SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

GEDURENDE DE ZITTING VAN 1847—1848.

VEREENIGDE ZITTING. (18 OCTOBER.)

VEREENIGDE ZITTING DER BEIDE KAMERS VAN MAANDAG DEN 18DEN OCTOBER, TER OPENING VAN DE GEWONE VERGADERING DER STATEN-GENERAAL.

Nadat de leden zich hebben verzameld, wordt tegen half een ure de vergadering door den heer jhr. H. R. Trip geopend, die door den Griffier der Eerste Kamer een besluit van Zijne Majesteit den Koning van den 15den October jl. doet voorlezen, waarbij hij jhr. H. R. Trip benoemd wordt tot Voorzitter der Eerste Kamer, gedurende de aanstaande zitting der Staten-Generaal. De Voorzitter alzoo, in overeenkomst met art. 105 der Grondwet, met het beleid der vergadering in de tegenwoordige vereenigde zitting belast zijnde, benoemt eene Commissie van 18 leden der beide Kamers, om Zijne Majesteit den Koning bij Hoogstdeszelfs aankoms aan het paleis der Staten-Generaal te ontvangen en in- en uitgeleide te doen. Deze Commissie is zamengesteld uit de heeren: hr. Martini, graaf Schimmelpenninck, Gouverneur, de Man, van Harencarspel, Anemaet, baron van Brienen van de Groote Lindt, baron Huijssen van Kattendyke, Luzac, jhr. Hooft, Bijleveld, Menso, van Nes, Hinlòpen, Telting, Coet Jordens, Star Busman en Beerenbroek.

Ten en ure vervoegen zich Hunne Excellentien de Ministers, alsmede de leden van den Raad van State in de vergaderzaal.

Na een kort tijdsverloop wordt de nadering van Zijne Majesteit den Koning aangekondigd, die zich met HH. KK. HH. den Prins van Oranje, Prins Hendrik der Nederlanden en Prins Frederik der Nederlanden, op de wijze in het programma omschreven, naar het gebouw der Staten-Generaal begeven heeft. De Koning, ter vergaderzaal binnengeleid, plaatst zich op den troon, en houdt, terwijl HH. KK. HH. de Prinsen naast Hoogstdenzelve gezeten zijn, de avolgende openingsrede:

[I. 1.]

EDEL MOGENDE HEEREN!

Met dakbaarheid aan het Opperwezen, erken Ik het groot voorregt, at Mij geschonken wordt, van Mij, in herstelde gezondheid, e midden van U Edel Mogenden te kunnen begeven, ten einde leze zitting te openen.

Gedurene den afgeloopen tijdkring, hebben zich geene buitengewone standigheden, in den algemeenen toestand des Vaderlands, oorgedaan.

Nederlad verkeert bij voortduring in goede verstandhouding met de anere mogendheden.

De rust i de overzeesche bezittingen is ongestoord gebleven.

In Oost-die hebben de maatregelen tot het invoeren van eene nieuw wetgeving, zooveel doenlijk overeenstemmende met die van he moederland, een begin genomen. De aldaar afgekondigde wetboeken zullen aan U Edel Mogenden worden medegedeeld.

Ook voor de West-Indische kolonien zijn nieuwe wettelijke verordeningen in bewerking.

In Suriname wordt het bankpapier van lieverlede door zilveren munt vervangen.

De zee- en landmagt verrigten de gevorderde diensten met loffelijken ijver, en geven bij voortduring reden van tevredenheid.

Het algemeen en herhaald betoond verlangen naar eene uitbreiding van het corps maréchaussée, heeft Mij aanleiding gegeven, om dit onderwerp in bepaalde overweging te doen nemen.

Ik heb den last verstrekt om te doen nagaan, op welke wijze aan dat verlangen, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk of opvolgend, zal kunnen worden voldaan, en Ik zal niet nalaten de medewerking van U Edel Mogenden hieromtrent in te roepen, zoodra dit Mij blijken zal noodig te wezen.

De zedelijke belangen des volks trekken gestadig Mijne opmerkzaamheid tot zich. Het verheugt Mij van den staat van het onderwijs, en de beoefening van wetenschappen en kunsten, bij vernieuwing, gunstig te kunnen gewagen.

In handel, scheepvaart en verdere takken van nijverheid heerscht hier eene meerdere, daar eene mindere, doch over het algemeen eene gewenschte bedrijvigheid.

De gezegende oogst van de meeste gewassen wekt de hoop op, dat de ingezetenen bewaard zullen worden voor die rampen, welke het gevolg zijn van de schaarschte en duurte der levensmiddelen; rampen, welke in het afgeloopen jaar aanmerkelijk gelenigd zijn door de onbekrompene liefdadigheid, zoo eigen aan den Nederlander.

Aan Mijne roepstem tot viering van een plegtigen biddag, en van een dankdag, is alom in den lande met godsdienstigen ijver beantwoord.

In weerwil van hooge waterstanden en zeevloeden hadden wij, dank zij der Voorzienigheid, geene onheilen en schaden te lijden.

De staat van 's Rijks geldmiddelen is gunstig. U Edel Mogenden kennen dien volledig uit zeer onlangs gedane mededeelingen. De openingen, welke U Edel Mogenden in de tegenwoordige zitting kunnen te gemoet zien, zullen strekken om de overtuiging van dien goeden toestand te bevestigen.

Er bestaat gegrond vooruitzigt, dat nog in den loop dezer zitting aan U Edel Mogenden het voorstel tot eenige schuldvermindering zal kunnen gedaan worden.

De geheele regeling van het muntwezen zal nader aan U Edel Mogenden worden voorgedragen, en hierdoor deszelfs reeds ver gevorderd herstel uit een diep vervallen toestand kunnen worden voltooid.

Eene voor te dragen wet omtrent het regt van waarborg van de gouden en zilveren werken, zal de deswege bestaande bezwaren kunnen wegnemen.

De algemeene wet omtrent de in- en uitgaande regten zal, naar het zich laat aanzien, nog in deze zitting kunnen ingebragt worden.

Ik stel Mij overigens voor aan U Edel Mogenden andermaal voor te leggen het bereids vroeger aangeboden, doch onafgedaan gebleven ontwerp van wet betreffende de ondersteuning van behoeftigen.

Ernstig ben ik bedacht op maatregelen om tot stand te brengen eenige werken van openbaar nut, in verschillende oorden des Rijks. Dit zou de gelegenheid doen geboren worden om aan vele handen werk te verschaffen, en tevens nieuwe bronnen van bestaan te openen.

Nog meer andere wets-ontwerpen zullen de aandacht van U Edel Mogenden vereischen; onder anderen, tot wijziging van eenige bepalingen betrekkelijk de uitoefening van de onderscheidene vakken der geneeskunde; — voorts, omtrent de politie en het gebruik der groote en andere kunstwegen, alsmede omtrent de politie en veiligheid der spoorwegen, en tot wijziging, inzonderheid in het belang van landbouw en nijverheid, van de verordeningen nopens den opbouw onder vestingen.

De onderscheidene wets-ontwerpen, uitmakende het tweede en derde Boek van het Wetboek van Strafregt, zullen in deze zitting op nieuw kunnen behandeld worden.

Na den uitslag, welken de beraadslagingen omtrent de wetten over het stem- en kiesregt in de jongste zitting hebben gehad, heb Ik rijpelijk overdacht, welk gevolg thans aan art. 6 der Grondwet zou te geven zijn. Het is Mij voorgekomen, dat het een vergeefsche arbeid zou zijn op nieuw te beproeven om de verschillende gevoelens tot eene gewenschte overeenstemming omtrent dit punt te brengen, en zoo ben Ik tot de overtuiging geleid, dat er eene onbetwistbare noodzakelijkheid bestaat om de bepalingen der Grondwet, welke tot het stem- en kiesregt betrekking hebben, te verduidelijken.

In eene vroegere rede heb Ik gezegd, dat Ik niet zou aarzelen, om, zoodra de overtuiging der noodzakelijkheid van het wijzigen der Grondwet bij Mij was gevestigd, daarvan door een voorstel aan U Edel Mogenden te doen blijken. In verband met die verklaring, en bij het besef, dat het welzijn van den Staat medebrengt, om bij diezelfde gelegenheid ook eenige andere bepalingen der Grondwet, welker wijziging noodig kan worden geacht, te veranderen, is het Mijn voornemen hiertoe in den loop dezer zitting aan U Edel Mogenden de vereischte voorstellen te doen.

Die voorstellen zullen het bewijs met zich brengen, dat Ik geene veranderingen schroom, welke geacht kunnen worden tot werkelijke, door de ondervinding aangewezen verbeteringen in het staatsbestuur te zullen leiden. Ik zal ze aanbieden met dat vertrouwen, hetwelk Mij het bewustzijn schenkt van niets te beoogen, dan hetgeen het waarachtig heil van Nederland kan bevorderen, en Ik voed de hoop, dat U Edel Mogenden Mijne pogingen voor het algemeene best zullen ondersteunen, en door een bedaard en welberaden overleg tot een goed einde helpen brengen.

Meer dan immer zullen Wij daarbij behoefte gevoelen aan den zegen des Almagtigen. Hij verlichte ons door Zijne wijsheid, en besture de harten des Volks, dat het eendragtig blijve, en gelijk het dit tot hiertoe deed, de ware vrijheid zoeke in liefde voor orde, en in ontzag voor overheid en wet.

Ik verklaar hiermede deze zitting der Staten-Generaal geopend.

Na het uitspreken dezer troonrede verlaten Zijne Majesteit de Koning en HH. KK. HH. de Prinsen de vergaderzaal, om op de vastgestelde statelijke wijze naar het Koninklijk paleis terug te keeren.

Daarna wordt de vereenigde zitting der Kamers gescheiden.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DINGSDAG 19 OCTOBER.

De vergadering wordt ten half twaalf ure door den heer *Gevers van Endegeest*, als tijdelijken Voorzitter, geopend, overeenkomstig art. 1 van het Reglement van Orde.

Er zijn aanvankelijk 33 leden tegenwoordig.

De tijdelijke Voorzitter geeft kennis, dat bij de Kamer ontvangen zijn drie missives, van de heeren de Backer, de Weichs de Wenne en van Nagell, welke daarbij kennis geven, dat zij verhinderd worden de vergadering bij te wonen, de eerste door ongesteldheid, de tweede wegens overlijden van een zijner bloedverwanten.

Insgelijks is ingekomen eene missive van den heer Opperdoes Alewijn, met toezending zijner geloofsbrieven, welke daarbij kennis geeft, dat hij door ziekte verhinderd wordt zich naar 's Gravenhage te begeven.

Is ingekomen eene missive van den heer mr. G. J. Bruce, welke daarbij zijn ontslag als lid der Kamer indient; van welke missive door den Griffier voorlezing wordt gedaan.

De Voorzitter stelt voor, om, overeenkomstig art. 114 van het Reglement van Orde, van dat ontslag kennis te geven aan den Minister van Binnenlandsche zaken.

De heer Faber van Riemsdijk vraagt het woord, en geeft in bedenking, of omtrent deze zaak op het oogenblik wel een besluit kan vallen, daar de Vergadering nog niet in haar geheel bijeen is, vermits omtrent de toelating van eenige leden nog moet beslist worden.

De Voorzitter zeg, dat in de behandeling dezer zaak het voorbeeld is gevolgd va hetgeen vroeger in een dergelijk geval en wel ter gelegenheid van het ontslag van den heer Brouwer plaats had.

De heer Faber var Riemsdijk blijft bij zijne meening volharden.

De Voorzitter merkt aan, dat vooreerst het vermelde antecedent de voorgestelde wijze van behandeling der zaak regtvaardigt, en dat te andere, hoe eerder men den Minister van Binnenlandsche zaken heeft kennis gegeven van de ontstane vacature, des te eerder ook de vervulling daarvan kan plaats hebben.

De heer Hoofs is van meening, dat, nu er eene discussie is ontstaan, ten de door eene onvolledige Kamer geen besluit kan genomen worden. Hij meent ook dat het voorlezen van den brief van den heer Bruce, als aan al de leden der Kamer gerigt, op dit oogenblik *hors de saison* is. Hij adviseert dus om de zaak uit te stellen tot dat de andere leden zullen zijn toegelaten.

De Voorzitter verklaart van zijne zijde bereid te zijn, om den brief alsnog te laten liggen, opdat die later op nieuw ter tafel moge worden gebragt.

De heer van Goltstein is van meening, dat de zaak gevoegelijk nu kan worden afgedaan; de Vergadering is thans, zegt de spreker, in magte om een besluit te nemen ten aanzien van de toelating der leden, die hunne geloofsbrieven hebben ingediend. Evenzeer zij, zijnes inziens, over het ontslag als over de aanneming van een lid een besluit nemen. Is zij tot het eene bevoegd, dan is zij zulks ook tot het andere. Doch daar er verschillende gevoelen blijkt te bestaan, zou de spreker wenschen voorstellen, om de zaak in omvraag te brengen.

De Voorzitter verklaart zich daartoe bereid en formuleert zijn voorstel in, dat de leden zich zullen verklaren omtrent de vraag of al worden besloten tot de mededeeling van het ontslag des heeren Bruce aan den Minister van Binnenlandsche zaken; en bij ontkennende beantwoording dier vraag de lezing van den brief niet geschied zal worden beschouwd.

De heer Faber van Riemsdijk merkt nog aan, dat artt. 2 en volgende het 1ste hoofdstuk van het R. van O. duidelijk aantoonen, dat iets anders in de Kamer geschieden kan vóór het onderzoek der geloofsbrieven en de toelating der nieuwe leden.

De Vergadering gaat alsnu tot de stemming over, en daarbij wordt het voorstel des tijdelijken Voorzitters met 19 tegen 14 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Lycklama à Nyeholt, Gouverneur, van van Ysselt, de Jong van Beek en Donk, van Goltstein, Mr. Anemaet, Nedermeijer van Rosenthal, Corver Hooft, Nimmers Verhoeven, Beerenbroek, Luzac en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Nederburgh, van Rijckevorsel, Starklenborgh, Verweij Mejan, Cost Jordens, Menso, Duijmaer van, Faber van Riemsdijk, van Leeuwen, Corneli, de Man, Hooft, van Panhuijs, Bijleveld, Boreel van Hogelanden, de Monchy, Romme, Enschedé en van Harencarspel.

In overeenkomst met art. 2 van het Reglement van Orde, benoemt de tijdelijke Voorzitter twee commissien, elk zamengesteld uit vijf leden, welke belast worden met het onderzoek van de geloofsbrieven der nieuw benoemde leden. De eerste dezer commissien, aan welke het onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit de provincien Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland is opgedragen, bestaat uit de heeren Cost Jordens, Anemaet, Faber van Riemsdijk, van Leeuwen en Bijleveld; de tweede commissie, met het onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit de overige provincien belast, is zamengesteld uit de heeren van Rijckevorsel, Gouverneur, de Man, Lycklama à Nyeholt en Nap.

De leden dier commissien verwijderen zich uit de vergaderzaal en keeren na eenig tijdsverloop daarin terug, als wanneer door den heer *Cost Jordens* namens zijne commissie een verslag wordt uitgebragt.

In dat verslag wordt medegedeeld dat aan de Commissie bij het onderzoek der geloofsbrieven van de na te noemen nieuw verkozen leden gebleken is: 1°. dat de heer mr. P. C. Schooneveld in de Staten-vergadering van Zuid-Holland van 8 Julij jl., waarin 81 leden tegenwoordig waren, bij eene eerste stemming 70 stemmen en alzoo eene volstrekte meerderheid op zich vereenigd heeft, terwijl de heer Thorbecke 5 stemmen bekwam, en de heeren S. van Reesema, Diemont van Langerak, Hooft, de Witte van Citters, Bijleveld en Ravestein Medenblik elk één stem, en dat het aldus herkozen lid eene verklaring heeft overgelegd van geene openbare betrekking te bekleeden, en geen der leden, uit dezelfde provincie gekozen, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap te bestaan; — 2o. dat de heer M. A. F. H. Hoffman in dezelfde Staten-vergadering van Zuid-Holland, bij eene eerste stemming van de 81 stemmen 68 op zich vereenigde, terwijl de heer Thorbecke 6 stemmen bekwam, de heer S. van Reesema 2, de heeren van Citters, Diemont van Langerak, Mock, van Dam van Noordeloos elk één stem, en er één blanco-biljet in de bus gevonden werd; dat voorts de heer Hoffman schriftelijk verklaard heeft geene openbare betrekking te bekleeden en geen lid der Vergadering, uit dezelfde provincie gekozen, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap te bestaan; — 3°. dat de heer van Beeck Vollenhoven in de Staten-vergadering van Noord-Holland van 8 Julij jl., waarin 67 leden tegenwoordig waren, bij eene eerste stemming 48 stemmen verkregen heeft, terwijl de heer C. Backer 7 stemmen bekwam, de heer van Hasselt 4, de heer Wiardi Beckman 3, de heer Portielje 2, de heer Romunde 2 en de heer Fontein 1, en dat genoemde heer, aldus herkozen, volgens zijne schriftelijke verklaring geene openbare betrekking bekleedt en geen der leden, uit de provincie Noord-Holland gekozen, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaat; — 4°. dat jhr. P. Opperdoes Alewijn, door de Staten van Noord-Holland gekozen in plaats van jhr. mr. P. van Akerlaken, benoemd tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, mede zijne geloofsbrieven heeft ingezonden; doch geeft de Commissie te kennen, dat zij, als zijnde het noodige onderzoek nog niet afgeloopen, daaromtrent eerst later verslag wenscht te doen, verzoekende zij voor het oogenblik ten deze diligent te worden verklaard, in welk uitstel te minder zwarigheid bestaat, daar de heer Alewijn thans door ziekte verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen; — 5°. dat de heer mr. H. J. Smit, in de Staten-vergadering van Noord-Holland van den 9den Julij, in plaats van den heer mr. H. A. van Bleiswijk gekozen, nadat de heer van Wessem voor de vroeger op hem gevallene keuze bedankt had, bij eene eerste stemming verkreeg 23 van de 66 stemmen, terwijl de heer van Hasselt 15 stemmen erlangde, de heer van Romunde 15, de heer Fontein 7, de heer Backer 2, en de heeren Smissaert, Pabst, van Bommel en Kaars Sijpestein elk één stem; bij eene tweede stemming 28 stemmen, de heer van Hasselt 19, de heer van Romunde 12, de heer Fontein 5, en de heeren Backer en Kaars Sijpestein elk één stem; en bij eene derde stemming 37 stemmen en de heer van Hasselt 29; dat het dus gekozen lid, blijkens de door hem overgelegde geboorteacte, den 25sten Februarij 1814 te Assendelft, uit ouders aldaar woonachtig, geboren is en volgens zijne schriftelijke verklaring geene andere betrekkingen bekleedt dan die van lid van den raad van Zaandam en voorzitter der kamer van koophandel en fabrijken aldaar, noch eenig lid, uit Noord-Holland gekozen, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaat; — 6°. dat de heer mr. J. J. Uijtwerf Sterling in de Staten-vergadering van Noord-Holland van 8 Julij jl., bij eene eerste stemming, 35 van de 67 stemmen op zich vereenigde, terwijl de heer van Hasselt 17 stemmen bekwam, de heer van Romunde 5, de heer Backer 3, jhr. de Bosch Kemper 2, de heer Portielje 2, en

492984

de heer Wiardi Beckman 2, zijnde één stembriefje oningevuld; dat het alzoo herkozen lid, volgens zijne schriftelijke verklaring, geene andere betrekking bekleedt, dan die van procureur-generaal bij het hof van Noord-Holland en lid van het kiezers-collegie te Amsterdam, noch eenig lid, uit Noord-Holland gekozen, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaat; — 7°. dat de heer mr. J. S. van Naamen in de Staten-vergadering van Noord-Holland van 8 Julij jl., bij eene eerste stemming 58 van de 67 stemmen verkreeg, terwijl de heer van Hasselt 5 stemmen erlangde, de heer van Romunde 2 en de heeren Backer en Portielje elk één stem; dat het aldus herkozen lid schriftelijk verklaard heeft geene andere betrekking te bekleeden dan die van lid der arrondissements-regtbank te Amsterdam en lid der commissie van administratie over het vereenigd huis van arrest en justitie aldaar, noch eenig lid, uit Noord-Holland gekozen, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap te bestaan; — 8°. dat de heer mr. A. J. F. Egter in de Staten-vergadering van Zeeland van 8 Julij jl., waarin 45 leden tegenwoordig waren, 31 stemmen op zich vereenigd heeft, terwijl de heer van der Meer Mohr 6 stemmen erlangde, de heer mr. Kroef 2, jhr. van Teijlingen 2, de heer mr. Wagtho, jhr. Rethaan Macaré en de heer van Visvliet elk één stem, zijnde één stembriefje oningevuld; dat het alzoo herkozen lid schriftelijk verklaard heeft geene andere betrekking te bekleeden dan die van president der arrondissements-regtbank te Zierikzee en geen lid uit dezelfde provincie gekozen nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap te bestaan. — De Commissie deelt voorts mede, dat aan geen der verkiezingen waaromtrent zij verslag doet, door de respective gouverneurs der provincien is deel genomen; dat door de nieuw verkozen leden de bij het Reglement van Orde gevorderde verklaring van het hoofd van het bestuur hunner woonplaats is overgelegd, en dat allen, blijkens de daarvan door den Directeur van het Kabinet des Konings afgegeven verklaringen, de bij de Grondwet gevorderde eeden in handen des Konings hebben afgelegd. Daar alzoo aan de Commissie ten aanzien van al de nieuw benoemde leden uit Zuid-Holland, Noord-Holland en Zeeland, met uitzondering alleen van den heer Opperdoes Alewijn, gebleken is: 1°. dat zij al de bij het Reglement ter toelating vereischte stukken hebben ingediend; 2°. dat die stukken in behoorlijke orde zijn overgelegd, en 3°. dat zij, blijkens dezelve, al de vereischten om als leden der Kamer toegelaten te worden bezitten, — adviseert zij tot de toelating van al de bedoelde leden, behalve den heer Alewijn, omtrent wiens geloofsbrieven zij nader rapport zal doen.

De Commissie, belast met het onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden in de provincien buiten Noord- en Zuid-Holland en Zeeland, brengt bij monde van den heer *van Rijckevorsel* een verslag uit, hetwelk nagenoeg aldus luidt:

De Commissie, benoemd tot het onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden in de provincien buiten Zuid- en Noord-Holland en Zeeland, heeft de eer te rapporteren, dat de stukken nog ontbraken van den heer C. M. H. baron de Weichs de Wenne, benoemd voor het hertogdom Limburg; dat zij de geloofsbrieven der overige leden heeft onderzocht en dat haar daaruit gebleken is:

dat bij de Staten van Noord-Braband de heer mr. J. L. A. Luijben bij eene eerste stemming met 35 stemmen van de 42 tegenwoordig zijnde leden (de Voorzitter niet mede gerekend) op nieuw tot lid der Kamer is benoemd;

dat de heer mr. J. A. Mutsaers bij eene eerste stemming 40 van de 42 stemmen op zich vereenigd heeft;

dat, bij de keuze van een lid in de plaats van den heer L. D. Storm, bij de eerste stemming van de 42 stemmen der tegenwoordig zijnde leden zijn uitgebragt: 13 op den heer Storm, 8 op den heer Bots, 2 op den heer van der Heijde, 9 op den heer van de Mortel, 3 op den heer Floren, 2 op den heer de Roy, en één respectivelijk op de heeren de Grez, van Rijckevorsel, van der Voort Pieck, Heeren en Berman; bij eene tweede stemming: 13 op den heer Storm, 13 op den heer Bots, 12 op den heer van de Mortel, 2 op den heer de Roy en één respectivelijk op de heeren Floren en Berman; en eindelijk bij eene derde stemming: 16 op den heer Storm en 25 op den heer Bots, terwijl één stembriefje oningevuld was, — en dat alzoo de heer mr. J. B. Bots bij eene volstrekte meerderheid van stemmen is benoemd geworden;

dat door de Staten van Gelderland de heer E. W. van Dam van Isselt bij eene eerste stemming met 46 stemmen van de 76 tegenwoordig zijnde leden is benoemd, onder welk laatstgenoemd getal mede is begrepen de baron Brantsen van de Zijp, waarnemend gouverneur der provincie en voorzitter der vergadering;

dat bij eene derde stemming de heer mr. J. M. de Kempenaer 44 stemmen heeft bekomen van de 76 presente leden;

dat bij de Staten van Utrecht, behalve den Voorzitter, welke verklaard heeft aan de stemming geen deel te zullen nemen, van de 36 presente leden, bij eene derde stemming, 19 den heer mr. N. P. J. Kien hebben herkozen, nadat de eerste stemming, waarbij één blanco-biljet, boven het getal stembriefjes gelijk aan dat der tegenwoordige leden, in de stembus gevonden was, door de Staten voor wettig verklaard was geworden;

dat door de Staten van Vriesland bij de eerste stemming door 43 der 53 tegenwoordig zijnde leden de heer mr. N. van Heloma is herkozen;

dat mede met 35 van de 53 stemmen bij eene eerste stemming de heer mr. S. baron van Heemstra op nieuw benoemd is;

dat door de Staten van Overijssel bij de eerste stemming de heer J. C. baron van Haersolte van Haerst met 32 van de 60 stemmen (hebbende de gouverneur daaraan geen deel genomen) is herkozen;

dat, ter vervulling van de plaats van den heer mr. H. J. H. Modderman, bij de Staten van Groningen 36 leden, buiten den gouverneur, den 6den Julij jl. de navolgende stemmen hebben uitgebragt, bij eene eerste stemming: op den majoor de Sturler 15, den heer Wichers 18, de heeren Alberda van Menkema, Quintus en de Sitter elk één stem; bij eene tweede stemming: op den heer de Sturler 18 en op den heer Wichers 18, en bij eene derde stemming: op den heer de Sturler 17 en den heer Wichers 18, terwijl een stembriefje oningevuld was. De uitslag dezer laatste stemming eenige onzekerheid hebbende doen ontstaan omtrent de beantwoording der vraag of de heer Wichers zude kunnen geacht worden de volstrekte meerderheid te hebben verkregen, is goedgevonden deze zaak in nadere deliberatie te brengen in de volgende vergadering. Het extract van de handelingen de genoemde Staten van den 13den Julij luidt als volgt: »Ten gevolge der resolutie dezer Vergadering van den 6den dezer, n°. 25, betrekkelijk de plaats gehad hebbende stemming ter verkiezing van een lid in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in plaats van den heer mr. H. J. H. Modderman, wordt in nadere deliberatie gebragt de vraag, of mr. B. Wichers al of niet zoude kunnen geacht worden bij die stemming de volstrekte meerderheid te hebben verkregen, waaromtrent eenige onzekerheid bestond. Deze onzekerheid te gevolge van deswege door den heer gouverneur gegeven opheldering naar aanleiding van een antecedent dezer Vergadering in 1840 alsnu opgeheven en de bedoelde vraag voor eene affirmative beantwoording vatbaar geoordeeld zijnde, zoo is mr. B. Wichers verklaard tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wettige zijn benoemd." Ofschoon de heer Wichers slechts de volstrekte meerderheid der gestemd hebbende leden op zich heeft vereenigd gezien, door het niet mederekenen van een in blanco gebleven biljet, zoo heeft deze omstandigheid nogtans voor uwe Commissie geene zwarigheid voor zijne toelating opgeleverd, daar niet alleen de Provinciale Staten van Groningen de verkiezing hebben verklaard wettig te zijn geschied, maar ook bij de Tweede Kamer eermalen het beginsel is aangenomen, dat de blanco-biljetten niet gekend moeten worden bij de optelling der uitgebragte stemmen.

dat door de Staten van Drenthe de heer mr. Gniphorst bij eene eerste stemming met 17 stemmen van de 22 verkozen.

De naar het voorschrift van art. 5 van het Reglement van Orde voor deze Kamer overgelegde stukken zijn door de Commissie in behoorlijke orde bevonden; nogtans meent te moeten opmerken, dat de verklaring, bij genoemd artikel 2°. bedoeld, ten behoeve van den heer van Heloma is gelegd door het grietenij-bestuur van Weststellingwerf, provincie Friesland, en ten behoeve van den heer van Haersolte door gemeester en wethouders der stad Zwolle en dus niet letterlijk door het hoofd van het bestuur der woonplaats, hetgeen echter, ingevolge vroegere besluiten dezer Kamer, aan de Commissie geene zwarigheid heeft opgeleverd.

Door al de genoemde heeren, behalve door den heer van Dam van Isselt, mede overgelegd zijnde een bewijs dat zij aan de vereischte eeden in handen van Z. M. den Koning hebben afgelegd, zoo heeft de Commissie de eer te adviseren, allen toegelaten om als leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal zitting te nemen, doch den heer van Dam van Isselt eerst na afleggen van de eeds-aflegging zal gebleken zijn.

De tijdelijke Voorzitter stelt der Vergadering voor, zich met de bij deze rapporten genomen conclusien te vereenigen.

De heer van Goltstein vraagt het woord en hoofdzakelijk:

Het is mij gebleken uit het zoo even uitgebragt verslag, dat zich ten aanzien van een der nieuw benoemde leden, den heer Wichers, weder de quaestie heeft voorgedaan over het al of niet in rekening brengen der niet ingevulde stembriefjes bij eene volstrekte meerderheid. Die quaestie is meermalen deze Vergadering behandeld, en de gronden die pleiten of gevoelen, dat het mijne is, namelijk dat niet ingevulde briefjes moeten worden medegerekend, zijn toen medegedeeld geworden. Thans van den geachten verslaggever als grond voor de toelating van den heer Wichers hooren aanvoeren, dat het beginsel bij de Kamer zijn

aangenomen, dat die blanco-briefjes *niet* zouden moeten worden medegerekend, en dat dit punt, als zoodanig beslist, in het Reglement van Orde door de Vergadering was aangenomen. Ik wil gaarne de juistheid dier opgave erkennen, maar ik wil daarom nog niet erkennen, dat de daaruit gemaakte gevolgtrekking juist is geweest. Wij hebben hier niet af te vragen, wat het Reglement van Orde in zich bevat, hetwelk in art. 48 bepaalt, dat niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes *niet* mede zullen worden gerekend; maar wij hebben hier af te vragen, wat het Reglement op de uitoefening van de magt en het gezag der Provinciale Staten bepaalt; en daarin vinden wij duidelijk opgegeven, dat de volstrekte meerderheid naar het getal der *aanwezige* leden zal moeten worden gerekend, niet naar dat der *stemmende* leden. In het tegenwoordig geval nu kan de meerderheid slechts als volstrekt beschouwd worden, wanneer men het getal der stemmende leden rekent. Wij kunnen hier niet handelen over de vraag, of deze wijze van berekening in beginsel goedgekeurd kan worden, maar alleen over de vraag, welk beginsel staat uitgedrukt in het provinciaal reglement. Wij handelen over den inhoud van het reglement, ten einde het toe te passen zoo als het bestaat, maar wij kunnen ons geen oordeel over de juistheid aanmatigen. Wel is de bedoelde vraag vroeger op eene andere wijze beslist dan mijn gevoelen medebrengt, maar ik moet U Edel Mogenden herinneren dat die beslissing in een enkel bijzonder geval plaats had, en dat bijzondere omstandigheden daarbij in overweging zijn genomen. Wil men nu verder gaan en overgaan tot de beschouwing der gronden welke kunnen worden aangevoerd ter regtvaardiging van het gevoelen, dat de meerderheid naar het getal der aanwezige leden moet berekend worden, dan kunnen ook die gemakkelijk worden bijgebragt. De meerderheid stelt in eene vergadering de wet, en geeft getuigenis van het gevoelen, dat bij de Vergadering heerscht, en elk lid is verpligt om mede te werken tot het uitbrengen van dat gevoelen. Zoo dus niet allen deelen in zoodanige medewerking, maar sommigen stilzwijgen, hoe zal men dan kunnen zeggen dat het gevoelen der Vergadering zich naar behooren heeft geopenbaard? En welke is de reden, waarom sommigen bij eene stemming met oningevulde briefjes willen volstaan? Het is omdat zij willen te kennen geven, dat zij moeijelijk eene keus kunnen doen, dat zij noch den één noch den ander van hen, tusschen welke zij kiezen moeten, geschikt achten om benoemd te worden, en dat zij tot eene nieuwe stemming wenschen over te gaan. Ziedaar de redenen, welke ik heb willen aanvoeren, ten einde mijn gevoelen te regtvaardigen, dat ik mij niet kan vereenigen met het rapport der Commissie, ten aanzien van de toelating van den heer Wichers.

De Voorzitter stelt voor, al die leden, omtrent welker toelating geene quaestie bestaat, toe te laten, opdat zij kunnen deelnemen aan de beraadslaging omtrent deze zaak.

De heer van Goltstein geeft te kennen dat, daar dit punt reeds meer is behandeld, hij slechts kortelijk de gronden heeft herinnerd waarop zijn gevoelen berust. Hij gelooft dat de Vergadering wel in staat is dadelijk tot de stemming over te gaan, en dat het niet noodig is de leden waaromtrent geene quaestie bestaat terstond toe te laten, ten einde aan eene discussie over de gerezene vraag deel te nemen.

De heer van Rijckevorsel zegt hoofdzakelijk: De stemming die de vorige spreker wenscht gehouden te hebben omtrent de toelating van den heer Wichers staat in noodzakelijk verband met de aanmerking van dien geachten spreker. Zoo de meerderheid ditmaal mogt begrijpen, dat de blanco-briefjes *wel* moesten worden medegerekend bij bepaling der volstrekte meerderheid, dan zou dit van invloed zijn op het beoordeelen der benoeming en op de toelating van den heer Wichers. Deze zaak nu is van dat gewigt, dat zij door zooveel leden mogelijk moet worden uitgemaakt, en ik appuyeer dus ten sterkste het voorstel van den geachten Voorzitter, om in de eerste plaats die leden toe te laten, omtrent wier verkiezing geene quæstie is opgerezen.

De heer de Man is van gevoelen dat hier het antecedent bestaat, dat namelijk die nieuwe leden, waaromtrent zich geen zwarigheid voordoet, zoo spoedig mogelijk worden toegelaten, om tot de behandeling der zaken te concurreren. Van dezen steeds gevolgden weg behoeft thans niet daarom te worden afgegaan, omdat de quaestie betrekkelijk de blancobriefjes reeds meermalen behandeld is. De spreker appuyeert dus het voorstel van den tijdelijken Voorzitter.

Ook andere leden appuyeren dat voorstel.

De Voorzitter herinnert dat hij heeft voorgesteld al de nieuw benoemde leden, behalve de heeren Opperdoes Alewijn, de Weichs de Wenne, van Dam van Isselt en Wichers ter vergadering toe te laten.

De Vergadering vereenigt zich met het voorstel, en de tijdelijke Voorzitter, na de Commissie voor de genomene moeite bedankt te hebben verzoekt den heer Griffier de aldus toegelaten leden in de vergadering binnen te leiden.

Nadat deze zijn binnengeleid, neemt de heer Luijben, alsnu de jongst afgetreden voorzitter zijnde, overeenkomstig art. 1 van het Reglement van Orde, den voorzittersstoel in.

De Voorzitter geeft kennis dat er is ingekomen een Koninklijk besluit, hetwelk de Griffier verzocht wordt aan de Vergadering voor te lezen. Bij dat besluit wordt de Voorzitter der Tweede Kamer gemagtigd de gewone eeden van den heer van Dam van Isselt als nieuw benoemd lid der Kamer af te nemen.

Op voorstel van den voorzitter wordt alsnu de heer van Dam van Isselt ter vergadering toegelaten en binnen geleid; hij legt de gebruikelijke eeden af en neemt zitting.

De heer Gevers van Endegeest vraagt alsnu het woord en deelt den waarnemenden voorzitter en den toegelaten leden den stand der quaestie omtrent de toelating van den heer Wichers mede.

De Voorzitter vraagt, ingevolge die inlichtingen, of iemand der leden het woord verlangt te voeren over de toelating van den heer Wichers.

De heer van Goltstein ontwikkelt ten behoeve der straks niet tegenwoordig zijnde leden nogmaals de gronden in zijne gehouden rede voor zijn gevoelen bijgebragt, en herhaalt zijn voorstel, dat, daar alle gronden *vóór* en *tegen* reeds vroeger zijn in het midden gebragt, dadelijk tot eene stemming over de conclusie van het rapport der Commissie ten aanzien van dit punt worde overgegaan.

De heer Romme ondersteunt het gevoelen des vorigen sprekers. Ook zijn oordeel is het, dat bij de keuze van een lid der Kamer de volstrekte meerderheid van stemmen der in de Statenvergadering *aanwezige* leden gevorderd wordt. Ten aanzien van den heer Wichers was die volstrekte meerderheid niet daar. De Grondwet is, naar des sprekers inzien, omtrent dit punt zeer duidelijk, en de tweede zinsnede van art. 139 laat geen twijfel over. Immers men leest daar: » De besluiten (der Provinciale Staten) worden bij volstrekte meerderheid van stemmen opgemaakt." De Grondwet maakt geen onderscheid tusschen de keuze van personen of het nemen van andere besluiten, en vordert dus in het eene zoowel als in het andere geval eene volstrekte meerderheid van het getal der aanwezige leden. Bij eene vorige gelegenheid, zoo eindigt de spreker, heb ik de gronden voor mijn gevoelen omtrent dit punt reeds breedvoeriger uiteengezet, en ik zal mij alzoo thans tot eene enkele opmerking bepalen.

De heer Nederburgh merkt op, dat er gewezen is op het reglement omtrent de uitoefening van de magt en het gezag der Provineiale Staten, en dat er gezegd is, dat ook volgens de woorden van dat reglement de volstrekte meerderheid den *aanwezige* leden zou vereischt worden. Spreker merkt echter op, dat daarbij eene kleine omissie is begaan, aangezien in het bedoelde artikel van dat reglement gesproken wordt van de meerderheid der *stemmen* van de aanwezige leden. De quaestie is dus of door een blanco-briefje al dan niet eene stem wordt uitgebragt.

De heer van Dam van Isselt zegt hoofdzakelijk: Ik wil aanvangen met te betreuren, dat aan den geachten spreker naast mij gelegenheid is gegeven te spreken voor de toelating der nieuw benoemde leden, omtrent welke geen zwarigheid bestond. Dat komt mij voor in regelregten strijd te zijn met art. 3 van het Reglement van Orde, alwaar men leest: » De leden, tot wier toelating wordt besloten, nemen, beëedigd zijnde, *dadelijk* zitting." Ik had dus gehoopt, dat, nadat wij reeds drie uren op onze toelating hadden gewacht, wij nog niet langer zouden hebben behoeven te wachten in strijd met het Reglement van Orde. — Wat nu de thans behandelde quaestie zelve betreft, zoo kan ik niet nalaten mijne bijzondere verwondering te betuigen, dat de beide leden, die het eerst gesproken hebben, nu nog eene quaestie ter sprake hebben gebragt die reeds zoo dikwijls is beslist, die zoo dikwijls reeds in deze Vergadering is uitgemaakt; ik meende dat reeds meermalen goede en gegronde redenen waren aangevoerd voor het tot nu toe gevolgde stelsel. Immers het is waar, dat als men de blanco-briefjes niet aftrekt, het dan van de kwaadwilligheid van eenige leden der Provinciale Staten zou afhangen verwarring in de benoemingen te doen ontstaan. Ik had

gehoopt dat al die vroeger bijgebragte argumenten afdoende waren bevonden en den gewenschten indruk hadden gemaakt. Ik zal ze hier niet herhalen, want ik geloof dat dit noodeloos tijdverspillen zou zijn. Alleen wil ik verklaren, dat ik mij verzet tegen het gevoelen der beide eerste sprekers en het advies der Commissie ondersteunen zal.

De heer Gevers van Endegeest betuigt met eenige verwondering van den laatsten spreker gehoord te hebben, dat hij bij zijne waarneming van het voorzitterschap strijdig met het Reglement van Orde zou gehandeld hebben, omdat hij eerst een van de leden over de opgerezene quaestie had laten uitspreken alvorens de nieuw benoemde leden toe te laten. Dat wachten van drie uren is naar de meening des sprekers buiten de schuld van hem, die de leiding der Kamer had, en de spreker meende, dat de kieschheid niet toeliet iemand in het midden zijner rede te storen. Hij gelooft alsnog wel gedaan te hebben met het bedoelde lid te laten uitspreken, en niet terstond daarop voor te stellen om de nieuw benoemde leden, waarover geen quaestie bestond, toe te laten.

De heer Luzac zegt hoofdzakelijk: Ik begin met bekend te maken dat ik voor slechts zeer korte oogenblikken het woord verlang, en dat ik ondersteun het gevoelen van de beide eerste sprekers. De quaestie is zeer dikwijls in de vergadering behandeld, dat is waar, maar die behandeling is ook altijd gevolgd door eene stemming. Het gevoelen van die beide leden, dat ook het mijne is, werd bij die stemming niet aangenomen, ook thans zullen wij ons, indien een gelijk besluit vallen mogt, daaraan onderwerpen. Doch ik meende den geachten spreker uit Gelderland met een enkel woord te moeten doen gevoelen dat ik niet met hem instemde toen hij in dien geest sprak, alsof eene eenmaal genomene beslissing der Kamer zou moeten te weeg brengen, dat op de besliste zaak niet meer kan worden terug gekomen, alsof over de besliste zaak door de minderheid niet meer zou mogen worden gesproken. De geachte spreker heeft gezegd, dat hij had gehoopt dat de vroeger bijgebragte argumenten indruk hadden gemaakt; ja! zij hebben indruk gemaakt, maar bij mij niet zooveel, dat ik daardoor overtuigd ben eene verkeerde meening toegedaan te zijn. Integendeel, hoe meer ik die quaestie omtrent de blanco-briefjes heb nagegaan, hoe meer ik heb gemeend mij met alle kracht te moeten verzetten tegen het verzaken der verpligting die op elk lid eener vergadering rust. Er wordt van stem-briefjes gesproken en een wit stukje papier is in mijn oog geen briefje; ik ben altijd van gevoelen geweest, dat een briefje een stukje wit papier was, waarop iets geschreven staat, en dat een wit stukje papier zonder schrift geen briefje is. Hoe veel leed het mij ook doet, en hoe zeer ik wensch den heer Wichers in ons midden te zien, zoo zal ik mij toch aan mijn vroeger gevoelen moeten houden en mij tegen zijne toelating verklaren.

De heer van Dam van Isselt beantwoordt kortelijk den heer Gevers van Endegeest, met op te merken dat geen der leden den Voorzitter van onkieschheid beschuldigen zal als hij het Reglement van Orde handhaaft. Wij hebben, zoo gaat de spreker voort, een Reglement van Orde, waarbij het aftrekken der blancobiljetten ter bepaling der volstrekte meerderheid is aangenomen, en toch zegt de Grondwet, ook wat deze Kamer betreft, dat tot het nemen van een besluit eene volstrekte meerderheid noodig is. Door het gevoelen van den geachten spreker uit Leyden te omhelzen, zou men dus erkennen dat art. 48 van dat Reglement van Orde strijdig zou zijn met den pligt, die op elk lid dezer Vergadering rust, want hetgeen ten deze waar is voor de Provinciale Staten, is ook waar voor de leden der Staten-Generaal. Zoodanige erkenning nu zal wel niet van de Kamer kunnen uitgaan, en de Kamer zal dus geene door de Provinciale Staten gedane benoeming kunnen afkeuren, waarbij eene aftrekking van blanco briefjes heeft plaats gehad.

De heer van Goltstein zegt hoofdzakelijk: Ik zal niet verder over het behandelde punt uitweiden, want ik acht de quaestie genoegzaam toegelicht. Maar ik wensch alleen terug te komen op het vraagpunt of heden al dan niet naar de behoorlijke regelmatigheid zij gehandeld, dan of het enkel als eene gunst te beschouwen is, dat aan mij het woord werd verleend. Ik geloof dat daarin met de meeste regelmatigheid is te werk gegaan, en dat het niet wel mogelijk was een anderen weg te volgen, dan die gevolgd is. Er werd verslag door de Commissie uitgebragt, en door deze werden de gronden ontwikkeld tot ondersteuning van haar advies dat de benoeming van den heer Wichers wettig was. Ik daarentegen was van gevoelen dat die benoeming niet wettig was en verlangde daarvoor mijne gronden aan te geven. Daarom heb ik gemeend op dat oogenblik te mogen overgaan tot de ontwikkeling dier gronden, en daartoe heeft mij de Voorzitter het woord verleend, opdat zou vaststaan dat er verschil van gevoelen bestond, onder voorbehoud om, wanneer de nieuw benoemde leden in de vergadering zouden tegenwoordig zijn, in nadere ontwikkeling te treden. Ik geloof dus dat hierin goed is gehandeld, en ik kan ten deze wijzen op hetgeen vroeger in gelijke omstandigheden als thans in deze Vergadering is voorgevallen; ook toen zijn de bedenkingen die ik had door mij dadelijk voorgedragen, en eerst daarna besloot de Vergadering tot de toelating der leden waaromtrent geene moeijelijkheid bestond, en toen die leden in de vergadering tegenwoordig waren heb ik de vrijheid genomen mijne aangevoerde gronden nogmaals te ontwikkelen. Ik geloof dus dat de Voorzitter geheel overeenkomstig het Reglement van Orde gehandeld heeft, dat ik het regt bezat om te verlangen gehoord te worden, en dat het geen gunst was toen aan mij een regt werd gelaten, wat mij als lid der Vergadering toebehoort.

De heer Romme wil nog een enkel woord in het midden brengen ter toelichting van het door hem gezegde. Te regt heeft het lid uit Zuid-Holland reeds aangemerkt, dat antecedenten de Vergadering niet binden. De spreker neemt alzoo de vrijheid nogmaals te wijzen op de 2de zinsnede van art. 139, der Grondwet, waar men leest: » De besluiten worden bij volstrekte meerderheid van stemmen opgemaakt." Daar wordt van stemmen gesproken, en nu vraagt de spreker hoe het volle getal der stemmen, dat is het getal der bij iedere stemming ter vergadering aanwezige leden, geconstateerd wordt? Immers door de presentie-lijst, en van het getal dier leden moet meer dan de helft een besluit nemen. Doch zoo men nu daarvan aftrekt de blanco-briefjes, dan verkrijgt men een geheel ander getal dan op de presentielijst voorkomt. De spreker uit Gelderland heeft van kwaadwilligheid gesproken. Ik moet daarop, zegt de spreker, antwoorden, dat ik niet kan of mag veronderstellen, dat in de Provinciale Staten zoodanige leden zouden aanwezig zijn, die het doen eener keuze onmogelijk zouden willen maken.

De heer Faber van Riemsdijk geeft in bedenking, om, daar de zoo even toegelaten leden het rapport der Commissie niet hebben hooren voorlezen, dat gedeelte daarvan, hetwelk op de toelating van den heer Wichers betrekking heeft, nogmaals te doen voorlezen.

Op verzoek van den waarnemenden Voorzitter, leest de heer van Rijckevorsel dat gedeelte van het rapport nogmaals voor.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten.

Men gaat daarop tot de stemming over, en daarbij wordt met 42 tegen 7 stemmen tot de toelating van den heer Wichers besloten, die alsnu ter vergadering wordt binnengeleid en zitting neemt.

Voor hebben gestemd de heeren: Menso, Duijmaer van Twist, Faber van Riemsdijk, van Leeuwen, Corneli, Telting, de Man, Anemaet, Hooft, Nedermeijer van Rosenthal, van Panhuijs, Bijleveld, Corver Hooft, Boreel van Hogelanden, Nap, Timmers Verhoeven, Beerenbroek, Nederburgh, van Harencarpsel, Enschedé, Schooneveld, van Naamen, van Beeck Vollenhoven, Kniphorst, van Haersolte, Smit, Egter, Uijtwerf Sterling, Hoffman, van Heloma, Mutsaers, Bots, van Dam van Isselt, Lycklama à Nyeholt, Gouverneur, van Rijckevorsel, van Sasse van Isselt, Star Busmann, Cost Jordens, de Jong van Beek en Donk, Gevers van Endegeest en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Goltstein, de Monchy, Romme, Luzac, Kien, van Heemstra, en Verweij Mejan.

De Kamer gaat alsnu, overeenkomstig art. 7 van het Reglement van Orde, over tot het opmaken eener lijst van drie leden aan den Koning aan te bieden, om daaruit één te benoemen tot voorzitter der Kamer gedurende het aangevangen zittingjaar. Tot stemopnemers worden benoemd de heeren Gevers van Endegeest, Romme, Duijmaer van Twist en de Man.

Bij de *eerste* stemming ter verkiezing van den *eersten* candidaat, waaraan even als aan de volgende stemmingen ter benoeming van een eersten candidaat, 50 leden deel nemen, erlangt de heer Verweij Mejan 17 stemmen, de heer Boreel van Hogelanden 15, de heer Star Busmann 10, de heeren Nedermeijer van Rosenthal en Gevers van Endegeest elk 2, en de heeren van Goltstein, Schooneveld, van Harencarspel en Faber van Riemsdijk elk één stem.

Niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen erlangd hebbende, gaat men over tot eene *tweede* vrije stemming, waarbij de heeren Verweij Mejan en Boreel van Hogelanden bekomen elk 18 stemmen, de heer Star Busmann 10, en de heeren Nedermeijer van Rosenthal, Faber van Riemsdijk, Gevers van Endegeest en Schooneveld elk ééne stem.

Daar zich ook bij deze stemming op niemand eene volstrekte

meerderheid van stemmen vereenigd heeft, wordt er overgegaan tot eene *derde* stemming, welke, volgens art. 51 van het Reglement van Orde, alleen over de vier personen loopt, die bij de tweede stemming de meeste stemmen verkregen hebben. Daar evenwel de heeren Nedermeijer van Rosenthal, Schooneveld, Gevers van Endegeest en Faber van Riemsdijk een gelijk getal stemmen erlangd hebben, en het dus niet is uitgemaakt, tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er eene voorafgaande tusschenstemming over de laatstgenoemde heeren plaats. Daarbij erlangt de heer Faber van Riemsdijk 16, de heer Schooneveld 15, de heer Nedermeijer van Rosenthal 10, en de heer Gevers van Endegeest 9 stemmen.

Er ontstaat eene woordenwisseling over de vraag, of door de laatste stemming beslist is, dat de heer Faber van Riemsdijk tot de vier personen behoort, tusschen wie moet worden overgestemd, met andere woorden, of hier, om in aanmerking te komen, eene *volstrekte*, dan wel eene *betrekkelijke* meerderheid vereischt wordt.

De waarnemende Voorzitter geeft in bedenking om eene tweede geheel vrije stemming te doen plaats hebben, doch herinnert wat, in een dergelijk geval, in de vergadering van den 5den Junij 1844 heeft plaats gehad, als wanneer door de Vergadering beslist werd, dat bij zulk eene tusschenstemming als thans heeft plaats gehad, eene betrekkelijke meerderheid als genoegzaam beschouwd moest worden.

De heer van Harencarspel zegt dat uit den inhoud van artikel 53 van het Reglement van Orde genoegzaam blijkt, dat, indien het bij de tweede of derde stemming niet uitgemaakt is tusschen wie moet overgestemd worden, er nog slechts *ééne* voorafgaande stemming over de betrokken personen plaats moet hebben.

De heer van Dam van Isselt stelt voor om liever door te stemmen dan eene discussie te openen, ten einde hierdoor tijd te besparen.

De heer Duymaer van Twist stelt voor om door eene hoofdelijke stemming te doen uitmaken of in de gegeven omstandigheid de betrekkelijke, dan wel de volstrekte meerderheid beslissen zal; hij voor zich meent dat eene betrekkelijke meerderheid genoegzaam is.

De heer Mutsaers wijst op art. 43 van het Reglement van Orde, waar gezegd wordt dat *alle* besluiten bij volstrekte meerderheid genomen worden *met uitzondering van de bijzondere gevallen*, waaromtrent *anders* is bepaald. Ten deze is in het Reglement geene uitzondering gemaakt en nu gelooft de spreker dat het niet twijfelachtig kan zijn of de Vergadering gehouden is om ook hier met eene volstrekte meerderheid van stemmen te beslissen.

De heer van Heemstra verklaart van een ander gevoelen te zijn dan de vorige spreker. Hier is, zegt hij, geene quæstie van benoemen, maar alleen van het maken van een viertal, over wie eene derde stemming zal plaats hebben. Omtrent de heeren Verweij Mejan, Boreel van Hogelanden en Star Busmann bestaat geen twijfel. Bij eene tusschenstemming heeft de heer Faber van Riemsdijk de meeste en wel 16 stemmen op zich vereenigd, en nu gelooft de spreker dat, daar het zijns inziens, de bedoeling van het Reglement van Orde is om zich bij ééne stemming te bepalen, het laatstgenoemde lid als vierde persoon bij de derde stemming in aanmerking zal moeten komen.

De heer Nederburgh herinnert aan art. 54 van het Reglement van Orde. Art. 53, zegt hij, geeft te kennen, dat indien het bij eene tweede of derde stemming niet uitgemaakt is tusschen wie moet overgestemd worden, er nog eene voorafgaande stemming over de *betrokkene* personen plaats heeft. Daarop volgt art. 54, dat zegt: » Indien, in het geval, bij het vorige artikel bedoeld, of ook bij de eindelijke vierde stemming, de stemmen staken, beslist het lot." Bij de tusschenstemming moet alzoo, bij het staken der stemmen, dadelijk met het lot beslist worden en bij de eigenlijke stemming eerst dan wanneer bij de vierde stemming de stemmen staken; een bewijs dat het Reglement in de tegenwoordige omstandigheid slechts ééne stemming verlangt.

De Voorzitter brengt, bij het bestaande verschil van gevoelen, in omvraag, of ter bepaling der betrokkene personen in de nog te houden stemming, de betrekkelijke meerderheid van stemmen voldoende is, welke vraag met 39 tegen 11 stemmen toestemmend beantwoord wordt.

Voor, dat is toestemmend, hebben gestemd de heeren: van Goltstein, Menso, Duijmaer van Twist, Faber van Riemsdijk, Telting, de Man, Anemaet, Nedermeijer van Rosenthal, van Panhuijs, Bijleveld, Corver Hooft, Boreel van Hogelanden, Nap, de Monchy, Timmers Verhoeven, Beerenbroek, Nederburgh, van Harencarspel, Luzac, Enschedé, Schooneveld, van Naamen, van Beeck Vollenhoven, van Haersolte, Kien, Smit, van Heemstra, Egter, Uijtwerf Sterling, Bots, van Dam van Isselt, Gevers van Endegeest, Wichers, Gouverneur, van Rijckevorsel, van Sasse van Isselt, Star Busmann, Gost Jordens en de Jong van Beek en Donk.

Tegen, dat is ontkennend, hebben gestemd de heeren: van Leeuwen, Corneli, Hooft, Romme, Kniphorst, Hoffman, van Heloma, Mutsaers, Lycklama à Nyeholt, Verweij Mejan en de Voorzitter.

De heer Faber van Riemsdijk zal alzoo als vierde persoon bij de te houden derde stemming in aanmerking komen.

Alsnu tot eene derde stemming overgegaan zijnde ontvangt de heer Verweij Mejan 18 stemmen, de heer Boreel van Hogelanden 22, de heer Star Busmann 7, de heer Faber van Riemsdijk 2, en de heer Gevers van Endegeest één stem.

Niemand de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd hebbende, heeft er eene vierde of laatste stemming plaats, over de twee personen die bij de derde stemming de meeste stemmen verkregen hebben. Daarbij erlangen de heeren Verweij Mejan en Boreel van Hogelanden elk 24 stemmen, terwijl er 2 blanco-briefjes in de bus gevonden worden.

Daar ook bij de eindelijke vierde stemming de stemmen staken, moet alsnu het lot beslissen, en wordt daarbij de heer *Boreel van Hogelanden* als *eerste* candidaat verkozen.

De Vergadering tot de keuze van den *tweeden* candidaat overgegaan zijnde, erlangt, bij de *eerste* stemming, waaraan 50 leden deel nemen, de heer Verweij Mejan 25 stemmen, de heer Star Busmann 10, de heer van Panhuijs 4, de heeren Nedermeijer van Rosenthal en Schooneveld elk 3, de heeren de Man en Gevers van Endegeest elk 2, en de heer Faber van Riemsdijk één stem.

Niemand de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd hebbende, bekomt bij eene *tweede* geheel vrije stemming, waaraan, even als aan al de volgende stemmingen, thans 49 leden deel nemen, de heer Verweij Mejan 31 stemmen, de heer Star Busmann 7, de heer van Panhuijs 6, de heer Gevers van Endegeest 2, en de heeren Faber van Riemsdijk, Schooneveld en de Man elk één stem.

De heer *Verweij Mejan*, die de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt alzoo tot *tweeden* candidaat benoemd.

De Vergadering alsnu overgaande tot de benoeming van een *derden* candidaat erlangt bij de eerste stemming de heer Star Busmann 12 stemmen, de heer van Panhuijs 10, de heer Nedermeijer van Rosenthal 8, de heer Luijben 7, de heeren Schooneveld en Faber van Riemsdijk elk 3, en de heeren Romme, Gevers van Endegeest, van Rijckevorsel, van Harencarspel, Mutsaers en de Man, elk één stem.

Daar niemand de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede geheel vrije stemming overgegaan; daarbij bekomen de heeren Star Busmann en van Panhuijs elk 15 stemmen, de heeren Luijben en Nedermeijer van Rosenthal elk 6, de heer Schooneveld 3, en de heeren Faber van Riemsdijk, van Rijckevorsel, Mutsaers en Gouverneur elk één stem.

Ook nu door niemand de volstrekte meerderheid erlangd zijnde, heeft er eene derde stemming plaats over de vier personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben. De heer Star Busmann bekomt daarbij 22, de heer van Panhuijs 19, de heer Nedermeijer van Rosenthal 5 en de heer Luijben 3 stemmen.

Ook nu door niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen verkregen zijnde, heeft er eene vierde of laatste stemming plaats over de twee personen, die bij de derde stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben. De heeren Star Busmann en van Panhuijs bekomen daarbij elk 24 stemmen, terwijl er één blanco briefje in de stembus gevonden wordt.

De stemmen alsnu stakende, zoo beslist het lot, dat de heer *Star Busmann* als *derde* candidaat op de lijst zal worden geplaatst.

De Voorzitter benoemt eene Commissie, om de aldus opgemaakte lijst van candidaten voor het voorzitterschap aan Zijne Majesteit den Koning te gaan aanbieden. Die Commissie zal, behalve uit de heeren stemopnemers, bestaan uit de heeren Uijtwerf Sterling, de Monchy, van Heloma en Beerenbroek.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN WOENSDAG 21 OCTOBER.

De vergadering wordt ten half twaalf uren door den waarnemenden Voorzitter mr. J. L. A. Luijben geopend.

Er zijn 47 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Verweij Mejan, Hiddema Jongsma, Cost Jordens, Telting, van Goltstein, Anemaet, van Panhuijs, Gouverneur, van Beeck Vollenhoven, de Kempenaer, Enschedé, Duijmaer van Twist, van Haersolte, Uijtwerf Sterling, van Harencarspel, Kien, Mutsaers, Star Busmann, Lycklama à Nyeholt, van Heloma, Corneli, de Jong van Beek en Donk, Menso, Bots, van Sasse van Ysselt, Gevers van Endegeest, van Heemstra, Faber van Riemsdijk, Nap, van Leeuwen, Bijleveld, Hoffman, de Man, Wichers, Beerenbroek, Hooft, Romme, de Monchy, Luzac, Schooneveld, van Dam van Isselt, van Rijckevorsel, Nedermeijer van Rosenthal, Nederburgh, van Naamen, Boreel van Hogelanden en Luijben.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie, die belast is geweest met het aanbieden aan Zijne Majesteit den Koning van de lijst der drie candidaten voor het voorzitterschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal brengt, bij monde van den heer *Gevers van Endegeest*, verslag uit. Daaruit blijkt dat die Commissie zich gisteren op de gebruikelijke wijze naar het paleis des Konings heeft begeven en aan Zijne Majesteit de vermelde lijst heeft overhandigd, waarop de Koning heeft geantwoord zich spoedig met de keuze van den Voorzitter te zullen bezig houden. Daarna is de Commissie op de gewone wijze van het paleis teruggekeerd.

Dit rapport wordt voor kennisgeving aangenomen en de Commissie voor de door haar genomene moeite bedankt.

Wordt voorgelezen een Koninklijk besluit van 20 October jl., waarbij de heer jhr. *W. Boreel van Hogelanden* tot Voorzitter der Kamer wordt benoemd, gedurende het tijdvak van het openen tot het sluiten der tegenwoordige zitting.

Dat besluit wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Waarnemende Voorzitter wenscht den heer Boreel van Hogelanden geluk met het vertrouwen en de onderscheiding hem aanvankelijk door deze Vergadering en daarna door Zijne Majesteit den Koning bewezen, en verzoekt hem het voorzitterschap der Vergadering over te nemen.

De heer Boreel van Hogelanden aanvaardt het hem door Zijne Majesteit opgedragen voorzitterschap, met het houden der navolgende rede:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het vertrouwen van U Edel Mogenden, door de keuze des Konings bekrachtigd, heeft mij het voorzitterschap dezer aanzienlijke vergadering opgedragen. Die onderscheiding schat ik hoog, omdat ik daarin een bewijs meen te mogen zien, dat mijne handelingen in deze vergadering, gedurende de vijf jaren, dat ik aan zoo vele gewigtige werkzaamheden deel nam, bij U Edel Mogenden goedkeuring mogten vinden. Maar indien ik dit uitstekend blijk van uw vertrouwen op hoogen prijs weet te stellen, dan ontveins ik mij niet hoe moeijelijk en teeder de taak is, die mij is opgelegd, en ik gevoel hoe onmogelijk het mij zal zijn, mijn waardigen voorganger alhier, wiens verlies als lid der Kamer wij allen betreuren, slechts eenigermate te evenaren. Ik zou dan ook werkelijk voor het aanvaarden dier gewigtige betrekking terugdeinzen, indien ik niet vertrouwen mogt, dat diezelfde welwillendheid, die mij op deze plaats geroepen heeft, mij ook bij de vervulling der daaraan verbonden pligten niet ontvallen zal.

Edel Mogende Heeren! deze zitting der Staten-Generaal zal hoogst belangrijk zijn. Behalve vele andere gewigtige wets-ontwerpen zullen er ook van regeringswege voorstellen tot herziening onzer Grondwet aan de beoordeeling van U Edel Mogenden onderworpen worden. Bij hunne behandeling zal voorzeker kalmte en vastberadenheid de beraadslagingen der Nederlandsche Volksvertegenwoordigers kenmerken, en hoe gelukkig zou ik mij achten, indien ik, bij het einde dezer zitting, van U Edel Mogenden de getuigenis mogt ontvangen, eene ordelijke en onpartijdige leiding aan de beraadslagingen gegeven te hebben, door mijne handelingen het gemeen overleg bevorderd te hebben.

Edel Mogende Heeren! het eenig en bestendig doel, dat wij allen beoogen, waartoe wij allen willen medewerken, zij dan ook nu weder, bij ruimere ontwikkeling onzer grondwettelijke instellingen, het heil van Nederland!

Ik verklaar het voorzitterschap te aanvaarden.

Op voorstel van den heer Faber van Riemsdijk wordt besloten deze rede te doen drukken.

De Voorzitter doet door den Griffier voorlezen den navolgenden brief van den heer mr. G. J. Bruce:

» EDEL MOGENDE HEEREN!

» Het vertrouwen des Konings heeft mij de betrekking van gouverneur van Overijssel opgedragen, en daar de pligten aan die betrekking verbonden moeijelijk gelijktijdig vervuld kunnen worden met die welke het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal oplegt, acht ik mij verpligt om mijn ontslag als lid van de Tweede Kamer te nemen, en U Edel Mogenden, overeenkomstig de bepaling van het Reglement van Orde, daarvan kennis te geven.

» Met leedwezen, Edel Mogende Heeren! ben ik tot het besluit gekomen om eene Vergadering te verlaten waarin ik zoo vele bewijzen van welwillendheid en van vriendschap heb ontvangen, en die mij de eer heeft aangedaan, om mij twee achtereenvolgende jaren tot haren Voorzitter te verkiezen. Ontvangt, Edel Mogende Heeren! voor die welwillendheid en voor dat in mij gestelde vertrouwen mijnen opregten, welgemeenden dank, en vergunt mij om van deze gelegenheid gebruik te maken, om mij in het vriendschappelijk aandenken van al mijne vorige ambtgenooten aan te bevelen.

» Ik heb de eer mij met den meesten eerbied te noemen,
Edel Mogende Heeren!
Van U Edel Mogenden de gehoorzame dienaar,
Zwolle, 17 October 1847. G. J. Bruce.

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen en overeenkomstig art. 114 van het Reglement van Orde besloten om van den inhoud daarvan kennis te geven aan den Minister van Binnenlandsche zaken.

Is ingekomen een Koninklijk besluit van 11 Augustus jl., waarbij de Minister van Binnenlandsche zaken belast wordt met het sluiten van de zitting der Staten-Generaal van 1846 — 1847.

Nog is ingekomen een Koninklijk besluit van den 15den October jl., waarbij jhr. H. R. Trip benoemd wordt tot voorzitter der Eerste Kamer gedurende het zittingjaar 1847 — 1848.

Beide deze besluiten worden voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen vier Koninklijke boodschappen respectivelijk ten geleide van de navolgende wets-ontwerpen, met de daarbij behoorende memorien van toelichting, als:

van een wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen;

van een wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over 1848;

van een wets-ontwerp tot opheffing van het fonds voor den Zuidplas in Schieland, en

van 24 wets-ontwerpen tot vaststelling van het IIde en IIIde boek van het Wetboek van Strafregt.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen aan de leden, alsmede tot de verzending naar de straks te trekken afdeelingen voor de maanden October en November. [Deze stukken zullen nader worden medegedeeld.]

Is ingekomen eene missive van den Minister van Finantien, gedagteekend van den 30sten September jl., ten geleide van het algemeen verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen over 1845.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen en tot de verzending daarvan naar eene commissie van vijf leden, ten einde omtrent het gemelde verslag rapport te doen. Tot leden dier commissie worden door den Voorzitter benoemd de heeren: Gouverneur, Nedermeijer van Rosenthal, Verweij Mejan, van Naamen en van Panhuijs. [Het genoemde verslag zal nader worden medegedeeld.]

Zijn ingekomen zeventien missives van de Eerste Kamer, daarbij kennis gevende, dat zij zich met de haar laatstelijk door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen vereenigd heeft.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen de navolgende verzoekschriften, als:

een adres uit Steenbergen betrekkelijk hier te lande in te voeren bezuinigingen;

een adres van *J. M. Vermeer*, hoedenmakersknecht te Breda, ook uit naam zijner huisvrouw, de medewerking der Kamer inroepende, om in zeker burgerlijk regtsgeding kosteloos te kunnen procederen;

een adres van *T. den Hertog*, te Zwammerdam, betrekkelijk de toepassing der wet op de nationale militie ten aanzien zijner zonen;

een adres van *P. L. Geurts, de zoon*, te Maastricht, betrekkelijk eene naar zijn beweren plaats gehad hebbende ontvreemding van erfgoed;

een adres van *T. van Someren c. s.*, allen huurkoetsiers te Rotterdam, betrekkelijk eene vermindering der personele belasting voor de paarden, die zij in hun bedrijf noodig hebben.

Deze stukken zullen naar de straks te benoemen Commissie voor de verzoekschriften verzonden worden.

Aan de Kamer is hulde gedaan van de navolgende boekwerken, als:

van het 5de en 6de nommer van het IIde deel van den Moniteur des Indes Orientales et Occidentales;

DE HARMONIE TE GRONINGEN

van het verslag wegens het Instituut van Doofstommen, van 1847;
Ouvrage militaire, tome I. Observations sur l'ouvrage de mr. le général baron de Jomini, intitulé: Tableau analytique des principales combinaisons de la guerre, Paris 1831; par J. A. H. baron Michiels van Kessenich;
van het Staatsblad voor Nederlandsch Indie van 1816—1845, door de uitgevers Noman en Zoon.
Deze boekwerken zullen in de boekerij der Kamer geplaatst worden.

De Vergadering gaat alsnu, overeenkomstig art. 63 van het Reglement van Orde, over tot het trekken der afdeelingen voor de maanden October en November. Na den afloop dezer trekking verwijderen zich de leden uit de vergaderzaal, ten einde in hunne respective afdeelingen over te gaan tot het benoemen van derzelver voorzitters en tweede voorzitters, alsmede tot het benoemen der leden, die de commissie voor het ontwerpen van het adres van antwoord op de troonrede zullen uitmaken, voor welke commissie volgens art. 92 van het Reglement van Orde, door elke afdeeling één lid gekozen moet worden.

Na eenige oogenblikken keeren de leden in de vergadering terug en geeft de Voorzitter kennis dat door de respective afdeelingen benoemd zijn:
tot hare voorzitters de heeren: de Man, van Panhuijs, Schooneveld, Luzac en Verweij Mejan;
tot hare tweede voorzitters de heeren: Gouverneur, Nedermeijer van Rosenthal, van Dam van Isselt, Luijben en Gevers van Endegeest, en
tot leden der Commissie ter opmaking van een adres van antwoord op de troonrede, de heeren: de Monchy, van Panhuijs, van Dam van Isselt, Mutsaers en Verweij Mejan.

Overeenkomstig art. 102 van het Reglement van Orde wordt door den Voorzitter eene Commissie voor de verzoekschriften benoemd, bestaande uit de heeren: Nap, van Beeck Vollenhoven, Beerenbroek, Bots en Smit.

De Kamer gaat daarna, ingevolge art. 14 van het Reglement van orde, over tot het benoemen van twee leden, die met den Voorzitter het oppertoezigt over de huishoudelijke aangelegenheden der Kamer zullen uitoefenen, zijnde als zoodanig de heeren Luzac en Verweij Mejan laatstelijk afgetreden.

Tot stemopnemers worden benoemd de heeren: de Jong van Beek en Donk, Hoffman, van Harencarspel en van Haersolte.

Bij de stemming ter verkiezing van het eerste lid der huishoudelijke commissie erlangt de heer Luzac 42 stemmen, de heer van Dam van Isselt 2 en de heeren Verweij Mejan, Hoffman en Gevers van Endegeest elk één stem; zoodat de heer *Luzac*, als eene volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd hebbende, als verkozen verklaard wordt.

Tot eene stemming ter verkiezing van het tweede lid der huishoudelijke commissie overgegaan zijnde, verkrijgt de heer Verweij Mejan 40 stemmen, de heer van Dam van Isselt 3, de heer Hoffman 2, en de heeren Gevers van Endegeest en Smit elk één stem.

De heer *Verweij Mejan* heeft alzoo eene volstrekte meerderheid van stemmen erlangd, en is dus mede tot lid der genoemde Commissie verkozen.

De heeren stemopnemers worden voor de door hen genomen moeite bedankt.

De heer Nedermeijer van Rosenthal dringt ter gelegenheid van de benoeming van twee leden voor de Huishoudelijke Commissie, er op aan dat die Commissie voor eene betere verlichting der vergaderzaal bij de avondzittingen zorg drage.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

[II. 1.]

Koninklijke boodschap, ingekomen in de zitting van Donderdag den 21sten October jl.

EDEL MOGENDE HEEREN!

In de zitting van U Edel Mogenden van 1845 op 1846 is buiten afdoening gebleven het destijds voorgebragte ontwerp van wet betreffende de ondersteuning van behoeftigen.
Dat wets-ontwerp wordt U Edel Mogenden thans op nieuw ter overweging aangeboden, vergezeld van eene toelichtende memorie, waarin de redenen van het voorstel zijn uiteengezet.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.
's Gravenhage, den 19den October 1847.

WILLEM.

[II. 2.]

ONTWERP VAN WET betreffende de ondersteuning van behoeftigen.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is nieuwe bepalingen vast te stellen betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen,
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeene bepaling.

Art. 1. Niemand heeft regt op onderstand.
De behoeftige kan dien slechts vragen, en wel ter plaatse waar hij domicilie van onderstand heeft volgens de wet, en bij het bestuur door deze aangewezen.
Door dit artikel wordt niet afgeweken van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek nopens het onderhoud door bloed- of aanverwanten aan elkander verschuldigd.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over het domicilie van onderstand van behoeftigen en de gevolgen van hetzelve.

EERSTE AFDEELING.

Over de plaats waar de behoeftige domicilie van onderstand heeft.

Art. 2. De burgerlijke gemeente, tot welke de plaats alwaar iemand is geboren behoort, op het oogenblik waarop hij behoeftig wordt, is zijn domicilie van onderstand.

Art. 3. Vondelingen en verlaten kinderen worden, voor de toepassing dezer wet, geacht geboren te zijn ter plaatse alwaar zij aan de openbare liefdadigheid zijn overgelaten, zoolang niet blijkt dat zij elders zijn geboren.

Art. 4. Wanneer iemand toevallig in eene burgerlijke gemeente is geboren, wordt hij, voor de toepassing dezer wet, geacht geboren te zijn daar waar, tijdens de geboorte, overeenkomstig de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, de woonplaats was van den vader, indien deze bij de geboorte leefde en het een in echt geboren of door denzelve erkend kind geldt, of van de moeder, indien deze bij de geboorte weduwe was, of het een onecht, niet door den vader erkend kind betreft.

Het plaatselijk bestuur der gemeente, in welke de toevallige geboorte heeft plaats gehad, zal daarvan aan dat der gemeente, in welke de vader of de moeder, naar de voormelde onderscheidingen, vermoedelijk destijds woonplaats had, onder overlegging van een afschrift der acte van geboorte, kennis geven binnen één maand na de inschrijving der geboorte in het daarvoor bestemd register, of nadat de grond tot het vermoeden, welke die woonplaats is, bekend is geworden. Indien die kennisgeving niet door erkenning wordt achtervolgd, zal het plaatselijk bestuur der belanghebbende gemeente, binnen eene tweede maand, de aanwijzing der voormelde woonplaats, krachtens artikel 43, vragen.

Bij verzuim der inachtneming van het 2de lid van dit artikel, zal de gemeente, in welke de geboorte is voorgevallen, ook voor de toepassing dezer wet, als geboorteplaats beschouwd worden.

Art. 5. De geboorte van kinderen van militairen ter plaatse waar deze garnizoen houden, wordt, voor de toepassing dezer wet, niet als toevallig beschouwd.

Kinderen van militairen, geboren ter plaatse waar deze tijdelijk in kantonnement of kampement verblijven, worden, voor de toepassing dezer wet, geacht geboren te zijn daar, waar de vader garnizoen hield op het oogenblik toen hij naar het kantonnement of kampement vertrok.

Het 2de en 3de lid van artikel 4, op dit onderwerp toegepast, gelden ook in dit laatste geval.

Art. 6. Kinderen van kolonisten, geboren in de koloniale inrigtingen tot het opnemen en verzorgen van behoeftigen in dit Rijk bestemd, worden, voor de toepassing dezer wet, geacht geboren te zijn in de burgerlijke gemeente, voor rekening van welke de vader of moeder, naar de onderscheidingen bij het 1ste lid van art. 4 vastgesteld, tijdens de geboorte in de kolonien gevestigd of verpleegd was.

Indien die vestiging of verpleging der ouders niet voor rekening eener burgerlijke gemeente plaats heeft, worden de kinderen, bij dit artikel bedoeld, voor de toepassing dezer wet geacht geboren te zijn in de gemeente in welke de vader of de moeder, naar dezelfde boven bedoelde onderscheidingen, tijdens zijn of haar vertrek naar de voormelde koloniale inrigtingen, woonplaats had, overeenkomstig de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek.

Het 2de en 3de lid van artikel 4, op dit onderwerp toegepast, gelden ook in dit geval.

Art. 7. Het domicilie van onderstand voor gehuwde vrouwen is dat harer mannen.

Wanneer het domicilie van onderstand van den man niet kan worden aangewezen, heeft de vrouw hetzelve in hare eigen geboorteplaats. Dit is ook het geval na ontbinding van het huwelijk, of bij afwezig-verklaring des mans, onverschillig of de vrouw op zoodanig oogenblik al dan niet bedeeling geniet.

Art. 8. Minderjarigen, in echt geboren of door den vader erkend, volgen het domicilie van onderstand van hunnen vader, en na diens dood, of bij deszelfs afwezig-verklaring, of wanneer dit domicilie niet kan worden aangewezen, gelijk mede onechte, niet door den vader erkende, minderjarigen, dat hunner moeder, ook hetgeen deze door opvolgend huwelijk verkrijgt.

Na het overlijden of bij afwezig-verklaring van beide ouders, of voor onechte, niet door den vader erkende kinderen, na den dood of bij afwezig-verklaring der moeder, hebben de minderjarigen domicilie van onderstand in hunne eigene geboorteplaats, onverschillig of zij op zoodanig oogenblik al dan niet bedeeling genieten.

Bij ontbinding van het huwelijk der ouders, anders dan door den dood, volgen de minderjarigen het domicilie van onderstand van diegene der ouders, die met de zorg voor dezelven is belast, na wiens of wier overlijden of afwezigverklaring zij hetzelve in hunne eigene geboorteplaats hebben.

Minderjarige echte of onechte kinderen, van wier ouders het domicilie van onderstand, hetwelk zij anderzins overeenkomstig dit artikel zouden volgen, niet kan worden aangewezen, hebben dat domicilie in hunne eigene geboorteplaats.

TWEEDE AFDEELING.

Over de acten van indemniteit en dergelijke

Art. 9. Acten van indemniteit, borgtogt, ontslag, readmissie en dergelijke, mogen niet worden afgegeven, dan alleen aan Nederlanders die zich begeven naar een vreemden Staat, en uitsluitend ten behoeve van het buitenland. De acten in strijd hiermede afgegeven zijn nietig.

Art. 10. De plaatselijke besturen, diakonien of andere armbesturen mogen geene overeenkomsten met plaatselijke besturen van, of met diakonien of andere armbesturen in andere burgerlijke gemeenten aangaan, tot het wederkeerig verleenen van onderstand aan elkanders behoeftigen, op andere grondslagen dan deze wet vaststelt. De overeenkomsten in strijd hiermede aangegaan zijn nietig.

DERDE AFDEELING.

Over het bestuur, aan hetwelk door den behoeftige onderstand kan gevraagd worden.

Art. 11. De behoeftigen die ledematen van een kerkgenootschap of van eene kerkelijke gezindte zijn en degenen die, geen ledematen zijnde, door doop of afstamming in een kerkgenootschap of in eene kerkelijke gezindte ingelijfd zijn, of daartoe in betrekking staan, kunnen, behoudens de bepaling van artikel 22, onderstand vragen aan de diakonien of kerkelijke armbesturen van die kerkelijke gemeenten hunner gezindte, tot het ressort van welke hun domicilie van onderstand behoort. Dàar echter, waar burgerlijke algemeene of gecombineerde armbesturen bestaan, welke bestemd of mede bestemd zijn tot ondersteuning dergenen, die door doop of afstamming in een kerkgenootschap of in eene kerkelijke gezindte ingelijfd zijn, of daartoe in betrekking staan doch geene ledematen zijn, kunnen deze zich wenden tot die burgerlijke algemeene of gecombineerde armbesturen, tot het ressort van welke hun domicilie van onderstand behoort.

Minderjarige kinderen en weezen van ledematen worden, wanneer zij nog geene ledematen zijn, voor de toepassing van dit artikel, met ledematen gelijkgesteld.

Art. 12. Al de voormelde behoeftigen kunnen dàar waar geene kerkelijke gemeente hunner gezindte aanwezig is, tot het ressort van welke hun domicilie van onderstand behoort, ondersteuning vragen aan de burgerlijke of algemeene armbesturen, tot wier ressort dat domicilie behoort.

Art. 13. Wanneer eene kerkelijke gemeente geene diakonie, geen kerkelijk armbestuur, of geene andere middelen daarstelt tot verzorging der armen harer gezindte, hetzij in haar geheel ressort, hetzij in eenig gedeelte van hetzelve, wordt de ondersteuning der behoeftigen, die in dat ressort of gedeelte van hetzelve domicilie van onderstand hebben, overgelaten aan de bijzondere liefdadigheid van de leden dier kerkelijke gemeente.

Art. 14. Geen behoeftige kan verwezen worden naar eene diakonie of ander armbestuur, hetwelk bestemd is voor eene andere godsdienstige gezindte dan waartoe hij behoort, behoudens plaatselijk gebruik ten aanzien der ondersteuning van de leden van hetzelfde huisgezin die tot onderscheidene gezindten behooren.

Art. 15. Waar burgerlijke of algemeene armbesturen bestaan, die bestemd zijn tot ondersteuning van al de behoeftigen tot hun ressort behoorende, zonder onderscheid van gezindte en om het even of zij al dan niet ledematen zijn, kunnen alle behoeftigen, die in dat ressort domicilie van onder stand hebben, aan dezelve onderstand vragen.

Wanneer die behoeftigen eenige ondersteuning erlangen van diakonien of kerkelijke armbesturen, zullen de burgerlijke of algemeene armbesturen daarop in billijkheid letten, zonder op dien grond hunne betrekking op die behoeftigen te verzaken.

Art. 16. Wanneer de burgerlijke gemeente, in welke een behoeftige domicilie van onderstand heeft, niet behoort tot het ressort van eenig diakonie- of ander armbestuur, naar hetwelk hij, volgens deze wet, kan worden verwezen, en er geene aanleiding bestaat tot de toepassing van art. 13, kan hij onderstand vragen aan het bestuur dier burgerlijke gemeente.

Hetzelfde heeft plaats met den behoeftige die zich bevindt in de gemeente in welke hij domicilie van onderstand heeft, indien en zoolang er geschil bestaat over de aanwijzing van het diakonie- of ander armbestuur, naar hetwelk hij kan worden verwezen.

De onderstand in het laatste geval, met inachtneming van artikel 29, op dit onderwerp toegepast, verstrekt tot op het tijdstip der aanwijzing van het betrokken diakonie- of ander armbestuur, kan op hetzelve worden verhaald.

Art. 17. Het bestuur aan hetwelk een behoeftige, krachtens de vorenstaande bepalingen, onderstand kan vragen, beslist, met inachtneming van deszelfs door die bepalingen aangewezene betrekking op den behoeftige, zonder beroep en op de zedelijke verantwoordelijkheid van dat bestuur, op de aanvragen om onderstand van behoeftigen die zich ter plaatse van hun domicilie van onderstand bevinden, onverminderd het bepaalde bij het 2de lid van artikel 20.

Bij die beslissing mogen aan het verleenen van onder-

stand geene voorwaarden verbonden worden, welke met de algemeene wetten of de openbare orde strijden.

De bepalingen van dit artikel gelden voor zooveel de diakonien of andere armbesturen betreft, om het even of dezelve al dan niet eenig subsidie erlangen.

Art. 18. Wanneer eenig diakonie- of ander armbestuur weigert een behoeftige, die krachtens deze wet naar hetzelve is verwezen, te erkennen als daartoe te behooren, onverminderd de vrijheid aan hetzelve bij artikel 17 gelaten, zal de Koning de bevoegdheid van zoodanig bestuur om als zedelijk ligchaam burgerlijke regten uit te oefenen, kunnen intrekken.

Bij zoodanige weigering van erkenning, of ook indien misbruik mogt worden gemaakt van de bepalingen van het 1ste lid van artikel 17, wordt de behoeftige zelf overgelaten aan de bijzondere liefdadigheid.

Art. 19. Plaatselijke schikkingen in der minne kunnen afwijken van de bepalingen der artikelen 11 tot en met 15, voor de aanwijzing van het bestuur aan hetwelk de behoeftigen, die in de burgerlijke gemeente domicilie van onderstand hebben, onderstand kunnen vragen. Die schikkingen worden binnen eene maand na het in werking komen dezer wet, of nadat dezelve zijn tot stand gebragt, bij afschrift medegedeeld aan Gedeputeerde Staten en in het provinciaal archief bewaard.

Art. 20. Aan alle diakonien of andere armbesturen en aan alle verdere besturen van instellingen van weldadigheid wordt overgelaten om, des geraden en bij toereikendheid van middelen, voor derzelver rekening, armen te ondersteunen, hoewel zij niet, volgens de wet, onderstand aan die besturen kunnen vragen.

Hetzelfde wordt overgelaten aan de plaatselijke besturen voor rekening der burgerlijke gemeenten, wanneer de openbare orde zulks raadzaam maakt. Deze kunnen, in dat geval, het verstrekken van ondersteuning opleggen aan de burgerlijke of algemeene armbesturen, wier aard en bestemming dit gedoogt.

Het 2de lid van artikel 17 is ook in dit geval toepasselijk.

Art. 21. De diakonien of andere armbesturen, om het even of zij al dan niet eenig subsidie erlangen, moeten, des gevraagd, wederkeerig aan elkander en aan de besturen der burgerlijke gemeenten, de opgaven verstrekken, benoodigd tot het voorkomen of, in het geval bij het slot van artikel 15 bedoeld, tot het regelen van dubbele bedeelingen van erkende behoeftigen.

De bestuurders die nalatig mogten zijn in de nakoming van dit artikel, zijn, hoofdelijk voor het geheel, jegens het bestuur dat dien ten gevolge ondersteuning heeft verstrekt, welke anderzins niet verleend zou zijn geworden, in regten aansprakelijk voor het beloop van dat verstrekte, voor zooverre zij tot de handeling van het diakonie- of ander armbestuur, welke die nalatigheid te weeg brengt, hebben medegewerkt.

Art. 22. De opneming in wees-, oude-mannen- en vrouwen- en andere godshuizen heeft, onafhankelijk van de vorenstaande bepalingen, plaats, overeenkomstig de regelen voor die inrigtingen geldende.

VIERDE AFDEELING.

Over vreemdelingen, bedelaars en landloopers, krankzinnigen, enz., en over degenen die niet in de toepassing der vorige afdeelingen vallen.

Art. 23. Het plaatselijk bestuur der gemeente in welke een vreemdeling, na het in werking brengen dezer wet in Nederland komende, wil verblijven, is, onverminderd de toepassing van andere wettelijke voorschriften ten aanzien van vreemdelingen, bevoegd een voldoend bewijs te vorderen, dat, indien hij en het gezin hetwelk hij heeft of mogt verkrijgen, gedurende het verblijf in Nederland, onderstand uit gemeente- of armenfondsen mogten behoeven, het bestuur, door hetwelk die verstrekt wordt, van buiten 's lands deswege schadeloos gesteld zal worden, en om, bij gebreke der overlegging daarvan, de inwoning te weigeren; in welk geval zoodanig vreemdeling, ten koste van den Staat, zal kunnen worden gebragt over de grenzen van het Rijk.

Wanneer van die bevoegdheid geen gebruik is gemaakt, blijft de ondersteuning, welke aan den vreemdeling en diens gezin, met inachtneming der bepaling van de 5de afdeeling, op dit onderwerp toegepast, verstrekt mogt worden, voor rekening der burgerlijke gemeente, in welke hij het eerst in Nederland, minstens gedurende acht dagen, is verbleven.

Art. 24. Het vorig artikel is niet toepasselijk op vreemdelingen behoorende tot zoodanigen Staat, met welken door de Regering overeenkomsten zijn aangegaan tot wederkeerige teruggaaf der kosten van ondersteuning van elkanders behoeftigen, mits van hunne betrekking tot zoodanigen Staat voldoende blijke.

Van het oogenblik af, dat die overeenkomsten ophouden te werken, is artikel 23 echter van toepassing op de vreemdelingen, tot zoodanigen Staat behoorende, die daarna in Nederland komen verblijven.

Art. 25. De zorg voor doortrekkende vreemdelingen, die, ter oorzake van ziekte of andere zeer dringende omstandigheden, onvermijdelijk ondersteuning behoeven, wordt overgelaten aan de menschlievende beschikkingen der plaatselijke besturen, voor rekening der burgerlijke gemeenten, of der in dezelve aanwezige burgerlijke of algemeene armbesturen, wier aard en bestemming dit gedoogt, en behoudens verhaal, zoo mogelijk, op het buitenlandsch domicilie van onderstand.

Art. 26. Vreemdelingen, die uit 's lands dienst ontslagen zijn, of op welke artikel 23 niet toepasselijk is, zullen, behoudens de bepalingen der artikelen 24 en 39, wanneer zij behoeftig worden en niet naar hun land kunnen worden teruggebragt, voor rekening van het Rijk, in de koloniale inrigtingen tot het opnemen en verzorgen van behoeftigen bestemd, verpleegd kunnen worden.

De billijke ondersteuning, welke aan dezen, in geval van ziekte of andere zeer dringende omstandigheden, in hunne verblijfplaats mogt worden verleend, zal door het Rijk vergoed worden.

Art. 27. De onderstand welke, naar aanleiding van de bepalingen dezer wet, wordt verstrekt aan behoeftigen die geene vreemdelingen zijn, doch voor wie geen domicilie van onderstand kan worden aangewezen krachtens deze wet, wordt teruggegeven uit de fondsen der provincie in welke de onderstand is of wordt verleend.

Art. 28. De kosten voortvloeijende uit de plaatsing van veroordeelde bedelaars en landloopers in de bedelaars-werkhuizen, van behoeftige krankzinnigen in gestichten voor krankzinnigen, en van behoeftige kinderen van veroordeelde gevangenen, die niet van de ouders gescheiden kunnen worden, in de gevangenissen, worden, wanneer plaatselijke schikkingen dit niet anders regelen, voldaan uit de fondsen der burgerlijke gemeenten van hun domicilie van onderstand.

Wanneer het domicilie van onderstand van de in dit artikel bedoelde behoeftigen niet kan worden aangewezen, worden de voormelde kosten voldaan door het Rijk.

VIJFDE AFDEELING.

Over den onderstand elders dan ter plaatse van het domicilie van onderstand verstrekt.

Art. 29. De onderstand aan behoeftigen verstrekt, elders dan ter plaatse van het domicilie van onderstand, ook hangende het onderzoek naar hetzelve, moet, des gevorderd, door dat domicilie tot een billijk bedrag worden teruggegeven, wanneer die verstrekking heeft plaats gehad ter zake van ziekte of andere zeer dringende omstandigheden. Daarvan zal blijken bij een met redenen omkleed besluit van het hoofd of van een daartoe door hetzelve te delegeren lid van het plaatselijk bestuur der verblijfplaats van den behoeftige, bij welk besluit de uitreiking van den onderstand wordt bevolen.

Van de verstrekking van dien onderstand zal, binnen

veertien dagen na de dagteekening van voormeld besluit en onder mededeeling van hetzelve door het plaatselijk bestuur der verblijfplaats, worden kennis gegeven aan dat van het vermoedelijk domicilie van onderstand, met aanduiding der gronden van aanspraak op terugvordering; een en ander op poene van verstek van verhaal van hetgeen vóór die mededeeling is verstrekt.

Indien het niet mogelijk is binnen dien termijn te ontdekken op welk bestuur het verhaal kan worden uitgeoefend, dan gaat dezelve eerst in op het oogenblik dier ontdekking.

Bij ontkenning van gehoudenheid tot teruggaaf door het aangesproken bestuur, geldt de voormelde termijn, te rekenen van den dag op welken die ontkenning wordt ontvangen, ten aanzien van elk ander bestuur, hetwelk nader vermoed wordt tot de teruggaaf verpligt te zijn.

De bepalingen van dit artikel gelden ook voor begrafeniskosten. De verstrekking daarvan zal echter niet bij een besluit, zoo als in het 1ste lid van dit artikel is bedoeld, bevolen behoeven te worden.

Art. 30. Wanneer eene, krachtens artikel 29 gedane mededeeling niet binnen veertien dagen na ontvangst is beantwoord, moet het plaatselijk bestuur der aangesprokene gemeente, ten gevolge van dat verzuim, zonder regt van verhaal, teruggeven hetgeen, in overeenstemming met dat artikel, tot op het oogenblik der beantwoording verstrekt zal zijn en teruggevorderd kan worden.

Art. 31. Het plaatselijk bestuur van het domicilie van onderstand van een behoeftige die voorloopig elders wordt ondersteund, kan, ook na overleg met het betrokken diakonie- of ander armbestuur, vorderen, dat hij, verder onderstand behoevende, zich ter plaatse van dat domicilie kome vestigen, voor zooverre ziekte of andere volstrekte beletselen dit niet verhinderen, of geene schikking over den elders uit te reiken onderstand wordt getroffen.

Indien de leden van een behoeftig gezin in meer dan één gemeente domicilie van onderstand hebben, zal van dit regt slechts gebruik gemaakt kunnen worden door het plaatselijk bestuur van dat van het hoofd des gezins, en zullen, tegen diens wil, de leden van hetzelve niet van elkander verwijderd kunnen worden. In dat geval zal de onderstand, ten behoeve der genoemde leden van het gezin in billijkheid verstrekt, op derzelver domicilie van onderstand verhaald kunnen worden. De artikelen 29 en 30 zijn ook ten deze toepasselijk.

De in billijkheid aangewende kosten van verplaatsing komen ten laste van het bestuur hetwelk die vordert.

Art. 32. De onderstand in de verblijfplaats van den behoeftige verstrekt, in strijd met de vordering of schikking bij artikel 31 bedoeld, kan niet op het domicilie van onderstand worden verhaald, dan alleen wanneer de verstrekking door ziekte is te weeg gebragt of begrafeniskosten betreft; in welke gevallen de bepalingen van artikel 29 ook ten deze zullen gelden.

Art. 33. De onderstand, bij de artikelen 29—32 bedoeld, wordt voorgeschoten en, voor zooverre verschuldigd, teruggegeven uit de fondsen der betrokkene burgerlijke gemeenten, behoudens verhaal, door het plaatselijk bestuur van het domicilie van onderstand, op den ondersteunde, op degenen die, overeenkomstig de artt. 376 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, tot zijn onderhoud verpligt zijn, of op de burgerlijke of algemeene armbesturen, voor zoo veel tot dit een en ander termen zijn; alles onverminderd plaatselijke schikkingen, ook met de diakonien of kerkelijke en gecombineerde armbesturen.

Alle diakonien en andere armbesturen zijn, jegens de burgerlijke gemeenten van het domicilie van onderstand, aansprakelijk voor de teruggaaf door deze bewerkstelligd van den onderstand elders verstrekt, wanneer zij in de uitreiking daarvan voor hunne rekening hebben toegestemd.

Art. 34. De kosten van onderwijs van kinderen van behoeftigen, elders dan in de gemeente in welke zij domicilie van onderstand hebben, aangewend, kunnen niet op dat domicilie worden verhaald.

Die kinderen mogen echter daarom, ter plaatse waar zij verblijven, niet worden verstoken van het onderwijs, hetwelk aldaar aan kinderen van behoeftigen in het algemeen wordt gegeven.

Art. 35. De bepalingen dezer afdeeling zijn niet toepasselijk op de gevallen voorzien bij de artikelen 26, 27 en 28. De Koning regelt de wijze van de kennisgeving der bij de artikelen 26 en 28 bedoelde ondersteuning en plaatsing aan het betrokken bestuur en, in het geval bij artikel 28 bedoeld, van de beantwoording derzelve, en verbindt aan de niet-inachtneming daarvan, met het oog op de voormelde bepalingen, de poenaliteiten tot verzekering van den goeden gang der administratie vereischt.

Aan de Staten der provincien wordt overgelaten, om, onder goedkeuring des Konings, voorschriften in den zin dezer afdeeling te geven, met opzigt tot de ondersteuning bij artikel 27 bedoeld.

ZESDE AFDEELING.

Over de verjaring.

Art. 36. Alle vorderingen wegens onderstand aan behoeftigen door of op last en voor rekening van burgerlijke gemeenten, diakonien of andere armbesturen of voor rekening van provincien verstrekt, verjaren door verloop van een jaar en zes weken na den dag op welken de verstrekking heeft plaats gehad, of het domicilie van onderstand of het bestuur aan hetwelk de behoeftige onderstand kan vragen is aangewezen of erkend, of uitgemaakt is dat de behoeftige verkeert in het geval bij artikel 27 bedoeld.

Voor den onderstand, welke bij het in werking komen dezer wet reeds is of wordt verstrekt, gaat die termijn in op den dag van dat in werking komen.

Art. 37. De verjaring, bij artikel 36 bedoeld, wordt, doch telkens slechts voor zes maanden, gestuit door eene eenvoudige schriftelijke aanmaning van het plaatselijk bestuur der gemeente, in welke de onderstand is verstrekt; van welke aanmaning, voor zooverre dezelve aan plaatselijke besturen, diakonien of andere armbesturen is gerigt, op poene van nietigheid, afschrift zal worden gezonden aan Gedeputeerde Staten der provincie, in welke de aanmanende burgerlijke gemeente gelegen is.

De verjaring kan slechts worden toegepast, wanneer het bestuur, ten behoeve van hetwelk zij is verkregen, dit vordert.

ZEVENDE AFDEELING.

Transitoire bepalingen.

Art. 38. Het domicilie van onderstand der behoeftigen, die onder de werking der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) ondersteuning hebben genoten uit de fondsen van burgerlijke gemeenten, diakonien of andere armbesturen, wordt voortdurend naar de bepalingen dier wet geregeld. Wanneer zij echter, tijdens of na het in werking brengen der tegenwoordige wet, gedurende vijftien achtereenvolgende maanden of langer buiten onderstand zijn gebleven en dien daarna op nieuw aanvragen, alsdan gelden ten dien opzigte de bepalingen dezer wet, welke almede werken ten aanzien van allen, die eerst nadat dezelve in werking zal zijn gesteld, behoeftig worden.

Art. 39 Het domicilie van onderstand van vreemdelingen, die tijdens het in werking komen dezer wet in Nederland verblijven, wordt voortdurend geregeld naar de bepalingen der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40).

Art. 40. De acten van indemniteit, borgtogt, ontslag, readmissie en dergelijke, vóór de uitvaardiging der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) door en ten behoeve van Nederlandsche besturen afgegeven, en niet, tijdens het ontstaan der behoefte van de daarin bedoelde personen, in handen der afgevers teruggekeerd, hebben gevolg, doch niet verder dan bij de afgifte daaraan was verbonden.

Wanneer die acten door derzelver inhoud, tijdens het

HARLING TE GRONINGEN

van het tweede hoofdstuk van het ontwerp de strekking om de diakonien of kerkelijke armbesturen te ontheffen van de verpligting tot het dragen van zoodanige uitgaven, ter zake van behoeftigen, als welke, naar het oordeel der Regering, in den regel, voor deze besturen te bezwarend geacht kunnen worden, welke ontheffing de Regering vertrouwt dat krachtdadig zal bijdragen om de aanleiding tot het ontstaan van voormeld bezwaar voor te komen.

Bij de aanneming van het boven ontvouwde stelsel, moest worden in het oog gehouden, dat het ressort der armbesturen, bepaaldelijk van die der kerkelijke gemeenten van onderscheiden gezindten, niet overal overeenstemt met dat der burgerlijke gemeenten.

De betrekking der behoeftigen tot de armbesturen is vroeger hier te lande steeds geregeld geweest, en wordt nog bijna overal daadwerkelijk geregeld naar den omvang van den werkkring dier besturen. Het is der Regering toegeschenen van groot gewigt te zijn, dat dit beginsel bij de voorhanden wet stellig aangenomen en voor alle inbreuk beveiligd worde, daar de afwijking van hetzelve kan leiden tot vermeerdering van het getal dier armen die niet tot een bepaald armbestuur in betrekking zouden staan, en die dan met derzelver aanvraag om onderstand naar burgerlijke fondsen verwezen zouden moeten worden, terwijl het welbegrepen belang van den Staat juist vordert, dat het getal dezer laatste zooveel beperkt worde, als met de verzekering der openbare orde bestaanbaar is.

Wanneer de armbesturen alzoo door de wet, van de eene zijde, bepaaldelijk zien aangewezen welke armen zich tot hen kunnen wenden, en, van de andere zijde, behoudens de erkenning van die wederkeerige betrekking, zich ten aanzien van de beschikking op de verzoeken om onderstand, geen ander rigtsnoer zien opgelegd dan het besef hunner zedelijke verantwoordelijkheid, dan zullen zij voorzeker met vrijmoedigheid en gepasten aandrang de werking kunnen inroepen eener weldadigheid die uit beginselen van godsdienst en zedelijkheid ontspruit, welker beoefening voor den Nederlander nog steeds eene behoefte blijft, en welke de Regering zich vleit dat zal worden bevorderd door de ontstentenis der wettelijke bedeeling, en door het vertrouwen hetwelk de armbesturen, in het algemeen, den gevers zullen inboezemen, dat hunne bijdragen, overeenkomstig het doel der wet, zullen strekken tot regelmatige leniging der ware armoede, op zoodanige wijze als tevens meest strookt met het belang van den Staat, dat is van allen.

Daar men zich echter niet kan vleijen, dat de godsdienstige liefdadigheid overal en ten allen tijde toereikende middelen zoude opleveren om alle redelijke behoeften te vervullen, zoo heeft de Regering het onvermijdelijk geacht bij de wet den weg open te laten, hetzij tot daarstelling van burgerlijke of algemeene armbesturen waar die nog niet bestaan, hetzij tot het toestaan of het verhoogen van reeds verleende subsidien. De voorschriften dienaangaande in de derde en vierde hoofdstukken van het ontwerp vervat, hebben echter zeer kennelijk eene beperkende strekking, ten blijke dat de wetgever die middelen, tusschen welke de plaatselijke besturen naar omstandigheden en behoeften geheel vrij kunnen kiezen, beschouwt als een kwaad dat niet overal te vermijden is, doch waarvan niet anders gebruik gemaakt behoort te worden, dan wanneer de volstrekte noodzakelijkheid daarvan zal zijn gebleken aan het plaatselijk bestuur, hetwelk overigens deswege, behoudens de inachtneming van de voorschriften der wet, met volkomen vrijheid beschikt, wanneer het ressort der burgerlijke gemeente met dat der betrokkene armbesturen overeenstemt.

Uitgaande van het verlangen om het voorhanden onderwerp zoo volledig mogelijk toe te lichten, heeft de Regering, bij de voren vermelde raadpleging der collegien van Gedeputeerde Staten, zich niet bepaald tot de algemeene vraagstukken hierboven ontvouwd. Zij heeft gemeend dat die raadpleging de meeste vrucht zou opleveren, wanneer zij de gedachten dier collegien inwon over een bepaald wets-ontwerp. Zoodanig ontwerp, op de ontwikkelde beschouwingen gegrond, is dus tevens aan de beoordeeling dier collegien onderworpen.

Onderscheidene derzelve hebben zich met het stelsel van het ontwerp in het algemeen vereenigd, en zich mitsdien bepaald tot het mededeelen der aanmerkingen, welke bij dezelve zijn gevallen op de bijzondere bepalingen daarin vervat; één derzelve heeft almede dat ontwerp in het algemeen, en, behoudens deszelfs aanmerkingen op de bijzondere bepalingen, aanneembaar geacht, met uitzondering van de in de derde afdeeling van het tweede hoofdstuk voorkomende regeling der betrekking van de behoeftigen tot de armbesturen; terwijl de hoofdbezwaren, bij de andere collegien tegen het ontwerp in deszelfs geheel aangevoerd, zakelijk zijn ontleend uit de vrees, *of* dat de zoo omvattende behandeling der zaak als daarin voorkomt, te groote moeijelijkheden zou doen voorzien; *of* dat de ontstentenis van stellig gebiedende bepalingen voor de armbesturen om onderstand te verstrekken, althans wanneer zulks door hoogere administrative autoriteiten zou worden bevolen, de krachtige werking der wet en de bereiking van het doel hetwelk zij zou moeten beoogen, te veel zoude belemmeren; *of* dat de diakonien of kerkelijke armbesturen bij het ontwerp van te veel lasten, uit de verzorging van behoeftigen voortvloeijende, zouden worden ontheven, tot te groot bezwaar van de fondsen der algemeene armbesturen of der burgerlijke gemeenten.

De boven ontwikkelde beschouwingen geven genoegzaam de beweeggronden aan, om welke de Regering heeft gemeend, dat de twee eerstgenoemde hoofdbezwaren bij haar niet genoegzaam hebben kunnen wegen, om het stelsel op hetwelk haar ontwerp rust door een ander te vervangen.

Met opzigt tot het derde der zoo even gemelde hoofdbezwaren heeft de Regering wel geene vrijheid gevonden om aan de diakonien of kerkelijke armbesturen lasten op te leggen, welke, naar haar oordeel, in den regel althans, voor deze te bezwarend zouden zijn; doch bij de herziening van het ontwerp, in verband tot de onderscheidene aanmerkingen op de bijzondere daarin vervatte bepalingen door de collegien van Gedeputeerde Staten gemaakt, is aan dat derde hoofdbezwaar zooveel te gemoet gekomen als bestaanbaar was met het stelsel van het ontwerp.

Bij het bewustzijn dat ook aan dit stelsel meer of min gewigtige bezwaren verbonden zijn, zou het der Regering aangenaam zijn geweest, indien zij in het aan haar medegedeelde er een had aangetroffen tegen hetwelk slechts minder gewigtige bezwaren aangevoerd konden worden; doch daar zij dit verlangen niet heeft bevredigd gezien, heeft zij zich, bij de vrij algemeen erkende onmogelijkheid om met opzigt tot dit onderwerp eenig stelsel aan te nemen, tegen hetwelk geene bedenkingen kunnen worden aangevoerd, welke in het afgetrokkene niet van grond ontbloot zijn, verpligt geoordeeld het nevensgaand ontwerp den Staten-Generaal ter overweging aan te bieden.

Na deze algemeene toelichting van het ontwerp in deszelfs geheel, zal men alhier laten volgen hetgeen tot toelichting van onderscheidene bijzondere bepalingen van hetzelve noodig geacht wordt.

EERSTE HOOFDSTUK.

Art. 1. De bepaling in het 1ste en 2de lid van dit artikel vervat, behoeft, na het reeds hiervoren opgemerkte, geene verdere toelichting.

Het laatste lid strekt om voor te komen dat men, bij ontstentenis van hetzelve, niet verkeerdelijk bewere, dat door het 1ste lid van dit artikel aan de hier bedoelde bepalingen van het Burgerlijk Wetboek zou zijn gederogeerd.

TWEEDE HOOFDSTUK.

EERSTE AFDEELING.

Overal waar in deze afdeeling wordt gesproken van erkenning van kinderen of van afwezig-verklaring, wordt daaronder verstaan de erkenning of de afwezig-verklaring bij het Burgerlijk Wetboek bedoeld.

Art. 2. Dit artikel behoeft, na hetgeen hierboven reeds is in het midden gebragt, geene verdere toelichting, dan dat door de redactie van hetzelve is voorzien in het geval, dat de plaats alwaar iemand is geboren, ten gevolge hetzij van delimitatie, hetzij van vereeniging van gemeenten, op het oogenblik waarop de behoefte ontstaat, tot eene andere gemeente behoort dan die waarvan zij, tijdens de geboorte voorviel, deel maakte.

Art. 3. In den regel blijkt niet voldoende waar vondelingen en verlaten kinderen zijn geboren. De wet moet dus bepalen welke gemeente, zoolang dit niet het geval is, voor derzelver geboorteplaats moet worden gehouden. In de meeste gevallen is dit voorzeker de plaats in welke zij aan de openbare liefdadigheid zijn overgelaten. Deze wordt dan ook thans als zoodanig beschouwd, en het is doelmatig zulks bij de wet vast te stellen. Zoodra het blijkt dat zij elders zijn geboren, vallen zij in de toepassing van de overige artikelen der wet.

Art. 4. De billijkheid om de gemeente, in welke iemand toevallig is geboren, voor de toepassing dezer wet niet als geboorteplaats te beschouwen, behoeft geen betoog. Dit beginsel is ook bij de wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) aangenomen. De regeling van het domicilie van onderstand van een behoeftige uit eigen hoofde komt echter meerendeels eerst te pas na deszelfs meerderjarigheid. Dan is het, blijkens de ondervinding, dikwerf hoogst moeijelijk met genoegzame zekerheid te oordeelen over het al dan niet toevallige eener geboorte, welke zoo vele jaren vroeger heeft plaats gehad, en in het toestemmend geval, de toenmalige woonplaats der ouders op te sporen. Om hierin te voorzien, is het noodig geoordeeld om de gemeente in welke iemand toevallig is geboren, te verpligten dadelijk het noodige te verrigten om de woonplaats der ouders op dat tijdstip te constateren, terwijl bij verzuim hiervan het voorregt der uitzonderende bepaling van dit artikel voor dezelven verloren gaat.

Art. 5. De voordeelen voor de gemeenten voortvloeijende uit

het bezit van militaire garnizoenen, kunnen geacht worden de bepalingen van dit artikel genoegzaam te billijken.

Art. 6. De betrekking der kolonisten, gevestigd in de koloniale inrigtingen tot het opnemen en verzorgen van behoeftigen in dit Rijk, bestemd tot de gemeenten in welke die inrigtingen gelegen zijn, verschilt te veel van die van gewone ingezetenen eener gemeente, en is van eenen te bijzonderen aard, om het beginsel, dat de gemeente in welke iemand is geboren zijn domicilie van onderstand is, op de kinderen uit de kolonisten geboren te kunnen toepassen. Het is tastbaar dat dit voor onderscheidene dier gemeenten, op wier grondgebied vele honderden dier kolonisten gevestigd zijn, een ondragelijk bezwaar zou kunnen te weeg brengen.

De billijkheid maakt dus de uitzonderende bepaling van dit artikel onvermijdelijk.

Artt. 7 en 8. De wenschelijkheid dat de leden van hetzelfde gezin, zooveel mogelijk, hetzelfde domicilie van onderstand hebben, behoeft geen betoog; — deze artikelen zijn op dit beginsel gegrond; doch nu voor de aanwijzing van het domicilie van onderstand uitsluitend tot de geboorteplaats wordt teruggekeerd, is het billijk toegeschenen, de werking van dat beginsel te beperken tot het geval dat er met de daad een hoofd des gezins aanwezig is, terwijl dan het domicilie van dat hoofd, om het even of dit de man of de vrouw zij, door de verdere leden wordt gevolgd, en de minderjarige kinderen wier ouders niet aanwezig zijn, of van wier ouders het domicilie van onderstand niet kan worden aangewezen (door welk laatste deze vallen in de toepassing van art. 27), in hunne eigen geboorteplaats domicilie van onderstand hebben. Overigens zijn voor de aanwijzing der geboorteplaats, bij deze artikelen bedoeld, de bepalingen der artt. 4, 5 en 6 mede toepasselijk, wanneer de vrouwen of minderjarigen, waarvan bij de artt. 7 en 8 sprake is, verkeeren in de gevallen bij de artt. 4, 5 en 6 omschreven.

De gelijkstelling van door den vader erkende natuurlijke met echte kinderen voor de werking van art. 8 is toegeschenen te strooken met de bepalingen van art. 356 in verband tot art. 361, en van art. 78 in verband tot art. 408 van het Burgerlijk Wetboek.

TWEEDE AFDEELING.

Art. 9. Het verbod tot het afgeven der hier bedoelde acten bij de wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* no. 40) vastgesteld, wordt gehandhaafd, voor zooveel die acten door en ten behoeve van Nederlandsche besturen verstrekt zouden worden.

Daar echter, volgens art. 23, om de aldaar te vermelden redenen, de overlegging van zoodanige stukken van vreemde lingen gevorderd kan worden, zoo is het noodzakelijk wederkeerig te gedoogen dat dezelve worden afgegeven aan Nederlanders die zich begeven naar een vreemden Staat en ten behoeve van het buitenland.

Art. 10. Bij de toepassing der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* nº. 40), is het gebleken, dat vroeger door sommige gemeente- of armbesturen van verschillende gemeenten, overeenkomsten zijn aangegaan nopens het ondersteunen van elkanders behoeftigen, waarbij andere grondslagen zijn aangenomen, dan die in het algemeen tot de regeling van het domicilie van onderstand golden. Zoodanige overeenkomsten stremmen de algemeene en gelijkmatige werking der wet. Het is dus noodig het verder aangaan derzelve, even als het afgeven der acten van indemniteit, enz., te verbieden.

DERDE AFDEELING.

Ten aanzien der bepalingen in deze afdeeling en bijzonder voor die in de artt. 11 en 12 voorkomende, gedraagt men zich alhier uitdrukkelijk aan hetgeen dienaangaande bij de vroeger ontwikkelde algemeene beschouwingen is opgemerkt.

In verband tot die beschouwingen, rusten de bepalingen dezer afdeeling op het beginsel, dat de ondersteuning der gewone behoeftigen of zoogenaamde huiszittende armen wordt overgelaten aan de diakonien of andere armbesturen, in overeenstemming met de betrekkingen welke wederkeerig tusschen die behoeftigen en besturen hier te lande nog steeds werkelijk bestaan, en dat de plaatselijke besturen, als zoodanig, daarin niet verder betrokken worden dan in de gevallen, dat het domicilie van onderstand niet behoort tot het ressort van eenig diakonie- of ander armbestuur naar hetwelk de behoeftige kan worden verwezen, of dat de handhaving der openbare orde hunne tusschenkomst noodzakelijk maakt.

Door *gecombineerde* armbesturen worden verstaan dezulke die zijn zamengesteld door vereenigingen van diakonien, welke vóór die vereeniging uitsluitend ledematen pleegden te ondersteunen, met armbesturen welke te voren alleen dezulken bedeelden die geene ledematen waren, maar slechts door doop of afstamming ingelijfd waren in of in betrekking stonden tot het kerkgenootschap of de kerkelijke gezindte aan welker kerkelijke gemeente de diakonie is verbonden.

Art. 13. Er zijn voorbeelden dat men, blijkbaar met het doel om armen, die tot een kerkelijk armbestuur behoorden, ten laste van burgerlijke fondsen te doen komen, *of* heeft trachten te ontkennen, dat zoodanig kerkelijk armbestuur aanwezig was, *of* voor eenig gedeelte van kerkelijke gemeenten de bestaande middelen tot kerkelijke ondersteuning der armen, althans schijnbaar, heeft opgeheven.

Wanneer zulke laakbare handelingen navolging vonden, dan zou, langs dien weg, de werking der wet verlamd kunnen worden, indien zij geen middel daartegen aangaf.

Het voorhanden artikel is ontworpen met het oogmerk om van de bedoelde handeling terug te houden.

Het geldt hier een dier punten betrekkelijk het armwezen, welke niet wel op zoodanige wijze geregeld kunnen worden, dat alle zwarigheden daardoor zijn opgeheven. De Regering heeft zich dan ook niet ontveinsd, dat dit artikel tot bedenkingen aanleiding kan geven. Zij heeft daarom de collegien van Gedeputeerde Staten bepaaldelijk uitgenoodigd om, zoo mogelijk, een beter middel tot bereiking van het doel aan te geven.

Doch onderscheiden derzelve hebben bij dit artikel niet opzettelijk stil gestaan; — zij die het stelsel eener wettelijke bedeeling voorstaan, hebben daarmede strookende middelen aangegeven, welke de Regering evenmin als dat stelsel zelf kan aannemen; één ander heeft voorstellen gedaan, welke niet ten aanzien van alle gezindten zouden kunnen werken, al waren zij raadzaam in zich zelve; terwijl voorts is opgemerkt, dat het ongerief, hetwelk hier of daar ten dezen opzigte mogt kunnen ontstaan, zoo als bij voorbeeld het bedrijven van bedelarij (over de al dan niet strafbaarheid van welke, in zoodanig geval, het oordeel natuurlijk aan den gewonen regter zou toekomen), een zoodanig kwaad zoude zijn, waarvan men mag verwachten, dat het zijn eigen redmiddel zoude medebrengen, door die het aangaat van het verkeerde hunner handelingen te overtuigen, en te nopen tot eene voorziening, welke de wensch der wet is, en door pligt en godsdienst gevorderd wordt. Het gehouden overleg heeft dus geen middel aangegeven, hetwelk de voorkeur zoude verdienen boven het voorgestelde.

Art. 14. Er zijn plaatsen, alwaar bij onderlinge schikking maatregelen zijn genomen, ten gevolge van welke de leden van hetzelfde gezin die tot verschillende kerkelijke gezindten behooren, overeenkomstig gestelde regelen, allen door het armbestuur van de eene of andere dier gezindten worden onderstennd. Zoodanige plaatselijke gebruiken kunnen zeer heilzaam werken, en het is dus raadzaam geoordeeld dat de wet dezelve eerbiedige.

Art. 15. Er zijn gemeenten in welke de burgerlijke of algemeene armbesturen bestemd zijn tot ondersteuning van al de behoeftigen tot hun ressort behoorende, zonder onderscheid van gezindte en om het even of zij al dan niet ledematen zijn.

Het spreekt van zelf, dat, wanneer in zulke gemeenten diakonien of kerkelijke armbesturen daarnevens staan, de betrekking van deze tot de armen van eenen anderen aard is dan daar waar, bij het aanwezen van diakonien, de behoeftigen die tot eene kerkelijke gezindte behooren zich niet tot burgerlijke of algemeene armbesturen kunnen wenden, hetzij bij ontstentenis van deze, hetzij door dat derzelver werkkring zich niet zoo ver uitstrekt. Uit dien staat van zaken zijn wederkeerige aanspraken en verpligtingen voortgevloeid, welke niet zonder groote zwarigheden vernietigd zoulen kunnen worden.

Zoowel uit dien hoofde, als omdat deze geheele afdeeling rust op het beginsel van wettiging der met de daad bestaande betrekkingen van de armbesturen, is de bepaling in dit artikel vervat noodig geoordeeld.

Art. 16. Wanneer een behoeftige domicilie van onderstand heeft in eene burgerlijke gemeente, welke niet behoort tot het ressort van eenig armbestuur, naar hetwelk hij, volgens de wet, kan worden verwezen, zonder dat er aanleiding bestaat tot de toepassing van art. 13, dan blijft er geen ander middel over, dan den zoodanige te verwijzen naar het bestuur dier burgerlijke gemeente.

Hoezeer men vertrouwt dat dit geval zich in den regel slechts zeldzaam zal voordoen, zoo laat het zich echter met te veel grond vermoeden, dat het nu en dan zal bestaan, om niet uitdrukkelijk bij de wet te worden geregeld. Dezelfde noodzakelijkheid bestaat voor het geval bij de 2de alinea van dit artikel bedoeld, terwijl de billijkheid van het verhaal, waarvan bij de laatste alinea sprake is, wel geen betoog zal behoeven, en de daartoe betrekkelijke bepaling krachtdadig zal medewerken om het beëindigen der geschillen bij de 2de alinea vermeld, te bespoedigen.

Art. 17. De vrijheid bij dit artikel gelaten aan de besturen in het algemeen, en dus zoowel aan de plaatselijke als aan de armbesturen, aan welke de behoeftigen volgens de voorgaande artikelen onderstand kunnen vragen, is, blijkens de boven ontwikkelde algemeene opmerkingen, een der gewigtigste grondslagen

van het stelsel bij het ontwerp aangenomen, en daar zij, in verband tot het 1ste artikel, het denkbeeld van wettelijke bedeeling uitsluit, zoo heeft men gemeend, dat de hier bedoelde vrijheid, wat de armbesturen aangaat, zoowel aan de gesubsidieerde als aan de niet gesubsidieerde behoort te worden toegekend, met uitzondering alleen van het geval bij het laatste lid van art. 20 voorzien, waarvan hieronder bij dat artikel nader wordt gehandeld.

Art. 18. De bedoelde vrijheid moet echter nimmer kunnen ontaarden in ongehoorzaamheid aan de wet. Geen armbestuur moet kunnen weigeren een behoeftige te erkennen als tot hetzelve te behooren, die krachtens de wet naar hetzelve is verwezen. Het belang eener krachtdadige handhaving van dit beginsel heeft de bepaling in het 1ste lid van dit artikel vervat, noodzakelijk doen oordeelen.

Zoodanige weigering van erkenning of te willekeurig en met het doel der wet strijdend gebruik van de vrijheid bij art. 17 gelaten, zouden even laakbare handelingen zijn als die bij art. 13 voorzien. Daarom wordt ook bij het 2de lid van art. 18 de behoeftige die daardoor buiten ondersteuning zou blijven, aan de bijzondere liefdadigheid overgelaten. Zulks heeft, even als bij art. 13, ten doel om, zooveel doenlijk, van zoodanige handelingen terug te houden. Daardoor zal ook worden verhoed dat uit de bepalingen der wet afgeleid zou kunnen worden, dat de niet erkende of afgewezen behoeftigen zich, krachtens dezelve, tot het plaatselijk bestuur om onderstand zouden kunnen wenden.

Overigens is hetgeen nopens de verwijzing naar de bijzondere liefdadigheid hiervoren bij art. 13 is opgemerkt, ook hier toepasselijk.

Art. 19. Schikkingen als de hier bedoelde, welke buiten invoed blijven op de regeling van het domicilie van onderstand, kunnen bijdragen om, in bijzondere of mogelijke onvoorziene gevallen, de geregelde uitvoering der wet te vergemakkelijken.

Art. 20. De bepaling in het 1ste lid van dit artikel vervat, stemt zakelijk overeen met die van het 8ste artikel der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40), waarvan, voorzoover bekend is, geene ongelegenheden zijn ondervonden.

De bevoegdheid bij het 2de lid aan de plaatselijke besturen gelaten, geeft een middel aan de hand om voor te komen dat de openbare orde, ten gevolge van onvoorziene omstandigheden, gestoord worde.

Van deze bevoegdheid zullen die besturen geen gebruik behooren te maken, dan uitsluitend tot handhaving der orde, en dan nog steeds op zoodanige wijze, dat daaruit de minst mogelijke aanleiding tot misbruik en tot bezwaar der burgerlijke fondsen ontsta.

Daar het evenwel van belang is dat de ondersteuning van gewone behoeftigen zoo weinig doenlijk uit de gewone plaatselijke kassen geschiede, zoo is het raadzaam geoordeeld om, in dit bijzonder geval, daar waar burgerlijke of algemeene armbesturen bestaan, wier aard en bestemming zulks gedoogt (dat zijn dezulke die van het burgerlijk gezag emaneren of daaraan bepaaldelijk ondergeschikt geacht kunnen worden), aan de plaatselijke besturen de magt te geven, om het verstrekken van ondersteuning, tot handhaving der openbare orde noodig geoordeeld, aan zoodanige armbesturen op te leggen.

Art. 21. De doelmatigheid der bepalingen in dit artikel vervat is door de ondervinding bewezen, daar het geval zich heeft voorgedaan, dat de hier bedoelde opgaven bepaaldelijk door diakonien of kerkelijke armbesturen zijn geweigerd. Door aan het slot van het 1ste lid van dit artikel te gewagen van *erkende* behoeftigen, heeft men ten doel het voorschrift niet toepasselijk te doen zijn op zoogenaamde *schamele* armen, met opzigt tot welke die opgaven onraadzaam kunnen zijn en ook niet vereischt worden, omdat het karakter van deze, in den regel althans, voldoenden waarborg oplevert dat zij geene dubbele bedeeling zullen trachten te erlangen.

Art. 22. Ter wegneming van twijfelingen, welke dienaangaande wel eens zijn opgerezen en verder zouden kunnen oprijzen, is de bepaling in dit artikel vervat noodig voorgekomen, opdat het stellig blijke, dat het domicilie van onderstand niet de maatstaf kan zijn voor de opneming in de hier bedoelde gestichten, wanneer de statuten voor dezelve er eene andere aangeven.

VIERDE AFDEELING.

Art. 23. De bepalingen in dit artikel ten aanzien van vreemdelingen vervat, hebben geenszins ten doel om inbreuk te maken op de aloude Nederlandsche gastvrijheid, maar alleen om paal en perk te stellen aan het misbruik dat daarvan bij toeneming gemaakt wordt. Uit geen oogpunt toch kan Nederland verpligt geacht worden om zich met de zorg voor buitenlandsche behoeftigen te belasten, terwijl men elders de Nederlanders niet dan onder waarborgende bepalingen toelaat.

In het ontwerp hetwelk aan de collegien van Gedeputeerde Staten is medegedeeld geworden, stond het beginsel op den voorgrond, dat een vreemdeling, na het in werking stellen der wet in Nederland gekomen, die, of wiens gezin, gedurende zijn verblijf in dit Rijk, behoeftig mogt worden, onderstand konde vragen bij het gemeentebestuur zijner verblijfplaats, indien hij een voldoend bewijs overlegde dat de te verstrekken onderstand door een wettig bestaand buitenlandsch bestuur zou worden teruggegeven, en dat, bij ontstentenis daarvan, de wet geen bestuur aanwees, bij hetwelk hij, krachtens dezelve, onderstand konde vragen.

De voormelde collegien voor de grensprovincien hebben als om strijd het onvoldoende van dit beginsel tot bereiking van het doel betoogd, en met klem aangedrongen op meer afdoende bepalingen, zich daartoe hoofdzakelijk beroepende op de billijkheid van het beginsel van wederkeerigheid.

De Regering heeft, na rijpe overweging van al hetgeen haar dienaangaande is opgemerkt, gemeend, alsnu de bepalingen te moeten ontwerpen in het hier bedoelde artikel vervat.

Volgens dezelve kan aan geen vreemdeling, krachtens deze wet, het verblijf worden bemoeijelijkt, indien hij slechts, des gevorderd, voldoende doe blijken dat hij en de zijnen behoeftig wordende, niet tot bezwaar van Nederlandsche fondsen zullen verstrekken, terwijl de gevolgen zijn geregeld van het geval dat een vreemdeling te wiens aanzien die vordering niet is gedaan, behoeftig mogt worden.

In den aanhef van het artikel is het woord *verblijven* gekozen, om het duidelijk te maken dat ook vreemde handwerksgezellen in de toepassing der bepaling vallen; dat woord is geoordeeld *meer* uit te drukken dan *doortrekken*, en *minder* dan *inwonen* of *zich vestigen*.

Art. 24. De overeenkomsten welke in den bij dit artikel bedoelden zin nog bestaan of later aangegaan zouden kunnen worden, maken de daarin vervatte uitzondering noodzakelijk.

Art. 25. De zorg bij dit artikel bedoeld kan, in verband tot de bepalingen van art. 23, slechts een gering bezwaar te weeg brengen, wanneer dezelve met die spaarzaamheid, welke de inachtneming der menschelijkheid gedoogt, wordt uitgeoefend. Het overlaten daarvan aan de plaatselijke besturen, voor rekening der burgerlijke gemeenten, of der burgerlijke of algemeene armbesturen, wier aard en bestemming dit gedoogt (dat zijn dezelfde van welke hiervoren bij art. 20 is melding gemaakt), is toegeschenen den besten waarborg daarvoor op te leveren.

Art. 26. Het is, zoo in beginsel als om der gevolgen wille, van groot gewigt, om niet dan in volstrekt onvermijdelijke gevallen uitgaven tot ondersteuning van behoeftigen ten laste der schatkist te brengen. Die onvermijdelijkheid bestaat echter, naar het oordeel der Regering, in sommige gevallen, bijv. ten aanzien: 1°. van vreemdelingen, die in dienst van den Staat zijn geweest, en ten opzigte van welke er geene termen bestaan om hen naar hun land terug te brengen; 2°. van vreemdelingen die vóór het in werking komen der wet in Nederland verbleven, en die behoeftig worden vóór dat zij in eene Nederlandsche gemeente zes achtereenvolgende jaren hebben gewoond; 3°. van vreemdelingen die in Nederland zijn gekomen onder de werking van eene overeenkomst zoo als bij art. 24 is bedoeld, en behoeftig worden nadat die werking zou hebben opgehouden: — alle welke, in den geest der wet, niet wel ten laste van eene Nederlandsche gemeente gebragt en evenwel niet hulpeloos gelaten kunnen worden, wanneer zij zich door ziekte of andere dringende omstandigheden in eenen werkelijk hulpbehoevenden toestand bevinden.

Art. 27. Dit artikel betreft degenen die, hoezeer zij Nederlanders zijn, in zoodanige bijzondere omstandigheden verkeeren, dat geene bepaalde gemeente als derzelver domicilie van onderstand kan worden aangewezen, zoo als bij voorbeeld degenen die ergens toevallig zijn geboren zonder dat het blijkt, dat hunne ouders destijds in eene of andere gemeente domicilie hadden; — zij wier geboorteplaats, door gebrek van aangifte der geboorte bij den burgerlijken stand, doordat zij zelven daarmede niet bekend zijn, of door andere oorzaken, niet geconstateerd kan worden; — zij die buiten het Koningrijk of in deszelfs overzeesche bezittingen geboren zijn uit Nederlandsche ouders.

Deze en alle andere Nederlanders die mogten verkeeren in gevallen niet bij de wet voorzien, zouden, wanneer zoodanige bijzondere omstandigheden niet aanwezig waren, naar eene andere bepaalde gemeente verwezen moeten worden.

Het strookt dus met den geest der wet, dat de gevolgen dier bijzondere omstandigheden, immers wanneer dezelve van eenig beduidend belang mogten wezen, hetgeen zich naauwelijks laat voorzien, komen ten laste van alle gemeenten. In het afgetrokkene zou het verkieslijk schijnen dat de hier bedoelde uitgaven (hetgeen echter slechts door een enkel collegie van Gedeputeerde Staten bepaaldelijk in overweging is gegeven) door het Rijk teruggegeven wierden. Zulks is echter minder raadzaam en het is meer verkieslijk toegeschenen de zorg voor dit een en ander aan de provincien op te dragen, zoowel omdat de besturen derzelve veel meer bij magte zijn dan het hoofdbestuur om te

waken dat van deze bepaling geen misbruik gemaakt worde, als om de bemoeijenissen van dit laatste niet zonder noodzakelijkheid uit te breiden.

Een der collegien van Gedeputeerde Staten heeft in overweging gegeven om de ondersteuning der hier bedoelde personen te brengen ten laste der plaats alwaar zij, tijdens het ontstaan hunner behoefte, verblijven. De Regering heeft echter geoordeeld dat zulks voor deze te bezwarend zoude zijn.

Art. 28. De aanwending der kosten bij dit artikel bedoeld is onvermijdelijk; de vraag of daartoe moet worden overgegaan kan dus niet afhankelijk worden gemaakt van de beoordeeling van eenig armbestuur, zoo als, in den geest der wet, het geval is met gewone bedeeling van eigenlijk gezegde huiszittende armen, waarmede de hier bedoelde verpleging in vele opzigten niet gelijk staat. Deze kan veeleer geacht worden het uitvloeisel te zijn van de zorg voor eene goede politie. Om deze redenen en vermits het dragen dezer kosten, in de meeste gevallen, voor de armbesturen hard en bezwarend is, is de Regering van oordeel, dat de billijkheid zoowel als de geheele strekking der wet het raadzaam maken, om de hier bedoelde uitgaven, in den regel en voor zooverre plaatselijke schikkingen daarin niet op eene andere wijze voorzien, waartoe de vrijheid kan worden gelaten, ten laste der fondsen van de burgerlijke gemeenten te brengen.

Daar het hier eene bepaalde klasse van behoeftigen geldt, ten aanzien van welke de misbruiken, die in het geval bij art. 27 geregeld mogelijk blijven, niet wel denkbaar zijn, en het getal dergenen onder dezelve wier domicilie van onderstand niet kan worden aangewezen, vermoedelijk slechts gering zal zijn, zoo heeft de Regering gemeend, dat ten opzigte van deze weinigen het Rijk zonder bezwaar kan optreden, in het bij het slot van dit artikel bedoeld geval.

VIJFDE AFDEELING.

Artt. 29—32. Het stelsel van het ontwerp brengt, zoo als reeds meermalen is opgemerkt, mede, dat over het al of niet verstrekken van onderstand aan een behoeftige, slechts kan worden geoordeeld door het bestuur waartoe hij behoort. Wanneer intusschen een behoeftige, die zich elders dan ter plaatse van zijn domicilie van onderstand bevindt, ziek wordt of in andere zeer dringende omstandigheden verkeert, dan kan dat beginsel niet in die mate werken, dat zoo iemand, strijdig met de eischen der menschelijkheid, hulpeloos gelaten worde, of dat de onvermijdelijke hulp ten laste der verblijfplaats zou moeten komen. Evenmin kan hetzelve beletten dat zoodanige hulp verstrekt worde hangende het onderzoek naar het domicilie van onderstand.

De ondervinding heeft echter, bij de toepassing der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40), de volstrekte noodzakelijkheid doen zien van bepalingen, tot strekking hebbende, zoowel om voor te komen, dat zoodanige hulp voor rekening van het domicilie van onderstand verder verstrekt worde dan met de daad onvermijdelijk is, als om te verzekeren dat het domicilie van onderstand zoodra mogelijk met de plaats gehad hebbende verstrekking worde bekend gemaakt, ten einde hetzelve nopens de verdere ondersteuning zoodanige maatregelen zoude kunnen nemen, als het in deszelfs belang noodig oordeelt en de omstandigheden gedoogen. De geregelde gang der administratie vordert gebiedend, dat het bestuur, hetwelk verzuimt die bepalingen in acht te temen, de gevolgen daarvan drage; want is dit niet het geval, dan kan uit zoodanige verzuimen voortvloeijen dat bepaaldelijk ten laste van kleine gemeenten, na zeker tijdsverloop, vorderingen ontstaan, welker voldoening hare krachten verre te boven gaat.

De bepalingen in de nevensvermelde artikelen vervat strooken geheel met de beginselen, welke nopens dit onderwerp bij de toepassing der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) steeds gevolgd en doeltreffend bevonden zijn. De aard derzelve maakt het echter raadzaam, dat zij bij de wet geregeld worden.

Art. 33. De ondervinding heeft geleerd dat het, tot voorkoming van vele moeijelijkheden en tot verzekering van eenen geregelden gang der administratie, noodzakelijk is, dat de verblijfplaats, welke onderstand verstrekt aan behoeftigen, die elders domicilie van onderstand hebben, gewaarborgd zij voor eene zekere en regelmatige teruggaaf derzelve. Ten dien einde is het noodig, dat deze bewerkstelligd worde door het plaatselijk bestuur der gemeente alwaar het domicilie van onderstand gevestigd is, behoudens het verhaal, door dat bestuur dienaangaande uit te oefenen, zoo als in dit artikel is omschreven, en welk verhaal, met opzigt tot de diakonien of kerkelijke en gecombineerde armbesturen, afhankelijk is gemaakt van de schikkingen met deze dienaangaande te treffen. Dit laatste is raadzaam geoordeeld, omdat de ondervinding heeft doen zien, dat het verhaal van den bedoelden onderstand op de diakonien of kerkelijke en gecombineerde armbesturen, voór zooverre deze in de verstrekking daarvan voor hunne rekening niet vooraf hebben toegestemd, tot zeer vele moeijelijkheden aanleiding heeft gegeven, welke vermeden zijn geworden in zeer voorname steden, alwaar men zich ten regel heeft gesteld de diakonien daarmede niet te bemoeijelijken, maar het voorschot of de teruggaaf van dezen onderstand te bewerkstelligen uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, of van aan dezelve onmiddellijk ondergeschikte burgerlijke of algemeene armbesturen.

De Regering acht het billijk in zich zelf, strookende met het stelsel van het ontwerp van wet en bevorderlijk aan de goede uitvoering derzelve, dat die regel bij de wet bepaaldelijk worde vastgesteld; onverminderd evenwel plaatselijke schikkingen dienaangaande ook met diakonien, kerkelijke of gecombineerde armbesturen.

Hieruit volgt echter geenszins, dat de behoeftigen, die, op het oogenblik als zij onderstand noodig hebben, elders dan ter plaatse van hun domicilie van onderstand verblijven, verder dan voorloopig en zeer tijdelijk ten laste der fondsen van de burgerlijke gemeente alwaar dat domicilie gevestigd is, ondersteund zouden moeten worden, indien het bestuur dier gemeente zulks niet verlangt. Immers kan dat bestuur, dadelijk na het ontvangen der kennisgeving bij art. 29 bedoeld, dienaangaande in overleg treden met het armbestuur aan hetwelk de behoeftige onderstand zou kunnen vragen, wanneer hij zich ter plaatse van het domicilie van onderstand bevond, en, naar aanleiding van dat overleg, krachtens art. 31 (met uitzondering van het zeldzaam geval bij het 2de lid van dat artikel vermeld) de noodige maatregelen nemen, hetzij tot het doen overkomen van den behoeftige naar zijn domicilie van onderstand, waardoor hij geheel en al komt onder het gebied van de overige bepalingen der wet, hetzij tot verzekering dat de burgerlijke gemeente van het betrokken armbestuur de teruggaaf erlange van hetgeen door die burgerlijke gemeente, wegens voorgeschoten ondersteuning, aan de verblijfplaats wordt overgemaakt.

Art. 34. Er zijn vele ouders die niet tot de bedeelden behooren, doch wier kinderen, zonder betaling van hunne zijde, op de armen- of gemeentescholen worden onderwezen.

Wanneer het aandeel voor die kinderen in de kosten dier scholen op het domicilie van onderstand verhaald konde worden, dan zou gratis onderwijs daardoor met gewone bedeeling gelijk gesteld worden. Dit zou bij vele ouders een vernederend gevoel opwekken, tot vermijding waarvan zij welligt zouden kunnen besluiten hunne kinderen liever niet aan het onderwijs te doen deel nemen, dan als bedeeld beschouwd te worden.

Men heeft het dus, tot bevordering van het onderwijs, raadzaam geacht de voorhanden bepaling, welke overigens geheel wederkeerig werkt, in de wet op te nemen.

Art. 35. De bepalingen der vijfde afdeeling zijn, zoo als zij daar liggen, uit derzelver aard, alleen toepasselijk op de gevallen van gewone bedeeling en van gemeente tot gemeente. De vormen en termijnen, daarbij voorgeschreven, kunnen niet werken met opzigt tot de opneming en verpleging van veroordeelde bedelaars en landloopers, behoeftige krankzinnigen, enz., in voor dezelve bestemde gestichten. De wijze op, en de tijd binnen welken die opneming ter kennis der belanghebbende besturen kan en behoort te worden gebragt, staat in onmiddellijk verband met de administrative regelen voor die gestichten geldende, welke uit den aard der zaak vatbaar zijn om, langs den administrativen weg, naar de omstandigheden vereischen gewijzigd te worden; dit behoort dus evenzeer het geval te wezen met de voorschriften nopens de kennisgeving der hier bedoelde opneming. Zoo ook komt het wenschelijk voor, dat de regeling der wijze van kennisgeving van het verstrekken van onderstand voor rekening van het Rijk en van de provincien, voor wijziging door de administrative magt vatbaar zij. Om deze redenen zijn de uitzonderende bepalingen in dit artikel vervat noodig toegeschenen. Aan de voorschriften, welke krachtens dezelve door de administrative magt zullen worden gegeven, moeten intusschen poenaliteiten verbonden kunnen worden, van gelijke strekking, als die in de vorige artikelen dezer afdeeling zijn vastgesteld op de niet-inachtneming der daarin vervatte bepalingen nopens gewone bedeelingen van gemeente tot gemeente, want anders zouden die voorschriften de vereischte klem missen. Daarom is het noodig dat de bevoegdheid daartoe bij de wet zelve worde gegeven.

ZESDE AFDEELING.

Artt. 36 en 37. De ondervinding heeft geleerd, dat nalatigheid in het tijdig terugvorderen van voor rekening van andere besturen verstrekten onderstand, meermalen aanleiding heeft gegeven dat het bedrag daarvan tot eene hoogte was geklommen, welke de voldoening, vooral wanneer die door gemeente- of armbesturen ten platten lande moest plaats hebben, hoogst bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk maakte.

Hierdoor wordt de geregelde gang der administratie benadeeld. De wenschelijkheid om dit kwaad weg te nemen strookt ook met

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

de goede regelen van comptabiliteit. De bepalingen in deze afdeeling vervat moeten strekken om die ongelegenheid, voor het vervolg, op eene eenvoudige wijze voor te komen. Zij betreffen alleen den onderstand voor rekening van gemeente- of armbesturen of van provincien verstrekt en niet hetgeen van het Rijk te vorderen mogt zijn, omdat op dit laatste toepasselijk zijn de voorschriften der wet van den 8sten November 1815 (*Staatsblad* n°. 51.)

ZEVENDE AFDEELING.

Art. 38. Even als bij het 5de artikel der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40), is ook bij dit artikel het beginsel gehuldigd, dat de wet geene terugwerkende kracht heeft. Het is der Regering echter toegeschenen dat dit beginsel niet, door eene geheel onbeperkte bepaling, te ver moet worden uitgestrekt, en dat iemand die, hoezeer vroeger onderstand genoten hebbende, dien gedurende vijftien achtereenvolgende maanden en dus gedurende eenen geheelen kring der onderscheiden jaargetijden, heeft kunnen ontberen, moet geacht worden in zoodanigen toestand te verkeeren, dat het ten zijnen aanzien even onzeker is, of hij wel immer weder onderstand zal behoeven, als ten aanzien van alle anderen, die denzelven nog nimmer hebben erlangd, en dat hij dus, na zoodanig tijdsverloop, onder de werkkring der nieuwe wet, weder onderstand behoevende, voor de toepassing der wet gelijkgesteld moet worden met allen die voor de eerste maal in dien toestand geraken.

Art. 39. Het ontwerp wijst geen domicilie van onderstand in Nederland aan voor vreemdelingen die, nadat de wet in werking gesteld zal zijn, in dit Rijk komen. De bepalingen ten hunnen aanzien bij de vierde afdeeling vastgesteld, kunnen intusschen niet werken voor dezulken, die op het tijdstip van dat in werking stellen reeds in Nederland verbleven.

Voor deze wordt dus eene transitoire voorziening vereischt. De voortdurende werking van het 6de artikel der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40), onder welks gebied zij in Nederland zijn gekomen, is daartoe het meest eenvoudig, billijk en doeltreffende voorgekomen.

Artt. 40 en 41. De ontstentenis van eenige bepaling in de zoo even genoemde wet nopens de werking der acten van indemniteit, enz., welke reeds vòòr hare uitvaardiging waren afgegeven, heeft tot vele geschillen geleid over de uitgestrektheid dier werking, in verband tot de verdere bepalingen dier wet en vooral tot die van haar 7de artikel. De ondervinding heeft dus de noodzakelijkheid doen zien, dat die werking bij transitoire wetsbepalingen worde geregeld; daartoe strekken de artt. 40 en 41, welke rusten op het beginsel, dat uit die acten geene verdere lasten kunnen voortvloeijen, dan tot het dragen waarvan de besturen van welke dezelve zijn uitgegaan, geacht moeten worden zich tijdens de afgifte te hebben verbonden.

Art. 42. In verband tot het 10de artikel van het ontwerp van wet, wordt er eene gelijksoortige transitoire voorziening vereischt ten opzigte der daarbij bedoelde overeenkomsten, welke reeds vòòr de uitvaardiging der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) waren aangegaan.

ACHTSTE AFDEELING.

Artt. 43 — 46. In navolging van hetgeen bij de wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) dienaangaande is vastgesteld, en in verband tot hetgeen de ondervinding bij hare toepassing nader als noodzakelijk heeft doen kennen, rust deze afdeeling op het beginsel, dat de uitspraak der geschillen over de bepalingen in de voorgaande afdeelingen vervat, aan de administrative magt behoort te worden opgedragen, hetgeen de aard der zaak dan ook medebrengt. Bij het 46ste artikel zijn daarop echter twee uitzonderingen gemaakt. De meeste der collegien van Gedeputeerde Staten hebben zich tegen die uitzonderingen verklaard, en zouden verlangen dat ook de geschillen over de daarbij bedoelde onderwerpen ontstaande door de administrative magt en niet door den regter wierden beslist.

De Regering meent echter, dat aan dat verlangen niet kan worden toegegeven. De vordering tot verhaal van onderstand op armbesturen, tot welke de eerste dier uitzonderingen betrekkelijk is, kan, bij geschil daarover, naar haar oordeel, overeenkomstig art. 163 der Grondwet, niet aan de kennisneming van den gewonen regter worden onttrokken.

Door de tusschenkomst van dezen, worden al de moeijelijkheden vermeden, welke anderzins verbonden zouden zijn aan de verzekering eener behoorlijke executie der uitspraken van de administrative magt over dit onderwerp, tegenover armbesturen, jegens welke het middel niet kan werken, bij het 2de lid van art. 43 verordend jegens de burgerlijke gemeenten.

Wat de tweede der bedoelde uitzonderingen betreft, valt het volgende op te merken.

De wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) geeft geene voldoende aanleiding, om, bij de uitspraak der geschillen over hare toepasssing, in het geval dat het ressort der burgerlijke en der kerkelijke gemeenten van elkander verschilt, op dat der laatstgenoemde te letten; — het ressort der burgerlijke gemeenten is dus in den regel tot grondslag dier uitspraken genomen.

In verband tot de omstandigheid, dat daardoor in sommige gevallen kerkelijke armbesturen werden ontheven van het ondersteunen van behoeftigen tot hun kerkressort behoorende, doch domicilie van onderstand hebbende in eene andere burgerlijke gemeente dan die in welke de armbesturen gezeteld waren, zijn daaruit hier en daar vorderingen en moeijelijkheden ontstaan, welke zijn beslecht door minnelijke schikkingen van onderscheiden aard, die welligt geacht zullen kunnen worden te vervallen door de bepalingen van het voorhanden wets-ontwerp, waarbij het ressort der armbesturen tot grondslag is gelegd van de aanwijzing van het bestuur aan hetwelk de behoeftige onderstand kan vragen. Het geval kan zich voordoen dat het terugkomen op dergelijke schikkingen geschillen doet ontstaan, welke, uit derzelver aard, tot de kennisneming van den regter behooren. Ook hieromtrent behoort de wet dus eene uitzondering te maken op de algemeene bepaling in art. 43 vervat.

Overigens vloeit uit het slot van art. 46 voort, dat de tusschenkomst des regters slechts zal worden ingeroepen, wanneer de administrative magt er niet in mogt kunnen slagen, om de bij dit artikel bedoelde geschillen in der minne te beslechten.

Art. 47. Dit artikel vereischt geene bijzondere toelichting.

DERDE HOOFDSTUK.

Artt. 48 en 49. De bij dit hoofdstuk gevorderde omschrijving van den werkkring der burgerlijke algemeene of gecombineerde armbesturen, is voor de geregelde werking der wet volstrekt noodzakelijk, omdat de toepassing der voorschriften van de derde afdeeling van het tweede hoofdstuk van het ontwerp, in vele gevallen, van dien werkkring geheel afhankelijk is; weshalve alle onzekerheid dienaangaande moet worden voorgekomen. De billijkheid vordert dat daaromtrent, ten aanzien der reeds bestaande burgerlijke algemeene of gecombineerde armbesturen, niet worde beslist dan nadat de besturen der onderscheiden instellingen, welke bij het constateren van den bedoelden werkkring een onmiskenbaar belang hebben, daarover zullen zijn gehoord. Het spreekt overigens van zelf, dat de bij art. 49 aan Gedeputeerde Staten opgedragen beslissingen alleen geschillen van eenen administrativen aard kunnen betreffen en geenszins dezulke welke vallen in de termen van art. 163 der Grondwet.

VIERDE HOOFDSTUK.

Artt. 50—52. In verband tot hetgeen reeds is gezegd in de vorenstaande algemeene beschouwingen nopens de bepalingen in dit hoofdstuk vervat, zal het voldoende zijn alhier op te merken dat de aard dier bepalingen aan de plaatselijke besturen een afdoend middel zal verschaffen, om alle overdreven vorderingen tot ondersteuning van armbesturen uit de fondsen van burgerlijke gemeenten, uit kracht der wet zelve, af te weren. Vermits die ondersteuning daàr, waar zij door de omstandigheden met de daad onvermijdelijk wordt gemaakt, om de gevolgen waartoe dezelve, bij het niet in acht nemen van de meest mogelijke voorzorgen, kan leiden, niet anders kan beschouwd worden dan als een noodzakelijk kwaad, zoo is het der Regering toegeschenen, dat het welbegrepen belang van den Staat vordert, dat de wet de beginselen vaststelle, welker naleving strekken moet om dat kwaad binnen de engst mogelijke grenzen te beperken.

Daar het hier overigens eene zaak van plaatselijk belang geldt, zoo blijft de toepassing dier beginselen geheel en al aan de beschikking der plaatselijke besturen overgelaten.

Hierop worden echter, uit den aard der zaak, uitzonderingen vereischt, voor het geval dat er geschil mogt ontstaan over het verstrekken van subsidie aan instellingen van weldadigheid, wier ressort tot meer dan ééne burgerlijke gemeente of tot meer dan ééne provincie behoort; daartoe strekt het 52ste artikel.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Artt. 53 en 54. Het is wenschelijk dat aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid worde toegekend om de uitspraken of besluiten van plaatselijke besturen ter voorhanden zake genomen te herzien.

Het geval heeft zich meermalen voorgedaan, dat de herziening van uitspraken krachtens de wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40), gevallen, eerst na verloop van jaren na de dagteekening derzelve is gevraagd; zulks is ten eenen male strijdig met den geregelden gang der administratie, terwijl ook de beoordeeling der zaken daardoor zeer bemoeijelijkt wordt; daar het, na een zoo lang tijdsverloop, niet zelden onmogelijk is, om tot eene juiste kennis te geraken van alle daadzaken welke daarbij in aanmerking komen.

De ondervinding heeft alzoo de noodzakelijkheid doen zien, dat het regt om de bewuste herziening te vragen tot eenen bepaalden termijn worde beperkt, die, naar het oordeel der Regering, zonder ongerief op zes maanden gesteld kan worden.

Van de herziening der uitspraken of besluiten van Gedeputeerde Staten door den Koning is geene melding gemaakt, omdat die, als van zelve voortvloeijende uit art. 147 der Grondwet, niet ten onderwerp eener bijzondere wets-bepaling kan strekken.

ZESDE HOOFDSTUK.

Art. 55. Er zijn gevallen dat de ontvangst der gelden voor de ondersteuning der armen bestemd en de beschikking over dezelve, bij kerkelijke gemeenten, en welligt ook hier of daar voor burgerlijke of algemeene armen, door een enkel persoon plaats hebbe. Ter voorkoming van allen twijfel, is het noodig te bepalen, dat ook in zoodanig geval de voorschriften der wet betrekkelijk de armbesturen toepasselijk zijn.

Art. 56. Daar de stukken uit deze wet voortvloeijende uitsluitend betrekkelijk zijn tot zaken de armen of instellingen van weldadigheid aangaande, zoo vertrouwt de Regering dat de billijkheid en de doeltreffendheid der bepalingen in dit artikel vervat, wel geen betoog zullen behoeven.

Art. 57. Dit artikel vereischt geene toelichting.

Art. 58. De bepaling van dit artikel heeft ten doel om de Regering in de gelegenheid te stellen tot het nemen der maatregelen, welke dienen kunnen tot voorkoming der moeijelijkheden, welke eene al te plotselinge werking der bepalingen in art. 23 vervat, ten opzigte van vreemdelingen zou kunnen doen ontstaan.

Ten slotte acht men het niet ongepast nog op te merken, dat wel is overwogen of in de voorhanden wet ook bepalingen zouden dienen te worden opgenomen betrekkelijk het beheer der instellingen van weldadigheid. Het is der Regering echter, na rijp beraad, toegeschenen, dat dit onderwerp van eenen geheel anderen aard is, dan dat hetwelk bij het nevensgaand ontwerp is behandeld. Zij heeft zich mitsdien voorgenomen om, nadat de beraadslagingen over dit ontwerp zullen zijn afgeloopen, meer bepaaldelijk te overwegen of, en zoo ja welke afzonderlijke wettelijke bepalingen nopens het voormeld beheer vereischt mogen worden.

[III. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Donderdag den 21sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Aan U Edel Mogenden wordt hiernevens ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar 1848.

De redenen, welke tot dat ontwerp geleid hebben, zijn uiteengezet in de toelichtende memorie waardoor het is vergezeld.

Wij bevelen U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten October 1847.

WILLEM.

[III. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar* 1848.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de eerste zinsnede van art 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* no. 24), betreffende de burgerlijke pensioenen, de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren jaarlijks bij begrootings-wet behooren te worden geregeld,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1848 worden vastgesteld op de som van *acht en vijftig duizend vier honderd gulden* (f 58,400), te weten:

a. Tractementen van den secretaris, de ambtenaren en den bode van den Raad van Bestuur. . . .	f 8,300.00
b. Bureau-behoeften	200.00
c. Drukwerk	300.00
d. Pensioenen	1,000.00
e. Aankoop van inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld	48,000.00
f. Restitutie van ten onregte ingevorderde kortingen	200.00
g. Onvoorziene uitgaven.	400.00
	f 58,400.00

Art. 2. Tot dekking der uitgaven in het vorig artikel vermeld worden aangewezen de navolgende middelen:

a. het vermoedelijk meerder bedrag der werkelijke inkomsten boven de werkelijke uitgaven over het tweede halfjaar 1846 en het jaar 1847, geraamd op. .	f 4,200.00
b. de opbrengst over het jaar 1848 der *afloopende* kortingen toegekend bij art. 33 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), geraamd op	44,000.00
c. de opbrengst over het jaar 1848 der *doorloopende* kortingen, toegekend als voren, geraamd op.	4,000.00
d. de renten der inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld, geraamd op.	1,200.00
e. subsidie uit de schatkist tot tegemoetkoming in de kosten van beheer, uit hoofde der werkzaamheden opgedragen aan den Raad van Bestuur ten gevolge der tweede en derde afdeelingen van de voorschreven wet	5,000 00
	f 58,400.00

Lasten en bevelen, enz.

(III. 3, *zijnde een toelichtende staat, is alleen voor de Leden gedrukt.*)

[III. 4.] MEMORIE VAN TOELICHTING.

Tot toelichting van het nevensgaande wets-ontwerp, waarvan de indiening geschiedt in voldoening aan het voorschrift, vervat in art. 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* no. 24), moge het navolgende strekken.

Vooreerst wat de uitgaven betreft, waarvan de onderdeelen op den staat, bij het ontwerp gevoegd, zijn aangewezen.

Ten einde eenigermate te gemoet te komen aan de veelvuldige werkzaamheden, die het gevolg zijn van de contrôle op de kortingen, is het personeel der ambtenaren bij den raad met een tweeden klerk, op een tractement van f 400 's jaars, vermeerderd geworden. Overigens is het cijfer der tractementen hetzelfde als op de begrooting over 1847.

Voor bureau-behoeften is f 200 en voor drukwerk f 400 minder gebragt dan over het jaar 1847 het geval was. Deze vermindering vloeit daaruit voort, dat de voornaamste der voor de bedoelde contrôle benoodigde registers thans zijn aangelegd, en deze in de eerstvolgende jaren niet behoeven vernieuwd te worden.

Tot dusverre heeft het geval van pensioen-verleening ten laste van het fonds zich niet voorgedaan. Men heeft alzoo vermeend met hetzelfde cijfer als over 1847 voor den post der pensioenen te kunnen volstaan.

De som voor aankoop van inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld uitgetrokken, maakt het verschil uit tusschen de raming der overige uitgaven en die der inkomsten.

Reeds hebben zich gevallen voorgedaan, waarin kortingen gevorderd zijn, die volgens de wet niet verschuldigd waren. Om daarvan teruggave te kunnen doen, is er, in verband met de bestaande regelen van comptabiliteit, een post noodig, waarop zoodanige uitgaaf verevend kan worden.

Voor onvoorziene uitgaven eindelijk wordt f 200 minder gebragt dan over 1847 daarvoor is aangewezen; de uitgetrokken som van f 400 acht men noodig, in het algemeen, ten einde daaruit in een mogelijk tekort op de overige posten te kunnen voorzien, en in het bijzonder omdat men de overtuiging nog niet bezit, dat het werk der contrôle met het tegenwoordige personeel behoorlijk zal kunnen bijgehouden worden.

Ten andere wat de ontvangsten aangaat:

Bij het opmaken der begrooting van de ontvangsten over de tweede helft van 1846 is men uitgegaan van de veronderstelling,

dat de kortingen, verschuldigd wegens de benoemingen gedurende dat tijdvak gedaan of destijds nog te doen, over een *vol jaar* genomen, zouden bedragen:

aan *afloopende* korting . . . . . f 5800.00
aan *doorloopende* korting 1000.00

terwijl, in verband met de verschillende tijdstippen van ingang dier benoemingen, de opbrengst over het 2de halfjaar 1846 geschat werd op:

afloopende korting . . . . . f 1450.00

of *een vierde* van het jaarlijksche bedrag, en

doorloopende korting 375.00

of *drie achtste* van het jaarlijksch bedrag.

De uitkomst heeft niet volkomen aan de raming beantwoord.

Over een vol jaar genomen, leveren de bedoelde benoemingen, volgens de aanteekeningen bij den Raad van Bestuur, slechts op:

afloopende korting ruim . . . . . f 4000.00
doorloopende korting ruim 800.00

maar de verhouding tusschen het jaarlijksch bedrag en de opbrengst over het 2de halfjaar 1846 is, immers wat de afloopende korting betreft, iets gunstiger dan men vermoed had; zoodat de opbrengst der beide kortingen over het genoemde tijdvak, ofschoon gebleven beneden de raming, echter, vereenigd met het subsidie van f 2500, de werkelijke uitgaven vermoedelijk nog eenigermate zal overtreffen.

Dit zal in sterker mate het geval zijn met de ontvangsten over 1847.

Bij de raming daarvan heeft men aangenomen dat de kortingen wegens de benoemingen in 1847 te doen, over een vol jaar gerekend, zouden opbrengen:

afloopende korting . . . . . f 11,600.00
doorloopende korting 1,000.00

waarvan, in verband met de verschillende tijdstippen van ingang, de helft onder de vermoedelijke ontvangsten van 1847 gerangschikt is, zoodat deze begroot zijn, als volgt:

Afloopende korting.

Wegens de aanstellingen in 1846 . . f 5800.00
Wegens de aanstellingen in 1847 . . 5800.00
f 11,600.00

Doorloopende korting.

Wegens de aanstellingen in 1846 . . f 1000.00
Wegens de aanstellingen in 1847 . . 500.00
1500.00

te zamen f 13,100.00

Intusschen is het te voorzien dat de aanstellingen in 1847, wat de *afloopende* korting betreft, veel meer, en wat de *doorloopende* korting aangaat, niet minder zullen opbrengen dan de raming.

De aanstellingen tot 1 Augustus 1847 gedaan, leveren reeds, over *een vol jaar* genomen, op:

aan *afloopende* korting ruim . . . . . f 12,000.00
aan *doorloopende* korting bijna 600.00

en daaruit besluitende tot de aanstellingen in de volgende vijf maanden des jaars, mag men aannemen dat het opgegeven jaarlijksch bedrag voor het minst zal klimmen tot f 20,000 *afloopende* en f 1000 *doorloopende* korting. En daar vele van de aanstellingen die aan afloopende korting onderhevig zijn, reeds in de eerste maanden des jaars zijn ingegaan, vermeent men de opbrengst daarvan over 1847 wel op iets meer dan de helft, of f 12,000, te kunnen begrooten.

De waarschijnlijke opbrengst over 1847 zal alzoo kunnen zijn:

Afloopende korting.

Wegens de aanstellingen in 1846 . . f 4,000.00
Wegens de aanstellingen in 1847 . . 12,000.00
f 16,000.00

Doorloopende korting.

Wegens de aanstellingen in 1846 . . . f 800.00
Wegens de aanstellingen in 1847 . . . 500.00
1300.00

te zamen f 17,300.00

of ruim f 4000 boven de raming.

Op deze berekening is de eerste post van ontvangst gegrond, welke noodwendig in de raming der middelen over 1848 moest opgenomen worden, om tot de dadelijke belegging te kunnen overgaan van de gelden, die vermoedelijk bij het einde van 1847 voorhanden zullen zijn, en die, zonder dezen maatregel, aan hunne wettelijke bestemming onttrokken zouden blijven, vermits de aankoop van inschrijvingen beperkt wordt door de som daarvoor op de begrooting van uitgaven uitgetrokken, of althans door zoodanig hooger bedrag als waartoe die som, door overschrijving van hetgeen op andere posten van uitgaaf overschiet, mogt kunnen opgevoerd worden. Het cijfer van den post voor aankoop van inschrijvingen maakt het verschil uit tusschen de raming der ontvangsten en die der eigenlijke uitgaven (pensioenen en kosten van beheer); zoodra dus de werkelijke ontvangsten meer bedragen dan de raming, wordt er eene nadere voorziening vereischt om over het meerdere te kunnen beschikken.

Om de vertraagde geldbelegging en het renteverlies voor te komen, die, in het aangewezen geval, het gevolg kunnen zijn van de belemmeringen, welke uit de inrigting eener begrooting van ontvangsten en uitgaven voortvloeijen, is er geen ander middel dan de raming der ontvangsten, ten koste der waarschijnlijkheid, zoo hoog op te voeren, dat zij door de werkelijke inkomsten niet overtroffen kan worden.

In dezen geest is de raming der middelen over 1848 opgemaakt.

Daar is geen grond om zich niet dezelfde gunstige uitkomst, welke men reden heeft van de aanstellingen in 1847 te verwachten, ook van de aanstellingen in 1848 te beloven. De afloopende en doorloopende kortingen wegens deze aanstellingen kunnen dus, over een vol jaar genomen, respectivelijk op f 20,000 en f 1000, en de opbrengst daarvan in 1848 op de helft dezer sommen begroot worden. De waarschijnlijke inkomsten over 1848 kunnen bij gevolg gerekend worden te zullen bedragen als volgt:

Afloopende korting:

wegens de aanstellingen in 1846. . f 4,000.00
wegens de aanstellingen in 1847. . 20,000.00
wegens de aanstellingen in 1848. . 10,000.00
f 34,000.00

Doorloopende korting:

wegens de aanstellingen in 1846. . . f 800.00
wegens de aanstellingen in 1847. . . 1,000.00
wegens de aanstellingen in 1848. . . 500.00
2,300.00

Naar aanleiding van het hiervoren opgemerkte, heeft men echter, bij de raming van den *tweeden* en *derden* post, deze cijfers verhoogd tot f 44,000 en f 4000.

De som van den *vierden* post stemt overeen met het bedrag der renten, welke de inschrijvingen, bij de vroegst mogelijke belegging der in te vorderen gelden, kunnen afwerpen.

De laatste post eindelijk, die gegrond is op het verhandelde bij de begrootingen van het fonds over 1846 en 1847 en bovendien in de algemeene begrooting van uitgaven over de beide volgende jaren begrepen is, schijnt geene toelichting te behoeven.

[IV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Donderdag den 21sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Wij bieden hiernevens aan U Edel Mogenden ter overweging aan, een ontwerp van wet tot opheffing van het Fonds voor de kosten der droogmaking van den *Zuidplas* in *Schieland*.

Bij de toelichtende memorie, dat ontwerp vergezellende, zijn de redenen van het voorstel ontwikkeld, en wordt ook aangetroffen een overzigt van de geldelijke uitkomsten, welke ter zake van die droogmaking zijn verkregen.

En hiermede, Edel Mogende Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten October 1847.

WILLEM.

[IV. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot opheffing van het Fonds voor de kosten der droogmaking van den* Zuidplas *in* Schieland.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de werken tot droogmaking van den Zuidplas in *Schieland* zijn voltooid, ten gevolge waarvan tot het opheffen van het ingestelde bijzonder fonds voor die droogmaking kan worden overgegaan, doch dat na het jaar 1841 daaruit nog verschillende uitgaven zijn gedaan, welke, om te kunnen worden verevend, eene wettelijke voorziening vereischen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De begrooting van de uitgaven, sedert 1°. Januarij 1842 gedaan ten laste van het bijzonder fonds voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland, wordt vastgesteld op eene som van *negen honderd zes en vijftig duizend zes honderd zeven en dertig gulden, negen en zeventig cents* (f 956,637.79), te weten:

a. Voor uitgevoerde werken.	f	10,943.15
b. Voor onderhoud der uitgevoerde werken		55,795.25½
c. Voor leverantien van steenkolen bij het stoomgemaal en personeel daarbij		33,117.73
d. Voor kosten van onteigeningen, daarmede in verband staande uitgaven, afkoop van tiendregt, betaling van interesten, terugbetaling van betaalde pachtpenningen, grond-, molen- en polderlasten en dergelijke uitgaven .		14,315.18½
e. Voor kosten van zieken-etablissementen.		4,123.41½
f. Voor kosten van het personeel, reis- en verblijfkosten, adsistentie bij de aanbesteding der werken en dergelijke uitgaven		27,118.37½
g. Voor kosten van jaagloon, schutgelden en kosten van den verkoop der schuiten, welke versch drinkwater hebben aangevoerd. . .		476.77½
h. Tot teruggave der voorschotten uit 's Rijks schatkist gedaan, bij afdeeling VII van den staat der lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren, vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) uitgetrokken tot eene som van.		810,747.90½
	f	956,637.79

Art. 2. Tot dekking der uitgaven bij het voorgaande artikel vermeld, worden aangewezen de navolgende middelen, tot een gezamenlijk beloop van *negen honderd zestig duizend vier honderd drie en zestig gulden, negentig en een halven cent* (f 960,463.90½), te weten:

a. Het batig slot van het bijzonder fonds voormeld op 1°. Januarij 1842 . . . . . f 62,492.20

b. De ten behoeve van hetzelve fonds gedane ontvangsten, als:

1°. Wegens afschrijving van in het jaar 1841 bij crediet-opening beschikbaar gestelde, doch niet benoodigde gelden	f 69.09	
2°. Wegens opbrengsten van de sluizen van de vereeniging van den IJssel met de ringvaart van de droogmakerij, van verpachting van grasgewas en vischwater, van ter verveening afgestane gronden, van verkochte veenslijk, gronden, veldvruchten, landen en andere voorwerpen.	896,849.96	
3°. Wegens opbrengsten van verkochte waterschuiten .	1,052.65½	
		897,971.70½
	f	960,463.90½

Art. 3. De bewijsstukken der uitgaven bij art. 1 omschreven, worden bij de Algemeene Rekenkamer overgebragt binnen eene maand na de uitvaardiging dezer wet.

Art. 4. Na de verevening der uitgaven bij art. 1 bedoeld, wordt de finale afsluiting van het fonds tot stand gebragt, en het batig slot van het fonds aangewend tot aanvulling van 's Rijks middelen en inkomsten over het dienstjaar 1847.

Art. 5. Het gebruik van het bedrag der waarborgs-penningen voor de lasten der in der tijd verveende landen, bij de wet van den 21sten December 1824 (*Staatsblad* n°. 71) ten onderpand der daarbij gearresteerde geldleening gesteld, wordt, zoodra hetzelve zal zijn geconstateerd en overgenomen, nader bij de wet geregeld.

Lasten en bevelen, enz.

[IV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij art. 1 der wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* no. 27) is vastgesteld de begrooting van uitgaven naar aanleiding van de wet van den 6den Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) in de raming der middelen tot dekking van die uitgaven, terwijl bij art. 5 van eerstgemelde wet verder is bepaald, dat *de bewijsstukken wegens opgemelde uitgaven voor het einde van het jaar 1847 ter Algemeene Rekenkamer moeten zijn overgebragt.*

Onder art. 5 van de voormelde begrooting van uitgaven, is uitgetrokken eene som van f 3,050,000 tot dekking van den achterstand over 1840 en vroeger.

Alvorens het wezenlijk bedrag van dien achterstand te kunnen constateren, zal de rekening wegens de baten en lasten van den achterstand moeten zijn opgemaakt.

Tot de baten van den achterstand behoort ook de som, die uit het speciaal fonds voor de droogmaking van den Zuidplas in Schieland zal moeten worden teruggegeven, ter zake van in der tijd aan dat fonds uit 's Rijks schatkist verstrekte voorschotten, maar alvorens die som onder de baten te kunnen opnemen, behoort niet alleen het evengemelde fonds bij de wet te zijn geregeld, maar moet deswege de rekening van ontvang en uitgaaf bij de Algemeene Rekenkamer opgenomen zijn.

In dezen stand van zaken komt het noodzakelijk en onvermijdelijk voor, dat evengemeld speciaal fonds spoedig bij de wet worde geregeld, ten einde, tot de afsluiting van hetzelve, zoodra mogelijk te kunnen overgaan.

Daartoe heeft men opgemaakt het thans aangeboden wets-ontwerp.

Dat ontwerp schijnt, wat de daarbij vermelde ontvangsten en uitgaven betreft, geene bijzondere toelichting te vereischen; alleenlijk moet worden gezegd, dat de nog te verevenen uitgaven, bij vergelijking tot die, welke in het in den jare 1844 aangeboden wets-ontwerp voorkwamen, eene geringe vermeerdering hebben ondergaan, hetgeen veroorzaakt is doordien, sedert dien tijd, alsnog eenige pretensien zijn opgekomen en toegekend, die vroeger onbekend waren.

Van den anderen kant evenwel, hebben ook de ontvangsten van het fonds sedert 1844 verhooging ondergaan, door het nog inkomen van aan hetzelve verschuldigde gelden, die onder de verschillende rijks-ontvangsten hunne verantwoording zouden hebben gevonden, indien het fonds vroeger afgesloten ware geworden.

Bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 23), houdende verlenging van den termijn van verevening voor den achterstand over 1840 en vroeger, is bepaald, dat de baten en lasten van dien achterstand, vermeld in de staten, gevoegd bij de wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10), als *geraamd*, niet als onveranderlijk *vastgesteld* moeten worden beschouwd, weshalve, volgens het thans voorgedragen wets-ontwerp, eene gelijke som van f 810,747.90½ tot de baten van den achterstand, zal kunnen worden teruggebragt, als onder de lasten daarvan, wegens voorschotten uit 's Rijks schatkist, voor de kosten van droogmaking opgenomen en bereids ter Algemeene Rekenkamer verevend is; welke toewijzing zich evenzeer door billijkheid als regelmatigheid aanbeveelt, terwijl het saldo, hetwelk daarna nog op het fonds zal overschieten, niet wel anders dan als eene toevallige bate is te beschouwen, die alzoo gevoegelijk kan strekken tot aanvulling der staats-inkomsten van het dienstjaar 1847.

Wat intusschen van deze bij het wets-ontwerp voorgedragen bepalingen worden moge, zoo vermeent men als *zeker* te moeten aannemen, dat de Algemeene Rekenkamer geene teruggave van voorschotten uit het fonds voor de droogmaking van den Zuidplas in Schieland, in de rekening van den achterstand, onder de baten, zal valideren, evenmin als het overblijvende batig slot van het fonds door haar, in de algemeene rekening van staatsinkomsten en uitgaven over het dienstjaar 1847, onder de toevallige baten zal kunnen worden toegelaten, zonder dat zij heeft opgenomen en gesloten eene door het departement van Financien aan haar overgelegde algemeene ontvang- en uitgaaf-rekening wegens het genoemde fonds, welke, krachtens art. 32, in verband met het laatste gedeelte van art. 38 harer wettelijke instructie, op eene begrootings- of daarmede gelijkstaande wet moet gegrond zijn.

Men vermeent dan ook op de vorengemelde gronden, dat het noodzakelijk is, om tot de afsluiting van het fonds over te gaan bij eene regelings-wet der nog te verevenen uitgaven, daar indien de toereikbaarheid daartoe van de ontvangsten en het saldo thans niet kon worden geconstateerd, de bedoelde teruggave ad f 810,747.90½ uit de baten van den achterstand zou moeten verdwijnen, hetgeen een zeer aanzienlijk tekort op die baten zou doen ontstaan en ten gevolge waarvan vele finantiele berekeningen wijzigingen zouden moeten ondergaan.

HARMONIE TE GRONINGEN

Na alzoo medegedeeld te hebben de redenen, welke het noodzakelijk maken, de bedoelde regelings wet aan de Staten-Generaal aan te bieden, en zooveel noodig de bepalingen van het wets-ontwerp te hebben toegelicht, zal het niet ondienstig zijn, dat, met het oog op het voorgevallene, tijdens de aanbieding in 1844 van een wets-ontwerp, hetwelk mede ten doel had, om het hier bedoelde speciaal fonds op te heffen, in herinnering wordt gebragt, dat gezegd wets-ontwerp destijds, te oordeelen naar het algemeen verslag van 12 Junij 1844, niet is aangenomen geworden, hoofdzakelijk om de volgende redenen, te weten:

1°. het gemis van voldoende en volledige inlichtingen omtrent den loop en de geschiedenis der onderneming en de uitkomsten welke dezelve heeft opgeleverd; en

2°. het stilzwijgen van de Regering nopens het bedrag en het gebruik van de in der tijd daargestelde verwaarborgingsfondsen.

En acht men het gepast hier te laten volgen die opheldering en inlichtingen, welke geoordeeld worden te kunnen strekken om het gewigt, hetwelk anders alsnog aan die bedenkingen zou kunnen worden toegekend, te verminderen, zoo al niet geheel weg te nemen.

Daartoe vertrouwt de Regering dat het volgende kan dienstig zijn:

Ad 1um. De Zuidplas in Schieland was een der grootste uitgeveende plassen in Zuid-Holland en steeds een zeer gevaarlijke nabuur voor de naast gelegene streken.

Nu veertig jaren geleden moest men dan ook besluiten om eenige werken aan te leggen ter beteugeling van den dikwerf woedenden plas, dat is, om dien op een lager peil te kunnen houden en dus minder gevaarlijk te maken.

Hiertoe werden door de toenmalige Regering de noodige fondsen verstrekt, en daaruit de werken, zoo als hooge boezem, molens en sluiswerken in dier voege aangelegd, dat zij eenmaal tot de droogmaking van den plas mede dienstbaar zouden kunnen zijn.

Het ontwerp dier droogmaking werd dan ook reeds in 1808 opgemaakt en beraamd; doch de opvolgende staatkundige gebeurtenissen waren oorzaak dat de uitvoering achterwege bleef.

Na de herstelling van zaken en de vestiging der Nederlandsche Regering, werd echter de aandacht op dit belangrijk onderwerp op nieuw gevestigd. Het ontwerp van droogmaking werd weder bij de hand genomen en herzien, met dat gevolg, dat tot de uitvoering bepaaldelijk besloten werd.

Om de kosten te bestrijden, werd door de Provinciale Staten van Holland eene aanzienlijke bijdrage toegestaan, terwijl bij de wet van den 21sten December 1824 (*Staatsblad* n°. 71) eene geldleening van twee millioen gulden vastgesteld werd.

Deze geldleening werd vervolgens opengesteld, doch hoezeer de waarborg van het Rijk bij de wet was toegezegd, werd er geen deel in genomen, hetgeen zal moeten worden toegeschreven aan den toenmaals te laag gestelden interest van 4 ten honderd.

Tot de uitvoering was intusschen overgegaan en aangevangen met het graven van de ringvaart en het aanleggen van den omringdijk, terwijl de kosten dier werken bestreden werden, zoo door de voorschotten uit 's Rijks schatkist, in de thans voorgedragene wet vermeld, als uit de bijdragen der provincie Zuid-Holland.

Deze ringdijk echter leverde op sommige plaatsen aanmerkelijke moeijelijkheden op, uit hoofde van de geaardheid der gronden, waarop de dijken moesten gelegd worden, zoodat de kosten daarvan dan ook hooger liepen dan anders het geval zou geweest zijn.

De staatkundige gebeurtenissen van het jaar 1830 bragten ondertusschen eene schorsing in de werkzaamheden te weeg, die verscheidene jaren heeft voortgeduurd, hetgeen zonder nadeel geschieden kon, uit hoofde er geene interesten van genegotieerde kapitalen verschuldigd waren, en welke schorsing tevens niet onvoordeelig was voor de bedijking, alzoo deze daardoor meerder consistentie verkrijgen kon en in digtheid toenemen, gelijk dan ook de ondervinding de deugdzaamheid der bedijking heeft aangetoond.

De Regering vond vervolgens goed, om, ter bestrijding van de verdere kosten, eene zekere som op de koloniale kas aan te wijzen, zoodat tot de voortzetting der werken kon worden overgegaan, en wel met vereischte kracht. Een aantal van 27 kapitale watermolens werden, behalve de drie sedert 1808 reeds bestaande, gesticht; de boezems gegraven en tevens twee stoomwerktuigen van 30 à 40 paardenkracht elk, opgerigt, om, naar vereisch en bij gebrek aan noodige windkracht, ter uitmaling van het water behulpzaam te zijn.

De werktuigen gereed zijnde, had de ontlediging van den plas binnen eenen betrekkelijk korten tijd plaats, althans in vergelijking tot hetgeen meermalen bij dergelijke ondernemingen het geval is geweest. Met tegenspoeden van eenig belang had men niet te worstelen, terwijl ook bij de drooghouding van den polder gebleken is, dat het gemaal welberekend was en voldoende kan geacht worden.

Nadat vervolgens de verkaveling van den drooggemaakten grond was bewerkstelligd, en de sloten en watergangen gegraven, werd tot de verkooping overgegaan, en zulks in drie onderscheidene gedeelten, te weten in 1841, 1842 en 1843, hebbende de landen, dooreen genomen, bij den verkoop, honderd zeventig à honderd tachtig gulden per bunder opgebragt.

Ondertusschen waren te voren de landen met koolzaad en andere vruchten bezaaid, en, voor 's Rijks rekening, ter cultuur gebragt of gedeeltelijk verhuurd, waarvan de opbrengst behoorlijk is verantwoord.

Wanneer men nu de voltooide onderneming in haren omvang en aard beschouwt, die zeker geen van de minst moeijelijke was, uit hoofde van de aanzienlijke hoogte waartoe het water moest worden opgebragt, zoo kan het niet worden gezegd, dat zij kwalijk geslaagd is. Integendeel kan zij als wel gelukt worden aangemerkt, terwijl wat de geldelijke uitkomsten betreft, deze niet zoo ongunstig zijn, als oppervlakkig zou schijnen, want nooit heeft men zich kunnen voorstellen, dat de onderneming een onmiddellijk geldelijk voordeel zou opleveren, of dat zij niet aanmerkelijk meer zou kosten dan de onmiddellijke opbrengst zou zijn. Het is dan ook daarom daar zij nooit eene particuliere onderneming worden kon; terwijl het Rijk zijne voordeelen daarbij vinden moet in de aanwinst van vier à vijf duizend bunders vruchtbaren grond (te voren een onvruchtbare en steeds dreigende binnenlandsche waterplas), de daaruit voortspruitende vermeerdering van producten, van vertier, middelen van bestaan voor de bevolking, — vermeerdering door dit alles van den nationalen rijkdom, en ten gevolge daarvan ook van verschillende rijksinkomsten.

Nopens de geldelijke uitkomsten der onderneming, wordt nevens deze memorie overgelegd een overzigt, waaraan, zooveel de registers en boeken toelieten, de meest mogelijke uitvoerigheid gegeven is.

Ad 2um. Wat nu betreft de afkoops-kassen der in den drooggemaakten Zuidplas-polder gelegen landen, wordt alhier herinnerd, dat in den aanvang der vorige eeuw bij het meer en meer toenemen van de verveeningen in de provincie Holland, de Staten van dat gewest bedacht werden, om voor het vervolg voorzieningen daar te stellen, waarbij de lasten, aan welke de te verveenen landen onderhevig waren, werden gewaarborgd, daar de tot water gemaakte landen niet meer productief zijnde, van dezelve de gewone lasten niet meer konden worden verhaald, waaruit voor 's lands en plaatselijke kassen groot nadeel te wachten stond, en ten gevolge waarvan de eigenaren van onverveende landen en gedeeltelijk uitgeveende polders of ambachten buiten staat zouden geraken om de noodige polder- en ambachts-lasten af te dragen.

Zulks in aanmerking nemende, bepaalden Hun Edel Mogenden bij publicatie van den 20sten Junij 1721, dat voortaan geene remissien of afschrijvingen op de quohieren van verponding, ter zake voorschreven, meer zouden worden verleend, maar dat geene landen meer zouden mogen worden ingestoken noch verveend, voordat, door het betalen van zekere gelden, meer of minder, naar de noodzakelijkheid vereischte of bij uitkoop, stellen van waarborgen of andere middelen, volkomen gerustheid was gegeven ten behoeve van het ambacht, dat de verpondingen, omslagen en andere ongelden daaruit aan het gemeene land en het ambacht zouden kunnen voldaan worden; dat voorts die uitkooppenningen ten meesten nutte zouden moeten worden aangelegd om de evengemelde lasten daaruit bekwamelijk te kunnen vinden.

Later werd, bij resolutie van de voornoemde Staten, dd. 28. Januarij 1723, bepaald, dat bij het reguleren der afkoops- of waarborgs-penningen zoude moeten worden acht gegeven, dat uit het beloop daarvan de reële lasten van het gemeene land en alle andere hoe genaamd daaruit konden worden betaald, en voorts (en dit moet vooral onder het oog worden gehouden), dat hetgeen uit het slagturven te kort mogt komen, bij forme van lastgeld of verhooging van dien zou moeten worden gevonden, en dat dit ook zou moeten geschieden, indien namaals, bij verhooging der lasten, meer mogt van nooden zijn; terwijl daarbij tevens werd bepaald, dat voortaan alle afkoops- of waarborgs-penningen op een gemeenelands-kantoor zouden moeten worden belegd, en het formulier der daarvoor af te geven obligatien werd voorgeschreven.

Uit de renten dus van die belegde gelden of kapitalen werden de lasten gekweten, en dienvolgens werd in alle opvolgende octrooijen van verveeningen de som vastgesteld die door de verveeners hiertoe moest worden betaald, hetgeen dan ook tot heden bij het verleenen van eenig octrooi of consent tot verveening steeds wordt in acht genomen.

De fondsen of kapitalen hieruit ontspruitende werden in het hoogheemschap van Schieland, waarin de Zuidplas gelegen is, door de ambachts-besturen geadministreerd, die daarvan, volgens

de thans bestaande voorschriften, aan dat hoogheemraadschap verantwoording doen. Wanneer nu tot het weder droog maken van een uitgeveenden plas wordt overgegaan, zoo vervalt natuurlijk het doel dezer verordening en van deze fondsen, vermits de drooggemaakte landen, productief wordende, ook weder in alle lasten konden worden aangeslagen. Wordt zoodanige droogmaking door particulieren of door de ambachts- of polderbesturen bewerkstelligd, dan worden de bedoelde fondsen of kapitalen tot bestrijding der kosten van droogmaking aangewend, welke in de meeste gevallen, wanneer, volgens het plakkaat van 1721, de afkoop of verwaarborging behoorlijk heeft plaats gehad, voldoende zijn om die kosten daaruit te kunnen vinden.

Daar echter een groot gedeelte van den Zuidplas reeds vóór de uitvaardiging van gemeld plakkaat was verveend en daarvoor alzoo geen afkoop was geschied, heeft zulks in de betrokken ambachten reeds vroeger ongelegenheden doen ontstaan, welke nog zijn vermeerderd door de in het jaar 1810 plaats gehad hebbende reductie der renten van alle lands-obligatien en dus ook van die waarin de afkoops-kassen waren belegd, zoodat voor de droogmaking van den Zuidplas geene voldoende fondsen aanwezig waren, en deze, in het algemeen belang noodig geacht zijnde, niet anders dan ten koste van het Rijk heeft kunnen worden ondernomen.

Het is dus eigenaardig, dat, daar de droogmaking door het Rijk ondernomen is, door hetzelve, ter gedeeltelijke bestrijding der kosten, ook van deze fondsen worde gebruik gemaakt, maar bovendien heeft er, alvorens tot de droogmaking werd overgegaan, een overleg plaats gehad, betrekkelijk de overgave aan het Rijk der afkoops-kassen van de uitgeveende landen, die in de droogmaking van den Zuidplas zouden worden begrepen, bij welke gelegenheid, blijkens eene missive van dijkgraaf en hoogheemraden van Schieland, dd. 20 Mei 1820, n°. 54, onder welk bestuur de in dezen betrokken ambachtsbesturen ressorteren, werd bevonden, dat de kapitalen der bedoelde kassen bedroegen, als volgt:

NOMINAAL.

AMBACHTEN.	Werkelijke schuld.	Uitgestelde schuld.	Getal kansbiljetten
Moordrecht.	f 115,000	f 230,000	230
Nieuwerkerk.	19,783	39,566	39½
Zevenhuizen	82,500	165,000	165
Zuid-Waddinxveen. . . .	46,300	86,600	86⅗
	f 263,583	f 521,166	521⅗

doch tevens dat het voorz. *actief* bezwaard was met een zeer aanmerkelijk *passief*.

Wat betreft de overgave van de bedoelde afkoops-kassen aan het Rijk, wordt dienaangaande in eene nadere missive van dijkgraaf en hoogheemraden van Schieland, dd. 10 December 1821, n°. 98, gezegd: » dat zoo lange de nieuwe en bij droog» making opkomende landen niet zullen bij het Gouvernement » geoordeeld worden alle de lasten van penninggelden, binnen» en buitenlandsche omslagen en andere landelijke onkosten te » kunnen supporteren, ook deze gefourneerde kapitalen (namelijk » die van de afkoops-kassen) zullen zijn en moeten blijven de ver» zekering van ieder ambacht, dat de heele landen onbezwaard » zullen blijven met lasten, welke de landen schuldig zijn, die » bij verveening in water verkeerd geworden zijn en werkelijk » drooggemaakt worden, en hieruit volgt nu dan ook van zelve, » dat de intressen van het kapitaal der afkoops-penningen van » den Zuidplas zullen zijn en blijven geëmploijeerd tot betaling » der ordinaire en extra-ordinaire polder- en hoogheemraad-lasten, » en wel tot zoo lange deze lasten door de drooggemaakte landen » zullen worden opgenomen en gedragen, en, *wanneer de waar» borg- of afkoops-kassen daarvan bevrijd zijn zullen, en in dat » geval zal het Rijk zelve, zoo de droogmaking van 's Rijks wege is » bekostigd en daargesteld, daarvan het volle genot hebben en den » eigendom dier afkoops-penningen in 's lands kas zelve overgaan.*

Bij de wet van den 21sten December 1824 werd dan ook de daarbij gearresteerde geldleening onder anderen op het bedrag dezer kapitalen gevestigd. Ofschoon nu in de bij de voormelde wet vastgestelde geldleening geen deel werd genomen en uit dien hoofde andere middelen aangewezen zijn geworden tot bekostiging der droogmaking van den Zuidplas, is het evenwel niet tegen te spreken, dat de droogmaking van 's Rijks wege bekostigd is, en het Rijk alzoo regt heeft op de kapitalen der bedoelde afkoopskassen.

Alvorens die kassen te kunnen reclameren moest echter de droogmaking voltooid en de eerste schoof ingezameld zijn, en ofschoon de commissie voor de droogmaking zich reeds met eenige voorbereidende werkzaamheden tot het reclameren dier kassen heeft onledig gehouden, is dezelve daarin zeer weinig gevorderd, omdat zij kort na de geheele voltooijing der droogmaking in 1843 is ontbonden.

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland zijn alstoen met de verdere behandeling en het opvorderen der bedoelde waarborgskassen belast geworden, en hebben zich aanvankelijk in derzelver bemoeijingen belemmerd gevonden door de zwarigheid, dat, om te kunnen bepalen hoeveel landen van ieder ambacht in de droogmaking gevallen waren, de kadastrale opmeting en delimitatie der gemeenten en ambachten in den drooggemaakten Zuidplas gelegen, moest zijn tot stand gebragt, welke dan ook zooveel mogelijk is bespoedigd en in 1844 is beëindigd; waarna Gedeputeerde Staten voornoemd, door tusschenkomst van het hoogheemraadschap van Schieland, nadere pogingen hebben in het werk gesteld, om tot de overgifte der bestaande afkoops-kassen te geraken.

Uit de deswege gevoerde briefwisseling is alstoen gebleken, dat de ambachtsbesturen, onder welker beheer die kassen zich bevinden, in het algemeen ongenegen zijn, van die kassen, hetzij geheel hetzij gedeeltelijk, afstand te doen, en daarvoor verschillende gronden aanvoeren waarvan sommige door Gedeputeerde Staten en het hoogheemraadschap van Schieland gegrond, andere als niet aannemelijk zijn geoordeeld.

De geopperde bedenkingen komen voornamelijk hierop neder:

1°. dat die afkoops-kassen met schulden van onderscheiden aard zijn bezwaard, die daarop in vroeger tijd, toen de afkoopskassen zonder eenig toezigt werden beheerd, zijn genegotieerd, of die na het jaar 1810, toen die fondsen, welke alle in nationale schuld waren belegd, ten gevolge der tiercering niet meer in staat waren het op dezelve geaffecteerde gedeelte der rijks- en polderlasten te voldoen, ten laste derzelve zijn gebleven, en waarvan de ambachts-besturen beweren, dat de liquidatie moet plaats hebben, alvorens tot de afgifte der afkoops-kas kan worden overgegaan;

2°. dat vermits de landen in den drooggemaakten Zuidplas met vrijdom van de helft der ambachtslasten gedurende 20 jaren zijn verkocht, de afkoopskassen voor die helft aansprakelijk moeten blijven en alzoo niet geheel kunnen worden afgegeven;

3o. dat onder de fondsen der afkoops-kassen vermengd zijn gelden die bestemd zijn tot kwijting van gemeente-lasten, en die alzoo bij de liquidatie aan de gemeente-kassen moeten worden uitgekeerd;

4o. dat de afkoops-kassen ook gedeeltelijk betrekking hebben tot uitgeveende landen die niet in de droogmaking zijn gevallen.

De vorenstaande inlichtingen worden voldoende geacht, om aangaande de afkoopskassen der in den Zuidplas-polder betrokken ambachten de vroeger verlangde bijzonderheden te doen kennen en tevens te doen zien, dat, niettegenstaande de liquidatie en overgifte dier fondsen het onderwerp eener voortdurende en veelomvattende briefwisseling heeft uitgemaakt en deze zaak bij de departementen van Binnenlandsche zaken en van Finantien met zorg is behartigd, de eigenaardige moeijelijkheden aan dezelve verbonden, nog als eenigzins verwijderd doen beschouwen het tijdstip, waarop eene wettelijke regeling zal kunnen worden voorgedragen nopens het gebruik van die kapitalen van de bewuste afkoops-kassen, welke aan het Rijk zullen behooren te worden uitgekeerd.

Het komt der Regering uit dien hoofde voor, dat inmiddels zou kunnen worden overgegaan tot de afsluiting en opheffing van het fonds voor de droogmaking van den Zuidplas; de redenen die bij den aanvang dezer memorie opgegeven zijn, maken zoodanige spoedige afsluiting en opheffing daarenboven noodzakelijk, en hiertegen vertrouwt men dat dan ook bij de Staten-Generaal geene bedenking zal bestaan, te minder, daar bij het ontwerp van wet de bepaling opgenomen is, dat het gebruik van het bedrag der waarborgs-penningen voor de lasten der in der tijd verveende landen, bij de wet van 21 December 1824 (*Staatsblad* n°. 71) ten onderpand der daarbij gearresteerde geldleening gesteld, zoodra hetzelve zal zijn geconstateerd en overgenomen, nader bij de wet zal worden geregeld.

[IV. 4]

OVERZIGT *van de geldelijke uitkomsten, verkregen ter zake van de droogmaking van den Zuidplas van Schieland.*

Volgnommer.	OMSCHRIJVING DER ONTVANGSTEN.	BEDRAG der ONTVANGSTEN.	AANMERKINGEN.
1	Voorschotten uit de schatkist	*f* 810,747.90⁵	
2	Bijdragen van de provincie Zuid-Holland	320,000.00	
3	Bijdragen uit de koloniale kas	1,800,000.00	
4	Opbrengsten der sluizen van de vereeniging van den IJssel met de ringvaart der droogmakerij, — der verpachting van grasgewas, — wegens ter verveening afgestane gronden, — van verkocht veenslijk en gronden, — wegens verpacht vischwater, — wegens teruggave van te veel uitbetaalde of overschot van verstrekte gelden en wegens andere zaken.	65,166.05	
5	Opbrengsten van verkochte veldvruchten en kooppenningen van de verkochte landen, enz.	1,024,723.89	Onder deze som zijn begrepen de overstortingen, gedaan ter zake van de afzonderlijke administratie waarvan in de kolom *aanmerkingen* van de *uitgaven* gesproken wordt. Die overstortingen hebben beloopen eene som van *f* 224,335.88⁵.
6	Opbrengsten van verkochte waterschuiten	1,052.63⁵	
	TOTAAL	*f* 4,021,690.48	

Volgnommer.	OMSCHRIJVING DER UITGAVEN.		BEDRAG der UITGAVEN.	AANMERKINGEN.
1	Kosten van onteigening van ingenomen gronden en daarmede in verband staande uitgaven, betaling van interessen, teruggaven van betaalde pachtpenningen, grond-, molen- en polderlasten en dergelijke uitgaven		*f* 120,392.53	Behalve de nevensgemelde uitgaven is nog, wegens kosten voor de bezaaijing en het in cultuur brengen van den drooggemaakten Zuidplas, over de jaren 1840 tot en met 1843, besteed geworden eene som van . . . . . *f* 210,458.45, blijkens de rekeningen en verantwoordingen, deswege aan de Algemeene Rekenkamer afgelegd door *W. K. van Gennep*, hoofd-inspecteur der domeinen en lid der commissie van beheer en toezigt over de droogmaking, en mr. *H.* baron *Collot d'Escury*, agent van het domein te *'s Gravenhage*, welke rekeningen door de Algemeene Rekenkamer zijn opgenomen en gesloten, en wel de laatste rekening, loopende van 1 Mei 1843 tot ult°. December van dat jaar, op den 8sten December 1845. De bedoelde kosten van bezaaijing en in-cultuur-brenging zijn in opgemelde rekeningen in uitgaaf geleden, ten laste van de, in diezelfde rekeningen door de rendanten in ontvang gestelde opbrengsten, voortgesproten uit den verkoop van eigen gebouwde veldvruchten, uit verhuringen van landerijen, verpachtingen, enz., terwijl de batige saldo's dier rekeningen zijn overgestort geworden in 's Rijks schatkist ten behoeve van het speciaal fonds der droogmaking.
2	Afkoop van tiendregt		10,039.02⁵	
3	Uitgevoerde werken:			
a.	Beringen en omdijken van den Zuidplas en het graven van eene ringvaart met de daartoe behoorende werken .	*f* 514,166.20⁵		
b.	Verbreeden en aanrollen van de Nieuwerkersche laan, uitmakende een vervolg van den aangelegden ringdijk.	211,312.50		
c.	Maken der boezems en boezemkaden met de daartoe behoorende werken .	221,484.81		
d.	Stichten van scheprad- en vijzelmolens en daartoe behoorende werken .	781,289.53		
e.	Stichten der gebouwen voor het stoomgemaal en leverantie der machines en steenkolen	259,233.72⁵		
f.	Graven, verbreeden, verdiepen en uitbaggeren van- en het stellen van afheiningen op slooten	33,823.72		
g.	Maken der sluizen en daartoe behoorende werken	134,889.40		
h.	Maken van ophaal- en vaste bruggen en daartoe behoorende werken .	32,174.45⁵		
i.	Graven en aanleggen der tot de verkaveling vereischte slooten, waterleidingen en wegen	417,473.38⁵		
			2,605,847.73	
	Transporteren		*f* 2,736,279.28⁵	

Volg-nommer.	OMSCHRIJVING DER UITGAVEN.		BEDRAG der UITGAVEN.	AANMERKINGEN.
	Per transport		f 2,736,279.28⅝	
4	Onderhoud van uitgevoerde werken		161,937.12⅝	
5	Belooning en bureaukosten van den amanuensis der commissie van beheer en toezigt, salarissen, toelagen en gratificatien der opzigters, sluiswachters en molenaars . .		167,515.45	
6	Reiskosten en kleine uitgaven der leden van de commissie van beheer en toezigt		12,566.15	
7	Aankoop van schuiten tot aanvoer van drinkwater, jaagloon, schutgelden en kosten gevallen op den weder-verkoop dier schuiten		16,750.59⅝	
8	Inrigting en verdere kosten van zieken-etablissementen .		20,438.54⅝	
9	Bezaaijing en beplanting van de drooggevallen gronden,		91,629.31	
			f 3,207,116.46	
10	Batig saldo, om te strekken:			Van dit bedrag moet nog bij de Algemeene Rekenkamer worden vereevend eene som van f 145,889.88¾, zijnde het beloop der uit het speciaal fonds voor de droogmaking *bij mandaat* gedane betalingen in de jaren 1842 — 1847.
	1°. tot teruggave der voorschotten uit 's Rijks schatkist gedaan, ad . . .	f 810,747.90⅝		
	2°. tot aanvulling van 's Rijks middelen en inkomsten over 1847, ad . . .	3,826.11⅝		
			814,574.02	
		TOTAAL	f 4,021,690.48	

UITKOMSTEN.

A. De uitgaven voor de droogmaking van den Zuidplas van Schieland, na aftrek eener som van f 91,629.31, als meer bijzonder gestrekt hebbende tot het in cultuur brengen der gronden (zie no. 9 der uitgaven), hebben beloopen . . . . . f 3,115,487.15
De eigen inkomsten der droogmakerij (omschreven onder n°. 4—6 van de ontvangsten) hebben beloopen, na aftrek eener som van f 224,335.88½ wegens overstortingen ter zake van het in cultuur brengen der gronden 866,606.69
f 2,248,880.46

B. De ontvangsten wegens het in cultuur brengen der gronden hebben beloopen, blijkens de rekeningen van de hoofd-ambtenaren *van Gennep* en *Collot d'Escury* . f 434,794.33½
De uitgaven ter zelfder zake:
1°. die, gedaan uit het speciaal fonds . . . . . f 91,629.31
2°. die, gedaan door de voornoemde hoofd-ambtenaren uit de bij hen gedane ontvangsten 210,458.45
302,087.76
f 132,706.57½

Zoodat de uitgaven de ontvangsten hebben overtroffen met eene som van . . . . . f 2,116,173.88½

ZITTING VAN ZATURDAG 23 OCTOBER.

De vergadering wordt ten half twaalf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 41 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Hoffman, Menso, Verweij Mejan, Nedermeijer van Rosenthal, Lycklama à Nyeholt, Luijben, Gouverneur, van Heemstra, van Sasse van Ysselt, van Heloma, van Naamen, van Beeck Vollenhoven, van Goltstein, Wichers, Anemaet, de Kempenaer, van Harencarspel, van Rijckevorsel, Beerenbroek, Nap, van Dam van Isselt, Duijmaer van Twist, Hiddema Jongsma, Corneli, Luzac, Nederburgh, de Man, Bijleveld, Enschedé, van Panhuijs, de Monchy, Mutsaers, Cost Jordens, Bots, Borski, Gevers van Endegeest, van Haersolte, de Jong van Beek en Donk, Egter, Schooneveld en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een Koninklijke boodschap van 22 October jl., ten geleide van een wets-ontwerp tot verlenging van den termijn van intrekking van een gedeelte der muntbiljetten, met eene daarbij behoorende memorie van toelichting.
Wordt besloten deze stukken [welke nader zullen worden medegedeeld] te doen drukken, ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen voor de maanden October en November.

Zijn ingekomen twee verzoekschriften, welke naar de Commissie *ad hoc* verzonden worden, als:
een adres van *D. Zuidmeer*, te Kralingen, in Zuid-Holland, betrekkelijk zijnen aanslag in het personeel, en
een adres van *F. L. W. van Brakell*, te Lienden, in Gelderland, betrekkelijk het vaststellen eener wet omtrent de afkoopbaarheid van het tiendregt.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat door hem, overeenkomstig art. 104 van het Reglement van Orde, als ongezegeld zijnde, ter zijde is gelegd een adres van *Bouricius* te Ede in Gelderland, terwijl hij herinnert dat van de bij dat adres gevoegde gedrukte stukken reeds vroeger exemplaren ingezonden en in de boekerij der Kamer geplaatst zijn geworden.

Aan de Kamer is hulde gedaan van twee boekwerken,
het eerste van den heer mr. P. Bosscha, getiteld: *Tweede brief over het staats-examen en het hooger onderwijs;*
het andere van den heer J. Bosscha, getiteld: *De Duitschers in de Nederlanden vóór den Munsterschen vrede.*
Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie voor de verzoekschriften den heer *Nap* tot haren voorzitter verkozen heeft.

Nog wordt door den Voorzitter aan de Vergadering kennis gegeven, dat de commissie, belast met het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede, zoodanig stuk heeft vastgesteld en ter tafel gebragt. Dat ontwerp wordt naar de afdeelingen voor October en November verzonden.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

[V. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Donderdag den 21sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Aan de overweging van U Edel Mogenden worden bij deze onderworpen, vier en twintig ontwerpen van wet, houdende het Tweede en Derde Boek van het Wetboek van Strafregt.

In de bijgevoegde memorie van toelichting zijn de gronden ontwikkeld, waarop deze voorstellen rusten.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten October 1847.

WILLEM.

[V. 2.]

ONTWERPEN VAN WET, *houdende het Tweede en Derde Boek van het Wetboek van Strafregt.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens art. 161 van de Grondwet: » moet worden ingevoerd een » algemeen wetboek van burgerlijk regt, van koophandel, van » lijfstraffelijk regt, van de zamenstelling der regterlijke » magt en van de manier van procederen",

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze, vast te stellen den navolgenden titel, welke zal uitmaken een gedeelte van het Wetboek van Strafregt voor het Koningrijk der Nederlanden.

IIde BOEK.

Van de misdaden en wanbedrijven en derzelver straffen.

Iste TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven tegen de rust en de veiligheid van den Staat.

Art. 1. De aanslag op het leven van den Koning, van de regerende Koningin, van den naasten erfgenaam van de Kroon of van den regent wordt met den dood gestraft.

Art. 2. Iedere andere aanslag op den persoon van den Koning, van de regerende Koningin, van den naasten erfgenaam van de Kroon of van den regent wordt gestraft met levenslange tuchthuisstraf.

Art. 3. Die den Koning, de regerende Koningin, den naasten erfgenaam van de Kroon of den regent met feitelijke beleedigingen heeft bedreigd, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 4. De aanslag op het leven van de Koningin of van een der leden van het Koninklijk huis wordt gestraft met levenslange tuchthuisstraf

Art. 5. Iedere andere aanslag op den persoon van de Koningin of van een der leden van het Koninklijk huis wordt gestraft met langdurige tuchthuisstraf.

Art. 6. Onder leden van het Koninklijk huis worden in de beide voorgaande artikelen alleen begrepen bloedverwanten van den Koning of van de regerende Koningin, tot den vierden graad ingesloten, en derzelver echtgenooten.

Art. 7. Met levenslange tuchthuisstraf wordt gestraft de aanslag tot vernietiging of verandering van den grondwettigen regeringsvorm of van de orde van troonopvolging.

Art. 8. De aanslag om het Rijk, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen geheel of gedeeltelijk onder vreemde heerschappij te brengen, wordt met den dood gestraft.

Art. 9. Aanslag bestaat, zoodra eene daad is verrigt, strekkende om op eenige bepaalde wijze tot de uitvoering van het voorgenomen misdrijf te geraken.

Indien die daad in een misdrijf bestaat, hetwelk met eene zwaardere straf dan de aanslag zelf bedreigd is, wordt de straf op dat misdrijf gesteld uitgesproken.

Indien het voorgenomen misdrijf niet is volbragt, wordt de aanslag alleen gestraft, wanneer die niet dan door omstandigheden van den wil des bedrijvers onafhankelijk zijne uitwerking heeft gemist.

Art. 10. Niettegenstaande de bepaling van art. 9 n°. 2 van het Burgerlijk Wetboek, wordt de Nederlander, die zich in dienst van den vijand begeven en de wapenen te water of te land tegen het Rijk, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen gevoerd heeft, indien hij daarbij den rang van officier heeft bekleed, met langdurige, en indien hij de daad in eenige andere betrekking heeft gepleegd, met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 11. Met levenslange tuchthuisstraf wordt gestraft de Nederlander, die met eene buitenlandsche mogendheid in verstandhouding is getreden, ten einde haar te bewegen tot het plegen van vijandelijkheden of het voeren van oorlog tegen het Rijk of tegen eene van deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen, of ten einde haar in de daartoe opgevatte voornemens te versterken.

Vreemdelingen binnen het Rijk, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen gevestigd, worden ten deze met Nederlanders gelijkgesteld.

Art. 12. Met den dood wordt gestraft:

1°. die met den vijand in verstandhouding is getreden, ten einde hem het intrekken op het grondgebied van het Rijk, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen gemakkelijk te maken;

2°. die het leger of de vloot van den Staat of een gedeelte daarvan aan den vijand heeft verraden;

3°. die aan den vijand eenige vesting, stad, post, haven, plaats, oorlogsvaartuig, krijgskas of magazijn van krijgsbehoeften of van levensmiddelen, toebehoorende aan of zich bevindende in de magt van den Staat, heeft overgeleverd;

4°. die, met het oogmerk om den vijand te begunstigen, verdedigingswerken, tegen den vijand opgerigt, middelen van gemeenschap, krijgsbehoeften of levensmiddelen, voor het leger of de vloot van den Staat bestemd, vernield of onbruikbaar heeft gemaakt;

5°. die met hetzelfde oogmerk de tot verdediging tegen den vijand daar te stellen of daargestelde onderwaterzettingen heeft verhinderd, verminderd of doen ophouden.

Art. 13. Met langdurige tuchthuisstraf wordt gestraft:

1°. die aan den vijand manschappen, verdedigingsmiddelen, krijgsbehoeften, geld, geldswaarde of levensmiddelen heeft doen toekomen, of die voor denzelven binnen Nederland, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen krijgsvolk te water of te land heeft geworven;

2°. die, met het oogmerk om den vijand te begunstigen, voor het leger of de vloot van den Staat bestemde verdedigingsmiddelen, krijgsbehoeften, geld, geldswaarde of levensmiddelen heeft opgeligt, of derzelver aanvoer of vervoer belemmerd;
onder het krijgsvolk te water of te land desertie, ontrouw of muiterij heeft doen ontstaan;
kaarten, plans of teekeningen van vestingwerken, magazijnen, havens of reeden, met welker bewaring hij in eenige betrekking was belast, aan den vijand heeft doen toekomen;
het geheim eener staats-onderhandeling of onderneming, hem in eenige betrekking toevertrouwd, aan den vijand heeft verraden.

Art. 14. Met buitengewone tuchthuisstraf wordt gestraft die, met het oogmerk om den vijand te begunstigen,

1°. vestingwerken, magazijnen, havens of reeden, toebehoorende aan of zich bevindende in de magt van den Staat, of het leger of de vloot van den Staat heeft bespied;

2°. vijandelijke verspieders of soldaten heeft verborgen, bedekt of beveiligd;

3°. brieven of boodschappen van of naar den vijand heeft overgebragt;

4°. kaarten, plans of teekeningen van vestingwerken, magazijnen, havens of reeden, welke niet openbaar verkrijgbaar zijn gesteld, door omkooping, list of geweld meester is geworden en aan den vijand heeft doen toekomen;

5°. het geheim eener staats-onderhandeling of onderneming, hetwelk hij door omkooping, list of geweld heeft ontdekt, aan den vijand heeft bekend gemaakt;

6°. den vijand berigten heeft doen toekomen omtrent de sterkte of gesteldheid van het leger, van de vloot of van de vestingen, magazijnen, havens of reeden, toebehoorende aan of zich bevindende in de magt van den Staat.

Art. 15. De daden begrepen in n°. 4 en 5 van art. 12 worden met langdurige, die begrepen in n°. 2 van art. 13 met buitengewone, en die begrepen in art. 14 met gewone tuchthuisstraf gestraft, indien zij in tijd van oorlog, zonder het oogmerk om den vijand te begunstigen, zijn gepleegd.

Art. 16. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft:

1°. die kaarten, plans of teekeningen van vestingwerken, magazijnen, havens of reeden, welke niet openbaar verkrijgbaar zijn gesteld, zonder omkooping, list of geweld meester is geworden en aan den vijand heeft doen toekomen;

2°. die aan den vijand heeft bekend gemaakt het geheim eener staats-onderhandeling of onderneming, hetwelk hij zonder omkooping, list of geweld heeft ontdekt;

3°. die proclamatien of dergelijke geschriften van den vijand openlijk heeft bekend gemaakt.

Art. 17. Met de straffen in de vijf voorgaande artikelen bedreigd, worden gestraft die met betrekking tot 's Konings bondgenooten, tijdens eenen gemeenschappelijken oorlog, de daden gepleegd hebben, welke in die artikelen, als tegen en ten aanzien van den Staat begaan, zijn omschreven.

Art. 18. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft de ambtenaar:

1°. die kaarten, plans of teekeningen van vestingwerken, magazijnen, havens of reeden, met welker bewaring hij uit hoofde zijner bediening belast was, aan eene buitenlandsche mogendheid heeft doen toekomen;

2°. die het geheim eener staats-onderhandeling of onderneming, hem in zijne bediening toevertrouwd, aan eene buitenlandsche mogendheid heeft bekend gemaakt.

Art. 19. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft die door daden, gepleegd op eigen gezag en niet goedgekeurd door de regering, den Staat in gevaar van vijandelijkheden heeft gebragt.

Indien daarop werkelijk vijandelijkheden zijn gevolgd, wordt de schuldige gestraft met buitengewone tuchthuisstraf.

Art. 20. Met correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren wordt gestraft die door daden met opzet en op eigen gezag gepleegd en niet goedgekeurd door de regering, maatregelen van wedervergelding van vreemde mogendheden tegen Nederlanders heeft doen ontstaan.

Die straf is van ten minste drie jaren indien de schuldige ambtenaar is.

Art. 21. Met correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren wordt gestraft die opzettelijk het geheim eener staats-onderhandeling of onderneming, hem als ambtenaar toevertrouwd, openlijk bekend gemaakt of tot de openbaarmaking daarvan medegewerkt heeft.

In tijd van oorlog wordt die daad met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 22. Met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren wordt gestraft die valsche, voor den Staat nadeelige, of voor de openbare zekerheid ontrustende tijdingen opzettelijk heeft in omloop gebragt.

Indien de daad in tijd van oorlog is gepleegd, is die straf van een tot drie jaren.

Art. 23. Met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van honderd tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft:

1°. die, buiten het geval in art. 13 vermeld, zonder daartoe behoorlijk verlof te hebben bekomen, krijgsvolk te water of te land binnen het Rijk, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen heeft geworven;

2°. die in het geheim eene bewaarplaats van wapenen of krijgsbehoeften heeft opgerigt.

De wapenen en krijgsbehoeften worden bovendien door den regter verbeurd verklaard.

Art. 24. Met den dood wordt gestraft die, door de ingezetenen tegen elkander in de wapenen te brengen, burgeroorlog heeft verwekt.

Art. 25. Met den dood wordt gestraft die eene gewapende bende van ten minste vijftig personen tegen de regering heeft opgerigt of in dienst genomen.

Art. 26. De zamenspanning tot de misdaden in de artt. 1, 2, 4, 5, 7, 8, 11, 24 en 25 vermeld, wordt, indien zij gevolgd is door eene daad strekkende om er de uitvoering van voor te bereiden, gestraft als volgt:

die tot de misdaden in de artt. 1, 8, 24 en 25 vermeld, met langdurige tuchthuisstraf;
die tot de misdaden in de artt. 2, 4, 7 en 11 vermeld, met buitengewone tuchthuisstraf;
die tot de misdaad in art. 5 vermeld, met gewone tuchthuisstraf.

Indien de zamenspanning niet door eene zoodanige daad gevolgd is, wordt

die tot de misdaden in de artt. 1, 8, 24 en 25 vermeld, met buitengewone,
die tot de misdaden in de artt. 2, 4, 7 en 11 vermeld, met gewone, en
die tot de misdaad in art. 5 vermeld, mede met gewone tuchthuisstraf, doch van ten langste vijf jaren, gestraft.

Art. 27. Die zich aan eene zamenspanning in het voorgaand artikel vermeld, heeft schuldig gemaakt, en daarvan vóórde ontdekking vrijwillig is teruggekomen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste één jaar gestraft.

Indien hij vóór dat de daad, waartoe de zamenspanning strekt, begaan is, en vóór de ontdekking, aan de justitie daarvan kennis gegeven en de deelgenooten der zamenspanning aangewezen heeft, wordt geene straf tegen hem uitgesproken.

Art. 28. Zamenspanning wordt in dit wetboek geacht te bestaan, wanneer twee of meerdere personen tot het plegen van een misdrijf zijn overeengekomen.

Art 29. Oproer bestaat wanneer eene gewapende menigte van ten minste twintig personen zich door middelen van geweld of dwang verzet of poogt te verzetten tegen de uitvoering der Grondwet, der wetten of wettelijke verordeningen of bevelen van het openbaar gezag of der regterlijke bevelen of vonnissen, of wel het openbaar gezag of de regterlijke magt door gelijke middelen noodzaakt of poogt te nood-zaken tot het inwilligen van eene vordering of tot het verrigten of nalaten van eene daad.

Art. 30. Die aan een oproer heeft deel genomen wordt met gewone en die zich daarbij als hoofd of aanvoerder heeft gedragen met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Ambtenaren worden in het eerste geval met buitengewone en in laatste geval met langdurige tuchthuisstraf gestraft.

Art. 31. Indien het oproer is gepaard gegaan met geweldadigheden tegen personen of goederen, waartegen eene criminele straf is bedreigd, of met eene strafbare poging

daartoe worden zij, die zich als hoofden of aanvoerders van het oproer hebben gedragen, met den dood gestraft.

Indien tegen de gepleegde gewelddadigheden slechts eene correctionnele straf is bedreigd, of ook indien er feitelijke wederstand is geboden tegen de gewapende magt, tot demping van het oproer gebruikt, wordt op die hoofden of aanvoerders langdurige tuchthuisstraf toegepast.

Wanneer nogtans de geboden wederstand den dood of eene duurzame verminking of onherstelbare kwaal van iemand, tot die gewapende magt behoorende, heeft ten gevolge gehad, wordt de straf, in het eerste lid bedreigd, tegen hen uitgesproken.

Art. 32. Voor hen die ten gevolge van zamenspanning aan een oproer hebben deel genomen, wordt de gewone tuchthuisstraf, bedreigd in het eerste lid van art 30, in buitengewone, en de buitengewone, bedreigd in het tweede lid van dat artikel, in langdurige tuchthuisstraf veranderd.

Art. 33. Die met het doel in art. 29 vermeld eene gewapende menigte van ten minste twintig personen heeft op de been gebragt, wordt met gewone, en indien hij ambtenaar is, met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Indien deze menigte zich werkelijk aan eene der in art. 29 omschreven daden heeft schuldig gemaakt, wordt hij, in plaats van met gewone, met buitengewone en in plaats van met buitengewone, met langdurige tuchthuisstraf gestraft.

Art. 34. Tegen hen die deel aan een oproer hebben genomen, wordt, indien zij zich daarbij niet als hoofden of aanvoerders hebben gedragen en niet vallen in de termen van een der twee voorgaande artikelen, geene straf ter zake van het oproer uitgesproken, wanneer zij vóór of op de eerste aanmaning der burgerlijke of militaire magt, of wel, indien eene zoodanige aanmaning niet heeft plaats gehad, vrijwillig vóór de bereiking van het doel van het oproer, hebben verwijderd.

Art. 35. Die aan eene menigte als in art. 29 omschreven, of aan een gedeelte daarvan van ten minste tien personen, bewust van derzelver toeleg of bedrijf, vrijwillig herberg, schuil- of vergaderplaats verleend heeft, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 36. De bepalingen voorkomende in de artt. 12, 13, 14, 15 en 16 ten opzigte van den vijand en voor tijden van oorlog, zijn evenzeer ten opzigte van oproerlingen en voor tijden van oproer van toepassing.

Art. 37. Een ambtenaar, die den bijstand der gewapende magt heeft ingeroepen tegen de uitvoering der Grondwet, der wetten of wettelijke verordeningen of bevelen van het openbaar gezag of der regterlijke bevelen of vonnissen, wordt gestraft met buitengewone tuchthuisstraf.

Indien de gewapende magt zich werkelijk tegen die uitvoering heeft verzet, wordt op dien ambtenaar langdurige tuchthuisstraf toegepast.

Art. 38. De bedienaar van de godsdienst die, zonder voorafgaand verlof der Regering, heeft afgekondigd, verspreid of in druk uitgegeven eenige akte of eenig geschrift, onder welken naam of in welken vorm ook vervat, van eenige buitenlandsche geestelijke of kerkelijke vergadering of overheid, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van een tot drie jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk.

Van deze bepaling zijn uitgezonderd die akten, welke uitsluitend gewetenszaken van bijzondere personen, of onderwerpen van kerkelijke leer en tucht betreffen.

Art. 39. De bedienaar van de godsdienst die, hetzij in de uitoefening zijner bediening en in eene openbare bijeenkomst, hetzij in zijne geestelijke betrekking, in eenig geschrift, onder welken naam of vorm ook uitgevaardigd, eenige berisping of afkeuring in het algemeen van de regering, of in het bijzonder van eenige daad van het openbaar gezag, van eene wet of wettelijke verordening zich heeft veroorloofd, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot een jaar en geldboete van vijftig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, en wordt de vernietiging van het geschrift door den regter bevolen.

Indien bij deze handelingen opruijing tot het begaan van misdaad of wanbedrijf heeft plaats gehad, zijn de bepalingen van den 23sten Titel van het IIde Boek daarop toepasselijk.

Art. 40. Bedienaren van de godsdienst die, ten einde de regering te noodzaken om aan vorderingen of verlangens te voldoen, zamenspannen om hunne kerkelijke bediening neder te leggen, de uitoefening hunn er herderlijke pligten te staken of die van de openbare godsdienst te doen stilstaan, worden gestraft met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Art. 41. Onder de benaming van ambtenaren worden in dit wetboek begrepen alle op openbaar gezag aangestelde personen die eenig ambt, post of bediening bekleeden, zonder onderscheid van rang of benaming.

Allen die tot de gewapende magt behooren, zonder onderscheid van rang, worden mede als ambtenaren beschouwd.

Art. 42. Onder de benaming van bedienaren van de godsdienst worden in dit wetboek begrepen alle geestelijken, al dan niet het leeraars-ambt uitoefenende, zonder onderscheid van rang of benaming, of tot welke godsdienstige gezindheid, kerk, gemeente of gemeenschap zij behooren.

Art. 43. Eene menigte wordt geacht gewapend te zijn, indien ten minste vijf personen van dezelve uiterlijk zigtbaar wapenen dragen.

Art. 44. Behalve de eigenlijk genaamde wapentuigen, worden onder de benaming van wapenen in dit wetboek begrepen alle voorwerpen, waarvan men zich bediend heeft, of klaarblijkelijk voornemens is geweest zich te bedienen, om te bedreigen, te slaan, te verwonden of te dooden.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 3.]

IIde TITEL.

Van feitelijke wederspannigheid tegen het openbaar gezag en van andere schending en miskenning van hetzelve

Art. 1. Die zich schuldig heeft gemaakt aan feitelijke wederspannigheid tegen eenen ambtenaar, zijne ambtsbezigheden wettiglijk uitoefenende, of die eenen ambtenaar door feitelijkheden of bedreiging van feitelijkheden in zijne hoedanigheid heeft genoodzaakt of pogen te noodzaken tot het inwilligen eener vordering of tot het verrigten of nalaten eener daad, wordt gestraft met de straffen en naar de onderscheidingen in de volgende artikelen vermeld.

Art. 2. Indien een of ander dier misdrijven gepleegd is door één of althans door niet meer dan drie personen, worden deze gestraft met correctionnele gevangenisstraf van veertien dagen tot negen maanden en geldboete van vijftig tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Die daarbij van wapenen is voorzien geweest, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van honderd tot vier honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Art. 3. Indien een of ander dier misdrijven gepleegd is door meer dan drie personen, worden deze met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van honderd tot vier honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 4. In het geval bij het voorgaande artikel voorzien, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten minste een jaar en geldboete van twee honderd tot duizend gulden gestraft:

1°. die zich als hoofden of aanvoerders hebben gedragen;
2°. die de schuldigen tot het plegen van het misdrijf op de been hebben gebragt;
3°. die ten gevolge van zamenspanning hebben gehandeld;
4°. die van wapenen zijn voorzien geweest.

Indien de personen, onder n°. 1, 2 en 3 genoemd, van wapenen zijn voorzien geweest, worden zij met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 5. Indien de wapenen door een der in de artt. 2 en 4 bedoelde personen uiterlijk zigtbaar zijn gedragen, worden allen geacht daarvan voorzien te zijn geweest.

Art. 6. Tegen de personen, in de artt. 2, 3 en 4 n°. 4 aangeduid, wordt geene straf ter zake van de in art. 1 omschreven misdrijven uitgesproken, indien zij zich vóór of op de eerste aanmaning der burgerlijke of militaire magt, of wel, indien eene zoodanige aanmaning niet heeft plaats gehad, vrijwillig vóór de bereiking van het doel van het misdrijf, hebben verwijderd.

Art. 7. De bepalingen der vijf voorgaande artikelen op feitelijke wederspannigheid zijn mede van toepassing op wederregtelijk feitelijk verzet tegen het maken van werken, op last of met toestemming van het openbaar gezag ondernomen.

Art. 8. Die de bevolen schorsing in de uitoefening van eenig staatsburgerlijk regt, of het verbod om eenig bedrijf, beroep, kostwinning of nering uit te oefenen, heeft overtreden, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar gestraft.

Art. 9. De gebannene, die zijne verbanning vrijwillig heeft overtreden, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren, en na het uiteinde dier straf weder buiten het grondgebied des Rijks gebragt, ten einde de hem opgelegde straf van verbanning verder te ondergaan.

Art. 10. Gevangene, gegijzelde of in verzekerde bewaring genomen personen, die door middel van braak of gewelddadigheid tegen personen zijn ontvlugt, worden met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar gestraft.

De poging tot dit wanbedrijf wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden gestraft.

Art. 11. Die, des bewust, heeft medegewerkt om eenen gevangenen, gegijzelden of in verzekerde bewaring genomen persoon te laten ontvlugten, zonder daarbij braak of gewelddadigheid tegen personen te hebben gepleegd, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van honderd tot duizend gulden te zamen of afzonderlijk.

Deze bepaling is niet van toepassing op de bloedverwanten of aangehuwden in de regte opgaande en nederdalende linie, den echtgenoot, zelfs na de echtscheiding, en de broeders en zusters of de behuwdbroeders en zusters van de gevangene, gegijzelde of in verzekerde bewaring genomen personen.

Art. 12. De bepaling van art. 1 van den Zesden Titel van het Eerste Boek, dat, bij schuldigverklaring aan meerdere misdrijven, slechts de straf, tegen één derzelve bedreigd, wordt uitgesproken, is niet toepasselijk op personen, die zich, tijdens zij zich in staat van voorloopige aanhouding of van gevangenhouding bevonden, aan een der misdrijven, in de artt. 1, 10 en 11 omschreven, hebben schuldig gemaakt.

Indien deze personen zoowel tot tuchthuis- als tot gevangenisstraf zijn veroordeeld, ondergaan zij eerst de tuchthuis- en onmiddellijk daarna de gevangenisstraf.

Indien zij ook tot verbanning zijn veroordeeld, ondergaan zij deze straf onmiddellijk na het einde der tuchthuis- of gevangenisstraf.

Art. 13. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft:

1°. die gebouwen, bestemd tot bewaring van gevangene, gegijzelde of in bewaring gestelde personen, of eenig gedeelte van zoodanige gebouwen, hebben opengebroken, ten einde deze daaruit te verlossen;

2°. die tot hetzelfde einde tegen de wachten of bewaarders dier gebouwen gewelddadigheid hebben gepleegd;

3°. die gevangene, gegijzelde of in verzekerde bewaring genomen personen buiten de gevangenis met geweld ontzet hebben.

Art. 14. Indien de daden, in het voorgaand artikel vermeld, door meer dan drie personen, waarvan ten minste één uiterlijk zigtbaar wapenen droeg, gepleegd zijn, worden zij, die zich als hoofden of aanvoerders hebben gedragen, of de schuldigen tot het plegen dier daden hebben op de been gebragt, met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 15. Die iemand, van wien het hem bekend was dat hij eene strafbare daad had gepleegd, heeft verborgen, ten einde hem aan de nasporingen der justitie te onttrekken, wordt, indien tegen die daad eene criminele straf is bedreigd, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden gestraft.

Deze straf wordt mede op hem toegepast, die, des bewust, hetzelfde heeft gedaan omtrent iemand die eene criminele straf nog geheel of ten deele moest ondergaan.

De bepaling van het tweede lid van art. 11 geldt mede voor de hier vermelde gevallen.

Art. 16. Die aan personen, die zich aan misdaden of wanbedrijven schuldig maken, gewoonlijk huisvesting, schuil- of vergaderplaats verschaft of hen gewoonlijk vervoert, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 17. Gevangenbewaarders en andere ambtenaren die, met het toezigt, de bewaring of het geleide van gevangene, gegijzelde of in verzekerde bewaring genomen personen belast zijnde, dezelve hebben laten ontvlugten, worden gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten minste één jaar. Indien echter de ontvlugte gevangenen wegens misdaad vervolgd werden of tot eene criminele straf veroordeeld waren, wordt gewone tuchthuisstraf opgelegd.

Indien de ontvlugting alleen door de nalatigheid dier ambtenaren is veroorzaakt, worden zij met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar gestraft.

Art. 18. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft die bedienden der posterijen, renboden en allen, die van wege het openbaar gezag met het overbrengen van brieven of papieren belast zijn, daarvan beroofd of deze personen met geweld opgehouden heeft.

Art. 19. Die zegels, waarmede voorwerpen door of van wege het openbaar gezag verzegeld waren, opzettelijk heeft verbroken, wordt met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaren, en indien hij bewaarder over die zegels was, van een tot vier jaren gestraft.

Zijn die zegels door onachtzaamheid van den bewaarder verbroken, dan wordt deze met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden gestraft.

Art. 20. Met correctionnele gevangenisstraf van vier maanden tot drie jaren wordt gestraft die goederen aan het daarop gelegd beslag opzettelijk heeft onttrokken. Indien hij eigenaar was en zelf tot bewaarder over die goederen was gesteld, wordt hij met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Ieder ander bewaarder van in beslag genomen goederen wordt, indien hij dezelve aan dat beslag heeft onttrokken, met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie jaren gestraft.

Art. 21. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft die zich heeft schuldig gemaakt aan het verduisteren, onttrekken, vernielen of onbruikbaar maken van stukken, registers, akten of andere voorwerpen van dien aard, in openbare archiven, op griffien of andere openbare bewaarplaatsen berustende of daartoe behoorende.

Zijn deze daden door onachtzaamheid der bewaarders gepleegd, dan worden deze met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden gestraft.

Art. 22. Indien de daden, in het eerste lid van art. 19, in art. 20 en in het eerste lid van art. 21 vermeld, gepaard zijn gegaan met braak of met feitelijkheden tegen personen, wordt, in plaats van gevangenis-, gewone tuchthuisstraf, en, in plaats van gewone, buitengewone tuchthuisstraf toegepast.

Art. 23. Die zich, zonder daartoe geregtigd te zijn, opzettelijk als eenig ambt, post, bediening of andere openbare betrekking bekleedende heeft voorgedaan, of

DE HARMONIE TE GRONINGEN

opzettelijk eenige daden daartoe behoorende heeft verrigt, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van niet minder dan drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 24. Die, zonder daartoe geregtigd te zijn, eenig op openbaar gezag erkend of voorgeschreven costuum, uniform of onderscheidingsteeken, de versierselen of kenteekenen eener ridder-orde of ander eereteeken in het openbaar heeft gedragen of die eenen titel gevoerd heeft die hem niet wettig toekwam, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van vijf en twintig tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 25. Met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden wordt gestraft die eene openbare godsdienstige bijeenkomst gewelddadig heeft verhinderd.

Art. 26. Die iemand door feitelijkheden of bedreigingen heeft gedwongen of belet om aan eene openbare godsdienstige bijeenkomst deel te nemen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 27. Die met woorden of gebaren eenen bedienaar van de godsdienst in de waarneming zijner bediening, ter plaatse tot de uitoefening van die dienst wettig bestemd, heeft beschimpt, wordt met correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot een jaar en geldboete van vijftig tot zes honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

In geval van feitelijke beleediging wordt gewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 28. Die met woorden, gebaren of feitelijkheden de voorwerpen van eene eeredienst, ter plaatse tot de uitoefening van die dienst wettig bestemd, heeft beschimpt, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden en geldboete van vijf en twintig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Art. 29. Die door het verwekken van wanorde of door het maken van gedruisch in of bij eene plaats tot de uitoefening eener eeredienst wettig bestemd, de godsdienstoefening opzettelijk verstoord heeft, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van vijf en twintig tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft

Art. 30. Die eene bij de wet erkende openbare bijeenkomst, buiten die in art. 25 aangewezen, gewelddadig heeft verhinderd, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Art. 31. Die iemand door feitelijkheden of bedreigingen heeft gedwongen of belet om aan eene in het voorgaand artikel bedoelde bijeenkomst deel te nemen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van vijf en twintig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 32. Die de beraadslagingen of andere werkzaamheden, plaats hebbende in de bij art. 30 omschreven bijeenkomsten, door het verwekken van wanorde of door het maken van gedruisch opzettelijk heeft verstoord, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 4.]

IIIde TITEL.

Van vereenigingen tot het plegen van misdrijven, mitsgaders van landlooperij en bedelarij.

Art. 1. Eene vereeniging tot het plegen van misdrijven bestaat, wanneer drie of meerdere personen tot het plegen van zoodanige daden of tot het deelen van de daarmede te behalen voordeelen zijn overeengekomen.

Art. 2. De aanleggers en de hoofden eener vereeniging tot het plegen van misdaden of wanbedrijven, worden met gewone tuchthuisstraf, en de overige leden derzelve met correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren gestraft.

Indien nogtans bewezen wordt, dat het doel der vereeniging zich uitsluitend bepaald heeft tot het plegen van wanbedrijven, worden de aanleggers en de hoofden met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie jaren, en de overige leden met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden gestraft.

Art. 3. De aanleggers en de hoofden eener vereeniging tot het plegen van overtredingen, worden met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaren, en de overige leden derzelve met correctionnele gevangenisstraf van één tot zes maanden gestraft.

Art. 4. Voor landlooper wordt gehouden die, zwervend en zonder middelen van bestaan gevonden, niet bewijst eene vaste verblijfplaats binnen het Rijk te hebben of gewoon te zijn eenig ambacht of beroep uit te oefenen.

Art. 5. De landlooper wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden gestraft.

Art. 6. Bedelarij wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste veertien dagen en, bij herhaling, van ten langste twee maanden gestraft.

Deze straffen kunnen worden verdubbeld, indien de daad gepleegd is buiten de gemeente waar de dader te huis behoort.

Art. 7. Bedelarij wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden, indien

1°. zij door twee of meerdere personen bij elkander is gepleegd;
Van deze bepaling zijn uitgezonderd kinderen beneden de tien jaren, man en vrouw, ouders met hunne kinderen of kleinkinderen beneden de tien jaren en de gebrekkelijke, die eenen geleider behoeft, met zijnen geleider;

2°. de dader een gebouw of vaartuig buiten toestemming van den bewoner is binnen getreden, of een erf, waarop hij zich heeft begeven, niet onverwijld op de aanmaning van den bewoner vrijwillig heeft verlaten;

3°. de dader ziekte, zwakheid of kwalen heeft voorgewend;

4°. de dader zich beleedigingen of bedreigingen heeft veroorloofd.

Art. 8. Bedelarij wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden, indien

1°. zij bij nacht ten platten lande buiten de kom der dorpen is gepleegd;

2°. de dader zich feitelijkheden heeft veroorloofd;
Indien twee of meer der zes in dit en het voorgaand artikel vermelde omstandigheden te zamen komen, is de gevangenisstraf van eene maand tot een jaar.

Art. 9. De landlooper of bedelaar wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren gestraft, indien hij zich vermomd heeft of gevonden is in het bezit van wapenen of andere voorwerpen, geschikt tot het plegen van gewelddadigheden tegen personen of goederen, of van eenige zaak van eene, met betrekking tot zijnen toestand, buitengemeene waarde, welke niet tot zijn gewoon gebruik diende, en wier bezit hij op geene voldoende wijze heeft kunnen regtvaardigen

Art. 10. In de gevallen bij de vijf voorgaande artikelen voorzien, kan de regter bevelen dat de schuldige, na zijne straf ondergaan te hebben, voor eenen door de regering te bepalen tijd, doch van ten langste vijf jaren, naar een bedelaars-gesticht worde overgebragt.

Indien zoodanig bevel is gegeven, en een gemeentebe-

stuur den veroordeelde opeischt, of eenig ingezeten, onder borgtogt, voor zijn te houden goed gedrag instaat, blijft het aan de regering vrij om den veroordeelde, in plaats van naar een bedelaars-gesticht, naar de gemeente te doen overbrengen, door wier bestuur hij is opgeëischt, of naar die, welke door dien ingezeten is aangewezen.

Art. 11. De bepalingen van het voorgaand artikel zijn niet toepasselijk op vreemde landloopers of bedelaars. Ten opzigte van hen kan de regter, in die zelfde gevallen, bevelen dat zij, na hunne straf ondergaan te hebben, over de grenzen des Rijks worden gebragt.

Indien de veroordeelde binnen het jaar, nadat hij over de grenzen is gebragt, is teruggekomen, wordt hij met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar gestraft, met bevel om daarna wederom over de grenzen des Rijks te worden gebragt.

Art. 12 Indien het bevel tot overbrenging over de grenzen des Rijks door van den wil der regering onafhankelijke omstandigheden niet kan worden uitgevoerd, heeft zij de bevoegdheid om den veroordeelde, in plaats van over de grenzen, voor eenen tijd van ten langste vijf jaren naar een bedelaars-gesticht te doen overbrengen.

Art. 13. Geene straf wordt ter zake van het wanbedrijf, in het eerste lid van art. 6 genoemd, uitgesproken, indien blijkt dat de dader in zijn onderhoud niet heeft kunnen voorzien, en zich vruchteloos vòòr de begane daad aan het bevoegd gezag, ter overbrenging naar een bedelaars-gesticht, heeft aangemeld.

De regter kan desniettemin zijne opzending naar een bedelaars-gesticht gelasten voor eenen tijd, door de regering te bepalen, doch van ten langste vijf jaren.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 5.]

IVde TITEL.

Van ongeoorloofde vereenigingen en godsdienst-oefeningen.

Art. 1. Die heeft deelgenomen aan eene bij de wet verbodene vereeniging, of aan eene buiten- of binnenlandsche vereeniging, welke een voor de rust of de veiligheid van den Staat gevaarlijk of met deszelfs wetten of met de goede zeden strijdig doel heeft, wordt met geldboete van tien tot honderd gulden gestraft.

De aanleggers en de hoofden en zij die eene plaats tot het houden der vereeniging hebben afgestaan, mits zelve daarvan leden of met den aard en het doel der vereeniging bekend zijnde, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van twintig tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 2. Eene openbare godsdienst-oefening of openbare godsdienstige plegtigheid mag alleen worden gehouden binnen, daartoe door de regering ingewilligde of erkende, gebouwen of besloten plaatsen.

Bij overtreding wordt zij, na gedane waarschuwing, door het openbaar gezag belet, en worden de aanleggers en de hoofden en zij die de plaats daartoe hebben afgestaan met geldboete van tien tot honderd gulden en, bij herhaling, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van vijftig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 6.]

Vde TITEL.

Van wanbedrijf, begaan door het uitgeven en verspreiden van geschrift, beeld-, plaat-, prentwerk of afbeeldingen.

Art. 1. De uitgever, de verkooper en de verspreider van eenig in druk vervat geschrift, waarin de naam, het beroep en de woonplaats van den schrijver noch van den drukker zijn vermeld, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden en geldboete van vijf en twintig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Indien de verspreider slechts als lasthebber heeft gehandeld, en op de eerste aanmaning van den regter, ten genoege van denzelven, zijnen lastgever heeft aangewezen, zoodat deze, indien hij nog in leven is, in regten kan worden betrokken, wordt geene straf tegen hem uitgesproken.

Art. 2. Indien eenig in druk vervat geschrift eene onwaarachtige opgave van den naam, het beroep of de woonplaats van den schrijver of van den drukker inhoudt, zonder dat daarin tevens van éénen dier beide personen de naam, het beroep en de woonplaats naar waarheid zijn opgegeven, worden de uitgever, de verkooper en de verspreider, die van deze omstandigheid hebben kennis gedragen, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste vier maanden en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

De regter kan in de gevallen, bij dit en het voorgaand artikel voorzien, de vernietiging van het geschrift gelasten.

Art. 3. Die eenig voor de goede zeden aanstootelijk beeld-, prent-, plaatwerk of afbeelding, of wel, des bewust, een zoodanig geschrift heeft verkocht, verspreid of ten toon gesteld, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste vier maanden en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

De regter is bevoegd, ook in het geval dat de beklaagde niet wordt veroordeeld, de vernietiging dier voorwerpen te gelasten, alsmede van de vormen en platen, die tot de vervaardiging daarvan gediend hebben en in het bezit van den schuldige of beklaagde zijn gevonden.

Bij herhaling van dit wanbedrijf kan aan den veroordeelde het uitoefenen van het beroep, waarin hij zich daaraan heeft schuldig gemaakt, voor den tijd van zes maanden tot twee jaren worden verboden.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 7.]

VIde TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven betreffende de uitoefening van staatsburgerlijke regten.

Art. 1. De verhindering in de uitoefening van staatsburgerlijke regten door middel van zamenrotting, feitelijkheden of bedreiging, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden en geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden gestraft.

Indien de daad gepleegd is ten gevolge van zamenspanning, wordt gewone tuchthuisstraf toegepast.

De poging tot het wanbedrijf in het eerste lid omschreven, wordt met correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot twee jaren en geldboete van twee honderd tot duizend gulden gestraft.

Art. 2. Die met giften of beloften iemand heeft omgekocht of gepoogd heeft om te koopen om zijne staatsburgerlijke regten niet of niet vrij uit te oefenen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van vijf honderd tot twee duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Dezelfde straf wordt op den aldus omgekochte toegepast.

Art. 3. De schuldigen aan de wanbedrijven in de beide voorgaande artikelen vermeld, worden voor den tijd van tien jaren in de uitoefening van het stem- en kiesregt, alsmede van de ambts- of andere openbare betrekking, die zij mogten bekleeden, geschorst.

Art. 4. Die, bij eene stemming, tot uitoefening van staatsburgerlijke regten, met het inzamelen der stembriefjes, het opnemen van derzelver inhoud of het invullen derzelve voor anderen is belast geweest, wordt, indien hij zich

daarbij aan het vervalschen of verduisteren van een zoodanig briefje, of aan het valschelijk oplezen, opteekenen of doen opteekenen van deszelfs inhoud, of wel aan het bijvoegen van een daarbij niet behoorend briefje, of aan het oplezen, opteekenen of doen opteekenen daarvan of aan het invullen van eenig briefje met eenen anderen naam dan hem was opgegeven heeft schuldig gemaakt, met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 5. Bij iedere veroordeeling ter zake van omkooping, in dit wetboek met straf bedreigd, wordt het bij den omgekochte verkregene door den regter verbeurd verklaard.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 8.]

VIIde TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven, betreffende den burgerlijken stand, het begraven en de begraafplaatsen.

Art. 1. De ambtenaar van den burgerlijken stand, die eene of meer akten van denzelven op een los blad geschreven heeft, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft

Art. 2. Met geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden wordt gestraft de ambtenaar van den burgerlijken stand, die een huwelijk, in strijd met eene der bepalingen vervat in de artt. 84 tot en met 104 en in de artt. 125 en 126 van het Burgerlijk Wetboek heeft voltrokken.

Indien echter de ambtenaar misleid is geworden omtrent omstandigheden, die uit de stukken en verklaringen, welke hij volgens de wet moest vorderen, niet konden blijken, wordt geene straf tegen hem uitgesproken.

Art. 3. De bedienaar van de godsdienst die in strijd met de bepaling van art. 136 van het Burgerlijk Wetboek heeft gehandeld, wordt met geldboete van vijf en twintig tot twee honderd gulden, en, bij herhaling, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar gestraft.

Art. 4. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft:

1°. die voor een kind een ander kind in de plaats heeft gesteld;

2°. die aan eene vrouw een kind heeft ondergeschoven, als ware zij van hetzelve bevallen. Indien dit met den wil vrouw is geschied, wordt dezelfde straf mede op haar toegepast;

3°. die op eenigerlei andere wijze den staat van een kind heeft verduisterd.

Art. 5. De nalatigheid in het doen der aangifte, voorgeschreven bij de artt. 29 en 30 van het Burgerlijk Wetboek, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van vijf en twintig tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 6. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van vijf en twintig tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft, die de aangifte, voorgeschreven bij art. 33 van het Burgerlijk Wetboek, niet binnen drie dagen heeft gedaan, nadat hij een pas geboren kind gevonden heeft.

Deze bepaling is, in het geval van art. 34 van dat zelfde wetboek, op het hoofd van het daarbij bedoeld gesticht toepasselijk.

Art. 7. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van vijf en twintig tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft, die een lijk heeft begraven, zonder dat daartoe het verlof, in art. 53 van het Burgerlijk Wetboek gevorderd, was verkregen.

Art. 8. Met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van vijftig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft die, des bewust, een lijk, in strijd met het voorschrift van art. 55 van het Burgerlijk Wetboek, heeft begraven.

Art. 9. Die, des bewust, een lijk, als in het voorgaand artikel bedoeld, heeft verborgen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot drie jaren en geldboete van honderd tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 10. Die, zonder daartoe geregtigd te zijn, een lijk heeft weggenomen of gepoogd heeft weg te nemen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 9.]

VIIIste TITEL.

Van valschheid.

1ste AFDEELING.

Van valsche en vervalschte munt.

Art. 1. Het namaken, vervalschen, in waarde verminderen, verminken of schenden van gouden of zilveren muntspecien van het Koningrijk, deszelfs volkplantingen of bezittingen in andere werelddeelen, wordt met langdurige, en van zoodanige koperen muntspecien met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Indien deze daden gepleegd zijn ten aanzien van buitenlandsche muntspecien, wordt, in plaats van langdurige, gewone, en in plaats van gewone tuchthuisstraf, correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie jaren opgelegd.

Art. 2. Indien het namaken der in het eerste lid van het voorgaand artikel genoemde muntspecien door muntmeesters of andere bij de Munt aangestelde ambtenaren of werklieden gepleegd is, wordt, in plaats van langdurige, levenslange en, in plaats van gewone, buitengewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 3. Met dezelfde straffen, als in artikel 1 bedreigd, wordt gestraft die aan de daarbij vermelde misdrijven heeft deelgenomen, door zoodanige nagemaakte, vervalschte, in waarde verminderde, verminkte of geschondene muntspecien in omloop te brengen of binnen het Koningrijk in te voeren.

Art. 4. Met correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren wordt gestraft die aan zilveren of koperen muntspecien schijnbaar meerdere waarde gegeven heeft, door dezelve te vergulden of te verzilveren, of die zoodanige vergulde of verzilverde muntspecien in omloop heeft gebragt of binnen het Koningrijk ingevoerd.

Art. 5. De werktuigen en middelen, die tot het plegen der in de voorgaande artikelen vermelde misdrijven gediend hebben of daartoe bestemd zijn geweest, worden, indien zij aan den schuldige toebehooren, door den regter verbeurd verklaard.

Indien zij niet aan den schuldige toebehooren of indien de beschuldigde of beklaagde niet is veroordeeld, beveelt de regter de teruggave daarvan, hetzij onveranderd, hetzij nadat dezelve voor misbruik zijn ongeschikt gemaakt, aan de regthebbenden, ten ware zulks in het algemeen belang gevaarlijk mogt worden geacht, in welk geval zij mede worden verbeurd verklaard.

De valsche, vervalschte, in waarde verminderde, verminkte, geschonden, vergulde of verzilverde muntspecien, alsmede hetgeen daaraan is ontnomen, wordt door den regter verbeurd verklaard, ook dan wanneer de beschuldigde of beklaagde niet wordt veroordeeld.

2de AFDEELING.

Van valsche en vervalschte zegels, merken, stempels, kloppers, maten en gewigten.

Art. 6. Met buitengewone tuchthuisstraf wordt gestraft:

1°. het namaken, vervalschen of wederregtelijk gebruik maken van 's Rijks stempels of kloppers, dienende

tot het zegelen of merken van papier, perkament of gouden of zilveren werken, of het invoeren binnen het Koningrijk van zoodanige nagemaakte of vervalschte stempels of kloppers;

2°. het namaken, vervalschen of wederregtelijk gebruik maken van zegels of merken, welke van wege het Rijk op papier, perkament of gouden of zilveren werken zijn gesteld, of het gebruik maken of binnen het Koningrijk invoeren van hetgeen alzoo valschelijk gezegeld of gemerkt is.

Art. 7. Gewone tuchthuisstraf wordt toegepast, indien de daden, in het voorgaand artikel vermeld, hebben plaats gehad:

1°. ten opzigte van merken, welke van wege het Rijk op andere dan de daarin genoemde voorwerpen gesteld zijn, of van stempels of kloppers, tot deze merken dienende;

2°. ten opzigte van zegels, merken, stempels of kloppers van eene openbare gestelde magt of van eenen ambtenaar.

Art. 8. Indien de daden, in de beide voorgaande artikelen vermeld, door eenen ambtenaar zijn gepleegd, die met het vervaardigen, gebruiken of bewaren der zegels, merken, stempels of kloppers, waarmede of waaromtrent de misdaad is uitgevoerd, belast was, wordt, in plaats van buitengewone, langdurige en, in plaats van gewone, buitengewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 9. De straffen, in de artt. 6 en 7 bedreigd, zijn mede van toepassing, indien de daarbij vermelde daden ten opzigte van zegels, merken, stempels of kloppers van eene buitenlandsche mogendheid, openbare gestelde magt of ambtenaar, ten nadeele van het Rijk of deszelfs ingezetenen, zijn bedreven.

Art. 10. De daden, in art. 6 vermeld, worden, indien zij hebben plaats gehad ten opzigte van zegels, merken, stempels of kloppers van handelsbanken, fabrijken, koopmanshuizen, kooplieden of vennootschappen van koophandel, met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden gestraft.

Art. 11. Het vervaardigen van valsche of het vervalschen van maten, gewigten, schalen, balansen of unsters, of het gebruik maken daarvan in eenig bedrijf, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden gestraft.

Bij herhaling van dit wanbedrijf kan aan den veroordeelde het uitoefenen van het bedrijf, waarin hij zich daaraan heeft schuldig gemaakt voor den tijd van twee tot vijf jaren worden verboden.

Art. 12. De voorwerpen, waarop de valsche of vervalschte zegels of merken gesteld zijn, worden, indien zij aan den schuldige toebehooren, door den regter verbeurd verklaard.

Indien zij niet aan den schuldige toebehooren, of indien de beschuldigde of beklaagde niet is veroordeeld, beveelt de regter de vernietiging der zegels of merken, en voorts de teruggave der voorwerpen aan de regthebbenden.

Ten opzigte der werktuigen en middelen wordt gehandeld als in art. 5 is bepaald.

De valsche of vervalschte stempels, kloppers, maten, gewigten, schalen, balansen en unsters worden door den regter verbeurd verklaard, ook dan wanneer de beschuldigde of beklaagde niet wordt veroordeeld.

3de AFDEELING.

Van valschheid in staats- en ander soortgelijk papier.

Art. 13. Met langdurige tuchthuisstraf wordt gestraft het namaken of vervalschen van:

1°. schuldbrieven of ander geldswaarde hebbend papier, uitgegeven door het Rijk;

2°. certificaten van nationale schuld, uitgegeven door erkende kantoren van administratie;

3°. coupons bij de genoemde schuldbrieven of certificaten behoorende, of bewijzen om die coupons te verkrijgen;

4°. bankbiljetten, uitgegeven door de Nederlandsche bank;

5°. loten, of gedeelten van dien, der Koninklijke Nederlandsche loterij.

Art. 14. Met langdurige tuchthuisstraf wordt gestraft de vervalsching gepleegd in de grootboeken der nationale schuld, of het vervaardigen van valsche of het vervalschen van bewijzen of uittreksels uit dezelve.

Art. 15. Die van het valsche of vervalschte papier, in de beide voorgaande artikelen vermeld, gebruik gemaakt of hetzelve binnen het Koningrijk ingevoerd heeft, wordt gestraft met de daarbij bedreigde straf.

Art. 16. Met buitengewone tuchthuisstraf wordt gestraft het namaken of vervalschen van:

1°. binnenlandsche schuldbrieven of ander binnenlandsch geldswaarde hebbend papier, uitgegeven door eenig gewest, gemeente, openbare instelling of maatschappij;

2°. schuldbrieven of ander geldswaarde hebbend papier, waarin hier te lande ter beurze wordt handel gedreven, uitgegeven door eenen buitenlandschen Staat, gewest, gemeente, openbare instelling of maatschappij, of certificaten daarvan, uitgegeven door kantoren van administratie;

3°. bewijzen van aandeel in vennootschappen van koophandel;

4°. coupons of bewijzen van dividend bij de genoemde schuldbrieven, certificaten of bewijzen van aandeel behoorende, of bewijzen om die coupons of bewijzen van dividend te verkrijgen;

5°. bankbiljetten, op openbaar binnen- of buitenlandsch gezag uitgegeven.

Met dezelfde straf wordt gestraft die van het valsche of vervalschte papier, in dit artikel vermeld, gebruik gemaakt of hetzelve binnen het Koningrijk ingevoerd heeft.

Art. 17. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee jaren wordt gestraft die van eenig nagemaakt of vervalscht geldswaarde hebbend papier, in deze afdeeling opgenoemd, hetwelk hij voor deugdelijk had ontvangen, gebruik heeft gemaakt, nadat hem de ondeugdelijkheid daarvan was bekend geworden.

Art 18. Ten opzigte der werktuigen en middelen, die tot het plegen der in deze afdeeling vermelde misdaden gediend hebben, wordt gehandeld als in art. 5 is bepaald.

Van de vervalschte stukken beveelt de regter de vernietiging, indien zij aan den schuldige toebehooren. Indien zij niet aan den schuldige toebehooren, of indien de beschuldigde niet is veroordeeld, beveelt hij dat zij, nadat daarop behoorlijk door hem zal zijn uitgedrukt waarin de vervalsching bestaat, aan de regthebbenden worden teruggegeven.

De vernietiging der valsche stukken wordt door den regter bevolen, ook dan wanneer de beschuldigde niet wordt veroordeeld.

4de AFDEELING.

Van valschheid in openbare of authentieke geschriften, geschriften van koophandel en andere onderhandsche geschriften.

Art. 19. Met langdurige tuchthuisstraf wordt gestraft de ambtenaar, die zich in de uitoefening van zijne bediening op eene der navolgende wijzen aan valschheid heeft schuldig gemaakt:

1°. door het stellen van eene valsche of verdichte onderteekening;

2°. door het stellen van eene valsche dagteekening;

3°. door verandering, bijvoeging of uitwissching in akten, geschriften of registers, nadat die zijn opgemaakt;

4°. door onderschuiving van valsche of verdichte personen;

5°. door, bij het opmaken van akten of geschriften, andere overeenkomsten of beschikkingen te schrijven dan zijn opgegeven, of valsche feiten als waar, of niet erkende als erkend te vermelden, of door, bij

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN.

het verlijden, de akten of geschriften niet overeenkomstig derzelver inhoud voor te lezen;

6°. door het opmaken en onderteekenen van valsche relazen, verbalen, rapporten of andere akten, of afschriften van dezelve.

Art. 20. Die eene valschheid in eene openbare of authentieke akte of in eenig geschrift van koophandel heeft begaan, hetzij door namaking, verandering of uitwissching van geschrift, hetzij door het stellen eener valsche of verdichte onderteekening, hetzij door eenen valschen of verdichten naam, voornaam of hoedanigheid op te geven zonder de akte te onderteekenen, hetzij door verandering van eenige onderteekening of dagteekening, hetzij door het opmaken van valsche verordeningen, beschikkingen, overeenkomsten, verbindtenissen of bevrijdingen, of door dezelve naderhand in die akten in te lasschen, hetzij door bijvoeging aan of verandering van bepalingen, bedingen, verklaringen of feiten, welke die akten ten doel hadden te bevatten of te bewijzen, wordt gestraft met buitengewone tuchthuisstraf.

Art. 21. Met buitengewone tuchthuisstraf wordt gestraft die van de valsche akten of geschriften, in de twee voorgaande artikelen vermeld, heeft gebruik gemaakt.

Art. 22. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft die zich, op eene der wijzen in art. 20 vermeld, aan valschheid in een in dat artikel niet begrepen onderhandsch geschrift heeft schuldig gemaakt of van het valsche stuk heeft gebruik gemaakt.

5de AFDEELING.

Van valschheid in reispassen, verklaringen en getuigschriften.

Art. 23. Het vervaardigen van valsche of het vervalschen van reispassen, veiligheids-kaarten of reis-orders, of het gebruik maken van zoodanige valsche of vervalschte stukken, wordt met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot drie jaren gestraft.

Art. 24. Met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot een jaar wordt gestraft die eenen reispas, veiligheidskaart of reis-order op eenen valschen naam, voornaam of hoedanigheid heeft doen afgeven.

Art. 25. De ambtenaar, die in de uitoefening zijner bediening eenen valschen reispas, veiligheids-kaart of reis-order afgegeven, of zoodanig stuk vervalscht heeft, of op eenigerhande wijze tot die afgifte of vervalsching heeft medegewerkt, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Indien hij daartoe door giften of beloften was omgekocht, wordt buitengewone tuchthuisstraf op hem toegepast.

Art. 26. Logementhouders of herbergiers, die de bij hen intrek genomen hebbende personen op hunne registers onder valsche namen hebben ingeschreven of laten inschrijven, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 27. Het vervaardigen van valsche of het vervalschen van verklaringen van geneeskunst-oefenaars, nopens het al of niet bestaan of bestaan hebben van ziekten, zwakheden of gebreken, wordt, indien het uitsluitend heeft plaats gehad met het oogmerk om de geschiktheid of ongeschiktheid van iemand tot het waarnemen van eenige openbare dienst, in diens belang, te bewijzen, met correctionnele gevangenisstraf van een tot drie jaren gestraft.

Op het gebruik maken van zoodanige valsche of vervalschte verklaring wordt dezelfde straf gesteld.

Art. 28. Met correctionnele gevangenisstraf van een tot drie jaren wordt gestraft de geneeskunst-oefenaar, die eene valsche onbeëedigde schriftelijke verklaring heeft afgegeven nopens het al of niet bestaan of bestaan hebben van ziekten, zwakheden of gebreken.

Indien hij zich daartoe door giften of beloften heeft laten omkoopen, is die straf van ten minste twee jaren.

Die van zoodanige verklaring heeft gebruik gemaakt, wordt met de straf in het eerste lid bedreigd, gestraft.

Art. 29. Het vervaardigen van valsche of het vervalschen van getuigschriften van goed gedrag, bekwaamheid, armoede, gebreken of andere omstandigheden, geschikt om ten behoeve van anderen tot aanbeveling te dienen, of welwillendheid of medelijden op te wekken, wordt, indien het uitsluitend met dat oogmerk is geschied, met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren gestraft.

Het gebruik maken van zoodanig valsch of vervalscht getuigschrift wordt met dezelfde straf gestraft.

Art. 30. De ambtenaar, die in de uitoefening zijner bediening een valsch getuigschrift, als in het voorgaand artikel omschreven, afgegeven, of op eenigerhande wijze tot die afgifte medegewerkt heeft, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren gestraft.

Indien hij daartoe door giften of beloften was omgekocht, wordt gewone tuchthuisstraf op hem toegepast.

Art. 31 De bepalingen van art. 18 zijn mede op deze en de voorgaande afdeeling toepasselijk.

6de AFDEELING.

Van meineed.

Art. 32. Door meineed wordt verstaan de valsche verklaring onder eede, voor de tot de afneming van eenen eed bevoegde magt afgelegd, of schriftelijk aan dezelve afgegeven.

Art. 33. Met den eed wordt gelijkgesteld de belofte of bevestiging, welke voor de belijders eener godsdienstige gezindheid in plaats van den eed geldt.

Art. 34. Zij die door eenen bijzonderlijk daartoe gemagtigde, in hunnen naam, hebben doen zweren, worden gerekend den eed persoonlijk te hebben gedaan.

Art. 35. Met uitzondering van den eed van zuivering, wordt de schending van den ambts-eed alleen dan als meineed beschouwd, wanneer met bepaalde verwijzing naar dien eed eene verklaring is afgelegd.

Art. 36. Meineed wordt gestraft met gewone tuchthuisstraf.

Art. 37. Bij de valsche verklaring, in eene strafzaak afgelegd, maakt het geen verschil of die ten voor- of ten nadeele van den beklaagde of beschuldigde heeft gestrekt.

Art. 38. Die zich, door giften of beloften daartoe omgekocht, aan meineed heeft schuldig gemaakt, wordt gestraft met buitengewone tuchthuisstraf.

Bepalingen aan alle de afdeelingen van dezen titel gemeen.

Art. 39. Tegen ieder, die aan een der in dezen titel vermelde misdrijven is schuldig verklaard, kan, indien tegen het misdrijf geene geldboete is bedreigd, behalve de reeds vastgestelde straf, eene geldboete van niet meer dan twee duizend gulden worden uitgesproken, welke, bij wanbedrijven, tot vijf en twintig gulden kan afdalen.

De schuldig-verklaarden aan de in dezen titel vermelde wanbedrijven kunnen voor den tijd van drie tot tien jaren in de uitoefening der staatsburgerlijke regten worden geschorst.

Art. 40. De in dezen titel genoemde wanbedrijven worden niet dan met opzet gepleegd.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 10.]

IXde TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven van ambtenaren.

1ste AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. Onder misdaden en wanbedrijven van ambtenaren worden in dezen titel alleen verstaan diegene, welke door hen in de uitoefening hunner bediening begaan zijn.

Art. 2. Indien ambtenaren worden schuldig verklaard aan daden, waartegen criminele of correctionnele straffen zijn bedreigd, en welke zij door hunne betrekking verpligt waren tegen te gaan, op te sporen, te vervolgen of

té straffen, wordt zulks als eene verzwarende omstandigheid aangemerkt.

De regter is daarbij bevoegd, om, indien tegen de daad buitengewone of gewone tuchthuisstraf, gevangenisstraf of geldboete is bedreigd, deze straffen met een derde te verhoogen.

Art. 3. Ambtenaren, die zich aan daden, in het voorgaand artikel omschreven, medepligtig hebben gemaakt of begunstigers daarvan geweest zijn, worden met de straffen, tegen die daden bedreigd, gestraft.

Art. 4. Ambtenaren, die opzettelijk hebben nagelaten eene misdaad of een wanbedrijf te beletten, hetwelk zij door hunne betrekking verpligt waren tegen te gaan, worden met de straf, op die misdaad of dat wanbedrijf gesteld, gestraft.

Art. 5. Indien een ambtenaar, aangeklaagd of beschuldigd van een in de uitoefening zijner bediening begaan misdrijf, bewijst alleen gehandeld te hebben ten gevolge van een bevel, waaraan hij in zijne hoedanigheid gehoorzaamheid schuldig was, wordt hij van verdere vervolging ontheven.

De hoofden der ministeriele departementen kunnen zich niet op hooger bevel beroepen.

2de AFDEELING.

Van schending der Grondwet en andere wetten, van misbruik van magt, enz.

Art. 6. De hoofden der ministeriele departementen, die zich hebben schuldig gemaakt aan eene daad, waardoor de Grondwet of de wetten geschonden of niet opgevolgd zijn, of die tot zoodanige daad hebben medegewerkt, worden met verbanning gestraft.

Art. 7. De wederregtelijke daad van eenen ambtenaar, waardoor verhindering is te weeg gebragt in de uitoefening van burgerlijke of staatsburgerlijke regten, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden en geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

De poging tot dit wanbedrijf wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot drie jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 8. De ambtenaar, die zich aan wederregtelijke gevangenneming of gevangenhouding heeft schuldig gemaakt, wordt mete correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Indien de daad met kwade bijoogmerken heeft plaats gehad, wordt gewone tuchthuisstraf opgelegd.

Indien de gevangenhouding langer dan eene maand geduurd heeft, wordt in het eerste geval gevangenisstraf van ten minste twee jaren en geldboete van niet minder dan duizend gulden, en in het laatste geval buitengewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 9. Schuldig aan wederregtelijke gevangenhouding wordt mede beschouwd de ambtenaar, die, na eenen ingezeten krachtens art. 167 der Grondwet te hebben gearresteerd, daarvan niet terstond heeft kennis gegeven aan den regter, of den gearresteerde niet binnen den tijd van drie dagen aan denzelve heeft overgeleverd.

Art. 10. Met de straffen en volgens de onderscheiding in het eerste en tweede lid van art. 8 vastgesteld, wordt gestraft:

1°. de ambtenaar met het opsporen van misdrijven belast, die geweigerd heeft te voldoen aan eene wettige vordering om van eene wederregtelijke gevangenneming of gevangenhouding te doen blijken, of die heeft nagelaten daarvan onverwijld aan de hoogere magt kennis te geven;

2°. de cipier, die de bij de wet gevorderde inschrijving in zijn register van het bevel, vonnis of arrest, krachtens hetwelk hij iemand in de gevangenis heeft opgenomen, heeft nagelaten, of die zoodanig register of wel eenen gevangene zelven op eene wettige vordering heeft geweigerd te vertoonen

Art. 11. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft de ambtenaar, die iemand buiten noodzakelijkheid op eene daartoe niet bestemde plaats heeft gevangen gezet.

Art. 12. De ambtenaar, die, zonder daartoe volgens de wet bevoegd te zijn of zonder inachtneming der bij de wet bepaalde vormen, in de woning eens ingezeten, zijns ondanks, is getreden, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste vier maanden en geldboete van vijf en twintig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 13. De ambtenaar, die wederregtelijk het geheim heeft geschonden van aan den post toevertrouwde brieven of papieren, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden gestraft, en kan in de uitoefening van zijn ambt, post of bediening voor den tijd van twee tot vijf jaren worden geschorst.

Art. 14. Ambtenaren, die opzettelijk eenig ambtsgeheim hebben geopenbaard, worden met correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot twee jaren en geldboete van honderd tot twee duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 15. Met geldboete van honderd tot duizend gulden wordt gestraft:

1°. regtsweigering;

2°. de ambtenaar die geweigerd heeft een door de daartoe bevoegde magt gegeven bevel of eene bij de wet opgelegde verpligting na te komen.

De veroordeelden kunnen in de uitoefening van hun ambt, post of bediening voor den tijd van twee tot vijf jaren worden geschorst.

Art. 16. Ieder bevelhebber van de gewapende magt, om het even van welken rang, die, op de vordering van het bevoegd burgerlijk gezag, geweigerd heeft de onder zijn bevel staande magt aan te wenden, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden gestraft.

Art. 17. Die, alvorens den vereischten ambts-eed te hebben afgelegd, een hem opgedragen ambt, post of bediening heeft uitgeoefend, wordt met geldboete van tien tot honderd gulden gestraft.

Art. 18. Die met de uitoefening van zijn ambt, post of bediening is voortgegaan, wetende daarin te zijn geschorst, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden gestraft.

Die hetzelfde heeft gedaan, na van zijn ambt, post of bediening te zijn vervallen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste een jaar en geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden gestraft.

Art. 19. Ambtenaren, die ten gevolge van zamenspanning geweigerd hebben de hun door de daartoe bevoegde magt gegeven bevelen of bij de wet opgelegde verpligtingen uit te voeren of na te komen, of die zich, ten nadeele van den geregelden gang des bestuurs of der regtsbedeeling, verbonden hebben hunne betrekkingen gelijktijdig neder te leggen, worden met geldboete van niet minder dan duizend gulden gestraft, en kunnen in de uitoefening van hun ambt, post of bediening voor den tijd van drie tot tien jaren worden geschorst.

3de AFDEELING.

Van ontvreemding, verduistering, ontrouw, knevelarij, enz.

Art. 20. Ambtenaren, die gelden, geldswaarde hebbend papier, bescheiden, verbindtenissen, akten, registers of andere voorwerpen, welke zij onder bewaring of toezigt of in handen hadden, ontvreemd, verduisterd of op eenige andere wijze aan hunne bestemming onttrokken hebben, worden met gewone tuchthuisstraf en geldboete van twee honderd

tot duizend gulden gestraft. Deze geldboete is van duizend tot vijf duizend gulden indien het veroorzaakte nadeel meer dan drie duizend gulden bedraagt.

Art. 21. Met gewone tuchthuisstraf en geldboete van niet minder dan drie honderd gulden wordt gestraft de ambtenaar, die bij het doen van rekening en verantwoording ontvangsten verzwegen of uitgaven verdicht heeft.

Art. 22. Ambtenaren, die, in de gevallen waarin de wet of eenige wettelijke verordening dit verbiedt, regtstreeks of door verdichte handelingen of tusschengekomen personen aandeel hebben genomen in ondernemingen, aannemingen, verkoopingen of andere geldelijke handelingen, worden met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van honderd tot twee duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 23. De ambtenaar, die hetgeen hij wist niet verschuldigd te zijn, als verschuldigd heeft gevorderd of ontvangen, is schuldig aan knevelarij.

Knevelarij wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie jaren en geldboete van niet minder dan drie honderd gulden gestraft.

Art. 24. Ambtenaren, die, regtstreeks of door tusschengekomen personen, giften of beloften hebben aangenomen ten einde in hunne betrekking iets te doen of te laten, worden, indien het van hen verlangde regtmatig was, met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van drie honderd tot vijftien honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft, en kunnen in de uitoefening van hun ambt, post of bediening voor den tijd van drie tot tien jaren geschorst worden.

Indien het verlangde onregtmatig was, wordt gewone tuchthuisstraf en geldboete van vijf honderd tot vier duizend gulden opgelegd.

Indien het verlangde eindelijk in het plegen eener misdaad bestond, welke met eene zwaardere straf dan gewone tuchthuisstraf is bedreigd, wordt die zwaardere straf toegepast.

Art. 25. De poging tot de in het voorgaande artikel vermelde omkooping wordt gestraft:

in het geval van het eerste lid, met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden en geldboete van vijftig tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk;

in dat van het tweede lid, met correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden en geldboete van niet minder dan twee honderd gulden; en

in dat van het laatste lid, met de straf, tegen de poging tot die misdaad bedreigd.

Art. 26. In geval van veroordeeling ten gevolge van omkooping tot eene zwaardere straf dan gewone tuchthuisstraf, wordt de regter, die zich heeft laten omkoopen, met die zwaardere straf gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 11.]

Xde TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven tegen het leven van personen.

Art. 1. Berooving van iemands leven is doodslag.

Art. 2. Doodslag, begaan met voorbedachten rade, is moord.

Art. 3. Voorbedachte raad, bedoeld in het voorgaand artikel, bestaat in het vóór de uitvoering beraamd plan om eenen bepaalden persoon, of in het algemeen iemand, te dooden, ook dan wanneer dat plan nog van eenig voorval of omstandigheid is afhankelijk gesteld.

Art. 4 Indien de dood door feitelijke beleediging is veroorzaakt, worden doodslag en moord geacht volbragt te zijn, hetzij die beleediging uit zich zelve doodelijk geweest, of uit haren aard in de gevolgen doodelijk geworden zij.

Art 5. Moord wordt gestraft met den dood.

Art. 6. Doodslag wordt, indien hij is begaan met het oogmerk om eenen bepaalden persoon, of in het algemeen iemand, te dooden, met levenslange tuchthuisstraf gestraft.

Art. 7. Indien van het oogmerk om te dooden niet blijkt, maar alleen van dat om iemand feitelijk te beleedigen, wordt doodslag met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Is echter de dood het gevolg geweest eener volgens art. 4 van den Elfden Titel met voorbedachten rade toegebragte feitelijke beleediging, wordt langdurige tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 8. Doodslag, door eene handeling te weeg gebragt, welke, ofschoon opzettelijk gepleegd, op geene redelijke wijze kon vermoed worden den dood van iemand ten gevolge te kunnen hebben, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie jaren gestraft.

Art. 9. Indien de verslagene door onmiddellijk aan de daad voorafgegane zware feitelijke beleediging of hevige terging tot den doodslag heeft aanleiding gegeven, wordt, in het geval van art. 6, gewone tuchthuisstraf, en in dat van het eerste lid van art. 7, correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren toegepast.

Art. 10. Doodslag aan den echtgenoot, op heeter daad op overspel betrapt, of aan den medepligtige in het oogenblik der betrapping, door den anderen echtgenoot opzettelijk begaan, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste één jaar gestraft.

Art. 11. Met den dood wordt gestraft de doodslag, welke van eenige andere misdaad of wanbedrijf of strafbare poging daartoe is verzeld geweest, voorafgegaan of opgevolgd, en gestrekt heeft om het plegen daarvan voor te bereiden, gemakkelijker te maken, of de ontdekking daarvan voor te komen.

Art. 12. Met den dood wordt gestraft die zich heeft schuldig gemaakt aan doodslag van zijnen wettigen vader of moeder of verderen bloedverwant in de regte opgaande linie, of van zijnen natuurlijken, hem erkend hebbende, vader of moeder.

Tot de toepassing dezer straf wordt vereischt, dat de dader het oogmerk heeft gehad om bepaaldelijk den verslagene feitelijk te beleedigen.

Art. 13. Indien tot den doodslag, in het voorgaand artikel vermeld, aanleiding is gegeven door onmiddellijk aan de daad voorafgegane zware feitelijke beleedigingen, door den verslagene aan den dader toegebragt, en de daad van dezen tevens van dien aard geweest is, dat zij zoodanig gevolg op geene redelijke wijze kon doen vermoeden, wordt de schuldige met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 14. Kindermoord is de doodslag, door de moeder aan haar pasgeboren kind gepleegd.

Art. 15. Kindermoord wordt met buitengewone, en indien die met voorbedachten rade is gepleegd, met langdurige tuchthuisstraf gestraft.

Art. 16. De zwangere vrouw, die door gewelddadigheden of door het gebruik van in- of uitwendige middelen de afdrijving of verderving van hare vrucht heeft veroorzaakt, en zij die haar daarin zijn behulpzaam geweest, worden met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 17. Die door gewelddadigheden of door het toedienen of aanwenden van in- of uitwendige middelen, de afdrijving of verderving van de vrucht eener zwangere vrouw, buiten haar weten of tegen haren wil, heeft veroorzaakt, wordt met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 18. Met buitengewone tuchthuisstraf worden gestraft de geneeskunst-oefenaars, die, met den wil eener zwangere vrouw, de afdrijving of verderving harer vrucht hebben veroorzaakt, door aan haar in- of uitwendige middelen voor te schrijven, toe te dienen, te leveren, te bewerkstelligen of voor haar te bereiden.

Indien zij dit buiten weten of tegen den wil der vrouw gedaan hebben, worden zij met langdurige tuchthuisstraf gestraft.

In beide gevallen wordt hun voor altijd de uitoefening der geneeskunst verboden.

Art. 19. Doodslag, alleen door schuld of verzuim van inachtneming van eenige wet of wettelijke verordening gepleegd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Indien dit wanbedrijf door den schuldige in de uitoefening van zijn beroep is gepleegd, kan hem die voor den tijd van twee tot vijf jaren worden verboden.

Art. 20. Die, met overschrijding der grenzen van noodweer, doodslag heeft begaan, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 21. Die van eenen door hem in noodweer beganen doodslag niet binnen drie dagen aan de justitie heeft kennis gegeven, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste éene maand en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 12.]

XIde TITEL.

Van feitelijke beleedigingen.

Art. 1. De met voorbedachten rade toegebragte feitelijke beleediging, welke eene duurzame verminking of onherstelbare kwaal heeft veroorzaakt, wordt met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Indien zij eene wond, kneuzing, ziekte of ander letsel heeft veroorzaakt, wordt, ingeval de beleedigde daarvan na afloop van den twintigsten dag niet hersteld is, gewone tuchthuisstraf, en ingeval deze daarvan vóór of op dien dag hersteld is, correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden opgelegd.

Art. 2. Indien de feitelijke beleediging opzettelijk, doch niet met voorbedachten rade, is toegebragt, wordt in het eerste bij art. 1 omschreven geval gewone tuchthuisstraf, in het tweede correctionnele gevangenisstraf van ten minste een jaar, en in het laatste geval correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van vijftig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, opgelegd.

Art. 3. Indien eene duurzame verminking, onherstelbare kwaal of eenig letsel, waarvan de beleedigde na afloop van den twintigsten dag niet hersteld is, door eene handeling is toegebragt, welke, ofschoon opzettelijk gepleegd, op geene redelijke wijze kon vermoed worden zoodanig gevolg te kunnen hebben, wordt de dader met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren gestraft.

Indien de beleedigde vóór of op den twintigsten dag van het hem aangedaan letsel hersteld is, wordt correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, opgelegd.

Art. 4. Voorbedachte raad, in art. 1 bedoeld, bestaat in het vóór de uitvoering beraamde plan om eenen bepaalden persoon, of in het algemeen iemand, feitelijk te beleedigen, ook dan wanneer dat plan nog van eenig voorval of omstandigheid is afhankelijk gesteld.

Art. 5. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft iedere opzettelijke feitelijke beleediging, waardoor geen wond, kneuzing, ziekte of ander letsel is te weeg gebragt.

Art. 6. Poging tot feitelijke beleediging wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 7. De straffen bedreigd in de artt. 3, 5 en 6, alsmede die, welke tegen de laatste in art. 2 bedoelde daad zijn vastgesteld, kunnen worden verdubbeld, indien de daden tegen eenen ambtenaar, gedurende of ter zake van de uitoefening zijner ambtsbetrekking, gepleegd zijn.

Art. 8. Indien de beleedigde op eene der wijzen, in art. 9 van den voorgaanden titel genoemd, tot de daad in art. 2 van dezen titel omschreven, heeft aanleiding gegeven, wordt, in plaats van tuchthuisstraf, correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, en, in plaats van de overige in de artt. 2 en 3 bedreigde straffen, correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, opgelegd.

De misdrijven in de artt. 5 en 6 omschreven, worden in dit geval met geldboete van tien tot honderd gulden gestraft.

Art. 9. Feitelijke beleediging, toegebragt in het geval omschreven bij art. 10 van den voorgaanden titel, wordt met geldboete van tien tot drie honderd gulden gestraft.

Art. 10. Op hem, die aan iemand, door het verkoopen, uitdeelen of toedienen van schadelijke eetwaren, dranken, artsenijen of andere middelen, eene ziekte of letsel heeft veroorzaakt, zijn de in art. 1 vermelde straffen, met inachtneming der aldaar te dien aanzien gemaakte onderscheidingen van toepassing, indien hij zulks met het oogmerk heeft gedaan om iemand op eenige wijze ligchamelijk te benadeelen.

De uitoefening van het beroep, waarin hij zich daaraan heeft schuldig gemaakt, kan hem voor den tijd van drie tot tien jaren worden verboden.

Art. 11. Die, zonder het oogmerk om iemand op eenige wijze ligchamelijk te benadeelen, maar om gewin of met andere ongeoorloofde inzigten, onder tot verkoop of uitdeeling bestemde eetwaren of dranken of andere tot huisselijk gebruik bestemde zaken, of eenige van derzelver bestanddeelen, iets nadeeligs voor de gezondheid heeft gemengd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van drie honderd tot twee duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

De uitoefening van het beroep, waarin hij zich daaraan heeft schuldig gemaakt, kan hem voor den tijd van drie ot tien jaren worden verboden.

Art. 12. De straffen, in het voorgaand artikel bedreigd, zijn evenzeer van toepassing op hem, die, wetende dat eene vermenging, als daar omschreven, heeft plaats gehad, de alzoo vermengde zaken heeft te koop gesteld, verkocht of uitgedeeld, alsmede op hem, die voor de gezondheid nadeelige zelfstandigheden, wetende dat zij tot die vermenging dienen moesten, heeft verkocht

Art. 13. De in de voorgaande artikelen bedoelde schadelijke eetwaren, dranken of andere zaken of bestanddeelen worden ddoor den regter verbeurd verklaard, of wordt door hem de vernietiging daarvan bevolen, ook dan wanneer de beschuldigde of beklaagde niet wordt veroordeeld.

Art. 14. Indien de daden, in de artt. 1, 2, 5, 6 en 10 vermeld, zijn gepleegd tegen den wettigen vader of moeder, of verderen bloedverwant in de regte opgaande lini, of tegen den natuurlijken, den dader erkend hebbende, vader of moeder, levert zulks, bijaldien de dader het oogmerk heeft gehad om bepaaldelijk deze personen feitelijk te beleedigen, eene verzwarende omstandigheid op, waarbij de regter bevoegd is om de bedreigde straffen met een derde te verhoogen.

De bepalingen van art. 3 zijn ten deze niet van toepassing.

Art. 15. Feitelijke beleediging, alleen door schuld of verzuim van inachtneming van eenige wet of wettelijke verordening toegebragt, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Indien dit wanbedrijf door den schuldige in de uitoefening van zijn beroep is gepleegd, kan hem die uitoefening voor den tijd van een tot vijf jaren worden verboden.

Art. 16. Die, met overschrijding der grenzen van nood-

SOCIÉTÉ DE L'HARMONIE TE GRONINGEN

weer, feitelijke beleediging heeft toegebragt, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 17. Die van eene door hem in noodweer toegebragte feitelijke beleediging, waardoor eene wond, kneuzing, ziekte of ander letsel is te weeg gebragt, niet binnen drie dagen aan de justitie heeft kennis gegeven, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 13.]

XIIde TITEL.

Van tweegevecht.

Art. 1. Tweegevecht is een, na voorafgegane uitdaging, met pistool, degen of sabel gehouden gevecht tusschen twee personen, in tegenwoordigheid van, en geregeld door wederzijdsche getuigen.

Art. 2. De uitdaging tot tweegevecht wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene tot drie maanden en geldboete van honderd tot vijf honderd gulden gestraft.

Art 3. Die eene uitdaging tot tweegevecht heeft aangenomen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van vijf en twintig tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 4. Met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden en geldboete van honderd tot vijf honderd gulden, wordt gestraft, die iemand

1°. tot het houden van tweegevecht heeft aangezet;
2°. met het doel om dat uit te lokken, heeft beleedigd;
3°. uit hoofde van het weigeren daarvan heeft beleedigd hetzij in het openbaar, hetzij ten aanhoore van meerderen, volgens de bepalingen, daaromtrent voor laster en hoon in art. 12, titel XVII, voorkomende.

Art 5. Die in een tweegevecht van zijne wapenen heeft gebruik gemaakt, zonder dat daaruit de dood of verwonding van zijne wederpartij is ontstaan, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden, en geldboete van honderd tot duizend gulden gestraft.

Art. 6. Die zijne wederpartij in tweegevecht van het leven heeft beroofd, wordt gestraft

indien hij beleediger en uitdager was, met gewone tuchthuisstraf of verbanning van ten langste twaalf jaren;
indien hij beleediger en uitgedaagde was, met verbanning van ten langste negen jaren;
indien hij beleedigde en uitdager was, met verbanning van ten langste zeven jaren;
indien hij beleedigde en uitgedaagde was, met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaren.

Art. 7. Die zijne wederpartij in tweegevecht zoodanig heeft verwond, dat daaruit eene duurzame verminking of onherstelbare kwaal is ontstaan, wordt gestraft

indien hij beleediger en uitdager was, met verbanning van ten langste zeven jaren;
indien hij beleediger en uitgedaagde was, met verbanning van vijf jaren;
indien hij beleedigde en uitdager was, met correctionnele gevangenisstraf van een tot drie jaren;
indien hij beleedigde en uitgedaagde was, met correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot een jaar.

Art. 8. Indien uit de verwonding, in tweegevecht toegebragt, geene duurzame verminking of onherstelbare kwaal is ontstaan, wordt de dader met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van honderd tot vijftien honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 9. De bepalingen der vier voorgaande artikelen zijn van toepassing, onverschillig of de dader zelf al dan niet in het tweegevecht gewond is.

Art 10. Indien van beide zijden beleedigingen hebben plaats gehad, wordt aan beide partijen de straf, tegen den beleediger bedreigd, opgelegd.

Art. 11. Indien niet blijkt welke partij de beleediger of uitdager is geweest, wordt aan beide partijen de straf, tegen den beleedigde of tegen den uitgedaagde bedreigd, opgelegd.

Art. 12. De hulp der getuigen bij een tweegevecht wordt, indien deze niet vallen in eenen der termen van art. 4, niet als medepligtigheid beschouwd.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 14.]

XIIIde TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven tegen de persoonlijke vrijheid.

Art. 1. Onwettige gevangenneming wordt met gewone tuchthuisstraf van ten langste vijf jaren gestraft

Art 2. Onwettige gevangenhouding, die langer dan eene maand geduurd heeft, wordt met gewone tuchthuisstraf van ten minste vijf jaren gestraft. Indien zij niet langer dan eene maand geduurd heeft, is die straf van ten langste vijf jaren.

Dezelfde straffen zijn toepasselijk op hem die eene plaats tot de gevangenhouding heeft verschaft.

Art. 3. Indien de gevangenneming of gevangenhouding, in de beide voorgaande artikelen omschreven, met mishandeling van den gevangene is gepaard gegaan, wordt buitengewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 4. De vader die, tot uitoefening der vereischte tucht, zijn minderjarig kind, zonder regterlijk, verlof buiten zijne woning heeft opgesloten, wordt, indien die opsluiting niet langer dan eene maand geduurd heeft, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot drie honderd gulden, en, indien die opsluiting langer geduurd heeft, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, in beide gevallen te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Deze bepaling is van toepassing op de moeder, wanneer zij de vaderlijke magt uitoefent.

Art. 5. Met dezelfde straffen en volgens de onderscheiding in het voorgaand artikel voorkomende, wordt gestraft:

1o de voogd die, tot uitoefening der vereischte tucht, zonder regterlijk verlof, den aan zijne zorg toevertrouwden minderjarige buiten diens woning heeft opgesloten;
2o. de curator die, zonder zoodanig verlof, den onder curatele gestelde, in diens belang, in een gesticht heeft geplaatst;
3o. die, des bewust, eene plaats tot de opsluiting in dit en het voorgaand artikel bedoeld, heeft verschaft.

Art. 6. De vader, of de moeder in het geval bij het tweede lid van art. 4 aangewezen, die, tot uitoefening der vereischte tucht, zijn minderjarig kind, zonder tusschenpoozingen gedurende langer dan één, en met tusschenpoozingen gedurende langer dan twee van de twaalf maanden, binnen zijne woning heeft opgesloten, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden en geldboete van tien tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Deze straf is evenzeer op den voogd toepasselijk die, tot hetzelfde einde, den aan zijne zorg toevertrouwden minderjarige aldus binnen diens woning heeft opgesloten.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 15.]

XIVde TITEL.

Van dwang, geweld en bedreiging.

Art. 1. Die iemand door dwang, geweld of bedreiging genoodzaakt heeft om eenige beschikking, overeenkomst, verbindtenis, kwijting, getuigschrift, verklaring of eenig dergelijk stuk te onderteekenen, of om zoodanig onderteekend stuk te vernietigen, onbruikbaar te maken of terug te geven, wordt, indien hij geregtigd was om dit te vorderen, of ter goeder trouw vermeenen kon dit te zijn, met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie maanden en geldboete van niet minder dan drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, en, indien hij in zoodanig geval niet verkeerd heeft, met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 2. Met buitengewone tuchthuisstraf wordt gestraft, die door een, al dan niet in druk vervat, naamloos of onderteekend geschrift, regtstreeks of onder bedekte uitdrukkingen, met moord, brandstichting of andere aanranding van personen of goederen, waartegen criminele straffen zijn vastgesteld, heeft bedreigd, en zulks voor het geval dat aan een daarbij gegeven bevel, aanmaning of verzoek om geld of andere voorwerpen aan iemand af te geven of ergens te plaatsen, of om eenige onregtmatige daad te verrigten, niet mogt zijn voldaan.

Art. 3. Indien de in het voorgaand artikel omschreven bedreiging mondeling is geschied, wordt gewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 4. Indien de bedreiging, in art. 2 vermeld, met eenig ander dan het aldaar aangeduide, of ook zonder bevel, aanmaning of verzoek is gedaan, wordt, in het geval bij dat artikel voorzien, correctionnele gevangenisstraf van twee maanden tot drie jaren en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, en in het geval bij art. 3 voorzien, correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van vijf en twintig tot twee honderd gulden opgelegd.

Art. 5. Alle bedreigingen, niet vallende in de termen der drie voorgaande artikelen, met eenig bevel, aanmaning of verzoek gedaan, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 16.]

XVde TITEL.

Van het te vondeling leggen en verlaten van kinderen, en van het wegvoeren van minderjarigen en onder curatele gestelden.

Art. 1. Die een hulpbehoevend kind heeft te vondeling gelegd of opzettelijk, ten einde zich daarvan te ontdoen, heeft verlaten, wordt gestraft,

indien het kind is nedergelegd of achtergelaten op eene plaats of onder omstandigheden, die gevaar voor zijn leven moesten doen vermoeden, met gewone tuchthuisstraf van ten langste vijf jaren;

in ieder ander geval met correctionnele gevangenisstraf van ten minste een jaar.

Art. 2. Die eenen minderjarige van zijne ouders, voogden of opzieners, of van de plaats waar de minderjarige zich met goedvinden van deze bevond, heeft weggevoerd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van een tot drie jaren gestraft.

Indien dit door list, bedrog of geweld is geschied, wordt gewone tuchthuisstraf toegepast.

Art. 3. Bij schaking eener minderjarige dochter met haren wil, kan, na opgevolgd huwelijk, geene vervolging plaats hebben, dan op de aanklagte van hen, die bevoegd zijn om de nietigheid van dat huwelijk te vorderen, en geene veroordeeling dan nadat die nietigheid is uitgesproken.

Art. 4. Die met een kind beneden de veertien jaren, hetwelk hij wist dat weggevoerd was, gebedeld of op eenige wijze voordeel gedaan heeft, wordt, indien hij zich mede aan de wegvoering heeft schuldig gemaakt, met buitengewone, en anders met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 5. Die eenen weggevoerden minderjarige, des bewust, heeft bij zich gehouden, zonder daarvan binnen acht dagen aan de ouders, voogden of opzieners of aan de justitie kennis te hebben gegeven, of die zonder wettige redenen geweigerd heeft den minderjarige aan den regthebbende, op diens vordering, te laten volgen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren gestraft.

Art. 6. Met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar wordt gestraft die zonder wettige redenen geweigerd heeft eenen aan zijne zorg toevertrouwden minderjarige aan den regthebbende, op diens vordering, te laten volgen.

Art. 7. De straffen, bedreigd in de artt. 2, 4, 5 en 6 zijn, met de daarbij gemaakte onderscheidingen en onder de daarbij vermelde omstandigheden, mede op hem toepasselijk, die eenen meerderjarige, welke ingevolge het eerste lid van art. 487 van het Burgerlijk Wetboek onder curatele was gesteld, van zijnen curator, of van de plaats waar de onder curatele gestelde zich met goedvinden van dezen bevond, heeft weggevoerd, of met dezen weggevoerde gebedeld of op eenige wijze voordeel gedaan heeft, of hem bij zich heeft gehouden, zonder daarvan binnen acht dagen aan den curator of aan de justitie kennis te hebben gegeven, of geweigerd heeft hem, hetzij hij weggevoerd, hetzij hij aan zijne zorg toevertrouwd was, aan den curator, op diens vordering, te laten volgen.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 17.]

XVIde TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven tegen de zeden.

Art. 1. Schending der eerbaarheid in het openbaar wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste eene maand en geldboete van vijf en twintig tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 2. Feitelijke aanranding der eerbaarheid wordt, indien zij met geweld gepleegd is, met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 3. Feitelijke aanranding der eerbaarheid van kinderen beneden de veertien jaren of van krankzinnigen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie maanden gestraft.

Art. 4. Indien het misdrijf, in het voorgaand artikel genoemd, met geweld gepleegd is, wordt gewone tuchthuisstraf van ten minste vijf jaren opgelegd.

Art. 5. Verkrachting wordt met langdurige tuchthuisstraf gestraft.

Art. 6. Met verkrachting wordt gelijkgesteld de vleeschelijke gemeenschap met eene vrouw, geheel buiten haren wil met list gepleegd, en die met een kind beneden den ouderdom van twaalf jaren.

Art. 7. Indien de daden, in de vijf voorgaande artikelen vermeld, gepleegd zijn

door hen die magt, gezag of toezigt hadden over den beleedigde;

door onderwijzers of huisbedienden van den beleedigde;

door huisbedienden van hen, bij wie de beleedigde inwoonde of verblijf hield;

door geneeskunst-oefenaars, met de behandeling van den beleedigde belast;

door hen, die met de bewaring van den beleedigde, indien deze gevangen, gegijzeld of in verzekerde bewaring gesteld was, belast waren;

door leeraars of bedienaars van de godsdienst, of

indien de daders bij hunne daad door een of meerdere personen zijn bijgestaan, levert zulks eene verzwarende

omstandigheid op, waarbij de regter bevoegd is om de straffen in de artt. 2, 3 en 4 bedreigd, met een derde te verhoogen.

Art. 8. Die, ter voldoening van eigene lusten of die van anderen, of ook ten einde daaruit voordeel te trekken, hun werk er van maken om jongelieden beneden de achttien jaren tot het bedrijven van ontucht te verleiden of op te wekken, of om hen in het plegen daarvan behulpzaam of bevorderlijk te zijn, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten minste een jaar en geldboete van twee honderd tot duizend gulden gestraft.

Indien dit wanbedrijf door de personen en in de omstandigheden, in het voorgaand artikel genoemd, is begaan, wordt gewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 9. Indien de schuldigen aan een der misdrijven, in de voorgaande artikelen van dezen titel genoemd, onderwijzers, of wel leeraars of bedienaars van de godsdienst zijn, wordt hun de uitoefening van dat beroep voor altijd verboden.

Aan geneeskunst-oefenaars, in de termen van art. 7 of van het tweede lid van art. 8 vallende, wordt de uitoefening der geneeskunst voor den tijd van vijf tot twintig jaren verbonden.

Art. 10. Vleeschelijke gemeenschap tusschen personen in art. 87 van het Burgerlijk Wetboek genoemd, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 11. Overspel wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van drie tot achttien maanden.

De deelgenoot aan overspel wordt, indien hij des bewust was, met dezelfde straf gestraft.

Art. 12. Die gedurende het bestaan van zijn huwelijk een ander heeft aangegaan, wordt met gewone tuchthuisstraf van ten langste vijf jaren gestraft.

Degene met wien dit tweede huwelijk is aangegaan, wordt met dezelfde straf gestraft.

Art. 13. Die hun werk er van maken om kinderen beneden de veertien jaren te verleiden of op te wekken tot het misbruik van sterken drank of om hen in dat misbruik behulpzaam of bevorderlijk te zijn, worden gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Indien de schuldigen tappers, herbergiers of koffijhuishouders zijn, kan hun de uitoefening dier bedrijven voor den tijd van eene maand tot een jaar worden verboden.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 18.]

XVIIde TITEL.

Van laster en hoon.

Art. 1. Aan laster is schuldig die, met het oogmerk om te beleedigen, aan iemand eene bepaalde daad, waarvan de waarheid uit geen regterlijk gewijsde of authentieke akte blijkt, onder welke inkleeding of betuigingen ook, heeft ten laste gelegd, wanneer daardoor diens eer of goede naam wordt aangerand.

Art. 2. Aan hoon is schuldig die, met het oogmerk om te beleedigen, aan iemand, zonder aantijging eener bepaalde daad, eene bepaalde oudeugd, onder welke inkleeding of betuigingen ook, heeft ten laste gelegd, of op eenige andere wijze met woorden, afbeeldingen of gebaren, iemands eer of goeden naam heeft aangerand, hem heeft beschimpt, gesmaad of bespot, of getracht hem aan de minachting of bespotting van anderen prijs te geven.

Art. 3. Laster en hoon kunnen ook gepleegd worden tegen openbare gestelde magten, tegen zedelijke ligchamen, al is het ook dat geen van derzelver leden uitdrukkelijk is aangeduid, en tegen overledenen.

In het laatste geval worden zij alleen vervolgd op klagte van den echtgenoot, de ouders, grootouders of kinderen van den overledene.

Art. 4. Het oogmerk om te beleedigen wordt geacht niet te bestaan, indien noodzakelijke verdediging, regtmatige aanklagt, verpligting om getuigenis der waarheid te geven, pligten van ambt, post, bediening of eenige wettige betrekking, tot de daad welke anders laster of hoon zou geweest zijn, billijken grond en aanleiding hebben gegeven.

Art. 5. Laster, in het openbaar gepleegd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van vijftig tot twee duizend gulden gestraft.

Indien de laster niet in het openbaar, doch ten aanhoore van meerderen gepleegd is, wordt correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van tien tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, opgelegd.

Art. 6. Hoon, in het openbaar gepleegd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Indien de hoon niet in het openbaar, doch ten aanhoore van meerderen gepleegd is, wordt correctionnele gevangenisstraf van ten langste veertien dagen en geldboete van tien tot twee honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, opgelegd.

Art. 7. De straffen, in de beide voorgaande artikelen bedreigd, kunnen worden verdubbeld, indien de laster of hoon tegen eene openbare gestelde magt of ambtenaar gedurende of ter zake van de uitoefening van derzelver gezag of ambtsbetrekking gepleegd is.

Art. 8 Laster, gepleegd tegen den persoon van den Koning, van de regerende Koningin, van den naasten erfgenaam van de Kroon, of van den regent, wordt gestraft,

in het geval van het eerste lid van art. 5, met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie jaren en geldboete van niet minder dan duizend gulden, en

in dat van het tweede lid van dat artikel, met correctionnele gevangenisstraf van ten minste twee jaren en geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden.

Art. 9. Hoon, gepleegd tegen den persoon van den Koning, van de regerende Koningin, van den naasten erfgenaam van de Kroon of van den regent wordt gestraft,

in het geval van het eerste lid van art. 6, met correctionnele gevangenisstraf van een tot drie jaren en geldboete van drie honderd tot twee duizend gulden, en

in dat van het tweede lid van dat artikel met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden.

Art. 10. In geen geval wordt ten aanzien der beleedigingen, in de beide voorgaande artikelen vermeld, eenig onderzoek naar of bewijs van de waarheid der aangevoerde daadzaken toegelaten.

Art. 11. In geval van herhaling van het wanbedrijf van laster in het openbaar, wordt de schuldige voor den tijd van een tot vijf jaren in de uitoefening van het stem- en kiesregt, en, indien hij ambtenaar is, ook in de uitoefening van zijne betrekking geschorst.

Art. 12. Laster en hoon worden mede geacht in het openbaar te zijn gepleegd, indien zij hebben plaats gehad op eene openbare plaats of bijeenkomst, in eene openbare of authentieke akte, of in een al dan niet in druk vervat geschrift, afbeelding, plaat-, prent- of beeldwerk, hetwelk aangeslagen, of door verkoop of op eenige andere wijze verspreid is geworden.

Laster en hoon worden alleen dan geacht ten aanhoore van meerderen te zijn gepleegd, wanneer zij hebben plaats

gehad op vereenigings-plaatsen welke voor de gezamenlijke leden eener vereeniging zijn opengesteld.

Art. 13. Die iemand wegens eene bepaalde daad, waarvan de waarheid uit een regterlijk gewijsde of authentieke akte blijkt, met beleedigingen vervolgt, wordt, indien daardoor deszelfs eer of goede naam wordt aangerand, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 14. Indien de wanbedrijven, in dezen titel vermeld, in dagbladen, geschriften, plaat-, prent- of beeldwerk gepleegd zijn, worden de drukkers, uitgevers, verkoopers en verspreiders, die met oogmerk om te beleedigen of om daarin de daders behulpzaam te zijn hebben gehandeld, met gelijke straffen als tegen de daders bedreigd zijn, gestraft.

Dezelfde straffen worden mede op de drukkers en uitgevers toegepast, indien de daders onbekend zijn, ten ware zij op de eerste aanmaning van den regter ten genoege van denzelven mogten hebben aangewezen wie de daders zijn, zoodat deze, indien zij nog in leven zijn, in regten betrokken kunnen worden, en zij daarenboven zonder een der beide oogmerken, in het voorgaande lid aangeduid, hebben gehandeld.

In geval van herhaling van dit wanbedrijf, kan hun voor den tijd van zes maanden tot twee jaren worden verboden om eenig letter-, plaat- of ander werk te drukken, uit te geven of te verkoopen.

Art. 15. De strafschuldigheid der personen, in het voorgaand artikel genoemd, wordt niet weggenomen door dat de gedrukte, uitgegeven of verspreide dagbladen, geschriften of andere werken geheel of gedeeltelijk overnemingen, uittreksels of vertalingen zijn uit dagbladen, geschriften of andere werken, binnen of buiten het Rijk uitgekomen of vervaardigd.

Art. 16. De bepalingen van dezen titel zijn mede op hem toepasselijk, die, met het oogmerk om te beleedigen, lasterlijke of honende artikelen in vreemde dagbladen of geschriften heeft doen plaatsen, of zoodanige daarin geplaatste artikelen binnen het Rijk heeft verspreid.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 19.]

XVIIIde TITEL.

Van brandstichting, van het veroorzaken van overstrooming, en van vernieling en beschadiging van goederen.

1ste AFDEELING.

Van brandstichting.

Art. 1. Brandstichting aan ter bewoning geschikte gebouwen, loodsen, tenten of vaartuigen wordt gestraft met langdurige tuchthuisstraf.

Art. 2. Brandstichting aan, in het voorgaand artikel niet genoemde voorwerpen, wordt met buitengewone tuchhuisstraf gestraft.

Indien nogtans het in brand gestokene zoodanig geplaatst was, dat de mededeeling van den brand aan een of ander der in het voorgaand artikel genoemde voorwerpen te voorzien was, wordt langdurige tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 3. Van de bepalingen der voorgaande artikelen is uitgezonderd brandstichting aan roerende of aan op zich zelf staande onroerende goederen, welke geheel aan den dader toebehooren, indien daarmede geen gevaar voor personen of voor verdere uitbreiding van den brand is verbonden, en geene benadeeling van derden daarvan het gevolg heeft kunnen zijn.

Art. 4. Brandstichting, welke den dood of het levensgevaar van een of meerdere personen heeft doen ontstaan, wordt, ingeval de schuldige deze omstandigheid heeft kunnen voorzien, met den dood gestraft.

Art. 5. Brandstichting is volbragt, wanneer het aangebragte vuur zich aan eenig voorwerp heeft medegedeeld.

Art. 6. Die, door schuld of verzuim van inachtneming van eenige wet of wettelijke verordening, aanleiding heeft gegeven tot het in brand geraken van eens anders goederen of wel van goederen aan hem zelven toebehoorende, doch tegen brandgevaar verzekerd of verwaarborgd, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk.

Indien dit wanbedrijf door den schuldige in de uitoefening van zijn beroep is gepleegd, kan hem die uitoefening voor den tijd van een tot vijf jaren worden verboden.

Art. 7. Die bij brand de bluschgereedschappen, of hetgeen daartoe behoort, bedorven, beschadigd, verborgen of onbruikbaar gemaakt heeft, of in het algemeen die op eenige wijze de blussching van een brand heeft verhinderd, wordt met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 8. De straffen in de artt. 1, 2, 4 en 6 bedreigd, zijn, met de onderscheidingen aldaar voorkomende, mede toepasselijk op hen, die voorwerpen, door het ontsteken van buskruid, door stoom of dergelijke middelen, hebben vernield of doen springen, of daartoe hebben aanleiding gegeven.

2de AFDEELING.

Van het veroorzaken van overstrooming.

Art. 9. Het veroorzaken van overstrooming door de zee of ander bevaar- of vlotbaar water wordt gestraft met langdurige tuchthuisstraf.

Art. 10. Het wederregtelijk veroorzaken van onder het voorgaand artikel niet begrepen overstroomingen of de poging daartoe, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van tien tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 11. Indien de overstrooming den dood of het levensgevaar van een of meerdere personen heeft doen ontstaan, wordt de schuldige, ingeval hij deze omstandigheid heeft kunnen voorzien, met den dood gestraft.

Art. 12. Die overstrooming heeft doen ontstaan door schuld of door verzuim van inachtneming van eenige wet of wettelijke verordening, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste zes maanden en geldboete van tien tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Indien dit wanbedrijf door den schuldige in de uitoefening van zijn beroep is gepleegd, kan hem die uitoefening voor den tijd van een tot vijf jaren worden verboden.

3de AFDEELING.

Van vernieling en beschadiging van goederen.

Art. 13. Die wederregtelijk gebouwen, vaartuigen, rij- of spoorwegen, kanalen, bruggen, sluizen, dijken, dammen, waterkeeringen of andere dergelijke werken, heeft vernield of zoodanig beschadigd, dat die daardoor onbruikbaar of voor een veilig gebruik ongeschikt zijn geworden, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Indien deze vernieling slechts gedeeltelijk is geweest en uit de beschadiging geene onbruikbaarheid of ongeschiktheid tot veilig gebruik is ontstaan, wordt correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie maanden opgelegd.

De poging tot vernieling of beschadiging der onder dit artikel begrepen voorwerpen wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste eene maand gestraft.

Art. 14. De wederregtelijke vernieling of beschadiging van onder het voorgaand artikel niet begrepen voorwerpen wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste veertien dagen gestraft.

De poging tot dit wanbedrijf wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee jaren gestraft.

Art. 15. Indien de daden, in het eerste en tweede lid van art. 13 en in het eerste lid van art. 14 vermeld, door meer dan vijf personen zijn gepleegd, worden zij, die ten gevolge van zamenspanning daaraan hebben deelgenomen, alsmede zij die zich daarbij als hoofden of aanvoerders hebben gedragen, gestraft, in de gevallen van art. 13 met buitengewone en in de gevallen van art. 14 met gewone tuchthuisstraf.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Art. 16. Indien de daden, in de artt. 13 en 14 vermeld, den dood of het levensgevaar van een of meerdere personen hebben doen ontstaan, wordt de schuldige, ingeval hij deze omstandigheid heeft kunnen voorzien, met den dood gestraft.

Art. 17. Die wederregtelijk scheidingsteekenen vernield, weggenomen of verplaatst heeft, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van tien tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 18. De houder of oppasser van paarden, runderen of ander vee, welke verdacht zijn van door eene besmettelijke ziekte te zijn aangetast, die daarvan niet dadelijk kennis heeft gegeven aan het plaatselijk bestuur in de gemeente waarin dezelve zich bevinden, en die zelfs, vóór dat te dier zake door het bestuur maatregelen van voorzorg zijn voorgeschreven, die paarden of dat vee niet van anderen heeft afgezonderd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste eene maand en geldboete van tien tot honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 19. Die, in weerwil van de bevelen van het plaatselijk bestuur, zijne besmette paarden, runderen of ander vee niet van de nog onbesmette heeft afgezonderd, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van vijftig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 20. Indien door het in het voorgaand artikel omschreven wanbedrijf besmetting onder paarden, runderen of ander vee, aan anderen toebehoorende, ontstaan is, wordt de schuldige met correctionnele gevangenisstraf van vier maanden tot een jaar en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 20.]

XIXde TITEL.

Van diefstal.

Art. 1. Die eenig goed, dat hem niet toebehoort, ter kwader trouw heeft weggenomen, ten einde dat zich zelven of eenen derde toe te eigenen, is schuldig aan diefstal.

Art. 2. Indien de dader, mededader, medepligtige of begunstiger van den diefstal de echtgenoot is van den bestolene, of diens wettige bloed- of aanverwant in de regte opgaande of nederdalende linie, of diens natuurlijke, hem erkend hebbende vader of moeder, of erkende zoon of dochter, wordt hem de diefstal, indien die van geene gewelddadigheden tegen personen is vergezeld geweest, niet toegerekend.

De bepalingen van dit artikel zijn nogtans slechts in zooverre toepasselijk, als de bloed- of aanverwanten te zamen wonen en de echtgenooten niet van tafel en bed gescheiden zijn.

Art. 3. Diefstal wordt gestraft met levenslange tuchthuisstraf, indien die gepaard is gegaan met feitelijke beleediging, welke eene duurzame verminking of onherstelbare kwaal heeft veroorzaakt.

Indien de beleediging slechts eene wond, kneuzing, ziekte of letsel heeft veroorzaakt, waarvan de beleedigde na afloop van den twintigsten dag niet hersteld was, wordt langdurige tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 4. Diefstal wordt met levenslange tuchthuisstraf gestraft, indien die is gepleegd met vereeniging van de vijf volgende omstandigheden:

1°. bij nacht;
2°. door meer dan één persoon;
3°. indien een der daders van wapenen is voorzien geweest;
4°. met buitenbraak, of met in- of overklimming, of door middel van valsche sleutels in eene bewoonde of tot bewoning bestemde plaats, of door zich voor te doen als eenig openbaar gezag uit te oefenen;
5°. vergezeld van gewelddadigheid of bedreiging daarvan tegen personen, of van bedreiging van brandstichting of andere gewelddadigheid tegen goederen.

Art. 5. Diefstal op wegen, met gewelddadigheid tegen personen of bedreiging daarvan, wordt met langdurige tuchthuisstraf gestraft.

Indien die misdaad door meer dan één persoon, waarvan ten minste één van wapenen voorzien was, is gepleegd, wordt levenslange tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 6. Onder de in het voorgaand artikel vermelde wegen worden niet begrepen de gedeelten derzelve, welke zich binnen de steden en voorsteden en binnen de kom der dorpen bevinden. Daarentegen worden met wegen gelijkgesteld alle onafgeslotene toegangen, alle bosschen, waranden, duinen, paden, wandelingen en vaarwaters, welke voor het algemeen openstaan, gelijk ook in het algemeen alle eenzame plaatsen buiten de steden en de kom der dorpen, op welke niet ligtelijk hulp te bekomen of te verwachten is.

Art. 7. Diefstal wordt met langdurige tuchthuisstraf gestraft, indien die is gepleegd:

1°. met gewelddadigheid tegen personen of bedreiging daarvan, bij gelegenheid van oproer, plundering, vijandelijken inval, brand, watersnood, schipbreuk of dergelijke rampen; of
2°. onder de vijfde en twee der vier overige in art. 4 vermelde omstandigheden.

Art. 8. Diefstal door een der in no. 4 van art. 4 vermelde middelen wordt met buitengewone tuchthuisstraf gestraft, indien die in eene bewoonde of tot bewoning bestemde, en met gewone tuchthuisstraf indien die in eene niet bewoonde en niet tot bewoning bestemde plaats of in een afgesloten erf is gepleegd.

Indien die diefstallen tevens van eene der omstandigheden, in nº. 2, 3 en 5 van art. 4 genoemd, zijn vergezeld geweest, wordt in het eerste geval langdurige en in het tweede geval buitengewone tuchthuisstraf opgelegd.

Art. 9. Diefstal, gepleegd onder de drie eerste in art. 4 vermelde omstandigheden, wordt met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 10 Diefstal uit de weiden, velden, opene schuren of van de wegen, van paarden, runderen of ander vee, of van derzelver vleesch, huid of eenig ander gedeelte, wordt met buitengewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 11. Diefstal op wegen, in straten of op openbare plaatsen, van goederen aan voer- of rijtuigen vastgemaakt, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 12. Diefstal bij nacht van goederen, die zich op opene bleekvelden bevinden, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 13. Met gewone tuchthuisstraf wordt diefstal gestraft, indien die gepleegd is onder eene der volgende omstandigheden:

1o. bij nacht en door meer dan één persoon;
2o. bij nacht of door meer dan één persoon, in eene bewoonde of tot bewoning bestemde plaats;
3o. indien de dader van wapenen is voorzien geweest;
4°. met binnenbraak of het binnen eene woning gebruik maken van valsche sleutels;
5°. indien de dader, buiten weten of wil van den bewoner of regthebbende, in eene bewoonde of tot bewoning bestemde plaats is ingeslopen, of, onder bedriegelijke voorgevens, met diens kennis en wil is binnengekomen;
6°. vergezeld van gewelddadigheid of bedreiging daarvan tegen personen, of van bedreiging van brand stichting of andere gewelddadigheid tegen goederen;
7°. bij gelegenheid van oproer, plundering, vijandelijken inval, brand, watersnood, schipbreuk of dergelijke rampen.

Art. 14. Met gewone tuchthuisstraf wordt diefstal mede gestraft, indien die is gepleegd:

1°. door hen die in eenige dienstbetrekking staan, ten nadeele van hunne meesters, of van hen, bij wie zij zich tijdens den diefstal met hunne meesters bevonden, of in de gebouwen, vaartuigen, tenten, loodsen of op de erven, die bij hunne meesters in gebruik zijn;

2°. door ambachts- of werklieden, leerlingen of gezellen in fabrijken, werkplaatsen, winkels of pakhuizen van hunne meesters, of op eenige andere plaats, waar zij voor hunne meesters of voor eigen rekening werk verrigten;

3°. door verhuurders van kamers, logementhouders, herbergiers, kosthuishouders, koffijhuishouders, tappers, paardenpostmeesters, conducteurs, voerlieden, schippers of schuitenvoerders, of door de bedienden der voornoemde personen, van goederen in hunne woningen ingebragt of op eenige wijze aan hunne zorg of toezigt verbleven;

4°. door huurders van kamers, en hen die in een logement, herberg, kosthuis, koffijhuis of tapperij hunnen intrek hebben genomen of zijn ontvangen, van goederen in die huizen aanwezig;

5°. door personen die zich, hetzij in eenige daartoe behoorende betrekking, hetzij als passagiers, op voer-, rij- of vaartuigen, van welken aard ook, bevinden, van goederen op dezelve aanwezig.

Art. 15. Alle andere diefstallen, in dezen titel niet afzonderlijk opgenoemd, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie maanden gestraft.

Bij beurzensnijderijen, zakkenrollerijen, gaauwdieverijen en dergelijke listige diefstallen, is deze straf van ten minste een jaar.

Art. 16. De poging tot de, in het eerste lid van het voorgaand artikel begrepen, diefstallen wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren, en tot die, vermeld in het tweede lid van dit artikel, met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot drie jaren gestraft.

Art. 17. De nacht wordt in dit wetboek gerekend, gedurende de maanden April tot en met September, van negen ure des avonds tot zes ure des morgens, en, gedurende de overige maanden, van zeven ure des avonds tot zeven ure des morgens.

Art. 18. Diefstal wordt ook geacht door meer dan één persoon te zijn gepleegd, indien een of meerdere personen gedurende het plegen van het misdrijf den dader hebben beveiligd, bedekt of op eenige wijze zijn behulpzaam geweest, ofschoon deze personen slechts als medepligtigen aan den diefstal worden gestraft.

Art. 19. Onder bewoonde of ter bewoning bestemde plaats wordt verstaan elk geheel of gedeeltelijk ter bewoning geschikt gebouw, loods, tent of vaartuig, alsmede alle afgesloten erven, werven of aanhoorigheden van zoodanig gebouw.

Art. 20. Door afgesloten erf wordt verstaan alle grond, die omringd is door grachten of sloten, muren, staketsels, gevlochten rijs- of rasterwerk, planken, levende of doode heggen, hoedanige ook de hoogte, de diepte, de oudheid of vervallen staat van deze omschutsels wezen moge, en waarvan die ook gemaakt mogen zijn, zelfs wanneer zich aan de uitgangen geen behoorlijk middel van afsluiting bevindt.

Art. 21. Door braak wordt verstaan alle geheele of gedeeltelijke verbreking, verwringing, vernieling of afneming, omverwerping of wegneming van muren, daken, planken, poorten, deuren, vensters, glasruiten, of van sloten, hangsloten of andere middelen of werktuigen, dienende om iets af te sluiten of den toe- of doorgang te beletten, en van alle soort van sluiting hoegenaamd ook, voorts alle onder- of doorgravingen om binnen afgesloten erven, gebouwen of tenten te geraken, het opsnijden of opscheuren der zeilen, voor gebouwen of tenten gespannen, en het verbreken van zegels door het openbaar gezag gesteld.

Art. 22. Buitenbraak heeft plaats wanneer men zich, door een der middelen in het voorgaand artikel vermeld, den toegang of de gelegenheid tot diefstal bezorgt in eene bewoonde of tot bewoning bestemde of in eene niet bewoonde en niet tot bewoning bestemde plaats of in een afgesloten erf.

Art. 23. Met diefstal, door middel van buitenbraak begaan, wodt gelijkgesteld:

1°. de diefstal van voorwerpen, welke van buiten aan eenig gebouw of aanhoorigheid daarvan zijn vastgehecht, en welke door braak van hetzelve worden afgescheiden;

2°. de diefstal van een vaartuig of anker, hetwelk op eenige wijze aan den grond of aan andere voorwerpen is vastgemaakt, alsmede de diefstal van de kettingen, touwen of andere middelen, waarmede die vastmaking is geschied.

Art. 24. Binnenbraak geschiedt aan binnendeuren of dergelijke sluitingen, na alvorens in eene der plaatsen in art. 22 omschreven gekomen te zijn.

Art. 25. Met diefstal door middel van binnenbraak wordt gelijkgesteld:

1°. die, welke begaan is door het openbreken van lessenaars, kisten, kasten, koffers, doozen of andere gesloten voorwerpen;

2°. de diefstal van zoodanige gesloten goederen, alsmede van balen of pakken, met pakdoek en touwen vastgemaakt.

Art. 26. Onder binnenbraak wordt gerangschikt het doorvijlen, losrukken of verwringen van kettingen, waarmede goederen in gebouwen of vaartuigen aan dezelve zijn vastgemaakt, het opensteken of verbreken van sloten, uitrukken of uitdraaijen van krammen, schroeven of spijkers, en het schenden van vloeren, zolderingen, wanden, muren of beschotten of andere gedeelten van gebouwen of vaartuigen.

Art. 27. Door in- of overklimming wordt verstaan het klimmen over daken, poorten, deuren, hekken, muren, heiningen of andere dergelijke afsluitingen, door schoorsteenen, licht- of luchtgaten of andere openingen, niet tot in- of doorgang bestemd; en voorts het overschrijden, op welke wijze ook, van grachten of slooten om zich den toe- of ingang in bewoonde of tot bewoning bestemde of in niet bewoonde en niet tot bewoning bestemde plaatsen, of op afgesloten erven, te bezorgen.

Art. 28. Onder de benaming van valsche sleutels zijn begrepen alle haken, krombekken, keizers, loopers of andere werktuigen, nagemaakte of vervalschte sleutels, of die, welke door den eigenaar, bewoner of gebruiker niet bestemd zijn voor de sloten, hangsloten of sluitingen, van welken aard ook, waartoe die zijn gebruikt.

Met valsche sleutels worden gelijkgesteld sleutels, welke voor de sloten wel bestemd zijn, doch door den eigenaar, bewoner of gebruiker waren verloren, of waarvan men zich buiten weten of tegen den wil van dezen heeft bediend

Art. 29. Het ter kwader trouw namaken of vervalschen van sleutels, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot drie jaren gestraft.

Indien de dader van beroep smid, sloten- of instrumentmaker is, wordt gewone tuchthuisstraf van ten langste vijf jaren opgelegd, en hem voor altijd het uitoefenen van dat beroep verboden.

De vernietiging der nagemaakte of vervalschte sleutels wordt door den regter bevolen, ook dan wanneer de beklaagde of beschuldigde niet wordt veroordeeld.

Art. 30. Braak, in- en overklimming, het gebruik maken van valsche sleutels, het heimelijk insluipen of onder bedriegelijke voorgevens inkomen in gebouwen, loodsen, tenten of vaartuigen, alsmede het weigeren om, op welke wijze ook binnengekomen, op de aanmaning van den regthebbende

dadelijk te vertrekken, wordt, indien de dader geene aannemelijke en geoorloofde reden kan opgeven, met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden gestraft.

Ingeval eene dezer daden blijkt te zijn geschied met het oogmerk om te stelen, zonder dat daardoor nog eene strafbare poging tot diefstal heeft plaats gehad, wordt correctionnele gevangenisstraf van ten minste zes maanden opgelegd.

Art. 31. Die zijn werk maakt van het opkoopen, helen, in pand nemen of ten voordeele der schuldigen verkoopen of verpanden van gestolen goederen, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 32. Die, zich ter goeder trouw in het bezit gesteld hebbende van een gevonden voorwerp, hetzelve later ter kwader trouw aan zich of een ander heeft toegeëigend, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste eene maand gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 21.]

XXste TITEL.

Van misbruik van vertrouwen, en van bedrog.

Art. 1. Die ter kwader trouw hetgeen hem tot een bepaald einde verstrekt was, verduisterd of weerloos gemaakt, geheel of gedeeltelijk tot eenig ander einde aangewend of aan zich of eenen derde toegeëigend heeft, is schuldig aan misbruik van vertrouwen.

Art. 2. De bepalingen van art. 2 van den voorgaanden titel zijn mede toepasselijk bij misbruik van vertrouwen.

Art. 3. Misbruik van vertrouwen wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste eene maand gestraft.

De poging tot dit wanbedrijf wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee jaren gestraft.

Art. 4. Misbruik van vertrouwen, gepleegd door de personen, vermeld in n°. 1, 2 en 3 van art. 14 van den voorgaanden titel, alsmede door commissionnairs, bestellers, kruijers, slepers, dragers en dergelijke personen, door de goederen, welke hun in hunne hoedanigheid waren toevertrouwd, aan zich of anderen toe te eigenen, wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 5. Die hun toevertrouwde brieven of pakketten, lessenaars, kisten, kasten, koffers, doozen of andere gesloten voorwerpen opengebroken, en het zich daarin bevindende geheel of gedeeltelijk aan zich of anderen toegeëigend of van de daarin vervatte geheimen misbruik gemaakt hebben, worden met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 6. Die misbruik heeft gemaakt van eene hem toevertrouwde handteekening in blanco, door boven dezelve bedriegelijk iets te schrijven, waardoor de steller der handteekening in eenig opzigt zou kunnen worden verbonden of benadeeld, wordt met gewone tuchthuisstraf en geldboete van vijf honderd tot twee duizend gulden gestraft.

Art. 7. Die reeds gebruikt gezegeld papier of perkament met opzet door uitwissching wederom tot gebruik heeft dienstbaar gemaakt, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 8. Die, na in een regtsgeding eenig bewijsstuk, akte of memorie te hebben overgelegd, dezelve ter kwader trouw daaraan heeft onttrokken, wordt met correctionnele gevangenisstraf van een tot zes maanden en geldboete van vijf en twintig tot drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 9. Aan stellionaat is schuldig:

1°. die een onroerend goed, waarvan hij wist geen eigenaar te zijn, als eigenaar verkocht of met hypotheek bezwaard heeft.

2°. die ter kwader trouw, bij verkoop of bij vestiging van hypotheek, bezwaarde goederen als onbezwaard, of de daarop gevestigde hypotheken, derzelver bedrag of voorwaarden slechts gedeeltelijk of in strijd met de waarheid heeft opgegeven.

Art. 10. Stellionaat wordt met correctionnele gevangenisstraf van zes maanden tot twee jaren en geldboete van honderd tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

De poging tot dit wanbedrijf wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 11. Die opzettelijk zilver voor goud, metalen van mindere waarde voor goud of zilver, geheel of gedeeltelijk onzuivere metalen voor zuivere, valsche paarlen voor echte, steenen of andere voorwerpen van geringe waarde voor edelgesteenten of voor andere kostbare voorwerpen, verkocht, verruild of verpand heeft, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste eene maand en geldboete van vijftig tot duizend gulden gestraft.

De poging tot dit wanbedrijf wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee jaren en geldboete van vijf en twintig tot vijf honderd gulden gestraft.

Indien de voormelde voorwerpen nog aan den schuldige toebehooren, worden zij door den regter verbeurd verklaard.

Aan hem, die zich als koopman in de voormelde voorwerpen, of als goud- of zilversmid, aan dit wanbedrijf of aan poging daartoe heeft schuldig gemaakt, kan de uitoefening van dat beroep voor den tijd van drie maanden tot drie jaren worden verboden.

Art 12. Die zich ter kwader trouw van valsche kaarten, dobbelsteenen of andere dergelijke bedriegelijke middelen bediend heeft, wordt met correctionnele gevangenisstraf van veertien dagen tot twee jaren en geldboete van niet minder dan honderd gulden gestraft.

Van de voormelde voorwerpen wordt de vernietiging door den regter bevolen, ook dan wanneer de beklaagde niet wordt veroordeeld.

Art. 13. Die ter kwader trouw van de behoeften, zwakheden of hartstogten van eenen minderjarige heeft gebruik gemaakt, door hem eenige akte of geschrift ten zijnen nadeele te doen onderteekenen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot drie jaren en geldboete van niet minder dan honderd gulden gestraft.

Art. 14. Die ter kwader trouw zijne goederen boven derzelver waarde heeft laten verzekeren of meer dan drie vierden der kosten, tot den weder-opbouw vereischt, heeft bedongen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden gestraft.

In een of ander dier gevallen wordt de verzekeraar, die ter kwader trouw heeft gehandeld, met dezelfde straf gestraft.

Art. 15. Met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie maanden en geldboete van niet minder dan drie honderd gulden wordt gestraft die zich, met het oogmerk om iemand voor het geheel of voor een gedeelte zijner bezittingen op te ligten, geld, geldswaarde hebbend papier of andere zaken, verbindtenissen of kwijtingen heeft doen afgeven of getracht heeft te doen afgeven, hetzij door gebruik te maken van valsche of verdichte namen of hoedanigheden, hetzij door valschelijk te doen gelooven aan het bestaan van ondernemingen of van eenigen invloed, vermogen of crediet, hetzij door op te wekken de hoop op of de vrees voor eenigen uitslag van zaken, eenig toeval of andere hersenschimmige gebeurtenis, hetzij door het bezigen van eenige andere bedriegelijke middelen hoegenaamd.

Art. 16. Bedrog in het aangaan of bij de uitvoering van overeenkomsten met den Staat, met provincien, gemeenten, dijk-, polder- of andere openbare besturen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste drie maanden

en geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden gestraft.

Ambtenaren, die tot het plegen van zoodanig bedrog behulpzaam zijn geweest, worden met gewone tuchthuisstraf en geldboete van vijf honderd tot drie duizend gulden gestraft.

Art. 17. Die van zijne kennis van misdrijven of verkeerde handelingen door anderen gepleegd, of van het voorwendsel daarvan, gebruik heeft gemaakt, om aan iemand, onder belofte van geheimhouding, geld, geldswaarde hebbend papier of andere zaken, verbindtenissen of kwijtingen af te persen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten minste eene maand en geldboete van niet minder dan drie honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 18. Die er zijn werk van maakt om, middellijk of onmiddellijk, bij de wet verboden interessen te bedingen of te ontvangen, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en geldboete van niet minder dan duizend gulden gestraft.

Art. 19. Met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van niet minder dan honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft die opzettelijk valsche tijdingen uitgestrooid of andere bedriegelijke middelen aangewend heeft om den prijs van waren, koopmanschappen of publieke binnen- of buitenlandsche papieren of effecten te doen rijzen of dalen.

Art. 20. Werklieden, opzigters of andere in eene fabrijk of trafijk aangestelde personen, alsmede kantoorbedienden, die bijzonderheden, de fabrijk, de trafijk of het kantoor betreffende, waarvan hun de geheimhouding was opgelegd, opzettelijk aan anderen hebben bekend gemaakt, worden met correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 21. Die, uit hoofde van hunnen stand, beroep of betrekking tot geheimhouding verpligt, hetgeen hun als zoodanig was toevertrouwd, opzettelijk hebben bekend gemaakt, worden met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot een jaar en geldboete van vijftig tot vijf honderd gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft, en kan hun de uitoefening van dat beroep voor den tijd van drie maanden tot vijf jaren worden verboden.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 22.]

XXIste TITEL.

Van misdaden en wanbedrijven, ter gelegenheid van faillissement, kennelijk onvermogen en surseance van betaling

Art. 1. Die bij regterlijk vonnis in staat van faillissement is verklaard, is schuldig aan eenvoudige bankbreuk, indien

1°. zijne verteringen in verhouding tot zijnen maatschappelijken stand en inkomsten buitensporig zijn geweest;

2°. de bij hem geleden verliezen geheel of grootendeels door spel, weddingschap of andere gewaagde en louter van het toeval afhankelijke ondernemingen zijn ontstaan;

3°. blijkt dat hij op het tijdstip, dat hij heeft geweten of moeten weten dat de schulden zijns boedels vijftig ten honderd of daarboven de baten overtroffen, aanzienlijke geldopnemingen of andere belangrijke ondernemingen heeft gedaan, of koopmanschappen met verlies en beneden de verkoopswaarde heeft verkocht, en deze daden het faillissement hebben bevorderd of verzwaard;

4°. hij nog onbetaalde koopwaren, binnen zes maanden vóór zijne failliet-verklaring gekocht, met verlies en beneden de verkoopswaarde heeft verkocht;

5°. hij wisselbrieven, orderbiljetten of ander papier, geschikt om in omloop te worden gebragt, heeft uitgegeven, geaccepteerd of geëndosseerd tot een bedrag, twee malen dat van het voordeelig saldo zijns boedels te boven gaande, en deze daden het faillissement zijns boedels hebben bevorderd of verzwaard;

6°. hij, makelaar zijnde, eene der daden gepleegd heeft, welke hem bij het tweede lid van art. 65 van het Wetboek van Koophandel zijn verboden.

Art. 2 Eenvoudige bankbreuk wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot drie jaren gestraft.

Art. 3. Die bij regterlijk vonnis in staat van faillissement is verklaard, is schuldig aan bedriegelijke bankbreuk, indien hij

1°. schulden, uitgaven of verliezen verdicht of ontvangsten niet verantwoord heeft;

2°. eenig geld of papier, geldswaarde hebbende, eenige inschuld, koopmanschappen, waren of andere roerende of onroerende goederen verduisterd of aan zijne schuldeischers onttrokken heeft;

3°. verkoopen van roerende of onroerende goederen of andere handelingen, waardoor derzelver waarde vermindert, of schenkingen verdicht heeft;

4°. in het vooruitzigt van zijn faillissement roerende of onroerende goederen, voor zich of voor zijne vrouw of kinderen, onder eenen anderen naam, heeft gekocht;

5°. in het vooruitzigt van zijn faillissement, wisselbrieven, orderbiljetten of ander papier, geschikt om in omloop te worden gebragt, heeft afgegeven op iemand, in wiens handen hij wist of moest weten dat zich het noodige fonds van hem niet bevond of bij wien geen crediet voor hem was geopend;

6°. in het vooruitzigt of bij gelegenheid van zijn faillissement, eenen zijner schuldeischers op eenige wijze ten nadeele van andere schuldeischers heeft bevoordeeld;

7°. goederen, onder zijn beheer of in zijn bezit zijnde, doch aan anderen toebehoorende, zonder daartoe bevoegd te zijn, aan derden heeft overgedragen of verpand, en de daarvoor verkregen gelden tot eigen gebruik of voordeel heeft aangewend of niet kan verantwoorden;

8°. gelden of geldswaarden, onder zijn beheer of in zijn bezit zijnde, doch aan anderen toebehoorende, tot eigen gebruik of voordeel heeft aangewend of niet kan verantwoorden;

9°. ter misleiding van zijne schuldeischers, geene of geene behoorlijk ingerigte boeken heeft gehouden, of zijne boeken heeft verminkt of geschonden, zoodat de ware staat zijns boedels daaruit niet is op te maken, of alle of eenige van zijne boeken, aanteekeningen of papieren verborgen, verduisterd of ter kwader trouw achtergehouden of vernietigd heeft.

Art. 4. Bedriegelijke bankbreuk wordt met gewone tuchthuisstraf gestraft.

Art. 5. Met gewone tuchthuisstraf wordt gestraft die, met het oogmerk om den schuldige aan bedriegelijke bankbreuk te bevoordeelen, of diens schuldeischers te benadeelen, heeft medegewerkt om de roerende of onroerende goederen van den schuldige geheel of gedeeltelijk te verduisteren of aan diens boedel te onttrekken, alsmede hij, die niet bestaande schuldvorderingen ten diens laste heeft voorgewend en bij de verificatie der schuldvorderingen volhard heeft om dezelve als opregt en deugdelijk te doen gelden.

Art. 6. Met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot drie jaren wordt gestraft die bij regterlijk vonnis in staat van kennelijk onvermogen is verklaard, en zich bevindt in een of meerdere der gevallen onder n°. 1, 2, 3 en 4 van art. 3 vermeld.

Art. 7. Die bij regterlijk vonnis in staat van faillissement

DE HARMONIE TE GRONINGEN

of van kennelijk onvermogen verklaard is, wordt, telken male dat hij in de gevallen waarin de verpligting daartoe bij de wet hem is opgelegd, ofschoon behoorlijk geroepen, opzettelijk niet in persoon tot het geven van inlichtingen is verschenen, of, verschenen zijnde, zich opzettelijk aan het geven der gevorderde inlichtingen heeft onttrokken, met correctionnele gevangenisstraf van ten langste twee maanden gestraft.

Art. 8. Met correctionnele gevangenisstraf van veertien dagen tot zes maanden wordt gestraft die bij regterlijk vonnis in staat van faillissement is verklaard, indien hij

1°. eene der bepalingen van art. 765 van het Wetboek van Koophandel niet heeft opgevolgd;

2°. zonder dat van kwade trouw blijkt, geene of geene zoodanig ingerigte boeken heeft gehouden, dat de ware staat zijns boedels daaruit is op te maken.

Art. 9. Met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot drie jaren wordt gestraft die, surseance van betaling verzocht hebbende, ter kwader trouw, in strijd met eene der bepalingen van de artt. 916 en 917 van het Wetboek van Koophandel heeft gehandeld.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 23.]

XXIIste TITEL.

Van wanbedrijven tot den handel en de nijverheid betrekkelijk, van speelbanken of dobbelhuizen en loterijen.

Art. 1. Die bij openbare verkoopingen, verhuringen, verpachtingen of aanbestedingen, van welken aard ook, door feitelijkheden, bedreiging, giften of beloften, of door bedriegelijke middelen, de vrijheid van bieden of aannemen heeft verhinderd, of de bieders of aannemers heeft teruggehouden, wordt met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van niet minder dan vijftig gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Art. 2. Werkmeesters, fabrikanten of aannemers, die, ten gevolge van zamenspanning, het loon hunner werklieden, tegen de billijkheid aan, hebben verminderd, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van niet minder dan vijftig gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft.

Het loon wordt geacht tegen de billijkheid aan te zijn verminderd, indien het, volgens plaatselijke of algemeene gewoonten, niet meer aan het werk geëvenredigd is, in verband tot de behoeften der werklieden op de plaats waar zij verpligt zijn verblijf te houden.

Art. 3. Met vermindering van loon wordt gelijkgesteld de verlenging van den tijd tot dagelijkschen arbeid, zonder genoegzame verhooging van loon, indien daardoor eene onevenredigheid, als in het tweede lid van het voorgaand artikel aangewezen, is te weeg gebragt.

Art. 4. Die, ten gevolge van zamenspanning, hun werk hebben gestaakt, of het te werk komen of blijven van anderen, hetzij in het geheel, hetzij vóór of na zekeren tijd, verboden of verhinderd hebben, ten einde de werkmeesters, fabrikanten of aannemers tot verhooging van loon of het toestaan van andere voorwaarden te dwingen, worden met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden gestraft.

Die straf is van ten langste een jaar voor hen, die zich daarbij als hoofden of aanvoerders hebben gedragen.

Art. 5. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van niet minder dan vijftig gulden worden gestraft:

1°. die speelbanken of dobbelhuizen hebben aangelegd of gehouden, of in zoodanige ondernemingen hebben deelgenomen;

2°. die bij speelbanken of in dobbelhuizen als bankiers of opzigters over het spel zijn werkzaam geweest;

3°. die tot het houden van speelbanken of dobbelhuizen, des bewust, eene plaats hebben verstrekt.

Indien de speelbanken of dobbelhuizen in het geheim gehouden zijn, wordt correctionnele gevangenisstraf van eene tot zes maanden en geldboete van niet minder dan honderd gulden opgelegd.

Art. 6. Met geldboete van vijf en twintig tot duizend gulden worden gestraft die loterijen, van welken aard en onder welken naam ook, hebben aangelegd of gehouden.

Hiervan zijn uitgezonderd loterijen van slagtvee, meubelen, boeken, liefhebberijen, zijden of andere stoffen, kleederen of dergelijke voorwerpen, te zamen beneden de waarde van honderd gulden, voor zooverre daartoe door de plaatselijke besturen vergunning is verleend; alsmede loterijen van dergelijke goederen boven de waarde van honderd gulden, waartoe de bewilliging des Konings is verkregen, en negotiatien met uitgeloofde premien, onder gelijke bewilliging.

Art. 7. Met geldboete van vijf en twintig tot twee honderd gulden worden gestraft die ongeoorloofde of buitenlandsche loterijen hebben aangekondigd, loten voor dezelve uitgegeven, gelden ingezameld of berigten van dezelve opzettelijk verspreid hebben.

Geldleeningen van buitenlandsche Staten, bij wijze van of met bijvoeging eener loterij aangegaan, zijn hieronder niet begrepen.

Art. 8. Drukkers en uitgevers van dagbladen of andere dergelijke geschriften, die daarin, des bewust, aankondigingen en berigten, als in het voorgaand artikel zijn vermeld, hebben opgenomen, worden met geldboete van tien tot honderd gulden gestraft.

Art. 9. In de gevallen, bij de artt. 5, 6 en 7 voorzien, worden de aan de speelbank, het dobbelhuis, de loterij of de schuldigen te dier zake vervallen gelden door den regter verbeurd verklaard.

Van de werktuigen en toestellen, welke tot het spel of de loterij gediend hebben, wordt de verbeurdverklaring door den regter bevolen, ook dan, wanneer de beklaagde niet wordt veroordeeld.

Art. 10. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste drie maanden en geldboete van honderd tot duizend gulden, worden gestraft die, zonder de daartoe vereischte vergunning of aanstelling te hebben verkregen, banken van leening of pandjeshuizen hebben opgerigt of gehouden, of zich als inbrengers bij zoodanige inrigtingen hebben gedragen.

Art. 11. Met geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden worden gestraft:

1°. bestuurders en commissarissen van naamlooze vennootschappen van koophandel, zonder de bewilliging des Konings tot stand gebragt;

2°. bestuurders van naamlooze vennootschappen, die opzettelijk de bepalingen en voorwaarden, waaronder de bewilliging des Konings verkregen was, of eene der bepalingen, vervat in het derde lid van art. 36 en in de artt 41, 47 en 54 van het Wetboek van Koophandel, hebben overtreden.

Deze bepaling is mede op de commissarissen dier vennootschappen toepasselijk, voor zooverre de uitvoering of de zorg voor de nakoming van eene of andere dier bepalingen in het bijzonder aan hen bij de akte van oprigting is opgedragen.

Art. 12. Die hier te lande een agentschap van eene buitenlandsche, door den Koning niet bewilligde, naamlooze vennootschap van koophandel heeft aangekondigd, aandeelen voor dezelve heeft uitgegeven, gelden ingezameld of op eenige andere wijze als agent van dezelve zich heeft gedragen of is werkzaam geweest, wordt met geldboete van niet minder dan vijf honderd gulden gestraft.

Drukkers en uitgevers van dagbladen of andere dergelijke geschriften, die daarin, des bewust, eenige aankondiging, zoodanige buitenlandsche vennootschap betreffende, hebben gedaan, worden met geldboete van tien tot honderd gulden gestraft.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 24.]

XXIIIste TITEL.

Van het opruijen tot misdaden en wanbedrijven, en tot ongehoorzaamheid aan de Grondwet, de wetten, en het openbaar gezag.

Art 1. Die, door redevoeringen, aanspraken, gesprekken, kreeten of gezangen, in het openbaar gehouden of aangeheven, of door het vervaardigen, verkoopen, verspreiden, uitvaardigen of aanplakken van al of niet in druk vervatte geschriften, met opzet tot het begaan van eene misdaad heeft opgeruid, wordt met correctionnele gevangenisstraf van drie maanden tot drie jaren en geldboete van vijftig tot twee duizend gulden gestraft, en kan voor den tijd van vijf jaren worden geschorst in de bevoegdheid om eenige ambten, posten of bedieningen te bekleeden, in de uitoefening van het stem- en kiesregt, en van alle andere staatsburgerlijke regten.

Art. 2. Die, op gelijke wijze als in het voorgaand artikel is uitgedrukt, tot het begaan van een wanbedrijf heeft opgeruid, wordt met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van vijf en twintig tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft; kunnende echter de schuldige nimmer tot eene hoogere gevangenisstraf worden veroordeeld dan tot die, welke tegen het wanbedrijf, waartoe hij heeft opgeruid, is bedreigd.

Art. 3. Indien de opruijing, in de beide voorgaande artikelen vermeld, door de misdaad of het wanbedrijf, of door eene strafbare poging daartoe, is gevolgd, wordt de opruijer gestraft met de straf tegen de misdaad, het wanbedrijf of de poging bedreigd.

Art. 4. Die, op gelijke wijze als in art. 1 is omschreven, met opzet de waardigheid of het gezag van den Koning van de regerende Koningin of van den regent, of de regten van het Koninklijk stamhuis heeft aangerand, haat of minachting ten aanzien der regering of van openbare gestelde magten getracht heeft te verwekken, of tot ongehoorzaamheid aan de Grondwet, aan eenige wet of wettelijke verordening heeft opgeruid, wordt gestraft met correctionnele gevangenisstraf van eene maand tot twee jaren en geldboete van honderd tot twee duizend gulden.

Art. 5. Indien de daden, in de artt. 1, 2 en 4 vermeld, door ambtenaren zijn gepleegd, levert dit eene verzwarende omstandigheid op, waarbij de regter bevoegd is om de bedreigde straffen met een derde te verhoogen.

Art. 6. Indien de daden in artt. 1, 2 en 4 vermeld hebben plaats gehad door middel van dagbladen of andere in druk vervatte geschriften, worden de drukkers, uitgevers, verkoopers en verspreiders, die met opzet hebben gehandeld, met gelijke straffen als tegen de schrijvers bedreigd zijn gestraft.

Dezelfde straffen worden mede op de drukkers en uitgevers toegepast, indien de schrijvers onbekend zijn, ten ware zij op de eerste aanmaning van den regter ten genoege van denzelven mogten hebben aangewezen wie de schrijvers zijn, zoodat deze, indien zij nog in leven zijn, in regten betrokken kunnen worden, en zij zelven daarenboven zonder opzet hebben gehandeld.

Ingeval van herhaling van dit wanbedrijf, kan hun voor den tijd van zes maanden tot twee jaren worden verboden om eenig letterwerk te drukken, uit te geven of te verkoopen

De bepaling van art. 15 van den Zeventienden Titel van dit Boek is ten deze mede van toepassing.

Art. 7. De bepalingen der voorgaande artikelen van dezen titel zijn mede op hen toepasselijk, die met opzet in vreemde dagbladen of geschriften artikelen, aldaar omschreven, hebben doen plaatsen, of zoodanige daarin geplaatste artikelen binnen het Rijk hebben verspreid.

Art. 8. Met correctionnele gevangenisstraf van ten langste een jaar en geldboete van vijf en twintig tot duizend gulden, te zamen of afzonderlijk, wordt gestraft die in het openbaar:

1°. oproerkreeten heeft geuit;
2°. door het openbaar gezag verboden vereenigingsteekenen heeft gedragen;
3°. teekeningen, prenten of zinnebeelden, gevaarlijk voor de openbare rust, des bewust, heeft uitgedeeld, ten toon of te koop gesteld.

Art. 9. Van de geschriften en voorwerpen, in de artt. 1, 6, 7 en 8 vermeld, wordt de vernietiging door den regter bevolen.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 25.]

IIIde BOEK.

EENIGE TITEL.

Van overtredingen en derzelver straffen.

Art. 1. Met geldboete van niet meer dan drie gulden wordt gestraft:

1°. het verzuim dat de op de wegen gedane op- of uitgravingen of geplaatste voorwerpen behoorlijk verlicht en van de gebruikelijke teekenen voorzien zijn;
2°. het plaatsen van voorwerpen bij, tegen of op gebouwen, met gevaar voor de veiligheid;
3o. die eenen hond, welken hij bij zich had, niet heeft weêrhouden, toen deze op iemand aanviel.

Art. 2. Met gevangenisstraf van ten langste drie dagen, of geldboete van niet meer dan vijf gulden, wordt gestraft:

1°. het nederwerpen of plaatsen op de wegen van voorwerpen, welke door hunnen val of uitwaseming nadeel kunnen doen;
2°. die uit onvoorzigtigheid vuurwerken, water, sneeuw of vuilnis tegen iemand, of zoodanige voorwerpen, of ook harde ligchamen, in, op of tegen eens anderen rijtuigen, paarden of andere goederen heeft geworpen, waardoor nadeel kan worden veroorzaakt;
3°. die, zonder daartoe geregtigd te zijn, over eens anderen bezaaide of toegemaakte akkers of velden, door weiden of door landen tot den hooibouw bestemd, of door tuinen, boomgaarden, akkers of velden met rijpe of rijpende veld- of boomvruchten bezet, zelfs wanneer die reeds van den grond of van de boomen waren afgescheiden, zijnen weg heeft genomen;
4°. het laten loopen van pluimgedierte in of op eens anderen veld, akker, tuin of erf, indien daardoor schade aan de veld- of tuinvruchten is veroorzaakt;
5°. het zwemmen of baden in het openbaar, in steden of dorpen of langs de wegen, buiten de plaatsen daartoe door het plaatselijk bestuur aangewezen.

Art. 3. Met gevangenisstraf van ten langste drie dagen wordt gestraft:

1°. het geheel of gedeeltelijk afscheuren of onleesbaar maken van stukken, welke op last van eenig openbaar gezag openlijk zijn aangeplakt;
2°. die zich wederregtelijk in het bezit heeft gesteld van een gedeelte van den weg of van gemeente- of markengronden.

Art. 4. De daden, in de drie voorgaande artikelen genoemd, worden, ingeval de dader gedurende het laatste jaar voor eene onder hetzelfde nummer vallende overtreding veroordeeld is geweest, of daarvoor vrijwillig de geldboete heeft betaald, gestraft:

die in art. 1, met geldboete van niet meer dan zeven gulden;
die in art. 2 met gevangenisstraf van ten langste vijf dagen en geldboete van niet meer dan tien gulden, te zamen of afzonderlijk;
die in art. 3, met gevangenisstraf van ten langste vijf dagen.

Art. 5. Met geldboete van drie tot tien gulden wordt gestraft:

1°. het op den weg of op onafgesloten erven laten liggen van wapenen of andere voorwerpen, geschikt tot het plegen van gewelddadigheden tegen personen of goederen;

2°. de verhindering in den vrijen of veiligen doortogt langs de wegen, vaarten of kanalen door wederregtelijk gedane op- of uitgravingen of plaatsing van voorwerpen;

3°. de nalatigheid van logementhouders of herbergiers in het houden van registers of in het vertoonen van dezelve aan de bevoegde magt, of in het daarin onverwijld en zonder eenige tusschenruimte inschrijven van den naam, de woonplaats en de dagen van aankomst en vertrek van ieder die bij hen overnacht heeft;

4°. die, zonder verlof van het plaatselijk bestuur, in herbergen of op wegen loterij- of andere hazardspelen gehouden of de gelegenheid daartoe opengesteld heeft, of vertooningen heeft gegeven;

5°. de weigering zonder wettige redenen om onvervalschte en onverminkte muntspecien van het Koningrijk tegen derzelver wettigen koers aan te nemen;

6°. die in eene akte, contract of openbare aankondiging zich, buiten de gevallen dat zulks onvermijdelijk was, van berekeningen of benamingen bediend heeft, niet overeenkomstig het Nederlandsch munt-, maten- en gewigten-stelsel;

7°. de nalatigheid in het tijdig waarschuwen der voorbijgangers bij het ophijschen, aflaten of afwerpen van goederen, of bij het bouwen of afbreken, indien daaruit gevaar voor hen kan ontstaan;

8°. het laten losloopen van trek- of lastdieren op de wegen zonder behoorlijk geleide;

9°. het dooden of verwonden van eens anderen dier, door schuld of verzuim van inachtneming van eenige wet of wettelijke verordening.

Art. 6. Met gevangenisstraf van ten langste vijf dagen, of geldboete van drie tot vijftien gulden, wordt gestraft:

1°. de geleider of bestuurder van trek- of lastdieren, of van rij- of voertuigen, met welke dieren ook bespannen, die zich te ver verwijderd heeft om bij de hand te zijn om deze te geleiden of te besturen;

2°. de nalatigheid in het herstellen of afbreken van gebouwen of gedeelten daarvan op aanzegging van de bevoegde magt;

3°. de nalatigheid in het onderhouden, herstellen of vegen van ovens, schoorsteenen of stookplaatsen.

Art. 7. Met gevangenisstraf van ten langste vijf dagen, of geldboete van vijf tot twintig gulden, wordt gestraft:

1°. baldadigheid op of aan den weg tegen personen of goederen op welke wijze ook gepleegd;

2°. die, zonder daartoe uitgetergd te zijn, scheldwoorden tegen iemand geuit heeft;

3°. verregaande in het openbaar gepleegde mishandeling van een dier;

4°. het zingen van onzedelijke liedjes in het openbaar;

5°. buren- of nachtgerucht, waardoor de rust der ingezetenen wordt gestoord.

Art. 8. De daden, in de drie voorgaande artikelen genoemd, worden, ingeval de dader gedurende het laatste jaar voor eene onder hetzelfde nummer vallende overtreding veroordeeld is geweest, of daarvoor vrijwillig de geldboete betaald heeft, gestraft:

die in art. 5, met geldboete van zeven tot twintig gulden;

die in art. 6, met gevangenisstraf van drie tot vijf dagen en geldboete van zeven tot vijf en twintig gulden, te zamen of afzonderlijk;

die in art. 7, met gevangenisstraf van vier tot zes dagen.

Art. 9. Met gevangenisstraf van drie tot vijf dagen, of geldboete van tien tot dertig gulden, worden gestraft:

1°. goud- en zilversmeden of kasthouders, horologiemakers, uitdragers, opkoopers van oud ijzer, lood en dergelijke zaken, die geene registers, of daarin geene aanteekening hebben gehouden van eenige door hen gekochte goederen, of daarbij den koopprijs of de namen of woonplaatsen der verkoopers niet hebben vermeld;

2°. die krankzinnigen, voor zich zelven of anderen gevaarlijk, welke aan hunne zorg waren toevertrouwd, zonder opzigt hebben gelaten;

3°. die gevaarlijke, kwaadaardige of wilde beesten hebben laten losloopen;

4°. ontuchtige vrouwen, die personen op den weg hebben aangehouden;

5°. die hun werk maken van voorspellen, waarzeggen of het uitleggen van droomen;

6°. die vervalschte, doch voor de gezondheid onschadelijke of bedorven eet- of drinkwaren hebben verkocht of te koop gesteld;

7°. die paarden, runderen of ander vee hebben geleid of laten loopen door eens anderen tuinen, boomgaarden, houtgewas of weiden, of over zijne akkers of velden, welke bezaaid of toegemaakt of met rijpe of rijpende vruchten bezet waren, zelfs wanneer die vruchten van den grond reeds waren afgescheiden.

Art. 10. Met gevangenisstraf van drie tot vijf dagen wordt gestraft:

1°. die een hond op iemand heeft aangehitst;

2°. die opzettelijk vuurwerken, water, sneeuw of vuilnis tegen iemand, of zoodanige voorwerpen of ook harde ligchamen in, op of tegen eens anderen rijtuigen, paarden of andere goederen heeft geworpen, waardoor nadeel kon worden veroorzaakt;

3°. die door dronkenschap in het openbaar tot ergerlijke tooneelen heeft aanleiding gegeven;

4°. die zich naakt, of op eene voor de goede zeden aanstootelijke wijze gekleed, in het openbaar heeft vertoond.

Art. 11. De daden, in de beide voorgaande artikelen genoemd, worden, ingeval de dader gedurende het laatste jaar voor eene onder hetzelfde nummer vallende overtreding veroordeeld is geweest, gestraft:

die in art. 9, met gevangenisstraf van vier tot zes dagen en geldboete van twintig tot vijftig gulden, te zamen of afzonderlijk;

die in art. 10, met gevangenisstraf van vier tot zes dagen.

Art. 12. Met gevangenisstraf van ten minste drie dagen, of geldboete van vijf en twintig tot zestig gulden, wordt gestraft:

1°. de weigering om in zijne woning toe te laten die ingevolge de wet bevoegd zijn dezelve binnen te treden;

2°. het doen van collecten aan de huizen zonder verlof der bevoegde magt;

3°. de fabrikant, koopman, winkelier en ieder die eenig handwerk uitoefent, die gebruik heeft gemaakt van, of in zijne pakhuizen, winkels, werkplaatsen, handelhuizen, in hallen, op markten of andere verkoopplaatsen heeft voorhanden gehad andere dan bij de wet vastgestelde of ongeijkte of niet op den daartoe bestemden tijd herijkte maten of gewigten, of wel die valsche maten, gewigten, schalen, balansen of unsters op de genoemde plaatsen heeft voorhanden gehad;

4°. die, zonder de bij de wet gevorderde toestemming, zijnen voor- of geslachtnaam veranderd of eenen anderen daarbij gevoegd heeft;

5°. het vervaardigen, verkoopen, te koop stellen of dragen van vergiftigde of verborgen wapenen, als windroeren, stokdegens en dergelijke,

6°. bedreigingen, zonder bevel, aanmaning of verzoek gedaan, niet vallende in de termen van art. 4 van den XIVden Titel van het IIde Boek;

7o. die, ofschoon daartoe in staat, nalatig is gebleven om de van hem door de bevoegde magt gevorderde dienst of bijstand te verleenen, in geval van geweld, oproer, plundering, brand, schipbreuk, overstrooming of anderen nood;

8o. die, in een of ander der in het voorgaand nummer aangewezen gevallen, geweigerd heeft om zich op aanmaning van de bevoegde magt te verwijderen;

9°. die zich aan de betaling van verschuldigde weg-, sluis-, brug- of andere dergelijke gelden opzettelijk heeft onttrokken;

10°. die, zonder daartoe geregtigd te zijn, aarde of zand heeft weggehaald, hout heeft gesprokkeld, gras gesneden of geplukt, aard-akers uitgegraven, eikels, dennen-appels of afgevallen bladeren heeft weggenomen, zich den afval van den oogst heeft toegeëigend, of vruchten geplukt en die terstond opgegeten heeft of heeft laten opeten, mits een en ander zonder gewelddadigheid tegen personen of goederen gepleegd zij.

Art. 13. De daden in het voorgaand artikel genoemd, worden met gevangenisstraf van ten minste vijf dagen en geldboete van niet minder dan dertig gulden, te zamen of afzonderlijk, gestraft, ingeval de dader gedurende het laatste jaar voor eene onder hetzelfde nommer vallende overtreding is veroordeeld geweest.

Art. 14. Met gevangenisstraf van ten minste vijf dagen en geldboete van niet minder dan dertig gulden, te zamen of afzonderlijk, worden gestraft de daden, vermeld in art. 7 n°. 2, en in art. 12 n°. 6, indien zij tegen eenen ambtenaar in of ter zake van de uitoefening zijner ambtsbetrekking gepleegd zijn.

Die straffen worden altijd te zamen uitgesproken, ingeval de dader gedurende het laatste jaar voor eene soortgelijke overtreding is veroordeeld geweest.

Art. 15. Met de overtredingen genoemd in art. 2 n°. 5, art. 3 n°. 1, art. 9 n°. 6 en art. 12 n°. 2, wordt de poging daartoe gelijkgesteld.

Art. 16. De regter beveelt de verbeurdverklaring
van de voorwerpen, in art. 9 n°. 6 aangeduid, voor zooverre die nog aan de schuldigen toebehooren;
van de beesten, in art. 9 no. 3 aangewezen, in geval van veroordeeling wegens herhaling;
van de voorwerpen, in art. 12 n°. 3 en 5 genoemd, ook dan wanneer de beklaagde niet wordt veroordeeld.

Van de toestellen, die de schuldigen tot het plegen der overtredingen, aangeduid in art. 9 n°. 5, hebben gebruikt of voorhanden gehad, wordt de vernietiging door den regter bevolen.

In de gevallen van art. 1 n°. 1 en 2, art. 2 n°. 1, art. 3 n°. 2, art. 5 no. 1 en 2 en art. 6 n°. 2 en 3, beveelt de regter, voor zooverre daartoe nog termen aanwezig zijn, dat door de schuldigen, binnen eenen door hem te bepalen tijd, het verzuimde uitgevoerd en het wederregtelijk gebouwde, geplaatste of geplante weggeruimd worde, met de verklaring dat zulks, indien zij in gebreke zijn gebleven aan dat bevel te voldoen, op hunne kosten door het administratief gezag zal kunnen geschieden.

Art. 17. Onder *wegen* worden in dezen titel mede begrepen alle straten, stegen, grachten, pleinen, markten en alle andere dergelijke voor het publiek toegankelijk gestelde doorgangen.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 26.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De onderscheidene wets-ontwerpen, welke bij deze aan de Staten-Generaal ter overweging worden aangeboden, maken, met het reeds aangenomen Eerste Boek, het geheele Wetboek van Strafregt uit, hetwelk volgens art. 161 der Grondwet moet worden ingevoerd.

Wanneer deze ontwerpen door de Staten-Generaal zullen zijn aangenomen, zal door de Regering ter geschikter tijd een wetsontwerp, de wijze van invoering van het Wetboek van Strafregt regelende, aan de Kamer worden ingediend. Eene zoodanige wet moet als een volstrekt vereischte worden beschouwd, wil men niet nog voor eene reeks van jaren, welke voor het in gereedheid brengen van nieuwe strafgevangenissen wordt gevorderd, van het genot eener betere strafwetgeving, dan die welke ons thans beheerscht, afzien. Bij die wet stelt zij zich voor, om alles wat van transitoiren aard is, te bepalen, en daarin dan ook de wetten en verordeningen op te geven, welke door het wetboek worden afgeschaft, terwijl zij van oordeel is dat een en ander eene min geschikte plaats in het wetboek zelf zou vinden.

TWEEDE BOEK.

Bij het ontwerp van dit boek kan de Regering niet wel anders, dan zich tot de aanwijzing van enkele gezigtspunten en de toelichting van eenige weinige voorschriften bepalen, wil zij niet als van zelve in het schrijven van eene breedvoerige verhandeling daarover vervallen, iets hetwelk zij als onnoodig mag veronderstellen en als geheel oneigenlijk voor eene memorie van toelichting meent te moeten houden. De meeste bepalingen kunnen, naar zij vermeent, geacht worden zich zelve genoegzaam toe te lichten, waartoe ook de overal beoogde, en, zoo zij hoopt, bereikte duidelijkheid van redactie moge bijdragen, blijvende zij bereid, om, wanneer dit wegens het eene of andere punt verlangd mogt worden, de noodige inlichtingen te geven.

Onderscheidene bepalingen van het nog hier in kracht zijnde Fransche Wetboek van Strafregt, van de daarin in Frankrijk gebragte veranderingen en van andere buitenlandsche wetboeken zijn, dikwijls met eenige verandering, in dit ontwerp opgenomen, en in het algemeen heeft men op het hier te lande en elders bestaande acht gegeven, geraadpleegd de beste schriften hier en elders over ieder onderwerp uitgekomen, en niet uit het oog verloren wat eigen ondervinding en die van anderen als meer of min aanbevelenswaardig hebben doen kennen, en zooveel mogelijk alles in het werk gesteld om zich de uitkomsten daarvan bij de zamenstelling van dit ontwerp ten nutte te maken.

Het onderzoek naar het al of niet noodzakelijke of verkieslijke om in dit ontwerp ook datgene op te nemen, wat thans bij bijzondere wetten is geregeld, en waarbij strafbedreigingen plaats hebben, heeft bij de Regering telkens een punt van gezette overweging uitgemaakt, en meerendeels heeft men gemeend zich daarvan te moeten onthouden. Het waren vooral twee redenen, die in de meeste gevallen tot zoodanig besluit geleid hebben; de ongeschiktheid namelijk om zoodanige wetten in derzelver geheel in het wetboek te plaatsen, en de meer veelvuldige veranderingen en aanvullingen, welke deze wetten telkens vereischen.

Wat het eerste punt aangaat, zoo is de Regering van oordeel, dat het wetboek sleehts de misdrijven en enkele zaken, daartoe in onmiddellijk verband staande, kan omschrijven, maar buiten zijne eigenaardige grenzen zou gaan door reglementaire en andere voorschriften omtrent zaken en regten te geven, welke het onmiddellijke verband met de te straffen daad missen. Hieruit zou dikwijls moeten voortvloeijen, dat, al werden zoodanige misdrijven in het wetboek opgenomen als thans alleen bij bijzondere wetten zijn bedreigd, deze wetten toch altijd voor een gedeelte zouden moeten blijven bestaan, met dit nadeelig gevolg dat één onderwerp in twee verschillende wetten gedeeltelijk behandeld, en in beide onvolledig zou geregeld zijn.

Ten opzigte van het tweede punt merkt men op, dat het wetboek, schoon daarin later bij afzonderlijke wetten veranderingen kunnen worden gebragt, echter zooveel mogelijk van meer blijvenden en vasten aard dient te zijn, en dat de op speciale onderwerpen afzonderlijk uitgevaardigde strafwetten veelal op omstandigheden gegrond zijn, die van meer voorbijgaanden of veranderlijken aard zijn, en daardoor niet zelden zelve veranderingen of aanvullingen vereischen. Het gevolg zou dus bij de opneming in het wetboek geen ander kunnen zijn, dan dat of het wetboek spoedig aan gedeeltelijke herziening zou moeten worden onderworpen òf dat weldra weder nieuwe afzonderlijke wetten zouden moeten regelen, wat gedurende eenigen weinigen tijd een onderwerp van het Strafwetboek had uitgemaakt, òf eindelijk dat men welligt geneigd zou zijn om zich met het behoud van weinig doelmatige of met den tijd ongenoegzaam bevondene strafbepalingen te vergenoegen, omdat het wetboek die eenmaal had voorgeschreven.

Wat den vorm betreft van dit Tweede Boek, zoo heeft men zich van eene stelselmatige indeeling, als, van misdrijven tegen inen uitwendige veiligheid van den Staat, tegen bijzondere perso-

HARMONIE TE GRONINGEN

men, tegen goederen en daarmede in verband staande onderverdeelingen, onthouden, daar, hoezeer dergelijke afdeelingen ook, bij eene eerste beschouwing, tot eene geregelde, geleidelijke en duidelijke behandeling, en tot eene juiste onderscheiding van onderwerpen zich schijnen aan te bevelen, de bewerking zelve van het ontwerp overtuigend heeft doen zien, dat het onmogelijk is om daarbij de grenzen der eerst gemaakte verdeelingen niet telkens te overschrijden, gelijk dan ook de Fransche Code Pénal het bewijs daarvan allerwege aanbiedt.

Men heeft daarom in de drie en twintig titels zooveel mogelijk de ongelijksoortige misdrijven gescheiden, en in één en denzelfden titel slechts datgene behandeld, hetwelk meer naauw aan elkander verwant is, waarbij het intusschen, na het boven aangemerkte, onnoodig zal zijn te voegen, dat men ook tusschen deze afscheidingen en bijeenvoegingen niet altijd de juiste grenzen met gestrengheid heeft kunnen bewaren.

Had men zulks willen doen, dan zouden er welligt titels zijn geweest, slechts uit één enkel artikel bestaande; vele artikelen zouden gesplitst en gedeeltelijk naar dezen, gedeeltelijk naar genen titel hebben moeten worden overgebragt, of wel meestal, hetgeen natuurlijk het minst van allen in aanmerking kon komen, in verschillende titels hebben moeten worden herhaald, als tot verschillende onderwerpen te gelijk geheel betrekking hebbende, òf van verschillende standpunten te beschouwen zijnde.

Daartoe behooren bij voorbeeld vele bepalingen, vooral van den Isten Titel, die tevens misdrijven zijn van ambtenaren in de uitoefening hunner bediening begaan, en die, uit dat oogpunt beschouwd, in den IXden Titel zouden hebben dienen te worden opgenomen; art. 13 van den IXden Titel, een misdrijf bevattende van ambtenaren en tevens bedrog of misbruik van vertrouwen opleverende; art. 3 van den XVden Titel, betreffende de wegvoering van minderjarigen en tevens een misdrijf zijnde tegen de zeden; art. 20 van den XXsten Titel, handelende van bedrog of misbruik van vertrouwen en tevens een misdrijf zijnde betrekkelijk de nijverheid; art 5 van den XXIIsten Titel, hetwelk te gelijker tijd een misdrijf is tegen de zeden, enz. Hiertoe zijn voorts te brengen eene menigte definitien van zaken, die tot vele titels behooren, en die men zooveel mogelijk in den Isten Titel, waarin van het onderwerp melding voorkomt, heeft opgenomen. In het algemeen mag hier nog worden bijgevoegd, dat aan zoodanige meer wetenschappelijke en gezuiverde indeelingen te minder behoeft gehecht te worden, vermits die toch in wezenlijkheid zonder eenig belangrijk practisch nut zijn. Hij, die geroepen is om de wet uit te voeren of toe te passen, moet toch altijd, om meer dan ééne reden, volstrekt verondersteld worden, zich met dezelve in haar geheel te hebben bekend gemaakt.

Slechts enkele titels, waarin het meer uiteenloopende der onderwerpen, die zij bevatten, nogtans geene indeeling in afzonderlijke titels gedoogde, zijn in verschillende afdeelingen gesplitst.

Het beginsel, hetwelk ook bij onderscheidene bepalingen van het Eerste Boek gevolgd is, om aan den regter zooveel ruimte te geven bij het toepassen der straffen, als de openbare veiligheid en het algemeen belang toelieten, is ook bij dit wetboek in het oog gehouden, vooral bij die misdrijven, welke zich uit derzelver aard onder de meest verschillende gedaanten, waarmede de strafschuldigheid van den dader in verband staat, kunnen voordoen.

Even als reeds in het Eerste Boek de poging minder zwaar gestraft wordt dan de daad, ofschoon de toevallige omstandigheid, die de uitvoering heeft doen missen, de strafwaardigheid van den dader op zich zelve niet kan verminderen, en even als met het daar als eene verzachtende omstandigheid heeft aangemerkt, dat er slechts gering nadeel door de daad is toegebragt, al is dit ook in geenen deele aan de bedoelingen van den dader toe te schrijven, zoo heeft men het ook bij dit boek daàr, waar de aard van het onderwerp en de in elk geval en bij iedere uitkomst noodwendig te bedreigen straf zoodanige onderscheiding toelieten, als eene voor den dader gunstige omstandigheid aangemerkt, indien zijne daad geene nadeelige gevolgen had te weeg gebragt, en tegen hem de aan de zwaarte van het misdrijf geevenredigde straf slechts dan bedreigd, wanneer het nadeel werkelijk geleden was.

Men heeft zich, bij het strafbaar stellen van den eigenlijken dader, van de afzonderlijke vermelding van hem, die eene strafbare daad door anderen doet verrigten, onthouden, nadat door de algemeene bepaling van art. 2, Titel IV, Boek I, hierin bereids voorzien was.

Bij enkele misdrijven, waarbij de medewerking niet wel anders denkbaar is, dan door het plegen derzelve op eene indirecte wijze, of waar het feit zelf het bewijs levert dat de dader en de medewerker geheel op ééne lijn staan, heeft men beide gelijk strafbaar gesteld. Onder zoodanige omstandigheden is toch de strafschuldigheid van beiden gelijk, en regtvaardigt alzoo deze uitzondering op de gewone regelen der medepligtigheid. Tot voorbeeld kunnen hier, onder anderen, strekken art. 21 van den Isten Titel en art. 16 van den Xden Titel.

Ten opzigte van de bij dit boek gevolgde redactie, meent de Regering te moeten opmerken, dat zij, zooveel als de taal dit toeliet, en zich geene bijzondere redenen daartegen verzetteden, de straf tegen het misdrijf en niet tegen den dader heeft bedreigd. Ook de Code Pénal doet dit meermalen, zoo als onder anderen de artt. 86, 87, 91, 162, 187, 212, 223, 224, 230, 253, 287, 401, 413, 414, 415, 421, 436, 440, 451, 458 aanwijzen; en deze, aan het taalgebruik geheel eigen geworden, en daarenboven bekortende wijze van uitdrukking is tevens het meest overeenkomstig met de redactie der algemeene bepalingen van het Eerste Boek: men zie art. 3, titel I; artt. 2, 3, 4 en 5, Titel III; art. 2, 4, 5 en 6, Titel IV; artt. 14 en 16 alinea 2, Titel V; artt. 1 en 4 alinea 2, 5 en 7, Titel VI. Men vertrouwt daarom door deze redactie de overeenstemming tusschen het Eerste en Tweede Boek te hebben bevorderd. Dikwijls echter liet de taal niet wel toe om het misdrijf en niet den dader te bedreigen, hetzij omdat het misdrijf niet met weinige woorden was aan te duiden, en de omschrijving groote onduidelijkheid en gedrongenheid ten gevolge zou hebben gehad, waarvan, onder vele anderen, art. 10, Titel I, tot voorbeeld kan strekken, hetzij omdat in de wet eene definitie van den *dader*, en niet van de *daad* was gegeven, in welk geval het eenigzins vreemd zou klinken, om bij hetzelfde onderwerp twee verschillende wijzen van redactie te bezigen, waardoor de strafbedreiging en de definitie het onmiskenbaar wenschelijk verband zouden missen. Dit zou onder anderen het geval geweest zijn met art. 5 Titel III, indien men daar het *misdrijf* bedreigd had nadat men in het voorgaand artikel niet van *landlooperij*, maar van den *landlooper* eene omschrijving had gegeven, tot welke keuze in de zaak alle aanleiding scheen te zijn. Bij het onmiddellijk daarop volgende misdrijf, waarvan geene definitie werd opgenomen, bestond zoodanige noodzakelijkheid niet, waarom men daar tot de andere redactie kon terugkeeren.

Zoo dikwijls men nu den *dader* bedreigd heeft, is de daad in den verleden tijd en de straf in den tegenwoordigen gesteld. Men heeft het voor eene min naauwkeurige wijze van uitdrukking gehouden, om de daad in den tegenwoordigen tijd te stellen, omdat geene straf wordt opgelegd op het oogenblik dat de daad of de poging plaats heeft, maar nadat die volbragt is. Stelt men dus den dader in de wet als *handelende* en niet als *gehandeld hebbende* voor, dan zou, om naauwkeurig te zijn, de straf in den toekomenden tijd dienen gesteld te worden, en dit heeft men als minder overeenkomende met het stellige van den wettelijken stijl willen vermijden. — De van deze regelen afwijkende redactie der artt. 16 Titel II, en 31 Titel XXX, is een natuurlijk gevolg van den aard der aldaar behandelde misdrijven, vermits de tegenwoordige tijd, waarin de daad gesteld is, meer bijzonder geëigend schijnt om het doorloopende van het misdrijf, dat geenszins in het eenvoudige plegen van eene of andere bepaalde daad bestaat, nog meer te doen uitkomen.

Het *minimum* en *maximum* der verschillende straffen bij het Eerste Boek vastgesteld zijnde, zoo heeft men daàr, waar men geene nadere beperking van het vermogen van den regter bij de toepassing dier straffen noodig oordeelde, alleen de straf opgenoemd, zonder verdere bijvoeging. Alleen bij geldboete maakte de bepaling van art. 21 van den 2den Titel van het Eerste Boek het noodzakelijk om het *minimum* altijd uit te drukken.

De bijvoeging *correctionnele* vòòr *gevangenisstraf*, mag, strikt genomen, in een boek, hetwelk alleen over misdaden of wanbedrijven handelt, overtollig zijn, maar de Regering heeft die bijvoeging tot duidelijkheid, om allen twijfel, die mogelijk bij den regter zou kunnen opkomen, weg te nemen, liever willen behouden, wanneer het minimum niet bijzonder werd uitgedrukt, en dezelve voorts voor de eenvoudigheid ook daàr, waar dit wel het geval was, mede opgenomen.

Na deze weinige algemeene opmerkingen, meent de Regering tot de toelichting van eenige bijzondere bepalingen te kunnen overgaan.

TITEL I.

Artt. 1 — 6. De exceptionele bepalingen der beide eerste artikelen vinden haren grond in het onmiskenbaar en dadelijk gevaar dat den Staat bedreigt, wanneer de daarbij genoemde hooge personen in gevaar worden gebragt. De meest gestrenge strafbepalingen schijnen alleen noodzakelijk gevorderd te worden, wanneer het geldt de hooge personen, die werkelijk aan het hoofd van den Staat staan, of daartoe naar het gewoon beloop van zaken kunnen geroepen worden. Van die beschouwing zijn dan ook de eenigzins minder gestrenge, doch altijd zeer ernstige strafbepalingen in de artt. 4 en 5 het gevolg geweest.

In het 6de artikel heeft men gemeend te moeten bepalen, wie men hier onder leden van het Koninklijke Huis te verstaan

hebbe. Men ontkent niet dat de vastgestelde grens altijd min of meer willekeurig is, maar aan te nemen dat de aanslag op iederen bloedverwant des Konings, hoe ver ook die verwantschap verwijderd zij, den Staat in eenig gevaar zou brengen, zou van allen wezenlijken grond ontbloot zijn, en onzekerheid mag er in de strafwet niet bestaan.

Art. 9. Men vertrouwt in de 1ste zinsnede het denkbeeld van *aanslag (attentat)* juist te hebben uitgedrukt. Daar *aanslag* echter ook het volbragte misdrijf inhoudt, is de bijvoeging in de 2de zinsnede, naar men meent, geenszins als overbodig te beschouwen. De aanslag in art. 4 genoemd, begrijpt ook de misdaad, welke art. 5 Titel X met den dood bedreigt, in zich, en die, in art. 7 genoemd, de misdaad welke art. 25 van dezen 1sten titel met den dood straft. — Zonder deze bijvoeging zou men dus, althans met eenigen schijn van grond, kunnen beweren, dat, daar de wetgever uitdrukkelijk verklaard heeft dat ook bij *volbragte* misdaad aanslag bestaat, ook in de bedoelde gevallen de tegen den *aanslag* bedreigde, en alzoo alsdan mindere straffen moeten worden toegepast, hetgeen de bedoeling niet zijn kan.

Art. 10. Volgens dit artikel is het een vereischte voor de strafwaardigheid, dat men zich in dienst van den *vijand* begeven hebbe. Hij derhalve, die in dienst gaat van eene vreemde mogendheid, op een tijdstip waarin deze niet in oorlog is met het Rijk, vervalt nimmer in de bepalingen van dit artikel, al breekt er later tusschen het Rijk en die mogendheid oorlog uit.

Men gelooft dat zoodanige bepaling allezins billijk is, vermits men veel zwarigheid zou maken om straffen te bedreigen tegen hen, die, het land hunner geboorte voor goed verlaten en elders de regten van inboorlingschap verkregen hebbende, later door omstandigheden, daaraan meermalen als van zelf verbonden, de wapenen tegen hun gewezen vaderland voeren. — Wat tegen dit laatste uit een zedelijk oogpunt te zeggen moge zijn, onder de strafwet kan dit niet vallen, daar eigenlijk alle verpligtingen ten opzigte van dat vaderland in zoodanig geval hebben opgehouden.

Art. 12 *en volgende.* Bij deze artikelen heeft men onderscheid gemaakt tusschen hen, die datgene wat *zelf* verdedigd moet worden, of wel de hoofdmiddelen van zelfbehoud, verdediging of aanval, verraden of vernietigen, en hen, die op andere misdadige wijze den vijand begunstigen en den Staat benadeelen, en alleen tegen de eerste de doodstraf vastgesteld; eene straf, waarmede men algemeen met de meest mogelijke spaarzaamheid bedreigd heeft.

Er is alleen daar onderscheid gemaakt tusschen het plegen van de in deze artikelen genoemde misdaden *met* of *zonder* het oogmerk om den vijand te begunstigen, waar de aard der misdaad het eene *en* het andere oogmerk, als daarbij bestaan hebbende kan doen veronderstellen. Dit is, naar de Regering vermeent, het geval niet bij de drie eerste nummers van art. 12 en het eerste van art. 13, waar slechts misdaden, die alleen ter begunstiging van den vijand denkbaar zijn, genoemd worden. Eene hier gemaakte onderscheiding zou het gevolg moeten hebben, dat de regter, in strijd met de bedoeling des wetgevers, tusschen de naaste en meer verwijderde oogmerken zou onderscheiden, als bij voorbeeld: of de daad gepleegd was uit persoonlijke genegenheid voor den vijand, dan omdat deze den dader voor het verraad betaalde. In art. 16 heeft men dit onderscheid laten wegvallen, omdat, de in hetzelve vermelde daden slechts met gewone tuchthuisstaf bedreigd wordende, die straf anders hier zou hebben moeten gesplitst worden, vermits de Regering vermeend heeft die daden nimmer met mindere dan tuchthuisstraf te moeten bedreigen.

Het scheen hier verkieslijker aan den regter de gelegenheid te laten, naar omstandigheden tusschen het maximum en minimum dezer straf te kiezen, dan hem door eene splitsing daarvan al te zeer te beperken.

Art. 13 *n°.* 1. Nadat in den aanvang van dit artikel langdurige tuchthuisstraf bedreigd was tegen het doen toekomen van mansehappen aan den vijand, waarmede dus tevens op de poging daartoe, de aanwerving in het algemeen, volgens art. 3 van den IIIden Titel, Boek I, buitengewone tuchthuisstraf was vastgesteld, zou men het laatste gedeelte van het artikel niet behoefd hebben, ware het niet, dat men in deze poging, wanneer zij binnen het Rijk of deszelfs overzeesche bezittingen plaats heeft, eene zoodanig verzwarende omstandigheid had geoordeeld te erkennen, dat die met geene mindere dan de langdurige tuchthuisstraf moest worden geboet. De werving elders blijft dus onderworpen aan de straf op de poging.

Artt. 19 *en* 20. Tot de strafbaarheid dezer daden is niet voldoende dat zij *zonder last* der Regering gepleegd zijn. Wanneer de Regering zoodanige daden door *hare goedkeuring* tot de hare maakt, iets hetwelk in vele gevallen geheel niet ondenkbaar is, bij voorbeeld indien zij, in plaats van voldoening te geven aan de buitenlandsche mogendheid, vermeent in haar regt te zijn met die te weigeren, en de vijandelijkheden met vijandelijkheden te keer gaat of beantwoordt, of tot het voeren van oorlog deswege overgaat, en alzoo het gepleegde voor hare rekening neemt, dan zou het met alle begrip van misdrijf in strijd zijn, dat de dader nogtans gestraft werd. De Staat kan niet wel eene daad goedkeuren en te gelijk strafbaar verklaren.

Art. 25. Zoodra eene gewapende bende tegen de Regering in dienst is genomen, bestaat er werkelijk een geregelde gewapende opstand. Deze misdaad behoort alzoo tot de gevaarlijkste, welke tegen den Staat gepleegd kunnen worden, en dient, ook in verband beschouwd met de straf, in art. 7 tegen den *aanslag* tot verandering van den grondwettigen regeringsvorm bedreigd, met den dood te worden gestraft.

Artt. 30 *en* 31. Die een oproer aanvoert of leidt, kan gelijkgesteld worden met hem, die zich van eene natuurkracht bedient, welke hij, om tot zijn oogmerk te geraken, vrij moet laten werken, zonder haar, eenmaal in beweging geteld, meester te kunnen blijven. Hij weet en moet weten, dat oproerige menigten als van zelven aangroeijen, en dat zij, die eenmaal de gehoorzaamheid aan de wet en het wettig gezag zoover hebben uit het oog verloren, bijna nimmer kunnen geacht worden van eenige daad zich te zullen laten afschrikken, die hun toeschijnt tot het door hen beoogde doel te leiden.

Veelal wordt daarenboven alsdan, zonder overweging van eenig belang, slechts blindelings gewoed, en alleen uit eene boosaardigheid en baldadigheid gehandeld, die het spoedigste tot de ergste gewelddadigheden doet overgaan. Uit dit oogpunt beschouwd, zouden zekerlijk de aanvoerders en hoofden van een oproer in ieder geval met de zwaarste straf verdienen te worden gestraft. Men heeft echter gemeend zich daarvan te mogen onthouden, zoolang de oproerlingen niet werkelijk tot deze uitersten overslaan, en alzoo het mindere nadeel, dat er is te weeg gebragt, als werkelijk verzachtende omstandigheid voor hen te mogen doen gelden, niettegenstaande dit veelal van hunnen wil geheel onafhankelijk zal zijn; welk oogpunt men reeds in de algemeene aanmerkingen voor dit boek als meer gevolgd heeft doen kennen, doch hetgeen hier in meer bijzondere mate op de straf is van invloed geweest.

Overigens kan art. 31 zich bepalen bij het verzwaren der straf van de aanvoerders en hoofden, daar het van zelf spreekt, dat ieder oproerling geheel aansprakelijk is voor zijne eigene bijkomende strafbare daad. Dit hier uitdrukkelijk bij te voegen zou onnoodig en tevens hoogst onraadzaam geweest zijn, als overal elders bij zamenloop van misdrijven tot verkeerde gevolgtrekking moetende leiden.

Art. 33. Dat zij die het oproer georganiseerd hebben, veel strafwaardiger zijn dan die alleen daaraan hebben deelgenomen, en zelfs eenigermate schuldiger voorkomen dan de hoofden of aanvoerders in het algemeen, kan in zooverre niet twijfelachtig zijn, als men bedenkt, dat zij het alleen zijn, wier misdadige onderneming de gevaren voor den Staat heeft doen geboren worden. Het 2de lid van dit artikel bedreigt dan ook met straffen aan die beschouwing overeenkomstig, gelijk de vergelijking met die, welke in art. 30 zijn opgenomen, aanwijst. Daar het op de been brengen der menigte intusschen kan plaats hebben, zonder dat eenig oproer gevolgd is, zoo heeft men voor dat geval ligtere straffen bedreigd. Het zal hier voorts niet behoeven te worden aangewezen, dat, zoodra deze personen zich mede aan het hoofd van den handelenden troep stellen, de verzwarende bepalingen van art. 31 op hen toepasselijk worden.

Art. 34. Wat art. 27 bepaalt omtrent den deelgenoot aan zamenspanning, houdt dit artikel in omtrent den deelgenoot aan oproer. Bij eerstgemeld artikel bevrijdt zich de schuldige door op zijne onderneming terug te komen, mits hij tevens, zooveel zulks door hem geschieden kan, de onderneming verijdelt. Hiertoe bestaat uit den aard der zaak bij zamenspanning geen ander middel dan het plan ter kennis van de justitie te brengen. — Om van hem te vorderen, dat hij zijne deelgenooten moest hebben overgehaald om mede van de daad af te zien, ware te veel gevergd.

Geheel van hetzelfde beginsel, doch gewijzigd naar de eigenaardigheid van het oproer, dat in het *openbaar* plaats heeft, is men bij deze bepaling omtrent oproer uitgegaan.

De bijvoeging: *voor de bereiking van het doel van het oproer* is onloochenbaar gunstig voor den schuldige, daar er reeds veel zal kunnen geschied zijn, wanneer hij nog het vermogen bezit om straffeloos heen te gaan; doch het doel van het artikel is ook om het uiteen gaan eener oproerige menigte zooveel mogelijk te bevorderen, en de bereiking van dit doel wordt steeds bezwaarlijker, hoe meer voet de oproerlingen winnen en hoe meer aanvankelijk hunne bedoelingen zich schijnen te zullen verwezenlijken, zoodat het bestaan eener bepaling als deze des te gewigtiger in het belang van den Staat wordt, hoe verder het oproer reeds is gevorderd. De oproerling zal van zelf vermeteler en hardnek-

kiger worden, naar mate hij ziet dat zijne handelingen met het voor hem gewenscht gevolg bekroond worden, waarom ook hij die, niettegenstaande zijne reeds behaalde voordeelen, toch nog vrijwillig, hetzij uit eigen beweging, hetzij op de eerste aanmaning van het wettig gezag, zijne misdadige onderneming laat varen, als in een meer gunstig daglicht verschijnende mag worden aangemerkt.

Gewigtig is het zeker, dat bij oproer de wettelijke straffen toegepast worden, maar meer nog vordert het algemeen belang, dat alle mogelijke middelen worden aangewend om het uitgebroken oproer te verzwakken en te doen ophouden. Als een dier middelen wordt het thans behandelde artikel beschouwd.

De Regering heeft zich te dezer plaatse de vraag gedaan, of het ook nuttig of noodzakelijk zou zijn het een of ander teeken, het uitsteken eener vlag, het roeren van de trom, het voorlezen eener proclamatie of iets dergelijks, in het wetboek vast te stellen, ten bewijze der gedane aanmaning. Zij is echter van meening geweest dat die vraag niet wel voor eene bevestigende beantwoording vatbaar is. Er is toch welligt niets, waarbij hetgeen te doen of te laten is meer van de omstandigheden moet worden afhankelijk gesteld, waarbij alle stellige voorschriften dienaangaande gewaagder zijn, en alle in de bijzonderheden opgelegde verpligtingen belemmerender en gevaarlijker kunnen bevonden worden, dan bij een oproer. Deze algemeene overweging maakte de Regering reeds huiverig, om in de wet zelve aan de magistraats-persoon eene vaste gedragslijn ingeval van oproer voor te schrijven; doch daarbij kwam vooral nog de bedenking, dat voorschriften als de aangewezene wel eens tot andere gevolgen dan de bedoelde, dat is tot uitbreiding van het oproer, zouden kunnen leiden, en dat deze voorschriften voorzeker niet altijd en onder alle omstandigheden aanwendbaar zouden kunnen zijn.

Het niet openbaren van aanslagen tegen den Koning of den Staat heeft men gemeend niet onder de misdrijven te moeten opnemen. De groote moeijelijkheid of wel de onmogelijkheid in de meeste gevallen, om het bewijs te leveren, dat iemand zoodanigen aanslag *ter kwader trouw* heeft verzwegen, een bewijs, dat toch wel zou dienen gevorderd te worden, zou zoodanige bepaling zonder nut doen zijn en tot vele nuttelooze vervolgingen kunnen aanleiding geven, terwijl in allen gevalle aan zoodanige bepaling vele uitzonderingen noodzakelijk verbonden zouden moeten worden.

Art. 38. De Regering had wel gewenscht dat haar denkbeeld gedeeld ware geworden, dat, daar de ondervinding nog niet de behoefte had doen kennen om, tot handhaving van het bekende regt van placet, in onze wetgeving eene strafbepaling op te nemen, welke tot nu toe bij ons evenmin als in eenige andere wetgeving had bestaan, het raadzaam te achten ware daarmede te wachten tot dat van zoodanige behoefte, en dus van de noodzakelijkheid van zoodanige strafbepaling, zou zijn gebleken. De beraadslagingen in de vorige zitting over dezen Isten Titel van het IIde Boek gehouden hebben echter onmiskenbaar aangetoond dat deze beschouwingen geen ingang hebben mogen vinden. Na die beraadslagingen blijft der Regering, wil zij, ter voldoening aan de Grondwet, eindelijk tot de vaststelling van een Wetboek van Strafregt geraken, alleen over om in het ontwerp daarvan weder op te nemen de bepaling, welke ten aanzien van het hierboven genoemde onderwerp reeds in 1842 was voorgedragen. Genoegzaam woordelijk is dan ook die bepaling weder in dit artikel opgenomen, alleen met die veranderingen, welke haar minder uitsluitend voor éene godsdienstige gezindheid zullen doen werken, en die haar in verband brengen met het thans aangenomen strafstelsel.

In eene 2de zinsnede van dit artikel heeft de Regering gemeend op het voorschrift van hetzelve eenige uitzonderingen te moeten bepalen, niet alleen omdat zij deze billijk oordeelt, maar ook opdat de toepassing van dit artikel haar niet *in sacra* zou doen treden.

Art. 39. Dit voorschrift, hetwelk op den aandrang der Tweede Kamer in de vorige zitting, in den toen voorgedragen IIden Titel van dit Boek was ingevoegd, doch nu beter in dezen Isten Titel geplaatst schijnt te kunnen worden, is eigenlijk ontleend uit de artt. 201 en volgende van den Franschen Code Pénal. Het bevond zich evenzeer in het ontwerp van een Wetboek van Strafregt van 1827, en was mede in 1842 voorgedragen.

Art. 40. Ook dit artikel is aan het ontwerp van 1827 ontleend. Daar de rust van den Staat door de hier bedoelde zamenspanning in gevaar zou kunnen worden gebragt, komt eene bepaling als deze niet minder doelmatig voor, dan die welke ten opzigte van ambtenaren in art. 19 van den IXden Titel hierna zal worden gevonden.

TITEL II.

De velerlei misdrijven, welke men in dezen titel heeft opgenomen, mogen het bij eene oppervlakkige lezing geschikter doen achten om dezelve niet alle in éénen titel te behandelen; maar de Regering vertrouwt dat eene nadere beschouwing der hier behandelde onderwerpen derzelver bijeenbrenging wel zal kunnen doen regtvaardigen. Deze onderwerpen zijn: feitelijk verzet tegen ambtenaren in de uitoefening hunner ambtsverrigtingen; feitelijk verzet tegen het maken van openbare werken; het overtreden der verbanning; het uitoefenen van regten of bedrijven, niettegenstaande het verbod van den regter; de bevrijding van zich zelven of anderen uit de gevangenis; handelingen en pogingen om misdadigers aan de nasporingen der justitie te onttrekken; het stremmen van den geregelden gang van den post of andere middelen van vervoer van brieven of papieren, ten dienste van het openbaar gezag; het verbreken van zegels en onttrekken van goederen aan het daarop gelegd beslag; de aanmatiging van uitoefening van ambten, die men niet bekleedt; het ongeregtigd voeren van titels of dragen van onderscheidingsteekenen; de miskenning van de regten en vrijheden tot het houden van godsdienstoefeningen en andere vereenigingen. Ofschoon nu deze onderwerpen, buiten tegenspraak, merkelijk van elkander in aard verschillen, zoo dragen zij niettemin alle het kenmerk van schending of miskenning van het openbaar gezag, en zulks hetzij door den geregelden gang des bestuurs of der justitie te bedreigen of te verhinderen, hetzij door het niet eerbiedigen van regterlijke uitspraken, hetzij door het miskennen van de waarborgen der wetten of door zich boven de wet zelve te verheffen. Zij beantwoorden alzoo alle aan het opschrift, hetwelk deze titel voert, en zouden daarenboven, naar het inzien der Regering, met uitzondering welligt van enkele bepalingen, in geenen der overige titels eene geschikte plaats kunnen vinden. Die enkele bepalingen kunnen daaruit echter niet worden geligt zonder verbreking van het dadelijk verband tusschen dezelve en de voorafgaande of volgende, hetgeen wel als voldoende schijnt te mogen beschouwd worden om hare plaatsing hier te billijken. Zoo bevat bijv. de slotperiode van het 1ste lid van art. 20 eene bepaling, die eene geschikte plaats zou hebben kunnen vinden in den titel van misbruik van vertrouwen, maar die niet kon worden afgescheiden van de onmiddellijk voorafgaande, welke natuurlijk daar geheel verkeerd zou geplaatst zijn.

Bijna al de hier behandelde onderwerpen mogen gerekend worden tot de meest gewigtige van een Strafwetboek te behooren. Men heeft dan ook getracht die met de meeste zorgvuldigheid te behandelen, en, bij de strafbedreiging of bij het ontheffen van straf, naauwkeurig getoetst in hoeverre de verschillende daden al dan niet nadeelige *bedoelingen* voor den Staat verraden; of zij bepaald het kenmerk dragen van misdadigen zin, dan wel aan minder laakbare of zelfs onberispelijke inzigten zijn toe te schrijven; en welke de ongelegenheden zijn, die zij aan de maatschappij berokkenen. Dergelijke overwegingen, bij elke strafwet noodzakelijk, schenen der Regering toe bij veel van het hier behandelde meer bijzonder haren invloed te moeten doen gelden. Het belangrijk onderscheid tusschen de straffen in artt. 15 en 16 bedreigd, de uitzonderingen in het laatste lid van art. 11 en van art. 15 vastgesteld, de bepaling van art. 10, waarbij de ontvlugting van gevangenen of aangehoudenen slechts dan met straf wordt bedreigd, wanneer die onder verzwarende omstandigheden is gepleegd, en de bestraffing van de in art. 18 omschrevene daad, mogen, onder anderen, tot staving hiervan dienen.

Art. 3. Men heeft geoordeeld geene verdere onderscheiding te moeten maken tusschen het aantal personen, die zich aan rebellie schuldig maken. Het is waar, dit misdrijf wordt van merkelijk zwaarderen aard, naar mate slechts eenige weinige personen of geheele hoopen volks zich daaraan schuldig maken, doch zoolang geene der verzwarende omstandigheden, in het volgende artikel opgenoemd, dit feit vergezelt, meent men dat een jaar gevangenisstraf en vier honderd gulden boete, te zamen uitgesproken, genoegzaam kan worden geacht, terwijl, zoodra éene dier verzwarende omstandigheden daarbij plaats grijpt, de hoogste correctionnele gevangenisstraf en tevens eene geldboete van duizend gulden kan worden opgelegd. Tot deze niet onbelangrijke straffen, gelooft men, ook met het oog op de slotbepaling van art. 4 en op art. 5, zich te kunnen bepalen. Onderscheidingen en bepalingen, gegrond op het aantal personen dat zich aan een misdrijf schuldig maken, zijn soms niet wel te vermijden, en daarom ook hier en elders in het wetboek opgenomen; doch daar het niet te ontkennen is dat eene vaste bepaling der grenzen, die daarbij toch altijd onvermijdelijk is, steeds veel willekeurigs inhoudt, zoo heeft men getracht die onderscheidingen zoo min mogelijk te vermenigvuldigen.

Art. 9. Met de hier bedreigde gevangenisstraf moet het wanbedrijf van het overtreden der verbanning geboet worden, en men heeft dezelve daarom niet in mindering doen strekken van de voor de misdaad opgelegde straf.

Art. 17. De Regering is hier merkelijk van den *Code Pénal* afgeweken, daar zij van oordeel is, dat zij in billijkheid niet

verder kon gaan met de opklimming van straf, dan haar is voorgesteld. Eene zwaardere straf dan gewone tuchthuisstraf te bedreigen, ook zelfs dan, wanneer de ontvlugte ter dood veroordeeld was, rekent men te gestreng. Mindere straf daarentegen dan één jaar gevangenzetting voor eenen ambtenaar, die opzettelijk zijne voornaamste ambtspligten overtreedt, zou in geene verhouding staan bij het in het wetboek aangenomen beginsel, om de strafwet gestreng te doen zijn tegen misdrijven, door ambtenaren in hunne betrekking gepleegd. Volgens art. 11 kan de straf voor dit misdrijf door *bijzondere personen* gepleegd, mede een jaar beloopen. De geweldige sprongen, die de Code Pénal op dat onderwerp in de straffen gemaakt heeft, zouden alleen dan, naar men oordeelt, geregtvaardigd kunnen worden, wanneer men bij de strafwet *alleen* op het nadeel dat de maatschappij werkelijk lijdt, zien moest.

Ten andere heeft men den Code Pénal niet gevolgd in het uitbreiden dezer onderscheidingen tot het geval van nalatigheid. Ook hier is wel de schuld min of meer verschillend, naar mate men min of meer reden had om op zijne hoede te zijn, maar dat verschil rekent men niet grooter te moeten beschouwen, dan hetwelk ook bij alle andere misdrijven kan voorkomen, en welke den wetgever daarom geene bepaalde mate van straf, maar slechts een maximum en minimum, hebben doen bedreigen. Het misdrijf in dit artikel omschreven kan gerekend worden werkelijk eenigermate *van aard* te verschillen, naar mate de gevangen-bewaarder opzettelijk de vrijheid schenkt aan eenen zwaren misdadiger, of aan hem, die alleen voor een gering vergrijp moet boeten; maar dit verschil *in aard* laat zich bij het eenvoudig wanbedrijf, door nalatigheid begaan, niet wel bevroeden.

Eindelijk heeft men ook geenen genoegzamen grond kunnen vinden om den gevangen-bewaarder, indien de door zijne nalatigheid ontvlugte gevangene weder terugkomt, geheel straffeloos te laten, zelfs niet onder de beperking tot het geval, dat de ontvlugte door toedoen van den schuldige terugkwam. Men ziet toch in zoodanige bepaling eenigermate de wettiging van een stelsel, dat aan het wetboek geheel vreemd is, dat namelijk de vergoeding der veroorzaakte schade eene voor de wet strafbare daad *als zoodanig* zou kunnen doen verdwijnen, terwijl zij toch metderdaad niets anders kan doen, dan de daaruit ontstaande burgerlijke regtsvordering te voorkomen.

Art. 20. Men heeft zich bepaald bij het bedreigen van straf tegen den bewaarder van in beslag genomen goederen voor het geval dat hij die zelf aan het beslag heeft onttrokken, en geoordeeld dat eene eenvoudige onachtzaamheid van dezen, met het gevolg dat die onttrekking door anderen geschiedt, geenen meerderen grond tot bestraffing opleverde, dan de meeste andere verzuimen in het naleven van overeenkomsten of verpligtingen, die alleen burgerlijke regtsvorderingen tot schadevergoeding ten gevolge hebben.

Art. 21. Door *openbare bewaarplaats* vertrouwt men hier het *depôt public* van art. 254 van den Code Pénal te hebben wedergegeven. Men verstaat daardoor (en meent ook dat dit in de uitdrukking ligt, gelijk het mede door de jurisprudentie is bevestigd) die plaatsen, welke door het openbaar gezag zijn ingesteld of aangewezen, om er stukken en andere voorwerpen in bewaring te geven. Hierbij is het geen vereischte dat die plaatsen voor het publiek toegankelijk zijn. Het kenmerk is alleen daarin gelegen, dat in dezelve op openbaar gezag, ten algemeenen nutte, stukken bewaard worden. Zoo zijn er dan ook steeds, en te regt, onder begrepen de kantoren der notarissen.

Voorts staat dit artikel in verband met art. 20, Titel IX, onder welks bepaling de hier genoemde daden begrepen zijn, ingeval zij door de bewaarders zelven zijn gepleegd.

Eindelijk heeft men zwarigheid gevonden, om de 2de zinsnede tot *private* depositarissen uit te strekken, meenende dat men de strafwet te ver zou laten gaan, met ook de onachtzaamheid van deze met straf te bedreigen. Even als bij art. 20, gelooft men hier, dat voor de gevolgen van onachtzaamheid slechts eene burgerlijke regtsvordering moet worden gegeven.

Artt. 25 — 29. Men heeft hier de schending van den eerbied voor de godsdienst, de verstoring van godsdienst-oefeningen en de verhindering of dwang om daaraan deel te nemen, afzonderlijk gestraft, in onderscheiding van soortgelijke daden ten opzigte van alle andere bijeenkomsten gepleegd; eene onderscheiding, gekenmerkt door de zwaardere straffen tegen de eerstgenoemde misdrijven bedreigd, welke de Regering vertrouwt dat zoowel uit hoofde van den aard der zaak als wegens de bijzondere bescherming, die de Grondwet aan de godsdienst verleent, zal worden gebillijkt.

Overigens is men van oordeel geweest, het vereischte in een vroeger ontwerp, dat de godsdienstige bijeenkomst onder de bescherming der wetten moest staan, te moeten weglaten. Het geldt hier toch altijd *godsdienst-oefening*, waartegenover kwaad willigheid, baldadigheid en gebrek aan eerbied steeds gelijkelijk schijnen te moeten worden gestraft, welke bepalingen ook overigens omtrent het al of niet toelaten van deze of gene bijeenkomsten door den wetgever mogen worden vastgesteld. Mag eene godsdienstoefening niet plaats hebben, dan is het openbaar gezag daar om die te beletten, maar zij mag daarom niet ten prooi worden gegeven aan hen, die anderen wegens hunne godsdienstige begrippen verlangen te bespotten en te verbitteren. Uit dit oogpunt, met betrekking tot hetgeen de strafwet in deze artikelen bedreigt, kan de Regering geen onderscheid zien tusschen de eene en de andere godsdienstige bijeenkomst.

Ofschoon men alle beschimping van hetgeen waarvoor het godsdienstig geloof eerbied heeft, waar ter plaatse het zich ook moge bevinden, als hoogst laakbaar erkent, zoo heeft men het desniettemin noodzakelijk geacht in art. 29 de straf tot die gevallen te beperken, waar zulks geschiedt *ter plaatse voor de eeredienst wettig bestemd.* Het zou hier moeijelijk wezen eene verdere onderscheiding te maken, want gereedelijk blijkt het, dat dit artikel niet tot *alle* plaatsen en omstandigheden kan worden uitgestrekt, waartoe men slechts hebbe te denken aan de werkplaatsen, waar die voorwerpen vervaardigd worden, aan de overbrenging daarvan langs de openbare wegen, enz.

TITEL III.

Art. 2. Daar de voorwaarden van vereenigingen als hier bedoeld, meestal niet juist zullen zijn vastgesteld voor zooveel de vraag betreft, hoe ver de leden in hunne strafbare handelingen zullen mogen gaan, heeft men hier geene onderscheiding tusschen vereenigingen met het doel om *misdaden*, of om *wanbedrijven* te begaan, aangenomen. Zij zou in de toepassing tot de meeste moeijelijkheden aanleiding geven, en van de vreemde en ongegronde veronderstelling uitgaan, dat de statuten dier vereenigingen in den regel met het Wetboek van Strafregt in de hand werden tot stand gebragt. Echter heeft men de straf verzacht voor het geval dat bewezen mogt worden, dat de vereeniging zich bij wanbedrijven heeft willen bepalen, waartoe bij voorbeeld zullen behooren de niet zoo zeldzame vereenigingen met het bepaalde doel om zakkenrollerijen te plegen aangegaan.

Art. 10. *blijft het aan de Regering vrij.* Deze uitdrukking heeft men gebezigd, omdat de Regering niet slechts het regt dient te hebben om aan zoodanige eischen of verzoeken, naar zij doelmatig acht, al of niet gehoor te geven, maar ook om indien daarin aanvankelijk is bewilligd, en het gemeentebestuur of de ingezeten later blijkt de vereischte en beloofde zorg niet te nemen, alsnog en tot zoolang dat de daartoe door den regter bepaalde tijd zal zijn verstreken, tot het doen overbrengen van den veroordeelde naar een bedelaars-gesticht te kunnen overgaan.

Art. 12. Tegen de overbrenging op het grondgebied van andere Staten kunnen zich beletselen opdoen, waartegen noch door den wetgever kan worden gewaakt, noch welke door de Regering kunnen worden uit den weg geruimd. Vooral dan is zoodanig beletsel denkbaar, indien de veroordeelde vreemdeling geen inboorling is van eenen der aan het Koningrijk grenzende Staten. Bij zoodanige verhindering is de bevoegdheid, hier aan de Regering gegeven, noodzakelijk; daar het niet zou kunnen aangaan om het bedelen van zoodanige vreemdelingen blijvend te moeten toelaten, noch om zich bij den regter tot wijziging van zijn vonnis te vervoegen.

Art. 13. De Regering vertrouwt dat de billijkheid dezer bepaling zal worden erkend, daar toch zij, die in waarheid zelven in hun onderhoud niet kunnen voorzien, letterlijk gedwongen worden te bedelen, wanneer de plaatselijke besturen aan hunne aanzoeken tot overbrenging naar een bedelaars-gesticht geen gevolg meenen te moeten geven.

TITEL IV.

Art. 1. Er zijn gevallen denkbaar, dat door de ruime beteekenis van het woord *deelnemen* deze of gene in de onderwerpelijke bepaling zal kunnen vervallen, aan wien slechts uiterst geringe schuld of onvoorzigtigheid zal zijn toe te schrijven. Deze bedenking heeft bij de Regering echter geen ander gevolg kunnen hebben, dan om hier de laagste correctionnele straf als minimum te bedreigen. Want iedere beperking, door bijvoeging van een of ander meerder vereischte dan het eenvoudig *deelnemen*, zou de bedoeling van het artikel kunnen verijdelen. Er is toch niets gemakkelijker dan aan eene vereeniging deel te nemen onder allerlei verschillende benamingen en op menigvuldige wijzen, zoodat diegenen, die aan ongeoorloofde vereenigingen zouden willen deelnemen, altijd op de eene of andere wijze dit zouden kunnen doen, zonder daarmede in de letter der wet te vallen, indien deze niet in de meest algemeene bewoordingen is vervat. Men rekent daarom, zal het artikel eenige gewenschte uitwerking kunnen hebben, hier zoodanige algemeene, veelomvattende uitdrukking volstrekt onvermijdelijk.

Alinea 2. Tegen hen, die hunne woning of eenige andere

HARMONIE TE GRONINGEN

plaats tot het houden der in dit artikel omschreven vereenigingen afstaan, heeft men alleen dàn straf bedreigd, wanneer zij zelven leden van die vereenigingen, of met den aard en het doel daarvan bekend zijn. Zoodanige bijeenkomsten toch worden gewoonlijk gehouden ten huize van logementhouders of anderen, die in het algemeen localen tot vergaderingen afstaan, waarbij de verhuurder meest altijd ten eenen male onkundig blijft van hetgeen daarin verhandeld wordt.

Art. 2. Deze bepaling strekt om het der Regering mogelijk te maken hare verpligtingen nopens het houden van toezigt op de openbare godsdienstoefeningen na te komen.

TITEL V.

Artt. 1 *en* 2. Het onderscheid der bepalingen in deze artikelen voorgedragen, is een gevolg van den geheel verschillenden aard der beide daarbij behandelde misdrijven. Terwijl het wanbedrijf in het 1ste artikel aangewezen, bestaat in het al of niet opzettelijk nalaten eener formaliteit, betreft het 2de artikel een opzettelijk bedrog. Van het eerste kunnen zich de uitgevers en boekverkoopers altijd door de inzage alleen der werken overtuigen, waarom zij dus in ieder geval moeten strafbaar gesteld worden. Bij het laatste kunnen zij zelven bedrogen zijn, zoodat hunne strafbaarheid zich daar behoort te bepalen tot het geval dat zij van de valschheid der opgaven hebben kennis gedragen.

Het 2de lid van art. 1 behelst eene, zoo de Regering meent, allezins billijke uitzondering in het belang van den verspreider, die meerendeels eenvoudig rondbrengt wat boekverkoopers of anderen hem ten dien einde ter hand stellen, zonder dat hem bekend is, noch veelal kan zijn, wat hij aldus verspreidt. Door het woord *slechts* wordt echter zorg gedragen, dat de lastgeving niet als voorwendsel tot dekking tegen mogelijke vervolging of veroordeeling door den medeschuldige kan worden bijgebragt, terwijl de overige bepalingen van dit lid dienen om voor te komen, dat zoodanige door de wet begunstigde personen geen misbruik van deze omstandigheid maken.

Art. 3. Niet zelden gebeurt het dat de dader van eenig misdrijf wegens gebrek aan bewijs, verjaring, ontoerekenbaarheid of andere oorzaken niet kan worden veroordeeld, niettegenstaande van de gepleegde daad het wettig en overtuigend bewijs is geleverd, en de voorwerpen van het misdrijf voorhanden zijn. In zoodanige gevallen heeft de ondervinding geleerd, hoe nadeelig de onmagt van den regter, om die voorwerpen te doen vernietigen of verbeurd te verklaren, voor de maatschappij moet worden beschouwd, en hoe weinig het met de zorg voor haar welzijn en veiligheid is overeen te brengen, dat op zich zelve slechte, verderfelijke en gevaarlijke zaken, tegen wier vervaardiging door de strafwet wordt gewaakt, wederom in handen van bijzondere personen moeten worden gesteld. Gelijk men hiertegen bij dit artikel ten opzigte van nedelooze geschriften en afbeeldingen gezorgd heeft, zoo is dit zelfde beginsel overal in dit wetboek, bij de bepalingen omtrent verbeurdverklaring en vernietiging van uit misdrijf afkomstige voorwerpen, voor oogen gehouden en gevolgd.

TITEL VI.

De Regering vermeent dat tegen de misdrijven, in dezen titel genoemd, waardoor de ingezetenen in hunne grondwettige regten worden gekrenkt, gestrenge straffen moeten bedreigd worden, en zulks te meer uit aanmerking dat dezelve meest altijd door hen zullen worden bedreven, die door den stand, welken zij in de maatschappij bekleeden, geacht mogen worden het misdadige hunner handelingen te kunnen beoordeelen. Men heeft dan ook hier gelijkelijk gestraft den omkooper en den omgekochte, hem, die voor geld of beloften zijne stem geeft, en die zich daardoor laat bewegen om zich van de uitoefening dezer regten te onthouden. Deze misdrijven schijnen vrij gelijk te staan, hetzij in de kwade bedoelingen, die daarbij ten drijfveer moeten hebben gestrekt, hetzij in de baatzuchtigheid, die het algemeen belang aan eigen voordeel heeft doen ten offer brengen.

TITEL VII.

Art. 1. De eenvoudige geldboete van ten hoogste honderd gulden, bedreigd bij de algemeene bepalingen van art. 27 van het Burgerlijk Wetboek, schijnt meermalen in geene verhouding tot dit misdrijf te zullen staan. Uit dien hoofde is hier gebruik gemaakt van het voorbehoud eener nadere voorziening bij de strafwetgeving, in dat artikel reeds opgenomen. Echter heeft men door de woorden: » *één of meer*" willen voorkomen, dat niet iedere inschrijving op een los blad, bij het te gelijk aanwezen van meerdere, als een afzonderlijk misdrijf zou worden beschouwd.

Art. 2. Ook tegen deze misdrijven is reeds bij het Burgerlijk Wetboek voorzien. Men rekent echter dat de meest gewigtige bepalingen, het huwelijk betreffende, door zwaardere straffen, dan die bij art. 137 van dat wetboek zijn bedreigd, tegen overtreding door nalatigheid moeten worden gewaarborgd. Ofschoon de nu voorgestelde straffen zich mede alleen tot geldboete bepalen, schijnen dezelve echter belangrijk genoeg ook bij veelvuldige verzuimen te kunnen worden, met de bepaling van art. 3 van den VIden Titel van het Eerste Boek.

Overigens wil de Regering uit deze enkele strafbepaling tegen velerlei onderscheidene misdrijven geenszins hebben afgeleid, dat zij dezelve alle voor even belangrijk en geheel gelijk strafbaar zou rekenen. Maar, bij de onmogelijkheid om, tegen alle strafbare daden, die zoo zeldzaam geheel gelijkstaan, afzonderlijke straffen te bedreigen, en bij het onraadzame om den regter in de keuze van de mate der straf, naar gelang der omstandigheden, te zeer te beperken, heeft zij gemeend het meer gelijksoortige te moeten bijeenbrengen, en door het vaststellen van een genoegzaam verschil tusschen het *maximum* en *minimum* der straf, den regter zelven bij dergelijke daden te moeten doen beoordeelen, welke als meer en welke als minder strafbaar zijn te beschouwen.

Art. 6. Hierbij is nu tevens de tijdsbepaling voor de aangifte, gevorderd in art. 33 van het Burgerlijk Wetboek, gevoegd, zonder welke dat artikel een nutteloos voorschrift bevatte.

Men heeft in het 2de lid de uitdrukking: *hoofd van het gesticht* gebezigd, omdat hier volkomene overeenkomst met het aangehaalde artikel uit het Burgerlijk Wetboek moest bestaan. Men verstaat daarmede hem, die binnen het gesticht zelf aan het hoofd staat, geenszins de leden van collegien van regenten, directien of dergelijke. Deze algemeene uitdrukking acht men ook verkieslijk, dewijl zoodanig hoofd in het eene gesticht dus, in het andere anders genoemd wordt.

Art. 10. De beslissing omtrent den eigendom van een lijk moge naar de bepalingen van het burgerlijk regt zeer moeijelijk en onzeker wezen, waarom men dan ook gemeend heeft, het er voor te moeten houden, dat het betwijfeld zou worden, of de straffen, tegen diefstal bedreigd, op deze daad van toepassing zijn; onmiskenbaar is het, dat de regten der naaste betrekkingen op het stoffelijk overschot van eenen overledene zoodanig algemeen erkend zijn, dat, uit een zedelijk oogpunt beschouwd, de hier vermelde daad al zeer nabij aan den diefstal komt. Uit dien hoofde heeft men geoordeeld hier meer gestrenge straffen te moeten bedreigen, waarbij ook niet weinig heeft gegolden de bedenking, dat bij zeer velen, uit een natuurlijk en zeker niet laakbaar gevoel, het verlies van eenig geld of goed oneindig minder wordt gerekend, dan dat van de lijken van hen, aan wie zij door de naauwste banden verbonden waren.

Kan het regt van eigendom op lijken volgens het burgerlijk regt worden betwist, zeker is dit het geval niet met de grafsteden en gedenkteekenen op de graven geplaatst. Men heeft daarom geene bijzondere bepalingen daaromtrent opgenomen, naardien de vernieling of beschadiging daarvan van zelve onder de algemeene bepalingen op het vernielen of beschadigen van onroerende goederen, in den XVIIIden Titel voorkomende, valt. Vermits de straffen daarop ruim zijn gesteld, en men in het schenden dezer bijzondere voorwerpen hoogstens eene der gewone verzwarende omstandigheden zou meenen te kunnen ontdekken, is men van oordeel dat daartegen geene afzonderlijke strafbedreigingen gevonden worden.

TITEL VIII.

Bij de 1ste afdeeling is men van de veronderstelling uitgegaan, dat tijdens de invoering van het Wetboek van Strafregt het nieuwe muntstelsel geheel zal zijn ingevoerd, en geene munt in het Koningrijk gangbaar zal kunnen geacht worden, waarvan zulks niet op eene wettige wijze is bepaald.

Art. 1. Het nadeel, hetwelk door deze misdaad aan den Staat wordt toegebragt, ook dan wanneer zij ten opzigte der koloniale munt is gepleegd, heeft dezelve ten aanzien der munt van het Koningrijk en der kolonien doen gelijkstellen.

Ofschoon het misdrijf van valsche munt van dien aard is, dat hetzelve alleen voldoende kan beteugeld worden, wanneer in de verschillende Staten dit misdrijf ook ten aanzien van vreemde munt wordt gestraft, zoo heeft de Regering echter gemeend een aanzienlijk verschil van straf tusschen de misdrijven, in het 1ste en 2de lid van dit artikel genoemd, te moeten vaststellen, daar eene onmiddellijk voor den Staat zoo gevaarlijke en verderfelijke misdaad altijd in aard geheel onderscheiden blijft van eene daad, welke meestal slechts bij gevolgtrekking voor den Staat nadeelig wordt.

Art. 4. Het mindere nadeel, dat door dit misdrijf kan worden veroorzaakt, aangezien het bedrog alleen bij groote onachtzaamheid van anderen mogelijk is, heeft de straf, op deze daad gesteld, zoo merkelijk van die in het 1ste lid van art. 1 bedreigd, doen verschillen. Het onderscheid in vorm tusschen de zilveren en koperen Nederlandsche muntstukken is te groot, dan dat de eenvoudige verandering van kleur den eenigzins oplettende omtrent die stukken zou kunnen in twijfel brengen. Het spreekt namelijk wel van zelf, dat zoodra het misdrijf met eenige de minste verandering van den vorm van het muntstuk gepaard gaat, niet deze bepaling, maar die van art. 1 toepasselijk zal zijn.

Art. 5. Ofschoon de regel moet zijn, dat de werktuigen en middelen aan de regthebbenden, die geene schuldigen zijn, worden teruggegeven, zoo als dit in art. 216 van het Wetboek van Strafvordering is bepaald, zoo kan dit echter voor de maatschappij gevaarlijk worden, indien die voorwerpen tot niets anders dan tot misdadige doeleinden kunnen worden gebezigd of niet voor misbruik kunnen worden ongeschikt gemaakt. Ook andere omstandigheden, door den wetgever niet alle te voorzien of te bepalen, kunnen gevaar van die teruggave doen duchten. De beoordeeling hiervan moet dus steeds aan den regter worden overgelaten. De wetgever voldoet hier aan zijne verpligting met de teruggave tot regel te stellen en aan te wijzen, wat alleen als grond voor eene uitzondering kan worden aangemerkt. De bepaling, dat deze voorwerpen, indien zij aan den schuldige toebehooren, moeten worden verbeurd verklaard, vertrouwt men dat geene verdediging zal behoeven.

Art. 8. De bijzondere gelegenheid, waarin deze ambtenaren zich bevinden om de bedoelde misdaden te volvoeren, en het misbruik hetwelk zij nog daarenboven maken van het vertrouwen, dat men in hen heeft moeten stellen, zal deze zwaardere straffen, zoo men zich niet bedriegt, gemakkelijk doen billijken.

Art. 13, *n°.* 4. Daar deze bankbiljetten algemeen als met geld gelijkstaande worden beschouwd, en als zoodanig overal worden in betaling gegeven en genomen, zoo heeft men daarin genoegzaam grond gevonden om dezelve onder dit artikel te begrijpen. De actien der Nederlandsche Bank, waarbij deze reden niet bestaat, vallen natuurlijk onder art. 16, n°. 1.

Art. 14. Het is niet te ontkennen dat de eerste in dit artikel genoemde misdaad in zwaarte de andere overtreft; daar men intusschen hier ongaarne de levenslange tuchthuisstraf wilde toepassen, en geene der hier vermelde daden met mindere dan langdurige tuchthuisstraf meent te moeten bedreigen, als alle met die van het voorgaand artikel tot de zwaarste soort van valschheden, *die in staatspapier*, behoorende, zoo zal de verdere onderscheiding in de toepassing aan het oordeel van den regter moeten blijven overgelaten.

Art. 17. Die het nagemaakte papier *niet* voor echt heeft ontvangen, vervalt bij de uitgifte daarvan in de termen der voorgaande artikelen. Het groote gevaar echter dat in het in omloop blijven van valsch papier gelegen is, maakt ook deze bepaling in het oog der Regering volstrekt gewenscht en noodzakelijk. Eene dergelijke bepaling is bij de valsche munt niet opgenomen, daar men dezelve als bij enkele muntstukken te ver kunnende gaan en niet zoo noodig heeft beschouwd. Bij groote sommen gelds, die iemand in valsche of vervalschte munt mogten zijn uitbetaald, is het niet te veronderstellen, dat deze daarvan bij de ontvangst onkundig zou zijn gebleven, of, zoo hij die niet in persoon had ontvangen, zich bij latere ontdekking vergenoegd zou hebben met dezelve weder te zien uit te geven, in plaats van daarvan onmiddellijk bij de ontdekking de noodige aangifte te doen. In zoodanig geval zou veeleer alles leiden om aan deelneming aan de misdaad van valschheid te doen denken.

Art. 18. De reden van onderscheid tusschen de twee laatste bepalingen van dit artikel is gelegen in het onderscheid tusschen *valsche* en *vervalschte* stukken. De eerste moeten natuurlijk altijd vernietigd worden, daar zij van geen ander, dan van een misdadig gebruik kunnen zijn; bij de laatste daarentegen is het genoegzaam, dat van hetgeen daarin bepaaldelijk vervalscht is, geen verder gebruik kan worden gemaakt. Men denke, bij voorbeeld, aan een bankbiljet van f 100, waarop bij vervalsching de waarde van f 1000 is uitgedrukt. Zonder die onderscheiding zouden kennelijk regten en belangen van derden gekrenkt en benadeeld worden.

De bepaling der 5de afdeeling, houdende uitzonderingen op de 4de, schijnen der Regering toe, om het bijeenkomende van het min boosaardig kenmerk der daarin genoemde valschheden met het minder nadeel, dat daardoor zal worden te weeg gebragt, te worden geregtvaardigd.

Art. 27. Men vestigt hier de aandacht bepaaldelijk op de woorden: » *in diens belang*", waarin alleen de reden der gunstige uitzondering is te vinden. Zoodanige daden toch als in dit artikel vermeld zijn, zijn ook zeer wel denkbaar met andere inzigten te kunnen plaats hebben, als bijv. om den geneeskunst-oefenaar te benadeelen, door hem, als afgever van logenachtige verklaringen, in een misdadig daglicht te stellen, in welk geval er zeker geene reden denkbaar zou zijn, om deze valschheid met eene mindere dan de gewone straf te bedreigen. Dezelfde aanmerking geldt ook voor art. 29 ten opzigte der bijvoeging: » indien het uitsluitend met dat oogmerk is geschied."

Art. 28. De daden, in dit en het voorgaande artikel bedreigd, zijn wel zeer verschillende, doch meer in aard dan wel in zwaarte. Men heeft daarom gemeend beide met dezelfde straf te kunnen bedreigen. Is toch bij den geneeskunst-oefenaar eene verzwaring daarin gelegen, dat hij, op wiens verklaringen de wetgever wil hebben afgegaan, en die dus weet dat in hem bij de wet een bijzonder vertrouwen wordt gesteld, zich door logenachtige verklaringen dat vertrouwen onwaardig toont, hiertegenover moet gesteld worden, dat in het geval van het voorgaand artikel valsche handteekeningen geplaatst, en daardoor niet slechts het beoogde kwaad bewerkt wordt, maar ook een materieel *falsum* wordt begaan, en tevens voor hem van wiens handteekening is gebruik gemaakt, het gevaar geboren wordt, om voor den afgever van logenachtige verklaringen te worden gehouden.

Art. 35. Wanneer op eene bepaalde verklaring een eed is afgelegd of wanneer daarbij op denzelve is verwezen, is zeker de valschheid of schending van den eed allezins bewijsbaar. Evenzeer kan de schending van den eed van zuivering uit bepaalde daadzaken worden bewezen. Maar verder heeft de Regering bij het strafbaar stellen van den geschonden ambts-eed niet durven gaan, schoon volkomen erkennende dat de schending daarvan in ieder opzigt allezins misdadig en voor den Staat nadeelig en gevaarlijk is te beschouwen. De algemeenheid der termen, waarin die eeden vervat zijn en ook wel moeten zijn; de onmogelijkheid in de meeste gevallen om te bepalen of er opzet heeft plaats gehad, zonder hetwelk de meineed, als misdaad, natuurlijk niet denkbaar is, en vooral ook de overweging dat het bedreigen van criminele straffen tegen iedere schending van den ambts-eed als van zelf zou medebrengen, dat iedere opzettelijke overtreding van eenen ambts-pligt, hoe gering ook, met criminele straffen zou moeten geboet worden, iets hetwelk toch niet zelden met de billijkheid in strijd zou komen, zijn der Regering toegeschenen deze beperking van het artikel dringend te vorderen.

Art. 40. Men vermijdt met deze algemeene bepaling eene afzonderlijke aanwijzing bij de onderscheidene in dezen titel genoemde valschheden, welke alleen als wanbedrijven zijn beschouwd.

TITEL IX.

Art. 5. Zoodra een ambtenaar gehoorzaamheid schuldig is aan een bevel, hetwelk hij in zijne betrekking ontvangt, dan kan hij, volgens alle beginselen, voor het uitvoeren van dit bevel niet worden gestraft. Was dat bevel onwettig, dan is hij, die hetzelve gaf, daarvoor aansprakelijk. De wettigheid of onwettigheid van gegeven bevelen is voor mindere ambtenaren meermalen onmogelijk te beoordeelen, en daarenboven hangt het oordeel daarover dikwijls zoozeer van bijzondere meeningen af, dat het eene algeheele belemmering in den gang der zaken zou te weeg brengen, indien men het aan ieder ondergeschikt ambtenaar wilde overlaten om geen bevel uit te voeren, dan nadat hij zich overtuigd had, dat, volgens zijne beschouwing, dat bevel wettig was.

Art. 9. Ofschoon het hier bepaalde, wèl beschouwd, niet uitdrukkelijk zou behoeven te worden vastgesteld om als zoodanig te worden erkend, zoo heeft men het echter niet ongepast geoordeeld de overtreding van dit voorschrift der Grondwet bij eene uitdrukkelijke wetsbepaling te bedreigen, waardoor alle aanleiding tot het opwerpen van exceptien ten deze zal zijn afgesneden.

Art. 12. Ten opzigte der hier tegen twee misdrijven, die meermalen nog al verschillend van strafbaren aard kunnen zijn, bedreigde straf, vergelijke men de laatste opmerking op art. 2, Titel VII.

Art. 15. De bepaling der *schorsing* schijnt hier nuttig, vooreerst, ten einde eene oogenblikkelijke voorziening te hebben en te verhoeden, dat, indien het misdrijf van dien aard is, dat later eene ontzetting is te gemoet te zien, de veroordeelde niet eerst nog met de waarneming van zijne betrekking voortga. Ten andere, rekent men die doelmatig, omdat er zeer wel gevallen kunnen zijn, dat de regter niet wel aanstonds tot de uitoefening zijner betrekking weder kan worden toegelaten, doch dat de daad van dien aard is, dat zij geene ontzetting schijnt noodig te maken, in welk geval art. 12 der wet op de regterlijke organisatie, hetwelk *alleen* de bevoegdheid tot *ontzetting* en *niet* die tot *schorsing* geeft, geenen middenweg aanbiedt.

Art. 25. Ofschoon deze daden geene misdrijven zijn van ambtenaren, zoo heeft men gemeend dezelve, als in dadelijk verband staande tot het voorgaand artikel, hier het best te kunnen opnemen, verwijzende men hieromtrent overigens nog, voor zooveel noodig, naar de algemeene opmerking vóór dit boek gevoegd.

TITEL X.

Art. 2. Men heeft hier alleen van den *voorbedachten raad* gesproken en niet van *guet-àpens*, omdat deze laatste geheel in de eerste is begrepen. Het betoog hiervan wordt onder anderen gevonden bij *Chaveau et Faustin*, Brusselsche editie van 1837, t. III, p. 68.

Art. 8. De Regering vleit zich dat de juistheid en billijkheid dezer bepaling zal worden erkend. De voorbeelden ontbreken geenszins dat feitelijke beleedigingen van den onbeduidendsten aard en zonder eenige erge bedoeling toegebragt, door onvoorzigtigheid, verwaarloozing, slechte behandeling of andere, ten opzigte van den dader geheel toevallige, omstandigheden, den dood in hare gevolgen hebben berokkend. Door in dergelijke

gevallen den dader criminele straffen op te leggen, zou men ten zijnen aanzien niet slechts eene onregtvaardigheid begaan, maar daarenboven een betrekkelijk gering vergrijp met een laag en verachtelijk misdrijf gelijkstellen.

Men acht het van belang de aandacht bijzonder te vestigen op de uitdrukking: *„door eene handeling te weeg gebragt."* Op deze woorden komt tot regtvaardiging der bepaling alles aan. Er is hier geéne sprake van eene onbeduidende wond, veroorzaakt bijv. door een schampschot van een schiet- of ander geweer. Al was het veroorzaakt letsel aanvankelijk ook nog zoo gering geweest, zoodra een aanval met dergelijke of andere gevaarlijke wapens gedaan is, kan de gevolgde doodslag nooit onder de termen van dit artikel gebragt worden; want van zoodanige *handeling* zal men toch wel niet willen beweren, dat een doodelijk gevolg op geene redelijke wijze kon vermoed worden. Maar hij, die bijv. een ander slechts een slag wil toebrengen, en daartoe zijne hand, of eenig weinig gevaarlijk voorwerp, op zoodanige wijze gebruikt, dat daardoor alle denkbeeld aan mogelijken doodslag moet uitgesloten blijven, vervalt zeker niet ten onregte in deze zachtere bepaling, indien die daad geheel toevallig en, zonder dat dit te voorzien was, bij zulk eene handeling, een doodelijk gevolg mogt hebben. Voor hem is dan ook deze bepaling geschreven, onverschillig of zijne handeling al dan niet met voorbedachten rade begaan zij.

Art. 12. Zal de vadermoord op eenigen grond zwaarder strafbaar zijn dan eenige andere doodslag, dan dient natuurlijk de dader het bepaaldelijk op den verslagene, des bewust, te hebben gemunt. Na de aanwijzingen van het oogmerk om te dooden of te beleedigen, in de artt. 6 en 7 gegeven, is dus het 2de lid van dit artikel als eene volstrekt onontbeerlijke bijvoeging te beschouwen.

Art. 13. Iedere feitelijke aanval op de hier bedoelde personen is buiten eenigen twijfel zwaar strafbaar. Ofschoon men daarom op den doodslag, aan deze personen gepleegd, de gewone regelen der provocatie in geenen deele heeft willen toepasselijk maken, is het der Regering echter toegeschenen, dat, wanneer eene feitelijke beleediging op de wijze, als in art. 8 aangewezen, was toegebragt en den dood had ten gevolge gehad, zulks, in vereeniging met het bestaan van *feitelijke* provocatie, eene merkelijke verzachting van straf zou mogen ten gevolge hebben.

Art. 14. Zal de kindermoord eene op zich zelve staande misdaad zijn, die uit hoofde van welbekende, natuurlijke en zedelijke oorzaken, eene mindere straf mag gerekend worden te verdienen dan andere moord of doodslag, dan brengen deze redenen van zelve en onmiddellijk mede, dat dit misdrijf alleen als door de moeder op haar pasgeboren kind gepleegd wordende, kan worden beschouwd, terwijl er geene reden denkbaar schijnt, waarom de doodslag, door ieder ander op een kind gepleegd dat pas geboren is, niet met elken anderen doodslag zou gelijkstaan.

Art. 20. De daad schijnt in dit geval het meest in aard overeen te komen met den doodslag door schuld veroorzaakt, waarom men hier dezelfde straf, als in het voorgaand artikel, bedreigd heeft.

Art. 21. De Regering beschouwt deze bepaling vooral van belang om de justitie in de gelegenheid te stellen, zoodra mogelijk naar de omstandigheden van de daad te kunnen onderzoek doen. Ook zal zij tegen hem, die zijne daad heeft geheim gehouden, en zich later op den noodweer beroept, meermalen een niet van grond ontbloot vermoeden opleveren, daar reeds op zich zelf het geheim houden eener zoodanige daad, die wel niet kan gerekend worden uit het geheugen te gaan, schuld mag doen veronderstellen. Komt daar nu bij, dat de dader de geheimhouding, niettegenstaande de daarop gestelde straf, heeft bewaard, dan wint zeker deze veronderstelling in gegrondheid.

Aan het slot van dezen titel zij nog opgemerkt, dat, bij de algemeene bepalingen van doodslag en moord in de beide eerste artikelen gegeven, alle reden, naar het inzien der Regering, is vervallen om van de vergiftiging afzonderlijk melding te maken, als zijnde deze daaronder begrepen, en die bepaling uit den aard der zaak mede op haar toepasselijk. Het gevolg van dit stilzwijgen der wet zal zijn, dat de vergiftiging geen *crimen sui generis*, maar, daar zij altijd met voorbedachten rade begaan wordt, eene der verschillende *species* van den moord zal zijn, zoodat, wanneer zij den dood niet te weeg brengt, er slechts *poging* tot moord zal hebben plaats gehad. Het is te gestreng toegeschenen, hier bij uitzondering de poging altijd met den dood te straffen, en ook min raadzaam omdat men zich voorstelde dat zulk eene bepaling slechts leiden zou, om, waar geen menschelijk leven is verloren gegaan, kwijtschelding van de doodstraf te doen verkrijgen.

TITEL XI.

Art. 1. Behalve en vóór het onderscheid tusschen verwondingen en ziekten of kwalen die spoediger of langzamer herstellen, heeft de Regering gemeend nog een verschil te moeten maken tusschen duurzame verminkingen of kwalen, en voorbijgaande. In de eersten is toch onmiskenbaar een oneindig grooter nadeel voor den beleedigde gelegen, dan in de laatsten. Hoe veel pijn aan deze ook verbonden zij en hoe langzaam zij ook genezen, de beleedigde wordt ten laatste in zijnen vorigen toestand teruggebragt. De anderen daarentegen kunnen eenigermate geacht worden in het midden te staan tusschen gewone verwondingen en den dood, daar zij als het ware iets aan het leven, of het volle genot daarvan in onbeschadigden toestand, ontnemen, en dit met den dood gemeen hebben dat geene menschelijke kunst iets tegen dezelve vermag. Wat de uitdrukking: *duurzame verminking* aangaat, zoo kon welligt het eerste woord wegblijven, als zijnde eigenlijk reeds in *verminking* het denkbeeld van iets blijvends gelegen; duidelijkheidshalve en om de bedoeling beter te doen uitkomen, heeft men echter het er bijgevoegd.

Overigens moet de Regering erkennen, ten opzigte der uit het bestaande regt overgenomen onderscheiding tusschen verwondingen en ziekten naar mate van den tijd binnen welken zij genezen, dat deze onderscheiding niet altijd eene juiste evenredigheid tusschen misdrijf en straf zal te weeg brengen, noch van eenige willekeur is vrij te pleiten, daar het meer of min spoedig herstel van geheel buiten den dader en zijne handeling gelegen omstandigheden kan afhangen.

Deze bedenkingen namen echter geenszins de noodzakelijkheid eener te maken onderscheiding weg. Zonder dezelve zou men hier aan den regter alles moeten overlaten, en zou de wetgever hem slechts kunnen opdragen om, naar gelang van het aanzien der wonde op het oogenblik dat zij was toegebragt, van de wijze waarop de aanval was geschied en andere omstandigheden, te beoordeelen of de dader ten criminele of ten correctionnele zou moeten worden verwezen.

Het is volstrekt onraadzaam voorgekomen zoodanige ruimte aan den regter te laten, die daarbij letterlijk niets tot rigtsnoer zou hebben dan zijne eigene begrippen over hetgeen men gewoonlijk *zware* en *ligte* wonden noemt. De regtsbedeeling zou hiermede, in de verschillende plaatsen en door verschillende regters, geheel verschillend worden, zonder dat daarin eenige gelijkheid zou kunnen worden gebragt door het middel van cassatie, alzoo het verschil alleen de feitelijke waardering der zaak betreft. Men heeft dus alleen nagegaan of er hier *betere* onderscheidingen te maken waren, maar er geene gevonden, en zich daarom bij de bestaande gehouden, met dit onderscheid alleen, dat men niet meer van de ongeschiktheid tot arbeid heeft gewaagd, die de willekeur en onzekerheid slechts vermeerderde, en dat men zich alleen tot de al- dan niet-genezing heeft bepaald. De Regering vleit zich dat de bedreigde straffen, vooral in de gevallen dat er zonder voorbedachten rade is gehandeld, alsmede de bepaling van art. 3, geheel overeenkomende met art. 8 van den voorgaanden titel, veel zullen bijdragen om de tegen het aangenomen stelsel bestaande bedenkingen zoo niet weg te nemen, dan toch aanmerkelijk te verminderen.

Art. 6. Dat de poging tot feitelijke beleediging bedreigd worde, acht de Regering stellig noodig. Zij is in vele gevallen allezins bewijsbaar, maar dient afzonderlijk door den wetgever als misdrijf te worden opgenomen, omdat zij anders ook bij de gewelddadigste aanvallen niet strafbaar zou zijn. Immers daar de verschillende feitelijke beleedigingen als verschillende misdrijven zijn opgenomen, *naar mate van derzelver gevolgen*, kan daarbij op zich zelve van geene poging de rede zijn. Vele hevige aanvallen met gevaarlijke wapenen gedaan, zouden daardoor ongestraft blijven, ten ware de poging tot moord of doodslag kon bewezen worden. Dit moet de wetgever verhoeden en hij kan dit in meerdere gevallen.

Bezwaarlijk kan men intusschen bij dit artikel zwaardere straffen bedreigen dan in art. 5 zijn vastgesteld, daar ook de poging tot het daar vermelde misdrijf hieronder vervalt, zoodat men zich heeft moeten bepalen, om wegens den ergen aard, dien deze pogingen *kunnen* aanwijzen, de straf althans niet lager te stellen.

Art. 7. Wanneer aan den eenen kant ambtenaren zwaarder voor vele daden worden gestraft, wanneer zij inzonderheid streng worden bedreigd voor overtreding van ambtspligten, dan dienen zij van den anderen kant bescherming te vinden in de wet, wanneer zij hunne beroepsbezigheden uitoefenen, en vooral ook gewaarborgd te worden tegen de aanvallen van diegenen, die hen ter zake van die uitoefening beleedigen.

Art. 14. Bij deze *facultative* bepalingen voor het geval van verzwaring, vervalt niet alleen de noodzakelijkheid maar ook de mogelijkheid om vaste straffen van minderen aard te bedreigen, indien hierbij feitelijke provocatie en eene handeling als in art. 3 omschreven, te zamen komen. De waardering zoowel van deze verzwarende als van deze verzachtende omstandigheden uit de algemeene beginselen blijft nu geheel aan den regter. De uitdruk-

kelijke vermelding van de in dit geval niet bestaande toepasselijkheid van art. 3 was hier noodzakelijk, om de algemeenheid waarin dat artikel is gesteld. Bij den voorgaanden titel bestond eene dergelijke noodzakelijkheid niet, omdat de wetgever aldaar in art. 13 zijne meening te dien aanzien duidelijk heeft verklaard.

De Regering vleit zich, dat door de overeenstemming in beginsel, orde en redactie tusschen dezen en den voorgaanden titel, het noodige verband tusschen zoo naauw verwante onderwerpen van strafregt is bewaard gebleven.

TITEL XII.

De Regering heeft het vraagstuk omtrent het al of niet noodzakelijke en raadzame der opneming van afzonderlijke bepalingen omtrent het tweegevecht in het Strafwetboek in bepaalde overweging genomen. Na een rijp onderzoek der zaak, waarbij men zich in geenen deele het gewigt der gronden, die tegen zoodanige bepalingen kunnen worden en meermalen zijn bijgebragt, heeft ontveinsd, is men echter te dezen opzigte niet in twijfel gebleven, maar heeft men de gronden, vòòr het opnemen van zoodanige bepalingen bestaande, als overwegend beschouwd.

Deze gronden zijn tweederlei.

Vooreerst heeft men gemeend den doodslag en de verwonding, in tweegevecht toegebragt, niet zonder eenige onbillijkheid, en zonder aan de algemeen erkende begrippen van moord en voorbedachtelijke verwonding geweld aan te doen, op ééne lijn met deze laatste te kunnen stellen. Op welke vooroordeelen het tweegevecht ook gegrond zij, welk belang de orde in de maatschappij en de handhaving der goede zeden bij het te keer gaan van deze onverdedigbare en gevaarlijke dwaalbegrippen ook hebben, de Regering, met het oog op de ervaring elders verkregen, houdt het voor zeker, dat zoodanige gelijkstelling op eene fictie zou berusten, die in de zaak zelve geenen genoegzamen grond heeft, maar geacht zou moeten worden alleen te zijn uitgedacht, om zich van de op dit punt oprijzende bezwaren te ontslaan door niets te dien aanzien te bepalen, en alles aan tegenstrijdige en onzekere beschouwingen en toepassingen over te laten. Is dit nu waar, en is het tevens boven alle bedenking verheven, dat de in tweegevecht gepleegde doodslag of verwonding in eene welgeordende maatschappij niet straffeloos kan blijven, gelijk men meent dat gereedelijk zal worden erkend, dan blijft er niet anders over dan deze daden als op zich zelve staande misdrijven te beschouwen en met straf te bedreigen.

De *tweede* grond ligt in de gelegenheid, welke de wetgever zich bij de thans door de Regering gevolgde beschouwingen verschaft, om het tweegevecht ook op zich zelf en de daaraan voorafgaande daden als misdrijven te erkennen en te straffen. Terwijl men het overal van het uiterste belang acht om de misdrijven in derzelver begin te keer te gaan, maar zich door de noodzakelijkheid gedrongen ziet, om bij de meeste daden de voorbereiding, die zich niet door eene strafbare poging openbaart, onbedreigd te laten, is in de erkenning van het tweegevecht, als een op zich zelf staand misdrijf, de mogelijkheid aanwezig om eene uitdaging en de aanneming daarvan, en het gebruik der wapenen, ook zonder bewezen poging tot verwonding of doodslag, met straffen te bedreigen, alsmede om de handelingen van anderen, waardoor niet zelden tweegevechten ontstaan of tot stand komen, nadrukkelijk door strafbedreigingen te keer te gaan. Doet men dit, gelijk zulks in dezen titel in de artt. 2, 3, 5 en 4 is geschied, dan meent men ook dat uit deze erkenning door den wetgever minder voor de gevolgtrekking te vreezen is, die men zich daaruit veeltijds voorstelt, als of men door bijzondere bepalingen tegen het tweegevecht, dat erkennen en wettigen, ja zelfs in bescherming nemen zoude.

Overigens rekent men het niet ongepast hier nog bijzonder de aandacht te vestigen op eene verhandeling over dit onderwerp van den beroemden Heidelbergschen hoogleeraar Mittermayer, geplaatst in het *Archief des Auslandes, neue Folge* Aº. 1845, derde stuk, waarvan de lezing de Regering zeer versterkt heeft in hare overtuiging omtrent het nuttige en doelmatige eener opneming van bijzondere wettelijke bepalingen in het strafregt ten aanzien van het tweegevecht.

Artt. 6 *en* 7. Deze onderscheidingen oordeelt men allezins op het meer of min laakbare van de handeling des daders gegrond te zijn. Zij zijn mede geheel geschikt om des wetgevers inzigten op het punt van tweegevecht in een juist daglicht te stellen.

Art. 9. Deze bepaling, reeds van zelve uit de voorafgaande voortvloeijende, acht men echter dienstig tot wegneming van andere mogelijke beschouwingen, die zouden kunnen leiden om aan te nemen dat het doel alleen zou zijn de gevolgen, dat is de dood of verwonding, en niet de daad zelve, te bedreigen.

Art. 11. Zonder deze bepaling zouden zich in vele gevallen bij de toepassing der in dezen titel bedreigde straffen onoverkomelijke bezwaren kunnen voordoen, en de zachtste beschouwing is daarbij, wanneer van het tegendeel niet blijkt, aangenomen.

Art. 12. Getuigen zijn bij een tweegevecht als onmisbaar te achten. In de bepaling van het misdrijf (art. 1), heeft men daarom derzelver tegenwoordigheid als een essentieel vereischte opgenomen. Zonder dit, zou de wetgever de deur openstellen voor het plegen van heimelijke en verraderlijke misdaden, onder voorwendsel van gehouden tweegevecht. Deze getuigen zijn echter ook veelal diegenen, die door toespraak, juiste uiteenzetting der zaak, als anderzins, het houden van het tweegevecht nog te keer gaan, of op min gevaarlijke wijze voor de partijen inrigten. Deze overwegingen hebben het der Regering in het algemeen belang wenschelijk doen achten de hulp dier personen, ook dan wanneer die volgens de voorschriften van het Eerste Boek als medepligtigheid zou te beschouwen zijn, niet te straffen, maar hen alleen in die gevallen te bedreigen, waarin zij zelven als min of meer verwijderde oorzaak of aanleiding tot het tweegevecht te beschouwen zijn.

TITEL XIII.

Art. 4. *tot uitoefening der vereischte tucht.* Deze bijvoeging dient om den vader, die uit haat of met andere kwade oogmerken gehandeld heeft, niet onder deze gunstige bepaling te doen vervallen, maar hem de alsdan welverdiende straffen, in de voorgaande artikelen bedreigd, te doen ondergaan. Tot hetzelfde einde strekken de woorden: » *in diens belang*", in nº. 2 van art. 5.

TITEL XIV.

Art. 1. Voor eene meerdere onderscheiding in de straf te maken naar gelang de dader *werkelijk in zijn regt was*, of slechts *vermeende zulks te zijn*, heeft de Regering geenen genoegzamen grond kunnen vinden, en zulks in de eerste plaats, vermits het, uit het oogpunt van de zedelijkheid van den dader, geen verschil maakt of zijne innerlijke overtuiging al dan niet met de waarheid overeenkomt, en ten andere omdat men in geen geval minder dan de bedreigde straf, die tot eene eenvoudige geldboete van drie honderd gulden kan afdalen, op dit misdrijf meent te kunnen stellen, terwijl aan den anderen kant, ook bij het bestaan van wezenlijk regt, het geweld van dien aard kan zijn geweest, dat zelfs het maximum der correctionnele straf des noods door den regter moet kunnen worden toegepast.

Art. 5. De Regering heeft gemeend deze bedreigingen niet meer als wanbedrijven te moeten beschouwen, wanneer zij van geen bevel zijn vergezeld gegaan, daar anders ook de onbeduidenste bedreiging eene correctionnele straf zou vorderen en de regtbanken noodeloos daarmede bemoeijelijkt zouden worden. Tegen deze bedreigingen is daarom in het Derde Boek voorzien.

TITEL XV.

Art. 1. Het te vondeling leggen van een kind is een geheel eigen misdrijf, waarvan de meerdere of mindere strafwaardigheid geheel uit de omstandigheden moet worden opgemaakt. Het kan toch voortkomen uit een wezenlijk gevoel van medelijden voor het kind, voor hetwelk men meent ten eenen male buiten staat te zijn iets beters te doen, dan hetzelve aan de zorg van anderen over te geven, waarom men het een, naar waarschijnlijkheid berekend, goed onderkomen tracht te verschaffen; en het kan zijne oorzaak hebben in eene volkomene gevoelloosheid en gebrek aan belangstelling in het wedervaren van het kind, die deszelfs leven en welzijn met geheel onverschillige oogen doen aanzien. Het zijn vooral de tijd, de plaats en de toestand, waarin het kind is te vondeling gelegd of verlaten, die den regter de hieromtrent bestaan hebbende inzigten moeten doen kennen. Uit dat oogpunt vertrouwt de Regering in dit artikel regtmatige bepalingen te hebben vastgesteld; terwijl het overigens geene vermelding zal behoeven, dat, zoodra de daad eene poging tot moord of doodslag daarstelt, zij ook alleen als zoodanig kan worden beschouwd en de kenmerken van dit eigen misdrijf geheel verdwijnen.

Voorts heeft men gemeend het aan den regter ter beoordeeling te moeten overlaten, of de te vondeling gelegde of verlatene al dan niet als een hulpbehoevend kind is te beschouwen. Vooreerst scheen hier iedere vaste bepaling van ouderdom willekeurig te zijn en op geene altijd doorgaande gronden te berusten; en ten andere, hetgeen ook met het eerste in verband staat, meent men, dat in den leeftijd van het kind niet uitsluitend de grond voor dit misdrijf moet gezocht worden, maar wel degelijk in de hulpbehoevendheid, die wel meerendeels uit den jeugdigen leeftijd ontstaat, doch ook somtijds nog op zoodanige jaren aanwezig is, welke anders het verlaten nimmer onder de termen van dit artikel zouden doen brengen. De beoordeeling van dit een en ander, als in bijzonderheden gelegen, door den wetgever bij geene mogelijkheid te voorzien en vooraf te bepalen, moet noodwendig aan den regter verblijven.

TITEL XVI.

Art. 1. Dat bij dit artikel eene groote ruimte aan den regter is gelaten, vleit men zich dat verdediging zal vinden in het denkbeeld, welke schanddaden daaronder begrepen zullen kunnen worden, wier afzonderlijke opnoeming, vervolging en bedreiging

HARMONIE TE GRONINGEN

met straf alzoo ontweken kan worden, en minder raadzaam is voorgekomen.

Art. 6. De gelijkstelling van de vleeschelijke gemeenschap met een kind beneden den ouderdom van twaalf jaren met de misdaad van verkrachting, berust op de overweging, dat in dien teederen leeftijd eene *werkelijk vrijwillige* toestemming tot het plegen der daad niet denkbaar is, en mitsdien altijd ligchamelijk of zedelijk geweld van de zijde des daders moet worden verondersteld.

Art. 8. Bij de bepaling van den leeftijd heeft de Fransche wetgever zich aan die der minderjarigheid gehouden, en dien ten gevolge den ouderdom van een en twintig jaren vastgesteld. Die grond bestaat dus voor den Nederlandschen wetgever niet, maar hij zou òf, zich aan den minderjarigen leeftijd houdende, den ouderdom van drie en twintig jaren kunnen bepalen, òf, zonder zich aan die omstandigheden gebonden te achten, alleen op de noodzakelijkheid eener bijzondere bescherming bij de wet moeten acht geven, en dit laatste scheen der Regering het meest eigenaardig toe. Uit dit oogpunt uitgaande, gelooft zij het er voor te mogen houden, dat op achttienjarigen leeftijd deze bijzondere bescherming kan eindigen. Het valt niet te ontkennen, dat de verleiding op velen bijna op iederen leeftijd werkt, maar daarvoor kan de strafwetgever niet anders zorgen dan door voorschriften als die van art. 2, Titel IV, Boek I, terwijl bepalingen als de onderwerpelijke zich slechts tot die jaren schijnen te kunnen uitstrekken, waarin men mag aannemen dat op eigen oordeel en eigene bescherming nog weinig te rekenen is.

Artt. 10 *en* 11. Niet slechts om het openbaar schandaal en den aanstoot die de bloedschande verwekt, maar vooral ook om den ongelukkigen toestand van hen, die uit zoodanige gemeenschap geboren worden, heeft de Regering het noodig geoordeeld deze daad met criminele straffen te bedreigen. De laatste overweging heeft haar mede doen besluiten, om ook het overspel niet ongestraft toe te laten, waarbij zij nog vooral in aanmerking heeft genomen, dat de schending van het huwelijk, eene verbindtenis welke in zulk een onafscheidelijk verband staat met de orde der maatschappij en hare burgerlijke wetten, niet wel als het ware met onverschillige oogen door den Staat kan worden aangezien, zonder dat deze zijne eigene regten zou te kort doen. Van dit oogpunt uitgaande, en na de bedenkingen van hen, die op dit punt de voorschriften van het thans hier geldende regt voorstaan, te hebben overwogen, heeft de Regering voor de daarbij gemaakte onderscheiding tusschen het overspel van den man en van de vrouw geene voldoende gronden kunnen vinden; blijvende echter, bij de niet onaanzienlijke ruimte van straf, ter keuze van den regter gelaten, alle gelegenheid opengesteld, om de straf met de bijzondere omstandigheden van het misdrijf in juiste evenredigheid te brengen.

Art. 14. De Regering meent hierbij de aandacht te moeten vestigen op het zware misbruik van sterken drank, ook onder vele jongelieden bestaande; op de omstandigheid der overal ruimschoots aangeboden gelegenheid, om aan dien gevaarlijken en verleidelijken prikkel te voldoen; op de overweging, dat juist in de jonge jaren het te keer gaan van of toegeven aan zoodanige neigingen van den gewigtigsten en meestal blijvenden invloed voor het geheele volgend leven is; en op de bekende en niet zeldzame voorbeelden, dat belangzuchtige inzigten er sommigen toe hebben gebragt, om jongelieden tot dit misbruik te verleiden of op te wekken.

TITEL XVII.

Art. 1. Logen is het kenmerk van laster. Men heeft daarom in de bepaling van dit misdrijf opgenomen, dat van de waarheid van het aangetijgde niet moest blijken, en de daad in art. 13 aangewezen, als een op zich zelf staand, van laster geheel onderscheiden doch om de boosaardige bedoeling strafbaar misdrijf, gekenmerkt. Maar hier rijst natuurlijk de vraag op, wanneer iets voor waarheid te houden zij, en wordt de wetgever gedrongen om, gelijk ook elders, *zelf* vast te stellen *niet* wat waar is, want dit gaat ook *zijn* vermogen te boven, maar wat alleen als waarheid moet worden aangemerkt, en althans te verklaren, welke bewijzen hier tot staving der waarheid zullen worden erkend en toegelaten. Als eigenaardig aan het hier behandelde onderwerp is door de Regering de ook thans geldende bepaling in dit opzigt, welke mede in art. 1413 van het Burgerlijk Wetboek is opgenomen, in art. 1 van dezen titel behouden: de beperking namelijk van het bewijs tot het regterlijk gewijsde en de authentieke acte. De overige bewijsmiddelen in strafzaken zouden, indien zij hier werden toegelaten, tot uitkomsten kunnen leiden, voor het algemeen hoogst nadeelig, en niet zelden ten uiterste grievend voor bijzondere personen, en ieder blootstellen aan een door het misdrijf van anderen uitgelokt geregtelijk onderzoek, iets hetwelk ook dan zou kunnen benadeelen, en meestal benadeelen zal, wanneer hetzelve de veroordeeling van den lasteraar ten gevolge heeft.

Intusschen vermogen de voorschreven beweegredenen niet te verhinderen dat de waarheid, door welke middelen dan ook bewijsbaar, steeds straffeloos kunne worden aan het licht gebragt, zoo dikwijls daartoe eensge maatschappelijke of zedelijke verpligting bestaat. Reeds art. 1 zou kunnen geacht worden hiervoor genoegzaam zorg te hebben gedragen, alzoo toch wel mag aangenomen worden, dat hij, die slechts aan zoodanige verpligting wil voldoen, nimmer het oogmerk heeft om te beleedigen. Zijne daad moge als onvermijdelijk gevolg na zich slepen, dat hij, wiens handelingen worden blootgelegd, gegriefd en aan de minachting van anderen blootgesteld worde, maar dat gevolg kan de alleen zuivere bedoeling van hem, die daartoe aanleiding gaf, niet van aard doen veranderen. Ten overvloede heeft echter de Regering, om het gewigt der zaak, dit nader op het ondubbelzinnigst in art. 4 uitgedrukt, door aldaar de beweegredenen aan te geven, die het denkbeeld van laster uitsluiten.

Overigens hoopt de Regering, door de in dezen titel gemaakte onderscheidingen en bepalingen, geslaagd te zijn, om het daarin behandelde teeder ontwerp te hebben geregeld naar billijkheid en met inachtneming der behoeften van de maatschappij, welke ten deze tot bescherming van hare rust, en van de eer en den goeden naam der ingezetenen, gestrenge voorschriften hebben doen noodig keuren.

Art. 12. De bedoeling van het 2de lid van dit arkikel, is alleen om ook onder de strafbepaling te brengen laster en hoon, die in societeiten, of op eene of andere plaats van algemeene bijeenkomst voor leden van vereenigingen, die echter niet voor het publiek openstaan, wordt gepleegd, zoodat geene kringen van gezellig huisselijk verkeer daaronder begrepen zijn.

TITEL XVIII.

In de 1ste afdeeling van dezen titel, aan brandstichting toegewijd, vertrouwt men de meeste zwarigheden en onzekerheden, waartoe de thans nog geldende wetgeving aanleiding geeft, te hebben uit den weg geruimd.

Art. 3. De uitgedrukte uitzondering: *en geene benadeeling van derden daarvan het geval heeft kunnen zijn*, doet stellig uitkomen, dat onder anderen de brandstichting om uit verzekeringen of verwaarborgingen voordeel te trekken, onder den regel, dat is onder de strafbare brandstichting, behoort.

Art. 5. Bij deze misdaad zou de grens tusschen poging en volbragte daad veelal moeijelijk zijn te bepalen. Eene verklaring, als in dit artikel gegeven, schijnt daarom niet zonder belang.

Art. 6. Hij, die zorgeloos keuren of reglementen, voor de algemeene veiligheid vastgesteld, als ongeschreven voorbij ziet, niettegenstaande hij daardoor anderen aan brandgevaar of andere verliezen blootstelt, kan zeer wel in vele gevallen eene *correctionnele gevangenisstraf*, naar alle regelen van billijkheid en regtvaardigheid, verdienen. Wanneer men dit artikel met die van den Xden en XIden Titel, op doodslag en feitelijke beleediging, door schuld veroorzaakt, vergelijkt, en daarbij acht slaat op de verhouding van de bij die artikelen bedreigde straffen tot diegene, welke tegen de respective daden, indien zij *met opzet* gepleegd zijn, bedreigd worden, dan gelooft men dat deze verhouding, bij het onderwerp der brandstichting, de hier bedreigde straf allezins kan billijken. Het wanbedrijf is echter onmiskenbaar tevens in vele gevallen onder de meest verzachtende omstandigheden denkbaar, en daarom kan de straf alsdan tot eene eenvoudige geldboete van tien gulden afdalen.

Art. 7. Indien er geen opzet tot verhindering van de blussching van brand plaats heeft, dan vervalt hij, die bluschgereedschappen onbruikbaar maakt, in de strafbepalingen, welke in de 3de afdeeling van dezen titel op het vernielen en beschadigen van goederen gesteld zijn.

Ofschoon in dezen titel misdaden van bijzonderen zwaren aard genoemd worden, heeft men echter gemeend in den regel daartegen slechts langdurige tuchthuisstraf te moeten bedreigen, en alleen dan, wanneer dezelve den dood of het levensgevaar van iemand doen ontstaan, en de schuldigen zulks hebben kunnen voorzien, de doodstraf te moeten toepassen. Altijd tegen brandstichting den dood te bedreigen, schijnt der Regering onraadzaam toe, vooral ook omdat zij daaruit zou voorzien dat het verleenen van gratie in zeer vele gevallen bijna noodzakelijk zou worden; terwijl men levenslange tuchthuisstraf slechts in zeer enkele gevallen heeft willen bedreigen, en dit ten deze niet volstrekt noodzakelijk heeft gekeurd.

Hetzelfde geldt, ten aanzien der keuze van de straf, ook omtrent de overstrooming in de artt. 9 en 11.

Art. 13, *3de lid.* Ofschoon, volgens den IIIden Titel van Boek I, de poging tot *misdaad* altijd gestraft wordt, zou deze algemeene bepaling op het eerste lid van dit artikel nimmer kunnen worden toegepast, omdat, even als zulks bij de feitelijke beleediging het geval was, slechts na het *geheel volbragte* misdrijf kan gezegd worden, of de gepleegde daden in de categorie van *misdaad* of van *wanbedrijf* vallen. Het scheen daarom noodzakelijk, dat aan den regter bij het straffen dezer zoo veelomvattende poging eene zeer groote ruimte wierd overgelaten.

Art. 18. Bij art. 5 der wet van 9 Julij 1842 (*Staatsblad* n°. 21),

is men reeds van de veronderstelling uitgegaan, dat omtrent een of meer der daar genoemde wanbedrijven bij het algemeen strafregt zou zijn of kunnen worden voorzien, waarom aldaar de geldboete van f 25 tot f 200 alleen tegen die daden bedreigd is, waaromtrent bij het Wetboek van Strafregt geene bepalingen bestaan. Bij het in werking komen derhalve van dit artikel zal het daarin strafbaar gestelde niet meer aan de toepassing der in genoemd art. 5 der wet van 1842 bedreigde straffen onderworpen zijn.

Men heeft gemeend bij dit artikel de redactie van genoemd art. 5 der wet van 1842 eenigzins te moeten verlaten, alzoo men vooreerst het nuttig geoordeeld heeft om hier ook den *oppasser* van vee te bedreigen; ten andere de redactie van dat art. 5 voor den strafwetgever wel wat onbestemd heeft gevonden, wegens de daarin voorkomende woorden: *zich weigerachtig betoonen*, — eene uitdrukking, die, bij sommige der in dat artikel genoemde vergrijpen welligt als geschikt en eigenaardig kan worden beschouwd, doch bij het hier in het Strafwetboek opgenomene kan worden vermeden; en eindelijk ook, omdat men hier slechts datgene heeft willen en kunnen bedreigen, wat meer dadelijk in verband stond met het vernielen en beschadigen van goederen, en het daarbij weinig geschikt heeft geoordeeld om dit in zulke algemeene termen te doen, als in de 2de zinsnede van dat art. 5 gebezigd zijn.

TITEL XIX.

Art. 1. De bijvoeging in de bepaling van de woorden: *of eenen derde*, schijnt allezins noodzakelijk. Indien toch voor het bestaan van diefstal de toeëigening aan zich zelven als kenmerk wordt opgegeven, zou, ingeval de ontvreemding voor eenen ander had plaats gehad, gelijk dit bijv. door kinderen niet zelden plaats vindt, niet alleen de dader maar ook de lastgever straffeloos blijven, daar alsdan ook de bepalingen van het Eerste Boek op misdrijf ten gevolge van lastgeving, bij gebrek aan misdrijf, niet zouden kunnen worden toegepast.

Art. 2. De Regering is van oordeel dat deze ontvreemdingen, die zich al vrij ver kunnen uitstrekken, doch wier strafbaarstelling om de groote daaruit te duchten ongerieven en schandalen in familien onraadzaam voorkomt, nogtans niet anders straffeloos kunnen worden toegelaten, dan voor het geval dat zij zonder geweld tegen personen gepleegd worden.

Dat de civile vergoeding niet is uitgesloten door deze vrijstelling van de criminele of correctionnele actie, spreekt wel van zelf.

Art. 14, *n°.* 1. Onder dit nommer zijn begrepen de diefstallen, welke knechts ten nadeele van de huisgenooten of anderen, die zich in de woning van hunne meesters bevinden, plegen, vermits alle diefstallen op plaatsen, die hunne meesters in bezit hebben, er onder vallen, onverschillig aan wie het daar ter plaatse zich bevindende toebehoort. Het spreekt namelijk van zelf, dat indien die huisgenooten of logeergasten op andere plaatsen (zoo als voor laatstgemelden bij zich te huis) goederen hebben, en deze door de hier bedoelde knechts gestolen worden, er geen enkele grond bestaat om den diefstal als in dienstbaarheid gepleegd te beschouwen.

N°. 3. *op eenige wijze aan hunne zorg of toezigt verbleven.* Meermalen zijn deze goederen niet werkelijk in hun bezit gesteld, en dus in den eigenlijken zin niet aan hen toevertrouwd, schoon zij met de zorg en het toezigt, dat dezelve niet door anderen worden weggenomen, belast zijn. Alsdan alleen bestaat er diefstal. Heeft er inbezitstelling plaats gehad, dan zijn de bepalingen van den volgenden titel van toepassing. Zie aldaar art. 4.

Art. 17. De Regering vertrouwt dat deze bepaling van *nacht*, beschouwd als verzwarende omstandigheid bij diefstal, zal gebillijkt worden, voor zooverre namelijk op den voorgrond wordt gesteld dat een vaste tijd voor den nacht moet worden aangewezen, gelijk de Regering dit zou vermeenen, daar anders de bepaling of het nacht of dag was tot de meest willekeurige beslissingen aanleiding zou geven.

Art. 20. De laatste zinsnede van dit artikel schijnt niet van belang ontbloot. Zeer dikwijls toch ziet men op erven, die overigens geheel omheind of door sloten omringd zijn, dat op de plaatsen waar de uitgangen zich bevinden, de hekken, die tot afsluiting moesten dienen, verbroken zijn, en in derzelver plaats slechts een of meer houten tusschen de posten zijn ingebragt. Bij het gezigt daarvan is het ieder bekend dat de toegang tot zoodanig erf niet vrij is, en dat dit enkel hout voor een behoorlijk hek in de plaats treedt. Hierbij moet men er altijd nog de aandacht op vestigen, dat het artikel als voorwaarde stelt dat er ten minste *eenig* middel van afsluiting zij, daar hier alleen gesproken is van het geval dat er geen *behoorlijk* middel daartoe bestaat. In het Fransche regt wordt hetzelfde gevonden.

Art. 29. De gelegenheid waarin ieder, die zich van de in het 2de lid van dit artikel genoemde personen bedient, genoodzaakt is hen, met gevaar van eigen nadeel, tot het bedrijven der daar omschreven misdaad te stellen, eene gelegenheid, waardoor deze personen, met de minste moeite en zonder dat er iemand van behoeft kennis te dragen, zich van de sleutels op de woningen en van andere sluitingen van voorwerpen hunner begunstigers kunnen voorzien, doet het, naar het inzien der Regering, als volstrekt gevorderd beschouwen, dat, indien zij te dier zake veroordeeld worden, hun tevens *voor altijd* het uitoefenen van hun beroep worde verboden. Door hier slechts een *tijdelijk* verbod vast te stellen, zou men de ingezetenen, volgens de meening der Regering, op eene onverantwoordelijke wijze in gevaar stellen.

Art. 31. Hier is dezelfde straf bedreigd als in art. 16 van den IIden titel. Beide personen staan toch geheel gelijk in de boosheid hunner bedrijven en in het gevaar, waarin zij de maatschappij door dezelve brengen.

Art. 32. Is de inbezitstelling reeds ter kwader trouw geweest, dan bestaat er diefstal. Dit behoeft dus niet afzonderlijk te worden vermeld, maar in het hier omschreven geval zou, zonder deze uitdrukkelijke strafbepaling, geheel niet voorzien zijn, als zijnde er noch diefstal noch misbruik van vertrouwen aanwezig.

TITEL XX.

Artt. 4 *en* 5. Deze beide misdrijven schijnen in strafbaarheid geheel te moeten gelijkgesteld worden met den verzwaarden diefstal, in art. 14 van den voorgaanden titel omschreven.

Art. 11. Ofschoon het niet te ontkennen is, dat nog menig laakbaar bedrog met koopwaren, buiten het hier vermelde, denkbaar is, zoo heeft men echter gemeend deze bepaling niet verder te moeten uitstrekken, maar het overige aan de daaruit ontstaande burgerlijke regtsvordering alleen te moeten overlaten. Al het voornaamste is hier, naar men meent, opgenoemd, zoowel ten aanzien van de zwaarte van het daardoor te lijden nadeel, als ten aanzien van de moeijelijkheid voor hen, die geen kenners zijn, om zich voor het bedrog te behoeden, terwijl het algemeene slot: *om voorwerpen van geringe waarde voor kostbare voorwerpen te verkoopen*, alles omvat, waaruit de meer belangrijke nadeelen te duchten zijn.

Art. 14. De welbekende oorzaak, die het in brand steken van eigen goed zoozeer vermeerdert, en daardoor op zich zelve allerbelangrijkste en voor de maatschappij heilzame inrigtingen niet zelden tot bronnen van vele rampen en onheilen maakt, zal, naar men vertrouwt, deze bepalingen wel kunnen doen billijken.

Art. 15. Door de uitbreiding, die men in het einde van dit artikel aan deze misdaad gegeven heeft, vleit men zich dat een gebrek der thans nog geldende wetgeving op dit stuk zal zijn weggenomen, waardoor velen, ten gevolge der beperktheid van de definitie der opligting, aan eene welverdiende straf ontkwamen.

Art. 16. De bepaling van dit artikel schijnt hoogst wenschelijk in het algemeen belang. De voorbeelden van de schromelijkste gevolgen, waaraan de ingezetenen in het algemeen door dergelijk bedrog zijn blootgesteld geweest, ontbreken niet, en het is daarom dat men voor de hier genoemde gevallen gemeend heeft wel eene uitzondering te mogen maken op den regel, dien men overigens meent te moeten behouden, om het bedrog bij overeenkomsten niet met de strafwet te bedreigen. Bijzondere personen kunnen groot nadeel lijden uit zoodanig bedrog, maar zij lijden dit *alleen*, en slechts uit de door *hen zelven* aangegane overeenkomst, en de belangen der ingezetenen in het algemeen loopen bij het bedrog ten aanzien van deze bijzondere overeenkomsten geen gevaar.

Bij overeenkomsten daarentegen met den Staat, provincien, gemeenten en openbare besturen, wordt het belang der ingezetenen, daar zij zelven tot de zaak niet medewerken, noch partij bij de overeenkomst zijn, in handen gesteld van anderen, en worden deze bedrogen, dan moeten de overigen er voor boeten.

Art. 17. Het is bekend welke misbruiken veelvuldig van zoodanige wetenschap zijn gemaakt, en hoe dit tot langdurige nadeelen, en dikwijls zelfs tot nieuwe verkeerde en misdadige handelingen, aanleiding heeft gegeven, zoodat soms de daden, tot geheimhouding gepleegd, erger waren dan die, welke men op alle wijzen trachtte te bedekken. Men houdt daarom ook de hier bedreigde straf voor niet te zwaar.

Art. 18. De woorden: »*bij de wet verboden*" brengen het artikel in overeenstemming met art. 1804 van het Burgerlijk Wetboek.

Overigens heeft men gemeend dit misdrijf, waarvan de dagelijksche ondervinding zoo vele beklagenswaardige slagtoffers doet kennen, met eenige gestrengheid te moeten bedreigen, een misdrijf, meermalen tot geheel verderf van anderen strekkende, hetwelk alleen de lage bedoeling, om zich ten gevolge van derzelver oogenblikkelijk benarden toestand een bestaan en vaak rijkdommen te verschaffen, doet bedrijven.

De woorden: » *middellijk of onmiddellijk*" strekken om alle uitvlugten te dezen aanzien te voorkomen. Bekend is, onder anderen, het dagelijks voorkomende, om in hoofdsom voor meer te laten teekenen dan werkelijk is ter leen verstrekt. Het spreekt van zelf dat men zich door dergelijke middelen, mits daarvan slechts het bewijs kunne geleverd worden, niet

aan deze straffen moet kunnen onttrekken. Eigenlijk bedriegelijke middelen worden echter hierbij gewoonlijk niet gebezigd; zijn die soms aangewend en heeft er in den zin der wet opligting plaats gehad, dan valt de dader daarin van zelf, en behoeft dit niet te worden verklaard, als in de wet van den 3den September 1807.

Het hoogst nadeelige van dit wanbedrijf en de noodzakelijkheid om behoorlijke klem aan de bepaling van art. 1804 van het Burgerlijk Wetboek te verzekeren, hebben de Regering tot deze strafbedreiging gebragt, ofschoon zij zich niet ontveinst, dat zij maar al te dikwijls, bij gebrek aan bewijs, zal ontdoken worden.

Art. 21. Deze bepaling is in denzelfden geest ontworpen als die voor ambtenaren in art. 13 van den IXden Titel, en de straffen zijn daarmede in evenredigheid gebragt.

TITEL XXI.

Men heeft de daden, in artt. 7 en 8 omschreven, opzettelijk niet tot de bankbreuk gebragt, om de schuldigen niet, ingevolge de bepaling van art. 893 van het Wetboek van Koophandel, van het voorregt van rehabilitatie te versteken. Deze daden, hoezeer strafbaar, schijnen toch niet van dien aard te zijn om daaraan zoodanig bezwarend gevolg te verbinden.

Voorts heeft men het facultative, om namelijk aan den regter over te laten of eene daad al dan niet zal worden gestraft, gelijk dit in de wet van den 10den Mei 1837 (*Staatsblad* n°. 21) is vastgesteld, niet overgenomen, als komende zulks der Regering voor minder met de natuurlijke grenzen der regterlijke bevoegdheid te strooken, en daarenboven niet raadzaam of noodzakelijk te zijn.

TITEL XXII.

Artt. 6, 7 *en* 8. Deze bepalingen vervangen die van de wet van den 22sten Julij 1814 (*Staatsblad* n°. 86).

Art. 9. Onder *vervallen gelden* zijn te verstaan die gelden, welke door de banken of dobbelhuizen van de spelers zijn gewonnen, welke voor de loten aan de houders der loterijen zijn uitbetaald, en welke aan hen, die op eene der boven strafbaar gestelde wijzen tot die inrigtingen hebben medegewerkt of derzelver voortgang en bloei hebben bevorderd of trachten te bevorderen, voor deze hunne daden zijn verstrekt.

Artt. 11 *en* 12. Zullen de bepalingen van het Wetboek van Koophandel of naamlooze vennootschappen van koophandel haar doel genoegzaam bereiken, en niet hem, die zich gemoedelijk aan de voorschriften der wet houdt, in een minder gunstigen toestand plaatsen, dan die dezelve eenvoudig als niet bestaande voorbij ziet, dan zijn deze bepalingen allezins noodzakelijk, en zulks, wat die van art. 11 betreft, vooral om het vastgestelde in het laatste lid van art. 37 van genoemd wetboek.

Het Koninklijk besluit van 8 Januarij 1821, n°. 46, tot het tegengaan van vreemde naamlooze maatschappijen, is gebleken in de meeste gevallen onuitvoerbaar te zijn, en de klagten, wegens overtreding daarvan bij de Regering ingekomen, zijn veelvuldig. Men vertrouwt daaraan door het laatste artikel van dezen titel een einde te zullen hebben gemaakt.

TITEL XXIII.

Nadat in dit boek alle bijzondere misdaden en wanbedrijven en de strafbare pogingen daartoe, zooveel noodig, zijn bedreigd, schijnt het opruijen tot dezelve eene eigenaardige plaats aan het einde te bekleeden. Het is zoo, onderscheidene der hier behandelde misdrijven zijn eigenlijk misdrijven tegen den Staat, als aansporingen en aanzettingen betreffende, waardoor deszelfs rust bedreigd wordt, en die allezins verdienen met de ernstige straffen geboet te worden, welke hier zijn bepaald. Maar de opruijingen, waarvan in dezen titel ook de rede is, gaan verder, en omvatten als het ware het geheele Tweede Boek van dit Wetboek, zoodat dit onderwerp aan het slot van hetzelve met de meeste geschiktheid kan opgenomen worden.

Art. 1. De zware aard dezer opruijingen komt der Regering voor volstrekt de bevoegdheid aan den regter te moeten doen geven, welke hem aan het slot van dit artikel is toegekend. Die toch anderen tot het begaan van misdaden aanzet, mag, behoudens bijzondere omstandigheden welke daarbij kunnen hebben plaats gehad, en waarop het facultative dezer bepaling gegrond is, wel geacht worden onwaardig te zijn, om in den eersten tijd zoodanige betrekkingen te bekleeden of regten uit te oefenen.

Art. 4. Terwijl bij den XVIIden Titel van dit boek de laster en hoon wordt bedreigd, welke gepleegd wordt *tegen den persoon* van den Koning, van de regerende Koningin of van den regent, worden hier strafbepalingen vastgesteld op den eerroof tegen, en de aanranding in het algemeen der waardigheid van deze hooge personen *als zoodanig*, met andere woorden: op de aanranding van de *Koninklijke waardigheid*, door deze hooge personen bekleed of uitgeoefend; eene aanranding die ook dan kan plaats hebben, wanneer zij het niet eigenlijk gezag, dat is de koninklijke magt, betreft, en die zich niet tot de onschendbaarheid alleen bepaalt.

Onder de regten van het Koninklijk Stamhuis verstaat men die, welke in de eerste afdeeling van het IIde hoofdstuk der Grondwet zijn toegekend.

Dat het wijders de bedoeling der Regering is, dat door de bepaling van dit artikel geene de minste inbreuk worde gemaakt op, of verkorting toegebragt aan de regten bij het 225ste artikel der Grondwet gewaarborgd, zal wel niet behoeven te worden gezegd. Dit art. 4 kan nooit anders dan met die grondwettige beperking worden toegepast, daar toch de strafwet niet derogeren kan aan dit beginsel der Grondwet. Dat beginsel in de strafwet hier ter plaatse uit te drukken, oordeelt men mitsdien overbodig, en ook met den aard eener strafwet, die gebieden en verbieden moet, schijnt zulks minder gepast.

Art. 5. Bij alle misdrijven, als de hier bedoelde, mag het, naar het oordeel der Regering, als eene verzwarende omstandigheid worden aangemerkt, wanneer ambtenaren zich aan dezelve hebben schuldig gemaakt. Veel hangt hierbij echter, wat de meerdere of mindere verzwaring aangaat, van den werkkring van den ambtenaar af, waarom men heeft gemeend hier de verzwaring van straf geheel facultatief voor den regter te moeten laten, en alleen het maximum te moeten vaststellen.

Artt. 6 *en* 7. Deze bepalingen zijn in verband gebragt met die der drie laatste artikelen van den XVIIden titel van dit boek.

DERDE BOEK.

In dit IIIde Boek heeft men alleen die overtredingen opgenomen, en met algemeen werkende straffen bedreigd, welke èn op alle plaatsen èn op dezelfde wijze naar het oordeel der Regering konden en behoorden te worden tegengegaan. De overtredingen welke in het wetboek niet zijn opgenomen, omdat zij geacht werden van zoodanigen aard niet te zijn, worden alzoo overgelaten, om door de gewestelijke of gemeentebesturen al dan niet te worden gestraft, naar dat het plaatselijk belang dit zal vorderen of toelaten. Dat stelsel is aan de Regering voorgekomen zich ook door deszelfs eenvoudigheid aan te prijzen. De meeste van de bedenkingen, die tegen andere stelsels bestaan, worden bij dit stelsel niet, of ten minste in mindere mate, aangetroffen, en het is bepaaldelijk niet voorgekomen als een gebrek daarvan te kunnen worden beschouwd, dat daarmede ten aanzien der niet in het wetboek voorziene overtredingen eene ongelijkheid op de onderscheidene plaatsen zal blijven bestaan of geboren worden, daar die verscheidenheid juist alzoo gewenscht moet worden wanneer die overtredingen met regt buiten de algemeene bepalingen zijn gehouden.

Met dit stelsel staat het aan de gewestelijke en gemeentebesturen vrij, om (natuurlijk blijvende binnen den kring van derzelver grondwettige bevoegdheid) tegen andere in het wetboek niet opgenoemde overtredingen voorzieningen daar te stellen: daar toch de algemeene wet ten aanzien van deze overtredingen niets bepaald heeft, zullen de gedachte besturen ook in dit opzigt door haar niet zijn belemmerd. Even zeker is het van de andere zijde, daar bij wettelijke verordening de algemeene wet niet veranderd kan worden, dat deze besturen niet geregtigd zullen zijn om de straffen in de algemeene wet op bepaalde overtredingen gesteld, voor diezelfde overtredingen te verhoogen of te verminderen, indien men ergens deze straffen te gering of te gestreng mogt oordeelen. Ten overvloede meent men hier nog te kunnen bijvoegen, dat de latere algemeene wet, die voor de toekomst en overal verbindend eene zekere straf op eene bepaalde overtreding zal hebben ingevoerd, moet gehouden worden te derogeren aan de op dat stuk bestaande en daarmede strijdige gewestelijke en gemeente-verordeningen, daar juist het doel der algemeene wet is te dien aanzien algemeen te werken.

De Regering heeft ook in dit boek, gelijk in het voorgaande, bij de soort der te bedreigen straf acht gegeven op den aard van het misdrijf en den stand en het fortuin der personen, die zich daaraan het meest, of wel in den regel alléén, zullen schuldig maken, en daarom niet, gelijk thans het geval is, tegen alle overtredingen geldboete bedreigd, maar tegen sommige derzelve alleen gevangenisstraf vastgesteld.

Men heeft toch gemeend, dat, even als bijv. het straffen met geldboete, hetzij alleen hetzij gezamenlijk met andere straffen, der daden, begrepen in Titel III en Titel XIX van het IIde Boek, weinig verdedigbaar zou zijn, zulks evenzeer het geval zou wezen bij die daden, welke meest altijd door hen zullen worden bedreven die de geringste geldboete niet kunnen betalen, waartoe men vermeent, dat de schuldigen aan de meeste overtredingen, in de artt. 3 en 10 genoemd, wel mogen gerekend worden te behooren.

In de rangschikking der overtredingen bij de verschillende artikelen van dezen titel heeft men zooveel mogelijk eene vaste orde gevolgd, door eerst op te nemen hetgeen strekt tot voorkoming van misdrijf, vervolgens wat meer bepaaldelijk het kenmerk draagt van miskenning van het openbaar gezag, en daarna de overtredingen tegen het leven en de veiligheid van personen, tegen de goede zeden, en tegen de goederen.

Ten opzigte van de bijzondere bepalingen, meent de Regering nog de navolgende opmerkingen te moeten maken:

Art. 2, *n°.* 1. De wet onderscheidt niet, ten einde alle uitwaseming, die nadeel kan doen, hetzij voor de gezondheid, hetzij aan goederen, onder de bepaling te begrijpen.

N°. 2. Hier is geene melding gemaakt van het werpen van personen met harde ligchamen, omdat zoodanige handeling den dader noodwendig moet doen vervallen in de bepaling van art. 15, Titel XI, Boek II. Dezelfde opmerking geldt voor art. 10, n°. 2, met betrekking tot art. 5 van genoemden titel van het Tweede Boek.

N°. 4. Men heeft dit nummer algemeen gesteld, ten einde er allen onder te begrijpen, aan wie het toezigt over het pluimgedierte was opgedragen.

Art. 3, *n°.* 2. Veelvuldig zijn de klagten, bij de Regering ingekomen ten opzigte van het wederregtelijk gebruik maken van gemeentegronden. Men vleit zich dezelve door deze bepaling, vooral in verband beschouwd met het laatste lid van art. 16, te zullen doen ophouden.

Art. 7, *n°.* 1. De vele, dikwijls onoverkomelijke moeijelijkheden, die de politie, vooral in de groote steden, tot handhaving der goede orde door het ongestraft blijven der meeste baldadigheden van allerlei aard, dagelijks ondervindt, en de billijke klagten die daaruit zijn ontstaan, maken deze bepaling, naar het oordeel der Regering, allezins nuttig en gewenscht, en doen haar dezelve als van groot belang beschouwen.

Art. 7, *n°.* 4 en *art.* 10, *n°.* 4. Deze beide misdrijven tegen de goede zeden kunnen, naar het oordeel der Regering, niet straffeloos worden geduld.

Vooral aan de eerste bepaling hecht men groot gewigt, bij den veelvuldigen aanstoot, die daardoor dagelijks, in de grootere steden vooral, in het openbaar aan zoo velen wordt gegeven.

Art. 12, *n°.* 1. Deze weigering wordt tot dusverre in het algemeen niet gestraft, hetgeen veelal ten gevolge kan hebben, dat aan de eischen der wet niet zonder geweld kan worden voldaan, en maatregelen noodig worden, waarvan men zich gaarne zoolang mogelijk wenscht te onthouden. De Regering vleit zich dat door deze voorziening de bestaande ongerieven, althans in vele gevallen, zullen worden uit den weg geruimd.

N°. 3. Aan het slot van dit artikel kan alleen van het *voorhanden hebben* der bedoelde maten, gewigten enz. worden gesproken. Zoodra daarvan door de hier genoemde personen wordt *gebruik gemaakt* vervallen zij in de bepaling van art. 11, Titel VIII, Boek II.

N°. 6. Deze bepaling maakt met de laatste artikelen van den XIVden Titel, Boek II, één geheel uit. De Regering acht het onraadzaam, om de eenvoudige hier bedoelde bedreigingen, ook zonder bevel gedaan, geheel ongestraft te laten, doch vermeent tevens, dat daartegen genoegzaam door politie-straffen kan worden voorzien.

N°. 7. Men rekent dat onder *dienst* of *bijstand* de *travaux*, in art. 475 n°. 12 van den Code Pénal genoemd, zijn begrepen, terwijl men door de bijvoeging van: *anderen nood* juist datgene insluit wat men bedoelt, en daar buiten laat datgene, waarbij de toepassing van dit artikel onnoodig schijnt. Dit laatste is bij voorbeeld somwijlen bij *flagrant délit* het geval, waar geen de minste nood behoeft te bestaan. (Men zie art. 38 van het Wetboek van Strafvordering.)

N°. 10. Daar alle deze daden kleine diefstallen zijn, zoo kan men niet anders dan dezelve onder de zwaarste categorie der overtredingen brengen. Waren zij niet uitdrukkelijk hier als uitzonderingen vermeld, dan zouden zij, volgens den XIXden Titel van het IIde Boek, als wanbedrijven moeten gestraft worden. De bepaling echter aan het slot bijgevoegd, meent men allezins als noodzakelijk te moeten beschouwen, zoo om van de eene zijde niet noodeloos kleine overtredingen door bij-omstandigheden tot wanbedrijven of misdaden zelfs te doen opklimmen, als om van de andere zijde geene grove wandaden, om het geringe van het daarbij ontvreemde, alleen als overtreding te doen straffen.

Art. 15. Vooral bij de hier aangehaalde overtredingen meent men dat aan eene strafbare poging kan worden gedacht. In allen gevalle is eene meerdere uitbreiding van het strafbaar stellen van pogingen tot overtreding, aan de Regering niet noodzakelijk toegeschenen.

Art. 16. Men heeft geene reden gevonden om hier ook de vernietiging voor te schrijven der voorwerpen, welke gebruikt zijn tot de daden, bedreigd bij art. 5 n°. 4.

Hier toch bestaat het misdrijf alleen in het handelen *zonder verlof*, hetgeen op zich zelf nog geen grond tot vernietiging der gebezigde middelen oplevert, zoodat de voorschriften van art. 12, Titel XX, en art. 9, Titel XXII, van het IIde Boek, hieromtrent voldoende kunnen gerekend worden te hebben voorzien.

Ook heeft men gemeend geene verbeurdverklaring of teruggave te moeten gelasten van het gecollecteerde, naar aanleiding van art. 12, n°. 2. Hierbij toch wordt verondersteld noch bedelarij, noch opligting, noch misbruik van vertrouwen te hebben plaats gehad, en het zou dus eene ondoeltreffende hardheid zijn, om hetgeen voor de armen of voor godshuizen gegeven is, aan dezen te onderhouden, wegens een verzuim van diegenen die hare belangen moeten voorstaan.

GEZELSCHAP DE HARMONIE TE GRONINGEN

VERBETERING.

In het verslag van het verhandelde in de zitting van Donderdag den 21sten October (bladz. 9 van het Bijblad) is van de in die zitting ingekomen boeken abusivelijk onvermeld gebleven: *De Indische wetboeken*, waarvan door de uitgevers, de heeren Noman en Zoon, aan de Kamer hulde is gedaan.

V. (de ontwerpen van wet houdende het IIde en IIIde Boek van het Wetboek van Strafregt)
en VI. (het verslag aan den Koning omtrent het gebruik der geldmiddelen gedurende 1845)
ingekomen in de zitting van 21 October jl., zullen nader worden medegedeeld, als vervolg op pag. 28.

[VII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Zaturdag den 23sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Wij bieden bij deze aan U Edel Mogenden ter overweging aan een ontwerp van wet tot verlenging van den termijn voor de intrekking van een gedeelte der muntbiljetten.

De redenen tot dat voorstel geleid hebbende, zijn ontwikkeld in de toelichtende memorie, welke, met een daartoe behoorenden staat, de concept-wet vergezelt.

En hiermede, Edel Mogende Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 22sten October 1847.

WILLEM.

[VII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot verlenging van den termijn voor de intrekking van een gedeelte der muntbiljetten.*

WIJ WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de uiterlijke termijn, bepaald bij art. 3 der wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) voor de intrekking van al de volgens die wet uitgegeven muntbiljetten, daartoe ongenoegzaam wordt bevonden,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Na den laatsten December 1847, zal van de krachtens de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) uitgegeven muntbiljetten, eene som van hoogstens *een en twintig millioen gulden* in omloop kunnen worden gelaten, doch vóór den laatsten December 1848 tegen gouden of zilveren munt moeten zijn ingetrokken.

Lasten en bevelen enz.

[VII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het bedrag der muntbiljetten daargesteld en uitgegeven krachtens de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90), bedraagt in onderscheidene soorten, blijkens den staat hierbij gevoegd . . . . . f 30,000,000.00

Bij het Koninklijk besluit van den 30sten April 1847 (*Staatsblad* n°. 20), is het tijdstip voor de intrekking van al de muntbiljetten van f 20 op 1°. Junij 1847 bepaald, hebbende die intrekking en de overbrenging ter verantwoording bij de Algemeene Rekenkamer grootendeels reeds plaats gevonden, en beloopende het geheel bedrag dezer muntbiljetten. . . . . f 4,800,000.00

Daarenboven zijn, tot den 20sten October 1847, muntbiljetten van f 100 ingehouden, onbruikbaar gemaakt en aan de Algemeene Rekenkamer verantwoord of daartoe in rekening gebragt 3,150,000.00

7,950,000.00

Blijft op den 20sten October 1847 f 22,050,000.00

Het voornemen bestaat om, zonder eenige nieuwe daarstelling van muntbiljetten, gedurende het overige van dit jaar met het inhouden en onbruikbaar maken van een gedeelte dezer biljetten voort te gaan, daartoe bestedende de helft van de nieuwe muntspecien welke worden verkregen, terwijl de wederhelft zal moeten dienen bij de verdere inwisseling van oude munten.

De aanmunting van de onderscheidene soorten van zilveren munten maandelijks door elkander stellende op twee en een half millioen gulden, zal op de evengemelde wijze waarschijnlijk nog ruim twee millioen gulden aan muntbiljetten tot op het einde dezes jaars kunnen worden ingehouden en onbruikbaar gemaakt; doch de onzekerheid, die er bestaat ten aanzien van het beloop der som in Zeeuwsche rijksdaalders, waarvan de inwisseling thans is aangevangen, en die aanleiding zou kunnen geven om daartoe meerder nieuwe specie te moeten bezigen, maakt het raadzaam om het bedrag der muntbiljetten, die op het einde van het loopende jaar nog aanwezig kunnen zijn, te begrooten op *een en twintig millioen gulden.*

Op deze berekening is gegrond het ontwerp van wet hierbij aangeboden wordende, ter vervanging van de wet, bij Koninklijke boodschap van den 23sten Maart 1847 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden.

De muntbiljetten op den eersten Januarij 1848 op een bedrag van *een en twintig millioen gulden* zullende zijn teruggebragt, zal er dan wel met de intrekking en vernietiging worden voortgegaan, doch in welke evenredigheid en bepaaldelijk op welke tijdstippen in den loop des volgenden jaars dit zal plaats hebben, is niet vooraf te bepalen, als afhangende zoo van verdere maatregelen omtrent de inwisseling der nog overige oude specien, welke genomen moeten worden, als van de behoeften der circulatie in verband met de nieuwe aanmunting ook van kleinere of pasmunten, waartoe, voor eene gelijke waarde, aanmerkelijk meer tijd gevorderd wordt, dan tot het vervaardigen van de grootere munten.

Het is derhalve noodzakelijk voorgekomen om den termijn van intrekking van de met 1°. Januarij 1848 nog aanwezige muntbiljetten, op den voet van de bepalingen der wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90), met een jaar en dus tot den laatsten December 1848 te verlengen.

[VII. 4.] STAAT der daargestelde en uitgegeven Muntbiljetten volgens de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* no. 90).

KONINKLIJKE BESLUITEN.	*f* 500.	*f* 100.	*f* 20.	*f* 10.	*f* 5.	TOTAAL.
27 December 1845, n°. 66.	4,000	38,000	120,000	120,000	120,000	*f* 10,000,000.00
2 Maart 1846, n°. 4. . .	2,000	19,000	60,000	60,000	60,000	5,000,000.00
9 April 1846, n°. 54. . .	2,000	19,000	60,000	60,000	60,000	5,000,000.00
7 Mei 1846, n°. 141. . .	——	——	——	250,000	500,000	5,000,000.00
9 November 1846, n°. 41.	——	39,500	——	100,000	10,000	5,000,000.00
	8,000	115,500	240,000	590,000	750,000	*f* 30,000,000.00

8,000 à *f* 500.	*f*	4,000,000.00
115,500 » - 100.	-	11,550,000.00
240,000 » - 20.	-	4,800,000.00
590,000 » - 10.	-	5,900,000.00
750,000 » - 5.	-	3,750,000.00
	f	30,000,000.00

ZITTING VAN MAANDAG 25 OCTOBER.

De vergadering wordt ten half één ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 43 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Luijben, Mutsaers, van Heloma, van Heemstra, Telting, Borski, Anemaet, Beerenbroek, Bots, Cost Jordens, Hooft, Smit, Bijleveld, Nederburgh, Egter, van Sasse van Ysselt, Lycklama à Nyeholt, Star Busmann, Menso, van Haersolte, Corneli, de Kempenaer, Duijmaer van Twist, Uijtwerf Sterling, Kien, van Leeuwen, van Naamen, Hoffman, van Harencarspel, Luzac, van Dam van Isselt, Faber van Riemsdijk, Hiddema Jongsma, de Jong van Beek en Donk, van Panhuijs, van Beeck Vollenhoven, Gevers van Endegeest, de Man, de Monchy, Enschedé, van Goltstein, Nap en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heer Nedermeijer van Rosenthal heeft berigt dat hij, uit hoofde van dringende omstandigheden, zich genoodzaakt heeft gezien, de stad te verlaten, en dus vooreerst aan de werkzaamheden geen deel zal kunnen nemen; welk berigt voor kennisgeving wordt aangenomen.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Buitenlandsche zaken, ten geleide van een afschrift eener overeenkomst, den 8sten Mei jl., tusschen Nederland en het groot-hertogdom Baden gesloten, betrekkelijk de wederzijdsche uitlevering van beschuldigden en misdadigers. — Dat stuk [hetwelk in n°. 203 der *Staats-Courant* is medegedeeld en n°. 40 van het *Staatsblad* van dit jaar uitmaakt] zal voor de leden gedrukt en aan hen rondgedeeld worden, en wordt, overeenkomstig art. 24 van het Reglement van Orde, in handen eener commissie gesteld om daarover verslag te doen; tot leden dier Commissie worden benoemd de heeren Mutsaers, Gevers van Endegeest, van Goltstein, Duijmaer van Twist en Corneli.

Door den heer J. J. F. Noordziek is aan de Kamer hulde gedaan van zijne Fransche vertaling van twee werken van den heer Abr. de Vries betreffende de uitvinding der boekdrukkunst, getiteld: *Eclaircissements sur l'histoire de l'invention de l'imprimerie* en *Arguments des Allemands en faveur de leur prétention à l'invention de l'imprimerie.*

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit Zuid-Holland, Noord-Holland en Zeeland, brengt bij monde van den heer *Cost Jordens* verslag uit omtrent de geloofsbrieven van het nieuw verkozen lid jhr. P. Opperdoes Alewijn.

In dat verslag is medegedeeld, dat aan de Commissie uit den overgelegden geloofsbrief gebleken is, dat in de vergadering der Staten van Noord-Holland van Donderdag 8 Julij jl. in plaats van jhr. mr. P. van Akerlaken, benoemd tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, tot lid der Tweede Kamer verkozen is jhr. P. Opperdoes Alewijn; dat in die vergadering buiten den voorzitter 67 leden tegenwoordig waren, en dat bij eene eerste stemming de heer Alewijn 32 stemmen bekwam, de heer van Wessem 11, de heer Smit 9, de heer Fontein 4, de heer van Voorst 2, de heer Smissaert 2, de heer van Romunde 2, de heeren van Hasselt, de Lange van Wijngaarden, van Bommel en Backer elk één stem, terwijl 1 biljet niet was ingevuld; dat, daar niemand derhalve de volstrekte meerderheid op zich vereenigd had, men tot eene tweede stemming is overgegaan, waarbij zich 41 stemmen op den heer Alewijn vereenigden, terwijl de heer van Wessem 11, de heer Smit 7, de heer Fontein 4, en de heeren van Bommel, van Voorst, Portielje en van Romunde elk één stem bekwamen, zoodat zich thans de volstrekte meerderheid op den heer Alewijn vereenigd had.

Bij het stuk, waaruit het vermelde bleek, waren nog gevoegd de volgende stukken, als:

1°. een extract uit het register van den burgerlijken stand, waaruit blijkt dat de heer Alewijn is geboren den 21sten April 1800;

2°. eene verklaring van den burgermeester van Hoorn, dat genoemde heer is ingezeten van Noord-Holland en geboren uit ouders in dit Rijk gevestigd; en

3°. eene verklaring van den benoemde zelf, waarbij hij te kennen geeft dat hij is lid van den stedelijken raad der stad Hoorn, arrondissements-directeur der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, en lid der commissie van administratie van het huis van correctie aldaar; voorts dat hij aan geen der leden van de Tweede Kamer, uit Noord-Holland afgezonden, nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaat.

Het is dus gebleken dat alle stukken, die volgens het Reglement van Orde gevorderd worden, door den heer Alewijn zijn ingezonden, en dat die stukken in behoorlijke orde zijn. Doch bij het onderzoek dier stukken is bij de Commissie de vraag opgerezen of de betrekking van directeur der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen ook geacht kan worden te behooren tot de aan den lande comptabele posten. Het is U Edel Mogenden bekend, zoo vervolgt de verslaggever, dat, ingevolge art. 94 der Grondwet de leden der Kamer niet te gelijk zoodanigen post kunnen bekleeden, zoodat indien de genoemde betrekking onder de bedoelde posten te rangschikken was, de Vergadering niet tot de toelating van den heer Alewijn zou kunnen besluiten. De Commissie heeft zich alzoo verpligt geacht om ten aanzien der bedoelde vraag inlichtingen in te winnen, zoowel bij het ministerie van Finantien, als bij de Algemeene Rekenkamer. Uit die inlichtingen is gebleken, dat de werkzaamheden van den directeur der directe belastingen enz. hoofdzakelijk bestaan in het toezien dat de wetten en besluiten betrekkelijk het stuk der belastingen behoorlijk worden uitgevoerd; dat hij eenige bevoegdheid heeft in het aanstellen en afzetten van mindere ambtenaren en andere dergelijke, alle van louter administrativen aard; dat, wat de maandstaten en saldostaten der ontvangers betreft, zijne bemoeijing alleen bestaat in het verzamelen der hem toegezonden staten, in het maken van deze tot eenen algemeenen staat en in het toezenden daarvan aan het Ministerie van Finantien en aan de Algemeene Rekenkamer, — bij welk een en ander van comptabiliteit volstrekt geene quaestie is. Voorts is aan de Commissie gebleken dat wat de leges betreft, welke naar aanleiding van eene bepaling in de algemeene wet op de belastingen van 1822 geheven worden en die door de Koninklijke besluiten van 1819 en 1824 geregeld zijn, hunne bemoeijing daarin bestaat, dat zij die leges, voor zooverre deze bij de directien overeenkomstig een bestaand tarief worden ontvangen, en welke zij vroeger voor zich mogten behouden, thans sedert 1844 overstorten in eene algemeene leges-kas, welke kas als gedeponeerd fonds voorkomt op het jaarlijksch verslag van het gebruik der geldmiddelen; dat zij die leges slechts percipieren en bij de betaalmeesters storten, zonder eenig beheer over het fonds te hebben, en dat, voor zoover er eenige verantwoordelijkheid van dat fonds aan den lande mag bestaan, de directeurs daar zeker geheel buiten zijn, terwijl zij ook niet tot borgstelling verpligt zijn, zoo als dit anders het geval is met elken rekenpligtige, overeenkomstig art. 42 van de instructie voor de Algemeene Rekenkamer. Dit een en ander heeft de Commissie opgemaakt uit de haar door het ministerie van Finantien verstrekte stukken en uit de van de zijde der Rekenkamer ontvangene verzekering, dat de directeurs ook over het een zesde der leges geen beheer hebben, en deswege evenmin als in eenig ander opzigt aan die Rekenkamer comptabel zijn. En daar nu hier alzoo in geen opzigt quaestie is van comptabiliteit aan den lande, is de Commissie van oordeel, dat de betrekking van directeur der directe belastingen enz. met het lidmaatschap der Kamer vereenigbaar is, en heeft zij de eer te adviseren tot de toelating van den heer Opperdoes Alewijn, zoodra deze de bij de Grondwet gevorderde eeden zal hebben afgelegd.

De Voorzitter stelt der Vergadering voor om zich met de door de Commissie genomen conclusie te vereenigen.

De heer de Kempenaer wenscht, dat het gewigtig vraagpunt, hetwelk het hier geldt, niet dadelijk maar eerst in eene volgende vergadering beslist worde, ten einde men de gelegenheid hebbe om de gronden, door de Commissie in het midden gebragt, te onderzoeken.

De Voorzitter stelt alsnu voor het rapport te doen drukken, ronddeelen en naar de afdeelingen te verzenden.

De heer de Kempenaer meent dat geen onderzoek in de afdeelingen noodig en eene bloote nederlegging van het rapport ter griffie genoegzaam zal zijn.

De heer Cost Jordens geeft te kennen dat het door hem uitgebragte rapport niet in schrift gebragt was en dat hij dus op dit oogenblik slechts de in zijn rapport vermelde stukken zou kunnen verschaffen om ze ter griffie neder te leggen. Indien echter de Vergadering, gelijk het geachte lid uit Gelderland verlangde, tot de nederlegging van het rapport zelf ter griffie mogt willen besluiten, is de spreker bereid hetzelve alsnog in schrift te brengen.

De heer de Kempenaer antwoordt, dat hij het verslag met aandacht heeft aangehoord en wat hem betreft de nederlegging der bedoelde stukken ter griffie genoegzaam zal zijn.

De Vergadering besluit alsnu tot de nederlegging van de in het rapport der Commissie vermelde stukken ter griffie en bepaalt dat de beraadslaging over de toelating van den heer Opperdoes Alewijn zal plaats hebben na de nog vast te stellen beraadslaging over het adres van antwoord.

De Voorzitter herinnert, dat het vroeger ter tafel gebragt ontwerp van een adres van antwoord op de troonrede, naar aanleiding van de bedenkingen der afdeelingen, door de voor dat adres benoemde Commissie gewijzigd is geworden en alzoo gedrukt heden aan de leden is rondgedeeld. Hij stelt voor de beraadslaging over het ontwerp-adres te bepalen op den volgenden ochtend ten 11 ure.

Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DINGSDAG 26 OCTOBER.

De vergadering wordt ten half twaalf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 49 leden tegenwoordig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt voorlezing gedaan van een Koninklijk besluit van den 21sten October jl., waarbij de heer mr. G. J. Bruce ontslagen wordt uit den eed als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal afgelegd, en waarbij de heer gouverneur der provincie Overijssel gemagtigd wordt om de Provinciale Staten van dat gewest te doen bijeenroepen, ten einde een lid der Kamer ter vervulling der opengevallene plaats te benoemen.

Aan de orde is de beraadslaging over het ontwerp van het adres van antwoord op de troonrede, hetwelk, zoo als het laatstelijk door de Commissie gewijzigd is, aldus luidt:

Sire!

1. De Vertegenwoordigers van het Nederlandsche Volk erkennen met een dankbaar gevoel het voorregt, dat zij Uwe Majesteit, bij het openen dezer zitting, hersteld van eene zorgwekkende ziekte, in hun midden hebben mogen ontvangen. Hartelijk wenschen wij, dat het der Voorzienigheid moge behagen, Uwe Majesteit bij eene voortdurende gezondheid te bewaren.

2. Wij hebben met genoegen vernomen dat Nederland in goede verstandhouding met de andere mogendheden verkeert, en wij vertrouwen dat die goede verstandhouding steeds gepaard gaat met de eerbiediging van onze regten, met het stiptelijk naleven van de gesloten tractaten.

3. Wij verheugen ons, dat de rust in de overzeesche bezittingen niet is gestoord geworden. Moge de nieuw ingevoerde wetgeving in Oost-Indie en mogen de nieuwe wettelijke verordeningen, die voor West-Indie worden bewerkt, zoodanig zijn ingerigt, dat de rust daardoor worde bevestigd, en het welzijn van 's lands kolonien, hetwelk zoo zeer de belangstelling der Natie verdient, daardoor worde bevorderd.

4. Het vervangen van het bankpapier door zilveren munt in Suriname voldoet aan eene sedert vele jaren erkende behoefte, en wij stellen ons de beste gevolgen voor van een doelmatig herstel van den geldsomloop in die kolonie.

5. Door bij voortduring reden van tevredenheid te geven, beantwoordt de zee- en landmagt aan de verwachtingen der Natie, die steeds haren ijver en naauwgezette pligtsbetrachting blijft waarderen.

6. De uitbreiding van het corps maréchaussée zal een dikwerf kenbaar gemaakt verlangen bevredigen, en wij zien met belangstelling het oogenblik te gemoet, waarop Uwe Majesteit het noodig zal oordeelen onze medewerking in te roepen, om deze gewigtige zaak tot stand te helpen brengen.

7. Wij verblijden ons, dat de mededeelingen van Uwe Majesteit omtrent den staat van het onderwijs en de beoefening van kunsten en wetenschappen; omtrent handel, scheepvaart, landbouw en verdere takken van nijverheid, over het algemeen gunstig zijn.

8. Van den godsdienstigen zin van het Nederlandsche Volk mogten wij verwachten, dat het gehoor zou geven aan de roepstem, die uitging van den Troon, tot viering van eenen plegtigen biddag en van eenen dankdag voor den gezegenden oogst, die ons na twee bange jaren geschonken werd.

9. Wij hebben tevens reden der Voorzienigheid dank te zeggen, dat wij, in weerwil van hooge waterstanden en zeevloeden, voor schade en onheilen bewaard bleven.

10. Met hooge belangstelling hebben wij vernomen, dat de toestand van 's Rijks geldmiddelen gunstig is, en wij zien de nadere openingen daaromtrent te gemoet. Het vooruitzigt, dat nog in den loop dezer zitting een voorstel tot schuldvermindering zal kunnen worden gedaan, is geschikt om het openbaar crediet te bevestigen. Wij zouden ons gelukkig rekenen, indien eenmaal door eene wijziging van het stelsel van belastingen het lot der middelklasse konde worden verbeterd.

11. Wij hebben ons verheugd over de aankondiging, dat Uwe Majesteit ernstig bedacht is op maatregelen tot het in stand brengen van eenige werken van openbaar nut in de verschillende oorden des Rijks. Wij deelen geheel in Uwer Majesteits gevoelen, dat daardoor tevens de gelegenheid zal geboren worden om aan vele handen werk te verschaffen. Het openen van nieuwe bronnen van bestaan is een onderwerp, dat niet genoeg behartigd kan worden.

12. Doordrongen van het besef der behoefte aan onderscheidene wettelijke voorzieningen, hebben wij met genoegen van Uwe Majesteit vernomen, dat belangrijke wets-ontwerpen nog in den loop dezer zitting aan onze beraadslagingen zullen onderworpen worden, en gaarne geven wij de verzekering, dat wij die wetsontwerpen met de meeste zorg zullen onderzoeken.

13. In eene vroegere rede was ons door Uwe Majesteit te kennen gegeven, dat zij niet aarzelen zoude, zoodra de overtuiging der noodzakelijkheid van het wijzigen der Grondwet bij Dezelve zoude gevestigd zijn, daarvan door een voorstel aan de Staten-Generaal te doen blijken.

Op de vervulling van die Koninklijke belofte hebben wij gebouwd met volkomen vertrouwen. Met hartelijke blijdschap hebben wij de mededeeling ontvangen, dat Uwe Majesteit tot de overtuiging is gekomen, dat er noodzakelijkheid bestaat tot wijziging van eenige bepalingen der Grondwet.

Wij zijn overtuigd, dat Uwe Majesteit geene veranderingen schroomt, die geacht kunnen worden tot werkelijke, door de ondervinding aangewezene verbeteringen in het staatsbestuur te zullen leiden.

Dankbaar voor de gedane toezegging, zien wij dan ook met gerustheid de voordragt te gemoet van al die verbeteringen, die het waarachtig heil van Nederland kunnen bevorderen, welk heil gelijkelijk door Uwe Majesteit en door de Staten-Generaal wordt beoogd.

Uwe Majesteit voedt de hoop, dat de Staten-Generaal door een bedaard en welberaden overleg, het gewigtig werk van het wijzigen der Grondwet tot een goed einde zullen helpen brengen. De Staten-Generaal, Sire! zullen dat vertrouwen niet beschamen.

14. Wij houden ons verzekerd, dat het Nederlandsche Volk, door eendragt verbonden, steeds de ware vrijheid zoeken zal in liefde voor orde en in ontzag voor overheid en wet.

15. Moge de Almagtige Zijnen besten zegen schenken aan de gemeenschappelijke pogingen van Uwe Majesteit en van de Staten-Generaal tot bevordering van het heil van Nederland.

In de eerste plaats wordt de beraadslaging geopend over de algemeene strekking van het adres. Eer daartoe wordt overgegaan erlangt

de heer Luzac het woord en zegt: Ik wensch nog niet op dit oogenblik over de algemeene strekking van het ontwerp-adres van antwoord op de openingsrede te spreken, zegt hij, maar ik heb het woord gevraagd om te herinneren wat reeds vroeger bij eene gelegenheid als deze is aangemerkt, en eene motie van orde te doen, welke daarin bestaat, dat wij den Voorzitter verzoeken de Ministers uit te noodigen bij de deliberatien tegenwoordig te zijn, en daarom de beraadslagingen over het in behandeling zijnde ontwerp-adres van antwoord op de troonrede een dag, dus tot morgen, uitstellen. Ik zal niet treden in de argumentatien en redenen die nog in het verleden jaar omstandig zijn bijgebragt ten einde het nut, de noodzakelijkheid, ja het pligtmatige van de tegenwoordigheid der Ministers uiteen te zetten; zij zullen U Edel Mogenden nog versch in het geheugen liggen, en ik zal ze alzoo nu niet behoeven te herhalen. De algemeene quaestie is waarlijk bekend genoeg; maar bij al hetgeen deswege vroeger is in het midden gebragt, heb ik thans nog ééne beweegreden bij te voegen, welke van zoodanigen aard is, dat, naar mijn oordeel, ons verzoek bij deze gelegenheid niet wel langer geweigerd zal kunnen worden. Zij bestaat hierin, dat wij bepaaldelijk den Minister van Binnenlandsche zaken nu zeker zullen noodig hebben, ten einde bij ons nadere uitlegging geve omtrent eene duistere zinsnede welke in de troonrede voorkomt en zonder nadere toelichting niet goed te beantwoorden is. Ik bedoel de volgende periode: » Ernstig ben ik bedacht op maatregelen om tot stand te brengen eenige werken van openbaar nut in de verschillende oorden des Rijks. Dit zou de gelegenheid doen geboren worden om aan vele handen werk te verschaffen, en tevens nieuwe bronnen van bestaan te openen." Die periode is door de Commissie niet over het hoofd gezien, maar ook hare beantwoording laat de zaak geheel voor mij in het duister; en ik geloof dat men daarover ook niet wel zal kunnen spreken zonder eenige nadere inlichtingen van den Minister van Binnenlandsche zaken bekomen te hebben omtrent de natuur en den aard der beoogde werken van openbaar nut, en omtrent de maatregelen die er zullen genomen moeten worden ten einde die bedoelde werken tot stand te brengen. Ik geloof dat die inlichtingen te meer noodig zijn, omdat, indien die werken en de maatregelen vooral waarvan gesproken wordt, in dien zin moeten opgenomen worden dat deswege geldopnemingen zullen moeten plaats hebben, dit geheel in tegenspraak zou schijnen te zijn met eene andere zinsnede in de troonrede voorkomende, waar gezegd wordt dat er een gegrond vooruitzigt bestaat dat nog in den loop dezer zitting aan deze Kamer het voorstel tot eenige schuldvermindering zal kunnen

gedaan worden. Als er toch eene negotiatie voor het tot stand brengen van zoodanige hier bedoelde werken zal benoodigd zijn, dan zou deze noodzakelijkheid lijnregt in strijd zijn met die verwachting van algemeene schuldvermindering; dien ten gevolge immers zoude eerder eene schuldvermeerdering het eindelijke gevolg onzer handelingen zijn. Op dit punt geloof ik dus dat wij de bijzondere inlichtingen van den Minister van Binnenlandsche niet missen kunnen; tenzij de geachte Commissie voor het adres van antwoord zich met dien Minister mogt hebben in verband gesteld, zoodat zij zich in staat gevoelt ons nu deswege alle ophelderingen nopens de bedoelingen der Regering te geven. Zoodanige inlichtingen der Commissie zullen echter moeijelijk de kracht en volledigheid kunnen hebben van die, welke ons door den Minister zelven zouden kunnen gegeven worden. Ik baseer dus mijn verlangen om alle Ministers hier tegenwoordig te zien op de algemeen bekende gronden en argumenten, ten verleden jare nog hier in het breede uiteengezet en aangedrongen; maar wat mij nu op dit oogenblik in het bijzonder betreft, zou ik, naar aanleiding der door mij aangegeven periode van het adres, de tegenwoordigheid van den Minister van Binnenlandsche zaken hoog wenschelijk achten. Ik hoop dus dat deze Vergadering niet aarzelen zal terug te komen op het denkbeeld en het verlangen vroeger in deze Kamer geuit, hetwelk ik de vrijheid genomen heb nogmaals kortelijk aan te geven, U Edel Mogenden uitnoodigende dit voorstel ernstig te ondersteunen.

De Voorzitter merkt op, dat aan de Ministers op de gebruikelijke wijze kennis van de in deze zitting te houden beraadslaging gegeven is, en dat zij dus, des verkiezende, de vergadering zouden hebben kunnen bijwonen.

De heer van Dam van Isselt, Voorzitter der Commissie, zegt hoofdzakelijk: De geachte redenaar van zoo even heeft gevraagd of de Commissie zich met den Minister van Binnenlandsche zaken in verband heeft gesteld en of zij dien ten gevolge over het door dien spreker bedoelde onderwerp thans ook de noodige ophelderingen kan geven. Ik heb mij over die vraag verwonderd, omdat men toch weet dat de zamenwerking van Ministers en leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, vooral wanneer deze in een officieel karakter opkomen, niet zeer gemakkelijk is. De Commissie heeft gemeend, dat zij, door zich met de Ministers in zoodanig verband te stellen, van de tot hiertoe gevolgde gewoonte en vorm zoude afwijken, en dat zij ook op de daartoe gedane aanvraag geen afdoend antwoord zou verkregen hebben. Wat het voorstel zelf van het geachte lid uit Leyden betreft, zoo neem ik, wat mij persoonlijk betreft, de vrijheid dit te ondersteunen. In alle constitutionnele landen bestaan er voor de vertegenwoordigers van het volk twee gelegenheden om met de Ministers over den toestand van het land te handelen. Bij ons echter kan datzelfde bij gelegenheid der behandeling van het adres van antwoord op de troonrede niet geschieden, omdat de Ministers alsdan hier niet verschijnen, gelijk zulks behoorde. Ik ondersteun het gedane voorstel des te liever, omdat bij de beraadslagingen der begrootings-wetten sommige leden het gevoelen der toenmalige minderheid bestreden hebben, en meenden dat wij alstoen van onze constitutionnele bevoegdheid geen gebruik mogten maken om over den toestand van het vaderland te handelen, dat men geene reden tot afstemming der begrooting buiten die begrooting zelve mogt zoeken, en dat het niet voegzaam was zoodanige handelwijze te volgen, als vroeger had plaats gehad. Ik mag veronderstellen dat juist die meerderheid, welke toen beweerde dat de minderheid bij de behandeling der begrootings-wetten een verkeerden weg had ingeslagen, nu het voorstel van het geachte lid uit Leyden zal ondersteunen, opdat voor het vervolg datgene voorgekomen worde wat men toen heeft afgekeurd, te weten, dat bij de beraadslagingen der begrootingswetten over de aangelegenheden des vaderlands in het algemeen gehandeld worde. Ik vertrouw, dat die meerderheid gaarne er in zal toestemmen, dat aan de Ministers eene krachtige uitnoodiging worde gerigt, om bij de te houden beraadslaging in ons midden tegenwoordig te zijn, ten einde ons die inlichtingen te geven, welke wij het regt hebben van hen te verlangen.

De heer de Kempenaer zegt hoofdzakelijk: Ik ondersteun het voorstel van den eersten redenaar. Ik blijf steeds het denkbeeld toegedaan, dat de troonrede een gewigtig staatsstuk is, en zoo ook het daarop te geven adres van antwoord. Het eerste stuk is het werk der Regering, en daarin geeft zij te kennen welk gevoelen zij over den toestand van het vaderland koestert, en welke middelen zij in het werk wenscht te stellen om het welzijn van dat vaderland te bevorderen. Op zoodanige rede moet met ernst, met belangstelling maar vooral met volledige kennis van zaken geantwoord worden. Wanneer de troonrede beschouwd wordt als woorden der Ministers te zijn, dan zullen zij het best in staat zijn om de noodige uitlegging van die woorden te geven; en zullen wij met kennis van zaken antwoorden, dan behooren wij vooraf opheldering van die woorden te kunnen bekomen. Daarom is het volstrekt noodig dat de ministers hier verschijnen om hunne woorden uit te leggen en hunne gevoelens te regtvaardigen. Ik wil tot ondersteuning van het gedane voorstel behalve het geen door de vorige redenaren reeds is aangevoerd, nog het volgende opmerken, te weten dat, bij gelegenheid van de behandeling der begrootingswetten, aan de minderheid dezer Kamer niet alleen door eene meerderheid de bevoegdheid betwist is om over andere zaken dan over cijfers te spreken, maar dat ook door meer dan één der Ministers alstoen te kennen is gegeven, dat op dat oogenblik niets buiten de begrooting kon in aanmerking komen, en dat zij op niets anders dan op de in het midden gebragte aanmerkingen omtrent de cijfers te antwoorden hadden. De Ministers weigerden aldus over andere zaken in ontwikkeling te treden, dan over de cijfers der begrooting, en welke gelegenheid zal er dan voor de Vertegenwoordigers des Volks bestaan om met de Regering over den toestand van het land te handelen, dan de tegenwoordige, de beantwoording namelijk der troonrede, waarbij de gedachten der Regering omtrent den gang van het bestuur worden blootgelegd. De tegenwoordigheid der Ministers wordt niet slechts gevorderd ten opzigte van het punt door het eerste geachte lid aangewezen; maar er zijn nog verschillende andere belangrijke omstandigheden waaromtrent wij inlichtingen behoeven; en ik moet dus, in het belang van het gemeen overleg tusschen de Kamer en de Regering, het gedane voorstel ten sterkste ondersteunen. Mogt dit voorstel worden aangenomen, dan zal, ten gevolge van het besluit der Kamer, iets anders dan eene bloote kennisgeving van den dag der beraadslagingen, dan zal eene bepaalde uitnoodiging aan de Ministers gerigt moeten worden, en dan zal het aan hen niet meer geheel overgelaten zijn, of zij stilzwijgend al dan niet van deze gelegenheid om den gang van het bestuur te verdedigen, willen gebruik maken; maar zal het hunne taak zijn om de vraag te beantwoorden, of zij de aan hen gerigte uitnoodiging met eene *voldoening*, dan wel met eene *weigering* willen beantwoorden.

De heer Duijmaer van Twist wil met een enkel woord zijn gevoelen te kennen geven. Ook hij gelooft, even als het geachte lid uit Leyden, dat de quaestie, welke door dezen ter sprake gebragt is, als genoegzaam bekend, ja als uitgeput beschouwd kan worden, dat alle argumenten vóór en tegen reeds bij vroegere gelegenheden zijn aangevoerd. Hij zal zich dan ook in geenen deele in beschouwingen verdiepen, maar zich aan het vroeger in het midden gebragte refereren. Misschien zal er wel niemand, of zullen er althans slechts weinigen in deze Vergadering zijn, die het in den grond der zaak niet zullen toegeven, en het niet als eene hoogst gewenschte zaak zullen beschouwen, dat de Ministers bij de beraadslaging over het adres van antwoord hier tegenwoordig zijn. Er zullen alzoo weinigen zijn die de zaak *au fond* zullen tegenspreken; maar de vraag is of de Kamer door eene uitnoodiging aan de Ministers het beoogde doel zal bereiken. De spreker vermeent het tegendeel. Men heeft van den Voorzitter gehoord, zegt hij, dat de Ministers op de gewone wijze kennis gekregen hebben dat heden de beraadslaging over het adres zal plaats hebben; vroeger is het aan de Ministers gebleken dat een aantal leden in hunne tegenwoordigheid bij de beraadslaging groot belang stellen, en toch zijn zij hier thans niet aanwezig. Het gevolg eener uitnoodiging is dus, naar des sprekers meening, met zekerheid te voorzien; namelijk dat aan de uitnoodiging geen gevolg zal worden gegeven. Hij voor zich kan dus niet zien, dat men met het voorstel van het geachte lid uit Leyden het gewenschte doel zal bereiken en hij zal alzoo zijne stem daaraan moeten weigeren.

De heer Luzac merkt op, dat men nu op een geheel ander standpunt dan ten verleden jare staat. Om het aan te toonen behoeft hij slechts op de tegenwoordige troonrede te wijzen. Daaruit blijkt dat bij de Regering een groote ommekeer van denkbeelden heeft plaats gehad. In het afgeloopen jaar werd elke grondwets-herziening als onnoodig, ja schadelijk beschouwd; en thans wordt eene grondwets-herziening, waarbij vele punten ter sprake zullen komen, aangekondigd. Hij vraagt den vorigen spreker, of het niet te verwachten is, dat die Ministers, welke zóó veranderd zijn, en bij wie nu de overtuiging van de noodzakelijkheid eener grondwets-herziening gevestigd is, thans niet evenzeer nog een anderen stap voorwaarts zullen doen, wanneer deze Kamer hun verzoekt te doen even als in alle andere constitutionnele landen gedaan wordt, en bij de beraadslagingen over het adres van antwoord tegenwoordig te zijn. Indien die uitnoodiging door de groote meerderheid der Kamer gedaan wierd, dan zou men, gelooft de spreker, voor geene weigering behoeven te vreezen. Indien de Vergadering genoegzaam eenstemmig het bedoelde ver-

zoek aan de Ministers rigtte, dan zou, meent hij, aan dat verzoek wel gevolg gegeven, en daardoor aan aller verlangen voldaan worden.

De heer Duijmaer van Twist beantwoordt nog met een enkel woord den vorigen redenaar, die gezegd heeft dat het gebleken is dat er eene verandering in de denkwijze der Ministers heeft plaats gehad. Die spreker heeft zich om dit aan te toonen op de troonrede beroepen, en toen gevraagd of het niet te verwachten was, dat de Ministers ook wat betreft het thans behandelde punt van denkwijze veranderd zijn. De spreker voor zich gelooft wel dat het gebleken is, dat bij de Ministers ten aanzien eener grondwets-herziening eene verandering van denkwijze is opgekomen, maar verder niet, want indien zij omtrent het tegenwoordig zijn bij de te houden beraadslaging van andere gedachten waren dan vroeger, dan zouden zij voorzeker heden in de vergadering verschenen zijn. Hij herhaalt aldus, dat hij de zaak, de afwezigheid der Ministers, niet verdedigen wil, maar dat hij meent te mogen aannemen dat het gedane voorstel niet tot het beoogde doel leiden zal.

Niemand meer het woord verlangende brengt de Voorzitter het voorstel van den heer Luzac in omvraag, strekkende om de beraadslagingen over het adres van antwoord een dag te verdagen, en de Ministers te verzoeken daarbij tegenwoordig te zijn. Dit voorstel wordt met 37 stemmen tegen 12 afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Enschedé, van Harencarspel, van Naamen, Gevers van Endegeest, Hiddema Jongsma, Nap, Smit, de Monchy, Cost Jordens, Star Busmann, van Beeck Vollenhoven, Bots, Menso, Duijmaer van Twist, Telting, van Sasse van Ysselt, de Jong van Beek en Donk, Corver Hooft, Romme, van Leeuwen, van Haersolte, van Panhuijs, Bijleveld, Mutsaers, Corneli, de Man, Lycklama à Nyeholt, Uijtwerf Sterling, Luijben, Hooft, Nederburgh, Beerenbroek, Faber van Riemsdijk, Egter, Borski, Timmers Verhoeven en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: Verweij Mejan, van Heemstra, Luzac, Hoffman, de Kempenaer, Kien, Anemaet, Wichers, van Heloma, van Dam van Isselt, van Goltstein en van Rijckevorsel.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het ontwerp van een adres van antwoord op de troonrede.

In de eerste plaats over de algemeene strekking van dat ontwerp.

De heer Luzac heeft het eerst het woord en zegt hoofzakelijk: Ik heb het woord gevraagd, ten einde te kennen te geven, dat ik mij met de algemeene strekking of inrigting van het adres niet wel kan vereenigen. Het komt mij voor, dat dat adres te veel is een gewone weêrklank en op verscheiden plaatsen een zeer flaauwe weêrklank van de troonrede; en dat het niet genoegzaam doet uitkomen het wezenlijke voorname hoofdpunt in die troonrede vervat. — Dat het een weêrklank van deze is, zal ik niet met vele voorbeelden behoeven te bewijzen, ik twijfel geenszins of velen van U Edel Mogenden hebben dit met mij reeds opgemerkt; de meeste denkbeelden en punten zijn met bijna geheel gelijke woorden teruggegeven. Ik geloof, dat in de bijzondere omstandigheden, waarin wij door die troonrede nu geplaatst zijn, wij het laatste en voorzeker voornaamste gedeelte bij onze beantwoording hadden moeten vooropzetten en op eene krachtige, zeer duidelijke wijze doen uitkomen de vreugde, het genoegen, de blijdschap dezer Vergadering over deze drie punten: over het uitzigt eene grondwets-herziening, over het herstel van 's Konings gezondheid en over Zijner Majesteits verzekeringen betreffende betere uitzigten ten opzigte onzer finantien en mogelijke schuldvermindering. Ik geloof dat die drie punten wel zeker bij deze gelegenheid in de eerste plaats hadden moeten zijn vooropgezet, en wel zoodanig, dat al die andere onderwerpen, belangen en zaken, waarvan in de troonrede gesproken wordt, doch die eenigzins, bij de jaarlijksche terugkomst van sommige derzelve, als gewone formulen te beschouwen zijn, waren op den achtergrond gesteld of achterwege gebleven. Ik geloof dat onze geachte commissie meer en sterker had moeten doen gevoelen, dat wij hopen op eene geheel volledige, afdoende herziening der Grondwet, dat wij geenszins eene geheele verlating van hoofdbeginselen wenschen, doch verwachten dat op zoovele punten verbetering zal worden aangebragt, als reeds bij vele vroegere gelegenheden aangetoond zijn noodzakelijk verbetering te behoeven. Ik geloof ook, dat men bijzonder had moeten uiteen en voorop zetten, dat juist nu het tijdstip zoo gunstig is, vermits allerwege rust in den lande heerscht, de goede oogst gunstiger uitzigten heeft geopend en het geëerbiedigd Hoofd van den Staat, volgens zijne verklaring, eene zoozeer gewenschte gezondheid geniet, en hij zich dus geheel en onverdeeld met de gewigtige overwegingen, welke de bedoelde zaak vordert, kan bezig houden. Vooral had ik willen zien vooruitgezet, dat de herziening ook daarom zoo noodzakelijk is, omdat zij de gelegenheid zal openstellen om de gebreken in vele der raderwerken van de politieke machine te overwegen, na te zien en te herstellen, en om aldus geheel het werktuig hechter en beter ineen te zetten en zonder botsingen te doen voortloopen. Om dit denkbeeld nog nader met een enkel woord toe te lichten, wil ik U Edel Mogenden verwijzen op het wenschelijke, ja noodzakelijke, dat deze Vergadering het regt bekome bij de geopende deliberatien amendementen voor te dragen op de voorstellen van wetten die aan haar van wege de Regering gedaan worden: zonder dat wij verlost geraken van de verpligting alles met één votum hetzij goed-, hetzij af te keuren, zullen onze beraadslagingen nooit een waar en nuttig overleg met de Regering kunnen zijn. Over dit nu is mede bij het adres niet met een enkel woord gerept, en echter is het van zoo groot belang. — De troonrede is, ik herhaal dit, te getrouw op den voet gevolgd, en geheel op het einde eerst is het punt behandeld hetwelk ik vermeen, dat met veel openhartigheid in de eerste plaats had moeten behandeld zijn. Ik ben nog steeds van het gevoelen, reeds door mij bij het eerste onderzoek van dit antwoord voorgedragen, dat wij aan den Koning, aan de natie en aan ons zelven verschuldigd waren, de hoofdwerkzaamheid der geopende zitting op die wijze meer opzettelijk aan te roeren. In de eerste plaats zeg ik, aan den Koning: om hem te toonen hoe levendig en aangenaam onze gevoelens zijn vooral daarover, dat ook bij hem zoodanige overtuiging als lang bij ons heerschte was ontstaan, en om hem daarvoor onzen dank te betuigen. In de tweede plaats aan de natie: voor haar moesten wij ons nu eenigzins meer stellig over de zaak uitlaten, omdat zij zoo lang naar de vervulling harer wenschen heeft verlangd, over deze gesproken, haar verwacht heeft. Reeds van den jare 1829 af waren er vele moeijelijkheden opgekomen omtrent de toepassing en uitlegging der Grondwet; om dit, zoo noodig, te bewijzen, heb ik slechts te herinneren aan de bekende Koninklijke boodschap van November 1829. Herinnert u verder wat in September 1830 gebeurd is, toen van deze Kamer door de Regering zelve de beantwoording is gevraagd van twee quaestien, waarvan de noodzakelijkheid der verandering van de Grondwet een hoofddeel uitmaakte. In 1831 is weder de grondwets-herziening van wege de Regering zelve ter sprake gekomen, eene commissie benoemd, en toen ook haar werk in 's Konings kabinet is begraven geworden, heeft het tot 1839 moeten duren eer de Regering eindelijk iets heeft voorgedragen, en welke teleurstelling heeft die voordragt niet te weeg gebragt? In 1839, 1840 en later is in deze vergadering bij verschillende gelegenheden de zaak ernstig behandeld, en altijd aangetoond, dat, zoo men verbeteringen, ook eenige bezuiniging, mogelijk wil maken, men tot dat besluit zou moeten komen 't welk de Regering nu genomen heeft. Ik geloof dat nu ook de natie regt had van ons te verwachten, dat wij, tevreden over dezen stap, dit gedeelte der troonrede als een hoofdpunt zouden beschouwen en met de grootste zorgvuldigheid behandelen. Maar in de derde plaats, waren wij, naar mijne overtuiging, dit ook aan ons zelven verpligt, nadat wij bij zoovele verschillende gelegenheden van deze zaak tot den Koning gesproken, en met aandrang steeds gezegd hebben, dat, wanneer eenmaal de finantiele verwikkelingen geweken zouden zijn, alsdan voorzeker het tijdstip gekomen was, om aan de verbetering, verduidelijking, herziening der Grondwet, met alle zorg, ijver en wijsheid eene voorzigtige hand te slaan.

Ik oordeel, om mij kortelijk te resumeren, dat bij dit adres te veel de oude gang van beantwoording is gevolgd, dat men niet genoeg in het oog gehouden heeft de bijzondere belangrijkheid van het tijdstip thans geboren, van de zitting, onlangs door Zijne Majesteit met eene zoo verrassende rede geopend. Van die zitting zal oneindig veel afhangen; zoo wij het geluk mogen hebben, dat de herziening op die wijze door de Regering worde voorgedragen, dat zij volledig kan genoemd worden, dat wij dit gewigtige en moeijelijke werk geheel en goed tot stand kunnen brengen, — dan vertrouw ik dat deze zitting een zeer weldadig einde voor de natie zal hebben, en voorzeker onder de meest belangrijke zal te tellen zijn, welke de geschiedenis van het Koningrijk der Nederlanden zal opleveren.

De heer van Heemstra geeft te kennen, dat hij bij de beschouwingen over de algemeene strekking van het adres niet zou hebben gesproken, zoo die strekking niet door den vorigen redenaar bestreden was; ik heb nu, zoo gaat de spreker voort, het woord gevraagd om mij af te scheiden van het geachte lid, met hetwelk is gewoonlijk eenstemmig denk en handel. Uit hetgeen ik heb gezegd blijkt reeds, dat ik mij met de strekking van het adres wel kan vereenigen, en alzoo een anderen weg zal bewandelen dan ik bij vorige gelegenheden heb ingeslagen. De reden waarom ik dus zal handelen is hierin gelegen, dat de staat van zaken

aanzienlijk is veranderd. Voor weinige dagen is deze zitting op eene statige wijze geopend. Algemeen was de belangstelling, want geruchten waren er algemeen verspreid, die wel van dien aard waren dat de belangstelling ten hoogste gespannen moest zijn. Het Hoofd van den Staat verscheen in ons midden en de rede die van den troon uitging was wel geschikt om aan die belangstelling te beantwoorden. Wij hoorden niet meer wat ons vroeger werd toegevoegd; wij hoorden niet wat eenmaal door de gezamenlijke Ministers bij monde van den Minister van Justitie werd verklaard; wij hoorden niet meer: neen, Nederland is niet vatbaar, niet rijp voor vooruitgang; aan eene wijziging der Grondwet valt niet te denken; er bestaat daartoe geen noodzakelijkheid! — Wij hoorden daarentegen met blijdschap, dat bij de Regering is geboren eene andere overtuiging, dat zij het voor het welzijn van den Staat noodig acht andere grondslagen voor ons staatsgebouw daar te stellen, dat de Grondwet van den Staat herzien moet worden. Dat nu dit adres van antwoord is een weêrklank op de Koninklijke rede, daarover verheug ik mij; ik hoop dat het zal worden aangenomen, omdat daardoor blijken zal dat tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging de meest mogelijke overeenstemming bestaat. Wat de Regering, tot de grondwets-herziening overgaande, meenen zal voor den lande oirbaar te zijn, op die vraag wil ik niet vooruitloopen; ik verheug mij slechts dat de Regering tot de overtuiging van de noodzakelijkheid eener Grondwets-herziening gekomen is en ik hoop dat de toegezegde voordragten al die verbeteringen onzer Grondwet zullen bevatten, die aan het heil van Nederland dienstbaar kunnen zijn. Zoo nu onverhoopt die belofte niet mogt worden vervuld in die ruime mate als velen verlangen, dan zal de tijd later komen, om van onze zijde van verschil van meening met de Regering te doen blijken. Nu van de Regering de belofte eener grondwets-herziening is uitgegaan, en de verklaring dat het staatsgebouw van Nederland op andere grondslagen moet worden gevestigd, nu vereenigt zich mijn hart met die toezegging der Regering en met den weêrklank op de troonrede.

De heer van Goltstein vangt aan met te verklaren, dat dezelfde reden, die den vorigen spreker heeft bewogen het woord op te vatten, ook hem noopt om het woord te nemen. Mijne beschouwing, zegt hij, van het adres van antwoord wijkt af van die van den eersten spreker. Mijne beschouwing is gunstig en ik wensch in korte woorden de reden van die gunstige beschouwing open te leggen. Bij de opening der vorige zitting bevond ik mij in de onmogelijkheid om mij te vereenigen met hetgeen in de toenmalige troonrede gezegd werd. Zij scheen mij toe geene goede waardering van den toestand des lands, geen juiste erkentenis van de behoeften der natie, geen behoorlijke aanwijzing der middelen van herstel te geven. Het antwoord, hetwelk op die troonrede werd ontworpen, trachtte niet die leemten aan te vullen, welke in de troonrede zelve aanwezig waren; wij bleven in dezelfde duisternis verkeeren, waarin wij door die troonrede geplaatst waren, en uit dien hoofde kon ik aan dat adres van antwoord mijne stem niet geven. Maar hoe geheel anders is het thans. De troonrede bevat in zich de erkentenis van eene der hoofdbehoeften van de natie, en wijst de middelen aan om in die behoeften te voorzien en die te bevredigen. Het ontworpen adres stemt in met de erkentenis van het bestaan dier behoeften, juicht die erkentenis toe, en betuigt de bereidwilligheid der Kamer om mede te werken tot de aanwending der middelen om in die behoefte te voorzien. Ziedaar het standpunt, waarop we geplaatst zijn bij het ontworpen adres van antwoord, en dit standpunt is juist. — Als ik de troonrede inzie dan ontwaar ik vooreerst de erkentenis van eene behoefte der natie in de erkentenis van de noodzakelijkheid der daarstelling van een behoorlijk kiesstelsel. Bij gelegenheid der beraadslagingen over het voorstel tot regeling van het stem- en kiesregt is het gebleken dat er geene mogelijkheid bestond om eene voldoende wet daar te stellen omtrent dit aangelegen onderwerp, zoo lang de bestaande voorschriften der Grondwet gehandhaafd worden, en uit dien hoofde verklaart de Regering, dat zij wenscht te komen tot verduidelijking dier voorschriften. Wat beteekent nu het woord verduidelijking? Wat moeten wij daaronder verstaan? Wat moeten wij opmaken uit die woorden der Regering? Dit vroeg ik mij zelven af. Toen een wets-ontwerp omtrent het stem- en kiesregt werd voorgedragen, werd daarbij gedeeltelijk aan de wet, gedeeltelijk aan de reglementen de zorg overgelaten over het stem- en kiesregt te beslissen; de Grondwet scheen velen toe zulks te vorderen en er was geene mogelijkheid aanwezig om over dat aangelegen onderwerp eene behoorlijke wet vast te stellen. Ziedaar de onduidelijkheid, de onzekerheid, die moesten worden opgeheven. De reglementen moeten over dit onderwerp niet kunnen beschikken, alleen de wet moet zulks kunnen doen; immers er is geen aangelegener onderwerp dan de uitoefening van de staatkundige regten der ingezetenen. Thans zal van de opperste wetgevende magt eene behoorlijke regeling van die regten kunnen uitgaan en die magt in staat gesteld worden om die regten op de ruimste schaal te regelen. Daardoor zal zekerheid ontstaan in den band tusschen vertegenwoordigers en vertegenwoordigden, en daardoor tevens de mogelijkheid om de betrekking tusschen de vertegenwoordiging en de Regering behoorlijk te regelen, zoodat zij gezamenlijk alle maatregelen zullen kunnen nemen die voor het algemeen welzijn gevorderd worden. Zoo worden wij dan verzekerd, dat het kiesstelsel op behoorlijke grondslagen zal rusten, en dat de verhouding tusschen de vertegenwoordiging en de natie en tusschen de vertegenwoordiging en de Regering behoorlijk zal worden vastgesteld. Aldus versta ik de gewigtige toezegging, die ons gedaan is, en ik neem die bij zoodanige strekking gaarne aan. Maar hierbij laat de Regering het niet berusten. Zij belooft dat bij die gelegenheid tevens alle veranderingen in de Grondwet zullen worden gebragt, waarvan de noodzakelijkheid erkend is, en ten einde men te dien opzigte niet in den blinde zou verkeeren, is er bijgevoegd, dat er geene verbeteringen zullen worden ontweken, die voor het algemeen belang dienstbaar kunnen zijn. Ziedaar de toezegging in haren ruimsten omvang; al die verbeteringen worden toegezegd, welke de ondervinding als wenschelijk heeft aangewezen. Ziedaar de juiste kenschetsing der gedane belofte, en die ondervinding ten aanzien van verbeteringen, die de Grondwet behoeft, is rijk. Wij behoeven hier slechts te herinneren aan de bepaling omtrent de gelijke bescherming van vreemden en ingezetenen, welke bepaling, indien zij letterlijk wordt opgevat, den Staat bloot geeft aan het indringen van onruststokers en kwaadwillige vreemdelingen. Ziedaar dus eene bepaling, welker verandering noodzakelijk is. Wij hebben voorts in onze vergadering ondervonden dat de bepaling omtrent de vereischten tot uitoefening der staatkundige regten strekt om een deel der ingezetenen van de uitoefening dier regten uit te sluiten, waarop zij regtmatige aanspraak kunnen maken. De ondervinding heeft verder aangetoond, dat, als het aan de tractaten wordt overgelaten om wijzigingen in de wetten te brengen, alsdan de wetgevende magt verlamd en vernietigd wordt. De ondervinding heeft ook geleerd, dat, als wij klagen over gemis van waarborgen voor de ingezetenen der overzeesche bezittingen van den Staat, dit weinig baat, indien geene wettelijke grondslagen worden gelegd voor het bestuur aldaar. De ondervinding leerde mede, dat, wanneer wij onze medewerking leenen tot vaststelling van de uitgaven en inkomsten van den Staat, die medewerking weinig te beteekenen heeft, als een groot deel daarvan aan het toezigt en de medewerking der Kamer onthouden wordt, voor zoo verre namelijk de overzeesche bezittingen betreft. Zoo dikwerf was ook de ondervinding onze leermeesteres, dat wij niet konden komen tot betere wettelijke bepalingen, omdat het ons hier niet vergund is amendementen op voordragten der Regering voor te stellen. Zulk eene rijke ondervinding hebben wij opgedaan. Nog veel zou ik er kunnen bijvoegen, maar ik wensch mij tot het gezegde te bepalen, als genoegzaam om te doen zien welk een wijden omvang de van regeringswege gedane toezegging heeft. En zou ik nu aarzelen, mijne vreugde daarover te betuigen, mijne goedkeuring daaraan te schenken? Immers neen! en ziedaar wat overeenstemt met hetgeen ik ook lees in het adres van antwoord. Was mij de gedane toezegging aangenaam, deed het mij genoegen te vernemen dat ik geroepen zou worden om tot daarstelling van verbeteringen in onze Grondwet mede te werken, zoo was het mij aangenaam in het adres de betuiging daarvan te vinden. Ik kan er mij geheel en al mede vereenigen en ziedaar de reden waarom ik oordeel mijne stem aan het ontworpen adres te moeten geven. Gaarne geef ik toe dat er beschouwingen in worden aangetroffen, welke niet door ieder beaamd zullen kunnen worden, als die betreffende onze betrekkingen met vreemde mogendheden, die betrekkelijk den toestand der Oost- en West-Indische kolonien en die omtrent den staat van kunsten en wetenschappen, handel, scheepvaart, landbouw en nijverheid, maar dit is aan elke troonrede, aan elk adres van antwoord eigen, en die beschouwingen verliezen haar gewigt in betrekking tot het zoo belangrijk punt van grondwets-herziening. Daarom zal ik over die punten mijn gevoelen niet in het breede openbaren, maar ik zal mij enkel houden bij de hoofdzaak, die zoo juist in het adres behandeld is, dat ik mij met de algemeene strekking van dat stuk gaarne zal vereenigen.

De heer de Kempenaer: Ik kan met geen der drie sprekers, die mij zijn voorafgegaan, instemmen. Dit ontwerp van antwoord voldoet mij noch in het algemeen, noch in al de bijzonderheden; het blijft, mijns inziens, verre beneden hetgeen het had kunnen en moeten zijn. Ik had niet het voornemen om over de algemeene strekking van dit adres het woord te voeren, maar ik had mij alleen voorgesteld bij enkele zinsneden het woord op te vatten, en aan het eind der beraadslaging kortelijk te zeggen of mij het stuk in deszelfs geheel beviel of niet. Maar nu de algemeene strekking besproken is, en ik daarbij denkbeelden heb hooren

DE HARMONIE

uiten, waarmede ik mij niet kan vereenigen, nu wil ik reeds op dit oogenblik met eenige woorden mijn gevoelen over die algemeene strekking afzonderlijk ontwikkelen. Ik heb met belangstelling en vreugde de belofte, betreffende de herziening der Grondwet, in de troonrede vervat, hooren uitspreken. Het was een verschijnsel, bijzonder welkom en ten eenen male onverwacht, dat de Regering, die de overtuiging van het tegendeel zoo lang, zoo sterk en nog zoo onlangs had beleden, eensklaps zoo stellig en in zoo uitgebreiden zin de overtuiging uitsprak van het onbetwistbaar bestaan der noodzakelijkheid, om bepalingen der Grondwet te verduidelijken, te wijzigen, te veranderen. Niemand kon met onverschilligheid deze woorden en voornemens vernemen. Maar mogen wij ons daardoor nu geheel laten wegslepen? Mogen wij alleen daarbij blijven stilstaan en het overige vergeten? Ik geloof die vragen ontkennend te moeten beantwoorden. Evenzeer als wij ons vroeger niet geheel mogten laten ontmoedigen, zoo moeten wij ons ook thans niet geheel en zoo zeer daarbij bepalen dat wij uit vreugde over de aanstaande grondwets-herziening al het andere uit het oog verliezen. Het antwoord op de belangrijke zinsnede der troonrede komt mij voor veel te onbeduidend te zijn en niet genoeg belangstelling te kennen te geven, en daarom is mijn voornemen later eene verbetering daarvan voor te stellen. Maar bij dat punt mogen wij niet blijven stilstaan, en ofschoon ik gaarne met den eersten spreker aan de inspraken van mijn hart gehoor gevende, alleen zou wenschen te mogen spreken over de vreugde die wij smaken, bij het vernemen van 's Konings zoo zeer gewenschte herstelling; van den gunstigen toestand van 's lands finantien, en van de erkenning der noodzakelijkheid, om de Grondwet aan eene verbetering te onderwerpen; zoo gevoel ik evenwel, dat *pligt* hier meerder van ons eischt, en wel om twee redenen. Ten eerste omdat in den jare 1845, toen ik met andere leden eene herziening der Grondwet voorstelde, ons geantwoord werd: Meent gij dan, dat van die herziening van het staatsverdrag alleen het heil des vaderlands afhankelijk is, en daardoor ook zijne stoffelijke belangen zullen gered worden? Neen, hebben wij geantwoord, het eene sluit het andere niet uit, de stoffelijke belangen behoeven bij de verzorging der zedelijke niet vergeten te worden, en niets belet u en ons, beiden gelijktijdig te behartigen. Hetzelfde antwoord geef ik nu: van deze herziening der Grondwet hangt het heil des vaderlands in groote mate, maar niet uitsluitend af. Wij mogen niet vergeten dat er ook andere belangen te verzorgen overblijven. Wij hebben op dit oogenblik ook aan die belangen te denken, want wij zijn hier gekomen, niet uitsluitend om het staatsverdrag te verbeteren, maar om *alle* belangen des Nederlandschen volks te verdedigen en te bevorderen. Maar ten tweede, de rede, van den Troon uitgesproken, strekte zich tot *alle* belangen des vaderlands uit; daarop hebben wij te antwoorden, en wij mogen dus onze oogen voor die andere belangen niet sluiten. Ik betreur het, dat de troonrede op die andere punten zoo weinig behelst, en dat de Commissie dat weinige met nog minder heeft beantwoord, en waar het gewigtige belangen geldt, voor klanken slechts klanken heeft wedergegeven. Wij zijn geroepen om met belangstelling al de door den Koning geuite woorden op te nemen; wij mogen dus onze ooren niet sluiten voor zoovele woorden als het geachte lid uit Leyden onbeantwoord wilde laten en behooren ook op andere onderwerpen dan de door hem aangewezene op onze betrekkingen tot andere natien, op onze kolonien, op onze binnenlandsche aangelegenheden op de bronnen van het bestaan en de welvaart der ingezetenen enz. de aandacht te vestigen. Ik kan dus met den eersten redenaar niet instemmen, dat wij vrijheid zouden hebben om ons tot de drie door hem genoemde punten te bepalen; wij moeten ook aan andere belangen denken, en ons daarvan door die groote belangen, waarop hij wees, niet laten afleiden. Die andere belangen zijn, mijns inziens, in het adres niet altijd met de noodige klem voorgestaan, en aan de beide laatste sprekers kan ik niet toegeven, dat dat gewigtige punt der grondwets-herziening zoo volledig en zoo juist in het adres is behandeld, dat ik daarom in het adres in deszelfs geheel zou kunnen berusten. — Om deze redenen kan ik mij met de algemeene strekking van het adres niet vereenigen.

De heer van Dam van Isselt, voorzitter der Commissie, zegt hoofdzakelijk: De taak aan de Commissie voor het adres tot beantwoording der troonrede opgedragen is waarlijk niet zoo gemakkelijk als men gemeenlijk denkt. Dat stuk toch dient te beantwoorden aan datgene wat de meerderheid meent, en dikwerf is daarbij de keus der woorden zeer moeijelijk, wanneer men zooveel men kan aan allen genoegen wil geven. Wij verheugen ons daarom te meer dat slechts twee redenaars zich verzet hebben tegen de algemeene strekking van het door ons ontworpen antwoord, terwijl twee anderen het verdedigd hebben, zoodat ons slechts weinig te zeggen zal overblijven. Intusschen is de beantwoording dier beide redenaars, die de algemeene strekking bestreden hebben, in een ander opzigt weder moeijelijk, omdat de een den ander bestreden heeft. De eerste redenaar heeft gezegd: er was te veel in het adres; er moesten slechts drie groote punten behandeld zijn: het punt der grondwets-herziening moest voorop gesteld, daarna een woord over de herstelde gezondheid van het geëerbiedigd Hoofd van den Staat gezegd worden, en eindelijk een enkel woord over den toestand der finantien. Het overige was in zijn oog slechts een flaauwe en te flaauwe weêrklank van de troonrede, boven welken hij een geheel stilzwijgen verkoos. De laatste daarentegen heeft gemeend dat het adres niet voldoende was ten opzigte dier overige belangen. Dat de Grondwet zal herzien worden, ja! dat was ook in zijn oog belangrijk; men heeft, zeide hij, die belofte met welgevallen gehoord, maar wij zijn niet alleen geroepen, om het staatsverdrag te verbeteren, wij moeten ook de andere belangen der natie niet over het hoofd zien; wij moeten op de vervulling van *alle* behoeften des vaderlands krachtig aandringen. — Wie van die beide redenaars zal ik nu beantwoorden? Wie van hen heeft gelijk? Zouden wij misschien niet kunnen volstaan met deze redenering: dat, daar beide sprekers elkander bestreden hebben, men de zaak in het midden zou kunnen laten en ze geen van beiden beantwoorden? Doch neen! de zaak is te gewigtig, te ernstig. Uwe Commissie dan heeft gemeend, dat wel de grondwets-herziening het hoofdpunt was, maar dat men ook daar waar het geëerbiedigd Hoofd van den Staat over andere onderwerpen spreekt, behoorde te antwoorden, opdat het niet den schijn zou hebben, als of de Kamer de woorden des Konings niet achtte. Dat het antwoord hier en daar slechts een flaauwe weêrklank van de troonrede is valt niet te ontkennen, maar wij hebben gemeend dat omtrent de meeste punten niet meer gevorderd werd en daar, waar er stof toe was, hebben wij niet geaarzeld meer te geven dan een blooten weêrklank. Zoo hebben wij ten aanzien van de buitenlandsche betrekkingen den wensch uitgesproken dat daarbij onze regten en belangen geëerbiedigd worden; wij hebben gehoopt en gewenscht dat die goede verstandhouding met andere mogendheden, waarvan de troonrede spreekt, niet gekocht zij ten koste van onze regten en van aangegane tractaten. Zoo hebben wij verder ten aanzien der Oost-Indische bezittingen wel als weêrklank op de troonrede gewenscht dat de daar ingevoerde wetten mogen dienen om de rust dier kolonien te bevestigen, maar wij hebben daardoor niet te kennen willen geven van meening te zijn, dat het regt tot die wetgeving bij de Regering bestond; dat wij dit niet wilden beamen is daaruit gebleken dat wij niets hebben geantwoord op de kennisgeving dat ons die wetboeken zullen worden medegedeeld. — En wat nu betreft datgene wat in de troonrede vooral de aandacht heeft getrokken, de herziening der Grondwet, wij meenden dat het niet noodig was daaromtrent sterker uitdrukkingen te kiezen. Wij meenden vooral den geest der Kamer uit te drukken door onze dankbaarheid daarvoor te kennen te geven, dat, nu de Koning eindelijk tot de overtuiging der noodzakelijkheid van die herziening is gekomen, Hij niet geaarzeld heeft die uit te spreken; en nu Zijne Majesteit heeft verklaard geene veranderingen te schromen, welke geacht kunnen worden tot werkelijke, door de ondervinding aangewezen verbeteringen in het staatsbestuur te zullen leiden, hebben wij gemeend van onze zijde de overtuiging te moeten doen kennen, dat Z. M. zoodanige veranderingen niet schroomt, en ons vertrouwen te moeten uitdrukken op de vervulling der Koninklijke belofte. De eerste spreker heeft gezegd dat de natie regt had te verwachten, dat wij hier met kracht zouden spreken. Ik deel die meening niet. Ik behoef niet te betoogen, dat ik een voorstander ben van de grondwets-herziening; maar uwe Commissie heeft gemeend dat thans het oogenblik nog niet daar was om de regten der natie te handhaven; zij meende dat men vertrouwen moest stellen in de liefde des Konings en vertrouwen dat van Hem zullen uitgaan al die verbeteringen der Grondwet die voor het heil des lands wenschelijk kunnen geacht worden. Mogten de raadslieden der Kroon onze verwachting, onze hoop en die der natie te leur stellen, eerst dan zal de tijd geboren zijn om 's Konings Ministers te zeggen, dat zij hunnen pligt niet verstaan, dat zij den Koning verkeerden raad hebben gegeven; eerst dan zullen wij woorden van ernst te spreken hebben en hen wijzen op den pligt dien ze hebben verzuimd. Maar nu, met welk regt zouden wij nu woorden van ernst en kracht spreken? Waarom nu iets anders te kennen gegeven dan vertrouwen en dankbaarheid? Die hoop, dat vertrouwen en die dankbaarheid leven in de harten der leden van uwe Commissie en zij gelooft, dat die ook in de harten van de meesten uwer levendig zullen zijn. — De Commissie betuigt haren dank aan die leden die de algemeene strekking van het adres hebben verdedigd, en die daaraan regt hebben laten wedervaren, aan hen die daarin niet hebben gevonden eene tekortkoming van hetgeen wij èn aan den Koning, èn aan de Vergadering, èn aan de Natie verschuldigd zijn; en het zal ons tot een groot genoegen verstrekken indien de meerderheid bevestigen zal dat wij hebben ongedrukt

de denkbeelden, die bij deze Vergadering de heerschende zijn. Dan zullen wij meenen beantwoord te hebben aan het vertrouwen dat U Edel Mogenden in ons hebben willen stellen toen zij ons benoemd hebben tot leden der Commissie tot het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over de algemeene strekking van het adres gesloten, en alsnu ter stemming overgegaan zijnde wordt die algemeene strekking met 47 tegen 2 stemmen goedgekeurd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Luzac en de Kempenaer.

De Vergadering gaat alsnu over tot de behandeling der afzonderlijke paragraphen van het ontwerp-adres.

Nadat de 1ste paragraaph zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming is goedgekeurd, wordt de beraadslaging geopend over de *tweede paragraaph*.

De heer van Heemstra vraagt het woord. Hij herinnert dat het lid, die bij de beraadslagingen over de algemeene strekking van het adres na den spreker het woord voerde, er op wees, dat de Kamer op nog andere belangen, dan die met eene grondwetsherziening in verband staan, het oog gevestigd moet houden, dat zij ook de stoffelijke belangen der natie niet vergeten mag. De spreker heeft, toen hij zich ten gunste van de algemeene strekking van het adres verklaarde, de stoffelijke belangen niet uit het oog verloren en hij wenscht daarvan reeds dadelijk een bewijs te geven door te doen zien dat hij zijne aandacht ook op de 2de paragraaph gevestigd heeft. In deze paragraaph, die, gelijk de Voorzitter der Commissie zoo even te kennen gaf, meer is dan een bloote weêrklank van de troonrede, leest hij: » Wij hebben met genoegen vernomen, dat Nederland in goede verstandhouding met andere mogendheden verkeert, en wij vertrouwen dat die goede verstandhouding steeds gepaard gaat met de eerbiediging van onze regten, met het stiptelijk naleven van de geslotene tractaten." Er is slechts één woord in deze paragraaph, waarmede de spreker zich niet vereenigen kan, en wel het woord *vertrouwen*. Hij betreurt het met andere leden, dat de Ministers niet in de vergadering tegenwoordig zijn; de Ministers van Buitenlandsche zaken en van Kolonien zouden ten deze aan de Kamer inlichtingen kunnen geven, en eerst daardoor zou men in staat gesteld worden om te beoordeelen of men hier met grond *vertrouwen* mag. Het komt hem onnoodig voor te herinneren, wat onlangs ter gelegenheid der begrootings-wetten omtrent de Oost-Indische aangelegenheden in het midden is gebragt; hij zal alleen zeggen, dat de toen van regeringswege ontvangen inlichtingen hem niet voldoende voorkwamen. Onder zoodanige omstandigheden kan de spreker wel *wenschen* dat de goede verstandhouding met vreemde mogendheden gepaard moge gaan met de eerbiediging onzer regten en met het stiptelijk naleven van de geslotene tractaten, maar hij durft dit, zonder nadere inlichtingen van de Regering, niet *vertrouwen*. Hij stelt alzoo voor om het laatste gedeelte der paragraaph aldus te lezen: » en wij wenschen, dat die goede verstandhouding gepaard moge gaan met de eerbiediging van onze regten, met het stiptelijk naleven van de geslotene tractaten."

De heer de Kempenaer herinnert, dat men in de zinsnede der troonrede, welke hier beantwoord wordt, leest: »Nederland verkeert bij voortduring in goede verstandhouding met de andere mogendheden." Zietdaar, zegt hij, alles wat met betrekking tot onze buitenlandsche aangelegenheden in de troonrede gezegd wordt. Wat wordt door die woorden: *goede verstandhouding*, te kennen gegeven? Zijn die woorden, zoo er niets meer gezegd wordt, bevredigend en geruststellend? Voorzeker neen, want goede verstandhouding bestaat ook tusschen hem, die oppermagtig gebiedt, en hem die slaafs gehoorzaamt, indien deze geen geest- en geen veerkracht meer heeft en den scepter kust die over hem gezwaaid wordt. Zoo er dus van niets meêr gesproken wordt dan blootelijk van goede verstandhouding, dan wordt er inderdaad niets gezegd, wat gerust kan stellen. De Commissie heeft zich dan ook hier, gelijk men zoo even uit den mond van een harer leden hoorde, niet tot eenen blooten weêrklank der troonrede bepaald, maar bij de woorden dier troonrede iets ter waarschuwing gevoegd, en nu leest men in het adres: » Wij hebben met genoegen vernomen, dat Nederland in goede verstandhouding met andere mogendheden verkeert, en wij vertrouwen dat die goede verstandhouding steeds gepaard gaat met de eerbiediging van onze regten, met het stiptelijk naleven van de geslotene tractaten." Dat woord *vertrouwen* heeft de goedkeuring niet kunnen wegdragen van den voorgaanden spreker en deze wilde daarvoor het woord *wenschen* in de plaats gesteld hebben, maar het komt den spreker voor, dat dat lid het woord *vertrouwen* in een anderen zin heeft opgevat dan dien de Commissie daaraan hechtte. *Vertrouwen* toch geeft niet alleen te kennen dat men er gerust op is, dat men er zich op verlaat, maar ook dat men verwacht, vordert, eischt en in dien laatsten zin heeft hier de Commissie, naar het den spreker voorkomt, dat woord gebruikt, zoodat deze zinsnede niet een *berusten*, maar eene vordering aanduidt. Evenwel meent de spreker, dat men het denkbeeld, dat men wilde uitdrukken, zonder te kort te doen aan den eerbied voor hem die de troonrede uitsprak, en zonder in meerdere breedsprakigheid te vervallen, eenigzins sterker kon doen uitkomen. En dit is, zijns inziens, noodig, want men moet niet vergeten wat in het ten verleden jaren aangeboden adres omtrent de buitenlandsche aangelegenheden gezegd werd, en men kan thans niet volstaan met minder dan toen, terwijl de omstandigheden ten dezen opzigte niet verbeterd, zelfs niet veranderd zijn, en men nu niet gerust kan wezen, waar men vroeger bezorgd was. In het adres van antwoord van het vorige jaar kwamen de volgende zinsneden voor: » Bij de opening der tegenwoordige zitting van de Staten-Generaal, hebben de vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk van Uwe Majesteit mogen vernemen, dat de betrekkingen met de andere mogendheden zich door goede verstandhouding kenmerken. Het welzijn des vaderlands vordert, dat aan het onderhouden en bevestigen dier betrekkingen eene bijzondere zorg worde toegewijd, opdat het zijne verschillende belangen bevorderd, zijne waardigheid gehandhaafd en zijne regten geëerbiedigd moge zien. — Wij koesteren de hoop, dat in de uitkomst der onderhandelingen met Rusland gevoerd, een waarborg gelegen zal zijn voor de belangen der zoo aanzienlijke Nederlandsche scheepvaart op dat Keizerrijk; terwijl wij in het aangaan eener overeenkomst met Frankrijk tot opheffing van scheepvaartsregten op den Rhijn, eene doelmatige poging meenen te mogen zien, ter verkrijging eener algemeene vrijstelling van dien voornamen handelsweg. — Met genoegen hebben wij vernomen, dat de moeijelijkheden, welke onze handel met de Vereenigde Staten van Noord-Amerika heeft ondervonden, door de zware regten aldaar op de voornaamste onzer koloniale voortbrengselen gelegd, op de meest wenschelijke wijze zijn opgeheven. — Ten opzigte van het onlangs met België gesloten tractaat van handel en scheepvaart meenen wij den wensch te moeten uiten, dat hetzelve in de uitkomst moge blijken goede vruchten voor onzen handel, onze nijverheid en voor onze overzeesche bezittingen op te leveren."

Men was dus toen met opzigt onzer buitenlandsche aangelegenheden zeer omstandig, en hoewel nu de stof ontbreekt die destijds tot de latere zinsneden aanleiding gaf, zoo verkeeren wij toch in eenen toestand, dat de stof voor eene zinsnede als de eerste nog heden daar is, en moeten wij dus, met het oog daarop, iets meer beduidends zeggen dan de nu voorgedragene paragraaph; de woorden van heden komen niet wel overeen met die van vroeger, en de spreker betwijfelt of de Commissie wel kan geacht worden de noodige aandacht aan het punt, dat het hier geldt, gewijd te hebben. Hij zou alzoo wenschen dat de 2de paragraaph dus gelezen wierd: » Wij hebben met genoegen vernomen, dat Nederland in goede verstandhouding met de andere mogendheden verkeert. Aan dezelve ligt den Staat veel gelegen, wanneer zij de vrucht is van erkenning zijner waardigheid en gekenmerkt wordt door volledige eerbiediging zijner regten en stipte naleving der geslotene tractaten." Bij dit amendement, hetwelk de spreker op het bureau van den Voorzitter zal nederleggen, heeft hij getracht zich zoo kort mogelijk uit te drukken en heeft hij gebruik gemaakt zooveel mogelijk van de woorden der nu voorgedragene paragraaph en verder van die der ten verleden jare goedgekeurde zinsnede.

De heer van Dam van Isselt, Voorzitter der Commissie, merkt op dat de Commissie het regt heeft om over elk amendement gehoord te worden. Hij geeft uit haar naam te kennen, dat zij het laatst voorgedragen amendement van zoodanig gewigt acht, dat zij zich voor eenige oogenblikken uit de vergaderzaal wenscht te verwijderen, ten einde zich over dat amendement te beraden. Hij stelt mitsdien voor de beraadslaging voor eenige oogenblikken te schorsen.

De Voorzitter vraagt of nog meerdere leden voornemens zijn amendementen op de 2de paragraaph voor te stellen, meenende hij dat het in dat geval wenschelijk zou zijn, dat die dan gelijktijdig met het reeds voorgedragen amendement door de Commissie overwogen wierden.

Niemand der leden zoodanig verlangen te kennen gevende, wordt de beraadslaging overeenkomstig het voorstel van den heer van Dam van Isselt voor eenige oogenblikken geschorst. De beraadslagingen heropend zijnde, erlangt

de heer van Panhuijs, lid der Commissie, het woord. Hij herinnert dat tegen de 2de paragraaph van het ontwerp-adres

bedenkingen geopperd werden, in de eerste plaats door het geachte lid uit Vriesland, die zich niet kondé vereenigen met het woord *vertrouwen*, en in de plaats daarvan het woord *wenschen* gesteld wilde zien. Deze bedenking werd reeds opgelost door het geachte lid uit Gelderland, die opmerkte, dat het woord *vertrouwen* hier in den zin van *verwachten* moet worden opgevat en het denkbeeld van *vorderen* uitdrukt. *Vertrouwen* drukt niet altijd het denkbeeld van *zekerheid* en *gerustheid* uit, maar ook dat van *aanbeveling* en *verwachting*; en in dezen laatsten zin is het genoemde woord door de Commissie gebezigd geworden. Ware het anders, dan zou zij reeds vroeger, terstond na het onderzoek van het adres in de afdeelingen, waarbij mede op het woord *vertrouwen* aanmerking gemaakt is, maar toch ook aan den anderen kant het behoud van hetzelve verlangd werd, over de wijziging van dat woord gedacht hebben. Nu het duidelijk gebleken is in welken zin het moet worden opgevat, acht de Commissie de aanneming van het amendement van het lid uit Vriesland minder noodzakelijk. Wat het tweede amendement, dat van het geachte lid uit Gelderland, betreft, ook dit komt der Commissie niet aannemelijk voor. In de eerste plaats toch valt op te merken, dat in dat amendement zekere aanbeveling ligt, dat zorg gedragen worde voor de eerbiediging onzer regten door vreemde mogendheden en het stiptelijk naleven van geslotene tractaten, en dat deze aanbeveling reeds in de door de Commissie voorgedragene paragraaph gelegen is, gelijk mede het geval is met de betuiging van belangstelling, die in het amendement voorkomt. Ten andere komt het der Commissie voor, dat de door haar gestelde zinsnede de voorkeur verdient boven het amendement, omdat dit iets niet in het midden schijnt te laten wat de Commissie meent dat in het midden gelaten moet worden, de vraag namelijk of al dan niet de gesloten tractaten gehandhaafd en onze regten door het buitenland geëerbiedigd zijn. Die twijfel, of niet de bedoelde vraag in het amendement beslist wordt, schijnt voldoende om aan de zinsnede van de Commissie de voorkeur te geven boven die van het lid uit Gelderland; terwijl de Commissie bovendien meent, dat het denkbeeld, hetwelk het hier geldt, door haar zuiverder is uitgedrukt dan in de periode van het lid uit Gelderland.

De heer van Rijckevorsel verklaart, dat hij aanvankelijk gemeend had zich te moeten vereenigen met het amendement van het lid uit Gelderland. Na evenwel de verdediging der door de Commissie voorgedragene zinsnede gehoord, en vernomen te hebben, in welken zin hare woorden moeten worden opgevat, moet hij te kennen geven zich met de paragraaph der Commissie zeer wel te kunnen vereenigen. De spreker erkent dat in het adres niet meer dan een twijfel omtrent de eerbiediging onzer tractaten geopperd kan worden en hij zal dus thans van zijne zijde niet uitweiden over het bestuur onzer buitenlandsche aangelegenheden; hij deed dit reeds bij eene vorige gelegenheid en hij zal dit thans te minder doen, omdat de Minister van Buitenlandsche zaken hier niet tegenwoordig is. Hij zal alzoo slechts verklaren, dat hij zich met de zinsnede, zoo als die door de Commissie is toegelicht, vereenigen kan.

Niemand meer het woord vragende wordt de beraadslaging over de 2de paragraaph gesloten en gaat de Vergadering, overeenkomstig art. 100 van het Reglement van Orde, in de eerste plaats over tot de stemming over het amendement van den heer *de Kempenaer*, als het meest afwijkende van het voorstel der Commissie. Dat amendement wordt met 43 tegen 6 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Heemstra, Luzac, Hoffman, de Kempenaer, Corver Hooft en Anemaet.

Tegen hebben gestemd de heeren: Hiddema Jongsma, Nap, Smit, de Monchy, Cost Jordens, Verweij Mejan, Star Busmann, van Beeck Vollenhoven, Bots, Menso, Duijmaer van Twist, Telting, van Sasse van Ysselt, de Jong van Beek en Donk, Romme, Kien, van Leeuwen, van Haersolte, van Panhuijs, Wichers, van Heloma, Bijleveld, Mutsaers, van Dam van Isselt, Corneli, de Man, Lycklama à Nyeholt, van Goltstein, Uijtwerf Sterling, Luijben, Hooft, van Rijckevorsel, Nederburgh, Beerenbroek, Faber van Riemsdijk, Egter, Borski, Timmers Verhoeven, Enschedé, van Harencarspel, van Naamen, Gevers van Endegeest en de Voorzitter.

De heer van Heemstra vraagt alsnu het woord en geeft te kennen, dat hij zijn amendement, waarover de stemming thans aan de orde is, na de uitlegging, die de Commissie aan hare woorden gegeven heeft, terugtrekt. Hij voerde geen strijd over woorden, maar over zaken, en zal zich thans met de zinsnede der Commissie vereenigen.

Het amendement van den heer *van Heemstra* alzoo vervallen zijnde, gaat de Vergadering over tot de stemming over de 2de paragraaph zelve, die met 47 tegen 2 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren Luzac en de Kempenaer.

De beraadslaging wordt geopend over de *derde paragraaph*.

De heer de Kempenaer zegt hoofdzakelijk: In de troonrede wordt gezegd: » De rust in de overzeesche bezittingen is ongestoord gebleven. In Oost-Indie hebben de maatregelen tot het invoeren van eene nieuwe wetgeving, zooveel doenlijk overeenstemmende met die van het moederland, een begin genomen. De aldaar afgekondigde wetboeken zullen aan U Edel Mogenden worden medegedeeld. Ook voor de West-Indische kolonien zijn nieuwe wettelijke verordeningen in bewerking." Ziedaar drie zaken: vooreerst, dat de rust in onze overzeesche bezittingen niet gestoord is geworden; ten tweede, dat in Oost-Indie wetboeken zijn ingevoerd; ten derde, dat wettelijke verordeningen voor de West-Indische kolonien in bewerking zijn. In het ontwerp-adres van antwoord wordt gezegd: » Wij verheugen ons, dat de rust in de overzeesche bezittingen niet is gestoord geworden. Moge de nieuw ingevoerde wetgeving in Oost-Indie, en mogen de nieuwe wettelijke verordeningen, die voor West-Indie worden bewerkt, zoodanig zijn ingerigt, dat de rust daardoor worde bevestigd, en het welzijn van 's lands kolonien, hetwelk zoozeer de belangstelling der natie verdient, daardoor worde bevorderd." De vermelding van *rust* in de overzeesche bezittingen beteekent op zich zelve niets, om derzelver staat te doen kennen. Wanneer in onze kolonien, waar een oppermagtig bestuur heerscht, *rust* bestaat, dan is dit alleen een blijk dat men die kolonien nog bezit; want zoodra die verstoord wordt, loopt dat bezit gevaar, zoodra de onrust tot opstand aangroeit, kan men de kolonien verloren rekenen. En dit is nu bijna het eenige, wat ons berigt wordt met betrekking tot die belangrijke bezittingen, waar, gelijk vooral in de laatste jaren gebleken is, de inrigting van het bestuur zoo vele en gewigtige verbeteringen en veranderingen behoeft. Van dit laatste wordt niets gerept, niets toegezegd, maar alleen nog vermeld, dat wetten in Oost-Indie zijn ingevoerd, en dat nieuwe wettelijke verordeningen voor West-Indie in bewerking zijn. En hierbij geldt het een twistpunt, want het is de vraag, of de Minister van Kolonien volgens art. 59 der Grondwet de bevoegdheid heeft om alleen, en zonder medewerking der Staten-Generaal in onze overzeesche bezittingen wetboeken en wettelijke verordeningen in te voeren. Over dit punt zouden wij nu kunnen strijden, en vragen of het voeg heeft dat de Staten-Generaal nog heden onkundig zijn van den inhoud dezer wetboeken, of het voeg heeft, dat, terwijl drukkers en uitgevers ons reeds een exemplaar eener uitgave dier wetboeken ten geschenke hebben toegezonden, de officiele mededeeling daarvan ons nog slechts beloofd is geworden. Over dit gewigtig punt der koloniale wetgeving zouden wij in geenen deele mogen nalaten hier den strijd aan te vangen, ware het niet dat aan het einde der troonrede ons gemeld werd, dat bij de Regering het voornemen tot eene grondwetsherziening bestaat, en tevens verzekerd, dat daarbij al die punten, welke noodzakelijk verbetering behoeven, in overweging zullen genomen worden. Daaronder zal voorzeker art. 59 der Grondwet wel niet de laatste plaats bekleeden. Wij bezitten dus de vrijheid, om op dit oogenblik, dit gewigtig punt stilzwijgend voorbij te gaan, wachtende tot dat eene wijziging van art. 59 zal zijn voorgesteld, en wanneer dit zal hebben plaats gehad, dan hoop ik dat die strijd niet meer noodig zal zijn. Maar wanneer dan nu bij ons de zucht bestaat, om dien strijd niet aan te vangen, wat blijft ons dan anders over dan de zaak in haar geheel te bewaren, de gedane kennisgeving stilzwijgend voorbij te gaan, en niet door het opnemen van eenig antwoord dienaangaande onze goedkeuring te kennen te geven, een antwoord dat alleen deze uitwerking zoude hebben, dat de zaak niet in haar geheel gelaten wierd. Het blijve dus, zoo men dat wil, voor heden nog onbeslist, of de Minister al dan niet de bevoegdheid bezit om, zonder medewerking der Staten-Generaal, wetboeken en wettelijke verordeningen in onze overzeesche bezittingen in te voeren; maar geven wij dan ook niets, middellijk noch onmiddellijk, te kennen wat daarop inbreuk zou kunnen maken. Men leze dus niet: » Moge de nieuw ingevoerde wetgeving in Oost-Indie, en mogen de nieuwe wettelijke verordeningen die voor West-Indie worden bewerkt, zoodanig zijn ingerigt, dat de rust daardoor worde bevestigd, en het welzijn van 's lands kolonien, hetwelk zoozeer de belangstelling der natie verdient, daardoor worde bevorderd." Door deze woorden toch keurt men stellig het verrigte goed, en kent men den Minister eene wetgevende magt toe; bij het uitbrengen van zoodanigen wensch kan het niet twijfelachtig zijn, of het verrigte wordt goed, regtmatig, welge-

vallig verklaard; en daardoor erkent men het regt, dat ik wil betwisten, ontwapent men zich ten opzigte der vraag aangaande art. 59 der Grondwet te beantwoorden, en benadeelt men datgene, wat anders bij gelegenheid der grondwets-herziening ten aanzien eener verbetering van dat artikel te verwachten is. Ik wensch dus, dat van het bedoelde twistpunt eerbiedig worde gezwegen, dat men dit punt onaangeroerd late, en de vruchten der aanstaande grondwets-herziening afwachte; maar ik verlang daarentegen dat er op de stoffelijke belangen onzer overzeesche bezittingen gewezen worde, gelijk zulks in het verleden jaar met kracht, klem en waardigheid gedaan is. Ik zal niet herhalen wat alstoen daaromtrent in het adres van antwoord is gezegd, maar mij nu bepalen voor te stellen om met weinig woorden het hoofdzakelijke van het toenmaals uitgedrukte in deze paragraaph over te nemen, en de woorden der Commissie alzoo door de volgende te vervangen:

" » De ongestoorde rust in de overzeesche bezittingen is de eerste voorwaarde van derzelver behoud. Daarom is het berigt van derzelver bestaan zeer gewenscht; de middelen ter bevordering van het welzijn en den bloei dezer hoogst belangrijke kolonien gevorderd, blijven steeds onze levendige belangstelling opwekken."

Ik verzoek U Edel Mogenden wel te willen opmerken, dat ik in het laatste deel dezer zinsnede op een onzijdig standpunt blijf staan, en dat ik daarbij het twistpunt heb vermeden, dat in het adres van antwoord aangeroerd is. Ik zeg daarbij niet dat de Staten-Generaal tot het kiezen en regelen van die middelen wenschen, verlangen mede te werken, want daardoor zou ik juist in datgene vervallen, wat ik zoo even in het werk der Commissie heb afgekeurd. Ik wijs alleen op het gewigt der bevordering van de belangen onzer kolonien, en laat het aan de latere beraadslagingen over art. 59 over, om te bepalen, aan wie de magt behoort, om wetten voor onze Indien vast te stellen.

De heer Luzac zegt hoofdzakelijk: Ik vraag het woord om zooveel in mij is het amendement van ons geachte medelid uit Gelderland te ondersteunen. Zoodra het ontwerp-adres op de troonrede in de sectien was ter sprake gebragt, is mijne aandacht bijzonder op die zinsnede gevallen, en heb ik getracht mijne geachte medeleden te doen gevoelen, hoe zeer, door over de invoering van wetten in de Oost-Indien, van wettelijke verordeningen in de West-Indien, te spreken, de quaestie over art. 59 der Grondwet gepraejudicieerd werd. Het was mij aangenaam te vernemen, dat mijn gevoelen door sommigen van hen gedeeld en ondersteund werd. Naar mijne meening zal het aan de leden der Commissie moeijelijk vallen om aan te toonen dat in deze zinsnede niet de erkentenis van het regt der Regering om in Oost-Indie wetten zonder eenige medewerking dezer Vergadering in te voeren, gelegen is. Indien het mij geoorloofd is, zal ik hier een zeer eenvoudig voorbeeld bijbrengen. Drie personen administreren gezamenlijk een landgoed, en oefenen in het beheer, in de verzorging, in de regeling van het bestuur gelijke regten uit. Wanneer dus een van de drie verkoos een zeer schoon huis zonder eenige voorkennis noch goedkeuring der mede-committenten aldaar te bouwen, dit werkelijk stichtte en een der overigen, op het gezigt daarvan, op het berigt dat het had plaats gehad, niets meer zeide dan: » moge dat gebouw in alle deelen zoodanig zijn ingerigt, dat daardoor aan het doel worde beantwoord": zoude dan in die woorden niet de erkentenis liggen opgesloten, dat men in het gebeurde toestemt, dat men het goedkeurt? Indien men zich het regt der beoordeeling, omtrent de bevoegdheid der Regering had wenschen voor te behouden, zoo als de Commissie beweert, dan had men juist niet behoeven te zeggen dat alles *injuriâ* geschiedt; dat het niet had mogen plaats hebben. Dit zoude in dit adres van antwoord eenigzins vreemd hebben geklonken, edoch de wensch, welken men nu uit, dat de ingevoerde wetgeving in Oost-Indie zoodanig moge zijn ingerigt, dat daardoor de rust worde bevestigd, en het welzijn van 's lands kolonien bevorderd worde, zonder eenig voorbehoud, is, naar mijn oordeel, geheel gelijk aan eene erkentenis dat de Regering naar haar regt heeft gehandeld, dat men het gebeurde goedkeurt, en zich daarmede tevreden stelt. Ik geloof mede dat het beter is, zoo wij op dit oogenblik deze quaestie niet verder behandelen, dat het allezins nuttig is zoo wij dit denkbeeld nu maar verwijderen, en het amendement van het geachte lid uit Gelderland aannemen. Daardoor zullen wij die gewigtige quaestie omtrent het verstand van art. 59 der Grondwet voor het oogenblik ter zijde stellen: later vinden wij genoeg gelegenheid haar met de vereischte zorg te onderzoeken. Het belang hetwelk wij allen in den bloei onzer overzeesche bezittingen stellen, op den voorgrond te plaatsen, is altoos nuttig, en daarvoor zie ik geen beter middel, dan het aannemen van het amendement van ons medelid uit Gelderland, met verlating van het denkbeeld door de Commissie vroeger in het concept-adres gebragt.

De heer van Heemstra ondersteunt mede het amendement van den heer de Kempenaer. Ook op hem heeft van het eerste oogenblik af dat het ontwerp-adres aan het onderzoek in de afdeelingen onderworpen werd, de 3de paragraaph een allerongenaamsten indruk gemaakt. De gevoelens omtrent de aan art. 59 der Grondwet te geven interpretatie zijn zeer uiteenloopende; de spreker behoort tot diegenen die vermeenen dat de Regering het regt niet heeft om wetten in de overzeesche bezittingen, zonder medewerking der Staten-Generaal, in te voeren; hij voor zich gelooft dat de tusschenkomst der Staten-Generaal daartoe noodzakelijk is. Hij wil echter den strijd van zijne zijde daaromtrent nu niet aanvangen, maar wenscht slechts deze quaestie thans geheel in het midden gelaten te hebben. Daarom zal hij vóór het amendement van het geachte lid uit Gelderland stemmen, omdat daarbij niets beslist wordt, en dan het gewigtig oogenblik, waarop Zijn Edel Mogende wees, tot behandeling van het bedoelde vraagstuk, zal afgewacht worden. Hij verklaart alzoo vóór het voorgeslagen amendement te zullen stemmen, terwijl hij tevens moet te kennen geven, dat, zoo de paragraaph, gelijk zij door de Commissie is voorgesteld, mogt worden aangenomen, hij daarin alleen eene reden vinden zal, om zijne goedkeuring aan het geheele adres te weigeren.

De heer van Dam van Isselt zegt hoofdzakelijk: De Commissie kan zich met het door het geachte lid uit Gelderland voorgestelde amendement niet vereenigen, vooreerst omdat zij gelooft dat de door haar voorgedragene zinsnede niet bevat, wat de geachte spreker meende daarin te vinden. De strijd over art. 59 der Grondwet is in geenen deele nieuw en ik zal dien dus niet op nieuw ophalen; ik wil alleen opmerken dat zelfs onder hen die met mij overtuigd zijn dat art. 59 der Grondwet door de Regering verkeerd wordt uitgelegd, en dat de wetgevende magt in Oost-Indie ook door U Edel Mogenden moet worden uitgeoefend, — dat zelfs onder dezen verschil van gevoelen bestaat omtrent de toepassing, te geven aan art. 59, hetwelk zegt, dat de Koning bij uitsluiting het opperbestuur over de volkplantingen en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen heeft. Uwe Commissie heeft gemeend den strijd omtrent de strekking van dat artikel in het midden te moeten laten, en vooral heeft zij hare goedkeuring aan de invoering van nieuwe wetboeken in Oost-Indie niet willen hechten. In deze zinsnede heeft zij alzoo slechts een wensch geuit; daarin wordt niet gezegd dat wij gelooven, vertrouwen of verwachten dat die nieuw ingevoerde wetgeving zoodanig zal zijn ingerigt dat de rust der kolonie daardoor worde bevestigd; wij zijn niet degenen die verklaren dat het welzijn onzer overzeesche bezittingen daardoor bevorderd zal worden, neen, wij hebben met opzigt van het bedoelde in de troonrede vermelde feit slechts den dubitativen *wensch* geuit, dat die wetboeken strekken mogen tot bevestiging der rust, en tot bevordering van het welzijn der kolonie. De Commissie heeft, gelijk reeds bij de verdediging van de algemeene strekking van het adres door mij werd opgemerkt, geen woord geantwoord op de zinsnede der troonrede, waarbij de mededeeling der Indische wetboeken werd toegezegd, en daarin ligt, dunkt mij, juist het bewijs dat zij de quaestie omtrent den zin van art. 59 der Grondwet geheel in het midden heeft willen laten. Uwe Commissie heeft die wetboeken niet beoordeeld, en daarvan noch goeds noch kwaads gezegd; maar alleen den wensch geuit dat de Regering, in den zin waarin zij art. 59 opvat gehandeld hebbende, zich, hetgeen zeker te betwijfelen is, niet bedrogen zal vinden, en dat de door haar eigendunkelijk ingevoerde wetboeken goed mogen zijn en de rust in onze overzeesche bezittingen, wier belangen ons allen zoozeer ter harte gaan, niet verstoren mogen. Het zij mij vergund als lid der Kamer bij deze gelegenheid op de merken, hoe zonderling de houding der Regering met betrekking tot die wetboeken is. Ons wordt in de troonrede gezegd, dat die Oost-Indische wetboeken ons zullen aangeboden worden, terwijl reeds onderscheidene corporatien daarvan exemplaren op eene officiele wijze van dezen of genen minister ontvangen hebben. Voorzeker hadden zij in de eerste plaats aan deze Kamer behooren te zijn toegezonden. Maar de Commissie heeft, gelijk ik reeds opmerkte, van die aanbieding met geen woord gewaagd: zij heeft de vraag omtrent de bevoegdheid tot invoering dier wetboeken op die wijze onbeslist gelaten en met het door haar gezegde kan alzoo elkeen genoegen nemen. De thans behandelde zinsnede vermeldt alleen een fait accompli, terwijl daarbij een dubitative wensch gevoegd is, en de Commissie meent deze paragraaph op goede gronden te kunnen verdedigen. Wat nu het voorgestelde amendement zelf betreft, bij het onderzoek daarvan was uwe Commissie het spoedig eens, dat de eerste woorden die daarin voorkomen, geen waar denkbeeld bevatten. De geachte voorsteller begint met te zeggen: » De ongestoorde rust in de overzeesche bezittingen is de eerste voorwaarde van derzelver behoud," eene stelling die door de geschiedenis wedersproken wordt. Wel is naar mijn gevoelen, de ongestoorde rust in de overzeesche bezittingen de eerste voorwaarde

DE HARMONIE TE GRONINGEN

van derzelver welvaart en bloei, welzijn en ontwikkeling, maar zij is geen eerste behoefte voor derzelver bestaan. Toen wij in eenen oorlog met het Indisch opperhoofd Diepo Negoro gewikkeld waren, ja toen was de rust in Oost-Indie gestoord, maar dit had toch op het behoud onzer Oost-Indische kolonien geen invloed; want de Nederlandsche wapenen hebben toen getoond dat eene rustverstoring het behoud der kolonien wel bedreigen kan, maar daarom nog geen eerste voorwaarde van dat behoud is. Palembang, waar onze zeemagt zich met roem heeft weten te onderscheiden en de Nederlandsche vlag heeft doen eerbiedigen, moge hier als een tweede bewijs van de onwaarheid der door mij bestredene stelling dienen. En nog onlangs, toen de Balinezen tegen ons waren opgestaan, heeft onze zee- en landmagt andermaal getoond dat de rust in onze overzeesche bezittingen gestoord kan worden zonder dat derzelver behoud daarom behoeft opgegeven te worden. Intusschen wanneer men zegt, dat de rust in onze kolonien eene eerste voorwaarde van derzelver behoud is, dan zal men daarmede wel het denkbeeld willen uitdrukken dat, bij eene verstoring der rust aldaar, die kolonien verloren zijn, en dit, Edel Mogende Heeren, kan uwe Commissie op grond van hetgeen de geschiedenis ons leert niet aannemen. Aangezien dus in de eerste plaats de Commissie meent bij deze paragraaph de quaestie, omtrent den zin van art. 59 der Grondwet niet gepraejudicieerd, en de vraag over de al- dan niet-bevoegdheid der Regering om alleen eene wetgeving in onze overzeesche bezittingen in te voeren in het midden gelaten te hebben, zoodat ieder zich met het in deze zinsnede uitgedrukte zal kunnen vereenigen; en aangezien in de tweede plaats de praemissen van het voorgedragen amendement niet op geschiedkundige waarheid steunen, zoo moet uwe Commissie verklaren dat zij zich met dat amendement niet vereenigen kan en de door haar voorgestelde zinsnede wenscht aangenomen te zien.

De heer van Heemstra meent te moeten doen opmerken dat de quaestie alsnu op een terrein is gebragt, waar zij niet te huis behoort. De vorige spreker, zegt hij, die als voorzitter der Commissie de paragraaph, gelijk zij nu gesteld is, verdedigd heeft, heeft te kennen gegeven, dat daarin slechts twijfelachtig gesproken en niets beslist wordt. Het is waar, dat in die zinsnede twijfelachtig wordt gesproken over de uitkomsten welke de nieuw ingevoerde wetgeving in Oost-Indie zal opleveren, en dat daarbij wordt in het midden gelaten, of zij goed of kwaad zullen werken. Maar daarbij is niet in het midden gelaten of die wetboeken door de daartoe bevoegde magt zijn gemaakt, of de Regering daartoe uitsluitend het regt bezat. In de troonrede wordt gezegd dat in Oost-Indie eene nieuwe wetgeving is ingevoerd, en naar het adres van antwoord te oordeelen neemt de Kamer als het ware acte van die daadzaak, daarbij den wensch voegende dat de werking daarvan goed moge zijn. In de wijze waarop hier van het gebeurde acte wordt genomen, ligt inderdaad eene erkentenis van het regt dat de Regering ten deze hebben zou opgesloten; de leden die met den spreker instemmen dat in dit opzigt niet overeenkomstig art. 59 der Grondwet gehandeld is, zouden, zijns inziens, wanneer zij acte namen van het gebeurde, tevens verpligt zijn daartegen te protesteren. Zoo zij dit laatste voor het oogenblik niet willen doen, dan is de reden daarvan te vinden in de omstandigheid, dat zij den strijd over dat punt nu niet willen voeren, en dien tot lateren tijd willen uitstellen, maar dan wenschen zij ook, dat over die nieuwe Indische wetboeken thans geheel het stilzwijgen bewaard worde.

De heer de Kempenaer beantwoordt den vorigen spreker hoofdzakelijk aldus: Ik zal op hetgeen door den Voorzitter der Commissie tegen mijn amendement in het midden gebragt is, drie aanmerkingen opperen. In de eerste plaats zal ik het beweren wederleggen dat de eerste woorden daarvan geschiedkundig niet juist zijn. Ik heb gezegd dat eene ongestoorde rust eene eerste voorwaarde van het behoud der kolonien is. Wij spreken hier van kolonien die op verren afstand van ons gelegen zijn, van het behoud dier kolonien, en nu beweer ik, dat eene ongestoorde rust eene eerste voorwaarde van dat behoud is. Is dat gevoelen nu niet juist? Is het niet waar dat zij zoo ver van ons verwijderd zijn dat wij niet altijd in staat zijn tijdig hulp aan te brengen, wanneer die gevorderd wordt? Het eerste middel om die bezittingen voor ons verloren te doen gaan, is dat van onrust, wanneer de aldaar gestelde magten niet geëerbiedigd worden; is dus eene eerste voorwaarde voor dat behoud niet eene ongestoorde rust? En wat de uit de geschiedenis ontleende feiten betreft, waarop men zich ten deze beroepen heeft, hierop moet ik aanmerken dat, bij de gebeurtenissen van Palembang en Bali, slechts in een gedeelte onzer Oost-Indische bezittingen onrust heerschte; maar dat wanneer die rust algemeen verstoord ware geworden, zij voor ons verloren zouden zijn gegaan. De aard der zaak toont dus aan en de geschiedenis wederspreekt het niet, dat rust de eerste voorwaarde van het behoud der overzeesche volkplantingen is. — In de tweede plaats moet ik antwoorden op het zeggen, dat ik de woorden der Commissie niet wel begrepen heb. Naar het voorgeven van den Voorzitter dier Commissie, zou men in deze paragraphen een twijfel hebben willen te kennen geven, maar ik meen, dat de Commissie al te fijn in de keuze harer woorden is geweest. In de tweede paragraaph heeft zij het woord *vertrouwen* gebezigd; dat woord was niet gelukkig gekozen en daardoor is er een misverstand ontstaan; ik heb daaruit zoo even het ware denkbeeld gehaald, maar het was dan toch gebleken dat hier niet duidelijk gesproken is, en juist om die onduidelijkheid meende ik dat de zinsnede behoorde te worden afgekeurd, ten einde men den waren zin beter zou doen uitkomen. In de thans behandelde zinsnede wordt een wensch geuit, en nu zegt de Commissie dat daardoor een twijfel wordt te kennen gegeven. Ik kan die strekking hier niet opsporen. Wanneer ik iemand ongeroepen mijn grond zie beploegen en bezaaijen, en dan tot hem zeg: » Moge dat zaad goede vruchten voortbrengen!" zal ik dan niet geacht worden zijne aanmatiging goed te keuren? Ik kom dan tegen zijnen arbeid niet op, maar ik spreek er als het ware een zegen over uit. Indien nu, nadat de Regering in onze Oost-Indische kolonien wetboeken heeft afgekondigd, de Commissie in haar ontwerp-adres op deze mededeeling antwoordt: » Moge de nieuw ingevoerde wetgeving in Oost-Indie, en mogen de nieuwe wettelijke verordeningen, die voor West-Indie worden bewerkt, zoodanig zijn ingerigt, dat de rust daardoor worde bevestigd, en het welzijn van 's lands kolonien, hetwelk zoozeer de belangstelling der natie verdient, daardoor worde bevorderd," dan beschouw ik die gezegden als een zegenwensch, waarbij het gebeurde indirect wordt goedgekeurd. — In de derde plaats meen ik dat ook daarin geen twijfel gelegen is, dat men opzettelijk niet geantwoord heeft op de kennisgeving in de troonrede, dat de afgekondigde wetboeken aan ons zullen medegedeeld worden, ik geloof integendeel dat daardoor het oordeel over art. 59 der Grondwet in dubbele mate wordt vooruitgeloopen. Men neemt van de invoering der Indische wetboeken kennis; voor dat zij ons zijn medegedeeld, verklaart men reeds in het fait accompli te berusten en slechts te wenschen, dat de wetboeken de beste vruchten mogen dragen. En nu verkrijgt de terughouding van een antwoord op die gedane belofte, dat die wetboeken ons zullen worden medegedeeld, eene dubbel hadeelige beteekenis. Immers indien men wenscht dat die ingevoerde wetgeving goede vruchten moge voortbrengen, en de mededeeling der afgekondigde wetboeken beloofd is, dan kan men niet nalaten ons op die mededeeling aan te dringen, want anders zou het den schijn hebben alsof wij die mededeeling niet eens noodig achten. — Ik meen aldus aangetoond te hebben, dat deze paragraaph van het adres inderdaad ongelukkig gesteld is, dat bovenal deze zinsnede herziening vereischt, en het is daarom dat ik de vrijheid heb genomen, daarop een amendement voor te stellen.

De heer de Man zegt hoofdzakelijk: Uit de explicatie van de thans behandelde paragraaph namens de Commissie gegeven, blijkt dat deze het doel heeft, het verschil van gevoelen over art. 59 der Grondwet geheel in het midden te laten. Het is dus nu de vraag of de Commissie dat doel door hare redactie bereikt heeft, en dan komt het mij voor, dat de opmerking van het geachte lid uit Vriesland duidelijk en juist is, dat namelijk hier 1°. de inhoud der wetboeken, en 2°. de magt waarvan die wetboeken zijn uitgegaan, onderscheiden moeten worden. Nu wil ook ik gaarne toegeven, dat de Commissie de vraag over de doelmatigheid en de waarde van die wetboeken ongepraejudicieerd heeft gelaten, maar ik moet mij vereenigen met de meening van den vorigen spreker, dat zij de vraag omtrent de bevoegdheid der magt, waarvan zij zijn uitgegaan, wèl heeft gepraejudicieerd. Het komt mij voor dat het onmogelijk is, zóó te spreken als hier geschied is en tevens te willen beweren dat men de bedoelde bevoegdheid niet erkend zou hebben, en dit kan niet weggenomen worden doordat er niet gesproken is over de belofte dat die wetboeken ons zullen worden medegedeeld. Omdat ik nu die quaestie omtrent den zin van art. 59 niet gepraejudicieerd wil hebben, kan ik mij, in overeenstemming met de beide vorige sprekers, niet met deze paragraaph vereenigen, maar zal ik voor het amendement van mijn geacht medelid uit Gelderland stemmen.

De heer van Dam van Isselt, Voorzitter der Commissie, geeft nogmaals te kennen, dat het amendement van het geachte lid uit Gelderland de goedkeuring der Commissie niet kan wegdragen. Daar het nogtans schijnt, dat de Commissie er niet in is geslaagd hare bedoeling juist en duidelijk uit te drukken, en hoewel hij voor zich moet zeggen dat het geestige voorbeeld door het geachte lid uit Gelderland bijgebragt hem niet van de onjuistheid zijner aanmerking overtuigd heeft, zoo wil toch de Commissie overwegen, of er geen middel is om eene andere redactie voor te dragen, die wellig de verschillende denkbeelden zou

kunnen vereenigen. Zij vraagt daarom de vrijheid zich voor eenige oogenblikken uit de vergaderzaal te verwijderen.

Op voorstel des Voorzitters wordt overeenkomstig dit verzoek besloten en de vergadering voor eenige oogenblikken geschorst.

Nadat de Commissie is teruggekeerd, neemt de heer van Dam van Isselt weder het woord en zegt:

Uwe Commissie heeft zich ook na een herhaald en rijp onderzoek niet kunnen vereenigen met het amendement van het geachte lid uit Gelderland. De gronden daartegen ontwikkeld blijven bij de Commissie bestaan. Alstoen is de vraag ontstaan of de Commissie wel bevoegd is thans eene andere redactie aan te bieden dan de door haar aangebodene, en wij hebben gemeend dat zij daartoe niet bevoegd is. Nogtans neem ik als lid dezer Vergadering en niet als lid uwer Commissie de vrijheid om een ander amendement voor te stellen, omdat men gemeend heeft dat door de zinsnede der Commissie de quaestie omtrent den zin van art. 59 gepraejudicieerd wordt en wij hier in dit belangrijke punt niemands opinie hebben willen kwetsen. Ik stel derhalve voor de 3de paragraaph aldus te lezen:

» Het welzijn van 's lands kolonien wekt steeds te regt de hoogste belangstelling der natie op; wij hebben ons dus verheugd van Uwe Majesteit te mogen vernemen, dat de rust aldaar ongestoord is gebleven."

De heer de Man herinnert dat hij zoo even verklaarde te zullen ondersteunen het amendement van het geachte lid uit Gelderland, den heer de Kempenaer, thans moet hij verklaren dat hij zijne stem zal geven aan het amendement van den heer van Dam van Isselt.

De heer de Kempenaer zegt, dat het hem bij het voorstellen van zijn amendement alleen te doen is geweest om uit de voorgestelde zinsnede te doen wegvallen wat schadelijk was, en in de tweede plaats om te wijzen op de stoffelijke belangen der kolonien. Hij ziet in het nu voorgestelde amendement beide die doeleinden bereikt, en ofschoon dit nu, wat het eerste betreft, wel wat flaauw is, zal hij thans zijne goedkeuring aan dit amendement schenken. De spreker neemt alzoo zijn amendement terug en zal zijne stem geven aan dat van den heer van Dam van Isselt.

Men gaat alsnu over tot de stemming over het amendement van den heer *van Dam van Isselt*, en daarbij wordt dit amendement met 31 tegen 18 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Star Busmann, Menso, Corver Hooft, Kien, van Haersolte, van Panhuijs, Bijleveld, Mutsaers, Lycklama à Nyeholt, Luijben, Hooft, Faber van Riemsdijk, Egter, Borski, Enschedé, van Harencarspel, van Naamen en Nap.

De aldus geamendeerde paragraaph wordt alsnu zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De 4de en 5de paragraphen worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over de *zesde paragraaph*.

De heer de Kempenaer stelt voor om in den laatsten regel het woord *helpen* weg te laten; sprekende van *medewerking — om te helpen*, drukt men, zijns inziens, twee maal hetzelfde denkbeeld uit.

De heer van Dam van Isselt, Voorzitter der Commissie, verklaart dat deze gaarne toegeeft, dat de aanmerking van den spreker uit Gelderland juist, en zijne redactie beter is dan de door de Commissie voorgestelde. De spreker merkt op, dat het woord *medewerken* in overeenstemming met de troonrede zelve in het ontwerp was gevloeid.

De Voorzitter stelt voor, om de paragraaph, aldus geamendeerd als de Commissie heeft goedgevonden, zonder hoofdelijke stemming aan te nemen.

De heer Faber van Riemsdijk vraagt of men niet door den weg, thans door den Voorzitter ingeslagen, te volgen, gevaar zou loopen van een praecedent daar te stellen, dat welligt later zou kunnen worden ingeroepen. Er is hier inderdaad een amendement voorgesteld; de Commissie kon dat amendement, gelijk zij gedaan heeft, goedkeuren, maar is niet bevoegd, om zulk een amendement aan te nemen, iets hetwelk door de Vergadering gedaan moet worden. De spreker zou dus beter achten hier in den regel te handelen, en in de eerste plaats eene stemming over het amendement te doen houden.

De Voorzitter stelt alsnu aan de Vergadering voor zich bij eene hoofdelijke stemming omtrent het amendement van den heer de Kempenaer te verklaren. Dien overeenkomstig wordt gehandeld en dat amendement met algemeene stemmen aangenomen.

De 6de en 7de paragraphen worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over de *achtste paragraaph*.

De heer van Heemstra verlangt het woord en zegt hoofdzakelijk: Een ongunstige oogst, welke herhaaldelijk plaats greep, had in het vaderland nood doen ontstaan, en toen die nood algemeen gevoeld werd, ging er eene roepstem uit van den troon om eenen biddag te houden in Nederland; ieder naar zijne godsdienstige gezindheid, smeekte van God den zegen af, die alleen van Hem kon komen; die gebeden werden verhoord, en een vruchtbaar jaar, een overvloedige oogst is gevolgd. Maar toch die ongunstige jaren, die nu voorbij zijn, hebben diepe wonden geslagen. De armoede in ons vaderland, reeds vroeger zoo sterk toenemende, is gevoed geworden door den bij herhaling ongunstigen oogst. En nu mag de laatste oogst overvloedig zijn geweest, hij was niet voldoende om de nadeelen uit vroegere mislukking voortspruitende te verhelpen. Maar ook die vorige mislukking was niet alleen de oorzaak der toenemende armoede. In de provincie mijner inwoning is zij zoo sterk vermeerderd, dat men niet zonder angst de toekomst te gemoet kan zien. Ik heb bij eene vorige gelegenheid, bij de behandeling der begrootingswetten, aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche zaken den toestand des vaderlands en bepaaldelijk van mijne provincie blootgelegd; ik heb opgemerkt dat die dringend voorziening vereischte, ten einde de rust der ingezetenen te verzekeren. Ik heb ook op andere oorden des vaderlands gewezen, op Gelderland, van waar in den laatsten winter eene treurmare was uitgegaan die aller hart met weemoed vervulde. Nogtans schijnt het mij toe dat de Regering zich de zaak niet aantrekt; ik mag dus geene gelegenheid voorbij laten gaan om haar te wijzen op het toenemend kwaad. Het is daarom dat ik er bij deze zinsnede op wilde gewezen hebben; het is daarom dat ik wilde doen gevoelen, dat het niet genoeg is te bidden en te danken, maar dat men zelf de handen aan het werk moet slaan; het is daarom dat ik wil herinneren dat de gevolgen van die bange jaren nog aanwezig zijn. Ik stel dienovereenkomstig voor, deze paragraaph te amplieren door er het volgende bij te voegen:

» Deze gezegende oogst zal voorzeker vele rampen lenigen, door vroegere mislukking ontstaan. Evenwel mogen wij voor Uwe Majesteit niet ontveinzen, dat de armoede in sommige gedeelten des vaderlands op eene schrikbarende wijze toeneemt, en dat door de Regering krachtige middelen zullen behooren aangewend te worden, welke, onder den Goddelijken zegen, kunnen dienstbaar zijn om dreigende en onrustwekkende onheilen af te wenden van den vaderlandschen bodem."

Ik meen door deze bijvoeging de zaak aan de Regering aan te bevelen, en aan haar kenbaar te maken, dat van harentwege krachtige middelen moeten worden beraamd tegen het door mij bedoelde kwaad. Ik wil die middelen op dit oogenblik niet aangeven; daartoe is het oogenblik niet geschikt; maar ik wensch alleen te kennen te geven dat wij bereid zijn met de Regering tot het aangegeven doel zamen te werken.

De heer van Panhuijs, lid der Commissie, beantwoordt den vorigen spreker hoofdzakelijk aldus: Uwe Commissie wenscht hetgeen het geachte lid uit Vriesland heeft gezegd en het door hem voorgestelde amendement voorloopig geheel in zijn waarde te laten. Hij wenscht Zijn Edel Mogende alleen in overweging te geven of het door hem aangeroerde onderwerp niet beter ter sprake zal worden gebragt bij de 11de paragraaph, waar van gelegenheid tot het verschaffen van werk door het tot stand brengen van werken van openbaar nut wordt gehandeld, terwijl hier, waar van den zegen der Voorzienigheid wordt gesproken, die bijvoeging als minder gevoegelijk zou kunnen worden beschouwd.

De heer van Heemstra verklaart zich bereid zijn amendement thans in te trekken en het voorstellen daarvan tot de behandeling der 11de paragraaph te verschuiven.

Op voorstel des Voorzitters wordt alsnu de 8ste paragraaph onveranderd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op den volgenden dag, des ochtends ten 11 ure.

ZITTING VAN WOENSDAG 27 OCTOBER.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 50 leden in de vergadering tegenwoordig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de Kamer is hulde gedaan van een geschrift van J. van Leeuwen, predikant te Colijnsplaat, getiteld: *De armenwet in haar ontstaan en strekking geschiedkundig toegelicht*, hetwelk in de boekerij der Kamer zal geplaatst worden.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp van een adres van antwoord op de troonrede, en wel in de eerste plaats over § 9, die zonder beraadslaging of hoofdelijke stemming wordt aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over de *tiende paragraaph*.

De heer Corver Hooft vraagt het woord en zegt: Het komt mij voor, Edel Mogende Heeren, dat de geachte Commissie in deze paragraaph van den regel is afgeweken, dien zij tot dusverre bij het opstellen van dit adres getoond heeft op het oog te willen houden. Zorgvuldig heeft zij tot dusverre vermeden het gevoelen der meerderheid vooruit te loopen, wanneer het eenig punt gold, waarover verschil van gevoelen kon geacht worden te bestaan. — Hier, dunkt mij, is zij zich zelve daarin niet gelijk gebleven.

In de voorgaande zitting is een en ander ter sprake gekomen, in hoeverre het verkieslijk zoude zijn ons belastingsstelsel geheel te wijzigen; dit werd door sommigen voorgestaan, door anderen bestreden. — De Regering heeft daarmede eene eerste proeve genomen, door eene wets-voordragt tot afschaffing van de belasting op het gemaal van de rogge. Deze voordragt is met eene groote meerderheid verworpen.

Bij de opening dezer zitting wordt er in de troonrede van zoodanige wijziging in ons belastingsstelsel niet gesproken.

Van de zijde dezer Kamer dit onderwerp weder op te vatten, staat, naar mijn gevoelen, gelijk met het uiten van eenen wensch, dat daartoe door de Regering worde overgegaan. Daar het bij mij niet bewezen is, dat dit werkelijk de begeerte der meerderheid zoude zijn, en het althans de mijne niet is, zoude ik voorstellen daarover het stilzwijgen te bewaren, en de laatste zinsnede dezer paragraaph te laten wegvallen, en dezelve te laten eindigen met de woorden „crediet te bevestigen."

De heer de Jong van Beek en Donk: Het ligt thans wel niet op onzen weg in breedvoerige discussien over ons belastingsstelsel te treden; nu echter het slot van deze paragraaph van het adres wordt bestreden, omdat daarbij de wensch naar eene wijziging van dat stelsel wordt uitgedrukt, heb ik het woord gevraagd om mijnen wensch uit te drukken, dat die zinsnede moge worden goedgekeurd.

Mogelijk is het dat ik dwaal, maar ik heb de levendige overtuiging dat ons belastingsstelsel, bij name dat der accijnsen, is een verderfelijk stelsel, hetwelk de kiem in zich draagt van het toenemend pauperismus, in vele opzigten doodend is voor onze nijverheid en vooral drukkend voor den minderen man, en daarom onregtvaardig. Als ik mij niet bedrieg, dan hangt van een beter stelsel de toekomst van het vaderland af.

Ik weet wel dat de eerste stappen door de Regering op eenen beteren weg gedaan, toen zij voorstelde de rogge-belasting af te schaffen, bij deze Kamer schipbreuk hebben geleden. Ik hoop echter dat zij zich niet zal laten afschrikken, en dat bij de hervormingen, welke zij zich voorstelt in ons staatsbestuur te brengen, de gedachte aan een beter belastingsstelsel bij haar levendig zal blijven. — Ik juich daarom de zinsnede van het adres toe, waarbij wij den wensch koesteren dat wij eenmaal tot die verbeteringen zullen mogen geraken.

De heer de Kempenaer ondersteunt hetgeen zoo even, door den redenaar die hem voorafging, is in het midden gebragt. De spreker heeft reeds gezegd grooten prijs te stellen op de verbetering van zoodanige wetten die de zedelijke belangen der natie betreffen, maar niet minder op de verbetering van wetten waarbij hare stoffelijke belangen onmiddellijk in het spel komen, en daaronder rekent hij in de eerste plaats het belastingsstelsel. Ons belastingsstelsel nu is, naar zijn inzien, in vele opzigten verkeerd en hoogst drukkend voor de mindere en middelklasse; het accijnsstelsel legt de nijverheid aan banden, legt haar ondragelijke lasten op, belemmert alzoo hare ontwikkeling en stelt haar buiten staat om hare fabricaten te verbeteren en met de wetenschap voort te gaan, terwijl er tegenwoordig zeer vele fabrijken zijn, die alleen kunnen blijven bestaan of althans eenig voordeel behalen door eene ontduiking der belastingen. Dat alles werkt nadeelig op het lot der middelklasse. Wel verre dus van te meenen dat het laatste gedeelte der paragraaph weggelaten zou moeten worden, is de spreker veeleer gezind het uit te breiden, en zich hier niet te bepalen bij het accijnsstelsel, gelijk de bedoeling schijnt te zijn, maar de zinsnede ook uit te strekken tot die belastingen, die op den handel drukken, opdat Nederland vooruitga met die natien van Europa, die haar heil niet zoeken in belemmeringen en verbodsstelsels, maar in de vrijheid van handel. De spreker had zich aanvankelijk voorgenomen een amendement in dien geest voor te stellen, maar hij is daarvan teruggekomen, omdat hij de beraadslagingen niet noodeloos wil verlengen, terwijl het laatste gedeelte der paragraaph ook zoo uitgelegd kan worden, dat het eene meer algemeene strekking heeft. Hij ondersteunt derhalve het gevoelen van den laatsten spreker, dat dit gedeelte niet worde verworpen, maar behouden blijve.

De heer Romme ondersteunt mede het gevoelen van den redenaar uit Noord-Braband. Hij voegt er bij, dat, indien de belasting op het geslagt, en voornamelijk wat het spek betreft, op den duur moet blijven zoo als zij thans is, die welligt meer nadeel voor de ingezetenen te weeg brengt dan voor de schatkist voordeel.

De heer de Monchy, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Deze paragraaph is door een geacht lid der Vergadering bestreden, voor zooveel aangaat het slot derzelve, en Zijn Edel Mogende heeft dat gedaan, meenende dat de meerderheid van deze Vergadering zich met de paragraaph, zoo als die thans is, niet zou kunnen vereenigen, dat de Commissie was afgeweken van den regel, dien zij zich heeft gesteld, om zoo veel mogelijk het gevoelen van de meerderheid dezer Kamer uit te drukken. Hetgeen dat lid voorgedragen heeft, de weglating namelijk van het laatste gedeelte der paragraaph, is echter reeds door drie andere leden bestreden, waaruit men welligt zou kunnen opmaken dat Zijn Edel Mogende zich heeft vergist en dat de Commissie de hoop kan voeden, dat het denkbeeld, in het slot der 10de paragraaph uitgedrukt, wel degelijk de goedkeuring der Vergadering zal wegdragen. Ik wil evenwel trachten de bedenking van het geachte lid uit Noord-Holland met een enkel woord op te lossen. In de eerste plaats moet ik dan opmerken, dat hetgeen het slot dezer paragraaph uitmaakt, in algemeene bewoordingen is vervat, en dat daarbij niet is gevoegd een aandrang tot oogenblikkelijke wijziging, maar alleen de hoop uitgedrukt, dat het stelsel van belastingen eenmaal verbeterd zal worden. Wij kunnen in het algemeen zeggen, dat verbetering in ieder belastingsstelsel altijd wenschelijk is, en ik zou mij zeer moeten bedriegen, indien er één lid was, die beweerde dat bepaaldelijk ons belastingsstelsel niet voor verbetering vatbaar was. Het is algemeen aangenomen, dat de accijnsen de ontwikkeling der nijverheid tegenwerken, en dat zij de mindere standen drukken. De Regering kan voor het tegenwoordige die belasting niet missen, maar zoo er middelen tot verbetering van dit stelsel konden gevonden worden, zouden wij voorzeker allen instemmen, dat dit zeer wenschelijk is. Daarom meende de Commissie in deze paragraaph in algemeene bewoordingen van eene wijziging van het bestaande belastingsstelsel te moeten spreken. Een der sprekers, die het geachte lid uit Noord-Holland bestreden hebben, heeft gezegd, dat ook met betrekking tot de belastingen die den handel drukken, verbeteringen wenschelijk waren en het slot der zinsnede ook tot deze uitgebreid had kunnen worden. Bij deze gelegenheid mag ik niet ontveinzen, dat hiervan ook in de Commissie sprake is geweest, te meer, daar het geëerbiedigd Hoofd van den Staat heeft aangekondigd, dat ons eene wet zou worden voorgelegd, tot verandering van de algemeene wet op de heffing der belastingen. Gij zult u herinneren, dat reeds dikwijls over die wet is gesproken en wij willen hopen, dat de voor te dragen verandering dier wet aan de verwachting zal beantwoorden, maar men kan verzekerd zijn, dat wel nooit het doel bereikt zal worden, zoolang de accijnsen tot die hoogte geheven worden als thans, en dat op deze alzoo in de eerste plaats het oog gevestigd moet worden. De Commissie heeft daarom voor het oogenblik niet bepaald van de belastingen, die den handel treffen, willen spreken. Ik geloof dat, zoo dit alles in aanmerking wordt genomen, ieder zich zal kunnen vereenigen met den algemeenen wensch, in deze paragraaph uitgedrukt, dat eenmaal het lot der middelklasse, door het wijzigen van ons belastingsstelsel, zal worden verbeterd.

De heer Duijmaer van Twist merkt op, dat het naar zijne wijze van beschouwen eene gemakkelijke taak is, ieder

belastingsstelsel aan te vallen. Elke belasting toch heeft hare kwade zijde, doch zij is een noodzakelijk kwaad. Is dit in het algemeen waar, het is 't vooral — en de vorige spreker heeft het reeds opgemerkt — met opzigt tot de accijnsen. Wanneer de spreker dit op den voorgrond stelt, dan kan hij zich zeer wel vereenigen met de paragraaph, zoo als die door de Commissie is voorgesteld en bepaaldelijk met het laatste gedeelte derzelve. Er is, meent hij, niemand in de vergadering die zich niet gelukkig zou rekenen, zoo eenmaal het lot der middelklasse door het wijzigen van ons belastingsstelsel wierd verbeterd. Indien dus het laatste gedeelte der paragraaph geene andere strekking heeft dan het lid der Commissie, die zoo even het woord voerde, er aan toekende, dan kan spreker zich ten volle mede vereenigen, en zal hij uit dien hoofde stemmen vóór de paragraaph en tegen het amendement van het lid uit Noord-Holland. Hij zou er zich evenwel niet mede kunnen vereenigen, zoo in het laatste gedeelte der paragraaph iets anders lag opgesloten, zoo er bijv. ingewikkeld in wierd aangedrongen op de invoering eener belasting op de inkomsten of iets dergelijks. Hij wil erkennen, dat eene belasting op de inkomsten inderdaad veel aannemelijks heeft, maar het is niet te ontkennen dat er aan de andere zijde ook groote zwarigheden aan verbonden zijn. Wanneer dus de strekking der paragraaph deze was dat er zoodanige belasting in werd aangeprezen, dan zou de spreker er zich niet mede kunnen vereenigen; want hij wenscht daaromtrent voor alsnog in zijn geheel te blijven. Zoo als ze nu ligt en verklaard is door het lid der Commissie, zal hij er gaarne zijne stem aan geven, vermits elke verbetering van ons belastingsstelsel, die tot verligting van de middelklasse leidt, hem zeer aangenaam zal zijn.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging over de 10de paragraaph gesloten en gaat men in de eerste plaats over tot de stemming over het amendement van den heer *Corver Hooft*, dat met 45 tegen 5 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Menso, Kien, Corver Hooft, Hiddema Jongsma en Telting.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Dam van Isselt, Luijben, Duijmaer van Twist, Egter, van Leeuwen, van Haersolte, de Kempenaer, Mutsaers, Star Busmann, Nap, van Heloma, Enschedé, Luzac, Corneli, Wichers, Anemaet, Bots, Romme, Gevers van Endegeest, van Panhuijs, Schooneveld, Beerenbroek, Faber van Riemsdijk, de Man, Nederburgh, Timmers Verhoeven, van Harencarspel, van Rijckevorsel, Hoffman, Cost Jordens, Hooft, Borski, van Naamen, Lycklama à Nyeholt, van Heemstra, van Goltstein, van Sasse van Ysselt, Smit, Bijleveld, Uijtwerf Sterling, de Jong van Beek en Donk, van Beeck Vollenhoven, de Monchy, Verweij Mejan en de Voorzitter.

Daarna wordt de 10de paragraaph, zoo als zij door de Commissie is gesteld, aangenomen met 46 tegen 4 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Egter, van Leeuwen, van Haersolte, de Kempenaer, Mutsaers, Star Busmann, Nap, van Heloma, Enschedé, Luzac, Corneli, Wichers, Anemaet, Bots, Romme, Gevers van Endegeest, van Panhuijs, Schooneveld, Kien, Beerenbroek, Faber van Riemsdijk, de Man, Nederburgh, Timmers Verhoeven, van Harencarpsel, van Rijckevorsel, Hoffman, Cost Jordens, Hooft, Borski, van Naamen, Lycklama à Nyeholt, van Heemstra, van Goltstein, van Sasse van Ysselt, Smit, Bijleveld, Uijtwerf Sterling, de Jong van Beek en Donk, van Beeck Vollenhoven, de Monchy, Verweij Mejan, van Dam van Isselt, Luijben, Duijmaer van Twist en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Menso, Corver Hooft, Hiddema Jongsma en Telting.

De beraadslaging wordt geopend over de *elfde paragraaph*.

De heer van Heemstra vraagt het woord en herinnert dat hij in de zitting van gisteren de eer had een amendement voor te stellen op § 8. Dat amendement had de strekking, om aan de Regering kenbaar te maken, dat de armoede in sommige gedeelten van ons vaderland op eene onrustbarende wijze toeneemt en dat er maatregelen van regeringswege te nemen, noodig zijn om die tegen te gaan. Toen is hem echter door de Commissie tegengeworpen, dat dit amendement bij § 8 eigenlijk minder op zijne plaats was en werd hij verwezen naar § 11. De spreker heeft daarop dat amendement teruggenomen, onder voorbehoud om het bij de behandeling van § 11 andermaal voor te stellen. De redenen, die hem tot het voorstellen van dat amendement hebben geleid, heeft hij genoegzaam ontwikkeld, en hij zal er zich dus thans toe bepalen om het andermaal voor te dragen, slechts in zooverre gewijzigd als noodig was om het in verband te brengen met de strekking der thans behandelde paragraaph. Hij stelt dus voor om het slot der paragraaph aldus te lezen: » Het openen van nieuwe bronnen van bestaan is een onderwerp dat niet genoeg behartigd kan worden. Immers wij mogen het voor Uwe Majesteit niet ontveinzen, dat de armoede in sommige gedeelten des Vaderlands op eene schrikbarende wijze toeneemt en dat door de Regering krachtige middelen zullen behooren aangewend te worden, welke onder den Goddelijken zegen kunnen dienstbaar zijn om dreigende en onrustwekkende onheilen af te wenden van den vaderlandschen bodem."

De heer Gevers van Endegeest zegt hoofdzakelijk: Bij het lezen der 11de paragraaph, zoo als die door de Commissie is gesteld, is bij mij het denkbeeld opgekomen, dat die werken van openbaar nut, waarvan hier gesproken wordt, onmogelijk iets kunnen afdoen, om het gestelde doel te bereiken, indien ze niet in 't groot worden ondernomen. Om echter groote werken te ondernemen, heeft men groote sommen noodig en onze finantien zijn niet in dien staat dat zij zulke uitgaven zouden toelaten, zoodat onwillekeurig de gedachte aan eene leening bij mij geboren werd. — Ik voor mij nu zou er zeer noode toe komen om mijne stem aan eene leening te geven; onze finantiele toestand toch is niet van dien aard dat wij aan leeningen zoude kunnen denken, en eene leening te doen zou in strijd wezen met het denkbeeld van schuldvermindering, waarvan in de troonrede wordt gesproken. 't Is mij voorgekomen, dat § 11, zoo als zij thans door de Commissie is gesteld, als 't ware eene soort van verbindtenis of toezegging inhoudt, dat wij van dat denkbeeld van eene leening niet zoo afkeerig zouden wezen. Dien indruk nu wilde ik weggenomen hebben, en daarom veroorloof ik mij de volgende redactie voor te stellen, niet om de geheele 11de paragraaph, maar alleen om de eerste zinsnede daarvan te vervangen: » Wij wenschen zeer, dat gevolg zal kunnen gegeven worden aan de maatregelen ter uitvoering der werken van openbaar nut, welke Uwe Majesteit bedacht is in de verschillende oorden des Rijks tot stand te doen brengen. Wij deelen geheel" enz. Op deze wijze wenschen wij tot het doel, dat Zijne Majesteit zich heeft voorgesteld, mede te werken, maar alleen dan wanneer er de mogelijkheid toe bestaat. Ik geloof, dat deze redactie der 11de paragraaph voorzigtiger zou wezen.

Wat nu betreft het amendement van het geachte lid uit Vriesland, deswege zij het mij geoorloofd nog een enkel woord te zeggen. Dat er groote armoede is en dat zij nog steeds op eene schrikbarende wijze toeneemt, behoeft door ons niet gezegd te worden, om het ter kennis van de Regering te brengen: het is eene zaak van algemeene bekendheid. Maar het komt mij bovendien eenigzins bedenkelijk voor zulk eene krachtige zinsnede als de voorgedragene in ons adres op te nemen. In de voorgestelde zinsnede wordt gesproken van krachtige middelen, om, onder den Goddelijken zegen, dreigende en onrustwekkende onheilen af te wenden van den vaderlandschen bodem. En nu vraag ik, wat bedoelt men door die krachtige middelen? zijn het maatregelen van geweld? Maar waarom in het geheugen terug te roepen, hetgeen in het afgeloopen jaar is voorgevallen, waarom te herinneren aan de treurige tooneelen van toen, aan de onlusten die zoo tijdig door de krachtige maatregelen der Regering werden onderdrukt? Voorzeker niets is gevaarlijker dan bewegingen in den Staat, maar het ten verleden jare gebeurde, heeft genoegzaam geleerd, dat zij die dergelijke bewegingen als toen veroorzaken, hunne regtmatige straf niet ontgaan, zoodat het onnoodig is thans van maatregelen van geweld te spreken. Zal men hier denken aan werken van openbaar nut, waarvan in de troonrede gesproken wordt? Doch dan gaat men verder dan ik in mijn amendement heb voorgesteld, en kan ik mij met dat denkbeeld dus niet vereenigen. Of bedoelt men misschien de invoering van nieuwe wettelijke bepalingen op het armwezen? Maar ons is reeds eene wet op het armwezen, op de ondersteuning van behoeftigen voorgelegd en zullen wij dan, bij de behandeling daarvan, geene betere gelegenheid vinden om het door den spreker uit Vriesland aangevoerde onderwerp, in overleg met de Regering, te behandelen, dan de tegenwoordige, waarbij wij ons, in antwoord op de troonrede, in niet zeer bestemde uitdrukkingen over dat onderwerp zouden uitlaten. Zou door die zinsnede, hier voorgesteld, aan de behoeftigen, die zoo gaarne ondersteuning ontvangen, geen uitzigt gegeven worden op regten die zij bij art. 1 van de voorgedragene wet ter ondersteuning van behoeftigen gezegd worden niet te bezitten? Ik geloof dat het om al deze redenen beter en voorzigtiger zal wezen het amendement van het geachte lid uit Vriesland niet aan te nemen.

De heer van Dam van Isselt zegt, niet als President der Commissie, want deze vereenigt zich niet met het amendement van het geachte lid uit Vriesland, het woord gevraagd te hebben. Maar het is als lid der Kamer, dat hij voor het oogenblik het woord opvat, ten einde te verklaren dat hij voor zich aan het

bedoelde amendement allezins zijne goedkeuring hecht. Een geacht lid uit Zuid-Holland, zoo gaat de spreker voort, vroeg, waarin die krachtige maatregelen, waarvan in het amendement gesproken wordt, zouden bestaan? of daarmede bedoeld werden repressive maatregelen, en of men zich daarbij de treurige tooneelen van het afgeloopen jaar herinneren moest? Neen, niet alzoo vat ik de in het amendement gebezigde uitdrukking op; ik voor mij geloof, dat de geachte voorsteller juist zulke maatregelen bedoeld heeft, als geschikt zullen zijn om de herhaling van die treurige tooneelen te voorkomen; ik voor mij geloof, dat de voorsteller door de Kamer den wensch wil doen uitdrukken, dat de Regering den tot nu toe ten deze gevolgden weg van zorgeloosheid verlate. Dat toenemende pauperismus, waarvan wij telkens in deze vergaderzaal hooren spreken en waarvan de dagbladen gedurig gewagen, is in mijn oog inderdaad een rijkdom van ons vaderland; het is eene vermeerdering van handen voor den arbeid, en dus een rijkdom, indien slechts de Regering de middelen aanwendt om van die vermeerdering van handen nut te trekken. Ik heb vroeger gesproken van een ontwerp, door een kundig man aan de Regering aangeboden, tot het daarstellen van eene maatschappij van weldadigheid, niet van eene maatschappij van weldadigheid als die welke wij thans hebben, waarbij men tevens het doel heeft om geld te verdienen, maar van eene maatschaptpij waarbij men zich op hooger standpunt plaatst. Men bereken, dat thans jaarlijks 20 millioenen schats tot ondersteuning van behoeftigen worden aangewend, en wat brengen die voort? Niets anders dan luije en vadzige bedelaars, en op die wijze zullen wij eindelijk tot dien staat geraken, waarin Engeland thans verkeert, dat namelijk de nog jonge en gezonde man, die eene aalmoes vraagt en wien men werk aanbiedt, antwoordt dat hij geen werk verlangt, maar geld zonder werk; op die wijze zullen wij er eindelijk toe geraken, dat de armen allen arbeid weigeren en aan onze huizen niet geld zullen komen vragen maar eischen. Dat kwaad zal, zoo de Regering handen aan het werk slaat en het door mij bedoelde ontwerp verwezenlijkt, voorgekomen worden. En de middelen om dat ontwerp te verwezenlijken, om de behoeftigen tot den arbeid te nopen, liggen voor de hand; ik wijs op de zoo vele nog onbebouwd liggende bunders grond in ons vaderland en op zoo vele nog door indijking aan te winnen bunders, die alle in vruchtbare en welige landouwen te herscheppen zouden zijn. Dit nu zijn de middelen, die ik meen dat de voorsteller bedoelde, en wanneer de Koning tot ons spreekt van het aanleggen van werken van openbaar nut, om aan eenige handen werk te verschaffen, dan mogen wij den Koning op de door ons bedoelde middelen wijzen en verzoeken, dat hij zijne Ministers wakker schudde en hun doe opmerken dat er nog andere maatregelen te nemen zijn, dan die slechts eene voorbijgaande leniging van het lot van een deel der arbeidende klasse zou aanbrengen; dat hij hun onder het oog brenge dat het de pligt der Ministers is niet om een ontwerp als het door mij bedoelde in het stof van hun ministerie te begraven, maar om daaruit voor de natie nut te trekken door aan de behoeftigen werk te verschaffen en alzoo het lot der bevolking te verbeteren en den rijkdom der natie te vermeerderen. Dit zijn, mijns inziens, de krachtige middelen door het lid uit Vriesland bedoeld, en zoo het in het algemeen waar is, dat een antwoord op de troonrede moet zijn een stuk getuigende van onzen eerbied voor het Hoofd van den Staat, dan gaat dit toch niet zoo ver, dat wij enkel eerbied te betuigen zouden hebben daar, waar de Ministers hunnen pligt niet vervullen en waar wij meenen dat andere middelen dan de aangewezene aangewend moeten worden. Die werken, waarop ik hier het oog heb, zijn werken van openbaar nut, maar het zijn niet zoodanige, waarvoor leeningen zouden behoeven te worden gedaan; het zijn dezulke, waarvan de behartiging te vinden zou zijn uit de 20 millioenen schats, die nu jaarlijks zonder nut worden besteed. In dezen zin nu ondersteun ik het amendement van het geachte lid uit Vriesland met geheel mijn hart, en ik zou mij hoogst gelukkig achten, indien 's Konings aandacht op de door mij bedoelde middelen gevestigd wierd. Een Koning kan niet alles weten, en indien wij dan meenen de middelen te kennen om de toenemende armoede te doen ophouden, dan behooren wij die ook kenbaar te maken aan den Vorst, wien het hart zal bloeden, wanneer hij verneemt dat een gedeelte zijner onderdanen van honger sterft, terwijl er gelegenheid is om hun werk te geven. Men is in het algemeen gezind om van hem die ons eene aalmoes vraagt te zeggen: het is een luije bedelaar, maar velen weten ook, dat hij die met een bleek gelaat en een uitgeteerd ligchaam naar ons de hand uitstrekt om het brood der genade te ontvangen, dikwijls geen vuriger bede heeft dan dat hem het middel verschaft worde om zijn brood zelf te verdienen. Hierop moeten wij den Koning wijzen, opdat zijne Ministers ten laatste handen aan het werk slaan en 's lands krijgslieden, die de wapenen hebben aangegord ter verdediging van den vaderlandschen grond tegen den buitenlandschen vijand, niet langer geroepen worden om die wapenen te rigten tegen hunne eigene landgenooten. De maatregelen door het geachte lid uit Vriesland bedoeld, beaam ik alzoo met geheel mijn hart, uit den grond mijner ziel. Ik en anderen hebben geholpen om het lot der behoeftigen te lenigen, maar wij kunnen niet alles; in de gemeente mijner inwoning zijn drie honderd arbeiders te veel, en hoe zullen die een middel van bestaan moeten vinden? Zullen zij en zooveel anderen telkens weder onderstand, telkens weder het brood der genade moeten ontvangen? Neen niet alzoo; laten wij tot den Koning zeggen en het openlijk verkondigen, dat er middelen zijn om den behoeftige zijn brood te doen verdienen, en er zullen stemmen opgaan uit uw midden en uit het midden der natie, die verklaren zullen bereid te zijn om hem te helpen die eerlijk zijn brood verdienen wil. Ik besluit met den wensch, dat niemand in de door mij ondersteunde zinsnede eene te krachtige uitdrukking, eene tekortschieting aan den eerbied, den Koning verschuldigd, zien zal, maar dat ieder daarin alleen zal zien doorstralen liefde en eerbied voor den Koning, hem uitgedrukt door het aanwijzen der middelen die strekken kunnen om zoovele ongelukkigen onder zijne onderdanen te helpen.

De heer van Goltstein verklaart tegen het amendement van het lid uit Vriesland eene bedenking te hebben, die hem niet veroorlooft met hetzelve in te stemmen. Zij is daarin gelegen, dat de uitdrukkingen van dat amendement zoo onbepaald zijn, dat daaruit ook zoodanige gevolgtrekkingen gemaakt zouden kunnen worden, die de spreker niet als juist zou kunnen erkennen. Er wordt in het amendement eene klagte aangeheven over de toenemende verarming en daarbij wordt de Regering opgevorderd om krachtige middelen daartegen aan de hand te nemen. Die klagte komt den spreker voor ten volle gegrond te zijn, maar de bijgevoegde opvordering aan de Regering acht hij inderdaad niet wenschelijk. Immers die opvordering is in algemeene bewoordingen gesteld, en hoewel er tegen het aangewezen kwaad middelen te bezigen zijn die hem allezins aanbevelenswaardig voorkomen, zoo zijn er ook andere middelen, die zijns inziens zorgvuldig vermeden moeten worden. Wanneer men op zulk eene onbepaalde wijs spreekt, als in het bedoelde amendement, dan zou het den schijn kunnen hebben als of men op de Regering den pligt wil doen rusten om in de behoefte der armen te voorzien, als of men aan de behoeftigen het regt toekent om van de Regering de voorziening in hunne behoeften te vorderen. Dit is het stelsel van wettelijke liefdadigheid, een stelsel dat de Regering niet aankleeft en dat ook de spreker niet gaarne ingang zou zien vinden. Zulke onbepaalde uitdrukkingen dus, als hier gebezigd zijn, om der Regering aan te bevelen van in den nood der armen te voorzien, kan de spreker niet goedkeuren. Eene regtstreeksche bemoeijing der Regering om het lot der armen te verbeteren acht de spreker niet wenschelijk, te minder omdat er andere en betere middelen zijn om het gewenschte doel te bereiken, middelen die reeds zijn aangewezen en in het adres vermeld zijn geworden. De spreker bedoelt de verbetering van het stelsel dier belastingen, waardoor de nijverheid aan banden gelegd is, en de wijziging van die belastingen, waardoor de handel aan zooveel belemmeringen onderworpen is. Die belemmeringen van nijverheid en handel benemen aan de eene zijde aan velen het middel om zich werk en daardoor brood te verschaffen en leiden aan den anderen kant tot verhooging van den prijs der levensmiddelen. Wanneer de handel van alle lastige formaliteiten wierd bevrijd en de nijverheid in staat gesteld, om zich tegen de vreemde concurrentie staande te houden, dan zou hierdoor de algemeene welvaart en de verbetering van het lot der armenklasse gewis meer bevorderd worden, dan wanneer een gedeelte der natie belast werd tot het verschaffen van ondersteuning aan behoeftigen, hetgeen de middelklasse te veel zou doen lijden en alzoo ten laatste altijd meer kwaad dan goed zou doen. De spreker wenscht dus, dat men zich onthoude van zulke onbepaalde uitdrukkingen om van de Regering de voorziening in den nood der armen af te vorderen; uitdrukkingen die het kunnen doen voorkomen, als of op de Regering de verpligting daartoe berust, als of de behoeftigen het regt hebben te vorderen, dat de Regering hun te gemoet kome. Mogt de voorsteller van het amendement alleen het oog gehad hebben op het aanleggen van werken van openbaar nut, waardoor aan vele handen werk zou worden verschaft, ook dan zou het amendement, naar des sprekers inzien, geene goedkeuring verdienen, als wordende van dat middel reeds in de zinsnede der Commissie gesproken, zoodat de voorgestelde bijvoeging inderdaad overbodig zou zijn. — Wat nu betreft het andere amendement, dat van het geachte lid uit Zuid-Holland, betzelve werd voorgedragen uit vrees, dat de Vergadering zich door de 11de paragraaph, zoo als zij thans luidt, verbinden zou tot de goedkeuring van alle voorstellen betreffende het aanleggen van publieke werken en tot het toestaan der daarvoor benoodigde geldleeningen. Maar de spreker kan zoodanige strekking in de thans behandelde zinsnede van het adres niet vinden; zij juicht alleen het voornemen der Regering toe om maatregelen te bera-

men tot het in stand brengen van eenige werken van openbaar nut, en wanneer nu die maatregelen aan de Kamer voorgesteld worden, dan zal deze te onderzoeken hebben of dezelve deugdzaam zijn, en te berekenen of er genoegzame middelen voorhanden zijn om ze uit te voeren. De spreker kan dus instemmen met de in beraadslaging zijnde paragraaph van het adres, zoo als die door de Commissie ontworpen is, en hij zou niet gaarne zijne stem leenen aan het amendement van het lid uit Vriesland, waaruit zulke verkeerde gevolgtrekkingen gemaakt kunnen worden.

De heer Luzac zegt hoofdzakelijk: Ik heb in de zitting van gisteren het voorstel gedaan dat de Ministers mogten worden uitgenoodigd bij de tegenwoordige beraadslagingen aanwezig te zijn. Ik heb toen bepaaldelijk op de thans in behandeling zijnde paragraaph gewezen, en tevens meenen te moeten aantoonen, dat tot eene juiste beantwoording ook van andere daarop sluitende paragraphen der troonrede, de Minister van Binnenlandsche zaken moest worden verzocht eenige inlichtingen te geven omtrent den aard der maatregelen, op welke de Regering bedacht is voor het tot stand brengen van eenige werken van openbaar nut in verschillende oorden des Rijks, en tevens te willen uiteenzetten welke werken van zoodanigen aard bij de troonrede bedoeld worden. Ik begreep dat, zoo wij willen antwoorden, wij dit niet zullen kunnen doen op eene zaak, die wat het fond aangaat en wat de middelen van uitvoering betreft, geheel in de lucht hangt. De troonrede is omtrent dit onderwerp in geene opheldering getreden, laat alles in het duister, en daar deze zaak dus tot op dit oogenblik geheel onbestemd en onzeker is gebleven, zoo geloof ik dat wij op zulke duistere zaken niet kunnen, noch behooren te antwoorden, vooral wanneer ons de noodige inlichtingen onthouden worden, en wij dus niet in staat worden gesteld daarover eenigzins met kennis van zaken te oordeelen. Ik heb die periode, gelijk zij in de troonrede voorkomt, in dien zin opgevat als het geachte lid uit Zuid-Holland, die daarop zoo even een amendement heeft voorgeslagen. Waarin toch, moeten wij vragen, zullen die *maatregelen* om werken van openbaar nut tot stand te brengen, bestaan? Volgens mijne meening zal dit in niets anders zijn dan in bezwarende geldleeningen, waardoor men zich in staat wil stellen dusdanige werken te doen aanvangen en voortzetten. En dewijl wij geen kennis dragen van den aard der bedoelde operatien, zoo acht ik het hoogst onvoorzigtig nu reeds te verklaren dat wij bereid zijn daartoe bij te dragen en mede te werken. Evenzeer acht ik het ongeraden onze vreugde te kennen te geven dat de Regering bedacht is op maatregelen tot het in stand brengen van eenige werken van openbaar nut in de verschillende oorden des Rijks, zonder dat wij vooraf goed zijn ingelicht waar dergelijke werken zullen worden aangelegd. Wanneer wij dienaangaande de noodige ophelderingen hadden mogen ontvangen, dan zouden deze welligt aanleiding tot eenige zeer nuttige beraadslagingen hebben kunnen geven, daar misschien werken die door de Regering nu als van openbaar nut worden beschouwd, aan sommigen onzer geheel anders zouden hebben kunnen toeschijnen en het voor de Regering van belang konde geweest zijn, de verschillende denkbeelden der leden dezer Vergadering in tijds te kennen; men vergete toch niet dat niet alle ondernemingen van dergelijken aard bij de uitkomst gebleken zijn zeer nuttig te wezen. Daar nu bij het adres van antwoord de onbepaalde woorden der troonrede even duister worden teruggegeven, nam ik gisteren de vrijheid te vragen, of de Commissie eenige inlichtingen aangaande de bedoelde maatregelen en werken kon geven. De Voorzitter der Commissie heeft alstoen verklaard daartoe niet in staat te zijn, niets meer te kunnen zeggen dan in de troonrede staat. Na die verklaring moet ik te kennen geven, dat het naar mijn oordeel voor de Vergadering hoogst moeijelijk is over zaken te spreken, waaromtrent zij geene inlichtingen heeft mogen ontvangen. Ik geloof dus dat het een stap door de voorzigtigheid aangeraden zal zijn, zoo wij deze periode geheel onbeantwoord en achterwege laten. Wordt zij door U Edel Mogenden aangenomen, dan zal daarvan misschien dikwijls bij de Regering partij getrokken worden. Er zal gezegd worden dat in deze vergadering niet alleen de wensch voor werken van openbaar nut geuit is, maar ook dat het aanwenden van de middelen door de Regering genoegzaam aangeduid, als wenschelijk is beschouwd. Ik voor mij zie daarin bezwaar en geloof het verkieslijker van dit alles in het adres van antwoord niet te gewagen. Mijn gevoelen als amendement nu voordragende, stel ik voor om deze paragraaph geheel weg te laten.

De heer Duijmaer van Twist begint met te verklaren dat hij het gevoelen van het geachte lid uit Utrecht geheel en al is toegedaan. Het komt hem voor, dat zij die meenen dat het vraagstuk omtrent het pauperisme zal zijn opgelost, zoo men den behoeftigen slechts werk verschaft, in eene dwaling verkeeren. Hij voor zich gelooft niet dat dit voldoende is. Naar zijne meening wordt alleen dan nut gedaan, wanneer het werk zelf nuttig en productief is, en wanneer dat niet het geval is, dan gelooft hij dat er niets gedaan is. Het verschaffen van werk dat niet op zich zelf nuttig is, kan ook op den duur onmogelijk volgehouden worden, daar hetzelve of geheel of gedeeltelijk verloren moet geacht worden. Alzoo is het, volgens hem, niet genoegzaam *werk* te verschaffen; maar het moet *nuttig werk* zijn, indien het van voordeel zal wezen. Welke werken nu door de Regering als van openbaar nut beschouwd worden, verklaart de spreker evenmin als anderen uit de troonrede te hebben kunnen opmaken. Het is dus hoogst moeijelijk zich in het antwoord bepaald uit te laten, zoolang men daaromtrent niet is ingelicht. Hij gelooft verder met het geachte lid uit Zuid-Holland, dat, indien men onverschillig welke zaken ook, die onder de werken van openbaar nut te rangschikken zijn, wil ondernemen, er dan geld noodig zal zijn. En indien hij nu nagaat welke werken van zoodanigen aard er zoo al in de verschillende provincien des Rijks verlangd worden, dan komt hij tot de conclusie dat daarvoor geene tonnen gouds maar millioenen gevorderd zouden kunnen worden. De spreker zou dus wenschen dat men in het adres van antwoord wel te kennen gaf dat men het daarstellen van werken van openbaar nut voor wenschelijk hield; maar verlangen dat daarbij de bezwaren, welke zoodanige werken kunnen opleveren, niet uit het oog wierden verloren. Van de door hem aangegeven denkbeelden uitgaande, wil hij een ander amendement op de thans behandelde zinsnede voorstellen, een amendement waarbij op den voorgrond wordt gesteld de wensch, dat er nieuwe bronnen van bestaan mogen geopend worden, waarbij men verder verklaart, dat, wanneer de werken, welke de Regering mogt wenschen aan te leggen, daartoe konden leiden en alzoo èn voor het oogenblik èn voor het vervolg van wezenlijk nut mogten zijn, de Kamer die dan als eene hoogst wenschelijke zaak zal beschouwen, en eindelijk, dat men de hoop koestert, dat ter bereiking van het aangegeven doel de noodige middelen zullen kunnen gevonden worden. De spreker zou derhalve deze paragraaph aldus wenschen te lezen: » Het openen van nieuwe bronnen van volksbestaan is een onderwerp dat de ernstige aandacht van Uwe Majesteit in eene hooge mate verdient. Kan de daarstelling van werken in verschillende oorden des Rijks daartoe leiden, dan zal daardoor èn voor het oogenblik, èn voor het vervolg aan vele handen nuttig werk worden verschaft. Wij hopen dat, ter bereiking van dat doel, middelen zullen kunnen worden beraamd, die in de bestaande omstandigheden aannemelijk zijn te achten." Ten slotte verklaart de spreker nog, dat hij het gevoelen van het geachte lid uit Utrecht bepaaldelijk ook in dit opzigt deelt, dat eene directe bemoeijing der Regering om de armoede te keeren, niet raadzaam is, maar dat zij zich alleen moet beijveren om, zoo mogelijk, nieuwe bronnen van bestaan te openen. Ik geloof, zoo eindigt de spreker, dat, wanneer de zaak op die wijze wordt beschouwd, het amendement, door het geachte lid uit Vriesland voorgesteld, beschouwd kan worden als in het mijne vervat te zijn.

De heer van Sasse van Ysselt: Met verwondering heb ik door twee sprekers uit Zuid-Holland hooren bestrijden het antwoord op de paragraaph, waarin de Koning zegt, dat Zijne Majesteit ernstig bedacht is op maatregelen, om tot stand te te brengen eenige werken van openbaar nut, in verschillende oorden des Rijks.

Met genoegen en dankbaarheid heb ik die woorden van den vorst aangehoord, want ik deel niet in het gevoelen van hen die schijnen te oordeelen, dat Nederland reeds zoo diep gezonken zij, dat wij van den dag op den dag moeten leven, en slechts te zorgen hebben voor eene geregelde uitbetaling van de rente onzer staatsschuld.

Deze ongelukkige toestand is nog niet de onze. Maar ik vrees dat wij er eenmaal toe gedoemd zullen worden, en welligt tot eenen ergeren: indien wij, bij toenemende bevolking en armoede, uit te overdrevene zorg voor de geldmiddelen van den Staat, niet alleen geene nieuwe bronnen van bestaan openen, maar zelfs de bestaande laten opdroogen.

Waren 's Konings Ministers alhier tegenwoordig, ik zoude het hoofd van het departement van Binnenlandsche zaken aanwijzen eene onzer hoofdrivieren, welke Holland en Limburg verbindt, gedurende een groot gedeelte van het jaar als onbevaarbaar, en zoo vele andere uit te voeren werken, niet alleen van openbaar nut, maar van algemeene behoefte.

Het tot stand brengen echter vragende, wil ik billijk zijn en mijne medewerking er toe verleenen, en daarom zal ik voor de paragraaph, zoo als die door de Commissie is ontworpen, stemmen, of met een der voorgestelde amendementen, dat het meest mijne zienswijze zal uitdrukken.

De heer Luijben: De spreker uit Zuid-Holland, die het

tweede amendement voordroeg, huivert voor de redactie van de Commissie, omdat hij eene leening in het verschiet vreest, ten einde de aankondiging van werken van openbaar nut te kunnen verwezenlijken, welke leening, naar de meening van Zijn Edel Mogende, niet kan strooken met de schuldvermindering, welker mogelijkheid is aangekondigd.

Ik koester die vrees niet en juich daarom de 11de paragraaph toe. Ik ga verder en deins niet terug voor het denkbeeld, dat, indien de Regering niet bij magte geraakt, om de kosten dier werken te bestrijden, het dan nog verkieslijk zijn zou, de schuld niet te verminderen en de daarvoor beschikbare gelden tot de instandbrenging dier werken aan te wenden.

Die werken zullen arbeid verschaffen en dus loon doen verdienen. Hierdoor zal het lot der mindere volksklasse verbeteren en uit dien hoofde was de aankondiging daarvan aangenaam.

Die werken zullen aanbrengen vertier en welvaart *hier;* afwending van gevaar van watervloeden en verbetering van de binnenlandsche scheepvaart *daar; ginds* aanmoediging en gunstige gelegenheid tot uitbreiding van den landbouw; *elders* vermeerdering van den veestapel; dus vooruitgang bijna *overal.*

Ik ben van gevoelen, dat de zinsnede der troonrede, waarop dit antwoord slaat, de even ontwikkelde strekking heeft, en moet uit dien hoofde de redactie der Commissie, waarin de belofte des Konings op hoogen prijs wordt gesteld, toejuichen en ondersteunen.

Een ander spreker uit dezelfde provincie afgevaardigd, oordeelt het onvoorzigtig deze paragraaph te behouden. Hij wil vooraf de voorgenomen werken kennen eer hij daaraan eene goedkeuring kan hechten. Het antwoord behelst, volgens zijne meening, zulke goedkeuring en daarom wilde hij daarover liever zwijgen en de geheele § 11 weglaten.

Mijns erachtens is die onvoorzigtigheid denkbeeldig. Wij zullen immers voor het onderwerp van publieke werken wetsvoordragten bekomen. Zijn deze niet aannemelijk, dan kan de Kamer de daartoe strekkende voordragten afstemmen. Het is trouwens nooit in het denkbeeld van eenig lid dezer Vergadering opgekomen, dat de beantwoording der troonrede U Edel Mogenden onherroepelijk zou binden. Ik voor mij acht mij daardoor volstrekt niet gebonden, en kan dus ook de voorgestelde weglating niet beamen.

De heer Schooneveld begint met op te merken dat de deliberatien over deze paragraaph zoodanig zijn uiteengeloopen dat het waarlijk moeijelijk is te weten waarover thans eigenlijk beraadslaagd wordt. Eerst is er slechts één amendement in behandeling geweest, namelijk dat van den heer van Heemstra; maar in den loop der daarover gehouden beraadslagingen zijn door verschillende redenaars gedurig nieuwe amendementen voorgesteld en het onderwerp der beraadslaging is dus niet zeer bepaald. Wat hem betreft kan hij zich het meest met het voorstel van het lid uit Overijssel vereenigen. Van leening kan nog geen quaestie zijn, en wij behoeven ons voor 's hands deswege nog niet te bekommeren. Het amendement van het geachte lid uit Vriesland, zoo gaat de spreker voort, was in den zin, waarin ik het opgenomen heb, in het algemeen wenschelijk; door de Regering was te kennen gegeven dat zij van hare zijde voornemens is om in sommige oorden van ons vaderland door het doen aanleggen van publieke werken aan vele handen werk te verschaffen en dan was het heilzaam om van onze zijde te kennen te geven dat meer algemeene maatregelen behooren genomen te worden. Maar aan de redactie van dat amendement zijn verschillende uitleggingen gegeven; de een heeft gesproken van repressive maatregelen, de ander van eene belasting op de inkomsten, en daar alzoo niet juist te bepalen zou zijn, wat de Kamer bij eene aanneming van het amendement daarmede bedoelt, zal ik mij tegen dat amendement verklaren. Wij behoeven ook eigenlijk over dat punt voor het oogenblik niet te beraadslagen, omdat toch eerstdaags het wets-ontwerp tot ondersteuning van behoeftigen zal in behandeling komen, en men dan zal kunnen ontwaren welke denkbeelden de Kamer omtrent dat onderwerp koestert. Het geachte lid uit Leyden heeft voorgeslagen om deze paragraaph geheel weg te laten, uit vrees dat men zich later eene beantwoording welligt zou beklagen; ik kan dit in geenen deele inzien. Ik deel voorts geheel en al het gevoelen van de leden uit Overijssel en Utrecht, die meenen dat men geene werken moet daarstellen zoo zij niet op zich zelve nut aanbrengen. De redactie van het amendement van het geachte lid uit Overijssel beantwoordt alzoo het meest aan mijne meening omtrent hetgeen heilzaam zou zijn. Indien de verschillende amendementen afzonderlijk behandeld waren geworden, dan zou ik eerst later bij de beraadslaging over dat van het lid uit Overijssel mijne meening geuit hebben, maar ik heb nu gemeend dit thans te moeten doen.

De Voorzitter beantwoordt den vorigen spreker met te zeggen dat, naar zijne meening, de volgorde der tegenwoordige beraadslagingen in overeenstemming is met de voorschriften van art. 99 van het Reglement van Orde. Volgens die bepaling toch moeten niet de *amendementen* in afzonderlijke beraadslaging gebragt worden, maar moet de beraadslaging alleen geopend worden over de *paragraaph*, zoo als die door de commissie is voorgesteld, waarbij dan te gelijk de amendementen daarop voorgesteld en behandeld moeten worden.

De heer Schooneveld zegt, dat hij volstrekt geene aanmerking op de leiding der beraadslagingen heeft willen maken, maar slechts wilde zeggen, dat, daar de paragraaph der Commissie en al de daarop voorgestelde amendementen te gelijk behandeld worden, hij zich, hoewel meer bepaald het amendement van het lid uit Overijssel op het oog hebbende, reeds nu verklaren wilde.

De heer van Dam van Isselt wenscht zeer kort de geachte redenaars uit Utrecht en Overijssel te beantwoorden, die zijne denkbeelden bestreden hebben, dat namelijk aan de armen werk moet worden verschaft en dat de Regering zich met dit aangelegen onderwerp moet bezig houden.

Ik weet het, zegt de redenaar, en het is allen bekend, dat de staathuishoudkundige in koelen bloede leert, dat, als er twintig jaren lang geen oorlog, hongersnood of pest ontstaat, de bevolking bovenmate toeneemt: maar dat, wanneer men de zaak haar gang laat gaan, dan de kinderen der door die overbevolking ontstane armen vroegtijdig van gebrek en kommer omkomen, en het evenwigt der bevolking alzoo na eenigen tijd van zelf wordt hersteld. Dit wordt met zoo vele woorden door alle staathuishoudkundigen geleerd. Maar kan het in de bedoeling der beide sprekers liggen, die leer te willen doen opvolgen? Ik geloof het niet. Zij kunnen niet bedoelen, dat wij de behoeftigen die werken willen, geen werk moeten verschaffen, en dus hunne kinderen in hunne eerste levensjaren van gebrek laten omkomen, ten einde zij die na ons zullen komen, het genoegen zouden hebben van de bevolking wederom in verhouding met de bronnen van bestaan gebragt te zien? Evenmin kan het in hunne bedoeling liggen om bedelarij door het verleenen van onderstand aan de armen zonder werk, aan te moedigen. Ik voor mij zie slechts twee middelen om aan den noodlottigen staat van zaken met betrekking tot het pauperismus te gemoet te komen, òf legale onderstand, die luije bedelaars zal aankweeken, òf het verschaffen van werk. Door het instellen van dezen laatsten maatregel zal degene, die niet werken wil, niet langer ten koste blijven der algemeene liefdadigheid. Niemand heeft thans den moed om tot den arme te zeggen: ik weiger u onderstand, werk zelf voor uw brood; maar anders zal dit zijn, wanneer er werk te verkrijgen is. Het verschaffen van werk aan de behoeftigen is het eenige redmiddel dat ons in de gegevene omstandigheden overblijft. Zoo wij hiertoe niet overgaan, dan hebben wij van onze bedelaars eischen te vreezen als die der Engelsche, die weigeren te werken, omdat zij ondersteund *moeten* worden. Het is ook mijne overtuiging dat men het regt niet heeft de natie eene belasting, een armentax, gelijk in Engeland, op te leggen, en vooral dat men den arme het regt niet moet verleenen om onderstand te *eischen.* Maar ik geloof dat de arme het regt heeft te zeggen: ik wil arbeiden, verschaf mij werk, zoo lang dit te bezorgen valt. Zijn die middelen tot onderhoud uitgeput, dan eerst zou men tot het middel van bedeeling kunnen overgaan. Ik juich het denkbeeld van het geachte lid uit Noord-Braband toe, en geloof met hem dat Nederland nog niet zoo diep gezonken is, dat wij den arme van honger zouden behoeven te laten sterven. Ik voor mij ten minste zou des noods liever in eene geldleening toestemmen en onze staatsschuld vermeerderd zien, dan onze medemenschen van honger te zien sterven.

De heer de Kempenaer zegt hoofdzakelijk: Ik heb opgemerkt, dat de hier bedoelde zinsnede der troonrede en de thans behandelde daarop sluitende paragraaph van het adres van antwoord eenige moeijelijkheid opleveren. Men heeft met zekere huivering die woorden van den troon hooren uitgaan, en men is huiverig om daarop te antwoorden. Waaraan is dit toe te schrijven? Naar mijn oordeel daaraan, dat het in de zinsnede geopperde denkbeeld aan deze Vergadering vreemd is geworden. Door een ongelukkigen zamenloop van omstandigheden waren de finantien des lands in een verwarden toestand gebragt, de bezorgdheid was bij allen daardoor zoo zeer toegenomen, de lasten welke op de natie drukten, waren daardoor zoo hoog geklommen, dat niets anders overbleef dan dag voor dag de middelen te zoeken om voor dien dag te zorgen, dat men aan niets anders dan aan het noodzakelijke denken kon. Die ongunstige omstandigheden zijn thans geweken; die groote bezorgdheid voor onzen finantielen toestand is weggenomen, en ofschoon de druk, uit de vroegere verwarring voortgevloeid, nog niet voorbij is, zoo bestaat er toch verademing, zoowel bij de Regering als bij de natie. En nu zien wij

dat de Regering ons weder plaatsen wil op een standpunt van waar wij ruimer om ons heen kunnen zien; zij wil ons niet alleen voor de behoeften van den dag, maar ook voor de toekomst doen zorgen. Ik heb er meermalen over geklaagd dat men kunstmiddelen uitdacht ten einde nadeelen uit andere kunstmiddelen geboren te dekken, dat men nieuwe lasten op de natie legde, om de nadeelige uitkomsten van andere te kunnen bestrijden. Ik heb het meermalen gezegd, dat het, naar mijne meening, de ware roeping der Regering is alleen te zorgen dat handel en nijverheid vrij en onbelemmerd zijn, en alzoo derzelver ontwikkeling te bevorderen, dewijl daardoor aan eene menigte huisgezinnen brood zal worden verschaft, en de schatkist daarin het meeste voordeel zal vinden. De Regering moet, naar mijn inzien, de ingezetenen zoo weinig mogelijk in de uitoefening hunner bedrijven hinderen, zich niet in de handelingen van nijverheid en handel mengen, alles wat den bloei dezer takken van bestaan belemmeren kan opheffen, en aldus aan allen zooveel mogelijk de gelegenheid verschaffen om in hun eigen onderhoud te voorzien. De Regering heeft nu, bij hetgeen door haar in de bedoelde zinsnede der troonrede wordt gezegd, volstrekt geen plan voorgedragen noch middelen tot uitvoering daarvan gevraagd; zij heeft alleen een denkbeeld medegedeeld, en dat denkbeeld heeft zij naar mijn oordeel, op het juiste oogenblik geopperd. De kring onzer werkzaamheden is weder geopend; de Regering legde bij die gelegenheid den staat van zaken bloot, en trad op met eene aanduiding der plannen die zij gevormd heeft en van de voornemens die haar bezielen. Van deze laatste heeft zij er nu een in de volgende bewoordingen aangeduid: » Ernstig is men bedacht op maatregelen om tot stand te brengen eenige werken van openbaar nut in verschillende oorden des Rijks. Dit zou de gelegenheid doen geboren worden om aan vele handen werk te verschaffen, en tevens nieuwe bronnen van bestaan te openen." Hier wordt niets meer dan een algemeen voornemen, in algemeene bewoordingen uitgedrukt, te kennen gegeven; er wordt niet gespoken van de keuze van maatregelen noch van middelen welke men tot verwezenlijking van eenig plan op het oog heeft, maar thans wordt ons alleen afgevraagd of het ons aangenaam is te vernemen dat de Regering ernstig bedacht is op het tot stand brengen van eenige werken van openbaar nut in verschillende oorden des Rijks, hetgeen gelegenheid zou geven om aan vele handen werk te verschaffen en tevens nieuwe bronnen van bestaan te openen. Meer wordt er op het oogenblik niet voorgesteld; zoo dat denkbeeld verworpen wordt, dan zal aan hetzelve geen uitvoering gegeven worden, maar wordt het toegejuicht dan zal het later worden uitgewerkt, en wanneer dan aan ons een plan ter overweging zal zijn voorgedragen dan eerst zullen wij te beraadslagen hebben of dat plan bepaaldelijk onze goedkeuring verdient, of de toestand der geldmiddelen de uitvoering daarvan gedoogt, en of de tot bestrijding der kosten aangegeven middelen juist gekozen zijn. Meer geldt het hier dus niet dan een algeneen denkbeeld, en waarom nu zoo veel bezorgdheid aan den dag gelegd? In den loop dezer beraadslagingen heb ik door den een hooren zeggen dat men, voor en aleer tot de goedkeuring van het denkbeeld der Regering over te gaan, dient te weten, waarin die werken van openbaar nut zullen bestaan, een ander dat men dient te weten van waar de middelen tot bestrijding der onkosten zullen gevonden worden en dat men zich niet tot het toestemmen van geldleeningen moet verbinden. Ik voor mij geloof, dat men zich op dit oogenblik in onnoodige zwarigheden wikkelt, omdat het nog niet de tijd is om over dat alles te beraadslagen. Men wachte de tot verwezenlijking van het denkbeeld der Regering strekkende voorstellen af en men vrage zich dan af of de daarbij beraamde werken en de daarbij aangegeven middelen van bekostiging goed te keuren zijn. Uit deze woorden der troonrede blijkt van niets anders dan van de zorg der Regering om nieuwe bronnen van bestaan door het daarstellen van werken van openbaar nut, te openen; wij vernemen niets anders daaruit, dan dat bij de Regering het voornemen bestaat om daartoe strekkende plannen aan ons ter overweging aan te bieden, terwijl zij verlangt te vernemen of deze Vergadering bereid is om tot de verwezenlijking van het aangegeven denkbeeld mede te werken. Mij dunkt nu dat niemand dat voornemen der Regering zal kunnen afkeuren; dat niemand zal kunnen ontkennen dat de thans daartegen geopperde bezwaren ten minste voorbarig zijn, en dat wij, zonder ons in het minst te binden, gerust kunnen antwoorden, dat het ons aangenaam zal zijn op de bedoelde wijze nieuwe bronnen van bestaan te zien openen, dat wij de daartoe strekkende voorstellen met aandacht zullen overwegen, en gaarne zullen medewerken, om langs den aangewezen weg met de ter onzer beschikking staande middelen tot het geluk der natie mede te werken. Nu meen ik dat er drie redenen bestaan, welke ons moeten aansporen, om in den aangeduiden geest te antwoorden. Vooreerst omdat Nederland een land van kunstgewrochten is. Niet alleen heeft men steeds moeten arbeiden om den bodem boven water te houden, maar men heeft ook den grond aan de zee beginnen te ontwoekeren; na eene aanhoudende inspanning van krachten en na vele geldelijke opofferingen is men er in geslaagd om eenmaal met wateren overdekte plekken in vruchtbare streken te herscheppen. Wij moeten op dien weg, ons door onze vaderen aangewezen, voortgaan, om den vaderlandschen bodem voor ondergang te bewaren en den rijkdom des lands te vermeerderen. Het denkbeeld der Regering stemt met deze overwegingen zamen. — In de tweede plaats, omdat het denkbeeld der Regering, vooral in de tegenwoordige omstandigheden, hoogst gelukkig te noemen is. De lasten toch die thans op de natie drukken, zijn groot; en velen, willen zij de hun opgelegde lasten opbrengen, kunnen naauwelijks de middelen vinden om in hunne dagelijksche behoeften te voorzien. Daarom is het de roeping der Regering, om thans op het openen van nieuwe bronnen van bestaan bedacht te zijn, ten einde de aan de ingezetenen opgelegde lasten gemakkelijker te doen dragen en hun welzijn te bevorderen. — En in de derde plaats, omdat het inderdaad de roeping der Regering is, over te gaan tot het nemen van maatregelen tot wering der armoede. De armoede is in ons land hoog geklommen; dagelijks vermeerdert zij ten gevolge van gebrek aan werk, want het is waar, hetgeen een geacht medelid uit de provincie mijner inwoning gezegd heeft, dat er bijv. in dat gewest honderden en duizenden handen zijn die werk verlangen, maar dit niet vinden kunnen en daardoor genoodzaakt worden de liefdadigheid van anderen in te roepen. Hetzelfde verschijnsel zal zich ook wel elders in ons land opdoen en de verwezenlijking van het denkbeeld der Regering zal dus het beste zijn om de overal toenemende armoede tegen te gaan. Alzoo èn de geaardheid van ons land èn de behoefte aan nieuwe bronnen van bestaan om de belastingschuldigen te verligten, èn de noodzakelijkheid om de toenemende armoede te weren, maken het mij tot pligt om de Regering uit te noodigen den weg in te slaan, welken zij aangekondigd heeft te willen bewandelen.

Wat nu de voorgestelde amendementen betreft, zoo moet ik in de eerste plaats verklaren dat ik in het gevoelen van het geacht lid uit Leyden niet deelen kan; de aankondiging der Regering dat zij op maatregelen tot het in stand brengen van werken van openbaar nut bedacht is, mag op de door mij aangegeven gronden niet onbeantwoord blijven; het daarop te geven antwoord moet gunstig zijn; en de vertegenwoordigers van het volk moeten verklaren, dat zij den hun aangewezen weg mede willen bewandelen. Het amendement van het geachte lid uit Vriesland beschouw ik als overbodig, want wanneer op de door mij bedoelde wijze gesproken wordt, dan zal reeds genoegzaam gebleken zijn dat men door het bewandelen van den in de troonrede aangewezen weg, in de behoeften der armere klassen voorzien wil hebben. Met het amendement van het geachte lid uit Zuid-Holland, dat vreest dat wij ons door het hier voorgestelde antwoord in eenig opzigt binden zouden, kan ik mij, gelijk uit het vroeger door mij gezegde blijkt, mede niet vereenigen; maar met dat van het geachte lid uit Overijssel kan ik geheel instemmen, omdat daarin alles is opgenomen wat hier ter zake dienende is; het houdt namelijk in eene betuiging onzer belangstelling voor werken van openbaar nut, waardoor nieuwe bronnen van bestaan geopend worden, en den wensch dat de noodige middelen tot verwezenlijking van het gestelde doel zullen kunnen worden beraamd, terwijl alle bijzonderheden in dat amendement zorgvuldig vermeden zijn.

De heer Gevers van Endegeest merkt op dat, wanneer het door het geachte lid uit Overijssel voorgestelde amendement, waarmede de spreker wat hem betreft zich wel vereenigen kan, mogt worden goedgekeurd, het zijne van zelf vervallen zou. Voor het geval dat het tegenovergestelde plaats mogt vinden, meent de spreker te moeten doen opmerken dat in zijne redactie één woord te veel is ingeslopen, en hij niet DE *verschillende oorden*: maar *verschillende oorden* zou wenschen gelezen te hebben. Ook hij is er verre af van te gelooven, dat Nederland zóó diep gezonken is, dat er geene middelen tot het in stand brengen van werken van openbaar nut zouden kunnen gevonden worden. Hij heeft zich dan ook niet onvoorwaardelijk aan alle medewerking willen onttrekken, maar achtte het alleen gevaarlijk om het te doen voorkomen als of de middelen, tot den aanleg van groote publieke werken vereischt, zich zoo gemakkelijk zouden laten vinden. De spreker zegt, altijd, wanneer zich daartegen geen afdoende bezwaren opdeden, voor het daarstellen van werken van openbaar nut gestemd geweest te zijn, en van die gezindheid nog in het verleden jaar de bewijzen te hebben gegeven. Hij gelooft met het geachte lid uit Gelderland dat met hetgeen thans tot ondersteuning der armen besteed wordt veel betere uitkomsten dan nu te verkrijgen zouden zijn, indien het slechts doelmatig wierd aangewend, en meent ook dat die voorhanden middelen in de eerste plaats te baat zouden kunnen genomen worden,

TE GRONINGEN

voor men tot andere middelen zijne toevlugt nam. Ook dat denkbeeld ligt in zijn amendement opgesloten.

De heer Luzac zegt, dat hij met het grootste genoegen het amendement van het geachte lid uit Overijssel heeft aangehoord. Hij moet verklaren, reeds dadelijk bij het hooren voorlezen van hetzelve, geoordeeld te hebben, dat het in zoodanige bewoordingen was gesteld, dat hij zich daarmede volkomen kon vereenigen. Hij meende dat men in de thans behandelde paragraaph van het ontwerp-adres te ver was gegaan; als zijnde die een zuivere weêrklank van hetgeen in de hier beantwoorde zinsnede der troonrede gezegd was geworden. De woorden daarentegen van het voorgestelde amendement van het lid uit Overijssel, geven in geenen deele de positive woorden der troonrede terug; dat amendement komt hem voor in zoodanige voorzigtige uitdrukkingen gesteld te zijn dat de geheele Vergadering zich daarmede zal kunnen vereenigen. De spreker verklaart zich alzoo gezind om het door hem voorgestelde amendement in te trekken, indien dat van het geachte lid uit Overijssel mogt worden aangenomen. Mogt echter het tegenovergestelde plaats hebben, dan zou hij zijn amendement in omvraag gebragt willen zien, daar hij zich alsnog met de door de Commissie voorgestelde periode in geenen deele vereenigen kan.

De heer de Jong van Beek en Donk: Ik zal mij vereenigen met de paragraaph, zoodanig als die door het geachte lid uit Vriesland is geamendeerd. Ik beschouw het amendement in verband met het slot van het ontwerp en zich daaraan sluitende. De zin is dus, dat volgens den voorsteller de Regering er ernstig op moet bedacht zijn middelen aan te wenden om nieuwe bronnen van bestaan te openen. Ik beschouw, in den tijd dien wij beleven, de vermeerdering van bronnen van volksbestaan als het krachtigst middel om de armoede tegen te gaan. Het is daarop dat de geachte voorsteller heeft gedoeld, en in dien zin juich ik het amendement ten volle toe.

Men heeft, en vooral de geëerde spreker uit Gelderland, welke is lid der Commissie, — men heeft als bronnen van volksbestaan gewezen op de ontginning onzer uitgestrekte heidevelden. Niemand is meer dan ik van de gegrondheid daarvan overtuigd. Maar intusschen zijn die heidevelden voor een groot gedeelte in handen van gemeentebesturen of van bijzondere personen, die, door kleingeestige inzigten gedreven, weigeren die heidevelden te verkoopen en aan de nijverheid over te geven. Welnu, de Regering behoort mijns inziens op dezen toestand bedacht te zijn en in overweging te nemen, of wij niet, even als in Belgie, wetten kunnen tot stand brengen, welke dien toestand doen ophouden. — Dit zijn krachtige middelen tot opbeuring van volkswelvaart, en de zoodanige zijn in andere takken van bestaan evenzeer voorhanden, welke door de Regering in ernstige overweging behooren te worden genomen, en in dien zin verdient, naar mijne gedachten, het voorgestelde amendement allezins aanbeveling.

De heer van Heemstra zegt hoofdzakelijk: Het door mij voorgestelde amendement heeft vele bestrijders in deze Vergadering gevonden, en daarom acht ik mij verpligt iets tot toelichting en verdediging van hetzelve in het midden te brengen. Indien het waar is dat het antwoord, door de vertegenwoordigers van het volk op de troonrede te geven, geene bloote formaliteit, geen louter compliment d'usage is; indien het waar is dat het eene aankondiging van onze inzigten en beschouwingen tegenover die der Regering moet bevatten, dan zal het ook waar zijn, dat, zoo zich eene kwaal in het vaderland heeft geopenbaard, het de pligt der vertegenwoordigers is de Regering met het aanwezen daarvan bij dat adres kenbaar te maken. En wanneer wij veronderstellen dat de Regering van het bestaan dier kwaal reeds onderrigt is, terwijl zij echter geene blijken geeft van zich deswege te bekommeren, dan geloof ik dat het bij de beantwoording der troonrede de pligt dezer Vergadering is om de Regering voor het onheildreigend kwaad te waarschuwen. Het is niet twijfelachtig of de kwaal, welke ik beschreven beb, bestaat, het is ook niet twijfelachtig dat wij zullen behooren mede te werken om die te genezen. Ik heb mijne beschouwingen reeds doen kennen, ik heb reeds gezegd dat in het gewest mijner inwoning de armoede inderdaad op eene schrikbarende wijze toeneemt, terwijl het geachte lid uit Gelderland reeds van de toenemende armoede in dat gewest gesproken heeft; ik wensch nog met een enkel woord op mijne provincie terug te komen. Ik heb hier voor mij liggen een adres van de Provinciale Staten van Vriesland aan den Koning, waarin daadzaken vermeld worden, die niet algemeen bekend zijn; daaruit blijkt onder anderen dat op sommige plaatsen dier provincie twintig, dertig, ja soms zestig ten honderd van de bevolking uit de armenkassen bedeeld worden, diegenen niet medegerekend welke bij de diakonien onderstand genieten. In datzelfde adres zie ik vermeld, dat de lasten welke den ingezetenen opgelegd zijn tot ondersteuning der armen, soms tot zeven à acht gulden 's jaars gestegen zijn; ik zie daarin dat veel hoofden van huisgezinnen met de hunnen de plaats hunner inwoning en het land verlaten hebben, en dat anderen dit voorbeeld zullen volgen, hun gewest overlatende aan de ijsselijkheden der armoede. Zoo wij dit bedenken, en van nabij die toenemende ellende zien, gelijk ik die zeventien jaren lang, gedurende welke ik aan het hoofd stond van het bestuur der plaats mijner inwoning, heb kunnen waarnemen, mogen wij dan de oogen sluiten voor een kwaad, dat inderdaad aanwezig is, en dagelijks toeneemt? Neen, dan rust op ons de verpligting om bij elke gelegenheid de Regering op het bestaande kwaad te wijzen, en mogen wij vooral zulk eene plegtige gelegenheid als deze niet ongebruikt voorbij laten gaan. Men heeft mijn amendement aangevallen, omdat ik daarin van middelen heb gesproken, zonder bepaaldelijk den aard dier middelen aan te wijzen. Ik heb dit opzettelijk niet gedaan, omdat ik meende dat in dit adres niet dan in algemeene termen moest worden gesproken, en het oogenblik nog niet gekomen is, om over den aard der middelen, die tot leniging der armoede zouden behooren te worden aangewend, te redetwisten. Maar nu men mijne inzigten niet wel schijnt begrepen te hebben, en men meent dat ik het denkbeeld van eene legale armen-bedeeling zoude zijn toegedaan, zoo acht ik mij verpligt tegen die meening op te komen, en de verklaring af te leggen dat ook ik eene legale liefdadigheid afkeur, daar deze in Nederland niet bestaanbaar is, en dat ik nu reeds het beginsel huldig, hetwelk in het aan ons aangeboden wetsontwerp tot ondersteuning van behoeftigen aangenomen is, te weten: dat niemand *regt* heeft op onderstand. Maar iets geheel anders is het, wanneer de Regering, na de oorzaak van het kwaad opgespoord te hebben, maatregelen neemt om die oorzaak weg te ruimen. Die oorzaak moet in de eerste plaats gekend worden, en deze wordt in het reeds vermelde adres der Staten van Vriesland gezegd in overbevolking gelegen te zijn; in eene steeds toenemende bevolking, terwijl de middelen van bestaan niet vermeerderen. In tien jaren tijds is de bevolking van Vriesland met 22,000 zielen vermeerderd geworden, zoodat het cijfer in dien tijd van 223,000 tot 245,000 inwoners gestegen is. Die vermeerdering heeft vooral in de landbouwende streken plaats en daarvan waren de natuurlijke gevolgen eene overgroote concurrentie van handen voor den arbeid, eene vermindering der dagloonen en eene verhooging van den prijs der levensmiddelen, uit al hetwelk eene vermeerdering van armoede moest voortvloeijen. Wanneer ik nu van middelen tot herstel spreek, dan heb ik geene andere middelen op het oog, dan die door de geachte leden uit Gelderland en Noord-Braband zijn aangeduid: ik bedoel het wegnemen van een gedeelte der bevolking op die plaatsen waar overbevolking bestaat, en het overbrengen daarvan in die streken waar geene bevolking aanwezig is, en waar zij, een bestaan vindende, tevens nut kan stichten. Nog kort geleden, op mijne reis naar de residentie, heb ik met leedwezen opgemerkt, hoe nog verscheidene uitgestrekte heidevelden aan den landbouw onttrokken, woest en onbebouwd lagen, die door bebouwing in vruchtbare akkers konden worden herschapen. En wanneer ik dat aanschouw, dan vraag ik waarom die overbevolking van andere streken niet derwaarts wordt overgebragt? Ik weet het, dat men voor het denkbeeld van kolonisatie terugbeeft, omdat men voor oogen heeft eene maatschappij van weldadigheid, die ongelukkige vruchten oplevert; daarom zijn sommigen tegen het denkbeeld van kolonisatie ingenomen. Doch het bezwaar ligt mogelijk niet in de zaak zelve, maar in de wijze van uitvoering. Men heeft mij tegengeworpen, dat mijn amendement alzoo zou strekken om de armen als het ware regt op onderstand te doen verkrijgen. Ik heb reeds gezegd dat ik tegen de wettelijke liefdadigheid ben ingenomen, maar ik kan niet toestemmen dat in mijn amendement dat denkbeeld van wettelijke ondersteuning gelegen zou zijn. Ik wil den armen geen regt geven, maar ik wil de gegoeden beveiligen voor rampen die in de toekomst dreigen, en wanneer ik dan van het aanwenden van middelen daartegen spreek, dan zeg ik niet te veel, wanneer ik er op aandring dat die middelen krachtig, dat is te zeggen, afdoende moeten wezen, om het kwaad te stuiten. Ik blijf dus mijn amendement aanbevelen, omdat daarbij met den meesten grond op het nemen van krachtige maatregelen wordt gewezen, tot voorkoming van den voortgang van een kwaad, dat de gegoeden in den lande bedreigt, dat den Staat groot nadeel berokkent, en dat ik als onrustwekkend meen te mogen beschouwen. Bij eene goedkeuring van mijn amendement, hoop ik, dat de daarin vervatte aanbeveling gewenschte vruchten zal dragen.

De heer van Goltstein wenscht bij hetgeen hij de eer heeft gehad zoo even reeds in het midden te brengen, nog een enkel woord te voegen, ten einde het denkbeeld dat bij hem bestaat des te duidelijker te doen uitkomen. De wensch is geuit geworden, zegt hij, dat de Regering zou worden opgevorderd

aan de behoeftige klassen werk te verschaffen. Wanneer men een wensch uit, dan moet men wel bedacht zijn op de gevolgen die uit het voldoen aan dien wensch moeten voortvloeijen. Als het werk, door de Regering aan de behoeftigen te verstrekken, geen noodzakelijk en op zich zelf nuttig werk moet zijn, en niet zooveel voordeel oplevert dat dit strekken kan ter voorziening in de kosten, dan is zoodanige werkverschaffing niet te wenschen. En aan zulke werken toch kan hier alleen gedacht worden, want indien een werk behoorlijk voordeel oplevert, dan behoeft de Regering zich daarin niet te mengen en kan zij dit wel aan particulieren overlaten. Bij het verschaffen van zoodanig werk, waarvan de opbrengsten niet voldoende zijn ter voorziening in de noodzakelijke belooning van hetzelve, moeten er middelen bedacht worden om te voorzien in hetgeen de opbrengsten te kort schieten. En hoe zullen nu die middelen gevonden worden? Hoe anders dan door van de meer vermogenden daarvoor gelden af te vorderen? En ziedaar hoe men langs den weg, dien men de Regering wil doen bewandelen, als van zelf komt tot een armentax, of eene belasting op de meer vermogenden ten einde in den nood der behoeftigen te voorzien. En wat zal dan het gevolg zijn? Dat de middelklasse, die thans reeds met moeite in hare eigene behoeften voorzien kan, zich ook spoedig tot de Regering wenden zal, zoodat men inderdaad de kwaal verergerd zal hebben, die men genezen wilde. En is men geregtigd van de Regering te vorderen, dat zij den aangeduiden werkkring binnentrede? Is dat verschaffen van arbeid aan de behoeftigen de werkkring der Regering? In geenen deele; zij is geroepen om aan elk bij de uitoefening zijner krachten en vermogens hulp en ondersteuning te verleenen, maar zij is niet geroepen om de leiding der nijverheid op zich te nemen, aan welke zij daardoor slechts nadeel berokkenen zou. Wanneer de Regering daarentegen de nijverheid vrij laat, zoodat deze de mededinging met het buitenland kan uitstaan, dan zal het ook aan geen werk ontbreken en dan zal het werk eene behoorlijke belooning vinden. Zoo dus het denkbeeld niet juist is, dat de Regering regtstreeks ten behoeve der armen tusschen beiden moet treden door hun werk te verschaffen, dan kan zij toch indirect tusschen beiden treden door alle belemmeringen der nijverheid uit den weg te ruimen, waardoor deze eene hooge vlugt kan nemen en het werk hooge belooning verkrijgen kan. Ziedaar, waarom de spreker niet kan deelen in den wensch, dat de Regering er toe overga om den behoeftigen werk te verstrekken, en ziedaar hoe hij zich vrijgepleit meent te hebben van de beschuldiging van niet menschlievend te zijn. De ware menschlievendheid toch is die welke verstandig te werk gaat, en die niet voordeelen aan den een verschaft door anderen nadeel te doen.

De heer van Dam van Isselt geeft namens de Commissie te kennen, dat deze, ten einde zij de onderscheidene voorgedragene amendementen kunne onderzoeken, voorstelt de beraadslagingen voor eenige oogenblikken te schorsen. Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

Nadat de Commissie in de vergaderzaal is teruggekeerd, neemt de heer Verweij Mejan het woord en zegt:

De Commissie heeft mij belast haar gevoelen over deze paragraaph aan U Edel Mogenden kenbaar te maken. Die taak is niet gemakkelijk nadat er zoo vele zaken zijn ter sprake gebragt. Ten einde nu in mijne korte rede eenige orde te bewaren, zal ik: 1°. een enkel woord ten voordeele van de redactie der Commissie in het midden brengen, en 2°. de verschillende amendementen in algemeene trekken behandelen.

U Edel Mogenden begrijpen dus reeds dat de Commissie zich met die amendementen niet heeft kunnen vereenigen en het blijft derhalve mijne taak de oorspronkelijke redactie te verdedigen.

Omtrent het amendement van den geachten spreker uit Overijssel kan ik volstaan met de verklaring dat het gevoelen van dat geachte lid ook dat der Commissie is, en dat de gronden en beweegredenen voor zijn amendement aangevoerd geheel de hare zijn. Desniettemin in de voorgestelde redactie in zin en strekking zoodanig eensluidend en gelijkbeteekenend met die der Commissie dat het moeijelijk is eene keuze te doen, weshalve de Commissie geene reden ziet tot verandering.

Men heeft onze redactie bestreden, omdat er te veel was gezegd, omdat men daarmede verbindtenissen had aangegaan en de vrijheid der Kamer geschonden, omdat wij verder waren gegaan dan men wel verlangde. Van de andere zijde meende men daarentegen, dat er niet genoeg was gezegd, dat wij veel verder hadden moeten gaan, dat de gekozene woorden niet genoeg eene stellige verklaring van het verlangen der Kamer medebragten, dat men de Regering moest aansporen om al verder en verder te gaan, en de redactie over het geheel te flaauw was. Eene derde meening, waarvan men wel is waar is teruggekomen, was deze, dat er op de hier betrokkene zinsnede der troonrede geheel moest gezwegen worden, omdat geen passend antwoord hier was te vinden.

Wat zegt nu de 11de paragraaph volgens de redactie der Commissie?

Dat de Regering *bedacht* is; niet meer dan dat. De zaak is in overweging, wat de uitslag zal zijn is nog onbekend, en wij kunnen ons daarmede niet inlaten; wij verheugen ons slechts dat de Regering de zaak der steeds klimmende armoede niet uit het oog verliest, dat zij die gewigtige zaak ter harte neemt, en op maatregelen bedacht is, om *eenige* werken (dus niet: *groote* werken) *van openbaar nut* tot stand te brengen. Men gelieve op de uitdrukking te letten, »*werken van openbaar nut*", derhalve productive werken ook voor het vervolg, die blijvend nut zullen hebben, en niet alleen voor het oogenblik arbeid geven, maar voortdurend den nationalen rijkdom zullen vermeerderen.

Wat is nu het gevolg van die werken? 1°. dat zij openbaar nut aanbrengen; 2°. hebben zij dit secondaire gevolg, dat zij *tevens* gelegenheid geven om aan vele handen werk tot verschaffen. Dit laatste is dus secondair. Die werken worden niet tot stand gebragt *om* werk te verschaffen, maar een bijkomend gevolg zal zijn, *dat* daardoor werk verschaft wordt.

Ziedaar de redactie der Commissie. Er ligt hierin geenerlei verbindtenis of toezegging, wij hebben hier evenmin aan leeningen te denken. U Edel Mogenden verbinden zich tot niets, het oordeel blijft geheel vrij, en in dien zin meent de Commissie geheel te voldoen aan den wensch en het denkbeeld van den geachten spreker uit Overijssel; het verschil bestaat alleen in de woorden.

De vraag intusschen over die vermeerdering der armoede raakt het geheele wezen van het tegenwoordig maatschappelijk bestaan. Niet alleen in Nederland, *overal* is het de vraag des oogenbliks. Krachtige maatregelen moeten er worden genomen, maar met voorzigtigheid. Er zijn middelen waardoor men de behoeftigen ondersteunt, maar ook de armoede bevordert; er zijn ook middelen, waardoor de armen geholpen worden, en tevens de armoede wordt geweerd en bestreden. Er is eene milddadigheid eigen aan het hart van den Nederlander, waardoor steeds de hand gereed is om te geven; het is helaas! juist door deze milddadigheid dat de armoede wordt vermeerderd. Er is eene andere liefdadigheid, met wijsheid verbonden; deze is het die eenmaal de armoede zal doen ophouden. Maar die liefdadigheid is zeldzaam. Zij doet den bedelaar afwijzen om aan den behoeftige gelegenheid te geven, het eigen brood te verdienen. Het is niet met een enkel woord dat zich deze zaak laat behandelen. Over het problema van vermindering der armoede zijn prijsvragen uitgeschreven, verhandelingen ingezonden, boeken in het licht verschenen: het is een problema gebleven. Zonder geld is er zeker weinig of niets te doen, maar het is ook op verre na niet door geld alleen dat alles kan worden uitgewerkt. Alle schatten der wereld ondoelmatig aangewend, zullen het kwaad vergrooten, niet verminderen; alleen de wijze hand, die van den bedelaar een arbeider maakt, kan het kwaad genezen in de toekomst.

Het is eene teedere vraag, die wij ongaarne in het voorbijgaan, *in transitu* behandelen, liever *ex professo*, als daartoe gelegenheid zal zijn bij de behandeling van het wets-ontwerp tot ondersteuning van behoeftigen. Het gezegde is dus een eerste argument, waarom uwe Commissie voorstelt, dat er, ja, eene zinsnede tot antwoord op de troonrede gegeven worde, maar overigens geen bepaald stelsel imperatief worde opgedrongen, en in het algemeen de vrijheid der Kamer zooveel mogelijk bewaard blijve.

De tafereelen, ons opgehangen omtrent de armoede in ons vaderland, gaan ons allen aan het hart. Hetgeen echter op het gevoel werkt, voldoet niet altijd aan de rede. Men stoot toch op eene klip, als men die armoede voorstelt als angst-opwekkend, als schrikbarend voor de rust der maatschappij. Wanneer toch de armen gaan letten op hun getal, wanneer zij zich eenmaal gaan tellen, dan zullen zij niet meer komen met verzoeken en met beden, maar ze zullen vorderen, en eischen, en wanneer eenmaal de gedachte bij hen levendig is geworden, dat zij *regt* kunnen hebben op ondersteuning, dan zal het gevolg zijn, dat zij, steunend op hun vermeend regt, de handen zullen laten hangen; dat zij, aan de inspraak der luiheid gehoor gevende, hunnen arbeid zullen staken, en dat de armoede vermeerderd wordt in eene verhouding, die geene menschelijke berekening vooruit kan bepalen. En nu dat krachtige oproepen der Regering om maatregelen te beramen, waardoor de armoede wordt afgewend, is dat doelmatig? Ik heb verklaard en ik herhaal het, wij deelen in het beginsel, en dat wij ook met aandoening gehoord hebben de woorden van het lid der Commissie, dat uit eigen naam gesproken heeft. Wanneer er van ongelukkigen en hulpbehoevenden wordt gewaagd, dan klopt elk Hollandsch, elk Nederlandsch hart. Maar zoo nu de Regering die krachtige maatregelen al wil nemen, is het dan uitgemaakt, dat juist de Regering de bevoegde magt is om hierin te handelen? De ervaring heeft geleerd, dat juist de pogingen, door regeringen in het werk gesteld, om de armoede te verminderen, ijdel en nutteloos zijn geweest, en de armoede vergroot heb-

ben in plaats van haar te verminderen. En zal de Regering het regt hebben den ijverigen, deugdzamen burger eene belasting op te leggen, om andere luije, onzedelijke of zorgelooze burgers te ondersteunen en te onderhouden? Het is eene zeer ernstige zaak, en zij vordert rijpe overweging. Zoo wij de Regering aansporen om krachtige maatregelen te nemen, en de Regering komt tot ons en vraagt de middelen om aan ons uitgedrukt verlangen te voldoen, zullen wij ons dan niet meer gebonden hebben, dan in de woorden van de redactie der Commissie geschied is? Ik geloof het gevoelen der Commissie uit te drukken, wanneer ik zeg, dat het amendement van den geachten spreker uit Vriesland te sterk gekleurd is, en wanneer ik nogmaals de redactie der Commissie aanprijze als het kwaad aanwijzend en erkennend, maar ook èn de Staten-Generaal èn de Regering tot niets verbindend, en aan beide de vrijheid latend in de wijze waarop zij later zal vermeenen te moeten handelen. Mij dunkt dat zal zijn, minder door regtstreeksche ondersteuning, maar veeleer door belemmeringen weg te nemen, arbeid en nijverheid te bevorderen, drukkende lasten te verminderen, in één woord, door het openen van nieuwe bronnen van arbeid en van nijverheid.

Ik besluit alzoo, dat de redactie der Commissie de meeste meeningen vereenigt, dat zij het voorzigtigst en doelmatigst is, dat door haar bereikt wordt wat velen verlangen, door haar vermeden wordt wat velen vreezen.

Er ontstaat alsnu eene beraadslaging over de vraag, welk der beide amendementen, dat van den heer Duijmaer van Twist of dat van den heer van Heemstra, het eerst in hoofdelijke omvrage moet worden gebragt.

De heer van Heemstra zegt er niets tegen te hebben, dat dus van den heer Duijmaer van Twist het eerst in stemming gebragt worde; hij merkt echter op dat het zijne meer eene bijvoeging tot dan wel eene wijziging van de voorgestelde paragraaph is en dus door de aanneming van het amendement van den heer Duijmaer van Twist niet zou vervallen.

De heer van Panhuijs geeft namens de Commissie te kennen, dat deze van oordeel is dat aan het amendement van den heer van Heemstra, als het meest afwijkende van de paragraaph der Commissie, de prioriteit gegeven moet worden.

De heer Faber van Riemsdijk kan zich met het gevoelen der Commissie niet vereenigen; het amendement van den heer van Heemstra is slechts eene toevoeging, terwijl dat van den heer Duijmaer van Twist eene geheel andere redactie der behandelde paragraaph inhoudt en dus meer daarvan afwijkt. Hij merkt nog op, dat door het amendement van den heer Duijmaer van Twist te doen voorgaan, aan den heer van Heemstra de gelegenheid zou worden gegeven, om, indien dat amendement mogt worden aangenomen, het zijne met de gewijzigde paragraaph in verband te brengen.

De heer van Panhuijs geeft toe dat het amendement van den heer Duijmaer van Twist een ruimeren omvang heeft dan dat van den heer van Heemstra, evenwel niet wat de strekking, maar alleen wat den vorm aangaat.

De Voorzitter brengt alsnu in hoofdelijke stemming de vraag, of aan het amendement van den heer Duijmaer van Twist de voorrang zal worden verleend, welke vraag met 37 tegen 13 stemmen bevestigend beantwoord wordt.

Tegen het verleenen der prioriteit aan laatstgenoemd amendement hebben gestemd de heeren: Bots, Romme, Gevers van Endegeest, van Panhuijs, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, Smit, de Jong van Beek en Donk, de Monchy, Verweij Mejan, van Dam van Isselt, Luijben en Mutsaers.

Daarna wordt het amendement van den heer Duijmaer van Twist met 31 tegen 19 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Verweij Mejan, van Dam van Isselt, Luijben, Egter, Mutsaers, Star Busmann, Corneli, Bots, Romme, van Panhuijs, Beerenbroek, Faber van Riemsdijk, Timmers Verhoeven, van Harencarspel, van Sasse van Ysselt, Smit, Bijleveld, de Jong van Beek en Donk en de Monchy.

Hierop gaat men tot de stemming over het amendement van den heer van Heemstra over, hetwelk met 45 tegen 5 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Dam van Isselt, de Kempenaer, Luzac, van Heemstra en de Jong van Beek en Donk.

De Voorzitter merkt op, dat ten gevolge van de aanneming van het amendement van den heer Duijmaer van Twist, dat van den heer Gevers van Endegeest, alsmede de oorspronkelijke redactie der Commissie als vervallen beschouwd moeten worden, met welke beschouwing de Vergadering zich vereenigt.

De 12de paragraaph wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over de *dertiende paragraaph*.

De heer Kien erlangt daarover het eerst het woord en zegt: Ofschoon ik zeer genegen ben om mede te werken tot vaststelling van het adres van antwoord, met de strekking en in den zin zoo als hetzelve door de Commissie is ontworpen — welke geachte Commissie zich op eene zeer verdienstelijke wijze, naar mijn oordeel, van hare moeijelijke taak heeft gekweten — kan ik evenwel tot mijn leedwezen mijne goedkeuring niet hechten aan eene uitdrukking, voorkomende in de 2de alinea van de 13de paragraaph, aldus luidende:

» Op de vervulling van die Koninklijke belofte hebben wij gebouwd met volkomen vertrouwen. Met hartelijke blijdschap hebben wij de mededeeling ontvangen, dat Uwe Majesteit tot de overtuiging is gekomen, dat er noodzakelijkheid bestaat tot wijziging van eenige bepalingen der Grondwet."

En ik neem de vrijheid voor te stellen als amendement, de woorden: *Met hartelijke blijdschap* te vervangen door die: *Met de meeste belangstelling*.

Ik voor mij kan niet instemmen met die *hartelijke blijdschap* welke de Commissie gemeend heeft te kunnen betuigen, om de eenvoudige, doch voor mij afdoende reden, dat ik die *hartelijke blijdschap* niet gevoel, en ongenegen ben eenige gemoedsaandoening voor te wenden, welke mij niet bezielt.

Ik schroom niet te verklaren, dat de *onbestemde* toezegging eener wijziging van eenige bepalingen onzer Grondwet, bij mij geene *hartelijke blijdschap* heeft verwekt, omdat ik van eene wijziging, voor het wezenlijk welzijn van mijn vaderland, en voor het waarachtig heil van 't volk van Nederland in het algemeen, geenszins zulke schoone en hooggespannen verwachtingen koester, welke mij, bij een nog onzeker vooruitzigt, reeds tot eene *regtmatige blijdschap* zouden kunnen of mogen stemmen. Integendeel, het besef van het uiteenloopen der gevoelens omtrent sommige zeer gewigtige punten, welke vermoedelijk in behandeling zullen worden gebragt, en de invloed, welken gedurende de behandeling van dezelve een hartstogtelijk, soms in mijne oogen zeer verachtelijk courantengeschrijf op de stemming der bevolking kan uitoefenen, vervullen mij, zoo al niet met ongerustheid en beschroomdheid, omdat ik de bezadigdheid van het grootste deel der bevolking van dit land ken en waardeer, en van de kalme beradenheid in deze Vergadering de beste verwachtingen koester, maar verbieden mij toch, bij de aanvang van dit werk, thans reeds, nu wij van wal zullen steken, die vreugdetoonen van hartelijke blijdschap aan te heffen, voordat wij den gindschen oever hebben *bereikt* of dien nog *zien* kunnen.

Maar ook, Edel Mogende Heeren (mijne bijzondere zienswijze daargelaten), wanneer wij, als Volksvertegenwoordigers, bij de behandeling van zeer *ernstige* zaken verklaren *hartelijk blijde* te zijn, dan moeten daarvoor zeer *gegronde* redenen bestaan, opdat ook het volk van Nederland gerust in die blijdschap zoude kunnen deelen; *zeer gegronde* redenen, naar mijne zienswijze, omdat anders door dergelijke levendige en sterke uitdrukkingen bij de verschillende klassen der maatschappij de verwachtingen te zeer worden geprikkeld en soms te hoog worden opgevoerd, hetgeen later tot teleurstelling aanleiding zou kunnen geven, die liever vermeden moet worden.

En, Edel Mogende Heeren, bestaan die redenen? Waarom verheugt men zich eigenlijk? Welke verwachtingen een ieder voor zich van eene wijziging der Grondwet moge koesteren, welk heil in meerdere of mindere mate, in het verschiet, elks verbeelding van zulk eene wijziging moge te gemoet zien, tot nog toe zijn het anders niet dan ijdele beelden, zonder wezenlijkheid of bestaan. Alles is nog in dit opzigt onzeker. Onbekend is de aard en strekking der te wachten voorstellen. En voor het oogenblik kunnen wij niets anders uiten dan eene *blijdschap in den blinde;* waardoor ik vreezen zou, zoo als ik reeds zeide, dat welligt bij de Natie verkeerde en overdreven verwachtingen zouden kunnen worden opgewekt, want *wijziging der Grondwet* klinkt in de ooren der menigte *alleen* daarom welgevallig, omdat daaruit vermindering van lasten zoude kunnen voortvloeijen, zoo als dit in sommige dagbladen en vlugschriften wordt voorgespiegeld; en wanneer die verwachting, dat geliefkoosd denkbeeld, als het toekomstig *gevolg* van de toegezegde wijziging der Grondwet mogt wortel schieten bij Neêrlands volk, dan geloof ik (ofschoon ik hartelijk wensch dat ik dwalen mag), dat het zich in het eind jammerlijk zal bedrogen vinden.

Bewaren wij liever onze *hartelijke blijdschap* tot dat het gemeen overleg, zoo als ik hoop, rijpe en schoone vruchten zal hebben gedragen, en na een *bedaard* en *welberaden overleg*, een *goed einde* is bereikt, en Neêrlands volk alsdan ten minste wete *waarover* het zich met ons verblijden kan!

Te lang reeds, Edel Mogende Heeren, ik moet om verschooning vragen, heb ik uwe aandacht over eene *enkele uitdrukking*, een *paar woorden* bezig gehouden; ik, die niets liever wensch dan steeds kort te zijn, en slechts *zaken* te behandelen. Nog ééne opmerking evenwel worde mij ten goede gehouden.

Ik vraag: zal de Eerste Kamer der Staten-Generaal zoo gereed zijn om dadelijk in te stemmen met onze *blijde* toonen? Is het niet veeleer te verwachten, dat deze zal willen afwachten welke wijzigingen zullen worden voorgedragen, voor en aleer zij *toejuicht*, zich *uitlaat* of *verklaart*? En is ook om die reden, als bevorderlijk aan het algemeen overleg, de uitdrukking van het door mij voorgestelde amendement niet verkieslijk? Met de *meeste belangstelling* toch heeft iedereen 's Konings verklaring vernomen.

De heer de Kempenaer: Wij zijn gevorderd tot het belangrijkste gedeelte van de troonrede en van het adres van antwoord. Ik heb reeds gelegenheid gehad, de gewaarwordingen te uiten, die de woorden, welke van den troon gesproken zijn, bij mij hebben te weeg gebragt. Ik zal ze dus niet op nieuw ontboezemen. Het onderwerp gaat mij na aan het harte. Ik vinde daarom ruime stof om breed uit te weiden. Maar ik zal mij op dezen oogenblik daarvan nog onthouden. Ik ben van oordeel, dat dit onderwerp moet behandeld worden met wijsheid en bezadigdheid. Met groot genoegen heb ik deze woorden der Regering hooren uitspreken, met nog grooter genoegen heb ik ze herlezen, met het grootste genoegen de uitgebreidheid van hunnen zin en van hunne strekking opgemerkt. Ik wensch daarom dat er geantwoord zal worden met waardigheid, wijsheid en bezadigdheid. Dit laatste zal weinig moeite kosten, want het onderwerp stemt van zelf tot ernst. Weinig schijnt ons te wenschen overgelaten. Alles schijnen we te mogen verwachten. Mijne verwachtingen zijn niet overspannen; ik heb nooit iets meer verlangd dan hetgeen de ondervinding geleerd heeft noodzakelijk te wezen, en geschikt om door het gemeen overleg der Kroon met de Vertegenwoordiging tot het waarachtig heil des Nederlandschen volks te worden vastgesteld.

Heb ik bij eene vroegere gelegenheid medegewerkt om eene herziening op uitgebreide schaal voor te stellen, ik stond toen op een ander grondgebied dan thans. Toen zou het verlangen daarnaar van deze Vergadering uitgaan, en derhalve moest dat voorstel toen alles, volstrekt alles bevatten. Toen moest men van verduidelijking van uitdrukkingen, verplaatsing van artikelen, verandering van beginselen, herschepping van inrigtingen spreken; toen moest dat voorstel alles opnemen, wat de Vertegenwoordiging kon wenschen; maar het was daarom nog geen voorstel om aangeboden te worden aan de Kroon. Het was slechts een voorstel aan deze Kamer, met het uitdrukkelijke verzoek dat die Kamer zich de moeite geliefde te geven om het geheel na te gaan, niet om alles op te nemen, maar om daaruit datgene te kiezen wat de meerderheid der Vergadering met de voorstellers zou achten inderdaad noodzakelijk te zijn. Toen mogt er niets worden overgeslagen, toen droeg men dat alles slechts voor als voorwerpen voor gemeenschappelijke beraadslaging, en om daaruit een voorstel dezer Kamer te vormen. Dit karakter van ons voorstel is niet erkend, die bedoeling is niet gewaardeerd geworden, en men heeft ons de veelheid der voorgestelde punten tegengeworpen als de onaannemelijkheid van het gedane voorstel zelf medebrengende.

Thans heb ik eene andere taak te vervullen. Ik zal nu de plaats innemen, waartoe ik ulieden toen opriep; ik ben nu bereid om van deze plaats het werk van anderen te beoordeelen, terwijl ik vroeger ben opgestaan om eigen werk aan te prijzen. Mijne eischen zijn ook nu noch overdreven noch onbegrensd. Ik zal hetgeen aangeboden zal worden toetsen aan de aannemelijkheid en volledigheid; van dat standpunt wensch ik dat het antwoord op dit gedeelte der troonrede uitga en getuige. En dat antwoord zelf worde gekenschetst door belangstelling, voorzigtigheid en gematigdheid. Ik wensch dat geen der uitdrukkingen, die van den troon zijn gesproken, moge verloren gaan, dat alle worden opgenomen, en dat er ook niets bijgevoegd zal worden dan de wensch, dat hetgeen aangeboden zal worden alles moge bevatten wat voor het heil van het vaderland noodig is. Ik wil daarom reeds nu het denkbeeld opperen, dat het aan te bieden niet onvolledig moge zijn; dat het juist gekozen tijdstip gebruikt worde om de voordragt dat alles te doen bevatten, waaraan sedert langen tijd reeds bleek behoefte te bestaan. Er is jaren lang geklaagd over de onvolledigheid en het gebrekkige der Grondwet. Dat is jaren lang erkend door de Regering en in 1830 openlijk uitgesproken. In 1831 is eene commissie benoemd om de Grondwet in haar geheel te herzien. Die commissie heeft hare taak volbragt en haren arbeid ingediend, maar deze is ter zijde gelegd en heeft nooit het licht gezien. De Regering is steeds blijven spreken in den zin van eene volledige herziening, die volstrekt noodig was, nadat juist dat grootste deel van het Rijk was afgevallen, om welks vereeniging de Grondwet der Vereenigde Nederlanden van 1814 en 1815 aanmerkelijk was gewijzigd, en tot de Grondwet van een koningrijk verheven. In 1840 werd eindelijk eene verandering voorgesteld, maar eene verandering die den naam van herziening niet verdiende; op aandrang van de Kamer is er toen nog het een en ander bijgevoegd; maar ook dat beteekende luttel weinig en bevredigde vooral de bestaande behoefte in geenen deele. Spoedig werd erkend dat het beter ware geweest de hand niet aan het werk te slaan, dan zulk werk te leveren, en de wijziging van dat jaar, wel verre van aan het bestaande verlangen voldoening te verschaffen, heeft dat verlangen integendeel meer en meer aangevuurd. Dat hebben wij heden niet te vreezen, want de woorden, door den Koning uitgesproken, kondigen veel meer aan, en daarom moeten wij nu te kennen geven, dat wij die woorden in dien zin opvatten, en vertrouwen dat hetgeen voorgedragen zal worden, zoo volledig zal zijn, dat nu eenmaal aan den redelijken wensch der natie voldaan zal worden, en het niet noodig zal zijn er verder en op nieuw op aan te dringen. Dat wordt gevorderd voor het werk zelf, voor de rust in den lande, voor het welzijn van den Staat, voor de onwankelbaarheid der Regering, voor het heil van het algemeen. Op dezen verbeterden grondsteen moet het geheele staatsgebouw rusten; van die gezuiverde Grondwet moeten de wetten uitgaan; daardoor moeten vrede, rust en orde worden bevestigd en verzekerd. Daarom is ons aan de volledigheid der aan te brengen wijziging veel gelegen, zonder dat wij ons daarbij aanmatigen òf de grenzen daarvoor aan te wijzen òf de mate daarvoor op te geven. De keuze daarvan laten wij voor het oogenblik geheel aan de wijsheid der Regering over. Wij moeten alleen den belangstellenden wensch, den welgemeenden raad, eerbiedig uiten: » wat gij doet, doe het volledig!" Ik heb getracht dat een en ander uit te drukken in het volgende amendement:

» Met levendig genoegen hebben wij de mededeeling ontvangen, dat Uwe Majesteit tot de overtuiging is geleid, dat er eene onbetwistbare noodzakelijkheid bestaat, om sommige bepalingen der Grondwet te verduidelijken, andere te veranderen; dat Uwe Majesteit geene veranderingen schroomt, die geacht kunnen worden tot werkelijke, door de ondervinding aangewezen verbeteringen in het staatsbestuur te zullen leiden, en dat Uwe Majesteit voornemens is hiertoe in den loop dezer zitting de vereischte voorstellen te doen. Wij zijn volkomen overtuigd, dat Uwe Majesteit niets beoogt dan hetgeen het waarachtig heil van Nederland kan bevorderen. Met diezelfde gezindheid bezield, zullen wij volijverig deze poging Uwer Majesteit voor het algemeene best ondersteunen, en door een bedaard en welberaden overleg tot een goed einde helpen brengen. Wij zien daarom die voorstellen met groot verlangen te gemoet, in het vaste vertrouwen, dat zij het geheel van dit gewigtig werk der wijziging en verbetering van het staatsverdrag zullen omvatten, opdat dit eindelijk, gezuiverd en goed gevestigd, voor langen tijd onveranderd blijve, achting inboezeme, eerbied wekke en met der daad voor het vaderland oplevere een hechten grondsteen voor vrijheid en volksgeluk."

Ik zal thans de vrijheid nemen deze zinsneden nog eens te doorloopen en kortelijk toe te lichten.

» *Met levendig genoegen hebben wij de mededeeling ontvangen*"; deze woorden zijn uit het antwoord der Commissie voortgevloeid, en nu volgen de woorden der troonrede: » *dat Uwe Majesteit tot de overtuiging is geleid, dat er eene onbetwistbare noodzakelijkheid bestaat, om sommige bepalingen der Grondwet te veranderen; dat Uwe Majesteit geene veranderingen schroomt, die geacht kunnen worden tot werkelijke, door de ondervinding aangewezen verbeteringen in het staatsbestuur te zullen leiden, en dat Uwe Majesteit voornemens is hiertoe in den loop dezer zitting de vereischte voorstellen te doen.*" Evenzeer is de daarop volgende overtuiging uitgesproken naar aanleiding van het gezegde in de troonrede: » *Wij zijn volkomen overtuigd, dat Uwe Majesteit niets beoogt dan hetgeen het waarachtig heil van Nederland kan bevorderen.*" Alsmede de daarop volgende belofte: » *Met diezelfde gezindheid bezield, zullen wij volijverig deze poging Uwer Majesteit voor het algemeene best ondersteunen, en door een bedaard en welberaden overleg tot een goed einde helpen brengen.*"

Hierop volgt: » *Wij zien daarom die voorstellen met groot verlangen te gemoet, in het vaste vertrouwen, dat zij het geheel van dit gewigtig werk der wijziging en verbetering van het staatsverdrag zullen omvatten.*" Ziedaar den wensch, dien wij bij deze gelegenheid moeten uiten om de redenen zoo straks aangevoerd. De verzekering is uitgesproken, dat het staatsverdrag zal worden een voorwerp van wijziging en verbetering, en nu verlangen wij dat dit gewigtig werk volledig moge zijn.

SOCIETEIT DER HARMONIE TE GRONINGEN

» *opdat dit eindelijk*". Sedert 1830 wachten wij op de vervulling van de toezegging der Regering; wat in 1840 is gedaan was niet voldoende; thans moet het worden voortgezet en voltooid.

» *gezuiverd en goed gevestigd*". Deze woorden zijn naar aanleiding der troonrede zelve gebezigd.

» *voor langen tijd onveranderd blijve.*" Als het beantwoorden zal aan de verwachting, dan moet het te voltooijen werk lang blijven bestaan. Als het telkens verandering behoeft, kan het geen ontzag of eerbied wekken; het moet dus geheel gezuiverd, geheel verbeterd worden, opdat het tot die volkomenheid gerake, die bereikt kan worden, en zoo doende langen tijd kunne onveranderd blijven.

En waartoe dat? » *opdat het achting inboezeme, eerbied wekke en met der daad voor het vaderland oplevere een hechten grondsteen voor vrijheid en volksgeluk.*" Dit laatste denkbeeld heb ik ontleend aan het antwoord in 1840 door de dubbele Kamer op de troonrede gegeven, waarin gezegd werd dat de Grondwet het plegtanker is voor Neêrlands vrijheid en volksgeluk. Dit denkbeeld was juist, maar de woorden werden kwalijk verstaan of misduid, en ten gevolge daarvan gegispt. Om deze klip te mijden, heb ik het denkbeeld van *anker*, anders behagelijk, omdat het rust en veiligheid belooft, laten varen, en dat van *grondsteen*, als zekerheid en onwankelbaarheid medebrengende, in de plaats gesteld. En nu zal op dien grondsteen het geheele gebouw van den Staat rusten, de hechtheid van dat gebouw eene veilige wijkplaats opleveren voor Nederlands vrijheid en volksgeluk.

Ziedaar de denkbeelden en woorden, die ik wenschte in de plaats te stellen voor de denkbeelden en woorden der Commissie.

De Vergadering wege en kieze.

De heer van Dam van Isselt, Voorzitter der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Sedert vele jaren was uit deze vergadering de wensch opgegaan, dat van de zijde der Regering het besluit mogt komen tot herziening en wijziging van het staatsverdrag. Bij verschillende gelegenheden werd bij het antwoord op de troonrede die wensch gebragt voor de voeten van den troon. Te vergeefs heeft men vele jaren op een gunstig antwoord gewacht. Nog ten verleden jare meenden wij, op grond van hetgeen toen in de troonrede gezegd werd, dat de tijd, waarop onze wensch vervuld zou worden, nog niet nabij was. Onverwacht en verblijdend dus waren de woorden die ons tegenklonken bij de opening dezer zitting, en onverwacht was dus voor de Commissie het amendement op deze paragraaph voorgesteld door den spreker uit Utrecht. Wat mij betreft ik breng hulde aan de kordaatheid van dien spreker, om openlijk aan het Nederlandsche volk te verkondigen, dat hij niet deelt in de blijdschap van zoo velen en in het genoegen van hen, die van de verbetering van het staatsverdrag het welzijn van het vaderland verwachten. Daarin had hij gelijk, dat de vervulling der verwachtingen van het volk, betrekkelijk de finantien, geen gevolg kon zijn van de verbetering der Grondwet; daarin heeft hij gelijk, dat hij verkondigd heeft, dat die verwachtingen zullen worden te leur gesteld, dat geene groote, geene aanzienlijke bezuinigingen door die herziening zullen worden te weeg gebragt. Eerst langzamerhand, maar niet dadelijk, zullen die verbeteringen van invloed zijn op onze finantien. Maar geld is dan toch niet het eenige, waarmede we ons hebben bezig te houden, niet enkel tot eene vermindering der belastingen moet onze zorg zich uitstrekken, en daarom meende uwe Commissie dat zij ook uwe meening uitdrukte door blijdschap te kennen te geven over de woorden door den Koning tot de Vergadering gerigt. In die meening is zij versterkt door de beraadslagingen over de algemeene strekking van het adres, waarbij dit onderwerp ter sprake is gebragt, en uwe Commissie meent reeds daarom te mogen behouden de uitdrukking die zij gebezigd heeft. En zal ik nu nog verder die betuiging verdedigen, dat hetgeen de Koning met betrekking tot eene grondwets-herziening, zoo dikwijls door ons verlangd, gezegd heeft, door ons met blijdschap is ontvangen? De Commissie acht dit overbodig. Met betrekking alzoo tot het eerst voorgestelde amendement is zij van meening, dat aan hare redactie de voorkeur moet gegeven worden.

Wat nu het tweede amendement betreft, door den spreker uit Gelderland voorgesteld, ook daarmede meent uwe Commissie zich niet te kunnen vereenigen. Gaarne erkent zij, dat het begin, de eerste zinsnede, met dat talent is gesteld, dat den geachten voorsteller eigen is, maar zij kan niet zien dat er iets anders in is gezegd dan in het door de Commissie voorgestelde. Er komen nagenoeg dezelfde uitdrukkingen in beide redactien voor, en alles komt hoofdzakelijk neder op de verplaatsing van zinsneden. Dit, wat het begin betreft. Het groote punt waarop het bij dat amendement aankomt is de slotperiode van hetzelve, het uitdrukkelijk uiten van den wensch dat de herziening der Grondwet zal zijn veelomvattend, volledig en afdoende, opdat zij de grondsteen van vrijheid en volksgeluk zij; het is de wensch dat de meest begeerige ten deze zijne wenschen bevredigd moge zien. Ja! dat de grondwets-herziening zal zijn afdoende, dat zij zoo zal zijn ingerigt dat niet telkens op nieuw de wensch naar eene herziening ontsta, dat zal wel de wensch zijn van velen van U Edel Mogenden. Maar wij hadden gemeend dien wensch echter in meer bescheiden bewoordingen, dan in het voorgedragen amendement geschiedt, ook te hebben uitgedrukt. Immers nadat wij verklaard hadden overtuigd te zijn, dat Zijne Majesteit geene veranderingen schroomde, die geacht kunnen worden tot verbeteringen te zullen leiden, voegden wij er bij, dat wij, dankbaar voor de gedane toezegging, met gerustheid de voordragt te gemoet zien van al die verbeteringen, die het waarachtig heil van Nederland kunnen bevorderen, welk heil gelijkelijk door den Vorst en de Staten-Generaal wordt beoogd. Uwe Commissie meent met vertrouwen te mogen volhouden, dat de wensch, dat de grondwets-herziening voldoende moge zijn, reeds door haar is uitgedrukt. Ik zal niet terugkomen op de beraadslagingen over de algemeene strekking van het adres; 47 leden hebben die met het oog op deze zinsnede goedgekeurd. Ik herhaal slechts dat bij het antwoord aan den Koning het de tijd nog niet is om te spreken over al hetgeen wij wenschen en verlangen. Wij zijn thans alleen geroepen om te zeggen, dat wij met welgevallen en dankbaarheid vernomen hebben, dat de overtuiging van de noodzakelijkheid der grondwets-herziening ook eindelijk bij Zijne Majesteit is gevestigd. Wat de toekomst geven zal is ons nog onbekend. Dat zal de tijd leeren, en dan eerst, wanneer we zien zullen, dat datgene wat aangeboden wordt niet voldoende, niet genoegzaam is, wanneer we zien zullen, dat datgene wat aangeboden wordt niet de hoeksteen van het gebouw van Staat kan zijn, wanneer we zien zullen, dat datgene wat aangeboden wordt geen grondsteen van vrijheid en volksgeluk kan uitmaken, dan eerst zal de tijd geboren zijn, om in deze vergadering de stem te verheffen, en te verklaren dat aan de wenschen en behoeften der natie niet behoorlijk is voldaan.

De Commissie meent alzoo met vertrouwen de door haar voorgestelde paragraaph te mogen aanbevelen; ieder kan zich daarmede gerust vereenigen, want niemand is hier benadeeld in hetgeen hij zou meenen te moeten verdedigen; de woorden en uitdrukkingen der paragraaph zijn zoo ingerigt, dat een ieder de vrijheid heeft daaraan te hechten wat hij wil. Daarom, en omdat wij ook wenschen datgene waarop de eerste spreker gewezen heeft, dat namelijk de Eerste Kamer der Staten-Generaal zich met dit adres moge vereenigen, hebben wij de wenschen en verlangens van velen niet te sterk uitgedrukt, als waardoor die welligt bij de Eerste Kamer afkeuring zouden kunnen vinden. Hoewel uwe Commissie geenszins aanneemt dat wij hier steeds voor oogen zouden moeten houden, wat wel de Eerste Kamer van onzen arbeid denken zal en ons daarnaar zouden moeten rigten, zoo heeft zij toch gemeend dat het goed en nuttig was bij dit aangelegen onderwerp de gevoelens van een ieder te sparen.

Ziedaar de redenen, waarom ik meen dat het wenschelijk is geen andere uitdrukkingen dan de hier gebruikte te bezigen.

De heer de Kempenaer: Ik wensch nog een kort woord ter verdediging van mijn amendement in het midden te brengen. Neen! het eerste gedeelte van mijn opstel en van dat der Commissie komen niet volkomen overeen; er is hier meer dan verplaatsing van woorden. Men legge beide naast elkander, en dan zal men zien dat meerdere uitdrukkingen en vooral meerdere denkbeelden der Commissie door mij niet zijn overgenomen. Daarvoor bestonden bij mij gewigtige redenen, die ik thans niet wensch te ontvouwen. De vlijtige vergelijker zal die afwijkingen even spoedig ontdekken, als de nadenkende overweger die redenen gemakkelijk gissen. Ik heb het beter en wenschelijker geacht de uitdrukkingen van de troonrede over te nemen en te rangschikken, en die te zuiveren van de denkbeelden der Commissie, die ik niet kon deelen. Ik wenschte in dit geval bescheiden, maar ook voorzigtig te antwoorden op de veelbeteekenende woorden die van den troon zijn uitgesproken. Dit was in de eerste plaats mijne bedoeling; daartoe heb ik het opstel der Commissie besnoeid en tot het goedkeuren daarvan wensch ik deze Vergadering uit te noodigen.

Ik heb in de tweede plaats den wensch geuit naar volledigheid. Maar ik heb niet te kennen gegeven wat ik voor volledig houde: dat laat ik voor het tegenwoordige over aan de wijsheid der Kroon, later aan het gemeen overleg der Kamer met de Kroon. Ik heb alleen den wensch willen te kennen geven, dat de Regering niet stuksgewijze te werk ga, en van al het noodzakelijke alleen het allernoodzakelijkste onder handen neme. Daardoor zou men vele wenschen en verlangens onvervuld, dringende behoeften onbevredigd laten. Wij hebben hier vele en zeer gewigtige belangen te behartigen; daarvan worden we steeds afgetrokken, daarin steeds verhinderd door het onvolkomene van het staatsverdrag. Dat kwaad wenschte ik eens voor al te hebben uitgeroeid, opdat er vastheid besta bij de Regering en de

Vertegenwoordiging, gerustheid en tevredenheid bij het volk. Dat kan niet anders verkregen worden dan door volledigheid der herziening. Ik herhaal, ik heb niet gezegd hoe verre mijne wenschen gaan, geene vordering, hetzij groot, hetzij klein, geuit; ik heb alleen de Regering willen uitnoodigen, dat zij zelve in hare wijsheid zal oordeelen hoeverre zich de bestaande noodzakelijkheid uitstrekt, wat het tegenwoordig oogenblik vordert. Ik wenschte voor te komen wat in 1840 is geschied, toen door vorderen en herhaald vorderen wel meerder werd verkregen dan oorspronkelijk was voorgesteld, maar men in geenen deele tot de noodzakelijke volledigheid is gekomen. Dat was nadeelig voor de Kroon, nadeelig voor de Vertegenwoordiging, nadeelig voor het volk. Daarom drage nu de Regering een volledig werk voor, opdat het gemeen overleg eenen volledigen arbeid voortbrenge.

Ik wensch dus zuivering van de woorden en denkbeelden der Commissie in het 1ste gedeelte der voorgestelde paragraaph, en in de tweede plaats bijvoeging van het eenige verlangen, waarvan ik de uitdrukking aanbevele.

De heer Luzac: Bij den aanvang der beraadslagingen op gisteren, heb ik kortelijk de redenen aangegeven waarom ik mij met de algemeene strekking van het ontwerp-adres niet zou kunnen vereenigen, bepaaldelijk omdat daarin niet op den voorgrond was gesteld het denkbeeld, dat nu in het amendement van den geachten spreker, naast mij gezeten, klaar en duidelijk is uitgedrukt. Bijaldien U Edel Mogenden hunne goedkeuring willen hechten aan dat amendement, dan kan ik mijn hoofdbezwaar als vervallen achten en zal ik mij, in dat geval, met het adres kunnen vereenigen; wanneer dit niet plaats heeft zal ik bij mijn gevoelen moeten blijven en mijne stem tegen het ontwerp der Commissie uitbrengen. Ik hoop daarom dat U Edel Mogenden niet zullen luisteren naar de aansporingen tot verwerping des amendements, zoo even door den President der Commissie gedaan, maar dat U Edel Mogenden met mij zullen begrijpen, dat het nu tijd is geworden om aan de Regering op de duidelijkste wijze den wensch te kennen te geven, dat wij eindelijk mogen komen tot de beslissing der quaestie, die bij alle gelegenheden, zoo hier als in dagbladen en vlugschriften, wordt ter sprake gebragt. Dit is noodig en dit zal hoogst nuttig zijn, opdat wij na zoo langen tijd van onzekerheid tot dien bedaarden staat mogen geraken, dat wij onverdeeld, geheel onze aandacht op andere gewigtige belangen des vaderlands zullen kunnen en mogen vestigen. Mijne gevoelens kennende, zal het U Edel Mogenden dus niet bevreemden, dat ik op de krachtigste wijze dat amendement ondersteun, en wie kan zich verwonderen dat dit wordt aanbevolen door hem, die sedert zoo vele jaren met de geheele Kamer zijne ernstigste gedachten aan dit onderwerp heeft moeten wijden, die in 1839 ijverig mede heeft beraadslaagd en gewerkt om eene volledige grondwets-herziening zoo mogelijk tot stand te brengen; die in het jaar 1840 zoowel in de enkele als in de dubbele Kamer over dat punt is werkzaam geweest; die naderhand in 1845 met acht zijner geachte medeleden deswege een allesomvattend voorstel heeft gedaan en die nu eindelijk door de stem des Konings geroepen wordt dezen arbeid op te vatten. Het kan u dus niet bevreemden dat ik vuriglijk wensch wat in dit amendement van ons medelid uit Gelderland staat uitgedrukt, dat namelijk deze zaak nu tot zoodanig einde gebragt zal worden, dat Nederland in de grondwets-verbetering van 1847 voor zeer, zeer langen tijd den hechten grondsteen zal vinden voor ware vrijheid en volksgeluk.

De heer Schooneveld zegt hoofdzakelijk: Waarom ontmoet het amendement van den spreker uit Gelderland tegenstand? Is het omdat daarin uitdrukkingen voorkomen die te sterk zijn? Neen, want in het voorstel der Commissie komen even sterke uitdrukkingen voor. Ik meen dat de tegenstand daaruit zijnen oorsprong heeft, dat het amendement wordt voorgesteld door een der negen leden dezer Kamer, die vroeger een voorstel van grondwets-herziening hebben gedaan. Daartoe heb ik niet behoord; ik kan dus geacht worden ten deze geheel onbevangen te zijn, en daarom kan het zijn nut hebben, dat ik van mijne zijde verklaar dat ik niets in het amendement vind, wat niet door de geheele Kamer beaamd zou kunnen worden. Of zouden wij niet allen evenzeer verlangen, dat die te wachten voorstellen van dien aard zullen zijn, dat die nu zooveel jaren lang telkens terugkeerende quaestie nu eenmaal voor goed worde uitgemaakt en onze aandacht daardoor niet langer van andere hoogst gewigtige aangelegenheden worde afgetrokken. En zijn de termen niet bescheiden? Zijn ze niet veeleer te weinig sprekend? Bij dat gewigt nu van het behandelde punt, bij zooveel bescheidenheid der bewoordingen, zou men dan niet den wensch mogen uiten, dat dat gewigtig werk zoo volledig mogelijk tot stand kome en verklaren dat wij alle aandacht wijden zullen aan de voorstellen, die aan de Kamer zullen worden voorgelegd. Ik herhaal dat ik bij eene aandachtige lezing van het amendement daarin niets heb kunnen vinden, dat oneerbiedig of verkeerd is, terwijl ik mij gaarne vereenig met de ook daarin voorkomende betuiging van dankbaarheid en blijdschap over de toegezegde grondwets-herziening. Ik zal dus om de aangevoerde redenen mijne stem aan dat amendement geven, doch mogt het verworpen worden, dan zal ik evenzeer aan de door de Commissie voorgestelde paragraaph mijne goedkeuring kunnen hechten.

Daar niemand meer het woord verlangt, gaat men tot de stemming over, in de eerste plaats over het amendement van den heer *de Kempenaer*, als het meest afwijkend van de door de Commissie voorgestelde paragraaph; welk amendement met 44 tegen 6 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: de Kempenaer, Luzac, Wichers, Anemaet, Schooneveld en Hoffman.

Daarna wordt het amendement van den heer *Kien* in omvraag gebragt, hetwelk insgelijks wordt verworpen met 47 tegen 3 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Kien, Hooft en Borski.

Alsnu wordt de door de Commissie voorgestelde paragraaph aan eene stemming onderworpen en met 46 tegen 4 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Kien, Hooft, de Kempenaer en Luzac.

De 14de en 15de paragraphen worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Ten slotte wordt het geamendeerde adres in zijn geheel met 48 tegen 2 stemmen aangenomen, en zal dit op de gebruikelijke wijze aan de Eerste Kamer worden toegezonden.

Tegen hebben gestemd de heeren de Kempenaer en Luzac.

Overeenkomstig art. 101 van het Reglement van Orde wordt eene commissie benoemd om het adres, wanneer de Eerste Kamer zich daarmede zal hebben vereenigd, aan Zijne Majesteit den Koning aan te bieden. Die commissie bestaat uit de leden der commissie tot het ontwerpen van het adres, met toevoeging van den heer Star Busmann.

De Voorzitter bedankt de Commissie tot het ontwerpen van het adres van antwoord op de troonrede voor de door haar genomene moeite.

Aan de orde is de behandeling der vraag, of de heer Opperdoes Alewijn als lid der Kamer zal worden toegelaten, onder voorbehoud van de gewone eeds-aflegging.

Niemand daarover het woord verlangende te voeren wordt door de Vergadering zonder beraadslaging tot de toelating van den heer Opperdoes Alewijn, als lid der Kamer, en wel onder het bedoelde voorbehoud besloten.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de Vergadering gesloten.

ZITTING VAN ZATURDAG 30 OCTOBER.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Er zijn 34 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Van Rijckevorsel, van Haersolte, Nap, Verweij Mejan, Corneli, Menso, Luzac, Lycklama à Nyeholt, de Man, van Panhuijs, Telting, Enschedé, Mutsaers, de Kempenaer, van Heloma, Anemaet, van Leeuwen, Cost Jordens, Hooft, Hiddema Jongsma, van Harencarspel, de Jong van Beek en Donk, Bijleveld, van Dam van Isselt, Egter, Star Busmann, van Nagell, Faber van Riemsdijk, Schooneveld, Duijmaer van Twist, van Heemstra Bots, van Goltstein en de Voorzitter.

Er is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp tot opheffing van het Fonds voor het *Staatsblad*, met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Deze stukken [welke nader zullen worden medegedeeld] zullen gedrukt, aan de leden rondgedeeld en naar de afdeelingen verzonden worden.

Nog is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche zaken van den 27sten dezer maand, strekkende

ten geleide van een, ingevolge art. 224 der Grondwet, aan de Staten-Generaal ingediend verslag omtrent den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over het jaar 1845.

Dit verslag zal worden gedrukt en rondgedeeld, en tot leden der Commissie, in welker handen het, ingevolge art. 24 van het Reglement van Orde, zal gesteld worden, ten einde daarover rapport uit te brengen, worden benoemd de heeren Luijben, van Harencarspel, Luzac, van Leeuwen en Telting.

Bij de zoo even vermelde missive is ook, ter voldoening aan art. 226 der Grondwet, ingezonden het verslag nopens den staat van het armwezen over 1845.

Ook dat verslag zal worden gedrukt en rondgedeeld, en tot leden der Commisie, in welker handen het, naar aanleiding van art. 24 van het Reglement van Orde, zal worden gesteld, ten einde daarover rapport uit te brengen, worden benoemd de heeren: de Jong van Beek en Donk, de Man, Uijtwerf Sterling, van Heemstra en Cost Jordens.

Is ingekomen eene missive van de Eerste Kamer, inhoudende dat zij zich met het aan haar door de Tweede Kamer toegezonden adres van antwoord op de troonrede heeft vereenigd.

Die missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen de navolgende boekwerken:

Iets over de afbeeldingen van Laurens Janszoon Koster, door den baron van Westreenen van Tiellandt.

Het adres tot schorsing, door A. F. Bouricius.

Souvenirs poétiques dédiés à M. le vicomte de Chateaubriand, *par* Auguste Clavareau.

Wordt besloten tot de plaatsing dezer werken in de boekerij der Kamer.

De Voorzitter geeft kennis, dat door de afdeelingen tot rapporteurs zijn benoemd:

voor het wets-ontwerp betreffende het pensioenfonds, de heeren: van Haersolte, van Rijckevorsel, Nederburgh, Menso en Duijmaer van Twist;

voor het wets-ontwerp omtrent de intrekking der muntbiljetten de heeren: van Harencarspel, Nap, Nederburgh, Corver Hooft en van Goltstein;

voor het wets-ontwerp tot opheffing van het fonds van den Zuidplas de heeren: Faber van Riemsdijk, Enschedé, Cost Jordens, Mutsaers en Gevers van Endegeest.

De Commissie tot de verzoekschriften brengt de volgende verslagen uit:

bij monde van den heer *Nap:*

I. »*J. M. Vermeer*, hoedenmakersknecht te Breda, geeft in een adres en bijgevoegde memorie te kennen, dat hij eene actie heeft tegen den heer van der Pant, notaris en burgemeester te Well en Ammerzode, wegens den, zoo als adressant beweert, willekeurigen verkoop van een huis in onverdeeldheid mede toebehoorende aan den adressant nomine uxoris, en dat hij bij de arrondissements-regtbank te Tiel verzocht heeft over deze vordering kosteloos te mogen procederen. Nadat gemelde regtbank vermeend heeft daartoe geene vergunning te moeten verleenen, heeft de adressant zich achtereenvolgend gewend tot den heer procureur-generaal bij het provinciaal geregtshof van Gelderland, tot Zijne Exellentie den Minister van Finantien en tot Zijne Majesteit den Koning, doch daar zulks telkens eenen ongunstigen uitslag heeft gehad, wendt hij zich thans tot U Edel Mogenden, met verzoek hem alsnog kosteloos in zijne regten te doen handhaven.

Aangezien de beslissing van deze zaak geheel is van regterlijken aard en gelegen buiten den werkkring van U Edel Mogenden, stelt uwe Commissie voor ten aanzien van dit stuk over te gaan tot de orde van den dag."

II. »Bij verzoekschrift geeft aan U Edel Mogenden te kennen *P. L. Geurts, zoon*, te Maastricht, dat hem zijn erfgoed zoude zijn ontvreemd, waarbij requestrant tevens gewag maakt van eene procedure zijner ouders tegen zekeren Wouters, alsmede van eene criminele klagte, waaraan door den regter te Maastricht geen gevolg zoude zijn gegeven, over al hetwelk requestrant zich ook reeds in de vorige zitting tot U Edel Mogenden heeft gewend.

Aangezien de kennisneming van dit onderwerp ook geheel en uitsluitend behoort tot de competentie der regterlijke magt, stelt uwe Commissie voor ook ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van den dag."

III. »*F. L. W. van Brakell*, van beroep landbouwer, wonende op den Eng, gemeente Lienden, provincie Gelderland, vermeent dat het tot leniging van de toenemende armoede ten platten lande wenschelijk zoude zijn de tiendregten afkoopbaar te stellen, of althans door eene wet te bepalen, dat in geval van rijen-cultuur van granen of van het planten van hetzelve, de tienden zouden kunnen worden voldaan met eene vastgestelde som per bunder. Deze wijze van bebouwing, zegt requestrant, zou een vierde meer granen opleveren en aan een vierde menschen meer handen-arbeid verschaffen, doch dezelve kan wegens het bestaande tiendregt niet worden uitgeoefend, omdat nu het voordeel aan derden zoude moeten worden afgegeven. Redenen waarom requestrant aandringt, dat het U Edel Mogenden moge behagen aan des requestrants voorstel gevolg te geven.

Aangezien deze aangelegenheid te eeniger tijd een onderwerp van wetgeving zoude kunnen uitmaken, heeft uwe Commissie de eer te adviseren, dit verzoekschrift op de griffie neder te leggen, ter inzage van de leden."

bij monde van den heer *Bots:*

IV. »*Teunis den Hertog*, commissionnair te Zwammerdam, geeft te kennen, dat hij is vader van vijf zoons, dat zijn oudste zoon, na een dienstpligtig nommer te hebben getrokken, bij de nationale militie is ingelijfd, en dat zijn tweede zoon, eveneens een dienstpligtig nommer getrokken hebbende, aanvankelijk van de dienst is vrijgesteld, doch na de loting van zijn derden zoon, aan wien een vrij nommer was ten deel gevallen, voor de dienst is gedesigneerd geworden. De adressant achtte zich hierdoor bezwaard en wendde zich tot de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, met het verzoek om vrijstelling van zijnen gemelden tweeden zoon. Op dit verzoek ontving hij eene afwijzende beschikking, en het is ten gevolge van dien, dat hij thans de tusschenkomst van U Edel Mogenden inroept, ten einde de naar zijne meening opzigtens zijne kinderen geschondene wet op de nationale militie worde gehandhaafd en de voortdurende vrijstelling van zijnen meer gezegden tweeden zoon worde bevolen.

Aangezien het door den adressant aangevoerde bezwaar betreft de toepassing der wet op de nationale militie, en mitsdien niet behoort tot de bemoeijenissen dezer Kamer, heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, om omtrent dit verzoekschrift over te gaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de door de Commissie genomene conclusien.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

[VIII. 1.] OVEREENKOMST *tusschen de Nederlanden en het Groot-Hertogdom Baden, betreffende de wederzijdsche uitlevering van misdadigers*, ingekomen in de zitting van den 25sten October jl. [Deze Overeenkomst is reeds, als *Staatsblad* n°. 40, medegedeeld in n°. 203 der *Staats-Courant*.]

[IX. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Zaturdag den 30sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het ontwerp van wet, dat, met de twee daarbij behoorende staten, hiernevens aan U Edel Mogenden ter overweging wordt voorgelegd, strekt tot opheffing van het *Fonds van het Staatsblad*, en regeling der uitgaven over 1847 en vroeger.

De toelichtende memorie, waarvan dat ontwerp is vergezeld, zet de redenen uiteen, welke tot het voorstel hebben geleid.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 28sten October 1847.

WILLEM.

[IX. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot opheffing van het Fonds van het Staatsblad en regeling der uitgaven over 1847 en vroeger.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de uitgaven, welke uit het *Fonds van het Staatsblad* zijn gekweten, voortaan op de staatsbegrooting behooren te worden gebragt, en dienvolgens tot de opheffing van gemeld fonds kan worden overgegaan; edoch dat daaruit, over de jaren 1841 tot en met 1847, verschillende uitgaven zijn gedaan en nog eenige andere moeten geschieden, welke,

om te kunnen worden verevend, eene wettelijke regeling vereischen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art 1. Tot grondslag der verevening van de uitgaven over de jaren 1841 tot en met 1847, betreffende het *Fonds van het Staatsblad*, sedert den eersten Januarij 1842 gedaan of nog te doen, wordt de navolgende raming dier uitgaven vastgesteld, te weten,

OMSCHRIJVING DER UITGAVEN.	Dienst 1841.	Dienst 1842.	Dienst 1843.	Dienst 1844.	Dienst 1845.	Dienst 1846.	Dienst 1847.
a. Tractementen en verdere beloonigen der ambtenaren en bedienden.	f 452.77	f2,017.60	f 1,696.84⁵	f1,695.53	f1,691.93	f 1,690.42	f 1,691.00
b. Bureau-behoeften, mitsgaders advertentie-kosten en teruggaven van te veel overgestorte gelden.	59.16⁵	71.40	69.20	165.98⁵	61.00	65.75	70.00
c. Bind-, vouw- en timmerwerk.	260.10⁵	227.97⁵	319.61	215.49	244.73⁵	180.85	200.00
d. Drukwerk, met het daartoe geleverd papier door de Algemeene Lands-Drukkerij. . . .	. . . . .	1,887.12⁵	4,342.19	2,794.55	2,832.73	2,491.77	2,500.00
e. Opmaking van een inventaris, zoomede noodzakelijke veranderingen aan de stellingen tot het bergen der staatsbladen.	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	300.00
	f 772.04	f 4,204.10	f 6,427.84⁵	f 4,871.55⁵	f 4,830.39⁵	f 4,428.79	f 4,761.00

Art. 2. Tot bestrijding van de uitgaven bij het vorig artikel omschreven, wordt aangewend:

a. het batig saldo van het fonds op het tijdstip van den eersten Januarij 1842;

b. eene in 1842 gedane terugstorting wegens te veel in uitgaaf gebragt op het vroeger afgeslotene dienstjaar 1840,

en *c.* het bedrag der in 's Rijks schatkist, sedert 1°. Januarij 1842 overgestorte en nog te storten abonnementsgelden voor het *Staatsblad* en het register van hetzelve, over de jaren 1841 tot en met 1847.

Art. 3. Na de verevening der hiervoren bij art. 1 bedoelde uitgaven, wordt van alle de inkomsten en uitgaven tot het onderwerpelijke fonds behoorende, volledige rekening en verantwoording aan de Algemeene Rekenkamer afgelegd, namelijk:

wegens de diensten 1846 en vroeger in ééns vóór of op den laatsten September 1848, en wegens het dienstjaar 1847 afzonderlijk, terwijl de voorschriften van artt. 37 en 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) op laatstgemeld dienstjaar van toepassing worden verklaard.

Art. 4. De voormelde rekeningen en verantwoordingen bij de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gearresteerd zijnde, wordt de finale afsluiting en opheffing van het *Fonds van het Staatsblad* tot stand gebragt, en het zuivere overschot daarvan, overeenkomstig die rekeningen, onder de verschillende rijks-ontvangsten van het dienstjaar 1847 overgebragt en verantwoord.

Art. 5. De kosten vallende op de uitgifte van het *Staatsblad* en het register op hetzelve, worden, van den eersten Januarij 1848 af, gebragt op het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848 en 1849, vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45), in vereeniging met die van de *Nederlandsche Staats-Courant*.

Art. 6. Mitsdien wordt de 7de afdeeling van het voorz. hoofdstuk, voor ieder der jaren 1848 en 1849, gewijzigd en verhoogd in voege als is omschreven en aangewezen op den, nevens deze wet gevoegden, gewijzigden staat van berekeningen voor de kosten dezer afdeeling, waardoor het totaal van het Vde hoofdstuk wordt gebragt, voor 1848 op f 4,468,983, en voor 1849 op f 4,323,133.

Art. 7. In de raming der middelen tot dekking der uitgaven over 1848 en 1849, wordt over elk dier jaren, onder de verschillende rijks-ontvangsten, bij een afzonderlijk onderdeel, *Opbrengst van het Staatsblad*, opgenomen eene som van *twaalf duizend vijf honderd gulden* (f 12,500), waarmede alzoo het geheel beloop dier raming wordt verhoogd en aangevuld.

Lasten en bevelen enz.

[IX. 3.] UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT *betrekkelijk de raming der baten van het Staatsblad. Over de jaren* 1848 *en* 1849. [*Deze staat is* alleen voor de Leden *gedrukt.*]

[IX. 4.]

GEWIJZIGDE STAAT VAN BEREKENINGEN *voor het departement van Binnenlandsche zaken.* (Vde hoofdstuk.) *Over de jaren* 1848 *en* 1849. *Voor zooveel betreft de 7de afdeeling.*

ARTIKEL.	BENAMING der ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP over 1848. Artikel.	Afdeeling.	GERAAMD BELOOP over 1849. Artikel.	Afdeeling.
	VIIde AFDEELING. *Nederlandsche Staats-Courant en Staatsblad.*				
1	Tractementen en verdere beloonigen der ambtenaren en bedienden . . . . . *Personeel.*	f 15,400		f 15,400	
2	Bureau- en locaal-behoeften en bindwerk . . . . . *Materieel.*	1,430		1,430	
3	Drukken en uitgeven der courant, zegelregten van advertentien en quitantien, legalisatie-kosten, alsmede aanschaffing van nieuwsbladen, boekwerken en verdere uitgaven . . . . . *Materieel.*	22,520		22,520	
4	Drukken en uitgeven van het Staatsblad en van het register op hetzelve. . . . *Materieel.*	2,600	f 41,950	2,600	f 41,950

SOCIETÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

van het aantal leerlingen tot de bevolking zelve thans gunstiger is dan in 1835, vermits op de 100 inwoners in 1835 slechts 12,04 en in 1845 12,75 kinderen schoolonderwijs genoten.

De overige in dit verslag voorkomende bijzonderheden het lager onderwijs betreffende, zijn wederom overgenomen uit de jaarverslagen der provinciale commissien van onderwijs en van de Gedeputeerde Staten der provincien.

NOORD-BRABAND.

De provinciale commissie van onderwijs doet over 1845 hare jaarlijksche opgaven wegens den staat van het lager schoolwezen voorafgaan door de volgende beschouwingen.

Wanneer wij telkens, zegt de commissie, bij het eindigen van eenig dienstjaar, met hooge belangstelling in de zaak ons toevertrouwd eenen blik op den afgeloopen jaarkring werpen, en naauwlettend en onpartijdig gadeslaan wat ons gewestelijk en lager schoolwezen en onderwijs wedervoer, dan voorzeker vordert onze pligt en ons welbegrepen eigenbelang, om zoowel de schaduw- als de lichtzijde in het op te hangen tafereel naar waarheid te doen uitkomen, zoo getrouw als het wezen der zaak zulks vordert, opdat daardoor het goede meer en meer zoude bevestigd en verhoogd, en het kwade door krachtige middelen hersteld en uit den weg geruimd worden.

Met deze gedachten, ziet de provinciale commissie van onderwijs met hoogen ernst terug op het jaar 1845, waarin wel geene aanmerkelijke veranderingen in den gang van het onderwijs plaats hadden, maar toch eenige omstandigheden niet zonder invloed op het schoolwezen bleven.

Regtstreeksche tegenkantingen, van welke zijde dan ook, werden nergens ondervonden, maar daarentegen hartelijke en werkdadige belangstelling en aanmoediging tot meer algemeenmaking en verbetering van het onderwijs, bleef men evenzeer missen bij diegenen, welke daarop in de eerste plaats den weldadigsten invloed konden uitoefenen.

De commissien van plaatselijk toevoorzigt zijn overal in werking gebragt. Zij geven echter geene bewijzen van werkzaamheid. De provinciale commissie van onderwijs beklaagt zich bovendien dat door de plaatselijke schoolcommissien in de steden 's Hertogenbosch, Breda en Bergen op Zoom de schriftelijke verslagen bij de algemeene schoolverordeningen bepaaldelijk voorgeschreven, niet worden ingeleverd, alleen door die der provinciale hoofdstad in algemeene bewoordingen en onvolledig.

Ook bij de plaatselijke besturen vindt men over het algemeen niet die medewerking en belangstelling in het schoolwezen, die men zoude wenschen, en het is zeldzaam dat zij zich daaraan uit eigen beweging laten gelegen liggen.

De pogingen van het schoolopzigt om aan het onderwijs der armen en behoeftigen meer uitbreiding te doen geven, hebben weinig vrucht gedragen. Het is daarom te wenschen dat door het gewestelijk bestuur ten dezen aanzien krachtige maatregelen worden genomen; en, hoe moeijelijk dan ook uit den aard der zaak, zoodanig ten uitvoer gelegd, dat dezelve aan het voorgestelde doel volkomen beantwoorden.

Het ware belang wordt bij de besturen hieromtrent niet begrepen. Verreweg de meesten, om den schijn van opvolging der bestaande verordeningen aan te nemen, vermeenen genoeg gedaan te hebben door het verstrekken eener nietige geldelijke toelage bij wijze van afkoop voor dat onderwijs, met inbegrip zelfs van de levering van schoolbehoeften, en het is dus, bij den besten wil der onderwijzers, om bij deze bekrompene handelwijze der besturen zich vele opofferingen te getroosten, maar al te zeker, dat een overgroot aantal behoeftige kinderen de slagtoffers van deze nalatigheid worden, en niet zelden van alle onderwijs verstoken blijven.

Desniettegenstaande blijven de onderwijzers, volgens de verzekering der provinciale commissie van onderwijs, aan eed en pligt getrouw. Ondanks het diep gevoel van hetgeen hun wordt onthouden, blijven zij volstandig werkzaam, om met de hun gegevene hulpmiddelen al het hunne bij te dragen, ten einde de scholen te doen bloeijen en daardoor volksgeluk en volkswelvaart te verspreiden, welke prijsselijke dienstijver wordt opgeluisterd door een voorbeeldig levensgedrag.

Afstand doende van alle neven-beroepen, blijven de onderwijzers er hun genoegen in vinden, om gedurende het gansche jaar zich uitsluitend aan hunne onderwijzers-betrekking toe te wijden, en van die zijde beschouwd, vindt men, naar het oordeel der school-commissie, waarlijk eenige opbeuring in de bemoedigende gedachte, hoeveel wezenlijk goeds er voor het onderwijs te wachten is, wanneer de groote struikelblokken, hiervoren geschetst, te eeniger tijd zullen zijn uit den weg geruimd.

Aan scholen, onderwijzers-woningen en schoolmeubelen, met het onderwijs in zoo naauw verband staande, werden in 1845 minder dan wel in vroegere jaren verbeteringen van eenig belang daargesteld. Op zeer enkele plaatsen werden eenige herstellingen aangebragt, en slechts drie gemeenten kunnen genoemd worden, waar de opbouw van nieuwe scholen en woningen voltooid werd: Orthen, Gestel en Blaarthem en Woensel. De provinciale commissie van onderwijs laat echter niet onvermeld, dat men in andere gemeenten met deze vernieuwingen werkelijk begonnen is, zoo als te Boxtel, te Ledeakker en te Helmond.

Intusschen werden van rijkswege tot aanbouw of verbetering van schoollocalen de navolgende subsidien verleend:

aan de gemeente Boxtel, voor den aanbouw eener nieuwe school en onderwijzers-woning, eene som van f 500;

aan die van Nunen en Gerwen, voor den aanbouw eener nieuwe school te Gerwen, eene som van f 400;

aan die van Uden, tot vergrooting der school in het gehucht Volkel, f 200;

aan de gemeente Klundert, voor den aanbouw eener nieuwe school en tot verbetering der onderwijzers-woning te Moerdijk, f 300;

aan de gemeente Geldrop en Zes Gehuchten, voor het vergrooten der school en de herbouwing der onderwijzers-woning, f 300;

aan die van Soerendonk, voor den aanbouw eener nieuwe school en onderwijzers-woning, f 500;

aan die van Hooge en Lage Mierde en Hulsel, voor den aanbouw eener onderwijzers-woning, f 300.

Gelijke subsidien werden aan deze gemeenten tot hetzelfde einde verstrekt uit de provinciale fondsen.

De onderwijzers-gezelschappen, 26 in getal, die te zamen 393 leden tellen, blijven voortdurend, in meerdere of mindere mate, een wezenlijk nut stichten. Derzelver leden vereenigen zich, vooral in de zomermaanden, vrij geregeld, en onderscheiden zich meestal door zucht om door eigen oefening, waarvoor zij in deze gezelschappen nieuw voedsel ontvangen, zich meer en meer voor hun vak te bekwamen. Ook deelen hierin in het bijzonder kweekelingen of aankomende onderwijzers. De rondzending van nuttige boekwerken draagt tot dat veelzijdige goede ook het hare bij.

In twee schooldistricten, het 8ste en 9de, hebben de onderwijzers sedert eenen geruimen tijd de loffelijke gewoonte, om eenmaal in het jaar bij elkander te komen, en onder de leiding hunner schoolopzieners, op eene nuttige en aangename wijze, over de belangen van het onderwijs gemeenschappelijk te handelen, hetgeen niet weinig bijdraagt, om bij de naauwere toehaling van den vereenigingsband tusschen schoolopzieners en onderwijzers, en ook tusschen deze onderling, eenen nieuwen spoorslag te geven tot gewillige en getrouwe pligtsbetrachting.

In 1845 werden door de provinciale commissie van onderwijs uitgereikt de navolgende 141 acten van algemeene toelating, namelijk:

als schoolonderwijzer van den 2den rang	16
» » » » 3den »	44
» » » » 4den »	27
» schoolhouderesse	39
voor vreemde talen	15

GELDERLAND.

De berigten, welke de schoolopzieners telkens na afgelegd schoolbezoek inbrengen, bewijzen dat men in Gelderland, over het algemeen, alle reden heeft van tevredenheid over het gedrag der onderwijzers en den ijver en de welwillendheid die zij betoonen; wordende op de scholen het zedelijk doel meer en meer in het oog gehouden, waardoor de leerlingen niet alleen tot wel onderwezene, maar ook tot deugdzame leden der maatschappij worden gevormd. Intusschen is niet op alle scholen het onderwijs even deugdelijk. Zoo als de provinciale commissie van onderwijs zulks te regt doet opmerken, komt alles aan op den graad van verkregene kennis bij den onderwijzer, op zijne geschiktheid om die kennis gemakkelijk mede te deelen, en om voorts eene strikte orde in de school en in den gang van het onderwijs te handhaven. Daar deze gaven verschillend zijn toebedeeld, kan het niet anders of de eene school moet bij de andere min gunstig afsteken. Dit belet echter niet dat er werkelijk in die provincie een goed aantal openbare scholen gevonden wordt, aan welke men hoogen lof verschuldigd is. Tot dit laatste brengen de onderwijzers-gezelschappen, ten getale van 25, die onder de leiding der districts-schoolopzieners staan, niet weinig bij.

Het uiterlijk aanzien van het onderwijs heeft op verschillende plaatsen wederom verbetering ondergaan.

Te Hoenderlo, gemeente Apeldoorn, is eene geheel nieuwe school met onderwijzers-woning gebouwd.

De school te Otterloo, gemeente Ede, werd geheel voltooid.

De aanbesteding van een nieuw schoolgebouw heeft plaats gehad te Zelhem.

Te Zutphen is de derde stads- of tusschen-school geheel afgebroken en zoodanig weder opgebouwd, dat dezelve thans twee ruime schoolvertrekken uitmaakt, doelmatig ingerigt, die honderd kinderen meer kunnen bevatten.

Te Pouderoijen is het oude koor der hervormde kerk tot schoolgebruik ingerigt.

Te Tiel is voor rekening van het departement der maatschappij *Tot nut van 't Algemeen* eene geheel nieuwe armenschool gezet.

De school te Ophemert is geheel voltooid.

Voorbereidende maatregelen werden genomen en subsidien aangevraagd tot den opbouw van scholen en onderwijzers-woningen te Druten, Horssen en Scherpenzeel.

Aanmerkelijk verbeterd en vergroot werd het schoollocaal te Ressen, gemeente Bemmel, en te Elst.

Voor de buitenschool te Arnhem wordt voor den onderwijzer een nieuw gebouw opgerigt.

Te Groesbeek was men bezig met de vergrooting der school, en te Maasbommel met het oprigten eener nieuwe school en onderwijzers-woning.

Tot dit een en ander werden verstrekt de volgende subsidien:

van Rijkswege:

aan de gemeente	Zelhem	f 800
» » »	Ede (voor Hoenderlo)	600
» » »	Valburg (voor Andelst)	600

en uit de provinciale fondsen:

aan de gemeente	Druten	1100
» » »	Groesbeek	300
» » »	Zelhem	1400
» » »	Valburg (voor Andelst)	1150
» » »	Appeltern (voor Maasbommel)	800
» » »	Neede	1000
» » »	Ede (voor Hoenderlo)	600

Het ontbrekende is gevonden uit de plaatselijke middelen.

Door de provinciale commissie van onderwijs werden, na afgenomen examen, afgegeven de navolgende acten van algemeene toelating:

als schoolonderwijzer van den 2den rang	12
» » » » 3den »	22
» » » » 4den »	26
» schoolhouderesse	11

In vreemde talen werden, met gevolg van toelating tot het onderwijzen derzelve, geëxamineerd:

in de Fransche taal	7
» » Hoogduitsche taal	12
» » Engelsche taal	3

ZUID-HOLLAND.

Het lager onderwijs ontwikkelt zich meer en meer. Niettemin blijft er hier èn daar veel te doen over. Doch van jaar tot jaar voortgaande met het verleenen van ondersteuningen aan de meest hulpbehoevende gemeenten, mag men zich vleijen dat het tijdstip niet zeer verre meer verwijderd is, waarop alle gemeenten in dit gewest zich in het bezit van wel ingerigte openbare scholen zullen mogen verheugen.

In meer dan ééne gemeente zijn in den loop des jaars aanmerkelijke verbeteringen door herbouw of herstelling van schoollocalen aangebragt, meerendeels door de aanmoedigende ondersteuningen der provinciale en algemeene autoriteiten, doch ook niet zonder werkdadige inspanning van plaatselijke krachten.

Op die wijze werden ook grootendeels door middel van f 4000 uit 's Rijks kas en f 12,000 uit de provinciale fondsen geheel nieuwe schoolvertrekken met de daarbij behoorende onderwijzerswoningen gebouwd te Sliedrecht, te Strijensas, te Oudenhoorn en te Spijkenisse; — terwijl het schoollocaal te Soeterwoude eene aanmerkelijke vergrooting onderging.

Voor eene der diakonie-scholen van de hervormde gemeente te Rotterdam is door de zorg van regenten dier scholen een geheel nieuw locaal gebouwd.

Te 's Gravenhage, waar sedert eenigen tijd eene der stadsarmenscholen belangrijke reparatien begon te vorderen, zal het locaal dier school worden vernieuwd en aanmerkelijk vergroot.

Het getal scholen binnen deze provincie heeft in het jaar 1845 wederom eene niet geringe vermeerdering ondervonden. Slechts twee weinig beduidende en sedert lang reeds kwijnende bijzondere scholen der tweede klasse, waaraan weinig verloren werd, gingen te niet, maar tegen het verlies van deze twee scholen staat over de niet geringe aanwinst van zeven andere als: te Giessendam, Sliedrecht en Katendrecht, waar, onder de noodige autorisatie, het besluit tot oprigting van nieuwe openbare scholen genomen is; te 's Gravenhage, waar eene Israëlitische maatschappelijke school, te Gouda, waar eene school in het wees- en aalmoezeniershuis, en te Krimpen op den IJssel en Monster, waar nieuwe bijzondere scholen der tweede klasse, de laatste uitsluitend voor meisjes, werden gevestigd.

Aan de bewaarscholen is ook weder in dit jaar eene merkbare uitbreiding ten deel gevallen. Behalve de reeds hier en daar bestaande, als te Gouda, Delft en elders, zijn er nieuwe gevestigd, waar die tot hiertoe niet aanwezig waren, gelijk te Middelharnis, of is het getal derzelve toegenomen, zoo als te 's Gravenhage en in het bijzonder te Rotterdam. In laatstgenoemde stad, waar in dit jaar boven de bestaande nog drie nieuwe zijn geopend, heeft de plaatselijke schoolcommissie de bepaling noodig geacht, dat er vooreerst althans geene meer voor den fatsoenlijken stand zullen worden daargesteld.

Te 's Gravenhage worden thans de bestaande bewaarscholen door een getal van 1734 kinderen bezocht, waaronder niet minder dan 1400 à 1500 behoeftigen, terwijl de plaatselijke commissie aldaar het als een verblijdend teeken doet opmerken, dat daardoor het getal der oude matressen-schooltjes, hetwelk ten vorigen jare nog 17 bedroeg, in 1845 reeds tot 7 was gedaald.

Te Leyden bevindt zich de burger-bewaarschool in bloeijenden staat, en er is uitzigt dat zij eerlang door eene tweede soortgelijke school voor de armen en minvermogenden zal gevolgd worden.

Na het behoorlijk afgenomen examen, heeft de provinciale commissie van onderwijs afgegeven de navolgende acten van algemeene toelating, als:

als schoolonderwijzer van den 2den rang	20,
» » » » 3den »	40,
» » » » 4den »	55,
voor het onderwijs in vreemde talen	17,
als huisonderwijzer	1,
» schoolhouderesse	13,
» huisonderwijzeresse	4,
» kleinkinder-schoolhouderesse	1.

NOORD-HOLLAND.

Uit de onderscheidene berigten van het schoolopzigt, zijn aan Gedeputeerde Staten betrekkelijk het lager onderwijs de volgende bijzonderheden voorgekomen.

De districts-schoolopzieners gaan steeds met ijver voort de belangen van het onderwijs naar vermogen te bevorderen, en hunne verslagen omtrent afgelegde schoolbezoeken luiden over het algemeen gunstig, zoo ten aanzien van de bekwaamheid en geschiktheid der onderwijzers, als omtrent de vorderingen der leerlingen.

Vreemd is het echter dat de verbeterde leerwijze op vele plaatsen ten platten lande het nadeel veroorzaakt, dat de ouders de kinderen te vroegtijdig van de school nemen, meenende dat de kinderen volleerd zijn, wanneer zij met eenige vaardigheid kunnen lezen en schrijven.

In onderscheidene steden heeft zich de behoefte doen kennen aan vermeerdering van localiteit om kinderen van minvermogende ouders geregeld onderwijs te kunnen geven.

Zoo heeft het stedelijk bestuur van Haarlem een groot perceel aangekocht, geschikt om tot eene armenschool voor duizend kinderen te worden ingerigt. Te Alkmaar heeft men besloten het gebouw der stads-armenschool uit te breiden door aantimmering van een gebouw in verband met de bestaande school. Hierdoor zal de gelegenheid ontstaan om nog een aantal van 100 kinderen, die naar plaatsing wachtende waren, te kunnen opnemen.

In de stad Hoorn heeft eene geheele reorganisatie van het schoolwezen plaats gevonden. De stads- en diakonie-scholen zijn opgeheven en vervangen door armenscholen, terwijl bepaald is geworden, dat het lager onderwijs zal worden gegeven: op burger-scholen, voor kinderen van gegoede ingezetenen; op tusschenscholen, voor kinderen van mingegoede ingezetenen, en op armenscholen, voor kinderen van geheel onvermogenden. De gevorderde localiteit is voor een en ander aangewezen en de gebouwen worden daartoe in gereedheid gebragt, hetgeen aan de zijde der stad met eene geldelijke opoffering zal gepaard gaan.

Dit een en ander strekt ten bewijze, dat de belangen van het lager onderwijs niet worden voorbijgezien, maar het blijkt tevens uit de vermeerderde behoefte aan localiteit, dat het aantal van ouders, die zelven niet voorzien in de kosten van onderwijs hunner kinderen, van lieverlede grooter wordt.

Vermeerdering van bevolking en welligt minder voordeelige omstandigheden van de arbeidzame klasse, dragen daartoe ongetwijfeld bij, doch het gemak om zijne kinderen zonder geldelijk bezwaar voldoend onderwijs te kunnen verschaffen, is evenzeer eene voorname oorzaak van den aandrang om op de kostelooze scholen geplaatst te worden, en van de noodzakelijkheid waarin men zich gebragt ziet, om de armenscholen zoo zeer uit te breiden.

In het jaar 1845 werden nieuw aangebouwd, vergroot, hersteld of van betere schoolmeubelen voorzien, de schoolgebouwen van Heemskerk, Grosthuizen en Oosterblokker, voor rekening van de gemeenten Hoogkarspel, Westzaan, Krommenie en aan het Rustenburger Pad.

Tot voorziening in de behoeften aan nieuwe schoolgebouwen en onderwijzers-woningen, alsmede tot verbetering en herstelling van bestaande, werden verleend de navolgende subsidien, als:

Aan Spaarnwoude, voor den bouw van eene school en onderwijzers-woning, f 1500 uit de provinciale fondsen.

Tot gelijk einde aan Westwoud f 900, en aan de Zijpe f 1500; terwijl aan beide laatstgenoemde gemeenten gelijke sommen uit 's Rijks kas zijn verleend.

Aan Bergen, voor de daarstelling van een schoolgebouw, uit provinciale fondsen f 900, en gelijk bedrag uit 's Rijks kas, en aan Wadway, tot gezegd einde, uit 's Rijks en provinciale kassen ieder f 800; terwijl aan Oudendijk voor den bouw eener onderwijzers-woning, uit de provinciale fondsen f 1000, en gelijke som door het Rijk is verleend.

Voorts hebben Gedeputeerde Staten tot vergrooting der school en herstelling der onderwijzers-woning te Noord-Scharwoude f 1100, en aan Oudkarspel, tot vergrooting en herstelling van het schoolgebouw en onderwijzers-woning, f 500 toegestaan, terwijl aan Hoogkarspel f 1000 en aan Ankeveen f 800, beiden voor herstel van school en onderwijzers-woning, alsmede aan Akersloot f 600, voor herstel der onderwijzers-woning, en aan Terschelling, voor aanschaffing van schoolmeubelen f 250 uit de provinciale fondsen is verleend, en aan laatstgenoemde gemeente f 275 door het Rijk.

Gedeputeerde Staten vermelden ten slotte, dat de werken tot vergrooting van het schoollocaal te Uitgeest voor eene som van f 2011 zijn aanbesteed, waarin door de gemeente wordt voorzien.

De provinciale commissie van onderwijs heeft afgegeven de navolgende acten van algemeene toelating:

als	school-onderwijzer	van den	1sten rang . . .	1,
»	»	» »	2den » . . .	13,
»	»	» »	3den » . . .	42,
»	»	» »	4den » . . .	38,
»	schoolhouderesse			36,
»	huis-onderwijzer			14.

Het getal onderwijzers-gezelschappen is niet verminderd.

Ten gevolge van de bemoeijenissen van het Nederlandsch Onderwijzers-genootschap, is te Amsterdam eene oefenschool opgerigt ten behoeve der ondermeesters en kweekelingen aan de bijzondere scholen der tweede klasse.

ZEELAND.

Het lager onderwijs bevindt zich bij voortduring op eenen geregelden voet, en geniet steeds in het algemeen belangstelling.

Het schoolopzigt en schooltoezigt werken tot bevordering van het onderwijs met onverflaauwden ijver mede. Er bestaan ook over het algemeen alle redenen van tevredenheid over de bekwaamheid, den ijver en het goede gedrag der onderwijzers.

Het getal scholen is met één afgenomen, naardien de godsdienstige en maatschappelijke Israëlitische school te Goes, wegens het gering aantal schoolgangers en de daardoor ten eenen male ongenoegzame inkomsten voor eenen onderwijzer bij dezelve, heeft opgehouden te bestaan.

Te dier stede is met de weezen- en armenschool eene gymnastische school vereenigd; terwijl het stedelijk bestuur van Middelburg heeft besloten de Engelsche meisjes-school, eene bijzondere school der 2de klasse, welke in 1844 was opengevallen, te vervangen door een instituut van onderwijs voor jongejufvrouwen in de Nederduitsche, Fransche en Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.

In den loop van het jaar 1845 zijn te Middelburg, Zierikzee, Goes en Tholen, onder het bestuur der districts-schoolopzieners, oefenscholen voor aankomende onderwijzers opgerigt, waarin, deze wekelijks en gratis door bekwame hoofd onderwijzers eene opzettelijke opleiding tot eene behoorlijke onderwijzing der jeugd ontvangen.

Even als over 1844 heeft over 1845 een getal van 18 schoolonderwijzers-weduwen het gewoon pensioen van f 100 uit de provinciale schoolonderwijzers-weduwenbeurs genoten, in welker uitbetaling uit de inkomsten der beurs is kunnen voorzien worden.

De schoolonderwijzers-gezelschappen, zoo uitmuntend geschikt om bij de onderwijzers ijver voor hunne betrekking te bewaren, kundigheden te onderhouden en te vermeerderen, alsmede in het algemeen eenen goeden geest onder hen te bevorderen, blijven steeds in eenen gunstigen staat.

Door de splitsing van het schoolonderwijzers-gezelschap te Zierikzee, wegens de verwijderde woonplaats der leden, in dat van Zierikzee en in dat van Oostelijk Schouwen, is hun getal met één vermeerderd en bestaan er thans 19, zamen tellende 128 hoofd-onderwijzers, 51 rang hebbende ondermeesters, 17 onderwijzers en ondermeesters als honoraire leden, en 6 ondermeesters zonder rang.

Te Kortgene is de nieuwe school, in het vorig verslag bedoeld, geheel afgebouwd en sedert eenigen tijd in gebruik genomen, terwijl ook de herstelling van het schoollocaal te Kattendijke is verwezenlijkt.

Met dankbaarheid mag hierbij vermeld worden, dat ten behoeve van de school te Kortgene door den ambachtsheer A. van Hoboken, behalve den grond waarop gebouwd is, nog eene gift van f 500 is gedaan.

Bijna voltooid zijn de nieuwe schoollocalen voor de gemeenten Oostkapelle en Kats, met eene nieuwe onderwijzers-woning in eerstgemelde, en de verbetering der bestaande onderwijzers-woning in laatstbedoelde gemeente.

De bouw van nieuwe scholen te Arnemuiden, Wemeldinge en Groede maakt een punt van overweging of van onderzoek uit.

Het schoollocaal met de onderwijzers-woning te Vrouwenpolder in eigendom toebehoord hebbende aan den onlangs overleden onderwijzer J. Kruijthout aldaar, is door het plaatselijk bestuur aangekocht geworden.

In het belang van het onderwijs werden verleend, toegezegd of bestemd de navolgende subsidien:

door het Rijk:

ten behoeve der gemeente Kats een subsidie van f 1000, ter gedeeltelijke bestrijding der kosten van den aanbouw van een nieuw schoollocaal en de verbetering der onderwijzers-woning aldaar;

door de provincie:

aan de stad Arnemuiden, een subsidie van f 2500, ter tegemoetkoming in de kosten wegens den bouw van een nieuw schoollocaal;

aan de gemeente Oostkapelle, een subsidie van f 600 en een renteloos voorschot van f 400, ter gedeeltelijke bekostiging van den bouw eener nieuwe school en onderwijzers-woning;

aan de gemeente Vrouwenpolder, een subsidie van f 1200, tot gedeeltelijke bestrijding der koopsom van de school en onderwijzers-woning;

aan de gemeente Kats, een subsidie van f 970 voor hetzelfde doel, als waarvoor het opgemelde rijks-subsidie aan dezelve is verleend;

aan de gemeente Wemeldinge, een renteloos voorschot van f 1000, tot gedeeltelijke bestrijding der kosten wegens de daarstelling van een nieuw schoollocaal;

aan de gemeente Groede, een subsidie van f 500 en een renteloos voorschot van f 1000, als hulp in het bestrijden der gelden voor den bouw van een nieuw schoollocaal;

eindelijk, wegens toelagen aan de districts-schoolopzieners, tot bevordering van het onderwijs van kinderen van minvermogende niet bedeelde ouders, en tot tegemoetkoming van 16 in min gunstige omstandigheden verkeerende onderwijzers, eene som van f 821, en bovendien eene som van f 100 aan den schoolopziener in het 1ste schooldistrict, voor het onderwijs van 20 kinderen van minvermogenden te Arnemuiden; terwijl het Hare Majesteit de Koningin behaagd heeft, voor het onderwijs van zoodanige kinderen aldaar, wederom eene gift, en wel ten bedrage van f 50, te bestemmen.

Het verder benoodigde werd verstrekt uit de plaatselijke middelen; terwijl, voor zooveel de gemeente Oostkapelle betreft, door de ingezetenen, voor het beoogde doel, vrijwillig eene som van f 800 is bijgedragen.

32 personen, één minder dan ten vorigen jare, hebben zich bij de provinciale commissie van onderwijs ten examen aangeboden, van welke 19 zijn toegelaten, namelijk:

3	als schoolonderwijzer	van den	2den	rang,
6	»	»	» 3den	«
7	»	»	» 4den	»
2	» schoolhouderesse.			

UTRECHT.

Het lager onderwijs wordt over het algemeen door de onderwijzers met zorg en ijver behartigd, en door de plaatselijke besturen met belangstelling gadegeslagen.

Zijn evenwel de vruchten niet altijd zoo gunstig met betrekking tot volksbeschaving en volksverbetering, men houdt zich ijverig bezig om de oorzaken, welke ter verkrijging van gunstiger resultaten hier en daar in den weg staan, zooveel mogelijk te doen ophouden en te keer te gaan.

De inbreuken, welke soms op de verordeningen nopens het onderwijs gemaakt zijn, werden tot de kennis van den regter gebragt, en op deze wijze zooveel mogelijk tegengegaan.

De bewaarscholen nemen meer en meer toe in getal en doelmatige inrigting.

Van dezelve mag voor de toekomst veel goeds verwacht worden. De bewaarschool voor arme kinderen van verschillende gezindten, in de stad Utrecht opgerigt, levert ruim 200 leerlingen beneden de zes jaren op.

In het vorig verslag is gesproken van het voornemen, om te Soest eene geheel nieuwe school en onderwijzers-woning te bouwen, waartoe uit de provinciale fondsen werd verleend een subsidie van f 1000. De tot-stand-brenging van dit schoolgebouw was de gemeente Soest, benevens aan giften van liefdadige ingezetenen, grootendeels verschuldigd aan eene vorstelijke bijdrage van f 2500, die in 1844 door Hare Majesteit de Koningin werd verleend, bij den voorspoedigen afloop der bevalling van Harer Majesteits beminde dochter, Mevrouw de Erf-groothertoginne van Saksen-Weimar-Eisenach, tot duurzaam bewijs van Harer Majesteits dankbaarheid voor deze gelukkige gebeurtenis.

Men leest thans hieromtrent in het jaarverslag van de Gedeputeerde Staten, dat in de maand Mei 1845 plegtig de eerste steen werd gelegd, en den 23sten October daaraanvolgende het voltooide gebouw tot schoollocaal werd ingewijd.

Dit schoollocaal is, volgens het rapport van Gedeputeerde Staten, voortreffelijk ingerigt, en ruimschoots voorzien van de hulpmiddelen tot het geven van oordeelkundig onderwijs vereischt.

Aan de gemeente Loenen is verleend een rijks-subsidie van f 1000 ter tegemoetkoming in de kosten van den aanbouw van een nieuw schoollocaal, hetwelk daar ter plaatse in het vorig jaar werd opgerigt.

De provinciale commissie van onderwijs heeft afgegeven de navolgende acten van algemeene toelating:

als schoolonderwijzer van den 1sten rang	1,
» » » » 2den »	2,
» » » » 3den »	10,
» » » » 4den »	14,
» huisonderwijzer	16,
» schoolhouderesse	5.

De onderwijzers-gezelschappen, ten getale van vijf, worden over het algemeen met ijver bezocht, en leveren goede vruchten op.

De normaallessen te Utrecht gegeven, onder de leiding van den bekwamen onderwijzer van Walsem, bewijzen de noodzakelijkheid van doelmatig onderwijs in de onderwijskunde, waarvan de kweekelingen gewoonlijk slechts zeer geringe denkbeelden bezitten.

De eerste afdeeling van het algemeen onderwijzers-genootschap te Utrecht gevestigd, heeft het plan gevormd, om eene leerschool voor jeugdige onderwijzers op te rigten, waarin, tegen betaling van geringe schoolgelden, aan aankomende jongelieden, door verschillende onderwijzers lessen zouden worden gegeven in de verschillende vakken van het lager onderwijs, alsmede in de Fransche taal en in den zang, het laatste naar de handleiding van den heer Smits, te Amsterdam.

VRIESLAND.

Zoowel de Gedeputeerde Staten als de provinciale commissie van onderwijs, betuigen, dat bij voortduring de belangrijke aangelegenheid van het lager schoolwezen met die zorg behandeld wordt, welke dezelve wegens haar hoog gewigt verdient.

Krachtdadig werden weder de belangen van het onderwijs bevorderd, zoowel door den opbouw van nieuwe en de vergrooting en verbetering van kleine en gebrekkige scholen en onderwijzerswoningen, als door het verhoogen der inkomsten van eenige onderwijzers.

Geheel nieuwe en ruime scholen werden opgebouwd te Sneek (armenschool voor 400 leerlingen), te Hantum, Hiaure en Achlum (waar mede ruime schoolwoningen opgetrokken zijn).

Meer of min aanzienlijke vertimmeringen hadden plaats in de scholen te Oostrum, Wetgens, Hallum, Hoogebeintum, Roordahuizum, Balk, Nijland, Lutkewierum, Spannum en in de stadsburgerscholen te Sneek en te Bolsward. Ook ondergingen verscheidene onderwijzers-woningen verbetering, zoo als te Wijnaldum, Exmorra, Pingjum, Tjerkwerd, Hantum, Hiaure, Buren op Ameland, Noorddrachten, Elsloo, Steggerde, Wolvega, Broek, Stavoren, Heidenschap, Gauw, Boxum, Jorwerd, Oosterend en Uitgum.

Het schoolmeublement werd geheel of gedeeltelijk vernieuwd te Burgwerd, Wierum, Gerkesklooster, Bergumerheide, Dragten (buurt) Hindeloopen, IJsbrechtum, Oosterlittens en te Franeker in de armen-school.

Te Joure werd een locaal gesticht voor eene nieuwe bijzondere school der tweede klasse.

Op verschillende plaatsen werd het inkomen der onderwijzers verbeterd, hoofdzakelijk uit plaatselijke middelen.

Wat de gesteldheid van het onderwijs zelf betreft, zegt de provinciale commissie, dat in de meeste scholen het cijferen doelmatiger geschiedt dan vroeger, en men vooral vooruitgang bespeurt in het rekenen uit het hoofd. Ook begint het onderwijs in de zangkunde merkelijk te verbeteren, waartoe de oprigting van zanggezelschappen en de zang-oefeningen in de vergadering der onderwijzers-gezelschappen, evenzeer als de aanmoediging van het schoolbestuur en van de Regering, veel bijdragen.

Nopens de schrijfkunst luidt het rapport der commissie minder gunstig. Aan de beoefening derzelve, zegt de commissie, wordt in eenige scholen de noodige zorg besteed; in andere geschiedt dit minder. Zelfs zijn er eenige scholen, waar in den laatsten tijd de schrijfkunst achteruit is gegaan. De commissie stelt zich voor, op dit punt in een volgend verslag nader terug te komen.

In de meeste scholen heerscht eene voldoende schooltucht, waarvan de gedragingen der leerlingen ook buiten de school ten bewijze strekken.

Het getal scholen, waar het onderwijs, de methode en de tucht goed kan genoemd worden, bedroeg in 1845 28; 55 scholen werden in dit opzigt als matig en 13 als slecht opgegeven.

Nagenoeg al de onderwijzers hebben eenen onberispelijken, en de meeste eenen waarlijk voorbeeldigen levenswandel geleid.

Slechts op enkelen vielen aanmerkingen te maken, zoodat twee hunner, tot voorkoming van ergere gevolgen, vrijwillig afstand van hunne posten gedaan hebben, met genot van eenig pensioen. Ook zijn op twee onderwijzers, wegens opzettelijke overtreding der bestaande verordeningen op de koepokinenting, de strafbepalingen van art. 14 van het huishoudelijk schoolreglement voor Vriesland toegepast geworden.

Gedurende het jaar 1845 hebben er in Vriesland 35 onderwijzersgezelschappen bestaan, tellende gezamenlijk 444 leden.

Over het geheel zijn de rapporten van de schoolopzieners aangaande de werkzaamheden en verrigtingen dezer gezelschappen gunstig. In de meeste legt men goede gezindheid en ijver aan den dag, om door gepaste middelen het doel te bereiken met hetwelk zij opgerigt en ondersteund worden.

De provinciale commissie van onderwijs heeft 94 personen geëxamineerd, namelijk 22 voor den tweeden rang, 19den voor den 3den, 47 voor den 4den rang; — voorts 6 als huis-onderwijzer in vreemde talen; van welke adspiranten 17 voor den 2den rang, 6 voor den 3den, 39 voor den 4den rang en 2 als huis-onderwijzer zijn geadmitteerd.

OVERIJSSEL.

In het afgeloopen jaar zijn in deze provincie de navolgende nieuwe scholen gebouwd, als:

te Eppenzolder, gemeente Haaksbergen, eene nieuwe school voor f 1380, waartoe door het Rijk f 450 en de provincie 460 is bijgedragen;

te Eule, gemeente Hengelo, eene nieuwe school f 1340, waartoe het Rijk heeft bijgedragen f 400 en de provincie f 415;

te Harberingshoek, gemeente Tubbergen, eene nieuwe school voor f 1699, waartoe de provincie f 566 heeft bijgedragen, terwijl eene gelijke som van het Rijk is aangevraagd;

te Hasselo, gemeente Weerselo, eene nieuwe school voor f 1539, waartoe door het Rijk f 434, en door de provincie f 513 is bijgedragen.

Te Vollenhove is de school geheel vernieuwd; daartoe werd verstrekt f 400 door het Rijk en f 400 door de provincie.

De schoollocalen op Schokland en te Paaslo, gemeente Oldemarkt, werden aanmerkelijk verbeterd: op Schokland voor rekening van het Rijk en te Paaslo op kosten der kerkelijke administratie.

Nog werden in 1845 nieuwe school-localen aanbesteed te Geesteren, gemeente Tubbergen, Ancum, gemeente Dalfsen, Vriesenveen en Wierden.

Terwijl te Zwolle eene tweede Fransche school voor meisjes is opgerigt, werd te Deventer, bij besluit der stedelijke regering, eene bijzondere school der 2de klasse opgeheven, onder bewilliging van den onderwijzer.

Te Steenwijk is eene meisjesschool tot het verschaffen van onderwijs in vreemde talen, vrouwelijke handwerken enz. daargesteld, terwijl men aldaar voornemens is spoedig eene jongensschool op te rigten, voor het onderwijs in vreemde talen en in verschillende wetenschappen, voor welke twee inrigtingen nieuwe localen zullen worden gebouwd.

Ook te Hardenberg staat eene Fransche school te worden opgerigt.

Te Almelo heeft het aldaar gevestigd departement der maatschappij *Tot nut van 't Algemeen* eene bijzondere school der 1ste klasse tot stand gebragt, en in de buurschap Berghuizen, gemeente Losser, is opgerigt eene kostschool voor meisjes.

Te Zwolle kwam met goedkeuring en geldelijke ondersteuning der stedelijke regering eene winter-avondschool voor meerbejaarden tot stand, waarvan een aantal van 165 personen boven de 16 jaren een geregeld en vruchtbaar gebruik hebben gemaakt.

In den Ham werd eene herhalingsschool opgerigt door het departement der maatschappij *Tot nut van 't Algemeen* aldaar, welke aanvankelijk goed voldoet.

Bij de bijzondere school der 1ste klasse van het departement Zwolle der maatschappij *Tot nut van 't Algemeen*, die 216 leerlingen telt, zal, volgens besluit der commissie tot die school, gevoegd worden het onderwijs in kunstmatige ligchaams-oefeningen, waartoe reeds een werktuig op de plaats der school is opgerigt.

Door de provinciale commissie van onderwijs werden, na gehouden examen, afgegeven de navolgende acten van algemeene toelating:

als schoolonderwijzer van den 2den rang	5,
» » » » 3den »	12,
» » » » 4den »	18,
» schoolhouderesse	2,
» huisonderwijzer	2,
» huisonderwijzeresse	2,

De onderwijzers-gezelschappen blijven op denzelfden voet voortgaan en zijn over het algemeen zeer gepast werkzaam. De werkzaamheden worden naar de behoefte van elke onderwijzers-

ZITTING VAN WOENSDAG 3 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 46 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Enschedé, van Rijckevorsel, Wichers, Smit, van Panhuijs, van Nagell, Anemaet, de Kempenaer, Schooneveld, Star Busmann, Corneli, van Heloma, Cost Jordens, Lycklama à Nyeholt, van Naamen, Nap, Hiddema Jongsma, Luzac, Menso, Luijben, Telting, Bots, Mutsaers, de Jong van Beek en Donk, Timmers Verhoeven, van Leeuwen, van Haersolte, van Harencarspel, Egter, Romme, Faber van Riemsdijk, van Beeck Vollenhoven, Uijtwerf Sterling, Verweij Mejan, Duijmaer van Twist, van Goltstein, Bijleveld, Nederburgh, van Heemstra, Hooft, Hoffman, de Monchy, Nedermeijer van Rosenthal, de Man, Kien en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie, belast om, vereenigd met eene commissie uit de Eerste Kamer, het door de Staten-Generaal vastgestelde antwoord op de troonrede aan den Koning aan te bieden, brengt omtrent de volvoering der haar opgedragene taak, bij monde van den heer *van Nagell*, het navolgend rapport uit:

» Door den heer Voorzitter uitgenoodigd, om den heer van Dam van Isselt als lid der Commissie, benoemd tot het aanbieden van het adres van antwoord op de troonrede, te vervangen, heb ik de eer U Edel Mogenden te rapporteren, dat de Commissie, tot dat einde benoemd, zich gezamenlijk met de Commissie uit de Eerste Kamer heeft vereenigd, en zich op de gewone wijze naar het Paleis in het Noordeinde heeft begeven, aldaar met de gewone plegtigheid is ontvangen, en onmiddellijk in de troonzaal bij Zijne Majesteit is binnengeleid geworden.

» De heer Voorzitter der Eerste Kamer het adres van antwoord voorgelezen hebbende, heeft Zijne Majesteit daarop het navolgende antwoord uitgesproken:

» » EDEL MOGENDE HEEREN!

» » Ik ontvang dit adres met genoegen, en dank U Edel Mogenden voor de gevoelens, welke daarin zijn uitgedrukt. Ik blijf op de medewerking van U Edel Mogenden rekenen, en ik voed het vertrouwen, dat ons gemeenschappelijk overleg, gegrond op de meest opregte zucht voor het welzijn des Vaderlands, heilrijke en duurzame vruchten zal dragen." "

» Waarop de Commissie met de gewone plegtigheid wederom is uitgeleid geworden."

[Het boven bedoelde adres van antwoord luidt, na de daarin, ten gevolge der door de Kamer aangenomen amendementen, gebragte wijzigingen, als volgt:

SIRE!

De Vertegenwoordigers van het Nederlandsche Volk erkennen met een dankbaar gevoel het voorregt, dat zij Uwe Majesteit, bij het openen dezer zitting, hersteld van eene zorgwekkende ziekte, in hun midden hebben mogen ontvangen. Hartelijk wenschen wij, dat het der Voorzienigheid moge behagen, Uwe Majesteit bij eene voortdurende gezondheid te bewaren.

Wij hebben met genoegen vernomen dat Nederland in goede verstandhouding met de andere mogendheden verkeert, en wij vertrouwen dat die goede verstandhouding steeds gepaard gaat met de eerbiediging van onze regten, met het stiptelijk naleven van de gesloten tractaten.

Het welzijn van 's lands kolonien wekt steeds te regt de hoogste belangstelling der Natie op. Wij hebben ons dus verheugd, van Uwe Majesteit te hebben mogen vernemen dat de rust aldaar ongestoord is gebleven.

Het vervangen van het bankpapier door zilveren munt in Suriname voldoet aan eene sedert vele jaren erkende behoefte, en wij stellen ons de beste gevolgen voor van een doelmatig herstel van den geldsomloop in die kolonie.

Door bij voortduring reden van tevredenheid te geven, beantwoordt de zee- en landmagt aan de verwachtingen der Natie, die steeds haren ijver en naauwgezette pligtsbetrachting blijft waarderen.

De uitbreiding van het corps maréchaussée zal een dikwerf kenbaar gemaakt verlangen bevredigen, en wij zien met belangstelling het oogenblik te gemoet, waarop Uwe Majesteit het noodig zal oordeelen onze medewerking in te roepen, om deze gewigtige zaak tot stand te brengen.

Wij verblijden ons, dat de mededeelingen van Uwe Majesteit omtrent den staat van het onderwijs en de beoefening van kunsten en wetenschappen, omtrent handel, scheepvaart, landbouw en verdere takken van nijverheid, over het algemeen gunstig zijn.

Van den godsdienstigen zin van het Nederlandsche Volk mogten wij verwachten, dat het gehoor zou geven aan de roepstem, die uitging van den Troon, tot viering van eenen plegtigen biddag en van eenen dankdag voor den gezegenden oogst, die ons na twee bange jaren geschonken werd.

Wij hebben tevens reden der Voorzienigheid dank te zeggen, dat wij, in weerwil van hooge waterstanden en zeevloeden, voor schade en onheilen bewaard bleven.

Met hooge belangstelling hebben wij vernomen, dat de toestand van 's Rijks geldmiddelen gunstig is, en wij zien de nadere openingen daaromtrent te gemoet. Het vooruitzigt, dat nog in den loop dezer zitting een voorstel tot schuldvermindering zal kunnen worden gedaan, is geschikt om het openbaar crediet te bevestigen. Wij zouden ons gelukkig rekenen, indien eenmaal door eene wijziging van het stelsel van belastingen het lot der middelklasse konde worden verbeterd.

Het openen van nieuwe bronnen van volksbestaan is een onderwerp, dat de ernstige aandacht van Uwe Majesteit in eene hooge mate verdient. Kan de daarstelling van werken in verschillende oorden des Rijks daartoe leiden, dan zal daardoor èn voor het oogenblik èn voor het vervolg aan vele handen nuttig werk worden verschaft. Wij hopen dat ter bereiking van dat doel middelen zullen kunnen worden beraamd, die in de bestaande omstandigheden aannemelijk zijn te achten.

Doordrongen van het besef der behoefte aan onderscheidene wettelijke voorzieningen, hebben wij met genoegen van Uwe Majesteit vernomen, dat belangrijke wets-ontwerpen nog in den loop dezer zitting aan onze beraadslagingen zullen onderworpen worden, en gaarne geven wij de verzekering, dat wij die wetsontwerpen met de meeste zorg zullen onderzoeken.

In eene vroegere rede was ons door Uwe Majesteit te kennen gegeven, dat zij niet aarzelen zoude, zoodra de overtuiging der noodzakelijkheid van het wijzigen der Grondwet bij Dezelve zoude gevestigd zijn, daarvan door een voorstel aan de Staten-Generaal te doen blijken.

Op de vervulling van die Koninklijke belofte hebben wij gebouwd met volkomen vertrouwen. Met hartelijke blijdschap hebben wij de mededeeling ontvangen, dat Uwe Majesteit tot de overtuiging is gekomen, dat er noodzakelijkheid bestaat tot wijziging van eenige bepalingen der Grondwet.

Wij zijn overtuigd, dat Uwe Majesteit geene veranderingen schroomt, die geacht kunnen worden tot werkelijke, door de ondervinding aangewezene verbeteringen in het staatsbestuur te zullen leiden.

Dankbaar voor de gedane toezegging, zien wij dan ook met gerustheid de voordragt te gemoet van al die verbeteringen, die het waarachtig heil van Nederland kunnen bevorderen, welk heil gelijkelijk door Uwe Majesteit en door de Staten-Generaal wordt beoogd.

Uwe Majesteit voedt de hoop, dat de Staten-Generaal door een bedaard en welberaden overleg, het gewigtig werk van het wijzigen der Grondwet tot een goed einde zullen helpen brengen. De Staten-Generaal, Sire! zullen dat vertrouwen niet beschamen.

Wij houden ons verzekerd, dat het Nederlandsche Volk, door

eendragt verbonden, steeds de ware vrijheid zoeken zal in liefde voor orde en in ontzag voor overheid en wet.

Moge de Almagtige Zijnen besten zegen schenken aan de gemeenschappelijke pogingen van Uwe Majesteit en van de Staten-Generaal tot bevordering van het heil van Nederland.]

Dit verslag wordt voor kennisgeving aangenomen, en tevens besloten om hetzelve te doen drukken en ronddeelen, terwijl de Voorzitter de Commissie voor de door haar genomene moeite bedankt.

Is ingekomen en wordt naar de commissie *ad hoc* verzonden een adres van de Algemeene Synodale Commissie, houdende bedenkingen tegen het wets-ontwerp omtrent de ondersteuning van behoeftigen; van welk stuk gedrukte exemplaren zijn ingezonden, die aan de leden zullen worden rondgedeeld.

Aan de Kamer is hulde gedaan van de navolgende boekwerken, getiteld:

Verdediging van den regter ter instructie bij de voormalige regtbank van eersten aanleg te Nijmegen, mr. E. F. J. van der Gheijn, door hem zelven voorgedragen, en

Bijdrage tot de kennis der Nederlandsche en vreemde kolonien, n°. 5, 1847.

Wordt besloten, wat het laatste betreft, tot de plaatsing in de boekerij der Kamer; en wat het eerste aangaat, mede tot de plaatsing in de boekerij van één der zes ingezonden exemplaren, terwijl de vijf overige nedergelegd zullen worden in de sectiekamers.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor de wets-ontwerpen tot vaststelling van het IIde en IIIde Boek van het Wetboek van Strafregt verkozen zijn de heeren: Uijtwerf Sterling, van Panhuijs, Schooneveld, Luzac en Duijmaer van Twist.

Daarna verklaart de Voorzitter, gebruik makende van de hem bij de Grondwet verleende bevoegdheid, de openbare zitting te veranderen in een comité-generaal.

Na eenigen tijd is de openbare zitting heropend.

Door den Voorzitter wordt voorgesteld, om op eene door den heer C. H. T. baron Nahuijs, lid van de Algemeene Rekenkamer, aan de Tweede Kamer gerigte missive, houdende aanmerkingen op het rapport omtrent de geloofsbrieven van het nieuw verkozen lid der Kamer jhr. mr. P. Opperdoes Alewijn, over te gaan tot de orde van den dag, overeenkomstig welk voorstel door de Vergadering besloten wordt.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp tot verhooging van hoofdstuk V der begrootingen van 1847, 1848 en 1849, ter zake van de uitgaven voortvloeijende uit de toepassing der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, met daarbij behoorende memorie van toelichting.
Deze stukken zullen gedrukt, rondgedeeld en naar de afdeelingen verzonden worden.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

[XII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Woensdag den 3den November jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Daar de middelen moeten worden beschikbaar gesteld, vereischt tot het vervullen der verpligtingen, welke voor den Staat voortvloeijen uit de toepassing der bepalingen van de wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, wordt eene verhooging noodig van het *vijfde* hoofdstuk der staatsbegrootingen over de jaren 1847, 1848 en 1849.
Daartoe is strekkende het ontwerp van wet, dat hiernevens aan U Edel Mogenden ter overweging wordt aangeboden, en waarvan de gronden nader zijn ontwikkeld in de bij hetzelve gevoegde toelichtende memorie.
Wij bevelen hiermede U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 3den November 1847.

WILLEM.

[XII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot verhooging der Staatsbegrootingen over de jaren 1847, 1848 en 1849, ter zake van de voldoening aan de bepalingen der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de middelen beschikbaar gesteld moeten worden, vereischt tot het vervullen der verpligtingen, voor den Staat voortvloeijende uit de toepassing der bepalingen van de wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar (*Bulletin des Lois* n°. 28), hier te lande executoir verklaard bij keizerlijke decreten van den 8sten November 1810 (*Bulletin des Lois* n°. 327) en den 6den Januarij 1811 (*Bulletin des Lois* no. 342),

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De 6de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1847, vastgesteld bij de wet van den 26sten Junij 1845 (*Staatsblad* no. 34), wordt met een 5de en 6de artikel aangevuld, onder de volgende titels:

Artikel 5. *Uitgaven voortvloeijende uit de toepassing der bepalingen van de wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar* (Bulletin des Lois *n°.* 28); — waarvoor wordt gebragt eene som van *vier en dertig duizend gulden* (f 34,000);

Artikel 6. *Proceskosten, voortgevloeid uit regtsvorderingen in 1845, 1846 en 1847 tegen den Staat ingesteld om de toepassing van de bepalingen der voormelde wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar te erlangen;* — waarvoor wordt gebragt eene som van *zes en dertig duizend gulden* (f 36,000);

door welk een en ander de gezegde 6de afdeeling alzoo wordt gebragt op *vier honderd acht en dertig duizend gulden* (f 438,000), en het totaal van het hoofdstuk, laatstelijk bij de wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 29) bepaald op *vier millioen drie honderd vier en vijftig duizend een honderd zeven en dertig gulden* (f 4,354,137), nader wordt vastgesteld op *vier millioen vier honderd vier en twintig duizend een honderd zeven en dertig gulden* (f 4,424,137).

Art. 2. De 6de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1848 en 1849, vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45), wordt, voor ieder dier jaren, met een 4de artikel aangevuld, onder den titel:

Uitgaven voortvloeijende uit de toepassing der bepalingen van de wet van den 29sten Nivôse XIIIde

jaar (Bulletin des Lois *n°.* 28); — waarvoor wordt gebragt:

over 1848 eene som van *vijf en negentig duizend zeven honderd vijftig gulden* (f 95,750),

en over 1849 eene som van *een honderd vijftien duizend gulden* (f 115,000);

door welk een en ander de gezegde 6de afdeeling alzoo nader wordt vastgesteld:

over 1848 op *drie honderd twaalf duizend zeven honderd vijftig gulden* (f 312,750),

en over 1849 op *drie honderd zes en dertig duizend gulden* (f 336,000);

en het totaal van het Vde hoofdstuk

over 1848 op *vier millioen vijf honderd vier en zestig duizend zeven honderd drie en dertig gulden* (f 4,564,733),

en over 1849 op *vier millioen vier honderd acht en dertig duizend een honderd drie en dertig gulden* (f 4,438,133).

Lasten en bevelen, enz.

[XII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Onmiddellijk na de uitvaardiging der wet van den 26sten Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 6), houdende intrekking der wet van den 29sten Nivose XIIIde jaar (*Bulletin des Lois* n°. 28), is door de Regering, door tusschenkomst van de gouverneurs der provincien, bij de plaatselijke besturen een onderzoek ingesteld naar de gegrondheid der menigvuldige bij haar ingekomen aanvragen om toepassing der bepalingen van de laatstgemelde wet.

Inmiddels heeft de Regering gemeend aan de uitspraak van den Hoogen Raad te moeten doen onderwerpen de vraag: of de Staat niet kon volstaan met het aanbod om aan de belanghebbende vaders zoodanige vergoeding te geven in plaats der opvoeding van de betrokken kinderen, als de Hooge Raad zou vermeenen te behooren, alleen over het tijdvak aanvangende met het tijdstip op hetwelk het regt der belanghebbenden op het genot der opvoeding of der vergoeding is ingegaan, en eindigende met het in werking komen der voormelde wet van den 26sten Maart 1847, alsmede tot het betalen der kosten tot op het tijdstip van dat aanbod gemaakt? Die vraag is echter door den Hoogen Raad ontkennend beantwoord, en de Staat is alzoo veroordeeld om de kinderen, wier opvoeding te regt is aangevraagd onder de werking der wet van 29 Nivose XIIIde jaar, gedurende vier jaren en dus ook nadat deze wet is ingetrokken, op te voeden, of, in de plaats daarvan, uit te keeren eene som van *twee honderd vijftig gulden* (f 250) 's jaars voor ieder kind.

De uitslag van het voormeld onderzoek (hetwelk nog slechts voor eenige zeer weinige aanvragen aanhangig is) heeft doen zien dat, van de meer dan 1200 ontvangen aanvragen, tot dusverre 674 gegrond zijn bevonden, terwijl er ruim 530 zijn afgewezen. Indien er onder de nog aanhangige nog gegronde aanvragen zullen bevonden worden, laat het zich echter niet voorzien dat het getal daarvan meer dan 6 zal bedragen.

Het getal der ter dezer zake ingestelde regtsvorderingen tegen den Staat is geklommen tot 102.

Zoodra de uitslag van het bewuste onderzoek daartoe de mogelijkheid heeft doen ontstaan, heeft de Regering zich verpligt geoordeeld, om te trachten zooveel dit van haar kon afhangen, in het belang van den Staat, de aanleiding of het voorwendsel weg te nemen tot het maken van verdere proceskosten. Ten dien einde is aan de eischers, van wier aanvragen de gegrondheid niet betwijfeld kon worden, te kennen gegeven: » dat de Staat » bereid is om den door den eischer aangeboden zoon te doen op» voeden op de wijze bij de wet van den 29sten Nivôse XIIIde » jaar, bedoeld, gedurende den tijd van vier jaren, — en, voor » het geval, dat de Staat binnen eene maand na de beteekening » van dat aanbod, dien zoon tot dat einde niet mogt hebben over» genomen, den eischer in de plaats daarvan uit te keeren eene » som van f 250 's jaars, te rekenen van den dag der dagvaar» ding, en te geduren tot vier jaren daarna, of tot het vroegere » overlijden van den tot opvoeding aangewezen zoon, gelijk mede » tot voldoening der kosten van het geding." — Deze kennisgeving stemt overeen met den inhoud van onderscheiden arresten van den Hoogen Raad, en heeft het gewenscht gevolg gehad, daar de aanhangige gedingen, nadat dezelve is gedaan, niet verder voortgezet zijn geworden.

Thans behoort de verpligting op den Staat ten deze rustende vervuld te worden. Daartoe strekt het nevensgaand ontwerp van wet, houdende beschikbaarstelling der tot dat einde vereischte gelden over het tijdvak voor hetwelk de verdere rijks-uitgaven bij de staatsbegrooting reeds zijn vastgesteld, terwijl die voor latere latere jaren dan 1849 benoodigd in de staatsbegrooting voor die jaren zullen kunnen worden opgenomen.

De Regering, uitgaande van de wenschelijkheid, dat van die uitgaven, in het belang der maatschappij, zooveel mogelijk vruchten getrokken mogten worden, heeft rijpelijk overwogen of niet tot de opvoeding der aangewezen kinderen konde en behoorde te worden overgegaan, ten einde alzoo ook het doel der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar ten hunnen aanzien te bereiken. Doch vermits het bij een, ten allen overvloede, dienaangaande ingesteld onderzoek, was gebleken dat er in dit Rijk geene inrigtingen bestaan, welke zelfs slechts eenigermate kunnen geacht worden gelijk te staan met de bij die wet bedoelde *lycées* of *écoles d'arts et métiers*, zoo zou men ten bedoelden einde hebben moeten overgaan tot het daarstellen van zoodanige inrigtingen.

Hiertegen echter bestaan gewigtige bedenkingen. Immers kan men het er gerust voor houden, dat de daaruit voortvloeijende kosten, indien die inrigtingen aan de vereischten der wet volledig zouden voldoen, veel meer dan f 250 's jaars voor ieder kind zouden bedragen, terwijl het aanschaffen of bouwen van groote localen en het in dienst stellen van een vrij talrijk personeel, een en ander voor slechts tijdelijke en afloopende inrigtingen, in de gevolgen belangrijke bezwaren zouden hebben doen ontstaan, terwijl de Regering, bij het daarstellen van minder kostbare en dus ook minder voldoende inrigtingen, of bij het plaatsen der kinderen op bestaande inrigtingen of gestichten niet geheel overeenkomende met de lycées of écoles d'arts et métiers, den Staat zou hebben blootgesteld aan nieuwe regtsgedingen over de vraag, of de opvoeding in dezelve wel beantwoordde aan de voorschriften en bedoeling van de wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, van welke regtsgedingen de uitslag voor het minst onzeker zou zijn geweest.

Voornamelijk echter is de Regering van het denkbeeld om de aangewezen kinderen op te voeden teruggekomen, nadat de Hooge Raad, ten gevolge der procedures gevoerd na die betrekkelijk den zoon van *Hoogeland* (die, volgens het ten zijnen opzigte gewezen arrest, tot zijn *achtiende* jaar opgevoed moet worden; of voor wien, in plaats daarvan, tot op dien leeftijd f 250 's jaars moet worden uitgekeerd), den Staat, ten opzigte van alle andere kinderen omtrent welke de Raad uitspraak heeft gedaan, niet verder heeft veroordeeld dan tot eene opvoeding of daarvoor in de plaats tredende uitkeering gedurende *vier* jaren, daar toch het tijdelijk en daardoor onvolledig opvoeden van kinderen, meest alle uit de laagste klassen der maatschappij, van hun tiende tot hun veertiende levensjaar, om hen daarna, slechts half toegerust met de noodige kennis of bedrevenheid om zich een bestaan te verschaffen, aan hunne veelal behoeftige ouders terug te geven, noch voor die kinderen noch voor den Staat eenige vruchten zoude dragen.

Er blijft dus, naar het oordeel der Regering, niets anders over dan de uitkeering ad f 250 's jaars, gedurende 4 jaren, of tot op het vroeger overlijden der betrokken kinderen aan de belanghebbende vaders te doen.

De aanspraak op die uitkeering gaat in:

a. voor degenen die den Staat in regten hebben betrokken, volgens onderscheiden arresten van den Hoogen Raad, *met den dag per dagvaarding;*

b. voor degenen (niet begrepen onder *a*) die kinderen ter opvoeding hebben aangegeven, welke tijdens het doen dier aangifte reeds tien jaren of ouder waren, *met den dag der aangifte*, en

c. voor degenen (mede niet begrepen onder *a*), die kinderen ter opvoeding hebben aangegeven, welke tijdens het doen dier aangifte nog geen tien jaren oud waren, *met den dag op welken die kinderen tien jaren oud worden.*

Het voornemen der Regering is om de uitbetaling jaarlijks te doen plaats hebben: de eerste maal, een jaar na den dag op welken de aanspraak op de uitkeering is ingegaan, tegen overlegging van een bewijs dat het aangewezen kind, bij het verstrijken van dat jaar, nog in leven was, of, bij vroeger overlijden, tot op den dag wanneer zulks heeft plaats gehad, tegen overlegging van het bewijs daarvan; terwijl de gegrondheid der aanspraak bij besluiten des Konings zal worden uitgemaakt.

Bij zamentrekking der hiervoren vermelde categorien *a*, *b* en *c*, overeenkomstig de daarbij genoemde grondslagen, vangt (behou-

dens de onbeduidende wijziging welke nog zou kunnen ontstaan door den afloop van het onderzoek hetwelk omtrent zeer weinige aanvragen nog aanhangig is) het eerste uitkeeringsjaar aan:

voor	136	kinderen in	1847,
»	249	» »	1848,
»	77	» »	1849,
»	52	» »	1850,
»	54	» »	1851,
»	31	» »	1852,
»	13	» »	1853,
»	20	» »	1854,
»	15	» »	1855,
»	5	» »	1856,
»	19	» »	1857,
»	3	» »	1858,
	674		

Hieruit vloeit voort, dat er, behoudens de vermindering, welke door het afsterven van aangewezen kinderen kan ontstaan, betaald zal moeten worden:

in 1847 voor	136	kinderen	à f 250 's jaars	f 34,000
» 1848 af	2	»	in 1847 overleden	
	134	»		
bij	249	»		
	383	»	à f 250 's jaars	95,750
in 1849 bij	77	»		
	460	»		115,000
in 1850 bij	52	»		
	512	»		128,000
in 1851 af	133*	»		
	379	»		
bij	54	»		
	433	»	f 108,250	
			en één voor 2 maand. 42	
				108,292
in 1852 af	250*	»		
	183	»		
bij	31	»		
	214	»	à f 250 's jaars	53,500
in 1853 af	77	»		
	137	»		
bij	13	»		
	150	»		37,500
		»		
Transp.	150	»		f 572,042

(*) *Nota.* De uitkeering voor *Hoogeland* moet 5 jaren en omtrent twee maanden duren; van daar dat, met inbegrip der twee in 1847 overleden kinderen, in 1851 één minder en in 1852 één meer afvallen, dan waarvoor de uitkeering in 1847 en 1848 is begonnen.

Per transpt.	150	»	f 572,042
in 1854 af	52	»	
	98	»	
bij	20	»	
	118	»	29,500
in 1855 af	54	»	
	64	»	
bij	15	»	
	79	»	19,750
in 1856 af	31	»	
	48	»	
bij	5	»	
	53	»	13,250
in 1857 af	13	»	
	40	»	
bij	19	»	
	59	»	14,750
in 1858 af	20	»	
	39	»	
bij	3	»	
	42	»	10,500
in 1859 af	15	»	
	27	»	6,750
in 1860 af	5		
	22	»	5,500
in 1861 af	19	»	
	3	»	750
			Totaal f 672,792

Met het oog op deze uitkomst, is het als eene zeer gelukkige omstandigheid te beschouwen, dat de gevoerde regtsgedingen althans dit gevolg hebben gehad, dat de tijd, welken de opvoeding of de uitkeering moet duren, zoo als reeds is opgemerkt, door den Hoogen Raad, bij deszelfs latere arresten, op vier jaren is gesteld geworden; daar toch, indien de vroeger uit 's Raads eerste arrest in de zaak van *Hoogeland* afgeleide veronderstelling, dat het een of ander voor alle aangewezen kinderen tot op derzelver achttiende jaar had moeten duren, verwezenlijkt ware geworden, de werkelijke uitkomst nog bezwarender zou zijn geweest, dan dezelve, *in die veronderstelling*, is geraamd geweest bij den staat van berekening, overgelegd bij de memorie van toelichting van het eerste ontwerp van wet, strekkende tot het intrekken der wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, in de vorige zitting der Staten-Generaal in overweging gebragt. Immers zouden er, volgens die berekening, toegepast tot op ultimo Maart jl., slechts 590 kinderen in de toepassing dier wet zijn gevallen, terwijl het nu blijkt dat het getal derzelve 674 bedraagt.

De tot hiertoe verkregen en de verder te verwachten opbrengst van de middelen aangewezen tot dekking van de uitgaven over het jaar 1847, leveren het vermoeden op, dat de som voor dat jaar vereischt, zondere nadere voorziening uit die middelen zal kunnen worden gevonden, terwijl de uitkomsten over de jaren 1848 en 1849 nog te ver verwijderd zijn om over de meer of mindere genoegzaamheid der reeds toegestane middelen tot bestrijding van de sommen voor die jaren vereischt te kunnen oordeelen. Om deze redenen acht de Regering het voor alsnog niet noodig middelen aan te wijzen, welke voor de voorgestelde verhooging der begrooting over de voormelde jaren mogten worden vereischt, terwijl die, indien dit noodig mogt worden, nader zouden kunnen worden voorgedragen.

ZITTING VAN ZATURDAG 6 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten half drie ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 42 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Luzac, Duijmaer van Twist, Uijwerf Sterling, van Panhuijs, Schooneveld, Borski, Verweij Mejan, Luijben, van Rijckevorsel, Gouverneur, Lycklama à Nyeholt, Cost Jordens, Nap, Corneli, van Naamen, van Heemstra, Hiddema Jongsma, van Haersolte, Egter, de Kempenaer, de Jong van Beek en Donk, van Dam van Isselt, de Man, Star Busmann, van Goltstein, Bijleveld, van Leeuwen, van Beeck Vollenhoven, Telting, Menso, Anemaet, Wichers, Bots, van Nagell, van Harencarspel, Hooft, Hoffman, van Heloma, Nedermeijer van Rosenthal, Faber van Riemsdijk en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat het nieuw verkozen lid, de heer de Weichs de Wenne, zijne geloofsbrieven heeft ingezonden, en benoemt eene commissie om die stukken te onderzoeken, bestaande uit de heeren: van Rijckevorsel, Gouverneur, de Man, Lycklama à Nyeholt en Nap.

De Vergadering wordt eenige oogenblikken geschorst, ten einde genoemde Commissie in de gelegenheid te stellen tot het volbrengen harer taak.

De Commissie, na eenige oogenblikken in de Vergadering teruggekeerd, berigt bij monde van den heer *van Rijckevorsel*, dat de stukken door den heer de Weichs de Wenne ingezonden, bestaan in een extract uit het verhandelde in de vergadering der Provinciale Staten van het hertogdom Limburg van 6 Julij jl., waaruit blijkt dat, behalve de voorzitter, 37 leden in die vergadering tegenwoordig waren, en dat bij de stemming over een nieuw te benoemen lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal zich 29 stemmen hebben vereenigd op den heer Clemens baron de Weichs de Wenne, 1 op den heer Lom de Berg en 2 op jhr. ridder de Stuers, terwijl 2 briefjes oningevuld waren gebleven en 3 van onwaarde werden verklaard, zoodat de heer de Weichs de Wenne door de volstrekte meerderheid tot lid der Tweede Kamer verkozen was; voorts uit eene verklaring van den burgemeester der gemeente Schinnen, arrondissement Maastricht, hertogdom Limburg, in dato 18 Julij 1847, dat de heer Clemens baron de Weichs de Wenne is ingezeten dier gemeente; en eindelijk uit eene verklaring van den benoemde zelf, dat hij geene openbare betrekking bekleedt en geen der afgevaardigden uit het hertogdom Limburg nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaat.

Nademaal de Commissie al die stukken in voldoende orde heeft bevonden, adviseert zij tot toelating van den heer de Weichs de Wenne als lid der vergadering.

Op voorstel des Voorzitters vereenigt zich de Vergadering met de conclusie van het rapport der Commissie.

De Voorzitter geeft kennis dat er is ingekomen een Koninklijk besluit van 5 November jl., waarbij de Voorzitter der Tweede Kamer gemagtigd wordt de bij de Grondwet gevorderde eeden van het nieuw benoemde lid, den heer de Weichs de Wenne, af te nemen, en stelt voor, aangezien deze zich tegenwoordig bevindt, tot die eedafneming over te gaan.

De Vergadering vereenigt zich met dat voorstel, en de heer de Weichs de Wenne, na door den Griffier te zijn binnengeleid, legt de gebruikelijke eeden af, en neemt zitting als lid der Vergadering.

Er zijn ingekomen twee verzoekschriften, te weten:

een adres van A. F. Bouricius te Ede, betrekkelijk de door hem vroeger ingezonden stukken en de daarin vervatte beschuldigingen;

een adres van J. G. A. Verhoeff, notaris te Alkmaar, houdende bedenkingen tegen de bepalingen van het voorgedragene wetboek, voor zoo veel de hypotheken betreft.

Deze stukken worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden.

Voorts is ingekomen een op ongezegeld papier geschreven, en met een gefingeerden naam onderteekend stuk, gedagteekend 's Hage den 4den November, hetwelk, overeenkomstig art. 104 van het Reglement van Orde, wordt ter zijde gelegd.

Van wege het departement van Kolonien zijn ingezonden de navolgende boekwerken:

Burgerlijk Wetboek voor Nederlandsch Indie;
Wetboek van Koophandel voor Nederlandsch Indie;
Bepalingen betrekkelijk het faillissement, enz.
Reglement op de regterlijke organisatie, en
Algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch Indie,
alle officiele uitgaven.

Almede is aan de Kamer ingezonden het navolgend geschrift:
Verdediging van de onafhankelijkheid der diakonien ten aanzien der armbedeeling door mr. van Nierop.

Al die werken zullen in de boekerij der Kamer geplaatst worden.

De Voorzitter geeft kennis dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs benoemd zijn:

voor het wets-ontwerp betreffende de opheffing van het fonds voor het Staatsblad, de heeren: van Leeuwen, de Kempenaer, van Heloma, de Jong van Beek en Donk en Borski;

voor het wets-ontwerp tot verhooging der staatsbegrootingen ter zake der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, de heeren: van Harencarspel, de Kempenaer, van Heloma, Hiddema Jongsma en Borski.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling der wet omtrent het pensioenfonds brengt daarover haar algemeen verslag uit. Dat stuk is gedrukt en zal aan de leden worden rondgedeeld; de beraadslagingen over dat wets-ontwerp worden vastgesteld op Dingsdag den 9den November aanstaande, ten 11 ure.

Insgelijks is door de Commissie van rapporteurs voor het wets-ontwerp, strekkende tot verlenging van den termijn van intrekking der muntbiljetten het algemeen verslag daarover uitgebragt; dat stuk zal worden gedrukt en aan de leden rondgedeeld; de beraadslagingen worden vastgesteld tegen Dingsdag 9 November, na afloop van die over het wets-ontwerp omtrent het pensioenfonds.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de Vergadering gesloten.

[III. 5.]

ALGEMEEN VERSLAG omtrent het wets-ontwerp tot regeling van de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, over 1848, uitgebragt in de zitting van den 6den dezer.

Ter voldoening aan het voorschrift, vervat in art. 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), volgens hetwelk de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren jaarlijks bij begrootings-wet moeten worden geregeld, is bij Koninklijke boodschap van den 20sten October jl. het ontwerp van zoodanig eene regelings-wet over het jaar 1848 aan de overweging der Kamer onderworpen.

Dit wets-ontwerp is in de afdeelingen door 40 leden onderzocht geworden, en heeft daar tot de volgende vragen of bedenkingen aanleiding gegeven.

§ 1. Men zou het wenschelijk geacht hebben, dat bij deze voordragt een uitgewerkte staat van den tegenwoordigen toestand van het Pensioenfonds gevoegd ware geworden, en meent nog op het erlangen van zoodanig stuk te moeten aandringen. Men stelt op de mededeeling daarvan prijs, eensdeels omdat men verlangt te weten, hoe groot het cijfer is der tot nu toe ten behoeve van het fonds belegde kapitalen en op welk der grootboeken van nationale schuld die zijn ingeschreven; anderdeels omdat men het tot regel gesteld wenschte te zien, dat bij deze jaarlijks terugkeerende begrootings-wet telkens zulk een overzigt van den toestand van het fonds, waarover zij handelt, gevoegd wierd. In de toekomst vooral, wanneer, gelijk men zich vleijen mag, de bezittingen van het fonds aanmerkelijk zullen zijn aangegroeid, maar ook daartegenover meerdere lasten zullen staan, zou zoo iets voor eene grondige beoordeeling der zaak van wezenlijk nut kunnen zijn.

§ 2. Aan sommige leden is het bedenkelijk toegeschenen, dat in deze begrootings-wet, zoowel onder de uitgaven als onder de middelen, posten voorkomen, die, volgens de erkentenis der Regering zelve, aanmerkelijk hooger zijn geraamd, dan zij, volgens de tot nu toe verkregene ondervinding, waarschijnlijk zullen kunnen beloopen. Zij meenden, dat zoodanige overdrijving door het doel, dat de Regering daarmede beoogt, niet genoegzaam werd gewettigd, en dat dit doel door eene andere inrigting der begrootings-wet even goed kon worden bereikt. Meer algemeen echter heeft men te kennen gegeven, te dezen aanzien zich met de inzigten der Regering te kunnen vereenigen, maar desniettemin uitdrukkelijk vermeld wenschen te zien, dat men zoo iets alleen kon toelaten voor dit bijzondere geval en voor zoodanige posten

op deze begrooting, als waarop thans de aanmerking slaat; namelijk, wat de uitgaven betreft, den aankoop van inschrijvingen op een der grootboeken, en wat de middelen aangaat, de opbrengst der kortingen, van welke laatste dan toch ook het bedrag, ten minste voor zoover dit uit de aanstellingen in een toekomstig jaar moest voortvloeijen, onmogelijk vooraf met genoegzame juistheid kon worden geraamd.

§ 3. Het uittrekken op de tegenwoordige begrooting van eenen post van f 400 voor het tractement van eenen tweeden klerk bij den Raad van het Pensioenfonds, heeft bij eenige leden geenszins goedkeuring kunnen vinden. Men herinnerde zich daarbij het verhandelde ter gelegenheid der regeling van de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds over de tweede helft van 1846 en het loopende jaar 1847, toen van de zijde der Kamer werd te kennen gegeven, dat men eene vermeerdering van het personeel der ambtenaren bij het fonds ongaarne zag, en zich moeijelijk kon voorstellen, dat zoodanig uitgestrekt personeel voortdurend voor de te verrigten werkzaamheden vereischt werd; terwijl men destijds tevens zich tegen den post voor onvoorziene uitgaven verklaarde, in zooverre als deze ook moest dienen om tractementen te vermeerderen, waaronder er waren die reeds te hoog opgevoerd schenen. Na deze toen gemaakte bedenkingen had men niet verwacht, dat thans het personeel der ambtenaren nog weder met één zou zijn vermeerderd, en dat in de memorie van toelichting, tot de tegenwoordige wet behoorende, met zoo vele woorden zou worden te kennen gegeven, dat de Regering het uittrekken van eene som van f 400 voor onvoorziene uitgaven noodig acht, ook omdat zij de overtuiging niet bezit, dat het werk der contrôle op de kortingen met het tegenwoordig personeel bijgehouden zal kunnen worden. Men vindt alzoo aanleiding om zich bepaaldelijk tegen zulk eene gestadige aangroeijing van het aantal der ambtenaren bij het Pensioenfonds te verklaren, en zulks te meer, omdat, nu de registers voor de contrôle eenmaal zijn aangelegd en enkel het bijhouden daarvan in aanmerking komt, veeleer zich eene vermindering, dan eene vermeerdering der werkzaamheden van de ambtenaren bij het Pensioenfonds denken laat. Ook de benaming van *tweeden* klerk, die in den uitgewerkten en toelichtenden staat aan den nieuw aangestelden ambtenaar gegeven is, heeft bij sommige leden opmerking gebaard. Zij zouden het zeer afkeuren, indien men daarin een voorteeken moest zien, dat te eeniger tijd ook nog weder een *eerste* klerk bij het Pensioenfonds zou worden aangesteld.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 30sten October 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 3den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen:

In antwoord op de vragen of bedenkingen, vervat in het verslag door de Commissie van Rapporteurs uitgebragt over het wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar 1848, vermeent men het navolgende te mogen opmerken:

§ 1. De ware toestand van het fonds kan alleen gekend worden uit de jaarlijksche rekening en verantwoording, die volgens het 2de lid van art. 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal moet worden overgebragt. Daaruit blijken de ontvangsten en uitgaven en de bezittingen van het fonds bij het einde van ieder dienstjaar.

Elk overzigt van den toestand van het fonds in den loop van een dienstjaar kan niet anders dan approximatief zijn; het kan niet op uitkomsten, maar alleen op berekeningen en gevolgtrekkingen steunen.

De openingen daaromtrent bereids bij de memorie van toelichting, tot staving van den eersten post op de begrooting der ontvangsten gegeven, kunnen voor 's hands niet tot meerdere volledigheid of juistheid gebragt worden. Falen de berekeningen niet, die daarbij ten grondslag liggen, en waarvan men zeggen kan dat zij de waarschijnlijkheid voor zich hebben, dan volgt uit die openingen dat het fonds met het einde van het loopende jaar vermoedelijk meer ontvangen dan uitgegeven en dus eene overwinst zal hebben van f 11,700, in plaats van de vroeger geraamde f 7500, die op de begrooting over dat jaar voor aankoop van inschrijvingen bestemd zijn. Intusschen voldoet men gaarne aan het voorname oogmerk, waarmede de opgave van den tegenwoordigen toestand van het fonds gevraagd wordt, door de mededeeling, dat voor de zoo even genoemde som van f 7500 zijn aangekocht inschrijvingen op het grootboek der 2½ percents rentegevende nationale schuld, tot een kapitaal bedrag van f 13,700; zoodanige opgave van de bezittingen van het fonds zal men gaarne bij elke volgende aanbieding der jaarlijksche begrooting doen, gelijk men zich in het algemeen beijveren zal daarbij ook met opzigt tot de toekomstige lasten al die opheldering te geven, welke voor eene grondige beoordeeling der zaak nuttig kunnen zijn.

§ 2. Eer zij, met het doel om alle vertraging van geldbelegging en daardoor renteverlies te voorkomen, besloot tot eene hoogere raming der inkomsten dan de waarschijnlijkheid aan de hand gaf, had ook de Regering zich afgevraagd, of dat doel langs een anderen weg bereikt kon worden. Van de middelen, die zich voordeden, was er echter geen dat haar toescheen aan minder bedenkingen van de zijde der Staten-Generaal onderhevig te zullen zijn, dan het voorgestelde, dat dan ook, gelijk de Regering met genoegen ontwaarde, geene overwegende bezwaren ontmoet en meer algemeene goedkeuring verworven heeft. Intusschen geeft men gaarne toe dat het besproken middel, afwijkende als het is van den gewonen regel, alleen in dit bijzonder geval, waar het volkomen onschadelijk is, van toepassing kan zijn, en dat het ook geen invloed moet hebben op andere posten van deze begrooting, dan die er onmiddellijk mede in verband staan.

§ 3. De vermeerdering van het personeel der ambtenaren bij den Raad van Bestuur van het fonds met een tweeden klerk, werd in het belang van de doorgaande werkzaamheden dringend gevorderd. Het aanleggen van de registers voor de contrôle was een buitengewone arbeid, die niet zonder buitengewone hulp tot stand is kunnen gebragt worden. Het ophouden daarvan kon alleen de behoefte aan die tijdelijke hulp doen vervallen, maar geen invloed hebben op de gewone taak van het personeel van 's Raads bureau. De ondervinding heeft bewezen dat er niet aan te denken viel, om met minder dan het tegenwoordig getal van ambtenaren de gewone werkzaamheden gaande te houden, — zij zal nog moeten leeren of dat getal voldoende is. Intusschen bestaat noch bij de Regering, noch bij den Raad van Bestuur, de zucht naar noodelooze uitbreiding van personeel, maar integendeel het ernstig verlangen om den bloei van het fonds ook door een zoo min omslagtig en onkostbaar beheer als de omstandigheden toelaten, te bevorderen.

Eene gestadige aangroeijing van het getal der ambtenaren is dus niet te vreezen, en de som voor onvoorziene uitgaven uitgetrokken, zal voorzeker niet besteed worden dan bij welbewezene noodzakelijkheid.

De benaming van *tweeden* klerk, aan den nieuw benoemden ambtenaar gegeven, bewijst niets anders dan dat hem de minste der bestaande rangen verleend is, en uit die benaming op zich zelve is geenszins de toekomstige benoeming van een *eersten* klerk af te leiden.

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds over 1848 kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen werd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 5den November 1847.

VAN HAERSOLTE VAN HAERST.
VAN RIJCKEVORSEL.
NEDERBURGH.
MENSO.
DUIJMAER VAN TWIST.

[VII. 5.]

ALGEMEEN VERSLAG omtrent het wets-ontwerp tot verlenging van den termijn voor de intrekking van een gedeelte der muntbiljetten, uitgebragt in de zitting van den 6den November 1847.

Toen bij de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) de inwisseling van al de nog in omloop zijnde provinciale en generaliteits-muntspecien werd voorgeschreven, werd tevens daarbij aan de Regering de bevoegdheid verleend, om, onder bepaalde waarborgen en beperkingen, als tijdelijke hulpmunt, muntbiljetten uit te geven. Art. 3 der wet stelde echter uitdrukkelijk vast, dat de uit krachte daarvan uitgegevene muntbiljetten achtereenvolgens, en wel uiterlijk met den laatsten December 1847, tegen gouden of zilveren munt zouden moeten worden ingetrokken.

Daar evenwel gedurende het in werking brengen van den veelomvattenden maatregel der inwisseling van de oude muntspecien en der daarmede gepaard gaande aanmunting van nieuw zilvergeld, aan de Regering bleek, dat het cijfer der eerstgenoemde veel grooter was, dan zij oorspronkelijk had berekend, was in haar oog de verlenging van den termijn tot intrekking der muntbiljetten onvermijdelijk. Dien ten gevolge werd reeds bij Koninklijke boodschap van den 23sten Maart 1847 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet ingezonden,

strekkende om den uiterlijken termijn, bij art. 3 der wet van 18 December 1845 voor de intrekking der muntbiljetten vastgesteld, met één jaar te verlengen en dus op den laatsten December 1848 te bepalen.

Dit wets-ontwerp gaf bij het onderzoek in de afdeelingen der Kamer tot onderscheidene bedenkingen aanleiding, waaronder vooral ook behoorde, dat men het min raadzaam rekende, om deze aangelegenheid, zoolang vóór het verstrijken van den eenmaal vastgestelden termijn voor de intrekking der muntbiljetten, in opzettelijke overweging te nemen; meenende men, dat indien werkelijk de noodzakelijkheid der verlenging van den termijn bleef bestaan, daarover met meer kennis van zaken na de opening der nieuwe zitting van de Staten-Generaal in October van dit jaar zou kunnen worden geoordeeld.

Aan deze bedenkingen werd van regeringswege in zooverre toegegeven, dat in Mei jl. het straks vermelde wets-ontwerp weder werd ingetrokken, onder bijvoeging, dat men het voornemen koesterde, om in den aanvang van de eerstvolgende zitting der Staten-Generaal den bij dat ontwerp voorgedragen maatregel op nieuw in de vergadering van Hun Edel Mogenden ter tafel te brengen.

Dit is thans werkelijk het geval geweest, daar bij eene Koninklijke boodschap van den 22sten October jl. een nieuw wets-ontwerp tot verlenging van den termijn voor de intrekking der muntbiljetten tot den laatsten December 1848 bij de Kamer is ingezonden; welks wets-ontwerp zich echter van het vroegere daarin onderscheidt, dat, volgens hetzelve, na den laatsten December 1847, van de krachtens de wet van 18 December 1845 uitgegevene muntbiljetten eene som van hoogstens een en twintig millioen gulden in omloop zal kunnen worden gelaten. Door deze bijvoeging is, ten minste tot zekere hoogte, te gemoet gekomen aan een bezwaar, hetwelk almede tegen de vroegere voordragt bestond, dat namelijk destijds de magtiging tot het verlengen van den intrekkingstermijn der muntbiljetten gevraagd werd, zonder eenige limitatie van het cijfer, voor hetwelk de uitgifte of het in omloop houden van deze soort van papier na 31 December 1847 zou kunnen plaats hebben.

§ 1. Bij het onderzoek dezer nieuwe wets-voordragt in de afdeelingen der Kamer, waaraan door 41 leden is deel genomen, heeft men algemeen erkend, dat, bij den loop, dien het werk der inwisseling van de oude en der aanmunting van de nieuwe muntspecien genomen heeft, de intrekking van al de muntbiljetten binnen den oorspronkelijk bij de wet vastgestelden termijn, aan bezwaren zou onderhevig zijn. Sommige leden hebben echter tevens te kennen gegeven, te moeten wenschen, dat, alvorens zij aan het in omloop houden der muntbiljetten, voor een bedrag van hoogstens een en twintig millioen gulden, gedurende een nieuw tijdsverloop van een geheel jaar, hun zegel hechten, de volstrekte noodzakelijkheid van een en ander nog op eene meer overtuigende wijze worde aangetoond. Dien ten gevolge verlangt men in de eerste plaats te ontvangen eenen volledigen staat van het bedrag der verschillende soorten van de tot nu toe ingetrokkene oude muntspecien. Zoodanig een staat zou zich kunnen aansluiten aan den soortgelijken, die van regeringswege in Maart jl., bij gelegenheid der indiening van de toen behandelde wet betrekkelijk de uitgaven tot herstel van het Nederlandsche muntwezen en de aanvulling der middelen tot dekking van die uitgaven, is medegedeeld. Aan die opgave zou te meer volledigheid kunnen worden gegeven, daar de inwisseling van al de nog in omloop geblevene Zeeuwsche rijksdaalders, die volgens het Koninklijk besluit van 2 October 1847 (*Staatsblad* n°. 60) met den 26sten October jl. moest afloopen, reeds een einde heeft genomen en men dus veronderstellen moet, dat de Regering op dit oogenblik met het juiste bedrag van de ter inwisseling aangebodene muntspecien van deze soort volledig bekend is. Te gelijk met den bedoelden staat van de ingetrokkene oude munten, wenscht men er een te zien medegedeeld van de nieuwe zilveren specien, die sedert den laatsten December 1846 voor 's lands rekening aan 's Rijks Munt te Utrecht geslagen zijn, waardoor dan de daaromtrent in Maart jl. bij gelegenheid der indiening van de straks vermelde wet wegens de uitgaven tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, gegeven inlichtingen almede zouden worden aangevuld. Men stelt op deze laatste mededeeling te meer prijs, omdat men zich wenscht te overtuigen, dat in den laatsten tijd geenerlei vertraging in het gewigtig werk der hermunting heeft plaats gegrepen.

§ 2. Ook omtrent het cijfer van de tot nu toe ingetrokkene muntbiljetten wenscht men nadere inlichtingen te ontvangen. Volgens de opgaven, bij de indiening der tegenwoordige wet medegedeeld, is er aan muntbiljetten van f 20 in het geheel voor een bedrag van f4,800,000 daargesteld en uitgegeven. Die soort van muntbiljetten zijn, volgens het Koninklijk besluit van den 30sten April 1847 (*Staatsblad* n°. 20), alle vóór den eersten Junij dezes jaars ingetrokken moeten worden. Zonder nu te treden in het onderzoek, of dat besluit overeenkomstig was met de voorschriften der meermalen aangehaalde wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 90), heeft men gevraagd, of deze intrekking werkelijk op den bij het Koninklijk besluit bepaalden tijd heeft plaats gehad. Volgens de bekendmakingen der Algemeene Rekenkamer van 9 September en 28 October jl., geplaatst in de nommers der *Nederlandsche Staats-Courant* van 10 September en 29 October dezes jaars, is bij die Rekenkamer tot ultimo September van deze soort van muntbiljetten achtereenvolgende overgebragt voor een gezamenlijk bedrag van f 4,760,000. Er bestaat dus hier een verschil van f 40,000, waarop waarschijnlijk het woord *grootendeels* slaat, dat met opzigt tot dit punt in de memorie van toelichting voorkomt. Veel grooter echter is het verschil, dat men tusschen de wederzijdsche opgaven ten aanzien der muntbiljetten van f 100 opmerkt. In de opgave der Algemeene Rekenkamer wordt slechts van een verantwoord bedrag van f 1,750,000 gewag gemaakt, terwijl de Regering in de memorie van toelichting van f 3,150,000 aan tot den 20sten October ingehoudene, onbruikbaar gemaakte en aan de Algemeene Rekenkamer verantwoorde of daartoe in rekening gebragte muntbiljetten van f 100 spreekt. Men vraagt derhalve of dit aanmerkelijk verschil tusschen de beide sommen toegeschreven moet worden aan het bedrag van deze soort van muntbiljetten, dat van den laatsten September tot den 20sten October ter Algemeene Rekenkamer kan zijn overgebragt, dan wel of men hier ook aan eene gedeeltelijke *inhouding* van dit papier denken moet.

§ 3. Daar de Regering zich, bij de aanneming der tegenwoordige wet, voorstelt om zoowel gedurende het overige gedeelte dezes jaars als in 1848 met de intrekking der muntbiljetten voort te gaan, geeft men haar in bedenking, om dien maatregel het eerst uitsluitend op de muntbiljetten van f 500 en f 100 toe te passen, en dus in allen gevalle het kleine papier van deze soort, dat zooveel gemak voor de circulatie aanbiedt, het langst in omloop te laten. Men wenscht ook te dezen opzigte met de bedoelingen der Regering te worden bekend gemaakt.

§ 4. Met eenige verwondering hebben sommige leden in den laatsten tijd aankondigingen in de nieuwsbladen gezien, waaruit bleek, dat de Regering een deel der oude ingewisselde muntspecien, na die voor den omloop onbruikbaar te hebben gemaakt, heeft verkocht, en eene nog grootere hoeveelheid daarvan heeft willen verkoopen. Men vindt daarin aanleiding tot de vraag, of deze ingewisselde geldstukken niet voor muntmateriaal hadden kunnen worden gebruikt, en of de nog voorhanden zijnde of verder in te trekken oude zilveren muntspecien genoegzaam zullen zijn voor zoodanige aanmunting van nieuw geld, als de Regering zich voorstelt, zoodat de aankoop van zilver ten behoeve van 's Rijks munt niet noodzakelijk zal zijn.

§ 5. Ofschoon in de troonrede, bij het openen van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal, het aanbieden eener voordragt tot geheele regeling van het muntwezen is aangekondigd, waardoor deszelfs reeds vergevorderd herstel uit een diep vervallen toestand zou kunnen worden voltooid, en ofschoon ook in de memorie van toelichting tot het tegenwoordig wets-ontwerp gewag wordt gemaakt van in het volgende jaar te nemen maatregelen betrekkelijk de aanmunting ook van kleinere of pasmunten, meenen enkele leden toch de aandacht der Regering bijzonder te moeten vestigen op de dringende behoefte, die zich algemeen aan eene regeling omtrent de pasmunt doet gevoelen. In verband met de overtuiging van het bestaan dier behoefte, vraagt men, wanneer de Regering voornemens is eene nieuwe wet tot regeling van het Nederlandsche muntwezen of wel tot de aanmunting van pasmunt in te dienen, en welke hare bedoelingen zijn omtrent de inwisseling der oude zesthalven en schellingen, of ook van de onderdeelen van den Zeeuwschen rijksdaalder.

§ 6. Bij de overweging dezer wet is het denkbeeld geopperd en door verscheidene leden in meer dan één afdeeling ondersteund, of niet de verkregene ondervinding omtrent de muntbiljetten zou kunnen worden dienstbaar gemaakt aan eenen maatregel, die tot bevordering van den goeden staat van 's Rijks geldmiddelen zou strekken. Men stelde daarbij op den voorgrond, dat de ingezetenen met het denkbeeld om zoodanig papier als gereed geld te beschouwen vertrouwd zijn geworden, en het groot gemak, dat het bij allerlei betalingen aanbiedt, zoo zeer hebben leeren waarderen, dat velen het ongaarne geheel uit den omloop zullen zien verdwijnen. Daarvan uitgaande, heeft men gevraagd, of het niet mogelijk zou zijn, om tegen het einde van den termijn, die nader voor de intrekking der muntbiljetten zal worden vastgesteld, eene zekere hoeveelheid van zoodanig papier, waaraan men dan den naam van muntpapier, rentelooze schatkistbiljetten of iets dergelijks zou kunnen geven, als tot vervanging der eigenlijke muntbiljetten, in omloop te brengen. Dit papier, waarvan het bedrag bij voorbeeld op tien millioen gulden bepaald kon worden, wilde men dan gebruiken om nationale schuld aan te koopen, welke aangekochte schuldbrieven bij de Nederlandsche

Bank of bij eene dergelijke, volkomen vertrouwen inboezemende instelling zouden moeten worden gedeponeerd, om voortdurend tot onderpand van de uitgegeven papieren munt te verstrekken. Op die wijze zou het Rijk in de gelegenheid komen, om jaarlijks ten minste 4 tonnen gouds aan renten uit te sparen, of ook het bedrag dier renten kunnen besteden tot amortisatie van schuld. Behalve het verwerven van dit gewigtig voordeel, zou het Rijk misschien door zulk een maatregel nog tot eene verdere besparing van uitgaven kunnen geraken, daar, bij het voortdurend in omloop blijven van tien millioen aan muntpapier, de massa nieuw zilveren geld voor de behoeften der circulatie zeker minder groot zou behoeven te zijn, dan anders het geval zal wezen. Ofschoon men zich de zwarigheden, aan de uitvoering dezer denkbeelden verknocht, niet geheel ontveinst, heeft men toch gemeend, die te dezer gelegenheid aan het oordeel der Regering te moeten onderwerpen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 1sten November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 4den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording*, met de beide daartoe behoorende staten, ontvangen:

De bedenkingen en vragen omtrent dit ontwerp van wet, opgenomen in het verslag der Commissie van Rapporteurs, zullen, zoo als men zich vleit, in de volgende antwoorden en daartoe behoorende staten eene gewenschte oplossing kunnen vinden.

§ 1. De staten sub A en B ten deze gevoegd, bevatten de aanwijzing van hetgeen omtrent de intrekking der oude specien en de aanmunting van nieuwe is gevraagd.

Zij zijn van volkomen denzelfden aard als die, welke zijn overgelegd bij de aanbieding op den 22sten Maart jl. van het ontwerp van wet tot overbrenging van de vereischte sommen voor het herstel van het muntwezen op de begrooting van 1847. De toen gedane opgaven zijn nu weder in de staten begrepen, doch worden voortgezet tot het einde van de jongst afgeloopen maand October.

De staat A doet zien, dat in de verloopen tien maanden des jaars ruim 25 millioen gulden, voor 2/3 in stukken van 2½ gulden en voor 1/3 in stukken van een gulden zijn geslagen en dat dus het werk der hermunting geenszins vertraagd maar op de vereischte hoogte gebragt en gehouden is.

De staat B doet al de oude munten kennen welke in het munt-depôt zijn overgebragt; daaronder zijn dus nog niet al de Zeeuwsche rijksdaalders begrepen; welke op alle kantoren zijn ingetrokken, omdat die nog niet zijn verzameld en men de intrekking dan eerst kan achten voltooid te zijn, wanneer de specien te *Amsterdam* zijn vereenigd en, behoorlijk gezuiverd van valsche of onaanneembare stukken, in het depôt nedergelegd; hiermede kan eenige tijd verloopen en er is dus nog eene aanzienlijke vermeerdering van die soort van specie te verwachten.

Intusschen zal het niet overbodig zijn, bij de overlegging van dezen staat den toestand van het munt-depôt tegenover de nog in omloop zijnde muntbiljetten te beschouwen, omdat daaruit op de meest volledige wijze kan blijken, zoowel de getrouwe opvolging van de bestaande wettelijke bepalingen, als dat de nu voorgedragene wet ook daarmede in behoorlijk verband staat.

De toestand was op 1°. November 1847:

Waarde aan oude specien, na aftrek van het voorloopig berekend munt-verlies, in het munt-depôt gebragt.	f 61,223,032.55½
Baren zilver in het depôt nedergelegd. . .	61,159.15
	f 61,284,191.70½
waarvan aan de Munt afgeleverd.	44,545,835.44½
blijft bij de Bank.	f 16,738,356.26
Van het afgegevene aan de Munt, ad. . . is in nieuwe specie vermunt en door tusschenkomst van het munt-depôt in de schatkist teruggebragt	f 44,545,835.44½ 37,663,145.00
blijft bij de Munt.	f 6,882,690.44½
Bij de Bank en de Munt te zamen genomen, berust in waarde	f 23,621,046.70½
En de muntbiljetten die met 1°. November nog in omloop zijn, bedragen	22,090,000.00
Dus gaat het munt-depôt in reële waarde de Muntbiljetten te boven met	f 1,531,046.70½

§ 2. De aankondiging van de Algemeene Rekenkamer van den 28sten October jl., ten aanzien van het vernietigen van muntbiljetten, gaat tot den *laatsten September* en betreft muntbiljetten

van f 20, ter somma van	f 4,760,000.00
en van f 100	1,750,000.00
	f 6,510,000.00
Hierbij moet worden gevoegd:	
Muntbiljetten van f 20, nog niet opgekomen. .	40,000.00
Muntbiljetten van f 100, gedurende de maand October ingehouden, bij de administratie onbruikbaar gemaakt en bij de kamer overgebragt of nog over te brengen	1,400,000.00
te zamen	f 7,950,000.00

overeenstemmende met de vermindering van muntbiljetten vermeld in de memorie van toelichting dezer wet.

De f 40,000 ontbrekende muntbiljetten van f 20, die daarbij in rekening gebragt worden, kunnen successief opkomen, volgens art. 9 der wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90), binnen de *twee* jaren na den bij het besluit van den 30sten April jl. (*Staatsblad* n°. 20) bepaalden termijn van intrekking van 1 Junij jl., en zijn derhalve bij deze opgave ook moeten worden in aanmerking genomen.

§ 3. Nadat de algemeene intrekking der muntbiljetten van f 20 is bepaald, heeft de Regering het verkieslijk geoordeeld om tot vermindering van die van f 100 over te gaan, en dus te handelen in den zin zoo als bij deze paragraaph is in bedenking gegeven; maar de beoordeeling of daarmede en met het intrekken van biljetten van f 500 zal voortgegaan worden, kan aan niet vooraf te bepalen omstandigheden ondergeschikt zijn, en het zou dus niet voorzigtig wezen eene onveranderlijke bedoeling daaromtrent aan den dag te leggen. De wet van den 18den December 1845 heeft geene bepalingen gemaakt ten aanzien van de soorten der uit te geven biljetten, en derzelver indeeling is dus door de Regering naar omstandigheden geregeld; het behoort evenzeer tot de uitvoering der wet, welke biljetten opvolgelijk bij voorkeur uit den omloop behooren te worden genomen.

§ 4. Het allooi der nieuwe munten verschilt veelal van dat der ingetrokken oude specien en er heeft dus eene verfijning van een goed deel der laatste moeten plaats vinden. De kunstmatige inrigting daartoe heeft aanvankelijk niet eenparig kunnen werken met de aanmunting, en men is dus verpligt geweest eenig fijn zilver aan te koopen om de werkzaamheden aan den gang te houden. Daar nu het geheel der ingetrokken oude munten althans genoegzaam wordt geoordeeld voor de nieuwe zilvercirculatie, is het raadzaam voorgekomen, om zich van eenig zilver der oude munten te ontdoen, immers wanneer dit zonder verlies kon plaats hebben. Van daar de gedane verkoop van eenige oude specie en de poging om nog eenige derzelve af te staan, welke verkoop echter laatstelijk niet met genoegzaam voordeel is kunnen worden bewerkstelligd.

§ 5. Aan het door de Regering te kennen gegeven oogmerk tot het doen der voordragt van eene algemeene wet ter regeling van het muntwezen, zal eerstdaags gevolg worden gegeven.

Die wet is noodig om de aanmunting der kleine en pasmunten te kunnen ondernemen, waartoe alles is voorbereid.

De Regering wenscht dus dat het aan te bieden ontwerp spoedig moge tot stand komen, en dat zij daardoor in de gelegenheid moge gesteld worden om, na een redelijk tijdsverloop, tot aanmunting van de kleine en pasmunten volstrekt vereischt wordende, de laatste hand te leggen aan de daarstelling van een gaaf muntstelsel, door de intrekking der schellingen en zesthalven, alsmede van de onderdeelen van den Zeeuwschen rijksdaalder; een bepaald tijdstip daaromtrent aan te wijzen is echter niet doenlijk, om de zoo even vermelde redenen.

§ 6. De consideratien in deze paragraaph van het verslag vervat, zijn van eenen gewigtigen aard. Met groote voldoening heeft de Regering gadegeslagen het vertrouwen, hetwelk de uitgifte van muntbiljetten in het algemeen heeft genoten, en dat zoo zeer is op prijs gesteld het gemak, hetwelk in alle betalingen van het aanwezen van dit papier is ondervonden. Zij schrijft echter dit een en ander grootendeels toe aan de voorzigtige bepalingen, welke de wet van den 18den December 1845 bevat omtrent het daarstellen van een volkomen onderpand in metallieke waarde voor het uitgegeven muntpapier, en aan de getrouwe naleving dezer bepalingen, welke bevestigd wordt door de opheldering en, in § 1 dezer memorie gegeven. Of een gelijk vertrouwen zou worden geschonken, aan een papier op eene andere wijze verzekerd,— of alzoo *tien millioen gulden*, gevestigd op een onderpand van eenen anderen aard, gelijk gunstig onthaal zou verdienen en werkelijk ondervinden, en of dus langs dezen weg zouden kunnen verkregen worden de onmiskenbare voordeelen welke bij deze paragraaph van het verslag worden aangewezen, zou de Regering nader wenschen te overwegen; zij zal de voor- en nadeelen van het duurzaam aanwezen van een circulatie-papier tot eene beperkte

som, zeer gezet onderzoeken, en op het onderwerp terugkomen, zoo dit onderzoek de aannemelijkheid van de in het midden gebragte denkbeelden bij haar tot overtuiging mogt brengen.

Ten slotte maakt men van deze gelegenheid gebruik, om het eenig artikel van het ontwerp van wet in plaats van in den toekomenden in den tegenwoordigen tijd te stellen, en dat artikel aldus te doen luiden:

» Na den laatsten December 1847, kan van de krachtens de » wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) uitgege- » ven muntbiljetten eene som van hoogstens *een en twintig millioen* » *gulden* in omloop worden gelaten, die vóór den laatsten » December 1848 tegen gouden of zilveren munt moet zijn in- » getrokken."

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, alsmede van de daarbij gevoegde staten betrekkelijk het wets-ontwerp tot verlenging van den termijn voor de intrekking van een gedeelte der muntbiljetten kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen werd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *algemeen verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 5den November 1847.

Scheers van Harencarspel.
Nap.
Nederburgh.
Corver Hooft.
Van Goltstein.

[VII. 6.] bijlage A.

STAAT *der nieuwe Zilveren Specien, van den 1sten April 1845, tot den laatsten October 1847 voor 's Rijks rekening aan de Munt te Utrecht geslagen.*

JAAR.	NOMINAAL BEDRAG der twee en een halven guldenstukken.	NOMINAAL BEDRAG der guldens.	TOTAAL.
1845.	f 1,922,850	f 3,110,722	f 5,033,572
1846.	15,719,150	5,111,040	20,830,190
tot ultimo Oct. 1847.	16,851,500	8,380,000	25,231,500
	f 34,493,500	f 16,601,762	f 51,095,262

[VII. 7.] bijlage B.

STAAT *van de nominale waarde der Oude Zilveren Geldspecien, welke achtervolgelijk tot en met den laatsten October 1847 in het depôt bij de Nederlandsche Bank te Amsterdam zijn overgebragt, te weten:*

Dukatons, heele en onderdeelen	f 285,668.77½
Drieguldens, tienschellingstukken en tweeguldens	6,583,028.00
Guldens, heele en halve	21,659,889.00
Daalders en vijfschellingstukken	6,817,018.50
Zeeuwsche rijksdaalders	21,821,866.30
Hollandsche rijksdaalders en onderdeelen. .	1,081,807.50
Achtentwintig-stuiverstukken	5,754,487.20
Achtstuiverstukken, dubbeltjes en stuivertjes.	2,271,634.41
	f 66,275,399.68½
Af: voor de mindere muntwaarde, voorloopig berekend volgens een aangenomen tarief, doch welk verlies ten slotte naar de werkelijke bevinding wordt geregeld	5,052,367.13
Blijft reële waarde	f 61,223,032.55½

ZITTING VAN DINGSDAG 9 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 51 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Finantiën woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat het nieuw verkozen lid, jhr. C. M. Storm van 's Gravesande, zijne geloofsbrieven heeft ingezonden, en benoemt eene commissie om die stukken te onderzoeken, bestaande uit de heeren: de Jong van Beek en Donk, Faber van Riemsdijk, van Naamen, Telting en Wichers.

De Vergadering wordt voor eenige oogenblikken geschorst, ten einde genoemde Commissie in de gelegenheid te stellen tot het volbrengen harer taak.

De Commissie, in de vergadering teruggekeerd zijnde, brengt bij monde van den heer *de Jong van Beek en Donk* verslag uit. Zij deelt daarbij mede, dat de stukken door den heer Storm van 's Gravesande ingezonden, bestaan: 1°. in een extract uit de notulen der buitengewone vergadering van de Provinciale Staten van Overijsel, den 28sten October jl. gehouden, waaruit blijkt dat, behalve de voorzitter, 59 leden in die vergadering tegenwoordig waren, en dat bij eene derde stemming ter verkiezing van een lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 31 stemmen zich hebben vereenigd op jhr. mr. C. M. Storm van 's Gravesande, 25 op jhr. mr. W. G. Hovy, terwijl 2 briefjes oningevuld waren gebleven en 1 van onwaarde werd verklaard, zoodat jhr. mr. Storm van 's Gravesande door de volstrekte meerderheid tot lid van de Tweede Kamer verkozen was; — 2°. in een extract uit de registers van geboorte der stad Rotterdam, waaruit blijkt dat jhr. mr. C. M. Storm van 's Gravesande aldaar op den 16den Mei 1809 geboren is; — 3°. in eene verklaring van den burgemeester van de stad Deventer, dat jhr. mr. Carel Marius Storm van 's Gravesande is ingezeten dier stad en geboren uit ouders binnen het Rijk gevestigd, — en 4°. in eene verklaring van den benoemde zelven, dat hij geene openbare betrekking bekleedt en geen der afgevaardigden uit de provincie Overijssel nader dan in den derden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaat.

Nademaal de Commissie al de overgelegde stukken in voldoende orde heeft bevonden, adviseert zij tot toelating van jhr. mr. Storm van 's Gravesande als lid der Vergadering.

Op voorstel des Voorzitters vereenigt zich de Vergadering met de conclusie van het rapport der Commissie.

De Voorzitter geeft kennis dat er is ingekomen een Koninklijk besluit van den 8sten November jl., waarbij hij, Voorzitter, gemagtigd wordt de bij de Grondwet gevorderde eeden van het nieuw benoemde lid, den heer Storm van 's Gravesande, af te nemen. Dit besluit wordt voor kennisgeving aangenomen en de heer Storm van 's Gravesande, na door den Griffier te zijn binnengeleid, legt de gebruikelijke eeden af, en neemt zitting als lid der Vergadering.

Is ingekomen en wordt voorlezing gedaan van eene Koninklijke boodschap dd. 7 November jl., ten geleide van een wets-ontwerp betrekkelijk de regeling van het Nederlandsche muntwezen, met eene daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen.

Is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Finantien, ten geleide van de algemeene rekening van inkomsten en uitgaven over den jare 1844, alsmede van de rekeningen wegens tien opgehevene bijzondere fondsen.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen dezer stukken, [welke nader zullen worden medegedeeld], en tot de verzending daarvan naar dezelfde Commissie, welke vroeger tot het onderzoek van het algemeen verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen over 1845 is benoemd en bestaat uit de heeren: Gouverneur, Nedermeijer van Rosenthal, Verweij Mejan, van Naamen en van Panhuijs.

Is ingekomen eene missive van den Hoogen Raad der Nederlanden, houdende kennisgeving van het overlijden van jhr. mr. J. P. Yvo Diert van Melissant, lid van genoemden Hoogen Raad, en

vergezeld gaande van eene lijst van aanbeveling van zes personen, waarop, bij het opmaken van eene nominatie ter vervulling van de opengevallen plaats in genoemd collegie, acht zoude kunnen worden geslagen. De op deze lijst geplaatste personen zijn de heeren:

jhr. mr. G. A. Melort, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuid-Holland;

mr. A. Z. Hanlo, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Noord-Holland;

mr. A. J. Helmich, vice-president van het provinciaal geregtshof in Overijssel;

mr. C. D. Beels, regter in de arrondissements-regtbank te Rotterdam;

mr. D. J. Bijleveld, president van de arrondissements-regtbank te 's Gravenhage, en

mr. S. Schmolck, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuid-Holland.

De Vergadering besluit om deze missive voor kennisgeving aan te nemen, de lijst van aanbeveling te doen drukken, en den dag voor het opmaken der nominatie van drie candidaten voor het lidmaatschap van den Hoogen Raad nader te bepalen.

Is ingekomen een adres van A. F. Bouricius te Eede, strekkende tot aanvulling van de door hem vroeger ingezonden stukken, welk stuk naar de Commissie *ad hoc* verzonden wordt.

Voorts is ingekomen een op ongezegeld papier geschreven stuk over mestspecie, gedagteekend Zaandam den 8sten November, hetwelk, overeenkomstig art. 104 van het Reglement van Orde, wordt ter zijde gelegd.

Aan de Kamer is hulde gedaan van een boekwerk, getiteld: *Emancipatie en centralisatie, of schets van een ontwerp tot behoud der kolonie Suriname.*

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Voorzitter geeft kennis dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor het wets-ontwerp betreffende de ondersteuning van behoeftigen benoemd zijn de heeren: Faber van Riemsdijk, Nedermeijer van Rosenthal, van Heemstra, Telting en van Goltstein.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling der ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over het jaar* 1848.

Niemand daarover het woord verlangende te voeren, wordt tot eene stemming overgegaan, en daarbij het wets-ontwerp met 49 tegen 2 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Dam van Isselt, Corneli, van Nagell, van Goltstein, Nedermeijer van Rosenthal, de Weichs de Wenne, Timmers Verhoeven, Storm van 's Gravesande, Schooneveld, Faber van Riemsdijk, de Jong van Beek en Donk, van Naamen, Telting, Wichers, Bijleveld, Menso, Gouverneur, Smit, van Beeck Vollenhoven, Egter, van Harencarspel, Borski, Hiddema Jongsma, de Kempenaer, Lycklama à Nyeholt, van Heloma, de Man, van Sasse van Ysselt, de Monchy, Duijmaer van Twist, Hooft, van Leeuwen, Luijben, Gevers van Endegeest, Bots, Cost Jordens, van Rijckevorsel, Luzac, Corver Hooft, de Backer, Hoffman, van Haersolte, Enschedé, Star Busmann, Nap, van Panhuijs, Romme, Anemaet en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Verweij Mejan en van Heemstra.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot verlenging van den termijn voor de intrekking van een gedeelte der muntbiljetten.*

De heer ***Gouverneur*** vraagt het woord. Hij wenscht van Zijne Excellentie den Minister eenige inlichting of liever eene verklaring te erlangen omtrent een punt, dat, hoewel slechts grond tot eenigen twijfel kunnende opleveren, in zijn oog echter gewigtig genoeg is om daarop de aandacht te vestigen. De strekking van het tegenwoordig wets-ontwerp is om de muntbiljetten, krachtens de wet van 18 December 1845 uitgegeven en die met den laatsten December van dit jaar ingetrokken moeten worden, tot een bepaald bedrag nog voor één jaar in omloop te laten. En nu is bij den spreker de vraag opgekomen of hier dan niet eene schuldvernieuwing zou plaats hebben. De muntbiljetten zullen, meent hij, door deze wets-voordragt inderdaad het karakter van muntbiljetten, uitgegeven krachtens de wet van 1845, verliezen: indien deze voordragt wordt aangenomen zullen zij krachtens eene nieuwe wet circuleren. En wanneer dit zoo is, dan zou het de vraag kunnen zijn, of dezelfde waarborgen, die voor de muntbiljetten volgens de wet van 1845 uitgegeven, bestaan, *ipso jure* aan die, welke krachtens de wet van 1847 in omloop zijn, verbonden zullen wezen. In de bevestigende beantwoording dezer vraag vindt de spreker, wat hem betreft, geene zwarigheid, maar er zou toch omtrent de beantwoording daarvan later twijfel kunnen ontstaan en het is van belang te zorgen dat zoodanige twijfel niet kan oprijzen. Hij zou het daarom wenschelijk geacht hebben, dat omtrent het besproken punt eene bepaling in de wets-voordragt ware opgenomen; doch hij zal zich thans vergenoegen met eene verklaring des Ministers, die geschikt is om allen twijfel ten deze te voorkomen.

De heer ***Nap*** zegt hoofdzakelijk: Ter gelegenheid van dit wets-ontwerp neem ik de vrijheid eene verklaring van Zijne Excellentie den Minister van Financien te vragen, omtrent den staat, die als bijlage B bij de memorie van beantwoording is gevoegd. Het is U Edel Mogenden bekend, dat bij de intrekking der oude muntspecien telkens een zeer korte termijn voor die intrekking is gesteld, en dat de termijn, gedurende welken voor het publiek de gelegenheid tot inwisseling openstond, meestal slechts van drie weken of korter was. Bij eene vroegere opgave, ter gelegenheid van de wet tot herstel van het muntwezen, op 22 Maart jl. door Zijne Excellentie den Minister van Financien medegedeeld, heeft Zijne Excellentie het bedrag aangegeven der onderscheidene sommen, voortspruitende uit de inwisseling der verschillende oude muntspecien tot ultimo Februarij 1847. Uit den nu daaromtrent overgelegden staat blijkt, dat al die sommen sedert zijn verhoogd, ook van die muntspecien, welker intrekking reeds vóór ultimo Februarij jl. had plaats gehad en was afgeloopen. Ik wijs U Edel Mogenden op de som voortspruitende uit de inwisseling der achtstuiverstukken, dubbeltjes en stuivertjes, welker intrekking krachtens een besluit van 2 Februarij 1846 heeft plaats gehad, en welke uiterlijk op den 14den Februarij daaraanvolgende moesten zijn ingeleverd. Daarvan is in Maart van dit jaar opgegeven te zijn ingekomen eene som van f 2,269,045.35, terwijl thans die som wordt opgegeven te bedragen f 2,271,634.41, hetgeen een verschil oplevert van f 2,589.06. De opgave, nagenoeg een jaar geleden gedaan, omtrent het bedrag van de inwisseling van stukken, welke reeds toen geheel had moeten zijn afgeloopen, vindt men alzoo thans geheel veranderd en bij eene tweede opgave, tien maanden later gedaan, ziet men dat bedrag verhoogd. Ik zal al de verschillende sommen niet opnoemen, maar alleen nog opmerken dat het gezamenlijk bedrag der ingewisselde oude muntspecien vroeger was f 43,526,821.05, thans f 44,453,533.38½, en dus f 926,712.33½ hooger.

Voor deze verhooging kunnen onderscheiden redenen bestaan, en wel in de eerste plaats de vertraagde aantelling bij de Nederlandsche Bank; maar in dat geval kan ik niet nalaten mijne bevreemding te kennen te geven, dat die aantelling meer dan een jaar na de intrekking nog niet zoude zijn afgeloopen, terwijl voor het publiek een zoo korte termijn is gesteld. In de tweede plaats zou het ook mogelijk zijn, dat men voor hen, die voldoende hadden bewezen in de onmogelijkheid te zijn geweest om den gestelden termijn te observeren, eenige consideratie hadde gebruikt en het billijk gerekend de door hen aangebodene specie na den termijn van de inwisseling daarvan aan te nemen. Ik bedoel hier vreemdelingen en reizigers en speciaal schippers; onderscheiden voorbeelden zijn mij bekend, dat schippers oude muntspecien aan boord hebbende, te laat aan de plaats hunner bestemming kwamen, om binnen den gestelden termijn de inwisseling dier specien te bewerkstelligen.

Mogt dit laatste de oorzaak van de verhooging dier sommen zijn, in dat geval zou ik geen de minste aanmerking daarop maken. Maar er zouden ook andere redenen kunnen bestaan, en deze zou ik dan gaarne van Zijne Excellentie den Minister van Financien vernemen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het is mij aangenaam, dat ik op de vragen, mij door de beide geachte sprekers gedaan, voldoende antwoorden zal kunnen geven.

De geachte spreker uit Noord-Braband meende, dat er bij de beschouwing van het tegenwoordig wets-ontwerp twijfel zou kunnen ontstaan, of hier niet eene novatie van schuld plaats heeft en of, zoo dit het geval was, dan wel de waarborgen ten opzigte der muntbiljetten, krachtens de wet van 1845 uitgegeven, op die welke op de nu voorgedragene wet zouden berusten, toepasselijk zijn. Ik geloof, dat de door het geachte lid bedoelde twijfel niet bestaan kan. Immers de strekking der tegenwoordige voordragt is niet om de natuur der muntbiljetten zelve te veranderen; maar alleen om de verpligting der Regering tot intrekking der muntbiljetten eenigzins te modificeren. » Schuldvernieuwing wordt, zegt art. 1449 van het Burgerlijk Wetboek, op driederlei wijze te weeg gebragt: 1°. wanneer een schuldenaar ten behoeve van zijnen schuldeischer

eene nieuwe schuldverbindtenis aangaat, welke in de plaats gesteld wordt van de oude, die daardoor vernietigd wordt." Dit nu is hier het geval niet; hier wordt geene nieuwe schuldverbindtenis aangegaan, geene oude schuldverbindtenis wordt vernietigd. De tweede wijze van schuldvernieuwing is de verandering van schuldenaar, en de derde de verandering van schuldeischer, welk een en ander zich hier evenmin opdoet, zoodat inderdaad ten deze aan geene schuldvernieuwing gedacht kan worden. Maar bovendien sluiten de woorden van het wets-ontwerp zelf den bedoelden twijfel geheel en al uit, want daarin wordt alleen vermeld, dat de termijn, gedurende welken *de krachtens de wet van den 18den December 1845 uitgegeven muntbiljetten* in omloop kunnen worden gelaten, voor een gedeelte derzelve tot ult°. December 1848 wordt uitgestrekt. In het wets-ontwerp zelf staat alzoo uitgedrukt, dat de daar bedoelde muntbiljetten blijven muntbiljetten, uitgegeven krachtens de wet van 18 December 1845 en dus de bij deze wet gestelde waarborgen behouden. Wat van dit alles intusschen óok zij, zeker is het, dat de bedoeling der Regering is, en dat zij het als hare verpligting beschouwt, om aan de gedurende 1847 in omloop blijvende muntbiljetten al die waarborgen toe te kennen, welke in meergenoemde wet van 1845 omschreven zijn.

Het geachte lid uit Groningen heeft inlichtingen gevraagd omtrent het verschil tusschen den staat omtrent de tot ultimo Februarij jl. in het muntdepôt overgebragte oude zilveren muntspecien, en dien omtrent de in het muntdepôt overgebragte geldspecien, welke thans overgelegd is en tot ultimo October jl. loopt. Het is zoo, de cijfers van het bedrag van sommige oude munten, wier geheele intrekking reeds vóór ultimo Februarij jl. was afgeloopen, zijn bij den laatst overgelegden staat eenigzins verhoogd. De oorzaak daarvan is hierin gelegen, dat de bedoelde staten alleen betreffen de nominale waarde van hetgeen bij de Nederlandsche Bank in het *depôt* is overgebragt. De Bank is agent der schatkist en ontvangt als zoodanig al de ingetrokken oude muntspecien, maar hier is alleen opgegeven hetgeen bij haar in het depôt is overgebragt. Bij de opeenstapeling der bezigheden, waarmede de Bank belast is, was zij, hetgeen trouwens niet te verwonderen is, niet in staat alle ingetrokkene muntspecien zoo spoedig in het munt-depôt over te brengen. Het verschil alzoo, om een voorbeeld te nemen, van ongeveer f 800,000 ten aanzien van het bedrag der oude guldens kan geene bevreemding wekken, want dat verschil wijst alleen aan, dat, hoewel de oude guldens reeds in December 1845 geheel buiten den omloop gebragt werden, van die ingetrokkene munt-specien na Februarij van dit jaar nog de som die het verschil uitmaakt, in het muntdepôt werd overgebragt. De reden van dat verschil is dus geenszins daarin te zoeken, dat aan dezen of genen bijzonderen persoon eenig faveur verleend zou zijn. Omtrent enkele uitzonderingen op dezen regel, om aan niemand met opzigt tot de inwisseling van oude munt-specien eenige gunst te verleenen, kan ik verzekeren dat zij, die tot de bedoelde inwisseling na den daarvoor gestelden termijn zijn opgekomen, nimmer zijn toegelaten, zoo het niet bewezen was dat de vertraging buiten de schuld der belanghebbenden lag en alzoo geen misbruik gemaakt werd van de toegevendheid der Regering. Ik heb het van belang geacht dit laatste te kennen te geven, opdat men niet later bij de inwisseling der nog in omloop zijnde oude munt-specien op eene onbepaalde toegevendheid der Regering rekenen zou, hetgeen tot misbruiken zou kunnen leiden.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke-stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot verlenging van den termijn voor de intrekking van een gedeelte der muntbiljetten met algemeene, dat is 52 stemmen aangenomen, hebbende, behalve de reeds genoemde leden, ook de heer Nederburgh *voor* het gemelde wets-ontwerp gestemd.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

[XIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Dingsdag den 9den November jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U Edel Mogenden ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot regeling van het Nederlandsche Muntwezen.

In de toelichtende memorie, dat ontwerp vergezellende, zijn de redenen meer bepaald uiteengezet, welke tot het voorstel geleid hebben.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 8sten November 1847.

WILLEM.

[XIII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van het Nederlandsche Muntwezen.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat op het standpunt, waarop de hermunting der oude zilveren geldspecien bereids is gekomen, het wenschelijk moet geacht worden, in het Nederlandsche muntwezen nog die verbeteringen in te voeren, waarvoor hetzelve vatbaar is, en voorts al de bepalingen, dat muntwezen voor de toekomst betreffende, in ééne wet te zamen te vatten,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. 's Rijks muntspecien zijn standpenningen, pasmunt en negotiepenningen.

Art. 2. De standpenningen zijn de volgende zilveren muntstukken:

de *gulden*, zijnde de eenheid van het Nederlandsche muntstelsel,

de *rijksdaalder* of het stuk van *twee en een halven gulden*,

de *halve gulden* of het stuk van *vijftig cents*.

Art. 3. Zilveren pasmunt zijn:

het stuk van *vijf en twintig cents*,

het stuk van *tien cents*,

het stuk van *vijf cents*.

Art. 4. Koperen pasmunt zijn:

de *cent* of het honderdste gedeelte van den gulden,

de *halve cent*.

Art. 5. De negotiepenningen zijn:

de gouden Willem,

de gouden dukaat.

Van beide deze stukken kunnen dubbele geslagen worden en van het eerste stuk ook halve.

Art. 6. De gulden bevat negen wigtjes, vier honderd vijftig duizendsten van een wigtje fijn zilver.

Het gewigt van den gulden is tien wigtjes, met eene ruimte van drie duizendsten van dat gewigt, zoowel boven als beneden hetzelve.

Het gehalte is negen honderd vijf en veertig duizendsten (0.945), met eene ruimte van anderhalf duizendste, zoowel boven als beneden dat gehalte.

Art. 7. Het gewigt van den rijksdaalder is *vijf en twintig wigtjes*,

van den halven gulden *vijf wigtjes*,

van het stuk van vijf en twintig cents *drie wigtjes vijf honderd vijf en zeventig duizendsten van een wigtje*,

van het stuk van tien cents *een en vier honderd duizendsten van een wigtje*,

van het stuk van vijf cents *zes honderd vijf en tachtig duizendsten van een wigtje*.

De ruimte in gewigt is, voor den rijksdaalder twee duizendste, voor den halven gulden vijf duizendste, voor het stuk van vijf en twintig cents zes duizendste, voor het stuk van tien cents tien duizendste, en voor het stuk van vijf cents twaalf duizendste gedeelten van het gewigt voor elk stuk bepaald, zoowel boven als beneden dat gewigt.

Art. 8. Het gehalte van den rijksdaalder en van den halven gulden is aan dat van den gulden gelijk en dezelfde ruimte wordt voor hetzelve toegestaan.

Het gehalte der zilveren pasmunt is *zes honderd veertig duizendsten* (0.640), met eene ruimte van vier duizendsten, zoowel boven als beneden dat gehalte.

Art. 9. De cent en de halve cent worden vervaardigd uit zuiver koper, de eerste op een gewigt van drie wigtjes, acht honderd vijf en veertig duizendsten van een wigtje, en de tweede ten gewigte van een wigtje, negen honderd twee en twintig duizendsten van een wigtje.

Op deze stukken wordt eene ruimte in het gewigt toegestaan van een vijftigste gedeelte van het gewigt van elk stuk, zoowel boven als beneden hetzelve.

Art. 10. De beeldenaar der standpenningen is als volgt:

op de voorzijde 's Konings borstbeeld, tot omschrift voerende den naam des Konings, met de woorden: *Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg*, met zoodanige verkortingen als de grootte der stukken vereischt;

op de keerzijde het wapen des Rijks, tusschen de aanduiding der geldswaarde: 2½ . . G, 1 . . G, en ½ . . G, tot omschrift voerende: *Munt van het Koningrijk der Nederlanden*, met de noodige verkortingen en het jaartal.

Op de stukken van eenen gulden en eenen halven gulden staat onder het wapen: 100 cents en 50 cents, met zoodanige verkortingen als noodig wordt bevonden.

Gemelde stukken worden gemunt in den ring.

De rijksdaalder en de gulden hebben tot randschrift, de woorden: *God zij met ons.*

De halve gulden wordt met eenen staanden kartelrand gemunt.

Art. 11. De beeldenaar der zilveren pasmunt is aan de voorzijde 's Konings borstbeeld met een omschrift gelijk aan dat der standpenningen, en aan de keerzijde 25, 10 en 5 centen, tusschen twee eikentakken, benevens het jaartal.

Deze stukken worden in den ring gemunt, met een staanden kartelrand.

Art. 12. De beeldenaar der koperen pasmunt is, aan de voorzijde de gekroonde naamletter des Konings, benevens het jaartal, en aan de keerzijde het wapen des Rijks, tusschen de cijfers: 1 . . C en ½ . . C

Deze stukken worden in den ring gemunt.

Art. 13. De gouden Willem bevat zes wigtjes, zes en vijftig duizendsten van een wigtje fijn goud.

Het gewigt van den gouden Willem is zes wigtjes, zeven honderd negen en twintig duizendsten van een wigtje, met eene ruimte van anderhalf duizendste gedeelte van dat gewigt, zoowel boven als beneden hetzelve.

Het gewigt van den dubbelen gouden Willem is dertien wigtjes, vier honderd acht en vijftig duizendsten van een wigtje, met eene ruimte van een duizendste van dat gewigt, zoowel boven als beneden hetzelve.

Het gewigt van den halven is drie wigtjes, drie honderd vier en zestig en een half duizendsten van een wigtje, met eene ruimte van twee duizendsten van dat gewigt, zoowel boven als beneden hetzelve.

Het gehalte van den gouden Willem, alsmede dat van den dubbelen en halven, is negen honderd duizendsten (0.900), met eene ruimte van een half duizendste, zoowel boven als beneden hetzelve.

Art. 14. De beeldenaar van den gouden Willem is als volgt:

op de voorzijde 's Konings borstbeeld, tot omschrift voerende den naam des Konings, met de woorden: *Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg*, met zoodanige verkortingen als de grootte van het stuk vereischt;

op de keerzijde het wapen des Rijks, tusschen twee eikentakken, hebbende tot omschrift, aan de eene zijde van het wapen de cijfers $6^{w}729$ en aan de andere zijde 0,900, met het jaartal boven het wapen.

De beeldenaar van den dubbelen en halven gouden Willem is aan dien van den enkelen gelijk, met dien verstande echter, dat op de wapenzijde de cijfers 6 729 voor het eerste stuk door $13^{w}458$ en voor het laatste door $3^{w}3645$ vervangen worden.

Deze stukken worden gemunt in den ring.

De enkele en dubbele gouden Willem hebben tot randschrift de woorden: *God zij met ons.*

De halve gouden Willem heeft eenen staanden kartelrand.

Art. 15. De gouden dukaat bevat drie wigtjes, vier honderd vier en dertig en een half duizendsten van een wigtje fijn goud.

Het gewigt van den gouden dukaat is drie wigtjes, vier honderd vier en negentig duizendsten van een wigtje, met eene ruimte van anderhalf duizendste gedeelte van dat gewigt, zoowel boven als beneden hetzelve.

Het gewigt van den dubbelen dukaat is zes wigtjes, negen honderd acht en tachtig duizendsten van een wigtje, met eene ruimte van een duizendste van dat gewigt, zoowel boven als beneden hetzelve.

Het gehalte zoowel van den enkelen als van den dubbelen gouden dukaat is negen honderd drie en tachtig duizendsten (0.983), met eene ruimte van een half duizendste, zoowel boven als beneden hetzelve.

Art. 16. De beeldenaar van den enkelen en dubbelen gouden dukaat is:

op de voorzijde een geharnaste man, tusschen het jaartal, met het omschrift: *Concordia res parvæ crescunt*, en

op de keerzijde, binnen een vierkant: *Mo. Aur. Reg. Belgii ad legum imperii.*

Dit stuk wordt op den vrijen stempel gemunt en heeft eenen kartelrand.

Art. 17. De middellijnen der verschillende muntspecien worden door Ons bepaald bij een in het *Staatsblad* te plaatsen besluit.

Art. 18. Het staat ieder vrij de zilveren standpenningen en de gouden negotiepenningen te doen munten in 's Rijks munt, wanneer geene werkzaamheden voor het Rijk zulks verhinderen.

De muntmeester is niet verpligt partijen goud beneden de honderd Nederlandsche ponden, noch partijen zilver beneden de duizend Nederlandsche ponden aan te munten.

Door Ons wordt vastgesteld het muntloon, hetwelk door bijzondere personen wordt betaald, bij een in het *Staatsblad* te plaatsen besluit vast te stellen.

De zilveren en koperen pasmunt wordt alleen voor rekening van het Rijk geslagen.

Art. 19. In de *Staats-Courant* wordt jaarlijks medegedeeld hoeveel van elke muntspecie in het laatstvoorgaande jaar aan 's Rijks munt is aangemunt geworden.

Art. 20. De negotiepenningen zijn geen wettig betaalmiddel.

Niemand is verpligt zilveren pasmunt tot een hooger bedrag dan van tien gulden, of koperen pasmunt tot een hooger bedrag dan van één gulden, in betaling aan te nemen.

Art. 21. Geene valsche muntspecien noch ook muntspecien naar deze wet of naar de wet van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) en latere wetten vervaardigd, wanneer die eenigzins vervalscht, in waarde verminderd, verminkt of geschonden zijn, worden in 's Rijks schatkist aangenomen, en is niemand gehouden dusdanige muntspecien aan te nemen.

Art. 22. De muntspecien in het vorige artikel vermeld, in vervalschten, in waarde verminderden, verminkten of geschonden toestand aan de lands-kantoren aangeboden, worden aldaar, evenzeer als alle nagemaakte en valsche muntspecien, aangehouden, en na het afgeven van bewijs der aanhouding, aan Raden en Generaalmeesteren der Munt opgezonden, om, na onderzoek of en na uitspraak dat dezelve zich werkelijk in zoodanigen toestand bevinden, te worden doorgesneden en alzoo aan de aanbieders te worden teruggegeven.

Op dezelfde wijze wordt door Raden en Generaalmeesteren der Munt gehandeld ten opzigte van alle muntspecien, welke aan hun onderzoek worden onderworpen, wanneer die in onvoldoenden toestand zijn bevonden.

Art. 23. Vóór den 31sten December 1850 worden nadere wettelijke bepalingen gemaakt omtrent de gouden stukken van

tien en vijf gulden, volgens de wetten van 28 September 1816 (*Staatsblad* no. 50) en 22 December 1825 (*Staatsblad* no. 80) gemunt.

Die muntspecien blijven wettig betaalsmiddel, zoolang de bij het vorige lid bedoelde wettelijke bepalingen niet tot stand zijn gebragt.

Art. 24. Al de wetten tot regeling van het Nederlandsche muntwezen, van vroegere dagteekening dan de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* no. 90), worden ingetrokken.

De krachtens de ingetrokken wetten geslagen muntspecien blijven echter op den voet der wet, waarbij zij werden ingesteld, gangbaar, voor zoover zij niet bij de wet zijn of worden buiten omloop gesteld.

Lasten en bevelen enz.

[VII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Regering, uitgenoodigd zijnde het door haar aangeboden wets-ontwerp tot regeling van het Nederlandsche muntwezen in nadere overweging te nemen, biedt thans een nieuw ontwerp, als de vrucht dier nadere overweging, den Staten-Generaal aan. Zij aarzelt niet de verklaring af te leggen, dat dat nader overleg hare overtuiging ten opzigte van een der groote vraagstukken, tot welks overweging de aangeboden wet zoo ruimschoots gelegenheid heeft gegeven, niet heeft gewijzigd. Zij blijft den enkelen standaard, en wel den zilveren, boven den dubbelen verkieslijk beschouwen, en zij meent vrijmoedig eene wet, waarin dat beginsel wordt gehuldigd, op nieuw aan de overwegingen der Staten-Generaal te mogen aanbieden, daar zij niet kan aannemen dat het verlangen om den dubbelen standaard te behouden, de meerderheid der Tweede Kamer tot het votum van den 28sten Junij jl. kan bewogen hebben. Nadat toch in het jaar 1845 de Kamer aan de Regering had medegedeeld, dat nagenoeg alle leden, die ten getale van 47 het onderzoek over de toen aangeboden wet hebben bijgewoond, eenstemmig het aannemen van den enkelen standaard als wenschelijk en alleen rationeel hebben beschouwd, terwijl het stelsel van een zilveren standaard door de meesten werd voorgestaan, en slechts eenige weinige leden zich bepaaldelijk voor den gouden standaard hadden verklaard, meent de Regering thans te mogen betwijfelen, dat al de leden, die hunne stem aan het bedoelde wets-ontwerp hebben geweigerd, zulks gedaan hebben alleen uit zucht om den dubbelen standaard te behouden.

Indien zij dus thans eene wet aanbiedt, waarin het hoofdbeginsel behouden is van eene vorige wet, waaraan de meerderheid nu onlangs hare goedkeuring niet heeft geschonken, zoo doet zij zulks niet alleen omdat hare innige overtuiging haar aanzet eene hernieuwde poging te doen, ten einde het stelsel van den zilveren standaard in onze wetgeving te zien opgenomen, maar ook omdat zij zou meenen aan de Tweede Kamer te kort te doen, indien zij niet op nieuw aan hare overweging een wets-ontwerp aanbood, waarin een beginsel wordt gehuldigd, aan hetwelk vroeger nagenoeg alle leden, in stede van afkeuring, hunnen onverdeelden bijval hebben geschonken.

Enkele stemmen hebben zich wel doen hooren ten gunste van eene wet, alleen betrekking hebbende tot de zilveren pasmunt, doch tegen het voordragen van zoodanige wet verheft zich niet alleen de innige overtuiging der Regering, die het tijdstip thans gekomen acht om al de bepalingen van ons muntwezen bijeen te vatten en in ééne wet te verzamelen, maar ook het gevoelen der meerderheid van de leden der Tweede Kamer heeft zich in dezen te stellig verklaard, dan dat de Regering bij het voordragen van zoodanige wet op eenigen bijval zou meenen te mogen rekenen.

Men heeft toch aan de Regering medegedeeld, dat het denkbeeld om al de bepalingen, het Nederlandsche muntwezen betreffende, in ééne wet zamen te vatten, is toegelicht geworden. Ja men is verder gegaan, men heeft er den wensch bijgevoegd, dat, wanneer zich de gelegenheid daartoe aanbiedt, eene dergelijke poging ook ten aanzien van andere onderwerpen van wetgeving, die thans door in onderscheidene wetten verspreide bepalingen zijn geregeld, mogt worden beproefd. Na dit zoo stellig aan de Regering medegedeeld gevoelen, zou zij huiverig zijn zich thans tot het voordragen eener wet over de pasmunt te beperken.

Er blijft der Regering dus thans, bij de behoefte die er bestaat om ten spoedigste tot het vervaardigen van pasmunt over te gaan, niets over, dan op nieuw eene wet tot regeling van ons muntwezen voor te dragen.

De gronden zelve waarop, volgens het oordeel der Regering, bij de definitive vaststelling van ons muntstelsel tot de aanneming van den enkelen standaard behoort te worden overgegaan, schijnen, na al hetgeen deswege reeds is geschreven en gezegd, in deze memorie geene nadere toelichting te behoeven.

Zij, welke die gronden deelen, maar den gouden standaard hebben verkozen, zullen, in den tegenwoordigen stand der zaak, zoo de Regering hoopt, aan het wets-ontwerp hunne stem niet weigeren, daar de vraag hoofdzakelijk bestaat tusschen het behoud van eene oude wetgeving, die zoowel in goud als in zilver standpenningen toelaat, en de aanneming eener nieuwe, waarbij alleen zilveren standpenningen worden erkend. Zij, die dus voor den gouden standaard gezind waren en op grond daarvan hunne goedkeurende stem aan de wet zouden weigeren, zouden daardoor medewerken om eene wetgeving te behouden, die in hunne oogen niet zoo goed kan geacht worden, als die waarmede de Regering vermeent aan de wenschen der Tweede Kamer te voldoen.

Eenige leden hebben zich vroeger tegen het bedoelde wets-ontwerp verklaard, op grond dat het tijdstip voor de invoering van den enkelen zilveren standaard hun niet geschikt voorkwam.

Aan de bezwaren deswege geopperd, had de Regering gemeend door de nieuwe redactie van het 23ste artikel der voorgestelde wet te gemoet te zijn gekomen.

Daardoor toch ontstond bij de wetgevende Kamers de zekerheid, dat de overgang der gouden stukken van stand- tot negotiepenningen niet zonder hare medewerking zou kunnen plaats vinden. Deze waarborg echter schijnt niet alle leden bevredigd te hebben. Het komt der Regering voor, dat vele leden zich mogelijk met eenen te langdurigen staat van onzekerheid aangaande een zoo aangelegen punt niet hadden kunnen vereenigen. Ter tegemoetkoming aan dit bezwaar, bevat het thans aangeboden wets-ontwerp de bepaling, dat omtrent de gouden tien- en vijfgulden-stukken binnen drie jaren nadere wettelijke bepalingen zullen worden voorgedragen, en dat dezelve inmiddels wettig betalings-middel zullen blijven.

Eene andere bedenking, die tegen het vroegere wets-ontwerp van verschillende zijden werd gemaakt, betrof de innerlijke waarde der pasmunt. Wel werd die zoodanig voorgesteld, dat, naar inzien der Regering, voor geene buitenlandsche fabricatie behoefde gevreesd te worden, doch desniettemin is men blijven aanhouden de innerlijke waarde der pasmunt in dier voege te bepalen, dat op elk muntstuk niet meer dan de fabricatiekosten zouden worden bespaard. De Regering heeft aan dien wensch voldaan, en stelt nu voor, het gehalte voor al de pasmunt op 640 duizendsten bepalende, voor de 25, 10 en 5centsstukken respectivelijk de gewigten van 3w575, 1w400 en 0w685 aan te nemen.

Alsdan bespaart men op een Ned. pond vijfentwintig-centsstukken ongeveer f 2.20, op een Ned. pond tiencents-stukken f 3.70 en op een Ned. pond vijfcents-stukken f 5.26, hetgeen voldoende is om de fabricatie-kosten dier verschillende specien te dekken.

De Regering heeft gemeend, bij de aanbieding van een nieuw wets-ontwerp ook nog aan eenen anderen geuiten wensch te kunnen voldoen, door namelijk den stempel dier pasmunt meer sierlijkheid te geven, dan eerst was voorgesteld.

Zij draagt nu voor ook de pasmunt met de beeldtenis van Zijne Majesteit den Koning te doen prijken, waardoor het echter voor eene goede uitmunting noodig wordt zich aan de keerzijde tot eenen krans te bepalen.

Eindelijk heeft men gemeend ook nog te kunnen voldoen aan het verlangen geuit in het algemeen verslag, dat namelijk de bewoordingen van artt. 21 en 22 zooveel mogelijk zouden overeenkomen met die van het nieuwe strafwetboek.

Men heeft thans getracht die bewoordingen, zooveel als de zaak dit toeliet, daarmede te doen overeenstemmen, terwijl de Regering zich vleit, dat over het algemeen het thans aangeboden ontwerp aan de Staten-Generaal de overtuiging zal geven, dat de Regering van haren kant getracht heeft aan alle aanmerkingen, waar zulks met behoud van het beginsel en de eenheid der wet kon geschieden, zooveel mogelijk te voldoen.

DRUKFEIL.

In de redevoering van den heer *Nap* over het wets-ontwerp betrekkelijk den termijn voor de intrekking der oude muntspecien, voorkomende op bladz. 68, 2de kolom, zijn eenige woorden uitgevallen. De zinsnede op regel 38, aanvangende met de woorden: » Ik zal al de verschillende" enz., leze men aldus: » Ik zal al de verschillende sommen niet opnoemen, maar alleen nog opmerken dat het gezamenlijk bedrag der ingewisselde oude muntspecien, *wanneer men de Zeeuwsche rijksdaalders, als welker inwisseling op ult°. Februarij jl. nog niet geheel was afgeloopen, uitzondert*, vroeger was f 43,526,821.05, thans f 44,453,533.38½ en dus f 926,712.33½ hooger."

ZITTING VAN DONDERDAG 11 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten half vier ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 50 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Van Sasse van Ysselt, Borski, de Weichs de Wenne, Enschedé, Wichers, Anemaet, van Nagell, de Kempenaer, Smit, Nedermeijer van Rosenthal, van Panhuijs, Nap, van Rijckevorsel, de Backer, Gevers van Endegeest, Duijmaer van Twist, Bijleveld, Storm van 's Gravesande, van Goltstein, Verweij Mejan, Egter,

Hooft, de Monchy, de Man, Gouverneur, Faber van Riemsdijk, Uijtwerf Sterling, van Haersolte, van Leeuwen, van Harencarspel, van Beeck Vollenhoven, Romme, Lycklama à Nyeholt, Corneli, van Heemstra, Schooneveld, van Dam van Isselt, Hoffman, van Heloma, Cost Jordens, van Naamen, Luzac, Luijben, Bots, Hiddema Jongsma, Menso, Corver Hooft, de Jong van Beek en Donk, Telting en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen twee Koninklijke boodschappen, de eerste van den 10den November jl., ten geleide van een wets-ontwerp tot regeling van uitgaven, in verband staande met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, met daarbij behoorende memorie van toelichting;

de tweede van den 11den November jl., ten geleide van een wets-ontwerp tot opheffing der consentbiljetten voor de onbelaste granen en tot heffing van den accijns op het gemaal in Limburg bij collecte, insgelijks met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten al deze stukken [welke hieronder worden medegedeeld] te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden twee verzoekschriften, als:

een adres van den kerkeraad der hervormde gemeente te Harderwijk, houdende bedenkingen tegen het wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen en verzoek tot handhaving van de regten der diakonien, en

een adres van den kerkeraad der gereformeerde gemeente te Nijkerk op de Veluwe, van gelijke strekking.

Aan de Kamer is hulde gedaan van het 7de nommer van het IIde deel van den *Moniteur des Indes Orientales et Occidentales*, hetwelk in de boekerij der Kamer geplaatst zal worden.

Aan de Vergadering wordt kennis gegeven, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het Nederlandsche muntwezen verkozen zijn de heeren: de Monchy, van Rijckevorsel, Cost Jordens, Menso en Borski.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

[XV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Donderdag den 11den November jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Wij bieden U Edel Mogenden hierbij ter overweging aan eene conceptwet tot regeling van uitgaven, in verband staande met den steenweg van *Maastricht* naar de Geldersche grenzen.

U Edel Mogenden zullen de redenen van dat voorstel ontwikkeld vinden in de memorie van toelichting, welke ook nevens deze wordt overgelegd.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 10den November 1847.

WILLEM.

[XV. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van uitgaven, in verband staande met den steenweg van* Maastricht *naar de Geldersche grenzen.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ten gevolge van art. 4 der wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), en van art. 1 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36) uitgaven zijn gedaan ten laste van het fonds wegens de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen, welke uitgaven, om door de Algemeene Rekenkamer te kunnen worden verevend, eene wettelijke begrooting vereischen;

dat, in verband tot de noodzakelijkheid eener zoodanige wettelijke begrooting, geen gevolg heeft kunnen worden gegeven aan de bepaling van art. 2 van laatstgemelde wet, waarbij de kosten van het onderhoud van den gezegden weg over 1844 en 1845, voor zooveel de opbrengst der tollen op dien weg gevestigd daartoe ontoereikend is, zijn aangewezen ten laste van de thans afgeslotene begrooting van het Departement van Binnenlandsche Zaken over 1845;

dat almede nadere wettelijke regeling vereischt de voldoening der renten en gevalideerde courtagie, over 1844 en 1845, van het gedurende die jaren gerealiseerde bedrag der geldleening op den voornoemden weg gevestigd; en

eindelijk, dat behoort te worden aangewezen de bestemming, te geven aan de som, welke mogt ongebruikt blijven van de opbrengst der bedoelde geldleening en van de bijdragen der gemeenten bedoeld bij de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* no. 6),

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Tot verevening van de uitgaven, ten laste van de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen, worden vastgesteld de volgende sommen, te weten:

wegens kosten van onderhoud der werken van den weg over 1844 . . . . . f 8105.

Art. 2. Tot dekking der uitgaven in het voorgaande artikel vermeld, wordt aangewezen de opbrengst der tollen gevestigd op den voormelden weg, over 1844 en 1845, insgelijks beloopende eene som van f 8105.

Art. 3. De bewijsstukken der uitgaven bij art. 1 vermeld, worden, binnen den tijd van eene maand na de uitvaardiging dezer wet, overgebragt ter Algemeene Rekenkamer.

Na de verevening dier uitgaven en na afsluiting van de af te leggen rekening, wordt het bij deze wet vermelde fonds opgeheven.

Art. 4. Met intrekking van art. 2 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), wordt de verevening der kosten van onderhoud des wegs van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen over 1844 en 1845, die, uit hoofde van ontoereikbaarheid, niet kunnen worden bestreden uit de opbrengst der tollen op dien weg gevestigd, tot een bedrag van f 19,199.55½ aangewezen op art. 9 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1847.

Art. 5. Op hetzelfde art. 9 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1847, wordt, naar aanleiding van art. 5 der wet van den 14den Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), aangewezen de verevening, tot een bedrag van f 45,937.50, der renten en gevalideerde courtagie over de jaren 1844 en 1845 van het, gedurende die jaren, gerealiseerde bedrag der geldleening op den voormelden weg gevestigd.

Art. 6. Ten gevolge van het bepaalde bij artt. 4 en 5 dezer wet, wordt art. 9 van de 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1847 verhoogd met eene som van f 65,137.05½, waardoor hetzelve artikel wordt gebragt tot f 598,897.05½ en het hoofdstuk tot f 4,489,274.05½.

Art. 7. De sommen welke mogten ongebruikt blijven van de opbrengst der geldleening en van de bijdragen der gemeenten bedoeld bij de wet van den 14den Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), worden toegevoegd aan de middelen tot dekking der staats-uitgaven van dat jaar, waarin de rekening van ontvang en uitgaaf wegens den aanleg van den steenweg van *Maastricht* naar de Geldersche grenzen bij de Algemeene Rekenkamer zal zijn afgesloten.

Lasten en bevelen, enz.

[XV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Volgens art. 2 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), moesten de kosten van het onderhoud des wegs van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen over 1844 en 1845, voor zooveel de opbrengst der tollen, op dien weg gevestigd, daartoe ontoereikend is, worden bestreden uit de fondsen, toegestaan bij het 9de artikel van de 3de afdeeling der begrooting van het departement van Binnenlandsche zaken over 1845.

Ten gevolge van deze wetsbepaling zijn aan de Algemeene Rekenkamer ter verevening aangeboden de schuldvorderingen betrekkelijk de kosten van onderhoud van voormelden weg, waarvan de voldoening uit hoofde van ontoereikendheid niet heeft kunnen geschieden uit de opbrengst der tollen op den weg gevestigd.

In die verevening is door de Algemeene Rekenkamer gedifficulteerd, omdat art. 2 der opgenoemde wet de evengemelde kosten slechts uit de begrooting van 1845 wil hebben gekweten in zooverre als de opbrengst der tollen daarvoor ontoereikend is, en derhalve, alvorens uit dien hoofde ten laste der begrooting

van 1845 eenige verevening kan worden toegelaten, de ontoereikbaarheid der gezegde opbrengst moest zijn gebleken, niet alleen, maar de opbrengst ook werkelijk voor de uitgaaf zou moeten zijn aangewend.

Dien ten gevolge is op den 14den December 1846 aan de Algemeene Rekenkamer aangeboden eene rekening van de ontvangsten der tollen over 1844 en 1845 en van de daaruit gedane uitgaven.

De Algemeene Rekenkamer heeft die rekening op den 8sten Maart 1847 teruggezonden, met de kennisgeving, dat dezelve, wat de ontvangst betreft, overeenstemmende is bevonden met de boekingen bij het collegie, doch in opzigt tot de uitgaaf voor de kamer niet aannemelijk was, omdat, evenmin bij de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) als bij die van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), de onderhoudskosten van den betrokken weg in *eenige begrooting* begrepen zijn, en daar dit, volgens de Algemeene Rekenkamer, een onvermijdelijk vereischte is, om de bedoelde onderhoudskosten, waaraan het karakter van staatsuitgaven niet kan worden ontzegd, als zoodanig te kunnen lijden, heeft dat collegie, op grond van art. 32 van zijne instructie, de rekening niet goedgekeurd, en deszelfs verlangen te kennen gegeven, dat voor de bedoelde uitgaven eene wettelijke raming zou worden vastgesteld.

Ofschoon het departement van Binnenlandsche zaken bij deszelfs antwoord aan de Algemeene Rekenkamer van den 18den Maart 1847, heeft doen opmerken, dat, naar inzien der Regering, de tot de zaak betrekkelijke bepalingen, voorkomende zoo in de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), als die in van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), aan de Algemeene Rekenkamer volkomen vrijheid schenen te geven, om de uitgaven in de rekening gebragt in verevening aan te nemen, omdat die bepalingen eene duidelijke aanwijzing bevatten van de uitgaven, die ten laste van de opbrengst der tollen behooren te worden gebragt, en het cijfer van die opbrengst, in het onderwerpelijke geval, als van zelf het cijfer der uitgaven vaststelt, — gaf dat departement deszelfs bereidwilligheid te kennen, om mede te werken tot het voordragen aan de Staten-Generaal van de verlangde wettelijke raming; doch gaf het tevens aan de Algemeene Rekenkamer in overweging, om inmiddels alsnog te verevenen de aan het collegie reeds bekende en vóór den 31sten December 1846 aangeboden schuldvorderingen wegens de kosten van onderhoud, die, op grond van art. 2 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), uit de begrooting van 1845 moesten worden voldaan, daar die uitgaven dan nog zouden kunnen worden opgenomen in de rekening, welke van de staatsbegrooting over gemeld dienstjaar vóór den laatsten Maart van het jaar 1847 aan de Algemeene Rekenkamer moest worden ingezonden.

Tot het doen van dat voorstel werd men vooral geleid door de overweging, dat de Algemeene Rekenkamer het cijfer der opbrengst van de tollen van den bedoelden weg, zoo als dit was gebragt in de deswege opgemaakte rekening, had bevonden overeenstemmende met de boekingen bij het collegie, en van den anderen kant, nevens de bedoelde rekening waren gevoegd de bewijzen, dat die opbrengst werkelijk had gestrekt tot betaling van onderhoudskosten betrekkelijk den weg van *Maastricht* tot de Gelder'sche grenzen, door welk een en ander voor de Algemeene Rekenkamer de meest stellige overtuiging ontstond, dat de ten laste der staatsbegrooting van 1845 aangevraagde sommen werkelijk niet konden worden gevonden uit de opbrengst der tollen.

De Algemeene Rekenkamer heeft echter gemeend, ook tot dit voorstel niet te kunnen toetreden, maar te moeten blijven volharden bij haar gevoelen, dat de wettelijke regeling, waarvan hiervoren gesproken is, behoorde vooraf te gaan, zoodat het gedeelte der onderhouds-kosten over 1844 en 1845, hetwelk bij art. 2 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36) was aangewezen ten laste van de begrooting van 1845, door het sedert afsluiten dier begrooting thans eene nadere aanwijzing behoeft.

Tot voorziening *in de eerste plaats* in deze hier opgenoemde moeijelijkheden, strekt het aangeboden ontwerp van wet, waarbij voorkomt:

in art. 1 de door de Algemeene Rekenkamer verlangde wettelijke raming van de uitgaven;

in art. 2 de aanwijzing van de middelen (de opbrengst van de bedoelde tollen over 1844 en 1845), ten laste waarvan de bij art. 1 opgenoemde uitgaven moeten worden gebragt;

in art. 3 eene bepaling van den termijn, binnen welken de bewijsstukken der gedane uitgaven bij de Algemeene Rekenkamer moeten zijn overgebragt, ten einde na de verevening tot de afsluiting der rekening en de opheffing van het fonds te kunnen overgaan; en

in art. 4 de bepaling dat het gedeelte der onderhouds-kosten over 1844 en 1845, hetwelk uit de opbrengst der tollen niet heeft kunnen worden gekweten, thans, na het afsluiten der staatsbegrooting van 1845, waarop die uitgaven bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36) aangewezen waren, zal moeten worden verevend ten laste van het daarbij opgenoemde artikel der begrooting van het departement van Binnenlandsche zaken over 1847.

Het ontwerp van wet heeft *in de tweede plaats* de strekking om te voorzien in nog eene tweede moeijelijkheid, welke, in betrekking tot de comptabiliteit, ten aanzien van het hier behandelde onderwerp met de Algemeene Rekenkamer is ontstaan. Deze moeijelijkheid is de volgende:

Bij art. 5 der wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) is bepaald, dat, ingeval de opbrengst der tollen, na aftrek der kosten van onderhoud, ongenoegzaam mogt bevonden worden, om daaruit de benoodigde som voor renten en aflossing van het genegotieerde kapitaal te bestrijden, daarin *door het Rijk* zou worden voorzien.

Toen nu de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36) in behandeling was, bestond bij het departement van Binnenlandsche zaken het voornemen om eene som van f 45,937.50 wegens renten en gevalideerde courtagie over 1844 en 1845, van het gedurende die jaren gerealiseerde bedrag der geldleening voor den aanleg van den weg, welke som uit de opbrengst der tollen niet kon worden bestreden, aan te wijzen op art. 8, afdeeling III (*Voortzetting der groote communicatien*), van deszelfs begrooting over 1845, bij de raming van welk artikel op de onderwerpelijke uitgaaf was gerekend, waarom bij het ontwerp der laatstgemelde wet geene voorziening omtrent die som werd voorgedragen.

Eerst later, toen men tot de verevening dezer uitgaven bij de Algemeene Rekenkamer wilde overgaan, trok het de opmerkzaamheid, dat bij de redactie van opgemelden begrootingspost geene afzonderlijke melding was gemaakt van de bewuste renten en courtagie; dien ten gevolge werd bij missive van den 18den Julij 1846 aan de Algemeene Rekenkamer de vraag voorgesteld, of dit gemis van bloot vormelijken aard bij haar een bezwaar tegen de bewuste verevening zoude opleveren, welke vraag door de kamer, bij haar schrijven van 4 Augustus daaraanvolgende, inderdaad bevestigend werd beantwoord; en vermits al spoedig daarna, gelijk hierboven is gezegd geworden, de uitvoering ook der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), in opzigt tot de bij die wet op de begrooting voor 1845 aangewezen uitgaven, zwarigheid bleek te ontmoeten, achtte men het voegzaam den uitslag der deswege gevoerd wordende briefwisseling af te wachten, alvorens omtrent de som van f 45,937.50 nadere voorzieningen voor te dragen, ten einde, des noodig, omtrent de beide punten gelijktijdig de noodige regeling te kunnen voorstellen.

Van den uitslag der bedoelde briefwisseling is hiervoren verslag gedaan.

Ten einde nu tot de verevening der evengemelde som van f 45,937.50 alsnog te kunnen overgaan, wordt bij art. 5 van het wets-ontwerp voorgedragen deze uitgave almede aan te wijzen ten laste van de begrooting van het departement van Binnenlandsche zaken voor 1847.

De uitgaven, waarmede die begrooting volgens het wets-ontwerp zou worden belast, zullen beloopen, blijkens

Art. 4	f 19,199.55½
» 5	» 45,937.50
dus te zamen	f 65,137.05½

Bij de beperktheid der sommen bij die begrooting toegestaan, kan men zich niet voorstellen, dat in dit niet onaanzienlijk bezwaar uit overschotten op de gezegde begrooting zal kunnen worden voorzien, en acht men het daarom noodzakelijk, om bij art. 6 van het wets-ontwerp voor te stellen, om het artikel der begrooting, ten laste waarvan de uitgaven worden gebragt, tevens met het bedrag dier uitgaven te verhoogen.

Eindelijk bevat het wets-ontwerp in art. 7 de bepaling, dat de sommen, welke, na de geheele voltooijing des wegs en van de daartoe behoorende werken, mogten ongebruikt blijven van de opbrengst der geldleening en van de bijdragen bedoeld bij de wet van den 14den Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), zullen worden toegevoegd aan de middelen tot dekking der staats-uitgaven van dat jaar, waarin de rekening wegens de ontvangsten en uitgaven ter zake van den aanleg van den bedoelden weg bij de Algemeene Rekenkamer zal zijn opgenomen en gesloten.

Deze bepaling acht men noodzakelijk, ten einde, voor het geval dat er eenig overschot mogt ontstaan, de wet de bestemming aanwijze, welke daaraan behoort te worden gegeven, daar, zulks niet geschied zijnde en eenig overschot ontstaande, alsdan tot die aanwijzing weder nader wettelijke voorzieningen zouden moeten worden voorgedragen; men kan er evenwel nu reeds bijvoegen, dat, zoo er eenig overschot mogt ontstaan, hetzelve dan zeer gering zal wezen.

[XVI. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van Donderdag den 11den November jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het wets-ontwerp, hetwelk Wij bij deze aan U Edel Mogenden

aanbieden, strekt tot opheffing van de consentbiljetten voor de onbelaste granen, en tot invoering der heffing van den accijns op het gemaal bij collecte in het hertogdom *Limburg*.

De gronden, waarop dit wets-voorstel rust, zullen U Edel Mogenden vinden aangewezen in de bijgevoegde memorie van toelichting.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 11den November 1847.

WILLEM.

[XVI. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot opheffing van de consentbiljetten voor de onbelaste granen, en tot invoering der heffing van den accijns op het gemaal bij collecte in het hertogdom* Limburg.

WIJ WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, hangende het onderzoek omtrent te maken wijzigingen in de bestaande accijnswetten, het gerief en belang der ingezetenen kan worden bevorderd door het opheffen der verpligting, om de onbelaste granen door consentbiljetten te dekken;

En tevens willende voorzien in de bezwaren, uit de heffing van den accijns op het gemaal bij admodiatie in het hertogdom Limburg voortspruitende,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze, vast te stellen de navolgende bepalingen:

Art. 1. Alle de bepalingen der wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) betrekkelijk de aangifte en de consentbiljetten tot dekking van de onbelaste granen, behoudens die op de gemouten granen, zoo belaste als onbelaste, en op het daarvan afkomstige meel, worden buiten werking gesteld.

Art. 2. Onder korenmolens blijven begrepen de molens die bestemd of gebruikt worden om onbelaste granen te malen.

De bemalers van laatstgenoemde molens blijven mitsdien onderworpen aan al de verpligtingen, den korenmolenaar bij de wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) opgelegd, behalve die in art. 1 hierboven afgeschaft.

Art. 3. De korenmolenaars mogen geen gemalen granen, zoo min belaste als onbelaste, eenige bewerking op den molen doen ondergaan, maar moeten die in denzelfden staat houden, waarin zij van de steenen komen, behoudens de vermenging met zand van gemalen granen tot beestenvoeder aangegeven.

Bij overtreding van deze bepaling, verbeurt de molenaar eene boete van f 100 tot f 400.

Art. 4. Bij vervoer van den molen van gemalen granen, zoo belaste als onbelaste, welke zich niet in den in art. 3 dezer wet voorgeschreven staat bevinden, verbeurt de vervoerder eene gelijke boete van f 100 tot f 400.

Art. 5. De korenmolenaars mogen in de gebouwen of plaatsen, bij art. 25 der wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) genoemd, geen meel van onbelaste granen boven eene hoeveelheid van *twintig* ponden voorhanden hebben, tenzij in den staat in art. 3 hierboven voorgeschreven.

Bij overtreding van dit verbod verbeurt de molenaar eene boete van f 100 tot f 400.

Art. 6. Artikel 2 der wet van den 30sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 95) wordt, met opzigt tot den accijns op het gemaal, buiten werking gesteld.

Art. 7. De tegenwoordige wet treedt met den 1sten Januarij 1848 in werking.

Lasten en bevelen, enz.

[XVI. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Hoewel het in de vorige zitting der Staten-Generaal voorgedragen wets-ontwerp tot afschaffing der belasting op het gemaal van de rogge den bijval van de Tweede Kamer niet heeft mogen verwerven, heeft de Regering, in afwaehting van den uitslag der overwegingen tot wijziging van het bestaande belastingsstelsel gemeend onverwijld gevolg te moeten geven aan haar voornemen, om de verpligting tot het nemen van consentbiljet voor het malen van onbelaste granen op te heffen, waardoor ongetwijfeld een groot ongerief voor de ingezetenen zal komen te vervallen, als zijnde het gebleken, dat niet minder dan *een en een half millioen* consentbiljetten tot maling van onbelaste granen jaarlijks worden afgegeven.

Het bijgaande wets-ontwerp bevat in de artikelen 1 tot 5 de daartoe noodige bepalingen, terwijl uit het voorschrift van artikel 6 volgt, dat, op het tijdstip der invoering van de wet, de heffing van den accijns op het gemaal bij admodiatie in het hertogdom *Limburg* zal worden afgeschaft en door eene heffing bij collecte vervangen.

Daar eene heffing bij admodiatie hare eigenaardige moeijelijkheden, zoowel wat den hoofdelijken omslag als de inning betreft, medebrengt, en deze moeijelijkheden, althans wat de inning aangaat, zich ook bijzonder in *Limburg* doen gevoelen, is het wenschelijk voorgekomen, dat ook aldaar de heffing van den accijns bij collecte mogt worden ingevoerd, en vermits voor de schatkist geene bezwaren tegen zoodanigen maatregel bestaan, heeft de Regering gemeend eene daartoe strekkende bepaling in het tegenwoordige wets-ontwerp te moeten opnemen, waardoor zij mede voldoet aan het verlangen, daartoe, bij gelegenheid der in de afgeloopen zitting plaats gehad hebbende discussien over het wets-ontwerp tot afschaffing der belasting op het gemaal van de rogge, door de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal uit dat gewest te kennen gegeven.

De opheffing der verpligting om in het algemeen het onbelaste graan en het daarvan afkomstige meel met consentbiljet te dekken, maakt het echter noodzakelijk, eensdeels, dat daarop eene uitzondering worde gemaakt ten aanzien van de onbelaste granen die gemouten zijn, en anderdeels, dat enkele nieuwe voorschriften worden daargesteld, die volstrekt vereischt worden, zal de zoo noodige contrôle van het belaste graan op de molens door die opheffing niet zeer worden bemoeijelijkt, zoo niet onmogelijk gemaakt.

Bij art. 1 van het ontwerp wordt de bedoeling der wet omschreven nopens de afschaffing der consentbiljetten tot het malen van onbelaste granen, doch daarop tevens eene uitzondering gemaakt voor de onbelaste granen die gemouten zijn, als waaromtrent alle de bepalingen der wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) worden gehandhaafd. Het gemouten graan wordt in den regel alleen gebruikt in branderijen, brouwerijen en azijnmakerijen, en voor het algemeen kan alzoo uit de handhaving van de bestaande formaliteiten, met opzigt tot deze graansoort, geen wezenlijk ongerief ontstaan. Daarentegen heeft de schatkist er groot belang bij, dat er eene behoorlijke contrôle op de gemalen wordende gemouten granen kunne worden uitgeoefend, terwijl de verpligting tot het nemen van consentbiljet voor die granen, ten dienste der daar even genoemde fabrijken, reeds voortvloeit uit de bepalingen der bestaande wetten op het binnenlandsch gedistilleerd en de bieren en azijnen (art. 2 der wet van den 26sten Augustus 1822, *Staatsblad* n°. 37, en artt. 3 en 31 der wet van den 2den Augustus 1822, *Staatsblad* no. 32).

Het behoeft geen betoog, dat het voor de administratie van 's Rijks belastingen van belang is, dat zij ook toezigt kunne houden op molens, die alleen tot het malen van onbelaste graanspecien worden ingerigt of gebruikt. De steenen, in zoodanige molens gebezigd wordende, zijn evenzeer geschikt om belaste als om onbelaste granen te malen, en bij gemis van toezigt zoude er eene wijde deur voor verkeerde practijken zijn opengesteld. De opzigters en bemalers van de bedoelde molens dienen dus onderworpen te blijven aan alle de verpligtingen nopens de gewone korenmolens en derzelver bemalers voorgeschreven; en daar wellig uit de afschaffing der formaliteiten bij het malen van onbelaste granen het gevolg zou kunnen worden afgeleid, dat de molens, waar alleen onbelaste granen gemalen worden, ook van alle toezigt ontheven waren, is, ter wegneming van allen twijfel, eene bepaling dienaangaande in art. 2 opgenomen.

De artikelen 3 en 4 bevatten meer bijzonder de nieuwe bepalingen, die de contrôle moeten bevorderen op het in den molen voorhanden meel van belaste granen. — Er is daartoe geen beter middel voorgekomen, dan het voorschrift, dat de gemalen granen, zoowel op den molen als bij den vervoer van daar, in den staat moeten worden gehouden, waarin zij van de steenen komen, als wanneer de daarin voorhanden zemelen het meel kunnen doen onderscheiden.

De bepaling bij art. 5 vindt mede haren grond in de moeijelijkheid, om het gebuilde meel van sommige onbelaste granen, van dat van belast graan te kunnen onderkennen. De hoeveelheid van 20 pond gebuild meel van onbelast graan, die de molenaar in zijne gebouwen voorhanden mag hebben, schijnt ruim voldoende om in de dagelijksche behoefte van hem en de zijnen te voorzien.

ZITTING VAN MAANDAG 15 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten half drie ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 48 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Lycklama à Nyeholt, Menso, Smit, Verweij Mejan, Egter, Hooft, Gevers van Endegeest, Storm van 's Gravesande, Uijtwerf Sterling, de Man, van Sasse van Ysselt, Hoffman, Hiddema Jongsma, van Dam van Isselt, Duijmaer van Twist, Luzac, Corver Hooft, Enschedé, Nederburgh, van Haersolte, Bijleveld, Star Busmann, van Nagell, Anemaet, Wichers, Luijben, Bots, van Rijckevorsel, de Backer, Cost Jordens, Gouverneur, de Kempenaer, van Panhuijs, Borski, van Heloma, van Leeuwen, Nedermeijer van Rosenthal, van Goltstein, de Jong van Beek en Donk, Corneli, van Harencarspel, de Monchy, van Heemstra, Telting, de Weichs de Wenne, Schooneveld, van Beeck Vollenhoven en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer mr. A. J. Helmich, vice-president van het provinciaal geregtshof in Overijssel, daarbij verzoekende om bij de door de Kamer op te maken nominatie ter vervulling van de in den Hoogen Raad der Nederlanden bestaande vacature niet in aanmerking te komen.
Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Vergadering bepaalt vervolgens den dag, waarop de bedoelde nominatie ter vervulling van de vacature, in den Hoogen Raad der Nederlanden ontstaan door het overlijden van den raadsheer Diert van Melissant, door haar zal worden opgemaakt, op Vrijdag den 19den November.

Zijn ingekomen de navolgende verzoekschriften, als:
een adres van *P. Broer*, landman en winkelier te 's Gravenhage, verzoekende ondersteuning uit het fonds voor den landbouw, tot vergoeding van de door hem bij de aardappelteelt geleden verliezen;
een adres van *P. Halvemaan*, gepensioneerd visiteur van quarantaine op Vlieland, verzoekende geldelijke ondersteuning uit bijzondere bijdragen van Hun Edel Mogenden;
een adres van den breeden kerkeraad der Nederduitsche gereformeerde gemeente te Rotterdam, houdende bedenkingen tegen het aanhangige wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen;
een adres van *F. Droinet*, te Leyden, betrekkelijk zijne grieven tegen de regering dier stad ter zake der gazverlichting;
een adres van *J. Buisman*, te Zaandam, betrekkelijk het nemen van proeven met zekere mestspecie, welk adres vroeger, als destijds niet op gezegeld papier gesteld zijnde, was ter zijde gelegd;
een adres van de synodale commissie der Evangelisch-Lutherse kerk in het Koningrijk, houdende bedenkingen tegen het wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen;
een adres van den kerkeraad der gereformeerde gemeente te Heerden, van gelijke strekking, en
een adres van den kerkeraad der hervormde gemeente te Elspeet, op de Veluwe, mede van gelijke strekking.
Wordt besloten tot de verzending dezer stukken naar de Commissie *ad hoc*.

Aan de Kamer is hulde gedaan van de navolgende boekwerken, als:
van het *Register op de Nederlandsche Staats-Courant* over 1845 en 1846, door de Gebr. Belinfante;
Versnippering der strijdkrachten bij de verdediging van den Staat, door den majoor Frankamp;
Appendix van de casus-positien over Bouwerszathe, door A. F. Bouricius.
Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

Aan de Vergadering wordt kennis gegeven, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs verkozen zijn:
voor het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven in verband staande met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, de heeren: Gouverneur, van Panhuijs, Hoffman, de Jong van Beek en Donk en Duijmaer van Twist, en
voor het wets-ontwerp betrekkelijk de consentbiljetten voor de onbelaste granen en de heffing van den accijns op het gemaal in Limburg, de heeren: Egter, Wichers, Corneli, Bots en de Weichs de Wenne.

Door de daarvoor benoemde Commissien van Rapporteurs wordt algemeen verslag uitgebragt:
1°. omtrent het wets-ontwerp tot opheffing van het fonds voor het Staatsblad;
2°. omtrent het wets-ontwerp tot verhooging der staatsbegrootingen ter zake van uitgaven voortvloeijende uit de wet van 29 Nivose XIIIde jaar, en
3°. omtrent dat tot opheffing van het fonds voor den Zuidplas.
Deze algemeene verslagen [welke hieronder worden medegedeeld] zullen gedrukt en aan de leden rondgedeeld worden, terwijl de Vergadering besluit de beraadslagingen over de genoemde wets-ontwerpen achtervolgelijk te doen plaats hebben op Woensdag den 17den November.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt, bij monde van den heer *Smit*, de navolgende verslagen uit:

I. » *J. G. A. Verhoeff*, notaris te Alkmaar, geeft U Edel Mogenden te kennen, dat hij in de thans aanhangige ontwerpen van wet, houdende het IIde en IIIde boek van het Wetboek van Strafregt, vruchteloos naar eene strafbepaling zoekt tegen het misdrijf, waardoor aan het zakelijk regt, dat een schuldeischer tot zekerheid zijner vordering op te zijnen behoeve verhypothekeerde onroerende goederen heeft, alle waarde kan worden ontnomen. De schuldenaar, beweert de adressant, geeft hypotheek op zijn gebouw, dat hij afbreekt of vernielt, op zijne fabrijk, waaruit hij de ketels, kuipen, vaten en verdere tot het wezen dier zaak behoorende gereedschappen neemt, op zijne bosschen welke hij omhakt, enz., alles niettegenstaande het tegendeel in den aard der affectatie ligt en uitdrukkelijk moge zijn bedongen. De adressant betoogt verder, dat, even als brandstichting van eigen goed strafbaar wordt gesteld, indien daarvan nadeel voor derden het gevolg is, zoo ook naar zijne zienswijze de vernieling en beschadiging van verhypothekeerde goederen, dat is van goederen, welke aan den dader geheel toebehooren, en waarop derden een zakelijk regt hebben, door straffen dienen te worden bedreigd. Hetzelfde wil de adressant zien bepaald omtrent zeeschepen en daarmede gelijkgestelde vaartuigen. Ter zake van dit beweerde verzoekt de adressant, dat in het aanhangig ontwerp van wet van het IIde boek van het Strafwetboek, de vereischte strafbepalingen mogen worden opgenomen tegen de vernieling en beschadiging door den schuldenaar van onroerende goederen of schepen, waarop hij eene hypotheek of een verband heeft gegeven.
Uwe Commissie, Edel Mogende Heeren, heeft de eer U Edel Mogenden voor te stellen dit verzoekschrift, daar het een aanhangig wets-ontwerp betreft, neder te leggen ter griffie."

II. » De Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk levert eene memorie van bedenkingen bij U Edel Mogenden in ten opzigte van sommige gedeelten van het wets-ontwerp betreffende de ondersteuning van behoeftigen, als ook tegen de daarbij gevoegde memorie van toelichting. De hoofdbedenkingen in die memorie vervat, komen hoofdzakelijk neder op de drie navolgende: 1°. dat het wets-ontwerp zonder grond onderstelt, dat diakonien en armbesturen als gelijksoortig beschouwd kunnen worden; 2°. dat het wets-ontwerp aan diakonien verpligtingen oplegt, die lijnregt strijdig zijn met het uitgedrukt gevoelen der Nederlandsche Hervormde Kerk en 3°. tot aandrang zich bedient van eene bedreiging, welke geoordeeld mag worden minder doeltreffend en alzoo ongenoegzaam te zijn.
Uwe Commissie, Edel Mogende Heeren, heeft gemeend, omdat die memorie gedrukt in handen van U Edel Mogenden is, met dit medegedeelde te kunnen volstaan, en heeft de eer U Edel Mogenden voor te stellen dit stuk, daar het tot een aanhangig wets-ontwerp behoort, neder te leggen ter griffie."

III. » De kerkeraad der hervormde gemeente te Harderwijk en die van Nijkerk op de Veluwe, geven hunne bezwaren te kennen tegen het ontwerp van wet betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen. De adressanten beweren: 1°. dat er bijna geen redelijke twijfel bestaan kan, dat de diakonie-fondsen privaateigendommen van afzonderlijke kerkelijke gemeenten zijn, welke dus, volgens het oogmerk der gevers, alleen overeenkomstig de bestaande huishoudelijke en kerkelijke reglementen moeten worden uitgedeeld; 2°. oordeelen de adressanten, dat de Grondwet hunne regten waarborgt, daar in den tegenwoordigen constitutionnelen Staat geen vermenging van Kerk en Staat meer plaats vindt; terwijl de Regering, volgens hun beweren, meermalen te regt heeft betoogd dat zij wel een »jus circa sacra" bezit, terwijl de opheffing van de onafhankelijkheid der diakonien een »jus in sacra" zou veronderstellen; 3°. merken de adressanten op, dat in het aanhangig wets-ontwerp alleen de stoffelijke behoeften der armen in aanmerking worden genomen, en de godsdienstig-zedelijke strekking der diakonien uit het oog wordt verloren.

Uwe Commissie, Edel Mogende Heeren, heeft de eer U Edel Mogenden voor te stellen beide deze stukken, daar zij tot een aanhangig wets-ontwerp in betrekking staan, neder te leggen ter griffie, ter inzage van U Edel Mogenden."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

De heer ***de Man*** vraagt het woord. Indien hij wel onderrigt is dan is het verslag der rapporteurs betrekkelijk het door de afdeelingen gehouden onderzoek van het IIde en IIIde Boek van het Strafwetboek thans gereed. Het is, meent hij, van belang dat de leden der Kamer zoo spoedig mogelijk met dat verslag worden bekend gemaakt. Intusschen zal, indien hier de voorschriften van het Reglement van Orde gevolgd worden, dat verslag eerst dan aan de leden worden medegedeeld, wanneer het antwoord der Regering ingekomen zal zijn. Het komt den spreker alzoo voor dat in dit geval eene afwijking van het Reglement van Orde wenschelijk is. Dergelijke afwijking zal ook niet zonder voorbeeld zijn: immers ook ter gelegenheid van het ten verleden jare behandelde ontwerp van Strafwetboek, alsmede van de laatst vastgestelde begrooting is van de bedoelde voorschriften van het Reglement afgeweken. De spreker wil nog opmerken, dat dan, wanneer het antwoord der Regering op het door hem besproken verslag inkomt, de leden mogelijk hier niet tegenwoordig zullen zijn, zoodat, daar een besluit der Kamer noodig is om het antwoord te doen drukken, het antwoord alsdan niet ter kennis van de leden zou komen dan na hunne terugkomst. Hij neemt alzoo de vrijheid aan de Vergadering voor te stellen, dat zij bepale dat het verslag omtrent het IIde en IIIde Boek van het Strafwetboek *alleen voor de leden* gedrukt zal worden, zonder het regerings-antwoord af te wachten, en dat zij den Voorzitter magtige om dat regerings-antwoord, zoodra het ingekomen zal zijn, te doen drukken en ronddeelen.

Overeenkomstig het voorstel van den heer de Man, besluit de Vergadering tot het doen drukken van het verslag over de twee laatste boeken van het strafwetboek, zonder afwachting van het regerings-antwoord, en magtigt zij den voorzitter om dit laatste stuk, zoodra het ingekomen zal zijn, terstond te doen drukken.

De heer ***van Dam van Isselt*** vraagt het woord en zegt een gelijk voorstel ten aanzien van het wets-ontwerp tot ondersteuning van behoeftigen te willen doen, als zijn geacht medelid uit Gelderland gedaan heeft met betrekking tot het strafwetboek. Het wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen heeft in de afdeelingen tot het opperen van zeer uiteenloopende meeningen aanleiding gegeven en het is daarom van belang, dat ook het verslag der rapporteurs over dit ontwerp — welk verslag, gelijk hij meent, mede gereed is — aan de leden bekend worde vóór het ontvangen van het antwoord der Regering, en verder dat ook dit antwoord zoo spoedig mogelijk aan de leden worde medegedeeld. De spreker stelt alzoo voor om het verslag omtrent het wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen insgelijks zonder afwachting van het regerings-antwoord te doen drukken en den Voorzitter te magtigen om dat antwoord, zoodra het ingekomen zal zijn, te doen drukken.

De Vergadering vereenigt zich met het voorstel van den heer van Dam van Isselt.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

[IX. 6.]

ALGEMEEN VERSLAG van de Commissie van Rapporteurs omtrent het wets-ontwerp strekkende tot opheffing van het Fonds van het Staatsblad *en regeling der uitgaven over* 1847 *en vroeger*, uitgebragt in de zitting van den 15den November 1847.

§ 1. De leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, in overweging zullende nemen het ontwerp van wet, strekkende *tot opheffing van het fonds van het Staatsblad en regeling der uitgaven over* 1847 *en vroeger*, aan die Kamer voorgelegd bij Koninklijke boodschap van 28 October 1847, hebben al dadelijk de vraag geopperd, van welk departement van algemeen bestuur dit voorstel zij uitgegaan, doch met afdoende zekerheid geen antwoord voor die vraag kunnen vinden.

Het ontwerp van wet zelf en de daarbij gevoegde toelichtende memorie gaven aanleiding, om dit voorstel aan het Ministerie van Binnenlandsche zaken toe te schrijven; doch de verzekering in diezelfde memorie ingelascht, *dat dit fonds, voor zooveel het departement van Finantien betreft, het* LAATSTE *is, waarvan de regeling zal moeten plaats hebben*, gaf daarentegen grond, om het daarvoor te houden, dat dit voorstel van het laatstgenoemde ministerie afkomstig is.

Deze onzekerheid heeft op nieuw den wensch doen uiten, dat bij het voorleggen van wets-ontwerpen, hetzij door onderteekening der memorie van toelichting, hetzij op eene andere wijze, het daarbij betrokkene departement van algemeen bestuur mogt worden kenbaar gemaakt.

De Tweede Kamer heeft daarbij ten opzigte van alle — maar in het bijzonder ten opzigte van deze voordragt belang; want zijn deze aan haar voorgelegde stukken uitgegaan van het ministerie van Finantien, dan is de voormelde verzekering van groot —, zijn zij daarentegen afkomstig van eenig ander ministerie, dan is diezelfde verzekering van weinig gewigt.

Diezelfde onzekerheid heeft daarteboven, in dit geval, de Commissie van Rapporteurs in verlegenheid gebragt, daar zij nu in twijfel stond, aan welk der beide genoemde ministerien, zij de gemaakte aanmerkingen, door toezending van haar voorloopig verslag, moest mededeelen.

Om niet mis te tasten heeft zij besloten, dat verslag aan beide die ministerien gelijktijdig toe te zenden.

Zij meent, dat deze hare verlegenheid mag gelden voor gewigtigen grond, om op nieuw aan te dringen voor het vervolg op voldoening aan den zoo straks vermelden wensch.

§ 2. De hierboven aangehaalde verzekering, *dat, voor zooveel het departement van Finantien betreft, dit het laatste fonds is waarvan de regeling zal moeten plaats hebben*, heeft veler aandacht tot zich getrokken. Men aarzelde dit voor volkomen juist aan te nemen. Immers men weet, dat er bij het ministerie van Finantien nog meerder fondsen bestaan, welker opheffing en regeling nog niet heeft plaats gevonden.

In het verslag, door den Minister van Finantien den Koning aangeboden, betrekkelijk het gebruik der geldmiddelen gedurende het jaar 1844, vindt men vermeld:

op bladz. 68, *het fonds van sleeploonen op de rivieren Rhijn en Waal;*

op bladz. 68, *het fonds voortspruitende uit de kosten van schattingen, opnemingen, tellingen, enz. wegens het personeel;*

op diezelfde bladz. *het fonds voortspruitende uit de kosten van herziening, enz. wegens het personeel;*

op bladz. 70, *het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen (wet van 27 December* 1822, Staatsblad *no.* 59);

op diezelfde bladz., *het fonds tot het bijhouden der kadastrale plans enz. in de gemeenten;*

en op diezelfde bladz., *de fondsen van verschillenden aard, nader te verrekenen.*

Het verdient opheldering van welken aard deze onderscheidene fondsen zijn; d. i. of zij rijks-fondsen, dan wel in de schatkist gedeponeerde fondsen zijn: — of zij voor opheffing en regeling vatbaar zijn, dan wel moeten blijven bestaan; en in het laatste geval, om welke redenen.

Deze zelfde opheldering wordt verlangd ten opzigte van die menigte van andere fondsen, ook van andere departementen, in datzelfde verslag opgenoemd; onder welke men niet het laatst het *vee-fonds* wil hebben aangewezen.

Zal dit belangrijke onderwerp door het noodige licht worden bestraald, en de zoo zeer gewenschte opheffing van alle daarvoor maar eenigzins vatbare fondsen in volledige uitvoering gebragt, dan dient, zoodra mogelijk, door alle de departementen van algemeen bestuur te worden begonnen met het geven der voormelde opheldering aan de Vertegenwoordiging, betrekkelijk al de nog bestaande fondsen. De Commissie van Rapporteurs veroorlooft zich, daarop bij deze gelegenheid aan te dringen.

§ 3. Algemeen is met genoegen uit de memorie van toelichting vernomen, dat dit voorstel tot vereeniging van administratien mede is gedaan met het doel om daardoor bezuiniging in te voeren. Daaraan bestaat groote behoefte. Ter meerdere bevordering van dit verstandige en weldadige doel, wenscht men in bedenking te geven, of deze nu te vereenigen administratien van de Nederlandsche Staats-Courant en het Staatsblad niet vatbaar zijn om vereenigd te worden met de administratie der Landsdrukkerij, en zóó vereenigd op volgende begrootingen te worden gebragt.

§ 4. Men is blijven stilstaan bij de mededeeling, in de memorie van toelichting gegeven, *dat de geraamde jaarlijksche opbrengst van het Staatsblad de daarvoor geraamde kosten met eene som van nagenoeg f* 8000 *overtreft.*

Men heeft gevraagd of dit noodig, of dit raadzaam is; of daarin eene inkomst voor den Staat moet worden gezocht.

De wetten moeten, zooveel maar mogelijk, worden verspreid, opdat zij algemeener worden gekend en te beter nageleefd. Daarbij heeft de Staat belang, meer dan bij het overwinnen van

eenige duizend gulden, door den verkoop der afdrukken van die wetten. De prijs van het Staatsblad moet daartoe zoo laag mogelijk worden gesteld, om daardoor meerderen tot het aankoopen uit te lokken en minder voordeel in het nadrukken te doen vinden.

De tegenwoordige prijs is hoog, schrikt af, en staat in geene verhouding tot het papier, dat gebezigd wordt.

De Commissie geeft daarom het vrij algemeen verlangen naar vermindering van dien prijs te kennen.

§ 5. Op de *overweging*, aan de bepalingen van dit ontwerp van wet vooraf gezonden, is de aanmerking gemaakt, dat in dezelve minder wordt aangekondigd, dan in de wet zelve wordt behandeld, daar in deze laatste niet slechts wordt vastgesteld de opheffing van het Fonds van het Staatsblad, en de regeling der uitgaven over 1847 en vroeger, maar ook in artt. 5 tot 7 voorzien in de kosten, vallende op de uitgifte van het Staatsblad na 1 Januarij 1848. Deze overweging zal dienovereenkomstig moeten worden aangevuld.

§ 6. In art. 1 vindt men gesproken van *raming van uitgaven*, en men vraagt, of het gebruik niet medebrengt, de uitdrukkingen te bezigen van: *raming van middelen* doch *begrooting van uitgaven*.

Dit woord *begrooting* werd nog onlangs gebezigd in art. 2 der wet van 6 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) *tot verevening van uitgaven op en opheffing van het bijzonder fonds voor proces-kosten, voortspruitende uit de opbrengst der boeten en verbeurdverklaringen, krachtens de wetten op de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen verbeurd.*

§ 7. Met betrekking tot ditzelfde 1ste artikel is de vraag gedaan, waarom hier met de dienst van 1841 is begonenn, terwijl de zoo even aangehaalde wet aanvangt met de dienst van 1842.

§ 8. De opgaven ter toelichting van het zuiver overschot voor 's Rijks schatkist door de opheffing van dit fonds op te leveren, bij de memorie gegeven, hebben den wensch naar meerdere inlichting opgewekt, allereerst, omdat op bladz. 68 van het boven aangehaalde verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1844 de volgende saldo's van dit fonds worden opgegeven:

over 1840	f	1.59
» 1842		8,818.08
» 1843		6,671.22
» 1844		3,676.90
» 1845		6.50
te zamen	f	19,174.29

hetgeen met de opgaaf in de voormelde memorie niet schijnt overeen te komen; — en ook, omdat men de ontleding der som van f 84,000, in die memorie vermeld, wenscht te vernemen, waaruit welligt de opheldering van het eerste bezwaar zal kunnen worden geput.

§ 9. Den aanhef van het 6de artikel, beginnende met het woord *mitsdien*, heeft men niet verkieslijk geacht.

Zou het niet voldoende zijn te lezen: *De zevende afdeeling van het voorzegde hoofdstuk wordt voor ieder der jaren* 1848 *en* 1849 *verhoogd als is omschreven*, enz.

Of wanneer men het volstrekt noodig acht dit artikel met de vorige te verbinden, te schrijven: *Overeenkomstig deze bepalingen wordt de zevende afdeeling*, enz.

§ 10. De woorden: *gewijzigd en* wenscht men uit dit 6de artikel te zien wegvallen: eensdeels omdat hier met der daad alleen eene *verhooging*, geene *wijziging* van het hoofdstuk plaats vindt; anderdeels omdat men het in het midden wenscht te laten, of een bij de wet vastgesteld hoofdstuk der begrooting later anders dan door *verhooging* kan worden *gewijzigd*. De woorden: *en aangewezen* kunnen mede worden gemist.

§ 11. In ditzelfde 6de artikel wenscht men eindelijk de som niet slechts in cijfer-, maar ook in schrijfletters te hebben uitgedrukt, en vermeld, tot welk bedrag èn de afdeeling èn het geheel van het hoofdstuk wordt verhoogd.

§ 12. Daar de *middelen* bij de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 54) voor de jaren 1848 en 1849 slechts zijn *aangewezen*, niet *geraamd*, meent men dat art. 7 alleen zal moeten inhouden: *Onder de middelen, ter goedmaking van de uitgaven begrepen in de staatsbegrooting voor de jaren* 1848 *en* 1849 *bij de wet van* 9 *Augustus* 1847 (Staatsblad *n°.* 54) *aangewezen, wordt* de opbrengst van het Staatsblad *opgenomen.*

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 10den November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 13den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

§ 1. Vermits het verledene waarop deze wet betrekking heeft, kan gerekend worden tot het IIde hoofdstuk der staatsbegrooting te behooren en de toekomst tot het Vde hoofdstuk, heeft het den Koning behaagd de behandeling van dit wets-ontwerp op te dragen aan de Ministers van Finantien en van Binnenlandsche zaken.

Er heeft in dit geval eenige twijfel kunnen ontstaan, ten aanzien van het departement, hetwelk meer bijzonder tot de behandeling der wet geroepen was, edoch deze twijfel kan zeer zelden voorkomen, vermits doorgaans het onderwerp der voorgedragene wetten bepaaldelijk aantoont tot welk departement de zaak behoort.

§ 2. Het fonds van het Staatsblad is werkelijk het laatste der bijzondere fondsen, waarbij het departement van Finantien is betrokken, hetwelk nog regeling in den zin der wet vereischt; en wat betreft de fondsen onder deze paragraaph, naar aanleiding van het verslag wegens het gebruik der geldmiddelen over 1844 opgenoemd, diene het volgende ter opheldering:

Fonds van sleeploonen op de rivieren Rhijn en Waal.

Aanvankelijk met het dienstjaar 1846, is dit onderwerp aangewezen, in ontvang onder de middelen en in uitgaaf op de begrooting. Over 1845 en vroeger zijn maandelijks de ontvangsten in derzelver geheel aan de Stoomboot-maatschappij uitgekeerd, en was dus het geringe saldo, hetwelk dit fonds bij het einde van eenen jaarkring opleverde, het bedrag der in de maand December gedane, en in Januarij daaraanvolgende uit te keeren ontvangsten; weshalve dit fonds een tijdelijk depôt in 's Rijks schatkist uitmaakte, gelijk in het verslag over 1845 hetzelve dan ook onder de *gedeponeerde* fondsen is opgenomen.

Fondsen: schattingen, opnemingen enz. wegens het personeel; — kosten van herziening.

Volgens het gevoelen der Algemeene Rekenkamer, zijn deze beide fondsen, even als dat van 7 per cent voor ontvang-loon en andere kosten op het veefonds, aan te merken als *gedeponeerde* fondsen.

In het verslag over 1845, komen die fondsen dan ook onder deze laatste rubriek te voorschijn.

Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen.

Voor dit fonds zal geene bepaalde afzonderlijke *regelings*-wet zijn benoodigd, daar men zich voorstelt om aan deszelfs eventuele saldo bij de wet eene bijzondere bestemming te doen geven, in voege als reeds vroeger aan de Staten-Generaal was voorgedragen geworden.

Fonds tot het bijhouden der kadastrale plans voor de gemeenten.

Ook dit fonds is in het verslag over 1845 onder de *gedeponeerde* fondsen gerangschikt, uit hoofde hetzelve is te zamen gesteld uit bijdragen der gemeenten, ten einde daaruit aan landmeters en teekenaars eenige tegemoetkoming te verstrekken, en dat het oogmerk niet kan zijn om uit dit fonds eenig voordeel aan 's Rijks schatkist toe te kennen, maar veeleer om de geheele opbrengst wederom ten nutte van de gemeenten in het algemeen aan te wenden.

Fondsen van verschillenden aard, nader te verrekenen.

Deze fondsen, van een zeer gering bedrag, zullen geene *regelings*-wetten vereischen.

Zij moeten als boekposten beschouwd worden, in verband staande met de ophanden zijnde afrekening met de administrateurs, als wanneer kan blijken, dat daaruit nog eene bate voortvloeit.

Het *Veefonds* wordt almede gehouden voor een in 's Rijks kas gedeponeerd fonds, aan derden toebehoorende, doch de Regering behoudt zich voor om op de regeling dier zaak terug te komen, in verband met de in 1846 behandelde, doch toen bij de Kamer niet aangenomen wets-ontwerpen.

§ 3. Het denkbeeld om de administratien van de Nederlandsche Staats-Courant en het Staatsblad met die der Algemeene Lands-drukkerij te vereenigen en alzoo vereenigd op volgende begrootingen te brengen, kan niet worden verwezenlijkt, want de ontvangsten en uitgaven voor de Nederlandsche Staats-Courant en het Staatsblad, kunnen *geheel en al* als onderdeelen der staatsbegrooting in dezelve worden opgenomen, maar dit kan niet geschieden met de kosten der Algemeene Lands-drukkerij, omdat, gelijk meermalen is te kennen gegeven, de uitgaven voor dit etablissement bestreden worden uit de sommen *welke op de begrooting van staats-uitgaven reeds voorkomen*, en wel bepaaldelijk uit die voor drukwerken bestemd en onder de verschillende hoofdstukken uitgetrokken.

§ 4. Men kan zich wel voegen bij het geuite verlangen, en zal, na het aannemen van het tegenwoordig wets-ontwerp, volgaarne overwegen, welke prijsvermindering zou kunnen worden aangebragt.

§ 5. Men vermeent aan de gemaakte bedenking te zullen hebben voldaan, door in den considerans, achter het woord *vereischen*, te laten volgen:

» en dat wijders de uitgaven voor het Staatsblad, over de jaren » 1848 en 1849, bij de wet behooren te worden vastgesteld."

§ 6. Tegen de verandering van het woord *raming* in » begrooting", heeft men geene bedenking; die verandering is derhalve aangebragt geworden, hoezeer het woord *raming* ook

gevonden wordt in vroegere wetten en wel bepaaldelijk in die van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), houdende regeling van de uitgaven voor de kosten der Algemeene Lands-drukkerij, over de jaren 1841 tot en met 1847.

§ 7. De wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) regelt den loop der zaken *met aanvang van* 1°. *Januarij* 1842. De *later*, met betrekking tot de diensten, welke die van 1842 voorafgaan, gedane ontvangsten en uitgaven, behooren alzoo mede in de wet begrepen te zijn.

§ 8. De sommen als saldo's van dit fonds onder deze paragraaph vermeld, en die getrokken zijn uit het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1844, kunnen niet in vergelijking gebragt worden met die welke voorkomen in de memorie van toelichting. Eerstgemelde sommen zijn het saldo onder 1o. Januarij 1845, en om tot de raming, in de memorie gedaan, te komen, moet er dus bijgevoegd worden, niet alleen hetgeen sedert is ingevorderd, maar ook hetgeen bij raming tot over het tegenwoordig jaar *nog zal worden ingevorderd.*

Intusschen heeft de opmerking aanleiding gegeven om de sommen in de memorie gemeld nader te verifieren, en bij die gelegenheid is bevonden, dat over het dienstjaar 1841 bereids eene verantwoording van het saldo heeft plaats gevonden; zijnde deswege eene som van f 6594.22½ begrepen onder de ontvangsten van dat jaar en te vinden in het algemeen verslag over het jaar 1842, bladz 31, onder den post van *verjaarde renten en vrijvallende fondsen*, waarvoor aldaar abusivelijk gedrukt is *vrijwillige fondsen.*

In het tekort van deze rekening voorzien zijnde bij de wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* no. 27), zoo kan hierin geene verandering worden gebragt; zullende alzoo de som der ontvangsten en dienvolgende het overschot, hetwelk volgens art. 4 onder de verschillende ontvangsten van 1847 verantwoord moet worden, zooveel minder zijn, en op ongeveer f 47,000, in stede van f 53,739.46½, moeten worden geraamd; zijnde eene juiste bepaling niet te maken bij het nog loopen der administratie van 1847.

Eene bijvoeging aan het einde van art. 4 van het ontwerp van wet is het gevolg van deze opmerkingen.

§ 9. Door, in plaats van het woord *Mitsdien*, te stellen: » Overeenkomstig de bepaling van het voorgaande artikel, wordt » de zevende afdeeling" enz., vermeent men aan de gemaakte be» denking te hebben voldaan.

§ 10. De woorden *gewijzigd en*, en *en aangewezen*, zijn uit het wets-ontwerp geligt.

§ 11. Ook aan het hier uitgedrukt verlangen is voldaan.

Bij deze Memorie van Beantwoording was gevoegd de volgende

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

Den *considerans*, ten slotte, aan te vullen met deze regelen: » en dat wijders de uitgaven voor het *Staatsblad* over de jaren » 1848 en 1849, bij de wet behooren te worden vastgesteld."

Art. 1, 4den regel: in plaats van het woord *raming*, te stellen: » begrooting".

Art. 4 aan het einde bij te voegen: » met uitzondering van het » voordeelig slot over het dienstjaar 1841, hetwelk bereids als toe» vallige bate onder de inkomsten van dat dienstjaar is opgenomen."

Art. 6, 1sten regel: het woord *Mitsdien* te vervangen door de woorden: » Overeenkomstig de bepaling van het voorgaande » artikel".

2den regel: de woorden *gewijzigd en* vervallen.

3den regel: gelijk ook de woorden *en aangewezen.*

De twee laatste regels worden vervangen door de volgende: » het totaal van die afdeeling wordt gebragt voor 1848 op *een* » *en veertig duizend negen honderd vijftig gulden* (f 41,950) en » voor 1849 op gelijke som van *een en veertig duizend negen* » *honderd vijftig gulden* (f 41,950), en het totaal van het Vde » hoofdstuk voor 1848 op *vier millioen vier honderd acht en zestig* » *duizend negen honderd drie en tachtig gulden* (f 4,468,983) en » voor 1849 op *vier millioen drie honderd drie en twintig duizend* » *een honderd drie en dertig gulden* (f 4,323,133)."

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het wetsontwerp tot opheffing van het Fonds van het *Staatsblad* en regeling der uitgaven over 1847 en vroeger, alsmede van de bij die memorie behoorende Nota van Wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen wierd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 15den November 1847.

VAN LEEUWEN.
DE KEMPENAER.
VAN HELOMA.
DE JONG VAN BEEK EN DONK.
BORSKI.

[XII. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG van de Commissie van Rapporteurs omtrent het ontwerp van wet tot verhooging der staatsbegrootingen ter zake der wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, uitgebragt in de zitting van den 15den November 1847.

Het ontwerp van wet tot verhooging der staats-uitgaven ter zake van de wet van 29 Nivose XIIIde jaar, aan de Staten-Generaal bij Koninklijke boodschap van den 3den November 1847 ingezonden, is in de afdeelingen door 36 leden onderzocht, die allen hun leedwezen betuigden, dat de zoo late intrekking van eene hier te lande executoir verklaarde Fransche wet de noodzakelijkheid had doen ontstaan om de uitgaven van den Staat gedurende verscheidene jaren met eene zoo aanzienlijke som te moeten vermeerderen, en zulks te meer daar deze vermeerdering als geheel voor den Staat verloren is te beschouwen.

Met aandrang herhaalden zij dan ook den reeds vroeger uitgedrukten wensch, dat eene spoedige herziening van de menigvuldige wetten en verordeningen van Franschen oorsprong, welke nog hier te lande gerekend kunnen worden geldend te zijn, plaats hebbe, opdat de onzekerheid omtrent derzelver voortdurende werking worde opgeheven en de Staat voor verdere gelijksoortige nadeelen bewaard blijve.

Verscheidene leden hebben ook thans weder bij vernieuwing hunne afkeuring omtrent de handelwijze der Regering in dezen te kennen gegeven en hun innig leedwezen betuigd omtrent de door de Regering nog na de wet van 26 Maart 1847 in regten aangewende poging tot inkrimping van de werking dier wet; eene poging, naar hunne beschouwing, geenszins te billijken, en welke maar al te zeer den erlangden ongunstigen uitslag deed vermoeden.

Het ontwerp van wet zelf gaf tot de volgende bedenkingen aanleiding.

Ten aanzien van den considerans meende men te moeten doen opmerken, dat de gebezigde woorden: *»dat de middelen beschikbaar moeten gesteld worden"* minder juist zijn, daar hier van eigenlijke middelen geene sprake is, en men gaf daarom in overweging, om in stede van die woorden te lezen: *»dat er geene sommen op de begrooting van uitgaven zijn gebragt"*, of in dezen den regel te volgen, bij de wetten van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 27 en n°. 28) aangenomen.

Bij artikel 1 baarde de som van f 36,000, uitgetrokken voor proces-kosten, bij allen geene geringe verwondering, en algemeen werden ten deze nadere inlichtingen verlangd, zoo door opgave der kosten voor iedere zaak in rekening gebragt, als door de beantwoording der vraag, of die kosten door den Hoogen Raad tot zoodanig montant waren geliquideerd.

De vaststelling van het totaal van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1848 en 1849 op het in art. 2 uitgetrokkene cijfer zal dan juist zijn, indien de verhooging van dat hoofdstuk, voorgedragen bij het bij de Kamer aanhangig ontwerp van wet tot opheffing van het fonds van het *Staatsblad*, wordt goedgekeurd en die wet aangenomen; zullende in het tegenovergestelde geval dat cijfer moeten worden gewijzigd. Men heeft vermeend hierop de aandacht der Regering te moeten vestigen en de noodzakelijkheid te doen uitkomen, dat de behandeling van het ontwerp van wet tot opheffing van het fonds van het *Staatsblad* die van het onderhavige ontwerp voorafga.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 11den November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 13den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

De Regering vermeent zich, met opzigt tot het betuigde leedwezen over de gevolgen van de zoo late intrekking der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, eenvoudig te kunnen gedragen aan de beantwoording van het verslag der Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal over het eerst in overweging geweest zijnde, doch niet aangenomen ontwerp van wet tot intrekking der wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, waarbij in het breede de redenen zijn ontwikkeld, welke aanleiding hebben gegeven, dat die intrekking niet vroeger heeft plaats gehad.

Ten opzigte van den wensch, dat eene spoedige herziening

van de menigvuldige wetten en verordeningen van Franschen oorsprong, welke gerekend kunnen worden hier te lande nog geldend te zijn, plaats hebbe, herhaalt men alhier hetgeen daaromtrent bij de voormelde memorie van beantwoording is opgemerkt, dat de Regering de wenschelijkheid van zoodanige herziening niet zal ontkennen, doch daarvan is teruggehouden, onder anderen door de vele en gewigtige bezwaren, welke daaraan zouden zijn verbonden, indien aan zoodanig onderzoek de vereischte uitbreiding wierd gegeven; dat zij echter niet zal nalaten dit aangelegen onderwerp in nadere overweging te nemen, waarbij dan ook de uitvoerlijkheid van en de beste middelen tot dezen maatregel ter toetse zullen worden gebragt.

De Regering heeft, zij mag dit niet ontveinzen, niet zonder eenige verwondering ontwaard, dat verscheiden leden een innig leedwezen betuigen omtrent de pogingen, die zij nog na de wet van den 26sten Maart 1846 (*Staatsblad* n°. 8) in regten heeft aangewend tot inkrimping van de werking der wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar. — Ook dan wanneer dit punt vroeger in het geheel niet ter sprake geweest ware, zou de Regering zich niet verantwoord geacht hebben om de bewilliging der Staten-Generaal in zoo aanzienlijke uitgaven als ten deze vereischt worden, en welke, blijkens het verslag der Commissie van Rapporteurs, door de leden der Tweede Kamer als geheel voor den Staat verloren beschouwd worden, te vragen, wanneer die uitgaven niet door de uitspraak van den Hoogen Raad onvermijdelijk waren geworden, en wanneer de Regering niet vooraf alle redelijke middelen had beproefd, om den last, welke ten deze op den Staat kleeft, zooveel mogelijk te verminderen. Doch na hetgeen aan het vaststellen der aangehaalde wet van den 26sten Maart 1847 is voorafgegaan, bleef daaromtrent zelfs aan de Regering geene keuze over. Immers blijkt uit het voorloopig verslag der Commissie van Rapporteurs betrekkelijk het ontwerp dier wet bepaaldelijk, dat in de Tweede Kamer ook het stelsel werd voorgestaan, dat het vraagpunt, of de wet van Nivôse na hare intrekking nog gevolgen kon hebben, uitsluitend en zuiver tot het gebied der regterlijke magt behoorde. Daarop heeft de Regering geantwoord, dat het stelsel ten deze was, dat niet de regter *bij uitsluiting*, maar ook de wetgever bevoegd was om die gevolgen te regelen, maar dat zij, nadat de Tweede Kamer, door het afstemmen van het vroegere wets-ontwerp, getoond had van oordeel te zijn òf dat zij die bevoegdheid niet bezat, òf dat zij van dezelve geen gebruik behoorde te maken, bij het nadere wets-ontwerp de vraag: of alle werking der wet van Nivôse te gelijk met hare intrekking zou ophouden, door den wetgever onaangeroerd *en alzoo aan den regter ter beantwoording overgelaten had.* De Regering was dus, zoowel tot getrouwe behartiging van het belang van den Staat als door de aangehaalde beraadslagingen, gehouden, om, na de uitvaardiging der voormelde wet van den 26sten Maart 1847, de uitspraak van den Hoogen Raad over het hier bedoelde vraagstuk in te roepen.

Door de nevensgaande nota van wijziging wordt voldaan aan de opmerking, tot welke de considerans van het wets-ontwerp aanleiding heeft gegeven.

Aan het geuit verlangen om eene opgaaf der proces-kosten, voor iedere zaak in rekening gebragt, kan niet worden voldaan, vermits de declaratien der betrokken practizijns (behalve die, ten bedrage van f 282.50, voor het bestrijden met goed gevolg van een zestal aanvragen om magtiging, ten einde kosteloos te dezer zake tegen den Staat te procederen) nog slechts voor 58 zaken zijn ontvangen. Deze beloopen gezamenlijk f 20,724.32. Van 24 zaken worden die declaratien alsnog te gemoet gezien, waarvan het bedrag wordt geraamd op omtrent f 15,000.

De declaratien der advocaten zijn of worden alle onderworpen aan de begrooting van den raad van toezigt en discipline voor de orde der advocaten bij den Hoogen Raad, en die der procureurs aan de goedkeuring van den president van dien raad.

Bij deze Memorie van Beantwoording was gevoegd de navolgende

NOTA VAN WIJZIGING *van het ontwerp van wet tot verhooging der staatsbegrootingen ter zake der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar.*

In den considerans worden de woorden: *dat de middelen beschikbaar gesteld moeten worden* vervangen door de volgende: » dat er geene sommen op de staatsbegrooting van uitgaven zijn » gebragt".

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het wets-ontwerp tot verhooging der staatsbegrootingen ter zake van de wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, alsmede van de bij die memorie behoorende Nota van Wijziging, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen wierd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 13den November 1847.

Van Harencarspel.
De Kempenaer.
Van Heloma.
Hiddema Jongsma.
Borski.

[IV. 5.]

ALGEMEEN VERSLAG van de Commissie van Rapporteurs omtrent het ontwerp van wet tot opheffing van het bijzonder fonds voor de droogmaking van den Zuidplas enz., uitgebragt in de zitting van den 15den November 1847.

Reeds bij de Koninklijke boodschap van den 20sten Mei 1844 werd een ontwerp van wet tot opheffing van het bijzonder fonds voor de droogmaking van den Zuidplas in Schieland, en tot regeling der uit dat fonds gedane of ten laste daarvan toen nog te doene uitgaven aan de overweging der Staten-Generaal onderworpen. Dit voorstel mogt echter de goedkeuring der Tweede Kamer niet verwerven, en zulks, naar zich uit de deswege gewisselde stukken en gehoudene beraadslagingen laat afleiden, hoofdzakelijk op grond van de onvolledigheid of onduidelijkheid der nopens deze aangelegenheid van regeringswege gedane mededeelingen of gegevene inlichtingen, alsmede uit hoofde van het gemis van bepalingen omtrent de afkoopskassen der in den drooggemaakten polder gelegene landen, of de zoogenaamde verwaarborgings-gelden.

Zeer onlangs, en wel bij de Koninklijke boodschap van den 20sten October, is een nieuw wets-ontwerp tot opheffing van het fonds voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas aan de Kamer ingezonden, hetwelk vergezeld gaat van meer uitvoerige mededeelingen omtrent de geschiedenis der droogmaking van dien plas en de te dier zake verkregene geldelijke uitkomsten, en waarbij tevens de redenen worden ontwikkeld, waarom het tijdstip der wettelijke regeling nopens het gebruik der kapitalen van de straks vermelde afkoopskassen en nopens de uitkeering dier kapitalen aan het Rijk, nog als eenigzins verwijderd moet worden beschouwd. De noodzakelijkheid om, in weerwil der onvermijdelijke vertraging omtrent dit laatste punt, eene afsluiting en regeling van het speciale fonds voor de droogmaking van den Zuidplas niet langer uit te stellen, wordt in de memorie van toelichting, tot het tegenwoordig wets-ontwerp behoorende, aangedrongen door de aanwijzing van het verband, dat tusschen deze zaak en de verevening der uitgaven op den achterstand over 1840 en vroeger bestaat, beroepende men zich daarbij ook op de voorschriften, welke wegens die verevening en de overbrenging der bewijsstukken daaromtrent ter Algemeene Rekenkamer in de beide wetten van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 23 en n°. 27) voorkomen.

§ 1. Het laatst vermelde wets-ontwerp aan de overweging der afdeelingen onderworpen geworden zijnde, heeft men daarbij algemeen de overtuiging uitgesproken, dat, ofschoon men er verre af was van al hetgeen in vroegere jaren en onder eene vroegere regering ten aanzien der droogmaking van den Zuidplas is gebeurd, goed te keuren, en ofschoon men zeer betreuren moest, dat de zaak der afkoopskassen nog niet tot het gewenschte einde is gebragt, een en ander voor het oogenblik ter zijde moest worden gesteld, daar er werkelijk dringende behoefte bestaat, om, in overeenkomst met de deswege gemaakte wettelijke bepalingen, eindelijk tot de algeheele afsluiting en verevening van den achterstand over 1840 en vroeger te geraken. Van dat standpunt uitgaande, heeft men, behoudens de deswege nog bestaande bedenkingen of overgeblevene wenschen naar meerdere inlichting, zich bereid verklaard, om met de Regering tot de opheffing van het hier in aanmerking komende bijzondere fonds en tot de verevening der na het jaar 1841 daaruit gedane uitgaven mede te werken.

§ 2. Terwijl men met genoegen van de thans medegedeelde geschiedkundige bijzonderheden omtrent den loop der droogmaking van den Zuidplas heeft kennis genomen, in zooverre als daarbij meer licht is verspreid over eene onderneming, die, welke ongunstige finantiele resultaten zij ook voor het Rijk heeft opgeleverd, toch als zeer gewigtig en als heilrijk in de gevolgen kan worden beschouwd, meent men dat deze inlichtingen nog in sommige opzigten aan te vullen zouden zijn. Zoo heeft men het al aanstonds vreemd gevonden, dat bij de optelling der middellijke voordeelen, die het Rijk in de toekomst uit deze onderneming trekken moet, slechts met algemeene woorden gewag

wordt gemaakt van de aanwinst van vier à vijf duizend bunders vruchtbaren grond. Men meent, dat de kadastrale opmetingen van den polder, die aan de Regering bekend zijn of kunnen zijn, het aantal der aangewonnen bunders bebouwbaren grond, alsmede de maat der oppervlakte van de in den drooggemaakten plas thans aanwezige wateren en wegen, met de meeste naauwkeurigheid aan het licht hebben gebragt, en wenscht dus daaromtrent eene volledige en juiste opgave te ontvangen.

§ 3. Eenigzins in verband met het in de vorige paragraaph geuite verlangen, acht men het wenschelijk antwoord te ontvangen op de vraag, welke de tegenwoordige toestand des drooggemaakten polders in verhouding tot de schatkist is. Bezit het Rijk in dien polder nog bebouwbaren grond of eenig ander eigendom, en zoo neen, hoe is het dan gelegen met het eigendomsregt der sluizen, der molens en van het stoomgemaal? Men stelt op de beantwoording dezer vraag te meer prijs, omdat het van belang is te weten, of het Rijk in 't vervolg nog eenige regtstreeksche inkomsten uit den polder zou kunnen trekken, of ook te dezen aanzien met geldelijke verpligtingen zou kunnen worden bezwaard.

§ 4. Men heeft niet onopgemerkt gelaten, dat in het overzigt van de geldelijke uitkomsten, ter zake der droogmaking verkregen, onder de sommen, voor die droogmaking besteed, weder een post van f 1,800,000 als bijdragen uit de koloniale kas voorkomt. Diezelfde som was bij de indiening van het wets-ontwerp van 1844 door de Regering genoemd, doch in het algemeen verslag wegens dat ontwerp werd aangemerkt, dat, volgens het gerapporteerde door de leden der Tweede Kamer, die in het genoemde jaar aan de commissie tot opneming van de koloniale rekening hadden deelgenomen, de bijdrage uit de koloniale kas voor de droogmaking van den Zuidplas in de stukken der koloniale administratie slechts voorkwam voor een bedrag van f 1,400,000. Men verlangde dien ten gevolge destijds de reden van dit aanmerkelijk verschil te kennen, en daar men zich niet herinnert dat in 1844 deze bedenking voldoende is opgelost, ziet men zich gedrongen thans de deswege gedane vraag te herhalen.

§ 5. Hetzelfde thans medegedeelde overzigt behelst onder de ontvangsten in de artt. 4 tot 6 zeer globale posten omtrent de eigenlijke opbrengsten der droogmakerij. Men verlangt daaromtrent eenige meerdere specificatie, en wel bepaaldelijk eene afzonderlijke opgave van hetgeen voor verkochte veldvruchten, aan kooppenningen van de verkochte landerijen en dergelijke is ontvangen; meenende men daardoor te beter in staat te worden gesteld, om de eigenlijke waarde eener onderneming te kunnen beoordeelen, die de eerste van dien aard is, welke in den laatsten tijd door de Regering op eene grootere schaal is tot stand gebragt.

§ 6. De thans in de memorie van toelichting medegedeelde opgave omtrent het nominaal bedrag der kapitalen van de afkoopskassen der uitgeveende landen komt niet overeen met die, welke men deswege aantreft in de regerings-antwoorden, bij de behandeling der wet van 21 December 1824 (*Staatsblad* n°. 71). Volgens die regerings-antwoorden bestonden deze kapitalen in f 263,583 werkelijke, f 527,166 uitgestelde schuld en 527 stuks kansbiljetten; terwijl de tegenwoordige opgave hetzelfde kapitaal aan werkelijke schuld, maar daarentegen slechts f 521,166 aan uitgestelde schuld en 521 $^{3}/_{10}$ stuks kansbiljetten vermeldt. Men zou tot oplossing van dit verschil aan sedert plaats gehad hebbende uitloting van kansbiljetten hebben kunnen denken, indien de tegenwoordige opgave niet uitdrukkelijk inhield dat zij uit eene missive van dijkgraaf en hoogheemraden van Schieland van den 20sten Mei 1820 is geput en dus nog van vroegere dagteekening dan 1824 is. Ook omtrent dit punt heeft men derhalve behoefte aan nadere toelichting.

§ 7. De posten van uitgaaf, die in art. 1 van de tegenwoordige wet zelve zijn uitgetrokken, komen niet geheel overeen met die, welke men in het gelijksoortig wets-ontwerp van 1844 vindt. Ofschoon in de memorie van toelichting eene reden voor dit verschil wordt opgegeven, die in het sedert opkomen van vroeger onbekende pretensien zou bestaan, laat zich dit toch moeijelijk rijmen met hetgeen bij de voordragt van 1844 omtrent het ophouden van alle rijks-uitgaven voor de onderneming, nadat die met den 1sten Januarij van dat jaar in handen eener particuliere directie was overgegaan, werd aangemerkt. Ook de kosten van bezaaijing en beplanting van de drooggemaakte gronden, die thans op 91,629.31 zijn gesteld, zijn ruim f 8000 hooger, dan men ze in 1844 berekende, toen daarvoor in de memorie van beantwoording omtrent de toen behandelde wet wegens de opheffing van het fonds f 83,440.93 werd uitgetrokken. Men stelt te meer prijs op nadere toelichting van dit onderscheid van cijfers, omdat men de zekerheid wenscht te erlangen, dat thans ten minste geene nadere, nog onvoorziene uitgaven uit 's Rijks kas voor de droogmaking van den Zuidplas meer mogelijk zijn.

§ 8. Uit den laatsten post van de in deze wet voorkomende begrooting van uitgaven blijkt, dat de voorschotten uit 's Rijks schatkist voor de droogmaking van den Zuidplas verstrekt en bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) onder de lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren uitgetrokken, in hun geheel en dus ten bedrage van f 810,747.90½ zullen worden terugbetaald. Nu was echter bij diezelfde wet van 10 Februarij 1844 slechts op eene gedeeltelijke teruggave van die voorschotten, en wel tot een bedrag van f 650,000, gerekend. Dit heeft aanleiding gegeven tot de vraag, of bij de vaststelling der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), waarbij de bij de wet van 1844 geraamde som tot dekking van den achterstand ad f 4,300,000 tot op f 3,050,000 is teruggebragt, reeds op die meerdere bate van f 160,747.90½ uit het fonds van den Zuidplas is gerekend. Sommige leden beschouwen deze berekening nog uit een ander oogpunt. Zij zijn van oordeel, dat de baten van den achterstand, ofschoon dan ook, volgens art. 2 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 23), enkel als geraamd te beschouwen, niet tot een hooger bedrag kunnen worden opgevoerd, dan het bij de wet van 10 Februarij 1844 gestelde, zoodat aan dien achterstand uit het fonds van den Zuidplas niet meer dan f 650,000 zou kunnen worden toegevoegd. Huns oordeels was het niet regelmatig, om thans, nu geene uitgaven meer op het fonds van den achterstand kunnen worden geleden en de aanvulling van dat fonds bepaaldelijk is geregeld, daaraan nog eene hoogere bate, dan vroeger was bepaald, toe te kennen. Wilde men het beginsel, dat de baten van den achterstand niet anders dan als geraamd te beschouwen zijn, zeer streng doen werken, dan zou het in aanmerking kunnen komen, om daaraan niet enkel de f 810,747.90½, maar ook het overschot van het tegenwoordig fonds ad f 3826.11½ toe te wijzen. Een groot aantal leden hebben zich echter met deze laatste beschouwingen niet kunnen vereenigen, en het, ook op grond van het zoo even aangehaalde art. 2 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 23), allezins regelmatig gekeurd, dat, nu daarvoor de mogelijkheid blijkt te bestaan, het volle voorschot van f 810,747.90½ aan den achterstand worde teruggegeven.

§ 9. Ook de post van f 896,849.96, die in de wet onder de middelen voorkomt, schijnt nog toelichting te behoeven. Bij het raadplegen der tot dusverre aan de Tweede Kamer medegedeelde algemeene verslagen wegens het gebruik der geldmiddelen heeft men bevonden, dat daarin de ontvangsten van het fonds voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas aldus worden opgegeven:

voor 1842	f	191,711.38½
» 1843		200,079.65½
» 1844		257,511.61½
» 1845		157,782.03
	f	807,084.68½

Daar men uitgaat van de veronderstelling, dat de sub *b* onder art. 2 voorkomende ontvangsten alle na 1°. Januarij 1842 hebben plaats gehad, heeft men gevraagd, of het verschil van omstreeks f 90,000, dat tusschen het bovenstaand totaal en het in de wet opgegevene bestaat, gezocht moet worden in na 1845 ter zake van het fonds gedane ontvangsten, en welke de reden is, dat nog in de laatste jaren zulke aanzienlijke ontvangsten op het fonds hebben plaats gevonden.

Omtrent den tekst der wet zijn nog de volgende aanmerkingen in het midden gebragt.

Art. 4. Men acht het woord *aanvulling* hier niet juist gekozen. Eene dienst, als die van 1847, waaromtrent tot nu toe van geenerlei tekort op de middelen is gebleken, kan in den eigenlijken zin niet worden aangevuld, of heeft daaraan ten minste geene behoefte. Liever las men daarom aan het slot van het artikel: » en het batig slot daarvan als toevallige bate van de schatkist over het dienstjaar 1847 verantwoord."

Art. 5. De bepaling omtrent eene nadere regeling van het gebruik der waarborgspenningen bij de wet is in zooverre aan een aantal leden niet genoegzaam voorgekomen, als zij met kracht er op meenen te moeten aandringen, dat deze zaak zoo spoedig mogelijk, hetzij dan langs den administrativen, hetzij langs eenen anderen weg, ten einde worde gebragt. Van dat denkbeeld uitgaande, meenen zij, dat het opnemen van het voorschrift in de wet in aanmerking zou komen; dat na verloop van een jaar omtrent deze aangelegenheid nadere openingen zullen moeten worden gedaan, en dat, indien de afdoening daarvan onverhoopt nog langer mogt worden vertraagd, zulk eene mededeeling van jaar tot jaar zal worden herhaald.

Wat de redactie van het tegenwoordig art. 5 betreft, geven sommige leden in bedenking, of daaruit niet de woorden: » bij de wet van den 21sten December 1824 (*Staatsblad* n°. 71) ten onderpand der daarbij gearresteerde geldleening gesteld", als overbodig, zouden behooren weg te vallen.

Aldus gearresteerd bij de Commissie van Rapporteurs den 2den November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 11den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

Op de aanmerkingen, welke het onderzoek van het wets-ontwerp tot opheffing van het fonds voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft doen ontstaan, moet men het volgende te kennen geven.

§ 1. De Regering heeft met genoegen kennis genomen van de verklaring, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal bereid is, om mede te werken tot de opheffing van het in aanmerking komende bijzondere fonds, en zij vertrouwt, dat door de hierna volgende opheldering en inlichtingen geheel zal worden te gemoet gekomen aan de weinige nog bestaande bedenkingen of overgebleven wenschen.

§ 2. De geheele oppervlakte van den drooggemaakten Zuidplas in Schieland bedraagt 4426 bunders 15 roeden en 58 ellen, waarvan onder

Zevenhuizen.	1072	bunders	72	roeden	32	ellen,
Broek.	230	»	65	»	24	»
Zuid-Waddinxveen. . .	951	»	71	»	83	»
Moercapelle.	118	»	05	»	08	»
Nieuwerkerk.	761	»	94	»	25	»
Moordrecht	1291	»	06	»	86	»
	4426 bunders 15 roeden 58 ellen.					

Het aantal der aangewonnen bunders bebouwbaren grond bedraagt. . . . . 4128 bunders 75 roeden 19 ellen,
en de oppervlakte der dijken, wegen en wateringen 297 » 40 » 39 »
4426 bunders 15 roeden 58 ellen.

§ 3. Het Rijk bezit noch bebouwbaren grond, noch eenig ander eigendom in den drooggemaakten polder. Molens, stoomgemaal, sluizen, bruggen, afheiningen, waterboezems, waterleidingen en ringvaart, wegen, kaden en ringdijken, hoefslagen en verder alle losse voorwerpen tot de molens, stoomtuigen, sluizen, enz. behoorende, zijn, bij behoorlijk proces-verbaal, van af den 1sten Januarij 1844 de eigendom geworden van den Zuidplas-polder, onder de verpligting, om, van af dat tijdstip, te zorgen voor het onderhoud en de betaling van alles wat daartoe behoort. Evenmin als het Rijk derhalve in het vervolg nog eenige regtstreeksche inkomsten uit den polder zal kunnen trekken (de gewone grondlasten of andere belastingen, waaraan de landen nevens alle andere onderhevig mogten worden gesteld, uitgezonderd), evenmin zal hetzelve ten dezen aanzien met geldelijke verpligtingen kunnen worden bezwaard.

§ 4. In de stukken der koloniale administratie is niet *met name* opgenoemd de som van f 400,000, in 1840 aan het fonds voor de kosten der droogmaking toegewezen, maar die som is verstrekt geworden uit de bijdrage ad f 11,500,000, door de geldmiddelen der overzeesche bezittingen aan 's Rijks schatkist in dat jaar geleverd; deze bijdrage komt bij de koloniale administratie *globaal* voor, zonder aanduiding van de uitgaven welke daardoor zijn gedekt.

§ 5. De sommen van . . . . . f 65,166.05
en 1,024,723.89
te zamen f 1,089,889.94

laten zich splitsen als volgt:

1.	Sluisgelden	f 7,790.38
2.	Verveening	8,160.03
3.	Verkocht veenslijk	16,257.88
4.	Verpachting van grasgewas	23,982.75
5.	Verpachting van visscherijen.	748.50
6.	Verkochte huizingen, afbraak, gronden en verdere nutteloos geworden voorwerpen	41,221.49
7.	Verkoop van eigen gebouwde veldvruchten, verhuring van landerijen en verpachtingen (administratie van de heeren van Gennep en baron Collot d'Escury).	224,335.88½
8.	Verkoop van landen	762,115.00
9.	Verkochte steenkolen	3,267.45
10.	Rente van vertraagde betaling	178.90½
11.	Terug-ontvangen grondbelasting. . . .	1,831.67
		f 1,089,889.94

§ 6. Men heeft de hier bedoelde opgave geput uit het bij de memorie van toelichting opgenoemde *officiele* stuk. Dat er tusschen deze opgave, gedagteekend van 20 Mei 1820, en die welke men aantreft in de stukken betrekkelijk de wet van den 21sten December 1824 (*Staatsblad* n°. 71), eenig gering verschil bestaat, was bij het opmaken van het thans in behandeling zijnde wets-ontwerp de aandacht niet ontgaan, maar de oorzaak van dat verschil heeft niet kunnen worden ontdekt, zoodat hoogst waarschijnlijk de vroegere opgave onjuist is geweest. Maar wat hiervan weze moge, zeker is het, dat het *juiste* bedrag bij de liquidatie of het overnemen dezer fondsen zal kunnen worden geconstateerd.

§ 7. De uitgaven welke, volgens het thans in behandeling zijnde wets-ontwerp, na den jare 1841 uit het speciaal fonds zijn gedaan, beloopen. . . . . f 145,889.88½
In het wets-ontwerp, hetwelk, in den jare 1844 in behandeling is geweest, waren die uitgaven gesteld op 145,210.23

Zoodat er na dien tijd nog is betaald geworden de geringe som van. . . . . f 679.65½

Dat er nog eenige kleine pretensien zijn opgekomen, zal minder verwondering baren, wanneer men bedenkt dat de Zuidplas-polder eerst zeer kort vóór het aanbieden van het wets-ontwerp in 1844 in handen van de bedoelde particuliere directie was overgegaan, terwijl de gedane betalingen dan ook betreffen werken en diensten vóór dien overgang verrigt en bewezen.

Overigens is het onmogelijk na te gaan, welke berekeningen in den jare 1844 hebben geleid, om, bij de destijds gedane mededeelingen, de kosten van bezaaijing en beplanting ruim f 8000 lager te stellen, dan daarvoor thans is gebragt geworden in het overzigt bij de memorie van toelichting overgelegd; maar men kan er bijvoegen, dat, na het jaar 1841, geene andere onvoorziene betalingen hebben plaats gehad dan die hiervoren tot een bedrag van f 679.65½ bedoeld zijn, en voorts de verzekering geven, dat verdere uitgaven uit 's Rijks schatkist voor de droogmaking van den Zuidplas niet mogelijk zijn.

§ 8. Het verschil van f 1,250,000 is het gevolg van *meerdere* ontvangsten en *mindere* uitgaven voor den achterstand van 1840 en vroeger, dan waarop die in der tijd waren geraamd; de meerdere opbrengst van het fonds voor de kosten van droogmaking van den Zuidplas maakt een gedeelte uit van het bedoelde verschil.

Vermits de opbrengsten van den Zuidplas voldoende zijn, om de uit 's Rijks schatkist bij voorschot verstrekte som van f 810,747.90½ *geheel* te dekken, is het ook doelmatig voorgekomen, om den achterstand niet bezwaard te laten met een bedrag van f 160,747.90½, dat toch uit die opbrengsten kan worden bestreden. Aan dien achterstand echter *meer* toe te voegen, dan tot die volledige dekking benoodigd is, was voorgekomen minder regelmatig te zijn, en uit dien hoofde is voorgesteld, om het overschot, tot een bedrag van f 3826.11½, als eene toevallige bate van het dienstjaar 1847 te doen beschouwen.

§ 9. De verslagen waarvan hier gesproken wordt, loopen slechts tot en met het jaar 1845.

In het algemeen verslag over 1846 zal nog voorkomen eene som van f 90,887.02, herkomstig van den eerst in 1846 in 's Rijks kas overgebragten koopprijs van landerijen en van verkochte steenkolen.

Deze som van . . . . . f 90,887.02
gevoegd bij die, in het voorloopig verslag opgegeven tot een bedrag van. 807,084.68½
maken te zamen het bij § *b* van art. 2 van het wets-ontwerp aangewezen bedrag van. . . . . f 897,971.70½

Artt. 4 en 5 van het wets-ontwerp. Ten gevolge van de aanmerkingen waartoe deze artikelen hebben aanleiding gegeven, zijn in het wets-ontwerp aangebragt geworden de volgende wijzigingen en veranderingen; te weten:

Art. 4. De woorden: *aangewend tot aanvulling van*, zijn vervallen, en in de plaats daarvan is gesteld: » verantwoord als » eene toevallige bate onder de".

Art. 5. De woorden: *bij de wet van den 21sten December 1824* (Staatsblad *n°. 71*) *ten onderpand der daarbij gearresteerde geldleening gesteld*, zijn vervallen, terwijl achter het woord: *overgenomen*, voorkomende in den 5den regel van dit artikel, zijn ingevoegd de woorden: uiterlijk vóór den 1sten Januarij 1850".

Ofschoon men zich voorstelt, de afdoening van de hier bedoelde zaak bij voortduring met zorg te behartigen, acht men het toch mogelijk, dat de bij het voorloopige verslag aangegeven termijn van een jaar te kort zal zijn, en heeft men dien termijn derhalve eenigzins ruimer gesteld; mogt evenwel ook vóór het gestelde tijdstip de bedoelde wettelijke regeling niet kunnen

worden voorgedragen, dan zal, vòòr het verstrijken van den termijn, nopens den stand der zaak nadere opening worden gedaan.

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het ontwerp van wet tot opheffing van het Fonds voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland, alsmede van de bij die memorie opgegevene Wijzigingen en Veranderingen in het genoemde wets-ontwerp, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wierd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 13den November 1847.

FABER VAN RIEMSDIJK.
ENSCHEDÉ.
COST JORDENS.
MUTSAERS.
GEVERS VAN ENDEGEEST.

[XIII. 4.]

***ALGEMEEN VERSLAG** van de Commissie van Rapporteurs omtrent het wets-ontwerp tot regeling van het Nederlandsche Muntwezen*, uitgebragt in de zitting van den 17den November 1847.

In de jongst afgeloopene zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is haar van wege de Regering een ontwerp van wet aangeboden tot regeling van het Nederlandsche muntwezen, waarvan de hoofdbedoelingen waren:

1°. het aannemen van het beginsel van den enkelen zilveren standaard;

2°. het vaststellen van nieuwe voorschriften omtrent de vervaardiging der kleinere zilveren of pasmunt, noodzakelijk geworden van wege de bezwaren aan de uitvoering van de daarvoor bij de wet van 22 Maart 1839 (*Staatsblad* n°. 6) aangenomene bepalingen verbonden;

3°. het zamenvatten van alle thans verspreide voorschriften het Nederlandsche muntwezen betreffende in ééne wet, te gelijk met het aanbrengen van eenige verbeteringen van meer ondergeschikten aard.

Dat voorstel heeft destijds geene goedkeuring mogen erlangen.

Naar aanleiding der verslagen en gehoudene discussie, schijnt het schipbreuk te hebben geleden hoofdzakelijk op twee gronden:

1°. dat men zich niet konde vereenigen met het beginsel van den enkelen standaard, sommigen niet met den zilveren;

2°. dat de innerlijke waarde der zilveren pasmunt te laag gesteld scheen, om alle vrees voor namaak geheel te kunnen ter zijde zetten.

De Regering, zich herinnerende den aandrang, waarmede in het jaar 1845 van de zijde der Kamer de enkele standaard verlangd werd en hare laatst geopenbaarde overtuiging behoudende van de wenschelijkheid om dezen aan te nemen, heeft, na eene nadere overweging, zich verpligt geacht op nieuw eene wet voor te dragen, waarin zij, ofschoon met behoud van het gezegde beginsel, getracht heeft te gemoet te komen zoo aan de gemaakte bedenking omtrent de pasmunt, als aan het bezwaar, dat welligt ontstaan was uit het gemis eener tijdsbepaling omtrent het demonetiseren der gouden tien- en vijfguldenstukken, hetwelk daardoor geheel onbepaald kon worden verschoven.

Daargelaten enkele kleine veranderingen van redactie, bestaat nu het verschil tusschen het aangeboden ontwerp en het vorige in deze punten:

1°. is de innerlijke waarde der zilveren pasmunt veranderd. Bij het vroegere ontwerp was aangenomen voor het stuk van

	gewigt.	gehalte.	fijn.
25 cent	3w500	0,645	2w2575
10 cent	1w400	0,645	0w903
5 cent	0w700	0,645	0w4515

Bij het tegenwoordige ontwerp wordt het volgende voorgesteld, voor het stuk van

	gewigt.	gehalte.	fijn.
25 cent	3w575	0,640	2w288
10 cent	1w400	0,640	0w896
5 cent	0w685	0,640	0w4384

Het gewigt is alzoo voor de 25centsstukken iets vermeerderd, voor de 10centsstukken hetzelfde gebleven, voor de 5centsstukken iets verminderd; — terwijl de innerlijke waarde voor de eerste is verhoogd, voor de beide laatste een weinig verminderd: zoodat dus volgens het afgewezene voorstel het fijn in de drie soorten, in verhouding tot dat van den gulden, minder bedroeg iets beneden de $4\frac{1}{2}$ per cent, en thans wordt voorgedragen:

voor de 25centsstukken iets meer dan 3 per cent;
» » 10 » » » » 5 » »
» » 5 » » » » 7 » »

2°. was bij het eerste ontwerp aangenomen, dat de tien- en vijfguldenstukken wettig betaalmiddel zouden blijven, zoolang hun die hoedanigheid bij de wet niet was ontnomen, terwijl thans wordt voorgesteld, daaromtrent vòòr den 31sten December 1850 nadere wettelijke bepalingen te maken.

3o. terwijl ten aanzien van den beeldenaar der zilveren pasmunt met de gekroonde naamletter des Konings en het wapen des Rijks met het borstbeeld van Hoogstdenzelve en twee eiken takken verwisseld zijn. Het doel daarvan is, den stempel meerdere sierlijkheid te geven, dan vroeger was voorgesteld.

Bij het onderzoek van dit nieuwe ontwerp in de afdeelingen hebben sommige leden hunne bevreemding uitgedrukt, dat de Regering had kunnen goedvinden deze wet, waarin het vroegere hoofdbeginsel was behouden, zoo spoedig althans wederom in te dienen, zonder daarbij eenige melding te maken van nieuwe omstandigheden of van nieuwe redeneringen, welke haar daartoe moesten bewegen. Zij achten het ook minder passende zich daarbij op een in 1845 geopenbaard verlangen te beroepen, terwijl de Regering zelve destijds, zoo zij meende, voor het behoud van den dubbelen standaard had gestreden. Zij meende daarenboven, dat, sedert het gedachte beginsel in de Kamer zoo zeer was bestreden, het veel beter geweest ware enkel eene wet omtrent de zilveren pasmunt voor te dragen, die toch zoo dringend noodig was, om de nog bestaande zoowel oude als nieuwere kleine muntstukken door andere te doen vervangen, en alzoo geen gevaar te loopen, dat door afwijzing deze zaak wederom vertraging ondervond. Zij ontkenden niet het wenschelijke om alles wat het Nederlandsche muntwezen betrof in eene wet zamen te vatten, doch meenden, dat in elk geval dit doel niet geheel konde worden bereikt, uit hoofde men, volgens de eigene bepaling van het ontwerp, in art. 23 toch daarop moest terugkomen, om te bepalen hoe en wanneer aan de tien- en vijfguldenstukken hun voorloopig behouden karakter van wettig betaalmiddel zou worden ontnomen.

Ofschoon deze denkbeelden meestal geopenbaard werden door hen, die het beginsel van een enkelen standaard niet konden goedkeuren, zijn zij echter op verre na niet algemeen gedeeld geworden. Velen toch, en daaronder ook eenigen hunner, die den dubbelen standaard wenschen te behouden, hebben het op nieuw in beraadslaging brengen van het beginsel van eenen enkelen niet zoo afgekeurd, nu de Regering van het raadzame van het aannemen daarvan overtuigd bleef. Zij konden dit te minder onpassend vinden, daar men niet zonder reden mogt denken, dat sommigen hunner, die vroeger hunne goedkeuring geweigerd hadden, thans hunne medewerking zouden verleenen, nu aan geopperde bezwaren te gemoet gekomen, en daardoor de wet verbeterd was geworden, terwijl het ook zeer denkbaar was dat zij, die vroeger aan den gouden standaard de voorkeur hadden gegeven, in de bestaande omstandigheden, na de aanmunting van zoo vele millioenen grof zilver, thans aan de wet hunne goedkeuring zouden verleenen. Ook de verpligting in art. 23 vermeld om later op het daarin vervatte bij de wet terug te komen, kon hunnes inziens niet als eene grief tegen de onvolledigheid der wet worden aangemerkt, omdat de alsdan te maken bepalingen enkel van tijdelijken aard zouden zijn en aan het wezenlijke dezer wet niets zouden ontnemen. In het bijzonder echter werden deze redenen gedeeld door hen, die aan de vroegere wet hunne stem hadden gegeven, en ook thans verklaarden de wederaanbieding met genoegen te hebben gezien.

Hoofdzakelijk intusschen hebben de redeneringen, in de afdeelingen gehouden, zich bepaald tot het meergenoemde beginsel van den enkelen of dubbelen standaard. Even als vroeger is voor het een en voor het ander met kracht gestreden. Van de eene zijde heeft men wederom beweerd dat het aannemen van eenen enkelen standaard een vereischte was om een muntstelsel op hechte grondslagen te doen rusten; dat dezelve rationeel was en door wetenschap en gezond verstand werd aanbevolen; dat *inderdaad* altijd slechts één standaard aanwezig was en de practijk dit ook leerde, gelijk zulks onder anderen bleek uit het voorbeeld van Frankrijk, waar bij het ontvangen van goudstukken enkel naar de hoeveelheid van het agio gevraagd werd; en dat de wet geene voorschriften konde geven, die de kracht der dingen telkens verijdelde en veranderde; dat bij twee standaards de buitenlandsche debiteur altijd betaalde met het minst waardige metaal, tot nadeel van het algemeen; dat de enkele standaard èn in Engeland èn ook te Hamburg was aangenomen; dat men hier te lande vòòr het midden der vorige eeuw dezen nimmer gehad had, en dat juist na dien tijd de plaats gehad hebbende verandering het onmogelijke had bewezen, om in twee metalen wettige betaalmid-

delen in eene bij de wet vastgestelde verhouding te doen blijven; dat het muntwezen vastheid vereischte en geene weifeling gedoogde, en het eerste alleen door den enkelen standaard te verkrijgen was, het laatste een gevolg moest zijn van den dubbelen; dat ook de wet van 1839 afdoende bewezen had, dat, bij het voortdurend bestaan van twee standaarden en bij verandering der verhouding tusschen de beide metalen, men tot vermindering van de innerlijke waarde van een der beiden moest overgaan, zoo als dit destijds ten aanzien van den gulden geschied was, doch nimmer zonder nadeel voor velen kon plaats hebben; dat de omstandigheden daartoe thans gunstig waren na den aanslag van een zoo aanmerkelijk gedeelte van het voor den omloop benoodigde zilver, en zeer veel verschilde bij het tijdstip van voor een of twee jaren; dat, als men eenmaal dat beginsel wilde aannemen, zulks dan thans raadzaam was, ook daarom, omdat dan te gelijk het vermogen der Regering om gouden standpenningen te munten ophield, en dergelijke redenen meer.

Van de andere zijde heeft men gewezen op het onvoldoende der ondervinding van het gedachte beginsel, hetwelk van al de Europesche Staten nog slechts door Engeland was aangenomen, terwijl het van Hamburg niet konde gezegd worden, en het in het genoemde land zelfs door ervaren mannen werd bestreden; dat ook hier te lande, zoo al niet vroeger, zeker na het midden der vorige eeuw, de dubbele standaard had bestaan, zonder eenige ongelegenheid te geven; dat het voorhanden zijn van een betaalmiddel zoo in goud als in zilver, groot gemak aanbragt, inzonderheid voor het binnenland, voor hetwelk dan toch voornamelijk het circulatiemiddel werd daargesteld; dat in het algemeen, noch in Frankrijk, noch elders, daarvan practische nadeelen werden ondervonden; dat het daarom ook in geenen deele raadzaam was daarvan af te gaan en eenen staat van zaken daar te stellen, waarvan men de gevolgen niet konde berekenen; dat het wel gemakkelijk was om het beginsel van den enkelen standaard in de wet te schrijven, doch dat, bij het bestaan van eene zoo aanzienlijke massa goud, als sedert 1816 hier te lande was geslagen, het hoogst moeijelijk zoude zijn, dat beginsel door de demonetisatie van dat goud waarheid te doen worden; dat vooral thans het geschikte tijdstip nog niet kon geacht worden gekomen te zijn, eensdeels om het bestaande verschil van gevoelen ten aanzien van den invloed van de vermoedelijke depreciatie van goud of zilver, het eerste door de steeds toenemende productie in Rusland, het laatste door toenemende verbetering der zuiveringswijzen in Amerika, — anderdeels (en hieraan hechtten onderscheidene leden) in oogenblikken van finantiele crisis, die dikwijls langer aanhielden dan men vooraf met reden konde vermoeden.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend te kunnen volstaan met eene slechts korte vermelding van deze wederzijds aangevoerde redenen, niet alleen omdat ze veelal bekend zijn, maar ook bijzonder doordien zij in beide verslagen van het afgewezene wets-ontwerp in het breede zijn voorgesteld en ontwikkeld. Zij voegt er de opmerking bij, dat het lot van het ontwerp waarschijnlijk zal afhangen van het meerder getal leden dat zal blijken het eene of andere gevoelen te zijn toegedaan, doordien, zoo als men uit het verdere van dit verslag zal kunnen opmaken, de bijzondere bepalingen der wet tot minder belangrijke beraadslagingen aanleiding hebben gegeven.

Overigens meent zij nog te moeten aanteekenen, dat van de voorstanders van den enkelen standaard, die aan het goud de voorkeur gaven, enkelen te kennen gegeven hebben daarover thans te zullen heenstappen, verkiezende liever den enkelen zilveren aan te nemen, dan voortdurend bij den dubbelen te blijven. Terwijl anderen van hen, die den dubbelen voorstonden, als hun gevoelen hebben opgegeven, dat, bijaldien men tot eenen enkelen moest komen, het zilver en geenszins het goud behoorde genomen te worden.

Ten aanzien der wet zelve is het volgende opgemerkt en verlangd geworden.

De *considerans* drukt, naar het oordeel van sommigen, niet genoegzaam de bedoeling der wet uit. Men kon toegeven, dat onder het *invoeren van wenschelijke verbeteringen*, ook de nieuw voorgestelde bepalingen omtrent de zilveren pasmunt waren begrepen, doch meende dat het aannemen van een zoo gewigtig beginsel als dat van den enkelen zilveren standaard eene afzonderlijke vermelding behoefde.

Art. 7. Wanneer men naar deze bepalingen der wet de innerlijke waarde van de zilveren pasmunt berekende, dan kon men wel zien dat aan het vroegere bezwaar, dat die waarde destijds te laag gesteld was en een lokaas voor namaak buiten 's lands zoude opleveren, ten aanzien van het 25centsstuk, waarop het hier vooral aankwam, in merkelijke mate voldaan was, en verheugde men zich algemeen dat de Regering aan het geuite verlangen had toegegeven; doch konde men niet nagaan in welke verhouding de in de memorie van toelichting opgegevene besparing ten aanzien der drie soorten stond tot het te betalen muntloon en de aan te wenden kosten, hetgeen men toch te weten noodig had, om hier met grond te kunnen oordeelen. Men verlangde derhalve ten aanzien van dit punt voldoende te worden ingelicht.

Art. 9. De koperen muntstukken slijten thans zeer spoedig af en men heeft daarom gevraagd of hierin niet voorzien konde worden, bijv. door er iets bij te voegen dat het metaal harder maakt. Sommigen meenden dat men in België daartoe zink bezigde. Het minder slijten der Belgische koperstukken scheen het vermoeden van zoodanige bijvoeging te bevestigen.

Art. 17. Vele leden zijn hier teruggekomen op het denkbeeld om de middellijnen bij de wet bepaald te zien. Zij achtten dit evenzeer noodig als sommige andere bepalingen der wet. Zij konden het voorgestelde nog toegeven, bijaldien de afmetingen der muntspecien aan wisseling onderworpen waren, doch dit was, meende men, het geval niet. Eenmaal aangenomen, zoo als bij den gulden en den rijksdaalder, zouden die afmetingen wel steeds dezelfde blijven, en wierden daarin later veranderingen noodzakelijk, dan was het zoo bezwaarlijk niet daarin bij eene wet te voorzien.

Men herinnerde zich wel dat bij de behandeling der eerste wet tot oplossing der bedenking gezegd was, dat bij de tegenwoordige wijze van munten de ondervinding alleen leeren kon hoe dik de stukken moesten zijn om niet bij het indrukken van het randschrift of van den kartelrand te worden plat gedrukt, doch meende dat dit thans ten aanzien van de meeste stukken genoegzaam bekend was, terwijl zulks met betrekking tot de overige spoedig kon worden bepaald. Voor de pasmunt was welligt de bepaling minder noodzakelijk. Het opnemen der middellijnen in de wet zou te meer met den wensch van Regering en Kamer overeenkomen, om alles wat het Nederlandsche muntwezen betrof zooveel doenlijk in ééne wet zamen te vatten.

Art. 18. Eenigen wenschten het aan den muntmeester te betalen muntloon in de wet te zien opgenomen. Maar meer bijzonder verlangde men dit voor hetgeen de particulier daarvoor zoude betalen. Dat loon toch was onafhankelijk van den prijs van het munt-materiaal; het werd betaald voor verrigten arbeid en voor gebruik van werktuigen. Het was daardoor aan geen weifeling onderhevig en scheen dus allezins geschikt, om door den wetgever te worden vastgesteld.

Eene tweede bedenking gold de cijfers, beneden welke de muntmeester niet verpligt zal zijn partijen goud of zilver aan te munten. Men herinnerde zich dat deze reeds onder de behandeling der eerste wet verminderd waren, doch achtte het voorgestelde alnog veel te bezwarend; het zou de aanmunting voor particulieren moeijelijk maken, terwijl het bevorderen daarvan intusschen wenschelijk was. Men was wel van oordeel, dat de daaromtrent in Frankrijk bestaande zoo vrijgevige bepalingen hier niet konden worden aangenomen, doch meende dit tusschen deze en de voorgedragene nog een hemelsbreed onderscheid was. Men wilde toegeven, dat de verpligting tot het aannemen van kleinere partijen voor den muntmeester bij het stilstaan der fabrijk bezwarend kon worden geacht, doch zou het voor die gevallen dan ook niet onredelijk achten het muntloon te verhoogen. Dan althans had de handel geene reden om aan de wet het verwijt van belemmering toe te voegen, dat thans het geval kon zijn. Mogt zoodanige bepaling geacht worden voor het oogenblik hinderlijk te zijn, nu de hermunting nog niet geheel was afgeloopen, de wet kon daarin voorzien.

Art. 19. Het is wenschelijk geacht deze mededeeling te splitsen in hetgeen voor rekening van het Rijk en voor particulieren is aangemunt, en verlangt dit in de wet te zien uitgedrukt.

Artt. 21 *en* 22. Ten aanzien van de redactie dezer artikelen heeft men aangemerkt, dat in artikel 21 eerst gesproken wordt van de *valsche* muntspecien, en daarna van de *vervalschte*, *in waarde verminderde*, *verminkte of geschondene*; terwijl in artikel 22, naar het schijnt zonder reden, eene omgekeerde orde wordt gevolgd, en dat verder in het eerste alleen van *valsche* gesproken wordt, in het laatste van *nagemaakte en valsche*. Beide uitdrukkingen dienden gelijkluidend te zijn. Doch er waren ook enkele leden die de vermelding van de valsche muntspecien in artikel 21 geheel noodeloos achtten, omdat het toch inderdaad wel van zelf sprak dat niemand deze behoefde aan te nemen. Onder valsche muntspecien immers bedoelde men *nagemaakte*, in onderscheiding van *vervalschte*, wier vroegere echtheid op de eene of andere wijze was geschonden.

Art. 23. In het vroegere ontwerp was bepaald, dat de tien- en vijfguldenstukkken wettig betaalmiddel zouden blijven zoolang hun die hoedanigheid niet bij de wet was ontnomen. De Regering, meenende dat vele leden zich mogelijk met eenen te langdurigen staat van onzekerheid aangaande een zoo aangelegen punt niet

hadden kunnen vereenigen, heeft tot tegemoetkoming aan dat bezwaar het voorschrift in de wet gevoegd om daarop binnen drie jaren terug te komen. De meeste leden schijnen dit niet te hebben afgekeurd, maar er waren enkelen, bij wie zulks het geval wel was. Was het de bedoeling der Regering om, bij het eindigen van den voorgestelden termijn, de verlenging daarvan te vragen, indien de omstandigheden voor de demonetisatie of intrekking nog niet gunstig waren geweest, dan achtten zij de bepaling noodeloos, en had men daarbij op het oog, vast te stellen dat binnen dien tijd nadere wettelijke bepalingen moesten zijn gemaakt, dat is tot stand gebragt, dan konden zij de noodzakelijkheid niet inzien, waarom de wetgever zich zoodanigen band zoude aanleggen. Anderen hebben opgemerkt, of men niet bedoeld had te zeggen, dat binnen dien tijd nadere bepalingen aan de Staten-Generaal zouden worden voorgedragen. Eenig meerder licht hieromtrent dan uit de memorie van toelichting te putten is, zal daarom althans voor sommigen niet overbodig zijn.

Art. 24. Men herinnert hier aan het gevoelen, in het algemeen verslag van de vroegere wet bij herhaling geuit, dat namelijk de specifieke optelling der af te schaffen wetten de voorkeur verdient boven de hier gebezigde algemeene uitdrukking.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 13den November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 16den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

Met veel genoegen bespeurt de Regering, dat vele leden in de afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en daaronder ook sommigen die den dubbelen standaard wenschten te behouden, het op nieuw in beraadslaging brengen van het beginsel van eenen enkelen standaard niet hebben afgekeurd. De beschouwingen, waarop deze zienswijze is gegrond, zijn in het voorloopig verslag met zoo veel juistheid uiteengezet, dat de Regering gelooft te mogen vertrouwen, dat die leden, welke hunne bevreemding hadden uitgedrukt, dat een ontwerp, dezelfde strekking als het vorige hebbende, wordt aangeboden, daardoor overtuigd zullen zijn geworden, dat het in dezen door de Regering gehouden gedrag even voegzaam als pligtmatig is geweest.

Daarbij wil de Regering gaarne voegen de verzekering, dat zij niet zoo spoedig op het onderwerp zou zijn teruggekomen, indien niet de wenschelijkheid om het stuk der pasmunt te regelen, zich meer en meer dringend had doen gevoelen, en de overtuiging niet bij haar had bestaan, dat, dit onderwerp eenmaal afzonderlijk geregeld wordende, zonder tevens het beginsel van den enkelen standaard in ons muntstelsel in te voeren, de dubbele standaard onherroepelijk dat stelsel zou bijblijven, hetgeen de Regering eene wezenlijke ramp zou rekenen, bij al de opofferingen, welke de schatkist zich thans ter verkrijging eener gezonde geldcirculatie heeft moeten getroosten.

Deze overtuiging zal, zoo hoopt men, ook gunstig werken op de beschouwingen van die leden, welke in de beginselen der Regering omtrent de noodzakelijkheid van eenen enkelen standaard deelen, maar aan den gouden boven den zilveren standaard de voorkeur zouden gegeven hebben.

In de medewerking der Staten-Generaal tot handhaving van de beginselen, waarop alleen, volgens de zienswijze der Regering, een gezond muntstelsel gevestigd kan zijn, hoopt zij de kroon te zien gezet op de verbetering van ons muntwezen, welke op eene zoo gelukkige wijze grootendeels is tot stand gebragt.

Bij de gronden, in het voorloopig verslag ontwikkeld ten gunste van het stelsel van den enkelen standaard, heeft men in deze memorie van beantwoording geene te voegen.

Met verwondering heeft men daartegen op nieuw zien aanvoeren, dat daaromtrent nog geene voldoende ondervinding zou bestaan, even als of niet in ons land die ondervinding bereids lang verkregen ware, en of, behalve in Engeland, niet ook in Hamburg, de enkele standaard bestond.

Wat ons vaderland betreft, zoo is, naast het zilver, alleen de gouden rijder gedurende eenigen tijd als standpenning erkend geworden, maar is van die muntspecie, althans in de laatste jaren, zoo weinig in omloop geweest, dat gedurende dat tijdvak de werking van het beginsel, ofschoon in de wet opgenomen, zich, in de practijk, zeer weinig ten voordeele of ten nadeele heeft kunnen doen gevoelen.

In Hamburg is het bankgeld, waarvoor alleen *zilver* te verkrijgen is, de standaard van waarde.

Eindelijk onderwerpt men aan die leden, welke meerdere ondervinding wenschelijk gevonden hebben, de vraag: of, daar het à priori niet te ontkennen is, dat de aard der zaak medebrengt dat tusschen twee metalen, waarvan de waarde niet altijd in dezelfde evenredigheid tot elkander staat, bij de wet geene vaste en onveranderlijke evenredigheid kan worden toegekend, het niet raadzaam is de ondervinding te beproeven van datgene, hetwelk door den aard der zaak wordt voorgeschreven, dan van eene leer welke tegen de regels van het gezond verstand schijnt aan te druischen? En of het niet veel minder gevaarlijk is de ondervinding van het eerste, dan die van het laatste te ondergaan?

Immers, zoo de ondervinding niet mogt bevestigen de stelling waarvan de voorstanders van den enkelen standaard uitgaan, dan zal er door de aanneming daarvan niets verloren zijn, en men zal altijd nog weder tot de aanneming van den gouden naast den zilveren standaard kunnen overgaan.

Maar zoo daarentegen, de dubbele standaard behouden wordende, de ondervinding de beschouwingen van de tegenstanders daarvan verder bevestigt, gelijk zij dit tot nu toe hier te lande gedaan heeft, dan zal het te laat zijn; dan zal ons met vele kosten herstelde muntwezen weder verstoord zijn, en men zal op nieuw weder tot het herstel moeten overgaan.

Indien derhalve ook toegegeven kon worden, dat de ondervinding nog niets geleerd had, dan nog zou het raadzamer en voorzigtiger zijn den weg te bewandelen, door de Regering voorgeslagen, dan dien, welken de tegenstanders van het wets-ontwerp verkieslijk vinden.

Gaarne zal de Regering vernemen welk gemak het binnenland ondervindt van het bestaan van eenen dubbelen standaard, van het oogenblik af dat er eene andere evenredigheid tusschen de waarde der beide metalen bestaat, dan die welke de wet erkent, dat is wanneer de gouden of zilveren munt agio doet.

Alleen de vreemdeling of zijne correspondenten hebben, ten koste der natie, het gemak om ter hunner keuze in goud of zilver te betalen wat zij betalen moeten, en alzoo met hun voordeel ten koste van Nederland raad te plegen, terwijl men, omgekeerd, hen niet noodzaken kan het goud of zilver anders dan tegen de wezenlijke waarde te ontvangen.

De meerdere of mindere moeijelijkheid van het beginsel door demonetisatie van het goud in werking te brengen, schijnt geen grond van afstemming van dit wets-ontwerp te kunnen opleveren, daar de wetgever later dit onderwerp zal regelen; terwijl het inmiddels van het hoogste belang is, te beletten dat de zwarigheden niet vermeerderen door meerdere aanmunting van gouden tiengulden-stukken, hetgeen de bestaande wet veroorlooft en dagelijks in de hand der Regering staat.

De onzekerheid waarin men zoude mogen verkeeren, of het goud dan wel het zilver bij vervolg meer of minder aan depreciatie onderhevig zal worden, schijnt geene verhindering te moeten opleveren om eene keus omtrent den standaard te doen, die alleen naar den tegenwoordigen stand der zaak en de ondervinding van verloopen jaren kan beoordeeld worden, terwijl het niet te vermoeden is, dat alle onzekerheid omtrent het onderwerp zoo spoedig zal opgeheven zijn, dat men, in afwachting van de mogelijke doch onzekere groote verandering in de relative waarde der edele metalen, een overigens nuttigen maatregel zou behooren te verschuiven.

Eindelijk kan de bestaande finantiele crisis geene reden tot uitstel opleveren, daar op die crisis de hoedanigheid van het circulerend medium van geen den minsten invloed is.

Of de hoeveelheid van het circulatie-middel daarop werkt, is nog in het geheel niet uitgemaakt, maar zeker is het, dat die hoeveelheid niet door het aannemen van het beginsel van den enkelen standaard vermindert.

De Regering hoopt dat deze korte ontwikkeling, gevoegd bij de gronden uiteengezet in het voorloopig verslag, namens de leden welke in hare overtuiging deelen, eenen gunstigen invloed moge hebben op die leden, welke de behandelde bedenkingen hebben doen kennen.

In den *considerans* van de wet wordt door eene tusschenvoeging van de aanneming van den enkelen zilveren standaard nu melding gemaakt; de bepalingen omtrent de pasmunt behooren tot de verbeteringen in het muntwezen, waarvan in het algemeen gesproken wordt.

Art. 7. Omtrent de besparing ten aanzien van de pasmunten, door de nu voorgedragene bepalingen wordende verkregen, kan het volgende tot opheldering dienen:

Bij het gehalte van 640 duizendsten, heeft het 25centsstuk een gewigt van $3^{w}575$.

Alsdan zal het Nederlandsche pond inhouden 279.7 vijfentwintig-centsstukken, en elk stuk zal inhouden $2^{w}288$ fijn zilver.

Op den vollen voet zou elk 25centsstuk moeten bevatten $2^{w}362$ fijn zilver, zoodat men 74^{5} milligrammen fijn zilver op elk stuk bespaart, of op de 279.7 stukken $20^{w}837^{5}$ milligrammen fijn zilver, hetgeen, in geldswaarde berekend, met f 2.205 overeenkomt, en juist voldoende is om het muntloon van een Nederlandsch pond 25centsstukken te dekken.

Bij een gewigt van $1^{w}400$ voor het 10centsstuk, zal het Nederlandsch pond van deze specie inhouden 714.3 stukken.

De inhoud aan fijn zilver van het 10centsstuk zal zijn $0^{w}896$;

terwijl hetzelve op den vollen voet zou moeten bevatten o^{w}945 fijn zilver.

Men bespaart dus op elk stuk o^{w}049 fijn zilver en op het geheele pond of 714.3 stukken, 35$^{N.w.}$ fijn zilver,

hetgeen, in geldswaarde berekend, met f 3.70 overeenkomt.

Wanneer men verder het gewigt der 5centsstukken bepaalt op o^{w}685, dan zal het Nederlandsch pond van deze specie inhouden 1459.8 stukken.

De inhoud van het 5centsstuk wordt alsnu o^{w}4384 fijn zilver, terwijl hetzelve op den vollen voet zou moeten zijn o^{w}4725.

Men bespaart dus per stuk 34.1 milligrammen fijn zilver,

en per Nederlandsch pond of 1459.8 stukken 49^{w}779 fijn zilver,

hetgeen, in geldswaarde uitgedrukt, met ruim f 5.26½ overeenkomt.

Art. 9. Proeven omtrent metaalmengselen buiten 's lands genomen voor de aanmunting van koperen munten, hebben, zooveel dit aan de Regering is bekend geworden, nog geene zoo voldoende uitkomsten opgeleverd, dat men eene verandering in de aanmunting van onze koperen munten met vertrouwen heeft kunnen voordragen. De Belgische koperen stukken zijn nog niet zoo lang in omloop, om den graad van slijting met die van onze meestal oudere centen en halve centen in vergelijking te kunnen brengen.

Art. 17. De bepalingen van gehalte en gewigt der onderscheidene muntspecien, zijn de hoofdzaak waarop het bij de regeling van het muntstelsel aankomt, en die omtrent de afmetingen der stukken zijn van een ondergeschikt belang.

De hermunting is zoo ver gevorderd, dat er wel niet aan gedacht zal worden om eenige verandering te brengen in de afmetingen der stukken van 1 en van 2½ gulden, maar door de afmetingen bij de wet te bepalen, en dit niet te doen ten aanzien van het stuk van 50 cents, dat mede standpenning is, en ook niet ten aanzien van de pasmunten, zou niet stelselmatig zijn.

Intusschen is men nog geenszins gekomen tot de volledige kennis van de afmetingen aan welke de voorkeur voor de kleine munten moet gegeven worden, en heeft de Regering, even als bij vroegere muntwetten, zich de regeling moeten voorbehouden van een onderwerp, dat, zonder op de waarde der specien invloed te hebben, naar werktuigkundige ondervinding dient te worden vastgesteld.

Art. 18. De bepaling van het muntloon bij de wet zou, althans gedurende eenigen tijd, alle bezuiniging moeten uitsluiten omtrent een onderwerp, waarin de Regering steeds op besparingen voor het Rijk bedacht is. In den laatsten tijd heeft men trapswijze dit loon verminderd, zoodat het voordeel van den muntmeester en van de muntgezellen zeer veel verschilt van hetgeen nog voor weinige jaren was toegestaan.

Over het gebruik der nieuwe inrigting voor de kleine munten kan nog niet genoegzaam geoordeeld worden, om nu voor het muntloon dezer munten bepalingen van eenen duurzamen aard te kunnen maken, en eenige ondervinding zal nog vooraf dienen te worden verkregen.

Het muntloon voor particulieren moet als maximum beschouwd worden, en niets belet om daar beneden te blijven, wanneer het werk in de munt het toelaat, maar aanmuntingen voor zeer kleine partijen acht men onraadzaam en geenszins nuttig.

Voor kleine ondernemingen wordt wel nimmer eene aanmunting voor eigene rekening gevorderd en in meer uitgebreide bestellingen waarbij dit noodig kan worden, zal wel steeds eene redelijke partij muntmateriaal aangebragt worden. Men oordeelt dat aanmuntingen voor minder dan ongeveer eene ton gouds in zilver en eene en eene halve ton in goud niet moeten worden aangemoedigd.

Art. 19. Bij de mededeeling in de *Staats-Courant* alhier bedoeld zal men onderscheiden opgeven wat voor rekening van het Rijk en wat voor particulieren is gemunt.

Dit wordt nu in het artikel uitgedrukt.

Artt. 21 *en* 22. Men ziet de noodzakelijkheid niet in om deze artikelen te wijzigen en de uitdrukkingen juist gelijkluidend te maken. Artikel 21 bepaalt uitdrukkelijk de ongehoudenheid van elk en een iegelijk om de daarbij bedoelde valsche of geschondene muntspecien aan te nemen, terwijl art. 22 de bevoegdheid tot aanhouding daarvan aan de lands-kantoren vaststelt, en voorschrijft hoe verder daaromtrent zal worden gehandeld, hetgeen zich aansluit aan de bestaande wet omtrent het Collegie van Raden en Generaalmeesteren van de Munt van den 19den Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 31). Intusschen vindt men geene zwarigheid om het woord *nagemaakte*, dat in het 22ste artikel voorkomt, ook in den aanvang van art. 21 op te nemen, waardoor men zich vleit dat de gewenschte overeenstemming zal bevorderd zijn.

Art. 23. De vroegere voordragt ten aanzien van het ontnemen van de hoedanigheid van standpenning aan de bestaande stukken van *tien* en *vijf* gulden had aanleiding tot bedenkingen gegeven, die, gevoegd bij de beschouwing van den toestand van den geldsomloop, niet alleen hier te lande, maar in het algemeen, op de redactie van het artikel van invloed hebben moeten zijn.

Men heeft de moeijelijkheid gevoeld om, althans onder de tegenwoordige omstandigheden, iets meer bepaalds in het ontwerp deswege op te nemen, en echter de noodzakelijkheid ingezien om, ter verzekering der algeheele toepassing van het stelsel bij de wet aangenomen, eene verbindende bepaling te maken, die deze volkomene toepassing tegen een niet te zeer verwijderd tijdstip moet doen te gemoet zien.

Er bestaat thans geene de minste bedoeling bij de Regering om, bij het einde van den voorgestelden termijn, de verlenging er van aan te vragen; integendeel hoopt men, en durft men vertrouwen dat in het voorbehouden tijdsverloop wel afdoende maatregelen zullen kunnen worden voorgedragen, om, nadat in de behoeften der zilvercirculatie geheel zal zijn voorzien, den invloed te weren van het aanwezen van de gouden specien naar vroegere wetten geslagen: derzelver hoeveelheid zal intusschen verminderen en die vermindering zou in eene aanmerkelijke mate de vereischte maatregelen kunnen bevorderen, waartoe van regeringswege het uiterste tijdsverloop voorzeker niet zal worden verbeid, maar de loop der omstandigheden zal worden in het oog gehouden, om, zoodra dit kan geschieden, de voordragt te doen, die de hieromtrent nog gevorderde wet binnen den bestemden tijd kan doen aannemen.

Art. 24. Men blijft van gevoelen, dat dit artikel geheel aan het oogmerk kan voldoen, en dat eene optelling van wetten, die worden afgeschaft, niet wordt vereischt. Eene geheel nieuwe wetgeving ten aanzien van het muntwezen treedt toch in bij het vaststellen van het tegenwoordig ontwerp; alleen de wet van den 18den December 1845, die vooraf de maatregelen tot de inwerking-brenging van de tegenwoordige voorstellen heeft daargesteld, moet hare uitwerking behouden tot dat de geheele hervorming van het muntstelsel is tot stand gebragt.

Eenige wijzigingen in het ontwerp van wet, zoo uit de voorgaande antwoorden voortvloeijende, als tot verbetering van redactie strekkende, worden bij eene nota opgegeven.

Bij deze Memorie van Beantwoording was gevoegd de navolgende

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het ontwerp van wet tot regeling van het Nederlandsche muntwezen.*

Considerans, 4den regel, in plaats van de woorden: *nog die*, te stellen: » het stelsel van den enkelen zilveren standaard aan » te nemen; daarbij andere".

5den regel, weg te laten de woorden: *waarvoor hetzelve vatbaar is.*

Art. 9, 1sten en 2den regel, de woorden; » *De cent en de halve cent worden vervaardigd uit zuiver koper, de eerste op een gewigt van* weg te laten en te doen vervangen door: » Het gewigt van den » cent is"

3den en 4den regel, weg te laten de woorden: *en de tweede ten gewigte van*, en in plaats daarvan te stellen: » dat van den halven cent".

Aan het einde der 1ste zinsnede bij te voegen: » Beide worden vervaardigd uit zuiver koper."

Art. 11, 4den regel, in plaats van *centen*, te stellen: » cents".

Art. 13, 4de zinsnede, 1sten regel, achter het woord *halven*, te laten volgen: » gouden Willem".

Art. 16, 3de zinsnede, 2den regel, in plaats van *legum*, te lezen: » legem".

4de zinsnede, 1sten regel, de woorden: *Dit stuk wordt*, te doen vervangen door: » Deze stukken worden".

1sten regel, het woord *heeft* te doen vervangen door: » hebben".

Art. 18, 3de zinsnede, 1sten regel, vervalt het woord *vastgesteld.*

2den regel, het woord *betaald* te doen vervangen door: » vol» daan, vastgesteld".

3den regel, weg te laten: *vast te stellen*, waardoor de zinsnede alzoo eindigt met het woord » besluit".

Art. 19, 3den regel, achter de woorden: *'s Rijks munt* te laten volgen: » voor het Rijk, en hoeveel voor bijzondere personen".

Art. 21, 1sten regel, na het woord *geene*, te stellen: » nage» maakte of".

Art. 22, 7den regel, achter het woord *of*, te plaatsen het teeken: »,".

Art. 23, 2de zinsnede, 1sten regel, in plaats van *betaalsmiddel*, te stellen: » betaalmiddel".

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het wetsontwerp tot regeling van het Nederlandsche Muntwezen, alsmede van de bij die memorie behoorende Nota van Wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake

geene nieuwe overweging in de afdeelingen wierd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 16den November 1847.

DE MONCHY.
VAN RIJCKEVORSEL.
COST JORDENS.
MENSO.
BORSER.

(XVI.

ALGEMEEN VERSLAG van de Commissie van Rapporteurs omtrent het wets-ontwerp tot opheffing van de consentbiljetten voor de onbelaste granen en tot invoering der heffing van den accijns op het gemaal bij collecte in Limburg, uitgebragt in de zitting van den 18den November 1847.

Het ontwerp van wet, dat bij Koninklijke boodschap van den 11den November aan de overweging der Kamer is onderworpen, heeft een tweeledig doel, namelijk: *in de eerste plaats* het opheffen der verpligting tot het nemen van consentbiljetten voor het malen van onbelaste granen, en *in de tweede plaats* de afschaffing van de tegenwoordige wijze van heffing bij admodiatie van den accijns op het gemaal in het hertogdom Limburg, om die door eene heffing bij collecte te doen vervangen.

§ 1. Al dadelijk heeft men, bij de overweging dezer voordragt in de afdeelingen, algemeen verklaard, niet te kunnen goedkeuren, dat de beide opgenoemde onderwerpen bij ééne en dezelfde wet zouden worden geregeld. Die onderwerpen waren toch van ongelijksoortigen aard, daar de afschaffing der formaliteiten, waarover in de vijf eerste artikelen van het ontwerp gehandeld wordt, algemeen zou werken, terwijl daarentegen de veranderde wijze van heffing van den accijns op het gemaal, waarvan art. 6 spreekt, alleen ééne provincie betreft, waar de tegenwoordige staat van zaken omtrent deze aangelegenheid niet voortvloeit uit de algemeene wet omtrent de heffing van den accijns op het gemaal van 29 Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3), maar uit de bijzondere wet van 30 December 1840 (*Staatsblad* n°. 95). Terwijl men om die reden reeds eene afzonderlijke behandeling der beide onderwerpen, en dus eene splitsing der wet, meer eigenaardig zou keuren, meent men, dat voor zulk eene splitsing eene krachtige drangreden bestaat in de geheel onderscheidene beoordeeling, die aan de beide hoofdbestanddeelen van het ontwerp bij het onderzoek in de afdeelingen is te beurt gevallen.

§ 2. Zonder uitzondering namelijk heeft men de voorgedragene afschaffing van formaliteiten betrekkelijk de heffing van den accijns op het gemaal toegejuicht, en te dien aanzien alleen de hoop te kennen gegeven, dat de Regering op den thans ingeslagen weg moge voortgaan, en dus voortdurend bedacht moge zijn, om ook met opzigt tot andere belastingen gaandeweg de voorgeschrevene formaliteiten te verminderen en af te schaffen. Enkele leden, die overigens geheel van deze denkbeelden doordrongen waren, hebben toch gemeend te moeten vragen, of de strekking van het eene gedeelte der wet niet eenigermate in strijd was met het andere, in zooverre namelijk *hier* de afschaffing van formaliteiten wordt bedoeld en *daar* de heffing van eenen accijns bij collecte, en dus de invoering van eene aanmerkelijke vermeerdering van bezwarende formaliteiten, wordt voorgedragen.

§ 3. Veel minder gunstig was het oordeel over de voorgedragene invoering eener veranderde wijze van heffing van den accijns op het gemaal in het hertogdom Limburg. Ofschoon er verscheidene leden waren, die het op zich zelf allezins wenschelijk achtten dat Limburg, ook in dat opzigt, zoo spoedig mogelijk met de overige provincien des Rijks gelijk mogt worden gesteld, kon toch de meerderheid niet verbergen, dat zij het zeer bedenkelijk keurde, om reeds op dit oogenblik en op de voorgedragene wijze tot die gelijkstelling mede te werken. Men meende dat de beweegreden, voor dit gedeelte der voordragt in de memorie van toelichting aangevoerd, niet voldoende was, daar het daaromtrent medegedeelde geenszins geschikt was, om de overtuiging te vestigen, dat door de invoering der heffing van den accijns op het gemaal bij collecte aan eenen algemeen door de ingezetenen van Limburg gekoesterden wensch zou worden voldaan. Integendeel was men niet vreemd van het gevoelen, dat hier niet zoodanig eene voorafgaande raadpleging van de daaromtrent in Limburg bestaande inzigten had plaats gehad, als in eene zaak van dezen belangrijken aard raadzaam moest worden geacht, zoodat men dan ook in die provincie, wel verre van op deze wijziging in de heffing van den accijns te zijn voorbereid, onverwacht en plotseling van het deswege bestaande voornemen der Regering was onderrigt. Daarbij kwam, dat het gevoelen van de leden der Tweede Kamer uit Limburg, waarop de Regering zich beriep, niet zoo zeer strekte, om eene partiele afschaffing van de heffing bij admodiatie van den accijns op het gemaal te erlangen, als wel om die wijze van heffing te doen ophouden voor de accijnsen in het algemeen, die, volgens de wet van 30 December 1840 (*Staatsblad* no. 95), thans in de genoemde provincie bij admodiatie worden ingevorderd, en dus zoowel voor het geslagt en voor de accijnsen op den turf en de steenkolen, als voor dien op het gemaal. Alverder twijfelde men zeer, of er niet veel was af te dingen op de overtuiging, die de Regering in de memorie van toelichting liet doorblinken, dat er voor de schatkist geene bezwaren tegen den met opzigt tot Limburg voorgedragen maatregel bestaan. Dat gewest vormde toch eene grens-provincie, welker geographische ligging, bij de heffing van eene belasting als die op het gemaal bij wijze van collecte, maar al te veel voet moest geven tot ontduiking dier belasting en sluikerij, waarvan dan, behalve vele andere ongelegenheden, schade voor de schatkist het gevolg moest zijn. Om deze onderscheidene redenen toonde de meerderheid zich ongeneigd, om nu reeds en alvorens er omtrent deze aangelegenheid nadere en meer bepaalde inlichtingen waren ingewonnen, tot de vaststelling eener wet over te gaan, waarbij in Limburg de admodiatie van het gemaal door eene heffing bij collecte werd vervangen.

Behalve deze meer algemeene beschouwingen zijn omtrent den tekst van het wets-ontwerp nog de volgende aanmerkingen in het midden gebragt.

Considerans. De tusschenzin in de 1ste alinea: *hangende het onderzoek omtrent te maken wijzigingen in de bestaande accijnswetten*, wordt door vele leden geacht overbodig en tevens minder gelukkig geredigeerd te zijn. Zij wenschten dus die woorden te doen wegvallen. De overige leden daarentegen gaven te kennen op het behoud daarvan prijs te stellen, daar zij groot gewigt hechten aan de toegezegde herziening der accijns-wetten.

In den 4den regel zal het woord *kan* door *kunnen* behooren te worden vervangen, en in de 2de zinsnede van den considerans las men voor: *En tevens willende voorzien in de bezwaren*, liever: *En tevens willende opheffen de bezwaren.*

Art. 1. Ook de bewoordingen van dit artikel acht men niet gelukkig gekozen; al ware het alleen omdat men van het buiten werking stellen van ALLE *de bepalingen* spreekt, en in éénen adem eene uitzondering daarop vermeldt. Men geeft daarom in bedenking om het artikel aldus te lezen: » De bepalingen der wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3), betrekkelijk de aangifte en de consentbiljetten tot dekking van de onbelaste granen, worden buiten werking gesteld, met uitzondering van die op de gemouten granen, zoo belaste als onbelaste, en op het daarvan afkomstige meel."

Art. 2. Voor de 2de alinea van dit artikel verlangt men insgelijks eene andere redactie. Men zou bijv. kunnen zeggen: » Alle korenmolens blijven bij voortduring onderworpen aan de peilingen en visitatien, bij de wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) opgelegd." Men geeft die redactie in overweging, in de veronderstelling, dat er geene bijzondere reden bestaat, om hier het eenigzins vreemde woord: *bemalers* te gebruiken. Was dit echter wel het geval, dan wenscht men daaromtrent te worden ingelicht.

Art. 3. Sommige leden hebben gevraagd, of het niet beter zou zijn, om, in plaats van de formaliteit, in de 2de zinsnede van dit artikel uitgedrukt, te bepalen: » dat alle meel, dat gebuild gevonden wordt, zal beschouwd worden als belast graan"; waardoor dan, naar men meent, van zelf de poenaliteiten, bij de meermalen aangehaalde wet van 29 Maart 1833 vastgesteld, hier toepasselijk zouden worden, en de twijfel omtrent het verband tusschen die poenaliteiten en de hier bedreigde geldboete zou worden opgeheven. Bij het gehoor geven aan deze bedenking zou ook art. 4 eene wijziging moeten ondergaan.

Art. 6. Geheel ondergeschikt aan de hiervoor medegedeelde bedenkingen tegen de opneming van dit artikel in het ontwerp, geeft men in overweging of niet van de hier aangehaalde wet van 30 December 1840 (*Staatsblad* n°. 95) het opschrift zou behooren vermeld en dus uitgedrukt te worden dat die wet betrekking had tot de invoering der Nederlandsche wetgeving op de rijksbelasting in het hertogdom Limburg. Zoo als het ontwerp thans ligt, heeft het eene vreemde houding, dat wel in den considerans, maar negens in de artikelen het hertogdom genoemd wordt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 16den November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 17den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

§§ 1, 2 en 3. Indien de heffing van den accijns op het ge-

maal bij collecte, ter vervanging van de admodiatie in Limburg, door de Regering is voorgedragen, dan is dit geschied in de meening, dat daardoor het gerief en de belangen van de ingezetenen van die provincie zouden bevorderd worden.

De bijval, welken hetzelfde voorstel van de zijde van Limburg had ontmoet, toen dit was opgenomen bij het wets-ontwerp tot afschaffing van den accijns op het gemaal van de rogge, hetwelk in de vorige zitting een onderwerp der overwegingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal had uitgemaakt, moest de Regering in deze meening versterken.

Thans echter, nu het aan haar gebleken is, dat in het genoemde gewest de voorkeur gegeven wordt aan de admodiatie boven de heffing van het gemaal bij collecte, en terwijl ook uit een ander oogpunt bedenkingen tegen dit gedeelte van het wets-ontwerp bij het onderzoek in de afdeelingen gerezen zijn, aarzelt de Regering niet een voorstel terug te nemen, waarbij niet zoo zeer het belang van de schatkist, als wel het gewestelijk gerief betrokken is.

Overigens ontwaart de Regering met genoegen, dat de verdere bepalingen van het wets-ontwerp bij de afdeelingen eene algemeene goedkeuring hebben verworven.

Ter beantwoording van de aanmerkingen, waartoe de tekst van het wets-ontwerp aanleiding gegeven heeft, moge het volgende dienen.

Considerans. Ten einde uit het thans aangeboden wets-ontwerp geen verkeerde gevolgtrekkingen zouden ontleend worden nopens de voornemens van de Regering ten opzigte van het voorstellen der wijzigingen, waarvoor het bestaande stelsel van accijnsen nog verder zal worden vatbaar bevonden, heeft de Regering in den considerans eenige woorden opgenomen, welke doen blijken dat dit voornemen bij haar steeds levendig blijft.

De Regering wenscht alzoo die woorden te handhaven, behoudens eenige veranderingen, welke de redactie, volgens de daarop gevallen bedenkingen, ondergaan heeft.

Art. 1. Door het weglaten van het woord *alle*, en het veranderen van het woord *behoudens* in: *met uitzondering van*, is aan het ten deze geuite verlangen voldaan.

Art. 2. Daar de bevoegdheid tot visitatie en peiling op de molens reeds in de 1ste zinsnede van dit artikel ligt opgesloten en de 2de zinsnede meer bijzonder doelt op de verpligtingen, die op den persoon van den korenmolenaar rusten, zoo als: het stellen van borgtogt, het verbod om des nachts te malen, alsmede dat van voor brood-, beschuit- en koekbakkers onbelaste granen te malen, en andere, meent de Regering de door haar voorgedragene redactie te moeten behouden. Door het woord *bemaler* wordt niets anders bedoeld dan de persoon van den korenmolenaar.

Art. 3. Bij het vaststellen der poenaliteiten, zoo als die in het verslag worden voorgesteld, zou men ook tevens moeten bepalen, met welke soort van belast graan het meel van onbelast graan zou worden gelijkgesteld, en zou door zoodanige gelijkstelling eene fictie in de wet worden opgenomen, waarvoor de Regering geene voldoende redenen vindt.

Daarenboven zou in de gevallen, waarvoor de wet van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) de boete van f 2 per pond meel van belast graan bedreigt, die boete, bij bevinding van eenigzins grooter partijen gebuild meel van onbelast graan, tot eene zeer aanzienlijke hoogte, en niet geëvenredigd aan de begane overtreding opklimmen.

De Regering acht derhalve aan de door haar voorgedragene boete, die niet hooger gaat dan het maximum der vaste boete bij gezegde wet bepaald, de voorkeur te moeten geven.

Art. 6. Dit artikel om de hierboven opgegevene reden uit het ontwerp zijnde weggenomen, vervalt ook de daaromtrent gemaakte aanmerking op de redactie.

Bij deze Memorie van Beantwoording was gevoegd de volgende

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

Considerans, 4den regel, in plaats van *kan*, te stellen: *kunnen*.
De 2de zinsnede van den considerans vervalt.
Art. 1, 1sten regel, doorhalen het woord: *Alle*.
3den regel, in plaats van *behoudens*, te stellen: *met uitzondering van*.
Art. 6 vervalt.
Art. 7 wordt *Art.* 6.

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het wets-ontwerp tot opheffing der consentbiljetten voor de onbelaste granen en betrekkelijk de heffing van den accijns op het gemaal in Limburg bij collecte, alsmede van de bij die memorie behoorende Nota van Wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen wierd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 17den November 1847.

EGTER.
WICHERS.
CORNELI.
BOTS.
DE WEICHS DE WENNE.

ZITTING VAN WOENSDAG 17 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 54 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Bijleveld, Verweij Mejan, Bots, van Heemstra, Storm van 's Gravesande, Borski, Romme, Hooft, de Kempenaer, Hiddema Jongsma, van Leeuwen, Egter, Corver Hooft, Gouverneur, van Haersolte, Luijben, de Backer, Lycklama à Nyeholt, van Sasse van Ysselt, Uijtwerf Sterling, Kien, Menso, van Heloma, Cost Jordens, van Naamen, Telting, van Rijckevorsel, Star Busmann, de Monchy, Anemaet, Luzac, van Nagell, Enschedé, van Panhuijs, de Jong van Beek en Donk, Corneli, Nedermeijer van Rosenthal, van Dam van Isselt, Nap, Smit, van Goltstein, de Man, Duijmaer van Twist, Hoffman, Faber van Riemsdijk, Timmers Verhoeven, Gevers van Endegeest, Nederburgh, Wichers, van Harencarspel, Schooneveld, van Beeck Vollenhoven de Weichs de Wenne en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de heer Opperdoes Alewijn, tot wiens toelating als lid der Kamer vroeger besloten werd, tegenwoordig is; voorts dat is ingekomen een Koninklijk besluit van 15 November, waarbij hij, Voorzitter, gemagtigd wordt de bij de Grondwet gevorderde eeden van den heer Opperdoes Alewijn af te nemen.

Na de voorlezing van het genoemde besluit, wordt de heer Opperdoes Alewijn door den Griffier ter vergaderzaal binnengeleid en neemt hij, na de bij de Grondwet voorgeschreven eeden te hebben afgelegd, zitting.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:

een adres van den kerkeraad der gereformeerde gemeente te Ermelo, houdende bedenkingen tegen het aanhangig wets-ontwerp betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen voor zooveel de diakonien betreft, en

een adres van *J. R. van Maanen*, te Barneveld, strekkende om te doen bepalen, dat in de deswege aanhangige wet de maïs mede onder de onbelaste granen worde opgenomen.

Aan de Kamer is door den schrijver, den heer F. A. Michiels van Kessenich, hulde gedaan van een boekwerk, getiteld: *La statistique d'après feu M. Wagemann*, 2 tom. — Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het Nederlandsche muntwezen brengt haar algemeen verslag over hetzelve uit.

De Vergadering besluit tot het doen drukken en ronddeelen van dat verslag, terwijl de dag der beraadslaging over genoemd wets-ontwerp wordt bepaald op Vrijdag den 19den November.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot opheffing van het fonds voor het Staatsblad*.

De Voorzitter deelt der Vergadering vooraf mede, dat, na de ronddeeling van het algemeen verslag, het laatste artikel van genoemd wets-ontwerp door de Regering gewijzigd is en hetzelve thans aldus luidt:

» Onder de middelen ter goedmaking van de uitgaven begre-

pen in de staatsbegrooting voor de jaren 1848 en 1849, bij de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 54) aangewezen, wordt de *opbrengst van het Staatsblad* opgenomen.

Alsnu erlangt de heer ***Cost Jordens*** het woord, en zegt omtrent een paar punten opheldering te zullen vragen. Het eerste betreft het dienstjaar van het fonds van het Staatsblad in 1841. Naar aanleiding van eene opmerking, voorkomende in het algemeen verslag, is door de Regering bevonden dat over het dienstjaar 1841 bereids eene verantwoording van het saldo heeft plaats gehad, en dien ten gevolge is bij art. 4 eene periode gevoegd, waarin het voordeelig slot van het fonds over 1841 wordt uitgezonderd. Dat dienstjaar 1841 is dus, volgens de Regering, afgesloten, zijnde deswege eene som van f 6560.62½, het overschot op die dienst, onder de ontvangsten van het genoemde jaar begrepen, en dit komt overeen met het algemeen verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1842. Indien dit nu waar is, dan kan de spreker daarmede niet rijmen wat in de laatste periode van het 2de artikel der wet gevonden wordt, waarbij alsnog onder de middelen ter bestrijding der uitgaven in art. 1 vermeld, aangewezen worden de abonnementsgelden voor het Staatsblad en het register van hetzelve over de jaren 1841 tot en met 1847. Het is den spreker niet regt duidelijk, hoe, nadat de rekening over het dienstjaar 1841 geheel afgesloten is, het batig saldo elders gebruikt en ontvangsten en uitgaven elkander als het ware vernietigd hebben, alsnog over abonnementsgelden voor het Staatsblad en het register van hetzelve over het genoemde jaar, beschikt zal kunnen worden; hij meent ook dat dit invloed zal moeten hebben op het zuiver overschot, waarvan in art. 4 wordt gesproken en dat op de staatsbegrooting van 1847 zal worden gebragt. Hieromtrent zou hij dus eenige inlichting wenschen te ontvangen. — Het tweede punt, waaromtrent de spreker opheldering verlangt, betreft het dienstjaar 1842. Volgens het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1843, is het met het dienstjaar van het fonds van 1842 evenzoo gegaan, als de Regering zegt dat met het dienstjaar 1841 gedaan is. Op bladz. 65 toch van genoemd verslag vindt men aangeteekend, dat over het batig slot der dienst van 1842 gedeeltelijk beschikt is op de staatsbegrooting van 1842, gedeeltelijk op die van 1843. Dat batig slot van het fonds van het Staatsblad over 1842, was dus volgens het genoemde verslag geheel vernietigd en nu moest, naar het schijnt, ook dat batig slot aan het einde van art. 4 zijn uitgezonderd. Intusschen valt op te merken, dat, nadat het batig slot over 1842 als gebruikt was opgegeven, bij het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1844 op eens weder een batig slot over 1842 van f 8818.08 te voorschijn is gekomen. Van een en ander nu weet de spreker geene andere oplossing te geven, dan deze, dat het gebruik van het batig slot van 1842, vermeld in het meergenoemde verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen over 1843, later niet in de algemeene rekeningen over de jaren 1842 en 1843 is opgenomen. Of die opneming al dan niet geschied is, kan niet worden nagezien, omdat in de algemeene rekening het fonds van het Staatsblad geene afzonderlijke rubriek uitmaakt, en men ook niet kan nagaan, of de gemelde sommen onder andere posten zijn opgenomen. De spreker weet alzoo niet of de door hem gegevene oplossing juist is, en het zal hem dus aangenaam zijn eenige opheldering te ontvangen omtrent de tegenstrijdigheid, welke hij meende op te merken.

De heer ***de Hempenaer.*** [Deze rede zal nader worden medegedeeld.]

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ik zal beginnen met den eersten geachten spreker eenige opheldering mede te deelen. De eerste bedenking van Zijn Edel Mogende was hierin gelegen, dat, naar aanleiding eener opmerking in het verslag der afdeelingen over het tegenwoordig wetsontwerp, in art. 4 van dit ontwerp eene uitzondering gemaakt is ten aanzien van het voordeelig slot van het fonds over het dienstjaar 1841, en dat desniettegenstaande onder litt. c van art. 2 het bedrag van abonnementsgelden voor het Staatsblad en het register van hetzelve ook over 1841 onder de middelen ter bestrijding der in art. 1 opgenomde uitgaven zijn aangewezen. Ik geloof, dat de gemaakte bedenking bij U Edel Mogenden geen bezwaar zal opleveren, wanneer ik opmerkzaam gemaakt zal hebben op het hier bestaande verschil tusschen bruto-ontvangsten en netto-saldo. Over het dienstjaar 1841 namelijk is onder de rijksmiddelen opgenomen het netto-saldo van het fonds van het Staatsblad over dat jaar ten bedrage van f 6,560.62½, en dit saldo moest dus bij art. 4 uitdrukkelijk worden uitgezonderd; het kon niet opgenomen worden onder de saldo's van het fonds, onder de rijks-ontvangsten van 1847 te brengen. Maar de ontvangsten van het fonds over dat dienstjaar 1841 bedragen f 7,332.66½ en indien nu in art. 2 de abonnementsgelden over 1841 niet genoemd wierden, dan zou men de nog te bestrijden uitgaven over dit jaar, ten bedrage van f 772.04 uit de ontvangsten van andere dienstjaren hebben moeten dekken, terwijl daarvoor ontvangsten van hetzelfde dienstjaar voorhanden waren. Om dit te voorkomen is bepaald, dat de sedert 1°. Januarij 1842 gestorte of nog te storten abonnementsgelden over de jaren 1841 tot en met 1847 gebruikt zullen worden tot dekking van de in art. 1 van het wets-ontwerp omschreven uitgaven, en verder dat hetgeen van het massaal beloop der ontvangsten van het fonds over de jaren 1842 tot en met 1847, na aftrek van het massaal beloop der uitgaven over die jaren, zal overblijven, een overschot dat op p. m. f 54,000 geraamd is, onder de ontvangsten van het dienstjaar 1847 opgenomen zal worden, onder korting echter van het netto-saldo van 1841, dat tot de ontvangsten van 1841 blijft behooren. Ik hoop hiermede de zaak duidelijk genoeg gemaakt te hebben; het geldt hier cijfers en het is niet gemakkelijk daarover mondedeling inlichtingen te geven. De zaak komt in het kort hierop neder, dat aan de dienst van 1847 toegewezen worden de batige saldo's van het fonds, dat is hetgeen van de ontvangsten, nadat daaruit de uitgaven gedekt zijn, zal overblijven, en dat die saldo's toegewezen worden, na aftrek van het netto-saldo van het fonds over 1841, als waarover reeds beschikt is. Men neme hierbij in aanmerking, dat dit alles te beschouwen is als het gevolg van een staat van overgang.

Het gevoelen der Rekenkamer is door de Regering gevolgd met opzigt tot een ander punt, waaromtrent dezelfde geachte spreker insgelijks eenige opheldering verlangde, dat men namelijk ten aanzien van het jaar 1842 op eene andere wijze is te werk gegaan dan met opzigt van het jaar 1841. Het is waar, ook bij het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1843 is een saldo van het Staatsblad, en wel over 1842, onder de rijksontvangsten gebragt, maar ten gevolge van eene later door de Rekenkamer geopperde bedenking is dat saldo niet in de algemeene rekening over het dienstjaar 1842 opgenomen.

De tweede geachte spreker heeft verschillende bedenkingen, reeds in het verslag der Commissie van Rapporteurs voorgedragen, nader ontwikkeld en eenigzins breeder uiteengezet. Ik zal, het voetspoor van dat geachte lid volgende, mij hoofdzakelijk bepalen tot eene hier en daar iets breedere herinnering van hetgeen door de Regering in hare memorie van beantwoording gezegd is. Zijn Edel Mogende is in de eerste plaats teruggekomen op de klagte over de thans soms bestaande moeijelijkheid, om dadelijk te weten, van welk ministerie een of ander wets-ontwerp is uitgegaan. Ik geloof, dat die moeijelijkheid, bij de gedurige communicatie die tusschen den Voorzitter der Kamer en de Ministers bestaat, nimmer groot zal kunnen wezen en inderdaad nooit eenig ernstig bezwaar zal kunnen opleveren, gelijk trouwens thans gebleken is. Er zijn weinig wetsontwerpen, waarbij, even als bij het tegenwoordige, twee ministers betrokken zijn, of waarvan het eenigzins duister kan wezen van welk departement zij afkomstig zijn, en ik geloof niet dat het in die weinige gevallen ongelegenheid zal kunnen veroorzaken, wanneer op dezelfde wijze gehandeld wordt als nu. De ministers zullen altijd handelen, gelijk thans; zij zullen steeds, zoodra hun van eenigen twijfel omtrent den bij een wets-ontwerp betrokken Minister blijkt, de noodige opgave doen.

De tweede bedenking van dien geachten spreker betrof de fondsen, tot het departement van Finantien behoorende, die hij meende dat nog geregeld moesten worden. De oorzaak van die meening was hierin gelegen, dat de door hem bedoelde fondsen bij verschillende verslagen omtrent het gebruik der geldmiddelen onder de rubriek der rijks-fondsen voorkwamen, ofschoon zij inderdaad gedeponeerde fondsen zijn. Het verwondert mij, dat men na hetgeen door de Regering in de memorie van antwoord gezegd werd, op dit punt teruggekomen is, vooral nu de geachte spreker, wien ik beantwoord, zelf erkend heeft dat ten deze niet op de aan een fonds gegevene qualificatie, maar op deszelfs aard en strekking gelet moet worden. Van die stelling uitgaande, die juist is, dat namelijk slechts de aard en het karakter van het fonds in het oog gehouden moeten worden, had die spreker hier moeten onderzoeken, niet welke benaming vroeger door den Minister aan de door hem bedoelde fondsen is gegeven, maar wat hun aard en strekking medebrengt, en dan wijs ik op hetgeen in de memorie van beantwoording te dezen aanzien voorkomt. Gelijk in die memorie gezegd is, zijn de genoemde fondsen, met uitzondering van één, alle gedeponeerde fondsen; vroeger als Rijks-fondsen beschouwd, zijn zij thans door de Rekenkamer bevonden gedeponeerde fondsen te zijn, en zij zijn dit, niet omdat zij in het laatste verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen onder de gedeponeerde fondsen gerangschikt zijn, maar omdat hun aard en karakter dat aanduidt. Alleen het fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen is een rijksfonds, maar daaromtrent kan geene regelings-wet worden voorgedragen zoolang er geene uitgaven uit hetzelve gedaan worden.

Regeling komt eerst dan te pas, wanneer er uitgaven geschieden, want indien de Kamer aandringt op de regeling van fondsen, dan geschiedt dit alleen, opdat er geene uitgaven gedaan zouden worden, die niet op eene wet steunen.

Een ander bezwaar van denzelfden spreker bestond hierin, dat hij de opheldering door de Regering gegeven omtrent het cijfer van f 84,000, in de memorie van toelichting uitgetrokken voor de abonnements-gelden over 1841 tot en met 1847, sedert 1°. Januarij 1842 gestort of nog te storten, niet genoegzaam achtte. Ik moet het betreuren, dat hij, die lid was van de Commissie van Rapporteurs, er niet op aangedrongen heeft om meer breedvoerige opheldering omtrent het bedoelde cijfer van de Regering te ontvangen; ik zou in dat geval geen oogenblik geaarzeld hebben ze terstond te geven, en ten bewijze hiervan wil ik de gewenschte inlichtingen alsnog leveren. De som van f 84,000, die slechts eene som van raming is van de gedeeltelijk nog te ontvangen abonnements-gelden, is zamengesteld uit de navolgende sommen: over het dienstjaar 1840 f 1.59; over 1841 f 7366.26⅔; over 1842 f 13,022.18; over 1843 f 13,099.06⅔; over 1844 f 13,049.93⅓; over 1845 f 12,617.94½; over 1846 f 12,378.21 en over 1847 f 12,500. Ik hoop dat deze opheldering, die ik dadelijk op de eerste aanvrage verstrek, voldoende zullen zijn.

De andere door den geachten spreker uit Gelderland gemaakte bedenkingen zal ik aan mijnen ambtgenoot, den Minister van Binnenlandsche zaken, ter beantwoording overlaten.

De heer ***Cost Jordens*** geeft te kennen, dat de door den Minister van Finantien gegevene oplossing van de door hem geopperde bedenkingen hem allezins voldoende is voorgekomen. Hij erkent thans gaarne, dat de bijvoeging in art. 4 van het wets-ontwerp niet in strijd is met de bepaling, in de laatste zinsnede van het 2de artikel vervat.

Zijne Excellentie ***de Minister van Binnenlandsche zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

De administratie van het Staatsblad was tot dus verre vreemd aan het departement van Binnenlandsche zaken, maar zal voortaan tot hetzelve behooren. Ik zal mij dienovereenkomstig bepalen tot de behandeling van een paar punten, die de toekomst betreffen en door een geacht lid uit Gelderland aangeroerd werden.

Het eerste punt is het verlangen naar vereeniging der administratie van het Staatsblad en van de Staats-Courant met die der Lands-drukkerij. De wensch naar dergelijke vereeniging werd reeds meermalen geuit, maar telkens door de Regering onvervuld gelaten en, zoo ik meen, op goede gronden. Dat die gronden ten minste door U Edel Mogenden werden gebillijkt, daarvan strekt ten bewijze de aanneming van het wets-ontwerp tot regeling van ontvangsten en uitgaven der Lands-drukkerij, welke aanneming slechts kort geleden plaats had. Thans worden de kosten voor drukwerken voor de verschillende departementen van algemeen bestuur op de bijzondere hoofdstukken der begrooting voor elk departement afzonderlijk uitgetrokken. Maar wanneer nu, hetgeen tot de verlangde vereeniging der genoemde administratien noodig zou zijn, het fonds van de Lands-drukkerij wierd opgeheven, dan zouden al de uitgaven voor drukwerken, in één post vereenigd, op de begrooting van het departement van Binnenlandsche zaken geplaatst moeten worden en dan zouden de andere departementen van algemeen bestuur, zoo dikwijls ten hunnen behoeve drukwerken geleverd werden, beschikken over sommen die op de begrooting voor het departement van Binnenlandsche zaken uitgetrokken waren. Wilde men dit vermijden, dan zou men, bij eene opheffing van het fonds der Lands-drukkerij, noodwendig in een dubbel emploi op de begrooting van uitgaven moeten vervallen, hetgeen zeker volstrekt onaannemelijk zou zijn. Bovendien moet ik opmerken, dat op de Lands-drukkerij niet uitsluitend ten behoeve der verschillende ministerien, maar tevens voor alle rijks-collegien en administratien van algemeen bestuur, die zulks begeeren, gedrukt wordt, zoodat hier een afzonderlijk fonds inderdaad onvermijdelijk is.

In de tweede plaats moet ik beantwoorden hetgeen het geachte lid uit Gelderland ten aanzien der uitgifte van het Staatsblad heeft in het midden gebragt. Wat betreft de meerdere of mindere waarde eener ministeriele toezegging, hieromtrent zal ik met den geachten spreker niet redetwisten, vooral omdat het hier geldt eene toezegging, betreffende eene aangelegenheid die tot dusverre niet behoord heeft tot de attributen van het departement van Binnenlandsche Zaken. Met betrekking tot den wensch zelven, door denzelfden spreker geuit, naar het oprigten van een gedenkteeken ter eere van Laurens Koster, hetwelk bestaan zoude in eene verbetering van het voor het *Staatsblad* gebruikte papier en van de voor hetzelve gebezigde letter, moet ik te kennen geven te vreezen dat de voldoening aan dien wensch moeijelijk te vereenigen zal zijn met den insgelijks uitgedrukten wensch van het *Staatsblad* tegen minderen prijs uit te geven. Een en ander zoude welligt ten gevolge hebben dat het *Staatsblad* in plaats van een voordeelig een nadeelig saldo opleverde, hetgeen waarschijnlijk niet met de bedoelingen der Kamer zoude strooken.

Bij de tegenwoordige beraadslaging is in het voorbijgaan gesproken van het aantal fondsen, die, als het departement van Binnenlandsche zaken betreffende, in het verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen over 1844 vermeld staan. Ik wil deze gelegenheid om ten aanzien van die fondsen eenige inlichting te geven, niet ongebruikt laten voorbijgaan. Het aantal der bedoelde fondsen beliep destijds 21, van welke thans reeds 14 zijn opgeheven of geregeld, omtrent drie van die fondsen zijn op dit oogenblik wets-ontwerpen bij de Kamer aanhangig, als omtrent dat waarover thans beraadslaagd wordt, namelijk het fonds van het Staatsblad, dat van den Zuidplas en dat van den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen. Van de 21 fondsen blijven er alzoo, buiten het fonds voor de gevangenissen, dat bij het departement van Justitie is overgebragt, slechts drie over welke nog voorziening vorderen, te weten dat van de calamiteuse polders in Zeeland, dat van het kanaal van Voorne en dat betreffende een in der tijd aan de Maatschappij van Weldadigheid verstrekt subsidie. Van de twee eerste dezer fondsen zal waarschijnlijk nog in den loop dezer zitting de opheffing worden voorgedragen, terwijl de indiening eener voordragt betrekkelijk het laatstgenoemd fonds wacht op de afsluiting door de Rekenkamer van de laatstelijk aan dit collegie ingezonden rekening betrekkelijk hetzelve. Welligt zullen dus al die 21 fondsen nog in den loop van deze zitting geregeld of opgeheven zijn.

De heer ***van Haersolte*** merkt op, dat de Minister van Binnenlandsche zaken bij de inlichtingen, omtrent de tot zijn departement behoorende fondsen gegeven, niet gesproken heeft van het veefonds. De spreker zal thans niet twisten over de vraag of dat fonds een rijks- dan wel een gedeponeerd fonds is, maar alleen als zijne meening te kennen geven, dat hetzelve noodzakelijk bij eene wet geregeld dient te worden en dat voor de uitgaven, daaruit te doen, dringend eene begrooting vereischt wordt.

Zijne Excellentie ***de Minister van Binnenlandsche zaken*** geeft den spreker uit Overijssel te kennen, dat hij bij de inlichting omtrent de fondsen, die het departement van Binnenlandsche zaken betreffen, alleen het oog had op Rijks-fondsen en niet op gedeponeerde fondsen, onder welke het Veefonds behoort. Overigens legt hij gaarne de verklaring af, dat de toestand van dat fonds, ook zijns inziens, wettelijke voorzieningen gebiedend noodzakelijk maakt, waaromtrent voorstellen aan de Kamer zullen worden gedaan.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot opheffing van het fonds voor het Staatsblad door de 55 tegenwoordige leden met algemeene stemmen aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp strekkende tot *verhooging der staatsbegrootingen ter zake der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar.*

De heer ***van Dam van Isselt*** heeft het eerst het woord en zegt: Wij hebben dikwerf gewag hooren maken van bills van indemniteit, en zoo wij immer eene zoodanige bill hebben verleend, het zal heden zijn nu wij geroepen worden om het verzuim der Regering goed te maken door het toestaan van sommen op de begrooting. Toen het wets-ontwerp in de afdeelingen onderzocht was, is het verslag opgemaakt, en wij hebben daarin, gelijk in alle verslagen, gewenscht, getreurd en gehoopt; dat verslag was in zoo beleefde, zoo gematigde termen vervat, dat ik niet verbergen kan, dat de memorie van beantwoording daarentegen op mij een alleronaangenaamsten indruk heeft te weeg gebragt. Hetzij dat het een verzuim is geweest, hetzij een verkeerd begrip, hetzij eene ongepaste volharding: zooveel is zeker, dat de natie den last zal dragen eener schuld die aan 's Konings ministers is te wijten. Onder zoodanige omstandigheden hadden wij ten minste mogen verwachten, dat het antwoord op onze vragen en bedenkingen in een beleefden toon zou vervat zijn geweest; maar in plaats daarvan is dat antwoord uiterst onbeleefd, en zoo ongeveer als of men in het dagelijksche leven wilde te kennen geven: gij zijt schrikkelijk lastig, gij noodzaakt mij alweder u een antwoord te geven omtrent eene zaak die u overbekend is! Dat is, mijns inziens, niet de toon, die voegt, en vooral niet bij het onderhavig wets-ontwerp. Dat kortweg ver-

wijzen naar vorige antwoorden is niet wat men hier verwachten kon. Vooral is de memorie van beantwoording mij onaangenaam geweest met betrekking tot de gevoerde procedures na de wet van Maart 1847. Onze taal is rijk, maar tot mijn leedwezen vind ik daarin geene uitdrukking, die het Engelsche *not fair* behoorlijk wedergeeft; deze uitdrukking toch is hier van toepassing op de handelwijze der Regering, die handelwijze is niet ordentelijk. Bij de beraadslagingen over de wet van Maart 1847 is door een mijner geachte ambtgenooten de aandacht van U Edel Mogenden gevestigd op den considerans, waarin eene zinsnede voorkwam, die het denkbeeld kon doen geboren worden, dat de Regering voornemens was, ook na het aannemen van de wet de procedures voort te zetten. Deswege is toen nadere opheldering gevraagd; die aanmerking van den geachten spreker is echter niet beantwoord geworden, omdat de Regering het voornemen had, in lijnregten strijd met den geest en de bedoelingen dezer Kamer, toch procedures te voeren.

Onze toestand is in deze omstandigheden moeijelijk. Ik geloof dat wij niet onregtvaardig zouden handelen indien wij de kosten lieten ten laste van hen, die ze hebben gemaakt; maar daaraan valt bij ons wel niet te denken. Wanneer wij deze wet niet aannamen, dan zou aan de arresten van den Hoogen Raad geene uitvoering kunnen gegeven worden; de regthebbenden zouden de hun toegekende sommen niet ontvangen. Wij zijn dus als het ware genoodzaakt deze wet aan te nemen, en ik zal dan ook mijne stem aan het wets-ontwerp niet onthouden, maar met bijvoeging van de verklaring, dat een andere toon in het antwoord der Regering had gevoegd.

De heer ***Faber van Riemsdijk*** zegt hoofdzakelijk: Ik heb het doel niet om aanmerkingen op het voorgestelde wetsontwerp te maken; ik heb evenmin het doel mijne stem daaraan te weigeren. Maar in het algemeen verslag komt eene uitdrukking voor, die ik wensch aan te dringen. In dat verslag was het wenschelijke aangewezen van eene spoedige herziening van de menigvuldige wetten en verordeningen van Franschen oorsprong, welke nog kunnen gerekend worden hier te lande geldend te zijn. In de memorie van beantwoording is daarop door de Regering gezegd, dat zij de wenschelijkheid van zoodanige herziening niet ontkende, maar dat de uitvoerbaarheid van dergelijke herziening nog eerst onderzocht moest worden. Ik beschouw het verschuiven van dien maatregel als even onbillijk voor de ingezetenen als gevaarlijk voor den Staat. Die verzameling van wetten toch staat steeds open als een tuighuis, waaruit ieder wapenen kan halen naar zijne verkiezing. Dit kan geschieden ten voordeele van den Staat, zoo als nog heden in een dagblad daarvan een voorbeeld wordt aangetroffen; ik laat in het midden in hoeverre dit behoorlijk is. Maar in datzelfde tuighuis kunnen, gelijk de ondervinding geleerd heeft, ook wapenen gevonden worden tegen den Staat, welker aanwending tonnen schats nutteloos aan de schatkist kosten zal. Hoogst belangrijk is het dus hierin met spoed te werk te gaan. Immers tot toepassing dier wetten kan men aanleiding nemen uit art. 2 van de additionnele artikelen der Grondwet, ingevolge hetwelk alle Fransche wetten, die hier uitvoerlijk zijn verklaard en niet door andere vervangen, moeten geacht worden bij ons van kracht te zijn. Ik ben overtuigd dat het onderzoek dat bij die herziening gevorderd wordt zal zijn omslagtig, dat het een werk zal zijn, hetwelk groote zorg en omzigtigheid vereischt, maar ik kan niet toegeven, dat het onuitvoerbaar zou kunnen zijn. Die herziening zal uitvoerbaar zijn, wanneer men slechts daar inlichtingen inwint, waar ze te erlangen zijn en bij de verschillende departementen van algemeen bestuur diegenen raadpleegt, die dagelijks meer in het bijzonder de tot elk departement betrekkelijke wetten nagaan en onderzoeken. Ik voeg er bij, dat, indien dit werk den Staat geld mogt kosten, dit als eene zeer nuttige uitgave zou te beschouwen zijn, en ik dring dus het verzoek aan om zoo spoedig mogelijk hierin te voorzien.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** zegt: Ik neem alleen het woord, omdat ik nog niet de eer had in deze Vergadering zitting te hebben ter gelegenheid van de vroegere beraadslagingen over de intrekking der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar. Ik acht mij daarom verpligt thans te verklaren dat ik volkomen instem met het gevoelen, in het algemeen verslag en reeds vroeger ontwikkeld, dat de voorzigtigheid vereischt had, dat de Regering veel eerder dan het geval is geweest een voorstel tot intrekking der genoemde wet hadde gedaan, eene vertraging waarvan de gevolgen zoo hoogst nadeelig zijn voor den Staat. Ik heb het antwoord der Regering aandachtig nagelezen, maar ik moet bekennen dat ik daardoor niet overtuigd ben, dat er redenen bestonden om niet dadelijk tot die intrekking over te gaan. Voor deze Vergadering zal nu wel niets anders overig zijn, dan dit wets-ontwerp aan te nemen, en toe te stemmen in de uitgaven, die vereischt worden om te voldoen aan de verpligting, die aan den Staat is opgelegd. Doch de zedelijke verantwoordelijkheid voor de gevolgen daarvan, of voor het ten gevolge van deze wet achterblijven van gewenschte zaken die anders tot stand hadden kunnen worden gebragt of voor het opleggen van nieuwe lasten aan de natie ten gevolge der nu toe te stemmen uitgaven, die verantwoordelijkheid zal voorzeker niet rusten op ons, maar op hen, die, hetzij door volharding in eene eens opgevatte verkeerde meening, hetzij door traagheid, tot dien noodlottigen uitslag aanleiding gaven.

Ik kan niet nalaten bij deze gelegenheid mijne bevreemding te kennen te geven, dat de Regering in de memorie van toelichting spreekt van zeer gelukkige omstandigheden. Ik meen dat de geheele zaak, welke het hier geldt, zoo ongelukkig is, als maar mogelijk is.

Ik ben niet voornemens in de thans door mij ingetreden loopbaan onbepaald af te keuren wat van de Regering uitgaat, maar ik was in elken kring, waarin ik geplaatst ben geweest, steeds gewoon vrij, en zoo ik meen met bescheidenheid, mijne meening te uiten. Deze gewoonte wensch ik ook te volgen in den nieuwen werkkring, waarin ik mij thans geplaatst zie, en daarom heb ik ook thans mijne meening kenbaar willen maken en willen doen blijken, dat ik alleen door de noodzakelijkheid gedwongen mijne stem geef aan het thans behandelde wets-ontwerp, maar geenszins omdat ik de handelwijze der Regering in deze zaak goedkeur.

De heer ***de Kempenaer.*** [Deze rede zal nader worden medegedeeld.]

De heer ***Luijben*** ondersteunt het door den tweeden en den vierden spreker gezegde, omtrent de afschaffing van wetten van Franschen oorsprong.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** merkt aan, dat — nadat reeds in het voorloopig verslag van het eerste wets-ontwerp tot intrekking der wet van Nivôse, nadat ook bij het onderzoek der staatsbegrooting voor 1848 en 1849 met zooveel nadruk op de intrekking van wetten van Franschen oorsprong is aangedrongen, en bij openbare beraadslaging daarover de gronden tot ondersteuning van dat verlangen zijn ontwikkeld en met onderscheiden voorbeelden gestaafd hoe nadeelig het behoud dier wetten is, — het zeker voor ieder, die met de zaken eenigzins bekend is, een treurig verschijnsel moet opleveren, dat men thans bij het herhaald aandringen van dat verlangen op eene verwijderde toekomst wordt gewezen. De spreker herhaalt dus met den meest mogelijken aandrang den wensch, door vorige sprekers geuit, en hoopt te dien opzigte thans eene stellige toezegging en verzekering van den Minister te zullen erlangen.

De heer ***Luzac*** zegt: Ook op mij heeft dit wets-ontwerp een pijnlijken indruk te weeg gebragt. Het brengt ons in de noodzakelijkheid onze toestemming te geven tot uitgaven, die de natie zeer zullen drukken. Waaraan is dat wets-ontwerp zijnen oorsprong verschuldigd? Aan regtsgedingen gevoerd voor den Hoogen Raad, waarin deze eene hoofdbeslissing heeft genomen, die, gelijk in het voorjaar bij onze vroegere beraadslagingen gebleken is, in strijd is met de opinie van zeer vele leden van deze vergadering, waarin nadere voor den Staat nadeelige beslissingen omtrent de werking der wet van Nivôse na hare intrekking gevallen zijn. Die beslissingen, Edel Mogende Heeren, hebben ons als genoodzaakt in het voorjaar het toen voorgedragen wets-ontwerp met algemeene stemmen aan te nemen; en zij noodzaken mij ook thans aan dit wets-ontwerp mijne toestemming te schenken. Met het af te stemmen toch loopen wij gevaar, dat wederom nieuwe altoos schadelijke verwikkelingen ontstaan, dat nieuwe gedingen voor den Hoogen Raad worden aangevangen, en dat de som der proceskosten en andere uitgaven nog weder aanmerkelijk vergroot worde. Ik geloof, dat, hoe wij ook mogen afkeuren het gedrag der Regering in dezen, en hoe zeer wij ook de beslissing der regtsquaestie door den Hoogen Raad gegeven, mogen betreuren, het nu onze pligt is geworden om zoo spoedig doenlijk een einde te maken aan deze ongelukkige zaak. Ik ondersteun tevens den wensch, door zoo velen van U Edel Mogenden gedaan, dat de Regering eindelijk besluite tot het bezigen der noodige maatregelen ter wegneming van eene reeks van hoogst gevaarlijke, hoewel nu nog slapende Fransche wetten, die kunnen geacht worden in ons land van kracht te zijn. Ik ondersteun met alle mijne krachten hetgeen door het geachte medelid, naast mij gezeten, is gezegd, en ik mag niet twijfelen of zijne waarschuwing den Minister gedaan, zal dit gelukkig gevolg hebben, dat er eene krachtige hand zal worden geslagen aan de zeer spoedige afschaffing der bedoelde wetten. Zoo lang nog kostbare en nadeelige procedures, ten gevolge dier wetten, den Staat kun-

nen aangedaan worden, blijven wij in eene pijnlijke onzekerheid én moeten wij al het mogelijke in het werk stellen, om dien staat van zaken grondig te verbeteren.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche zaken*** neemt alsnu het woord en zegt:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Tegen het ontwerp van wet dat thans in beraadslaging is zijn eigenlijk geene bedenkingen gemaakt, en toch meen ik niet geheel het stilzwijgen te kunnen bewaren, en met een enkel woord te moeten beantwoorden wat door sommige sprekers is gezegd.

Wat in de eerste plaats den wensch betreft, door velen in het midden gebragt, dat weldra eene herziening moge plaats hebben der wetten en verordeningen van Franschen oorsprong, zoo wil ik alleen dit opmerken, dat de Regering het wenschelijke daarvan geenszins ontkent, gelijk dan ook in de memorie van beantwoording de toezegging is gedaan, dat vroeger of later, in meerderen of minderen omvang aan dien wensch zal worden gehoor gegeven. Ik kan hier echter alleen spreken over datgene wat mijn departement betreft, en het geldt hier wetten, die in verschillende departementen, bijzonder ook in dat van Justitie, ingrijpen. Intusschen wil ik, wat mijn departement betreft, gaarne erkennen, dat er behoefte bestaat aan het vervangen van Fransche door Nederlandsche wetten, en dat bij mij die overtuiging bestaat zal dan ook blijken wanneer aan U Edel Mogenden weldra zal worden aangeboden een wets-ontwerp omtrent de politie op de groote wegen, waarbij verschillende Fransche wetten omtrent dat onderwerp zullen worden opgeheven.

Wat het onweder betreft, dat door den geachten spreker uit Gelderland als zoo dreigend werd geschilderd, ik moet bekennen dat mij van dat onweder niets bekend is. Het zal mij hoogst aangenaam zijn, indien de geachte spreker mij bij gelegenheid, buiten deze Vergadering, gelieft in te lichten van welke zijde die onweêrswolken komen opdagen, opdat ik bij tijds voor behoorlijke afleiders moge zorgen.

Het verdient opmerking dat aan de Regering is ten laste gelegd dat zij van de eene zijde de belangen der schatkist verzuimd, van de andere zijde die belangen te streng gehandhaafd heeft. Ik durf vertrouwen dat U Edel Mogenden het met mij eens zullen zijn dat ook hier, zoo als veelal, de waarheid in het midden ligt en dat de Regering ten deze niet anders gehandeld heeft dan zij verpligt was te handelen. Men heeft daarbij zich van de Engelsche taal bediend, en het woord *unfair* gebezigd. Wat zal ik op die harde woorden antwoorden, Edel Mogende Heeren? Liefst niets anders dan dat het mij heden voor het eerst leed heeft gedaan de Engelsche taal te verstaan, omdat alzoo de ware beteekenis mij niet vreemd is gebleven van eene uitdrukking, die ik niet dacht dat iemand van U Edel Mogenden tegenover de Regering zoude willen bezigen en die, zooveel is zeker, in geen Engelsch parlement zou gebezigd zijn.

Door den spreker uit Overijssel, die heden voor het eerst in deze Vergadering het woord voert, is de vraag gedaan waarin die gelukkige omstandigheden bestaan waarvan in de memorie van toelichting gesproken wordt; ik geef daaromtrent dezelfde opheldering die reeds in de memorie van toelichting werd gegeven: die gelukkige uitkomst bestaat daarin, dat, indien de Regering het niet andermaal aan den hoogsten regter had overgelaten te bepalen, welke de gevolgen van de intrekking der wet van Nivôse zouden zijn, de tijd van duur der opvoeding-uitkeering 8 jaren zou geweest zijn, terwijl nu die uitkeering slechts gedurende 4 jaren behoeft plaats te hebben. Die uitkomst is dus met andere woorden deze, dat de kosten voor den Staat ten gevolge van die laatste regterlijke uitspraak met 50 per cent verminderd zijn, eene uitkomst welke de geachte spreker na de gegeven inlichting voorzeker met mij als zeer gelukkig zal beschouwen.

De heer ***van Dam van Isselt*** vraagt nogmaals het woord en zegt: Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche zaken heeft het voor het eerst van zijn leven betreurd, dat hij Engelsch verstaat, omdat hij daardoor de uitdrukking, die ik gebezigd heb, kon begrijpen. Zijne Excellentie brengt het door mij gebezigde woord in verband met de zorg der Regering, om het land te vrijwaren voor meerdere kosten, in de thans aanhangige zaak, en inderdaad het zou een hard woord zijn, als het werd toegepast, wanneer de Regering wezenlijk middelen beraamt tot welzijn des vaderlands. Maar nu neem ik niets terug van hetgeen ik daaromtrent gezegd heb. Ik wijs op de beraadslagingen van Maart 1847, ik wijs op het stilzwijgen door de Regering op de toen gemaakte aanmerkingen bewaard, en als ik dat stilzwijgen in verband beschouw met de bedoeling, om, tegen het gevoelen der Kamer, procedures voort te zetten, als ik daarvan in den considerans dubbelzinnige uitdrukkingen gebezigd zie, dan moet ik het afkeuren, dat men den moed niet heeft gehad, hier openlijk te verdedigen, wat men ter sluik in den considerans van de wet heeft gebragt. Die handelwijze noem ik, niet zoo als Zijne Excellentie de Minister heeft gezegd, *unfair*, maar *not fair*, en ik meen dat er inderdaad tusschen die beide uitdrukkingen een groot verschil bestaat. Ik hoop dat iedere Minister, die hier door den Koning gezonden wordt om een wets-ontwerp te verdedigen, als hij gevraagd wordt naar den echten zin en beteekenis der uitdrukkingen, waarin het vervat is, den moed zal hebben, die niet te verzwijgen, opdat de leden der Vergadering de juiste bedoeling leeren kennen en weten of zij hunne stem aan het wets-ontwerp kunnen geven al dan niet. Want ik voor mij verklaar, dat, als de Minister destijds te kennen had gegeven welke verborgen zin in den considerans lag opgesloten, ik mijne stem aan het wets-ontwerp niet zou hebben gegeven en ik meen te mogen gelooven, dat de Vergadering hetzelve stellig niet met zoo algemeene stemmen zou hebben aangenomen, maar daaraan hetzelfde lot als aan het vroeger aangeboden ontwerp van wet zou hebben doen ondergaan.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche zaken*** neemt andermaal het woord en zegt:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Er is gesproken van eene geheime bedoeling bij de laatste voordragt van wet tot intrekking der wet van Nivôse en van het verbergen van den waren zin van dezelve. Die beschuldiging werp ik, als ongegrond, bepaaldelijk van mij af. De bedoeling der Regering was geenszins geheim, maar openbaar; en daaromtrent kan geen twijfel bestaan, als men slechts het antwoord inziet, destijds door de Regering op het voorloopig verslag gegeven. Daarin toch leest men:

» Nadat echter de Tweede Kamer der Staten-Generaal, door
» het afstemmen van het onlangs aangeboden ontwerp van wet,
» getoond heeft van oordeel te zijn, òf dat zij die bevoegdheid
» niet bezat, òf dat zij van dezelve geen gebruik behoorde te
» maken, heeft de Regering, bij de aanbieding van het thans
» in overweging zijnde wets-ontwerp, de vraag: of alle werking
» der wet van Nivôse te gelijk met hare intrekking zal ophouden, door den wetgever onaangeroerd *en alzoo aan den regter*
» *ter beantwoording overgelaten.*"

Duidelijker kon de Regering wel niet uitdrukken wat hare bedoeling was; en het was allezins overbodig, dat de Minister daaromtrent andermaal in mondelinge opheldering trad.

Daar niemand meer het woord verlangt, gaat men tot de stemming over, en wordt daarbij het wets-ontwerp tot verhooging der staats-begrootingen ter zake van uitgaven, voortvloeijende uit de wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, met algemeene stemmen aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot opheffing van het fonds voor de droogmaking van den Zuidplas.*

Daar niemand het woord verlangt, gaat men terstond tot eene hoofdelijke stemming over en wordt daarbij het genoemde wets-ontwerp insgelijks met algemeene stemmen aangenomen.

Niets meer aan de orde zijnde sluit de Voorzitter de verga-

ZITTING VAN DONDERDAG 18 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten 3 ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 50 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Corneli, Gouverneur, van Heloma, Kniphorst, Egter, van Heemstra, Bijleveld, Corver Hooft, Smit, Nedermeijer van Rosenthal, Luijben, van Goltstein, Bots, Lycklama à Nyeholt, Hiddema Jongsma, Nap, de Weichs de Wenne, Schooneveld, van Sasse van Ysselt, de Monchy, Cost Jordens, Star Busmann, de Man, Verweij Mejan, Menso, Storm van 's Gravesande, van Harencarspel, van Leeuwen, Telting, Uijtwerf Sterling, van Rijckevorsel, Luzac, van Dam van Isselt, de Kempenaer, Duijnaer van Twist, van Naamen, van Beeck Vollenhoven, Opperdoes Alewijn, Anemaet, van Nagell, Romme, Borski, Wichers, van Panhuijs, de Jong van Beek en Donk, Timmers Verhoeven, de Backer, Faber van Riemsdijk, Enschedé en en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een verzoekschrift van *H. van den Broeke c. s.*, bestuurders van Nederlandsche maatschappijen van verzekering, houdende bedenkingen omtrent de bepalingen van het Strafwetboek betrekkelijk de agentschappen van vreemde verzekeringmaatschappijen; welk adres naar de Commissie *ad hoc* verzonden wordt.

Door den schrijver, *H. J. van Bennekom*, is aan de Kamer hulde gedaan van een werkje, getiteld: *Proeve eener armen-wet voor het Koningrijk der Nederlanden.* — Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over het wets-ontwerp tot opheffing van de consentbiljetten voor de onbelaste granen en tot invoering der heffing van den accijns op het gemaal bij collecte in het hertogdom Limburg.

Dat stuk is gedrukt en zal aan de leden worden rondgedeeld.

De dag der beraadslagingen over dat wets-ontwerp wordt bepaald op Zaturdag den 20sten November, des voormiddags ten 11 ure.

Daarna worden door de Commissie voor de verzoekschriften de navolgende verslagen uitgebragt:

bij monde van den heer *van Beeck Vollenhoven:*

I. » *P. Boer*, landman en winkelier te 's Gravenhage, geeft aan U Edel Mogenden te kennen, dat hij zich bij adres dd. 31 October jl. aan Z. M. den Koning gewend heeft om geldelijke tegemoetkoming te erlangen uit het fonds voor den landbouw, wegens door hem geledene schade op de aardappelenteelt; dat hij echter daarop, volgens dispositie van Zijne Exc. den Minister van Binnenlandsche zaken dd. 6 November jl., een afwijzend antwoord bekomen heeft. Daar het hem vreemd voorkomt, dat op soortgelijke adressen, zonder overweging noch onderzoek, naar hij beweert, aldus beschikt wordt, is hij te rade geworden, de aandacht van U Edel Mogenden in te roepen op den inhoud van bovenbedoeld adres, dewijl hij vermeent dat het fonds voor den landbouw ingesteld is om den landman te gemoet te komen, die buiten schuld aan mislukking van oogst blootgesteld was. Hij wenscht dus dat het U Edel Mogenden behage de motiven van voormeld request in overweging te willen nemen, en dat onderzoek gedaan worde naar het door hem aangevoerde, om naar bevinding daarvan aan hem requestrant uit het fonds voor den landbouw zoodanig subsidie te doen verstrekken, als U Edel Mogenden zullen vermeenen te behooren.

Uwe Commissie, van meening zijnde, dat deze zaak geheel en al buiten de attributen dezer Kamer gelegen is, heeft de eer U Edel Mogenden voor te stellen, wegens dit verzoekschrift over te gaan tot de orde van den dag."

II. » *P. Halvemaan*, gepensioneerd visiteur der quarantaine en oud genees-, heel en verloskundige op Vlieland, geeft bij adres van den 8sten November jl. te kennen, dat hij zich met zijn talrijk gezin in dringende behoefte bevindt, weshalve hij zich tot U Edel Mogenden wendt met verzoek, dat het U Edel Mogenden behage hem door eene onderlinge bijdrage in zijnen nood te hulp te komen.

Uwe Commissie ziet zich verpligt, daar dit request de strekking heeft, om Uwer Edel Mogendens bijzondere liefdadigheid in te roepen, en mitsdien niet tot de werkzaamheden der Kamer behoort, U Edel Mogenden voor te stellen omtrent hetzelve over te gaan tot de orde van den dag."

III. » *P. Bulsman*, te Zaandam, levert in een adres dd. 8 November jl. aan U Edel Mogenden een vrij uitgebreid betoog in wegens de behoefte die hier te lande aan eene genoegzame hoeveelheid meststof bestaat tot verbetering der gronden, die voor den landbouw gebezigd worden. Hij schrijft aan die behoefte de minder gunstige oogsten toe, die hier ondervonden werden, terwijl hij daarmede in verband brengt een minder deugdzamen aard der graangewassen en het ontstaan van ongedierte op schrale gronden. Hij beweert verder, dat Nederland de middelen bezit om de nadeelen te keer te gaan, die door dat gemis voor den landbouw ontstaan, en wijst daartoe den vetten mest aan, die in groote hoeveelheid aanwezig is in vele binnenlandsche wateren, terwijl hij den modder daarmede gelijkstelt, die door aanslibbing aan de oevers der Zuiderzee en in de polders aan en in den omtrek der Zaan gevonden wordt. Hij gelooft dat, zoo men slechts de noodige middelen aanwendt, om deze te gebruiken, er alsdan voor vele jaren achtereen genoegzame mestspecie zoude zijn, om in de bestaande behoefte te voorzien. Hij wendt zich dan ook tot U Edel Mogenden, om u met deze zijne inzigten bekend te maken, terwijl hij wenscht dat het U Edel Mogenden behage zijn voorstel in nadere overweging te nemen, en zoodanige maatregelen te beramen, waardoor nog in dit jaar proeven genomen konden worden met deze bemesting, om daarvan de resultaten in den volgenden zomer te ondervinden. — Bij dit adres zijn gevoegd een extract uit de deliberatien van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, dd. 9 September jl., aan wie hij zich evenzeer gewend heeft, en een antwoord van den adressant aan Hun Edel Groot Achtb., waarin hij nadere inlichtingen geeft omtrent de plaatsen waar die bagger het ruimst aanwezig is.

Zonder aan de waarde van dit betoog in het minst te kort te doen, gelooft Uwe Commissie echter U Edel Mogenden te moeten adviseren, omtrent dit stuk over te gaan tot de orde van den dag, daar de kennisneming daarvan niet tot den werkkring dezer Kamer behoort."

bij monde van den heer *Smit:*

IV. » De breede kerkeraad der Nederduitsche gereformeerde gemeente te Rotterdam, — de synodale commissie der Evangelisch-Luthersche Kerk in het Koningrijk der Nederlanden, — de kerkeraad der gereformeerde gemeente te Heerden, — en de kerkeraad der hervormde gemeente te Elspeet op de Veluwe, wenden zich tot U Edel Mogenden met hunne bezwaren en bedenkingen tegen het ontwerp van wet betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen. De adressanten beweren in uitvoerige memorien: 1°. dat de diakonien zijn inrigtingen geheel van kerkelijken aard en hare kracht, haar leven hebben ontleend aan en verkregen door de Kerk, die haar te voorschijn riep; terwijl nu in het genoemde ontwerp van wet de bepaalde werkkring der diakonien mede wordt opgenomen, mag dit geacht worden, met het kerkelijk en diakonaal beginsel geheel in strijd te zijn; 2°. beweren de adressanten dat ook de oorsprong der diakonale fondsen zoodanige regeling, als bij het wets-ontwerp is aangenomen, niet kan toegeven: door de leden der gemeente toch in godsdienstige zamenkomsten als liefdegaven uitgereikt of door vrijwillige schenkingen en erfmakingen verkregen, zijn die fondsen het uitsluitend eigendom der gemeente, enkel bestemd om de behoeftige leden der gemeente hulp te verschaffen en te ondersteunen; 3°. wordt door de adresasnten betoogd, dat door den Staat aan diakonien geen verpligting tot bedeeling kan worden opgelegd; het diakonaal beginsel laat die verpligting niet toe, daar er, van het kerkelijk standpunt beschouwd, personen zijn aan wie, en omstandigheden waarin er uit de kerkelijke fondsen geene bedeeling hoe ook genaamd mag gegeven worden; eindelijk 4°. wordt door de adressanten breedvoerig uiteengezet, dat het wets-ontwerp de grondwettige afscheiding van Kerk en Staat aanrandt, de grondwettige waarborgen voor het eigendom der kerkgenootschappen verkort en de beginselen van christelijke liefdadigheid en armbedeeling miskent.

Uwe Commissie heeft de eer U Edel Mogenden voor te stellen deze vier adressen, daar zij betrekking hebben tot een aanhangig wets-ontwerp, neder te leggen ter griffie."

bij monde van den heer *van Beeck Vollenhoven:*

V. » *Felix Droinet*, fabrikant van gaz te Leyden, aan deze Kamer een boekwerkje aanbiedende ten opschrift voerende: »Aan de bewoners van Leyden, Felix Droinet", waarvan een exemplaar aan ieder van U Edel Mogenden ter hand gesteld is, en waarvan de resumtie mitsdien overbodig is te achten, geeft in een daarbij gevoegd adres dd. 13 November jl. te kennen: » dat bijaldien er in het algemeen belang overwegende redenen mogten bestaan, waarom aan de regering der stad Leyden de magt toegekend zoude moeten worden, om ten nadeele van den requestrant de [illegible] gaz uit te oefenen, hij requestrant alsdan de toepassing ten zijnen voordeele inroept der wet tot onteigening ten algemeenen nutte; opdat de regering der stad Leyden hem betale hetgeen zij hem door hare concurrentie ontneemt." De adressant gelooft dat, hoe men ook over den werkkring dezer Kamer oordeele, men de door hem voorgedragene vraag als billijk zal moeten erkennen, weshalve hij U Edel Mogenden verzoekt zoodanige maatregelen te nemen, als U Edel Mogenden meest dienstbaar zullen achten, om een vraagstuk te onderzoeken, dat wel is waar hem adressant meer bepaaldelijk aangaat, maar zich, om het beginsel, aan de belangen van elke fabrijkmatige nijverheid verbindt.

Aangezien de beslissing, zoowel van het verschil tusschen den adressant en de betrokken stad, als ook de toepassing der door den adressant ingeroepen wet ter onteigening ten algemeenen nutte, niet tot de bevoegdheid dezer Kamer behoort, zoo heeft uwe Commissie de eer U Edel Mogenden voor te stellen, omtrent dit adres over te gaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Nog brengt de Commissie, bij monde van den heer *Smit*, het navolgende verslag uit:

VI. » *A. F. Bouricius*, te Ede, wendt zich tot U Edel Mogenden, bij een verzoekschrift dd. 16 October jl., waarbij hij

voegt twee bijvoegsels, respectivelijk van den 30sten October en 8sten November 1847. Alle deze stukken bevatten aantijgingen tegen een lid van Uwer Edel Mogendens vergadering, betrekkelijk de waarneming van bijzondere belangen, waarbij de adressant beweert mede geïnteresseerd te zijn. Uwe Commissie is eerbiedig van oordeel, dat de kennisneming daarvan uitsluitend behoort tot de bevoegdheid der regterlijke magt.

Het eenige hetwelk nog geacht zoude kunnen worden tot de competentie van U Edel Mogenden te behooren, zoude moeten zijn een klein gedeelte van het eerstgemelde stuk van 16 October jl., aangezien dit schijnt te mogen strekken tot mededeeling eener bedenking betrekkelijk de drukpers. Daar echter ook dit gedeelte van het adres geheel te zamen hangt met en ingeweven is in des adressants persoonlijke aantijgingen en zijne klagten over eene door hem beweerde regtsweigering op zijnen eisch tegen een dagblad, zoodanig dat blijkbaar dit alles, en niet de wetgeving op de drukpers, het eenige doel van het geheele stuk is, zoo heeft uwe Commissie de eer U Edel Mogenden voor te stellen, ten aanzien van alle deze stukken over te gaan tot de orde van den dag."

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** vraagt het woord en zegt:

Ik heb het woord gevraagd, niet om de conclusie van het rapport der Commissie te ondersteunen, noch ook om die te bestrijden, maar alleen om ter gelegenheid van dit adres eenige woorden tot de Vergadering te rigten, waartoe ik voor een enkel oogenblik de aandacht vraag. Uwe Commissie, van de stelling uitgaande dat deze Vergadering onbevoegd is om kennis te nemen van grieven, die tegen een of meer harer leden wegens handelingen van het gewone burgerlijke leven mogten worden ingebragt, heeft gemeend ten aanzien van dit adres te moeten adviseren, om tot de orde van den dag over te gaan, en zij heeft zelfs den naam verzwegen van hem, wien de hier gedane aanklagt gold. Ik waardeer die kieschheid, maar oordeel mij bevoegd en verpligt, daarvan af te wijken, voor zooverre de eer dezer Vergadering en die des vaderlands kunnen geacht worden in deze zaak betrokken te zijn. Gedurende meer dan een jaar heeft de man, van wien deze adressen zijn uitgegaan, mij en eenige andere personen, die de achting hunner medeburgers verdienen en genieten, in openbare dagbladen en alom verspreide vlugschriften in een ongunstig daglicht trachten te plaatsen. Wij hebben gemeend aan die aantijgingen slechts het stilzwijgen der verachting te moeten tegenstellen, omdat wij ons verzekerd hielden, dat de ongerijmdheid der beschuldiging en de wijze harer inkleeding voldoende zouden zijn, om die op den gezonden zin der natie te doen afstuiten. Nadat evenwel die aanklager verder is gegaan, en zich niet ontzien heeft, om zijne beschuldigingen bij wijze van klagt voor den bevoegden regter te brengen, hebben eenige binnenlandsche bladen daarvan als van eene zaak van gewigt melding gemaakt, en zijn deze hunne berigten niet alleen door enkele buitenlandsche dagbladen overgenomen, maar ook in een zoodanig daglicht geplaatst, als of men hier eene soortgelijke vervolging tegen een lid der Kamer te wachten had, als waarvan onlangs in het buitenland een treurig voorbeeld is voorgekomen. Van dat oogenblik af heb ik gemeend dat de zaak mij niet meer uitsluitend betrof, dat de eer dezer Vergadering en des vaderlands door de volharding in mijn stilzwijgen in verdenking zoude kunnen worden gebragt, en ik heb eene klagt wegens laster bij den bevoegden regter ingediend. Ik zal de uitspraak van dien regter niet vooruitloopen; ik zal hier geene verdediging mijner handelingen doen hooren, waar noch vrijspraak noch veroordeeling zoude kunnen volgen, en waar mijn vervolger niet tegenwoordig is en mij dus niet zou kunnen tegenspreken. Maar van het zoo even aangewezen standpunt uitgaande, heb ik gemeend hier mededeeling te moeten doen van die door mij ingediende klagt, en tevens te moeten wijzen op twee andere, daarmede in verband staande omstandigheden. Het zijn deze: nadat de tegenwoordige adressant zich had gewend tot den procureur-generaal bij den Hoogen Raad, en deze geene termen had gevonden om aan zijne aanklagt gevolg te geven, heeft hij zich tot den Hoogen Raad zelven gewend, om die vervolging te doen gelasten; deze eenige bevoegde regter heeft dezer dagen bij een uitgewerkt bevelschrift verklaard, dat er geene gronden tot vervolging waren. De tweede omstandigheid is deze, dat de schuldeischers, voor welke die aanklager zich had voorgedaan te ijveren, zeer onlangs bij het doen onzer rekening en verantwoording, al onze handelingen volkomen hebben goedgekeurd. Die beide omstandigheden achtte ik belangrijk genoeg om bij deze gelegenheid aan uwe Vergadering mede te deelen, omdat daardoor vaststaat, dat het niet waar zal zijn, wat eenige binnen- en buitenlandsche dagbladen op hoogen toon verkondigd hebben: que la Hollande aurait aussi son procès scandaleux; — ja, ik durf U Edel Mogenden reeds nu de verzekering geven, dat er, na het onderzoek onzer klagte van laster, van deze gansche droevige zaak niets anders overblijven zal, dan het treurig gevoel, hoe men de edelste voorregten der burgermaatschappij, de vrijheid der drukpers en het regt om verzoekschriften in te dienen, tot bevrediging van lage hartstogten schandelijk kan misbruiken.

De Vergadering vereenigt zich alsnu ook met de conclusie van het laatst door de commissie uitgebragte rapport.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

REDEVOERING *van den heer* ***de Kempenaer,*** *uitgesproken bij de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot opheffing van het Fonds voor het Staatsblad enz., in de zitting van den 17den November.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het wets-ontwerp, dat ons thans bezig houdt, strekt tot opheffing van een der bijzondere rijksfondsen en tot bezuiniging en vermindering van administratie-kosten. Er zal wel niemand in deze Vergadering zijn, die dat tweeledig doel der voorgedragen wet niet goedkeurt, en het is dan ook niet om haar te bestrijden, dat ik thans het woord opvat. Maar ik heb een vijftal aanmerkingen, ter gelegenheid van dit wets-ontwerp voor te dragen, voor welke ik gedurende eenige oogenblikken uwe aandacht inroep.

De eerste dier aanmerkingen is deze: Bij het verslag der Commissie van Rapporteurs over dit wets-ontwerp wordt door die Commissie op den voorgrond gesteld, dat zij in onzekerheid verkeerd heeft met opzigt tot de beantwoording der vraag, aan welk ministerie dit wets-ontwerp moest worden toegeschreven, omdat de memorie, ter toelichting van dit ontwerp ingezonden, nu eens naar het éene en dan weder naar een ander der departementen van algemeen bestuur scheen te verwijzen, en zij ten slotte niet wist te bepalen, van welk ministerie het ontwerp was uitgegaan. Deze onzekerheid klom tot verlegenheid, toen het er op aankwam de in de afdeelingen geopperde bedenkingen aan het betrokken ministerie mede te deelen; dit was en bleef onbekend. Op welke wijze de Commissie van Rapporteurs zich uit die verlegenheid gered heeft, staat in haar verslag opgeteekend. Bij deze gelegenheid was het alzoo weder gebleken, welk ongerijf er in gelegen is, dat niet dadelijk bij de indiening van een wets-ontwerp kenbaar gemaakt wordt van welk ministerie hetzelve afkomstig is, en daarom meende de Commissie het reeds vroeger geuite verlangen naar zoodanige aanduiding te moeten herhalen. De uitdrukking intusschen van dat verlangen werd niet bevredigend beantwoord. Indien het door de Regering werd erkend, dat een ineengesloten en een geheel opleverend ministerie een onmisbaar vereischte is eener constitutionnele regering en dat zoodanig ministerie, ofschoon dan ook niet bij name in de Grondwet genoemd, evenwel bij deze Grondwet bedoeld, en door dezelve gevorderd wordt en bij gevolg bij ons moet bestaan, dan zou aan de inwilliging van het uitgedrukte verlangen geene behoefte bestaan, maar thans is helaas! het tegendeel aanwezig. Nu weten wij wel, dat er ministerraden worden gehouden, waarin de Ministers te zamen komen; nu vernemen wij wel dat de Ministers in die vergaderingen te zamen beraadslagen; maar wij bespeuren ook, dat zij in die vergaderingen niet gemeenschappelijk besluiten, dat ieder Minister in zijn departement op zich zelven en voor zich zelven handelt, en op gelijke wijze zijne voordragten in deze Kamer komt verdedigen. Ik zal nu de gebreken van die stelselloosheid niet uitmeten, de nadeelen van die dwaling niet ontvouwen. Ik voer deze daadzaak alleen aan, als de noodzakelijkheid opleverende, dat bij iedere wets-voordragt dadelijk en onmiskenbaar worde aangeduid, van welk Minister zij is uitgegaan, opdat de Kamer wete met welk departement van algemeen bestuur zij te doen heeft, opdat de Commissie van Rapporteurs wete aan welken Minister zij haar voorloopig verslag heeft mede te deelen. Dat verlangen is billijk. Waarom weigeren dan de Ministers aan hetzelve te voldoen. Wij hebben daaraan wezenlijke behoefte. Ik neem daarom deze gelegenheid waar om met nadruk aan te dringen op de voldoening aan dat verlangen, en ik noodig U Edel Mogenden uit, om mij daarin te ondersteunen.

In de tweede plaats herinner ik, dat in het verslag is opgemerkt, dat in de memorie van toelichting eene verzekering gegeven wordt, volgens welke dit fonds, voor zooveel het departement van Financien betreft, het laatste is waarvan de regeling zal moeten plaats hebben en dus hiermede al de fondsen, het laatstgenoemde departement betreffende, zouden zijn opgeruimd. Hiertegen werd in het verslag eene bedenking geopperd en men somde een zestal fondsen op, die tot dat departement behooren en noch opgeheven noch geregeld zijn. In het antwoord op die bedenking wordt het bestaan van de opgesomde fondsen toegestemd, maar van vier derzelve gezegd dat zij niet rijks-, maar gedeponeerde fondsen zijn. Wanneer men echter de verslagen omtrent het gebruik der geldmid-

delen over 1843 en 1844 naslaat, dan vindt men diezelfde fondsen gerangschikt niet onder de gedeponeerde, maar onder de bijzondere rijks-fondsen, die nog voortdurend bestaan. De in die verslagen voorkomende lijst van rijks-fondsen is zeer groot; men vindt er niet minder dan 21 vermeld, die het ministerie van Binnenlandsche zaken betreffen, en 18 die tot dat van Financien behooren. Van deze laatste nu zijn wel sommige opgeheven, maar er bestaan ook nog enkele van dezelve en wel die welke in het verslag worden opgenoemd. De Minister heeft daarop niet voldoende geantwoord. Dit geldt vooral van die vier fondsen, welke gezegd worden in het latere verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen, te weten dat over 1845, — hetwelk ingediend, maar nog niet gedrukt, veel minder aan de leden rondgedeeld is — te zijn gerangschikt onder de gedeponeerde fondsen. Ik mag vragen, waardoor deze plaatsing wordt geregtvaardigd? Immers de aard en strekking van elk fonds zal aan hetzelve zijn eigendommelijk karakter en zijne bepaalde plaats moeten aanwijzen, en zij zullen niet willekeurig nu eens onder deze, dan eens onder gene fondsen worden opgenomen. Van twee derzelve zegt de Minister, dat de Rekenkamer dezelve als gedeponeerde fondsen beschouwt; van twee andere wordt opgegeven hoe met dezelve is en verder zal worden gehandeld. Maar geen van beide is voldoende om goed te maken, dat deze fondsen nu worden geschrapt van de lijst der bijzondere rijks-fondsen, op welke de Minister zelf ze jaren achter den ander in zijne verslagen, aan den Koning gedaan, had geplaatst; daardoor verliezen zij het hun toegekende karakter niet. Ik moet derhalve hieromtrent nadere inlichting vragen, en tevens het verlangen te kennen geven, dat men, bij het geven daarvan, zich niet bepale tot die fondsen, welke het departement van Financien betreffen, maar ook eenige opheldering verstrekke omtrent die welke betrekking hebben tot het ministerie van Binnenlandsche zaken. Het stellige voornemen moet bestaan om zooveel mogelijk alle rijksfondsen op te ruimen, en dan zal nu wel aangegeven kunnen worden, welke de fondsen zijn die vatbaar geacht kunnen worden voor die opheffing.

In de derde plaats wenschte ik de aandacht te vestigen op het verlangen, in het verslag te kennen gegeven, dat de Regering niet zou stilstaan bij de vereeniging van de administratie van het Staatsblad met die van de Staats-Courant, maar dat zij verder zou gaan en met de thans zamengetrokken administratien ook vereenigen zou de administratie der Lands-drukkerij, om zoo vereenigd op volgende begrootingen te worden gebragt. De Regering heeft hierop geantwoord, dat dit verlangen niet ingewilligd kan worden, omdat de uitgaven voor de Lands-drukkerij bestreden worden uit de sommen welke op de begrooting van staatsuitgaven reeds voorkomen, en wel uit die voor drukwerken, op de verschillende hoofdstukken uitgetrokken. Deze zaak was bekend en daarom werd het bedoelde verlangen niet geuit met het oog op de reeds vastgestelde begrootingen, maar alleen met betrekking tot later op te maken begrootingen. Ik voor mij zie geene reden waarom afzonderlijk op de begrooting van elk ministerie kosten gebragt worden voor de Lands-drukkerij en waarom dit alles niet onder éene administratie vereenigd zou kunnen worden, ten einde aldus vereenvoudiging aan te brengen en eene boekhouderij te vermijden die geenerlei nut heeft maar veel omslag baart, vele schrijvers vordert, vele kosten veroorzaakt. Daarin moet vereenvoudiging worden aangebragt, en door die vereenvoudiging bezuiniging.

Eene vierde aanmerking van het verslag, waarop ik terug wensch te komen, betreft de mededeeling, dat de jaarlijksche opbrengst van het Staatsblad de daarvoor bestede kosten met eene som van nagenoeg f 8000 overtreft. Men bedenke hierbij, dat, gelijk uit den uitgewerkten en toelichtenden staat blijkt, thans van het Staatsblad 3100 exemplaren gedrukt worden, maar dat daarvan 806 gratis worden uitgegeven en 244 opgelegd voor latere behoefte, en dat dus die overwinst van f 8000 van slechts 2050 exemplaren getrokken wordt. En nu vraag ik; waartoe zoo groote overwinst? Waarom de wetten des lands zoo duur verkocht? Waarom in de uitgave daarvan eene bate gezocht voor den Staat? Het is van belang, dat de wetten van het Rijk alomme worden verspreid, zoo goedkoop mogelijk verkrijgbaar worden gesteld, en dan is het niet wenschelijk dat voor een jaargang van het Staatsblad tot f 5 50 betaald moet worden, niet wenschelijk vooral wanneer noch papier noch druk zich aanbevelen. Naar evenredigheid van hetgeen geleverd wordt, is de prijs buitensporig en daarom werd in het verslag het verlangen naar eene prijsvermindering te kennen gegeven; op dat verlangen intusschen is niet dan het volgende geantwoord: » Men kan zich wel voegen bij het geuite verlangen, en zal, na het aannemen van het tegenwoordig wets-ontwerp, volgaarne overwegen, welke prijsvermindering zou kunnen worden aangebragt." In dit antwoord, in ministerieelen stijl gesteld, is wel zeer weinig gezegd, en ik voor mij meende er niet die waarde aan te mogen toekennen, dat het overtollig kan worden geacht nader op eene prijsvermindering aan te dringen, hetgeen ik bij deze doe. Die vermindering wenschte ik gepaard te zien gaan met eene verbetering der uitgave van het Staatsblad; want ik ben van oordeel, dat de uitvinder der boekdrukkunst in zijn vaderland beter zal worden vereerd door veredeling zijner kunst, dan door standbeelden voor hem op te rigten, die zijne gelaatstrekken of wel — of niet — gelijkend wedergeven; en het komt mij voor dat de Nederlandsche Lands-drukkerij niet de laatste mag zijn in deelneming aan het stichten van zoodanige eerezuil, en onmiskenbaar blijk van hoogschatting.

Eene vijfde aanmerking betreft de inkomsten van het fonds. Men heeft gezocht naar eene opheldering met betrekking tot een post van ontvangst van het fonds, voorkomende in de memorie van toelichting en aldus omschreven: » Abonnementsgelden over 1841 tot en met 1847, sedert 1°. Januarij 1842 gestort, of nog te storten, bij raming, f 84,000." Men heeft eene verduidelijking van dezen post gezocht in de saldo's, opgegeven in het reeds aangehaalde verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1844, maar men heeft slechts verschil van cijfers gevonden. Het verlangen is alstoen te kennen gegeven, om zoowel eene ontleding der som van f 84,000 te ontvangen als om eene opheldering te verkrijgen omtrent het verschil van cijfers, waarvan gebleken was. Het eenige antwoord, dat men bekwam, was dit, dat er eene verkeerde vergelijking van cijfers had plaats gehad, maar hoe die som van f 84,000 gevonden moet worden, welk gedeelte daarvan tot elk der verschillende betrokken jaren behoort, dat alles ligt nog in het duister. Ik meen, dat de Staten-Generaal, wanneer zij de Regering om inlichting vragen, op eene meer voldoende beantwoording aanspraak mogen maken. Zoodanig antwoord immers is niet bevorderlijk voor het gemeen overleg.

Ziedaar zoo kort mogelijk de vijf opmerkingen voorgedragen, die ik met betrekking tot dit wets-ontwerp in het midden wilde brengen, niet om hetzelve te bestrijden, want het doel waartoe het strekken moet verdient allezins goedkeuring, maar alleen om de belangen daarbij betrokken, naar mijn vermogen te beschermen.

REDEVOERING *van den heer* **de Kempenaer**, *uitgesproken bij de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot verhooging der staats-begrootingen, ter zake van de wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, in de zitting van den 17den November.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ik wensch, om het gewigt der zaken, twee opmerkingen van twee vorige redenaars te ondersteunen.

De eerste sprak over het gebruik, door de Regering gemaakt van de wet, door ons den 23sten Maart 1847 aangenomen, ter intrekking der Fransche wet van 29 Nivôse XIIIde jaar. Zijne klagt moet ik tot mijn leedwezen volkomen deelen.

Bij de beraadslaging over het eerste voorstel, tot diezelfde intrekking, aan deze Kamer gedaan, hebben vele regtsgeleerden in deze Vergadering hunne bedenkingen tegen die voordragt in het midden gebragt. Zij stemden toe, dat de wetgever, in enkele gevallen, eene terugwerkende kracht aan zijne wetten mag geven; maar zij betoogden tevens, dat van die bevoegdheid nimmer gebruik mag worden gemaakt, tot schending van wel verkregene regten.

Zij merkten op, dat de wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, het voorregt verkrijgbaar had gesteld voor vaders van zeven kinderen, om één van die kinderen te doen opvoeden ten koste van den Staat, en ter verkrijging daarvan niets meer vorderde, dan zekere aangifte binnen een bepaalden termijn.

Zij verdedigden, dat alle vaders van zeven kinderen, binnen dien termijn, zoodanige aangifte naar behooren gedaan hebbende, en werkelijk in de termen dier wet vallende, een verkregen regt bezaten op het genot van het voormelde voorregt; en dat hun dit regt bij eene latere wet niet kon, niet mogt worden ontnomen.

Zij toonden aan, dat de voorgedragene wet dat regt niet eerbiedigde, maar vernietigde.

En daarom stemden zij met anderen in, dat Zijne Majesteit eerbiedig moest worden verzocht, die voordragt in nadere overweging te nemen.

Daartoe is destijds besloten.

Bij de latere voordragt van 17 Maart 1847 werd alleen voorgesteld, de wet van 29 Nivôse XIIIde jaar in te trekken, te rekenen van den vijfden dag na dien der afkondiging van de toen voorgedragene wet.

Daarin kon niemand bezwaar vinden: want daarbij bleven alle regten, vóór het tijdstip van die intrekking wettig verkregen, ongeschonden.

Doch toen die wet in beraadslaging kwam bij deze Kamer, veroorloofde ik mij de opmerking, dat, in art. 1 van de gewijzigde voordragt van wet, wel alleen werd gesproken van *de intrekking der wet van* 29 *Nivôse XIIIde jaar;* doch in de overweging van dat 1ste artikel in dat ontwerp van wet vooraf gezonden, te lezen stond, *dat er noodzakelijkheid bestaat tot het intrekken* EN BUITEN WERKING STELLEN *der wet van* 29 *Nivôse XIIIde jaar.*

Ik vroeg, waaraan het moest worden toegeschreven, dat die overweging meer behelsde, dan het 1ste artikel der wet: of die woorden *en buiten werking stellen* alleen waren bestemd, om hetzelfde denkbeeld der *intrekking* van die wet te herhalen, en dus moesten worden gehouden voor eene noodelooze herhaling: dan wel, of aan die woorden eene andere beteekenis moest worden toegekend, en zij bestemd waren, om iets anders dan eene bloote intrekking dier Fransche wet aan te duiden.

Ik was niet zonder zorg, dat daarmede misschien was beoogd eene herhaling der vroeger mislukte poging, zoo al niet tot vernietiging, dan ten minste tot inkrimping en vermindering van de reeds verkregene regten der vaders, die zich in tijds en behoorlijk hadden aangemeld: en ik wenschte voor te komen, dat op eene bedekte wijze eenige terugwerkende kracht aan deze nieuwe wet wierd toegevoegd.

Ik gaf evenwel mijn vertrouwen te kennen, dat deze de bedoeling der Regering niet was, en opperde de gissing, dat de aangeduide meerdere woorden in de genoemde *overweging*, alleen waren toe te schrijven aan achteloosheid in het opstellen dezer voordragt, uit groote overhaasting voortgesproten. Ik vroeg niettemin opheldering van den Minister.

Zijne Excellentie bewaarde het stilzwijgen. Dat stilzwijgen legde ik ten voordeele der Regering uit. Ik nam het aan voor bevestiging van mijn vertrouwen, en stemde voor die wet.

Later zag ik mij in dat vertrouwen te leur gesteld. Uit die wet werd afgeleid, dat zij het genot der bedoelde verkregene regten had beperkt, tot den vijfden dag na de afkondiging dier wet, en alzoo werkelijk eene terugwerkende kracht aan dezelve toegeschreven.

De Hooge Raad heeft er beter over geoordeeld: en met het regt ook deze wet, in haren waarachtigen zin, aard en strekking gehandhaafd.

Over die handeling en over de kosten daaraan verspild, meen ik met den eersten redenaar te moeten klagen.

De tweede redenaar drong aan op de eindelijke afschaffing van die menigte Fransche wetten, welke, eenmaal hier te lande ingevoerd, nu, als niet meer noodig, of niet meer werkende, buiten alle aanmerking behooren te worden gesteld.

Dat verlangen deel ik volkomen.

Dat tuighuis van Fransche overheersching is rijk aan velerlei wapenen, die gevaarlijk zijn, omdat zij misbruikt kunnen worden. Die gedenkteekenen onzer vernietiging en van ons ongeluk moeten worden opgeruimd. De onzekerheid die daaruit voor het regtswezen en de regtsbedeeling voortvloeit, moet worden opgeheven. De gevaren moeten worden afgewend, die daaruit *en* den ingezetenen, *en* ook den Staat bedreigen.

Voor deze laatste moet ik de Regering ernstig, nadrukkelijk waarschuwen.

In dien ongelukkigen voorraad van uitheemsche kluisters ligt nog stof, om de geschiedenis der wet van 29 Nivôse XIIIde jaar andermaal te doen plaats vinden; de natie ten tweeden male zoodanige nadeelen te doen dragen.

Uit hetgeen ik in de gelegenheid was waar te nemen, kan ik afleiden dat op nieuw een onweder te zamen pakt, dat de Regering bedreigt: een onweder, dat, zoo het los mogt barsten, niet minder nadeelig zal treffen dan het eerste.

Men drale dus niet langer, maar kome die uitbarsting voor. Ik heb gewaarschuwd, en ik vervul mijn pligt, door op de intrekking van al die nuttelooze, nadeelige, gevaarlijke wetten aan te dringen.

Het werk is niet moeijelijk, want het is voorbereid, ja meer dan voorbereid. Maar al moest het ook nog zoo veel inspanning vorderen, het is noodzakelijk; en die arbeid zal rijkelijk worden beloond, door het nut dat hij èn der Natie èn der Regering zal aanbrengen.

Men noeme de wetten op die nog in leven moeten blijven, en schaffe al de overige af. En zoo men al eens in dit laatste te verre mogt gaan, het gemis is gemakkelijk en gereedelijk weder aan te vullen. Te veel te hebben verrigt zal hier minder nadeel stichten, dan te weinig te hebben gedaan.

Het verzuim der tijdige afschaffing van de wet van 29 Nivôse an XIII, komt het Nederlandsche volk duur, zeer duur, te staan.

Ik wensch dat het bij deze les blijve, en ik dring op vernietiging van die vreemde banden aan, opdat zij niet andermaal kwetsen.

[XV. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG van de Commissie van Rapporteurs omtrent het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven, in verband staande met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, uitgebragt in de zitting van den 19den November 1847.

Het ontwerp van wet *tot regeling van uitgaven, in verband staande met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen*, ingediend bij Koninklijke boodschap van den 10den November 1847, is in de afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal door 41 leden overwogen.

Algemeen heeft dit ontwerp bij de leden dier Kamer eenen onaangenamen indruk te weeg gebragt. Men herinnerde zich, dat dit niet de eerste maal was, dat de wetgevende magt werd geroepen om te beslissen in geschillen tusschen de Regering en de Algemeene Rekenkamer bestaande; vooral bij het departement van Binnenlandsche zaken scheen men zich met de Rekenkamer over den zin en de uitvoering der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) niet te kunnen verstaan. Het was wel niet te ontkennen, dat, indien die geschillen betrekking hadden tot de verevening van uitgaven, en de Rekenkamer, hetzij dan te regt of ten onregte, die verevening bleef weigeren, alsdan aan de Regering wel geen ander middel overbleef, dan de wetgevende magt in te roepen; vermits toch, volgens de beginselen der aangehaalde wet, geene rijks-uitgave wettig was dan na de verevening bij de Algemeene Rekenkamer, en derhalve de Minister, die de uitgave gedaan had, zonder die verevening niet was verantwoord. Maar men heeft toch zoodanige gedurige geschillen tusschen de Regering en de Algemeene Rekenkamer, waarin dan in 't einde de wetgevende magt als regter moest optreden, niet alleen minder voegzaam geoordeeld, maar ook voor de wezenlijke belangen van het Rijk nadeelig. Van dit nadeel leverde ook het tegenwoordig ontwerp een niet te wederspreken bewijs op. Hetgeen toch nu door de Regering werd voordragen, was ongetwijfeld in strijd met de beginselen van orde en regelmaat in het finantieel beheer, en kon zeker niet anders worden verdedigd dan daardoor, dat de behandeling der ontstane geschillen het geschikte tijdstip had doen verloopen, om deze zaak tot een goed einde te brengen.

Dit een en ander heeft aan velen aanleiding gegeven, om te zoeken naar een middel dat de bestaande kwaal zoude kunnen genezen. Door enkelen is het denkbeeld voorgestaan, om een bepaald collegie daar te stellen of aan te wijzen, dat tusschen de Regering en de Algemeene Rekenkamer, des gevorderd, zoude uitspraak doen; zij hebben daarbij zelfs den Raad van State, of eenige leden daarvan, bepaaldelijk genoemd. Anderen meenden, dat de moeijelijkheid beter te overwinnen ware, door terug te komen op de bepalingen der wet van 5 October 1841, in zooverre die de strekking hebben om de Ministers, ter zake van hun finantieel beheer, verantwoordelijk te stellen niet aan de wetgevende magt, maar aan de Algemeene Rekenkamer. Volgens die wet toch is het *door de verevening* (die door de Rekenkamer geschiedt) dat de uitgave *wettig* wordt, en derhalve de Minister *verantwoord*. Die leden twijfelden zelfs, of dit beginsel wel was overeen te brengen met de algemeene beginselen der ministeriele verantwoordelijkheid, en bepaaldelijk met art. 200 der Grondwet, volgens hetwelk de Rekenkamer alleen van de *lands-comptabelen*, maar niet van Ministers, *verantwoording* vordert. Daarin stemden ten slotte allen overeen, dat er een middel moest worden gevonden om aan den tegenwoordigen toestand van zaken een einde te maken. Mogt de bestaande Grondwet daartegen onoverkomelijke bezwaren opleveren, dan wenschte men vooral ook op dit belangrijk onderwerp de bijzondere aandacht der Regering bij de aanstaande herziening te hebben gevestigd.

Wat wijders meer bepaaldelijk betreft het onderwerp, waarvan hier sprake is, zoo was de groote meerderheid van gevoelen, dat de Algemeene Rekenkamer wel niet anders had kunnen doen, dan zich stiptelijk houden aan hare instructie. Men was meer en meer tot de overtuiging gekomen, dat het groote beginsel, waarvan die instructie uitgaat, en dat daarin overal doorstraalt, hierin bestaat: geene uitgave mag voor het Rijk worden gedaan zonder dat die vooraf door de wetgevende magt, tot een bepaald bedrag of maximum zij toegestaan; met andere woorden: geene uitgave mag voor het Rijk worden gedaan zonder begrootingswet. Had de Regering zich altijd naar dat beginsel gedragen, eene menigte van moeijelijkheden *en* elders *en* hier zoude zijn voorgekomen. Zij zoude dan ook hier niet begonnen zijn met uitgaven te contracteren en te doen ten laste van het fonds daargesteld bij art. 4 der wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), zonder dat die uitgaven vooraf bij begrootingswet waren toegestaan; en indien eene behoorlijke begrootingswet ware voorafgegaan, de Rekenkamer had dan de uitgaven *kunnen* verevenen op de posten dier begrooting, na zich overtuigd te hebben (ingevolge art. 27 harer instructie) dat de

aard der uitgave met de omschrijving van den post overeenstemde, en dat de betrokkene post van de begrooting toereikend was. Had nu de verevening der uitgaven ten laste van het fonds wettig kunnen plaats hebben, dan ware het verder ook mogelijk geweest gevolg te geven aan art. 2 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36). Het ware dan wettig uitgemaakt geweest, welk gedeelte der kosten van onderhoud ten laste van de opbrengst der tollen konde worden gebragt, en welk gedeelte dier kosten dienvolgens overbleef ten laste der begrooting over 1844 en 1845. — Had verder de Regering het straks vermelde beginsel in het oog gehouden, dat namelijk geene uitgaaf voor het Rijk mag worden gedaan, zonder dat die, behoorlijk omschreven, en tot een bepaald maximum bij de wet is toegegestaan, dan zoude het haar ook duidelijk zijn geweest, dat de wetgever, uitgaven toestaande voor *de voortzetting der groote communicatien*, daardoor evenmin uitgaven toestaat voor *renten en courtagien* als voor *pensioenen en gratificatien*, en dat derhalve de Rekenkamer *renten en courtagien* niet *mogt* verevenen op *voortzetting der groote communicatien*, omdat de aard der uitgave met de omschrijving van den begrootingspost niet overeenstemde.

Was dus de groote meerderheid van oordeel, dat de Algemeene Rekenkamer niet wel anders had kunnen doen, dan zich stiptelijk houden aan hare instructie: vele leden hebben het ook in geenen deele kunnen goedkeuren dat het tegenwoordig ontwerp tot wegneming der bestaande moeijelijkheden niet vroeger door de Regering was ingediend. Toen men eerst op den 14den December 1846 aan de Algemeene Rekenkamer had aangeboden de rekening van de ontvangsten der tollen over 1844 en 1845, en die rekening eerst op den 8sten Maart 1847 door de Algemeene Rekenkamer was teruggezonden, was het zeker niet meer mogelijk om tijdig een wets-ontwerp in te dienen tot wijziging der staatsbegrooting over 1845, die reeds met den laatsten December 1846 was gesloten: — maar wat betreft de renten en courtagie, zoo ware zeker eene wijziging der staatsbegrooting over 1845 allezins mogelijk en wenschelijk geweest, nadat de Algemeene Rekenkamer reeds op den 4den Augustus 1846 haar gevoelen omtrent dat punt had doen kennen. De dienst van 1847 zoude dan althans met bijna zes en veertig duizend gulden minder zijn bezwaard geworden wegens uitgaven, die tot die dienst niet behooren.

Eindelijk is nog in onderscheidene afdeelingen verlangd, dat van de Regering inlichting zoude worden gevraagd omtrent de volgende punten:

1°. Is de weg nu geheel voltooid? En, zoo neen, wat ontbreekt er nog aan?

2°. Hoeveel heeft de daarstelling van den geheelen weg gekost? of, indien hij nog niet geheel voltooid is, hoeveel zal die daarstelling kosten?

3°. Hoeveel hebben de tollen opgebragt over 1846, en hoeveel over 1847, voor zooverre die opbrengst nu reeds bekend is?

4°. Heeft de aanbesteding van het onderhoud in het afgeloopen jaar plaats gehad, wat betreft het gedeelte van Maastricht naar Venlo, en voor hoeveel?

5°. Hoe is het onderhoud geregeld van het gedeelte tusschen Venlo en de Geldersche grenzen?

6°. Zijn de geldelijke bijdragen der gemeenten thans geregeld, en hoeveel bedragen die?

7°. Hoe groot is op dit oogenblik het genegotieerde kapitaal? en tegen welke rente is het opgenomen?

Considerans. De considerans, in verband met de bepalingen der wet beschouwd, is onvolledig geoordeeld. Vooreerst is daarin geene melding gemaakt van de opheffing van het fonds der tollen, waarover in art. 4 wordt gehandeld. En ten andere wordt daarin niet gesproken van de bepaling in art. 7 voorkomende. Deze laatste bedenking zou van te meer gewigt worden, indien de Regering mogt voldoen aan den wensch, door sommigen bij art. 7 geuit, dat ook dat fonds binnen een te bepalen termijn zoude worden opgeheven.

2de alinea. in verband — begrooting. Men meende dat het denkbeeld duidelijker en juister zoude worden uitgedrukt, indien gelezen wierd: *bij gebreke eener zoodanige wettelijke begrooting.* Het was toch inderdaad *het gebrek* aan zoodanige begrooting, dat de hier bedoelde moeijelijkheid had doen ontstaan.

Art. 1. In de eerste plaats zijn tegen de redactie van dit artikel eenige bedenkingen gemaakt.

In plaats van de woorden: *ten laste van de opbrengst der tollen*, verlangde men te lezen: *ten laste van het fonds wegens de opbrengst der tollen.* Ook de considerans drukt zich op deze wijze uit. En in art. 3 der wet wordt mede van *het fonds* gesproken.

Voorts werd de uitdrukking: *Tot verevening der uitgaven —— worden vastgesteld de volgende sommen*, minder juist geoordeeld, en zoude men de voorkeur geven aan deze of dergelijke: *Tot grondslag der verevening van de uitgaven, wordt de begrooting van uitgaven ten laste van het fonds —— vastgesteld*, enz. Ofschoon toch de uitgaven reeds werkelijk mogten gedaan zijn, zoo was hier toch voor de wetgevende magt van niets anders sprake dan van eene *begrooting*, die tot grondslag moest dienen voor de verevening der uitgaven.

Voor *sommen* (indien dit woord moet behouden worden) zal wel moeten gelezen worden: *som.*

Maar behalve deze bedenkingen, meer bepaaldelijk de redactie betreffende, heeft men gevraagd, waarom in dit artikel alleen van de kosten van onderhoud over 1844 wordt gesproken? Ongetwijfeld waren toch ook over 1845 kosten van onderhoud noodzakelijk geweest. Van de andere zijde had ook 1845 tollen opgebragt, zoo als trouwens bleek uit art. 2, alwaar de opbrengst der tollen over 1845 afzonderlijk wordt vermeld. — Ofschoon men nu wel begreep, dat de reden waarom de Regering het ontwerp op de voorgestelde wijze had ingerigt, daarin was gelegen, dat tot de kosten van onderhoud over 1844 *alleen* de geheele opbrengst der tollen over 1844 *en* 1845 niet voldoende was geweest, zoo meende men echter, dat het regelmatiger zoude zijn, dat zoowel de kosten van onderhoud over 1844 als de kosten van onderhoud over 1845 op de begrooting van het fonds voor ieder jaar afzonderlijk in derzelver geheel wierden uitgetrokken. Het gevolg daarvan zoude zijn, dat de opbrengst der tollen op verre na niet voldoende zoude wezen om die kosten van onderhoud te bestrijden. Maar dan behoorde, naar de meening dier leden, eene suppletie uit de staatsbegrooting onder de inkomsten of ontvangsten van het fonds te worden opgenomen, en daarentegen op de staatsbegrooting een artikel te worden daargesteld en uitgetrokken, waarbij de benoodigde som aan het fonds wierd toegewezen. Mogt de zienswijze dezer leden bij de Regering ingang vinden, dan zouden natuúrlijkerwijze *en* art. 2 *en* de artt. 4 en 5 in dien geest moeten worden gewijzigd.

Art. 2. Even als men bij art. 1 had gewenscht gesproken te hebben van eene *begrooting van uitgaven*, zoo verlangde men hier te spreken van eene *raming* van inkomsten of opbrengst.— Anderen meenden, dat, overeenkomstig hetgeen bij de raming der staats-inkomsten plaats heeft, hier alleen van de opbrengst der tollen behoorde te worden melding gemaakt, zonder daarvoor eene som uit te trekken.

Art. 3. Vermits bij de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) *twee* fondsen worden ingesteld, het eene tot daarstelling van den weg, het andere in art. 4 dier wet vermeld, zoo oordeelde men, dat in de 2de alinea van dit artikel bepaaldelijk behoorde te worden uitgedrukt, dat aldaar van het laatstgenoemde fonds de rede is.

Art. 4. *ontoereikbaarheid.* In plaats van dit woord, dat daarenboven het denkbeeld minder juist scheen uit te drukken, las men liever: *ontoereikendheid* of *ongenoegzaamheid.*

Ook de uitdrukking: *de verevening der kosten wordt aangewezen*, werd door sommigen minder juist geacht; zij zouden de voorkeur geven aan de redactie van art. 2 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36): *de kosten van onderhoud worden bestreden.*

Nog eene andere bedenking is op dit artikel gemaakt, die niet de redactie alleen betreft. Zij bestond daarin, dat op de begrooting over 1847 een geheel nieuw en afzonderlijk artikel voor de hier bedoelde uitgaaf behoorde te worden daargesteld. Het betrof hier toch het zeer bijzonder geval, dat ten laste der dienst 1847 eene uitgaaf werd gebragt, die tot die dienst niet behoorde. Dit moest, meende men, door een afzonderlijk artikel terstond in het oog vallen; en de uitgaven tot de dienst 1847 behoorende moesten met de uitgaven tot de dienst niet behoorende niet in een en hetzelfde artikel worden vermengd.

Eindelijk is bij dit artikel nog opgemerkt geworden, dat de kosten van onderhoud over 1844 en 1845 bij art 1 dezer wet waren uitgetrokken tot een bedrag van . . . . f 8,105.00
en bij dit art. 4 daarenboven tot een bedrag van. . 19,199.55½

te zamen. . . f 27,304.55½

Daarentegen zijn op bladz. 2 der memorie van beantwoording betrekkelijk de wet van 9 Mei 1846, sub 4°., de kosten van onderhoud opgegeven tot een bedrag van f 29,770. Men heeft omtrent het verschil dezer cijfers eenige opheldering van de Regering verzocht.

Art. 5. In de eerste plaats heeft men hier verlangd eene splitsing tusschen de rente en de courtagie, zoodanig, dat de uitgaven voor elk dier beide onderwerpen afzonderlijk wierden opgegeven. Ook is de opgave gevraagd van de dagen, waarop de renten der verschillende negotiatien zijn beginnen te loopen.

naar aanleiding van art. 5 — *aangewezen.* Men heeft gevraagd of deze uitdrukking wel volkomen juist is? Immers men gaf wel toe dat, naar aanleiding van het aangehaalde artikel, de uitgaaf op de staatsbegrooting moest worden uitgetrokken, maar men betwijfelde of dat artikel wel aanleiding gaf, om die uitgaaf juist op het Vde hoofdstuk te brengen.

Het heeft voorts de aandacht getrokken, dat de zienswijze der Regering omtrent de vraag, op welk hoofdstuk der staatsbegrooting de renten van dergelijke leeningen, als waarvan hier sprake is,

op de staatsbegrooting behoorden te worden uitgetrokken, niet altijd dezelfde is geweest. Op de begrooting voor 1848 en 1849 zijn die renten uitgetrokken op hoofdstuk IX A; bij dit ontwerp wordt voorgesteld die renten uit te trekken op hoofdstuk V; op de loopende begrooting over 1847 zijn die renten uitgetrokken op hoofdstuk IX B; men meende uit dien hoofde, dat ook de hier bedoelde renten op hetzelfde hoofdstuk IX B behoorden te worden uitgetrokken, ten einde er althans gelijkvormigheid voor een en hetzelfde dienstjaar mogt bestaan.

Op bladz. 3 der memorie van toelichting op dit wets-ontwerp, wordt door de Regering te kennen gegeven, dat, toen de wet van 9 Mei 1846 in behandeling was, bij het departement van Binnenlandsche zaken het voornemen bestond om eene som van f 45,937.50, wegens renten en gevalideerde courtagie over 1844 en 1845, aan te wijzen op art. 8 afdeeling III der begrooting van dat departement, en dat bij de raming van dat artikel op die uitgaaf was gerekend. Vermits dan nu op die uitgaaf was gerekend bij dat artikel, en dezelve evenwel inderdaad niet had plaats gehad, zoo heeft men algemeen daaruit het besluit getrokken, dat de genoemde som op het aangeduide artikel moest wegvallen, en verlangd aan de Regering te hebben gevraagd, of dit ook inderdaad het geval was?

Art. 6. Vele leden hebben verlangd, dat in dit artikel de laatste wet zoude worden aangehaald, waarbij het betrokken hoofdstuk verandering had ondergaan.

Ook meende men dat de gelijkvormigheid van deze met vroegere wetten vorderde, dat ook hier niet alleen het verhoogde cijfer van het artikel en van het hoofdstuk wierd genoemd, maar ook van de afdeeling, en dat daarenboven alle die cijfers ook in letters wierden uitgedrukt.

Art. 7. Met betrekking tot dit artikel zijn twee zeer verschillende gevoelens geuit. Sommigen waren van oordeel, dat even als in art. 3 het aldaar vermelde fonds uitdrukkelijk was opgeheven, zoo ook de opheffing van het in dit artikel bedoelde fonds uitdrukkelijk moest worden bevolen, en zulks wel binnen eenen bij de wet te bepalen termijn. Men meende zelfs dat die termijn niet lang behoefde te worden gesteld, daar toch vermoedelijk de weg binnen een niet zeer lang tijdsverloop geheel zou zijn voltooid.

Anderen wilden het artikel doen wegvallen; zij verlangden later eene volledige opgave of rekening van de geheele zaak, en wenschten eerst dan omtrent het overschot, indien dat mogt bestaan, bij de wet te beschikken.

Eindelijk is ook nog de meening geuit, dat, indien er een overschot was, dit overschot, uit den aard der zaak en als bestaande uit genegotieerde doch niet gebruikte gelden, niet behoorde te worden toegewezen aan deze of gene dienst, maar gebruikt tot amortisatie of aflossing van schuld.

Aldus gearresteerd bij de Commissie van Rapporteurs den 16den November 1847.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop van harentwege, onder dagteekening van den 19den November 1847, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

Het doet de Regering leed, dat het tegenwoordig wets-ontwerp bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal eenen onaangenamen indruk heeft gemaakt, en men stemt volgaarne toe, dat het niet de eerste maal is, dat de wetgevende magt wordt geroepen om te beslissen tusschen de Regering en de Algemeene Rekenkamer.

Voor zooveel het departement van Binnenlandsche zaken betreft, zijn de verschillende wijzen van beschouwing evenwel niet zoo menigvuldig als uit het voorloopig verslag zou toeschijnen het geval te zijn geweest; althans men herinnert zich, behalve de moeijelijkheden welke de comptabiliteit van den weg van Maastricht naar de Geldersche grenzen heeft doen ontstaan, slechts één geschil, waarbij de wetgevende magt heeft moeten worden gemoeid, namelijk dat, gerezen in opzigt tot de regeling van het fonds der Algemeene Lands-drukkerij over de jaren 1841 — 1847 (wet van den 9den Mei 1846, *Staatsblad* n°. 32).

Wanneer men evenwel de stukken, tot de behandeling van laatstgemelde wet betrekkelijk, inziet, zal men bevinden, dat de oorzaak van dat geschil gelegen was, niet bij het departement van Binnenlandsche zaken, maar in het terugkomen van de Algemeene Rekenkamer op een vroegerdoor haar aangenomen gevoelen.

Overigens bestaat er tusschen dat collegie en voornoemd departement zoodanige overeenstemming van inzigten in de behandeling van zaken, dat bedenkingen van die vergadering op de aan hare verevening onderworpen wordende betalingstukken uiterst zeldzaam voorkomen, en levert de veelomvattende comptabiliteit van gezegd departement zoo weinig moeijelijkheden op, dat er, uit dien hoofde althans, geene de minste noodzakelijkheid bestaat, om, hetzij door wijziging van de wet van den 5den October 1841, hetzij langs eenen anderen weg, daarin te voorzien.

De Regering heeft, bij de memorie van toelichting, nevens het ontwerp van wet overgelegd, zoo zij vertrouwt, aangetoond, dat de moeijelijkheden, waarvan de uit-den-weg-ruiming thans is voorgedragen, het gevolg zijn van gebreken van *bloot vormelijken aard*, en om die reden gelooft zij zich te kunnen onthouden van eene meer uitvoerige beantwoording van die beschouwingen, welke kunnen geacht worden de strekking te hebben om die gebreken nader toe te lichten.

Men vermeent alzoo te kunnen overgaan tot het verstrekken van de inlichtingen, welke zijn gevraagd en tot het beantwoorden der bijzondere bedenkingen, welke het wets-ontwerp heeft doen ontstaan.

Daartoe vertrouwt men dat het navolgende voldoende zal zijn:

1°. Met de verbetering van den weg van *Maastricht tot mijlpaal* n°. 12 (art. 1 van de begrooting van de wet van 14 Februarij 1843, *Staatsblad* n°. 6), is nog geen aanvang gemaakt.

De uitvoering van dit werk is, als het minst noodzakelijke, uitgesteld tot dat in den aanleg van het overige gedeelte tot *Venlo* geheel zoude zijn voorzien en de uitgave, welke die aanleg zal hebben gevorderd, volledig zal zijn bekend.

De weg van *mijlpaal* n°. 12 *door Beek tot Roermond* (artt. 2 en 3 van de begrooting hiervoren gemeld) is sedert lang voltooid.

De weg van *Venlo tot de Geldersche grenzen* (art. 4 van de hiervoren vermelde begrooting) moet, volgens de bepalingen van het bestek waarop de uitvoering van het werk is aanbesteed, op den 31sten December 1847 geheel zijn voltooid.

Op dat tijdstip zal derhalve nog slechts ontbreken de opmaking of verbetering van het hiervoren gemelde gedeelte van *Maastricht* tot mijlpaal n°. 12, bij *Beek*.

2°. De aanleg van den geheelen weg van mijlpaal n°. 12 tot Roermond, en van Venlo tot de Geldersche grenzen, zal bij deszelfs voltooijing hebben gekost ongeveer f 1,000,000, onbegrepen nog eenige kosten wegens schadevergoeding aan sommige eigenaren, waaromtrent nog onderhandelingen plaats hebben.

De verbetering van den weg van *Maastricht tot mijlpaal* n°. 12 (*Beek*) is (zie art. 1 der begrooting bij de wet van 14 Februarij 1843 gearresteerd), op f 50,000 geraamd; derhalve zal de aanleg van den geheelen weg met ongeveer f 1,050,000 kunnen worden bestreden.

Volgens de begrooting van uitgaven bij de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) vastgesteld, waren de uitgaven geraamd op f 1,083,000, zoodat er, op de, bij diezelfde wet, tot bestrijding van die uitgaven, aangewezen middelen zou overblijven f 33,000; maar vermits onder die middelen begrepen is eene gelijke som van f 33,000 wegens bijdragen van verschillende gemeenten en de bijdragen *in geld* dier gemeenten op verre na dat cijfer niet bereiken, zal het overschot veel minder beloopen.

3°. De pacht heeft bedragen: over 1846 f 3960 en over 1847 f 6080. Er is geen reden om te verwachten, dat die pachten niet naar behooren zullen worden aangezuiverd.

4°. De aanbesteding van het onderhoud van den weg van *Maastricht naar Venlo* heeft plaats gehad, te rekenen van 1°. Januarij 1846, voor een tijdvak van vijf jaren, en derhalve tot 31 December 1850, voor een bedrag van f 13,258 per jaar.

5°. In het onderhoud van den weg tusschen *Venlo en de Geldersche grenzen* zal eerst te rekenen van den 31sten December 1847, of na de oplevering van het aangenomen werk tot aanleg des wegs, behoeven te worden voorzien.

6°. De geldelijke bijdragen der gemeenten zijn geregeld. Zij bedragen f 9317; van dat bedrag is f 4735 in de schatkist gestort, en het fonds voor den aanleg des wegs bestemd met dat bedrag goedgeschreven. De dadelijke voldoening van het resterende heeft intusschen aanleiding tot moeijelijkheden opgeleverd, ten gevolge van den ongunstigen finantielen toestand van onderscheiden gemeenten, sedert de jongst verloopen jaren. Aan de opvordering van het resterende dier bijdragen wordt intusschen de hand gehouden, en men vleit zich, dat, met eenig uitstel, derzelver oplegging zal kunnen worden verzekerd.

7°. Het geplaatste en nog te plaatsen kapitaal is, ten gevolge eener aflossing bij uitloting ad f 10,000, thans nog groot f 940,000, welker rente loopt tegen 4½ per cent 's jaars.

Considerans. Door achter het woord *vereischen*, voorkomende in den 8sten regel van de 1ste alinea, in te voegen: *alsmede dat vervolgens tot de opheffing van dit fonds kan worden overgegaan*, gelooft men aan de gemaakte bedenking te hebben voldaan.

Men vermeende dat de 4de alinea de bepaling behelsde waarop gewezen wordt. Achter het woord *welke*, in den 2den regel, is duidelijkheidshalve thans nog bijgevoegd: *na het afsluiten der rekening van ontvang en uitgave van het fonds voor den aanleg van den gezegden weg.*

2*de alinea.* Men heeft de verlangde wijziging aangebragt.

Art. 1. De reden waarom alleen van de onderhoudskosten over 1844 gesproken is, is werkelijk gelegen in de omstandigheid, dat tot de kosten van onderhoud over dat jaar alléén, de geheele opbrengst der tollen over 1844 en 1845 niet voldoende is geweest.

Overigens zijn de bepalingen van artt. 1—3 van het wets-ontwerp opgemaakt met raadpleging van de Algemeene Rekenkamer, zoodat men het er voor houden mag, dat die bepalingen aan het oogmerk beantwoorden, en schijnt het uit dien hoofde minder geraden de verdere, ook in opzigt tot de redactie van de artt. 4 en 5 voorgestelde, wijzigingen aan te brengen.

Men vindt evenwel er geen bezwaar in, om

in *art.* 1, in plaats van: *ten laste van de opbrengst*, te stellen: *ten laste van het fonds wegens de opbrengst*, en voorts in plaats van: *worden vastgesteld de volgende sommen*, te plaatsen: *wordt vastgesteld de volgende begrooting van uitgaven;*

in *art.* 2, de woorden: *insgelijks beloopende* te vervangen door: *geraamd op;*

en in *art.* 3, in plaats van: *bij deze wet vermelde fonds* te stellen: *bij art.* 1 *dezer wet vermelde fonds.*

Art. 4. *Ontoereikbaarheid* is vervangen geworden door *ongenoegzaamheid*, maar aan de verdere gemaakte bedenkingen heeft men gemeend niet te moeten toegeven, omdat men zich van de onjuistheid der daarbij bedoelde uitdrukking niet heeft kunnen overtuigen.

Ook bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* no. 36) werden de bedoelde onderhoudskosten aangewezen op een reeds bestaand artikel der begrooting, en hoezeer men anders tegen het aanbrengen van een afzonderlijk artikel volstrekt geene bedenking zou hebben gehad, heeft men, bij het bestaan dezer omstandigheid, gemeend aan de gevallen aanmerking niet te moeten voldoen.

Bovendien is thans uitgedrukt de som waarmede het artikel der begrooting wordt verhoogd, hetgeen bij de wet van 9 Mei 1846 niet het geval was.

Van het, op bladz. 2 der memorie van beantwoording betrekkelijk de voormelde wet van 9 Mei 1846 opgegeven bedrag van f 29,770, was eene som van ruim f 2460 door de Algemeene Rekenkamer bereids verevend geworden ten laste der staatsbegrooting van het jaar 1845.

Art. 5. De rente bedraagt . . . . . f	44,645.00
en de courtagie.	1,292.50
f	45,937.50

De verlangde splitsing is in het ontwerp van wet aangebragt

De ingang van rente is geweest als volgt:

1 Januarij 1844, van . . . . . f	261,000.00
1 Julij » »	99,000.00
1 Januarij 1845, »	417,000.00
f	777,000.00

en is, bij de plaatsing, door de koopers vergoed de op dat tijdstip verschenen rente na 1 Januarij of 1 Julij bevorens, en wel respectivelijk f 2669.37½, f 1545.00 en f 78.12½.

In 1846 is nog geplaatst . . . . . f	4,000.00
» 1847 tot 30 September	18,000.00
waarbij gevoegd vorenstaande.	777,000.00
maakt te zamen f	799,000.00

terwijl het te negotieren kapitaal volgens de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) eene som van f 950,000 kan bedragen.

Ten einde aan de gemaakte bedenking te gemoet te komen, heeft men de woorden: *naar aanleiding van art.* 5 *der wet van den 14den Februarij* 1843 (Staatsblad no. 6) uit het ontwerp van wet geligt.

Het is eerst met de begrooting van staatsbehoeften voor 1848 en 1849, dat tot regel is aangenomen, om alle renten en aflossingen van leeningen voor wegen enz., op het IXde hoofdstuk A aan te wijzen.

Daar, blijkens het aangemerkte in de memorie van toelichting, de som van f 45,937.50 ook begrepen is geweest in de uitgaven van het Vde hoofdstuk over 1845, is men als van zelf geleid geworden tot de meening, dat die som ook thans op dat hoofdstuk behoorde te worden verevend.

De evengemelde som is op de begrooting van 1845 niet weggevallen, maar, immers gedeeltelijk, gebezigd geworden tot bestrijding van andere uitgaven. Hierin ligt niets vreemds, want het spreekt van zelf, dat men, voor het een of ander werk meerdere gelden benoodigd hebbende, die in de eerste plaats neemt uit de sommen die stellig zeker niet benoodigd zullen zijn tot het einde waartoe zij waren bestemd.

Ten einde voor te komen dat deze handelwijze aanleiding zoude kunnen geven tot de meening, dat spaarzaamheid uit het oog wordt verloren en er uitputting der begrooting zou hebben plaats gehad, voegt men hierbij, dat de begrooting van het Vde hoofdstuk over 1845 heeft opgeleverd een overschot van f 208,317.90.

Art. 6. Het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal bereids aangenomen wets-ontwerp tot voorziening in de uitgaven, welke het gevolg zijn van de wet van 29 Nivôse XIIIde jaar, bevat eene verandering van het cijfer van het hier bedoelde hoofdstuk.

Daar dit wets-ontwerp evenwel nog niet in wet is overgegaan, heeft men gemeend, in het thans in behandeling zijnde wets-ontwerp naar het eerstgenoemde niet te kunnen verwijzen.

Aan het verdere in opzigt tot de redactie van dit artikel uitgedrukt verlangen is voldaan.

Art. 7. Volgens de bestaande verordeningen zal, na de voltooijing van den weg, aan de Algemeene Rekenkamer rekening en verantwoording van de geheele ontvang en uitgave moeten worden gedaan.

Na opname van die rekening, zal het fonds van zelf zijn opgeheven; alleen is het niet ondoelmatig voorgekomen nu reeds aan te wijzen de bestemming van het batig slot hetwelk zou kunnen ontstaan.

Dusdanig batig slot zal, uit den aard der zaak, zoo weinig aanzienlijk zijn, dat het wel niet in aanmerking kan komen om hetzelve tot schulddelging aan te wenden, en blijft men alzoo van meening, dat het te ontstane voordeelig saldo, op de voorgedragene wijze, ten bate van 's Rijks kas zou behooren te komen.

Men legt hierbij over een gewijzigd ontwerp van wet, waarbij de veranderingen, uit de voorgaande beantwoording voortvloeijende, opgenomen zijn.

Bij deze memorie van beantwoording was gevoegd het navolgende *Gewijzigd Ontwerp van Wet.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ten gevolge van art. 4 der wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) en van art. 1 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36), uitgaven zijn gedaan ten laste van het fonds wegens de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen, welke uitgaven, om door de Algemeene Rekenkamer te kunnen worden verevend, eene wettelijke begrooting vereischen; alsmede dat vervolgens tot de opheffing van dat fonds kan worden overgegaan;

dat, bij gebreke eener zoodanige wettelijke begrooting, geen gevolg heeft kunnen worden gegeven aan de bepaling van art. 2 van laatstgemelde wet, waarbij de kosten van het onderhoud van den gezegden weg over 1844 en 1845, voor zooveel de opbrengst der tollen, op dien weg gevestigd, daartoe ontoereikend is, zijn aangewezen ten laste van de thans afgeslotene begrooting van het departement van Binnenlandsche zaken over 1845;

dat almede nadere wettelijke regeling vereischt de voldoening der renten en gevalideerde courtagie, over 1844 en 1845, van het gedurende die jaren gerealiseerde bedrag der geldleening op den voornoemden weg gevestigd;

en eindelijk, dat behoort te worden aangewezen de bestemming, te geven aan de som, welke, na het afsluiten der rekening van ontvang en uitgave van het fonds voor den aanleg van den gezegden weg, mogt ongebruikt blijven van de opbrengst der bedoelde geldleening en van de bijdragen der gemeenten, bedoeld bij de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6),

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Tot verevening van de uitgaven ten laste van het fonds wegens de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen, wordt vastgesteld de volgende begrooting van uitgaven, te weten:

wegens kosten van onderhoud der werken van den weg over 1844	f 8105

Art. 2. Tot dekking der uitgaven, in het voorgaande artikel vermeld, wordt aangewezen de opbrengst der tollen, gevestigd op den voormelden weg, over 1844 en 1845, geraamd op eene som van f 8105.

Art. 3. De bewijsstukken der uitgaven, bij art. 1 vermeld, worden, binnen den tijd van eene maand na de uitvaardiging dezer wet, overgebragt ter Algemeene Rekenkamer.

Na de verevening dier uitgaven en na afsluiting van de af te leggen rekening, wordt het bij art. 1 dezer wet vermelde fonds opgeheven.

Art. 4. Met intrekking van art. 2 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 35), wordt de verevening der kosten van onderhoud des wegs van *Maastricht* tot de Geldersche grenzen over 1844 en 1845, die, uit hoofde van ongenoegzaamheid, niet kunnen worden bestreden uit de opbrengst der tollen op dien weg gevestigd, tot een bedrag van f 19,199 55½ aangewezen op art. 9 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1847.

Art. 5. Op hetzelfde art. 9 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1847, wordt tot een geza-

menlijk bedrag van f 45,937.50, aangewezen de verevening van de renten en gevalideerde courtagie over de jaren 1844 en 1845 van het, gedurende die jaren, gerealiseerde bedrag der geldleening op den voormelden weg gevestigd, als: wegens renten. f 44,645.00 en wegens gevalideerde courtagie 1,292.50

te zamen f 45.937.50

Art. 6. Ten gevolge van het bepaalde bij artt. 4 en 5 dezer wet, wordt art. 9 van de 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1847 verhoogd met eene som van *vijf en zestig duizend een honderd zeven en dertig gulden en vijf en een halven cent* (*f* 65,137.05½), waardoor hetzelve artikel wordt gebragt tot *vijf honderd acht en negentig duizend acht honderd zeven en negentig gulden en vijf en een halven cent* (*f* 598,897.05½), — de voormelde afdeeling tot *twee millioen een honderd zes en zestig duizend zes honderd zeven en dertig gulden, vijf en een halven cent* (*f* 2,166,637.05½), — en het hoofdstuk tot *vier millioen vier honderd negen en tachtig duizend twee honderd vier en zeventig gulden en vijf en een halven cent* (*f* 4,489,274.05½).

Art. 7. De sommen, welke mogten ongebruikt blijven van de opbrengst der geldleening en van de bijdragen der gemeenten bedoeld bij de wet van den 14den Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6), worden toegevoegd aan de middelen tot dekking der staats-uitgaven van dat jaar, waarin de rekening van ontvang en uitgaaf wegens het fonds voor den aanleg van den steenweg van *Maastricht* naar de Geldersche grenzen bij de Algemeene Rekenkamer zal zijn afgesloten.

Lasten en bevelen enz.

De Commissie van Rapporteurs is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording betrekkelijk het wetsontwerp tot regeling der uitgaven voor den Steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, alsmede van het bij die memorie gevoegd Gewijzigd Ontwerp van Wet, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen wierd gevorderd, en is alzoo het bovenstaande verklaard als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd te moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 19den November 1847.

GOUVERNEUR.
VAN PANHUIJS.
HOFFMAN.
DE JONG VAN BEEK EN DONK.
DUIJMAER VAN TWIST.

ZITTING VAN VRIJDAG 19 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 51 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Finantien, van Binnenlandsche zaken, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., van Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de Kamer is door de uitgevers, *Noman en Zoon*, hulde gedaan van een exemplaar van het *Staatsblad van Nederlandsch Indie van* 1846, hetwelk in de boekerij der Kamer zal worden geplaatst.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven in verband met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen brengt haar algemeen verslag over dat wets-ontwerp uit.

De Vergadering besluit tot het doen drukken en ronddeelen van dit stuk, terwijl de dag der beraadslaging over het genoemde ontwerp wordt bepaald op Zaturdag, na afloop der beraadslagingen over het wets-ontwerp betrekkelijk de consentbiljetten voor onbelaste granen en de heffing van den accijns op het gemaal in Limburg bij collecte.

Aan de orde is het opmaken der nominatie van drie candidaten, ter vervulling der vacature ontstaan in den Hoogen Raad door het overlijden van den raadsheer mr. Yvo Diert van Melissant.

Tot stem-opnemers worden benoemd de heeren: van Nagell, Uijtwerf Sterling, Menso en van Heemstra.

Bij de eerste stemming ter verkiezing van den *eersten* candidaat, waaraan 51 leden deel nemen, vereenigen zich 25 stemmen op jhr. mr. G. A. Melort, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuid-Holland, 23 op mr. A. Z. Hanlo, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Noord-Holland, 1 op mr. C. D. Beels, regter in de arrondissements-regtbank te Rotterdam, en 2 op mr. D. J. Bijleveld, president van de arrondissements-regtbank te 's Gravenhage.

Daar niemand derhalve eene volstrekte meerderheid heeft bekomen, gaat men tot eene tweede geheel vrije stemming over, waaraan 54 leden deelnemen; de uitslag daarvan is, dat zich 31 stemmen vereenigen op den heer Melort, 22 op den heer Hanlo, terwijl 1 blanco-briefje in de bus gevonden wordt.

Daar alzoo jhr. mr. *G. A. Melort* de volstrekte meerderheid heeft bekomen, zal hij als *eerste* candidaat op de lijst geplaatst worden.

Tot de stemming ter verkiezing van een *tweeden* candidaat overgegaan zijnde, waaraan 55 leden deelnemen, vereenigen zich 31 stemmen op den heer Hanlo; terwijl bij die stemming 16 stemmen worden uitgebragt voor den heer mr. L. D. Storm, griffier bij de arrondissements-regtbank te Breda en oud-lid der Kamer; 2 voor den heer mr. D. J. Bijleveld; 1 voor den heer mr. S. Schmolck, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuid-Holland; 1 voor den heer mr. J. A. Philipse, vice-president van het hof in Zuid-Holland, en 4 voor den den heer mr. C. D. Beels; zoodat de heer mr. *A. Z. Hanlo* als *tweede* candidaat op de lijst geplaatst zal worden.

Ter verkiezing van den *derden* candidaat hebben achtervolgens drie stemmingen plaats, waaraan telkens 56 leden deelnemen. Bij de eerste stemming erlangt de heer mr. J. N. J. Heerckens, kanton-regter te Zwolle, 18 stemmen; de heer Storm 14, de heer Beels 10, de heer Bijleveld 6, de heer Schmolck 3, jhr. mr. C. E. J. F. van Nispen van Pannerden, burgemeester te Zevenaar, 2; de heer mr. P. Elout, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuid-Holland, 1; de heer Philipse 1, en de heer Buijskes, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuid-Holland, 1 stem.

Bij de tweede stemming verkrijgen de heeren Storm en Heerckens ieder 19 stemmen, de heer Beels 9, de heer Bijleveld 3, de heer van Nispen 2, de heeren Philipse, Elout, Schmolck en Buijskes ieder 1 stem.

Daar niemand alsnog de volstrekte meerderheid heeft verkregen, gaat men tot eene derde stemming over, welke zich, overeenkomstig art. 51 van het Reglement van Orde, bepaalt tot de vier personen, die bij de vorige stemming de meeste stemmen verkregen hebben; daarbij vereenigen zich 31 stemmen op den heer Heerckens, 19 op den heer Storm, 5 op den heer Beels, terwijl 1 verkeerd ingevuld stembriefje in de stembus gevonden wordt; zoodat de heer mr. *J. N. J. Heerckens* tot *derden* candidaat is verkozen.

Tot leden der commissie, belast om de aldus door de Kamer opgemaakte nominatie aan Zijne Majesteit den Koning over te brengen, worden door den Voorzitter, behalve de heeren stemopnemers, benoemd de heeren: van Dam van Isselt, Hoffman, Bijleveld en van Goltstein.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot regeling van het Nederlandsche Muntwezen.*

De heer ***van Beeck Vollenhoven:*** Ik heb lang geaarzeld, of ik te dezer gelegenheid weder het woord zoude opvatten, om andermaal de meening te verdedigen, die ik naauwelijks vier maanden geleden, in deze Kamer uitsprak. Geene omstandigheden toch, zijn mij sedert dat tijdstip voorgekomen, waardoor ik overtuigd werd, dat ik toen gefaald heb. Wanneer ik mij dan nu weder in de discussien meng, geschiedt het slechts, om eenige argumenten, die ik toen tegen het irrationnele van den zoogenaamden dubbelen standaard aanvoerde, en die ik minder duidelijk schijn uiteengezet te hebben, nader te ontwikkelen. Ik wensch daarbij tevens het gerief van een dubbel betalingsmiddel, zoo voor de binnenlandsche circulatie als voor onze relatien met het buitenland, aan te toonen. Een derde reden die mij noopt het woord op te vatten is daarin gelegen, dat, niettegenstaande ik het beginsel van deze voordragt afkeur, ik echter regt wenschte te doen wedervaren aan de mijns bedunkens werkelijke verbetering, die in de bepalingen omtrent de pasmunt in dit wets-ontwerp voorkomen.

Ik wensch daardoor aan Zijne Excellentie den Minister van

Finantien de verzekering te geven, dat ik geenszins tot die leden dezer Kamer behoorde, waarop, volgens de memorie van toelichting, de Regering vermeende niet te mogen rekenen bij het aanbieden van een afzonderlijk wets-ontwerp, waarbij deze aangelegenheid geregeld wordt. Hoogst welkom integendeel ware mij die voordragt geweest, en daar dit nog geschieden kan, wanneer dit wets-ontwerp hetzelfde lot mogt ondergaan als het voorgaande, zal ik niet schromen daartegen het woord te voeren.

Tot het onderwerp dan terugkomende, veroorloof ik mij U Edel Mogenden te herinneren dat ik in de zitting van 28 Junij jl. getracht heb te betoogen, dat, zoo men bij eene regelingswet voor het muntwezen eenig en alleen de lessen der wetenschap op te volgen heeft, men dan wel het afgetrokken denkbeeld van den *enkelen standaard* moet huldigen.

Maar dan beweerde ik ook, dat men de lessen dier wetenschap tot in hare uiterste consequentien moet volhouden en voor dien *enkelen standaard* het *goud*, geenszins het *zilver* behoorde aan te wijzen, terwijl ik als mijn gevoelen te kennen gaf, dat bij het geprejudiceerd zijn dier quæstie, door de aanmunting welke er bereids plaats gehad had van eene aanzienlijke hoeveelheid *zilver*, ik verre de voorkeur gaf aan het behoud van den zoogenaamden *dubbelen standaard*, boven het wettelijk vaststellen van een *metaal* tot *munt-eenheid*, voor welks eventuele depreciatie, naar mijn oordeel, te overwegende gronden aangevoerd konden worden.

Ik heb het toen gezegd, en ik herhaal het ook nog, Edel Mogende Heeren, dat de bezwaren, welke daartegen geopperd worden, mij meer *denkbeeldig*, mij meer in het afgetrokkene *waar* toeschenen, dan zij dit in de werkelijkheid bewezen te zijn, terwijl ik aan het behoud van een dubbel wettig betalingsmiddel eigenaardige voordeelen en gerieven toekende, die zeker bij het aannemen van den enkelen standpenning zullen komen te vervallen.

Veroorlooft mij van een en ander eenige bewijsgronden aan te voeren.

Het argument, dat oogenschijnlijk het meest tegen den dubbelen standaard pleit, en dan ook door alle staathuishoudkundigen aangevoerd wordt, is, dat de *schuldenaar*, ten koste van den *schuldeischer* de keus hebbende van het metaal, waarin hij zijne schuld moet voldoen, noodwendig aan dat de voorkeur zal geven, waarin hij het meeste voordeel ziet. Hij zal dus bij een grooter verschil van relative waarde tusschen goud en zilver, dan die door de wet is aangenomen, in dat metaal betalen, hetwelk alsdan het goedkoopst is; de schuldeischer zal daarmede genoegen moeten nemen, hij zal daarvan het nadeel moeten dragen.

De stelling is juist, de conclusie echter niet, omdat het hier een voorwerp geldt, dat bepaald tot *circulatie* bestemd is. Als men toch daarbij overweegt, dat er wel niemand is, die te ontvangen heeft, welke ook niet op zijne beurt wederom anderen betalen moet, dan volgt daaruit, dat het evenwigt hersteld wordt, en dat mitsdien de te dragen schade slechts denkbeeldig wordt, want de een brengt het op den anderen over. Dit althans geldt voor den binnenlandschen geldsomloop, waar beide metalen wettige betaalmiddelen zijn, en zoude slechts voor zooverre op den buitenlandschen toegepast kunnen worden, als in de schuldvorderende rijken ook het beginsel van den dubbelen standaard aangenomen is.

En hoe is het daarmede nu gesteld, Edel Mogende Heeren? De Regering heeft u in hare memorie van beantwoording in 1845 gezegd, dat dit beginsel, in alle landen van Europa, met uitzondering alleen van *Engeland*, gehuldigd wordt. Zij voegt er thans ook *Hamburg* bij, hoezeer aldaar de toepassing van het beginsel geheel verschillend is van die waarop wij bij deze wet het oog moeten hebben.

Zoo dus ook elders, met uitzondering van een enkel land, eene tweeledige betalingswijze aangenomen is, dan volgt daaruit toch dat het *practisch nadeel*, 't welk uit de geopperde stelling voortvloeit, zich *uitsluitend beperkt* tot de relatien met Engeland.

Ik wensch hier niet te treden in eene beschouwing der relatien met dat uitgebreide rijk, om daaruit eenige conclusien af te leiden in verband tot het onderwerp dat wij behandelen. Éene aanmerking echter geloof ik niet te mogen verzwijgen, ze is deze, dat zich van lieverlede in Engeland meerdere stemmen beginnen te verheffen, die de noodzakelijkheid betoogen om daar te lande nevens het goud ook zilver als wettig betaalmiddel aan te nemen. Lord Ashbuston, vroeger Alex. Baring, deed daartoe reeds in 1819 eene motie, en dringt daar andermaal op aan in een dit jaar uitgegeven geschrift over de daar te lande heerschende finantiele en commerciele crisis.

Wanneer ik mij dan, Edel Mogende Heeren, de vraag voorstel of de uitzondering dat Engeland op dit oogenblik nog den enkelen standaard toegedaan is, ons leiden moet, een staathuishoudkundig vraagstuk te beslissen, waartegen Frankrijk zelfs, bij de laatst daarover gehoudene discussien, teruggedeinsd is, dan kan ik niet nalaten het gevoelen toegedaan te zijn, dat aan eene dubbele betalingswijze practisch meer voordeel dan nadeel verbonden moet zijn.

Een ander argument, dat menigwerf tegen het gelijktijdig bestaan van goud en zilver als wettige betaalmiddelen wordt aangevoerd, bestaat hierin, dat bij eene eventuele verandering in relative waarde, men het minst waardige zal doen invoeren en aanmunten en daarentegen uitvoeren wat relatief meerder waarde bezit. Hierdoor zoude alsdan een verlies voor de ingezetenen ontstaan dat zich telkens herhaalde, wanneer die relative waarde veranderde.

Ook deze bewijsgrond, Edel Mogende Heeren, komt mij in het afgetrokkene meer waar voor, dan zij daadwerkelijk is.

Laat ons de stelling aannemen dat de wettige verhouding tusschen goud en zilver verbroken zij, met dien verstande, dat het goud relatief minder waard is. Wat zal er dan gebeuren? Men zal, zegt men, oogenblikkelijk goud in baren aanvoeren en tot tiengulden-stukken doen aanmunten, dezelve in omloop brengen, en daartegen het zilver uitvoeren?

Maar, Edel Mogende Heeren, hoe zal men aan dat zilver geraken? Van den Staat kan men het niet eischen, daar geene wet haar gelast om aan den houder van een gouden tienguldenstuk het equivalent in zilveren guldens ter hand te stellen. Zij kan daartoe niet gedwongen worden, dus daarbij ook geene schade lijden.

Men is derhalve genoodzaakt een anderen weg in te slaan, en daartoe staat geen andere open dan met dat goud de zilvermunt op te koopen.

Dat *muntstuk* echter hierdoor als het ware van hoedanigheid veranderende, en *koopwaar* wordende, volgt den koers van het zilver in baren, en zal dus in gelijke evenredigheid agio gaan doen.

De reden die er dus voor den buitenlander bestond om het op te koopen, zal ophouden te werken, want hij zal dan die zilveren munt hier te lande niet tot lager prijs kunnen bekomen dan hij voor het metaal zelf ten zijnent zoude moeten betalen.

Het gevolg daarvan zal zijn, dat indien het al opgekocht en uitgevoerd wordt, het ons althans tot zijne werkelijke waarde in verhouding tot het goud betaald zal zijn, zoodat wij er geene schade bij hebben, want wij kunnen het voor denzelfden prijs elders terugkoopen, of wel, zoo het niet uitgevoerd wordt, dat het in omloop zal blijven maar tot een lageren koers dan zijne wettelijke verhouding tot het goud bepaalt. Dit laatste nu is wel een kwaad, maar een kwaad aan de *materie* van het muntstuk eigen, daar ze tevens koopwaar is en dus aan rijzing en daling onderworpen blijft. Dit kwaad kan ook niet voorgekomen worden door een enkelen, hetzij *zilveren*, hetzij *gouden* standaard aan te nemen, het eenige verschil is alsdan slechts, dat het *muntstuk* nominaal dezelfde waarde behoudt, maar dat de waarde van alle goederen of koopwaren in het hiergestelde geval zullen dalen, dat toch wel op hetzelfde nederkomt.

Neem ik daarentegen de stelling aan, dat het zilver in verhouding tot het goud dale, dan heeft bijkans hetzelfde plaats, doch met dit onderscheid, dat de aanmunting uit den aard der zake moeijelijker en de inwisseling daarvan tegen goud zeker niet gemakkelijker zal worden.

In beide gevallen, Edel Mogende Heeren, is het ten uitvoer leggen dier zoo gevreesde consequentie van den dubbelen standaard buitendien aan zeer gewigtige bezwaren onderworpen, die van zoodanigen aard zijn, dat zij als het ware het middel in zich bevatten om het gevreesde kwaad te bekampen.

Daartoe breng ik in de eerste en voornaamste plaats het *geldgebrek*, dat er *gewoonlijk* bestaat, wanneer er zoodanig groot verschil tusschen de relative waarde van het goud en zilver aanwezig is, dat de aanmunting van het een met het opkoopen van het ander eenige kans tot voordeel aanbood. Wijders, dat wij, slechts één munt-etablissement hebbende, dat, bij onafgebroken werk, ongeveer 2½ millioen zilver 's maands aanmunt, men veel te lang buiten de beschikking van zijn kapitaal zoude zijn, wanneer de operatie eenigzins in het groot gedreven werd.

Voegt daarbij ook het *verlies* der rente, terwijl het muntmateriaal aan 's Rijks munt is, het muntloon, de transport- en andere kosten, en men zal tot het resultaat moeten komen, dat deze bezwaren reeds overwegend genoeg zijn om ieder huiverig te maken zich met zoodanige operatie in te laten.

Gaat men dan na, hoe gering het relatief verschil tusschen goud en zilver gewoonlijk is, en neemt men daarbij in acht, dat dit verschil soms door de verwijderdste oorzaken gewijzigd wordt, dan zal men mij moeten toestemmen, dat het tot de gewaagdste ondernemingen zoude behooren om de bedoelde operatie eenigzins in het groot te doen, alleen op het uitzigt van eene winst te erlangen, die op het oogenblik dat men het metaal naar de munt brengt te berekenen valt, doch na de aanmunting daarvan reeds verdwenen kan zijn.

Ik geloof, Edel Mogende Heeren, dat het aangevoerde genoegzaam zal zijn om het bewijs te leveren, dat, hoezeer de gronden die tegen den dubbelen standaard aangevoerd worden, bespiegelend waar kunnen zijn, de ondervinding echter niet die bezwaren oplevert welke men zich daarvan in het afgetrokkene voorstelde. En zoude de stelling dan ook te gewaagd zijn, dat in die ondervinding ook de grond moet gezocht worden, dat men in alle rijken, waarin deze quæstie gemoveerd werd, huiverig was den *schijnbaren* strijd tusschen theorie en practijk te beslissen, dat men de voorkeur gaf aan het behoud van eenen toestand, die, bloot bespiegelend beoordeeld, niet goed te keuren is, maar waaraan eigenaardige voordeelen en gerieven verbonden waren, die ruimschoots opwogen tegen de vreeze van het eventueel nadeel.

De voordeelen en gerieven aan een tweeledig betalingsmiddel bij de wet als zoodanig erkend, wenschte ik nog door eenige gronden te staven.

Ik geloof, Edel Mogende Heeren, dat zij zich zoowel tot ons binnenlandsch verkeer als tot onze relatien met het buitenland uitstrekken.

Wat het eerste betreft, vrees ik niet een beroep op de ondervinding dier leden dezer Vergadering te doen, welke hun gewoon verblijf houden in de meer verwijderde provincien des Rijks. Ik geloof dat deze hun bewezen zal hebben, dat het gerief om goud nevens zilver tot eene bepaalde waarde in het onderling verkeer te kunnen bezigen, niet gering te achten is, daar toch voor de meeste omzettingen op de binnenlandsche markten, zoowel in granen, boter, vee, paarden als andere voortbrengselen van den landbouw, het goud bij voorkeur ter vereffening gebezigd wordt. En dit is ook zeer natuurlijk, want het zilver is daartoe te volumineus, terwijl men aldaar van de Nederlandsche bankbiljetten niet dat gemak ondervindt, hetwelk men daaraan in de provincien toekent, die meer in de onmiddellijke nabijheid van den zetel der Bank gelegen zijn. Voor ons geheele Rijk bestaat immers slechts één bank-etablissement, dat geene vertakkingen noch succursalen in de provincien bezit; men kan dus aldaar niet ten ieder ure zijn bankbiljet tegen specie inwisselen, en ontbeert daardoor juist het middel, waardoor nevens de kassierderijen in de grootere koopsteden de geldsomloop zoo gemakkelijk gemaakt wordt. Van daar dan ook dat in die provincien de behoefte aan goud veel meer gevoeld wordt dan in Noord- en Zuid-Holland; van daar dat men niet zelden moeijelijkheden ondervindt in de plaatsing van bankbiljetten die eene zekere som overschrijden, en het gewone gemak slechts aan de zoogenaamde kleine bankjes toekent; van daar eindelijk, dat men in den laatsten tijd in die provincien aan de kleine muntbiljetten zooveel waarde hechtte.

Die behoefte kan echter onmogelijk vervuld worden door den *negotie-penning*; dan toch zal vooraf een koers bepaald moeten worden waartegen men dezelve bij iedere onderhandeling zal moeten aannemen, en dat dit ten nadeele van een der beide partijen noodwendig moet uitloopen, is aan geenen twijfel onderworpen, daar die negotie-penning even als de wissel aan rijzing en daling onderworpen blijft. In plaats dus van spoed, gerief, zekerheid, zal voor het binnenlandsch verkeer en den binnenlandschen handel bij het intrekken der f 10stukken als wettig betaalmiddel, tijdverlies, ongemak en onzekerheid geboren worden.

Maar ik vrees, daaruit nog een ander kwaad te zien ontstaan, de behoefte namelijk aan *crediet-papier*, waardoor men, bij eenigzins uitgebreide transactien, zijne onderlinge vereveningen op een vasten voet kan regelen. — Het *zilver* is daartoe ongeschikt en de *negotiepenningen* te wisselvallig, zoodat er wel niets anders over zal blijven, dan etablissementen in de provincien op te rigten, die, even als de provinciale banken in Engeland, de circulatie zullen moeten bevorderen. — En aan welke onheilen dergelijke inrigtingen een land kunnen blootstellen, zal ik, na het voorbeeld van Noord-Amerika en Engeland aangehaald te hebben, wel niet behoeven te betoogen.

Men zal mijn gevoelen omtrent die behoeften welligt niet deelen; maar, Edel Mogende Heeren, is dat vermoeden zoo geheel ongegrond te achten, wanneer men nagaat, dat juist daar waar de *enkele standaard* ingevoerd is, of heet ingevoerd te zijn, meest alle geldelijke operatien door middel van zulke inrigtingen moeten te hulp gekomen worden.

Het is toch opmerkenswaardig, dat het binnenlandsch verkeer in Engeland door behulp der provinciale banken geschiedt, terwijl in Hamburg bijkans geen enkele omzet in numeriek plaats heeft, maar alles geschiedt in eene denkbeeldige munt, die vertegenwoordigd wordt door overschrijvingen op de boeken der bank.

Ik mag bij de ontwikkeling van het aangevoerde niet langer stilstaan, noch over het gevaarvolle van het door mij bedoelde *crediet-papier* verder uitweiden, en zal dus deze mijne rede besluiten door de voordeelen aan te toonen, die ook voor ons buitenlandsch verkeer uit het behoud van het goud en zilver als wettig betaalmiddel ontstaan.

Ik heb bij de vorige gelegenheid aangetoond, dat wij daarvan in den loop van dit jaar een treffend voorbeeld ondervonden, toen de buitenlander ter dekking der bij ons gedomicilieerde wissels, die eene waarde van ettelijke millioenen vertegenwoordigden, ons tienguldenstukken toezond, hier en daar in buitenlandsche banken gedeponeerd. Met die tienguldenstukken, konden wij de bedoelde wissels voldoen, en deze geheele geldelijke operatie liep zonder de minste stoornis af. Wat zoude het geval geweest zijn, indien men ons, bij het gebrek aan papier op ons land, goud in baren of negotie-penningen ter dekking toegezonden had? Dat wij dezelve vooraf hadden moeten verkoopen om met de daarvoor bekomen standpenningen de wissels te voldoen. Maar, Edel Mogende Heeren, waar zouden de koopers te vinden geweest zijn, die in zulk een kort tijdsbestek dat goud hadden willen nemen? en al had men die gevonden, tot welke laagte was dan de koers van het goud niet gevallen? en zoude daaruit niet eene nadeelige terugwerking op de geheele circulatie hebben kunnen geboren worden? Of moet het voor ons een nadeel geacht worden, dat de buitenlander nog door onze tusschenkomst belangrijke geldomzettingen doet? En wordt hij daartoe niet genoopt juist door de omstandigheid, dat hij, in geval van gebrek aan papier op Nederland, ook derwaarts een wettig koers hebbend muntstuk, dat soms in buitenlandsche banken gedeponeerd ligt, tot dekking van zijne schuld kan overmaken? Zijn niet diezelfde tienguldenstukken, nadat de wissel zich eenigzins hersteld had, weder met agio door hem opgekocht, en is het voordeel daarop niet hier te lande genoten?

Maar er zijn buitendien andere omstandigheden, waarin hetzelfde verschijnsel zich kan voordoen of waardoor het voordeel van een dubbel betalingsmiddel kan aangewezen worden. Vele buitenlandsche mogendheden hebben hier te lande leeningen gesloten. Zij moeten tot dekking der verschenen renten daarvan jaarlijks aanzienlijke geldsommen overmaken. Dit geschiedt gewoonlijk in wissels hetzij op ons land, hetzij op andere handelsstaten. Maar wanneer er finantiele verwikkelingen plaats hebben, zoo als thans in Engeland ondervonden worden, dan kunnen de omstandigheden van dien aard worden, dat men, in plaats van wissels, hetzij aangemunt goud, hetzij goud in baren overmaakt, om die, zoo de nood daartoe dwingt, alhier te kunnen doen vermunten, ten einde eer te kunnen bewijzen aan de aangegane verbindtenissen.

Ik zoude meerdere dergelijke voorbeelden kunnen aanhalen, waardoor ik het belang vermeen te kunnen betoogen, dat wij ook voor onze buitenlandsche relatien hebben bij het behoud van den zoogenoemden dubbelen standaard. Ik zoude echter daardoor te wijdloopig worden.

Het aangevoerde zij dus genoeg, terwijl het misschien de opheldering geeft waar om er zulk een merkwaardig verschil van meening bij de vorige gelegenheid bestaan heeft tusschen de sprekers uit de twee voornaamste koopsteden van ons vaderland omtrent het belang dat aan het behoud van *goud* nevens *zilver* tot eenen bepaalden koers gehecht moet worden. Ik althans, Edel Mogende Heeren, geloof, dat in de omstandigheid dat de effectenhandel bijkans uitsluitend te Amsterdam bestaat, die haar dus omtrent geldelijke aangelegenheden meer onmiddellijk aan de overige provincien des rijks verbindt, en dat ook aldaar de wissel en spetiehandel te huis behoort die haar meer bijzonder met het buitenland in aanraking brengt, de reden gezocht moet worden, waarom zoowel door mij als vele mijner geachte ambtgenooten te Amsterdam woonachtig zulk eene *practische waarde* gehecht wordt aan het door hen bestreden stelsel.

Ik heb gezegd.

De heer ***van Rijckevorsel***: Ik beschouw het wetsontwerp, thans in discussie, als zeer belangrijk, *en* voor de finantiele belangen, *en* voor de eer van Nederland.

Ik geloof, dat wij heden geroepen worden om te beslissen, of een belangrijke stap voorwaarts zal gedaan worden om datgene te verkrijgen, waarop beschaafde en vooral handeldrijvende natien steeds hoogen prijs stelden, namelijk een wel geregeld en op vaste grondslagen rustend muntstelsel.

Wij zijn het er allen over eens, dat het ontwerp zeer veel goeds bevat: het zamenvatten van alles wat tot hiertoe onderscheidene wetten inhielden en het bepalen welke onze standaardpenningen, welke onze pasmunten zullen zijn.

Wat ons verdeelt, is de belangrijke vraag: of Nederland twee standaarden, een in goud en een in zilver, of wel maar eenen, en in dit geval den zilveren of den gouden moet aannemen?

Ik ga dadelijk tot de behandeling van dit hoofdpunt over, omdat van deszelfs beschouwing het lot der wet afhangt.

Wetenschap en gezond verstand pleiten voor eenen enkelen standaard. Dit vindt, geloof ik, onder ons geene tegenspraak.

Sommigen uwer meenen echter dat de toestand, waarin zich thans ons muntwezen bevindt, de toepassing van het stelsel niet toelaat; sommigen geven met mij de voorkeur aan den gouden; sommigen meenen, dat twee standaarden practisch voordeel opleveren, hetwelk zij wenschen te behouden.

Ik stel mij voor om over deze verschillende zienswijzen kortelijk mijne meening te zeggen; ik zal mij daarbij trachten te onthouden van eene breede herhaling van hetgeen vroeger deswege reeds is bijgebragt.

Ik begin met het zoogenaamd practisch nut van den dubbelen standaard.

Ik heb er geen ander van eenig gewigt hooren aanvoeren, dan dat het gemak in den handel geeft om, als men goud als remise van buiten 's lands ontvangt, men dat zonder eenige zorg of moeite als munt kan uitgeven. Ik wil dit gemak niet tegenspreken, maar met hetzelfde regt zou men kunnen verlangen dat ook 5 francs-stukken, Spaansche matten, dollars, Louis d'ors, souvereinen, ja munt van Russisch platina, en wat niet al, wettigen koers in Nederland had.

Dat gemak voor den handel zal blijven bestaan, zoolang de gouden Willem juist f 10 zilver waard blijft. Men zal het ook voor f 10 kunnen uitgeven als het meer waard is, doch dan zal men het even min doen als men het thans doet met het f 10 stuk, wanneer er opgeld voor betaald wordt.

Men zal dus bij het aannemen der wet dat gemak alleen missen, wanneer het zilver in waarde rijst of het goud daalt beneden de tegenwoordig aangenomen verhouding; dan zal men geen stuk meer voor f 10 kunnen uitgeven, hetwelk minder in den grooten handel, dat is, in het verkeer met het buitenland waard is. Dat gemak zal men dan missen. Dit erken ik. Maar van dat gemak *moet* de handel afzien, omdat hij het niet kan genieten zonder schade voor den lande, zonder gevaar voor de finantien van den Staat. Daalt het f 10 stuk in reële waarde beneden de nominale, dan zal men het van het buitenland evenwel voor f 10 moeten aannemen; ieder bijzonder persoon zal het er, het is waar, weder voor kunnen uitgeven, maar de natie zal zooveel armer zijn geworden als het stuk minder dan f 10 waard is. Men zal met hetzelfde stuk niet weder f 10 aan den buitenlander kunnen betalen. Deze zal het maar voor de reële waarde van het goud terugnemen. Men zal dan geen goud maar zilver uitvoeren, men zal, even als vóór 1839, met onze gouden munt de zilveren koopen, om die te versmelten. Wij zullen dan te vergeefs zoo veel kosten aan het herstel van ons muntwezen hebben opgeofferd. Er zal dan niets overblijven dan op nieuw zilver van minder gehalte te munten en alzoo het verbroken evenwigt voor het oogenblik te herstellen; maar niemand kan ons zeggen, of dat dan quasi herstelde evenwigt kort of lang zal blijven bestaan.

Geheel juist zal die verhouding nimmer blijven, omdat de wetgever den handel niet kan beletten, die telkens weêr te verbreken, naar mate de productie of de behoefte voor een der beide metalen toe- of afneemt, waarop zoovele omstandigheden, vooraf onmogelijk te bepalen, van invloed kunnen zijn.

Rijst het goud of daalt het zilver in waarde, dan wordt het tienguldenstuk de facto negotie-munt en zal het als ruilmiddel binnen 's lands niet meer tot de bepaalde waarde van f 10 te bekomen zijn, even gelijk dit sedert 1839 herhaaldelijk en meestal is ondervonden. Wordt de agio op het goud belangrijk, dan zullen de tienguldenstukken versmolten worden en zal de Staat moeten ophouden die te slaan, even als hij vóór de wet van 1839 ophouden moest zilver te munten.

In het een zoowel als in het ander geval, zal alzoo het zoogenaamd gemak voor den handel niet dan ten koste van de schatkist, van het massale nationaal vermogen en van de zoozeer gewenschte vastheid in ons muntstelsel worden verkregen.

Wat de voorkeur betreft die aan het goud zou worden geschonken in de provincien, zoo ben ik in dit opzigt, buiten Holland, het meest met Zeeland bekend; zoo ver ik heb kunnen nagaan, durf ik gerust verzekeren dat daar de voorkeur niet aan goud, maar aan grof zilver wordt gegeven; zooveel is althans zeker, dat te Rotterdam de handelaren op Zeeland steeds van Zeeuwsche rijksdaalders moesten voorzien zijn, en zij alleen dan, wanneer er geen gerande rijksdaalders voorhanden waren, de Zeeuwsche aanvoerders van meekrap, granen, vlas en zaad in goud betaalden.

De vorige spreker heeft gezegd dat men genoodzaakt zou zijn provinciale banken op te rigten, als succursalen van de Rijks-bank. Ik geloof dit niet; men zou althans, eer men daartoe overging, nog wel andere maatregelen kunnen beproeven, gelijk bijv. het schep pen van eenige millioenen muntbiljetten in verband met eene amortisatie van schuld, welk denkbeeld onlangs ter sprake is gebragt. Doch ik geloof dat noch het een noch het ander noodzakelijk zal voortvloeijen uit de aanneming van éénen standaard; onze zilveren standpenningen zijn niet zoo onhandelbaar, ons land is niet groot, de middelen van communicatie zijn menigvuldig en nog onlangs vermeerderd met spoorwegen, zoodat ik niet zie, waarom men niet even goed zilver als goud ook in grootere hoeveelheden zou kunnen vervoeren.

In antwoord op hetgeen door den vorigen spreker ten aanzien van het buitenland is opgemerkt, moet ik nog vragen of het zenden van *baren goud* bij de wet belet zal worden, en of men het ook niet eveneens den gouden negotiepenning zal kunnen doen? Hoogst zelden komen de gevallen voor waarvan de eerste spreker gewaagde, dat het tienguldenstuk hier juist f 10 waard is, wanneer het van buiten 's lands wordt geremitteerd, en dat het agio doet wanneer het nog naauwelijks hier is aangekomen. Ik herhaal wat ik reeds gezegd heb, dat het eenige ongemak daarin zal bestaan dat men den gouden Willem niet meer zal kunnen remitteren om dien à pari uit te geven, als hij beneden de nominale waarde is gedaald.

Dat gemak en dat voordeel mag ik den buitenlander niet toekennen.

Ik verwonder mij, dat men in deze quæestie weder practijk en theorie tegenover elkander heeft geplaatst. Berust dan theorie alleen op een denkbeeldig stelsel, of vindt zij haren grond in de ondervinding, of wordt zij niet door de practijk bevestigd, indien zij waarlijk den naam van theorie verdient?

Ik verheug mij bij dit belangrijk onderwerp theorie en practijk weder geheel met elkander in harmonie te vinden.

Ik reken het mij eene eer tot de practische mannen van den handel te behooren, maar ik rangschik mij onder hen die het geheel met alle geachte staathuishoudkundige schrijvers onzer eeuw eens zijn, dat *twee* standaarden, een van goud, een van zilver eigenlijk *geen* standaard is en dat men door het buitenlland steeds zal betaald worden in die munt, welke betrekkelijk de minste waarde heeft.

Daarvan dan ook dat in die landen, welke zich nog niet wettelijk van den dubbelen standaard ontdaan hebben, de gouden munt aan den handel overgelaten is en de koers daarvan door eenen afwisselenden agio geregeld wordt. Dit was reeds vroeg in ons land met den dukaat en met den gouden rijder, dit is nog zoo met het goud in Frankrijk.

Overal waar twee standaarden zijn, is steeds de eene de algemeene, de hoofdmunt, terwijl de andere facto negotiemunt wordt. Maar zoo lang dit niet bij de wet is vastgesteld, is de natie aan verlies blootgesteld, alzoo zij zich met die munt moet vergenoegen, die het goedkoopste is.

De geschiedenis van den gouden dukaat levert eene te sterke bijdrage op voor mijne stelling, hoe onmogelijk het is op den duur 2 standaarden nevens elkander in eene onderlinge verhouding te bewaren, om daarop niet bij deze gelegenheid kortelijk te wijzen.

De gouden dukaat was reeds in het laatst der 15de eeuw in de Nederlandsche gewesten bekend, doch toen eene Hongaarsche munt. Deze zoowel als de Nederlandsche, welke eene eeuw later werd ingevoerd, had onveranderlijk het gehalte van 23 karaat 7 grein en 71,424 azen fijn gewigt.

In 1583 werd de waarde tegen zilver op *f* 3. 5 stuiv. bepaald.

in 1586	»	3. 8	»
» 1603	»	3.14	»
» 1606	»	3.16	»
» 1610	»	4. 0	»
» 1615	»	4. 1	»
» 1619	»	4. 2	»
» 1622	»	4. 5	»
» 1638	»	4.10	»

In 1645 en 1653 werd de prijs, bij wijze van toelating, op *f* 4.15 stuivers gedoogd, en van dien tijd af is het geheel aan den handel overgelaten dien te bepalen.

Men kan dit in het Groot-placaatboek en ook in het belangrijk werk van mr. W. C. Mees over het muntwezen in Nederland vinden.

Ik moet, om naauwkeurig te zijn, hierbij opmerken dat de gulden in 1583 254,663 azen fijn zilver bevatte en deze allengs verminderd werd, zoodat het gewigt in 1638 202,458 azen bedroeg en in het jaar 1681 op 200,035 werd vastgesteld. Dit verschil in het gewigt van den gulden is echter niet genoegzaam om de gedurige rijzing van den dukaat te verklaren. Dezelve moet vooral daarin gezocht worden dat het goud steeds minder in waarde daalde dan het zilver, waardoor de verbrokene verhouding der beide standaarden telkens zoo goed doenlijk hersteld moest worden.

Sedert 1606 was het met den gouden rijder eveneens gesteld. Deze werd in 1622 op *f* 11. 6 stuivers geschat.

» 1638 » 12. 0 »

en » 1645 en 1653 tot *f* 12.12 toegelaten.

In de 18de eeuw bleef deszelfs prijs voortdurend op f 14 bepaald, doch in derzelver laatste helft heeft men het ook aan den handel moeten overlaten, den prijs van den gouden rijder te bepalen.

(HARMONIE) TE GRONINGEN

Het gehalte van den rijder bleef onveranderlijk op 22 karaat en het fijn gewigt op 190,666 azen vastgesteld.

In Nederland bestond alzoo eigenlijk nimmer de dubbele standaard, want telkens moest de betrekkelijke waarde van het goud tot het zilver gewijzigd worden. Reeds vóór twee eeuwen moest men den dukaat als negotie-munt beschouwen en voor ongeveer eene eeuw dit met den gouden rijder eveneens doen. Het was aan onzen leeftijd voorbehouden om weder datgene te beproeven wat onze vaderen als ondoenlijk hadden moeten opgeven. Men meende in 1816 het geheim ontdekt te hebben door de gouden munt, in verhouding tot het zilver te laag te stellen, doch men bedacht toen niet dat de wigtige zilveren munten daardoor moesten verdwijnen. Zelfs in 1839, toen dezelve bijna geheel waren versmolten en hoofdzakelijk alleen het afgesletene en gesnoeide overbleef, poogde men door het aanmunten van zilveren specie tot eene verminderde waarde het verbroken evenwigt te herstellen, in plaats van tot den enkelen en wel tot den gouden over te gaan, hetgeen toen gemakkelijk had kunnen geschieden, uit hoofde der groote hoeveelheid goud, toen in omloop, en door intrekking en versmelting van de toen reeds gedeterioreerde, doch later nog veel meer besnoeide zilveren munten.

De ondervinding in dit Rijk zoowel van vroegeren als van lateren tijd, roept ons luide toe: twee standaarden is eene dwaasheid, is met een goed geregeld en op vaste gronden rustend muntstelsel onbestaanbaar.

Men beroept zich op het voorbeeld van anderen; het zou mij smarten zoo Nederland, van oudsher in dit vak de toongever, thans verkeerd zou moeten blijven handelen, omdat anderen het doen. Doch wil men voorbeelden, ik zal u de grootste handelaren der wereld in den ouden en den nieuweren tijd noemen.

In den ouden de Venetianen, die ook maar éénen standaard hadden, in den nieuweren, Engeland en ook Hamburg. Ik noem opzettelijk ook Hamburg, omdat in de Giro-bank aldaar bancomarken het representatief zijn van *fijn zilver in baren*, op 15 lood 12 grein geraffineerd, als wanneer men voor eene mark zilver gewigt 27 mark 10 schellingen inschrijving in de boeken van de bank bekomt, terwijl men weder zilver van gelijk gehalte uit de bank kan bekomen tegen eene afschrijving van 27 mark 12 schellingen, dus 2 schellingen meer, in het voordeel van de bank.

Al handelt alzoo Hamburg bij de dagelijksche transactien in het groot op het papier door overschrijving op de boeken van de bank, van de rekening van hem die betaalt op die van hem die te ontvangen heeft, zoo is desniettemin de standaard in Hamburg één metaal en wel zilver.

Ik noem U Edel Mogenden het voorbeeld van Engeland, hetwelk alleen den gouden standaard heeft. Men zegt: in Engeland gaan stemmen op dat men hiervan terug moet komen. Het is zoo, men spreekt er over, doch niet zoozeer om den dubbelen standaard aan te nemen, maar om den gouden tegen den zilveren te verwisselen. Daarenboven zoekt men de oorzaken voor de finantiele criris waar zij niet zijn. Bij eenen anderen standaard of twee standaarden zoude Engeland niet meer specie behouden hebben. Het geld is weggevloeid, de kooplieden zijn in verlegenheid gekomen, omdat zij boven hunne krachten zaken hadden gedreven, welke hunne kapitalen of in het geheel niet of eerst na een lang tijdsverloop deden terugkeeren. Men had aan het uitgeven van papieren munt eene te groote uitbreiding gegeven. De mislukking der gewassen in Engeland en Ierland vorderde eenen grooten invoer van levensmiddelen en uitvoer van edele metalen. Deze opgevraagd wordende tegen het circulerend bankpapier moesten de banken hunne hulp intrekken, juist toen men die het meest behoefde, ten einde tot de inwisseling in staat te blijven. Dit alles zou eveneens met den zilveren of met den dubbelen standaard zijn gebeurd.

Nederland heeft voorzigtiger gehandeld en, zijne middelen beter raadplegende, eene minder schitterende rol gespeeld, maar is daardoor ook gespaard gebleven voor discrediet en failliten, waarvoor ons de dubbelde standaard stellig niet zou hebben bewaard, zoo wij, even als Engeland, zaken boven onze krachten hadden gedreven.

In den laatsten tijd hebben de Engelschen hunne ondernemingen belangrijk ingekrompen en goederen en effecten tot verminderde prijzen naar het vasteland verkocht. Daardoor zijn aanstonds enorme hoeveelheden goud naar Engeland gevloeid.

De oorzaak van de crisis is echter door dien aanvoer van het edele metaal nog niet weggenomen en derzelver gevolgen zullen zich daar, ook bij overvloed van specie, nog lang doen gevoelen.

Men zegt ook dat tegen de invoering van den enkelen zilveren standaard de tegenwoordige toestand van ons muntwezen bezwaar oplevert.

Ik geloof juist het tegendeel, Edel Mogende Heeren! De hermunting onzer zilveren specie is zoo ver gevorderd dat die spoedig zal voltooid zijn. Dan zullen wij, ook wanneer de gouden Willems niet in de circulatie mogten blijven (hetgeen nogtans in dezelfde mate zal plaats hebben alstoen zij den naam van tiengulden-stukken voerden) de zilveren standaard-penningen, vereenigd met de pasmunt en met de biljetten van de Nederlandsche bank, genoegzaam zijn voor den binnenlandschen geldsomloop. Dan zal ons muntwezen behoorlijk zijn geregeld en loopen wij geen gevaar dat het door het gedrogtelijk stelsel van twee standaarden nevens elkander weder wordt verstoord.

Zal ik nu, uit ontevredenheid dat de Regering in 1839 of 1845 den gouden standaard niet heeft aangenomen en den zilveren niet heeft afgeschaft, weigeren aan den enkelen zilveren standaard mijne goedkeuring te geven, nu ik weet dat reeds zooveel geld aan deszelfs invoering is besteed en dat het bijna niet meer mogelijk is den enkelen gouden te bekomen?

Dit mag ik niet, want dan zou ik het bestaan van twee standaarden, misschien voor altijd, bestendigen en den Staat blootstellen aan de verliezen welke daarvan zijn te vreezen.

Daarenboven erken ik gaarne, dat wel de noodzakelijkheid van éénen standaard mij voldingend bewezen schijnt, maar dat de keuze tusschen den gouden en den zilveren nog voor velerlei beschouwingen vatbaar is, en het grootendeels van eene nog onzekere, misschien verwijderde toekomst afhangt, om met zekerheid te beslissen, welke van beide de voorkeur verdient.

Ik acht het geheel overbodig, thans daarover uit te weiden; dit is reeds meer dan eens hier en elders geschied. Maar ik hoop dat diegenen mijner geachte medeleden, welke met mij aan den gouden standaard de voorkeur zouden geven, indien wij nog eene vrije keuze hadden, thans ook met mij dit hun bijzonder gevoelen aan het algemeen welzijn ten offer zullen brengen, en door het aannemen van het wets-ontwerp eene groote verbetering en vastheid in het Nederlandsche muntstelsel zullen helpen daarstellen.

Zoo als nu de wet geredigeerd is, heb ik tegen deze geene bedenkingen, welke mij zouden kunnen weêrhouden er mijne goedkeurende stem aan te geven.

Alleen moet ik doen opmerken, dat de bedoeling bij het verslag niet was wegens art. 7 eene becijfering van de Regering uit te lokken, welke door de leden reeds gemaakt was, maar het muntloon der verschillende muntsoorten te kennen, ten einde de verhouding tusschen dit en tusschen de besparingen te kunnen beoordeelen.

Nu wordt alleen daarvan gezegd, dat de winst van f 2.20 voldoende is om het muntloon van een Nederlandsch pond zilver bij het slaan van 25centsstukken te dekken. Van de verhouding der overige besparingen tot de kosten van aanmunting, wordt niet eens door de Regering bij haar antwoord gesproken.

Ik geloof dat er boven het muntloon nog wel iets zal overblijven, doch keur dit geenszins af, omdat de winst nu niet voldoende zal zijn om buiten 's lands tot het namaken uit te lokken. Ik had echter gaarne met andere leden de juiste verhouding der verschillende muntloonen tot de te verkrijgen besparingen vernomen, en mag niet ontveinzen, dat deze aan de Kamer noodig waren tot eene juiste beoordeeling van verschillende bepalingen der wet.

Ik wensch alsnog van Zijne Excellentie den Minister te hooren hoeveel het muntloon en de overige kosten op ieder der volgens de nieuwe wet te vervaardigen muntstukken zullen zijn, zoowel van de standpenningen als van de pasmunt.

In art. 19 wordt nu gezegd: dat het aangemunte jaarlijks afzonderlijk zal opgegeven worden, zoo dat voor het Rijk, als dat voor *bijzondere personen*.

Ik veronderstel dat onder *bijzondere personen* ook maatschappijen en zedelijke ligchamen zijn bedoeld, maar wensch daarvan thans de verzekering te ontvangen, dewijl ik het van belang acht over de aanmunting steeds een juist overzigt te kunnen behouden.

Ik heb mij verheugd in de troonrede bij de opening der Kamers eene wet op den waarborg van gouden en zilveren werken te zien aangekondigd. Reeds meermalen werd door mij en anderen de dringende noodzakelijkheid daarvan betoogd. Ik had mij gevleid dat de Kamer, nog voordat zij, bij gebrek aan wets-ontwerpen, hare werkzaamheden zal moeten staken, van den ijver van den Minister van Finantien daaromtrent eene voordragt zou bekomen hebben. Ik hoop nu dat zulks dadelijk bij de hervatting harer zitting zal geschieden, want waarlijk dit onderwerp gedoogt geen langer uitstel.

Doch ik zou onregtvaardig zijn, zoo ik, terugziende op het reeds door ons verrigte, de schuld der schorsing onzer werkzaamheden alleen of zelfs hoofdzakelijk aan Zijne Excellentie toeschreef. Van andere departementen toch, waarvan wij zooveel te verwachten hebben, met name die van Binnenlansch zaken en Justitie, is nog veel minder ingekomen, wanneer men de in vorige zittingen reeds aangebodene wetten uitzondert. Zoo verstrijken de maanden en jaren en blijft zooveel onafgedaan, hetwelk zoo

dringend herziening vordert. Zoo keeren wij weder huiswaarts in het jaargetijde het meest geschikt en door de Grondwet aangewezen tot het onderzoek der wetten, waaraan Nederland behoefte heeft.

De heer **Nagel**: Ofschoon het wets-ontwerp zelf slechts eene herhaling is van het onlangs verworpene, hoop ik echter niet in herhalingen te vallen noch van hetgeen door andere leden dezer Vergadering, noch van hetgeen door mij zelve bij de discussie over het vorig ontwerp gezegd is. Ten einde evenwel niet verkeerd te worden verstaan, wanneer ik mijne stem ook tegen dit wets-ontwerp zal uitbrengen, moet ik wederom op den voorgrond stellen, dat ik met de Regering in theorie de voorkeur geef aan den enkelen boven den dubbelen standaard en wel aan den gouden. Het is mogelijk dat daar, waar bezwaren mogten bestaan tegen het aannemen van den enkelen gouden standaard, de enkele zilveren verkieslijk kan zijn boven den dubbelen standaard. Ik zoude daartegen evenwel nog al bedenkingen hebben, omdat het zilver aanhoudend deprecieert in verhouding tot het goud, zoo als de vorige spreker dit door het voorbeeld van den ducaat duidelijk heeft aangetoond. Zeker is het mijns erachtens dat de enkele zilveren standaard slechts verkieslijk kan zijn voor zulk eenen Staat, waar de handel zich bepaalt tot het afzetten van eigen voortbrengselen en het voorzien in eigen consumtie, en waar zich dus de omzettingen in den regel tot kleinere sommen bepalen.

De gronden voor en tegen deze stellingen zijn reeds te over ontwikkeld dan dat ik het gepast zoude achten de argumenten te ontvouwen, welke mij schijnen te strijden voor het door mij omhelsde gevoelen. Het strijden met de Regering over deze vraagpunten van zuiver wetenschappelijke bespiegeling zoude dan alleen eenig nut kunnen hebben, wanneer Nederland zich ten aanzien van het muntstelsel bevond in een zuiveren, ongerepten toestand, zoo als in 1816, toen allen het eens waren dat een volledig nieuw stelsel moest worden aangenomen en zelfs des noods nog in 1845, toen besloten werd alle bestaande zilvermunt in te trekken. In het eerste jaar had men eene geheel vrije keus, in het laatste kon men nog den enkelen gouden standaard gekozen hebben. Thans, nu er 173 millioen gouden en f 55 millioen zilveren standpenningen zijn aangemunt, is het doen van eene keuze omtrent den standaard zoo zeer gepraejudicieerd, dat het aanbevelen van eenigen standaard (welken ook) alleen op *wetenschappelijke* gronden eene miskenning van den toestand is, waarin de Nederlandsche wetgever zich bevindt.

Neen, de wetenschap had men vroeger moeten raadplegen: thans is het een casus concretus, waarbij het bestaande en de lessen der ondervinding op den voorgrond staan. Wij moeten thans slechts tegen elkander opwegen de bezwaren, verbonden aan het behouden van het bestaande tegen de bezwaren verbonden aan het veranderen daarvan en aan het invoeren van een anderen standaard. Dit was reeds in de maand Junij jl. het geval en dit is het thans nog in hoogere mate, daar er sedert dien tijd weder ruim f 10 millioen zilveren standpenningen zijn aangemunt. En welk nieuw licht verspreiden de over dit wets-ontwerp ontvangen stukken der Regering dan nu uit dit practisch oogpunt over de zaak ten aanzien van de nadeelen van het bestaande, — ten aanzien van de bezwaren aan eene verandering van stelsel verbonden, — en eindelijk ten aanzien van de merites van hetgeen het aangeboden wets-ontwerp daarvoor in de plaats aanbiedt?

I. Omtrent het eerste punt, de nadeelen aan den thans bestaanden dubbelen standaard verbonden, is de redenering der Regering mijnes erachtens allerzwakst: zij komt voor op bladz. 7 en 8 der memorie van beantwoording, opgenomen in het algemeen verslag.

» Met verwondering zegt de Regering op nieuw te hebben zien aanvoeren, dat er nog geen voldoende ondervinding omtrent den enkelen standaard zoude zijn verkregen. En wat voert nu de Regering aan om hare verwondering te staven en den door eenige leden van deze Vergadering geopperden twijfel te ontzenuwen? Het voorbeeld van Engeland, Hamburg en Nederland. — Ten eerste zegt zij, dat ook in Engeland de enkele standaard bestaat; doch ik moet hiertegen opmerken dat aldaar de enkele *gouden* standaard bestaat, 't welk dus niets voor den enkelen zilveren bewijst; maar bovendien dat men juist thans in Engeland er ernstig op bedacht schijnt te zijn, nevens den gouden ook den zilveren standaard aan te nemen, zoodat wij nu juist zouden verlaten een systeem 't welk men eerstdaags welligt in Engeland zal aannemen.

In de tweede plaats Hamburg. Ook aldaar zegt de Regering, bestaat de enkele standaard. Maar ook dit voorbeeld is nog geen afdoende autoriteit in het voordeel van den enkelen zilveren standaard. Immers die standaard bestaat daar niet in gemunte specie, maar slechts als eene denkbeeldige munt, waarvoor ten grondslag ligt in den regel de hoeveelheid fijn zilver in de bank gedeponeerd, omdat de Hamburger bank slechts bij uitzondering tegen deposito van goud een bank conto opent. Het is dus ook minder juist, wanneer in de memorie van beantwoording, bladz. 7 in fine, gezegd wordt: » In Hamburg is het bankgeld, *waarvoor alleen »zilver te verkrijgen is*, de standaard der waarde." Men had moeten zeggen niet *»waarvoor* alleen zilver te verkrijgen is" maar: » hetwelk in den regel alleen *voor* zilver te verkrijgen is." Immers door een mark fijn zilver in de bank te deponeren, wordt voor die denkbeeldige mark bancomunt geschapen: 27 mark en 10 schelling, en door uit de bank één mark fijn zilver terug te nemen, wordt voor diezelfde denkbeeldige mark bancomunt 27 mark en 12 schelling en dus 2 schelling of bijna ½ per cent meer vernietigd. Men zoude veel juister kunnen zeggen, dat Hamburg geen gemunte standpenningen bezit; want de waarde van de door de stad Hamburg geslagen gouden en zilveren munten, als: enkele en dubbele dukaten; voorts stukken van 10, 5 en 2½ dukaten in goud; geheele, halve en vierde specie-daalders, 2 en 1 mark- (courant) stukken; 8, 4 en 2 schelling-stukken, — de waarde zeg ik, van alle deze stukken, in verhouding tot de mark banco, varieert naar gelang er meerder of minder behoefte is aan gemunt geld, onverschillig of dit goud of zilver zij, terwijl de eigenlijke standaard tot uitdrukking van alle waarde blijft het mark banco, 't welk slechts eene ingebeelde munt is, die in muntslag of in specie niet bestaat. Men zal na dit alles moeten erkennen, dat ook het voorbeeld van Hamburg als practisch bewijs voor het bestaan van den enkelen zilveren standaard niet zoo gelukkig gekozen is.

Ten derde wijst de Regering op het voorbeeld van Nederland zelf, alwaar, volgens haar, slechts gedurende eenigen tijd de gouden rijder naast het zilver als standpenning erkend is, doch waarvan, althans in de laatste jaren, zoo weinig in omloop was, dat gedurende dat tijdvak de werking van het beginsel (van den dubbelen standaard), ofschoon in de wet opgenomen, zich, in de practijk, zeer weinig ten voordeele of ten nadeele heeft kunnen doen gevoelen. Hierin ligt dus de erkenning van de Regering, dat destijds de dubbele standaard heeft bestaan zonder nadeelige gevolgen. Maar toont de Regering welligt vervolgens de nadeelige gevolgen aan, later ontstaan door het invoeren van den gouden f 10 en f 5gulden als standpenning, waarvan voorzeker genoeg èn geslagen èn in omloop geweest is, om dien beweerden nadeeligen invloed te kunnen doen gevoelen? In geenen deele. Zij schijnt de zwakheid van hare vroegere argumenten gevoeld te hebben en beweert, op bl. 8, dat het zelfs voor hen, die mogten verlangen eene meer rijpe ondervinding te verkrijgen, raadzamer is, de ondervinding te verkrijgen van den enkelen standaard, die à priori door de theorie wordt goedgekeurd, dan van den dubbelen, die door de wetenschap wordt verworpen; mogt de ondervinding de uitspraak der wetenschap dus niet bevestigen, » dan zal daaraan (volgens de Regering) niets verloren zijn en » men zal altijd nog weder tot de aanneming van den gouden » naast den zilveren standaard kunnen overgaan."

Wanneer dit niet de eigen woorden der memorie van beantwoording waren, dan zoude men niet kunnen gelooven, dat er bij de Regering zulk eene verregaande weifeling in beginsel kan heerschen omtrent een punt zoo teeder van aard en waaromtrent zij toch zoo volhardend tracht eene wet tot stand te brengen, die nog zoo kort te voren is verworpen.

De groote drangreden van de Regering *voor* de wet bestaat dus daarin, dat zij er geen gevaar in ziet eens eene proef te wagen met den enkelen zilveren standaard. Ook voor eene spoedige depreciatie van één der beide edele metalen, zegt de Regering, bladzijde 8, nog niet bevreesd te zijn: de ondervinding moet ook te dien aanzien nog nader spreken; zij acht het echter niet raadzaam, in afwachting van de mogelijke doch onzekere groote verandering in de relative waarde der edele metalen, den overigens nuttigen maatregel der demonetisering uit te stellen.

En waarin bestaat het gevaar van dit uitstel?

De memorie van beantwoording zegt het op dezelfde bladzijde iets hooger: » Maar zoo daarentegen, de dubbele standaard be- » houden wordende, de ondervinding de beschouwingen van de » tegenstanders daarvan *verder* bevestigt, gelijk zij dit tot nu » toe hier te lande gedaan heeft, dan zal het te laat zijn; dan » zal ons met vele kosten hersteld muntwezen weder verstoord zijn en » men zal op nieuw weder tot het herstel moeten overgaan."

Doch dit is juist hetgeen door de bestrijders der wet wordt ontkend, en ik zal dus nog gaarne door Zijne Excellentie den Minister duidelijk zien aangetoond, waardoor de ondervinding tot dusverre het nadeel van den dubbelen standaard heeft aangewezen, waarom het, bij verder gelijke ondervinding als tot dusverre, *te laat* zal zijn, en waarom men dan op nieuw tot een kostbaar herstel van het muntwezen (kostbaarder dan de thans voorgestelde verandering van standaard) zoude moeten overgaan?

Slechts één nadeel wordt hier genoemd en het is hetzelfde schrikbeeld hetwelk telkens door de voorstanders der wet wordt voorgezet. De vreemdeling heeft, bij het bestaan van eenen

dubbelen standaard de keuze, om het beneden de nominale waarde gedaalde metaal tot de nominale waarde in betaling te geven.

Ik erken volmondig dit hoofdargument der wetenschap tegen den dubbelen standaard. Hetzelve mag daar, waar de zaak nog in haar geheel is, afdoende zijn om den dubbelen standaard niet aan te nemen; doch eene geheel andere vraag doet zich hier in concreto op, deze namelijk: of in Nederland, waar door eene ruime nieuwe aanmunting van goud en zilver de dubbele standaard facto bestaat, het nadeel van die betaling ter keuze van den vreemdeling in gedeprecieerde zilveren of gouden munt grooter is, dan de nadeelen aan de verandering van den standaard verbonden, op een oogenblik, dat men den enkelen gouden òf niet meer *kan* òf althans niet *wil* aannemen.

In den regel liquideert in iederen Staat de handel zijne schulden met het buitenland deels door wederkeerige goederen-zending, deels door wissels; slechts bij wijze van uitzondering moet soms eenig excedent door specie-zending worden geliquideerd. Het gevreesde kwaad heeft dus slechts als bij uitzondering plaats; maar ook dan nog niet altijd: immers daartoe moeten dan nog te zamen loopen de navolgende omstandigheden:

1°. dat de prijs van het eene metaal onverwachts daalt in den tijd die verloopt tusschen het aangaan der transactie en de betaling; immers wanneer het metaal reeds vòòr dien tijd beneden pari stond, dan zal de Nederlandsche koopman het nadeel van dien koers, bij mogelijke betaling in specie, in zijn calcuul hebben opgenomen, zoodat in het laatste geval de onderneming daarop gebaseerd en het verlies slechts schijnbaar zijn zal;

2°. moet de buitenlandsche debiteur, of althans het buitenland, op het oogenblik der te doene betaling, werkelijk in bezit zijn van het dubbele bedrag der schuld, ééns in Nederlandsche zilvermunt en ééns in Nederlandsche goudmunt. Immers wanneer dit niet het geval is, zal de betaling in de gedeprecieerde muntsoort niet het gevolg zijn van eene vrije keuze, hem door het bestaan van onzen dubbelen standaard geschonken, maar alleen een toevallig gevolg van den loop der prijzen van het goud of zilver, in welk laatste geval zulks eveneens bij het bestaan van eenen enkelen standaard had kunnen plaats hebben. Slechts zeer zelden zal de vreemdeling werkelijk die dubbele kans hebben, omdat bij het bestaan van den dubbelen standaard zelden het zilver in groote massa's het land zal uitgaan, om als circulatiemiddel in den handel te dienen, vooral indien de Regering zorgt niet meer zilver te laten aanmunten dan voor de binnenlandsche circulatie vereischt wordt. In dat geval zal de vreemdeling slechts de enkele kans hebben bij depreciatie van het goud.

Dit zoo zeer bij den dubbelen standaard gevreesde nadeel is dus geheel exceptioneel; doch daartegen staan over blijvende en dagelijks werkende nadeelen van den enkelen zilveren standaard. In een land als Nederland, waar groothandel in goederen en staatspapieren gedreven wordt, is niet slechts een ruim circulerend medium onmisbaar, maar hetzelve moet daarenboven zijn van geringen omvang en daardoor schielijker, minkostbaar en veiliger te verzenden, mits bij dit alles bezittende eene innerlijke waarde zoo na mogelijk met de nominale waarde gelijkstaande; ten einde daardoor een doorgaanden voordeeligen wisselkoers te bedingen, en zoowel het namaken als het versmelten der muntstukken voor te komen. Het goud bezit al deze eigenschappen in veel hoogere mate dan het zilver. De onmisbaarheid daarvan voor den buitenlandschen en binnenlandschen handel is zeer juist geschetst door den geachten spreker uit Amsterdam die het eerst het woord heeft gevoerd.

Alleen ten aanzien van het handelsverkeer van de meer afgelegen provincien met de twee groote handelssteden van het land wil ik daarbij nog iets voegen.

De gemakkelijkheid, ik zoude kunnen zeggen de gretigheid, waarmede de muntbiljetten zelfs in afgelegen gedeelten der landprovincien in omloop zijn genomen, bewijst de bestaande behoefte aan een min volumineus en gemakkelijk verplaatsbaar circulatiemiddel. Dit neemt echter niet weg, dat de voorkeur wordt gegeven aan gouden standpenningen. De circulatie van het Nederlandsche bankpapier is in de provincien, althans in Groningen, meer aan fluctuatie onderhevig; dikwijls is het zeer gezocht, dikwijls moeijelijk te plaatsen, al naar dat er vraag ontstaat naar bankpapier tot remise naar, of dekking van traites in de groote handelssteden, bij gebrek aan korten wissel of dat het bankpapier in massa van daar wordt gezonden tot inkoop van granen. De groote stukken, vooral die van f 1000 zijn ten eenen male incourant en moeten soms met $\frac{1}{4}$ per cent damno worden geplaatst.

Wanneer te eeniger tijd na het intrekken der muntbiljetten, het goud uit de circulatie mogt worden genomen, dan zouden wel de kleinere stukken bankpapier van f 25, f 40 en f 60 gretiger worden genomen, doch wegens de hoegrootheid van derzelver bedrag zullen ze niet voldoende zijn, om in de behoeften te voorzien, te minder omdat thans op vele rijks-kantoren het aannemen der coupons van Nederlandsche schuld wordt geweigerd, en deze maatregel zoude dus ligt een eerste stap kunnen worden tot het duurzaam uitgeven van papieren geld van 's Rijks wege, hetgeen ik voor eene groote ramp zoude houden, doch waarvan ik het onnoodig en ongeraden acht thans de gevaren te schetsen.

In de hoop dat Zijne Excellentie de Minister van Finantien zal voldoen aan het door mij gedaan verzoek om de bezwaren aan te toonen van den dubbelen standaard in Nederland door de ondervinding gebleken, wil ik nog met een paar woorden antwoorden op de vraag der Regering, welk gemak het binnenland toch wel heeft van den dubbelen standaard, zoodra een van beide agio doet.

Slechts het goud doet voor en na agio van $\frac{1}{4}$ tot soms zelfs 1 per cent. Dit neemt echter niet weg, dat hetzelve voor het binnenlandsch verkeer, vooral bij zoodanigen handel die of op landmarkten of ten platten lande in de woningen der landlieden zelven wordt gesloten, gaarne tegen betaling van eenig agio wordt genomen, om hetzelve tegen de nominale waarde weder uit te geven, juist omdat men hetzelve gemakkelijker, veiliger en met minder kosten kan medevoeren, en omdat men, in goud naar de nominale waarde betalende, veelal ruim het bedrag van het agio in den prijs bespaart.

Ik vlei mij met dit alles te hebben aangetoond dat de Regering geen nieuwe bezwaren uit de ondervinding tegen den dubbelen standaard heeft aangevoerd, de vroeger beweerde niet heeft bewezen en zelfs ingewikkeld heeft erkend dat de ondervinding ten deze nog niet afdoende heeft gesproken. Daarentegen zijn zoowel door andere sprekers, als ook door mij, werkelijke voordeelen van het behoud van het goud als tweeden standaard (nu die eens bestaat) aangetoond.

II. Maar welke nieuwe inlichtingen geeft nu de Regering, ten aanzien van de bezwaren aan eene verandering van muntstelsel verbonden? Immers geene.

De wijze en het tijdstip der demonetisering worden aan eene latere wet overgelaten, het principe der demonetisering zal slechts worden erkend, en dit is voldoende, volgens de Regering, om voor dit oogenblik alle zwarigheid uit den weg te ruimen.

De memorie van beantwoording zegt het met zoo vele woorden, bladz. 8. » De meerdere of mindere moeijelijkheid van het be» ginsel door demonetisering van het goud in werking te brengen, » schijnt geen grond van afstemming van dit wets-ontwerp te » kunnen opleveren, daar de wetgever later dit onderwerp zal » regelen; terwijl het inmiddels van het hoogste belang is te » beletten, dat de zwarigheden niet vermeerderen door meerdere » aanmunting van gouden tienguldenstukken, hetgeen de bestaande » wet veroorlooft en dagelijks in de hand der Regering staat."

Maar staat het ook zonder aanneming van dit wets-ontwerp niet even goed in de hand der Regering zulks niet te doen, en zal de Regering later niet bij aanneming van dit ontwerp eene wet tot dat demonetiseren voordragen en daarbij op het aangenomen principe wijzen, en zal dan de Kamer niet zedelijk gedwongen zijn de middelen toe te staan voor het doel hetwelk zij gewild heeft? De erkenning van dat principe zal dus een *fait accompli* zijn, even als de kostbare droogmaking van den Zuidplas en de tardive intrekking der wet van Nivôse XIIde jaar; en de Kamer zoude ook dan misschien weder met algemeene stemmen eene wet aannemen, die zij liever gewenscht zoude hebben, met algemeene stemmen te hebben kunnen verwerpen.

Het bestaan van den dubbelen standaard is nu reeds een fait accompli in Nederland. Ik voor mij zal de verantwoordelijkheid daarvoor laten rusten op diegenen, die dat fait hebben tot stand gebragt, en ik hoop dat de meerderheid van de Kamer zulks met mij zal doen, en zich door het aannemen van eene soortgelijke wet als deze, niet eerder tot herstel daarvan zal verpligten, dan nadat op eene stellige wijze de noodzakelijkheid daarvan in het belang van den Staat, zal zijn gebleken.

Ook het gevaar om eenen zoo omvattenden finantielen maatregel, als het demonetieren van f 173,000,000 goudgeld is, bij de thans bestaande geldcrisis te ondernemen, wordt in de memorie van beantwoording met een paar woorden op zijde geschoven. De hoedanigheid van het circulerend medium is van geen invloed op dien crisis, zegt men: of dit het geval is met de hoeveelheid van het circulerend medium, acht de Regering nog onzeker, doch zeker is het, volgens haar, dat het aannemen van den enkelen standaard op die hoeveelheid van geen invloed is. Ik voor mij geloof beide deze stellingen te moeten betwijfelen.

Bij eene geldcrisis kan het zilver niet zoo schielijk en gemakkelijk in zulke massa's worden aangevoerd als het goud, doch wanneer het goud dan een negotiepenning is, is het geen wettig betaalmiddel, maar slechts eene waar, waarvoor nog eerst een kooper gevonden moet worden, die juist bij eene crisis zoude ontbreken. Ik heb door geloofwaardige personen hooren verzekeren, dat er voorbeelden bestaan dat wissels zijn geprotesteerd, waarvoor de volle waarde in negotiepenningen voorhanden was, doch waarvoor de debiteur juist wegens eene geldcrisis geen kooper kon vinden en die de houder van den wissel ook om dezelfde reden weigerde aan te nemen. De hoedanigheid van het circulatie-middel kan

dus wel degelijk invloed op de geldcrisis hebben, en dat negotiepenningen nimmer in die hoeveelheid in circulatie zullen kunnen zijn en blijven als standpenningen, ligt mijns erachtens in den aard der zaak. De ondervinding toont het met de dukaten. Geen particulier wil zoodanige onzekere, varierende geldswaarde bezitten, geen koopman wil in zijne kas gelden hebben, waarmede hij niet zeker is, ook op zijne beurt weder te zullen kunnen betalen. De aard van alle negotie-penningen brengt mede, dat dezelve telkens weder terugvloeijen naar de bankiers en wisselaars, die ze nimmer zullen ontvangen of uitgeven zonder er (afgezien van den koers) eene provisie aan te verdienen.

Ook de kosten die aan het intrekken van den gouden standpenning verbonden zullen zijn, worden door de Regering noch vermeld, noch begroot. Bij de vorige discussie ben ik in eene berekening getreden van hetgeen de demonetisering van het goud bij eene ongelukkige conjuncture zoude kunnen kosten.

Bij het geluk, hetwelk Zijne Excellentie de Minister van Financien tot dusverre steeds op deszelfs groote en heilzame finantiele maatregelen heeft mogen genieten, om het juiste oogenblik te kiezen, is het wel niet te vermoeden, dat nu juist in dezen zulk een ongelukkig oogenblik zoude worden getroffen; doch geheel kosteloos zal deze maatregel wel bezwaarlijk kunnen worden uitgevoerd.

Daar de wijze *hoe* geheel aan eene volgende wet wordt overgelaten, is daaromtrent weinig met eenige waarschijnlijkheid te vermoeden, doch aan het einde der memorie van beantwoording, heeft eene hiertoe betrekkelijke uitdrukking mijne aandacht bijzonder getrokken. Bladz. 10 in fine, zegt de Regering:

» Er bestaat thans geene de minste bedoeling bij de Regering » om, bij het einde van den voorgestelden termijn, de verlen» ging er van aan te vragen; integendeel hoopt men en durft » men vertrouwen, dat in het voorbehouden tijdsverloop wel » afdoende maatregelen zullen kunnen worden voorgedragen, » om, nadat in de behoefte der zilver-circulatie geheel zal zijn » voorzien, den invloed te weren van het aanwezen van de » gouden specie, naar vroegere wetten geslagen; derzelver hoe» veelheid zal intusschen verminderen, en die vermindering zou » in eene aanmerkelijke mate de vereischte maatregelen kunnen » bevorderen."

» *Derzelver hoeveelheid* zal *intusschen verminderen*", zegt de Regering.

Waardoor? Ik vermeen, doordien de Regering alle 10 en 5 gulden-stukken, die zij ontvangt, niet weder zal uitgeven. Doch *wat* zal zij er dan mede aanvangen? Dezelve tot aan de einduitvoering van den maatregel te bewaren, zoude het saldo der kas wel niet toelaten, en de bedoeling zal dus wel vermoedelijk zijn, dezelve om te munten en als negotie-penningen weder uit te geven. Doch ook dit zoude reeds vrij aanzienlijke kosten veroorzaken. De Regering heeft niet kunnen goedvinden het bedrag van het muntloon aan de Kamer mede te deelen; doch wanneer ik de afslijting der gouden 10 en 5guldenstukken, die door elkander ongeveer ¼ van eene eeuw in circulatie zullen zijn geweest en de kosten van hermunting te zamen op 5 cent per stuk begroote, dan zal dit zeker niet te veel zijn en dit zoude toch reeds over f 173 millioen f 865,000 bedragen. Daarentegen zal voor dat gedeelte, hetwelk men niet facto, maar bij de wet mogt willen demonetiseren, het gevaar van plotselinge koersvariatie bestaan.

Noch de memorie van toelichting, noch de memorie van beantwoording bevatten dus iets nieuws, tot opheldering der bezwaren aan eene verandering van muntstelsel verbonden, zoodat dus alle vroeger ten dien opzigte gemaakte bedenkingen in derzelver volle waarde blijven bestaan.

III. Met betrekking tot het wets-ontwerp zelf verspreiden de stukken evenmin eenig nieuw licht over de zaak. Dit is misschien voor een groot deel daardoor veroorzaakt, dat het muntstelsel als het ware ter sluik bij deze wet zoude worden ingevoerd. De considerans sprak slechts van het wenschelijke om nog die verbeteringen in het Nederlandsche muntwezen in te voeren waarvoor hetzelve vatbaar was, en om voorts *al* de bepalingen in éene wet zamen te vatten. Het eene is even onjuist als het andere.

Neen, de ware bedoeling der wet is, het invoeren van den enkelen standaard, en het is dus goed, dat zulks daarin nu op verlangen der Kamer is opgenomen, ofschoon het zeker zonderling genoeg is, dat eerst na het bijna geheel volbrengen der hermunting, de grondslag van het muntwezen bij de wet wordt geregeld.

Doch de wet beantwoordt evenmin aan het zoo heilzaam streven, om alles in éene wet te zamen te vatten, 't welk hier en in de memorie van toelichting op den voorgrond wordt geplaatst. In art. 17 worden de bepalingen omtrent de middellijnen der muntstukken tot een later besluit gereserveerd. Bij de vorige discussie was het opnemen daarvan in de wet reeds door de Kamer verlangd, de Regering heeft toen geantwoord, dat de ondervinding eerst moest leeren hoe dik de stukken moesten zijn om bij het munten niet te worden plat gedrukt. In de sedert verloopen 4 maanden zouden daartoe, mijns erachtens, voldoende proeven hebben kunnen worden genomen.

Bij art. 18 wordt eveneens voorbehouden, om later te regelen het bedrag van het muntloon voor particulieren.

Ook hiertoe zoude men, mijns erachtens, genoegzame ondervinding hebben kunnen opdoen na het aanmunten van zooveel millioenen goud- en zilvermunt om de berekening van dit muntloon te kunnen maken. Het schijnt echter dat de Regering die ondervinding nog niet bezit; want zoo zij het al meer geraden mogt achten, dit bij besluit te regelen omdat het bedrag daarvan welligt aan variatie onderhevig kan zijn, dan had de Regering hetzelve *reeds nu* bij besluit kunnen regelen of althans hare berekening aan de Kamer kunnen mededeelen.

Doch niets van dit alles. Het bedrag van het muntloon, zoo door den Staat als door particulieren te betalen, is tot dusverre nog een geheim voor U Edel Mogenden, althans voor mij. Bij ieder stuk der Kamer, ook nog bij het laatste verslag ad art. 7, is de mededeeling daarvan verlangd. De Kamer verlangde deze opgave mijns erachtens volkomen te regt, ten einde uit eigen oogen te kunnen zien, te meer daar zij volstrekt geen grond heeft om te vertrouwen dat de laatste berekening van gehalte en gewigt der pasmunt de juiste zal zijn, aangezien de Regering nu in ruim 7 maanden 3 malen een ander gewigt en gehalte daarvan heeft voorgesteld. En wat antwoordt de Regering daarop in de memorie van beantwoording? Op art. 17 erkent zij volmondig: » De bepalingen van gehalte en gewigt » der onderscheiden muntspecien zijn de hoofdzaak waarop het » bij de regeling van het muntstelsel aankomt." Dit is juist, maar ook even deswege is het eene onmogelijkheid met grond te beoordeelen, of het muntstelsel goed is geregeld, zoolang men niet tevens het juiste muntloon der stukken kent; immers van dit bedrag hangt af de beantwoording der vraag, of het verschil tusschen de innerlijke en nominale waarde der stukken groot genoeg is om de kosten van aanmunting te dekken, en klein genoeg om tegen den namaak te waarborgen. In plaats van nu bepaaldelijk op te geven hoeveel het muntloon bedraagt, bijv. van 1 pond fijn zilver vermunt tot rijksdaalders, guldens, 25, 10 en 5centsstukken, geeft de Regering alleen op door welke berekening zij is gekomen tot de getallen van f 2.20½, f 3.70 en f 5.26½, welke op 1 Nederlandsch pond 25, 10 en 5centsstukken in verhouding tot gewigt en gehalte van den gulden worden bespaard, en welk bedrag ten aanzien der 25centsstukken gezegd wordt voor het muntloon gelijk te staan. Indien dit nu ook het geval is ten aanzien der beide andere pasmunten, dan zal de Regering volgens deze wet uit 1 pond fijn zilver slaan:

f 105.82½ rijksdaalders, guldens en halve guldens,
109.26⅝ kwartjes of 25centsstukken,
111.60⅞ dubbeltjes of 10centsstukken,
114.05 stuivertjes of 5 centsstukken,

en het meerdere muntloon boven dat der standpenningen op een pond fijn zilver moet dan bedragen:

voor	25centsstukken	f	3.444,
»	10	»	5.786,
»	5	»	8.229.

Ik zal gaarne van Zijne Excellentie den Minister van Finantien het bedrag van het muntloon vernemen, ten einde te zien of de berekening van gewigt en gehalte juist is.

Eindelijk wordt bij art. 23 de geheele uitvoering der demonetisatie met alle hare zwarigheden aan latere zorgen toevertrouwd; die zwarigheden worden noch bij de wet noch bij de andere gewisselde stukken opgehelderd, maar alleen het principe wordt aangenomen. Doch zeer juist zegt het algemeen verslag op dit artikel dat de geheele bepaling òf noodeloos, indien men in 1850 de demonetsiering op nieuw mogt willen uitstellen, òf niets dan een hinderlijke band voor den wetgever zal zijn, indien deze door die bepaling zal worden verpligt, vòòr 1851 de demonetisatie te hebben volbragt, in de onzekerheid of zich daartoe vòòr dien tijd een gunstig oogenblik zal opdoen, terwijl zeker het tegenwoordig oogenblik zeer ongunstig is.

De ondervinding heeft dus het nadeel van het bestaande niet aangetoond; de zwarigheden aan de verandering van muntstelsel en aan den enkelen *zilveren* standaard verbonden zijn door de Regering niet opgehelderd; het wets-ontwerp zal, zoo als het is liggende, toch niet alles betrekkelijk het muntwezen te zamen vatten, en de wetgever zal zelfs op het punt der demonetisatie moeten terugkomen: — dit alles heeft mij geleid tot de conclusie, dat dit wets-ontwerp even onaannemelijk is als het vroeger aangebodene, en dat de zaak veel beter in haar geheel zal blijven, indien de Regering alleen een wets-ontwerp op de pasmunt aanbiedt, en dat behoorlijk door opgaven van het muntloon toelichte, ten einde eerst dan tot eene verandering van stelsel over te gaan, nadat

de ondervinding gebiedend de noodzakelijkheid van zoodanige verandering zal hebben uitgesproken.

Ik zal tegen de wet stemmen.

De heer ***van Gollstein*** : De tegenwoordige voordragt heeft voor mij eene bijzonder behagelijke en bijzonder aantrekkelijke zijde. Zij huldigt het stelsel, dat in mijn oog het eenige ware, het eenige goede en aannemelijke stelsel is, het stelsel van den enkelen standaard; zij verwerpt en veroordeelt het stelsel, dat mij voorkomt valsch en verderfelijk te zijn, het stelsel van den dubbelen standaard.

Behoef ik nu in een betoog te treden van de juistheid der stelling, dat het stelsel van den enkelen standaard het eenige ware en goede is; behoef ik U Edel Mogenden aan te toonen hoe nietig en onbeduidend de schijngronden zijn, die voor het tegenovergestelde stelsel worden bijgebragt? Het onderwerp is reeds herhaalde malen in deze Vergadering ter sprake gebragt, onderzocht en van alle zijden toegelicht geworden, en het is niet mogelijk verdere ophelderingen bij te brengen. Het is ook zoo gemakkelijk te overzien, dat het slechts noodig is de meest eenvoudige redenering te bezigen om het aan elk kenbaar te maken. Ik zal mij dus bepalen tot het bijbrengen van slechts enkele redenen, die mij toeschijnen onwederlegbaar voor mijn gevoelen te pleiten.

Beginnen wij met na te gaan wat wij verlangen, wanneer wij eenen maatstaf kiezen ter bepaling der waarde van goederen, d. i. eenen standaard, dan zullen wij het daarover wel allen eens zijn, dat wij wenschen dat die standaard onwankelbaar en zeker zij; wij zullen allen beseffen, dat, wanneer hij dat karakter niet bezit, hij onmogelijk het doel kan treffen, dat wij ons voorstellen te verwezenlijken, namelijk de waarde der goederen behoorlijk te bepalen. Als wij nu den enkelen standaard kiezen, dan zullen wij ons daarbij behooren te onderwerpen aan de onzekerheid en twijfeling, die uit de afwisseling van waarde van dat metaal voortspruit, maar wanneer wij bij dien eenen standaard nu nog een tweeden voegen, dan voegen wij bij de reeds bestaande onvermijdelijke onzekerheid vrijwillig die, welke voortvloeit uit de waardeverandering van dien tweeden, en wij kunnen voorzeker nooit tot een eenigzins zekeren maatstaf geraken. Ziedaar waarom het stelsel van den enkelen standaard boven dat van den dubbelen voorzeker de voorkeur verdient.

Maar wat stellen wij ons eigenlijk voor als wij dien dubbelen standaard verkiezen? Wij zullen ons dan wel gedrongen vinden om bij de wet de verhouding der beide metalen, het goud en het zilver, te bepalen. En welke zal nu wel de eerste vraag voor den wetgever zijn? Deze: of hij zich daartoe in staat bevindt? En wij antwoorden: als de natuurwet niet gedoogt dat de verhouding juist wordt aangegeven, als die verhouding door de natuur zelve aan gedurige afwisseling is blootgesteld, zal dan de wetgever zich vermeten de natuur te dwingen en aan banden te leggen? Alsdan matigt de wetgever zich iets aan, dat hij onmogelijk kan bepalen, en waaromtrent hij zijne magteloosheid en zijn onvermogen erkennen moet. Ziedaar hoe onverstandig en onredelijk het is, als men een dubbelen standaard wil aannemen. Handelt men daarentegen niet verstandig, als men zich niet waagt aan iets, waardoor men aan onoverkomelijke zwarigheden wordt blootgesteld?

En wat baat het te zeggen: de wetgever moge voor de regtbank van het gezond verstand veroordeeld worden, zoo slechts de maatschappij daar niet bij lijdt? Immers ook dit laatste is het geval. Als wij de werking van dien dubbelen standaard nagaan, dan gevoelen wij dat de rampen en nadeelen die daardoor aan de maatschappij berokkend worden, niet gering zijn. Wanneer het geval zich voordoet, iets wat ten allen tijde moet gebeuren, dat het eene metaal in waarde stijgt tegenover het andere, dan zal dat wat de meeste waarde heeft worden uitgevoerd, om elders verkocht en versmolten te worden, terwijl men in het bezit blijft van datgene wat de minste waarde bezit. De zorg der Regering om in de aanmunting van eene gepaste hoeveelheid geld voor den omloop te voorzien is vruchteloos, want zij moge al eens door het slaan van eenige millioenen zilvergeld het muntstelsel geregeld hebben, dat geld zal uit den omloop verdwijnen, zoodra slechts de waarde van het zilver die van het goud te boven streeft, en men er dus elders zijn voordeel mede kan doen. Men geeft zich aldus eene eindelooze moeite, om eene zaak te regelen, die niet voor eene duurzame regeling vatbaar is. En is het geen voordeel voor den buitenlandschen schuldenaar, dat hij kan betalen met de minstwaardige munt? Is dit geen belangrijk voorregt, en kan het overeen gebragt worden met de regelen des regts, dat de schuldeischer in de nadeeligste positie verkeert en benadeeld wordt ten behoeve van den schuldenaar?

Mag het dus ook niet voor de maatschappij in het algemeen eene ramp worden genoemd, als het geld aan vermindering van waarde onderhevig is, en den wetgever aanleiding geeft tot onregtvaardige maatregelen? In vroeger dagen was het in vele landen de gewoonte, dat de souverein het gehalte der munt veranderde en de waarde afzette; hij, die zich in het bezit van zoodanig muntstuk bevond, behield in dat geval wel in naam hetzelfde stuk, maar in waarde verminderd, en hem was de gelegenheid benomen, om daarvoor dezelfde hoeveelheid goederen, als vroeger, zich aan te schaffen. Hij was dus in naam even rijk, maar inderdaad armer. Ziedaar dus het lot hetwelk de wetgever aan elk heeft toegedacht bij het aannemen van den dubbelen standaard, daar men bij waarde-vermindering van het metaal en daaruit voortvloeijende rijzing van prijzen niet meer dezelfde hoeveelheid van goederen voor dezelfde som zich kan aanschaffen als vroeger.

En vraagt men nu naar de toepassing dezer leer, zoo behoeft men slechts te vragen, wat gebeuren zou zoo het geld slechts 1 ten honderd in waarde verminderd werd, welke de invloed daarvan zou zijn op de rentebetaling van 's lands schulden, de buitenlandsche leeningen, de bezoldigingen der ambtenaren, de voldoening van 's lands belastingen; en men zal reeds door die eenvoudige voorstelling bemerken, welke de werking zou zijn van zoodanige onbedachte bepaling, van eene waardevermindering door den wetgever uitgesproken.

Maar ik heb tot nu toe slechts op het veld der bespiegelingen verkeerd, en men wenscht ook de practijk te raadplegen. Practijk en theorie staan, zegt men, vijandig tegen elkander over. Maar waarin bestaat theorie? In de juiste waardering van daadzaken, ten einde daaruit behoorlijke gevolgtrekkingen te maken en zoo tot juiste besluiten te komen; zoodat men niet zeggen kan, dat zij beide vijandig tegen elkander over staan. Zijn er geene waarheden, welke zoo vast gegrond zijn in den menschelijken geest, dat de mensch daaraan nimmer kan twijfelen, en behoort daaronder niet deze, dat ter bepaling van de grootte van iets, men een vasten en zekeren maatstaf moet hebben? En is hetzelfde niet met den standaard het geval, en zoo wij er eenen wenschen aan te nemen, moeten wij er dan geenen kiezen die een vasten en zekeren maatstaf oplevert?

Ik wensch het tafereel niet te schetsen van alle rampen, die moeten voortvloeijen uit het aannemen van het verderfelijk stelsel van den dubbelen standaard. Ik zal echter aanwijzen wat de ondervinding in ons land zelf leert. Het was in 1816 de gedachte van den wetgever, dat hij het vermogen bezat, om de verhouding tusschen de waarde van het goud en het zilver vast te stellen; hij ging er toe over en ondervond daarna dat hij zich vergist had, en daaruit vloeide van zelf voort, dat een gedeelte van de munt, namelijk datgene wat van het metaal geslagen was, hetwelk de grootste waarde had, uit het land ging. Bij de wet van 28 September 1816 werd de eenheid bepaald op den gulden van 200 azen fijn zilver en bevolen dat de gouden Willem tien zoodanige guldens zou waardig zijn. Men kon dus hetzelfde betalen, òf met dat gouden stuk òf met die zilveren guldens. Weldra echter ondervond men dat de verhouding tusschen het goud en het zilver niet behoorlijk was bepaald, en nu was de wetgever gedwongen in 1839 te bepalen dat de waarde van den gulden slechts $190^{6}/_{10}$ azen fijn zilver zoude zijn. Zoo moest de wetgever zijn onvermogen erkennen, en eene onregtvaardigheid plegen om de vergissing te herstellen. Of is het geene onregtvaardigheid, hem, die beloofd had zijne schuld te zullen voldoen met guldens zoo als de wet verordende, te veroorloven die schuld met guldens van minder waarde te voldoen? Ziedaar dus wat de ondervinding leert, en waaraan men zoo gaarne zou willen twijfelen, zich verschuilende achter het gewone gezegde: de theorie leert dat wel, maar in de practijk wordt die leer der theorie niet bevestigd.

Ook de geschiedenis van andere landen is daar om het beweerde te staven; ook elders doet zich hetzelfde verschijnsel voor, en dit is natuurlijk, want het vloeit uit den aard der zaak voort. In Engeland had men in 1718 op den raad van sir Isaac Newton de guinea bepaald op 21 sh., of de waarde van het fijn goud stond tot de waarde van het fijn zilver als nagenoeg $15^{1}/_{5} : 1$ of $15^{285}/_{1304} : 1$. Men achtte aldus die zaak naar behooren te hebben geregeld, en de wetgever maakte zich diets eene vaste verhouding tusschen het goud en het zilver te hebben bepaald. Maar hij bedroog zich; weldra bleek dat die bepaling niet juist was, en dat het zilver hooger in waarde tegenover het goud stond, dan de wetgever had aangenomen. Lord Liverpool berekende dat het goud $1^{14}/_{31}$ ten honderd op de guinea te hoog in waarde was gesteld. Het zilver bleef bij voortduring stijgen. Het natuurlijk gevolg was dat er geen zilver in omloop bleef; alles werd, zoodra er gelegenheid toe was, in den smeltkroes geworpen.

Ziedaar dus ook het voorbeeld van Engeland om ons te leeren, wat door den wetgever moet worden gedaan. Ook daar werd het stelsel van den dubbelen standaard nadeelig bevonden, en men zag dat men alleen door dat van den enkelen den Staat voor schade kon waarborgen. En welke was de slotsom die uit dat alles in Engeland getrokken werd? Is men daar nog in het onzekere of men

den enkelen standaard, dien men daar later heeft aangenomen, zal verlaten om tot den dubbelen weder te keeren? Men heeft hooren beweren, dat dit het geval zoude zijn, maar mij is daarvan geen schijn van bewijs voorgekomen. Ik heb wel hooren zeggen, dat men de finantiele ongelegenheden, waarin dat rijk zich bevindt, aan verschillende oorzaken toeschreef; sommigen gaven er de handelsvrijheid de schuld van en zeiden dat men weldra tot het verbodsstelsel zou terugkeeren, en anderen beschuldigden den enkelen standaard de oorzaak te zijn van een kwaad, waaraan hij geheel onschuldig was. Maar dat er eenige grond zou zijn voor de bewering, dat men in Engeland weder tot den dubbelen standaard zou terugkeeren, dit mag en kan ik niet gelooven. Die standaard is door te veel kundige lieden verworpen, en de andere op te krachtige en afdoende gronden aangenomen, dan dat men dien weder zou willen verlaten. Ik lees daaromtrent bij eenen schrijver, die te dezen aanzien zijn gevoelen in het breede heeft ontwikkeld, en getoond bekend te zijn met het onderwerp in zijnen ganschen omvang, het volgende:

» De ongerijmdheid van twee metalen gelijkelijk tot wettig betalingsmiddel of tot maatstaf der waarde te bezigen, werd op onwederlegbare gronden aangetoond door Locke en Harris en door elk opvolgend schrijver aangegeven, maar zoo traag is de voortgang der verbetering, dat het tot aan het jaar 1816 duurde, voor dat men bepaalde dat het goud alleen een wettig betalingsmiddel zou zijn voor elke som 21 schellingen te boven gaande." (Zie het stuk getiteld: *Economical and secure currency* in de *Selections from the Edinburgh Review.* Paris, Baudry vol. VI, p. 56).

Ziedaar wat de slotsom is geweest der beschouwingen omtrent dit punt in Engeland, en daarin is vervat wat de algemeene denkwijze aldaar uitmaakt.

Het is dus voor mij aan geen den minsten twijfel onderhevig, dat het stelsel van den enkelen standaard het eenige ware en goede is. En zoo ik nog kon twijfelen zou ik het toch gewonnen moeten geven als ik vermeen dat zij, die bekend staan als met dit onderwerp ten volle vertrouwd te zijn, geen anderen dan den enkelen standaard verkiezen.

Maar wat moet ik nu oordeelen met betrekking tot eene andere vraag, namelijk deze: of het goud dan wel het zilver tot standaard zal verkozen worden? Hiervoor bestaat dezelfde eenstemmigheid van gevoelen niet. In Engeland zie ik omtrent dat punt mannen van kunde en wetenschap tegen elkander overstaan. Ik zie dat Locke, Harris en Ricardo zich verklaren voor het zilver als den waren grondslag van het muntstelsel, terwijl Smith aan het goud de voorkeur schijnt te geven, alhoewel hij zich daarover niet bepaaldelijk hebbe geuit, en dat gevoelen ook door lord Liverpool op eene krachtige wijze is ontwikkeld en aanbevolen in zijn onschatbaar werk over de munt van het rijk. Ik zelf heb dat gevoelen ook omhelsd en van den aanvang af voorgestaan. Ik heb geen middel onbeproefd gelaten om het aan te bevelen, maar het is mij niet mogen gelukken het algemeen ingang te doen vinden, en het is ook van de zijde der Regering bestreden. Het scheen mij echter toe op goede gronden aanbevolen te kunnen worden. Het goud toch is aan minder slijting onderhevig, gemakkelijker te vervoeren, en dus beter ruilmiddel; de voortbrenging van het goud is niet zoo gemakkelijk als die van het zilver, en dus staat de waarde van het eerste vaster dan die van het laatste. Maar hoe deugdzaam ook de gronden waren, die voor mijn gevoelen pleitten, het heeft, zoo als ik zeide, geen algemeenen ingang gevonden, en de meerderheid heeft zich voor het aannemen van den zilveren standaard verklaard; en wat blijft mij nu over dan de keuze tusschen het behoud van den dubbelen standaard en het aannemen van den enkelen zilveren? En daaromtrent zal na het gezegde mijne keus niet twijfelachtig zijn.

Ziedaar de redenen, die mij bewegen om over te gaan tot het ontwerp der Regering, en (behoef ik het te verhelen?) er bestond nog eene andere omstandigheid, die eenen gewigtigen invloed op mijn oordeel in dezen uitoefende. Het is deze, dat, wanneer men den zilveren standaard kiest, die zooveel moeijelijkheid voor de betaling moet opleveren, men als van zelf zal komen tot het stelsel van renteloos schatkist-papier, waardoor men in de gelegenheid zal zijn een gedeelte van 's lands schuld in te trekken, en bezuinigingen daar te stellen in de renten van den Staat. De rentenlast drukt zwaar op de schouders der natie, en het is de pligt van den vertegenwoordiger, om geene gelegenheid te verzuimen ten einde dien last te verligten. Hier doet zich zoodanige gelegenheid op, om dat te doen op eene wijze, waardoor aan niemand eenig nadeel zal worden toegebragt. Het is het oordeel van vele deskundigen dat de omloop van het geld zooveel mogelijk moet worden ingekort, dat men zooveel mogelijk een kosteloos circulatie-middel moet bevorderen, en niets van het kapitaal moet afscheiden tot een dood kapitaal. Ricardo zegt in een zijner belangrijke geschriften te dezen aanzien (t. a. p. pag. 41): » De invoering der edele metalen, ten einde tot munt te dienen, kan inderdaad aangemerkt worden als een der gewigtigste stappen tot verbetering van den handel en de kunsten van het beschaafde leven: maar het is niet minder waar, dat wij met den voortgang van kennis en wetenschap ontwaren, dat het eene andere stellige verbetering zou zijn, ze weder uit te sluiten van de functien, waarvoor zij gedurende een minder verlicht tijdvak met zooveel voordeel gebezigd werden."

Wij nu zien hier een middel voor ons aanwezig om door het in omloop brengen van het bovenvermelde papier 10 millioen van 's lands schuld te vernietigen en dus den Staat te ontlasten van de rentebetaling daarvoor ten bedrage van 4 tonnen gouds. Daarop heb ik het oog geslagen; dat denkbeeld heb ik gemeend der Regering te moeten aanbevelen. Wij behoeven zooverre niet te gaan, als de Engelsche schrijver ons aanbeval, maar met omzigtigheid moeten wij te werk gaan, bedenkende, dat de toestand des lands ons verpligt bedacht te zijn op verligting van de lasten, die de natie drukken.

Zoo ben ik door deze beschouwingen gebragt tot het omhelzen van het stelsel der Regering, daar zij toont het ware en wezenlijk goede wel te onderkennen en in practijk te willen brengen. Ik ben dus gereed mijne stem voor het wets-ontwerp uit te brengen, omdat het mij schijnt te strooken met het welbegrepen belang en de eer der natie.

De heer **Borski**: Het is een bevreemdend verschijnsel dat de Regering wederom een ontwerp van wet voordraagt tot regeling van het Nederlandsche muntwezen waarbij op den voorgrond staat het invoeren van een enkelen muntstandaard, hoezeer eenige maanden geleden, eene wet waarbij dat zelfde stelsel werd voorgesteld, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal niet is aangenomen geworden. Men zoude mogen veronderstellen dat de Hooge Regering vast besloten heeft aan eene wetenschappelijke theorie de voorkeur te geven boven de lessen der geschiedenis en die der ervaring in andere landen van Europa, die ons omringen, en waarmede wij in een groot handelsverkeer staan.

Bij de vorige beraadslagingen over dit onderwerp is betoogd geworden dat een der grondzuilen van den Nederlandschen handel en verkeer met vreemde natien, te zoeken is in vastheid en stabiliteit in het zoo moeijelijk stuk van het muntwezen, hetgeen naar oordeel van bevoegde mannen van een zoo overwigtig belang is, dat het dàn alleen aan 's lands Regering geoorloofd is belangrijke veranderingen daaromtrent daar te stellen, wanneer de onvermijdelijke noodzakelijkheid dier verandering algemeen erkend en bewezen is. Dit bewijs is door de Regering niet geleverd en dienaangaande wordt in de korte memorie van toelichting der nieuwe wet niets gezegd, en de bezwaren bij de vorige beraadslagingen tegen het toenmalige wets-ontwerp in het midden gebragt, zijn niet wederlegd geworden. Alstoen heeft men beweerd dat de noodzakelijkheid om tot één standaard over te gaan niet bewezen was, en vooral dat geen nadeel van den dubbelen standaard aangetoond is geworden; dat het tijdstip om zoodanige gewigtige veranderingen in te voeren, ongelukkig gekozen was, daar eene crisis in de geldmarkt voorspeld werd. Geen van deze bezwaren zijn bij de deze laatste wet vergezellende memorie van toelichting uit den weg genomen; daarentegen heeft de ondervinding in de laatste maanden het wenschelijke en nuttige, voor eene handeldrijvende natie, bewezen om, vooral in moeijelijke tijden, zoo als wij beleefd hebben, tusschen de beraadslagingen omtrent het vorige wets-ontwerp en die van heden den dubbelen standaard te behouden. Het is eene overbekende waarheid, dat wanneer het handelsverkeer het noodzakelijk maakt om den koopprijs van ingevoerde koopwaren te voldoen, de som, die dezelve meer bedraagt dan de waarde van die welke uitgevoerd worden, door verzending van muntmateriaal moet gesaldeerd worden. Deze gevallen doen zich meermalen voor en hebben tusschen twee landen over en weder plaats. In den loop van dit jaar had Engeland aan Nederland te betalen en Engeland zond ons tienguldenstukken toe. In de laatste tijden veranderde deze positie: Nederland had aan Engeland te betalen en Nederland voerde de tienguldenstukken naar Engeland. Wanneer nu zulke omstandigheden plaats vinden en er bestaat slechts één standaard en wel de zilveren dan worden deze handels-salderingen zeer bemoeijelijkt. Er blijft dan niets over dan den eenen overblijvenden standpenning uit te voeren, waardoor schaarschte van geld en de schromelijkste gevolgen worden te weeg gebragt.

Raadpleegt, Edel Mogende Heeren, de ondervinding, die voor u ligt in de laatste dagen, waarin die vreesselijke crisis in de geldmarkt van Engeland, dat land met een enkelen standaard, heerschte. Overal miscrediet, daling der prijzen van de voortbrengselen der nijverheid. Vergelijkt daarbij Nederland, Frankrijk en die landen welke den dubbelen standaard bezitten en gij zult de uitwerking der beide systema's bespeuren.

Engeland, alwaar slechts één standaard bestaat, werd even als Frankrijk en Nederland door hooge prijzen van levensmiddelen

geteisterd. Alle landen trachten zich dezelve van buiten af te verschaffen, ten einde in den nood te voorzien. Van de opgenoemde landen zal wel niemand ontkennen dat Engeland door die crisis het meest geteisterd is geworden, terwijl die landen waar de dubbele standaard bestond denzelfden storm hebben doorgestaan zonder dezelfde schromelijke gevolgen.

In oogenblikken van miscrediet en geldschaarschte, wanneer het vertrouwen in wissels ontbreekt, blijft er wel geen ander middel over, ten einde zijne schulden te voldoen in het buitenland, dan om muntmateriaal uit te voeren. Men bezigt daartoe den standpenning. Is die van goud, dan bestaat er eene waarschijnlijkheid, en dit wordt door de ondervindimg bevestigd, dat die standpenning in natura, bij veranderde omstandigheden, terugvloeit. Is de standpenning zilver, en is deze eens uitgevoerd, zoo keert dezelve bijkans nimmer in natura terug. Bij de vorige beraadslagingen is reeds aangemerkt dat het goud als standpenning de voorkeur boven het zilver verdiende, ook met betrekking tot het binnenlandsch verkeer.

Men zoude zich vergissen wanneer men veronderstellen zoude, dat de handels-operatien, die thans gedaan worden met behulp van de tienguldenstukken, als standpenning, later even goed plaats zullen vinden met de gouden Willems als negotiepenning. Het zij mij veroorloofd dit door een voorbeeld te staven.

Engeland heeft aan Nederland betalingen te doen, welke met de uit te voeren artikelen niet gesaldeerd kunnen worden; bij miscrediet, zoo als thans heerscht, komen er weinig wisselbrieven voor en er blijft dus niets anders over dan specie herwaarts te zenden. De tienguldenstukken, die vroeger onder andere omstandigheden naar Engeland gezonden zijn, vloeijen weder naar Nederland terug, alwaar dezelve dienen als betalings-middel tegen f 10, de waarde die aan dezelve als standpenning is toegekend. Wanneer nu aan die tienguldenstukken deze laatste hoedanigheid is afgenomen, te weten die van standpenning, en dezelfde operatie zoo even genoemd plaats vindt met de tienguldenstukken als negotie-penning, dan staan dezelve gelijk met baren goud of elke andere koopmanswaar, waarvoor men een kooper moet gevonden hebben alvorens er betaling mede te kunnen doen; en in oogenblikken dat men zijne toevlugt moet nemen tot zoodanige maatregelen, is het geld meestal zeer schaarsch en dus koopers moeijelijk te vinden.

Men heeft wel eens beweerd dat onder de voorstanders van den dubbelen standaard er zich bevonden, die door eigenbelang gedreven zouden worden; maar het is evenwel duidelijk dat voor bankiers en handelaren in specie, de overgang der tienguldenstukken tot negotiepenning eerder voordeel dan nadeel moet opleveren. Bij de vorige discussie over dit wets-ontwerp heeft Zijne Excellentie de Minister ons medegedeeld, dat de directie van de Nederlandsche Bank de inzigten der Regering omtrent den enkelen en wel den zilveren standaard, deelde; hierbij verlieze men niet uit het oog, dat de omloop van gouden standpenningen dien van de bankbriefjes vermindert. Ten slotte, wanneer uit de geschiedenis van andere landen het nadeel van den enkelen standaard door daadzaken bewezen is, terwijl men in gebreke blijft het nadeel van den dubbelen standaard voor de landen die, even als Nederland, dezelve eene lange reeks van jaren bezitten, aan te toonen, dan zoude ik van oordeel zijn dat bij eene eindbeslissing der wetgeving meer op daadzaken dan op theoretische bespiegelingen van de wetenschap gelet diende te worden.

Ik zal tegen de wet stemmen.

De heer ***Smits***: Voor een enkel oogenblik slechts, heb ik het woord gevraagd. Ik heb zulks niet gedaan omdat ik meen, dat ik omtrent het in behandeling zijnde wets-ontwerp, hetwelk ook in eene vorige zitting een punt van uwe beraadslagingen heeft uitgemaakt, iets nieuws zou kunnen mededeelen, maar, juist omdat ik in die vorige zitting de eer niet had lid van uwe Vergadering te zijn, heb ik gemeend nu verpligt te zijn U Edel Mogenden de gronden op te geven, waarom ik mij tegen het wets-ontwerp, hoe ongaarne dan ook, verklaren moet.

De redenen, welke mij tot deze overtuiging hebben geleid, zijn hoofzakelijk *drie* in getal.

Wanneer ik toch in de *eerste* plaats de practijk en ervaring raadpleeg, die evenzeer eenig gewigt in de schaal mogen leggen als theorie en wetenschap, word ik gewaar dat sedert het jaar 1749, en dus in een tijdsverloop van bijna eene eeuw, geen bezwaren van eenigzins belangrijken aard uit het bestaan van den dubbelen standaard zijn voortgevloeid.

Integendeel, Edel Mogende Heeren, meermalen heeft het bestaan van dien dubbelen standaard gedurende dat tijdsverloop, bij groote handels-operatien van het buitenland, met en door tusschenkomst van Nederland tot stand gebragt, de gunstigste uitkomsten geleverd, waarvan ook *vooral* het vorige jaar en de laatst verloone maanden een hernieuwd bewijs kunnen leveren.

En wanneer nu, Edel Mogende Heeren, het bestaan van den dubbelen standaard geoordeeld mag worden dikwerf zeer gunstig te hebben gewerkt op den buitenlandschen handel van Nederland, zoo mag in de *tweede* plaats het voorhanden zijn van een wettig betaalmiddel, zoo in goud als in zilver, voorzeker geacht worden voor den binnenlandschen handel zeer noodzakelijk, ja bijkans onmisbaar te zijn.

Wettig te kunnen betalen in goud is voor den binnenlandschen handelaar een zeer groot gerief en voordeel.

Gouden negotiepenningen zijn voor dien handelaar onbruikbaar. Immers, Edel Mogende Heeren, wanneer ik U Edel Mogenden de grootere en kleinere binnenlandsche graan-, zaad-, kaas- en veemarkten slechts opnoem, zal het U Edel Mogenden terstond reeds in het oog vallen, dat betaling in goud, welke nu zoo dikwerf om het gemakkelijk vervoer geschiedt en dus ten gerieve van den kooper is, bij de aanneming van dit wets-ontwerp *spoedig* hoogst moeijelijk, ja bijna onmogelijk zijn zal, daar kooper en verkooper, behalve over den prijs van het handels-voorwerp, ook dan nog zouden moeten overeenkomen over den prijs van den negotie-penning.

En, Edel Mogende Heeren, als ik nu in de *derde* plaats het oog vestig op andere Staten in Europa, zie ik bijkans overal, Engeland uitgezonderd, den dubbelen standaard aangenomen. Het komt mij uit dien hoofde eenigzins gewaagd voor, reeds nu tot de aanneming van den zilveren standaard over te gaan, *in eenen tijd* dat zich zelfs in Engeland stemmen schijnen te verheffen, om nevens den gouden standaard ook zilveren munt als wettig betaalmiddel aangewezen te zien; *in eenen tijd* dat eene zoo hevige finantiele crisis zich nog elders laat gevoelen.

Wat mij aangaat, Edel Mogende Heeren, volgaarne zou ik wenschen, de beslissing in eene zoo hoogst gewigtige aangelegenheid, hoeveel eerbied ik ook koester voor de ware theorien der wetenschap, voor alsnog aan den tijd en de ondervinding over te laten, en gevoel mij deswege verpligt tegen dit wets-ontwerp te stemmen.

De heer ***Bijleveld***: Denkt niet, dat ik Uwer Edel Mogendens geduld langer op de proef zal stellen, met over het onderhavige wets-ontwerp te spreken; over die materie is mijnes inziens genoegzaam geschreven, gesproken en ze kan als uitgeput beschouwd worden; doch ik heb het woord gevraagd om een personeel feit te beantwoorden, voorkomende in de redevoering van het geachte lid uit Rotterdam, voor mij gezeten; ik meen toch van Zijn Edel Mogende verstaan te hebben, dat Zijn Edel Mogende met de provincie Zeeland zoo wel bekend was, dat hij wist dat men aldaar geen ander geld in betaling verlangde of wenschte, dan grove *zilveren* muntspecie en wel Zeeuwsche rijksdaalders.

Ik eerbiedig Zijn Edel Mogendens veronderstelling van met de zienswijze en de belangen van het gewest, waaruit ik de eer heb afgevaardigd te zijn, bekend te wezen, doch geloof door mijne betrekking tot den landbouw in dat gewest, en waarvan de producten het grootste en voornaamste handelsverkeer met Rotterdam toch uitmaken, mij op mijne kennis deswege en ervaring te mogen beroepen, om U Edel Mogenden de verzekering te kunnen geven, dat het sustenu van Zijn Edel Mogende welligt gegrond moge geweest zijn in die oude tijden, toen de Zeeuwsche rijksdaalder 53 stuivers gold en geen gouden standpenning bestond, die als zoodanig gangbaar was, of toen men welligt naar de landlieden in dat gewest voor hunne granen kleine munt en allerhande specie dooreen gemengd, toezond; doch thans, sedert de gouden Willem of het tienguldenstuk is gemunt en standpenning is geworden, ontvangt men even gretig die *gouden* munt en zijn de landlieden en kooplieden in granen, die hunne granen naar Rotterdam opzenden, er evenzeer op gesteld als vroeger op de grove zilvermunt, als zijnde gemakkelijk in den handel en minder kostbaar in transport; en dat zulks waar is, blijkt daaruit, dat sedert jaren vele, ik zal niet zeggen de meeste pachten in die gouden specie zijn of worden betaald, en men bij de landlieden in den laatsten tijd meestal gouden specie aantrof, een bewijs, dat hunne granen in die specie en niet in grove zilvermunt betaald werden; bovendien behelsden de pacht- en huur-contracten niet enkel de bepaling, dat de betaling der pacht of huur moest geschieden in grove *zilveren* gangbare muntspecie, maar in grove *gouden* of *zilveren* gangbare muntspecie; een tweede bewijs dus, dat men wel degelijk *gouden* muntspecie aannam, namelijk die gouden munt, die eene vaste waarde bezat, en welke men voor diezelfde waarde, waarvoor dezelve ontvangen was, wederom konde uitgeven.

Ik moet het geavanceerde door het geachte lid uit Rotterdam alzoo ten eenen male tegenspreken, en heb gemeend, deze stelling van Zijn Edel Mogende, en welke Zijn Edel Mogende zeide te gronden op zijne kennis omtrent mijn gewest, te moeten wederleggen, ten einde door U Edel Mogenden daaruit geene verkeerde gevolgtrekking zoude kunnen worden geput.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het reeds ver gevorderde uur maakt het mij ten pligt, om bij de verdediging van het tegenwoordig wets-ontwerp alle beschouwingen achterwege te laten, die reeds meermalen van de zijde der Regering in deze Vergadering werden voorgedragen. Ik geloof te zullen handelen overeenkomstig den wensch van U Edel Mogenden met mij thans niet te begeven in eene herhaling dier beschouwingen, en mij te onthouden van alle uitweidingen die als overbodig beschouwd zouden kunnen worden. Ik zal alzoo heden gewag maken noch van hetgeen vroeger ten aanzien van dit gewigtig onderwerp in deze Vergadering is voorgevallen, noch van theoretische gronden tot ondersteuning van de stelling, dat geen gezond muntstelsel mogelijk is, zoo niet de enkele muntstandaard wordt aangenomen. Die gronden zijn reeds zoo dikwerf in deze Vergadering ontwikkeld, dat ik mij gerustelijk van eene herhaling derzelve kan onthouden. Maar dat beginsel van den enkelen standaard berust niet alleen op afgetrokkene theorien; het is een beginsel mede getrokken uit de lessen der ondervinding, uit hetgeen wij dagelijks zien, het is geheel en al practijk, en ik acht het, naar aanleiding van het algemeen verslag en van de gehoudene beraadslaging, noodig dit eenigzins breeder aan te toonen, dan ik vroeger deed. Ik zal mij dus bij deze verdediging hoofdzakelijk bepalen tot de beantwoording van enkele bedenkingen, door het geachte lid uit Noord-Holland tegen het bij dit wets-ontwerp aangenomen beginsel aangevoerd, om vervolgens te voldoen aan het verlangen van hen, die uit de lessen der ondervinding nader betoogd willen hebben, dat het nu voorgedragen muntstelsel het eenige goede is.

De geachte spreker uit Noord-Holland heeft gemeend te kunnen zeggen, dat hoezeer het waar is, dat bij het bestaan van een dubbelen standaard de schuldenaar de keus heeft van het metaal, waarin hij zijne schuld moet voldoen, en dus aan dat de voorkeur zal geven, waarin hij het meeste voordeel ziet, daaruit echter slechts een denkbeeldig nadeel voor den schuldeischer voortvloeit, omdat het hier een voorwerp geldt dat voor de circulatie bestemd is en de schuldeischer het ontvangene voor denzelfden prijs, waarvoor het hem toegerekend is, weder kan uitgeven. Maar daarmede is de redenering, die de voorstanders van den enkelen standaard aanvoeren, niet bestreden. Het is niet juist gezegd, dat men de dus ontvangen muntstukken altijd voor denzelfden prijs weder zal kunnen uitgeven, als waarvoor men ze ontving. Wij moeten de prijzen binnen 's lands in verband beschouwen met de prijzen buiten 's lands. Op de eerste zijn de laatste van invloed, zoodat men zich voor het muntstuk dat buiten 's lands f 9.90 waard is in het binnenland geene waarde van f 10, maar ook slechts eene van f 9.90 zal kunnen verschaffen. De geachte spreker heeft beweerd, dat de hier besproken stelling alleen juist is met opzigt tot onze betrekkingen met het buitenland, voor zoover daar de enkele standaard is aangenomen. Wanneer men de quaestie van het muntstelsel behandelt, dan behoort men zich de verhouding van het vaderland tegenover het buitenland voor oogen te houden. Juist hierop komt het aan, want indien men geen buitenland tegenover zich had, als men beperkt was binnen de grenzen van zijn eigen land, dan kon men aan het metaal al die waarde geven, welke men wilde. Juist omdat men andere landen om zich heen heeft, levert het bestaan van den dubbelen standaard altijd nadeel op. En zou nu dit bezwaar daardoor opgeheven worden, dat buiten Engeland alle landen den dubbelen standaard hebben, hetgeen ik nu eens voor een oogenblik wil toegeven? Zou men ten gevolge van die omstandigheid het practisch nadeel van den dubbelen standaard minder gevoelen? Voor de beoordeeling der thans behandelde quaestie is het inderdaad zeer onverschillig, of in andere landen al dan niet de dubbele standaard bestaat, want het is alleen de aard van de geldcirculatie in ons eigen land, waaruit het aangewezen nadeel voortvloeit. Of het land, waarmede wij handelen, den dubbelen dan wel den enkelen standaard heeft, dit zal er niets toe afdoen, dat de vreemdeling ons altijd zal kunnen betalen in dat metaal, waarin de betaling voor hem het voordeeligst is, dat hij ons altijd zal kunnen voldoen in dat metaal, dat ons het nadeeligst is, zich beroepende op onze eigene wetgeving. Maar al gaf ik toe, dat het behoud van den dubbelen standaard voor ons alleen met opzigt tot Engeland nadeelig kon zijn, zou ook dan wel de redenering der Regering omtrent het nadeelige van den dubbelen standaard onjuist zijn? Zal niet, wanneer de dubbele standaard ons tegenover Engeland alleen, dat is het land dat den meest uitgestrekten handel heeft, in eene ongunstige verhouding plaatst, reeds dit een nadeel zijn, te groot dan dat de wetgever de natie daaraan roekeloos zou mogen blootstellen.

De geachte spreker gaf voorts als zijne meening te kennen, dat wel bij het bestaan van den dubbelen standaard, wanneer de tusschen het goud en het zilver vastgestelde prijsverhouding verbroken wordt, immer het meestwaardige metaal zal wegvloeijen en daarvoor het minstwaardige zal worden ingevoerd, maar dat daaruit geen nadeel voortsproot; ofschoon erkennende dat de bedoelde uitvoer en invoer onder de gestelde omstandigheden altijd moeten plaats hebben, ziet hij daarin geenerlei gevaar. Zijn Edel Mogende meent dat van zoodanige operatie altijd het gevolg zal moeten zijn, dat de prijs van het uitgevoerde muntmetaal dadelijk zoodanige rijzing ondergaat, dat in ruiling daarvan het andere metaal niet meer met agio herwaarts kan worden gevoerd, zoodat dan het voordeel van zelf weder verloren gaat. Dit is de redenering, waarmede de geachte spreker U Edel Mogenden omtrent de nadeelige gevolgen van den dubbelen standaard heeft trachten gerust te stellen. Ik zal die redenering door eene practische beschouwing der zaak trachten op te lossen. Naar mijn inzien moet men zich de zaak niet zoo voorstellen als de geachte spreker deed. Ik geloof dat zoo de vreemdeling het meestwaardige metaal uit ons land voert en daarentegen het minstwaardige invoert, de rijzing van dit laatste niet zoo plotseling plaats grijpt, dat de operatie onmogelijk voordeel kan aanbrengen. Ik geloof dit op grond der ondervinding. Immers wij hebben gezien, dat hier te lande jaren lang geklaagd werd over den uitvoer van het zilver; wij hebben het jaren achtereen zien uitvoeren met agio; die agio verminderde later wel eenigermate, maar dit was, omdat de winst tusschen hem die het zilver uitvoerde en den verkooper gedeeld werd. En indien ik nu al toegaf, dat eindelijk het agio zoo hoog moet rijzen, dat de operatie ophoudt voordeel op te leveren, dan zal toch het bestaan van den agio alleen reeds genoegzaam zijn om te bewijzen dat er uitvoer van munt heeft plaats gehad, terwijl het kwaad slechts daardoor dat het zoo hoog gestegen is voor het oogenblik op zal houden te werken.

Ook een derde argument, dat Zijn Edel Mogende voor den dubbelen standaard heeft aangevoerd, het gemak namelijk van de ingezetenen, kan hier niet gelden. Men moet bedenken, dat dit gemak thans gekocht wordt door een agio. Zoodra, gelijk een geacht lid uit Groningen verklaarde dat in zijne provincie thans het geval is, de landbouwer die zich ter markt begeeft, gaarne een pct. agio betaalt voor onze goudstukken, uit hoofde van het gemak dat deze opleveren, dan zal hij ook, in stede van met zilveren munt, liever met tegen de nominale waarde ontvangen gouden Willem-stukken ter markt gaan, wanneer hij, den vreemdeling daarmede betalende, er iets op verliezen moet; van den vreemdeling daarentegen die op de markt komt koopen zal hij het gouden Willemstuk voor f 10 moeten aannemen. Wanneer nu die gouden Willemstukken negotiepenningen zullen zijn, dan zal men, het gemak van die goudstukken behoudende, dit voordeel verkrijgen, dat die vreemdeling daarmede alleen tegen de werkelijke waarde zal kunnen betalen, zoodat de landbouwer niet meer genoodzaakt zal zijn eene waarde van f 10 af te geven voor hetgeen in werkelijkheid bijv. slechts f 9.90 waard is. Dan zal de landman doordrongen worden van de waarheid, die niet alleen door de wetenschap maar ook door de practijk geleerd wordt, dat hij namelijk verkoopt niet voor de nominale, maar voor de werkelijke waarde van het geldstuk, en dan zal hij, wanneer hij bijv. aan een Franschen koopman een span paarden van f 1000 verkoopt en deze hem met honderd gouden Willemstukken betalen wil, terwijl de goudprijs 1 pct. gedaald is, weten dat hij slechts f 990 ontvangt. Het gemak, dat de gouden munt voor den handel oplevert, zal hetzelfde blijven hetzij die munt standpenning blijve, hetzij zij negotiepenning worde.

En nu, Edel Mogende Heeren, wat heeft de ondervinding geleerd? Wij behooren tot eene practische natie en beschouwen elke zaak gaarne practisch. Maar wij zullen, overgaande tot dat practische onderzoek, de vooroordeelen der practijk ter zijde laten liggen; wij zullen dus ook niet, met den spreker uit Noord-Holland, ons zelven hier afvragen welke de stad van onzen oorsprong is, maar wij zullen ons alleen door de waarheid laten leiden.

Aan U Edel Mogenden, die ik vertrouwen mag, dat nagegaan zullen hebben, wat mannen van wetenschap zoowel als staatslieden over het gewigtige onderwerp, dat ons thans bezig houdt, geschreven hebben, zal voorzeker ook bekend zijn de uitmuntende brief van den eersten lord Liverpool aan den Koning George III van Engeland, waarin hij de geheele geschiedenis van het Engelsche muntwezen openlegt en krachtig aantoont, dat in zijn land alleen ten gevolge van het bestaan van den dubbelen standaard het muntwezen voortdurend in den ongelukkigsten toestand verkeerd heeft. Alleen dit wil ik thans uit dien brief herinneren, dat toen onder Koning Willem III de Engelsche munt tot een allerellendigsten staat gedaald was, besloten werd tot de intrekking van de oude zilveren munt en tot de uitgifte van zeven millioen ponden sterling aan nieuw zilver, maar dat die nieuwe zilveren munt, tot zulk een aanzienlijk

HARMONIE TE GRONINGEN

bedrag van bijna f 84,000,000 Ned. uitgegeven, binnen den tijd van achttien jaren geheel verdween. Het was op grond van deze en dergelijke daadzaken, alzoo niet op grond van abstracte theorien, maar geleid door hetgeen men zag gebeuren, ten gevolge van gebeurtenissen, als die welke ik aanstipte, dat men de nieuw uitgegeven zilveren munt zag verdwijnen en geene wet het wegvloeijen daarvan kon beletten, dat men in Engeland, nu dertig jaren geleden, den dubbelen standaard liet varen en den enkelen aannam. Dertig jaren geleden geschiedde dit, zoodat het hier inderdaad geene nieuwheid geldt, en sedert dien tijd heeft het Engelsche muntwezen geen hinder hoegenaamd meer ondervonden.

Ik heb hooren beweren, dat men in Engeland thans bedacht zou zijn om van het stelsel van den enkelen standaard weder af te stappen, maar ik kan, op grond van informatien, hieromtrent laatstelijk door mij ingewonnen en die volkomen vertrouwen verdienen, de verzekering geven, dat aan zoodanige verandering daar te lande werkelijk niet gedacht wordt. Een dergelijk gerucht vindt misschien daarin zijn grond, dat lord Ashburton eenigen tijd geleden zijne stem tegen het stelsel van den enkelen standaard verheven heeft; een bestrijder van dat stelsel, die intusschen — om dit in het voorbijgaan op te merken — verklaart, dat, zoo hij aan den enkelen standaard zijne stem moet geven, hij dan aan den zilveren boven den gouden de voorkeur zou schenken.

In Engeland bestaat thans eene geldcrisis, en daarop is door de voorstanders van den dubbelen standaard ook heden gewezen geworden. Maar, gelijk een geacht spreker uit Utrecht reeds opmerkte, die geldcrisis staat in geen het minste verband met het muntstelsel. De finantiele verwikkeling in Engeland kan, bij het daar bestaande uitgestrekte stelsel van crediet-papier, bij het eensklaps afzonderen aldaar van zulk eene massa kapitalen voor groote ondernemingen, niet als een bewijs worden aangevoerd dat tegen het stelsel van den enkelen standaard pleit. Die finantiele verwikkeling heeft niets gemeens met de hoedanigheid van de munt; zij is onafhankelijk daarvan of het geld geel of wit is en zal in elk ander rijk moeten ontstaan, waar zich de beide door mij aangeduide omstandigheden voordoen. Even goed als aan het bestaan van den enkelen standaard zou men haar met de protectionisten in Engeland kunnen wijten aan de daar thans bestaande vrijheid van handel, ja dit zou nog redelijker zijn dan haar toe te schrijven aan een muntstelsel, waarbij Engeland zich nu dertig jaren lang wel bevonden heeft.

In Hamburg bestaat, wat men ook van het tegendeel zegge, de enkele standaard, want de mark-banco representeert alleen zilver. Wat Frankrijk betreft, men heeft daar, het is waar, legaal den dubbelen standaard, maar in werkelijkheid slechts den enkelen. Van den aanvang af is de prijs van het goud in verhouding tot het zilver daar zoo laag gesteld geweest, dat het goud daar steeds agio gedaan heeft; nimmer heeft het 20frankstuk daar in den omloop gelijk gestaan met de waarde van 20 franken in zilver, maar had altijd eene hoogere waarde, soms van 3 of 4 per cent, zoodat met de daad alleen het zilver standaard is sedert de invoering van het nieuwe muntstelsel. De klagten over den verkeerden toestand van het muntstelsel in Frankrijk zijn daar, bij de werking die het stelsel van den dubbelen standaard in dat land heeft, algemeen. Ik heb heden hooren beweren, dat men intusschen in Frankrijk bij de laatste beraadslaging der wetgeving over dit onderwerp voor eene hervorming zou hebben teruggedeinsd. Dat in de laatste jaren eene beraadslaging over dit onderwerp in de Fransche kamers gehouden is, moet ik erkennen mij niet te herinneren, maar dit herinner ik mij, dat voor eenigen tijd ter gelegenheid der beraadslaging in de kamer van afgevaardigden over een wets-ontwerp betrekkelijk de kleinere bankbiljetten, door den toenmaligen minister van finantien verklaard is, dat de muntwet in Frankrijk op geene goede grondslagen berustte.

In Pruissen heeft de dubbele standaard altijd bestaan; dat gaf vroeger aanleiding, dat men zijne toevlugt nam tot eene dubbele rekening, in goud en in zilver, zoodat men daar het kwaad bij conventie heeft trachten te temperen. Sedert evenwel heeft de regering van tijd tot tijd den koers van den Frederic d'or bepaald en getracht daardoor in het kwaad te voorzien; die koers is, van 5 thaler af, thans tot $5\frac{2}{3}$ thaler geklommen. Dit is eene soort van bepaling der waarde, hetgeen mede in mijn oog verkeerd is, maar het is in allen gevalle rationeler de prijsverhouding tusschen het goud en het zilver niet voor altijd bij de wet te bepalen, en de regering bij magte te stellen om die prijsverhouding dan, wanneer zulks noodig is, te veranderen. Intusschen is de Frédéric d'or op die wijze inderdaad een negotiepenning, want de verhouding van deszelfs waarde tot die van het zilver kan gedurig veranderen; alleen dit valt hier op te merken, dat zij niet veranderd wordt door den crediteur en debiteur, maar door het openbaar gezag.

Ik zal niet verder treden in eene ontwikkeling van hetgeen de ondervinding in vreemde landen leert, maar mij thans bepalen tot eenige herinneringen uit de geschiedenis van het muntwezen in ons eigen vaderland. In die beschouwingen omtrent ons eigen vaderland zal ik eenigzins uitvoeriger zijn en ik roep daarvoor de toegevende aandacht van U Edel Mogenden in.

Vóór 1 Augustus 1749 hadden wij geen andere dan zilveren standpenningen; wij hadden vóór dien tijd geen gouden standpenning, ten minste niet in dien zin dat er bestond, wat wij onder de benaming van dubbelen standaard verstaan. Wel had men bij placaten de waarde van de dukaten en andere gouden munten in zilver uitgedrukt. De geachte spreker uit Rotterdam heeft die verschillende placaten opgenoemd, waaruit bleek hoe de waarde van den dukaat telkens hooger bepaald werd, terwijl zij later in de practijk allengs tot f 5.5 st. rees. Maar hierbij valt op te merken, dat men destijds niet zoo oplettend was op de scherpheid der regtskundige uitdrukking van *standpenning*. Eerst in 1692 vindt men het woord *standpenning* gebezigd en wel voor de zilveren munt, maar ofschoon dat woord niet gebruikt was, geraakte men evenwel, en vooral het minkundige publiek, algemeen in het denkbeeld dat men f 5.5st. onveranderlijk met een dukaat kon betalen, en dat de dukaat tot die waarde was hetgeen wij thans standpenning noemen; men lette wel op dat men destijds onder eene wetgeving leefde, krachtens welke het regt niet alleen uit de geschrevene wet maar ook uit de gewoonte ontstond. Hiervan was het gevolg, dat toen de zilverprijzen buiten 's lands in verhouding tot het goud rezen, er eene groote affluentie van goud plaats had, en daartegenover een groote uitvoer van zilver, niettegenstaande de tallooze strenge placaten waarbij die uitvoer verboden werd. Hierover werd door den handel zeer geklaagd en reeds in 1720 werd door de raden en generaalmeesters der Munt een advys aan de Staten van Holland gerigt, waarin dat collegie voor de Munt het zoo even door mij aangeduide kwaad openlegt en voorstelt om tot wering daarvan den gouden rijder tegen de waarde van f 14 tot standpenning te verheffen, met opmerking dat hieruit voordeel voor den Staat zou voortvloeijen. De Staten van Holland besloten het voorstel van de raden en generaalmeesters der Munt in deliberatie te zullen nemen; eene deliberatie die evenwel is uitgesteld geworden, zoodat toen van de zaak niets kwam. Intusschen nam de affluentie van het goud meer en meer toe, onze kooplieden klaagden sterker nog dan vroeger en verklaarden, dat zij zich niet meer wisten te redden. Het nader adres van onze kooplieden werd door de Staten in deliberatie genomen en bij die gelegenheid door de raden en generaalmeesters der Munt een advys dd. 26 Maart 1749 uitgebragt, waarin herinnerd wordt, hoe zij in het jaar 1720 tot de aanneming van een gouden standpenning hadden geadviseerd en hoe zij het thans toejuichten dat destijds dat advys niet was opgevolgd; zij gaven daarbij verder te kennen van oordeel te zijn, dat aan het bestaande kwaad op eene geheel andere wijze een einde moest worden gemaakt, en verzochten nu dat van wege de Staten van Holland de goede gemeente daarop oplettend zou worden gemaakt, dat de dukaten slechts negotiepenningen waren en dus niemand verpligt was die te ontvangen. Men was derhalve nu op den goeden weg, maar die werd niet gevolgd; het was zoozeer ingedrongen, dat de dukaat f 5.5st. waardig was, dat men de daaraan door de gewoonte toegekende waarde niet kon wegnemen. Om het kwaad te stuiten werd nu bij placaat van den 31sten Maart 1749 (Groot placaatboek VII, bladz. 1105) verboden het versmelten en uitvoeren van zilveren standpenningen; een middel dat, gelijk van zelf spreekt, niet baatte. Toen werd men op het aanwenden van een ander middel bedacht, dat met de vroeger geuite denkbeelden van de raden en generaalmeesters der Munt strookte en tevens overeenstemde met de behoefte van den Staat, die veel goud had moeten ontvangen. Bij resolutie namelijk van den 1sten Augustus 1749, werd de gouden rijder tot standpenning gecreëerd, maar slechts *provisioneel*. Onze vaderen waren zoo wijs van te gevoelen, dat het kwaad daaruit ontstaan was dat de dukaat *consuetudine* standpenning geworden was, hetgeen, bij eene daling van den goudprijs buiten 's lands eene affluentie van goud herwaarts en den uitvoer van de zilveren munt ten gevolge had gehad. Zij waren niet bij magte dat kwaad in eens te weren door te verklaren en aan de ingezetenen voor te houden dat de dukaat geen standpenning was. Dit konden zij niet en nu behandelden zij de kwaal, om zoo te zeggen, homoeopathisch door een kleiner kwaad naast een grooter te stellen. Zij stelden provisioneel, niet definitief, een gouden standpenning daar, om door het naast elkander stellen van dezen en de andere gouden munt te doen uitkomen dat de groote massa gouden munt, die als standpenningen behandeld werden, niet als zoodanig moesten worden beschouwd en de goede gemeente aan dit denkbeeld te gewennen en daarvan te doordringen, en zij behielden daarbij aan zich het regt om die standpenningen te slaan. Dit geschiedde in geringe mate zoodat er minder gevaar van te vreezen was.

Dit alles echter mogt niet baten; de massa goud, in dukaten voorhanden die door het publiek ten gevolge der vroegere verkeerde uitdrukkingen van de wet als standpenning beschouwd waren, was te groot. Dit blijkt uit eene deductie van 172 kooplieden te Amsterdam, voorkomende in de Nederlandsche Jaarboeken d. IV, blz. 862 volgg., waarvan de strekking is, dat de Staten zouden bepalen dat de dukaten niet gangbaar zullen mogen zijn, dat is dat men niet gedwongen zou zijn die aan te nemen. Hierop is gevolgd een nader advys van raden en generaalmeesters der Munt, mede te vin-

den in de jaarboeken d. IV., bl. 635, waarbij deze verklaren op nieuw aan te dringen, dat de Staten slechts zouden aanbevelen vast te houden aan de stelling, dat de dukaten alleen waren negotiepenningen. Daaraan werd bij placaat van 1 Mei 1750 toegegeven, en men was alzoo op den goeden weg. In November 1751 evenwel werd het slaan van den gouden rijder gestaakt, omdat het doel dat men zich daarmede had voorgesteld, niet bereikt werd. Nimmer werd alzoo die gouden munt tot definitiven standpenning verheven; het slaan daarvan was slechts een provisionele maatregel, die nu ophield. Intusschen was de zaak hierdoor niet gered en nam men nog herhaaldelijk zijne toevlugt tot verbod van den uitvoer van zilvergeld, een verbod dat niet baten kon. De gebreken in ons muntstelsel bleven voortduren, tot dat de stelling dat de dukaten alleen negotiepenningen waren, langzamerhand in de gemoederen was ingedrongen, en intusschen de goudprijs eenigzins gerezen was.

In de provincie Zeeland, waar de invoer van goud mede aanzienlijk was en dat zijne rijksdaalders zag verdwijnen naar mate het die aanmuntte, nam men zijn toevlugt tot een anderen maatregel, die zeker verkeerd was, maar die zich door de omstandigheden liet verschoonen. In Zeeland heeft men een middel tegen het kwaad gezocht in eene verhooging van de nominale waarde van de zilveren munt; in October 1747 werd de rijksdaalder van 50 stuivers op 52 stuivers gebragt en in Maart 1762 op 53 stuivers. De Staten van Zeeland waren in zooverre op den goeden weg, als zij den oorsprong van het kwaad zochten in het verschil tusschen de prijzen van het goud en van het zilver; maar zij stelden zich door dien maatregel in eene verkeerde verhouding tot de andere provincien. De koers van den wissel op Zeeland verschilde sedert altijd 2 per cent met dien van den wissel op andere provincien; die andere provincien kwamen regtstreeks tegen den maatregel op, die steeds een onderwerp van geschil tusschen de verschillende gewesten en Zeeland heeft uitgemaakt.

Uit dien toestand van zaken, welken ik U Edel Mogenden kortelijk geschetst heb, is overgebleven de in vele contracten van dat tijdvak voorkomende stipulatie, dat de betalingen in grof zilver geld zullen geschieden. Hoe groot de affluentie van het goud was, daarvan zal men zich een denkbeeld kunnen maken uit eene bijzonderheid, die mij onlangs door een geacht inwoner van 's Gravenhage, bij U Edel Mogenden allen bekend, verhaald werd; hij verzekerde mij van zijne ouders het verhaal gehoord te hebben, dat de voormalige ontvanger-generaal Boetselaar, met eenige zijner vrienden over dien toevloed van goud sprekende, hen uitnoodigde om bij hem thee te komen drinken, en dat hij hen ontving in eene kamer met een tapijt van goudstukken.

Eindelijk hadden de maatregel, bij placaat van Augustus 1749 genomen, en de voorzigtigheid om slechts weinig gouden rijders te slaan, eene goede werking. De negotiepenningen vloeiden langzamerhand weg en ook de gouden rijder verdween bijna geheel, terwijl de enkelen die overig waren tot eene waarde van f 15 gebragt werden. Sedert dat tijdstip tot aan de Fransche overheersching hadden wij alzoo facto alleen den zilveren standaard en gedurende dit tijdperk zijn er geene klagten over den uitvoer van zilver geweest.

Uit dit kort zamengevat verhaal blijkt, hoe bij het bestaan van twee standaarden hier te lande — want de dukaat werkte, gelijk wij gezien hebben, doordat hij uit gewoonte steeds tegen f 5.5 st. werd aangenomen, als standpenning — de een den ander verdrong; — hoe de vreemdeling daaruit voordeel heeft getrokken door ons de dukaten tegen f 5.5 st. te zenden, terwijl zij veel minder waarde hadden; — hoe de wetgeving te vergeefs tegen het kwaad ijverde door het onhoudbaar verbod van den uitvoer van zilver; — hoe zelfs dit kwaad van den dubbelen standaard tot verschil tusschen de provincien en tot de verkeerdheid van afzetting der munt aanleiding heeft gegeven; — hoe men het kwaad heeft trachten weg te nemen door een minder kwaad daar naast te stellen; — hoe de wijsheid onzer vaderen, zuchtende onder de nadeelige gevolgen van den door gewoonte aangenomen dubbelen standaard, zich wel gewacht heeft, dien wettelijk te huldigen, maar dien als een afleider van het kwaad bezigende, slechts provisioneel heeft ingevoerd; — en hoe eindelijk ten gevolge van deze tempering van het kwaad en de daarop volgende rijzing van den goudprijs de zaak hersteld is geworden.

Deze eerste periode van de geschiedenis van ons muntwezen bevestigt alzoo datgene, waarvan de Regering bij deze uitgaat, dat namelijk de dubbele standaard voor ieder muntstelsel groote nadeelen na zich sleept en dat die steeds de meest waardige munt uit het land doet wegvloeijen.

Wat nu de tweede periode betreft, daaromtrent in eene ontwikkeling te treden acht ik, na hetgeen de geachte sprekers uit Zuid-Holland en Utrecht in het midden bragten, overbodig. Ten overvloede verwijs ik nog slechts naar de memorie van toelichting van de wet van 1839, waarin duidelijk wordt uiteengezet, hoe bij de rijzing van den goudprijs het slaan van de zilveren munt volgens de wet van 1816 onmogelijk was geworden, omdat de guldens volgens deze wet geslagen uit het land moesten wegvloeijen. Al die door mij vermelde daadzaken zijn uit de practijk geputte argumenten ter bevestiging van de waarheid van het groote beginsel; thans door de regering voorgestaan, en gebeurtenissen die onder onze oogen plaats hadden en aan een ieder bekend zijn staven de meening der regering.

Nog veel zou ik ter verdediging van het hoofdbeginsel van dit wets-ontwerp kunnen aanvoeren, maar ik vrees bij het vergevorderde uur de aandacht van U Edel Mogenden reeds te lang bezig gehouden te hebben. Ik heb mij daarom alleen bepaald tot datgene, wat ik begreep thans in de eerste plaats in aanmerking te moeten komen, eene korte ontwikkeling namelijk van hetgeen de ondervinding elders en in ons eigen vaderland zoowel vóór de Fransche overheersching als sedert dien tijd tot op heden geleerd heeft. En wat kan ons nu in de toekomst wachten. Wij hebben ruim 50 millioen nieuw zilver met groote kosten gemunt. Op het einde van het volgende jaar zal dit tot 70 of 80 millioen klimmen. Zoolang nu de goudprijzen rijzen loopen wij geen gevaar, maar zoodra die dalen, zal, bij het behoud van den dubbelen standaard, al die moeite, zullen al die kosten, aan ons muntstelsel besteed, verloren zijn. De ondervinding leert, dat het altijd zoo gaat, dat bij het bestaan van twee standpenningen van verschillend metaal, zoodra de bij de wet vastgestelde verhouding verandert, de munt van het goedkoopste metaal de andere munt uit het land stoot. Het eenige middel, waaraan dan gedacht kan worden, zijn placaten tegen den uitvoer, gelijk nog in de maand Junij van dit jaar, in Spanje een verbod tegen den uitvoer van het zilver werd uitgevaardigd. Maar ik geloof niet dat iemand in deze vergadering aan zoodanig verbod de hand zou willen leenen, en men weet hoe weinig iets dergelijks baten zou. Dat gevaar is niet aanwezig waar slechts één metaal standaard is, om deze zeer eenvoudige reden, dat hij die zich daarvan tot vermunting of uitvoer zou willen bedienen, geen middel tot betaling zou bezitten, en dat ook de geld-circulatie vasthoudt wat zij noodig heeft. De geldprijs rijst in het land algemeen, maar het geld versmelt niet. Dit alles, deze gevolgen heb ik moeten ontwikkelen, in de hoop, dat diegenen onder U Edel Mogenden, welke nog twijfelen mogten, van de juistheid en doelmatigheid der voorstellen van de Regering overtuigd mogten worden.

Na deze verdediging van het hoofdbeginsel der voorgedragene wet, heb ik alleen nog te antwoorden op twee vragen, door den geachten spreker uit Zuid-Holland tot mij gerigt. Zijn Edel Mogende wenschte in de eerste plaats bekend te worden gemaakt met het bedrag van het muntloon der verschillende muntsoorten. Ik kan Zijn Edel Mogende mededeelen, dat wel het muntloon bepaald is voor het tiengulden stuk, voor het $2\frac{1}{2}$ guldenstuk en voor den gulden; maar nog niet voor de kleinere of pasmunt. Wat de laatsten betreft, wil men de bepaling van het muntloon doen afhangen van latere ondervinding. Het muntloon voor eerstgenoemde stukken was vroeger bepaald op f 1.80, later op f 1.50 per Ned. pond werks, en thans voor den rijksdaalder op f 1 en voor den gulden op f 1.15 per Ned. ponds werks, zoodat het muntloon laatstelijk eene aanzienlijke vermindering ondergaan heeft. Met opzigt tot eene andere vraag van Zijn Edel Mogende, af namelijk in art. 19 met de woorden *bijzondere personen* ook bedoeld worden maatschappijen en zedelijke ligchamen, kan ik eene geruststellende verzekering geven.

Ik eindig met U Edel Mogenden verschooning te vragen voor hetgeen aan de verdediging van het tegenwoordig wets-ontwerp ontbroken mogt hebben. Men wijte het gebrekkige daarvan hoofdzakelijk aan mijne begeerte om de aandacht van U Edel Mogenden niet te lang bezig te houden. In allen gevalle hoop ik er in geslaagd te zijn, U Edel Mogenden tot de overtuiging gebragt te hebben, dat de aanneming van het thans door de Regering voorgedragen stelsel noodzakelijk is om ons nu genoegzaam hersteld muntwezen op hechte grondslagen te vestigen.

Daar niemand meer het woord verlangt gaat men tot de stemming over, en wordt daarbij het wets-ontwerp tot *regeling van het Nederlandsche Muntwezen*, aangenomen met 29 tegen 27 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Kniphorst, van Panhuijs, Timmers Verhoeven, Nederburgh, van Dam van Isselt, Duijmaer van Twist, de Monchy, Gevers van Endegeest, Corneli, de Backer, Storm van 's Gravesande, van Haersolte, Egter, Menso, van Rijckevorsel, Cost Jordens, Luijben, Lycklama à Nyeholt, Opperdoes Alewijn, van Goltstein, de Man, Kien, van Leeuwen, Corver Hooft, Enschedé, Faber van Riemsdijk, Schooneveld, van Harencarspel, en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Jong van Beek en Donk, Nedermeijer van Rosenthal, Nap, de Weichs de Wenne, Gouverneur, van Heemstra, Bots, Hooft, Wichers, van Heloma, van Beeck Vollenhoven, Hiddema Jongsma, van Naamen, de Kempenaer, Smit, Verweij Mejan, Borski, van Nagell, Uijtwerf Sterling, Telting, Anemaet, Star Busmann, van Sasse van Ysselt, Bijleveld, Luzac, Romme en Hoffman.

Daar er niets meer aan de orde is, wordt de Vergadering gesloten.

HARMONIE TE GRONINGEN

DRUKFEIL.

In de redevoering van den heer *van Beeck Vollenhoven* over het wets-ontwerp tot regeling van het Nederlandsche Muntwezen, voorkomende in vel 27 van het Bijblad, staat op bladz. 100, 2de kolom, regel 41, » tot eenen *lageren* koers"; dit moet zijn: » tot eenen *hoogeren* koers."

ZITTING VAN ZATURDAG 20 NOVEMBER.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden*, geopend.

Er zijn 52 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Gouverneur, Bijleveld, de Weichs de Wenne, van Sasse van Ysselt, Egter, Borski, van Heemstra, de Kempenaer, de Backer, Menso, de Jong van Beek en Donk, Telting, Luzac, Verweij Mejan, Cost Jordens, Hoffman, Schooneveld, Duijmaer van Twist, van Leeuwen, Hooft, Smit, de Monchy, Nap, van Heloma, Anemaet, van Beeck Vollenhoven, Star Busmann, van Nagell, Enschedé, Storm van 's Gravesande, van Goltstein, van Panhuijs, Kniphorst, Corneli, Lycklama à Nyeholt, van Naamen, van Harencarspel, Uijtwerf Sterling, Wichers, Timmers Verhoeven, van Rijckevorsel, Nedermeijer van Rosenthal, Opperdoes Alewijn, Hiddema Jongsma, Romme, Nederburgh, Faber van Riemsdijk, van Dam van Isselt, Gevers van Endegeest, Corver Hooft, de Man en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche zaken en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de Commissie *ad hoc* verzonden een adres van den kerkeraad te Waspik, in Vriesland, houdende bedenkingen tegen het ontwerp van wet betrekkelijk de ondersteuning van behoeftigen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot opheffing van de consentbiljetten voor de onbelaste granen.*

De heer ***Corneli*** vraagt het woord. Hij zegt uit de ministeriele antwoorden, in het algemeen verslag opgenomen, gezien te hebben, dat de Regering in de meening verkeert, dat men in Limburg de voorkeur geeft aan de heffing van den accijns op het gemaal bij admodiatie, boven die bij collecte. De spreker wil niet beslissen, of dit in het algemeen juist is, maar zooveel is zeker, dat men in Limburg ten minste eene herziening der grondslagen van de heffing bij admodiatie verlangt, omdat de staat van zaken bij de tegenwoordige inrigting dier grondslagen inderdaad hoogst ongelukkig is. Om te weten wat men inderdaad in Limburg verlangt, hetzij de heffing bij admodiatie op betere grondslagen, hetzij die bij collecte, zou het naar des sprekers inzien nuttig geweest zijn de Staten van dat hertogdom te raadplegen. Hij dringt er op aan, dat dit alsnog geschiede, omdat de tegenwoordige staat van zaken niet vol te houden is, en voegt er den wensch bij, dat de Regering ook hare aandacht vestige op de andere accijnsen, die in Limburg bij admodiatie geheven worden.

De heer ***van Nagell:*** Het strekt mij tot genoegen, door het aanbieden dezer wet, te kunnen medewerken tot afschaffing van formaliteiten betrekkelijk de heffing van den accijns op het gemaal. In het algemeen verslag, § 3, is verder de hoop te kennen gegeven, dat de Regering op den thans ingeslagen weg moge voortgaan, en dus voortdurend bedacht zijn, om ook met opzigt tot andere belastingen gaandeweg de voorgeschrevene formaliteiten te verminderen en af te schaffen. In de memorie van beantwoording heeft de Regering op deze aanmerking en algemeenen wensch niet geantwoord, en het is om die reden, dat ik de vrijheid neem bij deze gelegenheid aan te merken, dat wat de Regering thans met de eene hand geeft, zij hetzelve met de andere hand terugneemt of bezwaart.

Ik bedoel de maatregelen, welke thans in dat gedeelte van de provincie Gelderland, waar ik mijn verblijf houde, worden genomen, en waartoe strenge bevelen zijn geëmaneerd, om het slagtvee in het algemeen zoo hoog mogelijk te schatten, waardoor verscheidene schatters het vee boven de wezenlijke waarde en gewigt hebben geschat. Het spreekt van zelf, dat ik geen schriftelijke bevelen dienaangaande kan aantoonen; maar ik kan Zijne Excellentie den Minister de verzekering geven, dat zulks in eene hooge mate geschiedt, en waarvan ik gedurende mijn laatste verblijf in de provincie de stellige verzekering heb erlangd, en nog geen twee dagen geleden door een mijner correspondenten de verdere verzekering daarvan heb ontvangen; en daar ik niet kan noch mag veronderstellen, dat die strenge maatregelen anders dan van Zijne Excellentie zijn uitgaande, neem ik de vrijheid een enkel woord daarover in het midden te brengen, daar het mij leed doet dat zulke strenge maatregelen in gemeenten worden aanbevolen, alwaar de ingezetenen bereid zijn hunne verpligtingen aan de schatkist vrijwillig en zonder klagte of tegenstand te voldoen, en uit dezen maatregel ontevredenheid, ontduiking van de belasting ontstaat, en de moraliteit der ingezetenen op de proef wordt gesteld.

Indien de maatregel genomen is om de schatkist te bevoordeelen, uit hoofde van de thans hooge prijzen van het vee, dan is de maatregel naar mijn inzien verkeerdelijk en onbillijk in werking gebragt, want het is nu niet de verkooper, die, om het meerdere voordeel, dat hij heeft van zijn vee tegen een hoogen prijs af te zetten, belast wordt, maar de consumateur, die zijn slagtvee hooger ziet aanslaan, dan het in waarde wezenlijk is, en waardoor zijn wintervoorraad hem duurder komt te staan.

Ik heb mij verpligt geacht, in het algemeen belang deze zaken in het midden te brengen.

De heer ***Opperdoes Alewijn:*** Eerst sedert weinige dagen als lid in deze vergadering zijnde toegelaten, was het mijn bepaald voornemen van niet reeds zoo spoedig mijne stem onder die der geachte sprekers in de openbare beraadslagingen te doen hooren: ik vond dit door de nieuwheid der betrekking niet verkieslijk; het was mij weinig passende, zelfs ook wel als min kiesch voorgekomen. Ik wilde mij daarom vooreerst alleen tot den werkkring, ons in de vergadering der sectien aangewezen, bepalen, en de door mij uit te brengen stem naar de overtuiging regelen, welke ik *daar* zoude erlangen, of uit de geopenbaarde meeningen mijner geachte medeleden mogt kunnen verkrijgen.

Onder de tegenwoordige omstandigheden was dit evenwel moeijelijk vol te houden. Tijdens het onderzoek en de behandeling in de sectien van het aangeboden wets-ontwerp betreffende de opheffing der bepalingen ten aanzien van de consentbiljetten voor de onbelaste granen, was ik nog niet als lid der Kamer aanwezig en had dus ook geen deel aan de hier bedoelde werkzaamheden kunnen nemen.

Het is niet dat ik mij niet ten volle met den geest en strekking van het wets-ontwerp, gewijzigd naar aanleiding der allezins gewigtige aanmerkingen in het algemeen verslag uitgedrukt, zou kunnen vereenigen: verre van dien; ik verheug mij dat eindelijk eene omslagtige en geheel onnutte formaliteit wordt afgeschaft, die zoovele bezwaren en ongelegenheden aan de ingezetenen veroorzaakte. Voor verre het grootste gedeelte trof zulks den landelijken stand, en wanneer men nu het belangrijke cijfer van het getal der uitgereikte documenten in aanmerking neemt, in verband tot de min of meer groote afstanden, welke de verblijven der landbouwers gewoonlijk van het kantoor van den ontvanger verwijderd zijn, dan is het wel als een groot ongerief en belangrijk nadeel aan te merken, hetwelk dien voor het vaderland zoo nuttigen stand als het ware onnadenkend was opgelegd.

De weldenkende ingezetenen in Nederland, en hieronder mogen wij gelukkig verre het grootste gedeelte rangschikken, onderwerpen zich gewillig aan de naleving der burgerpligten, en wettelijke bepalingen, en de daartoe zich in staat bevindende individuen betalen de van hen gevorderde belastingen, hoe bezwarend die ook dikwijls zijn, met eene bewonderenswaardig goede gezindheid; maar zeker moet de wetgever dan ook geen misbruik van die edele stemming maken en het lot der individuen niet door de vaststelling van verdrietige en bezwarende formaliteiten vermeerderen.

Aan den anderen kant echter, is het even ondoelmatig en gevaarlijk voor de goede uitvoering en handhaving der wetten om die formaliteiten te veel te beperken, en ik heb met zorg voor het vervolg opgemerkt dat de Regering hierin ten aanzien der verpligtingen van de korenmolenaars te verre is gegaan; deze toch kunnen bij alle gemis aan document of bewijs voor de afzonderlijke partijen onbelast graan, in hunne daartoe gewettigde panden aanwezig, gemakkelijker de gelegenheid vinden, om eenige fraudes ten aanzien van het middel of den accijns op

het gemaal te plegen, daar het onderzoek op de molens nu hoogst moeijelijk en onzeker wordt en er vele verschillen uit de juiste toepassing van het bepaalde bij art. 2 van het wets-ontwerp te voorzien zullen zijn. Gaarne had ik alzoo de verpligting tot boeking en afschrijving der partijen onbelaste granen aan den korenmolenaar in een door de administratie te verstrekken register, zien opgelegd, waaruit de hoegrootheid dier partijen, de namen der eigenaars, de merken der zakken, de datums van aankomst der granen en van het vervoer van het meel van den molen gereedelijk zou kunnen blijken, terwijl tegen elk verzuim dien betreffende eene geringe boete zou kunnen worden vastgesteld.

Zoo als ik boven heb gezegd, zal mijne stem voor de aanneming der wet zijn; dan ik heb mij gedrongen geacht van zulks niet te mogen doen zonder alvorens de aandacht van U Edel Mogenden nog op het door mij geopperde bezwaar te hebben gevestigd, daar, mijns bedunkens, wel de administrative magt bevoegd is, om bij afzonderlijke instructien en bepalingen de gedragingen der ambtenaren te regelen, maar geenszins om later aan de korenmolenaars, als ingezetenen beschouwd, bezwarende formaliteiten op te leggen, die niet in de wetten bepaald en duidelijk zijn opgenomen.

De heer ***de Kempenaer*** zegt in hetzelfde geval te verkeeren als de vorige spreker. Hij stemt toe, dat het zeer wenschelijk is, dat de formaliteiten van den accijns op het gemaal verminderd en de ingezetenen van den last dier formaliteiten zooveel mogelijk ontheven worden. Wel ziet hij in, dat door het tegenwoordig wets-ontwerp veel gelegenheid tot ontduiking van den accijns op het gemaal gegeven wordt en dat de administratie dus een dubbel waakzaam oog zal moeten houden, maar dit zijn bezwaren die oneindig ligter moeten wegen dan die welke op de ingezetenen rusten. Die mindere bezwaren moeten wijken voor de meerdere en daarom zal de spreker aan het tegenwoordig wets-ontwerp zijne stem geven. Intusschen mag hij niet onopgemerkt laten, dat hij het betreurt, dat art. 4 der voorgedragene wet strafbepalingen bevat die in vele gevallen te drukkend en bezwarend, in andere te zacht zullen zijn. Bij art. 3 worden de korenmolenaars bedreigd met eene boete f 100 tot f 400, wanneer zij gemalen granen, hetzij belaste hetzij onbelaste, eenige bewerking op den molen doen ondergaan, wanneer zij die daar van zemelen zuiveren en aldus het kenmerk van de meelsoort wegnemen. Misschien is die strafbedreiging eenigzins zwaar, maar die korenmolenaar heeft de meeste gelegenheid om te ontduiken, en moet dus, wil men hem van die ontduiking afhouden, met eene strenge straf bedreigd worden. In art 4 wordt vervolgens gesproken niet alleen van korenmolenaars, maar van allen die gemalen granen vervoeren, die zich niet in den in artikel 3 dezer wet voorgeschreven staat bevinden, en nu komt het den spreker voor dat eene boete van f 100 tot f 400, op dat vervoeren gesteld, in sommige gevallen te zwaar, in andere te gering is. Zoo zal hij die eene hoeveelheid van bijv. elf ponden gebuild meel van graan vervoert met eene boete van f 100 tot f 400 gestraft kunnen worden, en daarenboven, wanneer dat meel bevonden wordt van belast graan te zijn, volgens art. 59 der wet van 29 Maart 1833, met eene boete van een gulden van elk pond en verbeurte van het meel; want in zoodanig geval is er vervoer van gebuild meel en tevens van meel van belast graan zonder accijns-biljet. Die straf nu zal te zwaar zijn en daarom had de spreker verlangd, dat hier [illegible] om eene aan de omstandigheden evenredige straf op te leggen. Onder andere omstandigheden daarentegen zal de in art. 4 bepaalde straf te gering zijn. Men stelle bijv., dat de korenmolenaar eene groote hoeveelheid van gebuild meel vervoert en dat hij daarbij belast graan voor onbelast laat doorgaan zonder dat dit kan worden aangetoond, dan zal hem evenwel slechts uiterlijk eene boete van f 400 kunnen worden opgelegd, terwijl hij, wanneer men die hoeveelheid van het vervoerde gebuilde meel op 300 ponden stelt, volgens art. 26 der genoemde wet van 1833 met eene boete van f 600 en de verbeurte van het meel gestraft zou zijn, indien het had kunnen worden aangetoond dat het meel van belastbaar graan was. Er ligt hierin alzoo werkelijk een spoorslag tot ontduiking. Op dit alles werd de Regering opmerkzaam gemaakt in het verslag; maar het schijnt dat de daar voorkomende opmerking, die slechts in weinige woorden vervat was, niet door de Regering doorgrond en het daaraan te wijten is dat er geen gehoor aan gegeven werd. Thans ontbreekt de mogelijkheid om een amendement in den bedoelden zin voor te dragen en er blijft dus niets anders over dan het wets-ontwerp af te stemmen of het goed te keuren zoo als het ligt. Bij den wensch, om de natie zooveel mogelijk van lastige formaliteiten met opzigt tot de belastingen te ontheffen, acht de spreker zich verpligt het wets-ontwerp aan te nemen, ofschoon het nog niet die volmaaktheid bereikt heeft, waarvoor het vatbaar is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Omtrent de aanbeveling, door den eersten spreker van heden gedaan, zal ik kunnen volstaan met in het algemeen te verklaren, dat de Regering steeds tracht óm langs zoodanigen weg, als zij voegzaam oordeelt — en daaronder behoort ook die, welke de geachte spreker aanwijst — met de belangen en behoeften van elke provincie, met name ook van Limburg, bekend te worden gemaakt. Het is zeker overbodig om in eene ontwikkeling te treden van de beweegredenen, die de Regering er toe hadden gebragt om de afschaffing voor te stellen van het heffen van den accijns op het gemaal in Limburg bij admodiatie. De Regering meende met zoodanig voorstel te voldoen aan den wensch, niet alleen ter gelegenheid van de behandeling der voordragt tot afschaffing van den rogge-accijns, maar ook bij vroegere gelegenheden geuit. Daar dit intusschen niet het geval schijnt te zijn, en het gebleken is, dat ook uit een ander oogpunt tegen dit gedeelte van het oorspronkelijk wets-ontwerp bij U Edel Mogenden bedenkingen bestaan, heeft de Regering niet geaarzeld dat deel harer voordragt terug te nemen.

Den geachten spreker uit Noord-Holland moet ik te kennen geven, dat de waarborg, dien Zijn Edel Mogende in het wets-ontwerp opgenomen zou hebben willen zien met opzigt tot het onbelaste graan dat de molenaars vermalen, mij voor het oogenblik nog niet als noodig is voorgekomen. Wanneer de ondervinding de noodzakelijkheid daarvan mogt doen blijken, dan zal de Regering niet nalaten eene nadere voordragt omtrent dit onderwerp aan de Kamer in te dienen; want dit ben ik met Zijn Edel Mogende eens, dat eene dergelijke bepaling, als hij wenschelijk achtte, zoo zij in de wet niet voldoende aanwezig is, niet van dien aard is, dat zij bij een administratief voorschrift kan worden vastgesteld.

De geachte laatste spreker uit Gelderland heeft eene bedenking geopperd tegen art. 4 van het wets-ontwerp. Het beginsel waarvan de Regering ten deze is uitgegaan, is dit, dat zooveel mogelijk alle nuttelooze formaliteiten met betrekking tot de belastingen opgeheven, maar dat dan ook strenge straffen gedreigd moeten worden op het plegen van fraude; op dat beginsel berust art. 3 en daarop is mede gevestigd art. 4. In dergelijke gevallen, waar de fraude gemakkelijk is, moet de straf op het plegen daarvan te gestrenger zijn; dit is een beginsel dat ter verzekering van de belangen der schatkist noodig is en dat dan ook ten grondslag ligt aan alle wetten omtrent 's lands belastingen. Zoodanige strafbepaling kan nu ligtelijk voor een enkel bepaald geval òf te hoog òf te laag zijn, maar de wetgever kan niet treden in eene onderscheiding van alle gevallen, die zich zouden kunnen voordoen. Uit dien hoofde wordt dan eene speling gelaten, gelijk hier tusschen f 100 en f 400, opdat de regter, naar de omstandigheden kunnende handelen, de straf regele naar het gewigt der overtreding. Bij het beoordeelen van bepalingen als de hier bedoelde, moet men zich ook niet een enkel bijzonder geval, niet een exceptioneel geval voorstellen; men moet de wetten zoo inrigten dat niet alleen strengelijk gestraft worden de gevallen die op zich zelve van ernstigen aard zijn, maar ook die welke, op zich zelve gering gering zijnde, dikwijls herhaald en zoo van gewigtige beteekenis kunnen worden. Ik moet den geachten spreker nog herinneren, dat in het verslag geene bedenking tegen art. 4 op zich zelf voorkomt, maar dat daar alleen verlangd wordt dat dan, wanneer art. 3 in den aangegeven zin gewijzigd mogt worden, ook art. 4 eene verandering onderga. En hoe kan nu Zijn Edel Mogende, die art. 3 goedkeurt, op dat verslag wijzen en zich beklagen, dat de Regering aan hetgeen daar opgemerkt wordt, geen gehoor heeft gegeven?

De geachte spreker betreurde het, dat hij hier geen amendement kon voorstellen. Ik voor mij acht het voorstellen en behandelen van geïmproviseerde amendementen, noch voor U Edel Mogenden noch voor de Regering wenschelijk. Hoe men ook over dat voorstellen van amendementen denke, ik meen dat dit altijd zoo zal moeten geschieden, dat men de gelegenheid hebbe die aandachtig te overwegen, zoodat ik in allen gevalle niet geloof, dat een amendement van den geachten spreker, heden gedaan, eenige uitwerking zou kunnen hebben.

Ten slotte zij het mij vergund een ander geacht lid uit Gelderland te beantwoorden, die een bezwaar opperde, in betrekking staande tot den accijns op het geslagt. Ik kan Zijn Edel Mogende verklaren, dat het mij niet bekend is, dat er eenige instructie gegeven is om de schatting van het vee te verhoogen. Indien die schatting hooger is dan vroeger, dan kan de reden daarvan in niets anders gelegen zijn dan in de verhooging van de waarde van het vee zelf. De wet verpligt het vee te schatten naar deszelfs waarde. Of dit goed is of niet hebben wij thans niet te onderzoeken, maar

zeker is het dat mijn pligt medebrengt te zorgen dat de ambtenaren der administratie handelen zoo als de wet voorschrijft. Verre is het van mij, dat ik immer zou denken aan een productief maken der belastingen, in dien zin waarin de dagbladen die woorden bezigen, maar ik meen zooveel mogelijk te moeten zorgen, dat ieder ingezeten naar evenredigheid in 's Rijks belastingen drage.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot opheffing der consentbiljetten voor onbelaste granen met algemeene stemmen aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling van uitgaven, in verband staande met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen.*

De heer **Luzac** vraagt het woord en zegt hoofdzakelijk:

Ik heb het woord gevraagd om U Edel Mogenden voor te stellen en kortelijk te adstrueren eene motie van orde, daartoe strekkende, dat de beraadslagingen over dit wets-ontwerp nu niet zullen worden voortgezet, maar dat wij zullen terugkomen op het gisteren genomen besluit, en het ontwerp ten tweeden male in de afdeelingen zullen onderzoeken, om het daarna, met betere kennis van zaken, na onze terugkomst in deze vergadering te behandelen.

Toen de Vergadering op gisteren het besluit nam, om heden de beraadslagingen over dit wets-ontwerp te doen plaats hebben, kenden wij het zoogenoemd algemeen verslag nog niet. Het is ons eerst in den laten avond van gisteren toegezonden, en wij zijn daardoor niet in de gelegenheid geweest om dat waarlijk zeer belangrijke en teedere quaestien bevattend verslag met de noodige aandacht te overwegen. Ik wil gaarne erkennen dat na eene vlugtige doorlezing het mij is voorgekomen, dat het verslag, ook de antwoorden der Regering allezins hadden verdiend aan een nader onderzoek onderworpen te worden. Bij het antwoord der Regering daarenboven is een geheel nieuw wets-ontwerp gevoegd, en hetgeen in het verslag der rapporteurs en in het antwoord der Regering, wat de becijferingen en finantiele opgaven betreft, voorkomt, is zoo belangrijk en ingewikkeld, dat men het moeijelijk na eene overweging gedurende zoo korte uren op dit oogenblik met volkomen kennis van zaken zal kunnen beoordeelen. Ik weet, dat art. 82 van het Reglement van Orde medebrengt dat de Commissie van Rapporteurs beoordeelt, of en in hoeverre er redenen bestaan om na het bekomen der antwoorden van de Regering, nog een nader onderzoek in de afdeelingen te doen plaats hebben, maar het is mij steeds voorgekomen dat desniettemin aan de Vergadering het regt volkomen toekomt zoodanige decisie door de rapporteurs genomen te veranderen, die als het ware te vernietigen, een onderzoek te bevelen, zoodra zij dat noodig oordeelt. Het is toch niet onnatuurlijk, dat de rapporteurs, die in de zaak gewerkt hebben, die van het licht in alle de afdeelingen opgegaan voordeel getrokken hebben, en dus meer met de zaak bekend zijn dan de leden der Vergadering, eer zullen denken dat de door de Regering gegevene antwoorden geheel voldoende zijn, dan de overige leden die meer oppervlakkig de zaak hebben beschouwd, die slechts een voorloopig onderzoek instelden. Ik geloof daarenboven, dat er bij het uitstellen dezer beraadslagingen geen het minste gevaar is, en dat wij ons daarvoor niet zullen behoeven op te houden, nu wij eenmaal bepaald hebben, voor korte weken uiteen te gaan. Ik kan waarlijk niet zien, dat er eenig bezwaar kan bestaan, om dit tweede onderzoek niet te verdagen tot den tijd, dat de Kamer weder bijeen zal komen: zoo daaromtrent gewigtige, mij onbekende bezwaren mogten aanwezig zijn, zal ik die gaarne van den Minister vernemen, en ik zal, hiervan overtuigd, zeer mogelijk eene verandering in mijn voorstel brengen, of van hetzelve afzien. Thans, ik herhaal het, stel ik nu voor, om, terugkomende op het besluit gisteren genomen, te bepalen, dat de beslissing der rapporteurs in zooverre veranderd zal worden, dat wij na onze terugkomst alsnog in de afdeelingen de antwoorden der Regering op dit wets-ontwerp zullen onderzoeken, om daarna, na uitbrenging van een algemeen verslag, te beslissen wanneer de openbare beraadslagingen zullen plaats hebben.

Dit voorstel doe ik met vertrouwen en met de hoop, dat het de goedkeuring van U Edel Mogenden weg zal dragen. Doch, nu ik het woord verkregen heb, zij het mij tevens vergund, nog een ander punt in deze oogenblikken van veel belang aan te roeren, en mij daaromtrent tot de Ministers des Konings, hier tegenwoordig, te wenden. — Wij gaan naar onze haardsteden voor eenige weken terug; wij hopen hier niet weder te komen, zonder geheele voldoening te ontvangen van de belofte door den Koning bij de opening dezer zitting plegtig en met nadruk gedaan, zonder te ontvangen zoodanige herziening der Grondwet die aan de behoeften der natie in de tegenwoordige oogenblikken kan voldoen. De Regering zal zich hiermede bezig houden, en nu acht ik het van belang haar te doen opmerken dat een der grootste belemmeringen tegen het daarstellen van veel goeds met en in deze Kamer, in art. 110 der Grondwet is gelegen. Ik neem dus deze laatste gelegenheid waar om bijzonder de aandacht der Ministers daarop te vestigen, en mijn verlangen te kennen te geven, dat in dat artikel en in die welke met hetzelve in verband staan zoodanige veranderingen worden gebragt, dat wij ons niet steeds hier genoodzaakt zien, om, zoo als de geachte spreker uit Gelderland naast mij gezeten zoo even nog gezegd heeft, wetten aan te nemen die soms wel veel goeds bevatten, maar waarin tevens ook veel verkeerds te vinden is. Ik hoop dat de Ministers het aangeduide bezwaar zullen willen overwegen en in het belang der Regering zelve zoodanige bepalingen zullen voordragen, dat hier bij onze beraadslagingen ook amendementen door de leden der Kamer zullen kunnen worden voorgesteld; de verbeteringen in de Grondwet zullen de gelegenheid moeten openen, dat aan onze beraadslagingen zoodanige leiding en wending kunnen gegeven worden, dat wij hier eerst over de hoofdpunten eens wets-ontwerps zullen kunnen handelen en stemmen, om daarna over de bijzonderheden der wet te spreken en met de Regering in overleg te treden. Dan zullen wij mogen vertrouwen, dat niet langer plaats zal hebben, wat wij nu zoo dikwijls zien gebeuren, dat namelijk de belangrijkste wets-ontwerpen met eene meerderheid van 1 of 2 stemmen worden aangenomen, of ook soms met eene enkele stem afgewezen. Het onderwerp gisteren in deze vergadering behandeld, de bepalingen omtrent het muntwezen, zijn een duidelijk bewijs voor hetgeen ik gezegd heb. Immers wij hebben eene vorige wet daartoe betrekkelijk vroeger, 29 Maart jl., hier zien aannemen met de meerderheid van ééne enkele stem; een later ontwerp werd op het einde der vorige zitting, 29 Junij, met dezelfde meerderheid van ééne stem afgewezen, terwijl wij gisteren de voordragt der Regering weder met eene meerderheid van slechts twee stemmen zagen aannemen. De hoofdpunten eener wet worden nooit afzonderlijk bij ons beslist, en wij zien ons gedwongen over alle de quaestieuse punten welke in een wets-ontwerp gelegen zijn, te gelijk met alle de bijzonderheden en bij een enkel votum uitspraak te doen. Als wij toch eerst bijv. de quaestie omtrent het aannemen van den enkelen of den dubbelen standaard afzonderlijk hadden kunnen behandelen, dan zou de natie thans niet in den waan verkeeren dat 27 stemmen zich tegen den enkelen standaard hebben verheven en eenen dubbelen zouden verkozen hebben. Zoo wij nu, bij eventuele vaststelling van den enkelen standaard, tot de behandeling der quaestie van den gouden of den zilveren hadden kunnen overgaan, dan had ook weder de natie kunnen beoordeelen of de meerderheid hierin het gevoelen der Regering deelde, en eene afzonderlijke stemming had dit tweede hoofdpunt moeten beslissen. Daarna in de derde pliats, had de verbetering van het gehalte der pasmunt het onderwerp van afzonderlijke beraadslaging moeten uitmaken: de bepalingen deswege zouden zeker geen den minsten tegenstand ondervonden hebben en men had alzoo met eene groote meerderheid eene wet tot stand gebragt, welke zeker veel goeds bevat, en nu, alleen ten gevolge onzer irrationnele wijze van delibereren, op het punt is geweest andermaal schipbreuk te lijden.

Bij alle belangrijke wetten vereenigen zich de minderheden op diverse punten, bij het enkele definitive votum door ons uit te brengen, en daardoor komen dikwijls zeer nuttige zaken moeijelijk tot de gewenschte conclusie. Bij de vorige herziening van het Reglement van Orde dezer Kamer, waaraan ik met vier geachte ambtgenooten uit Utrecht, Gelderland en Zuid-Holland heb gearbeid, hebben wij getracht aan die moeijelijkheid, door de inlassching van bepalingen, welke tot het invoeren van verbeteringen konden leiden, eenigzins te gemoet te komen, doch wij zijn op art. 110 der Grondwet gestuit; ons voorstel werd door de overgroote meerderheid der leden van deze Kamer niet aangenomen, en men heeft dus toen herhaaldelijk gezegd, dat zoolang aan de bestaande Grondwet gevolg moest gegeven worden, er geen uitzigt bestond op eenen beteren en meer geregelden loop onzer beraadslagingen: het genoemde artikel met zijn geheel gevolg stond in den weg, en moest vooraf opgeruimd of verbeterd worden. Nu is het oogenblik hiertoe gunstig. Het hangt van de Regering af daaromtrent zoodanige verandering voor te stellen, die een nuttig effect zal kunnen hebben en ik hoop dat de Ministers hier tegenwoordig, aan hunne overige ambtgenooten zullen mededeelen, wat nu door mij en vroeger door velen van U Edel Mogenden zoo ernstig en welgemeend is aangedrongen.

Dit meende ik te moeten te kennen geven, in het laatste uur dat wij hier vóór het inkomen der toegezegde herziening der Grondwet bij elkander zijn; mogt mijn wensch zijne vervulling

erlangen en onze beraadslagingen en werkzaamheden op eene betere wijze dan tot nu toe plaats had, geregeld worden. Mogen uit de Grondwet die bepalingen weggenomen worden welke tot heden vaak veel belemmering in de oprigting van goede wetten te weeg bragten.

Hiervan afstappende vraag ik verschooning, dat ik zoo zeer ben afgeweken van het punt waarvan ik uitging, van de motie van orde welke ik de eer had voor te stellen, en die ik hoop dat de algemeene goedkeuring van deze Vergadering zal mogen wegdragen.

De heer ***van Heemstra***: Het voorstel, zoo even door den geachten spreker uit Leyden gedaan, had eene tweeledige strekking: 1°. uitstel der discussien over het wets-ontwerp waarover de beraadslaging thans aan de orde is; 2°. een tweede renvooi van dat ontwerp naar de afdeelingen. Het eerste denkbeeld moet ik ondersteunen, het tweede bestrijden. Het verslag der commissie is ons eerst gisteren avond laat toegezonden; dat stuk is uitgebreid en gewigtig van aard. Ik geloof dat wij niet genoegzaam tijd hebben gehad om er over na te denken, en evenzeer geloof ik dat er geen haast bij is, om de beraadslaging die thans aan de orde is, reeds dadelijk te houden. Ik geloof dat het beter is niet te overhaasten, maar de discussie uit te stellen tot een nader te bepalen dag.

Maar wat nu de verzending naar de afdeelingen betreft, meen ik te moeten herinneren aan art. 80 van het Reglement van Orde, waarin gezegd wordt: » De Commissie van Rapporteurs beoordeelt, of de hetzij schriftelijk, hetzij mondeling, van de Regering ontvangen mededeelingen, toelichtingen, beantwoordingen en wijzigingen eene nieuwe overweging in de afdeelingen vorderen." De beslissing of een ontwerp van wet naar de sectien zal terugkeeren en op nieuw een voorwerp van onderzoek in de afdeelingen uitmaken, hangt dus volgens het reglement van de Commissie van Rapporteurs af. Ik geloof alzoo dat, zonder ter-zijde-stelling van het Reglement van Orde, de Kamer niet wel bij magte is om terug te komen op de beslissing der rapporteurs en een herhaald onderzoek te bevelen.

Ik neem dus de vrijheid voor te stellen, dat de bedoelde beraadslaging heden geen voortgang zal hebben, maar tot een nader te bepalen dag zal worden uitgesteld.

De heer ***van Panhuijs*** zegt: Als lid der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp waarover de beraadslaging thans aan de orde is, vermeen ik een enkel woord in het midden te moeten brengen in verband tot het voorstel van den spreker uit Zuid-Holland. Dat voorstel berust op de overweging dat in dezen niet een enkel verslag voldoende is, maar een nieuw onderzoek in de afdeelingen noodig moet geacht worden. Zijn Edel Mogende voerde als grond voor dat beweren aan, dat een geheel nieuw wets-ontwerp aan de Kamer was aangeboden, ten gevolge van de in de afdeelingen gemaakte aanmerkingen. Uwe Commissie heeft overwogen of dit gewijzigde wets-ontwerp een onderzoek in de afdeelingen vereischte, maar zij is van oordeel geweest, dat zulks niet noodig was, aangezien het wel een nieuw wets-ontwerp in den vorm, maar geenszins in het wezen der zaak is. Zoo men het met het vroegere vergelijkt zal men bevinden, dat de veranderingen louter in de wijze van redactie gelegen zijn, maar in het wezen der zaak geene verandering gebragt is, en daarom oordeelde uwe Commissie een tweede onderzoek overbodig.

Wat nu aangaat het voorstel zelf van den geachten spreker uit Leyden, ik geloof dat de geachte spreker uit Vriesland de zaak uit het ware oogpunt heeft beschouwd, bewerende dat de bedoelde beslissing staat aan de Commissie van Rapporteurs en dat daarop door de Kamer niet kan worden teruggekomen. Te regt heeft Zijn Edel Mogende op art. 80 van ons Reglement van Orde gewezen. Er kan betrekkelijk deze zaak geen de minste twijfel bestaan, als men nagaat, wat in 1846 bij de discussie over dat artikel heeft plaats gehad. Er is destijds een amendement voorgesteld, strekkende om de beslissing omtrent het al of niet houden van een tweede onderzoek niet alleen aan de Commissie van Rapporteurs, maar aan de voorzitters en rapporteurs der afdeelingen gezamenlijk, onder het voorzitterschap van den voorzitter der Kamer, op te dragen. Maar daartegen is aangevoerd, dat de rapporteurs in deze de eenige bevoegde beoordeelaars waren. Ik lees in het overzigt van de beraadslagingen over ons tegenwoordig Reglement van Orde op art. 80 het volgende:

» Tegen het amendement werd voornamelijk bijgebragt, dat de door de Commissie voorgestelde bepaling geheel zamenhangt met het door haar aangenomen stelsel van afscheiding der werkzaamheden, aan de rapporteurs toevertrouwd, van die der voorzitters van de afdeelingen; dat, volgens dat stelsel, de rapporteurs, ten aanzien van wets-ontwerpen en voorstellen, uitsluitend zijn de gelastigden der afdeelingen, en dat dus de bedoelde beslissing, uit den aard der zaak, moet worden opgedragen òf aan de afdeelingen zelve, waardoor dan een niet verlangd en vertragend onderzoek zou ontstaan, òf aan de rapporteurs alleen, zonder inmenging van anderen, waaraan de afdeelingen gemeend hebben hare volmagt niet te moeten opdragen; — dat bij de rapporteurs eigenaardig genoegzame schroom voor verantwoordelijkheid zal bestaan, om de vrees voor eene ligtvaardige beslissing te doen vervallen, terwijl ook de bevoegdheid van den Voorzitter der Kamer; om bij de vergadering van de rapporteurs tegenwoordig te zijn, daartegen een waarborg oplevert; — dat, indien bij het voorgestelde amendement bedoeld zijn de voorzitters der afdeelingen van het tijdperk toen het onderwerp overwogen werd, alsdan bij vijf of zes personen, die met de zaak in haren geheelen omvang bekend zijn, zullen gevoegd worden vijf of zes anderen, waarvan ieder ten hoogste slechts kennis draagt van het verhandelde in éene afdeeling, en die onbekend zijn met de mededeelingen der Regering; terwijl, indien men het oog gehad heeft op de voorzitters der afdeelingen op het tijdstip dat de beslissing moet plaats hebben, alle die voorzitters met een en ander geheel onbekend kunnen zijn; zoodat, ten gevolge hiervan òf de voorzitters der afdeelingen zonder kennis van zaken zullen moeten beslissen, òf vertraging veroorzaakt zal worden door het geven van de inlichtingen, die hun oordeel moeten voorafgaan."

Ik meen dus, dat de beslissing der vraag, of er een nader onderzoek zal plaats hebben, uitsluitend behoort aan de Commissie van Rapporteurs. Ik geloof dat men te minder op het door de Commissie genomen besluit terugkomen kan, nadat de Voorzitter in de zitting van gisteren heeft voorgesteld de voorlezing van het verslag, en deze niet verlangd, maar terstond de openbare beraadslaging vastgesteld werd, waardoor de beslissing der Commissie als reeds door de Kamer zelve goedgekeurd kan worden beschouwd. Intusschen is het er verre af, dat ik zou verlangen, dat juist op heden de zaak wierd afgedaan. Ik geloof dat het uitstel der beraadslagingen allezins kan plaats hebben, ja dat welligt eenig uitstel doelmatig kan zijn; en in zooverre ondersteun ik dan ook het voorstel van mijn geacht medelid uit Vriesland.

De heer ***Verweij Mejan*** vraagt verlof om met een enkel woord het voorstel te ondersteunen, strekkende om de beraadslagingen over dit wets-ontwerp heden niet te doen plaats hebben. Ik vind, zoo vervolgt hij, den grond voor dat voorstel in art. 84 van het Reglement van Orde, van welk artikel ik heden de uitvoering verlang. Daarin toch wordt imperatief als regel voorgeschreven, dat de in het vorig artikel vermelde verslagen ten minste vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging aan de leden rondgezonden worden. Dit is de regel en wordt gebiedend voorgeschreven. De bepaling is algemeen en duldt slechts twee uitzonderingen: de eenvoudigheid of het spoedvereischende der zaak. Beide gevallen zijn bij deze zaak niet aanwezig: zij vereischt geen spoed; zij is niet eenvoudig maar integendeel hoogst ingewikkeld. Waar nu geen uitzondering van toepassing is, daar moet de regel gelden. Die regel is daarenboven wijs en goed. Hij bevordert de rijpheid onzer beraadslagingen, en waarborgt tegen het nemen van ligtzinnige besluiten; het is dus zaak dat aan zijne toepassing de hand wordt gehouden. Zoo wij ons herinneren dat het gisteren avond bijkans elf ure was toen wij het algemeen verslag ontvingen, dan kan men gerust zeggen, dat aan de bepaling van art. 84 geene uitvoering is gegeven. Op deze gronden ondersteun ik het gedane voorstel.

De heer ***Schooneveld*** zegt hoofdzakelijk: Ik heb er niets tegen, dat de aan de orde zijnde beraadslagingen worden verdaagd. Mij komt het voor, dat die verdaging geen kwaad kan; en ik geloof dat er allezins termen zijn om aan de gedane motie gehoor te geven. Maar wanneer aan die motie gevolg wordt gegeven, dan zullen de bedenkingen, die ik meende ter gelegenheid van de beraadslagingen over het hier betrokken wets-ontwerp in het midden te moeten brengen, te laat komen, want dan zullen die beraadslagingen eerst na onze terugkomst alhier plaats hebben. Daarom neem ik deze gelegenheid waar, om die bedenkingen thans aan het oordeel van U Edel Mogenden te onderwerpen.

Dit wets-ontwerp is zijnen oorsprong verschuldigd aan een geschil tusschen de Rekenkamer en het ministerie van Binnenlandsche zaken. Van dien aard hebben wij er reeds vele gekend, doordat de eenig mogelijke oplossing van zoodanig geschil is gelegen in eene afzonderlijke wet. Dit heeft de aandacht van vele leden getrokken, die nu in de afdeelingen te kennen hebben gegeven, dat het wenschelijk ware een ander middel van uitkomst te vinden. Men leest in het verslag, dat sommigen het denkbeeld aankleefden, dat een bepaald collegie, bijv. de Raad van State of een bepaald getal leden van dien raad uitspraak zou doen

in dergelijke geschillen. Anderen spraken van eene herziening van de instructie der Rekenkamer, en vroegen of dat reglement niet te streng was. Ik beaam niets van dat alles en zou meenen dat een en ander zeer nadeelig zou werken. Die geschillen toch komen mij voor inderdaad heilzaam te zijn en te leiden tot eene meer en meer geregelde comptabiliteit. Bovendien, zij spruiten voort uit het bestaan van zekere fondsen, en daar deze fondsen meer en meer verminderen, laat het zich aanzien dat die geschillen later ook niet zoo veelvuldig zullen voorkomen. Aan den anderen kant, die instructie te verzwakken en daardoor aan dat ligchaam die volstrekte onafhankelijkheid te ontnemen die zoozeer noodzakelijk is, dat zou hoogst nadeelig zijn voor de orde en regelmaat in het finantiewezen. Ik beaam dus de in het verslag geuite wenschen volstrekt niet, maar bij gelegenheid dier botsing acht ik het noodig de aandacht der Regering te vestigen op andere botsingen voortspruitende uit leemten in de Grondwet. Ik zal niet vooruitloopen op die veranderingen in de Grondwet, op die herziening die ons is toegezegd, ruimschoots toegezegd omtrent alles wat het heil van Nederland kan bevorderen; maar ik acht het nuttig, tijdig en gepast, om op dit oogenblik de Regering aandachtig te maken op die groote leemten welke ik op het oog heb. Zal ons staatsverdrag volledig zijn en heilzaam werken, dan moeten bovenal twee punten te zamen loopen: vooreerst dat alle magten of liever takken van het openbaar gezag zich vrijelijk in hunnen kring zonder beletsel en botsingen kunnen bewegen; in de tweede plaats dat, als in weerwil van die voorzorgen die botsingen zich toch voordoen, men een bepaald aangewezen uitweg, een legaal middel hebbe om ze te doen ophouden.

Er zijn botsingen van tweederlei aard; in de eerste plaats die tusschen het administratief of executief en het regterlijk gezag. Deze noemt men in Frankrijk *conflits d'attribution*, maar het opwerpen van conflicten heeft men hier te lande niet gewild, en nu was het bij het ontstaan van gewigtige botsingen dikwijls onmogelijk tot een goed einde te geraken. Wij hebben dien ten gevolge herhaaldelijk aangedrongen op eene wet tot instelling eener administrative regtsmagt; maar heeft men bij dat aandringen wel op de zaak doorgedacht? Ik voor mij meen dat het niet mogelijk is eene wet op de administrative regtsmagt daar te stellen, zoolang men de tegenwoordige Grondwet heeft. Wanneer men toch art. 163 der Grondwet wel overweegt, dan is het als of men bij het schrijven daarvan zoodanige wet nooit noodig dacht te hebben, want er is geen geschil dat, volgens dat artikel, niet altijd door den gewonen regter moet worden beslist, dat niet eindelijk uitloopt op een geschil over het mijn en dijn en dus immer aan de gewone regterlijke magt behoort. Het is naar mijn inzien dus niet mogelijk die wet op de administrative regtsmagt te maken, die wij jaar op jaar van de ministers vorderen. En als we nu tot de conclusie komen dat zoodanige wet wenschelijk is, als men daarop doordenkt dat het in het belang van Regering en Natie beide is dat zoodanige wet tot stand kome, dan moet in de Grondwet de deur worden geopend om daartoe te geraken. Anders zullen alle mogelijke wetten op de administrative regtsmagt aandruischen tegen art. 163 der Grondwet. Dit is de eerste soort van botsingen waarvoor een middel moet gevonden worden.

De andere botsingen zijn van grooteren aard, het zijn die tusschen het regterlijk ligchaam, waarvan de leden voor hun leven benoemd worden, en de wetgeving; ook voor deze moet een middel van uitkomst worden gezocht. Er bestaat tusschen de regterlijke magt en de wetgevende magt botsing, wanneer de regterlijke magt in het hoogste ressort de toepassing eener wet weigert. En ik bedoel daarmede niet zoozeer die wetten, die door den Koning met de Staten-Generaal worden vastgesteld; er zijn meer ligchamen, die autonomie hebben, zoo als de Provinciale Staten en de stedelijke besturen, en zoo deze in den kring hunner attributen ordonnantien of reglementen vaststellen, dan zijn dat evenzeer wetten als die welke wij met de Regering daarstellen. Als nu zoodanige wetten door de regterlijke magt niet worden toegepast, dan bestaat er botsing tusschen deze en de wetgevende magt, die niet kan worden opgeruimd, zoo niet bij eene herziening der Grondwet daartoe de weg geopend wordt.

Ik meende bij gelegenheid van deze wet de Regering wel attent te mogen maken op die leemten, opdat, nu het staatsverdrag herzien zal worden, dit geheel gezuiverd worde van gebreken, en niet later in de veranderde en verbeterde Grondwet gebreken ontdekt worden, zoo groot, dat zij aanleiding tot botsingen zouden kunnen geven, zonder het middel aan te wijzen om die op te ruimen. Overigens verzet ik mij niet tegen het uitstel der aan de orde zijnde beraadslaging.

De heer **van Dam van Isselt** verlangt het woord.

De **Voorzitter**, dit verleenende, merkt aan dat hij, overeenkomstig het Reglement van Orde, meent te moeten herinneren dat thans alleen de door het lid uit Zuid-Holland gedane motie van orde in beraadslaging is.

De heer **van Dam van Isselt** verklaart zich tegen een gedeelte der gedane motie van orde niet te verzetten. Als de behandeling van het wets-ontwerp wordt uitgesteld, zoo gaat de spreker voort, dan zal ook voor mij de gelegenheid voorbij zijn om hetgeen ik bij de behandeling van het wets-ontwerp, dat zijn oorsprong verschuldigd is aan eene nieuwe botsing tusschen de Regering en de Rekenkamer, in het midden wenschte te brengen, mede te deelen. Maar gedachtig aan art. 34 van het Reglement van Orde en aan de vermaning van den geachten Voorzitter, zal ik mij thans bepalen tot de zaak in quaestie zelve. Er zijn bij deze beraadslaging twee beginselen voorgestaan waarmede ik mij niet kan vereenigen. In de eerste plaats heeft men de motie, voorgesteld door een lid uit Zuid-Holland, om de eenmaal vastgestelde discussie uit te stellen, ondersteund met zich te beroepen op art. 84 van het Reglement van Orde; ik geloof dat wanneer men zich, toen onze President het voorstel deed om heden de bedoelde beraadslaging te houden, op dat artikel had beroepen, men in zijn volle regt zou geweest zijn, maar ik bestrijd het beginsel, dat, als eenmaal de tijd der beraadslaging bepaald is, een lid der Vergadering het regt zou hebben om zich dan nog tot het uitstellen der discussie op art. 84 van het reglement der Kamer te beroepen. Het tweede door mij bedoelde beginsel betreft de uitlegging door den geachten spreker uit Vriesland aan art. 80 van ons reglement gegeven. Ja, in den regel moeten de rapporteurs beoordeelen of er al dan niet een nader onderzoek van een wets-ontwerp in de afdeelingen zal plaats hebben, en ik geef gaarne toe dat de presidenten der afdeelingen in dit opzigt niet op dezelfde hoogte kunnen staan als de rapporteurs; maar ik zou niet gaarne toegeven, dat wij ons hier onvoorwaardelijk zouden moeten onderwerpen aan de beslissing van de Commissie van Rapporteurs. Wij hebben immers het regt terug te komen op een besluit, genomen door ons zelven in de volle Vergadering; *à plus forte raison* hebben wij dus ook het regt, als door gedelegeerden uit ons midden een besluit genomen is, dat besluit te wijzigen. Ik wenschte niet gehouden te worden hetgeen door den spreker uit Vriesland gezegd is, toe te stemmen. Overigens zie ik de noodzakelijkheid niet in, om het wetsontwerp nogmaals naar de afdeelingen te verzenden, en ik ondersteun dus alleen het eerste gedeelte van het voorstel, dat namelijk hetwelk strekte om de op heden bepaalde discussien uit te stellen, zonder daarom toe te geven dat uitsluitend de Commissie van Rapporteurs tot een tweede onderzoek van een wetsontwerp in de afdeelingen zou kunnen besluiten.

De heer **Luzac** meent uit de zoo even gehoudene discussie te mogen opmaken, dat die quaestie omtrent het regt der Commissie van Rapporteurs van eenen teederen aard is. Hij gelooft, dat de Kamer wel zal doen, die thans verder geheel onaangeroerd te laten, en te dien einde zal hij thans zijn voorstel eenigzins wijzigen en alleen voorstellen, dat de beraadslagingen over dit wets-ontwerp zullen worden uitgesteld tot eenen na de terugkomst der leden te bepalen dag, zonder het ontwerp nogmaals naar de afdeelingen te verzenden.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche zaken** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

De aanleiding tot het voordragen van dit wets-ontwerp is geene andere, dan dat de Algemeene Rekenkamer, aangezien noch bij de wet van 14 Februarij 1843, noch bij die van 9 Mei 1846, de onderhoudskosten van den hier betrokken weg, voor zooverre die uit de opbrengst der tollen op den weg gevestigd, moeten worden gekweten, in eenige begrooting begrepen waren, en dit volgens haar een noodzakelijk vereischte is, om die kosten als staatsuitgaven te kunnen lijden, en omdat eene in de staatsbegrooting van 1845 begrepen som voor rentebetaling niet behoorlijk bij die begrooting omschreven was, gemeend heeft er op te moeten aandringen, dat voor de eerstbedoelde uitgaven eene wettelijke begrooting en voor laatstgemelde eene bepaalde aanwijzing van den post der begrooting, waarop die moeten worden verevend, zou worden vastgesteld. Het wets-ontwerp is dus geenszins van zooveel gewigt, als sommige sprekers het hebben doen voorkomen. Het geldt toch niet de regeling van onwettig gedane uitgaven, maar alleen het vaststellen bij de wet van zoodanige vormen, als welke vereischt worden om uitgaven te kunnen vereevenen die krachtens vroegere wetten zijn gedaan; met andere woorden er moet worden voorzien in leemten die de Rekenkamer

heeft ontdekt maar die noch door de Regering noch door U Edel Mogenden bij de beraadslagingen over de tot het onderwerp betrekkelijke wetten waren opgemerkt geworden. De opmerking van een geacht lid uit Groningen, tevens lid van de Commissie van Rapporteurs, is zeer juist, dat er bij het overgelegde gewijzigde wets-ontwerp slechts veranderingen zijn gemaakt van geheel ondergeschikt belang of die de redactie der wet betreffen, en geene andere dan die door de Commissie van Rapporteurs waren voorgesteld. Wat hiervan zij, van de andere zijde bestaat er echter volstrekt geene drangreden, om deze wet eenige weken vroeger of later in behandeling te brengen, en de omstandigheid dat eenige leden der Kamer verklaard hebben dat de tijd ontbroken had om van de betrekkelijke stukken behoorlijk kennis te nemen, is voor mij genoegzaam om mij tegen het verdagen der beraadslagingen niet te verklaren.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt het voorstel om de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven in verband met den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen tot een nader te bepalen dag uit te stellen, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Hierop verklaart de Voorzitter, gebruik makende van de bevoegdheid hem bij de Grondwet toegekend, de openbare zitting te veranderen in *comité-generaal*, na het houden waarvan de Kamer tot nadere bijeenroeping gescheiden is.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

VERSLAG

DER

HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL,

GEDURENDE DE

Zitting die den 16den October 1848 geopend is.

BIJBLAD

TOT DE

NEDERLANDSCHE STAATS-COURANT.

'S GRAVENHAGE,
TER ALGEMEENE LANDS-DRUKKERIJ.

NAAMLIJST

der Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedurende de zitting, die den 16den October 1848 geopend is.

NOORDBRABANT.

De heeren jhr. mr. J. O. de Jong van Beek en Donk.
mr. R. P. Romme.
mr. J. L. A. Luijben.
mr. J. A. Mutsaers.
mr. J. B. Bots.
jhr. L. J. B. van Sasse van Ysselt.
mr. L. D. Storm.

GELDERLAND.

De heeren jhr. mr. J. T. H. Nedermeijer ridder van Rosenthal.
C. J. A. baron van Nagell tot Ampsen.
E. W. van Dam van Isselt.
mr. J. M. de Kempenaer.
mr. M. J. de Man.
mr. F. S. Op ten Noort.

ZUIDHOLLAND.

De heeren mr. S. H. Anemaet.
mr. J. C. Faber van Riemsdijk.
mr. G. W. Verweij Mejan.
jhr. mr. D. T. Gevers van Endegeest.
E. P. de Monchy.
Æ. baron Mackay.
mr. P. C. Schooneveld.
M. A. F. H. Hoffman.
mr. C. B. Nederburgh.
jhr. W. Boreel van Hogelanden (*Voorzitter*).
A. van Rijckevorsel.
mr. J. R. Thorbecke.

NOORDHOLLAND.

De heeren mr. J. Corver Hooft.
D. Borski.
H. van Beeck Vollenhoven.
mr. H. J. Smit.
mr. J. J. Uijtwerf Sterling.
mr. J. S. van Naamen.
jhr. mr. P. Opperdoes Alewijn.
mr. J. Enschedé.
jhr. mr. D. Hooft.
mr. G. van Leeuwen.

ZEELAND.

De heeren mr. J. J. Slicher van Domburg.
mr. A. T. F. Egter.
mr. J. F. Bijleveld.

UTRECHT.

De heeren J. K. baron van Goltstein.
mr. N. P. J. Kien.
J. D. C. C. W. baron d'Ablaing van Giessenburg.

FRIESLAND.

De heeren jhr. W. H. Lycklama à Nyeholt.
mr. G. Hiddema Jongsma.
mr. N. van Heloma.
mr. S. baron van Heemstra.
mr. B. Albarda.

OVERIJSSEL.

De heeren mr. A. J. Duijmaer van Twist.
J. C. baron van Haersolte van Haerst.
mr. W. H. Cost Jordens.
jhr. C. M. Storm van 's Gravesande.

GRONINGEN.

De heeren jhr. mr. J. E. van Panhuijs, die den 12den December 1848 zijn ontslag genomen heeft.
mr. C. M. Nap.
mr. B. Wichers.
mr. A. Oudeman.

DRENTHE.

De heer mr. G. Kniphorst.

HERTOGDOM LIMBURG.

De heeren J. J. F. M. M. Corneli.
C. baron de Weichs de Wenne.
mr. H. H. Geradts.

NAAMLIJST

der Ministers, Hoofden van de verschillende Departementen van Algemeen Bestuur, gedurende de Zitting geopend den 16den October 1848.

Tijdelijk Ministerie, den 21sten November ontbonden.

Buitenlandsche Zaken, mr. A. A. baron BENTINCK.

Justitie, mr. D. DONKER CURTIUS.

Binnenlandsche Zaken, mr. J. M. DE KEMPENAER.

Hervormde en andere Eerediensten, mr. S. baron VAN HEEMSTRA.

Roomsch-Katholijke Eeredienst, mr. L. A. LIGHTENVELT.

Marine, de vice-admiraal J. C. RIJK.

Finantien, mr. P. P. VAN BOSSE.

Oorlog, de generaal-majoor J. H. VOET.

Kolonien, de vice-admiraal J. C. RIJK.

Ministerie, opgetreden den 21sten November.

Buitenlandsche Zaken, mr. L. A. LIGHTENVELT.

Justitie, mr. D. DONKER CURTIUS.

Binnenlandsche Zaken, mr. J. M. DE KEMPENAER.

Hervormde en andere Eeredienst, mr. S. baron VAN HEEMSTRA.

Roomsch-Katholijke Eeredienst, mr. L. A. LIGHTENVELT, waarnemend, tot 24 November; — mr. J. A. MUTSAERS.

Marine, de vice-admiraal J. C. RIJK.

Finantien, mr. P. P. VAN BOSSE.

Oorlog, de generaal-majoor J. H. VOET.

Kolonien, G. L. BAUD.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

REGISTER.

WETS-ONTWERPEN,

GEDURENDE DE ZITTING, DIE DEN 16. OCTOBER 1848 GEOPEND IS, INGEKOMEN.

1. *Wets-ontwerp tot regeling van het fonds van geregtelijke en vrijwillige consignatien over* 1841 *tot en met* 1847, ingekomen 18 October (II): — Koninklijke boodschap, wets-ontwerp en memorie van toelichting, blz. 4 en 5. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 10. — Algemeen verslag met bijlagen, blz. 17 — 20. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 24.

2. *Wets-ontwerp tot voorloopige voorziening in het tekort op de middelen tot dekking der staatsbehoeften in* 1848, ingekomen 21 October (V): — Koninklijke boodschap, wets-ontwerp, memorie van toelichting en bijlagen, blz. 13 — 16. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 17. — Algemeen verslag met bijlagen, blz. 21 — 24. — Beraadslaging, blz. 24 — 29.

3. *Wets-ontwerp, strekkende tot verzekering der voldoening van de kosten tot herstel van het Nederlandsche muntwezen over* 1849, ingekomen 27 October (VII): — Koninklijke boodschap, wets-ontwerp, memorie van toelichting en bijlagen, blz. 29 — 31. — Algemeen verslag en nota van wijzigingen, blz. 31. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 32. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 32.

4. *Wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over het jaar* 1849, ingekomen 12 December (VIII): — Koninklijke boodschap, wets-ontwerp, memorie van toelichting en bijlagen, blz. 33 en 34. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 39. — Algemeen verslag, blz. 39 en 40. — Beraadslaging, blz. 54 — 56.

5. *Wets-ontwerpen omtrent het heffen van provinciale belastingen in Noordbrabant, Zuidholland, Noordholland, Zeeland, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Limburg*, ingekomen 12 December (IX): — Koninklijke boodschap, wets-ontwerpen en memorie van toelichting, blz. 34 — 38. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 39. — Algemeen verslag, blz. 40 — 42¹. — Beraadslaging, blz. 45 — 54.

6. *Nadere wets-ontwerpen omtrent het heffen van provinciale belastingen in Zeeland en Drenthe*, ingekomen 20 December (XI): — Koninklijke boodschap, wets-ontwerpen en memorie van toelichting, blz. 57. — Algemeen verslag, blz. 58. — Beraadslaging, blz. 58 — 60.

VERSLAGEN, TRACTATEN EN ANDERE STUKKEN,

DOOR DE REGERING INGEZONDEN GEDURENDE DE ZITTING DIE DEN 16. OCTOBER 1848 GEOPEND IS.

1. *Verslag der Algemeene Rekenkamer omtrent het resultaat harer werkzaamheden gedurende* 1847, ingekomen 18 October (III): — Benoeming eener Commissie tot onderzoek, blz. 3. — Koninklijke boodschap en verslag met staten, blz. 5 — 8²³. — Rapport der Commissie, blz. 42¹ — 42⁵. — Verbetering eener misstelling in het verslag, blz. 56.

2. *Rekening wegens de ontvangsten en uitgaven voor en ten behoeve van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over de tweede helft van het jaar* 1846, ingekomen 18 October (IV): — Benoeming eener Commissie tot onderzoek, blz. 3. — De rekening met de geleidende missive medegedeeld, blz. 8²³ — 8²⁶. — Rapport der Commissie, blz. 42⁵ en 42⁶.

3. *Rekening wegens de ontvangsten en uitgaven voor en ten behoeve van het fonds, voortspruitende uit de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van Maastricht tot de Geldersche grenzen*, ingekomen 26 October (VI): — Benoeming eener Commissie tot onderzoek, blz. 17. — De rekening met de geleidende missive medegedeeld, blz. 32. — Rapport der Commissie, blz. 42[6].

4. *Overeenkomst, den 31sten Augustus 1848 tusschen Nederland en Groot-Brittannie gesloten, houdende nadere additionnele artikelen tot het den 4den Mei 1818 gesloten tractaat ter wering van den slavenhandel*, ingekomen 18 December (X), (in de *Staats-Courant* zelve te vinden): — Benoeming eener Commissie tot onderzoek, blz. 43.

ADRESSEN

DER

STATEN-GENERAAL AAN DEN KONING,

GEDURENDE DE ZITTING DIE DEN 16. OCTOBER 1848 GEOPEND IS.

Adres van antwoord op de troonrede (I): — Troonrede, blz. 1. — Benoeming der Commissie voor het ontwerpen van het adres van antwoord, blz. 4. — Het ontwerp ter tafel gebragt, blz. 10. — Het gewijzigd ontwerp-adres medegedeeld, blz. 11. — Beraadslaging, blz. 11 — 13. — Benoeming der Commissie voor de overbrenging, blz. 13. — Rapport dezer Commissie, blz. 17.

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

GEDURENDE DE ZITTING GEOPEND DEN 16DEN OCTOBER 1848.

VEREENIGDE ZITTING. (16 OCTOBER.)

VEREENIGDE ZITTING DER BEIDE KAMERS VAN MAANDAG DEN 16DEN OCTOBER, TER OPENING VAN DE GEWONE VERGADERING DER STATEN-GENERAAL.

Nadat de leden zich hebben vereenigd, wordt tegen half één ure de vergadering geopend door jhr. H. R. Trip, die door den Griffier der Eerste Kamer doet voorlezen een besluit van Zijne Majesteit den Koning van den 14den October jl., n°. 79, waarbij hij jhr. H. R. Trip benoemd wordt tot Voorzitter der Eerste Kamer, gedurende de aanstaande zitting der Staten-Generaal. De Voorzitter alzoo, in overeenkomst met art. 105 der Grondwet, met het beleid der vergadering belast zijnde, benoemt eene commissie van 18 leden der beide Kamers, om Zijne Majesteit den Koning bij Hoogstdeszelfs aankomst aan het paleis der Staten-Generaal te ontvangen en in- en uitgeleide te doen. Deze commissie is zamengesteld uit de heeren: van der Hoop, Hinlòpen, Romme, Luijben, jhr. Nedermeijer ridder van Rosenthal, Verweij Mejan, van Welderen baron Rengers, jhr. van Akerlaken, Uijtwerf Sterling, van Naamen, Kien, Hiddema Jongsma, van der Oudermeulen, graaf van Limburg Stirum, Egter, Bijleveld, jhr. Storm van 's Gravesande en Kniphorst.

Ten één ure vervoegen zich Hunne Excellentien de Ministers, alsmede de leden van den Raad van State in de vergaderzaal.

Na een kort tijdsverloop, wordt de nadering van Zijne Majesteit den Koning aangekondigd, die zich met HH. KK. HH. den Prins van Oranje, Prins Hendrik der Nederlanden en Prins Frederik der Nederlanden, op de in het programma omschreven wijze, naar het gebouw der Staten-Generaal begeven heeft. De Koning ter vergaderzaal binnengeleid, plaatst zich op den troon, en houdt, terwijl HH. KK. HH. de Prinsen naast Hoogstdenzelve gezeten zijn, de navolgende openingsrede:

[I. 1.]

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het zal voorzeker uwe goedkeuring wegdragen, dat Ik Mij, bij de opening dezer zitting, onthoude van het gebruik te volgen, om, als tot inleiding der werkzaamheden, een overzigt te geven van den toestand des Lands, en van de voornaamste wets-ontwerpen welke zullen worden aangeboden.

De bestemming toch dezer Vergadering is van meer bijzonderen en voorbijgaanden aard, en deze beide Kamers der Staten-Generaal zullen eerlang worden vervangen door andere, zamengesteld en gekozen volgens de voorschriften, die bij de herziening der Grondwet, in de naauwelijks afgeloopen zitting tot stand gebragt, in die wet zijn opgenomen, en weldra plegtig zullen worden afgekondigd.

Desniettemin, Edel Mogende Heeren! kan Ik Mij niet weêrhouden, bij deze gelegenheid de overtuiging uit te spreken, dat er zich in den algemeenen toestand des Vaderlands, in aanmerking genomen het zorgvolle der tijds-omstandigheden, onderscheidene gunstige kenteekenen openbaren.

Hetzij Ik acht sla op onze betrekkingen met andere mogendheden, of het oog vestige op onze bezittingen in andere wereld-deelen, of op de belangen van handel, scheepvaart, landbouw en de overige bronnen van volksbestaan, overal ontmoet Ik, bij veel dat bekommering wekt, ook zeer veel dat opbeurt en bemoedigt.

Niet het minst waardeer Ik onder dit laatste de voorbeeldige wijze, waarop het groot en gewigtig werk der herziening van de Grondwet is aangevangen, voortgezet en voleindigd.

Terwijl vele Staten van Europa door geweldige beroeringen tot in hunne diepste grondvesten worden geschokt en het burgerbloed daar de straten verwt, mogt dit Land van de hitte van den burgertwist en de rampen van wanorde en regeringloosheid blijven bewaard; ja! werd door dit Land het voorregt genoten, dat de wetgevende magt zonder stoornis, met volkomene onafhankelijkheid, en in den meest eendragtigen zin, ook daar, waar verschil van gevoelens heerschte, hare uitgebreide, voor het lot des Lands zoo beslissende taak rustig volbragt.

Voor dezen, zoo gelukkigen afloop der altijd hagchelijke onderneming eener algemeene herziening der hoogste Staatswet, liet Ik Mijne erkentelijkheid, bij het sluiten der jongste zitting, betuigen aan die Kamers der Staten-Generaal, die daartoe hunne ijverige medewerking leenden: voor Mij zelven, en voor dit plegtige oogenblik heb Ik het bewaard alle mijne beminde landgenooten dank te zeggen voor hunne gematigdheid, voor hun vertrouwen, en voor hunne gehechtheid aan wet en orde, zoowel als voor hunne verkleefdheid aan Mij en Mijn Huis, gedurende de vele maanden, voor dat gewigtige werk der wetgeving gevorderd, zoo ruim aan den dag gelegd, en zoo standvastig tot heden bewaard.

En zoo is dan, Edel Mogende Heeren! ons staatsgebouw op dezelfde grondslagen gevestigd gebleven; maar zijne inrigting gewijzigd naar de behoefte van den tijd, en zoodanig zamengesteld, dat de verbeteringen, die de toekomst mogt vorderen, zonder schokken zullen kunnen worden aangebragt.

Voor de intrede in dit nieuwe tijdperk, zal Ik de verdere medewerking van U Edel Mogenden nog behoeven, en het is deze, die Ik thans met vol vertrouwen, tot heil des Vaderlands, van U Edel Mogenden kom inroepen.

Zal het Nederland op de nieuw geopende baan wèl gaan, dan behoort elk inwoner van dit gezegend Land vervuld te zijn van het besef zijner dure verpligtingen en bezield met eene geestdrift voor het Vaderland, die geene offers te groot acht.

Het verledene, Edel Mogende Heeren! doet Mij de beste verwachtingen te dien opzigte voor de toekomst koesteren.

Eischen de omstandigheden, in spijt der pogingen tot vermindering der uitgaven van Staat, nieuwe bijdragen tot bestrijding der behoeften van het oogenblik, zoo zal Ik dezelve met gerustheid van U Edel Mogenden vragen.

Hangen ons ook nog beproevingen boven het hoofd, Ik houd Mij verzekerd, dat allen moedig zullen trachten die, onder Gods hulp, te boven te komen. — Onrust, wanorde, verdeeldheid van welken aard ook, zullen wij van den Nederlandschen bodem weten te weren, en het ons toevertrouwd pand ongeschonden aan de nakomelingschap overleveren.

Daartoe geve de Almagtige Zijnen zegen!

Na het uitspreken dezer troonrede verlaten Zijne Majesteit de Koning en HH. KK. HH. de Prinsen de vergaderzaal, om op de vastgestelde wijze naar het Koninklijk paleis terug te keeren.

Daarna wordt de vereenigde zitting der Kamers gesloten.

ZITTING VAN DINGSDAG 17 OCTOBER.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den heer *Luijben*, als tijdelijken Voorzitter, overeenkomstig art. 1 van het Reglement van Orde der Kamer.

Er zijn aanvankelijk 32 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Verweij Mejan, Slicher, Bots, Borski, Lycklama à Nyeholt, Egter, de Monchy, van Beeck Vollenhoven, Mutsaers, de Weichs de Wenne, Hiddema Jongsma, Corver Hooft, Uijtwerf Sterling, Duijmaer van Twist, Mackay, Opperdoes Alewijn, van Goltstein, Nedermeijer van Rosenthal, Hoffman, van Heloma, Romme, Anemaet, Kien, Smit, Kniphorst, Faber van Riemsdijk, de Jong van Beek en Donk, van Dam van Isselt, de Kempenaer, van Heemstra, van Naamen en de tijdelijke Voorzitter.

De tijdelijke Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat bij de Kamer ontvangen zijn missives van de heeren van Haersolte, van Panhuijs en Oudeman, welke daarbij kennis geven, dat zij, de beide eersten door huisselijke omstandigheden en de laatste door ongesteldheid, verhinderd zijn zich naar de residentie te begeven.

Die missives worden voor kennisgeving aangenomen.

In overeenkomst met art. 2 van het Reglement van Orde, benoemt de tijdelijke Voorzitter twee Commissien, elk zamengesteld uit vijf leden, welke belast worden met het onderzoek van de geloofsbrieven der nieuw benoemde leden. De eerste dezer Commissien, aan welke het onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit de provincien Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland is opgedragen, bestaat uit de heeren Mutsaers, Verweij Mejan, de Monchy, Egter en van Beeck Vollenhoven; de tweede Commissie, met het onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit de overige provincien belast, is zamengesteld uit de heeren Nedermeijer van Rosenthal, Romme, van Dam van Isselt, van Goltstein en van Heloma.

De leden dier Commissien verlaten de vergaderzaal tot het vervullen der hun opgedragen taak, en keeren na eenig tijdsverloop daarin terug.

De heer ***Verweij Mejan*** brengt namens zijne Commissie verslag uit omtrent de geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit Zuid-Holland, Noord-Holland en Zeeland, en geeft daarbij in de eerste plaats te kennen, dat al de door de bedoelde leden overgelegde geloofsbrieven voldoen aan de vereischten, in alinea 1 van art. 5 van het Reglement van Orde der Kamer omschreven. Voorts is uit de verdere door die leden, overeenkomstig het genoemde art. 5 overgelegde stukken gebleken, dat allen den vereischten ouderdom bereikt hebben, en alle de vereischten voor het lidmaatschap der Kamer bezitten, en dat ten aanzien van geen hunner eenige reden van uitsluiting bestaat. Uit de geloofsbrieven zelve bleek:

dat de nieuwe leden uit Zuid-Holland gekozen zijn in eene den 6den Julij jl. gehoudene Statenvergadering; dat de heer mr. C. B. Nederburgh bij eene derde stemming met 39 van de 79 stemmen herkozen werd, terwijl mr. J. R. Thorbecke 37 stemmen erlangde en er 3 blanco-biljetten in de stembus waren; — dat jhr. W. Boreel van Hogelanden bij eene eerste stemming met 70 van de 79 stemmen op nieuw tot lid der Kamer benoemd werd; — dat mr. J. R. Thorbecke bij eene derde stemming 38 stemmen van de 79 op zich vereenigde, terwijl de heer mr. P. F. Timmers Verhoeven mede 38 stemmen bekwam en er 3 blanco-biljetten in de stembus waren, zoodat, daar volgens art. 20 van het reglement van magt en gezag voor de Staten van Zuid-Holland, de ouderdom beslissen moest wie als de gekozene beschouwd zou worden, beide heeren van hunnen ouderdom deden blijken, waarop, mede volgens overgelegd extract uit de notulen, de heer Thorbecke, als de oudste in jaren, in de Staten-vergadering van den 10den Julij jl. tot lid der Kamer geproclameerd werd; — dat de heer A. van Rijckevorsel Hz. bij eene eerste stemming 60 van de 78 stemmen op zich vereenigde;

voorts, dat de nieuw benoemde leden uit Noord-Holland mede gekozen zijn in eene den 6den Julij jl. gehouden Staten-vergadering, die door 70 leden werd bijgewoond; — dat de heer mr. J. Enschedé bij eene eerste stemming 37 stemmen bekwam; — dat jhr. mr. D. Hooft Jbz. van de 70 stemmen dadelijk 46 op zich vereenigde; — dat de heer mr. G. van Leeuwen mede dadelijk 62 stemmen verkreeg;

en eindelijk dat de heer mr. J. F. Bijleveld in de vergadering der Staten van Zeeland, waarin 42 leden tegenwoordig waren, bij eene eerste stemming met 34 stemmen herkozen werd.

De rapporteur geeft ten slotte te kennen, dat al de geloofsbrieven voorts bevatten de geheele toedragt der respective benoemingen en dat al de vermelde leden het bewijs overgelegd hebben, dat zij de bij de Grondwet voorgeschreven eeden in handen des Konings hebben afgelegd. De Commissie adviseerde alzoo tot hunne dadelijke toelating.

De heer ***van Dam van Isselt*** brengt rapport uit namens de Commissie, benoemd tot onderzoek der geloofsbrieven van de nieuw benoemde leden uit de provincien Noord-Braband, Gelderland, Utrecht, Vriesland, Overijssel, Groningen en Limburg. Voor zooverre de nieuw benoemde leden uit deze provincien hunne geloofsbrieven en hetgeen daarbij behoort, hebben ingediend, zijn die stukken door de Commissie bevonden alle volkomen te voldoen aan de vereischten, bij de Grondwet en bij het Reglement van Orde der Kamer omschreven. Geen der vereischte stukken ontbrak, alle waren in behoorlijken vorm en deden van geen enkel bezwaar tegen toelating blijken. De Commissie had alzoo de eer voor te stellen de dadelijke toelating van de heeren: mr. L. D. Storm en jhr. L. J. B. van Sasse van Ysselt uit Noord-Braband; mr. M. J. de Man en mr. F. S. op ten Noort uit Gelderland; J. D. C. C. W. baron d'Ablaing van Giessenburg uit Utrecht; mr. B. Albarda uit Vriesland; jhr. C. M. Storm van 's Gravesande en mr. W. H. Cost Jordens, uit Overijssel, terwijl alleen het nieuw gekozen lid uit Limburg, de heer mr. H. H. Geradts, bij zijne stukken niet het bewijs had overgelegd dat hij de bij de Grondwet voorgeschreven eeden in handen des Konings had afgelegd, zoodat de Commissie tot de toelating van dezen niet kon adviseren.

De Vergadering vereenigt zich met de adviesen der Commissien, en besluit alzoo tot de toelating van al de genoemde leden, met uitzondering van den heer Geradts.

De nieuwe leden worden alsnu de vergaderzaal binnengeleid en nemen zitting.

De heer *Boreel van Hogelanden*, alsnu de jongst afgetreden Voorzitter zijnde, neemt overeenkomstig art. 1 van het Reglement van Orde thans den voorzittersstoel in.

De tijdelijke ***Voorzitter*** geeft te kennen dat hij, hoezeer het gebruik ook medebrengt, om eerst dan de bij de Kamer ingekomene stukken aan te kondigen, wanneer de Vergadering geconstitueerd is, toch reeds nu mededeeling meent te moeten doen van eene door Zijne Excellentie den tijdelijken Minister van Marine en Kolonien aan de Kamer toegezondene missive, waarbij berigt wordt dat de staten van de koloniale remise-rekening over 1847 met bijlagen, in plaats van tot den 14den, gelijk vroeger bepaald was, tot den 21sten dezer maand, op het departement van Kolonien, voor de leden der Staten-Generaal ter visie zullen liggen.

Die missive voorgelezen zijnde, wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Kamer gaat alsnu, overeenkomstig art. 7 van het Reglement van Orde, over tot het opmaken eener lijst van drie leden, aan den Koning te bieden, om daaruit één te benoemen tot Voorzitter der Kamer gedurende de gisteren geopende zitting der Staten-Generaal. Tot stemopnemers worden benoemd de heeren Uijtwerf Sterling, Hoffman, Duijmaer van Twist en Lycklama à Nyeholt.

Bij de *eerste* stemming ter verkiezing van den *eersten* candidaat, waaraan 47 leden deel nemen, erlangt de heer Boreel van Hogelanden 31 stemmen, de heer Verweij Mejan 8, de heer Mutsaers 4 en de heeren van Dam van Isselt, de Man, Nedermeijer van Rosenthal en van Goltstein elk ééne stem.

De heer *Boreel van Hogelanden*, die de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt alzoo als *eerste* candidaat op de bedoelde lijst geplaatst.

De Vergadering tot de keuze van den *tweeden* candidaat overgegaan zijnde, erlangt bij de eerste stemming, waaraan, even als aan al de volgende stemmingen 48 leden deel nemen, de heer de Man 19 stemmen, de heer Verweij Mejan 15, de heer Mutsaers 9, de heer Nedermeijer van Rosenthal 2, en de heeren van Goltstein, Kien en Uijtwerf Sterling elk ééne stem.

Niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, gaat men over tot eene *tweede* vrije stemming, waarbij de heer de Man verkrijgt 26 stemmen, de heer Verweij Mejan 15, de heer Mutsaers 4, en de heeren van Goltstein, Kien en Nedermeijer van Rosenthal elk ééne stem.

Daar de heer *de Man* de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt hij als *tweede* candidaat op de lijst geplaatst.

De Vergadering alsnu overgaande tot de benoeming van een *derden* candidaat, erlangt bij de eerste stemming de heer Verweij Mejan 14 stemmen, de heer Mutsaers 13, de heer van Panhuijs 12, de heer Nedermeijer van Rosenthal 3, de heeren van Dam van Isselt en Kien elk 2, en de heeren Duijmaer van Twist en Uijtwerf Sterling elk ééne stem.

Daar niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen bekomen heeft, gaat de Vergadering over tot eene *tweede* vrije stemming, en daarbij erlangt de heer Verweij Mejan 19 stemmen, de heer van Panhuijs 14, de heer Mutsaers 13 en de heer Nedermeijer van Rosenthal 2 stemmen.

Daar zich ook bij deze stemming op niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen vereenigd heeft, wordt er overgegaan tot een *derde* stemming, welke, volgens art. 51 van het Reglement van Orde, alleen over de vier personen loopt, die bij de tweede stemming de meeste stemmen verkregen hebben. Daarbij erlangt de heer Verweij Mejan 21 stemmen, de heeren van Panhuijs en Mutsaers elk 13 stemmen, en de heer Nedermeijer van Rosenthal ééne stem.

Niemand de volstrekte meerderheid op zich vereenigd hebbende, moet er eene vierde of laatste stemming plaats hebben over de twee personen die bij de derde stemming de meeste stemmen verkregen hebben. Daar evenwel, terwijl de heeren van Panhuijs en Mutsaers een gelijk getal stemmen erlangd heb-

ben, niet is uitgemaakt, tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er eene voorafgaande tusschenstemming, loopende over de beide laatstgenoemde heeren, plaats. Daarbij bekomen de heeren van Panhuijs en Mutsaers elk 23 stemmen, terwijl één blanco briefje en één niet behoorlijk ingevuld biljet in de stembus gevonden worden.

Daar de stemmen staken, zoo beslist alsnu het lot, dat de heer van Panhuijs als de tweede persoon bij de vierde stemming zal in aanmerking komen.

Alsnu tot eene vierde stemming overgegaan zijnde, ontvangt de heer Verweij Mejan 30 en de heer van Panhuijs 18 stemmen.

De heer *Verweij Mejan*, alsnu de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, zal als *derde* candidaat op de lijst worden geplaatst.

De tijdelijke ***Voorzitter*** bedankt de heeren stemopnemers voor de door hen genomen moeite, en benoemt eene Commissie om de aldus opgemaakte lijst van candidaten voor het voorzitterschap aan Zijne Majesteit den Koning te gaan aanbieden. Die Commissie zal, behalve uit de heeren stemopnemers, bestaan uit de heeren: van Sasse van Ysselt, Nedermeijer van Rosenthal, Anemaet en Smit.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 18 OCTOBER.

De vergadering wordt ten twee ure geopend door den tijdelijken Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden.*

Er zijn 45 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Op ten Noort, Romme, Mackay, van Dam van Isselt, Cost Jordens, Slicher, van Goltstein, Verweij Mejan, d'Ablaing van Giessenburg, Nedermeijer van Rosenthal, Egter, Storm van 's Gravesande, Anemaet, de Man, Kien, Borski, Uijtwerf Sterling, van Heloma, van Rijckevorsel, Albarda, Kniphorst, van Naamen, Lycklama à Nyeholt, Bots, Faber van Riemsdijk, Corver Hooft, Mutsaers, Hiddema Jongsma, van Beeck Vollenhoven, de Weichs de Wenne, Duijmaer van Twist, Thorbecke, de Jong van Beek en Donk, Nederburgh, van Heemstra, de Kempenaer, Smit, van Sasse van Ysselt, Bijleveld, L. D. Storm, Opperdoes Alewijn, Hoffman, Luijben, Schooneveld en de tijdelijke Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heer ***Uijtwerf Sterling*** brengt rapport uit namens de Commissie, die in de vorige zitting belast is geworden met de overbrenging aan Zijne Majesteit den Koning van de nominatie van drie candidaten voor het voorzitterschap der Kamer gedurende de tegenwoordige vergadering der Staten-Generaal. Die Commissie heeft zich heden morgen van de haar opgedragen taak gekweten. Op de gebruikelijke wijze heeft zij zich naar het paleis des Konings begeven; aldaar in Zijner Majesteits tegenwoordigheid toegelaten, heeft zij Hoogstdenzelve de bedoelde nominatie overgereikt en daarop ten antwoord ontvangen dat Zijne Majesteit zich onmiddellijk met de keuze van eenen Voorzitter der Kamer zou bezig houden. De Commissie is vervolgens mede op de gebruikelijke wijze naar het gebouw der Kamer teruggekeerd, terwijl zij op haren weg en bij de aankomst aan en het vertrek van het paleis des Konings de gewone eerbewijzen ontvangen heeft.

Dit verslag wordt voor kennisgeving aangenomen en de Commissie voor de door haar genomen moeite bedankt.

De tijdelijke Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat ingekomen is een Koninklijk besluit, van heden gedagteekend en houdende benoeming van een Voorzitter der Tweede Kamer gedurende de tegenwoordige vergadering der Staten-Generaal.

Dat besluit, waarbij jhr. W. Boreel van Hogelanden tot Voorzitter der Kamer wordt benoemd, wordt voorgelezen en vervolgens voor kennisgeving aangenomen.

Daarop aanvaardt de heer *Boreel van Hogelanden* het hem op nieuw opgedragen voorzitterschap met de volgende rede:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ten derden male door U Edel Mogenden tot Voorzitter dezer vergadering gekozen, en door den Koning daartoe benoemd, vrees ik, niet naar waarheid te kunnen uitdrukken mijn gevoel van erkentelijkheid voor dit zoo herhaald en zoo vleijend blijk van uw vertrouwen, van uwe welwillendheid!

Ik schat dit te hooger, Edel Mogende Heeren, omdat ik meen daarin tevens te mogen zien een bewijs van goedkeuring van mijne handelingen als Voorzitter dier gewigtige vergadering, zoo onlangs nog hier vereenigd, om, door hare bekrachtiging, wijzigingen in onze staatsregeling tot stand te helpen brengen. Die veranderde instellingen zullen niet zonder invloed op het toekomstig lot van Nederland zijn. Onder Gods zegen kunnen zij tot het heil van het vaderland strekken, indien ieder staatsburger het vaste voornemen opvat, om met ijver en belangstelling tot de goede werking der nieuwe instellingen het zijne toe te brengen en wel te gedenken, dat het algemeen belang dit van hem als burgerpligt vordert.

Edel Mogende Heeren, wij weten dat de bestemming dezer Vergadering, gedurende de pas geopende zitting van voorbijgaanden aard is; haar werkkring zal waarschijnlijk zeer beperkt zijn; maar wierd zij echter geroepen tot eenigen gewigtigen maatregel mede te werken, dan zal zij ook deze hare taak met dien ijver, met die naauwgezetheid vervullen, die haren moeijelijken en veelvuldigen arbeid in de laatste zitting steeds gekenmerkt hebben, en wanneer wij dan ook, na die volbragt te hebben, deze plaats aan onze opvolgers zullen inruimen, dan zullen wij het doen met het vertrouwen, dat ook zij bezield zullen zijn met die vaderlandsliefde, met die gehechtheid aan troon en wet, met die zucht tot handhaving van ware vrijheid en orde, die in Nederland, bij elken stand der maatschappij, in ruime mate gevonden wordt, en zonder welke, de geschiedenis leert het elken dag, geen volksgeluk denkbaar is.

Edel Mogende Heeren, ik verklaar het voorzitterschap te aanvaarden.

Op voorstel van eenige leden wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen.

Zijn ingekomen twee Koninklijke besluiten, het eene van den 13den October jl., waarbij de tijdelijke Minister van Binnenlandsche Zaken gemagtigd wordt om de vergadering der Staten-Generaal van 1847—1848 uit naam des Konings te sluiten; het andere van den 14den October, houdende benoeming van jhr. H. R. Trip tot Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal gedurende de tegenwoordige zitting.

Beide besluiten worden voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp strekkende *tot regeling van het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien, over de jaren* 1841 *tot en met* 1847, met eene daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de nog te trekken afdeelingen voor de maanden October en November.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van het verslag der Algemeene Rekenkamer omtrent hare werkzaamheden gedurende het jaar 1847, met vijf daarbij behoorende staten.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en ten fine van rapport te verzenden naar eene commissie, tot leden waarvan door den Voorzitter benoemd worden de heeren: Mutsaers, de Man, de Monchy, van Goltstein en van Beeck Vollenhoven.

Nog is ingekomen eene missive van den tijdelijken Minister van Finantien ten geleide van de rekening van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over de tweede helft van het jaar 1846.

Wordt besloten ook deze stukken te doen drukken en ronddeelen en ten fine van rapport te verzenden naar eene commissie, bestaande uit de heeren: de Jong van Beek en Donk, Verweij Mejan, Hooft, Borski en Hiddema Jongsma.

Zijn ingekomen twaalf missives van de Eerste Kamer der Staten-Generaal houdende kennisgeving dat zij zich vereenigd heeft met de haar laatstelijk door de Dubbele Tweede Kamer toegezonden twaalf wets-ontwerpen tot herziening der Grondwet.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis dat van den heer Gevers van Endegeest eene missive ontvangen is, waarbij deze meldt dat hij door voortdurende ongesteldheid verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen.

Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen een adres van Vogelaar c. s., te Dinteloord, omtrent welk stuk besloten wordt tot de verzending naar de nog te benoemen Commissie voor de verzoekschriften.

Aan de Kamer is ingezonden:
door den heer Melvill de Carnbée, n°. 8 en 9, tom. III, van den *Moniteur des Indes Orientales et Occidentales;*

door den heer A. J. van Tetroode, exemplaren van de navolgende geschriften als:

Parijs, dichtstuk van L. van den Broek;

Willem de Eerste, Prins van Oranje, door denzelfde; en

Protest, ingediend aan den heere mr. D. Donker Curtius, minister van Justitie, door van Tetroode.

Wordt besloten tot de plaatsing dezer boekwerken in de boekerij der Kamer.

Door den Voorzitter worden tot leden der Commissie voor de verzoekschriften benoemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Op ten Noort, Slicher, Albarda en Geradts.

De Vergadering gaat alsnu over tot het trekken der afdeelingen voor de maanden October en November, na afloop waarvan de leden de vergaderzaal verlaten, ten einde zich in kunne respective afdeelingen bezig te houden met de verkiezing van de voorzitters en tweede voorzitters der afdeelingen en van de leden der Commissie tot het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede.

Na eenige oogenblikken keeren de leden in de vergaderzaal terug en maakt de Voorzitter als den uitslag der verkiezingen van de afdeelingen bekend, dat door dezelve benoemd zijn:

tot hare respective voorzitters de heeren: Uijtwerf Sterling, van Goltstein, Verweij, Mejan, van Dam van Isselt en Nedermeijer van Rosenthal;

tot tweede voorzitters de heeren: Duijmaer van Twist, Faber van Riemsdijk, de Man, Schoongeveld en van Heloma, en

tot leden der Commissie tot het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Faber van Riemsdijk, de Man, van Dam van Isselt en Nedermeijer van Rosenthal.

De Voorzitter stelt der Vergadering voor, alsnu over te gaan tot de verkiezing van twee leden, ten einde met hem de Commissie voor het huishoudelijke der Kamer uit te maken, en wel ter vervanging van de als zoodanig aftredende leden, de heeren Verweij Mejan en Gevers van Endegeest.

De heer **Uijtwerf Sterling** geeft der Vergadering in overweging om de aftredende leden der Huishoudelijke Commissie uitdrukkelijk uit te noodigen tot het blijven waarnemen der hun vroeger opgedragen taak en hen alzoo zonder het houden van stemmingen te herkiezen.

De Vergadering vereenigt zich met het voorstel van den heer Uijtwerf Sterling, zoodat de heeren Verweij Mejan en Gevers van Endegeest zonder dat er tot stemmingen wordt overgegaan, als leden der Huishoudelijke Commissie herkozen worden.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[II. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 18den October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Wij bieden aan U Edel Mogenden hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, tot regeling van het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien over de jaren 1841 tot en met 1847.

In de bijgevoegde toelichtende memorie zijn de gronden ontwikkeld, waarop dat voorstel rust.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 16den October 1848.

WILLEM.

[II. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien over de jaren 1841 tot en met 1847.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge de wet van den 28sten Nivôse het XIIIde jaar (*Bulletin des Lois* n°. 27), gelden geregtelijk of vrijwillig zijn geconsigneerd en daaruit aan de regthebbenden, met bijvoeging der bij art. 2 dier wet vastgestelde interesten, betalingen zijn gedaan, en dat het nuttig is deze ontvangsten en uitgaven op eene wettelijke wijze te regelen,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De begrooting der sommen, uitmakende het Fonds der geregtelijke en vrijwillige Consignatien op den 31sten December 1847, wordt vastgesteld op *zeven honderd drie en twintig duizend zeven gulden, vijfen zestig cents* (f 723,007.65), bestaande als volgt:

Actief op 1°. Januarij 1841, begrepen onder artikel 5 van afdeeling I der lasten van den achterstand over 1840 *en vroegere jaren*, vastgesteld bij art. 1 der wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10).	*f* 263,462.40½
Geconsigneerde gelden in het jaar 1841	62,301.80½
1842	70,064.40½
1843	89,253.69½
1844	73,196.30½
1845	46,832.44
1846	70,378.04½
1847	35,382.90
Renten van *f* 1100, ingeschreven op het grootboek der nationale schuld rentende 2½ ten honderd.	189.65
Twaalf maanden renten, verschenen 1°. Julij 1847, van het kapitaal ad *f* 298,650 4 percents schatkistbiljetten, in het jaar 1846 ten behoeve van dit fonds aangekocht	11,946.00
Totaal	*f* 723,007.65

Art. 2. De begrooting der uitgaven van dit fonds, gedurende de jaren 1841 tot en met 1847, wordt vastgesteld op *drie honderd twee en twintig duizend zes honderd vier en tachtig gulden, tachtig en een halven cents* (*f* 322,684.80½), bestaande als volgt:

Teruggegeven gelden met 3% interesten:

	Kapitaal.	Interesten.	Totaal.
in het jaar 1841	f 63,381.56	f 3,902.56	f 67,284.12
» » » 1842	33,699.29	1,273.39	34,972.68
» » » 1843	50,437.45½	3,832.73½	54,270.19
» » » 1844	40,570.53	2,244.32	42,814.85
» » » 1845	14,766.23½	3,185.45	17,951.68½
» » » 1846	33,150.90½	2,520.38½	35,671.29
» » » 1847	64,137.18½	5,582.80½	69,719.99
Totalen	f 300,143.16	f 22,541.64½	f 322,684.80½

Art. 3. De Algemeene Rekenkamer zal het bedrag der uitgaven vermeld in art. 2 verevenen op het Fonds der geregtelijke en vrijwillige Consignatien.

Lasten en bevelen, enz.

[II. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De wet van den 28sten Nivôse XIIIde jaar (*Bulletin des Lois* n°. 27) verzekert aan de regthebbenden op gelden ingevolge die wet geregtelijk of vrijwillig geconsigneerd, de teruggave daarvan, met een interest van 3 ten honderd 's jaars, te rekenen van den 60sten dag na de storting, tot den dag der teruggave.

Bij Koninklijke besluiten van den 1sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 36) en 11 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 19) is de werking der gemelde wet nader geregeld geworden en is verordend dat de reeds geconsigneerde gelden in 's lands amortisatie-kas zullen worden gestort; terwijl vervolgens de baten en lasten van deze instelling, krachtens art. 2 der wet van den 27sten December 1822 (*Staatsblad* n°. 59), op het Amortisatie-syndicaat zijn overgegaan, hetwelk gedurende zijn bestaan het beheer en genot der geconsigneerde gelden heeft gehad.

Na de opheffing van het Amortisatie-syndicaat bij de wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 77), zijn de baten en lasten van hetzelve, met die van den achterstand op 1 Januarij 1841, bij de wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) vastgesteld. Daaronder zijn de geconsigneerde gelden als lasten begrepen, waarvan het bedrag in 's Rijks schatkist is overgebragt, ten gevolge van de algemeene voorzieningen in den achterstand.

Van 1 Januarij 1841 tot 1 Januarij 1844, zijn de geconsigneerde gelden door de toenmalige agenten van het domein, en te rekenen van laatstgemeld tijdstip door de ontvangers van de registratie der geregtelijke acten, in ontvang genomen en in 's Rijks schatkist gestort. Zij hebben mede de teruggaven en de betalingen van renten gedaan, waartoe de consignatie-kas verpligt is.

Van de ontvangsten en uitgaven deswege hebben deze rekenpligtigen aan de Algemeene Rekenkamer jaarlijks rekening en verantwoording gedaan.

De teruggegevene geconsigneerde gelden, zoowel als de renten, zijn steeds op het daartoe betrekkelijk fonds aangewezen en de bewijsstukken jaarlijks aan de Algemeene Rekenkamer overgelegd.

Dit collegie heeft echter ten opzigte van de betalingen de aanmerking gemaakt, » dat het fonds slechts is goedgeschreven voor » de hoofdsom, en dat, wanneer ook de verschenen renten daar- » uit moesten worden betaald, hetzelve dan een tekort zoude op- » leveren. — Voorts, dat het met geen regelmatig bestuur is » overeen te brengen, dat uit het gezegd fonds ook renten wor- » den bestreden, al ware het ook te voorzien dat niet alle de » consignatien zullen opgevraagd worden, en dat derhalve de » teruggegevene geconsigneerde gelden op eene wettelijke begroo- » ting moeten worden aangewezen."

De betaling van eene rente van 3 per cent van de geconsigneerde gelden een uitvloeisel zijnde van art. 2 der wet van 28 Nivôse, en de stand van het Fonds der geregtelijke en vrijwillige Consignatien aantoonende dat het actief van hetzelve voldoende is om de uitgaven te bestrijden, zoo heeft het departement van Finantien zwarigheid gevonden, om, wat de wettelijke begrooting en verevening betreft, de renten van het kapitaal af te scheiden, en niet het een even goed als het ander op het gezegde fonds aan te wijzen.

De door de Algemeene Rekenkamer gemaakte bedenking vervalt in allen geval voor het vervolg, door den aankoop ten behoeve van het fonds, in het jaar 1846, van schatkistbiljetten tot een bedrag van f 298,650, rentende 4 per cent, waarvan de jaarlijksche renten de baten van het fonds vermeerderen, en op dit oogenblik reeds het geheel beloop der renten overtreffen, welke, volgens het aangeboden ontwerp van wet, gedurende de zeven laatste jaren ten laste van het fonds zijn uitgekeerd, en bij doorsnede op f 3220.23½ jaarlijks kunnen worden begroot.

Ondertusschen is de Algemeene Rekenkamer in haar gevoelen blijven volharden, en heeft zij uit de verantwoording der rekenpligtigen de sommen verworpen, die zij voor renten van geconsigneerde gelden aan de regthebbenden hebben uitgekeerd; zoodat eene wettelijke regeling van het onderwerp noodzakelijk is geworden en in het nevensgaande ontwerp aan de Staten-Generaal wordt aangeboden. Daardoor zullen de tot het einde van het jaar 1847 bestaande zwarigheden zijn opgeheven; terwijl de verdere wijze van beheer en verantwoording wegens de consignatien het onderwerp van eene afzonderlijke wettelijke voordragt zal uitmaken.

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[III. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 18den October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ter voldoening aan art. 14 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), wordt aan U Edel Mogenden hiernevens medegedeeld het verslag, dat door de Algemeene Rekenkamer, insgelijks overeenkomstig het gemeld artikel, aan Ons is aangeboden van het resultaat harer werkzaamheden over het jaar 1847, en welk verslag van vijf daartoe behoorende staten vergezeld gaat.

Wij bevelen U Edel Mogenden in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den October 1848.

WILLEM.

[III. 2.]

VERSLAG, *door de Algemeene Rekenkamer, overeenkomstig art. 14 der wet van den 5den October 1841 (Staatsblad n°. 40), den Koning aangeboden, van het resultaat harer werkzaamheden over 1847.*

N°. 288/84

's Gravenhage, den 30sten Maart 1848.

Ter voortgaande voldoening aan het 14de artikel der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), houdende, dat de Algemeene Rekenkamer, binnen de eerste drie maanden van ieder jaar, aan den Koning zal aanbieden een volledig verslag van het resultaat harer werkzaamheden over het afgeloopen jaar, neemt de Kamer de vrijheid, zoodanig verslag over 1847 bij deze te brengen onder het oog van Uwe Majesteit; zij zal daarbij de indeeling van vroegere verslagen in acht nemen, om eenvormigheid te bewaren en eene vergelijkende beoordeeling van vroeger met later verkregen uitkomsten gemakkelijk te maken.

Die indeeling heeft tot leiddraad de achtervolgende bepalingen der aangehaalde wet, voor zooveel zich in betrekking tot dezelve eenige vermeldenswaardige bijzonderheid voordoet.

HOOFDSTUK I.

Van het *Iste* hoofdstuk dier wet, betreffende de *zamenstelling van het collegie en deszelfs verpligtingen in het algemeen*, bieden zich twee artikelen aan met eenige stof tot vermelding.

Artt. 16 *en* 17. Als een gevolg namelijk der verpligting van de Algemeene Rekenkamer om aan de departementen van algemeen bestuur mededeelingen te doen, in de gevallen bij de 16de en 17de artikelen harer Instructie voorzien, heeft zij hier in de *eerste* plaats melding te maken van eene poging, die door haar in September 1847 werd aangewend bij den Minister van Finantien, om, kon 't zijn, de afdoening te bevorderen harer voorstellen, reeds in December 1844 gedaan, nopens een verbeterd tarief op de reis- en verblijfkosten, waarvan zij sedert in ieder opvolgend verslag heeft gewaagd. Uit het daarop ontvangen antwoord, is het dan nu gebleken, dat die voorstellen in der tijd door het departement van Finantien onverwijld aan dat van Oorlog zijn medegedeeld, om vervolgens van daar rond te gaan bij al de overige departementen van algemeen bestuur.

Naar men had vernomen waren zij toen in overweging bij het departement van Marine. De Minister van Finantien heeft dat later schrijven van de Algemeene Rekenkamer aan zijne ambtgenooten medegedeeld, doch bij den afloop van het jaar was de zaak nog onbeslist. (*)

Ook ziet de Algemeene Rekenkamer in de *tweede* plaats nog steeds de daarstelling te gemoet van gelijkwerkende voorschriften tot regeling der kosten wegens het vervoeren van gevangenen.

De vertoogen daartoe herhaaldelijk aan het departement van Justitie gedaan, en waar de Kamer ook wederom bij haar jongste verslag gewag van maakte, zijn almede gebleven zonder vrucht.

Evenzoo is het *ten derde* gelegen met hare bezwaren betreffende den tegenwoordigen voet van betaling der tractementen van de regterlijke ambtenaren, die voor hun leven worden benoemd en wier bezoldiging bij de wet is geregeld.

Wel verre dat daarin zoude zijn voorzien, heeft de Minister van Finantien, bij de voorschriften in Mei 1847 voor de nieuw ingestelde arrondissements-betaalmeesters uitgevaardigd, ten deze wel uitdrukkelijk de bepaling gehandhaafd, die de Kamer nu reeds sedert 1843 bij ieder jaarlijksch verslag als bedenkelijk heeft doen kennen.

De concessie, eindelijk, die aan twee ambtenaren van het departement van Marine was verleend tot het uitgeven van een recueil van zeeorders, hoe nadeelig ook voor de schatkist, zoo als de Algemeene Rekenkamer bij haar jongste verslag heeft aangetoond, is almede gebleven wat zij was.

Nog één bijzonderheid doet zich, bepaaldelijk in verband met het 16de artikel van der Kamer Instructie, ter vermelding voor.

Van tijd tot tijd worden door sommige departementen van algemeen bestuur contracten van aanbesteding gesloten, waarbij, om redenen die administratief voldingend worden geoordeeld,

(*) Uit eene missive van den Minister van Finantien van den 23sten Februarij 1848 is nog gebleken, dat Zijne Excellentie zich voorstelt om van zijne zijde tot bespoediging dezer aangelegenheid zooveel mogelijk bij te dragen.

door de aannemers betalingen bij voorschot zijn bedongen, hetzij bij de onderteekening van het contract, hetzij korter of langer vóór de geheele of gedeeltelijke oplevering van het werk.

Deze aangegane verbindtenissen heeft de Algemeene Rekenkamer steeds geëerbiedigd, doch dit sloot naar haar gevoelen niet uit, dat zij op maatregelen behoorde bedacht te zijn, om in zoodanige exceptionele gevallen het Rijk zooveel doenlijk voor mogelijk nadeel te behoeden. Nu eens drong zij aan op bijzondere borgstellingen, of waren de betalingen niet bedongen reeds als een voorschot bij de onderteekening van het contract, dan vroeg zij naar certificaten, die ten minste bewezen dat de aangevraagde som was beneden de waarde van het afgedane werk. Eindelijk heeft zij als regel aangenomen, om in zoodanige gevallen steeds hare vereveningen te laten volgen op certificaten, houdende dat in de werkplaatsen, waar de voorwerpen moeten worden vervaardigd, de daartoe benoodigde grondstoffen zijn aangevoerd, ter waarde van de som die men bij voorschot op het werk zal betalen.

Op dien voet heeft de Algemeene Rekenkamer ook wederom in den loop van het jaar 1847 vrij aanzienlijke sommen verevend voor de levering van stoomwerktuigen aan het departement van Marine, ten dienste der stoomschepen.

Ook heeft zij, op eene borgstelling in het contract vervat, almede wegens de levering van stoomwerktuigen ten dienste van de werken voor de droogmaking van het Haarlemmer-meer, een vierde van de aannemingssom als bedongen voorbetaling in vereevening aangenomen.

HOOFDSTUK II.

In de gewone volgorde biedt zich nu de *contrôle op de ontvangsten* ter beschouwing in hare resultaten aan.

Art. 19. De inzending van *deugdelijk verklaarde afschriften van de maandstaten wegens alle rijks-middelen en inkomsten* heeft in 1847 denzelfden regelmatigen gang gehouden als in vorige jaren, en schoon eene wijziging in de administratie, die reeds van 1844 dagteekent, de uitvoering van het wettelijk voorschrift omtrent de overlegging van *provinciale* maandstaten heeft in den weg gestaan, moet echter de Algemeene Rekenkamer getuigen, dat de *arrondissementsgewijze* verzameling zakelijk geenerlei ongerief heeft veroorzaakt, en dat de contrôle er even goed door is gediend geweest. De directeurs der directe belastingen, der in- en uitgaande regten en accijnsen, zoowel als die der indirecte belastingen, mitsgaders de autoriteiten, die, sedert de ontheffing der provinciale besturen van het beheer der middelen, zijn belast geweest met de verzameling der maandstaten van zoodanige takken van inkomst, als niet bij die gelegenheid onder de evengemelde directeurs zijn overgegaan, hebben gewedijverd in tijdige en volledige mededeeling der resultaten bij de administratie geconstateerd, zoodat de boekingen bij de Algemeene Rekenkamer steeds met die van het bestuur gelijken tred hebben kunnen houden.

De weinige vragen of bedenkingen, die hier of daar mogten ontstaan zijn, werden overal met de grootste bereidvaardigheid opgelost en weggenomen.

De summiere opgaven wegens het bedrag van de *kohieren der directe belastingen* zijn als suppletoire middelen van contrôle en als grondslagen voor de verantwoording der ontvangers steeds volvaardig aan de Kamer medegedeeld en voldoen bij voortduring aan derzelver bestemming; wat er ten verleden jare nog ontbrak aan het volkomen stel der *leggers van domaniale bezittingen en inkomsten*, een betrekkelijk klein gedeelte van dat groote geheel, is thans aangevuld, zoodat de Kamer, behoudens reguliere mededeeling der bijvoegingen en afschrijvingen op die *leggers*, geheel op de hoogte is der kennis, die deswege bij de administratie zelve bestaat. Omtrent de aanwending dezer leggers zal de Algemeene Rekenkamer bij de opgave der resultaten rakende de slot- of saldo-staten der middelen, insgelijks van vooruitgang kunnen gewagen.

Art. 20. Binnen den termijn daartoe bij de wet voorgeschreven, zijn over 1846 deze *slot- of saldo-staten* van al de middelen bij de Kamer ingekomen. Het onderzoek dier stukken, waarin volgens art. 46 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) de verantwoording der rijks-ontvangers is begrepen, heeft wel tot eenige bedenkingen geleid, doch deze zijn achtervolgens en op één naauwelijks noemenswaardige uitzondering na weggenomen vóór het einde van het laatstverloopen jaar.

Wat aangaat de dadelijke sluiting van deze en van vroegere soortgelijke verantwoordingen, moge het na te meldene ten vervolge strekken op hetgeen deswege bij vorige verslagen is aangeteekend.

1°. De overeenstemming met het departement van Finantien in betrekking tot de aansluiting der debet-saldo's, waar de jaarrekeningen van de agenten van het domein over 1842 mede aanvangen, aan de gelijknamige resultaten op ultimo December 1841 verkregen en in de zoogenaamde staatsrekening van laatstgenoemd dienstjaar in massa voorgesteld, — van welke overeenstemming alléén, blijkens het laatstvorige verslag, de sluiting der jaarrekeningen van gezegde comptabelen over 1842 en 1843 nog afhankelijk was — is in den loop van 1847 tot stand gekomen, waarop alstoen die sluiting onverwijld gevolgd is, onafhankelijk altoos, zoo als dit in het verslag over 1847 is aangeteekend, van het later verhaal op deze comptabelen van al wat, bij eene eventuele vergelijking van de onderwerpelijke verantwoordingen met de domaniale leggers, nog ten hunnen laste mogt worden uitgetrokken; hetgeen echter ten bate zou komen van het jaar waarin die extensie plaats gehad, en gevolgelijk de sluiting van evengemelde rekeningen over 1842 en 1843 niet behoeft in den weg te staan.

In opzigt tot de aanzuivering der saldo's bij die sluiting vastgesteld, wordt nu de weg gevolgd dien de wet daartoe in materie van rekening voorschrijft. De saldo-staten wegens de domein-ontvangsten over 1844 lagen bij het einde van 1847 ter sluiting gereed. (*)

Het vooruitzigt, bij het verslag over 1846 geopend, dat de Kamer het eerlang met het Departement van Finantien zou eens zijn, niet alleen over de vergelijking zelve der verantwoordingen van de voormalige agenten en der tegenwoordige ontvangers van het domein, met de leggers, maar ook over het hulpmiddel tot die vergelijking, heeft zich met der daad verwezenlijkt en reeds zijn over de jaren 1842 en 1843 de stukken ontvangen, die tot rapprochement tusschen leggers en verantwoordingen moeten dienen, terwijl over latere dienstjaren, tot dat einde, door het departement van Finantien de vereischte administrative voorschriften zijn gegeven. Het gemelde departement, nadat het over de hoofdzaak heen was, heeft omtrent de middelen van uitvoering de grootste bereidvaardigheid aan den dag gelegd.

2°. Schoon, in verband met de sluiting der saldo-staten van alle overige middelen van uitkomst, aanvankelijk over 1842 en 1843 van vooruitgang kan worden melding gemaakt, heeft die sluiting zelve in 1847 nog slechts in opzigt tot de *scheepvaartregten* plaats gehad, omdat de justificatie van deze saldo-staten onafhankelijk was van de verantwoordingen der administrateurs van 's Rijks schatkist. Het verband van deze verantwoordingen met de overige saldo-staten der middelen is vroeger en bepaaldelijk in het verslag over 1846 in de bijzonderheden aangewezen, tot welke meer uitvoerige vermelding de Kamer, om in geene noodelooze herhalingen te vervallen, zich alhier wenscht te refereren.

Wat de justificatie van de uitgaaf der saldo-staten aangaat, en daarop komt het hier bepaaldelijk neder, betreft het bedoelde verband twee onderscheiden soorten van betalingen; die namelijk welke als uitgaaf op de *staatsbegrooting* worden verevend, en de betalingen rakende de hoofdsom, de verhoogingen en de opcenten *der middelen*. In opzigt tot beide zal uit hetgeen hierna omtrent den vooruitgang in de behandeling en afdoening van de administrateurs-rekeningen te vermelden is, kunnen blijken, dat deze justificatie, uit dat oogpunt, groote vorderingen heeft gemaakt, terwijl de wettelijke regeling der zoogenaamde perceptie-fondsen bepaaldelijk in betrekking tot de opgenoemde tweede soort van betalingen eene naderende opheffing van alle beletselen doet vooruitzien. Het fonds voor *proces-kosten* en de fondsen voor *kwade posten* wegens het personeel en de patenten anterieur aan 1843, hebben de wettelijke regeling ontvangen die er zoo lang aan ontbroken heeft, en de verevening der uitgaven tot die fondsen betrekkelijk zal, voor zooveel die reeds heeft plaats gehad, of eerlang volgen zal, eene dadelijke admissie in de saldo-staten der middelen mogelijk maken.

De nieuw ingevoerde verordeningen omtrent het finantieel beheer, die met 1°. Julij 1847 zijn aangevangen, hebben eene voegzame gelegenheid geopend om aangaande den gang der betalingsstukken, die door de ontvangers der middelen bij hunne maand- en saldo-staten worden ingezonden, met het departement van Finantien in nader overleg te treden, uit het dubbele oogpunt gezien van aanzuiverings-middel dier maand- en saldo-staten, en van grondslag tot latere verevening ten laste van de staatsbegrootingen en van wettelijk geregelde bijzondere fondsen, of tot bezwaar ten laste der gedeponeerde gelden.

Met deze nadere overweging heeft de Rekenkamer bepaaldelijk het oogmerk verbonden, om die aangelenheid voortaan, meer dan thans nog plaats heeft, in overeenstemming te brengen met de wet, alwaar de comptabiliteit der ontvangers van de middelen zoo bepaaldelijk uitgedrukt en beschreven wordt. Met het einde van het jaar 1847 had evenwel dat overleg nog tot geen resultaat geleid.

Art. 21. Het departement van Finantien meer in het algemeen, en de overige departementen ieder voor zooveel hetzelve aangaat, voldoen thans regelmatig aan de hun wettelijk opgelegde

(*) Den 13den Maart 1848 zijn deze saldo-staten finaal gesloten.

verpligting, om maandelijks aan de Algemeene Rekenkamer opgave te doen van alle ontvangsten voor het Rijk gedaan, die niet in de voren behandelde maand- en saldo-staten der middelen zijn begrepen.

Art. 22. Omtrent de doeltreffende werking van de ter Algemeene Rekenkamer aangelegde boekhouding, in verband met de contrôle op de ontvangsten en met het oogmerk bij de wet omschreven, om daarin namelijk den grondslag te vinden tot verificatie van den ontvang der algemeene rekening, bedoeld bij art. 126 der Grondwet, kan de Kamer zich gedragen aan de gunstige vermelding deswege in vorige verslagen gedaan.

HOOFDSTUK III.

Naar de behouden volgorde van vroeger, doet zich de *contrôle op de uitgaven* thans ter behandeling voor.

Art. 24. Bij haar jongste verslag gaf de Algemeene Rekenkamer in betrekking tot het voorschrift, vervat in het 1ste lid van het 24ste artikel harer Instructie, te kennen, hoe zij, met het tweeledig doel, om de instelling van zoogenaamde speciale fondsen tegen te gaan en tevens de juiste kennis der staatsbehoeften te bevorderen, het beginsel had voorgestaan, om tot de begrootingen van uitgaven steeds terug te brengen de geordonnanceerde sommen, die derzelver bestemming niet hadden bereikt, of om eene of andere reden in de schatkist waren teruggekeerd; en om van eenen anderen kant die begrootingen niet regtstreeks of zijdelings aan te vullen met opbrengsten, die als toevallige baten onder de staats-inkomsten moesten worden verantwoord, gelijk het geval was wanneer bijv. aan aannemers van openbare werken afbraak of ander materieel in betaling werd gegeven, en de waarde daarvan niet weder uit de begrooting van het belanghebbende departement van algemeen bestuur aan den Staat werd vergoed.

Toen nu in den loop van het jaar 1847, en als een gevolg van de veranderingen die het beheer van de schatkist had ondergaan, de Minister van Financien aan de Algemeene Rekenkamer den wensch te kennen gaf, om de tegenwoordige betaalmeesters zooveel mogelijk te ontheffen van alle bemoeijenissen, waar geene dadelijke overname of overgifte van gelden meê verbonden was, heeft dit collegie daaromtrent zijne meening ontwikkeld, met overlegging van een ontwerp van besluit, hetwelk onder anderen tot regeling strekte ook van het beheer en de verantwoording der ontvangsten, met welker bedrag het geordonnanceerde op de staatsbegrooting vermag te worden verminderd, in tegenoverstelling van andere, welke onder de staats-inkomsten moeten worden verantwoord.

Dat ontwerp van besluit aan Uwe Majesteit aangeboden, werd, behoudens eenige wijzigingen, op den 31sten December 1847, onder n°. 106, door Hoogstdenzelve bekrachtigd, en al wat ter zake voorschreven tot dusverre slechts overeenkomst was geweest tusschen de departementen en de Algemeene Rekenkamer, werd nu tot een Koninklijk voorschrift verheven, waarvan de uitvoering meteen aan vaste vormen is verbonden, die, naar de Algemeene Rekenkamer vertrouwt, uit het oogpunt van duidelijkheid en eenvoudigheid niets te wenschen zullen laten.

De strekking van dit besluit van Uwe Majesteit zal in den loop van dit verslag nog nader ter sprake komen, doch hier moet de Algemeene Rekenkamer melding maken van eene correspondentie, ten verleden jare door haar gevoerd met het departement van Binnenlandsche Zaken, over eene som van f 400, die door een particulier in de schatkist was gestort, als bijdrage in de kosten der rijswerken gedurende 1846 door het Rijk aangelegd op den regter oever van de Maas.

De zaak had zich aldus toegedragen.

Door Uwe Majesteit was voor de zoo even gemelde rijswerken langs den Maas-oever toegestaan eene som van f 30,000 en op deze som bleef voor den laatsten termijn van het aannemingscontract nog beschikbaar f 9550; de vordering van den aannemer uit dien hoofde bedroeg f 9950, en het departement van Binnenlandsche Zaken vroeg de verevening aan van dat hooger bedrag, op grond dat door een particulier, die belang bij het werk had gehad, daarvoor eene bijdrage was geleverd, gelijkstaande met het verschil tusschen deze beide montanten, namelijk f 400.

Een vereischte nu, dat in den aard van de zaak ligt, is, dat alle uitgaven, welker verevening bij deze Kamer wordt aangevraagd, in het uitsluitend belang van den Staat zijn geschied: want, worden daartoe bijdragen geleverd door instellingen of particulieren en zulks alleen op gezag der administratie en zonder de tusschenkomst van Uwe Majesteit, dan wordt het voor de Algemeene Rekenkamer ten minste twijfelachtig, in hoeverre die bijdragen wel zijn geëvenredigd aan de meerdere uitgaven, welke daarvoor plaats hebben in het belang van dengene die ze verstrekt, en of dus inderdaad wel ten laste van den Staat behoorde te worden gebragt, wat men haar als zoodanig ter verevening voorlegt.

Op grond van deze beschouwing weigerde de Algemeene Rekenkamer, eensdeels om in verevening een hooger bedrag aan te nemen dan door Uwe Majesteit voor het werk was beschikbaar gesteld, en anderdeels ook om de daarop gedane restitutie wederom in het voordeel te brengen van de begrooting. Zij achtte het meer eigenaardig dat dezelve als toevallige bate werd verantwoord, maar gaf tevens aan het departement van Binnenlandsche Zaken den wensch te verstaan, om van het verevenen van dergelijke gemengde uitgaven, — wegens werken, waar de administratie op eigen gezag eene meer dan noodzakelijke uitbreiding aan scheen te geven, in het belang van particulieren, van wie dan bijdragen werden bedongen, — in het vervolg te worden verschoond; daarbij tevens verklarende dat zij van het gebeurde bij haar eerstvolgend verslag gewag zou maken, gelijk thans geschiedt.

Ter voldoening aan de slotbepaling van het 24ste artikel harer instructie, heeft de Algemeene Rekenkamer de eer aan Uwe Majesteit over te leggen, onder litt. *A* en *B*, twee staten, aanwijzende, de eene, de af- en overschrijvingen, die gedurende 1846 en 1847 op de begrooting van 1846 hebben plaats gevonden, en de andere die, welke gedurende 1847 op de begrooting van dat jaar zijn tot stand gebragt, en eindelijk, onder litt. *C*, eenen staat van af- en overschrijvingen, die achtervolgens geschied zijn op de bijzondere fondsen en begrootingen, bij de wet geregeld en vastgesteld.

Artt. 25 *en* 26. Het voorschrift van art. 25 van der Kamer Instructie, dat *alle uitgaven ten laste van het Rijk, zooveel het nut der zaak medebrengt, vóór de betaling bij het collegie worden onderzocht, verevend en geboekt*, is ook in het afgeloopen jaar door hetzelve gehandhaafd, en behalve het departement voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst, hetwelk is voortgegaan al deszelfs uitgaven, behoudens latere verevening, door middel van crediet-opening te kwijten, hebben de overige departementen daartoe medegewerkt.

Bij haar vorig verslag zag de Algemeene Rekenkamer zich verpligt, op de beide bovenstaande artikelen te vermelden, hoe het departement van Oorlog de voorafgaande verevening had aangevraagd eener vordering, die door de Algemeene Rekenkamer als ongefundeerd werd afgewezen, en middelerwijl toch betaald werd uit een geopend crediet; hoe dat departement vervolgens de onwettige betaling tegen eene later wettig ontstane vordering wilde verrekenen, en hoe de Kamer weigerde daartoe de hand te leenen.

Dat geschil, bij het einde van het jaar 1846 nog onbeslecht, is sedert niet vereffend, en de betaalde mandaten, destijds door deze Kamer in verevening afgewezen, zijn bij haar niet teruggekeerd. (*)

Van de nieuwe finantiele verordeningen, met 1°. Julij 1847 op gezag van Uwe Majesteit ingevoerd, door de opheffing der betrekking van de provinciale administrateurs van 's Rijks schatkist en die van de agenten derzelve, mitsgaders de vervanging van deze beide door arrondissements-betaalmeesters, verordeningen, die met de beide nevensgemelde artikelen van der Kamer Instructie naauw verband houden, moet alhier met een woord worden gesproken, niet om van de resultaten van die ingevoerde wijzigingen eenige bepaalde melding te maken, hetgeen voor een volgend verslag zal moeten blijven gereserveerd, — maar als aanleiding om van eenige Koninklijke en andere verordeningen te gewagen, die als onmiddellijke gevolgen daarvan te beschouwen zijn.

1°. Als zoodanig komt in de *eerste* plaats in aanmerking, de *instructie voor de opgemelde betaalmeesters*, welke met eene reeks van modellen, daartoe behoorende, is vastgesteld bij Uwer Majesteits besluit van den 1sten Mei 1847, n°. 76, en in sommige van welke laatste, ten gevolge van vertoogen der Algemeene Rekenkamer en de bereidvaardige medewerking van den Minister van Finantien, uit krachte van Uwer Majesteits besluit van den 18den Junij 1847, n°. 77, enkele veranderingen zijn aangebragt, tot verzekering van het uitgedrukte verband der betalingsstukken met de posten der staatsbegrooting, waarop later derzelver verevening moet worden aangevraagd.

2°. Vervolgens zijn door den Minister van Finantien, bij deszelfs resolutie van den 5den Mei 1847, en op gezag van Uwe Majesteit, uit de evengemelde Instructie voor de betaalmeesters ontleend, voorschriften gearresteerd, ten aanzien der betalingsstukken in acht te nemen.

3°. Als een *derde* gevolg van de straks gemelde nieuwe verordeningen, kan het besluit van Uwe Majesteit van den 2den

(*) Bij het arresteren van dit verslag, was ter Algemeene Rekenkamer ontvangen een Koninklijk besluit van den 25sten Februarij 1848, n°. 87, waarbij de bedoelde mandaten, te zamen groot f 22,304.09, worden aangewezen op het crediet van onvoorziene uitgaven, over 1848, onder bepaling dat er geene nadere bewijsstukken bij zullen worden overgelegd.

November 1847, n°. 55, beschouwd worden, omtrent eene veranderde inrigting van de betaalsrollen van tractementen en andere vaste posten van uitgaaf, omtrent de uitvoering van welk besluit echter bezwaren zijn gerezen, waaromtrent de aangevangen correspondentie op het laatst van het afgeloopen jaar nog niet ten einde was gebragt. (*)

4°. Het besluit van Uwe Majesteit van den 21sten November 1847, n°. 84, komt hier in de *vierde* plaats in aanmerking.

Het betreft de opdragt aan een ambtenaar bij het departement van Marine van het *comptabel agentschap voor de dienst der wissels*, eene betrekking die bij eene ministeriele instructie nader is omschreven, en die als intermediair te beschouwen is tusschen de betaalmeesters en het genoemde departement, ten einde de eersten zoo min betaalde wissels zouden behoeven in kas te houden, in strijd met den aard van hun beheer, als zij dezelve, zonder justificatoire stukken, en dus op zich zelf onverevenbaar, zouden moeten zenden aan de Algemeene Rekenkamer; en van eenen anderen kant, het departement met de aanvrage ter verevening zou kunnen verwijlen tot de bewijsstukken voorhanden waren, zonder dat aldaar, evenzeer in strijd met de bestaande verordeningen, een depôt bestond van betaalde doch nog niet verevenbare stukken.

5°. Laatstelijk moet hier uit het opgegeven oogpunt gewag worden gemaakt van Uwer Majesteits besluit van den 31sten December 1847, n°. 106, volgens hetwelk aan de nieuw ingestelde zeven en twintig arrondissements-betaalmeesters nog een acht en twintigste voor de verrekeningen werd toegevoegd, met het bepaalde oogmerk om het beheer der eerste vrij te laten van alle bemoeijingen aangaande inkomsten en uitgaven, die zich niet door dadelijke geldelijke ontvangsten en betalingen realiseren, maar slechts plaats hebben door middel van verrekening en overboeking; eene aangelegenheid waarvan reeds hiervoren bij de behandeling der resultaten die met het 24ste artikel van der Kamer Instructie in verband staan, is gesproken, naar de aanleiding daartoe ter aangewezen plaats gegeven.

Met de wettelijke regeling der bijzondere rijks-fondsen is in 1847 merkelijk voortgang gemaakt.

Door het vaststellen van begrootings-wetten voor de fondsen van *kwade postsen* wegens het *personeel* en de *patenten*, over de diensten anterieur aan die van 1843 — 1844, mitsgaders voor het fonds van *proces-kosten*, is eene belangrijke schrede gedaan om tot de afdoening te geraken van eenen opgestapelden en zeer aanzienlijken voorraad van betalingsstukken, met de zoogenaamde perceptie-fondsen der middelen verband houdende, en tot de definitive admissie van deze uitgaven, zoowel in de saldo-staten der ontvangers als in de verantwoordingen der administrateurs van 's Rijks schatkist. De regeling van het fonds voor de *herbelasting op de grondlasten*, voor zoolang dit fonds heeft bestaan, benevens die der fondsen voor *kwade posten* over 1843 — 1844 en later (**), ontbreekt nu nog slechts om tot opruiming van den ganschen achterstand te geraken, die in betrekking tot deze aangelegenheid ontstaan was.

Het pleit door de Kamer met het departement van Finantien gevoerd, over de noodzakelijkheid tot het voordragen van begrootings-wetten voor de fondsen der 3 percents vrijwillige leening, voortgesproten uit de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), en voor de conversie van staatsschuld, verband houdende met de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), heeft tot het dezerzijds gewenschte resultaat geleid. De Minister van Finantien is tot de zienswijze der Kamer toegetreden, en in 1847 zijn de bedoelde begrootings-wetten uitgevaardigd.

Nog zijn in 1847 tot opheffing geregeld:

het fonds voor het *Staatsblad* over 1841 — 1847;

het fonds voor de kosten der *droogmaking van den Zuidplas in Schieland*.

Art. 27. Het wettelijk voorschrift, dat de Kamer bij alle vereveningen zal moeten toezien: dat de betrokken post van de begrooting toereikend is; dat de aard der uitgave met de omschrijving van den post overeenstemt, en dat er geene vermenging van fondsen over verschillende dienstjaren of van verschillende hoofdstukken het gevolg van kan zijn, geeft stof tot de vermelding der volgende bijzonderheden.

De eerste voorwaarde is steeds met naauwgezetheid gehandhaafd.

Dat de Kamer, en dit geldt de tweede voorwaarde, niet altijd met zekerheid kan beslissen, of de aard der uitgaven met de omschrijving van de posten overeenstemt, heeft zij bij haar verslag over 1843 reeds erkend; en de maatregel eener verevening op de ministeriele verantwoordelijkheid, dien ten gevolge ter hand genomen, is allengs toegepast ten behoeve van al de departementen van algemeen bestuur, dat van Kolonien slechts uitgezonderd.

Al de uitgaven, welke ten verleden jare op dien voet zijn verevend, en de posten waarop zij zijn geboekt, gelieve Uwe Majesteit vermeld en omschreven te vinden in de tabel, die de Algemeene Rekenkamer de eer heeft bij deze, onder litt. *D*, aan Hoogstdenzelve over te leggen.

Het stuk der verboden dienstvermenging vordert alhier eene uitdrukkelijke vermelding, omdat de Kamer op eene minder juiste uitdrukking moet terugkomen, die reeds in twee voorafgaande verslagen in opzigt tot deze aangelegenheid is ingeslopen. Bij de verklaring namelijk, dat de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 6) de vroeger bestaan hebbende zwarigheden omtrent de toepassing van het verbod tegen dienstvermenging niet wegnam, behelsde het verslag over 1844 — en de Kamer herhaalde het in het verslag over 1845, — dat het collegie aan alle moeijelijkheden een einde had gemaakt, door ieder geschil afhankelijk te houden van eene ministeriele verklaring, dat in eene begrooting van dit of van een volgend dienstjaar op de uitgaaf was gerekend. — Nam men dit letterlijk op, dan zou er metderdaad te lezen staan, dat de Kamer nu blindelings afging op de ministeriele verklaring van toewijzing in alle voorkomende gevallen.

Dit is echter het geval niet.

Die voorwaardelijke aanneming eener ministeriele verklaring tot leiddraad, geldt alleen en uitsluitend de destijds nog loopende contracten, vóór de uitvaardiging der wet van den 10den Februarij 1844 aangegaan, en waaromtrent deels de toepassing van eenen vroeger aangenomen regel, deels die van de nieuwe wet werd ingeroepen. Voorts zijn bij de resolutien van 11 Augustus en 16 October 1845, op het voetspoor der wet, drie soorten van contracten aangenomen:

1°. die welke komen ten laste van het jaar, waarin zij zijn gesloten, en deze wijzen van zelf de imputatie aan;

2°. die, welke betrekkelijk zijn tot het jaar na dat waarin het contract is gesloten; dit moet in het contract worden vermeld, zegt de wet, en hieromtrent is aangenomen dat de apostille van goedkeuring, als deel van het contract beschouwd, dat verband met het volgende jaar uitdrukkelijk zou vermelden;

3°. eene regeling van imputatie, die ook voor doorloopende contracten over meer dan één jaar (de *derde* soort) is aangenomen, voor zooveel geene vastgestelde termijnen van leverantie die imputatie bepaaldelijk regelen in den zin der wet. Zoo en niet anders wenscht de Algemeene Rekenkamer verstaan te worden, wanneer zij zegt, dat hare aangehaalde resolutien van 11 Augustus en 16 October 1845 de moeijelijkheden hebben weggenomen, die de wet van 10 Februarij 1844 nog had overgelaten. Overigens let de Kamer naauwkeurig op de handhaving der aangenomen regels, en slechts wanneer eenige leverantie of prestatie van eventualiteiten kan afhankelijk zijn, laat zij eene voorwaardelijke regeling van imputatie toe, zoo als er in 1847 eenige hebben plaats gehad.

Art. 28. In de rij der daadzaken vordert de toepassing van het 28ste artikel van der Kamer Instructie de vermelding van slechts één bijzonderheid.

De justificatie van transportkosten van behoeftige en gebrekkige vreemdelingen die over de grenzen van het Rijk worden gebragt, heeft in het afgeloopen jaar het onderwerp uitgemaakt eener correspondentie met het departement van Binnenlandsche Zaken.

Dienaangaande bestonden geene vorderingen, en hoe onvolledig ook die waren, welke het vervoer van gevangenen betreffen, de Algemeene Rekenkamer kon in deze omstandigheid niet anders dan naar de bepalingen verwijzen, welke als provisionele maatregel, reeds in den jare 1842 door haar zelve waren ontworpen, in afwachting der algemeen werkende voorschriften, waarvan zij op de artt. 16 en 17 de noodzakelijkheid heeft herinnerd.

Art. 29. In navolging van hetgeen in vorige jaren is geschied, heeft de Algemeene Rekenkamer de eer hierbij onder litt. *E* aan Uwe Majesteit over te leggen eene lijst van vorderingen, die, hoezeer zij op het tijdstip van 1°. Augustus 1847 bij de Algemeene Rekenkamer nog niet waren bekend, evenwel aldaar nog ten laste van de dienst van 1846 in verevening zijn aangenomen, op grond dat die termijn van 1 Augustus, naar aanleiding der slotbepaling van het bovenstande art. 29 van der Kamer Instructie, door Uwe Majesteit was verlengd.

Art. 32. In verband met de wetsbepaling, *dat de Algemeene Rekenkamer zoomin vóór als na de betaling eenige verevening zal tot stand brengen, of eenige uitgave lijden, die niet op de begrooting of daarmede gelijkstaande wetten is gegrond*, heeft de Algemeene Rekenkamer zich verpligt geoordeeld op eene concessie terug te komen, die bij de invoering der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) door haar gedaan was.

Zij had namelijk bewilligd, dat in geval van verstrekking van materielen voorraad, het Rijk toebehoorende, aan particulieren

(*) Bij Uwer Majesteits besluit van 8 Januarij 1848, no. 52, is de invoering van dat van 2 November 1847, n°. 55, tot 1°. April 1848 uitgesteld.

(**) Nog voor het afzenden van dit verslag is de Algemeene Rekenkamer door den Minister van Finantien geraadpleegd over een ontwerp van begrootings-wet voor deze fondsen.

en voor de dienst der kolonien, de daarvoor in betaling gegeven geldsommen buiten de schatkist beheerd en aangewend zouden worden tot het doen van nieuwe aankoopen van gelijken aard, terwijl het een en ander het onderwerp kon uitmaken van eene afzonderlijke rekening.

Wat de Algemeene Rekenkamer, uit zucht om de invoering harer nieuwe Instructie zoo min mogelijk belemmerend te maken voor den gang der administratie of schadelijk voor de koloniale en andere belangen, aanvankelijk voor geoorloofd hield, is haar, bij nader inzien — en vooral opmerkzaam gemaakt door de uitbreiding, die deze verstrekkingen, met het geldelijk beheer daaruit voortvloeijende, van lieverlede verkregen — niet meer als zoodanig voorgekomen. Terstond, nadat deze overtuiging bij de Kamer was gevestigd, maakte zij er de betrokken departementen deelgenoot van, en even gereed tot erkentenis harer dwaling, als bereid om maatregelen te nemen, ten einde de ingeslagen weg zonder merkelijke botsing kon verlaten worden, bragt zij in de maand Mei 1847 ter kennis van gezegde departementen, dat met ultimo December daaraanvolgende de vroeger getroffen overeenkomst zou ophouden, en geene uitgaven meer zouden geleden worden ter zake van de bewuste weder-aanvulling van den materielen voorraad, wanneer die uitgaven na genoemd tijdstip hadden plaats gehad, tenzij ze gegrond waren op eene begrootings- of daarmede gelijkstaande wet. Op het einde dezes jaars 1847, was op deze kennisgeving nog geen antwoord ingekomen, en de Algemeene Rekenkamer hield zich gereed, om, in voorkomende gevallen, in overeenstemming met hare voorzegde kennisgeving te handelen. (*)

Ten vervolge op haar jongste verslag heeft de Algemeene Rekenkamer nu alhier den stand op te geven van de bijzondere rijksfondsen, bij de wet geregeld, of ingevolge de wet af te sluiten en op te heffen, en zal zij daarbij de volgorde in acht nemen, die de dagteekening van iedere regelings-wet haar aan de hand geeft.

1°. Op het fonds voor *den aanleg van den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen*, volgens de wet van 14 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6) ingesteld tot een bedrag van f 950,000.00
is tot en met 1847 verevend . . . . . - 869,508.71

en was dus op 1°. Januarij 1848 nog beschikbaar . f 80,491.29

2°. Op het fonds voor *de droogmaking van het Haarlemmermeer*, geregeld bij de wet van 31 December 1843 (*Staatsblad* n°. 71), waren op 31 December 1847 vereveningen geboekt tot op een beloóp van . . . . . f 6,546,863.55
zoodat van het totaal van den begrootingsstaat ad - 8,000,000.00

op 1°. Januarij 1848 nog beschikbaar was . . f 1,453,136.45

3°. Van het bijzonder fonds geregeld bij de wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), wegens de *kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid* over 1841, 1842 en 1843, was op 1°. Januarij 1847 nog over f 17,747.41, doch is dat saldo begrepen geworden in hetgeen overeenkomstig art. 3 der opgemelde wet aan de Maatschappij van Weldadigheid is uitgekeerd, ter somma van f 74,634.97, het bedrag uitmakende van de opbrengst der middelen, na aftrek van de werkelijk gedane uitgaven, volgens de daarvan ter Algemeene Rekenkamer in 1847 opgenomen en gesloten rekening.

Ook over 1844 en 1845 heeft de afsluiting van het fonds plaats gehad overeenkomstig art. 9 der opgemelde wet.

Op hetgeen van het fonds over 1846 op 1°. Januarij 1847 nog beschikbaar was, ad. . . . f 169,671.83½
is gedurende 1847 nog verevend . . . . . - 106,598.70

en dus onbeschikt gebleven, om op het volgende jaar over te brengen . . . . . f 63,073.13½

Eindelijk is op het voor 1847 bij de wet vastgestelde bedrag van . . . . . f 564,016.20
hetwelk ingevolge de wet van den 3osten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 29) is verhoogd met . . . . . - 190,000.00

en dus opgevoerd tot . . . . . f 754,016.20
gedurende 1846 verevend . . . . . - 574,728.91

op 1°. Januarij 1848 was dus nog beschikbaar . f 179,287.29

4°. De drie fondsen geregeld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 9) en die, om reden een en andermaal en laatstelijk weêr in het verslag over 1846 vermeld, op 1°. Januarij 1847 nog openstonden, zijn sedert, krachtens de wet van den 3osten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 3), afgesloten en opgeheven.

5°. Ter voldoening aan dezelfde wet is gedurende 1847 ook afgesloten de begrooting, die wegens de baten en de lasten van den *achterstand over 1840 en vroeger* was vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10).

De vereveningen uit dien hoofde tot stand gebragt, bedragen in alles te zamen f 40,169,133.84.

Doch mag hier niet onopgemerkt blijven, dat die vereveningen niet alle *definitive* uitgaven hebben betroffen; maar dat naar de omschrijving van de wet de Algemeene Rekenkamer gemeend heeft wegens *renten*, *aflossingen* enz. ten behoeve van de Generale Thesaurie te moeten verevenen, niet wat er werkelijk was betaald, maar wat het Amortisatie-syndicaat te dier zake volgens deszelfs boeken schuldig was op het tijdstip, dat het Rijk de lasten dier instelling overnam. Wat er nu van die aflossingen en renten door de verjaring als anderzins vrijvalt, zal dus worden eene bate voor de schatkist. De middelen over 1841, 1844 en 1845 waren langs dien weg achtervolgens reeds gebeneficeerd met dergelijke restanten van hetgeen later als bestanddeel der lasten van den achterstand is verevend.

6°. Op het fonds bestemd voor de uitvoering der wet betreffende het Nederlandsche muntwezen en hetwelk is geregeld bij de wet van den 22sten Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 23) tot een bedrag van . . . . . f 726,197.14½
was op 1°. Januarij 1848 verevend 715,544.29

en dus nog beschikbaar . . . . . f 10,652.85½

7°. Wegens de kosten van de *Algemeene Lands-Drukkerij*, waarvan de raming is vastgesteld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), zijn de rekeningen over 1841 tot en met 1845 alle in 1847 opgenomen en gesloten.

Op het toegestane bedrag voor 1846, groot . . f 163,900.00
was op 31 December 1847 verevend . . . . . - 144,499.33

en dus op 1°. Januarij 1848 nog over . . . . . f 19,400.67

Op het toegestane bedrag over 1847, almede groot f 163,900.00
is in 1847 verevend . . . . . - 141,924.82

en was dus op 1°. Januarij 1848 over . . . . . f 21,975.18

8°. Op het Fonds der *nationale nijverheid*, geregeld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 33), tot een verevenbaar bedrag van . . . . . f 176,933.50½
is gedurende 1847 geboekt . . . . . - 30,154.96

zoodat daarvan op 1°. Jan. 1848 nog beschikbaar was f 146,778.54½

9°. Op het fonds voor *de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart*, in de provincie *Overijssel*, en de voldoening van daarmede in verband staande lasten, een en ander bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34) ingesteld tot een bedrag van . . . f 171,269.13
is tot den 31sten December 1847 verevend . . . . - 136,365.81

er was dus op 1°. Jan. 1848 daarop nog beschikbaar f 34,903.32

10°. Op het bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 9) vastgestelde bedrag van . . . . . f 4,110.00
voor uitgaven over de tweede zes maanden van 1846, van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren,
is in 1847 verevend . . . . . - 4,082.41

en was dus op 1°. Jan. 1848 nog beschikbaar . . . f 27.59

11°. Op de som van . . . . . f 18,100.00
bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 10) over hetzelfde onderwerp, over het jaar 1847, toegestaan,
is gedurende dat jaar verevend . . . . . - 4,958.57

en was dus op 1°. Jan. 1848 nog beschikbaar . . . f 13,141.43

12°. Op het fonds van *kwade posten op de kohieren*:

a. van de *personele belasting*, betreffende de diensten voorafgaande aan 1°. Mei 1843, ad . . . . . f 856,959.16

b. van het *regt van patent*, ad . . . . . - 292,907.76

gelijk dit een en ander is geregeld bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25), hebben gedurende 1847 nog geene vereveningen plaats gehad.

Daarentegen had het departement van Financien vereveningen aangevraagd ten laste der fondsen van kwade posten op de personele belastingen en op de patenten, zoo als die fondsen, aan-

(*) In de maand Maart 1848 is een ontwerp van wet voorgedragen tot ampliatie van art. 32 van der Kamer Instructie, strekkende om het collegie te magtigen tot verevening der bewuste uitgaven tot weder-aanvulling van den materielen voorraad.

vang nemende met 1°. Mei 1843, bestonden, respectivelijk uit krachte van art. 16 der wet van 24 April 1843 (*Staatsblad* n°. 15) en van art. 8 der wet van 24 April 1823 (*Staatsblad* n°. 16).

De Kamer heeft die vereveningen moeten weigeren, omdat de opgegeven wets-artikelen geen bedrag van uitgaaf vaststellen, en dus het vereischte misten van eene begrootings-wet in den zin van het 32ste artikel van der Kamer Instructie.

13°. Op de begrooting van uitgaven bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27) aangewezen op de opbrengsten van de leening, ingevolge de wet van den 6den Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), ad . . . . . f 122,699,346.78½
is in 1847 verevend . . . . . - 22,043,344.30½

en bleef dus op 1°. Januarij 1848 nog te verevenen . . . . . f 100,656,002.48
daaronder begrepen f 600,000, vroeger reeds toegestaan bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 40) voor tegemoetkomingen in schade, veroorzaakt door militaire inundatien in *Noord-Braband*, *Zeeland* en *Limburg* ten jare 1830 en vervolgens.

Op de fondsen, bij diezelfde wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27) aangewezen voor uitgaven ontstaande uit de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), ad f 109,789,149.42, hebben geene vereveningen plaats gehad.

Niettemin waren de bewijsstukken der uitgaven (of zij voltallig en volledig zijn, zal nader moeten blijken), ter voldoening aan art. 5 van de wet, ter bekwamer tijd, dat is vóór den laatsten December 1847, bij deze Kamer ontvangen.

14°. En hebben er almede geene vereveningen plaats gehad op het bijzonder fonds *van proceskosten* over 1842 tot en met 1847, in zake der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, welk fonds bij de wet 6 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) is geregeld tot een verevenbaar bedrag van f 239,277.61.

15°. Op het fonds voor *de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland*, geregeld bij de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 68), tot een verevenbaar bedrag van f 956,637.79
is gedurende 1847 verevend 810,747.90½

en was dus op 1°. Januarij 1848 nog verevenbaar f 145,889.88½

16°. Op de sommen, eindelijk, over 1841 tot en met 1847 toegestaan bij de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 68), strekkende tot opheffing van het fonds van het *Staatsblad*, waarvan de kosten, aanvang nemende met 1848, in de gewone staatsbegrooting zijn opgenomen, hebben gedurende het jaar 1847 geene vereveningen plaats gehad.

Eindelijk moet de Algemeene Rekenkamer hier nog gewagen van een voorstel, hetwelk haar in September des vorigen jaars werd gedaan door het departement van Financien, om namelijk van de som van f 600,000, waarvan hierboven onder 13°. gesproken is als bestemd voor schadeloosstellingen wegens militaire inundatien ten jare 1830 en later, een afzonderlijk fonds te creëren, ten einde langs dien weg tijd te winnen voor de afdoening dezer aangelegenheid, daar anders, volgens art. 5 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), ook de bewijsstukken wegens die uitgave vóór het einde van het jaar 1847 bij de Algemeene Rekenkamer moesten zijn overgebragt.

De Algemeene Rekenkamer, niet inziende hoe de administratie door het instellen van zulk een fonds, beter dan anders, aan de eischen van de wet zou kunnen voldoen, en ook buitendien tot zulke operatien geene vrijheid vindende, heeft daarin niet willen medewerken, en de aanvrage tot betaling, die wegens de gezegde f 600,000 was opgemaakt, ten name van de Generale Thesaurie, heeft zij alzoo onverevend aan het departement van Financien teruggezonden.

Dien ten gevolge zijn dan nu in de laatste dagen van December 1847 daarvoor in de plaats ontvangen nagenoeg 14,000 aanvragen, opgemaakt ten name van de titularissen zelven, en regtstreeks aangewezen op den betrokken post der wettelijk vastgestelde begrooting.

Artt. 33 *en* 35. Ten vervolge op hetgeen in het verslag over 1846 werd vermeld, in betrekking tot eene welgeslaagde poging der Algemeene Rekenkamer ter opheffing van een blijvend fonds ter goede rekening, bij het departement van Binnenlandsche Zaken aanwezig, en ingesteld bij Koninklijk besluit van den 14den Junij 1827, n°. 121, ter somme van f 25,000 — welk fonds, ter voldoening aan een nader besluit van Uwe Majesteit van den 14den Junij 1846, n°. 223, waarbij deszelfs intrekking werd bevolen, met ultimo December 1846, door achtervolgende stortingen reeds tot f 15,000 was verminderd — zij hier aangeteekend, dat in 1847 nog voor f 7602.95 aan zoodanige stortingen hebben plaats gehad, zoodat het bewuste fonds thans nog slechts de som van f 7397.05 bedraagt.

Het vooruitzigt, door de Kamer bij het aangehaalde verslag over 1846 geopend omtrent de opheffing van dergelijke blijvende fondsen ter goede rekening in de provincien van f 1400 en daarbeneden, heeft zich niet alleen verwezenlijkt in 1847, door het besluit van Uwe Majesteit van den 23sten Januarij 1847, n°. 98, maar zelfs zijn al die fondsen in den loop van dat jaar geheel gerestitueerd, zoodat deswege niets ter nadere verrekening is overgebleven.

HOOFDSTUK IV.

Art. 37. Als een gevolg van het wettelijk voorschrift betreffende *de rekeningen der verschillende departementen van algemeen bestuur*, bedoeld bij art. 200 der Grondwet, zijn de volgende rekeningen van uitgaaf bij de Algemeene Rekenkamer opgenomen en geliquideerd:

1o. wegens de *staatsbegrootingen*:
- *a.* eene tweede en laatste over 1845;
- *b.* eene eerste over 1846;

2o. wegens *bijzondere fondsen* van *afloopenden* aard, of ter opheffing wettelijk geregeld;
- *a.* het fonds tot het doen van betalingen ter zake van de *Maatschappij van Weldadigheid*, ingesteld bij de wetten van den 11den October 1841 (*Staatsblad* n°. 45) en den 8sten Julij 1842 (*Staatsblad* no. 17);
- *b.* het fonds der *kosten van de Algemeene Lands-Drukkerij*, over 1841 — 1845, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32);

3°. wegens *bijzondere fondsen* van *blijvenden* aard, en als zoodanig doorloopend of dienstjaarlijk bij de wet geregeld:
- *a.* het fonds voor *de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid*, dienst 1846 (1ste jaargang), wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7);
- *b.* het fonds der *kosten van de Algemeene Lands-Drukkerij*, over 1846 (1ste jaargang), wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32);
- *c.* het fonds voor *de droogmaking van het Haarlemmer-meer*, jaargang 1846 (3de rekening), wet van den 31sten December 1843 (*Staatsblad* n°. 71);
- *d.* het fonds voor *den aanleg van den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen*, jaar 1846 (3de rekening), wet van den 14den Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6).

In de laatste dagen van het afgeloopen jaar is ook nog ingekomen eene uitgaaf-rekening betreffende den *achterstand van 1840 en vroeger*, waaromtrent het onderzoek onverwijld is aangevangen.(*)

Art. 38. De vermelding der verkregen resultaten, in verband met de verantwoording bij art. 126 der Grondwet omschreven, en nader geregeld bij art. 38 van der Kamer Instructie, behoeft niet ongunstiger te zijn, dan ten verleden jare.

De Algemeene Rekening van ontvangst en uitgaaf over 1844 is, na herhaalde wisseling van bedenkingen en antwoorden, ten laatste in dien staat gebragt, waarin de Algemeene Rekenkamer haar voor sluiting vatbaar oordeelde, hetgeen dan ook in den aanvang der maand November 1847 heeft plaats gehad.

Ten aanzien van den gang van het onderzoek dezer rekening moet de Algemeene Rekenkamer in eenige ontwikkeling treden, die zij aan zich zelve en aan hare bestendige zucht, om, waar het mogelijk is, en zooveel van haar afhangt, alle noodelooze vertraging te weren, meent verschuldigd te zijn.

In verband met het onderzoek der tweejarige staatsbegrooting voor 1848 en 1849, is, in opzigt tot de evengemelde rekening, eene opgave van datums gedaan, die op zich zelve geheel overeenkomstig de waarheid was, en toch in den zin, waarin dezelve gegeven werd, eene onjuiste voorstelling behelsde van de wezenlijke toedragt der zaak. 't Is waar, de Algemeene Rekening over 1844 is vóór 1°. Julij 1846 ter Algemeene Rekenkamer overgebragt, en 't is evenzeer waar, dat de eerste bedenkingen op die rekening slechts den 25sten Februarij 1847, dus *acht* maanden later, van de Algemeene Rekenkamer zijn uitgegaan. Maar stelt men naast deze waarheden nog eene andere, dat namelijk de Algemeene Rekening over 1843 eerst den 14den December 1846 is kunnen gesloten worden, omdat niet eerder aan de gegronde aanmerkingen der Kamer was voldaan, en bedenkt men daarbij, dat met het onderzoek, althans met de dadelijke behandeling van de rekening over 1844, niet wel een aanvang kon worden gemaakt, vóór de sluiting van die over 1843, dan krimpt de tijd, door de Algemeene Rekenkamer aan die handeling besteed van *acht* tot weinig meer dan *twee* maanden in, en men zal gereedelijk toestemmen, dat er uit dien hoofde geen reden bestond om zich over den *langzamen gang van zaken bij de Algemeene Rekenkamer* te bezwaren; evenmin als dit het geval is in opzigt tot de verdere instantien van het onderzoek der rekening, daar toch de beantwoording der bedenkingen van 25 Februarij 1847, den 30sten April 1847 ontvangen, reeds den 27sten Mei 1847 met een weder-antwoord der Kamer is achtervolgd, en de behandeling der tweede opheldernde nota van het departement van Financien, den 19den Julij 1847 bij de Kamer ingekomen,

(*) Den 14den Februarij 1848 is deze rekening finaal gesloten.

slechts tot den 13den September 1847 is moeten uitgesteld worden omdat die behandeling van geredresseerde stukken afhing, die der Kamer van elders moesten geworden.

Uit dit een en ander blijkt, dat de bewuste opgave de waarheid, niet de geheele waarheid behelsde.

In opzigt tot de dadelijke behandeling dezer rekening over 1844, heeft de Algemeene Rekenkamer nog ééne bijzonderheid te vermelden, dat zij namelijk daarin als *toevallige* bate eene som van f 283,000 heeft aangenomen, het overschietende bedrag uitmakende van hetgeen over gezegd dienstjaar tot interestbetaling van Oost-Indische losrenten, uit de koloniale fondsen was afgezonderd geweest, en daarom onuitbetaald gebleven, omdat een gedeelte dier schuld, in den loop van 1844, in de schuldwisseling was begrepen geworden, waarvan tevens het gevolg was, dat die geconverteerde schuld met hare renten ten laste van het Rijk kwam.

De Kamer had tot deze admissie als toevallige bate bovendien nog grond gevonden in de consideratie, dat de bewuste rentebetaling eene zaak geweest was, buiten de staatsbegrooting, dat het overschot eene som was, die geene bepaalde bestemming meer had en voor 's Rijks schatkist als eene onverwacht ontstane inkomst te beschouwen was, die onder geene andere rubriek der wettelijk aangewezen middelen tot dekking der staats-uitgaven kon worden verantwoord.

Voorts zijn in het afgeloopen jaar rekeningen wegens ontvangst en uitgaaf gesloten, ter zake van de volgende bijzondere rijksfondsen:

1°. het fonds voor de herstelling en verbetering van de *Vollenhovesche en Hasselter dijken*, ter opheffing geregeld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8).

Deze rekening was reeds in 1846 ter Algemeene Rekenkamer ontvangen, doch is, uit hoofde eener gerezen bedenking (men zie deswege het vorig verslag) eerst in den aanvang van 1847 afgedaan kunnen worden;

2°. het fonds tot het doen van betalingen ter zake van de *Maatschappij van Weldadigheid*, gegrond in de wetten van 11 October 1841 (*Staatsblad* n°. 45) en 8 Julij 1842 (*Staatsblad* n°. 17);

3°. het fonds der *kosten van de Algemeeene Lands-drukkerij* over 1841 — 1845, gegrond in de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32);

4°. het fonds voor *den ijk der maten en gewigten*, begrepen in de regelings-wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8);

5°. het fonds wegens de *kolonisatie van behoeftigen*, over 1841 — 1843, geregeld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7);

6°. het fonds voor de *Nederlandsche Staats-Courant*, gegrond in de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8);

7°. het buitengewoon fonds van *kwade posten*, geregeld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 9);

8°. het fonds tot goedmaking van *de kosten der leeningen van verschillenden aard*, over 1830—1833 en 1836—1841, insgelijks in laatstgemelde wet gegrond;

9°. het fonds van *verhoogde pensioenen of gratificatien voor grensjagers*, derzelver weduwen en weezen, geregeld als voren.

Bij de opname en sluiting van *twee* der opgemelde rekeningen, die van het fonds wegens de *kolonisatie van behoeftigen*, over 1841—1843, en die van het fonds van de *kosten van leeningen van verschillenden aard*, namelijk, heeft de consideratie gegolden, die in het vorige verslag in opzigt tot eene rekening wegens het *fonds der gevangenissen* werd ontwikkeld, en betrekking had tot een gebleken verschil tusschen de verantwoorde ontvangst en de som, die als bate van het fonds bij de regelingswet was aangenomen, hetgeen beschouwd werd als geen beletsel op te leveren tegen de sluiting der bewuste rekening, aangezien de wet, wanneer men derzelver deelen in onderling verband gadesloeg, blijkbaar geene *vaststelling*, maar slechts eene *raming* had op het oog gehad.

Een dergelijk verschil deed zich bij de twee opgemelde rekeningen voor: bij de eerste werd meer, bij de andere minder dan de som verantwoord, die bij de betrokken regelingswetten als bate was uitgedrukt; doch ook hier gaf eene nadere beschouwing dier wetten, in den opgemelden zin, genoegzamen grond tot admissie der verantwoorde ontvangst.

Drie van de voorschreven rekeningen van ontvangst en uitgaaf, de laatst opgegevene namelijk, zijn bovendien als zoodanig aangenomen en afgedaan, zonder dat eene uitgaaf-rekening alleen, in den zin van art. 37 der wet aan dezelve was voorafgegaan. — De bijzonderheid dat hier zoodanige uitgaaf-rekening door denzelfden Minister moest worden afgelegd, die de ontvangst en uitgaaf tegen elkander overgesteld verantwoordde, gaf aanleiding in dit bijzonder geval, en zonder eenige consequentie voor het vervolg, dat de Kamer gehoor gaf aan het voorstel des Ministers van Finantien, om van die afzonderlijke uitgaaf-rekening bevrijd te blijven.

Behalve de hiervoren achtervolgens genoemde rekeningen, is nog in 1847 bij de Kamer opgenomen en gesloten eene rekening van ontvangst en uitgaaf van het bijzonder fonds *tot voldoening der uitgaven voortvloeijende uit de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid over* 1844, afgelegd door den Minister van Binnenlandsche Zaken, ter voldoening aan het voorschrift van art. 9 der wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7). De letter van dat voorschrift duldde geen twijfel of de Kamer door derzelver opname en sluiting tot die verantwoording moest medewerken, zoo als ze daar wordt beschreven; doch van eenen anderen kant achtte zij 't evenmin twijfelachtig, dat van het genoemde fonds, onafhankelijk van de rekening des Ministers van Binnenlandsche Zaken, door dien van Finantien eene verantwoording moest worden afgelegd ter voldoening aan art. 38 der Instructie voor het collegie, en in den geest van art. 126 der Grondwet, wijl anders de schakel zou verbroken zijn, die, uit het oogpunt van overzigt en algemeene verantwoording, de bijzondere fondsen onderling en deze weder aan de staatsbegrooting verbindt.

Om zoodanige leemte in dat geheel te voorkomen, gaf de Algemeene Rekenkamer aan de Ministers van Finantien en van Binnenlandsche Zaken in overweging om de meergemelde verantwoording van dezen laatsten staats-ambtenaar, behalve ter opvolging van het aangehaalde 9de artikel der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), ook te doen strekken tot regeling in den zin van art. 37 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), die dan ook weder zou worden opgevolgd door eene van den Minister van Finantien, in verband met art. 38 derzelfde wet. Beide deze Ministers stemden daarin toe, en de Kamer ziet alsnu zoodanige rekening van den Minister van Finantien te gemoet.

De Algemeene Rekening van ontvang en uitgaaf over 1845 is door het Departement van Finantien ter Algemeene Rekenkamer overgebragt binnen den termijn daartoe bij de wet voorgeschreven, dat is vóór 1°. Julij 1847, en daar deze rekening tot nu toe niet finaal is gesloten, terwijl de Kamer reeds in de maand October 1847, tot verhaasting dier sluiting, als ware dit van haar afhankelijk, is aangezocht geworden, acht het collegie zich verpligt, met betzelfde oogmerk, als hiervoren ten aanzien der rekening over 1844 geschied is, de redenen te vermelden, welke, ondanks de evengemelde tijdige inzending der rekening, derzelver sluiting hebben in den weg gestaan, en voor een deel die nog verhinderen.

Vooreerst, is de voorafgaande rekening over 1844 eerst in November 1847 kunnen worden afgedaan, en daar, zoo als gezegd is, met de dadelijke behandeling eener volgende rekening noodwendig moet verwijld worden, tot de vorige geheel is afgeloopen, niet alleen uit een oogpunt van goede orde, maar ook, omdat zich, in verband met die vorige, aanmerkingen of bedenkingen kunnen voordoen, wier oplossing of wegruiming invloed moet hebben op de volgende, kon met die behandeling ten aanzien der rekening over 1845, ook niet eerder, dan na dat tijdstip een aanvang worden gemaakt.

Ten tweede, kwamen eerst in de maand September 1847 ter Algemeene Rekenkamer de bewijzen in, die sommige ontvangsten moesten justificeren, verantwoord in de voor 1 Julij 1847 ingezonden Algemeene Rekening over 1845.

Ten derde, werden eerst in het begin der maand Augustus 1847 bij de Kamer overgebragte rekeningen van ontvang en uitgaaf wegens de fondsen voor kwade posten voor het personeel en de patenten, over de dienstjaren anterieur aan 1843, waarvan de batige saldo's nog een deel moesten uitmaken van de inkomsten, bij de wet aan de dienst van 1845 toegewezen, zoodat de afdoening van deze rekeningen die van de Algemeene Rekening van ontvangst en uitgaaf over 1845 volstrekt moet voorafgaan.

Intusschen heeft de Algemeene Rekenkamer het mogelijke niet verzuimd, en zoo wel in opzigt tot gezegde Algemeene Rekening over 1845, als ten aanzien van die der fondsen voor *kwade posten* zoo even gemeld, kunnen herhaalde uitvoerige nota's van bedenkingen van de moeite getuigen, die de Kamer zich heeft gegeven, om het een en ander tot voldoende justificatie en in staat van sluiting te brengen. Zij vleit zich dan ook dat die uitkomst zal worden verkregen, eer nog eene algemeene rekening over de dienst van 1846 zal behoeven in te komen.

Eene rekening van ontvangst en uitgaaf betreffende den achterstand van 1840 *en vroeger* is nog den 30sten December 1847 ter Algemeene Rekenkamer ingekomen. Het onderzoek van dit stuk is natuurlijk tot eenen volgenden jaarkring moeten verschoven worden (*)

De poging waar de Kamer in het verslag over 1846 van gewaagde, en die door haar bij den Minister van Finantien was aangewend, om bij de paragraaph: *verschillende rijks-ontvangsten*,

(*) Den 14den Februarij 1848 zijn omtrent deze rekening eenige bedenkingen aan het Departement van Finantien medegedeeld.

voorkomende in de gedrukte reming der staats-inkomsten, die tot grondslag strekt van de wet op de middelen voor de vermelding der *buitengewone ontvangsten en toevallige baten*, eene meer bepaalde gelegenheid te openen, heeft nog het gewenschte gevolg niet gehad.

Wel is, in verband met de diensten van 1848 en 1849, in het opschrift der genoemde paragraaph eenige wijziging aangebragt; doch daar zat het kwaad niet, daarmede is het ongerief niet verholpen: de buitengewone ontvangsten en toevallige baten, uit den aard zoo verscheiden van oorsprong, moeten alweder in den éénen post: » verkoopingen en restitutien" worden zamengedrongen, wijl al de andere onderdeelen nog meer bepaalde omschrijvingen voeren, waarmede de bewuste buitengewone en toevallige ontvangsten volstrekt niet zijn te vereenigen. Het doel en de strekking der verantwoording kunnen, evenzeer als die der raming, niet dan lijden bij zulke oneigenaardige indeelingen.

Art. 39. In betrekking tot de verschillende takken van comptabiliteit niet in de beide voorafgaande paragraphen bedoeld, zal het in acht nemen der volgorde van vroegere verslagen eene vergelijking van verkregen resultaten bevorderlijk zijn.

De rekenpligtigheid bij het onderwerpelijke wets-artikel bepaaldelijk bedoeld, is steeds onderscheiden:

I. in die van *'s Rijks kas* en alle daarin *gedeponeerde fondsen*;
II. in die van de *verschillende lands-comptabelen*, door de departementen van algemeen bestuur aan de Algemeene Rekenkamer op te geven.

Ad I. De comptabiliteit van 's Rijks kas laat zich weder verdeelen:

a. in die van de *eigenlijke kas* of het gereede geld;
b. in die van het beheer der schatkist in haren geheelen omvang.

a. Hoewel in het beheer der eigenlijke kas in den loop van 1847, door de suppressie der agentschappen van 's Rijks schatkist en de benoeming van arrondissements-betaalmeesters, belangrijke wijzigingen hebben plaats gehad, zal hier resultatievelijk nog slechts van het voormalige beheer kunnen gesproken worden, aangezien de verantwoording der betaalmeesters, ofschoon dadelijk na derzelver benoeming door maandelijksche opzending van stukken aangevangen en regelmatig voortgezet, toch eerst na den afloop van een jaarkring als over dat tijdvak voldongen kan beschouwd worden, en stof kan opleveren tot het vermelden van bepaalde uitkomsten.

In 1847 is de maandelijksche preliminaire verantwoording der agenten van 's Rijks schatkist tot op derzelver aftreding, even regulier als vroeger voortgezet, en in dien jaarkring zijn de rekeningen van gezegde agenten, zoowel over 1845 als over 1846, finaal kunnen gesloten worden.

Die over het eerste halfjaar 1847 zijn nog vóór het einde van dat jaar alle bij de Kamer ontvangen, doch derzelver sluiting is nog moeten worden aangehouden uit hoofde van het gemis van een aantal quitantien van storting, die den ontvang van deze rekeningen moeten helpen bevestigen.

Zoodanig verwijl zal voortaan in betrekking tot de comptabiliteit der betaalmeesters, om die reden, nimmer behoeven plaats te hebben, alzoo bij de nieuwe verordeningen, die met 1°. Julij 1847 zijn beginnen te werken, het systema van quitantien met strook is aangenomen, waardoor de Algemeene Rekenkamer een wensch vervuld ziet, die reeds in 1845 door haar aan het departement van Financien werd medegedeeld, en waarvan in twee vorige verslagen summiere melding is gemaakt. In die strooken der quitantien, welke op gezette tijden en geheel onafhankelijk van dengene die de storting heeft gedaan, of bij wien ze geschied is, aan de Algemeene Rekenkamer worden overgemaakt, vindt zij een genoegzaam middel van justificatie der verantwoorde ontvangst, terwijl de quitantie zelve den comptabele door wien de storting geschied is, tot aanzuivering dient van zijn debet, uit welken hoofde dan ook.

b. Omtrent de comptabiliteit van het beheer van 's Rijks schatkist heeft de Algemeene Rekenkamer, tot haar groot leedwezen, niet anders te voegen bij hetgeen zij desaangaande in het verslag over 1846 aanteekende, dan dat zij in 1847 twee herhaalde reizen den Minister van Financien met nadruk den achterlijken toestand van deze aangelegenheid heeft herinnerd.

Bij het einde van 1847, was het anderhalf jaar geleden, dat de Algemeene Rekenkamer hare tweede nota van bedenkingen uitgaf op de eerste en eenige schatkist-rekening, die nog in behandeling is geweest, die over 1842 namelijk (eene gelijke rekening over 1843 is in 1846 onbehandeld teruggezonden), en sedert dien tijd heeft de Kamer, noch op de nota, noch op de voorzeide herinneringen eenig antwoord mogen ontvangen.

Omtrent meer vakken van comptabiliteit heeft achterstand bestaan, doch op alle punten is, zoo al geene aanzuivering van den achterstand verkregen, dan toch merkbare vooruitgang niet te miskennen: het beheer der schatkist alleen blijft onverantwoord, en eene peremptoire wets-bepaling onuitgevoerd. Van waar dat onverklaarbaar achterblijven? heeft de Algemeene Rekenkamer zich menigmaal afgevraagd; en zij meent genoegzamen grond te hebben, om dit toe te schrijven aan de weinige belangstelling, die, althans tot nu toe, van de zijde van het departement van Financien in deze aangelegenheid getoond is; schoon deze aanleiding aan de Kamer even onverklaarbaar is voorgekomen als de zaak zelve.

Hoe toch kan eene rekening, die het gansche beheer der schatkist omvat, waarin zich de geheele verantwoordelijkheid van den Minister, beheerder der schatkist, oplost, eene rekening, die wegens de *ontvangsten* en *betalingen* behelst wat de algemeene verantwoording van art. 126 der Grondwet aan *inkomsten* en *uitgaven* voorstelt, — dat is te zeggen, die in de bijzonderheden aanwijst hoe eene verantwoorde *inkomst* tegenover de wettelijke raming, als dadelijke *ontvangst* vloeit in de schatkist; hoe *verevende* uitgaven in werkelijke *betalingen* overgaan, — en dus met gezegde algemeene verantwoording een onafscheidelijk geheel vormt, met haar het gansche overzigt oplevert van de resultaten eener dienst uit die verschillende oogpunten beschouwd: — hoe kan zulk eene rekening als eene onverschillige, weinig belangrijke zaak beschouwd worden; hoe kan men een maandelijksch kas-overzigt, eene opgave van het af- en aanvloeijen van numerair en het onderling verzenden van specie daarmede gelijkstellen, en de regulariteit van het laatste als eene vergoeding beschouwen voor het wegblijven der eerste?... Moge al het vorenstaande gehoor vinden, daar, waar de middelen berusten om spoedig aan dien staat van zaken een gewenscht einde te maken!

Ad II. Bij de behandeling der bijzondere comptabiliteit werd bij vorige verslagen de volgende onderscheiding aangenomen:

a. die van de *administrateurs van 's Rijks schatkist in de provincien;*
b. die van den *agent van het Ministerie van Financien te Amsterdam;*
c. die der *overige rekenpligtigen.*

a. Ook de administrateurs van 's Rijks schatkist zijn met 1°. Julij 1847 door de arrondissements-betaalmeesters vervangen, die hiervoren reeds vermeld zijn, en waaraan, op het einde van dat jaar, nog een betaalmeester voor de verrekeningen is toegevoegd, met het oogmerk, zoo als hiervoren bij het relaas aangaande de 25ste en 26ste artikelen der Instructie reeds is vermeld, om het beheer der overige betaalmeesters vrij te houden van alle operatien, waar geene eigenlijke ontvangst of betaling, slechts verrekening en overboeking, meê gemoeid is. Over 1847 evenwel, zal de Kamer zich moeten bepalen tot de vermelding van het verhandelde in opzigt tot de comptabiliteit der afgetreden administrateurs, omdat, gelijk daareven, en ook vroeger reeds, is aangemerkt, omtrent de betaalmeesters nog van geene eigenlijke resultaten te gewagen is. En wat nu betreft die comptabiliteit der administrateurs, deswege kan van vooruitgang verslag worden gedaan. Derzelver rekeningen over 1842, waarvoor in 1846 borderellen ter justificatie waren afgegeven, en wier inzending op 1°. Maart 1847 was bepaald, zijn behoudens ééne uitzondering, alle ingekomen, hetzij op het voorgeschreven tijdstip, hetzij na gevraagd en verkregen uitstel of ten gevolge van aanmaning eenigen tijd daarna.

Deze tien rekeningen zijn alle in den loop van 1847 ter Algemeene Rekenkamer onderzocht, en zes zijn er voor het einde van dat jaar finaal kunnen worden gesloten. (*) Ook voor den jaargang van 1843 zijn, na het overwinnen van dezelfde moeijelijkheden, die in opzigt tot 1842 den voortgang der zaak zoo lang hebben in den weg gestaan, in 1847 borderellen ter belegging der rekening kunnen worden uitgegeven, en werd tevens als tijdstip tot indiening dier rekening de laatste Januarij 1848 voorgeschreven.

Bij deze gelegenheid en uit aanmerking dat de betrekking van administrateur van 's Rijks schatkist inmiddels had opgehouden, was de Algemeene Rekenkamer op een middel bedacht, om, zoowel in het belang der afgetreden comptabelen als in dat van 's Rijks schatkist, het afleggen der nog verschuldigde rekeningen te verhaasten, en tot dat einde schreef zij voor, na gehouden overleg met het departement van Financien, dat de rekeningen over 1844, 1845 en 1846 en het eerste halfjaar 1847, na het inzenden van die over 1843, van drie tot drie maanden zouden worden opgezonden, ingesteld naar den staat der schrifturen van de comptabelen, en gejustificeerd eensdeels door de borderellen der Algemeene Rekenkamer die reeds bij hen zijn ontvangen of nog voor het tijdstip der indiening zullen inkomen, en anderdeels door de nog onverwisselde recepissen, en andere bewijsstukken van het departement van Financien en van de overige departementen van algemeen bestuur afkomstig.

Worden die termijnen van inzending regelmatig in acht geno-

(*) Van de *vier* overblijvende zijn er binnen de eerste drie maanden van 1848 nog *twee* kunnen worden afgedaan.

men — en hieraan zal de Algemeene Rekenkamer zooveel in haar vermogen is de hand houden — dan zullen met den laatsten Januarij 1849 al de rekeningen der administrateurs zijn ontvangen, en schoon het zich niet laat aanzien dat de Kamer bij de afdoening daarmede gelijken tred zal kunnen houden, omdat zij steeds zal moeten voortgaan met de verwisseling der administrative recepissen tegen comptabele bewijsstukken door haar opgemaakt, en geene rekening zal kunnen sluiten, die niet geheel met deze laatste was belegd, zal toch de geheele zaak veel sneller gang krijgen, en met het belang der comptabelen ook dat van het Rijk worden bevorderd.

De uitzondering waarvan hiervoren in betrekking tot de inzending der rekeningen over 1842 is gesproken, betreft de erven van een overleden administrateur, welke derzelver ongehoudenheid tot het afleggen van die en van volgende rekeningen hebben beweerd. Hiertoe echter bestaat geen de minste grond; geenerlei omstandigheid kan eene uitzondering op den regel wettigen, dat erfgenamen, die zich als zoodanig hebben gedragen, treden in de bevoegdheden, maar ook in de verpligtingen van den erflater, en uit overweging daarvan heeft de Kamer de middelen te baat genomen, die haar bij art. 47 harer Instructie zijn in handen gegeven.

Zij heeft de nalatige erven aangemaand, met vernieuwde bepaling van een termijn, en daar ook deze voorbij ging zonder dat de verschuldigde rekening werd ingezonden, kwam de tweede instantie van het aangehaalde wets-artikel in overweging, de beboeting namelijk met voorschrift van eenen laatsten termijn; doch wijl de toepassing van dezen maatregel, door de omstandigheid, dat hier geen bezoldigd ambtenaar meer aanwezig was, wiens tractement tot maatstaf der op te leggen boete kon worden aangenomen, voor het minst aan contestatie onderhevig werd beschouwd, en dat dwangmiddel facultatief was gelaten bij de wet, is de Kamer overgegaan tot de derde instantie, en heeft zij de zaak ter kennis gebragt van het departement van algemeen bestuur, waaronder de comptabele administratie behoort. Wat dit departement heeft in het werk gesteld, om in dezen aan nalatigheid en onwil een einde te maken, is nog niet regtstreeks ter kennis van de Kamer gekomen.

b. De agent van het ministerie van Finantien te Amsterdam gaat voort met orde en regelmatigheid in zijne administratie te handhaven. Zijne algemeene verantwoordingen zijn, met inbegrip van het jaar 1846, bij de Kamer ingekomen, zoowel wat kapitaal als geldrekening betreft, en van deze rekeningen zijn die over 1842 en 1843 in den loop van 1847 finaal kunnen worden gesloten.

Met de examinatie van die over 1844 waren op het einde van het vorige jaar reeds groote vorderingen gemaakt, zoodat derzelver afdoening als kort aanstaande kan worden beschouwd. — De Algemeene Rekenkamer gaat voort om op dit punt al de krachten te besteden, die zij er met mogelijkheid toe kan afzonderen, ten einde de onwillekeurig ontstane verachtering van lieverlede te doen verdwijnen.

De volgende operatien hebben, behalve gezegde algemeene rekeningen van den agent, nog voortdureud aanleiding gegeven tot afzonderlijke verantwoording:

I. de intrekking van de recepissen wegens fournissement in de 3% leening en derzelver verwisseling tegen bewijzen, regt gevende op inschrijving;

II. de intrekking van vroegere geldswaardige stukken, die in gezegde leening zijn gefourneerd of in aflossing en schuldverwisseling begrepen geweest; waarbij zich in 1847 voor het eerst gevoegd heeft

III. de intrekking en opzending van muntbiljetten. — Na aanvankelijke onbruikbaarmaking bij de Nederlandsche Bank en behoorlijke afschrijving op de stamregisters bij het agentschap, werden deze muntbiljetten achtervolgens bij maandelijksche verantwoordingen gezonden aan de Algemeene Rekenkamer, en aldaar, na verificatie en accoordbevinding wat de soort en het getal betrof, verder onbruikbaar gemaakt, waarvan alsdan in de *Staats-Courant* werd berigt gegeven. De geheele vernietiging en bekendmaking daarvan, zoo als die bij art. 7 der wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) is bevolen, heeft de Algemeene Rekenkamer, op aanzoek van den Minister van Finantien, gemeend te mogen aanhouden tot de verjarings-termijn bij art. 9 van die wet bepaald zal verstreken zijn, ten einde nog altoos in staat te zijn om, in verband met latere afschrijvingen, verificatien te doen, wanneer daartoe noodzakelijkheid mogt ontstaan.

c. De comptabiliteit der overige *bijzondere rekenpligtigen* heeft in 1847 geen stof gegeven tot eenige bijzondere vermelding, anders dan hetgeen ten verleden jare is aangeteekend omtrent den achterlijken toestand der verantwoording van eenen arrondissements-ijker, die door de weigering van het stedelijk bestuur zijner woonplaats om een extract-staat uit zijn ijkregister te viseren, buiten staat was om eene behoorlijk gejustificeerde rekening in te zenden. In 1847 heeft de Algemeene Rekenkamer op nieuw haar gevoelen uiteengezet en getracht den minister van Binnenlandsche Zaken te overtuigen, dat er allezins termen zijn om het verlangen der Kamer bevorderlijk te wezen, en aan het betrokken stedelijk bestuur den bepaalden last te geven, waarvan hetzelve de voldoening aan het evengemelde verlangen heeft afhankelijk verklaard. Met het einde van het jaar was deze laatste missive nog onbeantwoord. (*)

Art. 40. De achterlijke toestand waarin bij voortduring de verantwoording van 's Rijks kas verkeert en waarop zoo even met nadruk gewezen is, heeft van zelf ook invloed op die der gedeponeerde fondsen volgens de wet daarmede verbonden; uit dat oogpunt wordt derhalve ook verlangend naar afdoening uitgezien.

Het mandateren op deze fondsen, even als op die in sommige provincien staande ter beschikking van het provinciaal bestuur, gaat onder het visa der Algemeene Rekenkamer geregeld voort, en schijnt wat de laatste betreft nergens de vrees te wettigen, die hier en daar was aan den dag gelegd, als of deze tusschenkomst van het collegie schadelijk zou werken voor de dienst.

Ten aanzien van den openbaren verkoop van den mest der paarden bij de corpsen cavalerie, houdt het provisioneel reglement van administratie voor de landmagt bepalingen in, waar het departement van Oorlog zich afwijkingen van veroorlooft, die de Algemeene Rekenkamer laatstelijk nog bij haar jongste verslag op dit artikel heeft doen kennen als strijdig te zijn met de belangen van de schatkist. Hare vertoogen dienaangaande hebben tot heden het gewenschte gevolg nog niet gehad.

Art. 42. Steeds wordt door de Algemeene Rekenkamer toezigt gehouden op het regelmatig stellen van *borgtogt* door 's Lands comptabelen. Zij oefent dit toezigt uit naar de voorschriften der wet, en doet telkens opgaaf ter herinnering aan het betrokken departement van algemeen bestuur wanneer eenige borgstelling niet binnen eenen bepaalden tijd op de benoeming of de bekende in-dienst-stelling is gevolgd.

Op nieuw heeft de Kamer in den loop van het jaar bij het departement van Oorlog met ernst aangedrongen op de noodzakelijkheid van een of anderen maatregel, die (zoo er dan geen eigenlijk gezegde borgstelling kon worden gevorderd) den Staat voor schade hoedde, in de gevallen, dat eenig comptabel ambt of meer bepaaldelijk de betrekking van magazijnmeester van Oorlog, in afwachting eener definitive vervulling, kortstondig wordt waargenomen.

De wensch echter, bij die gelegenheid door haar uitgedrukt, om deswege met de beschouwingen van de administratie te worden bekend gemaakt, bleef tot heden onvervuld.

Art. 43. Het voorschrift van art. 43 van der Kamer Instructie wordt doorgaande getrouw in acht genomen. Buiten toestemming der Kamer wordt geen borgtogt opgeheven of verminderd en het collegie verleent die toestemming niet dan op deugdelijke gronden.

Art. 45. Het model van rekening voor de Commissie tot behandeling van 's Rijks muntmateriaal, waarvan in het vorig verslag reeds aanvankelijk is melding gemaakt, is in 1847, nadat de comptabele commissie zich met de grootste bereidvaardigheid naar de beschouwingen der Algemeene Rekenkamer gevoegd had, en de Minister van Finantien aan het merkelijk gewijzigde voorschrift deszelfs bijval had gegeven, bepaaldelijk tot stand gekomen, en de termijnen zijn geregeld waarop gezegde rekeningen over 1845 en 1846 jaarlijks, en van 1847 af aan, van drie tot drie maanden zullen worden afgelegd. (**)

Wijders is nog door de Kamer, met overleg van den Minister van Finantien, in 1847, een model van rekening vastgesteld voor den agent van het Ministerie van Finantien te Amsterdam, ter zake van de ingetrokken en aan het collegie opgezonden muntbiljetten; eene rekening, die door dezen comptabele maandelijks wordt afgelegd.

Art. 46. In betrekking tot het wets-artikel betreffende de strekking der saldo-staten van de middelen, als verantwoording der ontvangers, kan voegzaam worden gerefereerd aan hetgeen in opzigt tot de saldo-staten bij de behandeling van art. 20 der Instructie is aangeteekend.

Artt. 47 — 54. Aan de voorschriften van orde bij de artt. 47 — 54 van de Instructie voor de Algemeene Rekenkamer gegeven, wordt regelmatig de hand gehouden, zonder dat daaromtrent eene wetenswaardige bijzonderheid behoeft te worden aangeteekend, anders dan hetgeen hiervoren in opzigt tot het 39ste artikel dierzelfde Instructie is vermeld, omtrent de dwangmiddelen tegen de on-

(*) Bij missive van 31 Januarij 1848 heeft de Minister geantwoord, dat hij moet volharden bij de weigering om aan het oogmerk der Kamer, op de wijze als zij dit wenscht, te voldoen.

(**) Het Koninklijk besluit van 7 Januarij 1848, n°. 58, bepaalt, dat ook nog over 1847 door eene jaarlijksche verantwoording zal worden gerekend.

willige erven van eenen administrateur van 's Rijks schatkist gebezigd, en waarbij het middel van beboeting, om de reden alstoen opgegeven, niet is aangewend. Tot dat vroeger relaas wordt alhier, zooveel noodig, gerefereerd.

Art. 55. Nadat door Uwe Majesteit het reglement was vastgesteld op de contrôle der Algemeene Rekenkamer, ten aanzien van den voorraad muntmateriaal, in overeenstemming met dat wets-artikel, is ter Algemeene Rekenkamer eene uitvoerige boekhouding aangelegd, ten einde haar in het voeren dier contrôle behulpzaam te zijn. Het jaar 1845 heeft dienaangaande tot proef gediend, en de verkregen uitkomsten, vergeleken met die, welke in de schets-verantwoording der Commissie tot behandeling van 's Rijks muntmateriaal zijn voorgesteld (dezelfde die later als model is gearresteerd, blijkens het aangeteekende bij art. 45), hebben het bewijs geleverd, dat er naauwkeurig boek gehouden was niet alleen, maar ook dat juist de punten waren in het licht gesteld, waartoe de verantwoording der commissie betrekking moest hebben. Uit den aard der zaak, en jaar in jaar uit doorloopende, levert die boekhouding over de gansche hermunting een volledig overzigt, zoo wat het geheel, als ieder der bijzonderheden betreft, en niet ligt zal ten aanzien van dat belangrijk onderwerp naar eenig resultaat, naar eenige wetenswaardige daadzaak worden gevraagd, die uit gezegde boekhouding niet zou kunnen worden aangewezen.

De dadelijke verantwoording der commissie was met het einde van 1847 geheel voorbereid, en de termijnen zijn zóó geregeld, dat nog in het jaar 1848 de verloopene jaren zullen worden ingehaald; en de regelmatige driemaandelijksche verantwoording zal zijn aangevangen.

Art. 56. In 1847 zijn de inventarissen van den materielen voorraad in de magazijnen, arsenalen, hospitalen en op de werven, naar het betrekkelijk voorschrift der wet, regelmatig ingezonden.

Art. 57. De pogingen door de Algemeene Rekenkamer achtervolgens aangewend om allengs tot aanzuivering te geraken van den achterstand die in de verantwoording der provinciale fondsen was ontstaan, bleven niet zonder uitwerking; er is voortgang in die aanzuivering te bespeuren, doch het doel is nog niet bereikt, en de Algemeene Rekenkamer hoopt dat eene vernieuwde aansporing, van hare zijde uitgegaan bij de mededeeling der resultaten van het onderzoek der provinciale begrootingen over 1848, tot vernieuwde inspanning zal leiden, en verlang op dit punt van geene verachtering meer sprake zal zijn.

De Algemeene Rekenkamer moet nog te dezer plaatse herinneren wat, in betrekking tot dit wets-artikel, ten verleden jare gezegd is aangaande de stoornis die zich in één gewest ten aanzien der provinciale comptabiliteit bij herhaling in den geregelden loop dezer zaken had voorgedaan, en waaromtrent in het verslag over 1846, bij wege van noot, gewaagd is van eene aanleiding, die in den aanvang van 1847 door den Minister van Finantien gegeven was, om die stoornis uit het oogpunt van mogelijk redres in bepaalde overweging te nemen.

Na rijp beraad is het der Algemeene Rekenkamer toegeschenen, dat het niet op haren weg lag zich opzettelijk met deze zaak in te laten. Het kwam toch neder op eene soort van conflict tusschen administrative autoriteiten, waaromtrent de Kamer, wel ingezien, niet te oordeelen, althans niet te regten had.

Van de Regering moest, naar het oordeel der Algemeene Rekenkamer, het initiatief tot redres uitgaan, waartoe de Kamer *dan* slechts later zou hebben mede te werken, wanneer dit redres in veranderde rekenpligtigheid of in eenige andere gewijzigde comptabiliteits-vormen, met de wet bestaanbaar, grijpen mogt. In dien zin heeft zij het ontvangen aanzoek om medewerking beantwoord, en sedert dien tijd is deze aangelegenheid in geen nader overleg gekomen.

Art. 58. Gelijk daar even in opzigt tot de verantwoording der provinciale fondsen is aangeteekend, werd in het afgeloopen jaar aan de Algemeene Rekenkamer op nieuw gelegenheid gegeven tot voorafgaand onderzoek der provinciale begrootingen, en schoon dat onderzoek voornamelijk betroffen heeft de vormen van comptabiliteit, die met de later af te leggen rekeningen verband houden, welk oogpunt van beschouwing daartoe bepaaldelijk is aangegeven bij het organieke Koninklijk besluit van den 22sten Julij 1826, n°. 82, heeft de Kamer zich niet van bedenkingen onthouden, die geacht konden worden buiten die grenzen gelegen te zijn. Zoo heeft zij, behalve de reeds gemelde aansporing tot verdere aanzuivering van den achterstand, even als in vorige verslagen, en nu, tot meerdere duidelijkheid, met aanhaling van voorbeelden, op de bijzonderheid gewezen, dat zich op vele plaatsen in de ontworpene provinciale begrootingen *kosten van bestuur* vertoonden, immers kosten die de Algemeene Rekenkamer daarvoor houden moest, welke in den zin van art. 141 der Grondwet deel hadden moeten maken van de staatsbegrooting.

De Kamer, schoon hierop reeds bij herhaling de aandacht der Regering gevestigd hebbende, waardoor zij zich gereedelijk voor diligent zou hebben kunnen houden, achtte de zaak van te groot gewigt, om daaromtrent het stilzwijgen te bewaren, in de hoop, dat zoowel het algemeene als de provinciale besturen allengs met haar tot de overtuiging zou komen, dat hier het gezag der Grondwet boven alles moest geëerbiedigd worden; en zij maakte des te gereeder van de gelegenheid gebruik die haar werd aangeboden, om dienaangaande hare ernstige vertoogen in te brengen, wijl, eenmaal de begrootingen gearresteerd zijnde, art. 58 harer Instructie te dien aanzien alle verdere consideratie afsnijdt en de verkeerdheden onverbeterd blijven bestaan.

Art. 59. In 1847 zijn uit krachte van het daartoe betrekkelijke wets-artikel weder eenige stedelijke en gemeente-rekeningen met de begrootingen vergeleken, en met de daartoe behoorende bewijsstukken naauwkeurig onderzocht. Het waren de rekeningen van de navolgende steden of gemeenten over de dienstjaren daarbij uitgedrukt:

NOORD-BRABAND.	Klundert	dienst	1845
	Steenbergen	»	1845
	Terheijden	»	1845
GELDERLAND.	Tiel	»	1844
	Hattem	»	1844
	Nijkerk	»	1844
ZUID-HOLLAND.	Brielle	»	1845
	Sliedrecht	»	1845
	Hellevoetsluis	»	1845
NOORD-HOLLAND.	Edam	»	1844
	Zaandam	»	1844
	Schermerhorn	»	1845
ZEELAND	Tholen	»	1844
	Krabbendijke	»	1844
	's Heer Arendskerke	»	1845
UTRECHT	Amerongen	»	1845
	Jutphaas	»	1845
	Loenen	»	1845
VRIESLAND	Sneek	»	1844
	Achtkarspelen	»	1844
	Barradeel	»	1844
OVERIJSSEL	Enschedé	»	1845
	Holten	»	1845
	Oldenzaal	»	1844
GRONINGEN	Bedum	»	1845
	Termunten	»	1845
	Scheemda	»	1845
DRENTHE	Beilen	»	1845
	Havelte	»	1845
	Zweelo	»	1845
LIMBURG.	Brunssum	»	1845
	Geleen	»	1845
	Wittem	»	1845

Ten vervolge op hetgeen in het vorige verslag omtrent deze aangelegenheid is aangeteekend, in verband met een voorgenomen antwoord op de consideratien die het departement van Binnenlandsche Zaken had in het midden gebragt ten aanzien van de wederzijds gemaakte bedenkingen aangaande de gemeente-comptabiliteit in het algemeen, heeft de Algemeene Rekenkamer alhier te vermelden, dat zij, naar aanleiding van die consideratien, van het denkbeeld eener dadelijke medewerking tot herziening der bestaande voorschriften op de genoemde aangelegenheid is teruggekomen, en besloten heeft voortaan bij haar jaarlijksch verslag; met geen ander oogmerk dan om aan de wet te voldoen en aan de administratie overlatende welk gebruik daarvan te maken zij, slechts hare opmerkingen mede te deelen, uit de oogpunten van onderzoek haar uitdrukkelijk bij de wet voorgeschreven. Die opmerkingen evenwel zullen alleen eene algemeene strekking hebben en bepalen zich ten aanzien der rekeningen in 1847 onderzocht tot drie bijzonderheden:

I. dat vrij algemeen, daar waar eenige begrootings-post door de in rekening gebragte uitgaaf wordt overschreden, of het object der uitgave niet overeenstemt met de omschrijving van dien post, de homologatie niet wordt aangehaald of overgelegd, die naar de bestaande voorschriften zoodanige overschrijding of afwijking moest wettigen;

II. dat de toepassing der zegelwet schier overal veel te wenschen laat en met name de declaratien op vele plaatsen op ongezegeld papier worden geschreven;

III. dat niet genoeg gezorgd wordt, om de steden of gemeenten voor eene gekweten schuld eene allezins onwraakbare voldaanteekening te verzekeren.

Overigens en meer in het voordeel der zaak, mag de Algemeene Rekenkamer niet onvermeld laten, dat er merkbare vooruitgang is in den achterstand, die vroeger ook in opzigt tot de stedelijke en gemeente-rekeningen schijnt te hebben bestaan. — Zoo als uit de vorenstaande lijst kan blijken, waren in 1846, toen de daar vermelde rekeningen zijn aangevraagd, al die van het platte land over 1845 reeds gesloten, terwijl de laatst opgenomen stedelijke rekeningen tot 1844 of 1845 betrekking hadden; eene verhouding, die in de lijsten van gevraagde rekeningen in vorige verslagen vermeld niet zoo gunstig voorkwam.

HOOFDSTUK V.

Art. 60. Geen comptabele heeft in 1847, na den eindelijken afloop zijner rekening; herziening gevraagd van plaats gehad hebbende verminderingen, bijvoegingen of doorhalingen, evenmin als zich termen hebben opgedaan, dat de Kamer hiertoe van ambtswege behoefde over te gaan.

HOOFDSTUK VI.

Artt. 61 *en* 62. Sedert de groote maatregel van conversie of aflossing, bevolen bij de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28) zijn geheel beslag heeft gekregen, hebben de werkzaamheden der Algemeene Rekenkamer, wat de nationale schuld aangaat, voornamelijk betrekking gehad tot de dagelijksche bijhouding van de verschillende grootboeken der ingeschreven schuld en van de stamboeken en andere registers der oningeschreven schuld.

Het verslag dienaangaande aan Uwe Majesteit te doen, moet zich dan ook uit den aard der zaak bepalen tot de opgave der volgende statistieke bijzonderheden.

In het grootboek der nationale werkelijke schuld rentende 2½ per cent, is in het jaar 1847 ingeschreven een kapitaal van f 45,200. Eene vernietiging of vermindering van die schuld heeft er in dat jaar geen plaats gehad, zoodat de balans van dit grootboek, die op ultimo December 1846 bedroeg f 815,866,900, op ultimo December 1847 bedraagt f 815,912,100.

De nieuw ingeschreven schuld is een gevolg van den vervroegden overgang der uitgestelde tot werkelijke schuld, bevolen bij de wet van 27 September 1841 (*Staatsblad* n°. 35).

Het kapitaal ingeschreven in het grootboek der nationale werkelijke schuld rentende 3 per cent is in 1847 vermeerderd met f 1,105,600, zoodat hetzelve op ultimo December 1847 bedraagt f 120,432,950.

Het kapitaal ingeschreven in het grootboek der nationale werkelijke schuld rentende 4 per cent, hetwelk op ultimo December 1846 bedroeg f 237,563,800, is in den loop van dit jaar 1847 verminderd met f 83,000 en zulks krachtens de magtiging vermeld in den staat van berekeningen litt. *B* art. VI, gearresteerd bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), terwijl dat kapitaal in dit jaar vermeerderd is met f 53,300 ten gevolge van nieuwe inschrijvingen, zoodat hetzelve op ultimo December 1847 bedraagt f 237,534,100.

Op het grootboek der lijfrenten is in 1847 door versterf vrijgevallen en alzoo vernietigd f 7043.50; op de Nijmeegsche tontinaire lijfrenten heeft over dat tijdvak geene vermindering plaats gehad.

Het kapitaal der obligatien ten laste van het voormalig Amortisatie-syndicaat rentende 3½ per cent, is in den jare 1847 wederom door aflossing verminderd met f 300,000, zoodat hetzelve op het einde van dat jaar nog bedraagt f 23,308,000.

Het geheel gecreëerd bedrag der schatkistbiljetten rentende 4 per cent, uitgegeven krachtens de wet van den 28sten April 1834 (*Staatsblad* n°. 14), beliep f 9,799,950. In 1847 is daarvan wederom vernietigd tot eene som van f 50,250, doch daarentegen, in plaats van deze en vroeger ingetrokkene, aangemaakt 427 stuks à f 600 ieder, te zamen bedragende f 256,200.

Het totaal beloop dier schatkistbiljetten was op ultimo December 1847 f 9,770,250 en dus nog f 29,700 minder dan de som door de wet toegestaan.

Ook in dit jaar 1847 zijn er, evenmin als in 1845 en 1846, schatkistbiljetten, ingesteld bij de wetten van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) en 19 Julij 1843 (*Staatsblad* n°. 25) aangemaakt, zoodat van dat effect ook ditmaal niets meer in circulatie is geweest.

Wegens de geldleening voor de droogmaking der Haarlemmermeer (wet van den 22sten Maart 1839, *Staatsblad* n°. 7) is in 1847 een nieuw kapitaal van f 1,000,000, rentende 4½ per cent, aan obligatien opgemaakt, zoodat het totaal bedrag dier obligatien thans beloopt f 7,000,000, waarvan f 5,000,000 à 5 per cent, f 1,000,000 à 4 per cent en f 1,000,000 à 4½ per cent rente.

Eindelijk zij hier nog aangemerkt, dat ook gedurende dit afgeloopen jaar de rentebetalingen en aflossingen der negotiatien, gevestigd op wegen, kanalen en vaarten, geheel volgens de voorwaarden dier geldleeningen, geregeld plaats gehad.

Art. 63. Volgens het nevensstaande art. 63 van der Kamer Instructie, worden alle pensioenen ten laste van den Staat bij de Algemeene Rekenkamer ingeschreven en derzelver betaling, gelijk mede alle afloopende betalingen, persoonlijke toelagen of wachtgelden, met alle naauwkeurigheid door haar gecontroleerd.

Die inschrijving en die contrôle bestaan daarin, dat van de pensioenen enz. leggers of roosters worden gehouden, waarop iedere betaling wordt afgeschreven, als waarborg tegen *dubbel emplooi*, hetwelk anders ligt te vreezen zou zijn, wegens dergelijke vorderingen, die geene voorafgaande aanvrage of productie van stukken van de zijde der belanghebbenden vereischen.

Toe te zien, of er ook dubbele betalingen plaats hebben, of over een langer tijdvak dan het regt medebrengt van den titularis, is inderdaad ook al wat opzigtelijk de pensioenen van de Rekenkamer kan worden gevergd, zoolang derzelver toekenning aan geene wettelijke bepalingen is verbonden.

Dit echter is het geval niet meer zooveel betreft de *burgerlijke* pensioenen: de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) bepaalt in welke vormen, naar welke grondslagen en naar welke regelen deze voortaan mogen worden toegekend.

Bij het 28ste artikel harer Instructie geroepen om alle staatsuitgaven te toetsen aan de wetten, meende de Algemeene Rekenkamer, nu er ook eene wet op de burgerlijke pensioenen bestond, alle vorderingen, daaruit voortspruitende, naar die wettelijk vastgestelde beginsels, regelen en grondslagen te moeten onderzoeken en beoordeelen.

Daar evenwel dat onderzoek en die beoordeeling in betrekking tot ieder nieuw verleend pensioen geregeld slechts eenmaal kan te pas komen, scheen de gelegenheid van de betaling of verevening hier geenszins de verkieslijkste, alzoo de geregelde afdoening der betaalde stukken in het algemeen, dan soms zoude kunnen worden vertraagd en belemmerd door de correspondentie, waar zulk een nieuwe post op eene betaalsrol aanleiding toe gaf.

Het is daarom, dat de Algemeene Rekenkamer in den aanvang van het jaar 1847 de vrijheid nam, aan de hoofden der onderscheiden departementen van algemeen bestuur in bedenking te geven, om wegens alle pensioenen, verleend of nog te verleenen, op den voet der bepalingen van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), de stukken en bescheiden, die den grondslag van derzelver berekening hadden uitgemaakt, achtervolgens, en naar gelang zij den Raad van Bestuur van het Pensioenfonds tot inlichting hadden gediend, te doen overbrengen bij de Algemeene Rekenkamer, ten einde ook aldaar te worden onderzocht en beoordeeld.

Al de departementen zonder onderscheid hebben, in antwoord op dien rondgaanden brief, zich tegen het verlangen der Algemeene Rekenkamer verklaard, haar verwezen naar het 63ste artikel harer Instructie, als alles bevattende wat zij opzigtelijk de pensioenen in acht te nemen had, en de meening verdedigd, dat men hier, in den geest van de wet, alles moest laten aankomen op den Raad van bestuur en op de ministeriele verantwoordelijkheid enz.

De Algemeene Rekenkamer heeft toen daarop te kennen gegeven, dat zij, zonder te treden in eene opzettelijke wederlegging der aangevoerde bezwaren en derhalve ook zonder daardoor in het minst geacht te willen worden in de gegrondheid dier bezwaren te deelen, vermeende, tot voorkoming van botsing in den geregelden gang der dienst, te moeten besluiten, om voor alsnog niet verder op de overlegging der gevraagde bewijsstukken aan te dringen, en alzoo tot de verevening dier pensioenen te kunnen overgaan.

Niettemin dacht zij van al het bovenstaande, te dezer gelegenheid en tot harer verantwoording, te moeten gewagen, of soms daaruit ook aanleiding mogt worden genomen tot eene nadere wettelijke voorziening, die, zoo dan de Rekenkamer hier niet had gedwaald, allen twijfel omtrent het betwiste punt ophief.

Hiermede eindigt de Algemeene Rekenkamer de voorstelling van het resultaat harer werkzaamheden over 1847.

Het was haar aangenaam, daarbij op verschillende punten van vooruitgang te kunnen gewagen, en zij vleit zich dat daar, waar in een tegenovergestelden zin is moeten gesproken worden, de administratie een spoorslag zal vinden, om alle verachtering te doen verdwijnen, en voortaan geene aanleiding meer te geven tot de vermelding van minder gunstige uitkomsten.

De Algemeene Rekenkamer,
(*geteekend*) A. R. DE WENDT,
Ter ordonnantie van dezelve,
(*geteekend*) DE VISCH EIJBERGEN.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,
A. G. A. VAN RAPPARD.

[III. 2.]

Litt. A.

STAAT *van Af- en Overschrijvingen, die op de Staatsbegrooting over 1846, gedurende de jaren 1846 en 1847, ter Algemeene Rekenkamer hebben plaats gehad, overeenkomstig art. 24 der wet van 5 October 1841* (Staatsblad *no.* 40).

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaatsgehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
I.	*Nihil.*							
II.	15 Dec. 1846, n°. 66.	2	1	Tractement van den secretaris van staat, vice-president en leden van den Staatsraad.	f 200.00	1	3	Tractementen van de griffiers bij de Staten-Generaal, de ambtenaren en bedienden en daggelden.
»	16 Maart 1847, n°. 47.	»	»	Idem.	8,092.57	4	5	Decoratien en kosten van stempelen.
»	28 Junij 1847, n°. 45.	»	»	Idem.	250.00	2	3	Bureau- en locaal-behoeften bij den Raad van State.
»	18 April 1847, n°. 70.	4	4	Verhoogde soldijen, militaire Willems-orden en toelagen aan broeders der orde van den Nederlandschen Leeuw.	1,500.00	7	—	Pensioenen.
III.	24 Oct. 1846, n°. 62.	1	2	Tractementen en bezoldigingen van den secretaris-generaal, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden.	3,200.00	4	1	Idem.
»	Idem.	2	1	Tractementen en bezoldigingen van het personeel der gezantschappen.	4,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	2	Tractementen en bezoldigingen van het personeel der consulaten, alsmede spendatie-gelden.	2,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	3	Non-activiteits-tractementen van diplomatieke agenten en consulaire agenten, tijdelijk tot geen bepaald gezantschap of consulaat behoorende.	6,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	5	Kosten van buitengewone zendingen.	46.00	»	»	Idem.
»	22 Dec. 1846, n°. 99.	»	1	Tractementen en bezoldigingen van het personeel der gezantschappen.	4,500.00	2	4	Equipement en reiskosten voor de gewone buitenlandsche zendingen, alsmede verblijfkosten bij tijdelijke verplaatsing derzelve.
»	Idem.	»	2	Tractementen en bezoldigingen van het personeel der consulaten, alsmede spendatie-gelden.	1,500.00	»	»	Idem.
»	22 Mei 1847, n°. 72.	»	6	Briefporten, abonnementen op dagbladen en alle verdere uitschotten, door diplomatieke en consulaire agenten in hunne betrekking gedaan wordende.	500.00	3	2	Onderstand en transport-gelden aan en ten behoeve van militairen, zeelieden en andere behoeftige Nederlanders.
»	Idem.	3	3	Bijdragen aan kassen en inrigtingen buiten 's lands, zoo ten nutte van den handel en der zeevarenden in het algemeen, als ten behoeve der Nederlanders in het bijzonder.	700.00	»	»	Idem.
IV.	13 Oct. 1847, n°. 55.	1	2	Tractementen van den secretaris-generaal, de ambtenaren en geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden en schrijfloonen.	3,775.69½	5	»	Algemeene kosten van justitie.
»	Idem.	»	3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk.	480.74	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Reis- en verblijfkosten.	1,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	2	1	Tractement van den president, den vice-president en de leden van den Hoogen Raad, mitsgaders van den procureur-generaal, van de advocaten-generaal, den griffier, de substituut-griffiers en van de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden.	1,125.09	»	»	Idem.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
IV.	13 Oct. 1847, n°. 55.	2	2	Tractementen van de presidenten, vice-presidenten en leden der provinciale geregtshoven, mitsgaders van de procureurs-generaal, van de advocaten-generaal, de griffiers en de substituut-griffiers.	f 7,591.67	5	2	Algemeene kosten van justitie.
»	Idem.	»	3	Tractementen van de presidenten, de vice-presidenten en leden der arrondissements-regtbanken; mitsgaders van de officieren en substituut-officieren, de griffiers en substituut-griffiers.	6,568.05½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Tractementen van de kantonregters en derzelver griffiers.	1,650.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	5	Tractementen van de deurwaarders.	375.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	6	Bureau-onkosten.	1,107.10	»	»	Idem.
»	Idem.	3	1	Tractementen van den president en de leden, mitsgaders van den advocaat-fiscaal, den griffier en de overige ambtenaren en bedienden.	1,300.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	2	Tractementen van de auditeurs-militair in de provinciale kommandementen.	2,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	3	Bureau-onkosten van het hoog militair geregtshof en van den advocaat-fiscaal, mitsgaders kleeding van hellebaardiers en derzelver kommandeur.	383.38	»	»	Idem.
»	Idem.	5	1	Tractementen van de geregtsdienaars, van de scherpregters en derzelver adsistenten.	3,197.33½	»	»	Idem.
»	Idem.	6	»	Kosten, vallende op de te doene reizen door ambtenaren onder het Ministerie van Justitie ressorterende.	677.50	»	»	Idem.
»	Idem.	»	2	Belooningen en andere schadeloosstellingen, mitsgaders gratificatien en onderstandgelden.	1,159.77½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	3	Geheime correspondentie-gelden en andere uitgaven, vallende op het beheer der justitie in het algemeen en dat der politie in het bijzonder.	1,000.00	»	»	Idem.
»	21 Aug. 1847, n°. 58.	4	»	Tractementen, toelagen en vergoedingen der beambten en bedienden bij den arbeid der gevangenen, daaronder begrepen de percentsgewijze en bijzondere belooningen wegens dien arbeid.	745.55½	4	1	Tractementen, toelagen en vergoedingen der beambten en suppoosten voor de huishoudelijke dienst der gevangenissen.
»	Idem.	»	»	Idem.	1,109.22	»	4	Arbeidsloonen, grondstoffen, bereidingsmiddelen, fabricatie- en confectie-kosten en verdere uitgaven wegens den arbeid, mitsgaders reis- en verblijfkosten van de ambtenaren van den arbeid en de leden der commissie van keuring.
»	Idem.	»	5	Vertimmering of vernieuwing van gevangenissen, groote herstellingen en gewone werken aan dezelve, daaronder begrepen de bijdragen van de inrigting der huizen van bewaring.	490.91½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	»	Idem.	963.00	»	6	Kosten van dagelijksch onderhoud en kleine herstellingen der strafgevangenissen en van het mobilair in dezelve, bij voorschot uit 's Rijks schatkist, doch nader ten laste der provincie gebragt wordende.
»	26 Dec. 1847, n°. 68.	7	—	Pensioenen.	2,353.35	5	2	Algemeene kosten van justitie.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
V.	14 Dec. 1846, n°. 67.	1	4	Reis- en verblijfkosten.	f 650.00	1	2	Tractement van den secretaris-generaal, van den opperhoutvester, van de raden - adviseurs, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens maand- en daggelden en schrijfloonen.
»	12 Oct. 1847, n°. 73.	2	3	Provinciaal beheer van Zuid-Holland.	481.78½	2	5	Provinciaal beheer van Zeeland.
»	Idem.	»	»	Idem.	300.43	»	8	Idem van Overijssel.
»	Idem.	»	»	Idem.	173.96½	»	10	Idem van Drenthe.
»	Idem.	»	»	Idem.	324.91	»	11	Idem van Limburg.
»	10 Oct. 1846, n°. 112.	3	12	Verschillende uitgaven betreffende den waterstaat en de publieke werken.	800.00	3	1	Tractementen van de beambten bij den waterstaat.
»	13 April 1847, no. 44.	»	5	Rivieren en binnenlandsche scheepvaart.	1,423.98	»	2	Reis- en verblijfkosten bij de beamb. ten van den waterstaat.
»	18 Junij 1846, no. 93.	»	»	Idem.	450.00	»	4	Lands-gebouwen te 's Gravenhage.
»	16 Aug. 1846, n°. 348.	»	6	Zeehavens en zeewerken.	1,597.27	»	»	Idem.
»	Idem.	»	5	Rivieren en binnenlandsche scheepvaart.	83,821.00	»	6	Zeehavens en zeewerken.
»	Idem.	»	»	Idem.	5,382.71½	»	10	Kanalen.
»	28 Dec. 1847, no. 70.	»	»	Idem.	994.90½	»	»	Idem.
»	25 Oct. 1846, no. 143.	»	6	Zeehavens en zeewerken.	5,000.00			
»	Idem.	»	9	Groote wegen.	19,000.00			
»	Idem.	»	10	Kanalen.	40,000.00	»	5	Rivieren en binnenlandsche scheepvaart.
»	Idem.	»	11	Veren en schipbruggen.	2,000.00			
»	Idem.	»	12	Verschillende uitgaven betreffende den waterstaat en de publieke werken.	10,000.00			
»	13 April 1847, n°. 44.	»	6	Zeehavens en zeewerken.	1,597.27	»	4	Lands-gebouwen te 's Gravenhage.
»	Idem.	»	7	Droogmakerijen.	600.00	»	9	Groote wegen.
»	13 Jan. 1847, n°. 87.	»	8	Rivieren en binnenlandsche scheepvaart.	1,256.33	»	11	Veren en schipbruggen.
»	29 Oct. 1846, n°. 68.	4	»	Hoogeschool te Groningen.	829.25			Verschillende uitgaven voor hulp- en aanmoedigings-middelen ten behoeve van het onderwijs.
»	Idem.	»	6	Latijnsche scholen, gymnasia, collegien en het athenaeum te Maastricht.	600.00	4	9	
»	7 Julij 1847, no. 57.	5	25	Kosten voor het werk der octrooijen en aanmoedigingsmiddelen voor kunst en volksvlijt.	364.13½	5	26	Verschillende uitgaven voor hulp- en aanmoedigings-middelen ten behoeve der kunsten en wetenschappen.
»	15 April 1847, n°. 112.	8	2	Bureau- en locaalbehoeften, zegelregten en verdere behoeften bij de Nederlandsche Staats-Courant.	8.11	8	1	Tractementen en andere bezoldigingen bij de Nederlandsche Staats-Courant.
VI.	18 Nov. 1846, n°. 81.	2	»	Tractementen van hervormde predikanten.	750.00	1	2	Tractementen van den secretaris-generaal en adviseur, de verdere ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden.
»	6 Nov. 1847, no. 62.	4	1	Burgerlijke en kerkelijke pensioenen.	6,000.00	2	10	Toelagen en gratificatien aan leeraren, kerkelijke bedienden, weduwen en andere gelijksoortige, benevens onderstandsgelden tot opbouw van kerken en pastorijen.
»	5 Jan. 1847, n°. 48.	3	2	Tractementen en toelagen aan opper-rabbijnen, rabbijnen, inspecteurs en leeraren, weduwen van rabbijnen, alsmede tot voorziening in vacante rabbinaten.	400.00	3	1	Kosten van het kerkbestuur, als: tractementen en toelagen aan den secretaris der commissie, den adjunct-secretaris en geëmploijeerden, bureau- en locaalbehoeften, medailles en reis- en verblijfkosten.
»	3 April 1847, n°. 232.	»	»	Idem.	350.00	»	3	Godgeleerd en godsdienstig onderwijs, als: rabbinaal collegie, collegie van examinatoren van de godsdienst-onderwijzers, het Israëlitisch seminarium en de godsdienstige armenscholen, als ook aankoop van boeken.
VII.	24 Oct. 1846, n°. 55.	1	4	Reis- en verblijfkosten.	125.00	1	2	Tractementen van de ambtenaren, maandgelden van de bureau-geemploijeerden en belooning der bedienden.
»	Idem.	6	—	Pensioenen.	193.75	»	»	Idem.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaatsgehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
VII.	19 Febr. 1847, nº. 62.	2	2	Onderhoudskosten der bisschoppelijke woningen te Amsterdam en te 's Hertogenbosch, met de verder daartoe betrekkelijke uitgaven.	f 1,500.00	5	2	Onderstand-gelden ten behoeve van kerkelijke gemeenten en kerkfabrijken.
»	Idem.	»	3	Jaarlijksche toelagen van de secretarissen der kerkvoogden.	350.00	»	»	Idem.
»	11 April 1847, nº. 51.	1	4	Reis- en verblijfkosten.	125.00	3	»	Tractementen, toelagen en verdere bezoldigingen.
»	Idem.	2	3	Jaarlijksche toelagen van de secretarissen der kerkvoogden.	50.00	»	»	Idem.
»	Idem.	5	1	Personele toelagen of tijdelijke onderstand ten behoeve van oude of ziekelijke buiten dienst gestelde geestelijken, gesupprimeerde kloosterlingen en religieusen.	186.05½	»	»	Idem.
»	18 Junij 1847, nº. 94.	»	»	Idem.	178 94½	»	»	Idem.
»	Idem.	6	—	Pensioenen.	1,621.05½	»	»	Idem.
VIII.	12 Nov. 1846, nº. 65.	2	1	Tractementen en bezoldigingen der ambtenaren en geëmploijeerden bij het loodswezen, de betonning, bebakening, kust- en oeververlichting.	f 10,000.00	1	»	Tractementen van ambtenaren bij het departement . . . . f 9,651.06
						»	4	Idem bij de directie te Amsterdam. 700.00
»	Idem.	6	2	Afloopende betalingen, daaronder begrepen wachtgelden aan ambtenaren.	10,057.72½	»	6	Idem bij de directie te Rotterdam 5,606.66½
						»	8	Idem bij de directie te Vlissingen 4,100.00
»	Idem.	2	4	Tractementen en belooningen der ambtenaren en bedienden, en verdere kosten voor de dienst der quarantaine.	1,000.00			
»	Idem.	3	1	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen, met inbegrip van stoom- en andere werktuigen, wijders de betrekkelijke transportkosten, kosten van inspectien, kosten wegens het opvisschen van ankers en kosten van aanbouw door particulieren van kleine vaartuigen.	8,000.00	2	2	Kosten van betonning, bebakening, enz. . . . 15,000.00
»	Idem.	4	»	Het vaste corps der marine.	6,000.00			
»	Idem.	3	»	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen, enz.	57,000.00	3	3	Dagloonen der werklieden op 's Rijks werven . . 57,000.00
»	Idem.	»	1	Idem.	15,000.00	4	»	Kosten der active zeemagt. 27,000.00
»	Idem.	4	»	Het vaste corps der marine.	12,000.00			
»	Idem.	»	»	Idem.	19,600.00			
»	Idem.	»	2	Idem.	12,000.00			
»	Idem.	»	5	Kosten van 's Rijks schepen buiten 's lands, wegens reparatien, loodsdiensten, quarantainekosten enz.	10,000.00	6	1	Pensioenen 47,000.00
»	Idem.	»	4	Geneeskundige dienst.	5,400.00			
					f 166,057.72½			f 166,057.72½
»	23 Dec. 1846, nº. 120.	1	5	Bureau- en locaalbehoeften van de directie der marine te Amsterdam.	f 600.00	1	7	Bureau- en locaalbehoeften van de directie der Marine te Rotterdam . f 900.00
»	Idem.	»	9	Idem te Vlissingen.	300.00			
					f 900.00			f 900.00

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	
VIII.	16 Maart 1847, n°. 50.	4	1	Het vaste corps der marine.	f 2,000.00	»	3	Bureau- en locaalbehoeften voor het departement van Marine . .	f 3,800.00
»	Idem.	»	5	Kosten van 's Rijks schepen buiten 's lands wegens reparatien, loodsdiensten, quarantaine-kosten enz.	4,900.00	2	4	Tractement enz. voor de dienst der quarantaine.	200.00
»	Idem.	3	1	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen enz.	8,000.00	4	7	Kosten van het maritiem instituut te Medemblik.	2,900.00
						»	3	Kosten der active zeemagt.	8,000.00
					f 14,900.00				f 14,900.00
»	30 Mei 1847, n°. 60.	1	2	Tractementen van ambtenaren bij het departement.	f 400.00				
»	Idem.	»	5	Bureau- en locaalbehoeften van de directie der Marine te Amsterdam.	200.00	1	»	Bureau- en locaalbehoeften van het departement van Marine . . . . f	620.00
»	Idem.	»	9	Idem te Vlissingen.	20.00				
»	Idem.	»	»	Idem.	50.00	»	7	Idem voor de directie der Marine te Rotterdam en Hellevoetsluis. . . .	50.00
»	Idem.	3	1	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan schepen enz.	4,495.14	2	2	Loodswezen, betonning, bebakening enz. . .	4,495.14
»	Idem.	1	9	Bureau- en locaalbehoeften van de directie der Marine te Vlissingen.	130.00				
»	Idem.	»	11	Idem te Willemsoord.	300.00				
»	Idem.	»	12	Reis- en verblijfkosten, zoowel voor de civile ambtenaren, als voor de militairen, met inbegrip der restitutie van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten.	400.00				
»	Idem.	2	1	Tractementen en bezoldigingen der ambtenaren van het loodswezen, de betonning, enz.	1,000.00				
»	Idem.	3	»	Aanschaffing van materialen, tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen, enz.	3,500.00	4	3	Kosten der active zeemagt.	f 12,470.19½
»	Idem.	»	2	Reparatie van gebouwen en maritime werken, met inbegrip der quarantaine-plaatsen.	4,500.00				
»	Idem.	»	4	Schippers en matrozen op de jagten en werkvaartuigen, daaronder begrepen de dag- en kostgelden, enz.	350.00				
»	Idem.	4	5	Kosten van 's Rijks schepen buiten 's lands, wegens reparatien, loodsdiensten, quarantaine-kosten, enz.	2,000.00				
»	Idem.	»	6	Kosten van het uit- en inloodsen van 's Rijks schepen in en uit de havens van dit Rijk.	290.19½				
»	Idem.	»	»	Idem.	1,709.80½				
»	Idem.	»	7	Kosten van het maritime instituut te Medemblik, na aftrek van de bijdragen der adelborsten.	2,142.42				
»	Idem.	5	—	Verschillende uitgaven, daaronder begrepen reispenningen aan ontslagen schepelingen, gratificatien aan weduwen van schepelingen, transportkosten van officieren, die voor 's Rijks rekening uit de Oost- en West-Indien naar herwaarts worden overgevoerd, en kosten van medailles en onderscheidingsteekenen. (Eenig artikel.)	450.00	»	4	Geneeskundige dienst . .	4,500.00
»	Idem.	6	2	Afloopende betalingen, daaronder begrepen wachtgelden aan ambtenaren.	197.77½				
					f 22,135.33½				f 22,135.33½

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
VIII.	28 Sept. 1847, n°. 79.	1	5	Bureau- en locaalbehoeften van de directie der Marine te Amsterdam.	f 96.00	1	3	Bureau- en locaalbehoeften van het departement . . . . f 96.00
»	Idem.	»	»	Idem.	4.10½			
»	Idem.	»	10	Tractement, zoo van den directeur en kommandant, als van de hoofd-ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden van de directie der Marine te Willemsoord.	263.33½			
»	Idem.	2	2	Kosten van onderhoud, met inbegrip van kosten van inspectien der betonning, bebakening, zeemerken, kust- en oeververlichting, enz.	3,200.00	4	»	Kosten der active zeemagt . 3,792.93
»	Idem.	»	4	Tractementen en belooningen der ambtenaren en bedienden, en verdere kosten voor de dienst der quarantaine.	106.13½			
»	Idem.	3	1	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen, enz.	134.30½			
»	Idem.	»	2	Reparatie van gebouwen en maritime werken, met inbegrip der quarantaine-plaatsen.	85.05			
»	Idem.	»	»	Idem.	376.66½			
»	Idem.	»	3	Dagloonen en toelagen der werklieden op 's Rijks werven, daaronder begrepen de kosten van bewaring en bewaking van 's Rijks maritime etablissementen, magazijnen, enz.	1,619.25	»	4	Geneeskundige dienst. . 1,995.91½
»	Idem.	»	4	Schippers en matrozen op de jagten en werkvaartuigen, daaronder begrepen de dag- en kostgelden, enz.	83.70½	»	»	Idem 99.08½
»	Idem.	4	2	Het corps mariniers.	15.38			
»	Idem.	»	»	Idem.	100.37½			
»	Idem.	»	6	Kosten van het uit- en inloodsen van 's Rijks schepen in en uit de havens van het Rijk.	214.44½	»	5	Kosten van 's Rijks schepen buiten 's lands 340.00
»	Idem.	5	—	Verschillende uitgaven, enz. (Eenig artikel.)	25.18			
					f 6,323.93			f 6,323.93
»	26 Dec. 1847, n°. 69.	3	1	Aanschaffen van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan schepen, enz.	f 510.00	2	2	Kosten van onderhoud der betonning, bebakening enz. f 510.00
»	Idem.	»	»	Idem.	118.29	4	1	Het vaste corps der Marine 740.00
»	Idem.	4	3	Kosten der active zeemagt.	621.71			
					f 1,250.00			f 1,250.00
IX A.	16 Junij 1847, n°. 64.	1	8	Interesten van borgtogten.	f 345.28	1	10	Lijfrenten vroeger ten laste der domeinen.
IX B.	12 Nov. 1846, n°. 48.	»	2	Tractementen van den secretaris-generaal, de ambtenaren enz., benevens daggelden.	2,800.00	10	1	Pensioenen.
»	Idem.	»	3	Bureau-, locaalbehoeften en drukwerk.	2,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	2	1	Kosten van het grootboek der nationale schuld.	2,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	2	Kosten op de rentebetaling der nationale schuld.	2,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	3	»	Transportkosten van gelden.	500.00	»	»	Idem.
»	Idem.	5	1	Tractementen, daggelden en verdere belooningen bij de directe belastingen.	19,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Kosten der scheepvaartregten op den Rhijn.	21,000.00	»	»	Idem.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaatsgehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
IX B.	12 Nov. 1846, nº. 48.	5	6	Kosten op de vuur-, ton- en bakengelden.	f 500.00	10	1	Pensioenen.
»	Idem.	»	11	Materieel, daggelden voor werklieden, verificatie van maten en gewigten enz.	3,000.00	»	»	Idem.
»	12 Nov. 1847, no. 48.	9	1	Tractementen. (Domein.)	1,450.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Kosten der kolenmijnen te Kerkrade.	17,750.00	»	»	Idem.
»	9 Maart 1847, nº. 65.	1	2	Tractementen van den secretaris-generaal, de ambtenaren enz., benevens daggelden.	700.00	2	2	Kosten op de rentebetaling der nationale schuld.
»	Idem.	»	»	Idem.	3,450.00	»	3	Kosten van het agentschap van Finantien te Amsterdam.
»	11 Junij 1847, no. 94.	»	»	Idem.	450.00	1	»	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk.
»	28 Junij 1847, nº. 42.	»	»	Idem.	447.76	10	1	Pensioenen.
»	Idem.	2	1	Kosten van het grootboek der nationale schuld.	1,442.23½	»	»	Idem.
»	Idem.	3	»	Bezoldiging der agenten van 's Rijks schatkist.	1,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	2	Transportkosten van gelden.	4,810.00	»	»	Idem.
»	Idem.	6	—	Fonds voor kwade posten op de grondlasten.	12,300.00	»	»	Idem.
»	25 Sept. 1847, nº. 106.	4	2	Bezoldiging van den inspecteur, essaijeur-generaal, den secretaris en de ambtenaren bij de Munt.	210.80	4	5	Onderhoud van het muntgebouw, leverantie en arbeidsloonen, scheimiddelen, enz.
»	Idem.	»	3	Bureau-, locaalbehoeften en drukwerk. (Munt.)	4.95	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Reis- en verblijfkosten. (Munt.)	300.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	6	Bezoldiging van den inspecteur-generaal en de ambtenaren van den waarborg.	127.21½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	7	Tractementen en percentgewijze belooning van ontvangers.	324.14½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	8	Reis- en verblijfkosten. (Waarborg.)	100.08	»	»	Idem.
»	Idem.	»	9	Drukloon, briefport, keurstempels enz., benevens kosten van recherche.	434.85	»	»	Idem.
»	Idem.	»	10	Restitutie en schadeloosstelling van fatsoen.	9.13	»	»	Idem.
»	29 Oct. 1846, nº. 73.	»	7	Tractement en percentsgewijze belooning van ontvangers van den waarborg.	200.00	»	6	Bezoldiging van den inspecteur-generaal en de ambtenaren van den waarborg.
»	25 Febr. 1847, no. 70.	»	9	Drukloon, briefport, keurstempels enz., benevens kosten van recherche.	100.00	»	10	Restitutie en schadeloosstelling van fatsoen.
»	6 Jan. 1847, nº. 50.	5	1	Tractement enz. van een inspecteur-generaal, arrondissements-directeur enz. der directe belastingen.	735.00	5	12	Aankoop van gronden, opzigt, huur en onderhoud van localen enz., benevens vuur en licht.
»	Idem.	»	2	Perceptiekosten der directe belastingen enz.	14,800.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Kosten der scheepvaartregten op den Rhijn.	20,550.00	»	»	Idem.
»	26 April 1847, nº. 79.	»	1	Tractement enz. van een inspecteur-generaal, arrondissements-directeur enz. der directe belastingen.	1,700.00	»	11	Materieel, verificatie van maten en gewigten, enz.
»	Idem.	»	7	Kosten van de ambulante recherche.	1,300.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	»	Idem.	419.03	»	4	Kosten der scheepvaartregten op den Rhijn.
»	24 Febr. 1847, nº. 98.	»	2	Perceptie-kosten der directe belastingen, enz.	3,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	»	Idem.	1,500.00	»	10	Premien voor aanhalingen.
»	Idem.	»	»	Idem.	20,000.00	»	11	Materieel, verificatie van maten en gewigten.
»	Idem.	»	»	Idem.	500.00	»	14	Reis- en verblijfkosten, daggelden en verplaatsingskosten.
»	16 Oct. 1847, no. 58.	»	3	Bureau-kosten en voor toezigt aan controleurs.	165.50	»	2	Perceptie-kosten (directe belastingen).

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaatsgehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
IX B.	16 Oct. 1847, nº. 58.	5	3	Bureau-kosten en voor toezigt aan controleurs.	f 32.65	5	7	Kosten der ambulante recherche te water.
»	Idem.	»	»	Idem.	201.87	»	14	Reis- en verblijfkosten, daggelden en verplaatsings-kosten.
»	Idem.	»	6	Kosten op de vuur-, ton- en bakengelden.	93.08	»	2	Perceptie-kosten (directe belastingen).
»	Idem.	»	9	Kosten voor opmaken der kohieren (grondbelasting).	170.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	10	Premien wegens aanhalingen.	292.55	»	»	Idem.
»	Idem.	»	11	Materieel, verificatie van maten en gewigten.	1,031.65½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	12	Aankoop van gronden, opzigt, huur en onderhoud van localen, vuur en licht, enz.	15,146.62	»	»	Idem.
»	Idem.	»	13	Veer-, tol- en bruggelden.	137.72	»	»	Idem.
»	Idem.	6	—	Fonds voor kwade posten op de grondlasten.	57,148.44½	»	»	Idem.
»	24 Dec. 1847, nº. 90.	7	1	Tractementen der hoofd-ambtenaren van de registratie in de provincien.	224.90½	7	»	Tractementen en onkosten van het zegel.
»	Idem.	»	»	Idem.	375.09½	»	3	Perceptie-kosten der indirecte belastingen enz.
»	Idem.	»	5	Kosten van vervolging en proces-kosten.	2,139.23½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	6	Druk-, bindwerk, briefporten, enz.	2,627.71½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	7	Reis- en verblijfkosten (indirecte belastingen).	994.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	8	Kosten der Koninklijke Nederlandsche loterij.	280.15	»	»	Idem.
»	Idem.	»	9	Kosten der bewaring van het kadaster.	512.81½	»	»	Idem.
»	Idem.	8	2	Kosten van postritten, enz.	1,500.00	»	»	Idem.
»	Idem.	9	3	Grond-, dijk- en polderlasten, kosten van dijken, wegen, onderhoud van gebouwen, enz.	1,500.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	6	Kosten van vervolging en proceskosten (Domein).	3,000.00	»	»	Idem.
»	16 Dec. 1846, nº. 54.	8	4	Drukwerk en materieel der postkantoren.	644.87	8	1	Tractement en schadeloosstellingen voor bureau-, kantoor- en reiskosten en huishuren. (Posterijen.)
»	Idem.	»	»	Idem.	55.13	»	3	Onderhoud enz. van postgebouwen.
»	1 Junij 1847, nº. 52.	9	»	Kosten der kolenmijnen te Kerkrade.	1,802.00	9	1	Tractementen. (Domein.)
»	Idem.	»	»	Idem.	2,594.07½	»	2	Perceptie- en reiskosten. (Domein.)
»	Idem.	»	5	Onveranderlijke lasten, vicarijen, prebenden, uitkeeringen enz. en kleine uitgaven.	846.17½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	»	Idem.	7,153.82½	»	3	Grond-, dijk- en polderlasten, kosten van dijken, wegen, onderhoud van gebouwen enz.
»	Idem.	»	6	Kosten van vervolging en proceskosten. (Domein)	3,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	7	Kosten van het domein van Oorlog.	250.88	»	»	Idem.
»	Idem.	»	8	Kosten van het bestuur der visscherijen op de Zeeuwsche stroomen.	773,31½	»	»	Idem.
»	Idem.	»	10	Lasten der groote wegen voor renten en aflossingen.	9,275.52½	2	»	Idem.
»	Idem.	»	»	Idem.	468.25	»	9	Tractementen en helooningen. (Wegen en vaarten.)
»	Idem.	»	11	Vaste lasten en uitkeeringen, grondlasten en kleine uitgaven. (Wegen en vaarten.)	231.75	»	»	Idem.
»	26 Oct. 1847, nº. 68.	»	9	Tractementen en belooningen. (Wegen en vaarten.)	25.73	4	5	Onderhoud van het muntgebouw, leverantie, arbeidsloonen, scheimiddelen enz.
»	Idem.	»	10	Lasten der groote wegen voor renten en aflossing.	2,224.27	»	»	Idem.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
X.	26 Febr. 1847, no. 88.	2	2	Tractementen, bureau-kosten, toelagen voor paarden van den generalen staf van het leger.	f 4,840.40	2	1	Tractementen, bureau-kosten, toelaag voor paarden van den grooten staf van het leger.
»	Idem.	»	3	Ut supra administratie der armée.	76.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	4	Ut supra provincialen en plaatselijken staf.	413.04	»	»	Idem.
»	Idem.	»	5	Kosten voor verkenningen, het maken van plans en kaarten, mitsgaders de voor beide daaruit voortvloeijende uitgaven.	170.56	»	»	Idem.
»	19 Nov. 1846, no. 106.	3	1	Tractementen, soldijen, toelaag en fourragie-gelden van het wapen der infanterie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsche bonds-contingent.	175,000.00	14	2	Pensioenen en gagementen.
»	26 Febr. 1847, n°. 88.	»	»	Idem.	45,000.00	3	»	Tractementen, soldijen, toelaag- en fourragie-gelden van het wapen der cavalerie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsche bonds-contingent.
»	Idem.	»	»	Idem.	1,100.00	8	—	Vuur en licht in de wachten.
»	Idem.	»	»	Idem.	2,000.00	12	9	Huisvesting en voeding van lotelingen der nationale militie, mitsgaders reisgelden van opgeroepen wordende verlofgangers.
»	13 Maart 1846, n°. 58.	6	—	Reiskosten en vacatien.	2,000.00	1	4	Kosten van het departement. Reis- en verblijfkosten.
»	26 Febr. 1847, n°. 88.	7	2	Geneeskundige dienst, kosten vallende op het verplegen van zieken in het algemeen, daaronder begrepen zoodanige personen als op autorisatie van het Departement van Oorlog in de zieken-inrigtingen zullen worden opgenomen.	1,300.00	7	3	Geneeskundige dienst, onderhoud en vernieuwing van voorwerpen tot ligging, kleeding, meubelen enz., mitsgaders toelage voor het onderhoud en de vernieuwing van slaapfournituren in de garnizoens-infirmerien.
»	Idem.	»	»	Geneeskundige dienst, kosten vallende op het verplegen van zieken in het algemeen, daaronder begrepen zoodanige personen als op autorisatie van het Departement van Oorlog in de zieken-inrigtingen zullen worden opgenomen.	9,850.00	11	1	Materieel der genie. Gewoon jaarlijksch onderhoud gedurende twaalf maanden, aanvang nemende met 1 Mei van ieder dienstjaar, en noodzakelijke herstellingen der fortificatie-metsel-, timmer- en aardewerken, gebouwen enz., benevens uitgaven voor onderwerpen betrekkelijk de dienst der fortificatien, in geene andere afdeelingen of artikelen opgenomen.
»	30 Oct. 1847, no. 88.	»	»	Idem.	8,405.00	1	3	Kosten van het departement. Bureau- en locaalhoeften en drukwerk.
»	Idem.	»	»	Idem.	6,500.00	14	2	Pensioenen en gagementen.
»	5 Dec. 1847, no. 79.	»	»	Idem.	1,000.00	»	»	Idem.
»	19 Nov. 1846, n°. 166.	10	1	Materieel der artillerie. Tractementen, daggelden en verdere verdiensten der beambten, opzigters en werklieden bij de artillerie-stapel- en constructie-magazijnen.	19,000.00	3	3	Tractementen, soldijen, toelaag- en fourragie-gelden van het wapen der artillerie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsch bonds-contingent.
»	27 Julij 1847, no. 78.	»	»	Idem.	16,500.00	11	1	Materieel der genie. Gewoon jaarlijksch onderhoud gedurende twaalf maanden, aanvang nemende met 1 Mei van ieder dienstjaar, en noodzakelijke herstellingen der fortificatie-metsel-, timmer- en aardewerken, gebouwen enz., benevens uitgaven voor onderwerpen betrekkelijk de dienst der fortificatien, in geene andere afdeelingen of artikelen opgenomen.
»	26 Sept. 1847, no. 62.	»	»	Idem.	6,500.00	10	4	Materieel der artillerie. Aankoop van buskruid en bestanddeelen tot hetzelve en van slaghoedjes, mitsgaders het vermalen van buskruid.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
X.	26 Sept. 1847, n°. 62.	10	7	Materieel der artillerie. Aankoop, veranderen, herstellen en onderhouden van draagbare wapenen, aankoop van verwisselstukken, kaliber-maten en geweermakersgereedschappen, toelagen, reis- en daggelden van officieren, onder-officieren en manschappen, fungerende controleurs en werklieden bij het keuren en veranderen van wapenen werkzaam, huur van gebouwen voor gemelde inrigtingen.	f 2,000.00	10	4	Materieel der artillerie. Aankoop van buskruid en bestanddeelen tot hetzelve en van slaghoedjes, mitsgaders het vermalen van buskruid.
»	19 Nov. 1846, no. 106.	»	8	Materieel der artillerie. Kosten vallende op de jaarlijksche practische artillerie-oefeningen.	150.00	12	3	Voor het onderhoud, de vernieuwing en completering van kampementseffecten, mitsgaders kosten vallende op het kamperen van troepen.
»	26 Sept. 1847, n°. 62.	»	»	Idem.	1,310.00	»	6	Het drukken en aanschaffen van militaire reglementen en boekwerken.
»	27 Julij 1847, no. 78.	11	4	Materieel der genie. Zee-, rivier-, stormschaden en andere herstellingen, tegemoetkoming aan aannemers voor geleden verliezen, hetzij bij wijze van gratificatie of anderzins, proces-kosten en onvoorziene zaken.	38,500.00	11	1	Materieel der genie. Gewoon jaarlijksch onderhoud gedurende twaalf maanden, aanvang nemende met 1 Mei van ieder dienstjaar, en noodzakelijke herstellingen der fortificatie-metsel-, timmer- en aardewerken, gebouwen enz., benevens uitgaven voor onderwerpen betrekkelijk de dienst der fortificatien, in geene andere afdeelingen of artikelen opgenomen.
»	26 Febr. 1847, n°. 88.	12	8	Schutterlijke diensten bij gemis van garnizoen.	500.00	12	9	Huisvesting en voeding van lotelingen der nationale militie, mitsgaders reisgelden van opgeroepen wordende verlofgangers.
XI.	*Nihil.*							

Accordeert met deszelfs origineel,
De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,
A. G. A. VAN RAPPARD.

[III. 4.]

Litt. B.

STAAT *van Af- en Overschrijvingen, die op de Staatsbegrooting over* 1847, *gedurende den jare* 1847, *ter Algemeene Rekenkamer hebben plaats gehad, overeenkomstig art.* 24 *der wet van* 5 *October* 1841 (Staatsblad n°. 40).

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
I.	*Nihil.*							
II.	29 Sept. 1847, n°. 54.	2	1	Tractementen van den secretaris van Staat, vice-president en van de leden van den staatsraad	f 4,500.00	1	4	Bureau- en locaalbehoeften. Staten-Generaal.
III.	21 Nov. 1847, n°. 78.	1	2	Tractementen en bezoldigingen van den secretaris-generaal, de ambtenaren, geëmploijeerden en bediendeu.	2,200.00	4	1	Pensioenen.
»	Idem.	»	3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk.	1,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	2	2	Tractementen en bezoldigingen van het personeel der consulaten, alsmede spendatie-gelden.	3,000.00	»	»	Idem.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaats gehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
III.	21 Nov. 1847, n°. 78.	2	3	Non-activiteits-tractementen van diplomatieke en consulaire agenten, tijdelijk tot geen bepaald gezantschap of consulaat behoorende.	f 7,600.00	4	1	Pensioenen.
»	Idem.	»	2	Tractementen en bezoldiging en van het personeel der consulaten, alsmede spendatie-gelden.	3,000.00	2	»	Tractementen en bezoldigingen van het personeel der gezantschappen.
IV.	*Nihil.*							
V.	17 Oct. 1847, n°. 52.	3	6	Zeehavens en zeewerken.	4,511.92	3	12	Verschillende uitgaven betrekkelijk den waterstaat en de publieke werken.
»	11 Oct. 1847, n°. 59.	»	»	Idem.	2,300.00	»	9	Groote wegen.
»	10 Junij 1847, no. 55.	4	4	Hoogeschool te Utrecht.	400.00	5	16	Wetenschappelijke reizen en ondernemingen.
»	3 Julij 1847, n°. 125.	»	»	Idem.	200.00	»	»	Idem.
»	16 Junij 1847, n°. 56.	5	25	Kosten voor het werk der octrooijen en aanmoedigingsmiddelen voor kunst en volksvlijt.	5,000.00	4	9	Verschillende uitgaven voor hulp- en aanmoedigings-middelen ten behoeve van het onderwijs.
»	30 Nov. 1847, n°. 89.	»	18	Inteekening op en aankoop van boekwerken, penningen en andere voorwerpen van kunsten en wetenschappen.	250.00	5	»	Koninklijk kabinet van zeldzaamheden.
»	2 Nov. 1847, n°. 52.	»	24	Aankoop van kunstwerken van levende meesters.	1,000.00	»	10	's Rijks museum te Amsterdam.
»	17 April 1847, n°. 6.	»	25	Idem.	400.00	»	16	Wetenschappelijke reizen en ondernemingen.
VI.	11 Nov. 1847, n°. 57.	1	3	Bureau- en locaalbehoeften.	400.00	1	2	Tractementen van den secretaris-generaal en adviseur, de verdere ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden.
»	Idem.	2	1	Kosten van het bestuur van de hervormde, luthersche en remonstrantsche kerken.	520.00	»	»	Idem.
»	28 Nov. 1847, n°. 64.	3	2	Tractementen en toelagen aan opper-rabbijnen, rabbijnen, inspecteurs en leeraren, weduwen van rabbijnen, alsmede tot voorziening in vacante rabbinaten.	250.00	3	1	Kosten van het kerkbestuur, als: tractementen en toelagen aan den secretaris der hoofdcommissie, den adjunct-secretaris en geëmploijeerden, bureau- en locaalbehoeften, medailles en reis- en verblijfkosten.
»	Idem.	»	»	Idem.	800.00	»	3	Godgeleerd en godsdienstig onderwijs, als: rabbinaal collegie, collegie van examinatoren van de godsdienst-onderwijzers, het Israëlitisch seminarium en de godsdienstige armenscholen, als ook aankoop van boeken.
»	Idem.	»	»	Idem.	200.00	»	4	Onderstandgelden aan Israëlitische gemeenten voor synagogen, kerkelijke gebouwen en behoeften.
VII.	22 Oct. 1847, no. 10.	6	—	Pensioenen.	1,350.00	1	2	Tractementen van de ambtenaren, maandgelden van de bureau-geemploijeerden en belooning der bedienden.
»	Idem.	»	»	Idem.	2,751.25	3	»	Tractementen, toelagen en verdere bezoldigingen.
»	Idem.	4	1	Kosten van het kerkelijk bestuur.	100.00	4	»	Toelagen en verdere bezoldigingen van de kerkleeraars.
»	24 Dec. 1847, n°. 84.	1	4	Reis- en verblijfkosten.	250.00	3	»	Tractementen, toelagen en verdere bezoldigingen.
»	Idem.	2	3	Jaarlijksche toelagen van de secretarissen der kerkvoogden.	400.00	»	»	Idem.
»	Idem.	5	1	Personele toelagen of tijdelijke onderstand ten behoeve van oude of ziekelijke, buiten dienst gestelde geestelijken, gesupprimeerde kloosterlingen en religieusen.	555.00	»	»	Idem.
»	Idem.	6	—	Pensioenen.	2,895.00	»	»	Idem.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaatsgehad. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
VIII.	29 Nov. 1847, no. 8.	2	1	Tractementen en bezoldigingen der ambtenaren van het loodswezen, de betonning, bebakening, kust- en oever-verlichting.	f 9,100.00	1	2	Tractementen enz. der ambtenaren bij het departement.
»	Idem.	»	»	Idem.	900.00			
»	Idem.	6	2	Afloopende betalingen, daaronder begrepen wachtgelden aan ambtenaren.	2,100.00	»	3	Bureau- en locaalbehoeften voor het departement.
»	Idem.	»	»	Idem.	1,875.00	»	4	Tractementen enz. der ambtenaren te Amsterdam.
»	Idem.	»	»	Idem.	6,505.00			
»	Idem.	2	4	Tractementen der ambtenaren en bedienden, en verdere kosten der quarantaine.	320.00	»	6	Idem te Rotterdam.
»	Idem.	»	»	Idem.	180.00	»	8	Tractementen der ambtenaren te Vlissingen.
»	Idem.	4	1	Het vaste corps der marine.	3,620.00			
»	Idem.	»	»	Idem.	400.00	»	10	Idem te Willemsoord.
»	Idem.	3	»	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen enz.	25,000.00	2	2	Kosten voor het onderhoud der betonning, bebakening enz.
»	Idem.	»	»	Idem.	50,000.00	3	3	Daggelden der werklieden op 's Rijks werven.
»	Idem.	»	»	Idem.	50,000.00	4	»	Idem van het jagtvolk.
»	Idem.	»	»	Idem.	17,270.00			
»	Idem.	4	»	Het vaste corps der marine.	17,730.00			
»	Idem.	»	4	Geneeskundige dienst.	7,000.00			
»	Idem.	»	5	Kosten van 's Rijks schepen buiten 's lands, wegens reparatien, loodsdiensten, quarantainekosten enz.	5,000.00	6	1	Pensioenen.
IX A.	*Nihil.*							
IX B.	16 Oct. 1847, n°. 59.	1	2	Tractementen van den secretaris-generaal, de ambtenaren enz., benevens daggelden.	4,100.00	10	»	Idem.
»	Idem.	2	1	Kosten van het grootboek der nationale schuld.	2,600.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	2	Kosten op de rentebetaling der nationale schuld.	2,345.00	»	»	Idem.
»	Idem.	3	3	Tractementen en bureau-kosten van de administrateurs der schatkist.	7,425.00	»	»	Idem.
»	Idem.	6	—	Fonds van kwade posten op de grondlasten.	47,830.00	»	»	Idem.
»	Idem.	7	1	Tractementen van de hoofd-ambtenaren der registratie in de provincien.	1,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	5	Kosten van vervolging en proces-kosten.	500.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	6	Druk- en bindwerk voor registers, briefporten, vrachtloonen en transport-kosten enz.	1,500.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	7	Reis- en verblijfkosten (indirecte belastingen).	600.00	»	»	Idem.
»	Idem.	9	4	Kosten der kolenmijnen te Kerkrade.	33,500.00	»	»	Idem.
»	Idem.	»	5	Onveranderlijke lasten, vicarijen, prebenden, uitkeeringen enz.	3,600.00	»	»	Idem.
»	Idem.	3	3	Tractementen en bureau-kosten van de administrateurs der schatkist.	12,500.00	3	»	Bezoldiging der agenten van 's Rijks schatkist.
»	14 Nov. 1847, n°. 43.	4	6	Bezoldiging van den inspecteur-generaal en verdere ambtenaren van den waarborg.	420.00	4	2	Bezoldiging van den inspecteur-essaijeur-generaal, den secretaris en de ambtenaren bij de Munt.
»	24 Dec. 1847, n°. 91.	6	—	Fonds voor kwade posten op de grondlasten.	1,201.49	5	15	Dekking van tekorten in de kassen van de ontvangers der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen.
X	5 Febr. 1847, n°. 79.	2	2	Tractementen en bureau-kosten, toelaag voor paarden van den generalen staf.	5,600.00	2	1	Tractementen, bureau-kosten, toelaag voor paarden van den generalen staf.

HOOFDSTUK.	KONINKLIJK BESLUIT.	POST waaruit de afschrijving is geschied. Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.	BEDRAG der Afschrijving.	POST waarop de overschrijving heeft plaatsgehad: Afdeel.	Artikel of onderd.	OMSCHRIJVING VAN DENZELVE.
X.	30 Oct. 1847, n°. 88.	3	1	Tractementen, soldijen, toelagen en fourragie-gelden van het wapen der infanterie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsche bonds-contingent.	f 100,000.00	3	2	Tractementen, soldijen, toelaag- en fourragie-gelden en verdere kosten van het wapen der cavalerie, daaronder begrepen het Limburgsche bonds-contingent.
»	21 Dec. 1847, n°. 76.	»	»	Idem.	40,000.00	»	3	Als voren van het wapen der artillerie.
»	Idem.	»	»	Idem.	97,000.00	14	2	Pensioenen en gagementen.
»	Idem.	»	4	Tractementen, soldijen, toelagen en fourragie-gelden van het wapen der genie, staf van het wapen, en bataillon mineurs en sapeurs, daaronder begrepen het Limburgsche bonds-contingent, mitsgaders bureau- en andere uitgaven van de ingenieurs in de vestingen.	6,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	4	—	Remonte.	10,000.00	»	»	Idem.
»	Idem.	5	—	Militaire academie. Tractementen, soldijen, toelagen en verdere kosten, na aftrek van de bijdragen der kadets.	4,500.00	»	»	Idem.
»	23 April 1847, n°. 74.	6	—	Reiskosten en vacatien.	1,000.00	1	4	Kosten van het departement. Reis- en verblijfkosten.
»	5 Dec. 1847, n°. 79.	»	—	Idem.	1,100.00	»	»	Idem.
»	21 Dec. 1847, n°. 76.	7	1	Geneeskundige dienst. Tractementen, toelagen en daggelden der officieren van gezondheid, administrateurs en verdere geëmploijeerden bij het magazijn van geneesmiddelen en bij de hospitalen.	5,000.00	14	2	Pensioenen en gagementen.
»	26 Sept. 1847, n°. 62.	»	2	Kosten, vallende op het verplegen van zieken in het algemeen, daaronder begrepen zoodanige personen, als op autorisatie van het Departement van Oorlog in de zieken-inrigtingen zullen worden opgenomen, mitsgaders geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en verdere behoeften, de kosten van het magazijn van geneesmiddelen daaronder begrepen.	6,500.00	7	3	Geneeskundige dienst, onderhoud en vernieuwing van voorwerpen tot ligging, kleeding, meubelen enz., mitsgaders toelagen voor het onderhoud en de vernieuwing van slaapfournituren in de garnizoens-infirmerien.
»	21 Dec. 1847, n°. 76.	»	»	Idem.	10,000.00	14	2	Pensioenen en gagementen.
»	26 Sept. 1847, n°. 62.	10	1	Materieel der artillerie. Tractementen, daggelden en verdere verdiensten der beambten, opzigters en werklieden bij de stapel- en constructie-magazijnen.	28,000.00	3	3	Tractementen, soldijen, toelagen en fourragie-gelden en verdere kosten van het wapen der artillerie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsch bonds-contingent.
»	Idem.	»	8	Kosten, vallende op de jaarlijksche practische artillerie-oefeningen.	200.00	12	»	Voor het onderhoud, de vernieuwing en completering van kampementseffecten, mitsgaders kosten, vallende op het kamperen der troepen.
»	30 Oct. 1847, n°. 88.	»	»	Idem.	50.00	»	»	Idem.
»	21 Dec. 1847, n°. 76.	12	10	Kosten voor het magazijn van kleeding, uitrusting, hospitaalfournituren en kampementseffecten, tractementen, toelagen, bureau-kosten, arbeidsloon, aankoop van goederen en algemeene kosten.	3,500.00	14	2	Pensioenen en gagementen.
XI.	*Nihil.*							

Accordeert met deszelfs origineel,
De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,
A. G. A. VAN RAPPARD.

[III. 5.]

Litt. C.

STAAT *van Af- en Overschrijvingen, die op eenige bijzondere fondsen of begrootingen bij de wet geregeld of vastgesteld, hebben plaats gehad, overeenkomstig art. 24 der wet van 5 October 1841* (Staatsblad n°. 40).

BIJZONDER FONDS OF BEGROOTING.	DAGTEEKENING DER WET.	KONINKLIJK BESLUIT VAN AF- EN OVERSCHRIJVING:	Artikel waaruit de afschrijving is geschied.	OMSCHRIJVING VAN DEZELVE.	BEDRAG der AFSCHRIJVING.	Artikel waarop de overschrijving is geschied.	OMSCHRIJVING VAN DEZELVE.
Begrooting van kosten voor den aanleg des wegs van Maastricht naar de Geldersche grenzen.	10 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 6).	26 Mei 1846, n°. 67.	5	Kosten van opneming, opmaken der plans, houden van toezigt en verdere onvoorziene uitgaven.	f 363.18	2	Voor het verbeteren van den grooten weg van mijlpaal n°. 12 bij Maastricht, door Beek en langs Sittard tot het inkomen van Susteren.
Bijzonder fonds tot droogmaking vanhet Haarlemmer-meer.	31 December 1843 (*Staatsblad* n°. 71).	29 Oct. 1845, n°. 65.	7	Verkaveling der droog te maken landen, het schieten van togten en slooten en waterleidingen, aanleg van vaarten en bruggen.	60,316.67	6	Herstel van vergraven verdedigingswerken en aanleg van nieuwe ter vervanging van die, welke voor de droogmaking vervallen zijn.
	Idem.	23 Jan. 1845, n°. 73.	»	Idem.	20,000.00	11	Onvoorziene uitgaven.
	Idem.	26 Mei 1846, n°. 63.	»	Idem.	10,000.00	8	Onderhoud der reeds voltooide en nog te maken werken.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	10,000.00	11	Onvoorziene uitgaven.
	Idem.	5 Oct. 1846, n°. 58.	»	Idem.	20,000.00	9	Kosten van het personeel, politie- en justitiekosten, enz.
	Idem.	12 Mei 1847, n°. 60.	»	Verkaveling als voren.	25,000.00	8	Onderhoud der reeds voltooide en nog te maken werken.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	90,000.00	10	Rentebetaling van het reeds genegotieerde kapitaal tot 1845 ingesloten.
	Idem.	11 Aug. 1847, n°. 71.	»	Idem.	10,000.00	8	Onderhoud der reeds voltooide en nog te maken werken.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	30,000.00	9	Kosten van het personeel politie- en justitiekosten, enz.
Bijzonder fonds Maatschappij van Weldadigheid.	10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7).	6 Nov. 1844, n°. 87.	*a*	Kosten van vestiging of besteding van geplaatste behoeftigen enz.	2,000.00	*d*	Teruggaaf van hetgeen door besturen van gemeenten meer in de schatkist gestort is, dan verschuldigd is geweest, enz.
	Idem.	Idem.	*b*	Vergoeding wegens het onderhoud van tot den kolonialen arbeid ongeschikte personen, en voor onderhoud van militaire huisgezinnen.	7,000.00	*e*	Teruggaaf van door de Maatschappij van Weldadigheid voorgeschoten kosten van vervoer van behoeftigen naar de kolonien.
Uitgaven over 1842, 1843 en 1844, voor de kosten van uitvoering der wet op het muntwezen.	22 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 23).	23 Sept. 1847, n°. 103.	*a*	Aankoop van een naburig erf en verbouwing der munt, benevens aanschaffing van nieuwe werktuigen.	38.50	*f*	Dienststempels voor het muntwezen.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	3,163.97	9	Verdere onkosten voor het muntwezen.
Raming der kosten van de Algemeene Landsdrukkerij.	9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32).	17 Julij 1846, n°. 79.	4	Drukwerktuigen en drukmaterialen.	421.25	3	Bureau- en locaalbehoeften.
	Idem.	Idem.	5	Arbeidsloonen.	29.45	2	Bezoldiging der bedienden, enz.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	292.67½	3	Bureau- en locaalbehoeften.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	2,033.68½	4	Drukwerken en drukmaterialen
	Idem.	Idem.	6	Aankoop van papier.	198.45	2	Bezoldiging der bedienden, enz.
	Idem.	Idem.	5	Arbeidsloonen.	2,595.36	4	Drukwerken en drukmaterialen.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	466.37	2	Bezoldiging der bedienden, enz.
	Idem.	Idem.	»	Idem.	245.51	4	Drukwerktuigen en drukmaterialen, enz.
	Idem.	Idem.	6	Aankoop van papier.	648.23	2	Bezoldiging der bedienden, enz.
	Idem.	9 Julij 1847, n°. 3.	3	Bureau- en locaalbehoeften.	258.13	4	Drukwerken en drukmaterialen.
Uitgaven voor het Pensioenfonds voor Burgerlijke ambtenaren over 1847.	31 Maart 1847, (*Staatsblad* n°. 10).	4 Dec. 1847, n°. 67.	*f*	Onvoorziene uitgaven.	400.00	*a*	Tractementen van den secretaris, de ambtenaren en den bode bij het bestuur.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,
A. G. A. VAN RAPPARD.

[III. 6.]

Litt. D.

OPGAVE VAN STAATS-UITGAVEN, *die, ofschoon niet overeenstemmende met de omschrijving van den post der begrooting, na voorafgaande aanmerking dienaangaande der Algemeene Rekenkamer door haar zijn verevend op de verantwoordelijkheid van het betrokken Hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur.*

OMSCHRIJVING DER UITGAAF.	GEBOEKT OP				OMSCHRIJVING VAN DEN POST DER BEGROOTING.
	Dienst.	Hoofd-stuk.	Afdee-ling.	Arti-kel.	
Tractement aan A. Loosman, politie-dienaar te Urk.	1846	IV.	6	4	Tractementen en toelagen aan directeurs en commissarissen van politie.
Onderhoud der zeeweringen langs den Dollard in de Zandpunt-reede.	»	V.	3	6	Zeehavens en zeewerken.
's Rijks aandeel in de kosten van onderhoud der woning van den voogd op het eiland Rottum en in de bezoldiging van dien beambte.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie voor het onderhoud van den weg van Groningen naar Stroobos.	»	»	»	9	Groote wegen.
Levering van een bronzen standbeeld van Prins Willem I, ten dienste van het provinciaal gouvernement van Noord-Holland.	»	»	2	4	Provinciaal beheer van Noord-Holland.
Theologisch academie-geld aan den zoon van M. Clement, weduwe T. van der Breggen, in leven kanton-regter te Harderwijk.	»	VI.	»	8	Kinder-, school- en academie-gelden bij de hervormden, lutherschen, doopsgezinden en remonstranten.
Vaste jaarlijksche competentien aan sommige personen, die geen roomsch-katholijke geestelijken zijn.	»	VII.	3	1	Kosten van de leeraars van het roomsch-katholijk kerkgenootschap. Vaste jaarlijksche competentien.
Tractement aan A. Loosman, politie-dienaar te Urk.	1847	IV.	6	4	Tractementen en toelagen aan directeuren en commissarissen van politie.
Subsidie tot aflossing der in der tijd gedane geldleeningen tot bekostiging van het voor grootere schepen bevaarbaar maken van den Amstel, de Drecht en de Aar.	»	V.	3	12	Verschillende uitgaven betrekkelijk den waterstaat en de publieke werken.
Subsidie tot inrigting van een vloedvrij locaal tot wijkplaats der ingezetenen, in geval van overstrooming te Culemborg.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie voor de bestrating van den weg van Assen naar Winschoten.	»	»	»	8	Voortzetting der groote communicatien.
Subsidie voor de voltooijing van den grooten weg der 2de klasse van Heerlen naar Sittard.	»	»	»	12	Verschillende uitgaven betrekkelijk den waterstaat en de publieke werken.
Subsidie voor den aanleg eens grindwegs van Zutphen naar de Pruissische grenzen, in de strekking van Emmerik.	»	»	»	8	Voortzetting der groote communicatien.
Subsidie voor den aanleg van eenen veerweg naar het groote veer tusschen Wessen en Maasbracht, aan de wederzijdsche oevers van de Maas.	»	»	»	12	Verschillende uitgaven betrekkelijk den waterstaat en de publieke werken.
Subsidie voor den aanleg van een veerweg naar het groote veer tusschen Wessen en Maasbracht.	»	»	»	»	Idem.
De commissie voor de droogmaking der Nootdorpsche plassen wegens bijdrage in de kosten, veroorzaakt door het herstel der rampen, welke die onderneming getroffen hebben.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie voor de aflossing en rentebetaling over een jaar van een genegotieerd kapitaal ter voorziening van den Zeevangdijk.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie tot verbetering van den Maasoever aldaar.	»	»	»	»	Idem.
Bijdrage in de kosten van uitdieping van het vaarwater de Voorzaan genaamd.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie ter bestrijding der buitengewone kosten aan de dijken en werken van het kanaal van Steenenhoek.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie voor het herstellen der binnensluis en den dijk van het dorp Lobith en verdere daarmede in verband staande werken.	»	»	»	»	Idem.
Subsidie tot daarstelling eener verbeterde afleiding van het landwater van den polder van Schouwenburg en Westland.	»	»	»	6	Zeehavens en zeewerken.
Bijdrage over 1847 wegens het onderhoud van den Baakschen weg.	»	»	»	12	Verschillende uitgaven betrekkelijk den waterstaat en de publieke werken.
Tegemoetkoming in de kosten van daarstelling eener houten schoeijing voor de woning van A. van den Berg, te Sleeuwijk, langs den grooten weg der 1ste klasse, n°. 3, nabij het Sleeuwijksche veer.	»	»	»	»	Idem.
Restitutie van voorgeschoten gelden voor den aanleg van eenen stroomleidenden dam door de geul de Balg bij Ameland.	»	»	»	»	Idem.
Voldoening van het 1/8 gedeelte in de kosten der Lingewerken.	»	»	»	»	Idem.

OMSCHRIJVING DER UITGAAF.	GEBOEKT OP				OMSCHRIJVING VAN DEN POST DER BEGROOTING.
	Dienst.	Hoofd-stuk.	Afdee-ling.	Arti-kel.	
Subsidie voor de uitvoering van voorzieningen bij de zoogenaamde Roode brug, in de rivier de Maas, in Limburg.	1847	V.	3	5	Rivieren en binnenlandsche scheepvaart.
Theologisch academie-geld aan den zoon van M. Clement, weduwe T. van der Breggen, in leven kanton-regter te Harderwijk.	»	VI.	2	8	Kinder-, school- en academie-gelden bij de hervormden, lutherschen, doopsgezinden en remonstranten.
Vaste jaarlijksche competentien aan sommige personen, die geen roomsch-katholijke geestelijken zijn.	»	VII.	3	1	Kosten van de leeraars van het roomsch-katholijk kerkgenootschap. Vaste jaarlijksche competentien.
Restitutie van gedane betalingen voor het digten van eene doorbraak in de Cingelkade langs de Orthenpoort, buiten de vesting 's Bosch, aan het polderbestuur der gecombineerde polders de Vliert, het Ertveld, het binnenland van Orthen, de Houf en de Muntel.	»	X.	11	4	Materieel der genie, zee-, rivier-, stormschaden en andere herstellingen, tegemoetkoming aan aannemers voor geledenverliezen, hetzij bij wijze van gratificatien of anderzins, proces-kosten en onvoorziene zaken.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,
A. G. A. VAN RAPPARD.

[III. 7.]

Litt. E.

VERLEENDE DISPENSATIEN *ingevolge de slotbepaling van art.* 29 *der wet van* 5 *October* 1841 (Staatsblad *n°.* 40), *in den jare* 1847.

HOOFDSTUK.	DATUM EN NOMMER der KONINKLIJKE BESLUITEN.	NAMEN DER SCHULDEISCHERS.	OMSCHRIJVING DER VORDERING.	BEDRAG.
IV.	26 Oct. 1847, n°. 73.	De cipier van het burgerlijk en militair huis van verzekering te Arnhem.	Gedane verschotten voor verschillende objecten ten dienste van dat huis, over het 4de quartaal 1846.	f 36.86½
»	23 Nov. 1847, n°. 83.	W. Vervat, aannemer van het onderhoud der gevangenen in het huis van arrest te Gorinchem.	Verpleging van twee gegijzelden voor boete en kosten in dat gesticht, over Augustus 1846.	3.45
V.	10 Junij 1847, n°. 63.	A. Boon, te Zijpe.	Vergoeding van op hooger last afgemaakt vee.	127.00
VIII.	11 Dec. 1847, n°. 82.	D. J. baron Rengers.	Verpleegkosten van schepelingen.	160.14½
		C. J. Berghuis.	Soepgroenten.	10.08
		J. Teucht.	Waschloon voor slagverbandgoederen.	6.10
		W. H. Vermeulen.	Als voren en aankoop van witte zeep.	29.10
		R. Fagel.	Verpleegkosten van een schepeling.	96.72
		J. E. Kempe.	Aangekochte kleedingstukken.	561.80
IX *B.*	6 Dec. 1847, no. 89.	Paul van Vlissingen en Dudok van Heel, te Amsterdam.	Stellen van pletstoelen bij de Munt.	820.44

Accordeert met deszelfs origineel,
De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,
A. G. A. VAN RAPPARD.

[IV. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den* 18*den October* 1848.

's Gravenhage, den 11*den October* 1848.

Naar aanleiding van artikel 38 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), heb ik de eer U Hoog Edel Gestrenge, bij deze, ter mededeeling aan de Staten-Generaal, te doen geworden, de ter Algemeene Rekenkamer opgenomene en gesloten Rekening van ontvang en uitgaaf wegens het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over de tweede helft van het jaar 1846, geregeld bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 9).

Aan de Heere Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[IV. 2.] REKENING *wegens ontvangsten en uitgaven voor en ten behoeve van het Pensioenfonds voor Burgerlijke*

ONTVAN

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der Uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
		De kortingen toegekend bij artikel 33 der wet van d 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), te weten:
Art. 2 der voormelde Wet.		
a. De opbrengst der afloopende kortingen, toegekend bij artikel 33 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24)	f 1,450.00	*a.* Afloopende kortingen . . . . .
b. De opbrengst der doorloopende kortingen, toegekend als voren.	375.00	*b.* Doorloopende kortingen . . . . .
c. De renten van inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld	. . . . .	De renten van inschrijvingen op een der grootboeke van nationale schuld . . . . .
d. Subsidie uit de schatkist tot tegemoetkoming in de kosten van beheer uit hoofde der werkzaamheden opgedragen aan den raad van bestuur, ten gevolge der 2de en 3de afdeelingen van de voorschreven wet.	2,500.00	Subsidie uit de schatkist tot tegemoetkoming in d kosten van beheer uit hoofde der werkzaamheden opge dragen aan den raad van bestuur ten gevolge der 2d en 3de afdeelingen van de voorschreven wet. . . .
	f 4,325.00	

ambtenaren over de tweede helft van het jaar 1846, geregeld bij de wet van den 31sten Maart 1847 (Staatsblad n°. 9.

S T E N.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	Afloopende kortingen.	Doorloopende kortingen.	BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL. MINDER dan de RAMING.	VERSCHIL. MEERDER dan de RAMING.
1°. Ingehouden op de betaalsrollen daor de administrateurs van 's Rijks schatkist aan het departement van Finantien voldaan, ingezonden en begrepen in de maandelijksche staten aldaar, overeenkomstig het bepaalde bij art. 21 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), opgemaakt en aan de Algemeene Rekenkamer ingezonden bij geleidende brieven:					
van den 29sten Mei 1847, n°. 119 (G. T.), over Dec. 1846.	f 28.33½	f 1.51½			
» » 9den Aug. » » 53 » » Jan. 1847.	189.37½	7.66			
» » 12den » » » 86 » » Febr. »	64.37½	6.17⅓			
» » 11den Sept. » » 39 » » Maart »	232.55	4.17			
» » 13den » » » 175 » » April »	133.93	3.02			
» » 16den » » » 13 » » Mei »	53.16½	4.95½			
» » 18den » » » 174 » » Junij »	18.75	3.24			
» » 24sten » » » 144 » » Julij »	»	2.49½			
» » 8sten Oct. » » 94 » » Aug. »	123.61	0.67			
	f 844.09	f 33.90			
Af: zooveel nader bevonden is daarvan tot dienst 1847 te behooren	13.75	0.93			
	f 830.34	f 32.97			
2°. Ontvangen volgens de maand- en saldo-staten:					
a. van de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen over den jaargang 1846.	361.25½	248.51½			
b. van de domeinen over den jaargang 1846.	»	2.51½			
en *c.* » » indirecte belastingen over den jaargang 1847	85.41½				
3°. Overgestort in 's Rijks schatkist, blijkens quitantie n°. 1338, in dato 3 November 1847 door den betaalmeester te Rotterdam afgegeven	»	0.50			
	f 1,277.01		f 1,277.01	f 172.99	
		f 284.50	284.50		90.50
			Nihil.		
Door middel eener geordonnanceerde aanvrage tot betaling ten name der Generale Thesaurie voor rekening van het onderwerpelijke Fonds, gequoteerd n°. $\frac{10620}{2935}$, gedagteekend den 18den Junij 1847, en ten laste van het XIIde hoofdstuk (f 400,000, voor onvoorziene behoeften ter beschikking van Zijne Majesteit gesteld) der begrooting van staats-uitgaven over het dienstjaar 1847			2,500.00		
			f 4,061.51	f 263.49	

UITGAVEN.

Onderdeel.	BENAMING der Onderwerpen van Uitgaaf.	Geraamd beloop.	Bedrag na gedane af- en overschrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	Restanten op 31 December 1847.	*Aanmerkingen.*
a.	Tractementen van den secretaris, de ambtenaren en den bode van den Raad van Bestuur	f 3,950.00	f 3,950.00	f 3,950.00		
b.	Bureau-behoeften	110.00	110.00	87.35	f 22,65	
c.	Drukwerk	50.00	50.00	45.06	4.94	
d.	Pensioenen	*Nihil.*				
e.	Aankoop van inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld .	*Nihil.*				
f.	Onvoorziene uitgaven	*Nihil.*				
		f 4,110.00	f 4,110.00	f 4,082.41	f 27.59	

BALANS.

De Ontvangsten bedragen . . . . . f 4,061.51
De Uitgaven beloopen 4,082.41

Zoodat het *Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren*, over de tweede helft van het jaar 1846, geregeld bij de wet van den 30sten Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 2), een nadeelig saldo oplevert, ten bedrage van . . . . . f 20.90

Aldus deze Rekening opgemaakt overeenkomstig de bepalingen van art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 23sten Junij 1848.

De tijdelijke Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvangst en uitgave wegens het *Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over de tweede helft van het jaar* 1846, gegrond in de wet van den 31sten Maart 1847 (*Staatsblad* no. 9), onderzocht en met hare boekingen accoord hebbende bevonden, erkent de ontvangst tot eene som van *vier duizend een en zestig gulden en een en vijftig cents* . . . . . f 4,061.51

de uitgaaf tot een bedrag van *vier duizend twee en tachtig gulden en een en veertig cents* 4,082.41

en gevolglijk een nadeelig saldo van *twintig gulden en negentig cents* . . . . . f 20.90

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 2den October 1848.

NAHUIJS. SICCAMA.

Ter ordonnantie van dezelve,

DE VISCH EIJBERGEN.

ZITTING VAN DONDERDAG 19 OCTOBER.

De vergadering wordt ten twee ure geopend door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden.

Er zijn 44 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Van Rijckevorsel, Cost Jordens, van Heloma, Mackay, Nedermeijer van Rosenthal, Lycklama à Nyeholt, Storm van 's Gravesande, Kien, d'Ablaing van Giessenburg, Bijleveld, Anemaet, Slicher, van Goltstein, Uijtwerf Sterling, Bots, Hoffman, van Beeck Vollenhoven, Mutsaers, Smit, de Monchy, Albarda, van Sasse van Ysselt, Wichers, de Jong van Beek en Donk, Verweij Mejan, L. D. Storm, Nap, Kniphorst, van Dam van Isselt, Thorbecke, Hiddema Jongsma, Luijben, Egter, van Naamen, Op ten Noort, de Man, Nederburgh, Opperdoes Alewijn, Duijmaer van Twist, Faber van Riemsdijk, Schooneveld, van Leeuwen, de Kempenaer en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie voor de verzoekschriften den heer Storm van 's Gravesande tot haren Voorzitter verkozen heeft.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt de navolgende rapporten uit:

bij monde van den heer ***Storm van 's Gravesande:***

1. » Bij een besluit dezer Kamer in hare laatste zitting vóór het reces, den 26sten Augustus jl. gehouden, werd aan de Commissie voor de verzoekschriften een in de Fransche taal geschreven adres verzonden van *J. Lauffer* en 7 andere ingezetenen van Curaçao (gedagteekend 5 Julij 1848), betrekkelijk de emancipatie der slaven. Dit stuk is tijdens de bijeenkomst der Dubbele Kamer onafgedaan gebleven, en thans ingevolge art. 111 van het Reglement van Orde in handen der nieuw benoemde Commissie voor de verzoekschriften gesteld, welke dien ten gevolge de eer heeft alsnu op dit stuk verslag uit te brengen. Adressanten geven aan U Edel Mogenden te kennen dat zij, het oog slaande op hetgeen de drukpers in het moederland ten opzigte van de emancipatie der slaven heeft openbaar gemaakt, en vooral op hetgeen daaromtrent in naburige kolonien is voorgevallen nadat de slaven vrijverklaard zijn door eene magtige Europesche natie, vermeenden niet onverschillig te mogen blijven, maar ook hunne stem te moeten verheffen nu het hunne teederste belangen geldt. Al dadelijk vestigen zij de aandacht op de zorg, die er ten allen tijde is aangewend tot waarborg van het regt van eigendom, ook dan wanneer het onteigening ten algemeenen nutte geldt. Adressanten verklaren dat zij geenszins van menschlievende gevoelens ontbloot zijn, dat zij de emancipatie verlangen als eene daad van regtvaardigheid, maar dat zij die tevens wenschen volvoerd te zien op eene wijze die weldadig voor de slaven, zoo min schadelijk mogelijk voor de meesters, en voordeelig voor het moederland en de kolonien zij. Het doel van hun adres is hoofdzakelijk om de middelen daartoe aan te wijzen. In de eerste plaats trachten zij het ongegronde aan te toonen van de beweringen door sommige schrijvers aangevoerd, namelijk: 1°. dat de slavernij, als zijnde in strijd met de natuur en met de Goddelijke wetten, de bescherming der menschelijke wetten niet zou verdienen; 2°. dat de slavernij enkel zou ingevoerd zijn in het belang der kolonisten; dat de kolonisten alleen voordeel zouden getrokken hebben, niet van hetgeen door hunne vaderen of door hen zelven is verrigt, maar van hetgeen ten koste van het zweet hunner evenmenschen is verkregen; dat men dus, zoo er sprake is van schadeloosstelling, deze zou moeten verleenen, niet aan de meesters, maar aan de slaven als vergoeding voor hun lijden; 3°. dat het stelsel door Engeland gevolgd bij ondervinding zou gebleken zijn schadelijk voor de kolonien zelve, en dat de verleende schadeloosstelling zou zijn geweest een nutteloos geschenk (*un présent fait en pure perte*); 4°. dat het moederland niet in staat zou zijn om de noodige schadeloosstelling te verleenen. Adressanten treden in eene breevoerige ontwikkeling der gronden welke zij tegen deze beweringen vermeenen te kunnen aanvoeren; zij zijn onder anderen wat het 3de punt betreft van gevoelen, dat niet het stelsel zelf dat door Engeland gevolgd werd verkeerd is, maar dat men daarbij op eene zeer onvoorzigtige wijze is te werk gegaan, dat men te weinig gelet heeft op de natuurlijke geaardheid der slaven en dat men aan de kolonisten de noodige waarborgen van orde en stabiliteit voor den nieuwen staat van zaken geweigerd heeft; maar dat het geenszins de verleende schadeloosstelling is, welke de emancipatie der slaven in de Engelsche kolonien heeft doen mislukken. Die schadeloosstelling was integendeel juist het eenige middel waardoor de planters de handen welke de emancipatie hun ontroofde, door vrije arbeiders konden doen vervangen. Wat het 4de punt betreft, zoo verwijzen adressanten op de schadeloosstelling welke de wet waarborgt voor iedere onteigening ten algemeenen nutte; op de opofferingen welke de natie zich getroost heeft toen men de schuldeischers van den Staat tegen verlies wilde waarborgen; en op de middelen welke de kolonien zelve kunnen opleveren tot amortisatie van het kapitaal dat er tot de schadeloosstelling voor de emancipatie zou noodig zijn. Vervolgens gaan adressanten over tot de aanwijzing van de volgens hun oordeel meest geschikte middelen om in deze zaak de belangen der menschheid met de eischen van het regt en de vorderingen der kolonisten met de hulpmiddelen van het moederland in overeenstemming te brengen; alsmede om den overgang van de oude orde van zaken tot de nieuwe zonder schok en zonder ongelukken te kunnen doen plaats hebben. Zij stellen op den voorgrond, dat na het gebeurde in Engelsch en Fransch Guyana de emancipatie in Suriname wel zal moeten volgen, en dat men dan onmogelijk eene uitzondering ten opzigte van Curaçao zal kunnen maken; en verder dat het verleenen eener schadeloosstelling door de billijkheid en regtvaardigheid hier, gelijk bij iedere onteigening ten algemeenen nutte, gebiedend gevorderd wordt. Adressanten berekenen eerst het bedrag der schadeloosstelling welke er voor ieder hoofd zou moeten verleend worden, en die zij op f 300 per kop vermeenen te moeten stellen, waarvan voor zooveel noodig 2/3 aan de hypothecaire crediteuren en het overig 1/3 aan de eigenaars der slaven zou moeten uitbetaald worden. Verder zou dienen bepaald te worden dat de geëmancipeerde slaven gedurende 3 jaren bij hunne oude meesters zouden moeten blijven onder genot van loon, vast te stellen door eene commissie van toezigt in overeenstemming met het gouvernement. Deze drie jaren zouden een tijdvak van overgang uitmaken, ten einde zonder schokken tot de nieuwe orde van zaken te komen. De geëmancipeerde slaven zouden echter niet dan 10 jaren na hunne vrijlating het land mogen verlaten, en zoolang onder opzigt eener commissie van toezigt staan, welke hun werk zou verschaffen en hen welligt er langzamerhand aan zou gewennen om voortdurend in het land te blijven. Verder zou men door het oprigten van scholen voor de geëmancipeerden, hen zedelijk moeten trachten op te wekken, te verbeteren en te beschaven, doch tevens strenge bepalingen moeten maken tegen landlooperij, en eene soort van speciale regtbank van discipline moeten oprigten voor ieder der drie afdeelingen van het eiland, en bij de reeds bestaande etablissementen van cultuur in de oostelijke en middelste afdeelingen er eene derde in de westelijke afdeeling moeten bijvoegen, waarin tevens gebrekkigen en grijsaards konden opgenomen worden, zoo als breedvoeriger in het adres wordt ontwikkeld. Om nu de vereischte geldmiddelen te vinden vermeenen adressanten dat men uit hoofde van de vele stemmen welke zich reeds in het moederland ten voordeele van de emancipatie hebben doen hooren, eene leening tegen eene rente van slechts 3½ per cent, onder waarborg òf van de koloniale opbrengsten in het algemeen, òf van den Staat zou kunnen sluiten, waarvan de renten en de sommen benoodigd tot amortisatie door de kolonie zelve zouden kunnen opgebragt worden, als het moederland slechts gedurende de eerste jaren zich met de betaling daarvan bij wijze van voorschot zou willen belasten. Adressanten ontwikkelen daaromtrent hunne denkbeelden, daarbij tot grondslag nemende, dat voor de drie eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba, waar men rekent dat 6000 slaven te emanciperen zijn, ad f 300 per hoofd eene som van f 1,800,000 zou noodig zijn. Indien de bovenbedoelde leening niet mogt gelukken, zou men, de schadeloosstelling op f 250 per hoofd stellende, op eene andere wijze, almede in het adres ontwikkeld, zich trachten te redden als het moederland met eene som van f 500,000 in eens ter hulp kwam, bij wijze van voorschot op de koloniale producten. Ten slotte wijzen de adressanten nog op het wenschelijke van eenige verandering en verbetering in de koloniale wetgeving en administratie, en vleijen zij zich dat hunne belangen zoo door den Koning als door U Edel Mogenden met de meeste naauwgezetheid zullen onderzocht en behartigd worden. — Ziedaar zoo beknopt als de zaak scheen toe te laten, aan U Edel Mogenden den inhoud van dit inderdaad belangrijk en in een zeer bezadigden toon geschreven adres medegedeeld.

» Uwe Commissie, in aanmerking nemende het besluit dat door deze Kamer in de zitting van den 23sten Junij jl., na voorafgaande discussie, genomen is ten opzigte van het adres van den hoogleeraar Ackersdijck c. s. betrekkelijk de afschaffing der slavernij in de kolonien van den Staat, vermeent op dezelfde gronden te moeten adviseren om ook dit adres van *J. Lauffer c. s.*, op de griffie dezer Kamer, ter inzage der leden neder te leggen."

bij monde van den heer ***Op ten Noort:***

II. » *Frans Joseph Prange*, mr. kleermaker te 's Hage, draagt bij

request aan U Edel Mogenden een ontwerp van wet voor, tot behoefte, zoo als hij het uitdrukt, van de arbeidende klasse, tot voordeel der schatkist, tot veiligheid en rust, om kracht aan het patentregt te geven en alle afzetterij en de faillissementen tegen te gaan en om aan de effecten en de vaste goederen hunne waarde weder te geven.

» Het ontwerp van wet is vervat in vijf artikelen:

het 1ste dezer bepaalt dat het dagloon van den ambachtsman moet gebragt worden op eene hoogte, in evenredigheid van de belastingen en de levensbehoeften;

het 2de schrijft de benoeming voor van taxateurs voor elk ambacht, aan wie zal worden opgedragen de vaststelling van een tarief, waarnaar de werkbazen de werkloonen zullen hebben te regelen, en voorts het toezigt op de naleving van het tarief;

het 3de verbiedt de afgifte van patenten, onder een bedrag van tien gulden in het jaar;

het 4de onderwerpt de van buiten 's lands ingevoerde en aldaar gemaakte goederen aan schatting en aan de betaling van een regt, 10 pct. hooger dan de waarde van de binnen 's lands gemaakte goederen;

het 5de laat de vrijheid aan de winkeliers om de prijzen hunner goederen openlijk aan te duiden, doch onder voorwaarde van verantwoording voor taxateurs en van overlegging der bewijzen, dat de vaststelling der prijzen met eerlijkheid is geschied.

» Uwe Commissie is van oordeel, dat het ontwerp van wet waarvan de zakelijke inhoud is medegedeeld, geene nuttige wenken voor de Regering of de wetgevende magt inhoudt, en zij heeft derhalve de eer aan U Edel Mogenden voor te stellen om over te gaan tot de orde van den dag."

III. » *C. van der Horst* c. s., allen stalhouders en verhuurders van paarden en rijtuigen te Amsterdam, dragen in hun request voor, dat zij zich zeer bezwaard gevoelen door den aanslag van de paarden tot de uitoefening van hun beroep noodig, in de belasting op het personeel, volgens den 4den grondslag, en stellen als gronden van bezwaar:

eerstens de bepaling van de wet van den 19den Frimaire, VIIde jaar, op de paardenposterij, waarbij eene vergoeding aan de paardenpostmeesters is toegekend voor het gebruik van paarden, niet tot de posterij behoorende, voor het vervoer van reizigers; eene bepaling, in het oog der adressanten strijdig met eene liberale constitutie en met het stelsel van patentregt; en

ten tweede, het bestaan der spoorwegen, dat de oorzaak is geworden van het verlies van het bestaan van vele brave en nijvere lieden, behoorende tot het voermanswezen, en die hun brood vonden in diligence-diensten en andere voertuigen.

» Adressanten merken in het voorbijgaan aan, dat de lasten door de spoorweg-ondernemers verschuldigd, op verre na niet geëvenredigd zijn aan die, waaronder hunne kwijnende en bijna geheel vernielde bedrijven gebukt gaan; en verzoeken ten slotte: 1°. om de belasting op de paarden, tot hun beroep gebruikt wordende, tot eene meer dragelijke bepaling te verminderen en des noods op te heffen; en 2°. intrekking van de wet van 19 Frimaire VIIde jaar, op de paardenposterij, voor zooverre het voermanswezen ten voordeele van den paardenpostmeester is belast.

» Aangezien dit request niet in betrekking staat tot eenig aanhangig wets-ontwerp, en er adressanten evenwel aan gelegen ligt dat bij voorkomende gelegenheid het oog op hunne belangen worde gehouden, zoo heeft uwe Commissie de eer aan U Edel Mogenden voor te stellen om dit request ter griffie te doen nederleggen."

bij monde van den heer ***Albarda:***

IV. » *N. S. Mulder*, wonende te Aurora, bij Veendam, heeft zich aan U Edel Mogenden gewend met een stuk, bevattende klagten over de belastingen en voorstellen om dezelve te verbeteren; zoomede klagten omtrent de omslagtigheid der bestaande wetten, waarin hij verbetering tevens verlangt.

» Daar dit stuk zal kunnen leiden tot inlichting bij de aanstaande herziening der finantie-wetten, heeft uwe Commissie gemeend te moeten voorstellen hetzelve ter griffie te deponeren, ter inzage der leden."

V. » *K. L. Groeneveld*, te Thesinge, provincie Groningen, benevens zeven en vijftig landbezitters aldaar, hebben gemeend zich tot U Edel Mogenden te moeten wenden, om aan te dringen een vroeger ingediend adres van eenige landbezitters in de gemeenten ten Boer, Loppersum en Appingadam, waarop den 15den Augustus 1848 bij deze Kamer een besluit is genomen. Adressanten doen daarin ook hunne bezwaren kennen opzigtelijk de bestaande inrigting der zijlvesterijen in de provincie Groningen, vermelden de gebreken, die deze naar hunne meening aankleven, noemen daaronder bijzonder de hooge kosten van beheer, door te hooge en te vele tractementen en kostbare maaltijden ontstaan, en verlangen daarvan vermindering en alzoo bezuiniging. Adressanten wenschen veranderde organieke bepalingen omtrent de zijlvesterijen in het algemeen te zien daarstellen en in het bijzonder in de schepperij het Vierendeel in het Winsumer en Schaephalster zijlvest, waarbij zij bijzonder belang hebben, ten einde de bestaande verordeningen dienaangaande een einde mogen nemen.

» Daar dit adres in verband staat met het vroeger bij deze Kamer behandelde, hierboven genoemd, stelt uwe Commissie voor het ter griffie te deponeren, ter inzage."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat het nieuw benoemde lid uit Groningen, de heer mr. A. Oudeman, zijne geloofsbrieven heeft ingezonden.

Deze stukken worden ten fine van onderzoek gesteld in handen van eene commissie, bestaande uit de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, van Dam van Isselt, van Goltstein, Mackay en van Heloma.

Nadat deze leden ter volbrenging hunner taak de vergaderzaal voor eenige oogenblikken verlaten hebben en daarin teruggekeerd zijn, brengt de heer ***van Dam van Isselt*** namens de gemelde Commissie verslag uit. Hij geeft daarbij te kennen, dat de Commissie al de door het nieuw benoemde lid uit Groningen ingeleverde stukken in behoorlijke orde bevonden en geen bezwaar tegen zijne toelating als lid der Kamer gevonden heeft, zoodat zij de eer had te adviseren tot het toelaten van genoemd lid, nadat deze de bij de Grondwet gevorderde eeden zou hebben afgelegd.

De Vergadering besluit overeenkomstig het advijs der Commissie.

De Voorzitter laat alsnu voorlezing doen van een Koninklijk besluit van den 19den October jl., waarbij hij gemagtigd wordt om van den heer Oudeman af te nemen de bij de Grondwet voorgeschreven eeden.

De heer Oudeman alsnu binnengeleid zijnde legt die eeden af en neemt vervolgens zitting.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie voor het adres van antwoord op de troonrede een ontwerp van adres ter tafel heeft gebragt, dat dit stuk reeds gedrukt is en onmiddellijk aan de leden zal worden rondgedeeld.

Wordt besloten hetzelve te verzenden naar de afdeelingen.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 20 OCTOBER.

De vergadering wordt ten drie ure geopend door den Voorzitter jhr. W. Boreel van Hoogelanden.

Er zijn 43 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Van Leeuwen, Verweij Mejan, Romme, Slicher, Wichers, Lycklama à Nyeholt, Kniphorst, Opperdoes Alewijn, Borski, Hiddema Jongsma, Uijtwerf Sterling, Op ten Noort, Storm van 's Gravesande, van Heloma, Smit, Hoffman, de Jong van Beek en Donk, Thorbecke, Cost Jordens, Oudeman, Anemaet, Bots, Mutsaers, Egter, Albarda, Duijmaer van Twist, L. D. Storm, Schooneveld, Bijleveld, van Goltstein, Kien, Mackay, d'Ablaing van Giessenburg, Nedermeijer van Rosenthal, van Naamen, de Man, van Beeck Vollenhoven, Nap, de Kempenaer, van Heemstra, Faber van Riemsdijk, van Dam van Isselt, en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie voor het adres van antwoord ten gevolge der in de afdeelingen op haar ontwerp gemaakte aanmerkingen, in dat stuk nog eenige wijziging gebragt heeft, en dat hetzelve nog heden avond gedrukt aan de leden zal worden rondgedeeld.

De beraadslaging over het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede wordt bepaald op morgen ochtend ten elf ure.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk het fonds der consignatien verkozen zijn de heeren: Duijmaer van Twist, van Naamen, Wichers, van Rijckevorsel en Cost Jordens.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt bij monde van den heer ***Storm van 's Gravesande*** het navolgend rapport uit:

„*J. P. W. Vogelaar* en 4 andere personen, zich noemende leden van het hervormd kerkgenootschap te Dinteloord, hebben zich onder dagteekening van den 4den October tot de Dubbele Tweede Kamer der Staten-Generaal gewend met het verzoek, dat aangezien het hun uit het VIde wets-ontwerp niet duidelijk gebleken is dat het collatie-regt geheel is afgeschaft en dat het Gouvernement geen het minste beheer in het kerkelijk bestuur of de kerkelijke organisatie meer zal behouden, het aan de Dubbele Kamer mogte behagen, om bij de aanneming van het zoo even genoemd wets-ontwerp de verklaring van het Gouvernement op eene legale wijze te verzoeken, dat het collatie-regt van stonden aan is afgeschaft, en dat de Regering zich van alle beheer en invloed op het protestantsch kerkgenootschap zal onthouden en alzoo aan iedere gemeente de vrije keus harer leeraren overlaten.

„Dit adres eerst na den afloop der deliberatien over de grondwets-herziening bij de Tweede Kamer ontvangen, en in de zitting van eergisteren in handen der Commissie voor de verzoekschriften gesteld zijnde, zoo vermeent die Commissie aan U Edel Mogenden niet anders te kunnen voorstellen, dan daaromtrent over te gaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomene conclusie.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN ZATURDAG 21 OCTOBER.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden.

Er zijn aanvankelijk 45 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de tijdelijke Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp, strekkende om voorloopig te voorzien in het tekort op de middelen voor 1848, met daarbij behoorende memorie van toelichting en bijlagen.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen.

Aan de orde is de beraadslaging over het ontworpen adres van antwoord op de troonrede, welk stuk, zoo als het laatstelijk door de Commissie voor het adres is vastgesteld, aldus luidt:

SIRE!

1. Wij hebben ons innig verheugd, bij de plegtige opening van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal, Uwe Majesteit de overtuiging te hooren uitspreken, dat, hoe zorgvol de tijdsomstandigheden ook zijn mogen, zich in den algemeenen toestand van ons vaderland onderscheidene gunstige kenteekenen openbaren, en dat met opzigt tot de gewigtigste belangen der Natie overal, bij veel dat bekommering wekt, ook zeer veel is, dat opbeurt en bemoedigt.

2. Met U erkennen wij de voorregten van onderscheiden aard, die Nederland, te midden van den druk der tijden, steeds mag blijven genieten, en wenschen vurig, dat Uwe Majesteit, voor Haar onvermoeid streven naar het welzijn van hen, die Gij, Sire! als Uwe beminde landgenooten hebt begroet, in het welslagen van de daartoe aangewende pogingen de streelendste belooning moge vinden.

3. Wij verblijden ons met Uwe Majesteit, dat het veelomvattende en uit den aard der zaak hoogst moeijelijke werk der grondwets-herziening, nadat daartoe van Uwe zijde de eerste stap was gedaan, door het gemeen overleg van de onderscheidene takken der wetgevende magt gelukkig ten einde is gebragt. De kalmte en gematigdheid, bij onmiskenbare belangstelling, tijdens de langdurige beraadslagingen over die gewigtige aangelegenheid door de Natie aan den dag gelegd, worden ook door ons op den hoogsten prijs gesteld.

4. Wij weten het, Sire, dat de roeping van de tegenwoordige Kamers der Staten-Generaal van eenen spoedig voorbijgaanden aard is; maar zoolang wij het geheele Nederlandsche volk nog zullen vertegenwoordigen, zal Uwe Majesteit ons steeds bereid vinden, om naar ons beste vermogen mede te werken tot hetgeen het heil van den Staat vorderen mogt, en dus ook om met naauwgezetheid de voordragten te onderzoeken, die ons door Uwe Majesteit nog mogten worden gedaan.

5. Welke beproevingen het Vaderland ook mogen verbeiden, wanneer de Natie, even als tot nu toe, het genot der vrijheid met eerbied voor orde en wet weet gepaard te doen gaan; wanneer zij zich voortdurend en toenemend onderscheidt door echten burgerzin en door eene vaderlandsliefde, die voor geene offers terugdeinst; wanneer de hechte banden ongeschonden bewaard blijven, die, Sire, Uw doorluchtig Stamhuis aan die Natie verbinden, — kan Nederland, onder eerbiedig opzien tot den Oppersten Bestuurder der wereld, de onzekere toekomst met vertrouwen te gemoet gaan.

Na de voorlezing van dit stuk worden de algemeene beraadslagingen over de strekking van het ontwerp-adres geopend.

De heer ***van Golstein*** zegt hoofdzakelijk: Ik kan mij wel vereenigen met de strekking van het adres van antwoord op de troonrede, en ik kan den geest die daarin heerscht wel goedkeuren; maar ik verlang toch mijn gevoelen kenbaar te maken, dat alleen de bijzondere omstandigheden waarin wij verkeeren mij grond geven om daarmede genoegen te nemen. Een adres van antwoord op eene troonrede moet, mijns inziens, een duidelijk inzigt geven van de staatkunde welke men door de Regering wenscht gevolgd te zien, en behoort eene blootlegging te bevatten van de behoeften en wenschen der natie, alsmede eene duidelijke opgave te behelzen van de middelen welke men de geschiktste acht om daarin te voorzien. De troonrede maakt de staatkundige inzigten der Regering kenbaar, en te dien aanzien behoort eene overeenstemming tusschen Regering en Vertegenwoordiging te bestaan, ten einde de eerste in staat te stellen de taak die op haar rust naar eisch te vervullen. In gewone omstandigheden zou, ik herhaal het, dit adres van antwoord op de troonrede mij niet hebben kunnen bevredigen. Maar wij verkeeren thans, gelijk ik gezegd heb, in buitengewone omstandigheden. De bestemming van deze Kamer is van tijdelijken en voorbijgaanden aard; zij moet weldra vervangen worden door eene andere Vergadering, welke op andere grondslagen zal zijn gevestigd, en voor welke de taak zal zijn weggelegd om zich met de Regering te verstaan. Maar de Regering zelve verkeert almede in buitengewone omstandigheden. Er bestaat slechts een tijdelijk ministerie; de tegenwoordige ministers zijn tijdelijk aangesteld; hunne bijzondere roeping bestond in het voordragen en verdedigen der wetten betrekkelijk de grondwets-herziening. En deze roeping is thans afgeloopen en geëindigd, en uit dien hoofde kunnen wij ons ten opzigte van de staatkunde, die door de Regering behoort opgevolgd te worden, met het ministerie niet verstaan. Ten gevolge van de buitengewone omstandigheden, waarin wij ons bevinden, beaam ik alzoo ten volle de strekking van dit adres van antwoord op de troonrede, en ik waardeer ten volle den toon van eenvoudigheid en duidelijkheid die daarin heerscht. Ik vind het voldoende dat het slechts een terugklank van de troonrede is, want in die troonrede waren gewigtige waarheden opgenomen, die alzoo het zegel der goedkeuring van deze Vergadering erlangen. Onder de gewigtige waarheden die in de troonrede voorkomen behoort voorzeker op den voorgrond te worden geplaatst deze, dat de grondslagen van ons staatsgebouw onveranderd zijn gebleven, en dat slechts wijzigingen in onze staatsinrigting zijn aangebragt. Deze is de juiste en duidelijke waardering van den toestand der zaak. De constitutionnele monarchie toch is in Nederland gevestigd geworden bij de herleving van ons volksbestaan. In de Grondwet waren gebreken en leemten ontstaan welke behoorden verbeterd en aangevuld te worden. Er behoorde eene volledige ontwikkeling der constitutionnele monarchie tot stand te komen, en dit heeft nu plaats gehad. Ziedaar de zaak. Er is niets veranderd in den aard der staatsinrigting, maar de werkkring van ieder der staatsmagten is beter aangewezen geworden. En zoo is het erfelijk koningschap, hetwelk een noodwendig bestanddeel van onze staatsinrigting uitmaakt, onaangeroerd gebleven. Het is niet enkel het uitvloeisel van de volksleus Vaderland en Oranje, het ontspruit niet enkel uit een gevoel van erkentelijkheid voor de gewigtige diensten door het Koninklijk Stamhuis aan den lande bewezen, maar het wordt daarenboven gebiedend gevorderd door het algemeen belang, want bij het gemis van hetzelve zou Nederland de prooi worden van de onlusten en beroerten, die andere landen zoo fel geteisterd hebben. Die omstandigheid is in de troonrede duidelijk aangegeven, en met die uitdrukking stemt het adres van antwoord over-

een. Wij leven in een tijd van openbaarheid en, zoo als ik hoop, ook van openhartigheid, en daarom acht ik het van hoog gewigt dat in het adres de duidelijkheid in het oog gehouden worde, dat in dit adres een eenvoudige toon heersche. Daarin behoort geen beeldspraak voor te komen, onder welke het moeijelijk is de ware bedoeling van hetgeen gezegd of ter neder geschreven is op te sporen, en den waren zin der uitdrukking te vatten en te verstaan. Bij eene vroegere gelegenheid en vorige beraadslagingen werd de beeldspraak toch zoo verre gedreven dat het mij moeijelijk was op te sporen wat daaronder moest worden verstaan. Er werd gesproken van een sleutel, die strekken moest om het staatsgebouw te openen, en die zich in de handen dezer vergadering bevond, zoodat het van hare beslissing scheen af te hangen om het voor den Vorst al dan niet te ontsluiten. Er werd gesproken van een scepter, die nedergelegd was op de tafel van den voorzitter, en die van daar door deze Vergadering behoorde opgenomen te worden, ten einde die aan den Vorst te overhandigen. Hier was het denkbeeld niet zoo duidelijk uitgedrukt als in de troonrede, dat de grondslagen van ons staatsgebouw dezelfde zijn gebleven, en niet aangeroerd zijn geworden. Het was als het ware als of de oppermagt, die bij den Vorst berustte, teruggekeerd was in den boezem des volks, en nu weder aan den Vorst werd opgedragen. Het was als of de leer der volkssouvereiniteit hier gepredikt werd, eene leer, waaraan ik mijne goedkeuring niet zou kunnen hechten. Aan den twijfel, die daaromtrent bestond, is thans een einde gemaakt door eene duidelijke voorstelling der zaak, en de waarheid is te voorschijn getreden. Het is om die reden vooral dat ik aan dit adres van antwoord op de troonrede mijne goedkeurende stem wensch te verleenen.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming over de algemeene strekking van het ontwerp-adres, welke daarbij met algemeene stemmen der 45 tegenwoordige leden wordt goedgekeurd.

Die leden waren de heeren: van Leeuwen, Verweij Mejan, Thorbecke, Borski, Anemaet, Hiddema Jongsma, Nederburgh, Kien, Albarda, Oudeman, Egter, Bots, Uijtwerf Sterling, Lycklama à Nyeholt, van Goltstein, Slicher, Kniphorst, Luijben, Mackay, Storm van 's Gravesande, de Monchy, Hoffman, van Heloma, Romme, Mutsaers, van Heemstra, Wichers, van Naamen, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, Cost Jordens, Bijleveld, L. D. Storm, de Jong van Beek en Donk, van Beeck Vollenhoven, Nedermeijer van Rosenthal, van Dam van Isselt, Opperdoes Alewijn, de Kempenaer, Op ten Noort, de Man, Nap, Gevers van Endegeest, Smit en de Voorzitter.

De Vergadering gaat alsnu over tot de behandeling der afzonderlijke paragraphen van het adres.

De §§ 1, 2 en 3 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over § 4 van het ontwerp-adres.

De heer **L. D. Storm** vraagt het woord. Hij verklaart zich met deze paragraaph niet te kunnen vereenigen. Reeds vroeger werd het betwijfeld, of de Tweede Kamer, als het uitvloeisel van verkiezingen met meerdere trappen, in waarheid de natie vertegenwoordigde. Zeker is het dat in art. 79 der Grondwet gezegd wordt, dat de Staten-Generaal het Nederlandsche volk vertegenwoordigen, maar na al hetgeen in den laatsten tijd voorgevallen is, na de veranderingen die in onze Grondwet gebragt zijn en na hetgeen de Regering zelve van deze Kamer gezegd heeft, is de spreker volkomen bevestigd in de meening, die hij zelf zich vroeger veroorloofde te uiten. De Kamer verkeert thans tegenover de Natie en tegenover de Regering in een exceptionnelen toestand. Zij zal de Grondwet die haar in het leven riep, overleven. Zij zal blijven bestaan, terwijl dat, waarmede haar bestaan zamenhing, ontbonden zal zijn. Zij zal alzoo zijn een ligchaam zonder geest en zonder leven. En nu vraagt de spreker, of de Kamer, terwijl zij zich in zoodanigen staat van ontbinding bevindt, zich nog als vertegenwoordiging voor zal doen, en onbepaald bereid verklaren om zich bezig te houden met het onderzoek der voordragten die haar gedaan mogten worden. De spreker meent, dat de aard van het zonderling en kortstondig bestaan der Kamer medebrengt, dat zij niet mede kan werken tot alle maatregelen die haar voorgesteld zouden kunnen worden, maar dat zij hare werkzaamheden beperken moet tot hetgeen dringend en onverwijld noodig is tot heil van den Staat. Wat niet dringend noodzakelijk is moet overgelaten worden aan eene Kamer, die in het vertrouwen der natie steun zal vinden. Het doel der tegenwoordige vergadering is, zoo meent de spreker, alleen, om de zaken gaande te houden, en opdat de Regering bij onvoorziene gebeurtenissen niet verstoken zou zijn van eene wetgevende vergadering. Het is daarom dat hij als amendement voorstelt, de 4de paragraaph aldus te lezen: » Wij weten het, Sire! dat de roeping van de tegenwoordige Kamers der Staten-Generaal van eenen spoedig voorbijgaanden aard is; maar zoolang die Kamers zullen bestaan, zal Uwe Majesteit ons steeds bereid vinden, om naar ons beste vermogen mede te werken tot al wat eene onverwijlde noodzakelijkheid in het belang des volks zoude kunnen gebieden."

De heer **van Dam van Isselt**, Voorzitter der Commissie voor het adres van antwoord, beantwoordt namens deze den vorigen spreker. Het zoo even voorgestelde amendement, zegt hij, behoeven wij wat het beginsel betreft niet te bestrijden, want de hoofddenkbeelden door het lid uit Noord-Braband ontwikkeld, zijn reeds volkomen vervat in de zinsnede, die de Commissie voordroeg. Het vraagpunt toch betreffende de tot heden bestaan hebbende wijze van verkiezing van de leden dezer Kamer kan hier niet ter sprake komen. De Grondwet die nu nog van kracht is, zegt in haar 79ste artikel, dat de Staten-Generaal het Nederlandsche volk vertegenwoordigen, en of nu die vertegenwoordiging eene fictie geweest is, dan wel of zij eene ware vertegenwoordiging was, behoeft hier niet onderzocht te worden. Ook de spreker heeft steeds het gevoelen gedeeld, dat de tot héden gevolgde wijze van verkiezing van de leden dezer Kamer niet de ware was; maar zoolang die Grondwet van kracht is heeft men het regt te zeggen dat deze Kamer de natie mede-vertegenwoordigt. Dat nu de tegenwoordige toestand der Kamer van bijzonderen aard is, wordt ook in de paragraaph der Commissie uitgedrukt; immers ook daar wordt in den aanvang gezegd, dat de roeping der Kamers van eenen spoedig voorbijgaanden aard is. En wat betreft het slot van het voorgedragen amendement, de toezegging der Kamer behelzende van hare medewerking uitsluitend tot alles wat eene onverwijlde noodzakelijkheid in het belang des volks zou kunnen vorderen, ook dit staat duidelijk in de paragraaph der Commissie uitgedrukt. Zij was van meening het daarvoor te moeten houden — en het was moeijelijk bij de Regering eene andere bedoeling te veronderstellen — dat wel geene andere wetten aan de tegenwoordige Kamer zouden worden voorgedragen dan die de toestand waarin ons vaderland thans verkeert, dringend zou vorderen. En zoo men nu in de paragraaph der Commissie leest: » zal Uwe Majesteit ons steeds bereid vinden, om naar ons beste vermogen mede te werken tot hetgeen het heil van den Staat vorderen mogt en dus ook om met naauwgezetheid de voordragten te onderzoeken, die ons door Uwe Majesteit nog mogten worden gedaan," dan gelooft de Commissie hetzelfde denkbeeld uitgedrukt te hebben, dat het geachte lid uit Noord-Braband geuit wilde zien. De Commissie meent hierbij te mogen wijzen op hetgeen deze zitting is voorafgegaan. Men herinnert zich, welk gevoelen in deze Kamer heerschte, reeds voor dat de ontwerpen tot grondwets-herziening waren aangenomen. Reeds toen was men van het denkbeeld, dat de Kamer, bij de te voorziene spoedige herziening der Grondwet zich met niets anders bezig moest houden dan met hetgeen de drang der omstandigheden noodig mogt maken. En wanneer men nu, nadat die ontwerpen zijn aangenomen en na gezegd te hebben dat men gevoelt dat de roeping der Kamer slechts van spoedig voorbijgaanden aard is, verklaart bereid te zijn om mede te werken tot hetgeen het heil van den Staat vorderen mogt en om met naauwgezetheid de voordragten te onderzoeken, die door de Regering gedaan mogten worden, — dan kan daarbij zeker de bedoeling niet verondersteld worden, dat men zich bereid zou verklaren tot de behandeling van wets-ontwerpen die van hoog en duurzaam gewigt mogten zijn, dat men niet wenschen zou alles wat de toekomstige regeling van zaken betreft aan eene volgende Kamer over te laten. De Commissie meent alzoo hier hetzelfde uitgedrukt te hebben wat in het voorgedragen amendement gezegd wordt en kan bij gevolg dat amendement niet ondersteunen.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging over de 4de paragraaph gesloten verklaard en gaat men alsnu in de eerste plaats over tot eene hoofdelijke stemming over het amendement van den heer Storm, dat met 41 tegen 6 stemmen worden afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Thorbecke, Albarda, Oudeman, Luijben, Wichers en L. D. Storm.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Leeuwen, Borski, Anemaet, Hiddema Jongsma, Nederburgh, Kien, Egter, Bots, Uijtwerf Sterling, Lycklama à Nyeholt, van Goltstein, Slicher, Kniphorst, Mackay, Storm van 's Gravesande, de Monchy, Hoffman, van Heloma, Romme, Mutsaers, van Heemstra, van Naamen, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, Cost Jordens, Bijleveld, de

Jong van Beck en Donk, van Beeck Vollenhoven, Nedermeijer van Rosenthal, Faber van Riemsdijk, van Dam van Isselt, Opperdoes Alewijn, de Kempenaer, Op ten Noort, d'Ablaing van Giessenburg, Schooneveld, de Man, Nap, Gevers van Endegeest, Smit en de Voorzitter.

Daarna wordt de 4de paragraaph, zoo als die door de Commissie is voorgesteld, in hoofdelijke omvrage gebragt en met 45 tegen 2 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Thorbecke en L. D. Storm.

De 5de paragraaph wordt, zonder beraadslaging, met algemeene stemmen goedgekeurd.

Het ontwerp-adres in deszelfs geheel alsnu in hoofdelijke omvrage gebragt wordende, wordt insgelijks met algemeene stemmen aangenomen.

Het aldus vastgestelde adres van antwoord op de troonrede zal naar de Eerste Kamer der Staten-Generaal verzonden worden, en na door deze aangenomen te zijn, aan Zijne Majesteit den Koning worden aangeboden door eene Commissie uit de Tweede Kamer, vereenigd met eene andere uit de Eerste Kamer, en zamengesteld uit de leden der Commissie voor het ontwerpen van het adres, met den heer Storm van 's Gravesande.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[V. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 21sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Wij bieden aan U Edel Mogenden bij deze ter overweging aan een ontwerp van wet, de strekking hebbende om voorloopig te kunnen voorzien in het tekort op de middelen tot dekking van de staats-behoeften in 1848.

De gronden waarop dit wets-ontwerp rust, zullen U Edel Mogenden aantreffen in de memorie van toelichting, welke, met de daarbij behoorende staten, mede hiernevens gaat.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 21sten October 1848.

WILLEM.

[V. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot voorloopige voorziening in het tekort op de middelen tot dekking der staatsbehoeften in* 1848.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat de uitgifte van schatkistbiljetten krachtens de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) ongenoegzaam is bevonden om voorloopig te verzekeren de geldelijke dienst bij de in het jaar 1848 opgekomene behoeften van de schatkist,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Het kapitaal van *acht millioen gulden* schatkistbiljetten, vermeld in art. 1 der wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 79), wordt verhoogd tot *tien millioen gulden*.

Art. 2. Van het kapitaal van *tien millioen gulden* in het vorig artikel vermeld, zal nimmer meer dan *acht millioen gulden* in omloop mogen zijn, en zal, met wijziging van de 2de zinsnede van art. 3 der voren aangehaalde wet, de uitgifte dier schatkistbiljetten kunnen worden geregeld naar mate de behoeften van de schatkist het vorderen.

Lasten en bevelen, enz.

[V. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Op den 19den Augustus van dit jaar is ingetrokken het ontwerp van wet houdende belasting op de bezittingen en op de inkomsten van ambten, wachtgelden en pensioenen, hetwelk den 18den Julij te voren aan de Staten-Generaal was aangeboden.

Deze intrekking is het gevolg geweest van de voorloopige overwegingen van dat ontwerp. Nadat de Regering getracht had bij de memorie van beantwoording onderscheidene bedenkingen, vervat in het voorloopig verslag van den 28sten Julij, toe te lichten en te beantwoorden, en eenige wijzigingen had voorgesteld in de wet, heeft de Commissie van Rapporteurs den 7den Augustus haar gevoelen uitgebragt, dat de zaak eene nieuwe overweging in de afdeelingen vorderde. Uit het algemeen verslag, door haar uitgebragt, afleidende dat de voorloopige verdediging van de wet weinig indruk had gemaakt, heeft de Regering moeten besluiten, de buitengewone middelen van voorziening voor de dienst van 1848 in nader overleg te nemen.

Ongaarne deed zij dit, ook omdat zij daardoor buiten de mogelijkheid werd gesteld om de gedane voordragt tot gedeeltelijke afschaffing der accijnsen op gemaal en geslagt aan de overweging der Kamer te onderwerpen.

Intusschen is in de behoefte moeten worden voorzien, en daartoe zijn uitgegeven schatkistbiljetten, volgens de wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) daargesteld. Aanvankelijk heeft dit gestrekt om de betalingen te kunnen aan den gang houden, bij het niet verkrijgen van den betalingstermijn der belasting, welke in het ontwerp van wet aanvankelijk op den 15den September was gesteld en bij de beantwoording tot den 1sten October was verschoven.

Het bedrag der uitgegeven schatkistbiljetten is thans van *vier millioen gulden*, en de rente van deze en de verder uit te geven biljetten zal eene verhooging van de begrooting moeten uitmaken welke later zal worden voorgesteld.

Naar aanleiding van de voormelde wet van 27 December 1840, kan dit bedrag opgevoerd worden tot *zes millioen gulden*, welke te gelijk in omloop kunnen worden gelaten.

Doch dit bedrag is thans niet volkomen toereikende, zoo als straks nader blijken zal.

Het is niet te ontkennen, dat voor eene eindelijke voorziening in de dienst van 1848 de vermeerdering van dit papier weinig verkieslijk zou moeten geacht worden, uit hoofde van de bevoegdheid der houders, om hetzelve telke drie maanden op te zeggen, en de onzekerheid die daaruit ten aanzien van den toestand der schatkist geboren wordt.

Intusschen heeft men zich de vraag gedaan, of het tegenwoordig oogenblik geschikt is, om, nadat een voorstel van wet om door het heffen eener buitengewone belasting in de behoeften te voorzien, geen bijval bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft verworven, thans met definitive maatregelen voor den dag te treden.

Die vraag heeft men niet bevestigend kunnen beantwoorden. Maatregelen van afdoenden aard zouden trouwens moeten bestaan *of* in belastingmiddelen onder eenigen anderen vorm dan in het vorig voorstel waren vervat, *of* in het openstellen eener leening. Ofschoon gerust omtrent de medewerking van de Staten-Generaal, wanneer er geen ander middel overschoot om in de behoeften van het oogenblik te voorzien, heeft men met opzigt tot een nieuw voorstel van belasting niet mogen uit het oog verliezen het lot der eerst voorgedragene wet en niet mogen voorbijzien den exceptionelen toestand van de wetgevende Kamers na het aannemen van de grondwets-herziening.

Deze omstandigheden, gevoegd bij het uitzigt op de aanstaande verkiezingen en het bijeenkomen van de nieuwe Kamers der Staten-Generaal, hebben de Regering doen oordeelen dat, wanneer het uitschrijven van eene buitengewone belasting in het tegenwoordig oogenblik nog mogt kunnen worden vermeden, zulks als zeer wenschelijk moet worden gehouden. Hoe ongaarne de Regering dus afwijkt van den regel, om den nood van het oogenblik eenigzins op de toekomst te schuiven, zoo heeft zij echter daartoe moeten besluiten. Geene eindelijke voorstellen tot voorziening doende, ziet zij zich, haars ondanks, genoodzaakt de hierboven bedoelde voordragt aangaande de accijnsen ook nu nog in overweging te houden.

Afgescheiden van andere overwegingen, konde het tweede middel, het aangaan eener leening, niet wel in aanmerking komen in het tegenwoordig ongunstig oogenblik, uit hoofde van den hoogen koers van de rente voor eene *blijvende* negotiatie.

Men heeft zich derhalve genoopt gevonden om ernstig te overwegen, door welke *voorloopige* middelen alnog aan de behoefte zou zijn te gemoet te komen.

Daartoe was het noodzakelijk op nieuw een overzigt te nemen van de waarschijnlijke uitkomst van het dienstjaar 1848, en dit is geschied in zooverre als thans nog mogelijk is. De slotsom daarvan wordt nevens deze onder de aandacht gebragt in een soortgelijk overzigt als bij de aanbieding der belastingwet in Julij jl. is overgelegd, doch nu verzeld van twee bijlagen, waarin ten aanzien van de bijdragen uit de geldmiddelen der overzeesche

bezittingen en de opbrengsten der belastingen over de eerste negen maanden des jaars meerdere opheldering worden aangetroffen.

Deze opgave litt. *A* met de vroeger medegedeelde vergelijkende, vallen al dadelijk onderscheidene verschillen in het oog, die het nuttig kan zijn eenigermate toe te lichten.

Zoo wordt onder 2°. nu gebragt de nadere verhooging van het Xde hoofdstuk, Oorlog, welke bij de wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 41) is toegestaan, ten bedrage van f 1,458 782 50½.

De Regering blijft volharden in haar besluit, om ook van het crediet bij die wet gegeven geen verder gebruik te maken dan volstrekt noodzakelijk is; doch de omstandigheden leveren tot dusverre geene genoegzame zekerheid op, om te durven vaststellen welk gedeelte daarvan ongebruikt zal worden gelaten.

Vroeger was alleen gerekend op het gemis van een batig saldo op de koloniale administratie van f 4,650,000, en thans moet deze post onder 3°. klimmen tot f 7,162,552 54½, zoo als meer in de bijzonderheden blijkt uit het beknopt overzigt onder litt. *B* overgelegd, en waarop straks zal worden teruggekomen.

De staat van de opbrengst der middelen over de eerste negen maanden van 1848, onder litt. C hierbij gevoegd, zou tot leiddraad hebben moeten strekken van den post onder 4°. vermeld. Men is er ver af, om te durven onderstellen, dat het aanvragen van voorziening in de som die vroeger voor mindere opbrengst van de middelen was uitgetrokken, geheel overbodig zou kunnen worden. Zij is thans vervallen, in zoover als het gemis van een gedeelte der inkomsten wegens het gemaal en geslagt aanbelangt, en ten aanzien van het overige acht men voor het oogenblik het uittrekken van eene bepaalde som voor verlies minder geraden of nuttig, vermits het nu toch alleen op eene voorloopige voorziening aankomt. Dien ten gevolge wordt deze post, onder referte tot de aanmerkingen, gevonden wordende op den staat litt. *C*, aanvankelijk voor *memorie* uitgetrokken.

De sommen die men vroeger tot het helpen dekken der behoeften op het oog had, en die bij het vorig overzigt zijn in aanmerking gebragt, ondergaan geene verandering, maar aan dezelve is een nieuwe post toegevoegd wegens een voorloopig overschot van de dienst van 1847. Dit spruit uit eene vermeerderde bijdrage uit de koloniale geldmiddelen van dat jaar, waarvan het excedent boven de raming bij de mededeelingen betreffende het ontwerp van wet tot aanvulling der middelen van dat jaar, was aangegeven op f 710,000 en thans, bij verdere vereffening der zaken, mag worden gesteld op f 932,302.53½, weshalve f 222,302.53½ hier in voordeel komt.

Als slotsom van alles, zoo als de toestand van het dienstjaar zich thans laat beschouwen, moet het er voor gehouden worden, dat voorziening noodig zal zijn in een tekort van ten minste f 10,239,860.91½.

De oorzaken zijn duidelijk en bepalen zich naar dit overzigt thans tot de toegestane uitgaven boven de oorspronkelijke begrooting en de mindere bijdragen uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen, — beide voortgesproten uit de groote gebeurtenissen, welke dit jaar het vasteland van Europa hebben geschokt.

De uitgaven kunnen nog eenigzins verminderen door bezuiniging op de jongst toegestane uitgaven voor het departement van Oorlog, doch daartegen is ook nu aanvankelijk niet gerekend op eenig gemis op de gewone middelen: maar de omstandigheden hebben zoo nadeelig gewerkt op het verwezenlijken der baten uit de kolonien voortvloeijende, dat wegens dit onderwerp naauwelijks eenige verbetering is te gemoet te zien.

De prijzen der producten niet alleen, maar de moeijelijkheid om de aanwezige voorraden te realiseren bij langdurigen stilstand van den handel, zijn de drukkende gevolgen der groote gebeurtenissen die ons omringd hebben en nog steeds bekommeren.

Zich voor het tegenwoordige verlangende te bepalen tot middelen van geheel *voorloopige* voorziening, heeft de Regering gemeend dat die zouden kunnen gevonden worden in de uitbreiding van de uitgifte van schatkistbiljetten en in het partij trekken van de producten onzer overzeesche bezittingen, welke anderzins bestemd waren om de bezwaren van de toekomstige dienst te helpen dragen; welk een en ander dan zal moeten worden opgelost in eenen definitiven geldelijken maatregel, wanneer met volkomen juistheid zal zijn bekend geworden wat er ontbreekt, en zoodanige maatregel met gemeen overleg zal kunnen worden aangenomen.

De reeds geplaatste *vier millioen gulden* schatkistbiljetten verdubbelende en daarenboven twee millioen door beleening vindende op de overzeesche producten die eigenlijk behooren tot de dienst van 1849, zou door dit een en ander het doel kunnen worden bereikt, om thans te vermijden eene zeer bezwarende negotiatie, waarvan het gelukken nog onzeker zou zijn, of het opleggen van eene belasting.

Met het voorstel om aan de wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) eenige uitbreiding te geven, die de gelijktijdige uitgifte van *acht millioen* schatkistbiljetten zou veroorloven, oordeelt de Regering datgene te doen wat de omstandigheden thans toelaten, en zij ziet daarop met vertrouwen den geheelen bijval der Staten-Generaal te gemoet.

Het ontwerp van wet vereischt op zich zelf geene toelichting, dan dat, ten gevolge van het slot van art. 2, de beperking omtrent de hoeveelheid schatkistbiljetten, welke in elke maand vervallen mogen, wordende weggenomen, daardoor de gelegenheid zal ontstaan, om, wanneer de behoeften van de schatkist, zich, bij het erkende tekort over deze dienst, drukkend op de schatkist doen gevoelen, alsdan bij ruimer gebruik, op een gegeven tijdstip, van de *acht millioen* die te gelijk in omloop mogen zijn, een beter hulpmiddel in die uitgifte te kunnen vinden.

Ook in de wet van den 19den Junij 1843 (*Staatsblad* n°. 25), toen de behoeften de daarstelling van een aanzienlijk kapitaal soortgelijke biljetten noodzakelijk maaken, werd geene beperking der uitgifte bij maanden gevonden: — er zal evenwel van de ruimere bevoegdheid tot uitgifte alleen gebruik gemaakt worden in evenredigheid tot de volstrekte behoefte.

De tijdelijke Minister van Financien,
VAN BOSSE.

[V. 4.]

BIJLAGE A.

OPGAVE van de waarschijnlijke baten en lasten van de dienst van 1848 en van het bedrag waarin door buitengewone middelen zal moeten worden voorzien.

Aannemende dat de middelen tot dekking der begrooting van 1848, vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 54), voldoende zijn om die begrooting goed te maken, zoo als dezelve oorspronkelijk bij onderscheidene wetten is bepaald, moeten daarop de volgende veranderingen in aanmerking komen:

Vermeerdering van behoeften.

1°. Voor de verhoogingen der begrootingen:		
VIII. Hoofdstuk, *Marine.*		
Wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 8),	f	370,000.00
X. Hoofdstuk, *Oorlog.*		
Wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 9).		2,704,000.00
2°. Gelijke verhooging:		
X. Hoofdstuk, *Oorlog.*		
Wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* no. 41).		1,458,782.50½
	f	4,532,782.50½
3°. Voor gemis op de bijdragen der koloniale administratie.		7,162,552.54½
4°. Mindere opbrengst op de gewone middelen in het algemeen		*Memorie.*
Totaal	f	11,695,335.05

Vermeerdering van middelen.

1°. *a.* Toevoeging aan deze dienst van het overschot, voortspruitende uit de middelen gegrond op de wetten van den 6den Maart en 25 Junij 1844	f	155,333.28½
b. Overschot van de dienst 1845.		304,557.34½
c. Idem, voorloopig van 1846.		311,280.97
d. Idem, voorloopig van 1847		222,302.53½
	f	993,474.13½
2°. Volgens de wet tot regeling en opheffing der fondsen van kwade posten, zal het niet afzonderen van de 8 en 10 per cent op de personele belasting en het patentregt over 1848 eene vermeerderde opbrengst kunnen geven van f 500,000		
Af: de uitgaven voor kwade posten op de begrooting gebragt	38,000	
		462,000.00
	f	1,455,474.13½
Vermeerdering van behoeften	f	11,695,335.05
Vermeerdering van middelen		1,455,474.13½
Te voorzien door buitengewone middelen	f	10,239,860.91½

[V. 5.]

BIJLAGE B.

BEKNOPT OVERZIGT der oorzaken van het tekort op de bijdragen uit de Koloniale Geldmiddelen aan 's Rijks Schatkist over 1848.

Die bijdragen waren geraamd op eene som van f 14,450,000.00
Er zal waarschijnlijk niet meer in de schatkist worden overgebragt dan 7,287,447.45½

Tekort . . f 7,162,552.54½

De grondslagen van evengemelde raming zijn aan de Staten-Generaal medegedeeld op bladz. 5 der memorie van beantwoording van het voorloopig verslag omtrent de wet op de middelen voor 1848 en 1849.

Volgens die grondslagen was gerekend op eene ontvangst wegens den verkoop van koloniale producten van . . . f 28,550,000.00

De tot heden verkochte producten hebben opgebragt circa. . . f 20,810,700.00
De nog te verkoopen producten, met inbegrip van de onlangs opgehouden koffij, en van andere ontvangsten, zullen nog waarschijnlijk opbrengen 1,884,600.00
22,695.300.00

Tekort op de *ontvangsten* . . f 5,854,700.00

De uit evengemeld rendement van f 22,695,300 te bestrijden uitgaven voor rekening der koloniale administratie van 1848 zijn de volgende:

Betaling van wissels van het Indisch bestuur	f 4,772,531.00
Uitzending van goederen	3,312,387.00
Diverse koloniale uitgaven	2,285,562,00
Transporteren	f 10,370,480.00

[V. 6.]

BIJLAGE C.

Per transport	f 10,370,480.00
Subsidie aan de West-Indien en de Kust van Guinea	587,372.54½
Renten der restantschuld aan de Nederlandsche Handel-maatschappij	450,000.00
Aanvulling van het Indisch tekort	4,000,000.00
	f 15,407,852.54½
Bij de raming, te vinden in de voormelde memorie van beantwoording, was gerekend op eene uitgaaf van	14,100,000.00
Tekort op de *uitgaven*	f 1,307,852.54½
hierbij het Tekort op de *ontvangsten*	5,854,700.00
Totaal tekort als boven	f 7,162,552.54½

De mindere opbrengst der producten is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat ten gevolge der staatkundige gebeurtenissen mindere hoeveelheden producten hebben kunnen worden afgezet dan waarop gerekend was, en dat die mindere hoeveelheden ook lagere prijzen hebben opgebragt.

De vermeerdering in de uitgaven is voornamelijk waar te nemen met opzigt tot de wisseltrekking van het Indisch bestuur, de uitzending van goederen en de diverse koloniale uitgaven.

Ten dezen aanzien wordt opgemerkt, dat onder de som voor wissels uitgetrokken, begrepen zijn die wissels, welke het Indisch bestuur vermag te trekken op de opbrengst van tin, hetwelk vroeger in Indie werd verkocht, en thans naar Nederland wordt geconsigneerd.

De verhooging der som voor goederen is een gevolg van buitengewone uitzendingen, welke als maatregelen van voorzigtigheid noodig zijn geoordeeld.

De vermeerdering der som wegens diverse koloniale uitgaven is grootendeels toe te schrijven aan meerdere betalingen voor rekening van derden, waar tegenover staat eene evenredige meerdere ontvangst in de Indische kas.

OVERZIGT van de opbrengst der Middelen over de negen eerste maanden van 1848.

BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	¾ DER RAMING.	OPBRENGST over de negen eerste maanden van 1848.	MEERDER dan de Raming.	MINDER dan de Raming.
A. DIRECTE BELASTINGEN: (1)					
a. Grondbelasting.					
Hoofdsom	f 8,310,000.00	f 6,232,500.00	f 6,257,996.38½	f 25,496.38½	
2 opcenten voor kwade posten.	166,200.00	124,650.00	125,159.92½	509.92½	
2 opcenten vroeger door de gemeenten genoten.	166,200.00	124,650.00	125,159.92½	509.92½	
16 opcenten voor het Rijk	1,329,600.00	997,200.00	1,001,279.42	4,097.42	
b. Personeel.					
Hoofdsom	4,900,000.00	3,675,000.00	3,700,974.36½	25,974.36½	
20 opcenten	980,000.00	735,600.00	740,194.87	5,194.87	
c. Patenten.					
Hoofdsom.	1,840,000.00	1,380,000.00	1,394,389.95	14,389.95	
28 opcenten	515,200.00	386,400.00	390,429.18½	4,029.18½	
B. ACCIJNSEN: (2)					
a. Suiker	450,000.00	337,500.00	246,518.43	»	f 90,981.57
Wijn.	710,000.00	532,500.00	478,172.19½	»	54,327.80½
Binnenlandsch gedistilleerd	2,760,000.00	2,070,000.00	1,747,076.57½	»	322,923.42½
Buitenlandsch gedistilleerd	180,000.00	135,000.00	106,243.53½	»	28,756.46½
Transporteren	f 22,307,200.00	f 16,730,400.00	f 16,313,594.76	f 80,184.02½	f 496,989.26½

(1) De aanbetaling der directe belastingen staat in genoegzaam verband met de verschenen termijnen: zij vertoont zich eenigzins gunstiger, ook omdat voor de dienst ingegaan 1 Mei 1848, volgens de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32), bij het *personeel* en de *patenten* de vroeger gekorte 8 en 10 per cent nu onder de opbrengsten zijn vermeld, zonder onder de raming te zijn begrepen. Ofschoon het personeel en patentregt met het dienstjaar aangevangen 1 Mei 1848 zullen zijn verminderd, onderstelt men, dat die middelen de raming over 1848 zullen bereiken.

(2) Onder de accijnsen, die nu minder dan de raming zijn gebleven, zal de opbrengst van het *geslagt* en *zout* waarschijnlijk in de drie laatste maanden toenemen en de raming dier middelen kunnen bereiken; hoezeer te zamen genomen in opbrengst bij vergelijking met 1847 toegenomen, zal het totaal der raming van de accijnsen van 1848 bezwaarlijk verkregen worden.

BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.				BEDRAG DER RAMING.	3/4 DER RAMING.	OPBRENGST over de negen eerste maanden van 1848.	MEERDER dan de Raming.	MINDER dan de Raming.
			Per transport	f 22,307,200.00	f 16,730,400.00	f 16,313,594.76	f 80,184.02½	f 496,989.26½
b.	Geslagt			1,460,000.00	1,095,000.00	710,459.99	»	384,540.01
	Zout			1,480,000.00	1,110,000.00	934,082.89½	»	175,917.10½
	Zeep			850,000.00	637,500.00	592,729.44½	»	44,770.55½
	Bier en azijn			300,000.00	225,000.00	218,448.09½	»	6,551.90½
	Steenkolen			550,000.00	412,500.00	452,899.77	40,399.77	
c.	Turf			1,000,000.00	750,000.00	882,482.85½	132,482.85½	
d.	Gemaal			3,100,000.00	2,325,000.00	2,462,922.17½	137,922.17½	
	10 per cent collectief zegel			1,284,000.00	963,000.00	883,375.84½	»	79,624.15½
	Vervoerbiljetten			70,000.00	52,500.00	38,752.47	»	13,747.53
	Opcenten op de accijnsen.							
a.	Bedragende	f4,100,000						
	Collectief zegel	410,000						
	Vervoerbiljetten	70,000						
		f4,580,000	48	f2,198,400				
b.	Bedragende	f4,640,000						
	Collectief zegel	464,000						
		f5,104,000	38	1,939,520				
c.	Bedragende	f1,000,000						
	Collectief zegel	100,000						
		f1,100,000	28	308,000				
d.	Bedragende	f3,100,000						
	Collectief zegel	310,000						
		f3,410,000	23	784,300				
				5,230,220.00	3,922,665.00	3,490,345.86	»	432,319.14
C.	INDIRECTE BELASTINGEN: (3)							
a.	Zegel			1,300,000.00	975,000.00	893,220.08	»	81,779.92
b.	Registratie, griffie, hypotheken			3,250,000.00	2,437,500.00	2,382,598.91½	»	54,901.08½
c.	Successie-regten			2,250,000.00	1,687,500.00	2,226,989.77½	539,489.77½	
	38 opcenten			2,584,000.00	1,938,000.00	2,084,754.55	146,754.55	
D.	IN- EN UITGAANDE REGTEN EN SCHEEPVAART-REGTEN: (4)							
a.	Regten op den in-, uit- en doorvoer	f3,200,000						
b.	Regten op de granen	300,000						
				3,500,000.00	2,625,000.00	2,337,928.08½	»	287,071.91½
	13 opcenten			416,000.00	312,000.00	304,871.04	»	7,128.96
c.	Scheepvaartregten			600,000.00	450,000.00	349,044.66	»	100,955.34
d.	Vuur-, ton- en bakengeld			200,000.00	150,000.00	180,922.43	30,922.43	
E.	REGT VAN WAARBORG OP DE GOUDEN EN ZILVEREN WERKEN: (5)			125,000.00	93,750.00	90,407.76½	»	3,342.23½
	13 opcenten, na aftrek van de 10 verhooging, dus over f 113,636 (5)			14,772.68	11,079.51	10,645.24½	»	434.26½
G.	POSTERIJEN (5)			1,330,000.00	997,500.00	1,043,957.35	46,457.35	
H.	LOTERIJ (5)			400,000.00	300,000.00	264,341.50	»	35,658.50
				f 53,601,192.68	f 40,200,894.51	f 39,149,775.55½	f 1,154,612.93	f 2,205,731.88½

(3) De zegel-, griffie- en hypotheekregten zijn aanzienlijk minder dan de raming, en het is te voorzien, dat deze vermindering in de laatste maanden des jaars geenszins verbeteren zal. Voor de eerste negen maanden wordt dit ruim opgewogen door opbrengsten van het regt van successie, doch dit moet aan toevallige omstandigheden worden toegeschreven. Het geheel dezer middelen zal waarschijnlijk de raming niet bereiken.

(4) De in- en uitgaande regten en scheepvaartregten kunnen eenigzins in opbrengst verbeteren, door de meerdere levendigheid welke zich in den laatsten tijd in den handel doet zien. Dit is echter het geval niet met de granen, die hier nog al in aanmerking komen en het is allezins te voorzien dat ook hier de raming niet zal verkregen worden.

(5) De middelen alhier gemeld zijn van te weinig invloed op het geheel, om opzettelijke vermelding te vorderen.

ZITTING VAN DONDERDAG 26 OCTOBER.

De vergadering wordt ten twee ure geopend door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden.

Er zijn 38 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Anemaet, Egter, Hiddema Jongsma, Op ten Noort, Slicher, ven Nagell, van Goltstein, Bijleveld, Smit, Oudeman, Knip-horst, Hoffman, Bots, Nederburgh, van Leeuwen, Hooft, d'Ablaing van Giessenburg, Albarda, Lycklama à Nyeholt, Storm, van Beeck Vollenhoven, Schooneveld, van Dam van Isselt, Thor-becke, van Rijckevorsel, Nedermeijer van Rosenthal, de Monchy, van Naamen, Wichers, Storm van 's Gravesande, Corneli, Mackay, de Man, de Kempenaer, van Heloma, Duijmaer van Twist, Faber van Riemsdijk en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer van Sisse van Ysselt, die daarbij meldt dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt de vergadering bij te wonen.
Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen eene missive van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, houdende kennisgeving dat zij zich vereenigd heeft met het aan haar door de Tweede Kamer toegezonden ontwerp-adres van antwoord op de troonrede.
Ook deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

De heer ***van Dam van Isselt*** brengt verslag uit namens de Commissie, die benoemd is geworden om, vereenigd met eene Commissie uit de Eerste Kamer, het door de beide Kamers vast-gestelde adres van antwoord op de troonrede aan Zijne Majesteit den Koning aan te bieden. De rapporteur gaf te kennen, dat de bedoelde Commissie zich, vereenigd met eene andere uit de Eerste Kamer, heden ochtend van de haar opgedragen taak gekweten had. Zij werd aan 's Konings paleis met het gebruikelijke ceremonieel ontvangen en nadat het adres der Staten-Generaal aan Zijne Majesteit was voorgedragen, had Hoogstdezelve het volgende geantwoord:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ik ontvang dit adres der Staten-Generaal met het meeste genoegen.
Ik heb altijd prijs gesteld op de overeenstemming der denkwijze van de Vertegenwoordiging met de Mijne; maar Ik doe zulks dubbel in omstandigheden als de tegenwoordige.
Ik zeg U Edel Mogenden dank voor de voldoening, welke Ik hierdoor ook thans smaak. — Innig is Mijn vertrouwen, dat zoolang Vorst en Volk aldus de handen ineen blijven slaan en niets beoogen dan hetgeen het heil van allen kan bevorderen, de zegen des Allerhoogsten niet vruchteloos zal worden afgebeden.

Na aldus de haar opgelegde taak vervuld te hebben, werd de Commissie met het gebruikelijke ceremonieel weder uitgeleid.

De Vergadering besluit tot het doen drukken van 's Konings antwoord, terwijl het verslag voor kennisgeving aangenomen en de Commissie voor de door haar genomene moeite bedankt wordt.

Is ingekomen eene missive van den tijdelijken Minister van Finantien ten geleide der rekening wegens de opbrengst der tol-len op den Maastrichtschen steenweg.
Wordt besloten dit stuk, ten fine van rapport, in handen te stellen van eene Commissie, tot leden waarvan benoemd worden de heeren: L. D. Storm, Mackay, Smit, Cost Jordens en Wichers.

Door den heer Douchez, te Maastricht, is aan de Kamer in-gezonden een exemplaar van eene door hem vervaardigde Fransche vertaling der herziene Grondwet.
Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat door de af-deelingen tot rapporteurs voor het wets-ontwerp tot tijdelijke voorziening in het tekort op de middelen over 1848 verkozen zijn de heeren: Duijmaer van Twist, van Naamen, Hiddema Jongsma, Enschedé en de Monchy.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling der uitgaven en ontvangsten van het fonds der con-signatien brengt daaromtrent haar algemeen verslag uit.
Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen en de beraadslaging over genoemd wets-ontwerp vast te stellen op mor-gen ochtend ten elf ure.

Ook de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot voorloopige voorziening in het tekort op de middelen over 1848 brengt haar algemeen verslag uit.
Dit stuk zal mede gedrukt en rondgedeeld worden, terwijl tevens besloten wordt de beraadslagingen over evengenoemd wets-ontwerp te doen plaats hebben onmiddellijk na afloop van die over het wets-ontwerp betrekkelijk het fonds der consignatien.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[II. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het Fonds van ge-regtelijke en vrijwillige Consignatien over* 1841—1847, uitgebragt in de zitting van den 26sten October 1848.

Bij de Koninklijke boodschap van den 16den October jl. is aan de Kamer een ontwerp van wet aangeboden, strekkende tot regeling van het Fonds der geregtelijke en vrijwillige Consig-natien over het tijdperk van den 1sten Januarij 1841 tot den 31sten December 1847.
Dit wets-ontwerp heeft bij het onderzoek in de afdeelingen, aan welk onderzoek door 41 leden is deel genomen, tot de vol-gende bedenkingen aanleiding gegeven.
§ 1. Vrij algemeen was men van gevoelen, dat, ofschoon men het eigenlijke doel der wet, namelijk het mogelijk maken der verevening van de uit het fonds der consignatien in de afgeloo-pene jaren gedane uitgaven, zeer goed begreep, en onder de bestaande omstandigheden ook niet ongeneigd was om dat doel te helpen bevorderen, omtrent de tegenwoordige voordragt nog veel overbleef wat niet genoegzaam was opgehelderd. Tevens kon men, voor zoover men omtrent de zaak was ingelicht, de over-tuiging niet ontveinzen, dat de wijze, waarop de geconsigneerde gelden tot nu toe zijn beheerd, verre van regelmatig is geweest, of ten minste niet volgens een bepaald stelsel heeft plaats gehad; gelijk reeds daaruit bleek, dat de Regering, na verscheidene jaren achtereen de geconsigneerde gelden renteloos in de schatkist te hebben laten liggen, eerst in 1846, misschien wel naar aan-leiding van eene bedenking der Algemeene Rekenkamer, tot het besluit schijnt te zijn gekomen, om een groot deel dier gelden in schatkistbiljetten te beleggen. Met genoegen had men dan ook uit de memorie van toelichting ontwaard, dat de Regering het voornemen koesterde, om de wijze van beheer en verantwoor-ding der geconsigneerde gelden voor het vervolg bij de wet te doen regelen. Aan zoodanig eene wettelijke regeling bestond, naar aller gevoelen, wezenlijke behoefte, en men kon dus niet anders dan den wensch uiten, dat de daartoe strekkende voor-dragt, zoo spoedig als de omstandigheden dit toelieten, aan de overweging der Volksvertegenwoordiging mogt worden onder-worpen.
§ 2. In twee der afdeelingen heeft men omtrent de strek-king, welke deze later in te dienen wet zou behooren te hebben, een bepaald gevoelen aan den dag gelegd. Men ging daarbij uit van het denkbeeld, dat het betreurenswaardig misbruik, hetwelk in een vroeger tijdperk hier te lande met opzigt tot de zooge-naamde gedeponeerde fondsen is gemaakt, onmogelijk zou zijn geweest, en dat men zich ook over de thans meer bepaald aan het licht gekomene onregelmatigheden ten aanzien van het beheer der geconsigneerde gelden niet te beklagen zou hebben gehad, indien men te dier zake van den aanvang af het alleen ware en proefhoudende beginsel had gevolgd. Al het bedoelde kwaad was, volgens dit gevoelen, daaruit voortgekomen, dat men het kennelijk onderscheid uit het oog heeft verloren, hetwelk tusschen rijks-gelden en gedeponeerde gelden bestaat. De laatste mogen, juist omdat zij aan derden toebehooren en nooit tot bestrijding der staatsbehoeften kunnen worden aangewend, met de eerste niet worden vermengd, maar moeten zorgvuldig afgescheiden gehouden en afzonderlijk bewaard en beheerd worden. Die afscheiding moest dus het hoofdbeginsel zijn der voor te dragen wet. Maar bij deze wet, die zich wel niet enkel tot de consignatie-kas in een meer beperkten zin zou be-hooren te bepalen, zouden nog verscheidene andere punten moeten worden uitgemaakt, welke bij de overweging van het tegenwoor-dige ontwerp ter sprake zijn gekomen. Daartoe was in de eerste plaats te brengen de bepaling, wat onder gedeponeerde gelden moest worden begrepen; thans werden door de Regering fondsen met dien naam bestempeld, welke zeer ten onregte als zoodanig werden beschouwd, zoo als bijv. de fondsen van rentebetaling der nationale schuld. Voorts moesten bepaalde voorschriften worden gemaakt omtrent de personen van wie en de voorwaarden waar-onder de Regering gelden in depôt zou mogen aannemen. Het

zou toch ongerijmd zijn, dat ieder de bevoegdheid had, om van de gelden, die hij in de bewaarkas deponeerde, renten te trekken. Alverder zou de bedoelde wet voorschriften moeten inhouden omtrent de wijze van beheer van geconsigneerde of gedeponeerde gelden, omtrent de in rekening te brengen administratiekosten enz.

§ 3. Door sommige leden is aangemerkt, dat nog uit andere oogpunten de noodzakelijkheid van wettelijke bepalingen omtrent het behandelde onderwerp bij de overweging van het tegenwoordig wets-ontwerp in het oog is gevallen. In dat wets-ontwerp wordt gewag gemaakt van het aankoopen van schatkistbiljetten ten behoeve van het consignatie-fonds; maar nu heeft men de vraag gedaan, van waar de Regering de bevoegdheid tot zoodanigen aankoop ontleent. Er wordt bij dat wets-ontwerp eene begrooting van uit het consignatie-fonds te doene of liever reeds gedane uitgaven vastgesteld; maar men betwijfelt, of de wetgevende magt eigenlijk wel iets met zulk eene begrooting te maken heeft. Het geldt hier toch geene rijks-uitgaven, maar gelden, buiten regtstreeksch toedoen der wetgeving door derden in de schatkist gestort en welker teruggave onder bepaalde omstandigheden aan die belanghebbenden niet mag worden geweigerd. Men zou dus niet zonder grond kunnen beweren, dat, vermits er eene wet bestaat, volgens welke van de geconsigneerde gelden een bepaald bedrag aan renten moet worden betaald, de tusschenkomst der wetgevende magt te dezer zake niet verder kan worden ingeroepen dan tot het brengen dier renten op de staatsbegrooting, voor zoover het bedrag daarvan niet uit het fonds der geconsigneerde gelden zelf kan worden gevonden.

§ 4. Afgescheiden van de tot nu toe medegedeelde beschouwingen, heeft men algemeen de aanmerking gemaakt, dat hier weder het voorbeeld wordt aangetroffen van een onderwerp van wetgeving, welks regeling, voor zoover deze gezegd kan worden te bestaan, op eene wet van Franschen oorsprong berust. Dit is in het tegenwoordig geval te stuitender, eensdeels, omdat de bedoelde wet van den 28sten Nivôse het XIIIde jaar uitgaat van de veronderstelling van het bestaan eener amortisatie-kas en dus hier te lande thans niet behoorlijk kan worden toegepast; anderdeels, omdat, zoo men zich niet geheel bedriegt, die wet van 28 Nivôse in Frankrijk zelf reeds sedert lang is afgeschaft en door meer doeltreffende verordeningen vervangen is.

§ 5. Uit de memorie van toelichting moet men opmaken, dat het fonds, welks regeling wordt voorgesteld, eeniglijk bestaat uit de geconsigneerde gelden, in het besluit van 1 November 1818 (*Staatsblad* n°. 36) en uit de gelden, voortspruitende uit vacante nalatenschappen, in het besluit van 11 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 19) vermeld. Maar nu bestaat nog de wet van 20 December 1823 (*Staatsblad* n°. 53), volgens welke de gelden, aan vermoedelijk afwezigen toebehoorende, in de kas der geregtelijke consignatien moeten worden gestort. Zijn deze gelden insgelijks in het thans te regelen fonds begrepen? Het stilzwijgen daaromtrent moest te meer de aandacht wekken, omdat in de verslagen wegens het gebruik der geldmiddelen, bij de vermelding van het tegenwoordig fonds, telkens ook bepaald die wet van 1823 wordt aangehaald.

Met opzigt tot den *considerans* der wet heeft men de aanmerking gemaakt, dat de daarin voorkomende uitdrukking: „» dat het NUTTIG is deze ontvangsten en uitgaven op eene wettelijke wijze te regelen" minder gelukkig gekozen schijnt. Men kan het wel volstrekt noodig of noodzakelijk noemen, op welke wijze dan ook, aan den tegenwoordigen staat van zaken een einde te maken, volgens welken een rekenpligtige, die, in overeenkomst met van kracht zijnde wetsbepalingen, aan een regthebbende gelden heeft uitgekeerd welke niet mogten worden teruggehouden, die sommen telkens op zijne rekening en verantwoording geschrapt ziet, en niet tot eene behoorlijke aanzuivering van wel en wettig gedane uitgaven geraken kan.

Art. 1. Dit geheele artikel is op eene wijze ingerigt, die moeijelijk met den aard eener begrootings-wet is overeen te brengen. In zulk eene wet verwacht men allereerst voor iedereen post het maximum der te doene uitgaven te zien uitgetrokken, waarop dan eene algemeene aanwijzing van de middelen tot bestrijding dier uitgaven volgt. Hier is de orde omgekeerd en heeft men de specificatie der ontvangsten, die anders gewoonlijk op eene bijgevoegde, tot de wet niet behoorende raming voorkomt, in het 1ste artikel der wet zelve opgenomen. Men kan deze handelwijze niet goedkeuren; maar al ware het anders en de opname dezer cijfers van gedane ontvangsten in de wet zelve noodzakelijk, dan zou men toch moeten vragen: van waar zijn die cijfers afkomstig? en hoe kan men eenige zekerheid voor derzelver juistheid erlangen?

Te meer regt schijnt men tot het doen dezer vragen te bezitten, omdat men bij het raadplegen der ter beschikking der leden van de Kamer staande hulpmiddelen, een aanmerkelijk verschil heeft opgemerkt tusschen de meeste der sommen die in de wet zijn uitgetrokken en die welke men daarin zou meenen te moeten vinden. Zoo wordt al dadelijk voor het actief op 1 Januarij 1841, begrepen onder art. 5 van afd. I der lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren, vastgesteld bij art. 1 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) f 263,462.40½ in rekening gebragt; terwijl men in de laatstgenoemde wet zelve, onder het hoofd: » *Consignatien en vacante nalatenschappen, mitsgaders depôts in Noord-Nederland*" eene som van f 337,371.72 vindt uitgetrokken. Men heeft de gissing geopperd, of het verschil ook daaruit voortkwam, dat hetgeen men in deze omschrijving *depôts in Noord-Nederland*, noemt, niet in het fonds is begrepen; maar vraagt toch, of deze opheldering juist is, en zoo ja, wat men onder die depôts heeft te verstaan; waarbij dan tevens eenige opheldering zou verlangd worden omtrent de liquidatie van den bedoelden post op den achterstand, zoo als die voorgesteld wordt in het Verslag wegens het gebruik der geldmiddelen gedurende het jaar 1843, bladz. 84, waar eene nog te betalen som van f 23,201.35½ voorkomt. De volgende, in art. 1 van het wets-ontwerp voorkomende posten van over ieder jaar geconsigneerde gelden heeft men, voor zoover dit mogelijk was, vergeleken met die, welke in de verslagen wegens het gebruik der geldmiddelen als ontvangsten van het fonds van consignatien voorkomen, en ook daarin telkens een niet onaanzienlijk verschil opgemerkt. Zoo vindt men bijv. in het wets-ontwerp, voor geconsigneerde gelden in 1842 eene som van f 70,064.40½, in het verslag wegens het gebruik der geldmiddelen voor ontvangsten van het consignatie-fonds in hetzelfde jaar eene som van f 74,547.55. Men wenscht dit verschil opgehelderd te zien. Ook wat de uitgaven in art. 2 van het wets-ontwerp betreft, bestaat er, terwijl anders de sommen met die in de verslagen wegens het gebruik der geldmiddelen geheel sluiten, een gering verschil voor het jaar 1844 en een zeer aanmerkelijk voor het jaar 1846. Volgens het ontwerp bedragen de uitgaven voor dat laatstgenoemde jaar f 35,671.29, volgens het verslag wegens het gebruik der geldmiddelen f 336,729.31½. Vermoedelijk heeft men daarbij aan den in 1846 plaats gehad hebbende aankoop van schatkistbiljetten te denken; maar verondersteld, dat de schatkistbiljetten a pari door het fonds zijn aangenomen, is, zelfs met bijberekening van de renten, die men in het verslag wegens het gebruik der geldmiddelen over 1846 op bladz. 60 vermeld vindt, de bedoelde geldbelegging nog niet genoegzaam tot wegneming van het verschil tusschen de cijfers; terwijl men het daarenboven, ook al ware dit het geval, zou moeten afkeuren, dat hier alweder een in 't oog loopend onderscheid in de wijze van voorstellen derzelfde zaak tusschen het eene en andere staatsstuk heerscht. Wat toch in het verslag wegens het gebruik der geldmiddelen als eene uitgave van het fonds voorkomt, wordt hier niet als zoodanig aangetroffen.

Nog heeft men gevraagd, van waar de in dit artikel vermelde inschrijving van f 1100 op het grootboek der nationale schuld afkomstig is, en over welk tijdperk de renten loopen, daarvan tot een bedrag van f 189.65 uitgetrokken.

Voorts heeft men eene aanmerking gemaakt, die op beide de eerste artikelen der wet toepasselijk is en in verband staat met de reeds vroeger vooruitgezette meening, dat de steller van het ontwerp den eigenlijken aard van eene begrootings-wet eenigzins uit het oog verloren heeft. Als de voordragt namelijk ten doel heeft, om eens voor al de verwarring te doen ophouden, die tot nu toe ten aanzien van het beheer der geconsigneerde gelden geheerscht heeft, en dus het verledene zoo goed mogelijk te regelen, terwijl dan in de toekomst, bijv. in 1849, de zaak aan vaste wettelijke bepalingen zou worden onderworpen, behoorde de voorgedragene regeling niet tot 31 December 1847, maar tot 31 December 1848 te loopen. Waarom zou men toch niet reeds dadelijk de vermoedelijke uitgaven over 1848 kunnen begrooten, en ook, gesteld dat men aan de wet haren tegenwoordigen vorm wilde laten behouden, daarin voor dat jaar eene geraamde som van ontvangsten kunnen uittrekken? Zoo doende zou men het ongerief voorkomen, van later nog eene afzonderlijke regelings-wet van het fonds over 1848 tot stand te moeten brengen.

Eindelijk heeft men nog de aanmerking gemaakt, dat in het stelsel der Regering zelve onder art. 1 de renten der 4 percents schatkistbiljetten niet tot den 1sten Julij, maar tot den 31sten December 1847 zouden behooren te worden uitgetrokken.

Art. 2. Bij de overweging van dit artikel heeft men het verlangen geuit, om in de gelegenheid gesteld te worden van te kunnen beoordeelen, of de som van f 22,541.64½, die hier voor uitbetaalde renten van geconsigneerde gelden wordt uitgetrokken, en die dan toch aanmerkelijk grooter is dan het cijfer der ontvangene renten in art. 1, werkelijk uit het actief van het fonds kan worden bestreden, zonder de belangen van derden te benadeelen. Men vraagt dien ten gevolge eene opgave van de verschillende schuldvorderingen ten laste van het fonds, die nog niet verjaard zijn en dus vroeger of later opgevraagd zouden kunnen worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 21sten October 1848.

Het bovenstaande Verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 24sten October, de navolgende Memorie van Beantwoording, met een daarbij behoorend gewijzigd Ontwerp van Wet en een Staat van ontvang en uitgaaf van het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien ontvangen.

Het is der Regering aangenaam aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal de inlichtingen te verstrekken, welke in het door de Commissie van Rapporteurs vastgesteld verslag betrekkelijk het onderwerpelijk wets-ontwerp zijn gevraagd.

Vooraf vermeent zij eene schrijffout te moeten verbeteren, welke in de memorie van toelichting bestaat, betreffende de wijze waarop het gevoelen van de Algemeene Rekenkamer in de twee voorlaatste regels van de 1ste bladzijde dier memorie wordt voorgesteld, moetende aldaar gelezen worden zoo als volgt: „ en dat derhalve *de renten van* de teruggegevene geconsigneerde gelden op eene wettelijke begrooting moeten worden aangewezen".

Wat nu het verslag betreft, hieromtrent komt het volgende in aanmerking:

Ad § 1. *Voor* de wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) kon bezwaarlijk omtrent het fonds van consignatien een bepaald stelsel worden ingevoerd. In afwachting dat deswege de noodige bepalingen aan de wetgeving zouden worden voorgedragen, heeft de toenmalige Minister van Financien in het jaar 1846 het waarschijnlijk beschikbaar gedeelte van het fonds, in schatkistbiljetten belegd, ten einde hetzelve niet langer renteloos te laten, en de interesten van deze schatkistbiljetten te doen dienen tot bestrijding der renten die bij de teruggave van geconsigneerde gelden moeten worden bijgelegd.

§ 2. De Regering zal gaarne bij de voordragt van een wets-ontwerp betreffende de kas van geregtelijke en vrijwillige consignatien, zich de wenken dienaangaande bij het verslag gegeven ten nutte maken.

§ 3. De Regering is ook van gevoelen, dat in het beheer van het fonds meerder regelmaat behoort te bestaan, waartoe het wets-ontwerp, zoo even bedoeld, dan ook zal dienen.

Intusschen vermeent zij te moeten opmerken, dat de indiening daarvan is uitgesteld geworden, ten einde aan de overwegingen van de tegenwoordige Staten-Generaal geene werkzaamheden te onderwerpen, die voegzaam eenig uitstel kunnen lijden; dat echter het in overweging zijnde wets-ontwerp, in verband met het nog in te dienen, is ontworpen, met geen ander doel of strekking, dan om door de verevening der betaalde renten op het fonds van consignatien, aan den tegenwoordigen stand van zaken een einde te maken; waartoe buitendien te meer reden bestaat, dewijl toch een voornaam gedeelte der rentebetalingen tot dienstjaren behoort die bereids zijn afgesloten, in de latere begrootingen daarvoor niets is uitgetrokken en het fonds tot de voorgestelde verevening genoeg ruimte aanbiedt.

§ 4. Bij het ontwerp van wet voor de consignatie-kas, zal de vervalling der Fransche wet van den 28sten Nivôse XIIIde jaar worden voorgesteld, en zal de Regering mede, zooveel noodig, de latere Fransche verordeningen op het stuk der depôts en consignatien daarbij onderzoeken.

§ 5. In de memorie van toelichting is van de wet van den 20sten December 1823 (*Staatsblad* n°. 53) geene melding gemaakt, omdat dezelve door de invoering van het Burgerlijk Wetboek (art. 520) als vervallen is te beschouwen. — De gelden, krachtens deze wet geconsigneerd, zijn onder de cijfers, bij het wets-ontwerp vermeld, begrepen.

Considerans. In den considerans wordt het woord *nuttig* door *noodzakelijk* vervangen.

Ad art. 1. De aanmerkingen op dit artikel en op de wet zelve gevallen, hebben de Regering geleid tot het besluit om het wets-ontwerp te wijzigen, en in plaats van eene begrooting der inkomsten en uitgaven van de consignatie-kas, zich te bepalen tot de magtiging aan de Algemeene Rekenkamer om de renten over ieder dienstjaar ten laste dier kas vallende, op het fonds der consignatien te verevenen.

De opgaven, hieronder bij de beantwoording van de op art. 2 gevallen aanmerkingen medegedeeld, bewijzen voldingend dat zulks zonder eenig bezwaar kan geschieden.

Dienonverminderd zal de Regering gaarne de inlichtingen geven, welke omtrent de cijfers in het eerste ontwerp van wet vervat, zijn gevraagd; hebbende zij alsnu die cijfers in eene afzonderlijke bijlage tot deze memorie opgenomen.

De renten der 4 percents schatkistbiljetten van het 2de halfjaar 1847 zijn niet in de tot toelichting hierbij overgelegde opgave opgenomen, omdat die renten, eerst *na* 31 December 1847 vorderbaar zijnde, tot de ontvangsten in het jaar 1848 behooren, en daaronder verantwoord worden.

Men heeft gevraagd: van waar de cijfers in art. 1 van het oorspronkelijk ontwerp afkomstig zijn, en hoe men eenige zekerheid van derzelver juistheid erlangen kan.

Hieromtrent valt op te merken, dat dezelve eensdeels het saldo uitmaken van het fonds der consignatien, begrepen in art. 1 der wet van den 10den Februarij 1844, en anderdeels bestaan uit de ontvangsten, blijkens de saldo-staten van de ontvangers der consignatien over 1841 tot en met 1847 aan de Algemeene Rekenkamer verantwoord. De renten, te zamen tot een bedrag van f 189.65, van het kapitaal van f 1100 2½ percents ingeschreven nationale schuld, zijn herkomstig van de reeds vóór 1 Januarij 1841 bestaande vacante nalatenschap van L. C. Engel, weduwe B. Sluijterman. Deze worden, even als de interesten van de schatkistbiljetten, door de Generale Thesaurie voor het fonds van consignatien in ontvang gebragt, zonder dat hiervan iets in de saldo-staten der ontvangers voorkomt.

De cijfers voor ieder der jaren 1841—1847 in de bijlage vermeld, toonen enkel het bedrag der werkelijk geconsigneerde gelden aan, getrokken uit de saldo-staten der ontvangers; en deze omstandigheid strekt reeds tot gedeeltelijke opheldering van het verschil met de cijfers in de jaarlijksche verslagen nopens het gebruik der geldmiddelen, in het voorloopig verslag aangewezen.

Volgens art. 1 der meergezegde wet van 10 Februarij 1844, bedraagt het saldo der *consignatien en vacante nalatenschappen, mitsgaders depôts in Noord-Nederland*, op 1 Januarij 1841 f 337,371.72

In het wets-ontwerp is voor het fonds van consignatien gebragt 263,462.40½

minder . . . f 73,909.31½

bestaande uit de navermelde, niet tot dit fonds behoorende posten, te weten:

a. Fonds voor verhoogde pensioenen en gratificatien voor de grensjagers, derzelver weduwen en weezen	f 9,802.06½	
b. Fonds in ontvang genomen van het Pruissisch gouvernement, ter voldoening aan de overeenkomst van 16 April 1822.	33,412.14½	
c. Fonds tot voldoening van coupons aan afgeloste schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat ontbroken hebbende	993.75	
d. Fonds tot bestrijding van kosten vallende op den verkoop van domeinen	6,500.00	
e. Fonds voortgesproten uit de verwisseling van uitgelote tegen onuitgelote kansbiljetten (wet van 25 December 1824 (*Staatsblad* n°. 77) en Koninklijk besluit van 4 Januarij 1845 (*Staatsblad* n°. 1)	1,235.55	
f. Fonds voor nog in omloop verbleven recepissen van de oorlogsbelasting van 1815.	21,965.80½	
Totaal		f 73,909.31½

De bovengemelde posten *a*, *b*, *c*, *d* en *e* zijn reeds voor het volle bedrag, als lasten van den achterstand, door de Algemeene Rekenkamer verevend; terwijl de post letter *f* zulks mede is tot een bedrag van f 364.15, zijnde het overschot op de begrooting van den achterstand vrijgevallen.

Uit deze opheldering blijkt tevens, dat de som van f 23,201.35½, op bladz. 84 van het verslag nopens het gebruik der geldmiddelen over 1843, niet in betrekking staat tot het fonds der geconsigneerde gelden, maar tot de daarbij in dat verslag bedoelde depôts in Noord-Nederland behoort.

Het verschil dat opgemerkt is tusschen de som in het verslag wegens de geldmiddelen over 1842 voorkomende ad f 74,547.55
en in het oorspronkelijk wets-ontwerp voor hetzelfde jaar ad. 70,064.40½

minder f 4,483.14½

ontstaat hieruit, dat, in verband met de liquidatie met België, het fonds van consignatien voor het jaar 1841 in de boeken der Generale Thesaurie slechts met . . . . . f 259,004.26
in stede van 263,462.40½

dus minder f 4,458.14½

is gecrediteerd geworden, welke som later bleek beschikbaar te blijven en toen in het verslag over 1842 is bijgevoegd.

Bij: renten van den vacanten boedel van Engel Sluijterman over 1842 . . 25.00

Totaal 4,483.14

Het aangestipt verschil in de uitgaven over het jaar 1846 lost zich op als volgt:

Ingevolge art. 26 der Instructie voor de Algemeene Rekenkamer (wet van 5 October 1841, *Staatsblad* n°. 40), geschieden de betalingen voor de geconsigneerde gelden op door dat collegie geviseerde mandaten. In het jaar 1846 hebben die mandaten bedragen, te weten:

die verstrekt aan de ontvangers	f 36,729.31½
en dat verstrekt aan de Generale Thesaurie tot de belegging in schatkistbiljetten.	300,000.00
Totaal	f 336,729.41½

zijnde de som in het verslag wegens de geldmiddelen vermeld. Intusschen zijn er consignatien opgezegd geworden, waarvoor in de laatste dagen van December 1846 mandaten aan de ontvangers zijn verzonden, die niet in dat jaar zijn betaald geworden, en dus door de betrokken rekenpligtigen eerst in het volgend jaar zijn verantwoord. Het zal wel overbodig zijn op te merken, dat het tijdstip van de teruggave van geconsigneerde gelden zich enkel naar den wil der regthebbenden regelt en dat de ontvangers, de renten tot den dag der uitbetaling moetende uitkeeren, niet vóór dien dag de verantwoording in uitgaaf kunnen bewerkstelligen; waaruit dan ook ontstaat, dat mandaten soms gedurende eenigen tijd ongebruikt onder de ontvangers blijven, en dus niet altoos, zoo als bij de Generale Thesaurie, in het jaar worden verantwoord, waarin dezelve worden afgegeven.

Art. 2. De hier verlangde opgave zoude een depouillement van registers en stukken vereischen, beginnende van het jaar 1814, dat te veel tijd en zorg vordert, om in deze oogenblikken naar behooren te kunnen worden ondernomen.

De Regering merkt te dien opzigte aan, dat de gelden in het fonds van consignatien gestort, hoofzakelijk tot twee categorien behooren, de eene de geconsigneerde gelden welke door verjaring nog niet wettelijk aan den Staat vervallen kunnen, en de andere de gelden van vacante boedels, welke aan den Staat vervallen, nadat de actie tot verkrijging der erfenis is verjaard. Van hetgeen tot de laatste categorie behoort, kan dus nog niets met zekerheid worden gezegd; maar wat de eerste betreft, zoo is het fonds gebeneficeerd met eene som van nagenoeg f 85,000, welke de consignatien, geboekt in de registers van het Amortisatie-Syndicaat, *minder* bedragen dan het meergemeld saldo van f 263,462.40½, en wijders ook nog met eene som van f 47,928.12½, bestaande uit gelden en waarden, die in 1811 bij de toen afgeschafte regterlijke collegien waren gedeponeerd, en door de opgevolgde regterlijke collegien gedurende de jaren 1842, 1843 en 1844 in consignatie zijn gesteld, waarvan allerwaarschijnlijkst nimmer aan derden iets behoeft te worden uitgekeerd; zoodat het fonds van consignatien in allen opzigte ruimte genoeg aanbiedt om daaruit de renten te vergoeden bij het wets-ontwerp bedoeld.

Bij de invoering van eene nieuwe wetgeving op het stuk der consignatien zal de Regering bepaaldelijk voorstellen doen, strekkende om te bepalen wanneer de geconsigneerde gelden door verjaring aan den Staat vervallen.

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien over de jaren 1841 tot en met 1847 is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, alsmede van het daarbij behoorend gewijzigd wets-ontwerp, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geen nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wierd, zoodat het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 25sten October 1848.

DUIJMAER VAN TWIST.
VAN NAAMEN.
WICHERS.
VAN RIJCKEVORSEL.
COST JORDENS.

[II. 5.]

1ste BIJLAGE.

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET *tot regeling van het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien over de jaren* 1841 *tot en met* 1847. [Zie het eerst ingediend wets-ontwerp op bladz. 4.]

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge de wet van den 28sten Nivôse het XIIIde jaar (*Bulletin des Lois* n°. 27), gelden geregtelijk of vrijwillig zijn geconsigneerd en daaruit aan de regthebbenden, met bijvoeging der bij art. 2 dier wet vastgestelde interesten, betalingen zijn gedaan, en dat het noodzakelijk is de betalingen van deze interesten op eene wettelijke wijze te regelen,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De Algemeene Rekenkamer zal op het Fonds van geregtelijke en vrijwillige Consignatien de interesten verevenen, welke van 10. Januarij 1841 en vervolgens wegens teruggegevene geconsigneerde gelden zijn betaald geworden, te weten:

voor het jaar 1841	f 3,902.56
» » » 1842	1,273 39
» » » 1843	3,832 73½
» » » 1844	2,244 32
» » » 1845	3,185 45
» » » 1846	2,520.38½
» » » 1847	5,582 80½
	f 22,541.64½

Lasten en bevelen, enz.

[II. 6.]

2de BIJLAGE. FONDS *van geregtelijke en vrijwillige Consignatien (wet van 28 Nivôse XIIIde jaar).*

ONTVANG.

Actief op 10. Januarij 1841 begrepen onder artikel 1 van afdeeling I der lasten van den achterstand over 1840 en *vroegere jaren*, vastgesteld bij artikel 1 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10)	f 263,462.40½
Geconsigneerde gelden in het jaar 1841 . . .	62,301.80½
» » » » » 1842 . . .	70,064.40½
» » » » » 1843 . . .	89,253.69½
» » » » » 1844 . . .	73,196.30½
» » » » » 1845 . . .	46,832.44
» » » » » 1846 . . .	70,378.04
» » » » » 1847 . . .	35,382.90½
Totaal	f 710,872.00
Renten van f 1100, ingeschreven op het grootboek der nationale schuld rentende 2½ ten honderd	189.65
Twaalf maanden renten, verschenen 1°. Julij 1847, van het kapitaal ad f 298,650 4 percents schatkistbiljetten, in het jaar 1846 ten behoeve van het fonds aangekocht	11,946.00
Totaal	f 723,007.65

UITGAAF.

Teruggegeven gelden met 3 °/₀ interest:

	Kapitaal.	Interesten.	Totaal.
in het jaar 1841	f 63,381.56	f 3,902.56	f 67,284.12
» » » 1842	33,699.29	1,273.39	34,972.68
» » » 1843	50,437.45½	3,832.73½	54,270.19
» » » 1844	40,570.53	2,244.32	42,814.85
» » » 1845	14,766.23½	3,185.45	17,951.68½
» » » 1846	33,150.90½	2,520.38½	35,671.29
» » » 1847	64,137.18½	5,582.80½	69,719.99
Totalen	f 300,143.16	f 22,541.64½	f 322,684.80½

[V. 7.]

ALGEMEEN VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot voorloopige voorziening in het tekort op de middelen tot dekking der staatsbehoeften in* 1848, uitgebragt in de zitting van den 26sten October 1848.

Bij de Koninklijke boodschap van den 21sten October jl. is der Kamer een wets-ontwerp aangeboden, hetwelk ten doel heeft om in de geldelijke dienst van de schatkist eene voorloopige voorziening tot stand te brengen, noodzakelijk geworden door de in het loopende jaar 1848 opgekomene behoeften. Deze tijdelijke voorziening zou volgens het ingezonden wets-ontwerp bestaan in het verhoogen van het kapitaal der schatkistbiljetten, vermeld in art. 1 der wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 79), van acht tot tien millioen gulden, en tevens in het maken van eenige wijziging in hetgeen verder bij de laatstgenoemde wet omtrent het gelijktijdig in omloop te brengen bedrag en de wijze van uitgifte van deze schatkistbiljetten is bepaald.

Deze voordragt heeft bij de overweging in de afdeelingen der Kamer, waarin te dier gelegenheid 42 leden tegenwoordig waren, tot de volgende bedenkingen en aanmerkingen aanleiding gegeven.

§ 1. Uit den aard der zaak heeft men bij het plaats gehad hebbend onderzoek allercerst de aandacht gevestigd op de thans van regeringswege medegedeelde berekeningen tot staving van haar gevoelen, dat, zoo als de zaken zich op dit oogenblik laten aanzien, voor de dienst van 1848 een tekort van ten minste f 10,239,860.91½ zal bestaan. Ofschoon men toch zeer goed weet, dat het tijdstip nog niet gekomen is, om dit tekort definitief te constateren of bepaaldelijk in de bestrijding daarvan te voorzien, moest men, nu de Regering eenige nadere openingen gaf omtrent den nadeeligen invloed, dien de gebeurtenissen der afgeloopene maanden reeds op den staat van 's Rijks geldmiddelen hebben uitgeoefend, met belangstelling die becijferingen nagaan. Daarbij heeft de post van f 222,302 53½, die in bijlage *A* van de memorie van toelichting als voorloopig berekend overschot van de dienst van 1847 voorkomt, uit meer dan één oogpunt de aandacht tot zich getrokken. Die post spruit, volgens de memorie van toelichting zelve, voort uit eene vermeerderde bijdrage uit de koloniale geldmiddelen voor 1847; maar nu hebben sommige leden gevraagd, of de Regering wel de noodige zekerheid bezat, dat deze vermeerdering van inkomsten niet voor een goed deel werd geabsorbeerd door de onevenredigheid, die vroeger gebleken is tusschen de begrooting der staats-uitgaven over 1847 en de opbrengst der middelen voor dat jaar te bestaan. Men had daarbij het oog op den staat litt. *B*, die gevoegd was bij de in Julij jl. ingediende wet tot aanvulling der middelen van het dienstjaar 1848; volgens welken staat de toegestane staats-uitgaven voor 1847 de opbrengst der middelen en inkomsten met eene som van f 116,728.60¾ overtroffen en men zich nog slechts *vleide*, dat dit voorloopig tekort, bij het afsluiten der begrootingen, uit het vrijvallende op de onderscheidene hoofdstukken, na aftrek van het benoodigde voor onvoorziene uitgaven, zou kunnen worden gevonden. Andere leden konden de vrees, dat er om de aangeduide reden een minder overschot voor de dienst van 1847 zou kunnen bestaan, geenszins deelen; maar meenden integendeel, juist met het oog op den zoo even aangeduiden staat litt. *B*, dat dit overschot grooter moest zijn, dan thans wordt opgegeven. Bij dien staat werd het gezamenlijk bedrag der werkelijk gedane uitgaven over 1847 berekend op het cijfer bij de onderscheidene begrootingswetten voor dat jaar vastgesteld; en dit is eene veronderstelling, welke de bedoelde leden, zonder nadere toelichting, moeijelijk konden aannemen, daar de Regering in dat geval de posten der begrooting geheel zou hebben uitgeput.

§ 2. Eenige bevreemding heeft het verwekt, dat de Regering op den thans medegedeelden staat *A* de mindere opbrengst op de gewone middelen in het algemeen voor 1848 enkel *voor memorie* uittrekt. Bij het raadplegen van den staat *C* blijkt, dat die middelen over de eerste negen maanden van dit jaar f 1,051,118.95¼ beneden de raming zijn gebleven, en uit al wat daarbij is gevoegd kan men afleiden, dat, ten gunstigste genomen, die opbrengst over de volle twaalf maanden nog altijd eenige tonnen gouds minder dan de raming bedragen zal. Men wenscht dus het inzigt, dat de Regering met het voor memorie uittrekken van den bedoelden post gehad heeft, nader opgehelderd te zien.

§ 3. Men heeft gevraagd, of onder de vermeerdering van behoeften voor 1848, die de Regering volgens den staat *A* erkent, ook niet een post voor de renten der reeds in omloop gebragte of verder uit te geven schatkistbiljetten van 1840 zou behooren voor te komen.

§ 4. Het door de Regering sub litt. *B* medegedeelde overzigt der oorzaken van het tekort op de bijdragen uit de koloniale geldmiddelen aan 's Rijks schatkist over 1848 heeft insgelijks tot verscheidene vragen om nadere inlichting aanleiding gegeven. Men heeft zich bij het raadplegen van dien staat herinnerd, dat bij de berekeningen, die in Julij jl., tijdens het indienen van het wets-ontwerp omtrent het heffen eener belasting op de bezittingen, van regeringswege aan de Kamer zijn medegedeeld, het tekort op deze koloniale bijdragen wel voorloopig geschat was op f 7,450,000, maar toch slechts was uitgetrokken voor f 4,650,000, ook omdat men nog hoop had op eenen meerderen verkoop van producten, dan men toen durfde aannemen. Sedert is de Regering gelukkiger in den verkoop van producten geslaagd, dan zij in Julij jl. kon verwachten. Desniettemin kan men bij de vergelijking van de vroeger en thans op dit punt gedane mededeelingen wel bevroeden, dat het tekort op de koloniale bijdragen grooter moet zijn, dan de straks gemelde som van f 4,650,000; maar moeijelijker kan men zich voorstellen, op welken grond de Regering bij hare tegenwoordige opgave de waarschijnlijke opbrengst van *de nog te verkoopen producten, met inbegrip van de onlangs opgehouden koffij en van andere ontvangsten*, op niet meer dan f 1,884,600 berekent. Men meent toch te weten, dat alleen de in de volgende maand in veiling te brengen suiker nagenoeg dat bedrag zal kunnen opleveren. In verband met een en ander, acht men het wenschelijk eene globale opgave te ontvangen van de koloniale producten, die in den loop van dit jaar reeds verkocht zijn, alsmede van de zoodanige, welke de Regering zich nog voorstelt in 1848 te gelde te kunnen maken.

§ 5. Met opzigt tot de uit het rendement der producten te bestrijden uitgaven voor rekening der koloniale administratie van 1848, is de vraag gedaan, of de Regering, door de wijze waarop zij deze uitgaven tot bepaling van het tekort op de koloniale bijdrage in rekening brengt, de zaak niet eenigermate te ongunstig heeft voorgesteld. Men had daarbij inzonderheid het oog op den post: *betaling van wissels van het Indisch bestuur*. Die post is, volgens de erkentenis der Regering zelve, hooger, omdat het Indisch bestuur wissels trekken kan voor de opbrengst van tin, hetwelk ditmaal naar Nederland is geconsigneerd, doch nog niet te gelde is gemaakt. Nu kan men zich zeer goed voorstellen, dat er in de schatkist, ten gevolge van het gemis der verkoopprijzen van dat product, tijdelijk eene gaping ontstaat, maar niet, dat het daardoor veroorzaakt tekort, na een zeker aantal maanden, als de verkoop werkelijk heeft plaats gehad, niet zal zijn aangevuld. Eene dergelijke aanmerking is op den post van *diverse koloniale uitgaven* toepasselijk, voor zoover de verhooging daarvan toe te schrijven is aan meerdere betalingen voor derden, daar toch even zooveel als hier uit dezen hoofde meer betaald wordt, minder naar Indie behoeft te worden overgemaakt.

§ 6. Ook den post, die op den staat *B* onder de benaming van: *uitzending van goederen* voorkomt, zag men gaarne nader toegelicht. Wat heeft men te verstaan door de buitengewone uitzendingen, welke als maatregel van voorzigtigheid noodig zijn geoordeeld? Zijn daaronder, zoo als sommigen meenen, oorlogsbehoeften, inzonderheid materieel der artillerie, tot een betrekkelijk zeer hoog bedrag, begrepen? En moet men daarbij ook denken aan de kosten, die de onlangs plaats gehad hebbende, of nog verder plaats te hebben verzending van troepen naar onze Oost-Indische bezittingen na zich zal slepen?

§ 7. Op den staat litt. *C* vindt men de aanmerking gemaakt dat de opbrengst der directe belastingen over de negen eerste maanden van dit jaar zich eenigzins gunstiger vertoont, omdat voor de dienst, ingegaan 1 Mei 1848, naar aanleiding der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32), bij het *personeel* en de *patenten* de vroeger gekorte 8 en 10 per cent onder die opbrengst is begrepen. Daarentegen wordt op den staat *A* vermeld, dat volgens dezelfde wet van 29 Julij 1848, waarbij de fondsen van kwade posten zijn opgeheven, het niet afzonderen van de 8 en 10 per cent op de beide genoemde belastingen over 1848 eene vermeerderde opbrengst kunnen geven van f 500,000, en is die som, na aftrek van de uitgaven voor kwade posten, werkelijk onder de vermeerdering van middelen uitgetrokken. Men schijnt daar ter plaatse ook aan de meerdere opbrengst over het tijdperk van Mei tot September te moeten denken, en vraagt dienvolgens, of dit meerder bedrag, voor zooveel dat tijdperk betreft, niet twee maal in rekening is gebragt?

§ 8. Na deze voorafgaande beoordeeling der medegedeelde berekeningen omtrent het op de dienst van 1848 te verwachten tekort, heeft men zich in de afdeelingen de vraag voorgesteld, of het denkbeeld der Regering, om door eenen geheel tijdelijken maatregel in de geldelijke dienst der schatkist te voorzien, en dus het beramen der middelen tot dekking van het tekort tot een volgend tijdperk te verschuiven, den bijval der Kamer kon wegdragen. Op zeer weinig uitzonderingen na, hebben de leden die vraag toestemmend beantwoord. Zij meenden, dat onder de bestaande omstandigheden en bij den bijzonderen toestand, waarin zich de tegenwoordige Kamers der Staten-Generaal na

den afloop der grondwets-herziening bevonden, het tot stand brengen van eenen definitiven maatregel te dezer zake op dit oogenblik niet wel mogelijk was, en er dus werkelijk niet anders overschoot dan op soortgelijke wijze als thans wordt voorgesteld, en dus door de uitgifte van schatkistbiljetten, aan den Minister van Financien een tijdelijk middel tot het erlangen der noodige gelden voor de voorziening in de dienst van 's Rijks schatkist in handen te geven. De weinige leden, die te dezen aanzien een ander gevoelen voorstonden, grondden zich voornamelijk daarop, dat de voorgedragene uitgifte van schatkistbiljetten, al ware het dan geheel tijdelijk, den rentelast van den Staat zou vermeerderen; terwijl zij middelen tot bestrijding van het tekort wilden hebben aangewend, die niet dit nadeelig gevolg na zich sleepten.

§ 9. Mindere eenstemmigheid heerschte er onder de leden omtrent het denkbeeld, door de Regering in de tegenwoordige memorie van toelichting uitgedrukt, om tot tijdelijke voorziening in de behoeften der schatkist niet slechts schatkistbiljetten uit te geven, maar ook twee millioen gulden te vinden door het beleenen der overzeesche producten, die eigenlijk tot de dienst van 1849 behoorden. Verscheidene leden opperden het gevoelen, dat het aangrijpen van dit laatste middel uit meer dan één oogpunt niet raadzaam was, en zulks vooral ook omdat daardoor thans reeds zou worden beschikt over waarden, die in het volgende jaar ten bate der schatkist zouden moeten strekken; terwijl, zelfs indien zoo iets onder de gegevene omstandigheden als nuttig kon worden beschouwd, het aan regtmatigen twijfel onderhevig was, of de Regering daartoe wel vermogt over te gaan zonder eene regtstreeksche magtiging bij de wet. Dien ten gevolge waren er sommige leden, die de Regering in bedenking gegeven wilden hebben, om, indien zij werkelijk de bedoelde leening als onvermijdelijk bleef beschouwen, het tegenwoordig wets-ontwerp zoodanig aan te vullen, dat daarin eene bepaalde magtiging op dit punt wierd opgenomen. Andere leden daarentegen, uitgaande van het denkbeeld, dat zoo als de zaken thans nog staan, de bevoegdheid der Regering om de Oost-Indische producten, die naar Nederland worden geconsigneerd, naar eigene inzigten te gelde te maken, niet wel kon worden betwist, achtten zulk eene magtiging overtollig, daar beleenen toch altijd iets minder is dan verkoopen, en hij, die het meerdere vermag, ook tot het mindere geregtigd moet worden geacht.

§ 10. Nog heeft men gevraagd, of onder de Oost-Indische producten, waarvan de Regering op de in de memorie van toelichting omschrevene wijze partij wenschte te trekken, uitsluitend producten, tot de dienst van 1849 behoorende, begrepen zouden worden, dan wel of daarbij ook producten in aanmerking zouden komen, die oorspronkelijk voor de dienst van 1848 waren overgemaakt.

Bij de overweging van het wets-ontwerp zelf, hebben sommige leden het verlangen geuit, dat in den *considerans* de woorden: *om voorloopig te verzekeren de geldelijke dienst*, door de woorden: *om tijdelijk te voorzien in de geldelijke dienst*, mogten worden vervangen. Zij hadden daarbij ten doel, om nog duidelijker dan thans het geval is in de wet te doen uitkomen, dat het hier slechts een geheel tijdelijken maatregel geldt, en dat de schatkistbiljetten die thans in omloop zouden worden gebragt, dadelijk zullen worden ingetrokken, zoodra de definitive maatregel tot dekking van het tekort van 1848 zou zijn vastgesteld. — Om diezelfde reden wilden deze leden in het 2de artikel der wet, niet van *de behoeften*, maar van de TIJDELIJKE *behoeften* der schatkist gesproken hebben. De andere leden hechtten aan deze wijziging in de bewoordingen van het wets-ontwerp minder gewigt, omdat het ook naar hun inzien van zelf sprak, dat hier alleen van eene geheel tijdelijke uitgifte van schatkistbiljetten, die later weder moesten worden ingetrokken, de rede kon zijn.

Het 1ste artikel van het wets-ontwerp, in verband met de 1ste zinsnede van het 2de, heeft aanleiding gegeven tot de vraag, waarom de Regering, terwijl zij zich verbindt, om niet meer dan voor acht millioen gulden aan schatkistkistbiljetten in omloop te brengen, het kapitaal dier schatkistbiljetten tot tien millioen verhoogd wil hebben. Men kon toch niet veronderstellen, dat zij het voornemen koesterde, om de uit te geven schatkistbiljetten te beleenen, daar de memorie van toelichting over zoodanig voornemen het stilzwijgen bewaart en alleen van het beleenen van Oost-Indische producten gewaagt. Ingeval men zulk eene belecning der schatkistbiljetten op het oog had, liet het zich begrijpen dat men, bij het bestaan van eene behoefte van acht millioen gulden, het cijfer van het kapitaal der schatkistbiljetten op tien millioen stelde, om het dan benoodigde surplus te kunnen verstrekken; maar dan ook zou in de voorgedragene wet zelve een hinderpaal tegen de verwezenlijking van dat plan gelegen zijn. Volgens de wet mag immers nimmer meer dan 8 millioen aan schatkistbiljetten in omloop zijn, en daar in beleening geven hier met in omloop brengen gelijk moet worden gesteld, vermits de geldschieter, bij vermindering van waarde van het onderpand of niet-voldoening van den geldnemer aan zijne verbindtenissen, het geheele onderpand aan de markt kan brengen, zou de Regering dus ook nooit meer dan 8 millioen in beleening kunnen geven, en dus nimmer het volle bedrag erlangen, wat zij volgens hare eigene erkentenis behoeft.

Met dat denkbeeld van het in beleening geven der schatkistbiljetten zou ook de thans voorgestelde verandering in de 2de zinsnede van art. 3 der wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* no. 79) strijdig zijn. Maar ook buitendien heeft men zich nagenoeg algemeen algemeen verklaard tegen het wegvallen der bepaling omtrent de regeling en verdeeling van de uitgifte der schatkistbiljetten op zoodanige wijze, dat in éene maand niet meer dan een bepaald bedrag daarvan opvorderbaar zij. Door behoeften van het oogenblik gedrongen, zou men, eenmaal van dien band ontslagen zijnde, er toe kunnen komen, om de schatkistbiljetten zoodanig uit te geven, dat in eene enkele maand het geheele in omloop zijnde bedrag opvorderbaar was, en dit zou belemmeringen en gevaren voor de schatkist kunnen doen geboren worden, die een vroeger Minister van Finantien reeds in 1840 opzettelijk heeft ontwikkeld, waarover ook de tegenwoordige Minister in de memorie van beantwoording omtrent de wet tot het heffen eener belasting op de bezittingen enz. heeft uitgeweid, en die in een tijdperk van geschokt vertrouwen werkelijk geenszins te ligt kunnen worden gesteld.

Overigens meent men, dat in de bedoelde zinsnede van art. 2 van het wets-ontwerp de ware bedoeling niet zeer duidelijk is uitgedrukt, vermits het toch niet zoozeer eene wijziging, als wel het wegvallen van eene in art. 3 der wet van 1840 voorkomende bepaling geldt.

Ten slotte heeft men nog doen opmerken, dat de Regering, blijkens eene vroegere, duur verkregene ondervinding, verkeerd zou handelen, indien zij, na het in werking brengen der tegenwoordige wet, in de contracten van aanbesteding de voorwaarde liet stellen, dat de betaling in schatkistbiljetten kan worden gedaan. Men zou ook nu weder de nadeelige terugwerking van zulk eene bepaling op de aannemingsprijzen ondervinden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 24sten October 1848.

Het bovenstaande verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 26sten October, de navolgende memorie van beantwoording, met eene daarbij behoorende nota van wijzigingen in het wets-ontwerp en eenen staat van verkochte en nog te verkoopen Indische producten ontvangen.

Bij het door de Commissie van Rapporteurs vastgestelde verslag betrekkelijk het wets-ontwerp *om voorloopig te kunnen voorzien in het tekort op de middelen tot dekking van de staatsbehoeften over* 1848, worden in de eerste plaats behandeld de medegedeelde berekeningen en staten, die gestrekt hebben om het gevoelen te vestigen omtrent het waarschijnlijk bedrag van het tekort. Deze berekeningen zullen derhalve, ten gevolge van de aanmerkingen daarop gevallen, nader worden toegelicht.

§ 1. Bij de toelichtingen van het ontwerp van wet is de rede van het brengen van f 222,302.53½ als vermeerderde bijdrage uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen over 1847 aangewezen, en het is juist de staat *B*, gevoegd bij het in de maand Julij jl. ingediende wets-ontwerp, welken men op het oog heeft gehad. Daarbij was te kennen gegeven dat men zich vleide met de toen berekende bijdrage de dienst van 1847 gedekt te zien; want, de volle begrooting van uitgaven ten grondslag nemende, vertoonde zich slechts een tekort van f 116,728.60½, en dit vermeende men dat door minder uitgaven op de begrooting wel zou kunnen wegvallen. In die meening staat men nog, en zoo er al, vóór de geheele afsluiting van de dienst, geene volkomene zekerheid omtrent de uitkomst kan bestaan, zijn er geene omstandigheden ten aanzien van die dienst voorgekomen, welke het aan den dag gelegde vertrouwen doen wankelen; men vermeende alzoo eene nu erkende verbetering van baten te moeten in aanmerking brengen, om aan de minder gunstige gesteldheid van de volgende dienst te gemoet te komen.

§ 2. Er is geenszins ontkend dat de staats-inkomsten van 1848 waarschijnlijk derzelver raming niet zullen bereiken, en dit is dan ook gezegd bij de memorie van toelichting. De Regering heeft al die toelichtingen verzameld en medegedeeld welke het verloopen tijdvak van het jaar kon opleveren, ten einde de Vergadering den stand der staats-inkomsten zou kunnen beoordeelen. Daaruit *zekere* gevolgtrekkingen af te leiden, was ondoenlijk; men wilde slechts niets verholen houden, en heeft alzoo ook de opmerkingen medegedeeld die de toestand veroorloofde. Intusschen kan de ondervinding die zeer wel doen falen en men wanhoopt niet aan gunstiger uitkomsten, terwijl, de voorziening geheel tijdelijk zijnde, men deze niet verder wilde uitbreiden dan volstrekt gevorderd wordt, maar de geheele definitive voorziening

aanhouden tot het tijdstip dat men de baten van de dienst volledig kennen zal.

§ 3. De post der renten van de schatkistbiljetten komt bij de begrooting voor *memorie* voor. De som daarvoor in te vullen, zoolang dezelve niet juist kan worden opgegeven, achtte men minder gepast. Het onderwerp, als alleen betrekkelijk tot renten over de laatste maanden van het jaar, is geenszins van dat groote gewigt, om niet te mogen vertrouwen dat de uitkomst tot geene verhooging van de uitgaven boven het geheele cijfer der begrooting zal moeten leiden, omdat er in allen gevalle uitsparing zal plaats hebben op het crediet dat voor het departement van Oorlog is toegestaan.

§ 4. De hoop op eene hoogere opbrengst van den verkoop van producten heeft zich in zooverre verwezenlijkt, dat het vroeger berekende tekort van f 7,450,000 thans geworden is circa f 7,160,000. Ook dit tekort zal waarschijnlijk nog eenigzins lager zijn bij de uitkomst, omdat sedert de berekeningen, waarop evengemeld cijfer steunt, nadere aanvoeren van suiker hebben plaats gehad, waardoor de suikerveiling van de volgende maand eene grootere hoeveelheid zal kunnen bevatten, dan waarop men gerekend had. Intusschen zal de opbrengst dier suikerveiling geenszins de som van f 1,884,600, in het Voorloopig Verslag bedoeld, bereiken, vermits de te veilen hoeveelheid van ruim 120,000 pikols, wanneer dezelve den laatstelijk bedongen prijs behaalt, zuiver zal renderen p. m. f 888,000. De verlangde globale opgave gaat hiernevens.

§ 5. De consignatie van tin naar Nederland heeft niet alleen ditmaal plaats gehad, maar is een reeds sedert eenige jaren aangenomen regel. Onder de boven opgegeven netto opbrengst der producten in dit jaar is dan ook dat metaal begrepen. In het algemeen is de regel aangenomen om de wissels, in den loop van een jaar door het Indisch bestuur getrokken, uit de opbrengst der gouvernements-veilingen van datzelfde jaar te voldoen, en die betaling niet afhankelijk te laten van de opbrengst der veilingen van een volgend dienstjaar. Die regel is in een gezonden administrativen zin te heilzaam en deszelfs ter-zijde-stelling zou te zeer het vertrouwen op de gouvernements-wissels schaden, om de Regering niet te nopen, denzelve in stand te houden.

De verhooging der som voor *koloniale uitgaven*, door betalingen aan derden *hier te lande*, gaat gepaard met eene gelijke verhooging der som, door die derden *in de Indische kas* gestort. Men bedoelt hier de door ambtenaren ten behoeve van familiebetrekkingen gedelegeerd wordende gelden en de sommen, welke door verschillende pensioen- en weduwen-fondsen worden gestort om hier te lande aan hunne bedeelden te worden uitbetaald. Die verhoogde stortingen hebben ten gevolge eene evenredige vermindering van het bedrag, benoodigd tot aanvulling van het geldelijk verschil tusschen de ontvangsten en uitgaven der Indische administratie, en alzoo ook van de som, welke uit Nederland moet worden verstrekt om dat verschil te dekken. Bij toepassing van dit een en ander zou, wanneer de som voor *koloniale uitgaven* minder was, die wegens betaling van wissels of aanvulling van het Indisch tekort in evenredigheid hooger zijn en de uitkomst voor de schatkist alzoo gelijk wezen.

§ 6. De som voor *uitzending van goederen* bestemd, is dit jaar met bijna f600,000 verhoogd, uit hoofde van de uitzending van oorlogs-materieel, tot bespoedigde armering der vestingen op Java benoodigd. De buitengewone uitzending van troepen is daaronder niet begrepen, maar behoort tot bovengemelde *koloniale uitgaven*.

§ 7. De verbetering die de ontvangsten hebben ondergaan door het niet meer afscheiden van de 8 en 10 per cent op het personeel en de patenten over het dienstjaar ingegaan den 1sten Mei 1848, is niet twee maal in rekening gebragt; er komt daaromtrent slechts eene aanmerking op den staat *C* voor, omdat men de aanbetalingen op die middelen niet gunstiger zou beschouwen, dan ze werkelijk zijn.

De staat *A* is daarvan geheel onafhankelijk; daarbij toch wordt uitgegaan van de onderstelling, dat middelen en lasten van 1848, zoo als die oorspronkelijk zijn vastgesteld, zouden sluiten: men moest, om de zaak naar waarheid te beschouwen, dus bij dien staat opsommen al hetgeen na die oorspronkelijke vaststelling zoo in lasten als in te verwachten baten was opgekomen, en derhalve ook hetgeen men oordeelde, als gevolgen van de wet omtrent de kwade posten, voor deze dienst eene meer gunstige uitkomst te beloven.

§ 8. De Regering toont, door het voordragen dezer wet, dat zij geheel omhelst het gevoelen van die groote meerderheid der leden, welke, in de gegeven omstandigheden, het nemen van eenen definitiven maatregel om de behoeften te dekken, minder raadzaam, en daarentegen den tijdelijken maatregel als bijna den eenigen aanwendbaren beschouwt. Zij heeft de redenen daarvoor genoegzaam opengelegd bij de toelichting en vermeent alsnog dat haar hieromtrent op dit tijdstip als het ware geene keuze overschoot. Zij erkent dat de rentelast tijdelijk vermeerderd wordt door de uitgifte van schatkistbiljetten, maar vermeent den meest zuinigen weg te hebben gekozen die bij mogelijkheid was in te slaan, en zal zich gelukkig achten wanneer, door opoffering van 4 pct. rente over eenige maanden, het tijdstip bereikt wordt dat eene krachtige voorziening zal kunnen worden aangewend om wederom eene volkomene effenheid in onze geldmiddelen te verkrijgen, waarvan de stoornis aan zoo buitengewone gebeurtenissen moet toegeschreven worden.

§ 9. De Regering kleeft het gevoelen aan van die leden, die meenen, dat degene, die de bevoegdheid heeft om waarden naar eigen inzigten te realiseren, zoodanige waarden ook tijdelijk vermag te beleenen. Zooveel te meer moet dat gevoelen als gegrond worden beschouwd, daar de contracten van beleening, zoo als die te Amsterdam worden gesloten, geene acten van verpanding zijn, maar werkelijke verkoopacten, met bevoegdheid aan den verkooper tot wederverkoop.

§ 10. De overmakingen van producten uit Indie geschieden niet voor eene bepaalde dienst. De in een gegeven jaar verkocht wordende producten worden gerekend tot dat dienstjaar te behooren en uit derzelver opbrengst worden de uitgaven tot hetzelve betrekking hebbende, gekweten. De producten welke de Regering als vatbaar voor beleening beschouwt, zijn die, welke bestemd zijn om in 1849 te worden te gelde gemaakt, en behooren derhalve tot dat dienstjaar, terwijl daaronder niet begrepen is de hoeveelheid koffij in de laatste veiling opgehouden en hierboven onder de middelen van 1848 begrepen.

Wat betreft de bedenkingen op den inhoud van het ontwerp van wet, kan er door de Regering gereedelijk toegegeven worden aan het verlangen om in den considerans te spreken van *tijdelijke* verzekering van de geldelijke dienst, want zij heeft geen ander doel, dan om deze voorloopige voorziening te doen afloopen, zoodra door de schatkist het effect zal kunnen genoten worden van een wettelijken definitiven maatregel tot dekking van het tekort in 1848.

De verlangde verandering aan het slot van art. 2 komt nu niet te pas, vermits in dat artikel, naar aanleiding van de gemaakte bedenking, thans geheel behouden wordt de regel, bij de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) voor den gelijktijdigen omloop van schatkistbiljetten bepaald.

Men stemt volkomen toe dat het meerder in omloop brengen dan *acht millioen* schatkistbiljetten, hetzij door uitgifte, hetzij door beleening, niet met de wet zou kunnen worden overeengebragt, en de verhooging van het te creëren kapitaal met *twee millioen* heeft geene andere bedoeling, dan om, wanneer de biljetten moeten verwisseld of afgelost worden, den noodigen voorraad tot de verwisseling of tot uitgifte in plaats van afgeloste, vooraf bij de Algemeene Rekenkamer ter registratie te kunnen overbrengen.

Het is waar dat men, in geval van beleening, een minder geldelijk hulpmiddel in dat gedeelte zou vinden, maar in het vertrouwen op plaatsing heeft men den maatregel binnen de engste grenzen willen beperken.

De wijziging, of het doen vervallen van de 2de zinsnede van art. 3 der wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) had ten oogmerk om de handen eenigzins ruimer te hebben voor het geval dat dringende omstandigheden mogten aanraden om de uitgifte boven de twee millioen in de maand uit te strekken. Dat dit geenszins verkieslijk zou zijn, hiervan is de Regering ten volle overtuigd; de verzekering ten slotte van de memorie van toelichting gegeven heeft dit reeds doen zien, maar vermits men zich blijkens het verslag nagenoeg algemeen verklaard heeft tegen het verleenen van gelijke vrijheid als in eene vroegere wet (die van den 19den Junij 1843, *Staatsblad* n°. 25) was verleend, en ook, zoo als de zaken zich laten aanzien, de plaatsing van twee millioen per maand genoegzaam zal zijn, wordt het voorgedragen art. 2 gewijzigd, en de band behouden, welke omtrent de uitgifte van zes millioen bestond.

De aanmerking, ten slotte van het Verslag voorkomende, omtrent het bedenkelijke om in de contracten van aanbesteding de voorwaarde op te nemen, dat de betaling in schatkistbiljetten kan worden gedaan, wordt als zeer gegrond beschouwd; om dit te doen zou ook eene wettelijke bepaling noodig zijn, zoo als die voorkomende in de laatste zinsnede van art. 17 der wet van den 22sten November 1830 (*Staatsblad* n°. 81), en tot hiertoe is er geene aanleiding gevonden om dezelve voor te dragen, zijnde de Regering mede ten volle overtuigd van den schadelijken invloed, die daardoor op de aannemingsprijzen zou worden uitgeoefend.

De tijdelijke Minister van Financien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot

tijdelijke voorziening in het tekort op de middelen tot dekking van de staatsbehoeften over het loopende jaar is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, en van de daarbij behoorende nota van wijzigingen in het wets-ontwerp kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wierd, zoodat het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 26sten October 1848.

DUIJMAER VAN TWIST.
VAN NAAMEN.
HIDDEMA JONGSMA.
ENSCHEDÉ.
DE MONCHY.

[V. 8.]

1ste BIJLAAG.

NOTA VAN WIJZIGINGEN. [Zie het wets-ontwerp op bladz. 13.]

Considerans, 4den regel, het woord *voorloopig* te vervangen door: » tijdelijk."

Art. 2. Het artikel zal luiden als volgt:

» Van het kapitaal van *tien millioen gulden*, in het vorig artikel » vermeld, zal nimmer meer dan *acht millioen gulden* in omloop » mogen zijn."

[V. 9.]

2de BIJLAGE.

AANTOONING *van het netto rendement der in* 1848 *verkochte en noch te verhoopen producten.*

	PIKOLS.		
VERKOCHTE.			
Koffij	709,566[250]	f 9,373,400	
Suiker	899,147[800]	5,385,900	
Indigo	11,746[612]	2,895,600	
Cochenille	357[192]	87,900	
Tin	20,425	847,700	
Notenmuscaat	5,928[269]	578,124	
Foelie	1,585[334]	161,878	
Nagelen	2,960	102,771	
Kaneel	1,742[172]	90,244	
Peper	2,666[230]	13,864	
Thee	4,836[030]	178,317	
Tabak	7,735[190]	95,002	
			f 20,810,700
NOG TE VERKOOPEN.			
Suiker . . . . . calcul.	(*) 100,000	f 740,000	
Opgehouden koffij . »	72,000	880,000	
Besparing op onkosten, winst op assurantie enz.		264,600	
			1,884,600
TOTAAL . . .			f 22,695,300

(*) Sedert het opmaken der bijlage *B* van de memorie van toelichting is de voorraad door nieuwe aanvoeren vermeerderd met ruim 20,000 pikols.

ZITTING VAN VRIJDAG 27 OCTOBER.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden.

Er zijn aanvankelijk 45 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Van Beeck Vollenhoven, Slicher, d'Ablaing van Giessenburg, van Heloma, Anemaet, Hooft, Mackay, Cost Jordens, Verweij Mejan, Kniphorst, Lycklama à Nyeholt, Egter, Oudeman, Corneli, de Kempenaer, Wichers, Bots, Duijmaer van Twist, Albarda, L. D. Storm, Nederburgh, de Monchy, Op ten Noort, Storm van 's Gravesande, de Man, van Nagell, Schooneveld, Bijleveld, van Leeuwen, van Naamen, Enschedé, Nedermeijer van Rosenthal, van Rijckevorsel, van Panhuijs, Faber van Riemsdijk, Hoffman, van Dam van Isselt, van Goltstein, Gevers van Endegeest, Hiddema Jongsma, Kien, Borski, Thorbecke, Smit en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de tijdelijke Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Marine en Kolonien, van Finantien en van Oorlog, en later die van Hervormde Eeredienst en van Buitenlandsche Zaken, wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap, ten geleide van een wets-ontwerp tot overbrenging van fondsen voor het herstel van het Nederlandsche muntwezen, van de begrooting van 1848 op die van 1849, met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen voor de maanden October en November.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling van het fonds van geregtelijke en vrijwillige consignatien, over de jaren* 1841 *tot en met* 1847.

Daar niemand der leden hierover het woord verlangt te voeren, gaat men terstond over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het genoemde wets-ontwerp met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslagingen worden alsnu geopend over het wets-ontwerp *tot voorloopige voorziening in het tekort op de middelen over* 1848.

De heer *Albarda* heeft het eerst het woord en zegt:

Ik heb het woord niet gevraagd om de wet zoodanig als dezelve is voorgedragen, ter aanneming aan te bevelen, veelmin om dezelve te bestrijden. Ik wil alleen daarover mijne meening te dezer gelegenheid mededeelen, die mij, zoo ik vertrouw, niet geheel vreemd aan deze vergadering zal doen blijven, wanneer ik welras dezelve zal verlaten.

Het wets-ontwerp, zoodanig als hetzelve na de verlangde wijziging ons blijft aangeboden, heeft de strekking om door buitengewone middelen te voorzien in een waarschijnlijk berekend tekort van tien millioen gulden op de dienst van 1848. Door de verhoogingen van drie millioen gulden op de begrootingen van Oorlog en Marine en het gemis van zeven millioen, waarop was gerekend, uit de koloniale inkomsten is dit tekort ontstaan.

Die toestand is daar: hij vordert buitengewone voorziening; geene verandering is daarin aan te brengen; de uitgaven die dekking vorderen zijn of geschied of moeten plaats hebben; zij rusten op gearresteerde begrootingen en verpligten mij alzoo elk oordeel deswege achter te laten, als tot niets kunnende leiden. Ik neem de noodzakelijkheid alzoo aan van de Regering in staat te moeten stellen door buitengewone middelen die ongedekte uitgaven te kunnen bestrijden.

Hetgeen ik echter mij verpligt acht te doen uitkomen is dit: dat het bestaande deficit hoofdzakelijk is te wijten aan het wegvallen van die aanzienlijke bate uit de koloniale opkomsten, waarop bij de vaststelling der toegestane uitgaven was gerekend. Dit feit, hoezeer dan ook, gelijk de Regering dit aangeeft, hoofdzakelijk welligt ontstaan uit den stilstand van den handel, en uit de daardoor verminderde opbrengst der producten, doet de waarheid uitkomen, meermalen zoo in als buiten deze Vergadering verkondigd: dat er geen werkelijk evenwigt in de finantien zal zijn verkregen, zoolang de koloniale opbrengsten onder de middelen der algemeene begrooting zullen worden begrepen.

Hetgeen thans het geval is zal telkens kunnen gebeuren, wanneer uitgaven op die wijze blijven gedekt. Bij het wegvallen of verminderen dezer geraamde opkomsten zullen telkens buitengewone voorzieningen gevorderd worden, en door de begrootingen zullen niet in waarheid maar slechts in schijn 's lands finantien zijn geregeld.

Wat thans zich voordoet, en wat ook in andere omstandigheden zoo gemakkelijk kan wederkeeren, meen ik dat behoorde te leiden om toekomstig den weg te verlaten tot heden gevolgd, en geene uitgaven te veroorloven, die alleen hare dekking zouden vinden in inkomsten, onzeker in haar ontstaan, onzeker in hare aankomst en afhankelijk van steeds onzekere marktprijzen.

Zoolang toch zekere en nimmer uitblijvende uitgaven zullen worden geacht gedekt te zijn met zoodanige onzekere middelen, zie ik niet in, dat Nederland immer zal zijn gewaarborgd tegen het steeds haar bedreigend deficit. Zoo lang die orde blijft voortduren, blijft de kiem voor deficit steeds bestaan en wordt door de begrooting de geregelde loop der finantien in mijn oog niet verzekerd.

Ik sta alzoo mede het gevoelen voor, dat in Nederland de huishouding van staat zoodanig behoort te worden ingerigt, dat de koloniale opkomsten, zoo zij er zijn, niet dienen tot gewone middelen, maar tot delging van de reeds te hoog bestaande staats-schuld.

Ik vereeenig mij met dit gevoelen, door anderen te kennen gegeven, omdat ik zonder dat geene werkelijke regeling van zaken te gemoet zie en het deficit, zoo gemakkelijk van elders te ontstaan, van zelf voortdurend hier als geworteld zal zijn aan te merken; maar ook daarom, omdat, zal de staatsschuld niet hooger en hooger klimmen, en eindigen, niettegenstaande allen waarborg, met zich zelve te vernietigen, het meer dan tijd wordt, dat de inkomsten door de uitgaven niet worden overschreden.

Ik ontveins mij geenszins, Edel Mogende Heeren, dat het hoogst moeijelijk, ja welligt onmogelijk zal zijn bij de bestaande orde van zaken, in eens den vroegeren weg te verlaten en de voorgestelde meening te volgen. Maar ik geloof toch dat de overweging daarvan zal zijn in het werkelijk belang van het vaderland, en moet leiden om door de meest mogelijke bezuiniging en vermindering der uitgaven het tijdstip meer en meer te naderen, waarop de voorgestelde meening hare zuivere en algeheele toepassing zal kunnen erlangen.

De herziene Grondwet heeft de Regering daartoe mindere gelegenheid gegeven, dan welligt wenschelijk ware geweest, en eene verminderde uitgave komt mij alleen voor tot bereiking van dit doel te kunnen worden aangegrepen, gepaard misschien met eene belasting op die inkomsten welke tot heden in het bijzonder daarvan zijn verschoond gebleven; nademaal, naar mijne wijze van zien, dit middel ten onregte zoude worden gezocht in meerdere, algemeen werkende belastingen.

Het moge waarheid zijn, bij eene herziening van het belastingssysteem hier te lande, dat eene verdeeling derzelve, meer op billijkheid gegrond, zal kunnen worden daargesteld. Ik meen echter te mogen betwijfelen, of het, zoolang hetzelfde bedrag der belasting zal worden gevorderd, wel raadzaam voor de schatkist zal zijn, dat hetgeen thans indirect in dezelve vloeit, worde verwisseld met eene directe belasting; daar ik zoude gelooven dat dan het kwaad, hetwelk men zoude willen opheffen, door een grooter zoude worden gevolgd en de middelstand daaronder noodwendig te zeer zoude worden gedrukt.

Men spreekt veel over het drukkende, hetwelk voor de minvermogenden de accijnsen van het gemaal en het geslagt zouden opleveren. De Regering heeft zelfs reeds in overweging genomen die accijnsen daarom geheel of ten deele op te heffen. Maar naar mijne wijze van zien, zou ik, wanneer men tevens beoogde het bedrag daarvan door directe aanslagen in de schatkist te brengen, dit minder wenschelijk achten, omdat noodwendig de middelklasse daardoor een te grooten en voor haar ondragelijken last op zich zoude laden, en de minvermogenden slechts in schijn en van geene beteekenis daardoor zouden worden gebaat.

Bij den matigen prijs van het brood is de accijns daarop voor de minvermogenden thans werkelijk geen bezwaar; terwijl bij den hoogen prijs van het vleesch ook voor hen de accijns daarop onverschillig is geworden. Hoe wenschelijk de afschaffing dezer accijnsen ook moge zijn zoodra verminderde uitgaven die middelen zullen kunnen doen missen, zoo geloof ik het in het tegenovergestelde geval onraadzaam te achten, dezelve af te schaffen. Wil men de minvermogenden te hulp komen, — eene opheffing van den accijns op de brandstoffen, eene vrijstelling van den accijns op het geslagt, voor zooveel spek en schapenvleesch aangaat, waarbij de minvermogenden alleen belang hebben, zal dit doel doen bereiken; terwijl omtrent het geslagt het in mijn oog eene heilzame verbetering zoude zijn, bij de inning de eigene aangifte weder in te voeren, met regt van benadering, tegen 10 pct. verhooging, en het nuchtere kalfsvleesch van accijns vrij te stellen, waardoor die accijns van vele moeijelijkheden, alsnu daaraan verbonden, zoude worden bevrijd.

Maar ik zal niet verder afdwalen en mij naauw bepalen, Edel Mogende Heeren, tot het onderwerp hetwelk ons thans bezig houdt. Uit het door mij aangevoerde zal blijken, dat het mij leed moet doen, dat de wet die wij behandelen, in stede van bezuiniging in de uitgaven te bevatten, door de daaruit verschuldigd wordende renten tot derzelver vermeerdering den grond zal leggen, en echter meen ik mij niet te mogen onttrekken daartoe mede te werken.

Hoezeer ik slechts tot het onverwijld noodzakelijke in dezen transitoiren toestand vermeen mijne medewerking te moeten geven, ten einde de opvolgende Kamer niet meer dan noodig is te bemoeijelijken en haar den weg om vrij te handelen open te laten, meen ik echter in deze zaak het kenmerk te zien van geen uitstel te dulden, maar te moeten worden afgedaan.

Ik heb dit wets-ontwerp dan ook overwogen en zonder te treden in, en veelmin mijne goedkeuring te geven aan hetgeen ter adstructie daarvan in de bijgevoegde memorie is te kennen gegeven, is het mij gebleken, dat het geraamde deficit, uit den aard der zaak nimmer voor zekere becijferingen vatbaar, hoogst waarschijnlijk niet beneden de som zal blijven, waarvoor bij die wet door de Regering voorziening is gevraagd. Dit acht ik voldoende, om voor de gevraagde som buitengewone middelen te verschaffen.

Geen beter middel, minder de aanstaande wetgeving bemoeijelijkende om daarin definitief te voorzien, dan het bij deze wet door de Regering voorgedragene, heb ik kunnen vinden; waarom ik mij verpligt acht in dezen stand van zaken, door voor de wet te stemmen, de Regering te ondersteunen en in staat te stellen aan hare verbindtenissen te voldoen.

De heer **Smidt**: Het wets-ontwerp, thans aan onze behandeling onderworpen, geeft mij bij zijne aanbieding aan deze Kamer aanleiding tot twee bedenkingen, waaromtrent ik de inlichtingen van Zijne Excellentie den tijdelijken Minister van Finantien te gemoet zie om daarnaar mijne stem te regelen.

De eerste is, dat de Regering het kapitaal der schatkistbiljetten tot 10 millioen wenschte verhoogd te hebben met de daartoe gevoegde verbindtenis om niet meer dan voor 8 millioen in omloop te brengen.

Ingeval nu de Regering eene beleening dier schatkistbiljetten wenschte te bewerkstelligen, waarvan sprake schijnt te zijn bij onverhoopte onmogelijkheid van plaatsing door uitgifte, was het denkbaar dat om acht millioen te kunnen verkrijgen, tien millioen dient te worden gecreëerd, ten einde het benoodigde surplus tot onderpand te erlangen.

Maar dan zou, bij werkelijke behoefte van 8 millioen, de wet zelve zoodanige beleening tot zoodanig bedrag onmogelijk maken. In beleening geven toch moet geheel en al met in omloop brengen worden gelijk gesteld en de Regering zou dus, volgens deze wet, nimmer een bedrag van 8 millioen kunnen erlangen, daar zij het regt niet had, de overige twee millioen als onderpand daartoe te voegen.

De nadere inlichtingen door de Regering gegeven in hare memorie van beantwoording nemen veel van dit bezwaar weg, omdat de Regering dit beweren volkomen deelt en erkent dat in geval van beleening, zij een minder geldelijk hulpmiddel erlangen zou. Maar uit die beantwoording meen ik toch te mogen opmaken, dat, zoo het vertrouwen op plaatsing door uitgifte eens faalde en het middel van beleening moest worden te baat genomen, slechts $6\frac{1}{2}$ of hoogstens 7 millioen op die wijze zouden kunnen worden verkregen, welke $6\frac{1}{2}$ of 7 millioen, gevoegd bij de twee millioen die de Regering door beleening van Oost-Indische producten denkt te verkrijgen, slechts $8\frac{1}{2}$ of 9 millioen zouden verschaffen om het vermoedelijk tekort over de dienst van 1848, ten bedrage van ruim 10 millioen, tijdelijk te dekken.

Een van beide zal in zoodanig geval waar zijn: òf dit tekort zal naar de tegenwoordige zienswijze der Regering, hoezeer de aan deze Kamer gedane opgaven anders luiden, minder zijn, hetgeen ik van harte wensch, òf de Regering zal, zoo de beleening moet worden te baat genomen, op nieuw tot eenigen anderen tijdelijken maatregel worden genoopt, iets dat ik geloof dat minder doelmatig zijn en eenen hoogst ongunstigen indruk maken zou.

De andere bedenking, die ik tegen deze wet heb, en die ik evenzeer wensch dat Zijne Excellentie de tijdelijke Minister van Finantien zal kunnen uit den weg ruimen, heeft betrekking tot het voornemen der Regering, om niet alleen tot bestrijding der tijdelijke behoeften van de schatkist, schatkistbiljetten uit te geven, maar ook twee millioen door beleening op Oost-Indische producten op te nemen.

Ik zou geenszins het gevoelen der Regering bestrijden, dat zij, die de bevoegdheid heeft om waarden naar eigen inzigten te realiseren, zoodanige waarden ook tijdelijk vermag te beleenen, indien die waarden tot de dienst van 1848 behoorden; maar ik twijfel aan de bevoegdheid der Regering om op dit oogenblik over te gaan tot de beschikking over goederen, die eigenlijk tot de dienst van 1849 behooren.

Bovendien, beleening is een fictive verkoop. Hij die beleent is geen meester meer van zijn goed.

Veel liever had ik bij het betwistbare van dit punt gewenscht, dat de Regering tot deze laatste beleening niet overging, en zoo werkelijk de behoeften der schatkist zoo dringend moeten worden geacht, dan het cijfer der uit te geven schatkistbiljetten met 2 millioen wierd verhoogd.

En is die schatkist dan zoo uitgeput, is onze finantiele toestand over het dienstjaar 1848 zoo ongunstig, dan mag ik het niet nalaten bij *dit* ministerie, hoezeer het dan een tijdelijk ministerie zij, aan te dringen op bezuiniging en vereenvoudiging.

Immers, zal de zoo gewenschte en zoo gelukkig tot stand gebragte grondwets-herziening voor de natie goede uitkomsten opleveren, dan zij eene harer vruchten eene meer zuinige en eenvoudige huishouding van staat.

En, Edel Mogende Heeren, ik vraag: verlang ik hier te veel van de tegenwoordige Regering?

Heeft dit ministerie zelf niet in zijne banier gevoerd, getuige de rede van Zijn Excellentie den Minister van Justitie van 13 Mei jl., *ruime grondwets-herziening, en een eenvoudig en zuinig beheer?*

Aan het eerste is tot mijne vreugde voldaan. Zoover mij bewust is heeft omtrent het tweede nog geen begin van uitvoering zelfs plaats gehad, terwijl er toch hier en daar wel iets te besparen en te vereenvoudigen zou zijn geweest. En wij zijn echter reeds meer dan 5 maanden na den 13den Mei. Elke maand uitstel doet het kwaad, de ziekte waaraan onze finantien lijden, toenemen.

Dat het ministerie dan toch niet langer toeve om Nederland slechts die vlugt te doen nemen, welke zijne krachten toelaten.

Dat het ministerie dan toch niet langer drale, om een einde te maken aan die finantiele overspanning die tot algeheele afmatting en vernietiging leidt. Ik geloof gaarne en beken ten volle dat niet alles op eens kan geschieden, maar tusschen alles en weinig of niets is een hemelsbreed onderscheid. Immers de handhaving onzer buitenlandsche belangen, door zoo kostbare gezantschappen, had toch nu reeds maanden lang niet op zoo kostbaren voet behoeven te blijven bestaan!

Bij ontstaande vacature in het personeel van 's lands ontvangers, in alle steden en bijna alle dorpen, en verdere ambtenaren, hadden door verplaatsing en gevolgde bijeenvoeging zeker reeds eenige duizenden gulden voor de schatkist kunnen zijn bewaard gebleven.

Zou ook het intrekken of vereenigen van andere hooge betrekkingen en posten eene onmogelijkheid zijn geweest?

Door in deze oogenblikken reeds iets, het mogelijke te doen, zou de vaste en doortastende wil der Regering blijken, en de Natie en de Vertegenwoordiging zouden zich te regt in het begin van uitvoering hebben verheugd.

Ik herhaal het, Edel Mogende Heeren, wat ik gezegd heb bij mijne voorloopige beschouwingen omtrent de grondwets-herziening. Er behoort een beheer der geheele staatshuishouding te worden daargesteld, geënt op de zeden en behoeften onzer natie. Er behooren *afdoende* maatregelen van bezuiniging en vereenvoudiging in alle gedeelten onzer staats-inrigting te worden genomen. Dan, maar dan ook alleen, zal er aan de zoo dringende behoeften en regtmatige wenschen des volks worden voldaan en het zoo hartelijk verlangde en nu gelukkig volbragte werk der herziening onzer Grondwet zal dan vooral goede vruchten dragen.

Bovendien, de hulpbronnen welke Nederland bezit, moeten met beleid worden ontwikkeld, en de stoffelijke welvaart der natie zal een den duurste pligten en een onderwerp van aanhoudende zorg der Regering moeten zijn.

De beletselen, welke den handel en het fabrijkwezen en der nijverheid in het algemeen in den weg staan, zullen behooren te worden weggeruimd en opgeheven: dan, maar ook dan alleen, geloof ik dat Nederland zal te redden zijn van het finantieel gevaar, waarin het zich thans bevindt.

De heer **Hoffman** zegt hoofdzakelijk: Teleurstelling zal het gevolg zijn eener grondwets-herziening welke geene bezuiniging aanbrengt: dit was de kreet in en buiten deze Kamer, en ik geloof dat die waarheid is, maar ik geloof tevens dat het mogelijk is met de gewijzigde Grondwet afdoende bezuinigingen daar te stellen, en ik hoop dat het programma van het Ministerie van 13 Mei zal blijken ook eene waarheid te zijn, en dat zal het kunnen zijn, wanneer èn Ministers èn Vertegenwoordigers instemmen met het gezegde van Adam Smith: *tout prodigue est un ennemi public, et tout homme économe doit être regardé comme un bienfaiteur de la société.* Met die verwachting had ik gewenscht dat wij met de herziening der Grondwet onze werkzaamheden hadden kunnen besluiten, en verschoond hadden kunnen blijven van mede te werken tot het treurige naschrift daarop, dat voor ons ligt; doch die nood is ons opgelegd, en ook dien pligt moeten wij trachten naar beste weten te volbrengen. — Dat de algemeene beroering van Europa nadeelig op onze geldmiddelen zoude werken was te voorzien, en dat vermindering van welvaart, door die gebeurtenissen te weeg gebragt, tot vermindering der staats-inkomsten moest leiden en nadeelig op de opbrengst onzer koloniale producten werken, zal niemand bevreemden; maar dat na in zoovele jaren van vrede zoovele millioenen schats aan het budget van Oorlog te hebben te koste gelegd, bij dat departement zoude blijken aan alles gebrek te bestaan, had voorzeker niemand kunnen verwachten. Ik zal hierover niet uitweiden, Edel Mogende Heeren, dit behoort tot een gesloten tijdvak, waaraan het nieuwe zich moge spiegelen opdat het er nut uit trekke. De slotsom der aan onze beraadslaging onderworpen voordragt is, dat, zonder op eenige mindere opbrengst van de gewone middelen tot dekking der gewone staatsuitgaven te rekenen, 7 millioen minder rendement der koloniale administratie, met 4½ millioen meerder behoeften voor oorlogstoerusting, eene oogenblikkelijke behoefte van 11½ millioen voor de schatkist daarstellen, waarin moet worden voorzien, zal de Staat aan deszelfs verbindtenissen kunnen blijven voldoen. Die behoefte is volgens de bijlage A tot op ruim 10 millioen verminderd, door de aftrekking der voordeelige saldo's van vroegere diensten; maar zoo als ik reeds bij de wet op de middelen voor dit jaar heb aangemerkt, waren die middelen zoo hoog geraamd, dat ik vrees dat die aftrekking later in eene nog hooger bijvoeging zal moeten veranderen, tenzij het productief maken der belastingen, waarvan ik toen gewaagde, en dat ook thans op eene mij onverklaarbare wijze nog wordt voortgezet, daarin voorzie. Ik zeg, voor mij onverklaarbare wijze, Edel Mogende Heeren! en daarmede bedoel ik het opdrijven der taxatien welke door de belastingschuldigen worden gevraagd om zich voor de fiscale onaangenaamheden te vrijwaren. Het zal wel niet zijn tegen te spreken, dat de gevolgen der omwentelingen in zoo vele naburige Staten niet zonder invloed zijn gebleven op alle waarden in ons land, ook op die van panden. Ga de hofstad door, en zie wat panden te koop en te huur worden aangeboden; ga de verkoopen na van kapitale huizen, en zie wat ze opbragten, en dan verklare men mij hoe de huurwaarden dit jaar, in plaats van lager, hooger zijn getaxeerd, indien dit niet veroorzaakt wordt door het aanzetten der taxateurs tot opdrijving, met bedreiging van het ongenoegen der administratie. Ik heb zulke middelen bij de discussie over de begrooting met den naam van vexatien bestempeld en blijf die zoo noemen. — Maar hoe dit ook zij, tot dekking van het tekort wordt eene som van 10 millioen gevraagd, welke ik veeleer vrees te laag dan te hoog geraamd te zijn, en waarvan ik dus thans geene nadere uiteenzetting zal vragen. Ik zoude anders wel meerder inlichting hebben verlangd ter opheldering van de raming der koloniale producten op f 28,550,000, welke bijna 6 millioen, of ruim 20 per cent minder zullen renderen; maar op dat verlangen is reeds vroeger niet geantwoord, en het zou thans weinig baten daarop terug te komen. — Tot verkrijging van die 10 millioen zijn bij de Regering drie middelen in aanmerking gekomen. Het eerste was de bekende belastings-voordragt op de bezittingen en inkomsten; te regt werd dit door de Regering een afdoende maatregel genoemd, maar de meerderheid dezer Kamer was het met haar niet eens, dat het maar eene bijdrage zoude zijn die in zeer vele gevallen niet uit de bezittingen genomen, maar op de inkomsten gevonden zoude worden: die voordragt is ingetrokken en het is dus onnoodig daarop thans terug te komen.

Het tweede middel was het doen eener leening, waartoe het oogenblik thans, zoo als de Regering te regt aanmerkt, te bezwarend zoude zijn.

Het laatste is in het tegenwoordig ontwerp vervat en bestaat in het vermeerderen der 4½ percents schatkistbiljetten tot eene som van 10 millioen gulden, met bepaling dat daarvan slechts 8 millioen zullen mogen worden in omloop gebragt. Als tijdelijk hulpmiddel mag dit middel als niet verwerpelijk voorkomen, Edel Mogende Heeren. Naar het spreekwoord, dat men van twee nadeelen het minste moet kiezen, geloof ik dat er een had kunnen gevonden worden dat een nadeel minder had, namelijk, waardoor een deficit van 10 millioen na verloop van een jaar niet nog een half millioen meer zal bedragen, door bijvoeging der renten.

Ik ben zoo groot vijand als iemand van papieren geld waarvoor geen de minste waarborg is, maar wanneer men in buitengewone omstandigheden tot buitengewone middelen de toevlugt moet nemen, geloof ik dat men aan een tijdelijk papier zoodanigen waarborg zou kunnen geven, dat het de nadeelen van papieren geld niet met zich zoude brengen, en zoude ik dus in dit geval, waarin men toch eene nieuwe schuld maakt, welke later zal moeten geamortiseerd worden, de voorkeur geven aan het nederleggen van die te maken schuld als waarborg voor een daarop uit te geven renteloos papier, dat men dan munt- of kasbiljetten zoude kunnen noemen; ik geloof, dat wanneer men voor eene som van 10 millioen aan zulk papier, een staatspapier met 50 per cent surplus, bij eene administratie als de Nederlandsche Bank, als waarborg deponeerde, en dat in omloop te brengen papier voor alle lands-lasten aannam, dat papier het voordeel zoude hebben geen nieuwen last voor de begrooting daar te stellen, en dat het wel aan geene depreciatie zou onderhevig zijn bewijst

het voorbeeld der Pruissische kassascheinen. Ik zal mij dus met deze voordragt niet kunnen vereenigen, ook omdat ik de taak der ons opvolgende wetgeving niet verlang te verzwaren.

Zijne Excellentie de tijdelijke ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Gaarne heb ik de overtuiging van U Edel Mogenden geëerbiedigd, toen de leden dezer Kamer, na onderzoek in de afdeelingen, een hoogst ongunstig oordeel velden over de in Julij jl. gedane voordragt tot heffing eener belasting op de bezittingen. Doch ook mij mogen U Edel Mogenden het niet ten kwade duiden, dat ik het besluit betreure, waartoe de afdeelingen destijds zijn gekomen, en dat de intrekking van de voordragt der Regering noodzakelijk na zich trekken moest.

Veel toch liep zamen om de aanneming dier wet hoogst wenschelijk te maken. Geenszins wil ik het harde ontkennen of verbloemen, dat er in den maatregel dien ik het wenschelijkst achtte, gelegen was. Maar, wie met mij van oordeel is, dat de gulden regel, om den nood van het oogenblik niet op de toekomst te schuiven, tot elken prijs moet gehandhaafd worden, zal mij moeten toegeven dat, in de destijds bestaande omstandigheden, geen maatregel konde gevonden worden, die niet aan bezwaren van gelijken aard, of aan nog grootere onderhevig was.

Er waren echter nog andere omstandigheden die het, in het belang des vaderlands, ten hoogste wenschelijk maakten, dat men zich zware offers getroostte om de toekomst zooveel mogelijk vrij te houden. Ik zal mij thans niet begeven op het terrein van staatkundige bespiegelingen, maar mij alleen bepalen bij het finantiele.

En wie Uwer Edel Mogenden, denkt dan niet aan de belangrijke werkzaamheden die ten deze te verrigten vallen zoo spoedig als de nieuwe grondwettige bepalingen in werking zullen gekomen zijn?

Naar de overtuiging van zeer velen, behoeft ons belastingstelsel eene grondige herziening. Reeds meermalen heb ik de aanmerking hooren maken, bepaaldelijk ter gelegenheid van de jongste discussien over de Grondwet, dat die herziening nog noodzakelijker is dan die van de hoofdbepalingen van ons staatsverdrag. Ik deel die overtuiging, tot zekere mate althans, Edel Mogende Heeren. Wel kan ik mij geenszins vereenigen, zoo als ik vroeger de eer mogt hebben in uwe Vergadering op te merken, met de overdreven begrippen van hen die eene geheele omkeering van ons belastingstelsel eene ligt uitvoerbare zaak noemen. Maar toch voor eene aanmerkelijke wijziging acht ik dat stelsel allezins vatbaar.

Waarin die wijziging moet bestaan, daarover voegt het mij thans niet uit de weiden. De spreker uit Vriesland heeft daaromtrent denkbeelden ontwikkeld die ik thans niet zal beoordeelen.

Ik zal alleen herinneren dat juist de door hem verlangde wijzigingen ten opzigte van den accijns op het geslagt in het in Julij jl. ingediende wets-ontwerp waren opgenomen. Daarbij werd voorgedragen de afschaffing van dien accijns voor het varkens- en schapenvleesch, alsmede de eigene aangifte der accijnspligtigen behoudens het regt van benadering.

Ook in onze wetgeving omtrent handel, nijverheid en scheepvaart verlangt men wijzigingen. Hoe belangrijk zijn niet de vraagpunten die daarbij te beslissen staan! te belangrijker wanneer men denkt hoe naauw die vraagpunten met soortgelijke die buiten 's lands behandeld worden, in verband staan; wanneer men nagaat hoe aanzienlijk eene plaats zij bekleeden in de verwikkelingen van de hedendaagsche staatkunde. Zal men het eenigzins halfslagtig stelsel behouden dat wij thans hebben, en dus eenen moeijelijken middenweg tusschen het stelsel van vrijen handel en het beschermend stelsel houdende, hier gevende, daar nemende, hier aan allen gelijke regten gevende, daar door verdragen aan enkelen voorregten boven anderen gevende, op twee gedachten blijven voorthinken? of zal men ten minste eene schrede verder gaan?

Zal men het voorbeeld van Engeland volgen? of, om juister te spreken en billijker jegens onze wetten te zijn (want inderdaad staan de Engelsche handels-wetten in vrijgevigheid nog verre beneden de onze), zal men, even als Engeland voornemens schijnt te zijn, opregtelijk de leus des vrijen handels aannemen, en met bedaarden doch wissen vooruitgang, ook in dit opzigt aan vele volken een goed voorbeeld geven? Of zal men eerder overhellen naar het voorbeeld van Frankrijk, waar men vrijelijk de gevaarlijkste staatkundige theorien die den bodem inslaan aan de volkswelvaart, en, wierden zij in toepassing gebragt, den nationalen rijkdom ten eenen male zouden vernietigen, verkondigt, doch de eenvoudige waarheid die strekken kan om al die bronnen van welvaart mildelijk te doen vloeijen, als ketterij verwerpt; waar de meest uitgestrekte vrijheid in het staatkundige hand aan hand gaat met het ongerijmdste, doch ten minste consequente verbodsstelsel? Of zal men zich voegen naar de inzigten van Duitschland, waar het beschermend stelsel nog altijd wordt gehuldigd, schoon dan zoo streng niet als elders — van Duitschland, waar sommigen thans, bij het vermeerderen der staatkundige vrijheden, de weinige vrijheid die er in het commerciele bestaat, nog zouden wenschen verbeurd te verklaren ten hunnen profijte? Of wel naar de inzigten van Belgie, waar men jaar op jaar met officiele cijfers op nieuw de waarheid verkondigt van de stelling, dat alle kunstmiddelen, zij mogen dan differentiele regten heeten of anders, niet aan het doel beantwoorden.

Zal men niet veeleer kunnen en moeten besluiten om hier het ware en eenige belang des lands op den voorgrond te stellen; de vaan van den vooruitgang in het commerciele boven en voor allen op te steken; en door het aannemen van een waarlijk vrijgevig stelsel het land verdedigen door eenen Chineschen muur van handels-vrijgevigheid, die onze nationaliteit en onze onafhankelijkheid op den duur langer en beter zal waarborgen, dan de best geoefende legers en de meest kunstmatig aangelegde vestingwerken?

Gewigtige vragen voorzeker, Edel Mogende Heeren, waarover zij, aan wie de Koning in zijne wijsheid de teugels van het bestuur van den Staat definitief in handen zal geven, al dadelijk zullen te beslissen hebben: vragen die rijp onderzoek en gezette overweging, en toch spoedig oplossing vorderen; en die ik, wat mij betreft, hoogst ongaarne lang onbeantwoord zag blijven. En toch, hoe belemmerend is niet voor hunne oplossing een staat, ik zeg niet van finantiele crisis, maar toch een zoodanige, waarin men met ernstige finantiele bezwaren te kampen heeft.

Daarom, Edel Mogende Heeren, heb ik vooral uwe ongunstige beoordeeling van het straks bedoelde wets-ontwerp betreurd. U Edel Mogenden vergeven het mij dat ik bij deze gelegenheid met een enkel woord de redenen daarvan mededeelde.

Wat nu de onderwerpelijke voordragt betreft, zoo vermeen ik alleen te mogen aanmerken, dat de Regering in de gegeven omstandigheden geen beter middel wist aan te grijpen dan het voorgestelde.

Ik heb den geachten spreker uit Zuid-Holland de uitgifte hooren aanprijzen van een renteloos papier. Wat in vervolg van tijd zal kunnen gebeuren, wil ik liefst in het midden laten, maar ik wil alleen opmerken, dat het onverantwoordelijk zou zijn, in een oogenblik van nood tot zoodanige uitgifte over te gaan. Wij weten niet welke opofferingen in een volgend jaar gevorderd zouden kunnen worden, en wat zou het dan zijn, zoo de Regering in een oogenblik van nood het voorbeeld geeft om op eene zoo gemakkelijke wijze door middel van het stelsel van assignaten in de behoeften te voorzien.

Thans nog, buiten volstrekte noodzakelijkheid, aan U Edel Mogenden eene voordragt te doen om door belasting in het bestaande tekort te voorzien, dit moest de Regering na de in Julij verkregen ondervinding, èn minder doelmatig èn voor U Edel Mogenden minder wenschelijk achten.

Zoo als de omstandigheden thans staan, bestaat er genoegzame zekerheid dat de zaken geregeld aan den gang zullen gehouden kunnen worden door de gedane voordragt. Hoewel nog niet alle uitgegevene schatkistbiljetten zijn geplaatst, zoo wanhoopt de Regering er niet aan, dat zulks nog zal kunnen geschieden.

Het geachte lid uit Noord-Holland heeft eenige aanmerkingen in het midden gebragt, die ik kortelijk zal beantwoorden. Zijn Edel Mogende heeft eene berekening gemaakt omtrent het toereikende der bij dit wets-ontwerp aangewezen middelen. Hij merkte op, dat de Regering door de uitgifte der schatkistbiljetten mogelijk slechts $6\frac{1}{2}$ millioen verkrijgen zou, hetgeen met de twee millioen uit de beleening van Oost-Indische producten slechts $8\frac{1}{2}$ millioen zou uitmaken, terwijl het tekort waarmede wij hier te doen hebben ruim 10 millioen bedraagt. Ik moet den geachten spreker er oplettend op maken, dat het hier niet te doen is om een tekort volledig te dekken, maar dat het hier alleen een maatregel geldt strekkende om de betalingen der schatkist geregeld te doen voortgaan, tot dat later eene definitive voorziening plaats hebbe. Ik geloof dat de geachte spreker mij dit gereedelijk zal toegeven, zoo hij in aanmerking neemt dat hier slechts hulpmiddelen van tijdelijken aard aangegrepen worden.

Het hulpmiddel van beleening der Oost-Indische producten, waarvan in de memorie van toelichting wordt gewaagd, staat der Regering mede ten dienste: zij stelt zich echter voor daarvan niet dan bij volstrekte noodzakelijkheid gebruik te maken, ten einde ook in dit opzigt niet op de toekomst te anticiperen buiten noodzakelijkheid.

Omtrent dit hulpmiddel werd door denzelfden spreker mede eene aanmerking in het midden gebragt. Hij keurde het af, dat goederen, die gelijk hij zeide, tot de dienst van 1849 behooren, in dit jaar beleend zullen kunnen worden. Zoodanige beleening moge misschien minder wenschelijk zijn, maar men moest omzien

naar de beste middelen om zich te redden. De bevoegdheid der Regering ten deze kan niet betwijfeld worden, want waar de Regering bevoegd is om te verkoopen, zal zij ook wel mogen beleenen. De afscheiding van dienstjaren, waaraan het lid uit Noord-Holland zoozeer hechtte, is inderdaad eenigzins willekeurig. Het is slechts eene aangenomen gewoonte, dat de Oost-Indische producten die in een loopend jaar onverkocht gebleven zijn, op de dienst van een volgend jaar gebragt worden; eene gewoonte, die, uit een administratief oogpunt beschouwd, wel verdedigd kan worden, maar nergens bestaan hieromtrent wettelijke of reglementaire bepalingen.

Ik zal mijne rede besluiten met te beantwoorden hetgeen bij deze beraadslaging door de geachte sprekers uit Zuid- en Noord-Holland en vroeger in het verslag omtrent het punt van bezuiniging gezegd is. De klagte als of het ministerie niet voldaan had aan hetgeen zij eens beloofde, is ongegrond. Het ministerie heeft bezuinigd waar het kon en ten bewijze hiervan zal ik enkele bijzonderheden in herinnering brengen. Ik herinner in de eerste plaats dat al spoedig door den tegenwoordigen Minister van Justitie eene voordragt werd gedaan, strekkende om ter bezuiniging eenige raadsheersplaatsen bij de provinciale hoven onvervuld te laten. Die voordragt werd niet door de Eerste Kamer aangenomen, maar zij getuigt toch van het ernstige voornemen der Regering om bezuinigingen aan te brengen, vooral daar toch eenige vacaturen zijn opengebleven, zonder dat de dienst der justitie daaronder in het minst geleden heeft. Ook bij het militair geregtshof heeft men eene plaats onvervuld gelaten en daardoor het bedrag van het tractement ten voordeele der schatkist doen komen.

De geachte spreker uit Noord-Holland heeft gezegd, dat door het departement van Finantien steeds alle vacaturen werden aangevuld. Ik moet dit ten stelligste ontkennen; ik deel geheel de zienswijze van Zijn Edel Mogende omtrent dit punt, en ben dan ook, waar ik kon, in dien geest werkzaam geweest. Onder anderen heb ik, in te gaan met 1°. Januarij aanstaande, de zeer kostbare betrekking van ontvanger-generaal der Koninklijke Nederlandsche Loterij gesupprimeerd en die met eene andere onder den titel van *Directeur der Staats-Loterij* vereenigd. Hetzelfde stelsel heb ik gevolgd ten aanzien van twee arrondissements-directeurs van de directe belastingen, en sedert 5 Junij jl., den dag waarop ik mijne tegenwoordige betrekking aanvaardde, zijn er 30 of 40 plaatsen van ambtenaren onvervuld gebleven. Het verwijt dat dienaangaande gedaan is, was dus ongegrond; er hebben een aantal bezuinigingen plaats gehad, maar die tot heden gedaan werden, werkten niet zoo naar buiten, dat zij iedereen in het oog vielen.

De geachte spreker uit Zuid-Holland heeft geklaagd over het opdrijven der taxatien bij de belastingen, ten einde deze meer productief te maken. Ik zal daarop alleen aanmerken, dat ik geen last tot zoodanige opdrijving gegeven heb, ja wat meer is dat ik altijd getracht heb en trachten zal om daar waar de ambtenaren al te grooten ijver aan den dag legden, dien te matigen, hoewel ik daarom niet geacht wil worden van meening te zijn, dat de belangen der schatkist geheel en al aan het goedvinden van ondergeschikte ambtenaren overgelaten moeten worden. Zijn Edel Mogende heeft meer bepaaldelijk eene klagte geuit over de vele verhoogingen van het personeel, die dit jaar in den omtrek der hofstad hebben plaats gehad. Ik zou kunnen bewijzen, dat alleen in Voorburg tegen 31 verhoogingen 27 verlagingen overstaan.

En hiermede meen ik hetgeen bij deze beraadslaging in het midden gebragt is, genoegzaam beantwoord te hebben.

Zijne Excellentie de tijdelijke ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het is misschien voor het laatst dat ik de gelegenheid zal hebben om tot deze Vergadering het woord te rigten, en nu mag ik op dit tijdelijk ministerie niet laten kleven de beschuldiging, maar al te dikwijls herhaald, alsof het niet zou getracht hebben bezuinigingen te verkrijgen, overal waar zulks kon.

Bij het ministerie van Justitie heb ik aanstonds gesupprimeerd en door eene billijke transactie vernietigd het verband, dat tusschen de Regering en een dagblad bestond, en op die wijze eene besparing van f 26,500 's jaars aangebragt.

Toen een der hoofdambtenaren van het ministerie van Justitie tot andere functien geroepen werd, heb ik dezen doen vervangen door een ander ambtenaar van dat ministerie, die bij de nieuwe werkzaamheden hem opgelegd, met zijne vroegere is belast gebleven.

Ik heb verder eenige raadsheersplaatsen in verschillende provinciale hoven onvervuld gelaten; de dienst der justitie heeft daardoor niet geleden; ik heb de verantwoordelijkheid daarvan op mij genomen, met het oog op hetgeen later zou kunnen gebeuren, in de overtuiging dat eene herziening onzer regterlijke instellingen onontbeerlijk is.

Bij het hoog militair geregtshof heb ik de betrekking van substituut-advocaat-fiscaal opengelaten. Ik heb dit kunnen doen, omdat de ijverige advocaat-fiscaal zich bereid verklaard heeft, om met opoffering van al zijn tijd en met inspanning van al zijne krachten de werkzaamheden alleen te verrigten.

U Edel Mogenden zullen zich herinneren, dat bij de behandeling van het laatste wets-ontwerp, waarbij een nieuw crediet aan het departement van Oorlog werd toegestaan, door de Regering de toezegging gedaan is, dat zij van het verleende crediet niet verder dan de noodzakelijkheid gebood, gebruik zou maken. Het zal U Edel Mogenden weldra blijken, dat de gedane belofte vervuld is, en dat het cijfer der gedane uitgaven op verre na niet bereikt dat der toegestane gelden; welligt zal dat cijfer vier tonnen gouds beneden het toegestane blijven.

Zoo heeft bij elk departement, waar het geschieden kon, reeds nu bezuiniging plaats gehad, ofschoon daarvan geene groote vertooning naar buiten gemaakt werd. Maar om te komen tot groote bezuiniging, daartoe is het, gelijk ik den 13den Mei zeide, noodig een stelsel van algemeene vereenvoudiging te beramen. Dit is het eenige middel om tot doortastende bezuinigingen te geraken, en opdat nu vervuld zou worden wat op den 13den Mei werd toegezegd, heeft thans de Koning last gegeven aan het tijdelijke ministerie, om zoodanige algemeene vereenvoudiging te beramen. Daarmede houdt het ministerie zich sedert eenige dagen — ik mag het zeggen — van den vroegen ochtend tot den laten avond bezig.

Dit tijdelijk ministerie heeft tot heden gedaan, wat het onder de bestaande omstandigheden vermogt te doen, en nu zal het verder vervullen de taak, die het op zich genomen heeft, om namelijk de grondslagen aan te wijzen ten einde te geraken tot eene doorgaande en afdoende bezuiniging door vereenvoudiging.

Het zal dan volkomen hebben vervuld, wat het op den 13den Mei heeft toegezegd.

De heer ***Hoffman***: Ik moet op het laatste gedeelte der redevoering van den Minister van Finantien antwoorden, dat ik de vlugheid bewonder, waarmede Zijne Excellentie, door de gemeente Voorburg te noemen, getracht heeft den schijn op mij te werpen, als of ik hier voor een personeel en niet voor het algemeen belang zou zijn opgetreden; ik kan Zijne Excellentie de verzekering geven, dat dit het geval niet is; ik heb van de hofstad en niet van de gemeente Voorburg, waar ik een gedeelte van het jaar doorbreng, gewaagd. Of ook daar de huurwaarden zijn opgedreven, weet ik niet; bij mij is zulks niet geschied, zoo ik geloof, om de zeer gegronde reden, dat die reeds zoo hoog is gesteld, dat ik de administratie zou tarten die nog hooger op te voeren.

Wanneêr ik gesproken heb van het aanzetten der taxateurs, tot opdrijving, heb ik daarmede niet bedoeld aanschrijvingen van den Minister, maar de zoodanige, en die heb ik gelezen, waarbij aan taxateurs door hunne superieuren wordt kennis gegeven, dat, wanneer de taxatien niet beter aan de verwachting van deze beantwoorden, zij verpligt zouden zijn hen door andere taxateurs te doen vervangen.

Zijne Excellentie de tijdelijke ***Minister van Finantien*** neemt andermaal het woord en zegt, dat het, toen hij Voorburg noemde, geenszins zijne bedoeling was om het te doen voorkomen, als of het lid uit Zuid-Holland voor een personeel belang was opgetreden. De Minister haalde het voorbeeld van Voorburg alleen daarom aan, omdat eene dezer dagen ingekomene klagt aanleiding gegeven had tot een onderzoek, waardoor hij met hetgeen daar heeft plaats gehad naauwkeurig en in de bijzonderheden bekend was geworden.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt hoofdzakelijk: Ik heb alleen het woord gevraagd, om nog kortelijk één punt aan te roeren, dat door den Minister van Finantien in den loop zijner rede besproken werd. Het is de herziening van ons mercantiel belastingstelsel. Het verheugde mij in de woorden des Ministers het denkbeeld te zien doorstralen van de wenschelijkheid om dat mercantiel belastingstelsel op waarlijk vrijgevige grondslagen te vestigen, ten einde daardoor onze vrijheid te waarborgen en onze naburen in vrijzinnigheid voor te gaan. Maar met leedwezen heb ik hem te kennen hooren geven, dat het optreden van een definitief ministerie afgewacht zou moeten worden, alvorens aan de door hem geuite denkbeelden uitvoering te geven. Ik vraag het, wanneer zal een definitief ministerie het tegenwoordige vervangen? Wij hebben zoo even vernomen, dat dit tijdelijk ministerie een nieuwen belangrijken last ontvangen heeft en ten uitvoer zal brengen, het beramen namelijk van een stelsel van bezuiniging door vereenvoudiging. Ook deze taak zal derhalve nog door dit ministerie verrigt worden en dat definitief ministerie zal dus nog niet zoo

spoedig optreden. Het is zeker ook eenigermate te verwachten, dat wij het nieuwe ministerie niet zullen zien verschijnen dan nadat de nieuwe vertegenwoordiging daar zal zijn; maar dan zal hiervan het gevolg wezen, dat eene zaak van dat hooge gewigt als de hier bedoelde — en de Minister van Finantien zelf erkende dat hooge gewigt — nog gedurende geruimen tijd onafgedaan zal blijven. Bij de discussie in de dubbele Kamer heb ik er reeds mijn leedwezen over betuigd, dat de stoffelijke belangen der natie gedurende de herziening der Grondwet niet behoorlijk behartigd konden worden. Elk zal moeten erkennen dat onder die belangen de handel en scheepvaart eene voorname plaats bekleeden. En nu zullen wij, wat deze bronnen van volksbestaan betreft, nog langer op verbetering moeten wachten, terwijl het tegenwoordig ministerie toch zeer gemakkelijk datgene had kunnen doen, wat Zijne Excellentie de Minister van Finantien zelf als wenschelijk, als noodzakelijk beschouwde. Die herziening toch van ons mercantiel belastingstelsel zal zooveel tijd niet vorderen, want het is thans niet zoo prohibitief als velen denken. Dat wij nog onder de beschermende Staten gerangschikt worden, ontstaat alleen daaruit, dat wij nog eenige voorregten toekennen aan de nationale vlag boven de vreemde. Maar ik vraag of de voordeelen die daaruit voortspruiten niet te onbeduidend zijn, om zich daarvoor bloot te stellen aan represailles van andere Staten of om daarvoor gerangschikt te willen worden onder de niet-liberale Staten. Wanneer men die nog bestaande differentiele regten wegnam, dan zou er reeds veel gedaan zijn, en ik kan niet inzien dat hiervoor zooveel tijd noodig zou wezen. Wij zouden dit doende onze naburen in vrijzinnigheid voorgaan, in plaats van andere Staten van verre te volgen; wij zouden op die wijze aan de Engelsche regering steun geven in den door haar ingeslagen weg, terwijl uit het voorgaan van Nederland zou blijken, dat de beginselen van ware liberaliteit niet in Engeland alleen gehuldigd worden, maar dat Nederland het voetspoor volgende dat het van eeuwen her betreden heeft, thans nog aan anderen het voorbeeld geeft van ware vrijgevigheid ook in dit opzigt. Ik besluit dus met den wensch, dat het tegenwoordig ministerie deze belangrijke zaak niet voor een volgend overlate, maar onmiddellijk zelf de handen aan het werk sla. Wie waarborgt ons, dat bij de daarstelling van een definitief bestuur dezelfde man, die thans aan het hoofd van het departement van Finantien staat, in dat bestuur zal plaats nemen? En indien al zijn opvolger het door hem voorgestane liberale systema aankleeft, dan zou het toch ligtelijk kunnen gebeuren, dat deze eenigen tijd verlangde om de zaak nog te bestuderen, zoodat er dan nog maanden zouden kunnen verloopen eer men de hand aan het werk sloeg; terwijl ik overtuigd ben, dat deze Minister in staat is om de zaak, die ik wensch, in korten tijd tot stand te brengen.

De heer ***van Goltstein*** zegt hoofdzakelijk: Er is een woord gesproken door den Minister van Finantien, dat mij verpligt eenig antwoord te geven. De Minister heeft het betreurd, dat er van de zijde der Kamer zoovele bedenkingen waren ingebragt tegen de laatst voorgedragen belasting op de bezittingen, en daarin lag eenigermate het verwijt tegen deze Vergadering opgesloten, als of zij aanleiding gegeven had tot den nu voorgestelden voorloopigen maatregel, die de lasten van het oogenblik op de toekomst overbrengt. Dat verwijt is onregtvaardig en ongegrond, want de bedoelde belasting kon door deze Vergadering niet aangenomen worden. Immers het denkbeeld van eene belasting op de bezittingen, ten einde een deficit in de staats-uitgaven te dekken dat zich telken jare weder kan voordoen — want telken jare kunnen de inkomsten uit onze Oost-Indische bezittingen falen, — zoodanig denkbeeld is onaannemelijk, want het zou het gevolg hebben van allengskens het grootste deel der bezittingen van 's lands ingezetenen in de schatkist te doen wegvloeijen en de bron te doen opdroogen, uit welke de inkomsten van den Staat moeten ontspruiten. Op zich zelve beschouwd, moest die belasting alzoo reeds veroordeeld worden, als aandruischende tegen de beginselen der staathuishoudkunde. De Staat is vooral geroepen om den eigendom van 's lands ingezetenen te beschermen en te handhaven, en wat zal het dan zijn, zoo die Staat zelf de handen slaat aan de bezittingen der ingezetenen." Dit zou in lijnregten strijd zijn met de ware beginselen van staathuishoudkunde, en ziedaar dus elke belasting op de bezittingen, wier heffing men zich als zoo gemakkelijk voorspiegelde, voor gewone omstandigheden onaannemelijk. Het denkbeeld alleen van zoodanige belasting wekte dan ook overal afkeuring en verontwaardiging op, en hoe zou dan zulk eene belasting doorgezet en geheven hebben kunnen worden, terwijl zij zoozeer door alle ingezetenen, door de geheele natie werd afgekeurd. Eene belasting te heffen van de inkomsten der ingezetenen, een gedeelte van die inkomsten af te vorderen zonder de algemeene welvaart te krenken, dit kan overeengebragt worden met de beginselen der staathuishoudkunde, maar eene belasting op de bezittingen, wanneer die niet geheven wordt uit hoofde van buitengewone omstandigheden, is met die beginselen onvereenigbaar. En ziedaar dan, hoe de voorgedragen belasting reeds uit haren aard zelven afkeuring verdiende. Maar daarenboven, van welke Vergadering werd de uitschrijving van zoodanige belasting gevraagd? Van eene Vergadering, waarvan de Regering zelve zeide, dat zij geene ware maar eene fictive Volksvertegenwoordiging is; van eene Vergadering, waarvan men zeide, toen er sprake was om aan haar de verwaardiging eener kieswet op te dragen, dat de loten van een stam, die verstorven is, geene gezonde levenssappen in zich bevatten. En op welk tijdstip werd die belasting voorgedragen? Op een tijdstip, dat alle gemoederen moesten bevredigd worden, om eene reeds ontworpen grondwets-herziening tot een gelukkig einde te brengen. Hoe kon men zoodanige door de natie afgekeurde belasting voordragen op een tijdstip, waarop de Regering zoozeer den bijval der Natie behoefde en zich wachten moest om bij deze eenige onaangename gewaarwording op te wekken. Maar, zoo zeide men, die belasting was het middel om te komen tot eene gedeeltelijke afschaffing van de belasting op de eerste levensbehoeften, en zoo men die afschaffing wenschte, dan moest ook het middel aangegrepen worden, dat daartoe leiden zou. Die redenering was valsch, want het voorgedragene was niet het eenige middel dat zich hier voordeed. Men kon en behoorde een ander middel gekozen te hebben, dat overeen te brengen zou zijn met de beginselen van staathuishoudkunde en van staatsregt, en dan zou de Kamer voorzeker haren bijval aan de Regering niet geweigerd hebben. Ik had gaarne deze woorden gespaard, maar ik was verpligt ze in het midden te brengen, omdat de Minister van Finantien teruggekomen is op dat denkbeeld eener belasting op de bezittingen, en te dier zake tegen deze Kamer een verwijt rigtte. Ik werd daardoor in een toestand gebragt, die mij ter zelfverdediging tot spreken noopte.

Zijne Excellentie de tijdelijke ***Minister van Finantien*** noemt nogmaals het woord en zegt hoofdzakelijk:

De geachte spreker uit Utrecht vergeve het mij, dat ik zijne rede onbeantwoord zal laten. Ik wil alleen verklaren, dat het geenszins mijne bedoeling was een verwijt aan deze Kamer toe te voegen. Ik heb uitdrukkelijk gezegd, dat ik de overtuiging der Kamer eerbiedig, ofschoon ik voor mij de intrekking van het bedoelde wets-ontwerp betreurde.

Wat betreft hetgeen het geachte lid uit Zuid-Holland zeide, daarin lag voor het verledene eenigermate het verwijt dat dit ministerie nog niet meer gedaan had. Ik meen met verwijzing naar het gewigtige werk, dat kortelings voltooid is, zoodanig verwijt van de Regering te mogen afwerpen. Wat de toekomst aangaat, geloof ik dat dit ministerie het door dien geachten spreker bedoelde werk niet vermag te ondernemen en dat het ook moeite zou hebben om daarbij de medewerking der wetgeving te erlangen. Intusschen kan ik de verzekering geven, dat reeds nu door het bijeenbrengen van materialen alles gedaan wordt wat strekken kan om, wanneer eenmaal de tijd voor het bedoelde werk daar zal zijn, de werkzaamheden zoo spoedig mogelijk te doen voortgaan.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot voorloopige voorziening in het tekort op de middelen over 1848 met 42 stemmen tegen één stem aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Beeck Vollenhoven, Slicher, d'Ablaing van Giessenburg, van Heloma, Anemaet, Hooft, Mackay, Cost Jordens, Verweij Mejan, Kniphorst, Lycklama à Nyeholt, Oudeman, de Kempenaer, Wichers, Bots, Duijmaer van Twist, Albarda, L. D. Storm, de Monchy, Op ten Noort, Storm van 's Gravesande, de Marr, van Nagell, Schooneveld, van Leeuwen, van Naamen, Enschedé, Nedermeijer van Rosenthal, van Rijckevorsel, van Panhuijs, Faber van Riemsdijk, van Dam van Isselt, van Goltstein, Gevers van Endegeest, van Heemstra, Nap, Hiddema Jongsma, Kien, Borski, Thorbecke, Smit en de Voorzitter.

Tegen heeft gestemd de heer Hoffman.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[VII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 27sten October jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het wets-ontwerp, hetwelk bij deze aan U Edel Mogenden ter overweging wordt aangeboden, strekt tot verzekering der voldoening van de kosten tot herstel van het Nederlandsche muntwezen over 1849.

De gronden, waarop dat ontwerp rust, zijn ontwikkeld in de memorie van toelichting, welke, vergezeld van staten, mede hiernevens gaat.

Wij bevelen U Edel Mogenden in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 26sten October 1848.

WILLEM.

[VII. 2.]

ONTWERP VAN WET, *strekkende tot verzekering der voldoening van de kosten tot herstel van het Nederlandsche Muntwezen over* 1849.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de som van *twee millioen acht honderd drie en twintig duizend gulden* (f 2,823,000), bij art. 2 der wet van den 30sten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7) aangewezen en aan het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staatsbehoeften toegevoegd, voor uitgaven tot herstel van het Nederlandsche muntwezen over 1848, niet geheel voor dat jaar zal worden gebezigd en dat het ter verdere geregelde uitvoering van het gezegd herstel noodzakelijk is, om daarvan een gedeelte over te brengen op de staatsbegrooting van 1849,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De 6de afdeeling, artikel 9 van het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staatsbehoeften over het jaar 1848 wordt verminderd met eene som van *vijf honderd duizend gulden* (f 500,000), en wordt de 6de afdeeling van het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staatsbehoeften over 1849 aangevuld met een 9de artikel, onder den titel: *Verlies op de nominale waarde der oude zilveren geldspecien; muntloon en verdere onkosten, daaronder begrepen die voortvloeijende uit de wet van den 18den December* 1845 (*Staatsblad* n°. 90), ter somma van *vijf honderd duizend gulden* (f 500,000), waardoor het totaal der gezegde afdeeling nader wordt vastgesteld op f 537,275.00, het totaal van het IXde hoofdstuk *B* op f 7,352,909.07½.

Art. 2. In den loop van het jaar 1849 wordt nader bij de wet bepaald, welke verdere vermindering zal plaats hebben op artikel 9 der 6de afdeeling van het IXde hoofdstuk der algemeene begrooting van staatsbehoeften over 1848, en welke wijziging zal moeten ondergaan het artikel, hetwelk, volgens de voorafgaande bepaling dezer wet, aan de staatsbegrooting van het jaar 1849 is toegevoegd.

Lasten en bevelen, enz.

[VII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Nadat bij de wet van den 30sten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7) de regeling had plaats gevonden van fondsen vereischt tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, is de hermunting voortgezet, zooveel het vermogen van de Munt en de vordering der affinage van het muntmateriaal der oude specien dit heeft toegelaten, in verband met de hoeveelheid dier specien welke konden worden ingehouden en ingetrokken.

De geslagen nieuwe munten zijn daardoor den 21sten October 1848 geklommen tot de som van f 78,605,132.50, blijkens den staat hiernevens gevoegd sub litt. *A*, en al de oude geldspecien zijn ingetrokken, met uitzondering van de zesthalven en schellingen; deze en een gedeelte der *acht-en-twintigen* en *dubbeltjes* moeten nog vernietigd worden. Van hetgeen wegens elke soort van oude specien werkelijk vernietigd is, wordt een staat bij deze overgelegd onder litt. *B*.

De zesthalven en schellingen geheel in te trekken was tot hiertoe onraadzaam, vermits dezelve grootendeels bij den klein-handel dienende, men eerst de overtuiging wilde verkregen hebben, dat de *algemeene* intrekking zonder ongelegenheid voor de ingezetenen kon plaats vinden, terwijl men zekere hoeveelheid stukken van 50 cents en pasmunten van 25 cents in voorraad wilde hebben, om de oude zesthalven en schellingen in den omloop tot zekere hoogte te kunnen vervangen, ten einde belemmering in den handel te vermijden. Thans tot dit punt gekomen, is de algemeene intrekking bepaald tegen het einde dezer maand, en zal de finage, zooveel noodig, van het daarvan komende muntmateriaal en de hermunting ook kunnen worden voortgezet.

Dit zal intusschen voorzeker niet kunnen afloopen vóór het einde des jaars, en de som voor uitgaven tot herstel van het Nederlandsche Muntwezen toegestaan, met inbegrip van de vermunting der zesthalven, bepaalt zich *tot de dienst van* 1848.

De voortgang der vermunting en alzoo de geheele tot-standbrenging van dit belangrijk herstel, zou derhalve met 1 Januarij aanstaande opgeschort moeten blijven, ten ware eene nadere wettelijke voorziening daaromtrent plaats vond: want men zou zich bezwaard vinden om het maken der kosten te laten voortgaan, zonder dat de begrooting die voor dat jaar toestaat.

Bij de onzekerheid omtrent de in te trekken hoeveelheid zesthalven en nopens het werkelijk muntverlies dat daarop moet worden geleden, is er voor alsnog geene juiste berekening van de uitgaven deswege te maken, zelfs niet over welk gedeelte daarvan de hermunting nog in dit jaar zal kunnen geschieden; maar, naar eene algemeene raming omtrent de tot hiertoe gedane uitgaven en geleden verliezen op de oude specien, mag men de verzekering geven dat, ook wanneer het beloop der in te trekken zesthalven mogt bereiken of eenigermate mogt te boven gaan de som bij het voordragen der wet van 30 Maart 1848 voorzien, dan nog het crediet bij die wet verleend, volkomen genoegzaam zijn zal voor al de uitgaven tot herstel van het muntwezen, en zelfs vermoedelijk een niet onbelangrijk overschot zal laten, voornamelijk veroorzaakt door minder muntverlies op de guldens, Zeeuwsche rijksdaalders en derzelver onderdeelen, dan geraamd was. Het komt er alleen op aan om den stilstand in de muntwerkzaamheden met 1 Januarij voor te komen, en daartoe zou dienen het ontwerp van wet ten deze gevoegd, waarbij de begrooting van 1848 voorloopig wordt verminderd met eene som van f 500,000, en deze som op de begrooting van 1849 overgebragt, ten welken einde een nieuw artikel aan de laatstgemelde begrooting wordt toegevoegd, om daaruit te voldoen de kosten wegens de onderwerpen in de wet van 30 Maart 1848 opgenoemd, welke in het naastvolgend jaar nog uitgaven zullen vereischen, en dus met uitsluiting van kosten van *verbouwing* en *aanschaffing van stempelwerk*, welke in dit jaar geheel afloopen.

Volgens art. 2 van dat ontwerp zullen de nadere verminderingen, welke de post voor deze uitgaven op de begrooting van 1848 nog mogt kunnen ondergaan, en de wijziging, welke de post voor 1849 gebragt mogt vereischen, in den loop des volgenden jaars nader door de wet worden vastgesteld, bij welke gelegenheid dan ook eerst zullen behoeven te worden voorgedragen de wettelijke bepalingen omtrent de middelen tot dekking dezer uitgaven, aangezien dan eerst zal bekend zijn hoedanig zich de werkelijke uitgaven over de diensten van 1848 en 1849 zullen verdeelen.

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[VII. 4.]

STAAT *der Nieuwe Zilveren Specien, van den 1sten April* 1845 *tot en met den 21sten October* 1848, *voor 's Lands rekening, aan 's Rijks Munt te Utrecht geslagen.*

JAAR.	NOMINAAL BEDRAG der twee-en-een-halven-gulden-stukken.	der guldens.	der halve guldens.	der vijf-en-twintig-cents-stukken.	TOTAAL.
1845.	f 1,922,850.00	f 3,110,722.00	. . . . .	. . . . .	f 5,033,572.00
1846.	15,719,150.00	5,111,040.00	. . . . .	. . . . .	20,830,190.00
1847.	23,467,937.50	8,385,519.00	f 550,441.00	. . . . .	32,403,897.50
1848, tot en met den 21sten October.	10,472,485.00	6,699,352.00	2,024,952.00	f 1,140,684.00	20,337,473.00
	f 51,582,422.50	f 23,306,633.00	f 2,575,393.00	f 1,140,684.00	f 78,605,132.50

[VII. 5.]

STAAT litt. *B.*

STAAT *van de nominale waarde der Oude Zilveren Geldspecien, welke van den 1sten April 1845 tot en met den 21sten October 1848 zijn vernietigd geworden.*

Ducatons, heele en onderdeelen.	f 607,194.00
Drie- en twee-gulden-stukken.	4,516,165.00
Tien-schelling-stukken	2,809,419.00
Guldens	22,218,209.00
Halve guldens	203,853.50
Daalders.	8,202,984.00
Zeeuwsche Rijksdaalders	28,039,580.40
Halve Zeeuwsche Rijksdaalders	224,061.50
Kwart. » »	264,516.85
Achtste » »	221,383.50
Rijksdaalders	719,440.62½
Halve Rijksdaalders	470,790.00
Kwart »	882,682.50
Acht-en-twintigen.	5,030,349.80
Dubbeltjes, stuivers en acht-stuivers-stukken. .	2,945,534.02
Zesthalven	2,574,589.75
	f 79,930,753.44½

[VII. 6.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot overbrenging van fondsen voor het herstel van het Nederlandsche muntwezen van de begrooting van 1848 op die van 1849.*

Bij eene Koninklijke boodschap van den 26sten October jl. is der Kamer een ontwerp van wet aangeboden, hetwelk de strekking heeft om, vermits de werkzaamheden tot herstel van het Nederlandsche muntwezen vóór den 31sten December van het loopende jaar niet geheel ten einde kunnen worden gebragt, van het bedrag, hetwelk ter bestrijding der uitgaven voor deze aangelegenheid op de algemeene begrooting der staatsbehoeften over 1848 is aangewezen, eene som van f 500,000 over te brengen op de staatsbegrooting van 1849, ten einde in dat jaar tot dezelfde soort van uitgaven te worden gebezigd.

Deze wets-voordragt is thans in de afdeelingen der Kamer overwogen en heeft daarbij, wat hare strekking betreft, tot geene bedenkingen aanleiding gegeven. Met opzigt tot de redactie van het wets-ontwerp zijn echter de volgende aanmerkingen in het midden gebragt:

In den 5den regel van den *considerans* wordt niet regtstreeks aangeduid, welke algemeene begrooting van staatsbehoeften daar bedoeld wordt. Men wenschte uitgedrukt te zien, dat het de algemeene begrooting over 1848 is, waarvan gesproken wordt; in welk geval de woorden: *over* 1848 in den 7den regel zouden kunnen wegvallen.

Het woord *daarvan*, in den 9len regel van den *considerans*, schijnt te ver van de som, waarop het slaat, verwijderd, om niet eenige onduidelijkheid te doen geboren worden. Men las hier liever: *om een gedeelte van die som over te brengen* enz.

Art. 1. Men heeft opgemerkt, dat hier de dagteekening en het nommer van het *Staatsblad* niet genoemd worden der wet, waarbij het IXde hoofdstuk *B* der staatsbegrooting voor 1848 en 1849 is vastgesteld. Ook geeft men in bedenking, of, daar in het artikel zoowel van de 6de afdeeling van hoofdstuk IX *B* der begrooting van 1848, als van die afdeeling van hetzelfde hoofdstuk der begrooting van 1849 melding wordt gemaakt, in den 11den regel niet duidelijker behoort uit te komen, dat daar van de laatstgenoemde afdeeling sprake is. Eindelijk heeft men gevraagd, of de beide aan het einde van het artikel voorkomende sommen niet evenzeer in woorden als in cijferletters behooren te worden uitgedrukt.

Art. 2. Nagenoeg algemeen was men van gevoelen, dat, daar de wetgever toch altijd op vroeger vastgestelde wetsbepalingen kan terugkomen, dit artikel als overbodig kan worden beschouwd, en dus zou behooren weg te vallen.

Daarentegen heeft men de vraag gedaan, of bij deze wet niet eene soortgelijke bepaling omtrent het nader aanwijzen der middelen tot dekking der op de begrooting van 1849 over te brengen som zou behooren te worden gevoegd, als art. 3 van de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7) bevat. Wat in dat laatste artikel gezegd wordt, betreft alleen de uitgaven, voor het herstel van het muntwezen op de staatsbegrootingen voor 1847 en 1848, niet op die van 1849 uitgetrokken.

Eindelijk heeft men te dezer gelegenheid verlangd onderrigt te worden, of er op 's Rijks Munt reeds stukken van 10 en 5 cents volgens de voorschriften der wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 69) geslagen zijn. Op den bij de indiening van het tegenwoordig wets-ontwerp onder litt. *A* overgelegden staat wordt van deze beide soorten van pasmunt geen gewag gemaakt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 28sten October 1848.

Nadat het bovenstaande verslag aan de Regering was medegedeeld, heeft de Minister van Financien, als bij dit wets-ontwerp meer bijzonder betrokken, zich, tot de bespoedigde afdoening daarvan, bereid getoond om over de in het verslag voorkomende punten met de Commissie van Rapporteurs in mondeling overleg te treden.

Er heeft dien ten gevolge eene bijeenkomst plaats gehad, waarbij de Minister verklaard heeft, geene bedenking te hebben tegen de veranderingen in de redactie van het wets-ontwerp, die in het verslag zijn aangeduid of als wenschelijk voorgesteld. De bij het tegenwoordig verslag gevoegde nota van wijzigingen in het wets-ontwerp, is dan ook werkelijk van regeringswege bij de Kamer ontvangen.

Overigens heeft de Minister, bij het bedoelde onderhoud, op de vraag die aan het slot van het verslag voorkomt geantwoord, dat wel de stempels voor de nieuwe 10 en 5centsstukken gereed zijn en men bij wijze van proefneming enkele dier muntstukken geslagen heeft, maar dat de eigenlijke aanmunting daarvan nog geen aanvang heeft genomen.

De Commissie van Rapporteurs heeft, naar aanleiding der artt. 79 en 80 van het Reglement van Orde der Kamer, gemeend dien uitslag van het gehouden mondeling overleg in het tegenwoordig verslag te moeten opnemen, hetwelk, daar zij te dezer zake geen nader onderzoek in de afdeelingen noodig heeft geoordeeld, als het *algemeen verslag* over het behandelde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 28sten October 1848.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
VAN PANHUIJS.
DE MAN.
VAN DAM VAN ISSELT.
COST JORDENS.

[VII. 7.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het wets-ontwerp tot overbrenging van fondsen voor het herstel van het Nederlandsche Muntwezen van de begrooting van 1848 op die van 1849.*

[Zie het wets-ontwerp op bladz. 30.]

In den *considerans*, regel 5, achter: »*algemeene begrooting van staalsbehoeften*", in te voegen: »over 1848"

in den 6den regel, de woorden: »*over* 1848" te doen wegvallen;

in den 8sten regel, in plaats van de woorden: »*om daarvan* » *een gedeelte*" te stellen: om een gedeelte van die som"

Art. 1. In regel 2, achter »1848," in te voegen: »(wet van den 9den Augustus 1827, *Staatsblad* n°. 50)"

in regel 5, achter: »1849" insgelijks in te voegen: »(wet van den 9den Augustus 1847, *Staatsblad* n°. 50)"

in regel 10 staat: »*gezegde*", lees »laatstgenoemde"

in regel 11, in plaats van: »f 537,275.00" te stellen: »*vijf* » *honderd zeven en dertig duizend twee honderd vijf en zeventig gulden* (f 537,275.00)"

en in regel 12, in plaats van: » f 7,352,909.07½" te stellen: » *zeven millioen drie honderd twee en vijftig duizend negen honderd* » *negen gulden, zeven en een halve cent* (f 7,352,909.07½)"

Art. 2. Dit artikel, zoo als het in het wets-ontwerp voorkomt, te doen vervallen en te vervangen door een ander, van dezen inhoud:

» Tot dekking der uitgaven, volgens het voorgaande artikel » op de staatsbegrooting voor 1849 uitgetrokken, zullen later » wettelijke bepalingen gemaakt worden."

ZITTING VAN MAANDAG 30 OCTOBER.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden.

Er zijn 39 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Corneli, Hooft, Uijtwerf Sterling, Enschedé, Borski, van Leeuwen, Lycklama à Nyeholt, Thorbecke, Cost Jordens, van Heemstra, van Nagell, Nederburgh, van Naamen, Slicher, Wichers, van Rijckevorsel, van Heloma, van Goltstein, van Haersolte, Smit, van Panhuijs, Mackay, de Monchy, Op ten Noort, Verweij Mejan, Anemaet, Opperdoes Alewijn, d'Ablaing van Giessenburg, Duijmaer van Twist, Storm van 's Gravesande, Egter, Bijleveld, van Dam van Isselt, Nedermeijer van Rosenthal, de Kempenaer, Hoffman, de Man, Schooneveld en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de tijdelijke Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Hervormde Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft de Vergadering kennis dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor het wets-ontwerp tot overbrenging van fondsen tot herstel van het Nederlandsche muntwezen van de begrooting van 1848 op die van 1849 benoemd zijn de heeren: Storm van 's Gravesande, van Panhuijs, de Man, van Dam van Isselt en Cost Jordens.

De ***Voorzitter*** zegt, dat hij meent overeenkomstig het verlangen der Kamer gehandeld te hebben met af te wijken van de gewoonte en het door de Commissie van Rapporteurs met spoed opgemaakt verslag over evengenoemd wets-ontwerp, zonder dat het vooraf in de vergadering was uitgebragt, reeds gisteren te doen ronddeelen. Hij stelt voor om, daar men thans in de gelegenheid geweest is om van dit stuk voldoende kennis te nemen, de beraadslagingen over het bedoelde wets-ontwerp onmiddellijk te doen plaats hebben.

Dienovereenkomstig wordt besloten en worden alzoo onmiddellijk aan de orde gesteld de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *overbrenging van fondsen tot herstel van het Nederlandsche muntwezen van de begrooting van 1848 op die van 1849.*

Daar niemand over dit wets-ontwerp het woord verlangt te voeren, gaat men terstond over tot de hoofdelijke stemming en wordt hetzelve met algemeene stemmen aangenomen.

Daarna wordt de vergadering tot nadere bijeenroeping gesloten.

[VI. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 26sten October 1848.*

's Gravenhage, den 25sten October 1848.

Uit krachte van de daartoe door Zijne Majesteit op mij verstrekte magtiging, heb ik de eer bij deze aan U Hoog Edel Gestrenge, ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te doen toekomen de ter Algemeene Rekenkamer opgenomene en geslotene rekening van ontvang en uitgaaf wegens het fonds voortspruitende uit de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, waarvan de regeling heeft plaats gehad en de opheffing bepaald is bij de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 11).

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[VI. 2.] REKENING *wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Fonds, voortspruitende uit de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van Maastricht tot de Geldersche grenzen, waarvan de opheffing geregeld is bij artt. 1, 2 en 3 der wet van den 30sten Maart* 1848 (Staatsblad *no.* 11).

ONTVANGSTEN.

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der Uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.	WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	BEDRAG der gedane Ontvangsten.
Art. 2 der voormelde wet.			Blijkens de maand- en saldo-staten der domeinen, over de jaargangen:	
			1844 . . . f 3,077.67	
Opbrengst der tollen, gevestigd op den bedoelden weg, over 1844 en 1845.	f 8,105.00	Opbrengst der tollen, gevestigd op den bedoelden weg, over 1844 en 1845	1845 . . . 4,914.88 en 1846 . . . 112.45	f 8,105.00
	f 8,105.00			f 8,105.00

UITGAVEN.

BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP.	BEDRAG der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.
Wegens kosten van onderhoud der werken van den weg over 1844.	f 8,105.00	f 8,105.00
	f 8,105.00	f 8,105.00

BALANS.

De Ontvangsten bedragen. . . . . f 8,105.00
De Uitgaven beloopen. 8,105.00

Zoodat *het Fonds voortspruitende uit de opbrengst der Tollen, gevestigd op den Steenweg van Maastricht tot de Geldersche grenzen*, waarvan de opheffing is geregeld bij artt. 1, 2 en 3 der wet van den 30sten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 11), volkomen is . . . . . *sluitende.*

Aldus deze Rekening opgemaakt overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 4den Augustus 1848.

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

De vorenstaande rekening van ontvang en uitgaaf wegens het *Bijzonder Fonds voortspruitende uit de opbrengst der tollen, gevestigd op den Steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen*, geregeld bij de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* no. 11), ter Algemeene Rekenkamer onderzocht zijnde naar aanleiding van art. 126 der Grondwet en van art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40),

wordt alsnu finaal opgenomen en gesloten, waarbij de ontvangst wordt vastgesteld op eene som van *acht duizend een honderd vijf gulden*, zegge . . . . . f 8,105.00
en de uitgaaf tot een gelijk bedrag van 8,105.00

Zoodat de tegenwoordige rekening wordt gesloten . . . . . *Quitte.*

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering van de Algemeene Rekenkamer van den 28sten Augustus 1848.

SICCAMA. NAHUIJS.

Ter ordonnantie van dezelve,
DE VISCH EIJBERGEN.

[VIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 12den December jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U Edel Mogenden ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar 1849.

De toelichtende memorie, welke, van twee staten voorzien, dat voorstel vergezelt, ontwikkelt de gronden waarop het is rustende.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 7den December 1848.

WILLEM.

[VIII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar* 1849.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de 1ste zinsnede van art. 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), betreffende de burgerlijke pensioenen, de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren jaarlijks bij begrootings-wet behooren te worden geregeld,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal; hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1849 worden vastgesteld op de som van *vier en tachtig duizend twee honderd gulden* (f 84,200), te weten:

a.	Het nadeelig slot der rekening van het fonds over het 2de halfjaar 1846, door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten den 2den October 1848	f 20.90
b.	Tractementen van den secretaris, de ambtenaren en den adsistent-bode van den raad van bestuur	8,200.00
c.	Bureau-behoeften	200.00
d.	Drukwerk	200.00
e.	Pensioenen	1,000.00
f.	Aankoop van inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld.	74,379.10
g.	Restitutie van ten onregte ingevorderde kortingen	200.00
		f 84,200.00

Art. 2. Tot dekking der uitgaven in het vorig artikel vermeld, worden aangewezen de navolgende middelen:

a.	de opbrengst over het jaar 1849 der afloopende kortingen, toegekend bij art. 33 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), geraamd op	f 70,000.00
b.	de opbrengst over het jaar 1849 der doorloopende kortingen, toegekend als voren, geraamd op	5,000.00
c.	de renten der inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld, geraamd op	4,200.00
d.	subsidie uit de schatkist tot tegemoetkoming in de kosten van beheer, uit hoofde der werkzaamheden, opgedragen aan den Raad van Bestuur ten gevolge der tweede en derde afdeelingen van de voorschreven wet	5,000.00
		f 84,200.00

Lasten en bevelen enz.

[VIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Vermits bij art. 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) wordt bepaald, dat de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren jaarlijks bij eene begrootingswet zullen worden geregeld, heeft de Regering, ofschoon niet overtuigd van de noodzakelijkheid, dat, in verband met de tot stand te brengen vereenvoudiging onzer staatsinstellingen, welke tot besparing van uitgaven moet leiden, die instelling op den tegenwoordigen voet zal moeten blijven behouden, gemeend deze wets-voordragt niet te moeten terughouden, omdat anders, uit hoofde van het reeds zoo nabij zijnde dienstjaar, waarover de begrootings-wet loopt, de geregelde gang van die instelling zoude worden gestremd, en toch bij de Regering het stellige voornemen bestaat, om, na eene bepaalde en naauwgezette overweging, wanneer zich daartoe eene geschikte gelegenheid zal aanbieden, eene herziening der wet van den 9den Mei 1846 aan de beoordeeling der wetgeving te onderwerpen.

Het ontwerp gaat vergezeld van een uitgewerkten en toelichtenden staat die de onderdeelen van de posten van uitgaaf aanwijst. Ter verdere opheldering diene het volgende:

Blijkens de rekening van het fonds over het 2de halfjaar 1846, die door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten en door het departement van Financien aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden is, hebben over dat tijdvak de werkelijke uitgaven de werkelijke inkomsten overtroffen met f 20.90. De teruggave van deze som aan de schatkist kan niet geschieden zonder een post op de begrooting van uitgaven, waarvan de omschrijving de verevening van die teruggave toelaat. Zulk een post ontbreekt op de begrooting over 1847 en 1848.

In vergelijking met de laatstgemelde begrooting, is de post voor tractementen met f 100 verminderd, ten gevolge van het overlijden van den destijds in dienst zijnde bode, die een tractement van f 600 genoot, en door een adsistent-bode op eene bezoldiging van f 500 vervangen is.

Voor bureau-behoeften is niet meer, en voor drukwerk f 100 minder uitgetrokken dan over het loopende jaar. Een en ander acht men voor de waarschijnlijke behoeften van 1849 voldoende.

Ten laste van het fonds is tot hiertoe geen pensioen verleend geworden. Daar is dus geen reden, om voor den post der pensioenen niet hetzelfde cijfer als over 1848 te brengen.

Het verschil tusschen de raming der ontvangsten en die der overige uitgaven bepaalt de som tot aankoop van inschrijvingen bestemd.

Voor de teruggave van ten onregte ingevorderde kortingen wordt een begrootingspost vereischt, waarop de uitgaven te dier zake verevend kunnen worden.

De post voor onvoorziene uitgaven, eindelijk, waarvoor op de begrooting over 1848 f 400 was uitgetrokken, is in de tegenwoordige begooting niet opgenomen, vermits de ondervinding van het loopende jaar de noodzakelijkheid van het behoud van dien post niet bewezen heeft.

Met opzigt tot de raming der ontvangsten zij hier in de *eerste* plaats herinnerd, dat de *vermoedelijke* opbrengst der kortingen over 1848 geschat werd als volgt:

Afloopende korting:

wegens de aanstellingen in 1846	f 4,000.00
» » » » 1847	20,000.00
» » » » 1848	10,000.00
	f 34,000.00

Doorloopende korting:

wegens de aanstellingen in 1846	f 800.00
» » » » 1847	1,000.00
» » » » 1848	500.00
	f 2,300.00

en in de *tweede* plaats, dat deze sommen respectievelijk in de raming gebragt zijn op f 44,000 en f 4000, met het doel om te zorgen dat, ook ingeval de werkelijke meer dan de vermoedelijke ontvangsten mogten bedragen, de post voor aankoop van inschrijvingen nog altijd toereikend zoude zijn om ook dat meerdere te kunnen beleggen.

De uitkomst heeft bewezen dat deze voorzorg niet zonder nut was, want uit hetgeen daarvan reeds bekend is, valt af te leiden, dat de werkelijke inkomsten over 1848 de som, waarop hare waarschijnlijke opbrengst begroot was, overtreffen zullen.

Wegens de aanstellingen in 1847, heeft de afloopende korting niet volkomen de daarvoor geraamde f 20,000, maar toch ruim de som van f 18,000 bereikt, terwijl de doorloopende korting iets meer dan het geraamde cijfer van f 1000 heeft opgeleverd.

De aanstellingen in 1848 waren gerekend, over een vol jaar genomen, aan afloopende korting insgelijks f 20,000 en aan doorloopende korting f 1000 te zullen afwerpen. Intusschen bedraagt wegens de aanstellingen die gedurende de eerste negen maanden van dat jaar gedaan zijn, de afloopende korting reeds bijna f 22,000 en de doorloopende korting nagenoeg f 750, zoodat men kan aannemen dat, met inbegrip van hetgeen de aanstellingen gedurende de laatste drie maanden zullen opleveren, de doorloopende kor-

ting de geraamde f 1000 bereiken, maar de afloopende ten minste f 28,000 bedragen zal, en dat de opbrengst daarvan over 1848, die op f 10,000 begroot was, daar vele aanstellingen in het begin van dat jaar hebben plaats gehad, wel op f 15,000 à f 16,000 gerekend kan worden. Hieruit volgt dat de afloopende korting over 1848 verschuldigd, ten slotte f 3000 à f 4000 meer zal opbrengen, dan bij de raming was aangenomen.

Men meent reden te hebben om te veronderstellen, dat in de gegeven omstandigheden de aanstellingen in 1849 minder talrijk zullen zijn, en acht het daarom waarschijnlijk dat zij, over een vol jaar genomen, aan afloopende korting niet meer dan f 20,000, en aan doorloopende korting nagenoeg f 1000 zullen opleveren, welke sommen, vermits de aanstellingen op verschillende tijdstippen ingaan, gerekend kunnen worden voor de helft over 1849 verschuldigd te zullen zijn.

De vermoedelijke inkomsten over dat jaar kunnen alzoo, op grond van het vorenstaande overzigt harer bestanddeelen, geraamd worden als volgt:

Afloopende korting:

wegens de aanstellingen in 1846	f 4,000.00
» » » » 1847	18,000.00
» » » » 1848	28,000.00
» » » » 1849	10,000.00
	f 60,000.00

Doorloopende korting:

wegens de aanstellingen in 1846	f 800.00
» » » » 1847	1,000 00
» » » » 1848	1,000.00
» » » » 1849	500.00
	f 3,300.00

Bij toepassing van den maatregel van voorzorg, waarvan hiervoren gesproken is, zijn de cijfers van den 1sten en 2den post der raming opgevoerd tot f 70,000 en f 5000.

Het cijfer van den 3den post drukt zoo na mogelijk uit het bedrag der renten voor de reeds aangekochte en verder in 1848 en 1849 aan te koopen inschrijvingen.

Het subsidie uit de schatkist eindelijk is, naar aanleiding van het verhandelde over de begrootingen van het fonds over 1846 en 1847, op de staatsbegrooting over 1849 aan het fonds toegewezen.

In voldoening aan de toezegging ter gelegenheid van de behandeling der begrooting van het fonds over 1848 gedaan, wordt ten deze overgelegd eene opgave van de bezittingen van het fonds op den 1sten October 1848.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[VIII. 4.]

4STE BIJLAGE.

UITGEWERKTE EN TOELICHTENDE STAAT, *behoorende bij de begrooting der uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren.* [Deze staat is *alleen voor de leden* gedrukt.]

[VIII. 5.]

5DE BIJLAGE.

OPGAVE *van de bezittingen van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren op den 1sten October* 1848.

Inschrijvingen op het grootboek de 2½ percents rentegevende nationale schuld:

aangekocht den 22sten October 1847	f 13,700.00
» » 4den April 1848	- 54,000.00
» » 28sten Julij 1848	- 27,300,00
Nominaal kapitaal	f 95,000.00

[IX. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 12den December jl.*

EDEL MOGENDE HEEREN!

Aan U Edel Mogenden worden hiernevens ter overweging voorgelegd negen wets-ontwerpen, de heffing betreffende van de daarbij vermelde provinciale belastingen.

De gronden, waarop die voorstellen rusten, zijn uiteengezet in de memorie van toelichting, welke insgelijks bij deze aan U Edel Mogenden wordt aangeboden.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 7den December 1848.

WILLEM.

[IX. 2.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Noordbrabant.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Noordbrabant* tot dusverre eene provinciale belasting, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, is geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belasting en het heffen eener nieuwe provinciale belasting aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Noordbrabant* verleend aan de heffing van *twee* buitengewone opcenten op de grondbelasting en op de personele belasting, voorgedragen door de Staten van de provincie *Noordbrabant* bij besluit van 9 Julij 1844, goedgekeurd door Koninklijk besluit van 1 April 1845, n°. 55, om te strekken tot dekking der rentebetaling en aflossing eener geldleening van f 300,000, tot verbetering van wegen en waterleidingen.

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt verleend aan de heffing van *éénen* buitengewonen opcent op de grondbelasting en op de personele belasting, voor de rentebetaling en aflossing van de geldleening van f 200,000, waartoe de Staten van *Noordbrabant* den 10den Julij 1848 hebben besloten, tot het verder voortzetten van voorschrevene wegen en waterleidingen in die provincie.

Art. 3. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 3.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Zuidholland.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Zuidholland* tot dusverre eene provinciale belasting, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, is geheven; en dat de Staten dier provincie het heffen van dusdanige belasting over het volgende dienstjaar aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt verleend voor de provincie *Zuidholland* aan de heffing van *éénen* buitengewonen opcent op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de bijdrage in de kosten tot droogmaking van de Haarlemmer-meer.

Art. 2. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 4.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Noordholland.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat in de provincie *Noordholland* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie

Noordholland verleend aan de heffing van *éénen* buitengewonen opcent op de grondbelasting en op de personele belasting, gevorderd tot dekking van de rentebetaling en aflossing van de door de Staten van *Holland* den 8sten Julij 1836 voorgedragen en bij Koninklijk besluit van den 19den September 1836, n°. 55, geautoriseerde geldleening van f 300,000, tot het verstrekken van tegemoetkomingen in het onderhoud van zeeweringen en calamiteuse dijken.

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt verleend aan de heffing van *drie* buitengewone opcenten op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de bijdragen in de kosten tot droogmaking van de Haarlemmer-meer, en van de kosten van daarstelling van het provinciaal krankzinnigen-gesticht.

Art. 3. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 5.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Zeeland.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Zeeland* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt verleend aan de heffing van *vijf en dertig cents* per bunder van de schotbare landen in de 4de en 5de districten van de provincie *Zeeland*, en van *acht* buitengewone opcenten op de personele belasting en het patentregt, te bewerkstelligen in de steden en gemeenten van diezelfde *vierde* en *vijfde* districten, alle voorgedragen door de Staten van *Zeeland* den 9den Julij 1842 en goedgekeurd bij Koninklijk besluit van den 13den December 1843, n°. 76, om te strekken tot dekking der rentebetaling en aflossing eener geldleening van f 220,000, voor verbetering der wegen in voormelde districten.

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt voor de provincie *Zeeland* verleend aan de heffing van *éénen* buitengewonen opcent op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de kosten van onderhoud der provinciale waterstaats-werken en wegen.

Art. 3. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 6.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Friesland.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Friesland* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen over het volgend dienstjaar aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Friesland* verleend aan de tot dekking der rentebetaling en aflossing van de door de Staten van *Friesland*, den 28sten Julij 1845, voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 20 November 1845, n°. 116, geautoriseerde geldleening van f 80,000 voor waterstaatswerken benoodigde heffing:

a. van *éénen* buitengewonen opcent op de grondbelasting over 1849, en van *eenen halven* buitengewonen opcent op de personele belasting over de dienst van 1849/50; en

b. van *negen* opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, — van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen, alles over 1849, — en van *twaalf* opcenten over 1849, op de binnen die provincie geheven wordende plaatselijke belasting op den wijn, — een en ander in te vorderen op de wijze, voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen daartoe tot heden in gebruik, of die nader door de Staten, onder Onze goedkeuring, zullen worden daargesteld.

Art. 2. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 7.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Overijssel.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Overijssel* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Overijssel* verleend aan de heffing van *tien opcenten* op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen, in te vorderen op de wijze, voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen, daartoe tot heden in gebruik, — ter voorziening in de rentebetaling en aflossing van de, door de Staten van *Overijssel* in de jaren 1838 en 1841 voorgedragen en bij Koninklijke besluiten van 3 September 1838, n°. 8, en 28 November 1843, n°. 58, geautoriseerde geldleeningen van f 40,000 en f 24,000; voor den opbouw der localen van het provinciaal geregtshof en andere regterlijke autoriteiten.

Art. 2. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 8.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Groningen.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Groningen* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Groningen* verleend aan de heffing:

a. van *drie* buitengewone opcenten op de belasting op de gebouwde eigendommen; van *vier en een halven* buitengewone opcenten op de belasting op de ongebouwde eigendommen, en van *twee* buitengewone opcenten op de personele belasting, — om te strekken tot dekking van de rentebetaling en aflossing van de door de Staten dier provincie den 17den Julij 1838 voorgedragen en bij Koninklijk besluit van den 12den December 1838, n°. 105, geautoriseerde geldleening van f 200,000, ter voorziening in de kosten der gebouwen voor de regterlijke collegien, de verbetering der communicatie enz., en

b. van *acht* buitengewone opcenten op de belasting van de gebouwde eigendommen; van *zeven* buitengewone opcenten op die van de ongebouwde eigendommen, beide over 1849, en van *drie* buitengewone opcenten op de personele belasting over de dienst van 1849/50, — ter bestrijding bepaaldelijk van buitengewone kosten voor de zeeweringen en verdere waterstaatswerken, en het aanleggen en verbeteren van kunstwegen.

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt verleend aan de heffing van *twee* buitengewone opcenten op de grondbelasting en personele belasting in de gemeente *Hoogkerk*, en

van *twee en een halven* buitengewone opcenten op dezelfde belastingen in de gemeente *Aduard*, *Ezinghe* en *Oldehove*, om te strekken tot dekking der rentebetaling en aflossing van de door de Staten der provincie *Groningen* in 1823 voorgedragen en door

Koninklijk besluit van 11 November 1824, n°. 135, geautoriseerde geldleening van f 80,000, voor het daarstellen van wegen en van een kanaal in het Westerkwartier, door de voorschrevene vier gemeenten.

Art. 3. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 9.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Drenthe.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Drenthe* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Drenthe* verleend aan de heffing van *tien* opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen, in te vorderen op de wijze voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen, daarvoor tot heden in gebruik, — ter voorziening in de rentebetaling en aflossing van de door de Staten van *Drenthe* den 10den Julij 1840 en 9 Julij 1841 voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 4 Januarij 1841, n°. 38, en 2 October 1841, n°. 70, geautoriseerde geldleeningen van f 44,000 en f 30,000, voor de uitdieping van de Drentsche Hoofdvaart en voor de verbreeding van die Hoofdvaart en van het Meppeler Diep.

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt verleend aan de heffing:

a. van *vier* buitengewone opcenten op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, tot daarstelling van een fonds ter bekostiging van den aanleg van kanalen in die provincie; en

b. van *tien* opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen, een en ander over 1849, en in te vorderen op de wijze, voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen daarvoor tot heden in gebruik, — om te strekken ter bestrijding der kosten van zoodanige werken in die provincie, waarvan de uitvoering, bij gebrek aan fondsen, heeft moeten worden uitgesteld.

Art. 3. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 10.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Limburg.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in het Hertogdom *Limburg* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven; en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor het Hertogdom *Limburg* verleend aan de heffing van *vijf* buitengewone opcenten op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de rentebetaling en geheele aflossing van de door de Staten van *Limburg* in 1823 voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1823, n°. 107, geautoriseerde geldleening van f 200,000, voor den weg van *Maastricht* naar *Aken*, en wijders ter bekostiging van het onderhoud der provinciale wegen.

Art. 2. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Gegeven

[IX. 11.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9) is bepaald, dat, ter bestrijding van uitgaven van provinciaal belang, of der kosten van zoodanige andere onderwerpen, als, met het algemeen belang in verband staande, tot bezuiniging en vereenvoudiging in de administratie aan het bestuur der Provinciale Staten gedemandeerd zijn of mogten worden, zes opcenten zullen geheven worden op de hoofdsom der belastingen op de gebouwde en ongebouwde eigendommen en op het personeel.

Negen van de elf provincien des Rijks hebben daarin geene voldoende middelen gevonden ter bevrediging harer huishoudelijke behoeften.

Zij hebben daarom, op grond van art. 148 der toen bestaande Grondwet, tot het heffen van meerdere soortgelijke belastingen hare toevlugt genomen.

Blijkens het voorschrift van art. 129 der gewijzigde Grondwet, wordt daartoe thans de bekrachtiging door de wet gevorderd.

Naar aanleiding daarvan, worden de bijgaande negen wetsontwerpen ter aanneming aan de Staten-Generaal voorgesteld.

Tot toelichting van dezelve wordt het navolgende opgemerkt:

Ten opzigte van Noordbrabant.

Op voordragt der Staten van 9 Julij 1844, is bij Koninklijk besluit van 12 April 1845, n°. 55, geautoriseerd eene geldleening van f 300,000, tot verbetering van wegen en waterleidingen.

Bij het plan is bepaald, dat, te beginnen van 1846 af, jaarlijks eene aflossing zal plaats hebben van ten minste twee ten honderd van het kapitaal.

Bij bovengemeld besluit is tevens, op voordragt der Staten, vastgesteld, dat tot den afloop der aflossing van die geldleening twee buitengewone opcenten op de grond- en personele belastingen zullen worden geheven.

De Staten van *Noordbrabant* hebben in derzelver laatstgehoudene gewone zitting besloten, tot het verder voortzetten der daarstelling of verbetering van voorschreven wegen en waterleidingen in die provincie, wederom eene geldleening te doen van f 200,000, almede onder bepaling eener aflossing van minstens twee ten honderd jaarlijks.

Tevens hebben zij voorgesteld gemagtigd te worden om, ter bestrijding van de renten en aflossingen van laatstgemelde geldleening, nog *eenen* buitengewonen opcent op de grond- en personele belasting te mogen heffen.

Ten opzigte van Zuidholland.

De Staten van *Holland* hebben in der tijd, voor een tijdvak van tien jaren, aanvangende met 1840, eene jaarlijksche bijdrage van f 60,000 (voor de eene helft door *Zuidholland* en voor de wederhelft door *Noordholland* te betalen) aan het Rijk aangeboden, ter tegemoetkoming in de kosten tot droogmaking van de Haarlemmer-meer.

Die bijdrage wordt bestreden door de heffing van *eenen* buitengewonen opcent op de grond- en personele belastingen.

De thans voor dit onderwerp voorgedragen heffing zal derhalve de laatste zijn.

Ten opzigte van Noordholland.

Ten aanzien der heffing van *eenen* buitengewonen opcent op de grond- en personele belastingen, tot vinding van de bijdrage in de kosten tot droogmaking van de Haarlemmer-meer, gedraagt men zich aan de hierboven voor *Zuidholland* gegeven toelichting.

De heffing van nog *eenen* buitengewonen opcent op voorschreven belastingen is, even als voor de vorige jaren, door de Staten van *Noordholland* voorgedragen, ter bestrijding van de rentebetaling en aflossing eener in 1836 gedane provinciale geldleening van f 300,000.

Die geldleening, welke à $4\frac{1}{2}$ per cent rente heeft plaats gehad, is door de Staten den 8sten Julij 1836 voorgedragen, en geautoriseerd bij Koninklijk besluit van 19 September 1836, n°. 55, tot het verstrekken van subsidie, ter tegemoetkoming in het onderhoud van zeeweringen en calamiteuse dijken; jaarlijks moet niet minder dan f 6000 afgelost worden.

De geldleening bedraagt nog per resto f 176,000.

Eindelijk is nog door de Staten van *Noordholland*, even als in vroegere jaren, voorgedragen de heffing van *twee* buitengewone opcenten op de grond- en personele belastingen, tot het vinden der nog over 1849 benoodigde kosten van *daarstelling* van het provinciaal gesticht voor de verpleging van krankzinnigen.

Ten opzigte van Zeeland.

Door de Staten is voor het volgende jaar voorgesteld om, even als voor het loopende jaar is toegestaan, *eenen* buitengewonen opcent op de grond- en personele belastingen te mogen heffen, ter bestrijding van uitgaven voor onderhoud der provinciale waterstaats-werken en wegen.

Wijders is in 1842 door de Staten van *Zeeland* voorgedragen een reglement op de daarstelling van een fonds ter verbetering van de wegen in het 4de en 5de district dier provincie.

Tot het vinden van de kosten dier verbetering, is bij dat reglement bepaald, dat, te beginnen met 1843, zullen geheven worden 35 cents (in te vorderen door de dijks-directien of beheerders der polders) per bunder van de schotbare landen, en wijders *acht* opcenten op de personele belasting en de patenten, in de steden en gemeenten in voormelde districten.

Dat reglement is goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 13 December 1843, n°. 76, en daarbij tevens op voordragt der Staten vastgesteld, dat voorschreven belastingen zullen worden geheven over een tijdvak van vijf en twintig jaren, in te gaan met den jare 1844.

Tot het al dadelijk vinden der voor de verbetering dier wegen benoodigde gelden, is, op voordragt der Staten van 9 Julij 1842, bij Koninklijk besluit van 28 Junij 1845, no. 62, eene geldleening geautoriseerd van f 220,000, tegen eene rente van 4 per cent, en waarvan de aflossing is begonnen in 1848 en in 1869 moet eindigen.

Ten opzigte van Friesland.

Op den 28sten Julij 1845 is door de Staten van *Friesland* voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 20 November 1845, n°. 116, geautoriseerd eene geldleening van f 80,000 ter bestrijding van kosten van waterstaatswerken aan het eiland *Ameland*.

Deze geldleening van f 80,000 is geschied onder voorwaarde dat de aflossing zou plaats hebben in de jaren 1848 en 1849.

Ter bestrijding van de rentebetaling en aflossing dier geldleening, is, tot en met den jare 1849, geautoriseerd de door de Staten voorgedragen heffing van

een opcent op de grondbelasting;

een halven opcent op het personeel;

negen opcenten op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie *Friesland* veraccijnsd, en eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen;

twaalf opcenten op de binnen de provincie geheven wordende plaatselijke belasting op den wijn.

Ten opzigte van Overijssel.

Voor de provincie zijn, in de jaren 1838 en 1841, door de Staten voorgedragen, en bij Koninklijke besluiten van 3 September 1838, n°. 8, en 28 November 1843, n°. 58, geautoriseerd, geldleeningen, tot het vinden der gelden benoodigd voor de daarstelling der localen voor het provinciaal geregtshof, de arrondissements-regtbank en het kanton-geregt te *Zwolle*, alsmede voor de arrondissements-regtbank te *Almelo*.

De in 1838 geautoriseerde geldleening bedraagt f 40,000, waarvan de jaarlijksche aflossing, aan te vangen met 1840, bepaald is op f 1500.

De geldleening in 1843 geautoriseerd bedraagt f 24,000, waarvan de jaarlijksche aflossing, aan te vangen met 1846, is bepaald op minstens f 2000.

Ter bestrijding van de uitgaven benoodigd voor nieuwe provinciale werken, en bepaaldelijk voor de rentebetaling en aflossing van voorz. twee geldleeningen, zijn de Staten, op hun daartoe gedaan voorstel, sedert 1839 gemagtigd tot het heffen, ten behoeve der provincie, van *tien* opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende en elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen.

Daar de heffing daarvan ook verder benoodigd is, hebben de Staten dezelve op nieuw voorgedragen.

Ten opzigte van Groningen.

Bij Koninklijk besluit van 12 December 1838, n°. 105, zijn de Staten van *Groningen*, ingevolge hun daartoe den 17den Julij 1838 gedaan voorstel, gemagtigd, om over de jaren 1840 tot en met 1849 te heffen:

drie opcenten op de belasting op de gebouwde eigendommen;

vier en een halven opcent op de belasting op de ongebouwde eigendommen, en

twee opcenten op die van het personeel;

een en ander tot het vinden der gelden benoodigd voor de rentebetaling en aflossing eener, bij datzelfde besluit goedgekeurde negotiatie van f 200,000, door de Staten voorgedragen ter bestrijding van de kosten vallende op de huisvesting der verschillende regterlijke collegien; de verbetering der communicatie en de daarstelling van een doelmatig gesticht voor krankzinnigen.

Volgens het plan dier negotiatie moesten, aan te vangen met den jare 1840, telken jare f 20,000 worden afgelost.

Daarenboven hebben de Staten voorgedragen, om over 1849, even als over 1848 heeft plaats gehad, te heffen:

acht opcenten op de belasting op de gebouwde eigendommen;

zeven opcenten op die der ongebouwde eigendommen, en

drie opcenten op die op het personeel;

alle ter bestrijding bepaaldelijk van buitengewone kosten van de zeeweringen en verdere waterstaatswerken, en het aanleggen en verbeteren van kunstwegen.

Eindelijk is nog bij Koninklijk besluit van 11 November 1824, n°. 135, goedgekeurd het plan eener negotiatie van f 80,000, tot daarstelling van wegen en van een kanaal in het Westerkwartier, door de gemeenten *Hoogkerk*, *Aduard*, *Ezinghe* en *Oldehove*. Bij dat besluit is tevens, op voordragt der Staten van 1823, goedgekeurd, dat voor de rentebetaling en aflossing dier negotiatie zullen geheven worden:

in de gemeente *Hoogkerk*, *twee* opcenten op de grondbelasting en op het personeel, en

in de gemeenten *Aduard*, *Ezinghe* en *Oldehove*, *twee en een halve* opcent op die beide belastingen.

Van die negotiatie van f 80,000 moesten, aan te vangen met den jare 1827, telken jare minstens f 1000 worden afgelost.

Ten opzigte van Drenthe.

De Staten hebben voorgesteld, voor het volgende jaar te heffen, even als over 1848 plaats heeft, *vier* opcenten op de hoofdsom der grond- en personele belastingen, tot daarstelling van een fonds ter bekostiging van den aanleg van kanalen in die provincie.

Evenzoo hebben zij voorgesteld, om, gelijk over 1848, te heffen *tien* opcenten op den principalen rijks-accijns van het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en van de likeuren binnen de provincie veraccijnsd en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen.

De opbrengst dier belasting moet dienen tot bestrijding der kosten van zoodanige werken in de provincie, waarvan de uitvoering, bij gebrek aan fondsen, heeft moeten worden uitgesteld.

Eindelijk hebben de Staten voorgesteld, om nog te heffen *tien* opcenten enz., in voege als boven gemeld, op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, om te voorzien in de aflossing der, in den jare 1841, voor de daarstelling van waterstaatswerken bij negotiatie opgenomen kapitalen van f 44,000 en f 30,000, van welk eerstgemeld kapitaal jaarlijks f 4000 en van laatstgemeld jaarlijks ten minste f 2000 moet worden afgelost.

Die twee negotiatien zijn den 10den Junij 1840 en den 9den Julij 1841 door de Staten voorgedragen, en goedgekeurd bij Koninklijke besluiten van 4 Januarij 1841, n°. 38, en 2 October 1841, n°. 70.

Ten opzigte van het Hertogdom Limburg.

De Staten van het Hertogdom hebben voor de volgende dienst voorgedragen, om even als over 1848 te heffen:

twee opcenten op de grondbelasting en het personeel, ter bestrijding van de kosten van onderhoud van de provinciale wegen, en

drie opcenten op de grondbelasting en het personeel, welke bepaaldelijk moeten dienen om te voorzien in de rentebetaling en aflossing der, in 1823, door de Staten van *Limburg* voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1823, no. 47, geautoriseerde geldleening van f 200,000, voor den weg van *Maastricht* naar *Aken*.

Door de aflossing in 1849 te doen, zal deze geldleening geheel zijn afgedaan.

Na vorenstaande algemeene ontwikkeling, vertrouwt men dat ter verdere toelichting van bijgaande negen wets-ontwerpen het volgende zal volstaan:

1°. In deze wets-ontwerpen is de heffing der onderscheidene belastingen opgenomen, die, volgens het hierboven vermelde, voor iedere der provincien noodig is.

Voor het geval dat dezelve slechts noodzakelijk is voor één dienstjaar, is dit in de wets-ontwerpen bepaaldelijk vermeld.

Daar, waar die heffing uit hoofde van de geldleeningen, tot welker rentebetaling en aflossing zij moet dienen, over meerdere jaren zich uitstrekt, wordt de bekrachtiging over dat geheele tijdvak gevraagd in verband met de negotiatie, tot welker afdoening de heffing moet strekken.

2°. Daar, waar de heffing van buitengewone opcenten op de personele belasting voor één jaar wordt voorgedragen, is voorgesteld die heffing goed te keuren voor de dienst van 1849/50.

Die uitdrukking is gebezigd, *eensdeels* omdat de heffing van die opcenten, voor zooverre dezelve thans plaats heeft, reeds,

ten gevolge der vroeger verleende autorisatien, met der daad over de *vier* eerste maanden van 1849 is uitgeschreven, dewijl, zoo als bekend is, de aanslagen in de belasting op het personeel over het tijdvak van 1 Mei tot 30 April daaraanvolgende in eens worden geregeld; en *anderdeels*, omdat, zoo de heffing dier opcenten thans alleenlijk over 1849 wierd goedgekeurd, de heffing van dezelve over de eerste vier maanden van 1850 niet dan door middel van suppletoire kohieren en suppletoire aanslagbiljetten zou kunnen geschieden, iets hetwelk allezins verkieslijk is te vermijden.

3°. De voorgedragene tariven en reglementaire verordeningen ter heffing van de bij de wets-ontwerpen van *Friesland*, *Overijssel* en *Drenthe* bedoelde opcenten en belasting op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd, de likeuren en den wijn, zijn in der tijd door den Koning goedgekeurd. Het is noodzakelijk derzelver voortdurende werking te verzekeren.

Daartoe is de noodig geachte bepaling in die wets-ontwerpen gebragt.

Daar echter voor *Friesland* eerlang in die tariven en bepalingen verandering zal moeten gebragt worden, is het noodzakelijk geoordeeld, om aan het einde van het eenig artikel van het wets-ontwerp voor die provincie bij te voegen de woorden: *of die nader door de Staten, onder Onze goedkeuring, zullen worden daargesteld.*

Ten slotte vermeent men nog de aanmerking te moeten maken, dat het voor den geregelden gang der provinciale huishouding noodig is, dat deze wetten nog vóór het einde dezes jaars, en dus door tusschenkomst van de thans nog bestaande Kamers der Staten-Generaal, worden tot stand gebragt.

Anders toch zouden in het algemeen de bedoelde provinciale belastingen niet met den aanvang van 1849 kunnen worden geheven, — die belastingen, welke bij wijze van opcenten op de directe belastingen moeten worden geheven, niet op de kohieren van 1849 kunnen worden gebragt, — en eindelijk ook de algemeene provinciale begrootingen over 1849 niet kunnen worden goedgekeurd, voor en aleer de heffing der meergemelde provinciale belastingen bij de wet zal zijn bekrachtigd.

Om de zoo even gemelde redenen, en vermits het einde van het loopende jaar zoo kort op handen is, wordt het noodig geoordeeld, dat deze wetten verbindende zullen zijn met den 1sten Januarij 1849.

In dien zin is ook daarom in ieder der wets-ontwerpen een slot-artikel gebragt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

ZITTING VAN DINGSDAG 12 DECEMBER.

De vergadering wordt ten twee ure door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden, geopend.

Er zijn aanvankelijk 33 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Uijtwerf Sterling, Nedermeijer van Rosenthal, Hooft, Smit, Borski, Mackay, Opperdoes Alewijn, Egter, Slicher, Hiddema Jongsma, Kien, van Heemstra, Nap, Bijleveld, de Monchy, Anemaet, Mutsaers, Luijben, d'Ablaing van Giessenburg, Gevers van Endegeest, van Naamen, van Beeck Vollenhoven, Cost Jordens, van Leeuwen, de Kempenaer, Thorbecke, Nederburgh, van Goltstein, Enschedé, Schooneveld, Verweij Mejan, Faber van Riemsdijk en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de heer mr. H. H. Geradts, nieuw benoemd lid der Kamer uit het hertogdom Limburg, wiens geloofsbrieven reeds vroeger onderzocht en in orde bevonden werden, zich bij hem heeft aangemeld, ten einde na aflegging der gebruikelijke eeden in de Kamer toegelaten te worden. Hij laat vervolgens een Koninklijk besluit van den 9den December jl. voorlezen, waarbij hij, Voorzitter, gemagtigd wordt de bij de Grondwet voorgeschreven eeden van het genoemde lid af te nemen, welk besluit voor kennisgeving wordt aangenomen.

De heer Geradts, daarop binnengeleid zijnde, legt de bedoelde eeden in handen des Voorzitters af en neemt zitting.

Is ingekomen eene missive van den heer van Panhuijs, waarbij deze zijn ontslag neemt als lid der Kamer. Die missive, waarvan voorlezing gedaan wordt, luidt aldus:

Den Heere President van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

HOOG EDEL GESTRENGE HEER!

Ik heb de kennisgeving ontvangen, dat de eerstvolgende bijeenkomst van de Tweede Kamer der Staten-Generaal bepaald is op Dingsdag den 12den December 1848.

Daar intusschen de werkzaamheden, verbonden aan de nieuwe betrekking welke Zijne Majesteit de Koning gemeend heeft mij te kunnen toevertrouwen, mij niet zullen veroorloven, om mij als lid dier Kamer, zoolang zij nog zal blijven bestaan, op mijnen post te bevinden, acht ik het van mijnen pligt alsnog mijn ontslag als zoodanig te nemen.

Terwijl ik hiervan mededeeling doe, maak ik van deze gelegenheid gebruik, mij in het welwillend aandenken mijner voormalige medeleden te bevelen. Ik zelf zal den tijd gedurende welken ik met hen deel uitmaakte van 's lands vertegenwoordiging steeds in aangename herinnering houden.

Met bijzondere hoogachting heb ik de eer te zijn,

Hoog Edel Gestrenge Heer!

Leeuwarden, December 1848. Uw Hoog Edel Gestr. geh. dienaar, J. E. VAN PANHUIJS.

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen en overeenkomstig het Reglement van Orde besloten van het door den heer van Panhuijs genomen ontslag mededeeling te doen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Zijn ingekomen missives van de heeren Op ten Noort, Romme de Jong van Beek en Donk, Lycklama à Nyeholt en van Haersolte, daarbij respectivelijk kennis gevende, dat zij verhinderd worden de vergadering bij te wonen: de eerste wegens de plaats te hebben herstemming in zijn kiesdistrict voor de verkiezingen voor de beide Kamers der Staten-Generaal; de tweede en derde wegens ongesteldheid; de vierde wegens het overlijden van zijn schoonvader, en de laatste wegens ongesteldheid.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen twee Koninklijke boodschappen: de eerste ten geleide van negen wets-ontwerpen betreffende de heffing van sommige provinciale belastingen, met daarbij behoorende memorie van toelichting; de tweede ten geleide van een wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het burgerlijk pensioenfonds over 1849, insgelijks met daarbij behoorende memorie van toelichting en staten.

Wordt besloten al deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen.

Zijn ingekomen afschriften van de navolgende Koninklijke besluiten, als van:

een besluit van den 3den November jl., waarbij jhr. mr. J. E. van Panhuijs, lid der Kamer, benoemd wordt tot gouverneur der provincie Friesland;

een besluit van den 3den November jl., waarbij de Commissie voor de grondwets-herziening, onder dankzegging voor hare goede diensten, ontbonden, en de leden dier Commissie benoemd worden: de heeren mr. D. Donker Curtius, mr. J. M. de Kempenaer en mr. L. C. Luzac tot kommandeurs der orde van den Nederlandschen Leeuw, en de heeren mr. L. D. Storm en mr. J. R. Thorbecke tot staatsraden in buitengewone dienst;

besluiten van den 21sten dier maand, waarbij een eervol ontslag verleend wordt aan de tijdelijke Ministers: van Marine en Kolonien, den vice-admiraal J. C. Rijk; van Justitie, den heer mr. D. Donker Curtius; voor de zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst, den heer mr. L. A. Lightenvelt; van Binnenlandsche Zaken, den heer mr. J. M. de Kempenaer; van Buitenlandsche Zaken, den heer mr. A. A. baron Bentinck; van Oorlog, den generaal-majoor J. H. Voet; van Finantien, den heer mr. P. P. van Bosse; van Hervormde Eeredienst, den heer mr. S. baron van Heemstra; — en benoemd worden tot Ministers: van Marine, de vice-admiraal J. C. Rijk; van Justitie, de heer mr. D. Donker Curtius, van Buitenlandsche Zaken, de heer mr. L. A. Lightenvelt; van Binnenlandsche Zaken, de heer mr. J. M. de Kempenaer; van Oorlog, de generaal-majoor J. H. Voet; van Finantien, de heer mr. P. P. van Bosse; voor de Zaken der Hervormde Eeredienst, de heer mr. S. baron van Heemstra, en van Kolonien, de heer G. L. Baud; met bepaling voorts, dat de heer mr. L. A. Lightenvelt voorloopig belast zal blijven met het bestuur van het departement van Roomsch-Katholijke Eeredienst;

van een besluit van den 24sten derzelfde maand, waarbij de heer mr. J. A. Mutsaers benoemd wordt tot Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst.

Al deze stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

Nog zijn ingekomen drie missives van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, respectivelijk strekkende tot kennisgeving, dat zij zich vereenigd heeft met de haar door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen betrekkelijk het fonds der consignatien, de voorloopige voorziening in het tekort op de middelen voor 1848, en de overbrenging van fondsen voor het muntwezen van de begrooting van 1848 op die van 1849.

Ook deze stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Finantien, daarbij aan de Kamer een exemplaar aanbiedende van de *Algemeene statistiek van handel en scheepvaart over* 1847.

Wordt besloten tot de plaatsing van dit boekwerk in de boekerij der Kamer.

Nog zijn ingezonden twee andere boekwerken, als:

door den schrijver, jhr. W. M. de Jonge, te Zierikzee, een werkje getiteld: *Plan van eene vereffening der schulden van het Koningrijk der Nederlanden*; en

door den baron Melvill de Carnbée, n°. 10, tom. III van den *Moniteur des Indes Orientales et Occidentales.*

Wordt mede besloten tot de plaatsing in de boekerij.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN ZATURDAG 16 DECEMBER.

De vergadering wordt ten één ure door den Voorzitter, jhr. W. Boreel van Hogelanden, geopend.

Er zijn 40 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Geradts, Smit, Cost Jordens, Uijtwerf Sterling, Mackay, Borski, de Man, Verweij Mejan, Nap, Storm, van Naamen, van Goltstein, van Beeck Vollenhoven, Luijben, Bots, Hiddema Jongsma, Op ten Noort, Thorbecke, van Nagell, Mutsaers, Duijmaer van Twist, Gevers van Endegeest, Storm van 's Gravesande, Nedermeijer van Rosenthal, Bijleveld, Egter, Hoffman, Enschedé, d'Ablaing van Giessenburg, de Monchy, van Leeuwen, Slicher, Opperdoes Alewijn, Anemaet, de Kempenaer, de Jong van Beek en Donk, Nederburgh, Schooneveld, van Heemstra en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer Wichers, daarbij kennis gevende dat hij wegens dringende omstandigheden verhinderd wordt de vergadering bij te wonen.
Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat door de afdeelingen verkozen zijn tot hare rapporteurs voor de wets-ontwerpen betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen en voor het wets-ontwerp tot regeling van de uitgaven en inkomsten van het burgerlijk pensioenfonds over 1849, de heeren: Uijtwerf Sterling, Smit, Hiddema Jongsma, Nederburgh en Cost Jordens.

Deze Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over de wets-ontwerpen betrekkelijk de provinciale belastingen, alsmede dat over laatstgenoemd wets-ontwerp.
Wordt besloten beide stukken te doen drukken en ronddeelen, terwijl tevens bepaald wordt de beraadslaging over de genoemde wets-ontwerpen achtereenvolgens te doen plaats hebben op Maandag aanstaande, aan te vangen ten elf ure.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat bij de memorie van antwoord op het verslag omtrent de wets-ontwerpen betrekkelijk de provinciale belastingen door de Regering eenige stukken gevoegd zijn, welke om derzelver uitgebreidheid niet gedrukt, maar op de griffie ter inzage van de leden nedergelegd zijn.

De Commissie in wier handen gesteld is het verslag der Algemeene Rekenkamer omtrent de werkzaamheden van dit collegie gedurende 1847, brengt bij monde van den heer ***van Beeck Vollenhoven*** omtrent dit stuk verslag uit.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen, terwijl de Commissie voor de door haar genomen moeite bedankt wordt.

Ook de Commissie, in wier handen gesteld is de rekening van ontvangsten en uitgaven van het burgerlijk pensioenfonds over de tweede helft van 1846, brengt omtrent het door haar onderzochte stuk verslag uit, bij monde van den heer ***Verweij Mejan.***
Wordt mede, onder dankzegging aan de Commissie voor de door haar genomen moeite, besloten het verslag te doen drukken en ronddeelen.

Daarop brengt de Commissie, belast met het onderzoek der rekening van het fonds voor den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, hieromtrent bij monde van den heer ***L. D. Storm*** verslag uit.
Dit stuk zal mede gedrukt en rondgedeeld worden, en ook deze Commissie wordt voor de door haar genomene moeite bedankt.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[VIII. 6.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van de ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds van burgerlijke ambtenaren over het jaar* 1849, uitgebragt in de zitting van den 16den December 1848.

Volgens het bepaalde bij art. 38 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), moeten de ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren jaarlijks bij begrootingswet worden geregeld.
Ter voldoening aan dit voorschrift, is bij de Koninklijke boodschap van 7 December 1848 aan de Kamer een ontwerp van wet ingezonden, strekkende om zoodanige begrooting over het jaar 1849 vast te stellen.

Bij het onderzoek van dit wets-ontwerp in de afdeelingen der Kamer, heeft men vrij algemeen de aanmerking gemaakt, dat het beheer van het Pensioenfonds veel te kostbaar moet worden geacht, en dat het allezins wenschelijk, ja bij de zoo algemeen gevoelde behoefte aan bezuiniging volstrekt noodzakelijk is, om dat beheer op eenvoudiger voet te brengen. Men had bij deze bedenking niet zoozeer het oog op het bedrag der jaarwedden van de bij het bestuur van het Pensioenfonds werkzame ambtenaren, als wel op het betrekkelijk groot aantal dier ambtenaren. Als men het oog sloeg op instellingen van particulieren aard, die wat haren omvang en strekking betreft met het Pensioenfonds konden worden vergeleken, en men zag dan met hoe weinig handen en op welk eene onkostbare wijze daar de werkzaamheden van administratie verrigt werden, verkreeg men te meer grond voor het maken dezer bedenkingen. Ook mogt men niet uit het oog verliezen, dat, indien de leden der Kamer zich tot de goedkeuring van de vroegere begrootingswetten van gelijken aard, waarop nagenoeg dezelfde kosten van beheer waren uitgetrokken, hadden laten overhalen, zulks onder anderen ook was geweest, omdat men zich beroepen had op de buitengewone werkzaamheden, voor den eersten aanleg van het fonds en voor al hetgeen daaruit voortvloeide, vereischt. Thans echter was dat tijdperk van eerste oprigting en overgang lang voorbij.

Overigens heeft men uit de memorie van toelichting tot het tegenwoordig wets-ontwerp met genoegen gezien, dat de Regering van het denkbeeld zwanger gaat, om eene herziening der reeds aangehaalde pensioenwet van 9 Mei 1846 voor te stellen, en meent men, ook in het belang van 's Rijks geldmiddelen, op de verwezenlijking dier toezegging, zoo spoedig dit mogelijk zal worden bevonden, te moeten aandringen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 14den December 1848.

Het bovenstaande verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 15den December, de navolgende memorie van beantwoording ontvangen:

Met opzigt tot de aanmerking die, blijkens het verslag van de Commissie van Rapporteurs, bij het onderzoek van het wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds over 1849, gemaakt is omtrent het betrekkelijk groot aantal der ambtenaren bij het bestuur van dat fonds, acht de Regering zich verpligt de inlichtingen in herinnering te brengen, die reeds bij de behandeling van hetzelfde wets-ontwerp over 1847 dienaangaande gegeven zijn. Uit die inlichtingen blijkt, dat de contrôle, die thans aan den Raad van Bestuur is opgedragen en die niet alleen loopt over de inkomsten van het fonds maar ook over de bijdragen door de bestaande ambtenaren aan den Staat verschuldigd, het bijhouden van een aantal registers vordert, waarin ieder ambtenaar eene afzonderlijke rekening heeft, en dat deze arbeid niet alleen van veel omvang is, als betreffende een getal van ruim zeven duizend ambtenaren, maar ook, om goed verrigt te worden, kennis en naauwkeurigheid vereischt; terwijl bovendien de overige werkzaamheden van den Raad, waaronder, behalve de correspondentien over toepassing en uitlegging der pensioenwet, ook het onderzoek en de behandeling der pensioen-aanvragen te verstaan is, veelvuldig zijn. De Regering is dan ook op grond van deze inlichtingen van oordeel, dat het bestaande personeel niet te talrijk is voor de werkzaamheden, welke aan de instelling, zoo als zij thans is ingerigt, verbonden zijn, en zij vermeent het daarvoor te mogen houden, dat deze meening, althans bij de aanneming van het begrootings-ontwerp over 1848, ook door de Kamer gedeeld werd; vermits toen de buitengewone arbeid van het aanleggen der contrôle-registers, die buitengewone hulp gevorderd had, voorbij was, en er geen sprake kon zijn van andere, dan de doorgaande en blijvende werkzaamheden van den Raad, gelijk dit dan trouwens ook uitdrukkelijk is opgemerkt geworden bij § 3 van de beantwoording van het voorloopig verslag over dat wets-ontwerp.

Eene andere vraag is het intusschen, of het noodig en nuttig is, de instelling op den tegenwoordigen voet te behouden, en of niet uit eene doelmatige wijziging van den werkkring van den Raad, vermindering van personeel en besparing van uitgaven zou kunnen voortvloeijen; en deze vraag wenscht de Regering, blijkens den aanhef der memorie van toelichting van het behandelde wets-ontwerp, tot een punt van ernstige overweging te maken.

De Minister van Financien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1849 is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording kennis te hebben genomen, van oordeel geweest dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wierd; zooda het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, dent 16den December 1848.

UITWERF STERLING.
SMIT.
HIDDEMA JONGSMA.
NEDERBURGH.
COST JORDENS.

[IX. 124.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor de negen ontwerpen van wet, de heffing betreffende van daarbij vermelde provinciale belastingen*, uitgebragt in de zitting van den 16den December 1848.

Naar aanleiding van art. 129 der (gewijzigde) Grondwet, volgens hetwelk provinciale belastingen, tot dekking van provinciale en huishoudelijke uitgaven door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging door de wet vereischen, zijn, bij eene Koninklijke boodschap van den 7den December jl., aan de Kamer negen wets-ontwerpen aangeboden, tot strekking hebbende, om de bedoelde bekrachtiging te verleenen voor in die ontwerpen aangeduide belastingen van dezen aard, waarvan de heffing bij voortduring, of ook in een enkel geval als een nieuw middel, door de Provinciale Staten van Noordbrabant, Zuidholland, Noordholland, Zeeland, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en het hertogdom Limburg is voorgedragen. Die bekrachtiging zou zich, volgens de aangeboden wets-ontwerpen, voor sommige dezer provinciale belastingen alleen uitstrekken tot het volgende dienstjaar, voor andere daarentegen tot geheel het tijdvak, over hetwelk de geldleeningen, tot welker rentebetaling en aflossing zij moeten dienen, nog zullen loopen. Nog is in die ontwerpen van het beginsel uitgegaan, dat daarbij alleen de bekrachtiging in aanmerking kon komen van zoodanige provinciale belastingen, die, boven en behalve de zes opcenten op de hoofdsom der belastingen op de gebouwde en ongebouwde eigendommen en op het personeel, waarvan in art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9) de rede is, in de genoemde provincien geheven worden.

De omschrevene ontwerpen van wet zijn thans in de afdeelingen der Kamer, waarin te dier gelegenheid 30 leden tegenwoordig waren, onderzocht en hebben daar tot de volgende bedenkingen van meer algemeenen of bijzonderen aard aanleiding geven.

§ 1. Al aanstonds is door verscheidene leden de twijfeling geopperd, of het tot stand brengen dezer wetten, op dit oogenblik en met medewerking van de thans nog bestaande Kamers der Staten-Generaal, wel geacht kan worden noodzakelijk te zijn. Tot de heffing der provinciale belastingen, die het daarbij geldt, is toch, op eene enkele uitzondering na, bij vroegere Koninklijke besluiten, op grond van art. 148 der toen bestaande Grondwet uitgevaardigd, magtiging verleend. Indien deze Koninklijke besluiten op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende waren, moeten zij, volgens het 3de der additionnele artikelen van die Grondwet, gehandhaafd worden, ook zonder dat omtrent de daarbij goedgekeurde belastingen dadelijk op eene andere wijze wordt voorzien. De tegenwoordige voorziening te dier zake zou in zooverre tot bedenkelijke gevolgtrekkingen kunnen leiden, als men op grond daarvan de verbindende kracht van bij voorraad nog in werking blijvende reglementen en besluiten van anderen aard, die insgelijks niet met de voorschriften der Grondwet zijn overeen te brengen, of waaromtrent, volgens die Grondwet, eene nadere wettelijke bekrachtiging noodig is, zou kunnen aanranden.

§ 2. Ook indien de voorafgaande bedenking van de zijde der Regering genoegzaam kon worden opgelost, behoorde, naar het oordeel van eenige leden, de gevraagde bekrachtiging van provinciale belastingen zich binnen de naauwst mogelijke grenzen te beperken en zich dus niet verder dan tot het dienstjaar 1849, of voor zooveel de opcenten op de personele belasting betreft, tot het tijdvak, dat met den 30sten April 1850 ten einde loopt, uit te strekken. Het scheen toch onraadzaam en minder gepast, in dit geval meer dan het volstrekt noodzakelijke te doen, vooruit te loopen op hetgeen later op te treden Statenvergaderingen en wetgevende Kamers zouden kunnen beslissen, en thans voor eene reeks van jaren eene bekrachtiging te verleenen, die misschien later niet zou worden bestendigd. Dit bezwaar werd door de andere leden geenszins of ten minste niet in die mate gedeeld. Naar hun gevoelen moest men niet uit het oog verliezen, dat verre de meeste provinciale belastingen, waarvan in de tegenwoordige wets-ontwerpen sprake is, uitgeschreven zijn om de renten en aflossing van geldleeningen te bestrijden, en dat de deelnemers in die geldleeningen hunne penningen hebben verstrekt in het vertrouwen op de duurzaamheid der provinciale belasting, waarop zoodanige negotiatie werd gevestigd. Zelfs de schijn, dat dit vertrouwen later kon worden to leur gesteld, moest vermeden worden, en voor zoodanige gevallen had dus de bestendiging der provinciale belasting, tot de geheele aflossing der geldleening toe, iets wat zich zeer aanbeval.

§ 3. Door eenige leden is nog in overweging gegeven, of, indien het stelsel der Regering gegrond is, en dus werkelijk, ten gevolge van art. 129 der Grondwet, nog vóór den 1sten Januarij 1849 al de hier in aanmerking komende provinciale belastingen bij de wet moeten worden bekrachtigd, zulk eene bekrachtiging ook niet vereischt wordt voor de opcenten op de personele belasting, over de eerste vier maanden van het volgende jaar te heffen. Zulks schijnt rationeel, en zoo het, uit hoofde van de wijze van heffing van het personeel, met bezwaren gepaard gaat, kan de wetgever zich door die bezwaren niet ontheven achten van de verpligting om zich zelven gelijk te blijven.

§ 4. Afgescheiden van deze beschouwingen, heeft men in de onderscheidene afdeelingen de vraag gesteld, hoedanig die bekrachtiging van provinciale belastingen door de wet, waarover thans gehandeld wordt, te beschouwen zij, of met andere woorden, welke zin en beteekenis aan de laatste alinea van art. 129 der Grondwet moet worden gehecht. Er heerschte te dezen aanzien tusschen de leden verschil van gevoelen. Sommigen hunner meenden, dat de Staten-Generaal de voorgedragene provinciale belastingen, welker bekrachtiging van hen wordt verlangd, uit een meer algemeen oogpunt moesten beschouwen, en zich dus, zonder te zeer in de bijzonderheden van het provinciaal huishouden te treden, waarvan de regeling en het bestuur aan de Provinciale Staten is overgelaten, voornamelijk moesten bezig houden met de beoordeeling, of door het heffen van zoodanige belasting ook het algemeen belang benadeeld zou worden; waardoor men bijv. verstond, of zoodanige heffing voor andere gedeelten des Rijks nadeelig zou kunnen werken en in 't algemeen aan de nijverheid en het vrije vervoer belemmeringen in den weg kon leggen. Al wat daarentegen het zuiver provinciaal belang betrof, moest, volgens dit gevoelen, aan de Staten zelven worden overgelaten, en de leden, die het voorstonden, hadden dan ook uit dit oogpunt geene overwegende bezwaren tegen de wijze, waarop de Regering de tegenwoordige voordragten heeft toegelicht. Geheel strijdig daarmede, werd door andere leden beweerd, dat de Staten-Generaal ook in dit geval niet dan met volkomene kennis van zaken moesten oordeelen, en dus behoorden te kunnen onderzoeken, of de behoefte aan het heffen der belasting werkelijk bestond, en of de keuze daarvan, zoowel als de wijze van heffing, strookte met het provinciaal belang. Tot zoodanig in de bijzonderheden tredend onderzoek was de Kamer in het tegenwoordig geval niet in staat gesteld, en van deze zijde werd dan ook aangedrongen op het verlangen van zoodanige nadere mededeelingen en inlichtingen, waardoor men beter dan thans het geval was aan de bij art. 129 der Grondwet opgelegde verpligting kon voldoen. In allen gevalle verlangde men de voordragten der Staten, de vroegere Koninklijke besluiten omtrent de magtiging tot het heffen der belastingen, alsmede de tariven en reglementaire verordeningen, volgens welke, blijkens de wets-ontwerpen zelve, in drie der provincien bepaalde belastingen geheven worden, te kennen. Allermeest achtte men eene nadere toelichting noodig omtrent de geheel nieuwe belasting, die volgens het eerste der wets-ontwerpen in Noordbrabant zou worden geheven. Maar ook andere bepaalde punten zijn bij het onderzoek der verschillende wets-ontwerpen voorgekomen, waaromtrent deze leden in hun stelsel opheldering noodzakelijk oordeelen. Zoo heeft men, om slechts iets te noemen, wat de wet voor Zuidholland betreft de vraag gedaan, of de heffing van den opcent voor de bijdrage tot de kosten der droogmaking van het Haarlemmer-meer wel noodzakelijk is, daar men meent te weten, dat in die provincie over de jaren 1845, 1846 en 1847 een opcent voor een krankzinnigen-gesticht is geheven, zonder dat zoodanig gesticht tot stand is gekomen. Eindelijk waren er eenige leden, die, ofschoon zij zich in 't algemeen met het in de laatste plaats ontwikkelde gevoelen wel konden vereenigen, wat verre de meeste der thans ter bekrachtiging voorgedragene belastingen betreft, het in de bijzonderheden tredend onderzoek omtrent de gepastheid en doelmatigheid der heffing minder noodzakelijk keurden; en zulks omdat die belastingen, gelijk reeds vroeger

is aangemerkt, dienen moeten tot de rentebetaling en aflossing van in der tijd ten behoeve der betrokkene provincien gesloten geldleeningen.

§ 5. Wat den vorm der tegenwoordige wets-ontwerpen betreft, hebben vele leden verklaard, in verband met het vroeger ten aanzien der provinciale belastingen voorgevallene, er bezwaar in te zien, dat in de meeste dier wetten de Koninklijke besluiten worden ingeroepen, waarbij òf de belastingen worden goedgekeurd òf magtiging verleend is tot het sluiten der geldleeningen, waarvoor zij dienen moeten. Men zou het verkieslijker achten, om slechts in algemeene bewoordingen van de bekrachtiging der belastingen zelve te spreken. Meende echter de Regering aan dit verlangen niet te kunnen toegeven, dan behoorde ten minste op dit punt tusschen de verschillende wets-ontwerpen overeenstemming te heerschen. Intusschen werden nu wel in de andere ontwerpen, maar niet in die wegens Zuidholland, Noordholland en Zeeland (het laatste voor zooveel art. 2 betreft), de Koninklijke besluiten genoemd, waarbij de belastingen goedgekeurd of de geldleeningen geautoriseerd waren. Of bestond er voor deze weglating uit de drie aangeduide wets-ontwerpen eene bijzondere reden?

§ 6. Ook met opzigt tot den nagenoeg gelijkluidenden *considerans* der wets-ontwerpen is eene algemeene aanmerking gemaakt. De regelmatigheid vordert, dat daarin in de eerste plaats gewag wordt gemaakt van art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9) en van de zes provinciale opcenten, welke uit kracht daarvan worden ingevorderd; terwijl er dan op zou moeten volgen, dat er buitendien nog één of meerdere provinciale belastingen worden geheven, welker verdere heffing door de Staten der provincie is voorgedragen. Zoo doende zou de schijn vermeden worden, als of de thans te bekrachtigen provinciale belastingen of opcenten de eenige waren, waaraan de ingezetenen der provincie onderworpen zullen zijn. Sommige leden gingen ten aanzien van dit punt nog een stap verder. Naar hun gevoelen is bij de wet van 12 Julij 1821 niets meer vastgesteld dan het beginsel, dat de zes provinciale opcenten *kunnen* geheven worden, en heeft ook deze heffing voor iedere provincie de bekrachtiging der wetgeving noodig; welke bekrachtiging dan almede niet zou kunnen worden verleend, dan nadat aan den wetgever van de behoefte om dit hulpmiddel te baat te nemen, voldoende zou zijn gebleken.

Bij de afzonderlijke overweging der negen wets-ontwerpen is nog het volgende in het midden gebragt:

Wets-ontwerp wegens NOORDBRABANT.

Men meent te weten, dat de wegen en waterleidingen, waarvan in art. 1 gesproken wordt, reeds werkelijk voltooid zijn; maar dan laat zich daarmede de in art. 2 voorkomende uitdrukking: » tot het verder voortzetten van *voorschrevene* wegen en waterleidingen" niet rijmen.

Ook heeft men gevraagd, of van de geldleening van f 300,000, waarvan in art. 1 gewag wordt gemaakt, reeds iets is afgelost: In de memorie van toelichting wordt alleen gezegd, dat die aflossing van 1846 af beginnen *moest*, tewijl omtrent andere geldleeningen in de memorie van het afgeloste of resterende bedrag uitdrukkelijk melding wordt gemaakt. Zulk eene vermelding omtrent het werkelijk plaats gehad hebben van bepaalde aflossingen, mist men trouwens ook omtrent de geldleeningen ten behoeve van Overijssel, Groningen en Drenthe.

Eindelijk heeft men opgemerkt, dat art. 1 van het wets-ontwerp een Koninklijk besluit van 1 April 1845, n°. 55, vermeldt, hetwelk, volgens de memorie van toelichting, de dagteekening van 12 April 1845 draagt.

Wets-ontwerp wegens NOORDHOLLAND.

Art. 2. Daar het uit de memorie van toelichting blijkt, dat de opcent voor de droogmaking van het Haarlemmer-meer en de beide opcenten voor het krankzinnigen-gesticht twee afzonderlijke belastingen vormen, acht men het regelmatiger, dat ook de bekrachtiging daarvan niet in eens geschiede. Men wenschte dus, dat het artikel in twee op zich zelve staande artikelen gesplitst wierd.

Wets-ontwerp wegens ZEELAND.

Art. 1. Vrij algemeen heeft men het bedenkelijk gekeurd, dat in den tegenwoordigen maatregel ook de bekrachtiging der in dit artikel omschrevene belasting zou worden begrepen, die uitsluitend in de steden en gemeenten van twee districten der provincie geheven wordt. Het geldt hier toch geene provinciale, maar eene gemeentelijke of liever eene districts-belasting. Zoodanige belasting kent noch de oude, noch de nieuwe Grondwet. Het vroegere artikel 148 der Grondwet gaf uitdrukkelijk te kennen, dat, zoo op voordragt der Staten werken in de provincie wierden aangelegd, daarin *ten koste der provincie*, en dus niet enkel van eenig bepaald district dier provincie, moest worden voorzien. Het tegenwoordig art. 129 der Grondwet duidt geen ander middel tot dekking van enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven aan, dan *provinciale* belastingen, en schijnt dus eene districts-belasting, als hier zou worden bekrachtigd, bepaald uit te sluiten. Al moge dan ook de heffing der 35 cents per bunder in de 4de en 5de districten van Zeeland op provinciaal gezag zijn daargesteld, uit haren aard vormt zij geen provinciale belasting, en men zou zelfs kunnen beweren, dat de Staten te dezen aanzien hunne bevoegdheid zijn te buiten gegaan. Een en ander weegt te meer, omdat de gemeenten, ook volgens de wet van 12 Julij 1821, het regt bezitten, om zelve belastingen te heffen, terwijl zij tevens zich voor zoodanige heffing tot een bepaald doel zouden kunnen vereenigen, zoodat men door het inslaan van eenen anderen, meer met de Grondwet overeenkomstigen weg, tot hetzelfde resultaat had kunnen komen.

Nog hebben sommige leden aangevoerd, dat eene heffing van opcenten op het *patentregt* binnen bepaalde districten, zoo als hier voorkomt, iets strijdigs heeft met het algemeen belang, in zooverr als daardoor de vrije mededinging in het vak van nijverheid verminderd wordt. Anderen voerden echter daartegen aan, dat in het hier voorkomend geval de belasting heeft moeten dienen tot verbetering der wegen in bepaalde districten, en dus werkelijk geacht kan worden bepaald tot bevordering van het belang der nijverheid in die districten te strekken.

Wets-ontwerp wegens FRIESLAND.

Art. 1 *b.* Over 't algemeen acht men eene heffing van provinciale opcenten op eenen rijks-accijns, zoo als in Friesland, en, gelijk uit de volgende wets-ontwerpen blijkt, ook in Overijssel en Drenthe plaats vindt, niet wenschelijk. Daardoor wordt aanleiding gegeven tot smokkelarij, en de zoo noodzakelijke eenheid met opzigt tot de heffing der indirecte belastingen en accijnsen verbroken. Men acht het dus wenschelijk, dat dit middel zoo spoedig mogelijk nog door een ander worde vervangen.

Niet minder moet men daarop aandringen met opzigt tot de hier mede voorkomende twaalf opcenten op de binnen de provincie geheven wordende *plaatselijke* belasting op den wijn; welke heffing zelfs iets ongerijmds heeft. Het bedrag der provinciale inkomsten wordt toch langs dien weg afhankelijk gemaakt van hetgeen de gemeentebesturen omtrent het heffen van eigene belastingen besluiten, en wat nog erger is, het denkbeeld gaat verloren, om geene belasting te heffen dan in evenredigheid met de bestaande behoeften. Het liet zich toch denken, dat wanneer de gemeenten algemeen tot de heffing van zoodanige plaatselijke consumtive belasting besloten, de provinciale opcenten meer zouden opleveren, dan de provincie noodig had.

Men betwijfelt het, of zoodanig eene delegatie van magt, als met opzigt tot *nader vast te stellen* tariven en reglementaire verordeningen aan het eind van het artikel op de Staten en den Koning plaats vindt, wel toe te laten is. De algemeene wetgever zou toch, zoo doende, bij voorraad verordeningen kunnen bekrachtigen, die, als belemmerend voor het vrije vervoer, of om soortgelijke redenen, strijdig waren met het algemeen belang.

Eindelijk heeft men nog op de redactie van het artikel de aanmerking, dat de uitdrukking: » van eene belasting op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde *voorwerpen*" niet zeer duidelijk is, in zooverre als men twijfelen kan, of daarbij wel van *gedistilleerd* en *likeuren* de rede kan zijn. — De aanmerking is ook op art. 1 van de wet wegens Drenthe toepasselijk.

Wets-ontwerp wegens GRONINGEN.

Art. 1 *a.* Het *enz.* aan het einde der zinsnede slaat, blijkens de memorie van toelichting, blootelijk op de daarstelling van een doelmatig gesticht voor krankzinnigen. Maar men kan dan ook de reden niet inzien, waarom die vermelding uit de wet is weggelaten, en dringt er op aan, dat dit alsnog worde hersteld.

Art. 2. Nog veel sterker dan bij het straks aangehaalde voorbeeld uit de wet wegens Zeeland, komt het hier uit, dat niet van eene zuiver provinciale, maar van eene bloot gemeentelijke belasting de rede is. Slechts vier gemeenten zijn aan de heffing onderworpen, en van deze is er eene, Hoogkerk, waar *twee* buitengewone opcenten op de grondbelasting en het personeel geheven worden, terwijl aan de drie andere gemeenten een halve opcent meer is opgelegd.

Wets-ontwerp wegens DRENTHE.

Art. 1. De woorden: *in voege als boven gemeld*, die in de memorie van toelichting ten aanzien van deze tien opcenten voorkomen, moesten doen denken, dat de heffing voor één jaar was voorgedragen. Intusschen bekrachtigt de wet eene doorloopende heffing. Men wenscht dit opgehelderd te zien.

Art. 2 *b.* *om te strekken ter bestrijding der kosten voor zoodanige werken in die provincie, waarvan de uitvoering, bij gebrek aan fondsen, heeft moeten worden uitgesteld.* Men vreest, dat die

bepaling zou kunnen leiden tot het daarstellen van een algemeen fonds uit deze opcenten, iets hetwelk bij art. 14 der wet van 12 Julij 1821 stellig verboden is. Uit dien hoofde houdt men het voor noodzakelijk, dat het gebruik, hetwelk men van de gelden maken zou, meer bepaald worde omschreven.

Wets-ontwerp wegens LIMBURG.

Art. 1. Ook hier heeft men, even als bij de behandeling van het wets-ontwerp wegens Noordholland, eene splitsing van het artikel noodzakelijk gekeurd, en wel zoodanig, dat de bekrachtiging afzonderlijk worde verleend voor de twee opcenten ter bestrijding der kosten van onderhoud van de provinciale wegen en voor de drie opcenten ter voorziening in de geldleening voor den weg van Maastricht naar Aken.

Aldus gearresteerd bij de Commissie van Rapporteurs, den 14den December 1848.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 15den December, ontvangen de navolgende *memorie van beantwoording:*

De Regering heeft gemeend, na het afkondigen der gewijzigde Grondwet, dadelijk en zoo ruim mogelijk gevolg en uitvoering aan hare bepalingen te moeten geven, en in het belang der provinciale huishoudingen het voorschrift van art. 129 dier Grondwet in toepassing te moeten brengen. Daaraan zijn deze wetsvoordragten hare geboorte verschuldigd.

§ 1. Voor den twijfel, door verscheidene leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal in de afdeelingen geopperd, of het tot stand brengen dezer wetten op dit oogenblik en met medewerking der thans nog bestaande Kamers der Staten-Generaal wel geacht kan worden noodzakelijk te zijn, meent de Regering geen, immers geen voldoenden grond aan te treffen. De belastingen toch, van welke hier de rede is, zullen, òf bij voortzetting òf bij aanvang, door de provincien onder deze gewijzigde Grondwet worden geheven, en moeten, immers *kunnen* geacht worden daartoe te behoeven, hetgeen deze gewijzigde Grondwet voor die heffing in art. 129 vordert. En zoo al deze zorgvuldigheid geacht kon worden meer te doen dan volstrekt noodig is, schijnt het raadzaam hare bemoeijing goed te keuren, ten einde allen twijfel omtrent de wettigheid van het heffen dezer belasting voor te komen of weg te nemen, en daardoor de regelmatige voorziening in de behoeften der provinciale huishoudingen te verzekeren.

§ 2. Zoodanige belastingen hebben de bekrachtiging door de wet noodig over het geheele tijdvak, gedurende hetwelk hare heffing benoodigd is en wordt verlangd. Die bekrachtiging moet daarom voor datzelfde tijdvak eenmaal en voor het geheel, niet jaarlijks en bij tijdvakken van een jaar, worden aangevraagd. Het is onnoodig en onraadzaam voorgekomen, den wetgever met dezelfde zaak meermalen te bemoeijelijken; daar waar het de dekking van aangegane geldleeningen betreft, is dit zelfs nadeelig geacht.

§ 3. Voor de eerste vier maanden van 1849 heeft de Regering deze bekrachtiging ten opzigte der heffing van opcenten *op het personeel* niet noodig gekeurd, omdat die heffing, op vroegere grondslagen, reeds voor het geheele dienstjaar van Mei 1848 tot Mei 1849 is uitgeschreven, de kohieren daarvan opgemaakt, reeds lang vastgesteld en uitvoerbaar verklaard zijn, en de heffing zelve reeds begonnen en voor het grootste gedeelte voltooid is.

§ 4. De Regering deelt het gevoelen in het eerste gedeelte dezer paragraaph geuit, en meent dat de beoordeeling der provinciale behoeften en belangen geheel aan de Provinciale Staten, onder 's Konings goedkeuring, moet worden overgelaten, en het onderzoek en de beoordeeling der wetgevende magt zich moeten bepalen tot de voorgedragene belastingen op zich zelve, en in verband met de algemeene belangen des Rijks.

Om die reden heeft de Regering gemeend, ten opzigte dezer bijzondere provinciale behoeften en belangen in geene ontwikkeling te moeten treden.

§ 5. De Regering heeft het noodig geacht de belastingen, welker bekrachtiging wordt gevraagd, juist en bepaald te beschrijven, en daartoe zijn de bijzonderheden vermeld, welke door de heeren rapporteurs in deze paragraaph zijn opgenoemd. Het heffen van éénen buitengewonen opcent op de grond- en personele belastingen in *Zuid-* en van drie dergelijke opcenten in *Noordholland*, geschiedde tot nog toe uit kracht der begrootingen, jaarlijks door de Staten dier provincien opgemaakt en door den Koning goedgekeurd: niet uit kracht van doorloopende magtiging, bij bijzondere Koninklijke besluiten verleend.

Hetzelfde vond in *Zeeland* plaats, ter bestrijding van de kosten van onderhoud der provinciale waterstaats-werken en wegen.

Daarom zijn ten opzigte dezer belastingen geene bijzondere Koninklijke besluiten vermeld.

§ 6. De Regering kan niet toegeven, dat in de *overwegingen* dezer wetten melding zou moeten worden gemaakt van art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9), en hetgeen uit kracht daarvan is gedaan.

Dit toch vindt voldoenden grond in, en wordt geregtvaardigd door die wet zelve, en behoeft daarom geene nadere of latere bekrachtiging door eene andere wet. Dat zou alleen dan te pas kunnen komen, wanneer de wetgever geroepen ware, om bij de toepassing van de genoemde wet ook de bijzondere provinciale behoeften en belangen te overwegen, hetgeen onder § 4 is bestreden.

De hier gevraagde bekrachtiging is alleen benoodigd voor die provinciale belastingen, die, boven hetgeen door art. 14 der wet van 12 Julij 1821 reeds is gewettigd, noodig worden gekeurd. Daarvan is de Regering dan ook bij hare memorie van toelichting uitgegaan.

Op de aanmerkingen, met betrekking tot ieder wets-ontwerp in het midden gebragt, meent de Regering het volgende te moeten antwoorden:

Wets-ontwerp wegens NOORDBRABANT.

De wegen en waterleidingen in art. 1 vermeld, zijn slechts ten deele voltooid; de geldleening ten beloope van f300,000, daarvoor aangegaan, is nog niet afgelost; en daarvoor is de heffing dezer 2 buitengewone opcenten op de grond- en personele belasting noodig.

Aan het plan tot verbetering van wegen en waterleidingen in art. 1 vermeld, is later en wel in 1848 uitbreiding gegeven, en daarbij eene nieuwe geldleening, ten beloope van f200,000, vastgesteld, van welke in art. 2 dezer wet wordt gesproken, als moetende dienen *tot het verder voortzetten van voorschrevene wegen en waterleidingen in die provincie.*

Van de hier bedoelde geldleeningen voor de provincien *Noordbrabant*, *Overijssel*, *Groningen* en *Drenthe* geschieden de jaarlijksche aflossingen regelmatig.

Ten aanzien van de dagteekening van het Koninklijk besluit, vermeld in art. 1 van dit wets-ontwerp, is eene schrijffout ingeslopen. Hetzelve is van 2 April 1845, n°. 55.

Dien ten gevolge is in dit artikel de aangehaalde dagteekening van dat besluit alsnu veranderd.

Wets-ontwerp wegens NOORDHOLLAND.

Aan het verlangen omtrent dit wets-ontwerp te kennen gegeven, wordt voldaan.

Wets-ontwerp wegens ZEELAND.

Volgens de memorie van toelichting, moet de heffing, welker bekrachtiging hier wordt gevraagd, strekken tot voldoening der renten en aflossing eener geldleening van f 220,000, in 1845 bewerkstelligd.

Die geldleening is door de Staten van *Zeeland* gedaan, tot verbetering der wegen in twee districten hunner provincie.

Ofschoon nu deze bemoeijing zich niet uitstrekte tot het geheel, maar bepaalde tot een aanzienlijk gedeelte der genoemde provincie, behoorde zij ongetwijfeld tot de taak en tot de zorg, zoowel vroeger als later bij de Grondwet aan de Provinciale Staten opgedragen.

En daar nu de vruchten dezer bemoeijing niet door het geheel, maar door een gedeelte dier provincie worden genoten, is het niet oneigenaardig, dat ook de lasten daarvan door dat vruchttrekkende gedeelte dier provincie worden gedragen.

De Grondwet verbiedt zoodanige gedeeltelijke belasting niet.

De wegen welker verbetering door deze geldleening is bekostigd, bepaalden zich niet tot eene enkele gemeente, maar strekten zich over een geheel district, zelfs over twee districten; uit.

Deze bemoeijing kon daarom door een enkel gemeentebestuur niet worden vervuld. Zij ging de verpleging van het gemeentehuishouden te buiten en verviel daardoor in de verzorging van het huishouden der provincie.

Wets-ontwerp wegens FRIESLAND.

De belastingen, van welke hier de rede is, zijn (blijkens het in afschrift hiernevens gevoegde plan) (*) bij de geldleening van f 80,000, krachtens Koninklijk besluit van den 20sten November 1845, n°. 116, door de Provinciale Staten van *Friesland* bewerkstelligd, aangewezen als middelen tot verzekering der rentebetaling en aflossing.

De bezwaren, in het voorloopig verslag aangewezen als daaruit kunnende voortspruiten, zijn tot heden niet ondervonden; en de Provinciale Staten, door de overeenkomst der voormelde geldleening gebonden, zijn niet bij magte daarin verandering te maken.

In het slot der § *b* van art. 1 dezer wet wordt gezegd: *een en ander in te vorderen op de wijze voorgeschreven in de tariven der reglementaire verordeningen, daartoe tot heden in gebruik of*

die nader door de Staten, onder Onze goedkeuring, zullen worden daargesteld.

Deze bepaling betreft alleen de *wijze* van invordering.

Daarvoor wordt de goedkeuring gevraagd.

Om deze *wijze* van heffing bekend te maken, worden hierbij overgelegd de tariven en verordeningen, welke thans die *wijze* regelen, zoo in *Friesland* als in *Overijssel* en *Drenthe*. (*)

De laatste woorden der hierboven uitgeschrevene bepalingen van dit artikel strekken alleen om te voorzien in het geval, dat die tariven en reglementaire verordeningen in *Friesland* veranderingen behoeven, zonder dat die veranderingen de *wijze* van heffen zelve verandering zullen doen ondergaan.

Om dit te verzekeren is het slot dezer bepaling doeltreffend gewijzigd.

Aan het ten slotte der bedenkingen omtrent dit wets-ontwerp te kennen gegeven verlangen, dat in de redactie van dit artikel, en in verband daarmede ook in het wets-ontwerp van *Drenthe*, eene verandering moge worden gebragt, is voldaan geworden; dien ten gevolge is ook de vereischte verandering in het wets-ontwerp nopens *Overijssel* gebragt.

Wets-ontwerp wegens GRONINGEN.

Ad art. 1. Aan het te kennen gegeven verlangen omtrent eene verandering der redactie van dit artikel wordt voldaan.

Ad art. 2. Ook deze opcenten worden gevorderd tot dekking der rentebetaling en aflossing eener geldleening, door de Staten der provincie *Groningen* gesloten tot het daarstellen van wegen en van een kanaal loopende door vier gemeenten van die provincie.

Ter regtvaardiging daarvan, wordt verwezen naar hetgeen hierboven met betrekking tot het wets-ontwerp voor de provincie *Zeeland* is gezegd.

Wets-ontwerp wegens DRENTHE.

Ter beantwoording van de aanmerking op art. 1 van dit wets-ontwerp gemaakt, diene ter opheldering, dat de belasting, hier bedoeld, moet strekken ter voorziening in de rentebetaling en aflossing voor geslotene geldleeningen, doch daarbij niet bepaald als middel tot dekking is aangewezen, maar dat de Staten jaarlijks dit middel daartoe hebben voorgedragen. Daar nu dat middel zal worden gevorderd tot dekking der bedoelde rentebetalingen en aflossingen, acht de Regering het regelmatig de bekrachtiging dezer belasting te vragen, bepaaldelijk ter voorziening in die rentebetaling en aflossingen, dus voor zoolang dezelve tot dat einde zal zijn benoodigd.

Ad art. 2 *b.* De opbrengst dezer belasting wordt door de Provinciale Staten van *Drenthe* jaarlijks gebezigd ter bestrijding der kosten van onderscheidene provinciale werken in het belang der provincie gevorderd, geenszins tot het aanleggen van een fonds. Doch al ware dit laatste het geval, het zou door art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (n°. 9) niet zijn verboden, vermits daarin te lezen staat: *voorschreven opcenten zullen, in iedere provincie, uitsluitend bestemd zijn tot uitgaven tot die provincie betrekkelijk, zonder dat immer een algemeen fonds van deze opcenten kunne worden gemaakt.*

De woorden: *een algemeen fonds*, daar gebezigd, kunnen niet anders beteekenen dan een rijks-fonds.

Om deze redenen acht men het overbodig aan de woorden: *zoodanige werken in die provincie*, in art. 2 § *b* van dit wets-ontwerp gebezigd, meerdere uitbreiding te geven.

Wets-ontwerp wegens LIMBURG.

Aan het verlangen, omtrent de redactie van art. 1 te kennen gegeven, wordt voldaan.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

Bij deze Memorie van Beantwoording was gevoegd de volgende

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in de wets-ontwerpen nopens de provinciale belastingen.* [Zie deze wets-ontwerpen op pag. 34—36.]

Wets-ontwerp wegens NOORDBRABANT.

In art. 1 wordt de dagteekening van 1 April 1845 veranderd in 2 April 1845.

Wets-ontwerp wegens NOORDHOLLAND.

Art. 2 wordt veranderd als volgt:

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt verleend aan de heffing:

a. van *éénen* buitengewonen opcent op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de bijdrage in de kosten tot droogmaking van het Haarlemmer-meer;

en *b.* van *twee* buitengewone opcenten op diezelfde belastingen, en over hetzelfde tijdvak, tot bestrijding der kosten van daarstelling van het provinciaal gesticht voor de verzorging van krankzinnigen.

Wets-ontwerp wegens FRIESLAND.

In paragraaph *b* van art. 1 worden de woorden: *op die van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk veraccijnsde voorwerpen*, veranderd als volgt: *op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, die, van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk zijn veraccijnsd.*

In diezelfde paragraaph *b* van art. 1 worden de woorden: *of die nader*; veranderd in: *of die nader, op dezelfde grondslagen.*

Wets-ontwerp wegens OVERIJSSEL.

In art. 1 wordt gelijke wijziging gebragt, als hierboven voor *Friesland* is aangewezen.

Wets-ontwerp wegens GRONINGEN.

In paragraaph *a* van art. 1 het woord *enz.* veranderen in het navolgende: *en de daarstelling van een gesticht voor krankzinnigen.*

Wets-ontwerp wegens DRENTHE.

In art. 1 en art. 2 *b* wordt gelijke wijziging gebragt, als hierboven voor *Friesland* is aangewezen.

Wets-ontwerp wegens LIMBURG.

Art. 1 wordt veranderd als volgt:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor het Hertogdom *Limburg* verleend aan de heffing:

a. van *drie* buitengewone opcenten op de grondbelasting over 1849 en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de rentebetaling en geheele aflossing van de door de Staten van *Limburg* in 1823 voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1823, n°. 107, gearresteerde geldleening van f 200,000 voor den weg van *Maastricht* naar *Aken*;

en *b.* van *twee* buitengewone opcenten op diezelfde belastingen, en over hetzelfde tijdvak, ter bekostiging van het onderhoud der provinciale wegen.

De Commissie van Rapporteurs voor de negen ontwerpen van wet, de heffing betreffende van daarbij vermelde provinciale belastingen, is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording en van de daarbij gevoegde nôta van wijzigingen in de genoende wets-ontwerpen, kennis genomen te hebben, van oordeel geweest dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wierd; zoodat het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 16len December 1848.

UIJTWERF STERLING.
SMIT.
HIDDEMA JONGSMA.
NEDERBURGH.
COST JORDENS.

[III. 8.]

VERSLAG *der Commissie, benoemd naar aanleiding van art. 24 van het Reglement van Orde der Kamer, tot het onderzoek van het* Verslag *der* Algemeene Rekenkamer over 1847, *uitgebragt in de zitting van den 16den December* 1848.

Onder dagteekening van 17 October 1848, werd bij Koninklijke boodschap aan deze Kamer medegedeeld het verslag, dat door de Algemeene Rekenkamer, ter voldoening aan art. 14 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), op den 30sten Maart 1848 aan den Koning aangeboden was, omtrent het resultaat harer werkzaamheden over het jaar 1847.

Dat verslag, van vijf daartoe behoorende staten vergezeld, op last dezer Kamer gedrukt en aan al de leden rondgedeeld

(*) Deze stukken zijn, wegens hunne uitgebreidheid, niet gelijk met het tegenwoordig verslag gedrukt, maar op de griffie nedergelegd, om daar door de leden geraadpleegd te kunnen worden.

werd, ingevolge art. 24 van het Reglement van Orde, in handen gesteld eener Commissie, om daarover aan deze Kamer een rapport uit te brengen.

Reeds twee malen vond dit plaats, en uwe Commissie zoude onder gewone omstandigheden slechts den weg te volgen gehad hebben, die haar daardoor als het ware gebakend was.

Zij had, wel is waar, dan in herhaling moeten vervallen van vele der kritische beschouwingen, waardoor die beide rapporten zich meer bijzonder onderscheiden, maar de nuttige strekking van het 24ste artikel van het Reglement van Orde ware er door bevorderd geweest.

Met het oog echter, zoowel op den exceptionnelen toestand dezer Kamer als op de gevolgen, die de wijziging onzer staats-instellingen in den werkkring der Algemeene Rekenkamer te weeg zal brengen, meenden uwe Commissie een streng beoordeelend onderzoek te moeten vermijden.

Zij was mitsdien van oordeel, daar dit verslag toch als een vervolg der vorige te beschouwen is, zich tot eene bloote inhoudsopgave te moeten bepalen, en slechts uwe aandacht op de meest belangrijke punten te mogen vestigen.

Hoe ondankbaar haar arbeid hierdoor ook werd, meende uwe Commissie zich daaraan niet te mogen onttrekken, dewijl zij door geen besluit der Vergadering van den haar opgedragen last ontheven was; maar zij gelooft ook daarbij de meest mogelijke kortheid te kunnen betrachten, daar het verslag der Algemeene Rekenkamer over 1847 het eerste is, dat ter algemeene kennisneming gebragt is, en niet, gelijk de vroegere, uitsluitend voor de leden der Staten-Generaal verkrijgbaar is gesteld.

Alsnu tot het uitbrengen van het rapport zelf overgaande, zij vooraf vermeld, dat de indeeling der vorige verslagen ook bij dit staatsstuk behouden is, zoowel ter bevordering van eenvormigheid als om eene vergelijkende beoordeeling van vroegere met latere uitkomsten gemakkelijk te maken.

Bij het Iste hoofdstuk der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) worden de *verpligtingen van het collegie in 't algemeen* omschreven. Van daar aanleiding in het verslag, om, voor zooverre de Algemeene Rekenkamer in de uitoefening daarvan moeijelijkheden of wel gemis aan medewerking ondervond, dit in de eerste plaats te vermelden.

Voordragten, bedenkingen (Artt. 16 en 17). Zoo vinden wij op pag. 1 en 2 vermeld, dat ook gedurende het jaar 1847 aan verschillende voorstellen der Kamer, waarvan reeds in vroegere verslagen sprake was, geen gevolg gegeven is, ja zelfs, dat door een der ministerien, in den loop van dat jaar, bepalingen uitdrukkelijk gehandhaafd waren geworden, die de Kamer reeds sedert 1843 als bedenkelijk had doen kennen.

In verband met het 16de artikel harer instructie, wordt te dezer plaatse ook gewag gemaakt van eenen maatregel, door de Rekenkamer vastgesteld ter verevening der vooruitbetalingen, ten gevolge van contracten van aanbestedingen. Om het Rijk daarbij, naar het heet, zooveel mogelijk voor nadeel te behoeden, heeft zij als regel aangenomen, geene vereveningen te laten volgen, dan op certificaten, houdende dat in de werkplaatsen waar de voorwerpen moeten vervaardigd worden, de daartoe benoodigde grondstoffen werkelijk zijn aangevoerd ter waarde van de som, die men bij voorschot op het werk betalen zal.

Op dien voet zijn in 1847 vrij aanzienlijke sommen verevend voor de levering van stoomwerktuigen aan het departement van Marine, terwijl dit eveneens plaats gehad heeft ten opzigte eener vooruitbetaling van een vierde van de aannemingssom wegens leverantien ten dienste der werken voor de droogmaking van het Haarlemmer-meer. Hier echter heeft de verevening plaats gehad op eene borgstelling in het contract van levering vervat.

Afschriften van de maandstaten. (Art. 19.) Omtrent de toepassing van het IIde hoofdstuk harer instructie, waar het »*de contrôle op de ontvangsten*" geldt, merkt de Kamer aan, dat de inzending van deugdelijk verklaarde afschriften van de maandstaten wegens alle rijks-middelen en inkomsten in 1847, denzelfden regelmatigen gang gehouden heeft als in vorige jaren, en dat alle de daarmede in betrekking staande comptabele ambtenaren gewedijverd hebben in tijdige en volledige mededeeling der resultaten bij de administratie geconstateerd, zoodat de boekingen bij de Algemeene Rekenkamer steeds met die van het bestuur gelijken tred hebben kunnen houden.

De summiere opgaven wegens het bedrag van *de kohieren der directe belastingen* werden eveneens aan de Kamer medegedeeld en bleken aan derzelver bestemming te voldoen, terwijl hetgeen ten vorigen jare nog ontbrak aan het volkomen stel der *leggers van domaniale bezittingen en inkomsten* thans aangevuld was, zoodat de Kamer op de hoogte gekomen is der kennis, die deswege bij de administratie zelve bestaat.

Saldo-staten. (Art. 20.) Hoezeer het onderzoek der *slot-* of *saldo-staten* van al de middelen over 1846 wel tot eenige bedenkingen geleid heeft, verklaart de Algemeene Rekenkamer echter, dat deze op *één*, naauwelijks noemenswaardige uitzondering na, vóór het einde van het laatstverloopen jaar weggenomen zijn.

Bij vorige verslagen is omtrent de dadelijke sluiting van deze en dergelijke stukken waarin de verantwoordingen der rijks-ontvangers begrepen zijn, breedvoerig gehandeld. De Commissien uit deze Kamer, die over die verslagen rapport uitbragten, deelden de bedenkingen mede, die zij meenden te moeten aanvoeren tegen het daarbij gevolgd systema der Algemeene Rekenkamer. Het blijkt niet, dat hierdoor eene wijziging van inzigten ontstaan is, daar slechts te dezer gelegenheid aangeteekend wordt, dat eene vroeger vermelde overeenkomst met het departement van Finantien in 1847 tot stand gekomen is, ten einde de aansluiting der debet-saldo's, waar de jaarrekeningen van de *agenten van het domein* over 1842 mede aanvangen, aan de gelijknamige resultaten te bevorderen die op ultimo December verkregen waren. Zoolang die overeenstemming niet bestond, had de sluiting der jaarrekeningen van de agenten van het domein over 1842 en 1843 niet kunnen geschieden. Nu echter was zij onverwijld gevolgd, onder voorbehoud echter van later verhaal op deze comptabelen van al wat, bij eene eventuele vergelijking van die verantwoordingen met de domaniale leggers, nog ten hunnen laste mogt worden uitgetrokken.

De Algemeene Rekenkamer was van meening, dat deze eventualiteit de sluiting dier rekeningen over 1842 en 1843 niet in den weg behoefde te staan, dewijl hetgeen op die wijze later verhaald mogt worden, ten bate behoorde te komen van het jaar waarin de extensie plaats had.

Omtrent de sluiting der saldo-staten van *alle overige middelen* van uitkomst over 1842 en 1843, maakt het verslag in de tweede plaats wel gewag van vooruitgang, doch vermeldt tevens, dat die sluiting zelve in 1847 slechts in opzigte tot de *scheepvaartregten* is geschied, omdat de justificatie daarvan onafhankelijk was van de verantwoordingen der administrateuren van 's Rijks schatkist, zoo als de Rekenkamer in haar verslag over 1846 breedvoerig aangewezen had.

Verschillende ontvangsten en rijks-inkomsten. (Artt. 21 en 22.) Ten opzigte der opgave van alle ontvangsten voor het Rijk gedaan, die niet in de vorenbehandelde maand- of saldo-staten der middelen begrepen zijn, uit de Rekenkamer hetzelfde gunstige getuigenis als ten vorigen jare. Al de departementen van algemeen bestuur doen maandelijks des betreffende staten aan dat collegie geworden. Ook de wijze van boekhouding bij de Rekenkamer gevolgd wordt door haar voortdurend goedgekeurd.

Af- en overschrijvingen. (Art. 24.) Bij de behandeling van het IIde hoofdstuk, dat de bepalingen omtrent de *contrôle op de uitgaven* behelst, vangt de Algemeene Rekenkamer deze afdeeling aan, door te herinneren aan hare, in het vorig verslag uitgedrukte meening, dat tot de begrootingen van uitgaven steeds teruggebragt moeten worden de geordonnanceerde sommen die hare bestemming òf niet bereikt hadden òf wel om de eene of andere reden in de schatkist waren teruggekeerd, terwijl daarentegen die begrootingen niet behoorden aangevuld te worden door opbrengsten, die als toevallige baten van de schatkist moesten verantwoord worden.

Bij de veranderingen, die in den loop van het jaar 1847 plaats vonden in het beheer der schatkist, was, mede overeenkomstig die beginselen, door de Algemeene Rekenkamer aan den Minister van Finantien een ontwerp van besluit voorgedragen, dat tevens tot regeling strekte van het beheer en de verantwoording der ontvangsten, met welker bedrag het geordonnanceerde op de staatsbegrooting vermag te worden verminderd, in tegenoverstelling der zoodanige die onder de staats-inkomsten moeten verantwoord worden.

Dat ontwerp van besluit is, na eenige wijzigingen ondergaan te hebben, door den Koning op den 31sten December 1847, onder n°. 106, bekrachtigd geworden, zoodat voortaan, wat tot dusverre slechts overeenkomst geweest was, nu tot een Koninklijk voorschrift is verheven geworden.

Ter adstructie der noodzakelijkheid van dien maatregel, vermeldt het verslag de weigering der Kamer eener verevening van f 400, waarmede zekere som overschreden was, die door den Koning toegestaan was geworden tot het maken van *rijswerken* op den regter oever der Maas, hoezeer dat meerder bedrag door een daarbij belang hebbend persoon in de schatkist was gestort. Die weigering was het gevolg der stelling, dat alle uitgaven, welker verevening bij de Kamer aangevraagd worden, in het *uitsluitend* belang van den Staat behooren te zijn geschied.

Bij de behandeling van dit 24ste artikel harer instructie, legt de Kamer weder drie staten over, sub litteris *A*, *B* en *C*, de af- en overschrijvingen behelzende, die zoowel gedurende 1846 en 1847 op de begrooting van 1846 hebben plaats gevonden, als gedurende het jaar 1847 op de begrooting van dat jaar tot stand zijn gebragt, terwijl de bijlage *C* hetzelfde aantoont omtrent de af- en overschrijvingen, die achtereenvolgens geschied zijn op de bijzondere fondsen en begrootingen, bij de wet geregeld.

Uwe Commissie zal zich onthouden de bezwaren te herhalen

die in de beide vorige rapporten deswege geopperd zijn. Het oordeel daarover uitgesproken ten volle beamende, zij het genoeg hier te vermelden, dat ook gedurende het afgeloopen tijdperk van dit middel in niet geringe mate gebruik gemaakt is, zoodat sommige posten, waaronder de *pensioenen* bepaald vermeld moeten worden, in vergelijking met de oorspronkelijke raming, aanmerkelijk verhoogd zijn geworden; onder meerdere strekke het navolgende ten voorbeeld.

OVERGESCHREVEN OP				GERAAMD	VERHOOGD
Hoofdstuk.	Afdeeling.	Artikel.	OMSCHRIJVING.	BELOOP.	MET
			Van 1846.		
III	4	1	Pensioenen. . . .	f 34,000.00	f 15,246.00
IV	5	2	Algemeene kosten van justitie. . .	170,000.00	35,744.69
VIII	1	4, 6, 8,	Tractementen bij de directien te Amsterdam, Rotterdam en Vlissingen . . .	93,200.00	10,406.66⅔
»	3	3	Dagloonen der werklieden op 's Rijks werven.	685,900.00	57,000.00
IX B.	10	1	Pensioenen. . . .	245,000.00	92,345.27½
X	14	2	Pensioenen en gagementen	1,544,184.14	183,500.00
»	11	2	Materieel der genie .	404,954.66	64,850.00
			Van 1847.		
III	4	1	Pensioenen. . . .	34,000.00	13,800.00
VIII	3	3	Diggelden der werklieden	685,900.00	50,000.00
»	4	3	Daggelden van het jagtvolk		50,000.00
»	6	1	Pensioenen. . . .	295,673.00	47,000.00
IX B.	10	1	Pensioenen. . . .	245,000.00	105,000.00
X	14	2	Pensioenen en gagementen.	1,544,184.14	136,000.00

Stelsel van verevening. (Artt. 25 en 26.) Wanneer de Kamer vermeldt, dat zij ook in het afgeloopen jaar het voorschrift van art. 25 gehandhaafd heeft, dat » alle uitgaven ten laste van het Rijk, zooveel het nut der zaak medebrengt, vóór de betaling bij het collegie worden onderzocht, verevend én geboekt", dan voegt zij daarbij dat alle departementen van algemeen bestuur, met uitzondering alleen van dat van Roomsch-Katholijke Eeredienst, daartoe hebben medegewerkt. Het hoofd van dit departement daarentegen is steeds voortgegaan alle de uitgaven, behoudens latere verevening, door middel van crediet-opening te kwijten.

Het quaestieuse geval met het departement van Oorlog, in het vorig verslag vermeld, was op het einde van 1847 nog onbeslist. Uit eene noot op pag. 7 [*Bijblad* 1848, pag. 7, 2de kolom] blijkt echter, dat bij Koninklijk besluit de dato 25 Februarij 1848, n°. 87, de door de Kamer onvereffende, doch betaalde mandaten, te zamen groot f 22,304.09, op het crediet van onvoorziene uitgaven over 1848 aangewezen waren, onder bepaling dat er geene nadere bewijsstukken daarvoor zullen overgelegd worden.

Uwe Commissie zoude, onder andere omstandigheden, vermeend hebben, hare denkwijze omtrent zoodanige regelingen te moeten vermelden, zich echter van dergelijke beoordeelingen wenschende te onthouden, achtte zij het genoegzaam deze daadzaak in haar rapport op te nemen.

Daar er in 1847 eene verandering plaats gehad heeft in de administratie van 's Rijks schatkist, door het vervangen der provinciale administrateuren en van hunne agenten door arrondissements-betaalmeesters, waardoor nieuwe verordeningen ontsproten zijn, die in een naauw verband staan met de bepalingen van artt. 25 en 26 der instructie, achtte de Algemeene Rekenkamer het nuttiger in haar verslag van eenige Koninklijke besluiten gewag te maken, die als onmiddellijke gevolgen daarvan te beschouwen zijn. Deze worden gevonden op pag. 7 en 8 van het verslag. Daaruit blijkt onder anderen:

1°. dat in de instructie voor deze betaalmeesters bij besluit van 10. Mei 1847, n°. 76, gearresteerd, op het vertoog der Kamer eenige veranderingen waren aangebragt en wel bij nader besluit van 18 Junij 1847, n°. 77, waardoor het verband der betalingstukken met de posten der staatsbegrooting beter is verzekerd;

2°. dat door den Minister van Financien voorschriften gearresteerd zijn, ten aanzien der betalingstukken in acht te nemen;

3°. dat uit die instructie eene veranderde inrigting van de betaalsrollen van tractementen en andere posten van uitgaaf gesproten is, waaromtrent echter bij de Kamer bezwaren gerezen zijn, die eene correspondentie met den Minister van Financien uitgelokt hadden. Hoezeer de Kamer vermeldt dat die correspondentie tot geen bepaald einde geleid had, wordt echter door haar in eene noot aangemerkt, dat de invoering van het besluit van 2 November 1847, n°. 55, 't welk aanleiding tot deze aanmerking gegeven had, uitgesteld was geworden tot 1°. April 1848;

4°. dat bij het departement van Marine, volgens besluit van 21 November 1847, no. 84, aan eenen ambtenaar het *comptabel agentschap voor de dienst der wissels* was opgedragen, om als intermediair te dienen tusschen de betaalmeesters en het genoemde departement;

5°. dat aan de zeven en twintig betaalmeesters, nog éénen voor de *verrekeningen*, bij besluit van 31 December 1847, n°. 106 was toegevoegd, met oogmerk om het beheer der eerste vrij te laten van elke bemoeijing die niet regtstreeks door ontvangsten of uitgaven geregeld kon worden, doch bij *verrekening* of *overboeking* behoort afgedaan te worden.

Begrooting van rijks-fondsen. (Art. 26.) Omtrent de wettelijke regeling der bijzondere rijks-fondsen vermeldt het verslag een merkelijken vooruitgang in 1847. Men heeft in den loop van dat jaar eene belangrijke schrede voorwaarts kunnen doen, om tot afdoening te geraken van eenen opgestapelden voorraad van betalingstukken, anterieur aan de dienst van 1843 en 1844. Dit is geschied door het vaststellen van begrootings-wetten voor de fondsen van *kwade posten* wegens het *personeel* en de *patenten*, mitsgaders van dat van *proceskosten*, alsmede voor de fondsen *der 3 percents leening*, van de *conversie der staatsschuld*, het fonds voor het *Staatsblad* van 1841 — 1847 en dat voor de kosten der *droogmaking van den Zuidplas in Schieland*, die in 1847 tot opheffing geregeld zijn.

Omschrijving van den post. Verevening op ministeriele verantwoordelijkheid. (Art. 27.) Even als in vorige verslagen, vestigt de Kamer de aandacht van den Koning op de bepalingen vervat in het 27ste artikel harer instructie. Zij verzekert dat bij vereveningen steeds met de meeste naauwgezetheid de bepaling gehandhaafd is, dat de betrokken post van de begrooting toereikend was; dat bij onzekerheid of de aard der uitgaven met de omschrijving van den post strookte, steeds de verevening op ministeriele verantwoordelijkheid is toegepast geworden, waarvan zij eene lijst geformeerd heeft, die als bijlage sub litt. *D* tot het verslag gevoegd is.

Dienstvermenging. (Art. 27.) Ten opzigte der verboden dienstvermenging, waaromtrent de Commissie uit deze Kamer, die over het verslag van 1845 rapport uitbragt, zoo breedvoerig gehandeld heeft en waaraan die van het daarop volgend jaar zich gedroeg, merkt de Algemeene Rekenkamer aan, dat zij bij dit verslag terug moet komen op eene door haar in vorige verslagen minder juist gebezigde uitdrukking.

Bij eene letterlijke opvatting toch harer woorden, zoude, even als dit door genoemde Commissien aangemerkt werd, te lezen staan dat de Kamer blindelings zoude afgaan op de ministeriele verklaring van toewijzing. Dit nu is geenszins hare bedoeling geweest, toen zij, bij de verklaring dat de wet van 10 Februarij 1844 de zwarigheden deswege niet wegnam, bepaald had, ieder geschil omtrent de toepassing van het verbod tegen dienstvermenging afhankelijk te houden van eene ministeriele verklaring, dat in deze of gene begrooting op de quaestieuse uitgaaf gerekend was geworden.

Die voorwaardelijke aanneming eener ministeriele verklaring gold alleen en uitsluitend de destijds nog loopende *contracten* vóór de uitvaardiging aangegaan der bovenbedoelde wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 6). Zij merkt wijders hierbij aan, dat de drieledige wijze van contracteren, bij resolutien van 11 Augustus en 16 October 1845 op het voetspoor der wet aangenomen, haar toeschijnt de moeijelijkheden te hebben weggenomen, die de wet van 10 Februarij 1844 nog hadden overgelaten.

Toets der schuldvordering aan wetten of verordeningen. (Art. 28.) Bij de toepassing van het 28ste artikel heeft slechts de justificatie van transportkosten voor behoeftige en gebrekkige vreemdelingen eene correspondentie uitgelokt met het ministerie van Binnenlandsche Zaken, doch meent de Rekenkamer te dezer gelegenheid wederom te moeten aandringen op de door haar jaarlijks betoogde noodzakelijkheid tot daarstelling van algemeene reglementaire bepalingen omtrent de reis- en verblijfkosten.

Termijn van inlevering der vorderingen. (Art. 29.) In eene bijlage sub litt. *E*, legt de Kamer een tabel over, waarop de vorderingen voorkomen die, hoezeer zij op 1 Augustus 1847 nog bij haar onbekend waren, echter ten laste van de dienst van 1846 in verevening aangenomen waren, omdat de termijn van indiening bij art. 29 bepaald, door den Koning krachtens de slotbepaling van dat artikel verlengd was geworden.

Geene verevening zonder begrooting. (Art. 32.) Bij de behandeling van het 32ste artikel, vermeldt de Algemeene Rekenkamer

de redenen die haar genoopt hebben in den loop van 1847 op eene vroegere concessie harerzijds, *wegens vereveningen van verleende verstrekkingen*, terug te komen.

Daar hierover breedvoerig gehandeld is zoowel bij het onderzoek van het ontwerp van wet in de maand Maart 1848, aan deze Kamer aangeboden, om art. 32 der instructie te amplieren, als bij de discussien over de wet houdende tijdelijke voorziening van uitgaven wegens verstrekkingen, acht uwe Commissie het nutteloos hierover verder uit te weiden.

Het verslag bevat wijders op pag. 11 tot en met 15 eene opsomming van den stand der bijzondere rijks-fondsen bij de wet geregeld, of ingevolge de wet af te sluiten of op te heffen; terwijl daarbij tevens vermeld wordt hoe het bedrag van zekere blijvende fondsen ter goede rekening, zoowel bij het departement van Binnenlandsche Zaken als in de verschillende provincien, òf geheel gerestitueerd was aan 's Rijks schatkist, òf eene geheele restitutie genaderd was.

Staatsrekeningen. (Artt. 37 en 38.) Tot het IVde hoofdstuk harer instructie overgaande, waarbij de *verantwoording* meer bepaald ter sprake komt, vindt men in het verslag eene opsomming der rekeningen van de verschillende departementen van algemeen bestuur, die bij de Algemeene Rekenkamer in 1847 opgenomen en geliquideerd zijn, terwijl daarbij gevoegd wordt eene opgave der *bijzondere fondsen* zoowel van *afloopenden* als van *blijvenden* aard, die wettelijk geregeld werden.

Wanneer daarbij vermeld wordt dat de verkregen resultaten niet ongunstiger zijn dan ten vorigen jare, treedt de Kamer echter in eenige beschouwingen omtrent de algemeene rekening van ontvangsten en uitgaven over 1844, waarvan de sluiting in den aanvang van de maand November 1847 plaats had. Deze beschouwingen hebben de strekking om eene verdenking *van te langzamen gang van zaken bij de Algemeene Rekenkamer* te wederleggen.

Daarbij worden tevens de redenen ontvouwd, die haar genoopt hebben om bij de behandeling dier rekening over 1844 eene som van f 283,000; voortspruitende uit hetgeen van de koloniale fondsen was afgezonderd geworden ter betaling der interesten van de Oost-Indische losrenten, als eene toevallige bate te beschouwen.

Die gelden toch waren onuitbetaald gebleven, dewijl een gedeelte der genoemde schuld in den loop van 1844 in de schuldverwisseling was begrepen geworden, zoodat die geconverteerde schuld met hare rente ten laste van het Rijk kwam.

Hoezeer in den loop van 1847 ook de algemeene rekening over 1845 bij de Kamer ingekomen was, stonden echter verscheidene bedenkingen de afsluiting daarvan in den weg. Eene uiteenzetting derzelve wordt op pag. 19 en 20 van het verslag gevonden.

Rekenpligtigheid. (Art. 39.) Omtrent de *rekenpligtigheid* bij art. 39 der instructie bedoeld, splitst de Algemeene Rekenkamer haar verslag in twee deelen:

I. in die van 's Rijks kas en alle daarin gedeponeerde fondsen;
II. in die van de verschillende lands-comptabelen, door de departementen van algemeen bestuur aan de Algemeene Rekenkamer op te geven.

Ad Ium. De comptabiliteit van 's Rijks kas wordt daarbij andermaal verdeeld:

a. in die van de eigenlijke kas of het gereede geld;
b. in die van het beheer der schatkist in haren geheelen omvang.

Ad *a.* Daar eerst in den loop van 1847 in het beheer van 's Rijks kas eene wijziging heeft plaats gehad, door de suppressie der agentschappen en de benoeming der arrondissements-betaalmeesters, waren daarvan nog geene bepaalde uitkomsten te vermelden, doch even als vroeger roemt de Algemeene Rekenkamer te dezer gelegenheid de reguliere maandelijksche verantwoording der agenten tot op hunne aftreding.

In 1847 zijn dan ook de verschillende rekeningen dier comptabelen zoowel over 1845 als 1846 finaal gesloten kunnen worden.

Hoezeer die rekeningen over het eerste halfjaar van 1847 ook bij de Kamer ontvangen waren, is de sluiting daarvan aangehouden wegens het gemis van een aantal quitantien van storting. De Kamer vermeent dat dit verwijl in betrekking tot de comptabiliteit der betaalmeesters, om die reden voortaan niet zal behoeven plaats te vinden, daar bij de nieuwe verordeningen het systema van *quitantien met strook* is aangenomen, waaraan zij eene groote waarde hecht.

Ad *b.* Met leedwezen betuigt de Kamer in haar verslag te moeten aanteekenen, dat de comptabiliteit van het beheer van 's Rijks schatkist in denzelfden ongunstigen toestand verkeerde, als waarvan zij in vorige verslagen melding maakte.

Bij het einde van het jaar 1847 waren zelfs hare bedenkingen op de schatkist-rekening over 1842 van wege het Ministerie van Finantien nog onbeantwoord gebleven. Alle hare pogingen om eene peremptoire wetsbepaling ten uitvoer gelegd te zien, waren vruchteloos geweest; zij besluit dit gedeelte van haar verslag dan ook met den wensch, dat het deswege aangevoerde gehoor moge vinden, dàar waar de middelen berusten om aan dien staat van zaken een gewenscht einde te maken.

Ad IIum. Bij de behandeling der bijzondere comptabiliteit, welke gesplitst wordt in:

a. die van *de administrateurs van 's Rijks schatkist in de provincien*;
b. die van *den agent van het Ministerie van Finantien te Amsterdam*;
c. die *der overige rekenpligtigen*,

treedt de Kamer in een breedvoerig betoog omtrent de resultaten van hunnen verschillenden werkkring.

Daar de eerste met 1°. Julij 1847 door de meergemelde arrondissements-betaalmeesters vervangen zijn, was de Algemeene Rekenkamer op een middel bedacht geweest, om zoowel in het belang der afgetreden comptabelen als in dat van 's Rijks schatkist, het afleggen der nog verschuldigde rekeningen te verhaasten. Zij schreef daartoe voor, dat de rekeningen over 1844, 1845, 1846 en het eerste halfjaar van 1847 na het inkomen van die over 1843, van drie tot drie maanden zouden worden opgezonden. Zij berekent, dat zoo die termijnen van inzending behoorlijk in acht genomen worden, alle de rekeningen dier administrateurs met den laatsten Januarij 1849 zullen zijn ontvangen.

Te dezer gelegenheid wordt in het verslag melding gemaakt, dat, op één uitzondering na, alle de rekeningen over 1842 van de verschillende administrateurs ingekomen waren: die uitzondering gold de rekening van een overleden administrateur, waarvan de erven hunne ongehoudenheid tot het afleggen van die en van volgende rekeningen beweerd hebben.

Na alle de middelen te baat genomen te hebben, die art. 47 der instructie aan de Kamer in handen geeft, heeft zij de zaak ter kennis gebragt van het departement van algemeen bestuur, waaronder de comptabele administratie behoorde. Wat dit departement in het werk heeft gesteld, om in dezen aan nalatigheid en onwil een einde te maken, was niet regtstreeks ter kennis der Kamer gekomen.

Omtrent den agent van het Ministerie van Finantien te Amsterdam getuigt het verslag, dat orde en regelmatigheid voortdurend in zijne administratie heerschen. Zijne algemeene verantwoordingen, met inbegrip van het jaar 1846, waren bij de Kamer ingekomen, en die van 1842 en 1843 finaal gesloten geworden; de rekening over 1844 was derzelver afdoening nabij.

Ten aanzien van de comptabiliteit der overige *bijzondere rekenpligtigen* had in 1847 niets aanleiding tot eenige bijzondere vermelding gegeven.

Gedeponeerde fondsen. (Art. 40.) Even als ten vorigen jare, doet de Kamer bij de behandeling van het 40ste artikel harer instructie den nadeeligen invloed uitkomen, dien de achterlijke toestand der schatkistrekeningen uitoefent op de verantwoording der gedeponeerde fondsen, zoodat ook uit dat oögpunt verlangend naar afdoening uitgezien wordt.

Ook hierbij wordt wederom vermeld, hoe vruchteloos de vertoogen der Kamer bij het departement van Oorlog gebleven waren, omtrent de afwijkingen die dat departement zich bleef veroorloven van de bepalingen van het provisioneel reglement van administratie voor de landmagt.

Borgtogten. (Artt. 42 en 43.) Aan alle de bepalingen omtrent de *borgtogten* werd regelmatig voldaan, terwijl de Kamer op nieuw bij het departement van Oorlog er op aandrong, om eenen maatregel te nemen die den Staat voor schade hoedde, wanneer de betrekking van magazijn-meester van Oorlog tijdelijk werd waargenomen.

Modellen van rekening. (Art. 45.) Het model van rekening ter verantwoording der Commissie tot behandeling van 's Rijks muntmateriaal, waarvan in het vorig verslag sprake geweest was, is in 1847 bepaaldelijk tot stand gekomen; evenzoo is door de Kamer, met overleg van den Minister van Finantien, in 1847 een model van rekening vastgesteld voor den agent van het ministerie te Amsterdam, ter zake der ingetrokken en opgezonden muntbiljetten.

Straffen tegen nalatige rekenpligtigen enz. (Artt. 47 — 54.) In den loop van 1847 was, met uitzondering van het geval bij art. 39 gerelateerd, geene bijzonderheid voorgekomen, die aan de voorschriften van orde bij artt. 47 — 54 bepaald in den weg stonden; daaraan is regelmatig de hand gehouden.

Contrôle op het muntmateriaal. (Art. 55.) De uitoefening der contrôle op het muntmateriaal, bij art. 55 omschreven, heeft aanleiding gegeven tot het aanleggen eener uitvoerige boekhouding bij de Rekenkamer, die tot de gunstigste resultaten geleid heeft. Die boekhouding toch levert over de gansche hermunting een zoo volledig overzigt, dat niet ligt naar eenige wetenswaardige daad zaak dienaangaande zal worden gevraagd, die uit die boekhouding niet zou kunnen worden aangewezen.

Contrôle op het materieel in de magazijnen enz. (Art. 56.) Dezelfde aanmerking, die de vorige Commissie op art. 56 maakte wegens de beknopte vermelding in het verslag over 1846: » dat de inven-

tarissen van den materielen voorraad in de magazijnen, arsenalen, hospitalen en op de werven regelmatig ingezonden waren", eldt ook ten aanzien der aanteekening op dit artikel in het erslag over 1847.

Beheer der provinciale fondsen. (Art. 57.) Bij de behandeling an het 57ste artikel, vermeldt de Rekenkamer, dat hare pogingen, om tot aanzuivering te geraken van den achterstand, die i de verantwoording der *provinciale fondsen* was ontstaan, niet onder uitwerking gebleven waren. Er was bepaaldelijk vooruitgang te bespeuren, hoezeer het doel nog niet bereikt was.

Bij een vorig verslag, had de Kamer gewag gemaakt van één ewest waar de verantwoording wegens het beheer der provinïale fondsen niet behoorlijk had plaats gehad. In den aanvang an 1847, was door den Minister van Financien aanleiding geeven om die stoornis, uit het oogpunt van mogelijk redres, in epaalde overweging te nemen. De Rekenkamer heeft intusschen egrepen dat het niet op haren weg lag zich met de zaak in e laten. Zij beschouwde het als een conflict tusschen administratieve autoriteiten, waaromtrent zij niet te oordeelen, althans niet e regten had. Van daar dat in deze aangelegenheid geene verandering gekomen is.

Provinciale begrootingen. (Art. 58.) In 1847 had de Algemeene Rekenkamer op nieuw gelegenheid gehad tot voorafgaand onderzoek der provinciale begrootingen. Zij heeft vermeend daarbij te moeten doen opmerken, dat op vele provinciale begrootingen posten voorkwamen voor *kosten van bestuur*, immers kosten die de Kamer daarvoor houden moest, welke in den zin van art. 141 der Grondwet deel hadden moeten maken van de staatsbegrooting. De Kamer maakt daarvan te dezer gelegenheid gewag, dewijl eenmaal de begrootingen gearresteerd zijnde, art. 58 harer instructie te dien aanzien alle verdere consideratie afsnijdt en mitsdien de verkeerdheden onverbeterd blijven.

Gemeente-rekeningen. (Art. 59.) Bij de opsomming der stedelijke en gemeente-rekeningen die in 1847 door de Kamer volgens art. 59 onderzocht waren, vermeldt het verslag, dat de Algemeene Rekenkamer teruggekomen is van het denkbeeld eener dadelijke medewerking tot herziening der bestaande voorschriften op de gemeente-comptabiliteiten, en besloten heeft voortaan bij haar verslag slechts hare opmerkingen mede te deelen uit de oogpunten van onderzoek haar bij de wet voorgeschreven.

Ten aanzien der rekeningen in 1847 onderzocht bepalen die opmerkingen zich tot de navolgende:

1°. dat vrij algemeen, daar waar eenige begrootingspost door de uitgaven wordt overschreden, de homologatie niet wordt aangehaald of overgelegd, die zoodanige overschrijding of afwijking moest wettigen;

2°. dat de toepassing der zegelwet schier overal veel te wenschen laat;

3°. dat niet genoegzaam gezorgd wordt, om de steden of gemeenten eene onwraakbare quitantie te verzekeren.

Het verslag erkent overigens, dat er merkbare vooruitgang is in de verantwoording van den achterstand.

Herzieningen van rekenpligtigen. (Art. 60.) Bij het Vde hoofdstuk der instructie worden de bepalingen gevonden ten aanzien der rekenpligtigen, die herzieningen mogten vragen na den eindelijken afloop hunner rekeningen: het 6oste artikel, dat daarover handelt, is in 1847 niet behoeven toegepast te worden.

Nationale schuld. (Artt. 61 en 62.) Omtrent de werkzaamheden der Rekenkamer, wat de nationale schuld en de pensioenen betreft die in het VIde hoofdstuk omschreven zijn, bevat het verslag, ten opzigte van het eerste gedeelte, eene opgave van 's Rijks schuld op ultimo December 1847. Uwe Commissie vermeent u deswege tot het verslag zelf te mogen verwijzen, daar zij van geheel statistieken aard is.

Pensioenen. (Art. 63.) Ten aanzien der contrôle op de pensioenen treedt de Kamer in eene ontwikkeling der werkzaamheden die zij daaraan verbonden acht en der regelen die zij daaromtrent steeds gevolgd had.

De wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), het verleenen van *burgerlijke pensioenen* geregeld hebbende, deed bij de Kamer de meening ontstaan, dat zij ten gevolge van het 28ste artikel harer instructie geroepen werd thans ook de vorderingen daaruit voortspruitende aan de beginselen dier wet te toetsen en beoordeelen.

Om elk oponthoud echter, dat daardoor noodwendig ontstaan moest, zooveel mogelijk te voorkomen, gaf zij bij rondgaanden brief aan de hoofden der ministeriele departementen in bedenking, om de stukken en bescheiden wegens alle pensioenen, hetzij bereids verleend of nog te verleenen, bij haar te doen overbrengen, nadat zij den Raad van Bestuur van het Pensioenfonds tot inlichting hadden gediend.

Dit aanzoek schijnt echter door al de departementen van algemeen bestuur weigerend te zijn beantwoord, die, onder verwijzing naar het 63ste artikel van de instructie der Kamer, de meening voorstonden, dat men in den geest der wet alles wat betrekking had tot de beoordeeling der toegekende pensioenen moest overlaten aan den Raad van Bestuur en verder aan de ministeriele verantwoordelijkheid.

Hoezeer hieromtrent in zienswijze verschillende, heeft de Algemeene Rekenkamer echter vermeend voor alsnog niet nader op de overlegging der gevraagde bewijsstukken te moeten aandringen en alzoo tot de verevening dier pensioenen te kunnen overgaan.

Het verslag eindigt met de verklaring, dat het der Kamer aangenaam was, op verschillende punten van vooruitgang te hebben kunnen gewagen, terwijl zij zich vleide dat hare aanmerkingen, daar waar dit het geval niet geweest was, de administratie zouden aansporen om alle verachtering te doen verdwijnen.

Uwe Commissie acht ook hiermede hare taak volbragt. Zij ontveinst zich niet, dat haar arbeid weinig belangstelling kan opwekken, maar wenscht, dat dit aan de omstandigheden waarin men verkeert, niet aan belangeloosheid harerzijds, geweten worde.

Aldus vastgesteld door de Commissie, in de zitting van 18 October 1848 benoemd, den 15den December 1848.

J. K. VAN GOLTSTEIN.
DE MAN.
VAN BEECK VOLLENHOVEN.
E. P. DE MONCHY.
J. A. MUTSAERS.

[IV. 3.]

VERSLAG *der Commissie, benoemd ingevolge art. 24 van het Reglement van Orde der Kamer, tot het onderzoek der* Rekening wegens de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over de tweede helft van 1846, *uitgebragt in de zitting van den 16den December* 1848.

Op den 18den October dezes jaars is, naar aanleiding van art. 24 van het Reglement van Orde, in handen eener Commissie gesteld de Rekening wegens de ontvanggsten en uitgaven voor en ten behoeve van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over de tweede helft van het jaar 1846, geregeld bij de wet van den 31sten Maart 1847. Uwe Commissie, over dit stuk haar verslag zullende uitbrengen, vindt hare taak beperkt binnen zeer enge grenzen. Op den 9den Mei 1846 is, onder no. 24, in het *Staatsblad* opgenomen eene wet betreffende de burgerlijke pensioenen. Volgens art. 38 dier wet moeten de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren jaarlijks bij begrootings-wet worden geregeld. Aan dit voorschrift is voor de eerste maal voldaan bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 9), regelende gezegde ontvangsten en uitgaven over de tweede helft van het jaar 1846. De thans in onze handen gestelde rekening ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, is de verantwoording der uitgaven en ontvangsten van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over de zes laatste maanden van 1846, ingevolge de begrootingswet van 31 Maart 1847.

Tot weinige aanmerkingen is alhier aanleiding. Er wordt gehandeld over een tijdvak der oprigting van een nieuw collegie. De aard en de uitgestrektheid van het werk waren nog onzeker. Nieuwe registers en boeken moesten worden aangelegd. De verschillende behoeften voor de bureaux, voor schrijf- en bindwerk, waren nog onbekend. Over het noodige personeel was nog wel geene uitspraak te doen. Het billijk bedrag der tractementen moest eene zaak blijven van latere overweging. De ondervinding alleen kon over den omvang van het werk en de middelen om het op den duur te verrigten, met juistheid doen oordeelen. Onder den invloed dezer omstandigheden, is de begrootings-wet van den 31sten December 1847 bij de Kamer ingekomen, en onder den invloed dezer omstandigheden is de begrootings-wet door de Kamer aangenomen.

Het geldt hier dus een onderwerp zonder gevolg en toepassing voor het toekomende. Twee latere begrootings-wetten van gelijken aard, zijn over de jaren 1847 en 1848 bij de Kamer ingekomen en aangenomen. De aanmerkingen over dit later tijdvak gemaakt, hebben de verantwoording over de zes laatste maanden van 1846 op den achtergrond gesteld, en uwe Commissie kan thans over de inrigting en de kosten van het bestuur en beheer van den Raad van het Pensioenfonds in de laatste helft van 1846 wel geene aanmerkingen maken, die niet reeds met betere toepassing over de latere dienstjaren zijn gemaakt.

Een enkel woord dus slechts over de cijfers der raming, en der wezenlijke ontvangsten en uitgaven. De wet van 31 Maart 1847 stelde de ontvangsten en inkomsten van het Pensioenfonds over de zes maanden van 1846 op f 4325; het is thans gebleken, dat deze ontvangsten slechts f 4061.51 hebben bedragen.

De afloopende kortingen, gesteld op f 1450, beliepen slechts f 1277.01. De doorloopende kortingen, berekend op f 375, bedroegen slechts f 284.50. De uitgaven daarentegen, geraamd op f 4110, zijn slechts geklommen tot f 4082.41, en zijn alzoo met f 27.57 beneden het vermeend bedrag gebleven. Desniettemin hebben de tractementen, de bureau-behoeften en het drukwerk de ontvangsten overschreden met f 20.90.

Uwe Commissie zal hiermede hare taak voor voleindigd houden, daarbij lettende op het verslag van den tijdelijken Raad der Ministers aan den Koning, van den 13den November 1848, waarbij de pensioenen worden voorgesteld als de geldmiddelen van den Staat allerbelangrijkst drukkende, en waarbij wijders eene bepaalde en naauwgezette overweging wordt beloofd der vraag, of niet de wet van 6 Mei 1846 eene herziening behoeft; terwijl nog zeer onlangs, bij het voorstel van wet ter regeling der ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds over 1849, meer bepaaldelijk in toepassing op het tegenwoordig onderwerp, door de Regering is te kennen gegeven, dat zij niet overtuigd is van de noodzakelijkheid, dat, in verband met de tot stand te brengen vereenvoudiging onzer staats-instellingen, welke tot besparing van uitgaven moet leiden, de instelling van het Pensioenfonds op den tegenwoordigen voet zal moeten blijven behouden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie, den 16den December 1848.

DE JONG VAN BEEK EN DONK.
VERWEIJ MEJAN.
HOOFT.
BORSKI.
HIDDEMA JONGSMA.

[VI. 3.]

VERSLAG *der Commissie, benoemd ingevolge art. 24 van het Reglement van Orde der Kamer, tot het onderzoek der* Rekening wegens de ontvangsten en uitgaven van het fonds, voortspruitende uit de opbrengst der tollen gevestigd op den steenweg van Maastricht tot de Geldersche grenzen, *uitgebragt in de zitting van den 16den December 1848.*

Bij missive van den Minister van Finantien van den 25sten October jl., werd ter uwer vergadering van den 26sten daarna medegedeeld eene Rekening van ontvang en uitgaaf wegens het fonds, voortspruitende uit de opbrengst der tollen, gevestigd op den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, van welk fonds de regeling heeft plaats gehad en de opheffing bepaald is bij de wet van den 3osten Maart 1848.

De Commissie in wier handen dat stuk gesteld werd, achtervolgens art. 24 van het Reglement van Orde, zal de haar opgedragen taak in zeer korte woorden kunnen volbrengen.

Ten aanzien der oprigting van het fonds zelf acht zij het onnoodig uit te weiden: genoeg zij het, te vermelden, dat bij de wet van den 3osten Maart 1848 de bezwaren zijn weggeruimd, welke ten aanzien van eenige posten van uitgaaf, ten laste van dat fonds gedaan, met de Algemeene Rekenkamer waren gerezen, zoodat de finale opname dier rekening thans heeft kunnen plaats hebben.

Omtrent de cijfers dier uiterst eenvoudige rekening valt niets aan te merken.

De middelen tot dekking der uitgaven, aangewezen bij art. 2 der voormelde wet, zijnde de opbrengst der tollen op dien weg over 1844 en 1845, bedragen f 8105, uitwijzens de maand- en saldo-staten der domeinen, bij de rekening tot gemelde som gerenseigneerd.

De uitgaven, bij de Rekenkamer verevend, bedragen eene gelijke som van f 8105, zoodat ontvangsten en uitgaven gelijkstaan en volkomen sluiten.

Onder die rekening wordt dan ook gevonden eene verklaring van de Rekenkamer, van den 28sten Augustus 1848, vermeldende dat ontvangst en uitgaaf van het bijzonder fonds finaal zijn opgenomen en quitte gesloten.

Het bijzonder fonds, waarover de rekening loopt, is mitsdien, achtervolgens art. 3 der gemelde wet, opgeheven, terwijl de verdere kosten van onderhoud en de posten van uitgaaf, welke, uit hoofde van de ontoereikendheid van de opbrengst over 1844 en 1845, uit die opbrengst niet zijn kunnen gevonden worden, bij de artt. 4 en 5 der meergemelde wet op de staatsbegrooting van 1847 worden aangewezen.

Uwe Commissie vermeent hiermede zich van den haar opgedragen last te hebben gekweten.

Aldus opgemaakt en vastgesteld bij de Commissie, den 16den December 1848.

STORM.
MACKAY.
SMIT.
COST JORDENS.
WICHERS.

ZITTING VAN MAANDAG 18 DECEMBER.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, hr. *W. Boreel van Hogelanden.*

Er zijn 44 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Buitenlandsche Zaken, ten geleide van een afschrift der op den 31sten Augustus 1848 tusschen Nederland en Groot-Brittannie gesloten overeenkomst, houdende nadere additionnele artikelen tot het den 4den Mei 1818 te 's Gravenhage gesloten tractaat tot wering van den slavenhandel.

Dit stuk wordt ten fine van rapport in handen gesteld van eene Commissie, bestaande uit de heeren: van Dam van Isselt, Verweij Mejan, Schooneveld, de Monchy en van Goltstein.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat ingekomen is een adres van Van der Swalme, te Vlissingen, betrekkelijk de wets-ontwerpen omtrent de heffing van provinciale belastingen. Daar de beraadslaging over de genoemde wets-ontwerpen heden aan de orde is, heeft hij, Voorzitter, dit stuk onverwijld naar de Commissie voor de verzoekschriften verzonden, hetgeen, naar hij meent, de goedkeuring der Vergadering zal wegdragen. Hij stelt der Kamer voor thans het rapport aan te hooren dat deze Commissie bereid is omtrent dat adres uit te brengen.

De Vergadering zulks goedkeurende, brengt de heer ***Storm van 's Gravesande,*** namens de bedoelde Commissie, het navolgende rapport uit:

» Het zoo even vermeld verzoekschrift van mr. *S. van der Swalme*, advocaat te Vlissingen, betrekking hebbende op het wets-ontwerp nopens de heffing van provinciale belastingen in Zeeland, waarover de deliberatien op heden aan de orde zijn gesteld, zoo vermeent uwe Commissie dat eene korte opgave van den inhoud van dit adres, gelijk gewoonlijk ten opzigte der verzoekschriften wordt gedaan, en eene bloote nederlegging daarna van het stuk ter griffie, in dit bijzondere geval ondoelmatig is te achten. Opdat al de aanwezige leden dezer Kamer nog vóór den aanvang der bovenbedoelde deliberatien kennis van den inhoud van het bedoeld adres zouden kunnen verkrijgen, zal uwe Commissie de vrijheid nemen het stuk in deszelfs geheel mede te deelen, en stelt zij voor, het daarna ter griffie dezer Kamer te deponeren. Hetzelve luidt als volgt:

» Geeft met verschuldigden eerbied te kennen enz.:

» dat onder de wetten aan uwe Kamer dezer dagen ter overweging en vaststelling aangeboden, er eene is, ter bekrachtiging van eene resolutie of van een reglement van heeren Provinciale Staten van Zeeland van den 9den Julij 1842, waarbij eene belasting is vastgesteld, te heffen op de landen en in de gemeenten van het 4de en 5de district dier provincie, ter goedmaking en bestrijding van de kosten van de voorgenomene verbetering der wegen in diezelfde districten;

» dat adressant de bevoegdheid van Provinciale Staten tot het uitschrijven dier belasting reeds van den aanvang heeft intwijfel getrokken en welligt niet geheel zonder grond, daar, wanneer men ook al wilde toegeven, dat de Provinciale Staten onder de Grondwet van 1815 en van 1840 de magt hadden, onder 's Konings goedkeuring, belastingen te bepalen, het echter wel geen breedvoerig betoog zal vereischen, dat die belastingen zich alsdan over de gansche provincie hadden behooren uit te strekken, zoodat Provinciale Staten de heffing daarvan nimmer konden beperken tot een zeker, door hen aan te wijzen gedeelte van het gewest, en op die wijze het eene gedeelte van de ingezetenen, die zij vertegenwoordigden, boven het andere belasten en bezwaren;

» dat adressant eerbiediglijk van oordeel is, dat uwe Kamer uit dien hoofde hare goedkeuring aan het voorgedragene wets-ontwerp verleenen kan noch mag;

» dat wel is waar bij art. 129 van de tegenwoordige Grondwet de mogelijkheid wordt verondersteld van belastingen door Provinciale Staten aan den Koning voor te dragen en door de wet te bekrachtigen, maar dat de uitdrukking: *provinciale belastingen* natuurlijk niet alleen bedoelt *belastingen* door de provinciale vertegenwoordiging in provinciaal belang noodzakelijk geoordeeld, maar tevens belastingen die over het *geheele* gewest geheven worden;

» dat nu bij het voorgedragen wets-ontwerp eenvoudig de rede is van eene *plaatselijke* belasting, — van eene belasting, de adressant erkent het, te heffen over en in onderscheidene gemeenten, om de opbrengst daarvan hoofdzakelijk ten nutte en ten voordeele van de ingezetenen dier gemeenten zelve aan te wenden maar die toch altijd is en blijft eene plaatselijke belasting, en die, ofschoon door Provinciale Staten voorgedragen, daardoor evenwel in geenen deele het karakter eener provinciale belasting verkrijgt, of als zoodanig eene kan worden aangemerkt;

» dat eene belasting — de adressant gelooft het te mogen herhalen — alleen dan provinciaal kan gezegd worden, wanneer zij eene geheele provincie treft, zoodat, vermits hier inderdaad slechts sprake is van eene plaatselijke belasting, ofschoon dan ook, alhoewel misschien geheel ten onregte, door de Provinciale Staten opgelegd, de goedkeuring daarvan, naar aanleiding van het aangehaalde artikel der Grondwet, aan uwe Kamer noch behoort aangevraagd, noch door haar kan verleend worden, en dat adressant uit dien hoofde in overweging geeft, het bedoelde wets-ontwerp ter zijde te leggen, of althans hetzelve niet te bekrachtigen.

» De adressant erkent gaarne dat de afstemming van het bedoelde wets-ontwerp tot vele en groote ongelegenheden kan aanleiding geven, maar vertrouwt dat Provinciale Staten van Zeeland hierin gaarne zullen trachten te voorzien, en eenen last voor rekening der *geheele* provincie nemen, waaronder thans een gedeelte van de ingezetenen van dat gewest gebukt gaat.

» Maar wat hiervan ook zij en welke moeijelijkheden uit de afstemming ook mogten geboren worden, de adressant mag zich vleijen, dat uwe Kamer, wanneer zij met de redenen van adressant mogt instemmen, zich daarom niet zal laten terughouden en met den adressant erkennen, dat hier een niet onbelangrijk beginsel moet uitgemaakt worden, te weten, of de gewestelijke vertegenwoordiging de bevoegdheid heeft lasten uit te schrijven en op te leggen, die niet de geheele provincie, maar slechts op een gedeelte daarvan drukken."

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomen conclusie.

De heer ***van Beeck Vollenhoven*** vraagt van de Vergadering vergunning, om, alvorens tot de aan de orde gestelde beraadslagingen wordt overgegaan, naar aanleiding der laatstelijk uit onze West-Indische bezittingen hier te lande ontvangen berigten, van de Ministers eenige inlichtingen te vragen omtrent den staat dier overzeesche gewesten.

De heer ***van Beeck Vollenhoven***, de gevraagde vergunning erlangd hebbende, zegt:

Ik wensch gebruik te maken van de tegenwoordigheid der heeren Ministers, om eenige inlichtingen te vragen wegens den toestand onzer West-Indische bezittingen.

In een brief uit Paramaribo, onlangs in een onzer dagbladen opgenomen, wordt breedvoerig gehandeld van den toestand der kolonie Suriname. Hoezeer de rust daar oogenblikkelijk nog niet gestoord was, bevat dat schrijven toch veelvuldige gronden, die de vrees doen geboren worden dat die kolonie eene zorgwekkende toekomst te gemoet gaat.

Soortgelijke berigten zijn bij verschillende Surinaamsche huizen ontvangen, ik heb er verscheidene voor mij.

Daarin heet het, dat, hoewel de negerbevolking nog rustig is, zij zich hoe langer zoo meer aan de huisselijke tucht begint te onttrekken, ja zelfs weigerachtig wordt om sommige werkzaamheden te verrigten, terwijl het koloniaal gouvernement zijne ondersteuning aan de eigenaars weigert om eenen behoorlijken gang van zaken te bevorderen.

De negerbevolking wordt daartoe zoowel door verkeerde inblazingen aangezet, als door de geruchten die van de zijde van het koloniaal gouvernement verspreid worden wegens eene eerlang in te voeren emancipatie der slaven; volgens sommige dier berigten zoude zelfs het tijdstip genoemd zijn, waarop dit plaats moet hebben.

Die stand van zaken, mijneheeren, wekt te regt zoowel bij de ingezetenen der kolonie als bij de hier gevestigde eigenaren van plantagien eene gegronde vrees op. Terwijl de eerste voor levensbehoud beducht zijn, wanneer de slaven bemerken mogten, dat men ten onregte bij hen de hoop op vrijverklaring opgewekt heeft, zijn de andere niet minder bevreesd voor het gemis van een aanzienlijk gedeelte, ja soms van hun geheel vermogen, zoo men om eenen opstand te voorkomen, tot eene emancipatie zonder schadeloosstelling moest overgaan.

Beiden vreezen niet minder, dat alle deze geruchten slechts leiden moeten, om door een stelsel van intimidatie alle belanghebbenden te nopen, op welke wijze dan ook, zich van hunne bezittingen te ontdoen. Het gevolg daarvan is, dat de stoffelijke welvaart der kolonie Suriname te gronde gaat, dat niemand in die onzekerheid middelen durft aanwenden tot verbetering van cultuur of fabrijkmatige nijverheid daar te lande.

Van welke zijde ik de zaak dan ook beschouw, hetzij in

het belang van het moederland zelf, hetzij in dat der ingezetenen van de kolonie of der eigenaren, acht ik het dringend noodzakelijk, dat men wete, waaraan men zich te houden hebbe, dat men de inzigten der Regering te dezen opzigte kenne, dat men verneme welke maatregelen door haar genomen zijn, om dergelijke heillooze toekomst te voorkomen.

Ik vermeen dus mijn pligt te vervullen door bepaaldelijk de navolgende vragen aan het ministerie te rigten, waarop het mij aangenaam zijn zal een onbewimpeld antwoord te bekomen:

1°. Heeft het koloniaal gouvernement van Suriname, hetzij regtstreeks hetzij zijdelings, van wege het ministerie in last ontvangen, om de geruchten eener op handen zijnde emancipatie der slaven in die kolonie te verspreiden?

2°. Zoo ja, welke zijn dan de beginselen waarop zulk eene emancipatie zal moeten berusten; welke waarborgen zullen aan de eigenaren gegeven worden, dat zij voor de hun op te leggen onteigening schadeloosstelling erlangen zullen?

3°. Zoo neen, welke zijn dan de voorschriften geweest, die het koloniaal gouvernement ontvangen heeft ten opzigte der gedragslijn die het te volgen had, wanneer soms daar te lande het voorgevallene op de Fransche bezittingen aanleiding tot onrust onder de slaven-bevolking te weeg mogt brengen?

4°. Welke zijn de maatregelen, die door het ministerie genomen zijn, om rust en orde in de kolonie te handhaven, om de tucht onder de slaven te bevestigen?

5°. Op welken grond weigert het koloniaal gouvernement zijne ondersteuning aan die eigenaren, welke zijne hulp inroepen, bij het verzet van sommige slaven om een hun opgedragen arbeid te volvoeren, als daar zijn het in huur gaan werken, of het verrigten van eenen tijdelijken arbeid op een ander effect, aan denzelfden eigenaar toebehoorende?

Zijne Excellentie ***de Minister van Kolonien*** heeft daarop het volgende geantwoord:

Ed. Mog. Heeren! Op de interpellatie van den geachten spreker uit Noordholland, moet ik U Edel Mogenden opmerken, dat van wege het bestuur geene bevelen zijn gegeven, welke de slaven op het denkbeeld zouden hebben kunnen brengen, dat derzelver emancipatie op handen is.

Toen in de maand Junij jl. de emancipatie der slaven op het Fransche gedeelte van het eiland *St. Martin* was geproclameerd, betoonden de negers van het Nederlandsche gedeelte van dat eiland zich onmiddellijk daarop ongenegen om verder voor hunne meesters te arbeiden, en dreigden zich op Fransch grondgebied te zullen begeven.

De planters kwamen daarop bijeen, en besloten aan hunne slaven het aanbod te doen om hen als vrije menschen te behandelen en tegen een overeen te komen loon te laten werken. Dit aanbod is door de slaven, die nu als geëmancipeerd kunnen worden beschouwd, aangenomen. Orde en rust zijn dien ten gevolge hersteld of gehandhaafd.

Gelijktijdig weigerden de slaven te *St. Eustatius* zich aan het werk te begeven en vereenigden zich om hunne vrijverklaring te eischen. Zij zijn echter nader tot inkeer gekomen en hebben zich sedert rustig en onderworpen gedragen.

Op het vernemen dezer gebeurtenissen heeft de gouverneur van Curaçao eene militaire magt naar genoemde eilanden gezonden en van hier zijn, na ontvangst der tijdingen op den 8sten Julij, reeds den 22sten daaraanvolgende twee schoeners derwaarts gedirigeerd om aldaar het station te versterken; terwijl ook de oorlogsbrik *de Pijl*, kommandant Eeg, te St. Martin en St. Eustatius goede diensten ter bescherming heeft verleend, zoodat het bestuur moet geacht worden al die middelen te hebben aangewend, welke tot deszelfs beschikking waren.

Naar de overige West-Indische bezittingen zijn de noodige bevelen uitgevaardigd, om, voor zooveel immer mogelijk, orde en rust, en bescherming van personen en eigendommen te verzekeren; en de laatst ontvangen tijdingen zijn dan ook vrij geruststellend.

Verdere mededeelingen omtrent de emancipatie der slaven in de Nederlandsche kolonien en bezittingen, vermeent de Regering niet te kunnen of te mogen doen, omdat zoodanige mededeelingen nadeelig zouden kunnen terugwerken op het belang en de veiligheid van die kolonien en bezittingen, op de meerder of minder rustige houding van de zich aldaar bevindende slaven; terwijl ook de belangen der eigenaren van die slaven daardoor zouden kunnen worden geprejudicieerd.

Het gouvernement is thans met de gezaghebbers van de verschillende bezittingen in correspondentie, om de noodige maatregelen in het belang van slaven, slaven-eigenaren en kolonien te nemen. Alvorens deze onderhandelingen zijn ten einde gebragt, kunnen dienaangaande moeijelijk inlichtingen worden gegeven.

De heer ***van Beeck Vollenhoven*** zegt den Minister van Kolonien dank voor de gegevene inlichtingen. Hij meent echter nog kortelijk op de door hem besprokene zaak te moeten terugkomen, daar het juist de onzekerheid is, waarin men verkeert omtrent de inzigten der Regering ten aanzien eener in te voeren emancipatie, die hij gewenscht had dat opgeheven ware. De door hem bedoelde brieven uit Suriname, tot den 28sten October jl. loopende, zoowel van administrateuren als van eigenaren aldaar, komen niet alléén daarin overeen, dat van gouvernementswege het gerucht eener op handen zijnde emancipatie verspreid zoude zijn, maar gewagen tevens van het gemis aan ondersteuning der eigenaren tegenover hunne slaven. De spreker heeft gemeend in deze handelwijze een stelsel van intimidatie te zien, om de eigenaren te nopen, zich, op welke wijze dan ook, van hun eigendom te ontdoen. De gevolgen daarvan zouden voor de kolonie allernoodlottigst zijn. Hij zal de redenen eerbiedigen, die de Regering weêrhouden om meerdere inlichtingen te geven omtrent de wijze waarop eene emancipatie tot stand kan komen. Hij acht zijn doel in zooverre bereikt te hebben, dat er thans zekerheid bestaat, dat van harentwege geen last gegeven is tot het verspreiden der aangevoerde geruchten. Hij gelooft echter andermaal te moeten aandringen op de toezegging eener behoorlijke bescherming der eigenaren. Hij mag toch niet onbemerkt laten, dat hem bepaalde voorbeelden medegedeeld zijn, dat aan eigenaren het verleenen van hulp geweigerd is geworden. Wel heeft het geval zich voorgedaan, dat slaven door den procureur-generaal vervolgd zijn geworden, maar dat geschiedde eenig en alleen omdat zij geweigerd hadden zich voor dezen te sisteren, niet wegens verzet tegen verpligten arbeid. Hij kan toch niet aannemen dat het in huur gaan of het verrigten van eenen tijdelijken arbeid op een ander effect niet als *verpligte arbeid* zoude te beschouwen zijn. Hij zoude dan als bewijs tegen zoodanige stelling aanvoeren, dat dergelijke dienstprestatien door het Gouvernement zelf van de slavenhouders gevorderd worden, daar, waar het de requisitie van zoogenaamde kommando-slaven geldt. Ook bij de kolonisatie aan de Saramacca hebben particuliere slaven in 's lands dienst moeten arbeiden. — Hij uit dus den wensch, dat de Regering aan het bestuur in Suriname strenge orders zende, om de eigenaren behulpzaam te zijn bij het verzet hunner slaven. Hij beschouwt het overbodig in de tegenwoordigheid van eenen Minister, die zoo langen tijd in Suriname doorbragt, het gewigt dezer zaak nader uiteen te zetten.

Zijne Excellentie de ***Minister van Marine*** neemt het woord en geeft te kennen, dat hij, laatstelijk gedurende verscheiden maanden aan het hoofd van het departement van Kolonien gestaan hebbende, daardoor in staat is den geachten spreker uit Noord-Holland eenige nadere inlichtingen te geven. Wat betreft het door dien spreker aangehaalde geval, waarin het koloniaal gouvernement aan eigenaars hulp geweigerd zou hebben tegen hunne slaven, verklaart de Minister, dat zich wel is waar eenmaal eenige bezwaren tegen het verleenen der gevraagde hulp bij het bedoelde gouvernement hadden opgedaan, waartoe echter aanleidende oorzaken waren, die den geachten spreker niet onbekend kunnen zijn; dat de overweging dier bezwaren eenigen tijd aangehouden had, maar dat deswege de noodige bevelen zijn uitgevaardigd en in het algemeen de last tot hulpverleening. Het was der Regering niet bekend, dat er later eenige vertraging in het verleenen van hulp plaats gehad zou hebben.

De Minister gaf verder te kennen, dat er aan het koloniaal gouvernement in Suriname reeds vroeger bevelen zijn afgezonden, om alles te doen wat strekken kan om de eigenaars van plantagien in den eigendom hunner slaven te beschermen, met aanbeveling echter van de vooral in den tegenwoordigen tijd vereischte voorzigtigheid, opdat niet de eigenaars nog grootere nadeelen zouden lijden, dan die men voorkomen wil: alzoo, wanneer men niet met omzigtigheid te werk gaat, men somwijlen gevaar loopt dat de slaven zich boschwaarts begeven en dan veelal geheel voor hunne meesters verloren zijn.

Dat van de zijde der Regering geen vooruitzigt op emancipatie gegeven is, hiervan geeft de Minister de stellige verzekering, terwijl hij het toegeeft, dat de voorspiegeling eener aanstaande emancipatie aan de slaven in Suriname inderdaad allezins laakbaar zou zijn. Hij merkt hierbij op, dat er niets vreemds in gelegen is, dat onder de slaven van emancipatie gesproken wordt, daar dit reeds sedert de emancipatie der slaven in de Engelsche West-Indische bezittingen voortdurend plaats heeft, waarbij dan telkens een nieuw tijdvak, binnen hetwelk de emancipatie geschieden moet, door de slaven genoemd wordt. Maar dat het koloniaal gouvernement zich wel onthouden zal hebben om aan de slaven vooruitzigt op eene aanstaande bevrijding te openen, hiervan houdt de Minister zich overtuigd. Mogt zulks intusschen geschied zijn, dan zou dit hebben plaats

gehad geheel buiten den wil en buiten het weten van de Regering hier te lande.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over de negen wets-ontwerpen betreffende de *heffing van provinciale belastingen*, en wel in de eerste plaats over dat betrekkelijk *Noordbrabant*.

De heer **Hoffman** vraagt daarover het eerst het woord en zegt: Ik wil deze, waarschijnlijk laatste beraadslaging dezer Kamer niet noodeloos verlengen door de mededeeling van alle de aanmerkingen welke ik, naar mijn inzien, in den geest der gewijzigde Grondwet, èn over het stelsel thans in het antwoord der Regering aangenomen, *dat de beoordeeling der provinciale behoeften geheel aan de Provinciale Staten onder 's Konings goedkeuring moet worden overgelaten, en het onderzoek en de beoordeeling der wetgevende magt zich moeten bepalen tot de voorgedragen belastingen op zich zelve en in verband met de algemeene belangen des Rijks*, èn tegen den aard der belastingen in sommige dezer ontwerpen voorgedragen, zou vermeenen te kunnen in het midden brengen. Ik moet echter zeggen dat, naar het mij toeschijnt, dit stelsel niet overeenkomt met het in de zitting van 21 Augustus jl. door de Regering voorgestaan gevoelen, wanneer de Minister van Binnenlandsche Zaken bij de verdediging van dit artikel zeide: » Het is alleen naar een» heid van wetgeving dat de tegenwoordige Regering streeft, » en dienovereenkomstig heeft zij in dit ontwerp hetzelfde be» ginsel opgenomen, dat reeds in art. 58 der staatsregeling » van 1801 eene plaats vond; zij heeft daarbij gezorgd, dat, » de bevoegdheid van den wetgever, die in dat 58ste artikel » zeer beperkt was, dit thans niet meer zal zijn. Die bevoegd» heid moest uitgebreid worden, want anders zou iedere door » de Provinciale Staten voorgedragen belasting, met uitzonde» ring van slechts enkele bepaalde gevallen, goedgekeurd moeten » worden. De beginselen waarvan de Provinciale Staten daarbij » uitgingen, zouden verkeerd kunnen zijn, de daarbij voorge» slagen wijze van verdeeling èn heffing zou zeer drukkend kun» nen wezen, en in zoodanige gevallen moet de wetgeving hare » goedkeuring kunnen weigeren. Met de rijks-belastingen moe» ten de provinciale belastingen een gelijken tred houden, en » daarom moet het onderzoek en de beoordeeling van den » wetgever niet belemmerd, niet beperkt worden"; en dat, wanneer de wetgeving, zonder te treden in het onderzoek der provinciale belangen, alleen te beoordeelen zal hebben of deze of gene provinciale belasting strijdt tegen de algemeene belangen des Rijks, dit stelsel de 3de alinea van art. 129 der Grondwet tot een bloote vorm beperkt. Wanneer de geest van dat artikel medebrengt, zonder kennis, zonder overweging der provinciale belangen, zulke belastingen te moeten goedkeuren, dan zie ik daarin alleen een votum van vertrouwen, maar geen verandering in het tot nu toe bestaan hebbende volgens art. 148.

Wat den aard van sommige der in deze ontwerpen voorgestelde belastingen betreft, daarover zal ik niet uitweiden. Dat ongelijkheid in de opcenten op accijnsen, den in-, uit- en doorvoer van en naar provincien onderling bemoeijelijkt en eene wijde deur voor de sluikerij openzet, zal wel niet worden tegengesproken; evenmin als dat dat stelsel van opcenten; ook op de patenten toegepast, de nijverheid drukt en de reeds zoo willekeurige patentwet nog willekeuriger, bezwarender en onzekerder maakt. Daar ik nu evenwel mijne stem moet uitbrengen, en geheel onkundig ben omtrent betere middelen dan de voorgedragene voor de onderscheidene provincien, wil ik den geregelden gang van zaken niet stremmen en dit votum van vertrouwen niet weigeren; ik zal dus alle deze ontwerpen aannemen, op dat voor Zuidholland na, waarvoor mijns inziens geene noodzakelijkheid bestaat: in deze provincie toch is over de jaren 1845, 1846 en 1847 telken jare één opcent geheven op de personele en de grondbelasting, voor de stichting van een krankzinnigenhuis; ik heb het besluit, waarbij die belasting is goedgekeurd, niet gevonden, maar de belastingsaanslagen bewijzen dat dezelve tot dat bepaalde doel was toegestaan. Dat huis is niet gesticht, en zal dat plan, daar de belasting over dit jaar niet is ingevorderd, waarschijnlijk opgegeven zijn, waarover ik mij, zoowel voor onze reputatie naar buiten, als voor de beurs der contribuabelen verheuge; maar daar deze nu reeds 3 opcenten hebben geleden voor een werk dat niet wordt daargesteld, en het restitueren daarvan onder de onwaarschijnlijkheden mag gerekend worden, zoo geloof ik in hun belang te mogen verlangen dat één dier betaalde opcenten strekken moge tot kwijting van het laatste jaar bijdrage voor de droogmaking van het Haarlemmer-meer, daar ik mij niet verantwoord zoude achten eene belasting op te leggen daar, waar zonder dezelve genoegzame fondsen moeten aanwezig zijn.

Men haaste zich, zoo sprak de Minister van Binnenlandsche Zaken in de zitting van 21 Aug. jl., zoo spoedig mogelijk, wat onregelmatig is en geacht kan worden den stempel van onwettigheid te dragen, te verbeteren door tot den regelmatigen, wettigen weg terug te keeren; er zijn in Zuidholland 3 opcenten geheven tot een doel dat doelloos is geworden, en ik geloof dat de billijkheid en regtmatigheid vorderen dat die nu ten onregte ingevorderde gelden aan de belastingschuldigen worden gevalideerd, eer men hun nog meer lasten oplegge.

De heer **van Goltstein** zegt hoofdzakelijk:

De taak, welke wij heden te vervullen hebben is in geenen deele eene aangename of benijdenswaardige taak. Wij worden niet enkel geroepen om bestaande belastingen te bestendigen en de inning er van te verzekeren, maar ook om nieuwe belastingen in te willigen. Wij weten het reeds, en het is elk onzer bekend, het is gebleken bij elk onderzoek der begrooting, dat de algemeene rijksbelastingen tot een hoog bedrag zijn gestegen, dat het cijfer daarvan de hoogte van 56 millioen gulden heeft bereikt. Het is niet minder bekend, dat ook de plaatselijke belastingen tot een aanzienlijk bedrag zijn gestegen. De wet had wel gezegd dat de plaatselijke belastingen op de eerste noodwendigheden des levens nooit het bedrag der oorspronkelijke rijks-belastingen zouden mogen bereiken; maar die wet is eene doode letter gebleven en de plaatselijke belastingen op de eerste levensbehoeften bedragen hier en daar het dubbele, ja het driedubbele der oorspronkelijke belastingen. Maar hetgeen wij tot heden toe niet wisten, is ons thans uit de tegenwoordige voordragt gebleken, dit namelijk dat ook de provinciale belastingen zijn opgevoerd tot een aanzienlijk bedrag en rijk zijn in verscheidenheid. Hier vindt men niet enkel die opcenten, welke de wet van 12 Julij 1821, die de grondslagen van ons tegenwoordig belastingstelsel bevat, veroorloofde, maar ook nieuwe opcenten op de hoofdsom der belastingen, op de gebouwde en ongebouwde eigendommen en op het personeel. In sommige provincien bereiken zij wel een slechts gering bedrag, zoo als van 2 of 4 opcenten, maar in andere zijn zij tot meer dan tien geklommen, terwijl slechts twee provincien, Utrecht en Gelderland, van de nieuwe opcenten verschoond bleven. Hierbij voegde men nog opcenten op andere belastingen, op het patentregt namelijk en op accijnsen, bijv. op dien van de sterke dranken. Ja zelfs nieuwe belastingen werden er uitgedacht, zoo als die op de schotbare landen in enkele districten van Zeeland. Ziedaar eene rijke verscheidenheid van belastingen. Maar hetgeen mede opmerking verdient, is dat het bedrag dier belastingen ook aanzienlijk is. Ik wensch alleen te wijzen op Groningen, in welke provincie eene belasting uitgeschreven is van 3 bestaande en 8 nieuwe buitengewone opcenten van de gebouwde eigendommen, dus te zamen 11, dat met de bij de wet verleende 6 opcenten een bedrag van 17 opcenten uitmaakt. Van de ongebouwde eigendommen worden in die provincie gevorderd $4\frac{1}{2}$ bestaande en 7 nieuwe buitengewone opcenten, in het geheel alzoo, met de wettige, $17\frac{1}{2}$. Hier is dus voorhanden eene verhooging der grondbelasting voor de provincie Groningen met $\frac{1}{6}$, zoodat daar, terwijl de hoofdsom der in die provincie op te brengen grondlasten f 578,053 86 beloopt, niet minder dan f 96,342.32 aan provinciale opcenten wordt geheven. Hierbij komt nu nog de heffing op de personele belasting, te weten: twee bestaande en drie nieuwe buitengewone opcenten, uitmakende met de 6 wettige een bedrag van elf opcenten, dat is $\frac{1}{9}$ van het beloop der hoofdsom die in de provincie Groningen f 91,397.63½ bedraagt, en alzoo f 10,156.40. In één enkele provincie wordt derhalve voor deze provinciale opcenten eene som van f 106,498.73 geheven, zonder nog te rekenen de twee buitengewone opcenten, die daarenboven in een klein deel der provincie op de grondbelasting en personele belasting geheven worden. Het is alzoo tot zekerheid gekomen, dat het provinciale belastingstelsel zich niet alleen door verscheidenheid maar ook door een hoog bedrag kenmerkt.

De algemeene belastingen zijn dus, wij weten het, tot een hoog bedrag opgevoerd, de stedelijke belastingen zijn boven het peil, door de wet aangewezen, gestegen, en thans worden wij geroepen om voor eene reeks van jaren daaraan toe te voegen provinciale belastingen, wier aanzienlijk bedrag ons thans mede gebleken is. Er zullen gewis dringende redenen moeten bestaan om daartoe over te gaan. Wij zullen toch de leer van hen niet willen aannemen, die verzekeren, dat hoe zwaarder de belasting is, des te meer de welvaart stijgt, omdat in den druk der belastingen een prikkel gelegen is tot ontwikkeling der nijverheid. Wij zullen ook hun onzen bijval niet willen schenken, die verzekeren, dat het vrij onverschillig is voor eene natie of zij onder zware belastingen gebukt gaat, daar de opbrengst derzelve weder uit de schatkist onder de natie wordt uitgestort, zoodat daardoor geen verlies geleden kan worden. Neen, wij zullen veeleer der waarheid hulde doen, door te erkennen, dat de belastingen, welke door eene natie opgebragt moeten worden, aan haar inkomen worden onttrokken, en indien zij de maat te buiten gaan, indien zij een te groot deel van het inkomen afvorderen, onvermijdelijk tot verarming der natie en tot vernietiging van hare welvaart moeten leiden. Ziedaar onze overtui-

ging en niet dan gegronde redenen alzoo kunnen ons bewegen om den last, waarover wij thans handelen, aan de natie op te leggen. Het is dus voor ons van belang te onderzoeken en na te gaan of de ter aanbeveling dezer voordragten aangevoerde gronden zoodanig zijn, dat wij met volle overtuiging kunnen zeggen, dat de belastingen, die hier worden voorgesteld, noodzakelijk zijn.

En welke is dan de eerste grond, die hier door de Regering wordt aangevoerd? Dezelve wordt in de memorie van toelichting aangegeven en is deze: haast u, uwe bekrachtiging aan de provinciale belastingen te verleenen, want weldra zal de eerste Januarij 1849 daar zijn en dan is, indien deze wets-ontwerpen niet worden aangenomen, de inning dier belastingen onmogelijk en zullen er voor de provincien geene middelen voorhanden zijn om in de rentebetaling en aflossing der opgenomen kapitalen te voorzien. Ik weet het, het is de gewone taktiek der Regering, om, als het er op aankomt de inwilliging van belastingen te erlangen, tot het uiterste te wachten en dan te zeggen dat de nood dringt, hetgeen alle grondig onderzoek en alle mogelijkheid van weigering uitsluit. Het is uit dien hoofde, dat er bij de vorige en bij de gewijzigde Grondwet een termijn voorgeschreven is voor de indiening der begrooting, ten einde de natie te vrijwaren tegen eene overijling, die tot de nadeeligste uitkomsten zou kunnen leiden. Ook nu wil de Regering ons verstoken hebben van de gelegenheid tot grondig onderzoek, van de gelegenheid om eene nadere overweging te verlangen, en de drang, die der Regering zoo dikwijls te stade kwam, wordt ook hier door haar gebezigd. Maar het is de vraag, of dergelijke drang hier wel gebruikt kan worden, en of zulk eene overijlling ten deze werkelijk noodig is, en deze vraag meen ik ontkennend te moeten beantwoorden. Immers, zoo de belastingen, waarover wij hier handelen, niet ingewilligd worden, dan zal er nog geene onzekerheid ontstaan ten aanzien der rentebetaling en aflossing der betrokken geldleeningen. De voorwaarden dier geldleeningen blijven onaangeroerd en de waarborg voor de nakoming derzelve is steeds te vinden in de goede trouw die onze natie onderscheidt. Worden de tegenwoordige voordragten afgestemd, er zal daarom niet minder gezorgd worden voor de voldoening aan aangegane verbindtenissen, en die afstemming zal alleen dit ten gevolge hebben, dat de voor die voldoening benoodigde middelen eerst later zullen worden aangewezen. En welke middelen er tot rentebetaling of aflossing gebezigd worden, daarbij hebben de geldschieters geen belang. De natie daarentegen heeft daarbij groot belang; voor haar is het van groot gewigt, dat de geschiktste middelen worden uitgezocht. En gesteld nu dat de heffing der voorgedragen belastingen, ten einde aan aangegane verbindtenissen te kunnen voldoen, reeds van den 1sten Januarij 1849 af moest beginnen te loopen, dan zou later bepaald kunnen worden, dat die belastingen gerekend zouden worden van dat tijdstip af verschuldigd te zijn. En zoo vervalt dan alle grond om de tegenwoordige voordragten met overijling aan te nemen.

De hoofdgrond evenwel, waarop deze voordragten steunen, en die mede in de memorie van toelichting duidelijk wordt opgegeven, is gewis deze: in art. 148 der oude Grondwet wordt voor de provinciale belastingen een besluit van bekrachtiging gevorderd, alvorens tot de inning wordt overgegaan, maar bij de nieuwe Grondwet eene wet in plaats van een besluit, zoodat de onder de vorige Grondwet uitgevaardigde Koninklijke besluiten ter bekrachtiging van provinciale belastingen thans in wetten veranderd moeten worden. Ik kan deze redenering niet als juist erkennen. Immers art. 3 der bij de nieuwe Grondwet behoorende additionnele artikelen zegt, dat alle op het oogenblik van de afkondiging der gewijzigde Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen. Deze besluiten blijven dus in volle kracht bestaan en met den eersten Januarij aanstaande zijn zij niet minder krachtvol dan met den eersten December jl. De erkentenis, van de zijde der Regering, dat zij op het tijdstip der afkondiging van de nieuwe Grondwet verbindende waren, ligt daarin, dat zij na dien tijd geheven zijn geworden, waarvan de Regering zich anders zou hebben moeten onthouden. Er bestaat alzoo geene noodzakelijkheid om die besluiten vóór den 1sten Januarij aanstaande door wetten te vervangen, want zij zullen hunne verbindende kracht behouden onbepaald tot dat de wet in de plaats daarvan te voorschijn treedt.

Dit werd ook bij de beraadslaging over de gewijzigde Grondwet in de Dubbele Kamer door de Regering erkend. Want toen het gevoelen genit werd, dat ook die wetten en besluiten, die in strijd waren met de gewijzigde Grondwet, desniettemin tot nadere voorziening verbindende kracht zouden behouden, verklaarde de Regering dit gevoelen te omhelzen. Ziedaar dus ook dezen hoofdgrond ter zijde gesteld.

En nu komt de vraag op, of wij thans met volkomen kennis van zaken zouden kunnen overgaan tot de bekrachtiging der in deze wets-ontwerpen opgenoemde belastingen. Ook deze vraag zal ontkennend moeten worden beantwoord. Immers ten einde dezelve juist te beoordeelen, zouden wij bekend gemaakt moeten zijn met de besluiten waarbij die belastingen vroeger bekrachtigd zijn, met de beweegredenen, die tot deze bekrachtiging geleid hebben, met de van de Provinciale Staten uitgegane voordragten dier belastingen en met de redenen ter regtvaardiging die in dezen voordragten ontvouwd worden. Men bedenke toch wel, dat het hier geene bloote formaliteit geldt. Het denkbeeld, dat ten grondslage werd gelegd bij de bepaling van art. 129 der Grondwet, was dat de wetgevende magt zorgen zou dat het algemeen belastingstelsel niet gestoord worde, dat zij den aard der belastingen zou onderzoeken ten einde zich te verzekeren, dat zij geen te drukkenden last voor de provincien opleveren. En hoeveel moeijelijkheden doen zich niet reeds dadelijk op, niettegenstaande het weinige licht dat over de zaak verspreid is! Zoo vinden wij hier onder anderen als provinciale belasting voorgesteld eene belasting, die, gelijk nog in een heden ingekomen adres wordt aangewezen, slechts in enkele plaatsen eener provincie geheven wordt; de wettelijke goedkeuring van zoodanige belasting zou eene verkrachting zijn van het voorschrift der Grondwet, hetwelk zegt, dat de plaatselijke belastingen door het gemeentebestuur aan de Provinciale Staten worden voorgedragen, om vervolgens al of niet door den Koning bekrachtigd te worden. Wij mogen ook niet uit het oog verliezen, dat wij hier zouden overgaan tot de bekrachtiging van provinciale belastingen niet voor een enkel jaar, maar voor eene reeks van jaren; eene der belastingen, bijv. voor Noordholland, moet dienen tot aflossing en rentebetaling eener schuld van f 300,000, waarvan telken jare 2 ten honderd moeten worden afgelost, en zal alzoo voor eene reeks van vijftig jaren geheven moeten worden.

Ziedaar de redenen ontvouwd, die mij zullen terughouden van het schenken mijner goedkeuring. Er bestaat geene noodzakelijkheid om de bestaande provinciale belastingen bij de wet te bekrachtigen, en die bekrachtiging kan niet verleend worden dan nadat men behoorlijke inlichtingen ontvangen zal hebben. Immers het geldt hier een onderwerp van hoog belang; de belastingen, die in deze wets-ontwerpen worden opgenoemd, zijn niet gering, het is onzeker of zij niet met het algemeen belastingstelsel in strijd zijn, en wij hebben niet kunnen nagaan in hoeverre zij voor de natie te drukkend zouden zijn. Ziedaar de redenen waarom ik mijne goedkeurende stem zal weigeren.

De heer ***Opperdoes Alewijn:*** Ter gelegenheid van de laatste handelingen dezer Kamer, bij het eindigen mijner eigene parlementaire loopbaan, had ik gaarne gewenscht mijne goedkeurende stem aan de ons voorgelegde ontwerpen van wet te kunnen geven. Ik wilde ook dit blijk van vertrouwen der Regering gaarne nalaten en mijnerzijds mede nog voor het vervolg den wettig geregelden gang der zaken, zoo noodig, helpen bevorderen. Onder dien indruk heb ik van de aanhangige voordragten tot regeling van de heffing der provinciale belastingen kennis genomen; maar ben ik bij een meer naauwgezet onderzoek gestuit tegen bedenkingen en bezwaren welker oplossing mij bij het antwoord der Regering op het door de Commissie uitgebragte algemeen verslag, verre van voldoende gegeven is.

Wanneer ik toch in art. 129 der nieuwe Grondwet lees: » Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven door de » Staten aan den Koning voorgedragen, vereischen bekrachtiging » door de wet," dan zou ik, onder beter verstand, van meening zijn dat zulks in het tegenwoordige oogenblik alleen van invloed kan wezen op zoodanige belastingen, welke eerst onder het bestaan van die nieuwe Grondwet moesten geregeld worden èn geenszins van toepassing behoorde te worden gebragt op de heffing van opcenten, in vroegere jaren, met het oog op art. 148 der oude Grondwet, op voordragt der Provinciale Staten door den Koning toegestaan. Was die vaststelling toen wederregtelijk geschied, dan ware het iets anders, maar dit wordt immers niet beweerd? En waarom mag dan de eerder bepaalde heffing haren voortgang van af 1° Januarij 1849 niet hebben, tot dat de Regering met gemeen overleg der aanstaande volksvertegenwoordiging, in verband misschien met een geheel nieuw belastingstelsel, daarover anders en meer doelmatig zal kunnen beschikken? Art. 3 der additionnele artikelen *handhaaft* de bestaande reglementen en besluiten, immers zelfs na de invoering der nieuwe Grondwet, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen.

En wat ook is het doel, wat beteekent die bekrachtiging op het oogenblik onzer ontbinding; waarom wordt dezelve van ons verlangd? Dit is mij duister! Hoe kan de Kamer bij het onvolledige der bouwstoffen oordeelen over den aard en de juistheid der voorgestelde geldelijke behoeften en het billijke, de deugdelijkheid en het voldoende der middelen, ter bestrijding daarvan

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

voorgedragen? Het is immers van ons niet wel te vergen, dat wij ons zegel zoo blindelings aan deze wets-voordragten zouden hechten en daardoor als het ware onbepaald goedkeuren wat in vroeger jaren geheel buiten den invloed der wetgeving is tot stand gebragt? Ik voor mij kan de noodzakelijkheid noch het nut dezer wettelijke regeling voor het tegenwoordige inzien; wel daarentegen, dat wij eene verantwoordelijkheid op ons nemen, daar wij ons buiten kunnen en moeten houden, willen wij ons misschien niet later aan eenig billijk verwijt zien blootgesteld, door de Regering en de opvolgende Kamers de handen te binden en in haren lateren meer vrijen werkkring te belemmeren.

Wil men nog in eenige bijzonderheden treden, dan valt het gewis in het oog, dat het vastgestelde bij art. 129 der nieuwe Grondwet vooral in het vervolg van een groot nut zal kunnen zijn en tot beteren waarborg voor de belangen der ingezetenen zal mogen dienen. Op al te verschillende en uiteenloopende wijze, zijn in de onderscheidene gewesten de middelen ter bestrijding der kosten voor ondernemingen, inrigtingen en openbare werken gezocht en aangewezen. Waarborgen als de accijns op geestrijke vochten, die zoo gemakkelijk en, te hoog belast, maar al te dikwerf gesloken worden, zijn niet veel vertrouwen waardig en drukken ook te zeer op bijzondere neringdoenden, in plaats dat de bevolking in het algemeen daartoe behoorde te hebben bijgedragen, zoo als dit met de opcenten op de directe belastingen het geval is; behalve dien is het cijfer der opbrengst van het accijnsmiddel hoogst onzeker en staat ook te dezen opzigte achter bij de heffing van opcenten op de beschreven middelen, waarvan de montanten beter vooruit te berekenen zijn; om hier niet verder te gewagen van de heffing van provinciale opcenten op zoogenaamde eigen gemeente-middelen, waarvan de surveillance en de invordering buiten het genoegzaam toezigt en de verificatie der hoogere daarbij belang hebbende provinciale administratie plaats vindt.

De beantwoording op § 3 van het verslag heeft mij ook geenszins kunnen bevredigen; want neemt men aan, dat de belasting-vorderingen, met de hier bedoelde buitengewone opcenten bezwaard, die na 1°. Januarij 1849 zullen plaats vinden, door de bedoelde wetten moeten gedekt zijn, dan toch is dit naar mijne zienswijze evenzeer noodig voor de aangiften in de personele en patentbelasting over de dienst 1848/49, waarvan de aanslagen op geen der kohieren in 1848 opgemaakt, voorkomen; duidelijker gezegd: waarvan de verschuldigdheid tot aangifte niet vóór 1°. Januarij bestaan heeft, zoo als de latere betrekking van een sedert 1°. Mei jl. onbewoond of ongebruikt perceel, de nadere aanschaffing van paarden of dienstboden voor de personele belasting, en de aanvaarding of uitbreiding van een beroep, ten behoeve van het patentregt dit kunnen medebrengen.

Eindelijk zou ik mede gaarne de aanmerkingen, voorkomende in §§ 5 en 6 van het verslag, meer geëerbiedigd hebben willen zien, dan zulks bij de ministeriele beantwoording heeft plaats gehad. Het klinkt nu toch zonderling, dat in het eene ontwerp de provinciale voordragten en Koninklijke besluiten worden aangewezen, op welke de heffing der buitengewone opcenten gebaseerd is, terwijl in andere daarentegen hier niets van wordt aangeduid. In de memorie van toelichting zelfs luidt het: » De Staten van Holland hebben *in der tijd* voor een tijdvak van tien jaren," enz., zonder dat de Kamer verder eenige meerdere inlichting bekomt, en toch het geldt een offer van zes tonnen gouds in tien achtereenvolgende jaren door de ingezetenen der provincien Zuid- en Noordholland bijeen te brengen.

Ik zal, zoo ik hoop, door den verderen loop der discussien een beter oordeel over de zaak kunnen verkrijgen en welligt door Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken meer bevredigend worden ingelicht; maar anders zal ik mij, mijns ondanks, in de noodzakelijkheid geplaatst zien, mijne goedkeurende stem aan deze ontwerpen te onthouden.

De heer ***Thorbecke*** zegt, dat deze eerste schrede om de nieuwe Grondwet in werking te brengen hem in méér dan één opzigt bedenkelijk schijnt. Het artikel, dat de ontwerpen van wet inroepen, verzet zich, naar zijn inzien, tegen de bekrachtiging der voorgestelde provinciale belastingen. Hij wenscht de aandacht op vier punten te rigten.

1. De nieuwe Grondwet trekt in art. 129 eene scherpe lijn tusschen *uitgaven van provinciaal bestuur*, die ter zake van de *Rijksdienst* worden gedaan, en diegene, welke uitsluitend *provinciaal en huishoudelijk* zijn. Zij wil niet dat de provinciale begrooting worde misbruikt om Landsuitgaven te verbloemen. Eene provinciale begrooting mag niet het middel zijn om uitgaven, die op de Staatsbegrooting behooren, er aan te onttrekken, en haar aldus kleiner te doen schijnen, dan zij wezenlijk is.

Het Rijk droeg tot dusverre Rijksuitgaven op de provincien over; dit zal nu niet meer kunnen geschieden.

De kosten van het provinciaal bestuur moeten, voor zooveel het Rijksbestuur is, op de algemeene Staatsbegrooting worden gebragt.

De provinciale begrooting, welke de Staten met den Koning vaststellen, mag niet dan *enkel provinciale en huishoudelijke* uitgaven bevatten.

Den regel en het kenmerk nu van onderscheiding, welke uitgaven tot de eerste, welke tot de tweede klasse behooren, zal de nieuwe wetgever, zal de nieuwe provincie-wet eerst moeten stellen. Mijns inziens, zegt de spreker, kunnen wij niet, alvorens die regel zij gesteld, bestaande uitgaven van provinciaal bestuur voor enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven verklaren, of wij grijpen in de taak van den toekomstigen wetgever.

2. Er kunnen, volgens de nieuwe Grondwet, geene andere *provinciale belastingen* zijn, dan tot dekking van enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven. De bekrachtiging, die het Gouvernement verlangt, kan slechts worden gevraagd op grond, dat de uitgaven, tot wier bestrijding de voorgestelde belastingen moeten strekken, zijn enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven. Dan er is, onder de uitgaven, door de ontwerpen bedoeld, méér dan één volstrekt niet enkel provinciaal of huishoudelijk.

3. De nieuwe Grondwet eischt bekrachtiging van provinciale belasting door de *wet*, waarom? Zoowel opdat de wetgever oordeele over den invloed dier belasting op de Landsmiddelen als om aan de ingezetenen der provincie tegen het gezag, dat hen kan belasten, een waarborg te verleenen, gelijk aan dien, welke den ingezetenen der plaatselijke gemeenten door de Grondwet is toegestaan.

Wordt nu, wanneer wij hier in de bekrachtiging toestemmen, aan de Grondwet in het eene en andere opzigt voldaan? Wij hebben deze ontwerpen een paar dagen geleden ontvangen, het was onmogelijk, dat wij het onderzoek, door de Grondwet verlangd, instelden, laat staan ten einde bragten; het is onmogelijk, dat wij thans hier een oordeel naar eisch vellen. De Grondwet, gebiedende dat eene voorgestelde provinciale belasting door de Staten-Generaal worde overwogen, wil publiciteit; zij wil aan ieder ingezeten der provincie gelegenheid geven, zijne bedenkingen hier in te brengen. Doch de voorgestelde ontwerpen kunnen naauwelijks nog in alle provincien zijn gelezen. Men had, zoo men hetgeen thans wordt gevraagd volstrekt noodig keurde, deze ontwerpen in October moeten voorstellen.

Wij zouden, dunkt mij, de eischen der Grondwet miskennen, zoo wij in hetgeen art. 129 aan de Staten-Generaal oplegt, niets dan vervulling eener loutere formaliteit zagen.

4. Het Gouvernement vraagt ons de bekrachtiging van *buitengewone* provinciale opcenten. Vorderen deze onze bekrachtiging, dan is zij ten aanzien der gewone opcenten, ingevolge van art. 14 der wet van 14 Junij 1821 geheven, evenzeer noodig. Die belasting wordt geheven, volgens de wet zelve, met tweederlei doel: » ter bestrijding der uitgaven van provinciaal belang, of » der kosten van zoodanige *andere* onderwerpen, als, met het » *algemeen* belang in verband staande, tot bezuiniging en ver» eenvoudiging in de administratie aan het bestuur der Provinciale » Staten gedemandeerd zijn of mogten worden." Deze wet is met de nieuwe Grondwet niet meer in harmonie; de laatste kent slechts provinciale belasting tot bestrijding van enkel huishoudelijke uitgaven. De wet van 1821 onderscheidt niet; zij moet thans door eene andere wet worden vervangen.

Gewone en *buitengewone* opcenten bevinden zich dus tot de nieuwe Grondwet in één zelfde betrekking. Zij kunnen, op grond van het 3de der additionnele artikelen, nog in wezen blijven, tot dat de nieuwe provincie-wet zij gemaakt; maar zij stemmen met art. 129 der tegenwoordige Grondwet niet overeen; zij kunnen dus niet krachtens dat artikel worden goedgekeurd.

Ik vat mijne bedenkingen in twee woorden te zamen. Hetgeen ons door het Gouvernement wordt voorgesteld schijnt mij *eene wet van overgang*, die wij op grond van het artikel, dat men inroept, art. 129, *niet* kunnen tot stand brengen; en die het Gouvernement, van wege het 3de additionneel artikel, niet behoeft.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het doel, waarmede de Regering deze wets-ontwerpen aan de beraadslagingen van U Edel Mogenden in de tegenwoordige oogenblikken heeft onderworpen, is duidelijk te kennen gegeven in de memorie van toelichting, en aangewezen in de door de Regering gegeven antwoorden op de op deze voordragten gemaakte aanmerkingen der Kamer. De Regering draagt zorg voor de regelmaat en het welvaren van het huishouden van den Staat; zij beschermt de regelmaat en het welvaren van het huishouden der

provincien, en daarom moesten in de tegenwoordige gewigtige oogenblikken de belangen der verschillende provincien aan hare aandacht niet ontgaan. Tegen het einde van het jaar zijn aan den Koning de verschillende begrootingen ter bekrachtiging onderworpen, welke door de Provinciale Staten in hunne laatste zittingen zijn opgemaakt. Op die begrootingen komen onderscheidene voordragten van provinciale belastingen voor, en nu heeft de Regering gemeend dat de heffing daarvan door den Koning niet kon worden toegestaan, maar hare bekrachtiging moest verleend worden door de wet. Daardoor heeft zij zich beijverd zelfs den geringsten twijfel nopens de wettigheid dier heffingen weg te nemen, en alles te doen wat eenigermate gerekend kon worden in dit opzigt noodzakelijk of nuttig te zijn. Ziedaar de redenen welke de Regering genoopt hebben deze voordragten thans aan uwe beraadslagingen te onderwerpen. Ziedaar het doel dat de Regering zich daarbij hebben voorgesteld, aan u kenbaar gemaakt: handhaving namelijk van orde en regelmaat in de huishouding der onderscheidene provincien, en eerbiediging van het domein der wetgevende magt.

Bijzondere aanmerkingen heb ik op het eerste wets-ontwerp niet hooren maken, en ik zal mij alzoo bepalen tot het beantwoorden der algemeene, door sommigen uwer geopperde bezwaren.

In de eerste plaats heeft men geklaagd over den grooten drang waarmede de Regering, tegen het einde van het jaar, de toestemming der Kamer voor de heffing der bedoelde provinciale belastingen heeft gevraagd. Men heeft te kennen gegeven dat het de gewone tactiek der Regering is om op zoodanig tijdstip dergelijke wetten aan te bieden, ten einde op die wijze angst en schrik aan te jagen, en de Vertegenwoordiging te dwingen dezelve aan te nemen, eer men het nieuwe jaar mogt ingetreden zijn. Ik laat daar of die beschuldiging in het algemeen juist is. Ik wil gaarne aan uwe beslissing overlaten of dat verwijt thans verdiend is. Ik wil liefst dit antwoord geven, dat het hier geene belasting geldt ten behoeve van 's Rijks schatkist, maar alleen eene voorziening in de huishoudelijke behoeften der provincien. Het is zeer natuurlijk dat het tegenwoordige tijdstip door de Regering gekozen is om de middelen daarvoor aan te vragen aangezien, gelijk ik gezegd heb, de Staten der provincien in hunne laatst gehouden vergaderingen hunne begrootingen opgemaakt, en die later aan den Koning ter goedkeuring onderworpen hebben, en eerst na het daarwege gehouden onderzoek het oogenblik gekomen is om te bepalen of voor de daarbij voorgedragen belastingen bekrachtiging door de wet behoort te worden gevraagd, waarna de Koning de begrootingen zelve zal kunnen goedkeuren. Deze is de natuurlijke gang van zaken, en die opvolging van werkzaamheden brengt van zelf mede dat de Regering eerst nu de verlangde bekrachtiging kan vragen en de Koning eerst tegen het einde van het jaar de gevraagde goedkeuring der begrootingen kan verleenen.

Men heeft ook gezegd dat de Regering niet genoeg ter beoordeeling der voorgedragen wets-ontwerpen heeft medegedeeld, dat men zich niet moet bepalen bij het onderzoek der hier bedoelde belastingen, maar dat men ook in staat moet zijn te beoordeelen of er behoefte aan zoodanige belasting bestaat, en of die met de belangen der provincien overeen te brengen is. Ik geloof dat zij, die dat gevoelen voorstaan, de verschillende voorschriften der Grondwet met elkander verwarren, en dat zij vermengen wat de Grondwet wil gescheiden hebben. De Grondwet kent aan de Provinciale Staten uitsluitend de zorg toe voor de provinciale huishouding onder toezigt des Konings; aan hen is de keuze der middelen overgelaten om in de behoeften daarvan te voorzien. Die keuze, door hen gedaan, moet aan de goedkeuring des Konings worden onderworpen. Bepaalt zij zich tot eene belasting in de provincie te heffen, en draagt zij de goedkeuring des Konings weg, dan moet de wetgever in het algemeen belang die gekozene belasting bekrachtigen. Dat is, de wetgever moet beoordeelen, of die belasting, door de Staten gekozen, op zich zelve aannemelijk, met het algemeene belastingstelsel overeen te brengen, al dan niet strijdig is met de belangen des Rijks en der overige provincien. De wetgever is daar om te zorgen dat geene belastingen in de gewesten zullen geheven worden, zonder dat deze vooraf, volgens de bepaling van art. 129, door de wet bekrachtigd zijn. Juist daarom wil de Grondwet niet dat de wetgever zal treden in een onderzoek van het provinciaal huishouden, maar dat hij op zijn gebied zal blijven. Er zou verwarring ontstaan indien de wetgever wilde dringen in eene beoordeeling der provinciale behoeften, en afdaalde tot op een terrein waar hij niet te huis behoort. Maar eene andere, ook onmiddellijk door de ingezetenen gekozene vertegenwoordiging bestaat, geroepen, om de belangen van die bijzondere huishouding, afgezonderd van de algemeene huishouding van den Staat, te behartigen. Indien er eenige grond bestond voor de stelling dat de algemeene vertegenwoordiging ook met de zorg voor deze bijzondere provinciale belangen was belast, dan zou de uitvoering daarvan voor den algemeenen wetgever blijken onmogelijk te zijn. Want hoe zal hij zich kunnen verplaatsen in het huishouden der bijzondere gewesten; hoe zal hij tot de onderdeelen daarvan kunnen afdalen en doordringen, nagaan of aldaar behoefte bestaat voor het heffen eener belasting, en of die behoefte niet op eene andere dan door de provinciale vertegenwoordiging voorgedragene wijze zal kunnen worden bevredigd? Ik meen dus te regt opgemerkt te hebben dat de wetgever blootelijk bevoegd is om te beoordeelen of de voorgedragene provinciale belastingen op zich zelve aannemelijk, of zij al of niet in strijd zijn met de algemeene belangen des Rijks, om naar den uitslag van zijn onderzoek de gevraagde bekrachtiging òf toe te staan òf te weigeren.

Een geacht redenaar heeft gezegd, dat ik in dit opzigt met mij zelven in tegenspraak was; want dat ik, bij de behandeling van de Grondwet, beweerd zou hebben dat de wetgever zou mogen en kunnen treden in eene beoordeeling van het provinciale huishouden.

Wanneer men mijne op den 21sten Augustus jl. gehouden redevoering zal gelieven na te lezen, dan zal men bevinden, naar ik mij overtuigd houde, dat deze beschuldiging geheel ongegrond is, en dat ik mij zelven hierin steeds gelijk ben gebleven.

Men heeft in de derde plaats tegengeworpen, dat de bekrachtiging, welke de Regering verlangt, niet noodig is, en dat er, op eene enkele uitzondering na, geene behoefte bestaat aan wettelijke regeling, vermits tot de heffing der hier bedoelde provinciale belastingen magtiging was verleend bij vroegere Koninklijke besluiten.

Men beriep zich daarbij op art. 3 van de additionnele bepalingen der Grondwet, waardoor alle op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, tot dat zij door andere worden vervangen. Ik heb tegen die stelling vele bedenkingen in te brengen.

Vooreerst ben ik van oordeel dat het 3de der additionnele artikelen op deze Koninklijke besluiten niet van toepassing is, daar het bedoelde artikel alleen betrekking heeft op wetten en besluiten, welke de algemeene belangen des Rijks regelen; maar niet slaat op besluiten in bepaalde gevallen, tot een bepaald einde en voor bijzondere belangen genomen. Ik ben alzoo van oordeel dat de algemeenheid van de bepaling in dat artikel de toepassing op deze speciale besluiten niet toelaat, waar het eene goedkeuring geldt van belastingen tot rentebetaling en aflossing van gedane geldleeningen. — Maar in de tweede plaats bewijst reeds de omstandigheid, dat er personen gevonden worden die een tegenovergesteld gevoelen aankleven, welke noodzakelijkheid er bestaat om allen twijfel dienaangaande op te heffen, en art. 129 der nieuwe Grondwet, waarbij de bekrachtiging wordt vereischt door de wet, in te roepen. De Regering moet zich beijveren om alle onzekerheid, waar die mogt aanwezig zijn, te doen verdwijnen, en dat wel vooral ten opzigte der heffing van belastingen tot dekking van noodzakelijke uitgaven; en dan zal zij zich beter kunnen verantwoorden, indien zij in dit opzigt misschien iets te veel dan te weinig doet. Door het voordragen dezer wets-ontwerpen geeft de Regering reeds te kennen dat zij zich meer en meer aan de wetgeving wenscht aan te sluiten, en overal, waar dit slechts raadzaam is, de medehulp der Kamer inroept. — Het is in de derde plaats zonder twijfel dienstig art. 129 onmiddellijk in toepassing te brengen. Dat artikel toch staat op zich zelf. Het bestaat uit drie gewigtige deelen. Het eerste schrijft voor dat de Staten der provincien zorgen de kosten van hun bestuur, voor zooveel het rijks-bestuur is, jaarlijks aan den Koning voor te dragen; die ze, in geval van goedkeuring, op de begrooting der staatsbehoeften brengt. Het tweede bepaalt dat de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt, 's Konings goedkeuring vereischen. Bij het derde wordt verlangd, dat de provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging door de wet vereischen. De heffing van iedere belasting in de provincie zal alzoo moeten staan onder de bescherming van eene wet. Waarom zouden wij uitstellen om tot dien stand van zaken te komen, en waarom het oogenblik niet verhaasten om dat artikel der Grondwet in werking te brengen? Dit zegt genoeg: de Koning ontvangt de begrootingen der Provinciale Staten tegen het einde van het jaar; daarop komen belastingen voor tot dekking van uitgaven; en waarom zou de Regering nu niet ijverig gezind zijn om die gevorderde bekrachtiging van de wetgeving te vragen, opdat de regeling en handhaving van de provinciale huishouding geheel op wettelijke grondslagen ruste? — Eindelijk, in de vierde plaats, beschouw ik de gevraagde bekrachtiging als eene wezenlijke behoefte, omdat er bij de Regering geen twijfel moet bestaan nopens de wettigheid der middelen tot afbetaling der bestaande schulden, maar zekerheid, dat de wijze van de tot dat einde geheven wordende belastingen boven iedere verdenking verheven zij.

Men heeft ook gezegd dat hetgeen door de Regering wordt voorgesteld als eene wet van overgang moest worden beschouwd.

Dit voor een oogenblik aannemende, dan vraag ik welke nog de verpligting der Regering zal moeten zijn in zulk een tijdperk van overgang? Is zij verantwoord en kan zij gezegd worden haren pligt te hebben vervuld als zij de zaken laat loopen, en in het onzekere laat; of moet zij waken, en zoo vroeg mogelijk zorgen dat alle moeijelijkheden worden uit den weg geruimd? De Regering heeft gemeend dat het laatste haar pligt was, en met die overtuiging is zij deze vergaderzaal binnengetreden, ten einde de wetgevende vergadering uit te noodigen in tijds met haar zorg te dragen voor de belangen der provincien. Mag ik ook vragen of het wel raadzaam is aan het 3de der additionnele artikelen eene zoo ruime uitlegging te geven, als door sommigen uwer is gedaan? Wat toch zal het gevolg daarvan zijn? Dat de werking van onderscheidene milde beginsels in de Grondwet vertraagd zal worden, en, door het gemis van wetten, welke bij deze Grondwet zijn toegezegd, de oude staat van zaken zal voortduren. Dunkt het u niet dat de Regering beter zal doen, zoo zij het voorbeeld geeft met aan dat 3de artikel eene beperkte beteekenis en eene niet te ruime uitlegging toe te kennen, en elke gelegenheid aangrijpt om ieder artikel der nieuwe Grondwet reeds dadelijk in werking te brengen, waar dat met voeg geschieden kan, en wanneer zulks haar noodzakelijk voorkomt? Eindelijk moet ik opmerken dat de bepaling in art. 129 aan de Regering is toegeschenen een gebiedend voorschrift te zijn, waaraan zij gehoorzaamheid verschuldigd is, en dat zij, zonder zich aan pligtverzuim schuldig te maken, niet vermogt ver het hoofd te zien. Ik vlei mij omtrent dit punt genoeg gezegd, en de in dit opzigt gemaakte aanmerkingen voldoende wederlegd te hebben.

Ik heb nog hooren tegenwerpen dat in een der wets-ontwerpen ook de bekrachtiging zou worden begrepen der daarin omschreven belasting, die uitsluitend slechts voor een gedeelte der provincie geheven wordt, en dat die, op grond daarvan, niet zou mogen worden goedgekeurd. Die omstandigheid is reeds in de memorie van beantwoording opgehelderd, en tevens te kennen gegeven, dat de voorgestelde heffing daarom in een gedeelte der bedoelde provincie zou plaats hebben, omdat hetzelve het meeste vruchten trok van eene tot verbetering van wegen aangegane geldleening door de Staten van dat gewest: weshalve het bij de Regering geen bezwaar uitmaakte die gedeeltelijke belastingen goed te keuren, aangezien dit niet door de Grondwet verboden werd.

Men heeft ook het verlangen te kennen gegeven dat het heffen der gevraagde belasting niet langer dan voor één jaar zou worden toegestaan. Ik moet daarop antwoorden dat door de Regering de bekrachtiging gevraagd wordt voor de belasting zelve, niet voor haren duur; niet voor de einden, waartoe hare opbrengst zal worden besteed. Indien deze belasting nu op zich zelve mogt worden goedgekeurd, dan behoeft zij niet tot een enkel jaar te worden beperkt, maar zij zal kunnen werken voor het geheele tijdvak waarvoor zij noodig zal zijn. Want mogt zij benoodigd worden tot rentebetaling en aflossing van schulden, waartoe dan telken jare terug te komen? Waartoe telken jare hetzelfde gevraagd, daar het zich niet laat veronderstellen, dat, wat door de Vertegenwoordiging van 1848 is goedgekeurd, door eene latere zal verworpen worden. Die bekrachtiging moet alzoo voor de belasting op zich zelve worden verleend, en aan geen tijdvak verbonden; zij behoeft niet jaarlijks te worden aangevraagd.

Ik heb ten slotte nog een enkel antwoord te geven, en dat wel op de in den loop der beraadslagingen door een geacht spreker uit Zuidholland geopperde bedenkingen.

Art. 129 der nieuwe Grondwet maakt een onderscheid tusschen uitgaven in 's Rijks belang en in dat der provincien te doen. Zijn Edel Mogende wenschte dat dit onderscheid bij eene wet zou worden aangetoond. Ik betwijfel of zoo iets bij eene wet zal kunnen worden vastgesteld, en of de aard der zaak zelve niet telkens zal moeten beslissen. Zoolang die wet niet bestaat, heeft dezelfde redenaar opgemerkt, kan deze Kamer, zijns inziens, de bestaande uitgaven van provinciaal bestuur niet voor enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven verklaren, of zij grijpt te voorbarig in het werk van den toekomstigen wetgever. Ik antwoord daarop, dat zoolang wij zulk eene wet niet bezitten, wij behooren te handelen naar omstandigheden, en de provinciale huishouding niet onverzorgd mogen laten, indien in de behoefte slechts tot het einde van dit jaar is voorzien. Dezelfde redenaar heeft nog opgemerkt dat, volgens art. 129 de bekrachtiging door de wet alleen wordt vereischt voor provinciale belastingen, en dat onder de uitgaven door de in behandeling zijnde ontwerpen bedoeld, meer dan éene niet enkel provinciaal of huishoudelijk zijn. Zijn Edel Mogende heeft dit wel gezegd, maar niet bewezen, en op die aanmerking kan ik dan ook niets anders antwoorden, dan dat er hier sprake is van uitgaven uitsluitend in het belang der provincien, en in geenen deele in dat van het Rijk te doen. Die spreker heeft in de derde plaats te kennen gegeven, dat de nieuwe Grondwet bekrachtiging van provinciale belasting door de wet eischt, opdat de wetgever oordeele over den invloed daarvan op de landsmiddelen, als ook om aan de ingezetenen der provincie tegen het gezag dat hen belasten kan een waarborg te verleenen. Dienaangaande kan men, naar zijne meening, nu nog geen oordeel vellen, daar het door de Grondwet verlangde onderzoek niet ten einde is kunnen gebragt worden, aangezien het gevoelen der ingezetenen van iedere provincie over de voorgestelde ontwerpen nog niet heeft kunnen worden ingewonnen. Het denkbeeld van Zijn Edel Mogende, dat er meer tijd aan het onderzoek dezer voordragten had moeten besteed worden, wordt, dunkt mij, volkomen wederlegd door het van wege de Kamer genomen besluit, dat die wetten op heden in behandeling zouden gebragt worden; terwijl als een bewijs dat die tijd niet te kort is geweest om de bedenkingen der ingezetenen van de provincien te vernemen, kan aangevoerd worden, dat nog heden ochtend op een over dit onderwerp bij de Kamer ingezonden adres verslag is uitgebragt. Maar ook in beginsel moet ik de meening bestrijden dat de algemeene wetgever bevoegd zou zijn om zich te verzekeren of de belangen der ingezetenen van de provincien in allen deele zijn behartigd geworden, daar de zorg voor die belangen uitsluitend aan de Provinciale Staten, onder goedkeuring des Konings, is opgedragen. Eindelijk heeft Zijn Edel Mogende in de vierde plaats begrepen, dat niet slechts de buitengewone maar ook de gewone opcenten door de wet moeten bekrachtigd worden, want vorderen de eerste, naar zijne meening, ingevolge art. 14 der wet van 14 Junij 1821 geheven, bekrachtiging door de wet, dan moet dit ook omtrent de laatste plaats hebben. Art. 129 bepaalt dat de provinciale belastingen door de wet zullen bekrachtigd worden. De autorisatie tot het heffen daarvan verleent de wetgever op tweederlei wijze, òf in het algemeen volgens de wet van 12 Julij 1821, òf voor bijzondere belangen, gelijk hier wordt voorgesteld. De autorisatie voor de heffing van de eerste bezitten wij reeds in de aangehaalde wet en behoeven die niet andermaal te vragen. Maar wij missen die voor de buitengewone opcenten, en om die reden zijn de onderhavige wets-voordragten bij U Edel Mogenden ingediend.

Ik vlei mij genoeg gezegd te hebben ter beantwoording van de gemaakte opmerkingen, en hoop dat er geene bedenkingen zullen bestaan om deze ontwerpen aan te nemen.

De heer ***Faber van Riemsdijk*** zegt, dat hij den Minister eene stelling heeft hooren voordragen, die in zijn oog onjuist is, en die hij tevens van zooveel gewigt acht, dat hij daarop het stilzwijgen niet bewaren mag. De Minister verdedigde namelijk de stelling, dat het 3de der bij de nieuwe Grondwet behoorende additionnele artikelen niet toepasselijk zou zijn op alle besluiten die op het oogenblik der afkondiging van kracht waren, maar dat dit artikel slechts een deel van dat alles in stand zou houden. Het gevolg der door den Minister aan genoemd art. 3 gegevene uitlegging was bepaaldelijk, dat de Koninklijke besluiten betrekkelijk provinciale belastingen hunne kracht verloren hebben, omdat zij niet zijn van algemeene strekking, en hunne werking zich niet over het geheele Rijk uitstrekt. Wanneer men nu dat 3de artikel inziet, dan vindt men daar op den voorgrond staan het woord *alle*, en de beteekenis van dat woord laat geene uitsluiting toe. Het artikel zegt, dat *alle* op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende besluiten worden gehandhaafd tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen. Er wordt hier slechts één vereischte gesteld, dit namelijk, dat de besluiten verbindende moeten zijn op het oogenblik der afkondiging van de nieuwe Grondwet, terwijl er verder geen onderscheid gemaakt wordt of zij van algemeenen dan wel van bijzonderen aard zijn; of zij het Rijk, de provincie, dan wel de gemeente betreffen: alle worden gehandhaafd. Het verwondert den spreker, dat reeds zoo kort na de aanneming der bedoelde bepaling, daaromtrent verschil van gevoelen bestaat; zij is in zijn oog zoo eenvoudig en zoo duidelijk, dat men vroeger niet vermoeden kon, dat zij tot eenig verschil van gevoelen aanleiding zou kunnen geven. Het zou nu, volgens de Regering, hetzij aan den regter, hetzij aan de administrative magt overgelaten moeten worden, te beslissen welke besluiten in art. 3 bedoeld zijn. Maar naar des sprekers meening luidt het artikel zoo duidelijk algemeen, dat zoodanige tusschenkomst van regter of van bestuur niet te pas kan komen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** zegt gaarne toe te stemmen, dat het regt verstand van het 3de der additionnele artikelen van veel gewigt is, maar hij meent door den geachten spreker uit Zuidholland verkeerd verstaan te zijn. Hij heeft, naar aanleiding van dat artikel, alleen beweerd, dat als daar van wetten, reglementen en besluiten gesproken wordt, sommigen van oordeel zijn, dat onder het woord *besluiten* slechts te verstaan zijn de algemeene verordeningen, die bij besluiten zijn vastgesteld: dat er alzoo getwijfeld wordt aan de verbindende kracht der besluiten, waarbij provinciale belastingen bekrachtigd worden,

en iedere twijfel van zoodanigen aard moet worden opgeheven, of, zoo die nog niet is opgerezen, voorgekomen. In dien twijfel, hetzij dan bestaande, hetzij te verwachten, ligt reeds een voldoende grond om hier tot eene wettelijke bekrachtiging over te gaan en het is in allen gevalle beter iets te veel dan te weinig te doen. De Minister verklaart niets anders te hebben willen zeggen, dan hetgeen reeds in de memorie van beantwoording staat uitgedrukt. Hij heeft alleen te kennen willen geven, dat deze wets-ontwerpen niet te beschouwen zijn als een middel van uitlegging van het 3de der additionnele artikelen, maar alleen als een maatregel ter voorzigtige behartiging der provinciale belangen.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt hoofdzakelijk: Aannemende voor een oogenblik, dat men het wenschelijk keurt, dat de provinciale belastingen voortdurend op den thans bestaanden voet worden geheven, zoo vraag ik: zijn de voorgedragene ontwerpen van wet tot bereiking van dat doel *noodig?*

Velen hebben het antwoord op die vraag gezocht in het 3de van de additionnele artikelen der Grondwet: » Alle op het oogen» blik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet ver» bindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, » tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen." Naar mijne wijze van zien, laat dat artikel de vraag ten eenen male onbeslist; want de vraag is juist: of de provinciale belastingen, onder de vorige Grondwet, krachtens verbindende reglementen en besluiten werden geheven? met andere woorden: of ook toen eene *wet*, even als nu, werd gevorderd? Sommigen hebben de vraag bevestigend beantwoord, en de Regering zelve heeft, zoo als bekend is, dit stelsel, bij de laatste herziening der Grondwet, zoowel in de gewone als in de dubbele Kamer der Staten-Generaal verdedigd. Van het standpunt der Regering waren dus de voorgestelde ontwerpen ongetwijfeld *noodig*, ten einde de provinciale belastingen voortdurend te doen heffen; ik voor mij wil in het vraagstuk, voor het oogenblik, niet dieper dringen.

Maar ik doe eene andere vraag, niet of de voorgestelde bekrachtiging ter verzekering van de voortdurende heffing der provinciale belastingen *noodig*, maar of zij daartoe *raadzaam* is? En wanneer ik dan het oog vestig juist op dat verschil van opinien, zoo even vermeld; wanneer ik bedenk, dat beide gevoelens althans met waarschijnlijke gronden kunnen worden verdedigd; wanneer ik let op de mogelijkheid, dat de regterlijke magt te eeniger tijd het door de Regering voorgestane stelsel zou kunnen omhelzen; wanneer ik mij de verderfelijke gevolgen voorstel van den toestand van zaken, waarbij alle provinciale belastingen zouden kunnen worden geweigerd: dan kan ik voor mij niet anders dan tot het besluit komen, dat de voorgestelde bekrachtiging *raadzaam* is.

Ik ging daar zoo even uit van de *veronderstelling*, dat het wenschelijk was, dat *alle* provinciale belastingen voortdurend op den thans bestaanden voet wierden geheven; ik ben echter in geenen deele van dat gevoelen. Er zijn er onder de tegenwoordige provinciale belastingen wier bekrachtiging thans wordt gevraagd, die, naar mijne meening, met den aard van provinciale belastingen strijdig zijn. Ik breng daartoe, bij voorbeeld, de zoodanige, waarbij slechts enkele gedeelten eener provincie worden belast; de zoodanige, waarbij het eene gedeelte eener provincie hooger wordt belast dan het andere; de zoodanige waarbij eene provinciale belasting wordt geheven bij wijze van opcenten op de plaatselijke, en waarbij het dan aan de plaatselijke besturen staat, om hunne ingezetenen in de provinciale belasting niet te doen dragen; de zoodanige waardoor men fondsen wil verzamelen voor nog onbepaalde werken. Tot de bekrachtiging van de zoodanige meen ik niet te mogen medewerken.

Maar ook zoodanige provinciale belastingen, wier voortdurende heffing ik wensch te verzekeren, wil ik daarom niet helpen bekrachtigen voor een onbepaalden tijd, maar slechts voor *één jaar*. Ik meen, dat de toestand van deze tegenwoordige Kamer is van dien aard, dat zij zich zooveel mogelijk behoort te onthouden van besluiten, die, zoo als hier, in de toekomst voor eene halve eeuw of langer zouden ingrijpen. Door bekrachtiging *voor een jaar*, is aan de behoefte van het oogenblik geheel voldaan en daarbij de toekomst in geenen deele geprejudicieerd. Vele der punten, door den geachten spreker uit Leyden aangevoerd, zullen dan, hetzij bij de provinciale wet, hetzij bij eenige andere gelegenheid, kunnen worden onderzocht en geregeld. Ik voeg er nog dit bij, dat het stelsel van *provinciale accijnsen*, zoo het al niet strijdig is met de Grondwet, althans, uit een staathuishoudkundig oogpunt, aan overwegende bezwaren lijdt, die zeker deszelfs bekrachtiging voor eenen langen tijd zeer bedenkelijk maken.

Ik ben derhalve bereid om, als maatregel van overgang, mede te werken tot de bekrachtiging *voor een jaar* van de zoodanige der bestaande provinciale belastingen, die, in verband met de bepalingen der gewijzigde Grondwet, mij toeschijnen zonder bezwaar, althans voor dat tijdvak, te kunnen blijven bestaan; van de medewerking tot bekrachtiging der overige zal ik mij onthouden.

De heer ***Mackay*** zegt hoofdzakelijk: Na de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken, is de zaak meer in haar waar licht voorgesteld dan zij het is in de memorie van toelichting. Wanneer ik nu, vorm van inhoud scheidende, vraag: wat wil die wet, dan zie ik er niet in eene voldoening aan art. 129, maar het herstel van eene vroegere, voor het minst betwijfelde wettigheid, en zulk een twijfel is in eene zaak als deze reeds veel te veel. Zie ik dat in de wet, dan kan hetgeen door eenen der sprekers omtrent het 3de der additionnele artikelen gezegd is op mij geen indruk maken, want dat artikel spreekt van *verbindende* besluiten, terwijl het hier juist de vraag is: zijn de besluiten die de buitengewone opcenten goedkeuren verbindende? Ik zeg het den Minister na: er is twijfel; voorziening is noodzakelijk, maar dan hebben wij hier ook geene eenvoudige wet van overgang, maar eene wet van noodzakelijkheid. Ik ga met de Ministers mede, die aan het besluiten-stelsel een einde, en voor de wet plaats maken. Die besluiten toch zijn als de stutten van het gebouw; de muur is de wet. Wij denken bij naderende instorting van het wrakke besluiten-gebouw eene meer hechte woning daarvoor in de plaats te stellen. Op de gevolgen kan ik dan ook *minder* letten, daar wat onwettig is, niet wettig wordt door het maar te laten bestaan. Integendeel, ik houde het voor eene fiksche staatkunde eene bestaande kwaal te erkennen, en haar zoo spoedig mogelijk te genezen. — Zie ik, wat den vorm betreft, de Ministers den wettigen weg, den breeden weg met genoegen inslaan, minder vereenig ik mij met den inhoud der ontwerpen.

Hetgeen er tegen gezegd is herhaal ik niet, en bepaal mij slechts bij één punt, namelijk bij het brengen op de provinciale begrootingen van lasten, die uitsluitend op eenige weinige gemeenten drukken. Indien ik dit nu aannam, zoude ik mij aan onbekwaarheid schuldig maken. Ik heb eenmaal daaromtrent eene les van de Regering ontvangen. Vergat ik ze nu, ik ware inderdaad niet leerzaam. Toen in de Staten der provincie Zuidholland eene voordragt werd gedaan om eene belasting op drie gemeenten drukkende, als eene provinciale te beschouwen, gaf ik daaraan mijne goedkeurende stem, op grond, dat het hier niet uitsluitend één gemeente gold; dat de Grondwet het niet verbood; dat het billijk was, dat zij die de lusten hadden, ook de lasten droegen: in één woord, op grond der argumenten in de memorie van toelichting opgenomen, door den Minister voorgedragen. Die post werd echter door de Regering geschrapt. Ik zag het daarna in, dat zij regt had, dat wel eene provinciale belasting kan worden geheven ten voordeele van een deel der provincie, maar geheven over de geheele provincie en niet uitsluitend over speciale gemeenten.

Die les heb ik destijds ontvangen, ik heb ze niet vergeten, en het zij mij vergund dezelve thans aan de Regering weder te geven.

Hoe gaarne ik dus den Minister op dien wetherstellenden weg volgde, ik kan mij met het provincialiseren van gemeentelasten niet vereenigen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** merkt op dat de tegenwoordige wetten kunnen worden beschouwd als wetten van overgang, strekkende om den geregelden gang van het provinciaal huishouden te verzekeren. Nu is het, meent hij, de vraag niet, of belastingen, die slechts een deel eener provincie treffen, wenschelijk zijn; het is de vraag alleen, of niet dezelfde noodzakelijkheid, die de wettelijke bekrachtiging der overige provinciale belastingen vordert, ook hier bestaat. Het geldt hier niet de invoering van nieuwe zaken, waarbij de deugdelijkheid van derzelver grondslagen onderzocht zou moeten worden, maar slechts het bestendigen van hetgeen reeds bestaat. Die bestendiging is ter verzekering van den geregelden gang van het provinciaal huishouden noodig; en nu is het genoeg, dat eene belasting, als de hier bedoelde, niet door de Grondwet verboden wordt. Nu is wel aan de grondwettigheid van zoodanige belasting getwijfeld, maar die twijfel had geen afdoenden grond. Wat in elk gewest buiten het huishouden der gemeente valt, valt in dat der provincie, en nu kan dat of het geheel of slechts een deel van het provinciaal huishouden betreffen. Op dien grondslag is het, dat zoodanige belasting vroeger is goedgekeurd, en nu moet deze worden bestendigd, niet voor één jaar, maar voor het geheele tijdvak, waarover dat middel onmisbaar is of liever geheel op zich zelf, en zonder terugblik op eenig tijdvak. Wierd die bekrachtiging slechts voor één jaar gegeven, het kwaad dat men verhoeden wil, zou slechts verdaagd en de geregelde gang van zaken niet voor goed verzekerd zijn.

De heer ***van Leeuwen*** zegt den Minister te hebben hooren aanvoeren, dat de Koninklijke besluiten, welke het hier geldt, voor het grootste deel gediend hebben tot grondslagen van

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

daarop gevolgde geldleeningen. Tot het bepalen zijner stem acht de spreker zich verpligt dienaangaande aan den Minister eene inlichting te vragen. Hij moet opmerken, dat onder de ter griffie nedergelegde stukken betreffende deze wets-ontwerpen, slechts één voorhanden is, waaruit blijkt dat de opbrengst der opcenten bepaaldelijk voor de provinciale geldleening geaffecteerd is, te weten in het plan der negotiatie voor de provincie Friesland. Ook de herziene Grondwet zegt in art. 147 bescherming toe aan den eigendom, en waar dus provinciale opcenten geaffecteerd zijn tot zekerheid eener geldleening, mag deze waarborg aan de geldschieters niet onttrokken worden. De spreker wenscht bij het uitbrengen zijner stem over de verschilende wets-ontwerpen het regt van eigendom te eerbiedigen, en verlangt daarom van den Minister te vernemen, of hetgeen met opzigt der geldleening in Friesland uit de overgelegde stukken gebleken is, ook ten aanzien van die in andere provincien het geval is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** merkt op, dat de dagteekening van elk der hier bedoelde Koninklijke besluiten in de wets-ontwerpen is aangehaald, en dat er niet getwijfeld kan worden aan het bestaan van de niet overgelegde Koninklijke besluiten. Alleen dat betreffende Friesland werd overgelegd, omdat daartoe eene bijzondere reden bestond. Men had de vervanging gewenscht van de opcenten op een rijks-accijns door een ander middel, en nu wilde de Regering doen blijken, dat die opcenten speciaal verbonden waren voor rentebetaling en aflossing.

De heer ***van Leeuwen*** zegt gaarne te willen gelooven, dat de bedoelde Koninklijke besluiten werkelijk bestaan, maar hij wenschte te vernemen, of in alle gevonden wordt eene speciale affectatie van de provinciale opcenten voor de betrokken geldleening.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** meent, dat men het daarvoor mag houden, dat die speciale affectatie wel in de Koninklijke besluiten opgenomen zal zijn. In allen gevalle gelooft hij, dat het ter beslissing der vraag, of de aan verkregen regten verschuldigde eerbied de bekrachtiging vordert der provinciale belastingen in al de provincien, weinig afdoet, of de opcenten bepaaldelijk geaffecteerd zijn voor rentebetaling en aflossing. De geldleening zelve verandert door die affectatie niet van aard, en de hier besproken belastingen moeten in allen gevalle strekken om aan de aanspraken der geldschieters te voldoen.

De heer ***Slicher*** zegt: Een spreker uit Noordholland heeft beweerd, alleen zijne goedkeuring aan het wets-ontwerp voor Friesland te kunnen geven, omdat Zijn Edel Mogende bij de stukken ter inzage op de griffie liggende, slechts voor die provincie alleen een plan van negotiatie had gevoegd gezien, goedgekeurd bij een Koninklijk besluit en waarbij de aangevraagde buitengewone opcenten tot aflossing en interestbetaling verbonden zijn. Dit is eveneens het geval met Zeeland. Volgens het plan van negotiatie, goedgekeurd bij Koninklijk besluit de dato 28 Junij 1845, n°. 62, wordt in art. 12 bepaald, dat tot zekerheid der te doene aflossingen en interestbetalingen der negotiatie, speciaal worden verbonden de inkomsten van het fonds ter verbetering der wegen in het 4de en 5de district van Zeeland.

Door sommige leden is gemeend dat de heffing van buitengewone opcenten op de personele belasting en het patentregt althans slechts voor een bepaald getal jaren had moeten toegestaan worden. Die heffing is volgens de memorie van toelichting tot een tijdvak van 25 jaren bepaald. Daar nu uit art. 7 van het reglement houdende daarstelling en bepalingen omtrent het beheer van het fonds tot verbetering der wegen in het 4de en 5de district van Zeeland, blijkt, dat, behalve het subsidie thans door de provinciale kas verstrekt, dat subsidie vergroot zal worden, zoodra eene andere negotiatie zal zijn afgelost, welke aflossing in het volgende jaar of in 1850 moet plaats hebben, zoo is het te voorzien dat die buitengewone opcenten niet gedurende dat tijdvak zullen behoeven te worden opgebragt.

Ik kan de meening niet deelen dat de Provinciale Staten van Zeeland hunne magt zouden te buiten gegaan zijn: de Provinciale Staten van Zeeland hebben met betrekking tot het reglement tot daarstelling van een fonds tot verbetering der wegen in het 4de en 5de district gebruik gemaakt van hunne bevoegdheid, bij art. 148 der Grondwet toegekend. De verbetering der wegen in die districten is meer van locaal dan provinciaal belang, en het is daarom, dat de provincie een subsidie en de betrokkene districten de kosten dragen. Die districten door de Schelde van de overige deelen der provincie gescheiden zijnde, zoo kan de verbetering der wegen aldaar niet gezegd worden van algemeen provinciaal belang te zijn, en daarom zoude het onbillijk zijn de kosten van verbetering door de geheele provincie te doen dragen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** verklaart zich bereid, om de Regering te ondersteunen in haar pogen tot verzekering van den geregelden gang van zaken in de provinciale huishoudingen. Maar vooral bij den bijzonderen toestand, waarin de Kamer zich thans bevindt, meent de spreker niet verder te mogen gaan, dan ter bereiking van dat doel noodig is. Hij wenscht daarom, dat de Regering gehoor geve aan de opmerking van het geachte lid uit Overijssel, en de bekrachtiging der provinciale belastingen voor slechts één jaar voorstelle. Indien hem het middel van amendement ten dienste stond, dan zou de spreker daarvan ten deze gebruik maken. Hij moet zich thans bepalen tot eene ernstige uitnoodiging aan de Regering, om de tegenwoordige wets-ontwerpen alsnog in den aangegeven zin te wijzigen. Alleen zoodanige wijziging zou hem kunnen doen besluiten eene goedkeurende stem uit te brengen.

De heer ***Thorbecke*** zegt op de verschillende bijzondere punten, die bij deze discussie behandeld zijn, niet terug te zullen komen. Hij wil slechts eene enkele opmerking in het midden brengen, ter beantwoording van hetgeen door het lid uit Deventer gezegd is. Deze herinnerde, dat bij de discussien over de grondwets-herziening twijfel is opgerezen omtrent de verbindende kracht der Koninklijke besluiten, waarbij de heffing van provinciale belastingen bepaald wordt, en beweerde dat de tegenwoordige voordragten in dien twijfel haren grond vinden. De spreker kan zeer wel toegeven, dat zoodanige twijfel eene wettelijke bekrachtiging der provinciale belastingen allezins zou wettigen, maar hiervan uitgaande, had men reeds onmiddellijk in October, bij den aanvang der tegenwoordige zitting, die bekrachtiging moeten voordragen. Die twijfel kan, zijns inziens, thans de grond der bekrachtiging niet zijn.

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Hervormde Eeredienst*** stelt, als tijdelijke Voorzitter van den ministerraad, naar aanleiding van den door den geachten spreker uit Gelderland geuiten wensch, der Vergadering voor, om de beraadslagingen voor een half uur te schorsen, ten einde aan de Regering de gelegenheid te geven, om te raadplegen of de verlangde wijziging der tegenwoordige wets-ontwerpen door haar toegestaan kan worden.

Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

De zitting na verloop van een half uur heropend zijnde, geeft

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Hervormde Eeredienst*** als den uitslag der gehoudene overweging te kennen, dat de Regering besloten heeft tot het wijzigen der thans behandelde wets-ontwerpen, in overeenstemming met het geuite verlangen. Dienvolgens is in het eerste dier wets-ontwerpen, betrekkelijk de provincie Noordbrabant, door de Regering een nieuw 3de artikel ingevoegd, dat aldus luidt:

» De heffing der bovengemelde belastingen wordt beperkt tot het eerstvolgende dienstjaar. Latere heffing dezer belastingen behoeft nadere wettelijke voorziening."

zijnde ten gevolge dezer invoeging *art.* 3 thans *art.* 4 geworden.

De heer ***van Gollstein*** vraagt het woord. Hij merkt op, dat de verandering, die in de voordragt der Regering gebragt is, het beginsel zelf, waarvan de Regering hier is uitgegaan, niet aanraakt. Die verandering raakt alleen de vraag, of de verlangde bekrachtiging der provinciale belastingen zonder tijdsbepaling, dan wel of zij slechts voor een kort tijdsbestek gegeven zal worden, zoodat de redenen, die den spreker bewogen om zich tegen de thans behandelde wets-ontwerpen te verklaren, in volle kracht blijven. De Koninklijke besluiten, die de bekrachtiging van provinciale belastingen bevatten, zijn, hij herhaalt het, voortdurend van verbindende kracht en die belastingen hebben geene wettelijke bekrachtiging noodig. In de memorie van toelichting zegt de Regering, dat de provinciale belastingen volgens art. 148 der vroegere Grondwet bij Koninklijke besluiten bekrachtigd moesten worden, en dat deze besluiten thans ingevolge art. 129 der gewijzigde Grondwet door wetten vervangen moeten worden. Deze redenering is evenwel strijdig met het 3de der additionnele artikelen van de Grondwet, waar gezegd wordt, dat alle besluiten enz., die op het oogenblik der afkondiging van de nieuwe Grondwet van verbindende kracht zijn, deze behouden tot dat zij door andere vervangen zullen zijn. En deze tegen de wets-ontwerpen ingebragte zwarigheid wordt niet voldingend opgelost door de opmerking der Regering, dat er besluiten zijn van algemeenen en andere van bijzonderen aard, en door haar beweren, dat het genoemde art. 3 alleen zou doelen op die van algemeenen aard. Dit beweren toch is in strijd met de duidelijke bewoor-

dingen van dat artikel, want het spreekt van *alle* besluiten. Er bestaat hier alzoo geene noodzakelijkheid om tot eene wettelijke bekrachtiging over te gaan. Mogten die besluiten geene verbindende kracht gehad hebben volgens de vroegere Grondwet, dan zou de Regering van den goeden weg zijn afgeweken en ongrondwettig gehandeld hebben, want zij heeft krachtens die besluiten provinciale belastingen doen innen. Zij waren dus verbindend en behouden volgens meergenoemd art. 3 hunne verbindende kracht. Daarenboven zouden deze wetten niet overeen te brengen zijn met art. 129 der gewijzigde Grondwet, want dit artikel veroorlooft wel het uitschrijven van provinciale belastingen, maar alleen ter bestrijding van provinciale uitgaven, terwijl het hier ook de bestrijding geldt van uitgaven van algemeenen aard. Deze wetten zouden dus in lijnregten strijd zijn met dat art. 129. Maar, zoo heeft men gezegd, het is toch raadzaam de provinciale belastingen wettelijk te bekrachtigen, omdat er twijfel is opgerezen omtrent de verbindbaarheid der betreffende Koninklijke besluiten. De spreker vraagt intusschen, of niet die twijfel door eene wettelijke bekrachtiging meer versterkt dan verzwakt zal worden. Men zal dien, meent hij, door deze bekrachtiging versterken, omdat men daardoor als het ware juist de bekentenis aflegt, dat de besluiten, welke het hier geldt, geene verbindende kracht hebben. Maar men gaat van het beginsel uit, dat zij wel verbindende zijn, indien men zich van elke wettelijke voorziening ten deze onthoudt, en men stelt zich dan niet bloot aan de gevaren, die uit eene onwettig-verklaring der provinciale belastingen zouden voortvloeijen. Deze weinige opmerkingen acht de spreker voldoende, om de afkeurende stem, die hij zal uitbrengen, nader te regtvaardigen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** zegt, dat het hem aangenaam was te vernemen, dat door de Regering reeds aanvankelijk in het eerste der thans behandelde wets-ontwerpen eene verbetering gebragt is geworden. Hij verlangde die verbetering, niet opdat zij, die met den voorgaanden spreker eenstemmig denken, tot de aanneming dezer wets-ontwerpen zouden kunnen besluiten, maar alleen opdat zij, die het provinciaal huishouden tegen elke belemmering wenschen te waarborgen en tevens het oordeel over de voortdurende nuttigheid van dergelijke belastingen, als welke het hier geldt, aan eene volgende Kamer over te laten, dit tweeledig doel zouden kunnen bereiken. De spreker verklaart thans het eerste der bedoelde wets-ontwerpen te zullen aannemen, en ook, met uitzondering van enkele derzelve, de volgende, wanneer daarin, voor zoover noodig is, de door hem verlangde wijziging aangebragt zal zijn.

De heer ***Thorbecke*** zegt dat het beperken der voorgestelde bekrachtiging tot één jaar zijn bezwaar geenszins wegneemt; dat die bekrachtiging, zijns inziens, strijdig is met art. 129 der Grondwet en blijft, om het even of zij voor een dag, voor een jaar of voor vijftig jaren wierd verleend. Hij wenscht zoo min als iemand stremming van een provinciaal huishouden; hij zou daarom, alvorens de tegenwoordige Grondwet in kracht was getreden, bereid zijn geweest, de voorgestelde belastingen voorloopig te helpen handhaven; hij is nog bereid zijne stem te geven aan ontwerpen van wet, die, zooveel des noods, verklaren, dat het 3de additionneel artikel op de gemelde belastingen van toepassing is.

De heer ***Luijben*** verklaart geheel en al in te stemmen met de geachte leden uit Leyden en Utrecht.

Daar niemand meer het woord verlangt, gaat men over tot de hoofdelijke stemming over het wets-ontwerp betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen in de provincie Noordbrabant, hetwelk daarbij wordt aangenomen met 31 tegen 13 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Gevers van Endegeest, Nap, de Monchy, van Rijckevorsel, Anemaet, van Heemstra, Schooneveld, van Leeuwen, Op ten Noort, de Kempenaer, Mutsaers, van Beeck Vollenhoven, Smit, Mackay, Enschedé, Uijtwerf Sterling, Borski, Geradts, Egter, Kniphorst, Slicher, Duijmaer van Twist, Cost Jordens, Nedermeijer van Rosenthal, Bots, Nederburgh, Bijleveld, van Naamen, Hoffman, Hooft en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren, Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell en van Goltstein.

Daar niemand het woord verlangt te voeren over het wets-ontwerp betrekkelijk *de heffing van provinciale belastingen in de provincie Zuidholland*, gaat men terstond over tot de hoofdelijke stemming, waarbij het met 29 tegen 15 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, van Rijckevorsel, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell, van Goltstein en Hoffman.

De beraadslaging wordt alsnu geopend over het wets-ontwerp betreffende *de heffing van provinciale belastingen in de provincie Noordholland.*

Zijne Excellentie ***de Minister voor de Hervormde Eeredienst*** neemt het woord en deelt der Vergadering mede, dat door de Regering ook in dit wets-ontwerp eene wijziging gebragt is, bestaande in de inlassching van een nieuw 3de artikel, hetwelk van den navolgenden inhoud is:

» De heffing der belastingen, vermeld in art. 1, wordt beperkt tot het eerstvolgend dienstjaar. Latere heffing dezer belasting behoeft nadere wettelijke voorziening."

Terwijl dienvolgens *art.* 3 wordt *art.* 4.

Niemand over het aldus gewijzigde wets-ontwerp het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming, en wordt hetzelve daarbij met 31 tegen 13 temmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell en van Goltstein.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp *betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen* in de provincie *Zeeland.*

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Hervormde Eeredienst*** neemt het woord en zegt, dat door de Regering ook in dit wets-ontwerp eene wijziging gebragt is, mede bestaande in de inlassching van een nieuw 3de artikel, geheel gelijkluidende met dat hetwelk in het voorgaande wets-ontwerp is gevoegd, wordende art. 3 dien ten gevolge art. 4.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** vraagt het woord en herinnert, dat hij bij de behandeling van het eerste wets-ontwerp reeds dadelijk gezegd heeft dat hij zich met enkele dezer voordragten niet zou kunnen vereenigen. Zulks zal het geval met dit wets-ontwerp zijn, aangezien het hier ook geldt de bekrachtiging eener belasting, die uitsluitend in de steden en gemeenten van twee districten der provincie geheven wordt; zulk eene belasting kan de spreker niet beschouwen als eene provinciale belasting, of wel, indien zij als zoodanig te beschouwen is, acht hij haar strijdig met de Grondwet. Hij kan zich zeer goed voorstellen dat het bijv. noodig kan zijn om in een provinciaal belang wegen aan te leggen en in een goeden staat te houden, tot daarstelling van eene communicatie tusschen de onderscheidene gemeenten; dat enkele gemeenten meer bijzonder van zulke wegen vruchten trekken, en daarom ook meer bijzonder in de lasten moeten dragen; maar dan meent hij ook dat de hier bedoelde gemeenten, opmerkzaam gemaakt zijnde op het bijzonder belang hetwelk er voor haar bestaat om de wegen, welke het geldt, daar te stellen of te onderhouden, de gelden ter bevordering van het werk, zoo noodig door gemeentelijke belasting te vinden, op hare begrootingen behooren aan te wijzen, terwijl die gelden dan als bijdrage dier gemeenten onder de middelen tot bekostiging van het werk, op de provinciale begrooting overgebragt worden. Werd deze gang van zaken hier gevolgd, dan werden de provinciale en plaatselijke belangen op eene regelmatige wijze bevorderd; maar dan kan er ook geene wet noodig zijn tot bekrachtiging der belastingen die uitsluitend in die gemeenten voor het werk geheven mogten worden. Heeft de zaak zich niet aldus toegedragen en is er door Gedeputeerde en Provinciale Staten eene zoogenaamde provinciale belasting uitgeschreven, waarbij eenige ingezetenen uitsluitend belast zijn geworden tot goedmaking van de onkosten voor in de provincie ondernomen werken, dan zijn de Gedeputeerde en Provinciale Staten buiten de bepalingen van de Grondwet getreden. In het eerste geval komt de hier gevraagde bekrachtiging voor de bedoelde belasting niet te pas; in het laatste is er ongrondwettig gehandeld geworden. In geen geval alzoo kan de spreker zijne toestemming aan deze voordragt geven.

Niemand meer het woord vragende, gaat men tot eene hoofdelijke stemming over, en wordt daarbij het wets-ontwerp omtrent

het heffen van provinciale belastingen in Zeeland met 28 tegen 16 stemmen afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Op ten Noort, van Beeck Vollenhoven, Smit, Mackay, Uijtwerf Sterling, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Duijmaer van Twist, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Cost Jordens, Nedermeijer van Rosenthal, Thorbecke, Luijben, de Man, Nederburgh, van Nagell, van Goltstein, Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, Nap, de Monchy, van Rijckevorsel, Anemaet, Schooneveld en de Voorzitter.

Daar niemand het woord verlangt te voeren over het wets-ontwerp *betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen in Friesland*, gaat men terstond tot de hoofdelijke stemming over, waarbij dat wets-ontwerp met 25 tegen 19 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Smit, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Duijmaer van Twist, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Cost Jordens, Thorbecke, Luijben, de Man, Nederburgh, van Nagell, van Goltstein, Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, Nap en de Monchy.

De beraadslagingen worden geopend over het wets-ontwerp omtrent *het heffen van provinciale belastingen in de provincie Overijssel.*

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst*** neemt het woord, en deelt der Vergadering mede, dat door de Regering ook in dit wets-ontwerp eene wijziging is gebragt. Daarin is ingelascht een nieuw art. 2, geheel gelijkluidende met het nieuw ingevoegde artikel in het wets-ontwerp betrekkelijk Noordbrabant, terwijl *art.* 2 nu in *art.* 3 veranderd is.

Daar niemand over het aldus gewijzigde wets-ontwerp het woord verlangt te voeren, gaat men tot de hoofdelijke stemming over, en wordt hetzelve daarbij met 29 tegen 15 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell, van Goltstein, Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, de Monchy, van Leeuwen, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma en Kien.

De beraadslagingen worden geopend over het wets-ontwerp betrekkelijk de *heffing van provinciale belastingen in de provincie Groningen.*

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst*** neemt het woord en deelt der Vergadering mede, dat, ingevolge daartoe bekomen magtiging, naar aanleiding van het zoo straks door de Vergadering genomen besluit, en in verband met de in vorige wets-ontwerpen gebragte wijziging, thans het 2de artikel van dit wets-ontwerp weggenomen en vervangen is door een nieuw artikel, van den navolgenden inhoud:

» De heffing der belastingen, vermeld in art. 1, litt. *a*, wordt beperkt tot het eerstvolgende dienstjaar. Latere heffing dezer belastingen behoeft nadere wettelijke voorziening."

De heer ***Nap*** vraagt het woord en zegt, dat door de aangebragte wijziging in dit ontwerp een zijner bezwaren daartegen opgeheven is. Er blijft echter nog een ander bezwaar bij hem overig, dat welligt door de opheldering van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken zou kunnen worden weggenomen. Onder de belastingen die in dit wets-ontwerp voorkomen, is er ook eene die in de provincie Groningen wordt geheven, om te strekken tot dekking van rentebetaling en aflossing van eene door de Staten dier provincie gedane geldleening van f 200,000. De voorwaarden van die geldleening brengen mede, dat daarvan nog slechts één termijn in het jaar 1849 af te lossen moet vallen, zoodat de bepaling van het nieuwe artikel hier, wanneer de aflossing en rentebetaling steeds regelmatig heeft plaats gehad, niet te pas kan komen. De bepaling van het nieuwe artikel zou dus moeten doen twijfelen of wel, gelijk behoorde, telken jare, te beginnen met 1840, f 20,000 waren afgelost. Intusschen heeft de Regering op de haar, naar aanleiding der memorie van toelichting, waar het woord *moesten* gebruikt werd, gedane vraag, stellig verklaard, dat de bedoelde aflossing regelmatig geschiedde, en de spreker wil alzoo thans op dit punt niet nader aandringen. Maar de bedenking die bij hem nog bestaat is deze: In art. 1 litt. *a* van het oorspronkelijk wets-ontwerp werd de bedoelde geldleening vermeld als geschied *ter voorziening in de kosten der gebouwen voor de regterlijke collegien, de verbetering der communicatien enz.*, welk laatste woord werd opgehelderd door de memorie van toelichting, waar te lezen stond, dat die geldleening ook is geschied tot daarstelling van een doelmatig gesticht voor krankzinnigen. Dat krankzinnigenhuis is echter niet gesticht, en daar alzoo ten behoeve daarvan geene uitgaven te doen zijn geweest, terwijl, met berekening der kosten van zoodanig huis, bepaald was dat de aflossing van de schuld met 1840 beginnen en met 1849 eindigen moest, kan de spreker niet begrijpen, dat thans nog iets van de bedoelde geldleening zou zijn af te lossen. Het zal hem aangenaam zijn te vernemen, om welke red en nog een laatste termijn te betalen zou zijn.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** geeft te kennen, dat hij, indien het geachte lid uit Groningen zijne vraag eerder gedaan had, daarop gaarne een volledig antwoord gegeven zou hebben. Thans kan hij slechts herhalen, dat de aflossing der bedoelde geldleening tot nu toe regelmatig geschied is. Hij merkt hierbij evenwel op, dat de gedane vraag inderdaad buiten het gebied dezer beraadslaging ligt. De geldleening waarvan thans sprake is, werd eenmaal gesloten, met bepaling dat de gelden ter aflossing en rentebetaling door de in het wets-ontwerp vermelde belasting gevonden zouden worden. Dit staat vast, en hoe nu dat opgenomen geld besteed is geworden, dit behoort tot het gebied der provinciale huishouding, waarop hier niet getreden kan worden.

Daar niemand meer het woord verlangt gaat men tot de hoofdelijke stemming over het wets-ontwerp tot heffing van provinciale belastingen in de provincie Groningen over, hetwelk met 29 tegen 15 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Nap, van Rijckevorsel, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell, van Goltstein, Faber van Riemsdijk en d'Ablaing van Giessenburg.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk *de heffing van provinciale belastingen in de provincie Drenthe.*

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst*** geeft der Vergadering te kennen, dat in dit wets-ontwerp door de Regering een nieuw art. 3 is ingevoegd, aldus luidende:

» De heffing der belastingen, vermeld in art. 1, wordt beperkt tot het eerstvolgend dienstjaar. Latere heffing dezer belastingen behoeft nadere wettelijke voorziening."

Wordende *art.* 3 alsnu *art.* 4.

De heer ***Op ten Noort*** zegt, dat hij alleen uit zucht om geene belemmering aan te brengen in de provinciale huishoudingen, zich ten gunste der reeds afgehandelde wets-ontwerpen verklaard heeft. Daar echter in dit ontwerp niet alleen van reeds gedane geldleeningen de rede is, maar ook van het bijeenbrengen van een fonds voor werken, die nog slechts ontworpen zijn, kan die zucht om geene belemmering te veroorzaken hier niet voldoende zijn om hem eene goedkeurende stem te doen uitbrengen. Hij zal zich alzoo tegen dit wets-ontwerp verklaren, omdat het hier niet alleen geldt de dekking van gedane uitgaven, maar ook van nieuwe uitgaven, voor werken die nog uitgevoerd moeten worden.

Niemand verder het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen in de provincie Drenthe met 27 tegen 17 stemmen afgestemd.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Cost Jordens, Nedermeijer van Rosenthal, Thorbecke, Luijben, de Man, Nederburgh, van Nagell, van Goltstein, Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, Nap, de Monchy, van Rijckevorsel, van Leeuwen, Op ten Noort, van Beeck Vollenhoven, Smit, Uijtwerf Sterling, Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kniphorst, Kien, Duijmaer van Twist en de Voorzitter.

Daar niemand het woord verlangt te voeren over het wets-ontwerp betrekkelijk de *heffing van provinciale belastingen in het hertogdom Limburg*, gaat men terstond over tot de hoofdelijke

stemming. Daarbij wordt dit wets-ontwerp met 31 tegen 13 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Verweij Mejan, van Heloma, Kien, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell, van Goltstein, Faber van Riemsdijk en d'Ablaing van Giessenburg.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling van de ontvangsten en uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over* 1849.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** maakt opmerkzaam op een verschil van vorm dat zich tusschen dit wets-ontwerp en de voorafgaande opdoet, daarin bestaande dat de formule: » Lasten en bevelen, enz.", in het tegenwoordig wets-ontwerp voorkomende, in de vorige niet aanwezig is, terwijl *hieronder* gelezen wordt: » Gegeven." Terwijl bij de vroeger behandelde wets-ontwerpen de nieuwe Grondwet gevolgd werd, heeft men zich hier nog aan de oude gehouden. De spreker acht deze opmerking niet zonder gewigt, wegens het beginsel, dat aan de grondwettelijke vaststelling der formule voor de wetten ten grondslag ligt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** merkt aan, dat de woorden » Lasten en bevelen" enz. bij de oude evenmin als bij de nieuwe Grondwet verpligtend voorgeschreven zijn, zoodat het, wat deze woorden betreft, blootelijk een gebruik geldt. Echter zal het, zegt de Minister, ter bevordering der gelijkheid en vooral ter voldoening aan de Grondwet, noodzakelijk zijn onder het tegenwoordig wets-ontwerp ook het woord »Gegeven" op te nemen, welke wijziging alzoo thans in dit wets-ontwerp gebragt wordt.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** antwoordt, dat dan toch altijd een verschil van vorm tusschen het tegenwoordige wets-ontwerp en de vorige zal blijven bestaan, daar deze laatste zijn aangenomen zonder de formule van executie; een verschil, dat hij minder verkieslijk acht.

De heer ***Verweij Mejan*** zegt: Het is thans de vierde maal, dat een wets-ontwerp tot regeling van ontvangsten en uitgaven van het Burgerlijk Pensioenfonds door ons zal moeten worden behandeld. Drie malen reeds heb ik mij tegen een dergelijk wets-ontwerp verklaard, daar de kosten van administratie en beheer van het fonds mij te hoog voorkwamen. Destijds was bezuiniging de wensch van eenigen, thans is bezuiniging het woord van allen. De administratie-kosten schijnen mij ook nu nog veel te hoog toe en er bestaat dus voor mij volstrekt geene reden om thans van mijne meening, vroeger omtrent dergelijke wets-ontwerpen geuit, terug te komen. Het is mij aangenaam te zien dat er eenige toenadering tusschen Zijne Excellentie den Minister van Finantien en mij bestaat, maar ik kan daarin geene aanleiding vindenom mijne stem aan het tegenwoordig wets-ontwerp te schenken.

De heer ***Buijmaer van Twist*** zegt hoofdzakelijk: Ik wensch de aandacht der Vergadering te vestigen op *twee* punten:

Het *eerste* betreft den eersten post, op de ons voorgedragene begrooting voorkomende, en waarbij wordt voorgesteld het nadeelig slot der rekening over de dienst van 1846 als uitgave toe te staan over 1849. De zaak is deze: dat de dienst van 1849 een *tekort* oplevert, blijkende uit de door de Rekenkamer goedgekeurde rekening over die dienst; een *tekort*, dat is: de *werkelijke uitgaven* over die dienst hebben de *werkelijke inkomsten* met f 20.90 overtroffen; een *wettig* tekort, want alle gedane uitgaven waren door de wet toegestaan en zijn door de Rekenkamer verevend. Ziedaar het feit. En wat wil nu de Regering? Ik begrijp het niet regt, maar ik geloof, dat zij het tekort wil dekken. Over dat dekken van tekorten, over de vraag of dat altijd noodig is, of wanneer dat noodig is, wil ik thans niet spreken; maar ik neem aan, dat men het tekort wil dekken. En dan is het inderdaad eene zeer zonderlinge manier om een tekort te dekken, wanneer men dezelfde som, die het tekort uitmaakt, nog eens ten tweeden male wil uitgeven! De uitgaven over 1846 zijn *alle* werkelijk gedaan en verevend en daaronder ook de f 20.90; maar die werkelijke uitgaven bedroegen f 20.20 meer dan de werkelijke inkomsten; en ten einde dit te verhelpen, stelt men voor die f 20.90 ook nog eens weêr over 1849 te mogen uitgeven! Is dit middel afdoende, dan geef ik de Regering in ernstige overweging, om het vooral niet ongebruikt te laten ten aanzien van het tekort, dat de rekening der werkelijke inkomsten en uitgaven van het Rijk over de dienst 1848 zal aantoonen. Het geldt hier, ik erken het, eene geringe som: maar het geldt een hoogst belangrijk beginsel. Ik acht mij verpligt, al ware het alleen daarom, mijne goedkeurende stem aan dit ontwerp te onthouden.

Het tweede punt, waarop ik de aandacht wenschte te vestigen, betreft de ministeriele verantwoordelijkheid ter zake van het verleenen van pensioenen. Ik wijs daarbij op het onlangs aan deze Kamer medegedeelde verslag der Algemeene Rekenkamer over 1847, en wel op hetgeen die Kamer mededeelt bij gelegenheid van art. 63 harer instructie. Daaruit blijkt, dat de Regering in 1847 heeft geweigerd hare handelingen, ter zake van het verleenen van pensioenen, door de Algemeene Rekenkamer te laten controleren: mijns inziens geheel ten onregte. En het is daarom, dat ik van de tegenwoordige verlang te weten, of zij al dan niet in dezen het stelsel der Regering van 1847 is toegedaan?

Mijns inziens moet de Rekenkamer allezins de handelingen der Regering ter zake van het verleenen van pensioenen controleren. Niet alleen volgt dit dadelijk uit het bepaalde voorschrift van art. 28 van de instructie dier Kamer (wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), volgens hetwelk zij verpligt is alle schuldvorderingen, onverschillig of het onderzoek en de verevening voor of na de betaling geschiedt, te toetsen aan de bestaande wetten en daarop gegronde Koninklijke verordeningen; maar zonder die contrôle is de ministeriele verantwoordelijkheid niets dan een groot woord, zonder beteekenis of gevolg.

Men kan toch van de wetgevende Kamer niet verlangen, dat zij zich alle Koninklijke besluiten zal doen voorleggen met alle daarbij behoorende stukken, ten einde te onderzoeken of ook soms het een of ander pensioen is verleend, strijdig met de voorschriften der wet! Neen, dat onderzoek behoort te geschieden bij de Algemeene Rekenkamer, en die Kamer moet van de resultaten van dat onderzoek melding maken in haar jaarlijksch verslag, en zoo doende de aandacht van de wetgevende magt vestigen op datgene, wat, naar hare meening, in strijd met de wet mogt hebben plaats gehad. Op die wijze controleert de Rekenkamer de handelingen der ministers, doet verslag van hare contrôle, zonder over de handelingen der ministers te *beslissen*, welke beslissing aan de wetgevende magt toekomt, omdat de ministers verantwoordelijk zijn, niet aan de Rekenkamer maar aan de wetgevende magt.

Mogt men soms eenen waarborg tegen verkeerdheden zoeken in den raad van bestuur van het pensioenfonds, dan gelieve men op te merken: 1°. dat de handelingen van dien raad niet komen ter onzer kennis; maar voornamelijk, 2°. dat, volgens art. 37 der pensioenwet (9 Mei 1846, n°. 21), die raad niet anders doet dan *adviseren*; de minister alleen *handelt* en volgt al dan niet het advies van den raad. En dit behoort ook zoo; want die verantwoordelijk zal zijn voor zijne handelingen moet vrij zijn.

Ik herhaal dus de vraag, zoo even gedaan: of de tegenwoordige Regering al dan niet het stelsel huldigt der Regering van 1847, betrekkelijk de contrôle der Rekenkamer, ter zake van het verleenen van pensioenen! En zoo ja: wat dan het nut of het gevolg is van de ministeriele verantwoordelijkheid in dit opzigt?

De heer ***Smit***: Voor een enkel oogenblik slechts heb ik het woord gevraagd. Ik heb dat gedaan om voor U Edel Mogenden de reden te ontvouwen, waarom ik eene afkeurende stem tegen dit wets ontwerp zal moeten uitbrengen.

Tegen het pensioenfonds zelf of de algemeene strekking dezer wet heb ik volstrekt geene bezwaren; maar een gewigtig en afdoend bezwaar bestaat er bij mij tegen de aanneming van dit wets-ontwerp daarin, dat het beheer van het pensioenfonds, naar mijne wijze van zien, veel te kostbaar mag worden geacht, en het dus volstrekt wenschelijk en noodzakelijk is, om bij de zoo noodige algemeene bezuiniging en vereenvoudiging in onze staatshuishouding ook dat beheer op eenvoudiger voet te brengen.

Immers, Edel Mogende Heeren, eene uitgave van f 8200 voor het beheer van dit fonds mag geen kleinigheid worden geacht, en wanneer ik dan bovendien het oog vestig op inrigtingen van particulieren aard, die te regt met het pensioenfonds mogen worden vergeleken wat omvang en strekking betreft; wanneer ik naga welke veelvuldige werkzaamheden in zoodanige inrigtingen voorkomen en door veel minder personen worden verrigt, dan mag ik mijne stem niet geven aan een ontwerp, dat zoodanige kostbare wijze van beheer bestendigt en een zoo groot aantal ambtenaren bezigt voor een betrekkelijk gering fonds.

Het is zoo, Edel Mogende Heeren, drie malen is van wege deze Kamer eene goedkeurende stem aan begrootingswetten van gelijken aard ten deele gevallen; maar vroeger moest dit fonds worden aangelegd, waren de moeiten menigvuldiger en de werkzaamheden misschien buitengewoon. Die buitengewone omstandigheden bestaan niet meer, en al bestonden zij eenigermate, dan geloof ik dat wij toch heden onze goedkeurende stem aan dit ontwerp zouden moeten weigeren, omdat het meer dan tijd is dat afdoende bezuiniging en algeheele vereenvoudiging in alle deelen onzer staathuishouding tot stand komen en alle administratie, ook van

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

dit fonds, op eene andere en wel de minst kostbare wijze geschiede. Ik zal stemmen tegen deze wet.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** zegt: Ik zal ook slechts een enkel oogenblik de aandacht van U Edel Mogenden bezig houden. Alleen wil ik met een paar woorden de reden doen kennen, waarom ik mij tegen dit wets-ontwerp zal verklaren. Ik ben het hoofdzakelijk eens met den spreker uit Noordholland. Bezuiniging is thans aan de orde van den dag en de Regering heeft dan ook reeds een uitvoerig verslag omtrent dat gewigtig vraagstuk openbaar gemaakt. Ik zal omtrent dat verslag in geene bijzonderheden treden, maar dit alleen zeggen, dat bij mij de vrees ontstaan is dat men daarbij over het algemeen met de bezuinigings-plannen niet ver genoeg is gegaan naar de tegenwoordige omstandigheden. En voor die vrees vind ik nieuwen grond, nu dit wets-ontwerp, dat het eerste na dat verslag ingediend ontwerp is waarbij bezuiniging in aanmerking kon komen, nagenoeg geheel hetzelfde is als alle vorige dergelijke, en daarbij slechts eene enkele onbeduidende bezuiniging van f 100 op de tractementen is aangebragt. Ik zou meenen, niet genoegzaam te kennen te geven hoezeer ik dit afkeur, indien ik het hier bij eene bloote aanmerking liet berusten en mijne stem aan het wets-ontwerp gaf, en dit is de reden, waarom ik tegen dit wets-ontwerp zal stemmen. — In de memorie van toelichting heeft de Regering verklaard voornemens te zijn de pensioenwet te herzien. Ik vrees dat daarbij alleen het beheer van het pensioenfonds bedoeld zij; en ik wil daarom bij deze gelegenheid nog aandringen op eene herziening der geheele pensioenwet, als zijnde die in mijn oog volstrekt noodig. Immers het is genoeg bekend, en ik zal het daarom, ook ten einde in geene personaliteiten te vervallen, niet in het breede aanwijzen, hoe op sommige bepalingen dier wet in hare werking maar al te gegronde aanmerkingen te maken zijn.

De heer ***van Goltstein***: Ik beaam ten volle het gevoelen van verschillende sprekers, dat dit ontwerp der Regering geen blijken draagt van de zucht tot bezuiniging, die haar behoorde te bezielen, en uit dien hoofde kan ook ik mijne stem er niet aan geven.

Verschillende andere bedenkingen zijn ook bij mij opgerezen, in het bijzonder die, betreffende de ministeriele verantwoordelijkheid. Ik beaam die ten volle en geloof dat zij bij de Regering in ernstige overweging behooren te worden genomen.

Nog eene bedenking wil ik er bijvoegen; zij betreft de uitvoering van de wet op de pensioenen. De wensch is bij de Regering ontstaan om die wet te wijzigen en te veranderen. Het is mogelijk dat zulks wenschelijk zij, maar bovenal dient er, mijns inziens, acht geslagen te worden op eene behoorlijke uitvoering dier wet. Daarin geloof ik dat men achterlijk is geweest. De wet zegt, dat het besluit, waarbij het pensioen verleend wordt, publiek zal worden gemaakt; en dit voorschrift is door den wetgever gegeven, opdat allen daardoor zekerheid erlangen van de behoorlijke uitvoering der wet, — zekerheid, dat aan alle hare bepalingen is voldaan geworden.

Maar wat geschiedt er nu? Het besluit wordt bij uittreksel in de *Staats-Courant* geplaatst, alleen met opgave van den naam des persoons aan wien pensioen is toegekend, van het cijfer van het pensioen en van de artikelen der wet, op grond waarvan het pensioen is verleend. Maar uit welken hoofde dat pensioen wordt toegekend, of inderdaad die persoon in de termen valt om pensioen te erlangen, of hij de behoorlijke dienstjaren heeft, en of hij wezenlijk aanspraak heeft op pensioen, daarvan blijft men onkundig, en derhalve beantwoordt de plaatsing van dat uittreksel niet aan de bedoeling van den wetgever. De bekendmaking behoorde te bevatten alle bijzonderheden en gronden, met de aanhaling der wets-artikelen, ten einde men de zaak met juistheid zou kunnen beoordeelen.

Ziedaar eene bedenking, die ik geloof dat van eenig gewigt is te achten, en die ik aan de overweging der Regering aanbeveel. Het komt voor alsnog slechts aan op eene getrouwe uitvoering der wet; daarvoor is de Minister van Financien verantwoordelijk. Wij handelen hier nog niet over eene verandering der wet, maar wel over hare getrouwe uitvoering, en daarin is de Minister niet ten volle geslaagd.

De heer ***Cost Jordens*** geeft te kennen, dat ook de reden van zijne afkeuring van dit ontwerp gelegen is in het brengen van den eersten post van f 20.90 op de raming der uitgaven van het pensioenfonds. Hij is het hieromtrent volkomen eens met den spreker uit Overijssel en acht zich verpligt het door lezen gezegde te ondersteunen, vooral daar het hier een beginsel geldt en een vraagpunt van blijvenden aard.

De heer ***de Monchy*** zegt, dat het zijn voornemen niet was over dit wets-ontwerp het woord te voeren. Ik heb, zoo vervolgt hij, bij eene vorige gelegenheid aan een dergelijk wets-ontwerp mijne stem onthouden, omdat ik meende dat de onkosten te hoog waren. Toen eenmaal de beslissing der Kamer ten gunste van het ontwerp was gevallen, heb ik later mijne stem aan een volgend ontwerp gegeven, omdat ik mij aan het gevoelen der meerderheid wilde onderwerpen. Ik zal dit ook nu nog doen, en ik heb alleen het woord gevraagd, om mij te verklaren omtrent eene nieuwe quaestie, die heden is te berde gebragt, en die den eersten post betreft, welke op de raming van uitgaven voorkomt. Door den geachten spreker uit Overijssel werd verlangd, dat die niet gebragt zou worden op de begrooting van het fonds voor 1849. Ik kan mij met dat gevoelen niet vereenigen. Ik wil, bij voorbeeld, eens aannemen, dat de rekening van het fonds over 1847 een voordeelig slot oplevere en de rekening over 1848 wederom sluite met een voordeelig slot. Als men nu die saldo's niet telkens in latere begrootings-wetten opneemt, dan zal toch het gevolg zijn, dat, wanneer de Rekenkamer de rekeningen over die jaren afgesloten zal hebben, die sloten, om het zoo eens uit te drukken, in de lucht blijven hangen, en dat later dan eene nieuwe wet noodig zou zijn ten einde omtrent die sloten bepalingen te maken. Er is gezegd, dat men, even als hier geschiedt, ook op de algemeene staat-begrooting een nadeelig slot van een vroeger dienstjaar zou kunnen overbrengen. Ik geloof dat dit juist is, maar ik geloof dan toch ook dat in zoodanig geval te gelijk de middelen zouden moeten worden aangewezen om dat nadeelig slot te dekken, gelijk ten deze plaats heeft. Daar alzoo altijd eene wettelijke beschikking noodig is, wil men het voor- of nadeelig slot eener rekening niet in de lucht laten hangen, zoo zie ik voor mij er geen bezwaar in, dat die post van f 20.90 in deze wet is opgenomen.

De heer ***Duijmaer van Twist*** meent den vorigen spreker te moeten doen opmerken, dat hier geen sprake is van het al of niet overbrengen van het saldo eener vroegere rekening op eene latere. Er is hier sprake van eene begrooting, en eene begrooting is eene raming van uitgaven die zullen worden gedaan. Ook deze begrooting is eene raming van uitgaven. En nu is het geval aanwezig, dat er over een vorig tijdperk een tekort is, dat er over een vroeger dienstjaar eene meerdere werkelijke uitgave boven de inkomsten bestaat van f 20.90. Dat tekort moet men dekken, maar dit kan men niet doen door het te brengen op de begrooting der uitgaven van een volgend jaar, want op die wijze zou eigenlijk dezelfde uitgave twee malen gedaan worden. — De min juiste redenering van het geachte lid uit Zuidholland komt, meent de spreker, alleen daaruit voort, dat hij rekening en begrooting verward heeft.

De heer ***de Monchy*** erkent de juistheid der opmerking, dat het hier eene begrooting en geene rekening geldt; maar hij wenschte wel te weten, hoe de Rekenkamer zal kunnen komen tot de opname der voor- of nadeelige sloten van rekeningen, indien die sloten niet op eene latere begrooting voorkomen. Wat niet op eene begrooting voorkomt, kan ook niet op eene rekening worden gebragt.

De heer ***Faber van Riemsdijk*** ondersteunt het gevoelen van den vorigen spreker. Hij merkt aan, dat bijv. het nadeelige slot over 1846, waarvan hier gehandeld wordt, indien het op de begrooting staat voor een volgend jaar, uit de ontvangsten van dat volgend jaar gedekt zal moeten worden; en meent dat dit slot, zoo het niet op die begrooting wordt gebragt, uit die ontvangsten niet zal kunnen gedekt worden. Hij vereenigt zich met den vorigen spreker daarin, dat hij niet begrijpt, hoe de Rekenkamer tot de opname van dat slot geraken zal, anders dan langs zoodanigen weg als men hier is ingeslagen.

De heer ***de Man*** verklaart, dat de reden, waarom hij dit wets-ontwerp zal afstemmen, niet gelegen is in het brengen van den bedoelden post van f 20.90 op deze begrooting, maar wel in de hooge som, die hier voor het beheer van het pensioenfonds staat uitgetrokken. Vroeger had de Regering verklaard, dat eene buitengewone belooning der ambtenaren van het fonds billijk was wegens de buitengewone werkzaamheden, die uit de eerste oprigting van het fonds, het aanleggen der registers enz. noodzakelijk moesten voortvloeijen. De spreker meent, dat op dit oogenblik die buitengewone werkzaamheden afgeloopen moeten zijn en de kosten van beheer alzoo zonder bezwaar verminderd kunnen worden. Het is daarom dat hij tegen dit wets-ontwerp stemmen zal.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

De tegenwoordige begrooting is opgemaakt onder de werking

eener wet, die noch wenschelijk noch goed is. In 1846 heeft men goegevonden, uit eenen geest van wantrouwen tegen de Regering, het aantal toeziende voogden op hare handelingen met nog één te vermeerderen, door het instellen van een specialen raad van pensioenen. Deze moest toezien dat de Regering hare magt niet te buiten ging; maar juist door die schepping zijn ook de werkzaamheden van het personeel bij het pensioenfonds toegenomen en sedert dien tijd weinig verminderd, zoodat ook daarom vooral eene herziening hoogst wenschelijk zou zijn. Ik wenschte de contrôle over de pensioenen te hebben overgebragt bij de Rekenkamer; daaruit zou van zelf bezuiniging en vereenvoudiging voortvloeijen.

Intusschen geloof ik, dat het ook in het volgend jaar moeijelijk zal wezen bezuiniging in het beheer te brengen, zoolang de wet niet is veranderd, daar het niet wel mogelijk is de werkzaamheden met een minder aantal personeel af te doen. Vermindering van uitgaven zou thans alleen kunnen verkregen worden door eene vermindering van de tractementen der ambtenaren bij dit collegie, welke niet zeer billijk zou wezen, daar zij thans, hoogst genomen, in bezoldiging gelijk staan met ambtenaren van denzelfden rang bij de ministeriën geplaatst.

Een bezwaar tegen het ontwerp was gelegen in het brengen van den eersten post op de rekening der uitgaven. Ik geloof te kunnen toegeven dat hier uitgaven op eene begrooting worden gebragt, die reeds op eene vroegere begrooting zijn geplaatst geweest. In die voorstelling vind ik echter geen bezwaar. Ik zal niet herhalen wat een vorige spreker uit Zuidholland dienaangaande reeds heeft aangevoerd, en bepaal mij tot de enkele aanmerking, dat, vermits dat tekort toch niet ongedekt kan blijven en vermits het uit de fondsen van een volgend dienstjaar moet gedekt worden, de bestreden post toch op eene of andere wijze in de rekening van dat latere dienstjaar zou moeten opgenomen worden, en dat het niet wel mogelijk is, zonder veel meer omslag te maken, dien post van de latere begrooting van uitgaven weg te laten.

De spreker uit Overijssel heeft ook gevraagd welk gevoelen het ministerie aankleefde omtrent zijne verantwoordelijkheid in betrekking tot de contrôle der Rekenkamer op het verleenen der pensioenen. Die vraag is tot hiertoe niet ter sprake gebragt in het ministerie, de zaak is dus nog onbeslist. Ofschoon ik het gevoelen der vroegere Regering omtrent dit punt hier niet bepaald wil verdedigen, en het er veeleer voor houde, dat die contrôle door de wet aan de Rekenkamer behoort opgedragen te worden, zoo geloof ik toch dat er, onder de bestaande wetgeving, veel voor het als tantiet opgegeven gevoelen te zeggen is. Ik lees toch in de vorige Grondwet, art. 200: » Er zal eene Algemeene » Rekenkamer zijn, ten einde jaarlijks de rekeningen van ont» vangst en uitgaven der verschillende departementen van alge» meen bestuur op te nemen en te liquideren, mitsgaders » behoorlijke rekening en verantwoording te vorderen van alle » bijzondere lands-comptabelen en anderen, alles achtervol» gens zoodanige instructien, als *bij de wet* zullen worden vast» gesteld." En wanneer ik dan nu in art. 38 der pensioenwet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) lees: » Van de *ontvangsten* » *en uitgaven* [van het pensioenfonds] wordt jaarlijks door den » Minister van Financien rekening en verantwoording afgelegd, » die ter Algemeene Rekenkamer wordt opgenomen en gesloten, » en daarna bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal over» gebragt", en in de instructie voor de Algemeene Rekenkamer geene enkele bepaling aantref, welke de contrôle over de pensioenen zelve aan dat collegie opdraagt, dan meen ik te mogen beweren, dat de contrôle der Rekenkamer zich uitsluitend daartoe bepaalt, om toe te zien, of er ook dubbele betalingen geschieden, of over een langer tijdvak dan het regt medebrengt van den titularis, maar dat de wijze hoe de pensioenen worden toegekend, geheel ter verantwoording des Ministers blijft. Ik geloof dat dit argument nog meer versterkt wordt door de bepaling dat in de *Staats-Courant* publiciteit zal worden gegeven aan de verleende pensioenen met vermelding van den naam van den titularis en de toepasselijke wetsbepalingen. Dit is, benevens het advies, dat door den raad van pensioenen wordt uitgebragt, het eenige wat die verantwoordelijkheid verzekert.

Daarbij komt, dat, ingevalle ook de Rekenkamer hieromtrent hare contrôle moet uitoefenen, dezelfde stukken, die reeds haarklein bij den raad van pensioenen en bij de departementen van algemeen bestuur zijn onderzocht, nog weder bij de Algemeene Rekenkamer een zelfde naauwkeurig onderzoek zullen moeten ondergaan; daardoor zullen dus de omslag en de formaliteiten, die het verleenen van pensioen reeds nu vergezellen, en waardoor de arme gepensionneerde maanden lang, ja soms een vol jaar, van het hem toegekende pensioen verstoken blijft, noodwendig moeten vermeerderen.

Nog een enkel woord moet ik antwoorden aan den geachten spreker uit Utrecht ten aanzien van de wijze van uitvoering der bij de wet voorgeschreven publiciteit. De spreker heeft zich beklaagd dat in de *Staats-Courant* geene melding wordt gemaakt van de redenen, waarom een pensioen is toegekend. Ik behoef hem slechts naar art. 23 der pensioenwet van 9 Mei 1846 te verwijzen, alwaar uitdrukkelijk wordt gezegd, dat van de besluiten betreffende de pensioenen in de *Staats-Courant* opgave gedaan wordt, *voor zooveel betreft* den naam van den gepensionneerde, het bedrag van het pensioen en de toepasselijke wetsbepaling en dus niet wat aangaat de redenen, waarom het pensioen is toegekend. Ook aan dien spreker wil ik gaarne toegeven, dat, indien de wet gemaakt moest worden, die bepaling voorzeker anders zou luiden, en ik heb het gezegde alleen aangevoerd om het verwijt van de Regering af te weren als of zij niet zou voldaan hebben aan de voorschriften der wet.

Ik geloof met het gezegde te kunnen volstaan, ter oplossing van de aangevoerde bedenkingen.

Daar niemand meer het woord verlangt, gaat men tot de stemming over, waarbij het wets-ontwerp tot regeling van ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren over het jaar 1849 aangenomen wordt met 30 tegen 14 stemmen:

Vóór hebben gestemd de heeren: Egter, van Beeck Vollenhoven, van Heloma, Kniphorst, Slicher, Hiddema Jongsma, Opperdoes Alewijn, Nedermeijer van Rosenthal, Nederburgh, Bijleveld, van Naamen, Hoffman, Hooft, Gevers van Endegeest, Faber van Riemsdijk, d'Ablaing van Giessenburg, Nap, de Monchy, van Rijckevorsel, Anemaet, van Heemstra, Schooneveld, van Leeuwen, Op ten Noort, de Kempenaer, Mutsaers, Enschedé, Borski, Geradts en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Kien, Duijmaer van Twist, Cost Jordens, Bots, Thorbecke, Luijben, de Man, van Nagell, van Goltstein, Smit, Mackay, Uijtwerf Sterling, Storm van 's Gravesande en Verweij Mejan.

Daar er niets meer aan de orde is, sluit de Voorzitter de vergadering.

ERRATUM.

Eene in der tijd begane schrijffout in de bureaux van het departement van Marine, die later onopgemerkt is gebleven, heeft aanleiding gegeven dat er eene misstelling is ingeslopen in het gedrukt verslag der Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent het door de Algemeene Rekenkamer aan den Koning aangeboden verslag harer werkzaamheden over het jaar 1847.

Deze misstelling bepaalt zich tot het vermelden eener verhooging van f 50,000 op de 4de afdeeling, 3de artikel, van het VIIIste hoofdstuk der staatsbegrooting over 1847, *Daggelden van het jagtvolk*, te vinden op de 4de pagina van het eerstbedoeld verslag. [Zie *Bijblad* 1848, pag. 423, 1ste kolom.]

De OMSCHRIJVING van den aangehaalden begrootingspost onjuist zijnde, als moetende wezen » KOSTEN DER ACTIVE ZEEMAGT," zoo is het noodig geacht, daar de uitgaven voor de jagtvolkeren over 1847 *geene* verhooging hebben ondergaan en ten einde eenen onzuiveren stand van zaken te herstellen, den beganen misslag, door deze, ter kennisse van het algemeen te brengen.

[X. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 18den December* 1848.

's Gravenhage, den 16den December 1848.

MIJNHEER DE PRESIDENT!

Ik heb de eer U Hoog Welgeb., van wege den Koning, te doen toekomen afschrift van de nadere, op den 31sten Augustus 1848 overeengekomen additionnele artikelen tot het tractaat, tot wering van den slavenhandel, den 4den Mei 1818 tusschen de Nederlanden en Groot-Brittannie gesloten; zoomede van eene

daartoe betrekkelijke verklaring, welke den 24sten October 1848, bij gelegenheid van de uitwisseling der acten van bekrachtiging, door de wederzijdsche partijen is afgegeven.

Ik verzoek U Hoog Welgeb. deze stukken wel aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te willen mededeelen.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
LIGHTENVELT.

Den heere President van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[X. 2.]

ADDITIONNELE ARTIKELEN *tot het* Tractaat tot wering van den Slavenhandel, den 4den Mei 1848 tusschen de Nederlanden en Groot-Brittannie gesloten, — *vastgesteld den 31sten Augustus* 1848. [Deze artikelen zijn medegedeeld in de *Staats-Courant* van den 3osten December 1848.]

ZITTING VAN WOENSDAG 20 DECEMBER.

De vergadering wordt ten één ure geopend door den Voorzitter, jhr. *W. Boreel van Hogelanden.*

Er zijn 44 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Financien, voor de Hervormde Eeredienst en voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen de volgende Koninklijke boodschap.

[XI. 1.]

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ingevolge het verzoek van U Edel Mogenden, de wets-ontwerpen tot het heffen van provinciale belastingen in *Zeeland* en *Drenthe* in nadere overweging genomen hebbende, bieden Wij bij deze aan U Edel Mogenden twee andere, tot gelijk einde strekkende, wets-ontwerpen aan, vergezeld van eene toelichtende memorie.

En hiermede bevelen Wij U Edel Mogenden in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den December 1848.

WILLEM.

[XI. 2.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Zeeland.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Zeeland* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven, en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt, voor de provincie *Zeeland*, verleend aan de heffing van *eenen* buitengewonen opcent op de grondbelasting over 1849, en op de personele belasting over de dienst van 1849/50, ter bestrijding van de kosten van onderhoud der provinciale waterstaats-werken en wegen.

Art. 2. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Lasten en bevelen, enz.

Gegeven

[XI. 3.]

ONTWERP VAN WET *omtrent het heffen van provinciale belastingen in* Drenthe.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de provincie *Drenthe* tot dusverre provinciale belastingen, tot dekking van de provinciale huishoudelijke uitgaven, zijn geheven, en dat de Staten dier provincie het verder heffen van dusdanige belastingen aan Ons hebben voorgedragen;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt, voor de provincie *Drenthe*, verleend aan de heffing van *tien* opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, die, van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk zijn veraccijnsd, — in te vorderen op de wijze, voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen, daarvoor tot heden in gebruik, — ter voorziening in de rentebetaling en aflossing van de door de Staten van *Drenthe* den 10den Julij 1840 en 9 Julij 1841 voorgedragen en bij Koninklijk besluit van 4 Januarij 1841, n°. 38, en 2 October 1841, n°. 70, geautoriseerde geldleening van f 44,000 en f 30,000, voor de uitdieping van de Drentsche Hoofdvaart en voor de verbreeding van die Hoofdvaart en van het Meppeler Diep.

Art. 2. Gelijke bekrachtiging wordt verleend aan de heffing van *tien* opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen de provincie veraccijnsd, en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, die, van buiten de provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk zijn veraccijnsd, — in te vorderen op de wijze, voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen, daarvoor tot heden in gebruik, — en om te strekken ter bestrijding der kosten van in die provincie voorgenomene werken.

Art. 3. De heffing der in vorige artikelen vermelde belastingen wordt beperkt tot het eerstvolgend dienstjaar.

Latere heffing dezer belastingen behoeft nadere wettelijke voorziening.

Art. 4. Deze wet zal aanvangen verbindende te zijn met 1°. Januarij 1849.

Lasten en bevelen, enz.

Gegeven

[XI. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Naar aanleiding van de bedenkingen, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal in het midden gebragt bij de behandeling der, voor de provincien *Zeeland* en *Drenthe* aangeboden, doch niet aangenomen, wets-ontwerpen wegens de heffing van provinciale belastingen, is thans voor ieder van die twee provincien een nader wets-ontwerp te dezer zake vervaardigd.

Die ontwerpen worden hierbij aangeboden.

Naar men vertrouwt, is door de wijze, waarop dezelve thans zijn ingerigt, voorzien in de bezwaren, die tegen de vroeger aangeboden ontwerpen waren ontstaan.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

De Voorzitter zegt, dat hij, daar die stukken reeds gedrukt en aan de leden rondgedeeld zijn geworden, gelooft aan het verlangen van velen te zullen voldoen met voor te stellen, om die voordragten onmiddellijk te doen onderzoeken in dezelfde afdeelingen, die de vroegere wets-ontwerpen van gelijken aard hebben onderzocht, en om de Vergadering voor een uur te schorsen, als wanneer de Commissie van Rapporteurs welligt reeds in staat zal zijn haar verslag over die wets-ontwerpen uit te brengen.

Door de Vergadering wordt overeenkomstig het voorstel des Voorzitters besloten.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat ingekomen is een adres van H. G. Hammacher, notaris te Groede (Zeeland), betrekkelijk het wets-ontwerp omtrent de heffing van provinciale

belastingen in Zeeland. Dit stuk heeft hij onverwijld naar de commissie van verzoekschriften verzonden, hetgeen, naar hij meent, de goedkeuring der Vergadering zal wegdragen. Hij stelt der Kamer voor thans het rapport aan te hooren, dat deze commissie bereid is omtrent dat adres uit te brengen.

De Vergadering zulks goedkeurende, brengt de heer *Storm van 's Gravesande*, namens de bedoelde commissie, het navolgende rapport uit:

» Aan deze Kamer is een adres ingediend door *H. G. Hammacher*, notaris te Groede, 4de district van Zeeland, zich beklagende over de belastingen welke in het 4de en 5de district dier provincie geheven worden ten dienste der verbetering van de wegen in die districten en bepaaldelijk ook over de wijze waarop men ten opzigte dier verbetering is te werk gegaan. Adressant verzoekt aan de Kamer hare bekrachtiging niet te verleenen aan de bedoelde belastingen, dan onder voorwaarde, dat de opbrengst derzelve *uitsluitend* en met de meeste spaarzaamheid worde besteed tot bereiking van het doel waartoe zij zijn bestemd, namelijk de *algemeene* verbetering der wegen in de bovenvermelde districten.

» Het wets-ontwerp waarin van de door den adressant bedoelde belastingen sprake was, door deze Kamer verworpen en door een ander ontwerp vervangen zijnde, waarin die belastingen niet meer zijn opgenomen, zoo heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, om ten opzigte van het voormeld adres over te gaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomen conclusie.

Overeenkomstig het zoo even door de Kamer genomen besluit, wordt alsnu de Vergadering voor een uur geschorst.

De zitting ten drie ure heropend zijnde, brengt de Commissie van Rapporteurs voor de nieuwe wets-ontwerpen betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen in de provincien Zeeland en Drenthe haar algemeen verslag daarover uit.

Dit verslag is van den navolgenden inhoud:

[XI. 5.]

Naar aanleiding van het besluit der Kamer van den 18den December jl., volgens hetwelk de Koning eerbiedig verzocht is geworden om van de toen behandelde negen wets-ontwerpen omtrent de heffing van provinciale belastingen, twee, namelijk die wegens *Zeeland* en *Drenthe*, in nadere overweging te nemen, zijn bij de Koninklijke boodschap van den 19len December jl. twee andere wets-ontwerpen, tot de bedoelde heffing in de beide genoemde provincien betrekkelijk, aangeboden. Bij het zamenstellen dezer nieuwe wets-ontwerpen heeft de Regering, zoo als zij in de memorie van toelichting te kennen geeft, in de bezwaren trachten te voorzien, die tegen de vroegere waren ontstaan.

Bij het onderzoek dezer gewijzigde voordragten in de afdeelingen der Kamer heeft men eenstemmig het gevoelen geuit, dat, ofschoon de bezwaren van algemeenen aard, die, blijkens de vroeger gewisselde stukken, tegen deze wijze van bekrachtiging der in aanmerking komende provinciale belastingen zijn opgerezen, ook thans nog blijven bestaan, de meer bijzondere bezwaren, die op het lot van het vroegere wets-ontwerp wegens *Zeeland* invloed hebben gehad, door de veranderde inrigting van dat wets-ontwerp zijn opgeheven.

Tot zekere hoogte werd ditzelfde ook met opzigt tot het wets-ontwerp wegens *Drenthe* erkend. Intusschen waren er verscheidene leden, die nog altijd, afgescheiden van meer algemeene beschouwingen, art. 2 van dat wets-ontwerp bedenkelijk keurden, omdat van de daarin vermelde belasting slechts in algemeene bewoordingen wordt gezegd, dat zij strekken zal ter bestrijding der kosten van in die provincie *voorgenomene* werken. Men meende, dat de aard der zaak medebragt, dat die werken meer bepaald wierden aangeduid en vond voor dit gevoelen een grond te meer in art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9), waarin omtrent de daar vermelde zes provinciale opcenten wordt bepaald, dat de aanvrage om die te gebruiken zal moeten geschieden met opgave der objecten, tot welker bestrijding de daaruit voortvloeijende sommen zouden moeten dienen. Wanneer dit bij de wet voor de meer gewone zes opcenten verpligtend werd gesteld, scheen er nog meer reden te bestaan, om zoo iets voor geheel buitengewone opcenten, als waarvan hier sprake is, te vorderen. Sommige leden zouden zich evenwel, bij den tegenwoordigen stand der zaak, en daar het thans slechts de bekrachtiging der belasting voor één jaar geldt, tevreden stellen indien van de zijde der Regering eenige nadere stellige opgave wegens de in Drenthe voorgenomene werken wierd gedaan. Andere leden daarentegen meenden, dat de verlangde omschrijving in de wet zelve moest voorkomen, en zouden, bij het gemis daarvan, om die reden alleen hunne stem aan dat ontwerp moeten weigeren.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 20sten December 1848.

Het bovenstaande verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken zich in de vergadering der Commissie van Rapporteurs vervoegd, en aldaar, in antwoord op de gemaakte bedenking met opzigt tot het wets-ontwerp wegens Drenthe, te kennen gegeven:

eensdeels, dat de Regering eene bepaalde opgave der werken in het wets-ontwerp niet noodig oordeelt, omdat dit het provinciaal huishouden betreft; anderdeels, dat de Minister niet aarzelt de verzekering te geven, dat het in art. 2 bepaalde provinciale werken geldt, die òf reeds ondernomen òf voorgenomen zijn, en tot welker aanleg of voortzetting deze belasting gevorderd wordt, omdat de kosten niet uit de zes gewone opcenten gevonden kunnen worden; terwijl de opbrengst dezer belasting bepaaldelijk zal moeten strekken ter dekking van de kosten aan die werken in het jaar 1849 te besteden, waarom dan ook de voordragt daartoe op de provinciale begrooting voor dat jaar is gedaan.

En heeft de Commissie van Rapporteurs gemeend deze mondelinge inlichtingen in het tegenwoordig verslag te moeten opnemen, en vermits ten deze geen nader onderzoek te pas kan komen, verklaard, dat het tegenwoordig verslag als het *Algemeen Verslag* over de vroeger omschrevene wets-ontwerpen wegens het heffen van provinciale belastingen in Zeeland en Drenthe moet worden aangemerkt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 20sten December 1848.

UIJTWERF STERLING.
SMIT.
HIDDEMA JONGSMA.
NEDERBURGH.
COST JORDENS.

De Voorzitter stelt, daar sommige leden hun verlangen hebben te kennen gegeven, dat de beraadslagingen over de beide genoemde wets-ontwerpen nog heden zouden plaats hebben, voor, om die discussie terstond te openen.

Dienovereenkomstig besloten zijnde, worden in de eerste plaats de beraadslagingen geopend over het wets-ontwep betrekkelijk *de heffing van provinciale belastingen in de provincie* ZEELAND.

De heer ***de Man*** vraagt het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik heb mij in de zitting van eergisteren tegen al de toen behandelde ontwerpen van wet betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen verklaard. Ik heb het alstoen onnoodig geacht de bezwaren kenbaar te maken, die mij verhinderden ze goed te keuren, omdat andere leden die reeds hadden uiteengezet. Intusschen heb ik sedert ontwaard, dat er omtrent de gronden mijner afkeuring onzekerheid bestond, en daarom heb ik thans de vrijheid genomen om, terwijl ik mijne vroegere bezwaren niet weggenomen zie en mij verpligt gevoel ook tegen deze wets-ontwerpen te stemmen, voor een oogenblik het woord te vragen. Die bezwaren staan in verband met hetgeen ik gezegd heb bij de beraadslagingen over de grondwets-herziening. Zoowel bij de discussien der gewone als bij die der dubbele Kamer heb ik het hoofdstuk *van de Provinciale Staten en de gemeentebesturen* afgekeurd, en toen bepaaldelijk te kennen gegeven dat mijn hoofdbezwaar tegen dat hoofdstuk gelegen was in de bepalingen van het artikel, dat het 129ste der nieuwe Grondwet geworden is. Ik heb toen in de eerste plaats voorspeld, wat ik tot mijn spijt reeds heden zie gebeuren, dat er namelijk groote moeijelijkheid zou ontstaan in het vinden der juiste grenzen, waar het provinciale huishouden begint en waar het eindigt. Door den Minister werd toen ter tijd het door mij geopperde bezwaar niet gedeeld; nu evenwel blijkt het, dat mijne vrees niet ongegrond is geweest, daar de moeijelijkheid die ik voorspelde zich thans werkelijk heeft opgedaan. Immers, terwijl sommigen meenen, dat, ten einde de zelfstandigheid van het provinciale huishouden ongeschonden te houden, hier niet moet getreden worden in een onderzoek omtrent de noodzakelijkheid der belastingen welke het thans geldt, zijn anderen van gevoelen, dat de lands-vertegenwoordiging in zoodanig onderzoek wel moet treden. Het gevolg hiervan zal, vrees ik, zijn, dat de wetgevende magt langzamerhand hare magt zal uitbreiden, en de beschikking over provinciale huishoudingen aan zich zal trekken. Ik heb toen ook gezegd, dat de provinciale belastingen die ge-

DE HARMONIE TE GRONINGEN

beven werden krachtens Koninklijke besluiten, wettig geheven werden, en volgens het 3de artikel der additionnele bepalingen wettig zouden kunnen blijven geheven worden. Dat gevoelen kleef ik nog aan, en ofschoon anderen ook van een ander denkbeeld mogen zijn, ofschoon er, naar des Ministers meening, twijfel bestaat, of op de speciale besluiten, waarvan hier sprake is, het bedoelde 3de artikel der additionnele bepalingen wel toepasselijk kan geacht worden, zoo bestaat die twijfel bij mij niet, en kan ik alzoo niet transigeren. Ik voor mij houd de voordragt voor onnoodig, ja zelfs voor gevaarlijk, omdat daardoor in de gevolgen het provinciaal huishouden misschien op eene nadeelige wijze zal geschokt worden. Ik meen dat het gewigtig beginsel, in het evengenoemde 3de artikel opgesloten, ongeschonden behouden en bewaard moet blijven. Ziedaar de redenen die mij bewegen zullen ook tegen deze wets-ontwerpen te stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Met een kort woord zal ik het geachte lid uit Gelderland beantwoorden.

In de eerste plaats heeft deze beweerd, dat de uitkomst thans bewezen zou hebben, dat hij zich vroeger niet ten onregte bezwaard had gemaakt over de toepassing van art. 129 der tegenwoordige Grondwet; hij vreesde toen dat de wetgever de beschikking over het provinciaal huishouden aan zich zou trekken. Ik meen, dat integendeel bij de laatste beraadslaging gebleken is, dat de wetgever het provinciaal huishouden afgezonderd gehouden wil hebben; aan de Provinciale Staten is geheel overgelaten de beoordeeling van de behoeften van het provinciaal huishouden, terwijl de wetgever zich bepaald heeft tot de bekrachtiging der door de Provinciale Staten gekozen middelen, om in die behoeften te voorzien, en daarbij uitsluitend het oog gehad heeft op de algemeene belangen des Rijks. Ziedaar dus de algemeene en de provinciale belangen streng gescheiden en de beschikking over het provinciaal huishouden niet overgebragt bij den algemeenen wetgever!

In de tweede plaats gaf de geachte spreker als zijn gevoelen te kennen, dat de Koninklijke besluiten, welke het hier geldt, wettig zijn en dat zij volgens art. 3 der additionnele artikelen van de Grondwet door geene wetten behoeven vervangen te worden. Bij de vorige gelegenheid heb ik reeds opgemerkt, dat het de twijfel was omtrent het voldoende van dat 3de artikel, die de Regering tot het indienen dezer wets-ontwerpen geleid had. Ik kan er thans bijvoegen, dat reeds werkelijk regtsvorderingen geopend zijn, die op een tegenovergesteld gevoelen als dat van den geachten spreker zijn gebouwd. De voorzigtigheid vorderde alzoo allezins de indiening dezer wets-ontwerpen, ten einde op die wijze alle mogelijke gevaren af te weren.

Eindelijk meende de spreker ook, dat door de aanneming dezer wets-ontwerpen het provinciaal huishouden in de gevolgen aan gevaren werd blootgesteld. Ik merk hiertegen op, dat deze wetten nu in voldoening aan het verlangen der Kamer zoo zijn ingerigt, dat de provinciale belastingen slechts voor één jaar worden bekrachtigd en eene latere definitive beslissing blijft voorbehouden. Hier geschiedt slechts zooveel als noodig is, om in de bestaande omstandigheden den geregelden gang van de provinciale huishoudingen te verzekeren.

Niemand meer het woord verlangende, gaat men tot eene hoofdelijke stemming over, en wordt daarbij het wets-ontwerp betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen in de provincie Zeeland met 30 tegen 13 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd, de heeren: Hooft, Enschedé, van Heemstra, Cost Jordens, Egter, van Beeck Vollenhoven, Nedermeijer van Rosenthal, Borski, Uijtwerf Sterling, Smit, Mackay, Op ten Noort, Bots, van Rijckevorsel, Geradts, Kniphorst, van Naamen, Duijmaer van Twist, Nap, Anemaet, Bijleveld, Mutsaers, de Jong van Beek en Donk, Gevers van Endegeest, de Kempenaer, Nederburgh, Slicher, van Leeuwen, Schooneveld en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Opperdoes Alewijn, Verweij Mejan, Storm van 's Gravesande, Thorbecke, Luijben, Hiddema Jongsma, van Goltstein, Kien, d'Ablaing van Giessenburg, de Man, van Heloma, van Nagell en Faber van Riemsdijk.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp betrekkelijk de *heffing van provinciale belastingen in de provincie Drenthe.*

De heer ***van Leeuwen*** heeft daarover het eerst het woord en zegt, dat hij in de zitting van laatstleden Maandag geene gelegenheid gehad heeft, om zich uit te laten omtrent de bezwaren die hij had tegen het wets-ontwerp betrekkelijk de provincie Drenthe. Hij stemt over het algemeen in met hetgeen alstoen tegen het toenmalig wets-ontwerp werd in het midden gebragt. Maar een der bezwaren, die hem toen verhinderden het wets-ontwerp aan te nemen, werd niet voorgedragen en is ook thans niet weggenomen; hetzelve schuilt in de hier voorgedragen middelen tot dekking van de in de provincie Drenthe te doene uitgaven, in verband voornamelijk met de wijze van heffing der voorgestelde belasting. Hier geldt het namelijk het heffen van opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, zoo binnen als buiten de provincie veraccijnsd. Die opcenten nu kunnen natuurlijk niet geheven worden zonder surveillance ter wering van alle smokkelarij, en het noodzakelijk gevolg hiervan zal zijn, dat dit belemmering zal veroorzaken in het handelsverkeer tusschen Drenthe en de naburige provincien. Wanneer men nu nagaat wat in de laatste alinea van art. 131 der gewijzigde Grondwet wordt bepaald, te weten: dat de doorvoer en de uitvoer naar en invoer uit andere provincien geene belemmering mogen ondergaan, dan blijkt de bij dit wets-ontwerp voorgestelde maatregel strijdig te zijn met de bestaande Grondwet. De spreker zal zich om die reden verpligt vinden tegen de onderhavige voordragt te stemmen. Hij heeft, wel is waar, laatstleden Maandag zijne goedkeurende stem gegeven aan het wets-ontwerp betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen in Friesland, waarbij weder werd voorgesteld om provinciale opcenten op de accijnsen te heffen, maar hij is daartoe alleen overgegaan, omdat hij uit de ter gelegenheid van dat ontwerp door de Regering overgelegde stukken bemerkt had, dat die opcenten speciaal bestemd waren tot rentebetaling en aflossing van eene door de Staten van de provincie Friesland aangegane geldleening voor waterstaats-werken. De spreker had alzoo toen te kiezen tusschen artikel 131 en 147 der Grondwet, bij welk laatste wordt gelast dat niemand van zijn eigendom zonder schadeloosstelling kan worden ontzet. De afstemming van dat wets-ontwerp zou, zijns inziens, noodzakelijk ten gevolge gehad hebben, dat er eene krenking van den eigendom had plaats gehad. Hij moest alzoo kiezen, en aldus werd hij er toe geleid om daar een staat van zaken te helpen bestendigen dien hij anders zou veroordeeld hebben. Dit meende de spreker hierbij te moeten voegen, ten einde niet van inconsequentie beschuldigd te worden, nu hij zich genoodzaakt zal vinden tegen dit wets-ontwerp te stemmen.

De heer ***Schooneveld*** vindt zwarigheid in het onbestemde der uitdrukking: » voorgenomen werken", voorkomende in art. 2 van het wets-ontwerp. Hij meent, dat het er bij de wettelijke bekrachtiging eener provinciale belasting op aankomt, niet alleen om te onderzoeken of de voorgestelde belasting zelve met het algemeen belang in strijd is, maar ook of de uitgaven, tot dekking waarvan de belasting moet strekken, inderdaad uitgaven zijn van provincialen en niet van algemeenen aard. De spreker acht het alzoo noodig, dat, met betrekking tot het genoemde art. 2, globaal worde opgegeven, van welken aard de werken zijn waarvan daar gesproken wordt, niet om door beoordeeling van derzelver nut in de provinciale huishouding in te dringen, maar alleen opdat blijke, dat het niet zoodanige zijn, die op 's Rijks kosten aangelegd zouden moeten worden. Hieromtrent hoopt hij eenige inlichting van den Minister te ontvangen, en zoo hij geene voldoende opheldering erlangen mogt, zal hij tegen dit wets-ontwerp moeten stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ook nu zal ik in de beantwoording der gemaakte bedenkingen kort kunnen zijn.

De eerste geachte spreker heeft gezegd, dat hier gezondigd was tegen art. 131 der Grondwet, omdat dit wets-ontwerp de bekrachtiging voorstelt van eenen tol ten behoeve der provincie. Zoodanige tol moest, meende hij, belemmering aanbrengen in het handelsverkeer tusschen deze en andere provincien, en zoo iets strijdt met de laatste alinea van het genoemde art. 131. Ik moet daartegen opmerken, dat dit artikel wel verbiedt de heffing van speciale provinciale tolregten, die het handelsverkeer inderdaad zouden belemmeren, maar dat daar niet kan gedoeld zijn op de heffing van opcenten op rijks-belastingen, waarvan de inning door de rijks-ambtenaren zelven geschiedt en alzoo geenerlei belemmering aanbrengt. Ook in de gemeenten doen zich, niettegenstaande ten aanzien van deze eene dergelijke grondwettige bepaling geldt, zoodanige belastingen voor. De geachte spreker heeft gezegd, dat met opzigt tot het in de vorige zitting aangenomen wets-ontwerp betrekkelijk Friesland, bij hem wel een gelijk bezwaar bestond, maar

dat hij hieraan zijne goedkeuring gaf, omdat de belastingen, die het daarbij gold, moesten strekken tot dekking der rentebetaling en aflossing van eene geldleening. Hetzelfde heeft plaats met betrekking tot de belastingen, in art. 1 vermeld, en ik mag dus hopen, dat de geachte spreker uit dit oogpunt ook aan het tegenwoordig wets-ontwerp zijne goedkeuring zal schenken.

De geachte tweede spreker vond bezwaar in het onbestemde van art. 2. De geschiedenis van dit artikel is deze: In Drenthe zijn veel werken ter bevordering van de welvaart der provincie aan te leggen en de gewone opcenten zijn niet voldoende ter bestrijding dier kosten. Dien ten gevolge zijn reeds vroeger de in art. 2 vermelde belastingen uitgeschreven, ten einde de middelen te vinden ter bekostiging van werken, die reeds ondernomen of nog slechts voorgenomen waren. De uitgaven voor zoodanige werken worden telken jare en zijn nu laatstelijk ook voor 1849 op de provinciale begrooting van Drenthe uitgetrokken. Die begrooting is door den Koning goedgekeurd geworden en nu zou men treden in een onderzoek van het provinciaal huishouden, indien men wilde nagaan welke behoefte er aan het aanleggen van provinciale werken bestaat en of die werken, die ondernomen of voorgenomen zijn, ook uitgesteld of door anderen vervangen konden worden. De Regering heeft eenmaal geoordeeld, dat de bedoelde uitgaven noodzakelijk waren, en nu wordt slechts de bekrachtiging gevraagd van de belastingen die tot dekking dier uitga- ven moeten strekken.

Daar niemand meer het woord verlangt, gaat men tot d hoofdelijke stemming over, en wordt daarbij het wets-ontwer tot heffing van provinciale belastingen in de provincie Drenth met 25 tegen 19 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Cost Jordens, Egter, va Beeck Vollenhoven, Borski, Uijtwerf Sterling, Smit, Mackay Op ten Noort, Bots, Geradts, Knipborst, van Naamen, Anemaet Bijleveld, Mutsaers, de Jong van Beek en Donk, Gevers va Endege st, de Kempenaer, Hoffman, Nederburgh, Slicher, Hooft Enschedé, van Heemstra en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Nedermeijer van Rosenthal Verweij Mejan, Storm van 's Gravesande, Thorbecke, Luijben van Rijckevorsel, Hiddema Jongsma, Duijmaer van Twist, Nap van Goltstein, Kien, d'Ablaing van Giessenburg, de Man, van Heloma, van Nagell, van Leeuwen, Opperdoes Alewijn, Faber van Riemsdijk en Schooneveld.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL

GEDURENDE DE ZITTING VAN 1849.

ZITTING VAN DEN 14DEN FEBRUARIJ.

ZITTING VAN WOENSDAG 14 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten twaalf ure door den heer *L. G. A.* raaf *van Limburg Stirum*, als Voorzitter der Kamer, geopend.

Er zijn 37 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Van Sasse van Ysselt, van der Beken Pasteel, Lightenvelt, Verheij van den Bogaard, van Mierlo, van Heeckeren van Enguizen, van Nispen van Pannerden, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Meurs, Gevers van Endegeest, Hoffman, Philipse, Taets van Amerongen, Blankenheijm, 't Hooft, Groeninx van Zoelen, Insinger, van Verschuer, Diemont, van Beeck Vollenhoven, Corver Hooft, Borski, de Jonge van Ellemeet, van der Lek de Clercq, Martens van Sevenhoven, Bosch, van Limburg Stirum, van Welderen Rengers, van Swinderen, Vos de Wael, Cost Jordens, van Heeckeren van Wassenaar, Freseman Viëtor, Engelkens, Tonckens, Beerenbroek en Regout.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, voor de Hervormde Eeredienst en voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De Voorzitter aanvaardt bij de opening der vergadering het voorzitterschap met de navolgende aanspraak:

MIJNE HEEREN!

Nadat mij de dubbele onderscheiding te beurt mogt vallen, om door de keuze der stemgeregtigden tot candidaat en door den Koning tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal te worden benoemd, heeft Zijne Majesteit mij bovendien een bewijs van vereerend vertrouwen gegeven door de benoeming als Voorzitter van deze Vergadering.

Ik gevoel het gewigt van die aanzienlijke betrekking, maar tevens verberg ik mij niet, dat daaraan veelvuldige bezwaren verbonden zullen zijn; uwe toegevendheid en hulpvaardige medewerking zullen in staat zijn, de moeijelijke taak die mij wacht te verligten, en ik vraag dan ook met nadruk om uwen welwillenden bijstand.

De herziening der Grondwet zal aanleiding geven, dat spoedig belangrijke onderwerpen aan de beoordeeling der Staten-Generaal worden aangeboden; de overweging derzelve moge ten gevolge hebben voorspoed en bloei en in het algemeen het welzijn van het vaderland, en wanneer wij dan daartoe hebben medegewerkt, zullen aangename herinneringen bij het terugkeeren naar onze haardsteden ons kunnen volgen.

Ik verklaar het voorzitterschap dezer Vergadering te aanvaarden, met den wensch, dat Hij die alles bestuurt, onze beraadslagingen moge zegenen.

De Voorzitter laat daarop door den Griffier der Kamer voorlezing doen van de navolgende ingekomen Koninklijke besluiten, als:

1°. van een Koninklijk besluit van den 11den Januarij jl., waarbij de 39 leden der Eerste Kamer benoemd worden;

2°. van een Koninklijk besluit van dezelfde dagteekening, ter bijeenroeping van de beide Kamers der Staten-Generaal;

3°. van een Koninklijk besluit van den 1sten Februarij jl., waarbij tot Voorzitter der Eerste Kamer benoemd wordt de heer L. G. A. graaf van Limburg Stirum;

4°. van een Koninklijk besluit van den 6den Februarij, waarbij de baron van Verschuer tot lid der Eerste Kamer benoemd wordt.

Deze stukken worden achtervolgens voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter benoemt vervolgens, overeenkomstig art. 31 van het voorloopig kiesreglement, drie commissien tot het onderzoek der geloofsbrieven van de leden, als:

voor de geloofsbrieven der leden uit Noordbrabant, Gelderland en Zeeland, de heeren: van Sasse van Ysselt, van Meurs en de Jonge van Ellemeet;

voor de provincien Zuidholland en Noordholland, de heeren: Hoffman, Groeninx van Zoelen en Diemont; en

voor de provincien Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Limburg de heeren: Martens van Sevenhoven, Vos de Wael en Engelkens.

De Voorzitter verzoekt de heeren leden dezer Commissien zich onmiddellijk met de hun opgedragen taak te willen bezig houden en hun verslag tegen morgen ochtend in gereedheid te brengen.

De heer **Groeninx van Zoelen** merkt op, dat volgens de benoemingen van den Voorzitter, zijne geloofsbrieven onderzocht zullen worden door de Commissie, waarvan hij zelf lid zal wezen. Hij vindt hierin bezwaar en verzoekt dat aan zijn bezwaar worde te gemoet gekomen door hem in eene andere Commissie over te plaatsen.

De **Voorzitter** antwoordt dat andere leden in hetzelfde geval verkeeren en dat, daar de Commissien uit drie leden zijn zamengesteld, altijd tegenover hem, van wien de geloofsbrief is, twee andere leden zullen overstaan.

De heer **van Sasse van Ysselt** zegt, dat ook bij hem, die in hetzelfde geval verkeert als de spreker uit Zuidholland, het door dezen aangevoerde bezwaar weegt. Het zou hem aangenaam zijn, zoo de Voorzitter alsnog kon goedvinden in beider bezwaar te gemoet te komen.

De **Voorzitter** verklaart zich daarop bereid, om ten gevolge der gemaakte aanmerking, in de benoeming der Commissien voor de geloofsbrieven eene verandering te brengen. Hij belast alsnu met het onderzoek der geloofsbrieven

van de leden uit Noordbrabant, Gelderland en Zeeland, de heeren: Hoffman, Groeninx van Zoelen en Diemont;

van de leden uit Zuidholland en Noordholland, de heeren: Martens, Vos de Wael en Engelkens, en

van de leden uit Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Limburg, de heeren: van Sasse van Ysselt, van Meurs en de Jonge van Ellemeet.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de zitting tot den volgenden ochtend ten elf ure verdaagd.

ZITTING VAN DONDERDAG 15 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Zijne Excellentie de Minister voor de Hervormde en andere Eeredienst woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Limburg brengt bij monde van den heer **van Meurs** het navolgende verslag uit:

Uwe Commissie, benoemd tot het onderzoek der geloofsbrieven van de benoemde leden dezer Vergadering, uit de provincien Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en het hertogdom Limburg, heeft de eer te rapporteren, dat, uitgezonderd slechts weinige, hierna speciaal te vermelden, alle de overige

stukken, door die benoemde leden ingediend, na een naauwkeurig onderzoek, door de Commissie zijn bevonden aan de vereischten bij de Grondwet en het voorloopig kiesreglement voorgeschreven, te voldoen, en geen bezwaar tegen de toelating dier leden hebben opgeleverd. En heeft zij dienvolgens de eer voor te stellen, de dadelijke toelating van de heeren:

jhr. mr. J. C. Martens van Sevenhoven en
mr. J. W. Bosch,
uit de provincie Utrecht;
L. G. A. graaf van Limburg Stirum,
mr. S. van Welderen baron Rengers en
jhr. G. R. G. van Swinderen,
uit de provincie Friesland;
mr. A. J. Vos de Wael en
mr. W. H. Cost Jordens,
uit de provincie Overijssel;
mr. J. Freseman Viëtor,
uit de provincie Groningen;
mr. W. J. Tonckens,
uit de provincie Drenthe;
L. F. H. Beerenbroek en
P. Regout,
uit de provincie Limburg.

Dat echter bij uwe Commissie eenige bezwaren zijn gerezen omtrent de toelating der drie navolgende benoemde leden:

1°. van den heer J. D. C. baron van Heeckeren van Wassenaar, uit de provincie Overijssel, vermits uit het doop-extract van den 4den Februarij 1849, door dat lid overgelegd, blijkt, dat hij op den 23sten Maart 1809 buiten het Rijk, te Emmerik, is geboren, doch het bewijs ontbreekt, dat hij uit Nederlandsche ouders geboren is, weshalve de Commissie geene vrijheid heeft gevonden tot de dadelijke toelating van dat lid te adviseren.

2°. van den heer mr. H. J. Engelkens, uit de provincie Groningen, aangezien door dat lid 1°. geen behoorlijk bewijs van geboorte is ingediend, waartoe althans de Commissie niet heeft kunnen aannemen het overgelegd stuk, luidende als volgt:

» EXTRACT.

» Uit de ter griffie der arrondissements-regtbank te Winschoten » berustende bijlagen der huwelijks-acte van de gemeente Zuid- » broek, over den jare 1824, blijkt, dat Hermannus Johannes, zoon » van den heer Henricus Engelkens en mevrouw Tjabbering Hesse, » te Weener is geboren op den 8sten en gedoopt op den 13den » Julij 1797."

» Voor extract conform,
» *De Griffier der Regtbank*,
» J. J. WOLDERING."

Bij dat stuk wordt gerefereerd tot de bijlagen eener huwelijksacte, zonder afschrift van de bijlagen over te leggen, weshalve het, naar het gevoelen der Commissie, niet gelden kan voor een behoorlijk bewijs van geboorte of doop; en gesteld dat het als zoodanig konde aangenomen worden, dan bewijst dat stuk: 2°. dat de heer Engelkens te Weener in Oost-Friesland of Rijderland, buiten het Rijk, geboren is, en dus ook zijn radicaal als Nederlander niet heeft bewezen. — Op welke gronden uwe Commissie zich verpligt moet achten te adviseren, dat de heer Engelkens niet als lid dezer Vergadering kan toegelaten worden.

3°. van den heer G. I. de Rijk, uit het hertogdom Limburg, daar bij het onderzoek der geloofsbrieven van dat lid bevonden is, dat daaraan alleen ontbreekt het bewijs, dat de vereischte eed door hetzelve is afgelegd; om welke reden de Commissie van gevoelen is dat de heer Rijk mede voor alsnog niet als lid kan toegelaten worden.

De **Voorzitter** geeft te kennen dat de heer de Rijk gemeld heeft voor alsnog door ongesteldheid verhinderd te worden herwaarts te komen; hij stelt vervolgens voor, om de leden tegen wier toelating geene bezwaren zijn opgerezen, terstond toe te laten en om in eene volgende zitting te beraadslagen over de toelating der heeren van Heeckeren van Wassenaar en Engelkens.

De heer **van Heeckeren van Wassenaar** zegt dat hij niet had kunnen vermoeden, dat van hem het door de Commissie verlangde bewijs gevorderd zou worden. Zich houdende aan het voorloopig kiesreglement en aan de Grondwet, meende hij niet het bewijs te moeten leveren van *geboren* Nederlander te zijn. Dat hij werkelijk uit Nederlandsche ouders geboren is, hieraan kan, zegt de spreker, geen twijfel zijn, daar zijn vader in der tijd lid was van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Indien de Vergadering evenwel de overlegging van het bewijs zijner geboorte uit Nederlandsche ouders verlangen mogt, dan zal hij trachten daartoe morgen in staat te zijn.

De heer **Engelkens** vraagt het woord. Wat het eerste door de Commissie tegen zijne toelating aangevoerde bezwaar betreft, dat namelijk het door hem overgelegde stuk, hetwelk door den griffier der regtbank te Winschoten uitgegeven is, geen voldoend bewijs omtrent zijne geboorte zou zijn, hierin zal hij, wanneer de Vergadering in dat bezwaar deelen mogt, met weinig moeite spoedig kunnen voorzien. Wat aangaat het andere bezwaar, dat namelijk uit dat stuk niet blijkt dat hij uit Nederlandsche ouders geboren is, geeft de spreker te kennen, dat zijn vader Nederlander van geboorte was, dat deze ten gevolge der revolutie van de vorige eeuw Nederland verlaten heeft en naar Oost-Friesland geweken is, waar hij spreker geboren werd. Hij achtte het niet noodig de bewijzen hiervan over te leggen, omdat bij het voorloopig kiesreglement aan de Gedeputeerde Staten wordt opgedragen niet alleen om de lijsten der hoogst aangeslagenen op te maken, maar ook om onder anderen na te gaan in hoeverre deze het radicaal van Nederlander bezitten, en die Staten alzoo in dezen de bevoegde autoriteit zijn. De spreker merkt nog op, dat wel bij de oude Grondwet voor de leden der Eerste Kamer het radicaal van *geboren* Nederlander gevorderd werd, maar dat het volgens de nieuwe Grondwet voldoende is Nederlander te zijn, hetzij dan door geboorte, hetzij door naturalisatie, hetzij door wetduiding. Ten slotte verklaart de spreker, dat het zijne bedoeling niet is het regt der Vergadering in dezen te betwisten, maar alleen om de redenen op te geven, waarom hij de bedoelde bewijzen niet overlegde, welke niet-overlegging anders misschien vreemd zou kunnen schijnen.

De heer **van Sasse van Ysselt** zegt zich verpligt te achten, om het voorstel der Commissie nader aan te dringen, hetwelk onder anderen daartoe strekte dat door de Vergadering over de toelating der leden, omtrent wier geloofsbrieven bezwaar bestond, in eene volgende zitting beraadslaagd zou worden.

De Vergadering vereenigt zich daarop met de conclusie van het rapport, en besluit mitsdien tot de toelating van de heeren: Martens, Bosch, van Limburg Stirum, van Welderen Rengers, van Swinderen, Vos de Wael, Cost Jordens, Freseman Viëtor, Tonckens, Beerenbroek en Regout, met bepaling dat de beraadslaging over de toelating der heeren van Heeckeren van Wassenaer en Engelkens in eene volgende zitting zal plaats hebben.

De Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Noordbrabant, Gelderland en Zeeland brengt bij monde van den heer **Hoffman** het navolgende rapport uit:

De Commissie, op gisteren benoemd om de geloofsbrieven te onderzoeken van de leden dezer Kamer in de provincien Noordbrabant, Gelderland en Zeeland verkozen en door den Koning benoemd, heeft zich met dat onderzoek bezig gehouden en als uitslag daarvan de eer te rapporteren, dat, benevens het besluit des Konings, door alle die heeren is overgelegd het proces-verbaal hunner verkiezing, waaruit blijkt dat zij overeenkomstig art. 23 en 24 van het voorloopig kiesreglement, hetzij bij eene eerste hetzij bij eene herstemming, bij volstrekte meerderheid tot candidaten waren verkozen.

Door de heeren L. J. B. van Sasse van Ysselt,
L. A. Lightenvelt,
B. Verheij van den Bogaard,
J. C. Mierlo,
H. W. van Aylva van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen,
W. C. M. de Jonge van Ellemeet en
C. van der Lek de Clercq,

zijn daarbij gevoegd en in behoorlijke orde bevonden de sub 1°. en 2°. van art. 25 van genoemd kiesreglement gevorderde uittreksels uit de registers van geboorte, en de verklaringen vermeldende de openbare betrekkingen door hen bekleed wordende, en daar geene dezer betrekkingen deze heeren van het lidmaatschap dezer Kamer uitsluit, stelt uwe Commissie voor dezelven dadelijk daarin toe te laten.

De heeren M. A. J. van der Beken Pasteel,
H. F. van Meurs en
C. E. J. F. van Nispen van Pannerden,

hebben, nevens de uittreksels uit de registers van geboorte, gelijke verklaringen wegens de door hen bekleed wordende openbare betrekkingen overgelegd; doch alzoo daaruit blijkt dat die heeren alsnog zijn leden der Staten hunner provincie, is uwe Commissie, op grond van art. 124 der Grondwet, van oordeel dat die heeren, alvorens in deze Kamer zitting te kunnen nemen, het bewijs zouden behooren over te leggen van bekomen ontslag als leden der Provinciale Staten, en heeft mitsdien de eer u voor te stellen, om hunne toelating tot dat tijdstip uit te stellen. — Uwe Commissie vermeent hierbij tevens niet te mogen verzwijgen, dat uit het geboorte-extract van den heer van der Beken Pasteel blijkt, dat die heer in het jaar 1789 is geboren te Leuven, provincie Brabant; dat echter uit eene verklaring van den burgemeester van Eindhoven blijkt, dat zijn ed. sedert het jaar

1812 aldaar is gevestigd en van 1828 af onafgebroken regterlijke betrekkingen bekleedt.

De heer van der Beken Pasteel was dus, alhoewel niet in de Nederlanden geboren, aldaar reeds vòòr de oprigting van het Koningrijk gevestigd, en heeft daarenboven bij de vereeniging van België met dat Rijk alle de regten van Nederlander erlangd; alhier onafgebroken zijnde gevestigd, heeft hij, volgens het gevoelen uwer Commissie, die regten niet verloren, en heeft zij alzoo gemeend, uit dien hoofde geene zwarigheid tegen zijne toelating te moeten maken.

Eindelijk is door den heer H. J. C. J. baron van Heeckeren van Enghuizen het gevorderde uittreksel uit de registers van geboorte nog niet ingediend, en kan uwe Commissie tot de toelating van dat lid dus ook niet dan onder reserve van die overlegging adviseren.

De heer **van Meurs** vraagt het woord. Op de bedenking, die de Commissie tegen de toelating van hem en twee andere leden in het midden bragt, en die daarin bestond dat niet blijkt van hun ontslag uit de betrekking van lid der Staten van hunne provincie, moet de spreker repliceren, dat het hem is voorgekomen, dat een lid der Provinciale Staten, door den Koning tot lid der Eerste Kamer benoemd zijnde, facto ophield lid der Staten te zijn, en er dus voor hen, die in zoodanig geval verkeerden, geen quaestie kon zijn van het nemen van ontslag als lid der Provinciale Staten. De spreker kan zich alzoo met de conclusie der Commissie in dit opzigt niet vereenigen.

De heer **Hoffman** zegt, dat de Commissie het oog heeft gehad op art. 124 der Grondwet, waar men leest: » Niemand kan te gelijk zijn lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal en lid der Staten eener provincie, noch ook lid der Staten van meer dan één provincie", en daarbij op art. 12 van het reglement voor de Provinciale Staten zelf, waar geschreven staat, dat de leden der Provinciale Staten hun ontslag erlangen van de Gedeputeerde Staten, hetwelk vervolgens door den Koning bekrachtigd moet worden. De spreker merkt op, dat het genoemde reglement niet door de invoering der nieuwe Grondwet vervallen is.

De heer **van Meurs** antwoordt, dat hij het met de Commissie eens is, dat de bedoelde functien niet te gelijker tijd bekleed kunnen worden, maar met haar in gevoelen verschilt omtrent de vraag, of een lid der Provinciale Staten, tot lid der Eerste Kamer benoemd zijnde, een bepaald ontslag noodig heeft. De spreker wenscht geenszins die beide functien te blijven waarnemen, maar hij meent na de aanneming van zijne benoeming tot lid dezer Vergadering opgehouden te hebben lid der Staten van Gelderland te zijn.

De heer **Gevers van Endegeest** merkt op, dat men onwillekeurig in dezelfde soort van discussie vervallen is als zoo even. Hij dringt er op aan, dat de behandeling der admissie van die leden, ten aanzien van wier geloofsbrieven bezwaren zijn opgerezen, overeenkomstig het zoo even op het voorstel van den Voorzitter genomen besluit, tot eene volgende vergadering uitgesteld worde.

De heer **van Nispen van Pannerden** vraagt, of ook door de Commissie voor de provincien Utrecht, Friesland, Groningen enz. gelet is op het bezwaar, hetwelk thans tegen de toelating van enkele leden geopperd en daarin gelegen is, dat zij nog geen ontslag genomen hebben als leden der Provinciale Staten. Hij wenscht te vernemen, of niet onder de leden, die zoo even toegelaten zijn, ook zoodanige waren, die nog geen ontslag namen als leden der Provinciale Staten. Indien dit het geval was, dan zou de Vergadering, wanneer zij zich nu in dit opzigt met de conclusie van het laatste rapport vereenigde, in eene tegenstrijdigheid vervallen.

Nadat de heer **van Meurs** te kennen gegeven heeft, dat de door den vorigen spreker bedoelde Commissie op het besproken bezwaar gelet heeft, maar oordeelde hetzelve niet te kunnen doen gelden, heeft

de heer **de Jonge van Ellemeet**, die mede lid was van die Commissie, nog nader medegedeeld, dat het bedoelde bezwaar bij de Commissie ter sprake is gekomen, naar hij zich meent te herinneren ten aanzien van den heer Freseman Viëtor; dat echter de Commissie, gelijk reeds te kennen werd gegeven, van oordeel was, dat leden van Provinciale Staten door hunne benoeming tot lid der Eerste Kamer, *facto* ophielden leden der Staten te zijn. De spreker zegt, dat hij zich niet in deze discussie gemengd zou hebben, indien niet regtstreeks eene vraag gerigt was aan de Commissie waartoe hij behoorde.

De **Voorzitter** zegt aan de Vergadering de admissie te zullen voorstellen van de heeren van Sasse van Ysselt, Lightenvelt, Verheij van den Bogaard, van Mierlo, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, de Jonge van Ellemeet, van der Lek de Clercq, en het uitstel der behandeling van de admissie der heeren van der Beken Pasteel, van Meurs, van Nispen van Pannerden en van Heeckeren van Enghuizen tot eene volgende zitting.

De heer **van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen** geeft te kennen, dat ook hij zijn ontslag als lid der Staten zijner provincie niet genomen heeft en dus in het voorstel des Voorzitters gerangschikt zou moeten worden onder hen, die voorloopig nog geen zitting zullen kunnen nemen. Ook hij was van oordeel, dat een lid der Provinciale Staten, wanneer hij door den Koning tot lid der Eerste Kamer benoemd werd, *facto* ophield lid der Staten te zijn.

De heer **van Beeck Vollenhoven** meent, dat indien de vergadering op het voorstel des Voorzitters besliste, de zaak gepraejudicieerd zou worden. Hij neemt de vrijheid voor te stellen, om eene stemming te doen plaats hebben over de vraag, of het krachtens art. 124 der Grondwet noodig is, dat het door de Commissie verlangde bewijs van ontslag worde overgelegd. Wanneer die quaestie toestemmend beslist mogt worden, dan zouden de leden die in het bedoelde geval verkeeren, nog niet admissibel zijn.

De heer **Hoffman** beantwoordt den heer van Pallandt en merkt op, dat in de verklaring door dit lid overgelegd omtrent de door hem bekleede betrekkingen, niet genoemd wordt de betrekking van lid der Provinciale Staten.

De heer **van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen** geeft te kennen, dat hij de bedoelde betrekking niet vermeld heeft, omdat die vermelding niet te pas kon komen, terwijl hij oordeelde door de benoeming tot lid der Eerste Kamer *facto* als lid der Staten ontslagen te zijn geworden.

De heer **van Meurs** ondersteunt het denkbeeld van het lid uit Noordholland, die verlangde dat dadelijk beslist zou worden omtrent de vraag, of het bedoelde bewijs van ontslag werkelijk vereischt wordt.

De **Voorzitter** zegt aan dit verlangen niet te kunnen toegeven. Hij meent dat de conclusie van het rapport der Commissie den voorrang behoort te hebben, en dat dus in de eerste plaats voorstellen de toelating van die leden, omtrent wier geloofsbrieven geene bedenkingen bij de Commissie bestonden.

De heer **Hoffman** merkt op, dat na de explicatie door den heer van Pallandt gegeven, deze, bij wijziging van de conclusie der Commissie, gebragt moet worden onder die leden, ten aanzien van wier toelating bezwaar bestaat.

De **Voorzitter** zegt zijn voorstel te zullen veranderen, en de leden wier geloofsbrieven tot geene bedenking aanleiding gaven, één voor één ter toelating te zullen voorstellen.

De heer **Hoffman** meent dat zulks niet noodig is, maar dat het genoeg zal wezen wanneer de heer van Pallandt overgebragt wordt tot die leden, tegen wier toelating bedenking is opgerezen.

De heer **Groeninx van Zoelen** ondersteunt het gevoelen van den vorigen spreker en wenscht dat hier dezelfde weg gevolgd worde, die zoo even bewandeld werd. Hij ziet geene reden, waarom niet ook hier bij één besluit der Vergadering tot de toelating van al de leden, omtrent wier geloofsbrieven geene bedenkingen gerezen zijn, besloten zou worden, en waarom niet ook hier de beraadslaging over de toelating der andere leden geadjourneerd zou worden.

De **Voorzitter** zegt te zullen toegeven aan den geuiten wensch en stelt alzoo voor de dadelijke toelating van de heeren: van Sasse van Ysselt, Lightenvelt, Verheij van den Bogaard, van Mierlo, de Jonge van Ellemeet en van der Lek de Clercq, alsmede de verdaging van de beraadslaging over de toelating van die leden, waaromtrent door de Commissie gedifficulteerd werd.

Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

De heer **Martens van Sevenhoven** brengt namens de

Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Zuidholland en Noordholland het navolgend verslag uit:

„Wij hebben de eer aan uwe Vergadering te rapporteren, dat wij onderzocht hebben de geloofsbrieven van de heeren:

jhr. mr. D. T. Gevers van Endegeest,
mr. J. A. Philipse,
P. H. baron Taets van Amerongen tot Natewisch,
D. Blankenheijm,
O. B. 't Hooft,
R. J. baron Groeninx van Zoelen,
mr. M. A. F. H. Hoffman,
A. F. Insinger,
H. A. baron van Verschuer,
mr. C. Diemont,
H. van Beeck Vollenhoven,
J. Corver Hooft,
D. Borski,

voor de provincien Zuid- en Noordholland, en dat uit dit onderzoek aan ons is gebleken, dat alle deze stukken het bewijs opleveren dat de bovengemelde heeren, op eene grondwettige wijze gekozen en benoemd, in zich vereenigen alle de vereischten welke de Grondwet voor de leden der Staten-Generaal voorschrijft: zoodat wij de eer hebben de toelating van alle deze heeren voor te stellen.

De Vergadering vereenigt zich met de conclusie van dit rapport en besluit alzoo tot de toelating der heeren: Gevers van Endegeest, Hoffman, Philipse, Taets van Amerongen, Blankenheijm, 't Hooft, Groeninx van Zoelen, Insinger, Diemont, van Beeck Vollenhoven, Corver Hooft, Borski en van Verschuer.

Op voorstel des Voorzitters, bepaalt de Kamer de beraadslaging over de admissie der nog niet toegelaten leden op den volgenden ochtend ten elf uré.

De Voorzitter verzoekt de leden, tot wier toelating door de Commissien niet geadviseerd werd uit hoofde van gemis van stukken, deze zoodra mogelijk op de griffie te willen deponeren ter inzage van de leden.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 16 FEBRUARIJ 1849.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, *L. G. A. graaf van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn, in den aanvang der zitting, 29 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Corver Hooft, Freseman Victor, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, Diemont, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz. is aanwezig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde van den dag is de behandeling van dat gedeelte der rapporten, die in de zitting van gisteren zijn uitgebragt, nopens de toelating der nieuwe leden, waarbij wordt voorgedragen, om sommige der heeren, uit verschillenden hoofde, voor alsnog niet als lid der Vergadering toe te laten.

Het eerst wordt in beraadslaging gebragt het gedeelte van het eerste rapport, dat de strekking heeft, den heer van Heeckeren van Wassenaar voor alsnog niet toe te laten, op grond, dat dit lid, buiten het Rijk geboren zijnde, niet had doen blijken, dat hij uit Nederlandsche ouders geboren is.

De **Voorzitter** vraagt aan de Commissie, of de heer van Heeckeren eenig stuk heeft overgelegd, waardoor dat bezwaar is uit den weg geruimd.

De heer **van Sasse van Ysselt** heeft, uit naam der Commissie, verklaard, dat het door de Commissie verlangde stuk door den heer van Heeckeren van Wassenaar nog niet is overgelegd; zoodat zij vermeent te moeten blijven volharden bij het gisteren gedane voorstel, om den gemelden heer voor alsnog niet toe te laten.

Derhalve worden thans de beraadslagingen over de toelating van den heer van Heeckeren van Wassenaar geopend.

De heer **Corver Hooft**: Het komt mij voor, dat volgens de tegenwoordige Grondwet, het bewijs, dat men uit Nederlandsche ouders geboren is, niet meer gevorderd wordt. Het geopperde bezwaar schijnt mij alzoo toe ongegrond te zijn. Ik adviseer alzoo voor de toelating van het lid, waarvan thans sprake is.

De heer **van Beeck Vollenhoven** kan zich met dat gevoelen niet vereenigen. Het blijkt toch juist uit de overgelegde stukken, dat hij buiten 's lands geboren en alzoo geen Nederlander van geboorte is. Zoolang hij dus niet heeft bewezen, dat hij, ofschoon buiten 's lands geboren, uit Nederlandsche ouders gesproten is, zoolang kan hij ook niet als Nederlander beschouwd worden en evenmin in deze Vergadering zitting nemen. Spreker vereenigt zich mitsdien met de conclusie van het uitgebragte rapport.

De heer **Lightenvelt** vereenigt zich geheel en al met de conclusie van het rapport der Commissie. Het is wel buiten eenigen twijfel, dat de heer van Heeckeren het radicaal van Nederlander bezit, maar daar hij buiten 's lands is geboren, moet het op eene overtuigende wijze blijken, dat hij uit Nederlandsche ouders is gesproten. En zoolang die daadzaak niet op eene wettige en duidelijke wijze gebleken is, mag de Vergadering het bedoelde lid niet als zoodanig toelaten. Zij mag geene daadzaak aannemen, die niet bewezen is.

De Voorzitter wil nu in omvrage brengen het voorstel der Commissie.

De heer **Cost Jordens** dringt echter nog aan op eene herlezing van dat gedeelte van het rapport der Commissie. Daar de heer van Heeckeren, in de zitting van gisteren, heeft aangenomen de levering van het gevorderde bewijs, zoo wenscht de spreker, dat de Vergadering dan ook een besluit zal nemen, dat daarmede overeenkomt. Den heer van Heeckeren behoort alsnog de gelegenheid te worden gelaten, om het bewijs over te leggen, dat hij uit Nederlandsche ouders is geboren.

Dit gevoelen wordt van verschillende zijden ondersteund.

De heer **van Sasse van Ysselt**, die, ten gevolge van het nog niet toelaten van den heer van Meurs, voor de Commissie tot het onderzoek der verkiezingen optreedt, leest nogmaals voor dat gedeelte van het rapport, hetwelk tot de benoeming van den heer van Heeckeren betrekking heeft. Hij doet daarbij opmerken, dat de Commissie voorgesteld heeft, den meergemelden heer niet *dadelijk* toe te laten. Zijne niet-toelating is alzoo slechts voorloopig. Daardoor is de Commissie aan het bezwaar, door den heer Cost Jordens in het midden gebragt, bereids te gemoet gekomen.

De **Voorzitter** meent thans te moeten overgaan, om de conclusie van het rapport der Commissie te dezen aanzien in omvrage te brengen.

De heer **Gevers van Endegeest** merkt op, dat het niet noodig kan geacht worden, over deze zaak eene hoofdelijke stemming te houden. Geen der leden zal toch wel eenige zwarigheid maken, zich te vereenigen met het rapport der Commissie. Niemand zal immers op de *dadelijke* toelating aandringen, of daartoe besluiten, zoolang het benoemde lid het gevorderde bewijs niet zal hebben overgelegd.

De **Voorzitter** acht zich verpligt, den laatsten spreker te herinneren aan art. 7 van het nog bestaande Reglement van Orde der Kamer, dat voorschrijft, dat wanneer de President eene zaak genoegzaam bediscusssieerd oordeelt, hij dezelve in omvrage brengt. Hij meent dat Reglement te moeten handhaven, en stelt alsnu voor, zich met de conclusie van het rapport der Commissie ten aanzien van den heer van Heeckeren te vereenigen.

Geen der leden verklaart zich daartegen, zoodat dienovereen-

komstig wordt besloten en het meergemelde lid voor alsnog *niet* toegelaten.

Nu vraagt de **Voorzitter** aan de Commissie, of de heer Engelkens de door haar verlangde bescheiden heeft overgelegd, dan wel of zij bij de door haar genomen conclusie blijft volharden?

De heer **van Sasse van Ysselt** herinnert aan het rapport, dat gisteren door de Commissie nopens de geloofsbrieven van den heer Engelkens is uitgebragt. Sedert heeft die heer eene nota ingezonden. De Commissie acht zich verpligt, den hoofdzakelijken inhoud daarvan mede te deelen. Daarbij zijn dan overgelegd: 1°. een extract uit het doopboek der gemeente Nieuwe-Schans, provincie Groningen, ten bewijze, dat zijn vader aldaar is geboren; 2°. eene acte van bekendheid, gepasseerd voor den notaris Tholen en getuigen te Weener, waaruit blijkt, dat zijn vader nooit eenige betrekking buiten 's lands heeft bekleed; 3°. eene acte van overlijden van zijnen vader, waaruit blijkt, dat deze den 3den Maart 1807 te Weener, destijds tot het Koningrijk Holland behoorende, is overleden; 4°. eene acte van overlijden zijner moeder, mede aldaar, den 25sten Maart 1810; 5°. eene verklaring van het bestuur zijner woonplaats, houdende, dat hij sedert 1821 te Winschoten is gevestigd en voortdurend in het bezit van alle staatsburgerlijke regten is geweest. De Commissie is thans, na inzage dezer stukken, van oordeel, dat voldoende het bewijs geleverd is, dat de vader van den heer Engelkens was een geboren Nederlander. Wel is waar, de moeder is buiten 's lands geboren, doch art. 6 van het Burgerlijk Wetboek heft dit bezwaar op, daar dat artikel voorschrijft: »dat eene vreemde vrouw, met eenen Nederlander getrouwd zijnde, den staat van haren man volgt." De Commissie vermeent alzoo dat het eerste bezwaar, hetwelk gisteren door haar geopperd werd, vervallen is. — Maar het *tweede* bezwaar, dat toen in het midden gebragt is, is naar haar oordeel in volle kracht blijven bestaan. Er is door het meergenoemde lid geen extract uit het register der geboorten overgelegd, en de verklaring die daaromtrent door den griffier der regtbank te Winschoten is afgegeven, kan niet als een behoorlijk bewijs van geboorte beschouwd worden. Het lid der Commissie, dat thans het woord voert, leest dat stuk nogmaals voor. Het is een extract, door den griffier der arrondissements-regtbank te Winschoten afgegeven, van de ter griffie voorhanden zijnde bijlagen tot de huwelijks-acte van den heer Engelkens, welke in 1824 te Zuidbroek is gesloten. Uit dat stuk nu blijkt, dat gemelde heer den 8sten Julij 1797 te Weener geboren en den 13den Julij van dat jaar aldaar gedoopt is. De Commissie vermeent, dat een zoodanig stuk niet voldoende is, en weinig overeenstemt met het voorschrift van art. 29, in verband met art. 25 van het voorloopig kiesreglement, waarbij wordt voorgeschreven, dat »door het verkozen lid moet worden overgelegd een uittreksel uit de registers van geboorte, of, bij gemis, eene acte van bekendheid, waaruit tijd en plaats zijner geboorte blijken." De Commissie oordeelt dat de heer Engelkens alsnog aan deze bepaling dient te voldoen. Hij zal daartoe later ongetwijfeld in staat zijn. Inmiddels meent de Commissie te moeten blijven voorstellen, dien heer voor alsnog niet toe te laten.

Derhalve worden de beraadslagingen over dit onderwerp nu geopend.

De heer **Diemont** meent aan de Commissie te moeten vragen, of het overgelegde stuk door den president der regtbank is gelegaliseerd.

De heer **van Sasse van Ysselt** beantwoordt die vraag toestemmend.

De heer **Diemont**: Dan neem ik de vrijheid te vragen, of de Commissie wel gedacht heeft aan de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, volgens welke dergelijke stukken wel degelijk geloof verdienen. Immers art. 23 van het Burgerlijk Wetboek schrijft voor, dat de volmagten en andere stukken, welke bij de acten van den burgerlijken stand worden gevorderd, aangehecht zullen blijven aan de registers, welke ter griffie van de arrondissements-regtbank moeten worden overgebragt. Spreker doet die vraag met de meeste bescheidenheid, omdat het zeer ligt mogelijk is, dat de Commissie op die bepalingen minder het oog geslagen had. Het komt hem onder verbetering voor, dat de bepalingen in de artt. 23 en 24 van het Burgerlijk Wetboek voorkomende, geen den minsten twijfel overlaten nopens de wettigheid en geldigheid der overgelegde stukken. Het schijnt hem toe, dat uit die artikelen ten duidelijkste blijkt, dat uittreksels uit de registers van den burgerlijken stand dezelfde kracht hebben als de oorspronkelijke, tot zoolang de valschheid daarvan niet is bewezen.

De heer **van Sasse van Ysselt** geeft zijn leedwezen te kennen, dat hij zich zoo even heeft vergist. Het stuk, waarvan op dit oogenblik sprake is, is alleen door den griffier der regtbank onderteekend en in geenen deele gelegaliseerd.

De heer **Tonckens** is volkomen de meening toegedaan, dat het overgelegde stuk dezelfde waarde verdient als het originele. De bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, door eenen der vorige sprekers aangehaald, laten daaromtrent geenen twijfel over. Het gebeurt dikwerf, dat van zoodanige uittreksels gebruik gemaakt wordt. Het komt hem voor, dat de legalisatie dier stukken niet gevorderd wordt, maar dat het de vraag is, of er griffie-regten van het stuk geheven zijn. Is dat het geval, dan heeft het stuk een volmaakt wettig aanzien bekomen.

De heer **Cost Jordens** bestrijdt het gevoelen van vorige sprekers nopens de geldigheid van het overgelegde stuk. Er wordt in art. 24 van het Burgerlijk Wetboek wel bepaald, dat de uittreksels van de acten van den burgerlijken stand geloof verdienen, tot dat derzelver valschheid mogt zijn gebleken. En indien nu de heer Engelkens zoodanig uittreksel had overgelegd, dan ging de redenering ook op en dan zou het stuk ook als geldig zijn te beschouwen. Maar het is geen uittreksel der acten van den burgerlijken stand. Er is slechts overgelegd eene verklaring van den griffier der regtbank, die zelfs niet inhoudt, dat de daarin vervatte daadzaken den griffier zijn gebleken uit de acten van den burgerlijken stand, en bepaaldelijk uit de geboorte-registers. De verklaring, die hier is overgelegd, is volstrekt niet overeenkomstig het voorschrift van art. 25 van het voorloopig kiesreglement, waarbij gevorderd wordt: »een uittreksel uit de registers van geboorte, of, bij gemis, eene acte van bekendheid, waaruit tijd en plaats zijner geboorte blijken". Had de griffier gegeven een afschrift van de acte van geboorte, of een uittreksel daarvan, dan kon zijne verklaring worden aangenomen en eenigen invloed uitoefenen. Doch de verklaring, zoo als zij overgelegd is, valt niet in de termen van art. 25 van het voorloopig kiesreglement. Spreker zal zich alzoo vereenigen met het voorstel der Commissie, dat hem allezins juist en gegrond voorkomt.

De heer **Diemont** moet bekennen, dat hij nopens den inhond van het meergemelde stuk in dwaling gebragt is. Hij dacht inderdaad, dat het een uittreksel was van de registers van den burgerlijken stand, die ter griffie der regtbank berusten. Het blijkt nu echter, dat het is eene verklaring van den griffier der regtbank, gegrond op andere bescheiden, ter griffie voorhanden. Spreker zal intusschen niet beslissen, in hoeverre dat stuk kan worden gelijkgesteld met eene acte van bekendheid, welke art. 25 van het voorloopig kiesreglement voorschrijft. Eerst nu kent spreker het stuk, maar nu meent hij ook, dat het de vraag zou kunnen zijn, in hoeverre zoodanige verklaring van den griffier eener regtbank zou kunnen subintreren voor eene acte van bekendheid.

De heer **van Sasse van Ysselt** doet opmerken, dat hij het niet noodig geoordeeld had, het bedoelde stuk nader te omschrijven, daar hij het geheel heeft voorgelezen.

De heer **Tonckens** meent, dat de legalisatie van dit stuk geen volstrekt vereischte is. De eenige vraag is, hoe het stuk zelf moet beschouwd worden? Het is een extract door den griffier der regtbank afgegeven, hetgeen ook bij andere gelegenheden, bij huwelijken, bij notariële acten geschiedt. De redenaar kan niet inzien, waarom dat stuk ook hier niet geldende zou wezen. Het is een extract genomen op de plaats, waar de stukken betrekkelijk het huwelijk, waar de registers van den burgerlijken stand, mede moeten berusten. Hij blijft dus bij zijne meening volharden, dat het stuk *in forma* is, ook omdat daarvan griffie-regten geheven zijn.

De heer **van der Lek de Clercq** oordeelt, dat, indien het

waar was, dat het meergemelde stuk als een bewijs van geboorte zou moeten worden erkend, de Vergadering alsdan niet zou kunnen onderzoeken, of een der leden aan de vereischten, bij het kiesreglement voorgeschreven, voldeed. Dit zou in dat geval alleen staan aan het onderzoek van den griffier, die het stuk had afgegeven. Spreker vereenigt zich alzoo met hetgeen door den heer Cost Jordens is in het midden gebragt en zal mitsdien stemmen voor de conclussie van het rapport der Commissie.

Geen der leden meer het woord vragende, zoo wordt in omvrage gebragt de conclusie van het rapport der Commissie, ten opzigte van de geloofsbrieven van den heer Engelkens, welke conclusie daartoe strekt, dien heer voor alsnog *niet* toe te laten, tot dat hij, ingevolge art. 25, no. 1, van het voorloopig kiesreglement, zal hebben overgelegd een uittreksel uit het register van geboorte, of, bij gemis, eene acte van bekendheid, waaruit tijd en plaats zijner geboorte blijken. — Met eene meerderheid van 25 tegen 4 stemmen wordt het voorstel der Commissie *aangenomen* en de heer Engelkens alzoo voor alsnog *niet* toegelaten.

Voor hebben gestemd, de heeren: Corver Hooft, Freseman Viëtor, Vos de Wael, van Mierlo, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, Cost Jordens, Bosch, Philipse, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Swinderen, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Insinger, Diemont, van Welderen Rengers en Tonckens.

Alsnu worden de beraadslagingen geopend over de toelating van den heer van der Beken Pasteel. De heer Hoffman leest, namens de tweede Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven, de conclusie voor van het in de vorige zitting uitgebragte rapport, welke daartoe strekt, om den heer van der Beken Pasteel en andere benoemde leden der Vergadering als zoodanig niet toe te laten, zoolang zij niet het bewijs zullen hebben overgelegd, dat zij ontslagen zijn als leden der Provinciale Staten.

Zijne Excellentie de **Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz.** vraagt het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik heb gemeend al dadelijk het gevoelen der Regering omtrent het regt verstand van art. 124 der Grondwet te moeten mededeelen, en in verband daarmede de conclusie van het rapport der Commissie te moeten bestrijden, en alzoo uwe Vergadering uitnoodigen die leden, welke nog niet als leden der Provinciale Staten ontslagen zijn, desniettemin in deze Vergadering toe te laten.

Art. 124 der Grondwet is geplaatst in het IVde hoofdstuk, tot opschrift hebbende *Van de Provinciale Staten en Gemeentebesturen*, en wel in de eerste afdeeling, handelende over de *zamenstelling* der Provinciale Staten. Bij de behandeling dezer zaak komt al dadelijk in aanmerking wie al en wie niet leden der Provinciale Staten kunnen zijn; daarom wordt, nadat in art. 123 de wijze van benoeming der leden is omschreven, in art. 124 onmiddellijk bepaald, dat een lid der Eerste Kamer niet tevens lid kan zijn der Staten eener provincie, gelijk ook niemand lid van twee Provinciale Vergaderingen zijn kan. Er wordt alzoo hier over het radicaal gehandeld, gevorderd om lid der Provinciale Staten te kunnen zijn, en nu is het van de verpligting der Provinciale Staten, die ook voor de uitvoering der Grondwet behooren te zorgen, te waken dat niet een lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal in haar midden verschijne, omdat hij mist het radicaal om in die Vergadering te kunnen zitten: en was hij aanvankelijk lid, en later benoemd tot lid der Eerste Kamer, zitting nemende in laatstgenoemd collegie verliest hij het radicaal en houdt *eo ipso* op lid der Provinciale Staten te zijn, waartoe hij nu onbevoegd geworden is; eveneens als iemand op zoude houden lid te zijn van het oogenblik af dat hij de hoedanigheid van Nederlander had verloren. In de vorige Grondwet was dit duidelijk omschreven. Art. 95 derzelve hield de bepaling in, » dat » leden van Provinciale Staten, in eene der Kamers van de Staten» Generaal zitting nemende, ophouden tot de Provinciale Staten » te behooren." Die stellige en duidelijke bepaling der Grondwet werd in het afgeloopen jaar in de gewijzigde Grondwet veranderd, omdat het lidmaatschap der Tweede Kamer thans met dat der Provinciale Staten wel vereenigbaar is. Het is zoo, verschillende leden der Kamer hebben door hun ontslag te nemen als leden der Provinciale Staten, getoond, de zaak in een anderen zin te begrijpen. Maar ik mag niet nalaten te doen opmerken dat het radicaal voor het lidmaatschap der Provinciale Staten eerst dan verloren gaat, wanneer de onvereenigbaarheid geboren wordt. Indien nu leden dezer Kamer die hun ontslag bij de Provinciale Staten hadden ingediend, hier, om welke reden ook, niet mogten worden toegelaten, dan zouden zij afstand gedaan hebben van eene vroegere betrekking, zonder dat daartoe noodzakelijkheid bestond. Op deze gronden meent de Regering te moeten voorstellen al de leden, die vroeger leden der Provinciale Staten waren, toe te laten, zonder het voorafgaand bewijs van ontslag uit die betrekking van hen te vorderen, doch in de overtuiging, dat de betrekking van lid der Provinciale Staten zal ophouden, zoodra deze Vergadering hen als leden der Eerste Kamer zal hebben toegelaten.

De heer **Hoffman** meent het aangevoerde door den Minister te moeten wederleggen. Uit de plaatsing van art. 124 der Grondwet in het hoofdstuk *van de Provinciale Staten en de Gemeentebesturen*, kan geen grond tot wederlegging van het gevoelen der Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven worden ontleend. Zoolang hij, spreker, lid der Staten-Generaal is geweest, heeft hij alle artikelen der Grondwet beschouwd als in een onderling verband staande en als een geheel uitmakende. Het geldt hier thans hetzelfde vraagstuk, dat vroeger in de Tweede Kamer is behandeld. Men zal zich toch wel herinneren, dat hij een paar jaren geleden in de vorige Tweede Kamer een voorstel deed betrekkelijk het onderwerpen van tractaten enz. aan het oordeel der wetgevende magt. Ook toen werd aan hem, voorsteller, tegengeworpen, dat de bepalingen nopens de verdragen geplaatst waren in het hoofdstuk der Grondwet tot den Koning betrekking hebbende, en het was daaruit dat men de gevolgtrekking ontleende, dat het oordeel daarover aan de wetgevende magt vreemd moest blijven. Maar zoodanige beweringen dienen op te houden. Art. 124 der Grondwet verbiedt duidelijk, te gelijk te zijn lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal en der Provinciale Staten. Wanneer zij nu, volgens de artt. 12 en volgende van het reglement omtrent de magt en het gezag der Provinciale Staten, die van kracht blijven tot dat zij vervangen worden, lid van dat ligchaam zijn, zullen zij te gelijker tijd zitting hebben in twee collegien, waarvan het lidmaatschap, volgens de gewijzigde Grondwet, onvereenigbaar is. Spreker vindt ook het beweren, dat op die wijze sommige leden, die uit anderen hoofde niet in deze Vergadering mogten worden toegelaten, dan doelloos hun ontslag zouden genomen hebben als leden der Provinciale Staten, ten eenen male ongegrond. Immers omtrent die leden, die hun ontslag zouden genomen hebben, zou geen twijfel omtrent hunne aanneming kunnen bestaan. Zij zouden getoond hebben de Grondwet wèl te kennen. En kenden zij die niet, hielden zij zich aan beide betrekkingen, dan zou spreker het wenschelijk achten, dat zij noch leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, noch leden der Provinciale Staten zijn. Hij blijft alzoo het gevoelen voorstaan, dat de leden der Kamer, die nog niet hun ontslag als leden der Provinciale Staten hebben bekomen, voorloopig niet worden toegelaten.

Zijne Excellentie de **Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz.** zegt, dat het schijnt, dat hij zich min duidelijk heeft uitgedrukt. Hij is het met den vorigen spreker volkomen eens, dat alle de artikelen der Grondwet in onderling verband moeten worden beschouwd en een geheel uitmaken, maar die artikelen moeten in verband beschouwd en geïnterpreteerd worden met die, welke voorafgaan, of die volgen. Zijne Excellentie heeft van de plaatsing van art. 124 in het IVde hoofdstuk der Grondwet gesproken, om tot de *ratio legis* te geraken. Kwam de bedoelde bepaling voor in het hoofdstuk *Van de Staten-Generaal*, dan zou het misschien kunnen toegegeven worden, dat men vooraf ontslagen behoorde te zijn als lid der Provinciale Staten, voordat men als lid der Eerste Kamer zou mogen optreden. Maar nu de bepaling, of liever het verbod, voorkomt in het hoofdstuk *Van de Provinciale Staten*, nu gelooft de Minister, dat het de bedoeling is, dat niemand lid kan zijn of blijven der Provinciale Staten, die lid is of wordt van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Ieder, die alzoo lid wordt van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, verliest het radicaal, om zitting te kunnen nemen als lid der Provinciale Staten. Dit volgt nu uit de onderscheidene bepalingen der

Grondwet. Dit is het verband, dat uit art. 124, vergeleken met andere, kan worden ontleend. Deze redenering is eenvoudig, maar, naar het schijnt, straks niet duidelijk genoeg voorgedragen.

De heer **Hoffman** begrijpt inderdaad de juistheid der redenering niet, dat, daar het art. 124 in het IVde hoofdstuk der Grondwet is opgenomen, het in de eerste plaats op de leden der Provinciale Staten zou slaan, en dat daardoor eenige verandering zou worden gemaakt in het stelsel van onvereenigbaarheid der beide meergenoemde betrekkingen van lid der Eerste Kamer en der Provinciale Staten. De Grondwet houdt in art. 124 het stellige verbod in, om de beide betrekkingen te gelijk te vervullen. Zoodra nu een lid der Provinciale Staten tot lid der Eerste Kamer werd benoemd, stond het hem vrij, eene keuze te doen. Maar hij had geene vrijheid, beide betrekkingen aan te houden.

De heer **Insinger** geeft te kennen, dat hij in hetzelfde geval waarvan thans sprake is, verkeerd heeft. Hij heeft zijn geweten echter niet bezwaard. Het was hem zeer goed bekend, dat van het oogenblik, dat hij tot lid der Kamer benoemd werd, de deuren van de vergadering der Provinciale Staten voor hem gesloten waren. Meer uit welvoegelijkheid en als eene pligtpleging, dan uit gevoel van noodzakelijkheid, diende hij zijn ontslag als lid der Provinciale Staten in. Hij had toch begrepen, dat hij van zelf ophield lid der Provinciale Staten te zijn, zoodra hij het lidmaatschap der Eerste Kamer aanvaarde. De redenering is eenvoudig en juist, dat, door het aannemen der laatste betrekking, de andere, die daarmede onvereenigbaar is, vervalt. Nu mogen nog niet alle leden hun ontslag als leden der Provinciale Staten hebben ontvangen: dit moet volgen, en er bestaat alzoo thans geene zwarigheid de benoemde heeren als leden der Eerste Kamer toe te laten.

De heer **Groeninx van Zoelen** acht zich verpligt te kennen te geven, dat hij volkomen beaamt hetgeen door den president der Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven, gisteren en heden tegen de dadelijke toelating van die heeren is aangevoerd, welke nog leden der Provinciale Staten zijn. Dit gemoedelijk bezwaar, dat ook bij hem tegen de toelating is opgekomen, en dat zijnen oorsprong aan de bepalingen der Grondwet ontleent, is door het aangemerkte door Zijne Excellentie den Minister in geenen deele opgeheven, en tot zijn leedwezen ziet hij zich verpligt, niettegenstaande het door den Minister in het midden gebragte, het gevoelen der Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven te blijven omhelzen. Het komt den spreker voor, dat het artikel der Grondwet, nopens de incompatibiliteiten, zeer duidelijk en voor geen tweeledige uitlegging vatbaar is. Het onderzoek der geloofsbrieven moet zich juist uitstrekken tot de vraag, of men zoodanige betrekkingen bekleedt, die met het lidmaatschap der Eerste Kamer onvereenigbaar zijn. En nu is het de vraag, wat er bij het onderzoek der geloofsbrieven is gebleken? Waren de leden der Eerste Kamer die zich aan dat onderzoek hebben onderworpen, nog leden der Provinciale Staten? En het antwoord kan niet anders zijn dan toestemmend. Nog zou het gevoelen kunnen opgaan, dat de leden der Eerste Kamer hunne betrekking konden aanvaarden, en onmiddellijk daarna hun ontslag als leden der Provinciale Staten konden bekomen, indien de Koning het ontslag uit laatstgemelde betrekking dadelijk verleende. Doch art. 12 van het Reglement nopens het gezag en de magt der Staten bepaalt integendeel, dat een lid der Provinciale Staten, zijn ontslag vragende, dit van het collegie van Gedeputeerde Staten voorloopig erlangt, tot dat het later door den Koning bepaaldelijkt wordt verleend. Mogt de Kamer echter besluiten van het eerste lid, waarbij de quaestie ter sprake komt, dan zal hij zich ook niet verzetten tegen de toelating der overigen.

De heer **de Jonge van Ellemeet** doet opmerken, dat de werkzaamheden der eerste Commissie, waarvan hij lid was, zijn afgeloopen. Hij ziet zich echter, na den loop dien de beraadslagingen genomen hebben, verpligt daarop terug te komen. Hij mag niet ontveinzen, dat bereids één lid, hetwelk in hetzelfde geval verkeerde, waarvan thans sprake is, in de Kamer is toegelaten. Hij zou ongaarne zien, dat de Commissie van ligtvaardigheid wierd beschuldigd. Hij begrijpt, dat men, bij het nieuwe staatkundig leven, hetwelk men is ingetreden, niet te groote zorg dragen kan, voor dergelijke beschuldigingen gevrijwaard te worden, en hij zal derhalve rekenschap geven van de overwegingen der eerste Commissie, waartoe haar in de vorige vergadering de gelegenheid ontbrak, door de verdaging der discussien van wege den Voorzitter tot den dag van heden. In den loop dezer discussien dan, heeft hij dikwerf hooren uiten het woord *benoeming*. Maar juist daarop komt het nu aan. Van wanneer dagteekent die benoeming tot lid van deze Eerste Kamer der Staten-Generaal? Van den dag van het Koninklijk besluit, houdende die benoeming, en alzoo van den 11den Januarij jl.? Van den dag, dat de benoemden in deze residentie gekomen en beëedigd zijn? Van af de opening der Vergadering van de Staten-Generaal? Of den 14den dezer, toen men hier zitting nam? Neen, noch het een, noch het ander. Naar het oordeel der eerste Commissie, is onze benoeming ingegaan op het oogenblik, dat de Vergadering, als het ware met den hamerslag van den Voorzitter, besloot, in de gedane benoeming te berusten, en het benoemde lid aan te nemen. Tot op dat oogenblik kan en mag men lid der Provinciale Staten zijn, maar daarna houdt die betrekking *van regtswege* op. Men denke hierbij aan art. 1 van het voorloopig kies-reglement. Het was dus onnoodig voor dien tijd zijn ontslag als lid der Provinciale Staten te nemen. Stelt het geval, dat de geloofsbrieven van eenig door den Koning benoemd lid om deze of gene reden niet in orde worden bevonden, dat het ontbrekende aan zijne aandacht ontsnapt, niet kan worden aangevuld, maar dat hij alreeds zijn ontslag als lid der Provinciale Staten heeft verkregen. Ofschoon beëedigd *voor* de opening der Kamer, en na reeds eene zitting welligt te hebben bijgewoond, zal hij echter in de volgende niet worden toegelaten. Hij zal alsdan noch lid der Staten-Generaal, noch lid van de Provinciale Staten zijn, zoodat langs dien weg laatstgenoemden zonder noodzakelijkheid eene openstaande plaats zouden aanbieden en welligt een nuttig lid zouden derven.

Maar bovendien, wat is de aanleiding tot dit gewijzigd artikel der Grondwet geweest? Art. 124 schrijft voor, dat niemand te gelijk kan zijn lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal en lid der Staten eener provincie, enz. En waarom? Omdat het collegie der Provinciale Staten van aard is veranderd; omdat de Provinciale Staten later de leden van de Eerste Kamer zullen benoemen. Men verlieze toch niet uit het oog, dat men zich op dit oogenblik bevindt in een buitengewoon geval. Nu zijn de leden der Eerste Kamer voor de eerste maal door den Koning benoemd. In de veronderstelling dat de Kamer niet de zienswijze deelt der eerste, maar die der tweede Commissie, draagt hij als redmiddel voor, dat elk lid der Eerste Kamer, die nog mogt zijn lid der Provinciale Staten, de verklaring aflegge, dat hij op het oogenblik, dat hij als zoodanig zitting neemt, van regtswege ophoudt lid der Provinciale Staten te zijn. Daardoor zouden vele moeijelijkheden en discussien worden voorgekomen.

De **Voorzitter** meent den spreker te moeten herinneren aan art. 9 van het Reglement van Orde der Kamer, dat nog van kracht is, en welk artikel is van den volgenden inhoud: »Art. 9. De Pre» sident zal gehouden zijn, op begeerte van drie leden, op alle » voorkomende zaken omvrage te doen." Het voorstel dient derhalve door *drie* leden te worden ondersteund.

De heer **de Jonge van Ellemeet** vraagt, of er nog twee heeren zijn, die met hem dat voorstel willen doen? maar vermits het nu reeds blijkt dat de Kamer meerendeels gezind is om overeenkomstig het gevoelen der eerste Commissie te concluderen, trekt hij zijn voorstel in.

De heer **Vos de Wael** geeft te kennen, dat het wel geen betoog behoeft, dat de betrekkingen van lid der Provinciale Staten en van lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, volgens de gewijzigde Grondwet, onvereenigbaar zijn. Intusschen hebben sommige leden der Eerste Kamer den eed als zoodanig in handen des Konings afgelegd en ook in de Vergadering zitting genomen. Dat is een *factum*. En daaruit nu vloeit onmiddellijk voort, dat zij afstand gedaan hebben van de betrekking van lid der Provinciale Staten. Spreker zou zich niet kunnen vereenigen met een voorstel, om te dezen aanzien nog nadere verklaringen van eenig lid te vragen. De daadzaak, dat zij hier zitting hebben genomen, bewijst toch, dat zij afstand doen van de betrekking van lid der Provinciale Staten. Het is uit dien hoofde, dat spreker geene zwarigheid maakt de leden der Kamer toe te laten, welke tot nog toe zijn leden der Provinciale Staten.

De beraadslagingen worden gesloten verklaard. De Voorzitter

brengt in omvraag: „of de Kamer zich vereenigt met de conclusie van het rapport der Commissie tot het onderzoek der geloofsbrieven en wel bijzonder wat aangaat den heer van der Beken Pasteel; zoodat die heer, alvorens te worden toegelaten, een bewijs zal moeten overleggen, dat hij zijn ontslag genomen heeft als lid der Provinciale Staten?"

Er verklaren zich 4 stemmen *voor* en 25 stemmen *tegen* dat voorstel, zoodat het is afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Diemont en Groeninx van Zoelen.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Corver Hooft, Freseman Viëtor, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Lightenvelt, Blankenheijm, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en de Voorzitter.

De **Voorzitter** meent alsnu, ten gevolge van het genomen besluit, te moeten voorstellen de toelating van den heer van der Beken Pasteel. Dit voorstel wordt in hoofdelijke omvrage gebragt en *aangenomen* met eene meerderheid van 25 tegen 4 stemmen.

Voor hebben gestemd, de heeren: Corver Hooft, Freseman Viëtor, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Lightenvelt, Blankenheijm, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Diemont en Groeninx van Zoelen.

Derhalve wordt de heer van der Beken Pasteel als lid der Vergadering toegelaten.

De **Voorzitter** vermeent thans in beraadslaging en omvrage te moeten brengen de conclusie van het rapport der Commissie, betrekkelijk den heer van Meurs, tegen wien hetzelfde bezwaar was geopperd, als tegen den heer van der Beken Pasteel.

De heer **Hoffman** acht eene afzonderlijke beraadslaging en stemming over de verdere leden, die in hetzelfde geval verkeerden als de heer van der Beken Pasteel, minder noodzakelijk, daar de Vergadering nu toch het hoofdpunt heeft uitgemaakt. Thans zou de toelating van de heeren van Meurs, van Nispen van Pannerden en van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen in omvraag gebragt kunnen worden. Wanneer de Vergadering die leden zal hebben toegelaten, dan zal de taak van deze Commissie afgeloopen zijn, daar de heer van Heeckeren van Enghuizen de door haar verlangde acte van geboorte heeft overgelegd.

De **Voorzitter** erkent de gegrondheid van het voorstel van den vorigen spreker en meent alzoo in omvrage te moeten brengen de toelating van de heeren van Meurs, van Nispen van Pannerden, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen en van Heeckeren van Enghuizen.

De heer **Groeninx van Zoelen** doet opmerken, dat de heer van Heeckeren van Enghuizen niet in hetzelfde geval verkeert als de andere heeren. Hij stelt mitsdien voor, alleen over de toelating der drie eerstgemelde heeren te stemmen.

De **Voorzitter** geeft ook deze opmerking toe en brengt alsnu bepaaldelijk in omvraag de toelating van de heeren: van Meurs, van Nispen van Pannerden en van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen.

Met eene meerderheid van 25 stemmen tegen 4, wordt tot de toelating besloten.

Voor hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, Freseman Viëtor, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Lightenvelt, Blankenheijm, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Diemont en Groeninx van Zoelen.

Nu wordt in omvrage gebragt de toelating van den heer van Heeckeren van Enghuizen.

De Vergadering verklaart zich met eenparigheid van stemmen voor de toelating van dien heer. (Deze heeft daarop zitting genomen; waardoor het getal der aanwezige leden tot 30 is geklommen.)

De **Voorzitter** zegt, dat de Griffier der Kamer de twee leden, die voor alsnog niet zijn toegelaten, zijnde de heeren van Heeckeren van Wassenaer en Engelkens, zal uitnoodigen de stukken over te leggen, die tot hunne toelating worden gevorderd.

De **Voorzitter** deelt mede, dat de heer van Verschuer verhinderd wordt de Vergadering bij te wonen.
Aangenomen voor kennisgeving.

Vervolgens wordt overgegaan tot het zamenstellen der afdeelingen van de Kamer; zullende nader aan den Griffier worden opgegeven de namen der voorzitters, die door de afdeelingen gekozen zullen worden.

De **Voorzitter** zegt, dat hij, van de veronderstelling uitgaande, dat de Kamer een antwoord op de troonrede aan den Koning wenscht aan te bieden, naar aanleiding van art. 113 der Grondwet, dit thans bepaaldelijk voorstelt. Mogt de Kamer zich met dat voorstel vereenigen, dan zal hij overgaan tot de benoeming eener Commissie tot het opstellen van een ontwerp van adres, in antwoord op de troonrede.

Dat voorstel wordt in omvrage gebragt en *aangenomen* met de meerderheid van 29 stemmen tegen 1.

Voor hebben gestemd, de heeren: Freseman Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, Diemont, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en de Voorzitter.

Tegen heeft gestemd de heer Corver Hooft.

Ten gevolge van het genomen besluit, benoemt de Voorzitter eene Commissie van drie leden, tot het ontwerpen van een adres in antwoord op de troonrede. Die Commissie bestaat uit de heeren: Philipse, van Nispen van Pannerden en Cost Jordens.

De **Voorzitter** geeft te kennen, dat, ingevolge art. 31 van het voorloopig kiesreglement, de Kamer zich aan het laatst vastgesteld Reglement van Orde der vorige Kamer houdt, *tot dat zij nieuwe bepalingen heeft vastgesteld.* Hij geeft derhalve thans in overweging, of de herziening van dat reglement niet eene der eerste bemoeijingen van de Kamer zal moeten uitmaken. Zoo de Vergadering zich met dat voorstel kan vereenigen, dan zal hij eene Commissie benoemen, om een ontwerp van reglement voor te dragen.

In omvrage gebragt, wordt dat voorstel met eenparigheid van stemmen *aangenomen.*

De **Voorzitter** benoemt mitsdien eene Commissie van drie leden, om zich met deze herziening en het ontwerpen van een nieuw reglement bezig te houden. Die taak wordt opgedragen aan de heeren Gevers van Endegeest, van Beeck Vollenhoven en Tonckens.

Niets meer aan de orde van den dag zijnde, zoo wordt de Vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.

ZITTING VAN DINGSDAG 20 FEBRUARIJ 1849.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, *L. G. A. graaf van Limburg Stirum*, geopend.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken en Hervormde Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft aan de Vergadering kennis, dat door de afdeelingen gekozen zijn:
tot hare presidenten de heeren: van Welderen Rengers, Cost Jordens en Gevers van Endegeest, en
tot hare vice-presidenten de heeren: Borski, van Beeck Vollenhoven en Philipse.

De heer **van Sasse van Ysselt** brengt nader rapport uit namens de vroeger benoemde Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Utrecht, Friesland, Overijssel enz. Hij herinnert, dat die Commissie bij haar vroeger rapport geconcludeerd heeft tot het niet dadelijk toelaten van den heer van Heeckeren van Wassenaar, omdat deze buiten 's lands geboren zijnde, geen bewijs had overgelegd dat zijne ouders Nederlanders zijn. Thans, zegt de rapporteur, heeft het genoemde lid overgelegd een extract uit het doopregister der stad 's Gravenhage, waaruit blijkt dat zijn vader Nederlander was. De Commissie vermeent nu tot de dadelijke toelating van dien heer te moeten concluderen.
De Vergadering besluit overeenkomstig de conclusie van het rapport, en wordt tevens besloten aan den heer van Heeckeren van Wassenaar kennis te geven van zijne toelating.

Is ingekomen een Koninklijk besluit van den 17den Februarij, houdende benoeming van den heer mr. J. K. baron van Goltstein tot Voorzitter van de Tweede Kamer, gedurende de thans geopende zitting.
Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter deelt aan de Vergadering mede, dat zijn ingekomen de navolgende boekwerken:
Handelingen van de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, over 1848, ingezonden door den Minister van Hervormde Eeredienst;
Verslag van den handel, de scheepvaart en de inkomende en uitgaande regten op Java en Madura over den jare 1847, ingezonden door den Minister van Kolonien;
Het achtste deel van *Lastdrager's Nieuwste Geschiedenissen van Nederland*, ingezonden door den Minister van Binnenlandsche Zaken;
De zaak der grondwets-herziening, getoetst aan de wetenschap van het moderne staatsregt, ingezonden door den schrijver, den heer *P. E. van Ghert.*
Alle deze werken zullen in de boekerij der Kamer geplaatst worden.
Nog zijn door den schrijver, van der Smissen, ingezonden drie exemplaren van zijne *Beschouwing over de kolonie Suriname*, waarvan, overeenkomstig het verlangen van den inzender, in elke van de afdeelingen der Kamer één is nedergelegd.

De in de vorige zitting benoemde Commissie tot het ontwerpen van een Reglement van Orde voor de Kamer, ter vervanging van dat hetwelk thans nog in werking is, brengt, bij monde van den heer **Gevers van Endegeest**, een rapport uit, hetwelk hoofdzakelijk aldus luidde:

Mijne Heeren!

De Commissie, belast met het ontwerpen van een nieuw Reglement van Orde voor deze Kamer, had tusschen twee wegen te kiezen. Zij moest òf het oude Reglement van Orde zoodanig aanvullen en wijzigen, dat het ten minste voor het oogenblik bruikbaar zou zijn, of wel een meer volledig, geheel nieuw Reglement ontwerpen. Voor het volgen van den eersten weg was aan te voeren de meerdere spoed, die daarbij kon verkregen worden: en ook dat moeijelijk op eens een volmaakt nieuw Reglement tot stand gebragt zou kunnen worden, zoodat toch altijd eene nadere herziening zal moeten plaats hebben en het er dus minder op aan komt om het Reglement al dadelijk zoo goed te maken, als dit voor het oogenblik kan geschieden. Voor het bewandelen van den anderen weg pleitten meerdere redenen. Wat in de eerste plaats den spoed betreft, deze kon hierbij wel niet in zoo ruime mate bevorderd worden, als langs den eersten weg, maar het nieuw Reglement zou ook op de tweede wijze nog spoedig genoeg tot stand te brengen zijn, en de Commissie meende, dat de leden der Vergadering er niet tegen op zouden zien om enkele dagen langer bijeen te blijven, waar het zulk een nuttig werk geldt als de daarstelling van een geregelden gang der werkzaamheden van de Kamer.
In de tweede plaats was het niet te ontkennen, dat langs den tweeden weg dan toch altijd een beter stuk geleverd zou kunnen worden; dat op deze wijze een Reglement verkregen zou worden, dat van stonden aan beter aan alle behoeften zou voldoen en, meer volledig zijnde, beter voorzien zou in alle gevallen, die zich zouden kunnen voordoen; terwijl altijd, indien er nog iets aan ontbreken mogt, voorstellen tot verbetering gedaan zullen kunnen worden. — Maar in de derde plaats, en dit heeft bij de Commissie zwaar gewogen, pleitte voor het bewandelen van den laatsten weg de waardigheid der Kamer. In Engeland heeft de Eerste Kamer, omringd van hare geschiedkundige herinneringen, kracht en aanzien, en de eerbied voor die Kamer is diep in het hart des volks gegrift; in Frankrijk had ten minste de Eerste Kamer de erfelijkheid, die haar aanzien hielp verzekeren; maar bij ons was de laatste Eerste Kamer, hetzij dan te regt of ten onregte, zoo niet misprezen, of miskend, of hoe zal men het noemen: zij was dan toch zeker zeer ongunstig beoordeeld, en deze nieuwe Eerste Kamer werd reeds van hare geboorte door velen als onnuttig of onnoodig of onbeduidend beschouwd. Onder zoodanige omstandigheden is het alleen hare waardigheid, die haar kracht en zelfstandigheid en achting kan geven; wie geacht wil worden, moet zich achtenswaardig maken! Waardigheid alleen kan deze Kamer geacht en eerbiedig maken en het standpunt doen bekleeden, dat in onzen Staat aan eene Eerste Kamer toekomt. Zij moet alzoo geene gelegenheid ongebruikt laten voorbijgaan om tot die waardigheid te geraken en de daarstelling van een nieuw Reglement van Orde is hiertoe eene eerste gelegenheid. Bij het bezit van een goed Reglement loopen de werkzaamheden geleidelijk af en zijn voor de Kamer de elementen aangewezen, de grondslagen gelegd om goed werk te leveren. Deze Kamer moge minder geroepen zijn om de wetten in de bijzonderheden na te gaan, zij zal toch de zaken uit een hooger standpunt moeten overzien; de gewigtigste staatkundige beschouwingen zullen daarbij in aanmerking kunnen komen, en het zal der Kamer tot eer verstrekken, het zal bij de natie vertrouwen op haar inboezemen, indien de stukken, hare beoordeeling bevattende, de blijken dragen dat er scherpzinnig overwogen is, en wat overwogen is met waardigheid kunnen uiteenzetten. Om hiertoe te geraken, is een goed Reglement van Orde onmisbaar. Door deze beschouwingen is uwe Commissie er toe geleid om een geheel nieuw Reglement te ontwerpen.
Wij hadden kunnen raadplegen de niet zooveel van elkander verschillende reglementen der Belgische kamers, die der voormalige Fransche kamers en het reglement van onze laatste Tweede Kamer, om daaruit een geheel zamen te stellen, dat, anders dan de bedoelde reglementen ingedeeld en omschreven, den schijn van een nieuw werk zou hebben. Niets ware gemakkelijker geweest. Maar de Commissie meende zoodanige praalvertooning te moeten achterlaten en haar werk eenvoudig te kunnen schoeijen op het laatste reglement der Tweede Kamer, dat in die Vergadering uitmuntende vruchten heeft gedragen, gelijk vele leden dier Kamer, welke thans hier zitting hebben, zullen kunnen getuigen. Dat reglement dus heeft de Commissie zich toegeëigend, hetzelve wijzigende waar zulks noodig was, en aanvullende waar het aanvulling behoefde. Wij hebben er over gedacht om eene memorie van toelichting bij ons ontwerp te voegen, maar aan zoodanige toelichting schenen zwarigheden verbonden te zijn. Wij achtten het niet noodig het doel van elke bepaling uiteen te zetten voor mannen, die toch bijna allen in deze of gene collegien met reglementen van orde hebben omgegaan. Wij hebben ons ook daarom onthouden van eene toelichting, die veel arbeid maar vooral ook veel tijd gekost zou hebben; wij achtten het pligtmatig de vaststelling van een nieuw reglement niet noodeloos te vertragen, al was het maar omdat wij ieder oogenblik daaraan behoefte kunnen krijgen. Hetgeen ons ook eene memorie van toelichting minder noodig deed achten, was de omstandigheid, dat door het lot gelukkig

beslist is, dat juist in elke der afdeelingen een der leden van de Commissie zitting zal hebben, waar deze dan, zooveel mogelijk, de verlangde inlichtingen zal kunnen geven. Wij zullen echter niet achterhouden enkele toelichtingen, die ik namens onze Commissie de eer zal hebben nog aan de Vergadering mede te deelen; zij komen hierop neder:

In de eerste plaats hebben wij het aangeboden Reglement niet *voorloopig* genoemd en daarin geene bepaling van eene nadere herziening binnen zekeren tijd opgenomen. Die bepaling was in het oog der Commissie geen vereischte; zij bond slechts tot iets dat welligt niet noodig konde worden bevonden. — Het woord *voorloopig* nu zou, meende zij, een ongunstigen indruk maken, omdat er bij ons te lande ongelukkig zooveel voorloopig of provisioneel sedert reeksen van jaren in werking gebleven is, dat men haast zou genegen zijn aan die woorden juist omgekeerd de beteekenis van *blijvend* te hechten. Daarenboven, wijzigingen zullen altijd in het Reglement gebragt kunnen worden; het staat aan ieder lid elk oogenblik vrij die voor te stellen, en mogt dit niet zoo spoedig gebeuren, dan zal men dit als een blijk mogen beschouwen, dat het reglement op eens tamelijk beantwoord heeft aan de behoefte. — Wij hebben dus eenvoudig het stuk genoemd: *Reglement van Orde*. Is het goed, dan blijft het *het Reglement;* is het nu en dan te verbeteren, dit wordt door niets verhinderd.

Eene tweede opmerking is deze, dat men het ontwerp misschien als eenigzins te wijdloopig zal beschouwen. Een getal van 74 artikels zal bij den eersten opslag eenig opzien baren, maar men bedenke, dat wanneer alles eenmaal goed geregeld zal zijn, daardoor later veel tijd bespaard en voorgekomen zal worden, dat soms gewigtige beraadslagingen worden belemmerd door het opwerpen van incidentele quaestien hoe men de zaken zal behandelen; dan wordt doorgaans de hoofdaangelegenheid door het incident verdrongen, en het wezen der zaak om den vorm veronachtzaamd.

Wij hebben voorts eenige bepalingen van het Reglement der Tweede Kamer weggelaten, bijv. bepalingen, die onnoodig zijn geworden omdat zij reeds in de herziene Grondwet voorkomen: als sommige voorschriften omtrent de besluiten bij volstrekte meerderheid van stemmen en het staken der stemmen (art. 43 van het Reglement der Tweede Kamer), het comité-generaal (artt. 57, 58, 59 van hetzelfde stuk.) Deze konden in het Reglement gemist worden, daar zij nu in de Grondwet opgenomen zijn. Wij hebben mede weggelaten de bepalingen omtrent de geloofsbrieven (art. 5). Want daar het tegenwoordig provisioneel kiesreglement thans voorschrijft, welke stukken door een nieuw benoemd lid ter toelating moeten worden overgelegd, is de herhaling daarvan in het Reglement onnoodig. Het spreekt van zelf, dat indien de nieuwe kieswet, tot stand gekomen zijnde, ook voorschriften deswege bevat, het Reglement zich evenzeer daarvan zal kunnen onthouden. Voorziet de nieuwe kieswet niet in evengemeld punt, dan zal het pas de tijd zijn nieuwe bepalingen omtrent de geloofsbrieven in het Reglement der Kamer op te nemen.

Ook hebben wij achtergelaten eenige bepalingen, voor onze Kamer minder noodig, bijv. omtrent de lijsten van sprekers, omtrent de verdeeling van deze in sprekers over de bijzondere punten van het onderwerp der beraadslaging, of over dat onderwerp in het algemeen, of omtrent het wisselen van spreekbeurten (artt. 27, 28, 29 en 30 van het Reglement der Tweede Kamer); bepalingen die in deze Kamer niet zoozeer te pas zullen komen.

Er is voorts in ons ontwerp niet gesproken van voorloopige verslagen (artt. 80, 81 en 82). Daar, waar eene wet in al hare bijzonderheden moet worden nagegaan, waar elk artikel, elk woord gewikt en gewogen moet worden, waar door de Regering dikwijls op de bijzonderheden moet worden teruggekomen, waar amendementen kunnen worden voorgesteld, zoo als nu de Grondwet toelaat, daar zijn een tweede onderzoek in de afdeelingen en een nader verslag menigmaal noodig, wanneer de Ministers over de zaak gehoord en door hen inlichtingen medegedeeld of wijzigingen gegeven zijn. Maar één enkel verslag is voldoende te achten voor eene Kamer als de onze, die zich alleen met meer algemeene beschouwingen bezig te houden heeft, en over het geheel der wetten, zoo als zij daar liggen, moet oordeelen.

Wij hebben verder gemeend, dat er ook eenige zamentrekkingen van verschillende bepalingen konden plaats hebben; en zoo hebben wij bijv. artt. 70 en 76 van het Reglement der Tweede Kamer in ons art. 36 bijeengevoegd, om te zamen te hebben de werkzaamheden der Centrale Afdeeling. Zoo hebben wij de bepaling omtrent het terugroepen der sprekers tot de orde, het verbod van het gebruiken van beleedigende uitdrukkingen, de bepaling omtrent het niet afwijken van het onderwerp der beraadslaging, artt. 33, 34 en 35, niet afzonderlijk opgenomen. Wij meenden dat dit alles te vervatten was in de algemeene voorschriften, aan den Voorzitter opleggende den pligt om te zorgen, dat bij de beraadslaging alles zijnen regelmatigen loop hebbe en elk op zijne beurt het woord kunne voeren. Ook hebben wij het VIIde en VIIIste hoofdstuk van het Reglement der Tweede Kamer bijeengetrokken, omdat de adressen, uitsluitend in hoofdstuk VII vervat, slechts eene specialiteit schenen te zijn van de *voordragten*, welke de Eerste Kamer, volgens art. 113 der Grondwet, aan den Koning kan doen.

Aan den anderen kant heeft de Commissie eenige aanvullingen noodig geacht, om het bedoelde reglement der Tweede Kamer voor onze Vergadering passend te maken. Zoo hebben wij wat betreft het onderzoek der geloofsbrieven in twee verschillende gevallen moeten voorzien; een gevolg almede der herziening van de Grondwet: het geval namelijk dat de Kamer geheel vernieuwd wordt door ontbinding, en dat van slechts gedeeltelijke vernieuwing. In elk dier gevallen zal het onderzoek der geloofsbrieven op eene andere wijze moeten plaats hebben. Men raadplege art. 1 van ons ontwerp.

Eene andere aanvulling was noodig ingevolge de bepaling van art. 89 der Grondwet, dat de Ministers uitgenoodigd kunnen worden om aan de Kamers inlichtingen te geven. Dit maakte eene regeling dezer aangelegenheid noodzakelijk, welke voorkomt in ons art. 52.

In het Reglement der Tweede Kamer was ook niet voorzien in het geval, dat leden voorstellen doen betreffende loopende zaken of zaken van orde, geene voorstellen van wet zijnde, noch voorstellen van groot belang. Bij het Reglement der Tweede Kamer had men voornamelijk het oog gehad op zulke voorstellen van grooten omvang; maar voor meer dagelijksche voorstellen moest men zich bij gevolgtrekking van diezelfde regelen bedienen, hetgeen buitensporige omslagtigheid of afwijking van de voorschriften ten gevolge moest hebben. In deze leemte van het bedoelde reglement hebben wij mede trachten te voorzien door ons art. 53.

Dit zijn de opmerkingen, die de Commissie u meende te moeten mededeelen. Maar er is nog één punt, waarvan zij met een enkel woord wenscht te spreken, ofschoon hiervan in het concept-reglement geen melding wordt gemaakt. Het is een aangelegen punt, waarvan wij slechts willen doen zien dat het geenszins aan onze aandacht ontsnapt is: het betreft het denkbeeld, dat geene geschreven redevoeringen zullen mogen worden voorgelezen. De Commissie heeft gemeend in de opneming van zoodanige bepaling niet te mogen treden, in de eerste plaats omdat zij het wenschelijk acht, dat de leden, die niet gewoon zijn uit het hoofd te spreken, in het uiten van hun gevoelen niet belemmerd worden. Maar ook voor hen die gewoon zijn voor de vuist te spreken, zou zoodanige bepaling belemmerend kunnen zijn, in de gevallen dat zij er bijzonder aan mogten hechten, dat hunne gezegden of hunne redevoeringen juist zoo worden wedergegeven, als zij zijn uitgesproken, en niet anders. Wij mogen hierbij niet vergeten, dat onze Vergadering zich niet zoozeer bezig te houden heeft met bijzonderheden van meer ondergeschikt belang, maar dat de aanneming of afkeuring der wetten, welke wij zullen moeten beoordeelen, dikwijls in verband zal kunnen staan met hooge staatkundige punten; dat in zoodanige gevallen inzonderheid de woorden wel gewikt en gewogen mogen worden, en dat dan voor den redenaar het opschrijven soms hoogst wenschelijk is, opdat hij naauwkeurig worde verstaan, en zich met omzigtigheid uite.

De Vergadering vereenigt zich met de conclusie van het rapport en wordt alzoo besloten tot de verzending van het door de Commissie overgelegde concept-reglement naar de afdeelingen.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie belast met het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede een ontwerp-adres heeft overgelegd. Hij stelt voor dit stuk te doen drukken en te verzenden naar de afdeelingen, ten einde de leden zich onmiddellijk na afloop der Vergadering in de afdeelingen daarmede zouden bezig houden.

Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

Daarna wordt de vergadering opgeheven.

REGLEMENT VAN ORDE *voor de Vergadering der Eerste Kamer van de Heeren Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden, vastgesteld den . . . . . Februarij* 1849. [Ingekomen in de zitting van den 20sten Februarij.]

HOOFDSTUK I.

Eerste werkzaamheden der Kamer. Onderzoek der Geloofsbrieven.

Art. 1. In de eerste bijeenkomst eener nieuwe Kamer (art. 70 der Grondwet) benoemt de Voorzitter terstond drie commissien, elk van drie leden, tot onderzoek der geloofsbrieven.

In de eerste bijeenkomst eener gewone vergadering (art. 95 der Grondwet) benoemt de Voorzitter, zoodra meer dan de helft der toegelaten leden tegenwoordig zijn, twee gelijke commissien tot onderzoek der geloofsbrieven van de nieuwbenoemde leden.

Hij benoemt eene gelijke commissie zoo dikwijls het onderzoek der geloofsbrieven van de later benoemde leden gevorderd wordt.

Art. 2. Deze commissien brengen, na gedaan onderzoek der geloofsbrieven, mitsgaders der stukken welke daartoe behooren, en van die, welke over de verkiezing der nieuwe leden kunnen zijn ingekomen, bij monde van een door haar daartoe benoemd lid, een gemotiveerd verslag uit, waarna de Vergadering beslist. De leden, tot wier toelating wordt besloten, nemen, beëedigd zijnde, dadelijk zitting.

Art. 3. De geloofsbrieven van den Voorzitter, zoo dit te pas komt, worden het eerst behandeld. Tot zoolang eenige deswege gerezen zwarigheid opgeheven is, wordt het voorzitterschap waargenomen, zoo als bij art. 7 is bepaald.

Wordt hij niet toegelaten, zoo brengt de Kamer dit onverwijld ter kennis van den Koning, op de wijze bij art. 62 omschreven.

Art. 4. Indien er omtrent de toelating van eenig lid verschil van gevoelen oprijst, en de Kamer niet dadelijk beslist, verzendt zij het verslag der commissie naar de afdeelingen, of bepaalt eenen dag tot behandeling van het geschilpunt; zij gaat inmiddels met hare werkzaamheden voort.

HOOFDSTUK II.

Van den Voorzitter.

Art. 5. De pligten des Voorzitters zijn voornamelijk: het leiden van de werkzaamheden der Kamer; het handhaven der orde bij de beraadslagingen; het zorgen dat geen spreker in zijne rede gestoord worde; het tot de orde roepen van een spreker, die zich beleedigende uitdrukkingen veroorlooft; het tot de behandeling van het onderwerp terugroepen van een spreker, die daarvan afwijkt; het naauwgezet in acht nemen en doen naleven van het Reglement van Orde; het aan alle de leden behoorlijk gelegenheid geven, om hunne bedenkingen voor te dragen; het juist stellen der door de Kamer te beslissen vraagpunten; het aankondigen van de uitkomst der stemmingen en het uitvoeren der besluiten, door de Kamer genomen.

Art. 6. De Voorzitter mag, gedurende de beraadslagingen, slechts het woord nemen, om den juisten staat van het geschilpunt aan te wijzen, of om de beraadslagingen, bij afdwaling, tot het juiste punt terug te brengen; indien hij over het in overweging zijnde onderwerp het woord wil voeren en zijn bijzonder gevoelen toelichten, verlaat hij den voorzittersstoel en plaatst zich weder op denzelve, nadat hij zijne rede geëindigd heeft.

Art. 7. Het voorzitterschap wordt gedurende die rede, gelijk mede bij ziekte of afwezigheid van den Voorzitter, waargenomen, door den laatst afgetreden Voorzitter in de vergadering tegenwoordig, of bij ontstentenis van dezen door het oudste lid in jaren.

Art. 8. Wanneer zulks bij dit Reglement niet anders is bepaald, benoemt de Voorzitter de commissien.

Art. 9. De Voorzitter, bijgestaan door twee leden, daartoe telken jare door de Vergadering te benoemen, oefent het oppertoezigt uit over de boekerij, en al wat tot het huishoudelijke der Kamer betrekking heeft.

HOOFDSTUK III.

Van het houden der vergaderingen.

Art. 10. De Voorzitter belegt de vergadering zoo dikwijls hij dit noodig oordeelt, of dit door drie leden schriftelijk, met opgave der redenen, is verzocht.

Art. 11. Ieder lid komende ter vergadering, teekent zijnen naam op eene lijst naar volgorde. Zoodra deze lijst door de meerderheid der toegelaten leden is geteekend, geeft de Griffier haar aan den Voorzitter over, die alsdan de zitting dadelijk opent; de bedoelde lijst blijft ter tafel van den Griffier liggen, ter onderteekening door de later inkomende leden.

Art. 12. Bijaldien een half uur na den tijd, voor de vergadering van dien dag vastgesteld, het vereischte getal leden niet tegenwoordig is, doet de Voorzitter de namen der afwezige leden oplezen, welke in de Staats-Courant vermeld worden. Hij kan kennis geven van de ingekomen stukken en overnemen de voorstellen, welke van regeringswege worden aangeboden.

De bijeenkomst wordt daarna door den Voorzitter tot eenen volgenden dag of tot nadere bijeenroeping uitgesteld.

Art. 13. Na het openen der vergadering worden de notulen der voorgaande door den Griffier gelezen en door den Voorzitter aan de goedkeuring der Vergadering onderworpen. De namen der tegenwoordig geweest zijnde leden worden steeds in de notulen opgenomen.

De Voorzitter kan, de zaak dit vorderende, aan een genomen besluit zonder resumtie gevolg geven. Hiervan wordt in de notulen melding gemaakt wanneer het besluit bestemd is om naar buiten te werken. De notulen der laatste bijeenkomst, die der sluiting voorafgaande, worden zoo mogelijk nog staande de Vergadering aan hare goedkeuring onderworpen.

Art. 14. Er worden geene protesten of aanteekeningen in de notulen aangenomen; alleen staat het aan ieder der leden vrij om bij een genomen besluit, doch zonder opgave der redenen, te doen optëekenen dat hij zich daarmede niet heeft vereenigd.

Art. 15. Na de goedkeuring der notulen, doet de Voorzitter eene korte opgave van alle de bij hem, sedert de laatste vergadering, ingekomen stukken en boekwerken.

Hij doet alle besluiten en mededeelingen van de Regering ontvangen voorlezen, ten ware de Vergadering dit niet noodzakelijk oordeelt, en stelt zoodanige beslissing aan de Kamer voor, als de aard der stukken medebrengt.

Art. 16. Geen lid voert het woord, dan na het van den Voorzitter verzocht en verkregen te hebben.

De leden spreken van hunne plaats en staande.

Art. 17. Zoodra eenig onderwerp aan de orde van den dag is gesteld, kunnen de leden zich aan den Voorzitter aanmelden en de inschrijving hunner namen op de lijst der sprekers verzoeken.

De Voorzitter geeft naar de orde dier lijst het woord.

Men kan echter onmiddellijk het woord vragen, om een persoonlijk feit toe te lichten, of eenige bepaalde opheldering te geven, of wel over de vaststelling van het vraagpunt, dat door de Kamer moet beslist worden, of eindelijk om eene motie van orde te doen.

Art. 18. Niemand voert meer dan twee malen over hetzelfde onderwerp het woord, tenzij de Kamer hem hiertoe verlof geve of dat hij het woord vrage over de vaststelling van het vraagpunt, dat door de Kamer moet beslist worden.

Art. 19. Indien vijf leden de sluiting verlangen der beraadslagingen, voorafgaande aan de verdediging van het onderwerp, brengt de Voorzitter dit in omvraag, nadat de leden, welke die sluiting willen ondersteunen of bestrijden, zijn gehoord.

De sluiting aangenomen zijnde, mogen de leden niet weder over het onderwerp het woord vragen, dan nadat het is verdedigd door de Hoofden van Departementen van Algemeen Bestuur of commissarissen des Konings, of door de leden van wie een voorstel is uitgegaan.

Art. 20. Aan dezen wordt het woord gegeven, wanneer en zoo dikwijls zij dit verlangen, echter niet voor dat de spreker, die aan het woord is, zijne rede geëindigd heeft.

Art. 21. De beraadslagingen gesloten zijnde, gaat de Vergadering tot de stemming over. Vóór de hoofdelijke omvrage wordt door het lot beslist, bij welk nummer van de presentie-lijst de omvraag een aanvang neemt. De Voorzitter brengt zijne stem het laatst uit.

Ieder lid stemt met de woorden *voor* of *tegen*, zonder eenige bijvoeging.

Art. 22. De Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, alsmede de commissarissen des Konings, hebben eene voor hen bestemde zitplaats in de vergadering.

HOOFDSTUK IV.

Over het doen van keuzen van personen.

Art. 23. Bij iedere keuze van personen, benoemt de Voorzitter eene commissie van vier leden, die als stemopnemers zich overtuigen dat het getal stembiljetten gelijk is aan dat van de tegenwoordig zijnde leden, de biljetten openen, de ingeschreven namen oplezen en de uitkomst der stemming bekend maken.

Art. 24. Voor iedereen candidaat wordt afzonderlijk een biljet ingevuld, hetwelk eene duidelijke aanwijzing van den persoon moet bevatten. In geval van twijfel beslist de Vergadering.

Art. 25. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden, tot bepaling der meerderheid, afgetrokken van het getal der stemmende leden.

Art. 26. De stemming is nietig, indien het getal behoorlijk ingevulde stembriefjes niet grooter is dan de helft van dat der toegelaten leden der Kamer.

Art. 27. Wanneer niemand, bij de eerste stemming, de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede nog geheel vrije stemming overgegaan.

Art. 28. Indien daarbij wederom door niemand de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen is, heeft er eene derde stemming plaats over de twee personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Art. 29. Indien het bij de tweede stemming niet uitgemaakt is tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er nog eene voorafgaande stemming over de betrokkene personen plaats.

Art. 30. Indien, in het geval bij het vorige artikel bedoeld, of ook bij de eindelijke stemming, de stemmen staken, beslist het lot.

HOOFDSTUK V.

Over het vergaderen met gesloten deuren.

Art. 31. De Kamer, ingevolge art. 96 der Grondwet met gesloten deuren vergaderd, kan, op voorstel van den Voorzitter of van één der leden, indien de zaak het dringend vordert, omtrent het aldaar behandelde de geheimhouding opleggen, tot dat zij op gelijke wijze wordt opgeheven.

Art. 32. De notulen van de vergaderingen met gesloten deuren worden afzonderlijk gehouden. De Kamer kan echter besluiten, dat eenig verhandeld punt niet in de notulen worde opgenomen. Zij worden òf dadelijk, òf in eene volgende vergadering met gesloten deuren gelezen en aan goedkeuring onderworpen.

HOOFDSTUK VI.

Van het verzenden der ontwerpen van wet en der voorstellen naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar, en van die der rapporteurs.

Art. 33. De Kamer verdeelt zich bij loting in drie afdeelingen, welke om de maand op gelijke wijze worden vernieuwd.

Deze loting geschiedt in eene openbare zitting.

Art. 34. Na de loting benoemt elke afdeeling eenen voorzitter, om de beraadslagingen in de afdeeling te leiden.

Zij benoemt ook eenen onder-voorzitter, om hem zoo noodig te vervangen. Wanneer ook deze afwezig is, treedt het oudste lid in jaren op.

Art. 35. De keuze van voorzitter en tweeden voorzitter geschiedt bij eene volstrekte meerderheid van stemmen, op de wijze als hierboven bij artt. 24 tot 30 is bepaald; zij wordt aan den Voorzitter der Kamer opgegeven, en door hem aan de Vergadering medegedeeld.

Art. 36. De Centrale Afdeeling is zamengesteld uit den Voorzitter der Kamer en de voorzitters der Afdeelingen; zij wordt voorgezeten door den Voorzitter der Kamer, en bijgestaan door den Griffier of den Commies-griffier.

Zij regelt, zoo noodig met overleg van de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, de volgorde waarin de verschillende wets-ontwerpen en voorstellen zullen worden overwogen; van deze regeling wordt aan de afdeelingen kennis gegeven.

Art. 37. Alle ontwerpen van wet of voorstellen worden dadelijk, gedrukt, aan de leden rondgedeeld.

Art. 38. Zij worden verzonden naar de afdeelingen van het tijdvak, gedurende hetwelk zij inkomen.

Zoodanige wets-ontwerpen en voorstellen, waarvan bij het vernieuwen der afdeelingen de overweging nog bij geene afdeeling is aangevangen, worden bij de nieuwe afdeelingen overgebragt.

Wanneer, bij het niet aannemen van een wets-ontwerp of voorstel, een ander, in dezelfde zitting, bij de Kamer inkomt, wordt dit verzonden naar de afdeelingen, met de eerste overweging belast geweest.

Ook bij het ontvangen van wets-ontwerpen of voorstellen, met vroegere in een zeer naauw verband staande, worden de

laatst ingekomene, met goedvinden der Kamer, aan dezelfde afdeelingen verzonden, die met het overwegen der vroegere zijn belast geweest.

Art. 39. De voorzitters der afdeelingen geven, zoo noodig na overleg in de Centrale Afdeeling, aan de overweging in de afdeelingen zoodanige leiding, als zij nuttig oordeelen, daarbij echter zorgende, dat de leden de gelegenheid hebben, om hunne bedenkingen in het midden te brengen.

Art 40. De afdeeling benoemt voor ieder wets-ontwerp of voorstel één harer leden tot rapporteur, op de wijze bij artt. 24 tot 30 voorgeschreven.

De voorzitter is hiertoe mede benoembaar Van de benoeming wordt kennis gegeven aan den Voorzitter der Kamer en door dezen aan de Vergadering.

Art. 41. De rapporteur houdt korte aanteekening der verwegingen, en teekent op welke leden daarbij tegenwoordig zijn.

Art. 42. Het staat aan elk lid vrij, mits in de afdeeling tegenwoordig zijnde, om schriftelijke en onderteekende nota's in te leveren, die, na aldaar te zijn voorgelezen, aan den rapporteur ter hand gesteld, en door dezen in de commissie van rapporteurs overgebragt worden.

Art. 43. Zoodra de overweging in al de afdeelingen is afgeloopen, komen de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen is aangemerkt

Zij kiezen uit hun midden eenen voorzitter, die van deze keuze kennis geeft aan den Voorzitter der Kamer.

De commissie van rapporteurs wordt zooveel mogelijk bijgestaan door den Griffier of den Commies-griffier.

Zij regelt hare bijeenkomsten in overleg met den Voorzitter der Kamer en in verband met de bepaling der volgorde in art. 36 bedoeld.

De Voorzitter der Kamer kan bij alle bijeenkomsten der commissie van rapporteurs tegenwoordig zijn. Van die bevoegdheid gebruik makende, heeft hij de leiding der werkzaamheden en eene raadgevende stem.

Art. 44. Door de commissie van rapporteurs wordt, uit naam der onderscheidene afdeelingen, een verslag opgemaakt. Dit verslag doet, naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen en van de bij het verslag mede te deelen antwoorden der Regering of van de voorstellers, waar die te pas komen, de gronden en bedenkingen kennen, welke ter aanneming of verwerping van het wets-ontwerp of van het voorstel zijn aangevoerd.

Het stellen van dit verslag wordt aan een der rapporteurs, of aan den Griffier of den Commies-griffier der Kamer, opgedragen.

Art. 45. De commissie van rapporteurs treedt betrekkelijk de punten, opgenomen in het verslag bij art. 44 bedoeld, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, met de hoofden der departementen van Algemeen Bestuur in overleg, zoo dikwijls dezen dit noodig oordeelen.

Art. 46 Het verslag, in art. 44 vermeld, wordt in eene openbare zitting uitgebragt.

De Kamer bepaalt den dag der beraadslaging.

Het verslag wordt, met uitzondering van eenvoudige of spoed-vereischende zaken, ten minste vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging aan de leden rondgezonden.

HOOFDSTUK VII.

Van voordragten of adressen ingevolge art. 113 der Grondwet en van voorstellen.

Art. 47. Alle voorstellen nopens voordragten, ingevolge art. 113 der Grondwet, of nopens andere onderwerpen, kunnen aan de Vergadering gedaan worden door den Voorzitter of door de leden.

Art. 48. Zoodanige voorstellen door leden geschiedende, worden, in schrift gebragt en, onderteekend, daags te voren aan den Voorzitter ter hand gesteld.

Art. 49. Geene zitting aangekondigd zijnde, roept de Voorzitter de Kamer, vier en twintig uren na het ontvangen van het voorstel, bijeen, om het aan de Vergadering mede te deelen.

De Voorzitter geeft alsdan het woord aan den voorsteller, ten einde zijn voorstel toe te lichten.

Art. 50. Het voorstel benevens de memorie van toelichting en de opheldernde redevoering, indien deze gegeven zijn, worden gedrukt en aan de leden rondgedeeld.

De Kamer bepaalt een dag ter beraadslaging, of het voorstel al dan niet een onderwerp van onderzoek in de afdeelingen zal uitmaken.

Art. 51. Tot dit onderzoek door de Kamer besloten zijnde, wordt hierbij gehandeld op gelijke wijze als zulks bij artt. 39 tot en met 46, voor de ontwerpen van regeringswege ingekomen, is bepaald, met dien verstande echter, dat hetgeen in art. 45 vastgesteld is omtrent het overleg met de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, in dit geval toepasselijk wordt op het overleg met de voorstellers.

Art. 52. Indien het voorstel alleen betreft het verlangen van inlichtingen van de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, kan de Kamer het dadelijk behandelen en tevens besluiten dezen, volgens art. 89 der Grondwet, uit te noodigen om te dien einde in de Vergadering tegenwoordig te zijn.

De Voorzitter doet de uitnoodiging namens de Kamer.

Art. 53. De artt. 48 tot en met 51 zijn niet toepasselijk op voorstellen van anderen aard.

In geval van verschil over dien aard, beslist de Vergadering.

Art. 54. Het adres door de Kamer, in antwoord op de openingsrede, den Koning aan te bieden, alsmede alle andere soortgelijke adressen van de Kamer uitgaande, worden ontworpen door eene commissie, bestaande uit drie leden, uit en door elke afdeeling één te kiezen.

Art. 55. De werkzaamheden dezer commissie, welke zooveel mogelijk wordt bijgestaan door den Griffier of den Commies-griffier, worden door den Voorzitter der Kamer geleid.

Art. 56. Het ontwerp der commissie wordt ter tafel gebragt, naar de afdeelingen verzonden en aldaar overwogen, na *alleen voor de leden* gedrukt, te zijn rondgedeeld.

Art. 57. De commissie komt daarna bijeen, ter beoordeeling der gemaakte bedenkingen; het ontwerp wordt door haar nader overwogen en vastgesteld.

Art. 58. De beraadslaging daarover wordt aan de orde van den dag gesteld.

Daags voor de beraadslaging wordt het ontwerp-adres, des noodig op nieuw gedrukt, aan de leden rondgedeeld.

Art. 59. Indien bij deze beraadslagingen de algemeene strekking van het ontwerp-adres tegenkanting ontmoet, en het uit dien hoofde door de Kamer niet wordt aangenomen, gaat zij onmiddellijk over tot het benoemen eener andere commissie. De keuze van de leden dier commissie geschiedt door de afdeelingen als vroeger, en hebben hare werkzaamheden ook overeenkomstig de artt. 56, 57 en 58 plaats.

Art. 60. Indien de Kamer zich met de algemeene strekking van het ontwerp-adres vereenigt, wordt de beraadsla-

ging achtereenvolgens geopend over elke zinsnede afzonderlijk.

Het staat aan ieder lid vrij wijzigingen of bijvoegingen voor te stellen op eene zinsnede, zoolang de beraadslaging daarover geopend is. Zoodanige wijzigingen of bijvoegingen worden schriftelijk aan den Voorzitter ter hand gesteld.

Iedere voorgestelde wijziging of bijvoeging wordt door de commissie, staande de vergadering, onderzocht en beoordeeld.

Niemand meer het woord vragende over eene zinsnede, noch daaromtrent wijzigingen of bijvoegingen verlangende voor te stellen, wordt de beraadslaging over die zinsnede gesloten.

Art. 61. Daarna wordt tot de stemming overgegaan.

Eerst heeft eene afzonderlijke stemming plaats over elke voorgestelde wijziging of bijvoeging; aangenomen zijnde, wordt zoodanige wijziging of bijvoeging in het ontwerp-adres opgenomen, en dat ontwerp-adres dienovereenkomstig veranderd of uitgebreid.

Vervolgens heeft de stemming plaats over de geheele zinsnede van het ontwerp-adres, hetzij zoodanig als die aanvankelijk door de commissie was voorgesteld, bijaldien geene wijzigingen of bijvoegingen mogten zijn aangenomen; hetzij, in het tegenovergestelde geval, zoodanig als die door de aangenomen wijzigingen en bijvoegingen is veranderd of uitgebreid.

Eindelijk wordt het geheele ontwerp-adres in stemming gebragt, zoodanig als het luidt, na afloop der beraadslagingen en stemmingen over de afzonderlijke zinsneden.

Art. 62. De adressen worden den Koning aangeboden door eene commissie, bestaande uit den Voorzitter en de leden der commissie, vermeerderd met drie leden, daartoe door den Voorzitter te benoemen.

Andere voordragten worden den Koning aangeboden door eene commissie, bestaande uit vijf leden.

Deze commissien doen in de eerstvolgende vergadering verslag van het door haar verrigte.

HOOFDSTUK VIII.

Over de Commissie voor de Verzoekschriften.

Art. 63. Eene commissie van drie leden is bijzonder belast met het doen van verslag over de verzoekschriften, welke door de Vergadering in hare handen worden gesteld.

Art. 64. Deze commissie, voorgezeten door een harer leden, ter keuze der overige, blijft met die taak belast gedurende den loop der geheele zitting.

Art. 65. Alle ongeteekende of ongezegelde verzoekschriften worden door den Voorzitter ter zijde gelegd, tenzij de wet geen zegel vereischt, of van het onvermogen des verzoekers blijke door eene verklaring van het plaatselijk bestuur. Deze geeft daarvan telkens kennis aan de Vergadering.

Indien bij de commissie voor de verzoekschriften twijfel bestaat omtrent de echtheid eener onderteekening, is zij bevoegd daaromtrent, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, onderzoek te doen.

Art. 66. Wanneer eene beraadslaging over een onderwerp op handen is waaromtrent verzoekschriften bij de Kamer zijn ingekomen, worden de rapporten daarover, zooveel mogelijk, vóór den aanvang dier beraadslaging uitgebragt.

Art. 67. De commissie doet, zoo spoedig mogelijk, over de in hare handen gestelde stukken verslag; en stelt aan den Voorzitter daags te voren eene lijst ter hand, houdende de namen, het beroep en de woonplaats der verzoekers, eene korte vermelding van het onderwerp des verzoeks, de conclusie van het uit te brengen verslag, en den naam van den rapporteur. Van die lijst wordt dadelijk een afschrift ter griffie nedergelegd, en moeten voorts twee afschriften in de vergaderzaal voorhanden zijn.

Art. 68. Indien niemand der leden zich tegen de conclusie van het verslag verzet, spreekt de Voorzitter de aanneming daarvan uit.

In het tegenovergesteld geval, opent hij de beraadslagingen daarover en beslist de Kamer.

Art. 69 Het drukken van het rapport der commissie, niet van het verzoekschrift zelf, kan door de Kamer worden bevolen.

Art. 70. Wanneer de Kamer bij het einde der zitting op eenig verzoekschrift nog geen besluit heeft genomen, brengt de Voorzitter het tot dat einde bij den aanvang der volgende ter tafel, even als ware het alsdan eerst ingekomen, en wordt deswege vóór alle andere verslag gedaan.

HOOFDSTUK IX.

Over het drukken der stukken.

Art. 71. Alle stukken van regeringswege bij de Kamer ingekomen of aan haar medegedeeld en die uit hunnen aard aan de leden behooren te worden rondgezonden, worden gedrukt aan hen bezorgd.

Van andere stukken beveelt de Kamer het drukken, zoodra zij dit noodig oordeelt.

Wanneer zij het drukken voor de leden alléén beveelt, hetzij met of zonder geheimhouding, wordt dit boven aan het stuk vermeld, en worden de zoodanige, onder verzegelden omslag, aan de leden alléén rondgezonden. De Griffier zorgt voor de stipte nakoming dezer bepaling.

SLOTBEPALINGEN.

Art. 72. Een lid, zijn ontslag nemende, deelt dit aan de Kamer mede, die hiervan kennis geeft aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Art. 73. Alle teekenen van goed- of afkeuring der toehoorders zijn verboden. De Voorzitter zorgt, door gepaste maatregelen, voor de handhaving hiervan en voor de bewaring van behoorlijke stilte. Hij kan, bij vergrijp daartegen, de toehoorders doen vertrekken. Deze kunnen alleen met ongedekten hoofde de openbare zittingen bijwonen.

Art. 74. De werkkring van den Griffier en die van den Commies griffier worden bij afzonderlijke instructie bepaald.

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 22STEN FEBRUARIJ.

VERBETERING.

Van de redevoering door den heer **Gevers van Endegeest** gehouden bij de aanbieding van het ontwerp van Reglement van Orde, is abusivelijk de slot-zinsnede weggelaten. Op fol. 10, 2de kolom van onderen; leze men, na de woorden: » *opdat hij naauwkeurig worde verstaan en zich met omzigtigheid uite.*" de volgende periode:

» Hiermede meen ik onze taak als volbragt te mogen beschouwen, daar ik mij vleije het voornaamste gezegd te hebben van wat de Commissie medegedeeld wenschte te zien. Wij hebben thans de eer aan de Vergadering voor te stellen, om het concept-reglement te laten drukken en naar de afdeelingen te verzenden, opdat deze zich ten spoedigste met het onderzoek van dat stuk bezig kunnen houden, en uwe Commissie verneme, welke punten nadere toelichting behoeven, of welke wijzigingen van haar werk zij raadzaam zou kunnen achten, alvorens het onderwerp in beraadslaging worde gebragt."

ZITTING VAN DONDERDAG, 22 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten één ure geopend, door den Voorzitter; *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn 36 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De heer **van Sasse van Ysselt**, brengt een nader verslag uit namens de vroeger benoemde Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Groningen en andere provincien. Hij herinnert dat die Commissie vroeger gemeend heeft tegen de toelating van den heer Engelkens te moeten adviseren, tot dat hij, overeenkomstig art. 25 van het voorloopig kiesreglement, zou hebben overgelegd een uittreksel uit de registers van geboorte of bij gemis daarvan eene acte van bekendheid, waaruit moet blijken van den tijd en de plaats zijner geboorte. Dit voorstel der Commissie werd door de Vergadering aangenomen. De rapporteur geeft te kennen dat de heer Engelkens thans heeft overgelegd een stuk van den volgenden inhoud:

» Onder de ter griffie der arrondissements-regtbank te Winschoten berustende bijlagen der huwelijks-acten van de gemeente Zuidbroek over den jare 1824, bevindt zich het navolgende extract:

Extract uit het protocol der gedoopten te Weener.

Hermannus Johannes, zoon van den heer Hendrikus Engelkens J. U. D. en mevrouw Tjabering Hesse, te Weener, is geboren den 8sten en gedoopt den 13den Julij 1797.

Weener, 5 Mei 1824.

Accordeert met voornoemd protocol.

q. t.

(get.) Folmer, *Pred.*

Onder staat:

Dass der Herr Superintendent und Prediger Folmer in Weener zur Ausstellung von Extracten aus Kirchenbüchern legitimirt sey, wird kraft Unterschrift und beygedrückten Amtssiegels obrigkeitlich bescheiniget.

Weener, 6 May 1824.

Koenigl. Grosbrittann. Hannoversches Amt.

(get.) Onleesbaar.

Boven ter zijde staat:

Voor afschrift conform,

W. Woldringh, *Griffier.*"

De naamteekening van den heer mr. W. Woldringh, griffier der arrondissements-regtbank te Winschoten, is op dit stuk door den president dierzelfde regtbank gelegaliseerd.

Dit stuk niet zijnde een origineel uittreksel uit de registers van geboorte, noch eene acte van bekendheid — en alleen van zoodanige stukken spreekt art. 25 van het kiesreglement — zoo bevindt zich, zegt de rapporteur, de Commissie in de onaangename verpligting om bij hare vroegere conclusie tot uitstel der toelating van den heer Engelkens te volharden.

De Vergadering vereenigt zich met de conclusie der Commissie.

De **Voorzitter** deelt der Vergadering mede, dat is ingekomen een boekwerk, getiteld:

Geschiedkundig overzigt der verbeteringen, in de laatste jaren daargesteld in de verpleging der krankzinnigen in Nederland, enz., aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken ingediend door de inspecteurs dier gestichten C. J. Feith *en* J. L. C. Schroeder van der Kolk.

Dit boekwerk zal in de boekerij der Kamer geplaatst worden.

De **Voorzitter** geeft aan de Vergadering te kennen, dat de Commissie voor het adres van antwoord op de troonrede, na gehouden overleg met de Centrale Afdeeling, een gewijzigd ontwerp-adres heeft vastgesteld.

Dit gewijzigd ontwerp-adres, waarvan voorlezing wordt gedaan, luidt aldus:

Sire!

1. Als leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, bij het nieuwe tijdperk dat wij thans intreden, voor de eerste maal tot Uwe Majesteit sprekende, gevoelen wij terstond de behoefte aan U de verzekering te geven, dat wij geen ander doel hebben dan om met warme belangstelling, zonder vooringenomenheid, in beraden overleg met Uwe Majesteit en den anderen tak der wetgevende magt, voor het heil des Vaderlands werkzaam te zijn, en onze hooge roeping onder alle omstandigheden te vervullen.

Het gewigt onzer taak voor oogen houdende, worden wij bemoedigd door de gedachte Vertegenwoordigers te zijn van een Volk, dat bij de afgeloopene verkiezingen heeft getoond niet alléén zijne regten op prijs te stellen, maar ook die te willen uitoefenen met kalmte, in ordelievenden zin.

2. Het deed ons genoegen te vernemen, dat de goede verstandhouding met andere Staten is bewaard gebleven. Bij den onrustigen toestand van Europa mag dit vooral eene weldaad worden genoemd.

3. Wij wenschen met Uwe Majesteit, dat, op grond der tractaten, de moeijelijkheden, welke de betrekkingen van het Hertogdom Limburg tot den Duitschen Bond hebben opgeleverd, zullen mogen worden uit den weg geruimd. Het verheugt ons dat rust en orde, waar die op enkele plaatsen in dat Hertogdom werden bedreigd, daar zoowel als elders met medewerking der landmagt op prijzenswaardige wijze zijn gehandhaafd.

4. Wij hebben het onaangeroerd laten van een gedeelte der geldsommen, met welke de begrooting van Oorlog voor den jare 1848 werd verhoogd, — het voornemen tot vermindering van die begrooting voor dit jaar, — en het aannemen van een gewijzigd, minder kostbaar stelsel van verdediging, met bijzonder welgevallen vernomen. In onze dagen vooral mag in Nederland niet worden vergeten, dat de toestand der geldmiddelen de meest mogelijke spaarzaamheid en eenvoudigheid vordert.

5. Verblijdend was voor ons de betuiging van Uwe Majesteit, dat de zeemagt door hare diensten alle reden van tevredenheid blijft geven. Doelmatig ingerigt, is zij voor Nederland van het hoogste belang.

Wij wenschen dat die zeemagt tot eene krachtige bescherming voor onze buitenlandsche bezittingen en handelsvloot zal mogen strekken, en dat de aanmerkelijke versterking van oorlogsbodems het beoogde doel zal treffen.

6. Wanneer wij het oog vestigen, Sire! op het overwegend belang dat er voor Nederland gelegen is in het bezit onzer Oost- en West-Indische kolonien, dan kan het heerschen eener gewenschte rust aldaar niet op te hoogen prijs gesteld worden. Die rust te bestendigen, den bloei dier kolonien te bevorderen door een wijs bestuur, door de ontwikkeling van alle takken van nijverheid, zij steeds het streven der Nederlandsche Regering.

Den tegenspoed betreurende, welken onze wapenen, in weerwil der dapperheid van het leger, op Bali hebben ondervonden, hopen wij, dat de beraamde maatregelen tot herstel met den gewenschten uitslag zullen worden bekroond.

7. Ook het gunstige, dat zich volgens Uwer Majesteits

betuiging in de inwendige gesteldheid des Rijks opdoet, vernamen wij met het meeste genoegen. Ons verlatende op den rustigen en bedaarden zin onzer landgenooten, mogen wij verwachten, dat zij zich bij voortduring zullen blijven onderscheiden door gehechtheid aan orde en door eerbied voor wet en gezag, die grondslagen voor welvaart en ware vrijheid.

8. De beroeringen in Europa hebben voorzeker in ons Rijk eenen nadeeligen invloed op de bedrijvigheid van handel en nijverheid uitgeoefend. Moge herstelde rust beide wederom verlevendigen, en de toekomst betere dagen opleveren.

Dankbaar erkennen wij de sparende hand der Voorzienigheid, welke ons voor grootere rampen bij de laatste watervloeden heeft behoed.

9. Met hooge belangstelling hebben wij Uwe Majesteit hooren verkondigen, dat Hoogstdezelve na de herziening der Grondwet de aandacht heeft gevestigd op de wijze, waarop 's Rijks uitgaven kunnen worden verminderd.

Uwe Majesteit dank zeggende voor deze bemoeijingen, betuigen wij, dat naar onze meening vereenvoudiging in het bestuur en besparing van staats-uitgaven, zoo verre de belangen van het Rijk dit gedoogen, voor ons eene dringende behoefte, ja schier eene voorwaarde van bestaan is te achten.

10. Sire! Wij juichen het denkbeeld toe, dat de wetten ter uitvoering onzer gewijzigde staatsregeling in milden zin worden ontworpen, en zijn bereid tot de daarstelling daarvan getrouwelijk mede te werken.

11. Met leedwezen vernamen wij dat de stremming, door de gebeurtenissen der laatste tijden in het onderling verkeer der volken te weeg gebragt, ook nadeelig op de schatkist heeft teruggewerkt, en dat er middelen zullen moeten worden voorgedragen om in de daardoor ontstane tekorten te voorzien.

Vordert nu het belang en het crediet des Lands, dat de lasten van het oogenblik niet op de toekomst worden geschoven, zoo hopen wij niettemin dat die middelen zullen kunnen worden gevonden, welke op de meest doelmatige en voor de natie minst drukkende wijze in de bestaande behoeften kunnen voorzien.

Tevens vermeenen wij dat eene ruimere ontwikkeling onzer natuurlijke bronnen van welvaart, door goede maatregelen bevorderd, een volstrekt vereischte is, om duurzaam de lasten der ingezetenen dragelijker te maken.

12. De leus onzer vaderen was: Eendragt maakt magt. Levendig gevoelende dat, zoo immer, in onze tijden eendragt behoefte is, zullen ook onze beste pogingen om deze te bevorderen zich met de Uwe, Sire, vereenigen. Moge het Opperwezen onzen arbeid zegenen, tot bestendig geluk des Volks van Nederland en tot heil van Uwe Majesteit en Zijn doorluchtig Geslacht, zoo naauw aan dat Volk verbonden.

De **Voorzitter** stelt voor om de beraadslaging over dit stuk te bepalen op morgen, des voormiddags ten elf ure.

De heer **Vos de Wael** meent dat het welligt met de inzigten der Vergadering zou kunnen overeenstemmen dadelijk tot de behandeling van het adres over te gaan, en geeft den Voorzitter in overweging of hij het niet geschikt zou oordeelen het gevoelen der Vergadering in te winnen omtrent de vraag, of zij dadelijk tot de behandeling van het adres wenscht over te gaan dan wel of zij die beraadslaging overeenkomstig het voorstel van den Voorzitter op morgen willen bepalen.

Het door den heer Vos de Wael geopperde denkbeeld om de beraadslaging over het adres onmiddellijk te doen plaats hebben, vindt algemeene ondersteuning, ten gevolge waarvan de Voorzitter de beraadslaging *over het adres van antwoord op de troonrede* dadelijk opent.

De **Voorzitter** zegt dat hij den loop der beraadslaging over dit adres zooveel mogelijk zal regelen overeenkomstig de bepalingen van het Reglement van Orde der Tweede Kamer. Hij brengt alzoo in de eerste plaats in beraadslaging *de algemeene strekking* van het ontwerp-adres.

Nadat niemand der leden over die algemeene strekking het woord heeft verlangd te voeren, wordt deze zonder hoofdelijke omvrage goedgekeurd.

Daarna wordt de beraadslaging geopend over de *afzonderlijke* paragraphen van het ontwerp-adres en wel aanvankelijk over de *eerste* paragraaph.

De heer **Diemont**: Ik kan mij over het geheel zeer wel vereenigen met het door de Commissie ontworpen antwoord.

Ik moet evenwel de vrijheid nemen te zeggen, dat daarin nog naauwelijks sterk genoeg is uitgedrukt hetgeen door vele leden der afdeeling waartoe ik behoor en ook door mij, als een der voornaamste hoofdpunten, met ernst en nadruk is aanbevolen en aangedrongen; ik bedoel, alle mogelijke vermindering der staats-uitgaven van welken aard ook, behoudens een regelmatig en krachtig bestuur.

De Regering, ik erken dit gaarne, schijnt daaromtrent met loffelijken ijver bezield; maar, bij al de tegenwerking, welke zij te bestrijden heeft van de zijde dergenen die tot bevordering van het algemeen belang in hunne bijzondere belangen meer of min moeten getroffen worden, mag en moet zij, naar het mij voorkomt, ook door deze Kamer op de meest krachtige wijze worden gesteund en gesterkt.

Een welgezind bestuur, zoo als wij ons verheugen te bezitten, moet niet kunnen terugdeinzen voor moeijelijkheden en bezwaren; het moet met vasten tred en onverschrokken voortgaan op den waren weg, die alléén tot redding van het Land kan leiden; het moet zelfs, als het geven van een goed voorbeeld zulks vordert, eigene persoonlijke belangen zonder aarzeling weten op te offeren.

Maar, Mijne Heeren, tot dit alles is veel, zeer veel kracht noodig, en die kracht moet het bestuur ook in onze aansporing en ondersteuning vinden.

Daarom kon dan ook de volstrekt dringende behoefte aan alle mogelijke vermindering der staats-uitgaven, volgens mijne beste overtuiging, niet te sterk in ons antwoord worden uitgedrukt.

Ja, Mijne Heeren! wij zullen mede op die wijze, naar mijn inzien, aan onze hooge roeping waardig kunnen beantwoorden.

Door aansporing toch, door ondersteuning, door dadelijke medewerking waar het kan, zullen wij het bestuur des lands bij de Natie in achting doen rijzen, en wij zullen aldus den Troon, waarvan het bestuur uitvloeit, in waarheid meer en meer doen steunen op den hechtsten grondslag dien ik ken, namelijk op de liefde en eerbied van het dankbare Volk.

In dezen geest zal ik mijne goedkeuring geven aan het ontworpen antwoord.

De heer **de Jonge van Ellemeet** zegt hoofdzakelijk: Daar thans besloten is dat de Eerste Kamer een afzonderlijk antwoord op de troonrede aan Zijne Majesteit zal aanbieden, komt het mij voor dat het voor de Vergadering niet ongepast zou zijn hier bepaaldelijk acht te slaan op het eigenlijk kenmerk dezer Kamer. Een belangrijk hoofdpunt, dat zich naar mijne zienswijze alsdan opdoet, is dit, dat de leden der Eerste Kamer, na de *verkiezing* des *volks* door den *Koning benoemd* zijn. Wanneer ik nu het oog sla op het gewijzigd ontwerp-adres, zoek ik te vergeefs naar dat kenmerk, hetwelk ik zoo gaarne daarin uitgedrukt had gezien. In de afdeeling waarvan ik lid ben, heb ik een bepaald voorstel in dien zin gedaan, en ik meen zonder aanmatiging te kunnen zeggen dat mijn voorstel aldaar bijna algemeen ondersteuning heeft gevonden. Vergeeft het mij dan, Mijne Heeren, dat ik zeg tot mijne verwondering gezien te hebben dat van mijn voorstel niets in het ontwerp is opgenomen. Ik bedoel het denkbeeld om te doen blijken, dat indien de Eerste Kamer het gewigt van hare roeping gevoelt als deel der wetgevende magt in het algemeen, zij ook doordrongen is van het gewigt der taak, welke op haar rust, als dat deel der wetgevende magt, hetwelk niet alleen de belangen van het *volk*, maar bepaaldelijk ook de belangen van den *troon* in het oog moet houden. Ik vind in de 1ste zinsnede van het antwoord wel het bewijs dat de Eerste Kamer doordrongen is van de belangrijkheid der tijden waarin wij leven; maar moet dan ook hier de gedachte niet opkomen aan de gevaren die het koningschap bedreigen? Wij hebben troonen zien wankelen, wij hebben vorsten zien verdrijven, en zelfs op dit oogenblik nog is een vorst zijne Staten ontvlugtende. En wanneer wij daarbij bedenken, dat deze Kamer voor de eerste maal een adres aan de voeten des Konings zal nederleggen, dan geloof ik dat het niet

zoo geheel vreemd kan schijnen aan te nemen, dat even als in de hoofden des volks ook in het hart van den Vorst iets buitengewoons omgaat, en dat deze behoefte gevoelt, bepaaldelijk van de Eerste Kamer te vernemen welke gevoelens haar ten zijnen opzigte bezielen en dat zij in allen deele het gewigt harer roeping gevoelt. Ik weet het, Mijne Heeren, dat in het adres staat, dat wij geen ander doel hebben dan om, in beraden overleg met Zijne Majesteit en den anderen tak der wetgevende magt, voor het heil des vaderlands werkzaam te zijn en onze *hooge* roeping onder alle omstandigheden te vervullen. Ik vermoed, Mijne Heeren, dat men zeggen zal, dat alles wat ik bedoel, door de woorden » hooge roeping" wordt uitgedrukt. Maar indien ik die woorden in den mond der leden van den anderen tak der wetgeving legde, zouden ze ook daar niet passen? Ik wil de vergelijking van de beide takken der vertegenwoordiging onderling niet doorzetten, maar ik zeg het nog eens: gekozen door het Volk, benoemd door den Koning, behoeven wij iets meer dan thans in de 1ste paragraaph te lezen staat. Ik ben wars van hoofsche vleijerij, ik erken de regten van het Volk, maar om aan de behoefte die de Vorst gevoelen moet, te voldoen, stel ik voor om in deze paragraaph eene wijziging te brengen, daarin bestaande, dat op het einde van de 1ste alinea dezer 1ste zinsnede van het ontwerp-adres, de woorden: *voor het heil des Vaderlands*, vervangen worden door de woorden: » *voor het heil des Volks en* » *de regten der Kroon.*" Deze wijziging wensch ik aan het oordeel dezer Kamer te onderwerpen.

De heer **Philipse**, lid der Commissie voor het adres, beantwoordt den vorigen spreker en zegt hoofdzakelijk: De Commissie, het zij mij vergund dit reeds vooraf te zeggen, heeft zich beijverd, om in het adres van antwoord alles op te nemen wat in de troonrede aan de Staten-Generaal is kennelijk gemaakt. Zij heeft hare beste pogingen aangewend, om aan de aanmerkingen, in de afdeelingen geopperd, zooveel mogelijk te gemoet te komen. Zij is intusschen ook nu volkomen overtuigd, geen ontwerp aan de Vergadering te hebben voorgesteld, dat kan gezegd worden volmaaktheid te bezitten, en onderwerpt het dan ook volgaarne aan uwe belangstellende overweging, terwijl zij bereid is tot die wijzigingen of bijvoegingen mede te werken, welke alsnog wenschelijk mogten zijn. Wat bepaaldelijk aangaat de opmerking van den heer de Jonge van Ellemeet, vermeenen wij dat het standpunt, waarop de Eerste Kamer tegenover den Vorst staat, aan allen bekend is, en hoezeer wij geenszins het door den geachten spreker uit Zeeland voorgestelde afkeuren, vermeenen wij echter dat in de 1ste zinsnede van het ontwerp, hoofdzakelijk en in beknopten zin gelezen wordt, hetgeen dat lid bedoelt. Immers wij zullen, volgens het voorstel der Commissie, aan den Koning verklaren: »Wij gevoelen behoefte om Uwe Majesteit te verzekeren dat wij geen ander doel hebben dan om met warme belangstelling, zonder vooringenomenheid, in beraden overleg met Uwe Majesteit en den anderen tak der wetgevende magt, voor het heil des Vaderlands werkzaam te zijn"; en voegen dan daarbij: » *en onze hooge roeping* onder alle omstandigheden te vervullen". Die *hooge roeping*, Mijne Heeren, is aan elk bekend, en ik geloof dat het noodeloos zou zijn dit meer te omschrijven in het concept-adres, aan u voorgesteld. Namens de Commissie geef ik der Vergadering dus eerbiedig in overweging de 1ste zinsnede aan te nemen zoo als die in het concept-adres is vervat.

Niemand der leden verder het woord verlangende te voeren over de 1ste paragraaph, brengt de Voorzitter in de eerste plaats in omvraag het *amendement van den heer de Jonge van Ellemeet*, hetwelk daarbij met 21 tegen 15 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, van Meurs, Freseman Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, Insinger, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, Regout, 't Hooft, van Beeck Vollenhoven, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

Tegen hebben gestemd de heeren: Vos de Wael, van Mierlo, Verheij van den Bogaard, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, Diemont, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Nispen van Pannerden, van Heeckeren van Wassenaar, van Sasse van Ysselt, van der Lek de Clercq en de Voorzitter.

Daarna wordt de 1ste paragraaph in omvraag gebragt, zoo als die door de Commissie is voorgesteld, en met 35 tegen één stem, die van den heer de Jonge van Ellemeet, aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over de *tweede* paragraaph.

De heer **van Beeck Vollenhoven** vraagt het woord. Hij wenscht een amendement voor te dragen op de 2de paragraaph, strekkende om die 2de met de 3de paragraaph zamen te trekken en te vervangen door de navolgende woorden:

» Bij de geruststellende verzekering, dat de goede verstandhouding met andere Staten bewaard is gebleven, voegde Uwe Majesteit de mededeeling dat, hoezeer rust en orde in het hertogdom Limburg gehandhaafd waren, de betrekkingen van dat hertogdom tot den Duitschen Bond eenige moeijelijkheden hadden opgeleverd.

» Wij wenschen met U, Sire, dat de waarborgen, die de tractaten ons schonken, genoegzaam zullen zijn om eene vreedzame ontknooping daarvan te bevorderen, zoodat de diensten, door de landmagt in Limburg en elders wederom bewezen en zoo te regt door Uwe Majesteit op hoogen prijs gesteld, niet andermaal de lasten zullen vermeerderen, waaronder het Vaderland reeds lijdt."

De spreker, zijn amendement kortelijk adstruerende, geeft te kennen, dat hij daarmede een tweeledig doel heeft. Hoezeer hij zijne goedkeuring hechtte aan de algemeene strekking van het ontwerp-adres, moet hij echter erkennen niet te behooren tot hen, die meenen dat zoodanig staatsstuk eene, om zoo te zeggen, woordelijke overschrijving van de troonrede moet zijn. Hij gelooft, in de eerste plaats, dat men soms door de woorden der troonrede niet zoo juist te volgen, beknopter kan wezen en de aanleiding vermijden kan tot eene verkeerde uitlegging. Zoo zal op die wijze hier meerdere kortheid mogelijk zijn, omdat toch de beide door hem genoemde paragraphen de buitenlandsche betrekkingen betreffen, en kan de weglating verkregen worden der eerste woorden van de 2de paragraaph, welke in zijn oog wenschelijk is, daar aan deze woorden welligt een andere zin gegeven zal worden dan bedoeld is. — Maar hij heeft voor zijn amendement nog eene andere reden. Hij wenscht namelijk te doen uitkomen het verlangen, dat eene vreedzame ontknooping der bestaande geschillen moge plaats vinden, en dat door de Regering alle moeite worde aangewend om vrede voor het vaderland te behouden. Hij heeft ook meer willen doen uitkomen dat de landmagt, die in Limburg zulke gewigtige diensten bewezen heeft, allen lof waardig is, terwijl zij thans, om zoo te zeggen, in het concept-adres, naauwelijks ter sprake gebragt is en men van haar slechts met een enkel woord gewaagt. Die diensten waren, meent de spreker, groot en moeten op prijs gesteld worden, en, om de erkenning dier diensten te versterken, voegde hij er het woord *wederom* bij. Voorts merkt hij op, dat zijn amendement de strekking heeft, om te doen uitkomen, dat, hoezeer de landmagt op eene prijzenswaardige wijze die goede diensten verrigtte, het echter niet te ontkennen valt, dat deze diensten, voor welke provincie dan ook ingeroepen, daar zeer drukkend moeten zijn. Hij wil alzoo aan den wensch eener vreedzame beslechting der bestaande geschillen verbinden het denkbeeld, dat alle militaire inlegering, waar dan ook, zooveel mogelijk moet voorgekomen worden. Dit zijn de drangredenen, die den spreker genoopt hebben het amendement voor te stellen, dat hij thans aan den Voorzitter zal overhandigen.

De heer **Cost Jordens**, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Het is der Commissie gebleken, dat in de afdeelingen de wensch is geuit, om de 2de en 3de zinsneden aan elkander te verbinden, ten einde het adres daardoor eenvoudiger te maken. De Commissie heeft de bedenking in overweging genomen en getracht te voldoen aan het geuite verlangen, maar zij heeft in hare poging niet kunnen slagen. Thans is door een geacht lid dezer Kamer een voorstel in den bedoelden zin gedaan, maar de Commissie moet bekennen het niet te kunnen goedkeuren. De voorsteller heeft als argument gebezigd, dat het niet wenschelijk is steeds dezelfde bewoordingen te gebruiken die in de troonrede voorkomen. De Commissie is van meening dat, waar dit vermeden kan worden, dit werkelijk beter is en de sierlijkheid bevorderen moet, maar waar het eene zaak van zulk een teederen aard geldt als die waarvan de 3de paragraaph spreekt, daar meende zij zich zoo naauwkeurig mogelijk aan de bewoordingen der troonrede te moeten houden. In de tweede plaats wenscht de spreker de woorden: *vreedzame ontknooping* in de paragraaph te zien opgenomen. De Commissie was van oordeel dat het beter is zich hier bij algemeene uitdrukkingen te bepalen, en eenvoudig den wensch te uiten, dat

de bedoelde *moeijelijkheden mogen worden uit den weg geruimd.* Zij was van oordeel, dat hierin genoegzaam alles wat uitgedrukt moet worden vervat is, omdat het van zelf spreekt, dat de wensch der Vergadering niet anders zijn kan, dan dat de bestaande moeijelijkheden op *vreedzame* wijze worden uit den weg geruimd. In de derde plaats, wat de landmagt betreft, gelooft de Commissie reeds het denkbeeld van den spreker te hebben uitgedrukt, wel is waar in korte, maar toch in duidelijke woorden; zij vermeent dat in de woorden dat *» daar zoowel als elders met medewerking der landmagt op prijzenswaardige wijze zijn gehandhaafd"* een bepaalde en stellige lof aan de landmagt wordt gebragt. De Commissie laat het amendement aan de beoordeeling der Vergadering over, maar meent dat haar voorstel de voorkeur verdient.

De heer **Gevers van Endegeest** beaamt ten volle de redenen door de Commissie opgegeven, om de 2de paragraaph onveranderd te behouden. Hij wil echter bij het gezegde nog een enkel woord voegen. Hij doet alle hulde aan de diensten der landmagt, maar hij gelooft dat in een stuk als het adres van antwoord, in een stuk dat van algemeenen aard is geen schijn mag zijn van voorliefde voor de landmagt, en aan deze geen zoo bijzondere lof boven anderen mag worden toegezwaaid. In de 5de paragraaph van het adres zegt de Kamer, dat de betuiging dat de zeemagt door hare diensten alle reden van tevredenheid blijft geven, voor deze Vergadering verblijdend was. Dit is een weêrklank van 's Konings rede en eene regtmatige erkenning van de bewezene diensten die de troonrede prijst. Maar wanneer men nu van de landmagt meer zegt in het antwoord dan de troonrede zelve, wanneer men aan de landmagt meer lof toekent dan die rede doet, dan miskent men daardoor eenigermate de zeemagt en er zou dan op § 5 wederom een amendement voorgesteld moeten worden om de zaak in het gelijk te brengen. Immers wat hem betreft, durft de spreker niet aannemen, dat de landmagt diensten bewezen heeft, welke zoozeer prijzenswaardig zouden zijn boven die der zeemagt.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt, dat hij de opmerkingen van de Commissie voor het adres zal trachten te wederleggen. Zij heeft in de eerste plaats gezegd, zich aan de bewoordingen der troonrede te willen houden. Maar indien dit waar is, dan moest men in het concept-adres ook niets meer vinden dan in de troonrede gezegd wordt. In de 3de paragraaph intusschen leest men de woorden: *» waar die op enkele plaatsen"*, en deze woorden vindt men in de troonrede niet terug. Heeft nu de Commissie geacht de bevoegdheid te hebben die woorden in te lasschen, dan zal het ieder lid op zijne beurt toch wel veroorloofd zijn dergelijke bijvoegingen voor te stellen. Wat betreft het denkbeeld om het op prijs stellen van de diensten der landmagt meer te doen uitkomen, hiervoor had de spreker nog eene reden, welke hij tot dusverre niet noemde. Hij had daarop niet zoo sterk aangedrongen, ware het niet dat de 4de paragraaph zeer veel van den lof aan de landmagt toegekend, schijnt af te nemen. Juist om den inhoud van § 4 wenschte hij in het ontwerp der Commissie de voorgestelde verandering gebragt te zien, ten einde regt te doen wedervaren aan de landmagt. De laatste spreker was van oordeel, dat men dan ook meer zal moeten zeggen van de zeemagt, dan thans in de 5de paragraaph geschiedt. Dit argument had de voorsteller niet verwacht, want alleen dan wanneer de paragraaph waarin over de zeemagt gesproken wordt reeds in beraadslaging geweest en gearresteerd was, zou de gemaakte aanmerking van kracht zijn. Niet alleen dat de spreker zich later niet tegen eene wijziging van § 5 in den bedoelden zin verklaren zou, maar het is zijn bepaald voornemen, om indien zijn amendement zal aangenomen worden, aan de Vergadering voor te stellen de paragraaph betrekkelijk de zeemagt anders te lezen. Hij persisteert alzoo bij het voorgedragen amendement.

De heer **Gevers van Endegeest** geeft het den vorigen spreker toe, dat in de troonrede gesproken wordt van de handhaving van rust en orde in het hertogdom in het algemeen, en dat hier in het antwoord de woorden: *op enkele plaatsen* zijn ingevoegd. Dit was het verlangen van vele leden, die bijzonder met den toestand van Limburg bekend zijn en die verklaard hebben dat niet in het *geheele* hertogdom, maar alleen *op enkele plaatsen* de rust is verstoord geworden. Als lid van de Centrale Afdeeling heeft de spreker er uit dien hoofde bepaald op aangedrongen, dat zou uitkomen dat de rust en orde slechts op enkele plaatsen, waar het zelfs niet eens tot wanorde gekomen is, bedreigd is geworden.

De heer **Cost Jordens**, lid der Commissie, wil bij hetgeen door den voorgaanden spreker gezegd is alleen nog dit voegen, dat toen de Commissie zeide, dat zij van oordeel geweest was de woorden der troonrede terug te moeten geven, daarbij het oog had op hetgeen hier de hoofdzaak is, den wensch namelijk dat de bestaande moeijelijkheden met opzigt tot Limburg uit den weg geruimd zouden mogen worden. De Commissie meende die woorden te moeten behouden, omdat de zaak, welke het hier geldt, van zeer teederen aard is.

De heer **Beerenbroek**: De paragraaph der troonrede omtrent de betrekkingen van het hertogdom Limburg tot den Duitschen Bond heb ik met genoegen gehoord, in zooverre namelijk dat de Regering verklaart, dat, *steunende op de tractaten, men hoopt de sedert eenige maanden gerezen moeijelijkheden met de nationale vergadering van Frankfort* uit den weg te ruimen.

Ik wil hier niet betoogen in hoeverre de betrekkingen van Limburg tot den Duitschen Bond zich uitstrekken, noch wederleggen de besluiten, welke ten opzigte van Limburg te Frankfort zijn genomen; ik zou dan in herhaling moeten vallen van hetgeen met zooveel welsprekendheid en waarheid tegen de afscheiding, bij de beraadslagingen der herziening van de Grondwet, in de enkele en dubbele Kamers, door de afgevaardigden van Limburg is in het midden gebragt. Ik bepaal mij bij deze gelegenheid, te verklaren dat ik deze zienswijze dier afgevaardigden ten volle beaam.

Ik heb het woord gevraagd over de 2de en 3de zinsnede van de troonrede, handelende over Limburg; daarin toch wordt gezegd, dat *rust en orde in dat hertogdom zijn gehandhaafd en dat de landmagt daartoe heeft medegewerkt.* Ik wil gaarne de diensten door de landmagt bewezen erkennen.

Zij, die met den toestand van Limburg gedurende den loop des vorigen jaars onbekend zijn, zullen uit de woorden der troonrede afleiden als of, om zoo te zeggen, geheel de bevolking aan die woelingen, met het oogmerk om rust en orde te storen, heeft deel genomen. Als afgevaardigde van Limburg acht ik het van mijnen pligt hierover eenige opheldering te moeten mededeelen en te verklaren dat de rust en orde slechts op sommige plaatsen is bedreigd geweest.

In Maart van het verleden jaar, en meer bijzonder nadat de Koning in April mij het vertrouwen had geschonken om mij tot Hertogelijk Limburgschen Commissaris voor de Duitsche Bondszaken te benoemen, werd, door het houden van openbare vergaderingen, het in omloop brengen van vlugschriften en dagbladen en andere laakbare middelen, alles in het werk gesteld om de Limburgers van de Nederlandsche staats-inrigtingen afkeerig te maken en daardoor eene afscheiding te bekomen. De bepaling van art. 1 der Grondwet en de verkiezing van twee afgevaardigden voor de nationale vergadering te Frankfort, tot welke ik werd belast te doen overgaan, gaven daartoe aanleiding.

Zij die, hetzij te goeder trouw, of om populariteits-bejag, of wel om langs den weg van eene verandering hun eigenbelang te bevorderen, eene aansluiting aan Duitschland voorstonden, wisten van den druk der belastingen gebruik te maken en daardoor de minder verlichte bevolking in dwaling te brengen; zij gaven voor dat, van Nederland gescheiden, Limburg niets in de staatsschuld, in de kosten voor Marine en Buitenlandsche Zaken zou dragen. Men ging verder, men verspreidde het gerucht, dat hetgeen sedert de weder-inbezitneming van Limburg uit dien hoofde aan de schatkist onwettig te veel was betaald, den belastingschuldigen zou worden teruggegeven.

Ik behoef u niet te zeggen, Mijne Heeren, dat zulke voorstellingen op den onkundigen landman indruk maken en ligtvaardig weêrklank vinden, wanneer zulke taal wordt gevoerd door personen, bij welke, door hunne maatschappelijke positie, men niet mag verwachten dat zij dergelijke middelen in het werk zouden stellen.

Maar het is er ver af, dat het in den wensch der Limburgers zou gelegen zijn met Duitschland vereenigd te worden. Zij die het belang van dat gewest begrijpen, verklaarden zich van den aanvang tegen eene afscheiding van Nederland en zagen al dadelijk, dat de ondergang van den weinigen handel en nijverheid, die ons nog overblijft, daarop moest volgen en den landbouw een gevoelige slag zou toegebragt worden. Neen, Limburg gevoelt geene sympathie voor Duitschland, de taal is hem vreemd, zijne zeden verschillend, en in de laatste tijden heeft de vergadering van Frankfort ook blijken gegeven, dat, met opzigt tot de zedelijke belangen, eene aansluiting met Duitschland voor Limburg gevaarlijk is te beschouwen. Bovendien begrijpt men meer en meer, dat het niet

raadzaam zou zijn zich van een Gouvernement onder 't welk orde en rust heerschen en dat eene vrijzinnige staatsregeling heeft ingevoerd, af te rukken en dit te verwisselen met een bestuur, onder 't welk alles op losse schroeven staat, dat denkelijk nog jaren zal noodig hebben alvorens iets bestendigs te kunnen tot stand brengen en volgens mijne wijze van zien zich niet zal kunnen constitueren. Immers, de verklaring van eene Duitsche eenheid meen ik een doodgeboren kind te mogen noemen: het is niet mogelijk zich daarover in de verschillende Duitsche Staten te verstaan, evenmin als het denkbaar is, dat de staatkunde van Europa zulk eene vereeniging met onverschillige oogen zou aanzien.

Dat intusschen ontevredenheid onder de ingezetenen van Limburg heerscht moet ik volmondig bekennen, en deze vindt haar voedsel in de drukkende belastingen en veel meer nog in de wijze van heffing, onder welke de geadmodieerde accijnsen op gemaal, geslagt en brandstoffen, als ook de belasting op de dienstboden, dienende voor den landbouw, de eerste plaats bekleeden; en ik kan mijne verwondering niet verbergen, dat, na zoovele beloften van de zijde der Regering om die bezwaren uit den weg te ruimen, niet één enkel woord over dit belangrijk punt in de troonrede wordt aangetroffen. Eenige maanden geleden werden klagten aangeheven en gepetitionneerd over den druk der belastingen, maar vooral over de onevenredige verdeeling. Dit was vooral het geval in Limburg. Door bijna alle gemeenten werden verzoekschriften tot den Koning en de Staten-Generaal gericht, daarbij bijzonder verzoekende de afschaffing der belasting op het gemaal, geslagt en de brandstoffen. De Voorzitter van den ministerraad, graaf Schimmelpenninck, heeft ten gevolge van een en ander, namens de Regering, in de zitting van 28 Maart des vorigen jaars mededeeling gedaan, dat *de Regering zich met allen ernst beijverde te overwegen op welke doelmatige wijze zij verligting zal kunnen aanbrengen in die belastingen waarvan de zwaarte op eene onevenredige wijze die klasse van ingezetenen van den Staat drukt, die de meeste moeite ondervindt om in hare dagelijksche behoeften te voorzien; — dat de accijnsen op het gemaal en het geslagt in de allereerste plaats in aanmerking komen*, zeide die Minister, *zal bij U Edel Mogenden gewis gereeden ingang vinden.* Gelijke toezeggingen werden ook aan de commissien en deputatien uit Limburg gegeven. Die verklaring bragt eenen gunstigen indruk in het land te weeg. De tegenwoordige Minister van Finantien heeft in zijne eerste redevoering van 23 Junij een gelijken weg betreden, wanneer hij de verklaring aflegde, dat *onder de hervormingen van het belastingstelsel bepaaldelijk behoort de belasting welke zwaar op de eerste levensbehoeften drukt.* Het was dan ook op dezen grond, dat de heer van Bosse verklaarde zich met het ontworpen plan van den graaf Schimmelpenninck, *om voorloopig eenige wijzigingen in de accijnsen op het gemaal en geslagt te brengen, gereedelijk had kunnen vereenigen.* Dit had dan ook op 7 Junij plaats. Toen werd het ontwerp van wet tot wijziging der accijnsen op het gemaal en geslagt ingediend. De Regering stelde daarbij voor de afschaffing der belasting op de Turksche tarwe en op de inlandsche en Egyptische rogge en de belasting op het varkens- en schapenvleesch. De meerderheid der Tweede Kamer gevoelde weinig roeping om op het einde harer dagen aan het bestaande belastingstelsel eenige verandering toe te brengen; zij begreep dat in dit opzigt de handen der nieuwe Kamer geheel vrij moesten blijven. De Regering hield de voordragt vol; *het zou*, zeide zij den 2den Augustus in de memorie van beantwoording, *niet met de waardigheid der Regering strooken, wanneer de beloften, welke nopens deze zaak door haar waren gedaan, van hare zijde onvervuld werden gelaten. In vele gewesten heeft men zich gevleid dat weldra eene belangrijke ontheffing van de belasting op de eerste levensbehoeften zoude worden toegestaan en eene teleurstelling zou, naar het inzien der Regering, ook uit een staatkundig oogpunt beschouwd, zeer bedenkelijk zijn.* Nog in de zitting van den 24sten Augustus heeft de Regering het ontwerp volgehouden en verklaard *dat zij den goeden afloop op hoogen prijs stelde.*

En nu schijnt van de afschaffing van het gemaal en geslagt geene sprake meer te zijn. In de maand Augustus beschouwde de Minister het onstaatkundig en het zou eene eene zeer bedenkelijke teleurstelling zijn deze belasting bij te behouden. Zou nu de Regering van ziehswijze veranderd zijn? Ik voor mij deel niet in dat gevoelen; ik houd mij overtuigd, dat de toestand niet is veranderd en dat na zoo schoone beloften en stellige toezeggingen het niet mogelijk is deze zoo hoogst impopulaire belasting in Limburg vol te houden. Wil men daar orde en rust voortdurend handhaven, dan moet aan de woelgeesten, welke van de tijds-omstandigheden gebruik maken om hunne plannen uit te voeren, op eenmaal de weg afgesneden worden, waardoor zij de gemoederen der ingezetenen in beweging brengen.

Ik herhaal het, Mijne Heeren, het ligt niet in den wensch van vele Limburgers om aan Duitschland te worden aangesloten; de gewijzigde Grondwet vindt daar algemeen bijval; ze bevat nagenoeg dezelfde vrijzinnige beginselen als de Belgische constitutie waarvan de werking zich gedurende acht jaren in dat gewest zeer gunstig op de stoffelijke en zedelijke belangen deed gevoelen; maar in dat gewest heerscht ontevredenheid over de drukkende en onevenredige belasting der geadmodieerde rijks-accijnsen.

Ik kan daarom niet afzijn de aandacht der Regering op dezen toestand met den meesten ernst te vestigen; wordt hieraan, na de zoo stellige en herhaalde toezeggingen, niet te gemoet gekomen, dan vrees ik dat in den onzekeren toestand waarin Europa nog verkeert, bij de eerste verwikkeling in staatkundige zaken of bij de invoering der organicke wetten, welke volgens de Grondwet nog in deze zitting der Staten-Generaal moeten tot stand komen, zich de gevolgen eener teleurstelling der heerschende ontevredenheid op eene bedenkelijke wijze zullen openbaren.

Ik meen nog, zoo als de Regering in de maand Augustus van oordeel was, dat uit een staatkundig oogpunt beschouwd het behoud der belasting op het gemaal en geslagt is af te raden en eene teleurstelling zeer bedenkelijk is, en daarom heb ik het van mijnen pligt geacht de Regering, nu zij eenen anderen weg schijnt te bewandelen, te moeten waarschuwen, ten einde nu het nog tijd is denzelve te verlaten en den steen des aanstoots uit den weg te ruimen.

De heer **Regout** verklaart, dat hij zich geheel vereenigt met hetgeen de vorige spreker gezegd heeft, en wil daarbij nog slechts herinneren, dat in de maand Maart van het vorige jaar door de Regering eene proclamatie in alle dorpen en steden van Limburg, ook te Maastricht zelf, is afgekondigd, waarbij aan de bevolking beloften werden gedaan, in de hoop van haar tot vertrouwen in de Regering terug te brengen; beloften die tot heden toe niet vervuld werden.

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, wenscht nog een enkel woord te voegen bij hetgeen de heer Cost Jordens ter bestrijding van het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven in het midden bragt. In de troonrede wordt gesproken van moeijelijkheden, die ten aanzien der betrekkingen van Limburg tot den Duitschen bond bestaan, en deze uitdrukking heeft de Commissie wedergegeven. De heer van Beeck Vollenhoven spreekt in zijn amendement van vreedzame ontknooping van moeijelijkheden, maar de spreker kan zich niet goed voorstellen, dat de Kamer aan eene andere ontknooping zou kunnen denken; hij vermeent dat men door het bezigen van die woorden den schijn zou aannemen van meer gewigt aan die moeijelijkheden te hechten dan welligt de Regering zelve doet. Hij kan ook den in het amendement uitgedrukten wensch omtrent het niet andermaal opleggen van lasten niet wel overeenbrengen met de op indirecte wijze geuite vrees, dat men misschien *niet* op vreedzame wijze tot eene vereffening der geschillen zal kunnen geraken. Maar bovendien kan de spreker ook daarom aan hetgeen in het amendement van *lasten* gezegd wordt, zijne goedkeuring niet hechten, omdat hij niet gelooft dat de vroeger in Limburg genomen maatregelen tot bijzondere lasten aanleiding gaven, en de wensch van niet andermaal zulke lasten opgelegd te zien, alzoo niet te pas kan komen.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt, dat het hem leed doet dat hij het door hem voorgestelde amendement andermaal moet verdedigen. Hij zal zich kunnen bepalen bij de beantwoording van de beide leden der Commissie, daar de andere sprekers zijn amendement niet bestreden hebben. Toen hij deze leden ter verdediging van het voorstel der Commissie hoorde aanvoeren, dat men dezelfde woorden gebruikt had die in de troonrede vervat zijn, omdat het hier geldt eene quaestie van teederen aard, vreesde hij aanvankelijk zich in zijn opstel vergist te hebben, maar dit nalezende zag hij dat ook hij dezelfde woorden gebezigd had, die in de troonrede voorkomen. In de troonrede toch leest men de woorden: »hebben eenige moeijelijkheden opgeleverd", en deze vindt men in de 1ste alinea van het amendement terug.

Eene tweede opmerking, door den laatsten redenaar tegen het amendement aangevoerd, was — de spreker meent zulks verstaan te hebben — dat het geachte lid zich het denkbeeld niet goed kan voorstellen van eene andere dan vreedzame ontknooping van moeijelijkheden, als de hier bedoelde. Er zullen, naar des sprekers oor-

deel, niet veel woorden noodig zijn, om aan te toonen dat moeijelijkheden in het staatkundige zeer dikwijls niet op eene vreedzame wijze konden ontknoopt worden en dat zij in zoodanig geval zeer goed op eene militaire wijze uit den weg werden geruimd. Wat eindelijk betreft het bezwaar, tegen de laatste woorden van het amendement aangevoerd, den twijfel namelijk of de laatstelijk in Limburg genomen maatregelen wel tot bijzondere lasten aanleiding gegeven hadden, ter beantwoording van deze bedenking behoeft de spreker slechts te wijzen op de wetten tot verhooging van het budget voor Oorlog in het vorige jaar aangenomen; hij meent die bedenking met deze bloote herinnering geheel wederlegd te hebben.

De heer **van Verschuer** merkt op, dat het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven alleen spreekt van de diensten door de landmagt in Limburg bewezen, maar niet zegt dat die diensten op eene prijzenswaardige wijze verrigt werden. Intusschen is het, naar des sprekers meening, voor een leger onder bepaalde omstandigheden dikwijls zeer moeijelijk om zijne pligten op eene bezadigde wijze te vervullen, en wanneer dit heeft plaats gehad, gelijk in Limburg het geval was, dan verdient zulks allezins de erkenning van den Vorst en de Vertegenwoordiging. Met genoegen had hij dan ook gezien, dat in het ontwerp der Commissie gezegd wordt, dat de rust in het hertogdom Limburg met medewerking der landmagt op eene *prijzenswaardige wijze* is gehandhaafd, en die woorden: *prijzenswaardige wijze*, kunnen hier, zijns inziens, niet weggelaten worden. Voor de militaire magt, die in haar eigen land ingelegerd is, om orde en wet te handhaven, is het, vooral wanneer zij met ijver bezield is steeds eene moeijelijke taak om bij de vervulling harer pligten zelfs de minste botsingen te vermijden die de nadeeligste gevolgen kunnen hebben. Dit deed ons leger op eene prijzenswaardige wijze in Limburg en daarvoor verdient het de hulde ook van deze Kamer. De spreker zal zich alzoo tegen het amendement verklaren.

De heer **van Sasse van Ysselt** meent het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven ook te moeten bestrijden. Hij kan zich niet vereenigen met het laatste gedeelte van hetzelve, waarin van *lasten* gesproken wordt. Dit woord heeft hier, zijnes inziens, een te ruimen zin, en het kan in het algemeen *pecuniele lasten* beteekenen, maar ook in meer bepaalden zin die *lasten* welke onafscheidbaar zijn van militaire inlegering. De spreker is van oordeel, dat men er zich hier toe bepalen moet om, gelijk het in het concept geschiedt, in algemeene woorden den wensch te uiten, dat geene grootere lasten ter zake van het leger worden opgelegd, dan die welke volstrekt noodzakelijk kunnen geacht worden. Hij voor zich kent geen grooteren last dan wanorde.

De heer **van Nispen van Pannerden** heeft den heer van Beeck Vollenhoven hooren zeggen, dat hij, spreker, verklaard zou hebben zich geen denkbeeld te kunnen vormen van eene vreedzame ontknooping van staatkundige moeijelijkheden. Hij herinnert zich niet zoo iets gezegd te hebben, maar gaf, indien hij zich niet bedriegt, alleen als zijne meening te kennen, dat de Vergadering, door de voorgestelde uitdrukking te bezigen, meer gewigt zou schijnen te hechten aan de zaak, welke het hier geldt, dan welligt door de Regering zelve gedaan wordt.

Zijne Excellentie **de Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik wensch een enkel woord in het midden te brengen ter beantwoording van hetgeen bij deze beraadslaging gezegd is omtrent Limburg, voor zooveel het aldaar bestaande belastingstelsel betreft. In den loop van deze discussie is melding gemaakt van de klagten der ingezetenen van dat hertogdom, en heeft men herinnerd aan hetgeen in het vorige jaar door de Regering aan dat hertogdom is toegezegd; daarbij voegende den wensch om te vernemen wat de bedoelingen der Regering zijn ten aanzien van dit punt, waaromtrent de troonrede het stilzwijgen bewaart.

De klagten van Limburg's ingezetenen over het daar bestaande belastingsstelsel zelf en over de wijze van heffing zijn bekend, maar wanneer men door een afgevaardigde uit het hertogdom bezwaren hoort opperen tegen de heffing bij admodiatie, en tevens hoort aandringen op de afschaffing van de accijnsen op het gemaal, geslagt en brandstoffen, als ook van de belasting op de dienstboden, zonder dat daarbij gesproken wordt van de vervanging van deze door andere belastingen, dan moet de gedachte opkomen, of men in Limburg welligt niet zou wenschen om liever geene belastingen in het geheel op te brengen. Alle belastingen hebben noodwendig hare bezwaren, maar ik mag hier niet onvermeld laten, dat, volgens het zoozeer aangevallen belastingstelsel, Limburg evenredig veel minder in de belastingen opbrengt dan elk der andere gewesten van het Rijk. Wat betreft de klagte over den onevenredigen druk der heffing bij admodiatie, wil ik niet zeggen dat deze klagte geheel ongegrond is. Men zou welligt beter zeggen, dat deze heffing drukkend is door al te groote evenredigheid, omdat de minvermogende klasse daarbij betrekkelijk veel meer opbrengt dan de meer gegoede. Ik moet hier intusschen dit herinneren, dat altijd waar, gelijk in Limburg, indirecte belastingen geheven worden onder den vorm van directe lasten, de druk van den last zooveel te grooter is, naar mate de belastingschuldige hierin niet naar zijn vermogen draagt, maar naar de goederen die hij verbruikt in de belasting betaalt.

Wat voorts betreft hetgeen in het vorige jaar door de Regering en door mij in het bijzonder gezegd is, daarvan zal ik niets terugnemen. Ik moet alleen herinneren, dat het bij hetgeen toen gezegd en voorgesteld is, niet eene enkele afschaffing van belastingen gold, maar tevens de aanwijzing van middelen ter voorziening in de vermindering der staats-inkomsten, welke uit die afschaffing ontstaan zou. Bij den tegenwoordigen stand van 's lands finantien is het eene ondenkbare zaak om belastingen af te schaffen zonder daarvoor andere in de plaats te stellen. Het was juist dit bezwaar, dat bij de Tweede Kamer zwaar heeft gewogen en waarin de Regering, vermits de Kamer zich met de destijds voorgedragen middelen van voorziening niet konde vereenigen, aanleiding heeft moeten vinden om de gedane voordragt terug te nemen. De Regering heeft het dan ook nu onraadzaam geacht van het afschaffen van belastingen te gewagen.

De ondervinding heeft geleerd dat een enkel woord der Regering al ligt zoo wordt opgevat, als of er eene dadelijke afschaffing voor de deur stond, en elk uitstel al spoedig de vrees doet ontstaan, dat het de bedoeling der Regering niet was om hare belofte te houden. Intusschen zal ook deze Kamer, naar ik hoop, weldra de wets-ontwerpen ontvangen, die haar zullen overtuigen dat de Regering ernstig verlangt eene doelmatige herziening van het belastingstelsel tot stand te brengen. Voor het oogenblik wensch ik alleen te doen opmerken, dat voor het tegenwoordige eene bloote afschaffing van belastingen zonder vervanging door andere bezwaarlijk zou kunnen plaats vinden.

Geen der leden het woord verder verlangende, wordt in de eerste plaats in omvraag gebragt het *amendement van den heer van Beeck Vollenhoven*, hetwelk daarbij met 33 tegen 3 stemmen wordt afgestemd.

Vóór hebben gestemd de heeren: van Swinderen, van Beeck Vollenhoven en de Jonge van Ellemeet.

Daarna is de *tweede* paragraaph zelve in omvraag gebragt, en met 33 tegen 3 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Swinderen, van Beeck Vollenhoven en de Jonge van Ellemeet.

De beraadslaging wordt geopend over de *derde* paragraaph van het adres, doch daar niemand het woord hierover verlangt te voeren, wordt die paragraaph onmiddellijk in omvraag gebragt, en met 33 tegen 3 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Swinderen, van Beeck Vollenhoven en de Jonge van Ellemeet.

De beraadslaging wordt geopend over de *vierde* paragraaph.

De heer **Blankenheijm** stelt een amendement voor, strekkende om in deze paragraaph weg te laten de laatste zinsnede, welke aldus luidt: »In onze dagen vooral mag in Nederland niet worden vergeten, dat de toestand der geldmiddelen de meest mogelijke spaarzaamheid en eenvoudigheid vordert." Met weglating dezer zinsnede wenscht hij de 1ste periode der paragraaph te laten eindigen met de woorden: »vertrouwende echter dat daardoor aan de verdediging van het Rijk niet zal worden te kort gedaan." In dezen tijd, het valt, meent de spreker, zeker niet te ontkennen, moet men spaarzaamheid in het oog houden. Maar er wordt in de 3de paragraaph zoo ernstig gesproken van bezuiniging in het algemeen, dat men het onnoodig kan

achten om daarvan nog ten aanzien van een bijzonder onderwerp opzettelijk, met zooveel aandrang te gewagen. Daarentegen mag men, meent de spreker, wanneer van bezuiniging op de begrooting van Oorlog gesproken wordt, niet uit het oog verliezen, dat de Staat, waar zulks onverhoopt noodig is, steeds behoorlijk verdedigd moet kunnen worden.

De heer **van Verschuer** voelt zich gedrongen om op deze paragraaph een amendement voor te dragen, strekkende om de laatste zinsnede der paragraaph door de volgende woorden te vervangen:

» Wij hopen, dat de toepassing van de voor 's lands geldmiddelen zoo gebiedend gevorderde spaarzaamheid en vereenvoudiging zoodanig op de begrooting van Oorlog zal kunnen geschieden, dat de doelmatige en krachtige toestand van het leger en de verdedigingsmiddelen meer en meer het vertrouwen van Uwe Majesteit en de natie zal verdienen.

» In onze dagen vooral mag niet vergeten worden, dat het aankweeken van trouw aan eer en pligt, en de gehechtheid aan den krijgsmansstand voor een nationaal leger een der eerste grondslagen moet zijn."

De herinnering aan mijn vroeger behooren tot het leger heeft mij — zoo gaat de spreker voort — bewogen om bij de behandeling dezer 4de paragraaph het woord op te vatten en het voorgelezen amendement aan het oordeel der Kamer te onderwerpen. De jongste gebeurtenissen hebben, dit is een ieder bekend, voor de militaire magt eene hooge roeping doen geboren worden; de roeping namelijk om daar waar wettigheid en orde door het slijk gesleept worden, door trouw aan eed en pligt een steun te zijn voor het wettig gezag, en door de opofferingen, die eer en pligt vorderen, aan anderen een goed voorbeeld te geven. Ik behoef u, Mijne Heeren, niet in het breede te wijzen op de gebeurtenissen van Weenen, alwaar eenigen de regtmatige zucht naar den weldadigen en zegenenden invloed van vrijzinnige beginselen op de algemeene belangen, hebben weten dienstbaar te maken aan het in minachting brengen van het wettig gezag en het bevorderen van wanorde.

En toen men met het gevoel der behoefte aan het zegevieren der wetten schier wanhoopte, heeft men een leger zien optreden waarbij door overlevering en strenge orde de trouw aan eer en pligt en de gezindheid tot opoffering van militaire driften, die zoo ligt zijn opgewekt waar de wapenen eenmaal gebruikt worden, diep waren ingeworteld. Dat leger heeft, terwijl het zelf het voorbeeld gaf van strenge pligtsbetrachting, aan de opgeruide menigte ontzag voor orde en wet weten in te boezemen. Met het oog op deze gebeurtenissen, meende ik zoo even daarop te moeten aandringen, dat de Kamer met den Vorst zou instemmen in de erkenning der prijzenswaardige wijze, waarop ons leger zich laatstelijk in Limburg van zijnen pligt gekweten heeft, en het is met het oog op diezelfde gebeurtenissen, dat ik thans het voorgelezen amendement voorstel. Het is verre van mij, dat ik de zeemagt in een minder gunstig daglicht zou willen plaatsen, maar het valt niet te ontkennen dat aan de landmagt onder de tegenwoordige staatkundige omstandigheden eene buitengewone en hoogere roeping is aangewezen, die haar zeker voor het oogenblik eene meer bijzondere aandacht doet verdienen. Voor de kracht nu van dat leger is eene doelmatige zamenstelling eene stellige behoefte, zoodat de grenzen van bezuiniging, wat het leger betreft, geenszins onbepaald zijn. Ook is het eene edelijke behoefte voor het leger, dat de bestaande onzekerheid omtrent zijn lot, eene onzekerheid die ontevredenheid kweekt en ontegenzeggelijk weggenomen *kan* worden, ophoude, vooral in een tijd, dat openbaarheid ook daar hare vruchten kan dragen. Voor het leger moet dat voortdurende schrikbeeld van steeds meerdere bezuiniging verdwijnen. Het is waar, eene som van waalf millioen op ons budget moet zeer in het oog vallen, maar k stel hier het verlangen naar bezuiniging geenszins ter zijde; ik eloof dat de zucht naar besparing ook hier goede vruchten zal unnen en moeten dragen, maar ik wensch slechts dat dit gechiede zonder krenking van het eergevoel en den goeden geest, ie het leger bezielen moeten. Deze goede geest moet en kan esteund worden door de bepaling tot hoever de bezuinigingen aan zullen. Eene vaste doelmatige inrigting van het leger, de laatsing aan deszelfs hoofd van zoodanige mannen, wier keuze an het gevoel van elk Nederlander en aan het gevoel der achenswaardige leden van het leger zelf beantwoordt, dit zal bij et leger dien geest aankweeken, die in onzen tijd vooral eene zoo roote behoefte is. Ik voor mij hoop, dat de botsing die voortdurend bestaat tusschen de belangen van het leger en die der schatkist, spoedig een einde mag nemen. Dit is in mijn oog eene dringende behoefte, en deze heb ik in mijn amendement willen uitdrukken.

De heer **de Jonge van Ellemeet** meent te moeten opkomen tegen de laatste alinea dezer 4de paragraaph. Hij merkt op, dat de Eerste Kamer in de 9de paragraaph van het adres het verlangen naar vereenvoudiging van bestuur en besparing van staats-uitgaven te kennen zal geven. En te regt! Maar nu vraagt hij, waartoe dan nog bepaaldelijk wat het departement van Oorlog betreft op bezuiniging moet worden aangedrongen? Bij de weinige kennis die men voor het oogenblik heeft omtrent de voornemens der Regering te dezen aanzien en bij de vrees voor een verkeerden invloed, dien eene onberadene bezuiniging bij genoemd departement op de zedelijke kracht van het leger zou kunnen uitoefenen, meent de spreker de weglating der geheele laatste alinea dezer paragraaph te moeten voorstellen.

De heer **Hoffman** zegt hoofdzakelijk: Toen ik dezen ochtend het gewijzigde ontwerp-adres ontving, dacht ik dat wij heden slechts bijeengeroepen waren om den dag der beraadslaging te bepalen, niet om terstond tot die beraadslaging over te gaan. De Vergadering heeft daaromtrent echter anders beslist, en ik heb mij tegen dat besluit niet willen verzetten. Na al hetgeen vroeger in de andere Kamer is gezegd over hetgeen eene troonrede moet zijn en wat zoodanig stuk moet bevatten, had ik voor mij thans eene geheel andere troonrede verwacht, dan wij nu te beantwoorden hebben. De tegenwoordige troonrede onderscheidt zich in niets van die van vorige jaren, en toen nu de vraag oprees of het thans noodig was zich in andere beschouwingen te begeven dan die der troonrede, dan wel of het adres van antwoord weder een eenvoudige weêrklank van dat staatsstuk zou moeten zijn, was ik met anderen van oordeel dat het laatste voor alsnog het raadzaamst was. Ik heb gemeend dat de Regering nog tot geen vast plan gekomen is, dat zij nog bezig is met zich te beraden, dat zij daarom in de troonrede niet verder gegaan is, en dat ook uit dien hoofde het adres niet meer moet zijn dan een weêrklank. Wat nu bepaaldelijk betreft de paragraaph, welke thans in beraadslaging is, zoo moet ik verklaren volkomen te beamen, hetgeen door het geachte lid van Verschuer met betrekking tot het leger is gezegd. Maar ik meen de voorkeur te moeten geven aan het amendement van den spreker, die hem is voorafgegaan, en het was vooral om dit te kennen te geven dat ik het woord vroeg. Ook ik acht het beter om in de 4de paragraaph dien aandrang tot spaarzaamheid en eenvoudigheid weg te laten, omdat daarop even krachtig en ter regter plaatse in de 9de paragraaph wordt aangedrongen. Ik zal mij dus met het amendement van den heer Blankenheijm wel kunnen vereenigen.

De heer **Taets van Amerongen** verklaart in het algemeen te ondersteunen hetgeen de heer van Verschuer gezegd heeft, maar hij meent dat het geachte lid met het mededeelen zijner beschouwingen eenigzins te voorbarig was. Immers de Kamer is nog niet genaderd tot de behandeling der begrooting van het departement van Oorlog, en zij heeft zich thans nog alleen met de beantwoording der troonrede bezig te houden. De spreker zal dan ook, wat hem betreft, thans niet in beschouwingen van den bedoelden aard treden, maar zich voorbehouden om dit later te doen, wanneer zich de gelegenheid daarvoor zal aanbieden. De spreker verklaart zich ten slotte vóór het amendement van den heer Blankenheijm.

De heer **Cost Jordens**, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Vereenvoudiging en bezuiniging is dat, waarover wij thans dagelijks hooren spreken, en het is inderdaad ook eene zaak, in onze dagen van het allerhoogste belang. Ik twijfel er niet aan of elk lid dezer Vergadering zal daarvan doordrongen zijn. De Commissie deelt in die gevoelens en heeft daarom ook getracht dezelve duidelijk maar met gematigdheid in het adres te doen doorstralen.

In paragraaph 9 wordt, het is waar, die zaak in het algemeen opzettelijk behandeld en besparing en vereenvoudiging in het algemeen aanbevolen. Intusschen is het hooge cijfer, dat jaarlijks voor het departement van Oorlog wordt uitgetrokken, zoo in het oog vallend, dat dit welligt vóór alles vermindering zal moeten ondergaan. Ook de Regering schijnt in dit denkbeeld te deelen, omdat in de troonrede afzonderlijk van eene vermindering van uitgaven op de begrooting van Oorlog en van de invoering van een beperkt stelsel van verdediging gesproken wordt. De Commiss

heeft door in deze paragraaph te zeggen, dat men met welgevallen heeft vernomen het onaangeroerd laten van een gedeelte der geldsommen, met welke de begrooting van Oorlog voor den jare 1848 werd verhoogd, — het voornemen van vermindering van die begrooting voor dit jaar, — en het aannemen van een gewijzigd minder kostbaar stelsel van verdediging, — de Commissie heeft daardoor willen uitdrukken hoeveel belang men stelt in het denkbeeld om op die wijze bezuiniging te verkrijgen. Het ligt in den aard van den werkkring dezer Vergadering om op zoodanige bezuinigingen aan te dringen. De amendementen door verschillende leden voorgesteld, zijn gegrond op de vrees, dat een te sterke aandrang op bezuiniging ten aanzien van het departement van Oorlog, er toe zou kunnen leiden dat te kort wierd gedaan aan de verdediging des Rijks. Het is verre van de Commissie, dat zij aanleiding zou willen geven tot maatregelen, die de zekerheid des Rijks in de waagschaal zouden stellen. Die bedoeling heeft zij niet, maar zij heeft van dit punt niet gesproken, omdat zij meent dat de beoordeeling van de zaak der inwendige organisatie des legers minder behoort tot de bemoeijingen dezer Kamer, terwijl aan den Koning het oppergezag over de zee- en landmagt is opgedragen. Van de zijde der Vergadering kan in algemeene en krachtige termen op bezuiniging worden aangedrongen, maar hoever die gaan moet, is aan het oordeel der Regering overgelaten, en wanneer het te pas komt onze denkwijze omtrent bezuiniging in toepassing te brengen, dan zal de Regering zorg moeten dragen, dat dit niet zoo verre ga, dat men te kort doet aan de veiligheid van den Staat. De Commissie gelooft alzoo dat deze paragraaph van haar ontwerp zeer goed te verdedigen is.

De heer **Hoffman** zegt in te stemmen met het denkbeeld der Commissie, dat de Kamer in haar adres in krachtige en algemeene termen op bezuiniging moet aandringen, en het is daarom, dat hij zich vereenigen zal met de strekking van § 9. Hier intusschen geldt het, bij den wensch naar bezuiniging, eene specialiteit, ten aanzien waarvan een sterke aandrang, ook in des sprekers oog, gevaarlijk zou kunnen zijn. Men heeft, zegt hij, ondervonden hoe gemakkelijk men te veel geld voor het departement van Oorlog kan uitgeven, en nu zou men zich al ligt blootstellen aan te veel bezuinigingen op dat onderwerp, die de veiligheid van den Staat noodwendig in gevaar zouden brengen. Hij blijft dus alsnog gunstig gestemd voor het amendement van den heer Blankenheijm.

De heer **de Jonge van Ellemeet** verklaart te beamen hetgeen door het lid der Commissie omtrent bezuiniging en besparing is aangevoerd. Hij moet evenwel opmerken, dat hij hij niet het denkbeeld van bezuiniging bij zijn amendement wilde bestrijden, dan zou hij zich zelven onwaardig rekenen de plaats te behouden, die hij de eer heeft in deze Vergadering te bezetten; maar hij bestrijdt de gelegenheid en aanleiding tot vermelding daarvan. De Commissie is hier, meent de spreker, ontrouw geworden aan het doel dat zij zelve verklaarde zich voorgesteld te hebben, te weten, om slechts een weêrklank van de troonrede te leveren. Daar hij alsnog van oordeel is, dat er geene overwegende reden bestaat, om juist hier van bezuiniging te gewagen en dat dit misschien nadeelige gevolgen zou kunnen hebben, terwijl bovendien de eenvoudigheid verbiedt om noodeloos in het adres meer dan eens hetzelfde punt aan te roeren, zoo blijft de spreker bij het door hem voorgestelde amendement persisteren.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt, dat hij zich niet zoozeer verzet tegen de laatste zinsnede op zich zelve, die de strekking heeft om aan te dringen op meerdere spaarzaamheid ten aanzien van het leger. Maar wanneer hij de geheele paragraaph in haar verband beschouwt, moet hij zich in zekeren zin aansluiten aan het amendement van den heer Blankenheijm. Zoo als de paragraaph nu luidt, zal de Kamer in haar adres van antwoord schier hare onbepaalde goedkeuring hechten aan de in de 1ste zinsnede der paragraaph opgenoemde punten, dat is aan iets dat haar nog niet met genoegzame naauwkeurigheid, maar slechts in algemeene trekken bekend is. Dit acht de spreker onvoorzigtig, meenende hij dat die goedkeuring altijd slechts voorwaardelijk en onder die *mits* gegeven kan worden, dat de veiligheid van den Staat niet in gevaar worde gebragt. De bijvoeging van die voorwaarde is, naar zijn inzien, onmisbaar, ten einde allen aanstoot weg te nemen; zullende daardoor het doel om op meerdere spaarzaamheid ten aanzien van het departement van Oorlog aan te dringen, niet verloren gaan. De spreker zal zich dus met het amendement van den heer Blankenheijm vereenigen.

De heer **van Verschuer** beantwoordt de door den vorigen spreker gemaakte aanmerking, dat thans het oogenblik nog niet gekomen is om over de organisatie van het leger te handelen. Hij merkt op, dat de troonrede bepaald spreekt van een beperkt stelsel van verdediging, en meent dat deze woorden twijfel overlaten, of men eene vermindering van de afzonderlijke gedeelten van het verdedigingswezen op het oog heeft, dan wel een geconcentreerd stelsel van verdediging. Hierin was voor den spreker eene reden gelegen, om de organisatie van ons leger in het algemeen thans ter sprake te brengen. Eene andere reden was deze, dat velen de behoefte van een leger niet gevoelen. Spreker bedoelt niet met opzigt tot de verdediging des lands, maar met opzigt tot de maatschappij zelve, voor welke het van groot belang is eene kern te hebben, waarvan trouw aan eed en onderwerping aan pligt de eerste eigenschappen zijn. De spreker merkt ten slotte op, dat zijn amendement geenszins de strekking heeft om in de bijzonderheden der organisatie van het leger te treden, maar alleen om in het algemeen uit te drukken dat de aankweeking van den goeden geest bij het leger in onze dagen eene eerste behoefte is. Zijn amendement is, meent hij, geene voorbarigheid en geene inmenging in hetgeen tot de bevoegdheid des Konings alleen behoort.

Geen der leden verder het woord verlangende, sluit de Voorzitter de beraadslaging over de 4de paragraaph, en wordt alsnu het eerste in omvraag gebragt het *amendement van den heer de Jonge van Ellemeet*, dat met 32 tegen 3 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, Martens van Sevenhoven en de Jonge van Ellemeet.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Meurs, Freseman Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, Borski, Hoffman, Blankenheijm, Diemont, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Nispen van Pannerden, van Heeckeren van Wassenaer, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, van Verschuer en de Voorzitter.

Daarna wordt in omvraag gebragt het *amendement van den heer Blankenheijm*, dat met 25 tegen 10 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Blankenheijm, Groeninx van Zoelen, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, van Beeck Vollenhoven en de Jonge van Ellemeet.

Vervolgens brengt de Voorzitter in omvraag het *amendement van den heer van Verschuer*, dat met 29 tegen 6 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Blankenheijm, Taets van Amerongen, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

Ten slotte wordt de *4de paragraaph* van het ontwerp-adres zelve in stemming gebragt en daarbij met 28 tegen 7 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Hoffman, Blankenheijm, Groeninx van Zoelen, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerrijnen, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

De beraadslaging wordt alsnu geopend over de *5de paragraaph*.

De heer **van Beeck Vollenhoven** vraagt het woord. Hij herinnert zoo even gezegd te hebben, dat indien zijn amendement op §§ 2 en 3 zou worden aangenomen, hij ook eene wijziging in § 5 zou voorstellen.

Dit amendement is echter niet aangenomen en daarom acht hij het noodeloos thans eenige verandering in deze zinsnede voor te stellen.

Niemand der leden verder het woord verlangende, wordt de beraadslaging over de *5de paragraaph* gesloten en deze vervolgens met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslaging over de *6de paragraaph* wordt geopend.

De heer **van Beeck Vollenhoven** vraagt het woord. Hij zegt dit te doen niet om eenige aanmerking te maken op de

redactie der paragraaph, welke thans in beraadslaging is, maar om bij deze gelegenheid, gebruik makende van de tegenwoordigheid van Z. E. den Minister van Kolonien, aan dezen eene vraag te doen betreffende onze Oost-Indische bezittingen. Hij bedoelt een besluit door den Gouverneur-Generaal onlangs genomen, waarbij de bepalingen omtrent de kustvaart in de Oost-Indien, voorkomende in de publicatie van 31 December 1825, weder strenger toegepast zijn geworden. De bepalingen, welke de spreker op het oog heeft, zijn die, waarbij de vaart op andere havens dan Samarang, Soerabaija en Batavia alleen aan Nederlandsch-Indische schepen wordt toegestaan. In 1846 was, zoo hij vermeent, in het belang van handel en nijverheid, van die bepalingen afgeweken en ook aan andere schepen dan die door de Nederlandsche Handelmaatschappij bevracht, vergunning verleend om in de tusschengelegen havens vrachten in te nemen. Door het intrekken nu dier vergunning, ten gevolge van het bedoelde besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie, schijnt reeds dadelijk moeijelijkheid te zijn ontstaan met een particulier schip, dat men niet heeft willen toelaten tot het innemen van lading in eene tusschengelegen haven. Hierdoor zijn de belangen van particulieren ten achtere gesteld bij die der Nederlandsche Handel-maatschappij. De spreker wenschte hieromtrent eenige inlichting van den Minister te ontvangen, en te vernemen, of de bedoelde intrekking met voorkennis der Regering geschied is. Hij beschouwt deze intrekking als eene zaak van groot gewigt, zoowel voor den zeehandelaar en reeder, als voor hen bijv. die suiker-contracten in de Oost-Indien hebben; het is voor dezen een groot voordeel, wanneer de lading hunner suiker dadelijk in de naastbijgelegen haven voor de eindbestemming kan plaats hebben en de suiker niet eerst door kustvaarders naar Batavia, naar Samarang of naar Soerabaija vervoerd behoeft te worden. Die vergunning, waarbij het niets meer geldt dan eene gelijkstelling van de Nederlandsche vlag met die van Nederlandsch Indie, thans ingetrokken zijnde, wenscht de spreker te vernemen wat daarvan de reden mag zijn.

Zijne Excellentie **de Minister van Kolonien** antwoordt hoofdzakelijk: dat, zoo door het Indisch gouvernement vergunning is gegeven, om door Nederlandsche schepen in de tusschenhavens op Java particuliere producten af te halen, en deze vergunning weder is ingetrokken, dit laatste wel denkelijk zal geschied zijn op reclames der kustvaarders, daar genoemde schepen, volgens de bestaande bepalingen, alleen in de havens van Batavia, Samarang en Soerabaija ten handel mogen komen; dat het een punt van overweging uitmaakt, om de Nederlandsche schepen in de kustvaart in Indie toe te laten, doch dat daartegen welligt, ingevolge gesloten tractaten, zwarigheid bestaat.

Niemand verder het woord vragende, wordt de beraadslaging over de 6de paragraaph gesloten, waarna deze met algemeene stemmen wordt aangenomen.

De 7de, 8ste en 9de paragraphen worden achtervolgens zonder beraadslaging met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over de 10*de paragraaph*.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt hoofdzakelijk: Ik neem de vrijheid voor een oogenblik het woord te vragen, ten einde eene bedenking in het midden te brengen, die reeds vroeger door mij in de sectie waartoe ik behoor, werd geopperd, en vervolgens van wege die sectie aanleiding gaf tot een voorstel, waarmede zich echter de Commissie niet heeft kunnen vereenigen. Welligt vindt dat voorstel in deze Vergadering eenige ondersteuning. Ik deel het gevoelen hetwelk reeds geuit is, dat namelijk niet dan om gewigtige redenen in dit adres van antwoord andere onderwerpen moeten behandeld worden, dan die in troonrede voorkomen. Ik ben echter ook van gevoelen, dat zooveel mogelijk al de punten der troonrede op de eene of andere wijze beantwoord behooren te worden, en geen derzelve zonder bepaalde gronden onaangeroerd moet blijven. De Commissie heeft bij haar ontwerp over het geheel ook dit laatste denkbeeld gevolgd, maar met één zinsnede was zulks het geval niet. Ik bedoel de zinsnede welke aldus luidt: » Ik verwacht van de vertegenwoordiging dat zij, waar hare medewerking wordt gevorderd, die zal verleenen onder den indruk der overtuiging, dat eene krachtige regering vooral in dezen tijd eene eerste behoefte is." Wij allen, Mijne Heeren, juichen voorzeker het denkbeeld toe, dat de wetten ter uitvoering onzer gewijzigde staatsregeling in milden zin worden ontworpen, en zijn gewis alle bereid tot de daarstelling daarvan getrouwelijk mede te werken; doch ik vermeen dat wij ook allen overtuigd zijn, dat de Regering den eenmaal afgebakenden weg met vasten tred moet bewandelen; dat zij de voorschriften die het uitvloeisel onzer gewijzigde staats-inrigting zullen zijn, met klem en nadruk zal moeten toepassen; en dat zij des noods, mede door wettelijke bepalingen, daartoe behoort in staat gesteld te worden. Eene dure ondervinding heeft, vooral in de laatste tijden, geleerd, welke schromelijke gevolgen het stichten van wanorde, het onbeteugeld geweld ook van weinigen, en het door onwettige middelen tot stand brengen van omwentelingen na zich kunnen slepen. Zij heeft geleerd, dat hoe vrijzinniger de instellingen zijn die een volk beheeren, des te forscher de hand moet wezen, die dezelve tegen blinde of baatzuchtige hartstogten verdedigt. Ook tot ruggesteuning der uitvoerende magt kan deze Kamer in hare grondwettige betrekking geroepen worden. Wanneer de door mij aangehaalde woorden der troonrede met stilzwijgen werden voorbijgegaan, zouden wij althans bij velen den schijn op ons laden, als of wij het daarin uitgedrukt begrip slechts flaauw beaamden. Het komt mij voor, dat ook die schijn vermeden moet worden, en ik vleije mij dat zulks ook met uwe bedoeling overeenstemt. Ik stel daarom voor, om aan het slot van § 10 van het adres te voegen de woorden: » Wij erkennen, dat ook bij vrijzinnige staats-instellingen eene krachtige uitvoering der wetten eene eerste behoefte is.

De heer **Tonckens** wenscht aan de Vergadering voor te stellen, om aan het slot der 10de paragraaph te voegen de volgende woorden: » terwijl wij met bijzonder welgevallen in deze zitting de voordragt zouden zien van die wetten, aan welker daarstelling eene algemeen erkende, ja dringende behoefte bestaat." De spreker geeft kortelijk de redenen op, die hem tot het voorstellen dezer bijvoeging bewogen hebben. De additionnele artikelen der Grondwet beloven de spoedige indiening van vele gewigtige wetten. In de eerste plaats zullen gedurende deze zitting ingediend worden de kieswet, de provinciale en gemeente-wet, en zoo mogelijk nog andere wetten. De Kamer kan voorzeker niets meer vorderen dan de Grondwet belooft, maar daarom kan zij toch, terwijl men onder de niet bepaaldelijk voor deze zitting toegezegde wetten ook wetten van hoogst dringenden aard telt, den *wensch* voor den troon brengen, dat deze mede in de tegenwoordige zitting worden voorgedragen. De spreker heeft hier bepaaldelijk het oog op de wet betreffende het armbestuur, die, even als de wet op het onderwijs, als eene algemeen erkende behoefte te beschouwen is. Het is waar, die wetten leveren vele en groote moeijelijkheden op, maar eenig langer uitstel zal die moeijelijkheden niet verminderen, en daarom is het zaak, ze hoe eerder hoe beter te behandelen. De tijd is te kostbaar, meent de spreker, om thans de gebreken der bestaande armenwet op te sommen. Hij mag zoodanige opsomming ook overbodig achten, en zal dus, zonder in verdere beschouwingen te treden, slechts verklaren dat het in zijn oog een pligt der Kamer is, om den door hem gestelden wensch aan den Koning voor te dragen.

De heer **Insinger** verlangt het amendement van den voorlaatsten spreker te ondersteunen. In de sectie, waarvan hij lid is, heeft men ook het verlangen te kennen gegeven om op die zinsnede van de troonrede, waarin de overtuiging wordt te kennen gegeven dat eene krachtige regering, vooral in dezen tijd, eene eerste behoefte is, te antwoorden en te doen blijken, dat de Kamer die overtuiging deelt. De spreker wil niet beweren, dat de uitvoering der wetten tot heden niet krachtig genoeg geweest zou zijn, maar er is, zijns inziens, geen twijfel aan, dat vele bezadigde ingezetenen van het Rijk de overtuiging hebben, dat, hoe milder instellingen wij bezitten, hoe beter ook voor de verzekering van rust en orde gezorgd moet worden. Zoo zal men, meent de spreker — om slechts een enkel voorbeeld te noemen — die behoefte aan eene krachtige regering ongetwijfeld in het oog moeten houden bij de vast te stellen bepalingen omtrent de toelating van vreemdelingen. De bedaarde en rustige ingezetenen, aldus eindigt de spreker, zullen meer prijs stellen op de vrijzinnige staatsinstellingen, wanneer zij de zekerheid hebben, dat, naar mate die instellingen vrijzinniger worden, ook de waarborgen voor de veiligheid van den Staat zullen worden versterkt.

De heer **Gevers van Endegeest** zegt, dat in de sectie, waarvan hij de eer heeft voorzitter te zijn, het denkbeeld zoo even op den voorgrond gezet, geopperd is geworden, en hij verzocht werd het in de Centrale Afdeeling te doen gelden. Daartoe heeft hij pogingen aangewend en aanvankelijk schenen die te zullen gelukken, maar er werd eene zwarigheid in het midden

gebragt. Men merkte op, dat de zinsnede der troonrede: » Ik verwacht van de Vertegenwoordiging, dat zij, waar hare medewerking gevorderd wordt, die zal verleenen onder den indruk der overtuiging, dat eene krachtige regering, vooral in dezen tijd, eene eerste behoefte is," — volgde op eene zinsnede, waarin over bezuiniging gehandeld wordt, en dat men dus, wanneer men het denkbeeld der aangehaalde zinsnede in het adres opnam, den schijn zou aannemen, als of men meende dat die bezuinigingen met krachtige hand moesten daargesteld worden. Intusschen meende men, dat, hoezeer bezuinigingen hoogst noodig zijn, men die echter niet met geweld moet willen tot stand brengen. Men achtte het daarom beter de zinsnede onbeantwoord te laten. De spreker vereenigde zich met deze denkwijze, maar nu hij gehoord heeft, dat verschillende sprekers weder de opneming verlangen van het in de troonrede uitgedrukte denkbeeld, bepaaldelijk in dien zin, dat de erkenning der behoefte eener krachtige regering zal slaan op het bestuur des lands in het algemeen, en niet bepaaldelijk op het punt der bezuinigingen, — nu kan de spreker in die erkenning geen bezwaar meer vinden. De Kamer zal op die wijze niet meer den schijn hebben, alsof zij de bezuiniging op de staats-uitgaven met kracht doorgevoerd wil hebben, zoodat de spreker zich in dien zin met het voorgedragen amendement wel kan vereenigen. Hij zal zich echter nog alleen veroorloven om eene enkele aanmerking van ondergeschikt belang te maken. In het amendement worden gebruikt de woorden: *eerste behoefte* en dit woord *behoefte* komt ook op het einde der voorgaande paragraaph voor, zoodat men eene minder aangenaam klinkende herhaling hebben zou. Deze kleine zwarigheid zou uit den weg geruimd kunnen worden door in de plaats van het woord *behoefte* te stellen *vereischte*.

De heer **Hoffman** zegt, dat hij zich, na de aan het amendement gegeven uitlegging, zeer goed met hetzelve zou kunnen vereenigen, indien slechts in de plaats van de woorden: *krachtige uitvoering der wetten*, mogt gelezen worden: *krachtige regering*. Voor eene krachtige uitvoering der wetten is, meent hij, de ministeriele verantwoordelijkheid een waarborg, maar geheel iets anders is het de wetten zóò te stellen, dat daardoor kracht aan de regering worde gegeven. Alleen de erkenning, dat dit laatste noodig is, kan, naar des sprekers inzien, te dezer gelegenheid te pas komen.

De heer **Groeninx van Zoelen** ontkent geenszins de waarborgen die in de ministeriele verantwoordelijkheid kunnen gelegen zijn, doch vermeent dat het, des ondanks, in bepaalde gevallen zeer wel bij de Regering aan genoegzame middelen ontbreken kan om de bestaande wetten met de noodige veerkracht toe te passen. Daar nu deze meer algemeene uitdrukking voorgesteld wordt, kan hij zich daarmede wel vereenigen, wijl daarin de noodzakelijkheid van de door hem bedoelde medewerking der Kamer ook opgesloten is. — Tegen de plaatsing van het woord *vereischte*, ter vermijding van het reeds gebruikte woord *behoefte*, verzet hij zich niet.

De heer **Cost Jordens**, lid der Commissie, acht zich verpligt om deze te vrijwaren tegen het verwijt, als of hare leden minder prijs zouden stellen op eene krachtige regering. Hij merkt op, dat de Commissie, gelijk reeds door den heer Gevers werd te kennen gegeven, de periode der troonrede, waarin van het belang eener krachtige regering gesproken wordt, in verband gebragt heeft met die welke de vereenvoudiging van het staatsbestuur en de bezuiniging van staats-uitgaven betreft. Zij heeft in § 9, waar van die vereenvoudiging en bezuiniging gesproken wordt, de woorden: *zooverre de belangen van het Rijk dit gedoogen*, gebezigd, ten einde te kennen te geven, dat de besparingen niet zoover moeten gaan, dat daardoor aan de Regering hare kracht ontnomen wordt. Het antwoord op de bedoelde zinsnede van de troonrede is alzoo in de 9de paragraaph van het adres vervat en het blijkt dus, dat de Commissie die zinsnede geenszins onbeantwoord heeft willen laten liggen. Zij heeft dat antwoord in de 9de paragraaph gegeven en acht daarom de verlangde toevoeging tot de 10de paragraaph onnoodig.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt, dat het ver van hem was eenig verwijt aan de Commissie te willen doen, als of hare leden niet genoeg doordrongen zouden zijn van de noodzakelijkheid eener krachtige regering. Maar hij meent thans, dat de Commissie de bedoelde woorden der troonrede in eenen anderen zin heeft opgevat, dan, zijns inziens, aan die woorden gehecht moet worden. Indien zij alleen betrekking hadden op het punt van vereenvoudiging en bezuiniging, dan zou de Commissie aan hetgeen naar des sprekers meening vereischt wordt, genoegzaam voldaan hebben, maar er bestaat geene reden om die woorden alleen te doen zien op het punt der bezuinigingen. Immers de zinsnede, waarvan thans gehandeld wordt, staat geheel op zich zelve; zij maakt eene afzonderlijke alinea uit en is in algemeene bewoordingen vervat, en nu mag men den zin daarvan niet willekeurig tot een speciaal onderwerp beperken. De periode is misschien minder gelukkig geplaatst, maar zij kan, naar des sprekers inzien, niet anders dan op zich zelve beschouwd worden. Hij zal alzoo bij het door hem voorgedragen amendement persisteren.

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, verklaart, dat hij zich met de uitlegging, door den laatsten spreker aan de woorden der troonrede gegeven, niet kan vereenigen. In de aan deze woorden voorafgaande zinsnede wordt gezegd, dat het verslag der tijdelijke ministers omtrent de vermindering van staats-uitgaven reeds aanvankelijk tot uitvoering van sommige daarin opgenomen denkbeelden geleid heeft; dat andere voor wijziging en uitbreiding vatbaar zijn en *dat weder andere eene wettelijke regeling behoeven*. En nu luiden de bedoelde woorden, welke hierop onmiddellijk volgen, aldus: » Ik verwacht van de vertegenwoordiging, dat zij, waar hare medewerking gevorderd wordt, die zal verleenen onder den indruk der overtuiging, dat eene krachtige regering, vooral in dezen tijd, eene eerste behoefte is." Die laatste woorden slaan alzoo, naar des sprekers inzien, blijkbaar bepaaldelijk op de medewerking der Vertegenwoordiging tot het daarstellen van bezuinigingen. Bij gevolg zal ook hij zich met het amendement van den heer Groeninx niet kunnen vereenigen.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt, dat hij het met den vorigen spreker eens zou zijn, indien de bedoelde zinsnede van de troonrede met de voorgaande zamenvloeide en niet geheel op zich zelve stond, of indien bij het woord *medewerking*, als het voorwerp dier medewerking, bepaaldelijk genoemd was het punt van bezuiniging. Noch het een, noch het ander is het geval, en nu meent de spreker dat men willekeurig zou handelen, met die woorden alleen op bezuiniging toe te passen. In allen gevalle gelooft hij dat zijne opvatting geoorloofd is, en dat hierdoor de door hem voorgestelde bijvoeging het nut zal hebben om den nadeeligen indruk waarvan hij sprak, voor te komen.

De heer **Gevers van Endegeest** verklaart het gevoelen van den laatsten spreker te ondersteunen. De omstandigheid, dat de bedoelde woorden der troonrede eene afzonderlijke en op zich zelve staande zinsnede uitmaken doet hier, zijns inziens, alles af. Bij aanneming van het amendement zal de Kamer vier met elkander in zeker verband staande zinsneden der troonrede gezamenlijk in de §§ 9 en 10 beantwoorden, en hierin is, meent hij, geen bezwaar gelegen, wanneer men de zaak wel beschouwt. Na de twee paragraphen, waarin de Koning zegt zijne aandacht gevestigd te hebben op 's Rijks uitgaven, alsmede op de wetten ter uitvoering der Grondwet, en vervolgens spreekt van de door de tijdelijke ministers voorgeslagen bezuinigingen, waarvan sommige eene wettelijke regeling zouden behoeven, — na deze paragraphen leest men: » Ik verwacht van de vertegenwoordiging, dat zij, waar hare medewerking gevorderd wordt, die zal verleenen onder den indruk der overtuiging, dat eene krachtige regering, vooral in dezen tijd, eene eerste behoefte is." En nu volgt: » De wetten, ter uitvoering der Grondwet vereischt, worden in den milden zin dier Staatsregeling ontworpen. Zij zullen U achtervolgens worden voorgelegd." Wanneer men de zaak aldus beschouwt, dan is er, naar des sprekers inzien, geene reden te vinden, waarom men niet aan het slot der 10de paragraaph zou opnemen, hetzij de nu voorgestelde zinsnede, hetzij iets dergelijks, zoo als bijv. de woorden die in het oorspronkelijk ontwerp voorkwamen, waar men las: » wij deelen in de overtuiging, dat in deze tijden eene krachtige regering een eerste vereischte is." De spreker kan niet gelooven, dat men met dit te doen, gezegd zou kunnen worden, aan de woorden der troonrede een verkeerden zin gehecht, en van het punt der bezuinigingen afgetrokken te hebben wat alleen daartoe behoort.

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, blijft alsnog van gevoelen, dat de bedoelde zinsnede der troonrede alleen op het punt der bezuinigingen kan slaan; wanneer zij ook moest zien op de wetten tot uitvoering der Grondwet, dan had de zinsnede, welke nu op de besprokene volgt,

zijns inziens, aan deze vooraf moeten gaan. Wat betreft het amendement van den heer Tonckens, de spreker beschouwt dit, na hetgeen bij de additionnele artikelen der Grondwet bepaald is, als overbodig.

De heer **Tonckens** kan het niet overbodig achten, dat de Kamer den wensch uite, dat wetten waaraan zoo dringende behoefte bestaat als aan die betrekkelijk het armwezen en het onderwijs, zoo spoedig mogelijk ter tafel gebragt worden, ofschoon dan ook in de Grondwet een termijn bepaald is, binnen welken zij ingediend moeten worden. Eerst door de vaststelling van goede wetten op het armwezen en het onderwijs, zal men het weldadige der nieuwe Grondwet meer gevoelen. De zoo spoedig mogelijke vaststelling dier wetten zou, meent de spreker, aan den wensch van een groot deel der natie beantwoorden.

De heer **Cost Jordens**, lid der Commissie, zegt in het zoo even door zijn medelid in de Commissie geuit gevoelen omtrent het amendement van den heer Tonckens te deelen. Hij merkt nog op, dat de heer Tonckens wel bij de verdediging van zijn amendement gesproken heeft van de wetten op het armwezen en het onderwijs, maar dat deze in dat amendement zelf niet genoemd worden. De Regering zou dus bij de aanneming van hetzelve nog in het onzekere zijn, welke wetten de Kamer eigenlijk bedoeld heeft.

De heer **Tonckens** antwoordt, dat hij deze wetten in zijn amendement zelf niet bepaaldelijk genoemd heeft, omdat elk weet, dat vooral zij van bijzonder dringenden aard zijn. Hij ziet geene noodzakelijkheid om zijn amendement te wijzigen.

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, verklaart dat hij het amendement van den heer Tonckens alsnog voor overbodig houdt. Hij voor zich voedt geen twijfel, of de Regering zal den meest mogelijken ijver aan den dag leggen in het gereed maken der in de additionnele artikelen der Grondwet genoemde wetten. Uit de troonrede blijkt, dat de Regering zich daarmede reeds bezig houdt, en het is dus niet noodig de aandacht der Regering op dit punt bepaaldelijk te vestigen.

Niemand meer het woord verlangende, sluit de Voorzitter de beraadslaging over de *tiende* paragraaph. Hij zegt in de eerste plaats in omvraag te zullen brengen het amendement van den heer Groeninx van Zoelen, vervolgens dat van den heer Tonckens en eindelijk het amendement van den heer Gevers van Endegeest.

De heer **Gevers van Endegeest** merkt op, dat het eigenlijk zijne bedoeling niet was om van zijne zijde een amendement voor te stellen. Hij maakte slechts eene aanmerking op een enkel woord van het amendement van den heer Groeninx van Zoelen, eene aanmerking waaraan deze welligt bereid is, door eene kleine wijziging van zijn amendement gevolg te geven, even als aan die van den heer Hoffman, welke door den spreker gedeeld wordt.

De heer **Groeninx van Zoelen** formuleert thans, op uitnoodiging des Voorzitters, zijn amendement op nieuw, en wel aldus: het strekt om aan het slot der 16de paragraaph te voegen: „wij erkennen, dat ook bij vrijzinnige staats-instellingen eene krachtige regering een eerste vereischte is."

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, zegt, dat deze dit amendement niet kent, dat het aanvankelijk door den heer Groeninx van Zoelen voorgestelde amendement anders luidde.

De heer **Groeninx van Zoelen** antwoordt, dat hij thans die wijzigingen in zijn oorspronkelijk amendement gebragt heeft, welke de heeren Gevers van Endegeest en Hoffman verlangden, met wier aanmerkingen hij reeds vroeger verklaarde zich wel te kunnen vereenigen. Hij staat er, uit hoofde der door hem reeds bijgebragte redenen, niet op, dat zijn amendement, zoo als het aanvankelijk gesteld was, worde aangenomen, zoo slechts het doel, dat hij daarbij had, bereikt worde.

De heer **Gevers van Endegeest** verklaart, dat hij zich thans volkomen vereenigen kan met het amendement van den heer Groeninx van Zoelen. De beide veranderingen hebben een amendement van des sprekers zijde geheel onnoodig gemaakt.

Daar niemand over het gewijzigd *amendement van den heer Groeninx van Zoelen* verder het woord verlangt te voeren, brengt de Voorzitter hetzelve in hoofdelijke omvrage; het wordt daarbij met 20 tegen 16 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, Insinger, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, Beerenbroek, van Heeckeren van Wassenaar, van Sasse van Ysselt, Bosch, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Meurs, Freseman Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, Vos de Wael, van Mierlo, Verheij van den Bogaard, van der Beken Pasteel, Diemont, Cost Jordens, van Welderen Rengers, Philipse, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Tonckens, van Nispen van Pannerden en de Voorzitter.

Hierna wordt het *amendement van den heer Tonckens* in hoofdelijke omvrage gebragt en daarbij met 35 tegen ééne stem, die van den voorsteller, afgestemd.

De *tiende* paragraaph zelve, zoo als die na de aanneming van het amendement van den heer Groeninx van Zoelen luiden zal, alsnu in hoofdelijke omvrage gebragt zijnde, wordt daarbij met algemeene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter** stelt voor, om, daar het uur reeds ver verstreken is, de voortzetting der beraadslaging over het adres van antwoord te bepalen op den volgenden ochtend ten elf ure, met welk voorstel de Vergadering zich vereenigt.

De **Voorzitter** zegt, dat verscheiden leden het verlangen hebben te kennen gegeven, dat het verslag, laatstelijk bij monde van den heer Gevers van Endegeest door de Commissie voor het Reglement van Orde bij de overlegging van haar ontwerp uitgebragt, gedrukt aan de leden zou worden rondgedeeld. Hij vraagt den heer Gevers van Endegeest of deze in de gelegenheid is dat stuk op schrift mede te deelen.

De heer **Gevers van Endegeest** antwoordt, dat aan het verlangen der leden om het bedoelde verslag gedrukt te hebben, zonder moeite van zijne zijde voldaan zal kunnen worden. Hij had dat verslag niet op schrift en bragt het uit volgens eene korte notitie van punten, maar de aanteekening, welke van de zijde der redactie van de Staats-Courant gehouden en door hem zorgvuldig nagelezen is, heeft de spreker zeer naauwkeurig bevonden, en dit stuk zal heden of morgen in het Bijblad tot die Courant verschijnen. Het geuite verlangen zal alzoo bevredigd worden, zonder dat het noodig is, dat hij zelf het verslag op schrift brenge; hij heeft niets meer mede te deelen, dan in het bedoelde stuk vervat is.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG, 23 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 36 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Financien woont de vergadering bij.

ZITTING VAN DEN 23STEN FEBRUARIJ.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over het adres van antwoord op de troonrede.

De beraadslaging wordt geopend over de *elfde paragraaph* van het ontwerp-adres.

De heer **Hoffman** vraagt het woord en zegt: Ik wensch een amendement voor te dragen op deze paragraaph.

De vraag of het ten allen tijde en onder alle omstandigheden als een axioma is aan te nemen, dat elk tekort dadelijk gedekt en de lasten daarvan niet op de toekomst moeten worden geschoven, wenschende in het midden te laten, heb ik met genoegen gezien dat de stellige verklaring deswege uit het eerste concept-antwoord is weggelaten. Ik vind echter nog geene genoegzame reden om ook, zoo als de 2de zinsnede dezer paragraaph thans gesteld is, daarvan te gewagen, en ten einde de Kamer op dit punt geheel ongepraejudicieerd blijve, stel ik voor om de 2de alinea van deze paragraaph te doen vervallen en in de plaats daarvan te stellen de woorden: » Wij hoopen dat daartoe de zoodanige zullen gevonden worden, welke doelmatig en tevens voor de natie minst drukkend zijn."

De heer **Vos de Wael** zegt hoofdzakelijk: In dat gedeelte der troonrede, waarop deze paragraaph slaat, vind ik eene zinsnede die geheel onbeantwoord is gebleven en die evenwel eenig antwoord verdient en behoeft. Ik bedoel de zinsnede, waar gezegd wordt, dat er, ter voorziening in de tekorten, middelen zullen worden voorgedragen, waarbij het bedrijvig deel der natie zooveel mogelijk zal gespaard worden. Hét valt niet te ontkennen dat de stremming, welke de gebeurtenissen der laatste tijden hebben te weeg gebragt, voornamelijk op het bedrijvig deel der natie hebben gedrukt; dat de nadeelen uit die gebeurtenissen ontsproten, voornamelijk dat gedeelte der bevolking hebben getroffen. Ik geloof dan ook dat de door mij bedoelde zinsnede der troonrede door velen met welgevallen is opgenomen; maar tevens dat er verwachtingen zijn opgewekt, die het van onze zijde minder beraden zou kunnen geacht worden niet te bevredigen, en meen dat het daarom wel doelmatig zoude zijn om aan het slot van de 2de zinsnede der 11de paragraaph van het ontwerp-adres, te plaatsen de woorden: » en waarbij de toestand van het bedrijvig deel der burgerij zooveel mogelijk wordt in het oog gehouden." De weglating der woorden: » *bedrijvig deel* der natie", welke men in de troonrede vindt, kwam mij voor deze zinsnede van het adres, waar men nu alleen het woord *natie* leest, eenigzins onbepaald te maken; hieraan zou, meende ik, op deze wijze een meer uitgebreide zin gegeven kunnen worden dan met de belangen van den Staat overeenkomt. Maar wanneer mijn amendement wordt aangenomen, dan zal, naar ik vertrouw, het gevaar vermeden worden, dat uit het gebruik van een voor opvatting in te ruime beteekenis vatbaar woord zou kunnen voortspruiten. Door de bijvoeging, welke ik wensch in het adres op te nemen, zal, meen ik, de Kamer aanvankelijk het hare doen, om de billijke grieven van een groot gedeelte der natie te voorkomen, welks verwachtingen niet langer te leur gesteld mogen worden. Ik zal het door mij geformuleerde amendement aan de Commissie overhandigen.

De heer **Philipse**, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Bij den aanvang der beraadslagingen over het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede heeft de Commissie te kennen gegeven, dat zij gemeend heeft in het oog te moeten houden, in het adres van antwoord op te nemen al wat door de troonrede was kenbaar gemaakt. Dit heeft zij ook bepaaldelijk gedaan bij de zinsnede waarvan thans sprake is. In de troonrede staat vermeld wat nadeeligen invloed op de inkomsten der schatkist heeft gehad. Verder wordt daar gezegd, dat er ter voorziening in de tekorten, middelen zullen worden voorgedragen, waarbij het bedrijvig deel der natie zooveel mogelijk is gespaard, en eindelijk wordt er nog bijgevoegd, dat het belang en het crediet des lands vorderen, dat de lasten van het oogenblik niet op nieuw op de toekomst worden geschoven. De Commissie heeft gemeend het leedwezen der Kamer te moeten betuigen daarover, dat de schatkist geleden heeft, dat er tekorten bestaan en daarin zal moeten worden voorzien; doch zij heeft tevens begrepen dat de Kamer door eene beoordeeling der middelen die later zullen worden voorgedragen om te gemoet te komen aan de schatkist, de Regering niet moes vooruitloopen en de Kamer zich te dezen aanzien aan geene bepaalde beschouwing daaromtrent behoorde te binden. Er staat we in de 11de paragraaph: » Vordert nu het belang en het crediet des lands dat de lasten van het oogenblik niet op de toekomst worden geschoven"; maar men verlieze niet uit het oog, dat die zinsnede niet in positiven zin, en slechts veronderstellenderwijze spreekt. De zin der bedoelde zinsnede is deze: Vordert het belang en het crediet des lands, acht de Regering dat het crediet van het land vordert dat de lasten van het oogenblik niet op de toekomst worden geschoven, voor dat geval hopen wij dat zoodanige middelen zullen gevonden worden die op de meest doelmatige en minst drukkende wijze in de behoefte voorzien. Welke nu meer bepaaldelijk die middelen zullen moeten zijn, wat daarbij in het oog gehouden zal moeten worden, deze vraag heeft de Commissie doelmatig en voorzitgig geacht geheel ter zijde te stellen, ten einde, ik heb het reeds gezegd, de Regering niet vooruit te loopen, maar af te wachten wat nader voorgedragen zal worden. Ik twijfel er niet aan of wij allen zullen ons gaarne in den wensch vereenigen dat er, zoo noodig, zulke middelen mogen worden voorgedragen die het doelmatigst zijn en op de minst drukkende wijze in de behoefte voorzien. Men heeft gedrukt op de woorden der troonrede, die zeggen, dat zoodanige middelen zullen worden voorgedragen, waarbij het *bedrijvig deel der natie* zooveel mogelijk is gespaard, terwijl in het antwoord alleen van de voorziening op eene voor de *natie* minst drukkende wijze gewaagd wordt. De Commissie heeft op dat punt wel gedacht, maar met opzet in het algemeen het woord *natie* gebruikt, omdat zij niet regt heeft begrepen wat eigenlijk door de woorden *bedrijvig deel* moest worden verstaan. Immers de bedrijvigheid is niet iets wat de eene klasse der natie van de andere onderscheidt; nagenoeg elk is in zijne klasse meer of min bedrijvig, en uit dien hoofde heeft de Commissie het voorzigtiger geacht om hier van de *natie* in het algemeen te spreken, waaronder dan ook van zelf het *bedrijvig deel* der natie verstaan wordt. De Commissie is van gevoelen dat de 11de paragraaph zou behooren te blijven, zoo als zij is voorgesteld.

De heer **van Beeck Vollenhoven** vraagt het woord om het amendement, door het geachte lid uit Overijssel voorgedragen, te ondersteunen. Het was hem aangenaam het te hooren voorstellen, en de redeneringen door de Commissie ter bestrijding van het amendement aangevoerd hebben hem niet van het onaannemelijke van hetzelve overtuigd. Hij zal thans trachten aan het amendement zooveel mogelijk kracht en klem bij te zetten. Men zal zich, meent de spreker, herinneren, dat toen hij gisteren een amendenent op de §§ 2 en 3 voorstelde, de Commissie hetzelve bestreed. Zij gaf als reden op, dat de Vergadering, daar zij zich niet tegen de algemeene strekking van het ontwerp-adres had verzet, waartegen ook hij spreker niet was opgekomen, geacht moest worden te bedoelen dat een weêrklank van de troonrede gegeven zou worden, en dat het amendement hiermede in strijd was. De spreker was toen van meening, dat een weêrklank op tweederlei wijze kon gegeven worden, òf door de woorden van de troonrede, òf wel door den geest dié daarin doorstraalt terug te geven. Hij gaf toen te kennen, dat naar zijne zienswijze, het laatste meermalen verkieslijk was, en voerde als reden aan, dat men op die wijze, ter bevordering van kortheid en eenvoudigheid, woorden kan weglaten, zonder dat aan zoodanige weglating een bepaald gewigt gehecht kan worden, terwijl, zoo men zich ten regel stelt, om de woorden der troonrede weder te geven, de weglating van elk meer belangrijk woord moet geacht worden eene bepaalde strekking te hebben. De Kamer nam daarop door de verwerping van zijn amendement het stelsel aan, om zich bij het adres van antwoord aan de woorden der troonrede te houden, en dit stelsel mag, eenmaal aangenomen zijnde, naar de spreker meent, nu vooral hier niet verlaten worden. Zoo er immer aan de woorden der troonrede waarde gehecht is, de spreker zegt niet door de mindere, maar door de bedrijvige volksklasse, dan zal dit wel zeker het geval zijn met de zoo even genoemde woorden welke niet in het ontwerp werden opgenomen. En zal dan, zoo vraagt hij, deze Kamer, die uit de meest bemiddelden der natie is zamengesteld, die woorden niet teruggeven? Hij voor zich meent, dat er aan de noodzakelijkheid van dit teruggeven niet getwijfeld kan worden. Hij verklaart het beginsel der Regering, waarvan hier sprake is, volkomen toe te juichen, en van meening te zijn, dat de lasten, die thans op de natie drukken, zooveel mogelijk, moeten overgebragt worden op hen, die ze het best kunnen torschen.

ZITTING VAN DEN 23STEN FEBRUARIJ.

Op deze gronden zal de spreker zich vereenigen met het amendement door het geachte lid uit Overijssel voorgedragen.

De heer **Hoffman** zegt, dat hij zich vereenigt met hetgeen de Commissie heeft gezegd, dat namelijk hier geene directe en stellige ondersteuning van de door hem bedoelde woorden der Regering voorkomt. Maar het gebeurt in het gewone leven niet zelden, dat men eene verkeerde gevolgtrekking uit gehoudene gesprekken maakt. De spreker vreest, dat de door hem bestredene zinsnede eveneens al ligt verkeerd opgevat zou kunnen worden. In het eerste concept toch scheen het als een axioma te zijn aangenomen, dat elk tekort altijd dadelijk gedekt en de last daarvan nimmer op de toekomst moet worden geschoven. Daar volgden, na de herhaling van hetgeen omtrent dit vraagpunt in de troonrede gezegd wordt, deze stellige woorden: » en welke beschouwing wij allen met Uwe Majesteit deelen." Nu is de natie niet bekend met de beraadslagingen die in de sectien hierover hebben plaats gehad en het zou alzoo thans, bij aanneming der zinsnede van het gewijzigd ontwerp, voor haar den schijn kunnen hebben, als of men dat gevoelen werkelijk toegedaan was gebleven en voor het oogenblik slechts schoorvoetend eenigzins was teruggetreden. De spreker is het in het algemeen eens, ofschoon hij die meening niet zòò sterk is toegedaan als de Regering, dat het belang en het crediet des lands vorderen, dat de lasten van het oogenblik niet op nieuw op de toekomst moeten geschoven worden. Men heeft, helaas, de treurige ondervinding, wat het gevolg is van een stelsel, om alle lasten van het oogenblik op de toekomst te schuiven. Maar men zal hem toch niet wel niet een slecht huisvader noemen, die, als zijne zaken buiten zijne schuld in ongelegenheid geraakt zijn, zijne toevlugt neemt tot middelen, die zijne volkomen redding wel later, maar zekerder zullen aanbrengen. Men zal, meent de spreker, hem den naam van onberaden huisvader moeten geven, die, door zich dadelijk te willen redden, zijne geheele fortuin en dat zijner kinderen in de waagschaal stelt. Van deze beschouwing uitgaande wenscht hij alsnog in de bedoelde zinsnede van het antwoord alleen de hoop geuit te zien, » dat er middelen zullen kunnen worden gevonden, welke op de meest doelmatige en voor de natie minst drukkende wijze in de bestaande behoeften kunnen voorzien." De spreker blijft dus bij zijn amendement persisteren en merkt nog alleen op, dat wanneer hij daar van de *natie* spreekt, hij dan daarmede bedoelt het geheele Nederlandsche volk, alle ingezetenen, zonder onderscheid van rang, stand of fortuin; hij spreekt van het geheele volk, omdat, volgens onze Grondwet, in het stuk van belastingen geene privilegien, hoe ook genaamd, verleend mogen worden.

De heer **Gevers van Endegeest** verklaart, dat hij zich met de 11de paragraaph vereenigd zou hebben, zonder daarover het woord te voeren. Maar nadat daarop een amendement als dat van den vorigen spreker is voorgesteld geworden, meent hij niet geheel te mogen zwijgen. Die vorige spreker heeft volkomen juist herinnerd, dat in de oorspronkelijke redactie van het adres werd gezegd, dat de Kamer het gevoelen des Konings, dat de lasten van het oogenblik niet op de toekomst moeten worden geschoven, deelt. Op de aanmerkingen van de sectien is die stellige verklaring, dat de Kamer het gevoelen des Konings in dit opzigt deelt, weggelaten en thans is in twijfelachtigen zin gezegd: » Vordert nu het belang en het crediet des lands, dat de lasten van het oogenblik niet op de toekomst worden geschoven, zoo hopen wij" enz. De spreker meent dat het, na de rondborstige verklaring des Konings omtrent dit punt, aan deze Kamer, wier leden tot de meest bemiddelden in den lande behooren, het eerst zou voegen, om de bedoelde woorden niet op den achtergrond te plaatsen. Hij voor zich zou mitsdien gaarne in de 2de zinsnede dezer paragraaph opgenomen hebben willen zien de woorden: » in welke beschouwing wij met Uwe Majesteit volkomen deelen." Thans evenwel wil hij, na hetgeen over de zaak is voorgevallen, niet verder een amendement in dezen zin voorstellen. Alleen wil hij er zich tegen verzetten, dat men de besproken zinsnede nog ga verzwakken. Hij wenscht ten minste te behouden wat nu in de zinsnede staat, want het zou anders zijn, als of men voor het tegenwoordige niets van lasten wilde hooren, maar alles op de toekomst wilde schuiven. Daarenboven, de Koning zegt alleen: » Het belang en het crediet des lands *vorderen*," en dit toegevende, zal de Kamer zich nog de beoordeeling voorbehouden, in hoeverre aan die vordering voldaan zal kunnen worden, zoodat de Kamer zich werkelijk door dat toegeven in niets binden zal. De spreker verklaart zich alzoo tegen het amendement van den heer Hoffman, en dringt ten sterkste aan op het behoud van de zinsnede der Commissie.

De heer **Philipse**, lid der Commissie, zegt dat deze niet kan deelen in het gevoelen, waarvan de heeren Vos de Wael en van Beeck Vollenhoven uitgingen, dat namelijk door de woorden: *bedrijvig deel der natie* verstaan zou moeten worden de minvermogende volksklasse. Had de Regering dit bedoeld, dan zoude zij dit zeker duidelijk uitgedrukt hebben. De woorden: *bedrijvig deel der natie* kunnen, gelooft de spreker, geene bepaalde klasse der natie aanduiden, en hij dringt daarom, namens de Commissie, nogmaals aan op de aanneming van haar voorstel.

Zijne Excellentie **de Minister van Financien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

Mijne Heeren!

Ik zou het noodeloos geacht hebben het woord op te vatten, ware het niet dat bij deze beraadslaging eenige twijfel is opgerezen omtrent de regte beteekenis van een woord, dat in de troonrede voorkomt. Het zal niet overbodig geacht worden, dat ik de juiste bedoeling der Regering kenbaar make. Ik vertrouw, dat de Kamer, na mijne korte verklaring van de woorden der troonrede, volkomen met het gevoelen der Regering zal instemmen.

Ik zal in geene breede ontwikkeling treden van de gebreken van ons belastingstelsel, maar ik zal slechts één der gebreken opnoemen, hetwelk door een ieder ongetwijfeld erkend zal worden. Ik bedoel het gebrek, dat tegenwoordig de belastingen het meest drukken op hen, die door het uitoefenen van een nuttig beroep hun brood trachten te verdienen, en minder op hen die uit een ambt of uit de renten van hun kapitaal de voor hun onderhoud noodige inkomsten vinden. Deze omstandigheid zal men, meent de Regering, wanneer van de natie een buitengewoon offer gevraagd zal worden, in het oog moeten houden. De Regering meent, dat die bedrijvige klasse — dat is niet de mindere klasse, maar zij die door handel en nijverheid hun bestaan vinden, — dat die klasse, welke laatstelijk door den druk der tijden zoo vele en zoo groote verliezen geleden heeft, bij het uitschrijven van buitengewone lasten, billijkerwijze eenigermate verschoond zal moeten worden. Dit denkbeeld meende de Regering in de troonrede, bij het spreken van maatregelen ter voorziening in de buitengewone behoeften der schatkist, met een enkel woord te moeten uitdrukken.

De heer **van Sasse van Ysselt** zegt, dat hij aanvankelijk het voornemen had opgevat om het amendement van het geachte lid uit Overijssel te ondersteunen, maar nu hij van den Minister van Financien vernomen heeft, dat door de woorden: *bedrijvig deel der natie* niet de mindere klasse, maar het handel- en neringdrijvende gedeelte des volks bedoeld wordt, moet hij zeggen, dat hij zijne goedkeuring aan het amendement niet kan verleenen.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt, uit hetgeen door den Minister van Financien gezegd is begrepen te hebben, dat onder de woorden » *bedrijvig deel*" niet alleen handel, maar ook nijverheid bedoeld worden. Hij gelooft nu, dat het best zou zijn het woord *natie* in de besproken zinsnede van het adres te vervangen door de woorden: *bedrijvig deel der natie*, welke verandering hij thans als sub-amendement voordraagt.

Zijne Excellentie **de Minister van Financien** beantwoordt nog kortelijk het lid uit Noordbrabant. Het was geenszins zijne bedoeling de in de troonrede gebezigde woorden: *bedrijvig deel der natie*, zoo te doen opvatten, als of daarmede alleen zij worden aangeduid, die in den *handel* een middel van bestaan vinden. Die woorden zien — en hij meende dit genoegzaam te kennen gegeven te hebben — op de *nijverheid* in het algemeen en in den meest uitgebreiden zin van dit woord, dat is, op handel, fabriekwezen en landbouw.

De heer **Philipse**, lid der Commissie, zegt, dat deze, ook na den Minister van Financien gehoord te hebben, bij hare redactie meent te moeten persisteren.

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, wenscht nog een enkel woord te voegen bij hetgeen door den voorgaanden spreker gezegd is. Naar de uitlegging door den Minister van Financien aan de woorden: *bedrijvig deel der natie* gegeven, zou men daardoor moeten verstaan al degenen die òf nijverheid òf handel òf landbouw uitoefenen. Nu is het de

vraag, of deze Vergadering thans reeds verklaren zal, dat zij zich zal vereenigen met het beginsel, dat het bedoelde deel der natie bij de uitschrijving van buitengewone lasten verschoond zal worden. De spreker voor zich acht dat beginsel hoogst gevaarlijk en meent, dat de Kamer zich de beslissing der vraag welke het hier geldt, in allen gevalle moet voorbehouden, en door het bezigen van algemeene woorden in haar geheel moet zoeken te blijven.

Zijne Excellentie **de Minister van Financien** antwoordt, dat noch de troonrede, noch hij zelf eene volkomene verschooning der bedrijvige klasse bedoeld heeft. In de troonrede wordt gesproken van *zooveel mogelijk sparen*, en hij zelf sprak van *eenigermate verschoonen*. Er bestaat bij de Regering geen ander doel, dan om, bij het uitschrijven van buitengewone lasten, in het oog te houden de lasten die thans op de bedrijvige klasse drukken, maar geenszins om die klasse *geheel* te verschoonen.

De heer **van Nispen van Pannerden**, lid der Commissie, zegt dat de woorden: *zooveel mogelijk*, den grond van zijn gevoelen geenszins verzwakken. Indien de Kamer erkent, dat allen, die handel, nijverheid of landbouw uitoefenen, *zooveel mogelijk* bij het uitschrijven van buitengewone lasten gespaard moeten worden, ook dan zal de Kamer de vrijheid harer latere beraadslagingen wegnemen. De redactie der Commissie integendeel laat de Vergadering in de toekomst *geheel* vrij.

Niemand der leden verder het woord vragende, wordt de beraadslaging over de *11de paragraaph* gesloten verklaard, en het eerst in hoofdelijke omvraag gebragt *het amendement van den heer Hoffman*, dat met 23 tegen 13 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, Freseman Viëtor, Insinger, Verheij van den Bogaard, Borski, Hoffman, Blankenheijm, Regout, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Beerenbroek, van Nispen van Pannerden en van Sasse van Ysselt.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Meurs, van Heeckeren van Enghuizen, Vos de Wael, van Mierlo, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Lightenvelt, Diemont, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, 't Hooft, Taets van Amerongen, Tonckens, van Heeckeren van Wassenaar, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet, van Verschuer en de Voorzitter.

De **Voorzitter** zegt, alsnu in stemming te zullen brengen, het *amendement van den heer Vos de Wael*.

De heer **van Beeck Vollenhoven** vraagt het woord, om eene motie van orde te doen. Hij wenscht in bedenking te geven, om aan het door hem voorgesteld sub-amendement de prioriteit te geven. Indien het amendement van den heer Vos de Wael wordt aangenomen, dan zal het sub-amendement vervallen, terwijl in het geval dat het sub-amendement wordt verworpen, het amendement van den heer Vos de Wael nog in omvraag kan gebragt worden.

De heer **van Nispen van Pannerden** wenscht aan de Vergadering integendeel in overweging te geven, of het niet beter ware eerst het amendement van den heer Vos de Wael in omvraag te brengen. Is dat niet aangenomen, dan kan er nog eene stemming plaats hebben over het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven.

De **Voorzitter** brengt alsnu in hoofdelijke stemming de vraag, of aan het amendement van den heer Vos de Wael, dan wel aan dat van den heer van Beeck Vollenhoven de prioriteit zal worden gegeven.

De Vergadering besluit met 29 tegen 7 stemmen tot de prioriteit van eerstgenoemd amendement.

Voor die prioriteit hebben gestemd de heeren: van Meurs, van Heeckeren van Enghuizen, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Borski, Lightenvelt, Blankenheijm, Diemont, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Tonckens, Beerenbroek, van Nispen van Pannerden, van Heeckeren van Wassenaar, van Sasse van Ysselt en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, Freseman Viëtor, Hoffman, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

Alsnu wordt in hoofdelijke omvraag gebragt het *amendement van den heer Vos de Wael*, dat met 27 tegen 9 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Freseman Viëtor, Vos de Wael, Insinger, Verheij van den Bogaard, Blankenheijm, Groeninx van Zoelen, Regout, van Heeckeren van Wassenaar en van Beeck Vollenhoven.

Daarna wordt in stemming gebragt het *amendement van den heer van Beeck Vollenhoven*, dat met 23 tegen 13 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Freseman Viëtor, Vos de Wael, Insinger, Verheij van den Bogaard, Lightenvelt, Blankenheijm, Bosch, Groeninx van Zoelen, Regout, van Heeckeren van Wassenaar, van Beeck Vollenhoven, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

Eindelijk wordt de *elfde paragraaph*, zoo als die door de Commissie is ontworpen, in omvraag gebragt, en met 24 tegen 12 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Vos de Wael, Borski, Hoffman, Blankenheijm, Groeninx van Zoelen, Regout, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Beerenbroek, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven en de Jonge van Ellemeet.

De beraadslaging wordt geopend over de *twaalfde paragraaph* van het ontwerp-adres.

De heer **de Jonge van Ellemeet**: Een kort woord, Mijne Heeren, om de gronden te ontvouwen, die mij nopen om deze § 12, zoo als ze daar ligt, af te keuren.

Bijaldien ik vroeger geroepen ware geweest, om mijne stem uit te brengen over het al of niet daarstellen eener Eerste Kamer der Staten-Generaal, dan zou ik van meening zijn geweest, dat zoodanig ligchaam in onze staatsregeling geen bepaald vereischte is; en bijaldien dezer dagen de vraag geopperd ware geworden of de Kamers, thans grondwettig vergaderd, een antwoord op de troonrede, hetzij afzonderlijk, hetzij gezamenlijk, al dan niet behoorden uit te brengen, dan zou ik mij gretig gerangschikt hebben onder hen, die van oordeel zijn, dat de zamenstelling van en de discussie over dergelijk adres eene noodelooze en tijdroovende bezigheid is; dat de inhoud vaak een doellooze weêrklank was, en dat het resultaat meestal eene ijdele uiting van denkbeelden en wenschen bleef.

Doch nu werkelijk die Eerste Kamer bestaat, en nu zij alras den troon met een adres zal naderen, nu had ik gewenscht, dat die rede haar eigenaardig *kenmerk en karakter* zou hebben gedragen; nu had ik verlangd, dat de Kamer zonder schroom en voorbehoud hare *hooge* roeping zou hebben omschreven, en althans van haar voornemen om op *zelfstandige* en *krachtige* wijze de belangen van Vorst en Volk te behartigen ten duidelijkste zou hebben doen blijken. Zoo doende zou, mijns inziens, dit gedeelte der wetgevende magt reeds al dadelijk op krachtige wijze hebben voorgegaan de Regering, van wie zij zelve dergelijk betoon schijnt te verwachten.

Ik heb het noodig geacht hierop heden terug te komen, dewijl ik mij maar al te goed herinner, gisteren te hebben gesproken onder den indruk, dien eene onverwachte wending van omstandigheden op mij, welligt ook op sommigen uwer, Mijne Heeren, maakte, en hetwelk al ligtelijk tot onjuiste oordeelvellingen en tot verkeerde gevolgtrekkingen zou leiden. Ik verklaar geen uitsluitend vereerder te zijn der *monarchie*, blootelijk beschouwd als regeringsvorm, welke voor velen al ligtelijk ontaardt in eene geschikte aanleiding om eigen inzigten te bereiken, en het heil des lands niet op den voorgrond te stellen. Neen, als Nederlandsch volksvertegenwoordiger, wil ik, onafgescheiden van het Vaderland, voorstaan de regten en belangen van het Stamhuis, hetwelk ons regeert. En op grond waarvan? Op grond van historische herinneringen. Een enkele

plik, met mij geworpen op de wanden dezer vergaderzaal, zal dit mijn gevoel en mijne behoefte beter doen gevoelen dan eene reeks van woorden dit vermag.

Dan, genoeg hierover! Ik kan mij met deze 12de paragraaph, zoo als die hier staat, niet vereenigen, omdat zij, in verband met § 1, voor mij niet is eene aaneenschakeling van *eigenaardige* betuigingen. Na de discussien van gisteren waag ik het niet, om met een amendement op te treden. Ik vlei mij nog met de hoop, dat in een of ander woord, in deze of gene verbinding van woorden, eene verborgen kracht ligt, buiten het bereik van mijn verstand, meer gewoon aan alledaagsche en voor de hand liggende redenen. Doch wat hiervan ook zij, en welke wenschen ook omtrent het doel en den inhoud van het antwoord op de troonrede voor ieder onzer te bevredigen waren, moge het worden bewaarheid, dat voor dit ons antwoord op die rede bij Vorst en Volk zoodanige ontvangst zij weggelegd, als van eenig gewigt kan heeten voor het aanzien dezer Kamer, maar vooral voor het heil des lands.

De heer **van Nispen van Pannerden** zegt hoofdzakelijk: In de sectie, waartoe ik de eer heb te behooren, en in de vergadering van gisteren, heb ik door den geachten spreker uit Zeeland, die zoo even het woord heeft gevoerd, het gevoelen hooren voorstaan en verdedigen, dat deze Vergadering eene bijzondere roeping heeft, die niet aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is toevertrouwd. Deze meening heeft hem gisteren aanleiding gegeven tot het voorstellen eener wijziging van de 1ste paragraaph en heden tot bestrijding der laatste paragraaph van het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede.

De vraag, waar het hier op aankomt, is eenvoudig deze, of de Grondwet aan deze Vergadering die bijzondere roeping heeft toegekend. Ik heb dit in de Grondwet niet kunnen vinden en ik heb het bij de beraadslagingen over de herziening der Grondwet niet aangeroerd gevonden. De Grondwet heeft eene volksvertegenwoordiging ingesteld, verdeeld in twee takken, beide uit de volkskeuze voortspruitende, de eene regtstreeks, de andere met éénen trap. De vereischten om het lidmaatschap dier Kamers te kunnen verkrijgen zijn voor ieder van beide dezelfde, met uitzondering alleen, dat de leden van den eersten tak van vertegenwoordiging moeten behooren tot de hoogst aangeslagenen in de rijks-directe belastingen. De regten van de twee takken zijn verschillend. De Tweede Kamer heeft het regt om voorstellen van wet te doen; zij heeft het regt, om in de voorstellen van den Troon uitgegaan, amendementen te brengen en het regt van enquête. Deze regten zijn aan den anderen tak ontzegd, maar, ofschoon de regten verschillend zijn, de pligten, aan de twee takken van vertegenwoordiging opgelegd, zijn, naar mijne beschouwing, gelijk. Beide moeten de staats-instellingen handhaven en beide hebben zich daartoe bij plegtigen eede verbonden; beide zijn dus evenzeer geroepen om zoowel de regten der kroon als de vrijheden en regten van het volk, binnen de door de Grondwet afgebakende grenzen, te handhaven. Er is dus, met opzigt der pligten van beide Kamers, geen onderscheid tusschen den eenen en den anderen tak der Vertegenwoordiging, en te zeggen, dat aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal eene bijzondere roeping is gegeven, beschouw ik alzoo als strijdig met de Grondwet. Ik acht het gevaarlijk iets te zeggen, wat aan eene scheiding der twee takken van vertegenwoordiging zou kunnen doen denken; geene scheiding maar eensgezindheid is er noodig om het staatsschip in veilige haven te brengen. Hiervan uitgaande, meen ik, dat deze laatste paragraaph van het adres behouden moet blijven, zoo als zij door de Commissie gesteld is.

De heer **de Jonge van Ellemeet** geeft nog een kort antwoord aan den vorigen spreker. Hij zou bijna durven zeggen, dat alle vergelijkingen hatelijk zijn, en zal daarom het lid der Commissie in zijne vergelijking tusschen de Eerste en Tweede Kamer niet volgen. Hij zal zich alzoo onthouden van op te sommen, alles wat hij èn uit hetgeen in vroeger tijd omtrent de Grondwet verhandeld, èn uit hetgeen omtrent de Eerste en Tweede Kamer laatstelijk in de enkele en dubbele Tweede Kamer gezegd is, — zou kunnen aanvoeren, ten betooge, dat die Kamers inderdaad elk eene andere *roeping* hebben, maar leidende tot hetzelfde *doel*. Overigens herhaalt hij, dat hij geen bezwaar heeft tegen de 12de paragraaph op zich zelve, maar dat hij deze niet kan goedkeuren, wanneer hij haar in verband beschouwt met de 1ste paragraaph, waar oorspronkelijk niet bloot van *hooge roeping* gesproken werd.

De heer **van der Lek de Clercq**: Ik heb tot dusver mij niet gemengd in de beraadslaging, over het adres van antwoord op de troonrede, om de eenvoudige reden, dat ik daarop geene andere, dan niets afdoende en weinig beduidende aanmerkingen had, waarmede ik vermeend heb de aandacht dezer Vergadering niet te mogen vermoeijen. Het behoort dan ook schier tot de onmogelijkheden, om dergelijk stuk zoodanig in te rigten, dat het aan allen, èn wat vorm, èn wat inhoud betreft, in dezelfde mate zou bevallen.

Ik heb dan ook nu alleen het woord gevraagd, om kortelijk mijne meening omtrent het adres van antwoord uit te drukken en te verklaren, dat ik mij daarom vooral met de algemeene strekking van dat stuk volkomen heb kunnen vereenigen, dewijl op eene krachtige en fiksche wijze de waarachtige en allereerste behoefte van het volk op meer dan éene plaats worden te kennen gegeven en wel voornamelijk in de §§ 9 en 11, alwaar gewezen wordt op vereenvoudiging van het staatsbestuur, besparing van staats-uitgaven en ruimere ontwikkeling onzer natuurlijke bronnen van welvaart. Naar mijne beschouwing, Mijne Heeren, heeft de natie aan niets zoo groote en dringende behoefte, als aan vermindering van lasten, en deze kan, naar mijn oordeel, verkregen worden door vereenvoudiging van staatsbestuur en, waar dit geschieden kan, door besparing van staats-uitgaven, terwijl zoodanige vermindering van lasten eene gunstige uitwerking hebben moet op de algemeene welvaart. In het algemeen behoeft men slechts flaauwe denkbeelden te hebben van het belang der natie, om overtuigd te zijn dat aan dat belang drukkende en zware belastingen hoogst nadeelig zijn.

Naar mijne overtuiging althans, Mijne Heeren, kan men de uitvoering der bedoelde beginselen, namelijk die van vereenvoudiging, besparing en bezuiniging en het ontwikkelen der nationale bronnen van welvaart, niet genoeg aan de Regering aanbevelen. Die beginselen toch, moeten leiden tot rust, orde en tevredenheid, waardoor het geluk van Vorst en Volk gewaarborgd wordt!

Geen der leden het woord meer verlangende, wordt de beraadslaging over de laatste paragraaph gesloten en deze vervolgens met 35 tegen éene stem, die van den heer de Jonge van Ellemeet, aangenomen.

Daarna wordt het *ontwerp-adres in deszelfs geheel* in omvraag gebragt en met algemeene stemmen aangenomen.

De Voorzitter benoemt eene Commissie, die belast zal zijn met de overbrenging van het aldus vastgestelde adres van antwoord aan Zijne Majesteit den Koning. Die Commissie zal bestaan uit den Voorzitter en de heeren: Philipse, van Nispen van Pannerden, Cost Jordens, van Welderen Rengers, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen en Gevers van Endegeest.

De heer **Taets van Amerongen** stelt voor, om de aanspraak, door den Voorzitter bij den aanvang van de zittingen der Kamer uitgesproken, te doen drukken en ronddeelen. Hij twijfelt niet, of zijn voorstel zal, hoewel eenigzins laat gedaan, bij zijne medeleden bijval vinden.

Dit voorstel algemeene onderstenning vindende, zoo wordt dienovereenkomstig door de Kamer besloten.

Daarna sluit de Voorzitter de vergadering.

ZITTING VAN MAANDAG 26 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten twee ure geopend door den **Voorzitter**, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede, dat is ingekomen eene missive van den heer van Verschuer, daarbij meldende, dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt deze vergadering bij te wonen. Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Nog deelt de **Voorzitter** mede, dat de Commissie, belast

met de taak, om het in de laatste vergadering door de Kamer vastgestelde adres van antwoord op de troonrede aan Zijne Majesteit den Koning aan te bieden, laatstleden Zaturdag bij Zijne Majesteit den Koning is toegelaten geworden, ten einde zich van de haar opgedragen taak te kwijten. De Commissie werd met de gewone plegtigheid aan het paleis ontvangen, en na de voorlezing van het adres werd door Zijne Majesteit den Koning het volgende geantwoord:

MIJNE HEEREN!

Ik ontvang met veel genoegen dit antwoord der Eerste Kamer op Mijne toespraak bij de opening van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal.

Haar adres boezemt Mij een levendig vertrouwen in, dat de Kamer hare pogingen met de Mijne en die van den anderen tak der Wetgevende Magt zal vereenigen, tot bevordering van eendragt, van rust en orde, en van den voorspoed van het dierbaar Vaderland.

Zeer gevoelig ben Ik voor de gezindheden, welke dit adres uitdrukt voor Mij en Mijn Huis.

De Commissie keerde vervolgens met het gebruikelijk ceremonieel van het paleis naar de vergaderzaal terug en haar werden zoowel bij het heen- als bij het teruggaan de vereischte militaire honneurs bewezen.

Deze mededeeling wordt door de Vergadering voor kennisgeving aangenomen.

De heer **van Sasse van Ysselt** brengt, als lid der Commissie, vroeger belast met het onderzoek van de geloofsbrieven der leden uit de provincien Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen enz., nader rapport uit omtrent de geloofsbrieven van den heer Engelkens. Hij herinnert dat die Commissie, bij twee vroegere rapporten, tegen de onmiddellijke toelating van den heer Engelkens geadviseerd heeft, op grond, dat die heer niet, overeenkomstig het gebiedend voorschrift van art. 25 van het voorloopig kiesreglement, had ingeleverd een extract uit de registers van geboorte of wel eene acte van bekendheid.

Thans heeft, zegt de rapporteur, het genoemde lid aan de Commissie overhandigd eene acte van bekendheid, waaruit genoegzaam blijkt van de plaats en den tijd zijner geboorte, zoodat die Commissie thans tot de dadelijke toelating van den heer Engelkens kan adviseren.

De Vergadering besluit overeenkomstig de conclusie van het rapport der Commissie. De heer *Engelkens* onmiddellijk binnengeleid zijnde, neemt zitting.

Is ingekomen een Koninklijk besluit van den 19den Februarij jl., waarbij de heer C. C. van Lidth de Jeude benoemd wordt tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en zulks in plaats van den heer C. S. W. J. baron van Nagell van Wisch, overledene

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter** deelt vervolgens aan de Vergadering mede, dat de Commissie, benoemd tot het ontwerpen van een Reglement van Orde, na gehoord te hebben de in de afdeelingen gemaakte aanmerkingen, thans bereid is verslag uit te brengen, en geeft daartoe het woord aan den heer van Beeck Vollenhoven, lid der Commissie.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt hoofdzakelijk: Namens de Commissie, belast met het ontwerpen van een Reglement van Orde voor deze Kamer, heb ik de eer u den uitslag van hare latere werkzaamheden mede te deelen.

Nadat, volgens het besluit, ll. Dingsdag door de Kamer genomen, het door de Commissie ontworpen reglement gedrukt en naar de afdeelingen verzonden was, werd het aldaar aan het onderzoek van al de leden der Kamer onderworpen. Het is der Vergadering bekend, dat in iedere afdeeling een lid der Commissie aanwezig was; elk van hen heeft zich in zijne afdeeling bevlijtigd alle inlichtingen te geven, die verlangd werden zoowel betreffende de redactie en de strekking van eenige der voorgestelde bepalingen, als omtrent de zamenvatting en bijeentrekking van meerdere artikelen van het reglement dat men gevolgd had. Nadat dit onderzoek was afgeloopen, hebben de leden der Commissie zich vervoegd in de Centrale afdeeling, ten einde daar gezamenlijk kennis te nemen van alle de aanmerkingen der verschillende afdeelingen. Het was der Commissie aangenaam te bemerken dat haar arbeid eenigzins bevredigd scheen te hebben; althans de daarop gemaakte aanmerkingen betroffen bijna eeniglijk en uitsluitend de redactie van sommige artikelen; men wilde sommige verduidelijkt hebben en opperde ten aanzien van enkele artikelen literale bedenkingen. De bij het ontwerp voorgedragen verkorting der werkzaamheden in de afdeelingen, het stellige voorschrift namelijk van slechts één enkel onderzoek der wets-ontwerpen in die afdeelingen; de vermindering der stemmingen bij keuze van personen, enz. schenen aan de meerderheid dezer Vergadering gepast toe.

Nadat de Commissie alzoo had kennis genomen van die aanmerkingen, is zij met de Centrale afdeeling in overleg getreden omtrent de wijze waarop dit onderwerp verder behandeld zou moeten worden. De Centrale afdeeling heeft gemeend, en de Commissie heeft daarin berust, dat men hier dezelfde wijze van behandeling in acht zou moeten nemen als bij het adres van antwoord op de troonrede, zoodat de Commissie alstoen de aanmerkingen, door de verschillende afdeelingen op het ontwerp van Reglement gemaakt, zou nagaan, om te zien in hoeverre zij het noodig zou achten in dat ontwerp wijzigingen te brengen. De Commissie heeft zich dien ten gevolge weder vereenigd, op eene naauwkeurige wijze de aanmerkingen der afdeelingen in overweging genomen en is tot het resultaat gekomen om eenige wijzigingen in haar ontwerp te brengen, waarvan zij eene nota heeft opgemaakt. Het zal daaruit blijken, dat de Commissie getracht heeft in den geest der Vergadering te handelen door sommige artikelen te verduidelijken en daar waar dit haar mogelijk was aan gemaakte bedenkingen toe te geven. Eindelijk heeft zij zich voorgenomen om de aanmerkingen, waaraan zij gemeend heeft niet te kunnen voldoen, te beantwoorden en sommige punten nader toe te lichten, wanneer de beraadslagingen over haar ontwerp gehouden zullen worden. Tot die verdediging en toelichting van haar ontwerp verklaart de Commissie zich bij deze bereid en zij stelt voor om de beraadslagingen op morgen te bepalen.

De **Voorzitter** deelt mede, dat de nota der door de Commissie voor het Reglement van Orde in haar ontwerp gebragte wijzigingen gedrukt is en nog heden zal worden rondgedeeld. Hij stelt voor om, overeenkomstig het advijs der Commissie, de beraadslaging over het ontworpen Reglement van Orde te bepalen op morgen ochtend ten elf ure.

De Kamer vereenigt zich met het voorstel.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het Ontwerp van Reglement van Orde voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal.* [Zie dit ontwerp op pag 11 en verv.]

Opschrift, 2den regel, het woord *Heeren* valt weg.

Art. 1, 2de alinea, 1sten en 2den regel, in plaats van (*art. 95 der Grondwet*), lees: » nadat een derde der leden is » afgetreden (artt. 95 en 86 der Grondwet)"

Art. 2, 5den regel, *gemativeerd*, lees: » toelichtend".

De laatste zinsnede, aanvangende met de woorden: *De leden*, vervalt en komen daarvoor in de plaats de volgende bepalingen:

» In het geval bij art. 1, alinea 1, bedoeld, verwijderen » zich de leden omtrent wier toelating zwarigheid is ge» rezen, tot dat deze is opgeheven.

» In het geval bij art. 1, alinea 2, bedoeld, nemen de » nieuw benoemde leden, beëedigd zijnde, eerst zitting » dadelijk nadat hunne toelating is bepaald."

Art. 3; de 2de alinea vervalt en wordt gewijzigd als volgt:

» Wordt hij niet toegelaten, zoo brengt de Kamer door » eene commissie, zamengesteld als bij art. 62 is omschre» ven, mondeling haar besluit ter kennis van den Koning."

Art. 6, 7den en 8sten regel, *zich weder op denzelve*, lees: » er zich weder op".

Art. 7, 3den regel, *Voorzitter in*, lees: » Voorzitter » die in".

ZITTING VAN DEN 27STEN FEBRUARIJ.

4den regel, *tegenwoordig*, lees: » tegenwoordig is."
5den regel, *het oudste*, lees: » het aanwezige oudste".

Art. 10, 2den regel, *door drie leden*, lees: » door vijf » leden"

Art. 11, 3den regel, het woord *toegelaten* valt weg.

Art. 12, 4den en 5den regel, de woorden: *welke in de Staats-Courant vermeld worden*, vallen weg.

Art. 17, 2de alinea, 1sten regel, *het woord*, lees: » het » woord, en daarna aan hen die het later vragen."

Art. 35, 1sten regel, *tweeden*, lees » onder-"
3den regel, de woorden: *als hierboven* vallen weg.
Ibid. het woord *is* valt weg.

Art. 36, 3den regel, achter de woorden: *der Kamer*, te voegen: » die eene beslissende stem heeft".

Art. 37, 1sten en 2den regel, *worden dadelijk gedrukt*, lees: » aan de Kamer ingezonden worden, zoover dit niet reeds » is geschied, dadelijk aan de leden gedrukt."
2den regel, de woorden *aan de leden*, vallen weg.

Art. 53, 2den regel, *anderen*, lees: » eenvoudigen".

Art. 55, 4den regel, *geleid*. lees: » geleid, die eene raad- » gevende stem heeft".

Art. 61, 4de alinea, 2den regel, de woorden: *zoodanig als het luidt* tot en met *zinsneden*, te lezen als volgt: » zoo- » danig als het na de stemmingen over de afzonderlijke » zinsneden al dan niet gewijzigd luidt".

Art. 63, 6den regel, *drie*, lees » vijf".

Art. 65, 4den regel, *plaatselijk bestuur*, lees: » het bestuur » hunner woonplaats."

Art. 71, de woorden: *De Griffier* tot en met *bepaling*, aan het slot van het artikel, vallen weg.

ZITTING VAN DINGSDAG 27 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn 36 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt der Vergadering mede dat de heer Groeninx van Zoelen berigt heeft door ongesteldheid verhinderd te worden deze vergadering bij te wonen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, ten geleide van het verslag omtrent den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over den jare 1847. Deze missive wordt voorgelezen en voor kennisgeving aangenomen; terwijl de Kamer tevens besluit om het verslag te doen nederleggen, ter inzage van de leden.

Aan de orde is de beraadslaging *over het ontwerp van Reglement van Orde voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal.* De beraadslaging wordt geopend over elk artikel afzonderlijk.

Het opschrift van het Reglement, het opschrift van het 1ste hoofdstuk en het 1ste artikel worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslaging over *artikel* 2 wordt geopend, hetwelk aldus luidt:

» Deze commissien brengen, na gedaan onderzoek der geloofsbrieven, mitsgaders der stukken welke daartoe behooren, en van die, welke over de verkiezing der nieuwe leden kunnen zijn ingekomen, bij monde van een door haar daartoe benoemd lid, een toelichtend verslag uit, waarna de Vergadering beslist.

» In het geval bij art. 1 alinea 1, bedoeld, verwijderen zich de leden omtrent wier toelating zwarigheid is gerezen, tot dat deze is opgeheven.

» In het geval bij art. 1, alinea 2, bedoeld, nemen de nieuwbenoemde leden, beëedigd zijnde, eerst zitting dadelijk nadat hunne toelating is bepaald."

De heer **Cost Jordens** vraagt het woord. Hij wenscht eene bedenking te opperen, of althans eene vraag aan de Commissie te doen. De bedenking, zegt hij, betreft de voorlaatste alinea van art. 2. Die alinea slaat op het geval dat de Kamer ontbonden en eene geheel nieuwe benoemd is.

In de 1ste alinea van artikel 1 wordt gezegd, dat de voorzitter, in de eerste bijeenkomst eener nieuwe Kamer terstond drie commissien benoemt, elk van drie leden, tot onderzoek der geloofsbrieven. In dat geval zal het gemeenlijk geschieden, dat een deel en wel het meerendeel der leden dadelijk toegelaten kan worden, maar dat tegen de toelating van een ander deel zwarigheid bestaat. En nu zullen zich volgens de voorlaatste alinea van art. 2 die leden uit de Vergadering moeten verwijderen, omtrent wier toelating zwarigheid is gerezen en wel tot dat hieromtrent beslist is. De spreker moet vragen of dit wel billijk is. Wanneer de nieuwe Kamer na de ontbinding der vroegere vergadert, dan moet zijns inziens het beginsel gelden, dat alle leden gelijk regt hebben om hier zitting te nemen tot dat het tegendeel door een besluit der Kamer bewezen is.

Het is hier de vraag geenszins, of niet de leden, omtrent wier toelating zwarigheid gerezen is, zich van zelve kieschheidshalve uit de Vergadering zullen verwijderen; het is hier niet de vraag wat welvoegelijk, maar wel wat regt en billijk is. En dan meent hij, dat deze leden evenveel regt hebben om aanvankelijk in de Vergadering te zitten, als die, tegen wier toelating geen bezwaar bestaat. Dit zoo zijnde, mag aan hen die het regt hebben om mede te stemmen over de tegen hunne toelating opgerezen zwarigheden, dat regt niet ontnomen worden. De spreker gelooft alzoo dat de door hem bestreden alinea moet weggenomen worden.

De heer **Hoffman** ondersteunt het voorstel van den vorigen spreker, met dien verstande evenwel, dat hij bepaald zou willen zien, dat de leden tegen wier toelating zwarigheid is gerezen, wel zitting zouden hebben en aan de beraadslaging over hunne toelating zouden kunnen deel nemen, maar dat zij niet over hunne eigene toelating zouden mogen stemmen. Hij stelt als amendement voor, om zoodanige bepaling in het thans behandelde artikel op te nemen. De spreker gelooft, dat het niet te pas kan komen, om een lid in zijne eigene zaak te laten stemmen, maar dat deze toch zeer goed toegelaten kan worden, om, des verkiezende, aan de beraadslaging over zijne toelating deel te nemen en daarbij omtrent zijne zaak inlichtingen te geven.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Daar niemand der leden verder het woord verlangt, meent de Commissie het daarvoor te mogen houden, dat er bij de Vergadering geene verdere bedenkingen tegen dit 2de artikel bestaan en dat zij alzoo tot de verdediging van dit gedeelte van haar ontwerp kan overgaan. Men heeft de zwarigheid gehoord, die tegen dit artikel geopperd is. De Commissie moet daartegen in de eerste plaats opmerken, dat die zwarigheid even-zeer op de laatste als op de voorlaatste alinea van het artikel toepasselijk is, dat is mede op het geval van gewone vernieuwing der Kamer voor een derde gedeelte der leden. In het laatste geval nemen de nieuwbenoemde leden eerst na hunne toelating zitting; zij nemen in het geheel geene zitting dan nadat de Vergadering beslist heeft, dat hunne geloofsbrieven in behoorlijke orde zijn en dat zij toegelaten kunnen worden. Zoo dus de geopperde zwarigheid op de voorlaatste alinea van art. 2 kleeft,

dan kleeft zij ook op de laatste alinea. De laatstbedoelde bepaling is overgenomen uit het Reglement van Orde voor de Tweede Kamer en heeft daar sedert veel jaren bestaan. Het is waar, dat het oppervlakkig den schijn heeft, als of hier eene uitzondering gemaakt moet worden voor het geval dat de geheele Kamer vernieuwd wordt, maar dit is inderdaad slechts schijnbaar. Want, gesteld dat de gemaakte aanmerking juist was, wat zou dan het gevolg zijn? Het geachte lid uit Overijssel heeft zelf gezegd, dat in het bedoelde geval steeds het meerendeel der leden terstond zal worden toegelaten en dus slechts ten aanzien van enkelen zwarigheid tegen de toelating bestaan zal; gesteld nu, dat aan die enkele leden zitting wordt gegeven, dan zou men aan die leden toch niet kunnen opleggen om zich te onthouden van deelneming aan de deliberatien; want anders zou hunne toelating niets beteekenen. Maar ik wil zelfs verder gaan en aannemen, dat er, gelijk de tweede spreker verlangt, bepaald wordt dat zij zich niet zullen mogen mengen in de deliberatie over hunne eigene zaak; dan zouden zij toch, terwijl somtijds eerst veel later, eerst na twee of drie weken — hetgeen volstrekt niet ondenkbaar is — over hunne toelating beslist zal kunnen worden, gedurende dien tijd toegelaten zijn tot de beraadslaging bijv. over het adres van antwoord of elk ander misschien zeer gewigtig onderwerp. En wat zou dan het geval kunnen zijn? Dit, dat een lid, na op deze wijze gedurende meerdere weken aan de beraadslaging over gewigtige onderwerpen deel genomen te hebben en daarover te hebben gestemd (want beraadslagen zonder regt van stemmen, is in dit geval niet denkbaar), dat hij ten laatste werd afgewezen. Ik geloof niet, dat zoo iets bestaanbaar is en meen dus dat in het 2de artikel behouden moet blijven, hetgeen in allen gevalle door de kieschheid en welvoegelijkheid voorgeschreven zou worden. Ik meen hiermede de zaak, namens de Commissie, genoegzaam toegelicht te hebben.

De heer **Cost Jordens** verlangt nog een enkele opmerking te maken. Hij heeft het geachte lid der Commissie hooren zeggen, dat zijne aanmerking evenzeer op de laatste als op de voorlaatste alinea van art. 2 toepasselijk zou zijn. Deze meening moet de spreker bestrijden. In het gewone geval, wanneer de Kamer niet ontbonden, maar slechts een derde gedeelte der leden nieuwbenoemd is, dan staat dit één derde en het andere deel van twee derden der leden op een geheel verschillend standpunt; twee derden zijn toegelaten leden der Kamer, maar het één derde deel zijn niet-toegelaten leden. Het is een geheel ander geval zoo er eene geheel nieuwe Kamer is benoemd; dan staan al de leden op dezelfde lijn en hebben allen dezelfde bevoegdheid of onbevoegdheid om zitting te nemen. De spreker wil gaarne erkennen, gelijk hij reeds deed, dat meestal slechts tegen de toelating van enkele leden bezwaren zullen oprijzen, maar het geval kan zich ook voordoen, dat velen niet dadelijk toegelaten worden. En gesteld nu, hetgeen altijd mogelijk is, dat er aanvankelijk zwarigheid bestaat tegen de toelating van op verre na het grootste gedeelte der leden, en dat er slechts weinigen dadelijk toegelaten kunnen worden, zou dan de zaak niet een zonderling aanzien verkrijgen? Dat het inderdaad mogelijk is, dat ten aanzien van vele leden de toelating zwarigheid oplevert, dit is laatstelijk gebleken bij het onderzoek der geloofsbrieven van de leden der Tweede Kamer, waar een zeer aanzienlijk getal leden niet dadelijk is toegelaten, omdat zij bij herstemming, waaromtrent verschil van gevoelen bestond, gekozen waren. Iets dergelijks als in de Tweede Kamer plaats had, zou hier zoowel als daar in nog sterkere mate kunnen plaats grijpen, en dan zouden, wanneer de hier voorgestelde bepaling behouden bleef, slechts enkele leden overblijven om over de toelating der groote massa te oordeelen. Wat nu betreft de vraag, of de leden, tegen wier toelating bezwaar bestaat, over hunne eigene zaak zullen mogen helpen oordeelen, gelooft de spreker, dat men strikt genomen dat regt zou moeten toekennen. In allen gevalle moet hij opmerken dat ten aanzien van al diegenen tegen wier toelating bezwaren zijn gerezen, niet altijd dezelfde bedenkingen zullen bestaan. De een zal bijv. niet behoorlijk bewezen hebben dat hij Nederlander is; de ander zal het vereischte uittreksel uit de registers van geboorte niet overgelegd hebben; een derde zal minder regelmatig benoemd zijn. Dit in aanmerking nemende, meent de spreker, dat men zich altijd zou moeten bepalen, om aan elk der nog niet toegelaten leden alleen de beoordeeling te ontzeggen in zooverre als de bezwaren welke het geldt, ook tegen zijne eigene toelating zijn opgerezen. Verder te gaan, zou hij voor onbillijk houden. Hij vermoent alzoo bij zijn amendement te moeten volharden.

De heer **Hoffman** zegt, dat hij alleen het woord gevraagd heeft, om zich nader te verklaren. Of hij heeft zich verkeerd uitgedrukt, of wel zijne woorden zijn door de Commissie verkeerd opgevat. Hij meent niet gezegd te hebben, en in allen gevalle heeft hij niet bedoeld, dat de leden, tegen wier toelating bezwaar ontstaan mogt zijn, zich van de *beraadslaging* zouden moeten onthouden; de spreker wilde alleen dat zij van de *stemming* over hunne eigene zaak zouden uitgesloten zijn, en verlangde juist dat zij omtrent hunne zaak inlichtingen zouden kunnen geven en zich zouden kunnen regtvaardigen als hunne geloofsbrieven niet in orde bevonden waren. Dat zoodanige leden zich van verdere beraadslaging moeten onthouden, dit spreekt, meent hij, van zelf. Niemand kan daaraan deel nemen, voor dat hij is toegelaten; maar eene andere zaak is het iemand uit de Vergadering te verwijderen, zoolang het niet bewezen is, dat de door hem overgelegde stukken niet in behoorlijke orde zijn.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, zegt, dat hij geenszins ontkennen wil, dat de argumenten, door het lid uit Overijssel aangevoerd, kracht zouden hebben, indien het geval dat slechts van enkele leden de geloofsbrieven geen bezwaar opleverden, denkbaar was. Maar dat geval is, meent de spreker, niet denkbaar, en mogt het zich voordoen, dan zou de Kamer inderdaad nimmer tot een besluit kunnen komen, tenzij men aan de nog niet toegelaten leden ook het regt van medestemmen geeft in hunne eigene zaak en deze hiervan nog wel gebruik willen maken, want in zulk eene omstandigheid zouden zeker veel leden in hetzelfde geval van uitsluiting verkeeren, namelijk om eenig betwist begrip of wegens eenig algemeen beginsel; en dan is stemmen over anderen met wie men in hetzelfde geval is, inderdaad stemmen over zich zelven, maar het stemmen over zich zelven is juist hetgeen de beide bestrijders van het artikel volstrekt niet willen. Overigens staan de gevallen, waarvan de beide laatste alinea's van art. 2 handelen, inderdaad gelijk wat betreft de door het lid uit Overijssel geopperde zwarigheid van onbillijkheid; want of een lid ten gevolge van ontbinding der Kamer, dan wel ten gevolge der gewone aftreding van leden nieuwbenoemd is, dit maakt met opzigt tot zijn regt om zitting te nemen vóór zijne toelating geen onderscheid. Wat betreft het argument van het lid uit Zuidholland, zegt de spreker, dat hij de vraag, of de nog niet toegelaten leden de gelegenheid behooren te hebben om inlichtingen te geven en over hunne toelating mede te delibereren, in het midden zal laten. Hij wil alleen opmerken, dat ingeval dit denkbeeld bijval vond, in het Reglement duidelijk zou behooren te worden uitgedrukt, dat de bedoelde leden alleen *in zooverre* aan de werkzaamheden deel nemen, en dat zij in hunne eigene zaak alléén inlichtingen kunnen geven. Het voorgestelde amendement zou dus, alvorens in omvraag gebragt te worden, eenige wijziging behoeven.

Het *amendement van den heer Cost Jordens*, strekkende tot de weglating van de voorlaatste alinea van art. 2, wordt in omvraag gebragt en met 28 tegen 8 stemmen afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Corver Hooft, van Meurs, Freseman Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, Vos de Wael, van Mierlo, Insinger, Verheij van den Bogaard, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Lightenvelt, Blankenheijm, Engelkens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Regout, 't Hooft, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Tonckens, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet, van Verschuer en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Diemont, Cost Jordens, Taets van Amerongen, Beerenbroek, van Nispen van Pannerden en van Heeckeren van Wassenaar.

De **Voorzitter** wil alsnu het amendement van den heer *Hoffman* in omvraag brengen.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, geeft den wensch te kennen, dat de heer Hoffman zijn amendement, in verband met de redactie van het door de Commissie voorgedragen artikel, in bepaalde bewoordingen formulere.

De heer **Hoffman** zegt, dat, naar het hem voorkomt, zijn

amendement, ten gevolge van de verwerping van dat van den heer Cost Jordens, van zelf vervallen is.

Hierop wordt het *tweede artikel*, zoo als het door de Commissie gesteld is, in omvraag gebragt en met 28 tegen 8 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Borski, Hoffman, Diemont, Cost Jordens, Taets van Amerongen, Beerenbroek, van Nispen van Pannerden en van Heeckeren van Wassenaar.

De beraadslaging wordt geopend over het *derde artikel*, luidende:

» De geloofsbrieven van den voorzitter, zoo dit te pas komt, worden het eerst behandeld. Tot zoolang eenige deswege gerezen zwarigheid opgeheven is, wordt het voorzitterschap waargenomen zoo als bij art. 7 is bepaald.

» Wordt hij niet toegelaten, zoo brengt de Kamer door eene Commissie, zamengesteld als bij art. 62 is omschreven, mondeling haar besluit ter kennis van den Koning."

De heer **Hoffman** geeft aan de Vergadering in overweging, of het niet beter ware hier den weg in te slaan, dien art. 62 aan de hand geeft, en in plaats van *mondeling*, te lezen: *bij een adres*. Hij vindt er iets zonderlings in gelegen om aan den Koning eene mondelinge boodschap over te brengen; men behoort, zijns inziens, schriftelijk de redenen mede te deelen waarom de voorzitter door de Kamer niet is toegelaten. Hij wenschte wel te weten, wat de Commissie bewogen heeft hier voor te stellen om bij eene *mondelinge* boodschap het besluit der Kamer aan den Koning bekend te laten maken.

De heer **van Nispen van Pannerden** verklaart het gevoelen van den heer Hoffman volkomen te deelen, en het voorgestelde amendement alzoo te ondersteunen.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, verdedigt het door deze voorgestelde artikel. Hij herinnert in de eerste plaats, dat de vroegere redactie van de 2de zinsnede van het artikel aldus luidde: »Wordt hij niet toegelaten, zoo brengt de Kamer dit onverwijld ter kennis van den Koning, op de wijze bij art. 62 omschreven." In eene der afdeelingen werd hierop aanmerking gemaakt, en gevraagd welke die wijze was; men vroeg, of aan den Koning kennis gegeven zou worden, hetzij bij missive, hetzij bij adres, hetzij bij extract uit de notulen, of wel bij een kort verslag van de redenen die tegen de admissie van den voorzitter aangevoerd zouden zijn. Ten gevolge dezer aanmerking rees bij de Commissie de vrees op, dat later hierover wellig quaestie zou kunnen ontstaan, en het was daarom, dat zij het woord *mondeling* inlaschte. Zij heeft gemeend, dat in deze wijze van kennisgeving niet de minste oneerbiedigheid jegens het Opperhoofd van den Staat gelegen is; zij meende de eenvoudigste en natuurlijkste wijze van kennisgeving te kunnen kiezen, behoudens den eerbied, dien men den Koning verschuldigd is. Wanneer eene Commissie van vijf leden de bedoelde kennisgeving aan den Koning mondeling overbrengt, dan zal van de zijde der Kamer alles gedaan zijn wat van haar verlangd kan worden. Zoodanige Commissie zal alleen dit of iets dergelijks te zeggen hebben: Sire, de geloofsbrieven van den door Uwe Majesteit benoemden Voorzitter zijn door de Kamer niet in orde bevonden en hij is dus niet toegelaten kunnen worden. Het overreiken van een extract uit de notulen achtte de Commissie overbodig, want welke ook de redenen zijn der niet-toelating, deze is eene afgedane zaak en er kan niet op worden teruggekomen. En nu eene opgave der redenen overtollig scheen, meende men dat eene mondelinge kennisgeving, op eerbiedige en eenvoudige wijze gedaan, genoegzaam was. De spreker herinnert, dat bij de Tweede Kamer, wanneer eene voordragt van personen (eene lijst van candidaten òf voor het voorzitterschap, òf voor de Algemeene Rekenkamer, òf voor den Hoogen Raad) aan den Koning moest worden aangeboden, steeds, ofschoon de namen der personen schriftelijk overgegeven werden, toch de aanbieding zelve mondeling geschiedde. Het was daar altijd gebruikelijk, dat de met de aanbieding belaste Commissie alleen de nominatie zelve schriftelijk overreikte en verder haren last mondeling volbragt. De Commissie meende, dat hier waar het onderwerp der schriftelijke opgaaf verviel, nopens het mondeling voordragen toch gelijke weg kon worden ingeslagen.

De heer **Hoffman** meent, dat het toch wel altijd noodzakelijk zal zijn dat de kennisgeving, ofschoon deze door de Commissie mondeling aan den Koning wordt overgebragt, toch op schrift zij en slechts voorgelezen worde, opdat de Koning met juistheid wete *waarom* de Voorzitter niet is toegelaten.

De heer **van Beeck Vollenhoven**, lid der Commissie, zegt slechts kortelijk te zullen herhalen hetgeen de voorzitter der Commissie zoo even gezegd heeft. In art. 93 der Grondwet staat: » Elke Kamer onderzoekt de geloofsbrieven harer nieuw inkomende leden, en beslist de geschillen, welke aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen." De Koning kan dus tot het besluit der Kamer omtrent de toelating van een lid niets toe- of afdoen; de Vergadering alleen is bij magte om in dezen te beslissen en alle andere staatsmagten moeten in die beslissing berusten. Daarom is eene bloote kennisgeving, dat de Voorzitter niet is toegelaten, zonder opgave der redenen, genoeg en eene *schriftelijke* boodschap bij gevolg niet noodig.

De heer **van Nispen van Pannerden** verklaart in het gevoelen te deelen van den vorigen spreker, dat de beslissing dezer Kamer omtrent de toelating van een harer leden voor elke staatsmagt verbindende is, maar hij gelooft daarom toch met den heer Hoffman dat men het artikel in dien zin zou kunnen wijzigen, dat aan den Koning *schriftelijk*, met opgave der beweegredenen, zou worden kenbaar gemaakt dat de voorzitter niet is toegelaten. De spreker heeft verstaan dat de grond van het amendement alleen deze is, dat eene *mondelinge* kennisgeving minder eerbiedig te achten is dan eene *schriftelijke* kennisgeving, en dit gevoelen deelt hij. Dit scheen ook bij de Tweede Kamer in het oog gehouden te zijn, want, gelijk de voorzitter der Commissie zelf herinnerde, geschiedde daar de aanbieding eener voordragt van personen niet alleen *mondeling*, maar ook *schriftelijk*. Doch hoe dit ook zij, het komt den spreker voor dat het altijd passend zal wezen dat de Kamer bij een kort adres aan den Koning van hare beslissing kennis geeft.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, meent dat hij zich verkeerd zal hebben uitgedrukt of dat de laatste spreker hem niet goed begrepen heeft. Hij heeft gezegd, dat steeds, wanneer de Tweede Kamer eene voordragt van personen aan den Koning aanbood, wel de namen der personen schriftelijk werden overgegeven, maar dat de Commissie voor de aanbieding overigens hare boodschap alleen mondeling overbragt. Het was natuurlijk, dat die namen op schrift gesteld worden, omdat het van den Koning niet gevorderd kan worden, dat Hij die in het geheugen houde. Maar hier bestaat volstrekt geene reden om iets op schrift te stellen. De Koning zal zeer wel weten, wie tot Voorzitter der Eerste Kamer benoemd is, en er is slechts één Voorzitter, van wiens afwijzing geene redenen behoeven opgegeven te worden, zoodat de kennisgeving, zonder aan den eerbied, dien men den Koning verschuldigd is, te kort te doen, zeer wel alleen mondeling geschieden kan.

De heer **Hoffman** meent, dat het hier niet alleen de vraag geldt wat eerbiedig of oneerbiedig, maar ook wat welvoegelijk is. Hij stelt zich de zaak aldus voor: de Koning benoemt den voorzitter, maar niet de leden der Kamer, die door de Provinciale Staten gekozen worden. In de veronderstelling nu dat de Koning iemand tot voorzitter zou kunnen benoemen die geen zitting kan nemen, moet hier bepaald worden, dat van de niet-toelating van den Voorzitter aan den Koning kennis zal worden gegeven. Nu weet men wel, dat de Koning tot het besluit der Kamer niets kan toe- of afdoen, maar daarom is het niettemin welvoegelijk, dat de redenen der niet-toelating opgegeven worden, ook ten einde den schijn te vermijden van willekeurig te werk te zijn gegaan.

Niemand der leden verder het woord verlangende, wordt de beraadslaging over het *derde artikel* gesloten en het eerst in omvraag gebragt *het amendement van den heer Hoffman*, strekkende om in de 2de alinea van art. 3 het woord »*mondeling*" te doen vervangen door de woorden »*bij een adres*". Dit amendement wordt met 19 tegen 17 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Meurs, Froseman

Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, van Mierlo, Verheij van den Bogaard, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, Lightenvelt, Blankenheijm, Diemont, van Welderen Rengers, Tonckens, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet en van Verschuer.

Het aldus geamendeerde *derde* artikel wordt alsnu in omvraag gebragt en met algemeene stemmen goedgekeurd.

Het *vierde* artikel wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen. De beraadslaging wordt geopend over het opschrift van het IIde hoofdstuk en het *vijfde artikel*, aldus luidende:

» HOOFDSTUK II. *Van den Voorzitter.* Art. 5. De pligten des Voorzitters zijn voornamelijk: het leiden van de werkzaamheden der Kamer; het handhaven der orde bij de beraadslagingen; het zorgen dat geen spreker in zijne rede gestoord worde; het tot de orde roepen van een spreker, die zich beleedigende uitdrukkingen veroorlooft; het tot de behandeling van het onderwerp terugroepen van een spreker, die daarvan afwijkt; het naauwgezet in acht nemen en doen naleven van het Reglement van Orde; het aan alle leden behoorlijk gelegenheid geven, om hunne bedenkingen voor te dragen; het juist stellen der door de Kamer te beslissen vraagpunten; het aankondigen van de uitkomst der stemmingen en het uitvoeren der besluiten, door de Kamer genomen."

De heer **Borski** verzoekt de Commissie hem met opzigt tot dit artikel eene inlichting te willen geven. Hij vraagt, of niet in dit 5de artikel, waarin de pligten des Voorzitters omschreven worden, de slotperiode, in tegenoverstelling van het ander gedeelte, dat het *inwendige* der Kamer zal moeten betreffen, op het naar *buiten werkende* slaat.

De heer **Gevers van Endegeest** antwoordt in naam der Commissie, dat de geachte spreker hare bedoeling wel begrepen heeft.

Niemand verder het woord vragende, wordt de beraadslaging over het *vijfde artikel* gesloten en dit vervolgens met algemeene stemmen aangenomen.

De *artikelen* 6, 7, 8 en 9 worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het opschrift van hoofdstuk III, en het *tiende artikel*, aldus luidende: » HOOFDSTUK III. *Van het houden der vergaderingen.* Art. 10. De Voorzitter belegt de vergadering zoo dikwijls hij dit noodig oordeelt, of dit door drie leden schriftelijk, met opgave der redenen, is verzocht."

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, zegt hoofdzakelijk: De Commissie meent de aandacht der Vergadering op het 10de artikel te moeten vestigen, niet omdat voor 's hands bepaaldelijk verlangd wordt nog eene wijziging in hetzelve te brengen, maar omdat zij het van belang acht, dat de Vergadering het juiste doel, de wezenlijke strekking dezer bepaling zou kennen.

Toen dit artikel, zoo als het nu luidt, in de Commissie werd aangenomen, gaf het tot geene de minste discussie aanleiding. Het werd uit het reglement der Tweede Kamer overgenomen, met deze verandering alleen, dat het getal *vijf* door *drie* werd vervangen omdat deze vergadering minder talrijk is. Men zag in dat artikel geenerlei moeijelijkheid; maar nu werd, niet bij de overweging van het artikel zelf, doch in den verderen loop van het onderzoek, in eene der sectien de vraag geopperd, of de bepaling alleen sloeg op den tijd, dat de Kamer bijeen is, dan wel mede op den tijd dat de Kamer tijdelijk, zoo als men zegt *op reces*, gescheiden is, welk laatste hier zeer dikwijls het geval zal zijn. Ik voor mij moet erkennen, dat ik dusverre, en ik geloof ook anderen met mij, als lid der Tweede Kamer, in het denkbeeld heb verkeerd, dat de bepaling, welke de Commissie nu overnam, alleen sloeg op den tijd dat de Kamer bijeen zou zijn. De andere leden der Commissie waren evenwel steeds van meening geweest, dat de overgenomen bepaling ook van toepassing was voor den tijd, dat de Kamer tijdelijk gescheiden is. De Vergadering heeft hier alzoo eene bepaling voor zich liggen, welke twee verschillende bedoelingen kan geacht worden te bevatten, en dit hebben wij haar willen mededeelen, opdat ieder lid bij de beoordeeling van dit artikel op het bedoelde vraagpunt zijne aandacht moge kunnen vestigen en niet misschien bij gebreke daaraan eene bepaling aanneme, welke eene andere strekking heeft dan die welke hij er aan hecht; ieder handele dus in dezen zoo als hij nu, met de aangegeven beschouwingen bekend gemaakt, zal meenen te behooren. Voor beide gevoelens zijn gronden bij te brengen. Voor het eene gevoelen, dat namelijk de overgenomen bepaling alleen zou zien op den tijd dat de Kamer bijeen is, pleit de bedenking dat anders aan een klein getal leden inderdaad eene groote magt gegeven zou worden; drie leden zouden dan de magt hebben, telkens wanneer zij met dit geringe getal het goedvonden, hunne medeleden van heinde en verre herwaarts te roepen. Maar hiertegen staat ten gunste van het andere gevoelen over, dat er dan toch waarlijk gelegenheden kunnen zijn, waarin de belangen des lands het gebruik maken van zoodanige magt zouden vorderen, en dat het naauwelijks te verwachten is, dat drie leden zonder de allergewigtigste redenen tot zoodanigen stap zullen overgaan en de verantwoording daarvan op zich zullen nemen.

De heer **van Beeck Vollenhoven**, lid der Commissie, rekent zich als zoodanig verpligt, om zijnerzijds de gronden te ontwikkelen, die hem bepaaldelijk geleid hebben tot de overtuiging dat het overgenomen artikel ook ziet op den tijd dat de Kamer gescheiden is. De spreker heeft het artikel steeds beschouwd als in beide gevallen te voorzien, zoowel in het geval dat de leden niet hier bijeen zijn, als in het geval dat de Kamer zich met het verrigten harer werkzaamheden bezig houdt. Hij meende dat voor eene bepaling van zoodanige strekking een zeer goede grond bestaat, daarin gelegen, dat men in elke vergadering zekere tegenmagt moet hebben tegen den Voorzitter. Zoodra de Voorzitter uitsluitend het regt had om vergaderingen te beleggen, dan zou hij daarvan welligt zoodanig misbruik kunnen maken dat groote belangen wierden gekwetst. De spreker wil erkennen dat de hier gevolgde bepaling van het Reglement der Tweede Kamer, die eerst later werd ingevoerd en bij hare daarstelling niet tot de behandeling van het thans opgerezen vraagpunt aanleiding gaf, uit dezen hoofde voor eene tweeledige uitlegging vatbaar was. Maar zeker is het, naar des sprekers inzien, dat een bepaald aantal leden — hij wil in het midden laten hoevele — de bevoegdheid moeten hebben om te eischen dat de Kamer onmiddellijk bijeengeroepen worde ter behandeling der zaak, welke zij meenen dat geen uitstel gedoogt. De spreker is dus bepaald van oordeel, dat art. 10 alleen in dien zin moet worden aangenomen, dat het zoowel toepasselijk is op den tijd dat de Kamer gescheiden is als op den tijd van haar bijeenzijn.

De heer **Tonckens**, lid der Commissie, verklaart het gevoelen van den heer van Beeck Vollenhoven te deelen. Hij heeft, toen de Commissie dit artikel in haar ontwerp opnam, niet anders gemeend, dan dat de bepaling van dat artikel toepasselijk was zoowel op den tijd dat de leden in de residentie tegenwoordig zijn als op den tijd dat de Kamer gescheiden is. Ook hij wenscht dat de Vergadering het artikel aanneme met het oog op die beide gevallen, het verder aan hare beoordeeling overlatende of hier een getal van drie dan wel van vijf leden gevorderd zal moeten worden.

De heer **Cost Jordens** geeft te kennen, dat naar zijne meening het artikel zeer duidelijk is en daaraan geen andere zin kan en behoort gegeven te worden dan die door de heeren van Beeck Vollenhoven en Tonckens aan hetzelve werd toegekend. Deze zin is in zijn oog duidelijk, omdat het artikel volstrekt geen onderscheid maakt tusschen de twee verschillende gevallen, waarvan men gesproken heeft, en algemeen gesteld is. Ook zijns inziens moet het van de opening tot aan de sluiting der Vergadering, niet alleen aan den Voorzitter maar ook aan een bepaald getal leden vrijstaan, het houden eener vergadering te verlangen. Zulks is noodig, opdat men een waarborg hebbe tegen mogelijke misbruiken van de zijde des Voorzitters, en het zou daarom voor hem eene grieve zijn, indien het artikel, anders dan in den bedoelden ruimen zin opgevat wierd aangenomen. In dien zin alleen zal hij er zijne goedkeuring aan hechten.

ZITTING VAN DEN 27STEN FEBRUARIJ.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt het woord, en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het zij mij vergund te wijzen op het gewigt der uitbreiding, ie bij deze beraadslaging aan den zin der in art. 10 vervatte voorden wordt gegeven. Veroorlooft mij uwe aandacht te vesgen, in de eerste plaats op de geschiedenis van het door de ommissie overgenomen artikel, en in de tweede plaats op het ngerief, dat uit de meer uitgebreide beteekenis, thans aan het rtikel gegeven, zal of zal kunnen voortspruiten.

Dit artikel is overgenomen uit het Reglement van Orde voor de weede Kamer van 1846, en was daarin overgebragt uit het Reglement voor die Kamer van den jare 1842. Daar leest men in art. 15 et volgende: »De Voorzitter belegt de Vergadering, zoo dikijls hij dit noodig oordeelt, of dit door vijf leden schriftelijk, net opgave der redenen, is verzocht geworden." De gronden, lie tot het eerste opnemen dezer bepaling geleid hebben, zijn ekend gemaakt in het *Kort overzigt* der beraadslagingen over dat eglement van 1842, destijds opgemaakt door den heer van appard. In de daar voorkomende aanteekening op het IIIde oofdstuk (bl. 6) leest men het volgende: »In het bestaande reement waren bepaalde dagen der week voor het houden der rgaderingen aangewezen; de ondervinding had het doellooze ezer bepaling doen kennen, omdat, eensdeels, in den regel een vier openbare vergaderingen in elke week behoeven gehouen te worden, anderdeels, omdat het dikwerf noodig kan zijn, ok op andere, niet aangewezen dagen vergaderingen te houden. Volgens het ontwerp wordt het dan ook aan den Voorzitter overgelaten m de vergadering te beleggen, zoo dikwijls hij dit noodig oordeelt, erwijl zelfs aan vijf leden de bevoegdheid wordt gegeven, om het ijeenroepen eener vergadering te vorderen." De bepaling zag dus lleen op het geval, dat de leden van de Tweede Kamer in de hofplaats bijeen zouden zijn, om hunne werkzaamheden te verrigten. De bepaling, dat de Voorzitter of wel vijf leden, met schriftelijke pgave der redenen, de Kamer zouden kunnen doen vergaderen, noest alleen strekken ter vervanging van het voorschrift, waarbij oor den tijd dat de Kamer bijeen was, vier bepaalde dagen in lke week tot het houden van vergaderingen waren aangewezen. Zij kon alzoo enkel zien op den tijd, gedurende welken de Kamer ijeen was om den voorhanden arbeid af te doen, en in dezen in is het artikel dan ook steeds toegepast.

Ik moet de Vergadering verder opmerkzaam maken op het onerief, dat uit de bepaling zou kunnen ontstaan, indien aan hare voorden eene meer onbeperkte uitlegging gegeven wierd, dan lie welke hare geschiedenis medebrengt. Een drieledig ongerief zou te vreezen zijn. In de eerste plaats zou het de leden treffen, want dan zou de bijzonder groote ijver van een klein aantal eden kunnen strekken tot kwelling voor velen. Drie of vijf leden der Vergadering, die zich in de residentie bevonden en voor welke de bijeenroeping der Kamer alzoo geen zoo groot bezwaar zou zijn, zouden, bijzonder gewigt hechtende aan een enkel onderwerp, kunnen vorderen, dat al de overige leden van heinde en verre herwaarts kwamen voor een ontwerp of voorstel, dat door de Vergadering misschien verworpen of verdaagd zou worden. Zoo iets zou inderdaad eene kwelling voor velen zijn.

Maar in de tweede plaats zou de bepaling, zoo ruim uitgelegd, ook nadeelig kunnen werken voor de schatkist. Bij elke bijeenroeping der Kamer moeten aan de leden reis- en verblijfkosten uitbetaald worden; die bedragen voor elk lid wel niet zooveel, maar eene kleine som 39 malen vermenigvuldigd maakt eene groote uit. De schatkist zou op deze wijze zonder gewigtige redenen op groote kosten gejaagd kunnen worden.

Daarenboven zou de min beperkte toepassing der bepaling ook voor den Voorzitter ongerief opleveren. Hij zal aan drie of vijf leden gehoorzaamheid verschuldigd en alle oordeel over de gegrondheid van hun verlangen zal hem ontnomen zijn, ook wanneer zij, terwijl de Vergadering uiteen is, de bijeenroeping van deze verlangen. Wierd het nu nog aan den Voorzitter overgelaten, om gedurende dien tijd ook de redenen waarom de bijeenroeping begeerd wordt, te beoordeelen; dan zou de zaak minder bedenkelijk wezen. Maar thans zal de Voorzitter in de verpligting zijn, om, al waren die redenen ook nog zoo onvoldoende, aan het kenbaar gemaakte verlangen gevolg te geven, en op die wijze, wanneer de redenen werkelijk onvoldoende zijn, aan de Kamer kwelling en aan de schatkist schade te berokkenen. Wordt daarentegen de bepaling in beperkten zin uitgelegd, dan zal dit ongerief voor den Voorzitter niet bestaan, want het beleggen eener vergadering, terwijl de Kamer bijeen is, zal noch bezwaar voor de leden noch kosten voor de schatkist veroorzaken. Mij dunkt, dat aan den Voorzitter geheel en al de bevoegdheid moet verblijven, om de Kamer uiteen te doen gaan, wanneer de voorhanden werkzaamheden afgeloopen en er vooreerst geene nieuwe te wachten zijn, en om haar uiteen te doen blijven, zoolang hij niet weder een genoegzamen voorraad nieuwen arbeid aan de Kamer heeft voor te leggen. Dit geheel aan den Voorzitter over te laten is in het voordeel der Kamer. Het zou deze eenige onaangenaamheid medebrengen, dat hij die een voorstel wilde doen, daartoe niet altijd oogenblikkelijk de gelegenheid zou hebben. Maar deze bedenking is zeker voor de Eerste Kamer niet dringend genoeg om aan drie of vijf leden de magt te geven van haar ten allen tijde bijeen te roepen.

Deze bescheiden opmerkingen heb ik gemeend in het midden te moeten brengen, opdat de Kamer zich over het door haar in dezen te nemen besluit wel berade.

De heer **Hoffman** verklaart met den Minister in te stemmen, dat wel — hetgeen trouwens van zelf spreekt — de Voorzitter der Kamer bij magte moet zijn om de Vergadering op te roepen, wanneer er een genoegzame voorraad werkzaamheden voorhanden is, maar dat het groot ongerief zou kunnen berokkenen, indien aan drie of vijf leden de bevoegdheid gegeven wierd om gedurende den tijd dat de Kamer uiteen is, al hunne medeleden herwaarts te roepen. Hij wenscht daarom een amendement op dit artikel voor te stellen, hierin bestaande, dat achter het woord *oordeelt* gelezen zal worden: *of de Vergadering bijeen zijnde, dit door vijf leden schriftelijk, met opgave* enz.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt, dat hij in dezen niet namens de Commissie zal spreken, omdat hare leden hier onderling in gevoelen verschillen, maar hij acht zich verpligt om voor zich zelven het amendement, door den Hoffman zoo even voorgesteld, ten ernstigste te bestrijden, want wierd dit aangenomen, dan ware de quaestie op eens uitgemaakt, in eenen met met zijne denkwijze strijdenden zin. Hij zal de redeneringen van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken kortelijk ter toetse brengen. Drie voorname bezwaren werden door den Minister tegen het opvatten van artikel 10 in een uitgebreiden zin aangevoerd. In de eerste plaats dit, dat dan de ijver van enkele leden eene kwelling zou kunnen worden voor hunne medeleden; dat daaruit in de tweede plaats ongerief voor de schatkist zou kunnen voortspruiten, en in de derde plaats ongerief voor den Voorzitter. Maar juist uit die argumenten blijkt, meent de spreker, het gewigt der verantwoordelijkheid die men op zich zal laden door eene buitengewone bijeenkomst der Kamer te verlangen; en in die groote verantwoordelijkheid is zijns inziens eene kracht gelegen, die weêrhouden zal om in dezen ligtvaardig te werk te gaan; juist daarin is een waarborg gelegen dat van de hier bedoelde bevoegdheid geen misbruik gemaakt zal worden, en dat, zoo men er gebruik van maakt, hiervoor ernstige en gewigtige redenen zullen moeten zijn. De spreker meent dat het niet te ontkennen valt, dat er zich gevallen kunnen voordoen waarin eene spoedige bijeenroeping der Kamer noodzakelijk is en door een bepaald getal leden verlangd moet kunnen worden. Immers het kon gebeuren dat het Ministerie, in strijd met de belangen des Lands, een door de Tweede Kamer geamendeerd wets-ontwerp niet dadelijk aan deze Kamer zou willen onderwerpen; dat het ministerie zou trachten zoodanig wets-ontwerp terug te houden, en dat de Voorzitter de inzigten der Regering deelde. In zoodanig geval moeten er maatregelen kunnen genomen worden dat omtrent de wet die bij den eenen tak der vertegenwoordiging behandeld is, ook spoedig bij den anderen worde beslist. De spreker gelooft dus, dat het allernoodzakelijkst is het artikel in den meest uitgebreiden zin op te vatten en moet daarom het amendement van den heer Hoffman bestrijden. De Minister van Binnenlandsche Zaken deed het op het laatst zijner rede voorkomen als of de door hem bestreden bevoegdheid der leden alleen van gewigt zou zijn met betrekking tot voorstellen die zij mogten willen doen, maar niet wat betreft de behandeling van wetten, omdat daarvoor wel genoegzaam door den Voorzitter gezorgd zou worden; maar de spreker meent aangetoond te hebben dat ook voor de tijdige behandeling van wetten de tusschenkomst van de leden vereischt zou kunnen worden. Wil men overigens het regt van bijeenroeping der Kamer niet aan *vijf* leden toekennen, acht men dat getal te gering en zag men dat liever door *zeven* leden vervangen: daartegen zal hij zich geenszins verzetten, maar bij hem staat het vast, dat wanneer een bepaald getal leden, hetzij dan grooter hetzij kleiner, op hunne verantwoording willen nemen om den Staat op kosten te jagen en hunnen medeleden het ongerief van eene reis herwaarts te veroorzaken, dat hun dan ook het regt daartoe moet worden toegekend.

De heer **Tonckens** verklaart, dat hij zich, even als vroeger,

geheel kan vereenigen met hetgeen zijn medelid in de Commissie, de heer van Beeck Vollenhoven, in het midden heeft gebragt tot betoog der noodzakelijkheid, dat art. 10 in een ruimen zin worde opgevat. Ook hem is het intusschen om het even of de bevoegdheid om de Vergadering bijeen te roepen, aan vijf dan wel aan zeven leden wordt toegekend.

De heer **de Jonge van Ellemeet** zegt, dat hij voornemens was om zich niet te mengen in de discussie over het Reglement van Orde, omdat hij zich niet genoegzaam in staat gevoelt om over het min of meer doelmatige der door de Commissie voorgedragen bepalingen met volkomen zekerheid te oordeelen. Maar de loop, dien de beraadslaging thans genomen heeft en die den spreker minder bevalt, noopt hem het stilzwijgen voor een oogenblik af te breken. Hij heeft den Minister van Binnenlandsche Zaken hooren spreken van den meerderen of minderen ijver van de leden dezer Kamer, van het meerder of minder kiesche gebruik dat door hen van 's Lands gelden gemaakt zou kunnen worden. De spreker gelooft zonder grootspraak hier van het standpunt te mogen uitgaan, dat *alle* leden der Kamer hier, met den meesten ijver voor de behartiging van 's Lands belangen bezield, zijn opgetreden; en tevens met het gevoel dat de meest mogelijke zuinigheid in 's Lands uitgaven moet worden in acht genomen; het adres van antwoord op de troonrede kan, meent hij, hiervan ten bewijze strekken. Van dit standpunt uitgaande, zal de spreker de beschouwingen des Ministers verder in het midden laten. Maar hij voelt zich gedrongen te verklaren, dat hij voor zich geheel beaamt hetgeen door den heer van Beeck Vollenhoven is gezegd; ook hij meent dat hier in de altijd mogelijke omstandigheid moet worden voorzien dat het belang des Lands eene bijeenroeping der Kamer door een bepaald getal harer leden dringend vordert. Hij moet hierbij de aandacht der Vergadering nog op een ander punt vestigen. Hij wenscht namelijk op te merken dat de leden der Kamer door artikel 10 in ruimen zin op te vatten, de taak des Voorzitters, die in dit opzigt soms hoogst ernstig en moeijelijk zal kunnen zijn, aanmerkelijk zal verligten door een deel van zijne verantwoordelijkheid op zich te nemen en ten dien einde bepaald aan te wijzen door welk getal leden ten allen tijde eene bijeenroeping dezer Vergadering kan geschieden.

De heer **Cost Jordens** zegt, dat het belang der zaak hem noopt nog een enkel woord in het midden te brengen en nogmaals met alle kracht te ondersteunen hetgeen door den heer van Beeck Vollenhoven gezegd is. Hij gelooft inderdaad dat het thans behandelde vraagpunt zeer belangrijk is en alle aandacht verdient.

Hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken is aangevoerd, om te bewijzen dat de bepaling van artikel 10, welke aan de leden het regt van bijeenroeping der Kamer toekent, alleen op den tijd van het bijeenzijn behoort te slaan, heeft den spreker niet overtuigd. De argumenten door den Minister bijgebragt, mogen ten voordeele van de door hem aangenomen stelling pleiten, daartegenover staan, zoo als reeds door den heer van Beeck Vollenhoven is aangemerkt, andere bedenkingen, en deze laatste heeft de Minister niet vermeld. Deze verloor uit het oog, dat de leden zich niet zoo ligt, door zonder zeer gegronde redenen eene bijeenroeping der Kamer te verlangen, aan onaangenaamheden en zwarigheden zullen blootstellen, dat zij er niet zoo ligtvaardig toe zullen overgaan om hunne medeleden aan hunne haardsteden te onttrekken, en zich niet ligtvaardig aan het verwijt zullen wagen dat zij aan de schatkist nadeelen berokkend hebben. De Minister is er voorts niet op bedacht geweest, dat van eene andere zijde een groote waarborg in de bepaling van art. 10 is gelegen, wanneer men die in meer uitgebreiden zin opvat. Er kunnen namelijk tijden geboren worden, waarin het van belang is dat de leden zelven zich bij magte bevinden de Kamer in tijds bijeen te doen komen. Het zou kunnen gebeuren dat de Regering in overeenstemming met den Voorzitter belangrijke en heilzame maatregelen achterhoudt. Wanneer belangrijke wets-ontwerpen bij de Tweede Kamer niet in den zin der Regering waren geamendeerd, dan zou de Regering kunnen verhinderen dat die stukken in tijds bij de Eerste Kamer wierden behandeld, door, in overleg met den Voorzitter, het tijdstip der bijeenroeping te vertragen. Het belang der natie vordert, dat hare vertegenwoordigers zoo gemakkelijk mogelijk bijeen kunnen komen om steeds hare belangen te kunnen behartigen. In dezen zin wenscht de spreker het thans behandeld artikel opgevat te hebben en hij zal daarom tegen het amendement van den heer Hoffman stemmen.

De heer **van Nispen van Pannerden** verklaart zich te vereenigen met hetgeen door de heeren van Beeck Vollenhoven en Cost Jordens gezegd is, en in geene herhaling te zullen treden van het door hen ontwikkelde gevoelen. Hij wenscht nog slechts op één omstandigheid te wijzen. Het Reglement vordert dat het verzoek worde gedaan door vijf leden, schriftelijk en *met opgave van redenen*. De Voorzitter der Kamer krijgt dus van de redenen der volgende bijeenroeping kennis; deze kan die redenen aan de leden bekend maken en het staat dan aan de leden vrij, te beslissen of de redenen hun gewigtig genoeg voorkomen om hier te willen verschijnen. Dit zal, meent de spreker, de leden zeker afschrikken, om zonder zeer voldoende redenen van hun regt gebruik te maken.

Geen der leden verder het woord verlangende, wordt de beraadslaging over art. 10 gesloten en in de eerste plaats het amendement van den heer Hoffman in omvraag gebragt. Hetzelve wordt met 25 tegen 11 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Freseman Viëtor, Insinger, van der Beken Pasteel, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffmann, Lightenvelt, Blankenheijm, van Welderen Rengers, Philipse en de Voorzitter.

Daarna wordt artikel 10 in omvraag gebragt en met 27 tegen 9 stemmen aangenomen. (*)

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Beken Pasteel, Martens van Sevenhoven, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, van Welderen Rengers, Philipse en de Voorzitter.

Artikel 11 wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslaging wordt geopend over het *twaalfde artikel*, hetwelk aldus luidt:

» Bijaldien een half uur na den tijd, voor de vergadering van dien dag vastgesteld, het vereischte getal leden niet tegenwoordig is, doet de Voorzitter de namen der afwezige leden oplezen. Hij kan kennis geven van de ingekomen stukken en overnemen de voorstellen, welke van regeringswege worden aangeboden.

» De bijeenkomst wordt daarna door den Voorzitter tot een volgenden dag of tot nadere bijeenroeping uitgesteld."

De heer **Borski** vraagt aan de Commissie, waarom de woorden: » welke in de Staats-Courant vermeld worden," in het oorspronkelijk ontwerp voorkomende, hier zijn weggelaten?

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, antwoordt dat de weglating der bedoelde woorden het gevolg is van daarop in twee afdeelingen gevallen aanmerkingen. Men achtte het niet noodig, om aan het wegblijven der leden eene soort van poenaliteit te verbinden. Wie er afwezig geweest zijn, zal niettemin blijken, daar toch altijd in de Staats-Courant de namen der tegenwoordige leden worden opgegeven. Ook in de notulen der Vergadering worden de namen der aanwezigen opgeteekend en het zal alzoo genoegzaam geconstateerd zijn, wie in eene zitting afwezig waren.

De beraadslaging over het *12de artikel* wordt alsnu gesloten en dat artikel vervolgens met algemeene stemmen aangenomen.

De *artikelen* 13 *tot en met* 32, mitsgaders de opschriften der hoofdstukken IV en V, worden achtervolgens, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslaging wordt geopend over het *opschrift van hoofdstuk VI* en *artikel* 33, luidende:

» HOOFDSTUK VI. *Van het verzenden der ontwerpen van wet en der voorstellen naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar, en van die der rapporteurs.* — Art. 33. De Kamer verdeelt zich bij loting in drie afdeelingen, welke om de maand op gelijke wijze worden vernieuwd. — Deze loting geschiedt in eene openbare zitting."

De heer **Cost Jordens** zegt hoofdzakelijk: In dit artikel wordt voorgesteld de Kamer in drie afdeelingen te verdeelen. Het gevolg daarvan moet wezen, dat elke afdeeling zal zijn zamengesteld uit 12 of 13 leden. Ik vermeen dat het beter ware eene verdeeling in vier afdeelingen aan te nemen, zoodat iedere afdeeling uit 9 of 10 leden zou bestaan. Het komt mij voor, dat een getal van 9 of 10 leden in elke afdeeling groot genoeg en meer geschikt is ter bevordering eener goede overweging van wetten of voorstellen. Op deze wijze zou men ook in plaats van *drie* rapporteurs *vier* verkrijgen en dit is zeker een groot voordeel, want er zal dan ongetwijfeld door het verslag der rapporteurs meer licht over de behandelde zaak verspreid worden, dan wan-

(*) In de vermelding van het artikel, welke voorkomt op bladz. 34, kol. 1, staat *drie leden*, waarvoor gelezen moet worden *vijf leden*.

neer het getal rapporteurs kleiner is. Ik geloof dat de door mij voorgestelde verandering zoowel den gang der werkzaamheden, als het verslag der commissie van rapporteurs beter zou doen zijn. Eene zwarigheid intusschen zou daaruit ontstaan, dat namelijk bij deze Commissie de stemmen zouden kunnen staken, en het alzoo wel eens zou kunnen gebeuren dat men tot geene beslissing kon geraken. Maar deze zwarigheid zou weg te nemen zijn, door bij de Commissie van Rapporteurs, in het bedoelde geval, eene beslissende stem te geven, hetzij aan den Voorzitter der vergadering, het zij aan den voorzitter der commissie van rapporteurs. Ik meen dat dit genoegzaam zou zijn om te voorzien in het bedoelde geval, dat zich toch niet zoo dikwijls zal voordoen. Deze redenen pleiten voor de verdeeling in *vier* in plaats van in *drie* afdeelingen, welke verandering ik de vrijheid neem om bij deze aan de Vergadering in overweging te geven.

De heer **Corver Hooft** verklaart het voorstel van den heer Cost Jordens te ondersteunen.

De heer **van Nispen van Pannerden**: Vergunt dat ik met weinige woorden het amendement ondersteune, hetwelk zoo even door ons geacht medelid, den heer Cost Jordens, is voorgedragen.

De overweging in de afdeelingen, voor zoo ver wets-ontwerpen betreft, berust op een voorschrift der Grondwet; zij is zoowel voor deze als andere onderwerpen van gewigt, omdat daarbij door wisseling van gevoelens de eindbeslissing voorbereid wordt, die in eene openbare zitting moet worden genomen.

Naar mate de voorbereidende overweging doelmatig ingerigt is, wordt de eindbeslissing bevorderd, en tot zoodanige doelmatige inrigting zal de vermeerdering der afdeelingen met één bijdragen.

Zoo er toch minder leden in eene afdeeling zijn, zal eerder wisseling van denkbeelden plaats hebben dan bij grooter getal; zal eerder overeenstemming of verdeeling in eenige deelen te weeg gebragt, en altijd het onderzoek bespoedigd worden.

Daarbij zullen de rapporteurs die in de afdeelingen benoemd worden, veel gemakkelijker in staat zijn de uitgesproken gevoelens goed op te teekenen en naauwkeurig in de Centrale afdeeling over te brengen, die naar art. 43, uit de rapporteurs der verschillende afdeelingen bestaat. Blijven er drie afdeelingen, dan zullen tot de opmaking van het algemeen verslag drie personen medewerken, waarvan dus twee beslissen wat daarin zal worden opgenomen. Worden daarentegen de afdeelingen met eene vermeerderd, dan zullen daartoe vier medewerken, die elk het gevoelen van 9 of 10 leden moeten overbrengen.

Daardoor zal dat verslag eerder het verlangen van de meerderheid en minderheid aanwijzen en de enkele van beide afwijkende meeningen doen kennen. Dit is voor allen, die aan de openbare discussien willen deelnemen, wenschelijk en zal den regelmatigen loop derzelve bevorderen.

Het zal dan ook niet noodig zijn om, gelijk nu in art. 36 wordt voorgesteld, aan den Voorzitter der Kamer bij de overwegingen der Centrale afdeeling eene beslissende stem toe te kennen.

Vroeger schijnt men ook het gevoelen gedeeld te hebben, dat vier afdeelingen den geregelden loop der werkzaamheden bevorderen; want in het Reglement van Orde, hetwelk door onze huidige overwegingen zal vervallen, lees ik in art. 4: » De Kamer verdeelt zich in vier afdeelingen."

Die bepaling is in 1830 gewijzigd, maar na dat jaar telde deze Vergadering nimmer meer dan 20 tot 25 leden.

Dusdanige verdeeling noem ik doelmatig, voor den geregelden loop der werkzaamheden bevorderlijk, en daarom meen ik het voorgestelde amendement te moeten ondersteunen.

De heer **van Beeck Vollenhoven**, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk:

De Commissie heeft zeer lang over het vraagpunt van de verdeeling der Kamer, hetzij in drie hetzij in vier afdeelingen beraadslaagd. Zij heeft zeer lang de voor- en nadeelen, aan de eene en de andere wijze van verdeeling verbonden, gewikt en gewogen. Eene voorname reden, die haar noopte om drie afdeelingen aan te nemen, was bepaaldelijk daarin gelegen, dat het getal leden waarmede dan elke afdeeling, in vergelijking bij die der vorige Eerste Kamer, vermeerderd zou worden, te gering was om eene vierde afdeeling daar te stellen. Bij de vorige Kamers bestonden de afdeelingen elk uit een tiental leden en nu zullen er twee afdeelingen van dertien en één van twaalf leden zijn, en deze vermeerdering kwam der Commissie zoo gering voor, dat zij niet meende daarom het getal der afdeelingen te moeten verhoogen. Daarbij kwam nog eene andere reden van meer gewigt en die de Commissie nog meer versterkte in haar gevoelen, dat men het getal van drie afdeelingen moest behouden. Die reden was, dat, als er vier afdeelingen bestaan, ook vier rapporteurs zullen moeten benoemd worden. En als nu in de commissie van rapporteurs de stemmen staakten, wie zou dan beslissen? De Voorzitter der Kamer kan moeijelijk ter beslissing geroepen worden; deze is niet in de afdeelingen tegenwoordig geweest; hij kan dus hier niet beslissen, daar hij onbekend is met de meeningen door de leden in de afdeelingen geuit. Dit is derhalve niet mogelijk en er zal alzoo eene beslissende stem gegeven moeten worden aan den voorzitter der rapporteurs. Dit alternatief is ook door het geachte lid uit Overijssel voorgesteld, maar het zou dat gevolg hebben, dat men eene overwegende stem zou geven aan een lid, die soms misschien slechts het gevoelen der minderheid van de leden der gezamenlijke afdeelingen deelen zou. De spreker zal trachten dit met een enkel voorbeeld duidelijk te maken. Hij stelt het geval, dat bij de behandeling van een onderwerp in de eerste en tweede afdeeling het eene gevoelen door eene kleine meerderheid gedeeld wordt, terwijl in de derde en vierde afdeeling het andere gevoelen eene aanzienlijke meerderheid heeft; en dat de rapporteur der tweede afdeeling bijv. tevens voorzitter is van de commissie van rapporteurs. In zoodanig geval zou die voorzitter eene overwegende stem hebben tegen het gevoelen in van de meerderheid der gezamenlijke afdeelingen. De Commissie achtte het daarom beter het getal van drie afdeelingen te behouden; dit gaf in haar oog meer zekerheid, dat het overwigt in de commissie van rapporteurs aan die zijde zou zijn, waar werkelijk de meerderheid van de leden der gezamenlijke afdeelingen staat.

Een geacht lid uit Gelderland meende, dat er bij eene verdeeling in vier afdeelingen, daar dezen uit een kleiner getal leden bestaan zouden, meer wisseling van gevoelen zou zijn in de voorafgaande overweging van wetten of voorstellen. De spreker is tot zekere hoogte van het tegenover gestelde gevoelen; hij wil niet beweren dat eene verdeeling in twee afdeelingen het meest bevorderlijk zou zijn voor de wisseling van gevoelens, maar het is uit dit oogpunt zeker beter, dat er drie afdeelingen zijn, elk van twaalf of dertien leden, dan vier van een negental leden. De spreker merkt nog op, dat het bij een kleiner aantal leden in de afdeelingen moeijelijker zal worden om steeds geschikte personen te vinden voor de betrekking van rapporteur. Dit is eene zwarigheid, die niet uit het oog mag worden verloren en die vooral wegen moet wanneer men bedenkt, dat elke afdeeling nog bovendien een voorzitter en onder-voorzitter te kiezen heeft. Het is waar, wat het lid uit Gelderland zeide, dat het Reglement van Orde dezer Kamer tot in 1830 de verdeeling in *vier* afdeelingen voorschreef, maar volgens dat reglement waren er geene speciale rapporteurs; de voorzitters der afdeelingen waren tevens hare rapporteurs, hetgeen nu niet het geval zal zijn: de opteekening van het verhandelde in de afdeelingen zal nu opgedragen worden aan afzonderlijke rapporteurs. De spreker meent hiermede genoegzaam de redenen uiteengezet te hebben, waarom de Commissie een getal van *drie* afdeelingen verkoos boven het getal van *vier*.

De heer **van Nispen van Pannerden** beantwoordt in de eerste plaats het beweren van het lid der Commissie, dat een gelijk getal rapporteurs minder doelmatig zou zijn. De spreker beriep zich reeds vroeger op hetgeen in vorigen tijd in de Eerste Kamer bestond. Hij beschouwde de omstandigheid, dat die Kamer tot in 1830 in *vier* afdeelingen verdeeld werd en dus ook *vier* rapporteurs had, als een bewijs, dat zoodanige verdeeling niet zoo ondoelmatig kon zijn. Het lid der Commissie herinnerde dat elke afdeeling der Eerste Kamer vroeger bestond uit een tiental leden. Naar het voorstel van den heer Cost Jordens zouden twee afdeelingen uit tien en twee uit negen leden bestaan, zoodat juist hetgeen vroeger in deze Kamer plaats vond, voor het voorstel van het geachte lid uit Overijssel pleiten zou. In de derde plaats meent de spreker het lid der Commissie te hebben hooren zeggen, dat men aan één lid niet te groote magt mogt toekennen en den Voorzitter der Vergadering daarom in dezen geene beslissende stem kon worden gegeven. De spreker merkt hiertegen op, dat toch in artikel 36 aan den Voorzitter eene beslissende stem is toegekend, en meent, dat de Commissie hier alzoo in tegenspraak is met haar eigen ontwerp. Hij kan dus alsnog geene zwarigheid zien in de verdeeling der Kamer in *vier* afdeelingen en de benoeming van *vier* rapporteurs. Ten slotte bestrijdt hij nog het beweren, dat bij de vorige Eerste Kamer geene bepaalde rapporteurs geweest zouden zijn, en wijst ten dien einde op art. 5 van het nog werkende reglement, waar bepaald wordt dat de Centrale afdeeling bestaat uit *de rapporteurs* der bijzondere afdeelingen.

De heer **Cost Jordens** gelooft dat de groote zwarigheid tegen

het daarstellen van vier afdeelingen bestaat in het geven van eene beslissende stem aan den voorzitter der commissie van rapporteurs. Men ziet daarin voornamelijk bezwaar, omdat het dan zou kunnen gebeuren, dat die voorzitter het gevoelen deed zegevieren juist van de minderheid van de gezamenlijke leden der afdeelingen. Maar dit is, meent de spreker, eene onjuiste voorstelling van zaken. Het geachte lid der Commissie had waarschijnlijk het oog op het nog in werking zijnde Reglement, waar in art. 4 gezegd wordt, dat het besluit der meerderheid in elke afdeeling door een harer leden wordt opgemaakt en in de Centrale afdeeling overgebragt. Maar hiervan wordt in het nu ontworpen Reglement niet gesproken. In de commissie van rapporteurs zullen alle aanmerkingen door de leden in de afdeelingen gemaakt overgebragt en slechts beslist worden, welke gewigtig genoeg zijn om in het verslag opgenomen te worden; het zal daar niet te doen zijn om het gevoelen der meerderheid op te maken. De spreker gelooft ten minste niet, dat dit laatste in de bedoeling der Kamer gelegen kan zijn. De zwarigheid alzoo, die het lid der Commissie heeft gemaakt, daarin bestaande, dat soms het gevoelen der minderheid in de commissie van rapporteurs zou kunnen zegevieren — deze zwarigheid vervalt geheel, omdat door de Commissie eenvoudig de vraag behandeld moet worden, of het eene of andere gevoelen in het verslag moet worden opgenomen of niet.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, erkent de waarheid van het beweren van den laatsten spreker, dat namelijk de rapporteurs niet gehouden zijn om zich bij het opmaken van hun verslag te regelen naar het getal stemmen die zich in de afdeelingen voor het een of het andere gevoelen verklaard hebben. In den geest van het ontworpen Reglement zijn de rapporteurs meer vrij in het opmaken van hun verslag, nadat zij echter de beraadslaging in de afdeelingen hebben aangehoord. Maar het blijft daarom toch waar, dat wanneer bij het staken der stemmen over de vraag, of deze of gene aanmerking in het verslag moet worden opgenomen, aan één der rapporteurs eene beslissende stem wordt gegeven, deze alsdan eene zeer groote magt verkrijgt, de groote magt namelijk om alléén in het verslag te kunnen brengen wat twee andere rapporteurs niet willen, terwijl in den zin der Commissie juist omgekeerd steeds het gevoelen van twee leden noodig is om over dat van een enkel te zegevieren. Het was hierom, dat de Commissie het getal van drie afdeelingen en dus ook van drie rapporteurs liever had willen behouden. — Het argument, door het lid uit Gelderland op nieuw aangevoerd, dat namelijk de vroegere Eerste Kamer langen tijd vier afdeelingen en bij gevolg evenveel rapporteurs had, kwam der Commissie alsnog voor van geen gewigt te zijn. Immers men had vroeger eene geheel andere wijze van werken, dan die welke bij het nieuwe Reglement is aangenomen. Men had geene afzonderlijke rapporteurs, en dit schijnt het lid uit Gelderland niet juist begrepen te hebben, maar alleen sectie-presidenten, die te gelijk rapporteurs waren, dat is die de gevoelens in de sectien geopperd in de processen-verbaal ter neder schreven; wel is waar werden die sectie-presidenten bij het nog bestaande Reglement ook wel *rapporteurs* genoemd — maar beide de benamingen zien op één en denzelfden persoon. Elk hunner maakte zulk een proces-verbaal op van de in zijne afdeeling gehouden beraadslagingen, waarin veelal het getal stemmen voor of tegen werden vermeld, nadat van elk lid der afdeeling zijne meening bepaald was afgevraagd, en deze processen-verbaal, zonder gezamenlijk overleg der presidenten, door ieder afzonderlijk opgemaakt, werden vervolgens aaneengeregen. Die stukken moesten, gelijk zulks in de Tweede Kamer vroeger plaats had, alwaar langen tijd dezelfde weg gevolgd werd, uit den aard der zaak langwijlig zijn: alle de gemaakte aanmerkingen, goede of verkeerde, werden daarin opgenomen, men las meermalen hetzelfde, daar elk proces-verbaal, zoo als gezegd is, op zich zelf stond, en men had geen overzigt van het geheel der in de afdeelingen gehouden beraadslagingen. Men nam alzoo alles op, zonder eenig onderling overleg. Er had dus geen stemming plaats over wat men al of niet zou vermelden of aandringen: een effen of oneffen getal sectien kwam er dus toen volstrekt niet op aan. Maar dit alles zal nu geheel anders worden. Er zullen zijn sectie-presidenten, in de afdeelingen alleen belast met de leiding der beraadslagingen aldaar, en naast hen rapporteurs, die alleen zullen hebben op te teekenen wat in de sectien gezegd is, zoover men zich namelijk daar heeft willen uitlaten, want het zal geen vereischte zijn dat men zich bij het onderzoek in de afdeelingen verklare. De zaak is dan te dikwijls zoo nieuw, dat men nog geen bepaald gevoelen kan hebben; en men zegt dan soms onbestemd *ja* of *neen*, omdat men genoodzaakt is *iets* te zeggen. — Daarentegen zal thans een ieder in de sectie de vrijheid hebben om te spreken, zonder hiertoe gehouden te zijn, en van dat gesprokene zullen de rapporteurs te zamen een verslag moeten opmaken, dat een zamenhangend geheel uitmaakt en waarin zij al het merkwaardige der beraadslaging opnemen, niet lettende, gelijk het geachte lid uit Overijssel te regt opmerkte, op het getal stemmen, die zich voor het eene of voor het andere gevoelen verklaarden. — Geheel in dezen zin althans is het onderwerpelijk Reglement; er zal dus nu door de rapporteurs te zamen gestemd moeten worden over de punten in het verslag op te nemen en over de wijze van opneming. Op een effen of oneffen getal stemmen komt dus alles aan, en dan schijnt beslissing bij meerderheid met oneffen getal beter dan aan één, dubbele stem te geven. De spreker bestrijdt vervolgens het beweren van het lid uit Gelderland, dat de Commissie, door zich hier te verzetten tegen de opdragt eener beslissende stem aan den Voorzitter der Vergadering, in strijd zou zijn met hetgeen zij in art. 36 van haar ontwerp voordroeg. In dit artikel, zegt hij, geldt het niet de commissie van rapporteurs, maar de Centrale afdeeling; deze is alleen belast met het regelen van de werkzaamheden der Kamer en om aan die regeling deel te kunnen nemen, wordt de bijwoning van de sectie-vergaderingen door den Voorzitter der Kamer niet vereischt. Daar komt het alleen op eigen oordeel aan en dus is het, wanneer in dezen aan den Voorzitter eene beslissende stem gegeven wordt, geheel iets anders dan wanneer hem eene beslissende stem opgedragen zou worden voor het geval dat in de commissie van rapporteurs de stemmen staken. — Ten slotte herhaalt de spreker wat reeds door zijn medelid in de Commissie gezegd werd, dat namelijk vooral de moeijelijkheid, welke bij *vier* rapporteurs de staking der stemmen oplevert, de leden der Commissie tot het behoud van *drie* afdeelingen heeft doen overhellen; zij meenden toch dat een meerder getal van 2 of 3 leden in elke afdeeling, in allen gevalle aan de goede behandeling der zaken niet schaden zou. — Men herinnert zich dat van 1815 tot 1831 bij de Tweede Kamer slechts 7 sectien bestonden voor 110 leden, hetgeen in elke sectie 15 of 16 leden gaf.

De heer **Corver Hooft** verklaart zich ten gunste van eene verdeeling der Kamer in vier sectien. Hij merkt op, dat de voorgedragen verdeeling in drie sectien thans het bezwaar ten gevolge heeft, dat bij art. 36 aan den Voorzitter der Kamer eene beslissende stem in de centrale afdeeling heeft moeten gegeven worden voor het geval dat daar de stemmen staken. Dit bezwaar zal vervallen, wanneer de verdeeling in vier sectien wordt aangenomen.

De heer **Hoffman** zegt, altijd gemeend te hebben, dat het vraagpunt der Commissie van Rapporteurs een der moeijelijkste punten van het Reglement is. Dit heeft men gezien bij de Tweede Kamer, waar deze zaak dikwijls verandering ondergaan heeft, ofschoon ook daar alle verandering geene verbetering was. Vroeger werd bij die Kamer de commissie van rapporteurs bijgestaan door de voorzitters der afdeelingen, en ook deze bragten hunne stem uit over het al niet opnemen van het een of ander gevoelen in het verslag. De Centrale afdeeling, die de verslagen opmaakte, bestond dus toen uit tien leden. Later maakten de rapporteurs eene zelfstandige commissie uit, die uit vijf leden was zamengesteld; maar het is den spreker verder bij ondervinding gebleken, dat het verslag van die commissie zeer dikwijls meer het gevoelen der rapporteurs zelven, dan wel dat der afdeelingen in het licht stelde. Hij vreest dat zulks ook hier het geval zal worden, op grond van hetgeen hij in art. 44 leest: » Dit verslag — zoo staat daar — doet, naar aanleiding » van de overwegingen in de afdeelingen en van de bij het ver- » slag mede te deelen antwoorden der Regering of van de voor- » stellers, waar die te pas komen, de gronden en bedenkingen » kennen, welke ter aanneming of verwerping van het wets- » ontwerp of van het voorstel zijn aangevoerd."

Wanneer dit letterlijk wordt gevolgd, dan acht de spreker het met de Commissie gevaarlijk, om eene beslissende stem aan één der rapporteurs te geven. Maar wanneer het verslag zal wezen wat het naar des sprekers inzien behoort te zijn; wanneer men begrijpen zal daarin al het belangrijke te moeten opnemen dat in de sectien gezegd is; wanneer men in dat verslag zoowel de gronden ter aanneming als die ter verwerping zal willen vermelden, opdat men de denkwijze der afdeelingen geheel leere kennen, — dan ziet hij er geen bezwaar in, dat men het getal der rapporteurs op vier brenge, en dien ten gevolge aan één van hen eene beslissende stem geve. De spreker meent hier van de veronderstelling te moeten uitgaan dat men den goeden weg zal inslaan en zal zich op dien grond met het amendement, strekkende om de Kamer in *vier* sectien te verdeelen, vereenigen. Hij is van oordeel, dat de vermeerdering van het getal der sectien tot

ZITTING VAN DEN 27STEN FEBRUARIJ.

ekere hoogte de kans om goede rapporten te erlangen verhoogen zal.

Geen der leden verder het woord verlangende, worden de beraadslagingen over art. 33 gesloten. In de eerste plaats wordt in omvraag gebragt het *amendement van den heer Cost Jordens*, trekkende om het woord *drie* te doen vervangen door *vier*.

Dit amendement wordt met 22 tegen 14 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Meurs, Freseman Viëtor, van Heeckeren van Enghuizen, Verheij van den Bogaard, Gevers van Endegeest, Diemont, van Welderen Rengers, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Tonckens, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq en de Voorzitter.

Vervolgens wordt het aldus geamendeerde artikel 33 met algemeene stemmen goedgekeurd.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, merkt op, dat, ten gevolge der thans in art. 33 gebragte wijziging, ook verandering zal moeten worden gebragt in enkele der volgende artikelen. Ten einde de Commissie zonder overhaasting kunne nagaan welke veranderingen er noodig zijn, verzoekt hij dat de Vergadering voor een half uur worde geschorst.

De Kamer besluit overeenkomstig het verlangen der Commissie, zoodat de zitting voor een half uur geschorst wordt.

Nadat de Vergadering heropend is, wordt er voorlezing gedaan van de aan den Voorzitter ter hand gestelde nota van wijzigingen, welke ten gevolge der verandering van art. 33 door de Commissie in haar ontwerp gebragt zijn. Die nota luidt als volgt:

» Art. 36. De bijgevoegde woorden: *Die eene beslissende stem heeft*, vallen weg.

» Art. 43, 2de alinea, 1sten regel. Na het woord *Voorzitter* te lezen: *die eene beslissende stem heeft. Hij geeft van zijne benoeming kennis aan den Voorzitter der Kamer.*

» Art. 54. In plaats van *drie*, te lezen: *vier*.

» Art. 55. In plaats van: *die eene raadgevende stem heeft*, te lezen: *die daarbij medestemt.*

» Art. 62. In plaats van *drie*, te lezen: *twee*.

» Art. 65. *des verzoekers*, moet zijn: *der verzoekers.*" (drukfout)

De beraadslagingen over het *Reglement van Orde* worden alsnu hervat.

De *artikelen* 34 *tot en met* 64 worden achtervolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslaging over *artikel* 65 wordt geopend, hetwelk aldus luidt:

» Alle ongeteekende of ongezegelde verzoekschriften worden door den Voorzitter ter zijde gelegd, tenzij de wet geen zegel vereischt, of van het onvermogen der verzoekers blijke door eene verklaring van het bestuur hunner woonplaats. Deze geeft daarvan telkens kennis aan de Vergadering.

» Indien bij de Commissie voor de verzoekschriften twijfel bestaat omtrent de echtheid eener onderteekening, is zij bevoegd daaromtrent, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, onderzoek te doen."

De heer **van Nispen van Pannerden** wenscht eene enkele inlichting aan de Commissie te vragen. In de sectie, waarvan hij de eer heeft lid te zijn, werd de bedenking geopperd, of niet de verklaring behoorde uit te gaan van het *hoofd* van het plaatselijk bestuur; men wees daarbij op art. 858 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, waar bepaald wordt dat het bewijs van onvermogen, hetwelk gevoegd moet zijn bij het request om gratis te mogen procederen, door het hoofd van het plaatselijk bestuur behoort te worden afgegeven. Welligt echter behelst de zegelwet andere bewoordingen, en hieromtrent verlangt de spreker door de Commissie ingelicht te worden.

De heer **Tonckens**, lid der Commissie, antwoordt, dat deze dezelfde woorden gebezigd heeft, welke in art. 27 van de zegelwet van 3 October 1843 voorkomen; zij achtte het beter hier die wet te volgen, dan het aangehaalde artikel van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, daar dit artikel alleen betreft het verzoek om kosteloos te procederen in geval van onvermogen, en de bedoelde bepaling der zegelwet in het algemeen spreekt van verzoekschriften of requesten van onvermogenden.

De heer **van Nispen van Pannerden** bedankt de Commissie voor de welwillendheid, waarmede zij hem de gevraagde inlichting heeft gelieven te geven. Hij trekt thans zijne aanmerking gaarne in.

Geen der leden het woord verder verlangende, wordt de beraadslaging over artikel 65 gesloten en dat artikel met algemeene stemmen goedgekeurd.

De *artikelen* 66 *tot en met* 72 worden achtervolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 73, aldus luidende:

»Alle teekenen van goed- of afkeuring der toehoorders zijn verboden. De Voorzitter zorgt door gepaste maatregelen voor de handhaving hiervan en voor de bewaring van behoorlijke stilte. Hij kan, bij vergrijp daartegen, de toehoorders doen vertrekken. Deze kunnen alleen met ongedekten hoofde de openbare zittingen bijwonen."

De heer **van Sasse van Ysselt** merkt op, dat in de 1ste alinea van dit artikel voorkomen de woorden: *der toehoorders*. Hij gelooft dat het denkbeeld der Commissie juister zou uitgedrukt worden indien men daar las: *van de zijde der toehoorders*.

De heer **van Meurs** zegt dat dezelfde aanmerking, die door het geachte lid uit Noordbrabant gemaakt werd, ook in zijne afdeeling gevallen is. Men begreep, dat het artikel zoo als het nu luidt, opgevat zou kunnen worden als of men verbieden wil dat de toehoorders zelven wierden goed- of afgekeurd.

De heer **Tonckens**, lid der Commissie, merkt op dat de redactie van dit artikel geheel overeenstemt met die van art. 115 van het Reglement der Tweede Kamer. De woorden kwamen der Commissie zoo duidelijk voor, dat zij geene enkele reden zag, om daarin eenige verandering te brengen. De spreker doet opmerken, dat het de *teekenen* van goed- of afkeuring zijn die verboden worden en niet de goed- of afkeuring zelve.

De heer **van Meurs** blijft eene tweeledige opvatting van het artikel mogelijk achten. Hij beschouwt de zaak echter niet als van zoodanig gewigt, dat hij niet van het verlangen eener verandering zou kunnen afzien.

De heer **van Sasse van Ysselt** verklaart zich bereid om zijn amendement, daar het weinig ondersteuning schijnt te vinden, in te trekken.

De heer **de Jonge van Ellemeet** vraagt aan de Commissie, of het hare bedoeling is geweest, om *alle* teekenen van goed- of afkeuring te verbieden of alleen die van de zijde der toehoorders. Immers ook een der leden zou zich kunnen vergeten en teekenen van goed- of afkeuring kunnen geven. Mogt het verbod van dit laatste niet in de bedoeling liggen en overtollig zijn, waaromtrent hij eenige inlichting verlangt, dan zou hij gaarne het amendement van den heer van Sasse van Ysselt ondersteunen.

De heer **Tonckens**, lid der Commissie, merkt op, dat de Voorzitter der Kamer belast is met het handhaven der orde in de Vergadering; dat deze dus elke beweging die aan de orde hinderlijk is, ook wanneer die van de zijde van een lid komt, moet tegengaan. Waarin nu zoodanige voor de orde hinderlijke beweging zou kunnen bestaan, kan onmogelijk in de bijzonderheden omschreven worden. Het kan dus ook niet te pas komen, om aan de leden bepaaldelijk het geven van teekenen van goed- of afkeuring te verbieden.

De heer **de Jonge van Ellemeet** stelt, ten einde allen twijfel omtrent het door hem geopperde vraagpunt te doen ophouden, voor om eenvoudig aldus te lezen: *Alle teekenen van goed- of afkeuring in de vergadering zijn verboden.*

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, doet opmerken, dat men aldus vermengen zou wat de toehoorders betreft met hetgeen de leden aangaat. De nu behandelde bepaling is aan het einde geplaatst, om te doen zien dat zij niet slaat op de leden; al wat de inwendige orde der Vergadering betreft staat in art. 5 beschreven. Wanneer een lid teekenen van goed- of afkeuring mogt geven, dan zal de Voorzitter zulks moeten verbieden en de orde moeten handhaven, zoo als art. 5 voorschrijft. De spreker herhaalt, dat het artikel waarover nu beraadslaagd wordt, hoegenaamd niets gemeens kan hebben met de leden. De Commissie moet zich alzoo tegen het verlangen van het lid uit Zeeland verzetten.

De heer **de Jonge van Ellemeet** verklaart thans zijn amendement in te trekken en dat van den heer van Sasse van Ysselt te zullen ondersteunen.

De heer **van Sasse van Ysselt** herinnert, dat hij zijn amendement reeds heeft ingetrokken. Nu hij evenwel bemerkt, dat het ondersteuning vindt, zal hij hetzelve op nieuw voordragen en aan den Voorzitter overhandigen.

De heer **Gevers van Endegeest** geeft als voorzitter der Commissie te kennen, dat deze zich geenszins verzetten wil tegen het amendement van het lid uit Noordbrabant. Zij meent slechts, dat daardoor het artikel, hetwelk trouwens in haar oog duidelijk genoeg is, niets duidelijker zal worden.

Geen der leden verder het woord verlangende, wordt de beraadslaging over art. 73 gesloten en in de eerste plaats *het amendement van den heer van Sasse van Ysselt* in omvraag gebragt Hetzelve wordt met 19 tegen 17 stemmen aangenomen.

Tegen bebben gestemd de heeren: Insinger, Borski, Hoffman, Lightenvelt, Blankenheijm, Diemont, Engelkens, Cost Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Regout, 't Hooft, Tonckens, van Beeck Vollenhoven, van Verschuer en de Voorzitter.

Daarna wordt het geamendeerde *artikel* 73 in hoofdelijke omvrage gebragt en met algemeene stemmen goedgekeurd.

Artikel 74 wordt zonder beraadslagingen zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

Mijne Heeren!

Ik heb verschooning te vragen, dat ik eerst nu opsta, om eene opmerking in het midden te brengen, die art. 72 betreft. De hamerslag van den Voorzitter verraste mij bij dat artikel, maar ik twijfel niet, of men zal mij vergunnen mijne opmerking alsnog voor te dragen, en op de bedoelde bepaling nog wel terug willen komen. Wat ik aan uw oordeel wenschte te onderwerpen is dit:

Art. 72 behoeft nog een toevoegsel en ik wilde u verzoeken nog enkele woorden aan hetzelve vast te hechten. Het luidt thans aldus: » Een lid, zijn ontslag nemende, deelt dit aan de Kamer mede, die hiervan kennis geeft aan de Minister van Binnenlandsche Zaken." Deze bepaling is goed en voldoende voor den tijd dat de Kamer bijeen is, maar zij is zulks niet voor den tijd dat de zitting gesloten is. In het laatste geval zal hij, die zijn ontslag wil nemen, de gelegenheid missen om dit te doen, en de Minister van Binnenlandsche Zaken zal alzoo niet in de gelegenheid zijn om de Provinciale Staten in tijds bijeen te roepen ter verkiezing van een nieuw lid en op deze wijze te zorgen dat de Kamer dadelijk bij het hervatten harer werkzaamheden weder voltallig zij. De ondervinding heeft in de Tweede Kamer het gebrekkige der in dit artikel vervatte bepaling doen kennen. Toen in der tijd de heer Brouwer zijn ontslag wenschte te nemen als lid der Tweede Kamer, moest hij ten gevolge dezer bepaling, daar de zitting der Kamer gesloten was, hiermede wachten tot zij heropend werd en het noodwendig gevolg was, dat niet dan later in de door zijn ontslag ontstane vacature voorzien kon worden. Ten einde iets dergelijks voor het vervolg in deze Kamer te voorkomen, geloof ik dat het wenschelijk is, om afzonderlijk te voorzien in het geval van ontslagneming na de sluiting der zitting, en het is daarom, dat ik der Vergadering in overweging geef om aan het slot van art. 72 deze woorden te voegen: » Wanneer de zitting der Kamer is gesloten, geeft zoodanig lid van zijn besluit onmiddellijk kennis aan den Minister van Binnenlandsche Zaken." Deze Minister zal dan in de gelegenheid zijn, om, door onverwijlde bijeenroeping der Provinciale Staten, nog vóór de heropening der Kamer eene ontstane vacature te doen vervullen.

De **Voorzitter** stelt, ingevolge het door den Minister van Binnenlandsche Zaken geuite verlangen, aan de Vergadering voor om op artikel 72 terug te komen.

Geen der leden zich daartegen verzettende, wordt de beraadslaging over art. 72 heropend.

De heer **Cost Jordens** gelooft, dat de door den Minister voorgestelde verandering allezins gegrond is en eene bepaling als de voorgedragene in het Reglement behoort te worden opgenomen. Hij wenscht alleen in bedenking te geven, of het voorgestelde niet nog verbeterd zou kunnen worden door er bij te voegen, dat te gelijker tijd kennis moet worden gegeven aan de Kamer. Geschiedt dit niet, dan zou hier, naar des sprekers inzien, eene ongelijkmatigheid ontstaan. De leden die gedurende de zitting hun ontslag nemen, zouden daarvan kennis geven aan de Kamer; en zij die buiten dien tijd der zitting hun ontslag nemen, zouden dit alleen aan den Minister behoeven mede te deelen. Niets verhindert, meent de spreker, dat in het laatste geval tevens kennis gegeven wordt aan de Kamer.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** zegt, dat hij op zich zelve niets heeft tegen de gelijktijdige kennisgeving aan de Kamer. Evenwel moet hij opmerken, dat die gelijktijdige kennisgeving aan de Kamer moeijelijk zal kunnen plaats hebben, omdat deze na de sluiting voor het oogenblik opgehouden heeft te bestaan en zij geen Voorzitter meer heeft, aan wien de kennisgeving dan toch toegezonden zou moeten worden. De Kamer zal, meent de Minister, van zelve kennis bekomen van het genomen ontslag en van de nieuwe benoeming, wanneer hare zitting weder geopend is.

De heer **Cost Jordens** meent, dat de Kamer altijd bestaat, behalve van het oogenblik eener ontbinding af tot aan de bijeenkomst der nieuwe Kamer. Zij heeft dus ook, hetzij zij gesloten is, hetzij niet, haren Voorzitter. De spreker dringt er alsnog op aan, dat de kennisgeving aan beiden, zoowel aan de Kamer als aan den Minister, geschiede.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** maakt den laatsten spreker opmerkzaam op art. 87 der Grondwet, waar men leest: » De Voorzitter wordt door den Koning benoemd *voor het tijdperk eener zitting*." Wanneer dus de zitting gesloten is, dan treedt de Voorzitter af, en komt later de Kamer weder bijeen, dan moet er een nieuwe Voorzitter benoemd worden. Door de sluiting houden de leden wel niet op leden der Kamer te zijn, maar is de zitting eenmaal gesloten, dan heeft de Voorzitter de hem opgedragen waardigheid verloren. De Minister geeft in bedenking om de kennisgeving aan *de later geopende* Kamer voor te schrijven.

De **Voorzitter** wil alsnu het voorstel om art. 72 in den door den Minister aangegeven zin te amenderen in omvraag brengen, met dien verstande, dat indien dit voorstel niet mogt worden aangenomen, art. 72 blijven zal zoo als het vroeger door de Vergadering is goedgekeurd.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, merkt op, dat indien thans het door den Minister aangegeven amendement in omvraag wordt gebragt, zonder dat de Vergadering vooraf omtrent het sub-amendement van den heer Cost Jordens beslist, dit laatste vervallen zou. De spreker meent, dat de beide amendementen welligt zamengevoegd zouden kunnen worden.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** gelooft, dat die zamenvoeging zou kunnen plaats hebben door aan de zinsnede, welke hij aan de overweging der Kamer onderwierp, toe te voegen de woorden: » en later aan de Kamer." Hij vertrouwt, dat hiermede aan het verlangen van den heer Cost Jordens voldaan zou zijn.

De heer **Gevers van Endegeest**, voorzitter der Commissie, geeft thans als haar gevoelen omtrent het voorgestelde amendement te kennen, dat zij zich daarmede volkomen kan vereenigen. De Commissie had bij het opmaken van haar ontwerp niet gedacht aan het geval, dat twee jaren geleden met den heer Brouwer in de Tweede Kamer plaats had. Dat ontwerp intusschen werd door de Commissie reeds verscheiden dagen geleden aan den Minister toegezonden, ten einde de aanmerkingen van de zijde der Regering op dat stuk te vernemen, en zoo de Minister de nu in het midden gebragte opmerking eerder geopperd had, dan zou de Commissie eene bepaling als de nu voorgedragene gaarne terstond in haar ontwerp hebben opgenomen.

De heer **Cost Jordens** verklaart, dat hij zich thans, nadat aan het door den Minister ontworpen amendement de woorden: » en later door de Kamer" zijn toegevoegd, hiermede geheel vereenigen kan.

De **Voorzitter** brengt alsnu in omvraag *artikel* 72, zoo als dit luiden zou volgens het door den Minister ontworpen amendement, hetwelk strekte om aan het slot van het artikel te voegen de woorden: »Wanneer de zitting der Kamer is gesloten, geeft zoodanig lid van zijn besluit onmiddellijk kennis aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en later aan de Kamer."

Het aldus gewijzigde 72ste artikel wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Daarna wordt het *Reglement van Orde*, zoo als het thans na de aanneming van enkele amendementen luidt, in deszelfs geheel aan eene stemming onderworpen en daarbij met algemeene stemmen aangenomen.

De vergadering wordt vervolgens tot nadere bijeenroeping gesloten.

ZITTINGEN VAN DEN 23STEN EN 24STEN MAART.

ZITTING VAN VRIJDAG 23 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den **Voorzitter**, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn 33 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Freseman Viëtor, van Meurs, Vos de Wael, Verheij van den Bogaard, Insinger, Martens van Sevenhoven, Borski, Corver Hooft, Gevers van Endegeest, Lightenvelt, Blankenheijm, Engelkens, Cöst Jordens, Bosch, van Welderen Rengers, Philipse, Regout, 't Hooft, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Taets van Amerongen, van Nispen van Pannerden, van Heeckeren van Wassenaar, van Sasse van Ysselt, van Beeck Vollenhoven, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet, van Verschuer, Groeninx van Zoelen, Diemont, Hoffman, Tonckens en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers wonen allen, met uitzondering van den Minister voor de Hervormde Eeredienst, de Vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede, dat de heeren van Heeckeren van Enghuizen en van der Beken Pasteel kennis hebben gegeven dat zij door ongesteldheid verhinderd zijn deze vergadering bij te wonen. Deze mededeeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

Nog deelt de **Voorzitter** mede dat het nieuw benoemde lid der Kamer, de heer *van Lidth de Jeude*, zijne geloofsbrieven heeft ingezonden. Hij benoemt, ingevolge art. 2 van het Reglement van Orde, eene commissie van drie leden, te weten: de heeren Hoffman, Groeninx van Zoelen en Diemont, om die geloofsbrieven te onderzoeken; die Commissie tevens verzoekende om zich daarmede onmiddellijk bezig te houden, ten einde zoo mogelijk nog staande de vergadering verslag uit te brengen.

De leden der Commissie verlaten de vergaderzaal ten einde de hun opgedragen taak te volbrengen.

Na eenige oogenblikken teruggekeerd zijnde, brengt de Commissie, bij monde van den heer **Hoffman**, haar verslag uit.

Zij geeft daarbij te kennen, dat het nieuw benoemde lid der Kamer, de heer Cornelis Christiaan van Lidth de Jeude, heeft overgelegd: 1°. het besluit zijner benoeming tot lid der Kamer; 2°. een uittreksel uit de registers van geboorte, waaruit blijkt dat hij in de stad Tiel geboren is; 3°. eene verklaring vermeldende de openbare betrekkingen die hij bekleedt, te weten die van burgemeester der stad Tiel en dijkgraaf in het district Nederbetuwe; wordende in dit stuk tevens medegedeeld, dat het nieuw benoemde lid, als lid der Provinciale Staten van Gelderland, zijn ontslag uit laatstgenoemde betrekking verzocht heeft, doch dat Gedeputeerde Staten dier provincie hem bij extract-besluit kennis gegeven hebben, dat zij het verleenen van dat ontslag als overbodig beschouwden, daar ingevolge art. 124 der Grondwet, bij aanneming der benoeming tot lid der Eerste Kamer het bekleeden der betrekking van lid der Provinciale Staten van zelf vervalt; 4°. twee processen-verbaal, waaruit blijkt dat de heer van Lidth de Jeude in de provincie Gelderland bij volstrekte meerderheid van stemmen tot candidaat voor de Eerste Kamer is verkozen; en eindelijk 5°. een bewijs dat het benoemde lid in handen van den Koning den vereischten eed heeft afgelegd.

Daar alzoo de door den heer van Lidth de Jeude overgelegde stukken voldoen aan de bepalingen der artikelen 25 en 29 van het voorloopig kiesreglement, is de Commissie van oordeel, dat hij als lid der Kamer onmiddellijk kan worden toegelaten.

De Vergadering vereenigt zich met de conclusie van het rapport der Commissie, waarop de heer van Lidth de Jeude, onmiddellijk door den Griffier binnengeleid zijnde, zitting neemt.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat van regeringswege het verlangen te kennen is gegeven om aan de Kamer eene mededeeling te doen.

Zijne Excellentie de **Minister van Marine**, als Voorzitter van den Raad van Ministers, doet daarop namens de Regering de navolgende mededeeling aan de Kamer:

MIJNE HEEREN!

Toen op den 17den Maart jl. de treurige tijding werd aangebragt, dat het den Almagtige had behaagd onzen beminden Koning WILLEM II tot zich te roepen, en diepe rouw aller harten vervulde, vermeenden 's Konings Ministers de allereerste kennisgeving van dit smartvol verlies aan de Volksvertegenwoordiging verschuldigd te zijn. Op welke wijze wij ons van die treurige taak bij de Tweede Kamer hebben gekweten, is U, Mijne Heeren, bekend door de *Staats-Courant*, zoomede de woorden die wij hebben gemeend te moeten rigten aan het Nederlandsche volk.

Gelijktijdig met de mededeeling aan de Tweede Kamer, hebben wij eene uitnoodiging gerigt aan den Voorzitter van deze Kamer, om haar te zamen te roepen, ten einde gelijke mededeeling te ontvangen.

Sedert heeft Z. M. Koning WILLEM III, op het oogenblik dat de treurmare aan Hoogstdenzelve werd overgebragt, zich gehaast naar herwaarts te komen, en, hoezeer in diepen rouw gedompeld, Zijne eerste oogenblikken gewijd aan de belangen van Zijn getrouw Volk.

De *proclamatie* aan dat Volk en de aanvaarding van het bewind hebben het U, Mijne Heeren, doen zien.

Onmiddellijk daarop heeft Zijne Majesteit zich gehaast om andere, niet minder heilige pligten te vervullen, bij de geëerbiedigde, zoo zwaar beproefde Koningin-Weduwe, bij het stoffelijk overschot van Hem, die ons allen zoo dierbaar was, en Wiens nagedachtenis bij ieder regtgeaard Nederlander in zegening zal blijven.

Wij zien ons nu door Z. M. den Koning met de treurige taak belast, aan U, Mijne Heeren, de mededeeling te doen, welke vroeger aan de Tweede Kamer heeft plaats gehad.

Het is van deze droevige taak dat wij ons heden kwijten.

De **Voorzitter** bedankt, namens de Vergadering, Hunne Excellentien de Ministers voor de persoonlijke overbrenging van de hoogst treurige, door hen gedane mededeeling. Hij stelt der Vergadering voor, om die mededeeling voor kennisgeving aan te nemen, en tevens om eene Commissie te doen benoemen tot het ontwerpen van een adres te dier zake aan Zijne Majesteit Koning WILLEM III.

De Vergadering vereenigt zich met het gedane voorstel, en wordt daarna, overeenkomstig art. 33 van het Reglement van Orde der Kamer, overgegaan tot het loten voor de verdeeling der Kamer in vier afdeelingen, ten einde onmiddellijk na den afloop der vergadering door die afdeelingen worde overgegaan tot het benoemen van hare voorzitters en ondervoorzitters, alsmede tot de verkiezing der leden voor de Commissie tot redactie van het door de Kamer aan Koning WILLEM III aan te bieden adres.

Daarna wordt de zitting tot den volgenden dag, op nader te bepalen uur, verdaagd.

ZITTING VAN ZATURDAG 24 MAART.

De vergadering wordt ten twaalf ure door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn 34 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Verheij van den Bogaard, van Nispen van Pannerden, Beerenbroek, 't Hooft, Regout, Blankenheijm, Taets van Amerongen, van Meurs, Bosch, Engelkens, Vos de Wael, van Beeck Vollenhoven, de Jonge van Ellemeet, Tonckens, van Verschuer, van Sasse van Ysselt, Cost Jordens, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Heeckeren van Wassenaar, Groeninx van Zoelen, van Lidth de Jeude, Hoffman, Martens van Sevenhoven, van der Lek de Clercq, Corver Hooft, Philipse, van Welderen Rengers, van Swinderen, Borski, Insinger, Lightenvelt, Freseman Viëtor, Gevers van Endegeest en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede, dat de heer Diemont berigt heeft door ongesteldheid verhinderd te worden de vergadering bij te wonen; welk berigt voor kennisgeving wordt aangenomen.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat door de respective afdeelingen verkozen zijn:

tot hare voorzitters, de heeren: Martens van Sevenhoven, Cost Jordens, van Beeck Vollenhoven en Gevers van Endegeest;

tot hare onder-voorzitters, de heeren: van Sasse van Ysselt, Corver Hooft, Borski en van Welderen Rengers;

tot leden der Commissie voor het ontwerpen van een adres van rouwbeklag aan Zijne Majesteit WILLEM III, de heeren van Nispen van Pannerden, Cost Jordens, van Beeck Vollenhoven en Gevers van Endegeest.

Zijn ingekomen de volgende verzoekschriften, als:

een adres van G. A. de Boer en acht andere ingezetenen van Winschoten, houdende bedenkingen omtrent het beste belastingstelsel, en

een adres van het bestuur der Hollandsche Societeit van levensverzekering te Amsterdam, hetwelk bedenkingen voordraagt tegen het wets-ontwerp houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 en 1849, van welk adres gedrukte exemplaren aan de leden zijn rondgedeeld.

Wordt besloten deze verzoekschriften te verzenden naar de Commissie *ad hoc*.

De **Voorzitter** benoemt tot leden van de Commissie voor de verzoekschriften, de heeren: van Sasse van Ysselt, Hoffman, de Jonge van Ellemeet, van Swinderen en Beerenbroek.

Zijn ingekomen de navolgende boekwerken:

De Staatshuishoudkunde, door dr. J. W. de Man;

Iets over de vruchtvaart op Neerlands Oost-Indie, door G. van Dorsser;

Wederlegging van twee memoriën van den schout-bij-nacht Tengbergen, door het stedelijk bestuur van Medemblik;

Het Wetboek van Strafregt toegelicht, door van den Honert, en eindelijk

een geschreven ontwerp van een nieuw finantieel stelsel, getiteld: *'s Lands behoudenis*, door C. van der Tuuk, die daarover

een gedrukt werkje aan de leden heeft laten ronddeelen, met schriftelijk verzoek om daarvoor eene belooning te ontvangen.

Wordt besloten tot de plaatsing van deze boekwerken in de bockerij der Kamer.

De **Voorzitter** deelt mede, dat de Commissie voor het adres van rouwbeklag aan Zijne Majesteit Koning WILLEM III een ontwerp van zoodanig adres ter tafel heeft gebragt en stelt voor hetzelve naar de afdeelingen te verzenden, ten einde aldaar onmiddellijk door de leden onderzocht te worden.

De Vergadering dienovereenkomstig besloten hebbende, wordt de zitting tot des namiddags ten drie ure geschorst.

Nadat de vergadering ten drie ure heropend is, deelt de **Voorzitter** mede, dat de Commissie tot het ontwerpen van het adres van rouwbeklag de bedenkingen op haar ontwerp in de afdeelingen gemaakt, heeft overwogen en haar ontwerp nader vastgesteld heeft.

Dit nader ontwerp, hetwelk door den Griffier wordt voorgelezen, luidt aldus:

SIRE!

1. Met gemengde aandoeningen naderen wij voor de eerste maal den Troon van Uwe Majesteit.

2. Het treffend verlies van den ontslapen Koning heeft geheel Nederland met innige smart vervuld. Wij beseffen ten volle hoe diep dit leed is gedrongen in de harten der Leden van het Koninklijk Geslacht, van de beminde Koningin-Weduwe en van Uwe Majesteit, die allen in den afgestorven Vorst òf een edel Hoofd, òf een geliefden Echtgenoot, òf een waardigen Vader betreuren. Wij volbrengen dan ook met ontroering den smartelijken pligt, om aan Uwe Majesteit onze opregte deelneming aan de algemeene droefheid plegtig te komen betuigen.

3. Uw onvergetelijke Vader, Sire! die nimmer schroomde zijn bloed voor het Vaderland te plengen, arbeidde ook onvermoeid aan het welzijn van den Staat. Door wijzigingen in de Grondwet te bevorderen, behartigde Hij 's Lands wezenlijke belangen en bewaarde Hij in zorgvolle tijden onschatbare rust en orde. Vertegenwoordigers van het getrouwe Volk van Nederland, verheugen wij ons, Sire, in U te mogen begroeten den Opvolger in het Koningschap, die het gewigt Zijner moeijelijke taak gevoelt, die het Zijne roeping acht het werk te voltooijen, waarvan WILLEM II de grondslagen heeft gelegd.

4. Op onze medewerking tot bereiking van dat verheven doel kan Uwe Majesteit volkomen rekenen.

5. Het is onze vurigste wensch, dat de vereenigde pogingen van Koning en van Vertegenwoordiging, eendragtiglijk aangewend, zullen strekken tot heil der Natie en van Uwer Majesteits aloude Stamhuis, beide zoo innig aan elkander verbonden.

6. Moge de Goddelijke Voorzienigheid bij het algemeen gevoelde leed ook zachte vertroosting schenken, en aan U, Sire! moed en krachten verleenen om Uwe gewigtige taak luisterrijk te volbrengen.

De **Voorzitter** stelt voor om de beraadslaging over dit stuk te bepalen op Maandag aanstaande, des voormiddags ten elf ure.

De heer **Hoffman** geeft in bedenking, om die beraadslaging onmiddellijk te doen plaats hebben, daar het ontwerp, bij de weinige veranderingen waartoe het onderzoek in de afdeelingen aanleiding gegeven heeft, kan geacht worden genoegzaam aan de leden bekend te zijn.

Nadat de heer **van Meurs** te kennen gegeven heeft, dat hij hetzelfde had willen voorstellen, wordt het voorstel van den heer Hoffman, algemeene ondersteuning vindende, zonder hoofdelijke stemming aangenomen en mitsdien de beraadslaging over *het adres van rouwbeklag aan Z. M. Koning* WILLEM III *wegens het overlijden van Z. M. Koning* WILLEM II onmiddellijk geopend.

De algemeene strekking van het ontwerp-adres en de afzonderlijke zinsneden worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Daarna wordt het adres in deszelfs geheel met algemeene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter** verzoekt, naar aanleiding van art. 62 van het Reglement van Orde, de leden der Commissie van redactie van het adres, alsmede de heeren Hoffman en van Heeckeren van Wassenaar zich met hem te willen belasten met de aanbieding van het door de Kamer vastgestelde adres aan Z. M. den Koning.

Op voorstel des Voorzitters besluit de Vergadering om alsnu, naar aanleiding van artikel 9 van het Reglement van Orde, over te gaan tot het benoemen van twee leden, ten einde met hem uit te maken de Commissie voor het huishoudelijke der Kamer.

Tot stemopnemers worden benoemd de heeren: Corver Hooft, Martens van Sevenhoven, van Welderen Rengers en Cost Jordens.

Bij de eerste stemming tot verkiezing van het eerste lid der huishoudelijke Commissie, verkrijgt de heer Gevers van Endegeest 15, de heer Hoffman 9, de heer Philipse 5 stemmen; en de heeren Corver Hooft, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Groeninx van Zoelen, van Heeckeren van Wassenaar en van Beeck Vollenhoven elk ééne stem.

Daar niemand de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt, ingevolge art. 27 van het Reglement van Orde, tot eene tweede geheel vrije stemming overgegaan, waarbij de heer Gevers van Endegeest erlangt 29 stemmen, de heer Hoffman 3 stemmen en de heeren van Heeckeren van Wassenaar en Philipse elk ééne stem.

De heer *Gevers van Endegeest* de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd hebbende is alzoo tot *eerste* lid der Commissie voor de huishoudelijke zaken verkozen.

Bij de eerste stemming tot verkiezing van het tweede lid der huishoudelijke Commissie erlangt de heer Hoffman 14, de heer Philipse 13, de heer Groeninx van Zoelen 5 en de heer Corver Hooft 2 stemmen.

Geen der leden eene volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd hebbende, gaat men over tot eene tweede geheel vrije stemming, waarvan de uitslag is dat de heer Hoffman 19 stemmen verkrijgt, de heer Philipse 13 en de heeren Corver Hooft en Groeninx van Zoelen elk ééne stem.

De heer *Hoffman*, thans eene volstrekte meerderheid van stemmen erlangd hebbende, is derhalve mede tot lid der Commissie voor de huishoudelijke zaken verkozen.

De heeren stemopnemers worden voor de door hen genomen moeite bedankt.

De **Voorzitter** stelt voor, om de mededeeling van het overlijden van Zijne Majesteit Koning Willem II, door de Regering aan de Kamer in hare vorige zitting gedaan, te doen drukken en ronddeelen, met welk voorstel de Kamer zich vereenigt.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DINGSDAG 27 MAART.

De vergadering wordt ten twee ure door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn 26 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Freseman Viëtor, van Lidth de Jeude, van Meurs, Vos de Wael, Verheij van den Bogaard, Insinger, Gevers van Endegeest, Martens van Sevenhoven, Borski, Corver Hooft, Hoffman, Blankenheijm, Engelkens, Cost Jordens, van Welderen Rengers, Philipse, Groeninx van Zoelen, Regout, 't Hooft, Taets van Amerongen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Nispen van Pannerden, van Heeckeren van Wassenaar, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet, van Verschuer en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen drie missives, respectivelijk van de heeren Diemont, Bosch en van Beeck Vollenhoven, die daarbij kennis geven dat zij door ongesteldheid verhinderd worden de vergadering bij te wonen. Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter** deelt der Vergadering mede, dat de Commissie, die belast is geweest met de overbrenging van het laatstelijk door de Kamer vastgestelde adres van rouwbeklag aan Z. M. Koning Willem III, heden de haar opgedragen taak volbragt heeft. De Commissie werd met de gebruikelijke plegtigheid aan 's Konings paleis ontvangen en bekwam, na het adres voorgelezen te hebben, van Hoogstdenzelve het navolgende antwoord:

MIJNE HEEREN!

Ik betuig U Mijnen dank voor deze woorden van troost, Mij toegesproken.

Ik verzoek U deze Mijne dankbetuiging aan de gezamenlijke leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal te willen overbrengen.

Te regt wordt het verlies dat wij leden, door U *treffend* genoemd; want de Koning, Wiens vroegtijdig afsterven wij betreuren, was de weldoener van Zijn Volk.

Het is daarom opbeurend voor Mijne diepbedroefde Moeder, voor Mij en voor Mijn geheele Huis, van alle zijden en ook van U, Mijne Heeren! de bewijzen te mogen ontvangen, in welke groote mate de dierbare afgestorvene de opregtste liefde van allen verworven had.

Niet minder bemoedigend is het voor Mij, bij den aanvang Mijner Regering, van de Eerste Kamer der Staten-Generaal de toezegging te ontvangen van hare medewerking ter ondersteuning Mijner pogingen, die Ik vast besloten ben aan te wenden ter voltooijing van het werk, waarvan Mijn geliefde Vader de grondslagen heeft gelegd.

De Kamer blijve Mij die ondersteuning in ruime mate schenken, en het zal, onder Gods zegen, ons dierbaar Vaderland wel gaan.

Daarna keerde de Commissie met het gebruikelijk ceremonieel naar de vergaderzaal der Kamer terug.

Dit verslag wordt door de Vergadering voor kennisgeving aangenomen en tevens besloten het antwoord des Konings te doen drukken en ronddeelen.

Daarna is de Vergadering tot nadere bijeenroeping uiteengegaan.

(HARMONIE DE SOCIETEIT)

ZITTING VAN DEN 16DEN MEI.

ZITTING VAN WOENSDAG 16 MEI.

De vergadering wordt ten één ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A. graaf van Limburg Stirum.*

Er zijn 30 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Beerenbroek, Groeninx van Zoelen, Insinger, Gevers van Endegeest, Verheij van den Bogaard, van Welderen Rengers, Vos de Wael, Martens van Sevenhoven, van Nispen van Pannerden, Taets van Amerongen, Tonckens, van der Lek de Clercq, van der Beken Pasteel, Borski, van Swinderen, Cost Jordens, Diemont, 't Hooft, de Jonge van Ellemeet, van Lidth de Jeude, van Sasse van Ysselt, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Philipse, Blankenheijm, Corver Hooft, Engelkens, Bosch, Hoffman, Regout en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Buitenlandsche Zaken woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer Freseman Viëtor, die daarbij meldt dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt de vergadering bij te wonen; welke missive voor kennisgeving wordt aangenomen.

Is ingekomen afschrift van het Koninklijk besluit van den 14den April, tot bijeenroeping der beide Kamers van de Staten-Generaal, ter zake van de plegtige beëediging en inhuldiging te Amsterdam. Dit stuk wordt mede voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, ten geleide van de rekening van het fonds voor kolonisatie in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid over 1847, met eene nota van toelichting;

voorts het verslag omtrent den staat van het armwezen over 1847.

Wordt besloten deze stukken op de griffie neder te leggen, ter inzage van de leden.

Naar de commissie voor de petitien wordt verzonden een adres van grondeigenaren te Middelaar, hertogdom Limburg, verzoekende afscheiding in het financiele van het dorp Mook;

alsmede een kopij-adres van de kamer van koophandel en fabrieken te Groningen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, betrekkelijk de instelling van een afzonderlijk ministerie van Nijverheid.

Aan de Kamer zijn ingezonden eenige boekwerken, waarvan de titels aldus luiden:

De Staats-financien, door H. L. Fievez;

Schets van eene vereenvoudigde inrigting van ons oorlogswezen;

Proeve van bezuiniging op de begrooting van Oorlog, door E. van Lobenſels;

De bezorgdheid omtrent het voortdurend bestaan der Delftsche academie;

De Nederlandsche Staats-Courant, door J. Tideman;

Moet Nederlandsch Oost-Indie in N. O. I. autocratisch of constitutionneel geregeerd worden, door A. V. Michiels;

Beschouwingen over het werkje: de Staats-financien van H. L. Fievez, door H. P. van Hoogenhuijze;

Verslag van het stoomwerktuig in den polder van Wamel, Dreumel en Alphen, door M. F. Fijnje.

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De heer **Gevers van Endegeest** vraagt het woord. Hij geeft te kennen, dat de hoogleeraar Ackersdijk hem verzocht heeft uit diens naam aan de Kamer aan te bieden een exemplaar van het door den hoogleeraar geschreven werkje, dat ten titel heeft: *Over belasting en bezuiniging*. De spreker zegt dat de naam en de talenten van den schrijver boven zijne lofspraak verheven zijn. Hij zal alleen zeggen, dat hij dit werkje met genoegen gelezen heeft en bij deze volgaarne voldoet aan het verlangen van den schrijver om daarvan aan de Kamer hulde te doen.

De Vergadering besluit tot de plaatsing ook van dit boekwerkje in de boekerij der Kamer.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn op de bij de Grondwet voorgeschreven wijze ingezonden de navolgende acht door die Kamer aangenomen wets-ontwerpen, als:

een wets-ontwerp betrekkelijk het batig slot van het fonds voor de Dedemsvaart;

een ontwerp van wet tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen;

een wets-ontwerp tot het verleenen van dispensatie voor een gebouw te Ooltgensplaat;

een wets-ontwerp tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen over 1848;

een wets-ontwerp tot het verleenen van vrijdom van accijns aan vermicelli- en macaroni-fabrieken;

een wets-ontwerp betrekkelijk de reis- en verblijfkosten voor de leden der Eerste en de reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal;

een wets-ontwerp betrekkelijk schadevergoeding en wachtgelden voor buiten betrekking gerakende ambtenaren; en

een wets-ontwerp houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de nog te trekken afdeelingen voor de maand Mei.

Nog is ingekomen eene missive van den Voorzitter der Tweede Kamer, houdende kennisgeving van de benoeming van den heer mr. A. Uijttenhooven, advocaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden, tot Commies-griffier dier Kamer. Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Ingevolge art. 33 van het Reglement van Orde gaat men over tot de trekking der afdeelingen voor de maand Mei.

Na afloop daarvan worden de leden verzocht in hunne respective afdeelingen bijeen te komen tot het kiezen van derzelver voorzitters en onder-voorzitters.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

WETS-ONTWERPEN, INGEKOMEN IN DE ZITTING VAN 16 MEI.

1. *Wets-ontwerp nopens de bestemming van het batig slot van het fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart.*

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II).

2. *Wets-ontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen:*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, dat, in afwachting van de regeling der militaire pensioenen, bij de wet bepalingen worden vastgesteld tegen het vervreemden, verpanden of beleenen van de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt en van het corps mariniers; mitsgaders, dat deze bepalingen almede toepasselijk worden gemaakt, zoo op de hier te lande betaald wordende militaire pensioenen en gagementen ten laste der koloniale geldmiddelen, als op de verhoogde soldijen, toegelegd aan de ridders der Militaire Willems-orde,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt, daaronder begrepen die der overzeesche bezittingen, hier te lande betaald wordende, en van het corps mariniers, benevens de verhoogde soldijen toegelegd aan de ridders der Militaire Willems-orde, zijn onvervreemdbaar.

De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening.

Indien hij last geeft om dezelve voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen.

Alle overeenkomsten hiermede strijdig zijn nietig.

Deze bepaling wordt in de acte van pensioen of gagement, of op het ridder-diploma uitgedrukt.

Art. 2. Op de reeds verleende pensioenen en gagementen en verhoogde soldijen aan bovengenoemde ridders toegelegd, zijn de bepalingen, in het voorgaand artikel vervat, van toepassing, belroudens de regten, door derden, vòòr de invoering dezer wet, wettig verkregen.

Art. 3. De voorschotten door liefdadige instellingen en anders

door het openbaar gezag als zedelijke ligchamen erkende, of als geoorloofd toegelatene vereenigingen, hetzij renteloos, hetzij tegen eene matige rente, op de vooromschrevene pensioenen, gagementen en soldijen gegeven of nader te geven, en tot zekerheid waarvan de acten van pensioen, gagement of soldij in pand gegeven zijn, of zullen worden, zijn niet onder de bij deze wet verboden beleeningen begrepen, mits de bepalingen, waarnaar die voorschotten geschieden, door Gedeputeerde Staten der provincie, waarin die ligchamen zijn gevestigd, goedgekeurd zijn.

Lasten en bevelen, enz.

3. *Wets-ontwerp tot het verleenen eener dispensatie voor het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat.*

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II).

4. *Wets-ontwerp tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen, dienstjaar* 1848.

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II).

5. *Wets-ontwerp tot het verleenen van vrijdom van den accijns op het gemaal aan vermicelli- en macaroni-fabrieken.*

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II).

6. *Wets-ontwerp tot regeling van de reis- en verblijfkosten der leden van de Eerste Kamer en van de reiskosten der leden van de Tweede Kamer.*

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II), met de navolgende wijzigingen:

Art. 1, in plaats van de woorden: *een gulden vijftig cents voor ieder uur afstand tusschen hunne wettige woonplaats*, te stellen: » vijf en zeventig cents voor ieder uur afstand tusschen » de plaats waar zij met der woon gevestigd zijn."

Art. 2, dezelfde verandering als voor art. 1 is opgegeven.

7. *Wets-ontwerp tot bestrijding van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren.*

Het ontwerp zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is (zie Bijblad II), heeft de navolgende wijzigingen ondergaan:

De artt. 2, 3, 4 en 5 moeten worden doorgehaald.

Het 1ste artikel, thans het eenige der wet, voert ten opschrift: *Eenig artikel.*

8. *Wets-ontwerp houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien.*

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II),

---

ZITTING VAN MAANDAG 21 MEI.

De vergadering wordt ten twee ure door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn 33 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Van Beeck Vollenhoven, Groeninx van Zoelen, Borski, Regout, Verheij van den Bogaard, Martens van Sevenhoven, van Mierlo, van Verschuer, Engelkens, van der Beken Pasteel, Vos de Wael, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Heeckeren van Wassenaer, van Swinderen, van Nispen van Pannerden, Philipse, Tonckens, Cost Jordens, Diemont, Beerenbroek, Gevers van Endegeest, van der Lek de Clercq, van Sasse van Ysselt, Corver Hooft, de Jonge van Ellemeet, van Heeckeren van Enghuizen, Blankenheijm, Insinger, van Welderen Rengers, van Meurs, van Lidth de Jeude, 't Hooft en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heer **Tonckens** vraagt het woord en zegt: De heer mr. L. Oldenhuis Gratama, plaatsvervangend kanton-regter in het kanton Assen, procureur bij het provinciaal geregtshof van Drenthe en bij de arrondissements-regtbank te Assen, heeft mij toegezonden, om aan de Kamer aan te bieden, een exemplaar van een werkje door zijn weledel gestrenge in 1848 bij P. N. van Kampen te Amsterdam uitgegeven, getiteld: *De tolquaestie van het Zwolsche diep toegelicht.* Dit werk is zijn bestaan verschuldigd aan het heffen door de naamlooze maatschappij ter verbetering van den handelsweg van het Zwolsche Diep van eenen tol op de schepen, welk gezegd diep bevaren, en aan haar toegestaan bij Koninklijk besluit van 4 Julij 1848, no. 53, nadat vroeger, en wel bij Koninklijk besluit van 26 Junij 1844, no. 2, op het request van de directie der Overijsselsche vereeniging tot ontwikkeling van provinciale welvaart aan evengenoemde maatschappij de vergunning was verleend, om aan het openbare vaarwater in het Zwolsche diep de noodige werken tot verbetering van dat vaarwater te doen verrigten, met en onder afstand in vollen en vrijen eigendom van den bodem van dien zeeboezem, alles op den voet en onder voorwaarden als in welgemeld besluit omschreven.

Tegen deze werken en tol zijn reeds sedert geruimen tijd en worden nog dagelijks luide klagten aangeheven, door de schippers die, om de Zuiderzee te bereiken, genoemd vaarwater *moeten* bevaren en voornamelijk in de provincien Overijssel en Drenthe te huis behooren.

In dit boekje nu wordt omtrent die klagten een regtskundig onderzoek gevonden, en, als gevolg van dat onderzoek, derzelver regtmatigheid aangenomen.

Het geldt hier eene zaak voor nijverheid en scheepvaart van het uiterste belang, en daar deze brochure volledig bekend maakt met al hetgeen op dezelve betrekking heeft en dienvolgens ook de aangehaalde besluiten en toltarief bevat, heb ik gemeend de lezing van dezelve aan de leden dezer Kamer te mogen aanbevelen.

Wordt besloten het door den heer Tonckens aanbevolen boekwerk in de boekerij der Kamer te plaatsen.

Een gelijk besluit wordt genomen

1°. omtrent eene brochure getiteld: *Bij de viering van de invoering der grondwets-herziening op den 2den November* 1848, ingezonden door W. J. Meinsma; en

2°. omtrent eene ingezonden brochure van den heer Joan Muller, getiteld: *Over den toestand onzer financien.*

De **Voorzitter** brengt, overeenkomstig art. 35 van het Reglement van Orde, ter kennis der vergadering, dat door de respective afdeelingen benoemd zijn:

tot hare voorzitters, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Cost Jordens, van Welderen Rengers en Gevers van Endegeest;

tot hare tweede voorzitters, de heeren: van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Martens van Sevenhoven, van Sasse van Ysselt en Philipse.

De **Voorzitter** deelt mede, dat door de respective afdeelingen benoemd zijn tot rapporteurs:

voor het wets-ontwerp, strekkende om eene wettelijke bestemming te geven aan het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Vos de Wael, van Nispen van Pannerden en Hoffman;

voor het wets-ontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Vos de Wael, van Nispen van Pannerden en van Verschuer;

voor het wets-ontwerp tot verleening eener dispensatie voor het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Borski, van Nispen van Pannerden en de Jonge van Ellemeet;

voor het wets-ontwerp tot regeling van het Fonds voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, dienstjaar 1848, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Borski, van Nispen van Pannerden en Gevers van Endegeest;

voor het wets-ontwerp tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Groeninx van Zoelen, van Nispen van Pannerden en Beerenbroek;

voor het wets-ontwerp tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, de heeren: van Pallandt van Waardenburg van Neerijnen, van der Leck de Clercq, Insinger en Gevers van Endegeest;

voor het wets-ontwerp tot bestrijding van eventueel te verlee-

nen schadevergoeding en wachtgelden aan buiten landsbetrekking gerakende ambtenaren, de heeren: van Meurs, Groeninx van Zoelen, Insinger en 't Hooft;

voor het wets-ontwerp houdende bepalingen omtrent regterlijke collegien, de heeren: Tonckens, Martens van Sevenhoven, Insinger en Philipse.

De **Voorzitter** herinnert, dat bij art. 74 van het Reglement van Orde is vastgesteld, dat de werkkring van den Griffier en den Commies-griffier bij afzonderlijke instructie zullen worden bepaald. Daar de thans bestaande instructie voor deze beide ambtenaren, die gearresteerd is op 23 December 1815, waarschijnlijk niet meer zal voldoen aan hetgeen de tegenwoordige bepalingen van de Grondwet en van het Reglement van Orde zouden medebrengen, stelt hij voor, dat eene Commissie zal benoemd worden om deze instructie te herzien of daaromtrent zoodanige voorstellen aan de Vergadering te doen als welke ten deze noodig en nuttig mogten zijn.

Dit voorstel wordt door de vergadering aangenomen en vervolgens eene commissie benoemd tot herziening van de instructie van den Griffier en Commies-griffier, bestaande uit de heeren: Corver Hooft, Vos de Wael en van Sasse van Ysselt.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp ter regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der verblijfkosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal; en die voor het wets-ontwerp betrekkelijk het bijzonder fonds voor uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, brengen respectivelijk over die wets-ontwerpen verslag uit.

Wordt besloten deze beide rapporten te doen drukken en ronddeelen en de beraadslaging over de genoemde wets-ontwerpen te bepalen op Woensdag den 23sten Mei, des namiddags ten twee ure.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de zitting opgeheven.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *wegens het wets-ontwerp tot bepaling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer*, uitgebragt in de zitting van den 21sten Mei 1849.

Dit wets-ontwerp, van de Tweede Kamer ontvangen, is in de afdeelingen, waarin 33 leden tegenwoordig waren, behandeld en overwogen. Echter hebben zich de leden, wegens den teederen aard van het onderwerp, van het voordragen van aanmerkingen onthouden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 19den Mei 1849.

VAN AYLVA VAN PALLANDT.
VAN DER LEK DE CLERCQ.
INSINGER.
GEVERS VAN ENDEGEEST.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *over het wets-ontwerp betreffende het Fonds der Dedemsvaart*, uitgebragt in de zitting van den 21sten Mei 1849.

Nadat door de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in hare zitting van den 1sten Mei jl., het wets-ontwerp nopens de bestemming van het batig slot van het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, aangenomen was, is dat ontwerp ook in de afdeelingen dezer Kamer overwogen geworden. Bij dat onderzoek, waaraan 33 leden deel namen, zijn geene bedenkingen tegen deze wets-voordragt gemaakt. De taak der Commissie van Rapporteurs heeft zich mitsdien bepaald, om van dezen uitslag aan de leden der Kamer kennis te geven.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 21sten Mei 1849.

VAN BEECK VOLLENHOVEN.
VOS DE WAEL.
VAN NISPEN VAN PANNERDEN.
HOFFMAN.

ZITTING VAN WOENSDAG 23 MEI.

De vergadering wordt ten twee ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 35 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken en van Financien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer van der Lek de Clercq, die daarbij meldt, dat hij, uit hoofde van dringende omstandigheden, verhinderd wordt de vergadering bij te wonen.
Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal is op de gebruikelijke wijze ingezonden een wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847.
Wordt besloten tot de verzending naar de afdeelingen.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen, dienstjaar 1848,
en die voor het wets-ontwerp tot het verleenen van vrijdom van den accijns op het gemaal voor vermicelli- en macaronifabrieken,
brengen achtervolgens over die wets-ontwerpen verslag uit.
Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en de beraadslaging over genoemde wets-ontwerpen vast te stellen op morgen.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien, brengt mede haar verslag uit.

Nadat besloten is dit verslag te doen drukken en ronddeelen, stelt de **Voorzitter** voor, de beraadslaging over evengemeld wets-ontwerp te bepalen op Vrijdag aanstaande.

De heer **van Sasse van Ysselt** meent, dat de beraadslagingen over de twee wets-ontwerpen, wier behandeling op morgen bepaald is, niet zoolang zullen ophouden, dat niet in dezelfde zitting ook de discussie over de wet betrekkelijk de regterlijke collegien zou kunnen plaats hebben. Hij stelt mitsdien voor, om ook deze beraadslaging op morgen te bepalen, ten einde de werkzaamheden der Kamer zooveel mogelijk bespoedigd worden.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** brengt tegen dit laatste voorstel eene bedenking in. De beraadslagingen, zegt hij, die thans in de Tweede Kamer plaats hebben over het wets-ontwerp betrekkelijk de ministeriele verantwoordelijkheid en die de tegenwoordigheid van den Minister van Justitie aldaar vorderen, zullen mogelijk morgen nog niet afgeloopen zijn. Bij de onzekerheid hiervan, acht hij het wenschelijk, dat de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk de regterlijke collegien, dat mede van het departement van Justitie is uitgegaan, niet op morgen bepaald worde.

De heer **van Sasse van Ysselt** zegt, dat het even onzeker is, of de beraadslagingen der Tweede Kamer over het wets-ontwerp betrekkelijk de ministeriele verantwoordelijkheid Vrijdag afgeloopen zullen zijn, zoodat tegen het voorstel van den Voorzitter hetzelfde bezwaar bestaan zou, dat tegen het zijne is aangevoerd.

De **Voorzitter** brengt alsnu zijn voorstel, om de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk de regterlijke collegien op Vrijdag te doen plaats hebben, in hoofdelijke omvrage; zullende

bij verwerping van dit voorstel dat van den heer van Sasse van Ysselt in stemming gebragt worden.

Het voorstel des Voorzitters wordt met 21 tegen 14 stemmen aangenomen.

Voor hetzelve hebben gestemd de heeren: Cost Jordens, Bosch, Martens van Sevenhoven, Borski, de Jonge van Ellemeet, van Nispen van Pannerden, Philipse, Diemont, van Welderen Rengers, Insinger, Gevers van Endegeest, Lightenvelt, Groeninx van Zoelen, van Heeckeren van Wassenaar, van Lidth de Jeude, van Heeckeren van Enghuizen, Verheij van den Bogaard, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Taets van Amerongen, van Verschuer en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Hoffman, Engelkens, Tonckens, van der Beken Pasteel, Blankenheijm, 't Hooft, van Swinderen, van Mierlo, Regout, van Sasse van Ysselt, Vos de Wael, Corver Hooft, Beerenbroek en van Meurs.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling van de reis- en verblijfkosten der leden van de Eerste Kamer en van de reiskosten der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

De heer **van Swinderen** heeft het eerst het woord en zegt: Ik heb het woord gevraagd, omdat in het verslag over het in beraadslaging zijnde wets-ontwerp met geen enkel woord gewaagd wordt van het in de afdeeling, waartoe ik de eer heb te behooren, reeds dadelijk bij den aanvang van het onderzoek der ons aangeboden wets-ontwerpen gerezen bezwaar, waarvan de vermelding in die afdeeling vrij algemeen verlangd werd. Dat bezwaar, Mijne Heeren, is dat wij niet bij magte zijn om een volkomen juist oordeel over de ons aangeboden wets-ontwerpen te vellen, zoolang wij niet op eene officiele wijze kennis dragen van al hetgeen bij de openbare beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent die wets-ontwerpen is voorgevallen. Niet, mijne heeren, omdat men van oordeel zoude zijn, dat al het daar verhandelde ons tot onvoorwaardelijke navolging of leiddraad zoude moeten nopen of dienen. Neen, dit denkbeeld zoude voor ons allen kwetsend zijn, en ik wil alzoo hetzelve reeds dadelijk, liefst zoo ver mogelijk, van ieder onzer verwijderd hebben; maar de in die Vergadering door een gedeelte der Vertegenwoordiging geopperde bezwaren, door de Regering misschien allezins voldoend opgelost, behooren toch niet, door de niet altijd door waarheidsliefde en volledigheid uitmuntende couranten, maar op eene meer officiele wijze ter onzer kennis te worden gebragt, voordat wij ons, mijns inziens, aan een eindoordeel over die wets-ontwerpen behooren te wagen. Dit bezwaar weegt bij mij zoo zeer, dat het van invloed zal zijn op mijne handelwijze bij de op handen zijnde beraadslaging en stemming over vele der in behandeling genomen wets-ontwerpen. Kan de Vergadering zich met het vooruitgezette vereenigen, dan zoude ik in overweging geven of het niet goed zoude zijn der Regering bepaald te verzoeken, om toch zoodra mogelijk aan het geopperde bezwaar te gemoet te willen komen.

De heer **Cost Jordens** zegt het woord gevraagd te hebben, om het verlangen van den vorigen spreker naar meerderen spoed in de openbaarmaking van hetgeen in de zittingen der Tweede Kamer verhandeld wordt, te ondersteunen. De beraadslagingen van die Kamer zijn openbaar, maar zal die openbaarheid effect hebben, dan moet deze zich niet daartoe bepalen, dat de deuren der vergaderzaal voor elk die zich in de residentie bevindt openstaan; zal die openbaarheid doel treffen, dan moet alles wat verhandeld wordt volledig en met spoed bekend worden gemaakt. Deze zaak is thans niet voldoende geregeld. Het *Bijblad tot de Nederlandsche Staats-Courant*, waaromtrent hij niet de aanmerking wil maken dat het geen volledig en juist verslag levert, heeft het groote gebrek dat het veel te laat verschijnt. Het is, naar des sprekers oordeel, van het grootste belang dat in dit gebrek voorzien worde. De spreker weet, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken met eene Commissie van de Tweede Kamer over deze zaak onderhandeld heeft. Hij heeft uit het verslag, dat door de bedoelde Commissie deswege is uitgebragt, gezien, dat de Minister het noodig geacht heeft om, alvorens in dezen een beslissenden stap te doen, alvorens over te gaan tot de invoering van het stelsel van stenographie, het gevoelen der beide Kamers te kennen, te weten, of deze de aanzienlijke uitgaven, die de gewenschte verandering veroorzaken zou, nuttig en goed besteed zouden achten; de Minister zou te dien einde een ontwerp van wet indienen ter verhooging van de staatsbegrooting van 1849 voor dit bepaalde doel. Dat verslag intusschen is gedagteekend van den 27sten April 1849; er is dus sedert nagenoeg eene maand verloopen en van die wet is tot heden niets verder gehoord. Het groote belang, dat de zaak in des sprekers oog heeft, noopt hem om thans op de spoedige indiening dier wet, bij den bedoelden Minister, thans alhier tegenwoordig, aan te dringen, opdat te spoediger in het bestaande bezwaar voorzien worde. Hij verliest geenszins uit het oog de menigvuldige werkzaamheden, die de Minister te vervullen heeft, maar daar de verlangde wet niet van grooten omvang kan zijn en eenvoudig van aard is, meent hij de vrijheid te mogen nemen om op die spoedige indiening aan te dringen, terwijl het nemen der ten deze gewenschte maatregelen thans van die wet afhangt.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik meen, dat de beide redenaars elk van een verschillend onderwerp spraken. De eerste wenschte te verkrijgen eene officiele mededeeling aan de Eerste Kamer van hetgeen in de openbare zittingen der Tweede Kamer verhandeld wordt. Zoo hij daarmede bedoelt de mededeeling die door het Bijblad tot de Nederlandsche Staats-Courant omtrent het verhandelde in de Tweede Kamer gedaan wordt, dan kan aan zijn verlangen gereedelijk worden voldaan. Ik meen te weten, dat de leden der Eerste Kamer een exemplaar van dat Bijblad ontvangen, doch zoo ik mij daarin mogt vergissen, zal ik gaarne zorgen, dat hun dit toegezonden worde en zij op die wijze kennis dragen van de beraadslagingen der Tweede Kamer.

De laatste redenaar drong aan op de invoering van de stenographie voor de openbaarmaking van de discussien der Kamers en verlangde dat die openbaarmaking met spoed zou plaats hebben. Ik heb over dit punt gehandeld met eene Commissie van de Tweede Kamer en bij die gelegenheid eene nota overgelegd, waaruit blijkt wat al gevorderd zal worden om het bedoelde verlangen te verwezenlijken; blijkens die nota zullen de kosten voor de Staats-Courant, wil men het beoogde doel bereiken, met f 20,000 's jaars verhoogd moeten worden. Het in dienst nemen van een voldoend personeel van bekwame snelschrijvers, het aanschaffen van eene snelpers, het bouwen van een locaal voor die snelpers, dat alles zou noodig zijn en belangrijke uitgaven vorderen. Ik heb aan de Commissie gezegd, dat ik niet wel overeenkomsten durfde aangaan met snelschrijvers van elders of van hier, dat ik niet wel maatregelen durfde nemen tot invoering der gewenschte verandering, zonder dat ik de zekerheid had, dat die aanzienlijke uitgaven door alle takken der wetgevende magt zouden worden toegestaan. En ten einde het gevoelen der beide Kamers omtrent dit punt te leeren kennen, heb ik de indiening eener wet tot verhooging der staatsbegrooting van 1849 voor dit bepaalde doel nuttig geacht, en die indiening toegezegd. Wanneer nu aan die toezegging tot heden toe nog niet voldaan is, dan moet dit alleen daaraan worden toegeschreven, dat er een gezet en naauwkeurig onderzoek noodig is naar de grondslagen waarop de aan te vragen verhooging berusten moet. Zoodra ik de cijfers der verschillende posten, die hierbij in aanmerking komen, met juistheid zal kunnen bepalen, zal ik gaarne aan mijne belofte voldoen, ten einde langs dien weg te geraken tot bevrediging van het verlangen, dat thans ook in deze Kamer is geuit.

De heer **van Verschuer**: Ik voel mij gedrongen tegen de aanneming van het wets-ontwerp mijne stem uit te brengen, omdat het beginsel van bezuiniging, waarvan ik de toepassing in het algemeen zoo verre verpligtend beschouw, als de grenzen welke het algemeen belang aanwijzen zulks toelaten, niet ook op de verblijfkosten der leden van de Eerste Kamer is toegepast, even als zulks betrekkelijk de reiskosten door de Tweede Kamer plaats vond. Alhoewel de Grondwet de leden der Eerste Kamer tot het genieten van reis- en verblijfkosten verpligt, komt het mij voor, dat het vereischte tot verkiesbaarheid, uitgewerkt in art. 78 der Grondwet, toelaat om den wensch uit te drukken, dat genot zoo gering mogelijk te doen zijn.

In weerwil dat de vrijheid der keuzen tot lid der Tweede Kamer door de niet volledige schadeloosstelling voor reis en verblijf kan beperkt worden, zoo verdient, mijns bedunkens, de poging der Tweede Kamer om het beginsel van bezuiniging,

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING van den 23sten MEI.

zoo verre als het algemeen belang maar eenigzins toeliet, op zich zelven toe te passen, loffelijke erkenning, ja navolging, Mijne Heeren, door ook onzerzijds een offer aan het beginsel van bezuiniging te brengen, waarvan de waarde minder in de grootheid der som dan wel in het bewijs van overeenstemming met de andere Wetgevende Kamer gelegen is, ten einde gezamenlijk een ieder, welke uit 's Lands kas geniet, voor te gaan in het ten offer brengen van eigen belang aan het algemeene.

De heer **Gevers van Endegeest** zegt, dat hij niet het woord verlangt te voeren over de wet zelve, die thans in beraadslaging is, maar slechts een enkel woord wil zeggen over hetzelfde onderwerp, dat door twee geachte leden bij deze gelegenheid ter sprake gebragt en ook door den Minister van Binnenlandsche Zaken besproken werd. De spreker meent, dat zoo het Bijblad tot de Nederlandsche Staats-Courant spoediger verscheen, de vele klagten die thans omtrent de openbaarmaking van het verhandelde in de Tweede Kamer bestaan, niet zoo sterk zouden gehoord worden. Dat Bijblad, meent hij, zou oneindig meer nut doen, indien het in de mededeeling van de beraadslagingen niet steeds zoo veel ten achtere was, want wat het mededeelt is inderdaad goed. De spreker merkt op, dat het verslag van de beraadslagingen, die den 18den December van het vorige jaar over de wet nopens de provinciale belastingen in de Tweede Kamer gehouden werden, thans nog niet door het Bijblad geëindigd is: men is midden in de redevoering van een der leden blijven steken. Van de beraadslagingen der Tweede Kamer over de laatstelijk aldaar behandelde en thans hier aanhangige wets-ontwerpen is nog niets medegedeeld; men is nog eerst bezig met het vermelden der beraadslagingen over het Reglement van Orde, welke plaats hadden op den 19den April en volgende dagen, en waaromtrent na eene lange tusschenpoozing nu deze week weder eens een paar vellen verschenen zijn. Die vertraging in de openbaarmaking der beraadslagingen is het, waarover hij thans bepaaldelijk klaagt, en zoo hierin verandering gebragt wierd, dan zouden vele zwarigheden vervallen. De spreker zegt, dat in de afdeeling, waar hij voorzitter is, algemeen het verlangen was te kennen gegeven, dat de wensch naar verbetering in dezen in het verslag over het thans behandelde wets-ontwerp zou worden opgenomen. Hij weet niet waarom dit niet geschied is; hij weet niet, of hetzelve welligt daaraan is toe te schrijven, dat de bedoelde wensch reeds in het rapport over een ander wets-ontwerp was opgenomen, doch hetwelk nog niet is uitgebragt. Maar hoe dit zij, hij wil thans ondersteunen hetgeen door de geachte leden uit Friesland en Overijssel in het midden is gebragt; en hoopt, dat ten minste aanstonds de uitgave van het Bijblad zal worden bespoedigd; hetgeen van de administratie daarover schijnt af te hangen.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal met 32 tegen 3 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Borski, Diemont en van Verschuer.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk *het batig slot van het fonds voor werken aan de Dedemsvaart.*

Daar niemand hierover het woord verlangt te voeren, gaat men terstond over tot de hoofdelijke stemming en wordt dat wets-ontwerp daarbij met algemeene stemmen aangenomen.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt de navolgende rapporten uit:

bij monde van den heer **van Sasse van Ysselt:**

I. » *W. Feis* en acht anderen te Winschoten, geven bij adres aan uwe Vergadering te kennen, dat het vertrouwen tusschen Vorst en Volk, tusschen meer en minder welvarenden is wankelend.

Adressanten vermeenen, dat door de staatsmagt in Nederland dit groote vraagstuk verrassend en verzoenend, zoo als zij zich uitdrukken, kon worden opgelost. Zij geven als middel er voor aan, de gansche opheffing van het belastingstelsel, dat in hun oog is beginselloos en onregtvaardig.

Zij verlangen een nieuw stelsel, wat zij noemen eene belasting op het eenheidsvermogen aan inkomsten. Zij beschouwen, dat hij, die juist in staat is om een gezin te voeden, *eene eerste of eenigste eenheid is*, die alleen een evenredig aandeel in de kosten van het staatsbestuur moet dragen; zonder betrokken te worden in de betaling van de interesten der staatsschuld. Zij ontwikkelen verder, dat hij, die twee of meerdere eenheden inkomsten bezit, voor iedere eenheid een gelijk aandeel in de kosten van het staatsbestuur en in de interesten der staatsschuld moet betalen.

Verder dringen zij er op aan, dat de Staat een kosteloos publiek onderwijs doe geven, vooral ook in de natuurkundige wetenschappen, en verzoeken ten slotte, dat bij het maken der organieke wetten het bewijs worde gegeven, dat men vertrouwen in de natie stelt.

Aangezien het verzoek der adressanten een onderwerp betreft, tot behandeling waarvan uwe Vergadering welligt spoedig zal geroepen worden, heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, voornoemd request, tot inzage der leden, ter griffie neder te leggen."

bij monde van den heer **de Jonge van Ellemeet:**

II. » Commissarissen en directeur der Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen, opgerigt ten jare 1807 te Amsterdam, hebben zich tot de Eerste Kamer der Staten-Generaal gewend met een adres, bezwaren inhoudende tegen *het ontwerp van wet voor eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren* 1848 *en* 1849.

Hunne bedenkingen betreffen enkele bepalingen in dat ontwerp aanwezig, waarvan de aanneming beweerd wordt de hun toevertrouwde belangen, hetzij middellijk hetzij onmiddellijk, te zullen kunnen krenken.

De adressanten achten zich in de eerste plaats bezwaard met de redactie van art. 9 van het ontwerp; maar bovendien verlangen zij den daarbij voordragen vrijdom ook te zien uitgestrekt tot de renten van *alle vreemde fondsen.*

Zij vermeenen, ten andere, op te merken eene grove onregtvaardigheid en eene aanleiding tot gevolgen, die geheel buiten de bedoeling der wet liggen, in de bepaling van art. 19, en wel in verband beschouwd met art. 17, alinea 2, van het concept. Daarbij wordt met een voorbeeld de definitie opgehelderd en nader aangedrongen, dat eene lijfrente is een *jaargeld*, tegen een naar de levenskans gewijzigden *koopprijs* verkregen en hetwelk een zeker deel van het kapitaal vertegenwoordigt, dat langzamerhand te niet gaat.

Evenzoo komt het bestuur der voorzeide societeit op tegen art. 20, litt. c. Met verwijzing naar art. 1822 Burgerlijk Wetboek, wordt de maatstaf van berekening, voor de belasting alhier voorgedragen, genoemd *irrationeel.*

Ten vierde, bevatten, naar het oordeel van adressanten, de artt. 28 en 33 groote bezwaren. Zij treden hierbij in eene vergelijking van uitdeelingen aan aandeelhouders in naamlooze maatschappijen, met de uitkeeringen, als lijfrenten aan de eigenaren daarvan betaald, en zij vestigen uwe aandacht op de bepaalde overeenkomsten bij dezen, in tegenoverstelling van genen, aangegaan, waarbij de verkoopers zich tegen een bepaalden koopprijs, en dus *titulo oneroso*, jegens de koopers verbinden tot de uitkeering eener bepaalde jaarlijksche som, tot welker betaling de verkoopers regtens gehouden zijn. Doch bovendien voorziet deze Hollandsche Maatschappij in de voorgedragen belasting, als te heffen bij inhouding, eene groote bemoeijelijking tot mededinging met *vreemde* naamlooze societeiten: vreemde eigenaren van lijfrenten zullen hunne deelneming in de Nederlandsche maatschappijen vaarwel zeggen; de vreemde societeiten zullen hare uitkeeringen *buiten 's lands* betaalbaar stellen, en de heffing der belasting zal langs dien weg worden ontdoken. Deze laatste bedenking wordt nog op art. 30 van het ontwerp toepasselijk gemaakt, en de wets-ontwerper wordt beschuldigd daarbij ontrouw te zijn geworden aan zijn vroeger beginsel, om namelijk alle onbescheiden inzage en contrôle te vermijden.

Eindelijk, met opsomming der nadeelen, die hieruit voor Nederlandsche maatschappijen en voor hare deelhebbers kunnen ontstaan, met uiteenzetting van het teedere en van het in veler belangen ingrijpende dezer aangelegenheid, wordt dit adres op eene betamelijke, heldere en niet minder klemmende wijze besloten; en vermits dit verzoekschrift in verband staat tot een aanhangig ontwerp van wet, zoo heeft uwe Commissie de eer der Vergadering voor te stellen om het ter griffie neder te leggen."

bij monde van den heer **Beerenbroek:**

III. » Bij request van 10 Mei, wenden zich de schepen, drie leden van den raad, de pastoor en nog drie en veertig ingezetenen van het dorp Middelaar, gemeente Mook, hertogdom Limburg, tot deze Vergadering, daarbij te kennen gevende:

dat dit dorp onder het Fransche gouvernement heeft deel gemaakt van het departement de la Roer, en in 1801 of 1802, niet alleen ten aanzien der finantien, maar ook administratief, willekeurig met Mook, zijnde een uur afstands van Middelaar gelegen, is vereenigd geworden en sedert dat tijdstip eene gemeente uitmaakt;

dat deze vereeniging steeds is beschouwd als strijdig met de belangen van Middelaars ingezetenen, en wel om de volgende redenen: 1o. Middelaar telt nagenoeg dezelfde bevolking als Mook; 2°. Middelaar heeft jaarlijks omstreeks f 1100 inkomsten van opbrengst der verpachte gemeente-eigendommen, welke in de kas der vereenigde dorpen worden gestort; terwijl Mook voor opbrengst van verpachte gronden slechts f 600 bijbrengt.

Mook heeft ten aanzien der gegoedheid van de ingezetenen, in vergelijking van Middelaar, verre de overhand, zoodat dezelve grootendeels in de 1ste en 2de klasse voor de geadmodieerde rijksaccijnsen op het gemaal, geslagt en brandstoffen worden aangeslagen, terwijl zeer weinigen van Middelaar in dezelfde klassen kunnen worden gerangschikt; adressanten beweren, dat het gemeentebestuur, in stede van deze belasting hoofdsgewijze over de belastingschuldigen der vereenigde dorpen om te slaan, hierin eene splitsing gemaakt en tot grondslag heeft aangenomen de afzonderlijke bevolking van elk dorp, door welke splitsing Middelaars ingezetenen, volgens requestranten, grievend worden getroffen.

Mook heeft schulden en Middelaar is daarvan bevrijd, en nu dienen de inkomsten van dit laatste dorp tot aflossing der gevestigde kapitalen en betaling van interesten der schulden van Mook.

Mook heeft eene goede armen-rent; Middelaar integendeel heeft geene inkomsten, en nu beklagen zich requestranten, dat, terwijl hunne woonplaats administratief is vereenigd, deze vereeniging door Mook wordt ingeroepen daar waar ze voordeelig is en ten aanzien der armen-bedeeling als nadeelig voor dit laatste dorp wordt afgewezen.

Requestranten geven te kennen, dat zij zich herhaaldelijk tot het erlangen eener afscheiding aan Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg, doch vruchteloos, hebben gewend, en nog laatstelijk bij deliberatie van den vereenigden gemeenteraad, onder dagteekening van 15 December 1843, waarvan kopij bij het request is overgelegd. Het blijkt uit eene missive van 23 Julij 1844, dat het gedeputeerd bestuur zijne goedkeuring aan de beraadslaging van den gemeenteraad heeft geweigerd, op grond, dat het nut eener finantiele scheiding tusschen Mook en Middelaar niet wordt erkend, maar integendeel verwikkelingen en verwarringen daaruit zouden voortvloeijen, en dat bovendien eene splitsing van de geldelijke belangen der beide dorpen onder hetzelfde bestuur niet kan worden ingewilligd, als zijnde in strijd met het Koninklijk besluit van 27 Julij 1819, waarin geschreven staat: » dat in het algemeen de gemeenten, welke voortaan vereenigd zullen worden, *of welke reeds vereenigd zijn* en niet op zich zelve zullen worden gebragt, onder het finantieel even als onder het administratief oogpunt zullen worden gecombineerd, en dat dienvolgens *hare inkomsten, eigendommen en lasten in het gemeen zullen zijn.*"

De gewijzigde Grondwet geeft aanleiding, dat requestranten zich tot deze Vergadering wenden en beroepen zich op art. 2 der Grondwet, hetwelk zegt: » de wet kan provincien en gemeenten vereenigen en splitsen."

Vermits de inhoud van het verzoekschrift in verband staat met de nog te maken gemeentewet, voorgeschreven bij het IVde hoofdstuk, 3de afdeeling der Grondwet, welk ontwerp, achtervolgens art. 5, n°. 2, der additionnele artikelen, nog in den loop dezer zitting aan de Staten-Generaal moet worden voorgedragen, en het allezins wenschelijk mag worden geacht, dat, alvorens het zoo gewigtig wets-ontwerp tot regeling van de gemeenteinrigtingen wordt ingediend, de Minister van Binnenlandsche Zaken bekend zij met alle de bezwaren waartoe de bestaande reglementen en verordeningen voor de plaatselijke besturen, en wel bepaaldelijk in het onderhavige geval met het oog op art. 2 der Grondwet, aanleiding geven, zoo heeft uwe Commissie de eer aan de Vergadering voor te stellen, het verzoekschrift van het dorp Middelaar ter griffie neder te leggen en afschrift te zenden aan het departement van Binnenlandsche Zaken."

bij monde van den heer **Hoffman**:

IV. » Namens uwe Commissie voor de verzoekschriften, heb ik de eer te rapporteren op eene in hare handen gestelde kopij van een door de kamer van koophandel en fabrijken te Groningen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken ingediend adres.

In aanmerking nemende den nadeeligen invloed der staatkundige verwikkelingen in Europa op den handel en de nijverheid, ook in Nederland, vele takken waarvan, naar haar inzien, om staande te blijven, krachtige medewerking en ondersteuning behoeven, acht die kamer het niet minder noodzakelijk, zoo immer mogelijk, afdoende maatregelen te nemen, om door het verschaffen van werk de toenemende volksverarming tegen te gaan.

Bij de tegenwoordige wijze van bestuur zijn, naar het gevoelen dier kamer, de werkzaamheden in betrekking tot handel, scheepvaart, fabrieken, landbouw en andere takken van industrie te zeer bij de onderscheiden ministerien verspreid, waardoor het aan de noodige eenheid en overeenstemming ontbreekt om het geheel te overzien en de meest gepaste maatregelen voor derzelver welvaart op te sporen, aan te wenden, of te ondersteunen; en zonder nog te beweren dat vele werkzaamheden bij die departementen meer de strekking hebben om het belang der schatkist te handhaven, dan dezelve dienstbaar te maken ter bevordering of uitbreiding der nijverheid, vermeent zij dat de belangen van deze, althans in sommige gevallen, te zeer op den achtergrond worden gesteld. Zoo zijn, zegt het adres, de belangen van koophandel en zeevaart betrekkelijk de handelstractaten, alsmede de correspondentie met de Nederlandsche consuls, opgedragen aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken; die betrekkelijk de kamers van koophandel, de handelswegen te water of te lande, de middelen van vervoer, het beramen en bevorderen van pogingen om handel, landbouw, fabrieken en verdere takken van nijverheid te ondersteunen en nieuwe bronnen van volksbestaan op te sporen en te doen kennen, aan dat van Binnenlandsche Zaken; de regten van in-, uit- en doorvoer, alsmede die van last-, vuur-, toonen baken-gelden aan het departement van Finantien, en het loodswezen aan dat van Marine. Door de vereeniging van alle deze belangen onder één departement, vermeent genoemde kamer, dat niet alleen het welzijn der onderscheiden takken van nijverheid zoude worden bevorderd, maar dat ook de Regering daarvan in velerlei opzigten gewigtige diensten zoude kunnen erlangen, welke in dit adres in het breede worden uiteengezet, en waarvan de strekking is de noodzakelijkheid te betoogen van de oprigting van een afzonderlijk ministerie van Nijverheid.

Met het oog op art. 73 der Grondwet, behoort, naar het inzien uwer Commissie, het onderwerp van dit adres niet tot de bemoeijenissen der Vertegenwoordiging, en vermeent zij alzoo deswege niet anders te kunnen concluderen, dan om over te gaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

De heer **van Meurs** vraagt het woord. Hij geeft te kennen, dat hij tot lid van het kiescollegie voor de Provinciale Staten verkozen is in het district zijner woonplaats. Verscheiden leden der Vergadering verkeeren in dergelijk geval. De spreker zou het daarom wenschelijk achten, dat thans bepaald wierd, dat de Kamer op Vrijdag aanstaande uiteen zal gaan, om eerst na Vrijdag over acht dagen weder bijeen te komen. Zij, die in het bedoelde geval verkeeren, zouden dan de zekerheid hebben van de op handen zijnde vergadering van hun kiescollegie te kunnen bijwonen; terwijl zij thans, bij de onzekerheid van den loop der werkzaamheden, ook niet kunnen melden, dat zij in die vergadering niet kunnen tegenwoordig zijn.

De **Voorzitter** zegt dat, hoezeer hij genegen zou zijn om aan den wensch van den heer van Meurs te voldoen, hij echter moet opmerken, dat de Kamer thans van verscheiden wetten gesaisisseerd is en dat er mogelijk spoedig nog meerdere wetten zullen inkomen. Onder deze omstandigheden kan van hem, naar hij meent, voor het oogenblik moeijelijk gevorderd worden, dat hij aan het geuite verlangen gehoor zou geven. Intusschen zal men Vrijdag nader kunnen zien, hoever de werkzaamheden dan gevorderd zullen zijn, en in hoeverre de stand der werkzaamheden dan zal toelaten aan den gedanen wensch te voldoen.

De heer **van Meurs** merkt op, dat, daar de aanstaande feestdagen toch eene schorsing der werkzaamheden veroorzaken zal, de scheiding der Kamer eene aanmerkelijke bezuiniging ten gevolge zou hebben. De onnutte uitgave van verblijfkosten gedurende die dagen zou dan bespaard worden.

De heer **van Sasse van Ysselt** ondersteunt den wensch van den vorigen spreker. Ook hij meent, dat de verlangde scheiding der Kamer uit het oogpunt van bezuiniging aanbeveling

verdient. Hij vereenigt zich te eerder met het verlangen van het lid uit Gelderland, omdat de tegenwoordige beraadslagingen der Tweede Kamer misschien langer dan men verwacht den Minister van Justitie zullen bezig houdeen.

De heer **Martens van Sevenhoven** verklaart zich tegen den geuiten wensch om te bepalen, dat de Kamer Vrijdag aanstaande uiteen zal gaan. Hij kan in dat uiteengaan geene zoo groote bezuiniging zien. Tegen de besparing van verblijfkosten zou de uitgave van reiskosten overstaan, terwijl het bovendien twijfelachtig is, of voor de twee invallende feestdagen, als geene werkdagen zijnde, wel vergoeding voor verblijfkosten uitbetaald zou moeten worden. Tegen het verlangen van sommige leden, om de vergadering van hun kiescollegie voor de Provinciale Staten bij te wonen, staat over dat van andere leden, die niet genegen zijn om vòòr den afloop der voorhanden werkzaamheden uiteen te gaan, terwijl bovendien die vergaderingen toch niet vòòr Junij, dat is niet voor aanstaanden Vrijdag over acht dagen, plaats hebben.

De heer **Tonckens** appuijeert het denkbeeld, om de werkzaamheden niet af te breken; ook hij verlangt dat de Kamer niet uiteen ga voor dat het voorhanden werk afgedaan zij.

De **Voorzitter** verklaart, dat hij bezwaar moet blijven maken in de voldoening aan den wensch van den heer van Meurs. Op grond van het Reglement van Orde, dat aan hem, Voorzitter, overlaat te bepalen wanneer de Kamer zal bijeenkomen of uiteengaan, acht hij zich niet verpligt het geuite verlangen verder in omvraag te brengen.

Daarna wordt de vergadering gesloten en verdaagd tot morgen, des namiddags ten twee ure.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp tot regeling van het Fonds van koopprijzen van Domeinen, dienstjaar* 1848, uitgebragt in de zitting van den 23sten Mei 1849.

Het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wets-ontwerp, strekkende tot regeling van het Fonds, voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, dienstjaar 1848, is in de afdeelingen der Eerste Kamer door 33 leden onderzocht, en heeft aldaar geene aanleiding tot bedenkingen van overwegenden aard gegeven. Met genoegen vernam men uit de memorie van beantwoording van het verslag der Tweede Kamer, dat de Regering ijverig voortgaat met den verkoop van domeinen, en dat de veilingen meestal met gunstige uitkomst worden gehouden. Vele leden achten het zeer wenschelijk, dat dit, in zooverre de omstandigheden het toelaten, met aanhoudenden ijver worde voortgezet.

Aldus gearresteerd bij de Commissie van Rapporteurs den 21sten Mei 1849.

VAN BEECK VOLLENHOVEN.
BORSKI.
VAN NISPEN VAN PANNERDEN.
GEVERS VAN ENDEGEEST.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *over het wets-ontwerp strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal, ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken*, uitgebragt in de zitting van den 23sten Mei 1849.

Aan het onderzoek van het wets-ontwerp, strekkende tot het toekennen van vrijdom van den accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken, gevestigd op plaatsen waar die accijns bij collecte wordt geïnd, hebben 33 leden in de afdeelingen deel genomen. Algemeen wordt de billijkheid van dit wets-ontwerp beaamd. Men keurde het bij ééne afdeeling goed, dat daardoor een niet onbelangrijke tak van nijverheid kon worden bevorderd, die inzonderheid door de gunstige ligging van Nederland, ook in verband met den tegenwoordigen toestand van Italie, niet zonder vrucht met buitenlandsche fabrieken scheen te kunnen mededingen. In diezelfde afdeeling werd ook de wensch te kennen gegeven, dat de bestaande ongelijkheid in de wijze van heffing der accijnsen in de verschillende provincien opgeheven werd, zoodat ook in dit opzigt zoo spoedig mogelijk gelijkmatigheid in alle de deelen des Rijks werd daargesteld.

Bij eene andere afdeeling achtten sommige leden den voorgedragen vrijdom van accijns voor een verbruikmiddel, dat ten dienste van meer gegoede ingezetenen inzonderheid bestemd schijnt, minder wenschelijk. Deze leden zouden uit dien hoofde, zonder de billijke strekking van het tegenwoordig wets-ontwerp tegenover den gegeven toestand in Limburg te ontkennen, de voorkeur geven aan eene gelijkheid van belasting boven de ontheffing van het hier bedoelde fabricaat.

Overigens gaf het wets-ontwerp geene aanleiding tot overwegende bedenkingen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 21sten Mei 1849.

VAN BEECK VOLLENHOVEN.
GROENINX VAN ZOELEN.
VAN NISPEN VAN PANNERDEN.
BEERENBROEK.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp, houdende bepalingen omtrent de regterlijke instellingen*, uitgebragt in de zitting van den 23sten Mei 1849.

Het naauwkeurig onderzoek dezer wet in de afdeelingen, gedaan door 34 leden, heeft tot de navolgende aanmerkingen aanleiding gegeven.

§ 1. In het algemeen hebben de leden verklaard, dat zij door te beraadslagen over deze wet en door eene eventuele aanneming derzelve, niet willen geacht worden hun bepaald oordeel te hebben doen kennen omtrent de grondslagen der wet bevattende de nieuwe regterlijke inrigting, welke volgens het 5de van de additionnele artikelen der Grondwet moet worden voorgedragen.

§ 2. Vele leden hebben de tegenwoordige wet als ontijdig aangemerkt, en hadden liever gezien dat omtrent de regterlijke instellingen geen provisionele maatregel ware voorgedragen, maar dat wate gewacht geworden tot dat de zoo even genoemde wet omtrent de nieuwe inrigting dier instellingen, na een naauwkeurig onderzoek, hetwelk deze hoogst belangrijke zaak vordert, konde worden onderworpen aan het oordeel der Staten-Generaal.

Het komt aan die leden voor, dat de aanneming van de tegenwoordige wet zoude kunnen ingrijpen in een systema van regterlijke instellingen hetwelk men nog niet kent, en men bij het vaststellen daarvan wederom zoude moeten afbreken hetgeen men thans zal daarstellen.

§ 3. Eenige leden hebben veel bezwaar gezien in het verminderd getal regters, voorgedragen bij artt. 1 en 3 dezer wet.

Er is daarbij opgemerkt, dat de bepaling van art. 3 in tegenspraak is met hetgeen in het rapport van de tijdelijke Ministers, op den 13den November 1848 aan den Koning ingediend, is gezegd, namelijk dat de regtbanken zullen oordeelen met *vier* leden in alle kleine of correctionnele misdrijven, en met *zes* leden in alle groote straf- of criminele zaken.

Andere leden echter hebben deze bezwaren niet gedeeld.

§ 4. Over het algemeen heeft men betreurd, dat de Regering heeft gemeend aan de Tweede Kamer niet te moeten mededeelen het advies van den Hoogen Raad, op hun verzoek, door dit eerste regterlijke collegie aan de Ministers gegeven omtrent dit hoogst gewigtig onderwerp, — daar ook de Eerste Kamer er veel belang in stelt, het oordeel van dat collegie omtrent dit onderwerp te kennen

§ 5. In ééne afdeeling is de opmerking gemaakt, dat de bepaling van de laatste alinea van art. 2 een groot bezwaar oplevert. Daarbij immers is voorgedragen dat het aantal leden der arrondissements-regtbanken, welke tot de *tweede* en *derde* klasse behooren, met *één* zal kunnen verminderd worden. Die regtbanken bestaan thans uit een president en drie regters; door de vermindering met één lid zullen dus die regtbanken bestaan uit een president en twee regters en alzoo het juiste getal bevatten om in correctionnele zaken te oordeelen. Doch daar, ingevolge

art. 227, in verband met art. 171 van het Wetboek van Strafvordering, de regter-commissaris, op straffe van nietigheid, in geen geval mag kennis nemen van de zaak waarin hij mogt zijn werkzaam geweest, zal dit getal tot *twee* worden verminderd, en dus altijd de tegenwoordigheid van eenen regter-plaatsvervanger worden gevorderd.

Dit meende men, dat in den regel niet behoorde vastgesteld te worden, omdat de regters-plaatsvervangers geene bezoldiging ontvangen, en men dus hunne dienst niet onafgebroken en altijd konde vergen.

§ 6. In eene andere afdeeling heeft een lid vermeend, dat, daar uit de overwegingen der wet blijkt dat het minimum der leden van den Hoogen Raad niet zal worden verminderd, de bepaling van art. 1 niet noodig is. Immers de wet op de regterlijke organisatie heeft, met het oog op art. 83 van dezelve, in art. 100 bepaald het getal van *zeven* raadsheeren tot de beregting van de zaken in dat artikel opgegeven, en nu is het der Kamer niet gebleken, dat de Hooge Raad, thans bestaande uit het minimum leden bij de wet bepaald, geklaagd heeft dat hij de hem opgedragen werkzaamheden niet geregeld kan afdoen, terwijl door de belanghebbende partijen geene klagten worden aangeheven, dat de Hooge Raad niet behoorlijk aan zijne verpligtingen zoude voldoen.

Hetzelfde lid merkte hierbij aan, dat, volgens de bepalingen van art. 66 der Grondwet, de Hooge Raad is ontlast geworden van vele werkzaamheden, welke te voren aan dat collegie waren opgedragen.

§ 7. Eenige leden waren van oordeel dat, ofschoon zij de bepalingen dezer wet niet algemeen konden goedkeuren, dit aan hen geen grond zoude opleveren tot afkeuring van dezelve; terwijl

§ 8. wederom anderen, deze wet beschouwende als een stap tot bezuiniging en vereenvoudiging, hunne volkomen goedkeuring aan dezelve schonken.

Deze leden immers zagen geen bezwaar in het verminderd getal regters, dewijl zijdeden den waarborg voor den invloed der regterlijke magt en voor derzelver goede uitspraken minder zochten in het grooter getal leden, dan wel in hunne meerdere regtskennis, ondervinding en regtschapenheid.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 21sten Mei 1849.

TONCKENS.
MARTENS VAN SEVENHOVEN.
INSINGER.
PHILIPSE.

ZITTING VAN DONDERDAG 24 MEI.

De vergadering wordt ten twee ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 34 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen schriftelijk berigt van de heeren Blankenheijm en 't Hooft, dat zij wegens dringende omstandigheden verhinderd worden de vergadering bij te wonen; welk berigt voor kennisgeving wordt aangenomen.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot het verleenen eener dispensatie voor het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat,
die voor het wets-ontwerp betrekkelijk de aan buiten betrekking gerakende ambtenaren te verleenen schadevergoeding en wachtgelden, en
die voor het wets-ontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen,
brengen achtervolgens hare verslagen uit.

Nadat besloten is deze verslagen te doen drukken en ronddeelen, stelt de Voorzitter voor, de beraadslaging over die wets-ontwerpen te bepalen op Zaturdag aanstaande.

De heer **Gevers van Endegeest** herinnert, dat art. 46 van het Reglement van Orde der Kamer onder anderen bepaalt: „Het verslag (dat is het verslag der commissie van rapporteurs over eene wet) wordt, met uitzondering van eenvoudige of spoed-vereischende zaken, ten minste vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging aan de leden rondgezonden." Zonder nu te willen beweren, dat de wets-ontwerpen, welke het hier geldt, zoo geheel eenvoudig zijn of spoed vereischen, gelooft de spreker toch, dat hier èn van het een èn van het ander wel iets voorhanden is, en dat dit te zamen wel aanleiding zou kunnen geven om de beraadslaging over die ontwerpen op morgen te bepalen. Hij wenscht hier nog een enkel woord bij te voegen betreffende den spoed welke bij de wets-ontwerpen is, uit het oogpunt van de werkzaamheden der Kamer. Gisteren heeft hij in deze Kamer den wensch hooren uiten, dat de Kamer met het einde van deze week voor eenigen tijd uiteen zou gaan. Maar men was van meening, dat het pas ingekomen wets-ontwerp betrekkelijk het koloniaal batig slot over 1847 in de sectien onderzocht moest worden en daarna misschien andere werkzaamheden voorhanden zouden zijn; zoodat het moeijelijk scheen, thans de Vergadering voor eenigen tijd te verdagen. De spreker gelooft evenwel dat het een beteren gang van zaken zou zijn, indien de bij de Kamer inkomende wets-ontwerpen niet, gelijk men wilde, stuk voor stuk wierden afgedaan en waardoor men geheel zou missen het groote nut der commissien van rapporteurs, bij het nieuwe Reglement van Orde ingevoerd; namelijk dat deze, mits daartoe niet dezelfde leden wierden gekozen, over de verschillende wets-ontwerpen gelijktijdig bezig kunnen zijn. De acht wetten die bij de hervatting der werkzaamheden zijn ingekomen, zijn immers alle in de afdeelingen behandeld en daarop verder bijna met gelijken tred in de Commissien van Rapporteurs afgedaan, zoodat reeds eerstdaags de Kamer met alle die wetten zal afgedaan kunnen hebben. Zoo nu weder de later ingekomene wet in behandeling genomen wordt, dan zal men misschien juist wanneer deze afgehandeld is weder eene nieuwe wet ontvangen, en op die wijze voortgaande zou dan de Eerste Kamer noodeloos bijna even lang bijeen zijn als de Tweede. De spreker gelooft dat het beter zou zijn, het nu bij die acht wetten te laten, en dan weder bijeen te komen wanneer er weêr een vier- of vijftal nieuwe wetten voorhanden is, tenzij eene of andere wet bijzonderen spoed mogt vereischen; hij deelt deze zijne overtuiging aan de Kamer mede, in de hoop dat hare zienswijze hiermede eenigzins moge overeenstemmen. Dan zou daarin eene reden gevonden worden om nu spoedig de aanhangige wetten te behandelen en uiteen te kunnen gaan voor de ophanden zijnde feestdagen. Hij zou alzoo verlangen dat reeds morgen beraadslaagd wierd, behalve over de wet betrekkelijk de regterlijke collegien, ook over die waaromtrent heden verslag is uitgebragt; dan was er kans dat reeds Zaturdag de leden huiswaarts keerden.

De heer **van Meurs** acht zich verpligt het voorstel en de beschouwingen van den vorigen spreker te appuijeren. Hij doet dat in overeenstemming met het gisteren door hem geuite verlangen, dat de Kamer zoo spoedig mogelijk uiteenga, ten einde hij en anderen, die in gelijk geval als hij verkeeren, de gelegenheid zouden hebben om deel te nemen aan de aanstaande verkiezingen voor de Provinciale Staten.

Daar het voorstel van den heer Gevers van Endegeest algemeen ondersteuning vindt, verklaart de Voorzitter zijn voorstel dienovereenkomstig te veranderen en wordt dit zonder hoofdelijke omvrage aangenomen.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie ter herziening van de instructie voor den Griffier en Commiesgriffier haar voorstel deswege ter tafel gebragt heeft.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen, dienstjaar* 1848.

De heer **van Sasse van Ysselt** vraagt het woord en zegt:
Het ontwerp van wet, thans in beraadslaging, geeft mij aanleiding, om bij Zijne Excellentie den Minister van Finantien aan te dringen, dat de verkoop van domeinen ijverig worde voortgezet, want uit den uitslag der veilingen in 1848, onlangs aan de Kamer medegedeeld, is mij geen ijver gebleken, daar er van de 5197 bunders, die in Augustus 1847 aan het Rijk toebehoorden, sedert nog geen 400 bunders zijn verkocht. Noemt de Minister dat

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 24STEN MEI.

ijver, dan zijn wij voorzeker het omtrent de beteekenis van het woord *ijver* niet eens. Vooral als ik verder zie dat er slechts voor eene som van f 3024 aan tienden, waarvan erin 1847 nog 94 te verkoopen waren, is afgekocht, dan geloof ik voorwaar, dat er weinig pogingen zijn aangewend, om uit dien doolhof van verwarring te geraken, die reeds tot ergerlijke en betreurenswaardige tooneelen heeft aanleiding gegeven. Men stelle afkoopbaar, tegen eenen billijken prijs, hoe eerder des te beter, die bronnen van twist; men sla de handen aan het werk, en bij vele welgezinde gemeentebesturen en particulieren zal men nog medewerking vinden; maar de tijd is kostbaar: laat de Minister het gunstige oogenblik voorbijgaan, dan laadt hij eene zware verantwoordelijkheid op zich, waartegen ik het pligt heb geacht Zijne Excellentie te waarschuwen.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het doet mij leed, dat de voorgaande spreker uit het oog heeft verloren, dat de Regering in het vorige jaar niet dan na de afkondiging der wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) den verkoop van domeinen kon hervatten. En wanneer ik nu herinner, dat binnen dit korte tijdsverloop van ultimo Augustus tot ultimo December van dat jaar aanzienlijke domeinveilingen zijn gehouden, dan meen ik het door mij in de stukken gebezigde woord *ijverig* allezins geregtvaardigd te hebben.

Wat de tienden betreft, bij den afkoop daarvan doen zich zwarigheden op, die meerderen spoed verbieden. Ik heb vele pogingen aangewend om den afkoop der tienden te bevorderen, en wend die ook nu nog aan, maar ik ben daarin tot heden niet naar wensch geslaagd. Het was niet raadzaam om zich vrees te laten aanjagen door bedreigingen, die gedaan werden met het doel om den tiend-afkoop tot zeer lagen prijs te verkrijgen. Ik moest mij tegen dit doel verzetten, niet alleen in het belang der schatkist, maar ook omdat de afkoop tegen al te lagen prijs de andere tiendheffers in ongelegenheid zou brengen.

Ik geef intusschen de verzekering, dat ik niets zal verzuimen wat strekken kan om zoo spoedig mogelijk den afkoop van tienden tot stand te brengen. Omtrent de wenschelijkheid van het doel, dat de geachte spreker wenscht te bereiken, bestaat er tusschen hem en mij geen verschil: ik herhaal hier nogmaals, dat ik niets verzuimen zal wat strekken kan om aan de wet van 29 Augustus des vorigen jaars hare volledige uitwerking ten spoedigste te doen verkrijgen.

Niemand meer het woord vragende, wordt het wets-ontwerp tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen, dienstjaar 1848, in hoofdelijke omvrage gebragt en daarbij met 32 tegen 2 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Van Beeck Vollenhoven, van der Beken Pasteel, Philipse, Cost Jordens, Lightenvelt, van Verschuer, Taets van Amerongen, van Welderen Rengers, van Heeckeren van Enghuizen, Diemont, van Lidth de Jeude, Engelkens, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Tonckens, Beerenbroek, Martens van Sevenhoven, Groeninx van Zoelen, Bosch, Gevers van Endegeest, Regout, van Heeckeren van Wassenaer, Insinger, van Nispen van Pannerden, Verheij van den Bogaard, Hoffman, Borski, van Sasse van Ysselt, Corver Hooft, Vos de Wael, de Jonge van Ellemeet, van Meurs en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Swinderen en van Mierlo.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp tot *het verleenen van vrijdom van den accijns op het gemaal aan vermicelli- en macaroni-fabrieken.*

De heer **Hoffman** vraagt het woord en zegt: Ik heb de voordragt van dit wets-ontwerp met veel genoegen gezien, niet zoozeer om de belangrijkheid der zaak zelve, als om het beginsel van wettigheid, billijkheid en regtvaardigheid dat daaraan ten grondslag ligt.

De memorie van toelichting noemt het alleen een maatregel van billijkheid, door den bijzonderen toestand van Limburg ten aanzien van den accijns op het gemaal geboden; ik meen een stap verder te mogen gaan, en deze gelijkstelling van den vrijdom van accijns ook daaraan te mogen toeschrijven dat de bestaande ongelijkheid in strijd was met art. 172 der Grondwet, dat zoodanige ongelijkheid of privilegie in het stuk der belastingen verbiedt.

Ik word in deze veronderstelling versterkt, wanneer ik mij herinner met hoeveel kracht de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken, als lid der Tweede Kamer, eene door mij aangewende poging om eene gelijksoortige ongelijkheid in het stuk van accijnsen te doen ophouden, heeft ondersteund. Die poging, destijds door den Minister van Finantien bestreden, heeft schipbreuk geleden; het tegenwoordig ontwerp, door den Minister van Finantien zelven aangeboden, beschouw ik als een eersten stap van grondwettigen vooruitgang, tot wering van ongrondwettige fiscaliteit.

Van het regt van initiatief in deze Kamer verstoken, moet ik mij bij gelegenheid dezer wet bepalen bij het uiten van den wensch, dat het ministerie, voortgaande dergelijke ongelijkheden in het drukken van belastingen op de nijverheid op te heffen, daarbij de smederijen, die onder den accijns op de brandstoffen zoozeer gebukt gaan; niet vergete; en ik doe dit thans met te meer hoop op eene gunstige uitkomst, wanneer ik het oog vestig op de redevoering van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken, die verklaarde het door mij deswege gedaan voorstel der aanneming waardig te keuren, onder anderen, *omdat hetzelve strekte om een last, die tegen de bedoeling des wetgevers op kleine producenten drukte, op te heffen*, en *om eene bestaande ongelijkheid in het belastingstelsel weg te ruimen.* (*) Ik ben dus zoo vrij dat onderwerp aan de aandacht van het ministerie dringend aan te bevelen, en zal mijne stem voor dit ontwerp uitbrengen.

De heer **Groeninx van Zoelen:** Ik erken volkomen de billijkheid van het doel des voorgestelden maatregels, en heb mij in zooverre ook zeer goed kunnen vereenigen met de algemeene strekking der sectie, waarvan ik de eer heb rapporteur te zijn.

De wijze evenwel waarop men dit doel poogt te bereiken, vond bij mij eenig bezwaar, een bezwaar dat mij ernstig doet aandringen op den wensch in het verslag geuit, dat namelijk de bestaande ongelijkheid in de wijze van heffing der accijnsen, in de verschillende provincien, worde opgeheven, en dat ook in dit opzigt zoo spoedig mogelijk eenzelvigheid in alle de deelen des Rijks worde vastgesteld.

Wordt dit ontwerp aangenomen, dan zal men wel tot zekere hoogte gelijkheid van resultaten, doch geene eigenlijke gelijkheid van wetgeving hebben verkregen. Immers zal nu ten slotte de vrijdom van accijns op de eene plaats het gevolg eener wettelijke vergoeding en op de andere plaats een uitvloeisel van de wijze van heffing zijn, en zulks uit hoofde dat bij het stelsel van admodiatie de belastingschuldigen slechts aangeslagen worden ten bedrage hunner huisselijke consumtie.

Zoodanigen toestand houde ik voor onregelmatig en het antecedent ook eenigzins voor gevaarlijk, wijl men hierdoor op het spoor zoude kunnen geraken eener afwijking van de eenheid van wetgeving ter zake van belastingen. Zoowel tot herstel van het evenwigt als in het belang der volksvlijt, zou ik wel verlangd hebben, dat het onderwerpelijk fabricaat in principe vrij van accijns ware verklaard en dus al de vermicelli- en macaroni-fabrieken door de wet daarvan waren ontslagen geworden. Alsdan zou *daar* waar de admodiatie is ingevoerd, de vrijstelling reeds uit de wijze van heffing zijn gevolgd, terwijl overal elders die vrijstelling bij de collecte zou hebben kunnen in acht genomen worden. Zoo doende zou er alleen verschil in de toepassing bestaan hebben. Dezelfde uitkomsten zouden zijn verkregen, doch het beginsel van eenheid behouden, en de nijverheid bevorderd zijn geworden. Intusschen wordt het oogmerk der wet, de *ratio legis* zou duidelijk in den considerans uitgedrukt, dat verkeerde gevolgtrekkingen *in casu* minder te vreezen zijn. Ik zal dan ook mijne stem aan dit wets-ontwerp niet onthouden. Doch die stand van zaken behoort, mijns inziens, niet voort te duren, en neem ik uit denzelve aanleiding om mij dienaangaande te verklaren en de hoop te kennen te geven, dat ook in het belang der nationale welvaart een doelmatige tak van industrie eenmaal definitief van den druk der belasting bevrijd moge worden.

Niemand meer het woord vragende, wordt het wets-ontwerp tot het verleenen van vrijdom van den accijns op het gemaal aan

(*) In de zitting van 17 Maart 1847.

vermicelli- en macaroni-fabrieken in hoofdelijke omvrage gebragt en met 31 tegen 3 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Tonckens, van der Beken Pasteel en van Swinderen.

Daarna wordt de zitting gesloten en verdaagd tot den volgenden morgen ten elf ure.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *over het wets-ontwerp betreffende eene dispensatie der Wet van 16 November 1814, te Oolgensplaat*, uitgebragt in de zitting van den 24sten Mei 1849.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft, overeenkomstig de voorschriften der Grondwet, aan de Eerste Kamer toegezonden een wets-ontwerp tot het verleenen van dispensatie van de wet van 16 November 1814, n°. 55. Dit voorstel is gedaan naar aanleiding van een verzoek, ingediend door *A. van Weel* te *Ooltgensplaat*, om namelijk zijn huis, kadastraal bekend sectie A, n°. 843 en 844, dierzelfde gemeente, en gelegen binnen den zoogenoemden verboden kring van het fort *Prins Frederik*, te mogen *vergrooten*.

Dit ontwerp, onderworpen aan het oordeel van 33 leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, vereenigd in hare afdeelingen, heeft bij sommigen hunner bedenkingen ontmoet, hoofdzakelijk in de onopgeloste beantwoording der vraag, tot welke klasse van fortificatien het fort *Prins Frederik* in den jare 1814 behoorde.

De Commissie van Rapporteurs vermeende te meer gewigt aan de oplossing van die onzekerheid van wege de Regering te moeten hechten, nadat ter harer kennis is gekomen het arrest van den Hoogen Raad dd. 18 Mei jl. Bij dat arrest toch bepaalt dit hoogste regterlijke collegie, dat het Koninklijk besluit van 8 Julij 1844 niet bevat de openlijke afkondiging eener classificatie die in 1814 aanwezig zou zijn geweest, zoodat er tusschen dit besluit en de wet van 16 November 1814 verband noch zamenhang heerscht. Zelfs in *casu* bestaat er meer gegronde aanleiding, om de vesting waarvan hier sprake is tot die der 3de klasse te brengen.

De Commissie derhalve, overtuigd dat de wetgever de zekerheid behoort te bezitten dat de dispensatie bij dit voorstel verlangd niet doelloos en overbodig zij, heeft zich door tusschenkomst van den Voorzitter tot den Minister van Oorlog gewend, en van Zijne Excellentie op het gevraagde het navolgend antwoord bekomen:

De vraag in het verslag gedaan, tot welke klasse van vestingen het fort *Prins Frederik* in 1814 behoorde, kan niet anders worden beantwoord, dan uit een besluit van den Souvereinen Vorst van den 24sten Augustus 1814, n°. 2, waarin eenige algemeene regelen zijn vastgesteld, ter beoordeeling tot welke klasse elke vesting behoort. Volgens art. 2 van dat besluit zijn de vestingen en sterkten van de 1ste klasse: die het naast aan de grenzen en dus in de eerste linie van defensie, en die langs de zeekusten, de zeegaten en aan de havens van den Staat gelegen zijn; die van de 2de, volgens art. 3: de vestingen en sterkten, die eenen geheelen schakel van frontier-steden voor zich hebben en bij gevolg in de tweede linie gelegen zijn; die van 3de klasse, volgens art. 4: welke nog achter deze beide linien, hetzij in eene derde linie, hetzij afzonderlijk op den een of anderen doortogt te water of te lande gelegen zijn. Het is *waarschijnlijk* dit besluit, waarop in de wet van den 16den November 1814 (*Staatsblad* n°. 106) gedoeld is, toen daar van eene classificatie, als reeds bestaande, gesproken is. Volgens dat besluit moet dan ook genoemd fort gerekend worden tot de vestingen en sterkten van de 1ste klasse te behooren, zoodat de evengenoemde wet daarop *ongetwijfeld* van toepassing is, wanneer men de bedoeling van den wetgever in het oog houdt. Intusschen is in vroegere procedures van dit besluit gebruik gemaakt, doch, uit hoofde hetzelve niet gepubliceerd was en het daarenboven geene aanwijzing bevatte tot welke klasse elke vesting of sterkte behoorde, hoedanige aanwijzing door den Souvereinen Vorst in art. 8 was gereserveerd, heeft de Hooge Raad beslist, dat de classificatie op geene voor de ingezetenen verbindende wijze aanwezig was. Van daar dan ook het Koninklijk besluit van 8 Julij 1844 (*Staatsblad* no. 37), hetwelk nu evenwel de Hooge Raad heeft verklaard in geen verband tot de wet van den 16den November 1814 te staan.

Men gelooft dus, dat er genoegzaam blijkt, dat het fort *Prins Frederik*, indien in 1814 eene lijst der vestingen naar hare verschillende klassen *ware gemaakt*, *in de eerste klasse gerangschikt* ZOU ZIJN GEWORDEN, en dat derhalve de dispensatie nimmer doelloos of overbodig zal wezen. Want hoezeer de uitspraken van den Hoogen Raad aan de wet van 1814 hare kracht ontnemen, moet men evenwel nimmer uit het oog verliezen, dat die uitspraken van den regter uitgaan, dus alleen gelden in de zaken, waarin zij gevallen zijn, en niet de wet zelve kunnen opheffen. De mogelijkheid bestaat, zoo veelligt de waarschijnlijkheid er al niet voor is, dat de Hooge Raad te eeniger tijd op zijne beslissing terugkome. Zoolang nu de wet zelve niet opgeheven is, kan, zoo als men meent, de wetgever dispensatie verleenen, zonder eene doellooze en overbodige daad te verrigten.

Men neemt dan ook de vrijheid, de belangen van den in dezen betrokken eigenaar dringend aan te bevelen, ten einde hem de verlangde dispensatie moge worden verleend, opdat hij in eenen vasten toestand gerake; terwijl hij bij het niet verkrijgen der dispensatie, òf den voorgenomen bouw niet zou doen plaats hebben, òf, daaraan gevolg gevende, steeds in onzekerheid zou leven, of hem nog niet te eeniger tijd daarover eene procedure zou kunnen worden aangedaan.

's Hage, den 22sten Mei 1849.

De Minister van Oorlog,
VOET.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet, de strekking hebbende om, met vrijstelling van art. 11 der wet van 16 November 1814 (*Staatsblad* n°. 106), vergunning te verleenen tot het vergrooten van het daarbij vermeld gebouw te *Ooltgensplaat*, is van oordeel geweest, dat zoowel het antwoord der Regering als het afschrift van het meergenoemd arrest van den Hoogen Raad, dd. 18 Mei jl., ter kennis van de afdeelingen behoorde te worden gebragt vòòr de sluiting van dit Verslag. De kennisneming daarvan heeft geleid tot het bijna algemeen berusten in de door de Regering gegeven inlichtingen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 24sten Mei 1849.

VAN BEECK VOLLENHOVEN.
BORSKI.
VAN NISPEN VAN PANNERDEN.
DE JONGE VAN ELLEMEET.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp betrekkelijk de schadevergoeding en wachtgelden voor buiten betrekking gestelde ambtenaren*, uitgebragt in de zitting van den 24sten Mei 1849.

Dit wets-ontwerp heeft in de afdeelingen geene bedenkingen doen ontstaan, die deszelfs aanneming zouden verhinderen. In één evenwel heeft men zich over twee punten geuit, ten aanzien der wijze waarop die verstaan werden. De Commissie zal die kortelijk opgeven.

Er is namelijk opgemerkt, dat het in oorspronkelijk der Tweede Kamer aangeboden ontwerp, in art. 1, tevens melding was gemaakt van *ambtsbetrekkingen*, *levenslang opgedragen*, en dat, ten gevolge van het deswege aangemerkte, in het onderhavig gewijzigd ontwerp alleen sprake is van *uitgevallen ambtenaren*.

Men begreep alzoo, dat onder deze uitdrukking, hoe algemeen ook, nimmer konden betrokken worden *uitvallende ambtenaren* aan wie *levenslange* betrekkingen zouden zijn opgedragen geweest.

Zoo is ook uit het oorspronkelijke wets-ontwerp, naar aanleiding van de bedenkingen der Tweede Kamer, weggelaten het 3de artikel, bepalende dat de benoodigde gelden *door middel van overschrijvingen* zouden gevonden worden; en de Memorie van Beantwoording geeft bladz. 12 te kennen, dat dit artikel „om „ geene andere reden was voorgedragen, dan om door de wet „ onherroepelijk te doen vaststellen dat het verleenen van wachtgeld geene nieuwe lasten op de begrooting zou mogen te weeg„ brengen, hetgeen anders nog niet volledig uit de wet zoude „ blijken."

De afdeeling hield het er dus voor, dat de volgens deze wet te verleenen wachtgelden alleèn *door middel van overschrijvingen* zouden gevonden worden, ook na het weglaten van het artikel dat die bepaling uitdrukkelijk inhield, en dat dezelve nimmer aanleiding zullen kunnen geven tot eene verhooging der begrooting.

Na de mededeeling van deze bedenkingen aan den tijdelijken Voorzitter van den Raad van Ministers, is van denzelve het volgende antwoord bekomen.

Bij deze, namens den Raad van Ministers, beantwoordende de twee bedenkingen, opgenomen in het Verslag der Commissie van Rapporteurs in de Eerste Kamer der Staten-Generaal, ten aanzien van het ontwerp van wet, betreffende de toekenning van wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren, heb ik de eer te kennen te geven:

in de eerste plaats, dat het ontwerp van wet, zoo als het oorspronkelijk bij de Tweede Kamer werd ingediend, wel ten doel had om, even als voor de wachtgelden aan niet voor hun leven benoemde ambtenaren toe te kennen, ook voor de schadevergoedingen wegens het verlies van voor het leven opgedragen ambtsbetrekkingen, artikelen op de staatsbegrooting te openen, doch geenszins om die schadevergoeding zelve te regelen, tot welke regeling volgens het 2de van de additionnele artikelen der Grondwet eene afzonderlijke wets-voordragt volstrekt werd gevorderd; dat intusschen de overwegingen bij de Tweede Kamer aanleiding hebben gegeven, om ook de voorziening in de aanwijzing der bovenbedoelde schadevergoeding op de begrooting uit het ontwerp van wet te doen verdwijnen; dat derhalve thans het onderwerp der schadevergoeding, aan voor hun leven benoemde ambtenaren te verleenen, geheel en al blijft voorbehouden voor de wets-voordragt, die naar het 2de additionnele grondwetsartikel gedaan zal moeten worden, en het tegenwoordig ontwerp van wet slechts bestemd is om de wachtgelden aan *niet voor het leven* aangestelde ambtenaren toe te kennen, vatbaar te doen worden om op de staatsbegrooting te worden verevend;

in de tweede plaats, dat de Regering nooit een ander voornemen heeft gehad, dan om de toekenning van wachtgelden te beperken binnen zoodanige grenzen, dat geene verhooging der staatsbegrooting daaruit voortvloeije; hetgeen reeds blijkt uit de omstandigheid, dat er geene geldsommen in de onderwerpelijke voordragt zijn aangevraagd; waaruit dus volgt, dat het voor den post van uitgaaf benoodigde moet gevonden worden door besparing en overschotten op andere artikelen der begrooting, en wel natuurlijk in de eerste plaats uit de sommen bij de begrooting toegestaan voor tractementen van de ambtenaren wier betrekkingen thans zouden komen te vervallen, welke tractementen alzoo vervangen worden door wachtgelden die minder bedragen.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad der Ministers,
LIGHTENVELT.

Het bovenstaand Verslag aldus vastgesteld den 24sten Mei 1849.
VAN MEURS.
GROENINX VAN ZOELEN.
INSINGER.
'T HOOFT.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp tot onvervreemdbaar-verklaring van militaire pensioenen en gagementen*, uitgebragt in de zitting van den 24sten Mei 1849.

Dit wets-ontwerp (aan welks onderzoek in de afdeelingen 33 leden hebben deelgenomen) vond over het algemeen goedkeuring en gaf slechts aanleiding tot weinige aanmerkingen, vooral strekkende tot het erlangen van inlichtingen.

In twee afdeelingen werd echter het onderzoek door eene algemeene beschouwing voorafgegaan, welke geacht werd van toepassing te zijn op alle de wets-ontwerpen waarvan het onderzoek thans bij de Kamer aanhangig is.

Deze beschouwing gold de mate van kennis, die bij de Kamer verondersteld kan worden, van al wat bereids plaats gehad heeft omtrent de voorgedragen wets-ontwerpen bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Om tot die kennis te geraken, waardoor alleen de Eerste Kamer op het juiste standpunt van beoordeeling kan gebragt worden, moet zij volledig ingelicht zijn. Daartoe behoort zij de debatten van de Tweede Kamer te kennen, zoowel om niet in onnoodige herhalingen te vervallen van hetgeen *daar*, buiten de gedrukte verslagen, *voor* of *tegen* het ontwerp aangevoerd is, als om de Regering niet nutteloos te noodzaken een kostbaren tijd te verspillen aan de beantwoording van vragen, die welligt reeds door haar bij mondelinge voordragt aan de Tweede Kamer gedaan is.

De behoefte dezer Kamer aan de volledige kennis van het verhandelde wordt te dringender beschouwd, naar mate een wetsontwerp door den anderen tak der wetgeving meer of min geamendeerd moge zijn. Dan toch zijn bij de Tweede Kamer ter adstructie der amendementen gronden aangevoerd geworden, die haar geleid hebben om aan de wijziging de voorkeur te geven boven het voorgestelde door de Regering. Die adstructien, in den regel mondeling voorgedragen, ontbreken aan de medegedeelde stukken. Hoe zal nu de Eerste Kamer met grond aan het resultaat der adstructien hare goedkeuring hechten of wel daaraan weigeren? Slechts van de zijde der Regering in staat gesteld om hare oorspronkelijke wijze van beschouwen te beoordeelen, zoude zij al ligt de juistheid kunnen miskennen van het geamendeerd gedeelte, mitsdien te kort kunnen doen aan de loffelijke pogingen van de Tweede Kamer om de wets-voordragten te verbeteren.

Die beschouwing oordeelde men vrij algemeen van zoo overwegend belang, dat enkele leden zelfs verklaarden zich daardoor bezwaard te achten om tot het onderzoek van dit en de overige wets-ontwerpen over te gaan; de kennis alleen die zij getracht hadden uit *in*officiele bronnen te putten, heeft hen echter daartoe genoopt. Men meende dan ook niet sterk genoeg bij de Regering te kunnen aandringen tot het nemen van maatregelen, waardoor de uitgave van het *Bijblad der Nederlandsche Staats-Courant* zoude kunnen bespoedigd worden, en achtte daarom ook eene betere inrigting der snelschrijverij van het hoogste belang.

Na de opgave dezer algemeene beschouwing, deelt de commissie een paar bijzondere aanmerkingen mede, door eenige leden voorgedragen.

Men vroeg namelijk in éene afdeeling, of door de onvervreemdbaar-verklaring werd uitgesloten het beslag leggen op militaire pensioenen en gagementen door schuldeischers van den titularis. In denzelfden zin werd elders gevraagd, of door de onderhavige wet voor vervallen ware te houden die van 24 Januarij 1815 (*Staatsblad* n°. 5), betreffende het leggen van arresten en het vragen van kortingen op tractementen, soldijen en pensioenen.

Voorts werd opgemerkt, dat de waarborg, door de onvervreemdbaar-verklaring verleend aan de verhoogde soldijen der ridders van de militaire Willems-orde, zich niet uitstrekte tot de toelagen door militairen als broeders van den Nederlandschen Leeuw genoten, welke men echter meende dat mede daaronder behoorden betrokken te worden.

Nog werd ter gelegenheid van dit wets-ontwerp door verschillende leden de wensch geuit, dat door de Regering met meerdere klem zou worden vastgehouden aan de bestaande bepalingen tegen het verteren buiten 's lands van toegelegde pensioenen.

Eindelijk betuigde men zijn genoegen over de verzekering, door de Regering in haar antwoord aan de Tweede Kamer gegeven, dat zoo spoedig mogelijk een ontwerp van wet omtrent de militaire pensioenen in het algemeen aan de goedkeuring der Staten-Generaal zou worden onderworpen. Hierop stelde men hoogen prijs en zag die voordragt met belangstelling te gemoet.

Bovenstaande bedenkingen aan de Ministers van Oorlog en van Marine medegedeeld zijnde geworden, zoo is van dezelven ontvangen de volgende memorie van beantwoording:

Met opzigt tot de voorafgaande algemeene beschouwingen, toepasselijk op alle de wets-ontwerpen, waarvan het onderzoek thans bij de Eerste Kamer der Staten-Generaal aanhangig is, en de noodzakelijkheid algeheele kennis te bekomen van hetgeen dienaangaande bereids bij de Tweede Kamer heeft plaats gehad, welk betoog de eigenlijke aanmerkingen op het tegenwoordig wets-ontwerp voorafgaat, meenen de ondergeteekenden voor het oogenblik het stilzwijgen te mogen bewaren, als vereischende afzonderlijke voorziening; zullende zij echter niet in gebreke blijven van die beschouwing mededeeling te doen daar en waar het behoort.

Alsnu dadelijk overgaande tot de beantwoording of oplossing der vragen en bedenking tot welke het tegenwoordig wets-ontwerp aanleiding heeft gegeven, worden die vragen door de ondergeteekenden *ontkennend* beantwoord.

De wet ter onvervreemdbaar-verklaring van de militaire pen-

sioenen heeft kennelijk de bepaalde strekking om den gepensionneerde in zijn eigen belang de mogelijkheid te ontnemen, door verpanding of beleening van het aan hem uitgereikt bewijs van inschrijving, zijn pensioen geheel en voor altijd aan anderen af te staan; maar deze maatregel staat daarom geenszins die wettelijke bepalingen in den weg, volgens welke door regterlijke uitspraak of bij administrative beschikking, ten behoeve van schuldeischers slechts *een gedeelte* van het pensioen kan worden ingehouden; in welk geval de gepensionneerde, na kwijting der schuld, weder in het volle genot van het pensioen wordt gesteld; terwijl hij steeds in het bezit blijft van het bewijs van inschrijving van het pensioen, zonder overlegging waarvan de uitbetaling geen plaats kan hebben.

De opmerking, dat de waarborg zich ook tot de onvervreemdbaar-verklaring van de toelage, door militairen als broeders van den Nederlandschen Leeuw genoten, behoorde uit te strekken, zou, ofschoon die toelage meer eene burgerlijke dan eene militaire belooning kan geacht worden te zijn, bij het opmaken der wet welligt aanleiding hebben kunnen geven, om daarvan ook bij dezelve melding te maken; maar aangezien er, zoo onder de gepensionneerde als onder de nog in dienst zijnde militairen, slechts enkelen zijn, die zich in het genot van de bedoelde toelage bevinden, zien de ondergeteekenden de noodzakelijkheid niet in, om te dier zake alsnog eene wijziging in het tegenwoordig wets-ontwerp voor te dragen.

Wat eindelijk den wensch aangaat, dat aan de bestaande bepalingen tegen het verteren buiten 's lands van toegelegde pensioenen met meerder klem zou worden vastgehouden, daaromtrent wordt aangemerkt, dat, met uitzondering van zoodanige gepensionneerden die tot de voormalige Zwitsersche regementen hebben behoord, of die vóór 1 November 1830 in *België* woonachtig waren en daar zijn verbleven (welke allen, krachtens in der tijd aangegane capitulatie of gesloten tractaat, op het volle pensioen, ook buiten het Rijk, aanspraak hebben behouden), alleen in de weinig voorkomende gevallen de vergunning tot tijdelijk buitenlandsch verblijf, met behoud van het pensioen, wordt verleend, wanneer uit overgelegde geneeskundige verklaringen genoegzaam blijkt, dat zoodanig tijdelijk verblijf buiten 's lands tot herstel van gezondheid noodzakelijk wordt geacht; hoezeer ook van eenen anderen kant moet worden opgemerkt, dat de verwijdering van personen, vreemdelingen van geboorte, die slechts een zeer gering gagement genieten, en die buiten staat zijn door handen-arbeid verder in hun levens-onderhoud te voorzien, waardoor zij al spoedig, en dan levenslang, tot meerder bezwaar van het Rijk, of wel ten laste van gemeente- of armenkassen vervallen, over het algemeen meer bevorderd dan tegengegaan behoort te worden.

's Gravenhage, den 22sten Mei 1849.

De Minister van Oorlog, VOET. — *De Minister van Marine*, J. C. RIJK.

De Commissie van Rapporteurs heeft van deze memorie kennis genomen, en meent daarmede haar verslag te moeten sluiten.

Aldus vastgesteld den 24sten Mei 1849.

VAN BEECK VOLLENHOVEN.
VOS DE WAEL.
VAN NISPEN VAN PANNERDEN.
VAN VERSCHUER.

VERSLAG DER COMMISSIE, *benoemd tot herziening der Instructie voor den Griffier en Commies-griffier der Eerste Kamer van de Staten-Generaal*, uitgebragt in de zitting van den 24sten Mei 1849.

Naar aanleiding van het voorstel van den Voorzitter, werd er in de zitting dezer Kamer van den 21sten dezer eene Commissie benoemd, om de Instructien van den Griffier en Commiès-griffier te herzien.

Die Commissie, de bestaande Instructien ter hand nemende, heeft al dadelijk opgemerkt, dat die stukken van af den 23sten December 1815 dagteekenen, en mitsdien, onder een geheel anderen staat van zaken vastgesteld zijnde, aan de behoefte onzer tegenwoordige instelling en aan de voorschriften van het Reglement van Orde in geenen deele beantwoorden.

De Commissie heeft zich derhalve vereenigd in het denkbeeld, om geheel nieuwe Instructien te ontwerpen en aan deze Vergadering voor te dragen.

Bij haren arbeid heeft de Commissie inzage genomen van de dezer dagen gearresteerde Instructie voor den Griffier en Commies-Griffier der Tweede Kamer, waarin zij niet alleen een hoogst nuttigen leiddraad voor hare werkzaamheden heeft gevonden, maar waaruit zij gemeend heeft vele bepalingen te moeten overnemen, met wijziging echter van datgene, wat naar de verschillende instellingen wijziging scheen te behoeven.

Overigens is uwe Commissie van oordeel, dat de door haar ontworpene concept-instructien geene zoodanige punten bevatten, die eene afzonderlijke toelichting vereischen; waardoor zij het dan ook minder noodig heeft geacht haren arbeid door eene memorie van opheldering te doen vergezeld gaan.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 24sten Mei 1849.

J. CORVER HOOFT.
VAN SASSE VAN YSSELT.
A. J. VOS DE WAEL.

ONTWERP VAN INSTRUCTIE *voor den Griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.*

Art. 1. Om tot Griffier te worden benoemd moet men Nederlander zijn en den vollen ouderdom van dertig jaren hebben bereikt.

Art. 2. De Griffier bekleedt geene andere openbare betrekking dan met toestemming der Kamer.

Hij heeft zijne vaste woonplaats in de stad waar gewoonlijk de bijeenkomst der Staten-Generaal wordt gehouden.

Art. 3. Buiten ziekte of door den Voorzitter goedgekeurde redenen, mag hij nimmer van eenige vergadering afwezig zijn; en wanneer de Kamer tot nadere bijeenroeping gescheiden is, heeft hij, om zich voor langer dan acht dagen van de plaats waar hij zijne bediening uitoefent, te verwijderen, het verlof van den Voorzitter noodig.

Gebruik makende van deze bevoegdheid, geeft hij daarvan vooraf kennis aan den Voorzitter en aan den Commies-griffier.

Art. 4. Alle stukken, aan de Kamer, gedurende den tijd dat zij niet bijeen is, ingezonden, worden door den Griffier in ontvang genomen; hij bezorgt die zoo spoedig mogelijk aan den Voorzitter.

De Griffier is met het ontvangen en openen der stukken en met het bestuur der griffie belast, na het sluiten der zitting en gedurende het tijdperk, dat de Kamer ontbonden is.

Art. 5. Hij leest de stukken ter vergadering voor; hij geeft naauwkeurig acht op de besluiten, door de Kamer of door den Voorzitter genomen en door dezen aangekondigd, alsmede op de stemmen bij hoofdelijke omvrage of anderzins uitgebragt, en houdt van het een en ander met zorg aanteekening.

Art. 6. De notulen worden door hem gehouden overeenkomstig de bepalingen van het Reglement van Orde. Na goedkeuring door de Vergadering, doet hij de notulen van iedere zitting overschrijven in een doorloopend, door den Voorzitter en door hem gekantteekend en gewaarmerkt register, en onderteekent ze met den Voorzitter.

Voor de notulen der zittingen met gesloten deuren (comité's generaal) houdt hij een afzonderlijk, mede gekantteekend en gewaarmerkt register.

Art 7. De Griffier houdt buitendien een alphabetisch register op de notulen der Vergadering; voorts registers van de in ieder zittingjaar behandelde voorstellen of andere door de Kamer verrigte werkzaamheden; van de ingediende verzoekschriften; en in het algemeen alle zoodanige registers en aanteekeningen, als de huishoudelijke commissie noodig oordeelt en de goede loop der zaken vereischt.

Art. 8. Hij is belast met het voeren der briefwisseling met de leden, het doen bezorgen der stukken en het kennis geven aan de leden van den dag en het uur der bijeenkomsten; hij ziet toe dat de presentie-lijsten behoorlijk worden geteekend.

Art. 9. De Griffier biedt den Voorzitter geene stukken ter onderteekening aan, dan nadat die met de minuten zijn vergeleken, en hiervan op de stukken zelve aanteekening is geschied.

Art. 10. Aan zijne zorg is bevolen het doen drukken van alle stukken overeenkomstig het bepaalde bij het Reglement van Orde, of bij de besluiten daaromtrent door de Kamer genomen.

Art. 11. In de gevallen, waarin de Griffier, volgens het Reglement van Orde der Kamer, eene commissie van rapporteurs

HARMONIE TE GRONINGEN

Ontwerp van Instructie voor den Commies-griffier.

of andere commissien bijstaat, voert hij de pen, zooveel dit van hem wordt verlangd.

Art. 12. De Griffier heeft, onder het oppertoezigt der in art. 9 van het Reglement van Orde vermelde commissie, het beheer over de boekerij en over al wat verder tot het huishoudelijke der Kamer betrekking heeft.

Art. 13. Hij zorgt dat van de archiven en van de boekerij, ook door het voorhanden zijn van doelmatige registers en lijsten, steeds gemakkelijk en gereedelijk gebruik kan worden gemaakt.

Hij zorgt voorts, dat, na afloop der behandeling van ieder voorstel, hetzij van wet, hetzij andere, van al de daartoe behoorende gedrukte stukken een exemplaar bijeen worde gevoegd en ter Griffie voorhanden zij.

Geene stukken of boeken worden buiten de vertrekken der Kamer aan de leden afgegeven, dan tegen behoorlijk bewijs van ontvang.

Aan geene andere personen wordt inzage, uittreksel of afgifte van stukken of boeken verleend, dan op schriftelijken last van den Voorzitter en niet dan tegen behoorlijk bewijs van ontvang.

Niettemin geeft de Griffier aan de redactie der *Staats-Courant* inzage of afschrift van de stukken, die in de openbare zitting ter tafel zijn gebragt. Hij is bevoegd een of ander ook aan de redactien van andere dagbladen te verleenen.

Art. 14. De Griffier zorgt, dat in tijds de noodige bouwstoffen bijeen zijn gebragt en aan de commissie van oppertoezigt ter hand gesteld worden voor het opmaken der jaarlijksche begrooting van de huishoudelijke behoefte der Kamer.

De Griffier doet de aanvragen tot betaling der gelden, voor de huishoudelijke behoeften der Kamer toegestaan.

Art. 15. De Griffier ziet toe, dat de beambten, boden en bedienden van de Kamer hunne betrekking steeds naar behooren vervullen.

Art. 16. Wanneer betrekkelijk het verhandelde in de zitting met gesloten deuren de geheimhouding is opgelegd, of wanneer in andere zaken geheimhouding noodig of nuttig kan zijn, zorgt de Griffier dat het geheim stiptelijk worde bewaard.

Art. 17. Bij het aanvaarden zijner bediening legt de Griffier in handen van den Voorzitter den eed (belofte) af:

» Ik zweer (beloof), dat ik mijn ambt als Griffier van de » Eerste Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Ne» derlanden ter goeder trouw en met alle vlijt en naarstigheid » zal vervullen;

» dat ik stiptelijk zal in acht nemen de Instructie voor den » Griffier der Kamer gemaakt, en het Reglement van Orde, zoo» verre het mij betreft, zorgvuldig zal opvolgen.

» *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*"

Alvorens tot dien eed te worden toegelaten, doet hij den eed (verklaring) van zuivering:

» Ik zweer (verklaar), dat ik, om tot Griffier van de Eerste » Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden » te worden benoemd, aan niemand, onder wat naam of voor» wendsel ook, eenige giften of gaven beloofd of gegeven heb, » noch beloven of geven zal.

» Ik zweer (beloof); dat ik, om iets hoegenaamd in deze be» trekking te doen of te laten, van niemand eenige beloften of » geschenken aannemen zal, middellijk of onmiddellijk.

» *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*"

ONTWERP VAN INSTRUCTIE *voor den Commies-griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.*

Art. 1. De Commies-griffier is den Griffier behulpzaam in alle werkzaamheden van zijnen post, waarin deze zijnen bijstand verlangt, en volgt voorts alle bevelen op, welke hem in zijne betrekking door den Voorzitter gegeven worden.

Art. 2. Bij ziekte, afwezigheid of andere verhindering van den Griffier, vervangt hij diens plaats, en is hij in zoodanig geval gehouden na te komen alle bepalingen van des Griffiers Instructie.

Art. 3. Wanneer betrekkelijk het verhandelde in de zitting met gesloten deuren de geheimhouding is opgelegd, of wanneer in andere zaken geheimhouding noodig of nuttig kan zijn, zorgt de Commies-griffier dat het geheim stiptelijk worde bewaard.

Art. 4. Bij de aanvaarding zijner bediening legt hij in handen van den Voorzitter den eed (belofte) af:

» Ik zweer (beloof), dat ik mijn ambt als Commies-griffier » van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk » der Nederlanden ter goeder trouw en met alle vlijt en naarstig» heid zal vervullen;

» dat ik het Reglement van Orde en de Instructie voor den » Griffier en voor den Commies-griffier der Kamer, zooverre die » mij betreffen, zorgvuldig zal in acht nemen en nakomen.

» *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*"

ZITTING VAN VRIJDAG 25 MEI.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 36 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Hervormde Eeredienst, van Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Marine, van Finantien en van Oorlog wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de beraadslaging over wets-ontwerp *houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien.*

De heer **Philipse** heeft het eerst het woord en zegt:

Wanneer ik bij den aanvang der beraadslagingen over het onderhavig wets-ontwerp het woord vraag, is het niet om de aandacht van u, Mijne Heeren, voor langen tijd in te roepen, maar alleen om, nadat reeds zooveel over dat wets-ontwerp is geschreven en ook elders gesproken, slechts aan u, Mijne Heeren, zeer kortelijk rekenschap te geven, waarom ik mij verpligt acht aan dit wets-ontwerp mijne goedkeuring te moeten weigeren.

Ten volle overtuigd dat onze regterlijke instellingen voor vereenvoudiging vatbaar zijn en dat de staat van 's Rijks geldmiddelen gebiedend vordert, dat ook in ons regtswezen bezuinigingen worden daargesteld, wensche ik dat hetzelve zoodanig zal *kunnen* worden ingerigt, als in het wezenlijk belang der justitie en in dat van de schatkist het meest geschikt en doelmatig zal worden geoordeeld en hope ik eenmaal in staat gesteld te zullen worden, om *in dien geest* te kunnen medewerken in het beoordeelen van het ontwerp van wet betreffende de nieuwe regterlijke inrigting, welke, op grond van art. 5 der additionnele artikelen van de Grondwet, door de Regering hetzij nog in den loop van deze zitting, hetzij in de daaropvolgende aan de Staten-Generaal zal moeten worden voorgesteld; doch kan ik aan het onderhavig wets-ontwerp, hetwelk slechts als een tijdelijke of overgangsmaatregel is voorgesteld, mijne goedkeuring niet hechten.

Ik kan dit *in het algemeen* niet, omdat het slechts als een tijdelijke maatregel is aan te merken en de ondervinding mij geleerd heeft, wat tijdelijke of provisoire maatregelen in het regterlijke te beduiden hebben en omdat daarbij is voorgesteld eene slechts partiele wijziging in een deel onzer nog bestaande regterlijke instellingen, waardoor op het geheel derzelve eene niet geringe en naar mijne wijze van beschouwen nadeelige inbreuk zoude worden daargesteld, en ook reeds aanmerkelijk zoude worden vooruitgeloopen op die veranderingen en verbeteringen in ons regtswezen, als bij het daaromtrent nog aan te bieden ontwerp van wet in het algemeen belang kunnen worden voorgesteld. En ik kan dit ook *in het bijzonder* niet, omdat daarbij zijn voorgesteld bepalingen omtrent het getal der regtsprekenden, zoowel in cassatie bij den Hoogen Raad der Nederlanden, als in strafzaken bij de openbare teregtzittingen van de provinciale geregtshoven, welke ik als onaannemelijk vermeen te moeten aanmerken.

De bepalingen ten aanzien van het eerste, bij het wets-ontwerp in art. 1 voorgesteld, acht ik dat niet alleen *noodeloos* zijn, maar ook *strijdig met de wezenlijke belangen der justitie.*

Noodeloos acht ik die bepalingen, omdat de nog bestaande regterlijke wet bij art. 83 het *minimum* van het getal raadsheeren bij den Hoogen Raad heeft bepaald op 12, en het *maximum* op 14, en dat voor elk geval, hetzij dat het getal uit 14 besta, hetzij slechts 12 raadsheeren zijn aangesteld, altijd, zoo als uit de bepalingen van art. 100 dier wet blijkt, de regtspraak aan *zeven* raadsheeren, en aan niet meer of niet minder, is opgedragen.

De wet voorziet derhalve reeds zelve voor de regtspraak in cassa-

tie voor het geval dat men nu op het oog heeft, dat is, dat het getal raadsheeren bij den Hoogen Raad uit slechts 12 zal bestaan; en overigens kan ik niet zien dat uit dezen maatregel eenige bezuiniging voor de schatkist zoude kunnen ontstaan.

Indien nu de Hooge Raad zelf geklaagd had, dat zijne werkzaamheden door het getal van 12 leden òf niet, òf niet behoorlijk konden worden afgedaan, of dat uit die bepalingen voor den geregelden gang der justitie ongelegenheden zouden kunnen ontstaan, dan zou er welligt tot den voorgestelden maatregel eenige aanleiding kunnen zijn gegeven, maar van zoodanige klagten heb ik niet hooren gewagen, en evenmin heb ik vernomen dat iemand, wie dan ook, zoude hebben geklaagd, dat de Hooge Raad slechts in het minste aan zijne verpligtingen zoude zijn te kort gekomen.

Ten andere oordeel ik de voorgestelde bepalingen *strijdig met de wezenlijke belangen der justitie.*

Van zeer groot belang acht ik het voor de justitie, dat het hoogste regterlijke collegie door zijne uitspraken invloed uitoefene op de mindere regts-collegien.

Dit kan niet anders worden te weeg gebragt dan door de jurisprudentie, welke die hoogste regter moet vestigen.

Groot gewigt toch wordt gewoonlijk aan de uitspraken van den hoogsten regter gehecht en de aard der instelling van het hoogste regterlijke collegie, zoo als in ons land de Hooge Raad, brengt mede, dat aan deszelfs uitspraken groot gewigt moet worden gehecht.

Die uitspraken nu door een *groot aantal leden* van het hoogste regterlijke collegie gedaan, oefenen eenen veel grooteren invloed uit op de mindere regtscollegien, wier arresten of vonnissen aan de beoordeeling en beslissing van hetzelve zijn onderworpen, dan wanneer die hoogste regter daarover oordeelt met een gelijk of bijna gelijk getal regters, als waardoor vroeger is regt gesproken, èn zoo zoude ik dan ook vermeenen, dat èn de waardigheid van den Hoogen Raad, èn de zedelijke invloed, welken dezelve moet uitoefenen over de mindere regtscollegien, vordert, dat, zoo als de bestaande wet dit bepaalt, *zeven* raadsheeren blijven oordeelen over de uitspraken gedaan door de mindere regterlijke collegien, die regt spreken met 5 of met 6 leden. En nu zullen onder anderen volgens art. 1 van het wets-ontwerp 5 leden van den Hoogen Raad oordeelen over burgerlijke regtsgedingen, die met een even gelijk getal regters bij de provinciale hoven zijn onderzocht en beslist.

Deze voorziening is geheel strijdig met de regterlijke instellingen waaronder wij leven, die één geheel uitmaken, en waarbij in behoorlijke evenredigheid waarborgen geleverd zijn voor eene goede regtsbedeeling, naar mate van het meerder of minder belang der zaak, welke onderzocht en beoordeeld moet worden en waarbij tevens is vastgesteld eene zekere opklimming in het getal der regtsprekende personen, naar mate de stand is van het regtscollegie, aan welks beoordeeling het regtsgeding uit deszelfs aard moet worden onderworpen.

Dit geheel wordt door het voorgestelde wets-ontwerp geheel uit zijn verband gerukt, en thans aan eene onzekere proefneming onderworpen, waartoe ik mij in gemoede bezwaard acht, door het geven mijner toestemming, mede te werken.

Ook zal mijns inziens de voorgestelde bepaling aanleiding kunnen geven tot eene nadeelige uitkomst voor de zoo wenschelijke eenheid van jurisprudentie, dewijl hoe kleiner het getal regters zijn zal, hoe meer verandering en verwisseling van personeel ook daaruit zal moeten volgen, en hoe ligter daardoor verandering van jurisprudentie zal kunnen worden geboren, hetgeen zeer nadeelig werken zoude op de zoo onmisbare autoriteit over de mindere regtscollegien; terwijl aan den anderen kant boven tegenspraak kan geacht worden, dat, hoe meer leden aan de beoordeeling deel nemen in het hoogste regterlijke collegie, hetwelk, men verlieze dit niet uit het oog, meestal in de moeijelijkste regtsquaestien *onherroepelijk* beslist, er des te meer wisseling ontstaat van gedachten en consideratien, welke toch voor het rigtig beoordeelen dier regtsquaestien van niet weinig belang moet worden aangemerkt.

Ook aan de bepalingen van art. 3 van het wets-ontwerp kan ik mijne goedkeuring niet geven, hoofdzakelijk daarom niet, omdat daarbij is voorgesteld, dat bij de behandeling van strafzaken op de openbare teregtzitting de provinciale hoven, slechts uit *vier*, in plaats van uit *zes* raadsheeren, zoo als thans het geval is, zouden worden zamengesteld.

Dit getal regters op slechts *vier* te stellen, vermeen ik te gering te zijn, en den voorgestelden maatregel om tot de proefneming daarvan over te gaan, beschouw ik èn in het belang van de maatschappij, èn in dat der beschuldigden als gevaarlijk en onraadzaam.

Gedurende een zeer geruimen tijd is hier te lande in het criminele met *vijf* regters geoordeeld, waarvan *drie* tot de veroordeeling des beschuldigden konden beslissen. In dat getal van *vijf* regters heeft men geacht geene genoegzame waarborgen te vinden voor de belangen der beschuldigden, en het gevolg daarvan is geweest, dat men bij de latere wetgeving, die ons nog regeert, er toe is overgegaan, om de beoordeeling van strafzaken aan *zes* regters op te dragen, — en zoo ik meen staaft de ondervinding, dat hieruit zeker geen nadeel voor eene goede regtsbedeeling ontstaan is.

Door het getal van *zes* regters te bepalen kan men immers volkomen zekerheid hebben voor een grondig onderzoek; behoudt men de waarborgen dat regtsgedingen, waarbij het geldt de eer, de vrijheid, ja dikwerf het leven van onzen evenmensch, met zorg onderzocht en niet ligtvaardig beslist worden; kan men zeker zijn dat de geregtigheid wordt gehandhaafd en dat ook voor de veiligheid der ingezetenen wordt gezorgd.

Nu zegt men wel, in het onderzoek en de beoordeeling van *vier* regters, mits mannen van regtskennis, van ondervinding en van regtschapenheid, zullen voldoende waarborgen worden gevonden voor eene goede regtsbedeeling in strafzaken, maar daarmede is evenwel het bewijs niet geleverd, dat de voorgestelde vermindering niet ten nadeele zal kunnen uitloopen; want met evenveel grond zoude men in het getal van slechts *twee* regters denzelfden waarborg kunnen achten aanwezig te zijn.

Doch, Mijne Heeren, vooral verlieze men niet uit het oog, dat slechts door *drie* van die *vier* regters *definitivelijk* zal worden regt gesproken, daar geen *appel* in criminele zaken bij onze wetgeving is toegelaten; en verdient het ook opmerking, dat door beperking van het aantal regters de wrijving van denkbeelden, de wisseling van gedachten als anderzins wordt verminderd, en alzoo mijns inziens op aanmerkelijke wijze zullen worden verminderd de waarborgen voor eene goede regtsbedeeling.

Met eenige bevreemding, ik mag dit niet ontveinzen, Mijne Heeren, heb ik dan ook bij het wets-ontwerp het voorstel tot die vermindering gelezen, omdat ik in het bekende verslag der tijdelijke Ministers, in het laatst van het vorige jaar aan den Koning gedaan, en welk stuk ook door Zijne Excellentie den tegenwoordigen Minister van Justitie is onderteekend, heb gezien, dat daarin tot de beregting van groote straf- of criminele zaken, ook het getal van *zes* regters als *noodzakelijk* vermeld is geworden.

Ten slotte, Mijne Heeren, loopt het voorgestelde, mijns inziens, reeds te veel vooruit op de toekomst. Het moge zijn voorgesteld als een overgangs-maatregel, maar waartoe dit strekken zal, is voor mij te onzeker gebleven. Zoolang ik niet voor mij hebbe een voorstel tot eene nieuwe regterlijke instelling, vinde ik mij bezwaard tot het desorganiseren van het bestaande mede te werken, welke bezuiniging men ook oordeelen moge dat daaruit zou kunnen ontstaan; want, Mijne Heeren, aan bezuiniging, die toch hier waarlijk niet van dat belang wezen zoude, kan ik het goede beleid der justitie en de belangen der ingezetenen niet opofferen.

Ik zal stemmen tegen de wet.

De heer **Tonckens**: Om rekenschap te geven van mijne stem tegen het aan onze beraadslagingen onderworpen wets-ontwerp, heb ik gemeend het volgende te moeten voordragen.

Als algemeen bezwaar heb ik tegen het wets-ontwerp, dat het ingrijpt in het bestaande regtswezen, daarin partiele veranderingen brengt, die, als zeldzaam doelmatig, door mij niet worden goedgekeurd, vooral niet wanneer die zich uitstrekken tot een onderwerp waarbij de Staat en al deszelfs leden het grootste belang hebben. Dit bezwaar weegt bij mij te sterker, wanneer ik de overtuiging heb dat die partiele veranderingen iets beoogen hetwelk ook zonder dezelve kon worden verkregen: eene bezuiniging van f 50,000.

Sedert geruimen tijd immers zijn onderscheidene vacatures bij verschillende regtscollegien niet vervuld, zonder dat is gebleken dat die collegien hunne bij de wet bepaalde werkzaamheden niet hebben kunnen volbrengen, terwijl in dit bezwaar had kunnen worden voorzien door een kortstondigen maatregel, waarbij aan de Regering de bevoegdheid verleend werd om niet tot nieuwe benoemingen over te gaan, dan alleen wanneer de dienst der justitie die vereischte.

Tegen de afzonderlijke artikelen heb ik de volgende bezwaren gemeend te moeten opgeven.

Volgens art. 83 der wet op de regterlijke organisatie — en dit punt is door den vorigen geachten spreker uit de residentie zoo duidelijk uiteengezet — mag de Hooge Raad uit niet minder dan

12 en tot niet meer dan 14 raadsheeren zijn zamengesteld. Hij bestaat of zal weldra uit 12 raadsheeren bestaan, en is deszelfzamenstelling dus, ofschoon tot het minimum gebragt, overeens komstig de wet. Zoolang ik dus niet legaal weet, dat de Hooge Raad met 12 raadsheeren aan al zijne verpligtingen niet voldoen kan, heb ik geen roeping, ja ik durf haast zeggen geen bevoegdheid om hem, zoo als art. 1 wil, te gelasten, in plaats van met 7 met 5 leden bij voorziening in cassatie te vonnissen. Ik zeg bij voorziening in cassatie, als geldende hier des Raads eigenlijke regtsmagt; verre toch is van mij het denkbeeld, dat eene regtsquaestie door een minder getal regters kan worden beoordeeld, omdat zij van alle feitelijke bijomstandigheden is ontbloot.

Hier komt bij, en dit weegt zeer zwaar bij mij, dat tot dusverre des Raads uitspraken, met 7 leden gedaan, met verschuldigden en verdienden eerbied zijn begroet en ontvangen; en zouden wij dan, zonder noodzakelijkheid daarin verandering brengende, dien eerbied, dien redelijken invloed aan eene onzekere toekomst willen opofferen?

Met art. 2 mag ik niet de hulp en dienst van plaatsvervangers onafgebroken inroepen.

Deelde in het verslag van November de Regering het gevoelen dat 6 regters in de grootste misdaden bij meerderheid moesten oordeelen, — in art. 3 van dit ontwerp ziet zij er geen bezwaar in, dat zulks vooreerst door 4 regters geschiede.

Wil de Regering, met terugkoming op dat gevoelen, hier een beginsel van regtspleging in het criminele zien vastgesteld om in de nieuwe wetgeving over te brengen, dan vraag ik, hoe het mogelijk zij zoodanig een beginsel thans te kunnen aannemen, zoolang wij niet volledig zijn bekend met de aanstaande wijze van procederen in strafzaken in het algemeen en met de middelen van bewijs in het bijzonder.

Bij het in bezit zijn van de tegenwoordige bepalingen dienaangaande, zie ik het al of niet bewezen zijn der grootste misdaden, gevoegd bij de ontzegging van het middel van appel, veel liever door 6 dan door 4 regters beslist, terwijl deze wet toch nimmer voor het tegenwoordige het denkbeeld der Regering kan verwezenlijken, dat in die vermindering van regters door meerdere regtskennis kan worden te gemoet gekomen.

Wanneer ik bij deze zoo algemeene als bijzondere bezwaren de vrees voeg, dat dit ontwerp de invoering der nieuwe, bij de Grondwet voorgeschreven regterlijke inrigting zal vertragen, en tevens moet vernemen dat dit onderwerp bij den Hoogen Raad en den Raad van State, ook zonder de beweegredenen dezer staatsmagten te mogen kennen, ongunstig is opgenomen, dan gevoel ik mij in gemoede niet geregtigd om het mijne goedkeuring te schenken.

De heer **Engelkens**: De vraag, welke ik mij bij de beoordeeling der onderwerpelijke wet heb voorgesteld, is deze:

Is het beginsel der wet, waardoor eene aanmerkelijke besparing op 's lands uitgaven kan verkregen worden van dien aard, dat *gerust* aan eene wijziging en verbrokkeling onzer regterlijke instellingen de hand kan gelcend worden, doordien het behouden van het getal leden van den Hoogen Raad tot het minimum — het niet vervullen der vacatures der overige regterlijke collegien, en van het openbaar ministerie niet kan plaats vinden, dan met wijziging van hoogst belangrijke punten onzer regtspleging?

Het is waar, Mijne Heeren, het is een overgangs-maatregel, en zoo daardoor eenig ongerief mogt ontstaan, dit is slechts tijdelijk en voorbijgaande, maar wanneer die overgangs-maatregel leiden moet tot beginselen waartegen gewigtige bedenkingen bestaan, dan zie ik geene vrijheid daartoe mede te werken.

Het *minimum* van 12 leden voor den Hoogen Raad voorloopig te houden, zegt de Regering in de memorie van toelichting, dit is niet alleen een maatregel van dadelijke bezuiniging, maar ook vooral *raadzaam* bij elke toekomstige organisatie van het regtswezen.

Hecht nú de wetgeving haar zegel aan deze beschouwing der Regering, dan omhelst zij daardoor een beginsel, waarvan zij, zonder zich aan inconsequentie schuldig te maken, bij eene toekomstige regeling van het regtswezen niet kan afwijken. Een protest daartegen, zoo als bij § 1 van het verslag van de Commissie van Rapporteurs gevonden wordt, helpt niet, want het zoude hier zijn eene *protestatio actui contraria*.

Van dit standpunt deze hoogst belangrijke zaak beschouwende, zie ik volstrekt geen aannemelijken grond om den Hoogen Raad *duurzaam* op een minimum van twaalf leden te houden; en waarlijk voor de toekomst is dit minimum nog minder aanbevelenswaardig dan voor het tegenwoordige. Hoe ook de toekomstige regeling van het regtswezen moge uitvallen, hetzij met raden van justitie, of met regtbanken met een regt van hooger beroep van de eene naar de andere, zonder provinciale hoven, hetzij dat wij de regtbanken behouden zoo als die thans te zamen gesteld zijn met 2 of 3 provinciale hoven naar de gesteldheid des lands: in deze verschillende regeling der regterlijke collegien moet altijd eene vermeerdering der werkzaamheden van den Hoogen Raad opgesloten zijn, want aan eene regtspleging met verschillende trappen van jurisdictie gewend, moet altijd het middel van cassatie meer uitgebreid, en zal daartoe te gereeder de toevlugt genomen worden, naar gelang de waarborgen eener goede regtsbedeeling, hetzij schijnbaar of wezenlijk verminderen, en zoodanige vermindering van waarborg ontstaat of wordt geacht aanwezig te zijn bij elke uitbreiding van regtsmagt des eersten regters, naar mijne zienswijze een onafscheidelijk gevolg van de verandering der regterlijke instellingen.

Eene omkeering toch eener progressive verhouding van het *meerdere* getal des eersten, tot een *minder* getal des hoogsten regters zal wel niet mogelijk en met de beginselen eener goede jurisprudentie overeen te brengen zijn, al wil men ook op het gezag van vreemde wetgevingen en van regts-autoriteiten *in propria causa* geen acht slaan.

Was nu het beginsel der wet niet anders dan een op zich zelf staande tijdelijke maatregel, bij mij zoude dezelve in het belang van 's lands geldelijken toestand minder bezwaar gevonden hebben. Maar nu het minimum van den Hoogen Raad in verband gebragt wordt met eene aanmerkelijke wijziging in de regterlijke organisatie zelve; het punt der cassatie met een minder getal regters; nu de niet-aanvulling der provinciale hoven met eene regtspraak in strafzaken door een minder aantal leden vereenigd wordt, nu bestaan bij mij gewigtige bedenkingen tegen de wet. Hetgeen daarover in het verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangevoerd is zal ik niet herhalen, hoewel ik daarmede volkomen instem, en de daar geopperde bedenkingen niet voldoende opgelost vinde door het antwoord der Regering, en het minst door het schijnbaar voordeel dat de beschuldigde daardoor zoude erlangen, want het $^3/_4$ van *vier* bedraagt altijd *een* minder dan het $^2/_3$ van *zes*; en een regter meer voor de beregting eener strafzaak, ten einde de wettige meerderheid voor vrijspraak of veroordeeling te helpen uitmaken, wie beseft daarvan het gewigt niet?

De heer **Martens van Sevenhoven** verklaart volkomen te beamen wat door voorgaande sprekers gezegd is. Hij zal evenwel de vrijheid nemen, om ook zijne gedachten omtrent deze wet aan de Vergadering voor te dragen en de redenen op te geven, waarom hij zich met dezen provisionelen maatregel niet zal kunnen vereenigen. Het komt den spreker al dadelijk voor, dat, zoo men de wet beschouwen moet als een middel om tot bezuiniging te geraken, dan in allen gevalle het 1ste artikel niet te pas kan komen, terwijl het thans in art. 83 der wet op de regterlijke organisatie bepaalde getal raadsheeren in den Hoogen Raad niet verminderd wordt. In het stelsel van die wet op de regterlijke organisatie is het in evengenoemd artikel vermeld minimum genoegzaam om de uitspraak in cassatie door een getal van zeven regters te laten doen. En de vermindering van dit getal op zich zelve stelt geene bezuiniging daar, terwijl zij, naar het den spreker voorkomt, het thans bestaande verband der regterlijke instellingen geheel en al verbreken zal. Thans wordt in burgerlijke en correctionnele zaken, in eersten aanleg door drie, in appel door vijf en zes, in cassatie door zeven regters regt gesproken, en deze verhouding moet, zijns inziens, worden gehandhaafd, ten minste zoo door hiervan af te wijken geene bezuiniging te verkrijgen is. Ook als maatregel van overgang van de tegenwoordige tot eene ingevolge het 5de der additionnele artikelen van de Grondwet daar te stellen nieuwe organisatie, verdient het voorgedragene, naar des sprekers inzien, geene goedkeuring. Immers zoolang men niet weet welke de voordragt omtrent die nieuwe organisatie zijn zal, is het dwaas iets nieuws aan te brengen; wat men thans opbouwt, zou men later al ligt weder moeten afbreken. Ook het ten gunste van art. 1 aangevoerde argument, dat de waarborg voor de deugdelijkheid der regterlijke uitspraken niet zoozeer te zoeken is in het groote aantal regters als wel in hunne bekwaamheid en regtschapenheid, kan de spreker niet als voldoende beschouwen. Zijne vijf-en-dertigjarige loopbaan, die hem van nabij met het regtswezen bekend deed worden, leerde hem, dat in gedingen, vooral wanneer het op de beslissing van regtsvragen aankomt, het getal der regters veel afdoet, om de zaak tot klaarheid te brengen door meerdere

wrijving van denkbeelden. Ook dit moet hij hier opmerken, dat de Hooge Raad, waar het een beroep in cassatie geldt, het geding onherroepelijk beslist, en dat de uitspraken van den Hoogen Raad uitleggingen der wet zijn, uitleggingen waarvan wel later teruggekomen kan worden, maar die grooten invloed uitoefenen op de uitspraken der lagere regters. De spreker vindt ook bezwaar in de bepaling, volgens welke in criminalibus door 4 regters uitspraak zal worden gedaan. Uit het rapport der tijdelijke ministers aan den Koning van 13 November ll., blijkt dat de Minister van Justitie de zaak op dit punt toen anders heeft ingezien dan thans, want daarin is gezegd, dat in criminele zaken *zes* regters uitspraak zullen moeten doen. De spreker meent, dat de Regering daar het goede standpunt gekozen had, en hij voor zich ziet er groot bezwaar in, om dat getal tot *vier* te verminderen. Bij mindere diefstallen moge die vermindering van niet zoo groot gewigt zijn, zij is voor grootere zaken, waar het de eer, de vrijheid en het leven van den beschuldigde geldt, zeker van groote beteekenis, vooral voor hen die de misdaad pleegden met de wet in hand. De spreker kan en mag hier uit overtuiging spreken en dan moet hij verklaren, dat die vermindering voor hem een onoverkomelijk bezwaar oplevert. Ook kan hij zich niet vereenigen met art. 2, alwaar bepaald is dat het getal der regters in de arrondissements-regtbanken met één verminderd zal kunnen worden. Met het Wetboek van Strafvordering in de hand, ziet de spreker geene mogelijkheid, om bij zoodanige vermindering, het getal der regters voor de behandeling der correctionnele zaken genoegzaam te doen zijn. Er zouden dan met den president in het geheel drie regters overblijven, terwijl de regter-commissaris, op straffe van nietigheid, in geen geval van de zaak waarin hij werkzaam was, kennis mag nemen. De spreker weet wel, dat er ook regters-plaatsvervangers zijn, maar hij gelooft niet dat deze instelling van dien aard is, dat voortdurend de optreding van een regter-plaatsvervanger gevorderd kan worden. Zijns inziens kan men van iemand, die niet bezoldigd is, zoo iets niet vergen; de plaatsvervanger dient, meent hij, alleen daartoe, om op te treden ingeval de titularis, die bezoldigd is, verhinderd wordt. De spreker gelooft ook dat buitendien de werkzaamheden der regtbanken geene vermindering van het getal regters toelaten, welke werkzaamheden nu nog vermeerderen zullen ten gevolge van art. 66 der nieuwe Grondwet. Men mag niet vergeten, dat de regtbank, buiten de zittingen voor de beregting van correctionnele en civile zaken, ook dikwijls en soms zeer onverwachts in raadkamer vergaderen moet, òf tot het verleenen van dagvaarding in persoon, òf tot het geven van verlof, hetzij tot gevangenneming, hetzij tot huiszoeking, enz. En dan gelooft de spreker, dat de beoogde vermindering van het getal regters al ligt voor den geregelden gang van zaken nadeelig zou zijn. — Hij zal alzoo moeten stemmen tegen het wets-ontwerp, tenzij de door hem geopperde bezwaren in den verderen loop der discussie mogten worden opgelost.

De heer **van Meurs** zegt, dat in de afdeeling, waartoe hij de eer heeft te behooren, bij het meerendeel der leden de gewigtige vraag is opgekomen, of de bezuiniging die uit dit wets-ontwerp zal voortvloeijen, wel opweegt tegen de bezwaren die aan hetzelve verbonden zijn. Die vraag is voor hem nog niet opgelost. De spreker zal in geene herhaling vervallen van hetgeen reeds door anderen gezegd is, maar alleen verklaren dat hij in vele der door vorige sprekers geopperde bezwaren deelt. In afwachting van hetgeen van de zijde der Regering aangevoerd zal worden ter oplossing of vermindering van die bezwaren, welke bij hem en anderen bestaan, zal hij zich voor alsnog zijne stem voorbehouden.

De heer **Vos de Wael** verklaart zich ten gunste van het wets-ontwerp. Hij erkent, dat in de voorgedragen vermindering van dat getal regters voor de in de wet genoemde uitspraken van den Hoogen Raad en de hoven eenig bezwaar gelegen is; maar hij meende hierbij in aanmerking te moeten nemen, dat toch in de wijsheid en regtschapenheid der regters een grootere waarborg gelegen is voor eene goede regtsbedeeling dan in het groote aantal der regtsprekenden; iets, hetwelk ook in het verslag gezegd is. Zoo nu de wet voor hem aan de eene zijde geene overgroote bezwaren oplevert, dan is er aan den anderen kant iets waardoor zij zich bij hem zeer aanbeveelt. Het is het punt van bezuiniging. Bezuiniging was een voornaam doel van de herziening der Grondwet; de natie ziet daarnaar verlangend uit. En wil men nu dat doel bereiken, dan moet men nimmer, waar eene bezuiniging te verkrijgen valt, zeggen, dat zij van te weinig beteekenis is; men zou zich dan, waar het eene besparing op groote schaal gold, weder tegen de daarvoor noodige geheele omverwerping van het bestaande kunnen verklaren, maar met dat alles zou elke bezuiniging achterblijven, terwijl toch eene betere toekomst voor ons vaderland niet zonder de verbetering onzer finantien te wachten is. De spreker acht dit punt alzoo van groot gewigt, en hoe gering de bezuiniging ook zij die uit deze wet zal voortvloeijen, hij zal hieraan uit het oogpunt van besparing zijne goedkeuring schenken. Hij doet verder opmerken dat de tegenwoordige maatregel transitoir is en strekt om eene geheele en definitive verandering van onze regterlijke organisatie voor te bereiden. Ook deze beschouwing doet hem tot de aanneming van het wets-ontwerp overhellen, daar die verandering zal moeten leiden zoowel tot blijvende besparing van staats-uitgaven als tot mindere kostbaarheid en omslagtigheid der regtsgedingen voor de regtbehoevenden, terwijl thans bijv. de kosten van vervolging te groot zijn om kleinere pretensien in te vorderen. Hij vertrouwt, dat bij de aanstaande nieuwe regterlijke organisatie bezuiniging en vereenvoudiging in alle opzigten naauwkeurig betracht zullen worden. Uit aanmerking van deze beschouwingen zal de spreker zijne stem aan het wets-ontwerp geven.

De heer **Groeninx van Zoelen**: Ik had voorgenomen kortelijk de gronden bloot te leggen die bij mij tegen de aanneming van dit wets-ontwerp wogen, doch die bezwaren zijn inzonderheid door den eersten spreker zoo duidelijk en bondig uiteengezet, en ik kan mij zoo geheel met zijne zienswijze vereenigen, dat ik het doelloos zoude achten bij mijn voornemen te blijven volharden. Eén punt slechts is er hetwelk ik nog met een woord wensch aan te roeren. Het eenige voordeel wat hier tegenover de reeds ontwikkelde bezwaren staat, is bezuiniging. Ik heb meermalen hooren beweren dat de aanneming dezer voordragt tot aanmerkelijke besparing zoude leiden. Die tot welke de vermindering van het personeel der provinciale geregtshoven gelegenheid openstelt, wordt gezegd ruim eene halve tonne gouds te bedragen, doch wat men van heden af tot aan de op handen zijnde voordragt der regterlijke organisatie te wachten heeft, is in verhouding zeer weinig. Gering is het vermoedelijk getal personen door wier overlijden en niet-vervanging de besparing *jaarlijks* zal moeten te weeg gebragt worden, en dus ook gering de *jaarlijksche* bate daaruit te gemoet te zien. Volgens berekening is deze ten hoogste op f 8000 te ramen. En nu moet volgens de Grondwet reeds in de volgende zitting de nieuwe regterlijke inrigting worden voorgedragen, waarbij al de onderwerpelijke punten grondig zullen kunnen behandeld worden. En zal men nu alleen om de voorloopige overlegging van eene zoo matige som, eenen overgang bepalen tot hetgeen men nog niet kent; grondslagen leggen waarvan men de consequentien niet kan overzien; beschikkingen nemen buiten het systema waarmede zij in verband staan? Zal men daarom alleen nu reeds door de vermindering van het aantal regters die waarborgen verminderen, welke in het bezuinigings-verslag van 13 November ll. als noodzakelijk worden op den voorgrond gesteld: — neen, tot zulk een finantielen nood acht ik ons nog niet gezonken.

De heer **van Nispen van Pannerden** zegt, dat hij bij den aanvang der beraadslaging niet bepaald het voornemen had om het woord te voeren. Het kan evenwel thans geene bevreemding wekken, dat hij, die gunstig voor het wets-ontwerp gestemd is, en nadat hetzelve van meerdere zijden bestreden is geworden, voor eenige oogenblikken de aandacht der Vergadering inroept, om zijne beschouwingen voor te dragen. De Grondwet bepaalt, dat in deze of in de volgende zitting door de Regering een ontwerp van wet zal worden ingediend tot de invoering eener nieuwe regterlijke organisatie. Door de opneming dezer bepaling in de Grondwet, is erkend, dat de verandering onzer regterlijke organisatie eene nationale behoefte is. Voor de daarstelling dier nieuwe organisatie meent men eenigen tijd noodig te zullen hebben, en nu wordt inmiddels voorgedragen: 1°. te bepalen, dat de vacatures in de provinciale hoven en arrondissements-regtbanken, voor zooverre de dienst der justitie dit toelaat, niet vervuld zullen worden, en 2°. tevens, door wijziging van enkele bepalingen van de wet op de regterlijke organisatie en van het Wetboek van Strafvordering, te zorgen, dat de geregelde loop der justitie ook bij een verminderd getal regters verzekerd blijve. De spreker beschouwt deze voordragt als een tijdelijken maatregel, alleen voorgesteld om de definitive verandering onzer regterlijke instellingen te bevorderen, en te zorgen dat deze later plaats kunne hebben, zonder te aanzienlijke nieuwe lasten aan den Staat op te leggen. Indien nu, nadat de Tweede Kamer het tegenwoordig wets-ontwerp heeft goedgekeurd, hetzelve hier wierd afgestemd, dan zou-

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 25STEN MEI.

den de thans bestaande en verder voorkomende vacatures bij verschillende regterlijke collegien vervuld moeten worden, en dan zou dit niet alleen eene uitgave van ongeveer f 50,000, die door deze wet onmiddellijk bezuinigd zal worden, veroorzaken, maar dan zouden zoo velen als nu aangesteld wierden, bij de invoering eener nieuwe regterlijke organisatie aanspraak hebben op schadevergoeding. Er zou dus eene uitgave van f 50,000 gedaan moeten worden, die men meent te kunnen besparen, en aan den Staat zou in de toekomst een blijvende last opgelegd worden. Om nu zeker te zijn, dat de aanvulling der ontstaande vacatures niet noodig zal wezen, daartoe strekken de artt. 1 en 3. Wat het eerste betreft, de bepaling dat de uitspraken in cassatie door den Hoogen Raad met vijf raadsheeren geschieden zullen, hieromtrent herinnert de spreker, dat, bij voorbeeld in het civile, in eersten aanleg met 3, bij de hoven met 5 regters wordt uitspraak gedaan; dat daar de daadzaken onderzocht en beoordeeld worden; en dat dus bij de uitspraak in cassatie, waar alleen het regtspunt in aanmerking komt, een getal van vijf regters wel voldoende geacht kan worden. Wat betreft de criminele regtspraak der hoven aan 4 raadsheeren, die bij meerderheid van stemmen veroordeelen, daarbij heeft men, meent de spreker, uit het oog verloren, dat wanneer drie van de vier stemmen tot de veroordeeling gevorderd worden, voor den beschuldigde meerdere zekerheid bestaat, dan indien daartoe vier van de zes stemmen worden vereischt, terwijl de maatschappij door het nu voorgedragene hare waarborgen niet verliezen zal. En voor den beschuldigde, èn voor de maatschappij zal er genoegzame zekerheid bestaan, omdat niet alleen op overtuiging wordt regt gesproken, maar mede op bewijzen, terwijl de gronden voor vrijspraak of veroordeeling door den regter opgegeven moeten worden. De spreker zal dus de wet aannemen, omdat hij de daardoor onmiddellijk te verkrijgen bezuiniging niet zoo gering telt als anderen gedaan hebben; omdat hij tot eene betere regterlijke organisatie wenscht te geraken; en omdat hij bij de invoering hiervan geene nieuwe lasten aan den Staat opgelegd wil zien. Bezuiniging is het doel der wet, en ook hij gelooft, dat bezuiniging eene allereerste behoefte voor ons land is en dat het staan of vallen van den Staat daarvan afhangt. Intusschen wil de spreker door zijne uit te brengen stem geenszins uitspraak doen omtrent de beginselen, die bij de definitive organisatie der regterlijke magt aangenomen zullen moeten worden.

Zijne Excellentie de **Minister van Justitie** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De taak, die ik thans te vervullen heb, is mij gemakkelijk en aangenaam. Zij is mij gemakkelijk, omdat ik het tegenwoordig onderwerp reeds verscheiden malen behandeld heb; aangenaam omdat ik in deze Kamer niet enkel tegenstand maar ook ondersteuning gevonden heb, en omdat ik vertrouw de geopperde bezwaren te zullen kunnen oplossen.

De grondwetgever wijzigde in het vorige jaar de grondwettige bepalingen omtrent de justitie. Die bepalingen werden zoo ingerigt, dat de wetgever de handen ruim zou hebben ten aanzien der regterlijke instellingen, opdat hij bij het brengen van verandering in deze instellingen zou kunnen raadplegen de behoeften der maatschappij en bepaaldelijk van de regtbehoevenden, opdat hij zich naar die behoeften bij het veranderen dier instellingen zou kunnen regelen. Reeds zoo even is van de groote omslagtigheid en kostbaarheid der tegenwoordige regterlijke instellingen gesproken. Het gevoelen is thans algemeen, dat onze regterlijke instellingen van 1838 dringend verandering vorderen, en zelfs zij, die in der tijd de grootste voorstanders daarvan waren, erkennen thans het gebrekkige derzelve. In de additionnele artikelen der Grondwet is dan ook bepaald, dat in deze of in de volgende zitting der Kamers door de Regering eene wet tot wijziging onzer regterlijke organisatie ingediend zal moeten worden. Dat grondwettig voorschrift is pligt; geene regering zal zich kunnen onthouden van daaraan te voldoen. Het algemeene doel, dat bij die nieuwe organisatie op het oog zal moeten gehouden worden, is vereenvoudiging zoowel wat de vormen als ook bepaaldelijk wat het getal der regtsprekenden betreft. Zeker zal men het oneindig getal regters, dat wij nu hebben, niet willen behouden. Men zal de verlangde bezuiniging moeten zoeken door met weinig personen zoo goed mogelijk regt te laten spreken; langs een anderen weg is het verkrijgen van bezuinigingen niet mogelijk. De strekking der Grondwet is dus, om door den wetgever eenvoudiger en min kostbare regterlijke instellingen te doen invoeren. Staat dit nu vast, dan is reeds veel uitgemaakt door de grondwets-herziening. Maar om nu te kunnen geraken tot hetgeen de nieuwe Grondwet bedoelt, om zoodanige organisatie als de Grondwet wil te kunnen invoeren, moet men ook het oog gevestigd hebben op hetgeen is, moet men zooveel mogelijk de gewenschte verbetering zoeken voor te bereiden, moet men zorgen dat het dan bestaande zoodanig zij, dat men bezuinigingen zal *kunnen* daarstellen. Thans moet gezorgd worden, dat niet, wanneer later bij die nieuwe organisatie het oneindig aantal regters verminderd wordt, eene aanzienlijke som voor pensioenen en wachtgelden ten laste van den Staat kome. Hiertoe nu strekt dit wets-ontwerp. Het doel is, dat er bij de regterlijke collegien zoo weinig mogelijk nieuwe benoemingen zullen worden gedaan. Op die wijze bezuinigen wij reeds dadelijk, want elke openvallende post die niet vervuld wordt zal eene bezuiniging zijn; maar wat meer is, elke niet-vervulling van eene openvallende betrekking zal ons ontlasten van een voor het leven aangesteld persoon, aan wien later een pensioen of wachtgeld zou moeten worden toegekend. Wij zouden inderdaad onverantwoordelijk handelen, wanneer wij niet, in afwachting van de nadere definitive maatregelen, zorgden dat inmiddels het personeel der regterlijke magt afneemt. Maar terwijl wij dit verlangden, moesten wij tevens daarop bedacht zijn, dat toch ook in dezen provisionelen toestand van het justitie-wezen de geregelde gang der regtsbedeeling verzekerd behoorde te wezen; dat de regterlijke magt niet kreupel of mank gemaakt moest worden. De wet die wij nu voordragen is niet eene wet die afbreekt, maar eene wet die laat liggen wat nederstort en zorgt dat het overblijvende genoegzaam zij. Wij willen twee vacatures in den Hoogen Raad onvervuld laten, en stellen in verband daarmede eene wijziging in de regtspraak van den Hoogen Raad voor. Men zegt daartegen, dat de wet die niet-aanvulling toelaat, en wil nu niets verder omtrent den Hoogen Raad bepaald zien, zonder zich af te vragen, of dat ligchaam, wanneer de twee vacatures blijven bestaan, op den tegenwoordigen voet goed kan werken. Hetgeen omtrent de vacatures in de hoven wordt voorgedragen keurt men goed, maar men wil daar toch het tegenwoordige getal der regtsprekenden behouden. Indien wij aan deze denkbeelden gehoor gaven, dan zouden wij inderdaad afbreken zonder aan den anderen kant te herstellen, en men zou spoedig ondervinden, dat de dienst der justitie dan hier dan daar stilstond. Zichier het oogpunt, waaruit de zaak beschouwd moet worden. De Grondwet wil eene reorganisatie onzer regterlijke instellingen; zij wil eene organisatie die zuiniger, die eenvoudiger is dan de tegenwoordige; laten wij nu zorgen dat de bereiking van dit doel mogelijk wordt. Na deze algemeene opmerking zal ik tot de nadere behandeling van het onderwerp overgaan. Ik zal bij drie punten stilstaan: bij den Hoogen Raad, bij de hoven en bij de arrondissements-regtbanken.

Wat den *Hoogen Raad* betreft, heeft men gezegd, dat de bepaling die daaromtrent hier wordt voorgedragen, onnoodig is, omdat de wet toelaat het getal der raadsheeren op twaalf te houden en de wet alzoo veronderstelt, dat de zaken op den daarbij vastgestelden voet met twaalf raadsheeren kunnen worden afgedaan. Deze redenering zou opgaan, indien het hier de toepassing der wet gold, maar in eene wetgevende vergadering kan zij geen steek houden. Het is hier de vraag, of de praesumtie, die de wetgever gehad heeft, gegrond was dan wel ongegrond. Van de beantwoording dezer vraag hangt de beoordeeling der voorgedragen bepaling af. En dan moet ik al aanstonds opmerken, dat het getal raadsheeren van de instelling van den Hoogen Raad af voortdurend op veertien gehouden is. De afkeuring der bepaling van art. 1 zou dus berusten op de meening, dat vroeger steeds meerdere raadsheeren benoemd waren dan men werkelijk noodig had. Ik voor mij heb te veel eerbied èn voor den Hoogen Raad èn voor hen die mij zijn voorgegaan in mijne tegenwoordige betrekking, dan dat ik zoo iets zou kunnen aannemen. Gaarne geef ik toe, dat de Hooge Raad zelf, verlangende dat de regeling zijner regtspraak onaangeroerd zou blijven, zich bereid heeft verklaard om met zeven raadsheeren uitspraak te blijven doen in cassatie, niettegenstaande eene vermindering van het getal raadsheeren tot het bij de wet bepaalde minimum; maar dit ligchaam gaf toch tevens te kennen, dat het gevoelde dat hieraan misschien niet op den duur behoorlijk voldaan zou kunnen worden, en dat het dan de aanvulling der vacatures verzoeken zou. Ik meen inderdaad, dat de Hooge Raad zich al spoedig tot zoodanig verzoek gedrongen zou achten. Hoe toch moeten nu de zaken bij dat regterlijke collegie gaan? Men moet in het oog houden, dat wanneer 7

raadsheeren door de wet gevorderd worden, er dan 8 behooren te zitten. Dat één meer dan het vereischte getal de zitting bijwoont, is bijzonder bij den Hoogen Raad noodig, omdat deze uit den aard der zaak uit mannen van meerdere jaren bestaat; en het altijd mogelijke van verdere verhindering van een der leden, hetzij door ongesteldheid, hetzij door andere omstandigheden, maakt het vooral hier volstrekt noodzakelijk, dat waar zeven raadsheeren gevorderd worden acht zitten, opdat niet de minste omstandigheid eene geheel nieuwe behandeling der zaak noodig make, waarvan de kosten steeds nederkomen op den ongelukkige die het proces voert. Nu vraag ik, hoe men twee kamers, elk van acht leden, moet verkrijgen, zoo er slechts 12 raadsheeren zijn? Dit gaat thans op deze wijze en dit acht ik in strijd met de achtbaarheid van het collegie en met het belang der justitie: van de 12 raadsheeren zijn bij elke kamer 6 ingedeeld; elke kamer heeft dan (den president en den vice-president medegerekend) 7 leden; nu moet men verder gaan leenen, de civile van de criminele, de criminele van de civile kamer. Bij dat leenen nu kan men zich niet bepalen tot twee of drie leden, maar dit moet, ten einde enkele leden niet onevenredig en bovenmatig met werkzaamheden te beladen, alternatief en bij afwisseling geschieden. Dit moet noodwendig moeijelijkheid geven. Houdt hetzij de civile hetzij de criminele kamer eene zitting, dan zal bijv. in de eene zaak conclusie genomen worden door partijen, in eene andere zal worden gepleit, in eene derde zal conclusie genomen worden door het openbaar ministerie, in eene vierde zal uitspraak worden gedaan. Voor die vier verschillende zaken, in dezelfde zitting behandeld, zal het personeel van den Hoogen Raad dan telkens verschillend moeten zijn en het gevolg zal wezen dat nagenoeg de geheele Hooge Raad zoowel ten civile als ten criminele tegenwoordig moet zijn, ten einde waar het eene lid opstaat het ander ga zitten. Zoo iets strijdt met de achtbaarheid van dat collegie, en ik vraag, welke jurisprudentie uit zulk een staat van zaken moet voortvloeijen! Ik meen dus dat èn de waardigheid van den Hoogen Raad èn het belang der zaak eene zoodanige regeling vorderen, dat twee afzonderlijke kamers behoorlijk bezet kunnen worden.

Men heeft gezegd, dat naar mate van de trapsgewijze opklimming der regtspleging, een grooter getal regters uitspraak moet doen. Zoo 3 regters in eersten aanleg en 5 in appel oordeelen, dan moet, zegt men, in cassatie door 7 regters uitspraak gedaan worden. Ik zou dit kunnen toegeven, indien het beroep in cassatie een nieuw onderzoek der zaak was; maar de hoven wijzen bij arrest en het middel van cassatie is een exceptionneel middel. Het is geen gewoon remedie tot het verkrijgen eener nieuwe beoordeeling der zaak, maar alleen een beklag over verkeerde uitlegging der wet, en een bloot juridiek oordeel kan men gerust aan een minder getal regters overlaten. Een juridiek punt kan zeer goed door weinigen beslist worden; het behoeft niet zooveel wrijving van denkbeelden. Ik wil het onderscheid tusschen een juridiek en een feitelijk onderzoek met opzigt tot het meerder of minder aantal regters niet in het breede uiteenzetten, maar ik mag niet nalaten op te merken, dat men bij quaestien als deze niet moet vragen hoe zij oordeelen die het regt bedeelen, maar wat zij denken voor welke de regterlijke instellingen daar zijn, hoe namelijk het publiek, hoe de regtbehoevende oordeelt. En nu vraag ik, wat ieder burger doet, wanneer hij een regtskundig oordeel gaat inwinnen? Gaat hij, die het ongeluk heeft van met een ander in geschil te geraken, 3, 4, 5 of 7 advocaten raadplegen? Neen, zoo handelt hij niet; hij vergenoegt zich met den raad van één of hoogstens twee advocaten. Zoo doet het publiek in het algemeen. En wat doen nu de verstandigste lieden, die hunne zaak niet voor den regter willen brengen, die den omslag van regtbanken, hoven en Hoogen Raad ter zijde willen stellen en hun geschil door arbiters willen laten beslissen? Worden er dan zeven arbiters geroepen? ik heb er nooit van gehoord; vijf arbiters? in mijne 35jarige practijk, weet ik er slechts één voorbeeld van: steeds worden ten hoogste drie geroepen. De regtbehoevende zelf vraagt alzoo weinig regters en niet vele, maar zij die het regt bedeelen zijn meest altijd van een ander gevoelen. Ik zeg niet, dat dit niet hunne gemoedelijke overtuiging zou zijn, maar men is al ligt geneigd om datgene voor goed te houden wat men begeert. Indien dit zoo is, dan kan hun oordeel niet opwegen tegen dat der regtbehoevende zelven.

Ik ben ook niet bezorgd daarvoor, dat de eerbied voor de uitspraken van den Hoogen Raad door vermindering van het getal regters schade zal lijden, of dat de eenheid der jurisprudentie hierdoor benadeeld zal worden. Die eerbied zal niet verloren gaan, omdat men bij de beoordeeling van een arrest van den Hoogen Raad nimmer vraagt, hoeveel leden het gewezen hebben. Ik heb nog nooit eenig arrest hooren goed- of afkeuren om het grooter of kleiner aantal namen, die daaronder stonden, maar alleen om de motiven, in hetzelve vermeld. En voor de eenheid der jurisprudentie is het, meen ik, beter dat vijf dan dat zeven raadsheeren uitspraak doen, want bij zeven personen zal toch wel meer verandering van gevoelen kunnen plaats grijpen dan bij vijf. Dat evenwel dat getal voor die eenheid der jurisprudentie niet zooveel afdoet, blijkt, dunkt mij, hieruit, dat zelfs het Fransche hof van cassatie, terwijl het met elf leden uitspraak doet, bijna alle moeijelijke geschilpunten nu eens in dezen dan eens in genen zin beslist heeft.

Maar de vermindering van het getal regters zal dit goed gevolg hebben, dat zij elk hunner zijne verantwoordelijkheid meer zal doen gevoelen. Naar mate het getal der regters kleiner is, naar die mate zullen zij meer gevoelen welke zware verantwoordelijkheid op hen rust, en dat meerdere besef hunner verantwoordelijkheid zal hen in hoogere mate tot pligtsbetrachting nopen. In dit opzigt is de voorgedragen vermindering niet alleen niet nadeelig, maar goed.

De bestrijders van het wets-ontwerp hebben verder opgemerkt, dat het hier een maatregel van overgang geldt, om te komen tot het beginsel om met minder regters regt te doen spreken. Daar men echter niet weet, hoe het later in toepassing gebragt zal worden, wenscht men de definitive organisatie af te wachten, om eerst dan in dezen te beslissen. Ik meen, dat voor hem, die zoover gekomen is van overtuigd te zijn, dat zeer goed met minder regters regt gesproken kan worden, de aanneming van het bloote beginsel geenerlei bezwaar kan opleveren. En zij die in dezen nog twijfelen, hoe moeten die dit vraagpunt het liefst opgelost willen hebben? Zullen zij dit opgelost wenschen te hebben bij eene definitive organisatie, waar het terugkomen moeijelijk is? Neen, dit is niet de handelwijze van den verstandigen man, want deze neemt liefst de minst gevaarlijke proef. Binnen een bepaald tijdperk zal eene nieuwe regterlijke organisatie moeten worden voorgedragen, en zoo men nu inmiddels de proef neemt van dat beginsel om de regtspraak aan weinige regters op te dragen, dan zal kunnen blijken of dat beginsel al dan niet goed is en dan zal men zich bij de definitive organisatie naar de uitkomst van deze proef kunnen regelen. Zoodanige proeven zijn, meen ik, nuttig. Ik mag hier wijzen op het vraagpunt van de afschaffing der corporele straffen. Er waren er onder de regtsgeleerden in het algemeen en onder de criminalisten in het bijzonder, die meenden, dat de handhaving der maatschappelijke orde niet mogelijk was zonder corporele straffen; anderen waren van een tegenovergesteld gevoelen. Ik heb de proef genomen en deze is boven alle verwachting uitgevallen; de veiligheid is na de afschaffing der corporele straffen en het zorgen voor eene goede politie en het bevorderen van strenge tucht in de gevangenissen toegenomen. Ik, die meen ook eenige ondervinding te hebben, heb nog geen misdadiger aangetroffen, die met het wetboek in de hand zijne misdaad pleegde. Ik heb altijd gezien, dat hij, zoo hij geweten had vervolgd te zullen worden, zoo hij geweten had voor zijne daad in handen der justitie te zullen komen, de misdaad niet bedreven zou hebben. De zekerheid van de vervolging alleen schrikt reeds af; het is de hoop van nooit onder het oog van den regter te zullen komen, die tot het ondernemen van de misdaad doet besluiten. Op deze gronden heeft men de afschaffing der lijfstraffen beproefd, en de gunstige uitslag van de proef ligt voor ons. De proef, die wij nu wenschen te nemen, zal ook gelukkig kunnen uitvallen; zij zal dan eveneens leiden tot verbetering, tot eene regterlijke organisatie die minder kostbaar zal zijn èn voor den Staat èn voor den regtbehoevende.

Ten aanzien der *provinciale hoven*, tot welk punt ik thans overga, moet ik erkennen, dat het waarheid is, dat in het verslag der tijdelijke ministers aan den Koning van 13 November ll., bij welk verslag eene schets gegeven is van eene nieuwe regterlijke organisatie, het denkbeeld voorkomt om in zware strafzaken door zes regters uitspraak te laten doen. Maar men lette wel op, dat men in die schets van de regterlijke organisatie zes regters voor de hand had: dat men daar zonder te veel kosten zes regters verkrijgen kon. Men had daarenboven in dat verslag het oog op eene geheele regterlijke organisatie en een ander stelsel van bewijs dan hetgeen nu bestaat.

Een ieder weet dat er twee stelsels zijn, dat namelijk van uitspraak op bewijs, en dat van uitspraak op convictie. Bij het laatste stelsel komt men van zelf tot de instelling der jury; men maakt daarbij deze redenering, dat zoo een groot aantal personen overtuigd is van de schuld van den beschuldigde, dat dan in die overtuiging van velen het bewijs der schuld ligt. Maar hiertegen staat over een ander stelsel, dat namelijk van beoordeeling door regters, die nagaan of de door de regtsleer bepaalde bewijzen daar zijn. Wanneer een beschuldigde voor regtsgeleerden gebragt wordt, dan onderzoeken deze in de eerste plaats of er een corpus delicti aanwezig is, of er inderdaad misdaad gepleegd is, en zoo hiervan blijkt dan onderzoeken zij verder of de wettelijke bewijzen voor de schuld van den beschuldigde voorhanden zijn. Zij mistrouwen hunne overtuiging, zij vragen of hunne overtuiging rust op hetgeen hun geleerd is bewijs te zijn. Wanneer zij dit gedaan hebben, dan doen zij gerust uitspraak. In dit stelsel zijn weinige personen voldoende, vooral wanneer, gelijk bij ons thans nog het geval is, de wet zelve voorschrijft wat niet als bewijs mag gelden. Wij zijn hier dus in het geheel omgekeerde geval van dat der intime convictie, waar een groot aantal personen voor de uitspraak gevorderd wordt. In onzen toestand is er alzoo geen bezwaar om ten crimineie door vier regters te laten vonnissen.

En als ik nu naga wat vijf en twintig jaren lang hier te lande bestaan heeft; wanneer ik bedenk, dat gedurende al dien tijd met 5 regters ten criminele regt is gesproken en met drie stemmen de veroordeeling of vrijspraak werd uitgemaakt, en dat men er nimmer aan gedacht heeft, om daardoor òf de maatschappij òf den beschuldigde in gevaar gebragt te zien, — dan houdt bij mij alle beduchtheid op, dat door de hier voorgedragen vermindering van regters hetzij de beschuldigde hetzij de maatschappij schade zal lijden. Ik vrees geene nadeelige gevolgen voor den beschuldigde, omdat ook nu de veroordeeling niet dan door drie regters uitgesproken zal kunnen worden, gelijk zoo langen tijd zonder het minste bezwaar plaats had; noch voor de maatschappij, omdat, al mogt hier of daar de straf achterblijven, toch altijd de vrees voor vervolging — en deze alleen is het die den misdadiger reeds bedwingt — zou overblijven, maar bovenal omdat het niet zal ontbreken aan regters, die, waar zij met de wet in de hand de misdaad bewezen zien, ook den moed zullen hebben om de wet toe te passen. Hiervoor staat mij borg de standvastigheid en de integriteit van de leden der regterlijke magt.

Wat eindelijk de *regtbanken* betreft, daaromtrent heb ik niet veel te zeggen. Ik zal alleen dit opmerken, dat de bepaling van art. 2 alinea 3 facultatief is en alleen zegt: » Het aantal leden der arrondissements-regtbanken *kan* in die, welke tot de tweede en derde klasse behooren, slechts met één verminderd worden." Indien, hetgeen wel plaats zal moeten hebben, tusschen de aanneming der volgens de Grondwet voor te stellen nieuwe regterlijke organisatie en de invoering daarvan nog een zeker tijdperk verloopen zal, dan zal gedurende dat tijdvak van deze bepaling een rationeel gebruik kunnen worden gemaakt. Ik geloof niet, dat eenig minister van justitie van deze bepaling gebruik zal maken, zoolang het mogelijk is, dat de nieuwe regterlijke organisatie nog eenigen tijd achterwege zal blijven. Maar dan, wanneer men zeker is, dat zij binnen korten tijd ingevoerd zal worden, moet de mogelijkheid bestaan om in de bedoelde regtbanken ten minste ééne vacature te laten, ten einde het doel der Grondwet, bezuiniging op de kosten voor onze regterlijke instellingen, te meer bevorderd worde.

Ik vertrouw hiermede de gemaakte bedenkingen genoegzaam beantwoord te hebben.

De heer **Insinger**: Het is niet zonder schroom dat ik het woord voere over een wets-ontwerp, tot welks beoordeeling mijne meer dagelijksche bemoeijingen mij minder roeping geven. Doch zoo mij desniettegenstaande de eer te beurt gevallen is, het verslag der Commissie van Rapporteurs mede te onderteekenen, zoo kan zulks tot vernieuwd blijk strekken, dat de drang der omstandigheden thans het finantiele oogpunt nergens wil doen missen.

De bezwaren welke voorgedragen zijn door mannen van beproefde kunde en langjarige ondervinding, zijn inderdaad zwaarwigtig, en bijaldien aan deze Kamer het regt niet ontzegd ware, amendementen voor te dragen, zoude ik bij voorkeur de wet niet in haar geheel hebben wenschen goed te keuren. Doch nu de vraag beperkt is tusschen volledig aannemen of verwerpen, ontbreekt mij de moed om *tegen* te stemmen.

Immers is ons betoogd, dat wanneer deze wet niet doorgaat, het gevolg zijn moet dat nieuwe regters aangesteld zullen worden, die levenslange bezoldiging of pensioen mogen vorderen. En bij de overtuiging dat bezuiniging en vereenvoudiging in alle onderdeelen onzer staatsinrigting onvermijdelijk wordt, moet ik wel erkennen, dat wie het einde begeert ook de middelen moet willen, en ik geef met meerdere gerustheid mijne goedkeurende stem, vermits het 5de van de additionnele artikelen der Grondwet de verzekering aanbiedt, dat eene volledige regterlijke inrigting aan Nederland niet langer kan en mag onttrokken worden.

Niemand meer het woord vragende, gaat men tot de hoofdelijke stemming over en wordt daarbij het wets-ontwerp, houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien, met 27 tegen 9 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Beerenbroek, Bosch, Cost Jordens, van Beeck Vollenhoven, Lightenvelt, van Meurs, Taets van Amerongen, 't Hooft, Vos de Wael, Corver Hooft, van der Beken Pasteel, Gevers van Endegeest, van Mierlo, van Heeckeren van Enghuizen, van Welderen Rengers, van Verschuer, van Heeckeren van Wassenaar, Blankenheijm, van Lidth de Jeude, van Sasse van Ysselt, Verheij van den Bogaard, de Jonge van Ellemeet, Insinger, Regout, Diemont, van Nispen van Pannerden en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Philipse, Groeninx van Zoelen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Hoffman, Borski, Engelkens, Tonckens en Martens van Sevenhoven.

De zitting wordt voor een kwartier-uurs geschorst.

Bij de heropening zijn aan de orde de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot het verleenen eener dispensatie van de wet van 16 November 1814, ter vergrooting van een gebouw te Ooltgensplaat.*

De heer **de Jonge van Ellemeet** heeft het eerst het woord en vangt aan met te herinneren, welke de aanleiding van deze wet is. De eigenaar van een gebouw, gelegen nabij het fort Prins Frederik, binnen den bij art. 11 der wet van 16 November 1814 omschreven kring, verlangt aan dat gebouw eene uitbreiding te geven. Het is dezen bekend, dat op grond van die bepaling de Regering zich tegen dergelijke vertimmeringen verzet heeft, en nu meent hij niet beter te kunnen doen dan zich tot de Regering te wenden. Deze acht zich verpligt om de medewerking der wetgeving in te roepen, en van daar dit wets-ontwerp. Oppervlakkig beschouwd moet de zaak dus zeer eenvoudig toeschijnen, maar toch bestaan er bij den spreker drie bezwaren, voor hem van te groot belang, dan dat hij er over heen zou kunnen stappen. Zijn eerste bezwaar bestaat hierin, dat wanneer men deze wet aanneemt, men dan handelen zal zonder acht te slaan op de uitspraken der provinciale hoven en van den Hoogen Raad. Wat de beslissing van den Hoogen Raad betreft, heeft de spreker in het antwoord der Regering op het verslag der afdeelingen aangevoerd gezien, dat dit regtscollegie waarschijnlijk te eeniger tijd op zijne beslissing zal terugkomen. Hij mag niet onopgemerkt laten, dat nog zoo even bij de behandeling van het wets-ontwerp betrekkelijk de regterlijke collegien, het gevoelen heerschte, dat de uitspraken van den Hoogen Raad niet zoo voor niets geteld moesten worden. Hij voor zich vindt er een gemoedelijk bezwaar in, om de uitspraken van het hoogste regterlijke collegie als non-avenu te beschouwen. Vertrouwende, dat de zaak in de afdeelingen genoegzaam is toegelicht, zal hij de aandacht der Vergadering niet bezig houden met beschouwingen omtrent de door hem bedoelde arres-

ten. Het tweede bezwaar, dat bij den spreker is opgerezen, is dit, dat men door eene goedkeurende stem aan dit wets-ontwerp te geven zal medewerken tot het daarstellen eener wet, die overbodig is. De wet van 16 November 1814 heeft thans hare kracht verloren. Wat bij de beraadslaging over dit wets-ontwerp in de Tweede Kamer nog onzeker was, is nu door de uitspraak van den Hoogen Raad van 18 Mei jl. uitgemaakt. Het is, meent de spreker, moeijelijk eene wet te helpen vaststellen, welke berust op de niet meer van kracht zijnde wet van November 1814. De Hooge Raad heeft nu ook beslist, dat het besluit van 8 Julij 1844 in geen verband of zamenhang is met de wet van 1814 en daarmede verliest deze hare kracht. Wat meer is, de Regering schijnt het nu met dit arrest eens te zijn, want in de memorie van antwoord beroept zij zich alleen op het besluit van 24 Augustus 1814. Zij zegt daar: » Het is waarschijnlijk dit besluit, waarop in de wet van den 16den November 1814 (*Staatsblad* n°. 106) gedoeld is." En later leest men: » Men gelooft dus dat er genoegzaam blijkt, dat het fort Prins Frederik, indien in 1814 eene lijst der vestingen naar hare verschillende klassen ware opgemaakt, in de eerste klasse gerangschikt zou zijn geworden." — Des sprekers derde bezwaar is, dat hij vreest dat door de aanneming van dit wets-ontwerp tegengewerkt zal worden de spoedige voordragt eener nieuwe wet omtrent den opbouw onder vestingen. Hij meent dit bezwaar bij dit ontwerp, waar het slechts een particulier belang geldt, niet ter zijde te mogen stellen. En men zegge niet, dat die wet stellig is toegezegd en dus toch eerlang te verwachten is. Die belofte is reeds zoo dikwijls gedaan, en ofschoon de spreker niet ontveinst dat gewigtige redenen de voldoening aan die belofte tot heden verhinderd kunnen hebben, zoo ziet hij toch in de verwerping van dit wets-ontwerp eene aanleiding te meer voor de Regering om de indiening der bedoelde wet niet langer te vertragen. — Het is om deze bezwaren dat de spreker tegen het wets-ontwerp stemmen zal.

De heer **van Beeck Vollenhoven** herinnert dat hij vroeger, als lid der Tweede Kamer, een en andermaal eene soortgelijke wet als de tegenwoordige heeft helpen aannemen. Hij meende dit te kunnen doen, omdat hij geloofde dat zoodanige wet, al was zij overtollig, toch niet schaadde. Evenwel heeft hij later opgemerkt, dat die aanneming wel degelijk schaadde. Immers de Regering schijnt door die uitspraken der wetgevende magt gesterkt te zijn geworden in de overtuiging, dat de wet van 1814 van kracht is, terwijl dit twee of drie malen door den Hoogen Raad weêrsproken is. Het gevolg van de aanneming dier vroegere wetten is alzoo geweest het voeren van kostbare processen door den Staat, die steeds verloren zijn, en de spreker gelooft dat men, wanneer de wetgeving telkens aan wetten als deze hare goedkeuring hecht, steeds in denzelfden ongelukkigen toestand zal blijven verkeeren. Men zal door de aanneming voor het oogenblik een persoon helpen, maar aan den anderen kant zal men zich weder op de wetgeving beroepen, en het gevolg zal zijn nieuwe procedures en nieuwe kosten voor den Staat. Dit is de hoofdreden, die den spreker aanleiding zal geven om zijne goedkeurende stem aan het wets-ontwerp te onthouden, ten ware de Regering de verzekering mogt geven, dat nog in deze zitting een wets-ontwerp ingediend zal worden ter behoorlijke regeling van het hier betrokken onderwerp, namelijk den opbouw onder vestingen.

De heer **Cost Jordens** zegt het woord niet gevraagd te hebben om de wet te bestrijden; hij is geneigd daaraan eene goedkeurende stem te geven, omdat hij voor zich geene enkele reden gevonden heeft om die te weigeren. Het eenige in zijn oog niet van alle gewigt ontbloot argument, dat èn in de stukken betrekkelijk dat wets-ontwerp, èn ook nu weder tegen de wet is aangevoerd, is de verwijzing naar de arresten van den Hoogen Raad betrekkelijk het onderhavige onderwerp en in het bijzonder tot dat hetwelk voor weinige dagen gewezen is. Maar ook dit arrest, waarbij het niet van kracht zijn der wet van 11 November 1814 is aangenomen, zal den spreker niet beletten, om de nu voorgedragen wet niet als onnoodig te beschouwen. Immers elk arrest, elk vonnis van den Hoogen Raad is niets anders dan de uitspraak voor eene bepaalde zaak, voor bepaalde personen, en kan aan de wet hare kracht niet ontnemen. Daarenboven, de Hooge Raad zou op zijne beslissing kunnen terugkomen: dit moge niet waarschijnlijk zijn, de mogelijkheid er van kan niet betwist worden; men behoeft hier slechts te denken aan de uitwerking die verandering van personen hebben kan. De spreker kan alzoo niet inzien, dat het uit het bedoelde oogpunt onraadzaam zou zijn deze wet aan te nemen. — Aan den anderen kant is die aanneming wenschelijk, omdat zonder eenig bezwaar het verzoek, dat de aanleiding dezer wet is, kan worden toegestaan, terwijl wanneer zij wordt afgestemd, de verzoeker in de onaangename positie gebragt zal worden om òf de vertimmering die hij wil doen, te moeten nalaten, òf het gevaar te loopen eener lastige en kostbare procedure. Dit zijn de redenen, die den spreker het wets-ontwerp zullen doen goedkeuren. De beschouwingen, ter gelegenheid van deze wet geopperd, geven hem intusschen aanleiding, om de Regering te verzoeken, dat zij ernstig bedacht zij op eene verbetering der wettelijke bepalingen omtrent den opbouw onder vestingen en om bij haar aan te dringen dat hiermede de meeste spoed gemaakt worde. — Er is nog iets, waaromtrent de spreker bij deze gelegenheid niet wil zwijgen. Hij herinnert, dat in het verslag der tijdelijke Ministers aan den Koning van 13 November jl. gesproken is van de slechting van eenige vestingen. De spreker gelooft de tolk te zijn van de ingezetenen der daar genoemde vestingen, zoo hij zegt, dat het denkbeeld van slechting door hen met blijdschap vernomen is, maar er tevens leedwezen over betuigt, dat aan dat denkbeeld tot heden nog geenerlei gevolg gegeven is. Het valt niet te ontkennen dat de werkzaamheden der Ministers vele zijn, maar in zes maanden tijds had toch wel iets gedaan kunnen worden. Hoe dit zij, hij wil er bij deze gelegenheid bij den Minister van Oorlog op aandringen, dat aan de zaak zoo spoedig mogelijk haar beslag gegeven worde. Immers hij hoopt, dat het aan het geëerbiedigd Hoofd van den Staat behagen moge, de inzigten der Ministers op dit punt te volgen.

De heer **Martens van Sevenhoven** zegt alleen te willen opmerken, dat bij het arrest van den Hoogen Raad, hetwelk heden ter sprake is gebragt, niet beslist is dat de wet van 16 November 1814 niet meer bestaat. En nu komt het hem voor, dat het, zoolang die wet bestaat, niet ondoelmatig kan zijn, in voorkomende gevallen dispensatie van deze wet te verleenen. Het is op grond van deze beschouwingen, gevoegd bij die van den vorigen spreker, dat hij zijne stem aan dit wets-ontwerp geven zal.

De heer **Gevers van Endegeest** had, toen het tegenwoordig wets-ontwerp door de Regering werd ingediend, niet gedacht dat hetzelve een bezwaar van dien aard als het nu geopperde ontmoet zou hebben. Hij herinnert, dat in Maart 1848 eene wet tot het verleenen eener gelijke dispensatie, als nu gevraagd wordt, aan de Aken-Maastrichtsche spoorweg-maatschappij in de Tweede Kamer zonder eenige zwarigheid met algemeene stemmen werd aangenomen. Geen woord werd er toen gesproken van de vonnissen of van de arresten van den Hoogen Raad, die men nu heeft aangehaald, ofschoon sommige van 1843 dagteekenden. Evenmin kwamen die arresten in de Tweede Kamer ter sprake, bij de behandeling der wet tot het toestaan eener soortgelijke dispensatie aan de firma Nijman en van Marle te Zutphen, welke wet in Mei 1848 bij de Tweede Kamer mede met algemeene stemmen werd aangenomen. Toen hebben de bedoelde arresten alleen hiertoe aanleiding gegeven, dat men, gelijk thans ook door vorige sprekers gedaan is, den wensch geuit heeft, dat spoedig nieuwe verordeningen omtrent den opbouw onder vestingen voorgedragen zouden worden. Zoodanige nieuwe wet lag in Maart 1848 ter indiening gereed, maar men kon die, blijkens de stukken bij de Tweede Kamer voorhanden, toen niet voordragen, omdat door de nieuwe ministers daarover op nieuw geraadpleegd moest worden. Dat zij sedert, bij zoo menigvuldige en gewigtige bemoeijingen der Regering is blijven liggen, dit kan zeker niet zeer bevreemden, maar men mag vertrouwen, dat de Regering nu eerlang aan den geuiten wensch voldoen zal. De Regering heeft reeds elders eene toezegging in dezen zin gedaan en de spreker twijfelt niet of zij zal die toezegging bij deze gelegenheid nog wel willen bevestigen. — Wat nu de geopperde zwarigheden betreft, men heeft gezegd, dat de aanneming dezer wet zou zijn: » niet acht slaan op de » uitspraken van den Hoogen Raad en van de provinciale hoven". De spreker geeft dit toe, maar hij meent tevens dat het hier

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 25STEN MEI.

ook niet te pas kan komen daarop acht te slaan. Zoodanige uitspraken toch zijn altijd uit haren aard slechts van kracht voor de zaak waarover zij loopen, in het bijzonder. En indien men van jurisprudentie spreekt, dan vraagt hij, wanneer men de jurisprudentie omtrent een of ander punt voor daargesteld zal houden? Hoeveel arresten zal men daarvoor vorderen? En zal die jurisprudentie niet altijd onzeker zijn, daar het toch steeds mogelijk blijft, dat de regter op zijne vroegere beslissing terugkomt? Maar daarenboven, zoodanige jurisprudentie kan wel strekken tot uitlegging, tot toepassing of niet-toepassing eener wet in bepaalde punten: niet tot afschaffing of te niet doen van eene geheele wet. Wat zal dan het gevolg zijn, wanneer men nu deze wet afstemt en de Hooge Raad het hier betrokken vraagpunt later in anderen zin beslist dan eerst; het gevolg zal zijn dat men dan later zal moeten erkennen, zich thans door eene bijkomende omstandigheid te hebben laten wegslepen — Men heeft verder in deze beraadslaging gezegd, » dat de tegenwoordige wet overbodig is". De spreker kan zich met dit gevoelen niet vereenigen; hij meent dat de Regering, zoo als de zaken nu staan, in hare opvatting der wet van 1814 moet volharden, dat zij niet anders kan en mag, dan de gevraagde dispensatie weigeren; en de adressant zou zich dan, bij de verwerping dezer wet, moeten getroosten om òf van zijn verlangen af te zien, òf zich in een proces te wikkelen. Zoo nu door eene enkele wet dit voorgekomen kan worden, door eene wet die niets praejudicieert en alleen eene zaak van vorm is, wanneer men dat doel bereiken kan, dan kan de wet niet als overbodig beschouwd worden. De spreker gelooft, dat men hier, zonder eenig principe te schaden, en zich zelven geheel gelijk blijvende, aan iemand eene dienst kan doen. Maar, is er ook gezegd, » de goedkeuring zou werken tot vertraging van de reeds genoemde wet over den opbouw onder de vestingen"; naar aanleiding van het reeds door hem aangevoerde, gelooft de spreker dat niet; indien de eenige reden om die wet te bespoedigen, moet zijn het niet wachten van den adressant, dan vreest hij dat het een te geringe prikkel zou zijn voor geene regering die geene andere drijfveer mogt hebben. Hij voor zich zal onbezwaard zijne goedkeurende stem aan dit wets-ontwerp schenken.

De heer **van Nispen van Pannerden** wenscht kortelijk de motiven zijner uit te brengen stem op te geven. Hij meent dat men, om eene goedkeurende stem aan het wets-ontwerp te kunnen schenken, overtuigd moet zijn, dat voor den verzoeker, wil deze de bedoelde verbouwing doen, werkelijk de verpligting bestaat om dispensatie te vragen. Wanneer men nu de wet van 16 November 1814 inziet, dan vindt men daar in art. 9 voor de toepasselijkheid der bepaling waarvan men ontheffing wil verleenen, gevorderd: 1°. dat de stad of plaats sedert de laatste 50 jaren tot sterkte hebbe gediend, of met fortificatie-werken is omringd geweest, en 2°. dat zij thans gerekend wordt tot de vestingen, sterkten en linien der *eerste* of *tweede* klasse. Het is dus noodig, dat hier worde aangewezen dat het fort Prins Frederik in 1814 tot de eerste of tweede klasse der vestingen behoorde, daar er ook eene *derde* klasse is. De Minister heeft gezegd, dat de wet van 1814 ongetwijfeld het oog heeft op het besluit van 24 Augustus 1814, waarin eenige algemeene regelen zijn vastgesteld ter beoordeeling tot welke klasse elke vesting behoort; maar de Minister voegt er bij, dat bij art. 8 van dat besluit de aanwijzing tot welke klasse elke vesting behooren zou, door den Souvereinen Vorst was voorbehouden. Dat besluit bevat alzoo inderdaad geene classificatie, want het is wel niet mogelijk dat de classificatie voorbehouden en te gelijk geregeld worde. Men mist alzoo eene bepaalde aanwijzing tot welke klasse het genoemde fort in 1814 behoorde, en zonder deze aanwijzing blijkt niet van de noodzakelijkheid der verlangde dispensatie. De spreker begrijpt vooral niet, hoe nu nog eene wet als deze kan worden voorgedragen. Er zijn thans reeds meerdere uitspraken zoowel van den Hoogen Raad als van de hoven van Zuid- en Noordholland, van Gelderland en — zoo hij meent — ook van Zeeland, die aan de zaak zoodanige uitlegging geven, dat hier geene dispensatie meer noodig is. De Tweede Kamer heeft in haar verslag over het wets-ontwerp op die uitspraken en de toen nog aanhangige procedures gewezen. In haar antwoord hierop heeft de Regering de juistheid der vermelde feiten erkend; zij kon evenwel niet deelen in de gevolgtrekking, dat de wetgever, alvorens de gevraagde dispensatie te verleenen, de beslissing van den Hoogen Raad moest afwachten; zij deed hieromtrent opmerken, dat althans zoolang de beslissing van dat regts-collegie niet gevallen was, het verleenen der dispensatie niet overbodig en doelloos zou zijn. De spreker merkt op, dat thans de bedoelde beslissing gevallen is en wel in dien zin dat de dispensatie doelloos en overbodig moest worden. Hij vraagt, hoe de wetgever nu nog geroepen kan worden tot het verleenen dier dispensatie.

Zijne Excellentie de **Minister van Oorlog** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik zal slechts weinig in het midden behoeven te brengen tot de verdediging van het nu behandelde wets-ontwerp. De bedenking, die door twee of drie leden dezer Vergadering tegen hetzelve is aangevoerd en die geput was uit de arresten van den Hoogen Raad in quaestien van opbouw onder vestingen, is, meen ik, reeds voldoende beantwoord door de redenaars uit Overijssel en Zuidholland (de heeren Cost Jordens en Gevers.) Deze wet laat inderdaad den regter geheel vrij; hare verwerping zou alleen strekken, om iemand in de moeijelijkheid te plaatsen van òf te moeten bouwen in strijd met bestaande wettelijke bepalingen, òf dat bouwen te moeten achterlaten.

Het besluit van den Souvereinen Vorst van 24 Augustus 1814 zegt, dat de vestingen verdeeld worden in die van de 1ste, die van de 2de en die van de 3de klasse; dat tot de 1ste behooren alle vestingen die het naast aan de grenzen en in de eerste linie van defensie liggen; tot de 2de, die welke een geheelen schakel van frontier-steden voor zich hebben, en tot de 3de die hetzij in eene derde linie, hetzij afzonderlijk gelegen zijn. Hiermede stemt overeen het besluit van 8 Julij 1844, waarbij het fort Prins Frederik onder de vestingen der 2de klasse is opgenomen. Er kan alzoo geen twijfel bestaan tot welke klasse deze vesting behoort.

De geachte spreker uit Overijssel (de heer Cost Jordens) heeft herinnerd aan het verslag der tijdelijke Ministers, van den 13den November ll., en zijn leedwezen betuigd, dat nog geene bevelen gegeven zijn tot slooping van eenige vestingen, waarvan in het bedoelde verslag gesproken was. Ik kan hem antwoorden, dat de Regering reeds gezorgd heeft voor het in gereedheid brengen der hiervoor noodige ontwerpen, en dat die ontwerpen zoo ver thans gereed liggen, om aan den Koning ter beslissing te worden aangeboden. Intusschen moet ik opmerken, dat de tegenwoordige oogenblikken niet geheel geschikt zijn om over te gaan tot het slechten van vestingen.

Overigens kan ik mededeelen, dat de verlangde nieuwe wet omtrent den opbouw onder vestingen waarschijnlijk nog in deze zitting der Staten-Generaal door de Regering zal kunnen worden ingediend.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ofschoon het tegenwoordig wets-ontwerp voor geene bedenkingen vatbaar scheen te zijn, zoo heeft het echter tegenspraak gevonden. Het gewigt der opmerkingen die in het midden zijn gebragt, noopt mij nog een enkel woord te voegen bij hetgeen mijn ambtgenoot, de Minister van Oorlog, reeds gezegd heeft.

De eerste dezer opmerkingen betrof de wet zelve, die daarbij werd bestreden op grond van regterlijke uitspraken, waarbij eene andere stelling zoude zijn aangenomen, dan die waarop deze wet berust. De daadzaak behoeft, naar het mij voorkomt, niet te worden onderzocht; maar ter beantwoording van de tegenwerping zelve verdient te worden gewezen op het verschil van de werkkringen der beide staatsmagten, wetgevende en regterlijke magt. Welke de werkkring is der wetgevende magt, zal ik hier niet behoeven te verkondigen; welke de werkkring is der regterlijke magt, zal ik duidelijk maken door het voorlezen der artt. 11 en 12 van de algemeene bepalingen der wetgeving van het Koningrijk.

Aldaar leest men: » Art. 11. *De regter moet volgens de wet regt spreken; hij mag in geen geval de innerlijke waarde of billijkheid der wet beoordeelen.* — Art. 12. *Geen regter mag bij wege van algemeene verordening, dispositie of reglement, uitspraak doen in zaken, welke aan zijne beslissing onderworpen zijn.*" Ziedaar, de regterlijke magt gehouden tot eerbiediging der wetten; en om dit te versterken is in de laatstgewijzigde Grondwet geschreven: » De wetten zijn onschendbaar." De regter is dus alleen geroepen om de wet toe te passen, niet om te beslissen over de wet; zijne uitspraken gelden alleen voor de bijzondere gevallen, die aan zijne beoordeeling onderworpen zijn; zij zijn alleen verbindende voor de partijen, tusschen welke in dat bijzondere geval is regt gesproken.

Wetgever en regter hebben alzoo eene afzonderlijke, zeer verschillende taak; de eerste geeft wetten, de laatste past die wetten toe. Het werk van den eerste kan de laatste niet vernietigen.

De eerste kan toezien hoe zijne wetten door den laatste worden begrepen en toegepast, en zoo dat met zijne bedoeling niet strookt, kan hij, des geraden, zijne wetten verduidelijken, aanvullen, verbeteren: maar de uitspraken van den regter kunnen nimmer verpligtingen opleggen aan den wetgever.

De wetten zijn niet slechts boven het bereik der regterlijke magt geplaatst; zij zijn ook verbindende voor de uitvoerende magt. De Minister van Oorlog is dus gehouden deze wet van 1814 en met haar het Koninklijk besluit van 8 Julij 1844 (*Staatsblad* n°. 37) stipt na te leven. Dat besluit rangschikt in art. 1 het fort Prins Frederik, te Ooltgensplaat, onder de sterkten der eerste of tweede klasse. De Minister van Oorlog is alzoo verpligt de artt. 11 en 9 der genoemde wet op het onderhavig geval toe te passen, en mag niet toelaten dat binnen den daar bepaalden kring der bedoelde vesting vertimmering plaats hebbe, zoolang niet de verbodsbepaling, in die wet uitgesproken, opgeheven is. Die opheffing kan alleen door den wetgever worden verleend en het is daarom dat de Minister van Oorlog, geen bezwaar ziende in de inwilliging van het hem gedane verzoek, de toezegging deed van deswege aan de wetgeving een voorstel te zullen doen. Dezen weg heeft de Minister dan ook verder bewandeld en het was de eenige, dien hij bewandelen kon. De belanghebbende kan zonder die ontheffing niet veilig bouwen. Zonder haar moet hij, of op eigen gezag bouwen, en de regtsvordering des Ministers van Oorlog afwachten, of het bouwen geheel nalaten.

Men heeft gedrongen op het indienen eener nieuwe wet ter regeling van dit onderwerp. Het is waar dat deze gereed lag bij het aftreden van het vorige ministerie, en dat zij door den tegenwoordigen Minister van Oorlog is herzien. Maar het is ook waar, dat zij een voorwerp van gewigtige beraadslaging van den Ministerraad is geworden. Bij die wet komen zeer gewigtige vraagstukken in aanmerking, welker oplossing niet gemakkelijk is; door die wet moeten de belangen der verdediging met de belangen der ingezetenen en met de belangen der schatkist in overeenstemming worden gebragt. Dit is niet minder moeijelijk. Op dit oogenblik maakt de ontworpen wet een bijzonder punt van onderzoek uit voor de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, die in last hebben daarover rapport te doen aan den Ministerraad. Of die wet nu nog in deze zitting ingediend zal worden, durf ik zoo stellig niet beloven; of er, wanneer zij door de Regering aangeboden zal zijn, nog tijd genoeg over zal zijn om haar in de tegenwoordige zitting te behandelen, kan ik even weinig verzekeren. Alleen dit kan ik zeggen, dat zij zoodra mogelijk zal worden ingediend.

Men heeft het betreurd, dat nog geen bevel is uitgegaan tot slooping van eenige vestingen, waarop in het verslag der tijdelijke Ministers, van 13 November ll., uitzigt geopend werd en die men ter bevordering van den bloei der betrokken steden zeer wenschelijk achtte. Ik moet hier opmerken, dat het hier een bijzonder regt, maar ook een bijzonderen pligt der Kroon geldt. De Koning moet waken voor de verdediging van den Staat. De Koning kiest daartoe de middelen. Met den Koning, die ontslapen is, was de Ministerraad het ten dezen opzigte volkomen eens. Na zijn overlijden moest de zaak op nieuw behandeld worden en zij maakt nu voor den Vorst, die ons regeert, een onderwerp zijner overleggingen uit. Met elken dag wachten wij de behandeling dezer gewigtige aangelegenheid, om haar tot beslissing en tot uitvoering te brengen.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging gesloten en gaat men over tot de hoofdelijke stemming, waarbij het wets-ontwerp tot het verleenen eener dispensatie voor de vergrooting van een gebouw te Ooltgensplaat met 33 tegen 3 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Beeck Vollenhoven, van Nispen van Pannerden en de Jonge van Ellemeet.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk *de schadevergoeding en wachtgelden voor buiten betrekking gestelde ambtenaren.*

Daar geen der leden hierover het woord verlangt te voeren, gaat men terstond tot de hoofdelijke stemming over en wordt daarbij dat wets-ontwerp met 35 tegen één stem, die van den heer van Nispen van Pannerden, aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp tot *het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.*

De heer **van Verschuer**: Van wege de afdeeling, welke ik in de Commissie van Rapporteurs vertegenwoordigde, is de opmerking bij dezelve ingebragt, dat de toelagen aan broeders van den Nederlandschen Leeuw, behoorende tot de land- en zeemagt, gelijke regten op bescherming hebben, volgens den geest der in behandeling zijnde wet, als de ridder-soldijen der Militaire Willems-orde.

Door de heeren Ministers van Oorlog en van Marine is in hunne memorie van beantwoording hierop medegedeeld: » dat, » ofschoon die toelage meer eene burgerlijke dan eene militaire » belooning kon geacht worden te zijn, de gemaakte opmerking » bij het opmaken der wet welligt zou aanleiding hebben kunnen » geven, om daarvan ook bij dezelve melding te maken; maar » aangezien er, zoo onder de gepensioneerden als onder de nog in » dienst zijnde militairen, slechts enkele zijn, die zich in het genot » van de bedoelde toelage bevinden, zien de ondergeteekenden » de noodzakelijkheid niet in, om te dier zake alsnog eene wijzi» ging in het tegenwoordig wets-ontwerp voor te dragen."

De uitdrukking, dat de toelage aan broeders van den Nederlandschen Leeuw meer eene burgerlijke dan militaire belooning is, schijnt de gelijkheid der regten van de leden der land- en zeemagt met elken Nederlander tot eventuele belooning met die orde in twijfel te trekken.

De wet op de instelling der orde van den Nederlandschen Leeuw nergens die ongelijkheid bepalende, zoo kunnen de nu slechts enkele broeders van den Nederlandschen Leeuw, behoorende of behoord hebbende tot land- en zeemagt, meerdere, ja vele worden.

De bedoeling der in behandeling zijnde wet is, om leden der land- en zeemagt, in het bezit of genot van pensioen, gagement en ridder-soldij, te beschermen tegen kwade practijken welke het beleenen of verpanden hebben na zich gesleept; en dan komt het mij voor dat de regtvaardigheid vergt, om de toelage als broeder van den Nederlandschen Leeuw dezelfde bescherming te doen genieten, daar toch het slechts door eenigen genieten van die toelage niets tot het mindere regt van bezit of genot afdoet.

Om evenwel de weldadige werking van deze wet niet te vertragen, zoude ik gaarne van een der heeren Ministers de verzekering ontvangen, dat het onvolledige dezer wet zal hersteld worden, om mijne stem aan de wet nu niet te moeten weigeren.

De tegenstelling » meer eene burgerlijke dan militaire belooning" brengt mij nog tot eene vraag aan de heeren Ministers, welke ik van groot belang acht na hetgeen onlangs in de Tweede Kamer is behandeld.

Dat de Nederlandsche land- en zeemagt zoo als zij nu bestaat een

gedeelte van het Nederlandsche Volk uitmaakt behoeft wel geen betoog; evenmin dat bij de inhuldiging, de Volksvertegenwoordigers namens het *geheele* Nederlandsche Volk den Koning met plegtigen eede gehuldigd heeft.

Welke redenen hebben het Ministerie genoopt om bij de nieuwe troonsbestijging den eed door het leger te doen hernieuwen?

De **Voorzitter**, meenende dat niemand het woord verlangt te voeren, sluit de beraadslaging. Hij geeft aan den Minister van Marine, die den heer van Verschuer nog wenscht te beantwoorden, te kennen, dat hij zich na de sluiting der beraadslaging niet bevoegd acht den Minister alsnog het woord te geven.

De heer **Gevers van Endegeest** zegt, dat wel is waar de beraadslaging gesloten is, maar dat velen toch met hem gezien zullen hebben, dat de Minister van Marine op het oogenblik der sluiting van de discussie opstond om het woord te vragen, hetgeen de Voorzitter zeker niet bemerkt zal hebben. Hij zou het betreuren, indien de Vergadering nu verstoken bleef van het antwoord des Ministers op hetgeen de heer van Verschuer in het midden bragt en zou daarom wenschen dat aan den Minister alsnog het woord gegeven wierd.

De **Voorzitter** zegt de beschuldiging als of hij de beraadslaging te haastig gesloten zou hebben, van zich te moeten afwerpen. Hij heeft, vóór de beraadslaging te sluiten, bepaald het oog gewend tot de Ministers, om te zien of ook een hunner opstond om het woord te vragen. Evenwel is hij bereid, om de Vergadering te vragen of deze goedvindt, dat alsnog aan de Ministers gelegenheid gegeven worde om het woord te voeren.

Niemand zich hiertegen verzettende, neemt Zijne Excellentie de **Minister van Marine** het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Slechts weinige woorden heb ik in het midden te brengen. ik moet beginnen met mij te verontschuldigen, dat ik zoo even Iets later ben opgestaan om het woord te vragen, en de Vergadering dank te zeggen dat zij mij alsnog de gelegenheid heeft willen geven om het geachte lid uit Noordholland te beantwoorden.

Ofschoon de Regering gaarne erkent, dat de leden der land- en zeemagt dezelfde regten op belooning met de orde van den Nederlandschen Leeuw hebben als elk burger, zoo heeft zij toch gemeend hier een onderscheid te moeten maken tusschen die orde en de Militaire Willems-orde. Zij meende dit te moeten doen, omdat zij er bezwaar in vond om in dezen verder te gaan dan die pensioenen en gagementen, die alleen aan militairen worden toegekend en waaronder dus niet behooren de toelagen aan broeders van den Nederlandschen Leeuw, ofschoon deze in land- of zeedienst mogten zijn. Dat bezwaar woog bij de Regering te meer, omdat toch slechts weinige soldaten of zeelieden broeders van den Nederlandschen Leeuw zijn. Ik meen dat er bij de marine niet meer dan twee zijn en bij de landmagt slechts zes. In allen gevalle geloof ik, dat de gemaakte bedenking het nuttige niet zal doen voorbijzien van deze wet, die strekken moet ter verzekering van het lot van zoo vele brave oude soldaten en zeelieden.

Nog een enkel woord zal ik hierbij voegen omtrent de eedsaflegging van het leger. De Regering trok geenszins in twijfel dat de Volksvertegenwoordiging ook de land- en zeemagt vertegenwoordigt, maar er was eene bijzondere omstandigheid die tot de eedsaflegging van het leger bij de troonsbestijging van Koning Willem III aanleiding gaf. Toen Koning Willem II den troon besteeg werd, daar zijn voorganger nog leefde, door het leger de eed van trouw aan Koning Willem II afgelegd, en om nu alle misvattingen te voorkomen heeft men gemeend, bij de troonsbeklimming van Koning Willem III de eedsaflegging te moeten herhalen. Men heeft echter thans den eed van trouw aan den Koning in het algemeen laten afleggen, zoodat bij latere troonsverandering geene nieuwe eedsaflegging meer noodig zal zijn.

Zijne Excellentie de **Minister van Oorlog** zegt, dat hij met zijnen ambtgenoot, den Minister van Marine, overeengekomen was; dat deze het lid uit Noordholland beantwoorden zou. Nu de Voorzitter hem evenwel gevraagd heeft, of hij, Minister, nog het woord verlangt te voeren, wil hij bij hetgeen zijn ambtgenoot gezegd heeft, nog de opmerking voegen, dat de eed van het leger in verband staat met het regt des Konings om de officieren des legers aan te stellen en te ontslaan. De noodzakelijkheid tot het bij de laatste troonsbestijging hernieuwd afleggen van den eed kan wel niet in twijfel getrokken worden. Die hernieuwing moest wel vóór de inhuldiging plaats hebben, omdat tusschen de troonsbestijging en de inhuldiging altoos eenige tijd zou moeten verloopen.

De heer **van Verschuer** vraagt het woord.

De **Voorzitter** merkt op, dat de Vergadering zoo even alleen aan de Ministers vergunning verleend heeft om alsnog het woord te voeren.

De heer **van Verschuer** meent het regt te hebben, om nog eenige woorden in het midden te brengen Hij beroept zich op art. 19, alinea 2 van het Reglement van Orde, waar men leest: » De sluiting aangenomen zijnde, mogen de leden niet weder » over het onderwerp het woord vragen, dan nadat het is ver» dedigd door de hoofden van departementen van algemeen be» stuur." Die verdediging heeft plaats gehad en hij meent nu op nieuw het woord te mogen vragen.

De **Voorzitter** zegt dat hij bij zijne meening blijft volharden. Hij zal intusschen, ter voldoening aan het verlangen van den heer van Verschuer, de Vergadering afvragen, of deze goedvindt, dat aan het genoemde lid alsnog het woord gegeven wordt.

Niemand hiertegen eenige bedenking opperende, erlangt de heer **van Verschuer** het woord. Hij zegt dat het hem leed deed, dat de heeren Ministers zwarigheid schenen te maken, om de geheele toezegging der volledigmaking eener wet te doen waarvan de behoefte zoo algemeen gevoeld wordt en waarbij 't het genot geldt van meestal zoo zuur verdiende belooning; daar het vooruitzigt voor oude of in dienst ongeschikt gewordene zeelieden en militairen in ons Vaderland wezenlijk niet verblijdend is.

De spreker zegt verder, dat het eenvoudiger ware geweest na de laatste troonsbestijging aan het leger bekend te maken, dat de Volksvertegenwoordiging ook voor hen den eed van trouw aan den constitutionnelen Koning zoude doen, of gedaan had, dan wel om eenen nieuwen eed te vergen, waarvan de noodzakelijkheid wel niet konde beweerd worden, bij de gedachte, aan wien het leger zich door den eed verbonden moest achten na den dood des overleden Konings tot aan de eeds-aflegging aan den nieuwen Koning.

Zijne Excellentie de **Minister van Marine** neemt nogmaals het woord. Hij gelooft dat het noodeloos zal zijn, om terwijl de Regering door de voordragt dezer wet een bewijs levert van hare zorg voor de belangen der zee- en landmagt, de verzekering te geven dat de tegenwoordige Ministers nooit iets verzuimen zullen wat die belangen bevorderen kan, ook niet voor zooveel betreft de broeders van den Nederlandschen Leeuw bij de land- en zee-

magt. Hij wilde zoo even dan ook alleen te kennen geven, dat de door het lid uit Noordholland verlangde voorziening *op dit oogenblik*, bij het hoogst geringe aantal der personen, waarvoor die gemaakt zou worden, nog niet zoozeer gevorderd scheen te worden.

Wat de eedsaflegging van het leger aangaat, merkt de Minister nogmaals op, dat in 1840 door het leger de eed van trouw bepaaldelijk aan Koning Willem II afgelegd was, dat men evenwel nu laatstelijk het leger trouw heeft laten zweren aan den Koning en dat de zaak alzoo nu tot haren normalen toestand teruggebragt is. De Ministers hebben gemeend dadelijk na het overlijden van Koning Willem II allen grond tot twijfel of het leger ook trouw verschuldigd was aan Koning Willem III te moeten wegnemen, en deze zaak dus niet te kunnen laten liggen in afwachting van de eedsaflegging der Vertegenwoordiging, die eerst later kon plaats hebben.

De beraadslaging wordt alsnu gesloten verklaard en het wetsontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen, bij hoofdelijke omvrage, met 35 stemmen tegen ééne stem, die van den heer van der Beken Pasteel, aangenomen.

Daarna wordt de zitting gesloten en verdaagd tot den 13den Junij aanstaande, des namiddags ten één ure.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN WOENSDAG 13 JUNIJ.

De vergadering wordt ten een ure door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, geopend.

Er zijn 32 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Van Lidth de Jeude, van Meurs, Tonckens, Regout, Verheij van den Bogaard, van Welderen Rengers, Cost Jordens, van der Lek de Clercq, Taets van Amerongen, van Swinderen, de Jonge van Ellemeet, Philipse, Vos de Wael, van Heeckeren van Enghuijzen, Gevers van Endegeest, van Beeck Vollenhoven, Engelkens, Insinger, Borski, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Hoffman, Diemont, Martens van Sevenhoven, Lightenvelt, Groeninx van Zoelen, Bosch, van Verschuer, van Nispen van Pannerden, Blankenheijm, 't Hooft, Corver Hooft en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Buitenlandsche Zaken woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt der Vergadering mede, dat de heer Freseman Viëtor schriftelijk berigt heeft, door ongesteldheid verhinderd te worden deze vergadering bij te wonen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene missive van den heer Staatsraad Directeur van het Kabinet des Konings, ter begeleiding van afschriften van acht in het Staatsblad geplaatste wetten, waarbij, ter voldoening aan art. 114 der Grondwet, de kennisgeving gevoegd is, dat de Koning de voorstellen dier wetten, welke door de Staten-Generaal waren aangenomen, met Zijne goedkeuring heeft bekrachtigd.
Deze wetten zijn de volgende:
1°. eene wet betrekkelijk de reis- en verblijfkosten voor de leden der Eerste en de reiskosten van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal;
2°. eene wet betrekkelijk het batig slot van het fonds voor de Dedemsvaart;
3°. eene wet tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen over 1848;
4°. eene wet tot het verleenen van vrijdom van accijns aan vermicelli- en macaroni-fabrieken;
5°. eene wet houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien;
6°. eene wet tot het verleenen van dispensatie voor de vergrooting van een gebouw te Ooltgensplaat;
7°. eene wet betrekkelijk schadevergoeding en wachtgelden voor buiten betrekking gerakende ambtenaren;
en 8°. eene wet tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.
Wordt besloten deze stukken voor kennisgeving aan te nemen.

Nog zijn ingekomen afschriften: 1°. van een Koninklijk besluit, waarbij aan den heer mr. D. Donker Curtius, op zijn verzoek, eervol ontslag wordt verleend als Minister van Justitie; 2°. van een Koninklijk besluit, houdende benoeming van jhr. mr. H. L. Wichers, lid van den Raad van State, tot Minister van Justitie.

Deze beide stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 15 JUNIJ.

De Vergadering wordt ten twaalf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 31 leden tegenwoordig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt aan de Vergadering mede, dat door de respective afdeelingen tot hare rapporteurs zijn benoemd:
voor het wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847, de heeren: van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Borski, Insinger en Hoffman;
voor het ontwerp van instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier, de heeren: van Beeck Vollenhoven, Groeninx van Zoelen, van Welderen Rengers en Gevers van Endegeest.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847 brengt daaromtrent haar verslag uit.
Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen.

De **Voorzitter** stelt voor, de beraadslaging over dat ontwerp te bepalen op Maandag aanstaande.

De heer **Cost Jordens** stelt voor de beraadslagingen over dat wets-ontwerp uit te stellen tot dat de Kamer nader bijeengekomen zal zijn. De reden waarom hij dit voorstel doet is vooral hierin gelegen, omdat bij de behandeling van het genoemde wets-ontwerp in de Tweede Kamer belangrijke discussien hebben plaats gehad, niet zoozeer over de wet zelve als wel over gewigtige vraagpunten die met die wet in verband staan. Van die discussien, waarvan het voor de leden dezer Kamer zeker van groot belang is kennis te nemen, alvorens hier over de wet beraadslaagd zal worden, en die zij meer bijzonder uit het Bijblad tot de *Nederlandsche Staats-Courant* zullen moeten leeren kennen, is evenwel door dit blad tot heden geen verslag medegedeeld. Daar het nu overigens onverschillig is of deze wet iets vroeger of later behandeld wordt en men van de bedoelde beraadslagingen der Tweede Kamer welligt binnen korten tijd in het genoemde Bijblad kennis zal kunnen nemen, wenscht de spreker dat de discussien tot nadere bijeenkomst der Kamer uitgesteld worden.

De heer **Hoffman** zou niets tegen het verlangde uitstel der beraadslagingen hebben, omdat de behandeling der wet omtrent het koloniaal batig slot geen haast heeft. Hij kan dat uitstel echter niet ondersteunen op den grond die door den vorigen spreker werd aangevoerd. Hij voor zich acht het niet zoo noodig, dat de leden der Kamer alvorens tot die beraadslagingen overgegaan worde, kennis nemen van de discussien die in de Tweede Kamer hebben plaats gehad, daar het genoeg bekend is dat die discussien vraagpunten betroffen die in geen direct verband staan met de wet en die, naar des sprekers inzien, beter ter sprake gebragt zullen worden bij de behandeling der wetten ter uitvoering van de artt. 59 en 60 der Grondwet. Dit zoo zijnde en daar de wet op zich zelve zeer eenvoudig is, zou de spreker het beter achten de beraadslaging daarover op morgen te bepalen, waartoo hij mitsdien het voorstel doet.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt bepaaldelijk het lid uit Overijssel te moeten ondersteunen. Hij stemt toe, dat de vraagpunten, die bij gelegenheid der wet omtrent het koloniaal batig slot in de Tweede Kamer behandeld zijn, met die wet in geen direct verband staan, maar er is zoo zeldzaam gelegenheid voor de Vertegenwoordiging om zulke gewigtige onderwerpen als onze koloniale belangen ter sprake te brengen, dat dit zijns inziens bij de bedoelde wet niet mag verzuimd worden. Wanneer de Kamer daarvoor de behandeling der wetten ter uitvoering van de artt. 59 en 60 der Grondwet wilde afwachten, dan zou zij misschien nog geruimen tijd zien verloopen, zonder de belangrijke vraagpunten, welke het hier geldt, te kunnen bespreken.

De heer **Borski** verklaart het gevoelen van den heer Hoffman te ondersteunen en met dezen van oordeel te zijn, dat zich later eene betere gelegenheid voor de behandeling der bedoelde vraagpunten zal opdoen. Hij zal zich alzoo ten gunste van het voorstel van genoemd lid verklaren.

De heer **Gevers van Endegeest** ondersteunt het gevoelen van het lid uit Overijssel. De onderwerpen, die bij de beraadslaging over de wet betrekkelijk het koloniaal batig slot in de Tweede Kamer ter sprake gebragt zijn, mogen dan niet in onmiddellijk verband staan met die wet, zij waren toch zeer belangrijk en meerdere leden zullen ze waarschijnlijk ook hier reeds bij de eerste gelegenheid behandeld willen hebben. En waarom zal men dan nu, terwijl de zaak volstrekt geen haast heeft, niet met de beraadslaging wachten tot dat de discussien der Tweede Kamer door het Bijblad tot de Staats-Courant medegedeeld zullen zijn. De spreker kan volstrekt niet inzien, welk bezwaar er tegen het uitstel der beraadslagingen bestaan zou.

De **Voorzitter** zegt, dat hij in de eerste plaats in omvraag zal brengen zijn voorstel, om de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847 op Maandag aanstaande te bepalen; vervolgens dat van den heer Hoffman, om die beraadslagingen op morgen vast te stellen, en ten laatste het voorstel van den heer Cost Jordens, strekkende om die beraadslagingen tot een nader te bepalen dag uit te stellen.

Het voorstel van den *Voorzitter* wordt met 29 tegen 2 stemmen afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Regout, van Meurs, Martens van Sevenhoven, Taets van Amerongen, van Swinderen, Cost Jordens, Borski, Verheij van den Bogaard, Tonckens, Diemont, Bosch, van Mierlo, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Blankenheijm, Insinger, Beerenbroek, van Lidth de Jeude, 't Hooft, Hoffman, de Jonge van Ellemeet, van Verschuer, van Nispen van Pannerden, van der Leck de Clercq, van Welderen Rengers, van Beeck Vollenhoven, Groeninx van Zoelen, Gevers van Endegeest, Corver Hooft en Engelkens.

Voor hebben gestemd: de heer van Heeckeren van Enghuizen en de Voorzitter.

Het voorstel van den heer Hoffman wordt met 25 tegen 6 stemmen afgestemd.

Voor hetzelve hebben gestemd de heeren: Martens van Sevenhoven, Borski, Verheij van den Bogaard, Insinger, Hoffman, van Heeckeren van Enghuizen, Corver Hooft en de Voorzitter.

Het voorstel van den heer *Cost Jordens* wordt vervolgens, zonder hoofdelijke stemming aangenomen, en mitsdien besloten tot het verdagen der beraadslaging over de wet betrekkelijk het koloniaal batig slot tot een nader te bepalen dag.

De Commissie van Rapporteurs voor de ontwerpen van instructien voor den Griffier en den Commies-griffier brengt mede haar verslag uit.
Wordt besloten dit verslag te doen drukken en ronddeelen.

De **Voorzitter** stelt voor de beraadslaging over de ontwerpen van genoemde instructien te bepalen op Maandag aanstaande.

De heer **Gevers van Endegeest** merkt op, dat de eenige werkzaamheid die de Kamer voor het oogenblik te doen heeft, is de beraadslaging over de instructien voor den Griffier en den Commies-griffier. Hij vraagt of het nu niet het best zal zijn, om die beraadslaging op morgen te doen plaats hebben, ten einde de Kamer daarna uiteen te doen gaan. De Kamer zou anders tot Maandag bijeen moeten blijven voor die enkele werkzaamheid, die naar de spreker meent zeer wel op morgen verrigt zal kunnen worden. Hij stelt mitsdien voor, om de beraadslaging over de ontwerpen der instructie voor den Griffier en van die voor den Commies-griffier te bepalen op morgen.

De heer **Hoffman** geeft in bedenking, om na het besluit der Kamer ten aanzien van de beraadslaging over de wet tot regeling van het koloniaal batig slot, ook de beraadslaging over de instructie voor den Griffier en den Commies-griffier tot een nader te bepalen dag uit te stellen.

De heer **van Nispen van Pannerden** vereenigt zich met het denkbeeld van den vorigen spreker. Hij meent, dat daar de beraadslaging over de instructie voor den Griffier en den Commies-griffier even goed kan worden uitgesteld als die over de wet omtrent het koloniaal batig slot, zeer wel kan worden te gemoet gekomen aan het verlangen van die leden, die reeds morgen naar hunne woonplaats mogten willen terugkeeren.

De heer **Corver Hooft**, lid der Commissie tot het ontwerpen der instructie voor den Griffier en Commies-griffier, verklaart het gevoelen der beide laatste sprekers te ondersteunen. Hij merkt op, dat hij, terwijl de heer van Sasse van Ysselt wegens ongesteldheid, en de heer Vos de Wael uit hoofde van andere omstandigheden, voor het tegenwoordige verhinderd worden aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen, thans alleen voor de Commissie zou moeten optreden.

De heer **Gevers van Endegeest** zegt, dat het doel van zijn voorstel alleen was, om de scheiding der Kamer te bespoedigen en de leden niet noodeloos twee dagen in de residentie te doen doorbrengen. Hij zal zich thans gaarne vereenigen met het door het lid uit Rotterdam gedane voorstel.

De **Voorzitter** meent te moeten opmerken, dat de afdoening der werkzaamheid welke het hier geldt, van niets buiten de Kamer afhangt en dus niet behoeft uitgesteld te worden. Hij erkent allezins het regt der Kamer om zijn voorstel ter bepaling der bedoelde beraadslaging op Maandag aanstaande, te verwerpen, maar hij acht zich van zijne zijde niet bevoegd om de Kamer uiteen te laten gaan, zoolang er nog werkzaamheden zijn die gevoegelijk afgedaan kunnen worden.

De heer **van Meurs** merkt op, dat de zaak welke het hier betreft, reeds met zorg in de afdeelingen onderzocht is, en meent dat zij reeds dadelijk in beraadslaging gebragt zou kunnen worden.

De **Voorzitter** merkt hiertegen op, dat in de oorspronkelijke ontwerpen der bedoelde instructien door de Commissie eenige veranderingen zijn toegestaan, die nog daarin opgenomen moeten worden. De Commissie zou dus niet terstond voor de verdediging bereid zijn.

De heer **van Meurs** zegt, dat hij zijn voorstel gedaan heeft in de veronderstelling dat de Commissie gereed was voor de beraadslaging.

De heer **Corver Hooft**, lid der Commissie, zegt, dat over de veranderingen in de oorspronkelijke ontwerpen der Commissie eerst heden ochtend gehandeld is. Hij zou dus nog eenigen tijd noodig hebben om zich voor de beraadslaging voor te bereiden.

De heer **van Meurs** meent, dat misschien alles gevonden zou zijn, door de vergadering voor een uur te schorsen, om alsdan tot de beraadslaging over de instructien over te gaan.

De **Voorzitter** zegt, ter tegemoetkoming aan het verlangen van onderscheiden leden, thans voor te stellen om de bedoelde beraadslaging te bepalen op morgen, des voormiddags ten elf ure.

Dit voorstel wordt met 18 tegen 13 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Regout, van Meurs, van Swinderen, Cost Jordens, Tonckens, van Mierlo, Blankenheijm, Beerenbroek, Hoffman, de Jonge van Ellemeet, van Verschuer, van Nispen van Pannerden en van Welderen Rengers.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over* 1847; uitgebragt in de zitting van den 15den Junij 1849.

Aan het onderzoek van dit wets ontwerp hebben in de afdeelingen 28 leden deel genomen. Het heeft aldaar geene bedenkingen doen ontstaan die de aanneming daarvan zouden verhinderen. In de voordragt berustende, maakte men geene zwarigheid de bestemming van het eindcijfer goed te keuren.

Met genoegen heeft men uit de antwoorden der Regering op de bedenkingen der Tweede Kamer ontwaard, dat het hare bedoeling is de wetten, welke het uitvloeisel moeten zijn van artt. 59 en 60 der Grondwet, zoo spoedig mogelijk aan de overweging der Stater-Generaal te onderwerpen.

Ten opzigte van de afschaffing van alle assurantie der gouvernements-producten, voor welke zich enkele leden der Tweede Kamer onvoorwaardelijk hebben verklaard, zoo deelden onderscheiden leden geenszins dit gevoelen, maar zouden integendeel die assurantie wenschen behouden te zien.

Men heeft de vermelding van het cijfer van het batig slot ook in schrijfletters vermist, hoezeer aan de Tweede Kamer van wege de Regering was geantwoord dat daartegen geen bezwaar bestond.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 15den Junij 1849.

Van Aylva van Pallandt.
Borski.
Insinger.
Hoffman.

VERSLAG der COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *omtrent het Ontwerp van Instructie voor den Griffier en Commies-griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal;* uitgebragt in de zitting van den 15den Junij 1849.

Dit ontwerp mogt in het algemeen de goedkeuring der leden in de afdeelingen verwerven, waarvan er acht en twintig bij het onderzoek tegenwoordig waren. Eenige aanmerkingen werden echter over bijzondere artikelen voorgesteld, hoofdzakelijk strekkende, om in de Instructie, welke ongeveer aan die bij de Tweede Kamer vastgesteld, was ontleend, eene en andere in deze laatste voorkomende, in het ontwerp uitgelaten bepaling in te voegen.

Ter meer gereede behandeling der zaak, heeft de Commissie van Redactie, met die der Rapporteurs te zaam gekomen, die aanmerkingen terstond overwogen en hare meening deswege te kennen gegeven, als uit dit verslag nader blijken zal.

Eene aanmerking, door eene afdeeling eenparig voorop gezonden, strekte om de Instructien voor beide ambtenaren in één stuk te vervatten, met eene doorloopende reeks van artikelen; waartegen door de Commissie van redactie is aangemerkt, dat haar was opgedragen geweest de herziening der afzonderlijke Instructien van den Griffier en den Commies-griffier, en dat het afgescheiden houden van beide meerdere ruimte aan de vrijheid van stemming overliet, daar een lid, hetwelk zich met eenige bepaling niet zoude kunnen vereenigen, daardoor niet zoude genoodzaakt zijn, de twee instructien in haar geheel af te stemmen.

Art. 3 gaf aanleiding tot eene wijziging in de redactje. Men achtte het namelijk duidelijker, en de Commissie maakte geene zwarigheid dit toe te stemmen, om, met weglating van het voegwoord *en*, in den 3den regel, met *Wanneer* een nieuwen zin te beginnen, en voorts de slotperiode aldus te veranderen:

» Zich voor acht dagen of korter verwijderende, geeft hij daar» van kennis aan den Voorzitter. In elk geval van afwezigheid » geeft hij daarvan kennis aan den Commies-griffier."

In *art.* 5 werd de inlassching tusschen twee haakjes van de woorden *comité's-generaal* afgekeurd, en besloten die weg te laten.

Integendeel verlangde men de bijvoeging der slotbepaling van art. 6 der instructie voor den Griffier der Tweede Kamer, betrekkelijk de beknopte opgave in de notulen van het door de sprekers in zittingen met gesloten deuren gezegde; en die bijvoeging heeft dien ten gevolge plaats gehad in deze bewoordingen:

» Die notulen behelzen inzonderheid ook de beknopte opgave van hetgeen door al de sprekers in zoodanige zitting met gesloten deuren is gezegd."

Ten einde gelijkvormigheid van benaming te bevorderen, zal in *art.* 7 gesteld worden: » de commissie van oppertoezigt", in plaats van: *de huishoudelijke commissie*, en in *art.* 12 gelezen: onder de commissie van oppertoezigt", in stede van: *onder het oppertoezigt der in art.* 9 *van het Reglement van Orde vermelde commissie.*

Bij *art.* 14 vermiste men ook eene bepaling in de instructie voorkomende van den Griffier der Tweede Kamer, en besloot die bij te voegen met deze woorden:

» Hij zorgt dat de opgemaakte begrooting ter inzage van de leden ter griffie worde nedergelegd."

Ten opzigte van het geheim voor welks bewaring de zorg aan den Griffier door *art.* 16 wordt opgelegd, wilden enkele leden in de eerste plaats de oplegging van het geheim aan den Griffier zelven uitgedrukt zien. Doch de Commissie deed opmerken, dat de verpligting van den Griffier tot het houden van het geheim wordt verondersteld bij, en begrepen is onder de zorg die het artikel hem tot pligt maakt. Eene gelijke aanmerking is gemaakt en desgelijks beantwoord bij art. 3 der instructie voor den Commies-griffier.

Art. 17 bepaalt de aflegging van den Griffiers-eed in handen van den Voorzitter. Men heeft geacht dat dit in eene openbare zitting der Kamer behoorde te geschieden. Hetzelfde is van toepassing op den eed van den Commies-griffier. Die wijziging zal alzoo geschieden door de inlassching der woorden: » in eene openbare zitting" na die: » in handen van den Voorzitter"; — en verder zal in den eed zelven, gelijk bij » Ik zweer" is ingevoegd » (beloof)," bij: *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig*, ingevoegd worden: » (*Dat beloof ik.*)" en » (*Dat verklaar en beloof ik.*)"

Ten aanzien van den Commies-griffier oordeelde eene afdeeling de bepaling noodig, dat hij een Nederlander en meerderjarig moest zijn en dat ook de bepalingen van artt. 2 en 3 der instructie voor den Griffier voor hem moesten vastgesteld worden, hetgeen de Commissie van Redactie achtte buiten de bevoegdheid der Kamer te liggen, die geen vereischten vermogt op te geven voor door den Koning aangestelde ambtenaren. Om dezelfde reden werd voor hem de zuiverings-eed (art. 4), welken onderscheiden leden noodig keurden, door de Commissie niet voorgedragen, daar hij denzelve bij zijne eerste aanstelling reeds geacht wordt afgelegd te hebben.

Nog is door eenige leden aangemerkt, dat de bepaling van art. 3 der Instructie van den Griffier desgelijks voor den Commies-griffier verpligtend behoorde gemaakt te worden.

De Commissie van Redactie hiermede instemmende, zoo is het volgend artikel na het 2de ingevoegd:

» Buiten ziekte of door den Voorzitter goedgekeurde redenen, » mag hij nimmer van eenige vergadering afwezig zijn.

» Wanneer de Kamer tot nadere bijeenroeping gescheiden is, » heeft hij, om zich voor langer dan acht dagen van de plaats » waar hij zijne bediening uitoefent te verwijderen, het verlof van » den Griffier noodig.

» Zich voor acht dagen of korter verwijderende, geeft hij daar» van kennis aan den Griffier."

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs, den 15den Junij 1849.

Van Beeck Vollenhoven.
Groeninx van Zoelen.
Van Welderen Rengers.
Gevers van Endegeest.

ZITTING VAN ZATURDAG 16 JUNIJ.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn 32 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Buitenlandsche Zaken woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Vergadering gaat over tot het trekken der afdeelingen van de maand Junij.

Na den afloop hiervan vangen de beraadslagingen aan over de ontwerpen *van instructien voor den Griffier en den Commies-griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.*

In de eerste plaats worden geopend de *algemeene* beraadslagingen over het ontwerp der *instructie van den Griffier.*

Daar niemand het woord verlangt, gaat men terstond over tot de beraadslaging over de bijzondere artikelen van dat ontwerp, en wel in de eerste plaats over het *opschrift en het eerste artikel*, aldus luidende: » Ontwerp van instructie voor den Griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Art. 1. Om tot Griffier te worden benoemd moet men Nederlander zijn, en den vollen ouderdom van dertig jaren hebben bereikt."

De heer **van Beeck Vollenhoven** vraagt het woord. Hij merkt op dat de woorden: *Ontwerp van* in het opschrift zullen moeten vervallen en stelt alzoo als amendement voor het opschrift dus te lezen: *Instructie voor* enz.

De heer **Corver Hooft**, lid der Commissie voor het ontwerpen der instructien voor den Griffier en Commies-griffier, beantwoordt den vorigen spreker. Hij meent bij den aanvang der beraadslaging te moeten opmerken, dat hij zich, als zijnde

het eenige thans in de Vergadering tegenwoordige lid der Commissie, in eene moeijelijke positie bevindt. De verantwoordelijkheid voor de ontwerpen zal nu bij de beraadslaging geheel op hem rusten. Wat betreft de opmerking van het lid uit Noordholland, geeft hij te kennen, dat het steeds gebruikelijk is voorstellen of wetten, zoolang ze nog niet zijn goedgekeurd, *ontwerpen* te noemen, en dat die benaming altijd door de goedkeuring van zelve vervalt.

De **Voorzitter** wil alsnu het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven in hoofdelijke omvrage brengen.

De heer **Martens van Sevenhoven** gelooft, dat het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven geen amendement kan zijn. Hij meent, dat hetgeen daarbij verlangd wordt, van zelf spreekt en moet zich dus tegen het in omvraag brengen van het amendement verzetten.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt, dat hij er niet aan hecht, dat de verandering die hij noodig achtte juist als amendement in omvraag gebragt worde. Het was meer zijn doel om op het punt opmerkzaam te maken, daar hij den Voorzitter bij het in beraadslaging brengen van het opschrift en het 1ste artikel hoorde voorlezen: *ontwerp van wet* enz.

De **Voorzitter** antwoordt, dat hij zich verpligt acht, juist datgene in beraadslaging te brengen wat voorgesteld is. Dat het opschrift niet zoo gearresteerd zou kunnen worden als hij het voorlas, was hem niet ontgaan, en hij drukte bepaaldelijk op het woord *ontwerp*, ten einde daarop de aandacht te vestigen. Hij zal thans het amendement van den heer van Beeck Vollenhoven aan de goedkeuring der Kamer onderwerpen.

Dit amendement wordt zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Ook het aldus geamendeerde opschrift en het 1ste artikel worden zonder hoofdelijke omvrage aangenomen.

De *artikelen* 2 *tot en met* 15 worden achtervolgens, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming, goedgekeurd.

De beraadslaging wordt geopend over *artikel* 16, hetwelk aldus luidt: » Wanneer betrekkelijk het verhandelde in de zitting met gesloten deuren de geheimhouding is opgelegd, of wanneer in andere zaken geheimhouding noodig of nuttig kan zijn, zorgt de Griffier dat het geheim stiptelijk worde bewaard."

De heer **van Meurs** meent, dat, zoo als het artikel nu luidt, de zorg aan den Griffier opgedragen zoo algemeen is, dat deze aan hetgeen hem wordt opgelegd onmogelijk voldoen kan. Het komt den spreker voor, dat de Griffier niet zal kunnen zorgen dat bijv. de leden het geheim bewaren, waarvoor hij intusschen, zoo als de bepaling nu luidt, mede zou moeten waken. De spreker wenscht daarom het artikel aldus veranderd te zien, dat de zorg van den Griffier voor de geheimhouding zich bepale tot hem zelven en de ambtenaren der griffie. Hij stelt als amendement voor, om het slot van het artikel aldus te lezen: » zorgt de Griffier dat het geheim ook stiptelijk bij de griffie worde bewaard".

De heer **Corver Hooft**, lid der Commissie, merkt op, dat het artikel, zoo als het door de Commissie is voorgedragen, letterlijk is overgenomen uit de instructie, die de Tweede Kamer laatstelijk voor haren Griffier heeft vastgesteld. Op deze bepaling werd in die Vergadering geene aanmerking gemaakt, en daarom meende de Commissie, dat de bedoeling duidelijk genoeg was uitgedrukt. De spreker verklaart intusschen, namens de Commissie welke hij vertegenwoordigt, er geene zwarigheid in te zien dat de verlangde verduidelijking hier aangebragt worde. Ook hij gelooft, dat de Griffier niet kan instaan voor de geheimhouding van den kant der leden en van den Commies-griffier, maar hij zou tevens meenen, dat dit van zelf spreekt.

De heer **Groeninx van Zoelen** kan zich met de voorgedragen verandering van redactie der thans behandelde bepaling niet geheel vereenigen. Hij meent, dat wanneer aan den Griffier de zorg wordt opgedragen voor de geheimhouding *ook* bij de griffie, dan die zorg niet meer alleen tot de griffie beperkt wordt; wanneer men zich op het standpunt van den voorsteller van het amendement plaatst, dan sluit het woord *ook* als het ware in de zorg voor de geheimhouding *in het algemeen*, en heeft het de strekking om die zorg ook voor zooveel de leden betreft op te leggen, want deze zullen dan niet uitgesloten zijn. De voorsteller van het amendement zou alzoo zijn doel niet bereiken. De spreker gelooft dat de bedoeling van het artikel nu duidelijk genoeg blijkt, daar het van zelf spreekt, dat de Griffier niet verder kan zorgen dan zijn vermogen zich uitstrekt. Zoo men intusschen eene verandering noodig keurt, dan zou hij liever aan het slot willen gelezen hebben: » zorgt de Griffier zooveel mogelijk, dat het geheim stiptelijk worde bewaard"; welke verandering hij als amendement voorstelt

De heer **van Meurs** beantwoordt den voorgaanden spreker. Hij geeft eene verklaring van het in zijn amendement gebezigde woordje *ook*. De bedoeling is deze, dat even als de leden het geheim zullen moeten bewaren, zoo *ook* de Griffier verpligt is te zorgen voor de geheimhouding, zoowel wat hem zelven als wat de griffie betreft. Het woordje *ook* strekt dus niet om aan den Griffier meer zorg op te dragen dan voor zich en de ambtenaren der griffie. Hij meent het begin van het artikel niet anders te kunnen opvatten dan als de geheimhouding aan de leden opleggende, en nu zal, volgens zijn amendement, de Griffier *evenzeer* verpligt zijn te zorgen voor de geheimhouding van den kant der griffie. Deze explicatie zal, meent de spreker, genoegzaam zijn om de gemaakte reflexie op te lossen.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt, dat hij aan de bedenking, door hem in het midden gebragt, na de door den vorigen spreker gegevene verklaring, niet zooveel gewigt meer hecht, dat hij verlangen zou zijn amendement in omvraag gebragt te zien; hij trekt dit derhalve thans in.

De heer **van Meurs** zegt, dat hij geen bezwaar heeft tegen het in omvraag brengen van het amendement van den heer Groeninx van Zoelen, maar hij meent slechts dat zijn amendement de bedoeling van het artikel duidelijker uitdrukt.

De heer **Gevers van Endegeest** meent, dat het artikel inderdaad moet blijven zoo als het nu luidt. Indien men het artikel zal veranderen, zoo als de heer van Meurs verlangt, dan zal werkelijk aan den Griffier worden opgedragen eerst de zorg voor de geheimhouding in het algemeen en dan ook bij de griffie. Het artikel zal dus meer zeggen dan de heer van Meurs zelf verlangt, die juist uitging van de stelling dat de Griffier niet voor de geheimhouding, wat de leden betreft, zorgen kan. De spreker gelooft, dat zoodanige zorg nimmer als de bedoeling van het artikel beschouwd zal kunnen worden, daar zij uit den aard der zaak buiten de bevoegdheid en buiten de magt van den Griffier ligt. En wanneer men nu leest: » zorgt dat het geheim stiptelijk worde bewaard", dan sluit dit alles in zich, wat men hier verlangen kan. Wat betreft het amendement van het lid uit Zuidholland, dat reeds ingetrokken is geworden, merkt de spreker op, dat de invoeging der woorden: *zooveel mogelijk* inderdaad overtollig zou zijn. Hetgeen die woorden uitdrukken, spreekt van zelf, want *ultra posse nemo obligatur*.

De heer **van Meurs** kan de opmerking van den voorgaanden spreker niet beamen. Hij voor zich verklaart het door de Commissie voorgestelde artikel aldus, dat in den aanvang daarvan de leden verantwoordelijk worden gesteld voor het bewaren van de hun opgelegde geheimhouding, en dat dan volgt, wat de pligt van den Griffier is. Wanneer nu aan dezen in het algemeen wordt opgedragen om te zorgen dat het geheim bewaard worde, dan moet hij ook zorgen voor de bewaring van het geheim wat de leden betreft. De Griffier zal intusschen alleen voor zijne onderhoorigen ter griffie kunnen instaan. De spreker blijft alzoo bij het door hem voorgedragen amendement persisteren.

De heer **Cost Jordens** heeft begrepen, dat de heer van Meurs tot appui van zijn amendement is uitgegaan van de stelling, dat de bedoeling van het eerste gedeelte van het artikel is om de *leden* tot de geheimhouding te verpligten. Hij meent dat deze stelling niet juist is, omdat deze instructie alleen voor den Griffier is en reeds in art. 31 van het Reglement van Orde het volgende bepaald is: » De Kamer, ingevolge art. 96 der Grondwet, met gesloten deuren vergaderd, kan, op voorstel van den Voorzitter of van een der leden, indien de zaak het dringend vordert, omtrent het aldaar behandelde de geheimhouding opleggen, tot dat zij op gelijke wijze wordt opgeheven." De bedoeling die het genoemde lid aan het begin van het artikel toeschreef, dat dit

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 16DEN JUNIJ.

..amelijk zou zien op de leden, kan alzoo niet in hetzelve gele-..en zijn, en wanneer dit zoo is, dan moet ook de conclusie waar-..oe hij verder gekomen is, vervallen.

Alsnu wordt *het amendement van den heer van Meurs* in hoof-delijke omvraag gebragt en daarbij met 31 tegen één stem afge-stemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Verschuer, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Heeckeren van Wassenaar, van Heeckeren van Enghuizen, Lightenvelt, van der Lek de Clercq, de Jonge van Ellemeet, Hoffman, Gevers van Endegeest, Borski, Engelkens, Martens van Sevenhoven, Groeninx van Zoelen, Regout, Insinger, Blankenheijm, Bosch, van Mierlo, Verheij van den Bogaard, van Swinderen, 't Hooft, van Lidth de Jeude, Taets van Amerongen, Tonckens, van Beeck Vollenhoven, van Welderen Rengers, Corver Hooft, Diemont, Cost Jordens, Philipse en de Voorzitter.

Voor heeft gestemd de heer van Meurs.

Daarna wordt artikel 16, zoo als het door de Commissie is voorgesteld, met 31 tegen één stem aangenomen.

Tegen heeft gestemd de heer van Meurs.

De beraadslaging wordt geopend over *artikel* 17, hetwelk aldus luidt: » Bij het aanvaarden zijner bediening, legt de Griffier in handen van den Voorzitter in eene openbare zitting den eed (belofte) af:

» » 'Ik zweer (beloof), dat ik mijn ambt als Griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden ter goeder trouw en met alle vlijt en naarstigheid zal vervullen;

» » dat ik stiptelijk zal in acht nemen de instructie voor den Griffier der Kamer gemaakt, en het Reglement van Orde, zoo-verre het mij betreft, zorgvuldig zal opvolgen.

» » *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*

(» » *Dat beloof ik!*"")

» Alvorens tot dien eed te worden toegelaten, doet hij den eed (verklaring) van zuivering:

» » Ik zweer (verklaar), dat ik, om tot Griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden te worden benoemd, aan niemand, onder wat naam of voorwendsel ook, eenige giften of gaven beloofd of gegeven heb, noch beloven of geven zal.

» » Ik zweer (beloof), dat ik, om iets hoegenaamd in deze betrekking te doen of te laten, van niemand eenige beloften of geschenken aannemen zal, middellijk of onmiddellijk.

» » *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*

(» » *Dat verklaar en beloof ik!*"")

De heer **de Jonge van Ellemeet** vraagt het woord. Hij wijst op de klagten die er bestaan omtrent den weinigen eerbied, dien velen voor den eed aan den dag leggen. Hij heeft zich afgevraagd, of die weinige eerbied niet, behalve aan de menigvuldigheid der eeden, ook toe te schrijven zou zijn aan de ligtzinnige wijze waarop die dikwijls worden afgelegd. Hij is aldus tot de overweging gekomen, of het hier niet eene geschikte gelegenheid zou zijn om uit het aangeduide oogpunt een amendement voor te stellen, betrekkelijk den vorm, waarin de eed zal worden afgelegd. Hij bedacht daarbij, dat het misschien een goeden indruk zou maken, zoo een der hoogste collegien des Lands in dit opzigt afweek van hetgeen elders plaats vindt. De spreker houdt zich overtuigd, dat elk zijner medeleden den meesten eerbied heeft voor den eed, maar daar de eeds-aflegging van den Griffier beschouwd zou kunnen worden als eene handeling, welke meer bepaald tusschen den Voorzitter en hem die den eed doet, plaats heeft, zoo zou het kunnen zijn, dat door bijzondere gesprekken van leden met elkander gedurende de eeds-aflegging iets van de plegtigheid van den eed verloren ging. Eene bepaling, die de Vergadering onmiddellijk bij de plegtigheid betreft, zou daarin, hoewel zoodanige bepaling elders niet bestaat, in zijn oog nuttig zijn en hij stelt mitsdien als amendement voor, om bij het artikel de navolgende woorden te voegen: » De Vergadering hoort den eed staande aan." Deze bepaling zal in allen gevalle dit, hetwelk ook min plegtig is, wegnemen, dat gedurende de eeds-aflegging sommigen zouden zitten, terwijl anderen zouden staan. De spreker meent, dat men welligt zal vragen of dergelijke bepaling niet beter in het Reglement van Orde hare plaats zou vinden. Hiertegen zou, gelooft hij, aan te voeren zijn, dat de bepaling daar meer of min in de lucht zou hangen; maar hoe dit zij, hij is van oordeel dat men hier om het doel der zaak over den vorm moet heenstappen.

De heer **Corver Hooft**, lid der Commissie, beantwoordt den voorgaanden spreker. Hij geeft te kennen, dat de bepaling, zoo even voorgedragen, niet in de Commissie ter sprake is geweest en het hem moeijelijk is te zeggen wat het gevoelen der Commissie daarover geweest zou zijn. Hem komt het als zeker voor, dat, hoe men ook over zoodanige bepaling op zich zelve denke, zij niet in de instructie van den Griffier, maar in het Reglement van Orde te huis zou behooren.

De heer **de Jonge van Ellemeet** herinnert dat hij reeds te kennen gaf dit bezwaar niet als overwegend te beschouwen.

De heer **van Beeck Vollenhoven** verklaart volkomen te beamen, wat de voorgaande spreker omtrent de plegtigheid van den eed gezegd heeft, maar toch met het lid der Commissie in te stemmen, dat de voorgedragene bepaling zeer moeijelijk in de instructie voor den Griffier ingelascht zal kunnen worden. Het doel dier bepaling is in des sprekers oog allezins goed, maar de plaats waar men haar wil opnemen geheel verkeerd. Ook hij meent dat zij alleen in het Reglement van Orde eene plaats zou kunnen vinden.

De heer **Gevers van Endegeest** stemt volkomen in, dat het hier de plaats niet is voor de bepaling, die het lid uit Zeeland voorstelde, omdat het hier alleen geldt het vaststellen van bepalingen voor den Griffier en niet voor de Kamer. De spreker moet hier nog deze consideratie bijvoegen, dat, zoo men nu, gelijk de voorsteller verlangde, over den vorm heenstapte, hiervan in een voorkomend geval dit het gevolg zou zijn, dat in dezelfde zitting de leden eerst bij de eedsaflegging van een lid naar goedvinden al of niet zouden kunnen blijven zitten, terwijl zij een oogenblik daarna bij de eedsaflegging van den Griffier zouden moeten opstaan. Dit zou eene tegenstrijdigheid zijn, die naar des sprekers oordeel vermeden moet worden.

De heer **Hoffman** moet bekennen, dat het ook hem dikwijls leed deed de onverschilligheid te zien, die ten aanzien van den eed bij velen bestaat. Hij beaamt voorts volkomen, dat het nuttig kan zijn, dat deze Kamer een blijk geve van eerbied voor den eed. Intusschen zal hij uit hoofde van het door vorige sprekers aangevoerd bezwaar, zijne goedkeuring niet kunnen schenken aan het amendement van het lid uit Zeeland, maar hij vertrouwt toch, dat de leden der Kamer in voorkomende gevallen van zelf zullen begrijpen, dat het ordelijk is om bij het afleggen van den eed op te staan.

Niemand meer het woord vragende, wordt in de eerste plaats *het amendement van den heer de Jonge van Ellemeet* in hoofdelijke omvrage gebragt en daarbij met 30 tegen 2 stemmen afgestemd.

Voor dat amendement hebben gestemd de heeren: van der Lek de Clercq en de Jonge van Ellemeet.

Daarna wordt art. 17, zoo als het door de Commissie is voorgesteld, in hoofdelijke omvrage gebragt en met algemeene stemmen aangenomen.

De *Instructie voor den Griffier* alsnu *in haar geheel* in hoofdelijke omvrage gebragt zijnde, wordt mede met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het *ontwerp van Instructie voor den Commies-griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal*, en wel in de eerste plaats de *algemeene* beraadslaging daarover.

Daar niemand van de leden het woord verlangt, gaat men terstond over tot de beraadslaging over de *artikelen*, elk in het bijzonder, eerstens over het *opschrift en artikel* 1, aldus luidende: » Ontwerp van instructie voor den Commies-griffier van de Eerste Kamer Staten-Generaal. — Art. 1. De Commies-griffier is den Griffier behulpzaam in alle werkzaamheden van zijn post, waarin deze zijn bijstand verlangt, en volgt voorts alle bevelen op,

welke hem in zijne betrekking door den Voorzitter gegeven worden."

Op voorstel des **Voorzitters** wordt zonder hoofdelijke stemming besloten om in het opschrift de woorden *Ontwerp van* weg te laten.

De heer **Gevers van Endegeest** merkt op, dat even als nu besloten is tot weglating der woorden *Ontwerp van* uit het opschrift, zoo ook bepaald zal moeten worden de invoeging aldaar van het woordje *der* tusschen de woorden *Kamer* en *Staten-Generaal*.

Daartoe wordt mede zonder hoofdelijke stemming besloten en het aldus gewijzigde opschrift benevens het 1ste artikel alsnu op dezelfde wijze goedgekeurd.

De *artt.* 2, 3 *en* 4 worden achtervolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslaging wordt geopend over *art.* 5, dat, gelijk het voorgelezen wordt, aldus luidt: » Bij de aanvaarding zijner bediening legt hij in handen van den Voorzitter in eene openbare zitting den eed (belofte) af:

» » Ik zweer (beloof) dat ik mijn ambt als Commies-griffier van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden ter goeder trouw en met alle vlijt en naarstigheid zal vervullen;

» » dat ik het Reglement van Orde en de Instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier der Kamer, zoo verre die mij betreffen, zorgvuldig zal in acht nemen en nakomen.

» *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*"

(» » *Dat beloof ik!*)"" » » *(Dat verklaar en beloof ik!*"")

De heer **van Beeck Vollenhoven** geeft toe, dat uit het verslag der Commissie van Rapporteurs opgemaakt zou kunnen worden, dat de Commissie voor het ontwerpen der instructien hier aan het slot van het artikel eene dubbele affirmatie geplaatst heeft willen hebben. Intusschen gelooft hij niet, dat zulks inderdaad in de bedoeling der Commissie gelegen kan hebben. Hij wenscht dat het lid der Commissie zich deswege verklare.

De heer **Carver Hooft**, lid der Commissie, geeft te kennen, dat het werkelijk hare bedoeling is geweest, om achter de woorden: *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!* alleen te voegen: *(Dat beloof ik!)*

Het artikel wordt, aldus gerectificeerd, zonder hoofdelijke stemming, goedgekeurd.

Daarna wordt de *Instructie voor den Commies-griffier in haar geheel* met algemeene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat hij zoo even een berigt ontvangen heeft van den heer van Sasse van Ysselt, waarbij deze meldt, dat hij door ongesteldheid verhinderd is de vergadering bij te wonen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Daarna wordt de vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 2DEN AUGUSTUS.

DRUKFOUTEN.

In het BIJBLAD I, houdende verslag van de Handelingen der Eerste Kamer, zijn deze drukfouten ingeslopen:

in vel 19, bl. 70, kol. 1, regel 20, staat: *ontwerp van wet enz.*, waarvoor men leze: *ontwerp van enz.*

in vel 20, bl. 71, kol. 1, regel 8 en volgg. van onderen, staat: *Eene bepaling, die de Vergadering onmiddellijk bij de plegtigheid betreft, zou daarin*, enz., waarvoor men leze: *Eene bepaling, die de Vergadering onmiddellijk bij de plegtigheid betrekt, zou daarom*, enz.

ZITTING VAN DONDERRDAG 2 AUGUSTUS.

De vergadering wordt ten een ure geopend door den Voorzitter, **L. G. *A.* graaf *van Limburg Stirum.***

Er zijn 25 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Van Meurs, Groeninx van Zoelen, Martens van Sevenhoven, Freseman Viëtor, 't Hooft, Regout, van Swinderen, Verheij van den Bogaard, van Lidth de Jeude, van Mierlo, Cost Jordens, van Beeck Vollenhoven, Corver Hooft, Borski, van Welderen Rengers, Diemont, Taets van Amerongen, Insinger, Blankenheijm, Philipse, de Jonge van Ellemeet, van der Beken Pasteel, Hoffman, Bosch en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Buitenlandsche Zaken woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een berigt van den heer Vos de Wael, waarbij gemeld wordt dat hij verhinderd is de vergadering bij te wonen.
Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen afschriften van twee Koninklijke besluiten van 18 Junij jl., respectivelijk strekkende tot het verleenen van een eervol ontslag aan den heer G. L. Baud, als Minister van Kolonien, en ter benoeming van den schout-bij-nacht E. B. van den Bosch tot Minister van Kolonien.
Deze stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen eene petitie van H. H. Visser en drie andere leeraars der doopsgezinde gemeente te Balk in Friesland, verzoekende om ontheffing voor hunne godsdienstige gezindheid van de verpligting tot de gewapende dienst.

Wordt besloten tot de verzending naar de Commissie voor de verzoekschriften.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn op de gebruikelijke wijze ingezonden de acht navolgende door die Kamer aangenomen wets-ontwerpen, als:
1. het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting;
2. dat tot invoering van de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek;
3. dat tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant;
4. dat tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen;
5. dat houdende voorziening omtrent de kroondomeinen;
6. dat tot regeling van het inkomen der Kroon;
7. dat tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting voor 1849, en
8. dat tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.
Wordt besloten tot de verzending dezer wets-ontwerpen naar de afdeelingen.

Zijn ingekomen de navolgende boekwerken, als:
het Verslag wegens de gestichten voor krankzinnigen over 1847, ingezonden door den Minister van Binnenlandsche Zaken;
het Verslag van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 2 Julij 1849, door den Gouverneur van Zeeland ingezonden;
De gemeentebesturen naar de staatsregelingen van 1798, 1801, 1805 en 1806, door jhr. mr. G. W. van de Poll, aangeboden door den schrijver;
Schets eener wet op het lager onderwijs, door P. M. G. van Hees, ingezonden door den schrijver.
Wordt besloten tot de plaatsing dezer boekwerken in de boekerij der Kamer.

Daarna gaat de Vergadering over tot het trekken der afdeelingen voor de maand Augustus, ten einde de leden zich na den afloop der zitting in hunne respective sectien vereenigen tot het verkiezen van de voorzitters en ondervoorzitters dier sectien.

De vergadering wordt, nadat de trekking der afdeelingen afgeloopen is, gesloten.

WETS-ONTWERPEN, *ingekomen in de zitting van 2 Augustus.*

1. *Wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting.*
Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is (zie Bijblad II).

2. *Wets-ontwerp tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.*
Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is (zie Bijblad II) met de navolgende wijzigingen:
Het slot van art. 2 moet dus veranderd gelezen worden:
» Alle zoodanige exemplaren, waar ook gevonden, worden » in beslag genomen en ten behoeve van den Staat verbeurd » verklaard."
en het 6de of laatste artikel geheel worden weggelaten.

3. *Wets-ontwerp tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant.*
Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is (zie Bijblad II).

4. *Wets-ontwerp tot regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen.*
Het wets-ontwerp, zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is, heeft in de artt. 11, 12 en 13 verandering ondergaan; die artikelen luiden thans aldus:
» Art. 11. De kantonregter kan geene uitzetting bevelen dan » wegens gemis der vereischten in art. 1 omschreven, en na den » vreemdeling te hebben gehoord, of nadat deze daartoe be- » hoorlijk is opgeroepen.
» Van dit verhoor wordt proces-verbaal opgemaakt.
» Indien de vreemdeling niet is verschenen, wordt daarvan in » het bevel tot uitzetting melding gemaakt.
» Het bevel van uitzetting moet met redenen omkleed zijn.
» Van het proces-verbaal en het bevel van uitzetting zendt de » kantonregter afschriften aan Onzen commissaris in de provincie.
» Wij behouden Ons de bevoegdheid voor om het bevel van » uitzetting of de uitvoering er van op te heffen.
» Het is echter uitvoerbaar, niettegenstaande een beroep op » Ons, of, overeenkomstig art. 20, op den Hoogen Raad.
» Art. 12. De vreemdeling, gevaarlijk voor de publieke rust, » kan op Onzen last worden uitgezet.
» De vreemdeling, wiens uitzetting door Ons is bevolen, is » verpligt binnen veertien dagen, na bekomen kennisgeving, het » Rijk te verlaten. Gedurende dien tijd kan hij gebruik maken » van de bevoegdheid, bij art. 20 dezer wet verleend, en in- » middels in verzekerde bewaring gesteld worden.
» Wanneer hij van die bevoegdheid geen gebruik gemaakt, of » de Hooge Raad zijne bezwaren ongegrond bevonden heeft, » wordt aan den last tot uitzetting onmiddellijk gevolg gegeven.
» Hij wordt dan verwijderd, zoo mogelijk over die grens, » welke hij zelf zal aanwijzen.
» Art. 13. Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om aan » vreemdelingen, gevaarlijk voor de publieke rust, eene bepaalde » plaats binnen het Koningrijk tot verblijf aan te wijzen of hun » het verblijf op bepaalde plaatsen van het Rijk te ontzeggen.
» Van de Koninklijke besluiten, in dit en art. 12 bedoeld, » wordt mededeeling gedaan aan de Kamers der Staten-Generaal."

Voorts zijn uit Art. 17 weggenomen de woorden: *onder belofte van wederkeerigheid*, in den 7den regel.

Desgelijks is de laatste regel van hetzelve: e. *wegens zuiver staatkundige misdrijven*, doorgehaald.

Ook Art. 19 is gewijzigd als volgt:

» Art. 19. De bepalingen dezer wet zijn niet toepasselijk op » vreemdelingen die naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met » Nederlanders zijn gelijkgesteld, en met betrekking tot deze wet » voor ingezetenen worden gehouden, noch op den binnen het » Rijk gevestigden vreemdeling, die met eene Nederlandsche vrouw » is gehuwd of gehuwd geweest, en uit haar een kind of kinde» ren heeft, in Nederland geboren."

Eindelijk is een nieuw artikel na het 20ste bijgevoegd, van dezen inhoud:

» Art. 21. Alle acten en stukken ten gevolge dezer wet op te » maken of af te geven, zijn vrij van zegel, registratie- en griffie» regten."

5. *Wets-ontwerp, houdende voorziening omtrent de kroondomeinen.*

Art. 1 luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is (zie Bijblad II).

De verdere artikels (2 — 6) luiden, met de daarin bij de beraadslaging in de Tweede Kamer gebragte wijzigingen aldus:

» Art. 2. De Koning geniet de inkomsten der kroondomeinen. Hij draagt alle daarop drukkende lasten.

Art. 3. De kroondomeinen zijn onvervreemdbaar.

De eenige uitzonderingen daarop toe te laten zijn in het volgende artikel vermeld.

De inkomsten dezer kroondomeinen kunnen niet worden bezwaard, verpand, vervreemd noch weggeschonken.

Geen beslag, uit welken hoofde ook, kan op deze inkomsten worden gelegd.

Art. 4. De wet kan eene ruiling van gedeelten dezer kroondomeinen tegen andere goederen toestaan, die daardoor kroondomeinen worden.

De wetten op de onteigeningen ten algemeenen nutte en de bepalingen omtrent den afkoop en de aflossing van tienden, krachtens de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* no. 39) of bij eene latere wet vast te stellen, zullen op de kroondomeinen toepasselijk zijn.

Geene tienden zullen immer ten behoeve van het kroondomein worden geheven van de, na de uitvaardiging dezer wet, ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden in de artt. 2, 9 en 10 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* no. 17) nader omschreven.

De overeenkomsten tot ruiling, tot onteigening ten algemeenen nutte, en tot afkoop van tienden, te sluiten, worden door Ons bij besluit bekrachtigd, en de gelden door de beide laatstvermelde overeenkomsten verkregen, worden, door tusschenkomst van Onzen Minister van Finantien, in inschrijvingen op het grootboek der 2½ percents nationale schuld, ten name der kroondomeinen belegd.

Aan de Algemeene Rekenkamer wordt daarvan geregeld kennis gegeven.

Art. 5. De kroondomeinen worden beheerd door eenen administrateur, door Ons te benoemen.

Hij treedt als eischer of verweerder op in alle regtsgedingen welke die goederen en hun beheer betreffen; de vonnissen en arresten worden voor of tegen hem uitgesproken en ten uitvoer gelegd.

De instructien van den administrateur worden door Ons bij besluit vastgesteld.

Zij bevatten, behalve de voorschriften voor een zorgvuldig beheer, de verpligting tot het behoorlijk onderhouden der kroondomein-goederen in goeden staat, tot het verzekeren der gebouwen, tot deze goederen behoorende, tegen brandschade, en tot het geven van een jaarlijksch verslag van den toestand en de opbrengst dezer goederen aan den Minister van Finantien.

De besluiten in dit en het vorig artikel bedoeld, worden in het *Staatsblad* geplaatst.

Het jaarlijksch verslag, aan den Minister van Finantien te geven, wordt jaarlijks aan de Staten-Generaal medegedeeld.

De administrateur is persoonlijk aansprakelijk jegens den Staat, wegens de schade, aan dezen toegebragt door het niet naleven zijner instructien.

Alle kosten van beheer der kroondomeinen worden uit de opbrengsten dier goederen bestreden.

Art. 6. Deze wet wordt, behoudens de regten van het staatsdomein en van derden, voor zooveel het 1ste artikel betreft bij uittreksel, en voor de verdere artikelen in haar geheel, kosteloos overgeschreven in de registers daartoe bestemd, op de kantoren der hypotheken waaronder de goederen zijn gelegen. In de registers van het kadaster komen de onroerende goederen onder de benaming van *kroondomeinen* voor.

De directie van het grootboek is gemagtigd, om de inschrijvingen in het grootboek der 2½ percents nationale schuld in art. 1 opgenoemd, onder de benaming van *kroondomeinen*, in hare registers over te schrijven."

6. *Wets-ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon.*

7. *Wets-ontwerp tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting voor* 1849.

8. *Wets-ontwerp tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.*

De drie laatstgenoemde wets-ontwerpen luiden zoo als zij bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt zijn (zie Bijblad II).

ZITTING VAN MAANDAG 6 AUGUSTUS.

De vergadering wordt ten drie ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn 30 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Taets van Amerongen, Blankenheijm, Engelkens, van Swinderen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Corver Hooft, van der Leck de Clercq, van Lidth de Jeude, Regout, van Sasse van Ysselt, Verheij van de Bogaard, Tonckens, van Welderen Rengers, Hooft, van der Beken Pasteel, van Mierlo, van Beeck Vollenhoven, Freseman Viëtor, Lightenvelt, Borski, van Meurs, de Jonge van Ellemeet, Cost Jordens, Philipse, Groeninx van Zoelen, Hoffman, Diemont, Gevers van Endegeest, Beerenbroek en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Binnenlandsche Zaken wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal is op de gebruikelijke wijze ingezonden een wets-ontwerp betrekkelijk de heffing der vuur-, ton- en bakengelden.

Wordt besloten dit wets-ontwerp te verzenden naar de afdeelingen.

De **Voorzitter** geeft kennis, dat door de afdeelingen van de maand Augustus gekozen zijn:

tot hare voorzitters de heeren: Hoffman, van Meurs, de Jonge van Ellemeet en Gevers van Endegeest;

tot hare ondervoorzitters de heeren: van Welderen Rengers, Diemont, van Lidth de Jeude en Corver Hooft; en

tot hare rapporteurs:

voor het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting de heeren: Groeninx van Zoelen, Cost Jordens, van Lidth de Jeude en Tonckens;

voor dat tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek de heeren: van Welderen Rengers, van Beeck Vollenhoven, Engelkens en Tonckens;

voor dat tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant de heeren: Martens van Sevenhoven, van Mierlo, van der Leck de Clercq en van Swinderen;

voor dat tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting voor 1849 de heeren: Philipse, Borski, 't Hooft en van Swinderen;

voor dat tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch de heeren: Hoffman, Taets van Amerongen, Bosch en Corver Hooft;

voor dat houdende voorziening omtrent de kroondomeinen de heeren: Philipse, Cost Jordens, de Jonge van Ellemeet en Gevers van Endegeest;

voor dat tot regeling van het inkomen der Kroon de heeren: Philipse, Borski, van Lidth de Jeude en Gevers van Endegeest;

voor dat tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen de heeren: Martens van Sevenhoven, van Meurs, Engelkens en van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen.

Door de respective commissien van rapporteurs wordt verslag uitgebragt omtrent de navolgende wets-ontwerpen, als:

1°. omtrent het wets-ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon;

2°. omtrent dat tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting voor 1849;

3°. omtrent dat tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant, en

4°. omtrent dat tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.

Wordt besloten deze verslagen te doen drukken en ronddeelen.

De **Voorzitter** stelt voor, om op Woensdag aanstaande te doen plaats hebben de discussien over de navolgende wets-ontwerpen: 1°. over dat tot regeling van het inkomen der Kroon; 2°. over dat tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting voor 1849; 3°. over dat tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847.

De heer **Borski** geeft in bedenking, om de discussie over de genoemde wets-ontwerpen reeds morgen te doen plaats hebben.

De **Voorzitter** antwoordt, dat door de centrale sectie bepaald is geworden, het zoo even ingekomen wets-ontwerp op morgen in de afdeelingen te onderzoeken. De werkzaamheden zouden alzoo in elkander kunnen loopen, indien ook de beraadslaging over de gemelde wets-ontwerpen op morgen wierd vastgesteld.

De heer **van Swinderen** meent dat het onderzoek der heden ingekomen wet in de sectiën tijdig genoeg afgeloopen zal zijn, om daarna nog eene openbare vergadering te houden, waarin de beraadslaging over de drie gemelde wetten zou kunnen plaats hebben.

De **Voorzitter** geeft te kennen, dat ook eenige werkzaamheden van commissien van rapporteurs op morgen bepaald zijn en het moeijelijk zou zijn daarin verandering te brengen zonder verwarring te veroorzaken.

Daarna vereenigt zich de Vergadering met het voorstel des Voorzitters.

De zitting wordt alsnu gesloten.

WETS-ONTWERP *ingekomen in de zitting van 6 Augustus.*

Wets-ontwerp tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.

Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie Bijblad II), behoudens deze verandering: in art. 2, alinea 2 is het woords *zulks* vervangen door de woorden: *de meting.*

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS
nopens het wets-ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon.

Dit ontwerp is bij alle de afdeelingen gunstig ontvangen. Algemeen zag men met de meeste belangstelling in de voordragt 's Konings edelmoedig aanbod om het inkomen der Kroon ten behoeve der schatkist op een lager cijfer te bepalen.

Slechts ééne aanmerking werd gemaakt, daar men het beter zoude geacht hebben dat de woorden *roemrijker gedachtenis* in den aanhef voluit waren geschreven en niet alleen door de aanvangletters aangeduid.

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs den 6den Augustus 1849.

PHILIPSE.
BORSKI.
VAN LIDTH DE JEUDE.
GEVERS VAN ENDEGEEST.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS
nopens het wets-ontwerp tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting voor 1849.

Dit wets-ontwerp heeft tot geenerlei bedenkingen aanleiding gegeven; weshalve het rapport der Commissie zich tot deze kennisgeving kan bepalen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 4den Augustus 1849.

PHILIPSE.
BORSKI.
'T HOOFT.
VAN SWINDEREN.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS
omtrent het wets-ontwerp tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant.

Men vereenigde zich in alle de afdeelingen met dit wets-ontwerp. In ééne, hoewel in 't algemeen oordeelende, dat de Staten-Generaal niet moesten treden in de provinciale huishouding, en het antwoord dienaangaande aan de Tweede Kamer door de Regering gegeven beamende, was die vereeniging echter niet zoo onverdeeld, dat niet ook door een lid het bezwaar werd aangeroerd en aangedrongen om deze opcenten voortdurend op de provincie Noordbrabant te laten drukken.

Aldus opgemaakt bij de Commissie van Rapporteurs den 4den Augustus 1849.

MARTENS VAN SEVENHOVEN.
VAN MIERLO.
VAN DER LEK DE CLERCQ.
VAN SWINDEREN.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS
nopens het wets-ontwerp tot invoering van de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.

Dit wets-ontwerp, dat in de afdeelingen door 25 leden onderzocht en overwogen is geworden, heeft weinig tegenspraak ondervonden.

Enkele leden schenen wel het gevoelen toegedaan, dat het verkieslijker geweest ware, dit artsenijbereidkundig formulierboek bij *besluit* in te voeren; dan toch zoude op soortgelijke wijze, voor het vervolg, elke verbetering of vermeerdering in verband tot den voortgang der wetenschap, gereedelijker en gemakkelijker

dan nu, kunnen geschieden. Zij meenden echter daarin geen overwegenden grond te vinden om een afkeurend votum over de voordragt uit te spreken, te minder, daar zij niet geacht wilden worden, de gegrondheid te ontkennen der motiven, door de Regering aangevoerd, om deze materie bij de wet te doen regelen. Ook gold bij velen ten dezen opzigte de niet te miskennen zucht der Regering om aan het herhaald verlangen der Vertegenwoordiging te voldoen, die er steeds op aandrong om eene wettelijke bestemming te geven aan zoovele zaken die vroeger bij Koninklijke besluiten geregeld werden.

Het weglaten van het vroeger voorgestelde 6de artikel werd, om de opgegeven redenen, door diezelfde leden betreurd, terwijl anderen daarentegen, in verband met het aangenomen stelsel, gaarne gezien hadden, dat dit artikel althans door een ander vervangen ware, waarbij men eene tijdsbepaling had vastgesteld, waarop de Regering verpligt zoude geweest zijn een supplement op dit formulierboek aan de Kamers voor te dragen.

Uit de wijziging, die het oorspronkelijke 5de artikel ondergaan had, geloofde men te mogen afleiden, dat het vooruitzigt bestaat, dat weldra algemeene verordeningen omtrent de geneeskundige staatsregeling aan de Staten-Generaal zullen voorgedragen worden. Men meende in 't algemeen belang op de verwezenlijking dier onderstelling bij de Regering te moeten aandringen en acht het bij deze gelegenheid niet overbodig, de uitvoerende magt aan te sporen om alle zorg aan te wenden, dat intusschen aan de bepalingen van dit artikel met nadruk de hand gehouden worde.

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs den 4den Augustus 1849.

VAN WELDEREN RENGERS.
VAN BEECK VOLLENHOVEN.
ENGELKENS.
TONCKENS.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 8STEN AUGUSTUS.

ZITTING VAN WOENSDAG 8 AUGUSTUS.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn 33 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Blankenheijm, 't Hooft, van Nispen van Pannerden, Martens van Sevenhoven, Regout, Engelkens, Verheij van den Bogaard, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Philipse, de Jonge van Ellemeet, Taets van Amerongen, van Swinderen, Corver Hooft, van Meurs, Tonckens, van Lidth de Jeude, van Mierlo, van Beeck Vollenhoven, Beerenbroek, van der Beken Pasteel, van Sasse van Ysselt, Cost Jordens, Lightenvelt, Groeninx van Zoelen, Gevers van Endegeest, Diemont, Borski, van der Lek de Clercq, Bosch, Hoffman, Insinger, van Welderen Rengers en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis dat door de afdeelingen benoemd zijn tot rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk de vuur-, ton en bakengelden, de heeren: van Welderen Rengers, Verheij van den Bogaard, 't Hooft en Blankenheijm.

Door de Commissie van Rapporteurs voor de nagenoemde wets-ontwerpen wordt daaromtrent verslag uitgebragt, als:

over het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting;

over dat tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, en

over dat tot regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen.

Deze verslagen zullen gedrukt en aan de leden rondgedeeld worden.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling van het inkomen der Kroon.*

Daar niemand het woord hierover verlangt te voeren, gaat men terstond over tot de hoofdelijke stemming en wordt dat wets-ontwerp daarbij met algemeene stemmen aangenomen.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over* 1849.

Ook over dit wets-ontwerp verlangt niemand het woord te voeren, zoodat men terstond tot de hoofdelijke stemming overgaat, waarbij het wets-ontwerp mede met algemeene stemmen wordt aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp *tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over* 1847.

Zijne Excellentie de **Minister van Kolonien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk het volgende:

MIJNE HEEREN!

De wet, welke thans het onderwerp uwer beraadslagingen is, werd door mijnen voorganger in de Tweede Kamer der Staten-Generaal toegelicht. Hij merkte daarbij op, dat de strekking zich alleen bepaalde om, naar aanleiding van het Koninklijk besluit van den 3den December 1848, n°. 95, het gebruik van het batig slot van de goedgekeurde rekening der remises over het jaar 1847, ten bedrage van f 4,297,302.53½, ten behoeve van het moederland te regelen. Hij voegde daarbij, dat, hoewel hij niet optrad om de handelingen zijner voorgangers te verdedigen, hij zich echter aansprakelijk stelde voor het gemelde besluit en voor zooverre hij daartoe in staat was, die inlichtingen zoude geven, welke van hem verlangd werden.

Bij die gelegenheid zijn in de Tweede Kamer vele vragen gedaan, welke, hoezeer geene onmiddellijke betrekking op de onderhavige wet hebbende, door hem in het breede beantwoord zijn.

Er blijft mij nu slechts overig, te beantwoorden hetgeen in het verslag van de Commissie van Rapporteurs van deze Kamer nopens het wets-ontwerp voorkomt.

Nu het aandeel, hetwelk de Nederlandsche Handel-maatschappij vroeger in de assurantie der gouvernements-producten had, is overgenomen voor rekening van de Regering, blijft thans op elke lading f 100,000 onverzekerd, en is daardoor weder een groote stap gedaan tot vermindering der onkosten, op de producten vallende. Ik ben het echter met mijnen voorganger eens, dat men *voor 's hands* niet wel verder kan gaan: het geheel onverzekerd laten der producten zou tot groote verliezen aanleiding kunnen geven.

Ten aanzien der vermelding van het cijfer van het batig slot ook in schrijfletters, merk ik aan, dat daaraan gevolg zal worden gegeven bij de uitvaardiging der wet.

De heer **van Beeck Vollenhoven** zegt hoofdzakelijk: Ter gelegenheid van de beraadslaging over het wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847 geloof ik dat het niet ondienstig kan zijn dat men zijne meening doe kennen omtrent aangelegenheden, waarmede het belang van het vaderland zoo naauw verbonden is. Ik zal mij althans veroorloven een en ander in het midden te brengen over verschillende punten, die hier gevoegelijk ter sprake gebragt kunnen worden. Ik zal daarbij volgen het verslag van de afdeelingen der Tweede Kamer over dit wets-ontwerp.

De 1ste § van dat verslag handelt over de uitlegging, aan art. 59 der Grondwet van 1840 te geven. Deze voordragt is een uitvloeisel van dat artikel. Ik acht het intusschen onnoodig, om thans over het regt verstand van dat artikel uit te weiden, en te onderzoeken of deze voordragt aan den geest en de strekking van dat artikel beantwoordt. Daarover is te dikwijls bij vorige gelegenheden in de Tweede Kamer gesproken en eene uitweiding zou nu tot niets leiden.

Echter vind ik hier aanleiding, om, gelijk in § 3 van het bedoelde verslag gedaan is, bij de Regering aan te dringen, dat zooveel doenlijk de aanbieding bespoedigd worde der wet waarbij het beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen geregeld zullen worden.

Het is voor de Regering zelve wenschelijk, dat alle redetwist voor het vervolg vermeden worde nopens de opvatting van het bedoelde art. 59 der Grondwet van 1840. Zij kan hiertoe geraken door gevolg te geven aan het voorschrift van de 2de alinea van art. 60 der Grondwet.

Bij de wet, waarvan dit artikel de vaststelling vordert, zal uitgemaakt moeten worden, in hoeverre de Regering geacht kan worden geregtigd te zijn, om op eigen gezag omtrent den vervoer en verkoop der koloniale producten contracten met derden aan te gaan.

Zoolang die wet niet bestaat, geloof ik niet dat men de Regering het regt daartoe bepaaldelijk ontzeggen kan. Zulks althans te doen, door art. 119 der Grondwet, waarop men zich in § 4 van het verslag der Tweede Kamer beroept, te willen toepassen op de *uitgaven die het gevolg zijn dier contracten*, beschouw ik te zijn eene verwringing van den geest en de strekking van het grondwettig voorschrift, dat bepaalt: » Door de wet worden de begrootingen van alle uitgaven des Rijks vastgesteld en de middelen tot dekking aangewezen." Ik meen, dat men, door aan deze bepaling zoodanige uitlegging te geven bijkans het onbereikbare zoude willen erlangen. Hoe toch zoude men ten dezen opzigte eene eenigzins omschreven begrootings-wet kunnen voordragen? Hoe zoude de Rekenkamer bij magte zijn, daarop de bepalingen harer instructie te kunnen toepassen? Men zoude dat collegie alsdan eene taak opleggen, waarvoor waarschijnlijk eene verdubbeling van het reeds zoo talrijk personeel harer ambtenaren naauwlijks toereikend ware; terwijl het een onafzienbaar veld zoude openen over quaestien van vorm en contrôle, die wel de schatkist op groote kosten zouden jagen, maar waarvan weinig direct nut te verwachten zou zijn.

De Regering heeft gemeend de onlangs gesloten overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij aan de goedkeuring der Staten-Generaal te moeten voordragen. Ik zal mij onthouden, nu reeds een oordeel over die voordragt te vellen, of wel de wijze ter sprake te brengen, waarop de Regering gemeend heeft de medewerking der Staten-Generaal daarbij te moeten inroepen. Maar ik mag niet ontveinzen, dat het mijne vaste overtuiging is, dat, zoo het bestaan der Nederlandsche Handel-maatschappij, waarbij ik persoonlijk geen belang heb, door de discussien die hierover zullen voorvallen, in de waagschaal gesteld wordt, ik dit als eene *nationale ramp* zal beschouwen. De Nederlandsche Handel-maatschappij is voor ieder particulier handelaar een te magtig concurrent, dan dat hij daartegen kan opwerken. Dat ligchaam vermag door zijn enorm kapitaal veel meer dan immer een particulier

zou kunnen doen. Als *handelaar* kan ik dus niet geacht worden een voorstander te zijn van mijn natuurlijken concurrent, maar als *volksvertegenwoordiger* meen ik dat nimmer eenig particulier zoovele waarborgen aan den Staat kan opleveren voor eene gunstige realisatie der producten als dat ligchaam. Hoe zal men voorkomen, dat, bij verdeeling der af te laden producten onder verschillende handelshuizen, deze niet, tegen elkander in, daarmede aan de markt zullen komen en alzoo eene gedurige concurrentie zullen openen, die ja, voor den handel voordeelig zal zijn, doch in den regel een minder gunstig resultaat voor de schatkist zal opleveren.

Ik wensch, dat grondslagen voor aan te gane verbindtenissen bij de wet vastgesteld kunnen worden, niet dat zoodanige wet in details trede, waarvoor de materie, mijns inziens, ongeschikt is.

Ik verlang waarborgen, dat de hulpbronnen, die voor 's Rijks schatkist uit onze overzeesche bezittingen kunnen voortvloeijen, hare bestemming erlangen, maar wensch niet mede te werken, om door overdreven zucht tot contrôle het schier onmogelijk te maken die middelen aan te wenden, waardoor zoodanige voordeelen voor het Rijk te verkrijgen zijn.

In de 5de paragraaph van het verslag der Tweede Kamer wordt gehandeld over de assurantien door de Handel-maatschappij op gouvernements-producten, en hiertegen bedenking geopperd. Sedert het bestaan der Nederlandsche Handel-maatschappij zijn er — een onzer dagbladen heeft ze opgesomd — 51 bodems, die in de Oost-Indische vaart gebruikt werden, òf totaal verongelukt, òf vermist òf op reis afgekeurd. In de laatste tien jaren alleen heeft dat getal 28 beloopen. Is het nu bij den meer verouderenden staat der schepen en vooral bij het verlangen, dat er, en ik geloof te regt, bestaat, dat eene andere wijze van bevrachting gevolgd worde, raadzaam alle verzekering voor kosten van den Staat na te laten? Ik heb zelf als lid der staats-commissie ten vorigen jare op eene wijziging hierin aangedrongen, doch ik wensch niet van het eene uiterste in het andere te vervallen. Kan men dit buitendien vorderen, zoolang men van den consignataris voorschotten verlangt?

De 9de paragraaph van het verslag spreekt van eene herziening van het Indische pensioen-reglement. Ik moet het verlangen naar dergelijke herziening aandringen. Die pensioenen zijn thans te hoog gesteld en ook de verlof-tractementen behooren verminderd, althans niet dan voor een bepaalden tijd toegekend te worden. De voorbeelden toch zouden aangevoerd kunnen worden van ambtenaren, die daarvan nog in het genot waren, nadat zij reeds verscheidene jaren uit de Oost-Indien geretourneerd waren.

Niet minder hecht ik gewigt aan eene beëindiging der quaestie omtrent de schuldvordering ten laste der Nederlandsche Stoomboot-maatschappij wegens de stoomboot *Pylades*, dan die leden der Tweede Kamer, die, blijkens de 10de paragraaph van het verslag, daarop aandrongen. De Regering heeft wel gezegd, dat het inslaan van den weg van regten haar minder verkieslijk voorkomt: waarom echter, is mij niet gebleken, want zoo het is, omdat die maatschappij, blijkens het antwoord, in minder gunstige finantiele omstandigheden schijnt te verkeeren, dan volgt daar ook mijns inziens uit, dat zij weinig waarborgen kan opleveren voor deugdzame bewerking of uitvoering der leverantien, die haar voor de koloniale dienst zullen opgedragen worden, ten einde de aan het Rijk verschuldigde som van f 60,000 te kwijten. Het zal mij genoegen doen, deswege nader door Zijne Excellentie den Minister van Kolonien te worden ingelicht.

Wat betreft de belangen der Surinaamsche slavenbevolking, waarvan in § 15 van het verslag gesproken wordt, geloof ik genoegen te kunnen nemen met hetgeen door den toenmaligen Minister van Kolonien in de zitting van 21 Mei jl. daaromtrent aan de Tweede Kamer medegedeeld is geworden. Ik hoop, dat zijn opvolger ook de toen omtrent dat onderwerp geuite meening toegedaan moge zijn en dat ook hij, onder medewerking der eigenaren en met erkenning hunner regten, zijne beste pogingen zal willen aanwenden, om eene behoorlijke verhouding te bevorderen tusschen de eigenaren en hunne slaven. Mag ik geloof hechten aan particuliere berigten, dan zou die verhouding thans ook beter zijn dan vroeger, en aangenaam zal het mij wezen van de Regering te vernemen, dat door haar alles aangewend wordt wat bevorderlijk kan zijn aan de rust en orde in de kolonien.

Bij deze gelegenheid vermeen ik ook bij de Regering te moeten aandringen, dat zij bedacht zij om op de eene of andere wijze te gemoet te komen in het lot der bewoners van het Nederlandsche gedeelte van het eiland St. Martin. Hunne slaven toch hebben zich wel *feitelijk* aan het gezag der meesters onttrokken, doch kunnen niet beschouwd worden *regtens* geëmancipeerd te zijn. Zijn mijne informatien juist, dan zou men, bij gemis aan andere hulpmiddelen voor het oogenblik, in den toestand dier kolonisten reeds eenigzins te gemoet kunnen komen door hun behulpzaam te zijn om eenige uitbreiding te geven aan de productie van *zout*, waartoe dat eiland allezins geschikt is. Ik geloof hierop de aandacht der Regering te moeten vestigen.

Zijne Excellentie de **Minister van Kolonien** beantwoordt den spreker ten aanzien van twee door denzelve aangeroerde punten. In de eerste plaats brengt Zijne Excellentie in herinnering eenige bijzonderheden van het gebeurde ten aanzien van het voor rekening van het Departement van Kolonien in der tijd van de Nederlandsche Stoomboot-maatschappij aangekochte stoomschip *Pylades*. Ook hij is van oordeel, dat de wijze, waarop de schuldvordering te dezer zake ten laste van die maatschappij geregeld is, wellig doelmatiger had kunnen zijn. Eene der redenen echter waarom de weg van regten niet is ingeslagen, zal wel geweest zijn de onzekerheid, of zulks tot een goed einde voor het Gouvernement zou hebben geleid. Intusschen verklaart Zijne Excellentie de zaak tot het onderwerp van een nader onderzoek te zullen maken. — In de tweede plaats zegt Zijne Excellentie ten aanzien van het onderwerp der slaven-emancipatie in de West-Indien, dat ook zijne pogingen steeds zullen strekken om alles aan te wenden, wat bevorderlijk kan zijn aan de rust en orde in die kolonien. Met opzigt tot het eiland St. Martin zegt Zijne Excellentie, dat het een punt van onderzoek zal uitmaken, in hoeverre in den toestand der kolonisten zou kunnen worden te gemoet gekomen door zoo mogelijk uitbreiding te geven aan de productie van zout op genoemd eiland.

De heer **Taets van Amerongen** zegt hoofdzakelijk: Ik zal bij gelegenheid van de beraadslaging over de wet betrekkelijk het koloniaal batig slot een paar punten aanstippen, die eenigermate met die wet in verband staan.

Het eerste punt is de emancipatie der slaven. Ik zal mij bepalen bij onze Oost-Indische bezittingen, daar de West-Indien mij minder bekend zijn. Ik heb mij zooveel mogelijk bekend gemaakt met hetgeen de Regering van 1818 tot 1849 gedaan heeft voor die ongelukkigen in onze Oost-Indische bezittingen, en het resultaat van mijn onderzoek is geweest, dat ik bevonden heb dat de Regering niets, volstrekt niets voor de emancipatie der slaven heeft verrigt. Bij publicatie van 22 December 1818, nº. 8 (*Staatsblad* nº. 87), is een reglement op het beleid der Indische regering ingevoerd, waar men leest: » Art. 113. De slavenhandel en invoer van dezelven in Nederlandsch Indie is verboden. Art. 114. Omtrent de behandeling der thans aanwezige slaven, zoowel als omtrent hun lot en dat hunner kinderen, en alles voorts wat tot de slavernij betrekking heeft, worden de meest redelijke en billijke voorzieningen vastgesteld. De thans bestaande wetten omtrent de goede behandeling van dezelve worden bij deze inmiddels bekrachtigd." Dit is een besluit, dat door de commissarissen-generaal Elout, van der Capellen en Buijskes onderteekend is. In de publicatie van den 24sten December 1825 (*Staatsblad* nº. 44), waarbij eenige bepalingen op het stuk van slaven en slavenstand in Nederlandsch Indie door den Gouverneur-Generaal van der Capellen gearresteerd worden, leest men het volgende, dat nog al opmerkelijk is: » De Regering heeft bij deze gelegenheid in overweging genomen of niet ter bevordering van de allezins wenschelijke algeheele vernietiging van den slavenstand zoude kunnen worden bepaald, dat alle kinderen, welke na een zeker te bepalen tijdstip uit lijfeigenen zullen worden geboren, zullen worden beschouwd als *vrijgeborenen*. Bij dieper nadenken evenwel is dit punt haar voorgekomen in een te naauw verband te staan tot het persoonlijk belang van vele bijzondere ingezetenen, en mitsdien van eenen te teederen aard, dan dat zij met gerustheid zoude kunnen besluiten tot eenen maatregel, die anders, zoowel uit een godsdienstig als uit een zedelijk oogpunt beschouwd, voorzeker geene aanbeveling zou behoeven. Intusschen is dit belangrijk punt aan de beslissing van den Koning onderworpen.

» En het is in afwachting dat Hoogstdeszelfs welbehagen dienaangaande aan de Hooge Regering zal worden kennelijk gemaakt, dat wij", enz., waarop de bepalingen volgen.

Of Zijne Majesteit de Koning destijds dat punt beslist heeft, is mij onbekend gebleven; ik geloof neen, ik heb ten minste nergens kunnen vinden dat er aan eene beslissing gedacht is. Alle commissarissen- en gouverneurs-generaal, hetzij zij hun reglement om naar te regeren zelven gemaakt of dat van wege het Gouvernement alhier hebben bekomen, hebben de artt. 113 en 114 van de publicatie van 22 December 1818, nº. 8, bijna

tterlijk gevolgd. Alleen heeft in art. 119, laatste alinea, van et reglement op het beleid der regering van den gouverneur-eneraal van den Bosch, van 19 Januarij 1830 (*Staatsblad* no. 10), ene wijziging van de bedoelde artikelen plaats gehad en zijn toen aarin gevoegd de woorden: „na verkregen magtiging des Konings." let laatste reglement op het beleid der regering in de Oost-Indien dat van 1836. Onder de werking van de verschillende reglementen, at is gedurende 30 jaren, is er slechts eenmaal door éénen ouverneur-generaal, zooveel ik heb kunnen nagaan, ernstig aan e emancipatie der slaven gedacht. Het Gouvernement hier te nde is er voorzeker gedurende die 30 jaren op bedacht ge-reest, maar altijd in het geheim, want, ik herhaal het, 30 ren lang is daarvan niets uitgelekt. Ik vestig bij deze gelegenheid e aandacht der Regering op deze zaak, zoowel ten opzigte van nze Oost- als onze West-Indische bezittingen en wensch dat men en deze spoedig tot handelen overga.

Het tweede punt betreft het ministerie van Kolonien. Sinds enige maanden hebben wij onzen derden Minister van dat depar-ement. Over de bekwaamheden van die drie heeren ministers kan k niet oordeelen. Maar ik weet, dat dit ministerie een van de elangrijkste, maar tevens een der moeijelijkst te beheeren is. De finister van Kolonien moet, het zij met alle bescheidenheid gezegd, ls het ware een groot genie zijn. Hij, Minister, moet in zich ereenigen de kennis, en niet slechts eene oppervlakkige maar rondige kennis, van de cultuur en van den inlander; hij moet oopman zijn, hij moet ambtenaar op Java, contractant met iet Gouvernement geweest zijn; hij moet kennis hebben van land- en eemagt niet alleen, maar, zeeman geweest zijnde, met den andel en het verband onzer buitenbezittingen bekend zijn; ij moet kennis hebben van het onderwijs en van het delf-toffenrijk. Dit alleen van onze Oost-Indische bezittingen; an onze West-Indische bezittingen kan ik niet oordeelen, maar laartoe worden ongetwijfeld ook veel kennis en bekwaamheden ereischt. En zal men nu al die kundigheden in één man kun-ien vereenigd zien? Mij dunkt, Mijne Heeren, dat ik niet te veel eg, wanneer ik hierop antwoord: hoogst zeldzaam! Ik zou laarom in bedenking willen geven èn in het belang van het lierbaar vaderland, voor 't welk deszelfs buitenlandsche bezittingen an zooveel gewigt zijn, èn in het belang van den Minister zelven, f het niet noodzakelijk en nuttig zou zijn, dat er een raad van olonien hier te lande wierd opgerigt. Ik geloof, Mijne Heeren, lat zoo ooit, dan thans behoefte bestaat om iets dergelijks daar e stellen, in een tijd waarin zooveel gesproken en geschreven vordt over onze buitenlandsche bezittingen door menschen, lie ze alleen bij overlevering kennen, of door dezulken, die n Indie geweest en ontevreden van daar teruggekeerd zijn en ver wier kennis en bedoelingen zoo verschillend wordt ge-ordeeld.

Ik heb het van mijnen pligt geacht, Mijne Heeren, dit ij gelegenheid van deze wet in het midden te brengen. Tegen le wet zelve heb ik geene bedenkingen en zal voor dezelve temmen.

Zijne Excellentie de **Minister van Kolonien** antwoordt met pzigt tot de zaak der emancipatie, dat de toestand der slaven n onze Oost-Indische bezittingen verre is van zoo ongelukkig te ijn, als men het voorstelt; dat het getal der slaven aldaar van ieverlede vermindert; en wel ten gevolge van de bestaande bijna lgemeene gewoonte, dat de eigenaren, bij hun afsterven of repa-rieren, hunnen slaven de vrijheid schenken; dat hun getal op Java dan ook thans reeds het cijfer van 12,000 niet meer bereikt en het om deze redenen te verwachten is dat dit van zelf tot niet zal geraken; — dat overigens de quaestie eener emancipatie op Java hare eigenaardige moeijelijkheden heeft, met het oog op de omstandigheid, dat een gedeelte van die slaven toebehoort aan inlandsche vorsten en grooten en de onteigening zou ingrijpen in de inlandsche zeden en gewoonten, op welke het niet dan om zeer overwegende redenen raadzaam kan zijn inbreuk te maken. Vervolgens legt de Minister volgaarne de verklaring af, dat hij zich niet al de hoedanigheden toeschrijft, welke door den geachten spreker zijn opgenoemd als vereischten in eenen Minister van Kolonien. Verschillende redenen hebben hem echter genoopt om het bestuur over dat zoo belangrijk departement op zich te nemen, toen de Koning hem hetzelve opdroeg. Er moest, ter zake van het belangrijke onderwerp der overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij gehandeld worden en wel met spoed gehandeld worden, en Zijne Excellentie heeft vermeend, ook uit dien hoofde, en met ter-zijde-stelling van nevenbeden-kingen, de hem opgedragen taak te moeten aanvaarden in het belang des Vaderlands. Mogt Zijne Excellentie zich in het bestuur van het departement van Kolonien bestendigd zien, hetgeen zal afhangen van den loop, dien het reeds ingediende wets-ontwerp tot bekrachtiging der overeenkomst met de Neder-landsche Handel-maatschappij hebben zal, alsdan zal Zijne Excellentie trachten, dat bestuur zooveel mogelijk in over-eenstemming te brengen met den geest en de behoeften des tijds, doch zal daarbij niet uit het oog verliezen dat, zoo hand-having van wet en orde reeds in het vaderland eene dringende behoefte is, zulks nog veel meer noodzakelijk is in de overzeesche bezittingen, waar zooveel verschillende landaarden onder ons ge-zag verkeeren en de Nederlanders aldaar woonachtig en gevestigd, voor het grootste gedeelte ambtenaren of dienaren van den Staat zijn. De Minister kleeft het stelsel aan, dat de bevordering van rust en vrede het hooge doel zijn moet, zoowel van den man, die hier te lande aan het hoofd van het departement van Kolonien staat, als van hen, die met het bestuur in de overzeesche bezit-tingen zelve belast zijn; dat veroveringszucht geene drangreden zijn mag om oorlog te voeren, en dat de wapenen alleen, zoo als dit jaar weder het geval is geweest, uit noodzakelijkheid gebruikt moeten worden. Beschaving, bevordering van het zedelijk en stoffelijk welzijn van de volken, die ons uitgestrekt gebied erken-nen, moet ons streven wezen. Overigens zal Zijne Excellentie te dezer gelegenheid in het midden laten het al of niet raadzame van het instellen van eenen raad van kolonien, aan wien het beheer onzer overzeesche bezittingen zou zijn opgedragen, doch geeft de verzekering, dat, bij de behandeling van belangrijke koloniale aangelegenheden, de adviezen worden en steeds zullen worden in-gewonnen van degenen, die over dezelve met eenig nut licht kun-nen verspreiden.

De heer **Taets van Amerongen** zegt, dat de Minister van Kolonien hem verkeerd begrepen heeft. Hij wenschte de instelling van een raad van kolonien, maar aan het hoofd daar-van zou de Minister van Kolonien staan; hij acht eene meer openbare behandeling der koloniale aangelegenheden noodig. Ook wat het andere punt zijner rede betreft, heeft de Minister des sprekers bedoeling niet wel gevat. Hij verlangde een antwoord op de vraag, of door het Gouvernement hier te lande ooit acht is geslagen op de emancipatie der slaven in onze Oost-Indische bezittingen. Deze vraag deed de spreker te eerder, omdat de publicatie van den gouverneur-generaal van der Capellen, waarop hij vroeger wees, geene Koninklijke bekrachtiging erlangd heeft. De commissaris-generaal over Nederlandsch Indie du Bus de Ghisignies verwierp het reglement van de commissarissen-generaal Elout, van der Capellen en Buijskes, omdat het geene Ko-ninklijke bekrachtiging verkregen had, en evenzoo verwerpt spreker nu op denzelfden grond de bedoelde publicatie van het reglement van den heer du Bus de Ghisignies zelven, waarbij de bedoelde publicatie in stand gehouden werd.

Zijne Excellentie de **Minister van Marine** geeft, als vroeger de betrekking van Minister van Kolonien waargenomen hebbende, te kennen, dat geen reglement op het beleid der regering in eene onzer kolonien in werking is zonder Koninklijke bekrach-tiging. Hij kan de dagteekeningen der daartoe strekkende be-sluiten niet voor 's hands opgeven, doch zij zullen ligtelijk te vinden zijn.

De heer **Taets van Amerongen** beroept zich, ter hand-having van hetgeen hij gezegd heeft, op den 1sten considerans van het *Reglement op het beleid der regering*, dat den 3osten Augustus 1827 door den commissaris-generaal du Bus de Ghisignies uitgevaardigd en te vinden is in het Staatsblad voor Nederlandsch Indie van dat jaar.

Zijne Excellentie de **Minister van Marine** antwoordt, dat hij alleen spreekt van de Reglementen op het beleid der regering die thans in de Nederlandsche Oost- en West-Indische bezitungen in werking zijn; wat vroeger het geval is geweest heeft hij niet willen tegenspreken, hij wees alleen op de thans in werking zijnde Reglementen.

De heer **Taets van Amerongen** erkent, dat het Reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indie van 1836, dat thans in werking is, door den Koning bekrachtigd is geworden, maar dit is ook het eenige der reglementen voor Nederlandsch Indie dat bekrachtiging erlangd heeft.

De heer **Regout** meent, als eenige industrieel in de Kamer, onder de aandacht der Regering te moeten brengen, of het niet wenschelijk zou zijn per eerste landmail te verzenden den catalogus van de laatste te Delft gehoudene tentoonstelling.

Zijne Excellentie de **Minister van Kolonien** geeft de verzekering dat aan het verlangen van den laatsten spreker zal worden voldaan; doch acht het evenzeer wenschelijk dat, bij gelegenheid eener eventuele volgende tentoonstelling, daarin ook worden opgenomen allerlei voorwerpen, bij de inlanders en Europeanen in onze overzeesche bezittingen in gebruik, opdat onze fabrikanten zich met die voorwerpen kunnen bekend maken en zich op de vervaardiging daarvan toeleggen.

De heer **Regout** zegt den Minister dank voor zijne wezenlijke groote belangstelling in de zaak der nijverheid. Hij maakt hierbij echter de opmerking, dat het wenschelijk is, dat aan deze zaak de noodige publiciteit worde gegeven, ten einde elk industrieel in staat zij, vòòr het vertrek van de volgende landmail, zijne belangen aan den Minister van Kolonien hieromtrent te doen kennen. Hij uit ook den wensch, dat van al wat voor Neêrlandsch Indie jaarlijks van fabriek-goederen wordt aangevraagd, openbare aanbestedingen plaats hebben. Spreker laat het overigens aan het oordeel der Regering over, in hoe verre de inlandsche nijverheid op eenige wijze zou kunnen bevoordeeld worden. De voordeelen, haar ten deze toegestaan, zouden weinig ten laste van den Staat komen, naardien zij toch op eene andere wijze, door het in het werk stellen namelijk van zooveel meer inlandsche arbeiders, wederom in de schatkist terugvloeijen.

De heer **Gevers van Endegeest** wenscht een enkel woord in het midden te brengen omtrent één der bij deze discussie behandelde punten. Het is bekend en het werd reeds door het lid uit Amsterdam herinnerd, dat door de Regering aan de Tweede Kamer een wets-ontwerp is ingezonden ter bekrachtiging van de onlangs met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst. De spreker moet herinneren, dat vroeger ook de laatste overeenkomsten met de Handel-maatschappij door de wetgeving bekrachtigd zijn. Toen men kennis kreeg van de sluiting dezer contracten, werd van de zijde der Tweede Kamer aangedrongen op eene wettelijke bekrachtiging van dezelve, maar de Regering was daartegen; zij verklaarde zich zoo sterk daartegen, dat het haar moeijelijk was het initiatief tot die bekrachtiging te nemen, toen het scheen dat de toetreding der Regering tot dergelijke bekrachtiging eene gunstige werking zou kunnen hebben op het lot eener destijds aan de Tweede Kamer voorgedragen finantiele wet. Onder die omstandigheden maakten drie leden der Tweede Kamer eene soort van brug voor de Regering; zij deden een voorstel van wet tot bekrachtiging der contracten met de Handel-maatschappij van 1840 en 1841. Die drie leden waren de heeren Bruce, Tromp en Luzac. De Regering scheen er nu niet tegen te hebben en het voorstel werd door de Tweede Kamer aangenomen, vervolgens ook door de Eerste Kamer goedgekeurd, en zoo kwam de wettelijke bekrachtiging van die vroegere contracten met de Handel-maatschappij tot stand. Bij de aandachtige lezing van hetgeen omtrent de beraadslaging der Tweede Kamer over het tegenwoordig wets-ontwerp in het zoo laat uitgekomen *Bijblad tot de Staats-Courant* voorkomt, heeft de spreker bemerkt, dat bij die beraadslaging van het nu door hem herinnerde geen gewag is gemaakt; slechts een enkel lid der Tweede Kamer heeft in het voorbijgaan gezegd, dat eene bekrachtiging der overeenkomsten met de Handelmaatschappij vroeger plaats gehad scheen te hebben. Bij de aanstaande beraadslaging over het thans door de Regering voorgedragen wets-ontwerp ter bekrachtiging eener nieuwe met de Handel-maatschappij gesloten overeenkomst achtte de spreker het van belang aan het vroeger gebeurde te herinneren.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847 met algemeene stemmen aangenomen.

Op voorstel des **Voorzitters** wordt besloten om de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant te doen plaats hebben op den volgenden ochtend ten twaalf ure, en tevens om na afloop dezer discussie over te gaan tot die over het wets-ontwerp tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondlasten.*

Door de afdeelingen werden omtrent dit wets-ontwerp geene aanmerkingen voorgedragen, hoewel het onderwerp niet aan alle met de vereischte duidelijkheid voorgesteld schijnt te zijn en daardoor minder verstaanbaar.

Zoo is in het bijzonder gewezen op de omstandigheid, dat, zoo men zich niet bedriegt, er gelijktijdig twee fondsen bestonden, waarop ontheffingen en verminderingen werden aangewezen, het eene het zoogenaamde fonds van herbelasting, het andere het zoogenaamde fonds van kwade posten, de *post* namelijk, welke sedert 1823 op de begrooting is gebragt en voor 1848 en 1849 onder artikel 1, afdeeling 9, hoofdstuk IX B voorkomt. Dit gelijktijdig bestaan van twee fondsen voor hetzelfde doeleinde scheen eenigermate zonderling en daarom opheldering te vereischen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 4den Augustus 1849.

GROENINX VAN ZOELEN.
COST JORDENS.
VAN LIDTH DE JEUDE.
TONCKENS.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp ter overbrenging van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.*

Het onderzoek van dit wets-ontwerp heeft in de afdeelingen geene bedenkingen tegen de aanneming doen ontstaan.

Eene afdeeling, zich aansluitende aan eene reeds bij de Tweede Kamer gemaakte aanmerking, drong hierbij mede aan op de bespoedigde mededeeling der staatsrekeningen aan de Staten-Generaal.

Ook maakte een lid in eene andere afdeeling de aanmerking, dat gewoonlijk bij aanbestedingen de ramingen der kosten te laag gesteld worden, waardoor latere aanvragen tot verhooging ontstonden; en oordeelde dat het nuttig zoude zijn daartegen te waken door het instellen eener commissie bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, of ook wel van provinciale of gemeentelijke commissien, ten einde vooraf deswege een naauwkeurig onderzoek te doen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 4den Augustus 1849.

HOFFMAN.
TAETS VAN AMERONGEN.
BOSCH.
CORVER HOOFT.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *omtrent het wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen.*

Dit wets-ontwerp, hetwelk in de afdeelingen door 28 leden is onderzocht geworden, heeft tot slechts zeer weinige aanmerkingen aanleiding gegeven. — Van deze is de *eerste* opzigtens den reis- en verblijf-pas, van welken gesproken wordt in art. 5; men wenschte dat dezelve gelijkvormig overal zoude worden uitgereikt en bevatten eene voldoende aanwijzing van den persoon aan wien dezelve wordt afgegeven;

ZITTING VAN DONDERDAG 9 AUGUSTUS.

De vergadering wordt ten twaalf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn 32 leden tegenwoordig, te weten:

Diemont, Regout, Tonckens, van der Lek de Clercq, van Welderen Rengers, Gevers van Endegeest, Lightenvelt, Corver Hooft, Hoffman, van Beeck Vollenhoven, van Sasse van Ysselt, Beerenbroek, Borski, van Swinderen, Insinger, Martens van Sevenhoven, Philipse, van Lidth de Jeude, Taets van Amerongen, Blankenheijm, van Nispen van Pannerden, van Meurs, t Hooft, Engelkens, van der Beken Pasteel, Groeninx van Zoelen, Bosch, van Mierlo, Verheij van den Bogaard, de Jonge van Ellemeet, Cost Jordens en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Binnenlandsche Zaken wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Door de commissie van rapporteurs wordt verslag uitgebragt omtrent het wets-ontwerp tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden. Wordt besloten dit verslag te doen drukken en rondedeelen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant.*

De heer **Groeninx van Zoelen** heeft daarover het woord en zegt hoofdzakelijk, dat hij zijne stem aan dit ontwerp geven zal, niet zoozeer omdat hij zich vereenigen kan met het beginsel waarop het berust, doch omdat hij daarin het eenige middel ziet om eenen toestand te herstellen die gestoord is geworden en zijns inziens buiten zijn verband gerukt. In het jaar 1845 werd bij Koninklijk besluit eene voordragt van de Staten van Noordbrabant goedgekeurd wegens een plan ter verbetering van waterleidingen en wegen, en ter heffing van twee opcenten voor de goedmaking eener geldleening tot de bekostiging van het werk benoodigd. Met art. 148 der Grondwet van 1840 in de hand gelooft spreker niet dat aan de geldigheid van dat besluit te twijfelen valt; ook is het nimmer tot zijne kennis gekomen dat zulks ten aanzien van deze of dergelijke besluiten betwijfeld is. Nogtans is in 1848, naar aanleiding van art. 129 der gewijzigde Grondwet, al dadelijk de bedoelde heffing als een punt van overweging aan de Kamers onderworpen geworden, en alstoen de toepassing van dezelve voorloopig slechts voor een zeer beperkt tijdvak (namelijk tot het eind des dienstjaars 1849—1850) bekrachtigd. Spreker vermeent, onder verbetering gezegd, dat men daartoe niet volkomen bevoegd was. Elke daad immers behoort, zijns inziens, beoordeeld te worden naar de wetgeving onder welke zij is geschied. Een staat van zaken eenmaal wettiglijk tot stand gekomen, kan toch, alleen ten gevolge eener subsequente wijziging in de wetgeving niet van natuur veranderen. In dat geval zou de verbindende kracht van verordeningen kunnen ontkend worden, ook voor den tijd wanneer zij die nog bezaten. In één woord, hij gelooft niet dat eenige wet of zelfs grondwet immer kan geacht worden te reageren, terug te werken op de gevolgen van eene beschikking die op het oogenblik harer uitvaardiging werkelijk eene verbindende kracht uitoefende. Nu zou hij zulk antecedent als zeer gevaarlijk beschouwen. Zoodanige retroactie nu schijnt hem toe aan art. 129 der Grondwet te zijn toegeschreven. In principe moet hij zich alzoo daartegen verklaren. Wijl echter nu door eene *wet* het genoemde Koninklijke besluit in zijne voortdurende werking als het ware is gestuit en wat het tijdsverloop aangaat, beperkt is geworden, erkent hij dat er welligt geen andere uitkomst tot herstel van den toestand te vinden is, dan om wederom door eene wet die werking te verlengen. Dat zoodanig herstel gevorderd wordt, zal wel aan geen twijfel onderhevig zijn. Hoogst onbillijk zou het wezen den schuldeischer niet de oorspronkelijke waarborgen terug te geven die hij eenmaal bezat en onder wier toezegging hij gecontracteerd heeft, terwijl de geldleening, voor zooverre die nog aangevuld moet worden, zonder die waarborgen verder bemoeijelijkt, ja welligt onmogelijk zou bevorderd worden.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt het woord en zegt de door den vorigen spreker gemaakte aanmerking niet geheel onbeantwoord te willen laten. De door dien redenaar medegedeelde bijzonderheid bekent hij volkomen juist te zijn. Het is zoo, de eerste belasting, waarvan hier sprake is, strekkende tot dekking der rentebetaling en aflossing eener geldleening van f 300,000, tot verbetering van wegen en waterleidingen, werd door een Koninklijk besluit van 1 April 1845 goedgekeurd. Dat besluit was alzoo in werking, en toch werd voor de daarin vermelde belasting, in het laatst van het voorgaande jaar, bekrachtiging bij de wetgevende magt gevraagd. Daarvoor bestonden, naar zijn oordeel, allezins afdoende redenen.

Het kon niet slechts worden betwijfeld, maar de twijfel is opgeworpen, of vóór de wijziging der Grondwet in 1848 een Koninklijk besluit voldoende was, om provinciale belastingen te wettigen. Die geopperde twijfel had reeds stof opgeleverd voor verzet en regtsstrijd. De nadeelen daaruit voortvloeijende moesten worden voorgekomen.

De gewijzigde Grondwet van 1848 stelt het nu buiten twijfel, dat de provinciale belastingen, om te kunnen worden geheven, de bekrachtiging der wet behoeven. Daardoor, en door de beraadslagingen daarover in het openbaar gevoerd, was de aandacht op dit punt meer bijzonder gevestigd, en daardoor tevens de twijfel versterkt omtrent de zoo even vermelde kracht der Koninklijke besluiten vóór 1848 uitgevaardigd.

Op de begrootingen der Provinciale Staten voor 1849, in het najaar van 1848 den Koning ter goedkeuring aangeboden, kwamen meerdere zoodanige belastingen voor. Hare heffing, na de wijziging der Grondwet, door de bloote goedkeuring dier begrootingen alleen door Koninklijk besluit op nieuw toe te staan, scheen der Regering niet raadzaam toe.

Uit dien hoofde zijn in het laatst van 1848 meerdere wetsontwerpen ter bekrachtiging van die provinciale belastingen aan de Vertegenwoordiging voorgesteld, en daarbij de bekrachtiging door de wet zoodanig gevraagd, dat daardoor ook het verledene wordt gedekt. Die ontwerpen zijn na eenige wijziging aangenomen. Op dien weg wordt thans voortgegaan.

De heer **van Mierlo:** Ik zie mij verpligt tegen dit wetsontwerp te stemmen. Ik zou geen bezwaar gevonden hebben om het ontwerp aan te nemen, indien de belasting slechts voor korte jaren ware uitgeschreven, maar ik kan geen belasting goedkeuren die, met twee per cent afgelost, eene halve eeuw duren zal, en wel om reden ik het nog beleefd heb dat de landen, publiek verpacht, niet golden zoo als zij in de lasten moesten dragen. Die tijden kunnen terugkomen. Ziedaar de korte reden, Mijne Heeren, waarom ik mijne goedkeuring aan dit wets-ontwerp zal moeten onthouden.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten, en gaat de Vergadering over tot eene hoofdelijke stemming, waarbij het wets-ontwerp tot heffing van provinciale opcenten in de provincie Noordbrabant met 31 tegen één stem, zijnde die van den heer van Mierlo, wordt aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen tot invoering der *Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.*

De heer **van Beeck Vollenhoven** heeft daarover het woord en zegt hoofdzakelijk:

Slechts zelden, Mijne Heeren, heb ik het woord opgevat om een wets-ontwerp aan te bevelen, daar ik van meening ben, dat dit tot de bemoeijingen behoort van het hoofd van het departement van algemeen bestuur, waarvan de voordragt een uitvloeisel is. Wanneer ik thans van die gewoonte afwijk, dan is het, omdat bij deze wet een onderwerp van zoo specialen aard behandeld wordt, dat men met regt een gemotiveerd oordeel mag verlangen van hen, wier maatschappelijke betrekkingen of meer bepaalde studien eenige meerdere kennis der materie doet veronderstellen. Het is u bekend dat ik tot de beoefening der geneeskundige wetenschappen werd opgeleid; dat slechts omstandigheden van mijnen wil onafhankelijk eene andere rigting aan mijne maatschappelijke betrekkingen gaven, en mij alzoo weérhielden een vak uit te oefenen, waaraan ik met de grootste voorliefde mijne studiejaren gewijd heb. Nimmer echter is die voorliefde bij mij uitgedoofd, noch de belangstelling verzwakt in datgene wat de uitbreiding der geneeskundige wetenschappen kon bevorderen. In mijne vorige betrekking tot de wetgevende magt heb ik dan ook steeds daar waar het pas gaf bij de Regering aangedrongen op de voordragt van wettelijke verordeningen ten opzigte der geneeskundige staatsregeling hier te lande, en aangetoond, dat dit hoogst ge-

wigtig deel der wetgeving schier ongeregeld, ja zonder wettelijke voorziening was.

Overbodig acht ik het hierbij te voegen, dat ik ook toen gewezen heb op den hoogst gebrekkigen en onvolledigen toestand waarin zich de Pharmacopoea Belgica bevond. Het is toch ongelukkiglijk van te algemeene bekendheid, hoe in dat artsenijbereidkundig formulierboek zelfs de namen gemist worden van verschillende geneesmiddelen, wier eigenschappen zelfs aan de meeste leeken in het vak sinds jaren bekend waren. Ik wist wel is waar, dat deze aangelegenheid sedert lang de zorg der Regering gaande gemaakt had, dat zij reeds in 1842 eene staatscommissie benoemd had om hierin te voorzien, maar een raadsel was het mij, en blijft het mij nog, waarom aan den arbeid dier commissie niet vroeger gevolg gegeven is. Waren mijne informatien toch juist, dan werd reeds op het einde van 1845 door de verdienstelijke mannen, uit welke die commissie bestond, de *Latijnsche* tekst van een nieuw formulierboek ingediend, terwijl zij zich bereid verklaarden ook daarvan eene Hollandsche vertaling te leveren, wanneer dit door de Regering noodig geacht werd.

Maar ook hierin mogt ik dit verwijl niet zoeken, want in November 1846 was ook die taak volbragt. Van dien tijd af schijnt dit gewrocht van veelomvattenden arbeid en uitstekende kunde bij het ministerie van Binnenlandsche Zaken gerust en daardoor later andermaal eene voorziening noodig gehad te hebben.

Met veel genoegen heb ik dan ook het aanbieden van dit wets-ontwerp gezien, en nadat het door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen was, zooveel de herinnering van vroegere studien mij dit toelieten, naauwkeurig onderzocht.

Dat onderzoek, Mijne Heeren, wat het in te voeren formulierboek betreft, heeft mij tot de overtuiging geleid, dat wij door de aanneming van het aangeboden ontwerp werkelijk en op eene goede wijze voorzien zullen in eene reeds te lang gevoelde behoefte. Ik geloof dat het voldoet aan de eischen der wetenschap, terwijl het in het dagelijksch gebruik, die bezwaren niet zal opleveren, noch die verwarringen zal doen ontstaan, die men zoo breed in sommige adressen of in het openbaar uitgemeten heeft. Wanneer ik toch, met de nieuwere nomenclatuur minder bekend, daarin mijnen weg heb kunnen vinden, hoeveel te gemakkelijker zal het hem vallen, wiens dagelijksche werkkring het medebrengt, den voortgang der wetenschap althans gade te slaan?

Na al het gesprokene in de andere Kamer, door een vrij wat bevoegder beoordeelaar dan ik, ter aanprijzing van de door de staatscommissie gevolgde *nomenclatuur*, acht ik het overbodig, hierover in het breede te handelen. Daarbij toch is mijns inziens grondig bewezen, dat men te regt in een wetenschappelijk werk, de laatst vastgestelde of aangenomen wetenschappelijke namen opgenomen heeft, terwijl die spreker niet minder juist aangetoond heeft, dat de commissie, door de bijvoeging van meer verouderde of meer gebruikelijke benamingen gezorgd heeft, dat het geheel even bruikbaar zoude zijn, wanneer de geneesheer bij zijne voorschriften aan die benamingen de voorkeur gaf. Door dezen wijzen maatregel vervalt dan ook grootendeels de te vergedreven vrees voor verwarring.

Ik weet het dat sommige practici in een artsenijbereidkundig formulierboek geen wetenschappelijk werk verlangen, dat zij elke wetenschappelijke nomenclatuur afkeuren, en van meening zijn, dat elk medicament eene zoo kort mogelijke en geheel verschillende benaming behoorde te voeren die als *officinele* naam vooraf behoorde gesteld te worden. Maar zoude het voldoen aan dat verlangen goed zijn, zoude hierdoor verwarring voorkomen worden? Het eerste geloof ik bepaald te mogen ontkennen, het laatste ten sterkste te moeten betwijfelen. Hoe toch er toe te geraken zonder een aantal nieuwe namen te creëren die dan wederom tot niet minder verwarring aanleiding zouden kunnen geven. In elk geval zoude men toch verpligt zijn, den wetenschappelijken naam op te nemen, opdat de artsenijbereider wete, wat hem ten gebruike voorgeschreven was, wanneer de geneesheer aan dien naam de voorkeur wilde geven.

De Staats-commissie heeft mijns inziens de rationneelste wijze gevolgd; als wetenschappelijk ligchaam mogt zij niet anders handelen, zonder de blaam op zich te doen kleven, dat zij een werk geleverd had dat niet overeenkomstig met den voortgang der wetenschap was.

Bij de behandeling van dat ontwerp, is ook in de Tweede Kamer de onaannemelijkheid der voordragt betoogd op grond dat het formulierboek bij *wet* en niet bij *besluit* wordt ingevoerd.

Ik erken, Mijne Heeren, dat, met het oog op de hier behandelde specialiteit, daarover veel te zeggen valt; dat welligt weinig onderwerpen zoo geschikt zijn om bij *besluit* te worden geregeld, dat men daardoor ook gemakkelijker gelijken tred zoude kunnen houden met den voortgang der wetenschap, met latere uitvindingen. Het is echter voor mij geen overwegend bezwaar tegen de aanneming der voordragt; want niet te ontkennen valt het, dat de Regering bij hare memorie van beantwoording er te regt op gewezen heeft, dat het gewigt der zaak en de gevolgen die daaruit kunnen voortvloeijen, gebiedend vorderen, dat alle twijfel opgeheven zij ten aanzien der verbindende kracht van de voorgedragene strafbepalingen. Ik heb buitendien te dikwijls medegewerkt om bij de Regering aan te dringen dat zoovele zaken die vroeger bij Koninklijke besluiten werden vastgesteld, bij de wet zouden geregeld worden, dan dat ik nu mijne stem zoude onthouden aan eene wet, eenig en alleen omdat het onderwerp welligt beter bij besluit zou kunnen ingevoerd worden.

Eindelijk is ook beweerd, dat de toepasselijkheid van vroegere wetten en besluiten omtrent de invoering en het gebruik dezer nieuwe Pharmacopoea, de aanneming van het ontwerp in den weg zoude staan.

Ik geloof, Mijne Heeren, dat men bij het wegen van dit argument niet uit het oog mag verliezen, dat door de Regering de toezegging gedaan is, dat zij weldra ontwerpen van wet zal aanbieden, waarbij algemeene verordeningen omtrent de geneeskundige staatsregeling aan het oordeel der Staten-Generaal zullen onderworpen worden.

Daarbij zullen gewis ook bepalingen worden aangetroffen, waardoor het aangevoerde bezwaar zal komen te vervallen. Het levert mijns inziens dus geen grond op, om de wet daarom af te stemmen, te minder, dewijl men daardoor niet verder zoude komen dan tot de instandhouding van de verouderde en onvolledige Pharmacopoea Belgica, waarbij diezelfde afgekeurde bepalingen zijn vastgesteld.

Hiermede zal ik wel genoegzaam de gronden ontwikkeld hebben, die mij nopen zullen mijne goedkeurende stem aan dit wets-ontwerp te hechten. Het zij mij vergund bij het einde mijner rede mijne openlijke hulde te brengen aan de zorg en den onvermoeiden arbeid der hoogst verdienstelijke mannen, die het werk voltooid hebben, waarop uwe goedkeuring gevraagd wordt.

Ik weet het, Mijne Heeren, mijn lof zal de achting, die zij zoo te regt bij onze landgenooten en ook in den vreemde genieten, in het minst niet vermeerderen; zij behoeven dien niet. Mijne openlijke hulde vergoede hij hen slechts eenigermate de treurige gewaarwording, dat het vaderland eerst na drie jaren verwijl de vrucht van hunnen arbeid zal kunnen plukken. Zij strekke ook daartoe, om mijn wensch aan het Ministerie kenbaar te maken, dat het voorkome, dat ook een dergelijke ontmoedigende indruk bij eene andere staats-commissie opgewekt worde, die reeds voor eenigen tijd haren arbeid over een niet minder hoogst belangrijk onderwerp volbragt.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De geachte redenaar heeft opgemerkt dat de Pharmacopoea Neerlandica sedert geruimen tijd was afgewerkt, en met het aanbieden aan de wetgevende magt is gedraald; en dat ten gevolge daarvan de natie langer dan noodig was van de vruchten van dat werk is verstoken gebleven. Die daadzaak is waar. Zij heeft onder het vorige ministerie plaats gegrepen. Welke bepaalde redenen dat uitstel te weeg hebben gebragt kan ik niet juist zeggen: ik meen dat onderscheidene kleine omstandigheden daartoe hebben te zamen gewerkt. Toen ik met de tijdelijke waarneming van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken werd belast, heb ik de zaak onafgedaan gevonden, dadelijk onderzocht, en zòò belangrijk gekeurd dat ik, niettegenstaande de menigvuldige en uiterst gewigtige bezigheden, die ons van den morgen tot den laten avond bezig hielden, mij heb beijverd om deze Pharmacopoea zoodra mogelijk te doen invoeren. De Commissie, hiervan onderrigt gaf te kennen, dat zij dat werk, na het verstrijken van zooveel tijds, sedert het werd ontworpen, niet meer geheel volledig achtte, en daarom ongaarne zou zien voordragen, als op dien oogenblik van haar afkomstig. Zij werd uitgenoodigd, dat opstel aan te vullen met hetgeen de wetenschap inmiddels had aan het licht gebragt. Daartoe verklaarde zij zich welwillend bereid, zij aanvaardde en volbragt die taak met den meest lofwaardigen ijver. Zoodra dat stuk was terugontvangen, haastte ik mij een ontwerp van wet aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aan te bieden tot het invoeren van eene Pharmacopoea Neerlandica en van eene Nederlandsche Apotheek. Daaraan is

het toe te schrijven dat de invoering minder spoedig heeft kunnen plaats vinden.

In de tweede plaats heeft de geëerde spreker opgemerkt, dat de strafbepalingen in art. 5 alsnog onveranderd zijn gebleven. Deze opmerking is juist, maar ik zal de reden opgeven waarom zij aldus gesteld zijn. Zij is deze, dat eene andere Commissie zich bezig hield met het ontwerpen eener volledige geneeskundige staatsregeling. Ik raadpleegde eenige leden dier Commissie, om van haar te vernemen wat zij beter oordeelde, òf dat hieromtrent nieuwe bepalingen in het wets-ontwerp ter invoering der Pharmacopoea werden opgenomen, dan wel dat dit, als tot hare taak mede behoorende, aan haar wierd overgelaten. Zij koos het laatste en naar mijn inzien te regt, want anders zou een zeer klein gedeelte van die geneeskundige staatsregeling, hier alleen en op zich zelf geregeld, en de volledigheid van die staatsregeling geschonden zijn. Uit het een, zoowel als uit het ander zou ongerief zijn voortgevloeid.

Ik keurde het dus met de Commissie raadzaam het vaststellen van nieuwe bepalingen ten dezen opzigte te verdagen, en zich voor het oogenblik te behelpen met de bepalingen zoo als die bestaan, en in art. 5 te zeggen: De bepalingen, thans omtrent het gebruik en de naleving der Pharmacopoea Belgica bestaande, zijn, tot dat zij door andere worden vervangen, van toepassing en verpligtend ten opzigte der Pharmacopoea Neerlandica en der Nederlandsche Apotheek, alleen met deze uitzondering, dat de termijn van één jaar, in art. 2 van het Koninklijk besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) en in art. 3 der wet van 12 Julj 1821 (*Staatsblad* n°. 7) vastgesteld, wordt vervangen door den termijn van zes maanden, in art. 4 dezer wet bepaald." Waardoor te kennen wordt gegeven dat men zich met de bestaande strafbepalingen slechts behelpt, en er iets beters en meer doelmatigs wordt gewacht.

Ten slotte heeft de geachte redenaar den wensch te kennen gegeven, dat het werk van de Commissie voor de geneeskundige staatsregeling spoedig moge worden geleverd; en de hoop geuit dat hier niet hetzelfde geval zal plaats hebben dat de Commissie tot het vervaardigen der Pharmacopoea te beurte viel. Daaromtrent kan ik de verzekering geven dat dit het geval niet zal zijn.

De eerstgenoemde Commissie heeft haren arbeid met de meest mogelijke zorg volbragt, maar de uitgebreidheid van die taak, en de zorg, aan haar besteed, heeft te weeg gebragt dat er veel meer tijd is noodig geweest om dien arbeid te volbrengen dan de Commissie en het Ministerie zelf aanvankelijk hadden gedacht. Voor weinig tijds heb ik het werk der Commissie, en de door haar vervaardigde wets-ontwerpen ontvangen; zij zijn: in de eerste plaats eene wet op het geneeskundig staatsbestuur; in de tweede plaats eene wet op de staatsregtelijke geneeskunde; in de derde plaats eene wet op de uitoefening der geneeskunde; in de vierde plaats eene wet op de uitoefening der artsenij-bereidkunde en den verkoop van geneesmiddelen, en in de vijfde plaats eene wet op de examina ter toelating tot de uitoefening der geneeskunde en op de examina der apothekers. Ik ben thans bezig dat werk der Commissie te onderzoeken; zoodra dat onderzoek zal zijn afgeloopen, worden deze wets-ontwerpen aan de beoordeeling van den Staatsraad onderworpen, en zoodra zij van dien Raad zullen zijn terug ontvangen, zullen zij onmiddellijk aan de wetgevende magt worden voorgelegd. Ik geloof niet dat dit, zoo als ik mij had voorgesteld, nog in de tegenwoordige zitting plaats zal kunnen hebben, omdat daarin nog te veel overleg wordt gevorderd. Ik stel mij dus voor, dat ik in de gelegenheid zal zijn die wets-ontwerpen in de volgende zitting aan de Staten-Generaal aan te bieden. Ik stel er groot belang in. Ik heb de overtuiging dat de natie er groote behoefte aan heeft; het zal dan ook aan mij niet liggen dat de zaak niet spoedig tot een gewenscht einde worde gebragt.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek met algemeene stemmen (32) aangenomen.

Op voorstel des **Voorzitters** wordt besloten om de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting te doen plaats hebben op den volgenden ochtend ten elf ure, en tevens om na afloop dezer discussie over te gaan tot die over het wets-ontwerp tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, en over dat tot regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen.

De heer **Hoffman** stelt daarop voor om, wanneer de beraadslagingen zullen zijn afgeloopen, over te gaan tot die over het wets-ontwerp tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden, waaromtrent heden morgen verslag is uitgebragt.

Daar geen der leden zich tegen dat voorstel verklaart, wordt dienovereenkomstig besloten.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden.*

Aan het onderzoek van dit wets-ontwerp hebben in de afdeelingen 28 leden deelgenomen. Zeer algemeen heeft men toegejuicht dat het onderwerp der vuur-, ton- en bakengelden bij de wet zal zijn geregeld en is der Regering hulde gedaan wegens de aanbieding van dit wets-ontwerp op deze aangelegenheid.

Ten aanzien van de renten en uitkeeringen ter schadeloosstelling wegens de overname van het vuur-, ton- en bakengeld door het Rijk, heeft men gemeend eenig verschil te ontdekken tusschen hetgeen deswege op den staat *B* is vermeld en de regten in de memorie van toelichting tot dit wets-ontwerp behoorende, bedoeld. Men heeft den wensch naar eenige inlichting hieromtrent te kennen gegeven.

Eenige leden waren wijders van oordeel dat, wanneer bij de tonnemaat de diepgang in aanmerking werd genomen, en daarnaar het bedrag der vergelding werd geregeld, men meer evenredig billijke uitkomsten zou verkrijgen, en men daardoor onder anderen vooral zou te gemoet komen aan den houthandel in de Noordsche havens, welke handel op eenige onzer havens met zeer kleine, althans weinig diepgaande vaartuigen wordt gedreven, en die thans met de groote, betrekkelijk aanzienlijken diepgang hebbende Noordsche schepen worden gelijkgesteld. Men heeft daarbij den wensch te kennen gegeven, te worden ingelicht waarom alleen de lengtemaat tot maatstaf voor de houtvlotten wordt aangewezen, daar dit als niet genoeg juist en tot misbruik aanleiding gevende is voorgekomen.

Ofschoon ten volle instemmende met de denkwijze der Regering omtrent den verleenden vrijdom van vuur-, ton- en bakengelden aan stoomschepen, uitsluitend gebruikt tot het slepen van een of meer andere vaartuigen, heeft men gevraagd of in dien vrijdom mede zullen begrepen zijn de zee-stoomsleepbooten, bestemd om te Brouwershaven binnengevallen schepen van daar te voeren door het 9de en 8ste bakenkwartier tot aan de monding van het kanaal van Voorne. Men is van gevoelen dat de bedoelde zee-stoomslepers, voor het onderwerpelijk onderdeel, met andere stoombooten op de binnenwateren behooren te worden gelijkgesteld.

Men heeft zich ten slotte zeer verheugd, dat aan de, dit zoo zeer behoevende, binnenlandsche scheepvaart eenige vermindering van lasten is kunnen worden geschonken.

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs den 9den Augustus 1849.

VAN WELDEREN RENGERS.
VERHEIJ VAN DEN BOGAARD.
'T HOOFT.
BLANKENHEIJM.

ZITTING VAN VRIJDAG 10 AUGUSTUS.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn aanvankelijk 30 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Borski, Blankenheijm, 't Hooft, Martens van Sevenhoven, Verheij van den Bogaard, van Nispen van Pannerden, Groeninx

van Zoelen, van Swinderen, van der Beken Pasteel, Engelkens, Taets van Amerongen, van Mierlo, van Lidth de Jeude, van der Lek de Clercq, Philipse, van Sasse van Ysselt, van Meurs, Cost Jordens, van Beeck Vollenhoven, Regout, Diemont, van Heeckeren van Wassenaar, Hoffman, de Jonge van Ellemeet, Bosch, Lightenvelt, Beerenbroek, van Welderen Rengers, Gevers van Endegeest en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis dat de Commissie van Rapporteurs over het wets-ontwerp omtrent de kroondomeinen gereed is met het uitbrengen van haar verslag.

Er wordt besloten tot het doen drukken en rondgedeeld van dat stuk.

Is ingekomen en wordt besloten tot plaatsing in de boekerij der Kamer van een boekwerk, getiteld: *Gedachten over de zedelijke rigting aan onderwijs en opvoeding op de volksscholen van staatswege te geven, naar art. 194 der Grondwet*, door dr. J. J. Pennink.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting.*

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk het volgende:

MIJNE HEEREN!

In het verslag uwer Commissie van Rapporteurs nopens dit wets-ontwerp is het volgende gezegd: (De Minister leest het op pag. 80 hiervoren medegedeelde verslag, en vervolgt daarna aldus:) Ik zal trachten de voorstelling der zaak op te helderen. De onduidelijkheid waarover men klaagt is ongetwijfeld vooral daaraan toe te schrijven, dat het woord *fonds* hier niet in de meest algemeene beteekenis is gebezigd. Gemeenlijk toch verstaat men onder die benaming eene zekere som gelds tot een bepaald doeleinde afgezonderd, over welk kapitaal afzonderlijke rekening van inkomsten en uitgaven wordt gedaan, die eindelijk met een voor- of nadeelig saldo sluit. Zoodanig fonds nu is hier niet voorhanden. De zaak zelve is van Franschen oorsprong. Een arrêté van 28 Messidor, VII jaar, bepaalde dat de som welke in eenig dienstjaar aan oninbare posten, ontheffingen, enz. van de grondbelasting op de kohieren definitief bijeen bleef, in het volgend dienstjaar over de gezamenlijke contribuabelen zou omgeslagen worden. Die alzoo in een volgend dienstjaar omgeslagen gelden werden op de boeken der administratie gebragt onder de benaming van fonds der herbelasting. Op dat fonds werden de oninbare posten van het vorig jaar aangewezen. Eigenlijk was die geheele operatie niets dan eene overschrijving in de boeken.

In 1820 reeds heeft men nevens dat fonds een tweede opgerigt. Te regt is in het verslag aangemerkt, dat er toen gelijktijdig twee soortgelijke fondsen bestonden, die volmaakt dezelfde bestemming hadden. Van dat oogenblik af was de verwarring groot, alzoo er volstrekt geene regelen bestonden waarnaar men beslissen moest of deze of gene post op het fonds der kwade posten, dan wel op het fonds der herbelasting moest worden gebragt. Het beheer der belastingen was toen bij de gouverneurs der provincien. Dit vermeerderde de verwarring nog: want nu werd de vraag in de onderscheiden provincien op verschillende wijze beslist. Later trok het zich hoofdbestuur de zaak aan en stelde eenige regelen. Maar eerst in 1843 werd de zaak voor eene definitive regeling vatbaar: de wet van den 24sten April van dat jaar maakte het noodzakelijk om het beginsel van herbelasting in een volgend jaar geheel te laten varen; het fonds van herbelasting moest toen worden opgeruimd.

De zaak die meer bepaald aanleiding tot het indienen dezer wet heeft gegeven, is deze: bij de administratie der belastingen heeft men geoordeeld, dat het hier eigenlijk geen fonds gold, dat eigen middelen bezat, maar dat hier blootelijk gedacht moest worden aan eene regularisatie van boekposten, zoodat men, de inkomsten over het jaar 1829 b. v. eerst in 1830 ontvangende, meende, die zonder tusschenkomst der wetgevende magt tot 1829 te kunnen teugbrengen. De Rekenkamer heeft daarover echter anders geoordeeld; eene vrij langdurige correspondentie met dat ligchaam is daarvan het gevolg geweest; ik heb eindelijk gemeend den nutteloozen strijd te moeten opgeven door aan het verlangen der Rekenkamer toe te geven, ofschoon ik betuig niet te begrijpen hoe men hier van inkomsten en uitgaven van een fonds spreken kan.

Door de aanneming van dit wets-ontwerp zal ten minste dit doel bereikt zijn, dat dit fonds geheel zal zijn opgeruimd, en de eindelijke afdoening van de oude zaken, waarvan het een deel uitmaakt, daardoor bevorderd zal worden.

Ik hoop hiermede de in het verslag gemaakte bedenkingen genoegzaam te hebben beantwoord.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard en gaat de Vergadering tot de stemming over, waarbij het wets-ontwerp met 30, d. i. met algemeene stemmen wordt aangenomen.

De **Voorzitter** geeft aan de Vergadering kennis, dat bij zoo even berigt heeft ontvangen dat de heer Tonckens door ziekte verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen.

Dat berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *ter overbrenging van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.*

De heer **Cost Jordens** vraagt daarover het woord en zegt: Bij gelegenheid van de behandeling van dit wets-ontwerp in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, is aldaar in het verslag der Commissie van Rapporteurs en ook bij de discussie de wensch geuit, dat de staatsrekeningen wat minder traag dan tot heden toe geschiedde aan de Staten-Generaal mogten worden ingezonden. Die wensch is in het verslag van deze Kamer herhaald, en ik meen te mogen zeggen, dat ik tot die leden heb behoord, die op dit punt in de afdeelingen hebben aangedrongen. Ik neem thans uit de aanwezendheid van Zijne Excellentie den Minister van Finantien te dezer plaatse aanleiding, om dien wensch hier in het openbaar te herhalen, en te herinneren dat eene zoodanige trage inzending der rekeningen hoogst nadeelig werken moet. Indien het waar is, dat de rekening van 1844 de laatste is die werd opgemaakt en medegedeeld, dan zijn wij nog drie jaren, 1845, 1846 en 1847, welker begrootingen reeds zijn afgeloopen, ten achtere. Het is zeer mogelijk dat er beletselen hebben bestaan tegen eene tijdige inzending, doch het zou mij in allen gevalle aangenaam zijn indien de Minister te dezer zake eenige opheldering geliefde te geven.

Eene spoedige inzending toch van deze rekeningen heeft groot nut, vooral bij het behandelen der begrootingswet. Eerlang zullen wij weder die over het jaar 1850 moeten behandelen. Ik geloof dus, dat het inderdaad een punt van aanbelang is dat wel mag worden aangedrongen, en dat het althans deze Vergadering niet onverschillig kan zijn te weten welke beletselen de inzending der bedoelde rekeningen tot nog toe hebben vertraagd.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt hierop het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Ter beantwoording van de vraag door den geachten spreker uit Deventer gedaan diene de volgende opheldering. De rekening over 1845 is sedert 4 of 5 dagen bij mij terug ontvangen, voorzien van de goedkeuring der Algemeene Rekenkamer; en dit stuk zal alsnu zoo spoedig mogelijk aan de Staten-Generaal worden medegedeeld. De rekeningen over 1846 en 1847 zijn alsnog bij de Rekenkamer in onderzoek. Ik durf niet met zekerheid zeggen op welk standpunt dat onderzoek zich op het oogenblik bevindt, maar ik kan de stellige verzekering geven dat ik den zooeven geuiten wensch ten volle deel, en dat van mijne zijde niets zal worden achterwege gelaten, ten einde aan den verderen loop dezer zaak allen mogelijken spoed bij te zetten.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het wets-ontwerp, in hoofdelijke omvraag gebragt, met algemeene, d. i. thans 31, stemmen aangenomen, daar de heer Corver Hooft ter vergadering verschenen is.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen.*

SOCIÉTÉ DE HARMONIE

ZITTING VAN DEN 10DEN AUGUSTUS.

Zijne Excellentie de **Minister van Justitie** vraagt daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het was mij hoogst aangenaam uit het verslag uwer Commissie van Rapporteurs nopens dit wets-ontwerp te ontwaren, dat het in de afdeelingen tot slechts zeer weinige aanmerkingen heeft aanleiding gegeven. Het zij mij vergund een enkel woord tot opelichting en opheldering in het midden te brengen, ten einde het drietal bedenkingen, waarvan in dat verslag melding wordt gemaakt, te beantwoorden.

In de eerste plaats wenschte men dat de reis- en verblijfpas, waarvan in art. 5 gesproken wordt, overal gelijkvormig zou worden uitgereikt en eene voldoende aanwijzing bevatten van den persoon aan wien die pas wordt afgegeven. Met opzigt tot dit punt, en ter voldoening aan dezen wensch, kan ik mededeelen, dat van uit het Ministerie van Justitie aan de verschillende bevrokken autoriteiten zullen worden medegedeeld eenvormige formulieren, naar welke de bedoelde passen zullen moeten worden ingerigt, en dat daarin ook eene voldoende aanwijzing van den persoon aan wien zij worden uitgereikt zal moeten voorkomen. Op die wijze zal men tot de gewenschte gelijkvormigheid geraken.

De tweede bedenking betreft de weglating van litt. *e* van art. 17, waaromtrent is aangemerkt, dat de Kamer op geen officiele wijze is bekend gemaakt met de reden van de weglating der woorden: » wegens zuiver staatkundige misdrijven". — Het doen wegvallen dier woorden was het gevolg van een in de Tweede Kamer voorgesteld en aangenomen amendement. De beweeggronden, welke tot de weglating geleid hebben, komen hoofdzakelijk hierop neder, dat (daargelaten de groote moeijelijkheid die er in gelegen kan zijn om in elk gegeven geval te bepalen of een misdrijf al of niet van zuiver staatkundigen aard is) de opnoeming van de speciale misdrijven, ten aanzien warrvan de uitlevering zou worden toegestaan, het overbodig maakte nog bovendien te gewagen van speciale misdrijven, ter zake waarvan geen uitlevering zou kunnen plaats hebben.

De derde bedenking was, dat de bepaling van art. 21 meer limiterend was dan de bepalingen van art. 70 §§ 2 en 3 van de wet van Frimaire VIIde jaar.

Het is aan de Regering voorgekomen, dat de bepalingen van het laatstgemelde artikel niet toereikende waren om te voorzien in hetgeen men zich had voorgesteld. Bij §§ 2 en 3 van dit artikel toch is alleen toegestaan het in debet of gratis registreren van acten, welke door de openbare autoriteiten worden opgemaakt of uitgevaardigd, en het ligt in de bedoeling der Regering om ook geheel van het registratie-regt te ontheffen de exploiten en acten, welke ten gevolge van deze wet van particuliere personen mogten uitgaan, die onder hare toepassing vallen.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt hoofdzakelijk, dat hij zich geheel vereenigen kan met het hoofdbeginsel omtrent behoeftige vreemdelingen in deze voordragt op den voorgrond gesteld, en hetzelve volkomen beaamt. Als hij eenerzijds het oog slaat op het toenemend pauperismus en de reeds zoo vermeerderde armoede hier te lande, in verband met de drukkende volkslasten, hierdoor nog verzwaard; ten andere in aanmerking neemt de steeds grootere menigte van hen, die bij aangroeijing der min gegoede bevolking herwaarts eene broodwinning komen zoeken; en daarbij bedenkt de strenge maatregelen door andere Staten ten aanzien van nieuw aankomenden in het werk gesteld, — dan ziet hij in dien toestand eene bron van wezenlijke en groote ongerieven, en oordeelt hij het niet alleen *regt* maar *pligt* om dezelve in het overwegend belang van den landzaat af te wenden. Gastvrijheid van den Staat moet niet in onbillijkheid jegens diens ingezetenen ontaarden.

Dit neemt echter niet weg, dat het ontwerp zijns inziens nog aan zwarigheden onderhevig is. Inzonderheid vreest hij dat hetzelve in de toepassing geene zoodanige resultaten zal opleveren als men zich daarvan voorstelt. Hij zal zich thans bepalen om dit laatste denkkeeld zeer kortelijk toe te lichten.

Spreker vermeent niet te verre te gaan met te beweren, dat het in zeer vele gevallen onmogelijk zal zijn reeds dadelijk bij de aankomst op de grenzen te constateren of de vreemdeling door werkzaamheid middelen van bestaan zal kunnen verkrijgen, daar zulks meestal afhangt van bijkomende omstandigheden, die zich eerst later ontwikkelen. Het is zelfs vaak eene onoplosbare vraag, of hij werkelijk een ambacht of beroep verstaat. Ten zij men dan in willekeur vervalle, zal men zich van eene beslissing moeten onthouden. Begrijpt spreker den geest der wet wel, dan brengt die mede, dat in dergelijke gevallen de aankomeling, al heeft hij ook geene acte van indemniteit of anderen waarborg aan te bieden, voorloopig onder uitreiking van eenen verblijfpas worde toegelaten, ten einde later (volgens art. 6) worde beoordeeld, of al dan niet aan de voorwaarden van toelating is voldaan; dus ook, of er al dan niet termen zijn om den verblijfpas te vernieuwen en de uitzetting te bevelen.

De hoofdwerking dezer wet zal alzoo niet alleen nederkomen op de quæstie van toelating, maar ook op de quæstie van uitzetting; en nu moet spreker de bedenking opperen, of men zich wel al de moeijelijkheden, dikwerf daarmede gepaard, heeft voor oogen gesteld. Hij zal deswege in geene bijzonderheden treden, doch gelooft, zoo uit hetgeen reeds in de andere wetgevende Kamer is bijgebragt, als uit andere geloofwaardige berigten, te mogen opmaken, dat die moeijelijkheden groot zijn; zoo groot, dat onze naburen veelal hunne eigen landskinderen niet onvoorwaardelijk terugnemen.

Doch men stelle dat de aangrenzende rijken nimmer zullen weigeren binnen hunne grenzen te admitteren de zoodanige, waarvan het ten volle blijkt dat zij daar te huis hooren. Wat zal dan nog het geval wezen met de vele reizigers of zwervelingen, die, in de hoop van uitkomst, met of zonder geregelde paspoorten, van *elders*, bijv. Frankrijk, Zwitserland of de niet aangrenzende Duitsche Staten, herwaarts de rivieren komen afzakken en door andere landen komen transiteren? Hoe zal ten dien aanzien het bevel van uitzetting worden gehandhaafd? Door ze hier of daar over de grens te brengen? Doch daarmede zal men meestal niet geholpen zijn, wijl zij van daar niet afkomstig zijn en zij uit dien hoofde ook aldaar doorgaans niet of niet zonder waarborgen worden toegelaten. Zij zullen dus ook meestal door de politie onzer naburen teruggevoerd worden. Ja, wanneer onze wetgeving navolging vindt, zal dit nog te meer gebeuren; en zoo zal ons eigen beginsel tegen ons strijden. Zal men na zoodanige terugvoering den vreemdeling, naar art. 14 des ontwerps, met de gevangenis straffen? Doch daarmede is men geenszins van hem ontslagen.

Bovendien zou het onbillijk wezen iemand te straffen ter zake eener overtreding waaraan hij geene schuld heeft, en waartoe hij door force majeure gedwongen is.

Inderdaad schijnt hier een gewigtig bezwaar onopgelost. Gaarne erkent spreker dat daarin enkel door de wetgeving niet kan worden voorzien, wijl ook andere Staten in het spel zijn; doch het is desniettemin strekkende om de werking van de wet te verlammen en heeft hij het uit dien hoofde niet ten onpasse geacht de aandacht daarop in te roepen.

Hij meent zelfs daarbij het verlangen te mogen uiten, om van regeringswege eenige inlichtingen te ontvangen aangaande de vraag, of en *in hoeverre* het te verwachten is, dat in het belang eener volledige toepassing der wet pogingen zullen worden aangewend.

Van mindere bezwaren zal spreker thans niet gewagen. Hij hecht te veel prijs aan de aanneming der hoofdbeginselen om genoegzame redenen voor afkeuring te vinden in punten van ondergeschikten aard, welke na den toets der ervaring altoos tot wijziging aanleiding kunnen geven.

Zijne Excellentie de **Minister van Justitie** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Met betrekking tot hetgeen door den geachten vorigen spreker is opgemerkt, zij tot opheldering het volgende gezegd.

De bedoeling der wet is, dat geene vreemdelingen binnen het Rijk zullen mogen worden toegelaten, dan alleen dezulken, die reeds dadelijk op eene niet twijfelachtige wijze aantoonen, dat zij voldoende middelen van bestaan bezitten of die door werkzaamheid kunnen verkrijgen. Doen zij dit niet, dan heeft geene toelating maar afwijzing plaats. Wanneer men de wet in dien zin overeenkomstig hare bedoeling laat werken, zal daarvan het gevolg zijn, dat de gevallen van uitzetting niet zoo menigvuldig zullen zijn, als men welligt zou kunnen vreezen. Evenwel zullen zij ongetwijfeld van tijd tot tijd plaats hebben, en ik ontken de mogelijkheid niet van het ontstaan van moeijelijkheden met naburige Staten, die zich weigerachtig zullen kunnen toonen om den hier uitgezetten vreemdeling te ontvangen; maar dit zal slechts zeldzaam het geval zijn. Het is mij bekend dat zich voorbeelden van zoodanige belemmeringen hebben opgedaan, maar in den regel heeft toch deze zaak geen bezwaar.

Hoe dit zij, de wetgeving kan daarin niet voorzien. Langs diplomatieken weg zal men moeten trachten de zich voordoende

zwarigheden uit den weg te ruimen; door den Nederlandschen wetgever kan dit niet geschieden.

De heer **Groeninx van Zoelen** zegt, dat hij den Minister voor de gegevene inlichtingen zijnen dank betuigt; hij vermeent daaruit te mogen opmaken, dat zoo zijne vrees door de ondervinding verwezenlijkt wierd, alsdan de regeling der quæstie wegens de uitzetting der vreemdelingen als een onderwerp van internationaal regt een punt van diplomatieke onderhandelingen zou uitmaken. Juist daarin vermeende ook hij dat het afdoende middel gelegen was.

De heer **Regout:** Ik wensch van deze gelegenheid gebruik te maken, ten einde eene vraag aan Zijne Excellentie den Minister van Buitenlandsche Zaken te rigten. Het is bekend, dat er in Nassau geen wisselregt bestaat. Er komen jaarlijks in het voorjaar een aantal Nassauers naar Limburg, trekken in het najaar weder naar huis, na schulden gemaakt en de ingezetenen geëxploiteerd te hebben, zonder dat er voor de Nederlanders eenig middel van verhaal bestaat. Ik wenschte ten aanzien van dit punt aan den Minister in bedenking te geven, of er geene mogelijkheid zou bestaan om hierin op de eene of andere wijze te voorzien, hetzij dat er met de Regering van dat land eene overeenkomst wierd getroffen tot regeling van dit onderwerp, hetzij dat men die vreemdelingen voor de regtbanken hier te lande kon dagen, ten einde vonnis tegen hen te verkrijgen.

Zijne Excellentie de **Minister van Buitenlandsche Zaken** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik kan niet juist begrijpen de strekking van de soort van interpellatie van den geachten spreker uit Limburg, en daaraan zal de onvolledigheid van mijn antwoord toe te schrijven zijn. De spreker heeft gewaagd van Nassauers, die hier te lande schulden maken en zich weder verwijderen, zonder dat er eenig verhaal voor de schuldeischers bestaat. Ik moet bekennen dat ik niet begrijp, hoe te dezer zake eene exceptionnele wet zou kunnen worden vastgesteld; die Nassauers zijn even als alle vreemdelingen aan de bepalingen der algemeene wet onderworpen; ik begrijp inderdaad niet hoe ten aanzien der Nassauers eene afzonderlijke wet zou kunnen worden gemaakt.

De heer **Regout:** Ik moet ten antwoord aan den Minister in het midden brengen, dat men op een vreemdeling, die eene schuld creëert en het land verlaat, regt moet hebben om hen te straffen. Daaromtrent bestaat in Nassau geen regt, en daarin wenschte ik dat bij eene wet wierd voorzien.

Zijne Excellentie de **Minister van Buitenlandsche Zaken** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik mag niet tegenspreken het factum, dat door den geachten spreker uit Limburg als waar is bijgebragt, dat in Nassau door Nederlanders geen regt tegen Nassauers kan worden verkregen. Als dat waar is staat Nassau zeer zeker op een exceptionneel standpunt in de rij der beschaafde volken. Ik meende, dat, wanneer iemand eene vordering had tegen een Nassauer, het daarmede gelegen was als met eene vordering tegen elken anderen Duitscher. Maar als dit zoo niet is, of er dan een middel zou kunnen gevonden worden om dien Nassauer hier te brengen om hem te vervolgen en te straffen, zulks meen ik te mogen betwijfelen, en in allen gevalle is dit iets waartoe onze wetgeving ten eenen male onmagtig is.

Daar niemand verder het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het wets-ontwerp, in hoofdelijke omvrage gebragt, met 31 d. i. met algemeene stemmen aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets ontwerp *tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.*

Daarover neemt Zijne Excellentie de **Minister van Financien** het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Omtrent dit wets-ontwerp zijn in het verslag Uwer Commissie van Rapporteurs een viertal aanmerkingen gemaakt, die ik wil trachten reeds nu op te lossen.

De eerste betrof een verschil, dat men gemeend heeft te ontdekken tusschen hetgeen ten aanzien van de renten en uitkeeringen ter schadeloosstelling wegens de overname van vuur-, ton- en bakengeld door het Rijk op den staat B is gemeld en de regten in de memorie van toelichting van dit wets-ontwerp bedoeld. Vermoedelijk wordt hiermede bedoeld, dat er op den staat ook sommige posten voorkomen, vertegenwoordigende pensioenen die aan particulieren worden uitbetaald. Deze pensioenen zijn uitvloeiselen van het beding voor de provincie Zeeland, bij de overdragt harer regten gemaakt, dat namtlijk aan degenen die van harentwege met de perceptie der gelden belast waren, eene jaarlijksche vergoeding van rijkswege zou worden toegelegd. Deze vergoedingen bedragen slechts eene geringe som, en houden op met het overlijden der titularissen.

Eene tweede aanmerking betrof den maatstaf der heffing. Eenige leden waren van gevoelen, dat, behalve de tonnemaat, ook de diepgang in aanmerking diende te worden genomen. Bij de Tweede Kamer heeft men het gevoelen voorgestaan, dat alleen de diepgang als maatstaf moest worden aangenomen, even als bij de berekening der loodsgelden. Ik meen echter dat het verkieslijker is de tonnemaat als zoodanig te blijven aannemen. Een schip van weinig diepgang heeft dan toch ook noodwendig eene kleine tonnemaat. Ik wil geenszins ontkennen, dat de bouworde der schepen ten deze van eenigen invloed kan zijn, dat platboomde schepen, wierd de retributie naar den diepgang berekend, van voordeeliger conditie zouden zijn dan de scherpgebouwde. Indien het de bedoeling der aanmerking is, dat deze bevoordeeling gezocht moest worden, dan moet ik haar uit een ander oogpunt meer bepaaldelijk bestrijden. In de onderscheiden tractaten van scheepvaart, en bepaaldelijk in dat hetwelk voor twee jaren met Zweden en Noorwegen is gesloten, wordt bedongen dat de wederzijdsche schepen de meest volledige gelijkstelling ten aanzien van de betaling der scheepsongelden zullen genieten; en ik zou meenen dat men, ofschoon wel niet in strijd met de letter, toch in strijd met den geest van die tractaten zou handelen, indien men de grondslagen van het tarief zóó regelde, dat de platboomde vaartuigen, waaronder de in het verslag bedoelde Nederlandsche schepen behooren, voorregten hadden boven de scherpe, onder welke categorie meestal de vreemde schepen behooren.

De dubbele maatstaf van diepgang in tonnemaat zou èn bij de zamenstelling èn bij de toepassing van het tarief groote moeijelijkheden baren en alles behalve eenvoudig in de practijk zijn.

Ten opzigte van de derde aanmerking, dat de lengtemaat die alleen tot maatstaf voor de houtvlotten wordt aangewezen, niet juist genoeg zou zijn en tot misbruik aanleiding zou geven, moet ik antwoorden dat deze wet niet anders is dan eene wettelijke vaststelling van sinds lang bestaande verordeningen; dat de verordeningen in der tijd werden zamengesteld na een langdurig onderzoek, en dat gedurende al den tijd, dat zij toepassing vonden, bij de Regering geene klagten van eenig aanbelang zijn ingekomen. De Regering heeft daarom gemeend zich bij de zamenstelling dezer wet zoo naauwkeurig mogelijk aan het bestaande te moeten houden, en daar nu altijd de lengtemaat bij de houtvlotten als maatstaf is genomen bij de berekening van alle scheepvaarts-ongelden, heeft men die ook hier behouden, en zulks te meer daar het aannemen van een anderen maatstaf werkelijk groote bezwaren zou opleveren. Zoo men eenen in elk geval billijken maatstaf wilde zoeken, dan zou dit de kubiek inhoud der vlotten moeten zijn. Maar, met uitzondering van de vlotten die van den Rhijn afkomen, is de kubiek inhoud der vlotten zelden juist bekend: en de opneming daarvan voor eene retributie van een zoo gering belang als waarvan hier sprake is, zou inderdaad al te bezwarend zijn.

De in de vierde plaats gedane vraag, of de zee-stoomsleepbooten, bestemd om de te Brouwershaven binnengevallen schepen van daar te voeren door het 9de en 8ste bakenkwartier tot aan de monding van het kanaal van Voorne, in den verleenden vrijdom van vuur-, ton- en bakengelden aan stoomschepen, die uitsluitend tot het slepen van andere vaartuigen gebruikt worden, mede zullen begrepen zijn, moet ik, zonder eenigen twijfel, toestemmend beantwoorden; de Regering heeft bij het verleenen van dien vrijdom zelfs bepaaldelijk het oog op die sleep-stoombooten gehad.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het wets-ontwerp, in hoofdelijke

omvrage gebragt, met 31 d. i. met algemeene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter** stelt voor de beraadslaging over het wetsontwerp omtrent de kroondomeinen vast te stellen op Maandag 13 Augustus, des voormiddags ten 11 ure.

De heer **van Sasse van Ysselt** merkt aan, dat, indien hij wel onderrigt is, het rapport der commissie over dat wetsontwerp reeds *is* rondgezonden aan de woningen der leden en stelt voor liever de beraadslaging op morgen, Zaturdag, vast te stellen.

De heer **Cost Jordens** kan zich met het voorstel van den spreker uit Noordbrabant niet vereenigen, op grond dat het Reglement van Orde in art. 46 bepaalt, dat het verslag ten minste 24 uren vòòr den aanvang der beraadslaging aan de leden wordt rondgezonden, en dat alleen ten aanzien van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken daaromtrent uitzondering wordt toegelaten. De spreker meent te mogen betwijfelen of de in dit wets-ontwerp behandelde zaak daartoe behoort. Daarenboven zijn er in het verslag der Kamer inlichtingen gevraagd die in de Memorie van Beantwoording gegeven zijn, en beide stukken zijn zoo uitvoerig, dat het den spreker allezins raadzaam voorkomt, die vòòr de beraadslaging naauwkeurig te onderzoeken.

De heer **van Sasse van Ysselt** geeft te kennen, dat hem het 46ste artikel van het Reglement van Orde even goed bekend was als den vorigen spreker; maar dat hij zeker meent te weten dat de genoemde stukken reeds nu aan de woningen der leden zijn bezorgd, en dat derhalve, indien dit zoo is, en de beraadslaging op morgen ten *twaalf* ure wordt vastgesteld, aan de bepaling van het reglement zal zijn voldaan. De spreker is er insgelijks zeer verre af hier eene eenvoudige of spoed-vereischende zaak te zien, maar meent toch dat er reeds zooveel sprake van is geweest, dat bij ieder lid der Kamer de meening omtrent die zaak wel gevestigd zal wezen.

De **Voorzitter** merkt aan, dat het rapport nog niet is rondgezonden, doch dat het spoedig zal afgedrukt zijn en terstond zal worden rondgedeeld. In zooverre moet hij dus de meening van den spreker uit Deventer ondersteunen. Daar het intusschen gebleken is dat er verschil van gevoelen ook bij de overige leden bestaat, verklaart hij zich bereid zijn voorstel in hoofdelijke omvrage te brengen.

De uitslag der stemming is dat 14 leden zich voor het voorstel les Voorzitters en 17 daartegen en voor dat van den heer van Sasse van Ysselt verklaren.

Voor hebben gestemd de heeren: Cost Jordens, van Heeckeren van Wassenaar, de Jonge van Ellemeet, Lightenvelt, Gevers van Endegeest, Borski, 't Hooft, Verheij van den Bogaard, Groeninx van Zoelen, Taets van Amerongen, van Lidth de Jeude, van der Lek de Clercq, Philipse en de Voorzitter.

Dien ten gevolge is besloten de beraadslaging over het wetsontwerp betreffende de kroondomeinen te doen plaats hebben op Zaturdag den 11den Augustus, des voormiddags ten 11 ure.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de zitting opgeheven.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp houdende voorziening omtrent de Kroondomeinen.*

Het wets-ontwerp, houdende voorziening omtrent de domeinen, bij de wet van van 26 Augustus 1822 aan Koning Willem I afgestaan en in 1848 door Koning Willem II tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, is in de afdeelingen dezer Kamer door 28 leden met groote belangstelling onderzocht geworden.

Die belangstelling vond haren grond in de wenschelijkheid, zoowel voor de Kroon als voor den Staat, dat deze aangelegenheid op de meest doelmatige wijze werd geregeld, en kon men daarom ook de bedoeling van het ontwerp, eensdeels om door eene wettelijke aanwijzing dier goederen daaromtrent eenen vasten regtstoestand te verkrijgen, anderdeels om eenige voorschriften aangaande hun beheer vast te stellen, allezins goedkeuren.

Intusschen heeft de voordragt, zoo als zij ontvangen is, verschillende bedenkingen van meer en minder gewigt doen ontstaan, die de Commissie van Rapporteurs de eer heeft hier voor te dragen.

§ 1. De verschillende aanwijzing der goederen in de wet van 1822 en het tegenwoordig ontwerp heeft tot twijfeling en onzekerheid aanleiding gegeven, in hoeverre werkelijk de goederen in het laatstgenoemde voorkomende, reeds in de eerste waren aangewezen, en die het belang der zaak vordert, dat zooveel doenlijk worden opgelost. Dit was reeds het geval met een paar bedenkingen in het voorloopig verslag van de Tweede Kamer, die in de memorie van beantwoording zijn opgehelderd.

Maar omtrent eene andere, in § 3 van het algemeen verslag opgeteekend, ten aanzien van goederen onder de gemeenten *Arnemuiden* en *Kleverskerke*, is deze Kamer in het onzekere gebleven, en weet zij, bij het tamelijk onbekende met de gevoerde discussien, niet, in hoeverre daarvoor grond was. Zij wenscht daarom hierover inlichting te ontvangen, gelijk ook omtrent eenige andere verschillen van dergelijken aard, die men hier zal opgeven.

Zoo komen er nog in dit ontwerp goederen voor, gelegen in verschillende gemeenten, die in de wet van 1822 geheel niet genoemd worden. Die gemeenten zijn:

in *Noordbrabant:*					
Deursen,	waarin	thans	0 b.	52 r.	74 e.
Sambeek,	»	»	2	01	70
Oudheusden,	»	»	1	70	80
Herpt,	»	»	4	41	20
Hedikhuizen,	»	»	7	47	20
Raamsdonk,	»	»	0	93	80
in *Zeeland:*					
Axel,	»	»	57	93	00
Poortvliet,	»	»	49	85	40
Stavenisse,	»	»	3	24	50
Cats,	»	»	96	80	45
Wissekerke,	»	»	36	06	50
Oostkappelle,	»	»	0	41	20
Domburg,	»	»	11	12	40
Westkappelle,	»	»	7	58	00
in *Zuidholland:*					
Maasland,	»	»	1	27	44
Sliedrecht,	»	»	0	67	30
Schoonrewoerd,	»	»	1	58	00
Vianen,	»	»	0	09	10
Hagestein,	»	»	8	26	28

Waarbij men nog moet voegen, dat thans onder de gemeente *Dussen* (Noordbrabant), blz. 14, voorkomt een perceel vroeger zoogenaamd verdronken land, ter grootte van omtrent 25 bunders, waarvan in de wet van 1822 geheel geene melding wordt gemaakt; en dat in de gemeente *Geertruidenberg*, die in de wet van 1822 voorkwam met 40 morgen 345 roeden, thans met 53 b. 96 r. 50 e., naar men meent te weten, de grootte der onderwerpelijke domeinen op de kadastrale leggers dezer gemeente tot 103 b. 45 r. 70 e. staat aangeteekend.

§ 2. Ten aanzien van de omschrijving der goederen in art. 1, hechtten sommige leden aan de ook reeds in de Tweede Kamer gemaakte opmerking, dat het wenschelijk geweest ware, dat daarin ook eene omschrijving ware opgenomen van den aard van ieder stuk goed, zoodat men zien konde of het bouwland, weideland, bosch of wat ook gold; iets waaromtrent men thans geheel in het onzekere was, en hetgeen had kunnen medewerken tot de overtuiging, dat hetgeen thans als kroondomein werd voorgedragen, in 1822 werkelijk was afgestaan. Voornamelijk ook zou die vermelding strekken om later steeds beter te onderkennen wat thans die kroondomeinen zijn. Men achtte dit eene behoefte om de wet met gerustheid te kunnen aannemen. Het daaromtrent geschrevene op blz. 4 der memorie van beantwoording scheen dien leden niet geheel bevredigend toe. Daarbij waren er enkelen, die het belastbaar inkomen van elk perceel gaarne vermeld gezien hadden, zoo al niet in de wet, dan toch

ZITTING VAN DEN 10DEN AUGUSTUS.
(*Verslag der Commissie voor het wets-ontwerp omtrent de Kroondomeinen*).

in afzonderlijk daarbij gevoegde staten; terwijl door anderen nog de opmerking is gemaakt, dat er niet geschreven staat dat er bedoeld worden perceelen kadastraal bekend onder de aangeduide sectien en nummers, en er in de vermelding der overschrijving een verschil plaats heeft, doordien op blz. 40 gesproken wordt van overschrijving ten kantore der *hypotheken en van het kadaster*, overigens alleen ten kantore der *hypotheken*.

§ 3. Het bepaalde omtrent de ruiling in art. 4, als uitzondering op de onvervreemdbaarheid, heeft op zich zelf geen tegenspraak ondervonden, maar geleid tot de opmerking, dat ruiling voor juist dezelfde waarde zelden plaats heeft; dat veelal van de eene of andere zijde eene som gelds wordt bijgegeven, en voor die gevallen het doelmatig zou geweest zijn te bepalen, dat die geldsommen op het grootboek der nationale schuld ten name der kroondomeinen zouden worden bij- of afgeschreven. Thans vindt men in dit artikel de geldbelegging enkel voorgeschreven voor de onteigening ten algemeenen nutte en den afkoop van tienden.

In de tweede plaats heeft men bij gelegenheid van de overweging van dit artikel den wensch geuit, dat aan de algemeene wet, in § 3 van art. 147 der Grondwet vermeld, eerlang mogt worden gedacht. Aanleiding daartoe gaf de omstandigheid, dat verschillende dezer domeinen gelegen waren achter dijken, die bij ongeval volstrekt behoefte hadden, om daaruit te worden hersteld; dat men vroeger in het toestaan om aarde daaruit te nemen, wel vrijgevig was geweest, doch sedert eenigen tijd daarin, ondanks de aanbieding tot ruime schadeloosstelling, veel moeijelijker was geworden.

Met betrekking tot § 2 van dit artikel heeft het de aandacht van sommigen getrokken, dat hier van *afkoop en aflossing* van tienden wordt gesproken, terwijl in § 4 enkel *afkoop* voorkomt. Men kon zich wel voorstellen, dat de eerste uitdrukking misschien doelde op de mogelijke omstandigheid, dat te eeniger tijd de tienden in vaste grondrenten werden veranderd, doch meende dat het dan in elk geval beter geweest ware dezelfde uitdrukking ook in de andere zinsnede te bezigen; daardoor zou in eene leemte voorzien zijn, die eventueel later zal moeten worden aangevuld.

De bepaling in § 3 van dit artikel voorkomende, dat geene tienden immer ten behoeve van het kroondomein zullen geheven worden van de na de uitvaardiging dezer wet ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden, in de wet van 6 Junij 1840 nader omschreven, heeft tot meer gewigtige bedenkingen aanleiding gegeven. Genoegzaam algemeen oordeelde men, dat de wetgever door deze beperking ten aanzien der novale tienden kon geacht worden zijne bevoegdheid te buiten te gaan. Bij de wet van 1822 waren in vier provincien afgestaan *alle domaniale tienden in dezelve*. Of daaronder ook de genoemde tienden begrepen waren, kon aan twijfel onderhevig zijn, en voerde men tot bewijs daarvan aan, dat arresten van den Hoogen Raad dit bevestigend hadden aangenomen. Indien het nu waar was, dat door het verheffen der in 1822 afgestane domeinen tot kroondomeinen, bij het weder overgaan in 1848 van den blooten eigendom aan den Staat, het volle genot daarvan aan de Kroon was verbleven, dan vermogt men daaraan ook niets te onttrekken, en zoude het opheffen van dien twijfel, ten nadeele van den gebruiker, onregtmatig zijn. Wilde later de Kroon dat tiendregt uitoefenen, en meenden belanghebbenden dat zulks zonder grond geschiedde, dan was de regterlijke magt daar om dit te beslissen. Het zou een twistgeding zijn over burgerlijke regten, dat bij uitsluiting alleen tot de kennis van die magt behoorde, en dus buiten de bevoegdheid van den wetgever lag. Men deed verder gelden, dat elke mogelijke beperking van het genot der domeinen met de voorwaarden zou strijden, waaronder deze in 1848 aan den Staat waren afgestaan, dat is, dat het *kroondomeinen* zouden worden, waarvan de Staat enkel de eigendom, de Kroon het volle genot zoude hebben; dat zoodanige beperking dus niet alleen ten onregte zou plaats grijpen, maar dat, voor zooverre men hier aan schenking mogt denken, men zich aan herroeping zou kunnen blootstellen, daarbij verwijzende naar art. 1725 van het Burgerlijk Wetboek. Ook heeft men er bijgevoegd, dat het hier geene regten gold van een bepaald persoon, den tegenwoordigen Koning der Nederlanden, maar van het Koningschap, voor hetwelk de vruchten dier domeinen bij de Grondwet gereserveerd waren; en dat, voor zoover elk regerend vorst daarvan voor zich afstand zou kunnen doen, zulks bij de wet toch niet, zoo als in het artikel geschreven stond, voor *immer* zou kunnen plaats hebben, waardoor men op eene grondwettige bepaling inbreuk zou meenen te maken. — En dan heeft men nog opgemerkt, dat de bedoelde domeinen niet met andere staatsdomeinen mogten gelijkgesteld worden, daar het *kroondomeinen*, dat is beperkte staatsdomeinen waren, waarvan de Staat slechts den blooten eigendom had, en dat men daarom ten aanzien van het genot niet dezelfde bevoegdheid bezat, als ten aanzien van die, waarvan èn genot èn eigendom beide bij den Staat waren.

Bij deze redenen, die de Commissie zoo kort doenlijk heeft voorgesteld, is door eenigen nog aangemerkt, dat, bijaldien men op de voorgestelde wijze alle heffing van novale tienden ten behoeve van het kroondomein verbood, dit verder zou reiken dan de wet van 6 Junij 1840 gegaan was, welke bij artt. 6 en 11 van de vrijstelling van tiendheffing heeft uitgezonderd de toen reeds ontgonnen gronden, doch die, weder verlaten en woest geworden zijnde, later op nieuw mogten ontgonnen worden, gelijk ook na verloop van 20 jaren de in art. 10 opgetelde ingedijkte uiterwaarden, kwelderlanden, schorren enz., welke alle in de bepaling van het art. 4 moeten geacht worden begrepen te zijn.

Bij het opgeven dezer bedenkingen is door bijna allen, die deze voorbragten, de uitdrukkelijke verklaring gevoegd, dat hunne bezwaren geenszins voortsproten uit eenige zucht tot behoud van de tienden; dat zij integendeel de overtuiging hadden, dat alle tienden voor den landbouw nadeelig waren, en de novale bijzonder alle ontginning en bedijking krachtig in den weg stonden; maar dat die overtuiging, hoe levendig overigens ook, niet mogt leiden tot eene handeling, die zou kunnen gerekend worden het eigendomsregt aan te tasten.

Er waren echter andere leden, die de boven aangevoerde bezwaren minder, enkele zelfs, die ze geheel niet deelden en zich met het voorgestelde wel konden vereenigen. Deze meenden dat het in 1822 nimmer de bedoeling kon geweest zijn, de bedoelde tienden mede af te staan; dat de uitdrukking van *domaniale tienden* slechts het denkbeeld bevatte van werkelijk geheven wordende tienden, en dat, wanneer men ook de novale daaronder had willen begrijpen, zeker van *tiendregt* in het algemeen zou gesproken zijn. De wet was derhalve duidelijk, en dit aannemende, kon de voorgestelde bepaling, in het belang van den landbouw en van het algemeen, niet onraadzaam, noch als het regt van eigendom aantastende, geacht worden, en zou zij nog het voordeel aanbrengen, van vele moeijelijkheden te voorkomen.

Dit een en ander heeft men ten aanzien dezer, door de leden met veel zorg overwogene bepaling doen gelden. Welken invloed echter de aangevoerde bezwaren, in den stand waarin thans de zaak is gekomen, op het lot van het ontwerp zullen hebben, en of dezelve tot eene afstemming zullen kunnen leiden, zal bij de openbare beraadslaging nader moeten blijken.

§ 4. Omtrent de in art. 5 voorkomende bepalingen ten aanzien van het beheer der domeinen is door sommigen de *twijfel* geopperd, of op de voorgestelde wijze wel voldoende voor de belangen van den eigenaar was gezorgd, daar de administrateur alleen door den gebruiker benoemd werd, en zijne instructie door dezen vastgesteld, zonder eenigen invloed of contrôle van de zijde van den eigenaar.

Het jaarlijksch verslag en ook de persoonlijke aansprakelijkheid van den administrateur jegens den Staat, wegens de schade aan dezen toegebragt door het niet naleven zijner instructie, gaf, bij gebrek van een voorschrift van borgstelling, naar het gevoelen van die leden, hier geene genoegzame zekerheid, en zij hadden daarom eenige meerdere voorziening in dit opzigt wenschelijk geacht.

Overigens hebben enkele leden hunne stem met nadruk verheven tegen het voorschrift, dat ook omtrent de opbrengst der goederen het jaarlijksch verslag aan de Staten-Generaal zal worden medegedeeld. Zij meenden, dat de eigenaar dit niet van den gebruiker mogt vragen; dat zulks ondoelmatig was, omdat het tot geen oordeel over den toestand der goederen zelve kon leiden, en zelfs eenigermate zou kunnen worden geacht te strijden met de bedoeling der Grondwet, die niet heeft gewild, dat het inkomen der Kroon jaarlijks in overweging zou worden genomen.

Andere leden hebben dit gevoelen bestreden, althans in de bepaling minder bezwaar gezien; zij meenden, dat de mededeeling omtrent de opbrengst voor de beoordeeling van den toestand der domeinen niet zonder belang was. Zij konden hierin, ook zelfs van verre, geen strijd met de Grondwet vinden, daar zulks toch niet tot verandering in het inkomen der Kroon kon aanleiding geven, en meenden, dat eene jaarlijksche mededeeling dan nog te verkiezen was boven eene jaarlijksche interpellatie, waartoe de Staten-Generaal dan toch altijd de bevoegdheid bleven behouden.

Enkele leden hadden de geheele bepaling omtrent de mededeeling niet gewenscht, maar bij de meerderheid scheen ze ten slotte,

ZITTING VAN DEN 10DEN AUGUSTUS.

(*Verslag der Commissie voor het wets-ontwerp omtrent de Kroondomeinen.*)

nu ze voorgedragen was, geen beletsel tegen het aannemen der wet op te leveren.

De Commissie van Rapporteurs heeft de bovenstaande bedenkingen medegedeeld aan de Regering, van welke daarop is ontvangen de volgende *Memorie van Beantwoording:*

Ter beantwoording van de bedenkingen, in het verslag van de Commissie van Rapporteurs van de afdeelingen der Eerste Kamer opgenomen, vermeent de Regering het volgende te mogen aanvoeren.

§ 1. Nadat de domeinen, welke in 1822 aan Koning WILLEM I waren afgestaan, in 1842 aan Zijnen Opvolger waren teruggegeven, voor zoover zij op het grondgebied van het tegenwoordig Koningrijk der Nederlanden waren gelegen, is door den administrateur dier domeinen zorg gedragen voor de behoorlijke overschrijving dier goederen ten kantore van de hypotheekbewaringen.

Daartoe zijn door hem met den gevolmagtigde der Belgische Regering gepasseerd elf acten, houdende:

1. de omschrijving der goederen volgens de oorspronkelijke domeinleggers;

2. de vergelijkende omschrijving der goederen, volgens de leggers der domeinen opgemaakt bij de Algemeene Maatschappij van Volksvlijt;

3. de vergelijkende opgave van de kadastrale indeeling van al de perceelen.

Bij de opmaking dier acten is gebleken, dat in de oorspronkelijke domeinleggers vele verkeerde opgaven voorkwamen, voor zooveel de inhoudsgrootte der perceelen, maar vooral voor zooveel de opgave betreft der gemeenten onder welke de goederen gelegen waren.

Die misstellingen, die natuurlijk in de wet van 1822 voorkwamen (in welke de domeinleggers waren gevolgd), zijn door de zoo even bedoelde acten aan het licht gekomen en verbeterd.

De voorbeelden, die van zoodanige misstellingen door de Tweede Kamer en thans in de Eerste Kamer zijn aangehaald (en waarvan enkele niet volkomen juist als zoodanig zijn aangehaald), kunnen dan ook geheel en al worden opgehelderd.

Hetgeen in het wets-ontwerp vermeld staat als liggende onder *Kleverskerke* en *Arnemuiden* is het goed, in de wet van 1822 vermeld als liggende in de gemeente *Onze-Lieve-Vrouwen-polder* (bladz. 58 van het *Staatsblad* van 1822, n°. 40).

Deursen. Deze gemeente vindt men vermeld in voornoemde wet in bladz. 11, onder n°. 34 van den domeinlegger A.

Sambeek. Vermeld in voornoemde wet op bladz. 15 en 16 als liggende onder *Oploo.* Het goed bleek te liggen, gedeeltelijk onder *Oploo*, gedeeltelijk onder *Sambeek.*

Oudheusden. Herpt. Vermeld als voren op bladz. 35, onder n°. 116, domeinlegger A, als liggende onder *Heusden.* Het bleek te liggen onder *Oudheusden* en *Herpt.*

Hedikhuizen. Zie de wet van 1822, bladz. 35, n°. 117, domeinlegger A.

Raamsdonk. Vermeld als voren op bladz. 27, onder n°. 135, domeinlegger A, liggende onder *Drimmelen.* Het goed bleek gedeeltelijk te liggen in de gemeente *Raamsdonk.*

Axel. Vermeld als voren op bladz. 37 en 38, n°. 240—245, domeinlegger A, als liggende onder *Westdorpe.* Het goed bleek te liggen in de gemeente *Axel.*

Poortvliet. (Vergelijk de nota van drukfeilen bij de stukken voorhanden.) Opgenoemd in de wet van 1822, bladz. 66—68.

Stavenisse. Zie de wet van 1822, bladz. 73.

Cats. Vermeld in de wet van 1822, bladz. 38, 57 en 58, domeinlegger A, n°. 3, 4, 1 en 2, als liggende onder *Colijnsplaat.* Het goed bleek te liggen onder *Colijnsplaat* en *Cats.*

Wissekerke. Zie de wet van 1822, bladz. 58.

Oostkappelle. Zie de wet van 1822, bladz. 58.

Domburg. Vermeld als voren, bladz. 58, domeinlegger A, n°. 6, als liggende onder *Oostkappelle.* Het goed bleek te liggen onder *Domburg.*

Westkappelle. Vermeld als voren, bladz. 58, domeinlegger A, n°. 5, als liggende onder *Oostkappelle.* Het goed bleek te liggen onder *Westkapelle.*

Maasland. Zie de wet van 1822, bladz. 102.

Sliedrecht. Vermeld als voren, bladz. 33, domeinlegger A, n°. 49, als liggende onder *Werkendam.* Het goed bleek te liggen onder *Sliedrecht.*

Schoonrewoerd. Vermeld als voren, bladz. 152, domeinlegger A, n°. 482, als liggende onder *Leerdam.* Het goed bleek te liggen onder *Schoonrewoerd.*

Vianen. Zie de wet van 1822, bladz. 120.

Hagestein. Zie de wet van 1822, bladz. 150.

Dussen. Zie de wet van 1822, blad 234. Het aldaar vermelde no. 62 en 111 (gemeente *Wijk*) van den domeinlegger, *een gedeelte biezen en eenig hooiland*, is kadastraal niet bekend en vermeld als verdronken land, dat nog niet is opgemeten. Met de opmeting is men thans bezig.

Geertruidenberg. Vermeld in de wet van 1822, bladz. 16, 17, 18, 19, 26 en 27. De nummers van den domeinleggers 39, 40, 48, 63, 66, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134 en 167, aldaar opgegeven onder de gemeente *Drimmelen*, behoorden onder *Geertruidenberg*; n°. 48 onder *Made*, *Drimmelen* en *Geertruidenberg.* Volgens de straks vermelde acten van overschrijving, is op de kadastrale leggers van *Geertruidenberg* niets meer overgeschreven dan 54 bunders, 7 roeden, 50 ellen.

§ 2. De Regering moet blijven volharden bij het gevoelen, dat eene nadere aanduiding van de goederen door de specifieke vermelding van den aard van elk perceel nutteloos is.

Behalve hetgeen reeds vroeger te dien aanzien door haar is gezegd, meent zij te moeten wijzen op het geringe nut dat soortgelijke kadastrale aanwijzingen in stukken als deze wet oplevert.

De gedurige afwisseling van de bestemming der goederen, waarvan het eene jaar bosch-, het andere weiland, heden weiland, morgen bouwland kunnen zijn, maakt dusdanige aanduidingen inderdaad illusoir, immers ten aanzien van goederen, welke nu eens voor al eenen vasten eigenaar verkrijgen. Over zeer korten tijd zou de aanduiding reeds niet meer naauwkeurig zijn; over langeren tijd zou zij geheel en al veranderd kunnen wezen.

§ 3. 1°. Op bladzijde 6 der memorie van beantwoording van het verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer is opgemerkt: *De eerste uitzondering in dit artikel toegelaten* (op den regel van onvervreemdbaarheid van de kroondomeinen) *vergunt* RUILING *van gedeelten dezer kroondomeinen tegen andere goederen; maar zij vergunt dat alleen aan de wetgevende magt; en zij schrijft voor, dat de in ruiling aangenomene goederen, in plaats van de in ruiling afgestane,* KROONDOMEINEN *zullen worden.*

Men heeft hierbij vooral op het oog gehad zoodanige omruilingen van gedeelten van goederen, die dikwerf wenschelijk, zoo niet noodzakelijk worden, ter verbetering van grensscheidingen, of ter bevordering van andere plaatselijke belangen, en alzoo in het voordeel der goederen zelve.

In zulke gevallen heeft men het doorgaans in de hand, die omruilingen zoodanig te regelen, dat, zonder bijpassing van eenig geld, alleen goed tegen goed wordt omgeruild.

Mogt evenwel het tegendeel stand grijpen, dan zou men mogen beweren, dat de bepaling in § 1 van dit 4de artikel voorkomende, *dat de in ruiling aangenomene goederen kroondomeinen worden*, vooral in verband met het voorschrift der 4de paragraaph van ditzelfde artikel, reeds de verpligting medebrengt voor den Minister van Finantien, om de ter bijpassing ontvangene gelden te beleggen in inschrijving op het 2½ pcts. grootboek.

Maar daarop behoeft men het niet te laten aankomen: iedere ruiling, van elk belang, zoowel klein als groot, kan alleen geschieden uit kracht eener wet, voor elk bijzonder geval gegeven. Die wet kan in zoodanig geval den bepaalden last tot het voormelde beleggen aan den Minister van Finantien geven.

2°. Aan het verlangen naar de wet in § 3 van art. 147 der Grondwet gevorderd, zal, zoodra mogelijk, worden voldaan. Die wet zal evenwel alleen in de gevallen van dringende omstandigheden voorzien, geenszins de aardhaling voor het maken of herstellen van dijken, in gewone omstandigheden, regelen. In deze laatste gevallen moeten de gewone voorschriften der dijk- of polder-reglementen, of bij het ontbreken van deze de plaatselijke gebruiken, gelden.

3°. Het woord *aflossing*, ten opzigte van tienden in § 3 van dit artikel gebezigd, is niet van de Regering maar van den voorsteller van het amendement, in dit artikel opgenomen, afkomstig; en daaraan is het toe te schrijven dat dit woord wel in de 2de, niet in de 4de paragraaph van dit artikel voorkomt.

Het woord zelf is zeer onjuist gebezigd; want eene verwisseling van de tiendpligtigheid op zeker grondstuk rustende, tegen eene grondrente op dat zelfde grondstuk gevestigd, kan niet gezegd worden eene *aflossing van tienden* op te leveren. Ook dat had de Regering onder hare uitdrukking: *afkoop* begrepen, want zij acht het op hetzelfde neder te komen, of men den *afkoop*prijs betale in kapitaal in eens, dan wel jaarlijks door voldoening eener geëvenredigde rente.

De Regering acht daarom eene latere aanvulling van deze § 4 niet noodig.

ZITTING VAN DEN 10DEN AUGUSTUS.
(*Verslag der Commissie voor het wets-ontwerp omtrent de Kroondomeinen.*)

4°. Maar zij verneemt met genoegen, dat de 3de paragraaph van dit artikel ook bij de Eerste Kamer, even als bij haar, afkeuring vindt. Zij is van oordeel, dat deze bepaling niet tot wet mag worden verheven.

Het doel van deze wets-voordragt is tweeledig:

a. om de goederen, door Koning WILLEM II blijkens art. 27 der Grondwet tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, te doen overschrijven in de daartoe bestemde openbare registers; daardoor, overeenkomstig art. 671 Burgerlijk Wetboek, te leveren; en ten gevolge daarvan, naar het voorschrift van art. 639 Burgerlijk Wetboek, het eigendom van die goederen aan den Staat volledig te verzekeren;

b. om eenige bepalingen in het belang van het behoud dezer kroondomeinen vast te stellen, en hun beheer te regelen.

Ter bereiking van het eerstgenoemde doel is het noodig, dat alles, wat teruggegeven is, aangenomen en als eigendom aan den Staat verzekerd worde.

Het amendement in deze paragraaph opgenomen maakt het tot een voorwerp van geschil, of daardoor wel aan dat vereischte wordt voldaan, want het is juist in geschil, of door de uitdrukkingen: *alle de domaniale tienden in Gelderland, Zuidholland, Zeeland,* al dan niet door de wet van 26 Augustus 1822 het regt om de tienden van de nova novalia te heffen aan Koning WILLEM FREDERIK VAN ORANJE-NASSAU is afgestaan.

Het is de taak der wetgevende magt niet, om dat pleit over al dan niet verkregene regten van eigendom te beslissen: dat is door art. 148 der Grondwet verklaard, bij uitsluiting te behooren tot de kennis van de regterlijke magt.

Kan die vraag bevestigend worden beantwoord, dan is het zeker, dat deze paragraaph eene krenking toebrengt aan het regt, dat Koning WILLEM II aan alle zijne opvolgers, en bij gevolg aan de Kroon der Nederlanden, heeft toegekend, en aan beide door art. 27 der Grondwet is verzekerd en gewaarborgd. Want in dat geval heeft Koning WILLEM II ook dat regt op de tienden der nova novalia, tot kroondomein teruggegeven; en dan hebben Koning WILLEM II en de Grondwet het genot van dat tiendregt aan al de opvolgers van WILLEM II, dat is aan de Kroon der Nederlanden, verzekerd en gewaarborgd.

Opmerkelijk is het ook, dat de voorsteller en de aannemers van dit amendement een voornaam oogmerk van hun amendement geheel uit het oog hebben verloren en daardoor gemist. Dat oogmerk bestond in het ontheffen der woeste en nog te ontginnen, droog te maken en in te dijken gronden van deze tiendpligtigheid, en dat nu is juist niet gedaan. Die tiendpligtigheid is blijven bestaan: maar de uitoefening van dat tiendregt alleen is verboden: — en verboden, niet algemeen — niet aan een ieder, die zou kunnen beweren daarop regt te hebben; neen! die tiendheffing is alleen verboden *ten behoeve van het kroondomein;* ten behoeve van ieder ander, die daarop aanspraak zou kunnen maken (en de zoodanigen zouden hier kunnen worden gevonden) is zij niet verboden.

Maar er is nog meer. Op het verbod, in art. 6, § 1, der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) uitgesproken, is in § 2 eene uitzondering toegelaten, die door dit amendement is uitgesloten. De kroondomeinen zijn daardoor verstoken van een regt, dat aan de rijks-domeinen is toegekend, verstoken ook van hetgeen in art. 20 dier wet aan publieke administratien en particulieren is gegund. De Kroon is dus ook daardoor in haar grondwettig regt van genot verkort.

Eene derde verkorting van dat zelfde regt van genot vindt men in de vergelijking van deze paragraaph met art. 11, § 1, der meergenoemde wet. De eerste verbiedt voor *altijd* (blijkens het woord *immer*) het heffen van tienden, ten behoeve van het kroondomein, van de gronden, na het uitvaardigen dezer wet drooggemaakt of ingedijkt; de laatste verleent voor de ingedijkte buitengronden slechts eene vrijstelling van tiendheffing, gedurende 20 jaren.

Eindelijk, art. 13 dier wet schrijft tot het bekomen van die voorregten te vervullen voorwaarden voor. Deze paragraaph beschikt onvoorwaardelijk.

§ 4. 1°. De Regering meent, dat voor de belangen van den eigenaar dezer kroondomeinen, dat is den Staat, met betrekking tot den administrateur voldoende is gezorgd.

De administrateur wordt door den Koning benoemd.

Zijne instructie wordt door den Koning bij besluit vastgesteld. Dat besluit wordt door den Minister van Finantien gecontrasigneerd, die daardoor verantwoordelijk wordt voor de doelmatigheid en volledigheid van die instructie.

De wet geeft zelve de hoofdtrekken voor die instructie aan. De Minister van Finantien is weder daarvoor verantwoordelijk, dat deze hoofdtrekken in die instructie behoorlijk worden uitgewerkt.

Het besluit, waardoor die instructie wordt vastgesteld, en dus de instructie zelve, moet in het *Staatsblad* worden geplaatst.

De administrateur moet jaarlijks aan den Minister van Finantien een verslag inleveren van den toestand en van de opbrengsten dezer goederen.

Hij is persoonlijk aansprakelijk jegens den Staat, wegens de schade aan dezen toegebragt door het niet naleven zijner instructien.

Welke waarborgen wil men meer vorderen, die geleverd zouden kunnen worden? Eene borgstelling? maar voor welke som? hoe te leveren? Hij ontvangt jaarlijks meer dan vier tonnen gouds wegens vruchten! Welk administrateur zal den eigenaar door borgstelling voldoende zekerheid kunnen leveren?

2o. De laatste der geopperde bedenkingen komt der Regering ook volkomen gegrond voor.

Zij had er in toegestemd, dat door den administrateur jaarlijks aan den Minister van Finantien verslag zal worden gedaan:

a. van den *toestand*,

b. van de *opbrengsten* dezer goederen.

Het eerste achtte zij pligtmatig, omdat de Minister van Finantien in het belang van den Staat voor het behoud dezer staats-eigendommen moet waken. Het laatste keurde zij nuttig, opdat de Minister van Finantien, bij eene nieuwe troonsbeklimming, in zijne eigene archiven onwraakbare stoffen zoude vinden, om de Vertegenwoordiging voor te lichten bij het regelen van het inkomen der Kroon door de wet.

Om deze zelfde redenen stemde de Regering er mede in toe, dat het eerstvermelde verslag jaarlijks aan de Staten-Generaal worde medegedeeld, doch meende zij die mededeeling van het laatstgenoemde verslag te moeten weigeren.

De aanneming van het amendement, dat deze onderscheiding ophief, blijft de Regering ook nu nog eene voldoende reden achten om deze wets-voordragt niet aan te nemen.

Men bedenke daartoe:

a. dat zoodanige blootlegging van zijne genotene vruchten noch van den gewonen vruchtgebruiker, noch van den fiduciairen erfgenaam, naar regten wordt gevorderd: waarom zal men haar dan vergen van den Koning ten opzigte der vruchten van de kroondomeinen genoten?

b. dat zoodanig verslag, volgens art. 24 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer, in handen eener commissie moet worden gesteld, die geroepen wordt, dat te onderzoeken, daarvan aan de Kamer berigt te geven, daarover een oordeel te vellen;

c. dat die mededeeling doorgaande voor den eigenaar der goederen onverschillig is en vooral geen maatstaf oplevert ter beoordeeling, noch van het beheer, noch van den staat der goederen,

d. dat voor het eenige geval, dat de Vertegenwoordiging, op redelijken grond, belang bij en regt op die wetenschap kan hebben, gezorgd is, door het verslag ook wegens de opbrengsten dezer goederen door den administrateur jaarlijks aan den Minister van Finantien in te leveren;

e. dat de waardigheid der Kroon en van het Koningschap door zoodanige jaarlijksche mededeelingen aan en beoordeelingen van de Kamers niet kan winnen, wel lijden; en

f. dat dit geenszins met de bedoeling der Grondwet kan worden overeengebragt, die maar ééns, en wel bij den aanvang der regering van eenen troonbeklimmer, over het inkomen der Kroon wil hebben gehandeld.

De Minister van Finantien, tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs, van deze Beantwoording kennis genomen hebbende, heeft gemeend hiermede haar verslag te moeten besluiten.

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs den 9den Augustus 1849.

PHILIPSE.
COST JORDENS.
DE JONGE VAN ELLEMEET.
GEVERS VAN ENDEGEEST.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *omtrent het wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen* [uitgebragt in de zitting van den 8sten Augustus 1849]. (*)

Dit wets-ontwerp, hetwelk in de afdeelingen door 28 leden is onderzocht geworden, heeft tot slechts zeer weinige aanmerkingen aanleiding gegeven. — Van deze is de *eerste* opzigtens den reis- en verblijf-pas, van welken gesproken wordt in art. 5; men wenschte dat dezelve gelijkvormig overal zoude worden uitgereikt en bevatten eene voldoende aanwijzing van den persoon aan wien dezelve wordt afgegeven;

de *tweede*, door één afdeeling gemaakt, betreft de weglating van litt. *e* van art. 17, dewijl de Kamer op geene officiele wijze is bekend gemaakt met de reden van de wegneming der woorden: „wegens zuiver staatkundige misdrijven";

en de *derde* is door dezelfde afdeeling gemaakt, als zoude de bepaling van art. 21 meer limiteren dan de bepalingen van art. 70, §§ 2 en 3 van de wet van Frimaire VIIde jaar.

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs den 8sten Augustus 1849.

MARTENS VAN SEVENHOVEN.
VAN MEURS.
ENGELKENS.
VAN PALLANDT VAN NEERIJNEN.

ZITTING VAN ZATURDAG 11 AUGUSTUS.

De vergadering wordt ten elf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 32 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
van Beeck Vollenhoven, Diemont, Hoffman, van Mierlo, Gevers van Endegeest, van Meurs, Lightenvelt, Corver Hooft, Philipse, Blankenheijm, 't Hooft, de Jonge van Ellemeet, van Lidth de Jeude, Beerenbroek, , Verheij van den Bogaard, van Sasse van Ysselt, Martens van Sevenhoven, Regout, Groeninx van Zoelen, Bosch, van der Lek de Clercq, Engelkens, van Heeckeren van Wassenaar, Cost Jordens, van der Beken Pasteel, van Swinderen, Borski, van Welderen Rengers, Insinger, van Nispen van Pannerden, Taets van Amerongen en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, voor de Hervormde Eeredienst, van Marine, van Finantien, van Oorlog en van Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt bij monde van den heer **de Jonge van Ellemeet** het navolgende rapport uit:

„Uwe Commissie voor de verzoekschriften heeft de eer, omtrent het in hare handen gestelde request van vier leeraars der doopsgezinde gemeente te Balk, provincie Friesland, bij deze te rapporteren dat dit verzoekschrift bevat:

1°. eene met gepaste bescheidenheid en gematigden ernst opgestelde uiteenzetting der godsdienstige meening, welke aan de leden dier gemeente de waarneming van de krijgsdienst in persoon of bij plaatsvervanging bepaaldelijk verbiedt,

2°. het verzoek om opheffing van het omschreven bezwaar, onder aanbod om, door eene geldelijke opoffering, hunne krachten niet te boven gaande, het bewijs te leveren, zij niet wenschen boven hunne mede-ingezetenen te worden bevoordeeld.

Hoezeer nu uwe Commissie van oordeel is, dat het niet tot de bevoegdheid dezer Vergadering behoort, om omtrent dat verzoekschrift een *eindbesluit* te nemen, zoo is zij tevens van meening, dat het denkbeeld, om bij de militie de remplacering door den Staat tegen behoorlijke retributie te doen plaats hebben en hetwelk tot grondslag ligt van het onder 2°. hierboven vermelde aanbod, *althans der overweging waardig is*, en bij eene, zoo zij hoopt, spoedige herziening der wet op de nationale militie welligt konde in aanmerking genomen worden; waarom alzoo uwe Commissie concludeert tot de nederlegging van het verzoekschrift ter griffie en de verzending daarvan aan de daarbij betrokken ministerien, om daarop ter zijner tijd het noodige regard te slaan."

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomen conclusie.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp houdende *voorziening omtrent de kroondomeinen*.

De heer **Gevers van Endegeest** heeft het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

Een nieuw verschijnsel doet zich heden bij deze beraadslaging op. De Regering, anders gewoon wets-ontwerpen die van haar uitgaan, te verdedigen, keurt blijkens hare memorie van antwoord op het verslag der Commissie van Rapporteurs, het thans in beraadslaging zijnde wets-ontwerp af. Ik zeg: een nieuw verschijnsel; vreemd kan ik het minder noemen, want het is een natuurlijk gevolg van de wijze van beraadslagen met amendementen, voor de Tweede Kamer vastgesteld. Er zijn door die Kamer twee wijzigingen in dit wets-ontwerp aangebragt, waarvan de één strijdig is met het beginsel dat aan het wets-ontwerp ten grondslag ligt, terwijl de andere verder gaat dan het doel der wet, de verzekering namelijk eener goede administratie der kroondomeinen, medebrengt. Het is dus niet vreemd, dat thans van de zijde der Regering gezegd wordt: dit ontwerp is niet meer het onze. Vreemder komt het mij voor, dat het ontwerp tot ons is gekomen, dat het, toen die amendementen waren aangenomen, niet is ingetrokken. Maar ik moet veronderstellen dat daarvoor goede redenen bestaan. Welke die redenen geweest zijn, zal ik niet onderzoeken. Welligt zullen zij in den loop der beraadslaging door de Regering worden medegedeeld, en zoo niet, welnu dan zal ik daarom niet minder zonder aarzelen en onbewimpeld mijn gevoelen over dit wets-ontwerp zeggen, want hiertoe zijn wij geroepen. Ik zal trachten zoo kort mogelijk te zijn; evenwel zal het noodig wezen nog in eenig historisch onderzoek te treden omtrent de zaak welke het hier geldt, ofschoon reeds de tusschen de Regering en de Kamers over dit wets-ontwerp gewisselde stukken zoodanig onderzoek bevatten; dit zal noodig zijn om daaruit eene gevolgtrekking te putten. Ik haal de zaak eenigzins hooger op, en wel van het oogenblik, toen in 1822 de wet werd aangenomen, waarbij aan Koning Willem I eene zekere hoeveelheid domeinen, rentende 5 ton, gedeeltelijk in België gelegen, als patrimonieel goed — eene ongelukkige uitdrukking die in de Grondwet van 1815 was opgenomen — werden overgedragen. Toen deze wet bij de toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal in overweging werd genomen, verzette van Hogendorp zich ten stelligste daartegen; van Hogendorp beschouwde haar als strijdig met de Grondwet en hij kende toch waarlijk wel den geest en de bedoeling der Grondwet, welke hij zelf had ontworpen en helpen daarstellen. Hij was al dadelijk bij het indienen der wet verwonderd, dat de zin derzelve scheen te zijn, dat Koning Willem I, de in de wet aangewezen domeinen als patrimonieel goed zullende hebben, hij alleen, zijn leven lang, doch niet zijne opvolgers, eene korting van 5 ton 's jaars op het inkomen der Kroon ondergaan zouden; dat inkomen was toen op 24 ton bepaald en van Hogendorp merkte op, dat, naar het ontwerp, nu wel door den afstand dier domeinen gedurende de regering van Koning Willem I 's jaars 5 ton minder uit 's Rijks schatkist zouden worden betaald, maar dat de opvolgers van dien Vorst wederom het volle inkomen van 24 ton uit de schatkist genieten zouden. De Regering zeide, dat dit een punt van nadere zorg en latere beslissing was. De wet werd aangenomen, maar hoe? Het getal der leden, dat toen 110 bedroeg, was tot 60 gesmolten, en van die 60 stemden 39 leden *voor* en 21 *tegen* de wet, terwijl van Hogendorp in zijne *Bijdragen tot de huishouding van Staat*, deel VII, verklaart, dat onder de 39, die de wet hielpen aannemen, velen de zaak begrepen zoo als de tegenstemmenden, maar hunne stem aan de wet gaven omdat de aanneming de zaak niet konde praejudicieren. En wat is er nu verder gebeurd? Koning Willem I rigt in zijne groote finantiele plannen eene naamlooze maatschappij op, waaraan hij die domeinen afstaat om er gewin mede te doen, met vrijheid om ze naar goedvinden te beheeren en te verkoopen. Maar geheel in den zin van Hogendorp — dit mag men althans van 's Konings juist oordeel en billijkheid verwachten — begrijpt hij te moeten zorgen, dat niet

(*) Daar bij het opmaken van het reeds afgedrukte vel 23, het *slot* van dit Verslag, met hetwelk dat blad had moeten beginnen, bij vergissing is weggelaten, zoo wordt het bedoelde Verslag hier in zijn geheel gegeven.

ten gevolge der wet van 26 Augustus 1822, hetzij de Staat benadeeld, hetzij het inkomen zijner opvolgers verminderd worde; en in de statuten der maatschappij, nu genaamd » die ter begunstiging van de volksvlijt" aan welke de afgestane domeinen worden overgegeven, wordt bepaald: » Tot het tijdstip harer ontbinding » gekomen zijnde, zal de maatschappij, in 's Rijks schatkist, als den vollen prijs van alle de domeinen *en om dezelven te vervan-* » *gen*, eene kapitale som storten, van twintig millioenen gul- » dens. — Deze betaling zal geschieden ter keuze van de Maat- » schappij of in contant geld, of in publieke effekten, ten laste » van den Staat, waarvan de jaarlijksche renten een millioen » guldens beloopen." Deze laatste bepaling toont wel aan met hoeveel zorg de rente grooter was gesteld, indien het kapitaal in publieke effecten wierd opgeleverd. — Men lette op de stellige uitdrukking » *om dezelven te vervangen.*" Het was dus klaarblijkelijk de bedoeling om de waarde der afgestane domeinen in de schatkist terug te doen keeren, ten einde het inkomen der Kroon, zonder schade voor het Rijk, later te houden op de som die daarvoor eenmaal bepaald was. En nu leide ik uit dit een en ander de gevolgtrekking af, dat door de Staten-Generaal in 1822 is aangenomen en door Koning Willem I kort daarop is gezorgd, zooveel menschen konden zorgen, dat de domeinen in quæstie of hun volle prijs tot het Rijk zouden terugkeeren, opdat het inkomen der Kroon niet zou verminderen. Maar nu kwam de afval van Belgie en al deze plannen en voorzorgen vielen spoedig in duigen. De aangelegenheid der domeinen bleef lang onbeslist. Bij de gewisselde stukken tusschen de Regering en de Tweede Kamer is genoegzaam vermeld wat sedert voorgevallen is; alleen zal ik kortelijk herinneren, dat bij het tractaat met Belgie van 1842 wat van die domeinen op Nederlandsch grondgebied gelegen is, teruggegeven werd niet aan Koning Willem II, maar aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden die, men moet dit erkennen, daarentegen van zijne eigendommen als Tervueren en zijn Brusselsch paleis aan Belgie afstond; dat bij notariele acte van 1843, overeenkomstig het tractaat, de wederzijdsche overdragt van goederen plaats had; dat tot de teruggegeven domeinen behooren de tienden in de provincien Gelderland, Holland, Zeeland en Utrecht, en dat die tienden uitmaken het meerendeel der inkomsten van ongeveer 4 ton, thans door die domeinen opgeleverd; dat eindelijk Willem II die tienden en domeinen tot kroondomeinen aan den Staat heeft *afgestaan*. *Afgestaan* zegt art. 27 onzer tegenwoordige Grondwet; *geschonken* zegt op bl. 1 de memorie van antwoord der Regering op het verslag der afdeelingen van de Tweede Kamer. Maar er is daar nog meer gezegd, dat ik niet geheel kan toegeven. Er staat in die memorie bl. 1: dat Koning Willem II de bedoelde goederen geschonken heeft, geheel onverpligt, uit zuivere goedwilligheid, om niet. Ik wil den lof van edelmoedigheid aan dien Vorst volstrekt niet betwisten, zij was een hoofdtrek van zijn karakter, maar ik geloof toch dat ook een zedelijk gevoel van billijkheid hem in dezen bewogen heeft; dat hij heeft begrepen dat zijne opvolgers niet verstoken moesten zijn van hetgeen door hem uit de domeinen getrokken werd; dat die domeinen, overeenkomstig de meening van den opsteller der Grondwet en de inzigten van Zijn Koninklijken Vader steeds in mindering moesten komen van het inkomen der Kroon uit de schatkist; en dan was afstand aan den Staat het ridderlijk middel. Koning Willem II had een scherpzinnig verstand en kon zeer goed begrijpen, dat de verzekering der bedoelde inkomsten aan de Kroon, tot den luister van deze zou bijdragen. Ik herhaal het met nadruk, geenszins wil ik aan den lof van edelmoedigheid, die dezen Vorst toekomt, te kort doen; maar ik meen dat hij hier ook een bewijs van scherpzinnigheid en regtvaardigheid gegeven heeft. Ik maak deze aanmerking, om zoo noodig of mogelijk hetgeen bij de Grondwet bepaald is, nog meer te verheffen boven allen twist en twijfel. Indien de afstand, daarin bij art. 27 erkend, reeds allen eerbied verdient, omdat de zaak edelmoedig behandeld is, dan zal wie het ook zij daarvoor nog meer eerbied koesteren, wanneer hij in den afstand tevens ook billijkheid en regtvaardigheid moet erkennen. — En nu neem ik de zaak aan, zoo als zij thans bij art. 27 der Grondwet geregeld is. » Behalve het inkomen uit de domeinen — zoo leest men daar —, door de wet van den 26sten Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door den Koning tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, geniet Koning Willem II een inkomen van één millioen gulden uit 's Lands kas." enz. Die domeinen zijn dus teruggegeven tot kroondomeinen; zij zijn teruggegeven, om na den dood van Koning Willem II op zijn opvolger over te gaan en zoo verder op diens opvolgers op den troon van Nederland, en men heeft te regt opgemerkt, dat het genot van die afgestane kroondomeinen dan ook alles moet bevatten wat aan die regten en goederen tot nu toe verbonden was; zij zijn te dien opzigte onvoorwaardelijk aan Willem I overgegeven, onvoorwaardelijk in 1842 aan den Koning der Nederlanden teruggegeven, onvoorwaardelijk door Koning Willem II aan den Staat tot kroondomeinen afgestaan.

Het genot dier regten en goederen moet dus blijven zoo als het was. Dit nu geloof ik, dat niet het geval zal zijn, wanneer deze wet wordt aangenomen; of liever ik beweer stellig dat art. 4, alinea 3 van het ontwerp de regten, tot heden aan die goederen verbonden, verkorten zou.

I. Hierin is mijn hoofdbezwaar tegen de wet gelegen. In dat art. 4, alinea 3, leest men: » Geene tienden zullen immer ten behoeve van het kroondomein worden geheven van de, na de uitvaardiging dezer wet, ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden in de artt. 2, 9 en 10 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* no. 17) nader omschreven". Voor zoover ik heb kunnen nagaan uit de vrij gebrekkige door sommige dagbladen gegeven verslagen van de discussie over deze wet in de Tweede Kamer — want het altijd late Bijblad tot de *Staats-Courant* heeft deze discussie nog volstrekt niet medegedeeld —, is deze bepaling in de wet gebragt: *vooreerst* ten gunste van den landbouw, *ten tweede* omdat de kroondomeinen, staatsdomeinen geworden zijnde, met de staatsdomeinen gelijk in regten moeten zijn. Wat betreft dit 1ste punt, het belang van den landbouw brengt mede, zegt men, dat de tienden zooveel mogelijk vervallen, omdat zij de tiendpligtigen belemmeren.

Het afschaffen der tienden is een onderwerp, waarop thans algemeen de aandacht gevestigd is en waarover men zich warm maakt; maar die ijver voor de belangen van den landbouw mag niet het oog doen verliezen wat regt is. Wat de wenschelijkheid van het vervallen der tienden betreft, die beaam ik, maar die volstrekte noodzakelijkheid, die onmogelijkheid van vooruitgang in den landbouw zoolang de tienden bestaan, moet ik in twijfel trekken, — en daar wezenlijk die zaak tegenwoordig overal wordt aangeroerd, en veel opspraak maakt, zoo dat zij wel eens gemoederen aan het gisten kon brengen, zij het mij veroorloofd bij deze gelegenheid een woord deswege te zeggen. Ik kan het met eenige ondervinding en met onpartijdigheid doen, omdat ik geen tiendheffer ben, maar wel landbouwer, en deels tiendpligtig landbouwer. Ik wil niet beweren, dat de tienden aangenaam zijn voor den landbouwer, maar ofschoon ik dit bij de algemeen heerschende denkwijze met eenigen schroom doe, moet ik vragen, of de tienden dan toch wel zoo nadeelig zijn als men meent. Immers hij die tiendpligtig land koopt, betaalt hiervoor zooveel minder, en hij die zoodanig land huurt, heeft een zooveel lageren huurprijs te voldoen. Wie daarop niet let heeft zich zelven de schade te wijten. Maar, zegt men, de tiendpligtige, die zijn land verbetert, werkt inderdaad ten voordeele van den tiendheffer. Het is waar, dat hoe meer een tiendpligtig land verbeterd wordt, des te meer door den tiendheffer wordt getrokken, maar de tiend is toch maar een twaalfde gedeelte van de tiendpligtige vrucht, want men heeft thans de 12de en niet de 10de garf; en dan zal toch bij elke verbetering van den grond, de tiendpligtige zelf in de eerste plaats $^{11}/_{12}$ van de voordeelen der verbetering voor zich hebben en waar de grond bosch is of weiland of geen tiendgevende vruchten draagt, daar heeft al wie verbeteren wil het volle voordeel tot $^{12}/_{12}$ aan zich. Men wijst verder meer bepaald op de novale tienden, vooral op die tienden, welke bij de ontginning van woeste landen als nova novalia geheven worden. Deze staan, zoo zegt men, alle bevordering van den landbouw in den weg, want zij houden terug van elke ontginning. Mag ik hier op één punt opmerkzaam maken? Ik moet vragen of Zuidholland, Zeeland, Gelderland en Utrecht, juist de vier provincien waar de domaniale tienden in 1822 door den Staat aan Koning Willem I zijn afgestaan en waar het tiendregt van oudsher in volle kracht is geweest, de provincien zijn in welke de landbouw het minst vooruitgegaan is? En ziet men nu op andere provincien, Groningen en Friesland, waar het tiendregt nimmer, of op Drenthe, waar het slechts als bij uitzondering voorkomt, dan vraag ik, of daar de landbouw zooveel verder gevorderd is? Hing de landbouw zoo geheel van het tiendregt af, dan moest men daarmede veel verder gevorderd zijn, waar nooit geen tiendregt was. Ik voor mij zal echter, des geroepen, zooveel ik kan, gaarne medewerken tot het daarstellen van billijke wetsbepalingen, die tot vermindering of wegneming van de tiendheffing kunnen leiden, maar ik meen dat men zich van die tiendheffing geen zoo groot schrikbeeld moet maken en dat men in dezen bedaard te werk moet gaan. Vergeeft mij, Mijne Heeren! deze korte uitweiding.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 11DEN AUGUSTUS.

Ik keer tot de zaak zelve terug en herhaal, dat men, al was het tiendregt nog zoo nadeelig voor den landbouw, nog geene bevoegdheid heeft om hier aan de eene zijde een gedeelte van het regt ten behoeve van anderen te ontnemen.

Ten gunste der betwiste bepaling is voorts aangevoerd, dat de kroondomeinen dan toch zijn staatsdomeinen, dat ten behoeve der staatsdomeinen geen novale tienden meer geheven kunnen worden en dus ook niet ten behoeve van de kroondomeinen. Maar eerstens vergeet men hier één punt van groot belang, dat namelijk beiden wel zijn staatsdomeinen, maar dat zij elk eene andere strekking hebben; want dat van de eene de *Staat* de vruchten trekt en aan de andere de *Kroon*. Ik wil echter voor een oogenblik aannemen, dat staatsdomeinen en kroondomeinen met opzigt tot het tiendregt gelijk moeten staan; maar dan nog is, ten tweede, naar mijne overtuiging het door de andere Kamer in art. 4 gebragte amendement niet te regtvaardigen; want men ontneemt daarbij veelmeer aan de kroondomeinen dan de wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) aan de staatsdomeinen ontnomen heeft. Men gaat dus in zijn eigen stelsel met dat amendement veel te verre. Ik heb die wet, welke over den vrijdom van lasten, ter zake van landontginningen en landverbeteringen handelt, voor mij liggen en ik lees daar in art. 6: »Van de, na de uitvaardiging dezer wet ontgonnen woeste gronden, zullen nimmer eenige tienden ten behoeve van 's Rijks domein worden geheven." Dit is de regel en nu volgt in de 2de alinea van het artikel deze uitzondering: »Hieronder zullen niet begrepen zijn de bij de invoering dezer wet ontgonnen gronden, waarvoor aan 's Rijks domein novale tienden zijn verschuldigd, doch die weder verlaten en woest geworden zijnde, later op nieuw mogten ontgonnen werden. Wanneer gij dus een stuk goed hebt, waarvan het staatsdomein vóór de wet van 6 Junij 1840 novale tienden had getrokken, en gij liet dat land weder woest worden, dan zal dat staatsdomein bij de wederbebouwing van dat land de tienden weder mogen heffen; maar het kroondomein zal zulks in hetzelfde geval van het daarnevens liggend stuk niet kunnen doen, omdat art. 4, alinea 3, der thans behandelde wet geen onderscheid maakt tusschen novale tienden of andere, maar in het algemeen zegt, dat na de uitvaardiging der wet *geene tienden* ten behoeve van het kroondomein geheven zullen worden van ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden. Nog in een ander opzigt zal deze wet aan het kroondomein meer ontnemen dan de wet van 1840 aan het staatsdomein ontnam; dit blijkt uit art. 11 dezer wet van 1840. Men weet, dat er volgens die wet drie soorten van ontginning zijn; ontginning van woeste gronden, voorts droogmakerijen en eindelijk indijkingen. Nu zegt art. 11, dat gelijke vrijstelling van tienden, namelijk vrijstelling voor altijd, als in art. 6 aan pas ontgonnen woeste gronden verleend is, ook genoten zal worden door de gronden, in art. 9 der wet vermeld, dat is aan drooggemaakte eigendommen. In zooverre is er ten deze geen bezwaar; maar in hetzelfde art. 11 wordt verder omtrent de in art. 10 der wet vermelde gronden, dat is omtrent ingedijkte buitengronden, bepaald, dat de heffing (van het staatsdomein) niet zal geschieden *dan na verloop van twintig jaren*, te rekenen van het jaar van het eerste genot of van den aanleg tot bosch; edoch, voor het kroondomein komt die gunstige uitzondering in het amendement niet voor. Ook ten aanzien van ingedijkte buitengronden zal alzoo het kroondomein voor altijd van tiendregten beroofd worden, die voor het staatsdomein slechts 20 jaren slapen, en dit is eene hardheid, waartegen ik mij verzetten moet. Bij het verslag dezer kamer zijn nog meer ongelijkheden aangewezen, maar ik bepaal mij ter bekorting tot deze twee zeer opmerkelijke. Deze achterstelling der kroondomeinen, in betrekking tot de staatsdomeinen, is te opmerkelijker, omdat te gelijk de toestand des Konings, als houder der kroondomeinen, minder gunstig zal zijn dan die van den gewonen vruchtgebruiker. Aan den vruchtgebruiker wordt bij art. 840 van het Burgerlijk Wetboek het regt toegekend om groote herstellingen ten laste van den eigenaar te vorderen, en hier worden alle lasten op den houder der kroondomeinen gebragt. Ik weet wel, dat men het genot der kroondomeinen niet in alles gelijk kan stellen met vruchtgebruik, maar ik kan niet inzien, dat daarom, terwijl hier alle lasten op den Koning zullen drukken, een gedeelte van de aan de goederen verbonden regten weggenomen moet worden. En nu zegge men niet, dat er te onderscheiden is tusschen *nova novalia*— eene uitdrukking in den lateren tijd meer in gebruik gekomen, bedoelende de tiend van een grond die altijd woest heeft gelegen, nadat hij voor de eerste maal ontgonnen is—en de *novalia*, dat is de tienden van vroeger ontgonnen grond, doch die weder is verlaten of tot bosch of weide is aangelegd, nadat die op nieuw tiendpligtige vruchten geeft. Met deze onderscheiding op het oog, beweert men dan, dat de nova novalia eigenlijk geene regten zijn, waarvan de afstand bij de wet van 26 Augustus 1822 bedoeld kan zijn geworden, en dat men het regt op de nova novalia *niet* kon overdragen, omdat die wet strekte ter verzekering van een vast jaarlijksch inkomen en de opbrengst van zoodanige regten uit den aard der zaak onberekenbaar is. Dit alles heeft men beweerd, maar de jurisprudentie heeft het anders begrepen. Ik heb de regterlijke uitspraken over tiend-quæstien meer dan eens nagegaan en herinner mij, dat het hof van Gelderland jaren achtereen bij deszelfs arresten heeft aangenomen, dat het domein geen regt op novalia heeft, maar dat dan ook telkens de Hooge Raad het arrest van dat hof te niet deed. Ik heb nu onlangs gezien, dat het hof van Gelderland in den laatsten tijd van zijne vroegere zienswijze is afgegaan en een appel van eene uitspraak der regtbank te Arnhem heeft afgewezen, verklarende zich verder in dezen aan het oordeel van den Hoogen Raad te zullen onderwerpen. Het geldt hier dus eene quaestieuse zaak, en dit zoo zijnde, mag de wetgever hier niet tusschen beiden komen. Ik geloof dat de wetgever, dit doende, zou treden op het terrein van den regter, want in art. 148 der Grondwet wordt gezegd: »Alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, behooren *bij uitsluiting* tot de kennis van de regterlijke magt." En men werpe nu niet tegen, dat de bedoelde arresten alleen zullen loopen over novalia en niet over nova novalia; dat de Hooge Raad nooit in eene quaestie over nova novalia uitspraak heeft gedaan, want dat daarover, als nimmer voor het kroondomein gevorderd, ook nimmer proces is gevoerd. Ik verwijs hen, die meenen dat de arresten van den Hoogen Raad hier niets ter zake doen, naar die stukken zelve, en daaruit zullen zij zien, dat de Hooge Raad heeft aangenomen dat het domein in quaestie, nu het kroondomein, al de regten van den Staat overgenomen heeft, vermits er bij de overdragt nimmer eenige uitzondering is gemaakt, en dus even als vroeger de Staat nu *decimator universalis*, algemeen tiendheffer, is. Er kan dus geen twijfel bestaan of ook de nova novalia zouden, indien zij door het domein gevorderd wierden, hetgeen nog nimmer is geschied, aan hetzelve worden toegekend.

II. Nog een enkel woord omtrent een tweede bezwaar, dat bij mij tegen de wet bestaat. In art. 5 wordt ten gevolge van een ander amendement onder anderen bepaald, dat het jaarlijksch verslag omtrent den toestand *en de opbrengst* der goederen, door den administrateur aan den Minister van Financien te doen, door dezen aan de Staten-Generaal zal worden medegedeeld. Ik kan mij met deze bepaling niet vereenigen. Openbaarheid, doen van opgaven, mededeeling van cijfers en rekening in 's lands aangelegenheden: dit alles werd 10 jaren lang in de Tweede Kamer door mij voorgestaan — maar alles heeft zijne grenzen, en ik geloof niet dat zij ten opzigte dezer opbrengsten nuttig is, of dat het noodig zou zijn dat elk jaar aan een ieder worde bekend gemaakt, hoe groot het juiste bedrag van het inkomen der kroondomeinen is. Zoo de Minister van Financien dit jaarlijks te weten komt en dan bij het einde van elke regering openbaar wordt gemaakt hoe de zaak zich gedurende die regering heeft toegedragen, opdat men zich daarnaar bij het op nieuw vaststellen van het inkomen der Kroon kunne regelen, dan zal dit, geloof ik, genoeg zijn. Welk particulier vruchtgebruiker is er, die jaarlijks moet opgeven aan den eigenaar, hoeveel hij uit het goed dat bij hem in vruchtgebruik is, trok? En zal men dan dergelijke opgave vorderen van de Kroon, van den Koninklijken gebruiker? Ik geloof niet dat dit billijk zou zijn. Daarenboven, zoo als reeds in de memorie van antwoord der Regering op het verslag onzer afdeelingen is opgemerkt, zou dat jaarlijksch verslag omtrent den toestand en de opbrengst der kroondomeinen bij de Tweede Kamer verzonden worden aan eene commissie tot onderzoek en rapport en dit zou gelegenheid kunnen geven tot allerlei aanmerkingen, waarbij de waardigheid der Kroon zou kunnen lijden; het doel moge prijzenswaardig zijn, om namelijk te zorgen voor het in stand blijven der eigendommen van den Staat — maar zonder de jaarlijksche openbaarheid der opbrengsten kan dit doel zeer goed worden bereikt. Ook om deze redenen acht ik de bedoelde bepaling niet goed en ik kan er mij alzoo niet mede vereenigen.

Ik zal dus tegen de wet moeten stemmen, tenzij ik door mijne medeleden — van de Regering kan ik dit onder de bestaande omstandigheden moeijelijk verwachten — overtuigd mogt worden dat ik dwaal.

III. En wat zal nu het gevolg zijn, zoo deze wet door de Eerste Kamer wordt afgestemd? Op den voorgrond moet ik dit stellen, dat zoo wij de wet aannemen onaangezien hare gebreken, wij dan al vast iets slechts aannemen en ons van iets beters

versteken. Hogendorp was gewoon te zeggen, dat al was er iets goeds in eene wet, hij haar dan toch afstemde om iets beters te verkrijgen. Maar zoo wij nu de wet afstemmen, wat zal dan het gevolg zijn? Ik merk al dadelijk op, dat de zaken, welke het hier geldt, nu bijna een jaar zonder wet geloopen hebben en goed geloopen hebben, want de kroondomeinen verneemt men van vele zijden dat ijverig, billijk en goedkoop worden beheerd; — de zaken zullen dus nog wel eenigen tijd op die wijze kunnen loopen. Voor de overschrijving dezer goederen op de daartoe bestemde openbare registers zal het gemis der wet welligt geene groote moeijelijkheid opleveren. Maar is de wet hie voor noodig, dan zal men door eene nadere voordragt in die behoefte kunnen voorzien, en is zij het niet, dan zal men het in dit opzigt zonder wet verrigten. Er blijft dan altijd nog over de vaststelling eener wet tot regeling van het beheer der kroondomeinen, maar de Regering zal ongetwijfeld niet verzuimen, om bij verwerping van het tegenwoordig ontwerp, voor die regeling eene nadere wet voor te dragen. Men mag veronderstellen, dat de Regering orde en regelmaat wil, maar mogt zij hier achterlijk blijven dan is de Tweede Kamer daar om, gebruik makende van haar initiatief, te zorgen dat zoodanige wet tot stand kome. Ik vrees ook niet, dat eene nadere wet, waarbij de hier bestaande bezwaren uit den weg geruimd zullen zijn, bij de Tweede Kamer zooveel nieuwe tegenkanting zal vinden; men zegt wel eens de nacht baart raad, maar de tijd baart ook raad. Na eenig tijdsverloop ziet men eene zaak soms geheel anders in, dan op het oogenblik dat men daarover het eerst een oordeel moet vellen. Ik geloof dus inderdaad, dat deze wet zonder eenig gevaar verworpen kan worden. Maar hoe dit zij, inmiddels staat de hoofdzaak vast. Die hoofdzaak is, dat bij de laatste grondwets-herziening de in 1822 afgestane domeinen aan den Staat teruggegeven zijn ten gebruike der Kroon. Dit staat vast, zoolang de tegenwoordige Grondwet Grondwet zal wezen — en konde immer dat beginsel worden betwijfeld, konde dat eigendom van den Staat ooit worden betwist, dan nog zou èn zedelijk gevoel èn pligtbesef èn heilige eerbied voor den scherpzinnigen, regtvaardigen, edelmoedigen wil van Willem II, *roemrijker gedachtenis*, van het denkbeeld zelfs van zulk eene betwisting, wien dan ook, voorzeker onthouden.

De heer **van Heeckeren van Wassenaar:** Ik wensch kortelijk de redenen op te geven, welke mij na rijp overleg tot het besluit hebben doen komen mijne stem uit te brengen tegen het thans in beraadslaging zijnde wets-ontwerp. Het zijn de amendementen, gebragt in artt. 4 en 5 van dit wets-ontwerp, die beperkingen en veranderingen daarstellen, in strijd met den aard der zaak. Het geldt immers hier eene zuivere, geheel onverpligte, voorwaardelijke gifte. Wil men die gifte aanvaarden, zoo behoort men dat te doen zonder eenige de minste voorbehouding, of afstand daarvan te doen. Het ligt buiten de bevoegdheid van den fiduciairen erfgenaam daaraan voor den vruchtgebruiker beperkende voorwaarden te verbinden, zoo als het geval is in art. 4 ten aanzien der *tienden*, afgestaan bij de wet van 1822, aan den Staat teruggegeven door Koning Willem II, tijdens de herziening der Grondwet in 1848. Men zoude zoo doende, den tiendpligtige bevoordeelen ten koste van den tiendheffer. Het behoort tot de bemoeijenis van de regterlijke magt uit te maken, of onder de woorden: *alle de domaniale tienden*, ook de hefting der *nova novalia* begrepen moet worden. Wanneer het regt tot hefting der *nova novalia* bij regterlijke uitspraak aan den *Staat* wordt toegekend, dan heeft deze hetzelfde regt op billijke vergoeding door afkoop, en ik beken niet te begrijpen *met welk regt* men op haar de beginselen van het gemeene regt niet toepasselijk zoude willen maken. Het afkoopbaar stellen naar eenen billijken maatstaf der *tienden* in het algemeen, en der *nova novalia* in het bijzonder (als welke laatste meer bepaald nadeelig werken op den gelukkigen voortgang der ontginningen), wordt door den tiendheffer zoowel als door den tiendpligtige wenschelijk geacht. Niettemin geloof ik dat men zich aan overdrijving schuldig maakt door de tienden in het algemeen zoo bovenmatig drukkend voor te stellen. — Ook de in art. 5 voorkomende bepaling, dat het jaarlijksch verslag van de opbrengst der goederen aan de Staten-Generaal zal worden medegedeeld, vindt bij mij geheele afkeuring als tot geen resultaat kunnende leiden, en buiten onze bevoegdheid. De Staten-Generaal als wetgevend ligchaam behooren zich niet in te laten met alle deze bijzonderheden, die aan den Minister van Financien zijn opgedragen, en die onder zijne verantwoordelijkheid zorgt voor de nakoming der ten deze gemaakte wettige bepalingen. Dit zijn de redenen die mij zullen doen stemmen tegen de wet.

De heer **Hoffman** zegt nagenoeg het volgende: Ook ik, Mijne Heeren, vermeen rekenschap te moeten geven mijner uit te brengen stem over dit ontwerp. Ik ondersteunde gisteren het voorstel van het geachte medelid uit Noordbrabant, om de discussie op heden te doen plaats hebben, omdat ik meende dat het onderwerp, sedert zoolang reeds besproken, genoegzaam was toegelicht om ons besluit te bepalen, en dat het antwoord der Regering op de gemaakte aanmerkingen daarover weinig meerder licht zoude verspreiden. Dat antwoord hebben wij sedert ontvangen en ik heb daar niets nieuws in gevonden, dan dat de raadgevende stem des ministers, welke zich, zoo ik meende, volgens art. 89 der Grondwet bij de discussie zoude doen hooren, ons thans reeds bij dat antwoord is medegedeeld.

Ik heb nimmer geschroomd, dáár waar ik de regten der Volksvertegenwoordiging door de Regering meende aangerand te zien, die regten met al mijne krachten te verdedigen; dat beschouw ik nog als onze pligt, maar evenzeer behoort tot onze roeping het handhaven van de regten der Kroon; die regten acht ik, op de gronden in het verslag dezer Kamer uiteengezet en door den eersten spreker nader aangedrongen, door de in de voordragt der Regering aangebragte veranderingen, uit het oog verloren. Ik zal niet in bespiegelingen treden over den geest van art. 31 der Grondwet van 1815, maar aannemende dat, als een gevolg van dat artikel, domeinen bij de wet van 26 Augustus 1822 aan Willem I *in vollen eigendom* zijn overgedragen, acht ik het even onwedersprekelijk dat die domeinen aan den Staat onder bepaalde voorwaarden teruggeschonken wat aangaat den eigendom, het regelen dier voorwaarden tot het uitsluitend regt behoorde van den toenmaligen eigenaar, en dat er geen magt bestaat, welke, zonder diens medewerking of die zijner regtverkrijgenden, daarin verandering kan brengen. Kroondomeinen zijn staatsdomeinen, heeft de eerste spreker van heden gezegd; 't kan waar zijn, maar in dit geval is er toch onderscheid tusschen deze beide domeinen. Was het de Staat, welke, door medewerking der drie takken van de wetgevende magt, een deel der staatsdomeinen tot kroondomeinen schiep, dan stond het aan deze magt vrij dat te doen onder zoodanige voorwaarden als zij goed vond, maar hier is het een eigenaar, die het kapitaal van zijn eigendom afstaat, onder voorwaarden, welke te bepalen alleen tot zijn regt behoort. Die transactie, zij mag dan als edelmoedig worden beschouwd, of uit gevoel van regt en billijkheid hebben plaats gehad, is door de Vertegenwoordiging in dubbelen getale gaaf aangenomen, zonder eenige tegenspraak der daaraan verbonden voorwaarden, en de Staat is gehouden, zoo als de Regering zich in de memorie van antwoord mijns inziens te regt uitdrukt, die voorwaarden stipt, eerlijk en getrouw te vervullen. Hiermede is, naar mijn gevoelen, deze wet door de daarin opgenomen wijzigingen is strijd, en zal ik daaraan dus mijne goedkeurende stem moeten weigeren, omdat wij tot mijn leedwezen in onze Grondwet, waarin zooveel uit de Belgische constitutie is overgenomen, ook het regt niet hebben dezelve met amendementen van onze zijde aan de Tweede Kamer terug te zenden.

De heer **van Nispen van Pannerden** vangt aan met op te merken, dat het belangrijk verslag der Commissie van Rapporteurs over het onderhavig wets-ontwerp, het antwoord der Regering op dat verslag en de redevoeringen, door vorige sprekers gehouden, het gewigt aanwijzen van het onderwerp der tegenwoordige beraadslaging en de belangstelling, die dat onderwerp heeft opgewekt. Het is dan ook niet zonder schroom, dat de spreker het woord heeft gevraagd, om zoo kort mogelijk zijne beschouwingen mede te deelen. Hij betreurt het zeer, dat in het *Bijblad tot de Nederlandsche Staats-Courant* nog niet bekend gemaakt is hetgeen in de andere Kamer bij de discussie over dit wets-ontwerp is in het midden gebragt. Gaarne had hij van die discussie bij den anderen tak der Vertegenwoordiging naauwkeurig kennis genomen, voor hij geroepen werd zijn gevoelen uit te spreken, zijne stem uit te brengen.

De geschiedenis van de goederen, waarover thans gehandeld wordt, vindt men opgegeven in het antwoord der Regering op het verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer, en verschillende omstandigheden, die men in dat antwoord met stilzwijgen voorbijging, zijn thans door den eersten spreker van heden opgehaald. Maar die spreker heeft twee omstandigheden met stilzwijgen voorbijgegaan die hem voorkomen eenige oplettendheid waard te zijn.

In de *Staats-Courant* van 1822, n°. 205, vindt men een Koninklijk besluit van den 28sten Augustus, waarbij de Koning, weinige dagen na de uitvaardiging der wet, waarbij de afstand

geregeld was, en na in artt. 1 en 2 beschikkingen gemaakt te hebben over eene te Brussel op te rigten maatschappij, over den afstand der goederen van dezelve, en over de inkomsten die daarvan genoten zouden worden, in art. 3 vaststelde:

»dat bij ommekomst van den tijd voor welken de bedoelde »naamlooze maatschappij zal zijn opgerigt, de onderhavige domein»goederen of wel derzelver waarde *in vollen eigendom aan het »Rijk* zullen overgaan, verklarende Wij aan hetzelve nu voor als»dan dien eigendom te bespreken".

De eerste Koning uit het doorluchtig Huis van Oranje bepaalde dus dat alle de afgestane goederen of derzelver waarde op den tijd van ontbinding der Maatschappij van Volksvlijt aan den Staat in eigendom zouden terugkeeren; dat tijdstip zoude op 31 December 1849 zijn ingetreden.

De Koning ging dus van het denkbeeld uit om de hem afgestane domeingoederen niet in zijn belang of in dat van zijn Huis te doen strekken, maar in het algemeen staatsbelang. Dit wordt nog bevestigd door dat men in de voordragt der wet, welke in de zitting van 25 Junij 1822 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal inkwam, leest dat de Koning in het algemeen belang den afstand vroeg.

De spreker acht deze beide omstandigheden gewigtig; hij zet ze op den voorgrond, omdat hij met de Regering in gevoelen verschilt over de regten, die de Staat op de onderhavige goederen kon geldend maken voor de herziening der Grondwet van 1848.

Spreker kan ook geenszins het gevoelen der Regering en van voorgaande sprekers deelen over hetgeen onder de afgestane tienden moet worden gerekend.

De Grondwet van 1815 bepaalde in art. 31, dat aan den toenmaligen Koning bij de wet zooveel domeinen als patrimoniele goed in vollen eigendom zouden kunnen worden afgestaan, als een zuiver inkomen van vijf tonnen gouds opbrengen, ter gedeeltelijke voldoening van het jaarlijksch inkomen des Konings. Dit geschiedde bij de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* no. 22), en bij de voordragt dier wet werden tien verschillende staten overgelegd van de goederen en tienden, die zouden worden afgestaan. Op die staten, welke ter griffie dezer Kamer berusten, komen de tienden onder no. 6, 7, 8 en 9 voor.

Op dien van Zeeland vindt men 971 verschillende tienden met namen aangewezen; de opbrengst, over het loopend of voorgaand jaar bij ieder derzelve afzonderlijk opgegeven, bedraagt in het geheel f 56,226.30.

Op dien van Zuidholland zijn vermeld 211 tienden, met eene gezamenlijke opbrengst van f 16,188.46.

Op dien van Gelderland 782 tienden, met eene opbrengst van f 56,943.

Op dien van Utrecht 454 tienden, met eene opbrengst van f 28,121.

Er moesten bezittingen worden afgestaan ter verzekering van een vast inkomen; daarvoor werden tienden met derzelver opbrengsten speciaal en nominatim opgegeven, en nu vraagt de spreker, of, terwijl die staten den grondslag van de wet van 26 Augustus 1822 uitmaakten, eenige andere afstand van tienden daarbij bedoeld kon zijn, dan van die tienden, welke op de staten worden opgegeven? Men heeft in de wet geschreven: »domaniale tienden"; dat zijn de tienden welke destijds werden geheven, welke in die staten zijn opgenoemd; maar geenszins de tiendregten, welke de Souverein van den lande uit krachte van het souverein gezag en als een regaal, daaraan verbonden, in sommige gewesten overal en in andere slechts in enkele gedeelten, oudtijds geldend maakte op alle nieuw ontgonnen, nieuw ingelijkte of drooggemaakte gronden. Had de wet dit gewild, dan had zoodanig regt daarin uitdrukkelijk vermeld en eene raming voor de opbrengst in berekening gebragt moeten worden.

Dit is te meer waar,

omdat het twijfelachtig is of door de invoering van de Fransche wetgeving wel andere tienden in stand gebleven zijn, dan die welke op het oogenblik dier invoering werden geheven;

omdat bij de wet van Grasmaand 1809 in art. 3 bepaald is: »Gedurende de eerste 50 jaren zullen insgelijks van deze nieuw »ontgonnen landen geenerlei novale tienden, vermeld in art. 61 »der wet op de remissien van den 21sten April 1807, ten be»hoeve van de publieke schatkist worden geheven";

omdat de Koning, aan wien de afstand gedaan werd, bij besluit van 7 October 1814 in art. 3 bepaald had: »Provisioneel »zal geene verpachting van novale tienden, posterieur aan de »wet van 16 April 1809, plaats kunnen hebben."

De Koning, die ten behoeve van den Staat de verpachting had verboden, kan toch niet geacht worden voor hem zelven als patrimonieel goed den afstand gevraagd of verkregen te hebben van datgene, waarvan hij, vóór den afstand, ten behoeve van het staatsdomein de heffing niet had toegelaten.

Ook het domeinbestuur schijnt vroeger begrepen te hebben dat het tiendregt op woeste gronden niet aan den Koning was afgestaan; want men kan, in Gelderland ten minste, voorbeelden genoeg aanwijzen dat dergelijke gronden door dat bestuur verkocht zijn onder voorbehoud van het tiendregt ten behoeve van den Staat.

Was nu het regt op de nova novalia aan den Koning als particulier eigendom afgestaan, hoe kon dan het domeinbestuur dit regt ten behoeve van den Staat voorbehouden?

Men heeft de uitspraken van den Hoogen Raad ingeroepen om het regt van den Koning te schragen. Maar de eerste spreker heeft u reeds gezegd dat daarover nog nooit beslist is; maar zoo ook, dan kunnen die uitspraken wel een regt geven voor bijzondere gevallen, waarover geoordeeld en beslist is, maar zij binden den wetgever niet omtrent datgene, waarover geene beslissing gevallen is, en veel minder hinderen zij om voor de toekomst bepalingen vast te stellen.

In art. 4 der onderhavige wet wordt alleen bepaald dat van gronden, ontgonnen, drooggemaakt of ingedijkt na de uitvaardiging derzelve, geene tienden ten behoeve van het kroondomein zullen worden geheven. De wet beschikt dus enkel voor de toekomst en alle gevolgen, die uit de uitspraken van den Hoogen Raad voor het verledene kunnen worden afgeleid, worden in den ruimsten zin geëerbiedigd.

Men heeft ook nog beweerd, dat het eene beschikking over eigendom gold en dus alleen de regterlijke magt bevoegd was om te beslissen. Spreker gelooft dit geenszins; alles komt toch aan op de uitlegging die aan de wet van 1822 moet worden gegeven; en het regt om eene algemeene uitlegging der wet te geven en daarop voorschriften voor de toekomst te gronden berust bij den wetgever, niet bij den regter.

Men heeft ook gezegd, dat de tienden niet zoo schadelijk zijn voor den landbouw als velen beweren. Deze meening is in strijd met hetgeen de ondervinding den spreker geleerd heeft. Hij heeft de vaste overtuiging dat de tienden den eigenaar hinderen om groote en kostbare verbeteringen aan te brengen.

Het tiendregt op nieuw tot cultuur gebragte gronden te willen volhouden, zoude spreker als eene ramp voor het vaderland beschouwen, omdat daardoor de ontginning van woeste gronden verhinderd, indijkingen en droogmakingen belemmerd zouden worden. Hij hoopt dat men zal inzien, dat de nova novalia ten behoeve van het staatsdomein niet mogen gevorderd worden en dat men nog veel minder die hatelijke inning ten behoeve van het kroondomein zal willen mogelijk maken.

Eene andere bepaling der wet, waartegen bezwaren geopperd zijn welke de spreker niet kan deelen, is die waarbij de mededeeling van een jaarlijksch verslag omtrent den toestand en de opbrengst der kroondomeinen aan de Kamers der Staten-Generaal wordt voorgeschreven. Deze bepaling zal, meent de spreker, nuttige uitkomsten kunnen opleveren voor het beheer der kroondomeinen. De Staat, die nu dan toch eigenaar is, heeft evenveel, ja meer belang bij het beheer dan de Koning, die de vruchten geniet; want is het beheer niet goed, dan verliest de eigendom zijne waarde; en om het beheer te kunnen beoordeelen, moet men de uitkomsten kennen. Voor den Koning kan dit nimmer schadelijk zijn, en voor hen die met het beheer dier domeinen belast zijn, zal het een spoorslag wezen om de belangen van den vruchtgebruiker en van den eigenaar gelijkelijk te behartigen. Dat dit niet geheel overbodig is, mag men aannemen, wanneer men uit de bij dit wets-ontwerp overgelegde staten ziet, dat van de opbrengst der in het ontwerp vermelde vaste goederen jaarlijks meer dan 42½ ten honderd aan grondlasten, polderlasten enz. verloren gaan. De spreker weet zeer goed, dat men hierover geen juist oordeel kan vellen zonder de goederen zelve te kennen, maar dat bedrag van 42½ pct. is zijns inziens zoo hoog, dat hij het volstrekt niet ondoelmatig acht, dat de Kamers jaarlijks met de bijzonderheden van het beheer der kroondomeinen bekend gemaakt worden.

Ten slotte geeft de spreker te kennen, dat hij de gegeven omschrijving der kroondomeinen niet in de wet opgenomen zou hebben willen zien, omdat de Kamers toch niet bij magte zijn om na te gaan dat in deze wet juist datgene is opgegeven wat er in behoort. Hij wil ook wel bekennen dat men zeer in twijfel geraakt of de omschrijving juist is, zoo men de in 1822 overgelegde staten met de tegenwoordige opgave vergelijkt. Maar de in art. 6 opgenomen bepaling, dat de overschrijving geschiedt behoudens

de regten van het staatsdomein en van derden, doet hem over dit bezwaar heenstappen.

Waren de wijzigingen door de Tweede Kamer gemaakt niet in het wets-ontwerp opgenomen, dan zoude spreker zijne goedkeurende stem niet aan hetzelve kunnen geven. Thans echter zal hij, hoezeer eenige bepalingen anders wenschende, zich voor hetzelve verklaren.

De heer **van Lidth de Jeude** had zich voorgenomen om de bezwaren te ontwikkelen, die bij hem tegen het thans behandelde wets-ontwerp bestaan. Na hetgeen door vorige sprekers gezegd is, vreest hij slechts in herhalingen te zullen vervallen, indien hij aan zijn voornemen gevolg gaf. Hij zal dus slechts kortelijk de redenen opgeven, die hem weêrhouden zullen om eene goedkeurende stem aan het wets-ontwerp te schenken. De spreker begrijpt met anderen, dat, daar het bewezen is dat Koning Willem II in 1848 geheel en uitsluitend eigenaar was van de goederen, welke het hier geldt, die Vorst ook geregtigd was om dezelve aan den Staat af te staan, onder die voorwaarde, dat zij zouden zijn en blijven kroondomeinen en de vruchten daarvan bij hem en zijne opvolgers zouden genoten worden. Dit is aldus in de bepaling der Grondwet opgenomen en moet mitsdien door den Staat, welke die schenking op deze wijze heeft aangenomen, stiptelijk worden nagekomen; en er kan thans geene beknibbeling van eenige uit de bedoelde goederen voortvloeijende inkomsten te pas komen. De wetgevende magt is dus niet bevoegd om, hoezeer zulks anders eene wenschelijke zaak zou zijn, maar zoo in eens met eene pennestreek te beslissen, dat eenige tienden, die uit het bezit dier goederen kunnen voortvloeijen, niet genoten zullen worden. Dit druischt, naar des sprekers inzien, zoozeer tegen alle regt aan, dat hij daaraan zijne toestemming niet kan geven. Intusschen uit de spreker bij deze gelegenheid gaarne den wensch, dat de Regering spoedig eene wet voordrage, die strekken kan om den afkoop der tienden op eene wettige en billijke wijze tot stand te brengen. Tot de daarstelling van zoodanige wet zal de spreker alsdan gaarne medewerken, maar hier moet hij zwarigheid maken zijne medewerking te verleenen.

De heer **Groeninx van Zoelen**: Ik heb aangaande dit wets-ontwerp geenszins het woord gevraagd met het doel om de gronden van mijn gevoelen breedvoerig te ontwikkelen, nog minder om dat van anderen te bestrijden.

Trouwens, na al hetgeen deswege reeds bij deze en bij de andere wetgevende Kamer is voorgevallen, en 't zij door de leden of van regeringswege is bijgebragt, inzonderheid ook, na al wat heden morgen in deze Vergadering is gesproken, zou eene ruime uiteenzetting van zekere punten overbodig kunnen schijnen. Opzigtens andere wederom, zou zulks thans welligt minder gepast zijn. Bovendien verlang ik van het bereids gevorderd uur en van een voor mijne medeleden kostbaren tijd, niet dan spaarzaam gebruik te maken.

Met geen ander oogmerk heb ik het woord gevraagd dan ten einde in korte woorden de gronden van mijn gevoelen te doen kennen, en om in eene zaak van aangelegen en tevens van zoo kieschen aard rekenschap van mijne stem te geven. Daartoe acht ik mij verpligt, en zulks te meer, wijl in mijne wijze van beschouwen ook drangredenen opgesloten liggen welke ik niet door anderen heb hooren voordragen.

Twee hoofdbezwaren geven mij hoofdzakelijk aanleiding, om de thans in discussie zijnde voordragt ongunstig te beoordeelen.

Mijn oordeel omtrent die voordragt is in de eerste plaats ongunstig, omdat ik dezelve, hetzij dan te regt of ten onregte, voor *ontijdig* houde, en die ontijdigheid mij voorkomt aan de bestaande omstandigheden een bijzonder gewigt te ontleenen. Alleen wensch ik dienaangaande te zeggen, dat het onderhavig voorstel der Regering, naar mijne zienswijze, slechts beschouwd kan worden als eene regelingswet, rakende de effecten van den voorwaardelijken overgang van eigendom in art. 27 der Grondwet op den voorgrond geplaatst. Eene zoodanige wet veronderstelt dus ook de voorafgaande volkomene waarborging van dien toestand welken zij in de toepassing regelen moet. En nu ben ik verpligt openhartig te verklaren, dat het *althans mij* nog niet genoegzaam gebleken is dat *reeds nu* al die prealabele waarborgen bestaan, welke vereischt worden om, zoo aan den Staat als aan de Kroon, de voordeelen te verzekeren, die ten gevolge der aangehaalde grondwettelijke bepaling aan beide worden voorbehouden; zoodat ter bevordering van eenen deugdelijken afloop der zaak, een uitstel dezer regeling mij meer eigenaardig en ook meer doeltreffend was voorgekomen.

Doch mijn oordeel omtrent die voordragt is in de tweede plaats ongunstig, omdat, al waren de zoo even bedoelde waarborgen ten volste aanwezig, en al konde er van geene ontijdigheid sprake zijn, ook dan ik mij zelven als wetgever geene bevoegdheid zou toekennen om mede te werken tot de vaststelling der bepaling in alinea 3 van art. 4 des ontwerps vervat, en waarbij wordt voorgeschreven, dat geene tienden immer ten behoeve van het kroondomein zullen geheven worden van de na de uitvaardiging dezer wet ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden, in artt. 2, 9 en 10 der wet van 6 Junij 1840 nader omschreven. Hoezeer toch de daarbij beoogde vrijstelling van tiendheffing wenschelijk noemende, en gaarne tevens de verklaring afleggende, dat eene billijke regeling van het stuk der tienden, onder het oogpunt van den landbouw, — door mij met belangstelling wordt te gemoet gezien, zoo moet ik echter in elk geval en voor elke veronderstelling de opneming dier bepaling in de wet onaannemelijk achten.

Gaat men van den grondslag uit, dat het regt op de nova novalia aan de tot kroondomein afgestane gronden *klevende is*, dan kan hetzelve evenmin als die gronden door eene *regelingswet* aan zoodanige bestemming onttrokken worden, dus noch in zijn geheel prijs gegeven, noch iets daarvan worden afgenomen.

Eene vrijstelling van eventuele tiendheffing, waardoor de uitoefening van dat regt wordt verkort, zou dan eene afwijking wezen van de voorwaarden onder welke de afstand of schenking is geschied en wordt aanvaard. Veelmeer! dan zou, althans in mijn oog, door zulk eene wetgevende daad alreeds werkelijk een *privilegie* daargesteld worden, ten nadeele van den tiendgeregtigde, wien het eventueel gebruik maken van zijne bevoegdheid wordt ontzegd, en ten voordeele van anderen die in het genot daarvan worden gelaten; of wil men, ten voordeele van den eventuelen tiendpligtige die van de heffing wordt ontslagen, en ten nadeele van anderen, welke met de prestatie blijven belast. Dusdanige ongelijkheid kan ik niet anders beschouwen dan als strijdig met die eenheid van werking en die algemeenheid van toepassing, welke het karakter eener wet schijnt mede te brengen, en als weinig strookende met den geest onzer tegenwoordige staatsregeling en instellingen, welke van alle eenzijdige en bevoorregtende strekking afkeerig is.

De exceptionnele gunstige beschikkingen aangaande 's Rijks domeinen in de wet van 6 Junij 1840 vervat, maken geen inbreuk op dat beginsel, wijl toen de Staat zelf als tiendheffer optrad, en dus ook volkomen bevoegd was, om in die hoedanigheid naar goedvinden te handelen en van zijne regten ten gunste der bruikers af te zien.

In de aangegeven veronderstelling, dat namelijk het onderwerpelijk regt in de bedoelde teruggave van goederen tot kroondomein is begrepen en alzoo werkelijk aan de Kroon toekomt, zou mijns bedunkens de uitoefening van dat regt door den wetgever niet kunnen worden ontzegd, dan uit kracht eener *algemeene wet*, voor zooverre termen mogten bestaan voor de toepassing der exceptionnele bepaling van art. 147 der Grondwet wegens onteigening ten algemeenen nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling. Immers de schenker zelf, ware hij thans in het bezit, zoude zich *casu quo* aan de toepassing van zoodanige wet niet hebben kunnen onttrekken en alzoo evenmin de latere regthebbende daarvan hebben kunnen vrijwaren; weshalve dergelijke vrijwaring ook niet als voorwaarde van den afstand zou kunnen gelden.

Gaat men integendeel van den grondslag uit dat het regt op de nova novalia aan de afgestane domeinen *niet klevende is*, dan immers wordt de beschikking, waarbij de vrijstelling van tiendheffing wordt bepaald, *onnoodig en doelloos;* veelmeer, dan sluit zij juist in zich de erkenning, dat zonder die bepaling de vrijgestelde gronden aan de heffing subject zouden geweest zijn. Die erkenning nu is niet slechts lijnregt met de gestelde praemissen in weêrspraak, maar brengt ook den wetgever terug op het terrein der vorige veronderstelling. Hij verbiedt datgene wat hij door dat verbod zelf instemt aan de voorwaardelijke schenking inhaerent geweest te zijn, en dus ook volgens de voorwaarden niet ontzegd te kunnen worden.

Gaat men eindelijk van den grondslag uit, dat het regt op de nova novalia hier *litigieus* of *twijfelachtig* is, dan komt het mij voor, dat eene beslissing dienaangaande in geen geval tot de bevoegdheid der wetgevende magt behoort. Want zoo de belanghebbenden te eeniger tijd tegen de tiendheffing mogten opkomen, dan zou de cognitie van zoodanig geding, als betreffende burgerlijke regten, naar art. 148 der Grondwet, aan de regterlijke magt zijn opgedragen. En wanneer de wetgever het vraagpunt en principe besliste, en dien ten gevolge eene uitspraak deed

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 11DEN AUGUSTUS.

waardoor alle belanghebbenden in het vervolg worden begunstigd of benadeeld, dan zou hierdoor geprejudicieerd worden de uitwijzing, welke in elk bijzonder geval van den regter en van geen ander behoort uit te gaan, en deze in zijne beoordeeling gebonden zijn.

Bedriege ik mij dus niet, dan bestaan voor elk der drie denkbare gevallen afdoende redenen om de bepaling van alinea 3 van art. 4 des ontwerps af te keuren.

Ziedaar, Mijne Heeren, de twee hoofdbezwaren, welke, mijns bedunkens, tegen de aanneming dezer wets-voordragt pleiten, en die ik getracht heb niet te ontwikkelen, maar eenvondig aan te geven en zoo beknopt mogelijk voor te stellen.

Die grenspalen zal ik dan ook, zoo reeds gezegd is, niet overschrijden.

Wanneer ik nu deze bezwaren in hunnen omvang beschouw en die ter toetse brenge, deels aan vrij mogelijke verwikkelingen, deels aan begrippen van regt, dan kan ik niet nalaten daaraan een beslissend gewigt te hechten, en zulks zoowel in het belang van het doel zelf der wet, als in dat van beginselen, wier handhaving ook aan ons is opgedragen, en mij ter vermijding van gevaarlijke antecedenten wenschelijk toeschijnt. — Daarom tevens veroorloof ik mij, eenige bedenkingen van ondergeschikten aard met stilzwijgen voorbij te gaan.

Mij alzoo hierbij bepalende, moet ik in gemoede verklaren, dat deze bezwaren, mijns inziens, een overwegenden invloed in de schaal leggen, weshalve ik mij gedrongen zie mijne goedkeurende stem aan dit ontwerp van wet te onthouden.

De heer **Martens van Sevenhoven** verklaart aan het thans behandelde wets-ontwerp zijne goedkeurende stem niet te kunnen geven. De leden der Kamer hebben elk trouw gezworen aan de Grondwet, en men leest daar in art. 148, dat alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten, bij uitsluiting behooren tot de kennis van de regterlijke magt. Uit al hetgeen ten voordeele van alinea 3 van art. 4 gezegd is, blijkt, dat die bepaling alleen strekt om eene quaestie uit te maken, waarvan de beslissing enkel bij de regterlijke magt te huis behoort. Indien het waar is, wat het lid uit Gelderland gezegd heeft, wanneer het zoo duidelijk is dat aan het kroondomein het regt van heffing van novale tienden niet kan toekomen, dan zal de regter bij opkomend geschil in dien zin beslissen. Het komt den spreker alzoo voor, dat de wetgever, door dergelijke bepaling te maken, zou treden op het gebied van den regter, en dat art. 148 der Grondwet, waarin een der praerogativen van het Nederlandsche volk gelegen is, op die wijze geschonden zou worden.

Wat de zaak der tienden zelve betreft, meent de spreker, dat eene wet omtrent den afkoop en de aflossing van tienden wenschelijk is. Niets zal hem aangenamer zijn, dan dat zoodanige wet tot stand kome, ook opdat de eindelooze twistgedingen over tienden ophouden. Intusschen moet hij, ofschoon het bij de hieromtrent bijna algemeen heerschende meening eenigzins gewaagd is zulks te kennen te geven, verklaren, dat hij, even als het lid uit Zuidholland, de nadeelen van de tienden voor den landbouw als niet zoo gewigtig beschouwt. De spreker wijst op Zeeland, waar de landbouw, niettegenstaande het tiendregt, tot een hoogen trap van ontwikkeling geklommen is.

De heer **Cost Jordens** zegt hoofdzakelijk: Er is reeds zooveel over de thans behandelde wet gezegd, dat met mijne wijze van zien overeenstemt, dat ik het stilzwijgen had willen bewaren. Ik zou dat ook gedaan hebben, zoo ik het niet raadzaam keurde, dat zooveel mogelijk elk der leden zijne bezwaren tegen deze wet doe kennen, opdat blijke in welken zin eene eventuele afkeuring moet worden opgevat. Eene andere reden, waarom ik het woord gevraagd heb, is deze, dat ik, wat het tweede hoofdbezwaar tegen deze wet betreft, niet geheel en al het daaromtrent geuite gevoelen deel. Wat aangaat het eerste hoofdbezwaar, rakende art. 4, alinea 3, stem ik in met hetgeen door den eersten spreker van heden in het midden is gebragt. Ik geloof ook, dat men hier op den voorgrond stellen moet, dat het genot van de in deze wet opgesomde goederen, hetwelk aan de Kroon toekomt, onverkort moet worden gelaten en dat de bedoelde bepaling aan het regt der Kroon op dat genot te kort zou kunnen doen. De vraag is hier, of het regt op de novale tienden onder den afstand, bij de wet van 26 Augustus 1822 gedaan, begrepen was, en dan ben ik van oordeel, dat zulks twijfelachtig is. Ik wil niet ontkennen, dat er belangrijke redenen zijn aan te voeren voor de stelling dat de novale tienden onder dien afstand niet begrepen waren; ik wil zelfs erkennen dat het nimmer de bedoeling der wet van 1822 geweest schijnt te zijn om toen zulke nog te verwachten voordeelen af te staan, maar de woorden der wet zijn dan toch niet zoo bepaald, dat de zaak niet anders opgevat kan worden, en de Hooge Raad zelf heeft eene andere meening omhelsd. Ik herinner dit laatste niet omdat ik de arresten van den Hoogen Raad als wet wil doen gelden, maar om te doen zien dat het twijfelen hier niet zoo ongerijmd is. En zoo er eenige grond tot twijfel bestaat, dan bestaat ook de mogelijkheid, dat men door het aannemen der bepaling van art. 4, alinea 3, aan de regten der Kroon te kort zou doen. Die bepaling is dus niet aannemelijk. Maar ik ga verder en, aannemende dat het wenschelijk is dat de onzekerheid, welke hier bestaat, ophoude, vraag ik, of het van de bevoegdheid van den wetgever is, om het bedoelde vraagpunt bij algemeene verordening uit te maken. Ik meen, dat zulks eene inbreuk zou zijn op de competentie der regterlijke magt. Ik heb den geachten spreker uit Gelderland hooren beweren, dat de wetgever de bevoegdheid heeft om de wet uit te leggen en dat deze dus ook hier verklaren kan wat onder de bekende uitdrukking der wet van 26 Augustus 1822: *alle domaniale tienden* verstaan moet worden. Zonder de vooropgezette stelling in het algemeen te willen betwisten, moet ik toch ontkennen, dat de wetgever de bedoelde bevoegdheid hier zou hebben, waar het eene quaestie over het bezit van een burgerlijk regt geldt. De wetgever zou hier, door eene uitlegging der wet, treden op het gebied van de regterlijke magt, en wanneer er slechts getwijfeld kan worden of wij onze bevoegdheid ook te buiten zouden gaan, dan mogen wij wel zorgvuldig toezien. Elke staatsmagt behoort zich streng te houden binnen de grenzen, voor haar bij de Grondwet afgebakend. Immers welke verwarring zou er uit eene botsing der verschillende staatsmagten voortvloeijen! Ik voor mij houd de bepaling van alinea 3 van art. 4 voor een stap op eenen weg, die allezins gevaarlijk is, en ik deel aldus het tegen dit artikel bij deze beraadslaging geopperde bezwaar. Wat daarentegen betreft het andere bezwaar, dat tegen de wet geopperd en bijzonder door den eersten spreker ontwikkeld is, — ik kan, gelijk ik reeds zeide, hetzelve niet deelen. Ik wil niet zeggen, dat ik die bepaling, volgens welke het jaarlijksch verslag van den administrateur der kroondomeinen omtrent den toestand en de opbrengst der goederen aan de Staten-Generaal medegedeeld moet worden, zoo wenschelijk acht, maar ik wil alleen zeggen, dat ik voor mij daarin geene reden zou kunnen vinden om de wet af te stemmen, dat ik het nadeelige daarvan niet zoozeer kan inzien. Indien ik de eer gehad had lid te zijn van de Tweede Kamer, dan zou ik het amendement, waarbij deze bepaling in de wet gebragt is, niet ondersteund hebben, maar ik meen thans niet bevoegd te zijn om uit hoofde van die bepaling tegen de wet te stemmen. Ik geloof dat wij een bij ons ingekomen wets-ontwerp niet ligtvaardig mogen afkeuren, dat wij het niet om een min overwegend gebrek mogen verwerpen. Ik heb dezen weg tot nu toe gevolgd en zou, daaraan getrouw, ook deze wet aannemen; maar ik zie in art. 4 een bezwaar van zoo groot gewigt, dat ik mij hierom verpligt acht mijne goedkeurende stem aan de wet te weigeren. Ik zal er niet over uitweiden, welke de gevolgen eener afstemming zullen zijn. Het doet mij leed tot dit besluit te hebben moeten komen, maar ik zou inderdaad met een bezwaard gemoed van hier gaan, indien ik deze wet had helpen aannemen.

De heer **van Meurs** zegt, dat hij opzettelijk eerst nu het woord vraagt. Hij heeft den loop der discussie tot nu toe afgewacht, ten einde zijne bezwaren te kunnen toetsen aan de beschouwingen van anderen alvorens zijne stem te bepalen. Tot zijn leedwezen heeft de discussie zijne bezwaren niet opgeheven. Hij zal over die bezwaren niet uitweiden. De eerste redenaar heeft hem het gras voor de voeten weggemaaid en hij zal thans in geene herhalingen treden. Met hetgeen door dien redenaar is aangevoerd kan de spreker zich volkomen vereenigen. Hij wil alleen nog uitdrukkelijk te kennen geven, dat hij geheel en al deelt in het bezwaar, dat door zoovele leden tegen de wet is aangevoerd en gelegen is in de bepaling van art. 4, volgens welke ten behoeve van het kroondomein geene tienden zullen worden geheven van de na de uitvaardiging dezer wet ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden. Met vorige sprekers ziet hij in die bepaling de beslissing eener quaestie, die niet van de competentie der wetgevende maar van die der regterlijke magt is. En het is bepaaldelijk uit dien hoofde, dat hij van meening is, dat de leden

dezer Kamer aan deze wet hunne goedkeurende stem niet kunnen geven. Dit weinige acht de spreker genoegzaam om zijne stem te regtvaardigen.

De heer **de Jonge van Ellemeet** zegt hoofdzakelijk: Indien ik zamentrek alles wat wij heden morgen over het thans behandelde wets-ontwerp in het midden hebben hooren brengen, dan zie ik, dat het vooral tegen art. 4 dezer wet is, dat bij velen bezwaar bestaat. Ook ik beaam wat vorige sprekers ter bestrijding van dat artikel gezegd hebben. Ik wil geen misbruik maken van uwe aandacht, maar ik acht het met den spreker uit Deventer wenschelijk, dat elk der leden zijne bezwaren tegen de wet doe kennen; ik acht dit zelfs pligtmatig en meen dat de zedelijke verpligting daartoe op elk onzer rust. Ik heb nog meer vrijheid gevonden om het woord te vragen, omdat ik mij verpligt acht ook uit hoofde van bezwaren, die bij mij tegen de in de wet voorkomende aanwijzing der kroondomeinen bestaan, mijne stem te weigeren. Zoo ik de zaak wel begrijp, dan wordt hier gehandeld van een eigenaar en een gebruiker, en is het voor beiden van belang met juistheid te weten, de een wat hij in gebruik geeft, de ander wat hij in gebruik ontvangt; dit wordt van dubbel belang, dewijl hier de Koning de gebruiker is, zoodat elk verschil, dat uit eene minder zekere aanwijzing, hier gegeven, zou kunnen voortspruiten, van moeijelijken en kieschen aard zou zijn. Ik heb mij niet kunnen vereenigen met hetgeen de Regering in § 2 van hare memorie van antwoord op het verslag onzer afdeelingen heeft aangevoerd tegen het verlangen van hen, die bij het onderzoek in de afdeelingen op eene behoorlijke omschrijving der goederen, welke het hier geldt, aandrongen. Ik wenschte eene aanduiding van den aard van elk stuk goed in de wet opgenomen te zien, niet uit onkiesche nieuwsgierigheid, maar omdat ik begrijp, dat de vertegenwoordiging voor het eigendom van den Staat waken moet. Bovendien, er wordt in de wet gesproken van eene afzonderlijke administratie, en deze zal toch een legger moeten hebben, waarop met juistheid de goederen aangewezen staan die zij te beheeren heeft. Ik weet wel, dat men mij verwijzen zal naar de kadastrale nummers, die in de wet opgegeven zijn; maar ik acht, gelijk ik zeide, ter meerdere zekerheid eene bepaalde omschrijving van den aard van elk perceel noodig. Van de zijde der Regering is hiertegen het bezwaar geopperd, dat hetgeen heden bosch is misschien morgen bouwland zal zijn, en dat dus dergelijke omschrijving als ik verlang inderdaad illusoir zou zijn. Ik keer de zaak juist om. Men behoeft geen groote kennis te hebben van eene administratie als deze, men behoeft geen grondeigenaar te zijn, om te weten, dat juist zoodanige afwisseling, als waarop de Regering wees, in het nadeel van het eigendom is; geen eigenaar zal gaarne zien, dat een hem toebehoorend stuk goed weiland in bouwland veranderd wordt. Het is juist uit dit oogpunt, dat zoodanige omschrijving, als ik verlang, te meer wenschelijk zou zijn. Gaarne breng ik onbepaalden lof toe aan de wijze, waarop de goederen, welke het hier geldt, tot nu toe geadministreerd zijn, ten minste voor zooverre ik in de gelegenheid geweest ben daarover te oordeelen. Ik heb dikwijls bijgewoond, hoe eene domaniale verpachting werd aangegrepen als eene gelegenheid om eene vete af te doen, maar het was de vaderlijke handelwijze, door de domein-administratie te Middelburg en te St. Maartensdijk gevolgd, die daar zulke onaangenaamheden wist te voorkomen en den naam van den eigenaar gezegend maakte. Ik breng met dankbaarheid hulde aan den man, die voor vele gebruikers van domaniale goederen inderdaad een vader was. Maar hoe lofwaardig mij de tegenwoordige administratie ook toeschijnt, ik had toch tot meerdere zekerheid voor de toekomst, ook uit het bedoelde oogpunt, eene volledige omschrijving der goederen in de wet verlangd. Ik vraag, wat thans de opsomming der goederen, die een boekdeel uitmaakt, beteekent? Wij hebben hier veel minder dan de wet van 26 Augustus 1822 gaf, waar, behalve de aard van het goed, ook de namen der gebruikers vermeld werden. — In naauw verband met deze beschouwingen staat de bepaling omtrent het jaarlijksch verslag, dat aan de Staten-Generaal omtrent de kroondomeinen zal moeten worden medegedeeld. En hieromtrent ben ik van oordeel, dat wij voor den eigenaar geen verslag omtrent de jaarlijksche opbrengst mogen vorderen, maar dat wij, als handhavers van het eigendom van den Staat, wel regt hebben om een jaarlijksch verslag omtrent den toestand dier goederen te verlangen. — Ik kom ten slotte terug op een gevoelen, dat ik bij den aanvang onzer zittingen voordroeg, hoewel een door mij op ons eerste adres aan den Koning voorgesteld amendement, waarin dat gevoelen was uitgedrukt, niet werd aangenomen. Ik gaf toen te kennen, dat ik het als eene bijzondere roeping van deze Kamer beschouw de regten der Kroon te handhaven. Om tot geene verkeerde uitlegging aanleiding te geven zal ik dit denkbeeld niet verder ontwikkelen, maar alleen zeggen, dat ik bepaaldelijk uit dit gezigtspunt mijne stem aan de wet zal weigeren.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** neemt alsnu het woord en beantwoordt in de eerste plaats de opmerking, door den eersten redenaar gemaakt, dat zich hier heden een nieuw verschijnsel voordoet, daarin bestaande, dat de Regering optreedt om eene oorspronkelijk van haar uitgegane wets-voordragt te bestrijden. Met genoegen hoorde de Minister, dat die redenaar tevens dat verschijnsel niet vreemd noemde, maar het beschouwde als een natuurlijk gevolg van het bij de laatste grondwets-herziening aan de Tweede Kamer toegekende regt van amendement, waarvan die Kamer gebruik gemaakt heeft. Hierin ligt dan ook, meent de Minister, de regtvaardiging van het tegenwoordig gedrag der Regering. Het wets-ontwerp, dat zij oorspronkelijk heeft voorgedragen, werd zooveel het kon naar het gevoelen der Tweede Kamer gewijzigd; wat die Kamer daarin verder veranderd wilde hebben, werd door de Regering bestreden, en wat niettegenstaande dien strijd werd aangenomen, daartegen blijft de Regering zich thans verzetten. Hetgeen door haar bestreden en toch in de wet opgenomen werd, is zoo gewigtig en van zoo verstrekkende strekking, dat de Regering hare goedkeuring daaraan niet mag hechten en zich alzoo in de noodzakelijkheid gebragt ziet om zoo te handelen, als zij nu werkelijk doet.

De Minister geeft vervolgens de redenen op, waarom het tegenwoordig wets-ontwerp, nadat het op die wijze tegen den zin der Regering gewijzigd was, door deze niet werd ingetrokken. Die redenen zijn overgewigtig. De *eerste* reden is, dat wij in onze staatsregeling niet eene enkele, maar twee Kamers bezitten, waarvan de Eerste ingesteld is om in nadere overweging te nemen wat door de Tweede is aangenomen, niet slechts wanneer dit door de Regering, maar ook wanneer het door die Tweede Kamer is voorgesteld. De strekking van die nadere overweging is, onder anderen, om in sommige gevallen de Kroon te verschoonen van de noodzakelijkheid om te verwerpen wat de Tweede Kamer voordraagt, daar eene verwerping door de Kroon soms eene onaangename verhouding zou kunnen veroorzaken tusschen Regering en Vertegenwoordiging, en zulk eene verhouding nadeelig zou kunnen zijn voor het Vaderland. Wanneer nu de Regering elk wets-ontwerp, zoodanig gewijzigd zijnde door de Tweede Kamer dat zij er zich niet mede vereenigen kan, altijd dadelijk introk, dan zou een voornaam doel van de instelling der Eerste Kamer verijdeld worden. Deze zou zich dan kunnen beklagen over tekortdoening aan het vertrouwen, dat haar in haren werkkring toekomt. Het is de pligt der Regering de Eerste Kamer in de gelegenheid te stellen om hare roeping in allen deele te volbrengen.

De *tweede* reden is van niet minder gewigt. Wanneer een wets-ontwerp door de Tweede Kamer zoodanig wordt gewijzigd, dat de Regering daaraan hare goedkeuring niet meer hechten kan, en deze dat gewijzigde ontwerp dadelijk intrekt, dan blijft het aan de Tweede Kamer onbekend, hoe de Eerste zou hebben geoordeeld, en in die onzekerheid zou er slechts strijd zijn tusschen de Regering en de Tweede Kamer alleen. Het ander deel der Vertegenwoordiging zou verstoken worden van de gelegenheid, om ook hare meening te openbaren. Men zou ook kunnen betwijfelen, of de Regering bevoegd is den grondwettigen gang van het onderzoek van een wets-ontwerp te verstoren. Maar, dit alles daargelaten, zeker is het, dat het voor de Tweede Kamer van belang is in gevallen als het onderhavige het oordeel der Eerste Kamer te kennen. Zoo die Eerste Kamer oordeelt als de Tweede, dan zal de Regering zich dubbel hebben te bedenken, of zij hare bekrachtiging aan het wets-ontwerp zal weigeren of schenken. Maar is het oordeel van de Eerste Kamer ongunstig, dan zal de Tweede Kamer bij de nadere behandeling der zaak op een geheel ander terrein staan dan vroeger. Toen de Tweede Kamer het wets-ontwerp wijzigde, verkeerde zij in de verwachting, dat de Eerste zich aan hare zijde zou scharen, maar nu zal zij weten dat de Eerste Kamer anders denkt; zij zal de redenen, die de Eerste Kamer tot een ander oordeel geleid hebben, kunnen overwegen. De Tweede Kamer zal alzoo nu niet alleen gewonnen hebben gelegenheid tot nadere overweging harer wijzigingen, maar ook voorlichting, te putten uit de beraadslaging der Eerste Kamer over dat vroegere ontwerp gehouden.

Als *derde* reden wordt door den Minister aangevoerd dat het in een geval als dit ook voor de Regering uiterst gewigtig is om

de beraadslaging der Eerste Kamer voortgang te doen hebben. Ook de Regering kan leering putten uit de hier uitgebragte advijzen, uit de hier geopperde beschouwingen, uit de hier gevallen uitspraak. Zoo deze Kamer de zijde der Tweede kiest, dan wordt die eenstemmigheid voor de Regering eene gewigtige omstandigheid, die niet zonder invloed zal blijven op haar te nemen besluit. Maar vindt het tegenovergestelde plaats, en verwerpt de Eerste Kamer wat de Tweede aannam, dan zal de Regering te beteren grond hebben, om bij de Tweede Kamer andermaal in haren geest een wets-ontwerp in te dienen en dan mag zij verwachten dat de geblekene eenstemmigheid tusschen de Eerste Kamer en de Regering van invloed zal zijn op de beschouwingen en beoordeeling der Tweede Kamer.

Deze zijn de redenen, welke de Regering hebben bewogen, om aan het nu behandelde wets-ontwerp zijnen loop te laten; maar zij is tevens van stonden aan rondborstig voor haar gevoelen uitgekomen, opdat de uitspraak, die nu van de Eerste Kamer verlangd wordt, in waarde winnen zou. Toen de Kamer heeft kunnen goedvinden het verslag der Commissie van Rapporteurs over dit wets-ontwerp in handen der Regering te stellen, heeft de Regering van die gunstige gelegenheid gretig gebruik gemaakt om haar gevoelen ten deze bloot te leggen. De Eerste Kamer kent nu de bezwaren, die voor de Regering in de wijzigingen, welke het wets-ontwerp ondergaan heeft, gelegen zijn; het verslag der Kamer met het antwoord der Regering zijn gedrukt. Deze Kamer is nu, nadat de zaak aldus grondig en openbaar behandeld is, in staat om, behalve het verhandelde in de Tweede Kamer te dezer zake, ook de bedenkingen de Regering te dien opzigte te overwegen en met volledige kennis van zaken te oordeelen; en welke nu ook hare uitspraak zij, die uitspraak zal thans van groot gewigt moeten zijn voor een onderwerp van zooveel belang voor de Kroon en voor het Vaderland.

Nadat de Regering alzoo in de gelegenheid geweest is om haar gevoelen reeds vóór de beraadslaging aan de Kamer te doen kennen, zal de Minister nog slechts enkele punten kortelijk toelichten.

De Minister beantwoordt in de eerste plaats wat de eerste spreker gezegd heeft ten opzigte van zekere regten, die de Nederlandsche natie door het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1822 op de door de wet van 26 Augustus 1822 afgestane goederen zou hebben verkregen. Hij meent dat de redenaar het destijds gebeurde niet uit het juiste oogpunt beschouwt. Door de meergenoemde wet werden de daarin vermelde goederen in vollen eigendom, gaaf en onvoorwaardelijk afgestaan aan Willem Frederik van Oranje-Nassau. Deze Vorst heeft de goederen, waarvan hij het burgerlijk eigendom verkregen had, bij besluit overgedragen aan eene naamlooze maatschappij en aan deze overdragt een beding ten behoeve van den Staat verbonden. Dit was een beding ten behoeve van een derde, geene partij bij die overeenkomst. Dienaangaande zegt art. 1353 van het Burgerlijk Wetboek: »Men kan ook ten behoeve van eenen derde iets bedingen, wanneer een beding, hetwelk men voor zich zelven maakt, of eene gift die men aan een ander doet, zulk eene voorwaarde bevat. — Die zoodanig een beding gemaakt heeft, kan hetzelve niet meer herroepen, *indien die derde verklaard heeft daarvan te willen gebruik maken.*" Eerst door de aanneming alzoo verkrijgt die derde een regt, maar zoolang het beding niet is aangenomen heeft die derde nog geen regt en zijn de beide partijen, die het beding maakten, bevoegd dat te veranderen. Deze aanneming nu van dat beding, ten behoeve van den Staat der Nederlanden gemaakt, heeft noch toen noch later plaats gevonden. De ongelukkige gebeurtenissen van 1830 hebben die voorwaarde uitzigten geheel verijdeld. Door — zelfs uit — het bedoelde besluit verkreeg de natie alzoo geenerlei regten.

In de tweede plaats lost de Minister het beweren op van denzelfden spreker, dat hetgeen Koning Willem II ten gevolge van het tractaat met België van 1842 teruggekregen heeft, niet het bijzonder eigendom van dien Koning zoude zijn geworden. Dat beweren steunde daarop, dat in art. 60 van het tractaat gesproken wordt van *Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden.* Juist uit dat artikel toont de Minister het tegendeel aan. Het artikel zegt: »De tienden en goederen op het Nederlandsche grondgebied gelegen, die aan de Algemeene Brusselsche Maatschappij zijn afgestaan, bij acte van 16 December 1822, en zoodanig als die op den 1sten October 1830 bestonden, worden, te rekenen van 1 Januarij 1843, in vollen eigendom teruggegeven aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, en wordt tevens afgezien van alle aanspraak op de inkomsten dier tienden en goederen sedert 1 October 1830 ontvangen en nog te ontvangen — Daarentegen doen gezegde Zijne Majesteit en het Nederlandsche Gouvernement afstand ten behoeve van den Belgischen Staat van alle regten en aanspraak op de uitkeeringen en den koopprijs der bovenvermelde tienden en goederen, door de Algemeene Maatschappij te Brussel volgens de artt. 12 en 13 harer statuten verschuldigd. — Daarenboven worden door Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden aan den Belgischen Staat in vollen eigendom afgestaan: 1°. het paleis gelegen te Brussel, boulevard van den regent; 2°. het paleis en het domein van Tervueren; 3°. een hôtel gelegen te Brussel op de Place Royale; 4°. het kasteel en de landhoeve van Ravesteyn, gelijk mede de molen, de landen en weiden en andere goederen gelegen te Tervueren, en in het algemeen en zonder eenige uitzondering, alle onroerende goederen, welke gezegde Zijne Majesteit, uit welken hoofde ook, in België bezit. — In dezen afstand zijn ten volle begrepen alle gronden, gebouwen en aanhoorigheden, aan de genoemde eigendommen verbonden, gelijk ook de inrigtingen, versieringen, meubelen en alle verdere voorwerpen zich nog aldaar bevindende" enz. Hier wordt, naast het Nederlandsche gouvernement en den Belgischen Staat, Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden genoemd. Onder die woorden: *Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden* kan dus niet bedoeld zijn de troonbekleeder in zijne hoedanigheid van Koning. Als zoodanig optredende, zou hij opkomen voor het Koningrijk en dan zou niet meer naast hem het gouvernement van dat Koningrijk genoemd kunnen worden. Bovendien, Koning Willem II staat hier geen staatsdomein, maar zijn eigen goed af: het paleis te Brussel, het paleis van Tervueren, een geschenk van de Nederlandsche natie voor het bloed op de velden van Waterloo vergoten, en andere onroerende goederen met de zich daarin bevindende versieringen, schilderijen, meubelen enz. Het een en het ander bewijst, dat hetgeen Willem II in 1848 aan den Staat teruggaf, geen staatsdomein, maar zijn bijzonder eigendom was. Dat nu in dit art. 60 gesproken wordt van *den Koning der Nederlanden* en niet van *Willem Frederik George Lodewijk van Oranje-Nassau*, dit is geschied overeenkomstig de gebruiken der diplomatie, die niet medebrengen dat een individu in een tractaat optreedt, maar dit alleen toelaten aan het Hoofd van een Staat.

Door deze beantwoording van hetgeen de eerste spreker in het midden bragt, meent de Minister aangetoond te hebben, dat het volkomen waar is, dat Zijne Majesteit Koning Willem II uit loutere goedwilligheid en geheel onverpligt goederen die zijn persoonlijk eigendom waren, aan den Staat der Nederlanden geschonken heeft.

De uitweidingen over hetgeen men onder de bij de wet van 26 Augustus 1822 afgestane tienden te begrijpen hebbe, zal de Minister niet beantwoorden, omdat die beantwoording bij uitsluiting toekomt aan de regterlijke magt. Alleen wil hij aan eenen der redenaren, die daarover sprak, de bepaling hebben herinnerd van art. 218 van het keizerlijk organiek decreet van 18 October 1810, inhoudende deze woorden: »Les dîmes et rentes foncières continueront à être perçues en Hollande conformément aux lois existantes." Bij dat decreet ter organisatie van de Hollandsche departementen werd het oude tiendregt in stand gehouden; en wil men nu de uitgestrektheid van dat oude tiendregt kennen, dan ga men de plakkaten van Karel V en de verdere ordonnantien en usantien op dit stuk na, en de weinige artikelen die op zijn genomen in het Wetboek Napoleon, ingerigt voor het Koningrijk Holland.

Wat betreft het beweren, dat door den wetgever eene uitlegging gegeven kan worden aan de wet van 26 Augustus 1822, niet om terug te komen op het verledene maar voor de toekomst, — herinnert de Minister, dat daarop reeds geantwoord is, dat zoodanige uitlegging òf onnoodig òf met de gepleegde handelingen in strijd zal zijn. Art. 27 der Grondwet zegt: »Behalve het inkomen uit de domeinen, door de wet van den 26sten Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door den Koning tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, geniet Koning Willem II een jaarlijksch inkomen van één millioen uit 'sLands kas" enz. Ontstaat er nu geschil over de vraag wat bij die wet van 26 Augustus 1822 is afgestaan, dan is de regterlijke magt daar om uitspraak te doen. Luidt die uitspraak beperkend, dan zou de gemelde wets-uitlegging niet noodig zijn; luidt zij onbeperkt, dan zou diezelfde wets-uitlegging de schenking vermeerderen, door Koning Willem II aan Zijn volk gedaan.

Buiten dat alles, is de gewone wetgever niet bevoegd te veranderen wat de Grondwet heeft vastgesteld.

De Minister gaat vervolgens over tot de beantwoording van een en ander, dat ten gunste van het tweede door de andere Kamer in de wet gebragte amendement is aangevoerd. Hij bestrijdt;

met verwijzing naar hetgeen hieromtrent in de memorie van antwoord op het verslag der Eerste Kamer reeds gezegd is, nog nader het denkbeeld, dat de kennisneming van de jaarlijksche opbrengst der domeinen nuttig en noodzakelijk zou zijn voor den eigenaar. De openbaarmaking van die jaarlijksche opbrengst zou alleen kunnen strekken om nieuwsgierigheid te voldoen, want men zal uit het bedrag der opbrengst geenerlei gevolg kunnen trekken. Zoo dat bedrag weinig is, dan zal men daarom niet kunnen zeggen, dat de goederen slecht zijn beheerd, en zoo het veel is, dan zal men nog niet kunnen aannemen dat het beheer goed was. Is het bedrag weinig, dan zal het kunnen zijn dat dit het gevolg is van door den Vorst verleende kwijtscheldïng waar hij den landbouwer door rampen getroffen ziet, of van door den Vorst toegestane tegemoetkoming, waar de schuldpligtige verligting behoefde. En wie zou den Koning willen verhinderen om aan de beweging van zijn hart gevolg te geven? Is de opbrengst daarentegen aanzienlijk, dan zal het kunnen wezen, dat zulks alleen toe te schrijven is aan uitputting, aan verwaarloozing van het onderhoud der eigendommen. Het bedrag der opbrengst van de goederen zal dus niets leeren en de openbaarmaking van dat bedrag heeft alzoo geenerlei nut. — Tegen de opmerking van een der sprekers, dat de lasten en kosten van beheer thans 4½ pct. van de opbrengst der goederen wegnemen en dat later, bij het geven van inlichtingen aan de Vertegenwoordiging omtrent de opbrengst der kroondomeinen, op zoo iets misschien met nuttig gevolg aanmerkingen te maken zouden zijn, — voert de Minister aan, dat men, zoo de Vorst de aan de administratie der kroondomeinen verbonden ambtenaren ruim, ja zeer ruim wil bezoldigen, geen regt zal hebben om den Vorst daarin na te vorschen of te beoordeelen. Zulke bijzonderheden moeten besloten blijven binnen de wanden van het paleis en niet gesteld worden in handen van eene commissie der Tweede Kamer om daaromtrent rapport te doen. Maar de opgave van de opbrengst aan de Staten-Generaal zou niet alleen beneden de waardigheid der Kroon, zij zou ook strijdig met de Grondwet zijn, want de Grondwet wil, dat het koningschap geëerbiedigd zij en dat het inkomen der Kroon worde beschouwd als iets dat voor den geheelen duur eener regering onveranderd is vastgesteld en waarover alleen bij den aanvang eener regering moet worden gesproken, gedurende die geheele regering gezwegen.

De Minister besloot met te zeggen, dat het belang der zaak het hem ten pligt maakte nog dit een en ander bij deze beraadslaging in het midden te brengen.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp houdende voorziening omtrent de kroondomeinen met 31 stemmen tegen één afgestemd.

Voor heeft gestemd de heer van Nispen van Pannerden.

Daarna wordt de vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.

UNIVERSITEIT TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 10DEN SEPTEMBER.

ZITTING VAN MAANDAG 10 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten een ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 21 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Insinger, 't Hooft, van Meurs, Verheij van den Bogaard, van Mierlo, Taets van Amerongen, Diemont, Tonckens, Cost Jordens, van Beeck Vollenhoven, Borski, Bosch, Gevers van Endegeest, van Heeckeren van Enghuizen, Lightenvelt, van Welderen Rengers, de Jonge van Ellemeet, Groeninx van Zoelen, Philipse, Hoffman en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Buitenlandsche Zaken woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer Vos de Wael, daarbij kennis gevende dat hij door ambtsbezigheden verhinderd wordt de vergadering bij te wonen. Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen een afschrift van het Koninklijk besluit van den 25sten Augustus, waarbij aan jhr. mr. H. L. Wichers, Minister van Justitie, op diens verzoek, een onbepaald verlof verleend is, tot herstel zijner gezondheid, en de tijdelijke waarneming der functien van Minister van Justitie opgedragen aan den Minister van Buitenlandsche Zaken, mr. L. A. Lightenvelt.
Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen mededeeling van den directeur van 's Konings Kabinet omtrent de verleening van 's Konings bekrachtiging aan de navolgende door de beide Kamers aangenomen wets-ontwerpen als:
1°. dat tot regeling van het inkomen der Kroon;
2°. dat tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over 1849;
3°. dat tot regeling van het koloniaal batig slot;
4°. dat tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant;
5°. dat tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek;
6°. dat tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting;
7°. dat tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch;
8°. dat tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen, en
9°. dat tot heffing van vuur-, ton- en bakengelden.
Die mededeeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

Verder is ingekomen eene missive van Gedeputeerde Staten van Friesland, ten geleide van een afschrift van een aan den Koning aangeboden adres tot verhooging der jaarwedde van den griffier der Staten van Friesland.
Wordt besloten tot nederlegging van dit afschrift op de griffie, ter inzage der leden.

Naar de Commissie *ad hoc* wordt verzonden een adres van van der Vliet, tot vermindering van het zegelregt voor de dagbladen.

Aan de Kamer zijn de navolgende boekwerken ingezonden, als:
Iets over de instandhouding onzer monumenten, uit het tijdschrift de Spectator;
De Provinciale Staten, loten van het oude kiesstelsel, en de gemeentewet, door jhr. F. van Hogendorp, lid der ridderschap en Provinciale Staten van Zuidholland;
Algemeen verslag, gedaan binnen Groningen, in de jaarlijksche vergadering van contribuerende leden, gehouden den 23sten Julij 1849, wegens het Instituut voor Doofstommen, aldaar opgerigt in den jare 1790.
Wordt besloten tot de plaatsing dezer boekwerken in de boekerij der Kamer.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn op de gebruikelijke wijze ingezonden twee wets-ontwerpen,
het eene tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850,
het andere tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij geslotene overeenkomst.
Wordt besloten tot de verzending dezer stukken naar de nog te trekken afdeelingen van de maand September.

De vergadering gaat alsnu over tot de trekking van die afdeelingen.

Na afloop hiervan verzoekt de Voorzitter, dat de leden zich onmiddellijk na de sluiting der zitting in hunne respective afdeelingen vereenigen ter verkiezing van hare voorzitters en ondervoorzitters.

De heer **Taets van Amerongen** merkt hiertegen op, dat van de leden der afdeeling, waartoe hij behoort, alleen de heer 't Hooft en hij zelf tegenwoordig zijn. Hij stelt voor om de verkiezing van voorzitters en ondervoorzitters der afdeelingen uit te stellen.

De **Voorzitter** meent dat de omstandigheid, waarop de vorige spreker wees, geene genoegzame reden kan opleveren, om de bedoelde verkiezing uit te stellen.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

WETS-ONTWERPEN INGEKOMEN IN DE ZITTING VAN 10 SEPTEMBER.

1. *Wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben,
dat de Provinciale Staten van *Friesland*, door hun besluit van 28 Maart 1849, tot dekking van enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven, aan Ons hebben voorgedragen het heffen eener belasting in hunne provincie, over ieder van de jaren 1849 en 1850:
1°. van een half ten honderd van de waarde van al het rundvee;
2°. van twee buitengewone opcenten op de hoofdsom der belasting op de ongebouwde eigendommen;
dat tegen die voordragt bij Ons geene bedenkingen bestaan;
doch dat voor die belastingen, in art. 129 der Grondwet, wordt gevorderd de bekrachtiging door de wet,
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:
Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Friesland* verleend aan de navolgende belastingen, te heffen door de Staten van die provincie, over ieder van de jaren 1849 en 1850, op de wijze bij hun voormeld besluit van den 28sten Maart 1849 vastgesteld, als:
1°. van een half ten honderd van de waarde van al het rundvee binnen de provincie *Friesland;*
2°. van twee buitengewone opcenten op de hoofdsom der belasting op de ongebouwde eigendommen, gelegen in de provincie *Friesland.*
Art. 2. Deze wet is verbindende met den dag harer afkondiging.
Lasten en bevelen, enz.

2. *Wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij geslotene overeenkomst.*

Luidt zoo als hetzelve bij de Tweede Kamer in beraadslaging is gebragt (zie *Bijblad II.*)

ZITTING VAN WOENSDAG 12 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten een ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 28 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Gevers van Endegeest, Engelkens, Freseman Viëtor, Corver Hooft, Diemont, Bosch, van Heeckeren van Enghuizen, van Mierlo, van Swinderen, van Beeck Vollenhoven, van Welderen Rengers, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Lidth de Jeude, Borski, Verheij van den Bogaard, van Meurs, Taets van Amerongen, van der Lek de Clercq, Cost Jordens, Hoffman, Beerenbroek, Blankenheijm, Lightenvelt, de Jonge van Ellemeet, Philipse, Tonckens, Groeninx van Zoelen en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Finantien en Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat door den heer Martens van Sevenhoven berigt is ingezonden, dat deze door ongesteldheid verhinderd wordt de vergadering bij te wonen.
Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter** deelt der Vergadering mede dat door de respective afdeelingen verkozen zijn:
tot hare voorzitters de heeren: Cost Jordens, Hoffman, Gevers van Endegeest en Taets van Amerongen;
tot hare onder-voorzitters de heeren: Borski, Diemont, van Welderen Rengers en 't Hooft;
tot rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing van twee belastingen in de provincie Friesland, de heeren: Borski, Hoffman, van Welderen Rengers en van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, en
tot rapporteurs voor het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij geslotene overeenkomst de heeren: Cost Jordens, Hoffman, van Beeck Vollenhoven en Taets van Amerongen.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn op de gebruikelijke wijze ingezonden twee wets-ontwerpen, het eene tot inwisseling van zilveren specien en het andere tot ontneming van de hoedanigheid van standpenningen aan gouden specien.
Wordt besloten tot de verzending van die wets-ontwerpen naar de afdeelingen.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis dat de commissie van rapporteurs voor het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij geslotene overeenkomst gereed is haar verslag uit te brengen. Hij stelt voor, op de gebruikelijke wijze, zonder dat voorlezing van het verslag geschiedt, te besluiten tot het drukken en ronddeelen daarvan.

De heer **Cost Jordens** merkt op, dat de zaak, welke het bij het bedoelde verslag geldt, van spoedvereischenden aard is, en dat zij voor den afloop van dit zittingjaar afgedaan dient te worden. Het is uit dien hoofde, dat de commissie van rapporteurs hem, als lid derzelve, verzocht heeft om namens die commissie den wensch te kennen te geven dat, ter bespoediging van de behandeling der zaak, het verslag voorgelezen zou worden zoodra het ter tafel gebragt wierd.

Het verslag wordt alsnu voorgelezen en luidt aldus:
» Aan het onderzoek van dit wets-ontwerp hebben in de afdeelingen 21 leden deel genomen. Algemeen heeft men met leedwezen gezien, dat hetzelve eerst zoo kort voor het tijdstip, voor de beslissing vastgesteld, aan de beoordeeling der wetgeving is onderworpen geworden.
De meeste leden, op den voorgrond stellende dat zij door de aanneming dezer wet niet wilden geacht worden ook het beginsel aan te nemen, dat alles wat in het contract gevonden wordt tot de competentie der wetgevende magt behoort, hebben gemeend in geen angstvallig onderzoek van alle de daarin vervatte bijzonderheden te moeten treden, maar de zaak van een meer algemeen standpunt te moeten beschouwen; en dan konden zij, zonder de bezwaren over het hoofd te zien, welke sommige bepalingen welligt zouden kunnen opleveren, de voordeelen niet miskennen welke de Staat door het agentschap der Handel-maatschappij had genoten, als: het vestigen der markt onzer koloniale producten hier te lande, het bedingen daarvoor van voordeelige prijzen, het ontwikkelen van vele takken van volksbestaan enz.
Ofschoon verscheidene leden gewenscht hadden de verbindtenis tot een korter tijdvak beperkt te zien, beschouwden ook zij het agentschap der Handel-maatschappij als de meeste waarborgen voor het Rijk aanbiedende, en vonden daarin dan ook geen overwegend bezwaar.
Vrij algemeen is ook door de leden dezer Kamer het verlangen te kennen gegeven om te worden bekend gemaakt met de redenen waarom de tien millioen gulden, welke het Rijk alsnog aan de Handel-maatschappij schuldig is, in 1844 niet mede zijn afbetaald geworden.
Op bladz. 4 der memorie van beantwoording aan de Tweede Kamer leest men, dat in 1826 op Java werden ingeklaard 50 Nederlandsche schepen, die voor f 2,043,341 aan goederen van nationalen oorsprong, en f 1,830,463 aan Europesche handelswaren naar Java bragten, dus (als daar opgegeven wordt) een gezamenlijke invoer van f 6,530,093. Indien dit laatste cijfer, als niet overeenkomende met de optelling der twee eerste, geen drukfout is, zoude men daaromtrent gaarne nader opheldering ontvangen.
Eenige leden hebben verlangd te vernemen, hoeveel de vermindering der commissie in art. 11 van het contract bepaald, zal bedragen, bijaldien het geval zich voordeed dat bij verkoop en bloc de Regering er in toestemde de maatschappij van het del credere te ontheffen; terwijl die leden het allezins wenschelijk achten dat in zoodanig geval de Regering door het bepalen van voorbetaling of anderzins zich tegen eventueel verlies vrijwaarde."

Nadat de Vergadering besloten heeft dit stuk te doen drukken en ronddeelen, vraagt

Zijne Excellentie de **Minister van Kolonien** het woord. Hij verklaart zich, naar aanleiding van het zoo even voorgelezen verslag, dadelijk bereid, om de redenen, waarom de aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij in 1844 slechts gedeeltelijk heeft plaats gehad, even als die aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal in comitté-generaal zijn medegedeeld, ook hier ter plaatse te doen kennen, zoo de Voorzitter mogt goedvinden de openbare vergadering in eene met gesloten deuren te doen overgaan.

De **Voorzitter** verandert alsnu de openbare vergadering in een comitté-generaal, ten einde de Kamer kennis neme van de inlichtingen die de Minister van Kolonien wenscht te geven.

Nadat de vergadering wederom openbaar is geworden, brengt de commissie van rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850 daaromtrent haar verslag uit.
Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen.

Daarna wordt door de Vergadering besloten om de beraadslaging over het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij geslotene overeenkomst en over dat tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland vast te stellen, op den volgenden dag.

De vergadering wordt alsnu gesloten.

WETSONTWERPEN, INGEKOMEN IN DE ZITTING VAN 12 SEPTEMBER.

1. Wets-ontwerp *tot inwisseling van zilveren specien.*
Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in beraadslaging gebragt is. (Zie *Bijblad II*).

2. Wets-ontwerp *tot ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan gouden specien.*
Luidt zoo als het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in beraadslaging gebragt is (zie *Bijblad II*), behoudens eene wijziging van art. 4, hetwelk thans aldus luidt:
» Art. 4. Vóór of uiterlijk op den laatsten December 1852 worden de, krachtens deze wet uitgegeven muntbiljetten, op de

» daartoe door Ons aan te wijzen tijdstippen, voor de sommen » daarin uitgedrukt, wederom ingetrokken, tegen zilveren Neder- » landsche muntstukken."

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS

voor het wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 *en* 1850.

Dit wets-ontwerp in de afdeelingen, welke 21 leden tegenwoordig telden, overwogen zijnde, heeft tot geene bedenkingen aanleiding gegeven die daarvan de aanneming zouden verhinderen.

Het onderwerp echter waartoe het betrekkelijk is, de daarstelling van een veefonds uit de opbrengst der bedoelde belastingen in de provincie Friesland, deed in eene afdeeling de aandacht vestigen op de wenschelijkheid, om algemeene bepalingen voor het geheele Rijk ten opzigte van de wering der longziekte vast te stellen.

Die afdeeling zoude zoodanige wets-bepalingen door de Regering verlangen voorgesteld te zien.

In verband met deze zienswijze en met het oog op het antwoord aan de Tweede Kamer door de Regering gegeven, dat zij, bedacht om te dezer zake eene voordragt te doen, daarvan door onderscheidene redenen was teruggehouden, zouden ook sommige leden gaarne met die redenen nader worden bekend gemaakt.

Aldus vastgesteld in de Commissie van Rapporteurs, den 12den September 1849.

BORSKI.
HOFFMAN.
VAN WELDEREN RENGERS.
VAN AYLVA VAN PALLANDT.

ZITTING VAN DONDERDAG 13 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten twaalf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum.*

Er zijn 30 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Diemont, Gevers van Endegeest, Hoffman, Cost Jordens, Taets van Amerongen, de Jonge van Ellemeet, Lightenvelt, Philipse, Corver Hooft, Regout, van Lidth de Jeude, Borski, van Meurs, van der Lek de Clercq, Freseman Victor, Blankenheijm, Bosch, 't Hooft, Verheij van den Bogaard, Engelkens, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, van Swinderen, Insinger, van Mierlo, Tonckens, Beerenbroek, van Beeck Vollenhoven, van Welderen Rengers, van Heeckeren van Enghuizen en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Finantien, van Oorlog en van Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een berigt van den heer Groeninx van Zoelen, die daarbij meldt, dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt de vergadering bij te wonen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal is op de gebruikelijke wijze ingezonden een wets-ontwerp tot verhooging van uitgaven voor het openbaar maken van het verhandelde bij de Staten-Generaal.

De **Voorzitter** stelt voor dit wets-ontwerp naar de afdeelingen te verzenden.

De heer **Taets van Amerongen** verklaart zich niet te kunnen vereenigen met het voorstel des Voorzitters. Hij meent dat de Kamer geen genoegzamen tijd meer zal hebben om het nu ingekomen wets-ontwerp nog in dit zittingjaar geheel af te handelen, en acht het daarom beter om de verzending van hetzelve naar de afdeelingen uit te stellen.

De **Voorzitter** stelt thans voor om de beslissing omtrent de verzending van evengemeld wets-ontwerp naar de afdeelingen voor alsnog aan te houden, met welk voorstel de Vergadering zich vereenigt.

De **Voorzitter** geeft der Vergadering kennis, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor het wets-ontwerp tot inwisseling van zilveren specien en voor dat tot ontneming der hoedanigheid van standpenningen aangouden specien verkozen zijn de heeren: Borski, van Mierlo, van Welderen Rengers en van Lidth de Jeude.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp, houdende *bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst.*

Zijne Excellentie de **Minister van Kolonien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

In het verslag uwer commissie van rapporteurs wordt het leedwezen der leden betuigd, dat het wets-ontwerp, hetwelk thans het onderwerp uwer beraadslagingen uitmaakt, niet vroeger aan de beoordeeling der wetgeving is onderworpen geworden. Het zij mij vergund, Mijne Heeren, op te merken, dat ook ik eene vroegere aanbieding als wenschelijk zou hebben beschouwd, doch dat, zoodra het vertrouwen des Konings mij het beheer over het departement van Kolonien heeft opgedragen, ik met den spoed, waarvoor de zaak vatbaar was, deze belangrijke aangelegenheid heb trachten te regelen, met dat gevolg, dat, na verloop van ruim eene maand na mijne optreding, het wets-ontwerp aan de Tweede Kamer is onderworpen geworden, nadat de overeenkomst, waarvan de bekrachtiging wordt gevraagd, definitivelijk door mij met de Nederlandsche Handel-maatschappij was gesloten, onder bijvoeging van art. 13, en nadat de zaak vervolgens, èn in den Raad van Ministers, èn bij den Raad van State, èn bij den Koning, een onderwerp van onderzoek en overweging had uitgemaakt.

Het is uit de beraadslagingen in de Tweede Kamer gebleken, dat ook daar de meerderheid van gevoelen is, dat niet alle in de overeenkomst vervatte bijzonderheden behooren tot de competentie der wetgevende magt. De Regering is het met die meerderheid en met de meeste leden dezer Kamer in dit opzigt volkomen eens, en herhaalt de verklaring, dat niemand, door de aanneming van dit wets-ontwerp, hares inziens geacht kan worden te zijn gepraejudicieerd omtrent deszelfs gevoelen ten aanzien van hetgeen in die overeenkomst al of niet behoort tot de bevoegdheid der wetgevende magt.

In het midden latende, of door eene andere redactie der overeenkomst niet zouden zijn uit den weg geruimd de bezwaren, welke sommige van derzelver bepalingen thans, blijkens het verslag, welligt zouden opleveren, meen ik hier te moeten herinneren dat die redactie reeds in 1846 is vastgesteld, en dat de Regering gemeend heeft den toen aangenomen vorm te moeten behouden, te meer, omdat de zaak ten principale, na een grondig onderzoek, haar aannemelijk voorkwam, zoo als dezelve toen is geregeld. Om die reden is dan ook geene poging gedaan, welke trouwens wel vruchteloos zou zijn geweest, om met opzigt tot den tijd van duur eenige wijziging te verkrijgen.

De bijvoeging, op bladzijde 4 der memorie van beantwoording, in de opgave omtrent den in- en uitvoer van 1826, van de woorden: *dus een gezamenlijke invoer van f* 6,530,093, moet als het gevolg eener schrijffout worden beschouwd, zoo als te regt in het verslag wordt vermoed. Eene zoodanige bijvoeging of optelling wordt dan ook niet in de opgaven omtrent de jaren 1836 en 1846 aangetroffen.

Wanneer tot een verkoop *en bloc* van het een of ander artikel mogt worden overgegaan, en de Nederlandsche Handelmaatschappij maakte zwarigheid om voor het bedrag van zoodanigen verkoop del credere te staan, dan zou, naar mijne meening, van de commissie der Maatschappij moeten worden afgetrokken 1 per cent; zoodat die commissie over zoodanigen verkoop worden zou 1¾ per cent.

Hoezeer op dit oogenblik de bedoeling der Regering niet is om wederom het stelsel van verkoopingen *en bloc* in practijk te brengen, zou zij, wanneer daartoe weder mogt worden overgegaan, alle mogelijke voorzorgen nemen, om zich van de behoorlijke inning van de penningen te verzekeren.

En hiermede, Mijne Heeren, meen ik de verschillende punten, in het verslag uwer commissie van rapporteurs voorkomende, te hebben behandeld.

De heer **Engelkens**: Het stelsel van cultures door wijlen den graaf van den Bosch uitgedacht, heeft goede vruchten voor Indie en het moederland opgeleverd, en wij moeten de nagedachtenis eens staatsmans vereeren, welke dit grootsche denkbeeld heeft in werking gebragt.

Intusschen is daardoor op het moederland eene gewigtige en moeijelijke taak gelegd, door het ingevoerde stelsel naar behoefte van tijd en omstandigheden uit te breiden, en vòòr alles, om hetzelve te verbeteren.

Veel en velerlei zijn de middelen van verbetering en uitbreiding welke door deskundigen worden aangegeven, maar naauwelijks is het een of ander denkbeeld over deze gewigtige zaak ontwikkeld, of het vindt ook zijne bestrijders.

Het systema van landverkoop — het stelsel van kolonisatie — de verpachting der tinmijnen, en andere zijn als zoo vele wezenlijke verbeteringen voorgedragen, maar ook op verschillende wijze met meerdere of mindere hartstogtelijkheid bestreden, en zooverre is het reeds gekomen dat allen welke op theoretische beschouwingen moeten afgaan, en het gezag van anderen raadplegen, reeds huiveren op het denkbeeld, dat zij eenmaal geroepen kunnen worden tot het nemen eener beslissing, waarmede het vaderland staat of valt, waardoor het bezit van Indie in de waagschaal gesteld kan worden.

De wijze van handelen welke velen zich veroorloven is de weg, is het middel niet om het doel te bereiken.

In al het voorgestelde, wanneer het ter goeder trouw en onbevooroordeeld onderzocht wordt, kan iets goeds, iets heilzaams opgesloten liggen, en een kalm en grondig onderzoek is volstrekt behoefte, wanneer men met het behoud der kolonien de welvaart van Nederland wil verzekeren, wanneer men, door de nijverheid in Indie te bevorderen, de gelukkige toekomst en het zelfbehoud van het moederland wil bevorderen en handhaven.

Weinigen slechts bevinden zich op de hoogte van het onderwerp, maar wanneer die weinigen zich onderling niet met grondige argumenten maar door magtspreuken wederleggen, dan moet ik mij met angstvalligheid afvragen en velen zullen dit zeker met mij doen: wat moet van dit alles het gevolg worden? Aan welke gevaren wordt het vaderland niet blootgesteld?

Het departement van Kolonien was een gesloten boek. Nu wordt wel de eene of andere bladzijde daarvan geopend maar zulks is niet voldoende om licht, zooveel licht te verspreiden als noodig is, dat met gerustheid tot de verbetering van het bestaande kunne worden medegewerkt. En met het status quo in Indie is bijna niemand tevreden.

Over het gebrekkige en schadelijke muntstelsel worden vele klagten gehoord: de gedwongene aflevering der producten aan het gouvernement wordt door velen als eene gewigtige grief aangemerkt, terwijl er anderen zijn welke aan den verkoop der producten op Java de voorkeur geven boven de hier thans bestaande kolo iale markt.

Ongelukkig dat bij de meesten het eigenbelang in het spel komt, en dat het voor oningewijden zoo moeijelijk wordt het ware van het valsche te onderscheiden.

In dezen stand van zaken wordt aan de goedkeuring der wetgeving aangeboden eene overeenkomst met de Handel-maatschappij, eene overeenkomst steunende, voor zooverre daarvan niet wordt afgeweken, op eene gelijke overeenkomst van $^{23}/_{25}$ Julij 1840, welke alzoo eveneens moet goedgekeurd worden.

Twee hoofdpunten behelst die overeenkomst: een kapitalisatie- en een consignatie-contract. Het eerste behoort stellig bij de wetgeving, het laatste bij de uitvoerende magt. En hoewel ik gaarne instemmen wil met de argumentatie van Zijne Excellentie den Minister van Kolonien bij de memorie van beantwoording aan de Tweede Kamer voor de goedkeuring dier beide, zeer verschillende, zaken aangevoerd, geloof ik echter dat het geene houding heeft voor de wetgeving zich met alle die zaken de consignatie, het vervoer en den verkoop der producten betreffende, in te laten, omdat die tot de uitvoerende magt behooren.

Er wordt gevraagd eene goedkeuring der gekapitaliseerde schuld van 10 millioen, met magt van opvordering van de zijde des crediteurs in 1874. Er wordt gevraagd de goedkeuring van een consignatie-contract voor een tijdstip van 25 jaren.

Een lang, zeer lang tijdvak, waarin oneindig veel kan gebeuren, en waarin het standpunt der contracterende partijen zoodanig van aard kan veranderen, dat de uitvoering òf niet wenschelijk òf onmogelijk wordt.

Ik wil op woorden niet letten, maar ik had gewenscht dat het contract in eenen anderen geest gesteld ware, want nu heeft het den schijn als of de ondergeschikte den meester wetten voorschrijft en in knellende banden legt.

Wat art. 5 der overeenkomst beteekenen moet is mij niet duidelijk. Wel wordt de bevoegdheid eener vervroegde schuldaflossing gereserveerd, maar die aflossing zal geene verandering te weeg brengen in de verpligte consignatie.

Tot December 1854, al is de schuld ook afgelost, blijft de consignatie aan de Handel-maatschappij verzekerd. Vervroegt na dit tijdstip de Regering het consigneren der producten naar Nederland dan zal die consignatie geschieden door tusschenkomst der Nederlandsche Handel-maatschappij. Wanneer ik het artikel goed begrijp, dan bindt zich de Regering de handen, om zelfs na het tijdvak dat de schuld afgelost is geen anderen agent dan de Handel-maatschappij voor het consigneren der producten aan te nemen.

De Handel-maatschappij is alzoo, en blijft tot 1874, uitsluitend de agent van het gouvernement, ingeval er iets te consigneren valt.

Ik behoor niet tot diegenen, welke aan de Handel-maatschappij de agentuur van het gouvernement zouden willen ontnemen, want ik geloof dat slechts eene kolossale vennootschap gelijk de Handel-maatschappij, zulk eene uitgebreide zaak als de vervoer en verkoop der Indische producten betreft kan uitvoeren, maar ik houde het voor noodzakelijk, ja voor dringend noodzakelijk dat aan het contract een bekwame termijn van opzage wederzijds toegevoegd ware geworden, omdat de omstandigheden van het Rijk althans het wenschelijk kunnen doen achten in verloop van tijd van die verpligte consignatie ontslagen te worden.

Bovendien komt het mij voor dat de Handel-maatschappij zich uitermate goed laat betalen voor de diensten welke zij den lande bewijst; en ofschoon ik die zaken minder beoordeelen kan, komt het mij nogtans allerzonderlingst voor, dat men boven en behalve een aanzienlijk commissieloon, van interest voor de voorschotten en andere provisien nog provisie betalen moet voor eene factorij.

Deze is, dunkt mij, de gecommitteerde van den agent, en in diens dienst; maar wanneer de meester goed beloond wordt, zal men toch wel met de bezoldiging van diens bedienden niet te maken hebben.

Ook komt het, naar mijne zienswijze, minder doelmatig voor de producten voor de zeereis geheel of gedeeltelijk te laten verzekeren, want men kan vrij stellig aannemen, dat het verlies van schepen gedurende 25 jaren door de Handel-maatschappij gebezigd, weinig meer dan $\frac{1}{4}$ per cent bedragen heeft, en nu is toch de waarborg tegen dit verlies veel te duur verkocht, voor eene voortdurende verzekering van 3 per cent op zijn minst, al verzekert het Gouvernement zich ook zelf voor een gedeelte, gelijk thans plaats vindt. Het is waar, de evenementen der zee zijn wisselvallig; maar het is ook waar, dat, wanneer de schade door assurantie-maatschappijen te vergoeden tot millioenen opklimt, deze evenmin als de brand-verzekering-maatschappijen tijdens den noodlottigen brand van Hamburg, daartoe in staat zijn.

In de meeste gevallen zijn zulke enorme verzekeringen nutteloos, ten ware men de toevlugt mogt nemen tot die kolossale instellingen in Engeland, waar men dan ook wel meer dan 3 per cent aan premien zal moeten betalen.

De bevrachtingen zijn te hoog en de reederijen worden te ruim betaald: dit is ook eene bedenking welke elders gemaakt is. Het eerste kan waar zijn — het laatste moet ik tegenspreken. De reederijen in de gunst der Handel-maatschappij deelende, worden aan eene menigte formaliteiten onderworpen, welke alle aanzienlijke uitgaven vereischen, waarmede men bij eene gewone vrachtvaart op de Oost-Indien niets te maken heeft. Wanneer ik wel onderrigt ben, dan is eerst in den laatsten tijd aan eenige schepen vergund eene tusschenreis te doen. Vroeger, en nu nog, moeten de meeste schepen hunne beurt in de dokken geduldig afwachten en soms verstrijken er 7, ja meer maanden, bevorens zij weder in de vaart komen; of de reederijen hierbij welvaren kunnen, kan ieder beoordeelen welke eenigzins met de scheepvaart bekend is. Waar zal het zijn dat het Gouvernement meer vracht geeft dan bij eene vrije onbelemmerde concurrentie zoude noodig zijn; maar niet

minder is het ook waarheid, dat bij minder vracht meer voordeel zoude kunnen behaald worden, wanneer het emplooi der schepen onafgebroken plaats vond. Toen de Handel-maatschappij opgerigt werd in 1824, was de Oost-Indische koopvaardijvloot van luttel beteekenis. Er moesten nieuwe schepen gebouwd worden, en de Handel-maatschappij gaf daartoe aanmoediging door eene toezegging van *drie*, soms van meer vrachten achtereen volgende, tegen eene bepaalde hooge vracht. De eerste reederijen hebben goede winsten behaald en de concurrentie nam daardoor toe, ja werd zelfs zoo groot, dat de Handel-maatschappij hare toezegging aan de reederijen moest beperken en ten slotte met die toezegging op voortdurende bevrachting eindigen. Hoort men de reeders, dan vermeenen ze gegronde klagten te hebben tegen de Handel-maatschappij, als of deze in hare beloften te kort gekomen ware, en velen beklagen zich, hetzij te regt of te onregte, dat er zoo vele millioenen schats aan schepen voor de Oost-Indische vaart verbouwd zijn, waarvoor slechts een gebrekkig emplooi kan gevonden worden.

Ik moet u, Mijne Heeren, verschooning verzoeken dat ik mij zoolang met bedenkingen tegen de meergenoemde overeenkomsten, en tegen de wijze van handelen der Handel-maatschappij heb bezig gehouden. Het belang der zaak noopte mij daartoe, omdat de door mij opgeworpen bedenkingen bij mij van zooveel gewigt zijn, dat ik daarvan het uitbrengen mijner stem vóór of tegen de wet moet laten afhangen, wanneer ik niet beter ingelicht kan worden.

Geen vriend van afbreken wanneer men niet weder opbouwen kan, vind ik echter geene vrijheid de Regering aan banden te leggen, ten einde eene meerdere ontwikkeling aan de nijverheid en welvaart der Indische bezittingen te geven, en ik zie die knellende banden in beide overeenkomsten. (*)

Zijne Excellentie de **Minister van Financien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het zij mij vergund, eenige woorden in het midden te brengen ter beantwoording der bezwaren, door den laatsten spreker met opzigt tot dit wets-ontwerp aangegeven. Ik zal trachten daarbij zoo kort mogelijk te zijn.

Een van de groote bezwaren van den geachten spreker is, allerminst genomen, overdreven. Hij vindt zich bezwaard om eene overeenkomst goed te keuren, waarbij de Regering in hare vrijheid van handelen in de Oost-Indische kolonien voor zeer geruimen tijd belemmerd wordt. Ik meen dat zoodanige belemmering uit het tegenwoordig contract werkelijk niet voortvloeit. Het is reeds meermalen opgemerkt geworden, dat dit contract de Regering niet verder aan stellige banden legt dan gedurende eene periode van vijf jaren, en deze toch is niet te lang, vooral wanneer men let op art. 3 van het contract, waarin geschreven staat, dat de Regering alleen gehouden is, om aan de Nederlandsche Handel-maatschappij tot vervoer naar Nederland en verkoop aldaar af te geven al de koffij, suiker, indigo en specerijen, die in Nederlandsch Indie aan het Gouvernement worden geleverd. Men ziet hieruit, dat de Regering al dadelijk niet zoo geheel aan banden zal liggen. Ik zeg dit niet om te kennen te geven, dat de Staat nu reeds voornemens zou zijn om van de vrijheid, die hier gelaten is, gebruik te maken, maar ik constateer alleen het feit, dat de Regering niet zoozeer aan banden zal liggen, als wel buiten de Kamer voorgesteld is geworden. Wat meer is, kon de Regering later goedvinden om hare contracten met bijzondere personen in de Oost-Indien ten aanzien van de cultuur gesloten, te wijzigen en de opbrengst van gelden in plaats van eene levering in natura te vorderen, dan zal de Regering hierin door niets verhinderd worden en tegenover de Handel-maatschappij geene verbindtenis meer bestaan voor zooveel die producten betreft.

Eene meer stellige verpligting vloeit voort uit art. 5 van het contract, waarbij de Regering op zich neemt, om, indien na 31 December 1854 de geheele aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij plaats heeft en de Regering dan nog met het consigneren der gouvernements-producten naar Nederland voortgaat, hiertoe van het intermediair der Handel-maatschappij gebruik te maken. Om deze bepaling te justificeren, moet ik nogmaals de geschiedenis dezer overeenkomst herinneren, zoo als die reeds in de met de Tweede Kamer over dit onderwerp gewisselde stukken ontwikkeld is. De tegenwoordige Regering vond bij haar optreden dit contract in 1846 in zooverre gesloten, dat toen op last des Konings aan de Handel-maatschappij was te kennen gegeven, dat indien zij zich tegen het einde van het tegenwoordige octrooi op nieuw constituëerde, dan van 1 Januarij 1850 af dit contract, dat alstoen na langdurige onderhandelingen ontworpen was, de betrekking tusschen den Staat en de Handel-maatschappij regelen zou. Onder de bepalingen van dit contract bekleedt art. 5 eene eerste plaats en ik geloof dat niemand in die bepaling eene onbillijkheid zal kunnen zien. Bij het groote belang, dat de Regering er in heeft om de Handel-maatschappij te behouden als agent voor den vervoer en den verkoop der koloniale producten, was het niet te veel gevergd van de Handel-maatschappij, dat zij in het nieuwe contract eenigen waarborg, eenige zekerheid verlangde; en van de zijde der Regering was het niet te veel toegestaan, dat zij, om dien agent te behouden, aan dezen eenige zekerheid gaf. Het wederzijdsch belang bragt mede in het contract eene bepaling op te nemen als die van art. 5, waarbij de Regering op zich neemt om ten minste tot ultimo December 1854 de koloniale gouvernementsproducten aan de Handel-maatschappij te consigneren. Maar volgens die bepaling zal het tevens vrijstaan, om — indien na dat tijdstip de aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij geschiedt en het werkelijk voor den handel en de schatkist van belang blijkt te zijn om de koloniale producten niet herwaarts over te voeren — met de consignatie geheel op te houden. Ik moet nog opmerken, dat het hier niet gold het sluiten van een contract met een bestaand ligchaam, maar eene voorwaarde, waarop de nieuwe vennootschap in het leven zou treden. Toen in 1846 onderhandeld werd, was het niet de vraag om zich met de op dit oogenblik nog bestaande Handel-maatschappij te verstaan omtrent hare betrekking tot de Regering na 1 Januarij 1850, maar het was de vraag om overeen te komen omtrent de voorwaarden, waarop met 1 Januarij 1850 eene nieuwe Handel-maatschappij in het leven zou treden. Op de in dit contract opgenomen voorwaarden is de nieuwe vennootschap tot stand gekomen en het is nu onmogelijk in die voorwaarden nog verandering te brengen. Kon dit nog geschieden, dan zou er voor de Regering geene bedenking bestaan om in het contract alsnog zoodanige voorwaarde op te nemen, als de laatste spreker wenschelijk geacht heeft, de vaststelling namelijk van een bekwamen termijn van opzegging wederzijds.

Dezelfde spreker heeft nog deze bedenking tegen art. 11 van het contract geopperd, dat daarbij aan de maatschappij, behalve commissieloon, ook provisie voor eene factorij betaald zal moeten worden. Bij de discussie in de Tweede Kamer is reeds opgemerkt, dat uit dit contract inderdaad niet die enorme voordeelen voor de Handel-maatschappij zullen voortspruiten, die sommigen zich voorstellen. Een spreker uit Rotterdam, een geacht handelaar, heeft in die Kamer zeer juist aangewezen, dat de inkomsten die de maatschappij volgens het nieuwe contract trekken zal, op ongeveer 12 ton te stellen zijn, hetgeen met 4 ton renten der schuld van den Staat, 16 ton uitmaakt, terwijl de som der jaarlijks aan de deelhebbers uit te betalen rente 17 ton bedraagt. Het commissieloon, dat de maatschappij genieten zal, zal ook zeker niet hooger zijn dan hetgeen aan particuliere handelhuizen betaald zou moeten worden en dan is het ook niet onbillijk dat de factorij ten laste van den Staat komt. Geen particulier koopman hier te lande zou bij dergelijk commissieloon nog daarenboven op zich nemen, om zonder verder loon de kosten van inlading en inscheping in de kolonie te dragen.

Wat eindelijk betreft de aanmerking van den geachten spreker omtrent de assurantie der producten, zal ik alleen opmerken, dat volgens dit contract op den Staat niet meer de *verpligting* zal rusten om de producten voor de zeereis te verzekeren. Ik geloof dat deze omstandigheid een langdurig debat onnoodig maakt, over de vraag of die assurantie al dan niet wenschelijk is. Dit evenwel moet ik hier bijvoegen, dat juist de daadzaak, dat de maatschappij zoo weinig schade heeft geleden, het gevolg is der assurantie. Het zijn, naar verzekerd wordt, niet meer alleen de reeders, die nagaan of de schepen van goede qualiteit en behoorlijk uitgerust zijn, maar de assuradeurs zelven houden dan een toeziend oog, en deze laatste werken alzoo mede om de schade die geleden wordt minder aanzienlijk te maken. Vele deskundigen zijn het hieromtrent eens, en mogt men eenmaal besluiten om de verzekering af te schaffen dan zal men, geloof ik, ondervinden dat die mindere uitgave geen voordeel aanbrengt.

Een dergelijk antwoord moet ik ook geven op de aanmerking die dezelfde spreker omtrent de vrachtloonen gemaakt heeft, of-

(*) In de redevoering van den heer *Engelkens* staat op de vorige bladzijde, kol. 2, regel 17, *Vervroegt*, waarvoor men leze: *Vervolgt*.

schoon hij niet zoozeer bezwaar vond in het cijfer zelf der vrachtloonen, als wel in de formaliteiten, waaraan de reederijen, die thans voor de Handel-maatschappij varen, onderworpen zijn. Ook deze, schoon zij voor de reeders lastig zijn, dragen het hunne bij tot vermeerdering van de veiligheid der vaart. Overigens mag ik hier nog dit aanmerken, dat het contract de handen der Regering geenszins bindt ten aanzien der vrachtloonen en dat later, zoo de omstandigheden dit toelaten, tot eene billijke vermindering der vrachtloonen zal kunnen worden overgegaan.

Ik hoop, dat het mij gelukt zal zijn, om de bezwaren van den geachten spreker uit den weg te ruimen. Ik acht het verder onnoodig, om, na al hetgeen bij onderscheiden gelegenheden hieromtrent gezegd is, nu nog breedvoerig te ontvouwen, waarom de Regering het contract zelf en niet de grondslagen van hetzelve aan de goedkeuring der wetgevende magt onderworpen heeft. Ook vroeger was dergelijk contract zelf door de wetgeving bekrachtigd; bovendien, toen deze Regering optrad was reeds een voor haar verbindend contract gesloten, en het zou zeker ongerijmd geweest zijn de grondslagen waarop een contract zou worden aangegaan, ter bekrachtiging aan de wetgeving voor te dragen, waar het contract zelf reeds gesloten was.

De heer **Hoffman** zegt nagenoeg: Deze wet, Mijne Heeren, is elders van alle zijden bezien, met warmte aangevallen, even warm verdedigd, en ofschoon door velen het gevoelen is geuit, dat wel de verlenging der schuld, maar niet de consignatie der producten tot de bevoegdheid der wetgevende magt behoorde, is evenwel het consignatie-contract in alle deelen onderzocht, en nog veel meer dan daarin te lezen staat ter sprake gebragt.

Ik moet bekennen, Mijne Heeren, dat behalve de moeijelijkheid van het vraagstuk zelf, het beoordeelen namelijk van het cultuur-stelsel in verband met de belangen van den handel, de scheepvaart met al wat daaraan vast is, de fabriekmatige nijverheid en zoo vele andere zaken, de wetgeving, althans de Tweede Kamer, hier nog eene andere, geheel exceptionnele moeijelijkheid ondervond, namelijk van, even als voor deze Kamer altijd het geval is, te moeten afkeuren of goedkeuren wat andere goedvinden, zonder daarvoor iets beters in de plaats te kunnen stellen. Het regt van amendement, dat, verstandig aangewend, zooveel nut kan aanbrengen en zooveel kan bijdragen tot het gemeen overleg tusschen de onderscheiden takken der wetgeving, was hier geschorst; er was geen middenweg tusschen aannemen en verwerpen; men koos de aanneming; men deinsde terug voor den geweldigen schok, welke de verwerping én voor het vaderland, én voor de kolonie konde te weeg brengen. Ook ik ben van gevoelen dat onze geheele finantiele toestand hier van het woord *voor* of *tegen* afhing, en dat de gevolgen eener afstemming niet te overzien waren. In deze Kamer, waar het ons niet baten kan, al konden wij iets beters aantoonen, daarvan te gewagen, behoeven wij eigenlijk nimmer over een ontwerp het woord te voeren wanneer wij, daarin meer voor dan tegen vindende, tot de aanneming besluiten. Ik zoude dan ook heden hebben gezwegen, ware het niet dat ik een paar aanmerkingen wenschte in het midden te brengen, die het mij voorkomt dat bij de tegenstanders der wet niet genoeg gewogen hebben: het is het punt der vracht en dat der assurantie. In het onderzoek van het stelsel zelf trede ik niet: den handelaar, den zeehandelaar vooral, is elk monopolie vijandig; aan hen die vóór de oprigting der Handel-maatschappij dat ruime veld der kolonien ter bearbeiding open stond, is door dat stelsel groot nadeel toegebragt, niet minder misschien door vele der eerste handelingen dier maatschappij, voor dat zij als zuiver agent, genoegzaam emplooi voor hare kapitalen vond om die ondernemingen te staken, waardoor ons vele vreemde relatien die met zulk een kolossaal ligchaam op onze markten niet verlangden te concurreren, zijn ontvallen, en welke tot ons nadeel eene andere rigting hebben genomen. Ik wraak het dus niet dat de maatschappij zich thans uitsluitend tot het agentschap bepaalt; in die qualiteit heeft zij zeker zeer nuttig voor de schatkist gewerkt in de eerste plaats, maar zij heeft ook als zoodanig eene handelsvloot in 't leven geroepen, zoo als dit land er vroeger geene kende. Indien echter de raad van enkelen wierd gevolgd, zouden wij gevaar loopen die schoone vloot even spoedig te zien verdwijnen; het denkbeeld toch is aangegeven, om de bevrachtingen bij aanbesteding te doen plaats hebben; maar heeft men daarbij wel bedacht, dat die vloot, door de invoering van ons koloniaal stelsel ontstaan, bijna uitsluitend in dienst der maatschappij is, en dat het onedelmoedig en zijn eigen werk vernietigen zou zijn, de reederijen, welke die schepen uit hoofde van het monopolie der producten, tot geen ander einde kunnen bezigen, nu te noodzaken die à tout prix over te voeren, tot dat zij het eindelijk, omdat de vracht de kosten niet meer dekt, moeten opgeven en hunne schepen sloopen; wordt dit het geval, weg zijn dan onze reederijen, onze timmerwerven, zeilmakerijen, smederijen, touwslagerijen, houtzagerijen en wat niet al, en dan, Mijne Heeren, dan blijft er niet anders over, wil men geen vreemde bodems bezigen, dan de producten in Indie zelf te verkoopen, en wie zullen dan daar de koopers zijn? Vreemden, die de markt elders zullen overbrengen en ons met hunne schepen onze koloniale waren zullen aanbrengen, waarvoor zij betaald zullen hebben wat hun goeddunkt.

Evenzoo zal het met onze assurantien gaan, wanneer men den raad om zich zelf te verzekeren opvolgde; niemand zal ontkennen dat voor een handelsland solide assurantie-compagnien noodig en wenschelijk zijn. Vele bestonden er bij ons vóór de invoering van dit koloniaal stelsel; meerdere zijn er sedert naar mate der behoefte opgerigt; maar daar de particuliere handel op onze bezittingen zich thans tot een niet noemenswaard bedrag gereduceerd ziet, zoo hebben ook alle die assurantien welke vroeger voor rekening van particulieren werden gesloten opgehouden, daar bijna alle producten door de maatschappij voor rekening van het Rijk worden vervoerd. Verzekert deze ook nu zich zelve, dan kunnen alle die inrigtingen de deur wel sluiten, en dan zal voor hetgeen nog overblijft de handel zich ter verzekering tot het buitenland moeten wenden; ik wijs hier nog niet op het gevaar, dat een paar totale verliezen, welke toch toevallig in een jaar zouden kunnen plaats hebben, de schatkist in verlegenheid zouden kunnen brengen, door het batig slot met het bedrag daarvan te verminderen; alleen wil ik dit betoogen, dat de belangen zoowel der reederijen als der maatschappijen van assurantie te zeer in verband tot het algemeen belang staan, om die ligtvaardig in de waagschaal te stellen. Oogenblikkelijk mogt de schatkist er misschien door worden gebaat, veel zekerder zou op den duur de nadeelige invloed van zoodanige uitbreiding van het monopolie-stelsel zich op de inkomsten van den Staat doen gevoelen.

Ik zal voor deze wet stemmen, maar in de hoop, dat hetgeen door het aangenomen stelsel werd opgebouwd, niet ligtzinnig zal worden afgebroken, en de Regering den regel niet zal vergeten, dat hij zelf niet leven kan, die niet weet te laten leven.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging gesloten en overgegaan tot de hoofdelijke stemming. Daarbij wordt het wets-ontwerp, houdende bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp *tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over* 1849 *en* 1850.

De heer **Tonckens** vraagt het woord. Hij zegt niet voornemens te zijn, om te spreken over het wets-ontwerp zelf, dat thans aan de orde is. De voorgedragen provinciale belastingen strijden, zijns inziens, niet met het algemeen belastingstelsel en hij acht zich dus niet bevoegd om het wets-ontwerp af te stemmen, ofschoon, indien hij hetzelve verder dan uit dat oogpunt beoordeelen mogt, daartegen bij hem bedenking bestaan zou. Hij heeft het woord gevraagd om bij deze gelegenheid de Regering te bedanken, dat zij er aan denkt om eene wet voor te dragen, die ten doel zou hebben om voor de afwering der heerschende veeziekte en het behoud van den veestapel te zorgen. Eene algemeene wet, strekkende om de verspreiding der longziekte te keer te gaan, is, nu die ziekte bijna overal heerscht, noodig, en spreker heeft dan ook met genoegen uit de memorie van antwoord op het verslag der Tweede Kamer over dit wets-ontwerp gezien, dat de Regering op het voorstellen van zoodanige wet bedacht is. Men leest daar het volgende: „Het weren der longziekte en het behouden van den veestapel is als een algemeen belang te beschouwen; het kan ook door plaatselijke omstandigheden van meer bijzonder belang worden. — De algemeene wetgever kan daarvoor verordeningen vaststellen; de provinciale wetgever is ook bevoegd in die behoefte te voorzien, hetzij de algemeene wet ontbreekt, hetzij hier bepalingen vóór de plaatselijke belangen óf onvolledig óf onvoldoende zijn. — De Regering was bedacht, om te dezer zake een wets-ontwerp aan de Vertegenwoordiging voor te dragen. — Onderscheidene redenen bewogen haar, dat ontwerp voor alsnog terug te houden." Het voordeel dat eene algemeene wet zal opleveren is, meent de spreker, niet te miskennen. Er bestaan thans in de onderscheidene provincien en zelfs in onderscheiden gemeenten van dezelfde provincie verschil-

lende verordeningen op dit stuk; eene ongelijkheid, die aanleiding geeft tot klagten. In de eene gemeente worden bij die verordeningen ligtere straffen bedreigd, in de andere zwaarder straffen. Vooral geeft de ongelijkheid der bepalingen omtrent de certificaten van gezondheid bij het vervoer van vee tot moeijelijkheden aanleiding. Het gevolg van die ongelijkheid is, dat hij, wiens certificaten in eene gemeente voldoende zijn, daarmede in eene andere gemeente, waar het reglement anders luidt, eene boete beloopt, en zoodanige calange moet voor hem, die geheel ter goeder trouw is, eene onaangename gewaarwording opleveren. De spreker acht hier alzoo eene algemeene wet noodig, en nu wenscht hij de redenen te vernemen, waarom het ontwerp van zulk eene wet voor alsnog teruggehouden wordt. Reeds in het verslag der Commissie van Rapporteurs is het verlangen geuit om die redenen te kennen, en de spreker vertrouwt dat de Minister van Binnenlandsche Zaken wel bereid zal zijn om ze thans op te geven. In afwachting van de inlichtingen des Ministers moet hij op de spoedige indiening van de verlangde algemeene wet aandringen.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** zegt gaarne de inlichtingen te zullen geven, die door het lid uit Drenthe en ook reeds in het verslag der Commissie van Rapporteurs voor dit wets-ontwerp verlangd zijn. De Minister heeft, zoodra hij aan het hoofd van het ministerie van Binnenlandsche Zaken geroepen werd, zijne aandacht gevestigd op de verwoestingen, die allerwege door de veeziekte aangerigt worden. Hij ontwierp al dadelijk eene wet met eenige daarmede in verband staande verordeningen, bestemd om dat onderwerp in al zijnen omvang te regelen; maar toen die stukken aan het oordeel van den Ministerraad werden onderworpen, bleek het dat daar zoowel als elders zeer veel verschil van gevoelen bestond omtrent de te nemen maatregelen. Men erkende dat bloote politie-verordeningen niet voldoende zouden zijn, maar dat deze gepaard zouden moeten gaan met maatregelen, die strekken om het kwaad te voorkomen of in zijne geboorte te fnuiken en juist over deze werd zeer verschillend geoordeeld. Deze maatregelen zouden moeten medebrengen het verleenen van schadevergoeding aan houders van vee dat afgemaakt moest worden, en dit denkbeeld van schadevergoeding schrikte velen af, eensdeels uit hoofde van de groote sommen die daarvoor gevorderd zouden worden, anderdeels uit hoofde van de moeijelijkheid der aanwijzing van de bronnen waaruit men die sommen zou moeten putten. Men wist niet of die gelden gevonden zouden moeten worden òf uit bijdragen van de belanghebbenden, òf uit eene algemeene belasting, òf uit eene andere bron; men vreesde dat van de Vertegenwoordiging moeijelijk de toekenning van gelden verkregen zou worden en herinnerde zich dat de instelling van een bijzonder fonds te dezer zake bij de wetgeving voor en na tegenstand ontmoet had. Voornamelijk evenwel schrikte af het misbruik dat vroeger van de verleening van schadevergoeding gemaakt is geworden. Men somde gevallen op, waarin oud afgeleefd vee als ziek aangegeven of opzettelijk ziek gemaakt was, en het was bij het Ministerie inderdaad bekend, dat vooral in de zuidelijke provincien een schromelijk misbruik gemaakt is van het toekennen van schadevergoeding en dat zelfs de gemeente-besturen niet vrijgebleven zijn van het ligtvaardig afgeven der tot het erlangen van schadevergoeding noodige certificaten. Men nam verder in aanmerking, dat de schadevergoeding nooit volledig verstrekt zou kunnen worden; dat de onderscheiden maatregelen die tot het te keer gaan van verkeerde practijken noodig zouden zijn, tijd en kosten zouden vorderen, dat men de schadevergoeding niet terstond zou kunnen uitbetalen en deze alzoo niet zou beantwoorden aan het doel, namelijk om den veehouder in staat te stellen tot het weder-bevolken zijner stallen, zoodra hij zijn vee verloren had. Eindelijk merkte men op, dat de politie-maatregelen zelve niet overal gelijk konden zijn; dat elke bijzondere localiteit verordeningen zou vorderen. Om alle die redenen meende men dat het beter was om die geheele zaak voor 's hands aan de locale autoriteiten over te laten. Dit zag men nu ook werkelijk op deze en gene plaats gebeuren en welkom was het der Regering te zien, dat de Staten van Friesland zich de zaak aantrokken en in dezen een uitstekend voorbeeld gaven aan de Staten van andere provincien. De zaak aldus voor het oogenblik aan de provinciale en andere locale autoriteiten overlatende, zal de Regering later, indien de bemoeijing van die autoriteiten blijken mogt niet aan het oogmerk te beantwoorden, algemeene verordeningen voordragen.

Alleen de zucht om zoo goed mogelijk te voorzien in de hier bestaande behoefte, heeft de Regering tot nu toe doen stilzitten, en de Minister vleit zich dat die voorzigtigheid ook in deze Kamer goedkeuring zal vinden.

De heer **Tonckens** zegt, met leedwezen gehoord te hebben, dat er bij de Regering zoovele bezwaren bestaan tegen het voordragen eener algemeene wet tot het te keer gaan der longziekte bij het vee. Hij meent tegen hetgeen de Minister heeft aangevoerd, te moeten opmerken, dat hij niet bedoeld heeft eene wet die de strekking zou hebben om de bestrijding der kosten van eene bij het afmaken van vee te verleenen schadevergoeding te regelen, maar eene algemeene politie-wet, om de verspreiding der longziekte tegen te gaan. Hij moet op de daarstelling van zoodanige politie-wet alsnog aandringen, omdat het verschil dat thans tusschen de politie-maatregelen van de eene plaats en die van de andere bestaat, tot moeijelijkheden aanleiding geeft. Dat zulk eene algemeene wet niet zonder moeite tot stand te brengen zal zijn, wil de spreker gelooven, maar hij houdt zulks niet voor onmogelijk; men zal daarbij de regeling van die enkele punten, welke naar mate der verschillende localiteiten verschillende voorziening vereischen, aan de locale autoriteiten kunnen overlaten. Wat betreft het misbruik, waartoe vroeger de toekenning van schadevergoeding voor afgemaakt vee aanleiding gegeven heeft, merkt de spreker op, dat hij geene reden ziet, waarom nu niet dergelijk misbruik in Friesland te vreezen zou zijn. Hij kent het reglement, dat de Staten van Friesland nu gemaakt hebben niet, maar hoe sterk het ook mogt zijn, men zal, vreest hij, niet alle misbruik kunnen weren. Hij gelooft dat de nu voorgedragen belastingen thans geen doel zullen treffen, en zou daarom, indien hij er bevoegd toe was, dit wets-ontwerp afstemmen.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken** antwoordt, dat de Regering geene algemeene politie-wet heeft voorgedragen, omdat zoodanige wet belemmering zou aanbrengen in de bemoeijingen ten deze van de provinciale en plaatselijke autoriteiten. Wanneer eene algemeene politie-wet wierd daargesteld, dan zou de bevoegdheid der wetgevende magt van de provinciale of plaatselijke autoriteiten, wat het thans besproken onderwerp betreft, òf ophouden òf ten minste die autoriteiten belemmerd zijn in de toepassing harer inzigten omtrent het plaatsen van maatregelen tot schadevergoeding naast politie-maatregelen. En wat nu betreft de gevreesde ongelijkheid der politie-maatregelen, wanneer deze niet van den algemeenen wetgever uitgaan, merkt de Minister op, dat, zoo de zaak aan de gemeenten wordt overgelaten, de Provinciale Staten zullen moeten zorgen, dat de verschillende gemeente-verordeningen op zich zelve goed zijn en onderling met elkander in verband staan; dat verder, zoo dit verkeerd werkt, de Provinciale Staten zelven zullen moeten optreden en algemeene provinciale verordeningen zullen moeten daarstellen, onder 's Konings goedkeuring. De rijks-wetgever zou slechts bepalingen kunnen maken, die voor alle provincien dezelfde zijn, en wat voor de eene provincie goed is zou in de andere wel eens hinder kunnen aanbrengen of minder doelmatig werken. Het is om deze reden, dat de Regering ten deze de werking van die gemeentelijke en provinciale verordeningen wil gadeslaan, om eerst dan zelve op te treden, wanneer die verordeningen blijken ongenoegzaam te zijn.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming en wordt daarbij het wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland met 28 tegen 2 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Taets van Amerongen en de Voorzitter.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 14 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten twaalf ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn 27 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Tonckens, Engelkens, Beerenbroek, Bosch, Cost Jordens, van Swinderen, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Freseman Viëtor, Corver Hooft, van Meurs, Hoffman, de Jonge

van Ellemeet, van Welderen Rengers, Philipse, van der Lek de Clercq, Groeninx van Zoelen, Verheij van den Bogaard, Taets van Amerongen, van Heeckeren van Enghuizen, Regout, van Nispen van Pannerden, van Mierlo, van der Beken Pasteel, van Lidth de Jonde, Martens van Sevenhoven, Borski en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een berigt van den heer van Beeck Vollenhoven, die daarbij meldt, dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt de vergadering bij te wonen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen een afschrift van een Koninklijk besluit van 25 Augustus, waarbij de vice-admiraal J. C. Rijk, op zijn verzoek, met den 15den September eervol ontslagen wordt uit de betrekking van Minister van Marine; alsmede van een Koninklijk besluit van den 12den September, waarbij de Minister van Kolonien, de schout-bij-nacht E. B. van den Bosch, belast wordt met de waarneming der functien van Minister der Marine, ingaande met den 15den September.

Deze stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

Door de Tweede Kamer der Staten-Generaal is op de gebruikelijke wijze ingezonden een wets-ontwerp tot uitbetaling van pensioenen aan geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.

Wordt besloten om de beslissing omtrent de verzending van genoemd wets-ontwerp naar de afdeelingen vooral nog aan te houden.

De **Voorzitter** geeft te kennen, dat de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot inwisseling van zilveren specien, en voor dat tot ontneming der hoedanigheid van standpenning aan gouden specien, gereed is daarover haar verslag uit te brengen.

Daar niemand de voorlezing van het verslag verlangt, wordt terstond besloten hetzelve te doen drukken en rondddeelen.

De **Voorzitter** stelt vervolgens voor om de beraadslaging over de beide genoemde wets-ontwerpen te bepalen op den volgenden dag, des ochtends ten tien ure.

De heer **Taets van Amerongen** vraagt het woord en verklaart zich tegen het voorstel des Voorzitters. Hij merkt op, dat het verslag der Commissie van Rapporteurs eerst heden avond in handen der leden zal komen; dat het ook zou kunnen zijn — de spreker kent het verslag niet — dat nog een schriftelijk antwoord van den Minister van Finantien noodig is. Die beide omstandigheden maken het, zijns inziens, moeijelijk om de beraadslaging reeds op morgen te bepalen, te meer daar het hier eene zaak geldt van hoog belang en waarover hooggeleerde manuen het onderling nog oneens zijn. De spreker acht het verkeerd om zoodanige zaak hier met overhaasting te behandelen.

De heer **Borski** ondersteunt de bezwaren, die de vorige spreker tegen het voorstel des Voorzitters heeft aangevoerd.

De **Voorzitter** merkt op, dat hij gevraagd heeft of iemand der leden de voorlezing van het verslag verlangde, maar dat hij, nu dit stuk niet voorgelezen is, niet in staat is om te zeggen, of er al dan niet een schriftelijk antwoord van den Minister van Finantien op het verslag noodig zal zijn. Hij vertrouwt dat een der rapporteurs voor de wets-ontwerpen welke het hier geldt, wel de goedheid zal willen hebben, om ten aanzien van het bedoelde punt eenige inlichting te geven.

De heer **Borski** geeft als lid der Commissie van Rapporteurs voor de beide wets-ontwerpen betrekkelijk de munt te kennen, dat in het verslag der Commissie vragen voorkomen, waaromtrent hij voor zich gaarne een schriftelijk antwoord vóór de beraadslaging van de Regering ontvangen zou. De Commissie meende evenwel, dat die vragen ook gevoegelijk mondeling bij de beraadslaging beantwoord zouden kunnen worden, en de spreker laat het nu aan de Vergadering over te beslissen, of zij al dan niet zonder voorafgaand schriftelijk antwoord tot de beraadslaging wil overgaan.

De heer **Hoffman** stelt voor om het verslag der Commissie van Rapporteurs alsnog te doen voorlezen, ten einde de Vergadering kunne beoordeelen of zij een schriftelijk antwoord op dat stuk zou wenschen te ontvangen.

Dit voorstel vindt algemeene ondersteuning, zoodat alsnu wordt overgegaan tot de voorlezing van het verslag van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot inwisseling van zilveren specien en voor dat tot ontneming der hoedanigheid van standpenning aan gouden specien. Dit stuk luidt aldus:

» Aan het onderzoek dezer beide wets-ontwerpen hebben in de afdeelingen zes en twintig leden deel genomen. Verschillende bedenkingen zijn daarbij, als in eene zaak van zoo teederen en ingewikkelden aard, door sommige leden geopperd, welke uwe Commissie hier kortelijk zal opteekenen en geschikt zijn om door de beraadslaging meerder licht te ontvangen.

ONTWERP N°. I.

Met het oog op de uitvoering dezer wetsbepalingen, uiten vele leden den wensch dat daarbij door de Regering de meest mogelijke spaarzaamheid en zuinigheid zouden worden in acht genomen.

Voorts rees de schroom bij sommigen, dat de pasmunt te zeer zoude kunnen worden vermenigvuldigd en men daarmede op sommige tijdstippen als overstelpt zoude kunnen worden, tot groot ongerief in de betalingen, waarbij toch, naar art. 20 der wet van 26 November 1847, niemand tot het ontvangen van meer dan eene bepaalde hoeveelheid pasmunt is verpligt.

ONTWERP N°. II.

Enkele leden konden zich met dit wets-ontwerp niet vereenigen en zouden verlangd hebben den ganschen maatregel uitgesteld te zien.

Leden, welke toegaven dat bezwaarlijk kon worden teruggekomen op het beginsel der wet van 1847, ten opzigte van den zilveren standaard, zagen echter in de uitvoering der tegenwoordige onoverkomelijke zwarigheden. In de circulatie bevinden zich 172 millioen gouden, 83 millioen zilveren munt: hoe zal de Regering middelen vinden om, zonder de circulatie te benadeelen, de eersten daarin door zulk eene ontzettende menigte zilveren munten, als daartoe noodig zal zijn, te doen vervangen?

De kosten hiertoe vereischt baarden bekommering, vooral bij die leden, welke den maatregel buitendien onnoodig en ondoelmatig keurden. De wet in haren zamenhang vordert niet alleen dat de 30 millioen aan muntbiljetten vóór den laatsten December 1852 tegen zilveren munt zullen zijn ingewisseld, maar desgelijks moet voor al het in dien tusschentijd aangeboden goud, zilver worden uitgegeven. Onder de middelen door de Regering te bezigen, wordt op bladz. 5 der antwoorden aan de Tweede Kamer dat der beleeningen aangewezen. Doch om te beleenen, moet men eerst in het bezit zijn; en hoe zal de Regering het goud uit de markt kunnen nemen en beleenen zonder de uitgifte van zilver?

Daarbij oordeelden die leden, dat men niet uit het oog moet verliezen, dat de depreciatie van het goud, welke als gevreesd op den voorgrond wordt gesteld, eene zaak is van opinie. De ontdekking eener vruchtbare zilvermijn, welke onder de mogelijkheden behoort, konde de geheele zaak van gedaante doen veranderen. In naburige rijken, als Engeland en Frankrijk, is men nog niet beangstigd wegens de depreciatie van het goud, noch brengt men aldaar voor alsnog verandering in den standaard, welke in het eerstgenoemde land de gouden, in het andere de gouden en zilveren gezamenlijk is.

Andere leden bleven mede de meening aankleven, dat de dubbele standaard niet de bezwaren oplevert, die men er aan pleegt toe te schrijven, en volhardden bij het gevoelen, dat de demonetisatie van het goud de noodzakelijkheid zou doen ontstaan van een ander circulerend medium, waardoor het bestaand veelvoud van den rijksdaalder zal moeten worden vervangen. Indien men dat alsdan door crediet-papier zou willen bewerkstelligen, verklaarden zich die leden van stonden aan daartegen.

Eene vraag is door eenige leden gedaan, of liever herhaald, die het daarop gegeven antwoord aan de Tweede Kamer onvoldoende vonden, namelijk: waarom men geene muntbiljetten van vijf gulden zoude uitgeven tegenover ingewisselde vijfgulden-goudstukken.

Artt. 1 en 2. Ten opzigte van art. 1 zagen eenige leden de reden niet in der wijziging, welke de aanvang van art. 1 heeft ondergaan: zij achtten verder, dat door het jongst gewijzigd art. 4 het verband was verbroken tusschen dit artikel en het 2de. Als binnen den gestelden tijd de som van de ter verwisseling aangeboden goudstukken het bepaalde bedrag van 30 millioen kwam te overschrijden, zoude eene groote ongelegenheid ontstaan;

ZITTING VAN DEN 14DEN SEPTEMBER.

en zoodanige uitkomst is afhankelijk van omstandigheden die vooraf niet te bepalen zijn. — Andere leden, welke, het beginsel van den zilveren standaard als beslist aannemende, bereid waren om dienovereenkomstig mede te werken tot de ontneming aan de gouden specien van de hoedanigheid van standpenningen, wenschten vooral de zekerheid te erlangen, dat de voorgedragene maatregelen op geenerlei wijze eenige stremming in de circulatie zouden te weeg brengen. Zij meenden dat, zoo artt. 1 en 2 onveranderd waren gebleven, de wet behoorlijk en zonder stoornis zoude hebben kunnen worden ten uitvoer gelegd; niet zoo na de wijziging welke die artikelen hebben ondergaan. In art. 1 is nu sprake van *tijdstippen en wijze*, waarop de tien- en vijfguldenstukken zullen worden ingetrokken, waarvan de niet aangebodene als negotiepenningen in omloop zullen blijven. Er werd gevraagd wat er dan zou worden van dat gedeelte tien- en vijfguldenstukken dat niet opgeroepen zou zijn of niet begrepen in het quantum dat ophoudt wettig betaalmiddel te wezen. Men zal dan bekomen tien- en vijfguldenstukken wettigen koers hebbende en tien- en vijfguldenstukken die als negotiepenningen te beschouwen zullen zijn. Ook vóór de tijdstippen naar art. 1 vast te stellen, zal er gelegenheid zijn om in te wisselen; doch voor zooveel de schatkist niet bij magte is om met de bepaalde 30 millioen het ontbrekende aan te vullen, zoo vroeg men hoe dan zou moeten gehandeld worden.

Art. 7. Het 7de artikel gaf aanleiding om aan te dringen op de vervulling van het beloofde (bl. 6 der antwoorden aan de Tweede Kamer ten aanzien eener gelijkwerkende strafwetgeving; alsmede tot de vraag, door eene afdeeling voorgesteld, of de strafbepalingen van art. 22 der wet van 26 November 1847, tegen eene waarde-vermindering van muntspecien, mede toepasselijk zullen zijn op tien- en vijfguldenstukken, die, zonder vermunt te zijn, als negotiepenningen in omloop blijven.

In ditzelfde 7de artikel wordt van de straf van dwangarbeid gewaagd. Bij de onzekerheid of het Wetboek van Strafregt altijddurenden of tijdelijken dwangarbeid onder de straffen zal opnemen, oordeelde eene afdeeling dat het beter ware geweest, hier *de zwaarste straf na de doodstraf bij de nieuwe strafwet* te stellen en intusschen *den dwangarbeid* te bepalen."

De heer **Taets van Amerongen** vraagt alsnu weder het woord. Hij blijft bij zijne meening volharden, dat niet gevoegelijk reeds morgen ochtend tot de beraadslaging over de beide wetten omtrent de munt kan worden overgegaan. Hij gelooft, na het verslag te hebben aangehoord, dat een voorafgaand schriftelijk antwoord van de Regering op dat stuk noodig is.

De **Voorzitter** herinnert, dat door een lid der Commissie van Rapporteurs te kennen is gegeven, dat die Commissie beslist heeft dat geen schriftelijk antwoord op het verslag gevraagd zou worden van de Regering.

De heer **Cost Jordens** meent dat de vraag, of een schriftelijk antwoord van de Regering wenschelijk is, hier niet meer te pas kan komen. De beslissing dier vraag behoorde tot de bevoegdheid der Commissie van Rapporteurs, en vermitsdeze nu in ontkennenden zin beslist heeft, moet de zaak als afgedaan beschouwd worden. Bij het Reglement van Orde is de zaak, welke het hier geldt, geheel overgelaten aan de Commissie van Rapporteurs, en zoo nu nog, nadat die commissie beslist heeft, in omvraag gebragt wierd of een schriftelijk antwoord van de Regering verzocht zal worden, zou de spreker zich tegen het vragen van zoodanig antwoord verklaren, omdat hij meent dat de Vergadering daartoe niet bevoegd is.

De **Voorzitter** geeft te kennen, dat het geenszins zijn voornemen was, om de bedoelde vraag in omvraag te brengen. Hij zal, vermits omtrent zijn voorstel, om de discussie over de beide wetten betrekkelijk de munt op morgen ten tien ure te bepalen, verschil van gevoelen bestaat, dat voorstel in omvrage brengen.

De Vergadering besluit met 20 tegen 7 stemmen overeenkomstig het voorstel des Voorzitters.

Tegen hetzelve hebben gestemd de heeren: Hoffman, de Jonge van Ellemeet, Philipse, Groeninx van Zoelen, Taets van Amerongen, Regout en Borski.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN ZATURDAG 15 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten tien ure geopend door den Voorzitter, *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*.

Er zijn aanvankelijk 30 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen afschrift van een Koninklijk besluit, waarbij de Minister van Binnenlandsche Zaken gemagtigd wordt om heden ten drie ure de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal te sluiten.

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt bij monde van den heer **van Swinderen** het volgende rapport uit:

„ Uwe Commissie voor de petitien heeft omtrent het aan haar verzonden verzoekschrift van *J. L. van der Vliet*, uitgever van het *Zondagsblad*, te 's Gravenhage, bij deze de eer te berigten, dat hetzelve bevat den wensch, dat het aan deze Vergadering moge behagen, om in ernstige overweging te willen nemen de geopperde en nog te opperen vertoogen en bedenkingen tegen de zegelwet. Nemende de verzoeker de vrijheid, daarbij te doen opmerken, dat die zegelwet niet anders is te beschouwen, dan als eene belasting op den geest, voorzeker door het Opperwezen niet aan den mensch geschonken om belast te worden; terwijl daarteboven de hier bedoelde belasting, mede volgens de meening van den verzoeker, niet aan den Lande de voorgestelde voordeelen zoude opleveren, daar de uitgevers zich door het formaat hunner dagbladen buiten het bereik der wet zouden houden.

Uwe Commissie, daarlatende alle bespiegeling, waartoe dit onderwerp aanleiding zoude kunnen geven, is van oordeel, mede na kennis te hebben genomen van de inlichtingen, door den heer Minister van Finantien betrekkelijk de zegelwet onlangs aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gegeven, dat het vermelde verzoekschrift ter griffie behoort te worden gedeponeerd, en zij heeft alzoo de eer daartoe bij deze te concluderen."

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomen conclusie.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot inwisseling van zilveren specien*.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het zij mij geoorloofd met eenige weinige woorden de opmerkingen toe te lichten, die in het verslag der Commissie van Rapporteurs met betrekking tot het thans behandelde wets-ontwerp voorkomen.

Men heeft in dat stuk vooreerst den wensch te kennen gegeven, dat bij de uitvoering van deze wet door de Regering de meest mogelijke spaarzaamheid en zuinigheid zouden worden in acht genomen. Ik kan de stellige verzekering geven, dat ook met opzigt tot dit onderwerp de meest mogelijke zorg voor de finantiele belangen des lands aangewend zal worden.

In het bedoelde verslag wordt verder gezegd, dat bij sommige leden de schroom bestaat, dat de pasmunt te zeer zou kunnen worden vermenigvuldigd. Ook dit gevaar zal de Regering zooveel slechts mogelijk is trachten te vermijden. De bepaling der wet van 26 November 1847, dat niemand verpligt is meer dan eene bepaalde hoeveelheid pasmunt te ontvangen, geeft daartoe gereede aanleiding, en maakt de aanmunting van te groote hoeveelheden van zelve ondoelmatig. De Regering gevoelt zelve, dat van het beginsel der wet van 1847, om de pasmunt van een lager gehalte te maken dan de standpenning, ook bij het bestaan der even aangehaalde bepaling, groot misbruik gemaakt zou kunnen worden. Zij is er op bedacht, om zoo mogelijk hier te lande dergelijke maatregelen te nemen, als elders tegen overdadige uitgifte van pasmunt worden genomen: namelijk het geven van de gelegenheid om bij sommige openbare kassen pasmunt tegen standpenningen, en omgekeerd, te verwisselen. Het zal nog nader moeten blijken of zulks op den duur uitvoerbaar is. Zoodanige maatregel echter is de meest doelmatige, om aan de eene zijde

te groote opeenhooping van pasmunt bij enkele particulieren, en tevens gebrek aan dit noodzakelijk redmiddel te voorkomen.

Met dit weinige zijn, naar ik geloof, de in het verslag voorkomende aanmerkingen genoegzaam beantwoord.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging gesloten en gaat men over tot de hoofdelijke stemming, waarbij het wets-ontwerp tot inwisseling van zilveren specien met 29 stemmen tegen één stem wordt aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Verheij van den Bogaard, Regout, van Nispen van Pannerden, Borski, Martens van Sevenhoven, van der Beken Pasteel, Cost Jordens, Groeninx van Zoelen, van Mierlo, Beerenbrock, Bosch, van Meurs, Corver Hooft, Diemont, Freseman Viëtor, Engelkens, van Welderen Rengers, van Lidth de Jeude, Gevers van Endegeest, Tonckens, de Jonge van Ellemeet, van Heeckeren van Enghuizen, van der Lek de Clercq, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Lightenvelt, Hoffman, Blankenheijm, van Swinderen en de Voorzitter.

Tegen heeft gestemd de heer Taets van Amerongen.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp *tot ontneming der hoedanigheid van standpenning aan gouden specien.*

De heer **Borski** heeft het eerst het woord en zegt: De redenen waarom ik mij met het onderhavige wets-ontwerp niet kan vereenigen wensch ik aan u voor te dragen. De tegenwoordige voordragt vind ik alsnog *ontijdig*, buitendien *gevaarlijk en kostbaar*. — *Ontijdig* omdat ik tot diegenen behoor die geene vrees koesteren dat het goud zoo overvloedig gevonden zal worden dat eene vermindering in de waarde van dit metaal te vreezen is; daarbij komt, dat wanneer op Borneo, in Californie of wel in Mexico eene rijke zilvermijn gevonden wierd, — en zulks zal men dan toch niet voor onmogelijk houden — de vrees voor depreciatie van het goud verdwijnen zoude. Ik vraag dus waarom men thans reeds overgaat om maatregelen te nemen ter demonetisatie van onze gouden munt, dewijl het zeer wel mogelijk is dat men de uitgaven daaraan verbonden zal gedaan hebben en dan later zien dat die uitgaven onnoodig zijn geweest.

Ik noem den maatregel *gevaarlijk*. Wanneer men zich voorstelt dat de Regering vermeent dat het gunstige tijdstip daar is om denzelve uit te voeren, kunnen er omstandigheden voorkomen die even onverwachts als invloedhebbende kunnen zijn. Ik stel mij voor, dat wanneer de Regering overgaat tot de oproeping ter inwisseling, men toch eenige tijdruimte zal moeten verleenen. Ik kan niet beoordeelen hoe de Regering zal handelen ten opzigte der Nederlandsche gouden munt welke zich in onze overzeesche bezittingen bevindt; de billijkheid zoude vorderen dat de houders aldaar ook van den maatregel gebruik konden maken. Maar wat heeft men al niet in de laatste tijden voor evenementen zien plaats grijpen in weinige dagen, en welke veranderingen kunnen er niet plaats vinden in eenige weken? Zoodanige evenementen zouden den genomen maatregel geheel ondoenlijk kunnen maken. En wanneer men alsdan zijne berekening gemaakt had dat men met de 30 millioen muntbiljetten had kunnen volstaan en de aangebodene som aan gouden munt veel hooger liep, zouden alsdan de gevolgen niet allerschadelijkst zijn? Wanneer men zich voorstelt dat het gunstigste tijdstip juist waargenomen zoude worden, dan nog is de maatregel in mijn oog gevaarlijk, dewijl men door het demonetiseren van millioenen aan gouden munt de circulatie geheel uit haar verband rukt. Gelukt de operatie, dan blijven de f 10 en f 5 stukken in de wandeling maar slechts als negotie-penningen, die niemand behoeft aan te nemen; voor de circulatie zijn dezelve verloren: in tijden van geldcrisis rust dus alles op de in circulatie zijnde circa f 83 millioen zilveren munt.

Men zal zich niet voorstellen dat er mogelijkheid bestaat om de circulatie genoegzaam aan te vullen met zilveren munt; daartoe moest men alle de middelen, hiertoe noodig, bezitten en hieraan zoude ik twijfelen.

Wanneer dus de maatregel gelukt of niet gelukt, in beide de gevallen zijn daaraan groote gevaren en nadeelen voor eene behoorlijke circulatie verbonden.

Ik beschouw den voorgestelden maatregel als zeer *kostbaar*, wanneer ik mij bepaal tot de som daartoe bij deze wet aangevraagd. De Regering heeft rondborstig verklaard dat zij niet konde weten of de aangevraagde som niet zoude worden overschreden; maar de aangevraagde uitgaaf vind ik belangrijk in den tegenwoordigen staat van onze finantien, op het oogenblik dat de Regering bekent dat zij, voldoende aan de toegezegde bezuinigingen, genoodzaakt is verdienstelijke ambtenaren op zijde te stellen: dit werd gezegd bij gelegenheid van eene uitgave van eenige duizenden guldens, en hier is sprake van tonnen gouds, en dat wel voor eene uitgaaf die ik als ontijdig en onnoodig beschouw.

Ik wil niet bepalen of men niet, met inachtneming van al datgene hetwelk de regtvaardigheid vordert, aan onze gouden munt vooreerst de hoedanigheid van standpenning had kunnen laten behouden om later, na expiratie van dien tijd, dien men op een of twee jaren had kunnen vaststellen, alsdan over te gaan tot het jaarlijks tariferen van die gouden munten, even als zulks in Pruissen het geval is. Men zoude hierdoor aan het ongerief van eene verminderde circulatie te gemoet komen en de onkosten, die deze maatregel vordert, zouden van veel minder beteekenis zijn. Door vooraf eene gelegenheid aan te bieden om de gouden munten tegen muntbiljetten in te wisselen, zoude men alle klagten over de bezwaren van den door mij bedoelden maatregel wegnemen.

Ik zal tegen de wet stemmen.

De heer **Hoffman**: Ik heb over het stelsel van den enkelen en dubbelen standaard reeds vele twistgedingen bijgewoond; ik heb dat van den enkelen met warmte als het eenige rationele hooren verdedigen, maar ook dat van den dubbelen evenzeer hooren aanprijzen. Ik heb den gouden boven den zilveren standaard zien aanbevelen, en die aanbeveling zien aandringen door het vooruitzigt eener vermindering in de waarde van het zilver, toen (in 1845) op misschien 15 à 25 per cent begroot, of vergroot; ik heb die aanbeveling hooren tegenspreken, en tot aandrang zien wijzen op de goud-productie van het Ural-gebergte. De voorstanders van den gouden standaard wezen op Engeland, die van den zilveren op Hamburg, die van den dubbelen op Frankrijk en op de ondervinding hier te lande gedurende de laatste dertig jaren. Aanvankelijk heeft de Regering zich in dezen strijd onzijdig gehouden; eerst na de hermunting van het meerendeel der oude zilveren munten heeft zij zich stellig voor den enkelen en wel voor den zilveren standaard verklaard, en in dien geest op den 25sten Maart 1847 een wets-ontwerp aangeboden, volgens art. 23 waarvan de f 10 en f 5 stukken zouden worden ingewisseld, bij sommen van 20 millioen te gelijk, tegen uitgifte van recepissen, welke binnen eene maand na derzelver dagteekening zouden worden ingetrokken.

Deze voordragt vond reeds in de afdeelingen vele tegenstanders, welke, behalve den strijd over den enkelen en dubbelen standaard, het ontijdig keurden tot dien beslissenden stap over te gaan, op een oogenblik, waarin men, waar men het oog ook heensloeg, overal in de bestaande omstandigheden redenen vond tot dubbele behoedzaamheid omtrent al wat den geldsomloop betreft. Die omstandigheden waren toen het mislukken van den oogst in een groot deel van Europa, 't welk vrees voor eene algemeene geld-crisis deed ontstaan. Het ontwerp werd (28 Junij 1847) met 27 tegen 26 stemmen verworpen.

Weinige maanden later (op den 8sten November) werd een nieuw ontwerp voorgedragen, met deze wijziging, betreffende de goudmunt alleen, dat vóór 31 December 1850 daarvoor nadere bepalingen zouden worden gemaakt, en dat die stukken wettig betaalmiddel zouden blijven, tot dat die bepalingen zouden zijn tot stand gebragt.

Ook deze voordragt vond volgens het verslag der Tweede Kamer geen algemeenen bijval; ook toen meenden velen, dat zonder meerdere onderving de beslissing ontijdig was; en wat antwoordde de Regering aan deze? Dit, Mijne Heeren: „Zoo de ondervinding „niet mogt bevestigen de stelling waarvan de voorstanders van „den enkelen standaard uitgaan, dan zal er door de aanneming „daarvan niets verloren zijn, en men zal altijd nog weder tot de „aanneming van den gouden naast den zilveren standaard kunnen „overgaan. De onzekerheid waarin men zoude mogen verkeeren, „of het goud dan wel het zilver bij vervolg meer of minder aan „depreciatie onderhevig zal worden, schijnt geene verbindering „te moeten opleveren om eene keuze omtrent den standaard te „doen, die alleen naar den tegenwoordigen stand der zaak en de „ondervinding van verloopen jaren kan beoordeeld worden."

Ik meende uit dergelijke redeneringen te mogen besluiten, dat de Regering zelve in onzekerheid verkeerde omtrent de gevolgen van den door haar voorgestelden maatregel, maar dat zij er de proef van verlangde te nemen. Ik behoorde tot die leden, welke zoodanige proefneming zoo niet stellig gevaarlijk, althans door geene noodzakelijkheid geboden beschouwden, en ik stemde ook tegen dat ontwerp, dat (19 November 1847) met 29 tegen 27 stemmen

werd aangenomen, en het is ten gevolge van art. 23 dier wet, dat dit ontwerp thans aan onze beraadslaging wordt onderworpen.

Ik heb mij afgevraagd, Mijne Heeren, van waar die eb en vloed in de stemmingen over deze materie: de eerste wet met ééne stem verworpen, de tweede aangenomen met twee, de tegenwoordige met algemeene stemmen. Is dit daaraan toe te schrijven, dat men zich door de wet van November 1847 gebonden rekende, of is er nieuw licht over de zaak opgegaan, of wel is het de vrees voor de goud-productie van Californie? Ik moet bekennen dat het mij een raadsel is, maar daar ik in de andere Kamer vroeger tegen die voorstellen stemde met meer dan een mijner toenmalige medeleden, welke er zich thans voor verklaarden, reken ik mij in dat opzigt volkomen vrij.

Een nieuw licht is mij, althans ten voordeele van het buiten wettigen koers stellen onzer gouden munt, niet verschenen, veeleer heeft de geld-crisis, door de revolutien van het vorig jaar veroorzaakt, mij versterkt in de overtuiging, dat onze gouden naast de zilveren munt ons toen groote dienst bewezen heeft, die wij van negotie-penningen, bij gebrek aan munt en dus aan koopers van muntspecien zeker niet zouden hebben ondervonden, en mij zoo mogelijk nog afkeeriger gemaakt, om aan den bestaanden geldsomloop de hand te slaan, vooral in omstandigheden als die waarin mijnes inziens ons werelddeel alsnog verkeert, want, Mijne Heeren, men moge zich vleijen, maar ontveinzen kan men het niet, er is wel asch op het vuur geworpen maar het is niet gebluscht, en hoe weinig is er noodig om het weêr te doen ontvlammen, en wanneer dan dezelfde oorzaken dezelfde gevolgen zullen hebben, wanneer dan onze handel rijk zal zijn aan gouden staven of gouden Willems, want dat staat gelijk, maar gebrek zal hebben aan munt waarmede alleen echter zij zich van hare verbindtenissen kan kwijten, dan zal men naar ik vreeze te laat inzien dat men te voorbarig heeft gehandeld, om niet te zeggen dat men de practijk heeft opgeofferd aan de theorie, dat in onze eeuw niet vreemd is.

Maar de vrees voor Californie, ook die deel ik niet; de Regering spreekt daarvan in de memorie van toelichting als in 't voorbijgaan (bladz. 5), maar wijst tevens een paar bladzijden verder op de verzendingen van goud uit Engeland naar Amerika, en dat nog kort geleden, toen men vermeende het goud van Amerika in groote stroomen naar Europa te zullen zien toevloeijen! Hier dus, Mijne Heeren, heeft de practijk de theorie gelogenstraft.

Maar wat van dat alles ook zijn moge, ik trek er dit besluit uit, dat het is geworden eene zaak van opinie, die zonder proefneming tot geen wiskunstige zekerheid is te brengen, en wanneer ik daarover dan eene stem moet uitbrengen, dan kunnen ondervinding en waarschijnlijkheden mij alleen leiden, en dan geloof ik dat er veel meer kans van nadeel dan van voordeel in het nemen van die proef gelegen is.

Ik heb reeds gewezen op den handelaar, die, ofschoon overvloed van gouden Willems hebbende, zijne op hem loopende wissels in een oogenblik van crisis niet zou kunnen betalen uit gebrek aan koopers voor die muntspecie, en dus aan munt; ik zal niet gewagen van het ongerief van den maatregel in het dagelijksch leven, dat alles is reeds gezegd en herzegd; een voorbeeld echter tot regtvaardiging van mijn beweren wensch ik nog aan te halen; ik vind dit in de redevoering van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken, sprekende in de zitting der Tweede Kamer op den 28sten Junij 1847 tegen de voordragt, alwaar ik dit leze:

» Het gebeurde onlangs dat een kapitaal van (ik meen) f 12,000 » moest worden afgelost, doch de aflossing uitbleef. De schuld- » eischer had in zijnen schuldbrief de onherroepelijke volmagt be- » dongen om het goed te kunnen verkoopen. Daarvan maakte » hij gebruik. Het was voor den schuldenaar van het hoogste » belang dat zijn goed niet verkocht wierd, en hij spande zijne » uiterste krachten in, om het geld van hem gevorderd bijeen te » krijgen. Weinige uren voordat de verkooping een aanvang zou » nemen had hij die som bijeen, maar in bankbiljetten; hij liet » deze bij deurwaarders-acte aan zijn schuldeischer aanbieden. » Deze maakte van het beding gebruik, dat er in klinkende munt » moest worden uitbetaald en weigerde bankbiljetten aan te ne- » men. Op die plaats was zoo veel specie niet, immers zoo » spoedig niet te verkrijgen. De verkoop werd voortgezet en de » schuldenaar van zijn vaderlijk erf beroofd!" Uit dit enkele geval kan blijken, voegde de spreker er bij, van hoe veel belang het is, dat er overvloed is van munt, onveranderlijk in waarde en waarvan de aanneming verpligting is.

Ik zal u niet behoeven te zeggen Mijne Heeren, dat hetgeen voor dezen schuldeischer speciaal bedongen was, in den handel een stilzwijgend beding is, en dat dus de houder van eenen wisselbrief, den acceptant die hem in bankbiljetten of in baren goud of Willems zou willen betalen omdat hij geen munt heeft of die niet bekomen kan, evenzoo behandelen kan, omdat hij altijd regt heeft munt te vorderen.

Over de bezwaren in de uitvoering der inwisseling, zal ik niet uitweiden. Het heeft mij verwonderd dat, terwijl het bij de eerste wet op de inwisseling der zilveren munt vlugschriften regende tegen het uitgeven van muntbiljetten, in een van welke werd betoogd hoe èn de risico èn de intrest van den tijd der uitgifte tot op dien der intrekking, in het buitenland op den wisselkoers zouden drukken en welk eene schade dit aan den handel zou berokkenen, er nu geen woord tegen wordt gesproken; het gold toen eene inwisseling berekend op omtrent 80 millioen, om van slechte goede munt te maken: nu geldt het eene inwisseling van 172 millioen om van goede gangbare munt baren te maken, en nu wordt tegen eene uitgifte van muntpapier voor even langen tijd niet opgezien; maar men heeft misschien bevonden dat die invloed op den wissel ook eene theorie was, die zich in stoom heeft opgelost, of welligt vindt men de oplossing in de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken waarvan ik reeds gewaagde, en heeft men ingezien dat die Willems een voortreffelijk middel van speculatie kunnen worden; maar dat zal het niet zijn tot nut van 't algemeen.

Mij overigens vereenigende met het reeds door den eersten spreker aangevoerde, zie ik op dit oogenblik in den maatregel geen noodzakelijkheid, veeleer gevaar, en daar, al wilde men zich ook op art. 23 der wet van 19 November 1847 beroepen, dat artikel bepaalt, niet dat nu, maar vóór den 31sten December 1850, nadere wettelijke bepalingen omtrent de stukken van 10 en 5 gulden zullen worden gemaakt, zal ik Zijne Majesteit eerbiedig verzoeken deze voordragt alsnog in nadere overweging te nemen.

De heer **Cost Jordens**: Het is mijne bedoeling niet om over deze wet uitvoerig te spreken, maar na de bedenkingen die daaromtrent in het verslag gemaakt, na de bezwaren die op dezen oogenblik door twee leden geopperd zijn, gevoel ik eenige behoefte om te spreken. Het is mijn voornemen niet om die bezwaren welke in het verslag zijn aangeduid en door die leden zijn gemaakt opzettelijk te bestrijden — ik zal dat aan den Minister van Finantien overlaten — maar vermits ik een ander gevoelen koester dan de beide bedoelde leden en het voornemen heb mijne stem aan deze wet te geven, zoo acht ik mij verpligt om met een enkel woord een paar beginselen te doen uitkomen, die mij bij de beoordeeling van deze wet hebben geleid. Ik zal trachten dat met zeer korte woorden en zoo bescheiden mogelijk te doen, omdat het onderwerp dat wij behandelen niet tot den kring mijner dagelijksche bezigheden behoort.

Ik heb mij, Mijne Heeren, bij de beoordeeling van deze wet in de eerste plaats voorgesteld en gemeend voor oogen te moeten houden dat die wet is eene wet van uitvoering. Bij de muntwet van het jaar 1816 heeft men den dubbelen standaard aangenomen. Maar nadat men aldus bepaald had dat het wettig betaalmiddel in twee metalen zou bestaan, nadat men de nadeelen daarvan ondervonden had, nadat de wet ten gevolge van de aanneming dier beide metalen, gebleken was niet uitvoerbaar te zijn, is men in 1839 op het beginsel van den enkelen standaard teruggekomen. Er is toen een levendige strijd gestreden over de beide beginsels, maar dat van den dubbelen standaard heeft de zege behaald, en men heeft bij de toenmalige depreciatie van den gulden ook het tiengulden stuk laten bestaan, welke depreciatie geschiedde om aan de nadeelen, door den dubbelen standaard veroorzaakt te gemoet te komen. De zaak is toen nog niet blijven rusten. In 1845 werd zij weder opgevat bij gelegenheid dat er middelen werden aangevraagd om onze zilveren oude muntspecien te herwisselen; later werd zij wederom opgevat toen men in 1847 het voornemen had om al wat ons muntwezen betrof in ééne wet zamen te vatten. Men heeft toen, zoo als door den vorigen spreker herinnerd is, aanvankelijk niet gezegepraald, maar toen die zaak in hetzelfde jaar ten tweeden male opgevat was werd eindelijk eene beslissing ten gunste van den enkelen standaard erlangd. Zoolang is daarover gehandeld, Mijne Heeren, en eindelijk is het tot eene beslissing gekomen. Ten gevolge daarvan wordt nu deze wet voorgedragen, eene wet van uitvoering. Ik geloof dus dat bij de beoordeeling van dit ontwerp de vraag van den enkelen of dubbelen standaard niet meer moet of behoort ter sprake te komen, maar alleen de vraag of de nu voorgedragen uitvoering der wet van 1847 onze goedkeuring verdient. Ik zeg dit vooral, omdat de bezwaren van diegenen, welke deze wet niet

wenschen aan te nemen, inderdaad gelegen zijn in het opheffen van den dubbelen standaard. Ik houde het er voor dat die vraag omtrent den dubbelen standaard thans is eene res judicata, waarop niet meer kan worden teruggekomen, en dit is een beginsel hetwelk ik gemeend heb bij de beoordeeling van deze wet in het oog te moeten houden.

Eene tweede gedachte die ik bij het beoordeelen van dit wetsontwerp gehad heb is dat het op een billijk beginsel rust. De gouden stukken van 10 en 5 gulden zijn voor eene bepaalde waarde uitgegeven geworden en wanneer men dus overgaat tot de demonetisatie van die 10- en 5guldenstukken, dan spreekt het wel van zelf dat de billijkheid vordert dat de gelegenheid gegeven worde om die goudstukken tegen zilveren munt te kunnen inwisselen. Die gelegenheid nu wordt bij deze wet gegeven: het is het beginsel van deze wet dat die inwisseling zal plaats hebben wanneer de Regering meent, dat het daartoe gunstige tijdstip gekomen is. Terwijl het goud duur is, zou het wel te verwachten zijn dat niemand zich zou beklagen wanneer die inwisseling niet werd voorgesteld, maar dan zoude er in allen gevalle een redelijk bezwaar tegen deze wet kunnen zijn, omdat ieder die de goudstukken tegen eene bepaalde waarde ontvangen heeft met billijkheid kan verlangen in de gelegenheid gesteld te worden om de inwisseling te doen, om die goudstukken welke hij voor eene bepaalde waarde ontvangen heeft, wederom tegen diezelfde waarde in te ruilen. Ik geloof echter dat men dit denkbeeld alleen moet vasthouden ten aanzien van de gouden munt die zich binnen 's lands bevindt. Daar alleen is zij een wettig betaalmiddel en dus voor zoover die munt buiten 's lands is behoeft men bij de uitvoering van dien maatregel, naar ik meen, daarop het oog niet te houden, en kan de maatregel zoodanig ingerigt worden dat slechts diegenen welke binnen 's lands zijn in de gelegenheid gesteld worden om hunne munt in te wisselen. Immers zoodra het geld zich buiten 's lands bevindt, is het enkel koopwaar. Ik ben het in dat opzigt geheel en al eens met het denkbeeld, dat in het antwoord van de Regering op het verslag der Tweede Kamer geuit wordt. Ik heb zoo straks door een geachten ambtgenoot uit de hoofdstad de vraag hooren opperen, of het niet beter ware om, in plaats van eene uitvoering zoo als hier is voorgesteld, de goudstukken voorloopig als standpenning te behouden en ze later bij tarifering als negotiepenning in omloop te brengen, en dus, als ik het wel begrepen heb, denzelfden maatregel te nemen als vroeger ten aanzien van de gouden munten onder de republiek meermalen in acht genomen is. Ik wil daaromtrent alleen opmerken, dat dan althans het beginsel dat in deze wet gesignaleerd is, dat beginsel van billijkheid namelijk dat ieder kunne inwisselen, niet zoude worden in het oog gehouden. Wanneer men later op eens de tien- en vijfguldenstukken begon te tariferen, dan zou men de onbillijkheid begaan, dat niet aan ieder die het tienguldenstuk voor tien gulden ontvangen heeft, de gelegenheid gegeven wierd om het in te wisselen. Onverschillig hoe de markt van het goud is, dat inwisselen behoort plaats te hebben, althans de gelegenheid moet daartoe gegeven worden, en in dat opzigt zou — indien ik mijn ambtgenoot wel begrepen heb — de door hem aanbevolen maatregel laboreren aan het gebrek van iets, dat ik in deze wet als eene deugd meen te mogen signaleren.

In de derde plaats, Mijne Heeren, is het mij — en ik zeg dit met alle mogelijke bescheidenheid — is het mij voorgekomen, dat de uitvoering kan plaats hebben zonder groote geldelijke opofferingen of aanmerkelijke ongelegenheid. Wanneer ik dat zeg, dan geloof ik dat men daarbij in het oog behoort te houden dat de maatregel met oordeel en beleid moet uitgevoerd worden; hij mag niet genomen worden zonder de aandacht te vestigen op de omstandigheden van het oogenblik, zonder te zien hoe de koers van den wissel is. Het spreekt wel van zelf, dat hij met anders kan genomen worden dan op een tijdstip wanneer het goud duur is, dat men anders gevaar loopt van met goud overstroomd te worden. Het is, dunkt mij, eene uitgemaakte zaak dat de Regering, het voornemen hebbende dezen weg te volgen, dit niet anders kan doen dan in zeer voordeelige omstandigheden. En wat zal het geval zijn, als wij van die omstandigheden gebruik weten te maken? Dit, Mijne Heeren, dat, naar ik meen, zeer weinig goud ter inwisseling zal worden aangeboden. Er is eene circulatie zegt men van 172 millioen goud. In de eerste plaats meen ik te mogen aannemen dat die 172 millioen werkelijk voor een groot deel versmolten is. Ik geloof dat dit wel niet betwist zal worden. In de tweede plaats geloof ik, en dit zal ook wel geene tegenspraak vinden, dat een zeer aanmerkelijk gedeelte van dat goud buiten's lands is. En wat is het dan? Dan is het koopwaar en zal die koopwaar wederom herwaarts stroomen om ter inwisseling te worden aangeboden? Ik moet het inderdaad betwijfelen. Gesteld, dat die inwisseling op zich zelve aanmerkelijk voordeel zou opleveren, dan nog zou dat voordeel verloren gaan ten gevolge der kosten van de overmaking der gouden munt en van de terugzending der ingewisselde specie. Van die 172 millioen gaat dus een zeer aanmerkelijk gedeelte — ik wil en kan het cijfer niet begrooten — af, en ik houde het er voor dat slechts een klein gedeelte zal overblijven, dat namelijk hetwelk binnen's lands in circulatie is. En zal dan dat gedeelte dat buiten's lands circuleert in het land stroomen, wanneer de markt voordeelig is voor de uitvoering van den inwisselings-maatregel? Ik betwijfel het ten sterkste. Ik ben geen bankier, geen kassier, maar het ligt, dunkt mij, in den aard der zaak dat een bankier die veel goudstukken heeft liggen op het oogenblik dat die tegen tien gulden kunnen ingewisseld worden, wanneer zij meer dan tien gulden waard zijn, niet zoo dwaas zal wezen die tegen lager prijs dan de waarde ter inwisseling aan te bieden. Gesteld echter dat, terwijl men aan de markt meer kon krijgen, toch goudstukken ter inwisseling aangeboden zouden worden, dan moet het toch wel veel zijn als het bedrag der aangeboden goudstukken één millioen zal beloopen. Maar ik wil nu de rekening zeer ruim nemen; ik wil aannemen — hetgeen ik voor gansch ondenkbaar houde — dat er vijftig millioen aan gouden tien- en vijfguldenstukken zal binnenkomen. Wanneer dan de Regering door den maatregel een ten honderd op de vijftig millioen verloor, dan zou dat nog niet meer zijn dan 5 ton, die de Regering voor de inwisseling der goudstukken aanvraagt. Nu zegt men: dat is eene aanmerkelijke som, vooral in de omstandigheden waarin wij verkeeren, in omstandigheden waarin, om zoo te spreken, elke gulden dien men besparen kan, moet bezuinigd worden. Ik erken het, Mijne Heeren, maar daartegen staat een ander bezwaar over, wanneer men niet tot den maatregel overgaat, de verpligting tot uitvoering voor het oogenblik daargelaten. Is men toch wel zoo geheel zeker tegen de depreciatie van het goud? Wat was het gevolg, toen de eerste mare uit Californie tot ons overkwam van de schatten gouds die daar gevonden werden? Sloeg ieder inderdaad niet de schrik om het hart, dat wij nog twee standaarden, twee wettige betaalmiddelen hadden? Kwam bij ieder niet de vrees op, dat het goud merkelijk zou dalen! En wat zou nu het gevolg zijn, wanneer, bij het behoud van den dubbelen standaard, dat goud werkelijk daalde? Dat wij met dat goud overstroomd zouden worden; en dan wierd ons goede zilver, dat ons millioenen gekost heeft, het land uitgevoerd, terwijl, als wij dan weder nieuw zilver zouden slaan, dit evenzeer het land uitgebragt zou worden. Dat alles zou het gevolg kunnen zijn van de depreciatie van het goud, zoo wij, tegen de wet aan, dat metaal als circulatie-middel wenschten te behouden.

Er zullen ongelegenheden uit voortkomen, zegt men. Ik wil wel erkennen, dat ik niet op de hoogte ben om al die ongelegenheden volkomen juist te beoordeelen. Ik ben niet in den handel en dus kan men daaromtrent bezwaren voordragen die ik niet alle kan oplossen; maar zoo als ik de zaak inzie, zullen die ongelegenheden zoo groot niet zijn. De voornaamste bedenking, die ten dezen opzigte is bijgebragt, bestaat hierin, dat er gebrek aan circulatie-middel zal geboren worden. Maar wanneer men deze bedenking voordraagt, dan geloof ik dat men daarbij uitgaat van eene veronderstelling die onjuist, althans ten hoogste overdreven is. Men gaat uit van de veronderstelling dat er 83 millioen zilver en 172 millioen goud circuleert, en dat is eene dwaling die ik meen te moeten tegenspreken. Het circuleermiddel bestaat niet uit die 172 millioen goud, want het is ontegenzeggelijk waar dat een groot gedeelte daarvan versmolten, dat ook een groot gedeelte steeds buiten 's lands is en in zoover niet tot de circulatie binnen 's lands kan gerekend worden. Wanneer het goud buiten de circulatie genomen wordt, dan is het zeer mogelijk dat zulks voor een oogenblik ongelegenheid zal baren, maar daarin wordt of kan dan worden voorzien door de uitgifte van muntbiljetten. Ik kan mij nog niet voorstellen dat die ongelegenheid lang zal kunnen duren, want als er gebrek bestaat aan circulatiemiddel zal daarin spoedig voorzien worden. Als het goud weggaat dan zal het zilver duurder worden; men zal er dan voordeel in vinden om zilveren munt te doen slaan, en dan kan niet alleen de Regering, maar ook ieder particulier, behoudens zekere beperkingen, zilveren munt laten slaan. Dit zijn de denkbeelden die ik omtrent deze zaak koester, en wanneer ik in mijne eenvoudigheid zoo denk, kan ik inderdaad niet zien dat er zulke aanmerkelijke ongelegenheden uit gebrek aan circulatie-middel zullen

ontstaan. Ik geloof inderdaad niet dat zij zich in zoo hooge mate zullen doen gevoelen.

De wet, ik moet het erkennen, is eene wet van vertrouwen, maar men moet daarbij in aanmerking nemen dat eene wet als deze, de uitvoering namelijk van het aangenomen beginsel van een enkelen standaard, onmogelijk is zonder vertrouwen te schenken; dat het onmogelijk is de bepalingen der wet van 1847 uit te voeren wanneer men niet een vrij groot vertrouwen aan de Regering schenkt. De wetgever zou, wanneer hij zeer bepalende en beperkende voorschriften wilde, niet meer aan het doel beantwoorden, en de uitvoering zou onmogelijk zijn, wanneer men daaromtrent bepaalde voorschriften wilde geven, die tegen elke onzekere, elke nadeelige kans zouden moeten waken. Ik geloof dat dit inderdaad niet te doen is; en willen wij dus de zaak, de uitvoering der wet, dan vermeen ik dat wij in dit opzigt niet al te veel zwarigheden moeten zien. Ik geloof dat wij hier eene zekere mate van vertrouwen aan de Regering moeten geven.

Naar aanleiding van die denkbeelden, Mijne Heeren, ben ik geneigd om aan de wet mijne stem te geven, en ik doe dat gaarne, te meer omdat ik met lust ook de aanneming van de wet van 1847, zooveel in mijn gering vermogen was, heb bevorderd.

De heer **Borski** beantwoordt den vorigen spreker. Hij merkt op, dat deze hem verkeerd begrepen heeft, want toen hij er van sprak om aan onze gouden munt eerst de hoedanigheid van standpenning te laten behouden en dan later tot het jaarlijks tariferen van die gouden munt over te gaan, gaf hij tevens te kennen eene aan de tarifering voorafgaande inwisseling te verlangen. Wat betreft hetgeen het lid uit Overijssel gezegd heeft omtrent de gouden munt die zich buiten 's lands bevindt, merkt de spreker aan, dat die munt het eigendom kan zijn van een Nederlander. Onze handelaren hebben dikwijls buiten 's lands een depôt van gouden munt en voor de inwisseling daarvan zal mede gelegenheid moeten bestaan. De eenige basis der berekening van het bedrag der goud-circulatie is, naar des sprekers inzien, de zekerheid dat er voor 172 millioen gulden aan gouden munt geslagen is, en al ware er slechts vijftig millioen in omloop, ook dan zoude de spreker in den maatregel groot bezwaar zien. Wie met den handel bekend is, weet hoeveel muntspecie er in tijden van finantiele crisis, waarvoor men altijd blootstaat, noodig is. In den tijd der laatste Fransche revolutie is voor vele handelaars, terwijl zij portefeuilles vol wissels hadden, het goud dat zij van elders hebben doen komen, het redmiddel geweest. De spreker begrijpt, dat de Regering het beste tijdstip voor de uitvoering van den maatregel zal uitkiezen, maar dit geeft hem geene genoegzame zekerheid, daar de omstandigheden, ofschoon aanvankelijk gunstig, elk oogenblik veranderen kunnen.

De heer **Hoffman** bestrijdt het gevoelen van het lid uit Overijssel, als of de behandeling van het vraagstuk van den dubbelen standaard thans niet meer te pas kon komen, als zijnde dit eene *res judicata*. De spreker meent dat dit stelsel van *res judicata* te ver zou leiden; dat op die wijze de wetgever nimmer op eene eenmaal genomen beslissing terug zou kunnen komen. De spreker heeft hetzelfde lid hooren vragen, of de vrees voor depreciatie van het goud zoo ongegrond is? Daartegenover stelt hij deze andere vraag, die namelijk, of het zoo zeker is dat niet ook het zilver in gelijke mate als het goud in waarde verminderen zal. Wat betreft hetgeen het lid uit Overijssel gezegd heeft omtrent het hier buiten rekening stellen van de gouden munt, die zich thans in het buitenland bevindt, merkt de spreker op, dat men juist als ons circulatie-middel niet genoegzaam is, van elders specie laat komen; dat wanneer men hier geen goudstukken meer kan vinden, deze als gewoonlijk uit Engeland en van elders herwaarts gevoerd zullen worden. Dat zooveel van onze goudstukken versmolten zou zijn, moet de spreker betwijfelen; hij gelooft dat men in den handel altijd de voorkeur zal geven aan gemunt goud boven baren.

De heer **Gevers van Endegeest** zegt volkomen in te stemmen met de denkbeelden, door het lid uit Overijssel op eenvoudige en bevattelijke wijze ontwikkeld. Dat lid heeft onder anderen ook gezegd, dat de aanneming van den enkelen standaard thans eene *res judicata* is en dat daarover geene verdere beraadslaging te pas kan komen. Nu erkent de spreker wel met het lid uit Rotterdam, dat het hier geene zaak geldt, waarop nimmer zou kunnen worden teruggekomen, maar zoo men nagaat, hoe vroeger over dit onderwerp in de Tweede Kamer gedebatteerd is, hoe dit wets-ontwerp daar nu met algemeene stemmen is aangenomen — eene stemming waardoor de vroegere beslissing omtrent het vraagstuk van den enkelen standaard veel kracht heeft verkregen, — laat het zich dan wel aanzien dat de Tweede Kamer eenigzins geneigd zou zijn om op de eenmaal besliste zaak terug te komen. Onder die omstandigheden nu is zeker eene nadere beraadslaging over het bedoelde beginsel overbodig en moet men deze wet alleen beschouwen als eene wet van uitvoering. Nu heeft het lid uit de hoofdstad, die het eerst het woord voerde, gezegd, dat de uitvoering van het vroeger besluit der wetgeving op dit oogenblik ontijdig zou zijn. De spreker meent dat zij juist thans tijdig zal wezen, omdat voor het tegenwoordige de aanbieding van de gouden munt ter inwisseling geen voordeel kan opleveren. Het zou zelfs, meent hij, gevaarlijk zijn de uitvoering uit te stellen, want wie waarborgt, dat de voor de uitvoering gunstige omstandigheden van nu zullen blijven bestaan? Indien het goud van Californie eens herwaarts begint te vloeijen en daardoor eene depreciatie van het goud ontstaan is, dan zal het Gouvernement, wil men eenmaal tot den enkelen standaard komen, onze goudstukken moeten inwisselen tegen eene waarde die zij niet meer zullen hebben, en uit dezen hoofde acht de spreker alle uitstel hier gevaarlijk. Hij acht zich alzoo onbezwaard om de tegenwoordige wets-voordragt te ondersteunen.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik ben het geachte lid uit Overijssel dank schuldig voor de juiste beschouwingen, die hij in het midden gebragt heeft. Hij heeft daardoor mijne taak gemakkelijk gemaakt en ik zal thans in het beantwoorden der beide sprekers, die het wets-ontwerp bestreden, kort kunnen zijn.

Alvorens ik hiertoe, alsmede tot het geven van de in het verslag der Commissie van Rapporteurs verlangde inlichtingen overga, zij het mij vergund met een enkel woord de aandacht der Vergadering te vestigen op het standpunt der Regering met opzigt tot het onderwerp dezer wet.

Het lid uit Overijssel heeft deze wet te regt eene wet van uitvoering genoemd en ik moet zijn gevoelen omhelzen, dat wij bij deze gelegenheid inderdaad niet meer bij magte zijn om de quaestie van den dubbelen standaard weder op het tapijt te brengen. Vergunt mij uwe aandacht te vestigen op de omstandigheden, die de uitvoering der wet van 1847, waarbij het beginsel van den enkelen standaard is aangenomen, reeds nu raadzaam maken. In die wet vindt men het voorschrift, dat vóór ultimo December 1850 nadere wettelijke bepalingen gemaakt moeten worden om aan de invoering van den enkelen standaard de laatste hand te leggen. Ik had dus nog wel een jaar tijds voor mij eer de voordragt van die wettelijke bepalingen noodig zou zijn, maar of het daarom ontijdig is dat zij nu worden voorgesteld, zoo als de eerste spreker heeft beweerd, dit moet ik betwijfelen. Het is reeds meermalen opgemerkt, dat de naaste aanleiding tot het nu voordragen dezer wet gevonden wordt in de nieuwe goud-productie van Californie. Bij de behandeling der wet van 1847 werd bepaaldelijk gewezen op de goud-productie van het Ural gebergte. Men was toen reeds bezorgd voor eene depreciatie van het goud; eene bezorgdheid, die krachtig medewerkte tot het niet-aannemen van den gouden standaard, als waardoor men vreesde zich ten gevolge der goud-productie van het Ural gebergte te zullen blootstellen aan ernstige ongelegenheden en storingen in de circulatie. Nu is bij deze goud-productie nog die in Californie gekomen en er moet dus dubbele vrees voor depreciatie van het goud bestaan. De beide eerste sprekers hebben gezegd, dat het hier eene zaak van opinie geldt, dat men geene berekening omtrent den invloed van de goudproductie in Californie op den prijs van het goud maken kan, dat de berigten van daar uiteenloopende zijn, en dat, zoo daar of elders rijke zilvermijnen ontdekt mogten worden, het evenwigt hersteld zal zijn. Wat de Regering betreft, zij meent, bij de geloofwaardigheid van verscheiden uit Californie ontvangen berigten en bij de volmaakte onzekerheid of er ook nieuwe zilvermijnen gevonden zullen worden, nu niet langer met de uitvoering der wet van 1847 te mogen wachten. De verantwoording voor een uitstel durf ik onder de bestaande omstandigheden niet op mij nemen. Dit weinige heb ik gemeend vooraf te moeten aanvoeren, om het argument dat de voordragt ontijdig is, te wederleggen.

Gelijk te regt is opgemerkt door het lid uit Overijssel, bepalen zich de argumenten die tegen de voordragt werden aangevoerd, hoofdzakelijk tot bedenkingen, die vroeger tegen het verlaten van den dubbelen standaard zijn ingebragt. Ik heb de beraadslagingen die vroeger over dat vraagpunt gehouden zijn, zorgvuldig nagegaan en ik mag niet ontveinzen, dat het mij getroffen heeft, dat juist de handel, aan wien wel eens ten laste gelegd

wordt dat hij te veel hecht aan de practijk en te weinig aan de theorie, hier de lessen der practijk inderdaad geheel ter zijde gesteld schijnt te hebben. De beide eerste sprekers hebben zich nu bij het voorstaan van den dubbelen standaard wel op de practijk beroepen, even als ook vroeger door de bestrijders van den enkelen standaard gedaan werd; maar ik moet opmerken, dat men niet alleen letten moet op hetgeen in de laatste vijftig jaren, maar ook op hetgeen gedurende de vorige eeuw in ons land gebeurd is. Uit het bestaan van den dubbelen standaard vloeide toen op den duur het kwaad voort, dat het goud herwaarts stroomde en het zilver geheel verdween, zoo zelfs dat toen meer dan eens daarover door kooplieden uit Amsterdam en Rotterdam adressen aan de Staten van Holland zijn ingediend, met aanwijzing van middelen om dat kwaad te voorkomen. Bij de beraadslaging over de wet van 1847 is melding gemaakt van eene deductie van 172 kooplieden te Amsterdam, waarvan de strekking is dat de Staten zouden bepalen, dat de dukaten niet gangbaar zouden mogen zijn, dat men niet gedwongen zou zijn die aan te nemen. De practijk heeft ook in latere jaren zeer krachtige voorbeelden van de nadeelen van den dubbelen standaard opgeleverd. Ik zal hierover thans niet verder uitweiden, omdat ik dan blootelijk zou herhalen wat ten deze reeds in 1847 is aangevoerd.

De beide sprekers, die ik beantwoord, zijn uitgegaan van de stelling, dat hier te lande f 172 millioen gouden munt in omloop is. Door het lid uit Overijssel is reeds aangewezen, dat deze voorstelling der zaak verkeerd is. Onze gouden munt is geslagen over een tijvak van 30 jaren en men mag gerust aannemen dat daarvan een aanzienlijk gedeelte elders in andere munt is overgeslagen. Niet alleen dus, dat het onbewezen is of die f 172 millioen zich hier te lande bevindt, is het zelfs niet uitgemaakt, dat al die gouden munt nog werkelijk zou bestaan. Alvorens dit wets-ontwerp is ingediend, heeft men eenigzins trachten na te gaan, welk het bedrag zou zijn van de hier te lande in omloop zijnde gouden munt, en ik kan de verzekering geven, dat de stoutste veronderstellingen zeer verre bleven beneden die waarvan de beide door mij bedoelde sprekers uitgingen. De informatien, die ik omtrent dit punt ingewonnen heb, zijn van dien aard, dat ik er geen oogenblik bezwaar in gevonden heb, om het cijfer der voor dezen maatregel te gebruiken muntbiljetten, in verband met andere daarvoor ten dienste staande middelen, tot 30 millioen gulden te beperken. Geen oogenblik heb ik er aan getwijfeld, of de maatregel zal met zoodanig bedrag aan muntbiljetten uitgevoerd kunnen worden.

In dat verslag der Commissie van Rapporteurs is verder opgemerkt, dat onder de middelen, door de Regering ter uitvoering van den maatregel te bezigen, in het antwoord op het verslag der Tweede Kamer ook gewag gemaakt is van beleening, maar dat men om te beleenen eerst in het bezit moet zijn. Dit laatste zoude een volstrekt bezwaar opleveren, indien de mogelijkheid niet bestond om het goud, voor zooveel zulks noodig mogt zijn, al dadelijk bij de inwisseling in beleening te leggen. Daartoe zijn de noodige voorzorgen getroffen.

Een ander bezwaar, dat in het verslag der commissie van rapporteurs geopperd is, was daarin gelegen, dat er geene muntbiljetten van vijf gulden uitgegeven zullen worden. Bij hetgeen ik hieromtrent in het antwoord op het verslag der Tweede Kamer reeds gezegd heb en aan sommige leden dezer Vergadering niet voldoende voorkwam, kan ik nog dit voegen, dat van de f 172 millioen aan gouden munt slechts voor f 15 millioen aan vijfguldenstukken geslagen is en dat ook uit dezen hoofde muntbiljetten van vijf gulden onnoodig schenen. Bovendien, bij den wensch, die bij de Regering bestaat, om de invoering van muntpapier voortdurend slechts als een hulpmiddel te doen beschouwen, heeft men gemeend het verlangen naar dit ruilmiddel niet te moeten aanwakkeren door de gemakken van hetzelve te zeer te doen gevoelen. In allen gevalle zal het gemis van muntbiljetten van vijf gulden practisch geenerlei bezwaar opleveren, in den tegenwoordigen toestand van onze circulatie-middelen.

De argumenten van den eersten spreker zijn overigens meen ik, volkomen wederlegd door het lid uit Overijssel. Ik zou, indien ik ze van mijne zijde wilde bestrijden, slechts kunnen herhalen wat het genoemde lid, met de hem eigene eenvoudigheid en duidelijkheid van voordragt, zoo juist in het midden bragt en ik wil thans van uwe aandacht geen noodeloos misbruik maken. Een punt evenwel kwam er in de rede van dien eersten spreker voor, dat ik nog even moet aanroeren. Hij heeft gezegd, dat hij het na een te bepalen tijdstip overgaan tot jaarlijksche tarifering van de gouden munt als wenschelijker beschouwen zou, dan den nu voorgestelden maatregel. Ik moet bekennen, dat ik zijne meening op dezelfde wijze had opgevat als het lid uit Overijssel, en tegen dat gevoelen rees dan ook bij mij hetzelfde bezwaar op, dat door evengemeld lid werd aangevoerd. Maar later heeft de spreker, dien ik beantwoord, gezegd dat het zijne bedoeling was dat aan de tarifering geene inwisseling vooraf zou gaan, en nu moet ik hem vragen, wat dan, voor zooveel de door hem geopperde bezwaren betreft, het werkelijk onderscheid zou zijn tusschen de inwisseling zoo als hij die verlangt en de inwisseling die nu wordt voorgesteld. Ik voor mij kan de door dien spreker geuite vrees voor storing in de geldcirculatie niet deelen, en mogt de thans voorgedragen maatregel voor enkele handelaren eene kortstondige ongelegenheid te weeg brengen, dan moet zoodanige ongelegenheid veel ligter wegen, dan het groote nadeel dat de geheele natie treffen zou, zoo de tegenwoordige staat van zaken bleef voortduren en het goud eene depreciatie onderging. Ik zal ook niet verder terugkomen op de bezwaren, die de spreker uit Rotterdam tegen deze wet, in verband met de geldcirculatie, geopperd heeft. Alleen moet ik opmerken, dat om voor gevallen, als waarvan bij een bij vroegere discussie in de Tweede Kamer vermeld voorbeeld aanhaalde, alle ongerief te weren, eene wet noodig zou zijn, waarbij ieder verpligt wordt bankpapier aan te nemen. Ook hadden wij destijds, gelijk nu nog, den dubbelen standaard en het aangehaalde voorbeeld kan dus nimmer iets bewijzen voor de behoefte aan den dubbelen standaard ter verzekering eener gewenschte geldcirculatie. Maar hetgeen hier alles afdoet, is, meen ik, dit: wij hebben de ondervinding, dat buiten 's lands, in België en Duitschland vooral, onze tiengulden stukken tegen den koers van den dag aangenomen worden als betaalmiddel, en dan vraag ik, waarom zou men hier te lande bezwaar maken datzelfde te doen? Men is in ons land instinctief tegen papieren geld en men zal, waar zich de behoefte doet gevoelen aan een veelvoud onzer munteenheid, liever goud aannemen tegen den koers van den dag, dan zich aan de gevaren, die het muntpapier altijd oplevert, bloot te stellen.

In het verslag der Commissie van Rapporteurs wordt verder gesproken van de verandering, die op verlangen van de Tweede Kamer in art. 1 van het oorspronkelijk wets-ontwerp gebragt is. Men heeft zich bezwaard gevoeld over de daar aangebragte wijziging van het woord *tijdstip* in *tijdstippen*. Ik deel te zeer de bezwaren, die zich tegen de intrekking der tien- en vijfguldenstukken in meerdere partijen opdoen, dan dat ik niet de verzekering zou geven, dat die intrekking alleen dan op meerdere tijdstippen zal plaats hebben, wanneer er *periculum in morâ* bestaat op een oogenblik dat de intrekking niet in haar geheel kan plaats hebben, alleen dan wanneer het er op aankomt om zooveel mogelijk te redden. De splitsing van de inwisseling der tien- en die der vijfguldenstukken zou, daar van deze laatste niet zooveel is aangemunt, van geen groot belang zijn, en elke andere splitsing zal moeijelijkheden opleveren. De Regering zal hiertoe dus niet overgaan dan ingeval de omstandigheden dringen.

Volgens het verslag heeft men ook bezwaar gevonden in de verandering, die door de Tweede Kamer in art. 4 van het wets-ontwerp gebragt is. Ik wil niet ontveinzen dat die verandering, in verband met de wijziging welke art. 2 bij de Tweede Kamer ondergaan heeft, minder rationeel is. Maar ik heb geen bezwaar gevonden in de wijziging van art. 4 en mij daarom onbezwaard getoond om mij met dezelve te vereenigen. De reden was deze: indien de Regering zich al genoopt ziet om den maatregel dit jaar onuitgevoerd te laten, dan zal de intrekking der muntbiljetten zeer waarschijnlijk toch nog vóór het bepaalde tijdstip kunnen plaats hebben; en zoo het, wanneer de maatregel in den loop van het volgende jaar wordt uitgevoerd, blijkt dat een langer termijn voor de intrekking der muntbiljetten noodig is, dan zal er geen bezwaar zijn om eene prolongatie van dien termijn voor te dragen. De verandering heeft dit voordeel, dat wanneer de maatregel met ult. December 1852 niet volkomen afgeloopen zal zijn, de geheele zaak bij de wetgeving wederom ter sprake gebragt zal worden.

Eindelijk is bij het onderzoek van dit wets-ontwerp in de afdeelingen het verlangen der Tweede Kamer naar eene gelijkwerkende strafwetgeving aangedrongen. De Regering deelt dat verlangen hartelijk en het zal haar aangenaam zijn zoo spoedig mogelijk den eersten stap te kunnen doen tot de vervulling van den geuiten wensch.

Ik geloof hiermede te kunnen volstaan. Alleen wil ik nog aan deze Kamer mijnen dank betuigen, dat zij dit wets-ontwerp nog in deze zitting heeft willen behandelen, omdat de Regering onder de bestaande omstandigheden bespoediging hier van veel waarde acht.

De heer **Hoffman**, verlof verkregen hebbende van de Vergadering om ten derden male het woord te voeren, beantwoordt den Minister van Financien. Hij heeft dezen hooren zeggen, dat het door hem uit vroegere discussie in de Tweede Kamer aangehaalde voorbeeld niets afdoet ten aanzien van het vraagstuk van den dub-

belen standaard. Indien dit zoo is, dan doet het hem leed, daar dat voorbeeld afkomstig is van iemand die met den Minister van Financien lid is van het tegenwoordige homogene ministerie, van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Maar in dien zin, waarin het voorbeeld nu is opgevat, heeft die Minister het in der tijd niet gebezigd, evenmin als de spreker nu deed. Het werd alleen gebruikt om aan te toonen, dat een ruim circulatie-middel noodig is, en de Minister het dan ook deze woorden voorafgaan: » Waartoe moet de munt dienen? Om zich van zijne verpligtingen te kwijten; om te betalen juist wat men schuldig is, om te ontvangen juist wat men te vorderen heeft. Daartoe is een betalingsmiddel noodig, *bepaald* en *onveranderlijk* in waarde en waarvan de aanneming tot die waarde ten allen tijde en voor allen *verpligting* is. Zoodanig eene munt alleen kan ik gebruiken; en ik kan dus niet gebruiken bankbiljetten, want anderen zijn niet gehouden dezelve aan te nemen; ik kan niet gebruiken negotiepenningen, want er bestaat geene verpligting om dezelve te ontvangen." Het aangehaalde voorbeeld strekte dus alleen tot aandrang van het principe, dat een ruim circulatie-middel eene behoefte is. Overigens hoopt de spreker, dat zijne vrees niet bevestigd zal worden, wanneer dit wets-ontwerp wordt aangenomen. Hij gelooft uit de omstandigheid, dat noch de Engelschen noch de Franschen, die dan toch ook wel eenige tijdingen uit Californie ontvangen zullen hebben, aan de afschaffing van den gouden standaard denken, te mogen concluderen, dat er werkelijk niet zooveel gevaar bestaat in het behoud van dien standaard, als men heeft voorgespiegeld. Daarentegen levert het nemen van den nu voorgedragen maatregel dit gevaar op, dat indien het goud werkelijk deprecieert en het zilver duur wordt, terwijl de munthiljetten nog in omloop zijn, dan bij de intrekking der munthiljetten eene mindere waarde bij de Bank zal liggen dan zij vertegenwoordigen.

Zijne Excellentie de **Minister van Financien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik moet erkennen niet te begrijpen, welk verband er kan bestaan tusschen de homogeneïteit van het ministerie en het verschil van gevoelen dat omtrent een vraagpunt van meer specialen, wetenschappelijken aard bestaan zoude tusschen twee Ministers; en welk verschil niet wordt geconstateerd dan op grond van een advies, door een hunner uitgebragt lang vóór dat hij Minister was. Ik vind dan ook geen bezwaar om te verklaren dat ik het gevoelen van mijnen ambtgenoot, op dat vroegere tijdstip uitgebragt, niet deel.

Wat de conclusie, die het lid uit Rotterdam gemaakt heeft, zelve betreft, ik meen nog dat deze valsch is en blijft. De aanmunting van goud op zich zelve maakt niet dat er een ruim circulatie-middel is, want er is geen bewijs dat dit goud in het land blijft. Het circulatie middel is eene koopwaar, die even als elke andere uitgevoerd wordt, wanneer dit met voordeel geschieden kan. Omgekeerd, zoo men hier geen goud als betalingsmiddel aanmunt, dan zal de zilveren munt in waarde stijgen, dan zal het voordeel opleveren deze munt te slaan of te laten slaan en de natuurlijke loop der zaak zal maken dat zich bij het opheffen van den gouden standaard geen bezwaar opdoet. Zoo er al eenige moeijelijkheid ondervonden mogt worden, om dadelijk zooveel zilver in omloop te brengen als er na de opheffing van den gouden standaard meer noodig zal zijn, dan zal de zaak door haren natuurlijken loop zich zelve helpen, maar al worden er nog zooveel tienguldenstukken aangemunt, deze zullen steeds uit het land verdwijnen, zoodra zij elders met voordeel kunnen worden afgezet.

De heer **Hoffman** vraagt het woord voor een persoonlijk feit. Hij zegt de wet bestreden te hebben, maar daarbij niet zoo ver gegaan te zijn als de Minister van Financien bij de verdediging deed, met te zeggen, dat des sprekers conclusie valsch was. Lang genoeg is de spreker koopman geweest, om te weten dat geld, eene koopwaar is, maar het is eene koopwaar, waarvan men zich evenmin als van levensmiddelen ontbloot, wanneer men ze noodig heeft.

De heer **Taets van Amerongen**: Ik heb opzettelijk het woord gevraagd eerst nadat de Minister van Financien geantwoord heeft op het verslag dat gisteren in deze Vergadering is uitgebragt. Ik behoor tot die leden, welke gewenscht hadden dat de behandeling van dit wets-ontwerp ware uitgesteld tot de volgende zitting. Ik behoor tot die leden die gewenscht hadden een antwoord van de Regering te ontvangen, zoo als aan de Tweede Kamer op haar verslag gegeven is, namelijk een schriftelijk antwoord; ik verlang zoodanig antwoord, vooral bij de behandeling van een ontwerp van zoo overgroot belang, als het tegenwoordige mij voorkomt te zijn. Gaarne wil ik bekennen, Mijne Heeren, dat ik alle kundigheden, die ter beoordeeling van zoo velerlei onderwerpen als hier voorkomen, vereischt worden, niet in mij vereenig; dat mij nu vooral ook de noodige kundigheid ontbreekt, om, zonder voorlichting van anderen, over een maatregel betreffende ons muntstelsel te oordeelen. Daarom heb ik het dan ook noodig geacht aan meer kundigen dan ik te vragen hoe deze wet moest beschouwd worden; en wanneer ik wensch bij zoodanige deskundigen te rade te gaan, dan moet ik hen niet alleen over de aanmerkingen, van de zijde dezer Kamer gemaakt, maar ook over het antwoord, door de Regering daarop gegeven, kunnen raadplegen, ten einde alzoo volkomen ingelicht te worden en geheel naar pligt en geweten te kunnen zeggen: ja! of neen! Aangezien ik nu die gelegenheid niet heb, terwijl ik ook niet zoo in een oogenblik kan opvatten hetgeen de Minister van Financien geantwoord heeft, zie ik mij verpligt ook tegen deze wet te stemmen, om dezelfde reden waarom ik een afkeurend votum tegen de eerste wet heb uitgebragt. Het is van belang dat wij niet met overhaasting, maar met bedaard en gemeen overleg werken; dit toch is het doel waartoe wij hier zijn gekomen, het doel dat wij bij den aanvang onzer beraadslagingen hebben vooropgezet.

Een geacht lid uit Zuidholland, de afgevaardigde die tegenover mij gezeten is, heeft bij gelegenheid der beraadslaging over het wets-ontwerp tot regeling der kroondomeinen, gezegd dat zich toen een vreemd verschijnsel in deze Vergadering opdeed. Ik, Mijne Heeren, heb reeds verschillende vreemde verschijnselen gedurende deze zitting waargenomen, vooral bij de Regering, aan wie het niet altijd genoegen schijnt te doen wanneer het woord *homogeen* wordt uitgesproken, evenmin als wanneer zij het woord *verantwoordelijk* hoort. Maar hoe dit ook zij, ik moet, nu er weder van homogeneïteit gesproken is, verklaren, dat ik mij niet kan voorstellen, dat wij een homogeen of verantwoordelijk ministerie hebben, als ik zie dat een Minister hier eene wet verdedigt die niet tot zijn departement behoort, terwijl intusschen de Minister die de verdediging op zich moest nemen de vergadering verlaat. Ik heb opgemerkt dat bij gelegenheid van de behandeling van een onderwerp dat het ministerie van Oorlog betrof, het woord is opgevat door den Minister van Binnenlandsche Zaken, wiens talenten en groote welsprekendheid ik overigens eerbiedig. Ik acht het natuurlijk dat een Minister soms liever een ander voor zich wil laten optreden; ook ik zou gaarne zien dat een beter redenaar dan ik voor mij het woord opvatte. In zoodanig geval echter moet de Minister ten minste tegenwoordig zijn, ten einde te beoordeelen of degene die voor hem het woord voert ook te ver gaat en dan zelf het woord op te vatten, want bij moet verantwoordelijk zijn voor hetgeen men in zijne plaats te kennen geeft. Maar wat is deze week gebeurd? Deze week is eene belangrijke wet betrekkelijk de Handel-maatschappij behandeld. De Minister van Kolonien heeft bij de opening der discussie deze wet verdedigd, of liever moet ik het noemen aanbevolen. Vervolgens heeft de Minister van Financien het woord opgevat voor den Minister van Kolonien, en terwijl de eerstgenoemde Minister nog aan het woord was en de beraadslagingen nog niet waren afgeloopen, had de Minister van Kolonien de vergaderzaal reeds verlaten, zoodat wij hier beraadslaagden zonder den Minister die aan het hoofd staat van het departement waarvan het wets-ontwerp dat wij behandelden was uitgegaan. De Minister van Financien heeft de vriendelijkheid gehad het wets-ontwerp voor zijn afwezigen ambtgenoot te verdedigen, maar op wien komt nu de verantwoordelijkheid voor die verdediging? Dat is eene vraag waarop ik mij zelven het antwoord moet schuldig blijven. Ik begrijp zeer goed dat men het woord voert voor den Minister die de verantwoordelijkheid heeft wanneer hij tegenwoordig is, maar het is mij niet klaar hoe men dit doen kan, wanneer hij afwezig is. Ook heb ik vernomen dat deze week in de Tweede Kamer de Minister van de Hervormde Eeredienst eene wet verdedigd heeft voor den Minister van Marine, en nu vraag ik, of dit alles homogeneïteit is? Ik mag het lijden, maar ik wensch dat hetgeen in deze Vergadering gebeurd is niet meer plaats vinde.

Een redenaar uit Zuidholland heeft straks opgemerkt dat dit wets-ontwerp in de Tweede Kamer met algemeene stemmen is aangenomen, en te kennen gegeven dat wij hierin een aandrang zouden moeten vinden om het ontwerp ook aan te nemen. Mijne Heeren, ik geloof dat die stelling niet opgaat, zoo als wij nog onlangs met het ontwerp tot regeling der kroondomeinen hebben gezien. Met 55 tegen 5 stemmen is dit wets-ontwerp door de Tweede Kamer aangenomen, en het is in deze Vergadering met eenparige stemmen, op één na, verworpen. Ik voor mij wil en zal mijne stem nimmer afhankelijk maken van het oordeel van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Zijne Excellentie de **Minister van Financien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het zou mij leed doen, zoo ik den schijn had gehad van er

eenigzins gevoelig over te zijn, dat men bij deze discussie het woord *homogeneïteit* gebezigd heeft. Ik heb alleen te kennen willen geven, dat het, mijns inziens, om homogeneïteit van ministerie daar te stellen, niet noodig is, dat de Ministers op elk punt van meer specialen aard van hetzelfde gevoelen zijn. Zoo dit omtrent algemeene staatkundige beginselen te vergen is, dan is het toch niet te vorderen ten aanzien van alle mogelijke punten van wetenschappelijken aard, en vooral is het niet te vergen, dat hetgeen een Minister geruimen tijd voordat hij in het Ministerie kwam omtrent zoodanig punt van specialen aard zeide, met het gevoelen zijner ambtgenooten volkomen overeenstemt. Ik herhaal dat het mij leed doet dat mijne woorden zóò zijn opgevat, alsof ik van *homogeneïteit* liever niets wilde hooren.

Omtrent hetgeen het lid uit Zuidholland gesproken heeft zal ik verder zeer weinig zeggen. Hij heeft de omstandigheid ter sprake gebragt, dat de Minister van Kolonien gedurende de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk de Handel-maatschappij alhier deze vergaderzaal verliet. Ik kan van deze omstandigheid eene gereede oplossing geven. De Minister van Kolonien was door zijn ambtgenoot, den Minister van Marine, verzocht voor dezen een wets-ontwerp te verdedigen, dat dien dag in de Tweede Kamer behandeld zou worden, waarbij het lot van vele behoeftigen betrokken was. De Minister van Kolonien meende zich in het belang van die menschen, wier levensonderhoud van de aanneming van het dien dag in de Tweede Kamer behandelde wets-ontwerp afhing, welks behandeling alzoo geen uitstel konde lijden, derwaarts te mogen begeven en aan mij te mogen overlaten de verdere verdediging van het wets-ontwerp waarover hier beraadslaagd werd. Dit is de eenvoudige reden, waarom mijn ambtgenoot toen deze Vergadering verliet, en welke gewis door de Kamer niet ten kwade zal worden geduid.

De heer **Taets van Amerongen**: Ik heb misschien onduidelijk gesproken, en wil het daaraan wijten dat de Minister mijne bedoeling niet juist begrepen heeft. Ik heb willen zeggen, dat wanneer de Eerste Kamer der Staten-Generaal hier vergaderd is om over een wets-ontwerp te beraadslagen, de Minister tot wiens departement dat ontwerp behoort, het moet verdedigen, of zoo hij dit liever niet zelf wil doen, ten minste bij de verdediging moet tegenwoordig zijn, en dat de Minister zich dan niet naar de Tweede Kamer moet begeven. Mogelijk staat het hem vrij; maar dan vraag ik of het goed is, en of niet, in een geval als dat van deze week, hetzij de Tweede Kamer met de behandeling van een onderwerp kan wachten tot dat onze werkzaamheden zijn afgeloopen, hetzij onze discussien kunnen uitgesteld worden tot dat de werkzaamheden der Tweede Kamer zijn afgedaan. Ik weet zeer goed dat de Minister niet op twee plaatsen te gelijk kan zijn, maar het hindert mij dat een Minister zich verwijdert als wij over een van hem uitgegaan wets-ontwerp beraadslagen. Ik zeg dit niet als lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, maar als volksvertegenwoordiger, want wij zijn inderdaad volksvertegenwoordigers, Mijne Heeren, en dit moeten wij niet uit het oog verliezen. Wij hebben van den Minister van Binnenlandsche Zaken eene zeer sierlijke rede gehoord, waarin ons als leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal schoone complimenten gemaakt worden. Maar wij mogen niet vergeten, dat wij volksvertegenwoordigers zijn; dat wij, ofschoon wij door den Koning benoemd werden, eerst door de natie gekozen zijn. Die natie vertegenwoordig ik hier en als zoodanig zal ik altijd zorgen voor het welzijn, voor de belangen van het Vaderland. Ik wil geene kleur aannemen; ik wil noch ministerieel noch in de oppositie zijn; ik zal goedkeuren wanneer mijn hart en mijn gezond verstand zegt dat iets goed is, maar ik zal ook steeds afkeuren wanneer ik van het tegenovergestelde overtuigd ben.

De heer **Gevers van Endegeest**: De laatste spreker heeft waarschijnlijk op mij gedoeld, toen hij zeide dat een spreker uit Zuidholland uit het aannemen van dit wets-ontwerp met eenparige stemmen bij de Tweede Kamer, aanleiding heeft genomen om de aanneming van hetzelve hier aan te prijzen. Of die speker heeft mij niet goed begrepen, óf ik heb mij verkeerd uitgedrukt, maar ik heb alleen dit willen zeggen, dat uit de eenparige stemming van de Tweede Kamer over dit wets-ontwerp, na eene zoo langdurige fluctuatie van gevoelen omtrent het beginsel van den enkelen standaard, afgeleid kan worden, dat die Tweede Kamer niet meer zoo gemakkelijk op dat beginsel zal terugkomen. Ik heb niets anders bedoeld en ik geloof dat ik zelf bij gelegenheid van de beraadslaging over het wets-ontwerp betrekkelijk de kroondomeinen het bewijs geleverd heb, dat ik het oordeel der Tweede Kamer geenszins ten rigtsnoer voor de Eerste Kamer wil stellen.

De heer **Borski** vraagt het woord, als lid der Commissie van Rapporteurs. Hij herinnert, dat het lid, tegenover hem gezeten (de heer Taets van Amerongen), vroeger den wensch te kennen heeft gegeven, dat de beraadslaging over de beide wets-ontwerpen betrekkelijk de munt nog niet op heden zou plaats hebben. Ten bewijze van de gegrondheid van den wensch van dat lid, dat van de Regering nog een schriftelijk antwoord op het verslag over die wetten verzocht zou worden, voert de spreker aan, dat nu hetgeen op bladz. 3 van het gedrukte verslag ten aanzien van art. 7 van het wets-ontwerp voorkomt, zonder oplossing is gebleven. De spreker wenscht, dat de Minister van Finantien alsnog de vraag beantwoorde, » door eene afdeeling voorgesteld, of de strafbepalingen van art. 22 der wet van 26 November 1847, tegen eene waardevermindering van muntspecien, mede toepasselijk zullen zijn op tien- en vijfguldenstukken, die, zonder vermunt te zijn, als negotie-penningen in omloop blijven."

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik zal op de mij gedane vraag geen bepaald antwoord geven, omdat ik meen, dat zij het best door den strafregter zal worden uitgemaakt. Intusschen wil ik als mijn gevoelen wel te kennen geven, dat ik, het aangehaalde artikel der wet van 1847 lezende, in verband met het daaraan voorafgaande, van oordeel ben, dat de bedoelde vraag toestemmend beantwoord moet worden. In art. 21 lees ik: » Geene nagemaakte of valsche muntspecien noch ook muntspecien naar deze wet of *naar de wet van den 28sten September* 1816 (*Staatsblad* no. 50) en latere wetten vervaardigd, wanneer die eenigzins vervalscht, in waarde verminderd, verminkt of geschonden zijn, worden in 's Rijks schatkist aangenomen, en is niemand gehouden dusdanige muntspecien aan te nemen." En nu zegt art. 22: » De muntspecien in *het vorige artikel* vermeld, in vervalschten, in waarde verminderden, verminkten of geschonden toestand aan de lands-kantoren aangeboden, worden aldaar, evenzeer als alle nagemaakte en valsche muntspecien, aangehouden, en na het afgeven van bewijs der aanhouding, aan Raden en Generaalmeesteren der Munt opgezonden, om na onderzoek of, en na uitspraak dat dezelve zich werkelijk in zoodanigen toestand bevinden, te worden doorgesneden en alzoo aan de aanbieders te worden teruggegeven." Onder de strafbepaling omtrent vervalschte of verminkte munt vallen alzoo de in art. 21 genoemde muntspecien en tot deze zullen ook de niet vermunte tien- en vijfguldenstukken, die als negotie-penningen in omloop blijven, behooren, als blijvende deze altijd munten, geslagen volgens de wet van 28 September 1816.

De heer **Hoffman** meent, dat de Minister de gedane vraag niet wel begrepen heeft. De bestaande strafbepalingen omtrent het vervalschen of verminken van munt gelden ten aanzien van alle muntspecien. Maar de hier geopperde vraag is deze, of later de niet vermunte tien- en vijfguldenstukken, die als negotie-penningen in omloop blijven, wanneer zij gealtereerd of verminkt zijn, door de Raden en Generaalmeesteren der Munt, na aanhouding, doorgesneden zullen mogen worden

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** erkent, dat hij minder juist van *strafregter* en *strafbepaling* gesproken heeft. Hij had alleen van *regter* en *bepaling* moeten spreken. Overigens volhardt hij bij zijn gevoelen, dat art. 22 der wet van 1847 ook toepasselijk zal zijn op de bedoelde tien- en vijfguldenstukken, hetgeen uit het verband van art. 22 met artt. 21 en 1 dier wet, zijns inziens, onwederlegbaar blijkt.

Niemand meer het woord vragende, gaat men over tot de hoofdelijke stemming, en wordt daarbij het wets-ontwerp tot ontneming der hoedanigheid van standpenning aan gouden specien met 28 tegen 3 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van der Lek de Clercq, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Lightenvelt, Blankenheijm, Philipse, van Swinderen, Verheij van den Bogaard, Regout, van Nispen van Pannerden, Martens van Sevenhoven, van der Beken Pasteel, Cost Jordens, Groeninx van Zoelen, van Mierlo, Beerenbroek, Bosch, van Meurs, Corver Hooft, Diemont, Freseman Viëtor, Engelkens, van Welderen Rengers, van Lidth de Jeude, Gevers van Endegeest, Tonckens, de Jonge van Ellemeet, van Heeckeren van Enghuizen en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Hoffman, Taets van Amerongen en Borski.

Overeenkomstig de slotbepaling van art. 13 van het Reglement van Orde, worden de notulen der zitting nog staande de vergadering voorgelezen en goedgekeurd.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

VERSLAG

DER

HANDELINGEN

VAN DE

STATEN-GENERAAL,

GEDURENDE DE

Zitting van Februarij—September 1849.

BIJBLAD

TOT DE

NEDERLANDSCHE STAATS-COURANT.

'S GRAVENHAGE,

TER ALGEMEENE LANDS-DRUKKERIJ.

NAAMLIJST

der Leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, gedurende de zitting van Februarij—September 1849.

NOORDBRABANT.

De heeren jhr. L. J. B. van Sasse van Ysselt.
jhr. mr. M. A. J. van der Beken Pasteel.
mr. L. A. Lightenvelt.
B. Verheij van den Bogaard.
J. C. van Mierlo *HEz.*

GELDERLAND.

De heeren jhr. H. J. C. J. baron van Heeckeren van Enghuizen.
jhr. mr. C. E. J. F. van Nispen van Pannerden.
jhr. H. W. baron van Aylva van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen.
mr. H. F. van Meurs.
C. C. van Lidth de Jeude, die den 27sten Maart zitting genomen heeft. (1)

ZUIDHOLLAND.

De heeren jhr. mr. D. T. Gevers van Endegeest.
M. A. F. H. Hoffman.
mr. J. A. Philipse.
jhr. P. H. baron Taets van Amerongen tot Natewisch.
D. Blankenheijm.
O. B. 't Hooft.
jhr. mr. R. F. baron Groeninx van Zoelen.

NOORDHOLLAND.

De heeren A. F. Insinger.
mr. C. Diemont.
H. van Beeck Vollenhoven.
J. Corver Hooft.
D. Borski.
B. A. baron van Verschuer.

ZEELAND.

De heeren mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet.
mr. C. van der Lek de Clercq.

UTRECHT.

De heeren jhr. mr. J. C. Martens van Sevenhoven.
mr. J. W. H. Bosch.

FRIESLAND.

De heeren L. G. A. graaf van Limburg Stirum (*Voorzitter*).
jhr. S. van Welderen baron Rengers.
jhr. G. R. G. van Swinderen.

OVERIJSSEL.

De heeren mr. A. J. Vos de Wael.
mr. W. H. Cost Jordens.
jhr. J. D. C. van Heeckeren van Wassenaar.

GRONINGEN.

De heeren mr. J. Freseman Viëtor.
mr. H. J. Engelkens.

DRENTHE.

De heer mr. W. J. Tonckens.

LIMBURG.

De heeren L. Beerenbroek.
P. Regout.
. . . . (2)

NAAMLIJST

der Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedurende de zitting van Februarij—September 1849.

NOORDBRABANT.

Kiesdistricten.		
I.	's Hertogenbosch,	de HH. mr. J. L. A. Luijben.
II.	Grave,	mr. J. B. J. Hengst.
III.	Tilburg,	mr. J. A. Mutsaers.
IV.	Heusden,	C. Schiffer.
V.	Helmond,	mr. J. B. Bots.
VI.	Eindhoven,	mr. J. F. van der Heijde.
VII.	Breda,	mr. L. D. Storm.
VIII.	Zevenbergen,	mr. F. J. Jespers.
IX.	Bergen-op-Zoom,	mr. K. A. Meeussen.

GELDERLAND.

Kiesdistricten.		
I.	Arnhem,	de HH. jhr. mr. J. T. H. Nedermeijer ridder van Rosenthal.
II.	Harderwijk,	mr. G. Groen van Prinsterer.
III.	Zutphen,	mr. W. H. Dullert.
IV.	Ruurlo,	mr. J. P. P. baron van Zuijlen van Nyevelt.
V.	Doetinchem,	jhr. J. A. C. A. van Nispen van Sevenaer.
VI.	Elst,	mr. A. W. Engelen.
VII.	Nijmegen,	jhr. G. E. G. L. K. Dommer van Poldersveldt.
VIII.	Zalt-Bommel,	E. W. van Dam van Isselt, die den 3den Mei zijn ontslag genomen heeft; — . . . . .

---

(1) Benoemd in plaats van den heer mr. C. S. W. J. baron van Nagell van Wisch, die, bij Koninklijk besluit van 11 Januarij 1849 tot lid der Eerste Kamer voor Gelderland benoemd, vóór de opening der zitting overleden is.

(2) De heer G. J. de Rijk, bij Koninklijk besluit van 11 Januarij 1849 tot lid der Eerste Kamer voor Limburg benoemd, had gedurende deze vergadering nog geen zitting.

ZUIDHOLLAND.

Kiesdistricten.		
I. Leyden,	de HH.	mr. J. R. Thorbecke.
II. Leyderdorp,		mr. G. W. Verweij Mejan.
III. Gouda,		mr. G. M. van der Linden.
IV. Gorinchem,		mr. A. Boxman.
V. Dordrecht,		mr. J. S. Lotsy.
VI. 's Gravenhage,		jhr. W. Boreel van Hogelanden.
VII. »		mr. P. C. Schooneveld.
VIII. Delft,		mr. W. Wintgens.
IX. Rotterdam,		E. P. de Monchy.
X. »		A. van Rijckevorsel *Hz.*
XI. Schiedam,		mr. K. A. Poortman.
XII. Ridderkerk,		mr. W. Wijnaendts.
XIII. Brielle,		mr. S. H. Anemaet.

NOORDHOLLAND.

Kiesdistricten.		
I. Amsterdam,	de HH.	mr. M. H. Godefroi.
II. »		jhr. mr. C. Backer.
III. »		mr. F. A. van Hall.
IV. »		mr. J. S. van Naamen.
V. »		J. Heemskerk.
VI. Haarlem,		mr. W. H. van Voorst.
VII. Alkmaar,		S. A. de Moraaz.
VIII. Hoorn,		E. T. Scheltinga Winterberg.
IX. Edam,		mr. W. J. C. van Hasselt.
X. Zaandam,		mr. H. J. Smit.

ZEELAND.

Kiesdistricten.		
I. Middelburg,	de HH.	mr. J. J. Slicher van Domburg.
II. Zierikzee,		mr. G. A. Fokker.
III. Goes,		P. J. Bachiene.
IV. Sluis,		mr. D. van Eck.

UTRECHT.

Kiesdistricten.		
I. Utrecht,	de HH.	mr. J. K. baron van Goltstein (*Voorzitter*).
II. Amersfoort,		mr. S. van Walchren.
III. IJsselstein,		E. C. U. van Doorn.

FRIESLAND.

Kiesdistricten.		
I. Leeuwarden,	de HH.	mr. B. Albarda.
II. Dokkum,		J. T. Ter Bruggen Hugenholtz.
III. Heerenveen,		mr. N. van Heloma.
IV. Sneek,		P. J. Costerus.
V. Franeker,		mr. J. Dirks.

OVERIJSSEL.

Kiesdistricten.		
I. Zwolle,	de HH.	mr. B. W. A. E. baron Sloet tot Oldhuis.
II. Kampen,		mr. A. J. Duijmaer van Twist.
III. Deventer,		jhr. C. M. Storm van 's Gravesande.
IV. Almelo,		mr. D. Donker Curtius.
V. Enschedé,		mr. M. J. de Man.

GRONINGEN.

Kiesdistricten.		
I. Groningen,	de HH.	mr. B. Wichers.
II. Onderdendam,		G. Reinders.
III. Appingadam,		R. Westerhoff.
IV. Winschoten,		J. F. Zijlker.

DRENTHE.

Kiesdistricten.		
I. Assen,	de HH.	mr. L. graaf van Heiden Reinestein.
II. Hoogeveen,		mr. L. N. graaf van Randwijck.

LIMBURG.

Kiesdistricten.		
I. Maastricht,	de HH.	mr. E. J. R. Borret.
II. Roermond,		mr. J. L. M. Leclercq.
III. Venlo,		mr. P. L. de Lom de Berg.
IV. Sittard,		J. J. Lambrechts, die den 17den Julij zitting genomen heeft. (1)
V. Heerlen,		jhr. L. L. G. M. de Villers de Pité.

NAAMLIJST

der Ministers, Hoofden van de verschillende Departementen van Algemeen Bestuur, gedurende de zitting van Februarij—September 1849.

Buitenlandsche Zaken, mr. L. A. Lightenvelt.

Justitie, mr. D. Donker Curtius, tot 4 Junij; — jhr. mr. H. L. Wichers, aan wien den 25sten Augustus een onbepaald verlof verleend is tot herstel zijner gezondheid, zijnde de tijdelijke waarneming der functien toen opgedragen aan mr. L. A. Lightenvelt.

Binnenlandsche Zaken, mr. J. M. de Kempenaer.

Hervormde en andere Eeredienſten, mr. S. baron van Heemstra.

Roomsch-Katholijke Eeredienst, mr. J. A. Mutsaers.

Marine, de vice-admiraal J. C. Rijk tot 15 September; — de schout-bij-nacht E. B. van den Bosch, belast met de tijdelijke waarneming der functien.

Finantien, mr. P. P. van Bosse.

Oorlog, de generaal-majoor J. H. Voet.

Kolonien, G. L. Baud tot 18 Junij; — de schout-bij-nacht E. B. van den Bosch.

(1) De vroeger in dit kiesdistrict verkozen heer baron J. L. Scherpenzeel Heusch heeft bij missive van 22 Mei aan de Kamer kennis gegeven, dat hij het lidmaatschap der Kamer niet kon aanvaarden.

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL

GEDURENDE DE ZITTING VAN FEBRUARIJ — SEPTEMBER 1849.

REGISTER.

WETS-ONTWERPEN ENZ.,

BIJ DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL BEHANDELD.

1. *Wets-ontwerp, houdende bestemming van het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, provincie Overijssel*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 43. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz 44. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 45. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 47.

2. *Wets-ontwerp, strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 43 en 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 44. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 53 en 54. — Beraadslaging, blz. 64 — 66.

3. *Wets-ontwerp, houdende vergunning, met vrijstelling van art. 11 der wet van 16 November 1814 (Staatsblad no. 106), tot het vergrooten van het daarbij vermeld gebouw te Ooltgensplaat*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 44. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 52. — Beraadslaging, blz. 61 — 64.

4. *Wets-ontwerp tot regeling van het fonds, voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen, dienstjaar 1848*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 44. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 49. — Beraadslaging, blz. 50 en 51.

5. *Wets-ontwerp, strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 44. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 49. — Beraadslaging, blz. 51 en 52.

6. *Wets-ontwerp tot regeling der reis- en verblijf-kosten van de leden der Eerste Kamer, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 44. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 45. — Beraadslaging, blz. 46 en 47.

7. *Wets-ontwerp tot aanvulling van eenige hoofdstukken der staatsbegrooting voor het jaar 1849, met posten voor het verleenen van schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 45. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 52 en 53. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 64.

8. *Wets-ontwerp, houdende bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en de provinciale gerechtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures, zoowel in laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken*, ingekomen 16 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 44. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 45. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 49 en 50. — Beraadslaging, blz. 55 — 61.

9. *Wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847*, ingekomen 23 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp (1). — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 67. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 68 en 69 — Beraadslaging, blz. 77 — 80.

10. *Wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting, over de dienstjaren 1840, 1841, 1842 en 1843*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 73. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 74. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 80. — Beraadslaging, blz. 84.

11. *Wets-ontwerp op de invoering van de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 73. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 74. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 75 en 76. — Beraadslaging, blz. 81.

(1) Abusivelijk is achter het verslag der zitting van 23 Mei onvermeld gebleven, dat dit wets-ontwerp luidde zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging werd gebragt, en de verwijzing naar *Bijblad II* achtergelaten.

REGISTER.

12. *Wets-ontwerp omtrent de heffing van de daarbij bedoelde buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 73. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 74. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Beraadslaging, blz. 81.

13. *Wets-ontwerp regelende de toelating en uitzetting van vreemdelingen en de algemeene voorwaarden hunner uitlevering*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 73 en 74. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 91. — Beraadslaging, blz 84—86.

14. *Wets-ontwerp, houdende voorziening omtrent de kroondomeinen*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 74. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 87—90. — Beraadslaging, blz. 91—100.

15. *Wets-ontwerp, houdende regeling van het inkomen der Kroon*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 74. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 77.

16. *Wets-ontwerp tot aanvulling van het Iste hoofdstuk der staatsbegrooting voor* 1849, *in verband met art.* 31 *der Grondwet*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 74. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 74. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 77.

17. *Wets-ontwerp tot het overbrengen van de staatsbegrooting van* 1848 *op die voor* 1849, *van gelden benoodigd voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch*, ingekomen 2 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 74. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 75. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 80. — Beraadslaging, blz. 84.

18. *Wets-ontwerp tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en baken-gelden*, ingekomen 6 Augustus: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 75. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 77. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 83. — Beraadslaging, blz. 86 en 87.

19. *Wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over* 1849 *en* 1850, ingekomen 10 September: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 101. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz 102. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 103. — Beraadslaging, blz. 106 en 107.

20. *Wets-ontwerp tot bekrachtiging der overeenkomst, op den 2/3 Julij* 1849 *tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten*, ingekomen 10 September: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 101. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 102. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 102. — Beraadslaging, blz. 103—106 (verbetering, blz. 105).

21. *Wets-ontwerpen tot inwisseling der zilveren specien, naar de wet van den* 28*sten September* 1816 (*Staatsblad n°.* 50) *gemunt, en tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van* 28 *September* 1815 *en* 22 *December* 1825 (*Staatsblad n°.* 50 *en* 80) *gemunt*, ingekomen 12 September: — Inhoud der wets-ontwerpen, blz. 102 en 103. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 103. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 108 en 109. — Beraadslaging, blz. 109—116.

22. *Wets-ontwerp, strekkende tot verhooging van uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal*, ingekomen 13 September. — De behandeling daarvan uitgesteld, blz. 103.

23. *Wets-ontwerp, betrekkelijk de verdere uitbetaling der pensioenen, toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven*, ingekomen 14 September. — De behandeling daarvan uitgesteld, blz. 108.

Voorstel van wijziging van het Reglement van Orde voor de vergadering der Eerste Kamer van de Heeren Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden: — Benoeming eener Commissie tot het ontwerpen van een nieuw Reglement van Orde, blz. 8. — Het verslag der Commissie bij de overlegging van haar ontwerp medegedeeld, blz. 9 en 10 (verbetering, blz. 15). — Ontwerp van Reglement van Orde medegedeeld, blz. 11—14. — Nader verslag der Commissie medegedeeld, blz. 30. — Nota van wijzigingen, blz. 30 en 31. — Beraadslaging, blz. 31—40 (verbetering, blz. 36); amendementen aangenomen, blz. 33, 39 en 40; wijzigingen, blz. 39.

Voorstel van wijziging der Instructie voor den Griffier en Commiesgriffier der Eerste Kamer van de Staten-Generaal: — Benoeming eener Commissie tot herziening der Instructie voor den Griffier en Commiesgriffier der Kamer, blz. 45. — Het voorstel der Commissie ter tafel gebragt, blz. 50. — Het verslag der Commissie met de ontwerpen van de Instructie voor den Griffier en van die voor den Commies-griffier medegedeeld, blz. 54 en 55. — Benoeming der Commissie van Rapportenrs, blz. 67. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 69. — Beraadslaging, blz. 69—72 (verbetering, blz. 73); amendementen aangenomen, blz. 70 en 72.

ADRESSEN

VAN DE

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL AAN DEN KONING.

1. *Adres van antwoord op de troonrede*: — Benoeming der Commissie tot het ontwerpen van het adres van antwoord, blz. 8. — Het ontwerp-adres ter tafel gebragt, blz. 10. — Het gewijzigd ontwerp-adres medegedeeld, blz. 15 en 16. — Beraadslaging, blz. 16—29; amendement aangenomen, blz. 25. — Benoeming der Commissie voor de overbrenging, blz. 29. — Rapport dezer Commissie, blz. 29 en 30.

2. *Adres van rouwbeklag wegens het overlijden van Z. M. Koning Willem II*: — Kennisgeving van het overlijden, blz. 41. — Benoeming eener Commissie voor het ontwerpen van een adres van rouwbeklag, blz. 41. — Het ontwerp-adres ter tafel gebragt, blz. 42. — Het nader door de Commissie vastgestelde ontwerp medegedeeld, zonder beraadslaging aangenomen en eene Commissie voor de overbrenging benoemd, blz. 42. — Rapport dezer Commissie, blz. 42.

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL GEDURENDE DE ZITTING

VAN 1849 — 1850.

REGISTER.

WETS-ONTWERPEN ENZ.,

BIJ DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL BEHANDELD.

1. *Wets-ontwerp betrekkelijk uitgaven voor het openbaar maken van het verhandelde bij de Staten-Generaal*, ingekomen in het vorige zittingjaar: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 2. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz 2. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 10. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 10.

2. *Wets-ontwerp tot uitbetaling van pensioenen aan geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven*, ingekomen in het vorige zittingjaar: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 2. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 2. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 10. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 10.

3. *Wets-ontwerp tot het daarstellen van voorzieningen omtrent den overgang in werkelijke schuld van uitgestelde schuld en kansbiljetten*, ingekomen 17 December: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 13 — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 13. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 14. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 18.

4. *Begrootings-wetten*, ingekomen 17, 19, 20 en 22 December: — Inhoud der wets-ontwerpen, blz. 13, 14, 15 en 16. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 13. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, met eene nota van den heer Hoffman en eene nota van den heer van Nispen van Pannerden, blz. 21 — 32. — Beraadslaging, blz. 33 — 56[20]: algemeene beraadslagingen, blz. 33 — 44; hoofdstuk I, zonder beraadslaging aangenomen, blz. 44; beraadslaging over hoofdstuk II, blz. 44 en 45; over hoofdstuk III, blz. 45 — 49; hoofdstuk IV, zonder beraadslaging aangenomen, blz. 49; beraadslaging over hoofdstuk V, blz. 49 — 56[3] en 56[19]; hoofdstuk VI en VII, zonder beraadslaging aangenomen, blz. 56[2]; beraadslaging over hoofdstuk VIII, blz. 56[2] — 56[4]; over hoofdstuk IX *A*, blz. 56[5]; over hoofdstuk IX *B*, blz. 56[5] en 56[6]; over hoofdstuk X, blz. 56[6] — 56[13] en 56[19] — 56[20] (verbetering blz. 134); over hoofdstuk XI, blz. 56[13]; hoofdstuk XII, zonder beraadslaging aangenomen, blz. 56[13]; beraadslaging over het wets-ontwerp tot aanwijzing der middelen, blz. 56[13] — 56[18].

5. *Wets-ontwerp, houdende nadere bepalingen omtrent het opgeheven fonds van proces-kosten*, ingekomen 24 December: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 18. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 18. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 33. — Beraadslaging, blz. 19.

6. *Wets-ontwerp tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, over het jaar* 1850, ingekomen 24 December: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 18. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 18. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 33. — Beraadslaging, blz. 19 en 20.

7. *Wets-ontwerp strekkende tot vaststelling van de begrooting der uitgaven van de Algemeene Lands-drukkerij over* 1850, *en tot aanwijzing van de middelen tot dekking dier uitgaven*, ingekomen 24 December: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 18. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 19. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 33. — Beraadslaging, blz. 20.

8. *Twee wets-ontwerpen strekkende tot vaststelling van een nieuw artikel op de begrooting van staats-uitgaven voor het VIIIste en Xde hoofdstuk (Departementen van Marine en Oorlog), dienst* 1849, ingekomen 24 December: — Inhoud der wets-ontwerpen, blz. 18. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 19. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 33. — Beraadslaging, blz. 20 en 21.

9. *Zeven wets-ontwerpen betreffende de heffing van provinciale belastingen over het dienstjaar* 1850 *in de provincien Noordholland, Zeeland, Friesland, Overijssel, Groningen en Drenthe*, ingekomen 24 December: — Inhoud der wets-ontwerpen, blz. 18. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 19. — Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent de wets-ontwerpen, betreffende Noordholland, Zeeland, Overijssel, Groningen en Drenthe, blz. 33. — Deze wets-ontwerpen zonder beraadslaging aangenomen, blz. 20 en 21. — Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent het wets-ontwerp betreffende Friesland, blz. 49. — Beraadslaging over dit ontwerp, blz. 56[18] en 56[19].

10. *Wets-ontwerp tot verhooging van de begrooting der uitgaven uit de fondsen voor kwade posten, wegens de belasting op het personeel en het regt van patent, over de dienstjaren* 1843/4 — 1847/8, ingekomen 4 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 61. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 89. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 89. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 90.

11. *Wets-ontwerp ter verhooging van het IXde hoofdstuk* A *der staatsbegrooting van uitgaven voor het dienstjaar* 1849, *ter zake van renten en onkosten van uitgifte der schatkist-biljetten*, ingekomen 4 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 61. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 89. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 89. — Beraadslaging, blz. 90.

12. *Wets-ontwerp betreffende de heffing van provinciale belastingen in Friesland, gedurende* 1850, ingekomen 4 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 61. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 81. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 84. — Beraadslaging, blz. 89.

13. *Wets-ontwerp tot vaststelling van het briefport en tot regeling der aangelegenheden van de brieven-posterij*, ingekomen 4 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 62 — 64. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 81. — Verslag van de Commissie van Rapporteurs, blz. 90 — 92. — Beraadslaging, blz. 93 — 102.

14. *Wets-ontwerp betrekkelijk het toezigt en de zorg over de zaken der Munt*, ingekomen 20 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 103 en 104. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 105. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 111 — 114. — Beraadslaging, blz. 117 — 134.

15. *Wets-ontwerp tot overbrenging van fondsen voor het herstel van het Nederlandsche Muntwezen van de begrooting van* 1849 *op die van* 1850, ingekomen 20 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 104. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, (1). — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 109.

16. *Wets-ontwerp tot goedkeuring der ontworpen huwelijks-verbindtenis van H. K. H. Prinses Wilhelmina Frederika Alexandrina Anna Louisa der Nederlanden*, ingekomen 27 April: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 105. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 105. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 105. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 105.

17. *Wets-ontwerp omtrent de kosten van vervolging in zake van directe belastingen*, ingekomen 29 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 115. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 117. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 134. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 134.

18. *Wets-ontwerp tot tijdelijke instandhouding van eenige wetten en verordeningen in het Hertogdom Limburg*, ingekomen 29 Mei: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 115. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 117. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 134. — Beraadslaging, blz. 134.

19. *Wets-ontwerp tot regeling van het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer*, ingekomen 15 Junij: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 136 — 147. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 147. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 151 — 155; bijlage tot het verslag, blz. 169. — Beraadslaging, blz. 157 — 184 (verbetering blz. 188 en 202).

20. *Wets-ontwerp tot regeling van de zamenstelling en de magt der Provinciale Staten*, ingekomen 25 Junij: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 147 en 148. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 157. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 185 — 188. — Beraadslaging, blz. 189 — 200.

21. *Wets-ontwerp tot verdaging van de vergadering der Provinciale Staten*, ingekomen 26 Junij: — Inhoud van het wets-ontwerp (2). — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 149. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 150. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 150.

22. *Wets-ontwerpen tot regeling van de belangen der Nederlandsche scheepvaart*, ingekomen 17 Julij: — Inhoud der wets-ontwerpen, blz. 201 en 202. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 211. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 231 — 240. — Beraadslaging, blz. 241 — 279.

23. *Wets-ontwerp ter uitvoering van artikel 7 der Grondwet*, ingekomen 17 Julij: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 202. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 203. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 215 — 218. — Beraadslaging, blz. 219 — 222.

24. *Wets-ontwerp tot regeling van het regt van enquête*, ingekomen 17 Julij: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 202. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 203. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 222 — 226. — Beraadslaging, blz. 227 — 231.

25. *Wets-ontwerp tot regeling der kosten van het Regentschap*, ingekomen 17 Julij: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 202. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 203. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 209. — Zonder beraadslaging aangenomen, blz. 214.

26. *Wets-ontwerp betrekkelijk het verleenen van onderstand aan de werklieden van het maritiem etablissement te Rotterdam*, ingekomen 17 Julij: — Inhoud van het wets-ontwerp, blz. 202. — Benoeming der Commissie van Rapporteurs, blz. 203. — Verslag der Commissie van Rapporteurs, blz. 209. — Beraadslaging, blz. 214.

Ontwerp van Reglement voor de openbaarmaking van het verhandelde in beide de Kamers der Staten-Generaal, door middel der stenographie en Ontwerp van instructie voor de stenographen in dienst van de beide Kamers der Staten-Generaal: — Benoeming van leden eener Commissie tot het beramen van maatregelen tot invoering der stenographie voor de openbaarmaking van het verhandelde in de beide Kamers, blz. 56[18]. — Verslag namens die Commissie uitgebragt, blz. 57 en 58. — Het door de Commissie ontworpen reglement, alsmede de door haar ontworpen instructie aangenomen, blz. 58.

(1) Dit verslag is abusivelijk weggelaten. Het luidt aldus:

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS *nopens het wets-ontwerp tot overbrenging van fondsen voor het herstel van het Muntwezen.*

Dit wets-ontwerp heeft in de afdeelingen tot geene overwegende bedenkingen aanleiding gegeven.

Aldus opgemaakt bij de Commissie van Rapporteurs den 29sten April 1850.

MARTENS VAN SEVENHOVEN.
COST JORDENS.
DE JONGE VAN ELLEMEET.
VAN BEECK VOLLENHOVEN.

(2) Achter het verslag der zitting van 26 Junij is verzuimd te vermelden, met verwijzing naar *Bijblad II*, dat dit wets-ontwerp luidt zoo als het bij de Tweede Kamer in beraadslaging gebragt is.

ADRESSEN

VAN DE

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL AAN DEN KONING.

1. *Adres van antwoord op de troonrede*: — Benoeming der Commissie tot het ontwerpen van een adres van antwoord, blz. 1. — Het ontwerp-adres ter tafel gebragt, blz. 2. — Het nader vastgestelde ontwerp-adres medegedeeld, blz. 3. — Beraadslaging, blz. 3 — 10, wijziging blz. 3; amendement aangenomen, blz. 9. — Benoeming der Commissie voor de overbrenging, blz. 10. — Rapport dezer Commissie, blz. 11.

2. *Adres van rouwbeklag wegens het overlijden van Z. K. H. Prins Maurits der Nederlanden*: — Kennisgeving van het overlijden, blz. 135. — Benoeming eener Commissie voor het ontwerpen van een adres van rouwbeklag, blz. 135. — Het ontwerp-adres ter tafel gebragt, blz. 135. — Het nader door de Commissie vastgestelde ontwerp medegedeeld en zonder beraadslaging aangenomen, blz. 135 en 136; — Commissie voor de overbrenging benoemd, blz. 136 (verbetering blz. 148). — Rapport dezer Commissie, blz. 150.

INTERPELLATIEN

DOOR

LEDEN VAN DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL AAN DE HOOFDEN DER MINISTERIELE DEPARTEMENTEN GERIGT.

Interpellatie van den heer *Lightenvelt*, betrekkelijk de Koninklijke besluiten, waarbij eervol ontslag verleend wordt aan de leden van het Ministerie, dat met 1 November 1850 aftrad, blz. 11 en 12.

Interpellatie van den heer *Hoffman*, betrekkelijk de benoemingen van burgemeesters ter gelegenheid der laatste aftreding, blz. 78 — 81 (verbetering blz. 87 en 88) en 85 — 87.

Interpellatie van den heer *Lightenvelt*, betrekkelijk de toepasselijkheid van het 2de der additionnele artikelen der Grondwet op de leden der voormalige Eerste Kamer, blz. 203 en 204.

le tot vaststa"

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

GEDURENDE DE ZITTING VAN 1849.

ZITTING VAN DEN 14DEN FEBRUARIJ.

ZITTING VAN WOENSDAG 14 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten half twaalf ure door mr. *S. H. Anemaet*, wien, volgens art. 31 van het voorloopig kiesreglement, als oudste van jaren, het voorzitterschap der Kamer tijdelijk is opgedragen, geopend.

Er zijn 67 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Albarda, Borret, van Goltstein, Slicher van Domburg, van Eck, Godefroi, Backer, Zijlker, Dirks, de Lom de Berg, Reinders, Schiffer, Westerhoff, Boxman, Smit, Sloet, van Zuijlen van Nyevelt, Fokker, Dullert, ter Bruggen Hugenholtz, Poortman, van Walchren, Storm van 's Gravesande, Leclercq, van Heiden Reinestein, Meeussen, Jespers, Wintgens, van Voorst, van Hasselt, Verweij Mejan, Hengst, Duijmaer van Twist, Lotsy, de Moraaz, Groen van Prinsterer, Engelen, de Villers de Pité, van Doorn, van Naamen, van Hall, van Dam van Isselt, van Randwijck, Bots, de Monchy, van Nispen van Sevenaer, Heemskerk, Bachiene, van der Heijde, Costerus, Nedermeijer van Rosenthal, van Rijckevorsel, van Heloma, Donker Curtius, Luijben, de Man, Wijnaendts, Wichers, L. D. Storm, Mutsaers, Boreel van Hogelanden, Winterberg, Thorbecke, Schooneveld, van der Linden, Dommer van Polderveldt en de tijdelijke Voorzitter.

De tijdelijke Voorzitter aanvaardt het hem opgedragen voorloopige voorzitterschap met het houden der navolgende rede:

MIJNE HEEREN, VERTEGENWOORDIGERS VAN HET NEDERLANDSCHE VOLK!

De Grondwet bepaalt, dat bij het openen der Tweede Kamer de oudste van jaren den voorzittersstoel bekleedt, en dien ten gevolge zie ik mij geróepen uwe eerste werkzaamheden te leiden.

Deze onderscheiding, hoe kortstondig mijne roeping ook wezen moge, stel ik op grooten prijs.

Zij staat in verband tot, en is de aanvang van een nieuw tijdperk onzer geschiedenis, hetwelk ik sedert vele jaren reikhalzend te gemoet zag.

Zal dat tijdvak zegen en voorspoed voor ons vaderland opleveren, of zal het zich door rampspoeden kenschetsen? Zullen de bronnen van nijverheid en welvaart ruimer vloeijen naar mate de staatkundige ontwikkeling der natie meer is toegenomen? Wie zal het wagen den sluijer der toekomst op te ligten? Niemand voorzeker. Maar wat wij weten en wat wij ons zelven niet genoeg kunnen herinneren, is dit, dat *onze* handelingen op die toekomst zeer grooten invloed zullen uitoefenen, en dat wij voortdurend alle onze krachten moeten wijden aan de behartiging van 's Volks belangen, waaraan de vastheid van den Troon ten naauwste is verknocht.

De natie, Mijne Heeren! houdt het oog op ons gevestigd. Dat zij door hare Vertegenwoordigers niet worde te leur gesteld! Dat de vrijgevige Grondwet door ons in een echt vrijgevigen zin worde ontwikkeld, en dat wij op die wijze den stevigsten dam oprigten tegen den stroom, die in vele landen, waar hervorming en verbetering als bloote leuzen gebezigd worden, alles dreigt te vernielen en te verwoesten!

Uwe ondersteuning gedurende de kortstondige, maar gewigtige verkzaamheden, welke mij als Voorzitter zijn opgedragen, met nadruk inroepende, open ik deze zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Op voorstel van den heer ***Luijben*** wordt besloten deze redevoering te doen drukken.

De tijdelijke Voorzitter geeft kennis, dat alle benoemde leden hunne geloofsbrieven hebben ingezonden, behalve de heer van Scherpenzeel Heusch; dat het, volgens art. 31 van het voorloopig kiesreglement, de taak van drie Commissien zal zijn, die geloofsbrieven te onderzoeken, en dat tot leden dier Commissien benoemd worden:

voor het onderzoek van de geloofsbrieven der nieuwbenoemde leden uit Noordbrabant, Gelderland en Zeeland, de heeren: van Goltstein, Albarda en Borret;

voor die uit Zuid- en Noordholland, de heeren: Storm, van Zuijlen van Nyevelt en Fokker;

voor die uit Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Zeeland de heeren: Thorbecke, Poortman en van Voorst.

Zijn ingekomen onderscheiden stukken en verzoekschriften betreffende de plaats gehad hebbende verkiezingen, als:

een adres van H. van Giersbergen en 29 andere kiezers in het vierde kiesdistrict der provincie Noordbrabant, houdende bezwaren tegen de geldigheid der benoeming van den heer C. Schiffer tot lid der Tweede Kamer in dat district, in zooverre die heer, naar het beweren der adressanten, niet de volstrekte meerderheid van stemmen zou hebben verkregen;

een adres van F. van der Straten van Thielen, te Nijkerk, zich beklagende, dat hij, op grond van het gemis van het vereischte van zesjarige inwoning, van de uitoefening van het kiesregt in het tweede kiesdistrict van Gelderland verstoken is geworden, en welke dien ten gevolge verzoekt herstel in zijne regten en vernietiging der in gemeld district gedane verkiezing van een lid der Tweede Kamer;

een adres van R. F. de Bruijn, 1sten luitenant der rijdende artillerie en grondeigenaar in het schependom Nijmegen, die zich beklaagt, dat hij, niettegenstaande zijne reclames, niet op de lijst der kiezers in het zevende district van Gelderland is gebragt, en verzoekt, dat deze omstandigheid bij het onderzoek der geloofsbrieven van het in dat district gekozen lid der Tweede Kamer in aanmerking moge worden genomen;

een adres van dr. G. Havinga Janssonius en negen andere kiezers in het tweede kiesdistrict der provincie Groningen, zich beklagende, dat geen gevolg is gegeven aan eene door hen en zeven andere kiezers onmiddellijk gedane herstemming voor de benoeming van een lid der Tweede Kamer en van een tweeden candidaat voor de Eerste Kamer;

een adres van K. Hensems en zestien andere kiezers in het tweede district der provincie Drenthe, die zich beklagen, dat geen gevolg is gegeven aan eene in dat district onmiddellijk plaats gehad hebbende herstemming voor het lidmaatschap der Tweede Kamer, waarbij de heer G. de Serière met eenparigheid van ruim vijftig aanwezige kiezers is benoemd;

een adres van G. de Serière, op den huize Beze, bij Zwolle, verzoekende handhaving van zijne benoeming tot lid der Tweede Kamer in het tweede kiesdistrict van Drenthe, en ongrondwettigverklaring van de benoeming van den heer van Randwijck als zoodanig.

Naar aanleiding van art. 3 van het voorloopig nog van kracht blijvend Reglement van Orde der Kamer, stelt de Voorzitter voor, ook die stukken te verzenden naar de zoo even benoemde Commissien tot onderzoek der geloofsbrieven.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Uit hoofde van het groot aantal en de uitgebreidheid der te onderzoeken stukken wordt, op voorstel des Voorzitters, besloten, de vergadering te verdagen tot morgen, Donderdag, ten 11 ure, ten einde door de straks benoemde Commissien alsdan rapport te hooren uitbrengen.

ZITTING VAN DONDERDAG 15 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den tijdelijken Voorzitter, mr. *S. H. Anemaet*, geopend.

Er zijn 66 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van de Hervormde en andere Eerediensten, van de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Finantien wonen de Vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De tijdelijke Voorzitter berigt, dat is ingekomen een adres van A. Thooft, kiezer uit het 4de district van de provincie Noordbrabant, bezwaren inhoudende omtrent de verkiezing van den heer C. Schiffer, welk adres hij gemeend heeft te moeten verzenden naar de Commissie welke belast is met het onderzoek der geloofsbrieven van de in dat gewest gekozen leden.

Nog is ingekomen eene missive van den baron J. L. van Scherpenzeel Heusch. Die missive, waarvan voorlezing gedaan wordt, luidt aldus:

Baarlo, 15 *Februarij* 1849.

Aan Zijn Edel Mogende den Heer
President der Tweede Kamer der
Staten-Generaal te 's Hage.

De ondergeteekende, afgevaardigde bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor het kiesdistrict van Sittard, Hertogdom Limburg, heeft de eer de volgende bedenkingen te opperen.

Het is ontegensprekelijk, dat ingevolge het tractaat van London van 15 April 1839, en ingevolge het tractaat van den 5 September 1839 tusschen Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden als Groot-hertog van Luxemburg en den hoogen Duitschen Bondsdag gesloten, het Hertogdom Limburg verbindingen met Duitschland heeft.

Het Nederlandsche bestuur door het orgaan van 's Konings Commissaris in Limburg heeft bij proclamatie van den 20 Mei 1848 verklaard, dat het Hertogdom Limburg slechts door eenen morelen band aan Duitschland gebonden is.

De besluiten der hooge Duitsche constituerende Nationale Vergadering, zitting houdende te Francfort a/M, bewijzen daarentegen dat men van de zijde van Duitschland deze verbinding geenszins als *moreel*, maar wel degelijk als materieel beschouwt, want in de zitting van den 19 Julij jl. verklaarde voornoemde vergadering *eenstemmig*:

» I. Dat zij de tot nog toe bestaan hebbende vereeniging van » het Hertogdom Limburg met het Koningrijk der Nederlanden » onder dezelfde Grondwet en dezelfde administratie, als *onver-* » *eenbaar* met de Duitsche Bonds-grondwet betracht.

» II. Dat het van zelf spreekt dat het besluit in de zitting » van den 8 Mei jl. door de Nationale Vergadering genomen, » waardoor alle bestemmingen der afzonderlijke Duitsche grond- » wetten, welke niet overeenstemmend zijn met de, door haar » vastgestelde algemeene grondwet, maar naar maatstaf der » laatste (hare algemeene werkzaamheid onbeschadet) als » geldend te betrachten zijn — ook voor het Hertogdom Limburg » verpligtend is."

In de zitting van den 25 November jl. verklaarde het Duitsche Parlement wederom eenstemmig het volgende:

» I. Het Centraal Bestuur wordt opgevorderd tegen de uitvoe- » ring der nieuwe Nederlandsche grondwet in het Hertogdom » Limburg te protesteren en deze op alle aan hetzelve doelmatig » schijnende wijze tegen te gaan.

» II. In zoo verre tot de uitvoering van de besluiten van den » 19 Julij jl. eene verstandhouding met de Hertog-Limburg- » sche of wel Nederlandsche Regering noodzakelijk is, dezelve » zonder verwijl daar te stellen, en gemelde besluiten tot eene » zoodra mogelijke uitvoering te brengen."

Daar nu ingevolge bovenstaande besluiten, de Duitsche grondwet en alle voor Duitschland algemeene wetten, in het Hertogdom Limburg uitvoerbaar verklaard moeten worden.

Daar van de andere zijde door de Nederlandsche Regering de Nederlandsche grondwet en wetten in het Hertogdom Limburg gepromulgeerd zijn.

Aangezien Duitschland het Hertogdom Limburg als Duitsch grondgebied betracht, en Nederland gemeld Hertogdom in deszelfs grondwet als Nederlandsche provincie doet voorkomen, zoo bevind zich het Hertogdom Limburg ten opzigte van Duitschland en van Nederland in eene dubbelde verhouding, die eene onmogelijkheid is, en hetzelve tot een zeker bederf leiden moet.

Als Limburgsch afgevaardigde, vindt zich de ondergeteekende alvorens zitting in de Nederlandsche Staten-Generaal te kunnen nemen, verpligt, aan de Nederlandsche wetgevende en uitvoerende magt de volgende vragen te moeten rigten, en op dezelve een categorisch antwoord te verlangen:

I. Zal de, door het Duitsche Parlement voor geheel Duitschland daargestelde en verbindende grondwet, in het Hertogdom Limburg gepromulgeerd worden en voor de Limburgers verbindend zijn?

II. Zullen de, door het Duitsche Parlement voor geheel Duitschland verbindend verklaarde wetten, in het Hertogdom Limburg gepromulgeerd worden en voor de Limburgers verbindend zijn?

III. Zullen de geldelijke bijdragen door het Hertogdom Limburg als Duitschen Bondstaat aan Duitschland verschuld, door de Nederlandsche schatkist blijven voldaan worden, en zal Nederland zich door eene *wet* verbinden aan deze verpligting (als Nederlandsche verpligting) te blijven voldoen?

De ondergeteekende verklaart, dat zoolang hij geen *categorisch* antwoord op bovenstaande vragen zal ontvangen hebben, hij geene zitting in de Tweede Kamer der Staten-Generaal zal nemen.

Baron J. L. van Scherpenzeel Heusch,
thans afgevaardigde voor het Hertogdom Limburg
bij de hooge Duitsche constituerende Nationale
Vergadering te Francfort.

Op voorstel van den tijdelijken Voorzitter besluit de Vergadering omtrent dit stuk niet te beslissen, dan nadat de Kamer zich zal hebben geconstitueerd.

De heer **van Goltstein** brengt namens zijne Commissie het navolgend verslag uit omtrent de geloofsbrieven van de nieuwbenoemde leden uit Noordbrabant, Gelderland en Zeeland:

De Commissie welke het u behaagde met de vereerende taak te belasten om de geloofsbrieven der nieuwbenoemde leden dezer Vergadering in de provincien Noordbrabant, Gelderland en Zeeland te onderzoeken en de wettigheid der gedane verkiezingen na te gaan, heeft het genoegen u te kunnen verklaren, dat het voorschreven onderzoek met eenen gunstigen uitslag bekroond is geworden en dat zij zich in staat bevindt u de toelating der nieuwbenoemde leden voor te stellen. Zij zal, ten einde u in de gelegenheid te stellen over de juistheid van dit gevoelen te oordeelen, kortelijk den aard der overgelegde bewijzen vermelden, en indien zich aanvankelijk eenige bedenkingen tegen de regelmatigheid der benoeming van enkele leden voordeden, de gronden opgeven, die tot wegneming derzelve geleid hebben.

Voor de provincie Noordbrabant zijn de nieuw benoemde leden, de heeren:

1. Jan Baptist Josephus Hengst,
2. Jakobus Arnoldus Mutsaers,
3. Johannes Baptista Bots,
4. Johannes Franciscus van der Heijde,
5. Lambertus Dominicus Storm,
6. Franciscus Johannes Jespers,
7. Karel Adriaan Meeussen,
8. Johannes Lambertus Antonius Luijben en
9. Cornelis Schiffer.

Van alle deze nieuwbenoemde leden heeft de Commissie zich door de overgelegde bewijsstukken en de afgegevene verklaringen verzekerd, dat zij den bevoegden ouderdom hadden en geene openbare betrekkingen bekleedden, welke hen uitsluiten van het lidmaatschap dezer Vergadering. De zeven eerstvermelde hebben daarenboven bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid der stemmen bekomen, hetgeen de wettigheid hunner benoeming vaststelt.

Ten aanzien van den heer Luijben heeft zich die volstrekte meerderheid bij de eerste stemming, welke plaats had op den 27sten November des vorigen jaars, niet voorgedaan, zoodat men verpligt is geweest over te gaan tot eene herstemming tusschen de beide candidaten die de meeste stemmen op zich vereenigd hadden, namelijk de heeren Sassen en Luijben, op den 4den December daaraanvolgende.

De uitslag dezer herstemming, welke zoowel in het hoofddistrict als in het onderdistrict heeft plaats gegrepen, is geweest, dat van 850 stembriefjes, die ingevuld waren, 427 op den heer Luijben uitgebragt waren, zoodat hij geacht moet worden de volstrekte meerderheid der stemmen op zich vereenigd te hebben, zijnde er tevens te dier gelegenheid zeven blanco briefjes voorhanden geweest.

De Commissie heeft zich niet laten terughouden door de omstandigheid, dat de herstemming niet onmiddellijk op de eerste stemming gevolgd is, om de benoeming voor wettig gedaan te erkennen. Indien zij toch in art. 24 van het voorloopig kiesreglement de bepaling aantreft, dat in het geval van het

iet voorhanden zijn der volstrekte meerderheid bij de eerste temming onmiddellijk overgegaan wordt tot het vormen van een ubbeltal uit de personen, die de meeste stemmen op zich verenigd hebben en dat de keus der aanwezige kiesgeregtigden zich epaalt tot de op het dubbeltal gebragte personen, zoo vermeent j dat de uitdrukking van *onmiddellijk* enkel betrekking heeft p het vormen van het dubbeltal en geenszins op het houden er herstemming. Deze verklaring toch is degene, welke door e dubbele Kamer als de ware aan de Regering is voorgedragen, n welke door deze als zoodanig is erkend geworden. In het erslag van deze Vergadering uitgegaan, werd gewezen op de oeijelijkheid in het daarstellen van onder-kiesdistricten, indien e herstemming moest plaats hebben bij het niet aanwezig zijn ener volstrekte meerderheid, en wenschte men ter wegneming an dit bezwaar dat het woord *onmiddellijk* in dien zin wierd pgevat, dat het alleen sloeg op het dadelijk constateren van en uitslag der eerste stemming, en op het opmaken van een ubbeltal voor iedere keuze, zoodat de tweede stemming niet dalelijk volgt, maar eerst op een later tijdstip wordt vastgesteld. *Wordt deze uitlegging aangenomen*, zoo luidt het voorschreven erslag, *dan zou door eene dadelijke openbaarmaking der opgave van et dubbeltal en van den nader voor de herstemming bepaalden dag, n al de plaatsen van het kiesdistrict kunnen worden zorg gedragen, lat al de kiezers tijd en gelegenheid hadden om aan de herstemning deel te nemen.*

Hierop werd van regeringswege geantwoord:

»Aan het hier geuite verlangen kan gereedelijk worden voldaan en de voorgestelde opvatting en toepassing van art. 24 aangenomen. Dien ten gevolge zal, wanneer door de eerste stemopneming geene volstrekte meerderheid is verkregen, onmiddellijk het dubbeltal worden opgemaakt bij dat artikel gevorderd — dat dubbeltal binnen 24 uren in de onder-kiesdistricten worden bekend gemaakt door aanplakking op de gebruikelijke plaatsen, en daarbij aangekondigd, dat na verloop van een of twee dagen in het hoofd-kiesdistrict tot eene tweede stemming zal worden overgegaan."

Zoo is tusschen de grondwetgevende Vergadering en de Regering dit betwistbaar punt tot zekerheid gebragt, en is het besluit, hetwelk door Gedeputeerde Staten van deze provincie in overeenstemming hiermede werd genomen, voor welgegrond te erkennen. Die Gedeputeerde Staten waren daarenboven aangewezen bij het slot-artikel van het voorloopig kiesreglement, om alle oprijzende geschillen en bezwaren te beslissen, en zij behoorden dus naar het oordeel uwer Commissie bevoegd te zijn om het te dezer zake gerezen bezwaar, even als elk ander dat zich voordeed, uit den weg te ruimen. Indien zij dus ook overgingen om bij de herstemming deze te doen plaats grijpen in de onder-districten even als in het hoofd-district, kan men niet anders zeggen, dan dat zij hierdoor tegemoet kwamen aan een bezwaar, hetwelk zich opgedaan zou hebben, indien zij de herstemming tot de hoofdplaats van het hoofddistrict beperkt hadden. Zij volgden bij deze beschikking den leiddraad die hun door art. 6 van het voorloopig kiesreglement in handen werd gegeven. Bepaalde dit artikel toch, dat ten einde de uitoefening van het stemregt te verzekeren, de verdeeling van het kiesdistrict in onderkiesdistricten kon plaats hebben, de reden voor deze bepaling moest niet minder bij de herstemming dan bij de eerste stemming gelden. Deze aanvulling eener leemte in het kiesreglement, indien zij al voor zoodanig kan aangemerkt worden, strookt inderdaad met den aard van dit reglement, hetwelk slechts een voorloopig reglement is en uit dien hoofde niet die volledigheid en duidelijkheid kan bezitten, welke in eene definitive kieswet wordt gevorderd. Is het daardoor ook mogelijk geworden eene ruime deelneming aan de herstemming uit te lokken, zoo zal deze gunstige uitkomst niet weinig bijdragen om ons met deze beschikking te bevredigen. De Commissie heeft zich door deze overwegingen gedrongen gevoeld de inrigting dezer herstemming voor welgeregtvaardigd en de benoeming, welke daaruit voortsproot, voor wettig te erkennen.

Bij deze benoeming heeft zich daarenboven eene omstandigheid voorgedaan, welke reeds meermalen de aandacht dezer Vergadering tot zich trok, die namelijk, dat de blanco-briefjes even als de niet behoorlijk ingevulde briefjes van het getal stemmen werden afgetrokken, ten einde naar het getal der overblijvende stemmen de volstrekte meerderheid te berekenen. Het is bekend, dat dit gevoelen vroeger bestreden werd, op grond dat het reglement voor de uitoefening van het gezag en de magt der Provinciale Staten zoodanige handelwijze niet toeliet. Thans echter is de gewijzigde Grondwet zelve de toetssteen, aan welken wij deze handelwijze ter toetse moeten brengen, en indien wij dan in art. 101 lezen dat alle besluiten door volstrekte meerderheid der stemmende leden worden opgemaakt, is het ons duidelijk, dat de grondwetgever de meerderheid niet wenschte bepaald te hebben naar het getal der aanwezige, maar naar het getal der stemmende leden, dat is niet naar het getal der briefjes of zij al dan niet eene stem inhielden, maar naar het getal der briefjes die eene stem inhielden; ook het Reglement van Ordé dat nog bij ons van kracht is, huldigt hetzelfde beginsel in art. 47.

Het bepaalt dat oningevulde of niet behoorlijk ingevulde briefjes bij het opmaken der stemmen niet medegerekend mogen worden. Het rangschikt op dezelfde lijn de blanco-briefjes en die briefjes welke geene volledige aanduiding van den bedoelden persoon in zich bevatten: want men kan met regt zeggen, dat die briefjes welke geene behoorlijke verklaring der daarin vervatte meening toelaten, niets meer beteekenen, dan indien zij volstrekt geene meening hadden kenbaar gemaakt.

Het hierboven opgegevene aangaande den ruimen zin, in welken wij oordeelen dat de voorschriften van het voorloopig kiesreglement over de inrigting der herstemming behooren opgevat te worden, heeft noodwendig ten gevolge, dat wij mindere waarde hechten aan het gevoelen van hen die de uitdrukking: *aanwezige kiesgeregtigden*, welke voorkomt in art. 24 van het voorschreven reglement, alleen betrekkelijk maken tot hen die aan de eerste stemming deel genomen hebben. Acht men het gepast de herstemming als eene geheel nieuwe stemming te beschouwen, bij welke de ruimste deelneming aan de uitoefening van het stemregt behoort uitgelokt te worden, men zal de toelating billijken van alle stemgeregtigden, en onder *aanwezigen* hen verstaan die op de kiezerslijsten voorkomen. Oordeelt men daarentegen, dat men zich meer aan den letterlijken inhoud der wet moet houden, en daarvan niet mag afwijken uit hoofde van het wenschelijke om in den geest derzelve te handelen, men zal meer waarde hechten aan de opvatting van het woord *aanwezigen* in een beperkenden zin, en daaronder alleen hen verstaan, die bij de eerste stemming tegenwoordig zijn geweest. Zooveel is als onbetwistbaar aan uwe Commissie voorgekomen, dat de in het reglement voorkomende uitdrukking in dezen of genen zin kan opgevat worden en dat daarover twijfel bestaat. Uit dien hoofde oordeelt zij, dat het besluit der Gedeputeerde Staten, hetwelk dit verschil van gevoelen heeft uit den weg geruimd en eene bepaalde beteekenis aan deze uitdrukking gehecht, op grond der bevoegdheid haar bij het slotartikel van het provisioneel kiesreglement toegekend, behoort geëerbiedigd te worden. — Bij de Gedeputeerde Staten van Zeeland is het besluit genomen, om alleen de bij de eerste stemming aanwezige kiesgeregtigden bij de herstemming toe te laten.

De bedenkingen, welke ter gelegenheid der benoeming van den heer Luijben oprezen, die betreffende de niet- opneming der blancobriefjes onder de in aanmerking komende briefjes ter bepaling van het aantal stemmen, komen ook te voorschijn bij de benoeming van den heer Cornelis Schiffer.

Dezelfde gronden kunnen dus ook aangevoerd worden tot regtvaardiging van de wettigheid dezer benoeming, als die welke tot dat einde bij de benoeming van den heer Luijben gebezigd werden. Wij onthouden ons overigens van in nadere bijzonderheden ten aanzien dezer benoeming te treden, omdat de adressen, welke bij deze Vergadering ingediend zijn ter bestrijding van de wettigheid dezer benoeming, het ons noodzakelijk hebben doen achten, om hierover een bijzonder verslag aan deze Vergadering aan te bieden, uit hetwelk de volledige toedragt dezer verkiezing kan blijken, en tevens nagegaan worden, dat het hoofdbezwaar, dat tegen deze verkiezing wordt aangevoerd en ontleend wordt uit het niet mederekenen der blanco-briefjes bij de opmaking van het getal stemmen, voor eene gereede oplossing vatbaar is.

De nieuwbenoemde leden dezer Vergadering in de provincie Gelderland zijn de heeren:

1. Johan Theodor Hendrik Nedermeijer ridder van Rosenthal,
2. Willem Hendrik Dullert,
3. Jacob Pieter Pompejus baron van Zuijlen van Nyevelt,
4. Adriaan Walraven Engelen,
5. Gustaaf Eugenius Gijsbert Constant Karel Dommer van Poldersveldt,
6. Edmond Willem van Dam van Isselt,
7. Guillaume Groen van Prinsterer, en
8. Johannes Antonius Christianus Arnoldus van Nispen van Sevenaer.

Ten aanzien van alle deze nieuwbenoemde leden uit de provincie Gelderland heeft de Commissie zich overtuigd, door de inzage der ingeleverde bewijsstukken en afgegevene verklaringen, dat zij den bevoegden ouderdom bezaten en geene openbare betrekking bekleedden welke hen van het lidmaatschap dezer Vergadering konde uitsluiten.

Zij merkt ten aanzien der zes eerstvermelden tevens op, dat zij bij eene eerste stemming de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigden, zoodat ook van die zijde hunne benoeming evenmin aan bedenking onderhevig is.

Ten aanzien van de beide laatstvermelden, de heeren Groen van Prinsterer en van Nispen van Sevenaer, moet zij echter hierbij voegen, dat zij bij eene herstemming verkozen werden,

welke plaats had op een later tijdstip, na den afloop der eerste verkiezing in de onder-kiesdistricten zoowel als in de hoofdplaats van het hoofd-kiesdistrict, en dat zich bij den heer van Nispen van Sevenaer weder de omstandigheid opdoet welke wij bij de benoeming van den heer Luijben opmerkten, dat de volstrekte meerderheid alleen verkregen is door aftrek van de blanco-briefjes van de voorhanden stembriefjes, bij het opmaken van het aantal stemmen. Er waren toch ter gelegenheid der herstemming 587 stembriefjes voorhanden, waaronder 11 blanco-briefjes, hetgeen het getal stemmen tot 576 bepaalde en de volstrekte meerderheid uit 289 deed bestaan, die zich dan ook ten voordeele van den heer van Nispen van Sevenaer verklaard hebben.

Na de vroegere openlegging der gronden, die ter oplossing dezer bedenkingen moeten strekken, kan de Commissie zich thans bepalen tot de bloote vermelding dezer omstandigheden. Zij voegt er slechts bij, dat twee adressen van enkele personen zijn ingekomen tegen de wettigheid der benoeming van de heeren Groen van Prinsterer en Dommer van Poldersveldt, uit hoofde zij, op grond der bestaande reglementen, die een zekeren tijd van inwoning in de gemeente voor de uitoefening van het stemregt vorderen, niet op de kiezerslijst geplaatst zijn geworden. Dat hierin geen wezenlijk punt tot bestrijding dezer benoemingen gelegen is, zal aan u in een bijzonder verslag worden aangetoond, en daardoor de aanbeveling van de toelating der nieuwbenoemde leden uit Gelderland geregtvaardigd zijn.

De nieuwbenoemde leden uit de provincie Zeeland zijn de heeren:

1. Jan Jakob Slicher van Domburg,
2. Gerrit Adriaan Focker,
3. Daniel van Eck en
4. Philip Johannes Bachiene.

Ten aanzien van hen allen geldt de opmerking, dat zij bevonden zijn van bevoegden ouderdom te zijn en geene betrekking te bekleeden, welke hen van het lidmaatschap dezer Vergadering uitsluit.

De drie eerstgemelden verkregen dan ook bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid, en de wettigheid hunner benoeming kan dus aan geen twijfel onderhevig zijn.

Ten aanzien van den laatste, den heer Bachiene, deed zich weder de omstandigheid voor, dat hij benoemd werd bij eene herstemming, welke op een later tijdstip in de onder-kiesdistricten, zoowel als in het hoofd-district, werd gehouden, en waarvan wij reeds het regtmatige hebben doen uitkomen.

Uwe Commissie vindt dus geen bezwaar u voor te stellen, om tot de toelating der nieuw benoemde leden uit de provincien Noordbrabant, Gelderland en Zeeland, die het bewijs geleverd hebben, dat zij den vereischten eed in handen des Konings hebben afgelegd, over te gaan; en zij wenscht alleen, voor dat hierover door u worde beslist, aan u het verslag aan te bieden over de ter zake dezer benoemingen ingekomene adressen, ten einde het aan u moge blijken, dat hierin geen grond gelegen is om het gedane voorstel niet aan te nemen.

Daarop heeft de heer **Borret** als rapporteur derzelfde Commissie verslag uitgebragt wegens de geloofsbrieven van de heeren Schiffer, Groen van Prinsterer en Dommer van Poldersveldt. Dat verslag luidde hoofdzakelijk als volgt:

Mijne Heeren! Uwe Commissie heeft het doelmatig en noodzakelijk geacht, de bezwaren welke zich tegen de toelating van den heer Schiffer hebben opgedaan, uit hoofde van hunnen bijzonderen aard, bij een afzonderlijk verslag te behandelen.

Twee adressen zijn aan de Kamer ingezonden, waarbij op de nietig-verklaring dezer benoeming wordt aangedrongen, het eene onderteekend door dertig kiezers, het andere door éénen kiezer, allen stemgeregtigden in het 4de hoofd-kiesdistrict van Noordbrabant. Ik zal der adressanten redeneringen kortelijk zamentrekken.

Het eerste bezwaar is daarin gelegen, dat volgens adressanten een verkeerd getal tot vaststelling der volstrekte meerderheid van stemmen in aanmerking is genomen. Dit gevoelen berust op de navolgende omstandigheden:

Bij de opening der stembussen zijn bevonden: in die van het hoofd-kiesdistrict Heusden 293 stembiljetten, in die van het onderkiesdistrict Woudrichem 159, en in die van Waalwijk 328, derhalve te zamen 780 stembiljetten. Van deze zijn 388 aan den heer C. Schiffer toegekend. Van het zooeven genoemde getal 780 zijn echter afgetrokken 4 blanco biljetten, 3 waarin geene bepaalde aanduiding van persoon was bevat, en 2 die waren ingevuld door personen, welke niet op de oorspronkelijke lijst van kiesgeregtigden in het onder-kiesdistrict Woudrichem voorkwamen. — Deze 9 stembiljetten zijn alzoo ter zijde gelegd; derhalve bleven er 771 stemmen over, waarvan de volstrekte meerderheid 386 was, zoodat de heer Schiffer nog 2 stemmen meer dan het gevorderde getal had bekomen.

Het is op grond van deze aftrekkingen van de daarop gevolgde vaststelling der meerderheid, dat de adressanten de wettigheid der benoeming bestrijden. Zij beweren, dat zoowel die blanco-biljetten, als die, waarop geene bepaalde aanduiding van persoon voorkwam, alsmede die, welke waren ingevuld door personen, die niet op de oorspronkelijke kiezerslijst voorkwamen, hadden behooren te worden medegerekend. Zij staven deze meening onder anderen door de beschouwingen: dat hij, die bij eene eerste geheel vrije stemming een blanco-briefje in de bus werpt, de opzettelijke bedoeling aan den dag legt te willen gebruik maken van zijn grondwettig regt; en voorts dat het niet in de bevoegdheid der stem-opnemers ligt omtrent de geldigheid der stembiljetten te beslissen. Uwe Commissie is echter van oordeel, dat die stembiljetten te regt buiten aanmerking zijn gebleven, omdat de bedoeling van art. 23 van het voorloopig kiesreglement kennelijk deze is, dat tot vaststelling der meerderheid alleen die briefjes in aanmerking moeten komen, waarbij werkelijk eene *stem* is uitgebragt, hetgeen niet kan geacht worden het geval te zijn met de oningevulde of van onwaarde gehoudene biljetten. Uwe Commissie heeft ook tot ondersteuning van haar gevoelen eenen voornamen grond gevonden in art. 101 der tegenwoordige Grondwet. Doch ik meen mij op dit punt van alle uitweiding te mogen verschoonen en mij eenvoudig te kunnen refereren aan hetgeen over de strekking en toepasselijkheid van gemeld wets-artikel reeds door den heer van Goltstein bij het eerste verslag is aangemerkt. Eene aanschrijving van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van den 31sten October 1848 heeft daarenboven aan de onderscheidene gemeentebesturen dier provincie de in het kiesdistrict Heusden opzigtens den heer Schiffer in acht genomen aftrekking van stembiljetten uitdrukkelijk voorgeschreven.

In het adres der dertig kiezers uit het kiesdistrict Heusden wordt ook nog melding gemaakt van een briefje voor de benoeming tot lid der Tweede Kamer, dat gevonden zoude zijn in de stembus voor de Eerste Kamer, en bij de opmaking van het getal der volstrekte meerderheid *niet* in aanmerking zoude zijn genomen, doch volgens hen wel degelijk in aanmerking had behooren genomen te worden. Uit het onderzoek der stukken is aan uwe Commissie gebleken, dat van die omstandigheid in het proces-verbaal der verkiezing geen gewag wordt gemaakt. Doch alle onderzoek deswege is overbodig, omdat in allen gevalle die éene stem in dit geval tot bepaling der vereischte meerderheid niets afdoet.

Een ander bezwaar van die dertig kiezers is daarin gelegen, dat, volgens de bewering der adressanten, aan de verkiezing van den heer Schiffer onderscheiden onbevoegde personen hebben deelgenomen, en dat er dus ook te veel stemmen aan den heer Schiffer zijn toegekend, daar toch al die stembiljetten ten zijnen behoeve niet hadden behooren te worden medegerekend.

Ten getale van 6 worden zoodanige onbevoegde personen aangewezen, en het is dit bezwaar, voor zooverre het ten opzigte van den heer Schiffer zelven bestaat, dat ook door het tweede adres wordt ondersteund. De adressanten hebben echter erkend, dat *alle* personen, die zij als onbevoegd beschouwen, op de lijst der kiesgeregtigden voorkwamen en dien ten gevolge aan de verkiezing hebben deelgenomen. Uwe Commissie is juist uit aanmerking van deze daadzaak van oordeel, dat de tardive reclame van adressanten van geenen invloed op de geldigheid der volbragte verkiezing kan zijn. Zijn de lijsten eenmaal opgemaakt, zoo kan er wel vóór, maar nooit *na* de stemming tegen worden opgekomen. Was er eenige informaliteit begaan, waartegen men te gelegener tijd geene bezwaren heeft doen gelden, dan moet die na de afgeloopene stemming als allezins gedekt worden beschouwd.

Het is ook daarom dat uwe Commissie van meening is, dat er geen acht behoort te worden geslagen op het verzoek aan het slot van dit adres voorkomende, strekkende daartoe, dat door deze Vergadering een nader onderzoek worde ingesteld omtrent de waarde en geldigheid der stembiljetten. Zij is van oordeel, dat dit onderzoek volgens art. 21 van het voorloopig kiesreglement, alléén aan de Gedeputeerde Staten is opgedragen, en dat de uitspraak van dit collegie niet aan het hooger beroep dezer Vergadering kan onderworpen zijn.

De Commissie is derhalve van oordeel, dat al de bezwaren tegen de toelating van den heer Schiffer ingebragt als zonder grond moeten worden beschouwd, en daar die heer tevens de bewijzen heeft overgelegd, dat hij bereids de bij de Grondwet gevorderde eeden in handen van Zijne Majesteit den Koning heeft afgelegd, heeft uwe Commissie de eer de onmiddellijke toelating van den heer Schiffer voor te stellen.

Er zijn nog twee adressen bij de Kamer ingekomen opzigtens de benoemingen van de heeren Groen van Prinsterer en Dommer van Poldersveldt. Beide adressanten beweren in hun regt tot

leelnemingaan de verkiezingen gekrenkt te zijn; dat zij alle regt n bevoegdheid bezaten om op de lijst te worden geplaatst, en chter daarop niet voorkomen, en derhalve hunne stem niet heben kunnen uitbrengen. Het is aan uwe Commissie gebleken, dat e adressanten niet genoegzaam het oog hebben gevestigd op de glementen, genoemd bij art. 2 van het voorloopig kiesreglement. eide zijn, naar het oordeel der Commissie, te regt *niet* op de ijst gebragt, en in allen gevalle kan *na* de stemming en verezing de uitsluiting van den een of ander geen grond tot ezwaar meer opleveren.

Derhalve heeft uwe Commissie de eer ook de onmiddellijke elating van deze beide heeren aan de Vergadering voor te stellen.

De tijdelijke **Voorzitter** stelt voor om, alvorens de bij eze rapporten genomen conclusien aan de beslissing der Vergaering te onderwerpen, eerst de verslagen door de beide andere ommissien te hooren uitbrengen.

Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

De heer **L. D. Storm** brengt het navolgend rapport uit amens de Commissie benoemd tot onderzoek der geloofsbrieven an de benoemde leden uit de provincien Zuidholland en Noordolland:

Uwe Commissie tot het onderzoek van de geloofsbrieven der afgeaardigden ter dezer Vergadering uit de provincien Zuid- en Noordolland heeft de stukken betreffende de verkiezing der leden uit die rovincien onderzocht en heeft de eer deswege aan de Vergadeing te rapporteren, en wel ten aanzien der leden gekozen uit de erstgemelde provincie Zuidholland, dat bij haar volstrekt geene edenkingen gerezen zijn tegen de admissie van de heeren:

mr. Johan Rudolph Thorbecke,
mr. Abraham Boxman,
jhr. Willem Boreel van Hogelanden,
mr. Pieter Carel Schooneveld,
Engel Pieter de Monchy,
Abram van Rijckevorsel,
mr. Karel Arnold Poortman en
mr. Sebastiaan Hendrik Anemaet;

alle welke leden bij eene eerste stemming eene beslissende meerderheid verkregen, en omtrent welke het aan de Commissie uit de overgelegde stukken gebleken is, dat zij in Nederland geboren zijn, den vereischten ouderdom hebben bereikt en geene betrekkingen bekleeden die hen zou kunnen beletten als leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op te treden.

Evenmin bestaat bij de Commissie eenig bezwaar tegen de toelating van de heeren:

mr. Gerardus Wouter Verweij Mejan,
mr. Gijsbertus Martinus van der Linden,
mr. Johannes Servaas Lotsy,
mr. Willem Wintgens en
mr. Willem Wijnaendts;

die allen in Nederland zijn geboren, den gevorderden ouderdom hebben, geene betrekkingen bekleeden die hen kunnen beletten het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te vervullen, en die, even als de eerstgenoemden, met eene beslissende meerderheid van stemmen zijn benoemd; met dit onderscheid alleen, dat die benoeming plaats had op eenen lateren, ingevolge de voorschriften der Gedeputeerde Staten bepaalden dag, bij herstemming tusschen de twee candidaten, welke bij de eerste keuze de meeste stemmen, doch geene afdoende meerderheid verkregen.

De bedenking, welke uit eene letterlijke opvatting van art. 24 van het voorloopig kiesreglement kan ontstaan, heeft bij de Commissie geen bezwaar opgeleverd. De uitlegging, als zoude dat artikel zich tegen eene verdaagde herkiezing verzetten en eene onmiddellijke herstemming door de aanwezige, tegenwoordig gebleven kiezers, voorschrijven, is strijdig met de gronden van billijkheid, reeds door de eerste Commissie aangevoerd; zij zoude tot ongerijmdheid leiden en, in eene volslagen tegenstrijdigheid met den wil en het gewigtigst beginsel der Grondwet, het verkrijgen van nationale keuzen doen vervallen. Bij deze Commissie weegt daarenboven de beschouwing, dat in art. 24 van het voorloopig kiesreglement de gewone regel wordt gesteld, welke in gewone gevallen, wanneer namelijk de dadelijke herstemming door present gebleven kiezers, zonder moeijelijkheid of bezwaar kan plaats hebben, gelden moet, doch waarvan in de gevallen bij de laatste alinea van art. 6 van hetzelve reglement voorzien, zoo als ten aanzien van de laatstgenoemde leden werkelijk plaats vond, wordt afgeweken; in welke gevallen namelijk het deelnemen der onderdistricten aan de herstemming noodwendig een uitstel en de bepaling van eenen naderen dag noodzakelijk maakt. Van eene andere zijde woog ook bij deze Commissie de grammaticale opvatting van het woord *aanwezige* in art. 24 voorkomende, als beduidende de aanwezige of aangewezen kiesbevoegden in het district; welke opvatting door de tegenstelling met de woorden: *de tegenwoordige kiezers*, in de laatste alinea van art. 20 voorkomende, meer duidelijk wordt.

Alle de genoemde leden uit Zuidholland hebben van het afleggen van de eeden, bij art. 83 der Grondwet voorgeschreven, doen blijken.

De geloofsbrieven van alle die leden en de daarbij gevoegde stukken voldoen mitsdien, naar het oordeel der Commissie, aan alle de vereischten, en zij aarzelt niet hunne toelating aan de Vergadering voor te stellen.

De Commissie zal haar verslag omtrent de geloofsbrieven der leden uit Noordholland afgevaardigd, nog meer kunnen bekorten. Ten aanzien van deze leden heeft zij de eer te rapporteren:

dat, bij eene eerste keuze, een beslissende meerderheid van stemmen verkregen de heeren:

mr. Michel Henry Godefroi,
mr. Cornelis Backer,
mr. Floris Adriaan van Hall,
mr. Willem Hendrik van Voorst,
Samuel Antonie de Moraaz,
mr. Willem Jan Cornelis van Hasselt,
mr. Hendrik Jan Smit,

en dat bij eene tweede vrije keuze in het 8ste hoofdkiesdistrict van Noordholland, eene insgelijks beslissende meerderheid verkreeg de heer Eco Theodorus Scheltinga Winterberg.

Omtrent de toelating dezer leden bestaat volstrekt geene bedenking. Het is der Commissie uit de overgelegde stukken gebleken, dat zij zijn geboren in Nederland, den vereischten ouderdom hebben, geene betrekkingen bekleeden, die hun in den weg staan: met één woord, dat zij aan alle vereischten beantwoorden.

Bij herkiezing, op eenen volgenden, door de Gedeputeerde Staten bepaalden dag, zijn in die provincie gekozen de heeren:

mr. Johannes Sebastiaan van Naamen en
Jan Heemskerk.

Bij deze herkiezing tusschen de twee leden, die bij de eerste keuze de meeste stemmen verkregen, werden alle de voorschriften in acht genomen. Ook deze laatstgenoemde leden bezitten al de vereischten omtrent ouderdom en betrekkingen, van welk een en ander aan de Commissie uit de stukken gebleken is, en ook ten aanzien der twee laatstgenoemden gelden de bedenkingen omtrent art. 24 van het voorloopig kiesreglement, bij het rapport omtrent de leden van Zuidholland vermeld.

Ook van de beëediging van alle deze leden is gebleken, en uwe Commissie heeft de eer te adviseren tot hunne toelating als leden dezer Vergadering.

De heer **Thorbecke** brengt namens zijne Commissie verslag uit omtrent de geloofsbrieven van de benoemde leden uit de provincien Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en het hertogdom Limburg:

Mijne Heeren! De Commissie, in wier naam ik de eer heb het woord te doen, werd belast met het onderzoek van de geloofsbrieven der afgevaardigden, gekozen in de provincien Utrecht, Vriesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Limburg.

Utrecht 1ste kiesdistrict. Bij de eerste stemming met volstrekte meerderheid gekozen de heer mr. Jan Karel baron van Goltstein;

in het 2de en 3de district de heeren mr. Simon van Walchren en Elisa Cornelis Unico van Doorn, beide bij herstemming, nadat bij de eerste stemming geene volstrekte meerderheid was erlangd.

Friesland. In het 1ste district de heer mr. Binse Albarda,

in het 2de de heer Isaac Theodorus ter Bruggen Hugenholtz, beide bij de eerste stemming met volstrekte meerderheid;

in het 3de de heer mr. Nicolaus van Heloma bij eene herstemming, die eerst, onmiddellijk na afloop der eerste stemming, in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict, daarna, met terugzending der bussen, in de onderkiesdistricten is geschied. Hetgeen van de zijde van eenige kiezers tegenstrijdige protesten, in het procesverbaal opgenomen, heeft uitgelokt.

Één kiezer namelijk heeft de wettigheid der onmiddellijke herstemming bestreden,

als in tegenspraak met den zin en de bedoeling der Grondwet en met de door de regering gegevene voorschriften,

als verkortende afwezige kiezers, die, vertrouwende dat die voorschriften zouden worden betracht, en, niet gewaarschuwd, kunnen zijn weggebleven, in hun regt,

op grond eindelijk, dat aan de herstemming deel is genomen door kiezers, die geen deel aan de eerste stemming hadden genomen.

De twee eerste redenen zouden aan uwe Commissie van gewigt schijnen, indien ook niet tevens, schoon later, in de onderkiesdistricten ware herstemd; eene herstemming, waarbij, even als

bij de eerste herstemming in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict, de meerderheid aan den heer van Heloma is verbleven.

In den derden grond ziet uwe Commissie nog minder bezwaar. Zij meent integendeel, dat kiesgeregtigden zoo min van eene herstemming, als van de eerste stemming zouden mogen worden uitgesloten. Wanneer men, gelijk de kiezer, van wiens protest thans sprake is, doet, stemming en herstemming als één doorloopende handeling, in één zelfde vergadering volbragt, beschouwt, zullen naar ons inzien de kiezers, die later komen, hetzelfde regt hebben als die vroeger verschenen, en kunnen stemmen, mits de stemming nog niet afgeloopen zij, of de stembussen zijn gesloten.

Een tegengesteld protest is door drie andere kiezers ingediend, oordeelende, dat de herstemming in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict de eenige wettige herstemming is.

Deze kiezers houden uitsluitend art. 24 van het kiesreglement in het oog. Zij zien, meent uwe Commissie, art. 6 over het hoofd. Volgens de meening uwer Commissie geldt art. 24 als regel, waar de Gedeputeerde Staten geen gebruik maakten van de bevoegdheid, welke art. 6 hun toekent, om, *ten gerieve der kiezers*, onderkiesdistricten aan te wijzen. Deden zij dit, het geschiedde *om* de kiezers *niet* te verpligten in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict op te komen. En hiermede ware in strijd, zoo men, ingeval de eerste stemming geene beslissende uitkomst had, de eindelijke benoeming uitsluitend van de kiezers, bij de opening der billetten in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict tegenwoordig, liet afhangen. Men zou dan inderdaad de kiezers der onderkiesdistricten van de verpligting, om in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict op te komen, hebben vrijgesteld, *ten einde* de zaak *zonder hen* af te doen. *Ten gerieve der kiezers* zou dan inderdaad beteekenen *ten nadeele der kiezers*. Zoo de Gedeputeerde Staten ten gerieve der kiezers onderkiesdistricten instelden, moet dit gerief evenzeer bij herstemming, als bij eene eerste stemming, gelden.

In het 4de district van Vriesland is benoemd de heer Pieter Jacob Costerus,

in het 5de de heer mr. Jacob Dirks, beide bij herstemming, die op de ook elders gevolgde wijze, zonder eenige opmerkelijke bijzonderheid aan te bieden, heeft plaats gehad.

De benoemingen in het 1ste, 2de, 3de en 5de district van *Overijssel*, die van de heeren:

mr. Bartholomeus Willem Anne Elisa baron Sloet tot Oldhuis,
mr. Albertus Jacob Duijmaer van Twist,
jhr. Carel Marius Storm van 's Gravesande,
en mr. Maximiliaan Jacob de Man,

bij de eerste stemming met volstrekte meerderheid, en die van mr. Dirk Donker Curtius in het 4de bij eene herstemming, hebben evenmin tot eenige aanmerking aanleiding gegeven, als die van

mr. Berent Wichers in het 1ste district van *Groningen* met overgroote meerderheid bij de eerste stemming.

Tegen die van den heer Geert Reinders in het 2de district bij eene herstemming hebben zich de heer Janssonius met 9 andere kiezers tot deze Vergadering gewend, met verzoek, dat zij geen ander als lid toelate, dan die door hen, aanwezige kiezers, onmiddellijk na afloop der eerste stemming, was gekozen bij briefjes, die ongeopend in een verzegeld paket zijn gesloten en aan Gedeputeerde Staten verzonden. Die *tien* kiezers achten door eene andere herstemming, dan de hunne, de derde alinea van art. 24 van het voorloopig kiesreglement miskend. Spreker had reeds de eer te kennen te geven, waarom dit bezwaar in het oog uwer Commissie ongegrond is.

De benoemingen van de heeren dr. Rembertus Westerhoff en Jan Freerks Zylker in het 3de en 4de district derzelfde provincie, beide bij herstemming, hebben geene bedenking uitgelokt.

Op dezelfde wijs is in de twee districten van *Drenthe* de benoeming geschied der heeren mr. Louis graaf van Heiden Reinestein, en mr. Louis Napoleon graaf van Randwijck.

Tegen de eerste heeft één kiezer volgens het procesverbaal geprotesteerd; dewijl aan de herstemming *andere en meerdere kiesbevoegden* hebben deelgenomen, dan aan de eerste stemming.

Die kiezer verstaat onder *aanwezige* in de 3de alinea van art. 24 van het kiesreglement alléén hen, die bij de eerste stemming stemmen uitbragten; een begrip, dat, zoo als spreker de eer had te zeggen, aan uwe Commissie onaannemelijk voorkomt.

In het 2de district is het niet bij protest gebleven, maar zijn onmiddellijk na afloop der stemopneming, waaruit was gebleken, dat tusschen de heeren van Randwijck en de Serière zou moeten worden herstemd, 52 kiezers in de hoofdplaats Hoogeveen tot die herstemming overgegaan. Toen echter vervolgens, naar het voorschrift der Gedeputeerde Staten, ook in de onderkiesdistricten werd herstemd, zijn hieruit twee bezwaarschriften aan deze Vergadering voortgevloeid, het eene van 17 der eerst bedoelde kiezers, die hun uitsluitend regt van herstemming, hetgeen zij uit art. 24 van het kiesreglement afleiden, gekrenkt achten, het andere van den door hen gekozene, den heer de Serière, die slechts het gebeurde verhaalt, en, zonder in een betoog te treden, uw oordeel, of hij niet de wettig benoemde zij, inroept. Het is een gelijk geschil als hetgeen bij de keuze van den heer Heloma en anderen is geopperd, en, naar het advys uwer Commissie, voor gelijke beslissing vatbaar.

Limburg. In het 1ste, 2de en 5de district werden de heeren

mr. Eduardus Josephus Hubertus Borret,
Johan Lodewijk Matthias Leclercq,

en jonkhr. Lodewijk Sibertus Willem Marcus Josephus de Villers de Pité dadelijk bij de eerste stemming met vereischte meerderheid,

in het 3de de heer mr. Pieter Lodewijk de Lom de Berg bij herstemming benoemd.

Alle benoemden, tot dusverre gemeld, zijn, blijkens de overgelegde uittreksels uit de registers van den burgerlijken stand, binnen Nederland geboren, behalve de heeren Leclercq en Villers de Pité. De eerste werd geboren te Maaseijck, de tweede te Tongeren. Uwe Commissie is van advys, dat hieruit geen bezwaar tegen hunne toelating kan worden ontleend. De Grondwet eischt, dat men, om verkiesbaar te zijn, *nederlander* zij; en de hoedanigheid van nederlander hebben de genoemde heeren sedert de oprigting van het Koningrijk der Nederlanden onafgebroken bezeten. Ons althans is geen feit bekend, hetwelk hen die eigenschap deed verliézen.

Alle geloofsbrieven zijn behoorlijk door de voorzitters der Gedeputeerde Staten onderteekend.

Het is aan uwe Commissie uit overlegging der gevorderde stukken gebleken, dat alle benoemden hebben den vereischten leeftijd, en geene publieke betrekkingen bekleeden, met het lidmaatschap der Staten-Generaal volgens de Grondwet onvereenigbaar.

Zij hebben allen de vereischte eeden of beloften in handen des Konings afgelegd.

De geloofsbrief van den benoemde in het 4de district van Limburg, den heer Scherpenzeel Heusch, is nog niet ingekomen.

In afwachting van dit stuk heeft uwe Commissie de eer voor te stellen:

dat de Vergadering besluite tot onmiddellijke toelating der bovengenoemde gekozenen in de provincien Utrecht, Vriesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en Limburg, met uitzondering van den heer Scherpenzeel Heusch.

De Voorzitter stelt voor om, aangezien de conclusien der drie uitgebragte rapporten eensluidend zijn, terstond te besluiten tot de toelating der zeven en zestig leden wier geloofsbrieven onderzocht en door de Commissien bevonden zijn aan alle bij het voorloopig kiesreglement gevorderde vereischten te voldoen.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** vraagt het woord. Hij herinnert aan de bepalingen van art. 4 van het nog van kracht zijnde Reglement van Orde, waarbij is voorgeschreven dat, indien er omtrent de toelating van eenig lid verschil van gevoelen oprijst, en de Kamer niet dadelijk beslist, zij het verslag naar de afdeelingen verzendt, of eenen dag bepaalt op welken de behandeling van het geschilpunt zal plaats hebben. Hij moet tot zijn leedwezen te kennen geven dat er bij hem verschil van gevoelen bestaat, niet omtrent de toelating van een enkel lid, maar omtrent een derde der benoemde leden, namelijk die welke, blijkens de verslagen, bij eene eerste stemming geene voldoende meerderheid hebben erlangd, en voor wier verkiezing eene herstemming in de onder-kiesdistricten heeft plaats gehad. Het geldt hier, naar zijn inzien, eene teedere quaestie, daar door die handelwijze, gelijk hij vermeent, de duidelijke bepalingen der Grondwet betrekkelijk deze aangelegenheid zijn geschonden geworden. Het is eene quaestie waarbij de geheele natie belang heeft. De leden welke behooren tot de Commissie die met het onderzoek der geloofsbrieven belast zijn geworden, hebben de gelegenheid gehad na rijp overleg hun gevoelen omtrent dit punt te vestigen. Diezelfde gelegenheid is aan de overige leden niet gegeven, en het is dien ten gevolge dat hij voorstelt om een naderen dag te bepalen, ten einde over het bedoelde geschilpunt betreffende de benoeming van leden bij herstemming te beraadslagen.

De heer ***Albarda*** vindt het voorstel van den vorigen spreker minder doelmatig. Drie Commissien, zegt hij, hebben zich met het onderzoek der geloofsbrieven onledig gehouden. De uitslag van dat onderzoek is geweest dat de benoeming van velen geene de minste bezwaren oplevert; maar dat tegen de benoeming van enkelen bedenkingen zijn opgerezen. Hij gelooft alzoo dat er niet naar het voorstel van den Voorzitter, noch naar dat van den vorigen spreker moet gehandeld worden; maar dat de nieuw gekozen leden in twee deelen gesplitst behooren te worden. Hij zou dus voorstellen om, gelijk zulks vroeger is gedaan, onmid-

delijk die leden toe te laten, welke wettig gekozen zijn, en het oordeel over de anderen uit te stellen tot dat de Kamer zal zijn geconstitueerd.

De heer **Thorbecke** verklaart, dat hij zich met het voorstel van den vorigen spreker zou kunnen vereenigen, wanneer niet in zekeren zin alle leden, omtrent wier verkiezing al dan niet aanmerkingen zijn gemaakt, gelijk stonden. Er zijn bedenkingen geopperd tegen sommige der ingeleverde processen-verbaal, maar deze zijn aan de Commissien na rijp onderzoek voorgekomen niet geldende te zijn. Regelmatig zou het nu wezen omtrent de conclusien dier rapporten te beslissen. Indien alsdan blijken mogt dat dienaangaande bij de aanwezige leden verschil van gevoelen bestond, en de voorstellen der Commissien bestreden werden, dan zou, naar des sprekers meening, indien de Vergadering niet terstond daarover beslissen wilde, de bepaling van art. 4 van het Reglement van Orde eerst in aanmerking kunnen komen, dat een nadere dag voor de behandeling der zaak bepaald werd.

De heer **Bachiene** vraagt eenige inlichtingen van de Commissie belast met het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Noordbrabant, omtrent de benoeming van den heer Schiffer. Hij wenschte te weten of de geopperde bezwaren tegen de verkiezing van dien heer aan de Gedeputeerde Staten van dat gewest waren medegedeeld. Nopens dit punt is in het uitgebragt verslag niets gezegd, en het is daarom dat hij dienaangaande eenige opheldering verlangt.

De heer **Borret** beantwoordt, als rapporteur van het bij de Kamer ingediend adres betrekkelijk de benoeming van den heer Schiffer, den vorigen spreker, en zegt dat het hem, na naauwkeurige inzage van het stuk genomen te hebben, niet gebleken is dat een protest nopens die bedoelde verkiezing bij de Gedeputeerde Staten van Noordbrabant is ingezonden; maar dat alleen de Tweede Kamer der Staten-Generaal met deze aangelegenheid is bekend gemaakt.

De heer **Bachiene** is van oordeel, dat de Vergadering niet geroepen is, over de bezwaren, die tegen de verkiezingen worden ingebragt, te beslissen, dan na voorafgaande uitspraak over dezelve door Gedeputeerde Staten, en dat de Kamer ditmaal eerst dan bevoegd zou worden, wanneer mogt blijken, dat zoodanige beslissing van dien aard ware, dat daarbij de Grondwet ware geschonden.

De heer **van Dam van Isselt** vraagt het woord voor eene motie van orde. Hij ziet in de voorstellen der beide eerste sprekers groote bezwaren en geen uitweg. Art. 4 van het Reglement van Orde, door den eerste ingeroepen, zegt hij, laat aan de Vergadering de keus vrij óm, wanneer omtrent de toelating van eenig lid verschil van gevoelen oprijst, òf dadelijk te beslissen, òf het verslag der Commissie naar de afdeelingen te verzenden. Maar hoe zal men nu naar afdeelingen kunnen verzenden, die nog niet bestaan? Dat voorstel kan dus niet wel aangenomen worden, omdat het onmogelijk is ten uitvoer te brengen. En wat de verdeeling der leden in categorien betreft, wie zal a priori kunnen weten en den waarborg leveren dat de toegelaten leden in genoegzaam getal aanwezig zullen zijn om over de toelating der overigen te delibereren? De Commissien hebben de gerezen bedenkingen ten opzigte van de geloofsbrieven van sommige leden zoo goed opgelost, dat, naar des sprekers oordeel, de Vergadering dadelijk zal kunnen overgaan om over de conclusien der rapporten te beslissen. Het is niet genoeg dat één of meerdere leden bezwaren daartegen in het midden brengen, maar de meerderheid moet daarover oordeelen. Daar de Commissien geene afdoende redenen hebben gevonden om iemand der verkozenen uit te sluiten, zal het welligt voorzigtig en doelmatig zijn om zich aan het straks door den Voorzitter gedane voorstel te houden, en te oordeelen bij hoofdelijke stemming over de bij de rapporten genomen conclusien. Het is niet te ontkennen dat dan ook eigenlijk eene stemming zal plaats hebben zonder dat de Kamer wettig geconstitueerd zal zijn, en dat vele leden zullen medestemmen die nog niet als zoodanig erkend zijn, maar dit is het gevolg van den buitengewonen toestand waarin de Vergadering, als geheel nieuw ligchaam, zich bevindt. Het zijn deze redenen, die den spreker zullen leiden om het voorstel van den Voorzitter te ondersteunen.

De heer **Alberda** betoogt de uitvoerbaarheid van zijn voorstel nog nader. Hij gelooft dat daartegen geene bezwaren kunnen geopperd worden, want naar zijn oordeel zal het getal der leden op wier geloofsbrieven door de onderscheidene Commissien geene aanmerkingen gemaakt werden, genoegzaam zijn om een besluit te kunnen nemen omtrent de toelating van hen wier geloofsbrieven aanleiding tot bedenkingen hebben gegeven. Het is, naar des sprekers oordeel, niet rationeel, dat men, volgens het voorstel van den Voorzitter, zijne stem in eens uitbrengende, daardoor te gelijk zal beslissen tot aanneming van hen, op de wettigheid van welker verkiezing men aanmerkingen heeft. Hij zou zich echter kunnen vereenigen met het denkbeeld eener gesplitste stemming indien het voorstel daartoe wierd gedaan, daar dit zijn gevoelen het meest zou nabij komen.

De heer **van Naamen** zegt, dat er een verschil van gevoelen bestaat omtrent de toelating van die leden welke bij herstemming gekozen zijn. Hij behoort tot hen die in dat geval verkeeren. Wanneer zijne aanteekeningen juist zijn, dan zouden nog vijf en twintig andere leden dit lot met hem deelen. Daar de wettigheid dier verkiezingen nu twijfelachtig schijnt, zoo vindt hij er bezwaar in om, medestemmende, als het ware over de geldigheid van zijn eigen geloofsbrief te beslissen. Hij wenschte in zijne eigen zaak geen regter te zijn, ondersteunt het door het lid uit Friesland gedane voorstel tot splitsing en verdeeling der leden, en wenscht dat die heeren, welke even als hij bij herstemming gekozen zijn, zich verwijderen tot dat de overigen over het geschilpunt zullen beslist hebben.

Zijne Excellentie **de Minister van Justitie** meent dat bij de constituering eener geheel nieuwe Vergadering men moet uitgaan van eene veronderstelling, en deze is, dat zij die den eed in handen des Konings afgelegd hebben, gepresumeerd worden wettig gekozen te zijn en te handelen, tot dat het tegendeel zal zijn gebleken. Op die wijze alleen is er eene uitkomst te verkrijgen. Nu is de vraag hier niet of daaruit moeijelijkheid voor sommigen zal kunnen ontstaan, en of iemand zich deze of gene quaestie personeel zal behooren aan te trekken, daar ieder zijne personele gevoeligheid op zijde moet zetten. Van het aangegeven beginsel uitgaande, zegt de spreker, blijft er alzoo slechts één weg open, namelijk om over de toelating van ieder lid te stemmen. Ofschoon de onderscheidene Commissien omtrent de admissie van niemand der verkozenen eenige aanmerking hebben gemaakt, zoo zouden echter bij de aanwezigen redenen kunnen bestaan om de wettigheid der benoeming van sommigen te betwijfelen. Wanneer dus de toelating van elk afzonderlijk behandeld werd, zou ieder in de gelegenheid zijn zijne opmerkingen over de verkiezing van dezen of genen in het midden te brengen.

De heer **van Naamen** komt terug op de door hem geopperde bedenking en zegt dat, wanneer het voorstel van Zijne Excellentie den Minister van Justitie wordt aangenomen, hij nog altijd in dezelfde moeijelijkheid zal verkeeren; want, stemmende over de toelating van eenig lid dat even als hij bij herstemming gekozen is, zal hij in zijne eigene zaak beslissen, en daarover een oordeel vellen.

De heer **Groen van Prinsterer** verklaart in de bezwaren door den vorigen spreker in het midden gebragt te deelen.

De heer **Verweij Mejan** deelt in de bezwaren der beide vorige sprekers. Ook hij zal over de toelating van sommige der leden, die in hetzelfde geval als hij verkeeren, geene stem kunnen uitbrengen, weshalve hij zich liever zou wenschen te verwijderen.

De heer **Nedermeijer van Rosenthal** vereenigt zich met het denkbeeld van Zijne Excellentie den Minister van Justitie. Ook hij is van oordeel, dat men moet uitgaan van de veronderstelling der wettigheid van de verkiezing, zoolang het tegendeel niet zal zijn gebleken. Hij geeft evenwel in bedenking of eene stemming over ieder lid afzonderlijk niet veel kostbaren tijd zou vereischen, en om die reden zou hij wenschen een eenvoudiger middel aan de hand te geven. Daar art. 3 van het Reglement van Orde bepaalt, dat de leden tot wier toelating wordt besloten, dadelijk zitting nemen, zoo zou hij in bedenking geven, om, gelijk zulks tot heden heeft plaats gehad, die leden op wier geloofsbrieven de Commissien geene aanmerkingen hebben gemaakt, *ipso jure* als toegelaten te beschouwen, wanneer niemand der aanwezigen zich tegen die admissie verklaart. Alleen die leden tegen wier toelating bedenkingen zijn opgerezen, vallen in de termen van artikel vier. Het hangt van de Vergadering af te bepalen of zij in eene volgende zitting het geschilpunt zal behandelen. De door het lid uit Overijssel gemaakte opmerking kan niet, naar des sprekers oordeel, als van ondergeschikt belang beschouwd worden, daar deze van meening is dat door de toelating van die leden welke bij herstemming ook in de onderkiesdistricten gekozen zijn, de bepalingen der Grondwet zouden geschonden worden. Spreker is van oordeel, dat dit een onderwerp van gezet onderzoek moet uitmaken, en het belang der gemaakte bedenking alzoo in aanmerking genomen, gelooft hij dat het beter zou zijn, indien alle leden op wier verkiezing geene aanmerkingen

zijn in het midden gebragt, zich als wettig geconstitueerd konden beschouwen.

De tijdelijke **Voorzitter** herhaalt het straks door hem gedane voorstel, zich met de conclusien der drie rapporten te vereenigen. Wanneer dit mogt worden afgestemd, dan zegt hij een nader voorstel aan de Vergadering te zullen doen, ten einde tot het grootst mogelijk aantal leden te geraken.

De heer **van Hasselt** vraagt, nu de Voorzitter zijn voorstel herhaald en op nieuw aan de beslissing der Vergadering onderworpen heeft, of geen acht zal worden geslagen op de door de heeren van Naamen, Groen van Prinsterer en Verweij Mejan geopperde bezwaren, welke hij van dien aard beschouwt dat hij daarin zou hebben gedeeld, indien hij in hetzelfde geval verkeerde als zij. Die bezwaren behooren, zijns inziens, eerst te worden uit den weg geruimd, daar die leden moeijelijk over hunne eigene toelating zullen kunnen beslissen. Het is reeds bekend, zegt hij, dat er een en veertig leden zijn tegen wier verkiezing de Commissien geen de minste bedenking hebben gemaakt; daarentegen zijn er zes en twintig omtrent wier toelating verschil van gevoelen is opgerezen. Er zijn alzoo twee categorien, waarvan de eerste, uit een en veertig leden bestaande, onmiddellijk zitting zou kunnen nemen. Daar reeds een voorstel daartoe strekkende door een lid der Vergadering is gedaan, zou hij wenschen daaraan de prioriteit toegekend te zien.

De heer **Boreel van Hogelanden** zegt in het geval te verkeeren van zich tegen de admissie van sommige leden te moeten verklaren. Hij gelooft inderdaad dat het eenige middel, hetwelk tot eene gewenschte uitkomst zou kunnen leiden, gelegen is in het voorstel van den Minister van Justitie, namelijk om over ieder lid afzonderlijk te stemmen.

De heer **Schoonevelt** vermeent dat de praejudiciele quaestie eerst behoort te worden in omvraag gebragt. In den stand der ondehavige discussien is de eenige vraag of de zes en twintig leden, wier verkiezing bij sommigen niet als wettig wordt beschouwd al dan niet zullen medestemmen. Wanneer het voorstel van den Voorzitter aan de beslissing der Vergadering wordt onderworpen, dan zullen, naar hij vermeent, de gemoedelijke bezwaren door sommigen geopperd niet opgeheven zijn. Die praejudiciele quaestie praedomineert de algemeene; daaromtrent moet zijns inziens eerst een besluit genomen worden; en hij zou dus voorstellen dat dit punt eerst wierd uitgemaakt; mogt de meerderheid der Vergadering goedvinden dat de zes en twintig leden mede zullen stemmen, dan zouden de door dezen geopperde bedenkingen uit den weg zijn geruimd.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** merkt op dat het voorstel van den spreker uit Overijssel om de discussien over de toelating van sommige leden tot een naderen dag uit te stellen, weinig ondersteuning schijnt gevonden te hebben. Zijns inziens is door die omstandigheid de gelegenheid niet benomen om die bezwaren tegen de admissie van enkelen in het midden te brengen, welke men noodig zou achten kenbaar te maken. Hij geeft derhalve in bedenking of men niet terstond met de beraadslagingen over de gerezene geschillen een aanvang zou kunnen maken. Hij twijfelt er niet aan of zij die in het geval verkeeren van bij herstemming gekozen te zijn, en over welker verkiezing dien ten gevolge verschil is ontstaan, zullen nu kieschheidshalve zich onthouden te stemmen. Eene prealabele stemming komt hem voor geen besluit te zullen inhouden; maar wanneer de zes en twintig bedoelde leden niet medestemmen zou hij vermeenen dat alle bezwaren waren uit den weg geruimd.

De heer **Backer** geeft in overweging of men, om te oordeelen over de bevoegdheid van anderen om hier zitting te nemen, en daaromtrent aanmerkingen te maken, zelf niet eerst daartoe bevoegd behoort te zijn. Hij vermeent dat dit tot dusver met geen enkel der leden het geval is, waarom hij zich volkomen vereenigt met het door den Minister van Justitie aan de hand gegeven middel en eene stemming over ieder afzonderlijk wenschelijk en doelmatig zou achten.

De **Voorzitter** zegt, na de gemaakte bedenkingen aangehoord te hebben, alsnu het voorstel te doen om te beslissen over de toelating der leden, tegen wier admissie geene bezwaren zijn geopperd.

De heer **van Hall** zegt de vrijheid te nemen een middenweg voor te slaan, daarin bestaande, dat de in de rapporten der Commissien voorkomende namen der verkozen leden worden gesplist, en dat alzoo vereenigd worden diegenen, tegen wier verkiezing geen de minste bedenking is opgerezen, en diegenen wier admissie bij sommigen bezwaren oplevert. De eersten zou men in massa kunnen aannemen, en dezen zouden daarna over de anderen kunnen oordeelen. Op die wijze zou, zijns inziens, de moeite van zeven en zestig stemmingen bespaard worden.

Zijne Excellentie **de Minister van Justitie** geeft te kennen dat het zijne bedoeling niet is geweest om zeven en zestig stemmingen te doen plaats hebben. De zaak zou zeer eenvoudig te behandelen zijn, door te concluderen tot de admissie van eenig lid, wanneer diens toelating door den Voorzitter werd voorgesteld, en niemand opstond om zijne bedenkingen dienaangaande in het midden te brengen.

De **Voorzitter** merkt op, dat op die wijze de bezwaren van de heeren van Naamen, Groen van Prinsterer en Verweij Mejan en van allen die in hetzelfde geval verkeeren, niet uit den weg zijn geruimd, en alzoo diegenen zullen medestemmen, welke daarin bezwaar vinden.

Zijne Excellentie **de Minister van Justitie** antwoordt dat, gelijk de heer Backer zoo juist heeft aangemerkt, alle leden thans op gelijke lijn staan, en allen alzoo verondersteld mogen worden wettig gekozen te zijn en te handelen.

De heer **Thorbecke** zegt dat bij de Commissie, waartoe hij de eer heeft te behooren, hetzelfde denkbeeld als nu door den heer van Hall is aangegeven, overwogen is geworden. Daartegen zegt hij zijn echter verscheidene bezwaren in het midden gebragt, en de Commissie heeft zich niet geregtigd geacht om eene afscheiding te maken, te minder omdat zoodanige handelwijze in haar oog hoogst onregtvaardig zou zijn, wanneer bij haar geene bezwaren bestonden om de toelating voor te stellen van sommigen, tegen wier verkiezing eenige bedenkingen waren opgerezen. Bij art. 4 van het Reglement van Orde, meent hij, wordt bepaald dat indien er omtrent de admissie van eenig lid verschil van gevoelen oprijst, en de Kamer niet dadelijk beslist, het verslag der Commissie naar de afdeelingen gezonden of een dag bepaald wordt op welken de behandeling van het geschilpunt zal plaats hebben. Zoolang men enkel zegt dat het hier te behandelen punt van teederen aard is, en dat men geen tijd heeft gehad om het te onderzoeken, dan is dit zijns inziens nog geene reden om de bepaling van art. 4 in toepassing te brengen. Maar indien iemand bepaald het woord vraagt om de bij de rapporten genomen conclusien te bestrijden, dan eerst zal, naar des sprekers oordeel, de quaestie ontstaan of de beraadslagingen voortgezet of tot een naderen dag uitgesteld zullen worden.

De heer **Groen van Prinsterer** komt terug op het door hem en andere leden geopperde bezwaar, dat nog niet uit den weg is geruimd. Wanneer de door hem bedoelde leden deel namen aan de stemmingen over de toelating van ieder der aanwezigen afzonderlijk, dan zou dit naar hij meent den schijn hebben als of zij elkander eene dienst bewezen en in hun eigen zaak oordeel velden. Hij zou dus wenschen dat dit punt eerst werd afgedaan.

De heer **Costerus** stelt voor, dat de bedoelde zes en twintig leden gezamenlijk de zaal verlaten, om naderhand daarin terug te keeren, wanneer over de geschillen nopens hunne verkiezingen zal zijn beslist.

De **Voorzitter** zegt dat hij gelooft, na zoo vele verschillende gevoelens te hebben aangehoord, niet beter te kunnen doen dan voor te stellen dat de Kamer beslissen zal, of er gestemd zal worden over de al of niet toelating van allen op wier verkiezing geene aanmerkingen zijn gevallen, dan wel of over ieder lid afzonderlijk eene stemming zal plaats hebben. Hij formuleert zijn voorstel aldus, dat zij die *vóór* stemmen geacht zullen worden voor de toelating te zijn, en de *tegen*-stemmenden voor eene behandeling van ieder lid afzonderlijk.

De heer **Wintgens** merkt op, dat daarmede de quaestie niet tot een einde zal zijn gebragt, daar welligt sommige leden geen van beide de voorstellen zullen goedkeuren.

De heer **de Man** gelooft, dat het eenvoudigst zal zijn in omvraag te brengen, of naar het voorstel van den Minister van Justitie de toelating van ieder lid afzonderlijk zal behandeld worden. Hij is van oordeel, dat men over ieder niet afzonderlijk hoofd voor hoofd zal behoeven te stemmen, maar dat een lid geacht zal worden te zijn toegelaten, zoodra zijn naam door den Voorzitter zal zijn afgelezen, en tegen zijne admissie door niemand der aanwezigen eenige bedenking wordt in het midden gebragt.

De heer **Thorbecke** wil nog even opmerken, dat het voorstel

van den vorigen spreker eigenlijk het tweede gedeelte van dat des Voorzitters is; wanneer dat mogt worden verworpen dan zou het andere in aanmerking komen.

De ***Voorzitter*** stelt alsnu voor, dat de Vergadering zal beslissen of men over ieder lid afzonderlijk stemmen zal.

De heer ***Dirks*** zegt, dat sommige leden even als hij in het geval zullen zijn van onbekend te zijn met de namen der personen, die bij herstemming gekozen zijn. Het is om die reden dat hij de lezing van die namen verzoeken moet.

De ***Voorzitter*** geeft te kennen dat het verzoek van den voriger spreker later eerst in aanmerking zal kunnen komen.

De Vergadering gaat alsnu over tot de stemming over het door den Voorzitter gedane voorstel, te weten, of over ieder lid afzonderlijk gestemd zal worden, en dit wordt daarbij met 55 tegen 11 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Walchren, Hengst, Heemskerk, van Zuijlen van Nyevelt, Dirks, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, Engelen, Donker Curtius, Bots, ter Bruggen Hugenholtz, de Monchy, Poortman, Meeussen, van der Linden, Winterberg, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Duijmaer van Twist, van Heiden Reinestein, Smit, Luijben, van Hall, van der Heijden, Boxman, van Rijckevorsel, Wijnaendts, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Schooneveld, Storm van 's Gravesande, Dullert, Leclercq, de Man, Lotsy, van Heloma, Godefroi, van Goltstein, Reinders, Zijlker, van Hasselt, van Voorst, Sloët tot Oldhuis, de Moraaz, Borret, de Lom de Berg, van Doorn, Slicher van Domburg, Backer, Wintgens, van Eck, Schiffer, Costerus en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Naamen, Groen van Prinsterer, de Villers de Pité, L. D. Storm, Jespers, Thorbecke, van Dam van Isselt, Wichers, Albarda, Dommer van Poldersveldt en Verweij Mejan.

Daarna wordt de zitting voor een kwartier-uurs geschorst.

Na de heropening der zitting doet de Voorzitter voorlezing houden van twee lijsten, de eerste bevattende de namen der leden, tegen welker toelating hoegenaamd geene bedenking bestaat, de tweede behelzende de namen dier leden, tegen welker toelating bezwaren, van welken aard ook, zijn gemaakt. Op de eerste lijst komen de namen der heeren:

uit Noordbrabant: Hengst, Mutsaers, Bots, van der Heijden, L. D. Storm, Jespers en Meeussen;

uit Gelderland: Nedermeijer van Rosenthal, Dullert, van Zuijlen van Nyevelt, Engelen, Dommer van Poldersveldt en van Dam van Isselt;

uit Zeeland: Slicher van Domburg, Fokker en van Eck;

uit Zuidholland: Thorbecke, Boxman, Boreel van Hogelanden, Schooneveld, de Monchy, van Rijckevorsel, Poortman en Anemaet;

uit Noordholland: Godefroi, Backer, van Hall, van Voorst, de Moraaz, van Hasselt, Smit en Scheltinga Winterberg;

uit Utrecht: van Goltstein;

uit Friesland: Albarda en ter Bruggen Hugenholtz;

uit Overijssel: Sloet tot Oldhuis, Duijmaer van Twist, Storm van 's Gravesande en de Man;

uit Groningen: Wichers;

uit Limburg: Borret.

Op de tweede lijst zijn geplaatst de namen der heeren:

uit Noordbrabant: Luijben en Schiffer;

uit Gelderland: Groen van Prinsterer en van Nispen van Sevenaer;

uit Zeeland; Bachiene;

uit Zuidholland: Verweij Mejan, van der Linden, Lotsy, Wintgens en Wijnaendts;

uit Noordholland: van Naamen en Heemskerk;

uit Utrecht: van Walchren en van Doorn;

uit Friesland: van Heloma, Costerus en Dirks;

uit Overijssel: Donker Curtius;

uit Groningen: Reinders, Westerhoff en Zijlker;

uit Drenthe: van Heiden Reinestein en van Randwijck;

uit Limburg: Leclercq, de Lom de Berg en Villers de Pité.

Overeenkomstig het zoo even genomen besluit der Kamer brengt thans de Voorzitter achtereenvolgens de toelating der leden die op de eerste lijst voorkomen en tegen wier toelating derhalve geene bedenking hoegenaamd bestaat, in omvraag. Tot de toelating van al die leden besluit de Vergadering zonder hoofdelijke stemming.

De beraadslagingen worden geopend over de toelating der leden die op de tweede lijst voorkomen, en wel in de eerste plaats over die van den heer *Luijben*.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** vraagt het woord en zegt:

Tot waar verstand eener wetsbepaling kan het nuttig en dienstig zijn, dat men de geschiedenis er van raadplege, en als wij dien historischen weg inslaan met art. 24 van het voorloopig kiesreglement, dan zien wij dat dit artikel niet voorkwam in het oorspronkelijk concept-reglement, maar daarin opgenomen werd te gelijk met art. 6 omtrent het daarstellen van onder-kiesdistricten. Het is er dus zeer verre af, dat dit artikel zijnen oorsprong verschuldigd zou zijn aan een verzuim of eene vergissing. Men heeft er eene afzonderlijke bedoeling mede gehad. Wat er mede bedoeld werd is duidelijk: indien bij de eerste stemming niemand de volstrekte meerderheid heeft erlangd, zal er eene herstemming plaats hebben. Wanneer? Onmiddellijk. Door wie? Door de aanwezige kiesgeregtigden. Waar? In de hoofdplaats van het kiesdistrict, waar zij aanwezig zijn; zij kunnen immers hunne stem niet in de verte uitbrengen.

Men ging oorspronkelijk van het denkbeeld uit, dat bij deze eerste proeve met de regtstreeksche verkiezingen genomen wel niet altijd dadelijk de volstrekte meerderheid zich op een persoon bepalen zou. Men zag er tegen op dat in dat geval zooveel honderde stembussen over de gansche uitgestrektheid des lands weder in beweging zouden worden gebragt. Men vreesde dat daardoor groote vertraging in het werk der verkiezingen zou ontstaan. Men veronderstelde zooveel publieken geest en belangstelling in het werk der verkiezingen dat de meeste stemgeregtigden zich bij de opening der stembussen zouden laten vinden, en men hield het er voor, dat wanneer zij zulks niet deden, zij zich dan ook niet te beklagen konden hebben, als zij geen deel aan de herstemming namen. Dit was inderdaad eene zeer gegronde redenering. Intusschen vergaderde de Kamer in dubbelen getale. Alstoen werden er vele en gewigtige bezwaren tegen dit artikel in het midden gebragt, toen had èn de Regering èn de Vertegenwoordiging, hadden zij er slechts de magt toe gehad, het nog wel willen veranderen. Men heeft dit punt breedvoerig in de sectien behandeld, maar — wat geschreven stond, dat moest geschreven blijven. Daarenboven openbaarden zich nog andere zwarigheden tegen het XIIde wets-ontwerp. Natuurlijk koesterde de Regering den zeer geoorloofden wensch om dit even als de vorige aangenomen te zien. Toen lokte men eene verklaring van de heeren Ministers uit, om die leden te bevredigen, die waarschijnlijk om dit artikel het laatste der wets-ontwerpen zouden hebben afgestemd.

Maar nu is het duidelijk en klaar, dat al die voorloopige overwegingen, al die woordenwisselingen niet de ware bron van de verklaring van dit artikel zijn. Het is onverschillig, of de Regering in de enkele Kamer anders dan in de dubbele hebbe gesproken. Het is geheel onverschillig of sommige leden der dubbele Kamer al dan niet waren tevreden gesteld door de verklaring der Ministers. Deze toch kon nooit eene *interpretatio authentica* zijn. Thans is het alleen de vraag: Wat *staat* er? maar volstrekt niet: Wat ware nuttig en verstandig geweest dat men er geschreven had?

In de tweede plaats dan: is het duidelijk wat er staat? Ja: zeer duidelijk, en een eerste regel reeds in het Romeinsche regt gehuldigd is, dat eene wet die duidelijk is geene explicatie behoeft. Of is het niet duidelijk, als er te lezen staat, dat er *onmiddellijk* een tweetal zal worden opgemaakt, en dat de keuze uit die twee personen door de *aanwezige* kiesgeregtigden zal gevestigd worden.

Nu doen er zich twee verschillende gevallen voor: het eerste is, dat bij het staken der stemmen geene nieuwe keuze door de aanwezige kiesgeregtigden is gedaan, en men dus tot eene tweede stemming in de onder-kiesdistricten is overgegaan. Het tweede: dat zij van hun grondwettig regt gebruik hebben gemaakt, doch dat de Gedeputeerde Staten eene latere stemming hebben bevolen en toen een ander persoon dan bij de herstemming is gekozen geworden.

Dit tweede geval is van ernstiger aard. Hoe toch konden de Gedeputeerde Staten de gedane keuze als nietig verklaren, iets dat alleen in deze vergadering beslist kan worden? Hoe konden zij zulke kiezers, die van hun grondwettig regt gebruik hadden gemaakt, krenken? Hoe eene latere keuze billijken en zoo doende iemand verwijderen die wettig gekozen *is*?

Er zijn geene zaken zoo eenvoudig of men kan ze maken tot een speelbal voor het scherpzinnig vernuft. Zoo kan men beweren dat *aanwezig* iets anders is dan *tegenwoordig*, dat een voorloopig kiesreglement minder juist behoeft te zijn dan een definitief; dat de Gedeputeerde Staten verheven zijn boven dat reglement, ja dat zij geheele artikelen in de Grondwet den kop in konden drukken, bezinselen vertreden. Men kan zelfs zoo verre gaan van te zeggen dat *onmiddellijk* beteekent *naderhand* en dat

aanwezig: afwezig moet beteekenen; men kan zooveel uit het verband der artikelen redeneren, dat men artikel 24 geheel wegredeneert, als niet geschreven. — Ook deze vernuftige strekking hebben de rapporten.

Maar er is iets, dat boven al die scherpzinnige redeneringen gaat, het is de regtbank van het gezond verstand der natie. Ik geloof dat aldaar het vernuft het proces zal moeten verliezen.

Men zegt in en buiten deze Kamer: wat zal het gevolg zijn als zooveel leden worden geweerd? Die leer om voor de gevolgen te vreezen is immer zoo noodlottig geweest voor ons vaderland. Sinds de oprigting van ons Koningrijk heeft men, altijd om den wil der gevolgen, het land met schulden op schulden belast en de meest onregtmatige regeringsdaden gehandhaafd. — We moesten liever denken, dat we alleen de Grondwet voor oogen hebben te houden. De minste transactiegeest zal al dadelijk deze vertegenwoordiging in de oogen der natie doen dalen. Twee wegen staan ons thans open: de eene weg is de koninklijke weg, de weg, voorgeschreven door de Grondwet, die daarop ons ten gids zal verstrekken. Maar er is een andere weg, die, waar hij aanvangt, slechts eene enkele schrede van den grondwettigen weg verwijderd is, doch daarmede in eene schuinsche rigting loopt, en als wij dien weg willen betreden, dan weet ik niet tot welken afgrond hij voeren zal.

Welken weg zullen *wij* inslaan, Mijne Heeren? Ons eerste votum zal dit aanwijzen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt:*** Het doet mij leed, dat ik, ofschoon zelf behoorende tot eene der Commissien, belast met het onderzoek der geloofsbrieven, mij verpligt gevoel den geachten spreker uit Overijssel te ondersteunen, en mij derhalve te verklaren tegen de conclusie der drie rapporten strekkende tot admissie der leden, welke bij herziening zijn gekozen. Ik zeg dat het mij leed doet, vooreerst omdat ik de noodzakelijkheid besef om deze voorafgaande formaliteiten zooveel mogelijk te bekorten, en ten andere omdat ik mij in de verpligting zie te adviseren *tegen* de admissie van een groot deel der leden, die reeds zitting hadden genomen, en voor wie eene eventuele afwijzing eene grievende teleurstelling zoude opleveren. Deze reden heeft dan ook zoo zwaar bij mij gewogen, dat ik er gaarne in heb toegestemd, dat het gevoelen der minderheid in mijne Commissie niet in het rapport zou worden opgenomen, en dat ik besloten had te zwijgen indien er geene discussie mogt ontstaan. Dit is nu echter geschied en ik acht mij dus niet alleen bevoegd maar ook verpligt mijn gevoelen kenbaar te maken. Ik zal mij daarbij in geene bijzonderheden begeven, want het is geen bijzonder geval dat bij mij afkeuring verwekt. Hetgeen ik zeggen zal betreft de geheele categorie van leden, tegen wier verkiezing uit art. 24 van het voorloopig kiesreglement bezwaren worden geput. Dat artikel is mijns inziens zeer duidelijk.

Ik geloof niet dat er over de juiste beteekenis dier bepaling immer eenige twijfel had kunnen oprijzen, ware het niet dat er aan hare toepassing zooveel moeijelijkheden waren verbonden. Kon er echter omtrent die beteekenis eenige onzekerheid bestaan, zij zou spoedig worden opgeheven door de bloote inzage der beraadslagingen over het bewuste artikel, gehouden in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 24 Augustus 1848. Wij vinden in de toenmaals door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehouden redevoering de meest volledige toelichting. Immers wij lezen daarin: »Men heeft ook gevraagd wat er zal gebeuren, indien bij eene stemming door niemand de volstrekte meerderheid van stemmen zal zijn behaald? Ik antwoord, dat dan eene herstemming zal plaats hebben om te kiezen tusschen de twee personen, die het grootst aantal stemmen zullen hebben verworven; zijn die twee door de uitgebragte stemmen niet dadelijk aangewezen, dan moeten zij door tusschenstemming worden verkregen, en zijn zij gevonden, dan geschiedt de keuze uit dat tweetal. Zullen allen, vroeg men, die hun stembiljet in de bus hebben gestoken, daartoe weder opgeroepen worden? Het antwoord geeft art. 24, alinea 3, waar gezegd wordt: » Tot de op de dubbeltallen gebragte personen bepaalt zich de keuze der *aanwezige kiesgeregtigden.*« Alleen zij die daartoe te zamen bleven, of op dat tijdstip te zamen komen, nemen daaraan deel. Zoo doende zal alle mogelijke omslag vermeden worden; zij die aanwezig zijn stemmen alleen, en de uitslag dier stemming beslist wie tot afgevaardigde of candidaat benoemd is. Al mogen dan op dat oogenblik slechts weinige personen aanwezig zijn, dan zal toch aan de bepaling, dat de volstrekte meerderheid voor de benoeming van afgevaardigde of candidaat gevorderd wordt, voldaan worden." (*Bijblad van de Nederlandsche Staats-Courant* 1847 — 1848, vel 219.)

Mijns inziens is die verklaring geheel en al duidelijk en het artikel, na deze verdediging van den Minister aangenomen, kan alzoo gezegd worden door de wetgevende magt met volledige kennis van zaken aldus te zijn vastgesteld.

Bij de dubbele Kamer gaf dit artikel andermaal aanleiding tot aanmerkingen. Men eischte eene verklaring van de Regering dat daardoor geen kiezer in de uitoefening van zijn regt zou worden verkort. De verklaring werd gegeven en men stelde zich daarmede tevreden, niet bedenkende dat zij eigenlijk eene onmogelijkheid impliceerde. Dat intusschen hierdoor alle zwarigheden niet waren uit den weg geruimd, bewijst de latere toedragt van zaken, bewijzen deze beraadslagingen zelve. Men heeft zich beijverd aan dat lastige woord *aanwezigen* althans een schijn van beteekenis te geven. De Gedeputeerde Staten van Zeeland en Utrecht hebben daaronder meenen te moeten verstaan alleen die kiesgeregtigden welke aan de eerste stemming hadden deel genomen en uit dien hoofde geene stembiljetten uitgereikt aan diegenen welke daarbij waren teruggebleven. Het ongerijmde en ongeoorloofde van deze willekeurige handelwijze is door den rapporteur der derde Commissie te duidelijk aangewezen, om thans nog eene nadere uiteenzetting te behoeven. Deze toepassing was dan ook niet de algemeene; althans bij het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Noordholland is mij eene aanschrijving van Gedeputeerde Staten dier provincie in handen gekomen, waardoor uitdrukkelijk het tegendeel werd bevolen. Op andere plaatsen eindelijk, hebben dadelijk na de stemopnemingen de herstemmingen plaats gehad.

Het resultaat dier zoo uiteenloopende en willekeurige toepassing aan een grondwettig voorschrift gegeven staat thans voor ons. Wij moeten daarover oordeelen, wij moeten daarover beslissen. Die beslissing kan, dunkt mij, niet twijfelachtig zijn. Hoe smartelijk het ons ook moge zijn, een gedeelte der gekozen leden af te wijzen, ik geloof niet dat de getrouwheid aan de voorschriften der Grondwet gedoogt, dat wij hierin anders handelen. Wij moeten geen wapenen in handen geven aan hen, die maar al te spoedig welligt genegen zullen zijn de waardigheid dezer Vergadering aan te randen. Wij moeten hun geen voorwendsel verschaffen om eenmaal het wettig bestaan dezer Kamer, de wettigheid van hare besluiten, in twijfel of verdenking te brengen. Het geldt hier eene eerste schrede, maar juist omdat het de eerste is, moeten wij ons wachten die op een verkeerden weg te zetten. De Grondwet, die wij allen bezworen hebben, ligt voor ons; hare handhaving zij onzer aller leus.

Ik zal, hoe ongaarne ook, tegen de admissie van al de leden bij herstemming gekozen mij moeten verklaren.

De heer ***van Gollstein*** zegt hoofdzakelijk: Er is een twijfel opgerezen omtrent het regt verstand van artikel 24 van het voorloopig kiesreglement. De Commissie, belast met het onderzoek der geloofsbrieven, heeft bij haar verslag aanvankelijk getracht dien twijfel zooveel mogelijk weg te nemen, en de gronden aangegeven die haar de geschiktste toeschenen om dat doel te bereiken. Uit de plaats hebbende beraadslagingen te oordeelen, schijnt zij in hare pogingen, om alle onzekerheid weg te nemen, niet naar wensch geslaagd te zijn. Wanneer men tot eene nadere beschouwing van die bepaling zelve overgaat, dan zal men moeten erkennen, dat de gerezen twijfel niet van zooveel waarde is als zij wel schijnt te zijn. Ten einde ons een juist denkbeeld van dat artikel te maken, behooren wij te beginnen met de daarin voorkomende woorden na te gaan, en te zien of inderdaad daarin gelegen is wat men wenscht te vinden. Het artikel bepaalt, zegt men, dat bijaldien voor het lidmaatschap niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft erlangd, er onmiddellijk eene herstemming door de aanwezigen plaats moet hebben. Ziedaar hetgeen men in artikel 24 wenscht te lezen; maar zoodanige bepaling is aldaar niet te vinden. Er staat geheel iets anders te lezen, namelijk dat onmiddellijk voor iedere keuze een dubbeltal zal worden opgemaakt bestaande uit de beide personen, die het grootste aantal stemmen hebben verworven, wanneer niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft erlangd. Ziedaar eene voorloopige handeling. Maar nu volgt er in datzelfde artikel eene bepaling die geheel op zich zelve staat, namelijk dat eene keuze zal moeten gedaan worden tusschen de op de dubbeltallen gebragte personen. Wanneer wij de woorden zelve nagaan dan lezen wij er alleen uit dat die keuze zal moeten geschieden door de aanwezige kiesgeregtigden. Nu is de vraag op wie dat woord *aanwezige* betrekking heeft. Moet het slaan op degenen die aan de eerste stemming hebben deel genomen, of op hen die op de kiezerslijsten voorkomen? Welke verklaring zullen wij als de onze aannemen? Zullen wij het stemregt wenschen te beperken, of verlangen dit zooveel mogelijk uit te breiden en in een vrijgevigen zin te handelen? Het laatste zal wel het geval zijn, en wanneer er dus al eenige twijfel ten opzigte van die bepaling kan bestaan, dan zullen wij daaraan die uitlegging willen geven, die de ruimste beteekenis heeft. — Maar dit artikel kan niet juist begrepen worden, wanneer men het niet met een ander artikel van hetzelfde voorloopig kiesreglement in verband brengt. Wat

lees ik in artikel zes? Dat het aan de Gedeputeerde Staten overgelaten is om onder-kiesdistricten en derzelver hoofdplaatsen aan te wijzen. En waarom? ten gerieve der kiezers, ten einde alle kiesgeregtigden hunne stem zouden kunnen uitbrengen. Wie toch zou kunnen wenschen dat deze uren ver moesten henentrekken, tot uitoefening van hun regt? Ik kan mij vereenigen met het denkbeeld, dat den wetgever, bij het vaststellen dezer bepaling bezielde, te weten iets toe te geven aan menschelijke zwakheid en deze niet uit het oog te verliezen. Diezelfde wetgever begreep ook dat, wanneer men van eene behoorlijke stemming wilde verzekerd zijn, het stemregt ook zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt behoorde te worden. Is het te veronderstellen dat men zich gedrongen gevoeld kan hebben voor de eerste stemming meer gemakkelijkheid te verleenen dan voor de tweede? Ik kan dit niet aannemen, en wanneer ik dus die geheele wet overzie, en die beide artikelen met elkander in verband breng, dan gevoel ik mij gedrongen die verklaring aan te nemen welke wij omtrent het onderwerp dat ons bezig houdt hebben hooren geven. Zonder tegenspraak bestaat er betrekkelijk artikel 24 onzekerheid. Dit valt niet te ontkennen, en het was te verwachten; want het lijdt geen twijfel of allen, die aan de vervaardiging van dit kiesreglement hebben deelgenomen, hebben zich niet voorgesteld een zoo volledig werk te leveren dat daartegen niet de minste bedenkingen zouden zijn in het midden te brengen. Neen, wij hebben begrepen dat het een voorloopig kiesreglement is, en omdat wij ons overtuigd hielden dat er leemten en onvolledigheden in te vinden zouden zijn, zoo hebben wij om die reden gewild dat de magt, welke met de uitvoering van de daarin voorkomende bepalingen zoude belast worden, zooveel mogelijk bevoegdheid zou erlangen om in de voorkomende gebreken te voorzien. Van daar het slot-artikel waarin aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien wordt overgelaten alle zoodanige maatregelen te nemen, als tot de rigtige uitvoering van dat reglement vereischt worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren te beslissen. Gedeputeerde Staten hebben van die grondwettige bevoegdheid gebruik gemaakt, en bepaald op welke wijze de herstemmingen zouden plaats hebben. Wanneer wij hun het regt daartoe betwisten, dan betwisten wij hun eene bevoegdheid hun bij de Grondwet toegestaan. Ik geloof dat men van dit voorloopig kiesreglement te veel verlangt; het is slechts voor een bijzonder geval daargesteld, het is niet zoo volledig als eene definitive wet op het kiesregt, die bepalingen voor allerlei omstandigheden inhoudt, en het kan alzoo niet aangevallen worden.

Ik voor mij vrees niet aan artikel 24 die vrijgevige uitlegging te geven, welke ik daaraan heb gegeven; ik vrees niet dat de achtbaarheid dezer Vergadering zal worden aangerand, wanneer zij zich op dit punt eenigzins toegevend betoont: ik geloof integendeel dat de natie den meesten eerbied voor haar zal betoonen, wanneer zij zal opmerken dat de bepalingen van het voorloopig kiesreglement door haar op eene ruime wijze uitgelegd zijn geworden. Het zijn deze gronden die mij bewegen op de toelating van die leden, welke bij herstemming gekozen zijn, aan te dringen.

De heer ***Engelen:*** Ook ik wensch een enkel woord ten aanzien van het thans in behandeling zijnde vraagstuk in het midden te brengen; doch ik kan na al het aangevoerde zeer kort zijn. Ook ik kan mij in geenen deele vereenigen met de conclusien van de rapporten der drie Commissien. Integendeel ben ik van oordeel, dat alleen die herstemmingen als wettig moeten worden beschouwd, die onmiddellijk in de hoofdplaatsen der kiesdistricten door de aanwezige kiesgeregtigden zijn gedaan. Art. 24 van het voorloopig kiesreglement is mijns inziens voor geene andere uitlegging vatbaar. Dat artikel beveelt uitdrukkelijk (en vergunt mij in het belang der zaak, dat ik dit nogmaals herhale):

» Bijaldien voor het lidmaatschap der Tweede, of het candidaatschap der Eerste Kamer niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft erlangd, wordt onmiddellijk vóór iedere keuze een dubbeltal opgemaakt, bestaande uit de beide personen, die het grootste aantal stemmen hebben verworven.

» Zijn bij de eerste stemming de beide plaatsen voor het candidaatschap der Eerste Kamer onvervuld gebleven, zoo worden van de vier personen, die het grootste aantal stemmen hebben verworven, de eerste en derde op het eene, de tweede en vierde op het ander dubbeltal gebragt.

» Tot de op de dubbeltallen gebragte personen bepaalt zich de keuze der *aanwezige* kiesgeregtigden."

Dat is zonder eenigen twijfel mijns inziens de op dat tijdstip daar aanwezige kiesgeregtigden.

Hoe duidelijk nu dit artikel zij, zoo heeft men er toch eene verschillende uitlegging aan gegeven. Maar alleen die uitlegging kan gegrond zijn, die door de ontwerpers van het voorloopig kiesreglement, door de Regering zelve, gegeven is. En wat nu heeft de Regering, om opheldering gevraagd zijnde, geantwoord? Ik zal wel niet behoeven te herhalen wat de tweede spreker zoo uitvoerig heeft uiteengezet, en waaruit blijkt dat de door mij aan dit artikel gehechte zin toenmaals ook door de Regering werd voorgestaan. In dien zin werd het artikel door de gewone Kamers overwogen en aangenomen; in dien zin werd het onderworpen aan de goedkeuring der dubbele Kamer, en in geen anderen zin kon het door deze aangenomen worden. Welke daarmeê verschillende uitlegging ook later door de Regering gegeven werd, dit kon niet in aanmerking komen bij de dubbele Kamer, welke alleen geroepen was om het door de gewone Kamers aangenomene goed of af te keuren.

En wat doet nu hier art. 32 van het voorloopig kiesreglement af? Bij een zoo stellig voorschrift der Grondwet, door de uitlegging der Regering zelve boven allen twijfel verheven, zou het wel de grootste ongerijmdheid zijn aan de Gedeputeerde Staten de bevoegdheid toe te kennen voorschriften van geheel tegenovergestelde strekking te geven. Men heeft buiten de Kamer zo owel als daar binnen geschreven en gesproken over de ongegrondheid mijner opvatting van deze wetsbepaling. Men heeft evenzeer hare verdediging op zich genomen, en men heeft naar mate van die verschillende meening ook verschillend gehandeld. Dit is alleen daaraan toe te schrijven, dat de groote meerderheid der kiezers in verwarring was gebragt door de tweevoudige uitlegging der Regering. Had deze niet bestaan, had men algemeen de overtuiging gekoesterd dat onmiddellijk de herstemming moest plaats hebben, dan voorzeker — want zoo groot en zoo algemeen is de belangstelling der natie geweest in de haar geschonken regtstreeksche verkiezingen — ware uit alle districten de groote meerderheid der kiesgeregtigden naar de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict gegaan, ten einde aan eene eventuele herstemming deel te kunnen nemen. Zelfs nu zou ik nog meer dan één district kunnen noemen, ook uit het gewest mijner inwoning, van waar de kiezers zich in grooten getale naar de hoofdplaats zouden begeven hebben, indien zij niet vooraf volkomen overtuigd waren geweest, dat het daar in geenen deele tot eene herstemming zou behoeven te komen.

Om deze redenen en omdat ook ik vreeze den eersten stap te zetten op eenen weg, die niet is de regte weg, zal ik stemmen tegen de toelating der leden, die niet op de door mij bedoelde wijze bij herstemming de meerderheid der stemmen op zich hebben vereenigd.

De heer ***Alberda:*** In de eerste der Commissien, die belast zijn geweest met het onderzoek der geloofsbrieven had ook ik de eer lid te zijn. Ik heb reeds daar mijn gevoelen kenbaar gemaakt, van mij met de meerderheid daarvan niet te kunnen vereenigen ten opzigte van de admissie van sommige leden, waarvan de geloofsbrieven in die Commissie waren onderzocht. Ik heb mij voorbehouden en zal mij thans verpligt zien, mij tegen de conclusien van de drie rapporten daartoe betrekkelijk te verklaren. Ik wil de Vergadering alleen daarop aandachtig maken, ten einde mijn bezwaar met eenige weinige woorden te openbaren, dat de Commissie te haren voordeele heeft ingeroepen art. 32 van het voorloopig kiesreglement, en daaruit afgeleid dat de Gedeputeerde Staten de bevoegdheid hadden in dezen een beslissend oordeel te vellen, en dat wanneer in deze of gene provincie een voorschrift, welk dan ook, door de Gedeputeerde Staten was gegeven, men dit behoorde te huldigen. Ik kan in het provisionele reglement wel vinden dat aan de Gedeputeerde Staten eene administrative bevoegdheid is toegekend, tot het nemen van maatregelen tot rigtige uitvoering van de bevelen, door den grondwetgever in het kiesreglement gegeven, en de bezwaren en geschillen van uitvoering te beslissen, maar volstrekt niet de magt van zich te stellen *boven* de bepalingen in het voorloopig kiesreglement gemaakt, en om daarmede strijdige bevelen te kunnen daarstellen, of daarin voorkomende bepalingen door hunne regeling buiten werking te brengen. Ik ontken ten sterkste dat de Gedeputeerde Staten eenige bevoegdheid van dien aard bezitten, en ik geloof te regt, en ik ontken dit te meer, omdat zich het geval heeft voorgedaan, dat de Gedeputeerde Staten op grond van zoodanige bevoegdheid, in strijd, mijns inziens, met het vastgestelde kiesreglement, eene reeds aangevangene doch niet geëindigde stemming hebben verbroken en eene nieuwe bevolen, waarvan het gevolg is geweest dat reeds verkregene regten zijn vernietigd, en aan hen die op het dubbeltal waren geplaatst, de gelegenheid is benomen, bij herstemming tot die vergadering te worden afgevaardigd, en aan eene geheele vrije stemming zijn bloot gegeven. Die Gedeputeerde Staten hebben eene grondwettige handeling aldus in haren loop gestremd, en ik vraag u of dit geene hoogst willekeurige bevelen zijn te noemen, en of, wanneer men eene zoodanige bevoegdheid bij de Gedeputeerde Staten huldigt, men niet aan die Staten eene magt toekent, die niet in de bedoeling der wet ligt of gelegen kan zijn?

Een tweede punt dat ik wensch aan te roeren is dit, dat men aan het hoofd van het plaatselijk bestuur met de beide stemopnemers

in de kiesdistricten het oordeel over het al of niet regtmatige van eene uitgebragte stem heeft opgedragen, en dat men voorstaat, dat die regtsmagt, volgens het kiesreglement, aan die stembureaux zoude zijn toegekend. Het gevolg daarvan is geweest dat hunne beslissing voldoende was om een biljet als duidelijk of niet duidelijk ingevuld te verklaren. Ik ontken de regtmatigheid daarvan, omdat het kiesreglement vreemd is aan zoodanige regtsmagt, dat reglement, wel begrepen en uitgevoerd, dezelve niet noodig had om uitvoering te erlangen, en zonder eene uitdrukkelijke opdragt van den grondwetgever, bij die besturen die magt wel nimmer zal mogen worden verondersteld. Ik zal derhalve ook aan die leden mijne stem moeten weigeren die aldus de meerderheid der uitgebragte stemmen op zich hebben vereenigd; evenzeer als ik hen zal weigeren aan te nemen, die door eene regeling van Gedeputeerde Staten met het reglement, mijns inziens, welligt de meerderheid hebben erlangd.

De heer **Backer** zegt, dat het niet te ontkennen is, dat het voorloopig kiesreglement en bijzonder het daarin voorkomend art. 24, zeer onduidelijk zijn en dat de woorden *onmiddellijk* en *aanwezige*, die in dat artikel voorkomen, moeijelijk bij de uitlegging te verklaren zijn. Het zal echter niet bezwaarlijk vallen om aan te toonen dat de inrigting, welke door de wet aan het werk der verkiezing gegeven is, het verbiedt om die woorden in een letterlijken zin op te vatten. Immers wat is het geval bij de verkiezing: dezelve geschiedt ten overstaan van het hoofd van het plaatselijk bestuur en twee leden van den raad; uit het door dezen opgemaakte proces-verbaal blijkt, op welke namen stemmen zijn uitgebragt; die processen-verbaal worden aan de Gedeputeerde Staten ingezonden, volgens art. 21, en deze zijn het die volgens de artt. 22 en 23 het getal stemmen constateren en dus uitmaken wie bij volstrekte meerderheid is gekozen, en die het dubbeltal aanwijzen voor de herstemming, indien er geen volstrekte meerderheid bestaat. Het woord *onmiddellijk* kan dus nooit beteekenen *dadelijk*, omdat volgens den noodzakelijken loop der verrigtingen, bij de wet voorgeschreven, die herstemming eerst dan kan plaats hebben, als na die constatering van het dubbeltal de dag ter herstemming aangewezen is.

Indien het nu waar is, dat noodzakelijkerwijze aan het woord *onmiddellijke* die ruimte van beteekenis moet worden toegekend, dan gevoelt men, dat het woord *aanwezige* hier evenmin in een eigenlijken zin kan worden opgevat. Men wordt er door de omstandigheden toe gebragt om aan dat woord geen andere beteekenis te kunnen geven, dan die van *aanwezig op de kiezerslijst*; eene andere aanwezigheid *bestaat* hier niet; eene andere aanwezigheid kan dus niet zijn bedoeld.

Deze uitlegging moeten wij dus aan art. 24 geven, omdat de noodzakelijke loop der verrigtingen van het kiezerswerk geene andere gedoogt. Zoo men de bij herstemming gedane keuzen onwettig beschouwde en vernietigde, en nieuwe verkiezingen daarvan het gevolg waren, zoude bij herstemming niet anders kunnen worden gehandeld. Met den geest en de bedoeling van de wet stemt deze uitlegging van dezelve ook volkomen overeen. Tot eene herstemming alleen die personen op te roepen, die toevalligerwijze bij het einde der verkiezing en de stem-opneming *aanwezig* waren (zoo het al mogelijk ware te weten, *wie* toen *aanwezig* waren), zoude voorzeker niet overeenstemmen met den vrijzinnigen geest, waarin men deze wet moet uitleggen.

De heer **van Hasselt** merkt op dat de Vergadering nog leeft onder de werking van het oude Reglement van Orde der voormalige Tweede Kamer, en dat derhalve nog van volle kracht is art. 4 van dat Reglement, hetwelk aldus luidt: » Indien er » omtrent de toelating van eenig lid verschil van gevoelen op- » rijst en de Kamer niet dadelijk beslist, verzendt zij het verslag » der Commissie naar de afdeelingen, of bepaalt eenen dag op » welken de behandeling van het geschilpunt zal plaats hebben; » zij gaat inmiddels met hare werkzaamheden voort." Dat artikel werd straks ter zijde gesteld, omdat de Kamer nog niet geconstitueerd was. Maar nu is er reeds een voldoend getal leden der Kamer toegelaten en nu meent hij de Vergadering op de bepaling van art. 4 opmerkzaam te moeten maken. Er is omtrent de toelating van eenig lid verschil van gevoelen gerezen. Hij stelt voor, dat de Kamer niet dadelijk beslisse, maar òf het verslag der Commissie naar de afdeelingen verzende, òf eenen dag bepale op welken de behandeling van het geschilpunt zal plaats hebben, en dat zij inmiddels met hare werkzaamheden voortga. Het is krachtens art. 4, dat hij meent te moeten aandringen op eene nadere behandeling van het geschilpunt en op de bepaling van eenen dag tot dat einde.

De heer **Godefroi** geeft te kennen, dat hij voornemens was, om zijne gedachten over het geschilpunt, dat zich voorgedaan heeft, mede te deelen, doch dat, nu het voorstel onderworpen is, om de behandeling daarvan uit te stellen, hij de beslissing der Kamer daarover meent te moeten afwachten. Het zal daarvan afhangen, of hij over het vraagstuk het woord zal voeren. Hij ziet dus voor het oogenblik van het woord af en behoudt zich voor het later wederom te vragen, wanneer er omtrent de gedane motie van orde zal beslist zijn.

De heer **van Dam van Isselt** meent, dat de inhoud van art. 4 van het Reglement niet juist door den voorlaatsten spreker is opgevat. Hij wil niet wijzen op de onmogelijkheid, die er bestaat, om het verslag der Commissie te verzenden naar de afdeelingen, die nog niet zijn zamengesteld en dit ook niet worden, zoolang de Kamer niet is geconstitueerd. Maar hij kan toch niet nalaten te doen opmerken, dat de vraag eigenlijk reeds straks is beslist. Verschillende sprekers hebben zich reeds voor en tegen de toelating verklaard. Onderscheiden leden hebben bereids het woord gevoerd. Het geschilpunt dat zich voorgedaan heeft, wordt reeds in de Kamer behandeld. De beraadslaging heeft een aanvang genomen. Men heeft geen naderen dag voor de behandeling van het geschilpunt verlangd. Er er blijft dan ook nu niets anders meer over dan de beraadslagingen voort te zetten.

De heer **van Hasselt** gelooft art. 4 wel en juist te hebben begrepen. Maar hij vermeent, dat de Kamer discussien heeft aangevangen, die nog niet hadden moeten worden gehouden. Uit dien hoofde heeft hij het doelmatig geoordeeld, de Vergadering hierop opmerkzaam te maken.

De heer **Thorbecke** zou niet, als een spreker uit Noordholland, durven aannemen, dat art. 4 van het Reglement van Orde zich tegen de voortzetting der discussie verzet, evenmin als hij, met den spreker uit Gelderland, aan de Vergadering het regt zou betwisten, de eens begonnen discussie tot een anderen dag uit te stellen. Daar de Vergadering echter nog niet tot dat besluit gekomen is, zoo meent hij te moeten antwoorden op hetgeen ten aanzien van het rapport der Commissie is aangemerkt. Hij vermeent dan te kennen te moeten geven, dat hij met de uiterste bevreemding door den spreker uit Overijssel, door een ander uit Gelderland ondersteund, hoorde waarschuwen tegen eene met de Grondwet strijdige toelating uit hoofde der lastige gevolgen eener afwijzing. Eene handelwijze, zeide men, die een terugkeer zoude zijn tot het verderfelijke stelsel, indien het stelsel mag geheeten worden, van de vorige Regering, dat zulke wrange vruchten heeft gedragen en zich zelf heeft gestraft. Hij heeft deze waarschuwing met bevreemding gehoord, dewijl noch door eene der Commissien, noch door eenig lid der Vergadering, iets gezegd is, hetgeen er aanleiding toe kan geven. Geen hunner heeft iets aangevoerd, waaruit men zou kunnen afnemen, dat zij iets anders dan de bepalingen der Grondwet voor oogen hadden. Allen hebben alleen de Grondwet ingeroepen, schoon die op verschillende wijs uitleggende. Hij vermeent dat art. 32 van het voorloopig kiesreglement alleen uitvoering, en niets meer, aan de Gedeputeerde Staten opdraagt. Zij moesten de verkiezingen in gang brengen; zij hadden de vormen te regelen, noodig om eene uitkomst te verkrijgen. Maar de wettigheid dier uitkomst, de wettigheid der gedane verkiezing is aan het oordeel dezer Kamer onderworpen. — Men heeft de Commissie van ligtvaardigheid beschuldigd. Dit is onder anderen geschied door een spreker uit Friesland. Maar het punt, waarop men zich heeft beroepen, om dit te bewijzen, komt ten minste niet voor in het rapport, aangeboden door de Commissie, waarvan hij rapporteur was. In die rapporten wordt in geenen deele van de veronderstelling uitgegaan, dat Gedeputeerde Staten als opperste regters over de geldigheid der verkiezingen zouden oordeelen. Integendeel, in de verslagen wordt gezegd, dat onderscheidene stukken over de gehoudene verkiezingen bij de Kamer zijn ingekomen en dat zij over de gegrondheid dier stukken zal moeten oordeelen. Hij heeft zich verpligt geacht dit in het midden te brengen tot verdediging van het rapport, dat door hem is uitgebragt en dat de uitdrukking is van het eenstemmige gevoelen der Commissie.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche zaken** merkt op, dat art. 24 van het voorloopig kiesreglement in en buiten de Vergadering tot verschillende en uiteenloopende beschouwingen en opvattingen heeft aanleiding gegeven. Hij verwondert zich daarover, om dat de letter van het artikel hem toeschijnt duidelijk, de bedoeling van hetzelve onmiskenbaar te zijn; en het gemeen overleg met de Dubbele Kamer der Staten-Generaal gehouden, voldoende is, om allen twijfel op te heffen. De Regering stelt er prijs op dat dit artikel wel worde begrepe,o en daarom zal hij èn bij de letter èn bij de bedoeling van het artikel eenige oogenblikken stilstaan.

Het artikel luidt als volgt: » Art. 24. Bijaldien voor het lidmaatschap der Tweede of het candidaatschap der Eerste Kamer,

niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft erlangd, wordt onmiddellijk voor iedere keuze een dubbeltal opgemaakt, bestaande uit de beide personen, die het grootste aantal stemmen hebben verworven.

» Zijn bij de eerste stemming de beide plaatsen voor het candidaatschap der Eerste Kamer onvervuld gebleven, zoo worden van de vier personen die het grootste aantal stemmen hebben verworven, de eerste en derde op het eene, de tweede en vierde op het ander dubbeltal gebragt.

» Tot de op de dubbeltallen gebragte personen bepaalt zich de keuze der aanwezige kiesgeregtigden.

» Bij gelijkheid van stemmen is de oudste in jaren benoemd."

Uit het eerste gedeelte van dit artikel blijkt alzoo — en het is door den rapporteur van de eerste Commissie tot het onderzoek der geloofsbrieven zeer juist opgemerkt — dat het is vastgesteld voor een *bepaald* geval; dat er een voorschrift in wordt gegeven, om nageleefd te worden in dat geval; en dat er een tijdstip is aangewezen, waarop de naleving van dat voorschrift moet plaats vinden. Wanneer niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft erlangd. Ziedaar het geval! Wat moet er nu geschieden, als dat geval stand grijpt? Dan moet er voor iedere keuze een dubbeltal worden opgemaakt, bestaande uit de beide personen, die het grootste aantal stemmen hebben verworven. Ziedaar het voorschrift! Wanneer moet dat voorschrift worden nageleefd? Onmiddellijk, zegt deze § 1 van art. 24, d. i. dadelijk zoodra dat geval blijkt te bestaan, en d. i. zoodra in het hoofdkiesdistrict, na het openen der stembussen en stembiljetten en door het opsommen der uitgebragte stemmen blijkt, dat niemand de volstrekte meerderheid heeft erlangd.

Zoo luidt de duidelijke letter dezer § 1 van art. 24. Daaruit blijkt, dat zij dwalen, die beweren dat deze dubbeltallen zouden moeten worden opgemaakt door de Gedeputeerde Staten, eerst dan, wanneer deze, de stemopneming deugdelijk keurende, zouden bevinden, dat niemand de volstrekte meerderheid heeft verkregen.

In de § 2 van dit artikel wordt een bijzonder voorschrift voor het opmaken van de dubbeltallen, ter verkiezing van candidaten voor de Eerste Kamer, gegeven.

Hierop volgt § 3, luidende: » Tot de op de dubbeltallen » gebragte personen bepaalt zich de keuze der aanwezige kiesgeregtigden."

Wij vinden hier het voorschrift:

1°. dat er eene keuze, d. i. eene nieuwe keuze moet plaats hebben;

2°. dat die keuze zich moet bepalen tot de personen, op de dubbeltallen gebragt;

3°. dat die keuze moet worden uitgebragt door de aanwezige kiesgeregtigden.

Maar wij vinden hier niet — en daarop gelieve men wel te letten — wij vinden hier niet eene bepaling noch van de *plaats* WAAR, noch van het *tijdstip* WAAROP die nieuwe keuze zal moeten worden gedaan.

Met welk regt, ik vraag het in ernst, met welk regt, brengt men nu het woord *onmiddellijk* uit de § 1 in de § 3 van dit artikel over? De wetgever heeft het hier niet gewild, en daarom niet geplaatst. Hij heeft de bepaling van *plaats* en *tijd* der tweede keuze aan de Gedeputeerde Staten overgelaten.

En wie zijn nu de personen die deze nieuwe keuze moeten uitbrengen? De aanwezige kiesgeregtigden! Wie zijn deze? Wie anders dan de kiesgeregtigden die op de plaats en op het tijdstip voor die nieuwe keuze bepaald, aanwezig zijn.

Ziedaar de letter van het artikel. Naar het mij voorkomt eenvoudig, duidelijk, ondubbelzinnig.

En welke is nu de bedoeling? De wetgever blijft op die vraag het antwoord niet schuldig. In de stukken tusschen de gewone Tweede Kamer der Staten-Generaal en de Regering over dit voorloopig kiesreglement gewisseld, is de aandacht niet bijzonder op dit artikel gevallen.

Bij de openbare beraadslagingen in die Kamer is eene uitlegging van dat artikel gevraagd, en toen door mij gegeven; het kan zijn in beperkter zin, dan thans door mij wordt verdedigd, maar dit doet niets ter zake, want de Dubbele Kamer der Staten-Generaal, die over de aanneming of verwerping der voordragt eene eindbeslissing moest uitbrengen, heeft met eene beperkte uitlegging geen genoegen genomen, maar eene ruimere verlangd. Die ruimere werd bevonden met de letter en met het doel der bepaling te kunnen worden overeengebragt. Zij werd daarom door de Regering gegeven, en in die ruimere beteekenis, dezelfde die ik nu verdedig, is het artikel aangenomen, en deel der Grondwet geworden.

In het verslag van de Commissie van Rapporteurs, den 27sten September 1848 opgemaakt, kwam dadelijk dienaangaande het volgende voor. » Sommige leden zijn steeds beducht, dat de instelling van onder-kiesdistricten moeijelijk zal kunnen worden overeengebragt met het later in het voorloopig kiesreglement opgenomen beginsel, dat voor de benoeming tot lid der Tweede of tot candidaat voor de Eerste Kamer de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen wordt gevorderd en met de daaruit voortvloeijende noodzakelijkheid tot het houden van eene tweede stemming, als de eerste geen voldoend resultaat heeft opgeleverd. Ware dit werkelijk zoo, dan zou men bij den hoogen prijs, dien men algemeen op de handhaving van het beginsel der verkiezingen bij volstrekte meerderheid stelt, er sterk op moeten aandringen, dat de bepaling omtrent de onder-kiesdistricten geheel buiten werking gelaten wierd. Er schijnt echter mogelijkheid te bestaan, om het een met het ander in overeenstemming te brengen, en ook voor al de kiezers van de onder-kiesdistricten de gelegenheid te openen om aan de tweede stemming deel te nemen; iets, hetwelk men even onmisbaar en noodzakelijk acht als de verkiezing zelve bij volstrekte meerderheid. Art. 24 kan namelijk zoodanig worden opgevat, dat het in de 1ste alinea voorkomende woord *onmiddellijk* alleen slaat op het dadelijk constateren van den uitslag der eerste stemming en op het opmaken van het dubbeltal voor iedere keuze; zoodat de tweede stemming niet dadelijk volgt, maar eerst op een later tijdstip wordt vastgesteld. Wordt deze uitlegging aangenomen, dan zou door eene dadelijke openbaarmaking der opgave van het dubbeltal en van den nader voor de herstemming bepaalden dag, in al de plaatsen van het kiesdistrict kunnen worden zorg gedragen, dat al de kiezers tijd en gelegenheid hadden, om aan die herstemming deel te nemen. Ook omtrent de deswege te volgen handelwijze, zouden van regeringswege bepaalde en gelijkluidende voorschriften aan de betrokkene plaatselijke besturen moeten worden gegeven. Men acht algemeen dit geheele punt van zoodanig overwegend gewigt, dat, indien men door nader te ontvangen opheldering overtuigd kon worden, dat de zaak, welke het hier geldt, in den aangeduiden geest werkelijk een goeden en geregelden loop zou kunnen hebben, de overgeblevene bezwaren tegen het voorloopig kiesreglement aanmerkelijk zouden verminderen."

Op deze aanmerkingen is door de Regering in hare memorie van beantwoording te kennen gegeven:

» Artt. 6 en 24. De onder-kiesdistricten zullen worden bevonden onmisbaar te zijn, om de meer algemeene deelneming aan de uitoefening van dit kiesregt te bevorderen.

» Aan het hier geuite verlangen kan gereedelijk worden voldaan, en de voorgestelde opvatting en toepassing van art. 24 aangenomen. Dien ten gevolge zal, wanneer door de eerste stem-opneming geene volstrekte meerderheid is verkregen, onmiddellijk het dubbeltal worden opgemaakt bij dat artikel gevorderd, — dat dubbeltal binnen 24 uren in de onder-kiesdistricten worden bekend gemaakt door aanplakking op de gebruikelijke plaatsen, en daarbij aangekondigd, dat, na verloop van een of twee dagen, in het hoofd-kiesdistrict tot eene tweede stemopneming zal worden overgegaan."

Ziedaar de grondslagen waarop de dubbele Tweede Kamer art. 24 van het voorloopig kiesreglement heeft aangenomen. Ziedaar de uitlegging, welke aan dat artikel in de uitvoering is en moest worden gegeven. Ziedaar den waren zin en de ware beteekenis van deszelfs bepalingen. Daaruit zal het blijken, dat het woord *aanwezige* niet als overtollig kan worden beschouwd. Het strekte ter voorkoming van twee dwalingen: 1°. dat alle kiesgeregtigden, die tot de eerste keuze medegewerkt hadden, geacht moesten worden aan de herstemming deel te moeten nemen, en 2°. dat er geene andere kiesgeregtigden tot de tweede keuze zouden mogen worden toegelaten, dan die tot de eerste keuze hadden medegewerkt.

Beide was evenzeer strijdig met het doel dezer bepaling.

De wetgever vordert eene nieuwe keuze. Hij verlangt dezelve even vrij en even algemeen als de eerste, voor zooveel de kiezers betreft. Daartoe eene nieuwe oproeping van alle kiesgeregtigden; daartoe een later tijdstip; daartoe eene nieuwe stemopneming, ook in de onder-kiesdistricten: — daartoe, in één woord, alles wat bij de eerste keuze was in acht genomen.

Ik meen èn letter èn bedoeling van dit artikel in het ware licht gesteld en volkomen geregtvaardigd te hebben.

De ***Voorzitter*** geeft te kennen, dat hij, ingevolge het vroeger besluit der Vergadering, aan de orde gesteld heeft de toelating van den heer Luijben. Reeds hadden de beraadslagingen daarover een aanvang genomen, toen een lid uit Noordholland voorstelde, ze op een anderen dag te bepalen. Na het doen van dat voorstel zijn de discussien weder voortgezet en heeft zelfs een der Ministers de gemaakte bedenkingen wederlegd. Hij gelooft, dat het in dezen stand der zaken pligtmatig is, ook andere leden der Vergadering in de gelegenheid te stellen, hun gevoelen over het ontstane geschilpunt te uiten.

De Vergadering vereenigt zich met de door den Voor-

zitter geuite meening en mitsdien worden de beraadslagingen voortgezet.

De heer **Godefroi** heeft straks geoordeeld van het woord te moeten afzien, zoolang het voorstel, dat door een Noordhollandsch lid gedaan werd, om de beraadslagingen uit te stellen, niet beslist was. Daar echter dat voorstel geen gevolg heeft gehad, meent hij alsnu zijn gevoelen te moeten mededeelen over het vraagstuk, dat ter sprake is gekomen. Het is zijn voornemen niet, in eene herhaling te treden van al hetgeen betrekkelijk de wettigheid der herstemmingen is in het midden gebragt. Hij gelooft echter, dat art. 24 van het voorloopig kiesreglement niet zoo duidelijk is als men zich dit wel voorstelt. Er bestaat hier twijfel, welke, naar hij meent, daaraan moet worden toegeschreven, dat men in den loop van het onderzoek en de overwegingen over de ontwerpen tot herziening der Grondwet afgeweken is van het stelsel van *betrekkelijke* meerderheid, dat in het begin in die ontwerpen op den voorgrond was geplaatst, maar later door het beginsel van *volstrekte* meerderheid werd vervangen. Bij die verandering is er niet genoegzaam gelet op het verband van art. 24 met andere bepalingen van het kiesreglement, en wel bepaaldelijk met het bij art. 6 aangenomen stelsel van onder-kiesdistricten, welk stelsel in volkomen overeenstemming was met het beginsel van *betrekkelijke* meerderheid, omdat bij de toepassing daarvan van herstemmingen nimmer sprake kon zijn. Er staan inderdaad hier twee beginselen tegen elkander over. Volgens het een moet aan alle kiezers de gelegenheid worden gegeven, om aan de verschillende stemmingen, dus ook aan herstemmingen, deel te nemen, en moeten zij daarvan in geen geval worden verstoken. Volgens het ander zou aan een deel der kiezers bij de herstemming het regt tot verkiezing worden ontnomen. Wanneer hij nu tusschen beide beginselen kiezen moet, dan bestaat er bij hem geen twijfel, dat het eerste behoort aangenomen te worden. Niets is billijker, dan dat alle kiesgeregtigden tot alle stemmingen worden toegelaten. De kiesgeregtigden in de onder-kiesdistricten hebben dezelfde regten als die in de hoofdplaats van het district. Indien men art. 24 in den beperkten zin waarin het door sommigen wordt opgevat, uitlegt, dan zouden de onderkiesdistricten van de herstemming zijn uitgesloten. Zij, die aan de eerste stemming hebben deelgenomen, waren evenzeer bevoegd dit te doen bij eene herstemming. Indien men onmiddellijk in de hoofd-kiesdistricten tot eene herstemming ware overgegaan, men zou geheel ten onregte de kiezers hebben uitgesloten, die op dat oogenblik niet aanwezig waren. Aannemende dan, dat er twijfel bestaat en dat er uitlegging gevorderd wordt, dan zal hier die uitlegging moeten gelden, die het meest met des wetgevers bedoeling overeenkomt, even als in het burgerlijk regt, daar, waar de bepalingen van verbindtenissen twijfel overlaten, daaraan eene uitlegging moet worden gegeven, die het meest met den geest en de bedoeling van partijen overeenkomt. Het lijdt nu geen twijfel, dat de wetgever geene andere bedoeling kan gehad hebben, dan dat art. 24 moet worden toegepast in dien ruimen zin, waarin het door de commissien tot onderzoek der geloofsbrieven is opgevat. Spreker maakt dan ook geene zwarigheid, zijne stem in dien geest uit te brengen, maar vermeent nog een oogenblik bij art. 32 van het voorloopig kiesreglement te moeten stilstaan. Hij mag het niet ontveinzen, dat het hem voorkomt, dat aan dat artikel wel niet bepaaldelijk in de uitgebragte rapporten, maar toch door sommige leden der Kamer een al te ruime zin is gegeven. Hij gelooft, dat men hier moet vasthouden aan het grondwettig beginsel, dat de vergadering het regt heeft, de geloofsbrieven en alzoo de wettigheid der verkiezing van hare leden te onderzoeken en te dien aanzien te beslissen, en dat daaromtrent geene *omnipotente* bevoegdheid bij Gedeputeerde Staten kan bestaan. Neemt men een ander beginsel aan, dan zou de Kamer in het eene geval bevoegd zijn over de wettigheid eener verkiezing te oordeelen, in het andere geval niet. Immers die bevoegdheid zou dan afhangen van de vraag, of het geschil, dat zich omtrent zoodanige verkiezing opdoet, door Gedeputeerde Staten al dan niet is beslist. Een dusdanige grondslag voor de bevoegdheid der Kamer is onaannemelijk. Maar er is meer. Het voorloopig kiesreglement blijft van kracht, zoolang de nieuwe kieswet zal zijn tot stand gebragt. Maar art. 31 van dat reglement is alleen geschreven voor de voorbereidende werkzaamheden, waarmede de beide Kamers der Staten-Generaal zich thans bezig houden. Heeft dus in het vervolg eene nieuwe verkiezing plaats vóór dat de te verwachten kieswet is tot stand gekomen, dan is het niet meer het evengenoemde art. 31, maar art. 93 der Grondwet, hetwelk ten opzigte van het onderzoek der geloofsbrieven zal moeten gelden. In laatstgenoemd artikel nu is aan deze Kamer in stellige bewoordingen de bevoegdheid toegekend, om alle geschillen aangaande de geloofsbrieven en de verkiezing zelve oprijzende te beslissen. Zoo doende zou dus, indien men de hier bedoelde bevoegdheid der Kamer door art. 32 van het voorloopig kiesreglement wil hebben uitgesloten, de Kamer *later* eene bevoegdheid hebben omtrent verkiezingen, krachtens evengenoemd reglement gedaan, die men haar *thans* ten opzigte van verkiezingen, op grond van datzelfde reglement tot stand gekomen, wil ontzeggen. Eene zoodanige tegenstrijdigheid is onbestaanbaar, en is op zich zelve reeds voldoende, om aan te toonen, dat aan art. 32 van meergemeld Reglement eene uitlegging wordt gegeven, strijdig met den geest en de bedoeling des wetgevers.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt**: Ik zal slechts met een enkel woord terugkomen op hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken zoo even is gesproken. Toen ik, in den loop dezer beraadslaging het woord heb opgevat om mijn gevoelen omtrent de juiste beteekenis van art. 24 te ontwikkelen, meende ik daarin niet beter te kunnen slagen dan door de voorlezing van hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de zitting van 24 Augustus ll. dienaangaande was gesproken. Ik meende daarin de meest duidelijke verklaring aan te treffen van hetgeen men door dit artikel had te verstaan. Ik doe hulde aan de bekwaamheid, waarmede thans door den Minister juist het tegenovergestelde systeem is verdedigd. Nogtans, indien ik kiezen moet tusschen de verklaring die heden, en die welke op den 24sten Augustus door den Minister is gegeven, dan kies ik de laatste. Ik kan mij dus onthouden in eene opzettelijke wederlegging te treden van hetgeen heden door den Minister is gesproken, omdat die wederlegging in de redevoering van 24 Augustus is te vinden. Doch ik wensch de Vergadering opmerkzaam te maken op hetgeen door den Minister gezegd is ten aanzien van de willekeurige handelingen der Gedeputeerde Staten van Zeeland en Utrecht. De Minister zelf erkent dat hiermede eene onwettige daad is gepleegd en ik oordeel dat deze verklaring wel in aanmerking dient te worden genomen, wanneer over de toelating der leden uit die provincien bij herstemming gekozen, zal worden beraadslaagd.

De heer **Nedermeijer van Rosenthal** geeft zijn leedwezen te kennen, dat, niettegenstaande hij de Grondwet in den meest vrijzinnigen geest wenscht uit te leggen, hij niet kan toegeven die uitlegging, welke door de commissien tot onderzoek der geloofsbrieven en door de Regering aan art. 24 van het Reglement gegeven wordt. Dit doet hem ook vooral daarom leed, omdat daardoor zoo vele leden uit de Kamer zullen worden gemist, die reeds daarin zitting hadden genomen en wier tegenwoordigheid hem zoo aangenaam wezen zou. Het doet hem leed te moeten verklaren, dat ook de rede des Ministers hem niet heeft kunnen overtuigen, dat de daarin vervatte uitlegging van art. 24 de ware is. Hij zal niet treden in een onderzoek betrekkelijk de geschiedenis van dat artikel, maar met het kiesreglement in de hand vraagt hij het, of in het woord *aanwezige* niet de ware uitlegging is te vinden. Dat woord is niet zonder beteekenis. Het is in art. 24 niet geplaatst buiten noodzakelijkheid. De bedoeling was juist, dat aan de herstemming zouden deelnemen de kiezers, die op het oogenblik van de opening der biljetten en bij het niet verkrijgen eener volstrekte meerderheid, aanwezig waren. Die aanwezige kiezers moesten de keuze beslissen. Die uitlegging zou hij aan dat woord reeds geven, wanneer hij de regelen eener gezonde redeneerkunde moest volgen. Maar dit geschilpunt heeft hem op nieuw bewezen, hoezeer men zich soms over de duidelijkste zaak in eindelooze gissingen kan verdiepen en hoezeer men met allen schijn van grond zich van de waarheid kan verwijderen. Immers, men heeft in de gewone Tweede Kamer bij de Regering er op aangedrongen, het woord *aanwezige* uit het artikel weg te nemen. Maar de Regering heeft juist daarom het woord wenschen te behouden, omdat, ter bespoediging van den afloop der verkiezingen, de beslissing aan de aanwezige kiezers diende te worden overgelaten. Dit is de oorspronkelijke zin en beteekenis van het artikel. En wanneer men nu, gelijk spreker, daarvan de overtuiging heeft, dan is het onmogelijk, zich met het rapport der Commissie te vereenigen.

De heer **Thorbecke** beantwoordt de beide laatste sprekers. Naar zijn inzien is art. 24 volkomen duidelijk, en slechts in éénen zin te verstaan, in den eenvoudigen, natuurlijken zin welken zij er in vinden die uit dat artikel bezwaren ontleenen tegen eene herstemming, zoo als zij doorgaans heeft plaats gehad. Maar art. 24 moet niet alleen op zich zelf, het moet ook in verband worden beschouwd met art. 6, hetwelk aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid geeft om onder-kiesdistricten aan te wijzen. Zijns inziens is de betrekking tusschen art. 6 en art. 24 in zekeren opzigte als die van de uitzondering tot den regel. In zekeren opzigte. Art. 6 verpligt de Staten niet, onder-kiesdistricten ten gerieve der kiezers aan te wijzen. Art. 24 is geschreven en de regel in de onderstelling, dat er geene onder-kiesdistricten zijn, en er slechts

ééne kiezersvergadering, in de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict, wordt gehouden. Die regel gaat niet door in de gevallen, waarin de Staten het regt hun in art. 6 toegekend, hebben uitgeoefend. Het kiesreglement hinkt op twee gedachten. Het was denkbaar, dat de Staten nergens onder-kiesdistricten aanwezen; zij konden het in enkele weinige gevallen hebben gedaan; waar zij het deden, daar werd de werking van den regel, vervat in art. 24, beperkt, dewijl de onderstelling waarin die regel was geschreven, ophield. Nu hebben de Staten bijkans alom onder-kiesdistricten aangewezen, en zoo is het gekomen, dat art. 24 nergens volle werking heeft gehad, noch heeft kunnen hebben.

De heeren ***Verweij Mejan, van Naamen, Wintgens*** verklaren, dat zij aan de stemming, die thans zal gehouden worden, geen deel zullen nemen, omdat zij op die wijze hunne eigene zaak zouden beslissen. Immers, ook zij zijn bij de herstemming gekozen op gelijke wijze als het lid, over welks toelating thans is gehandeld.

De heer ***Luijben*** verklaart op zijne beurt, dat hij aan de stemming geen deel zal nemen, daar hij niet voor zich zelven zal kunnen stemmen.

De heer ***Donker Curtius*** zegt, aan deze stemming geen deel te zullen nemen, vermits hij de Vergadering verder als Minister des Konings zal bijwonen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten. De Vergadering alsnu overgaande tot eene stemming nopens de toelating van den heer *Luijben*, zoo wordt daarbij met eene meerderheid van 37 tegen 7 stemmen, overeenkomstig het voorstel der Commissie, tot die toelating besloten.

Voor hebben gestemd de heeren Bots, ter Bruggen Hugenholtz, de Monchy, Poortman, Meeussen, Scheltinga Winterberg, Fokker, Jespers, Duijmaer van Twist, Smit, Thorbecke, van Hall, van Heiden Reinestein, Boxman, van Rijckevorsel, van Dam van Isselt, Wichers, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Schooneveld, Storm van 's Gravensande, Dullert, Leclercq, de Man, Lotsy, Godefroi, van Goltstein, van Voorst, de Moraaz, Borret, Slicher van Domburg, Backer, van Eck, Schiffer, Villers de Pité, Storm en de tijdelijke Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van Rosenthal, Albarda, Dommer van Poldersveldt, van Hasselt, Sloet tot Oldhuis, van Zuijlen van Nyevelt en Engelen.

De Voorzitter stelt alsnu aan de orde de toelating van den heer *C. Schiffer*.

De heer ***Poortman*** vraagt het woord en zegt, dat het hem naar aanleiding van een adres, dat deswege aan de Kamer is ingediend, en waarop de Commissie tot het onderzoek der geloofsbrieven verslag heeft uitgebragt, voorkomt dat er belangrijke bezwaren tegen de toelating van den heer *Schiffer* bestaan. Ook hij is bereid mede te werken tot het voltallig maken van de Vergadering. Ook hij wenscht de leden zoo spoedig mogelijk toe te laten. Doch hij aarzelt, om op dit oogenblik te zeer aan dit verlangen toe te geven, omdat hij wil voorkomen, dat de regten der burgers op eenigerlei wijze worden miskend en achteruit gesteld. Naar het ingekomen adres, kan dit hier het geval geweest zijn. Die bezwaren zijn aan de Kamer nog niet genoeg bekend. De Commissie heeft dezelve kortelijk blootgelegd en ze ongegrond geoordeeld. Maar het zou mogelijk zijn dat de Vergadering, ten aanzien van sommige dier bezwaren met de Commissie in gevoelen verschilde. Overijling is in allen gevalle af te keuren. De Vergadering moet in de gelegenheid gesteld worden de gemaakte bezwaren behoorlijk te overwegen en dienaangaande te beslissen. In dezen stand der zaken meent hij te moeten voorstellen, dat de beraadslagingen over de toelating van den heer *Schiffer* op eenen volgenden dag worden bepaald.

De heer ***Thorbecke*** merkt op, dat de bezwaren, tegen de verkiezing van den heer *Schiffer* ingebragt, door de Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven zijn wederlegd. De vorige spreker wenscht die bezwaren nog nader te onderzoeken. Maar het schijnt spreker toe, dat men een aanvang had moeten maken met de gegrondheid dier bezwaren aan te toonen, nadat door de Commissie een tegenovergesteld gevoelen is aan den dag gelegd. Art. 4 van het Reglement van Orde is alzoo hier niet van toepassing. Het komt spreker voor, dat het volgens dat artikel niet genoeg is, enkel te zeggen, dat men de zaak nog nader wenscht te onderzoeken. De Commissie heeft onderzocht; tegen hare redenen of hare conclusie dient men gronden over te stellen; en eerst dan, wanneer de Kamer tusschen de gronden voor en tegen niet dadelijk meent te kunnen beslissen, is de zaak, volgens art. 4, rijp voor uitstel.

De heer ***Poortman*** houdt het integendeel daarvoor, dat art. 4 van het Reglement van Orde wel degelijk van kracht is en toegepast kan worden. Er is omtrent de toelating van een der leden verschil van gevoelen ontstaan; en het staat nu aan de Kamer òf dadelijk te beslissen, òf het verslag der Commissie naar de afdeelingen te verzenden, òf eenen dag te bepalen op welken de behandeling van het geschilpunt zal plaats hebben. Hij nu is van oordeel, dat de heer *Schiffer* op dit oogenblik, uit hoofde der bestaande bezwaren, niet als lid der Kamer kan worden toegelaten en dat de Vergadering omtrent deze verkiezing geene beslissing voor alsnog dient te nemen. Het staat natuurlijk aan de Vergadering vrij òf dadelijk òf later te beslissen. Hij voor zich zou voor het uitstellen der beraadslagingen over deze aangelegenheid zijn.

De heer ***Verweij Mejan*** dringt er op aan, dat in de eerste plaats worde in omvraag gebragt het voorstel van den heer Poortman, strekkende tot uitstel van de behandeling van het vraagstuk nopens de toelating van den heer *Schiffer*.

Dit gevoelen door vele leden ondersteund wordende, zoo brengt de Voorzitter in hoofdelijke stemming de vraag, of de behandeling van het geschilpunt betrekkelijk de toelating van den gemelden heer, zal worden uitgesteld tot eenen nader te bepalen dag. Met eene meerderheid van 27 tegen 19 stemmen wordt die vraag toestemmend beantwoord en alzoo de behandeling dezer zaak tot eenen naderen dag uitgesteld.

Voor het uitstel hebben gestemd de heeren: Sloet tot Oldhuis, de Moraaz, Verweij Mejan, Backer, van Eck, van Zuijlen van Nyevelt, Storm, Bots, de Monchy, Poortman, Meeussen, Winterberg, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Smit, Luijben, van der Heijden, Boxman, Wichers, Storm van 's Gravesande, Dullert, de Man, Godefroi, van Goltstein, Dommer van Poldersveldt, van Hasselt en de tijdelijke Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Borret, Slicher van Domburg, Jespers, Villers de Pité, Engelen, ter Bruggen Hugenholtz, van der Linden, Duijmaer van Twist, Thorbecke, van Hall, van Rijckevorsel, van Dam van Isselt, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Schooneveld, Leclercq, Lotsy, Albarda en van Voorst.

De Voorzitter stelt alsnu voor de toelating van den heer *Groen van Prinsterer* en meent dat deswege tot eene hoofdelijke stemming behoort te worden overgegaan.

De heer ***van Hasselt*** acht dit minder noodzakelijk, omdat nu toch het beginsel is uitgemaakt en de minderheid zich voorzeker aan de beslissing der meerderheid zal onderwerpen.

De heer ***Mutsaers*** herinnert, dat verschillende leden, bij de beraadslagingen over de uitlegging, die aan art. 24 van het voorloopig kiesreglement moest worden gegeven, verklaard hebben, dat zij aan hunne uitlegging van dat artikel bleven hechten. De spreker gelooft alzoo, dat het zaak is, eene hoofdelijke stemming te houden.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** gelooft niet, dat het noodzakelijk is, over elk lid eene afzonderlijke stemming te doen plaats hebben. Het spreekt toch van zelf, dat de minderheid de keuzen bij herstemming, zoo als zij hebben plaats gehad, blijft afkeuren, doch het is niet noodig, zoo vele afzonderlijke stemmingen te houden. Hun stilzwijgen kan niet anders dan als eene voortdurende afkeuring beschouwd worden.

De Voorzitter stelt voor, om zonder hoofdelijke stemming den heer *Groen van Prinsterer* tot lid der Kamer toe te laten. Dienovereenkomstig wordt besloten en de heer *Groen van Prinsterer* neemt daarop zitting.

De Voorzitter stelt alsnu voor de toelating van den heer *van Nispen van Sevenaer*.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** geeft te kennen, dat de hamerslag van den Voorzitter straks zoo spoedig is gevallen, dat hij niet meer in de mogelijkheid was, om te zeggen, gelijk hij thans vermeent te moeten doen, dat hij zich verklaart tegen de toelating van alle de leden, met uitzondering van den heer van *Heloma*, die, gelijk de heer *Luijben*, bij eene herstemming gekozen zijn, op de wijze zoo als die is geschied. Hij dringt er niet op aan, om afzonderlijke stemmingen te houden, doch bij achtte zich verpligt die verklaring af te leggen.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** vereenigt zich met die verklaring van den vorigen spreker.

De Voorzitter stelt alsnu op nieuw voor de toelating van den heer *van Nispen van Sevenaer*.

Daar niemand zich daartegen verklaart, wordt die heer toegelaten, die daarop onmiddellijk zitting neemt.

De Voorzitter stelt daarop aan de orde de toelating van den heer *Bachiene*.

De heer **Backer** vraagt aan de Commissie tot het onderzoek der geloofsbrieven, of de provincie Zeeland niet behoorde tot die provincien, waar Gedeputeerde Staten bevolen hebben, dat aan de herstemming alleen zouden deelnemen zij, die bij de eerste stemming zijn tegenwoordig geweest?

De heer **van Goltstein** antwoordt, namens de Commissie tot het onderzoek der geloofsbrieven, dat in het door haar uitgebragt rapport medegedeeld is: dat Gedeputeerde Staten van Zeeland aan de herstemming alleen hen hebben doen deelnemen die tot de eerste stemming hadden medegewerkt. In het rapport zijn de gronden uiteengezet die de Commissie geleid hebben om die bijzonderheid niet als een bezwaar tegen de toelating van dien heer aan te merken. Daar de vorige spreker slechts eene vraag heeft gedaan, heeft hij, als rapporteur, daarop geantwoord. Maar daar het hem niet gebleken is of die spreker in die omstandigheid eenig bezwaar vindt om den heer *Bachiene* toe te laten, acht hij het overbodig deswege in nadere ontwikkeling te treden.

De heer **Thorbecke** zegt, dat gelijke vraag, als over den heer *Bachiene*, ook is gerezen over twee verkiezingen in de provincie Utrecht, waarover hij de eer had verslag te doen. Ook in de provincie Utrecht waren door eene verordening der Gedeputeerde Staten, zij, die geen deel hadden genomen aan de eerste stemming, van de herstemming uitgesloten. Spreker acht dit verbod strijdig met de Grondwet, en de Commissie, uit welker naam hij de eer had verslag te doen, zou *tegen* de toelating van hen hebben geadviseerd, op wier verkiezing dat voorschrift van invloed ware geweest. Ware de Commissie tot eene censuur over die verordening der Staten geroepen, zij zou er de vernietiging van hebben voorgesteld. Maar zij had de wettigheid der verkiezing te onderzoeken; en een naauwkeurig onderzoek heeft haar overtuigd, dat de uitkomst der verkiezingen in de provincie Utrecht dezelfde zou zijn geweest, indien de Staten zich van het onwettig verbod, dat zij uitvaardigden, hadden onthouden. Spreker heeft de stukken betreffende den heer Bachiene niet onder de oogen gehad. Doch het is, naar zijne meening, niet voldoende, de toelating van den heer Bachiene te bestrijden met het feit, dat de Gedeputeerde Staten van Zeeland hen, die niet tot de eerste stemming medewerkten, hebben belet mede te werken tot de herstemming, waarbij de heer Bachiene is gekozen; men moet aantoonen, dat hij, zonder dat verbod, wel eens niet kon zijn benoemd. Zoolang geene omstandigheid, geen bezwaar wordt bijgebragt, waaruit dergelijk vermoeden ontstaat, is het verbod der Staten, met betrekking tot dit geval, als niet gedaan te beschouwen.

De heer **Backer** verlangt geene hoofdelijke stemming, doch zegt dat hij na de bekomene inlichtingen zich tegen de toelating van den heer *Bachiene* meent te moeten verklaren.

De heer **Schooneveld** dringt er op aan, dat de beslissing over de toelating van het meergemelde lid worde uitgesteld. Een nader onderzoek van de bezwaren tegen deze verkiezing geopperd, beschouwt hij allezins wenschelijk.

De **Voorzitter** stelt voor om bij hoofdelijke stemming te beslissen of de beraadslagingen over de toelating van den heer *Bachiene* tot een later tijdstip zullen worden uitgesteld.

De heer **Schooneveld** acht die stemming niet noodig, wanneer zich geen der leden tegen dat uitstel verzet.

Daar er verschil van gevoelen bestaat, gaat de Vergadering over tot eene hoofdelijke stemming over het door den Voorzitter gedane voorstel en wordt hetzelve daarbij met eene meerderheid van 34 tegen 12 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Jespers, Duijmaer van Twist, Thorbecke, van Rijckevorsel, van Dam van Isselt, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Lotsy, van Voorst, Borret, Slicher van Domburg en van Eck.

De heer **Boreel van Hogelanden** stelt nu voor, om, uit hoofde van het vergevorderd uur, de verdere beraadslagingen over de geloofsbrieven tot morgen te verdagen.

De heer **Thorbecke** gelooft, dat de Kamer, zonder onregtvaardigheid, niemands toelating kan uitstellen, tenzij men de conclusie der Commissie, welke de toelating voorstelde, met redenen bestreed. Zoodanige redenen kan hij niet zien in den wensch van één of van eenige leden om tijd te erlangen tot nader onderzoek eener zaak, waarover zij het tot hiertoe nog niet met zich zelven eens waren.

De heer **Boreel van Hogelanden** geeft dit een en ander den vorigen spreker allezins toe, doch hij gelooft tevens, dat het Reglement volstrekt niet verbiedt, om de behandeling van eene zaak tot eenen volgenden dag uit te stellen. De bedogling van het Reglement is geene andere geweest, dan dat te midden van de behandeling der voorloopige werkzaamheden, strekkende tot het onderzoek der geloofsbrieven geene andere aangelegenheden ter sprake gebragt worden.

Naar aanleiding van het gedane voorstel stelt de Voorzitter voor, en wordt door de Vergadering zonder hoofdelijke stemming besloten om de verdere behandeling van het onderzoek der geloofsbrieven te schorsen tot den volgenden morgen ten 11 ure.

ZITTING VAN VRIJDAG 16 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den tijdelijken Voorzitter, mr. *S. H. Anemaet*, geopend.

Er zijn, na de toelating der nieuw benoemde leden, 64 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Westerhoff, van Goltstein, Albarda, Reinders, Zijlker, Dommer van Poldersveldt, van Hasselt, van Voorst, Sloet tot Oldhuis, de Moraaz, Borret, de Lom de Berg, van Dooru, Verweij Mejan, Slicher van Domburg, Backer, Wintgens, van Eck, Costerus, van Walchren, van Naamen, Groen van Prinsterer, Hengst, Heemskerk, van Zuijlen van Nyevelt, Dirks, de Villers de Pité, L. D. Storm, van Nispen van Sevenaer, Engelen, Donker Curtius, Bots, ter Bruggen Hugenholtz, de Monchy, Poortman, Meeussen, van der Linden, Scheltinga Winterberg, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Jespers, Duijmaer van Twist, van der Heijde, Smit, Luijben, Thorbecke, van Hall, van Heiden Reinestein, Boxman, van Rijckevorsel, Wijnaendts, van Randwijck, van Dam van Isselt, Wichers, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Schooneveld, Storm van 's Gravesande, Dullert, Leclercq, de Man, Lotsy, van Heloma, Godefroi en de tijdelijke Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Finantien en van Oorlog wonen de vergadering bij, en daarna ook de Minister van Justitie.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter geeft te kennen, dat hij geene voorlezing van notulen zal laten doen, daar hij de tegenwoordige vergadering meent te moeten beschouwen als eene bloote voortzetting van die van gisteren.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over de toelating der leden, wier geloofsbrieven bij de voor het onderzoek daarvan benoemde Commissien tot bedenkingen aanleiding gegeven hebben.

Nadat de Voorzitter de toelating heeft voorgesteld van den heer *Verweij Mejan*, vraagt de heer **Fokker** het woord, ten einde eene motie van orde voor te stellen. Hij geeft te kennen dat deze zitting slechts als eene voortzetting van die van gisteren moet worden beschouwd, en dat hij, toen gisteren het voorstel werd aangenomen om de deliberatien over de toelating van den heer Bachiene uit te stellen, meende dit zoo te moeten opvatten, dat het tot eene bloote verdaging der geheele discussie over de toelating der leden strekte en alzoo de discussien heden zouden worden hervat, waar zij gisteren eindigden. De spreker meent, dat dit inderdaad zonder inconvenient zal kunnen gebeuren, en acht dit zelfs noodig. Immers het geldt bij de benoeming van den heer Bachiene

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 16DEN FEBRUARIJ.

de vraag, of de Gedeputeerde Staten van Zeeland te regt geoordeeld hebben, dat aan eene herstemming alleen die kiezers konden deel nemen, die bij de eerste stemming waren opgekomen. Nu is het mogelijk, dat hierin voor sommigen of zelfs voor velen bezwaar gelegen is, maar het is ook mogelijk dat in dat bezwaar door de meerderheid der Vergadering niet gedeeld wordt. De eenvoudige regtsvraag, die hier te beslissen valt, of namelijk het bedoelde besluit der Gedeputeerde Staten van Zeeland zoo wel als van Utrecht invloed kan hebben op de toelating, zou later misschien ontkennend beantwoord worden, en dan zouden de heer Bachiene en de beide nog niet toegelaten leden uit Utrecht, door een uitstel der beraadslaging over hunne toelating, ten onregte zijn verstoken geworden van de deelneming aan het opmaken van de nominatie voor het voorzitterschap. De spreker neemt daarom de vrijheid voor te stellen, om, terwijl de bedoelde vraag, of in die conclusie der Gedeputeerde Staten eenig bezwaar tegen de toelating der genoemde heeren gelegen is, gevoegelijk reeds dadelijk behandeld kan worden, de voortzetting der gisteren geschorste beraadslaging thans te doen aanvangen met den heer Bachiene.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** stelt voor om eerst omtrent de toelating van die leden te beslissen, ten aanzien van welke het zoo even vermelde bezwaar niet bestaat.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** merkt op, dat de beide leden uit Utrecht niet geheel en al in hetzelfde geval verkeeren als de heer Bachiene. Hij meent, dat hier in aanmerking genomen moet worden, of het besluit der Gedeputeerde Staten eenigen invloed heeft kunnen hebben op den uitslag der benoeming. De bedoelde leden uit Utrecht verkregen een zoo groot aantal stemmen, dat zij, ook zonder werking van het evenbedoelde besluit, altijd de meerderheid van stemmen op zich vereenigd zouden hebben. Met den heer Bachiene evenwel was dit anders gesteld.

De heer ***Fokker*** zegt, dat hij zich wel vereenigen kan met het denkbeeld, om over de admissie der nog niet toegelaten leden uit Zeeland en Utrecht te handelen, onmiddellijk nadat omtrent de toelating der andere leden beslist zal zijn, zoodat zulks geschiede vóór het opmaken der nominatie voor het voorzitterschap; zoodanig amendement op zijn eigen voorstel zal de spreker onder deze voorwaarde gaarne ondersteunen; maar hij zou op het door hem gedane voorstel, om heden met de beraadslaging over de toelating van den heer Bachiene aan te vangen, moeten blijven aandringen, indien eene verschuiving dezer beraadslaging daartoe kon leiden, dat zij wierd uitgesteld tot na de keuze der candidaten voor het voorzitterschap.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** merkt aan, dat de spreker uit Gelderland zijns inziens te regt heeft opgemerkt, dat er verschil bestaat ten aanzien der leden uit Utrecht en den heer Bachiene, en zou in bedenking geven, alleen over de toelating van dezen laatste te handelen na de toelating van al de overige leden.

De heer ***Poortman*** merkt op, dat daar er op gisteren geen dag is bepaald waarop de beraadslagingen over de toelating van den heer Bachiene zullen plaats hebben, de Vergadering alsnu zal moeten overgaan tot de behandeling dier zaak. Hij herinnert dat, volgens de bepalingen van art. 4 van het Reglement van Orde, een dag had moeten vastgesteld worden; is dit nu niet geschied, dan vloeit daaruit, zijns inziens, van zelf voort, dat die behandeling heden plaats moet vinden.

De heer ***Bachiene***: Het zij mij vergund even het woord te vragen, om de reden mijner tegenwoordigheid mede te deelen, na het besluit tot uitstel in de zitting van gisteren genomen.

Ik beschouw de bedoeling van dat uitstel als niet opheffende het vroegere besluit, dat wij allen hier zijn onder de presumtie van wettig te zijn gekozen, en dat die presumtie blijft tot dat dezelve definitief mogt zijn opgeheven.

Vermoedelijk op denzelfden grond hebben dan ook al de leden, over wier toelating nog niet definitief is beslist, oproepingsbrieven ontvangen en verschijnen eenige derzelven ter vergadering.

Eene andere handelwijze zou althans ruim een twintigtal van eene belangrijke werkzaamheid, de verkiezing van candidaten voor het voorzitterschap, kunnen uitsluiten, en ik acht mij verpligt ook jegens de kiezers, die mij ter vergadering zonden, daartegen bedenkingen in het midden te brengen.

Bovendien, Mijne Heeren! acht ik mij verpligt de reden bloot te leggen, waarom ik van den beginne af ter vergadering ben verschenen, welke reden eenvoudig daarin is gelegen, dat ik de vaste overtuiging heb van wettig te zijn gekozen, en dat niet dan op onwettige wijze tot eene nadere stemming zou kunnen worden overgegaan. Had deswege eenige twijfel bij de kiezers of bij wien ook bestaan, dan gewis ware ik niet ter vergadering verschenen.

Gij, die vooral geroepen zijt de Grondwet te handhaven, kunt niet bedoelen een kiesdistrict onvertegenwoordigd te laten, wanneer daartoe geene redenen bestaan; want, let wel! niemand verlangt nadere inlichtingen of een nader onderzoek door de Commissie voor de geloofsbrieven: *het punt in geschil is volkomen toegelicht en in staat van wijzen.* Er was alzoo geene reden tot ander uitstel, dan uit hoofde van het tijdsverloop in den namiddag van gisteren.

Terwijl in Zeeland zich niemand gekrenkt acht door de wijze waarop de leden dezer Kamer en de candidaten voor de Eerste Kamer zijn gekozen, daaruit blijkbaar, dat niemand zich heeft beklaagd bij Gedeputeerde Staten, of zich verzet heeft tegen de wijze der verkiezingen, zal men dan hier ongeroepen nasporing doen, en beweren dat er krenking van staatsburgerlijke regten heeft plaats gehad?

Op die wijze nasporende, laadt de Kamer eene uitgebreide taak op zich. Onder de stukken ter griffie nedergelegd, heb ik niet weinig aanschrijvingen, provinciale bladen enz. gevonden, waaruit aanleiding is te putten tot allerlei vragen en gissingen. Zoo is daar het afschrift van eenen brief van den heer Staatsraad, Gouverneur van Noordholland, die het volgende feit vermeldt, luidende in den aanhef aldus: » Bij het openen der stembus»sen in de gehoudene vergaderingen in de hoofdplaatsen der hoofd»kiesdistricten, is *bij meerderen* gebleken, dat het aantal stem»biljetten niet overeenkwam met het aantal personen, op de lijsten »opgeteekend, en dat veelal enkele stembiljetten meer zijn aangetrof»fen, dan volgens de lijsten behoorde." Van welken invloed, zou men ook kunnen vragen, is dit op den uitslag der verkiezingen geweest? Alleen Gedeputeerde Staten van Zeeland hebben bij één provinciaal blad, waarop men niet heeft noodig gehad, zoo als elders, door nadere ampliatien terug te komen, de uitvoering van het kiesreglement vooraf volledig geregeld, zoodat iedereen wist, *vóór den aanvang* der verkiezingen, hoedanig de gang van het werk zou zijn, en de volle gelegenheid heeft gehad om, bijaldien hij zijne regten geschonden achtte, deswege een bezwaarschrift in te leveren of daartegen verzet te doen.

Art. 32 van het voorloopig kiesreglement geeft aan Gedeputeerde Staten de magt, niet alleen om *alle maatregelen van uitvoering* te nemen, maar ook om *alle oprijzende geschillen of bezwaren* te beslissen. Het ware mijns inziens wenschelijk geweest, dat men een meer volledig reglement had vervaardigd; dan dit is hier de vraag niet. Men was zelf bij de vervaardiging van dat reglement van het gebrekkige overtuigd, en gaf aan Gedeputeerde Staten de niet geringe magt *om de onvolledigheden aan te vullen.* (Zie Voorduin blz. 596). Het gevolg daarvan is geweest, dat het voorloopig kiesreglement in de onderscheidene provincien op onderscheidene wijzen is uitgevoerd. Zulks was te verwachten, en behoeft achterna tot geene bezwaren bij deze Kamer aanleiding te geven, want de magt aan Gedeputeerde Staten opgedragen, diende juist om die bezwaren te voorkomen en op te ruimen.

Alleen wanneer Gedeputeerde Staten bij de uitoefening der hun opgedragen magt eenige bepaling der Grondwet hebben geschonden, zal de handeling in strijd met de Grondwet verrigt, geen gevolg mogen hebben.

Wij zijn de wachters der Grondwet, zoo als eene welsprekende stem meermalen heeft herinnerd, en mogen eene grondwetsschennis nimmer ligtvaardig voorbijzien, op wat wijze dezelve ook ter onzer kennis kome.

Er zijn echter drie vereischten, die daarbij uit den aard der zaak in aanmerking komen: ten eerste, dat de daadzaken die de grondwetsschennis zouden daarstellen, ontwijfelbaar bewezen zijn; ten tweede, dat de qualificatie zelve van grondwetsschennis niet het minst twijfelachtig zij, en ten derde, dat de bedoelde daadzaken *in tijds* worden bewezen.

Iedere ongestaafde klagt, ieder kwaad vermoeden behoeft geene aanleiding te geven tot ambtshalve nasporingen met het onzeker oogmerk of hier of daar ook soms eene grondwetsschennis zou kunnen worden ontdekt; eene verschillende opvatting van een enkel overtollig en dubbelzinnig woord stelt geene grondwetsschennis daar, bijaldien door dat verschil van opvatting maar niemands staatkundige regten zijn gekrenkt geworden; en eindelijk, er behoort een tijdstip te zijn vóór hetwelk iedere handeling van grondwetsschennis verdacht, voor de bevoegde magt moet zijn aangebragt en bewezen, opdat al hetgeen is geschied in de veronderstelling van wettigheid, niet lang daarna weder op losse schroeven worde gesteld.

Aan deze regelen de zaak in quaestie toetsende, komt het voor, dat deze Kamer in den werkkring van Gedeputeede Staten zou treden, wanneer zij ditmaal ter eerster instantie eenig geschil over de verkiezingen besliste. Art. 31 van het kiesreglement luidt in verband met art. 32 geheel anders dan art. 93 der Grondwet.

Voor ditmaal bepaalt ons onderzoek zich tot de geloofsbrieven, dat is: tot het door Gedeputeerde Staten opgemaakte resultaat van het werk der verkiezingen en eerst dan tot de verkiezingen zelve, wanneer Gedeputeerde Staten bij de beslissing van bij de uitvoering opgerezen geschillen of bezwaren de Grondwet hebben geschonden.

Wij vragen dus: 1o. of de geloofsbrief echt is; 2°. of deszelfs inhoud daadzaken bewijst, bepaald met de Grondwet in strijd; 3°. of de verkozene Nederlander is en de verdere vereischten heeft bij art. 13 van het kiesreglement gesteld; 4°. of de stukken bij art. 25 bedoeld, overgelegd en voldoende zijn; en 5°. of ook van elders daadzaken blijken, die eene grondwetsschennis ontwijfelbaar bewijzen.

Het woord *aanwezige* in art. 24 van het onvolledig reglement heeft vooral aanleiding gegeven tot verschillende uitlegging. Gedeputeerde Staten waren alleen bevoegd tot die uitlegging, en er was geen hooger magt aangewezen om gedurende de verkiezingen over den gang derzelve te beslissen. De een heeft begrepen, dat het gemelde woord beteekende, dat na afloop der eerste stemming onmiddellijk tot eene tweede moest worden overgegaan, en wel alleen door de dan in het hoofddistrict tegenwoordige kiezers. Bijaldien het een of ander collegie van Gedeputeerde Staten van te voren die opvatting van art. 24 als de ware had opgegeven, dan hadden de kiezers daartegen hunne bezwaren kunnen inleveren, of zich daarnaar kunnen gedragen. De meesten hebben begrepen dat eene dadelijke herstemming aan eene goede uitvoering van het reglement zou in den weg staan, en hebben eenen lateren dag voor de herstemming bepaald, opdat het grootst mogelijke getal kiezers daaraan weder zouden kunnen deelnemen. Alstoen begrepen sommigen dat het woord *aanwezige* moest worden verstaan van allen die bij de herstemming opkwamen, terwijl andere collegien schijnen te hebben begrepen, dat het woord *aanwezige* alleen de strekking had, om aan te duiden dat het getal kiezers waardoor bij de eerste stemming het cijfer der volstrekte meerderheid werd bepaald, bij de herstemming minder kon wezen, en dat alzoo het voorschreven cijfer ook kon veranderen, want dat de verkiezing door de aanwezigen (zonder nadere oproeping van de afwezend geblevenen) voldoende was. Zij meenden, dat *herstemmen* voor ieder moest worden voorafgegaan door *stemmen*. De collegien welke het bedoeld woord aldus begrepen, maakten van hunne magt tot uitvoering in dier voege gebruik, dat zij alleen als aanwezig beschouwden, zoodanige kiezers als van welker aanwezigheid bleek uit het proces-verbaal van eerste stem-opneming.

Of die uitlegging algemeen aangenomen en *opgevolgd* is in de provincien, waar men dezelve heeft gegeven, blijkt niet, en het blijkt tevens niet, dat eenig kiezer in die provincien zich in zijne regten heeft verkort gevoeld. Geene reclames althans zijn deswege bekend geworden. Waren dezulke ingekomen, men zou ze in de eerste plaats naar Gedeputeerde Staten behooren te verwijzen. De geheele economie van het kiesreglement brengt zulks mede, en eene andere uitlegging maakt hetzelve schier onuitvoerbaar.

Gedeputeerde Staten zien volgens artt. 21 en 22 het werk der stemopneming na, verzamelen het getal *werkelijk en naar behooren* uitgebragte stemmen, en, wanneer zij den een of ander als verkozen beschouwen, besluiten zij tot de afgifte van den geloofsbrief.

Hebben er onregelmatigheden plaats gehad, die door Gedeputeerde Staten zijn voorbijgezien, dan kan men zich tot hen wenden, met verzoek om herstelling, en zij zijn *verpligt*, om het geschil of bezwaar te beslissen. Is echter van geene ongrondwettigheid bepaald gebleken, dan behoort ieder de uitspraak van Gedeputeerde Staten te eerbiedigen en op die wijze heeft dan ook volgens art. 28 eene *behoorlijke* candidaten-lijst voor het lidmaatschap der Eerste Kamer kunnen tot stand komen. Eene lijst van candidaten, wier candidature zou kunnen vernietigd worden, *nadat* de benoeming door den Koning reeds heeft plaats gehad, is eene vrij onbruikbare lijst, welke over *iedere* daarop gegronde benoeming eene onzekerheid doet zweven, welke niet kan zijn bedoeld. Die lijst moet worden beschouwd als afgesloten vóór de verkiezing door den Koning: want ware soms een enkel ander candidaat voorgedragen, dan ware deze wellig benoemd, en wie der nu benoemden zou dan moeten uitvallen?

Het blijkt ons niet hoe de Eerste Kamer dit punt zal beslissen; dan het aangevoerde overtuigt te meer, dat het de bedoeling van den grondwetgever is geweest, om de Kamers voor ditmaal niet te doen treden in al het werk der verkiezingen, zonder de alles beheerschende reden, dat de Grondwet werkelijk is geschonden geworden door eenen *uitgevoerden* maatregel of door eene beslissing van Gedeputeerde Staten, en dat daarvan behoorlijk en in tijds blijkt.

Ziedaar de redenen blootgelegd, waarom ik mij als wettig gekozen beschouw en mij verpligt acht het betrokken district tot dusverre niet onvertegenwoordigd te laten; blijvende ik echter voornemens om de Vergadering te verlaten, omdat over mijne toelating twijfel is ontstaan en ik niet verlang mede te werken tot de beraadslaging en beslissing daaromtrent.

Ik heb verlangd, vooral na oproeping ter vergadering, de reden mijner medewerking tot dusverre te verklaren, evenzeer als de reden waarom ik op dit oogenblik mij van verdere medewerking zal onthouden, en de Vergadering voorloopig verlaat.

De ***Voorzitter*** geeft te kennen dat hij de rede van den heer Bachiene niet heeft willen afbreken; maar dat hij nu voorstelt om over de toelating van dien heer te beslissen terstond nadat over die der overige leden een besluit door de Vergadering zal zijn genomen.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De ***Voorzitter*** stelt alsnu achtereenvolgens de admissie voor van de volgende leden uit Zuid-Holland, te weten die der heeren *Verweij Mejan*, *van der Linden*, *Lotsy*, *Wintgens* en *Wijnaendts*.

Alle deze leden worden zonder hoofdelijke stemming toegelaten.

De ***Voorzitter*** stelt de admissie voor der leden uit Noordholland en in de eerste plaats die van den heer *van Naamen*.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** vraagt het woord en zegt, dat hij gisteren niet aan de beraadslagingen heeft deel genomen, eensdeels omdat hij meende de discussien niet nooddeloos te moeten verlengen, anderdeels omdat hij zich volkomen vereenigde met het gevoelen, uitgedrukt in het rapport der derde Commissie, en bepaaldelijk met hetgeen nader is betoogd door den spreker uit Leyden. Ook hij is van oordeel dat art. 24 van het voorloopig kiesreglement den algemeenen regel daarstelt, en volgens dezen onmiddellijke herstemming in de kiesdistricten moet plaats hebben, wanneer de Gedeputeerde Staten geen gebruik van het 6de artikel van hetzelfde reglement hebben gemaakt; doch dat, wanneer zij, overeenkomstig de hun bij dat artikel verleende bevoegdheid, onder-kiesdistricten hebben aangewezen, alsdan ook eene herstemming in die onder-kiesdistricten moet plaats hebben. Intusschen is de heer van Naamen gekozen in een district der provincie Noordholland, waar de Gedeputeerde Staten van de bepaling in dat artikel geen gebruik hebben gemaakt, en daar die heer bij de eerste stemming geene volstrekte meerderheid van stemmen had bekomen, had men aldaar onmiddellijk tot eene herstemming moeten overgaan. Dat is echter niet geschied, daar de herkiezing op een volgenden door de Gedeputeerde Staten bepaalden dag plaats greep. Dien ten gevolge zou de spreker wegens het door hem aangenomen beginsel tegen de toelating van den heer van Naamen moeten stemmen; maar naar hij vernomen heeft, had ten aanzien van deze verkiezing zich de bijzonderheid voorgedaan, dat, toen de eerste stemming was afgeloopen en het dubbeltal voor eene nadere keuze was opgemaakt, alle kiezers zich hadden verwijderd, zoodat eene onmiddellijke herstemming eene onmogelijkheid was geworden. Hij wenscht te weten of van die bijzonderheid in het proces-verbaal is gewag gemaakt; zoo ja, dan zou hij er geen bezwaar in maken om thans voor de toelating van den heer van Naamen te stemmen.

De heer ***L. D. Storm***, lid der Commissie, beantwoordt den vorigen spreker en zegt dat de opgegeven bijzonderheid werkelijk heeft plaats gehad. Uit het proces-verbaal blijkt, dat na den afloop der eerste stemming niemand der kiesgeregtigden meer tegenwoordig was, zoodat dan ook de voorlezing van het proces-verbaal als eene noodelooze formaliteit was beschouwd geworden.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** herinnert aan hetgeen hij gisteren gezegd heeft, namelijk dat zijn zwijgen niet moest aangemerkt worden als eene goedkeuring ten opzigte van de toelating der leden die bij herstemming gekozen zijn; thans wil hij echter te kennen geven, dat hij, uit hoofde van de zoo even aangevoerde bijzonderheid, voor de admissie van den heer van Naamen stemmen zal.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt in hetzelfde geval te verkeeren als het lid uit Overijssel, en dat ook hij thans voor de toelating van den heer van Naamen stemmen zal. Hij meent zulks zonder inconsequentie te kunnen doen, daar het thans gebleken is, dat de onmiddellijke herstemming in het onderhavige geval eene physieke onmogelijkheid was, weshalve hij dan ook die latere herstemming als allezins wettig beschouwt.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten en de heer *van Naamen* zonder hoofdelijke stemming toegelaten.

Ook de heer *Heemskerk* wordt zonder hoofdelijke stemming toegelaten.

Nadat de Voorzitter de toelating heeft voorgesteld van de leden uit Utrecht en wel in de eerste plaats van den heer *van Walchren*, vraagt de heer ***Backer*** het woord, en geeft der Vergadering in bedenking, om de beraadslagingen over de admissie van de heeren *van Walchren* en *van Doorn* te doen plaats hebben, wanneer over die der andere leden zal zijn beslist. Zoo de Vergadering mogt goedvinden het tegendeel te bepalen, dan zal hij de vrijheid nemen zijne bedenkingen tegen de verkiezing der beide genoemde heeren in het midden to brengen.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt in het denkbeeld te verkeeren dat de Vergadering besloten had over de toelating van de heeren van *Walchren* en *van Doorn*, alsmede over die van den heer *Bachiene* te handelen, wanneer de beraadslagingen over de admissie van alle andere leden zouden zijn afgeloopen.

De ***Voorzitter*** geeft te kennen, dat hij de eens vastgestelde orde der namen gevolgd heeft. Nu evenwel stelt hij voor over de toelating der heeren *van Walchren* en *van Doorn* te beraadslagen na den afloop der discussien over alle andere leden.

Dienovereenkomstig besluit de Vergadering.

De ***Voorzitter*** stelt alsnu voor de toelating der leden uit Friesland en in de eerste plaats die van den heer *van Heloma*.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** zegt, dat de heer van Heloma in een gansch ander geval dan de overige leden verkeert. Hem is de eer ten deele gevallen van op twee verschillende wijzen gekozen te worden. Hij is in de eerste plaats benoemd bij eene herstemming, die eerst onmiddellijk na afloop der eerste stemming in de hoofdplaats van het hoofd-kiesdistrict plaats had. Echter hebben Gedeputeerde Staten van Friesland gemeend aan eene stem uit 's Gravenhage gehoor te moeten geven en eene nadere stemming in de onder-kiesdistricten te moeten verordenen. Ook daarbij is de heer *van Heloma* verkozen, en om zeker spel te spelen heeft de benoemde om twee geloofsbrieven verzocht. De Gedeputeerde Staten van Friesland hebben gemeend in dit geval niet te beslissen, gelijk die van Drenthe en Overijssel hebben gedaan, en den heer van Heloma twee geloofsbrieven doen toekomen. De spreker heeft de eer te zeggen, dat hij den benoemde op zijnen eersten geloofsbrief admitteert.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** zegt met den vorigen spreker van gevoelen te verschillen en tot de toelating van den heer *van Heloma* op zijnen tweeden geloofsbrief te concluderen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard en de heer *van Heloma* wordt daarop zonder hoofdelijke stemming toegelaten.

De ***Voorzitter*** stelt daarop achtereenvolgens voor de admissie der overige leden uit Friesland, namelijk die der heeren *Costerus* en *Dirks*, die zonder hoofdelijke stemming worden toegelaten.

Tot gelijke toelating wordt besloten ten opzigte van het lid uit Overijssel, den heer *Donker Curtius;* van de leden uit Groningen, de heeren *Reinders*, *Westerhoff* en *Zijlker;* van de leden uit Drenthe, de heeren *van Heiden Reinestein* en *van Randwijck*, en van de leden uit het hertogdom Limburg, de heeren *Leclercq*, *Lom de Berg en Villers de Pité.*

Daarop wordt de Vergadering voor eenige oogenblikken geschorst.

Nadat de vergadering heropend is, worden door den Voorzitter de beraadslagingen over de toelating van den heer *Bachiene* geopend verklaard. Daarover heeft het eerst het woord

de heer ***Backer:*** De vraag, die ons bij deze gelegenheid ter beantwoording wordt voorgesteld is zeer gewigtig, omdat zij een beginsel betreft; het is de vraag of de Gedeputeerde Staten bij de bepaling van eenen dag voor de herstemming het regt hebben om op te roepen *al* de stemgeregtigden, of alleen de zoodanigen die bij de eerste stemming zijn tegenwoordig geweest, en of deze Kamer eenen geloofsbrief moet bekrachtigen en aannemen, die het resultaat is eener herstemming, welke op laatstgemelde wijze heeft plaats gehad. De ophelderingen dienaangaande door de Commissie voor de geloofsbrieven gegeven, zijn mij niet volkomen bevredigend voorgekomen. Er is gezegd dat in de admissie geen bezwaar gelegen is, omdat het resultaat in het onderhavig geval altijd hetzelfde zou geweest zijn. Ik merk daartegen op, dat wij hier den regel niet kunnen toepassen, dat datgene, waarvan niet blijkt, geacht moet worden niet te bestaan. De vraag is altijd radicaal deze: is de verkiezing wettig of onwettig? Voor hare wettigheid wordt aangehaald art. 32 van het voorloopig kiesreglement, luidende: » Aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien wordt overgelaten alle zoodanige maatregelen te nemen, als tot de rigtige uitvoering van dit voorloopig kiesreglement vereischt worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren te beslissen." Indien men dit artikel opneemt in dien zin dat het aan de Gedeputeerde Staten vrijstaat, om bijv. in Noordholland te beslissen dat *alle* kiesgeregtigden bij de herstemming zullen kunnen tegenwoordig zijn, en in Utrecht en Zeeland de vrijheid enger te beperken en slechts die kiezers toe te laten, die bij de eerste stemming aanwezig waren; indien men het daarvoor houdt, dat de Gedeputeerde Staten geacht moeten worden, altijd in uitvoering van art. 32 gehandeld te hebben, en dat deze Kamer niet geregtigd is op die handeling terug te komen, evenmin als op een vonnis, dan voorzeker is er niet aan te twijfelen, dat de uitspraak der Gedeputeerde Staten in dezen van wettige kracht is. — Zoo men daarentegen het oog slaat op art. 93 der Grondwet, alwaar wij lezen: » Elke Kamer onderzoekt de geloofsbrieven harer nieuw inkomende leden, en beslist de geschillen, welke aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen", dan zou ik gelooven een ander gevoelen te moeten aankleven. Wat mij betreft, niets zal mij aangenamer zijn, dan dat deze Kamer zoo spoedig mogelijk voltallig zij, en niets zou mij ongevalliger zijn, dan dat de adoptie van sommige leden zou moeten worden afgewezen; maar ik kan geen geloofsbrief tegen mijn gevoelen goedkeuren. Ik zal intusschen mijn oordeel opschorten tot er licht zal zijn ontstaan uit de beraadslagingen.

De heer ***van Goltstein:*** Ik heb de eer gehad, bij gelegenheid dat ik rapport uitbragt omtrent de geloofsbrieven der nieuw benoemde leden uit Zeeland, op te merken, dat er een besluit voorhanden was van de Gedeputeerde Staten van Zeeland, hetwelk in dier voege was ingerigt, dat alleen de bij de eerste stemming aanwezige kiesgeregtigden tot de herstemming zouden worden toegelaten. Of dit besluit werkelijk gevolg hebbe gehad, of inderdaad alleen zij die bij de eerste stemming tegenwoordig waren, aan de herstemming hebben deel genomen, hierover kunnen wij niet oordeelen, en uit dien hoofde weten wij dan ook niet of inderdaad dat besluit tot eenige gevolgen hebbe geleid. Wij moeten ons bepalen tot de eenvoudige vraag, of inderdaad de Gedeputeerde Staten van Zeeland hebben gehandeld overeenkomstig hunne bevoegdheid. En dan moeten wij daarop een bevestigend antwoord geven. Die Gedeputeerde Staten toch waren geroepen tot de ten-uitvoer-legging van het voorloopig kiesreglement, en tevens bevoegd verklaard, alle oprijzende geschillen of bezwaren te beslissen. Wat zeide nu art. 24 van het voorloopig kiesreglement?

» *Art.* 24. Bijaldien voor het lidmaatschap der Tweede, of het » candidaatschap der Eerste Kamer, niemand bij de eerste stem» ming de volstrekte meerderheid heeft erlangd, wordt onmid» dellijk voor iederé keuze een dubbeltal opgemaakt, bestaande » uit de beide personen, die het grootste aantal stemmen hebben » verworven.

» Zijn bij de eerste stemming de beide plaatsen voor het can» didaatschap der Eerste Kamer onvervuld gebleven, zoo worden » van de vier personen, die het grootste aantal stemmen hebben » verworven, de eerste en derde op het eene, de tweede en vierde » op het ander dubbeltal gebragt.

» Tot de op de dubbeltallen gebragte personen bepaalt zich de » keuze der aanwezige kiesgeregtigden.

» Bij gelijkheid van stemmen is de oudste in jaren benoemd."

Vervolgens werd daarbij gevoegd:

» Tot de op de dubbeltallen gebragte personen bepaalt zich de » keuze der aanwezige kiesgeregtigden."

Wie moeten nu door die *aanwezigen* worden verstaan? Zij die aan de eerste stemming hebben deelgenomen? Het is mogelijk, het is wenschelijk zelfs dat men verder ga, dat men de bepaling zoo vrijzinnig mogelijk toepasse, en *alle* kiesgeregtigden tot de herstemming toelate; maar ik vraag u of niet de letterlijke zin der bepaling meer tot de eerstgemelde opvatting aanleiding geeft? En als wij nu in het oog houden dat eene bevoegde magt, die geroepen werd om het kiesreglement uit te voeren, daartoe is overgegaan, dan zal daartegen geen bezwaar hoegenaamd kunnen of mogen worden ingebragt. En als wij nu vragen of uit die ten-uitvoer-legging eenig bezwaar zij voortgevloeid, dan stellen wij daar de vraag tegenover, of er eenig kiesgeregtigde is opgekomen, die verklaard heeft uitgesloten te zijn geworden van de uitoefening van zijn kiesregt? Is er iemand geweerd? Niets dergelijks is bekend en er is derhalve uit die ten-uitvoerlegging geen bezwaar hoegenaamd gerezen.

Er heeft dus eene herstemming plaats gehad, geregeld door eene magt die bevoegd was haar te regelen, overeenkomstig de letter der wet. En hoe zouden wij ons nu geregtigd kunnen achten daartegen eenig bezwaar in te brengen? En indien die Gedeputeerde Staten eenmaal naar hunne overtuiging die bepaling in het kiesreglement hebben verklaard en toegepast, hoe zullen wij dan die overtuiging niet willen eerbiedigen? Daardoor zou voorzeker verwarring ontstaan.

En zou hierbij niet in aanmerking moeten worden genomen, dat het kiesreglement slechts is *voorloopig*, en voor dit enkele geval bestemd? Ligtelijk kan dus, naar mijn inzien en dat der

Commissie, eenige meerdere ruimte in de toepassing plaats vinden, dan bij een voortdurend reglement, dat op vasten grondslag rust, daar men bij dit laatste de vrees zou kunnen koesteren, dat in het vervolg nadeelen uit eene ruimere toepassing zouden kunnen ontstaan en dus wel zou behooren te overwegen welke zwarigheden zich daartegen opdeden.

Ziedaar de redenen, die mij doen besluiten, dat het allezins regtvaardig is het lid, waarover thans gehandeld wordt, tot deze Vergadering toe te laten.

De heer ***van Dam van Isselt:*** Ik beaam ten volle het gesprokene door het geachte lid uit Utrecht nevens mij gezeten. Ook naar mijne wijze van zien is de zaak hoogst eenvoudig. Wij allen kennen groot gezag toe aan art. 32 van het voorloopig kiesreglement. Daarbij wordt eene uitgebreide magt aan de Gedeputeerde Staten toegekend; indien nu al de Gedeputeerde Staten van Zeeland zich vergist hebben, indien al hunne uitlegging van art. 24 verkeerd is, en zij verkeerdelijk sommigen van de herstemming hebben uitgesloten, dan vraag ik, welk bezwaar bestaat daarin voor ons? Ik zou deelen in het gevoelen van den spreker uit Noordholland, als het hier gold de toepassing eener kieswet; als door de Gedeputeerde Staten daarvan ware afgeweken, dan zou de verwerping van den geloofsbrief eenig nut hebben. Maar nu zou zij geen ander nut hebben dan dat voor deze ééne maal de herstemming op eene andere wijze zou plaats hebben. De zaak zou echter daarmede niet beslist zijn.

Het geldt dus hier slechts de toepassing van een voorloopig kiesreglement. Maar nu is er nog eene andere zwarigheid. Zullen de Gedeputeerde Staten, als deze Kamer den geloofsbrief niet goedkeurt, eenen anderen weg *kunnen* volgen, en zal de moeijelijkheid niet groot zijn, als we overwegen, dat de candidaat der Eerste Kamer op dezelfde wijze werd benoemd en zonder eenig het minste contest als lid der Eerste Kamer werd aangenomen? Als wij nu daarentegen het benoemde lid der Tweede Kamer niet aannemen, welk zal dan daaruit het gevolg zijn voor het collegie der Gedeputeerde Staten van Zeeland? Zullen deze dan doen gelden wat de Eerste Kamer besliste, dan zijn zij in strijd met de meerderheid van deze Vergadering. Volgen zij daarentegen die meerderheid dan zal de toelating van den heer de Jonge van Ellemeet als lid der Eerste Kamer ongrondwettig zijn. Aangezien nu hier bij de aanneming volstrekt geen gevaar bestaat, aangezien de Gedeputeerde Staten gehandeld hebben naar hun beste weten, en daar het hier slechts een transitoir kiesreglement geldt, zoo neem ook ik de vrijheid te adviseren tot toelating van den heer Bachiene.

De heer ***Fokker:*** Uit de benoeming van den heer Bachiene vloeijen twee quaestien voort:

1°. Waren de Gedeputeerde Staten van Zeeland bevoegd eene beschikking te nemen zoo als zij gedaan hebben?

Zoo neen:

2°. Moet dan de benoeming van den heer Bachiene vernietigd worden?

Ik meen deze laatste vraag ontkennend te moeten beantwoorden, ook wanneer ik op de eerste een ontkennend antwoord geef. Ik zal mij, wat die eerste vraag betreft, niet in een breedvoerig onderzoek verdiepen, na hetgeen door de beide sprekers die mij voorafgingen, is aangevoerd. Ik wil na al het gezegde alleen hierop aandringen dat het woord *aanwezige*, in art. 24 geen zin kan hebben; ten ware dezen, dat men dadelijk tot eene herstemming moet overgaan of bij eene latere herstemming alleen die kiezers toelaten, die bij de eerste stemming tegenwoordig waren. Doch ik wil toegeven, de zaak is twijfelachtig, ik wil stellen dat de Gedeputeerde Staten niet bevoegd waren te handelen, zoo als zij hebben gedaan, ik wil zelfs die handeling voor onwettig houden, dan ontstaat de tweede vraag: moet daarom de benoeming van den heer Bachiene worden gevitieerd? Die vraag meen ik ontkennend te moeten beantwoorden. Ik zal daarvoor niet vele redenen bijbrengen, ik zal slechts op één grond aandringen en die is deze: de mogelijkheid bestaat dat aan de eerste stemming *alle* kiezers van het district hebben deel genomen. Indien dat het geval is geweest, dan is van de herstemming niemand uitgesloten geworden, want dan heeft het voorschrift van Gedeputeerde Staten niet kunnen werken. Nu zegge men niet dat dit onwaarschijnlijk is, want wat onwaarschijnlijk is, is daarom nog niet onwaar. Het is dus mogelijk niet alleen, maar, wat meer is, in mijn oog bestaat de *præsumtio juris*, dat het werkelijk het geval is geweest, en wel omdat geen enkel kiezer in het 3de district van Zeeland zich beklaagd heeft over de resolutie der Gedeputeerde Staten, noch over de toepassing daarvan. Geen enkel adres is er ingekomen van eenig persoon die zich over die resolutie bezwaard gevoelde. Derhalve mag men het ten aanzien der onderhavige stemming er voor houden dat *alle* kiezers zonder onderscheid daartoe hebben geconcurreerd, en in dat geval is de resolutie der Gedeputeerde Staten zonder werking gebleven. In dien zin zou ik dus meenen dat de tweede vraag moet worden opgelost, of namelijk de benoeming van den heer Bachiene, ook ingeval Gedeputeerde Staten van Zeeland tot het nemen van hun besluit niet bevoegd waren, zou moeten worden gevitieerd; en het is op dezen grond dat ik vóór de toelating van dien heer meen te moeten adviseren.

De heer ***van Eek:*** De handelingen, die ten gevolge van de aanschrijving de Gedeputeerde Staten van Zeeland hebben plaats gevonden, hebben bezwaar ontmoet ten aanzien van hare wettigheid. Men heeft zich beroepen op art. 24 van het voorloopig kiesreglement, men heeft gedrukt op het woord *aanwezig*. Sommige der vorige sprekers echter hebben de competentie der Kamer ontkend om in dezen te oordeelen. Ik verklaar ten volle van hunne meening te zijn. Ik heb tot staving van onze competentie, tegen welke ik mij verzet, hooren verwijzen naar art. 25 van het voorloopig kiesreglement; men heeft gezegd dat, daar volgens dat artikel de nieuw benoemde een uittreksel uit het proces-verbaal der verkiezing als geloofsbrief moest overleggen, die overlegging geen doel zou hebben, als die geloofsbrief ook niet in zijne innerlijke waarde mogt worden beoordeeld. Maar in dat art. 25 staat geen woord van *beoordeelen*, er wordt alleen van *overlegging* gesproken. En die overlegging is noodzakelijk. Zonder zoodanig stuk zoude een ieder zich bij deze Vergadering kunnen aanmelden als ware hij benoemd; alleen die geloofsbrief is het bewijs dat hij, die zich aanmeldt, werkelijk de meeste stemmen op zich heeft vereenigd.

Men heeft een ander bezwaar gevonden in art. 93 der Grondwet, luidende:

» Elke Kamer onderzoekt de geloofsbrieven harer nieuw inkomende leden, en beslist de geschillen, welke aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen."

Ik geef toe dat wanneer het geval daar is in art. 93 bedoeld, alsdan alle daartoe betrekkelijke geschillen, die ontstaan mogten uit handelingen van Gedeputeerde Staten, vallen onder de competentie van deze Kamer; maar ik ontken dat dit geval hier aanwezig is. Daar toch wordt bedoeld de competentie van eene *bestaande* Kamer tegenover nieuw verkozen leden; art. 93 is alleen in gewone gevallen van toepassing.

En welke is dan de bevoegde magt, die ten deze beslissen zal? Zullen wij hier bij analogie hebben te redeneren, of bestaat er werkelijk zoodanige bevoegde magt? Het antwoord is gereed en ligt in art. 32 van het voorloopig kiesreglement:

» Aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien wordt overgelaten alle zoodanige maatregelen te nemen, als tot de rigtige uitvoering van dit voorloopig kiesreglement vereischt worden."

In die woorden is de magt der Gedeputeerde Staten bepaald. Alle maatregelen, van welken aard ook, indien zij slechts kunnen leiden tot de rigtige uitvoering van het voorloopig kiesreglement, zijn daardoor verklaard uitsluitend te behooren tot hunne bevoegdheid. Geene handelingen, waarover men zich hier zoude willen beklagen, kunnen mij hier voor den geest komen, die niet moesten leiden tot de uitvoering van het voorloopig kiesreglement, en waaromtrent de Gedeputeerde Staten niet konden beschikken zoo als zij meenden te behooren.

Mogelijk zal men echter uit die woorden meenen te kunnen redeneren, dat deze bepaling alleen ziet op de gewone administrative en niet op de regtsmagt. Maar het tegendeel volgt, mijns inziens, wel degelijk uit de op de aangehaalde uitdrukkingen volgende woorden: »en alle oprijzende geschillen of bezwaren te *beslissen*." Die woorden geven zonder tegenspraak regtsmagt te kennen. Er wordt toch hier gesproken van oprijzende *geschillen*, en die geschillen zullen moeten worden *beslist*. Indien die uitdrukkingen niet kunnen strekken om de overtuiging te vestigen, dat daardoor in waarheid regtsmagt is opgedragen, dan is het mij onbegrijpelijk in welke termen men nog opdragt van regtsmagt zoeken zal. Ik geloof dus dat die woorden de quaestie ten eenen male beslissen.

Zoo er na dit alles nog eenig bezwaar tegen mijne opvatting mogt bestaan, dan beroep ik mij op de geschiedenis van dit artikel der Grondwet. Te dien aanzien lees ik in *Voorduin*, Geschiedenis en beginselen der Grondwet voor het Koningrijk der Nederlanden bl. 595:

» I. De commissie van den 17den Maart had in haar ontwerp van 11 April deswege geen voordragt gedaan. Bij het regeringsontwerp van 19 Junij, art. 26, werd daarin voorzien: » » Aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien wordt overgelaten alle zoodanige maatregelen te nemen, als tot de rigtige uitvoering van dit voorloopig kiesreglement vereischt worden." "

De leden zullen opmerken dat het laatste gedeelte van het artikel, zoo als het tegenwoordig gelezen wordt, hier niet wordt aangetroffen.

» II. Luidens de memorie van toelichting van 19 Junij, werd,

ZITTING VAN DEN 16DEN FEBRUARIJ.

» » *ter aanvulling van alle onvolledigheden* die men in dit reglement mogt vermeenen aan te treffen, en *ter opheffing van alle zwarigheden* op welke men bij het ten uitvoer leggen van hetzelve mogt stuiten, het beleid en het doorzigt der Gedeputeerde Staten, met de uitvoering belast, ingeroepen, aan welker wijsheid en ijver die taak ongetwijfeld met alle gerustheid kon worden toevertrouwd." "

» Luidens het voorloopig verslag van 13 Julij, » » trokken sommige leden uit de bepalingen, voorkomende in de artikelen 14 en 26, in verband vooral met hetgeen in de memorie van toelichting op die artikelen gezegd wordt, het besluit, dat, volgens de bedoeling der Regering, de Gedeputeerde Staten niet alleen zouden beslissen alle voorkomende *geschillen* omtrent de stembriefjes, maar in het algemeen alle *onvolledigheden in het kiesreglement zouden aanvullen en alle zwarigheden opheffen.* Zij meenden, dat, indien werkelijk zoodanige bevoegdheid aan de Gedeputeerde Staten behoorde te worden toegekend, zulks in ieder geval niet uit *de memorie van toelichting alleen*, maar ook uit *de wet* zelve duidelijk zou moeten blijken. Maar velen vonden er bezwaar in, om zulk eene uitgestrekte magt aan de Gedeputeerde Staten te verleenen, en merkten daarbij tevens op, dat zeker de eenheid van behandeling en beslissing daardoor noodwendig geheel zoude verloren gaan."

Er bestonden dus twee gevoelens; volgens het eene kon zulk eene magt zonder hooger beroep aan de Gedeputeerde Staten met volle gerustheid worden verleend. Indien dit geschiedde was echter volgens anderen die magt zeer uitgestrekt en het gevolg daarvan was dat de eenheid van behandeling verloren ging. Indien die leden van oordeel waren geweest dat, vond het denkbeeld der andersdenkenden ingang, er toch nog altoos op de wetgevende magt beroep konde worden gedaan, en dat deze in het hoogste ressort had te beslissen, dan kon er geen sprake geweest zijn van het verloren gaan der eenheid van behandeling. Die leden waren dus overtuigd, dat volgens het hun tegengestelde denkbeeld de Gedeputeerde Staten in het hoogste ressort te beslissen hadden.

En nu, Mijne Heeren, tusschen die beide gevoelens is er uitspraak gedaan. De Regering toch heeft verklaard het stelsel van hen, die zulk eene ruime magt aan Gedeputeerde Staten wilden hebben toegekend, te omhelzen, en het is dat stelsel, hetwelk wij thans door de woorden van art. 32 zien uitgedrukt. Immers lezen wij verder:

» IV. Naar luid der regerings-antwoorden was de bij het verslag van 13 Julij uitgedrukte meening volkomen juist, *dat het de bedoeling der Regering is, aan de Gedeputeerde Staten de magt op te dragen, om niet alleen alle voorkomende geschillen omtrent de stembriefjes te beslissen, — maar ook in het algemeen alle onvolledigheden in het kiesreglement aan te vullen, en alle zwarigheden op te heffen*, en om dit nog duidelijker te maken, werd aan het artikel ten slotte bijgevoegd: *en alle oprijzende geschillen of bezwaren te beslissen*, zoo als het artikel thans gelezen wordt."

Ik geloof dus, dat, wanneer men de laatste woorden in verband beschouwt met de gevoerde discussie, men tot geen ander resultaat kan geraken, dan dat de Gedeputeerde Staten in het hoogste ressort te beslissen hadden.

Ik zal er nog eene bedenking bijvoegen. Als men de quaestie opvat zoo als ik heb gedaan, dan is alles in orde, dan is er geen strijd tusschen de onderscheidene bepalingen; dan is art. 93 der Grondwet op de gewone gevallen van toepassing, artikel 32 op de keuze die nu heeft plaats gehad. Neemt men daarentegen aan dat art. 93 nu in toepassing behoort te worden gebragt, dan ontstaat er een strijd, waaruit men zich nimmer zal kunnen redden. Ik concludeer dus tot de toelating van den heer Bachiene.

De heer ***van Nispen van Sevenaer:*** Ik verschil ten aanzien van het behandelde punt geheel in gevoelen van de vorige sprekers. Ik heb getracht de mij noodige inlichtingen in te winnen omtrent de verkiezing van den heer Bachiene, maar het is mij niet mogen gelukken die te erlangen. Naar mijn oordeel is hier de vraag: hoeveel stemmen konden naar de lijsten der kiesgeregtigden worden uitgebragt? Hoeveel zijn er bij de eerste stemming uitgebragt? Hoeveel stemmen heeft, bij de herstemming, de heer Bachiene verkregen? Mogt het nu blijken dat het getal dergenen, die van de herstemming zijn uitgesloten geworden, genoegzaam was om de meerderheid op een ander over te brengen, dan heeft de heer Bachiene geene meerderheid verkregen, en zoolang mij niet blijkt dat de meerderheid van stemmen erlangd is vind ik geene vrijheid om tot de toelating te adviseren.

Ik heb verscheidene redeneringen gehoord omtrent het woord *aanwezig* en ik heb daaraan verschillende uitleggingen hooren geven. Er kan mijns inziens slechts tweederlei uitlegging aan worden gegeven. Hierdoor toch kunnen worden verstaan die kiesgeregtigden die in het district worden gevonden of degenen van hen die bij den afloop der stemopneming tegenwoordig zijn.

Ik wil voor het oogenblik onbeoordeeld laten welke uitlegging de juiste is; eene derde is dunkt mij niet mogelijk en nu vind ik na de toelating van leden tot wier verkiezing alle kiesgeregtigden bij de herstemming hebben kunnen medewerken, te meer bezwaar om tot deze toelating te adviseren, omdat de Kamer zoo doende zou toelaten leden die op tweederlei wijze gekozen zijn; en ik vind het gevaarlijk om dus met der daad te verklaren dat elke uitlegging aan het voorloopig kiesreglement door Gedeputeerde Staten gegeven goed is, al ware het dat de eene volstrekt tegen de andere overstond.

Ik heb het bezwaar hooren opperen dat reeds in de Eerste Kamer de zaak ten gunste van op dezelfde wijze gekozen candidaten was beslist, en dat deze Kamer, dus, als zij tot eene tegenovergestelde beslissing kwam, de Gedeputeerde Staten in groote moeijelijkheid zou brengen. Maar dit doet naar mijn oordeel niets af; wij moeten hier naar onze overtuiging handelen. Ik neem overigens de vrijheid op te merken, dat het voorloopig kiesreglement thans de plaats van de wet op het kiesregt vervult, en dat dus zoowel naar artikel 93 der Grondwet als naar artikel 31 van het voorloopig kiesreglement deze Kamer bevoegd en verpligt is ten deze te beslissen.

De heer ***Alberda*** zegt, dat hij zal trachten in weinige woorden nader mede te deelen, waarom hij zich tegen de toelating van den heer Bachiene verklaren zal, welk voornemen hij reeds gisteren te kennen gaf. Na de beraadslaging van gisteren en heden moet de Kamer wel op hare hoede zijn, om consequent te blijven. Dat thans leden zullen worden toegelaten, die bij eene herstemming verkozen werden, waaraan niet ook die kiezers deel mogten nemen, die zich van de eerste stemming onthielden, terwijl vroeger die leden werden geadmitteerd, bij wier keuze die uitsluiting van kiezers niet plaats had, daarin ziet de spreker iets tegenstrijdigs, en hij voor zich zou meenen, dat slechts één der beide systemen als juist kan worden aangenomen. Er bestaat alzoo voor hem thans eene dubbele reden, om zich tegen de toelating van het lid uit Zeeland te verklaren. Hij kan niet deelen in het gevoelen van het lid, hetwelk achter hem gezeten is (den heer van Goltstein), dat men namelijk hier, waar het de uitlegging van een slechts provisioneel kiesreglement geldt, minder streng zou mogen zijn. Hij deelt in dat gevoelen niet omdat dit reglement regel zal blijven zoolang er geene kieswet tot stand gekomen zal zijn. Het is zoo, die wet zal in deze zitting moeten worden voorgedragen, maar wie kan de zekerheid geven, dat reeds wanneer de tijd voor eene volgende verkiezing daar zal zijn, deze wet in werking zal wezen? Deze eerste stap zal, men mag het hiervoor houden, niet van voorbijgaanden aard zijn en de Kamer moet alzoo op hare hoede wezen, dat niet alle eenheid in de toepassing van het kiesreglement verloren ga. Gaarne had hij gezien, dat de toezegging door het ministerie gedaan bij de beraadslagingen over de verandering der Grondwet in de Dubbele Kamer, wat dat reglement betreft, meerdere uitwerking gehad had. De spreker beklaagt zich over de weinige eenheid, die thans in de toepassing van het reglement geheerscht heeft en meent dat daarbij de regten der kiezers door de Gedeputeerde Staten niet altijd ongekrenkt bewaard zijn. Zoo bepaalt art. 27 van het reglement, dat hij die in meer dan één hoofd-kiesdistrict tot lid der Tweede Kamer is gekozen, dadelijk na ontvangst van het in art. 22 bedoelde uittreksel, schriftelijk aan de Gedeputeerde Staten verklaart, welke dier benoemingen hij aanneemt. Aldus werd dit artikel aangenomen en nu hebben in één provincie de Gedeputeerde Staten gemeend bij magte te zijn, om die bepaling ter zijde te stellen en te vorderen, dat de gekozene zich dadelijk, na de ontvangst van den onmiddellijk afgezonden geloofsbrief verklaren zou. Daar nu de verkiezingen niet overal gelijktijdig konden afloopen, heeft dit gemaakt, dat hij die in één district gekozen was, in de onmogelijkheid gesteld werd om voor een ander district, waar hij later verkozen mogt worden, zitting te nemen en dat de kiezers aldus in hunne keuze beperkt werden. Dit alles grondde zich daarop, dat in de officiele uitgave, in plaats van art. 22 genoemd wordt art. 25, maar zoodanige beslissing kan, meent de spreker, niet door art. 32 van het reglement gedekt worden; zulke handelingen kunnen niet geregtvaardigd worden, tenzij men de Gedeputeerde Staten boven alle magt stelle. Hij voor zich zal bij zijn gisteren geuit gevoelen volharden en tegen de toelating van den heer Bachiene stemmen.

De heer ***L. D. Storm*** wenscht met een enkel woord de gronden op te geven, waarom hij niet tegen de admissie van het lid uit Zeeland stemmen zal. Hij kan zich volstrekt niet vereenigen met de argumenten, door sommige sprekers aangevoerd. Wel gelooft hij, dat de Gedeputeerde Staten niet bij magte waren de kiezers die bij de eerste stemming niet opkwamen, van de deelneming aan de herstemming uit te sluiten, maar hij koestert tevens de overtuiging, dat de verkiezing zonder die uitsluiting op dezelfde

wijze zou zijn afgeloopen en dat de hier bedoelde handeling der Staten geen invloed gehad heeft op den uitslag der verkiezing. Het is op dezen grond dat hij voor de admissie zal stemmen, zich verheugende dat zijne opinie hier met zijn verlangen overeenstemt.

De heer **Thorbecke**: Omtrent de toelating van den heer Bachiene is eene vraag gerezen, die ook van toepassing is op de beide nieuw benoemde leden uit Utrecht. In de provincie Utrecht is door de Gedeputeerde Staten eene dergelijke verordening uitgevaardigd als in Zeeland. Over die verordening is het advies uwer Commissie geweest eenparig. Zij heeft die beschouwd als in strijd met het voorschrift der wet, en zij zou, indien zij belast ware geweest over die verordening zelve een oordeel te vellen, haar voorzeker als onwettig hebben afgekeurd. Evenzeer zou uwe Commissie, indien zij niet de overtuiging had gehad, dat die verordening op de uitkomst der verkiezing geen invloed heeft uitgeoefend, de vernietiging der benoeming hebben voorgesteld. Uwe Commissie toch meende op de uitkomst te moeten zien. Neemt men aan, dat een onwettig voorschrift of andere onregelmatige handeling, schoon op den uitslag der verkiezing zonder invloed, deze nietig maakt, dan zal bijv. de klagt van éénen kiezer, die ten onregte was uitgesloten, de toelating beletten van een benoemde, al ware de benoeming met eene meerderheid van een paar honderd stemmen geschied. Gij zult dit niet willen aannemen. Uwe Commissie heeft uit de stukken ten aanzien der Utrechtsche afgevaardigden de overtuiging verkregen, dat zij, al ware het bedoelde onwettig verbod door de Staten niet gegeven, evenwel zouden zijn benoemd; ten aanzien van den heer Bachiene heb ik geene inzage der stukken gehad; nu meen ik echter te moeten vragen, waaruit blijkt hetzij de mogelijkheid, hetzij de waarschijnlijkheid, dat de heer Bachiene, indien de Staten zich van het bedoelde voorschrift hadden onthouden, niet zoude zijn benoemd? Wordt die waarschijnlijkheid, of slechts die mogelijkheid aangetoond, dan zal ik tegen de toelating van dien heer stemmen. Doch er moet, mijns inziens, eenig feit, eenig blijk worden bijgebragt ten betooge der werking, welke het verbod der Staten op de benoeming van den heer Bachiene kan hebben gehad.

De heer **van Nispen van Sevenaer**: Mijns inziens behoort men ons de zekerheid te geven dat de heer Bachiene in allen gevalle benoemd zou zijn, ook indien de verkiezing op eene andere wijze had plaats gehad; maar omgekeerd behoeft hij, die zijne toelating bestrijdt, niet te bewijzen dat die heer in dat geval *niet* gekozen zou zijn geworden. Indien ik nu de zoo even gemelde overtuiging had, ik zou voor de toelating adviseren, maar zoolang mij niet is gebleken dat de heer Bachiene in allen gevalle zou zijn benoemd geworden, moet ik mijn oordeel opschorten. Ik stel daarom voor dat den heer Bachiene gelegenheid worde gegeven zulks te doen blijken. Ik heb getracht mij zelven deswege inlichtingen te verschaffen, maar het is mij niet mogelijk geweest die uit het proces-verbaal te erlangen.

De heer **de Man**: Ook mij komt het voor dat het hier eene quaestie is van goede trouw, en ik geloof dat in alle parlementaire vergaderingen de zaak der geloofsbrieven daarop nederkomt. Jaren geleden heb ik reeds datzelfde systema verdedigd. Ik beschouw deze Vergadering als eene jury, voor welke moet worden uitgemaakt of het werkelijk de wil der kiezers is geweest, den heer Bachiene te verkiezen. Wanneer men in het gewone burgerlijke regt, ofschoon de wet het vervullen van eene formaliteit op straffe van nietigheid voorschrijft, desniettemin die nietigheid niet toepast, wanneer uit die niet-vervulling geen nadeel is ontstaan voor hem, die ze inroept, dan zal het hier wel des te meer kunnen geschieden, waar het eenvoudig de appreciatie geldt, of door de beschikking der Gedeputeerde Staten eene andere meerderheid is verkregen dan zonder die beschikking het geval zou zijn geweest. Nu kan niet wel aan den heer Bachiene worden opgelegd om het negatief bewijs te leveren, dat zulks het geval niet is geweest, maar er zou positief moeten bewezen worden, dat kiezers ten gevolge van die beschikking zijn uitgesloten geweest, en dat zij, die tot de herstemming niet hebben kunnen concurreren, eene andere meerderheid zouden hebben doen ontstaan. — Ik adviseer daarom vòòr de toelating van den heer Bachiene.

De heer **Poortman**: Ik zal niet herhalen wat reeds door mijn geacht medelid uit de Commissie is gezegd en waarmede ik ten volle instem; maar het zij mij geoorloofd te gemoet te komen aan het bezwaar van den spreker uit Gelderland (den heer van Nispen). Er bestaat, mijns inziens, eene legale praesumtie voor de wettigheid der benoeming. Wegens het algeheele stilzwijgen der kiezers in het betrokken district mag men aannemen, dat de beschikking der Gedeputeerde Staten geen nadeeligen invloed heeft gehad. Alleen op grond dat daardoor kiezers in hunne regten waren verkort, zouden wij de benoeming kunnen vernietigen; maar van zoodanige verkorting is niets gebleken, niemand heeft eenige klagt doen hooren, en daaruit is voor ons de praesumtie af te leiden, dat ieder bevoegde tot de verkiezing heeft kunnen medewerken en daarin door het voorschrift van Gedeputeerde Staten niet is verhinderd.

De heer **van Nispen van Sevenaer** vraagt ten derden male het woord.

De **Voorzitter** verleent hem zulks, na, overeenkomstig art. 36 van het Reglement van Orde, de goedkeuring der Vergadering te hebben gevraagd.

De heer **van Nispen van Sevenaer** beantwoordt den voorlaatsten spreker. Zijns inziens mag men ten aanzien van de behandelde quaestie niet te goeder trouw te werk gaan, en moet wel degelijk het bewijs geleverd worden, dat de bedoelde formaliteit geen nadeeligen invloed heeft gehad.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** verklaart, dat hij zich onthouden heeft deel te nemen aan deze beraadslagingen, omdat, welke ook de beslissing zij, zulks voor hem tot de wettigheid der keuze niets afdoet. Dezelfde redenen die hij gisteren heeft aangevoerd tegen de toelating van sommige leden, pleiten evenzeer tegen deze; hij zal zich thans van de stemming onthouden.

De heer **van Hasselt**: Ik zal stemmen voor de toelating van den heer Bachiene, en vòòr die van de beide leden uit Utrecht. Welligt zal ik zoo doende inconsequent schijnen, en ik wil mij vooraf van dien blaam zuiveren. Ik heb tegen de admissie van alle vorige heeren gestemd, op grond, niet dat zij gekozen waren door herstemming in de onder-kiesdistricten. Zoodanige herstemming was, naar mijn inzien, na de inlassching der bepaling omtrent de onderkiesdistricten in art. 6 van het voorloopig kiesreglement, onvermijdelijk; maar ik heb er tegen gestemd omdat, naar mijn inzien ten onregte, bij die herstemming kiezers geroepen zijn, die niet bij de eerste keuze hunne stem hadden uitgebragt. Ik heb gezien dat bijna alle leden daaromtrent in gevoelen van mij verschillen, maar ik verklaar rondborstig, dat ik aan het woord *aanwezige* hoegenaamd geene gezonde uitlegging kan geven, dan deze twee: dat tot de herkiezing terstond worde overgegaan door hen die bij het opmaken der dubbeltallen tegenwoordig waren, of dat bij eene latere herstemming alleen worden opgeroepen dezelfde personen; anders werden er inderdaad *afwezigen* opgeroepen. Het woord *aanwezige* ware dan geheel overbodig in het reglement, en men had alleen moeten spreken van *kiezers*.

Ik zal dus, omdat ik de interpretatie der Gedeputeerde Staten van Zeeland en Utrecht als de eenige juiste beschouw, stemmen vòòr de toelating der heeren Bachiene, van Walchren en van Doorn.

Daar niemand meer het woord verlangt gaat de Vergadering tot de hoofdelijke stemming over en wordt daarbij met 44 tegen 17 stemmen tot de toelating van den heer Bachiene besloten.

Voor hebben gestemd de heeren: Westerhoff, van Goltstein, Reinders, Zijlker, van Hasselt, van Voorst, de Moraaz, Borret, de Lom de Berg, Verweij Mejan, Slicher, Wintgens, van Eck, Costerus, van Naamen, Hengst, Heemskerk, Dirks, de Villers de Pité, L. D. Storm, Donker Curtius, Bots, ter Bruggen Hugenholtz, Poortman, Meeussen, van der Linden, Scheltinga Winterberg, Fokker, Jespers, Duijmaer van Twist, Thorbecke, van Hall, van Rijckevorsel, van Randwijck, van Dam van Isselt, Wichers, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Schooneveld, Storm van 's Gravesande, Leclercq, de Man, Lotsy en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Albarda, Dommer van Poldersveldt, Sloet tot Oldhuis, Backer, Groen van Prinsterer, van Nispen van Sevenaer, Engelen, de Monchy, van der Heijden, Smit, Luijben, van Heiden Reinestein, Boxman, Wijnaendts, Dullert, van Heloma en Godefroi.

De **Voorzitter** stelt thans voor de toelating van de nieuw benoemde leden uit Utrecht, en in de eerste plaats die van den heer *van Walchren*.

De heer **van Nispen van Sevenaer** verklaart dat hij, na het zoo even genomen besluit der Kamer, thans vòòr de toelating der leden uit Utrecht stemmen zal.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten en tot de toelating van den heer *van Walchren* zonder hoofdelijke stemming besloten. Hetzelfde heeft plaats ten aanzien van den heer *van Doorn*.

De **Voorzitter** opent, daar thans alle nieuw benoemde leden zijn toegelaten, behalve de heer *Schiffer*, de beraadslagingen over de toelating van dezen.

De heer ***van Gollstein*** vraagt het woord en zegt, dat de Vergadering tot regel aangenomen heeft om achtereenvolgens te beraadslagen over de toelating der leden omtrent wier verkiezing eenige bedenkingen waren opgerezen. Dit heeft tot nu toe plaats gehad, en wanneer die regel verder wordt in acht genomen, dan behooren de discussien over de admissie van den heer *Schiffer* thans een aanvang te nemen. Die heer verkeert in het bijzonder geval dat over zijne verkiezing twee adressen bij de Kamer zijn ingediend, die de wettigheid dier benoeming bestrijden. Reeds is de inhoud daarvan opgegeven, de bezwaren die tegen zijne toelating zouden kunnen worden aangevoerd kenbaar gemaakt, en de redenen tevens blootgelegd, welke de Commissie geleid hebben tot het besluit om zich vòòr de admissie van dien heer te verklaren. De spreker gelooft dat de Vergadering thans naar regt over de toelating van dien heer behoort te beraadslagen.

De heer ***Verweij Mejan*** merkt op, dat de verkiezing waarvan thans sprake is niet met die van andere leden gelijkstaat. Het geldt hier eene zaak waarbij vele omstandigheden hebben plaats gehad die wel in aanmerking moeten genomen worden en waarvan de overweging van invloed kan zijn op het door de Vergadering te nemen besluit. Hier bestaat de zwarigheid, dat vele kiezers verklaard hebben tegen die verkiezing te moeten opkomen. Hij wil zich niet tegen het voortzetten der beraadslagingen over de toelating van dien heer verklaren, maar wenscht alleen, dat in dat geval de tegen die verkiezing ingekomen adressen aan de Vergadering worden medegedeeld, omdat het hem twijfelachtig is of wel alle omstandigheden waarvan de verzoekschriften gewag maken, aan de aanwezigen duidelijk bekend zijn. Alvorens alzoo met de beraadslagingen een aanvang mogt worden gemaakt, zou hij voorlezing van de bedoelde adressen verlangen.

De heer ***van Gollstein*** geeft te kennen, dat de door den vorigen spreker gemaakte opmerking, als of hier een bijzonder geval plaats heeft dat niet bij de andere leden is voorgekomen, niet gereedelijk door hem kan worden aangenomen. Men heeft opgemerkt dat tegen de benoeming van dezen heer gereclameerd is; maar hij moet opmerken dat ook ten opzigte van twee andere leden reclames bij de Kamer zijn ingekomen. Ten hunnen aanzien heeft men denzelfden weg ingeslagen, dien hij thans voorslaat. In het medegedeeld verslag zijn de tegen hunne verkiezing ingebragte bezwaren kenbaar gemaakt, en tevens de gronden opgegeven, die tot wegruiming dier bezwaren bijgebragt zouden kunnen worden. De heer Schiffer verkeert in denzelfden toestand als de twee andere leden, en er kan alzoo te zijnen opzigte geene uitzondering worden gemaakt. Hij gelooft niet dat de Vergadering de voorlezing van de bedoelde adressen wenschelijk zal achten, daar hiermede verscheidene uren zouden verloopen, aangezien één daarvan zeer uitgebreid is. Daarenboven heeft de verslaggever de daarin voorkomende omstandigheden met duidelijkheid en naauwkeurigheid kenbaar gemaakt en uiteengezet. Indien men op nieuw die bezwaren wenschte te vernemen, dan gelooft hij dat men niet beter zou kunnen doen dan den verslaggever uit te noodigen de Vergadering kortelijk op de hoogte der zaak te brengen, ten einde daaromtrent te beslissen.

De heer ***Verweij Mejan*** vraagt, of de Vergadering regt zal doen zonder de stukken gelezen te hebben. De petitie, zegt hij, houdt feiten in welke bij de bedoelde verkiezing hebben plaats gehad die nergens anders voorgekomen zijn. Om slechts van ééne omstandigheid te gewagen, zoo vraagt hij of men een persoon al dan niet als behoorlijk aangeduid en als denzelfden persoon kan beschouwen, indien zijn naam op de stembriefjes met verschillende doop- of voornamen voorkomt. Dat punt is nog niet behandeld; maar het komt hem belangrijk genoeg voor om de aandacht der Vergadering daarop te vestigen, en zonder daaromtrent op dit oogenblik zijne meening mede te deelen, meent hij, dat de Vergadering betrekkelijk deze zaak geene uitspraak behoort te doen, voor en aleer zij van alle daarbij voorgevallen omstandigheden kennis hebbe genomen.

De heer ***Poortman*** zegt den laatsten spreker kortelijk te moeten ondersteunen. Hij verklaart het tegen de verkiezing van den heer *Schiffer* ingeleverde adres bij de Kamer slechts oppervlakkig gelezen te hebben, en alzoo slechts met enkele daarin vermelde bijzonderheden bekend te zijn. Vele bezwaren zijn tegen die verkiezing bij hem opgerezen. Hij zal niet spreken van het aftrekken der blanco-biljetten noch der briefjes die door onbevoegde personen waren afgegeven, maar alleen van de volgende omstandigheden melding maken. Onder de stembiljetten zijn er drie geweest die men verklaard heeft door onbekende personen ingeleverd te zijn, en van het geheele getal heeft afgetrokken. Nu rijst bij hem de vraag op, of de besturen, die bij de verkiezing hebben voorgezeten, konden uitmaken of iemand onbekend was, en of zij de bevoegdheid hadden om de door die zoogenaamde onbekende personen afgegeven biljetten op zijde te leggen en alzoo van het gansche getal af te trekken. In hetzelfde kiesdistrict is ook een briefje voor de benoeming tot lid der Tweede Kamer gevonden in de stembus voor de Eerste Kamer, en bij de opmaking van het getal der volstrekte meerderheid niet in rekening gebragt: eene omstandigheid die, naar des sprekers oordeel, de vraag doet ontstaan of zoodanige handelwijze had mogen geschieden. Wanneer de zaak ter sprake mogt komen, dan zou hij ten derde vragen: of eene vrouw mogt medestemmen; of een zoon bij de stemming de plaats mag vervangen van zijn afwezigen vader; of personen die geen Nederlanders waren het regt hadden om mede te kiezen, gelijk in het bedoelde district heeft plaats gehad; of onvolledig ingevulde stembriefjes al dan niet mogten medegerekend worden? Al die bijzonderheden, gevoegd bij de omstandigheid dat de heer Schiffer slechts met eene volstrekte meerderheid van drie stemmen gekozen is, komen den spreker zoo gewigtig voor, dat hij meent de Vergadering te moeten uitnoodigen niet dan na rijp overleg te beslissen in eene zaak, waaromtrent de Gedeputeerde Staten, tot welke de adressanten zich reeds gewend hebben, zich onbevoegd hebben verklaard een besluit te nemen. Hij zou even gaarne als ieder ander wenschen mede te werken om den heer Schiffer als lid der Vergadering onmiddellijk toe te laten; maar wanneer hij zich innig bewust is dat het hier geldt de handhaving van de regten der burgers hun bij de Grondwet toegekend, dan is het bij hem niet twijfelachtig welken weg hij ten deze behoort in te slaan.

De heer ***Borret*** begint met op te merken, dat de tegen de verkiezing van den heer Schiffer ingebragte bezwaren werkelijk van bijzonderen aard zijn, en dat het juist om die reden is dat de Commissie, belast met het onderzoek der geloofsbrieven van de leden uit Noordbrabant, het doelmatig heeft geacht om een afzonderlijk verslag uit te brengen omtrent het adres hetwelk dienaangaande bij de Kamer was ingekomen. Hij gelooft als rapporteur de in dat verzoekschrift voorkomende bijzonderheden met naauwkeurigheid te hebben voorgedragen. Daar evenwel de mogelijkheid bestaat dat het rapport aan sommige leden niet volledig genoeg is voorgekomen, zoo zegt hij bereid te zijn nadere inlichtingen omtrent deze zaak te geven, zoo dienaangaande twijfel mogt zijn opgerezen, en zich ook niet te zullen verzetten indien de Vergadering de voorlezing van het stuk zelf mogt verlangen.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt te hebben hooren verklaren, dat de Vergadering betrekkelijk dit onderwerp een oordeel vellen en een vonnis strijken zou, zonder de stukken zelve te kennen. Hij moet opmerken dat de Kamer altijd vroeger vertrouwen heeft gesteld in de door de rapporteurs op de verzoekschriften uitgebragte verslagen, en dat altijd door de Vergadering regt was gesproken zonder van de stukken zelve inzage genomen te hebben. Altijd werd een besluit genomen op het rapport der Commissie, zonder dat het stuk zelf, waarover het verslag liep, werd voorgelezen. Naar des sprekers oordeel heeft de Vergadering van de hier bedoelde stukken kennis erlangd door de rapporteurs, en zoo de Vergadering, na het verslag te hebben aangehoord, mogt beslissen het verzoekschrift waarvan hier sprake is te doen voorlezen, dan zou hij meenen dat het aanstellen van commissien en het uitbrengen van rapporten in het vervolg als onnoodig beschouwd zoude kunnen worden. Hij voor zich verklaart genoegzaam duidelijk te zijn ingelicht naar hetgeen hij gisteren aangaande deze zaak heeft vernomen; maar zoo zijn geheugen hem hierbij te kort schoot, zou hij niet aarzelen den rapporteur beleefdelijk uit te noodigen nogmaals hem eenige opheldering omtrent dit onderwerp te geven.

De heer ***Verweij Mejan*** beantwoordt den vorigen spreker. Hij houdt, zegt hij, het uitgebragt verslag in alle opzigten voorjuist en naauwkeurig, maar meent dat alle aanwezigen niet dadelijk genoegzaam met alle de tegen de verkiezing van den heer Schiffer ingebragte bezwaren zullen zijn bekend geworden, na het rapport omtrent het adres, waarin zoo vele omstandigheden zijn aangegeven, eenmaal te hebben hooren voordragen. Hij moet nog aanmerken dat vroeger altijd het gebruik is geweest om, wanneer de verzoekschriften zeer moeijelijke en netelige zaken betroffen, de stukken ter onderzoek naar de afdeelingen te verzenden of ter griffie neder te leggen, voor en aleer daaromtrent een besluit genomen werd.

De heer ***Backer*** herinnert, hoe aan Gedeputeerde Staten de magt is overgelaten om alle zoodanige maatregelen te nemen als tot rigtige uitvoering van het voorloopig kiesreglement vereischt worden,

eene magt welke wel eens als te groot is beschouwd. Thans verlangt men dat de Vergadering een oordeel zal vellen in eene zaak waarin vele bijzondere omstandigheden voorkomen, waaromtrent met veel meer regt door Gedeputeerde Staten, volgens art. 32 van datzelfde reglement, beslist moest worden. Hij geeft in bedenking of men zich wel, zonder het houden eener enquête, omtrent de waarheid van al de opgesomde bijzonderheden die bij de verkiezing van den heer Schiffer hebben plaats gehad, zal kunnen vergewissen. Dit was dan ook de reden waarom Gedeputeerde Staten, die dit ook begrepen, zich onbevoegd hebben verklaard om de zaak te beoordeelen. En daar eene enquête op dit oogenblik niet wel mogelijk is, zoo gelooft hij dat de Vergadering gerustelijk zal kunnen overgaan om betrekkelijk deze aangelegenheid een besluit te nemen.

De heer **van Hall** geeft in bedenking, of de Vergadering niet zal moeten blijven volharden in het op gisteren door haar genomen besluit: toen is bepaald dat de behandeling der zaak zou worden uitgesteld, en dat uitstel is slechts verleend ten einde aangaande dit onderwerp een nader onderzoek in te stellen. Daar de Gedeputeerde Staten verklaard hebben onbevoegd te zijn om ten deze te beslissen, zoo zouden de tegen deze verkiezing ingebragte bezwaren niet behoorlijk onderzocht kunnen worden, indien men het besluit nam om met de beraadslagingen betrekkelijk deze aangelegenheid terstond een aanvang te maken.

De heer **Wintgens** zegt, dat juist het geheurde in deze Kamer op gisteren hem nopen zou om den geloofsbrief van den heer Schiffer thans te onderzoeken. Gisteren werd hetzelfde besluit genomen omtrent de zaak van den heer Bachiene als omtrent die van den heer Schiffer. Daar de zaak van den eerste is behandeld en afgedaan, zou men naar zijn oordeel onbillijk jegens den heer Schiffer handelen, indien men niet terstond over zijne toelating beraadslaagde. Hij gelooft dat, na de bereidverklaring van het lid der Commissie, rapporteur van het adres, om deze aangelegenheid nader toe te lichten, de Vergadering zich op de hoogte kan achten om het onderhavige geval te behandelen.

De heer **Poortman** zegt nog even te willen opmerken, dat bij de reeds door hem zoo even gedane vragen hij nog eene vraag wil doen, die niet minder belangrijk is dan de andere. Die vraag is, in hoeverre deze Kamer als geroepen kan beschouwd worden om over deze zaak te beslissen. De in art. 31 van het voorloopig kiesreglement voorkomende bepaling, in verband gebragt met art. 93 der Grondwet, leveren hem het bewijs op, dat zonder eenigen twijfel deze Kamer het regt heeft over de geschillen, welke aangaande de geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen, te beslissen. Het oordeel over dergelijke zaken is alzoo, meent de spreker, aan de Vergadering verbleven, omdat in art. 31 van het voorloopig kiesreglement niets anders is bedoeld dan hetgeen in art. 93 der Grondwet voorkomt, en het voorloopig kiesreglement als een gedeelte der Grondwet te beschouwen is. Hij gelooft alzoo, dat het allezins noodzakelijk is de behandeling dezer zaak uit te stellen, daar hij gelooft dat er minder bezwaar in ligt over de admissie van den heer Schiffer later te beraadslagen, dan dienaangaande een praematuur besluit te nemen.

De **Voorzitter** wil alsnu het voorstel van den heer *Verweij Mejan* in omvraag brengen, namelijk of van de tegen de verkiezing van den heer Schiffer ingediende adressen voorlezing zal worden gedaan.

De heer **Duijmaer van Twist** wenschte eerst de vraag te zien gesteld of de verdere behandeling dezer zaak zou worden uitgesteld.

Nadat de **Voorzitter** zich bereid heeft verklaard aan het door den vorigen spreker te kennen gegeven verlangen te voldoen, merkt

de heer **Donker Curtius** op, dat in de op gisteren gehouden vergadering een dergelijk voorstel is gedaan. Nu zou het echter zijns inziens de vraag zijn of de verdere behandeling dezer zaak zal worden uitgesteld tot nadat de Kamer volkomen zal zijn geconstitueerd.

De Vergadering alsnu ter stemming overgaande, zoo wordt met 58 tegen 8 stemmen beslist dat de beraadslagingen over de toelating van den heer *Schiffer* tot na de constituering der Kamer zullen uitgesteld worden.

Vóór hebben gestemd de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Jespers, Duijmaer van Twist, van Heiden Reinestein, Slicher, Luijben, van Hall, van der Heijden, Boxman, van Rijckevorsel, Wijnaendts, van Randwijck, van Dam van Isselt, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, Schooneveld, Storm van 's Gravesande, Dullert, Leclercq, de Man, Lotsy, van Heloma, Godefroi, Westerhoff, Albarda, Zijlker, Dommer van Poldersveldt, van Hasselt, van Voorst, Sloet tot Oldhuis, de Moraaz, Lom de Berg, van Doorn, Verweij Majan, Smit, van Eck, Costerus, van Walchren, van Naamen, Groen van Prinsterer, Hengst, Heemskerk, van Zuijlen van Nyevelt, Dirks, Villers de Pité, van Nispen van Sevenaer, Engelen, Donker Curtius, Bots, Hugenholtz, de Monchy, Poortman, Meeussen, van Lijnden, Scheltinga Winterberg en de tijdelijke Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Thorbecke, Wichers, van Goltstein, Reinders, Borret, Backer, Wintgens en L. D. Storm.

De Kamer gaat alsnu, overeenkomstig art. 7 van het Reglement van Orde, over tot het opmaken eener lijst van drie leden, aan den Koning aan te bieden om daaruit één te benoemen tot Voorzitter der Kamer gedurende de aanstaande zitting der Staten-Generaal. Tot stem-opnemers worden benoemd de heeren van Dam van Isselt, Jespers, Schooneveld en Godefroi.

Bij de *eerste* stemming ter verkiezing van den *eersten* candidaat, waaraan even als aan de volgende stemmingen 66 leden deel nemen, erlangt de heer van Goltstein 26 stemmen, de heer Thorbecke 17, de heer van Dam van Isselt 7, de heeren Duijmaer van Twist en Verweij Mejan elk 4, de heer Wichers 2, en de heeren Nedermeijer van Rosenthal, Anemaet, Storm, van Naamen en Boreel van Hogelanden elk ééne stem, terwijl één blanco-briefje in de stembus gevonden wordt.

Daar niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen bekomen heeft, gaat de Vergadering over tot eene *tweede* vrije stemming, en daarbij erlangt de heer van Goltstein 34 stemmen, de heer Thorbecke 21, de heer van Dam van Isselt 4, de heer Duijmaer van Twist 2, en de heeren Nedermeijer van Rosenthal, Wichers, Storm, Verweij Mejan en Boreel van Hogelanden elk ééne stem.

De heer *van Goltstein*, die de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt alzoo als *eerste* candidaat op de bedoelde lijst geplaatst.

De Vergadering tot de keuze van den *tweeden* candidaat overgegaan zijnde, erlangt bij de eerste stemming de heer Thorbecke 20 stemmen, de heer Sloet tot Oldhuis 12, de heer van Dam van Isselt 7, de heeren Duijmaer van Twist, Albarda en Verweij Mejan elk 4, de heer L. D. Storm 3, de heeren Storm en van Hall elk 2, en de heeren Schooneveld, van Naamen, Boxman, Nedermeijer van Rosenthal, van Voorst, Groen van Prinsterer, Dommer van Poldersveldt en Wichers elk ééne stem.

Niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, gaat men over tot eene *tweede* vrije stemming, waarbij de heer Sloet tot Oldhuis verkrijgt 27 stemmen, de heer Thorbecke 24, de heer van Dam van Isselt 8, de heer Albarda 2, en de heeren Schooneveld, Storm, Duijmaer van Twist, Verweij Mejan en Anemaet elk ééne stem.

Daar zich ook bij deze stemming op niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen vereenigd heeft, wordt er overgegaan tot eene *derde* stemming, welke, volgens art. 51 van het Reglement van Orde, alleen over de vier personen loopt, die bij de tweede stemming de meeste stemmen verkregen hebben. Daarbij vereenigen zich op den heer Thorbecke 32 stemmen, op den heer Sloet tot Oldhuis 30, op den heer van Dam van Isselt 3 en op den heer Albarda ééne stem.

Niemand de volstrekte meerderheid bekomen hebbende, moet er eene *vierde* of laatste stemming plaats hebben over de twee personen die bij de derde stemming de meest stemmen verkregen hebben. Daarbij erlangt de heer Thorbecke 34 stemmen, de heer Sloet tot Oldhuis 30, terwijl er twee blanco-briefjes in de stembus gevonden worden.

Daar de heer *Thorbecke* de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt hij als *tweede* candidaat op de lijst geplaatst.

De Vergadering alsnu overgaande tot de benoeming van een *derden* candidaat, bekomt bij de *eerste* stemming de heer Sloet tot Oldhuis 20 stemmen, de heer Anemaet 15, de heeren Albarda en van Dam van Isselt elk 6, de heer L. D. Storm 5, de heeren Wichers en Verweij Mejan elk 3, de heeren Duijmaer van Twist en Boreel van Hogelanden elk 2, en de heeren van Hall, van Naamen, Lotsy en Schooneveld elk ééne stem.

Niemand eene volstrekte meerderheid erlangd hebbende, gaat de Vergadering over tot eene *tweede* vrije stemming, en daarbij verkrijgt de heer Anemaet 30 stemmen, de heer Sloet tot Oldhuis 26, de heer L. D. Storm 3, de heeren van Dam van Isselt

ZITTING VAN DEN 16DEN FEBRUARIJ.

en Verweij Mejan elk 2, en de heeren Albarda, Wichers en Donker Curtius elk ééne stem.

Daar zich ook bij deze stemming op niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen vereenigd heeft, wordt er overgegaan tot eene *derde* stemming, welke alleen loopt over de vier personen die bij de tweede stemming de meeste stemmen bekomen hebben. Daar evenwel, dewijl de heeren van Dam van Isselt en Verweij Mejan een gelijk getal stemmen erlangd hebben, niet is uitgemaakt tusschen wie er moet overgestemd worden, moet er eene tusschenstemming plaats hebben, loopende over de beide laatste heeren.

De heeren ***van Dam van Isselt, Verweij Mejan*** en ***Storm*** verklaard hebbende er van af te zien, om bij deze tusschenstemming in aanmerking te komen, gaat de Vergadering terstond over tot eene stemming tusschen de beide heeren die bij de tweede stemming de meeste stemmen bekomen hebben. Daarbij vereenigen zich op den heer Anemaet 41 stemmen, op den heer Sloet tot Oldhuis 24, op den heer Verweij Mejan ééne stem.

De heer *Anemaet* alsnu de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, zal als *derde* candidaat op de lijst geplaatst worden.

De tijdelijke ***Voorzitter*** bedankt de heeren stem-opnemers voor de door hen genomene moeite, en benoemt eene Commissie om de aldus opgemaakte lijst van candidaten voor het voorzitterschap aan Zijne Majesteit den Koning te gaan aanbieden. Die Commissie zal, behalve uit de heeren stem-opnemers, bestaan uit de heeren Wichers, de Moraaz, Dirks en Nederhorst van Rosenthal.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN MAANDAG 19 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten half twaalf ure door den tijdelijken Voorzitter, mr. *S. H. Anemaet*, geopend.

Er zijn 62 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken, van Marine en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heer ***van Dam van Isselt*** brengt rapport uit namens de Commissie, die in de vorige zitting belast is geworden met de overbrenging aan Zijne Majesteit den Koning van de nominatie van drie candidaten voor het voorzitterschap der Kamer gedurende de tegenwoordige vergadering der Staten-Generaal. Die Commissie heeft zich laatstleden Zaturdag van de haar opgedragen taak gekweten. Op de gebruikelijke wijze heeft zij zich naar het paleis des Konings begeven; aldaar in Zijner Majesteits tegenwoordigheid toegelaten, heeft zij Hoogstdenzelve de bedoelde nominatie overhandigd en daarop ten antwoord ontvangen dat Zijne Majesteit zich onverwijld met de keuze van eenen Voorzitter der Kamer zou bezig houden. De Commissie is vervolgens, mede op de gebruikelijke wijze, naar het gebouw der Kamer teruggekeerd, terwijl zij op haren weg en bij de aankomst en het vertrek van het paleis des Konings de gewone eerbewijzen ontvangen heeft.

Dit verslag wordt voor kennisgeving aangenomen en de Commissie voor de door haar genomene moeite bedankt.

De tijdelijke ***Voorzitter*** geeft der Vergadering kennis dat ingekomen is een Koninklijk besluit van den 17den dezer gedagteekend en houdende benoeming van eenen Voorzitter der Tweede Kamer gedurende de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal.

Dat besluit, waarbij de heer mr. *J. K.* baron *van Goltstein* tot Voorzitter der Kamer wordt benoemd, wordt voorgelezen en vervolgens voor kennisgeving aangenomen.

De tijdelijke ***Voorzitter*** legt daarop het krachtens art. 31 van het voorloopig kiesreglement waargenomen voorzitterschap neder met het houden der navolgende aanspraak:

MIJNE HEEREN!

De taak, mij bij de Grondwet opgedragen, is geëindigd: uwe keuze en 's Konings benoeming hebben den man aangewezen, waardig en bestemd om met het voorzitterschap dezer Vergadering te worden belast.

Ik zeg u dank voor de ondersteuning, mij verleend, en voor uwe welwillendheid, die het gebrekkige aanvulde.

Van nu af mag deze aanzienlijke Vergadering zich gevestigd rekenen, en zal het gewigtig werk, waartoe wij geroepen zijn, met kracht en met lust moeten worden voortgezet.

Moge die arbeid, onder de verstandige leiding van den benoemden Voorzitter, aan het Vaderland ten zegen verstrekken.

Met dezen wensch noodig ik mijn opvolger op dit eergestoelte uit, om het voorzitterschap dezer Vergadering te aanvaarden.

Daarop aanvaardt de heer ***van Goltstein*** het hem opgedragen voorzitterschap met de navolgende rede:

MIJNE HEEREN!

Door de keus dezer Vergadering voor het voorzitterschap voorgedragen, en door de benoeming des Konings tot hetzelve geroepen zijnde, voel ik mij gedrongen mijnen dank te betuigen voor de eervolle onderscheiding, welke mij van de zijde dezer Vergadering ten deele viel.

Ik schat haar hoog en wensch aan haar te beantwoorden door met al mijn vermogen te trachten de moeijelijke taak te vervullen die mij werd opgedragen.

Vele en gewigtige werkzaamheden wachten deze Vergadering. De grondwets-herziening is tot stand gekomen door de wijsheid van den Vorst, onder wiens regering wij het geluk hebben te leven, en door de welberadenheid der Vergadering, welke hare ondersteuning aan de volvoering van deze zaak schonk.

Zij voldoet aan de langgevoelde algemeene behoefte en zij kent aan het volk die mate van vrijheid toe, voor welke het vatbaar geacht kan worden, zonder de waarborgen uit het oog te verliezen, die voor de geregelde werking van het gezag in het belang der openbare orde gevorderd worden.

De beginsels in deze Grondwet ter neder gelegd moeten in werking treden door middel der wetten, welke, in overeenstemming met dezelve, de verschillende deelen der staatsinrigting regelen en aan de ingezetenen de uitoefening der regten hun door de Grondwet toegekend verzekeren.

Zij moeten ons geleiden tot die vereenvoudiging in het staatsbestuur en tot die besparing in de staats-uitgaven, op welke wij te regt zulk een hoogen prijs stellen.

Die wetten, welke ons door de Regering aangeboden zullen worden, te helpen tot stand brengen, is de verhevene taak tot welker vervulling wij door de stem der natie, welke zich op zulk eene treffende en bezadigde wijze uitte, geroepen zijn.

Uwe verlichte vaderlandsliefde en uwe reine zucht tot bevordering van het algemeen belang, zullen u voorzeker den weg aanwijzen, dien gij te bewandelen hebt, om aan die bestemming te voldoen.

Mijne taak zal vervuld zijn, indien het mij gelukken mag de vrijheid in uwe beraadslagingen ongeschonden te bewaren en dien regelmatigen loop aan haar te verschaffen, die aller gevoelen doet uitkomen en de eindelijke beslissing op eene gelukkige wijze voorbereidt.

Uwe welwillende ondersteuning roep ik dringend in, ten einde hierin wel te kunnen slagen.

Ik verklaar het voorzitterschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te aanvaarden.

Op voorstel van den heer ***Thorbecke*** wordt besloten de redevoering van den nieuw benoemden Voorzitter, alsmede die van den afgetreden tijdelijken Voorzitter, te doen drukken en rondeelen.

De ***Voorzitter*** berigt dat bij de vorige Tweede Kamer der Staten-Generaal sedert hare laatste zitting zijn ingekomen de navolgende stukken:

afschrift van een Koninklijk besluit van den 20sten December 1848, waarbij de heer van Panhuijs ontslagen wordt van den eed door hem als lid der Kamer afgelegd.

negen missives van de vorige Eerste Kamer der Staten-Generaal, respectivelijk strekkende tot kennisgeving dat zij zich vereenigd heeft met de haar laatstelijk door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen, betreffende de heffing van sommige provinciale belastingen, en de regeling der ontvangsten en uitgaven van het burgerlijk pensioenfonds over 1849;

eene missive van den staatsraad directeur van 's Konings kabinet, houdende kennisgeving dat de Koning de straks vermelde wetten met Hoogstdeszelfs goedkeuring heeft bekrachtigd;

een afschrift van een Koninklijk besluit betrekkelijk de opening

der nieuwe Kamers van de Staten-Generaal op den 13den Februarij 1849;

een afschrift van een koninklijk besluit, waarbij *L. G. A.* graaf van *Limburg Stirum* benoemd wordt tot Voorzitter van de nieuwe Eerste Kamer der Staten-Generaal.

De ***Voorzitter*** deelt mede dat bij de Kamer zijn ingekomen acht koninklijke boodschappen ten geleide van de navolgende wetsontwerpen ieder voorzien van de daarbij behoorende memorien van toelichting te weten:

een wets-ontwerp strekkende om eene wettelijke bestemming te geven aan het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart in de provincie Gelderland;

een wets-ontwerp strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen;

een wets-ontwerp strekkende om, met vrijstelling van art. 11 der wet van den 16den November 1814, vergunning te verleenen tot het vergrooten van het daarbij vermeld gebouw te Ooltgensplaat;

een wets-ontwerp bepalingen inhoudende in verband met de bestrijding van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren die buiten landsbetrekking kunnen geraken;

een wets-ontwerp bepalingen bevattende omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en der provinciale geregtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures zoowel in de laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken;

een wets-ontwerp tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal;

een wets-ontwerp op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering;

een wets-ontwerp houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.

Op voorstel des Voorzitters besluit de Vergadering deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de straks te trekken afdeelingen.

Is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Finantien, ten geleide van het verslag den Koning aangeboden door den Minister van Finantien in betrekking tot de algemeene begrootingen van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen en tot de verzending daarvan naar eene Commissie van vijf leden, ten einde omtrent het gemelde verslag rapport te doen. Tot leden dezer Commissie worden door den Voorzitter benoemd de heeren: Verweij Mejan, van Zuijlen van Nyevelt, Heemskerk, Bachiene en van Doorn.

Nog is ingekomen eene missive van den Minister van Finantien, ten geleide van door de Algemeene Rekenkamer opgenomene en gesloten rekeningen wegens de Algemeene Lands-drukkerij over 1846, alsmede wegens drie fondsen.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen en tot de verzending daarvan naar eene Commissie van vijf leden, ten einde daaromtrent verslag uit te brengen. Tot leden dier Commissie worden door den Voorzitter benoemd de heeren: van Naamen, van Nispen van Sevenaer, Sloet tot Oldhuis, van Walchren en Costerus.

Zijn ingekomen en worden naar de nader te benoemen commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van het stedelijk bestuur van Ylst, provincie Friesland, strekkende tot het opnemen in de kieswet, van de bepaling dat in die stad een onder-kiesdistrict gevestigd zal zijn;

een adres van B. J. Roelofs en andere kiesbevoegden in het vierde district der provincie Groningen, waarbij wordt aangedrongen op het spoedig tot stand brengen van doelmatige herzieningen in alle takken van staatsbestuur;

een adres van G. A. de Boer en anderen te Winschoten, waarbij op eene geheele verandering van belastingstelsel en andere hervormingen wordt aangedrongen;

een adres van G. van der Tuuk, te Haarlem, met een bijgevoegd geschrift, getiteld: *'s Lands behoudenis;*

een adres van M. D. Teenstra, te Ulrum, betrekkelijk het vaststellen van wetsbepalingen tot eene zooveel mogelijk onschadelijke emancipatie der slaven in de West-Indische kolonien;

een adres van H. J. Timmerman en andere verveeners te Giethoorn (Overijssel) tot afschaffing van den accijns op den turf;

een adres van K. G. Kleene en andere verveeners te Wanneperveen (Overijssel), van gelijke strekking;

een adres van A. R. Knol en andere verveeners te Kolderveen (Drenthe), van gelijke strekking;

een adres van D. Verschaffelt, te Sas van Gent, die zich beklaagt, dat het bestuur zijner woonplaats hem niet als Nederlander erkent;

een adres van Maas Geesteranus en anderen, wier zonen aan de Delftsche academie worden opgeleid, tegen de maatregelen der Regering tot slooping dier inrigting.

Door den Voorzitter worden tot leden van de Commissie voor de verzoekschriften benoemd de heeren: Godefroi, Meeussen, Wintgens, van Eck en Dirks.

Is ingekomen een verzoekschrift van R. Camerlink, te Harderwijk, inhoudende *een plan van constructie tot behoud der dijken aan de groote rivieren van ons vaderland, zoo bij geweldige vloeden als zwaren ijsgang, onbetwistbaar op wiskundige en natuurkundige gronden berustende*, hetwelk als ongezegeld is ter zijde gelegd.

Aan de Kamer zijn ingezonden de navolgende boekwerken:

door den Minister van Marine een exemplaar van het werkje getiteld: *Koninklijke Nederlandsche Marine* op den 1sten Januarij 1849;

door den Minister van Kolonien een exemplaar van het *verslag van den handel, de scheepvaart en de inkomende en uitgaande regten op Java en Madura over het jaar 1847*;

door den Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz. een gedrukt exemplaar der *handelingen van de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde kerk over 1848*;

van wege het departement van Binnenlandsche Zaken, het achtste deel van de *Nieuwste Geschiedenissen van Nederland* door A. J. Lastdrager;

door den schrijver, den heer J. van der Smissen, 5 exemplaren van het eerste stuk van een werk, getiteld: *Beschouwingen over de kolonie Suriname, in verband met een ontwerp tot emancipatie der slaven;*

door den schrijver, den heer mr. L. Asser, een exemplaar van het werkje getiteld: *Over de toekomstige regeling van het justitie-wezen in Nederland;*

door den schrijver, den heer mr. J. G. de Witt Hamer Jz., twee exemplaren van het werkje, getiteld: *Brief over de aanstaande reorganisatie der kanton-gerechten;*

door den schrijver, den heer F. J. Kerkhoven, 24 exemplaren van het werkje, getiteld: *Iets over een veranderd belastingstelsel in het Koningrijk der Nederlanden;*

door den schrijver, den baron Mellvill van Carnbée, n°. 11 en 12 van het IIIde deel van het tijdschrift: *Le Moniteur des Indes Orientales et Occidentales.*

Wordt besloten tot de plaatsing dezer werken in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** berigt, dat de Vergadering in de zitting van den 15den dezer bepaald heeft dat alle beslissing nopens den brief van den heer *van Scherpenzeel Heusch* zou worden uitgesteld tot dat de Kamer zou zijn geconstitueerd. Hij stelt alsnu voor om dit stuk in handen te stellen van de Commissie voor de verzoekschriften, ten einde daarover verslag uit te brengen.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De ***Voorzitter*** herinnert almede, dat in dezelfde zitting door de Vergadering besloten is om de beraadslaging over de toelating van den heer *Schiffer* uit te stellen tot na de benoeming van den nieuwen Voorzitter. Hij stelt voor en de Vergadering beslist, dat die beraadslagingen zullen plaats hebben op morgen ten 11 uur.

De Vergadering gaat alsnu, overeenkomstig art. 63 van het Reglement van Orde, over tot het trekken der afdeelingen voor de maanden Februarij en Maart, na afloop waarvan de leden de vergaderzaal verlaten, ten einde zich in hunne respective afdeelingen bezig te houden met de verkiezing van voorzitters en tweede voorzitters der afdeelingen en van de leden der Commissie tot het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede.

Na eenige oogenblikken keeren de leden in de vergaderzaal terug en maakt de Voorzitter als den uitslag der verkiezingen van de afdeelingen bekend, dat door dezelve benoemd zijn:

tot hare respective voorzitters, de heeren: Albarda, Duijmaer van Twist, van Dam van Isselt, Boreel van Hogelanden en Thorbecke;

tot tweede voorzitters, de heeren: Luijben, Dullert, Schooneveld, Sloet tot Oldhuis en Nedermeijer van Rosenthal;

tot leden der commissie voor het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede, de heeren: van Zuijlen van Nyevelt, Dullert, Jespers, Sloet tot Oldhuis en Thorbecke.

De ***Voorzitter*** stelt der Vergadering voor, alsnu overeenkom-

stig art. 41 van het Reglement van Orde over te gaan tot de verkiezing van twee leden, ten einde met hem de Commissie voor het huishoudelijke der Kamer uit te maken, en deelt tevens de Vergadering mede dat de heer Verweij Mejan bij de vorige Kamer gedurende verscheidene jaren deel van die Commissie heeft uitgemaakt.

Tot stemopnemers worden benoemd de heeren Luijben, Dullert, Wijnaendts en de Moraaz.

Bij de stemming ter verkiezing van het eerste lid der huishoudelijke Commissie, waaraan even als aan de volgende 61 leden deel nemen, erlangt de heer Verweij Mejan 46 stemmen, de heeren Boreel van Hogelanden en Smit elk 3, en de heeren Thorbecke, van Nispen van Sevenaer, van Hall, Storm, Westerhoff, Schooneveld, Borret elk ééne stem, terwijl een blanco-biljet en een niet behoorlijk ingevuld briefje in de stembus gevonden worden, zoodat de heer *Verweij Mejan*, als de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd hebbende, als verkozen wordt verklaard.

Tot eene stemming ter verkiezing van het tweede lid der huishoudelijke Commissie overgegaan zijnde, verkrijgt de heer Wintgens 21 stemmen, de heer Boreel van Hogelanden 19, de heeren Schooneveld en van der Linden elk 5, de heer Smit 3, de heer van Nispen van Sevenaer 2, en de heeren Heemskerk, Storm, Thorbecke, de Monchy, Borret en Wichers elk ééne stem.

Daar niemand eene volstrekte meerderheid van stemmen bekomen heeft, gaat men over tot eene tweede *vrije* stemming en erlangt daarbij de heer Wintgens 41 stemmen, de heer Boreel van Hogelanden 16, de heer van Nispen van Sevenaer 2 en de heeren Schooneveld en Donker Curtius elk ééne stem.

De heer *Wintgens* heeft alzoo eene volstrekte meerderheid van stemmen bekomen, en is dus mede tot lid der genoemde Commissie verkozen.

De heeren stemopnemers worden voor de door hen genomen moeite bedankt.

De heer ***Thorbecke*** vraagt het woord en doet de beide volgende voorstellen:

1°. dat de Kamer eene Commissie benoeme tot herziening van het Reglement van Orde, die, zoodra zij mogt bevinden dat haar op te stellen ontwerp niet spoedig genoeg in gereedheid zou kunnen zijn, binnen den kortst mogelijken tijd die voorzieningen zou kunnen voorstellen, welke spoed vereischen en die uit de verandering der Grondwet voortvloeijen. De spreker meent tot ondersteuning van dit zijn voorstel te mogen aanvoeren, dat onder anderen nieuwe bepalingen zullen moeten worden gemaakt omtrent de wijze waarop de beraadslagingen in de vergaderingen zullen gehouden worden, vooral nadat bij de gewijzigde Grondwet de Tweede Kamer der Staten-Generaal het regt heeft gekregen wijzigingen in een voorstel des Konings te maken.

2°. dat de Kamer een dag bepale tot de benoeming van haren Griffier.

Tot ondersteuning van dit voorstel merkt de spreker op, dat, naar het hem voorkomt, de nieuwe Kamer onderscheiden is van de vorige, wier leven is afgeloopen, naar aanleiding van de bepaling voorkomende in art. 1 van het voorloopig kiesreglement, waarbij is voorgeschreven dat, na afkondiging der veranderingen in de Grondwet, de beide Kamers der Staten-Generaal van regtswege ophouden te bestaan met den dag van de opening der nieuwe Kamers. Daar volgens art. 94 der Grondwet aan elke Kamer het regt is verleend om haren Griffier buiten haar midden te benoemen, zoo gelooft hij dat deze Kamer tot de uitoefening van dat regt behoort over te gaan. De Kamer is, zijns inziens, allen dank verschuldigd aan den Griffier der vorige Kamer, die tot nu toe de werkzaamheden bij deze Vergadering heeft waargenomen, maar die omstandigheid ontheft, naar zijn oordeel, deze Kamer niet van de verpligting, die op haar rust, om zich eenen nieuwen Griffier te kiezen.

Het eerste door den heer *Thorbecke* gedane voorstel wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen, en wordt mitsdien door den Voorzitter eene Commissie benoemd, aan welke de zorg is opgedragen om een gewijzigd Reglement van Orde bij de Kamer in te dienen, en inmiddels die voorzieningen voor te dragen, die spoed vereischen en uit de verandering der Grondwet voortvloeijen. Tot leden dier Commissie worden benoemd de heeren: Thorbecke, Duijmaer van Twist, Nedermeijer van Rosenthal, Backer en Fokker.

Nadat de Voorzitter, naar aanleiding van het tweede door den heer Thorbecke gedane voorstel, aan de Vergadering heeft voorgesteld om eenen dag te bepalen waarop de Kamer tot de benoeming van haren Griffier zal overgaan, vraagt de heer ***Schooneveld*** het woord, en verklaart zich met het denkbeeld van den heer Thorbecke niet te kunnen vereenigen, dat deze Kamer zich eenen nieuwen Griffier behoort te benoemen. Hetgeen hij hier zegt, betreft in geenen deele den thans fungerenden Griffier; wiens uitgebreide kennis hem tot waarborg zijner herkiezing strekt, en hem geen oogenblik bezorgd maakt nopens den uitslag der stemming, wanneer tot eene nieuwe benoeming mogt worden besloten. Maar het geldt hier een beginsel dat zich ook later almede bij andere collegien kan voordoen en dat eerst wel dient te worden onderzocht eer daaromtrent eene beslissing kan genomen worden. Naar des sprekers oordeel behoort men eerst te beslissen of er nieuwe Kamers der Staten-Generaal zijn. Er is toch geene nieuwe staatsinrigting; en wanneer men nagaat wat er is gebeurd, is er geen ander stelsel van regering aangenomen, en geene nieuwe maar gewijzigde Grondwet tot stand gekomen. In die Grondwet wordt uitdrukkelijk bepaald, dat er eene Eerste en Tweede Kamer, even als vroeger, zal zijn; maar omdat nu de wijze van zamenstelling der beide Kamers veranderd is, kan men nog niet zeggen dat zij opgehouden hebben te bestaan. Wanneer dit beginsel wordt aangenomen dan ontstaat bij hem de vraag, of bij iedere ontbinding van de Kamer, de nieuw zamengestelde tot de benoeming van een anderen Griffier zal moeten besluiten. Hij voor zich kan met het geuite gevoelen niet instemmen, dat eene nieuwe Tweede Kamer is zamengesteld, en de daarbij gefungeerd hebbende Griffier als van zijne betrekking vervallen moet beschouwd worden. Hij beweert dat de toepassing van dat beginsel, zoo als het door het lid uit Leyden is voorgesteld, tot veruitziende gevolgen leiden kan, weshalve hij deze quaestie als te gewigtig beschouwt om daaromtrent een overijld besluit te nemen.

Zijne Excellentie ***de Minister van Justitie*** zegt hoofdzakelijk: Het is ook het denkbeeld der Regering dat er alleen wijzigingen in de Grondwet zijn aangebragt en dat bij gevolg al wat niet daarbij veranderd is op den ouden voet is blijven bestaan. Te regt is dit door den vorigen spreker uiteengezet, en men heeft alzoo geoordeeld dat de Griffier en de andere bij de Kamer behoorende ambtenaren in hunne tegenwoordige betrekking zouden aangesteld blijven. Want als wij op het oog hadden gehad de huishouding der Kamer te vernieuwen, dan zouden wij ons niet hebben behooren te bepalen tot de vervanging van den Griffier, maar ook tot aan de kamerbewaarders en boden hebben moeten afdalen. Er is eene nieuwe Kamer, dit valt niet te ontkennen; artikel 1 van het voorloopig kiesreglement drukt dit bepaaldelijk uit; maar datzelfde artikel is niet van toepassing op hen die de Kamer behulpzaam zijn, en er is alzoo ten hunnen opzigte niets beschikt. Bovendien is de zaak omtrent de benoeming van eenen Griffier aanmerkelijk gepraejudicieerd. De Kamer heeft sedert hare opening tot op dit oogenblik den Griffier die bij de vorige Kamer bestond aangenomen, zonder dienaangaande eenige de minste bedenking te opperen. Zij zou dus, naar ik meen, zeer in strijd met zich zelve handelen, indien zij nu nog zou kunnen besluiten tot de benoeming van eenen nieuwen Griffier over te gaan.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** zegt, niet te kunnen instemmen met het door den heer Thorbecke geuite denkbeeld. Het door dezen gedane voorstel kan, zijns inziens, tot gevaarlijke gevolgen aanleiding geven. Daar de Grondwet slechts veranderd is kan hij zich niet voorstellen dat deze Kamer eenen nieuwen Griffier zou moeten benoemen. Met het door den vorigen spreker bijgebragte argument, dat, wanneer een andere Griffier moest worden verkozen, ook de overige beambten zouden moeten vervangen worden, kan hij zich echter in geenen deele vereenigen.

De heer ***van Dam van Isselt*** ondersteunt het voorstel van den spreker uit Leyden. Naar des sprekers oordeel heeft men wel twee Kamers der Staten-Generaal behouden; maar artikel 1 van het voorloopig kiesreglement zegt uitdrukkelijk, dat na het uitvaardigen der veranderingen in de Grondwet de beide vorige Kamers der Staten-Generaal van regtswege ophouden te bestaan met den dag der opening van de nieuwe Kamers. Hoewel er nu geen geheel nieuwe Grondwet is tot stand gekomen en deze Kamer eigenlijk geen nieuwe Kamer is, zoo moet evenwel alles wat tot de oude Kamer betrekking heeft, naar zijne meening, als vervallen beschouwd worden. Zijns inziens kan deze Kamer niet anders handelen dan is voorgesteld en behoort zij op nieuw een Griffier te benoemen. Hij kan evenwel niet toegeven dat deze laatste op ééne lijn moet worden gesteld met de kamerbewaarders en boden, gelijk men het heeft willen doen voorkomen, en het dienaangaande door den Minister van Justitie aangegeven denkbeeld moet hij alzoo bestrijden. Deze laatsten toch worden door de Regering aangesteld, en zijn door haar aan de Kamer gegeven; zij zijn ambtenaren van de Regering en kunnen door de Ministers veranderd worden. De Griffier daarentegen wordt regtstreeks door de Kamer benoemd, en hij gelooft mitsdien om de aangevoerde redenen, dat er nieuwe benoemingen van Griffier en Commies-griffier dienen plaats te hebben. Met te meer vertrouwen ondersteunt hij het gedane voorstel, daar, bij de erkende verdiensten van den Griffier en den ijver van den Commies-griffier, er bij hem geen de minste twijfel bestaat, of beiden zullen gekozen worden, wanneer de Kamer tot eene benoeming mogt overgaan.

De heer ***Dullert*** ondersteunt het gedane voorstel. Naar zijn

oordeel worden de door den vorigen spreker aangevoerde gronden nog versterkt door een nieuwen, geput uit art. 31 van het voorloopig kiesreglement. Het geheele gebouw der vorige Kamer is afgebroken en wat men heeft willen overhouden is uitdrukkelijk bij dat reglement aangewezen. In de laatste alinea van het opgenoemde artikel staat, dat de beide Kamers zich houden, tot dat zij nieuwe bepalingen hebben gemaakt, aan de laatstelijk vastgestelde reglementen van orde der vorige Kamers. Wanneer nu niet, bij de ontbinding der vorige Kamers, tevens alles gesloopt was wat daarbij behoorde, dan voorwaar zou het eerste, wat had dienen over te blijven, het Reglement van Orde zijn. Dat is echter slechts voor eenigen tijd van kracht, en vervallen verklaard zoodra nieuwe bepalingen zullen zijn vastgesteld. Bijaldien men ook andere overblijfselen der oude Kamer gewenscht had te behouden, zou men er eveneens in het voorloopig kiesreglement melding van gemaakt hebben, en dewijl daarin van den Griffier geen gewag is gemaakt, zoo gelooft hij dat de Kamer in den geest van dat artikel zou handelen, indien zij besloot tot de benoeming van eenen nieuwen Griffier over te gaan.

De heer **Thorbecke** zegt, na het door de beide vorige sprekers aangevoerde nog eenige enkele woorden in het midden te willen brengen. Het lid uit Overijssel heeft de Kamer gewaarschuwd dat zij, na den Griffier feitelijk behouden te hebben, inconsequent zou handelen, zoo zij mogt besluiten het gedane voorstel goed te keuren. Hij gelooft evenwel, dat wanneer men tot de benoeming van eenen Griffier mogt overgaan, in die handelwijze geen spoor van inconsequentie te vinden is. Het komt hem voor, dat de door hem gedane vraag thans eerst kan gedaan worden, daar alles wat tot nu toe is geschied, voorloopig is geweest, en alzoo zijn voorstel slechts in aanmerking kon komen nadat de Kamer door de benoeming van eenen President was geconstitueerd. Daargelaten alle persoonlijke beschouwing, die zeer ten voordeele van den fungerenden Griffier zou uitvallen, zoo gelooft hij evenwel dat het dezen niet aangenaam kan zijn zijnen titel te ontleenen van eene vorige Kamer, die geheel opgehouden heeft te bestaan. Het thans hier aanwezig personeel verschilt grootelijks van dat der vroegere Kamer, en nu kan, wat men ook zeggen moge, aan deze Vergadering het regt niet wel worden betwist van haren eersten minister te benoemen. Deze Kamer is nieuw in dien zin, dat zij op eene andere wijze dan vroeger plaats had is zamengesteld, en zij heeft ook als zoodanig hare regten, en hij zou zelfs aan eene nieuwe Kamer, na de ontbinding van deze, het regt niet kunnen betwisten, zich eenen nieuwen Griffier te benoemen. Hij voor zich gelooft, dat het ministerie der Kamer eerst dan zal zijn geconstitueerd, wanneer de Vergadering, zonder terugzien op het vroeger voorgevallene, tot de benoeming van haren Griffier overging.

De heer **Godefroi** zegt het gevoelen te deelen van die leden, die van oordeel zijn dat er geene nieuwe benoeming van eenen Griffier behoeft plaats te hebben. Naar zijne overtuiging is de Vertegenwoordiging blijven bestaan, alleen de wijze van zamenstelling der Kamers is veranderd. Hij merkt nog op, dat hij niet kan instemmen met den spreker uit Gelderland, die gemeend heeft dat de Vergadering in den geest van art. 31 van het voorloopig kiesreglement zou handelen, indien zij tot de benoeming van een Griffier besloot. Hij voor zich gelooft, dat men bij dat artikel om geene andere redenen aan de beide Kamers het voorschrift heeft gegeven van zich te houden aan de laatstvastgestelde reglementen van orde der vorige Kamers, tot dat zij nieuwe bepalingen zullen hebben gemaakt, dan om haar niet te doen vergeten dat in de bestaande reglementen veranderingen behooren gebragt te worden, vermits de Grondwet zelve, door vele nieuwe bepalingen, daartoe aanleiding geeft. Met het oog op de wijzigingen in de Grondwet, is alzoo zijns inziens de laatste alinea van art. 31 van het voorloopig kiesreglement opgesteld, en hij kan zich dien ten gevolge niet met de daaruit gemaakte en zoo even gehoorde gevolgtrekking vereenigen. Hij houdt zich alzoo overtuigd dat er geene termen bestaan om een Griffier te benoemen. Bovendien is bij gelegenheid van de beraadslagingen der grondwets-herziening door de Regering te kennen gegeven, dat de Griffier in de ontbinding der Kamers niet begrepen was. De spreker weet nu wel dat deze kennisgeving der Regering voor deze Kamer niet verbindende is; maar hij meent toch op de omstandigheid te mogen wijzen dat de toenmalige Kamer het gevoelen der Regering gedeeld heeft en daartegen niet is opgekomen, welke bijzonderheid van eenigen invloed op de denkwijze dezer Vergadering kan zijn.

De heer **Nedermeijer van Rosenthal** verklaart zich met het gevoelen van den heer Schooneveld te vereenigen. Hij gelooft dat de door dien spreker bijgebragte gronden om niet tot de benoeming van een Griffier over te gaan, bij vele leden als voldoende zullen aangemerkt worden. Ook hij beschouwt het hier bedoelde beginsel van groot gewigt en vermeent dat de beslissing daarover van beduidenden invloed kan zijn op den toestand van verscheidene personen, ofschoon hij niet bevreesd is dat, welk gevoelen de Vergadering ook omtrent het gedane voorstel moge koesteren, zij zal kunnen besluiten om het ambt van Griffier aan iemand anders op te dragen dan aan hem die het tot heden heeft waargenomen. Hij acht het niet raadzaam in deze zaak terstond een besluit te nemen, maar allezins wenschelijk om de behandeling daarvan te verdagen. Wanneer men werkelijk in den geest van het voorstel mogt beslissen, dan zouden de gevolgen van die beslissing zeer groot zijn; om slechts één voorbeeld te noemen, meent hij de Kamer opmerkzaam te moeten maken in hoeverre er reeds een antecedent bestaat dat zij in strijd met het hier voorgestane gevoelen heeft gehandeld. De Kamer heeft eenige boekwerken ten geschenke ontvangen en daaromtrent heeft de Vergadering beslist dat zij in de boekerij der Kamer zullen geplaatst worden. Maar in welke boekerij? Voorzeker heeft de Vergadering bedoeld in die der vorige Kamer. Dit zou evenwel niet kunnen, want wanneer het beginsel streng wierd vastgehouden, dan zou de Staat erfgenaam moeten zijn van de vorige Kamer, en de aan haar toebehoord hebbende bibliotheek moeten overnemen. Dit nu is wel eene zaak van bloot materieel belang, en in niets te vergelijken met het gewigtig onderwerp dat de Vergadering op dit oogenblik bezig houdt, maar hij heeft het voorbeeld slechts aangevoerd om te doen zien tot welke gevolgen het gedane voorstel zou kunnen aanleiding geven.

De heer **van Dam van Isselt** merkt op, dat men bij de quaestie die thans gerezen is, den persoon die het hier geldt niet uit het oog behoort te verliezen. Vermits er nu leden zijn die meenen dat de fungerende Griffier tot de vorige Kamer behoort, en op het doen eener nieuwe keuze aandringen, zoo kunnen de thans gevoerd wordende beraadslagingen slechts een onaangenamen indruk op hem maken. Indien hij dus door deze discussie in eene onaangename stemming is gebragt, gelooft hij dat zij, die dien Griffier even als hij op hoogen prijs stellen, hem een bewijs van hunne belangstelling moeten geven door de beslissing dezer zaak niet uit te stellen. Hij dringt er dan ook op aan, dat omtrent deze aangelegenheid terstond een besluit worde genomen, en dat de Vergadering bepale om dadelijk tot de benoeming van den Griffier over te gaan.

De heer **van Hall** bestrijdt de meening dat er eene nieuwe benoeming zou noodig zijn, en wijst, tot ondersteuning van hetgeen door den spreker uit Gelderland is aangevoerd, op de bijzonderheid dat, blijkens het op heden in deze Vergadering voorgevallene, de Kamer de mededeeling van verscheidene aan de vorige Kamer gerigte communicatien in hare notulen heeft opgenomen. Het is hem niet helder, hoe van den achtenswaardigen man, die hier bedoeld wordt, sprake kan zijn, nadat hij reeds dagen lang bij deze Kamer is werkzaam geweest, zonder dat iemand daartegen iets heeft opgemerkt.

De heer **van Eck** zegt het voorstel om de beslissing dezer zaak uit te stellen te ondersteunen.

De Vergadering alsnu tot eene stemming overgegaan zijnde, wordt daarbij het gedane voorstel tot verdaging der beraadslagingen met 42 tegen 18 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Albarda, Verweij Mejan, van Hall, Groen van Prinsterer, Ter Bruggen Hugenholtz, Heemskerk, Donker Curtius, Schooneveld, Mutsaers, Villers de Pité, Nedermeijer van Rosenthal, Boreel van Hogelanden, de Monchy, Duijmaer van Twist, Boxman, Sloet tot Oldhuis, van Eck en de Voorzitter.

Op voorstel des **Voorzitters**, gaat de Vergadering alsnu over tot eene stemming over het door den heer Thorbecke gedane voorstel, namelijk om eenen dag te bepalen tot benoeming van den Griffier, hetwelk daarbij met 36 tegen 25 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Albarda, van Voorst, van der Heiden Reinestein, Verweij Mejan, Godefroi, van Hall, van Randwijck, Scheltinga Winterberg, de Man, Donker Curtius, Leclercq, Schooneveld, Mutsaers, Backer, van Nispen van Sevenaer, Nedermeijer van Rosenthal, Boreel van Hogelanden, de Monchy, van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Sloet tot Oldhuis, Slicher van Domburg, Lotsy en de Voorzitter.

Op voorstel van den Voorzitter, besluit de Vergadering om den volgenden dag ten 11 ure tot de benoeming van eenen Griffier over te gaan.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

Ontwerp van wet houdende bestemming van het batig slot der rekening bijzonder fonds Dedemsvaart. — Ontwerp van wet strekkende tot onvervreemdbaar-verklaring van militaire pensioenen en gagementen.

[II. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

Wij bieden hiernevens aan U ter overweging aan een ontwerp van wet, strekkende om eene wettelijke bestemming te geven aan het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie *Overijssel*, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34).

In de memorie van toelichting, welke dat ontwerp vergezelt, worden de redenen ontwikkeld waarop het gegrond is.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[II. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende bestemming van het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, provincie Overijssel.*

Wij WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de, bij de Algemeene Rekenkamer opgenomen en afgesloten rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie *Overijssel*, en voor de voldoening van daarmede in verband staande lasten, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34), een batig slot oplevert ten bedrage van f 1346.86½, en dat het gebruik van dat batig slot bij de wet moet worden geregeld,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het batig slot van de rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie *Overijssel*, en voor de uitvoering van daarmede in verband staande lasten, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34) tot een bedrag van *een duizend drie honderd zes en veertig gulden en zes en tachtig en een halven cent* (f 1346 86½), wordt als eene toevallige bate onder de rijks-middelen en inkomsten over het dienstjaar 1848 verantwoord.

Lasten en bevelen, enz.

[II. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34) is geregeld het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie *Overijssel*, en voor de voldoening van daarmede in verband staande lasten.

Wegens de ontvangsten en uitgaven van het fonds is aan de Algemeene Rekenkamer rekening gedaan, en dat collegie heeft die rekening op den 16den November 1848 opgenomen en gesloten.

Een exemplaar van die rekening is aan de Staten-Generaal medegedeeld geworden.

Die rekening levert een batig slot op ten bedrage van f 1346.86½, het gebruik dezer gelden behoort bij de wet te worden geregeld, en daartoe strekt het aangeboden wets-ontwerp.

Hetzelve schijnt, na hetgeen hiervoren is gezegd, geene verdere toelichting te vereischen; alleen merkt men aan, dat het regelmatig is toegeschenen het batig slot toe te wijzen aan het dienstjaar 1848, omdat de genoemde rekening in dat jaar bij de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten is.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[III. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl*

MIJNE HEEREN!

Het wets-ontwerp dat hiernevens aan U ter overweging wordt aangeboden, strekt tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.

De gronden, waarop dat ontwerp rust, zijn uiteengezet in de toelichtende memorie, welke het vergezelt.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[III. 2.]

ONTWERP VAN WET, *strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.*

Wij WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is dat, in afwachting van de regeling der militaire pensioenen, bij de wet bepalingen worden vastgesteld tegen het vervreemden, verpanden of beleenen van gemelde pensioenen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De militaire pensioenen en gagementen zijn onvervreemdbaar. De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening. Alle overeenkomsten hiermede strijdig zijn nietig. Deze bepaling wordt in de acte van pensioen of gagement uitgedrukt.

Art. 2. Op de reeds verleende pensioenen en gagementen zijn de bepalingen in het voorgaand artikel vervat van toepassing, behoudens de regten, door derden vóór de invoering dezer wet wettig verkregen.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

[III. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Tot wegneming en verdere voorkoming van de vele kwade practijken, welke gedurende de laatste jaren met opzigt tot het verstrekken van gelden, inzonderheid aan militairen beneden den rang van officier, tegen verpanding of beleening der bewijzen van inschrijving van het pensioen of gagement bij toeneming, werden gepleegd; en waarvan menig gepensionneerde en gegageerde benevens zijn gezin, het ongelukkig slagtoffer is geworden en daardoor tot volslagen armoede gebragt, had de toenmalige Minister van Finantien, op grond van het hier te lande executoir verklaarde arrêté der Fransche Consuls van den 7den Thermidor Xde jaar, waarbij de administratie der schatkist is gelast om geene significatien van cessien, ter zake van pensioenen of gagementen, ten laste van den Staat, meer te ontvangen, en in verband met de bepalingen voorkomende in de wet van den 9den Mei 1846, betreffende de burgerlijke pensioenen, maatregelen genomen, ten einde in het vervolg, te rekenen van den 1sten Julij van laatstgemeld jaar, alle gepensionneerden en gegageerden, zonder vertoon van het bewijs van inschrijving hetwelk zich in handen der geldschieters bevond, alléén op overlegging van eene attestatie de vita en quitantie, hun pensioen of gagement zelven zouden kunnen ontvangen.

In zake evenwel van eenen onlangs bij den Hoogen Raad der Nederlanden gedanen eisch, dat zekere aan den Staat beteekende cessie voor denzelve verbindende zou worden verklaard, heeft die Raad bij arrest van den 16den Junij jl. beslist, dat, ofschoon het hiervoren vermeld arrêté der Fransche Consuls van den 7den Thermidor Xde jaar hier te lande wel executoir is verklaard, aan dat arrêté nogtans geen verbindende kracht kan worden toegekend,

omdat daaraan de wettelijke grondslag ontbreekt van de hier te lande niet openbaar gemaakte wet van den 7den Januarij 1779, welke laatste bij den aanhef van het meermalen genoemd arrêté uitdrukkelijk wordt ingeroepen.

In dezen stand van zaken nu, is het departement van Financien verpligt, om, wanneer cessien of pensioen-verpandingen in behoorlijken vorm van hetzelve worden beteekend of medegedeeld, daaraan gevolg te geven; maar op grond van de verkregen kennis omtrent het misbruik, dat door baatzuchtige geldschieters, voornamelijk op geringe militaire en maritime gagementen, bij het beleenen of verpanden van die gagementen, ten nadeele der titularissen gemaakt kan worden en werkelijk te menigvuldig gemaakt wordt, is het wenschelijk dat aan dit kwaad zoo spoedig mogelijk paal en perk worde gesteld, en het is tot dat einde, dat de Regering, in afwachting dat zij een ontwerp van wet tot regeling der militaire pensioenen zal kunnen aanbieden, hierbij aan de goedkeuring der Staten-Generaal eene wetsvoordragt onderwerpt, in volkomen overeenstemming met de dienaangaande in de wet op de burgerlijke pensioenen, bij de artt. 41 en 66 vastgestelde bepalingen; waarvan bij de eerste pensioenbetaling, die op het vaststellen der wet zal volgen, door middel van eenen stempel, aanteekening zal kunnen geschieden op al de uitgereikte acten van pensioen.

De Minister van Oorlog,
VOET.
De Minister van Marine,
J. C. RIJK.

[IV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U ter overweging voorgelegd een ontwerp van wet, de strekking hebbende om, met vrijstelling van art. 11 der wet van den 16den November 1814 (*Staatsblad* no. 106), vergunning te verleenen tot het vergrooten van het daarbij gemeld gebouw te *Ooltgensplaat*.

De toelichtende memorie, mede hierbij gevoegd, ontwikkelt de gronden waarop het voorstel rust.

Wij bevelen U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[IV. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende vergunning, met vrijstelling van art. 11 der wet van 16 November 1814* (Staatsblad *n°. 106*) *tot het vergrooten van het daarbij vermeld gebouw te* Ooltgensplaat.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door het inwilligen van een door *A. van Weel*, te *Ooltgensplaat*, gedaan verzoek, om tot het vergrooten van zijn huis, staande in de voorstraat van het genoemde dorp, binnen den zoogenoemden verboden kring van het fort *Prins Frederik*, dispensatie van artikel 11 der wet van den 16den November 1814, n°. 55 (*Staatsblad* no. 106), te erlangen, het bijzonder belang des verzoekers zal worden bevorderd, zonder dat het algemeen nut schade lijdt;

En hebbende gelet op art. 67 van de Grondwet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Aan den eigenaar van het huis, kadastraal bekend: gemeente *Ooltgensplaat*, sectie A, n°. 843 en 844, wordt verleend dispensatie van artikel 11 der wet van den 16den November 1814, n°. 55 (*Staatsblad* n°. 106), en vergund dat huis te vergrooten.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[IV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het huis, waarover in het ontwerp van wet gehandeld wordt, staat op ruim 700 el van den buitengrachts-boord van het fort *Prins Frederik*, behoorende onder de vestingwerken van de eerste of tweede klasse, en dus binnen den kring van 300 Rhijnlandsche roeden (1130 el), in welken, volgens art. 11 der wet van den 16den November 1814, n°. 55 (*Staatsblad* n°. 106), aan de aanwezige gebouwen, getimmerten en afsluitingen geene andere vertimmeringen mogen gedaan worden, »dan die noodig zijn, »om die voorwerpen te houden in den stand, waarin zij zich »bevinden".

De verzochte vergrooting van het huis kan dus bij administrativen maatregel niet worden toegestaan; doch vermits hetzelve in de kom van het dorp *Ooltgensplaat*, in de nabijheid van vele huizen, en op eene plaats gelegen is, waar de verdedigings-belangen zich volstrekt niet tegen aanbouw van den aard, als in dit geval verzocht is, verzetten, en het derhalve voor die belangen geheel onnoodig is, aan het toestaan van het verzoek eenige bijzondere voorwaarden, zoo als in de wetten van den 30sten Maart en 18den Mei 1848 (*Staatsblad* n°. 15 en 22) gesteld zijn, te verbinden, heeft de Regering gemeend, daar haar dat verzoek allezins billijk voorkomt, aan de Staten-Generaal het ontwerp van wet tot het verleenen van dispensatie van voormeld art. 11 aan den eigenaar van het bedoeld huis, zonder meer, te moeten onderwerpen.

De Minister van Oorlog,
VOET.

[V. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

Bij het ontwerp van wet, dat hiernevens aan U ter overweging wordt aangeboden, worden bepalingen voorgesteld in verband met de bestrijding van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren, die buiten landsbetrekking kunnen geraken.

In de memorie van toelichting, dat ontwerp vergezellende, zijn de redenen uiteengezet waarop het rustende is.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[V. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot aanvulling van eenige hoofdstukken der staatsbegrooting over het jaar 1849, met posten welke voor memorie zijn uitgetrokken.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben de noodzakelijkheid, om, in verband met de door Ons voorgenomen buitengewone maatregelen tot bezuiniging van staats-uitgaven door vereenvoudiging, zoo bij de regterlijke instellingen als bij de onderscheidene vakken van administratie, de gelegenheid daar te stellen tot billijke voorziening in het lot van zoodanige voor hun leven aangestelde en andere burgerlijke ambtenaren, welke, ten gevolge van die buitengewone maatregelen, buiten landsbetrekking kunnen geraken,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De navolgende hoofdstukken der begrooting van staats-uitgaven over het dienstjaar 1849, vastgesteld bij de

wetten van den 9den Augustus 1847 (*Staatsbladen* nis. 42, 43, 44, 45, 48, 50, 51 en 52), worden aangevuld met de hierna omschreven afdeelingen en artikelen:

het *tweede* hoofdstuk met eene VIIIste AFDEELING, *Wachtgelden en schadevergoeding.*

Art. 1. Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur . . . . . *Memorie.*

Art. 2. Schadevergoeding voor het verlies als voren, van ambtsbetrekkingen welke levenslang zijn opgedragen . . . . . *Memorie.*

het *derde* hoofdstuk met eene Vde AFDEELING, Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur.

Eenig artikel . . . . . *Memorie.*

het *vierde* hoofdstuk met eene VIIIste AFDEELING, *Wachtgelden en schadevergoeding.*

Art. 1. Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur . . . . . *Memorie.*

Art. 2. Schadevergoeding voor het verlies als voren van ambtsbetrekkingen, welke levenslang zijn opgedragen . . . . . *Memorie.*

het *vijfde* hoofdstuk met eene XIde AFDEELING, Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur.

Eenig artikel. . . . . . *Memorie.*

het *achtste* hoofdstuk met eene VIIde AFDEELING, Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur.

Eenig artikel . . . . . *Memorie.*

het *negende* hoofdstuk *B* met eene XIVde AFDEELING, Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur.

Eenig artikel . . . . . *Memorie.*

het *tiende* hoofdstuk met eene XVIde AFDEELING, Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur.

Eenig artikel . . . . . *Memorie.*

het *elfde* hoofdstuk met eene IIIde AFDEELING, Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren en bedienden, uitgevallen ten gevolge van buitengewone maatregelen van algemeen bestuur.

Eenig artikel . . . . . *Memorie.*

Art. 2. Het bedrag van deze wachtgelden wordt berekend, voor zooveel betreft ambtenaren die niet voor hun leven zijn aangesteld, naar den maatstaf, in de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) voor de berekening van pensioenen aangenomen, in evenredigheid tot den diensttijd der ambtenaren, met dien verstande, dat het wachtgeld ten minste de helft van het tractement dat zij genieten zal bedragen.

Art. 3. De gelden, benoodigd tot bestrijding der uitgaven bij art. 1 aangewezen, worden gevonden door middel van overschrijvingen uit de daarmede in verband staande posten van de betrokken hoofdstukken der staatsbegrooting over 1849.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[V. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de zamenstelling van de verschillende hoofdstukken, uitmakende de begrooting van staats-uitgaven over de dienstjaren 1848 en 1849, bestonden er geene afdoende redenen, en heeft de Regering het alzoo voor overbodig gehouden, daarin posten op te nemen, tot bestrijding van wachtgelden voor burgerlijke ambtenaren, die, ten gevolge van buitengewone maatregelen van bestuur, vóór het bereiken van den dienst- en leeftijd, bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) tot hunne oppensioen-stelling gevorderd, eervol konden worden ontslagen.

De maatregelen tot bezuiniging door vereenvoudiging, welke der Regering in 1848 noodzakelijk zijn voorgekomen, doen evenwel de behoefte aan het voorhanden zijn van zoodanige begrootings-posten, *reeds* voor het dienstjaar 1849, gevoelen.

Het zal toch wel geen opzettelijk betoog behoeven, dat de billijkheid medebrengt, de ambtenaren, welke ter zake dezer buitengewone maatregelen, in het belang van den Staat aan te wenden, hunne betrekking zullen verliezen, in afwachting eener eventuele herplaatsing of op-pensioen-stelling, niet geheel onverzorgd te laten, terwijl de Algemeene Rekenkamer, volgens art. 27 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), vóór de verevening van eenige staats-uitgave, zich moet overtuigen, dat de aard derzelve met de omschrijving van zoodanigen begrootingspost overeenstemt.

Het nevensgaande wets-ontwerp heeft geene andere strekking, dan om in die buitengewone behoefte te kunnen voorzien.

Ten aanzien der wijze van berekening van *wachtgelden* bestaan er geene wettelijke bepalingen.

De Regering is van gevoelen, dat de artt. 8 en 13 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) een billijken maatstaf voor de berekening ook van wachtgelden, aan de hand geven, en zij is mitsdien voornemens, om voor elk dienstjaar als wachtgeld toe te kennen $^1/_{60}$ deel van de middelsom der wedde of belooning, welke, gedurende de *zestig* laatste maanden van de dienst des ambtenaars, tot grondslag heeft gestrekt voor de toepassing der verschuldigde kortingen, of, waar deze maatstaf ontbreekt, een evenredig gedeelte van de middelsom over het kortere tijdvak, gedurende hetwelk de korting is toegepast, met dien verstande evenwel, dat het wachtgeld ten minste *de helft* van de gedachte middelsom der wedde of belooning zal moeten uitmaken, als zijnde het billijk toegeschenen, dat elk ambtenaar, die ten gevolge van algemeene maatregelen van bezuiniging zijne betrekking verliest, althans deze tegemoetkoming behoudt, tot dat hij mogt worden herplaatst.

Eene daartoe strekkende bepaling, betreffende de ambtenaren die niet voor hun leven zijn aangesteld, is in art. 2 van het ontwerp opgenomen.

In verband met art. 2 van de additionnele artikelen der Grondwet, zal de Regering te zijner tijd de vereischte voorstellen aanbieden tot wettelijke regeling der schadevergoeding, welke behoort te worden toegekend aan voor hun leven aangestelde ambtenaren, die door of ten gevolge van wettelijke maatregelen eervol worden ontslagen.

Om echter de noodzakelijkheid te vermijden, van bij die gelegenheid andermaal tot eene aanvulling der begrootings-wetten over te gaan, heeft de Regering gemeend, reeds bij het tegenwoordige wets-ontwerp, ook eene voorziening in het gemis van wettelijke begrootings-posten voor de bedoelde schadevergoedingen te moeten voordragen.

Het ligt in den aard der zaak, dat de Regering buiten de mogelijkheid is, het cijfer aan te wijzen, dat voor de onderwerpelijke wachtgelden en schadevergoedingen zal benoodigd zijn; het bedrag daarvan wordt uit dien hoofde in het wetsontwerp voor *memorie* uitgetrokken, terwijl de bepaling in art. 3 eene voldoende aanwijzing bevat der middelen, uit welke de bedoelde uitgaven, buiten eenige verhooging van de begrooting, maar integendeel tot vermindering van het totaal cijfer der uitgaven, behooren te worden bestreden.

De thans voorgedragen maatregel is overigens geheel van tijdelijken aard. Bij de raming der staats-uitgaven van het jaar 1850 zullen ook wegens de meergemelde wachtgelden en schadevergoedingen bepaalde sommen kunnen worden uitgetrokken.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,
G. L. BAUD.

[VI. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

De wet, waarvan het ontwerp aan U hierbij ter overweging wordt voorgelegd, bevat bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en der Pro-

vinciale Geregtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures, zoowel in de laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken.

De redenen van dat voorstel zijn uiteengezet in de insgelijks hiernevens gevoegde toelichtende memorie.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[VI. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en der provinciale geregtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures, zoowel in laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het onder de tegenwoordige omstandigheden raadzaam is om, met gebruikmaking der daartoe bij art. 83 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie verleende bevoegdheid, het getal der raadsheeren in den Hoogen Raad voorloopig op het minimum, bij dat artikel toegelaten, te houden;

Overwegende echter, dat, in verband daarmede, en ten einde den geregelden gang der justitie voortdurend te bevorderen, het wenschelijk is art. 100 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie eene geringe wijziging te doen ondergaan;

Overwegende eindelijk, dat het, ter vereenvoudiging en bezuiniging, zoo op zich zelf, als in verband met nader vast te stellen veranderingen in het regtswezen des Rijks, almede wenschelijk is, geene vacatures van leden en ambtenaren van het openbaar ministerie in de provinciale geregtshoven en arrondissements-regtbanken, buiten noodzakelijkheid te vervullen, en dat het bij de wet gevorderd getal dier leden en ambtenaren, met eene verandering, voor zooverre de provinciale geregtshoven betreft, in de zamenstelling der kamers voor strafzaken, gevoegelijk kan worden verminderd,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Met wijziging van art. 100 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, vonnist de Hooge Raad in cassatie met vijf raadsheeren.

Art. 2. Bestaande en toekomende vacatures van de leden en ambtenaren van het openbaar ministerie in de provinciale geregtshoven en arrondissements-regtbanken zullen niet vervuld worden, dan ingeval de dienst der justitie het noodzakelijk vordert.

Dienovereenkomstig kan in elk provinciaal geregtshof, en ook, met de uitzondering hieronder aangenomen, in elke arrondissements-regtbank, het aantal leden met *twee*, en dat der ambtenaren van het openbaar ministerie met *één* worden verminderd.

Het aantal leden der arrondissements-regtbanken kan in die, welke tot de *tweede* en *derde* klasse behooren, slechts met *één* verminderd worden.

Art. 3. Met wijziging van het 1ste lid van art. 71 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie en van art. 125, het 2de lid van art. 239, het 2de lid van art. 265 en het 2de lid van art. 266 van het Wetboek van Strafvordering, worden de provinciale geregtshoven bij de behandeling van strafzaken in raadkamer uit *drie*, en bij de behandeling der zaken op de openbare teregtzitting uit *vier* raadsheeren zamengesteld.

Zij spreken geene veroordeeling uit dan met meerderheid van stemmen.

Lasten en bevelen, enz.

[VI. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De aanbieding van nevensgaand wets-ontwerp vloeit voort uit de navolgende overwegingen.

In de eerste plaats heeft de Regering het wenschelijk geacht, dat gebruik worde gemaakt van de bevoegdheid, bij art. 83 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie verleend, om namelijk het getal der leden van den Hoogen Raad voorloopig te houden op het bij dat artikel gesteld minimum van *twaalf* leden. Dit is niet alleen een maatregel van dadelijke bezuiniging, door de omstandigheden aanbevolen, maar ook vooral raadzaam bij elke toekomstige organisatie van het regtswezen. Die maatregel echter heeft eene wijziging wenschelijk doen achten van art. 100 der wet op de regterlijke organisatie, voor zooverre dit de behandeling der burgerlijke en strafzaken in cassatie betreft. De Regering is van meening, dat de beoordeeling der regtsquaestien, welke zich bij het onderzoek van zoodanige zaken opdoen, gerustelijk aan een getal van vijf raadsheeren kan worden toevertrouwd. Zij is tevens van oordeel, dat zoodanige wijziging van gezegd art. 100 de geregelde dienst der justitie allezins bevorderen zal. Zonder eene vermindering toch van het bij de wet bepaald getal raadsheeren in cassatie, zou de beperking van het getal leden van den Hoogen Raad tot het minimum, in art. 83 der wet op de regterlijke organisatie toegelaten, bij ongesteldheid van eenen of meerdere raadsheeren, ligtelijk tot moeijelijkheden kunnen aanleiding geven, welke door het voorgestelde in art. 1 des ontwerps zullen worden voorgekomen.

Het bij dit ontwerp voorgedragene ten aanzien der provinciale geregtshoven strekt niet alleen tot het verkrijgen van noodzakelijke bezuinigingen, maar tevens tot het daarstellen van eenen maatregel van overgang.

Bij de Regering toch bestaat thans de verpligting, om de noodige voordragten tot herziening der wetten op de regterlijke organisatie en op de burgerlijke regts- en strafvordering aan de Staten-Generaal te doen, en reeds wordt er aan dat werk met ijver gearbeid, ten einde aldus tot eene gewenschte vereenvoudiging en bezuiniging te geraken in alles, wat de regtsbedeeling en de daartoe vereischte instellingen aangaat.

Intusschen rekent de Regering het van haren pligt, om, in afwachting dier nader vast te stellen veranderingen in het regtswezen, alles aan te wenden wat leiden kan, eensdeels tot het verkrijgen van reeds dadelijk werkende en niet onbelangrijke bezuinigingen in dat regtswezen, anderdeels om het nemen en ten uitvoer leggen van definitive maatregelen van verandering meer mogelijk en minder moeijelijk te maken.

Daartoe strekken de artt. 2 en 3 van het tegenwoordig ontwerp, in het algemeen zoowel als bepaaldelijk met opzigt tot de provinciale geregtshoven.

De bezuiniging, tot welke de voordragt tot vermindering van het personeel der provinciale geregtshoven de gelegenheid openstelt, is belangrijk te noemen. Het zal spoedig tot besparing van eene halve ton gouds en meer voeren, en al dadelijk na de aanneming van dit ontwerp kunnen langs dien weg verscheidene duizenden gulden worden uitgewonnen; eene besparing, die met het oog op den toestand van 's Rijks schatkist en den wel verminderden, maar toch nog hoogen staat der justitie-kosten, ten laste dier schatkist komende, allezins overweging verdient.

Daarbij komt, dat door zoodanige bezuiniging, welke niemands regten krenkt, noch waarbij aan iemand eenige offers worden afgedwongen, het personeel der provinciale geregtshoven allengs tot eene zekere mate verminderd zal worden, iets dat de eventuele verandering der regterlijke organisatie voor 's Rijks schatkist minder drukkend, voor een minder aantal personen bezwarend zou maken.

Als maatregel van bezuiniging en van overgang tevens beveelt zich mitsdien het voorgestelde omtrent de provinciale geregtshoven aan.

De vraag zou echter kunnen geopperd worden, of de werkzaamheden der hoven eene vermindering van *twee* leden gedoogen?

Intusschen zullen de statistiek der bij ieder dier hoven gedurende een tijdvak van tien jaren behandelde, zoo burgerlijke als strafzaken, en de ervaring, algemeen daaromtrent verkregen, ongetwijfeld tot een toestemmend antwoord op die vraag leiden.

Maar eene andere vraag is deze, of niet de tegenwoordige zamenstelling van de kamers der hoven deze vermindering aan bezwaren onderhevig zou moeten doen achten?

Bij de teregtzittingen voor strafzaken zijn de kamers volgens art. 71 der wet op de regterlijke organisatie uit zes raadsheeren zamengesteld. Brengt men dus het aantal leden bij negen hoven op *zeven*, dan zal aldaar slechts één raadsheer boven het voor eene kamer vereischte aantal bestaan, hetgeen, bij ligt mogelijke gevallen van ziekte als anderzins, voor onvoldoende te houden is.

Dit laatste is te meer waar, omdat, volgens art. 171 van het Wetboek van Strafvordering, de raadsheer-commissaris is werkzaam geweest, van de openbare teregtzitting uitgesloten blijft, en hoezeer dit geval zich zelden voordoet, mag het desniettemin door den wetgever niet over het hoofd worden gezien.

Tot wegruiming dezer bedenkingen strekt het 3de artikel van dit ontwerp. Worden, bij de behandeling van strafzaken, voor de zamenstelling van de raadkamers der hoven slechts *drie*, voor de openbare teregtzitting slechts *vier* leden vereischt, dan mag, vermits voor de behandeling van burgerlijke zaken niet meer dan *vijf* leden gevorderd worden, de voorgedragen vermindering in het algemeen gerekend worden gevoegelijk te kunnen plaats hebben. Het facultative der bepaling van het voorgestelde art. 2 strekt daarenboven ten waarborg tegen verdere moeijelijkheden in de toepassing, welke uit den gezondheidstoestand van een of meer leden van een hof of andere bijzondere omstandigheden zouden kunnen ontstaan. Zoodra de dienst der justitie het noodzakelijk vordert, verliest het art. 2, volgens deszelfs eigene bewoordingen, zijne toepassing.

Tegen het belang van beschuldigden en beklaagden is het voorgestelde omtrent de provinciale geregtshoven zeker niet. Wanneer van vier raadsheeren, die over de zaak oordeelen, drie stemmen tot veroordeeling gevorderd worden; dan is deze verhouding voor de teregtstaanden zelfs nog gunstiger dan onder de bestaande wet, volgens welke vier stemmen van de zes voor de veroordeeling toereikend zijn. Een aantal van vier raadsheeren om eene zaak, van welk gewigt ook, te beslissen, meent de Regering op zich zelf wel als voldoende te mogen achten, terwijl men evenzeer durft aannemen, dat voor de behandeling der zaken in raadkamer drie raadsheeren allezins genoegzaam zijn.

Hetgeen tot dusverre tot aanbeveling eener mogelijke vermindering van het personeel der provinciale geregtshoven gezegd werd, is in vele opzigten ook van toepassing op het almede bij art. 2 voorgestelde ten aanzien der arrondissements-regtbanken. Ook dit is een maatregel van bezuiniging, ook dit kan bij het in werking treden eener nieuwe regterlijke organisatie de daaruit tijdelijk voort te vloeijen lasten voor de schatkist helpen verminderen. Het geringe getal regters, waarmede de arrondissements-regtbanken reeds nu regt spreken, maakt alle verandering in de zamenstelling van de kamers dier collegien onmogelijk en ook onnoodig, terwijl bovendien het aanwezen van de regters-plaatsvervangers alle vrees voor verdere moeijelijkheden wegneemt.

Ook de voorgestelde vermindering in het personeel van het openbaar ministerie bij de hoven en regtbanken schijnt, naar de verkregene ondervinding in onderscheidene provincien, zonder nadeel voor de behandeling der zaken te zullen kunnen plaats hebben.

Het nevensgaand wets-ontwerp, dat zich zoo onmiskenbaar als maatregel van bezuiniging en ook van overgang aanbeveelt, mag alzoo geacht worden ook zonder bezwar te zijn met opzigt tot eene geregelde en goede regtsbedeeling.

Men merkt ten slotte nog op, dat bij art. 3 tevens een strijd tusschen de voorschriften van art. 65, no. 3, in verband met art. 70 der wet op de regterlijke organisatie, en het 2de lid van art. 266 van het Wetboek van Strafvordering, is opgeheven.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

[VII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

In verband met de artt. 85 en 86 der Grondwet, wordt aan U hiernevens ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Bij eene tot dat ontwerp behoorende toelichtende memorie worden de gronden, waarop het rust, ontwikkeld.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[VII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal (art. 85 der Grondwet).*

Wij WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ter voldoening aan het 1ste lid van art. 85 en aan het laatste lid van art. 86 der Grondwet, bepalingen behooren te worden vastgesteld, zoo voor reiskosten van de leden der Tweede Kamer, als van de reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De leden der Eerste Kamer genieten telkens, wanneer de Kamer wordt bijeengeroepen, voor de afgelegde reize, voor reiskosten heen en terug, *een gulden en vijftig cents* voor ieder uur afstand tusschen hunne woonplaats en de stad alwaar de Staten-Generaal hunne bijeenkomst houden. Zij genieten daarteboven, gedurende den tijd dat zij vergaderd zijn, voor verblijfkosten, *acht* gulden per dag.

Deze verblijfkosten worden niet genoten door de leden, woonachtig in de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen.

Art. 2. De leden der Tweede Kamer genieten tot vergoeding der reiskosten, eens heen en terug, voor elke zitting, *een gulden vijftig cents* voor ieder uur afstand tusschen hunne woonplaats en de stad alwaar de Staten-Generaal bijeengeroepen zijn.

Art. 3. De leden der beide Kamers, met der woon gevestigd in de stad alwaar de zitting der Staten-Generaal gehouden wordt, genieten geene vergoeding voor reiskosten.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

[VII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de regeling der onderwerpelijke reis- en verblijfkosten, heeft de Regering, met het oog op art. 85 der Grondwet, gemeend, dat alhier slechts de rede kan zijn van eene billijke vergoeding voor gedane uitschotten, en dat derhalve het cijfer van die verschillende vergoedingen met de werkelijke uitschotten zooveel mogelijk in verhouding tot elkander behoort te staan.

De Regering heeft gemeend, de vergoeding wegens reiskosten van de leden der beide Kamers, bij artt. 1 en 2 van het wets-ontwerp, te kunnen voorstellen tot op *een gulden en vijftig cents* per uur afstand; terwijl zij van gevoelen is, dat de toekenning van f 8 per dag aan de leden der Eerste Kamer, ter zake hunner verblijfkosten, in billijke verhouding zal staan met de uitschotten welke de leden verpligt zijn aan te wenden.

Art. 3 van het wets-ontwerp schijnt geene toelichting te vereischen.

De Minister van Finantien,
Van Bosse.

[VIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

Naar aanleiding van het 10de artikel van de Grondwet, wordt hiernevens aan U ter overweging voorgelegd een ontwerp van wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.

De toelichtende memorie, welke dat voorstel vergezelt, ontwikkelt de gronden waarop het rust.

Wij bevelen U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.
's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[VIII. 2.]

ONTWERP VAN WET *op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.*

Wij WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat bij art. 10 der Grondwet bepaald is:

» Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergade-
» dering wordt erkend.

» De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat
» regt in het belang der openbare orde."

Willende aan de voorschriften van het tweede gedeelte van dat artikel voldoen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Behoudens de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Koophandel omtrent zedelijke ligchamen en vennootschappen, voor zoover dezelve met deze wet niet in strijd zijn, wordt het regt van vereeniging en vergadering door de navolgende bepalingen geregeld.

Art. 2 De vereeniging, welke zich als zedelijk ligchaam wil vestigen, en als zoodanig de bevoegdheid erlangen tot het aangaan van burgerlijke handelingen, en tot het verkrijgen van eigendommen, deelt vooraf aan den Koning, of aan het gezag daartoe door den Koning aangewezen, hare statuten mede, bevattende de grondslagen waarop zij zal zijn gevestigd, het doel, dat zij zich in haren werkkring voorstelt, en de regelen, waarnaar zij zal zijn zamengesteld, zal worden bestuurd en verlangt werkzaam te zijn.

Zij treedt niet in werking dan na van den Koning of van Zijnentwege verkregene erkenning en goedkeuring harer statuten.

Deze erkenning en goedkeuring kunnen alleen worden geweigerd op gronden ontleend aan het behoud van orde, zedelijkheid, staatsbelang, of aan bestaande wetten.

Deze gronden worden in het besluit van weigering uitgedrukt.

Wijziging of verandering van goedgekeurde statuten zijn aan dezelfde regelen onderworpen.

Art. 3. De afwijking van de door den Koning goedgekeurde statuten geeft aan het openbaar ministerie de bevoegdheid, om bij den burgerlijken regter de ontbinding der vereeniging te vorderen.

De vonnissen welke hierop vallen zijn bij voorraad uitvoerbaar.

De verevening der zaken eener ontbondene vereeniging geschiedt, onder toezigt des regters die de ontbinding heeft uitgesproken, op de wijze en met inachtneming der vormen omtrent onbeheerde nalatenschappen vastgesteld.

Art. 4. Elke andere vereeniging, waarvan de leden slechts onderling zijn verbonden, en die niet anders dan op naam en onder de hoofdelijke verantwoordelijkheid van eenen of meerdere leden naar buiten werkt, behoeft zoodanige erkenning en goedkeuring harer statuten niet.

Indien echter zoodanige vereeniging uit meer dan dertig personen bestaat, ook al is zij in onderdeelen van een minder getal gesplitst, moet aan het plaatselijk bestuur der gemeente, waar het bestuur der vereeniging gevestigd is, ten minste drie dagen vóór dat zij in werking treedt, hare oprigting worden bekend gemaakt, met opgave van haar doel en de plaats harer vergaderingen.

Art. 5 Geene vergadering, van welken aard ook, mag gewapend of in de opene lucht plaats hebben, dan na daartoe verlof van het plaatselijk bestuur te hebben bekomen, en behoudens de voorschriften tot bewaring der openbare orde en rust door hetzelve bestuur vast te stellen.

Dit verlof wordt ter kennisse gebragt van den gouverneur der provincie, waartoe de gemeente behoort. De gouverneur is bevoegd het verleend verlof te schorsen; hij onderwerpt, binnen acht dagen na die schorsing, de intrekking of wijziging er van aan Gedeputeerde Staten.

Zoowel Gedeputeerde Staten als de Koning kunnen het verleend verlof intrekken of wijzigen.

Op gelijke wijze kan het verlof, door het plaatselijk bestuur geweigerd, door Gedeputeerde Staten en door den Koning worden verleend.

Art. 6. Ook binnen gebouwen kunnen geene vergaderingen, openbaar opgeroepen of waarbij elk en een iegelijk wordt toegelaten, plaats hebben, dan na voorafgaande kennisgeving aan het plaatselijk bestuur, met opgave van de plaats, den tijd en het doel der vergadering. Deze kennisgeving moet ten minste drie dagen te voren worden gedaan.

Het plaatselijk bestuur kan in het belang der openbare orde het houden van zoodanige vergadering schorsen.

Het is daartoe verpligt, indien de gouverneur der provincie zulks beveelt.

Het geeft van elke schorsing dadelijk kennis aan dien gouverneur, welke aan Gedeputeerde Staten het handhaven of opheffen der schorsing onderwerpt.

Art. 7. De kennisgevingen in artt. 4 en 6 vermeld moeten ten minste door twee bekende personen, kiezers in hunne gemeente, zijn geteekend, en worden ter secretarie van het plaatselijk bestuur, tegen bewijs van overneming, nedergelegd.

De schorsing wordt, in de gevallen van art. 5, aan hen, die het verlof gevraagd hebben, en in de gevallen van art. 6 aan de onderteekenaars der kennisgeving, door een beambte van het plaatselijk bestuur, bijgestaan door twee getuigen, beteekend, en, voor zooveel noodig, afgekondigd en aangeplakt.

Art. 8. Elke vereeniging of vergadering, welke in strijd met de voorafgaande bepalingen plaats heeft, kan door het openbaar gezag worden belet, en, na gedane waarschuwing, met den sterken arm worden uiteengedreven.

Art. 9. Onverminderd de straffen vastgesteld op bijzondere misdrijven in geoorloofde of ongeoorloofde vereenigingen en vergaderingen, of ter gelegenheid van dien gepleegd, wordt alleen het deelnemen aan ongeoorloofde vereenigingen en vergaderingen gestraft met eene boete van *f* 5 tot *f* 100, en eene gevangenisstraf van drie dagen tot eene maand, te zamen of afzonderlijk;

de aanleggers, hoofden en opruijers met eene boete van *f* 10 tot *f* 200 en eene gevangenisstraf van zes dagen tot twee maanden, te zamen of afzonderlijk.

Bij eene eerste herhaling van overtreding wordt het maximum der straf toegepast; bij verdere overtredingen kan de gevangenisstraf tot één jaar worden uitgestrekt.

Art. 10. Onder de bij deze wet bedoelde vereenigingen en vergaderingen zijn niet begrepen de erkende kerkgenootschappen en hunne openbare godsdienstoefening, voorzoverre beide binnen de grenzen hun bij de Grondwet afgebakend, blijven, noch ook de vereenigingen en vergaderingen, welke reeds vóór de afkondiging dezer wet door de Regering zijn erkend.

Lasten en bevelen, enz.

[VIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij art. 10 der Grondwet, dat het regt van vereeniging en vergadering heeft erkend, werd tevens bepaald, dat de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde bij de wet zou worden geregeld en beperkt.

De tegenwoordige wets-voordragt heeft ten doel aan dat laatste gedeelte van gezegd art. 10 te voldoen.

De Regering heeft, bij het ontwerpen dezer wet, steeds getracht de bereiking van een tweeledig doel voor oogen te houden, o

namelijk de voordeelen, die het regt van vereeniging en vergadering, op eene vrijzinnige en verstandige wijze opgevat, onmisken baar opleveren kan en zal, te behouden, en tevens en alleen de nadeelen weg te nemen, welke uit datzelfde regt, ongeregeld en zonder de noodige beperkingen, zouden kunnen ontstaan.

Alvorens tot eene nadere beschouwing over te gaan van de bepalingen, welke de Regering ter bereiking van dit haar doel in het ontwerp gemeend heeft te moeten opnemen, dient vooraf gewezen te worden op eene onderscheiding, welke het geheele ontwerp doorloopend kenmerkt, en uit den aard der zaak noodzakelijk was, namelijk de onderscheiding tusschen *vereenigingen* en *vergaderingen*; eene onderscheiding, welke in meer dan één opzigt onderling afwijkende bepalingen omtrent beide heeft noodig gemaakt. De *vereeniging* heeft als bijzondere kenmerken hare op eenen meer of minder vasten voet gebragte *organisatie*, haar *voortdurend bestaan*, tot bereiking van een *bepaald doel*, en den *band* welke tusschen hare leden bestaat. Daartegenover staat de *vergadering*, welke, hetzij die bestaat uit de bijeengekomene leden eener vereeniging, hetzij uit personen tot op den oogenblik der bijeenkomst aan elkander vreemd, in beide gevallen niets voortdurends heeft, niets georganiseerds behoeft te hebben, en alleen raadpleging is over eenig onderwerp, zonder dat daarbij het kenmerk vereischt wordt dat de bijeenkomende personen onderling door eenigen band verbonden zijn.

Alle vereenigingen nu van *minder* dan dertig personen zullen zonder eenige regelen of beperkingen mogen bestaan, voor zoover hare leden slechts onderling zijn verbonden, en slechts persoonlijk, onder hoofdelijke verantwoordelijkheid, en niet als zedelijke ligchamen, naar buiten werken.

Dusdanige vereenigingen van *meer* dan dertig personen zullen tot niets anders gehouden zijn, dan tot eene kennisgeving van haar bestaan, met opgave van haar doel en de plaats harer vergaderingen, aan het plaatselijk bestuur te doen.

Meerdere waarborgen zijn, naar het oordeel der Regering, ten aanzien van dergelijke vereenigingen in den regel niet noodig. Het gevaar dat, met het oog op de handhaving der openbare orde, voornamelijk uit eene vereeniging gevreesd kan worden, ligt vooral in hare uitgebreidheid, het aantal harer leden en hare vertakkingen over geheel het land. De bepalingen, bij art. 4 van het ontwerp voorgesteld, schijnen voldoende om het openbaar gezag in staat te stellen zoodanig gevaar, voor zooveel het mogt aanwezig zijn, te leeren kennen, en daartegen, als belast met de handhaving der openbare orde, te waken.

Vereenigingen intusschen, welke als zedelijke ligchamen willen bestaan, welke op naam harer vereeniging naar buiten willen werken, kunnen niet zoo onbeperkt geduld worden als art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek dit schijnt toe te laten. In het burgerlijke moet ten haren opzigte gelden, wat bij de wetgeving van koophandel ten aanzien van naamlooze vennootschappen is voorgeschreven. Dergelijke ligchamen zouden anders uitgebreide verbindtenissen kunnen aangaan, voor de nakoming waarvan geene genoegzame zekerheid bestaat; zij zouden daarenboven aanzienlijke vaste en andere eigendommen kunnen verkrijgen, welke tot groot nadeel der maatschappij in de doode hand zouden komen.

Hiertegen moet worden gewaakt, terwijl van de andere zijde echter dit waken, even als bij naamlooze vennootschappen van koophandel, niet willekeurig zijn moet.

De artt. 2 en 3 schijnen dit dubbel doel te bereiken.

Omtrent *vergaderingen* is bij het ontwerp hoofdzakelijk van de navolgende beginselen uitgegaan.

De vergaderingen binnen gebouwen zijn krachtens dit ontwerp tot niets gehouden, zoodra zij bestaan uit een *gesloten* gezelschap of niet bijeen zijn gekomen ingevolge eene openbare oproeping. Redelijkerwijze kunnen zoodanige vergaderingen niet wel geacht worden de openbare orde in gevaar te zullen brengen. Is daarentegen de deelneming aan eene vergadering voor een ieder vrij, of is hare zamenkomst door eene openbare oproeping voorafgegaan, zoo wordt er eene kennisgeving gevorderd aan het plaatselijk bestuur, gelijk die omschreven is in art. 6 des ontwerps. Daarenboven vermag het plaatselijk bestuur, in het belang der openbare orde, zoodanige vergadering te schorsen, en is het daartoe zelfs verpligt, zoodra de gouverneur der provincie vermeent die schorsing te moeten bevelen. Over het handhaven of opheffen der schorsing beslissen Gedeputeerde Staten, tot welke, gelijk van zelf spreekt, de belanghebbenden zich, overeenkomstig art. 9 der Grondwet, te dier gelegenheid met hunne bezwaren wenden kunnen.

De bij het ontwerp gemaakte onderscheiding tusschen vergaderingen, welke gesloten zijn en die welke voor een ieder toegankelijk zijn of bij openlijke oproeping worden daargesteld, berust, naar de Regering vermeent, op goede gronden. Even weinig schadelijk toch als de eerstgenoemde te achten zijn, even gevaarlijk kunnen de andere werken. De uitoefening van het regt van schorsing ten aanzien der laatste kan in sommige gevallen eene noodzakelijke daad van zelfverdediging worden van de maatschappij tegenover eene vergadering, welke tot verstoring der openbare orde zou kunnen leiden. Doch ook het geval moest voorzien worden, waarin de plaatselijke autoriteiten uit zwakheid of om andere redenen aarzelden de schorsing op grond van art. 6 uit te spreken; alsdan wordt aan den gouverneur der provincie, als commissaris des Konings, de bevoegdheid gegeven om die schorsing te gelasten.

Alle vergaderingen *buiten* eenig gebouw, *in de opene lucht* of *gewapend* zijn verboden, tenzij daartoe vooraf verlof van het plaatselijk bestuur bekomen zij. De handhaving der openbare orde vordert, dat geene vergaderingen van dien aard eigenmagtig gehouden worden. Eene vergadering, gewapend en in de opene lucht te houden, kan onschadelijk zijn en in zoodanig geval moet zij kunnen worden toegelaten: men denke slechts aan de algemeen in dit land gebruikelijke handboogschutterijen. Zoodanige vergadering kan van dien aard zijn, dat zij nadeelig of zelfs maar niet wenschelijk te achten zij; soms dat de gevolgen er van voor de openbare orde en veiligheid niet te berekenen vallen, en onder zoodanige omstandigheden is de bevoegdheid om het houden der vergadering te verbieden onmisbaar.

Ook dan wanneer eene vergadering en haar doel onschadelijk zijn, kan tot behoud der openbare orde het nemen van politiemaatregelen noodig zijn. Bij art. 5 des ontwerps, dat in het algemeen over vergaderingen, gewapend of in de opene lucht te houden, handelt, worden zoodanige vergaderingen aan de door het plaatselijk bestuur daaromtrent te bepalen voorschriften onderworpen.

Overigens is tegen de nadeelen, die zouden kunnen voortvloeijen uit arbitraire weigering of onvoorzigtige toestemming van de plaatselijke autoriteiten tot het houden van dergelijke vergaderingen, bij het 2de en 3de lid van art. 5 gewaakt. De gouverneur der provincie vermag de door het plaatselijk bestuur verleende toestemming te schorsen, behoudens de nadere beslissing van Gedeputeerde Staten.

Aan den Koning zoowel als aan Gedeputeerde Staten is bovendien bij het ontwerp de bevoegdheid toegekend, om eene verleende toestemming in te trekken, of eene geweigerde vergunning alsnog te verleenen.

Bij art. 7 van het ontwerp wordt de wijze vastgesteld, waarop de kennisgeving, in de gevallen bij de wet omschreven, van wege eene vereeniging of vergadering gedaan moet worden, en bepaald onder welke vormen de schorsing eener vergadering ter kennisse van belanghebbenden zal worden gebragt. De strekking van dat artikel is de zorg, dat steeds geconstateerd worde, dat aan de wet voldaan is; in dier voege, dat noch aan de zijde der autoriteiten, noch aan den kant van bijzondere personen immer onwetendheid kunne worden voorgewend.

Behoudens het regt, bij art. 8 aan het openbaar gezag voorbehouden, om elke onwettige vereeniging of vergadering feitelijk te beletten, en, na gedane sommatie, uiteen te drijven, is het noodig gekeurd het feit op zich zelf van de deelneming aan zoodanige vereeniging of vergadering bij art. 9 strafbaar te stellen met boeten en gevangenisstraffen, welke, naar mate het feit in of buiten hoedanigheid van aanlegger, hoofd of opruijer gepleegd is, of voor de eerste maal dan wel bij herhaling begaan wordt, zwaarder of ligter zijn. Over het algemeen echter kunnen die straffen naar evenredigheid van het misdrijf als niet zwaar worden beschouwd.

Dat elk ander ter gelegenheid van eene vereeniging of vergadering gepleegd misdrijf, voorzien bij het gewoon strafregt, onverminderd de bepalingen dezer wet, strafbaar blijft, werd aan het hoofd van art. 9 ten allen overvloede bepaald.

Het laatste artikel van het ontwerp strekt eensdeels om alle vragen omtrent de verhouding van erkende kerkgenootschappen en hunne godsdienstige vergaderingen en van reeds vroeger erkende vereenigingen of vergaderingen tegenover deze wet, af te snijden, anderdeels om te kennen te geven, dat elke, ook godsdienstige vereeniging of vergadering, welke de Grondwet overtreedt, of tot geen erkend kerkgenootschap behoort, regtens in de termen valt dezer wet.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

[IX. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij jl.*

MIJNE HEEREN!

Wij doen hiernevens aan U ter overweging toekomen een ontwerp van wet, houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.

De redenen, welke tot dat voorstel hebben geleid, zijn ontwikkeld in de memorie van toelichting die nevens hetzelve is gevoegd, en vergezeld gaat van drie staten, gemerkt *A*, *B* en *C*, de laatste voorzien van eene daarbij omschrevene bijlage.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 19den Februarij 1849.

WILLEM.

[IX. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat er behoort te worden voorzien in de middelen tot dekking der buitengewone behoeften van de schatkist, mitsgaders in het tekort op de inkomsten over het jaar 1848 en het vermoedelijk tekort over het jaar 1849; — dat het te dien einde noodig is eene buitengewone belasting te heffen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden, en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Er wordt, gedurende den tijd en naar de regelen in de volgende artikelen omschreven, eene belasting geheven op de inkomsten:

a. uit alle binnen dit Rijk gelegen onroerende goederen;

b. uit de renten der Nederlandsche staatsschuld;

c. uit de renten van geldleeningen ten laste van zedelijke ligchamen, of uitdeelingen van winst van naamlooze maatschappijen en daarmede gelijkstaande zedelijke ligchamen;

d. uit de renten en inkomsten van buitenlandsche effecten en goederen; uit de renten van beleeningen, inpand-nemingen en uitgezette kapitalen, en alle andere niet onder de vorige of volgende rubrieken begrepen;

e. uit alle ambten en bedieningen en pensioenen;

f. uit alle patentpligtige beroepen of bedrijven.

EERSTE AFDEELING.

Belasting op de inkomsten uit binnen dit Rijk gelegen onroerende goederen.

Art. 2. De belasting op de inkomsten uit onroerende goederen bedraagt *vijf* ten honderd van het kadastraal belastbaar inkomen, na aftrek der grondbelasting en alle daarop geheven opcenten. Zij wordt over elk der jaren 1849 en 1850 geheven.

De belasting is niet verschuldigd wegens goederen, aan welke tijdelijke vrijdom van grondbelasting is toegekend.

Art. 3. Voor de vaste goederen, toebehoorende aan, en ten name staande van kerk of kerkelijke besturen, diaconien, openbare armbesturen, en, in het algemeen, van alle inrigtingen tot onderhoud, verzorging, verpleging of huisvesting van weezen, behoeftigen en bedelaars, voor zooverre die inrigtingen onder openbaar bestuur staan of aan diaconien of openbare armbesturen toebehooren, wordt kwijtschelding dezer belasting verleend.

De besturen doen het verzoek daartoe schriftelijk en op ongezegeld papier aan den gouverneur der provincie waarin de goederen gelegen zijn, binnen eene maand na de dagteekening van het aanslagbiljet.

Art. 4. De eigenaars van onroerende goederen, met hypotheek, met jaarlijksche uitkeeringen, cijnsen, thijnsen, grondrenten of erfpachten bezwaard, aan de in art. 2 genoemde belasting onderworpen, zijn bevoegd om op de renten der hypotheken of op de jaarlijksche uitkeeringen, cijnsen, thijnsen, grondrenten of erfpachten te korten *vijf* ten honderd, en zulks op de termijnen gedurende de twee jaren na de invoering dezer wet verschijnende.

De eigenaars van tiendpligtige landen kunnen gedurende de jaren 1849 en 1850 een vierde, in plaats van een vijfde, van den tiend inhouden.

De aangeslagenen wegens goederen, met regt van beklemming uitgegeven, kunnen *vijf* ten honderd korten op het bedrag van de beklemmings-penningen, die over de twee jaren, volgende op de invoering dezer wet, verschuldigd zijn.

Art. 5. Ingeval het verhaal, krachtens het vorig artikel door de belastingschuldigen op hunne schuldeischers uit te oefenen, eene grootere som mogt opleveren dan het bedrag der belasting volgens den maatstaf van het vorig artikel door hen verschuldigd, moet daarvan door hen specifieke aangifte, te gelijk met de aangifte in art. 22 vermeld, worden gedaan, en moet dat meerdere, te gelijk met het overig bedrag der belasting, door hen worden uitbetaald aan den ontvanger.

Wanneer die aangifte geheel niet, of niet volledig, wordt gedaan, verbeurt de belastingschuldige eene boete, gelijkstaande aan het tienvoud van de som door hem te dezer zake verschuldigd.

De hier bedoelde overtredingen worden geconstateerd door den ontvanger bij proces-verbaal, opgemaakt op den eed bij de aanvaarding zijner bediening afgelegd; welk proces-verbaal volle geloof in regten verdient tot op het tegenbewijs, en ter vervolging aan het openbaar ministerie wordt gezonden.

Art. 6. De belasting in art. 2 bedoeld, wordt gebragt op afzonderlijke kohieren.

De ontheffingen, verminderingen, kwijtschelding of afslagen, op de grondbelasting te verleenen, hebben ook voor deze belasting gevolg.

TWEEDE AFDEELING.

Belasting op de renten der Nederlandsche staatsschuld.

Art. 7. De belasting op de renten van de Nederlandsche staatsschuld bedraagt *vijf* ten honderd.

Art. 8. Zij wordt geheven door middel van inhouding bij de betaling van renten, lijfrenten en coupons van aandeelen in geldleeningen ten laste van den Staat, of die door den Staat zijn gewaarborgd, en zulks over het volle bedrag van alle termijnen, gedurende de twee jaren, volgende op de invoering dezer wet, verschijnende.

De belasting wegens de renten van schatkistbiljetten wordt geheven naar de regelen, in de *vierde* afdeeling omschreven.

Art. 9. Van de belasting zijn vrijgesteld de renten van kapitalen, in de grootboeken der nationale schuld tijdens de invoering dezer wet ingeschreven, ten name van erkende zedelijke ligchamen, belast met de uitbetaling der lijfrenten en pensioenen in art. 27 bedoeld, mitsgaders van de besturen en inrigtingen bij art. 3 bedoeld.

DERDE AFDEELING.

Belasting op de renten van geldleeningen ten laste van zedelijke ligchamen, — op de uitdeelingen van winst van naamlooze maatschappijen en daarmede gelijkstaande zedelijke ligchamen.

Art. 10. De belasting op renten van geldleeningen ten laste van provincien, gemeenten, kerk of kerkelijke besturen, diaconien, armbesturen, heemraad- of waterschappen, polder- of dijksbesturen en collegien; van naamlooze maatschappijen en in 't algemeen van alle binnen het Rijk gevestigde zedelijke ligchamen, mitsgaders op de uitdeelingen van naamlooze maatschappijen en commanditaire vennootschappen of zedelijke ligchamen, wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd, bedraagt *vijf* ten honderd.

De belasting is verschuldigd van de renten waarvan de

ermijnen, gedurende de twee jaren, volgende op de inoering dezer wet, verschijnen en van de uitdeelingen, velke over de jaren 1849 en 1850 worden gedaan.

Uitgezonderd zijn de renten van kapitalen op hypobeek uitgezet op onroerende goederen, binnen het Rijk elegen.

Art. 11. De Gedeputeerde Staten der provincien, de collen van burgemeesters en wethouderen, schepenen of assessoen, van grietmannen en assessoren, de kerk of kerkelijke esturen met het geldelijk beheer der kerkgemeênten elast, de heemraad- of waterschappen, polder- of dijksbeturen en collegien, en in het algemeen de collegien of ersonen, met het bestuur van de in het vorig artikel beloelde zedelijke ligchamen belast, zijn verpligt voor het aar 1849 binnen 14 dagen na het in werking treden lezer wet, en voor de jaren 1850 en 1851 vóór den oden Januarij van die jaren, den ontvanger dezer belasing opgave te doen:

a. van het bedrag der renten, door het zedelijk ligchaam, vaarover zij het bestuur hebben, verschuldigd;

b. van de termijnen, waarop die renten verschijnen;

c. van den ambtenaar of van den persoon, met de uitbetaling belast.

Art. 12. Indien de opgave niet binnen den termijn, in het vorige artikel bedoeld, is gedaan, verbeuren de nalatigen eene boete van *tien gulden* voor elken dag verzuim.

Wanneer de opgave niet wordt ingediend binnen eene maand na verloop van dien termijn, verbeuren zij bovendien eene boete van eenmaal het volle beloop der belasting, en zijn voor de belasting zelve aansprakelijk, zonder dat zij regt van verhaal hebben op de rentheffers, voor zooverre de renten reeds in haar geheel mogten zijn uitbetaald.

Het beloop der verschuldigde belasting wordt, mede ter berekening van de boete, ambtshalve door den ontvanger bepaald, behoudens het regt des schuldenaars, om te zijnen koste, binnen tien dagen nadat hem door den ontvanger opgave zal zijn gedaan der verschuldigde boete en belasting, te bewijzen hoeveel de belasting eigenlijk bedraagt.

Art. 13. De personen in art. 11 genoemd en de leden van de aldaar bedoelde collegien van bestuur zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de boeten en de belasting, naar het vorige artikel verschuldigd, behoudens hun verhaal op dat lid van het collegie, hetwelk oorzaak is der nalatigheid.

De boeten en de belasting zijn vorderbaar bij lijfsdwang op een dwangbevel van den ontvanger.

De lijfsdwang kan niet worden toegepast dan acht dagen na de beteekening van het bevel tot betaling, en wordt door den voorzitter der arrondissements-regtbank bevolen, enkel op vertoon van dat bevel.

Art. 14. De personen, die naar de bepaling van art. 11 zijn aangewezen als met de uitbetaling der renten belast, zijn verpligt, op eene boete van *tien gulden* voor elken dag verzuim, de belasting in haar geheel bij den ontvanger te voldoen, vóór de uitbetaling van eenigen termijn, binnen het bij art. 10 bedoelde tijdvak verschijnende.

Langer dan eene maand na de betaalbaarstelling hiermede in gebreke blijvende, verbeuren zij daarenboven eene boete gelijkstaande aan eenmaal het volle beloop der belasting, en zijn bovendien aansprakelijk voor het bedrag der belasting zelve.

De boete en belasting zijn vorderbaar op den voet en de wijze bij art 13 bepaald, terwijl de lijfsdwang in dit geval voor het geheel der vordering toepasselijk is op ieder der leden van collegien of firma's, met de rentebetaling belast.

Art. 15. Het regt tot verhaal van de boeten en belasting in artt. 12—14 bedoeld, kan niet langer worden uitgeoefend dan gedurende twee jaren nadat de verschenen termijn van rente betaalbaar is gesteld.

Art. 16. De bestuurders van naamlooze maatschappijen en van alle commanditaire vennootschappen en zedelijke ligchamen, wier kapitaal door aandeelen wordt vertegenwoordigd, zijn verpligt, op eene boete van *tien gulden* voor elken dag verzuim, aan den ontvanger dezer belasting opgave te doen:

a. van het bedrag der uitdeelingen welke aan de aandeelhouders over 1849 — 1850 zullen worden gedaan, en zulks binnen acht dagen nadat dit bedrag is vastgesteld;

b. van dengene, die met de uitbetaling van de uitdeeling is belast.

De artt. 12—15 zijn ten deze van toepassing.

Indien het zedelijk ligchaam over eenig dier jaren buiten staat is uitdeeling te doen, zijn bestuurderen verpligt, op eene boete van *tien gulden* voor elken dag verzuim, daarvan opgave te doen aan den ontvanger, en zulks binnen acht dagen nadat zal zijn bepaald, dat er geene uitdeeling kan plaats hebben.

Art. 13 is ten deze toepasselijk.

De boete kan in geen geval meer bedragen dan f 500, en het regt tot haar verhaal vervalt, wanneer het niet is uitgeoefend gedurende de twee jaren nadat de opgave had moeten worden gedaan.

Art. 17. Onder de uitdeelingen in het vorig artikel bedoeld zijn ook begrepen de aanwassen van kapitaal of andere réserves.

Daarentegen zijn de aflossingen van kapitaal daaronder niet begrepen, voor zooverre bewezen wordt dat hetgeen te dier zake wordt uitgedeeld, werkelijk strekt in mindering van het maatschappelijk kapitaal en dat het niet wordt opgewogen door vergrooting van reserve-kassen, van welken aard ook.

Art 18. De collegien of personen, die, naar de bepalingen van artt. 11 en 16, aansprakelijk zijn voor de belasting, zijn gemagtigd, om bij elke uitbetaling aan de regthebbenden van renten of van uitdeelingen in de termen der belasting vallende, het bedrag der betaalde belasting in te houden.

VIERDE AFDEELING.

Belasting op renten en inkomsten van buitenlandsche effecten en goederen, op de renten van beleeningen, in-pand-nemingen en uitgezette kapitalen, en voorts op alle andere niet in vorige of volgende rubrieken begrepen.

Art. 19. Allen, die op het tijdstip van de afkondiging dezer wet hun domicilie op het grondgebied des Rijks in Europa hebben gevestigd, zijn gedurende de twee jaren, volgende op de invoering dezer wet, onderworpen aan eene belasting van vijf ten honderd van het bedrag van inkomsten uit lijfrenten, tontines of andere renten, met uitzondering van die op onroerende goederen gevestigd; van renten van gehypothekeerde kapitalen, jaarlijksche uitkeeringen, cijnsen, thijnsen, grondrenten of erfpachten, gevestigd op goederen buiten 's lands of in de Nederlandsche kolonien of bezittingen in andere werelddeelen gelegen; van renten of inkomsten van plantaadjes of bezittingen en etablissementen, buiten 's lands, of in 's Rijks kolonien of bezittingen in andere werelddeelen gelegen; voorts van renten van kapitalen in buitenlandsche effecten of actien, of op onderpand van roerende goederen, of op enkele schuldbekentenis, of eindelijk, op welke wijze ook, rentegevend geplaatst: — alle voor zoover die niet bereids aan de belastingen, in de vorige of volgende afdeelingen dezer wet vastgesteld, onderworpen zijn.

Art. 20. De belasting is verschuldigd over het bedrag der inkomsten van een vol jaar, van die goederen, welke de belastingschuldige bezit ten tijde van de aangifte

Tot grondslag der berekening van dat bedrag strekt:

a. voor zooveel betreft bezittingen en etablissementen buiten 's lands of in de kolonien of bezittingen van het Rijk buiten Europa gelegen, de gemiddelde som der inkomsten, die zij in de drie laatstbekende jaren hebben opgeleverd;

b. voor zooveel betreft kapitalen in buitenlandsche effecten en actien geplaatst, het bedrag der renten, dat daarvoor in het voorgaande jaar is betaald;

c. voor zooveel betreft lijfrenten, tontines, schuldbekentenissen, kapitalen tot uitgifte in beleening of pro-

longatie bestemd, de som der inkomsten die zij in het voorgaande jaar hebben opgeleverd; of, voor zooveel de verbindtenis tot rentebetaling in het vorig jaar bestond, het bedongen bedrag der renten.

Art. 21. De belastingschuldigen zijn verpligt, in de gemeente van hun domicilie behoorlijke aangifte te doen van het gezamenlijk bedrag der inkomsten, door hen uit al de in art. 19 opgenoemde bronnen getrokken.

Tot die aangifte is gehouden elk, die bij eigen beheer de inkomsten geniet, of die, onder welke benaming ook, het beheer over de goederen of inkomsten van anderen voert. De eigenaars van onverdeelde boedels zijn hoofdelijk tot die aangifte verpligt, in geval daarvoor geen testamentaire executeur, of beheerder, is aangesteld.

Art. 22. De aangifte geschiedt schriftelijk op een biljet, daartoe door den ontvanger uit te reiken, en wordt door den belastingschuldige met zijne handteekening bekrachtigd.

Zij, die geene inkomsten van den in dezen bedoelden aard hebben, doen daarvan verklaring in het biljet.

Het biljet wordt, na verloop van acht dagen na de uitreiking, tegen afgifte van reçu, ingevuld overgegeven aan hem die van wege den ontvanger met de ophaling is belast.

Het staat den belastingschuldige vrij het biljet van aangifte te verzegelen. Van die verzegeling wordt in het reçu melding gemaakt en buiten op het biljet worden door den aangever naam en woonplaats vermeld.

Art. 23. Die geen aangiftbiljet hebben ontvangen of bij wie het biljet niet is opgehaald kunnen zich in geen geval op dat verzuim beroepen tot verontschuldiging van het niet doen van aangifte, maar zijn verpligt binnen acht dagen na den tijd voor de ophaling bepaald de aangifte bij den ontvanger in te dienen, na zoo noodig bij dezen een biljet te hebben aangevraagd.

Aan hen, die ten gevolge van afwezigheid buiten 's lands zich in de onmogelijkheid bevinden het biljet van aangifte binnen den bepaalden tijd in te vullen, kan eene verlenging van den termijn worden toegestaan. Eene gelijke verlenging kan plaats hebben in geval van overlijden eens belastingschuldigen.

Art. 24. Die in gebreke blijven aan eenige der bij de drie vorige artikels opgelegde verpligtingen te voldoen, vervallen in eene boete van *vijf en twintig gulden*.

Van de overtreding wordt door den ontvanger procesverbaal opgemaakt, op den eed bij den aanvang zijner bediening gedaan.

Het verdient volle geloof in regten tot op het tegenbewijs, en wordt ter vervolging aan het openbaar ministerie ingezonden.

De hierboven bedoelde belastingschuldigen kunnen bovendien van wege de schatkist ambtshalve worden aangeslagen.

Art. 25. Het bestuur der belastingen is bevoegd de beediging of bevestiging van de gedane aangifte te vorderen van de aangevers; van ieder naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid, en zulks nadat, des noods, aan den aangever de gelegenheid is gegeven tot verhooging zijner aangifte.

Die eed wordt door den kanton-regter kosteloos afgenomen.

Wanneer de aangever in gebreke blijft den eed af te leggen, wordt de aanslag ambtshalve gedaan of verhoogd.

Art. 26. Wanneer de belastingschuldige zich door eenen naar art. 24 ambtshalve gedanen aanslag bezwaard acht, kan hij bij een gewoon bezwaarschrift, op ongezegeld papier, binnen den tijd van één maand na de dagteekening van het aanslagbiljet, de zaak onderwerpen aan de beslissing van Gedeputeerde Staten, welke den belastingschuldige voor zich ontbieden en van hem de noodige inlichtingen en bewijzen vorderen. Zij zijn bevoegd hem, naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid, zoodanigen beslissenden eed op te leggen en af te nemen, als zij noodig keuren.

Bij niet-verschijning van den belastingschuldige, of bij het niet voldoende van de gegeven opheldering, of eindelijk bij het weigeren om den eed, zoo hem die wordt opgedragen, af te leggen, handhaven Gedeputeerde Staten den aanslag.

In allen gevalle doen Gedeputeerde Staten uitspraak binnen eene maand, nadat de zaak aan hunne kennisneming is onderworpen.

VIJFDE AFDEELING.

Belasting op inkomsten uit ambten en bedieningen en op de pensioenen.

Art. 27. De inkomsten uit ambten en bedieningen, welker titularissen benoemd worden door den Koning of door autoriteiten met eenig openbaar gezag bekleed, door heemraad- of waterschappen, polder- of dijksbesturen en collegien, of door kerkelijke of geestelijke corporatien of autoriteiten, voor zooverre de ten deze bedoelde ambtenaren en bedienden bij de wet van den 21sten Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34) niet uitdrukkelijk onder de patentpligtigen zijn gesteld, mitsgaders de pensioenen uit publieke kassen en de lijfrenten en pensioenen, door erkende zedelijke ligchamen, doch niet uit publieke kassen, betaald wordende, zijn onderworpen aan eene belasting naar den volgenden maatstaf.

Wanneer de jaarlijksche inkomsten van het ambt of de bediening of de pensioenen bedragen

f 2501	of meer	5 pct.,
2001	tot f 2500	4 »
1501	» 2000	3 »
701	» 1500	2 »
700	en daar beneden	1 pct.

Onder de inkomsten en pensioenen zijn mede begrepen die, welke ten laste van de koloniale kassen hier te lande worden uitbetaald, met uitzondering van de delegatien van tractementen of pensioen, wanneer de delegerende titularis zich in de kolonien bevindt en van de verlofstractementen van koloniale ambtenaren en officieren die, mits niet langer dan voor den tijd van twee jaren, een verlof tot herstel hunner gezondheid hebben bekomen.

Bij het berekenen der belastbare inkomsten van bedieningen worden de kortingen voor het pensioenfonds, waarmede die inkomsten belast zijn, afgetrokken.

Vergoedingen voor bureau-kosten en reis- en verblijfkosten worden niet onder inkomsten van ambten of bedieningen begrepen.

Soldijen, pensioenen en gagementen aan militairen beneden den rang van officier uitbetaald wordende, mitsgaders pensioenen en lijfrenten niet boven de f 300 's jaars bedragende, zijn aan deze belasting niet onderworpen.

Art. 28. De belasting wordt gedurende de twee jaren, volgende op de invoering dezer wet, geheven door middel van inhouding, bij elke uitbetaling der belooningen, pensioenen of lijfrenten.

Art. 29. Zij, wier belooning geheel of ten deele uit emolumenten bestaat, welke zij zelven in ontvang nemen, zijn verpligt, na verloop van elke drie maanden, bij den ontvanger aangifte te doen van het bedrag der genotene emolumenten, en zulks binnen de eerste acht dagen van de daarop volgende maand, op eene boete van *drie gulden* voor elken dag verzuim, zonder dat de boete evenwel meer kan bedragen dan *honderd gulden*.

De belasting wordt geheven over het in elk quartaal genoten bedrag der emolumenten, als vertegenwoordigende het vierde gedeelte der inkomsten van een vol jaar, volgens het tarief in art. 27 vastgesteld. Zoo het bij de aangifte in het vierde quartaal blijkt, dat er naar dat tarief te veel of te weinig betaald is, wordt zulks bij de betaling der belasting voor dat quartaal verrekend.

Boete en belasting zijn vorderbaar op den voet bij art. 13 bepaald.

Art. 30. Alle ambtenaren, collegien, kerkbesturen of andere autoriteiten, die de bevoegdheid hebben om ambtenaren of bedienden aan te stellen niet bezoldigd wordende uit 's Rijks schatkist, mitsgaders de bestuurders der zedelijke ligchamen in art. 27 bedoeld, zijn verpligt, voor het jaar 1849

binnen 14 dagen na het in werking treden dezer wet, en voor het jaar 1850 vóór den 10den Januarij van dat jaar, aan den ontvanger dezer belasting opgave te doen:

a. van de namen, qualiteiten en woonplaatsen van al degenen aan wie eenige belooning, tractement, pensioen of lijfrente, tot welk bedrag ook, wordt uitbetaald, en van de personen met de uitbetaling belast;

b. van het bedrag der belooningen, tractementen, pensioenen of lijfrenten, of dit eene vaste dan wel eene afwisselende som zij;

c. van de wijze waarop die wordt voldaan;

d. van den aard, en zoo mogelijk van het bedrag der emolumenten, die door de ambtenaren kunnen worden genoten.

Art. 31. Naar gelang in de opgegeven bijzonderheden veranderingen komen in den loop des jaars, wordt daarvan nader schriftelijk opgave gedaan aan den ontvanger.

Bij elke nieuwe aanstelling, moet de opgave geschieden binnen acht dagen na de aanstelling.

Art. 32. Die in gebreke blijven de opgave in artt. 30 en 31 bedoeld binnen den bepaalden termijn te doen, vervallen in eene boete van *vijf gulden* voor iederen dag verzuim.

Wordt de opgave niet binnen eene maand na verloop van die termijnen gedaan, dan vervallen de bedoelde personen daarenboven in eene boete van eenmaal het bedrag der verschuldigde belasting, en zijn aansprakelijk voor dat bedrag zelf; zonder dat zij voor de belasting regt van verhaal hebben op den belastingschuldige, zoo de belooning, het tractement, het pensioen of de lijfrente reeds in haar geheel mogt zijn uitbetaald.

De slotbepaling van art. 12 en de bepalingen van art. 13 zijn ten deze van toepassing.

Art. 33. Al degenen die belast zijn met de uitbetaling van belooningen, pensioenen of lijfrenten in de termen van art. 27 vallende, buiten die, welke uit 's Rijks schatkist betaald worden, zijn verpligt bij iedere betaling de belasting in te houden en het bedrag daarvan bij den ontvanger te storten, binnen den tijd van acht dagen na de betaalbaarstelling der belooning.

In geval van nalatigheid is art 14 dezer wet van toepassing.

Art. 34. Zij, die meer dan één ambt of bediening bekleeden, of behalve de inkomsten van hun ambt of bediening het genot hebben van eenig pensioen, moeten daarvan opgave doen aan den ontvanger dezer belasting, voor zooverre de afzonderlijke inkomsten van ieder ambt of bediening of het pensioen niet boven de f 2500 bedragen.

De belasting is alsdan verschuldigd volgens het tarief in art. 27 opgenomen over het vereenigd bedrag van de door hen genoten wordende inkomsten.

Zij zijn verpligt tot bijbetaling aan den ontvanger, van hetgeen uit dezen hoofde verschuldigd is, boven de inhouding, welke, naar aanleiding van de vorige artikelen, bereids op hun tractement of pensioen is toegepast.

De bij te betalen belasting is vorderbaar bij dwangbevel, op den voet en de wijze, voor 's Rijks directe belastingen in het algemeen voorgeschreven.

Art. 35. De opgave in het vorige artikel bedoeld, moet worden gedaan binnen veertien dagen na de afkondiging der wet.

Indien er, na die afkondiging, vereeniging van inkomsten, als bij dat artikel bedoeld, plaats heeft, geschiedt de opgave binnen veertien dagen na den ingang dier vereeniging. De nalatige in het doen der voormelde opgave verbeurt eene boete van vijf maal het bedrag der verschuldigde belasting.

De slotbepaling van art. 12 en de 2de en 3de zinsneden van art. 13 zijn ten deze van toepassing.

ZESDE AFDEELING.

Belasting op de inkomsten uit patentpligtige beroepen of bedrijven.

Art. 36. De belasting op de inkomsten uit beroepen of bedrijven wordt geheven door middel van buitengewone opcenten op het regt van patent, over de dienstjaren $1849/_{50}$ en $1850/_{51}$.

Deze opcenten worden, te gelijk met de hoofdsom en de reeds door vroegere wetten vastgestelde opcenten, geheven in getale als volgt:

van 80 wanneer het art. op het kohier in hoofds. bedr.	f 150 of meer.	
» 60 » » » » » » » » »	100 tot ben.	f 150
» 50 » » » » » » » » »	75 » »	100
» 40 » » » » » » » » »	50 » »	75
» 30 » » » » » » » » »	25 » »	50
» 25 » » » » » » » » »	10 » »	25
» 20 » » » » » » » » »	beneden	10

Van deze buitengewone opcenten zijn vrijgesteld de artikelen van het kohier, in hoofdsom minder bedragende dan:

f 10	in de gemeenten, volgens tarief B, gevoegd bij de wet van 21 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34), behoorende tot den	1sten rang.
9		2den »
8		3den »
7		4den »
6		5den »
5		6den »

De aanslagen naar de tabellen IX en XVI, gevoegd bij de wetten op het regt van patent, zijn aan de heffing dezer opcenten niet onderworpen.

Art. 37. De vrijdom van patentregt, bij la. *c*, *d*, *f* en *k* van art. 3 der wet van 21 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34) aan de daarbij genoemde beroepen toegekend, wordt voor de dienstjaren $1849/_{50}$ en $1850/_{51}$ opgeheven en worden deze beroepen onderworpen aan het regt van patent in voege als volgt:

naar de regten van tabel XI dier wet:

de klerken en kantoorbedienden van de uit 's Rijks, gemeente- of dijk- en polderkassen bezoldigde openbare ambtenaren en bedienden;

de deurwaarders bij 's Rijks middelen;

naar de regten van tabel XIV:

de advocaten, van de 1ste — 8ste klasse;

de schilders, teekenaars, graveurs, penningsnijders en beeldhouwers, allen als kunstenaars beschouwd, hunnen eigen arbeid verkoopende, van de 1ste — 12de klasse.

Art. 38. Onder inkomsten uit beroepen of bedrijven begrijpt de wet blootelijk de inkomsten, die uit het beroep of bedrijf, waarvoor het patent is afgegeven, eigenaardig voortvloeijen.

De patentschuldigen zijn mitsdien geenszins ontslagen van de verpligting, om onder de aangifte van hunne inkomsten, volgens de *vierde* afdeeling dezer wet, alle zoodanige inkomsten op te nemen, welke zij trekken uit den aanleg van kapitalen, op eene wijze die niet noodzakelijk tot het beroep of bedrijf waarvoor patent is afgegeven, behoort: ook dan niet, wanneer die aanleg geschiedt ten name van eene gepatenteerde en niet in de termen van art. 16 dezer wet vallende vennootschap, waarvan zij deelgenooten zijn.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 39. De wet van 22 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 22), op de invordering van 's Rijks directe belastingen, is ook op de belastingen naar artt. 2 en 19 dezer wet verschuldigd van toepassing, met dien verstande dat de regeling, ten aanzien van de grondbelasting bepaald, voor de belasting in eerstgemeld artikel omschreven, en die ten aanzien van de belasting op het personeel vastgesteld, voor de belasting naar laatstgemeld artikel verschuldigd, zullen gevolgd worden.

Art. 40. Het bedrag der ontheffingen, kwijtscheldingen, afschrijvingen en teruggaven, der oninbare posten en der onverhaalbare kosten van vervolging, en de verdere kosten van heffing en invordering der belastingen in artt. 2 en 19 van deze wet bedoeld, worden, behoudens vereveening door de Algemeene Rekenkamer, afgeschreven op de

opbrengst dier middelen zelve, zonder dat deswege eene nadere begrootingswet gevorderd wordt

Art. 41. Alle schrifturen, de uitvoering dezer wet betreffende, de processen-verbaal van verkoop en de vonnissen van toewijzing daaronder niet begrepen, zijn vrij van zegel en van de regten van registratie.

Art. 42. Deze wet treedt in werking op den vijfden dag na dien van hare plaatsing in het *Staatsblad*.

Lasten en bevelen

[IX. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Tot het tijdstip gekomen, waarop de baten en lasten van het geldelijk beheer des Rijks over het jaar 1848 met eenige meerdere zekerheid kunnen worden berekend, berust op de Regering de verpligting om, onder nieuwe mededeelingen omtrent dit onderwerp, de voorstellen te doen, die na een rijp onderzoek het meest geschikt zijn voorgekomen, om ten aanzien van het verledene het evenwigt in de geldmiddelen te herstellen, en om over het jaar 1849 het uitzigt te openen dat dit evenwigt zal kunnen worden gehandhaafd.

De vroegere beschouwingen omtrent den geldelijken toestand van het Rijk, bijzonder die welke aan de Staten-Generaal gegeven zijn bij de aanbieding van het ontwerp van wet van den 21sten October 1848, waren uit den aard der zaak geheel voorloopig; zij kunnen thans vollediger zijn en laten zich op de volgende wijze verdeelen:

Uitkomst van alle vroegere diensten tot 1847 ingesloten.

Aan de Vergadering is toegezonden het verslag door den Minister van Financien aan den Koning gedaan, van de inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847, opleverende een algemeen overzigt van den toestand van 's Rijks schatkist op den 1sten Januarij 1848.

Die mededeeling doet het minder noodzakelijk voorkomen, thans in al de bijzonderheden te treden welke in dat verslag worden aangetroffen, en het komt genoegzaam voor alhier te vermelden, dat de slotsom der rekeningen tot 1847 een beschikbaar overschot aanwijst van f 896,826.63½.

Dienst van 1848.

Eerst onlangs is dit jaar afgeloopen en de invorderingen, gelijk mede de beschikkingen tot uitgaven op hetzelve moeten nog gedurende het tegenwoordig jaar voortgaan, doch de eene en de andere kunnen des onaangezien met genoegzame zekerheid worden opgegeven om den geldelijken toestand te erkennen. Hiertoe dienen de ten deze gevoegde staten *A* en *B*, aanwijzende: de eerste het bedrag der begrootingen van de onderscheidene departementen van algemeen bestuur, en de tweede de staats-inkomsten, zoo verkregen als nog te verkrijgen, in verband met gemaakte ramingen.

A. De uitgaven van deze dienst zijn, zoo bij de oorspronkelijke begrootingswetten van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 41 — 52) als bij verscheidene opgevolgde wetten, welke alle bij dezen staat zijn vermeld, te zamen begroot op f 78,655,090.27, waaromtrent het volgende valt op te merken:

a. dat de sommen voor buitengewone uitgaven van het departement van Oorlog toegestaan, ongebruikt zullen blijven tot een bedrag van . . . . . f 864,600.00

b. dat de kosten voor het herstel van het Nederlandsche muntwezen toegestaan, behalve de f 500,000 reeds volgens de wet van den 3osten October 1848 (*Staatsblad* n°. 76), op 1849 overbragt, zullen overlaten de som van 693,000.00

c. dat voor de renten der naar aanleiding van de wetten van den 27sten December 1840 en 30 October 1848, tot tijdelijke voorziening in de geldelijke dienst uitgegeven schatkistbiljetten, geene verhooging over dat jaar zal behoeven plaats te vinden, aangezien het daarvoor benoodigde kan worden gevonden bij overschrijving uit andere posten van het hoofdstuk der nationale schuld.

d. dat alle overige posten der begrooting bij voorraad gehouden moeten worden geheel te zullen worden uitgegeven, omdat men voor alsnog niet in staat is met volledige juistheid te bepalen wat daarop onbeschikt zal kunnen worden gelaten.

Het overschietende zal in elk geval vooreerst moeten dienen tot dekking der onvoorziene uitgaven, naar aanleiding van de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 3).

De vermindering der begrooting hiervoren gemeld bedraagt . . . . . f 1,557,600.00

van de vastgestelde cijfers zijnde afgetrokken, zoo is de slotsom, dat voor deze dienst de uitgaven moeten worden gesteld op eene som van f 77,097,490.27.

B. De staats-inkomsten, vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 54), zijn voor de dienst van 1848 aanvankelijk geraamd op f 71,646,115.61.

Volgens onderscheidene wettelijke bepalingen moet die raming beschouwd worden als verhoogd met de navolgende sommen, te weten:

a. wegens het ophouden der afzondering van 8 en 10 per cent voor de kwade posten op de belastingen van het personeel en de patenten, sedert Mei 1848 . . . . . f 515,000.00
(Wet 29 Julij 1848, *Staatsblad* n°. 32.)

b. wegens de vereeniging van het regt op de granen met de in- en uitgaande regten, en het daardoor onderworpen worden van dit regt aan 13 opcenten, hetgeen bij de opmaking der raming niet in berekening was gebragt. . . . 39,000.00
(Wet van den 3osten Mei 1847, *Staatsblad* n°. 24.)

c. wegens het aandeel van het Rijk in de boeten en verbeurdverklaringen 44,000.00
(Wet van den 6den Augustus 1847, *Staatsblad* n°. 39.)

d. wegens het slot der rekening van de Lands-Drukkerij 2,200.00
(Wet van den 9den Augustus 1847, *Staatsblad* n°. 56.)

e. wegens het subsidie voor de kosten tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, in zooverre als hetzelve werkelijk moet worden gebezigd 1,630,900.00
(Wet van 30 Maart 1848, *Staatsblad* n°. 7.)

Te zamen . . . f 2,230,200.00

Hetgeen, gevoegd bij de oorspronkelijke raming, maakt . . . . . f 73,876,315.61

Terwijl de werkelijk verkregen en nog te verkrijgen inkomsten van deze dienst zijn . . 65,948,947.19½

Weshalve op de raming is te kort gekomen. f 7,927,368.41½

Bij gezegden staat van inkomsten l^a. *B* is vóór elken post der raming aangewezen hetgeen op denzelve meer of minder in opbrengst is bevonden.

Worden nu de lasten en baten van deze dienst met elkander vergeleken, dan is de slotsom:

1848 { Lasten . . . . . f 77,097,490.27
Baten 65,948,947.19½

Tekort . . f 11,148,543.07½

Dienst van 1849.

Over dit pas ingetreden jaar kan natuurlijk geene beschouwing van gelijken aard als de voorgaande worden geleverd, maar de vastgestelde begrooting en de daartegen aangewezene middelen zullen, in verband met de uitkomsten van 1848 en de omstandigheden die op de eene en andere van invloed moeten zijn, gevolgtrekkingen wettigen, die den geldelijken toestand van het Rijk over 1849 eenigzins kunnen doen ramen en de mate van de vereischte voorziening eenigermate kunnen doen beoordeelen.

Ook voor dit jaar zijn de begrootingen vastgesteld bij de wetten van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 41—52) en te zamen genomen maken zij eene som uit van f 71,130,164.16½.

Deze begrootingen zijn verhoogd:

1°. met f 4,525 wegens de kosten van het *Staatsblad*, volgens de wet van den 26sten November 1857 (*Staatsblad* no. 66);

2°. met f 115,000 voor uitgaven voortspruitende uit de wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, volgens de wet van den 26. November 1847 (*Staatsblad* n°. 67); — welke beide posten niet van dat gewigt zijn om belangrijken invloed op het eindcijfer der uitgaven uit te oefenen;

3°. met f 576,000 volgens de wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32), voor de ontheffingen enz. wegens de belasting op het *personeel* en de *patenten*, welke vroeger uit de afgezonderde gedeelten dier belastingen zijn voldaan; dan die afzondering ten gevolge van dezelfde wet niet meer zullende plaats hebben, moeten ook de geraamde inkomsten in gelijke mate toenemen;

4°. volgens de wet van den 3osten October 1848 (*Staatsblad* n°. 76), tot overbrenging van uitgaven tot herstel van het Nederlandsche muntwezen plaats gevonden, ter somma van f 500,000 doch het gedeelte hetwelk daarvan zal worden uitgegeven, zal moeten worden gedekt op gelijke wijze als in vorige jaren, door een subsidie uit het fonds der kooppenningen van de domeinen.

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Memorie van Toelichting.)

Tot hiertoe heeft de wet dus geene verhoogingen daargesteld, die op de uitkomst der begrooting van 1849 van merkelijken invloed moeten zijn; maar er bestaat een onderwerp dat noodzakelijk daarbij in aanmerking moet worden gebragt, te weten de renten van de schatkistbiljetten tot tijdelijke voorziening in de geldelijke behoeften naar aanleiding van de wet van den 30sten October 1848 (*Staatsblad* n°. 75) uitgegeven, en waardoor de post op de begrooting slechts voor memorie is uitgetrokken.

In het tekort over 1848 van f 11,148,543.37½ is op dit oogenblik nog slechts gedeeltelijk voorzien door die uitgifte van acht millioen aan schatkistbiljetten. Hoewel men tot hiertoe door die uitgifte de dienst heeft kunnen gaande houden zonder toevlugt te nemen tot verdere hulpmiddelen, zoo behoeft het wel geen betoog dat er vooreerst nog aan geene intrekking dier biljetten te denken valt. De middelen van voorziening, welke thans worden voorgedragen, zullen hunne werking eerst na verloop van eenigen tijd doen gevoelen. Men kan dus niet aannemen dat er in den loop van dit jaar aan eenige aanmerkelijke vermindering te denken valt, bij de bestaande onzekerheid of de noodzakelijkheid zich niet zal voordoen om nog eenige nadere tijdelijke hulpmiddelen op te sporen. De renten en kosten van plaatsing van het bovengenoemde bedrag van acht millioen bedragen eene som van f 360,000, waarmede de begrooting van 1849 zal moeten worden verhoogd.

Die verhooging intusschen zal ruim overtroffen worden door de vermindering van andere uitgaven, welke men voornemens is reeds op de dienst van dit jaar toe te passen, immers bijaldien geene thans nog onvoorziene omstandigheden dit onmogelijk maken.

Voor zoover zulks enkel van de Regering afhangt, zijn er reeds onderscheidene besparingen van aanmerkelijk belang vastgesteld. Tot het bewerkstelligen van nog meerdere, zijn, in verband met de voorstellen in het verslag van het tijdelijk ministerie aan den Koning gedaan, voordragten van wet in gereedheid gebragt die bereids aan de Kamer zijn medegedeeld of nog nader medegedeeld zullen worden.

De begrooting van het jaar 1849 zal, hiervan houdt men zich verzekerd, door die bezuinigingen geene onaanzienlijke vermindering ondervinden.

Tot dekking van die begrooting moeten strekken de middelen, die de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 54) heeft vastgesteld, en welke geraamd werden op gelijk bedrag als voor 1848 was aangenomen; terwijl hierbij ook komen de posten onder *b*, *c* en *d*, ten aanzien van de raming van 1848 hiervoren opgenoemd (want die onder *a* en *e* gemeld behoeven in geen aanmerking te komen, vermits de onderwerpen welke zij betreffen ook ten aanzien van de begrooting van uitgaven buiten rekening zijn gehouden.)

De raming van inkomsten zoude, naar deze grondslagen, de som van f 71,731,315.61 beloopen.

In hoeverre er uitzigt bestaat dat de wezenlijkheid aan deze raming zal kunnen voldoen, is de moeijelijke vraag, welke nu nog blijft te beantwoorden; eene beantwoording die het wel niet mogelijk zal zijn reeds geheel volledig te doen.

Met opzigt tot de gewone middelen zal de leiddraad eenigermate moeten worden gezocht in de verkregen uitkomsten van 1848, welke in den staat *B*, voor die dienst overgelegd, worden aangewezen; maar bij den gesehokten toestand van de maatschappijen in het algemeen, en bij den invloed, dien de groote gebeurtenissen van het vorige jaar op de waarde van vele bezittingen en op de levendigheid van vele handelingen, met welk een en ander onze belastingen in naauw verband staan, nog steeds uitoefenen, mag men niet te veel vertrouwen voeden dat de uitkomsten van 1849 over het algemeen voordeeliger zullen zijn dan over het voorafgegane jaar, en mag men zich zelfs niet ontveinzen dat sommige takken van inkomsten, bepaaldelijk de indirecte belastingen en het successie-regt, welligt nog minder tot dekking der behoeften zouden kunnen aanbrengen.

Voegt men nu hierbij, dat de ondersteuning, die de geldmiddelen van den Staat naar het bestaande stelsel moeten vinden in die van de overzeesche bezittingen, welke, zoo voor verschuldigde renten als voor een voorloopig berekend overschot, met het bedrag van f 14,650,000 in de algemeene raming van inkomsten zijn begrepen, aanvankelijk niet hooger mag worden berekend dan op f 10,000,000, ten gevolge van buitengewone behoeften in de kolonien ontstaan, gelijk ook uit hoofde van den nog niet geheel opgeheven druk, dien de Europesche gebeurtenissen op het vertier der producten hebben uitgeoefend, zoo vloeit uit dit een en ander voort de overtuiging, dat, ook met de meest ernstige maatregelen van bezuiniging, de staats-inkomsten van het loopende jaar vrij aanmerkelijk beneden de staatsbehoeften zullen blijven.

Zonder dat voor alsnog het te verwachten tekort in cijfers, zelfs bij toenadering, kan worden uitgedrukt, wettigen de voorgaande beschouwingen het gevoelen, dat het volstrekt noodzakelijk is, om ook de te verwachten uitkomst van het loopende jaar in zeer bepaalde aanmerking te nemen.

Er komt ten deze nog eene andere beschouwing in aanmerking.

Van onderscheidene zijden is het bestaande belastingstelsel beschouwd als niet in alle opzigten doelmatig. Vele wenschen zijn aan den dag gelegd tot wijziging van hetzelve in het belang der mingegoeden. Met opzigt tot de accijnsen, hebben de te berde gebragte opmerkingen reeds ten gevolge gehad voorstellen tot verligting, welke niet hebben kunnen tot stand komen, omdat de bestaande behoeften volstrekt geen gemis van inkomsten veroorloofden.

Het wenschelijke van hervormingen in dit opzigt mag intusschen niet worden uit het oog verloren en het wegruimen zooveel mogelijk van de belemmeringen die daarbij in den weg staan, door het openen van uitzigt op de invoering van andere middelen, die sommige accijnsen of een deel derzelve zouden kunnen vervangen, heeft almede van invloed moeten zijn op de keus der voorzieningen, welker voordragt de Regering zich thans tot taak heeft moeten stellen.

Getrouw aan het beginsel dat de nood van het oogenblik niet op de toekomst moet worden geschoven, heeft de Regering gemeend geene toevlugt te mogen nemen tot eene leening van welken aard of onder welken vorm ook. Nog veel minder mogt zij besluiten om eene leening op de circulatie te bewerkstelligen door de uitgifte van eenig renteloos muntpapier.

Zij heeft hare keuze gevestigd op eene belasting, die, meer regtstreeks op de inkomsten drukkende, geacht kan worden genoegzaam te zijn, om het bestaande tekort in twee jaren tijds te dekken; na afloop van welke men op grond van verkregen ondervinding, zal kunnen beslissen of dat middel ter vervanging van andere belastingen, onder de gewone bronnen van inkomst der schatkist zal kunnen en moeten behouden blijven.

De wijze van inrigting van eene belasting op de inkomsten en haar bedrag, heeft al terstond tot onderscheidene beschouwingen aanleiding moeten geven.

Eene raming van de uitkomsten der voorgedragen belasting wordt hierbij overgelegd in den staat litt. *C*, vergezeld van eenen algemeenen staat van de opbrengst van het patentregt, ingedeeld naar de meerdere of mindere grootte der aanslagen.

Omtrent den vorm van heffing, heeft vooral zeer gewogen het bezwaar dat er bestaat tegen het vorderen van eene algemeene verklaring van het bedrag der inkomsten, en tegen het onderzoek naar de gegrondheid dier verklaring, met de middelen, die, tot verbetering derzelve en bestraffing bij onnaauwkeurige aangiften niet wel te vermijden zijn.

Hoewel in mindere mate dan bij eene belasting op de bezittingen, moet het onaangename van zoodanige openlegging evenwel worden erkend, en dit heeft een aanmerkelijken invloed uitgeoefend op de zamenstelling van het aangeboden ontwerp, waarbij de verklaring van inkomsten beperkt wordt tot het onvermijdelijk noodzakelijke, dat op geene andere wijze kan worden gekend of bereikt.

Deze overwegingen hebben geleid tot het opmaken van een ontwerp van wet, waarvan het algemeen stelsel het volgende is:

De belasting wordt voorgesteld ten bedrage, in den regel, van vijf ten honderd van de daarbij genoemde inkomsten.

De opbrengst van het eerste jaar zou ten volle bestemd worden tot dekking van het tekort op de dienst van 1848. Van de heffing van het volgend jaar zou zooveel tot een gelijk einde besteed worden, als noodig is tot verdere dekking van het tekort en voorts ter aanvulling van het vermoedelijk gemis op de inkomsten van 1849; het overige zou kunnen strekken tot vervanging van andere belastingen, waaromtrent de overwegingen der Regering steeds levendig blijven en in de eerstvolgende zitting der Staten-Generaal nadere voorstellen zullen gedaan worden, wanneer over de uitkomsten van den maatregel zal kunnen worden geoordeeld.

Aangaande de wijze van heffing zijn de volgende beginselen aangenomen:

Op de inkomsten uit onroerende goederen wordt de belasting geheven naar den maatstaf van de zuivere kadastrale opbrengst, na aftrek van de grondlasten en opcenten daarvan.

Door de aanneming van dien maatstaf is alzoo mede te goed gedaan hetgeen voor polder en dijklasten betaald moet worden, als hetwelk reeds bij de schatting der kadastrale opbrengst is afgetrokken.

Zij, wier goederen met hypotheken, renten of andere schulden zijn bezwaard, mogen op de renten dier schulden vijf ten honderd korten.

Op de tienden mag 1/4 in plaats van het thans toegestane 1/5 worden ingehouden.

Voor in beklemming uitgegeven landerijen mag 5 per cent op de beklemmingspenningen worden gekort door den meijer.

De belasting op inkomsten uit renten der nationale schuld wordt geheven bij de uitbetaling dier renten. Vrijdom wordt verleend

ten aanzien van de kapitalen ingeschreven ten name van openbare inrigtingen *ad pios usus;* alsmede van de kapitalen ten name van weduwen-fondsen, maatschappijen van levensverzekering en dergelijke instellingen ingeschreven. Bij de uitbetaling van alle andere renten ten laste van provincien, gemeenten of andere zedelijke ligchamen, alsmede bij de uitbetalingen van dividenden van naamlooze maatschappijen, wordt de verschuldigde belasting wegens die inkomsten evenzeer door middel van inhouding bij de betaling gekweten.

De besturen van de provincien, gemeenten en andere zedelijke ligchamen zijn verpligt tot het doen van aangiften, en van aanwijzing van dengene, die met de uitbetaling is belast: de leden dier besturen zijn deswege solidair verantwoordelijk, en bij nalatigheid beboetbaar. Hij, die met de uitbetaling van de renten is belast, is deswege aansprakelijk.

Voor renten van vreemde fondsen en andere inkomsten (uitgezonderd de inkomsten van beroepen en bedrijven) moet aangifte worde gedaan.

De schatkist kan de beëediging dier aangiften vorderen, en heeft het regt om bij weigering van aangifte of van beëediging ambtshalve een aanslag te doen.

Zij die zich daardoor bezwaard achten, kunnen zich in reclame voorzien bij Gedeputeerde Staten der provincie, welke des noods een beslissenden eed kunnen opleggen.

Op tractementen en pensioenen, door den Staat of door autoriteiten of corporatien betaald, zoomede op de pensioenen en uitkeeringen ten laste van maatschappijen van levensverzekering of dergelijke zedelijke ligchamen vallende, wordt de belasting geheven door korting bij de uitbetaling, en zulks naar eene classificatie, waarvan de uiterste termen zijn eene belasting van vijf ten honderd op tractementen en pensioenen van meer dan f 2500, en van één ten honderd op tractementen van f 700 en lager. Soldijen en gagementen van militairen, beneden den rang van officier, mitsgaders lijfrenten en pensioenen van f 300 en lager, zijn vrijgesteld.

Bij annullatie van tractementen of pensioenen, moet de gebeneficeerde eene aangifte doen, zoo ieder afzonderlijk tractement of pensioen niet boven de f 2500 bedraagt.

Eindelijk wordt de belasting op de inkomsten van beroepen of bedrijven geheven door middel van opcenten op het regt van patent volgens eene classificatie in verhouding tot het bedrag van de voor dat regt verschuldigde hoofdsom van belasting. Eenige tot hiertoe gehandhaafde vrijstellingen van patentregt worden tevens ingetrokken.

Door de aanneming van dit stelsel, dat in vele opzigten overeenkomt met hetgeen in gelijke zaak in een naburig land is vastgesteld, gelooft de Regering vele bezwaren tegen het heffen eener belasting op de inkomsten uit den weg te hebben geruimd en den weg te hebben gebaand tot eene bespoedigde nadere overweging van de veranderingen waarvoor het bestaande belastingstelsel vatbaar is; waarbij men het groote voordeel zal hebben, dat men de werking en de uitkomsten van andere grondslagen van belasting uit ondervinding zal hebben leeren kennen, en dus met zekerheid zal kunnen beslissen of het al dan niet raadzaam is, zoodanige belasting op inkomsten onder de gewone inkomsten van den Staat te rangschikken, ter vervanging van andere lasten.

Mogt dit laatste het geval zijn, dan zoude men noodzakelijk tot eene herziening van de patentwet moeten overgaan, voor zooveel althans de tariven aangaat, ten einde de complicatie weg te nemen, die uit de toepassing van verschillende opcenten moet voortvloeijen.

Tot toelichting van de afzonderlijke onderdeelen van het wetsontwerp strekken de volgende opheldering.

Voor zooveel de hoofdzaak, de *heffing* der belasting, betreft, splitst het ontwerp zich in *zes* afdeelingen.

De *eerste* afdeeling, rakende de *inkomsten uit onroerende goederen*, en begrepen in artt. 2 tot en met 6, bepaalt den taks der belasting, de te verleenen kwijtscheldingen, de bevoegdheid tot het doen van kortingen, inhoudingen en verhaal door eigenaars.

De *tweede* afdeeling betreft de belasting op *de rente der Nederlandsche staatsschuld* en geeft in artt. 7, 8 en 9 den taks der belasting, de wijze van heffing en de vrijstellingen aan.

De *derde* afdeeling, ten onderwerp hebbende de *renten van geldleeningen ten laste van zedelijke ligchamen, en de uitdeelingen van winst van naamlooze maatschappijen en daarmede gelijkstaande zedelijke ligchamen*, bevat in artt. 10 tot en met 18 bepalingen omtrent den taks der belasting op de wijze van heffing, voorts omtrent de opgaven en de betaling door de betrokken besturen ter zake te doen en de gevolgen van nalatigheid deswege.

De *vierde* afdeeling, bevattende de *belasting op renten en inkomsten van buitenlandsche effecten en goederen; op de renten van beleening, in-pand-nemingen en uitgezette kapitalen enz.*, bepaalt in artt. 19 tot en met 26 den taks der belasting, den te volgen maatstaf, de te doene aangifte met de gevolgen van nalatigheid deswege; alsmede het regt tot aanslag ambtshalve en van reclame en de bevoegdheid tot eedsvordering.

De *vijfde* afdeeling, regelende in artt. 27 tot en met 35 de belasting op *inkomsten van ambten en bedieningen, lijfrenten en pensioenen*, wijst aan den maatstaf der belasting, alsmede de wijze van heffing; voorts de gevallen, waarin deswege opgave, en door de uitbetalers inhouding, moeten worden gedaan, benevens de gevolgen van nalatigheid dienaangaande.

De *zesde* afdeeling handelt in artt. 36 tot 38 over de *belasting op de inkomsten van beroepen of bedrijven.*

Na dit algemeen overzigt, mogen de navolgende opmerkingen ter nadere toelichting dienen:

Art. 1 wijst de elementen der belasting aan.

EERSTE AFDEELING.

Art. 2. Om de inkomsten der vaste goederen te treffen, wordt voorgesteld de belasting deswege te heffen volgens het kadastraal belastbaar inkomen, en daarvan vijf ten honderd te nemen.

De doelmatigheid van dezen maatstaf vereischt geen betoog. De aangenomen taks staat in verband met de som, die wegens deze belasting gevorderd wordt, om het oogmerk van derzelver heffing te bereiken; hij is in het algemeen gelijk voor alle soort van inkomsten, behoudens de matiging voor sommige derzelve in het ontwerp uitgedrukt.

Art. 3. De vrijstelling der daarbij genoemde inrigtingen schijnt even wenschelijk als noodzakelijk.

Art. 4. Het alhier toegekende regt van verhaal is allezins billijk voorgekomen, daar men de vruchten belasten wil en dus ook het deel, hetwelk daarin genoten wordt door de bezitters van hypotheken of andere lasten op het goed drukkende.

De bestaande verordeningen geven aan de eigenaars van tiendpligtige landen het regt, om ter zake van de grondlasten, waarmede zij bezwaard zijn, een vijfde op de verschuldigde tienden te korten.

Ten gevolge van deze belasting heeft men gemeend die korting op een vierde te moeten bepalen.

Art. 5. Het zou kunnen gebeuren, dat het verhaal, krachtens art. 4 uit te oefenen, eene grootere som opleverde dan het bedrag der belasting zelve. Het is billijk dat niet de belastingschuldige maar de schatkist daarvan voordeel hebbe.

De omstandigheden welke aanleiding geven kunnen om vermindering of ontheffing van grondlasten toe te staan, moeten billijkerwijze in aanmerking komen om ook vermindering of ontheffing van deze belasting te verzekeren.

TWEEDE AFDEELING.

Art. 8. Het stelsel van inhouding der belasting ten tijde van de betaling der rente beveelt zich in het bijzonder aan uit het oogpunt van eenvoudigheid en onkostbaarheid. Men gedraagt zich overigens aan hetgeen te dezen aanzien in den aanvang dezer memorie is gezegd.

Art. 9. De vrijstelling der bij dit artikel bedoelde erkende zedelijke ligchamen is noodzakelijk uit een oogpunt van billijkheid. Immers wanneer deze instellingen aan de belasting bij dit artikel bepaald onderworpen werden, zouden zij noodwendig een evenredig bedrag moeten korten op de pensioenen en lijfrenten die door hen worden uitbetaald, en de personen die deze trekken dus aan eene hoogere belasting worden onderworpen dan anderen, die een tractement of pensioen uit publieke kassen genieten: althans voor zooveel de inkomsten van dezen aard van f 2500 en lager betreft.

Het is dus billijker voorgekomen aan de hier bedoelde zedelijke ligchamen vrijstelling van de hier bedoelde belasting te verleenen, en daarentegen bij art. 27 der wet de besturen derzelve mede te onderwerpen aan de verpligting om eene aangifte te doen van de pensioenen, lijfrenten enz. die ten hunnen laste vallen; waarop alsdan de belasting volgens het algemeen tarief van belasting op tractementen enz. moet worden toegepast.

DERDE AFDEELING.

Art. 10. Om het doel der wet te bereiken, namelijk dat de inkomsten gedurende twee jaren getroffen zullen worden, is het noodig, den tijd, waarover de belasting op de renten en die op de uitdeelingen loopen, onderscheidenlijk aan te wijzen.

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Memorie van Toelichting.)

De uitdeelingen door naamlooze maatschappijen gedaan wordende, worden niet noodzakelijk op vaste verschijndagen uitbetaald, maar hebben betrekking tot een geheel jaar, en wel in den regel over een dienstjaar, van 1 Januarij tot 31 December loopende. Het is uit dien hoofde verkieslijk voorgekomen de rente-termijnen naar mate zij verschijnen te belasten, doch wat de uitdeelingen van winsten betreft, die welke over de jaren 1849 en 1850 loopen aan de belasting te onderwerpen.

Uitgezonderd zijn uit den aard der zaak de renten van kapitalen, die reeds krachtens art. 4 door de aldaar bepaalde inhouding getroffen worden.

Art. 11. Het hier vermelde middel van contrôle is noodig ter verzekering der invordering.

Vermits de wet ook over een gedeelte van 1851 zal werken, is het noodig, de bij dit artikel voorgeschrevene opgave ook voor dat jaar te doen vragen.

Artt. 12 — 16. De voorschriften ter verzekering van de inning der belasting, in deze artikelen vervat, zijn duidelijk en eenvoudig. Zij leveren geen bezwaar op voor de hier bedoelde personen, die de toepassing van de bedreigde strafbepalingen enkel aan eigen verzuim of nalatigheid zouden hebben te wijten.

Art. 16. De *uitdeelingen*, hier bedoeld, zijn de zoodanige, die geene vaste renten zijn. In art. 11 was sprake van vaste renten. Van daar het verschil in de voorschriften.

Het is nuttig voorgekomen, het zedelijk ligchaam de verpligting op te leggen om ook aangifte doen wanneer er geene uitdeeling mogt plaats hebben.

Art. 17 strekt om misbruiken voor te komen. De wetten op het regt van patent van den 6den April 1823 (*Staatsblad* n°. 14) en 16 Junij 1832 (*Staatsblad* n°. 30) bevatten gelijksoortige bepalingen, welker gepastheid door de ondervinding bewezen is.

Art. 18. De noodzakelijkheid dezer bepaling vordert geen betoog: zij vloeit uit den aard der zaak voort.

VIERDE AFDEELING.

De 4de afdeeling der wet schrijft de regelen voor, naar welke de aanslag, de regeling en de invordering der belasting zullen plaats hebben omtrent alle inkomsten, welke niet naar de overige afdeelingen der wet, regtstreeks worden belast.

Art. 19 behelst de aanwijzing van de inkomsten, weswege aangifte moet worden gedaan.

Art. 20 wijst de regelen aan, volgens welke de belastingschuldigen de onderscheidene inkomsten die zij bezitten, voor het ingegane belastingjaar moeten berekenen.

Artt. 21—23 regelen hetgeen betrekking heeft tot de te doene aangifte. De eenvoudige bepalingen deswege schijnen geene toelichting te vereischen.

Art. 24. Eene strafbepaling tegen nalatigheid of verzuim is noodzakelijk, en in verband daarmede staat het regt der administratie tot aanslag ambtshalve.

Door het verzuimen of het weigeren van opgaven, moet de belastingschuldige de wet niet kunnen ontduiken. Tegenover de bevoegdheid der administratie tot het doen van aanslag ambtshalve bij het niet of niet behoorlijk doen van aangifte, wordt den belastingschuldige evenwel bij art. 26 het regt gelaten, om tegen dien aanslag bij Gedeputeerde Staten op te komen.

Art. 25. Bij de groote moeijelijkheid om, onder het stelsel dat in het wets-ontwerp is aangenomen, de juistheid der gedane aangiften te beoordeelen, heeft men gemeend in al de gevallen waarin aangifte volgens de voorschriften der wet is gedaan, geen ander middel van contrôle te moeten voorschrijven, dan de bevoegdheid voor het bestuur om de beëediging van de gedane aangifte te vorderen.

Eerst dan wanneer de belastingschuldige in gebreke blijft den eed af te leggen, heeft het bestuur de bevoegdheid eenen aanslag ambtshalve te doen, tegen welken alsdan geen verder beroep open staat. Het stellig vermoeden van kwade trouw, dat op hem kleeft die den eed weigert, wettigt allezins deze gestrenge bepaling.

VIJFDE AFDEELING.

Art. 27. Eene algemeene belasting van 5 ten honderd op tractementen en pensioenen zou voor niet weinigen hoogst bezwarend kunnen worden geacht.

De billijkheid schijnt daarom eene progressive belasting aan te raden, en de vrijstelling voor te schrijven van de lagere militaire soldijen, pensioenen en gagementen, alsmede van de pensioenen en lijfrenten, niet boven de f 300 bedragende.

Ten aanzien van de wijze van de heffing der belasting op lijfrenten, pensioenen enz. door particuliere maatschappijen betaald wordende, vermeent men te kunnen verwijzen naar hetgeen op art. 9 deswege is gezegd.

Art. 28. De redenen waarom het stelsel van heffing door inhouding bij de betaling der renten wordt toegepast, zijn ook ten aanzien van dit onderwerp van volle kracht.

Art. 29 behelst eenen noodzakelijken maatregel van orde.

Artt. 30 — 33. Hetzelfde geldt hier wat bij artt. 12 — 14 is opgemerkt.

Art. 34. De billijkheid dezer bepalingen, die bij het stelsel van inhouding noodig zijn, valt in het oog. De bepaling van art. 35 staat daarmede in verband.

ZESDE AFDEELING.

Art. 36. Onder verwijzing naar hetgeen boven is gezegd ten aanzien van de beweegredenen, welke de Regering geleid hebben tot het besluit om de inkomsten van beroepen en bedrijven alleen te belasten door eene matige verhooging van het patentregt, vermeent zij hier ter plaatse nog eenige weinige opheldering nopens den inhoud dezer afdeeling te moeten geven.

Uit een algemeen oogpunt van billijkheid beschouwd, is het noodig voorgekomen de opcenten op het patentregt met eenige gradatie te bepalen, de artikelen van het kohier (en dus de gezamenlijk uitgetrokken aanslagen van ieder belastingschuldige) geheel vrij te stellen, wanneer zij minder bedragen dan het naar den rang der gemeente te bepalen cijfer. Aan de naamlooze maatschappijen wier renten en uitdeelingen reeds naar de 3de afdeeling belast zijn, moest noodwendig vrijdom worden verleend, terwijl het schippersbedrijf, in evenredigheid tot andere beroepen, door de patentwet reeds zoo zwaar belast is, dat het billijkerwijze van deze belasting geheel vrijgesteld behoort te worden.

Bij de voordragt van de onderscheiden opcenten is voorts ook in het oog gehouden dat het patentregt in zooverre reeds als eene belasting op de inkomsten moet worden beschouwd, en dat eene minder zware belasting op bedrijven, die geacht kunnen worden minder winstgevend te zijn, even als bij art. 27 omtrent inkomsten die met het leven van den belastingschuldige ophouden, billijk is.

Art. 37. In verband met eene belasting op de inkomsten, en met het oog op de bepalingen van artt. 27 en volgende van het ontwerp, behooren de vrijstellingen, die de wetgeving op het regt van patent aan sommige beroepen toekent, dan ook tijdelijk te worden ingetrokken, terwijl men bij de belastbaarstelling dier beroepen gemeend heeft aan den geest der patentwet getrouw te zijn gebleven.

Art. 38. Ten einde buiten allen twijfel te stellen, wat de wet onder inkomsten uit beroepen of bedrijven verstaat, is het niet overtollig voorgekomen, dit alhier uitdrukkelijk aan te wijzen. Een notaris bijv., die als zoodanig gepatenteerd is, doch die in het geval is voorschotten tegen genot van renten aan zijne clienten te doen, — een zeehandelaar, die zijne kapitalen niet in den goederen-handel bezigt, maar ze geheel of gedeeltelijk op beleening of prolongatie op effecten uitzet, kan niet geacht worden de uit die verrigtingen voortvloeijende inkomsten uit zijn beroep te trekken. Dusdanige inkomsten zijn het, welke ieder kapitalist, zonder patentregt te voldoen, gewoonlijk trekt: hij die een patent heeft genomen, moet geene andere inkomsten onder die van zijn beroep rangschikken, dan die werkelijk uit zijn beroep voortvloeijen.

Art. 39. De algemeene bepalingen der wet nopens de heffing der directe belastingen schijnen doelmatig ook op de heffing der middelen in de artt. 2 en 19 opgenoemd, aangewend te kunnen worden.

Art. 40. Het middel om de ontheffingen enz., en de kosten, vallende op de heffing der belasting in de artt. 2 en 19 begrepen, te bestrijden, behoorde te worden aangewezen.

Aan de instelling van een speciaal fonds, of van eene begrooting die op eenige aannemelijke gronden zou kunnen steunen, viel, bij de groote onzekerheid, welke dienaangaande uit den aard der zaak heerschen moet, aanvankelijk moeijelijk te denken.

Een en ander heeft geleid tot de voordragt, om de betrekkelijke uitgaven op de opbrengst van het middel zelf aan te wijzen, behoudens verevening door de Algemeene Rekenkamer.

Art. 41. De bedoeling om het bezwarende der belasting zooveel doenlijk weg te nemen, heeft tot de hier voorgedragen vrijstelling aanleiding gegeven.

Art. 42. Bij den reeds ver verloopen tijd is het volstrekt noodzakelijk, de verbindtelijkheid der wet op een zoo kort mogelijken termijn te stellen.

De Minister van Finantien,

Van Bosse.

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Bijlage A.)

[IIe 4.]

BIJL. L[a]. A. STAAT *der Begrootingen van Staatsbehoeften over het dienstjaar* 1848.

HOOFDSTUKKEN DER BEGROOTING.	WETTEN. DAGTEEKENING.	WETTEN. Nommer van het Staatsblad.	BEGROOTINGEN. BEDRAG bij iedere wet toegestaan	BEGROOTINGEN. BEDRAG voor ieder hoofdstuk toegestaan.
I. Huis des Konings	9 Augustus 1847,	41	f 1,250,000.00	f 1,250,000.00
II. De Hooge Collegien van Staat en het Kabinet des Konings.	» » »	42	f 652,939.00	652,939.00
III. Departement van Buitenlandsche Zaken	» » »	43	f 541,933.00	541,933.00
IV. » » Justitie	» » »	44	f 2,490,734.00	2,490,734.00
V. » » Binnenlandsche Zaken	» » »	45	f 4,464,458.00	
	26 November »	66	4,525.00	
	» » »	67	95,750.00	
	30 Maart 1848,	16	135,000.00	4,699,733.00
VI. » voor de Zaken der Hervormde Eeredienst, enz.	9 Augustus 1847,	46	f 1,649,896.525	1,649,896.525
VII. » » » » » Roomsch-Kath. Eeredienst.	» » »	47	f 562,378.585	562,378.585
VIII. » van Marine	» » »	48	f 5,545,632.05	
	30 Maart 1848,	8	370,000.00	5,915,632.05
IX. » » Finantien — A. Nationale schuld	9 Augustus 1847,	49	f 136,291,136.33	36,291.136.33
IX. » » Finantien — B. Departement en administratien	» » »	50	f 6,313,129.075	
	30 Maart 1848,	7	2,823,000.00	
	29 Julij 1848,	32	38,000.00	
			f 9,174,129.075	
	30 October 1848,	76	af: (1) 500,000.00	8,674,129.075
X. » » Oorlog	9 Augustus 1847,	51	f 11,675,000.00	
	30 Maart 1848,	9	2,704,100.00	
	29 Augustus 1848,	41	1,458,782.505	15,837,882.505
XI. » » Kolonien	9 Augustus 1847,	52	f 88,696.20	88,696.20
				f (2) 78,655,090.27
XII. Onvoorziene behoeften over 1848, waarvoor bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 53) ter beschikking van den Koning is gesteld eene som van f 400,000, zonder dat dien ten gevolge het massaal cijfer der begrooting van uitgaven kan worden overschreden, dus alhier uitgetrokken voor . . als zullende de te dier zake gedane betalingen moeten worden gevonden uit het eventueel vrijvallende op de begrootingen van staatsbehoeften over het dienstjaar 1848.				*Memorie.*
				f 78,655,090.27

(1) Overgebragt op de dienst van 1849, wegens uitgaven voor de Munt.

(2) Op dit totaal der begrootingen, bedragende . . . . . f 78,655,090.27
kan in mindering gebragt worden:
voor het departement van *Finantien*, wegens minder uitgaaf voor de Munt. . . . . f 693,000.00
voor het departement van *Oorlog*, wegens minder uitgaaf op de buitengewone credieten . . 864,600.00
1,557,600.00

Blijft. . . . . f 77,097,490.27

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Bijlage *B.*)

[IX. 5.]
BIJL. LITT. *B.*

STAAT VAN VERGELIJKING *tusschen de raming van 's Rijks inkomsten over het dienstjaar 1848, en derzelver opbrengst.*

AANWIJZING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	OPBRENGST.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.
A. Directe belastingen:				
a. Grondbelasting:				
Hoofdsom	f 8,310,000.00	f 8,342,284.94		f 32,284.94
2 opcenten voor kwade posten	166,200.00	166,845.59½		645,59½
2 » vroeger door de gemeente genoten	166,200.00	166,845.59½		645,59½
16 » voor het Rijk	1,329,600.00	1,334,765.73		5,165.73
b. Personeel:				
Hoofdsom	5,184,000.00	5,197,577.57		13,577.57
20 opcenten	1,036,800.00	1,039,515.86½		2,715.86½
Boeten		872.85		872.85
c. Patenten:				
Hoofdsom	1,976,200.00	1,966,302.56	f 9,897.44	
28 opcenten	553,200.00	550,673.58½	2,526.41½	
B. Accijnsen:				
a. Suiker	450,000.00	401,503.72	48,496.28	
Wijn	710,000.00	653,704.22½	56,295.77½	
Binnenlandsch gedistilleerd	2,760,000.00	2,457,025.80½	302,974.19½	
Buitenlandsch gedistilleerd	180,000.00	174,416.33	5,583.67	
b. Geslagt	1,460,000.00	1,493,658 93½		33,658.93½
Zout	1,480,000.00	1,401,742.62	78,257.38	
Zeep	850,000.00	803,283.04½	46,716.95½	
Bier en azijn	300,000.00	290,075.81	9,924.19	
Steenkolen	550,000.00	604,672.46½		54,672.46½
c. Turf	1,000,000.00	1,093,841.76		93,841.76
d. Gemaal	3,100,000.00	3,287,178.00½		187,178.00½
10 per cent collectief zegel	1,284,000.00	1,266,025.61½	17,974.38½	
Vervoerbiljetten	70,000.00	53,951.95	16,048.05	
Opcenten op de accijnsen:				
a. Bedragende f 4,100,000.00				
Collectief zegel 410,000.00				
Vervoerbilj. 70,000.00				
f 4,580,000.00 — Getal 48 —	f 2,198,400.00			
b. Bedragende f 4,640,000.00				
Collectief zegel 464,000.00				
f 5,104,000.00 — Getal 38 —	1,939,520.00			
c. Bedragende f 1,000,000.00				
Collectief zegel 100,000.00				
f 1,100,000.00 — Getal 28 —	308,000.00			
d. Bedragende f 3,100,000.00				
Collectief zegel 310,000.00				
f 3,410,000.00 — Getal 23 —	784,300.00			
	5,230,220.00	5,063,102.18½	167,117.81½	
Transporteren	f 38,146,420.00	f 37,809,866.76	f 761,812.55	f 425,259.31

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Bijlage *B.*)

AANWIJZING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	OPBRENGST.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.
Per transport	f 38,146,420 00	f 37,809,866.76	f 761,812.55	f 425,259.31
C. Indirecte belastingen:				
a. Zegel	1,300,000.00	1,195,425 95	104,574.05	
b. Registratie, griffie en hypotheken	3,250,000.00	3,072,856.62½	177,143 37½	
c. Successie-regten	2,250,000.00	2,612,767.37½	. . . . .	362,767.37½
38 opcenten	2,584,000.00	2,606,689 41½	. . . . .	22,689 41½
D. In- en uitgaande regten en scheepvaartregten:				
a. Regten op den in-, uit- en doorvoer . . . . . f 3,200,000 00				
b. Regten op de granen . 300,000.00				
	3,500,000.00	3,058,951 83	441,048.17	
13 opcenten	455,000 00	398,892.17	56,107 83	
c. Scheepvaartregten	600,000.00	510,503.15½	89,496.84½	
d. Vuur-, ton- en bakengelden	200,000.00	226,532.18½	. . . . .	26,532.18½
E. Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	125,000.00	116,889.16	8,110 84	
13 opcenten, na aftrek van de 1/10 verhooging, dus over eene som van f 113,636.00	14,772.68	13,765.72	1,006.96	
F. Domeinen:				
a. Gewone domeinen, tienden enz.	655,436.13½	617,827.20	37,602.93½	
b. Domein van Oorlog	50,209.98	49,686.34	523.64	
c. Wegen en vaarten	678,882.81½	671,780 34	7,102.47½	
G. Posterijen	1,330,000.00	1,367,437.73	. . . . .	37,437.73
H. Loterij	400,000.00	391,019.50	8,980.50	
I. Jagt en visscherij	100,000 00	92,882.34	7,117.66	
K. Opbrengst van verkoopingen, en verschillende ontvangsten:				
a. Verkoopingen, teruggaven en verdere toevallige baten	350,000.00	349,543.19½	456.80½	
b. Vergoedingen van de provincien en gemeenten voor de invordering der opcenten	80,000.00	77,450.11	2,549.89	
c. Inkomsten van entrepôts	17,000.00	15,020.46½	1,979 53½	
d. Aandeel van 63 pct. in de boeten en verbeurdverklaringen	60,000.00	41,626.05	18,373 95	
e. Uitdeelingen op actien in de Nederlandsche Bank aan het Rijk toebehoorende	*Memorie.*			
f. Inkomsten van de Staats-Courant	36,000 00	38,896.90	. . . . .	2,896.90
g. Opbrengst van den arbeid in gevangenissen	223,500.00	220,000.00	3,500.00	
h. Verjaarde renten	25,000.00	67,355.00	. . . . .	42.355.00
i. Restitutien van voorschotten uit het fonds der nationale nijverheid	50,000.00	19,462.50	30,537.50	
k. Opbrengst van den ijk	56,000.00	* 56,000 00		
l. Paveljoen te Haarlem	3,200 00	3,200 00		
m. Octrooi-regten	12,000 00	6,627.00	5,373 00	
n. Renten en verdere inkomsten van den Hoogen Raad van Adel	22,500.00	26,872 00	. . . . .	4,372.00
o. Grootboek van de nationale schuld	19,000.00	21,350.00	. . . . .	2,350.00
p. Winst op renten	100,000 00	160,116 99½	. . . . .	60,116.99½
q. Uitkeeringen van België, volgens het tractaat van 5 November 1842:				
1°. Wegens de werken voor de uitloozing van de Vlaamsche wateren (art. 23) . . . . . f 50,000.00				
2°. Wegens de vuurgelden op de Wester-Schelde (art. 18, alinea 3) 10,000 00				
Transporteren f 60,000.00	f 56,694,915.61	f 55,917,294 01	f 1,763,398.51	f 986,776.91

* Voor sl
nog ramin
die waar
schijnlijk
wel verwe
zenlijkt z
worden.

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Bijlage *B.*)

AANWIJZING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	OPBRENGST.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.	
Per transport f 60,000.00	f 56,694,915.61	f 55,917,294.01	f 1,763,398.51	f 986,776.91	
3°. Wegensuitkoop voor de pensioenen van buiten 's lands wonende gepensioneerden (art. 68, alinea 7) . . . 5,200.00	65,200.00	65,200.00			
r. Sleeploonen voor de dienst der stoomslepers, als zijnde de uitgaven daarvoor in het IXde hoofdstuk *B* der begrooting begrepen	25,000.00	8,227.43	16,772.57		
s. Kortingen op wedden en belooningen van burgerlijke ambtenaren vóór 1°. Julij 1846 aangesteld (art. 59 der wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 24) . . .	340,000.00	301,277.08½	38,722.91½		
t. Overschot der fondsen van kwade posten op de personele belasting en het regt van patent, over 1845—1846 . . .	270,000.00	317,110.20½	. . . . .	47,110.20½	
u. Vermoedelijk batig slot der Algemeene Lands-drukkerij	2,200.00	2,200.00			
v. Opbrengst van het Staatsblad . . .	*Memorie.*	5,600.00	. . . . .	5,600.00	
w. Bijdragen tot voortzetting van den weg tusschen de steden 's Hertogenbosch en Culemborg (art. 2 der wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 39)	*Memorie.*	14,591.41	. . . . .	14,591.41	
L. Vaste rente op België: De onvervreemdbare rente ten laste van België, bepaald bij § 1 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842 . .	400,000.00	399,999.60	0.40		Minder f 764,815.87
	f 57,796,315.61	f 57,031,799.74	1,818,894.39½	f 1,054,078.52½	
M. Uitkeering voor de rënten ten laste van de geldmiddelen der overzeesche bezittingen:					
a. Renten van het kapitaal, vermeld in art 2 der wet van 24 April 1836 (*Staatsblad* n°. 11), groot f 140,000,000 f 5,600,000					
b. Renten van het kapitaal, nog groot f 22,500,000, vermeld in art. 4 derzelve wet . . 900,000					
c. Renten op schulden, regtstreeks geloopen hebbende ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, welke in de schuldverwisseling of aflossing, volgens de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), zijn begrepen, en alzoo voorkomen onder de begrooting van het IXde hoofdstuk *A* der uitgaven 3,300,000					
	9,800,000.00	7,287,447.45½	2,512,552.54½	. . . . .	Minder f 7,162,552.54½
N. Voorloopig beschikbaar op het vermoedelijk batig slot der koloniale administratie hier te lande	4,650,000.00	. . . . .	4,650,000.00	. . . . .	
O. Afzonderlijke middelen, later wettelijk te regelen, tot dekking der uitgaven voor het muntwezen vereischt . . .	1,630,000 00	1,630,000.00			
			f 8,981,446.94	f 1,054,078.52½	
	f 73,876,315.61	f 65,948,947.19½	Minder f 7,927,368.41½		f 7,927,368.41½

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Bijlage *C.*)

[IX. 6.]

BIJL. LITT. *C.*

RAMING *van de uitkomsten der voorgedragene belasting op de inkomsten.*

1°. *Inkomsten van vaste goederen.*

Kadastraal belastbaar inkomen van vaste goederen voor 1848:

Gebouwde eigendommen . . .	f 25,669,394.71		
Ongebouwde eigendommen. . .	44,408,698.41		
	f 70,078,093.12		
Waarvan afgetrokken de grondlasten, met derzelver opcenten, berekend op 20 per cent van het belastbaar inkomen	14,015,618.62		
Met voordacht wordt deze aftrek zeer ruim, en derhalve dit gedeelte der opbrengst van de voorgestelde belasting matig geraamd, met het oog op de perceelen aan de besturen en instellingen bij art. 3 van het ontwerp bedoeld, behoorende, en onder het kadastraal inkomen begrepen.			
Bedrag, belastbaar met 5 pct. .	f 56,062,474.50	f 2,803,123.00	

2°. *Renten van Nederlandsche staats-schuld.*

Het IXde hoofdstuk *A* der staatsbegrooting, vastgesteld bij de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 49), beloopt voor 1848 f 36,291,136.33

Waarvan af te trekken:

Art. 6. Interesten van schatkistbiljetten (wet van 1834)	f 391,998.00	
Art. 12. Amortisatie van schuld . . .	300,000.00	
Voorts de sommen in de artt. 2 — 6 der IIde afdeeling begrepen, voor aflossing van geldleeningen voor openbare werken . . .	22,000.00	
	713,998.00	
Blijft. .	f 35,577,138.33	
Transporteren . .	f 35,577,138.33	f 2,803,123.00

Per transport. .	f 35,577,138.33	f 2,803,123.00
Nog te verminderen met de renten der kapitalen in de drie grootboeken der nationale schuld ingeschreven ten name van de zedelijke ligchamen, besturen en instellingen, volgens art. 9 van het wets-ontwerp aan de belasting niet onderhevig, geraamd op.	2,400,000.00	
Bedrag, belastbaar met 5 per cent	f 33,177,138.33	1,658,856.91

3°. *Renten, ten laste van provincien, gemeenten, heemraad- of waterschappen, polder- of dijkbesturen en collegien, en verdere zedelijke ligchamen, bij art. 10 van het wets-ontwerp bedoeld.*

Geraamd bedrag belastbaar met 5 pct.	f 1,700,000.00	85,000.00

4°. *Uitdeelingen van naamlooze maatschappijen.*

Bij raming naar de statistieke tabellen van het patentregt over 1846/47:

Bedrag belastbaar met 5 per cent	f 4,050,033.10	202,501.65½

5°. *Renten van vreemde fondsen en andere inkomsten in art. 19 van het wets-ontwerp vermeld.*

Geraamd bedrag met 5 per cent belastbaar	f 30,000,000.00	1,500,000.00

6°. *Tractementen, belooningen en pensioenen van Rijks-ambtenaren.*

a. Volgens de hierbij gevoegde opgave wordt de belasting wegens de jaarwedden en belooningen gerekend op . . .	f 344,369.28	
b. Voor de pensioenen, thans te zamen beloopende f 3,400,000, wordt de belasting berekend op gemiddeld 2 per cent	68,000.00	
		412,369.28

7°. *Inkomsten wegens ambten, uit provinciale of plaatselijke kassen bezoldigd.*

Geraamd bedrag belastbaar met gemiddeld 2 per cent	f 3,500,000.00	70,000.00

8°. *Beroepen of bedrijven, reeds patentpligtig of bij het wets-ontwerp onder het bereik der patent-wet gebragt.*

Opbrengst van het patentregt in hoofdsom, volgens den staat nevens deze overgelegd over het dienstjaar 1847/48 . . .	f 1,856,019.06	
Waarvan afgetrokken:		
a. Het patentregt van de naamlooze maatschappijen, als volgens het wets-ontwerp (4°. hierboven) regtstreeks, naar gelang harer uitdeelingen belastbaar, alzoo 2 per cent van f 4,050,033.10	f 81,000.66	
Transporteren .	f 81,000.66	f 1,856,019.06 f 6,731,850.84½

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 en 1849.
(Bijlage C en Annexe.)

Per transport	f 81,000.66	f 1,856,019.06	f 6,731,850.84½
De patentregten beneden de f 5 à f 10, aan de voorgestelde belasting niet onderhevig, en geraamd naar aanleiding van de som der eerste categorie in den ten deze gevoegden staat. . .	468,740.89		
		549,741.55	
Blijft, belastbaar als volgt. .		f 1,306,277.51	
5 opcenten van de patentregten van f 5 tot beneden de f 10, dus op het restant der eerste categorie in den staat ad. . .	f 172,830.28	f 34,566.06	
5 opcenten van de regten van f 10 tot beneden de f 25, dus van	405,193.33	101,298.33	
5 opcenten van de regten van f 25 tot beneden de f 50, dus van	258,922.40	77,676.72	
5 opcenten van de regten van f 50 tot beneden de f 75, dus van	107,121.04	42,848.41	
5 opcenten van de regten van f 75 tot beneden de f 100, dus van	107,121.04	53,560.52	
5 opcenten van de regten van f 100 tot beneden de f 150, dus van	(1) 170,059.61	102,035.76	
5 opcenten van de regten van f 150 en daarboven, van : .	(1) 85,029.81	68,023.85	
Als boven. . .	f 1,306,277.51	f 480,009.65	
Geraamde opbrengst der voorgestelde belasting, met de opcenten op de tot dusverre van patentregt vrijgestelde beroepen en bedrijven		48,000.00	
			528,009.65
Totaal der raming . .			f 7,259,860.49½

(1) Deze twee posten stellen vereenigd het bedrag voor, van het cijfer der regten van de vijfde categorie in den ten deze bijgevoegden staat, na aftrek van f 81,000.66 voor de patent-regten der naamlooze maatschappijen.

[IX. 7.] ALGEMEENE STAAT, *aanwijzende het aantal artikelen op de Primitive en Suppletoire Kohieren van het Patentregt voorkomende, en het bedrag der Regten in hoofdsom, over het Dienstjaar 1847.* — (TABEL I TOT XV.)
BEHOORT BIJ BIJL. LITT. C.

ARRONDISSEMENTS. DIRECTIEN.	1ste CATEGORIE, beneden f 10.		2de CATEGORIE, van f 10 tot beneden f 25.		3de CATEGORIE, van f 25 tot beneden f 50.		4de CATEGORIE, van f 50 tot beneden f 100.		5de CATEGORIE, van f 100 en daarboven.		TOTAAL.	
	Aantal artikelen.	Bedrag der Regten.	Aantal artikelen.	Bedrag der Regten.	Aantal artikelen.	Bedrag der Regten.	Aantal artikelen.	Bedrag der Regten.	Aantal artikelen.	Bedrag der Regten.	Aantal artikelen.	Bedrag der Regten.
's Hertogenbosch.	14,889	f 30,902.24	893	f 13,728.10	222	f 7,548.70	70	f 4,677.96	13	f 1,801.00	16,087	f 58,658.00
Breda . .	9,417	22,608.84	684	10,238.37	165	5,613.30	11	848.00	"	"	10,277	39,308.51
Eindhoven .	7,954	13,614.15 5	264	4,061.10	67	2,114.25	17	1,192.40	7	1,056.00	8,309	22,037.90 5
Arnhem . .	9,422	20,436.46	775	12,392.08	158	5,281.25	31	2,158.60	8	1,027.40	10,394	41,295.79
Zutphen . .	8,033	16,074.38	397	5,965.10	76	2,556.50	15	1,047.50	1	129.10	8,522	25,772.58
Nijmegen . .	10,828	24,195.27 5	612	9,789.17 5	143	4,895.30	35	2,272.60	9	1,397.20	11,627	42,549.55
Rotterdam. .	20,866	59,677.59 5	3,392	52,671.32 5	1,164	41,706.90	588	42,864.25	391	80,920.80	26,401	277,840.87
's Gravenhage.	12,727	39,893.00 5	2,096	32,599.15 5	678	22,972.23	266	18,050.20	95	15,867.34	15,862	129,381.93
Dordrecht. .	9,662	23,445.05 5	905	14,213.39	240	8,296.62	82	5,291.90	25	4,348.90	10,914	55,595.86 5
Amsterdam .	25,957	85,469.90 5	6,900	103,734.67	2,276	81,396.42 5	1,214	89,935.75 5	715	206,290.55	37,062	566,827.30 5
Alkmaar . .	7,907	19,944.69 5	703	11,046.85	178	6,318.10	76	5,394.20	26	3,920.90	8,890	46,624.74 5
Hoorn. . .	9,069	20,084.77 5	509	7,556.98	127	4,191.24 5	34	2,148.50	3	368.90	9,742	34,350.40
Middelburg .	13,832	32,426.19 5	999	15,108.50	252	8,367.87	75	4,797.76	9	1,310.00	15,167	62,010.32 5
Utrecht . .	10,502	30,976.66 5	1,299	20,152.59	349	11,528.55	112	7,507.80	36	5,811.24	12,298	75,976.78 5
Leeuwarden .	13,438	34,816.85 5	1,128	17,705.56	301	10,373.39	98	6,646.80	29	4,141.00	14,994	73,683.60 5
Sneek . . .	13,134	30,158.75	836	12,361.17	203	6,504.48	47	2,797.90	1	125.50	14,221	51,947.80
Zwolle. . .	15,853	36,431.86	1,278	19,010.45 5	265	9,131.20	99	6,587.25	14	2,213.75	17,509	73,374.51 5
Groningen .	19,598	51,963.62	1,491	22,591.21 5	369	11,507.80	95	6,138.24 5	21	2,909.40	21,574	95,110.28
Assen . . .	7,418	14,211.04	293	4,454.78	70	2,276.97	19	1,197.70	1	124.90	7,801	22,265.39
Maastricht .	8,145	19,023.90	690	10,499.15 5	124	4,324.00	26	1,803.90	10	1,709.20	8,995	37,360.15 5
Roermond. .	6,922	15,215.95 5	356	5,313.61	60	2,017.32	14	882.87	3	617.00	7,355	24,046.75 5
TOTALEN. .	255,573	f 641,571.16	26,500	f 405,193.33	7,487	f 258,922.40	3,024	f 214,242.09	1,417	f 336,090.08	294,001	f 1,856,019.06

[X. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij 1849.*

's Gravenhage, den 17den Februarij 1849.

Overeenkomstig de daartoe door Zijne Majesteit verleende magtiging, heb ik de eer hiernevens aan U Hoog Edel Gestrenge aan te bieden een bij het departement van Finantien opgemaakt *Verslag in betrekking tot de Algemeene Begrootingen van Inkomsten en Uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847*, mitsgaders andere ontvangsten en uitgaven; welk verslag tevens een algemeen overzigt oplevert van den toestand van 's Rijks schatkist op het tijdstip van den 1sten Januarij 1848, en wijders gestaafd is met de vereischte bijlagen.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

Aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[X. 2.]

VERSLAG *aan den Koning aangeboden door den Minister van Finantien, in betrekking tot de Algemeene Begrooting van Inkomsten en Uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847, mitsgaders andere ontvangsten en uitgaven, en tevens opleverende een algemeen overzigt van den toestand van 's Rijks schatkist op het tijdstip van primo Januarij 1848.*

AAN DEN KONING.

Onder de voorschriften van de Grondwet, welke in het vorige jaar eene wijziging hebben ondergaan, behoorde ook het vroegere art. 126, houdende de bepaling dat aan de Staten-Generaal jaarlijks een uitvoerig verslag behoorde gegeven te worden van het gebruik der geldmiddelen, en dat de rekening van ieder dienstjaar, na door de Algemeene Rekenkamer te zijn afgesloten, jaarlijks aan de Staten-Generaal zoude worden medegedeeld.

In vervanging daarvan strekt het voorschrift van het tegenwoordig art. 122 der Grondwet, waarbij is vastgesteld dat de verantwoording der uitgaven en ontvangsten aan de wetgevende magt behoort te geschieden, onder overlegging van de door de Algemeene Rekenkamer goedgekeurde rekening, en dat het slot der rekening door de wet wordt vastgesteld.

Het is den ondergeteekende en zijnen ambtgenooten niet twijfelachtig voorgekomen, dat de nieuwe bepaling der Grondwet niet toepasselijk moet worden beschouwd op rekeningen wegens dienstjaren voorafgaande aan het tijdstip waarop de nieuwe grondwettige bepaling kracht van wet had bekomen: dat dus met opzigt tot die dienstjaren alleen het vroeger bepaalde tot regel behoorde te strekken.

Er valt te dien aanzien evenwel eene gewigtige opmerking te maken.

Het is Uwe Majesteit bekend dat er jaarlijks aan Hoogstdenzelve een uitvoerig verslag door den Minister van Finantien werd aangeboden wegens het gebruik der geldmiddelen, welk verslag alsdan door Uwe Majesteit, in voldoening aan het evengenoemd voorschrift der Grondwet, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd gezonden.

Meermalen is door Commissien uit den boezem dier Kamer, aan welke zij het onderzoek van dat stuk had opgedragen, aanmerking gemaakt op den vorm en inhoud daarvan.

Bepaaldelijk werd de twijfel aan den dag gelegd, of het wel konde geacht worden te voldoen aan den eisch van de Grondwet. Als grond van dien twijfel gold vooral de aanmerking, dat die verslagen, bij eenen grooten rijkdom aan opgaven en specificatien betreffende 's Rijks inkomsten, slechts weinig bijzonderheden aangaande de uitgaven behelsden.

Het is vooral deze aanmerking welke de aandacht des ondergeteekenden heeft getroffen. Hij mag niet ontveinzen dat hij hare gegrondheid niet kan ontkennen, bepaaldelijk daarom niet, dewijl inderdaad de uitdrukking van het voormalig art. 126 der Grondwet: „*uitvoerig verslag van het gebruik der geldmiddelen*", veeleer het denkbeeld in zich sluit van een uitvoerig verslag wegens de *uitgaven*, dan wegens de *inkomsten* en het *beheer* der geldmiddelen van den Staat.

De bedenking was derhalve bij hem opgerezen, of het raadzaam ware het gewone verslag over de dienstjaren 1846 en 1847, dat bij zijn departement in den vroeger aangenomen vorm in gereedheid was gebragt, wederom aan Uwe Majesteit aan te bieden, met het voorstel om dat aan de Staten-Generaal te doen toekomen, en of het niet veeleer voegzaam moest worden beschouwd, een meer uitvoerig verslag wegens de uitgaven althans daarbij te voegen.

Hij heeft echter gemeend die bedenking ter zijde te moeten stellen, en zulks om de volgende redenen.

Vooreerst zoude het dan moeijelijk zijn geweest het verslag over de dienstjaren 1846 en 1847 reeds nu op te maken.

Zoolang toch de rekening over eenig dienstjaar niet bij de Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten, is het moeijelijk met volledige juistheid het totale cijfer der uitgaven en de onderdeelen van dat cijfer aan te toonen. De rekeningen over de dienstjaren 1845 en 1846 zijn thans bij de Rekenkamer in behandeling: die van het dienstjaar 1847 kan, naar de bestaande verordeningen, nog niet worden opgemaakt. Wilde men dus reeds nu aan de Staten-Generaal verslag geven wegens uitgaven tot onafgesloten dienstjaren behoorende, men zoude een nutteloos werk doen; — en men zoude alzoo nog eenen geruimen tijd moeten wachten, vóór dat men aan het voorschrift der Grondwet konde voldoen.

In de tweede plaats deelt de ondergeteekende geheel en al in het gevoelen van de Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal, die een rapport over het verslag wegens de dienstjaren 1844 en 1845 heeft uitgebragt; welke, niettegenstaande hare bedenkingen tegen inhoud en vorm van dit staatsstuk, nogtans daarin eene belangrijke bijdrage tot de kennis van 's lands finantien heeft gezien.

Het zijn deze beweegredenen, gepaard met den opregten wensch om, voor zooveel slechts van hem kan afhangen, niets hoegenaamd achter te houden wat strekken kan om licht te verspreiden over 's lands finantielen toestand, die den ondergeteekende hebben bewogen om het wederom in den vroeger gebruikelijken vorm opgemaakte verslag over de dienstjaren 1846 en 1847 thans onder de oogen van Uwe Majesteit te brengen en Hoogstdenzelve eerbiediglijk in overweging te geven, om het aan de Staten-Generaal te doen toekomen: doch om het niet meer te doen voorkomen als een staatstuk dat strekken moet om te voldoen aan het voorschrift van het voormalig art. 126 der Grondwet, maar blootelijk als een hoogst gewigtig finantieel verslag, en als eene belangrijke bijdrage tot de kennis van den toestand van 's lands finantien: vermeenende hij wijders, dat eerst dan, wanneer de rekeningen over de dienstjaren 1846 en 1847 bij de Algemeene Rekenkamer zullen zijn opgenomen en gesloten, het tijdstip gekomen zal zijn om te voldoen aan het voorschrift van het meergemeld voormalig artikel der Grondwet. De rekening van het dienstjaar 1845, waarvan de definitive afsluiting weldra mag worden te gemoet gezien, zal al terstond de gelegenheid geven om een verslag over dat jaar te doen.

Het onderwerpelijk verslag over de dienstjaren 1846 en 1847 sluit zich geheel aan het verslag omtrent den toestand van 's Rijks schatkist onder 1°. Januarij 1847, door des ondergeteekenden voorganger den 20sten Februarij 1848 aan Uwe Majesteit onderworpen; het is op gelijke wijze ingedeeld, en van de, in zoovele bijzonderheden tredende bijlagen voorzien.

De ondergeteekende acht het dan ook overbodig om nu omtrent de zamenstelling van dit verslag inlichtingen te doen voorafgaan; hij zal zich alleen veroorloven van sommige slotsommen en verkregene uitkomsten melding te maken, en daaromtrent eenige opmerkingen onder de aandacht van Uwe Majesteit te brengen.

Het zijn de staatsbegrootingen van 1846 en 1847, waarvan de uitkomsten voornamelijk bij het tegenwoordig verslag moeten blijken. — Omtrent de eerste derzelve kunnen de daaromtrent thans voorkomende opgaven als definitief worden aangemerkt, behoudens echter eenige mogelijke correctien bij het opnemen der rekeningen, doch die, hoewel uit aanmerking dier mogelijkheid nog met geen volkomen zekerheid in de cijfers kunnende worden voorgedragen, echter van geen grooten invloed zijn zullen op de slotsommen. Ten aanzien van 1847 kunnen de wijzigingen eenigzins meerder zijn, omdat tot het einde van 1848 op die begrooting uitgaven mogten worden aangewezen: men moet daarom het geheel der toegestane sommen op 1 Januarij van dat jaar als lasten blijven beschouwen.

Ofschoon de noodige aanwijzingen volkomen in de bijlagen van dit verslag kunnen worden gevonden, zal het niet overbodig zijn en eenigermate kunnen voldoen aan den daaromtrent geuiten

wensch der Commissie, welke de vroegere verslagen heeft onderzocht, alhier het volgend beknopt overzigt omtrent de begrootingen te vinden.

BEGROOTING VAN 1846.

Deze is oorspronkelijk vastgesteld op. . . . f	70,327,705.00½
en bij onderscheidene opvolgende wetten verhoogd voor de volgende onderwerpen :	
a. Pensioenen, vroeger hebbende geloopen ten laste van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	679 533.50
b. Wegens verhoogde prijzen der levensmiddelen in de gevangenissen.	100,000.00
c. Voor de voortzetting van den weg tusschen 's Hertogenbosch en Culemborg	306,000.00
d. Voor renten van schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat	112,500.00
e. Voor renten op de leeningen voor het Haarlemmer-meer	290,000.00
f. En eindelijk voor het herstel van het muntwezen, na aftrek van hetgeen daarvan op de volgende dienst is overgebragt	2,038,000.00
Totaal. . . . f	73,853,738.50½
Waarvan onuitgegeven is gebleven, na dekking van het benoodigde op de f 400,000 voor onvoorziene uitgaven.	365,707.74½
Blijft. . . . . f	73,488,030.76

De werkelijke ontvangsten op 1°. Januarij 1848 en de nog te doene invorderingen voor dit dienstjaar bedragen f 73,799,414.55½, latende dus een overschot van f 311,383.79½, welke uitkomst voortspruit zoo uit vermeerdering van ontvangsten boven de raming van sommige gewone inkomsten en de ruimere bijdrage uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen, ten bedrage van f 287,000, als wel bijzonder uit den verkoop van 1000 actien in de Nederlandsche Bank, ten bedrage van f 1,606,000, in verband staande met de uitgaven tot herstel van het muntwezen, waarvoor over dat jaar geen toevlugt is moeten genomen worden tot de kooppenningen der domeinen.

BEGROOTING VAN 1847.

Dezelve is oorspronklijk vastgesteld op eene som van. . . . . f	70,283,555.00½
en heeft ten gevolge van onderscheidene wettelijke bepalingen de volgende verhoogingen ondergaan :	
a. Pensioenen, vroeger hebbende geloopen ten laste van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	679,533.50
b. Wegens verhoogde prijzen der levensmiddelen in de gevangenissen.	146,000.00
c. Voor de voortzetting van den weg tusschen 's Hertogenbosch en Culemborg. . . .	205,000.00
d. Bijdrage aan de Maatschappij van Weldadigheid	150,000.00
Transporteren f	71,464,088.50½

Per transport f	71,464,088.50½
e. Uitgaven ten gevolge der wet van den 29sten Nivôse XIIIde jaar, aan ouders van zeven kinderen.	70,000.00
f. Voor onderhoud en voor renten van kapitalen op den weg van Maastricht naar de Gelder-sche grenzen	65,137.05½
g. Voor het afdammen van de zeedok-sluis te Vlissingen	100.000.00
h. Wegens buitengewone duurte van levensmiddelen voor det departement van Marine .	210,000.00
i. Voor renten op de leeningen ten behoeve van het Haarlemmer-meer	335,000.00
k. Eindelijk tot herstel van het muntwezen .	3,684,000.00
Totaal . . f	75,928,225.56

en vermits deze begrooting eerst onder 1°. Januarij 1849 wordt afgesloten, moet deze som alsnog gerekend worden uitgegeven of noodig te zullen zijn tot dekking van de f 400,000 voor de Onvoorziene Uitgaven toegestaan.

Tegen deze uitgaven nu staan over de onder-1°. Januarij 1848 gedane en nog te doene ontvangsten over 1847, ten bedrage van f 76,044,243.64, en er is dus een overschot van f 116,018.08, welke uitkomst is toe te schrijven :

a. aan ruimere opbrengst van sommige middelen en inkomsten boven de raming:

b. aan meerdere bijdrage uit de geldmiddelen van de overzeesche bezittingen, ten bedrage van f 932,302.53½;

c. aan de overboeking uit het fonds der kooppenningen van de domeinen, in verband tot de gedane uitgaven voor de herstelling van het muntwezen, ter som van f 3,665,711.77.

Wanneer de staatsbegrootingen op zichzelve genomen werden, zoo als de ontvangsten en uitgaven daaromtrent in het verslag vermeld zijn, is het bovenstaande het resultaat dier begrootingen, terwijl echter voor 1847 eenige wijzigingen door mindere uitgaven kunnen plaats vinden, hetgeen eerst met de helft van 1849 kan worden gekend.

Over de wijze van voorstellen der andere deelen van dit verslag buiten hetgeen de begrootingen betreft, heeft vroeger mede verschil van gevoelen bestaan; doch het tegenwoordig stuk niet meer beschouwende als het algemeen verslag bij art 126 der vorige Grondwet gewild, maar als de voorstelling bevattende van de geheele administratie van de schatkist ook buiten de begrootingen, zoo is het den ondergeteekende toegeschenen dat geen der vroeger medegedeelde bijzonderheden moesten worden achterwege gelaten, vermits toch het algemeen overzigt uitmakende de *derde afdeeling*, niet anders dan door de vermelding dezer bijzonderheden kan worden verkregen, terwijl deze wijze van zamenstelling voorzeker nuttig is om de naauwkeurigheid der boekhouding te bevestigen en den algemeenen geldelijken toestand op een gegeven tijdstip behoorlijk te doen kennen.

Omtrent dat overzigt zij nog aangemerkt: 1°. dat het onder de lasten voorkomende saldo van 's Rijks bijzondere fondsen een aanzienlijk verschil met het vorig verslag oplevert, hetgeen, behalve aan de regeling en afdoening van sommige fondsen door de wet, hoofdzakelijk is toe te schrijven aan de afzondering die tot goedmaking van de gedane uitgaven voor het herstel van het muntwezen over 1847, overeenkomstig de wet is geschied; — 2°. dat aan den voet dier afdeeling zijn herhaald de opgaven van hetgeen onder 1°. Januarij 1848 tot de dienst van 1847 ingesloten minder is uitgegeven dan al de toegewezen middelen beloopen hebben, te zamen ten bedrage van f 896,826.63½; behoudens nog eenige vermeerdering dier som ten aanzien van het laatstgemelde jaar, zoo als hierboven reeds is opgemerkt.

De ondergeteekende heeft de eer Uwe Majesteit eerbiedig voor te dragen dat het tegenwoordig verslag, met al deszelfs bijlagen, van wege Uwe Majesteit moge worden medegedeeld aan de Staten-Generaal, als geschikt om aan Hun Edel Mogenden de finantiele gesteldheid van het Rijk bij den aanvang van de dienst van 1848 te doen kennen.

REKENING der algemeene begrootingen van Inkomsten en Uitgaven over

BIJLAGEN.	DIENSTJAREN.	Algemeene ramingen van 's Rijks Inkomsten.	WERKELIJKE INKOMSTEN.					VERSCHIL.	
			Ontvangsten tot en met 31 December 1847.			Nog te ontvangen.	Geheel bedrag der werkelijke inkomsten.	Meerder dan de raming.	Minde dan de rami
			Vóór 1 Januarij 1847.	Gedurende den jare 1847.	TOTAAL.				
	1846.								
N°. 4.	Hoofdsommen, Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten	f 72,698,322.68	f 68,178,974.46	f 4,125,225.035	f 72,304,199.495	f 1,495,215.06	f 73,799,414.555	f 1,101,091.375	. . .
	1847.								
5.	Hoofdsommen, Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten	f 74,776,322.68	. . . . .	f 73,651,293.57	f 73,651,293.57	f 2,392,950.07	f 76,044,243.64	f 1,267,920.96	. . .

jaren 1846 en 1847, op het tijdstip van 1°. Januarij 1848. III

DIENSTJAREN.	Algemeene begrootingen van 's Rijks uitgaven.	GEDANE UITGAVEN TOT EN MET 31 DECEMBER 1846.					Onuitgegeven, onder 1 Jan. 1848 op de Algemeene Begrooting.
		Verevende.			Bij: geopende credieten en voorbetalingen.	TOTAAL.	
		Voor 1 Januarij 1847.	Gedurende den jare 1847.	TOTAAL.			
							Vrijvallend.
1846.							
Begrooting.	f 73,853,738.505						
Onvoorziene uitgaven . . .	. . . . .	f 49,095,198.56	f 24,392,832.20	f 73,488,030.76	. . . . .	. . . . .	f 365,707.745
							Nog beschikbaar.
1847.							
Begrooting	f 75,928,225.56						
Onvoorziene uitgaven . .	. . . . .	. . . . .	f 52,633,333.47	f 52,633,333.47	f 18,453,040,285	f 71,086,373.755	f 4,841,851.805

Saldo's volgens bladzijden 5 en 6 van het vorige verslag		f 4,958,025
ONTVANGSTEN IN 1847.		
Op 's Rijks middelen en inkomsten over het dienstjaar 1844, volgens bijlage n°. 2, bladzijden 12 en 13	f 589.955	
Op 's Rijks middelen en inkomsten over het dienstjaar 1845, volgens bijlage n°. 3, bladzijden 12 en 13	10,932.635	
Op 's Rijks middelen en inkomsten over het dienstjaar 1846, volgens bijlage n°. 4, bladzijden 14 en 15	4,125,225.035	
Op 's Rijks middelen en inkomsten over het dienstjaar 1847, volgens bijlage n°. 5, bladzijden 32 en 33	73,651,293.57	
Wegens teruggaven van tijdelijk verleende voorschotten, welke op de begrootingen van een volgend dienstjaar zijn verevend, of op eene andere wijze in 's Rijks kas teruggekeerd, volgens bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55	360,297.77	
Wegens de Rijks-bijzondere fondsen, volgens bijlage n°. 9, bladzijden 56 à 61	4,264,208.72	
Wegens de gedeponeerde fondsen, volgens bijlage no. 10, bladzijden 62 à 73	6,917,647.945	
Wegens den achterstand over 1840 en vroegere jaren, vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* no. 10), volgens bijlage n°. 12, bladzijde 78	145,767.87	
Op de middelen, aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* no. 14), en nader vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), volgens bijlage n°. 13, bladzijde 81	30,297.88	
Wegens uitgifte van 4 percents schatkistbiljetten, krachtens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14) daargesteld	117,600.00	
Wegens gelden door middel van beleening opgenomen	2,000,000.00	
Wegens tegeldemaking van effecten, in verband met de aflossing en verwisseling der nationale schuld	82,435.00	
Wegens vermindering van het voorloopig verlies in het munt-depôt geleden, ten behoeve der vermunting van oude geldspecien.	1,619,520.39	
Totaal der ontvangsten in 1847 ———		93,325,816
		f 98,283,84

UITGAVEN IN 1847.

Op de hoofdstukken der begrooting voor het dienstjaar 1846, volgens bijlage n°. 6, bladzijden 50 en 51 van dit verslag	f	4,487,843 07
Op de hoofdstukken der begrooting voor het dienstjaar 1847, volgens bijlage n°. 7, bladzijden 52 en 53		71,086,373.755
Wegens tijdelijk verleende voorschotten, welke op de begrootingen van een volgend dienstjaar moeten worden verevend, of op eene andere wijze in 's Rijks kas terugkeeren, volgens bijlage n°. 8, bladzijde 54 en 55.		151,126.63
Wegens de Rijks- bijzondere fondsen, volgens bijlage n°. 9, bladzijden 56 à 61 . . .		6,609,213.32
Wegens de gedeponeerde fondsen, volgens bijlage n°. 10, bladzijden 62 à 73 . . .		7,018,198.66
Wegens de provinciale fondsen, volgens bijlage n°. 11, bladzijden 74 à 77. . . .		85,564.80
Wegens den achterstand over 1840 en vroegere jaren, vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10), volgens bijlage n°. 12, bladzijde 79. . . .		52,853.40
Uit de middelen aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), en nader vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), volgens bijlage n°. 13, bladzijde 80.		123,501.46
Uit de middelen aangewezen bij de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), en nader vastgesteld bij art. 2 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), volgens bijlage n°. 14, bladzijde 82.		215,672.50
Tot aflossing en overneming van 4 percents schatkistbiljetten, krachtens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14) daargesteld		268,650.00
Tot aflossing van beleeningen.		6,000,000.00
Totaal der uitgaven in 1847 . . .	f	96,098,997.595
Saldo's op 1°. Januarij 1848, volgens bladzijde 6 . . .		2,184,844.82
	f	98,283,842.415

BATEN.

De Nederlandsche Bank te Amsterdam	f	86,523.40		
Af: Loopende dispositien		86,523.40		
			f	
De Nederlandsche Bank, als agent van 's Rijks Schatkist te Amsterdam .			9,718,522.96	
De betaalmeesters in de arrondissementen			1,930,553.94	
De Staatsraad, agent van het Ministerie van Finantien, te Amsterdam .			217,114,395	
De commissie tot de behandeling van 's Rijks muntmateriaal, te Utrecht			344,419 325	
Het munt-depôt, gevestigd bij de Nederlandsche Bank te Amsterdam.	f	20,586,526.705		
Tot waarborg der muntbiljetten, nog in omloop tot een kapitaal van.		20,100,000.00		
			486,526.705	
De beambten van 's Rijks middelen, te weten:				
De ontvangers der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen.	f	1,854,658.155		
De ontvangers der scheepvaartregten		30,258.17		
De ontvangers der registratie-regten, enz		437,391.03		
De ontvangers van het regt van waarborg op de gouden en zilveren werken		7,041.295		
De ontvangers der domeinen		54,917.23		
De directeuren der postkantoren		122,375.175		
De ontvanger-generaal der Koninklijke Nederlandsche Loterij		114,150.425		
			2,620,791.48	
			f 15,317,928.805	
Af: loopende dispositien			13,133,083.985	
Saldo's . . .				2,184,844
Effecten				99,365
Saldo's en waarden op 1 Januarij 1848. . . .				f 2,284,209
Nog te ontvangen:				
Op de geraamde inkomsten, te weten:				
over het dienstjaar 1845, volgens bijlage no. 3, bladzijde 13 van dit verslag	f	2,812.32		
over het dienstjaar 1846, volgens bijlage n°. 4, bladzijde 15		1,495,215.06		
over het dienstjaar 1847, volgens bijlage n°. 5, bladzijde 32		2,392,950.07		
			f 3,890,977.45	
Wegens tijdelijk verleende voorschotten, later in 's Rijks kas terug te keeren of op de begrootingen van een volgend dienstjaar te verevenen, volgens bijlage no. 8, bladzijde 55			175,142.285	
Wegens voorloopig verlies in het munt-depôt geleden ten behoeve der vermunting van oude geldspecien			1,029,059.72	
				5,095,17
				f 7,379,389
Schatkistbiljetten rentende 4 per cent, krachtens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14), tot dekking van gedane uitgaven, daargesteld tot een kapitaal van.			f 9,799,350.00	
waarvan in omloop is gebragt			2,260,050.00	
zoodat nog kan worden uitgegeven.				7,539,90
BATEN. . . .				f 14,919,28

otingen over 1846 en 1847.

VII

id van 's Rijks Schatkist op 1°. Januarij 1848.

LASTEN.

chuldigd aan de Rijks- bijzondere fondsen, volgens bijlage n°. 9, bladzijde 61 van dit verslag .	f	3,972,067.48
» » » gedeponeerde fondsen, » » » 10, » 73.		3,223,390.305
» » » provinciale fondsen, » » » 11, » 77.		1,385,118.54
» » » middelen gegrond op de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) en der geregeld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), volgens bijlage n°. 13, adzijde 80		600,034.51
beschikbaar op de begrootingen van 's Rijks uitgaven over het dienstjaar 1847, volgens jlage n°. 7, bladzijde 53		4,841,851.805
LASTEN. . . .	f	14,022,462.64
schot		896,826.635

Voortspruitende uit de middelen gegrond op de wetten van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) en 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), nader geregeld bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27):

Volgens bijlage n°. 13, bladzijde 80	f	154,478.79	
» » » 14, » 82		10,388.625	
	f	164,867.415	
Uit het voordeelig slot over het dienstjaar 1845, volgens bijlage n°. 1, bladzijden 8 en 9.		304,557.345	
Uit het voordeelig slot over het dienstjaar 1846, volgens bijlage n°. 1, bladzijden 10 en 11.		311,383.795	
En uit het meerder bedrag der aan het dienstjaar 1847 toegewezene middelen boven de uitgaven, voor welke op 1°. Januarij 1848 het maximum der begrooting nog tot grondslag heeft moeten worden genomen, volgens bijlage n°. 1, bladzijden 10 en 11		116,018.08	
Gelijke som	f	896,826.635	

's Gravenhage, den 14den Februarij 1849.

De Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

	f	14,919,289.275

Nadeelige sloten over de dienstjaren 1841, 1842 en 1843.

Volgens bijlage n°. 1, bladzijden 10 à 17 van het verslag op 1°. Januarij 1846		f 13,291,253

Nadeelig slot over het dienstjaar 1844.

Volgens de algemeene rekening der ontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1844, opgemaakt overeenkomstig de bepalingen voorkomende in art. 126 der Grondwet van 1840, in verband met art. 38 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), welke ter Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten den 1sten November 1847		f 3,775,993

Uitkomst van het dienstjaar 1845.

Volgens bijlage n°. 4, bladzijde 13 van het verslag op 1°. Januarij 1847, bedragen de gedane en nog te doene ontvangsten op 's Rijks inkomsten		f 74,719,478
En volgens bijlage n°. 6, bladzijde 49 van het verslag op 1°. Januarij 1847, de verevende uitgaven op de begrooting	f 73,921,574.135	
En op de som van f 500,000, voor onvoorziene behoeften ter beschikking van Zijne Majesteit gesteld	493,346.935	
		74,414,92
Zoodat de ontvangsten de uitgaven overtreffen met. . . .		f 304,55

Nadeelige sloten over de dienstjaren 1841, 1842 en 1843.

verevenen op art. VII van de begrooting der uitgaven te bestrijden uit de middelen aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* no. 14), waarvan de staat van berekeningen, litt. A, is vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* no. 27). f 13,291,253.775

Nadeelig slot over het dienstjaar 1844.

verevenen op art. VIII van de begrooting der uitgaven te bestrijden uit de middelen aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), waarvan de staat van berekeningen, litt. A, is vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27). f 3,775,993.85

Voordeelig slot over het dienstjaar 1845.

olgens de algemeene rekening der ontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1845, opgemaakt overeenkomstig de bepalingen voorkomende in art. 126 der Grondwet van 1840, in verband met art. 38 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* no. 40), ter opneming en sluiting bij de Algemeene Rekenkamer overgebragt. . . . . f 304,557.345

Uitkomst van het Dienstjaar 1846.

Volgens bijlage n°. 4, bladzijde 15 van dit verslag, bedragen de gedane en nog te doene ontvangsten op 's Rijks inkomsten		f 73,799,414.
en volgens bijlage n°. 6, bladzijde 51, de verevende uitgaven:		
op de begrooting.	f 73,151,007.17	
en op de som van f 400,000; voor onvoorziene behoeften ter beschikking van Zijne Majesteit gesteld.	337,023.59	
		73,488,030.
Zoodat de ontvangsten de uitgaven overtreffen met.		f 311,383.

Uitkomst van het dienstjaar 1847.

Volgens bijlage n°. 5, bladzijde 33, bedragen de gedane en nog te doene ontvangsten op 's Rijks inkomsten		f 76,044,243
en volgens bijlage n°. 7, bladzijde 52 der begrootingen.		75,928,225
Voorloopig overschot.		f 116,018

t de uitkomsten van de dienstjaren 1841 tot en met 1847.

Voordeelig slot over het dienstjaar 1846.		
gens de algemeene rekening der ontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1846, pgemaakt overeenkomstig de bepalingen voorkomende in art. 126 der Grondwet van 840, in verband met art. 38 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), ter pneming en sluiting bij de Algemeene Rekenkamer overgebragt	f	311,383.795
Voorloopig voordeelig slot van het dienstjaar 1847.		
ortspruitende uit het meerder bedrag der aan dat dienstjaar toegewezene middelen boven de uitgaven, voor welke op 1 Januarij 1848 het maximum der begrooting nog tot grondslag heeft moeten worden genomen	f	116,018.08

XII BIJLAGE N°. 2.

TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT der sedert 1°. Januarij 1847 gedane en onder 1°. Januarij 184
op de admodiatie van eenige accijns-middelen in Limburg, ov

BENAMING DER MIDDELEN.	Nog te doene ontvangsten vol bijlage n°. 3 en 4, bladzijde 10 à 13 van h verslag op 1°. Januarij 1847.	
	Hoofdsom.	Rijks-opc
Dienst 1844.		
Directe belastingen (Grondbelasting)	f 491.63	f 9
Accijnsen	»	»
	f 491.63	f 9
	f 589.955	

BIJLAGE N°. 3.

TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

Dienst 1845.		
Directe belastingen (Grondbelasting)	f 5,164.885	f 1,03
» » (Personele belasting)	3,765.19	7
» » (Patent-regt)	832.235	23
Accijnsen	1,509 465	45
	f 11,271.775	f 2,47
	f 13,744.955	

otingen over 1846 en 1847.

ne ontvangsten op de kohieren van de Directe Belastingen, over de dienstjaren 1844 en 1845, mitsgaders jaar 1845. XIII

Gedane ontvangsten durende den jare 1847.		Nog te doene ontvangsten op 1°. Januarij 1848.		*AANMERKINGEN.*
ofdsom.	Rijks-opcenten.	Hoofdsom.	Rijks-opcenten.	
491.63	f 983 25	»	»	
»	»	»	»	
491.63	f 98.325	»	»	
f 589 955		»		

,154.095	f 837.475	f 1,010.79	f 195.50	
,765.19	753.035	»	»	
832.235	233.115	»	»	
266.94	90.35	1,242.525	363.505	
,018.46	f 1,914.175	f 2,253.315	f 559.005	
f 10,932.635		f 2,812.32		

XIV BIJLAGE N°. 4.

EERSTE, TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT van vergelijking tusschen de Raming van 's Rijks Inkom onder 31 December 1847 (wetten van 26 Junij 1845, *Staatsblad* n°. 29 Julij 1848, n°. 32 en 34).

BENAMING DER INKOMSTEN.	GERAAMDE SOMMEN.		WERKELIJKE IN				
			GEDANE ONTVANGSTEN.				Nog te
			Vóór 1°. Januarij 1847 volgens bladzijde 30 van het vorig verslag.		Gedurende den jare 1847.		
	Hoofd-sommen.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.	Hoofd-sommen.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.	Hoofd-sommen.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.	Hoofd-somm
Directe belastingen	f 15,010,000.00	f 3,149,200.00	f 14,012,796.745	f 2,936,275.60	f 1,141,311.815	f 248,488.265	f 11,076
Accijnsen	14,150,000.00	5,266,300.00	13,935,131.155	5,019,890.64	139,567.625	41,384.59	1,43
Zegel-, registratie-, griffie-, hypotheek- en successie-regten	7,025,000.00	2,669,500.00	7,120,709.035	2,696,375.645	»	»	
In- en uitgaande regten en scheepvaart-regten	4,400,000.00	442,000.00	4,503,667.55	393,431.91	»	»	
Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	125,000.00	14,772.68	125,856.50	14,889.095	»	»	
Domeinen	1,739,350.00	»	1,900,859.945	»	1,510.20	»	
Posterijen	1,330,000.00	»	1,370,101.705	»	»	»	
Loterij	500,000.00	»	419,276 00	»	»	»	
Jagt en Visscherij	100,000.00	»	88,312.50	»	»	»	
Opbrengst van verkoopingen en verschillende ontvangsten	»	3,212,200.00	»	1,979,711.75	»	362,651.625	
Vaste of onvervreemdbare rente ten laste van België, bepaald bij § 1 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842	»	400,000.00	»	199,999.80	»	199,999.80	
Uitkeering van de rente ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen:							
a. Renten van het kapitaal, vermeld in art. 1 der wet van 24 April 1836 (*Staatsblad* n°. 11), groot f 140,000,000 4 pct. f 5,600,000.00							
b. Renten van het restant-kapitaal, vermeld in art. 4 derzelfde wet, groot f 22,500,000 à 4 pct. 900.000.00							
c. Renten op schulden regtstreeks geloopen hebbende ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, welke in de schuldverwisseling volgens de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28) zijn begrepen en alzoo voorkomen onder het IXde hoofdstuk A der begrooting van 's Rijks uitgaven voor het dienstjaar 1846 3,300,000.00							
	»	9,800,000.00	»	9,800,000.00	»	»	
Voorloopig beschikbaar op het vermoedelijk batig slot van de koloniale administratie hier te lande	»	3,365,000.00	»	1,661,688.885	»	1,990,311.115	
	f 44,379,350 00	f 28,318,972.68	f 43,476,711.135	f 24,702,263.325	f 1,282,389.64	f 2,842,835.395	f 12,5
	f 72,698,322.68		f 68,178,974.46		f 4,125,225.035		f 1

tingen over 1846 en 1847.

et dienstjaar 1846, en derzelver werkelijke opbrengst, bevattende de gedane en nog te doene ontvangsten XV
1846 (*Staatsblad* n°. 24 en 32), 31 Maart 1847, n°. 15, 30 Maart 1848, n°. 14, 18 Mei 1848, n°. 23, en

	Totalen.		VERSCHIL. Hoofdsommen.		Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.		*AANMERKINGEN.*
	Hoofd-sommen.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	
3.88	f 15,165,185.505	f 3,186,707.745	f 155,185.505	»	f 37,507.745	»	Zie de relatief tot deze bijlage, litt. A.
7.015	14,076,136.00	5,061,702.245	»	f 73,864.00	»	f 204.597.755	» » » » » » » B.
»	7,120,709.035	2,696,375.645	95,709.035	»	26,875.645	»	» » » » » » » C.
»	4,503,667.55	393,431.91	103,667.55	»	»	48,568.09	» » » » » » » D.
»	125,856.50	14,889.095	856.50	»	116.415	»	» » » » » » » D.
»	1,902,370.145	»	163,020.145	»	»	»	» » » » » » » E.
»	1,370,101.705	»	40,101.795	»	»	»	» » » » » » » D.
»	419,276.00	»	»	80,724.00	»	»	» » » » » » » D.
»	88,312.50	»	»	11,687.50	»	»	» » » » » » » D.
0.00	»	3,822,693.375	»	»	610,493.375	»	» » » » » » » F.
»	»	399,999.60	»	»	»	0.40	
»	»	9,800,000.00	»	»	»	»	
»	»	3,652,000.00	»	»	287,000.00	»	Het batig slot over het dienstjaar 1846 is bij de wet van 18 Mei 1848 (*Staatsblad* n°. 23) bepaald op f 3,652,000.00
			f 558,540.44	f 166,275.50	f 961,993.18	f 253,166.245	
0.895	f 44,771,614.94	f 29,027,799.615	f 392,264.94 Meerder.		f 708,826.935 Meerder.		
	f 73,799,414.555		f 1,101,091.875 Meerder.				

XVI RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 4, LITT. A.

ALGEMEENE STAAT van het bedr

PROVINCIEN.	GRONDBELASTING.				Personele belasting, na aftrek van 8 ten honderd tot b				
					HOOFDSOM.				
	Hoofdsom.	Twee opcenten voor kwade posten.	Twee opcenten vroeger door de gemeenten genoten.	Zestien opcenten.	Over de 4 eerste maanden van 1846 overgenomen uit de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. A, kolom 5, blz. 32 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Over het dienstjaar 1846-1847, loopende van 1°. Mei 1846 tot 30 April 1847.	Af: een derde van het bedrag van hiernevens, of de vier eerste maanden van 1847.	Blijft twee derden, of de acht laatste maanden van 1846.	To der kol 5 e
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Noordbrabant .	f 847,461.36	f 16,949.20	f 16,949.20	f 135,593.84	f 128,149.65	f 382,777.475	f 127,592.49	f 255,184.985	f 383,
Gelderland . .	793,339.89	15,866.81	15,866.81	126,934.35	144,330.66	436,917.12	145,639.04	291,278.08	438,
Zuidholland .	1,794,489.59	35,889.80	35,889.80	287,118.325	419,777.15	1,266,544.00	422,181.33	844,362.67	1,264,
Noordholland .	1,567,865.86	31,357.33	31,357 33	250,858.51	413.776.805	1,247,068.095	415,689.365	831,378.73	1,243,
Zeeland . . .	575,329.00	11,506.53	11,506.53	92,052.69	88,905.765	265,178.155	88,392.72	176,785.435	265,
Utrecht . . .	490,020.91	9,800.375	9,800.375	78,403.46	108,495.79	326,145.315	108,715.105	217,430.21	325,
Friesland . .	902,500.72	18,050.01	18,050.01	144,400.12	122,221.275	369,058.645	123,019.55	246,039.095	368,
Overijssel . .	384,792.18	7,695.87	7,695.87	61,567.92	68,048.315	206,355.595	68,785.20	137,570.395	205,
Groningen . .	595,846.75	11,916.93	11,916.93	95,335.49	89,165.23	268,723.96	89,574.655	179,149 305	268,
Drenthe . . .	114,026.14	2,280.52	2,280.52	18,244.18	18,145.87	54,882.60	18,294.20	36,588.40	54,
Limburg. . .	248,906.85	4,978.19	4,978.19	39,824.97	45,260.595	137,609.85	45,869.95	91,739.90	137,
					f 1,646,277.105	f 4,961,260.81	f 1,653,753.605	f 3,307,507.205	
	f 8,314,579.25	f 166,291.565	f 166,291.565	f 1,330,333.855					f 4,953,

Opcenten van het Personeel.

Vier eerste maanden van 1846 (overgenomen uit de relatief tot de bijlage litt. A, bladzijde 33 van het verslag op 1°. Januarij 1847) . . . . .

Dienstjaar 1846—1847, loopende van 1°. Mei 1846 tot ult. April 1847. f 992,2

Af: een derde, of de vier eerste maanden van 1847. 330,7

Gelijke som als in kolom 10 . . . . . .

Boeten van het Personeel.

Vier eerste maanden van 1846 (overgenomen uit de relatief tot de bijlage litt. A, bladzijde 33 van het verslag op 1°. Januarij 1847) . . . . . .

Dienstjaar 1846—1847, loopende van 1°. Mei 1846 tot ult. April 1847. f 1,9

Af: een derde, of de vier eerste maanden van 1847. 6

Gelijke som als in kolom 11 . . .

otingen over 1846 en 1847.

ren van de Directe Belastingen over het dienstjaar 1846. XVII

ade posten.		Patenten, na aftrek van 10 ten honderd, tot bestrijding van kwade posten.						TOTALEN aankomende 's Rijks schatkist.	
		HOOFDSOM.							
intig nten lom 9.	Boeten.	Over de 4 eerste maanden van 1846, overgenomen uit de relatief tót de bijlage n°. 5, litt. A, kolom 12, blz. 33 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Over het dienstjaar 1846-1847, loopende van 1°. Mei 1846 tot 30 April 1847	Af: een derde van het bedrag van hiernevens of de vier eerste maanden van 1847.	Blijft twee derden of de acht laatste maanden van 1846.	Totalen der kolommen 12 en 15.	28 opcenten van kolom 16.	Hoofdsom (kolom 1, 9 en 16).	Opcenten en boeten (kolommen 2, 3, 4, 10, 11 en 17).
).	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
666.935	f 30.235	f 43,797.215	f 128,922.89	f 42,974.30	f 85,948,59	f 129,745.805	f 36,328.93	f 1,360,541.80	f 282,518.34
121.83	243.56	38,287.36	115,310.095	38,436.695	76,873.40	115,160.76	32,246.385	1,344,109.39	278,279.745
828.04	544.79	152,360.98	459,103.855	153,034.62	306,069.235	458,430.215	128,360.955	3,517,059.625	740,631.71
031.28	202.705	194,430.10	605,544.935	201,848.31	403,696.625	598,126.725	167,475.875	3,411,148.12	730,283.03
138.285	22.07	23,368.71	70,489.285	23,496.43	46,992.855	70,361.565	19,701.50	911,381.765	187,927.605
185.25	81.43	26,547.225	77,259.68	25,753 225	51,506.455	78,053.68	21,855.00	894,000.59	185,125.89
652.135	125.095	49,861.00	150,696.655	50,232.22	100,464.435	150,325.435	42,091.32	1,421,086.525	296,368.69
123.735	105.39	28,792.475	87,782.135	29,260.71	58,521.425	87,313.90	24,449.29	677,724.79	142,638.075
662 965	317.77	36,438 145	111,256.76	37,085.585	74,171.175	110,609.32	30,970.685	974,770.605	204,120.77
946.91	23.955	12,057.08	36,303.67	12,101.225	24,202.445	36,259.525	10,152.70	205,019 935	43,928.785
400.15	218.57	20,864.695	62,355.48	20,785.16	41,570.32	62,435.015	17,485.035	448,342.36	94,885.105
		f 626,804.985	f 1,905,025 44	f635,008.48	f 1,270,016.96				
757.515	b f 1,915.57					f 1,896,821.945	c f531,117.675	f15,165,185.505	f 3,186,707.745

9,256.305

1,501.21

0,757.515

595.71

1,319.86

1,915.57

Opcenten van de Patenten.

Vier eerste maanden van 1846 (overgenomen uit de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. A, bladzijde 33 van het verslag op 1°. Januarij 1847) . . f 175,508.26

Dienstjaar 1846—1847, loopende van 1°. Mei 1846 tot ultimo April 1847. . . . . f 533,414.125

Af: een derde, of de vier eerste maanden van 1847. . 177,804.71

355,609.415

Gelijke som als in kolom 17. . . . . c f 531,117.675

XVIII RELATIEF TOT DE BIJLAGE No. 4, LITT. B.

ALGEMEENE STAAT der gedane en

BENAMING DER MIDDELEN.	PROVINCIEN.							
	Noord-brabant.	Gelderland.	Zuid-holland.	Noord-holland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Over
Suiker		f 0.67	f 10,918.545	f 300,146.485	f 110.295			f
a. Wijn	f 39,053.975	66,736.815	264,409.615	192,731.755	10,990.495	f 28,838.355	f 10,210.875	41
a. Binnenl. gedistilleerd.	192,250.39	799,142.17	724,664.30	538,226.00	92,236.38	84,484.80	169,629.925	139
Buitenl. gedistilleerd.	5,311.105	6,401.405	61,421 615	63,491.565	2,169.245	2,165.15	4,087.505	4
Geslagt	96,489.11	148,835.935	323,975.12	325,587.52	86,993.865	74,961.705	143,470.12	82
Zout	184,725.625	100,915.84	455,212.25	172,973.425	40,437.20	13,042.38	145,560.615	116
b. Zeep	66,585.165	62,055.91	252,537.55	168,914.485	12,218.715	95,990.175	65,521.645	24
Bieren en azijnen.	80,516.70	20,225.565	59,724.005	37,120.43	13,371.015	10,909.39	3,801.965	9
Steenkolen	64,112.085	85,341.415	224,121.93	70,543.82	30,624 65	18,630.40	8,674.745	10
c. Turf	16,766.96	11,253.84	114,184.095	57,116.20	4,839.88	190,341.635	312,650.075	212
d. Gemaal	393,816.87	368,118.605	935,986.21	603,882.095	293,236.69	188,328.26	164,815.965	147
a. b. c. d. 10 per cent collectief zegel van quitantien.	113,873.08	107,034.055	342,743.57	253,083.91	58,757.45	71,558.65	102,897.505	79
a. Consent-zegel van vervoer-en geleibiljetten.	4,242.545	4,125.74	28,323.105	10,247.635	2,070.945	1,506.81	3,679.905	2
	f 1,257,743.61	f 1,180,187.965	f 3,798,221.91	f 2,794,065.325	f 648,056.825	f 780,757.71	f 1,135,000.845	f 871
Bij: 48 opcenten van a. 38 " " b. 28 " " c. 23 " " d.	437,574.875	416,853.855	1,395,913.725	1,077,251.25	209,155.65	256,461.79	390,311.82	304
	f 1,695,318.485	f 1,597,041.82	f 5,194,135.635	f 3,871,316.575	f 857,212.475	f 1,037,219.50	f 1,525,312.665	f 1,175.5

Admodiatie van Accijnsen in Limburg over het dienstjaar 1846.

OMSCHRIJVING.	Hoofdsom.	Rijks-opcenten.	Collectief zegel.	Rijks-opcenten.	TOTALEN.		Totalen der nog te do ontvangsten.	
					Hoofdsom.	Rijks-opcenten.	Hoofdsom.	Rijk opcen
		38.		38.		38.		
Geslagt Aanslag	f 40,989.75	f 15,576 11	f 4,098.975	f 1,557.615	f 45,088.725	f 17,133.725		
Geslagt Opbrengst in 1846/47.	40,718.75	15,473.13	4,071.34	1,548.00	44,790.09	17,021.13		
Geslagt Nog te ontvangen	f 271.00	f 102.98	f 27.635	f 9.615	f 298.635	f 112.595	f 298.635	f 1
		23.		23.		23.		
Gemaal Aanslag	f 88,537.86	f 20,363.72	f 8,853.79	f 2,036.35	f 97,391.65	f 22,400 07		
Gemaal Opbrengst in 1846/47.	88,033.55	20,247.725	8,802.265	2,025.51	96,835.815	22,273.235		
Gemaal Nog te ontvangen	f 504.31	f 115.995	f 51.525	f 10.84	f 555.835	f 126.835	555.835	1
		34 2/3		34 2/3		34 2/3		
Turf en steenkolen. Aanslag	f 66,872.75	f 23,182.55	f 6,687.275	f 2,318.245	f 73,560.025	f 25,500.795		
Turf en steenkolen. Opbrengst in 1846/47.	66,344.395	23,010.43	6,632.88	2,302.78	72,977.275	25,313.21		
Turf en steenkolen. Nog te ontvangen	f 528.355	f 172.12	f 54.395	f 15.465	f 582.75	f 187.585	582.75	1
							f 1,437.22	f 4
							f 1,864.235.	

Ontvangsten wegens de Accijnsen, over het dienstjaar 1846.

gen.	Drenthe.	Limburg.	ONTVANGSTEN. Hoofdsom.	ONTVANGSTEN. Opcenten.	RAMING. Hoofdsom.	RAMING. Opcenten.	VERSCHIL. HOOFDSOM. Meerdere opbrengst.	VERSCHIL. HOOFDSOM. Mindere opbrengst.	VERSCHIL. OPCENTEN. Meerdere opbrengst.	VERSCHIL. OPCENTEN. Mindere opbrengst.
44	f 1.075	. . . .	f 311,449 59	f 149,495.795	f 400,000.00	f 192,000.00	. . . .	f 88,550.41	. . . .	f 42,504.205
.83	6,151.885	f 27,911.185	697,653.76	334,873 75	780,000.00	374,400.00	. . . .	82,346.24	. . . .	39,526.25
60	37,765.505	89,193.285	2,461,579.71	1,181,558.185	2,900,000.00	1,392,000.00	. . . .	438,420.29	. . . .	210,441.815
44	823.775	1,997.605	157,171.645	75,442.33	200,000.00	96,000.00	. . . .	42,828.355	. . . .	20,557.67
78	30,587.25	72,344.695	1,491,915.335	566,927.79	1,440,000 00	547,200 00	f 51,915.335	. . . .	19,727.79	
27	4,392 025	60,505.04	1,339,956 54	509,183.445	1,450,000.00	551,000.00	. . . .	110,043.46	. . . .	41,816.555
.795	8,585.165	26,484.15	818,023.465	310,848 91	870,000.00	330,600.00	. . . .	51,976 535	. . . .	19,751.09
705	1,262.885	75,176.84	318,588 96	121,063.795	380,000.00	144,400 00	. . . .	61.411.04	. . . .	23,336.205
355	12.035	44,707.31	559.906 585	212,764.47	530,000.00	201,400.00	29,906.585	. . . .	11,364.47	
635	135,519.66	22,290 92	1,174,555.945	328,875.675	850,000.00	238,000.00	324,555 945	. . . .	90,875.675	
.55	58,644 375	137,210.165	3,407,789.045	783,791.535	3,000,000.00	690,000.00	407,789.045	. . . .	93,791.535	
2.20	28,402 93	55,781.04	1,274,877.53	456,796.01	1,280,000.00	475,700.00	. . . .	5,122.47	. . . .	18,903.99
7.815	639.70	1,764 09	62,667 89	30,080.555	70,000.00	33,600.00	. . . .	7,332.11	. . . .	3,519.445
4 415	f 312,788.265	f 615,366.325	f 14,076,136.00	. . . . .	f 14,150,000.00	. . . .	f 814,166.91	f 888,030.91	. . . .	
2.49	99,259.865	222,029.56	. . . . .	f 5,061,702.245	. . . .	f 5,266,300.00	. . . .	. . . .	f 215,759.47	f 420,357.225
6 905	f 412,048.13	f 837,395.885					Minder f 73,864 00		Minder f 204,597.755.	
			f 19,137,838.245.		f 19,416,300.00.		Minder f 278,461.755.			

XX RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 4. LITT. C.

ALGEMEENE STAAT der Ontvangsten wegens de Ze

BENAMING DER MIDDELEN.	PROVINCIEN.							
	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overij
Zegel.								
Regten voortspruitende uit de 1°, 2° en 3° afdeeling van den 2den titel der Wet. Debiet, daaronder begrepen het aanhechtzegel	f 63,831.55	f 67,580.30	f 178,111.65	f 223,839.55	f 39,015.95	f 35,263.90	f 54,935.85	f 41,0
Acten voor de jagt en visscherij	3,628.75	5,023.25	7,022.25	3,322.00	2,478.75	2,894.25	2,920.50	2,3
Advertentien in de nieuwspapieren	588.69	1,007.215	6,584.44	13,879.915	1,142.49	867.84	2,611.48	1,2
Ontvangst ten gevolge van stempeling van daartoe aangeboden papier of perkament	10,413.35	7,304.04	58,607.40	55,426.05	11,504.35	5,925.45	9,209.21	4,1
Ontvangst van regten zonder stempeling	1,121.22	1,592.21	6,984.955	13,083.23	479.63	847.38	560.515	8
Drukwerken binnenlandsche	3,713.70	4,529.105	30,914.755	96,433.38	2,584.845	3,185.135	7,813.31	4,6
Drukwerken buitenlandsche	893.16	962.395	6,904.01	6,485.175	329.97	833.955	74.67	4
Regten uit vroegere wetten voortvloeijende	238.51	70.65	771.975	722.155	70.80	301.065	141.20	3
Suppletoire zegelregten								
Registratie.								
Notariële en administrative acten	93,347.08	241,753.845	541,550.975	423,423.755	143,880.44	121,516.78	179,314.285	103.0
Onderhandsche acten	28,678.045	22,202.34	46,928.35	32,164.51	19,810.40	7,848.69	22,663.26	17,3
Geregtelijke acten	7,128.015	9,384.995	136,036.655	121,310.605	4,222.365	5,609.45	7,443.23	5,3
Acten van deurwaarders enz.	6,419.305	11,045.755	16,772.345	56,826.225	2,494.45	3,091.88	6,444.67	6,5
Griffie.								
Regt van de rol	202.995	324 66	515.545	800.055	101.875	171.75	220.935	1
Redactien, verklaringen van getuigen en expeditien	2,166.96	2,968.92	5,300.05	4,775.015	1,320.94	1,560.02	1,918.955	1,5
Hypotheken.								
Regt van inschrijving	1,818 31	2,610.175	5,326.745	4,481.30	2,087.25	1,189.16	2,330.15	1,0
Regt van overschrijving	18,564.11	24,704 08	46,923.835	36,198.025	14,072.60	12,239 485	17,851.295	10,5
Successien.								
Regt van successie	89,309.175	276,298.05	1,023,659.53	715,896.365	119,314 63	94,466.29	94,091.505	24,7
Regt van overgang bij versterf	6,725.86	14,215.15	5,985.45	293.97	9,173.515	439.00		
Tien ten honderd op de giften en schenkingen bij leven in de doode hand overgaande		3.30	170.00	40.00	0.60			
	f 438,788.785	f 693,580.435	f2,125,070 915	f1,809,401.28	f 374,085.85	f 298,251.48	f 410,545.02	f 225,4
Bij: 38 opcenten. 23 » 35 » 26 » 15 » 25 » Suppletoire opcenten.	166,647.855	263,085.075	802,022.925	687,070.99	142,142.035	113,231.89	155,979.555	85,1
	f 605,436.64	f 956,665.51	f2,927,093.84	f2,496,472.27	f 516,227.885	f 411,483.37	f 566,524.575	f 310,4
Af: teruggaven	3,462.75	2,374.855	5,227.305	20,428.275	2,892.79	1,469 77	2,931.95	1,6
	f 601,973.89	f 954,290 655	f2,921,866.535	f2,476,043.995	f 513,335 095	f 410,013 60	f 563,592.625	f 308,7

…tingen over 1846 en 1847.

…stratie-, Griffie-, Hypotheek- en Successie-regten, over het dienstjaar 1846. XXI

…gen.	Drenthe.	Limburg.	TOTALEN.	*AANMERKINGEN.*
…09.30	f 12,226.80	f 32,673.95	f 787,534.75	
54.75	1,255.25	4,580.025	37,002.525	
51.93	278.17	547.175	31,119.115	
93.65	3,299.915	4,635.30	175,819.815	
15.955	108.645	918.99	27,960.735	
34 41	353.67	1,980.075	161,912.02	
39.375	10.235	1,180.03	18,274.47	
18.815	790.49	18.615	3,481.575	
. . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	
13.02	38,819.435	90,660.535	2,260,407.885	
9.915	7,573.405	20,638.955	237,608.89	
53.14	1,501.31	5,321.07	309,124.68	
19.15	1,884.32	3,683.815	124,305.30	
59.87	80.14	170.52	3,024.08	
35.585	669.525	1,205.175	25,122.12	
09.39	343.51	1,017.87	25,309 05	
09.79	4,277.86	9,847.73	215,080.11	
13.385	13,654.44	109,751.72	2,663,327.715	
9.27	75.30	9,849.32	46,876.835	
. . .	. . . .	248.995	464 095	
30.70	f 87,202.42	f 298,929.865	f 7,153,755.765	
33.345	33,121.265	111,791.47	2,708,774.825	
4.045	f 120,323.685	f 410,721.335	f 9,862,530.59	
2.68	1,762.215	1,149.895	45,445.91	
1 365	f 118,561.47	f 409,571.44		
			f 9,817,084.68	

OPBRENGST VAN HIERNEVENS.		GERAAMD.		VERSCHIL.	
				MEERDERE OPBRENGST.	
Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.
f 7,153,755.765					
. . . . .	f 2,708,774.825				
33,046.73	12,399.18				
f 7,120,709 035	f 2,696,375.645	f 7,025,000.00	f 2,669,500.00	f 95,709.035	f 26,875.645
f 9,817,084.68		f 9,694,500 00		Meerder f 122,584.68	

XXII RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 4. LITT. D.

ALGEMEENE STAAT der Ontvangsten wegens de In- en Uitg

BENAMING DER MIDDELEN.	PROVINCIEN.								
	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groni
In- en Uitgaande Regten en Scheepvaartregten.									
In-, uit- en doorvoer.	f 204,207.20	f 353,492.075	f 889,512.54	f 666,154.35	f 51,893.55	f 8,857.32	f 26,295.77	f 177,174.06	f 3
Tonnegeld der zeeschepen	. . . .	. . . .	182,810.43	219,210.445	5,799.225	. . . .	12,545.115	2,380.955	13,8
Watertollen	. . . .	2,327.555	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. .
Formaatzegel	518.205	746.26	3,276.14	2,651.48	171.00	18 26	126.945	388.165	
Turksche paspoorten	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. .
	f 204,725.405	f 356,565.89	f 1,074,599.11	f 888,016.175	f 57,863.775	f 8,875.58	f 38,967 83	f 179,943.18	f 49,
Bij: 13 opcenten	26,743.855	46,237.55	140,515 505	116,104.945	7,565.025	1,158.39	5,097.555	23,489.66	6,
	f 231,469.26	f 402,803.44	f 1,215,114.615	f 1,004,121.12	f 65,428.80	f 10,033.97	f 44,065.385	f 203,432.84	f 56,
Regten op de granen	1,752.515	5,069.385	151,221.47	180,053.71	26,395.195	. . . .	3,229.415	7,099.845	20,
Scheepvaartregten	. . . .	23,054.565	206,559.805	24,612.485	2,860.30	21,022.325	. . . .	. . . .	.
Vuur-, ton- en bakengelden, buiten.	. . . .	. . . .	62,359.895	64,449.47	4,276.09	. . . .	7,377.81	1,905.60	3
Vuur-, ton- en bakengelden, binnen	1,474.715	271.88	30,442 175	29,814.35	12,248.82	89.00	10,999.32	4,206.865	3,
	f 234,696.49	f 431,199.27	f 1,665,697.96	f 1,303,051.135	f 111,209.205	f 31,145.295	f 65,671.93	f 216,645.15	f 83,
Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	f 13,766.115	f 19,570.515	f 28,974.83	f 32,267.96	f 984.125	f 6,118.105	f 15,394.415	f 1,134.935	f 13,
Bij: 13 opcenten, na aftrek van de 10de verhooging en der boeten, dus van f 114,113.59	1,632.20	1,246.51	3,435.695	3,833.555	116.885	723.875	1,806.065	135.185	1,
	f 15,398.315	f 11,817.025	f 32,410.525	f 36,101.515	f 1,101.01	f 6,841.98	f 17,200.48	f 1,270.12	f 15,
Posterijen	f 98,426.01	f 117,164.575	f 361,625.915	f 460,396.825	f 46,309.14	f 65,017.325	f 47,192.785	f 67,362.645	f 44
Loterij	. . . .	f 22,296.425	f 113,998.13	f 233,934.66	f 6,752.00	f 16,640.205	. . . .	. . . .	f 22,
Jagt en visscherij	f 10,160.50	f 14,217.25	f 18,666.25	f 9,101.50	f 6,658.25	f 7,794.00	f 7,534.50	f 6,527.75	f 4,
Af: teruggaven	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. .
	f 10,160.50	f 14,217.25	f 18,666.25	f 9,101.50	f 6,658.25	f 7,794.00	f 7,534.50	f 6,527.75	f 4,

	Vast regt.	Rhijnvaartregten.	Maasvaartregten.	Regt op de Wester-Schelde.	Totaal.	
Scheepvaartregten (zie boven)	f 35,111.44	f 242,839.275	f 7,236.305	f 534,112.61	f 819,299.63	Gelijke som als boven.

XXIII

en Scheepvaartregten, mitsgaders andere middelen, over het dienstjaar 1846.

		Antwerpen en Terneuzen.	ONTVANGSTEN.		RAMING.		VERSCHIL.			
							HOOFDSOM.		OPCENTEN.	
	Limburg.		Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.
.14	f 151,806,545		f 2,566,134.72	f 333,597.53						
			435,610.635	56,629,365						
			2,327.555							
.305	316.675		8,438.005	3,205.015						
.445	f 152,123.22		f 3,012,510.915		f 3,400,000.00			f 387,489.085		
.53	19,855.19			f 393,431.91		f 442,000.00				f 48,568.09
.975	f 171,978.41				f 3,400,000.00	f 442,000.00		f 387,489.085		f 48,568.09
.515	39,959.25		435,272.98		300,000.00		f 135,272.98			
	7,077.54	f 534,112.61	819,299.63		500,000.00		319,299.63			
			143,424.755		200,000.00		36,584.025			
			93,159.27							
							f 491,156.635	f 387,489.085		
			f 4,503,667.55	f 393,431.91	f 4,400,000.00	f 442,000.00	Meerder f 103,667.55			f 48,568.09
.49	f 219,015.20	f 534,112.61	f 4,897,099.46		f 4,842,000.00		Meerder f 55,099.46.			
	f 2,843.795		f 125,856.50		f 125,000.00		f 856.50			
	335.81			f 14,889.095		f 14,772.68				f 116.415
			f 125,856.50	f 14,889.095	f 125,000.00	f 14,772.68	f 856.50			f 116.415
	f 3,179.605		f 140,745.595		f 139,772.68		Meerder f 972.915.			
.51	f 49,856.21		f 1,370,101.705		f 1,330,000.00		f 40,101.705			
.00			f 419,276.00		f 500,000.00			f 80,724.00		
.75	f 3.00		f 88,312.50							
.75	f 3.00		f 88,312.50		f 100,000.00			f 11,687 50		

BENAMING DER INKOMSTEN.

Gewone Domeinen, Tienden, enz.

Bosschen en plantagien : . . . . .
Tienden . . . . .
Bouwhoeven, landerijen, veenen, grienden, gebouwen, visscherijen en andere corporele goederen .
Opcenten van pachten, huren, houtverkoopingen, enz. . . . . .
Vicarijen (vaste goederen met de opcenten, renten, prestatien, renten van inschrijvingen op het Gro-
boek der Nationale Schuld, enz.) . . . . .
Renten van inschrijvingen op het Grootboek der Nationale Schuld. . . . . .
Renten, erfpachten, uitgangen, cijnsen en andere prestatien, in trein van betaling . . . . .
» » » » » » » niet in trein van betaling . . . .
Domaniale steenkolenmijnen . . . . . .
Interesten van koopprijzen van domeinen (wet van 27 December 1822, *Staatsblad* n°. 56). . . .
Renten van voorgeschoten gelden aan gemeenten voor schoolgebouwen . . . . . .
Baten uit transactien en overeenkomsten . . . . . .
Overschot van onraads penningen op verhuringen, houtverkoopingen, aanbestedingen, enz. . .
Afkoop van renten en prestatien. . . . . .
Verkoop van domeinen op bijzondere voorwaarden. . . . . .
Strandvonderijen . . . . . .
Aflossing en renten van aandeelen in het Fonds van den 's Gravenhaagschen Schouwburg . . . .
Visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen . . . . . .
Toevallige baten van allerlei aard. . . . . .

Af: teruggaven. .

Domein van Oorlog.

Goederen van allerlei aard . . . . . .
Opcenten van pachten, huren, houtverkoopingen enz. . . . . .

Wegen en Vaarten.

Verpachte tollen . . . . . .
Tollen bij gaardering. . . . . .
Huur van gronden, opbrengst van hout- en grasgewas, puin en visscherijen . . . . . .
Bijdragen tot het aanleggen en onderhoud van wegen, vaarten en kanalen. . . . . .
Afstand van gronden. . . . . .
Sluis- en bruggelden, vaart- en kanaalregten. . . . . .

Transporte

NGSTEN.	*AANMERKINGEN.*
385.97	Effecten, in verband staande met de Staats-domeinen, wegen en vaarten, enz.:
001.855	1°. Acten van aandeel in het Fonds van den 's Gravenhaagschen Schouwburg, op 1°. Januarij 1841 . . . . . f 46,000.00
221.10	
544.99	waarvan afgelost:
089.965	in 1841 . . . . . f 500.00
607.50	» 1842 . . . . . 400.00
611.865	» 1843 . . . . . 600.00
962.34	» 1844 . . . . . 400.00
198.47	» 1845 . . . . . 400.00
304.235	» 1846 (verantwoord hiernevens) . . 400.00
12.50	2,700.00
540.46	
137.705	Blijft op 1°. Januarij 1847 . . . . f 43,300.00
074.165	
423.895	
100.73	en geïncasseerd aan renten à 2½ per cent:
492.50	
510.20	in 1841. . . . . f 1,150.00
185.545	» 1842. . . . . 1,137.50
	» 1843. . . . . 1,127.50
	» 1844. . . . . 1,112.50
405.99	» 1845. . . . . 1,102.50
774.615	» 1846 (verantwoord hiernevens) 1,092.50
	Te zamen f 6,722.50
631.375	
159.495	
280.48	
439.975	
261.03	
429.295	
962.545	
760.75	
948.26	
947.04	
408.92	

BENAMING DER INKOMSTEN.

Per transp

Slot van Wegen en Vaarten.

Loodsgelden . . . . . .

Erfpachten en recognitien. . . . . .

Veren op de kanalen en vaarten . . . . . .

Tollen op de trekwegen . . . . . .

Haven-gelden . . . . . .

Uitwaterings-gelden . . . . . .

Pacht van jagerij . . . . . .

Pachten met de opcenten, veer- en bruggelden . . . . . .

Recognitien en huur van gebouwen . . . . . .

Opcenten van pachten, huren, houtverkoopingen enz. . . . . .

Toevallige baten van allerlei aard . . . . . .

Af: teruggaven. . .

Afzondering uit de koopprijzen van Domeinen, voor de amortisatie van schuld, krachtens art. 1, § e, wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34). . . . . .

VERZAMELING.

Gewone domeinen, tienden, enz. . . . . .

Domein van Oorlog . . . . . .

Wegen en vaarten . . . . . .

Afzondering uit de koopprijzen van domeinen, voor de amortisatie van schuld, krachtens art. 1, § e, wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34). . . . . .

Totalen.

s de Domeinen, over het dienstjaar 1846. XXVII

ANGSTEN.	AANMERKINGEN.
,408.92	
,787.43	
244.75	
,138.00	
315.985	
,510.76	
,066 95	
,000.00	
,359.87	
294.69	
,324.055	
,653.875	
,105.285	
806.49	
,298.795	
,000.00	

ANGSTEN.	RAMING.	MEERDERE OPBRENGST.
,631.375	f 744,427.00	f 75,204.375
,439.975	47,784.00	4,655.975
,298.795	647,139.00	83,159.795
,000.00	300,000.00	
,370.145	f 1,739,350.00	f 163,020.145

Volgens de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. E, bladz. 42 en 43 van het verslag op 1°. Januarij 1847, was het totaal der ontvangsten wegens de domeinen, dienst 1846. f 1,900,859.945

hetwelk is verhoogd met de in 1847 geboekte ontvangsten ter zake van de visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen 1,510.20

Gelijke som als hiernevens f 1,902,370.145

XXVIII RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 4.
LITT. F.

ALGEMEENE STAAT der gedane en nog te doene Ontvangsten weg

BENAMING DER ONTVANGSTEN.

Verkoopingen, teruggaven en toevallige baten.

Boeten van verschillenden aard . . . . . .
Justitie-kosten en kosten van vervolging. . . . . .
Sloten van rekeningen en teruggaven . . . . . .
Bijdragen van lotelingen tot het stellen van plaatsvervangers bij de nationale militie. . . . . .
Vuur-, baak-, loods-, last-, schut-, brug-, sluis- en havengelden. . . . . .
Toevallige baten van het Departement van Binnenlandsche Zaken . . . . . .
» » » » » » Marine . . . . . .
» » » » » » Finantien . . . . . .
» » » » » » Oorlog . . . . . .
Opbrengst van verkochte goederen en materialen, spruitende uit de administratie van het Departemen
van Justitie . . . . . .
» Binnenlandsche Zaken . . . . . .
» de Hervormde Eeredienst . . . . . .
» Marine . . . . . .
» Finantien. . . . . .
» Oorlog . . . . . .
» Kolonien . . . . . .
Renten van verleende voorschotten . . . . . .
Renten van na den vervaldag betaalde regten van successie. . . . . .
1/5 van het salaris der bewaarders van de hypotheken en van het kadaster, voorbehouden bij art. 2
het Koninklijk besluit van 4 Februarij 1841 (*Staatsblad* n°. 7), en overgestort ingevolge het Koninkl
besluit van 9 November 1843, no. 67 . . . . . .
Vijf per cent kosten van beheer wegens ingevorderde boeten, waarvan wederom een gedeelte aan der
is uitgekeerd. . . . . .
Huur van huizen, gronden, mitsgaders verpachtingen. . . . . .
Jaarlijksche bijdrage tot de kosten van onderhoud der groote keer- en uitwaterings-sluis bij Dront
over 1845. . . . . .
Van de Nederlandsche Bank te Amsterdam, voor het regt van patent. . . . . .
Teruggave in mindering van het voorschot groot f 1,000,000, krachtens besluit van 1 December 18
n°. 103, verleend tot herstel der haven van Middelburg en van de kanalen daarbij behoorende; en zu
door middel van opcenten, naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 6 Maart 1817, litt. T³, o
de jaren 1817 en volgende, op de directe belastingen geheven (acht en twintigste termijn) . . .
Giften ten behoeve van het vaderland . . . . . .
Teruggaven van aan 's Rijks schatkist verschuldigde gelden door onbekenden . . . . . .
Vrijvallende fondsen, zoo ter zake van onbetaald gebleven posten op afgeslotene begrootingen, als ander
Inhoudingen ter zake van gelden, door gepensioneerden in hunne vroegere ambtsbetrekkingen aan
Rijk verschuldigd gebleven . . . . . .
Uitkomst van onderzochte beheeren en debets van ontvangers en andere rekenpligtigen der registratie

Totaal der verkoopingen, teruggaven en toevallige baten.

Transporte

opingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten, over het dienstjaar 1846.

1846, lgens ijde 45 het verslag.	In 1847.	TOTALEN.	RAMING.	VERSCHIL. Meerdere opbrengst.	VERSCHIL. Mindere opbrengst.	*AANMERKINGEN.*
636.955	»	f 22,636.955				
,354.87	»	23,354.87				Het bedrag der justitie-kosten en kosten van vervolging was volgens het vorige verslag . . . . . f 23,356.045 doch is, ten gevolge eener in 1847 te boek gestelde rectificatie, moeten verminderd worden met 1 175
,281.665	»	86,281.665				
,795.00	»	21,795.00				
,782.755	»	20,782.755				
,192.445	f 6,998.345	17,190.79				
,903.74	321.54	2,225.28				
,435.995	»	15,435.995				en wordt dus f 23,354.87
268.50	245.06	513.56				
18.48	»	18.48				
.586.925	2,394.24	5,981.165				
,250.00	»	1,250.00				
,671.76	»	27,671.76				
.422.97	3,003.64	5,426.61				
.590.535	13,984.75	18,575.285				
281.915	»	281.915				
,507.445	»	16,507.445				
.420.095	»	5,420.095				
105.435	»	105.435				
827.985	»	827.985				
906.945	»	4,906.945				
600.00	»	600.00				
,000.00	»	10,000.00				
216.60	»	25,216.60				Volgens de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. F, bladzijde 45 van het verslag op 1°. Januarij 1847, hebben de 27 eerste termijnen van teruggave van het voorschot groot f 1,000,000 gezamenlijk bedragen . . . . . f 678,657.415 en de 28ste 25,216.60
352.305	»	352.305				
734.14	»	5,734.14				
591.91	»	105,591.91				
330.00	»	330.00				
183.40	»	183.40				Totaal van het terug-ontvangene f 703,874.015
250.77	f26,947.575	f 445,198.345	f 350,000.00	f95,198.345		
250.77	f26,947.575	f 445,198.345	f 350,000.00	f95,198.345		

BENAMING DER ONTVANGSTEN.

Per tra

Vergoeding van de provincien en gemeenten voor de invordering van opcenten . . . . . .
Inkomsten van de entrepôts . . . . . .
Uitdeeling op aandeelen in de Nederlandsche Bank, aan het Rijk toebehoorende. . . . . .
Inkomsten van de Staats-Courant. . . . . .
Opbrengst van den arbeid in de gevangenissen. . . . . .
Verjaarde renten . . . . . .
Teruggave van voorschotten uit het fonds ter aanmoediging van de nationale nijverheid . . . .
Opbrengst van den ijk . . . . . .
Inkomsten van het Paveljoen te Haarlem . . . . . .
Opbrengst der octrooiregten . . . . . .
Renten en verdere inkomsten van den Hoogen Raad van Adel . . . . . .
Inkomsten van het Grootboek der Nationale Schuld . . . . . .
Winst op renten . . . . . .
Uitkeeringen door België, overeenkomstig het tractaat van 5 November 1842:
wegens de werken voor de uitlozing der Vlaamsche wateren, over het jaar verschenen 5 Noven 1846 (§ *b* van art. 20 en art. 23). . . . . .
wegens het aandeel in de pensioenen van vreemdelingen (art. 68, alinea 7 en 8):
over het tijdvak van 1°. Januarij af tot en met 18 April 1846 berekend over f 16,000.00 f 4,8
» » » » 19 April » » » » 31 December » » » » 12,000.00 8,4

wegens vuurgelden op de Wester-Schelde, over het jaar verschenen 12 November 1846 (art. alinea 3) . . . . . .
wegens renten van de kapitalen ten behoeve van Nederland op het Belgische 2½ percents Grootl ingeschreven, tot 30 Junij 1846 (art. 63 §§ 6 en 7). . . . . .
Sleeploonen voor de dienst der stoomslepers, als zijnde de uitgaven daarvoor in het IX. hoofdstu der begrooting begrepen . . . . . .
Kortingen op wedden en belooningen van burgerlijke ambtenaren vóór 1°. Julij 1846 aangesteld, i gaders het aandeel dat aan het voormalig Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds in de opbrengst boeten en verbeurdverklaringen, bij de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accij vallende, was toegekend (artt. 59 en 67 der wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 24). . . . . .
Overschot op de fondsen voor kwade posten over het dienstjaar 1843 — 1844, krachtens art. 3 wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32):
wegens het personeel . . . . . f 224,03
» de patenten 122,76

Opbrengst der tegeldemaking van 1000 aandeelen in de Nederlandsche Bank, aan het Rijk to hoorende, krachtens art. 2 der wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 15), ter bestrijding uitgaven tot herstel van het Nederlandsche muntwezen . . . . . .

ingen over 1846 en 1847.

Ontvangsten wegens verkoopingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten over het XXXI

846, gens jde 47 het verslag.	In 1847.	Nog te doene.	TOTALEN.	RAMING.	VERSCHIL. Meerdere opbrengst.	VERSCHIL. Mindere opbrengst.	*Aanmerkingen.*
250.77	f 26,947.575	»	f 445,198.345	f 350,000.00	f 95,198.345	»	
400.89	»	»	86,400.89	20,000.00	6,400 89	»	
485.725	»	»	16,485 725	85,000.00	»	f 3,514.275	
000.00	»	»	73,000.00	*Memorie.*	73,000.00	»	
352.115	28,583.83	»	40,935 945	36,000.00	4,935.945	»	
756.705	84,537.03	»	191,293.735	220,000.00	»	28,706.265	
227.99	»	»	99,227 99	50,000.00	49,227.99	»	
334.055	»	»	82,334 055	60,000.00	22,334.055	»	
517.645	»	»	8,517.645	7,000 00	1,517.645	»	
,200.00	1,000 00	»	3,200.00	3,200.00	»	»	
702.50	»	»	14,702 50	20,000.00	»	5,297.50	
237.50	10,837 50	»	21,075 00	28,000.00	»	6,925.00	
650.00	6,220.975	»	24,870 975	19,000 00	5,870.975	»	
287.69	»	»	211,287.69	250,000.00	»	38,712 31	
»	»	»	»	50,000.00	»	50,000.00	
»	13,200.00	»	13,200.00	13,000 00	200.00	»	
»	10,000.00	»	10,000.00	»	10,000.00	»	
609.92	»	»	136,609 92	»	136,609.92	»	
845.68	»	»	41,845 68	50,000 00	»	8,154.32	
050.08	55,655.89	»	349,705 97	350,000.00	»	294.03	
801.31	»	»	346,801.31	»	346,801.31	»	
»	125,670.00	f1,480,330.00	1,606,000.00	1,606,000.00	»	»	
					f752,097.075	f141,603.70	
,710.575	f362,652.80	f1,480,330.00	f3,822,693.375	f3,212,200.00	Meerder f 610,493.375		

Het totaal der ontvangsten in 1847 geboekt, bedragende. . . . . f 362,652.80

is te verminderen, volgens bladz. 29 (kolom aanmerkingen) van dit verslag, met 1.175

Zoodat over 1847, bladz. 14, slechts in ontvang is verantwoord . . . . . f 362,651.625

XXXII BIJLAGE N°. 5.

EERSTE, TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT van vergelijking tusschen de Raming van 's Rijks Inkon
onder 31 December deszelven jaars (wetten van 26 Junij 1845, *Staa*
30 Maart 1848, n°. 13 en 14, en 29 Julij 1848, n°. 32 en 34).

BENAMING DER INKOMSTEN.	GERAAMDE SOMMEN.		WERKELIJKE IN	
			Gedane ontvangsten gedurende den jare 1847.	
	Hoofd-sommen.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.	Hoofd-sommen.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.
Directe belastingen	f 15,010,000 00	f 3,149,200 00	f 14,138,956.765	f 2,965,209.22
Accijnsen	14,150,000 00	5,266,300.00	13,280,634.33	4,871,406.715
Zegel-, registratie-, griffie-, hypotheek- en successie-regten	7,025,000.00	2,669,500.00	7,341,073.875	2,778,186.88
In- en uitgaande regten en scheepvaart-regten	4,400,000.00	442,000.00	4,649,662 26	397,643.555
Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	125,000.00	14,772.68	124,875.81	14,745 14
Domeinen	1,739,350 00	»	1,743,334.795	»
Posterijen	1,330,000.00	»	1,397,226.125	»
Loterij	500,000 00	»	544,836.00	»
Jagt en Visscherij	100,000.00	»	91,272 00	»
Opbrengst van verkoopingen en verschillende ontvangsten	»	5,290,200.00	»	5,387,230.30
Vaste of onvervreemdbare rente ten laste van België, bepaald bij § 1 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842	»	400,000 00	»	199,999.80
Uitkeering van de rente ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen:				
a. Renten van het kapitaal, vermeld in art. 1 der wet van 24 April 1836 (*Staatsblad* n°. 11), groot f 140,000,000 4 pct. f 5,600,000.00				
b. Renten van het restant-kapitaal, vermeld in art. 4 derzelfde wet, groot f 22,500,000 à 4 pct. 900.000.00				
c. Renten op schulden regtstreeks geloopen hebbende ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, welke in de schuldverwisseling of aflossing volgens de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28) zijn begrepen en alzoo voorkomen onder het IX hoofdstuk A der begrooting van 's Rijks uitgaven voor het dienstjaar 1847 3,300,000 00				
	»	9,800,000 00	»	9,800,000.00
Voorloopig beschikbaar op het vermoedelijk batig slot van de koloniale administratie hier te lande	»	3,365,000.00	»	3,925,000.00
	f 44,379,350 00	f 30,396,972.68	f 43,311,871.96	f 30,339,421.61
	f 74,776,322.68		f 73,651,293.57	

BENAMING DER INKOMSTEN.	Nog te doene ontvangs
	Hoofd-sommen.
Directe belastingen	f 1,059.909.985
Accijnsen	147,965.365
Zegel-, registratie-, griffie-, hypotheek- en successie-regten	»
In- en uitgaande regten en scheepvaart-regten	»
Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	»
Domeinen	»
Posterijen	»
Loterij	»
Jagt en Visscherij	»
Opbrengst van verkoopingen en verschillende ontvangsten	»
Vaste of onvervreemdbare rente ten laste van België, bepaald bij § 1 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842	»
Uitkeering van de rente ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen:	
a. Renten van het kapitaal, vermeld in art. 1 der wet van 24 April 1836 (*Staatsblad* n°. 11), groot f 140,000,000 4 pct. f 5,600,000.00	
b. Renten van het restant-kapitaal, vermeld in art. 4 derzelfde wet, groot f 22,500,000 à 4 pct. 900.000.00	
c. Renten op schulden regtstreeks geloopen hebbende ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, welke in de schuldverwisseling of aflossing volgens de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28) zijn begrepen en alzoo voorkomen onder het IX hoofdstuk A der begrooting van 's Rijks uitgaven voor het dienstjaar 1847 3,300,000 00	
	»
Voorloopig beschikbaar op het vermoedelijk batig slot van de koloniale administratie hier te lande	»
	f 1,207,875.35
	f 2,392,950.07

otingen over 1846 en 1847.

iet dienstjaar 1847, en derzelver werkelijke opbrengst, bevattende de gedane en nog te doene ontvangsten
3; 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 24, 32 en 39; 6 Augustus 1847, n°. 39; 26 November 1847, n°. 66 en 68;

N.		VERSCHIL.				*AANMERKINGEN.*
Totalen.		Hoofdsommen.		Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.		
ofd-men.	Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	
,866.75	f 3,194,024.915	f 188,866.75	»	f 44,824.915	»	Zie de relatief tot deze bijlage litt. A.
,599.695	4,915,543.64	»	f 721,400.305	»	f 350.756.36	» » » » » » » B.
,073.875	2,778,186.88	316,073.875	»	108,686.88	»	» » » » » » » C.
,662.26	397,643.555	249,662.26	»	»	44,356.445	» » » » » » » D.
,875.81	14,745.14	»	124.19	»	27.54	» » » » » » » D.
,334.795	»	3,984.795	»	»	»	» » » » » » » E.
,226.125	»	67,226.125	»	»	»	» » » » » » » D.
,836.00	»	44,836.00	»	»	»	» » » » » » » D.
,272.00	»	»	8,728 00	»	»	» » » » » » » D.
»	5,727,050.065	»	»	436,850.065	»	» » » » » » » F.
»	399,999.60	»	»	»	0.40	
»	9,800,000.00	»	»	»	»	
»	4,297,302.535	»	»	932,302.535	»	
		f 870,649.805	f 730,252.495	f 1,522,664.395	f 395,140.745	
747.31	f 31,524,496.33	f 140,397.31 Meerder.		f 1,127,523.65 Meerder.		
f 76,044,243.64		f 1,267,920.96 Meerder.				

XXXIV RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 5, LITT. A.

ALGEMEENE STAAT van het bedrag

PROVINCIEN.	GRONDBELASTING.				Personele belasting, na aftrek van 8 ten honderd tot bestri				
					HOOFDSOM.				
	Hoofdsom.	Twee opcenten voor kwade posten.	Twee opcenten vroeger door de gemeenten genoten.	Zestien opcenten.	Over de 4 eerste maanden van 1847 overgenomen uit de relatief tot de bijlage n°. 4, litt. A, kolom 7, blz. 16 van dit verslag.	Over het dienstjaar 1847-1848, loopende van 1°. Mei 1847 tot 30 April 1848.	Af: een derde van het bedrag van hiernevens, of de vier eerste maanden van 1848.	Blijft twee derden, of de acht laatste maanden van 1847.	Totaal der kolom 5 en 8.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Noordbrabant	f 848,478.91	f 16,969.58	f 16,969 58	f 135,756.65	f 127,592.49	f 380,889.185	f 126,963.06	f 253,926.125	f 381,518
Gelderland	795,219.14	15,904.39	15,904.39	127,235.08	145,639.04	438,223.06	146,074.355	292,148.705	437,787
Zuidholland	1,799,449 36	35,988 98	35,988.98	287,911.915	422,181.33	1,269,389.14	423,129.715	846,259.425	1,268,440
Noordholland	1,568,250 69	31,365.02	31,365 02	250,920,10	415,689.365	1,240,490.005	413,466.67	826,933.335	1,242,622
Zeeland	576,012 52	11,520.17	11,520.17	92,163.06	88,392.72	263,115.74	87,705.245	175,410.495	263,803
Utrecht	490,896.91	9,817 94	9,817.94	78,543.59	108,715.105	326,100.24	108,700.08	217,400.16	326,115
Friesland	903,938.56	18,078.77	18,078.77	144,630.20	123,019.55	367,988.565	122,662.855	245,325.71	368,345
Overijssel	385,339.16	7,706 79	7,706.79	61,654.28	68,785.20	206,298.99	68,766.33	137,532.66	206,317
Groningen	596,958.69	11,939.17	11,939.17	95,513.40	89.574.655	272,333.04	90,777.68	181,555.36	271,130
Drenthe	115,912 26	2,318.26	2,318.26	18,545.94	18,294.20	55,589.66	18,529.885	37,059.775	55,353
Limburg	248,906 85	4,978.06	4,978.06	39,825.205	45,869.95	138,108.835	46,036.28	92,072.555	137,942
					f 1,653,753.605	f 4,958,436.46	f 1,652,812.155	f 3,305,624.305	
	f 8,329,362.99	f 166,587.13	f 166,587.13	f 1,332,699.42					f 4,959,37

Opcenten van het Personeel.

Vier eerste maanden van 1847 (overgenomen uit de relatief tot de bijlage n°. litt. A, bladzijde 16 van dit verslag) . . . . . .

Dienstjaar 1847—1848, loopende van 1°. Mei 1847 tot 30 April 1848. f 991,687

Af: een derde, of de vier eerste maanden van 1848. 330,562

Gelijke som als in kolom 10 . . . . . .

Boeten van het Personeel.

Vier eerste maanden van 1847 (overgenomen uit de relatief tot de bijlage n° litt. A, bladzijde 17 van dit verslag) . . . . . .

Dienstjaar 1847—1848, loopende van 1°. Mei 1847 tot 30 April 1848. f 1,158

Af: een derde, of de vier eerste maanden van 1848. 386

Gelijke som als in kolom 11 . . . .

XXXV

ieren van de Directe Belastingen over het dienstjaar 1847.

kwade posten.		Patenten, na aftrek van 10 ten honderd, tot bestrijding van kwade posten.						TOTALEN aankomende 's Rijks schatkist.	
		HOOFDSOM.							
Twintig penten kolom 9.	Boeten.	Over de 4 eerste maanden van 1847, overgenomen uit de relatief tot de bijlage n°. 4, litt. A, kolom 14, blz. 17 van dit verslag.	Over het dienstjaar 1847-1848, loopende van 1°. Mei 1847 tot 30 April 1848.	Af: een derde van het bedrag van hiernevens of de vier eerste maanden van 1848.	Blijft twee derden of de acht laatste maanden van 1847.	Totalen der kolommen 12 en 15.	28 opcenten van kolom 16.	Hoofdsom (kolom 1, 9 en 16).	Opcenten en boeten (kolommen 2, 3, 4, 10, 11 en 17).
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
76,303.755	f 10.49	f 42,974.30	f 126,148.445	f 42,049.48	f 84,098 965	f 127,073.265	f 35,580.59	f 1,357,070.79	f 281,590.645
87,557.645	250.155	38,436.695	113,698.385	37,899.46	75,798 925	114,235.62	31,989.055	1,347,242.505	278,840.715
53,688.165	507.285	153,034.62	459,622.69	153,207.565	306,415.125	459,449.745	128,646.33	3,527,339.86	742,731.655
48,524.605	172.27	201,848.31	623,523.275	207,841.09	415,682.185	617,530.495	172,908.915	3,428,403.885	735,255.93
52,760.635	2.94	23,496.43	71,763.31	23,921.105	47,842.205	71,338.635	19,975.175	911,154.37	187,942.15
65,222.79	2.22	25,753.225	75,351.74	25,117.245	50,234.495	75,987.72	21,276.54	892,999.895	184,681.02
73,669.125	92.81	50,232.22	147,096.25	49,032.085	98,064 165	148,296.385	41,523.02	1,420,580.205	296,072.695
41,263.57	23.775	29,260.71	86,887.25	28,962.42	57,924.83	87,185.54	24,413.485	678,842.56	142,768.69
54,226.03	250.99	37,085 585	108,620.845	36,206.95	72,413.895	109,499.48	30,659 95	977,588.185	204,528.71
11,070.815	41.495	12,101.225	36,021.53	12,007.175	24,014.355	36,115.58	10,112.375	207,381.755	44,407.145
27,588.535	77.555	20,785.16	63,942.34	21,314.115	42,628.225	63,413.385	17,758.145	450,262.74	95,205.56
		f 635,008.48	f 1,912,676.06	f 637,558.69	f 1,275,117.37				
1,875.67	b f 1,431.985					f 1,910,125.85	c f 534,843.58	f 15,198,866.75	f 3,194,024 915

330,750.605

661,125.065

991,875.67

659.925

772.06

1,431.985

Opcenten van de Patenten.

Vier eerste maanden van 1847 (overgenomen uit de relatief tot de bijlage n°. 4, litt. A, bladzijde 17 van dit verslag).	f 177,804 71
Dienstjaar 1847 — 1848, loopende van 1°. Mei 1847 tot 30 April 1848. . . . . f 535,55[illegible].30	
Af: een derde, of de vier eerste maanden van 1848. . 178,519.43	
	357,038.87
Gelijke som als in kolom 17. . . . . c f 534,843.58	

XXXVI RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 5, LITT. B.

ALGEMEENE STAAT der gedane en nc

BENAMING DER MIDDELEN.	PROVINCIEN.							
	Noord-brabant.	Gelderland.	Zuid-holland.	Noord-holland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijss
a. Suiker	. . . . .	f 2.16	f 33,413.12	f 424,882.985	f 13.90	. . . . .	f 18.50	f 4
a. Wijn	f 41,190.96	68,059.40	288,354.735	182,414.145	12,652.12	f 29,522.65	11,316.025	41,44
a. Binnenl. gedistilleerd.	181,594.305	185,682.79	682,723.36	507,443.74	90,237 695	75,878.57	159,379.82	126,87
a. Buitenl. gedistilleerd.	5,522.515	6,920.50	72,063 885	73,752.465	2,280.885	2,820.42	5,341.99	5,11
b. Geslagt	102,474.95	162,316.19	304,596.33	300,294.485	85,371.88	74,744.565	152,058 155	89,46
b. Zout	205,925.19	95,543.465	483,846.045	181,316.51	41,437.49	14,276.715	122,976.30	116,05
b. Zeep	61,322.135	57,994.66	236,986.58	161,903.01	12,279.895	91,905.88	67,966.435	29,06
b. Bieren en azijnen.	63,585.925	14,995.815	49,560.935	30,332.01	10,012.28	8,281.105	3,343 995	8,31
b. Steenkolen	59,177 075	104,595.47	269,700.95	56,052.995	39,378.045	22,807.05	9,929.40	7,18
c. Turf	17,876.915	12,208.96	94,687.65	44,067.355	2,332.49	149,998.55	264,138.915	141,38
d. Gemaal	343,983.365	315,171.12	814,218.98	554,919.745	251,096.865	157,974.08	146,855.02	130,89
a. b. c. d. 10 per cent collectief zegel van quitantien.	108,148.83	102,470.92	333,054.245	251,750.10	54,725.60	62,830.42	94,385.575	69,67
a. Consent-zegel van vervoer-en geleibiljetten.	3,971.525	3,766.435	28,296.075	9,687.48	1,993.685	1,262.29	3,511.60	2,25
	f 1,194,773.69	f 1,129,727.885	f 3,691,502.89	f 2,778,817.025	f 803,812.83	f 692,302.295	f 1,041,221.73	f 767,76
Bij: 48 opcenten van a. 38 » » b. 28 » » c. 23 » » d.	420,813.115	404,997.42	1,379,259.615	1,091,243.77	199,530.105	232,539.505	362,093.02	273,90
	f 1,615,586.805	f 1,534,725.30	f 5,070,762.505	f 3,870,060.795	f 803,342.935	f 924,841.80	f 1,403,314.75	f 1,041,66

Admodiatie van Accijnsen in Limburg over het dienstjaar 1847.

SPECIFICATIE.	Hoofdsom.	Rijks-opcenten.	Collectief zegel.	Rijks-opcenten.	TOTALEN.		Totalen der nog te doen ontvangsten.	
					Hoofdsom.	Rijks-opcenten.	Hoofdsom.	Rijks-opcenten
		38.		38.		38.		
Geslagt Aanslag	f 40,958.75	f 15,564 33	f 4,095.875	f 1,556.445	f 45,054.625	f 17,120.775		
Geslagt Opbrengst in 1847	12,503.24	4,751.235	1,250.36	475.135	13,753.60	5,226.37		
Geslagt Nog te ontvangen	f 28,455.51	f 10,813.095	f 2,845.515	f 1,081.31	f 31,301.025	f 11,894.405	f 31,301.025	f 11,89
		23.		23.		23.		
Gemaal Aanslag	f 88,470.90	f 20,348.32	f 8,847.09	f 2,034 81	f 97,317.99	f 22,383.13		
Gemaal Opbrengst in 1847	24,622.675	5,663.215	2,462.355	566.345	27,085.03	6,229.56		
Gemaal Nog te ontvangen	f 63,848.225	f 14,685.105	f 6,384.735	f 1,468.465	f 70,232.96	f 16,153.57	70,232.96	16,153
		34 2/3		34 2/3		34 2/3		
Turf en steenkolen. Aanslag	f 66,829.35	f 23,167.50	f 6,682.935	f 2,316.745	f 73,512,285	f 25,484.245		
Turf en steenkolen. Opbrengst in 1847	24,618.915	8,541.15	2,461.99	854.145	27,080.905	9,395.295		
Turf en steenkolen. Nog te ontvangen	f 42,210.435	f 14,626.35	f 4,220.945	f 1,462.60	f 46,431.38	f 16,088.95	46,431.38	16,088.9
							f 147,965.365	f 44,136.9
							f 192,102.29.	

			ONTVANGSTEN.		RAMING.		VERSCHIL.			
							HOOFDSOM.		OPCENTEN.	
oningen.	Drenthe.	Limburg.	Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.
0.695	. . . .	. . . .	f 458,372.66	f 220,018.87	f 400,000.00	f 192,000.00	f 58,372.66	. . . .	f 28,018.87	
.990.885	f 7,077.765	f 29,771.66	725,791.97	348,380 145	780,000.00	374,400.00	. . . .	f 54,208.03	. . . .	f 26,019.855
,199 61	32,596.72	84,169.22	2,319,778.89	1,113,493.79	2,900,000.00	1,392,000.00	. . . .	580,221.11	. . . .	278,506.21
.178.46	879.315	2,628.10	184,498.555	88,559.295	200,000.00	96,000.00	. . . .	15,501.445	. . . .	7,440.705
,357.09	31,611.615	70,474.10	1,479,767.25	562,311.53	1,440,000.00	547,200 00	39,767.25	. . . .	15,111.53	
,320 03	13,488 315	58,538.685	1,377,725 485	523,535.675	1,450,000.00	551,000.00	. . . .	72,274.515	. . . .	27,464 325
,872.34	8,054 315	25,216.34	785,564.685	298,514 57	870,000.00	330,600.00	. . . .	84,435.315	. . . .	32,085.43
,133 91	1,212.49	60,064.535	256,840 825	97,599.505	380,000.00	144,400 00	. . . .	123,159 175	. . . .	46,800.495
.468.945	8.835	44,695.125	615,994.435	234,077.87	530,000.00	201,400.00	85,994 435	. . . .	32,677.87	
,079.825	120,677.245	22,276.45	949,729.98	265,924.375	850,000.00	238,000.00	99,729.98	. . . .	27,924.375	
,493.645	51,798.235	129,647.69	2,998,051.03	689,551.775	3,000,000.00	690,000.00	. . . .	1,948.97	. . . .	448.225
.936.785	26,773.41	52,753.835	1,215,505.225	444,306.48	1,280,000.00	475,700.00	. . . .	64,494.775	. . . .	31,393.52
931.98	589.84	1,709.715	60,978 705	29,269.76	70,000 00	33,600 00	. . . .	9,021.295	. . . .	4,330.24
,964 20	f294,768.10	f581,945.455	f13,428,599.695	. . . . .	f14,150,000.00	. . . .	f283,864.325	f1,005,264.63		
164.87	94,708.60	210,290.65	. . . . .	f4,915,543.64	. . . .	f5,266,300.00	. . . .	. . . .	f103,732.645	f454,489.005
,129 07	f389,476.70	f792,236.105					Minder f 721,400.305		Minder f 350,756.36	
			f 18,344,143.335.		f 19,416,300.00.		Minder f 1,072,156.665.			

XXXVIII RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 5. LITT. C.

ALGEMEENE STAAT der Ontvangsten wegens de Zege

BENAMING DER MIDDELEN.	PROVINCIEN.							
	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijss
Zegel.								
Regten voortspruitende uit de 1°, 2° en 3° afdeeling van den 2den titel der Wet. Debiet, daaronder begrepen het aanhechtzegel	f 65,330.75	f 69,390.55	f 184,134.20	f 241,538.05	f 41,693.20	f 35,070.85	f 54,721.05	f 37,009
Acten voor de jagt en visscherij	3,718.75	5,206.25	7,193.25	3,485.50	2,666.00	2,943.00	3,003.00	2,257
Advertentien in de nieuwspapieren	581.96	1,119.18	7,467.14	14,067.29	1,233.93	939.75	2,561.35	1,384
Ontvangst ten gevolge van stempeling van daartoe aangeboden papier of perkament.	9,199 00	7,024.105	60,150.65	49,147.10	11,160.37	5,271.40	8,663.40	4,202
Ontvangst van regten zonder stempeling	928.265	1,897.24	5,434.52	12,075.625	703.705	751.735	529.32	875
Drukwerken binnenlandsche	3,027.435	4,483.895	37,911.82	97,247.59	3,133.37	4,015 835	7,714.645	4,178
Drukwerken buitenlandsche	919.335	1,026.00	7,353.66	6,799.96	366.925	1,021 785	74.35	347
Regten uit vroegere wetten voortvloeijende	151.75	127.85	114.45	149.425	27.15	183.10	74.50	49
Suppletoire zegelregten	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .
Registratie.								
Notariële en administrative acten	211,850,29	256,216.365	555,164.225	444,438.255	159,108.905	149,154.065	201,511.375	111.309
Onderhandsche acten	41,764.79	27,522.255	44,888.57	36,749.905	30,608.595	8,414.155	31,575.535	18,179
Geregtelijke acten	8,382.27	10,568.115	126,559.555	138,310.055	5,881.36	5,525.085	6,945.555	5,403
Acten van deurwaarders enz.	6,746.475	11,287.505	16,558.79	67,079.165	3,505.535	3,394.665	5,776.29	6,326
Griffie,								
Regt van de rol	318.905	285.91	700.295	634.77	106.885	133.43	205.99	152
Redactien, verklaringen van getuigen en expeditien	2,546.03	3,084.265	5,724.52	5,221.975	1,685.155	1,425.28	1,935.83	1,495
Hypotheken.								
Regt van inschrijving	2,087 58	2,614.77	5,353,22	4,232.06	1,630.91	1,079.75	2,262.06	1,326
Regt van overschrijving	20,857.02	26,076 70	51,293.40	38,748.64	16,574.585	13,624.44	23,470.48	12,064
Successien.								
Regt van successie	164,269.23	236,716 495	630,103.37	925,606.46	130,520 175	193,733 99	68,410.315	42,649
Regt van overgang bij versterf	15,284.045	3,135.53	6,978.68	1,667.045	43,925.855	30.03	. . . .	159
Tien ten honderd op de giften en schenkingen bij leven, in de doode hand overgaande	3,033.395	40.00	. . . .	4.00	31.00	. . . .	. . . .	165
	f 560,937.275	f 667,822.98	f1,753,084 315	f2,087,202.87	f 454,563.61	f 426,712.345	f 419,440 045	f 249,529
Bij: 38 opcenten.								
23 "								
35 "								
26 "	209,106.865	253,606.195	665,312.515	791,519.33	171,034.22	161,825.50	159,276.135	91,786
15 "								
25 "								
Suppletoire opcenten.								
	f 770,044.14	f 921,429.175	f2,418,396.83	f2,878,722.20	f 625,597.83	f 588,537.845	f 578,716.18	f 344,315
Af: teruggaven	4,879.705	1,915.005	10,937.69	2,793.27	1,424.26	2,463.35	7,257.855	1,977
	f 765,164 435	f 919,514.17	f2,407,459.14	f2,875,928.93	f 624,173 57	f 586,074.495	f 571,458.325	f 342,338

gistratie-, Griffie-, Hypotheek- en Successie-regten, over het dienstjaar 1846. XXXIX

oningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTALEN.	AANMERKINGEN.
0,986.90	f 13,580.75	f 34,003.95	f 816,459.30	
1,636.50	1,204.00	4,748.625	38,061.875	
2,364.435	243.93	589.545	32,553.055	
5,073.45	2,129.40	4,366.90	167,393.575	
,327.74	162.135	1,050.785	25,736.835	
,277.51	347.935	1,889 90	170,228.41	
163.995	1.695	1,178.955	19,254.20	
12.55	13.05	32.42	935.745	
. . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	
,829 93	46,238.775	106,132.025	2,425,953.31	
,893.58	6,607.775	13,337.065	270,472.67	
,386.93	1,551.475	5,529.52	321,043.55	
,873.20	1,589.615	3,661,16	133,799.365	
257.575	83.26	204.61	3,084.235	
,870.15	597.98	1,416.09	27,002.97	
,819.63	256.89	915.12	23,578.445	
,635.425	5,810.37	10,691.42	236,847.285	
,068.905	16,840.105	89,243.055	2,570,162.075	
29.455	. . . .	9,811.715	81,022.155	
. . .	. . . .	1,112.99	4,386.385	
,507.86	f 96,259.14	f 289,915.85	f 7,367,975.44	
,673.00	36,576.79	107,604.715	2,788,322.09	
,180.86	f 132,835.93	f 397,520.565	f 10,156,297.53	
,039.325	287.445	1,061.38	37,036.775	
,141.535	f 132,548.485	f 396,459.18		

OPBRENGST VAN HIERNEVENS.		GERAAMD.		VERSCHIL.	
				MEERDER.	
Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.
f 7,367,975.44					
	f 2,788,322.09				
f 7,341,073.875	f 2,778,186.88	f 7,025,000.00	f 2,669,500.00	f 316,073.875	f 108,686.88
f 10,119,260.755		f 9,694,500.00		f 424,760.755 Meerder.	

XL RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 5.. LITT. D.

ALGEMEENE STAAT der Ontvangsten wegens de In- en Uitga

BENAMING DER MIDDELEN.	PROVINCIEN.								
	Noord-brabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groni
In- en Uitgaande Regten en Scheepvaartregten.									
In-, uit- en doorvoer	f 181,162.69	f 376,152.59	f 877,317.95	f 720,266.925	f 40,672.50	f 8,289.035	f 27,426.005	f 170,524.50	f 47,60
Tonnegeld der zeeschepen	. . . .	. . . .	181,059.72	228,456.66	7,480.80	. . . .	12,016.83	3,087.75	14,02
Watertollen	. . . .	3,087.555	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. .
Formaatzegel	468.155	791.73	3,076.25	2,557.03	174.71	22.22	153.49	315.465	24
Turksche paspoorten	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. .
	f 181,630 875	f 380,031.875	f 1,061,453.92	f 951,280.615	f 48,328.01	f 8,311.255	f 39,596 325	f 173,927.715	f 61,87
Bij: 13 opcenten	23,729 055	49,200.69	138,758 065	124,305.74	6,326.31	1,086.015	5,185.895	22,689.465	8,10
	f 205,359.90	f 429,232.565	f 1,200,211.985	f 1,075,586.355	f 54,654.32	f 9,397.27	f 44,782.22	f 196,617.18	f 69,97
Regten op de granen	10,183.86	8,415.775	191,005 47	171,276 015	74,979.715	171.00	14,842.33	6,029.85	32,24
Scheepvaartregten	. . . .	24,009.665	191,314.455	15,346.075	2,232.11	34,835.80	. . . .	. . . .	. .
Vuur-, ton- en bakengelden. buiten.	. . . .	. . . .	63,650.615	65,546.43	4,260.105	. . . .	7,702.15	1,502.625	2,67
Vuur-, ton- en bakengelden. binnen	1,788.585	338.05	34,127.20	28,398.315	12,766.995	107.05	11,030.555	3,558.575	3,52
	f 217,332.345	f 461,996.055	f 1,680,309.725	f 1,356,153.19	f 148,893.245	f 44,511.12	f 78,357.255	f 207,708.23	f 108,42
Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	f 13,488.46	f 9,484.02	f 28,969.385	f 31,927.55	f 876.375	f 5,804.375	f 15,328.545	f 1,036.34	f 14,57
Bij: 13 opcenten, na aftrek van de 10de verhooging en der boeten, dus van f 113,006.31	1,600.035	1,105.225	3,429.565	3,770.415	104.15	685.935	1,802.545	123.435	1,72
	f [illegible]	f [illegible]	f 32,398.95	f 35,697.965	f 980.525	f 6,490.31	f 17,131.09	f 1,159.775	f 16,30
Posterijen	f 99,384.90	f 117,857.315	f 373,487.65	f 467,882.175	f 48,933.915	f 63,566.25	f 47,885.075	f 66,725.84	f 48,00
Loterij	. . . .	f 23,933.755	f 165,373.975	f 275,586.345	f 7,925.00	f 25,863.105	. . . .	. . . .	f 37,59
Jagt en visscherij	f 10,481.75	f 14,772.59	f 19,203.00	f 9,586.75	f 7,257.50	f 7,975.75	f 7,814.50	f 6,422.75	f 4,33
Af: teruggaven	. . . .	6.00	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. .
	f 10,481.75	f 14,766.50	f 19,203.00	f 9,586.75	f 7,257.50	f 7,975.75	f 7,814.50	f 6,422.75	f 4,33

	Vast regt.	Rhijnvaart-regten.	Maasvaart-regten.	Regt op de Wester-Schelde.	Totaal.
Scheepvaartregten (zie boven	f 30,525.065	f 237,112.285	f 11,649.245	f 527,647.45	f 806,934.045

rootingen over 1846 en 1847.

ten en Scheepvaartregten, mitsgaders andere middelen, over het dienstjaar 1847. XLI

		Antwerpen en Terneuzen.	ONTVANGSTEN.		RAMING.		VERSCHIL.			
							HOOFDSOM.		OPGENTEN.	
renthe.	Limburg.		Hoofdsom.	Opcenten.	Hoofdsom.	Opcenten.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.
889.87	f 137,665,555	. . . .	f 2,588,968.13	f 336,565.835						
. . .	. . . .	. . . .	446,123.435	57,996.055						
. . .	. . . .	. . . .	3,087.555							
1.52	300.205	. . . .	8,109.635	3,081.665						
. . .	. . . .	. . . .	. . . . .							
891.39	f 137,965 76	. . . .	f3,046,288.755	. . . .	f3,400,000.00	. . . .	. . . .	f 353,711.245		
246.265	18,010.605	. . . .	. . . . .	f 397,643.555	. . . .	f 442,000.00	. . . .	. . . .	. . . .	f 44,356.445
137.655	f 155,976.365	. . . .	. . . . .	. . . .	f3,400,000.00	f 442,000.00	. . . .	f 353,711.245	. . . .	f 44,356.445
297.30	46,012.50	. . . .	555,461.565	. . . .	300,000.00	. . . .	f 255,461.565			
. . .	11,548.49	f 527,647.45	806,934.045	. . . .	500,000.00	. . . .	306,934.045			
. . .	. . . .	. . . .	145,341.30	. . . .						
. . .	. . . .	. . . .	95,636.595		200,000.00	. . . .	40,977.895			
							f 603,373.505	f 353,711.245		
			f4,649,662.26	f 397,643.555	f4,400,000.00	f 442,000.00	Meerder f 249,662.26		. . . .	f 44,356.445
434.955	f 213,537.355	f 527,647.45	f 5,047,305.815		f 4,842,000.00		Meerder f 205,305.815.			
. . .	f 3,380.995	. . . .	f 124,875.81	. . . .	f 125,000.00	. . . .	. . . .	f 124 19		
. . .	398.545	. . . .	. . . . .	f 14,745.14	. . . .	f 14,772.68	. . . .	. . . .	. . . .	f 27.54
			f 124,875.81	f 14,745.14	f 125,000.00	f 14,772.68	. . . .	f 124.19	. . . .	f 27.54
. .	f 3,779.54	. . . .	f 139,620.95		f 139,772.68		Minder f 151.73.			
32.02	f 51,367.465	. . . .	f1,397,226.125	. . . .	f1,330,000.00	. . . .	f 67,226.125			
60.00	. . . .	. . . .	f 544,836.00	. . . .	f 500,000.00	. . . .	f 44,836.00			
32.00	. . . .	. . . .	f 91,278.00							
. .	. . . .	. . . .	6.00							
32.00	. . . .	. . . .	f 91,272.00	. . . .	f 100,000.00	. . . .	. . . .	f 8,728 00		

BENAMING DER INKOMSTEN.

Gewone Domeinen, Tienden, enz.

Bosschen en plantagien . . . . .
Tienden . . . . .
Bouwhoeven, landerijen, veenen, grienden, gebouwen, visscherijen en andere corporele goederen . .
Opcenten van pachten, huren, houtverkoopingen, enz. . . . . .
Vicarijen (vaste goederen met de opcenten, renten, prestatien, renten van inschrijvingen op het Groo
boek der Nationale Schuld, enz.) . . . . . .
Renten van inschrijvingen op het Grootboek der Nationale Schuld. . . . . .
Renten, erfpachten, uitgangen, cijnsen en andere prestatien, in trein van betaling . . . . . .
» » » » » » » niet in trein van betaling . . . . .
Interesten van koopprijzen van domeinen (wet van 27 December 1822, *Staatsblad* n°. 59). . . . .
Renten van voorgeschoten gelden aan gemeenten voor schoolgebouwen . . . . . .
Baten uit transactien en overeenkomsten . . . . . .
Overschot van onraads-penningen op verhuringen, houtverkoopingen, aanbestedingen, enz. . . .
Afkoop van renten en prestatien. . . . . .
Verkoop van domeinen op bijzondere voorwaarden. . . . . .
Strandvonderijen . . . . . .
Aflossing en renten van aandeelen in het Fonds van den 's Gravenhaagschen Schouwburg . . . . .
Visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen . . . . . .
Toevallige baten van allerlei aard. . . . . .

Af: teruggaven. . .

Domein van Oorlog.

Goederen van allerlei aard . . . . . .
Opcenten van pachten, huren, houtverkoopingen enz. . . . . .

Af: teruggaven. . .

Wegen en Vaarten.

Verpachte tollen . . . . . .
Tollen bij gaardering. . . . . .
Huur van gronden, opbrengst van gras- en houtgewas, puin en visscherijen . . . . . .
Bijdragen tot het aanleggen en onderhouden van wegen, vaarten en kanalen . . . . . .
Afstand van gronden. . . . . .
Sluis- en bruggelden, vaart- en kanaalregten. . . . . .

TVANGSTEN.	*AANMERKINGEN.*
25,241.74	Effecten, in verband staande met de Staats-domeinen, wegen en vaarten, enz.:
88,660 945	1°. Acten van aandeel in het Fonds van den 's Gravenhaagschen Schouwburg, op 1°. Januarij 1841 . . . . . f 46,000.00
61,104.75	waarvan afgelost:
20,410.385	
15,649.13	in 1841 . . . . . f 500.00
5,774.70	» 1842 . . . . . 400.00
48,500.61	» 1843 . . . . . 600.00
12,255.625	» 1844 . . . . . 400.00
97,034.45	» 1845 . . . . . 400.00
12.50	» 1846 . . . . . 400.00
12,846.005	» 1847 (verantwoord hiernevens) . . 400.00
9,579 345	3,100.00
39,280.365	
7,383.59	Blijft op 1°. Januarij 1848 . . . . f 42,900.00
1,551.19	
1,482.50	
1,941.55	en geïncasseerd aan renten à 2½ per cent:
5,861.525	
	in 1841. . . . . f 1,150.00
54570.905	» 1842. . . . . 1,137.50
4,343.485	» 1843. . . . . 1,127.50
	» 1844. . . . . 1,112.50
	» 1845. . . . . 1,102.50
50,227.42	» 1846. . . . . 1,092.50
	» 1847 (verantwoord hiernevens) 1,082.50
	Te zamen f 7,805.00
50,181.12	
2,247.775	
52,428.895	
96.55	
52,332.345	
16,846.105	
7,263.55	
3,832.685	
13,896.90	
1,349.775	
50,254.885	
83,443.90	

BENAMING DER INKOMSTEN.

Per transpo

Slot van Wegen en Vaarten.

Loodsgelden . . . . . .

Erfpachten en recognitien. . . . . .

Veren op de kanalen en vaarten . . . . . .

Tollen op de trekwegen . . . . . .

Haven-gelden . . . . . .

Uitwaterings-gelden . . . . . .

In-ijzing van schepen. . . . . .

Pacht van jagerij . . . . . .

Pachten met de opcenten, veer- en bruggelden . . . . . .

Recognitien en huur van gebouwen . . . . . .

Opcenten van pachten, huren, houtverkoopingen enz. . . . . .

Toevallige baten van allerlei aard . . . . . .

Af: teruggaven. . .

Afzondering uit de koopprijzen van domeinen, voor de amortisatie van schuld, krachtens art. 1, § *f*, de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34). . . . . .

VERZAMELING.

Gewone domeinen, tienden, enz. . . . . .

Domein van Oorlog . . . . . .

Wegen en vaarten . . . . . .

Afzondering uit de koopprijzen van domeinen, voor de amortisatie van schuld, krachtens art. 1, § *f*, de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34). . . . . .

Totalen. . .

rootingen over 1846 en 1847.

ens de Domeinen, over het dienstjaar 1847. XLV

TVANGSTEN.	*AANMERKINGEN.*
33,443.90	
39,719 885	
206.025	
265.355	
286.47	
5,136.54	
7,066 95	
807.905	
5,000.00	
40,292.88	
303.55	
7,981.73	
805.815	
41,317.005	
541 975	
40,775.03	
00,000.00	

VANGSTEN.	RAMING.	VERSCHIL. Meerdere opbrengst.	VERSCHIL. Mindere opbrengst.
50,227.42	f 744,427.00	. . . .	f 94,199.58
2,332.345	47,784.00	f 4,548.345	
40,775.03	647,139.00	93,636.03	
00,000.00	300,000.00		
		f 98,184.375	f 94,199.58
43,334.795	f 1,739,350.00	f 3,984.795 Meerder.	

XLVI „RELATIEF TOT DE BIJLAGE N°. 5.
LITT. F.

ALGEMEENE STAAT der gedane en nog te doene Ontvangsten weg

BENAMING DER ONTVANGSTEN.

Verkoopingen, teruggaven en toevallige baten.

Boeten van verschillenden aard . . . . . .
Justitie-kosten en kosten van vervolging. . . . . .
Sloten van rekeningen en teruggaven . . . . . .
Bijdragen van lotelingen tot het stellen van plaatsvervangers bij de nationale militie. . . . . .
Vuur-, baak-, loods-, last-, schut-, brug-, sluis- en havengelden. . . . . .
Toevallige baten van het Departement van Justitie . . . . . .
» » » » » » Binnenlandsche Zaken . . . . . .
» » » » » » Marine . . . . . .
» » » » » » Finantien . . . . . .
» » » » » » Oorlog . . . . . .
Opbrengst van verkochte goederen en materialen, spruitende uit de administratie van het Departement
van Justitie . . . . . .
» Binnenlandsche Zaken . . . . . .
» Marine . . . . . .
» Finantien. . . . . .
» Oorlog . . . . . .
Renten van verleende voorschotten . . . . . .
Renten van na den vervaldag betaalde regten van successie. . . . . .
Vijf per cent kosten van beheer wegens ingevorderde boeten, waarvan wederom een gedeelte aan dere
is uitgekeerd. . . . . .
Huur van huizen, gronden, mitsgaders verpachtingen . . . . . .
Jaarlijksche bijdrage tot de kosten van onderhoud der groote keer- en uitwaterings-sluis bij Dronten
over 1846. . . . . .
Van de Nederlandsche Bank te Amsterdam, voor het regt van patent. . . . . .
Teruggave in mindering van het voorschot groot f 1,000,000, krachtens besluit van 1 December 18
n°. 103, verleend tot herstel der haven van Middelburg en van de kanalen daarbij behoorende; en zull
door middel van opcenten, naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 6 Maart 1817, litt. T[3], ove
de jaren 1817 en volgende, op de directe belastingen geheven (negen en twintigste termijn). . . .
Giften ten behoeve van het vaderland . . . . . .
Teruggaven van aan 's Rijks schatkist verschuldigde gelden door onbekenden . . . . . .
Vrijvallende fondsen, zoo ter zake van onbetaald gebleevene posten op afgeslotene begrootingen, als anderzi
Inhoudingen ter zake van gelden, door gepensioneerden in hunne vroegere ambtsbetrekkingen aan he
Rijk verschuldigd gebleven . . . . . .
Uitkomst van onderzochte beheeren en debets van ontvangers en andere rekenpligtigen der registratie
1/5 van het salaris der bewaarders van de hypotheken en van het kadaster, voorbehouden bij art. 2 va
het Koninklijk besluit van 4 Februarij 1841 (*Staatsblad* n°. 7), en overgestort ingevolge het Koninklij
besluit van 9 November 1843, n°. 67 . . . . . .

Totaal der verkoopingen, teruggaven en toevallige baten. . .

Transportere

XLVII

koopingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten, over het dienstjaar 1847.

ONTVANGSTEN.			GERAAMD.	VERSCHIL.		*AANMERKINGEN.*
edurende jare 1847.	Nogtedoene.	TOTALEN.		Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	
22,174.78	»	f 22,174.78				
26,206.735	»	26,206.735				
54,772.795	f 10,000.00	64,772.795				
22,795.00	»	22,795.00				
23,743.52	»	23,743.52				
43.215	»	43.215				
5,480.32	»	5,480.32				
1,225.455	»	1,225.455				
19,342.18	»	19,342.18				
4,000.355	»	4,000.355				
1,590.81	»	1,590.81				
9,279.845	»	9,279.845				
37,641.06	5,000.00	42,641.06				
4,895.85	»	4,895.85				
31,228.915	5,000.00	36,228.915				
16,019.47	»	16,019.47				
1,280.04	»	1,280.04				
1,488.30	»	1,488.30				
4,424.62	»	4,424.62				
600.00	»	600.00				
10,000.00	»	10,000.00				
26,705.165	»	26,705.165				
1,913.67	»	1,913.67				Volgens de relatief tot de bijlage n°. 4, litt. F, blz. 29 van het verslag, hebben de 28 eerste termijnen van teruggave van het voorschot groot f 1,000,000 gezamenlijk bedragen . . . . . f 703,874.015
1,401.985	»	1,401.985				en de 29ste 26,705.165
4,792.94	52,819.715	107,612.655				Totaal van het terug-ontvangene f 730,579.18
142.50	»	142.50				
274.955	»	274.955				
178.755	»	178.755				
3,643.235	f 72,819.715	f 456,462.95	f 350,000.00	f 106,462.95		
3,643.235	f 72,819.715	f 456,462.95	f 350,000.00	f 106,462.95		

BENAMING DER ONTVANGSTEN.

Per transpo

Vergoeding van de provincien en gemeenten voor de invordering van opcenten . . . . . .
Inkomsten van de entrepôts . . . . . .
Uitdeeling op aandeelen in de Nederlandsche Bank, aan het Rijk toebehoorende. . . . . .
Inkomsten van de Staats-Courant. . . . . .
Opbrengst van den arbeid in de gevangenissen. . . . . .
Verjaarde renten . . . . . .
Teruggave van voorschotten uit het fonds ter aanmoediging van de nationale nijverheid . . . . .
Opbrengst van den ijk . . . . . .
Inkomsten van het Paveljoen te Haarlem . . . . . .
Opbrengst der octrooiregten . . . . . .
Bijdragen tot voortzetting van den weg tusschen de steden 's Hertogenbosch en Culemborg, art. 2 de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 39) . . . . . .
Renten en verdere inkomsten van den Hoogen Raad van Adel . . . . . .
Inkomsten van het Grootboek der Nationale Schuld . . . . . .
Winst op renten . . . . . .
Uitkeeringen door Belgie, overeenkomstig het tractaat van 5 November 1842:
wegens de werken voor de uitlozing der Vlaamsche wateren, over het jaar verschenen 5 Novembe 1847 (§ *b* van art. 20 en art. 23). . . . . .
wegens het aandeel in de pensioenen van vreemdelingen (art. 68, alinea 7 en 8):
over het tijdvak van 1°. Januarij af tot en met 18 April 1847 berekend over f 12,000.00 f 3,600.
» » » » 19 April » » » » 31 December » » » 8,000.00 5,600.

wegens vuurgelden op de Wester-Schelde, over het jaar verschenen 12 November 1847 (art. 18 alinea 3) . . . . . .
Sleeploonen voor de dienst der stoomslepers, als zijnde de uitgaven daarvoor in het IX. hoofdstuk A der begrooting begrepen . . . . . .
Kortingen op wedden en belooningen van burgerlijke ambtenaren vóór 1°. Julij 1846 aangesteld, mits gaders het aandeel dat aan het voormalig Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds in de opbrengst de boeten en verbeurdverklaringen, bij de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen vallende, was toegekend (artt. 59 en 67 der wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 24). . . . . .
Overschot op de fondsen voor kwade posten over het dienstjaar 1844 — 1845, krachtens art. 3 de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32):
wegens het personeel . . . . . f 215,955.5
» de patenten 120,015.7

Afzondering uit het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen, krachtens art. 1, § *g* der wet va 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34), ter bestrijding der uitgaven tot herstel van het Nederlandsch muntwezer bij het IX. Hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staats-behoeften voor het dienstjaar 1847 uitgetrokke

rootingen over 1846 en 1847.

ne Ontvangsten wegens verkoopingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten over het XLIX

ONTVANGSTEN.			GERAAMD.	VERSCHIL.		*AANMERKINGEN.*
Gedurende 1 jare 1847.	Nog te doene.	TOTALEN.		Meerdere opbrengst.	Mindere opbrengst.	
83,643.235	f 72,819.715	f 456,462.95	f 350,000.00	f106,462.95	»	
71,227.055	»	71,227.055	80,000.00	»	f 8,772.945	
15,354.175	»	15,354.175	20,000.00	»	4,645.825	
90,000.00	»	90,000.00	*Memorie.*	90,000.00	»	
15,515.78	24,884.22	40,400.00	36,000.00	4,400.00	»	
88,685.37	112,714.63	201,400.00	220,000.00	»	18,600.00	
11,979.055	»	111,979.055	50,000.00	61,979.055	»	
41,145.00	»	41,145.00	60,000.00	»	18,855 00	
6,742.245	»	6,742.245	7,000.00	»	257.755	
2,200.00	1,000.00	3,200.00	3,200.00	»	»	
10,368.00	»	10,368.00	20,000.00	»	9,632.00	
24,333.00	»	24,333.00	*Memorie.*	24,333.00	»	
10,237.50	13,947.50	24,185.00	28,000.00	»	3,815.00	
19,250 00	8,273.24	27,523.24	19,000.00	8,523.24	»	
49,648.83	»	149,648.83	250,000.00	»	100,351.17	
»	50,000.00	50,000.00	50,000.00	»	»	
»	9,200.00	9,200.00	13,000.00	»	3,800.00	
»	10,000.00	10,000.00	»	10,000.00	»	
52,198.50	»	62,198.50	50,000.00	12,198.50	»	
33,019.54	36,980.46	320,000.00	350,000.00	»	30,000.00	
35,971.245	»	335,971.245	»	335,971.245	»	
35,711.77	»	3,665,711.77	3,684,000.00	»	18,288.23	
				f653,867.99	f217,017.925	
37,230.30	f339,819.765	f5,727,050.065	f5,290,200.00	Meerder f 436,850.065		

L BIJLAGE N°. 6.

EERSTE, TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT, aanwijzende den stand der begrootingen o

HOOFDSTUKKEN DER BEGROOTING.	BEGROOTINGEN. Aanvankelijk bedrag, volgens de wetten van 26 Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 30 à 42).	BEGROOTINGEN. Gebleven bedrag, na gedane af- en overschrijvingen, mitsgaders verhoogingen.	GED. In 1846, volgens bladz van het versla op 1°. Januarij 1
I. Huis des Konings	f 1,250,000.00	f 1,250,000.00	f 625,000
II. De Hooge Collegien van Staat en het Kabinet des Konings	658,110.00	*a* 659,769.00	239,314
Departementen :			
III. van Buitenlandsche Zaken	532,972.00	*b* 537,333.00	37,095
IV. » Justitie	2,487,372.00	*c* 2,595,490.00	599,343
V. » Binnenlandsche Zaken	4,031,420.00	*d* 4,360,737.00	1,787,254
VI. voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz.	1,649,896.525	1,649,896.525	560,840
VII. » » » van de Roomsch-Katholijke Eeredienst	562,382.85	562,382.85	157,576
VIII. van Marine	5,296,732.75	*e* 5,299,404.75	1,818,891
IX. » Finantien f 44,844,900.38 — A. Nationale Schuld	36,018,169.33	*f* 36,420,669.33	35,613,808
IX. » Finantien f 44,844,900.38 — B. Kosten van het Departement en verdere administratien	5,746,824.55	*g* 8,424,231.05	1,731,134
X. » Oorlog	12,000,000.00	12,000,000.00	5,679,002
XI. » Kolonien	93,825.00	93,825.00	39,501
	f 70,327,705.005	f 73,853,738.505	f 48,888,762
XII. Onvoorziene behoeften	»	»	206,435
	f 70,327,705.005	f 73,853,738 505	*h* f 49,095,198

t dienstjaar 1846, onder 31 December 1847. LI

REVENDE UITGAVEN. In 1847.		TOTALEN.		Gebleven beneden de begrootingen over het dienstjaar 1846.	AANMERKINGEN.		
625,000.00	f	1,250,000.00		»	*a.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk II.		f 658,110.00
					Bij: krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 25), wegens pensioenen vroeger geloopen hebbende ten laste van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds		1,659.00
						a. f	659,769.00
483,935.27		521,030.89		16,302.11	*b.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk III		f 532,972.00
					Bij: krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 26), wegens pensioenen als voren.		4,361.00
						b. f	537,333.00
1,991,365.975		2,590,709.105		4,780.895	*c.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk IV		f 2,487,372.00
2,341,536.445		4,128,790.84		231,946.16	Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* no. 27), wegens pensioenen als voren. . . . . f 8,118.00		
1,080,355.94		1,641,196.70		8,699.825	2°. krachtens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 7), wegens levensmiddelen in de gevangenissen. 100,000.00		
397,106.185		554,682.745		7,700.105			108,118.00
3,471,544.595		5,290,435.825		8,968.925		*c.* f	2,595,490.00
646,036.78		36,259,845.34		160,823.99	*d.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk V		f 4,031,420.00
					Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 28), wegens pensioenen als voren . . . . . f 23,317.00		
6,614,990.56		8,346,124.935		78,106.115	2°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 39), betrekkelijk de voortzetting van den weg tusschen de steden 's Hertogenbosch en Culemborg 306,000.00		
6,173,240.115		11,852,242.445		147,757.555			329,317.00
43,934.43		83,435.485		10,389.515		*d* f	4,360,737.00
					e. Aanvankelijk beloop van hoofdstuk VIII.		f 5,296,732.75
					Bij: krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 29), wegens pensioenen als voren		2,672.00
						e. f	5,299,404.75
4,262,244.235	f	73,151,007.17	f	702,731.335	*f.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk IX A		f 36,018,169.33
130,587.965	bij	337,023.59	af	337,023.59	Bij: 1°. krachtens de wet van 31 Maart 1846 (*Staatsblad* n°. 14), wegens aanzuivering van renten tot op 30 Junij 1846, van een kapitaal van f 5,000,000.00 schuldbekentenissen van het Amortisatie-Syndicaat à 4½ pct. . . . . f 112,500.00		
					2°. krachtens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 13), wegens de renten der leeningen tot goedmaking der kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer:		
					van f 5,000,000.00 à 5 pct. . f 250,000.00		
					» 1,000,000.00 » 4 » . 40,000.00		
					290,000.00		402,500.00
						f f	36,420,669 33
4,392,832.20	f	73,488,030.76	f	365,707.745	*g.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk IX B.		f 5,746,824.55
					Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 30), wegens pensioenen als voren . . . . . f 639,406.50		
					2°. krachtens de wet van 1 April 1846 (*Staatsblad* n°. 16), voor het muntwezen van dienst 1845 hierop overgebragt. . f 5,612,000.00 waarvan wederom op dienst 1847 is overgebragt, volgens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 15) 3,574,000.00		
					2,038,000.00		2,677,406.50
						g f	8,424,231.05
					h. Geordonnanceerd in 1846.		f 49,095,198.56
					en bij crediet-opening beschikbaar gesteld, of bij vóórbetaling uitgegeven, volgens bladzijde 51 van het vorige verslag.		19,904,989.13
					Totaal der uitgaven in 1846, volgens bladzijden 50 en 51 van het vorige verslag.		f 69,000,187.69
					i. Geordonnanceerd in 1847		f 24,392,832.20
					waarvan bereids in 1846 bij crediet-opening is beschikbaar gesteld, of bij vóórbetaling uitgegeven, volgens bladzijde 51 van het vorige verslag.		19,914,989.13
					Zoodat de uitgaaf in 1847 werkelijk bedraagt		f 4,487,843.07

LII BIJLAGE N°. 7.

EERSTE, TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT aanwijzende den stand der Begrootingen o

HOOFDSTUKKEN DER BEGROOTING.	BEGROOTINGEN.		Gedane verevend uitgaven.
	Aanvankelijk bedrag, volgens de wetten van 26 Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 30 à 42).	Gebleven bedrag, na gedane af- en overschrijvingen, mitsgaders verhoogingen.	
I. Huis des Konings	f 1,250,000.00	f 1,250,000.00	f 625,00
II. De Hooge Collegien van Staat en het Kabinet des Konings	656,310.00	*a* 657,969.00	239,9
Departementen :			
III. van Buitenlandsche Zaken	532,972.00	*b* 537,333.00	246,8
IV. » Justitie	2,513,242.00	*c* 2,667,360.00	1,157,2
V. » Binnenlandsche Zaken	3,994,820 00	*d* 4,508,274.055	2,271,3
VI. voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz.	1,649,896.525	1,649,896.525	448,5
VII. » » » van de Roomsch-Katholijke Eeredienst	562,382.85	562,382.85	166,79
VIII. van Marine	5,296,732.75	*e* 5,609,404.75	2,291,55
IX » Finantien A. Nationale Schuld	35,999,669.33	*f* 36,334,669.33	36,088,6
IX » Finantien B. Kosten van het Departement en verdere administratien	5,734,529.35	*g* 10,057,936.05	3,101,6
X. » Oorlog	12,000,000.00	12,000,000.00	5,653,5
XI. » Kolonien	93,000.00	93,000.00	38,2
	f 70,283,555.005	f 75,928,225.56	f 52,329,38
XII. Onvoorziene behoeften	»	»	303,95
	f 70,283,555.005	f 75,928,225.56	*h* f 52,633,33

h. Geordonnanceerd bedrag in 1847.

i. In 1847 bij crediet-opening beschikbaar ge of bij voorbetaling uitgegeven

Werkelijke uitgaaf in 1847.

...t beschikbaar op ...o. Januarij 1848.	Af: geopende credieten en voorbetalingen.	Blijft beschikbaar op de begrootingen over het dienstjaar 1847, onder 1°. Januarij 1848, na aftrek der geopende credieten en voorbetalingen.	AANMERKINGEN.
			a. Aanvankelijk beloop van hoofdstuk II . . . . . f 656,310.00
625,00.000	f 625,000.00	»	Bij: krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 25), wegens pensioenen, vroeger geloopen hebbende ten laste van het algemeen
418,045.355	340,116.795	f 77,928 56	burgerlijk pensioenfonds 1,659.00
			a f 657,969.00
			b. Aanvankelijk beloop van hoofdstuk III . . . . . f 532,972.00
290,461.77	249,099.46	41,362.31	Bij: krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 26), wegens pensioenen als voren. 4,361 00
			b. f 537,333.00
1,510,078.375	1,188,817.70	321,260.675	*c.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk IV : . . . . . f 2,513,242 00
2,236,880.65	993,917.115	1,242,963.535	Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 27), wegens pensioenen als voren . . . . . f 8,118.00
1,201,367.48	1,025,552.09	175,815.39	2°. krachtens de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 10), wegens levensmiddelen in de gevangenissen 146,000.00
395,590.95	374,712 74	20,878.21	154,118.00
			c. f 2,667,360.00
3,317,849.60	2,474.167.83	843,681.77	*d.* Aanvankelijk beloop van hoofdstuk V f3,994,820.00
245,973.66	104,605 45	141,368.21	Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 28), wegens pensioenen als voren . . . . . f 23,317.00
5,956,334.045	5,495,826.09	1,460,507 955	2°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 39), betrekkelijk de voortzetting van den weg tusschen 's Hertogenbosch en Culemborg . . . . . f 186,000.00
6,346,498.93	5,531,129.905	815,369.025	zoomede, naar aanleiding der wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16) 19,000.00
54,763.16	44,791.11	9,972 05	205,000 00
			3°. krachtens de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 29), wegens buitengewone geldelijke bijdrage aan de Maatschappij van Weldadigheid. 150,000.00
			4°. krachtens de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 67), ter voorziening in de uitgaven voortvloeijende uit de toepassing der bepalingen van de wet van 29 Nivose XIIIde jaar. 70,000,00
3,598,843.975	f 18,447,736.285	f 5,151,107.69	5°. krachtens de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 11), ter zake van den weg van Maastricht tot de Geldersche grenzen:
303,951 885	5,304.00	af 309,255.885	wegens kosten van onderhoud over 1844 en 1845. . . . . f 19,199.555
			wegens renten en gevalideerde courtagie van de leening groot f 950,000 00 . . . . . 45,937.50
3,294,892.09	f 18,453,040.285	f 4,841,851.805	65,137.055
			513,454.055
			d. f4,508,274.055
			e. Aanvankelijk beloop van hoofdstuk VIII. . . . . f 5,296,732.75
633,333.47			Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 29), wegens pensioenen als voren. . . . . f 2,672.00
453,040.285			2°. krachtens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 8), tot het aanvangen der werkzaamheden van de afdamming en herstelling der groote zeesluis van de maritime dokhaven te Vlissingen 100,000.00
			3°. krachtens de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 55), ten gevolge van de doorgaande buitengewone duurte der levensmiddelen . . . 210.000.00
086,373.755			312,672 00
			e. f 5,609,404 75
			f. Aanvankelijk beloop van hoofdstuk IX A. . . . . f 35,999,669.33
			Bij: krachtens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 13), wegens renten der leeningen tot goedmaking der kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer:
			van f 5,000,000.00 à 5 pct. . . . . f 250,000.00
			» 1,000,000.00 à 4 » 40,000.00
			» 1,000,000.00 à 4½ » 45,000.00
			335,000 00
			f. f 36,334,669.33
			g. Aanvankelijk beloop van hoofdstuk IX B. . . . . f 5,734,529.55
			Bij: 1°. krachtens de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 30), wegens pensioenen als voren . . . . . f 639,406.50
			2°. krachtens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 15), voor het muntwezen f 3,574,000.00 zoomede achtervolgens de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7) . 110,000.00
			3,684,000.00
			4,323,406.50
			g. f 10,057,936.05

BENAMING DER VOORSCHOTTEN.	
Op het XIIde hoofdstuk (onvoorziene uitgaven) der begrooting van 's Rijks uitgaven voor het dienstjaar 1	
Idem als voren voor het dienstjaar 1848.	
Tot aflossing en rentebetaling der geldleening ten behoeve van het kanaal van Steenenhoek.	
Tot rentebetaling der geldleening van f 950,000.00, voor den aanleg eens steenwegs van Maastricht tot Geldersche grenzen (artt. 2 en 5 der wet van 14 Februarij 1843, *Staatsblad* n°. 6):	
over het halfjaar verschenen 1°. Julij 1844	
» » » » 1°. Januarij 1845	
» » » » 1°. Julij »	
» » » » 1°. Januarij 1846	
Aan het fonds voortspruitende uit de geldleening van f 950,000.00 voor den aanleg eens steenwegs van Ma tricht tot de Geldersche grenzen (wet als voren) (zie ook bijlage n°. 9, bladzijden 56 en 57 van dit versla	
Tot rentebetaling der geldleeningen voor de kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer, over halfjaar verschenen 1°. Januarij 1846 (zie ook bijlage n°. 9, bladzijden 56 en 57).	
Tot instandhouding der Algemeene Lands-drukkerij:	
Dienst 1846, volgens bijlage n°. 9, bladzijden 58 en 59.	
» 1847, » » n°. 9, » 58 » 59.	
Aan het veefonds (zie ook bijlage n°. 10, bladzijden 64 en 65)	
Wegens pensioenen met België te verrekenen	
Wegens de levering van plaatjes voor den muntslag van koperen munt.	
Wegens gemeente-opcenten op de directe belastingen:	
Dienst 1842.	
» 1843.	
» 1845.	
Aan het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, aangesteld met of na 1°. Julij 1846, over de twee helft van het jaar 1846, geregeld bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 9), (zie ook bijlage n°. bladzijden 60 en 61)	

ootingen van 's Rijks Uitgaven van een volgend dienstjaar moeten worden verevend, of op eene LV

UITGAVEN.			Verevend of terug ontvangen in 1847.	Nog te verevenen of terug te ontvangen op 1°. Januarij 1848.	AANMERKINGEN.
te verevenen of terug te ingen, volgens lage n°. 8, lz. 53 van het ige verslag.	In 1847.	TOTALEN.			
5,476.93	»	f 5,476.93	f 5,476.93	»	
»	f 2,225.43	2,225.43	»	f 2,225.43	
23.979 99	92,435.00	116,414.99	86,164.99	30,250.00	
3,293.125	»	3,293.125	»	3,293.125	
6,555.00	»	6,555.00	»	6,555.00	Op grond der wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 11), op het Vde hoofdstuk der begrooting van 's Rijks-uitgaven voor het dienstjaar 1847 te verevenen.
17,381.875	22.50	17,404.375	»	17,404.375	
17,415.00	45.00	17,460.00	»	17,460.00	
»	9,698.71	9,698.71	»	9,698.71	Dit voorschot zal worden gedekt uit de opbrengst van nog niet geplaatste obligatien uit die leening voortgesproten.
58,018.86	»	58,018 86	58,018 86	»	
27,707.735	»	27,707.735	27,707.735	»	
»	31,395.41	31,395.41	»	31,395.41	In 1848 terug-ontvangen.
65,198.525	»	165,198.525	165,198.525	»	
50,716.54	15,298.36	66,014 90	11,182.855	54,832.045	
6,526.00	»	6,526.00	6,526.00	»	
1,360.68	»	1,360.68	»	1,360.68	
661.29	»	661.29	»	661.29	
21.875	»	21.875	21.875	»	
»	6.22	6.22	»	6.22	Dit voorschot zal overeenkomstig de wet van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 92), op § *a* der bij art. 1 dier wet vastgestelde begrooting van uitgaven voor het Pensioen-fonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar 1849, worden verevend.
64,313.425	f 151,126.63	f 535,440.055	f 360,297.77	f 175,142.285	

LVI BIJLAGE N°. 9.

TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT der Ontvangsten en Uitgaven op

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847, volgens bijlage n°. 9 van het vorige verslag.	Ontvangste in 1847.
Binnenlandsche Zaken.		
Fonds te zamen gesteld uit het batig overschot der eigen middelen van eenige calamiteuse polders in de provincie Zeeland	f 16,260.67	»
Fonds der inkomsten van het kanaal door het land van Voorne.	17,321.73	»
Fonds voor de kosten ter droogmaking van den Zuidplas in Schieland (wet van 26 November 1847, *Staatsblad* n°. 68).	3,976.115	»
Fonds tot goedmaking der kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer (wet van 31 December 1843, *Staatsblad* n°. 71).	»	f 941,981
Fonds voor de herstelling en verbetering der Vollenhovesche en Hasselter dijken, (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 8).	25,545.96	»
Fonds voor den aanleg van eenen steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen (wet van 14 Februarij 1843, *Staatsblad* n°. 6), en de verder daaraan toegevoegde sommen.	32,305.21	22,435
Fonds tot vestiging en onderhoud van bedelaars, dienst 1843 (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 7, eerste afdeeling, artt. 1 à 3)	2,634.97	»
Bijzonder fonds tot voldoening der uitgaven, voortvloeijende uit de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 7, tweede afdeeling, artt. 4 à 9):		
dienst 1844	62,069.225	»
» 1845		
» 1846	61,094.165	62,068
» 1847	»	711,747
Fonds van {f 270,000.00 / 140,000.00} tot het doen van betalingen ter zake van de Maatschappij van Weldadigheid, achtervolgens de wet van {11 October 1841, *Staatsblad* n°. 45 / 8 Julij 1842, » » 17}, opgeheven bij de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 13).	2,370.035	»
Fonds voortspruitende uit de inkomsten van den ijk (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 8)	5,374.045	2,456
Fonds ter aanmoediging van de nationale nijverheid (wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 33).	94,479.15	»
Fonds betrekkelijk de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart in de provincie Overijssel (wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 34).	98,194.695	38,882
Transporteren. . .	f 421,625.97	f 1,779,570

OTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
			a^1. Beschikbaar saldo van het *Fonds voor de kosten ter droogmaking van den Zuidplas in Schieland*, om overeenkomstig art. 4 der wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 68), aan de Rijks-inkomsten en middelen over het dienstjaar 1847 te worden toegevoegd, zoodra de van dit Fonds af te leggen rekening ter Algemeene Rekenkamer zal zijn opgenomen en gesloten.
			a^2. *Fonds tot goedmaking der kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer:*
			Ontvangsten in 1847. . . . . f 1,000,000.00
			waarvan aangewend tot dekking van het tijdelijk voorschot op 1°. Januarij 1847 (zie bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55 van dit verslag 58,018.86
16,260.67	»	f 16,260.67	f 941,981.14
17,321.73	f 60.33	17,261.40	Uitgaven in 1847. . . . . 518,678 135
			Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848. . . . f 423,303.005
3,976.115	150.00	a^1 3,826.115	
			a^3. *Fonds voor den aanleg van eenen steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen:*
			Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847. . . . . f 32,305.21
1,981.14	518,678.135	a^2 423,303.005	Ontvangsten in 1847. . . . . 22,435.00
			f 54,740.21
			Uitgaven in 1847. . . . . 64,438 92
5,545.96	*b* 25,545 96	»	Overbeschikt. . . . f 9,698.71
			hetwelk tijdelijk bij voorschot in uitgaaf wordt gebragt in bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55.
54,740.21	a^3 54,740.21	»	
			Van de navolgende fondsen zijn de afgelegde rekeningen ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, en de beschikbare saldo's, alhier in uitgaaf, op afdeeling V der *Baten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren* in ontvang verantwoord blijkens bijlage n°. 12, bladzijde 78:
2,634.97	2,634 97	»	
			b. den 18den Januarij 1847 . . . . . f 25,545.96
			c. » 20sten December 1847 . . . . . 7,830.485
			d. » 19den Julij 1847 (bladzijden 58 en 59). 4,209.565
			e. » 2den December 1847 » » » » 29,383.295
			f. » » » » » » » » 9,083.065
			g. » » » » » » » » 61,897.305
62,069.225	62,069.225	»	f 137,949.675
3,162.785	104,277.90	18,884.885	a^4. Van het Fonds van { f 270,000 / 140,000 } tot het doen van betalingen ter zake van de Maatschappij van Weldadigheid, achtervolgens de wet van { 11 October 1841, *Staatsbl.* n°. 45, / 8 Julij 1842, » » 17, } is de afgelegde rekening den 9den December 1847 ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, en zal het beschikbaar saldo, overeenkomstig de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 13), op de *verschillende rijks-ontvangsten* over het dienstjaar 1847, onder den post van f 52,819.715, wegens *vrijvallende fondsen*, voorkomende in de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. F, bladzijden 46 en 47, in ontvang worden verantwoord.
1,747.54	575,978.91	135,768.63	
2,370.035	»	a^4 2,370.035	a^5. Van het *Fonds ter aanmoediging van de nationale nijverheid*, opgeheven bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 33), zal de bestemming van het beschikbaar saldo, nadat de daarvan af te leggen rekening ter Algemeene Rekenkamer zal zijn opgenomen en gesloten, nader bij de wet worden aangewezen.
7,830.485	*c* 7,830.485	»	
4,479.15	300.00	a^5 94,179.15	a^6. Van het *Fonds betrekkelijk de uitvoering der werken aan de Dedemsvaart in de provincie Overijssel*, is de afgelegde rekening den 16den November 1848 ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, en zal de bestemming van het beschikbare saldo, ten bedrage van f 1346.865, nader bij de wet worden aangewezen.
7,076.825	110,373.505	a^6 26,703.32	
1,196.84	f1,462,639.63	f 738,557.21	

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847, volgens bijlage n°. 9 van het vorige verslag.	Ontvangsten in 1847.
Per transport	f 421,625.97	f 1,779,570 8
Vervolg van Binnenlandsche Zaken.		
Fonds der Algemeene Lands-drukkerij (wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 32):		
dienst 1841.	6,474.235	3,569.4
» 1842.	9,095.97	»
» 1843.	4,837.81	»
» 1844.	8,537 58	»
» 1845.	8,072.94	»
» 1846.	»	24,392 4
» 1847.	»	109,799 0
Fonds der Nederlandsche Staats-Courant, dienst 1841 (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 8).	3,291.365	918 2
Fonds van het Staatsblad (wet van 26 November 1847, *Staatsblad* n°. 66):		
dienst 1840.	1.59	»
» 1842.	8,818 08	»
» 1843.	6,671.22	»
» 1844.	8,178.38	»
» 1845.	7,837.315	76.1
» 1846.	6,116.00	4,681.7
» 1847.	»	7,455 9
Finantien.		
Bijzonder Fonds bestemd voor de kosten van uitvoering der wet op het Nederlandsche Muntwezen over 1842, 1843 en 1844, geregeld bij de wet van 22 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 23).	1,113 145	1,945.1
Fonds tot goedmaking der kosten van de leeningen van verschillenden aard over 1830 tot 1833 en 1836 tot 1843 (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 9)	35,104.235	735.0
Fonds van verhoogde pensioenen, of gratificatien voor de grensjagers, derzelver weduwen en weezen (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 9). . .	9,083.065	»
Buitengewoon fonds voor kwade posten (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 9).	61,897 305	»
Fonds voor proces-kosten, voortspruitende uit de opbrengst van boeten en confiscatien (wet van 6 Augustus 1847, *Staatsblad* n°. 39).	43,758.59	40,402.3
Transporteren	f 650,514.795	f 1,973 ,546.4

de Rijks- bijzondere fondsen, gedurende den jare 1847. LIX

TOTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	AANMERKINGEN.
201,196.84	f 1,462,639 63	f 738,557.21	*Fonds der Algemeene Lands-drukkerij, dienst* 1846.
			Ontvangsten in 1847. . . . . f 52,100.205
			waarvan aangewend tot dekking van het tijdelijk voorschot op 1°. Januarij 1847 (zie bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55 van dit verslag). 27,707.735
			f 24,392.47
			Uitgaven in 1847. . . . . 10,783.425
10,043.67	10,043.67	»	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848. . . . f 13,609.045
9,095 97	9,095.67	»	
4,837.81	4,837.81	»	*Fonds der Algemeene Lands-drukkerij, dienst* 1847.
8,537.58	8,537 58	»	Ontvangsten in 1847 . . . . . f 109,799.06
8,072.94	8,072.94	»	Uitgaven in 1847 . . . . . 141,194.47
24,392.47	10,783.425	13,609.045	Overbeschikt. . . . f 31,395.41
109,799.06	109,799.06	»	hetwelk in 1848 is gedekt en tijdelijk bij voorschot in uitgaaf wordt gebragt in bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55.
4,209.565	d 4,209 565	»	Van de *Fondsen der Algemeene Lands-drukkerij over de dienstjaren* 1841 *tot en met* 1845, zijn de afgelegde rekeningen ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, en de beschikbare saldo's, alhier in uitgaaf, op de *verschillende rijks-ontvangsten* over het dienstjaar 1847, onder den post van f 54,792.94, wegens *vrijvallende fondsen*, voorkomende in de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. F, bladzijden 46 en 47, in ontvang verantwoord, te weten:
1.59	»	1.59	over het dienstjaar 1841, den 20sten December 1847. . . . f 10,043.67
8,818.08	»	8,818.08	» » » 1842, » » » » . . . 9,071.95
6,671.22	»	6,671.22	» » » 1843, » » » » . . . 4,837.81
8,178.38	»	8,178.38	» » » 1844, » 30sten » » . . . 8,327.385
7,913.48	125.93	7,787.55	» » » 1845, » 20sten » » . . . 8,072.94
10,797.73	2,862.02	7,935.71	(Art. 3 der wet van 9 Mei 1846, *Staatsblad* n°. 32) . . f 40,353.755
7,455 995	3,774.745	3,681.25	Van het *Fonds der Algemeene Lands-drukkerij over de dienstjaren* 1846 *en* 1847 zullen de beschikbare saldo's, overeenkomstig art. 3 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), nadat de daarvan afgelegde en af te leggen rekeningen ter Algemeene Rekenkamer zullen zijn opgenomen en gesloten, als *vrijvallende fondsen*, onder de *verschillende rijks-ontvangsten* over de dienstjaren 1846 en 1847, in ontvang worden verantwoord.
3,058.295	3,058.295	»	Van het *Fonds van het Staatsblad over de dienstjaren* 1840 *en* 1842 *tot en met* 1846, is de afgelegde rekening den 2den November 1848 ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, en zal het beschikbaar saldo, ten bedrage van f 39,392.53, overeenkomstig art. 4 der wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 66), op de *verschillende rijks-ontvangsten* over het dienstjaar 1847, onder den post van f 52,819.715, wegens *vrijvallende fondsen*, voorkomende in de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. F, bladzijden 46 en 47, in ontvang worden verantwoord; terwijl het batig slot van de af te leggen rekening over het dienstjaar 1847 almede eene gelijke bestemming zal verkrijgen.
35,839 27	e 35,839.27	»	Van het *bijzonder fonds, bestemd voor de kosten van uitvoering der wet op het Nederlandsche muntwezen* is de afgelegde rekening den 31sten Julij 1848 ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten.
9,083.065	f 9,083 065	»	Van het *Fonds van proces-kosten* zal het beschikbaar saldo, overeenkomstig art. 5 der wet van 6 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39), nadat de daarvan af te leggen rekening ter Algemeene Rekenkamer zal zijn opgenomen en gesloten, als *vrijvallende fondsen*, onder de *verschillende rijks-ontvangsten* over het dienstjaar 1847, in ontvang worden verantwoord.
61,897.305	g 61,897 305	»	
84,160.94	16,776.295	67,384 645	
624,061.255	f 1,761,436.575	f 862,624.68	

SLOT van den STAAT der Ontvangsten en Uitg

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847, volgens bijlage n°. 9 van het vorige verslag.	Ontvangsten in 1847.
Per transport	f 650,514.795	f 1,973,546.4
Vervolg van Finantien.		
Fonds van kwade posten op de personele belasting, dienst 1843—1844. . .	28,185.365	»
» » » » » » » » » » 1844—1845. . .	247,909.315	»
» » » » » » » » » » 1845—1846. . .	345,854.44	»
» » » » » » » » » » 1846—1847. . .	576,976.79	3,358.0
» » » » » » » » » » 1847—1848. . .	»	581,372.3
Fonds van kwade posten wegens het regt van patent, dienst 1843—1844. .	160.765	»
» » » » » » » » » » 1844—1845. .	121,284.335	»
» » » » » » » » » » 1845—1846. .	151,221.945	6.5
» » » » » » » » » » 1846—1847. .	255,846.78	9,801.8
» » » » » » » » » » 1847—1848. .	»	262,694 8
Fonds voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen (wet van 27 December 1822, *Staatsblad* n°. 59)	3,806,049.615	1,402,890.0
Pensioen-fonds voor Burgerlijke Ambtenaren aangesteld met of na 1°. Julij 1846:		
Dienst 1846 (wet van 31 Maart 1847, *Staatsblad* n°. 9)	901.72	3,174 4
Dienst 1847 (wet van 31 Maart 1847, *Staatsblad* n°. 10).	»	26,175 9
Fondsen van verschillenden aard, nader te verrekenen	39,162.52	1,175.0
Oorlog.		
Fonds voor de bevestiging en wapening van het zuidelijk frontier.	99,003.695	13.2
Totalen der Rijks- bijzondere fondsen	f 6,317,072.08	f 4,264,208.72

ootingen over 1846 en 1847.

le Rijks- bijzondere Fondsen, gedurende den jare 1847.

TOTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
624,061.255	f 1,761,436.575	f 862,624.68	*Fonds van kwade posten op de personele belasting, dienst 1844 — 1845.*
			Beschikbaar-saldo op 1°. Januarij 1847 . . . . . f 247,909.315
			Uitgaaf in 1847 . . . . . f 4,774.95
			Idem bij af- en overschrijving, krachtens art. 3 der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32), tot aanvulling der rijks-inkomsten en middelen over het dienstjaar 1847 (zie de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. F, bladzijden 48 en 49 van dit verslag) . 215,955.53
			220,730.48
28,185.365	»	28,185.365	
247,909 315	220,730.48	27,178.835	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848. . . f 27,178.835
345,854 44	112,385.29	233,469.15	
580,334 82	249,805.77	330,529.05	
581,372.305	2,692.555	578,679.75	*Fonds van kwade posten wegens het regt van patent, dienst 1844 — 1845.*
			Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847 . . . . . f 121,284.335
160.765	»	160.765	Uitgaaf in 1847. . . . . f 1,015.005
121,284.335	121,030.72	253.615	Idem bij af- en overschrijving, krachtens art: 3 der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32), tot aanvulling der rijks-inkomsten en middelen over het dienstjaar 1847 (zie de relatief tot de bijlage n°. 5, litt F, bladzijden 48 en 49). 120,015.715
151,228.495	32,013.69	119,214 805	121,030.72
265,648 66	118,312.03	147,336 63	
262,694.80	7,150.055	255,544 745	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848. . . . f 253.615
202,939.625	3,967,142.03	1,235,797.595	*Fonds voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen.*
			Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847. . . . . f 3,800,049.615
			Ontvangsten in 1847 . . . . . 1,402,890.01
			f 5,202,939.625
4,076.19	4,076.19	»	Uitgaaf in 1847:
26,175 975	12,437.435	13,738.54	bij mandaten, tot teruggave van te veel betaalde koop-penningen . . . . . f 1,430.26
40,337.56	0.50	40,337.06	bij af- en overschrijving, tot aanvulling der rijks-inkomsten en middelen over het dienstjaar 1847 (zie de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. E, bladzijden 44 en 45); en zulks op grond van § 2 der wet van 26 Juuij 1845 (*Staatsblad* no. 43), en van art. 1 § *f* der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34), voor de amortisatie van schuld. 300,000.00
99,016.895	»	99,016.895	bij af- en overschrijving, tot aanvulling der rijks-inkomsten en middelen over het dienstjaar 1847 (zie de relatief tot de bijlage no. 5, litt. F, bladzijden 48 en 49); en zulks op grond van art. 1 § *g* der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34), ter bestrijding der uitgaven vereischt tot herstel van het Nederlandsche muntwezen over het dienstjaar 1847 . . . . . 3,665,711.77
			3,967,142.03
581,280.80	f 6,609,213.32	f 3,972,067.48	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848. . . f 1,235,797.595
			Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, aangesteld met of na 1°. Julij 1846, dienst 1846.
			Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1847 . . . . . f 901.72
			Ontvangsten in 1847 . . . . . 3,174.47
			f 4,076.19
			Uitgaven in 1847 . . . . . 4,082.41
			Overbeschikt. . . . f 6.22
			hetwelk tijdelijk bij voorschot in uitgaaf wordt gebragt in bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55.

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo, volgens bijlage n°. 10 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Ontvangste in 1847.
Fonds voor den aanleg van den ijzeren spoorweg van Amsterdam over Utrecht naar Arnhem	f 6,082.415	»
4½ percents obligatien, voortgesproten uit de leening, groot f 9,000,000.00, voor den aanleg van den Rhijn-spoorweg, tot een kapitaal van. . . f 481,000.00 Depôt door het hoofdbestuur van de Nederlandsche Rhijn-spoorweg-maatschappij. 481,000.00	»	»
Fonds tot het bijhouden der kadastrale plans enz. in de gemeenten.	13,544.755	f 11,211.
Fonds van het ⅛ der leges	131,798.635	83,846.
Fonds van bakengelden, dienst 1839 en vroeger	415,889.50	»
Fonds van 7 per cent voor ontvangloon en andere kosten op het veefonds . .	1,418.28	45.
Fonds van geconsigneerde gelden (vrijwillige en geregtelijke consignatien), ten gevolge van de Koninklijke besluiten van 1°. November 1818 en 11 Mei 1819 (*Staatsbladen* n°. 36 en 19) en wet van 20 December 1823 (*Staatsblad* n°. 53). .	121,869 535	47,356.
4 percents schatkistbiljetten, krachtens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 34) daargesteld. . . . . f 310,500.00 Bij: 2/m renten, sedert 1°. Julij 1847, op het in 1847 aangekocht kapitaal van f 11,850.00. 79.00 f 310,579.00 Depôt voor rekening van het fonds van geconsigneerde gelden, (vrijwillige en geregtelijke consignatien) 310,579 00	»	»
Fonds der borgtogten	816,335.97	690.
Fonds tot onderstand van bejaarde en gebrekkige opzieners der jagt, derzelver weduwen en weezen.	5,239.72	6,566.
Weduwen-fonds van ambtenaren tot het algemeen bestuur behoorende. . . .	834.125	2,376
Fonds van ingehouden leges en contributien, mitsgaders zegelgelden op betaals-rollen.	4.989.855	32 985.
Fonds van leges- en zegelgelden (Posterijen).	2,561.925	36,227.
Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, dienst 1841 en later	23,171.495	1,663.
Weduwen- en weezenfonds voor de officieren van de landmagt.	»	70,875
Fondsen van het Pruissisch gouvernement in ontvang genomen ter voldoening aan de overeenkomst van 16 April 1822	29,874.775	»
Fonds tot onderpand van de geldleening, naar aanleiding der wet van 22 Maart 1839 (*Staatsblad* n°. 7) tot een kapitaal van f 8,000,000.00 aan te gaan, tot goedmaking der kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer	3,215.00	65,880
Fonds van gemeente-opcenten op de directe belastingen en op de accijnsen, mitsgaders fonds van herbelasting op de grondbelasting over de dienstjaren 1841 en vroeger	94,322.455	»
Transporteren	f 1,671,148.44	f 359,725.

ootingen over 1846 *en* 1847.

LXIII

Gedeponeerde Fondsen, gedurende den jare 1847.

TOTAAL.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
6,082 415	»	f 6,082.415	
»	»	»	
24,756.10	f 13,982 445	10,773.655	
215,645.46	126,091.775	89,553.685	
415,889.50	»	415,889.50	
1,463.88	»	1,463.88	
169,225 94	80,650.12	88,575.82	
»	»	»	
817,025.97	78,595.00	738,430 97	
11,806.46	7,027.035	4,779.425	
3,211 12	2,370.51	840.61	
37,975.73	27,869.11	10,106 62	
38,789 535	36,161.79	2,627.745	
24,834.825	2,597.28	22,237.545	
70,875 00	70,875.00	»	
29,874.775	»	29,874.775	
69,095.00	65,194.00	3,901.00	
94,322.455	»	94,322.455	
030,874.165	f 511,414.065	f 1,519,460.10	

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo, volgens bijlage n°. 10 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Ontvangsten in 1847.
Transport	f 1,671,148.44	f 359,725.
Fonds van gemeente-opcenten op de directe belastingen, dienst 1844.	68.58	227.
» » » » » » » » » 1845.	»	6,300
» » » » » » » » » 1846.	732.01	159,211.
» » » » » » » » » 1847.	»	591,854.
» » » » » » accijnsen, dienst 1843	0.09	
» » » » » » » » 1847	»	2,231,186
» voortspruitende uit de kosten van schattingen, opnemingen, tellingen, enz. wegens het personeel.	25,586.81	52,247.
» » » » » » herziening enz. wegens het personeel.	21,152.96	1,644.
Certificaten 4 percents nationale schuld tot een kapitaal van f 300,000.00		
Depôt door de Aken-Maastrichtsche spoorweg-maatschappij wegens overname van het beheer en genot der domaniale steenkolen-mijnen van Kerkrade (wet van 19 Junij 1845, *Staatsblad* n°. 29) 300,000.00		
Certificaten 3 percents nationale schuld, tot een kapitaal van. f 138,000.00		
Depôt door de aannemers van een kanaal van Luik naar Maastricht. 138,000 00		
Veefonds	»	225,880.

Ontvangsten in 1847.

Renten van het kapitaal ten behoeve van het fonds, op het grootboek der 2½ percents nationale schuld ingeschreven:		
6/m verschenen primo Januarij 1847 van f 1,503,200.00.	f 18,790.00	
» » » Julij » » 1,252,400.00.	15,655.00	
	f 34,445.00	
Bij de ontvangers der indirecte belastingen	33.25	
Bij overstorting in 's Rijks kas	177.00	
Opbrengst van de te gelde gemaakte kapitalen, ten behoeve van het fonds op het grootboek der 2½ percents nationale schuld ingeschreven, met de daarop tijdens den verkoop te goed zijnde renten:		
van f 250,800.00 f 146,469.56		
» 371,200.00 f 210,049.855, waarop in 1847 in mindering ontvangen 210,000.00	356,469.56	
	f 391,124.81	
Af: rectificatie op ontvangsten in vorige jaren	45.60	
Ontvangsten in 1847.	f 391,079.21	
waarvan aangewend tot dekking van het tijdelijk voorschot op primo Januarij 1847 (zie bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55 van dit verslag).	165,198.525	
	f 225,880.685	
Uitgaven in 1847, bij mandaten	198,208.005	
Beschikbaar saldo op primo Januarij 1848	f 27,672.68	
Overstortingen in de kassen der voormalige agenten van 's Rijks schatkist en bij de betaalmeesters in de arrondissementen, waaraan, ten gevolge van het niet inkomen der daarvoor uitgereikte quitantien, nog geene bestemming heeft kunnen worden gegeven	793,519.825	»

Onafgehaalde renten en aflossingen van uitgelote obligatien.

Fonds tot intrekking der recepissen betrekkelijk de leening van 1830	5,283.33	»
Voorschot op de leeningen van 1831	2,614.81	»
Fonds tot voldoening van verkeerdelijk in omloop gebragte coupons van schuldbrieven der leening van 1830, welker bedrag bij de aflossing van het kapitaal is ingehouden.	990.00	»
Idem als voren der leeningen van 1831	1,248.00	»
Fonds tot voldoening van verkeerdelijk in omloop gebragte coupons van obligatien, voortgesproten uit de geldleening ten behoeve van het kanaal van Steenenhoek, welker bedrag bij de aflossing van het kapitaal is ingehouden	»	90.
Fonds tot aflossing der op primo April 1845 nog in omloop zijnde 5 percents schuldbrieven uit de leening van 1830 (wet van 15 December 1834, *Staatsblad* n°. 32)	102,700.00	»
Transporteren	f 2,625,044.855	f 3,628,369.

OTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	AANMERKINGEN.
,030,874.165	f 511,414.065	f 1,519,460 10	
296.51	285.115	11.395	**Fonds van gemeente-opcenten op de directe belastingen, dienst 1845.**
6,300.90	6,284.26	16 64	
159,943 105	157,089 845	2,853.26	
591,854 58	591,854.58	»	Ontvangsten in 1847 . . . . . f 6,322.775
0 09	»	0.09	waarvan aangewend tot dekking van het tijdelijk voorschot op 1°. Januarij 1847 (zie bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55 van dat verslag) 21.875
,231,186.86	2,231,186 86	»	
77,833.925	56,344.285	21,489.64	f 6,300 90
22,797.735	4,639.23	18,158 505	Uitgaven in 1847 . . . . . 6,284.26
			Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848. . . . . f 16.64
225,880,685	198,208.005	27,672.68	**Veefonds.**
			Het kapitaal, ten behoeve van het fonds op het grootboek der 2½ pcts nationale schuld ingeschreven, was op 1°. Januarij 1839 . . . . . f 4,957,000.00
			waarvan is afgeschreven en te gelde gemaakt:
			in 1839. . . . . f 400,000.00
			» 1840. . . . . 1,100,000.00
			» 1842. . . . . 500,000.00
			» 1844. . . . . 200,000.00
			» 1846. . . . . 253,800.00
			» 1847. . . . . 622,000.00
			3,075,800.00
			f 1,881,200.00
			en voorts in 1843, op grond van § 5 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842, van het Nederlandsche op het Belgische grootboek af- en overgeschreven 1,000,000.00
			Zoodat er op 1°. Januarij 1848, ten behoeve van het fonds op het grootboek der 2½ percents nationale schuld nog was ingeschreven een kapitaal van. . . . . f 881,200.00
793,519.825	310,449.64	483,070.185	
5,283.33	217.38	5,065.95	
2,614.81	2.00	2,612.81	
990.00	20.00	970.00	
1,248.00	36.00	1,212.00	
90.00	»	90.00	
102,700.00	»	102,700.00	
253,414.52	f 4,068,031,265	f 2,185,383.255	

VERVOLG van den STAAT der Ontvangsten en Uitgav

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo, volgens bijlage n°. 10 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Ontvangsten in 1847.
Transport	f 2,625,044 855	f 3,628,369
Fonds tot aflossing der onder 31 December 1833 nog in omloop zijnde 6 percents schatkistbiljetten (wet van 28 April 1834, *Staatsblad* n°. 14)	20,550.00	»
Fonds tot aflossing der op primo Julij 1834 nog in omloop zijnde 6 percents schuldbrieven uit de leeningen van 1831 (wet van 28 April 1834, *Staatsblad* n°. 12)	15,800.00	»
Fonds tot voldoening van rente-certificaten en andere geringe uitgaven betrekkelijk de leeningen van 1830, 1831, 1832 en 1833	22,515.55	»
Fonds bestemd voor de rentebetaling der nationale schuld:		
over het dienstjaar 1842 (5 percents)	1,225 00	»
» » » 1843 (5 percents)	1,215.00	»
» » » 1844 (2½ en 5 percents)	19,831.25	»
» » » 1845 (2½ percents)	11,908.75	»
» » » 1845 (5 percents, aanzuivering tot op primo April 1845).	14,990.84	»
» » » 1846 (2½ percents)	10,722.50	»
» » » 1847 (2½ percents):		
over het halfjaar verschenen 30 Junij 1847.	»	32,563
Fonds bestemd voor de rentebetaling der 3 percents nationale schuld:		
aanzuivering tot op primo September 1844	8,103.99	»
over het halfjaar verschenen primo Maart 1845	12,476.44	»
» » » » » September »	17,950.095	»
» » » » » Maart 1846.	31,476.275	»
» » » » » September »	22,220.49	»
» » » » » Maart 1847.	»	18,761
» » » » » September »	»	9,598
Fonds bestemd voor de rentebetaling der 4 percents nationale schuld:		
over het halfjaar verschenen primo April 1845.	7,050.88	»
» » » » » October »	3,024.00	»
» » » » » April 1846.	2,966.00	»
» » » » » October »	2,964.00	»
» » » » » April 1847.	»	2,848
» » » » » October »	»	17,838
Fonds bestemd voor de rentebetaling der 4 percents schatkistbiljetten, krachtens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14) daargesteld:		
verschenen in 1842 }	2,136.00	»
» » 1843 }		
» » 1844	8,778.00	»
» » 1845	3,325.50	»
» » 1846	7,656.00	»
» » 1847	»	391,998
Fonds bestemd voor de rentebetaling der leeningen ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, à 4 per cent:		
over het halfjaar verschenen primo April 1844.	20.00	»
» » » » » April 1845.	440.00	»
» » » » » October »	1,880.00	»
» » » » » April 1846.	10,020.00	»
» » » » » October. »	60,580.00	»
» » » » » April 1847.	»	294,970
» » » » » October »	»	294,970
Transporteren	f 2,946,871.415	f 4,691,917

ootingen over 1846 en 1847.

de Gedeponeerde Fondsen, gedurende den jare 1847. LXVII

TOTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*	
253,414.52	f 4,068,031.265	f 2,185,383.255	Renten in 1847 verjaard, volgens bijlage n°. 10 van dit verslag op de navolgende fondsen-rekeningen in uitgaaf geboekt, en daarvan af- en overgeschreven op de *verschillende rijks-ontvangsten*, onder den post van *verjaarde renten*, groot f 111,979.055, voorkomende in de relatief tot de bijlage n°. 5, litt. F, bladzijden 48 en 49.	
20,550.00	»	20,550.00		
			Fonds bestemd voor de rentebetaling der nationale schuld over het dienstjaar 1842 (5 percents).	f 1,225.00
15,800.00	»	15,800.00	Fonds bestemd voor de rentebetaling der leeningen ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, à 5 per cent, bladzijden 68 [illegible]	
22,515.55	203.65	22,311.90	» October » . .	225.00
			NB. De renten van deze leeningen ook te Batavia ontvangbaar zijnde, moet de verjaring een jaar later worden gesteld.	
1,225.00	1,225.00	»		
1,215.00	»	1,215.00	Fonds bestemd voor de rentebetaling der schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat:	
19,831.25	»	19,831.25		
11,908.75	»	11,908.75	4½ percents, blz. 70 en 71, over het halfjaar verschenen:	
14,990.84	463.23	14,527.61	primo April 1842.	2,346.75
10,722.50	»	10,722.50	» October » , onder f 3,420 . . .	2,232.00
			3½ percents, blz. 70 en 71, over het halfjaar verschenen:	
32,563.75	»	32,563.75	primo April 1842 } onder f 115.80. . .	98.30
			» October » }	
			Fonds bestemd voor de rentebetaling der domein-losrenten, bladzijden 72 en 73, over het halfjaar verschenen:	
8,103.99	2,795.215	5,308.775	primo April 1842.	27,620.24
12,476.44	6,735.275	5,741.165	» October » , onder f 31,846.015 .	31,754.765
17,950.095	10,759.125	7,190 97		f 66,102.055
31,476 275	15,277 325	16,198.95		
22,220.49	15,645.985	6,574.505		
18,761.415	12,213 475	6,547.94		
9,598.915	»	9,598.915		
7,050.88	1,034.00	6,016.88		
3,024.00	1,074.00	1,950.00		
2 966.00	1,074.00	1,892.00		
2,964.00	1,074 00	1,890.00		
2,848.00	958.00	1,890.00		
17,838.00	»	17,838.00		
2,136.00	»	2,136.00		
8,778.00	24.00	8,754.00		
3,325.50	138.00	3,187.50		
7,656.00	1,356.00	6,300.00		
391,998.00	380,634.00	11,364.00		
20.00	»	20.00		
440.00	320.00	120.00		
1,880.00	1,620.00	260.00		
10,020.00	9,080.00	940.00		
60,580 00	58,520.00	2,060.00		
294,970.00	286,330,00	8,640.00		
294,970.00	240,750.00	54,220.00		
638,789.16	f 5,117,335.545	f 2,521,453.615		

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo, volgens bijlage n°. 10 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Ontvangste in 1847.
Transport	f 2,946,871.415	f 4,691,91
Fonds bestemd voor de rentebetaling der leeningen ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, à 5 per cent:		
over het halfjaar verschenen primo April 1841	225.00	»
» » » » » October »	600.00	»
» » » » » April 1842	375.00	»
» » » » » October »	475.00	»
» » » » » April 1843	975.00	»
» » » » » October »	425.00	»
» » » » » April 1844	600.00	»
Fonds bestemd tot aanzuivering van renten op de 5 en 4 percents Oost-Indische schuld, tusschen primo April 1844 en primo October 1844.	748.565	»
Fonds bestemd voor de rentebetaling der leening van f 9,000,000.00 voor den aanleg van eenen ijzeren spoorweg van Amsterdam over Utrecht naar Arnhem, à 4½ per cent:		
over het halfjaar verschenen primo Mei 1839.	22.50	»
» » » » » November »	90.00	»
» » » » » Mei 1840.	67.50	»
» » » » » November »	90.00	»
» » » » » Mei 1841.	90.00	»
» » » » » November »	45.00	»
» » » » » Mei 1842.	90.00	»
» » » » » November »	90.00	»
» » » » » Mei 1843.	112.50	»
» » » » » November »	157.50	»
» » » » » Mei 1844.	247.50	»
» » » » » November »	180.00	»
» » » » » Mei 1845.	270.00	»
» » » » » November »	1,057.50	»
» » » » » Mei 1846.	4,837.50	»
» » » » » November »	34,942.50	»
» » » » » Mei 1847.	»	117,65
» » » » » November »	»	117,65
Fonds bestemd voor de rentebetaling der leeningen van f 2,000,000.00 en f 3,000,000.00 (eerste en tweede serie), voor de kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer (wet van 22 Maart 1839, *Staatsblad* n°. 7), à 5 per cent:		
over het halfjaar verschenen primo Julij 1840	75.00	»
» » » » » Januarij 1841	50.00	»
» » » » » Julij »	225.00	»
» » » » » Januarij 1842	800.00	»
» » » » » Julij »	400.00	»
» » » » » Januarij 1843	350.00	»
» » » » » Julij »	375.00	»
» » » » » Januarij 1844	275.00	»
» » » » » Julij »	525.00	»
» » » » » Januarij 1845	600.00	»
» » » » » Julij »	750.00	»
» » » » » Januarij 1846	2,625.00	»
» » » » » Julij »	11,325.00	»
» » » » » Januarij 1847	»	125,000
» » » » » Julij »	»	125,000
» » » » » Januarij 1848	»	125,000
Fonds bestemd voor de rentebetaling der leening van f 1,000,000.00 (derde serie), voor de kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer (wet van 22 Maart 1839, *Staatsblad* n°. 7), à 4 per cent:		
over het halfjaar verschenen primo Julij 1845	120.00	»
» » » » » Januarij 1846	514.20	»
» » » » » Julij »	1,520.00	»
» » » » » Januarij 1847	»	20,000
» » » » » Julij »	»	20,000
» » » » » Januarij 1848	»	20,000
Fonds bestemd voor de rentebetaling der leening van f 1,000,000.00 (vierde serie), voor de kosten van droogmaking van het Haarlemmer-meer (wet van 22 Maart 1839, *Staatsblad* n°. 7), à 4½ per cent:		
over het halfjaar verschenen primo Julij 1847	»	22,500
» » » » » Januarij 1848	»	22,500
Transporteren	f 3,014,214.18	f 5,407,22

ootingen over 1846 *en* 1847.

de Gedeponeerde Fondsen, gedurende den jare 1847.

TALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
638,789.16*	f 5,117,335.545	f 2,521,453.615	
225.00	225.00	»	
600 00	600.00	»	
375.00	»	375.00	
475.00	»	475.00	
975.00	150.00	825.00	
425.00	50.00	375 00	
600.00	225.00	375.00	
748.565	173.31	575.255	
22.50	»	22.50	
90.00	»	90.00	
67.50	»	67.50	
90.00	»	90.00	
90.00	»	90.00	
45.00	»	45.00	
90 00	»	90.00	
90.00	»	90 00	
112.50	»	112.50	
157.50	22.50	135.00	
247.50	90.00	157.50	
180.00	22.50	157.50	
270 00	135.00	135.00	
1,057.50	742.50	315.00	
4,837.50	4,252.50	585.00	
34,942.50	34,312.50	630.00	
117,652.50	113,985.00	3,667.50	
117,652.50	91,597.50	26,055.00	
75.00	»	75.00	
50.00	»	50.00	
225.00	»	225.00	
800.00	»	800.00	
400.00	»	400.00	
350.00	175.00	175.00	
375.00	175.00	200.00	
275.00	175.00	100.00	
525 00	250.00	275.00	
600 00	425.00	175.00	
750 00	500.00	250.00	
2,625.00	2,300.00	325.00	
11,325.00	10,400.00	925.00	
125,000.00	122,850.00	2,150.00	
125,000.00	115,020.00	9,980.00	
125,000.00	»	125,000.00	
120.00	80.00	40.00	
514.20	340.00	174.20	
1,520.00	1,420,00	100.00	
20,000.00	19,740.00	260.00	
20,000.00	18,640.00	1,360.00	
20,000.00	»	20,000.00	
22,500.00	21,505.00	995.00	
22,500.00	»	22,500.00	
{21,436.925	f 5,677,913.855	f 2,743,523.07	

VERVOLG van den STAAT der Ontvangsten en Uitgav

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo volgens bijlage n°. 10 van het verslag op 1°. Januarij 1847.	Ontvangsten in 1847.
Transport	f 3,014,214.18	f 5,407,222.
Fonds bestemd voor de rentebetaling en aflossing van obligatien, voortgesproten uit geldleeningen ten behoeve van wegen, kanalen en vaarten, door het bestuur der domeinen beheerd wordende	6,082.50	31,477
Fonds bestemd voor de aflossing van op den 7den December 1846 uitgelote 4½ pcts obligatien, voortgesproten uit de geldleening van f 950,000.00, tot goedmaking der kosten van aanleg eens steenwegs van Maastricht tot de Geldersche grenzen	»	10,000.
Fonds bestemd voor de aflossing van op den 13den December 1847 uitgelote 4½ pcts. obligatien, voortgesproten uit de geldleening van f 950,000.00, tot goedmaking der kosten van aanleg eens steenwegs van Maastricht tot de Geldersche grenzen	»	10,000.
Fonds bestemd voor de rentebetaling van obligatien, voortgesproten uit de geldleening van f 950,000.00, tot goedmaking der kosten van aanleg eens steenwegs van Maastricht tot de Geldersche grenzen (wet van 14 Februarij 1843, *Staatsblad* n°. 6), à 4½ per cent:		
over het halfjaar verschenen primo Julij 1846	4,747.50	»
» » » » » Januarij 1847	87.875	21,375
» » » » » Julij »	»	21,162.
» » » » » Januarij 1848	»	21,150.
Fonds bestemd voor de aflossing der op den 30sten September 1841 uitgelote 4½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat (wet van 27 September 1841, *Staatsblad* n°. 36)	1,000.00	»
Fonds bestemd voor de aflossing der op den 24sten Augustus 1842 uitgelote 4½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat (wet van 8 Julij 1842, *Staatsblad* n°. 18).	4,000.00	»
Fonds bestemd voor de aflossing der op den 8sten September 1846 uitgelote 3½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat (Koninklijk besluit van 24 Augustus 1846, *Staatsblad* n°. 53)	29,000.00	»
Fonds bestemd voor de aflossing der op den 14den Julij 1847 uitgelote 3½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat (Koninklijk besluit van 23 Junij 1847, *Staatsblad* n°. 33)	»	300,000
Fonds bestemd voor de rentebetaling der 4½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat:		
over het halfjaar verschenen primo April 1842	2,346.75	»
» » » » » October »	3,402.00	»
» » » » » April 1843	2,661.75	»
» » » » » October »	3,179.25	»
» » » » » April 1844	2,981.25	»
» » » » » October »	5,278.50	»
» » » » » April 1845	7,802.00	»
» » » » » October »	2,494.525	»
Fonds tot aanzuivering van renten op 4½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat over het tijdvak van primo October tot en met 31 December 1845	528.75	»
Fonds tot aanzuivering van renten op 4½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat tot een kapitaal van f 5,000,000.00 over het tijdvak van primo Januarij tot en met 30 Junij 1846	877.50	»
Fonds bestemd voor de rentebetaling der 3½ pcts. schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat:		
over het halfjaar verschenen primo April 1842	115.80	»
» » » » » October »		
» » » » » » 1843	»	»
Transporteren	f 3,090,800.13	f 5,822,387.

rootingen over 1846 en 1847.

de Gedeponeerde Fondsen, gedurende den jare 1847. LXXI

TOTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
421,436.925	f 5,677,913.855	f 2,743,523.07	
37,560.00	26,882.50	10,677.50	
10,000.00	10,000.00	»	
10,000.00	»	10,000.00	
4,747.50	855.00	3,892.50	
21,462.875	17,460.00	4,002.875	
21,162.50	16,627.50	4,535.00	
21,150.00	»	21,150.00	
1,000.00	»	1,000.00	
4,000.00	»	4,000.00	
29,000.00	17,000.00	12,000.00	
300,000.00	261,000.00	39,000.00	
2,346.75	2,346.75	»	*Fonds bestemd voor de rentebetaling der 3½ percents schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat, over het halfjaar verschenen 1°. October 1843:*
3,402.00	3,402.00	»	
2,661.75	249.75	2,412.00	
3,179.25	497.25	2,682.00	
2,981.25	634.50	2,346.75	Coupons betaald in 1847 tot een bedrag van. . . . f 52.50
5,278.50	2,659.50	2,619.00	
7,802.00	2,898.375	4,903.625	
2,494.525	1,543.125	951.40	hetwelk tijdelijk bij voorschot in uitgaaf wordt gebragt in bijlage n°. 8, bladzijden 54 en 55 van dit verslag, onder f 2225.43. Deze overbeschikking van f 52.50 wordt te weeg gebragt, doordien er over het dienstjaar 1842 slechts bij inkoop is verkregen een kapitaal van f 385,000 in plaats van f 400,000, zoo als was geraamd, en er dus f 15,000 meerder in omloop is gebleven, waarvan de renten moeten worden betaald.
528.75	270.00	258.75	
877.50	596.25	281.25	
115.80	115.80	»	
»	»	»	
13,187.875	f 6,042,952.155	f 2,870,235.72	

SLOT van den STAAT der Ontvangsten en Uitgav

BENAMING DER FONDSEN.	Beschikbaar saldo, volgens bijlage n°. 10 van het verslag op 1°, Januarij 1847.	Ontvangsten in 1847.
Transport	f 3,090,800.13	f 5,822,387.7
over het halfjaar verschenen primo April 1844	210.00	»
» » » » » October »	402.50	»
» » » » » April 1845	1,312.50	»
» » » » » October »	3,255.00	»
» » » » » April 1846	16,502.50	»
» » » » » October »	93,240.00	»
» » » » » April 1847	»	413,140.(
» » » » » October »	»	413,140.(
Fonds bestemd voor de rentebetaling der domein-losrenten:		
over het halfjaar verschenen primo April 1842	27,620.24	»
» » » » » October »	31,846.015	»
» » » » » April 1843	25,292.155	»
» » » » » October »	23,585.52	»
» » » » » April 1844	905.86	»
» » » » » October »	5,392.64	»
» » » » » April 1845	179.88	»
» » » » » October »	179.58	»
Fonds wegens ontbrekende coupons aan ter aflossing aangeboden 4½ percents schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat en andere schuldbrieven van verschillenden aard	3,216.50	1,145.(
Fonds tot voldoening van onafgehaalde aflossingen ten laste van het Syndicaat der Nederlanden.	»	3,575.(
Fonds voortgesproten uit de opbrengst der verwisseling van uitgelote kansbiljetten tegen niet uitgelote, hetwelk door de belanghebbenden kan worden opgevraagd	»	1,235.5
Fonds tot voldoening van restant-renversalen, voortgesproten uit de verwisseling ten gevolge der wet van 27 December 1822 (*Staatsblad* n°. 59)	»	364.
Fonds tot voldoening van onafgehaalde renten en aflossingen van verschillenden aard, mitsgaders andere lasten, voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat.	»	10,655.
Fonds tot voldoening van onafgehaalde renten op domein-losrenten, over het halfjaar verschenen 1°. April 1831 tot en met 1°. October 1843 (afrekening met Belgie)	»	6,250.(
Fonds bestemd tot aflossing van schulden ten laste van het Rijk, krachtens artt. 7 en 16 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), en op grond der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), later opgenomen in de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27)	»	241,700.(
Fonds bestemd tot voldoening van vergoeding en courtagie van de verwisselde kapitalen bij derzelver overgang tot nationale schuld rentende 4 ten honderd, krachtens artt. 4 en 11 der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), later opgenomen in de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27)	»	4,055.
Totalen der Gedeponeerde Fondsen.	f 3,323,941.02	f 6,917,647.9

ootingen over 1846 en 1847.

LXXIII

le Gedeponeerde Fondsen; gedurende den jare 1847.

ÓTALEN.	Uitgaven in 1847.	Beschikbaar saldo op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
13,187.875	f 6,042,952.155	f 2,870,235.72	
210.00	52.50	157.50	
402.50	227.50	175.00	
1,312.50	805.00	507.50	
3,255.00	2,835.00	402.00	
16,502.50	15,302.50	1,200.00	
93,240.00	89,582.50	3,657.50	
13,140.00	399,507.50	13,632.50	
13,140.00	327,670.00	85,470.00	
27,620.24	27,620.24	»	
31,846.015	31,846.015	»	
25,292.155	445.00	24,847.155	
23,585.52	172.50	23,413.02	
905.86	213.75	692.11	
5,392.64	767.50	4,625.14	
179.88	42.50	137.38	
179.58	131.25	48.33	
4,361.50	1,633.75	2,727.75	
3,575.00	»	3,575.00	
1,235.55	»	1,235.55	
364.15	»	364.15	
10,655.00	»	10,655.00	
6,250.00	»	6,250.00	
41,700.00	75,400 00	166,300.00	
4,055.50	991.50	3,064.00	
41,588.965	f 7,018,198.66	f 3,223,390.305	

BENAMING DER PROVINCIALE FONDSEN.	
Provincie Noordbrabant.	
Provinciale fondsen	
Ontvangsten door den gouverneur der provincie geautoriseerd	
Fondsen aankomende de gemeenten uit de Fransche liquidatie	
Fonds van schadevergoeding voor gemis van heerlijke regten	
Provincie Gelderland.	
Provinciale fondsen	
Ontvangsten door den gouverneur der provincie geautoriseerd	
Provincie Zuidholland.	
Provinciale fondsen	
Ontvangsten door den gouverneur der provincie geautoriseerd	
Fondsen aankomende de gemeenten uit de Fransche liquidatie	
Provincie Noordholland.	
Provinciale fondsen	
Fonds voor den weg van Buiksloot naar Enkhuizen	
Fonds voor den polder van Oostzanen	
Provincie Zeeland.	
Provinciale fondsen	
Fonds van subsidien en dijkgeschotten aankomende de calamiteuse polders	
Fonds van additionnele verhooging ten behoeve van de calamiteuse polders	
Fonds van bijzondere plaatselijke belasting	
Fonds voor den landbouw	
Fonds ter verbetering der wegen in het 4de en 5de district	
Provincie Utrecht.	
Provinciale fondsen	
Provincie Friesland.	
Provinciale fondsen	
Ontvangsten door den gouverneur der provincie geautoriseerd	

ootingen over 1846 en 1847.

LXXV

inciale Fondsen, op 1°. Januarij 1848.

ikbare saldo's volgens age n°. 11 van et verslag op anuarij 1847.	Uitkomst der verrigtingen gedurende den jare 1847. Vermeerdering.	Uitkomst der verrigtingen gedurende den jare 1847. Vermindering.	Beschikbare saldo's op 1°. Januarij 1848.	AANMERKINGEN.
7,734.445	»	f 27,949.915	f 109,784.53	
6,480.065	»	1,690.50	14,789.565	
224 545	»	»	224.545	
»	f 4,380 085	»	4,380.085	
93,117.10	»	7,368.33	85,748.77	
53.715	»	1.03	52.685	
70,092.21	4,884.93	»	174,977.14	
1,789.20	»	»	1,789.20	
11.235	»	»	11.235	
9,648.09	12,747.725	»	62,395.815	
4,291.56	»	4,254.54	37.02	
277.32	»	277.32	»	
4,043 015	13,989.215	»	68,032.23	
3,537.875	»	2,200.00	11,337.875	
7,870.62	11,533.315	»	49,403.935	
6,144.71	659.475	»	36,804.185	
9,003.555	»	8,638.185	365.37	
5,437.245	»	46,143.795	189,293.45	
1,768.735	391.145	»	42,159.88	
3,022.97	»	46,363.06	136,659 91	
240.20	»	»	240.20	
34,788.41	f 48,585.89	f 144,886.675	f 988,487.625	

BENAMING DER PROVINCIALE FONDSEN.

Transpor

Provincie Overijssel.

Provinciale fondsen . . . . . .

Ontvangsten door den gouverneur der provincie geautoriseerd . . . . . .

Fondsen aankomende de gemeenten uit de Fransche liquidatie. . . . . .

Provincie Groningen.

Provinciale fondsen . . . . . .

Provincie Drenthe.

Provinciale fondsen . . . . . .

Provincie Limburg.

Provinciale fondsen . . . . . .

Ontvangsten door den gouverneur der provincie geautoriseerd . . . . . .

Fondsen aankomende de gemeenten uit de Fransche liquidatie . . . . . .

Gereserveerde Fondsen uit de afgeslotene begrootingen van Maastricht en St. Pieter, over de dienstjare 1831 à 1838, voor nog te doene betalingen . . . . . .

Totalen der Provinciale Fonds

otingen over 1846 en 1847.

inciale Fondsen, op 1°. Januarij 1848.

kbare saldo's volgens ge n°. 11 van t verslag op nuarij 1847.	Uitkomst der verrigtingen gedurende den jare 1847.		Beschikbare saldo's op 1°. Januarij 1848.	*AANMERKINGEN.*
	Vermeerdering.	Vermindering.		
4,788.41	f 48,585.89	f 144,886 675	f 988,487.625	
5,425.16	»	20,490.22	174,934.94	
13.50	»	»	13.50	
0 405	»	»	0.405	
5,332 17	38,883.70	»	114,215.87	
8,900.84	»	2,072.36	16,828.48	
9,358.85	»	6,734.315	52,624.535	
2,893.695	1,149 18	»	4,042.875	
14.025	»	»	14.025	
3,956.285	»	»	33,956.285	
	f 88,618.77	f 174,183.57		
0,683.34	Vermindering f 85,564.80		f1,385,118.54	

TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT der Baten en Lasten van den Achterstand

Afdeelingen.	BENAMING DER BATEN.	Raming der Baten.	ONTVANGSTEN. In 1846 en vroeger, volgens bijlage n°. 12, blz. 76 van het vorige verslag.	In 1847.	TOTALE
I.	Baten voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat.	f 13,403,333.015	f 13,867,852.115	a. f 7,818.195	f 13,815,6
	a. Ontvangsten in 1847 geboekt op afdeeling I:				
	Art. 1. Gelden door 's Rijks schatkist, onder 31 December 1840 aan het Amortisatie-syndicaat verschuldigd f 571.19				
	» 4. *a,* Teruggaven van voorschotten tot den opbouw of verbetering van schoolgebouwen. . . . . f 500.00 Aanzuivering van vorderingen over het jaar 1809 en vroeger . . . . . 4,747.64 f 5,247.64				
	b. Staats-domeinen . . . . 1,999.365 — 7,247.005				
	Gelijke som als hiernevens. . . . f 7,818.195				
II.	Ontvangsten ten gevolge van het tractaat, den 5den November 1842 met het koningrijk Belgie gesloten	2,832,810.40	2,832,810.40	»	2,832,8
III.	Vermindering van het ongedekte op de saldo's in de kassen van de voormalige zuidelijke provincien des Rijks, na aftrek eener som van f 7,000,000.00, vóór 31 December 1840 van het Amortisatie-syndicaat verkregen.	27,823.61	27,823.61	»	27,8
IV.	Teruggaven van voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt . . .	765,269.85	855,541.495	»	855,5
V.	Bijzondere en gedeponeerde fondsen, welke aan den achterstand over 1840 en vroegere jaren worden toegevoegd	1,557,856.745	1,423,042.92	b. 137,949.675	1,560,9
	b. Ontvangsten in 1847, volgens bladzijde 57 van dit verslag.				
VI.	Opbrengst van het te gelde gemaakte kapitaal, groot f 18,000,000.00 5 pcts. nationale schuld, ingevolge de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 78) op het tweede grootboek ingeschreven . . .	18,035,734.375	18,035,734.375	»	18,035,7
VII.	Teruggaven wegens pensioenen komende ten laste van Belgie, door Nederland betaald of nog te betalen tot en met 31 December 1843 (Art. 68, alinea 2 van het tractaat van 5 November 1842) . . .	146,358.00	91,527.345	»	91,5
	Totaal der Baten	f 36,769,185.995	f 37,074,332.26	f 145,767.87	f 37,220,1
	Meerder bedrag der lasten dan baten, of tekort op den achterstand over 1840 en vroegere jaren, tot welks dekking de vereischte middelen bij art. 84 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) zijn aangewezen, later geregeld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), litt. A, art. V.	*c* 4,488,523.845			*d* 2,949,03
		f 41,257,709.84			f 40,169,1

c. Het meerder bedrag der lasten dan baten ter som van. . . . . f 4,488,52

is verminderd met het meerder ontvangene dan geraamde op afdeeling { I. f 412,337.295 / IV. 90,271.645 / V. 3,135.85

f 505,744.79

af: het minder ontvangene dan geraamde op afdeeling VII. 54,830.655

f 450,914.135

zoomede met hetgeen op de begrooting der lasten ad f 41,257,709.84 waarvan slechts is benoodigd . . . . . 40,169,133.845 is bespaard, zijnde 1,088,575.995

1,539,490

d. Nadeelig slot overeenkomstig de rekening en verantwoording, door den Minister van Finantien den 27sten December 1847 ter opneming en sluiting bij de Algemeene Rekenkamer overgebragt . . . . . f 2,949,033

LXXIX

ó en vroegere jaren, vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n. 10.)

BENAMING DER LASTEN.	Begrooting der Lasten.	UITGAVEN. In 1846 en vroeger, volgens bijlage nº. 12, blz. 77 van het vorige verslag.	In 1847.	TOTALEN.
Lasten voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat.	f 13,494,191.995	f 12,705,572,015	*a* f 46,603.40	f 12,752,175.415
a. Uitgaven in 1847 op afdeeling I:				
Art. 2. Onafgehaalde renten en aflossingen van verschillenden aard . . . . . f 41,709.50				
» 3. Onafgehaalde aflossingen ten laste van het vroegere Syndicaat van Holland en het Syndicaat der Nederlanden 3,575.00				
» 5. Consignatien en vacante nalatenschappen, mitsgaders depôts in Noord-Nederland. . 1,599.70				
f 46,884.20				
Af: Vermindering van uitgaaf op art. 6, § *a*, borgtogten van rekenpligtige ambtenaren. . 280.80				
Gelijke som als hiernevens. . . f 46,603.40				
Uitkeering aan de Maatschappij ter begunstiging van de volksvlijt te Brussel, ingevolge het tractaat den 5den November 1842 met het Koningrijk Belgie gesloten.	1,282,366.82	1,282,366.82	»	1,282,366.82
Uitkeeringen overeenkomstig de tractaten den 19den April 1839 en den 5den November 1842 met het Koningrijk Belgie gesloten . .	542,732.135	536,482.135	*b* 6,250.00	542,732.135
b. Uitgaven in 1847 op art. 2 § *b*, wegens renten op 5 pcts te Brussel opgezegde domein-losrenten . . . . f 6,250.00				
Vorderingen wegens leveringen door Belgische ingezetenen gedaan in de gewesten, welke, volgens het tractaat van 19 April 1839, alsnu het Koningrijk der Nederlanden uitmaken	300,000.00	187,823.845	»	187,823.845
Afschrijving van het ongedekte op de saldo's in de kassen van de voormalige zuidelijke provincien des Rijks, na aftrek eener som van f 7,000,000, vóór 31 December 1840 van het Amortisatie-syndicaat verkregen.	279,757.705	279,757.705	»	279,757.705
Staats-uitgaven van verschillenden aard uit 's Rijks schatkist gedaan.	22,682,376.31	22,554,957.41	»	22,554,957.41
Voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt.	2,544,363.875	2,473,822.95	»	2,473,822.95
Pensioenen komende ten laste van Nederland, door Belgie betaald of nog te betalen tot en met 31 December 1843 (art. 68 alinea 1 van het tractaat van 5 November 1842).	131,921.00	95,497.565	»	95,497.565
Totaal der Lasten	f 41,257,709.84	f 40,116,280.445	f 52,853.40	f 40,169,133.845

LXXX BIJLAGE N°. 13.

TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT der Uitgaven, bestreden of nog te bestrijden uit der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), litt.

Artikel.	BENAMING DER UITGAVEN.	In 1846 en vroeger.		In 1847.		TOTALEN
1	10 ten honderd van de krachtens art. 20 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) ingetrokken certificaten	f	3,324,694.885	f	901.59	f 3,325,596
2	Courtagie overeenkomstig art. 17 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14). .		227,113.56		2.925	227,116
3	Kosten van administratie, drukloonen en schadeloosstellingen, krachtens art. 16 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), mitsgaders de gemaakte voorloopige kosten, voor het geval dat het tweede gedeelte der wet ware doorgegaan		191,188.515		9,896.945	201,085
4	Aflossing van schuld aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, vastgesteld bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 15), en aangewezen bij de wet van 23 November 1844 (*Staatsblad* n°. 58) op de middelen naar aanleiding der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) daargesteld		22,027,775.18		»	22,027,775
5	Dekking van den achterstand over 1840 en vroegere jaren, geregeld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10), en aangewezen op de middelen vastgesteld bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), krachtens art. 84 dier wet . . . . . Overeenkomstig bijlage n°. 12, bladz. 78 van dit verslag.		3,041,948.185	*a.*	»	2,949,033
6	Tegemoetkoming in schade veroorzaakt door militaire inundatien in Noordbrabant, Zeeland en Limburg, aangewezen bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 40) op de middelen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) vastgesteld in verband met art. 5 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) en met art. 84 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14)		»	*b.*	»	»
7	Aanvulling van 's Rijks inkomsten over de dienstjaren 1841, 1842 en 1843, aangewezen op de middelen vastgesteld bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), krachtens art. 84 dier wet . . . . . Overeenkomstig bijlage n°. 1, bladz. 8 en 9 van dit verslag.		13,291,253.775		»	13,291,253
8	Aanvulling van 's Rijks inkomsten over het dienstjaar 1844, bij art. 3 der wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 89) aangewezen op de middelen, vastgesteld bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14). . . . . Overeenkomstig bijlage n°. 1, bladz. 8 en 9 van dit verslag.		3,775,993 85		»	3,775,993
9	Aflossing van schulden ten laste van het Rijk, krachtens artt. 7 en 16 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14)		76,030,462.00		112,700.00	76,143,162
10	Kosten van het roijement van certificaten van deelgeving en inschrijvingen op het grootboek der nationale schuld, rentende 5 ten honderd.		3,427.53		»	3,427
				f	123,501.46	
a.	Af: meerder ontvang dan uitgaaf op art. 5 in 1847		»		92,914.47	»
	Uitgaven	f	121,913,857.48	f	30,586.99	f 121,944,444
c.	Meerder ontvangen dan uitgegeven onder 31 December 1847					f 754,513.30
	Af: in 1848 ter vermindering der ontvangsten in uitgaaf te boeken					34.51
						754,478
b.	De bewijsstukken wegens uitgaven betrekkelijk art. 6 tot een gezamenlijk bedrag van f 600,000.00, ofschoon, overeenkomstig art. 5 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), vóór 31 December 1847 bij de Algemeene Rekenkamer ter verevening overgebragt, hebben eerst in 1848 kunnen worden verevend en betaalbaar gesteld.					f 122,698,92
c.	Meerder ontvangen dan uitgegeven onder 31 December 1847.				f 754,513.30	
	Nog uit te geven.				600,034.51	
	Blijft beschikbaar saldo			f	154,478.79	

ootingen over 1846 *en* 1847.

elen, aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), en nader vastgesteld bij art. 1 LXXXI

BENAMING DER ONTVANGSTEN OP DE MIDDELEN.	In 1844 à 1846.	In 1847.	Nog te doene in 1848.	TOTALEN.
Vrijwillige geldleening tegen eene rente van 3 ten honderd, bij art. 1 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) opengesteld	f 120,833,332.34	f 23,844.33	f 29 39	f 120,857,206.06
Vrijwillige bijdrage naar aanleiding van art. 12 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14)	1,835,327 55	6,453 55	af: 63.90	1,841,717.20
Ontvangsten	f 122,668,659.89	f 30,297.88	af: f 34.51	f 122,698,923.26

LXXXII BIJLAGE N°. 14.

TWEEDE EN DERDE AFDEELING.

STAAT der Uitgaven, bestreden uit de middel bij art. 2 der wet van 30 Mei 1847 (*Staats*

Artikel.	BENAMING DER UITGAVEN.	In 1844 à 1846.	In 1847.	TOTALE
1	Uit de leening van f 35,000,000.00, tot te-gelde-making van obligatien rentende 4 ten honderd, ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, opengesteld bij Koninklijk besluit van 13 April 1844 (*Staatsblad* n°. 23), krachtens art. 16 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14)	f 22,752,437.00	»	f 22,752,43
2	Aflossing van schulden ten laste van het Rijk, krachtens art. 3 der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28).	77,838,500.00	f 129,000.00	77,967,50
3	Vergoeding en courtagie van de verwisselde kapitalen bij derzelver overgang tot nationale schuld, rentende 4 ten honderd, krachtens artt. 4 en 11 der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28)	8,439,439.50	4,055.50	8,443,49
4	Onkosten op de te-gelde-making van de kapitalen, krachtens §§ 6 en 7 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842, goedgekeurd bij de wet van 4 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 3), ten behoeve van het Koningrijk der Nederlanden op het Belgische grootboek, rentende 2½ ten honderd, ingeschreven; en verlies op den wisselkoers der remisen, krachtens art. 11 der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28).	377,414.94	»	377,41
5	Onkosten betrekkelijk de verwisseling en plaatsing van nationale schuld, krachtens art. 11 der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28)	154,741.965	182.00	154,92
6	Weder-inkoop ter vernietiging van een kapitaal van f 83,000.00 nationale schuld rentende 4 ten honderd, hetwelk gebleken is te veel te zijn daargesteld, tot den prijs van 90¾ ten honderd, vrij van courtagie	»	75,322.50	75,32
	Uitgaven. . .	f 109,562,533.405	f 208,560.00	f 109,771,09
	Beschikbaar saldo, of meerder ontvangen dan uitgegeven onder 31 December 1847. . . .			10,38
				f 109,781,48

TOELICHTING.

Uitgaaf in 1847	f 208,560.00
Vermindering van den ontvang in 1847	7,112.50
Totaal van de uitgaaf in 1847. .	f 215,672.50

ootingen over 1846 en 1847.

gewezen bij de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), en nader vastgesteld LXXXIII
27), litt. B.

BENAMING DER ONTVANGSTEN OP DE MIDDELEN.	In 1844 à 1846.	Vermindering in 1847.	TOTALEN.
Het beschikbare van de opbrengst der vrijwillige geldleening tegen eene rente van 3 ten honderd, en bijdrage, bij artt. 1 en 12 der wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) opengesteld (art. 16 dier wet)	»	»	»
Leening van f 35,000,000.00, tot te-gelde-making van obligatien rentende 4 ten honderd, ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, opengesteld bij Koninklijk besluit van 13 April 1844 (*Staatsblad* n°. 23)	f 22,755,802.185	»	f 22,755,802.185
Te-gelde-making der kapitalen, krachtens §§ 6 en 7 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842, goedgekeurd bij de wet van 4 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 3), ten behoeve van het Koningrijk der Nederlanden, op het Belgische grootboek rentende 2½ ten honderd, ingeschreven (art. 1 der wet van 25 Junij 1844, *Staatsblad* n°. 28).	84,293,551.90	»	84,293,551.90
Ontvangsten van verschillenden aard, in verband met de aflossing en verwisseling der nationale schuld, op grond der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28) .	171,740.445	af: f 7,112.50	164,627.945
Plaatsing van nationale schuld rentende 4 ten honderd, krachtens art. 4 van het Koninklijk besluit van 16 Januarij 1845 (*Staatsblad* n°. 2), op grond van art. 6 der wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28)	2,567,500.00	»	2,567,500.00
Ontvangsten. . . .	f 109,788,594.53	af: f 7,112.50	f 109,781,482.03

BLADWIJZER

VAN HET

VERSLAG OVER DE DIENSTJAREN 1846 EN 1847,

op het tijdstip van 1°. Januarij 1848.

De *Eerste Afdeeling*, omschreven op bladzijden 2 en 3, bevat de Rekening der Algemeene Begrooting van Inkomsten en Uitgaven.

De *Tweede Afdeeling*, omschreven op bladzijden 4 en 5, bevat de Rekening der Schatkist, of hetgeen gedurende het jaar 1847, om het even van welken aard, in ontvang en in uitgaaf is geboekt.

De *Derde Afdeeling*, omschreven op bladzijden 6 en 7, bevat het Algemeen Overzigt van den toestand v 's Rijks Schatkist op 1°. Januarij 1848.

Bijlagen, behoorende tot de *Eerste*, *Tweede* en *Derde Afdeeling*:

			Bladzijden
N°. 4. Wegens inkomsten over het dienstjaar 1846. (Hoofdsommen, Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten)			2, 14 en
met de navolgende relativen:			
a. wegens het bedrag der kohieren van de directe belastingen	Litt.	A.	16 »
b. wegens de accijnsen	»	B.	18 »
c. wegens de zegel-, registratie-, griffie-, hypotheek- en successie-regten	»	C.	20 »
d. wegens de in- en uitgaande regten en scheepvaart-regten, mitsgaders het regt van waarborg op de gouden en zilveren werken, de posterijen, de loterij en de jagt en visscherij	»	D.	22 »
e. wegens de domeinen	»	E.	24 à
f. wegens verkoopingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten	»	F.	28 à
N°. 5. Wegens inkomsten over het dienstjaar 1847. (Hoofdsommen, Rijks-verhoogingen en verschillende ontvangsten).			2, 32 en
met de navolgende relativen:			
a. wegens het bedrag der kohieren van de directe belastingen	Litt.	A.	34 en
b. wegens de accijnsen	»	B.	36 »
c. wegens de zegel-, registratie-, griffie-, hypotheek- en successie-regten	»	C.	38 »
d. wegens de in- en uitgaande regten en scheepvaart-regten, mitsgaders het regt van waarborg op de gouden en zilveren werken, de posterijen, de loterij en de jagt en visscherij	»	D.	40 »
e. wegens de domeinen	»	E.	42 à
f. wegens verkoopingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten	»	F.	46 à
N°. 6. Wegens de Begrooting van 's Rijks uitgaven, over het dienstjaar 1846.			3, 50 en
N°. 7. » » » » » » » » » 1847.			3, 52 »

Bijlagen, behoorende tot de *Tweede* en *Derde Afdeeling:*

			Bladzijden.
°.	1.	Wegens de uitkomsten van de dienstjaren 1841 tot en met 1847	8 à 11.
»	2.	» » inkomsten over het dienstjaar 1844 (Restanten)	12 en 13.
»	3.	» » » » » » 1845 »	12 » 13.
»	8.	» » tijdelijk verleende voorschotten en teruggaven op dezelve	54 » 55.
»	9.	» » Rijks- bijzondere fondsen	56 à 61.
»	10.	» » gedeponeerde fondsen	62 à 73.
»	11.	» » provinciale fondsen	74 à 77.
»	12.	» den achterstand over 1840 en vroegere jaren	78 en 79.
»	13.	» de uitgaven, bestreden uit de middelen, aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), en nader vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), litt. A	80 » 81.
»	14.	» de uitgaven, bestreden uit de middelen, aangewezen bij de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), en nader vastgesteld bij art. 2 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), litt. B.	82 » 83.

[XI. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 19den Februarij 1849.*

's Gravenhage, *den 16den Februarij 1849.*

Daartoe door Zijne Majesteit gemagtigd, heb ik de eer U Hoog Edel Gestrenge, bij deze, ter mededeeling aan de Tweede Kamer r Staten-Generaal, te doen toekomen de navolgende ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten rekeningen van ontvang uitgaaf, te weten:

a. wegens de *Algemeene Lands-Drukkerij over* 1846, waarvan de raming is vastgesteld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* . 32);

b. wegens het *bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, en voor de voldoening n daarmede in verband staande lasten*, geregeld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34);

c. wegens de *fondsen voor kwade posten op de kohieren van de personele belasting en het patentregt, over de dienstjaren vroeger n* 1 Mei 1843, geregeld bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25); en

d. wegens het *fonds voor het Staatsblad over de jaren* 1841 *tot en met* 1846, geregeld bij de wet van 26 November 1847 *aatsblad* n°. 66).

De Minister van Financien,
Van Bosse.

Aan den Heer Voorzitter
n de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XI. 2] REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven betrekkelijk de raming der kosten van de Algemee

ONTVAN

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der Uitgaven bij art. 2 der opgemelde wet.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
§ *a*. Hetgeen door de Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien, autoriteiten en ambtenaren is of zal worden voldaan, voor door de Algemeene Lands-drukkerij geleverde druk-, linieer-, graveer-, plaatwerken en meer.		Hetgeen door de Departementen van Algemeen stuur, collegien, administratien, autoriteiten ambtenaren is voldaan, voor door de Algeme Lands-drukkerij geleverde druk-, linieer-, veer-, plaatwerken en meer.

e Algemeene Lands-Drukkerij over 1846.

s-Drukkerij over 1846, vastgesteld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32).

EN.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	BEDRAG der gedane Ontvangsten.	VERSCHIL Minder dan de raming.	VERSCHIL Meerder dan de raming.
Door middel van geordonnanceerde aanvragen tot betaling ten name der Generale Thesaurie, wegens geleverd drukwerk ten dienste der na te melden Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien en autoriteiten, te weten:			
de Staten-Generaal { Eerste Kamer . . . . . f 9.14			
Tweede Kamer 2,725.45			
den Raad van State 35.77			
de Algemeene Rekenkamer 545.495			
» Kanselarij der beide Orden 95.52			
den Hoogen Raad van Adel 5.615			
het Kabinet des Konings 449.305			
» Departement van Buitenlandsche Zaken 405.04			
» » » » Justitie 3,562.065			
» » » » Binnenlandsche Zaken . 30,320.185			
» » voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz. 1,156.92			
» » van Marine 8,086.695			
» » » Finantien (IXde hoofdstuk B, dienst 1846). 94,893.74			
» » » » (XIIde hoofdstuk, dienst 1847). 5.565			
» » » » , ten laste der begrooting tot regeling der Ontvangsten en Uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren 45.06			
het Collegie van 's Rijks Munt 314.555			
» Departement van Oorlog 8,404.365			
» » » Kolonien. 572.70			
» Fonds der Algemeene Lands-drukkerij 5.17			
	f 151,638.355		
Door middel van mandaten ten name en ter zake als voren op crediet-openingen, betreffende het Departement voor de Zaken der R.-K. Eeredienst . . .	240.925		
Door middel van mandaten ten name der Generale Thesaurie en ten laste der nagenoemde Rekeningen en Bijzondere Fondsen, te weten:			
Afgezonderde sommen van f { 100,000.00 / 100,000.00 } uit de opbrengst der geldleening, ingevolge de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), krachtens Zijner Majesteits besluiten van 13 Junij 1844, n°. 60, en 12 Maart 1845, n°. 87 . . . . . f 80.02			
Fonds van het Staatsblad, dienst 1846. . . . . 2,491.77			
Provinciale Fondsen van Zuid-Holland, dienst 1846 (mandaat no. 182, dd. 29 Januarij 1847) 775.825			
	3,347.615		

Door middel van quitantien van gedane overstortingen bij de Agenten van 's Rijks Schatkist, wegens geleverd drukwerk, ten dienste als volgt:

tschappen.	N°.	Dagteekening.	Omschrijving.	Beloop.	
		1846.			
ravenhage.	1111	Maart 31	Loterij-lijsten	f 117.265	
»	1376	Mei 1	dito	40.915	
»	1716	Junij 5	Fonds voor den Landbouw	17.97	
»	1748	» 11	Ontvanger-Generaal der Kon. Nederl. Loterij.	67.345	
Utrecht.	1547	» 23	Provinciaal Gouvernement van Utrecht	43.815	
tterdam.	2442	Julij 29	Idem in Zuid-Holland . . .	22.695	
ravenhage.	3517	November 13	Loterij-lijsten groot f 700, waarvan.	309.59	
		1847.			
»	739	Maart. 6	Fonds voor den Landbouw .	34.42	
Utrecht.	939	April 13	Provinciaal Gouvernement van Utrecht	69.205	
ravenhage.	1465	Mei 7	Loterij-lijsten	3.95	
»	1466	» »	dito	48.255	
»	1496	» 11	dito	810.73	
				1,586.155	
			Transporteren f	156,813.05	

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der uitgaven bij art. 2 der opgemelde wet.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
§ *a.* Hetgeen door de Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien, autoriteiten en ambtenaren is of zal worden voldaan, voor door de Algemeene Lands-drukkerij geleverd druk-, linieer-, graveer-, plaatwerken en meer.		Hetgeen door de Departementen van Algemeen stuur, collegien, administratien, autoriteiten ambtenaren is voldaan, voor, door de Algeme Lands-drukkerij geleverde druk-, linieer-, veer-, plaatwerken en meer.
§ *b.* De opbrengst van verkochte onbruikbare goederen en voorwerpen, behoorende aan de Algemeene Lands-drukkerij.		De opbrengst van verkochte onbruikbare goederen voorwerpen, behoorende aan de Algemeene Lan drukkerij.

UI

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP.	BEDRAG na gedane af overschrijvi
1	Tractementen van den directeur, klerk en opzigter, alsmede schrijfloonen . .	f 6,300.00	f 6,300.
2	Bezoldiging der bedienden, jongens, schoonmaaksters, nieuwejaarsgiften en verdere belooningen	6,480.00	6,480.
3	Bureau- en locaalbehoeften	3,400.00	3,141.
4	Drukwerktuigen en drukmaterialen.	7,100.00	7,358.
5	Arbeidsloonen.	37,000.00	37,000.
6	Aankoop van papier.	100,000.00	100,000.
7	Werken of diensten buiten de Algemeene Lands-drukkerij, door particulieren, ten behoeve van dezelve verrigt wordende, zoo als linieer-, graveer-, plaatwerk en meer.	3,620.00	3,620.
		f 163,900.00	f 163,900.

BALANS.

De ontvangsten bedragen . . . . . f 158,108.
De uitgaven beloopen. . . . . 144,499.

Zoodat het Fonds der Algemeene Lands-drukkerij, over 1846, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), een voordeelig slot aanwijst ten bedrage van . . . f 13,609.

NB. Welk voordeelig slot van f 13,609.045, krachtens art. 4 der opgemelde wet, onder de verschille rijks-ontvangsten zal worden verantwoord, ten behoeve van de dienst van het jaar, waarin rekening door de Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten, zoodra zulks zal heb plaats gehad.

Aldus deze Rekening opgemaakt overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 's Gravenhage, den 27sten Maart 1848.

De Minister van Finantien, ad interim,
G. SCHIMMELPENNINCK.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.			BEDRAG der gedane Ontvangsten.	VERSCHIL	
				Minder dan de raming.	Meerder dan de raming.
		Transport f 156,813.05			
Door middel van assignatien of mandaten, welke aan de Agenten van 's Rijks Schatkist ter inkassering zijn overgemaakt, om door hen onder de ontvangsten voor onmiddellijke rekening der Generale Thesaurie gedaan te worden verantwoord; te weten:					
a. betrekkelijk het Departement van Kolonien:					
Agentschap Amsterdam:					
N°. 3900, dd. 3 October 1846. . .	f 13.80				
» 4489, » 27 November » . . .	13.80				
» 466, » 1 Februarij 1847. . .	85.78				
» 1153, » 31 Maart » . . .	50.59				
		f 163.97			
b. betrekkelijk de Loodskassen:					
Agentschap 's Gravenhage:					
N°. 1587, dd. 27 Mei 1846 . .	f 69.19				
» 1774, » 18 Junij » . . .	231.155				
» 2617, » 6 Augustus » . . .	96.065				
» 2747, » 28 » » . . .	53.315				
» 3217, » 16 October » . . .	175.75				
» 3578, » 23 November » . . .	94.69				
» 256, » 23 Januarij 1847. . .	38.875				
» 1442, » 6 Mei » . . .	324.315				
		1,083.355			
		1,247.325			
oor middel eener verevende aanvrage tot betaling ten name der Generale Thesaurie, voor ning en ten laste van het Fonds, gequoteerd no. 6366, gedagteekend den 24sten April , voor inhoudingen op eene declaratie *Joh. Enschedé en Zoonen* te Haarlem, wegens in genomen oude letterspecie in 1846			f 158,060.375		
			48.00		
			f 158,108.375		

AVEN.

Bedrag der bij de emeene Rekenkamer verevende Uitgaven.			RESTANTEN op	*AANMERKINGEN.*
In 1846.	In 1847.	TOTAAL.	1 Januarij 1848.	
166.66	f 6,133.34	f 6,300.00	. . . .	
2,879.40	2,865.83	5,745.23	f 734.77	
1,853.38	973.55	2,826.93	314.94	
1,294.25	6,063.88	7,358.13	. . . .	
14,995.43	16,196.72	31,192.15	5,807.85	
47,110.50	41,677.20	88,787.70	11,212.30	
1,383.05	906.14	2,289.19	1,330.81	
69,682.67	f 74,816.66	f 144,499.33	f 19,400 67	

e Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande Rekening van ontvangsten en uitgaven betrekkelijk de raming kosten van de Algemeene Lands-drukkerij over 1846, vastgesteld bij de wet van den 9den Mei 1846 *utsblad* n°. 32), onderzocht hebbende, naar aanleiding van de geconcerneerde grondwets-bepaling en van 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), erkent de ontvangsten tot eene somma van *lerd acht en vijftig duizend honderd acht gulden, zeven en dertig en een halven cent.* . . . f 158,108.375
n de uitgaven tot eene som van *honderd vier en veertig duizend vier honderd negen en negentig en, drie en dertig cents* 144,499.33

bodat de Rekening een voordeelig slot oplevert van *dertien duizend zes honderd negen gulden en een halven cent* . . . . . f 13,609.045

ldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 11den uarij 1849.

NAHUIJS. VAN MANSVELT.

Ter ordonnantie van dezelve,
DE VISCH EIJBERGEN.

Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven van het Fonds v

[XI. 3.] REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Fonds voor Kw
1sten Mei 1843 aangevangen, en waarvan de afsluiting is geregeld bij de wet van

ONTVAN

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN aangewezen tot dekking der uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
		Beschikbaar bedrag op 1°. Januarij 1842
Art. 2, §a.		
Beschikbaar bedrag op 1°. Januarij 1842	f 786,975.62	
		Dienst 1838—1839. Aandeel der provincial gemeente- en andere opcenten . . .
		Dienst 1839—1840, idem. . . . .
		Dienst 1840—1841, idem. . . . .
		Dienst 1841—1842, idem. . . . .
		Verhooging der in 1841 bewerkstelligde afz dering van 8 pct. voor kwade posten, bereke over 2/3 gedeelten van de hoofdsom der per nele belasting over 1841—1842 . . .
Nadere ontvangsten over de afgeloopene dienstjaren. . . .	88,257.865	
		Afzondering van 8 pct. voor kwade posten, rekend over 1/3 gedeelte van de hoofdsom personele belasting over 1841—1842 .
Ontvangsten over de eerste vier maanden van 1842 . . .	141,143.825	Dienst 1842—1843. Afzondering als voren, rekend over 2/3 gedeelten van de hoofdsom personele belasting over 1842—1843 .
		Idem over 1/3 gedeelte als voren . . .
		Aandeel der provinciale, gemeente- en and opcenten . . . . .
Ontvangsten over het dienstjaar 1842—1843	470,811.76	
	f 1,487.189.07	

UITG

BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAM BELOOP.
Art. 1 §1. Ontheffingen, verminderingen, afschrijvingen, oninbare posten, onverhaalbare kosten van schatting en herziening, alsmede voor oninvorderbare kosten van vervolging; te weten:	
over het dienstjaar 1838—1839	f 8.
» » » 1839—1840	553.
» » » 1840—1841	99,528.
» » » 1841—1842	369,637.
» » » 1842—1843	387,230.
	f 856,959.

BALANS.

De ontvangsten bedragen . . . . . f 1,487,214.20
De uitgaven beloopen 856,959.16

Zoodat het Fonds van Kwade Posten op de kohieren van de Personele Belasting, betreffende de diensten voorafgaande aan die met den 1sten Mei 1843 aangevangen (Wet van den 3osten Mei 1847, *Staatsblad* n°. 25), een voordeelig slot oplevert ten bedrage van. . . . . f 630,255.04

NB. Welk voordeelig slot van f 630,255.045, vermogens het 2de lid van art. 3 der evengenoemde wet, worden verantwoord als toevallige bate van de schatkist over het dienstjaar 1845, om te strekken tot aa vulling der middelen van laatstgemeld jaar, zoodra deze rekening ter Algemeene Rekenkamer is opgenom en gesloten.

Aldus deze rekening opgemaakt, overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 20sten October 1848.

De tijdelijke Minister van Financien,

VAN BOSSE.

e Posten op de kohieren van de Personele Belasting.

1 op de kohieren van de Personele Belasting, betreffende de diensten voorafgaande aan die met den 1 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25.)

EN.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.		BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
ens bladzijde 61 (bijlage n°. 16) der Staats-rekening over den jare 41	f 786,975.62			
rvan moet worden afgetrokken het te veel verantwoorde op dienst 1838—1839 in de provincie Zeeland	29.48			
		f 786,946.14	f 29.48	
ens de maand- en saldo-staten der directe belastingen, in- en uitgaande regten accijnsen, in verband met de aanzuivering der kohieren.	f 5.55			
voren	5,915.945			
voren	39,995.065			
voren f 41,711.215				
voren 659.57				
	42,370.785			
		88,287.345		f 29.48
voren		141,143.825		
voren	f 284.250.57			
voren	142,125.29			
	f 426,375.86			
ens de maand- en saldo-staten der directe belastingen, in- uitgaande regten en accijnsen	44,461.035			
		470,836.895		25.135
			f 29.48	f 54.615
		f 1,487,214.205	f 25.135	

E N.

ELOOP edane af- en schrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	Restanten.	*AANMERKINGEN.*
8.325	f 8.325		
553.845	553.845		
99,528.75	99,528.75		
69,637.58	369,637.58		
87,230.66	387,230.66		
56,959.16	f 856,959.16		

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvang en uitgaaf van het *Bijzonder fonds voor Kwade ten op de kohieren van het Personeel*, over de dienstjaren vroeger dan 1 Mei 1843, en geregeld bij de wet van Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25), onderzocht hebbende, naar aanleiding van het betrekkelijke voorschrift der Grond- en van art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), erkent de ontvangst tot eene somma *een millioen vier honderd zeven en tachtig duizend twee honderd veertien gulden „twintig en een halven cent* f 1,487,214.205 en de uitgaaf tot een bedrag van *acht honderd zes en vijftig duizend negen honderd negen en vijftig den en zestien cents* 856,959.16

Zoodat deze rekening een voordeelig slot oplevert van *zes honderd dertig duizend twee honderd vijf vijftig gulden, vier en een halven cent* . . . . . f 630,255.045

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten, in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 6. November 1848.

SICCAMA. NAHUIJS.

Ter ordonnantie van dezelve,

DE VISCH EIJBERGEN.

[XI. 4.] REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Bijzonder F
den 1sten Mei 1843 aangevangen, en waarvan de afsluiting is geregeld bij de We

ONTVA

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN aangewezen tot dekking der uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
Art 2, §b.		
Beschikbaar bedrag op 1°. Januarij 1842	f 385,809.07	Beschikbaar bedrag op 1°. Januarij 1842 .
		Dienst 1838—1839. Aandeel der 13 opcen ten behoeve van het voormalig Amortisa syndicaat geheven . . . . .
		Dienst 1839—1840. Aandeel der 13 opcen ten behoeve van het voormalig Amortisa syndicaat, zoo mede der buitengewone centen ten behoeve der havenwerken Middelburg geheven . . . . .
		Dienst 1840—1841, idem. . . . .
		Dienst 1841—1842, idem. . . . .
		Verhooging der in 1841 bewerkstelligde afz dering van 10 pct. voor kwade posten, be kend voor 2/3 gedeelten van de hoofdsom belasting op de patenten, over 1841—18
Nadere ontvangsten over de afgeloopene dienstjaren . . .	16,315.485	
		Afzondering van 10 pct. voor kwade posten, rekend over 1/3 gedeelte van de hoofdsom belasting op de patenten over 1841—18
Ontvangst over de eerste vier maanden van 1842. . . .	67,330.48	Dienst 1842—1843. Afzondering van 10 voor kwade posten, berekend over 2/3 deelten van de hoofdsom der belasting op patenten over 1842—1843 . . . . .
		Idem over 1/3 gedeelte als voren . . . .
		Aandeel der buitengewone opcenten ten behoe der havenwerken van Middelburg geheven
Ontvangst over het dienstjaar 1842—1843	201,758.23	
	f 671,213.265	

UITG

BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP.
Art. 1, §2. Ontheffing, vermindering, oninbare posten, afschrijvingen en onverhaalbare kosten van vervolging, alsmede voor belooningen aan zetters en belooningen of schadeloosstelling aan de personen genoemd in de artt. 35 en 36 der wet van den 21sten Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34), te weten:	
over het dienstjaar 1837—1838	f 4.
» » » 1839—1840	19
» » » 1840—1841	22,899.
» » » 1841—1842	126,347
» » » 1842—1843	143,465.
	f 292,907

BALANS.

De ontvangsten bedragen.	f 678,342.225
De uitgaven beloopen.	292,907.76

Zoodat het Fonds voor kwade posten op de kohieren van het patentregt, betreffende de diensten voorafgaande aan die met den 1sten Mei 1843 aangevangen (Wet van 30 Mei 1847, *Staatsblad* n°. 25), een voordeelig slot oplevert ten bedrage van. . . . . f 385,434.465

NB. Welk voordeelig slot van f 385,434.465, vermogens het 2de lid van art. 3 der evengenoemde wet, a toevallige bate van de schatkist, over het dienstjaar 1845, zal worden verantwoord om te strekken tot aan vulling der middelen van laatstgemeld jaar, zoodra deze rekening ter Algemeene Rekenkamer is opgenome en gesloten.

Aldus deze rekening opgemaakt overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).
's Gravenhage, den 20sten October 1848.

De tijdelijke Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

Kwade Posten op de Kohieren van het Patentregt.

Kwade Posten op de Kohieren van het Patentregt, betreffende de diensten voorafgaande aan die met osten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25).

E N.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.			BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL. Minder dan de raming	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
ens bladz. 61 (bijl. n°. 16) der Staats-rekening over den jare 1841 aarvan moet worden afgetrokken het in 1841 te veel ver-twoorde.		f 385,809.07			
Hertogdom Limburg:					
Dienst 1841, eerste 4 maanden . .	f 38.80				
» 1841—1842	8.58				
		47.38			
			f 385,761.69	f 47.38	
ens de maand- en saldo-staten der directe belastingen, in- en uitgaande regten accijnsen, in verband met de aanzuivering der kohieren		f 4.64			
ens als voren	f 1,561.09				
te veel verantwoord in de provincie Drenthe	0.285				
		1,560.805			
ens als voren		11,266.06			
ens als voren	f 7,244.145				
ens als voren	3,416.175				
		10,660.32			
			23,491.825	. . . . .	f 7,176.34
ens als voren			67,330.48		
ens als voren	f 134,450.91				
ens als voren	67,225.46				
		f 201,676.37			
ens als voren		81.86			
			201,758.23		
				f 47.38	f 7,176.34
			f 678,342.225	Meerder	f 7,128.96

E N.

EDRAG dane af- en schrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	Restanten.	*AANMERKINGEN.*
4.00	f 4.00		
190.97	190.97		
22,899.645	22,899.645		
26,347.74	126,347.74		
43,465.405	143,465.405		
292,907.76	f 292,907.76		

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvang en uitgaaf van het *Bijzonder fonds voor Kwade ten op de kohieren van de Patenten*, over de dienstjaren vroeger dan 1 Mei 1843, en geregeld bij de wet van Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25), onderzocht hebbende, naar aanleiding van het betrekkelijke voorschrift der Grond- en van art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), erkent de ontvangst tot eene somma van *honderd acht en zeventig duizend drie honderd twee en veertig gulden, twee en twintig en een halven cent* f 678,342.225
n de uitgaaf tot een bedrag van *twee honderd twee en negentig duizend negen honderd zeven gulden, en zeventig cents* 292,907.76

Zoodat deze rekening een voordeelig slot oplevert van *drie honderd vijf en tachtig duizend vier derd vier en dertig gulden, zes en veertig en een halven cent.* . . . . . f 385,434.465

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten, in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 6den November 1848.

SICCAMA. NAHUIJS.

Ter ordonnantie van dezelve,
DE VISCH EIJBERGEN.

[XI. 5.] REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Bijzonder Fo van de daarmede in verband staande Lasten aanwezige Baten, vastgesteld bij de wet

ONTVAN

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN aangewezen tot dekking der uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
Art. 3 derzelve wet.		
1o. De som door de koopers van de Dedemsvaart, ten behoeve van 's Rijks kas verstrekt, ad	f 132,387.00	De som door de koopers van de Dedemsva ten behoeve van 's Rijks schatkist verstr
2o. De bijdragen door de stad Zwolle aangeboden:		
a. die van f 1500 's jaars, gedurende 20 jaren, later gekapitaliseerd tot. . . . . f 15,000.00		
b. het provenu eener afgestane pretensie wegens in 1813 en 1814 gedane leveranties aan de Russische en Pruissische legers, groot f 49,000, geliquideerd tot . . . 23,882.13		De bijdragen door de stad Zwolle aang den en verstrekt, ter zake en ten bed hiernevens omschreven.
	38,882.13	
	f 171,269.13	

UITG

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	
1.	*a.* Voor het bouwen van eene schutsluis in den regter Vechtdijk, boven de Berkummer brug aan de uitmond van het Lichtmis-kanaal, ter vereeniging van de rivier de Vecht met de Dedemsvaart en voor het gra van het buitenkanaal van de Vecht	*f* 30,728
	b. Voor het verbeteren en uitdiepen van de Binnen- of Kleine Vecht, mitsgaders van de Wetering en van de buitengracht der stad Zwolle, te rekenen van de Binnen-Vecht tot aan de Willemsvaart.	32,479
	c. Voor het veranderen en vernieuwen van bruggen over de Binnen-Vecht en van de Schoenkuiper-brug over de Wetering, in de nabijheid der stad Zwolle	10,051
	d. Voor het bouwen van sluis- en brugwachterswoningen bij de hiervoren gemelde sluis en bruggen, benevens bij de twee sluizen van de Binnen-Vecht	3,776
	e. Voor de kosten van onteigening van gronden, benoodigd voor de uitvoering der hiervoren gemelde werken	3,500
	f. Voor de kosten van opzigt voor de uitvoering dier werken	2,000
2.	Voor de terugbetaling aan de stad Zwolle, van de door haar bij voorschot gebouwde twee sluizen van de Binnen-Vec de eene aan de rivier de Vecht en de andere aan de Wetering, met inbegrip van de kosten van opzigt mitsgad van de, gedurende de gevoerde onderhandelingen aangewende kosten tot instandhouding der oude waterkeering	
3.	Voor de voldoening van de kosten van gevoerde regtsgedingen, consultatien en verdiensten voor de gevoerde on handelingen met de eigenaren van de Dedemsvaart en de daarop gevestigde hypothecaire crediteuren, die tot aangaan van schikkingen en den verkoop der vaart hebben geleid; mitsgaders terugbetaling van gedane vo schotten, ongelden enz.	
4.	Voor de voldoening van de aan de directeuren der op de Dedemsvaart gevestigd geweest zijnde geldleeni geretrocedeerde bijdrage van de stad Zwolle, sub litt. *a* 2°. van den staat behoorende bij art. 3 der wet	
5.	Voor de voldoening:	
	a. aan *W. J.* baron *van Dedem*, van het hem toegekende bedrag, ter uitdelging zijner aanspraken en erlangen zijner toetreding tot den verkoop der vaart	*f* 20,000
	b. aan de directeuren der op de Dedemsvaart gevestigd geweest zijnde geldleening van het bedrag, hetwelk de uitvoering der werken in artt. 1 en 2 vermeld, met inbegrip der kosten van opzigt, minder zal bedragen dan de sommen bij die artikelen uitgetrokken	*Memorie*

BALANS.

De ontvangsten bedragen.	f 171,269.1
De uitgaven beloopen.	169,922.2

Zoodat het Bijzonder Fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, en voor de voldoening van de daarmede in verband staande lasten aanwezige baten, vastgesteld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n. 34), een voordeelig slot oplevert ten bedrage van . . . . . f 1,346.86

NB. Van welk voordeelig slot ad f 1,346.865 de bestemming nader zal worden geregeld, nadat daarva alvorens, door de opneming en sluiting dezer rekening ter Algemeene Rekenkamer, zal zijn gebleken.

Aldus deze rekening opgemaakt, overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40 's Gravenhage, den 31sten October 1848.

Voor den tijdelijken Minister van Finantien
De Raad-Adviseur,
OSSEWAARDE.

tvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel.

de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, en voor de voldoening
den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34).

T E N.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
or middel van gedane overstortingen in de kas van 's Rijks schatkist te Zwolle, als:			
Quitantie n°. 2112, gedagteekend den 6den November 1845, van den Agent van 's Rijks schatkist aldaar, ten bedrage van . f 117,387.00			
" n°. 527, gedagteekend den 27sten Maart 1848, van den betaalmeester aldaar, groot 15,000.00			
	f 132,387.00		
or middel eener overstorting in de kas van den betaalmeester te Zwolle gedaan, blijkens quitantie n°. 1042, gedagteekend den 31sten December 1847, groot	38.882.13		
	f 171.269.13	. . .	. . .

E N.

ERAAMD BELOOP.	BEDRAG na gedane af- en overschrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven. In 1846.	In 1847.	In 1848.	TOTALEN.	Restanten op 31 Maart 1848.
82,534.00	f 81,696.23	f 979.995	f 65,186.44	f 15,529.795	f 81,696.23	
49,853.00	49,834.11	. . . . .	47,964.11	1,870.00	49,834.11	
3,882.13	3,882.13	2,212.31	22.955	300.00	2,535.265	f 1,346.865
15,000.00	15,000.00	. . . . .	. . . . .	15,000.00	15,000.00	
20,000.00	20,856 66	16,000.00	4,000 00	856.66	20,856.66	
171,269.13	f 171,269.13	f 19,192.305	f 117,173.505	f 33,556.455	f 169,922.265	f 1,346.865

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvang en uitgaaf van het *Bijzonder Fonds voor de tvoering van werken aan de Dedemsvaart*, geregeld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34), onderzocht bbende, naar aanleiding der betrokken bepaling der Grondwet en van art. 38 der wet van den 5den October 1841 taatsblad n°. 40), erkent de ontvangsten tot eene somma van *een honderd een en zeventig duizend twee honderd gen en zestig gulden, dertien centen*, zegge . . . . . f 171,269.13
en de uitgaven tot eene som van *een honderd negen en zestig duizend negen honderd twee en intig gulden, zes en twintig en een halven cent*, zegge. 169,922.265

Zoodat de rekening een voordeelig slot oplevert van *een duizend drie honderd zes en veertig gulden, en tachtig en een halven cent*, zegge . . . . . f 1,346.865

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 16den November 1848.

SICCAMA. NAHUIJS.

Ter ordonnantie van dezelve,
DE VISCH EIJBERGEN.

[XI. 6.] REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Fonds van het *Staats*

ONTVAN

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN aangewezen tot dekking der uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERPEN VAN ONTVANGSTEN.
Art. 2 der wet.		
§ *a.* Het batig saldo van het fonds op het tijdstip van den 1sten Januarij 1842 . . . . . NB. Bij de Memorie van Toelichting, nevens het wets-ontwerp gevoegd geweest, geraamd op f 33.60.	f 33.60	Het batig saldo van het fonds, over dienstjaar 1841, op het tijdstip van d 1sten Januarij 1842 . . . . .
§ *b.* Eene in 1842 gedane terugstorting wegens te veel in uitgaaf gebragt op het vroeger afgesloten dienstjaar 1840 . . . . . NB. Bij voormelde Memorie van Toelichting geraamd op f 1 59.	1.59	Eene in 1842 gedane terugstorting wege te veel in uitgaaf gebragt op het vr ger afgesloten dienstjaar 1840 . . .
§ *c.* Het bedrag der in 's Rijks schatkist sedert 1°. Januarij 1842 overgestorte en nog te storten abonnements-gelden voor het Staatsblad en het register van hetzelve, over de jaren 1841 tot en met 1846.		Het bedrag der in 's Rijks schatkist, sed 1°. Januarij 1842, overgestorte geld wegens abonnementen op het Staatsbl en het register van hetzelve, over volgende jaren, te weten:
NB. Bij gemelde Memorie is uit dien hoofde bij de raming, over 1841 tot en met 1847, gerekend op eene totale opbrengst van . . . . . f 84,000		
Af, zooveel daaronder begrepen is wegens het dienstjaar 1847, dat afzonderlijk moet worden verantwoord, en waarvan de opbrengst berekend is op 12,500		
Blijft alzoo voor dienst 1841 tot 1846 . . f 71,500		
Zich verdeelende in voege als volgt:		
Over 1841	7,332.665	Over 1841 . . . . .
Over 1842	13,022.18	Over 1842 . . . . .
Over 1843	13,099.065	Over 1843 . . . . .
Over 1844	13,049.935	Over 1844 . . . . .
Over 1845	12,617.945	Over 1845 . . . . .
Over 1846	12,378.21	Over 1846 . . . . .
	f 71,535.19	

uet Staatsblad, *over de jaren* 1841 *tot en met* 1846.

dejaren 1841 tot en met 1846, geregeld bij de Wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 66).

EN.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL: Minder dan de raming.	VERSCHIL: Meerder dan de raming.
iftrek begrepen onder de som van f 32,887.17, waarvoor 's Rijks hatkist zich op 1°. Januarij 1842 (blijkens bijlage 15, blz. 58 der ogenaamde Staats-rekening over den jare 1841), in voorschot bevond .	f 33.60		
igstorting, door den Boekhouder en Kassier, belast met de comptaliteit van de Nederlandsche Staats-Courant en het Staatsblad, gedaan, r zake hiernevens gemeld, blijkens quitantie n°. 946, dd. 11 Mei 342; agentschap 's Gravenhage.	1.59		
gestorte abonnements-gelden over 1841, in de kassen van 's Rijks hatkist, gedurende de jaren:			
1841 (waarvan de quitantien sedert 1°. Januarij 1842 zijn ingekomen en geboekt) . . f 552.50			
1842. . . . . 6,780.165			
	7,332.665		
gestorte abonnements-gelden over 1842, als voren, gedurende de jaren:			
1842. . . . . f 7,518.87			
1843. . . . . 5,503.31			
	13,022.18		
gestorte abonnements-gelden over 1843, als voren, gedurende de jaren:			
1842. . . . . f 13.00			
1843. . . . . 7,678.38			
1844. . . . . 5,407.685			
	13,099.065		
gestorte abonnements-gelden, over 1844, als voren, gedurende de jaren:			
1843. . . . . f 32.50			
1844. . . . . 7,688.45			
1845. . . . . 5,328.985			
	13,049.935		
gestorte abonnements-gelden over 1845, als voren, gedurende de jaren:			
1844. . . . . f 6.50			
1845. . . . . 7,746.76			
1846. . . . . 4,788.52			
1847. . . . . 76.165			
	12,617.945		
gestorte abonnements-gelden, over 1846, als voren, gedurende de jaren:			
1845. . . . . 13.00			
1846. . . . . 7,669.00			
1847. . . . . 4,681.73			
	12,363.73	f 14.48	
	f 71,520.71	f 14.48	

UITG

Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	DIENST 1841. Geraamd beloop.	DIENST 1841. Bedrag na gedane af- en overschrijving	DIENST 1841. Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	DIENST 1841. Restanten.	DIENST 1842. Geraamd beloop.	DIENST 1842. Bedrag na gedane af- en overschrijving.	DIENST 1842. Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	DIENST 1842. Restanten.	DIENST 1843. Geraamd beloop.	DIENST 1843. Bedrag na gedane af- en overschrijving.	DIENST 1843. Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	DIENST 1843. Restanten.	D
a.	Tractementen en verdere beloonigen der ambtenaren en bedienden.	f 452.77	f 452.77	f 452.77	»	f 2,017.60	f 2,017.60	f 2,017.60	»	f 1,696.845	f 1,696.845	f 1,696.845	»	f 1,
b.	Bureaubehoeften, mitsgaders advertentie-kosten en teruggaven van te veel overgestorte gelden.	59.165	59.165	59.165	»	71.40	71.40	71.40	»	69.20	69.20	69.20	»	
c.	Bind-, vouw- en timmerwerk	260.105	260.105	260.105	»	227.975	227.975	227.975	»	319.61	319.61	319.61	»	
d.	Drukwerk met het daartoe geleverd papier door de Algemeene Lands-Drukkerij					1,887.125	1,887.125	1,887.125	»	4,342.19	4,342.19	4,342.19	»	2,
		f 772.04	f 772.04	f 772.04	»	f 4,204.10	f 4,204.10	f 4,204.10	»	f 6,427.845	f 6,427.845	f 6,427.845	»	f 4,

BALANS.

De Ontvangsten bedragen . . . . . f 71,520.

De Uitgaven beloopen . . . . . 25,533.

Zoodat het Fonds van het *Staatsblad* over de jaren 1841 tot en met 1846, geregeld bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 66), een voordeelig slot oplevert ten bedrage van . . . . . f 45,986.

Waarvan, overeenkomstig de slotbepaling van art. 4 derzelfde wet, ter zake van het batig saldo over het dienstjaar 1841, bereids als toevallige bate onder de staatsinkomsten van dat dienstjaar is opgenomen . . . . . 6,594.

Blijft alzoo een zuiver overschot van . . . . . f 39,392.

NB. Welk overschot, vermogens het bepaalde bij art. 4 der wet, onder de verschillende rij Ontvangsten van het dienstjaar 1847 zal worden overgebragt en verantwoord, zoodra d rekening ter Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten.

Aldus deze rekening opgemaakt, overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 18 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 11den September 1848.

De tijdelijke Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

het Staatsblad, *over de jaren* 1841 *tot en met* 1846.

E N.

44.			DIENST 1845.				DIENST 1846.				TOTALEN			
lrag gedane - en ver- ijving.	Bedrag der bij de Algemeene Reken-kamer verevende uitgaven.	Restanten.	Geraamd beloop.	Bedrag na gedane af- en over-schrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Reken-kamer verevende uitgaven.	Restanten.	Geraamd beloop.	Bedrag na gedane af- en over-schrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Reken-kamer verevende uitgaven.	Restanten.	van het geraamd beloop.	van het geraamd beloop, na gedane af- en over-schrijving.	der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	der restanten.
95.53	f 1,695.53	»	f 1,691.93	f 1,691.93	f 1,691.93	»	f 1,690.42	f 1,690.42	f 1,689.65	f 0.77	f 9,245.095	f 9,245.095	f 9,244.325	f 0.77
65.985	165.985	»	61.00	61.00	61.00	»	65.75	65.75	65.75	»	492.50	492.50	492.50	»
15.49	215.49	»	244.735	244.735	244.735	»	180.85	180.85	180.85	»	1,448.765	1,448.765	1,448.765	»
94.55	2,794.55	»	2,832.73	2,832.73	2,832.73	»	2,491.77	2,491.77	2,491.77	»	14,348.365	14,348.365	14,348.365	»
71.555	f 4,871 555	»	f 4,830.395	f 4,830.395	f 4,830.395	»	f 4,428.79	f 4,428.79	f 4,428.02	f 0.77	f25,534.725	f25,534.725	f25,533.955	f 0.77

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvang en uitgaaf wegens het *Fonds van et Staatsblad* over 1841—1846, geregeld bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* °. 66), onderzocht hebbende, naar aanleiding van art. 126 der Grondwet en van art. 38 der wet van en 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), erkent de ontvangst tot eene somma van *een en zeventig uizend vijf honderd twintig gulden, een en zeventig cents*, zegge . . . . . f 71,520.71

en de uitgaaf tot een bedrag van *vijf en twintig duizend vijf honderd drie en dertig ulden, vijf en negentig en een halven cent* 25,533.955

en gevolgelijk een voordeelig slot van *vijf en veertig duizend negen honderd zes en tachtig ulden, vijf en zeventig en een halven cent* . . . . . f 45,986.755

waarvan bereids onder de staats-inkomsten over 1841 is opgenomen *zes duizend vijf onderd vier en negentig gulden, twee en twintig en een halve cent* 6,594.225

Zoodat het voordeelig saldo bedraagt *negen en dertig duizend drie honderd twee en egentig gulden, drie en vijftig cents* . . . . . f 39,392.53

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den den November 1848.

SICCAMA. NAHUIJS.

Ter ordonnantie van dezelve,

DE VISCH EIJBERGEN.

ZITTING VAN DINGSDAG 20 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 64 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Hervormde en andere Eeredienſten, van Marine, van Finantien en van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie voor de verzoekschriften gezonden de navolgende adressen:
een adres van Littooy en andere ingezetenen van de Klundert, betrekkelijk het verleenen van de vrijheid tot de toelating op de scholen van niet gevaccineerde kinderen; en
een adres van J. G. Stoker en andere verveeners te Appelscha (Friesland), tot het verleenen van remissie van accijns voor zekere hoeveelheid bedorven turf.

Aan de Kamer is door den schrijver, mr. P. G. van Ghert, hulde gedaan van het navolgend boekwerk: *De zaak der grondwets-herziening getoetst aan de wetenschap van het moderne staatsregt.*
Wordt besloten tot plaatsing van dit stuk in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** deelt der Vergadering mede, dat door de Commissie voor de verzoekschriften tot haren voorzitter benoemd is de heer Godefroi.

Nadat de ***Voorzitter*** aan de orde heeft gesteld de benoeming van eenen Griffier der Kamer, ingevolge het daaromtrent in de vorige zitting genomen besluit, vraagt de heer ***Boxman*** het woord om te kennen te geven, dat hij, alvorens daartoe worde overgegaan, de vraag meent te moeten doen, of de Kamer zich ook niet eenen Commies-griffier behoorde te benoemen, die, bij afwezigheid van den Griffier, dezen zal kunnen vervangen. Zoolang ook die benoeming niet heeft plaats gehad, vreest hij dat het ministerie niet gezegd kan worden geconstitueerd te zijn. In allen gevalle zal het hem aangenaam zijn eenige inlichtingen te mogen ontvangen ten aanzien van de betrekking van den Commies-griffier bij de Kamer.

De ***Voorzitter*** antwoordt den vorigen spreker, dat de Commies-griffier bij Koninklijk besluit is benoemd, en zijne benoeming alzoo niet tot de taak der Vergadering behoort. De zwarigheid, die de Vergadering in het stilzwijgend behouden van den Griffier der vroegere Kamer zag, vervalt alzoo ten opzigte van den Commies-griffier.

Door de Vergadering wordt alsnu overgegaan tot de benoeming van eenen Griffier.

Tot stem-opnemers worden benoemd de heeren: van der Heijden, de Moraaz, Engelen en Boxman.

Bij de eerste stemming, waaraan 64 leden deel nemen, vereenigen zich op den heer *D. Veegens*, Griffier der vorige Kamer, even zoovele stemmen, zoodat deze met algemeene stemmen tot Griffier der Kamer is verkozen.

De heeren stem-opnemers worden voor de door hen genomene moeite bedankt.

De heer *Veegens* legt daarop de bij art. 17 der instructie voor den Griffier der Tweede Kamer voorgeschrevene eeden in handen van den Voorzitter af.

De ***Voorzitter*** wenscht den heer *Veegens* geluk met de hem door de Vergadering opgedragene betrekking. Daar deze reeds bij de vorige Kamer zoo vele bewijzen van ijver heeft gegeven, zoo zal het, naar de Voorzitter vermeent, onnoodig zijn hem tot getrouwe pligtsbetrachting verder aan te sporen, terwijl de Kamer er voorzeker op zal kunnen staat maken dat hij alle zijne krachten zal aanwenden om aan het vertrouwen te beantwoorden, hetwelk zij in hem gesteld heeft. Het is des Voorzitters wensch dat hij gedurende een geruimen tijd den weg zal mogen blijven vervolgen, dien hij tot nu toe met geluk en eer betreden heeft, en dat hem de noodige krachten en eene ongestoorde gezondheid mogen verleend worden, ten einde zijn ambt met lust te blijven waarnemen. De Voorzitter noodigt den heer *Veegens* uit zijne betrekking te aanvaarden.

Naar aanleiding van het op gisteren door de Vergadering genomen besluit worden aan de orde gesteld de beraadslagingen over de toelating van den heer *Schiffer*.

De heer ***van Voorst*** heeft daarover het eerst het woord en zegt:
Ik had het voornemen niet, om, door het motiveren van mijne stem, de beraadslaging over de geloofsbrieven te verlengen, maar had besloten mij eenvoudig met de conclusien der rapporten, strekkende tot toelating van *al* de gekozenen, te vereenigen.
Ik zoude ook nog bij dit besluit volharden, indien niet de op velerlei gronden betwiste admissie van den heer Schiffer, mij aanleiding gaf, om ook mijne wijze van zien over dit onderwerp kenbaar te maken.
Naar mijne overtuiging is, bij het onderzoek der geloofsbrieven, uitgereikt overeenkomstig het *voorloopig kiesreglement*, slechts deze ééne vraag te beantwoorden: » heeft de verkiezing » overeenkomstig *dat* reglement plaats gehad?" met andere woorden: zijn de voorschriften der Gedeputeerde Staten, in de verschillende provincien, te dezer zake gegeven, opgevolgd, en is *deze Kamer*, nadat aan den verkozene het uittreksel uit het proces-verbaal, volgens art. 25 1ste alinea, is uitgereikt, bevoegd, om in een nader onderzoek ten aanzien van *de wettigheid der verkiezing* te treden?
Door den heer Schiffer is zoodanig *uittreksel* van het proces-verbaal, hetwelk zijn *geloofsbrief* is, aan de Kamer overgelegd.
Nu wil ik aannemen, dat *al* de bezwaren, tegen zijne verkiezing ingebragt, zijn bewezen, en dat, in hooger beroep, de beslissing van Gedeputeerde Staten zoude behooren te worden vernietigd.
Maar, dan moet ik vragen, waar en bij welk artikel van het *voorloopig kiesreglement*, is *deze Kamer* bevoegd verklaard, om over die bezwaren in het hoogste ressort uitspraak te doen?
Te vergeefs zoeken wij deze magtiging in dat reglement, maar wel lezen wij in art. 32, dat aan Gedeputeerde Staten is *overgelaten*, alle zoodanige maatregelen te nemen, als tot de rigtige uitvoering van dit voorloopig kiesreglement vereischt worden, en *alle* oprijzende *geschillen* of *bezwaren* te BESLISSEN.
Ik erken, groot is de magt aan dat collegie verleend, maar zij was noodzakelijk, om, *binnen een bepaalden tijd*, het werk der verkiezing ten einde te brengen, en zóó doende het tijdstip, waarop de nieuwe Kamers zouden bijeengeroepen kunnen worden, te bespoedigen.
Gedeputeerde Staten hebben *kunnen* dwalen, even als elk collegie, 't welk geroepen wordt om in eene of andere zaak te beslissen, maar eenmaal uitspraak gedaan zijnde, behoort die uitspraak, even als elk regterlijk gewijsde in het hoogste ressort geëerbiedigd te worden en het proces geëindigd te zijn. Voor zooveel mij bekend is, zijn, vóór het uitreiken van den geloofsbrief aan den heer Schiffer, Gedeputeerde Staten *niet* geadieerd geworden, om op de later gerezene bezwaren uitspraak te doen. Hetgeen dus nà het uitreiken van dien geloofsbrief, en nà het openbaar maken van den uitslag der verkiezing, bij art. 22 voorgeschreven, moge hebben plaats gehad, *kon* door Gedeputeerde Staten *niet meer* veranderd worden. Maar die bezwaren, zal men antwoorden, waren gedeeltelijk in het proces-verbaal opgenomen en alzoo ter kennis van dat collegie gebragt? Ja, zij waren dit; maar ik voeg er bij, dat bij de uitkomst is gebleken, dat die bezwaren door Gedeputeerde Staten niet zijn gedeeld; want, in het tegenovergestelde geval, zouden zij aan den heer Schiffer zijnen geloofsbrief, als wettig gekozenen, *niet* hebben uitgereikt.
Bij de derde Commissie van onderzoek der geloofsbrieven, waarvan ik de eer had lid te zijn, zijn onderscheidene processen-verbaal ter tafel gebragt, waarin stembiljetten, om *verschillende redenen*, van het totaal zijn afgetrokken; ook, gelijk ik mij zeer wel herinner, omdat de *persoon*, die bedoeld was, niet bepaald was aangewezen; en echter, tegen geen enkel dezer processen-verbaal zijn door Gedeputeerde Staten bedenkingen tegen deze handelwijze opgerezen, evenmin als zulks in Noordbrabant, ten opzigte van den heer Schiffer door dat collegie is geschied.
En zullen nu de bezwaren tegen zijne verkiezing bij *ons* ingebragt, *onze* bevoegdheid ter beslissing vestigen? In geenen deele. Niet aan de Staten Generaal, maar aan Gedeputeerde Staten is de uitspraak verbleven. Ons oordeel is beperkt tot het onderzoek, of uit den geloofsbrief blijkt, dat de verkozene de volstrekte meerderheid op zich heeft vereenigd; of hij is Nederlander, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten; of hij den ouderdom van 30 jaren heeft vervuld en geene betrekkingen bekleedt, welke met het lidmaatschap der Staten-Generaal onvereenigbaar zijn. Dit oordeel is geheel onafhankelijk van de

beoordeeling van de *wettigheid der verkiezing*. De persoon kan wettig gekozen zijn, en toch, uit hoofde van een of ander beletsel, onbevoegd wezen om zitting te nemen; en daartoe strekt het onderzoek der geloofsbrieven, bij art. 31 bevolen.

Art. 93 der Grondwet kan, naar mijne overtuiging, bij de toepassing van het voorloopig kiesreglement niet worden ingeroepen, omdat daar uitdrukkelijk de *beslissing* der *verschillen* aan de *Kamer* is opgedragen; terwijl art. 31 van het voorloopig kiesreglement aan de Kamers niets meer overlaat dan het *onderzoek* der geloofsbrieven, terwijl art. 32 de *beslissing der geschillen* over de verkiezing zelve aan *Gedeputeerde Staten* heeft opgedragen.

Van daar zoekt men ook te vergeefs in het *voorloopig kiesreglement* bepalingen omtrent de bevoegdheid der gekozenen, en de uitsluiting van sommigen; maar men vindt er wel, in art. 15, *dezelfde* bepaling als welke in art. 91 der Grondwet is opgenomen, namelijk, *dat de ambtenaren, die ter verkiezing voorzitten, in het district waarin zij voorzitten, niet benoembaar of verkiesbaar zijn.* Eene bepaling, waarvan de dubbele vermelding wel niet zoude zijn aangenomen, indien niet de enkele en dubbele Kamers, bij de herziening der Grondwet, in de vaste overtuiging verkeerd hadden, dat het *voorloopig kiesreglement*, slechts eenmaal zullende werken, ook uit zijne eigene voorschriften behoort uitgelegd en toegepast te worden.

Hopen wij, Mijne Heeren, dat aan dien wensch, dat dit reglement slechts éénmaal zal werken, zal kunnen worden voldaan, en dat weldra door de wetgevende magt eene *kieswet* zal worden tot stand gebragt, waarin geen der leemten en gebreken zullen worden aangetroffen, welke te regt aan het voorloopig kiesreglement worden verweten; doch waarover ik niemand, die tot deszelfs zamenstelling heeft medegewerkt, hard wil vallen, overtuigd, als ik ben, van de moeijelijkheden waarmede men te worstelen had, om deze *transitoire* bepalingen op eene wijze te regelen, waardoor de wenschen, ik zeg niet van allen of van velen, maar van de meerderheid der daartoe geroepene vergaderingen, zooveel mogelijk, konden worden bevredigd.

Ik besluit met de verklaring, dat ik voor de gave toelating van den heer Schiffer tot lid dezer Kamer zal stemmen.

De heer ***Lotsy*** is, ten aanzien van de bevoegdheid der Kamer, van een geheel ander gevoelen dan de vorige spreker. Het komt hem voor, dat de Kamer allezins de bevoegdheid heeft, om het vraagstuk te beslissen. Maar de eenige vraag, die zich bij hem voordoet, is deze: heeft de heer Schiffer de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen? Art. 25 van het voorloopig kiesreglement schrijft toch voor, dat hij, die tot lid van de Tweede Kamer verkozen is, van de Gedeputeerde Staten ontvangt een door den voorzitter geteekend uittreksel van het in art. 20 bedoelde proces-verbaal, waaruit van zijne verkiezing blijkt. Dit uittreksel, wordt in art. 25 verder gezegd, is de geloofsbrief van den afgevaardigde. In dat uittreksel van het proces-verbaal moet worden opgenomen al datgene, waaruit van zijne verkiezing blijkt. En wat zegt nu art. 23 van het voorloopig kiesreglement? Dat voor de benoeming tot afgevaardigde of candidaat de *volstrekte meerderheid* der uitgebragte stemmen wordt gevorderd. En art. 31 van het kiesreglement schrijft voor, dat de *geloofsbrieven* van de leden der Kamers, door daartoe te benoemen commissien *worden onderzocht*. De Kamer moet derhalve onderzoeken, of de gekozene de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen heeft bekomen. De Kamer moet alzoo in een onderzoek treden van het resultaat der stemming. Het gemelde uittreksel van het proces-verbaal dat de geloofsbrief van den afgevaardigde is, moet dien uitslag der stemming bevatten. Het behoeft niet in te houden de namen der personen die gestemd hebben. Uit een en ander vloeit voort, dat al hetgeen vóór de stemming geschied is, of heeft plaats gehad, buiten de bemoeijingen der Kamer ligt, en dat zij onbevoegd te beschouwen is, daaromtrent in eenig onderzoek te treden. Doch de uitslag der stemming, de vraag of de gekozene de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen op zich heeft vereenigd, dat behoort tot de beoordeeling, tot de bemoeijingen, tot de bevoegdheid der Kamer. Op de bewering, dat de Kamer de bevoegdheid niet zou bezitten, om in een onderzoek van het resultaat der stemming te treden, dat alleen Gedeputeerde Staten zouden bevoegd zijn, meent spreker te moeten antwoorden, dat, indien dit werkelijk het geval ware, het dan volloende wezen zou, dat er eene verklaring van Gedeputeerde Staten wierd overgelegd, houdende dat deze of gene persoon gekozen is.

Is nu de Kamer, gelijk de spreker het er voor houdt, allezins bevoegd, om in een onderzoek der gehouden stemming en verkiezing te treden, dan acht hij zich ook verpligt, daartoe over te gaan, voor zooveel de verkiezing van den heer Schiffer aangaat. En wat blijkt dan te dien aanzien? Er waren 780 stembiljetten ingekomen. Van dat getal zijn afgetrokken 4 blanco-biljetten. Die aftrekking had wel en te regt plaats. Nu bleven er 776 stembiljetten over. Maar van dat getal zijn er nog 5 afgetrokken, omdat 3 stemmen uitgebragt waren op, naar het oordeel der stemopnemers, niet behoorlijk aangeduide personen, en 2 kiezers in het onder-kiesdistrict Workum, niet in het onder-kiesdistrict Waalwijk, waartoe zij behoorden, hadden gestemd. Het laatste is zeker onregelmatig en kan, om der mogelijke gevolgen wille, niet worden toegelaten. Maar de aftrekking van deze beide stemmen is niet eens noodig, om de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen aan den heer Schiffer toe te wijzen. Ik neem aan dat er slechts vier blanco-biljetten behoorden te zijn afgetrokken, vier van 780 blijft 776, dan is de volstrekte meerderheid 389.

Maar indien het eene waarheid is dat de Kamer het regt heeft om het resultaat der stemming te beoordeelen en deze vijf stemmen aan het getal, ter bepaling der volstrekte meerderheid toe te voegen, dan is zij ook bevoegd die vijf stemmen zelve te beoordeelen, en aan den heer Schiffer toe te wijzen, als zij oordeelt dat hij de daarbij aangeduide persoon is. Wat is nu het geval. Twee dezer vijf biljetten houden den naam van den heer *C. Schiffer*. Het is nergens in het voorloopig kiesreglement voorgeschreven, dat de kiezers de voornamen voluit op de biljetten moeten stellen. *Cornelis* of *Cornelius Schiffer* is voor den spreker *C. Schiffer*, de gekozene, zoolang men niet bewijst, dat daarmede een ander is bedoeld. Tot hiertoe heeft hij nergens aangetoond, zelfs niet beweerd gevonden, dat *C. Schiffer*, die alzoo op 390 biljetten geplaatst is, niet zou zijn hij, die hier zijn geloofsbrief aanbiedt.

Er staan, zegt spreker, naar mijne meening, alzoo twee punten vast, als: 1°. dat de Kamer bevoegd is om in een onderzoek te treden van den uitslag der gehouden verkiezing; en 2°. dat de heer Schiffer de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen heeft bekomen. In dien staat van zaken zie ik geen bezwaar, om mij te vereenigen met de conclusie van het uitgebragte rapport der Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven, strekkende tot toelating van den heer Schiffer.

De heer ***Costerus*** doet opmerken, dat er verschil van gevoelen in de Kamer bestaat nopens hare bevoegdheid tot het onderzoeken der plaats gehad hebbende stemming. Intusschen is dergelijk onderzoek ten deze noodzakelijk, vooral nadat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, op eene ingediende klagt, geweigerd hebben eenige uitspraak te doen of eenige beslissing te nemen. Het komt hem voor, dat er noodzakelijkheid bestaat, om naar de wettigheid der verkiezing van den heer Schiffer een onderzoek in te stellen, daar hieromtrent zijns inziens allezins twijfel bestaat. Om dit gevoelen te staven, zal hij niet spreken van de blanco-briefjes; noch van het buiten aanmerking laten van biljetten, waarvan de opgave onzeker is; noch van het ter zijde stellen van biljetten, die in een onder-kiesdistrict niet te huis behoorden. Maar hij zal stilstaan bij de bijzonderheid dat een der biljetten, voor de verkiezing van de Tweede Kamer bestemd, in de bus voor de candidaten der Eerste Kamer werd gevonden, waaraan niets ontbrak en dat niet ter zijde had behooren gelegd te worden; hij zal ook moeten gewagen van nog andere onregelmatigheden die bij deze verkiezing hebben plaats gehad. Zoo wordt in de adressen gewaagd van zes biljetten door personen ingeleverd die geene bevoegdheid hadden om het stemregt uit te oefenen, onder anderen van twee biljetten, die door vreemdelingen werden ingeleverd, van een biljet dat door eene vrouw in een der onder-kiesdistricten in de bus zou zijn gestoken, en van een ander dat door een zoon voor zijnen afwezigen vader zou zijn afgegeven. Wanneer men nu dit een en ander nagaat, en die ongeldige biljetten aftrekt, dan schijnt het, naar des sprekers oordeel, dat de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen zich niet op den heer Schiffer heeft kunnen vereenigen. Hij kan zich niet vereenigen met het geuite denkbeeld dat de reclame van adressanten als tardief moet worden aangemerkt en van geen invloed op de geldigheid der volbragte verkiezing kan zijn. Wanneer een kiesdistrict slechts uit een enkel district bestaat, dan kunnen allen gemakkelijk opkomen om de lijsten der kiesgeregtigden na te gaan, en te onderzoeken of alle daarop voorkomende personen de noodige bevoegdheid om te kiezen hebben; maar zoodra het kiesdistrict in verscheidene onder-kiesdistricten verdeeld is, dan wordt de zaak ongemakkelijk, en de reis daarenboven in den barren winter moeijelijk om de rigtigheid van alle lijsten te verifieren. Die omstandigheden gevoegd bij de bijzonderheid dat Gedeputeerde Staten geweigerd hebben, om na de verkiezing eenige uitspraak te doen over de geldigheid der stemming, of over de wettigheid der benoeming, beschouwt hij als zoo gewigtig, dat hij gaarne door de Kamer een besluit genomen zag tot bepaling aan welk collegie de beoordeeling en de beslissing dezer zaak moet worden overgelaten: aan de Kamer, dan wel aan Gedeputeerde Staten?

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt hoofdzakelijk: De bezwaren die zich tegen de verkiezing van den heer Schiffer voordoen, zijn van tweederlei aard. Zij betreffen eensdeels het

resultaat der stemopneming, in zooverre men betwijfelt of er wel eene volstrekte meerderheid zij geweest; ten andere de beweerde onbevoegdheid van sommigen dergenen die aan de verkiezing hebben deelgenomen. Het zij mij vergund omtrent deze beide punten in eenige ontwikkeling te treden.

Bij het openen der stembussen in het 4de district van Noordbrabant bleek het dat zich daarin bevonden 780 biljetten. Negen biljetten werden door de stemopnemers van onwaarde verklaard en van het getal uitgebragte stemmen afgetrokken, waardoor het cijfer tot op 771 verminderde. De volstrekte meerderheid was dus 386: de heer Schiffer verkreeg 388 en werd als wettig gekozen aangemerkt.

Intusschen is er twijfel opgerezen of wel die negen biljetten hadden moeten worden afgetrokken? Mijns inziens is die twijfel, althans ten deele, gegrond. Van de bedoelde 9 biljetten waren er 4 in blanco. Ik geloof met den spreker uit Dordrecht dat het aftrekken van *deze* biljetten allezins gegoorloofd was. Een blanco-biljet is geene *uitgebragte stem* in den zin van art. 23 van het voorloopig kiesreglement. Daarenboven is dit beginsel dezer dagen herhaaldelijk door de Kamer aangenomen. Anders is het gelegen met 3 van de 9 biljetten waarop, luidens het proces-verbaal, de bedoelde persoon niet duidelijk was aangewezen. Dat men de biljetten waarop geschreven stond *C. Schiffer* niet aan den heer *Cornelius Schiffer* heeft toegerekend laat ik staan. Maar dat men ze als niet uitgebragte stemmen beschouwd en bij de bepaling der volstrekte meerderheid niet medegerekend heeft is stellig ongegoorloofd. Deze drie biljetten hadden, mijns inziens, medegerekend en de volstrekte meerderheid met twee stemmen moeten vermeerderd worden. Doch ook dan zou de heer Schiffer, die 388 stemmen verkreeg, die meerderheid hebben bekomen.

Er blijven nu van de 9 ter zijde gelegde biljetten nog twee over, die in eene verkeerde bus gevonden zijn en hierdoor kenbaar waren dat zij geteekend waren. Naar het oordeel van de adressanten uit Heusden, zouden deze biljetten ten onregte zijn ter zijde gelegd. Ik geloof mede, dat er wel iets tegen de wettigheid van deze handeling is in te brengen, maar ik beweer dat zij op het resultaat der stemming van geen invloed is geweest. Uit de redeneringen der adressanten blijkt duidelijk, dat ook deze beide stemmen op den heer Schiffer waren uitgebragt. Wil men nu die beide stemmen ter bepaling der volstrekte meerderheid mederekenen, dan moeten zij eveneens den heer Schiffer, op wien zij uitgebragt waren, toegerekend worden; dan is wel de volstrekte meerderheid (altijd na aftrek der 4 blanco-biljetten) daardoor op 389 gebragt, maar dan heeft ook de heer Schiffer in plaats van 388, die hem zijn toegerekend, 390 stemmen en dus één meer dan de volstrekte meerderheid bekomen. Wil men daarentegen deze beide biljetten, benevens de 4 in blanco, aftrekken, dan is de volstrekte meerderheid 388, welk getal stemmen juist op den heer Schiffer was vereenigd. Ik meen hiermede te hebben aangetoond dat, mits men de aftrekking der 4 blanco-biljetten als wettig beschouwe, waaromtrent in deze Vergadering wel geen twijfel zal bestaan, de heer Schiffer de volstrekte meerderheid heeft bekomen, ook dan wanneer men de 3 ten onregte afgetrokken biljetten mederekent en hetzij men de beide nog overschietende biljetten mederekene of niet.

Maar nu zijn er, zegt men, behalve deze beide laatste biljetten, die men gemakkelijk kon onderscheiden wijl zij geteekend waren, nog meer stemmen door onbevoegden uitgebragt. De adressanten uit Heusden noemen er bepaaldelijk zes. Zij wenschen dat deze 6 stemmen den heer Schiffer worden onttrokken als wanneer hij in plaats van 388 slechts 382 stemmen zou hebben bekomen. Deze vordering is zoo willekeurig, dat men haar wel niet als ernstig gemeend kan beschouwen. Aangenomen dat die zes stemmen door onbevoegden zijn uitgebragt, wie verzekert ons dat zij den heer Schiffer zijn te beurt gevallen? Immers de stemming is geheim en, behalve de beide *geteekende* biljetten, waarvan ik zoo even gewaagde, waren de bevoegde en onbevoegde stemmen met geene mogelijkheid te onderscheiden? De partijdigheid der adressanten is werkelijk in het oog springend. Zij willen wel de onbevoegde stemmen mederekenen om daardoor het cijfer der volstrekte meerderheid te verhoogen, maar zij willen niet dat die stemmen den heer Schiffer, op wien zij uitgebragt waren, zullen toegerekend worden. Dit alles in de onderstelling, dat die stemmen werkelijk den heer Schiffer zijn te beurt gevallen, waarvan op geenerlei wijze blijkt noch kan blijken:

Eene andere vraag is het: of deze deelneming van onbevoegden aan de stemming de geheele verkiezing vitieert? Hier vereenig ik mij geheel met hetgeen dienaangaande in het rapport der Commissie van onderzoek voorkomt:

» De adressanten hebben erkend, dat alle personen, die zij als
» onbevoegd beschouwen, op de lijst der kiesgeregtigden voorkwa-
» men en dien ten gevolge aan de verkiezing hebben deelgeno-
» men. Uwe Commissie is juist uit aanmerking van deze daadzaak
» van oordeel dat de tardive reclame van adressanten van geen
» invloed op de geldigheid der volbragte verkiezing kan zijn.
» Zijn de lijsten eenmaal opgemaakt, zoo kan er wel vóór, maar
» nooit na de stemming tegen worden opgekomen. Was er eenige
» informaliteit begaan, waartegen men ter gelegener tijd geene
» bezwaren heeft laten gelden, dan moet die na de afgeloopene stem-
» ming als allezins gedekt worden beschouwd."

Wat eindelijk betreft het verzoek der adressanten dat de Kamer zich met het nazien en schiften der stembiljetten zoude bezig houden, zoo zoude ik vreezen daarmede in de natuurlijke taak en bevoegdheid der stem-opnemers in te grijpen. Ik durf dan ook der Kamer niet aanraden, aan dit verzoek te voldoen.

Ik zal, tenzij ik door den verderen loop der beraadslaging van dwaling worde overtuigd, vóór de toelating van den heer Schiffer stemmen.

De heer ***Dirks*** merkt aan, dat er geene quaestien moeijelijker zijn, dan die uit transitoire bepalingen voortvloeijen. De beraadslagingen, die in de afgeloopene dagen in deze Kamer hebben plaats gehad, hebben zoo noodig het bewijs daarvan geleverd. Het is hem voldoende, dat art. 32 van het *voorloopig*, dat is, *transitoire* kiesreglement aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien overlaat alle zoodanige maatregelen te nemen, als tot de rigtige uitvoering van dat voorloopig kiesreglement vereischt worden, om alle oprijzende geschillen of bezwaren te beslissen. Dat artikel is de transitoire bepaling *bij uitnemendheid* als het ware, de *quintessence* van dat kiesreglement. Volgens dat artikel zou de Kamer het er voor moeten houden, dat de plaats gehad hebbende verkiezing als eene afgedane zaak door Gedeputeerde Staten is beschouwd. Maar adressanten hebben zich tot Gedeputeerde Staten van Noordbrabant gewend. Zij hebben hunne bezwaren aan dat collegie doen kennen, en dat collegie heeft zich incompetent verklaard. Nu moet de Kamer beslissen of de heer Schiffer het regt heeft zitting te nemen.

Wat nu den uitslag der verkiezing aangaat, het proces-verbaal, waarvan een uittreksel is overgelegd, houdt in, dat er 780 stembiljetten in de bus zijn gevonden, waarvan 391 de volstrekte meerderheid zoude zijn. De heer Schiffer heeft slechts bekomen 388 stemmen, hetgeen 3 te min zou zijn. Maar van de 780 biljetten moeten worden afgetrokken 4 *oningevulde*, waardoor het getal *geldige* biljetten daalt tot 776. De volstrekte meerderheid hiervan is 389. De heer Schiffer heeft slechts bekomen 388, en alzoo in dat geval te min 1 stem. Maar wanneer men nu aftrekt van de 776 stemmen de 2 die door *niet-kiesgeregtigden* zijn uitgebragt, dan daalt het getal stemmen tot 774; de volstrekte meerderheid tot 388, en dan heeft de heer Schiffer wel degelijk de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen op zich vereenigd. Het bureau van stemopnemers heeft die 2 biljetten ter zijde gesteld; het was daartoe bevoegd. Het is op deze gronden, dat spreker den heer Schiffer voor wettig gekozen acht, en voor zijne toelating zal stemmen.

De heer ***van der Linden*** verklaart, dat hij, na alles gewikt en gewogen te hebben, vermeent te moeten stemmen tegen de toelating van den heer Schiffer. Een aantal kiezers heeft zich toch verpligt geoordeeld tegen de plaats gehad hebbende verkiezing te moeten opkomen. Zij hebben zich tot dat einde gewend tot het collegie van Gedeputeerde Staten. Dat collegie heeft zich onbevoegd verklaard, om deswege eene beslissing te nemen. In dezen stand van zaken kan de Kamer niet veroorloven, dat iemand worde toegelaten tegen wiens verkiezing klagten zijn opgerezen, welke, bij Gedeputeerde Staten ingeleverd, onbeslist zijn gebleven. Indien dat collegie de klagten onderzocht en daaromtrent een besluit genomen had, dan zou de zaak geheel iets anders zijn. Maar nu Gedeputeerde Staten gemeend hebben dit niet te moeten doen, nu acht spreker het wenschelijk en noodzakelijk, dat er bij het bestaan van zoodanige omstandigheden als in het adres zijn opgegeven ten aanzien van de plaats gehad hebbende verkiezing van den heer Schiffer een nader onderzoek worde ingesteld.

De heer ***Verweij Mejan*** vereenigt zich met het gevoelen van den vorigen spreker. Het is geheel het zijne. In den aanvang bestonden er bij hem vele en andere bezwaren tegen de plaats gehad hebbende verkiezing. Bij een nader onderzoek zijn vele dier bezwaren komen te vervallen. Immers sommige dier klagten waren eigenlijk gerigt tegen de goede zamenstelling der kiezerslijsten, die echter, eenmaal definitief vastgesteld en gesloten zijnde, aan geen nader onderzoek waren onderworpen. Andere bezwaren waren voortgevloeid uit aanschrijvingen van Gedeputeerde Staten, die nogtans, ingevolge het voorloopig kiesreglement, tot het nemen van dergelijke maatregelen, voor den goeden afloop der verkiezingen, geregtigd waren. Maar alhoewel er nu vele bezwaren zijn komen te vervallen, is er echter één overgebleven, dat door den vorigen spreker slechts van ter zijde werd behandeld. Uit dien hoofde meent hij er het volgende nog te mogen bijvoegen.

Er wordt hier gehandeld over geschillen bij de eindstemming in een hoofd-kiesdistrict gerezen. Het geldt hier eene verkiezing, gedaan met eene meerderheid van 2 of 3 stemmen. Nu wordt aangevoerd, dat ten voordeele van den heer *Cornelius Schiffer* zijn gebragt stemmen die den naam van *Scheffer* of van *C. Scheffer* bevatten, en werkelijk voor een persoon van dien naam kunnen zijn bestemd geweest. Men beweert toch, dat wel verre van aan eene identiteit tusschen Schiffer en Scheffer te kunnen denken, er integendeel personen waren die den laatsten geslachtnaam droegen, en ten deze zeer wel in aanmerking konden komen. Nu hebben 30 kiezers zich bij adres tot Gedeputeerde Staten gewend, om herstel van het verzuim of van de fout, die er heeft plaats gehad, te verzoeken. Gedeputeerde Staten hebben zich onbevoegd verklaard, om nopens die bezwaren, klagten of moeijelijkheden, als na den afloop der verkiezing gerezen, in eenige beoordeeling te treden, of eenige beslissing deswege te nemen. Daarentegen is de Commissie der Kamer tot onderzoek der geloofsbrieven van oordeel, dat dit onderzoek volgens art. 21 van het voorloopig kiesreglement, alléén aan de Gedeputeerde Staten is opgedragen, en dat de uitspraak van dit collegie niet aan het hooger beroep dezer Vergadering kan onderworpen zijn. Derhalve zijn Gedeputeerde Staten, volgens het oordeel van de Commissie der Kamer, de eenige bevoegde magt, om ten deze eenige uitspraak te doen. Maar Gedeputeerde Staten hebben zich onbevoegd verklaard. Zal de Kamer gelijke verklaring doen, dan wordt er geen regt gedaan op de ingediende klagt. En nu wil ik dan gevraagd hebben, of de uitspraak van het bureau van het kies-collegie boven elke tegenspraak of voorziening is verheven? Ik wil gevraagd hebben, met welke bedoeling de stembiljetten, verzegeld, aan Gedeputeerde Staten moeten worden gezonden, wanneer geene magt tot het nader onderzoek dier stembiljetten is geregtigd? Ik wil eindelijk gevraagd hebben, hoe aan eene uitspraak van Gedeputeerde Staten krachtens art. 21, in het hoogste ressort kan worden gedacht, wanneer het artikel in het geheel geene cognitie aan Gedeputeerde Staten wil opdragen? Wat zal er dan nu worden van het verzet tegen de gedane verkiezing? Mag en moet de Kamer dan nu berusten in die verkiezing? Mag deze aan geen naderen toets worden onderworpen? Maar wat blijft er dan, in dat geval, over, van het onderzoek der geloofsbrieven, dat aan de Kamer is opgedragen, als zij zelfs geen regt zou bezitten, om te onderzoeken, of de stemmen juist zijn uitgebragt op dengene, wien dezelve zijn toegekend? Het is dan ook op grond van een en ander, dat de spreker van oordeel is, dat de heer Schiffer, in dezen stand der zaken en zonder nader onderzoek, niet als lid der Vergadering kan worden toegelaten.

De heer ***de Man*** verklaart zich voor het oogenblik, zoo lang hij zijne bezwaren niet zal zien weggeruimd, tegen de toelating van den heer Schiffer. Hij vereenigt zich met hetgeen door eenen der vorige sprekers uit Zuidholland, betrekkelijk de bevoegdheid der Kamer, is gezegd. Uit het onderzoek der geloofsbrieven, dat aan de Kamer uitsluitend is opgedragen, vloeit voort, dat de Kamer den geheelen geloofsbrief in al zijne deelen en leden mag onderzoeken en beoordeelen, en zoo ook de beslissingen, waardoor men tot eene meerderheid is gekomen en de gronden, waarop die beslissingen zijn gevestigd, — alles, mits het in den geloofsbrief zelf gevonden worde. Hierdoor echter wordt de kring, dien hij zich heeft afgebakend, beperkt, want buiten den geloofsbrief wil en mag hij niet gaan, zoodat hij laat ter zijde liggen alle andere bezwaren, die in de adressen zijn aangevoerd. Ofschoon hij zich dus in dat opzigt volkomen vereenigt met het stelsel door dien spreker verdedigd, komt hij daarmede tot een geheel ander resultaat.

Deze, ofschoon aannemende, dat de drie, volgens het proces-verbaal der verkiezing op *onbepaalde* personen uitgebragte stemmen niet van het geheel getal stemmen hadden behooren te worden afgetrokken, zoo als gedaan is, neemt echter aan, dat 2 van die stembiljetten op den heer Schiffer luiden, zoodat, ook dan wanneer die aftrek niet was geschied, die heer altijd de volstrekte meerderheid zoude hebben verkregen. Maar spreker meent te moeten vragen, waar het bewijs daarvan te vinden is. Niet uit het proces-verbaal van verkiezing, niet uit den geloofsbrief, want in geen dier bescheiden, en daartoe heeft hij verklaard zich te bepalen, wordt daarvan met eenig woord gewag gemaakt. In den geloofsbrief en in het proces-verbaal wordt niet anders gezegd, dan dat er 3 biljetten zijn afgetrokken, omdat daarbij geen bepaalde personen zijn aangeduid.

Hadden nu de stemopnemers de bevoegdheid die 3 stemmen af te trekken? Spreker meent geregtigd en geroepen te zijn die vraag te beantwoorden en te beslissen, en dan is dit ontkennend; zij hadden die bevoegdheid stellig zeker niet. Het verzuim door die 3 kiezers gepleegd, mogt het gevolg hebben, dat de personen, die zij zoo onduidelijk bedoelden, niet in aanmerking kwamen, maar *gestemd* hadden zij, hun wettig regt hadden zij uitgeoefend, en nu die stemmen te beschouwen als niet uitgebragt, omdat op dat oogenblik de bedoelde personen voor de stemopnemers te Heusden niet genoeg bekend of aangewezen waren, — die stemmen, tot bepaling der meerderheid, af te trekken, daartoe hadden zij onmiskenbaar het vermogen niet.

Wat nu verder aangaat de 2 stemmen die ter zijde gesteld zijn, omdat zij ingevuld waren door personen, welke niet op de oorspronkelijke lijst van kiesgeregtigden in het onder-kiesdistrict Woudrichem voorkomen, heeft een der sprekers uit Gelderland beweerd, dat die beide personen onbevoegd waren om hunne stem uit te brengen. Dit is echter maar in zooverre waar, dat die biljetten in eene verkeerde stembus waren gestoken. Maar nergens blijkt het, dat ze daarom waren onbevoegd, om hunne stem uit te brengen. Uit den geloofsbrief blijkt het integendeel, dat die beide personen behoorden tot de kiesbevoegden voor het 4de kiesdistrict in de provincie Noordbrabant, in welk district de heer Schiffer zal zijn gekozen. Uit het hoofd toch van het proces-verbaal van verkiezing is bewijsbaar dat Werkendam, waar die beide kiezers woonachtig waren, is eene gemeente van dat district. Tot hun gemak of om welke reden ook bragten zij hunne stembiljetten naar een der onder-kiesdistricten (Woudrichem) waartoe Werkendam niet behoort, de stemopnemers te Woudrichem lieten hun toe hunne biljetten daar in de bus te steken, nadat zij die eerst door hen hadden doen teekenen. Had men hen daar geweigerd, dan hadden zij het vermogen gehad den volgenden dag nog in het hoofddistrict (Heusden) hunne regten te gaan uitoefenen, maar men deed dat niet, men bragt en liet hen in den waan dat hunne biljetten geldig waren uitgebragt. Mogten de stemopnemers in het hoofd-district dat vertrouwen schenden? Waren zij bevoegd en geroepen om de handelingen van het bureau van stemopneming te Woudrichem te vernietigen, door die beide biljetten van erkend bevoegde personen, alleen omdat zij in eene verkeerde bus waren, ter zijde te leggen? Ook deze beide vragen beantwoordt de spreker ontkennend, en zoo komt hij, op gronden, enkel geput uit den geloofsbrief zelven, tot het besluit, dat heer Schiffer de meerderheid niet heeft gehad, want het blijkt dat van de 780 biljetten wezenlijk slechts de 4 blanco-briefjes hadden moeten worden afgetrokken. Er bleven alzoo 776 stembiljetten over. Hiervan was de volstrekte meerderheid 389 stemmen en de heer Schiffer heeft slechts bekomen 388. Voor het oogenblik moet hij dus stemmen tegen de toelating van het nieuw gekozen lid.

De heer ***Borret*** vangt aan met te kennen te geven, dat, wanneer hij nog voor eenige oogenblikken het woord vraagt, om onderscheidene bedenkingen te beantwoorden, èn nu èn vroeger door sommige sprekers geopperd tegen de toelating van den heer Schiffer, hij vertrouwt dat de Vergadering hem wel zal willen vrijdenken van alle ingenomenheid voor het gevoelen, 't welk hij als lid der Commissie bij het uitbrengen van zijn verslag heeft ontwikkeld. De beweegredenen, waarop het voorstel der Commissie was gegrond, kwamen geheel en al overeen met zijne eigene meening. Had hij over de bezwaren tegen de wettigheid der verkiezing ingebragt, anders gedacht, of hadden hem de beschouwingen der vorige sprekers van het verkeerde zijner meening overtuigd, hij zou niet aarzelen ook nu nog af te wijken van de conclusien der Commissie; doch hij meent die conclusien in alle deelen te mogen verdedigen, omdat zij volkomen geregtvaardigd worden door de grondwettelijke bepalingen, die alle geschil ten deze moeten beslissen. Om dit aan te toonen, onderzoekt de spreker, welke de bezwaren zijn, die tegen de benoeming van den heer Schiffer worden ingebragt; welke de motiven, die de Commissie tot het besluit hebben gebragt dat aan die bezwaren geene genoegzame gegrondheid kan worden toegekend, en welke de redenen zijn, die sommige der vorige sprekers genoopt hebben, zich met dat gevoelen der Commissie niet te vereenigen?

Het eerste bewaar, dat tegen de wettigheid der verkiezing wordt ingebragt, is daarin gelegen, dat een verkeerd getal tot vaststelling der volstrekte meerderheid van stemmen in aanmerking is genomen. Men heeft namelijk van de 780 stembiljetten afgetrokken 4 blanco-biljetten, 3 waarin geene bepaalde aanduiding van persoon was bevat, en 2 die ingevuld waren door personen, niet voorkomende op de oorspronkelijke lijst van kiesgeregtigden en welke dan ook door die beide personen vóór de stemming waren onderteekend. De Commissie is van oordeel geweest, dat deze aftrekking te regt is geschied, en in de eerste plaats in dat gevoelen bevestigd door de overweging der gevolgen, die uit het aannemen van eenen tegenovergesteld stelsel zouden voortvloeijen.

Indien toch alle oningevulde en informele stembiljetten tot bepaling der volstrekte meerderheid altijd moeten worden medegerekend, dan is het aan staatkundige partijzucht of aan andere verkeerde inzigten van enkele kiezers vrijgelaten, om elke beslissende stemming onmogelijk te maken en alzoo de uitoefening van het vrije kiesregt te belemmeren. Dat kan nooit de bedoeling der Grondwet geweest zijn, daarom kan aan art. 23 van het kiesreglement geene andere bedoeling gehecht worden dan deze,

dat tot vaststelling der volstrekte meerderheid van stemmen alleen die stembiljetten in aanmerking moeten worden genomen, welke kunnen beschouwd worden werkelijk eene stem te bevatten, hetgeen het geval niet is met de oningevulde, of met die, welke om de eene of andere reden van onwaarde worden gehouden. Hij, die zijnen stembrief niet invult, of aan zijnen stembrief, hetzij opzettelijk, hetzij door achteloosheid, de vereischte bestemdheid doet missen en alzoo onbruikbaar maakt, hij moet worden verondersteld van zijn kiesregt afstand te hebben gedaan, en aan de stemming geen deel te hebben willen nemen, evenzeer als of hij ter kiezing niet ware opgekomen.

Maar, is tegen deze beschouwing èn vroeger èn ook nu weder aangevoerd, de bevoegdheid, om over de geldigheid der stembiljetten uitspraak te doen, is nergens aan de stemopnemers opgedragen en het is niet met het milde beginsel der vrije verkiezingen overeen te brengen, dat aan de willekeur van den voorzitter eener kiezersvergadering en van twee stemopnemers zoude zijn overgelaten, over de waarde of onwaarde der stembiljetten te oordeelen. Inderdaad echter is dit bezwaar meer gemoedelijk, dan gegrond. Immers ik durf met alle bescheidenheid vragen of die vrees voor willekeur wel regtmatig, wel billijk zij? Waarborgt dan niet tegen die willekeur de openbaarheid, met welke het geheele werk der verkiezingen moet gepaard gaan? Is het denkbaar dat de stemopnemers, die den inhoud van elk stembiljet openlijk moeten bekend maken, die van elke bevinding naauwkeurig proces-verbaal moeten opmaken, en die in alle hunne handelingen door de tegenwoordige kiezers kunnen worden nagegaan, willekeurig, ter kwader trouw stembiljetten van onwaarde zullen verklaren, welke daarentegen in alle opzigten als geldig zouden moeten worden beschouwd? Dat is niet aan te nemen: althans al moge misschien de mogelijkheid daartoe bestaan, de vrees voor zoodanig onwaarschijnlijk misbruik kan aan de stemopnemers geene bevoegdheid doen ontzeggen welke uit andere grondwettige bepalingen ontegensprekelijk voortvloeit.

Later kan het welligt wenschelijk zijn in de kieswet bepaalde voorschriften op te nemen om deze bevoegdheid der kiezers te regelen, maar in het veelbesprokene art. 24 van het voorloopig kiesreglement vind ik voor mijne overtuiging een afdoend argument, dat ook nu reeds aan de stemopnemers noodwendig de bevoegdheid was toegekend om over de waarde of onwaarde der stembiljetten te beslissen. Immers dat artikel bepaalt, dat » bijal- » dien niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid » heeft erlangd, onmiddellijk voor iedere keuze een dubbeltal » wordt opgemaakt, bestaande uit de beide personen, die het grootste » aantal stemmen hebben verworven." Hoe verschillend men nu ook denke over den tijd, de plaats, de wijze waarop de herstemming moet plaats hebben, het eerste gedeelte van het artikel is duidelijk en heeft bij niemand moeijelijkheid doen oprijzen: de opmaking van het dubbeltal moet altijd plaats hebben *onmiddellijk*, dat is onverwijld, zonder uitstel, *ipso momento*. Bijaldien men nu aan de stemopnemers de bevoegdheid niet toekent om over de geldigheid der stembiljetten te beslissen, maar die bemoeijenis aan Gedeputeerde Staten wil opdragen, zoo als door sommige sprekers is betoogd, dan kan het uitdrukkelijk voorschrift van art. 24 geene toepassing vinden, want dan moet toch de opmaking van het dubbeltal uitgesteld worden tot de beslissing door de Gedeputeerde Staten van de geschillen en moeijelijkheden die zich opzigtens sommige stembiljetten kunnen opdoen; of wel alle stembiljetten, hoe gebrekkig, hoe onbruikbaar, hoe onbestemd ook, zullen altijd als geldig moeten beschouwd worden. Mijne redenering komt dan hierop neder: òf de stemopnemers zijn, in de gewone omstandigheden, de eenig bevoegde regters, om over de waarde of onwaarde der biljetten te beslissen; òf alle stembiljetten zonder eenig onderscheid moeten tot bepaling der volstrekte meerderheid worden medegerekend. Voor dit dilemma snijdt art. 24, mijns inziens, elken middenweg af. Al het tot hiertoe aangemerkte geldt zoowel ten opzigte der blanco-biljetten, als ten aanzien van die, welke om de eene of andere reden van onwaarde zijn verklaard. Ten opzigte der blanco-briefjes had uwe Commissie ook eenen voornamen grond voor haar gevoelen gevonden in art. 101 der Grondwet; doch ik meen mij op dit punt van alle uitweiding te mogen verschoonen, en mij eenvoudig te mogen refereren aan hetgeen desaangaande reeds bij het eerste verslag van uwe Commissie is opgemerkt. Ik moet nog alleen daarbij voegen, dat de Vergadering ten aanzien van de aftrekking der blanco briefjes reeds eene beslissing genomen heeft. Ook bij de verkiezing van den heer Luijben waren sommige blanco-biljetten afgetrokken. Na de toelating van dat lid zal de Vergadering voorzeker niet terugkomen op haar genomen besluit.

Een ander bezwaar tegen de wettigheid der keuze is daarin gelegen, dat onderscheidene onbevoegde personen aan de verkiezing zouden hebben deelgenomen. De kiezers van Heusden zeggen in hun adres, dat zij niet zullen onderzoeken, de uiterst gewigtige vraag, of de verkiezing daardoor geheel moet worden vernietigd; dat zij dit onderzoek overbodig achten, omdat het toch zeker is, dat de heer Schiffer de volstrekte meerderheid niet op zich heeft vereenigd, wanneer slechts van het hem toegekende getal stemmen evenveel stemmen worden afgetrokken, als er onbevoegden aan de stemming hebben deelgenomen. Hoe onjuist echter deze opvatting zij, is reeds te regt aangemerkt door een spreker uit Gelderland. Met welk regt toch kan men vorderen, dat zulk een bepaald bedrag stemmen, gelijk staande met het getal der onbevoegde personen, juist van de stemmen op den heer Schiffer uitgebragt moeten worden afgetrokken? Waaruit is het op te maken, ik zeg het den spreker van Gelderland na, dat die onbevoegde kiezers juist hunne stembiljetten ten behoeve van den heer Schiffer en niet van een zijner mededingers hebben ingevuld? Wat echter hiervan ook zijn moge, de kiezers van Heusden hebben de bestaande onzekerheid op dit punt tot eene voor hun verlangen zeer gunstige zekerheid gemaakt; daarom hebben zij zich verschoond van de beantwoording der vraag, of zoodanige deelneming van enkele onbevoegde kiezers de geheele verkiezing als nietig moet doen beschouwen? Het is echter geheel van deze vraag, dat de beslissing afhangt over de gepastheid of ongegrondheid van dat ingebragte bezwaar.

Ik stel op den voorgrond dat de onbevoegdheid der personen, als zoodanig bij het adres aangewezen, zeker is: er kan misschien daaromtrent wel eenige twijfel bestaan, maar ik laat dien twijfel buiten aanmerking. Doch het is van den anderen kant evenzeer gebleken — de kiezers erkennen het in hun adres — dat alle die personen onbevoegd waren, waaromtrent twijfel kan bestaan, dan is het aan den anderen kant evenzeer gebleken, dat alle onbevoegde personen op de oorspronkelijke kiezerslijsten voorkwamen. Het is nu juist deze wel erkende en wel bewezene omstandigheid, die de Commissie heeft doen oordeelen, dat de ingebragte klagte van geen invloed hoegenaamd meer kon zijn op de geldigheid der volbragte verkiezing. De kiezerslijsten zijn toch ter inzage van het publiek nedergelegd. De belanghebbenden zijn in de gelegenheid gesteld geweest, om daartegen op te komen. Na de stemming moet elke informaliteit als volkomen gedekt worden geacht.

Eene laatste bedenking, waaraan door sommige sprekers veel gewigt is gehecht, is dat de kiezers van Heusden in hun adres ook hebben verzocht dat de stembiljetten nog nader door deze Kamer zullen worden onderzocht, ten einde blijken zou, dat aan den heer Schiffer biljetten zijn toegerekend welke geene duidelijke en bepaalde aanduiding van zijnen persoon inhielden. Daar Gedeputeerde Staten hunne klagte onverhoord hebben gelaten, wendden zij zich tot deze Kamer. Spreker zal zijnerzijds het regt der Kamer tot onderzoek der geloofsbrieven niet betwisten. Hij geeft het toe dat zij het regt heeft om te onderzoeken of er geene informaliteiten hebben plaats gehad, die het noodzakelijk gevolg zouden moeten hebben, de verkiezing als nietig en ongeldig te doen verklaren. Maar er bestaat juist een onderscheid tusschen de bevoegdheid der Kamer en die van Gedeputeerde Staten. Die der Kamer is van wetgevenden aard; die van Gedeputeerde Staten is van uitvoerenden aard. Gedeputeerde Staten hebben dan ook hunne onbevoegdheid daarop gegrond, dat zij alleen, volgens het kiesreglement, met de regeling, met de uitvoering der zaak waren belast. Maar zij hebben tevens vermeend, dat de stemopnemers de bevoegde personen waren, om over de geldigheid van stembiljetten te oordeelen. Gedeputeerde Staten hebben in dien geest hunne aanschrijvingen uitgevaardigd. Zij hebben daarin voorgeschreven hoe er met de biljetten moest worden gehandeld. De stemopnemers waren aan die aanschrijvingen gebonden; zij zijn dienovereenkomstig te werk gegaan. Nu hebben eenige kiezers bezwaren ingeleverd tegen de gehouden stemming: zij meenden dat de stemopnemers ten onregte biljetten hadden afgetrokken. Doch Gedeputeerde Staten hebben zich onbevoegd verklaard. En waarom? Omdat Gedeputeerde Staten de beoordeeling der biljetten aan de stemopnemers hadden overgelaten en deze in dit opzigt gehandeld hebben geheel overeenkomstig de aanschrijving van Gedeputeerde Staten. Wanneer nu Gedeputeerde Staten zich onbevoegd verklaren, om van de klagte kennis te nemen en daaraan gevolg te geven, omdat de stemopnemers naar hunne voorschriften zijn te werk gegaan, dan moet de Kamer des te meer die uitspraak der stemopnemers eerbiedigen, omdat Gedeputeerde Staten met de uitvoering van het werk der verkiezingen belast waren. Het is op deze gronden, dat de Commissie van oordeel geweest is, dat de Kamer onbevoegd is in eenig nader onderzoek te treden van de stembiljetten, hetwelk door den grondwetgever aan anderen is opgedragen, en dat derhalve het verzoek der adressanten in geen aanmerking kan worden genomen.

Om alle deze redenen kan zich spreker, voor zich zelven onbezwaard, met dat gevoelen der Commissie vereenigen en zal alzoo stemmen voor de toelating van den heer Schiffer.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** kan aan de stem-

opnemers die onbeperkte bevoegdheid niet toekennen die door de vorige sprekers is bedoeld. De bepalingen van het voorloopig kiesreglement beletten niet, dat er een nader onderzoek omtrent de gehouden stemming plaats hebbe. Artikel 21 toch is niet zonder reden in het kiesreglement geschreven: het wijst aan dat er een onderzoek zal kunnen geschieden. Naar zijn oordeel hebben Gedeputeerde Staten zich ten onregte onttrokken aan de uitoefening van eene bevoegdheid die aan hen is verleend, maar waardoor tevens op hen werd gelegd eene verpligting, die zij moesten vervullen.

De heer ***Poortman*** zal thans in geen nader onderzoek treden van al het voor en tegen, dat ten aanzien der toelating van den heer Schiffer is in het midden gebragt. Hij zal zich alleen eenige opmerkingen veroorloven. Hij vraagt dan al dadelijk, of, terwijl Gedeputeerde Staten zich onbevoegd verklaard hebben, wanneer de Kamer dit evenzeer doet, dan het vraagstuk op eene regelmatige wijze wordt opgelost? Gedeputeerde Staten hebben zich geenszins onbevoegd verklaard, omdat zij de beoordeeling van de waarde der biljetten aan de stemopnemers alleen hadden opgedragen, want dan zou dit uit hun antwoord blijken. Maar Gedeputeerde Staten hebben zich onbevoegd verklaard te beslissen over klagten of bezwaren, die *na* afloop der verkiezing werden aangeheven; en het betrof hier niet de vraag der blanco-biljetten, die aan geenen redelijken twijfel onderhevig was, maar verschillen over de verkiezing zelve; en deze werden door Gedeputeerde Staten beschouwd als niet tot hunne competentie behoorende. Dit deden zij te regt, want art. 32 van het voorloopig kiesreglement geeft aan Gedeputeerde Staten geenszins die onbeperkte bevoegdheid, welke andere sprekers daarin meenen te vinden. Zij verkregen daardoor geen meerdere magt dan om dat reglement gevolg te doen hebben en de bezwaren of geschillen welke daartegen in den weg mogten staan op te heffen. De geschillen over de verkiezing zelve behooren bij deze Kamer te huis. Art. 31 van het reglement, in verband met art. 93 der Grondwet, toont dit klaarblijkelijk aan; want men merke wel op, dat laatstgemeld artikel de bevoegdheid verleent, terwijl het eerstgenoemde slechts de wijze van uitoefening dier bevoegdheid regelt. De Kamer moet zich dus niet uitsluitend tot het onderzoek van den geloofsbrief bepalen. Maar toegegeven zelfs het ware zoo, dan ontstaat de vraag, tot welke conclusie moet die geloofsbrief leiden? Daaruit zou dan toch moeten blijken dat de heer Schiffer werkelijk verkozen is. En ziet men nu den tegenwoordigen geloofsbrief in, dan vindt men daarin wel aangewezen het getal aanwezige biljetten, hoe de stemmen verdeeld waren, hoeveel biljetten afgetrokken zijn en hoe groot het getal stemmen is, dat de heer Schiffer heeft verkregen. Maar men treft daarin volstrekt geen besluit aan, geen conclusie, dat de heer Schiffer door de volstrekte meerderheid van stemmen te behouden tot afgevaardigde verkozen zoude wezen. En wanneer hij dit nu in verband brengt met het antwoord van Gedeputeerde Staten nopens hunne onbevoegdheid, dan volgt uit een en ander, dat zij de wettigheid der verkiezing geheel in het midden hebben willen laten. Spreker vindt zich derhalve genoopt, om niet dadelijk eene beslissing te nemen, maar acht het noodzakelijk, dat er een nader onderzoek plaats hebbe. Een nader onderzoek, eene nadere beslissing, wordt allezins gevorderd ook uit hoofde van de veelvuldige en belangrijke bezwaren tegen de verkiezing ingebragt, en de zeer geringe meerderheid, waarmede de heer Schiffer, zelfs in het systeem der stem-opnemers, zou gekozen zijn.

Neemt men aan, dat de beoordeeling der stembiljetten geheel aan de stem-opnemers is overgelaten, dan vervalt voorzeker een groot deel dier bezwaren, maar wanneer men, zoo als spreker, door art. 21 van het kiesreglement belet wordt dat stelsel te omhelzen, dan blijven die bezwaren bestaan. Meent men verder, dat art. 32 van dat reglement alles wat de verkiezing aangaat, zonder onderscheid, ter beslissing aan Gedeputeerde Staten heeft opgedragen, dan kan ook het andere gedeelte der bezwaren vervallen. Doch stelt men daarentegen vast, dat er onderscheid te maken is tusschen de bezwaren, voor zoover zij betrekking hebben tot hetgeen de verkiezing is voorafgegaan, en die, welke de stemming of verkiezing zelve betreffen, dan komt men wederom tot eene andere uitkomst. Er kunnen bezwaren worden geopperd over de personen, die, ofschoon kiesbevoegd, echter niet op de lijsten geplaatst zijn. Na de sluiting der kiezers-lijsten is elke reclame dienaangaande tardief. Zij hebben het zich zelven te wijten, dat zij den gestelden termijn ongebruikt hebben laten voorbijgaan. Maar wanneer het geldt personen, die niet bevoegd waren en toch onder de kiesgeregtigden zijn opgenomen; wanneer derhalve de plaatselijke besturen, aan wie het onderzoek van de juistheid der lijsten bepaaldelijk is toevertrouwd, niet met genoegzame naauwkeurigheid zijn te werk gegaan; wanneer ook Gedeputeerde Staten mogten hebben nagelaten, dit te herstellen, dan meen ik, dat aan deze Vergadering niet slechts de bevoegdheid is gelaten maar zelfs de verpligting opgelegd, om nopens de personen, die aan de stemming hebben deelgenomen, onderzoek te doen, want dan geldt het de wettigheid der verkiezing, die slechts door kiesbevoegden wettiglijk kan geschieden; dan geldt het een volksbelang. Wij hebben gehoord, welke klagten in de adressen zijn aangeheven. De gegrondheid van vele der aangevoerde bezwaren is ons onwederlegbaar en overtuigend gebleken. Uit het proces-verbaal zelf blijkt het, dat eene vrouw heeft medegestemd; en dat een zoon voor zijne moeder gestemd heeft, hoezeer hij niet in het kiesdistrict woonde. Naar luid van het adres stemde een zoon voor zijnen afwezigen vader; stemden ook twee vreemdelingen en de heer Schiffer zelf, ofschoon niet in het district woonachtig. Daarenboven wordt beweerd, dat een aantal briefjes ten voordeele van dien heer in aanmerking zijn genomen, ofschoon ze hem niet duidelijk aanwezen, vooral wanneer men bedenkt, dat er drie personen van dienzelfden naam zijn en dat er onder die biljetten zelfs voorkomen waarop *C. Scheffer* stond. Hoe kunnen wij over de waarheid van dit beweren oordeelen als er geen onderzoek plaats vindt, zoowel van de gehouden verkiezing als van alle de stembiljetten? Hoe zullen wij de wettigheid der verkiezing zonder zulk een onderzoek beslissen, want van de waarheid der aangevoerde feiten hangt die wettigheid af. Ik vereenig mij derhalve geheel met het voorstel, door onderscheidene sprekers gedaan, om nopens deze verkiezing een nader onderzoek te doen.

Daar niemand meer het woord verlangt gaat men tot eene hoofdelijke stemming over en wordt daarbij het voorstel der Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven, strekkende tot toelating van den heer C. Schiffer, met 44 tegen 18 stemmen aangenomen, en dien ten gevolge de heer *C. Schiffer* als lid der Kamer toegelaten.

Voor hebben gestemd de heeren: Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, Zijlker, Jespers, Groen van Prinsterer, Fokker, van Walchren, van Zuijlen van Nyevelt, Scheltinga Winterberg, Wijnaendts, de Villers de Pité, Storm van 's Gravesande, Wichers, van Dam van Isselt, Engelen, Leclercq, van Heiden Reinestein, Boxman, Mutsaers, Reinders, van Heloma, van Randwijck, L. D. Storm, Boreel van Hogelanden, Sloet tot Oldhuis, Schooneveld, Godefroi, van Hall, Slicher van Domburg, Anemaet, van Hasselt, Dirks, de Lom de Berg, van Doorn, Backer, Meeussen, Borret, van Eck, Thorbecke, Duijmaer van Twist, van Voorst, Lotsy, Wintgens en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Linden, Albarda, Smit, Luijben, de Man, Bots, de Monchy, van der Heijden, van Rijckevorsel, Nedermeijer van Rosenthal, Dullert, van Nispen van Sevenaer, de Moraaz, Poortman, Heemskerk, Dommer van Poldersveldt, Costerus en Verweij Mejan.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** vraagt het woord en zegt: Gisteren hebben wij de Huishoudelijke Commissie benoemd, heden wenschte ik de Vergadering voor te stellen die Commissie de behartiging eener zaak aan te bevelen, die reeds dikwerf alhier ter sprake is gekomen doch waarvan de behoefte zich dagelijks meer doet gevoelen: ik bedoel eene betere inrigting der snelschrijverij dezer vergadering. De vertraging en onnaauwkeurigheid der mededeeling van onze deliberatien is zoo algemeen erkend dat ik daaromtrent in geene bijzonderheden zal behoeven te treden; nog heden heb ik gezien dat ik in ons *Bijblad* gezegd word een gevoelen geuit te hebben, lijnregt in strijd met hetgeen ik werkelijk gesproken had (1), en echter zij het verre

(1) In de zitting van den 14den Februarij is op het voorstel van den tijdelijken Voorzitter, om zich met de conclusien der drie rapporten te vereenigen, door den heer *Boreel van Hogelanden* hoofdzakelijk het volgende gezegd:

» Indien het voorstel van den tijdelijken Voorzitter om ons met de conclusien der drie rapporten te vereenigen en alzoo door eene stemming tot de toelating der 68 leden der Vergadering te besluiten, in stemming wordt gebragt, zoo zal ik mij verpligt achten, mij daartegen te verklaren, hoezeer ik later welligt voor de toelating van elk lid, afzonderlijk voorgesteld, zal stemmen. Ik acht het toch strijdig met de vrijheid van overweging, die steeds alhier plaats moet hebben, indien wij ons door éene stemming omtrent de toelating dier 68 leden moeten verklaren, en in dezelfde discussie behandelen de gronden van admissie of van afwijzing van alle de leden, waaromtrent verschil van gevoelen kan oprijzen. Wil men een vrijen loop aan de discussie geven, dan behoort men in de gelegenheid gesteld te worden, over de toelating van elk lid afzonderlijk zijne bedenkingen in het midden te brengen, en daarom geloof ik dat de eenige weg, die in dezen te volgen is, ons door den Minister van Justitie is aangeprezen, namelijk de toelating van elk lid afzonderlijk voor te stellen en ons daarover te verklaren."

van mij dit te verwijten aan de snelschrijvers. Met de meeste inspanning, met den besten wil zijn zij zoo geplaatst, dat zij slechts een gedeelte der Vergadering verstaan kunnen.

Ik weet het Mijne Heeren — want de Huishoudelijke Commissie waarvan ik in de vorige zitting lid was, heeft zich ook met die zaak onledig gehouden — dat er groote moeijelijkheden bestaan tot die betere inrigting; maar die zaak komt mij voor van zooveel gewigt voor de Vergadering te zijn, dat ik meen dat die moeijelijkheden overwonnen moeten worden, en het voorbeeld der betere verlichting dezer vergaderzaal, waartegen ook groote bezwaren bestonden en welke dan toch tot stand is gekomen, levert het bewijs op dat moeijelijkheden van dien aard door eene Commissie, van wier ijver wij ons allen zoo overtuigd houden, wel te overwinnen zullen zijn.

De heer ***Duijmaer van Twist***: Ik heb het woord gevraagd ten einde het voorstel van den geachten spreker, die mij is voorafgegaan, ten sterkste te ondersteunen. De tijden zijn voorbij, waarin het nog noodig was op openbaarheid in alle zaken van bestuur aan te dringen; ieder gevoelt hoe wenschelijk die zij, en het beginsel is in de Grondwet zelve aangekomen. Maar waarin bestaat die openbaarheid? Voorzeker voor verreweg het kleinste gedeelte daarin dat aan hen, die in de residentie wonen en bij de zittingen van de Kamers der Staten-Generaal kunnen tegenwoordig zijn, daartoe de gelegenheid worde verschaft; de ware openbaarheid is gelegen in de drukpers, zij is daarin gelegen dat men door het geheele land ten spoedigste kennis kunne nemen van hetgeen hier gedaan en gesproken wordt. Maar wat is voor het tegenwoordige de toestand van die openbaarheid? Als ik het oog vestig op de nieuwsbladen, dan vind ik daarin het verhandelde in onze zitting altijd hoogst onvolledig, somtijds zeer onjuist medegedeeld. Ik wil daarvan geen verwijt maken aan hen die ze leveren; ik onderzoek evenmin de oorzaken van die onvolledigheid en naauwkeurigheid, — misschien zijn die gedeeltelijk bij ons zelven zoeken, — ik constateer alleen het feit.

Wat nu verder het bijvoegsel of *Bijblad* op de *Staats-Courant* betreft, hoezeer dit ook op meerdere volledigheid en naauwkeurigheid aanspraak kan maken, hoe laat wordt dit door den druk algemeen verkrijgbaar gesteld! Ik behoef alleen te herinneren, dat wij op dit oogenblik nog wachten naar een gedeelte van het verslag van beraadslagingen, die voor ongeveer twee maanden in deze Vergadering zijn gehouden.

Daarin *moet* verandering komen: politieke quaestien hebben vooral belang op het oogenblik, dat zij behandeld worden; een verslag, hoe naauwkeurig ook, dat weken of maanden later komt, leest bijna niemand, althans het groote publiek niet; en zoo blijft de verkeerde indruk, door de onnaauwkeurige en onjuiste verslagen der nieuwsbladen gegeven, bestaan, en leidt tot verkeerde oordeelvellingen.

Ik ondersteun dus in alle opzigten het voorstel door den geachten spreker uit Zuidholland gedaan. Volgens dat voorstel zal de Commissie geheel vrij blijven om die maatregelen voor te stellen, die zij het doelmatigst acht; zij zal in overleg kunnen treden met de Regering, die voorzeker even als wij van het wenschelijke eener radicale verandering ten deze doordrongen is, misschien ook met de Eerste Kamer, of eene commissie uit de Eerste Kamer, die gewis dezelfde behoefte aan openbaarheid van hare handelingen zal gevoelen als wij. Ik weet het, vele moeijelijkheden zullen zich opdoen bij de ten-uitvoer-legging, en de grootste daarvan is gelegen in het geldelijk bezwaar; ik herinner mij dat in der tijd eene berekening is gemaakt, dat met de invoering van stenographie voor de verslagen der Kamer eene som van f 15,000 gemoeid zou zijn, en ik meen te weten, dat in de Belgische kamers die kosten eene som van 30,000 francs bedragen; doch wat hiervan ook zijn moge, en ofschoon dat bezwaar, vooral met het oog op onzen tegenwoordigen finantielen toestand, niet gering zij te achten, zoo geloof ik toch aan den anderen kant, dat de door mij aangewezen behoefte zoo groot en dringend is, dat men zich door finantiele bezwaren niet moet laten afschrikken. Het Nederlandsche volk heeft regt om spoedig en naauwkeurig te weten, wat hier gebeurt; het heeft regt om onze handelingen te beoordeelen; maar van onze zijde hebben wij het regt om beoordeeld te worden, niet anders dan naar hetgeen wij *in waarheid* gesproken en gedaan hebben.

Ik herhaal derhalve dat ik ten sterkste het gedane voorstel ondersteun.

De heer ***Thorbecke***: Ik wensch de beide sprekers die mij voorafgingen ten sterkste te ondersteunen. Ik geloof eveneens dat een van onze eerste hoofdverpligtingen hierin bestaat, dat wij eene onmiddellijke en volledige mededeeling van het hier verhandelde doen plaats hebben. De eerste spreker heeft dat uitgedrukt op de heusche en bescheidene wijze, die hem zoo geheel kenmerkt; hij heeft gesproken van eene verbeterde inrigting der snelschrijverij. Maar, Mijne Heeren, wij hebben in het geheel geene eigenlijk gezegde snelschrijvers.

Ik wensch het voorgestelde niet alleen te ondersteunen maar er tevens een amendement op voor te stellen. Wij hebben aan de Huishoudelijke Commissie opgedragen om hare aandacht op dit punt te vestigen; ik wensch dat tevens de Commissie die belast is met het ontwerpen van een Reglement van Orde daarmede worde belast. Ik wensch geen uitsluitende opdragt aan de twee leden, welke die Commissie voor de huishoudelijke zaken uitmaken, maar ook aan de laatstgemelde, in dien zin dat beide vrij blijven om hare voorstellen deswege aan de Kamer te rigten.

Het aldus geamendeerde voorstel wordt door de Vergadering aangenomen.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 21 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten twaalf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* gezonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van *J. Plantinga* en andere ingezetenen van Leeuwarden, die eene herziening der Grondwet voor zoover de bepaling der militie betreft wenschelijk achten;

een adres van *Guekelberge* en andere ingezetenen van het 4de district van Zeeland aandringende op het tot stand brengen van wettelijke bepalingen waardoor zij met Nederlanders zouden worden gelijk gesteld.

Door Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken is ingezonden een exemplaar van het *Geschiedkundig overzigt der verbeteringen, in de laatste jaren daargesteld in de verpleging der krankzinnigen in Nederland, enz., aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken ingediend door de inspecteurs dier gestichten* C. J. Feith *en* J. L. C. Schroeder van der Kolk.

Wordt besloten tot de plaatsing van dit werk in de boekerij der Kamer.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt de navolgende rapporten uit:

bij monde van den heer ***Godefroi***:

I. » In handen van uwe Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een adres aan den Voorzitter dezer Kamer gerigt door *J. L.* baron *van Scherpenzeel Heusch*, zeggende te zijn afgevaardigde bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor het kiesdistrict van Sittard, hertogdom Limburg, en zich wijders noemende afgevaardigde voor evengemeld hertogdom bij de hooge constituerende nationale vergadering te Frankfurt, welk adres gedagteekend is Baarlo 15 Februarij 1849.

De adressant geeft daarbij te kennen: dat de Nederlandsche Regering, door het orgaan van 's Konings commissaris in Limburg, bij proclamatie van 20 Mei 1848, verklaard heeft, dat Limburg slechts door eenen *moreel* band aan Duitschland verbonden is, terwijl de voornoemde nationale vergadering te Frankfurt, bij hare besluiten van 19 Julij en 25 November 1848, die ve binding niet alleen als *moreel*, maar wel bepaaldelijk als *materieel* heeft beschouwd; dat dan ook door de Nederlandsche Regering de Nederlandsche Grondwet en wetten in het hertogdom Limburg zijn gepromulgeerd, terwijl aan den anderen kant, ingevolge de evengenoemde besluiten, de Duitsche grondwet en alle voor Duitschland algemeene wetten in genoemd hertogdom moeten worden uitvoerbaar verklaard; dat dit hertogdom alzoo, aan de eene zijde als Nederlandsche provincie, aan den anderen kant als Duitsch grondgebied beschouwd, in eene dubbele verhouding verkeert, welke de adressant eene onmogelijkheid noemt, en die hetzelve, naar zijn oordeel, tot een zeker bederf leiden moet; om alle welke redenen hij vermeent, als Limburgsch afgevaardigde in deze Kamer

geene zitting te kunnen nemen, alvorens van de Nederlandsche wetgevende en uitvoerende magt een *categorisch* antwoord te hebben ontvangen op de navolgende vragen:

1°. Zal de door het Duitsche parlement voor geheel Duitschland daargestelde en verbindende grondwet in het hertogdom Limburg gepromulgeerd worden en voor de Limburgers verbindende zijn?

2°. Zullen de door het Duitsche parlement voor geheel Duitschland verbindend verklaarde wetten in het hertogdom Limburg gepromulgeerd worden en voor de Limburgers verbindende zijn?

3°. Zullen de geldelijke bijdragen, door het hertogdom Limburg als Duitschen bondstaat aan Duitschland verschuldigd, blijven voldaan worden, en zal Nederland zich door eene *wet* verbinden aan deze verpligting (als Nederlandsche verpligting) te blijven voldoen?

Uwe Commissie is van oordeel, dat het wel boven allen twijfel verheven zal zijn, dat deze Kamer uit geenerlei hoofde kan geacht worden geroepen te zijn tot het geven van eenig antwoord op de vragen, die de adressant heeft goedgevonden haar ter beantwoording voor te stellen; dat het evenmin eenig betoog behoeft dat de redenen, die den adressant genoopt hebben, om, na zijne benoeming tot lid dezer Kamer, in *dezelve* geene zitting te nemen, aan deze Kamer en hare bemoeijingen ten eenen male vreemd zijn.

Uwe Commissie heeft alzoo de eer, — daar het adres overigens geenerlei verzoek inhoudt, waarop van de zijde dezer Kamer eenig ander besluit zou behooren te vallen, — u voor te stellen, om ten aanzien van hetzelve over te gaan tot de orde van den dag."

Nadat de Voorzitter heeft voorgesteld, om zich met de bij dit rapport genomen conclusie te vereenigen, vraagt de heer ***Thorbecke*** het woord, en zegt dat de strekking van de door de Commissie genomen conclusie medebrengt om de missive van den heer van Scherpenzeel Heusch als niet ontvangen te beschouwen. Het komt hem voor dat zoodanig besluit niet wel genomen kan worden door de Vergadering ten opzigte van iemand die tot lid der Kamer benoemd is en gepresumeerd kan worden wettig gekozen te zijn. Om die reden kan hij zich met het gevoelen der Commissie niet vereenigen om ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van den dag. Hij stelt alzoo voor om het stuk voor notificatie aan te nemen.

Nadat de Voorzitter heeft opgemerkt, dat er twee voorstellen zijn gedaan, één door de Commissie, strekkende, om ten aanzien van het adres van den heer van Scherpenzeel Heusch over te gaan tot de orde van den dag; het andere van den heer Thorbecke, om het stuk voor kennisgeving aan te nemen, merkt de heer ***van Dam van Isselt*** op, dat wanneer het laatste bij geen der leden ondersteuning vindt, het niet zal noodig zijn om over beide te stemmen.

Daar het laatst gedane voorstel echter door enkele leden ondersteund wordt, vraagt de heer ***Godefroi*** het woord, en zegt dat er, na hetgeen door den spreker uit Leyden is in het midden gebragt, weinig tot justificatie van de bij het rapport genomen conclusie te zeggen valt. De Commissie, zegt hij, heeft gemeend uit hetgeen vroeger in deze Kamer plaats greep, te moeten overgaan tot de orde van den dag ten aanzien van die verzoekschriften, waaromtrent zij naar haar oordeel volstrekt geen besluit kon nemen. Naar de zienswijze der Commissie, geldt het hier juist eene zaak waarover de Kamer niet beslissen kan. Zoodra de Kamer mogt goedvinden om den bedoelden brief voor notificatie aan te nemen, dan zou zij daardoor te kennen geven dat zij zich competent verklaarde om van deze aangelegenheid kennis te nemen. De Commissie heeft gemeend den heer van Scherpenzeel Heusch als bijzonder persoon te moeten beschouwen; en het is haar toegeschenen dat hij dan alleen tegenover deze Kamer als de afgevaardigde van het district Sittard kan aangemerkt worden, wanneer hij zijne geloofsbrieven heeft ingezonden. Wanneer hij dit zal hebben gedaan dan bestaat er eerst presumtie van legaliteit omtrent zijne verkiezing, waarvan de spreker uit Leyden heeft gewag gemaakt. Maar zoolang hij in gebreke is gebleven zijne geloofsbrieven bij deze Kamer in te dienen, kan men hem slechts voor een privaat persoon houden, die vragen doet waarop deze Vergadering niet geroepen is te antwoorden.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** zegt, dat de Kamer het stuk van den heer van Scherpenzeel Heusch heeft verzonden naar de Commissie voor de verzoekschriften, en daardoor reeds beslist heeft, dat het als een verzoekschrift zal worden beschouwd. Nu wordt ten aanzien van de verzoekschriften bepaald, dat zij òf op de griffie ter inzage van de leden nedergelegd, òf bij afschrift naar de ministers verzonden zullen worden, òf wel dat daaromtrent zal worden overgegaan tot de orde van den dag. Daar het alzoo niet gebruikelijk is om verzoekschriften voor kennisgeving aan te nemen, zoo kan hij zich met het voorstel van het lid uit Leyden niet vereenigen.

Aangezien er verschil van gevoelen bestaat gaat de Vergadering tot eene stemming over, en wordt daarbij het voorstel der Commissie, om betrekkelijk den brief van den heer van Scherpenzeel Heusch tot de orde van den dag over te gaan, met 59 tegen 4 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Boxman, van Heloma, van Randwijck, van Heiden Reinestein, Duijmaer van Twist, Nedermeijer van Rosenthal, Backer, Dirks, Wintgens, van Eck, Godefroi, Meeussen, Dommer van Poldersveldt, de Lom de Berg, Bachiene, Slicher van Domburg, van Hasselt, van Dam van Isselt, Heemskerk, Sloet tot Oldhuis, van Walchren, Lotsy, de Monchy, de Moraaz, van der Heijden, Bots, Albarda, van Nispen van Sevenaer, van Rijckevorsel, Verweij Mejan, Smit, van Hall, Villers de Pité, Westerhoff, Boreel van Hogelanden, Costerus, Leclercq, Zijlker, Wijnaendts, Groen van Prinsterer, Dullert, Jespers, Borret, van Voorst, Wichers, Scheltinga Winterberg, Engelen, Storm van 's Gravesande, van der Linden, Anemaet, ter Bruggen Hugenholtz, de Man, Reinders, van Zuijlen van Nyevelt, Donker Curtius, Schiffer, van Doorn, Schooneveld en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Poortman, L. D. Storm, Thorbecke en Fokker.

bij monde van den heer ***Dirks***:

II. » Het stedelijk bestuur van Ylst, provincie Friesland, heeft bij een request van den 10den Januarij 1849, aan deze Vergadering het verlangen te kennen gegeven om in de eerst daar te stellen wet op het kiesregt, ook de stad Ylst tot zetel van een onder-kiesdistrict te verheffen. De gronden waarop dit verzoek steunt, zijn tweeledig; eensdeels geput uit de kennelijke bedoeling der Grondwet om de kiesgeregtigden in de gelegenheid te stellen, hunne stemmen te kunnen uitbrengen; anderdeels in de ligging der stad zelve, die, bij eene bevolking van 1300 zielen, nog al een aanzienlijk getal kiesgeregtigden bevat; welke, bij gemis van eenen straat- of puinweg, in alle saizoenen des jaars, bijzonder bij dooiweder, zoo als het dit jaar reeds het geval is geweest, niet altijd even goed zich naar Sneek, tot het uitbrengen van hunne stemmen, kunnen begeven.

Uwe Commissie, oordeelende, dat deze aanvraag bij de vaststelling van eene kieswet in aanmerking verdient genomen te worden, stelt aan deze Vergadering voor genoemd request tot dat einde neder te leggen ter griffie."

bij monde van den heer ***van Eck***:

III. » *R. J. Roelofs* en 64 andere kiesbevoegden van het 4de kiesdistrict der provincie Groningen, geven bij verzoekschrift aan Uwe Vergadering te kennen:

dat hoewel door de wijziging in het kiesstelsel aan de wenschen des volks is voldaan, echter nog de belangrijkste wenschen zijn te vervullen, namelijk afdoende bezuinigingen door vereenvoudiging zoo op het departement van Oorlog, als ook op alle departementen en takken van staatsbestuur.

Zij beklagen zich dat de vorige Regering onder herhaalde beloften van te zullen bezuinigen in plaats daarvan een schuldenlast heeft doen ontstaan, welke het Nederlandsche volk niet langer kan of wil torschen, en blijven tot herstel daarvan het oog vestigen op u, die *door* en *voor* het volk zijt geroepen om zijne belangen te behartigen; en men verwacht van u dat gij met vasten tred en onbeschroomd aan uwe roeping zult beantwoorden.

Verzoekers wijzen onder de verbeteringen in de huishouding van Staat in te voeren, reeds dadelijk op het kostbare regtswezen, het bezwarende successieregt, waardoor kwade practijken ontstaan en dat voor de nijverheid belemmerend is, het armwezen, het gebrekkige in den waterstaat, kanalen en wegen enz., waarbij men zoude kunnen voegen de jagtwetten, het in de provincie Groningen geldend schoolreglement, de gemeente-politie en vooral de gunsten, welke sommige bevoorregte standen of personen wegens toegelegde wachtgelden, emolumenten, pensioenen en nog duizenden op andere wijze op kosten van den Staat genieten.

Verzoekers vestigen er ten slotte uwe aandacht op, hoe lastig, onzedelijk en nadeelig de toepassing van vele bijzondere wetten, als die op vele accijnsen, op het volk werkt, en met de opheffing waarvan aan de natie eene groote dienst zou worden bewezen, en tevens door vermindering van het personeel der ambtenaren en administratie-kosten weinig bezwaar voor de schatkist zou opleveren.

Uit hoofde het onderwerp, waarover het verzoekschrift handelt, behoort tot de zoodanige, tot de beoordeeling waarvan de Kamer te eeniger tijd zou kunnen worden geroepen, stelt uwe Commissie voor, hetzelve tot inzage der leden ter griffie dezer Vergadering neder te leggen."

bij monde van den heer ***Wintgens***:

IV. » *M. D. Teenstra*, eigenaar te Ulrum, heeft een verzoekschrift ingediend tot opheffing der slavernij in de Nederlandsche overzeesche bezittingen.

In eene breedvoerige memorie, aan het eigenlijk verzoekschrift gehecht, deelt de verzoeker een overzigt mede van den toestand der slaven in de West-Indische kolonien.

Hij voegt daarbij zijne beschouwingen over de wijze waarop men tot eene vrijlating der slaven zoude kunnen geraken, zonder de belangen der planters en andere eigenaren van slaven uit het oog te verliezen, en eindigt met den wensch dat de onderwerpelijke zaak, in het belang van slaven en slavenhouders, van de kolonien en het moederland, nader mag worden onderzocht, of dat er eene Staats-commissie mag worden benoemd, om in dezen eene wet voor te dragen, waarbij de afschaffing der slavernij op eenen bepaalden tijd in de kolonien wordt bevolen.

Vermits dit verzoekschrift en de daarbij gevoegde memorie licht verspreiden over een allergewigtigst onderwerp, en de belangen der overzeesche bezittingen, naar aanleiding der wijzigingen in de Grondwet gebragt, tot beraadslagingen in deze Kamer zullen aanleiding geven, zoo stelt uwe Commissie voor om dit verzoekschrift met de bijgevoegde memorie ter inzage op de griffie te deponeren."

bij monde van den heer ***Godefroi***:

V. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften zijn gesteld de adressen aan deze Kamer gerigt door *K. G. Kleene* en anderen, verveeners te Wanneperveen (provincie Overijssel), *A. R. Knol* en anderen, verveeners onder de gemeente Kolderveen (provincie Drenthe), en *H. S. Timmerman* en anderen, verveeners en turfmakers te Giethoorn (provincie Overijssel).

Alle die adressanten verzoeken, dat deze Kamer door hare tusschenkomst de afschaffing en intrekking bewerke der wettelijke verordeningen op den accijns van den turf. Zij wijzen voornamelijk op het knellende der formaliteiten, waarmede de invordering van dien accijns gepaard gaat, op de vernietiging van beschadigden turf, die gevorderd wordt tot het bekomen van afschrijving; op het hooge bedrag, waartoe de belasting is opgevoerd, een bedrag, hetwelk telken jare nog met vijftien tot dertig per cent wordt verhoogd, enkel omdat de turf op het veld getond, en nooit in een volgend saizoen, na behoorlijk ingekrompen te zijn, hertond wordt; op de verpligting van den veenman, om bij den verkoop van zijn turf den accijns voor het Rijk te innen.

De adressanten vermeenen dat deze en meer andere door hen tegen de bedoelde verordeningen aangevoerde bezwaren de afschaffing dier verordeningen gebiedend noodzakelijk maken. Zij zijn van oordeel dat het nadeel, ten gevolge daarvan door 's Rijks schatkist te lijden, zoude kunnen worden vergoed door eene kleine verhooging op het personeel of op de haardsteden alleen.

Daar deze adressen in verband staan tot onderwerpen van wetgeving, tot welker behandeling deze Kamer te eeniger tijd kan worden geroepen, zoo heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen de nederlegging dier adressen ter griffie."

bij monde van den heer ***Wintgens***:

VI. » *Maas Geesteranus* en vijf andere onderteekenaren, wier zonen aan de Delftsche academie worden opgeleid, wenden zich aan deze Kamer wegens een bezwaar ten hunnen opzigte gerezen uit art. 10 van het besluit van Zijne Majesteit den Koning van den 8sten Februarij jl., houdende eene organisatie van het corps ingenieurs van den waterstaat.

Dit artikel luidt als volgt:

» Bovendien wordt genoemde Minister (van Binnenlandsche Zaken) gemagtigd tot het aanstellen van *het noodig bevondene aantal surnumerairen bij den Waterstaat*, bestemd om, *onder de leiding der hoogere ambtenaren, te worden opgeleid*, om daarna als opzigters *te worden in dienst gesteld*, ten einde hun de gelegenheid tot verdere bevordering te openen."

De aankomelingen zullen dienvolgens voortaan *door de hoogere beambten* van den waterstaat worden opgeleid om dus tot ingenieurs gevormd te worden. De requestranten vermeenen, zonder in eene beoordeeling te willen treden, in hoeverre deze opleiding voor den rijks-ingenieur voldoende is, dat deze stap de eerste is tot gedeeltelijke slooping der academie te Delft. Zij zeggen te eerder dit voornemen te moeten veronderstellen, omdat het toch geenszins de bedoeling der Regering kan wezen, naast de ingenieurs van 's Rijks Waterstaat, burgerlijke ingenieurs te kweeken, die boven de eersten zouden uitmunten in wetenschappelijke kennis, zoo noodig voor de gelukkige uitoefening van hun eerwaardig bedrijf.

Zij zijn in het vermoeden dier voorgenomen slooping nog versterkt door de aanspraak van Zijne Majesteit den Koning bij het openen der zitting van de Staten-Generaal, waarin gezegd wordt dat de voorgestelde vermindering der staats-uitgaven reeds aanvankelijk eene uitvoering heeft verkregen, hetgeen volmaakt passen zou op de maatregelen omtrent de academie vroeger aangekondigd in het verslag der tijdelijke Ministers en nu reeds gedeeltelijk in het werk gesteld.

De requestranten hadden vroeger geene bezorgdheid te dien opzigte, meenende dat, daar volgens art. 194 der Grondwet het openbaar onderwijs door de *wet* moet worden geregeld, de academie te Delft onaangeroerd zou zijn gebleven, tot dat die inrigting bij de wet zoude zijn geregeld.

Thans echter vreezen zij dat langs een zijdelingschen weg die academie zal worden gedesorganiseerd, voordat de wet de inrigting van het onderwijs zal hebben geregeld en door die desorganisatie zou voor de zonen der requestranten de loopbaan gesloten worden, die zij zich verkozen hebben en die hun door de Regering zelve geopend werd.

Zij wenden zich daarom aan deze Vergadering, met verzoek dat er maatregelen worden in het werk gesteld ten einde aan de zonen der requestranten en aan de natie in het algemeen, geene gelegenheid tot onderwijs ontnomen worde, die bestemd scheen de bedrijvigheid en welvaart van het volk te bevorderen.

Uwe Commissie is van gevoelen, dat het onderwerp van dit verzoekschrift is van zeer gewigtigen aard. Inderdaad wordt toch bij het vermeld art. 10 van het Koninklijk besluit de opleiding der ambtenaren van den Waterstaat geregeld, en zulks terwijl eene Staats-commissie, waarin ook de heer Simons, directeur der academie van Delft, zitting heeft, zich bezig houdt met het onderzoek omtrent het hooger onderwijs, waartoe de opleiding van ingenieurs voorzeker behoort.

Het is dus voor het minst twijfelachtig of door de bepaling, waartegen de requestranten zijn opgekomen, niet wordt geregeld een onderwerp behoorende tot het gebied des wetgevers.

Uwe Commissie stelt alzoo voor, vermits eenig lid in dit verzoekschrift reden zoude kunnen vinden tot het doen van een voorstel of het vragen van inlichtingen, hetzelve ter inzage der leden op de griffie neder te leggen en een afschrift van hetzelve mede te deelen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken."

bij monde van den heer ***Meeussen***:

VII. » Naar de Commissie voor de verzoekschriften is verzonden een adres van den bij deze Kamer niet onbekenden heer *C. van der Tuuk* te Haarlem.

Bij dat adres is gevoegd een door hem geschreven werkje, getiteld: » *'s Lands behoudenis.*"

In dat werkje ontwikkelt adressant het plan eener vrijwillige negotiatie, groot 120 millioen, te openen onder toezigt van den Staat. De deelneming zou zijn renteloos, maar kans geven op premien.

Volgens den adressant zou door deze negotiatie gedekt kunnen worden het vermoedelijk tekort van 16 millioen, en na aflossing binnen zeven jaren nog een batig saldo van ruim 12 millioen overblijven.

Uwe Commissie heeft de eer voor te stellen, om het verzoekschrift, waarbij de adressant de aandacht der Kamer op voormeld plan vestigt en hare medewerking inroept, ter griffie neder te leggen, als betrekking hebbende op een onderwerp, waarover bereids een wets-ontwerp bij deze Kamer is ingekomen."

VIII. » Bij de Commissie voor de verzoekschriften in ingekomen een adres van R. Feis c. s., te Winschoten.

Adressanten dringen aan op geheele afschaffing van het bestaande belastingstelsel, en vervanging daarvan door het invoeren eener belasting op de inkomsten, met deze beperking dat inkomsten juist toereikende om een gezin te voeden, zoo als adressanten zich uitdrukken, niet zouden behoeven bij te dragen in de betaling der renten van de staatsschuld.

Adressanten vermeenen dat deze belasting meer billijk en in de uitvoering minder kostbaar zijn zou.

Voorts verlangen zij dat van wege den Staat kosteloos openbaar onderwijs zal worden gegeven.

Uwe Commissie heeft de eer deze Kamer voor te stellen om het verzoekschrift ter griffie neder te leggen, als betreffende onderwerpen, waarvan nadere wettelijke regeling wordt te gemoet gezien."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

De ***Voorzitter*** geeft der Vergadering kennis dat de Commissie voor het adres van antwoord op de troonrede, volgens art. 94 van het Reglement van Orde, een ontwerp heeft ter tafel ge-

bragt, dat dit stuk reeds gedrukt is en onmiddellijk aan de leden zal worden medegedeeld.

Wordt besloten hetzelve naar de afdeelingen te verzenden.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DONDERDAG 22 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten twee ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Albarda, Godefroi, Dommer van Poldersveldt, van Eck, de Moraaz, van Nispen van Sevenaer, van Rijckevorsel, Slicher van Domburg, Borret, de Lom ide Berg, van Voorst, Reinders, Verweij Mejan, Ter Bruggen Hugenholtz, Heemskerk, Dullert, Bachiene, Luijben, Groen van Prinsterer, Nedermeijer van Rosenthal, Backer, Smit, Wijnaendts, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Bots, Wintgens, van Walchren, Leclercq, Westerhoff, Fokker, Poortman, van Heiden Reinestein, van Hasselt, de Man, Scheltinga Winterberg, de Villers de Pité, van der Linden, van Naamen, Engelen, van Zuijlen van Nyevelt, Jespers, Wichers, Duijmaer van Twist, Meeussen, van der Heijden, Anemaet, Zijlker, Donker Curtius, Boxman, Sloet tot Oldhuis, Dirks, Boreel van Hogelanden, de Monchy, Schiffer, Schooneveld, Mutsaers, van Randwijck, van Heloma, van Hall, van Dam van Isselt, Costerus en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de Kamer is hulde gedaan van het navolgende boekwerk: *Eene stem uit Indie over het Indische muntwezen*, overgedrukt uit het Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek.
Wordt besloten tot de plaatsing van dit stuk in de boekerij der Kamer.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie voor het adres van antwoord, ten gevolge van de in de afdeelingen op haar ontwerp gemaakte aanmerkingen, in dat stuk nog eenige wijzigingen gebragt heeft en dat het reeds gedrukt en aan de leden rondgedeeld is.

De beraadslagingen over het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede worden bepaald op morgen ochtend ten elf ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 23 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 65 leden tegenwoordig.

De Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst, voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Marine, van Oorlog en van Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de Kamer is hulde gedaan van een boekwerk, getiteld: *Stukken, het Huiszittenhuis betreffende, uitgegeven op last van den raad der stad Leyden, door de daartoe benoemde raads-commissie.*
Wordt besloten tot plaatsing van dit werk in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** deelt mede, dat bij de Kamer ontvangen is een adres van. . . Janssen, onderwijzer te Groenlo, dat echter als ongezegeld, ingevolge art. 104 van het Reglement van Orde, ter zijde is gelegd.

Is ingekomen eene missive van den heer van Hasselt, die daarbij kennis geeft, dat hij, ten gevolge van het overlijden van zijnen schoonvader, de residentie heeft moeten verlaten, en dat hij daardoor verhinderd wordt voor het oogenblik aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen. Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de beraadslaging over het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede, hetwelk, zoo als het laatstelijk door de Commissie gewijzigd is, aldus luidt:

SIRE!

§ 1. De Tweede Kamer der Staten-Generaal beseft levendig het gewigt der pligten, welke de Grondwet aan de Volksvertegenwoordiging oplegt. Wij wenschen, tot vervulling der groote, veelomvattende taak, waartoe zij den wetgever roept, mede te werken met het doel, dat tusschen de natie en hare regering die innige overeenstemming, welke de kracht der regering is, worde gevestigd. Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de ontwikkeling der vrijheden en regten, welke de Grondwet aan het Nederlandsche volk waarborgt, hieraan moet de regeling van bestuur, die zij verlangt, dienstbaar wezen.

§ 2. Wij gelooven, Sire, dat, wanneer aldus de regering nationale kracht wordt, de moeijelijkheden, welke onze finantiële toestand aanbiedt, kunnen worden te boven gekomen. Die moeijelijkheden zijn vermeerderd door een tekort; doch zullen met dekking van dat tekort niet verdwijnen. Zij eischen vooral, dat *en* ons stelsel van uitgaven, *en* dat onzer belastingen op eenen anderen voet worden gebragt. De natie zal des te gewilliger zijn, naar mate zij meer overtuigd is, dat de offers, die men van haar vergt, te regt worden gevraagd, naar behooren verdeeld, en doeltreffend besteed.

§ 3. Aan den wil zal het vermogen zich paren, zoo de nijverheid haar levensbeginsel, vrije beweging, door wetgeving en bestuur ziet eerbiedigen, en bij beide een juist begrip harer belangen ontmoet.

§ 4. De kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen hebben hooge aanspraak op nationale belangstelling. Wij zullen het onzen pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig kennis te nemen, en de maatregelen, welke tot bevordering van hunnen voorspoed noodig zijn, ijverig te ondersteunen.

§ 5. De natie, Sire! kan niet vergeten, dat Gij het zijt, die haar riept tot uitoefening van het regt, waaruit wij onzen oorsprong ontleenen. Wij schatten ons gelukkig, U hiervoor de hulde harer erkentelijkheid te mogen brengen. Koning en Volk zijn tot elkander genaderd; en in deze overtuiging sluiten wij ons aan Uwe Majesteit, om het nieuwe tijdperk, dat Gij opendet, moedig, met vertrouwen op den goddelijken zegen, in te treden.

In de eerste plaats wordt de beraadslaging geopend over de algemeene strekking van het adres. Eer daartoe wordt overgegaan erlangt

de heer ***Groen van Prinsterer*** het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij merkt op, dat de Commissie in het ontwerp van adres de troonrede geheel ter zijde heeft gesteld. Voor het oogenblik laat hij de wenschelijkheid van die verandering, van die afwijking van hetgeen er tot dusverre bij de Tweede Kamer geschiedde, in het midden. Dit vraagstuk heeft zich tot hiertoe nooit voorgedaan. Maar juist uit dien hoofde wenschte hij dat punt als eene *question préalable* behandeld en beslist te zien. Indien de Vergadering zich daarmede kan vereenigen, dan vraagt hij over de zaak zelve het woord.

Op de vraag des ***Voorzitters***, of deze motie van orde ondersteuning vindt, zegt:

de heer ***Thorbecke***, voorzitter der Commissie, dat er bij de Commissie geene de minste zwarigheid bestaat dat het vraagstuk, dat door den eersten spreker als motie van orde ter tafel gebragt is, eerst worde behandeld en beslist, en dat tot dat einde aan dat geëerde lid het woord worde verleend.

De heer ***Groen van Prinsterer*** hierop het woord erlangende, zegt hoofdzakelijk, dat het in geenen deele zijn ver-

langen is, dat men zich in het adres zoo naauw aan de troonrede houde, dat op *alle* onderwerpen, die daarin worden behandeld, bepaaldelijk zou moeten worden geantwoord. Maar het is toch eene geheel andere vraag, of de troonrede bij dat antwoord als 't ware geheel ter zijde moet worden geschoven? Een adres, waarbij op de troonrede geen acht geslagen wordt, zou, tegen de bedoeling der opstellers en van de Vergadering, ligt den schijn kunnen doen ontstaan, dat daarbij de waardigheid der Kroon niet in het oog gehouden wordt. Gaarne brengt hij zijne hulde aan den stijl en over 't algemeen ook aan den inhoud van het adres. Hij zou wenschen, dat het kon behouden worden. Doch er bestaat bij hem eene groote zwarigheid, die hem voor alsnog belet, er zijne goedkeuring aan te verleenen. Het ontwerp-adres is namelijk, naar zijne meening, geen antwoord op de troonrede; het is eene toespraak van de Vergadering aan den Koning.

Maar nog eene andere bedenking heeft zich bij hem tegen dusdanig adres van antwoord opgedaan, welke hij aan de beoordeeling der Vergadering onderwerpt. De beraadslaging over het adres van antwoord is steeds in de constitutionnele regeringen als de meest gewigtige van eene zitting beschouwd. Zij geeft toch aanleiding tot eene politieke kennismaking, en om bij die gelegenheid zijne denkbeelden, zijne gevoelens te wisselen over allerlei aangelegenheden van wetgeving en van bestuur. Spreker vreest dat die gelegenheid nu zal worden ontnomen, of dat de leden, door het voordragen van allerlei amendementen, trachten zullen den weg te openen, om over verschillende onderwerpen hun gevoelen te openbaren. Het adres zou in zeker opzigt als leiddraad aangenomen kunnen worden voor de beraadslagingen die thans geopend zullen worden. Indien men de troonrede in handen neemt en haar met het adres vergelijkt, dan blijkt het, dat een aantal zinsneden òf in het geheel niet, òf slechts in de verte worden beantwoord. Het schijnt hem toe, dat de Kamer moest beginnen met te beraadslagen over de 1ste paragraaph van het ontwerp-adres, en dan de aanspraak van den troon volgen. In dat geval zou kunnen worden gevraagd, of de eene of andere zinsnede, naar het oordeel van de meerderheid der Vergadering, behoorde te worden beantwoord. Dan kon daartoe een voorstel worden gedaan en onmiddellijk daarover worden beraadslaagd. Hem komt het voor, dat het volgen van dien weg de meeste aanbeveling verdient en dat het daardoor mogelijk zal worden, om tot een wezenlijk adres van antwoord te geraken.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat het alzoo uit de ontwikkeling dezer motie van orde blijkt, dat de algemeene strekking van het ontwerp-adres bij den geëerden spreker geene goedkeuring heeft kunnen vinden, omdat het ontwerp, naar zijne meening, eigenlijk de troonrede niet zou beantwoorden. De spreker heeft mitsdien de algemeene strekking van het ontwerp bestreden. Hij heeft alzoo gehandeld overeenkomstig art. 97 van het Reglement, door zich het eerst over de algemeene strekking te verklaren. Maar na de ontleding van de motie van orde, die zich daartoe bepaalt, meent hij aan de Vergadering te moeten voorstellen, de beraadslagingen over de algemeene strekking van het ontwerp van adres te moeten voortzetten.

Dienovereenkomstig door de Vergadering besloten zijnde, worden de beraadslagingen over de algemeene strekking van het ontwerp-adres voortgezet.

De heer ***van Heiden Reinestein***: Ik heb het woord gevraagd ten einde in korte woorden de gronden uiteen te zetten welke mij *tegen* de strekking van het ontwerp-adres in antwoord op de troonrede, in voege thans aan onze beraadslagingen onderworpen, mijne stem zullen doen uitbrengen, en waarbij ik zal trachten, ter besparing van den kostbaren tijd, zoo kort en zakelijk immer mogelijk te zijn, alles onverkort om ingeval de meerderheid der Kamer zich met de strekking mogt vereenigen, omtrent sommige punten van dat concept mijn nader gevoelen uit te brengen en in verband daarmede die wijzigingen of bijvoegingen voor te stellen welke *casu quo* mijns inziens niet kunnen worden gemist. De bedenkingen bij mij aanwezig zijn overigens in hoofdzaak genoegzaam overeenkomende met die door mijnen hoog geachten ambtgenoot Groen van Prinsterer zoo even ontwikkeld en welke hem tot het doen der door hem voorgestelde motie van orde aanleiding gaven.

Het hoofdbezwaar daaromtrent, Mijne Heeren, bij mij opgekomen, bestaat in het volstrekt gemis van verband tusschen het project *zoo genoemd* antwoord en de troonrede zelve. Het denkbeeld toch alleen van antwoord sluit de noodzakelijkheid van zoodanig verband in zich, en wanneer in een stuk als het onderwerpelijke in geen eenig opzigt verband wordt aangetroffen met de rede van de Kroon uitgegaan en waarvan dit stuk een gevolg is, dan houdt het op antwoord te zijn en is een bloot op zich zelf staand adres en niets meer. Een noodzakelijk gevolg van dat gemis aan verband is dat men òf *te veel* zegt òf *te weinig*, vooral nu men als *in casu* eenmaal tot specialiteiten afdaalt en het algemeen terrein heeft verlaten. *Te veel* wanneer wij ons te bepaald over de regeling van bestuur uitlaten op een standpunt waarop de meesten onzer met de verschillende raderen van het bestuur nog slechts oppervlakkig bekend zijn en waarop onze gewijzigde Grondwet haar begin van uitvoering als zoodanig naauwelijks heeft gekregen. *Te weinig* wanneer wij, zoo als in het onderwerpelijk concept-adres het geval is, feiten en omstandigheden voorbijgaan door de Kroon aangeroerd, en waaromtrent het stilzwijgen dezer Vergadering zoo niet ongepast, althans tot verkeerde uitlegging te regt zou kunnen aanleiding geven. Ik vestig alleen maar en slechts ter loops uwe aandacht op onze diplomatieke betrekkingen, op de Limburgsche quaestie, op de diensten door het leger van den Staat bewezen en in 's Konings rede te regt geprezen. Ik vestig dezelve op de verblijdende uitkomsten, welke, ondanks de buitengewone wapening van het vorige jaar, als gevolg der beroeringen van Europa, het budget van Oorlog heeft opgeleverd en waarin eene schrede is kenbaar geworden op het pad van vereenvoudiging en bezuiniging, niet slechts door ons allen zoo hoog gewaardeerd, maar welke in verband met nijverheid en nationale welvaart eene hoofdvoorwaarde van ons bestaan op den duur geworden is, en tot welker ontwikkeling wij niet te krachtig kunnen zamenwerken. Ik vestig dezelve echter bovenal, Mijne Heeren, op het *onderwijs*, dat ik zelfs met geen enkel woord in het concept vind aangeroerd. Het adres ademt niets dan bloot materieel belang; maar het intellectuele, de ware ontwikkelingskracht voor dat stoffelijk belang, verlichting door onderwijs en ten gevolge van dien bevordering van godsdienstzin en zedelijkheid is vergeten; de *eenige* bron die tot ware materiele welvaart kan leiden is voorbijgegaan, *het gevolg* aangeroerd, maar juist de *oorzaak* vergeten.

Maar welk is nu het middel om de zwarigheid van zoo ligt te veel of te weinig te zeggen uit den weg te ruimen? Die klippen, Mijne Heeren, kunnen slechts langs twee wegen worden vermeden.

1°. Door het voorbeeld te volgen in andere constitutionnele rijken, bepaaldelijk in Groot-Brittannie, bestaande, alwaar het adres in antwoord op de troonrede niet anders is dan eene paraphrase, eene bijna woordelijke herhaling dier rede zelve, zonder eenige de minste consequentie. Het is een zoodanig antwoord dat het meest met de parlementaire vormen en gebruiken strookt, dat van de eene zijde geen botsing hoegenaamd te weeg brengt, maar ook van de andere zijde de wetgevende magt ten eenen male in haar geheel laat, magtig en meester om te spreken wanneer het tijd is, en bij iedere gepaste gelegenheid hare zienswijze op eene *doordachte* en *krachtige* wijze aan de regering kenbaar te maken.

2°. Een tweede middel is, noch het een noch het ander te doen en geene geparaphraseerde troonrede te geven, geen flaauwen weerklank van 's Konings woorden in den vorm van een adres van adres van antwoord te kleeden, en evenmin om bij een adres als het onderwerpelijke eenige specialiteiten aan te doen en aan de Regering kenbaar te maken, maar om zich te bepalen bij een eenvoudig adres van hulde, een zoodanig waarbij wij den Koning onzen eerbiedigen dank betuigen voor de aan ons gedane mededeelingen, voor Hoogstdeszelfs ijver in het behartigen van de belangen zijner onderdanen, en onder bereidverklaring van onze zijde mede te werken tot eene gepaste daarstelling van al datgene wat een noodzakelijk uitvloeisel voor het gemeenschappelijk belang moet worden van onze nieuwe grondwettige verordeningen, en wat strekken kan om deze op eene duurzame wijze te bevestigen en op 's Lands bestuur toe te passen.

Het is deze laatste wijze, Mijne Heeren, die mij in de omstandigheden, waarin wij verkeeren, en uit vrees dat, bij het nietige van een flaauwen weerklank van 's Konings rede, in het tijdsgewricht waarin wij ons bevinden, zelfs eene bloote paraphrase dier zoo buitengewoon gedetailleerde troonrede tot noodelooze discussien zoude aanleiding geven, het is daarom, zeg ik, deze laatste wijze die mij het verkieslijkst is voorgekomen.

Ten slotte wenschte ik echter, ter voorkoming van verkeerde opvattingen, nog aan de Vergadering op te merken, dat het mijne bedoeling geenszins is om te zwijgen als het tijd van spreken is, om zoetsappige taal te voeren waar eerlijke en opregte maar ook krachtige taal in den *oud*-Nederlandschen zin en beteekenis wensch en behoefte is geworden, en evenmin om, als ik het zoo mag uitdrukken, de discussie in deze Kamer in het keurslijf te steken.

Neen, Mijne Heeren, dat zij verre, ik wilde alleen noodelooze tijdverspilling vermijden; niet op het voorbeeld onzer Fransche naburen, dagen ja weken aan de behandeling van eigenlijk niets afdoende, doch telken jare, en dit vergete men niet, terugkeerende zaken verspillen. Ik wenschte den geest dezer Vergadering in zijn geheel te behouden, om denzelve dan eerst krachtig te doen uitkomen, wanneer de opvolgende behandeling van zoo veelsoortige en alle takken der regering rakende wets-ontwerpen aan hare beraadslagingen zal worden onderworpen.

ZITTING VAN DEN 23STEN FEBRUARIJ.

De heer ***Engelen:*** Ik moet met de beide vorige sprekers in gevoelen verschillen, en zal mij gaarne met de algemeene strekking van het ontwerp-adres vereenigen. Ik beschouw dat ontwerp als eene belangrijke verbetering in de wijze van werken, tot dusver bij de Tweede Kamer gevolgd; te belangrijker, daar zij reeds bij den aanvang onzer werkzaamheden tot stand gebragt, het vooruitzigt opent op meerdere, even wenschelijke wijzigingen in die werkzaamheden. Met genoegen heb ik het opgemerkt, dat men bij de zamenstelling van het adres den ouden kronkelweg verlaten en een geheel nieuwen weg betreden heeft, die regtstreeks leidt naar het doel dat men zich bij 't beantwoorden eener troonrede moet voorstellen. Jaren lang is deze zelfde zaal getuige geweest van langgerekte en onvruchtbare beraadslagingen over het adres van antwoord, die het bewijs opleverden, dat men den aard van dat adres evenzeer als van de troonrede zelve, ten eenen male miskende. Ik weet het, Mijne Heeren, men heeft zich van lieverlede gehecht aan 't denkbeeld, dat de troonrede, schoon onmiddellijk van de lippen des Konings vloeijende, even als andere staatsstukken, het werk der ministers was; en wij zullen hier eene meening niet bestrijden, die volkomen gewettigd werd door den vorm, waarin men de troonrede inkleedde. Zij bevatte steeds eene opsomming van beginselen en plannen van regering, die, min gepast in den mond van eenen constitutionnelen, en dus onschendbaren Koning, wel noodzakelijk moest beschouwd worden als uit de pen der verantwoordelijke ministers gevloeid. Maar toch, zij werd door den Koning in persoon uitgesproken, door geene mede-onderteekening van een der hoofden der ministeriele departementen bepaaldelijk als het werk van een hunner aangeduid; ja, zij kon zelfs, gelijk het mij voorkomt dat in eene zinsnede der jongste troonrede eenigermate het geval is, het onschendbaar Hoofd van den Staat in eene verkeerde positie stellen tegenover de verantwoordelijke ministers. Dit moest noodwendig eene jammerlijke verwarring van begrippen ten gevolge hebben; ook schoon men voortging, de troonrede als een ministerieel staatsstuk te beschouwen, en zich van de beraadslagingen over het adres bediende, om de inzigten en ontwerpen der Regering ter sprake te brengen, op eene wijze, die daaraan geheel vreemd moest blijven. En dit was niet alleen hier het geval. Maar men herinnere zich, tot welke hevige tooneelen de beraadslagingen over het adres weken lang in de Fransche kamers aanleiding hebben gegeven en hoeveel onrust die in de gemoederen hebben doen ontstaan. Let men daarentegen op dien Staat, die wel het innigste begrip heeft eener constitutionnele monarchie — op Groot-Brittannie, — dan zullen wij bevinden, dat men daar weinig politiek belang hecht aan de openingsrede, en zonder wijdloopige beraadslagingen het adres van antwoord vaststelt; zoodat het parlement zijnen tijd aan meer belangrijke werkzaamheden kan wijden. Te regt heeft de Commissie tot het opstellen van een ontwerp van adres in antwoord op de troonrede, de behoefte gevoeld, om dat goede voorbeeld te volgen. Slechts weinige en dat nog wel zeer gewigtige punten worden in het ontwerp behandeld. Welligt had de Commissie in dat opzigt nog spaarzamer te werk kunnen gaan. In zooverre zou ik mij met het gevoelen van den vorigen spreker zeer wel kunnen vereenigen. Voor 't overige is het adres, wat het behoort te zijn, de bloote plegtige beantwoording eener rede, waarmede het Hoofd van den Staat de vergadering van de Vertegenwoordigers des volks op eene plegtige wijze geopend heeft. Laten wij alzoo, Mijne Heeren, door te toonen, dat wij aan 't adres van antwoord geen ander karakter willen toegekend hebben, de Regering uitlokken, om ook van hare zijde aan de openingsrede geene meerdere beteekenis te leenen. Wij zullen dit doen, wanneer wij met de meeste eenparigheid onze goedkeuring hechten aan de algemeene strekking van 't concept-adres.

De heer ***van Dam van Isselt***: Wanneer men zich de beraadslagingen herinnert, die in vorige jaren over het adres in deze Vergadering zijn gevoerd, dan zal het voorzeker niemand bevreemden, dat ik tot degenen behoor, die zich verheugen, dat het adres eindelijk is geworden een zelfstandig stuk, uitdrukkende de denkbeelden en gevoelens van deze Kamer. Ik stem met den vorigen spreker toe, dat de beraadslagingen over het adres in vorige jaren meest onvruchtbaar waren. Maar ik meen te mogen vragen, waarom dit het geval was? Omdat de toenmalige ministers des Konings tot vasten regel hadden aangenomen *hunne* begrippen door den Koninklijken mond kenbaar te maken, *hunne* voornemens door den Koning mededeelden, en zich aldus met den Koninklijken mantel dekten. Die verantwoordelijke ministers, die geene verantwoordelijkheid wenschten op zich te laden, verschenen niet in de vergadering, en daardoor werd de mogelijkheid benomen om eenigen maatregel ter sprake te brengen, eenige inlichting te vragen, eenige opheldering te bekomen. Ik verheug mij inderdaad, dat de staat van zaken op dit oogenblik geheel veranderd is. Ik verheug er mij over, dat het tegenwoordige ministerie bij deze gelegenheid in de Vergadering is verschenen. Nu is de mogelijkheid daar, nu is de weg geopend om met hetzelve de meest gewigtige onderwerpen te behandelen. Het komt mij voor, dat de meening, welke door vorige sprekers is voorgestaan, om die behandeling uit te stellen tot dat de beraadslagingen zullen worden gehouden over de ontwerpen van wet, die zullen worden aangeboden, minder doelmatig te beschouwen is. Het is allezins te wenschen, dat die punten, welke thans afgehandeld kunnen worden, in overweging worden genomen; dat die inlichtingen welke men mogt verlangen nu worden gevraagd en gegeven. Het is in het tegenovergestelde geval te vreezen, dat die punten gedurende den verderen loop der zitting telken male terugkomen en aanleiding geven tot voortdurende beraadslagingen. Te regt is het reeds door den spreker uit de residentie gezegd, dat het vaststellen van het adres in antwoord op de troonrede, als het ware is eene politieke kennismaking, die in den tegenwoordigen stand van zaken van het hoogste gewigt moet worden beschouwd.

En wanneer ik nu, na hetgeen ik heb aangemerkt, het ontwerp van adres beschouw en zeg, dat ik mij met de strekking niet geheel kan vereenigen, dan zeg ik zulks niet omdat ik met de woorden zoo als zij daar staan niet kan instemmen, maar omdat men daarin vele gewigtige punten onbehandeld heeft gelaten en voorbijgezien heeft. In de afdeeling, waarvan ik de eer had voorzitter te zijn, zijn vele dier punten ter sprake gebragt. De meerderheid heeft volstrekt niet verlangd, dat het adres zou worden een flaauwe weêrklank, maar dat het zou zijn een *antwoord* op de troonrede. De laatste spreker heeft geoordeeld, dat men in dit opzigt het voorbeeld van Engeland volgen moest. Ook ik geloof, dat wij veel nut kunnen trekken uit de voorbeelden, die Engeland, nopens de staatkundige en parlementaire handelingen, levert. Ja, wij kunnen ook ten aanzien van het adres veel van Engeland leeren. Daar bestaat de meest mogelijke vrijheid, gepaard met den meesten eerbied in vormen voor den souverein.

En ziedaar juist het bezwaar dat bij mij weegt tegen het in beraadslaging zijnde adres. Mij schijnt het toe, dat het zondigt tegen de eerste regelen van beleefdheid. Wanneer iemand ons toespreekt, dan handelen wij toch zeer onbeleefd wanneer wij daarvan geen notitie nemen, wanneer wij *ex abrupto* tot iets anders overgaan; men mag er bijvoegen wat men pligtmatig oordeelt dat vernomen worde, maar men dient de wellevendheid in het oog te houden. De zaak kan goed zijn, maar men kan zondigen in den vorm. En wanneer men nu dit ontwerp van adres inziet, dan blijkt het nergens uit, dat de Tweede Kamer den Koning toespreekt, in antwoord op hetgeen in de troonrede ook tot de Tweede Kamer gerigt werd.

In de afdeeling waartoe ik behoor, heeft men gewenscht, dat nog eenige belangrijke punten in het adres zouden worden opgenomen, zoowel die in de troonrede voorkwamen, als die in dat staatsstuk onvermeld gelaten zijn. Nu is het mij onbekend of in die afdeeling geheel alleen die wensch is geuit, en of in de andere geene enkele stem zich heeft verheven om datzelfde denkbeeld te ondersteunen. Mogt dat verlangen in andere afdeelingen geen bijval hebben verworven, dan heeft de Commissie van redactie zeer wel gehandeld, dat zij daarop geen acht heeft geslagen. Maar indien die wensch ook door anderen werd gedeeld, dan mag ik mijne verwondering niet ontveinzen, dat het ontwerp bijkans onveranderd bij de Kamer teruggekomen en thans aan hare beraadslagingen onderworpen is, en dat de overwegingen in de afdeelingen slechts geleid hebben tot drie veranderingen in de woorden. Ik geloof inderdaad, dat het noodig is, in dit zelfstandig adres; eenige paragraphen bij te voegen, of de tegenwoordige aan te vullen wij kunnen dit doen, zonder ons schuldig te maken aan laffe vleijerij of verkeerde onderdanigheid. Maar het is pligt, ook in den geest van het adres, ten opzigte van sommige aangelegenheden, openhartig en rondborstig tot de Regering te spreken. Zoo zouden wij, om slechts van één punt te gewagen, over het Limburgsch vraagstuk kunnen spreken op eene wijze, die voor Limburg van geruststellenden aard zou kunnen wezen en naar buiten krachtig zou kunnen werken. Het is waar, de handelingen der Regering nopens dat gewigtige vraagstuk zijn ons tot dusverre nog niet volledig bekend, maar uit hetgeen wij weten, zouden wij toch wel die verklaring kunnen geven, dat wij redenen hebben, om ons te verheugen, dat de Koning en Zijne Ministers de eer van Nederland en de tractaten hebben gehandhaafd; wij zouden zeer wel kunnen doen gevoelen, dat het kleine Nederland wel geen voorstander is van den oorlog en den vrede mint, maar dat het van zijne Regering blijft verwachten, dat zij de waardigheid en de zelfstandigheid van het Rijk zal in het oog houden en handhaven. Het was in dien geest, dat in de troonrede over dat onderwerp gesproken werd. Mogt men nu daarover geheel het stilzwijgen bewaren, dan zou het ligt naar buiten den schijn kunnen doen ontstaan, als of de vertegenwoordiging met die verkla-

ring, met dat voornemen, met dat doel, niet tevreden was. Zijn wij niet genoegzaam ingelicht, om zoodanige verklaring af te leggen, welnu, de ministers zijn daar; zij kunnen door ons geïnterpelleerd worden. Naar mijne meening is de gelegenheid van de behandeling van het adres van antwoord bijzonder geschikt, om de Regering kracht naar binnen, waardigheid naar buiten te geven. Na een en ander te hebben opgemerkt, moet ik herhalen, wat ik reeds heb gezegd. Men versta mij wel. Ik verzet mij niet zoo zeer tegen de algemeene strekking van het adres, maar wel tegen den vorm daarvan. Ik merk het bovendien aan als onvolledig. Niet om den geest, maar vooral om den vorm van het adres, zie ik mij genoodzaakt te stemmen tegen de algemeene strekking van het ontwerp.

De heer ***Wijnaendts:*** Een enkele weêrklank, of ook, zoo als ik zoo even hoorde voorstaan, eene loutere hulde aan den Koning, schijnt mij eene ijdele, onvruchtbare beleefdheid, die te minder passend kan worden geacht, naar mate de Kamer meer geroepen is tot degelijken arbeid.

Ik vermeen daarom, dat men moet onderscheiden tusschen de daad van antwoorden en den vorm en inhoud van het adres van antwoord, juist voor wat betreft de beleefdheids-quaestie. Het antwoorden alleen reeds, de daad op zich zelve, acht ik eene beleefdheid, even als het toespreken des Konings. Dit onderscheid blijkt ook uit den invloed van eene dergelijke rede op den koers der schuldbrieven, welke toch niet aan de meerdere of mindere beleefdheid is toe te schrijven; terwijl in het dagelijksche leven mede het onderscheid bestaat, daar men zegt niet tot iemand te spreken omdat hij geen antwoord waardig is.

Gelooft evenwel niet dat ik onbeleefdheid zou willen wettigen; maar daarom juist geene paraphrase; want werd die op enkele punten eene negative, als ik mij zoo mag uitdrukken, dan ware dit in mijn oog eene onbeleefdheid die vermeden moet worden.

Maar daarteboven, wat verwacht men in de openings-rede? In meerder of mindere mate het programma der Regering. En wat is de Regering geregtigd te zoeken in het antwoord? Den geest, die de Vertegenwoordiging bezielt, dewijl de geest van de meerderheid der Regering aanleiding kan geven tot het wijzigen van de wets-voordragten, niet met verloochening van beginsel, maar, zoo als in de openings-rede vermeld wordt, door wijziging of uitbreiding, en dit dan ter bevordering van die meer innige overeenstemming, welke de kracht der Regering is.

Maar, zegt men, de Vertegenwoordiging bindt zich dan, en ik zou dit beamen wanneer men tot bijzonderheden afdaalde, doch daarom handele men in het adres van antwoord, vooral thans niet, bij de ongewone taak dezer Kamer, over ieder speciaal onderwerp, en deele men slechts in enkele groote trekken de zienswijze der Kamer mede, gelijk bij het concept-adres is geschied. Ik zal voor de algemeene strekking stemmen.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** vereenigt zich met het gevoelen, door vorige sprekers ontwikkeld, dat er in het ontwerp van adres punten, die beantwoording of vermelding verdienen, achterwege gebleven zijn. Dit is, zegt hij, niet alleen het geval met het vraagstuk van Limburg; hij moet herinneren dat ook omtrent Balie daarin niets voorkomt, nettegenstaande de belangen onzer Oost-Indische bezittingen daarbij in zoo hooge mate betrokken zijn. Het zoude voorzeker, tegen de bedoelingen der Commissie, den schijn kunnen hebben als of in de Kamer nopens deze gewigtige onderwerpen eenige onverschilligheid bestond. Hij geeft het toe, dat het adres op eene waardige wijze de gevoelens der Kamer kenbaar make, doch hij kan zich niet vereenigen met de wijze, waarop in dit ontwerp van adres de troonrede wordt beantwoord. Hij vindt dit zelfs minder gepast.

De heer ***Luijben*** deelt in dezelfde meening en is ook van oordeel, dat het adres moet zijn eene beantwoording der troonrede. Hij ziet zich alzoo verpligt te stemmen tegen de algemeene strekking van het ontwerp.

De heer ***Groen van Prinsterer*** blijft het er voor houden en betoogt nog nader, dat het adres is onvolledig. Het zou eerst volledig kunnen worden door de wijze van behandeling die hij heeft voorgesteld. Men kan zeer wel krachtig wezen en men kan ook flaauw wezen onder iederen vorm. De nieuwe Kamer moet het niet *anders* maar *beter* willen maken dan de vorige, zoo niet, dan zou zij ligt kunnen doen wat als *minder goed* zou worden beschouwd.

De heer ***Borret:*** Ik behoor tot diegenen, welke het antwoord dezer Vergadering op de troonrede als eene zaak van het hoogste gewigt beschouwen. Vooral in de tegenwoordige omstandigheden, nu met den aanvang dezer zitting als het ware een nieuw staatkundig tijdperk voor Nederland is geopend, geloof ook ik, dat de natie uit deze beraadslagingen en uit het vast te stellen adres, zal trachten op te maken, welke strekking deze Kamer aan hare toekomstige handelingen geven zal, en hoe zij 's Lands regten en belangen zal voorstaan en behartigen.

Het is daarom van het uiterste gewigt, dat het ontwerp der Commissie met naauwgezette zorg en met de grootste aandacht in overweging genomen worde.

Ik zal echter niet uitweiden over de bedenkingen, welke ook bij mij de vorm en inkleeding van het ontwerp hebben doen oprijzen; ik vereenig mij te dien aanzien geheel met vele der beschouwingen door verschillende leden ontwikkeld. Ook ik ben van meening, dat er tusschen het ontworpene antwoord en de troonrede niet die overeenstemming wordt aangetroffen, welke allezins wenschelijk is.

Ik verlang in geenen deele, dat het adres een flaauwe weêrklank of eene blooté omgekeerde paraphrase zij der troonrede, maar ik geloof ook, dat het voor de Vergadering pligt is, dat hare eer en waardigheid het vorderen, om op de toespraak des Konings een meer bepaald antwoord te geven dan dat, hetwelk in het ontwerp der Commissie is vervat. Het is vooral nuttig, dat uit het antwoord der Kamer aan de natie blijke, dat zij volkomen den wensch deelt, die den Koning bezielt; om met betrekking tot verschillende aangelegenheden de belangen, het welzijn, het heil van het vaderland te behartigen en te bevorderen.

Hiermede vertrouw ik genoegzaam te hebben doen kennen, dat er in de algemeene strekking van het ontwerp veel wordt gevonden, dat mij verhindert daaraan mijne goedkeuring te geven. Ik wil evenwel die algemeene strekking niet in bijzonderheden op nieuw beoordeelen. Ik acht dat overbodig, omdat mijne beschouwingen, na al hetgeen reeds met zooveel nadruk in dien zin is gesproken, voorzeker geen meerder licht over onze tegenwoordige beraadslagingen zouden kunnen verspreiden, maar ik mag niet nalaten de afkeurende stem, die ik zal uitbrengen tegen het werk der Commissie, zoo als het daar ligt, te regtvaardigen, in zooverre ik daartoe, boven alle andere bedenkingen, eene beweegreden heb gevonden in het bezwaar, dat in het ontwerp met geen enkel woord is gewaagd van den toestand van Limburg.

Het is eene waarheid, dat de betrekkingen van het hertogdom met den Duitschen bond moeijelijkheden hebben opgeleverd; er zijn buitengewone maatregelen noodig geweest om de orde en rust, niet in geheel Limburg maar in sommige streken van Limburg, te handhaven. Maar zijn de betrekkingen van het hertogdom met den Duitschen bond oorzaak geweest van moeijelijkheden, het zijn nog meer de pogingen en ondernemingen van eene in den aanvang zwakke, maar allengskens versterkte partij, welke getracht heeft die betrekkingen dienstbaar te maken tot bereiking van bijzondere oogmerken: het is de ongelukkige kreet tot afscheiding van Nederland, dien hij in vele plaatsen van Limburg heeft doen opgaan en zelfs in Duitschland weêrklank heeft doen vinden; het is in één woord de noodlottige vraag der afscheiding van Limburg, die aan de Regering zoo vele moeijelijkheden, en aan de weldenkende meerderheid van Limburgs inwoners zooveel leed en bekommering heeft berokkend.

Die partij, welke eene naauwere verbindtenis van Limburg met Duitschland tot doel van hare pogingen heeft gekozen, heeft wel reeds vele van hare aanhangers verloren, die gelukkig ten laatste de oogen voor de waarheid hebben geopend; maar zij leeft nog; zij werkt nog waar zij kan; zij beheerscht nog de gezindheid van een aanzienlijk deel der bevolking dat zij zoo onedelaardig heeft misleid, en zij is nog stout, omdat zij nog steun vindt in die gezindheid; zij heeft nog onlangs bij de eerste uitoefening van het vrije kiesregt haren invloed doen gelden; en hoe zij, ondanks de van haar afkeerige meening van de verlichte en nadenkende meerderheid der bevolking, nog wanen durft dat aan hare eischen moet worden voldaan, dat is u dezer dagen gebleken uit den hoogklinkenden brief, door haren voornaamsten aanvoerder aan deze Vergadering gerigt.

Indien nu de gebeurtenissen van Limburg aan het geëerbiedigd Hoofd van Staat aanleiding hebben gegeven om aan de volksvertegenwoordiging eene geruststellende mededeeling te doen van Hoogstdeszelfs hoop en verwachtingen voor het behoud van rust en orde in dat gewest, zal dan de Kamer, ik vraag het u, Mijne Heeren, op die mededeeling van den Koning het stilzwijgen bewaren?

In het belang der Regering, in het belang van Nederland is het meer dan tijd dat de onzekerheid ophoude, waarin Limburg tot dusverre verkeerd heeft ten aanzien van zijnen toestand. Het is meer dan tijd dat aan Limburg blijke, dat de Regering en de wetgevende magt zijne vereeniging met Nederland willen handhaven, niet alleen omdat de tractaten daartoe het regt geven, maar ook uit belangstelling voor Limburg, om het welzijn van dat gewest tegen eenen gewissen ondergang te beveiligen. Het is eindelijk meer dan tijd, dat door eene billijke tegemoetkoming aan de wenschen van Limburg de ontevredenheid worde weggenomen, die daar bestaat, en die zooveel kracht leent aan hen, die zijne

toekomstige welvaart zoo roekeloos willen wagen aan de kansen van eene verbindtenis met Duitschland.

Ik acht de tegenwoordige beraadslagingen minder geschikt om de Kamer in het breede over den toestand van Limburg te onderhouden: ik heb veel voor en veel over Limburg te zeggen, doch ik stel er tevens hoogen prijs op om de aangelegenheden van Limburg in deze Vergadering te behandelen, zonder dat hare aandacht daarvan door andere misschien even belangrijke onderwerpen worde afgetrokken. Ik hoop echter weldra daartoe eene gunstige gelegenheid te vinden en ik stel mij voor alsdan aan 's Konings Ministers eenige opheldering te vragen.

Ik zal alzoo stemmen tegen de algemeene strekking van het ontwerp-adres, omdat daarin geene melding hoegenaamd gemaakt wordt van Limburg. Indien echter de algemeene strekking door de Vergadering mogt worden goedgekeurd, dan zal ik nader een bepaald voorstel doen, om eene zinsnede in dien geest in het adres op te nemen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt hoofdzakelijk: Ik geloof dat het zoowel voor de Kamer als voor de Regering van belang is juist te bepalen welk punt thans eigenlijk in beraadslaging is, of met andere woorden, wat men te verstaan hebbe door de algemeene strekking van het adres.

Het geldt hier, zoo ik meen, eene algemeene beschouwing van dat stuk, zoowel ten aanzien van den vorm als van het doel waarom het is ontworpen, zoowel ten aanzien van hetgeen in hetzelve is opgenomen als van hetgeen met stilzwijgen is voorbijgegaan; het geldt hier eindelijk een onderzoek, of men in het adres zoovele onjuiste uitdrukkingen vindt, of zoovele onjuiste denkbeelden daarin omhelst, dat het van belang zou te achten zijn, het geheel te verwerpen, veeleer dan te trachten door amendementen aan vele bezwaren te gemoet te komen, en te beproeven het ontwerp aanmerkelijk te wijzigen.

Zien wij nu het ontwerp in, dan vinden wij al aanstonds iets vreemds; dan (en zoo schijnt het algemeen oordeel over het stuk te zijn) zoude men er uit opmaken, dat het een geheel zelfstandig, op zich zelf staand adres was, geen antwoord op 's Konings rede, en waarlijk, indien boven het stuk niet geschreven stond *antwoord op de troonrede*, zoude het zeker niemand, die de troonrede heeft gelezen, in de gedachte komen dit stuk voor een antwoord te houden.

Zoo wordt dan ook het ontwerp wat den vorm aangaat beoordeeld, en nu meent de Regering aan de Kamer in bedenking te moeten geven, of het raadzaam zij dien dunk te versterken? Zij vraagt het aan de Kamer, of dit hare bedoeling kan geweest zijn, toen zij eene commissie benoemde, om een adres op te stellen in antwoord op de troonrede? Zoo ligt het ook zeker niet noch in de bedoeling der Kamer, noch in die van de stellers van het ontwerp van adres, om in 't minste den schijn aan te nemen van oneerbiedigheid jegens de Kroon. En toch vrees ik, dat het oordeel naar buiten over dat antwoord zijn zal, dat de Tweede Kamer goedgevonden heeft bij haar adres de troonrede ter zijde te schuiven.

De Regering verlangt in geenen deele van deze Vergadering, dat zij een flaauwen weerklank aanbiede van 's Konings rede. Neen! Ook zij verlangt dat die politieke kennismaking, waarop een der sprekers doelde, bij deze gelegenheid tot stand kome. Zij verlangt gaarne de behoeften, de wenschen der natie te kennen, en, zoovel in haar vermogen is, mede te werken, om hare belangen en het welzijn des Vaderlands te bevorderen. Uit zoodanige raadplegingen zou het kunnen blijken, of zij, die in zeer moeijelijke oogenblikken het roer van Staat in handen hebben gekregen, nog het vertrouwen hunner landgenooten bezitten. Daarvan zou het kunnen afhangen, of de tegenwoordige bewindslieden verpligt zouden wezen hunne taak voort te zetten of hunne portefeuilles aan anderen in handen te stellen.

Maar zoodanig beteekenend stuk kan echter zeer wel een *antwoord* zijn en het gevoelen der Kamer krachtig uitdrukken, zonder dat voedsel behoeft te worden gegeven aan de vrees, dat men zou kunnen denken, dat er gedeeltelijk op de troonrede *niet* is geantwoord. Het adres kan zeer wel de troonrede volgen en toch het gevoelen der Kamer tegenover dat der Regering uitdrukken.

In den loop dezer beraadslagingen is de aanmerking gemaakt, dat in het adres te veel of te weinig is gezegd. Zij schijnt in geenen deele ongegrond te zijn. Zoo spreekt men van een *stelsel van uitgaven*. Men zou kunnen beweren, dat een stelsel van uitgaven geen juist begrip uitdrukt, dat het duister is wat daaronder moet worden verstaan. Men verlangt dat èn ons stelsel van uitgaven, èn dat onzer belastingen op eenen anderen voet worden gebragt. Is de bedoeling dier woorden eene geheele omkeering van al wat bestaat, ik kan moeijelijk gelooven dat de Kamer dit zoude verlangen. Men treedt dan eens in bijzonderheden, doch gaat andere punten van groot belang, stilzwijgend, geheel voorbij; men zwijgt van het krijgswezen, van de herinnering aan de vorige Kamers onder en door wier medewerking de wijzigingen in de Grondwet zijn tot stand gekomen; men zwijgt van het werk, waaruit men is ontstaan en doet het voorkomen als of dit door een enkel woord des Konings was tot stand gebragt. De herziening is tot stand gekomen langs den wettigen weg, met gemeen overleg der beide Kamers, voor welke bereidwilligheid de Koning dankbaar is. Waarom hiervan gezwegen? Waarom wordt in het ontwerp de toenadering tusschen Koning en Volk eerst als nu ontstaan voorgedragen, als men erkent, dat de vereeniging tusschen de Natie en het Huis van Oranje steeds bestond en dat de innige band tusschen Koning en Volk niet verbroken is geweest?

Men kan niet zeggen, dat het ontwerp vijandig is, maar het bevat veel, dat, tegen de bedoeling der ontwerpers en zeker tegen de bedoeling der Kamer, in eenen zin kan worden uitgelegd, welke niet wenschelijk schijnt. En wanneer men nu van oordeel mogt wezen, dat in dit ontwerp geen behoorlijk verband met de troonrede bestaat; òf dat daarbij meer eerbied voor den Koning moest zijn betoond; òf dat daarin andere punten dienden te worden opgenomen; òf dat er te veel, òf dat er te weinig in het adres voorkomt, dan verklaart men zich eigenlijk tegen de algemeene strekking van het adres; dan zal men haar moeten afwijzen; dan kan men zich daarmede ten minste niet vereenigen.

Een der sprekers was van meening, dat de Kamer een meer bepaald antwoord geven moest en meende daartoe te kunnen komen door de troonrede tot grondslag van het antwoord te doen strekken en dan, bij wijze van amendement, het stuk te wijzigen naar gelang van het gevoelen der meerderheid; met andere woorden hij wilde eene geheele omwerking door de Kamer van het ontwerp der Commissie. Maar het zij mij geoorloofd te doen opmerken, dat op die wijze het doel, dat die spreker beoogt, moeijelijk kan worden bereikt. Immers, als de algemeene strekking van het adres zal zijn aangenomen, dan zullen de amendementen daaraan ondergeschikt moeten zijn, zoodat de amendementen, betrekking hebbende tot die algemeene strekking, als 't ware komen te vervallen. Neen, indien de meerderheid der Vergadering het gevoelen van het bedoelde lid mogt deelen, dan zou het veel beter zijn, de algemeene strekking van het ontwerp af te keuren en dadelijk een nieuw adres op te stellen. Op die wijze zou men op de meest doelmatige wijze aan het oogmerk kunnen voldoen en daarbij alsdan gebruik kunnen maken van de bedenkingen, die thans tegen de algemeene strekking zijn gemaakt. Ik hoop dat de Kamer tot dit besluit komen zal, omdat ik vrees, dat het oordeel over het adres, dat thans in beraadslaging is, min gunstig naar buiten werken en tot verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding geven kan.

De heer ***Poortman***: Uit al hetgeen door vorige sprekers bereids is gezegd is het mij voorgekomen, dat het twijfelachtig is, wat men onder de algemeene strekking verstaat. Deze vraag behoort dus vooraf beantwoord te worden, want van dat antwoord zal het afhangen, of men voor of tegen die algemeene strekking zal kunnen stemmen. Indien toch door de aanneming der algemeene strekking de gelegenheid benomen wordt, om later wijzigingen in het adres voor te dragen; of om andere onderwerpen in dat antwoord op te nemen, dan zou ik mij tegen de algemeene strekking van het ontwerp moeten verklaren. Maar indien mij, ook na eene aanneming der algemeene strekking, de gelegenheid wordt gelaten, om bij wijze van amendement aan het adres bij te voegen, wat daaraan, naar mijn oordeel, ontbreekt, dan zou ik mij met de algemeene strekking kunnen vereenigen. Ik zou alzoo gaarne onderrigt worden nopens hetgeen onder de algemeene strekking moet worden verstaan. Indien de vorige spreker dat vraagpunt in den waren zin heeft behandeld, dan zal ik mij verklaren tegen de algemeene strekking; bij eene tegenovergestelde beantwoording echter zal ik ten voordeele daarvan mijne stem uitbrengen.

De heer ***van Nispen van Sevenaer***: Ik heb alleen het woord gevraagd, om te doen opmerken, dat ik de meening omhelze van den Minister van Justitie, dat de algemeene strekking van het adres inderdaad, op de straks reeds ontvouwde redenen, een verkeerden indruk naar buiten zal maken. Werkelijk heb ik bereids het oordeel van sommigen buiten deze Vergadering vernomen, op wier meening ik prijs stel, en die dat ongunstig gevoelen te kennen gegeven hebben. Ik meen genoegzame bewijzen van vrijzinnigheid te hebben gegeven, om niet gewaarborgd te zijn, dat men mijne bezorgdheid niet aan zwakheid toeschrijve, maar ik moet het onbewimpeld verklaren, het komt mij voor, dat het zamenstel van het antwoord, zoo als het daar ligt, als minder passend beschouwd mogt worden.

De heer ***van Hall*** zegt zich volkomen te kunnen vereenigen

met hetgeen door den voorlaatsten en eersten spreker is in het midden gebragt, en de gevoelens te deelen van den Minister van Justitie en van velen zijner ambtgenooten omtrent de strekking van dit adres in het midden gebragt. Betrekkelijk de nu gerezen vraag, of, na de aanneming van de algemeene strekking van het ontwerp-adres van antwoord, ook nog amendementen op de bijzondere paragraphen kunnen voorgesteld worden, ook hij van oordeel dat, wanneer men zich eenmaal met die algemeene strekking heeft vereenigd, als het ware de weg is afgesneden om later wijzigingen voor te dragen, die met de eenmaal goedgekeurde algemeene strekking in strijd zouden kunnen zijn. Indien dit het geval niet was, dan zouden er geene bedenkingen tegen de algemeene strekking van het adres behoeven te worden gemaakt, daar dan elke zinsnede door een amendement zou kunnen veranderd worden. Hij acht het evenwel van wezenlijk belang voor de Vergadering, dat dit punt voor haar tot klaarheid worde gebragt, en dat men alvorens beslisse of, ook na de aanneming der algemeene strekking, nog de gelegenheid zal bestaan om wijzigingen voor te stellen, ten aanzien van onderwerpen die in het adres niet zijn behandeld geworden.

De heer ***van Dam van Isselt***: Ik geloof dat men door de strekking van het adres van antwoord aan te nemen volstrekt niet den weg heeft afgesneden om nog amendementen op de bijzondere paragraphen voor te stellen. Dat is wel niet bij het Reglement van Orde zoo bepaald, maar het was immer zoo de gewoonte.

Maar ik meen toch te mogen vragen, of dit uitvoerbaar, of dit raadzaam is, of er zoo doende zal blijven bestaan een goed geheel, waarin regelmaat en gang en orde is, nu sommige leden voornemens schijnen, amendementen van zeer uitgebreiden aard aan het oordeel der Kamer te onderwerpen? Immers, hoe is het uitvoerbaar, wanneer de algemeene strekking is aangenomen, de vele amendementen, waartoe de aanmerkingen in de afdeelingen zullen leiden, zòò in het stuk in te vlechten, dat de algemeene strekking en het geheele werk der Commissie daardoor niet zou lijden? Hoe zou het mogelijk wezen, om staande de vergadering zoodanige inlassching en aanvulling tot een goed geheel te brengen, een bruikbaar stuk, dat voegzaam aan den Koning kon worden aangeboden? Ik meen het alzoo in bedenking te moeten geven, of het, op grond van een en ander, niet veel beter ware, de strekking van het adres te verwerpen, op grond dat er vele andere punten in het antwoord dienden te worden behandeld, en alsdan, ingevolge art. 97 van het Reglement van Orde, aan eene andere Commissie de taak op te dragen een geheel nieuw stuk zamen te stellen, waarin dan ordelijk en geleidelijk gebruik kon worden gemaakt van de gemaakte bedenkingen en opmerkingen, en waarin dan tevens konden opgenomen de onderwerpen, die in het tegenwoordig adres onvermeld zijn gelaten.

De heer ***Alberda*** merkt op, dat de thans aangevangen discussie een gevolg is van de door sommige leden gemaakte opmerking, of men, nadat de algemeene strekking van het ontwerp-adres zal zijn goedgekeurd, ook amendementen op de bijzondere paragraphen zal kunnen voordragen. De vorige spreker heeft die vraag, op grond der gewoonte, toestemmend beantwoord. Zijns inziens behoeft men zich niet op de gewoonte alleen te beroepen; maar hij acht ook art. 99 van het Reglement van Orde hier van toepassing, omdat daarbij aan ieder lid der Vergadering het regt is toegekend, » om wijzigingen of bijvoegingen voor te » stellen op eene zinsnede; *zoolang de beraadslaging daarover* » *geopend is.*" Op grond van de in artikel voorkomende bepaling zal hij zich vóór de algemeene strekking van het ontwerp-adres kunnen verklaren.

De heer ***Thorbecke***, rapporteur der Commissie tot het opstellen van het ontwerp van adres, heeft eene bedenking tegen den uitleg van art. 99, door vorige sprekers ingeroepen.

Hij moet echter vooraf eene uitdrukking ter zijde brengen, die hij met groote bevreemding heeft gehoord, eerst van een afgevaardigde uit Overijssel, tevens hoofd van een ministerieel departement, vervolgens van een spreker uit Zevenaar.

Men heeft gezegd, dat het ontwerp van adres elders, buiten de Vergadering, eenen ongunstigen indruk had gemaakt. Spreker gelooft niet, dat men aldus op deze Vergadering invloed mag trachten uit te oefenen. Wij zijn hier geroepen, niet om van hetgeen men elders zegt, af te hangen, maar om naar eigen inzigt te beslissen.

Men heeft art. 99 van het Reglement van Orde ingeroepen, om de vrijheid van verandering, ook nadat de algemeene strekking van het ontwerp zou zijn goedgekeurd, te doen uitkomen. Spreker meent echter te moeten doen opmerken, dat deze vrijheid beperkt is. De voor te stellen wijzigingen behooren met de aangenomene strekking overeen te stemmen. Anders zou men de algemeene strekking hebben aangenomen, om die vervolgens door amendementen te veranderen. Men zou aldus inderdaad op een genomen besluit der Vergadering terugkomen. Het amenderen wierd dan voortzetting van eenen door de Vergadering reeds beslisten strijd, met het doel om in een door haar goedgekeurd geheel stukken in te lasschen, die het zouden verbreken. Zij, die dit willen, moeten tegen de algemeene strekking van het ontwerp stemmen. Dit is de regte weg, evenzeer in het belang der zaak, als wenschelijk voor de Commissie. De Kamer kan geen oneenparig stukwerk willen; zij zal een antwoord willen, dat met zich zelf in harmonie zij. De Commissie kan geen anderen wensch hebben, dan den geest en toon dezer Vergadering te hebben getroffen. Is zij hierin geslaagd? Het besluit der Kamer over de algemeene strekking zal dit zeggen. Heeft zij den geest en toon der Vergadering gemist, eene andere Commissie, dadelijk te benoemen, zal welligt gelukkiger zijn; en zonder twijfel op korter en eenvoudiger wijze het doel bereiken, dan dit door amendementen van een weêrbarstig opstel zal worden getroffen.

De heer ***L. D. Storm*** zegt zich voor de algemeene strekking van het ontwerp van adres te zullen kunnen verklaren. Dat zelfstandig en kernachtig stuk heeft zijne goedkeuring wel kunnen wegdragen toen het in zijne afdeeling behandeld werd, en hij zal daarover ook thans gunstig blijven oordeelen. Desniettemin verklaart hij zich het regt voor te behouden om, wanneer de algemeene sterekking van het ontwerp zal zijn aangenomen, bij de behandeling van eene der paragraphen een amendement voor te stellen, dat in de bijvoeging van eenige woorden zal bestaan, en geheel in overeenstemming zal zijn met den geest en de strekking van het adres zelf.

De heer ***Schooneveld*** is van oordeel, dat de Voorzitter der Commissie zeer juist de grenzen heeft afgebakend van de amendementen, die na de aanneming der algemeene strekking wel of niet kunnen worden voorgedragen. De uitlegging, die door hem aan art. 99 van het Reglement is gegeven, is zijns inziens zeer juist. Ook hij meent dat de amendementen in overeenstemming moeten zijn met de eenmaal goedgekeurde algemeene strekking. Elke wijziging die men wenscht voor te dragen moet betrekking hebben op de zinsnede, die in beraadslaging is gebragt, want zoodra zij daarin niet kan ingelascht worden, wordt de algemeene strekking vernietigd. Al wat nu is in het midden gebragt nopens Limburg, over de Oost-Indische bezittingen, over onze land- en zeemagt, en over andere onderwerpen, die in het ontwerp-adres niet vermeld zijn, kunnen ook naar hij vermeent niet tot eenig amendement aanleiding geven. — En nu doet naar zijn oordeel zich als van zelf de vraag voor, welke de algemeene strekking van het adres van antwoord is. Hij moet bij de oplossing dezer vraag verwijzen naar hetgeen in andere grondwettige Staten dienaangaande plaats vindt. Er bestaat tweederlei systema om eene troonrede te beantwoorden. Het eene stelsel is dat van Engeland, waar men het adres van antwoord beschouwt als eene daad van *courtoisie*; het adres wordt aldaar door het parlement in één zitting afgehandeld en men rigt het zoo beleefd mogelijk in om daarmede eene hulde aan den vorst te brengen. In Frankrijk wordt het andere stelsel gevolgd. Bij de beraadslagingen over het adres, die van langduriger aard zijn, wordt de geheele door de regering gevolgde staatkunde zoowel met betrekking tot het land zelf als tot het buitenland ter sprake gebragt en zijn de ministers verpligt, bij die gelegenheid op alle vragen te antwoorden en opheldering over vele punten te geven. De krachten der partijen worden alsdan gemeten, de parlementaire en politieke strijd wordt beslist. Dat stelsel heeft het voordeel, dat alsdan, bij het begin der zitting, de verschillen, die er mogten bestaan, worden uitgemaakt; dat het dan blijkt of de ministers op de meerderheid der Kamer kunnen rekenen; dat dan niet bij elke beraadslaging gedurende den verderen loop der zitting, alle de binnen- en buitenlandsche vraagstukken op het tapijt worden gebragt en dat dan ook de aanneming der begrooting niet afhankelijk wordt gemaakt van staatkundige redenen of staatkundige beschouwingen. — Maar dit ontwerp van adres vermeent hij noch volgens het een noch volgens het ander stelsel te zijn ingerigt. Het bevat naar het systema van Engeland te veel en naar dat van Frankrijk te weinig. Op dezen grond is hij van meening dat het ontwerp moet worden omgewerkt en dat het alsdan werkelijk dient te zijn een antwoord op eene troonrede.

De heer ***Groen van Prinsterer*** meent, dat, indien de Kamer den weg niet volgt, dien hij aangewezen heeft, hij inderdaad vreest, dat aan de leden de gelegenheid niet zal worden gegeven, om openhartig over verschillende onderwerpen mededeelingen te doen of aan de Regering te vragen. Zij moeten geheele vrijheid bezitten, om amendementen, over welk punt ook, aan te bieden. Hij beschouwt dit voor het vaderland van het grootste belang.

Had men in Nederland, gelijk in Engeland, gevestigde politieke partijen, wier wederzijdsche gevoelens over de belangrijke punten bekend zijn, dan zou de behandeling van het adres spoedig kunnen afloopen. Daar dit het geval niet is, zoo verdient de behandeling van het adres de meeste aandacht van Regering en Vertegenwoordiging.

De heer **Baeker**: Het was mijn voornemen, om te stemmen voor de algemeene strekking van het adres, en wel in de eerste plaats, omdat het mij gepast voorkwam, op een oogenblik, zoo bijzonder en buitengewoon als het tegenwoordige, een adres aan te bieden, dat van den gewonen vorm onderscheiden was, en omdat ik ook begreep, dat het niet noodig was alles te beantwoorden, en dat men volstaan kon met de belangrijkste punten in het adres op te nemen, met ter-zijde-stelling van al hetgeen tot de gewone omstandigheden of de gewone zaken betrekking had; ten tweede: omdat ik in dat stuk twee groote denkbeelden vind uitgedrukt, waarmede ik volkomen kan instemmen, namelijk de innige verbinding tusschen Regering en Vertegenwoordiging, en eene bemoediging in den ongunstigen toestand der finantien; ten derde: omdat ik inzie, dat het uiterst moeijelijk is een antwoord te geven op punten, zonder in staat te zijn reeds nu met volledige kennis van zaken daarover te kunnen oordeelen. Men zou nu ingelicht moeten zijn op alle punten in de troonrede vervat, of men zou zich anders moeten bepalen tot een blooten weêrklank, en dit wil ik zeer zeker vermijden. Alle die redenen zouden mij geleid hebben tot aanneming der algemeene strekking van het adres. Maar na den loop, dien de beraadslagingen genomen hebben, zou evenwel eene omstandigheid mij daarvan terug houden, namelijk als men niet volkomen vrij zou zijn om op sommige zinsneden amendementen voor te dragen. Ik moet er voor uitkomen, dat ik noch § 1, noch § 2, zonder eenige verandering, zou meenen te kunnen goedkeuren. Wanneer ik nu de algemeene strekking aannam, en men zou mij later willen tegenwerpen, dat door die aanneming de gelegenheid tot amendement verloren ware, dan zou het te laat zijn. Ik wensch dienaangaande volkomen gerustgesteld te worden, daar ik anders afstand zou moeten doen van mijn gevoelen, en mij op dit oogenblik bezwaard zou achten de algemeene strekking aan te nemen. Het zou mij wezenlijk leed doen, omdat de gehouden beraadslagingen reeds het bewijs leveren, dat de gevoelens van de leden nog al uiteenloopen, en de Kamer veel tijd met deze beraadslagingen zou verliezen, indien het adres nu nog niet tot stand mogt komen.

De heer **Nedermeijer van Rosenthal** geeft te kennen dat hij in gelijken toestand als de vorige spreker verkeert. Ook hij zou de strekking van het ontwerp hebben willen aannemen, in het vertrouwen dat de algemeene bewoordingen van art. 99 van het Reglement van Orde zouden toelaten dat ieder zoodanige veranderingen voorstelde, als hij wenschelijk zou achten. Daar het tegenwoordige ontwerp zich niet slechts wat den stijl maar ook wat den inhoud betreft aanbeveelt, zou hij zich voor de algemeene strekking verklaard hebben. Nu evenwel door den voorzitter der commissie is verklaard dat na het goedkeuren daarvan geene amendementen zullen kunnen worden voorgedragen die daarmede in strijd zouden kunnen zijn, voorziet hij bij het voorstellen van wijzigingen zware en langdurige discussien, omtrent de vraag in hoeverre het voorgestelde al of niet in strijd met die algemeene strekking kan geacht worden. Hij acht het belangrijk dit punt uit te maken, en bijaldien het in den zoo even gehoorden zin mogt worden beslist zou hij zich genoodzaakt zien zich tegen de strekking van het ontwerp-adres te verklaren.

De heer **Verweij Mejan** zegt niet te zullen herhalen, wat reeds door vorige sprekers is aangevoerd. Ook hij was voornemens voor de algemeene strekking te stemmen. Doch na de verklaring, door den voorzitter der commissie voor het adres afgelegd, dat na het aannemen dier algemeene strekking de weg is afgesneden om amendementen op de bijzondere paragraphen voor te stellen, verkeert hij in hetzelfde geval als de vorige sprekers en ziet zich thans verpligt de algemeene strekking af te keuren.

De heer **Duijmaer van Twist**: Ik ben hier gekomen met het voornemen om te stemmen voor het ontwerp-adres, en ik heb tot hiertoe ook nog geene gronden hooren aanvoeren, voor mij voldoende, om van dat voornemen af te zien. Ik heb het meer dan eens gezegd, en ik moet het thans nog eens herhalen, het is mij onmogelijk om zulk een groot gewigt aan adressen van antwoord te hechten, als sommigen mijner geachte ambtgenooten; ik kan niet zien, dat het land er zoo veel bij winnen of verliezen zal, of alle of slechts sommige paragraphen der troonrede, met eene, een weinig sterkere of minder sterke uitdrukking, worden beantwoord. Wijst men mij op Frankrijk of Belgie, ik wijs van mijne zijde op Engeland, waar toch zeker het constitutionnele leven niet het minst is ontwikkeld.

Voor mij zouden er dus zeer overwegende redenen moeten bestaan, indien ik mijne stem weigerde aan een ontwerp-adres; indien ik besloot mede te werken tot de benoeming eener tweede commissie, die weilligt niet beter slagen zoude dan de eerste; indien ik besloot nog meer tijd te wijden aan eenen arbeid, waarvan ik niet veel vruchten kan verwachten, en dat nog wel in eenen tijd waarin ons zooveel noodig werk wacht.

Een bezwaar, dat vrij algemeen tegen dit ontwerp is aangevoerd, is hierin gelegen, dat het geen antwoord zoude zijn op de troonrede; dat de troonrede als 't ware ter zijde zou zijn geschoven. Ik voor mij kan bezwaarlijk gelooven, dat, wanneer men de beide stukken naast elkander legde, iemand er aan zou kunnen twijfelen, of het eene wel is een antwoord op het andere, maar nu er slechts sprake is van het ter zijde schuiven van de rede des Konings, nu verlang ik zelfs *den schijn* te hebben vermeden; nu zal, naar mijne gedachten, het ontwerp zoodanig behooren te worden gewijzigd, dat zelfs die schijn worde weggenomen. Maar moet men tot dat einde de algemeene strekking afstemmen? Ik geloof het niet; want men zal dat doel zeer gemakkelijk door eene wijziging van ontwerp bereiken.

De vraag is gedaan, wat eigenlijk door de *algemeene strekking* te verstaan zij? Of men, na de aanneming der algemeene strekking, nog amendementen zou kunnen voorstellen, ten gevolge waarvan geheel nieuwe zinsneden in het adres zouden worden ingevoegd? Dan wel, of die amendementen zich zouden moeten bepalen tot verbetering van in het ontwerp voorgedragene zinsneden? Ik heb die vragen hooren beantwoorden door het stellen van het beginsel, dat, na aanneming der algemeene strekking, geene amendementen zouden kunnen worden aangenomen, strijdig met die algemeene strekking. Ik stem de juistheid van dat beginsel volkomen toe; maar voor de toepassing zal men er, geloof ik, weinig mede gebaat zijn. Het zal toch wel niet kunnen worden tegengesproken dat het denkbaar is, dat eene geheel nieuwe zinsnede geene verandering zou brengen in de algemeene strekking, terwijl van den anderen kant de wijziging van een paar woorden de geheele strekking zou veranderen; tot een voorbeeld wijs ik op vroegere jaren, toen de strekking zoo niet geheel dan toch grootendeels afhing van de woorden, waarmede de wensch tot herziening der Grondwet zoude worden uitgedrukt. Naar mijne meening, zal, ook na aanneming der algemeene strekking, ieder lid de bevoegdheid behouden tot het voorstellen van wijzigingen, houdende zoowel geheel nieuwe zinsneden, als veranderingen in de voorgedragene; en zullen die wijzigingen in beraadslaging en in stemming moeten worden gebragt, onverlet natuurlijkerwijze de bevoegdheid der Vergadering om die voorgestelde wijzigingen aan te nemen of te verwerpen; te verwerpen zoowel om andere redenen, als bepaaldelijk uit hoofde van strijd met de aangenomen algemeene strekking.

De heer **Thorbecke** is van hetzelfde gevoelen, als de spreker uit Overijssel, dat de strekking van het adres meer nog door verandering eener enkele uitdrukking, dan door invoeging eener geheele paragraaph zou kunnen worden veranderd. De vraag is echter, of dergelijke verandering, nadat de Kamer zich met de strekking zal hebben vereenigd, kan worden toegelaten. De geachte spreker uit Overijssel heeft zich beroepen op de ondervinding der vorige Kamer. Men heeft toen niet zeldzaam geheele en gewigte zinsneden ingelascht. Spreker twijfelt, of de ondervinding in dezen eene voldoende en geschikte leermeesteresse zij. Welke strekking hadden die adressen der vorige Kamer, welke de redenaar uit Overijssel aanhaalt? Ik wil juist niet zeggen, dat zij geheel geene algemeene strekking hadden; maar zij volgden de troonrede voet voor voet; zij waren niet, als het voorgestelde ontwerp, zelfstandige stukken; het waren zinsneden, aaneengeregen zonder ander verband, dan dat der Koninklijke aanspraak. In zoodanig opstel kon men, zonder schade van het geheel, eene zinsnede òf weglaten òf bijvoegen. Doch het ontwerp dat wij de eer hadden aan de Kamer voor te stellen, is een gesloten geheel, hetwelk door een amendement veel ligter zal worden aangedaan. De Vergadering nu zal in hetgeen zij den Koning voordraagt eenheid van geest willen bewaren. En zoo kom ik terug tot de meening, die ik de eer had aan de Kamer te onderwerpen, dat de bevoegdheid om te amenderen, na aanneming der algemeene strekking, binnen zeer naauwe grenzen zal zijn beperkt; des te naauwer, hoe vaster de innerlijke zamenhang zal zijn van het stuk, welks algemeene aanleg de Vergadering zal hebben goedgekeurd. Niet alleen de Commissie, de Vergadering moet zich verzetten tegen elke wijziging, waardoor die zamenhang zou worden ontbonden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt hoofdzakelijk: Mijne Heeren! Indien van de zijde der Regering eenige bezwaren tegen de algemeene strekking van het ontwerp worden gemaakt, dan geschiedt dit niet omdat zij het als vijandig tegen haar beschouwt, maar juist op grond der opmerkingen van den laatsten spreker. Zij deelt volkomen zijn gevoelen, dat, wanneer eenmaal de algemeene strekking is aangenomen, het regt van amendement, verstandig in toepassing gebragt, niet anders dan binnen de grenzen der algemeene strekking, welke aangenomen is, kan blijven. Al wat de spreker deswege heeft aangevoerd, is dan ook volkomen juist en rationneel. Van dat punt uitgaande, vraag ik mij af welke de toetssteen is, om te beoordeelen, of de algemeene strekking van het adres al dan niet moet worden aangenomen? Ik geloof, dat die toets deze is: of, met behoud van die algemeene strekking, het ontwerp zoodanig kan worden verbeterd, dat het toch blijft één geheel, beantwoordende aan de bedoeling der meerderheid, welke een eerbiedig antwoord op de troonrede schijnt te verlangen. In dat geval komt het mij voor, dat die algemeene strekking zou kunnen worden goedgekeurd. Dit gevoelen kan het best door een voorbeeld worden opgehelderd. Bij mijne vorige rede zeide ik, de vrees te voeden, dat men van het adres zeggen zou, dat daarbij 's Konings rede op zijde werd geschoven. In het voorbijgaan moet ik opmerken, dat ik dit niet aangevoerd heb met het oogmerk, dat het gevoelen buiten de Vergadering invloed zou moeten uitoefenen op het oordeel der Kamer. Maar ik heb de Vergadering alleen willen opmerkzaam maken, dat het stuk, zoo als het daar lag, aanleiding tot die opvatting kon geven. Er kan dus geen sprake zijn van de bedoeling, dat de Kamer zich aan oneerbiedigheid jegens de Kroon zou willen schuldig maken: deze ligt zeker niet in den geest der Kamer noch in die der ontwerpers; maar de bedoeling van het stuk is stellig geweest, om het gevoelen der Kamer te uiten, onafhankelijk van de troonrede. Nu vraag ik: of hij, die meent, dat het adres moet zijn en blijven een antwoord op de troonrede, zich niet moet afvragen, of hij door een amendement, behoudens de algemeene strekking, zijn doel kan bereiken? Zoo ja, dan moet hij die strekking aannemen; zoo neen, dan moet hij haar verwerpen. Mitsdien is de eenige toets gelegen in de beantwoording der vraag: kan de meerderheid der Kamer door middel van amendementen het door haar beoogde doel bereiken op eene rationnele wijze, na voorafgaande aanneming der algemeene strekking? Nu komt het mij bedenkelijk voor, dat in eene vergadering van 68 leden het geheel van het stuk door amendementen zal kunnen worden veranderd in eenen anderen, dan den oorspronkelijken zin; en het is uit dien hoofde, dat ik straks op de zamenstelling van een nieuw ontwerp aandrong. Naar mijn gevoelen wordt er derhalve door de aanneming der algemeene strekking wel degelijk iets beslist, dat in eenig opzigt prejudicieert die amendementen, welke in strijd met die strekking later zouden worden gedaan. De Regering meent alzoo, dat men wel dient te overwegen, of men tot zijn doel kan geraken door amendementen. Zij gelooft, dat het beter is, zich tegen de algemeene strekking te verklaren, dan later het gevaar te loopen, dat de amendementen die men volstrekt noodig keurt, niet worden aangenomen.

De heer ***van Heloma*** zegt dat, in overeenstemming met het gevoelen van den Minister van Justitie, het ook hem wenschelijk voorkomt dat de Kamer beslisse, welke amendementen zullen mogen worden voorgedragen na het aannemen der algemeene strekking van het adres. Wat hem betreft, hij is van oordeel, dat wanneer de algemeene strekking is aangenomen, alsdan slechts wijzigingen omtrent onderwerpen die in het adres voorkomen, en geenszins nieuwe zinsneden noch paragraphen, kunnen voorgedragen worden. Is dit nu werkelijk het geval, dan zou hij door de algemeene strekking aan te nemen iedere gelegenheid afgesneden zien om amendementen voor te stellen omtrent onderwerpen die thans ter sprake zijn gebragt. Hij gelooft dat onder anderen aan de Limburgsche leden thans niet de gelegenheid moet benomen worden hun gevoelen betrekkelijk het Limburgsche vraagstuk te doen kennen, evenmin als aan anderen om belangrijke punten te behandelen. Wanneer aan art. 99 die beperkte beteekenis mogt worden gegeven, als hij vernomen heeft, dan zou hij zich tegen de algemeene strekking van het ontwerp moeten verklaren.

De heer ***de Monchy*** meent, dat de discussie eigenlijk op een verkeerd terrein gekomen is. Er wordt als het ware niet over de algemeene strekking van het adres gesproken, maar geraadpleegd, wat onder algemeene strekking moet worden verstaan. Wat hem betreft, hij was gestemd ten voordeele van de algemeene strekking van het ontwerp en zal ook, na al hetgeen hij heden gehoord heeft, van dat gevoelen niet afgaan. Maar wanneer hij die strekking nu aanneemt, dan vereenigt hij zich alleen met den geest van dat stuk en dan keurt hij nog niet alle deelen van het adres goed. Hij vindt het goed, dat men afgeweken is van de gewoonte, om op ieder punt, in de troonrede voorkomende, te antwoorden. Hij kan ook goedkeuren de wijze van inkleeding; doch dit neemt niet weg, dat er in het antwoord nog uitdrukkingen gevonden worden, die hem minder behagen en waaromtrent hij zich voorbehoudt, amendementen voor te stellen of te ondersteunen. Hij kan alzoo de algemeene strekking aannemen, omdat het regt van amendement volkomen bestaat. Maar wanneer nu al de paragraphen zullen zijn behandeld, wanneer er geene amendementen meer kunnen worden voorgesteld, dan wordt ten slotte der beraadslagingen het ontwerp in zijn geheel aan de beoordeeling der Kamer onderworpen. Dan kan men zijne stem regelen naar gelang van hetgeen het geheel geworden is. Dan kan men nog, ofschoon gestemd hebbende voor de algemeene strekking, het geheel afwijzen. Hij heeft zich verpligt geacht bij deze algemeene beraadslagingen mede te deelen de redenen, waarom en in welken geest hij zich voor de algemeene strekking zal verklaren.

Daar niemand meer het woord verlangt te voeren over de algemeene strekking van het adres, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

De heer ***Thorbecke*** vraagt het woord, maar nadat de ***Voorzitter*** hem heeft doen opmerken dat hem dit niet wel kan worden verleend, aangezien de beraadslagingen een einde hebben genomen, beroept de heer ***Thorbecke*** zich op art. 37 van het Reglement van Orde, en verklaart dat hij, zich houdende aan de voorschriften van dat artikel, gemeend had den hamer des Voorzitters gerustelijk te kunnen laten vallen.

De ***Voorzitter*** beantwoordt den vorigen spreker en zegt dat de bepalingen van het aangehaalde artikel niet van toepassing zijn op leden eener Commissie. Daar de spreker echter ten dien opzigte in eene dwaling heeft verkeerd, verklaart hij hem gaarne het woord te willen verleenen.

De heer ***Thorbecke*** zal des te korter zijn, daar het schijnt dat hij niet dan bij toegevendheid het woord heeft erlangd.

Hij wenscht namens de Commissie de gedachte, waaruit het ontwerp is voortgevloeid, bloot te leggen.

De Commissie zag, tot vervulling harer taak, drie wegen voor zich.

Zij kon een blooten weerklank der troonrede voorstellen, waarbij de zinsneden dier rede met hoffelijke beleefdheid wierden omgezet, zonder eenige meening of oordeel te kennen te geven. Uwe Commissie heeft gemeend, dat door zulk eene ijdele formaliteit aan het verlangen der Kamer geenszins zou worden voldaan.

Een waardiger stelsel was, de rede des Konings te volgen om op elke zinsnede als met een kritischen weerslag te antwoorden. Men lokte dan over elk der punten van het statistisch of regeringstafereel, door den Koning opgehangen, discussie uit.

Wij geloofden dat de Kamer zoodanig oordeel en zoodanige discussie ontijdig zou achten. De vertegenwoordiging is nieuw, en het gouvernement is nieuw; zouden wij op de taak, die ons wacht, vooruitloopen? Moet niet een naauwkeuriger onderzoek, dan hier thans mogelijk is, het oordeel voorafgaan? Zoodra men in de bijzonderheden der Koninklijke rede treedt, komt men *en* met het voorleden, *en* met handelingen des tegenwoordigen bestuurs in aanraking. Gij zult, dacht uwe Commissie, niet goedvinden dat het eerste woord, door *deze* Vertegenwoordiging aan den Koning gerigt, tot botsing leide, en den blik liever op hetgeen voor, dan op hetgeen achter ons ligt, willen vestigen.

Wij staan op een keerpunt onzer geschiedenis; aan den ingang, zegt de troonrede, van een nieuw tijdperk. In dit oogenblik zult gij, dacht uwe Commissie, een kort, krachtig, opregt, bescheiden woord tot den Koning willen spreken over de kenmerkende eischen van onzen nieuwen toestand. Ziedaar het antwoord op de vraag, waarom het adres slechts *deze* en niet meer, of andere hoofdpunten aanroert.

Onder deze vier hoofden zijn, naar het oordeel uwer Commissie, de groote behoeften van ons vernieuwd bestaan, voor zooveel men ze aan den ingang overziet, zamengevat.

Sommige leden wenschten bepaalde belangen, door het ontwerp niet uitdrukkelijk genoemd, bij het adres ter sprake gebragt te zien; de buitenlandsche zaken, bijv., Limburg, de land- en zeemagt, het onderwijs, Bali. Doch wij hebben, naar het inzien uwer Commissie, meer dan één middel om deze en andere onderwerpen met beter, stelliger gevolg, dan thans zou kunnen geschieden, aanhangig te maken. Vooreerst het regt van interpellatie; ten andere dat van enquête; in de derde plaats de gelegenheid welke de begrootings- en andere wets-voorstellen ons zullen aanbieden, om zoo menig publiek belang opzettelijk ter toets te brengen.

Wanneer thans de één van Limburg wil spreken, zal een ander van het onderwijs, de derde van de land- en zeemagt willen gewagen. En dan blijft er niet overig, dan *alle* vraagstukken, in de troonrede aangestipt, door te loopen. Het ware, zoodra men eens tot deelen en bijzonderheden afdaalt, onregtvaardig, op één stuk aan te dringen en andere achter te stellen. Men kan niet eenige zinsneden der Koninklijke rede letterlijk beantwoorden en andere voorbijgaan, of men schijnt diegene, waarover men het stilzwijgen bewaart, hetzij minder te schatten hetzij af te keuren.

Een spreker uit Limburg heeft dezen morgen aangedrongen, dat eenig antwoord wierd gegeven op de zinsnede over dat hertogdom. Hij zou, verklaarde hij, tegen de algemeene strekking stemmen, dewijl het ontwerp van die provincie zweeg. Het beste antwoord aan dien spreker is gelegen in zijne eigene woorden. Hij zeide in geene ontwikkeling nopens Limburg te willen treden, omdat zich later eene betere gelegenheid zou aanbieden tot volledige behandeling dier gewigtige zaak. Welnu, de grond, waarom die geachte spreker zich van behandeling heeft onthouden, regtvaardigt het voorstel der Commissie. Een afgevaardigde uit Overijssel oordeelde, dat er geen verband bestond tusschen troonrede en adres, zoodat men vragen kon, of dit laatste de beantwoording der aanspraak was. Al zegt het adres niet letterlijk, dat het de troonrede beantwoordt, de redenaar zal niet ontkennen, dat er tusschen beide stukken een innerlijke zamenhang is, die bewijst, dat het tweede niet dan na lezing en aandachtige overweging van het eerste is opgesteld. Staat men echter op de letter, de Commissie gelooft met een anderen spreker uit Overijssel, dat een zeer eenvoudig amendement dat letterverband kan leggen.

De Commissie heeft gemeend geene zegging te moeten opnemen, die eigenlijk niets zeide. Vele aangelegenheden, schoon niet afzonderlijk opgenoemd, zijn reeds in de zinsneden van ons opstel begrepen; andere op te noemen zou het ontwerp van aard en geest doen veranderen. Zij heeft zich verbeeld, dat op de Koninklijke rede aanstonds, uit naam der Vergadering, door haren voorzitter ware geantwoord; door een voorzitter, vaardig met het woord, en doordrongen van het besef der hooge en buitengewone roeping dezer Kamer. Zou die voorzitter de troonrede, paragraaf voor paragraaf, nagaan, en zich aan de bijzondere deelen en feiten, waaruit de Regering haar overzigt zamenstelde, binden? Of zou hij, waardig orgaan eener nieuwe Volksvertegenwoordiging, zich verheffen tot die algemeene beginselen, van wier vrije en krachtige werking, naar hare overtuiging, het heil des lands voor het vervolg afhangt? Uwe Commissie dacht, dat gij liefst aldus, onder toebrenging eener erkentelijke hulde aan den Koning, zelfstandig en eenvoudig in uwen naam zoudt hooren uitspreken wat gij op het harte hebt.

De beraadslagingen over de algemeene strekking van het adres alsnu gesloten gaat men ter stemming over en wordt daarbij die algemeene strekking met 34 tegen 31 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: de Moraaz, Bachiene, Zijlker, Dullert, van Voorst, Dommer van Poldersveldt, Albarda, Storm van 's Gravesande, Ter Bruggen Hugenholtz, de Monchy, van der Heijden, Heemskerk, de Villers de Pité, Slicher van Domburg, Westerhoff, van Walchren, Wijnaendts, Reinders, Jespers, van Zuijlen van Nyevelt, van der Linden, Wichers, Thorbecke, Anemaet, Meeussen, Duijmaer van Twist, Poortman, Engelen, Schiffer, L. D. Storm, Fokker, van Eck, Dirks en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Godefroi, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, Sloet tot Oldhuis, van Heiden Reinestein, de Lom de Berg, Costerus, van Heloma, Backer, Donker Curtius, van Naamen, Smit, Mutsaers, Verweij Mejan, Borret, Winterberg, Bots, van Hall, Groen van Prinsterer, Luijben, Leclercq, van Dam van Isselt, de Man, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, Boxman, Nedermeijer van Rosenthal, van Rijckevorsel, Schooneveld, Lotsy en Wintgens.

De Vergadering gaat alsnu over tot de behandeling der afzonderlijke paragraphen van het ontwerp-adres en in de eerste plaats van de *eerste* paragraaph.

De heer **Duijmaer van Twist** stelt bij wijze van amendement op de 1ste zinsnede voor, om den aanhef van het adres aldus te lezen: » De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft met warme belangstelling de mededeelingen ontvangen, welke zij bij de opening der tegenwoordige zitting van Uwe Majesteit mogt ontvangen betreffende de belangen en den toestand des vaderlands. Levendig beseffen wij het gewigt der pligten enz." Hij gelooft dat door de 1ste zinsnede aldus te wijzigen aan vele der bedenkingen van sommige leden zal worden te gemoet gekomen.

Daar niemand, en ook geen der leden van de Commissie het woord over het voorgestelde amendement wenscht te voeren, merkt de heer **Duijmaer van Twist** op, dat de 4de alinea van art. 99 van het Reglement van Orde bepaalt, dat iedere voorgestelde wijziging of bijvoeging door de Commissie staande de vergadering onderzocht en beoordeeld wordt.

De heer **Dullert**, lid der Commissie, vraagt daarop het woord en zegt dat deze zich met het onderzoek der door den vorigen spreker voorgestelde wijziging heeft bezig gehouden. Namens de Commissie moet hij thans te kennen geven dat zij, bij het opstellen van het adres, de noodzakelijkheid van zoodanige bijvoeging, als hier verlangd wordt, niet heeft ingezien. Daar het haar echter gebleken is dat door dit amendement de geest der paragraaph niet veranderd zal worden, zal zij om die reden in eene verandering van den aanhef, gelijk nu is voorgesteld, berusten.

De heer **Bachiene** vraagt, of in de 2de zinsnede van het amendement van den heer Duijmaer van Twist het woordje *wij* niet veranderd moet worden in *zij*, waardoor men aldus zou lezen: » Levendig beseft *zij* het gewigt der pligten" enz.

De heer **Thorbecke**, voorzitter der Commissie, geeft den vorigen spreker te kennen dat de uitdrukking » Uwe Majesteit" in de 1ste zinsnede is voorafgegaan, en dat alzoo door de verandering welke die spreker voorstelt, ligtelijk eene dubbelzinnigheid zou kunnen ontstaan. Hij moet evenwel den voorsteller van het amendement doen opmerken, dat in de door hem voorgeslagen wijziging op korten afstand tweemaal het woord *ontvangen* voorkomt.

De heer **Duijmaer van Twist** zegt de door den vorigen spreker gemaakte opmerking volkomen juist te vinden, weshalve hij zijn voorstel in zooverre wijzigt, dat het eerste woord *ontvangen* en *vernomen* veranderd wordt.

Daar niemand meer het woord verlangt te voeren, gaat de Vergadering over tot eene stemming over het door den heer Duijmaer van Twist voorgestelde amendement, en wordt hetzelve daarbij met algemeene stemmen aangenomen.

Nadat de heer **Groen van Prinsterer** heeft te kennen gegeven dat hij een amendement op de 3de zinsnede van de 1ste paragraaph wenscht voor te stellen, vraagt de heer **Poortman** het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij herinnert aan art. 99 van het Reglement van Orde, waarbij bepaald is dat, indien de Kamer zich met de algemeene strekking van het ontwerp-adres vereenigt, de beraadslaging achtereenvolgens geopend wordt over elke zinsnede afzonderlijk, en dat het aan ieder lid vrijstaat wijzigingen of bijvoegingen voor te stellen op eene zinsnede, zoolang de beraadslaging daarover geopend is. En daar de 1ste zinsnede van deze paragraaph schijnt afgehandeld te zijn, zoo zou de Vergadering tot de behandeling van de 2de zinsnede behooren over te gaan, eer het amendement van den heer Groen van Prinsterer zou kunnen in aanmerking komen, daar dit tot de 3de zinsnede betrekking heeft.

Daar deze motie van orde niet wordt ondersteund, blijft het woord aan den heer **Groen van Prinsterer** en stelt deze voor de 3de zinsnede dezer paragraaph aldus aan te vangen: » Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de » hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de ontwik- » keling *en zooveel mogelijk de onverwijlde toepassing* der vrijhe- » den" enz. De voorsteller bedoelt, zoo als hij zegt, met dit amendement de zaak van het *lager onderwijs*. Zoo de gewone vorm van adres gevolgd was, zou hij een meer uitvoerig amendement voorgesteld hebben, namelijk:

» In afwachting der algemeene regeling van het lager onder- » wijs, waartoe, uit den aard der zaak, bedaard overleg en rijp » beraad vereischt wordt, zouden wij, gedachtig ook aan Uwer » Majesteits begeerte, reeds bij den aanvang van Hare regering » geopenbaard, wenschelijk achten dat aan billijke bezwaren door » handhaving of, voor zoo ver noodig en doenlijk, door onver- » wijlde wijziging der bestaande verordeningen mogt worden een » einde gemaakt."

Hij wenscht dat men wel in het oog houde wat eigenlijk het onderwerp is van beklag; wat eigenlijk thans verlangd wordt. Hij wil geen ter-zijde-stelling, maar betere handhaving der bestaande

verordeningen. Hij komt dus niet op tegen het 2de additionnele artikel der Grondwet. Evenmin tegen de wet van 1806 of tegen de besluiten die tijdelijk in werking zullen blijven, tot regeling van dit belangrijk onderwerp. Ook niet tegen de autorisatie, welke door gemeentebestuur en Gedeputeerde Staten moet worden verleend, maar wel tegen het misbruik, en eigenlijk niet tegen het misbruik voor zoover dit een onvermijdelijk gevolg is der bevoegdheid, maar tegen de regels, die men daarbij openlijk gevolgd heeft. Sommige besturen hebben gemeend de autorisatie naar *willekeur* te mogen weigeren. Andere hebben daarbij op de bestaande *behoefte* gelet, maar als maatstaf daarvan enkel op het getal, niet op den aard der scholen. Nog anderen hebben erkend dat de *godsdienstige* behoefte in aanmerking kwam, doch zelven, als waren zij regters in geloofszaken, bepaald of de school waartegen men bezwaar had godsdienstig genoeg was.

Nog één voorbeeld moet hij opnoemen, niet omdat hij persoonlijk in de zaak is betrokken, maar omdat het uniek is en eene eigen categorie vormt. In 's Hage, waar onlangs, na vijf jaren, de autorisatie door Gedeputeerde Staten verleend is, heeft de Regering beweerd, dat geen autorisatie mogt gegeven worden, dan aan bijzondere scholen in alles aan de openbare scholen gelijk. Nooit is er van de zijde der besturen meer weigerachtigheid geweest dan sedert het besluit van 2 Januarij 1842, waarbij tegemoetkoming bedoeld was. — Er is dwang, ten gevolge der verkeerde toepassing van bestaande verordeningen. — Dit heeft lang geduurd en het kan nog lang duren. De organieke wet behoeft eerst in de volgende zitting te worden voorgedragen; en het onderwerp is zoo moeijelijk en teeder, dat de aanneming twijfelachtig is. Zoo kunnen wij jaar op jaar onder dien dwang blijven; de regering van 's Hage althans heeft, ook na de grondwetsherziening, in dezelfde zonderlinge toepassing van het besluit volhard. — Zal nu het gouvernement bij voortduring lijdelijk toezien? Dulden dat op de eene plaats vrijheid van onderwijs zij en op de andere niet. De Regering neme maatregelen, om die ongelijkheid van begrip en van uitlegging te doen ophouden. De spreker rekent op de ondersteuning van den Minister van Justitie, want deze heeft in de zitting der Dubbele Kamer van 7 October ll., bij de verdediging van het ontwerp betrekkelijk het onderwijs gezegd: » Ik behoor niet tot die halve vrijzinnigen, die aan gelijkdenkenden als zij vrijheid toestaan en die aan andersdenkenden weigeren. Ik heb steeds de vrijheid, maar onderworpen aan openbare orde en aan de wetten, die er zijn en zoolang zij er zijn, in den vollen omvang van de beteekenis van het woord voorgestaan, en dit is alzoo het eenig antwoord dat ik met betrekking tot dit onderwerp thans geven kan. Zoolang de nieuwe in dit wets-ontwerp toegezegde wet niet zal zijn ingevoerd, mag en kan de wet van 1806 niet ter zijde worden gesteld. Zoodanige handelwijze zou strijdig zijn met de in de additionnele artikelen voorkomende bepaling, dat alle op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten gehandhaafd worden, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen. Maar die terzijdestelling eischte de geachte spreker uit Zuidholland ook niet. Hij verlangde slechts dat inmiddels de bedoelde wet van 1806 in milderen zin opgenomen en op eene vrijzinniger wijze toegepast zou worden. Ik zeg met hem, dat het kwaad dat bestond en nog bestaat, minder gelegen is in die wet, dan in de wijze waarop zij soms is geïnterpreteerd geworden. Ik voeg er met hem bij, dat ik verwacht *dat eene Regering, die de vrijheid van onderwijs heeft voorgesteld, al wat mogelijk is zal aanwenden om de betrekkelijk dit onderwerp bestaande wettelijke bepalingen in een milderen zin toe te passen.*"

Wel nu, dit is op dit oogenblik het eenig verlangen. En mogt iemand meenen ('t geen de spreker naauwelijks kan vermoeden), dat de plaatselijke en provinciale besturen, krachtens de bestaande verordeningen, een onvoorwaardelijk regt van afwijzing hebben, dan zou er een middel bestaan, om door eenen eenvoudigen *transitoiren* maatregel die bezwaren uit den weg te ruimen. In de staats-commissie van 1840, waarvan hij eer had lid te zijn, is zoodanige transitoire maatregel voorgesteld. Op die wijze zou men op de meest kalme wijze de veranderingen kunnen afwachten, die later in de wet van 1806 mogten gebragt worden. Niettegenstaande de voorstanders van het behoud van het bestaande schoolstelsel ruimschoots in die staats-commissie werden vertegenwoordigd, werd het voorstel echter met algemeene stemmen goedgekeurd en met nadruk aan de Regering overgebragt. Die Commissie stelde namelijk voor, » dat de autorisatien tot oprigting van bijzondere scholen niet dan om *zeer gewigtige redenen* zouden mogen worden geweigerd, en dat in alle gevallen die redenen, vóór het afwijzen van het daartoe gedaan verzoek, binnen den bepaalden termijn, door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten, aan het departement van Binnenlandsche Zaken, en vervolgens door dat departement aan de beoordeeling des Konings, zullen moeten worden onderworpen." Het is nagenoeg hetzelfde denkbeeld, dat in art. 5 van het ontwerp van wet betrekkelijk het regt van vereeniging en vergadering wordt aangetroffen.

Het is op alle deze gronden, dat de spreker voorstelt, om in de laatste zinsnede van § 1 van het ontwerp van adres in te lasschen de woorden: *en zooveel mogelijk de onverwijlde toepassing*, en die zinsnede mitsdien te lezen als volgt: » Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de ontwikkeling *en zooveel mogelijk de onverwijlde toepassing* der vrijheden en regten, welke de Grondwet aan het Nederlandsche volk waarborgt, hieraan moet de regeling van bestuur, die zij verlangt, dienstbaar wezen."

Spreker hoopt, dat de Kamer, door eene aanneming van het amendement met eenparige stemmen, het bewijs zal leveren, dat zij de vrijheid van onderwijs, die tot hiertoe slechts in beginsel in de Grondwet is opgenomen, zuiver en getrouw in toepassing wenscht te brengen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken***: Het verlangen, zoo even door een lid uit Gelderland te kennen gegeven, komt eigenlijk hierop neder, om, uit hoofde van een bijzonder belang, af te wijken van de bestaande wetgeving voor het onderwijs, en tot dat einde des noods daar te stellen een transitoiren maatregel. Het zou mij onraadzaam voorkomen, dat aan dat verlangen gevolg wierd gegeven. Immers bij art. 3 der additionnele artikelen van de Grondwet, ook door den geëerden spreker aangehaald, wordt vastgesteld, dat: » Alle op het oogen» blik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet ver» bindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, » tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen." Het staat der Regering mitsdien niet vrij eenige inbreuk toe te laten op de bestaande verordeningen, of te gedoogen, dat daarvan afgeweken worde, zoolang zij kracht van wet hebben. De wet van 1806 op het lager onderwijs laat het geheel aan de gemeentebesturen over te beslissen, of er in hunne gemeente behoefte bestaat tot vermeerdering van het daar aanwezige getal lagere scholen.

Dat regt, door de wet verleend, is nu door het 3de additionnele artikel der Grondwet gehandhaafd. De Regering is alzoo in dubbele mate verpligt dat regt te eerbiedigen, en wel: 1°. omdat de wet die bevoegdheid aan de gemeentebesturen opdraagt, en zij door de Grondwet voorloopig wordt gehandhaafd, en 2°. omdat de Grondwet de regeling der huishoudelijke belangen van de gemeenten aan de gemeentebesturen overlaat. Zoo men nu klaagt dat niet alle vrijheden, bij de Grondwet gewaarborgd, dadelijk worden genoten, moet de Regering antwoorden, dat zoolang de wet niet tot stand is gebragt, die de gelegenheid tot het volle genot van die vrijheid moet openen, dat genot zelf nog is opgeschort. De geachte spreker heeft een middel aan de hand gegeven om dat genot te verhaasten en voorgesteld eene transitoire wetsbepaling vast te stellen, die aan de gemeentebesturen zou opleggen, de redenen, die hen bewegen om te verklaren dat er geene behoefte aan het oprigten van meerdere scholen in hunne gemeente bestaat, aan de beoordeeling der hoogere Regering te onderwerpen en ter aanbeveling daarvan heeft hij zich beroepen op art. 5 van het ontwerp van wet betrekkelijk het regt van vereeniging en vergadering. Maar tusschen het een en het ander dezer beide onderwerpen bestaat een zeer groot verschil. De Minister van Justitie is belast met de zorg voor de algemeene en bijzondere politie des lands en geroepen, tot handhaving van rust en orde zoodanige maatregelen te nemen, als de omstandigheden vorderen en de wetten hem veroorloven. Daarmede staat de aangehaalde bijzondere wetsbepaling in verband. Maar er is hier sprake van een regt, aan de gemeentebesturen bij de wet verleend en waarvan hun de uitoefening bij de Grondwet is gewaarborgd. De gemeentebesturen maken gebruik van hunne bevoegdheid, als zij beoordeelen, of er al dan niet behoefte aan vermeerdering van scholen voor hunne gemeente bestaat en of door die oprigting in te willigen, de bestaande scholen al dan niet zullen worden benadeeld zonder noodzaak. Het is waar, de Minister van Justitie heeft, bij de beraadslagingen over de ontwerpen, strekkende tot herziening der Grondwet, te kennen gegeven, dat de Regering, in de uitvoering van de wet van 1806, de milde beginselen, bij de Grondwet te dezen aanzien vastgesteld, in toepassing zou brengen. De Regering is werkelijk aan dat gevoelen getrouw gebleven, voor zooverre de uitvoering en toepassing van haar afhingen, doch diezelfde Regering is niet bij magte de overtuiging der gemeentebesturen te dwingen. Zij kan uitnoodigen, raden, vermanen, om nu reeds ten dezen opzigte met de meest mogelijke vrijgevigheid te oordeelen: maar bevelen kan zij ten dezen opzigte niet, veel minder noodzaken om die bevelen te gehoorzamen. Die beoordeeling der bedoelde behoefte moet alzoo voor alsnog aan de gemeentebesturen worden overgelaten.

ZITTING VAN DEN 23STEN FEBRUARIJ.

De heer ***Donner van Poldersveldt*** zegt, dat hij zich met het door den heer Groen van Prinsterer voorgestelde amendement niet vereenigen kan, en daartegen zal moeten stemmen. Hij verklaart wel vele der gevoelens van dien spreker betrekkelijk het onderwijs te deelen, maar vreest dat, wanneer dit amendement werd aangenomen, alsdan een begin zou worden gemaakt met het maken van veranderingen in het ontwerp-adres, die hij nu daarin niet gaarne gebragt zou zien. Wanneer later eene wet op het onderwijs bij deze Vergadering in behandeling zal worden gebragt, dan hoopt hij zijne stem betrekkelijk dit onderwerp met kracht en klem te verheffen.

De heer ***Storm*** zegt hoofdzakelijk: Ik ondersteun ten sterkste het door den heer Groen van Prinsterer voorgestelde amendement. Ik zelf zou een soortgelijk amendement in eene der andere paragraphen van dit ontwerp-adres hebben voorgesteld. Ik had daartoe aanleiding gevonden in eene zinsnede, voorkomende in de Koninklijke aanspraak, waar gezegd wordt: » dat de wetten, ter uitvoering der Grondwet vereischt, in den milden zin dier staatsregeling ontworpen, en ons achtereenvolgens voorgesteld zullen worden." Ik wilde het verlangen te kennen gegeven zien, dat in het bijzonder de beginselen van vrijheid van onderwijs, naar die Koninklijke belofte, in milden zin zouden worden toegepast, en daar dit de wensch van duizenden in den lande is, zou ik op de vervulling daarvan met klem en nadruk aangedrongen hebben. Ik moet bekennen dat de maatregelen, welke onlangs door de Regering genomen zijn ten opzigte van het hooger onderwijs, mij niet geheel en al hebben gerustgesteld nopens den vrijzinnigen en milden geest, die bij de aan te bieden ontwerpen dient te heerschen. Reeds in de vorige zitting is er door de Commissie voor de verzoekschriften verslag uitgebragt op een adres uit Delft, waarbij klagten werden aangeheven over een door de Regering genomen maatregel, waarin men de strekking meende te vinden van de academie aldaar langzamerhand af te schaffen, en waardoor tevens bij een Koninklijk besluit de organisatie van het corps ingenieurs werd geregeld, eene zaak die naar mijn oordeel tot het onderwijs en tot het gebied der wetgevende magt behoorde. Onlangs is ook eene commissie benoemd aan welke de zorg is opgedragen om aan de Regering een verslag over den staat van het hooger onderwijs uit te brengen. Zij is uit zoo verschillende bestanddeelen te zamen gesteld, dat zij mij onwillekeurig deed denken aan die recepten van de ouderwetsche geneeskunde, waarbij veelvuldige geneesmiddelen werden voorgeschreven die, bijeengebragt, nergens anders toe dienden en geene andere uitwerking hadden, dan zich onderling te neutraliseren en den kranke te laten in de toestand waarin hij te voren was. Ik heb in die commissie professoren van onderscheidene hoogescholen, alsmede leden van de Staten-Generaal gevonden, geleerden van allen stempel, voor welke ik de hoogste achting belijde; alle gevoelens, alle beginsels schijnen daarbij vertegenwoordigd te zijn. Één belang echter is daarbij op den achtergrond geschoven, een gewigtig belang is in die Commissie zonder orgaan gebleven, het is dat der katholijken, want niemand van die geloofsbelijdenis is daarbij als lid opgenomen, en toch hebben deze bij de regeling van de zaak van het hooger onderwijs het grootste belang. Waarom toch zou aan onze universiteiten niet een leerstoel voor roomsch-katholijke godgeleerdheid kunnen opgerigt worden? Wanneer een katholijk in die commissie was gezeten zou hij het belang van zulk een leerstoel hebben kunnen doen gelden. Het is mij onmogelijk de aanmerking terug te houden, dat die uitsluiting der katholijken in dit geval mij niet genoeg kan bevreemden, vooral nu twee Ministers van die gezindheid in 's Konings raad zitting hebben en de belangen van hunne roomsch-katholijke landgenooten kennen. Het doet mij leed te moeten berigten dat ditzelfde Koninklijk besluit, dat de wijze van zamenstelling der commissie, in meer dan één provincie het grootste misnoegen heeft verwekt, dat het een nieuw zaad van wantrouwen en ontevredenheid uitgestrooid, tot groote onaangenaamheden aanleiding gegeven, ja de populariteit des Konings in de waagschaal gesteld heeft. Naar mijn oordeel hadden die twee Ministers liever hunne portefeuilles moeten nederleggen, dan de solidariteit op zich te nemen der verantwoordelijkheid van eenen maatregel, als hier door mij is gesignaleerd.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Aan deze Kamer is ingezonden een adres van den heer Maas Geesteranus en anderen, wier zonen aan de Delftsche academie worden opgeleid. Deze beklagen zich daarin over drie zaken:

1°. dat de slooping der academie te Delft besloten zou zijn bij het Ministerie;

2°. dat in het besluit van den 8sten Februarij 1849, houdende reorganisatie van het corps ingenieurs van den Waterstaat, reeds werkelijk de eerste stap tot die slooping zou zijn gedaan;

3°. dat er eene inbreuk zou zijn gemaakt op de bepaling der Grondwet, dat het hooger onderwijs bij de wet wordt geregeld.

Ik zal trachten elk dezer drie punten kortelijk te beantwoorden.

Wat het eerste punt betreft, zoo begrijp ik volstrekt niet, van waar deze adressanten tot de meening zijn gekomen, dat de slooping der Delftsche academie besloten zou zij bij het Ministerie. Zij putten die bezorgheid uit het verslag van het tijdelijk ministerie, den 13den November des vorigen jaars aan Zijne Majesteit den Koning aangeboden. Maar in dat verslag wordt juist het tegendeel gezegd van hetgeen men er uit opmaakt. Immers men leest er: » De Koninklijke academie te Delft staat tegenwoordig slechts voor *memorie* op de begrooting van Binnenlandsche Zaken uitgetrokken. Dat zal in het vervolg niet meer kunnen plaats hebben, maar alles wat aan die academie wordt te koste gelegd op die begrooting moeten worden uitgetrokken." Reeds daaruit kan men zien dat het voornemen niet bij de Regering bestaat om die academie te sloopen. » Wanneer", zoo luidt verder het verslag, » wanneer men de ondervinding raadpleegt, daaruit opmaakt, dat er voortaan slechts schaars gelegenheid zal bestaan, om kweekelingen van die school onder de ambtenaren van den Waterstaat op te nemen, en daarbij vooruit ziet, dat het waarschijnlijk moeijelijk zal zijn vol te houden, dat alleen kweekelingen van deze school in administrative betrekkingen in de Oost-Indische bezittingen zullen mogen worden geplaatst, dan zal men spoedig tot de overtuiging geraken, dat deze academie niet zal kunnen blijven bestaan. Het blijft niettemin wenschelijk, dat er eene welingerigte school besta, op welke bekwame ingenieurs, bouwmeesters enz. kunnen worden gevormd. De jeugdige leeftijd der kweekelingen van die school maakt het raadzaam, hen onder een voortdurend toezigt te plaatsen. En deze denkbeelden geven aanleiding om het raadzaam te achten, dat deze academie met die van Breda vereenigd, en derwaarts overgebragt worde. Wanneer het leger van den Staat in sterkte mogt worden verminderd, en daardoor ook het aantal te vervullen officiers-plaatsen zal inkrimpen, zal ook die militaire academie, zoo kostbaar als zij nu is ingerigt, niet wel kunnen blijven bestaan. Aan eene school tot het opleiden van bekwame officieren is niettemin eene onwedersprekelijke behoefte. Om nu beide deze academien voor ondergang te bewaren en de kosten van beide zeer aanmerkelijk te verminderen, komt het ons raadzaam voor, beide te vereenigen, en de inrigting zoo eenvoudig en onkostbaar mogelijk te maken."

Ziedaar dus ten duidelijkste uit elkander gezet, dat het Ministerie de behoefte erkent aan twee inrigtingen van onderwijs, dat het die behoefte op de doelmatigste en tevens zuinigste wijze wil trachten te bevredigen. De inrigting zelve wenscht men dus te behouden, de behoefte en het nut er van worden erkend: de vrees voor gevaar is dus geheel hersenschimmig te heeten.

In de tweede plaats meenen de adressanten reeds stappen tot aanvankelijke slooping te hebben waargenomen. Deze is echter niet voorgenomen, en stappen, die daartoe zouden leiden, zijn voor zoover mij bekend is, niet gedaan.

Wat meer bepaald artikel 10 van het vermelde besluit van 8 Februarij 1849 betreft, daarin zou volgens de adressanten gelegen zijn de eerste stap tot vernietiging der Delftsche academie. Dat artikel luidt aldus:

» Bovendien wordt genoemde Minister (van Binnenlandsche Zaken) gemagtigd tot het aanstellen van het noodig bevonden aantal surnumerairen bij den Waterstaat, bestemd om, onder de leiding der hoogere ambtenaren, te worden opgeleid, om daarna als opzigters te worden in dienst gesteld, ten einde hun de gelegenheid tot verdere bevordering te openen.

Ligt daar nu in, dat men alles wil verklaren van onwaarde wat ten aanzien van de theoretische opleiding der ambtenaren van den Waterstaat bestaat. Volstrekt niet. Bij het verslag der Regering van 13 November voegt men nu art. 10 van dit besluit, en dan is de bedoeling deze, dat men uit de bekwaamste kweekelingen, die aan de academie thans te Delft geplaatst hunne studien hebben volbragt, er eenigen kieze, ten einde als surnumerairen bij den Waterstaat te worden geplaatst, opdat zij hunne theoretische kennis, die zij aan die academie opdeden, onder het oog der ambtenaren van den Waterstaat in uitoefening brengen, en blijken kunnen geven dat zij niet minder geschiktheid voor de practijk bezitten, dan zij gevatheid voor de theorie aan den dag legden, en opdat het gouvernement de gelegenheid gewinne om uit welopgeleide jongelingen de bekwaamsten voor de dienst van den Waterstaat te kiezen. Het voornemen bestaat, om die gekozene kweekelingen der voormelde academie eerst als surnumerairen verder op te leiden en te beproeven, daarna als opzigters te plaatsen, en vervolgens naar verdienste te doen opklimmen. Dat 10de artikel strekt dus in geenen deele om die academische inrigting te sloopen, maar

wel om haar te ondersteunen; om eene loopbaan te openen aan hare kweekelingen en tevens het Rijk te verzekeren, dat uit die welopgevoede ambtenaren de bekwaamsten worden gekozen tot het vervullen van gewigtige betrekkingen. De uitlegging in het adres aan dat 10de artikel gegeven, is dus ten eenen male eene misduiding van het daarin gezegde.

Dit zij genoeg ter geruststelling der adressanten en van anderen en ter oplossing der bezwaren tegen het bedoelde 10de artikel ingebragt.

Een tweede punt, waarop ik kortelijk wensch te antwoorden, betreft het Koninklijk besluit, houdende benoeming eener commissie voor het hooger onderwijs. Men heeft opgemerkt, dat de katholijken in die commissie niet vertegenwoordigd zijn. Ik moet daarop antwoorden, dat ik het besluit aan Zijne Majesteit den Koning ter goedkeuring heb voorgelegd, zonder dat zulks als eene daad van het ministerie moet beschouwd worden, vermits ik enkel die commissie heb verlangd om mij inlichtingen te verschaffen, ten einde deze zouden kunnen leiden tot ontwerpen van voorstellen aan den Ministerraad voor te leggen, en daarna aan de goedkeuring des Konings en der Vertegenwoordiging te onderwerpen. En nu heb ik die voorlichting verlangd van hen, die door geschriften hadden bewezen op de hoogte van het vraagstuk te zijn, of die door hunne betrekking tot inrigtingen van hooger onderwijs mij meer dan anderen geschikt voorkwamen om deel van die Commissie uit te maken. Ik beken, dat ik bij het kiezen van die personen volstrekt niet aan godsdienst of godsdienstige belijdenis heb gedacht; integendeel ben ik van oordeel dat deze bij eene zaak als de onderhavige geheel behoort te zijn uitgesloten. Het is hier niet te doen om die kerkelijke gezindheden te vertegenwoordigen, het is te doen om raad en voorlichting te erlangen van mannen die door bekwaamheid uitmunten, en de beste waarborgen medebrengen voor het wel volbrengen van de hun toevertrouwde taak.

En dan zou ik nog het allerminst er aan gedacht hebben om een roomsch-katholijke te benoemen, omdat, indien ik dezen benoemde, ik ook de remonstranten, lutherschen, mennoniten en israëliten niet had mogen uitsluiten. Maar ik heb geoordeeld, dat die gezindheden als zoodanig minder belang hadden bij deze zaak, daar zij toch ieder hare eigene inrigtingen bezitten waar hare leeraars worden onderwezen. Zij zullen wel niet gezind zijn deze hare inrigtingen te sloopen; mogten zij dat willen, dan zou er eene veel grootere uitbreiding aan de academien moeten worden gegeven, dan voor het tegenwoordige mogelijk is. Op dat uitgebreide terrein heb ik echter volstrekt de zaak niet willen brengen; ik heb alleen het oog gehad op eene hervorming van het hooger onderwijs zoo als wij het kennen, en daarom heb ik hen geroepen, niet die deze of gene leer waren toegedaan, maar de zoodanigen, die geacht konden worden op de hoogte te zijn om in dezen raad en voorlichting te schenken.

Ik herhaal dat ik alleen de meerdere kennis welke die leden bezitten mij heb willen ten nutte maken, en dat ik tevens de zoodanigen heb gezocht, die zich door onafhankelijkheid van karakter aanbevelen.

De heer ***Luijben:*** Ik wensch ten sterkste het amendement van den geachten spreker uit de residentie te ondersteunen. Ik zal niet herhalen hetgeen door mijn gewestgenoot, den heer Storm, is gezegd; ik wil alleen zeggen, dat het mij genoegen heeft gedaan van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken te mogen vernemen, dat het benoemen van die Commissie zijn werk alleen is geweest; het doet mij daarom vooral genoegen, omdat ik daardoor de zekerheid heb erlangd dat niet die twee Ministers, welke mijne geloofsbelijdenis zijn toegedaan, tot dat besluit hebben medegewerkt. Dit kan ik verzekeren, dat dat besluit eene algemeene verontwaardiging heeft gaande gemaakt in het gewest, waardoor ik eer heb te zijn afgevaardigd. Ik had reeds dadelijk getwijfeld of het niet alleen uit den boezem van den Minister van Binnenlandsche Zaken was uitgegaan. Immers ik herinnerde mij wat hier vroeger was geschied; ik stelde mij zijne onverdraagzame houding ten aanzien van de quaestie van het *placet* voor den geest, en ik moest het er bijna wel voor houden dat hij ook in dezen de hoofdbewerker was geweest.

De Minister heeft gezegd, dat hij de leden der Commissie gekozen had uit hen, die door hunne geschriften en door hunne betrekkingen de bewijzen gaven dat zij op de hoogte waren, om in deze zaak te oordeelen. Maar waren er dan onder de katholijken, remonstranten, israëliten geen zoodanige mannen te vinden? Ik geloof dat ik slechts professor Schrant te Leyden heb te noemen en het katholijke lid van den Raad van State, en dat niemand hunne verdiensten zal betwisten. Ik behoef onder de remonstranten slechts te wijzen op den hoogleeraar des Amorie van der Hoeven, onder de israëliten op den heer Godefroi in — en den heer Lipman buiten deze Vergadering. Ik geloof dat al die mannen en nog vele anderen in deze zaak van nut en voorlichting hadden kunnen zijn.

Men houde het mij ten goede dat ik behoefte heb gevoeld, aldus mijn gevoel van verontwaardiging over het bedoelde besluit lucht te geven.

De heer ***Wintgens:*** Ik heb onlangs de eer gehad als lid der Commissie van petitien rapport uit te brengen over een adres van den heer Maas Geesteranus en anderen betreffende de Delftsche academie; heden heb ik de opheldering van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken vernomen, en ik dank den Minister voor die inlichtingen; ik ben als lid der Commissie daarvoor erkentelijk en als lid der Vergadering stel ik het gezegde op prijs dat de academie van Delft niet met slooping wordt bedreigd.

Ik geef echter mijne tevredenheid deswege te kennen onder tweederlei voorbehoud. Wanneer ik toch art. 194 der Grondwet naga, dan meen ik het er voor te mogen houden dat de Regering niet bevoegd is de academie van Breda en die van Delft te vereenigen. Die bevoegdheid berust bij de wetgevende magt. Ik moet omtrent die alliantie bovendien opmerken, dat twee geheel verschillende beginselen aan beide inrigtingen ten grondslag verstrekken, dat van discipline aan de academie van Breda, dat van vrije ontwikkeling aan die van Delft: of beide derhalve gevoegelijk te vereenigen zouden zijn meen ik te mogen betwijfelen.

Een ander punt dat ik wensch aan te roeren betreft art. 10 van het besluit van 8 Februarij. Dat artikel grijpt mijns inziens wel degelijk in de regten van den wetgever. Daarin toch lees ik: » Bovendien wordt genoemde Minister gemagtigd tot het aanstellen van het noodig bevonden aantal surnumerairen bij den Waterstaat, bestemd om, onder de leiding der hoogere ambtenaren, te worden opgeleid, om daarna als opzigters te worden in dienst gesteld, ten einde hun de gelegenheid tot verdere bevordering te openen."

Ik kan eerst dan in die bepaling berusten, wanneer ik hier krijg de verzekering, dat de aldus aangestelden zullen zijn gepromoveerde personen, dat zij zullen zijn zoodanige personen, die hunne loopbaan hebben volbragt en door bekwaamheid uitmunten.

Maar er is nog een ander oogpunt, waaruit ik het besluit van 8 Februarij wensch te beschouwen, waarvan artikel 10 een integrerend deel uitmaakt. Het corps ingenieurs en de Waterstaat zelf is daarbij geheel geregeld, en als ik nu in art. 191 der Grondwet lees, dat de *wet* den waterstaat regelt, dan begrijp ik niet goed, hoe dit te zamen kan worden overeengebragt. Ik zal deswege opheldering te gemoet zien.

Zijne Excellentie ***de Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt nogmaals het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Ik zal mij zelven hier niet verdedigen tegen eene aantijging van onverdraagzaamheid wegens een gevoelen, dat ik voor geruimen tijd als lid dezer Vergadering heb geuit. Ik heb toen verdedigd dat er ten onregte van een voortdurend regt van placet werd gesproken, maar dat regt, met het kanonieke regt te zamen hangende, ook met dit laatste had opgehouden verbindende te wezen: en ik heb voor mijn gevoelen geuit, dat op dat tijdstip de preventive maatregel, over welken gesproken werd, niet kon worden gemist, omdat art. 194 van de toen bestaande Grondwet den Koning eene verpligting oplegde, die zonder dat middel niet kon worden vervuld. Dat advies behelsde eenvoudig een regtskundig betoog en geeft niemand het regt daaruit eene beschuldiging van onverdraagzaamheid te putten.

In de tweede plaats heeft men mij ten kwade geduid, dat ik geen lid in de commissie voor het hooger onderwijs had benoemd, die de roomsch-katholijke godsdienst is toegedaan. Ik heb door hetgeen vroeger heeft plaats gehad getoond dat daar, waar ik bekwame mannen vinden kon, ik geen onderscheid van geloofsbelijdenis heb in acht genomen, want in de commissie voor de geneeskundige staatsregeling heb ik niet alleen een verdienstelijk lid van den Staatsraad, die de roomsch-katholijke godsdienst belijdt, ter benoeming voorgesteld, maar zelfs aan dien uitmuntenden regtsgeleerde het voorzitterschap dier commissie opgedragen. Maar nu heb ik geene vrijheid gevonden, bij dat moeijelijke werk, nog niet volkomen door hem volbragt en bij de vermeerdering der werkzaamheden die hem thans in den Staatsraad bezig houden, hem andermaal met eene buitengewone en moeitevolle taak te belasten. Bij diezelfde gelegenheid heb ik een der verdienstelijkste leden dezer Vergadering, die tot de Israëlitische gemeente behoort, om zijne groote regtskennis tot lid van diezelfde Commissie voorgedragen.

Bij het zamenstellen dezer latere Commissie heb ik even weinig als bij het zamenstellen der vroegere op geloofsbelijdenis acht gegeven, alleen gezocht naar mannen, van wie ik de overtuiging kon koesteren dat zij al het noodige bezaten om het onderzoek in te stellen, en de beoordeeling uit te brengen, die van hen werden verlangd. Men

heeft goedgevonden andere namen te noemen, en onder anderen dien van zekeren roomsch-katholijken hoogleeraar. Toen ik de rij der geleerden, die in aanmerking verdienden te komen, onderzocht, heb ik ook bij dezen verdienstelijken man stil gestaan, maar het berigt ten zijnen opzigte ingewonnen luidde, dat zijne hooge jaren niet toelieten, buitengewonen arbeid en reizen van hem te vergen.

Er is in de tweede plaats gezegd dat de academie van Delft en Breda niet zouden kunnen vereenigd worden, of dit zou bij wet moeten geschieden. Maar waar is het bewijs voorhanden dat het tegendeel wordt beoogd? De Koning heeft bij zijn rescript op het verslag van den 13den November te kennen gegeven, dat hij zich over het geheel met de strekking daarvan wel kon vereenigen. In de troonrede heeft Zijne Majesteit te kennen gegeven, dat het verslag reeds aanvankelijk tot uitvoering van sommige daarin opgenomen denkbeelden had geleid; dat andere voor wijziging en uitbreiding vatbaar zijn; dat weder andere eene wettelijke regeling behoeven. Waar is het nu gezegd dat men voornemens is anders dan bij wet te regelen wat ten aanzien van de academien te Delft en te Breda plaats moet vinden?

Voorts heeft men beweerd, dat het besluit van 8 Februarij jl. in strijd is met art. 191 der Grondwet, aldus luidende: » De wet regelt het algemeene en bijzondere bestuur van den Waterstaat in den bovengemelden omvang", en dat de reorganisatie van het corps ingenieurs niet bij Koninklijk besluit maar bij wet had moeten geschieden. Maar ik beweer dat bij het besluit van 8 Februarij het bestuur van den Waterstaat volstrekt niet is geregeld, maar dat de Koning alleen gebruik heeft gemaakt van de magt, Hem opgedragen, om de ambtenaren te kiezen en te benoemen die Hij voor 's lands dienst nuttig acht, hen te rangschikken en te bezoldigen. Daarom is er zeer voorzigtiglijk in den aanvang van het besluit gezegd: » In aanmerking nemende de noodzakelijkheid, om in de zamenstelling van het corps der ingenieurs van den Waterstaat en in hunne dienstbetrekkingen de meest mogelijke vereenvoudiging in te voeren, in dier voege, dat daaruit, behoudens de goede waarneming van de dienst, reeds aanstonds die bezuinigingen kunnen voortvloeijen, welke ook in dit vak van bestuur eenigzins mogelijk zijn; mitsgaders dat vele bepalingen der Koninklijke besluiten van den 17den December 1819, ten aanzien van dit onderwerp vastgesteld, tegenwoordig niet meer van toepassing zijn of kunnen worden gemaakt, en dus door andere moeten worden vervangen." en hier is nu eenvoudig bepaald, welke ambtenaren er zullen worden gebezigd, hoe zij zullen worden gerangschikt, welke hunne tractementen zullen zijn, hoeveel reiskosten hun zullen worden toegelegd.

Ik zie dus hier volstrekt geen regeling van het bestuur van den Waterstaat zelven, maar alleen eene organisatie van het corps der daarbij geplaatste ambtenaren. Vroeger was er bijv. een inspecteur-generaal; thans wordt bepaald dat er slechts twee inspecteurs zullen zijn; en dat de inspecteur-generaal, die voorloopig niet meer was benoemd geworden, nu definitief zal vervallen. Men vindt hier niets dan eene organisatie van het corps, en een herstel van orde, waar van lieverlede wanorde was ingeslopen, die nadeelige gevolgen te weeg bragt voor de dienst.

Ten opzigte der surnumerairen herhaal ik, dat het stellig voornemen der Regering is, die surnumerairen te kiezen uit die kweekelingen der academische inrigting, thans te Delft geplaatst, die door afgelegde examina bewijzen van meer dan voldoende bekwaamheid zullen hebben geleverd.

Ik vlei mij hiermede de zoodanigen te hebben gerustgesteld, die uit het bedoelde besluit bezwarende gevolgtrekkingen hadden meenen te moeten afleiden.

De heer **van Nispen van Sevenaer** verklaart in den loop der discussie twee zaken met leedwezen te hebben vernomen; dat de eene is: dat het besluit tot zamenstelling eener staats-commissie voor het hooger onderwijs alleen van den Minister van Binnenlandsche Zaken is uitgegaan; dat hij zich had voorgesteld dat sedert de wijziging, welke de staatsregeling in het afgeloopen jaar had ondergaan, een zoodanig besluit niet van eenen der ministers, maar van het ministerie had moeten uitgaan; dat de andere is: dat de heer Minister bij het benoemen der commissie niet aan godsdienstige belijdenis heeft gedacht; dat onder de punten waaromtrent in het verleden jaar verlangens kenbaar gemaakt, wenschen geuit zijn, het onderwijs voorzeker eene voorname plaats bekleedt; dat het onderwijs een zoo teeder punt is, en dat dit niet kan bevreemden, als men denkt op het naauwe verband waarin het tot de godsdienst staat; dat hij moet bevestigen dat de benoeming der Commissie eenen allerongunstigsten indruk bij de katholijken te weeg heeft gebragt; dat er echter nog meer is: dat er ook gevallen zijn waarin het besluit van 2 Januarij 1842 niet is toegepast; dat de katholijken, na de wijzigingen ten deze in de Grondwet gebragt, na de door den heer Minister van Justitie in de zitting der dubbele Kamer van 7 October gegeven opheldering en toezegging, gunstiger verwachting, en te regt, hadden opgevat; dat ten opzigte van het onderwijs ook in de provincie die hij bewoont vroeger zooveel is voorgevallen, dat de herinnering daaraan steeds op zijn gevoel onaangenaam werkt; dat hij de hoop koestert dat het in de zitting van heden voorgevallene aanleiding zal geven, dat de heer Minister bij voorkomende gelegenheden aan de belangen en de gevoeligheid der godsdienstige gezindheden omtrent dit teedere punt wel zal willen denken.

Zijne Excellentie de **Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst** neemt het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Als lid dezer Vergadering wensch ik te verklaren dat ik zal stemmen vóór het amendement van den geachten spreker uit de residentie, omdat ik het hoogst wenschelijk acht, dat er zoo spoedig mogelijk eene wet tot stand kome, die het onderwijs regelt naar de milde beginselen, die in de gewijzigde Grondwet omtrent dat gewigtig onderwerp zijn opgenomen.

Als Minister des Konings zou ik mij welligt kunnen onthouden om, na hetgeen door mijnen ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken is gezegd, te antwoorden op hetgeen door den spreker uit Noordbrabant en anderen is aangevoerd. Ik acht het intusschen niet overbodig dat door mij de persoonlijke verklaring hier worde afgelegd, dat het instellen eener Staats-commissie voor het hooger onderwijs het afzonderlijk werk is geweest van den Minister van Binnenlandsche Zaken, en dat ik uit dien hoofde niet wil geacht worden solidair te zijn in de verantwoordelijkheid wegens dat werk.

De heer **van Dam van Isselt**: Ook op mij had art. 10 van het besluit des Konings van 8 Februarij jl. een ongunstigen indruk gemaakt. Ik had daarover bij gelegenheid der beraadslagingen over de volgende paragraaph willen spreken, maar ik ben nu grootendeels door hetgeen Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken gezegd heeft bevredigd geworden. Er blijft mij echter één bezwaar ter vermelding over, waaromtrent ik wensch te worden gerustgesteld. Naar men mij verzekerd heeft, is een der leeraren aan de Delftsche school, den heer Storm Buijsing, die belast is met de opleiding der kweekelingen voor den Waterstaat, eene andere betrekking aangewezen en is hem gelast in Drenthe werkzaam te zijn. Ik zou gaarne daaromtrent de waarheid vernemen. Ik acht het niet alleen voor den Waterstaat van het hoogste gewigt, dat er blijve bestaan eene school voor burgerlijke ingenieurs, maar ook voor ons publiek leven. Ik hecht dus bijzonder veel aan de instandhouding eener industrie-school, waar jongelingen zich in de verschillende vakken daartoe betrekkelijk kunnen oefenen; zulks kan het middel zijn om dat bejag van ambten te voorkomen en tevens dat er niet worde gemonopoliseerd door de ambtenaren van den Waterstaat. Ik zal berusten in hetgeen door Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken is gezegd; maar het is onzer aller pligt, dat wij bij de Regering er op aandringen, dat ieder vader in dit land gelegenheid hebbe, om zijn zoon voor alle vakken van industrie te doen opleiden.

De heer **Engelen**: Ik wensch met een enkel woord het amendement van den heer Groen van Prinsterer te ondersteunen; maar met al de kracht die ik aan dat woord zal kunnen bijzetten. Ik verschil geheel in gevoelen van den spreker uit Gelderland, die meende dat door het aannemen van dat amendement de algemeene strekking van het adres zou te niet gaan. Ik vereenig mij er mede, omdat het in zeer algemeene termen slechts datgene inhoudt, wat wij allen verlangen: het spoedige in werking brengen van al die regten en vrijheden, door de nieuwe Grondwet aan de Natie gewaarborgd. Ik doe het ook omdat ik omtrent de bijzondere hier betrokken aangelegenheden dezelfde gevoelens koester als de geachte spreker. Ik acht het van het hoogste belang dat de Vergadering met eenparigheid tot het aannemen van dit amendement besluite, en daardoor een krachtig blijk geve van hare hooge belangstelling in het onderwijs der jeugd.

De heer **Thorbecke**: Ik wensch bij hetgeen door mijn ambtgenoot zoo even is gezegd nog een enkel woord te voegen. Het amendement van mijn hooggeachten vriend uit de residentie was het motto voor eene zeer belangrijke redevoering geweest. Na die rede te hebben gehoord, kunnen wij echter, mijns inziens, het motto laten vervallen. Zijn amendement schijnt vooral om tweederlei reden onaannemelijk.

Wat verlangt mijn hooggeachte vriend? Blijkens zijne rede, eene liberalere uitvoering der wet over het lager onderwijs van 1806, dan die, welke tot hiertoe in zwang was. Maar dit is vreemd aan den volzin, waarop zijn amendement slaat. De volzin spreekt van de ontwikkeling der vrijheden en regten, welke die nieuwe

Grondwet aan het Nederlandsche volk waarborgt. De hooggeachte spreker wenscht de vrijheid, die men, naar zijn beweren, uit eene bestaande wet reeds heeft, erkend te zien. Indien het amendement rond zeide wat het bedoelt, de ongelijksoortigheid van de beide begrippen, van het zijne en van het onze, zou aanstonds in het oog springen.

In de tweede plaats: het amendement, zoo als het luidt, miskent de gedachte van het ontwerp. *Ontwikkeling der vrijheden en regten* bevat zoowel de regeling door de wet, als hare dadelijke toepassing. Met *ontwikkeling* willen wij geenszins alleen wetten op het papier, maar het werkelijk genot der vrijheden en regten, welke zij ons zullen schenken.

De verbloemde meening van het voorgestelde amendement is het regt om zekere lagere scholen op te rigten. Een regt, dat ik bij eene andere gelegenheid, waar het past, met mijn hooggeachten vriend zal voorspreken; doch hetwelk mij nu toeschijnt onder de verlangde ontwikkeling van vrijheden en regten te zijn begrepen, en, tenzij men ook andere optelle, voor geene bijzondere aanduiding in het adres vatbaar te wezen.

De heer **Dullert:** Namens de commissie van redactie wensch ik kortelijk op het door verschillende sprekers omtrent dit amendement aangevoerde te antwoorden. Uwe Commissie is van oordeel zich te moeten verklaren *tegen* het amendement. De redenen daarvoor zijn niet gelegen in de gronden, die door den geachten voorsteller en andere sprekers ten behoeve van hunne meening zijn aangevoerd, maar daarin, dat door die bijvoeging de geheele zin zou veranderen en in de 1ste zinsnede iets anders worden gebragt dan uwe Commissie had bedoeld te zeggen.

De bedoeling toch van deze 1ste zinsnede is te drukken op de noodzakelijkheid van het maken van die wetten, die den grondslag van het gebouw der staatshuishouding moeten uitmaken. Als we nu treden in de bijvoeging door den geachten spreker uit de residentie voorgesteld, dan zouden wij juist vervallen in die bijzonderheden, waaromtrent we het stilzwijgen wenschten te bewaren. De Commissie meent dus aan zich zelve getrouw te blijven door zich tegen dit amendement te verklaren.

De heer **Borret:** Ook ik wensch het amendement van den spreker uit de residentie ten sterkste te ondersteunen, doch ik heb het woord niet gevraagd om daarover mijn gevoelen opzettelijk te ontwikkelen: ik zal voor de voorgestelde wijziging stemmen, omdat ik de daarbij beoogde bespoediging als hoogst wenschelijk beschouw.

Maar, Mijne Heeren, onderscheidene sprekers, vooral die uit Noordbrabant, hebben met klem en nadruk het gevoel van leed en van verontwaardiging aan deze Vergadering overgebragt, hetwelk onlangs de benoeming eener staatscommissie voor het hooger onderwijs bij de katholijken van den lande heeft opgewekt.

Als katholijk lid dezer Vergadering acht ik mij verpligt openlijk te verklaren, dat ik met de gevoeleus der vorige sprekers geheel en in allen deele instem. Ja! dat hadden de katholijken niet verwacht, dat hadden zij niet *kunnen* verwachten. Zij ook hadden toch getoond belang te stellen in eene verbeterde inrigting van het onderwijs, zij ook hadden zich verheugd over het opnemen van betere en meer vrijzinnige bepalingen daaromtrent in de Grondwet van den Staat. Het was dus voor hen eene bittere teleurstelling zich in eene zoo belangrijke Commissie volstrekt niet te zien vertegenwoordigd. Aan hunne uitsluiting konden zij eene veelbeduidende beteekenis niet ontzeggen; het is inderdaad opmerkelijk, dat bij de eerste daad van het ministerie, die strekken moest om aan de milde beginselen der Grondwet levenskracht en toepassing te geven, zij katholijken niet geroepen werden om mede te werken tot voorlichting van de Regering omtrent een onderwerp, dat in het bijzonder voor hen altijd van het uiterste gewigt zal blijven. Die miskenning heeft hen, ik herhaal het, diep, innig gegriefd; en de vrees bij hen verlevendigd, dat hunne verwachtingen voor eene betere toekomst welligt op nieuw zouden worden verijdeld, ondanks de grondwettige erkenning van hunne gelijke regten en aanspraken.

Ik voor mij vind intusschen eenige vergoeding in de verzekering, die wij uit den mond van sommige der Ministers hebben ontvangen, dat wij die onbillijke, en ik durf zeggen die onverdraagzame zamenstelling der Staats-commissie alleen hebben toe te schrijven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Door die zekerheid zal ten minste ons vertrouwen in de overige Ministers en vooral in de twee katholijke leden van het Ministerie ongeschonden kunnen bewaard blijven. Ik verheug mij daarover, hoezeer ik mij dan ook niet kan bevredigd houden met de redenen, die door den Minister van Binnenlandsche Zaken zijn aangevoerd om zijnen maatregel te regtvaardigen. Die Minister heeft gezegd: bij de zamenstelling der Staats-commissie niet te hebben gedacht aan godsdienstige gezindheden, en alleen het oog te hebben gehad op bekwame en geschikte mannen, die op de hoogte waren der zaak. Ook bij de katholijken waren wel mannen te vinden, bekwaam, geschikt en waardig onder alle opzigten om aan de werkzaamheden der Commissie deel te nemen; een der leden uit Noordbrabant heeft u reeds daarvan naar waarheid overtuigd. En dat de Minister op geene godsdienstige gezindheid heeft gelet, zulke verontschuldiging zal toch ook wel niet tegen de billijkheid der klagte van de katholijken kunnen opwegen. De Minister was toch ten volle bekend met al de grieven, de bezwaren en de wenschen der katholijken; hij wist hoelang zij met regt geklaagd hadden over hunne stelselmatige uitsluiting van het bestuur der algemeene belangen: hij wist ook alles wat er met betrekking tot het onderwijs nog onlangs bij de herziening der Grondwet was voorgevallen; die Minister had dus juist ook uit het oogpunt van staatsbelang er aan moeten denken om de katholijken ter dezer gelegenheid niet uit te sluiten.

Ik hoop ten minste dat die Minister in het vervolg bij voorkomende gelegenheden wel degelijk op de regten en aanspraken der katholijken *zal* letten, en hen voor soortgelijke verongelijkingen zoo doende zal vrijwaren. Ik hoop het voor de eer en het heil van ons vaderland, ik hoop het tot bevestiging der nationale eenheid, waardoor alleen die eer, dat heil kunnen worden gewaarborgd en verzekerd.

Zijne Excellentie de **Minister van Justitie** neemt het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Indien ik het amendement van den spreker uit de residentie wel begrepen heb, dan strekt het om aan te dringen op eene spoedige toepasssing der regten, die de Grondwet waarborgt. Ten slotte heeft die spreker gezegd, dat hij wenscht, dat de tegenwoordige Regering in den meest vrijgevigen zin de bestaande wetten, voor zoover zij nog van kracht blijven, toepasse. Hij wil dus niet eene onmiddellijke verandering van stelsel, maar voor het oogenblik alleen vrijheid en mildheid in de toepassing van het bestaande, voor zoover dit van de Regering afhangt.

Het moge nu waar zijn, dat, zoo als een lid der Commissie van redactie heeft gezegd, in het woord *ontwikkeling* ook natuurlijk de *toepassing* is begrepen, zoo is er toch stellig de *spoedige* toepassing niet is begrepen. En het komt mij voor, dat juist wegens de menigte aanmerkingen en bedenkingen, die omtrent dit punt zijn gemaakt, het zeer nuttig zou zijn dit amendement in het adres op te nemen. Ik meen het van de zijde der Regering ten sterkste te moeten ondersteunen, omdat het ook het verlangen der Regering is de regten en vrijheden, die godsdienst en onderwijs betreffen, te ontwikkelen en in spoedige toepassing te brengen.

Een der leden van het ministerie heeft er niet om gedacht, toen hij eene benoeming van personen deed, alleen met het doel dat deze de Regering zouden inlichten, daardoor de gevoeligheid van sommige belijders eener godsdienstige gezindheid te zullen opwekken, die meenden bij die benoeming vertegenwoordigd te moeten worden. Hier, waar het noch een katholijk noch een israëlitisch belang geldt, hier, waar geen beheer wordt ingesteld, maar slechts een *advies* wordt gevraagd, moest op de godsdienstige belijdenis der adviseurs zijn gelet. Hiervan maakt men eene grief tegen de Regering en den Minister van Binnenlandsche Zaken. Intusschen kan de Regering de verzekering geven, dat zij slechts één doel heeft, de zamensmelting van alle gevoelens te bevorderen, voor zoover dit behoudens eens ieders godsdienstige vrijheid mogelijk is. Één oogmerk moeten wij allen, van welke godsdienstige gezindheid ook, hebben, het welzijn van het vaderland te bevorderen. Echter kan de mogelijkheid bestaan dat wij, op den door ons ingeslagen weg, onwillekeurig, weinig gedachtig dat het godsdienstig gevoel zoo ligt gekwetst is, hier of daar aanstoot geven; maar indien men dan zeker is, dat er geen opzet kan zijn, meenen wij te mogen verwachten, dat men zulks met den mantel der liefde zal bedekken, en niet van een eenzijdig standpunt beschouwen.

De heer **L. D. Storm** stelt voor, of het niet mogelijk zou zijn de bedoeling van den spreker uit de residentie met het inzigt der commissie van redactie in overeenstemming te brengen, door het voorgestelde amendement aldus te wijzigen, dat men eenvoudig vóór het woord *ontwikkeling* het woord *onmiddellijke* invoege.

Na voorlezing van dit sub-amendement vraagt de heer **Groen van Prinsterer** het woord en zegt dat hij zich volkomen met de opmerking van den vorigen spreker kan vereenigen, daar het hem alleen om de zaak zelve en niet om deze of gene uitdrukking te doen is. Dien ten gevolge vereenigt hij zich met het voorgestelde sub-amendement.

De heer **Thorbecke** verzet zich namens de Commissie tegen

ZITTING VAN DEN 23STEN FEBRUARIJ.

het aldus gewijzigde amendement. Hij verklaart, dat, hoe gaarne de Commissie aan het verlangen van den geachten voorsteller zou voldoen en hoezeer zij ook geneigd is om verbeteringen in haar ontwerp te zien brengen, zij zich toch tegen het amendement in de gedaante die het nu verkregen heeft, evenzeer als tegen de vorige redactie er van moet verklaren. Volgens den spreker moet het adres niet méér vragen dan de Grondwet hier in het vijfde der additionnele artikelen eischt. Ontwikkeling zegt genoeg; en *onmiddellijke* ontwikkeling is daarenboven welligt geene zeer juiste zamenvoeging.

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst*** stelt voor het amendement nogmaals te wijzigen door het woord *onmiddellijke* door *onverwijlde* te vervangen. De spreker is het eens met de Commissie, dat in het woord *ontwikkeling* het denkbeeld van *onmiddellijk* reeds gelegen is, doch acht zulks met het woord *onverwijld* niet het geval te zijn.

De heer ***L. D. Storm*** vereenigt zich met die verandering.

De heer ***Thorbecke*** verzet zich ook tegen deze redactie van het amendement, omdat in het oog der Commissie er tusschen *onmiddellijk* en *onverwijld* geen verschil bestaat. Bovendien hangt het zijns inziens grootendeels van de Vergadering zelve af, de voorstellen, die door de Regering zullen worden gedaan, met spoed te behandelen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** heeft met genoegen uit den loop dezer beraadslagingen ontwaard, dat zoo velen zijner medeleden van hunne bijzondere belangstelling in de gewigtige aangelegenheid van het onderwijs hebben doen blijken. Niet minder genoegen doet het hem, dat dit ook geschied is door den voorgaanden spreker, waarvan hij zich trouwens overtuigd hield, daar dat geëerde lid toch in vele zijner geschriften getoond heeft, de vrijheid van het onderwijs, even als vele andere vrijheden en regten, op hoogen prijs te stellen. Evenzeer was het hem aangenaam te ontwaren, dat de Minister van Justitie steeds de gevoelens omhelsde, die hij vroeger heeft blootgelegd en dat ook deze eene spoedige regeling van dit belangrijk onderwerp verlangde. Een en ander doet bij hem de hoop ontstaan, dat zijne stem ingang vinden zal. De president der Commissie meent, dat door de aanneming van het amendement weinig voor de zaak zelve zou gewonnen zijn. Spreker gelooft integendeel, dat de aanneming, in verband met de discussie, een blijk aan de Regering zal opleveren, dat de Kamer gezind is, dergelijke regten en vrijheden beter te schragen, dan vroeger wel heeft plaats gehad.

Spreker acht zich verpligt, den Minister van Binnenlandsche Zaken nog kort te beantwoorden. De Minister heeft den inhoud zijner rede min juist opgevat en voorgedragen. Hij verlangt *geene afwijking* van de wet. Maar hij wenscht dat de bestaande verordeningen behoorlijk worden toegepast. Hij begrijpt niet, waarom het eene onmogelijkheid wezen zou, de Gedeputeerde Staten in te lichten omtrent de toepassing en uitvoering der bestaande verordeningen. Zijn dan de Gedeputeerde Staten en de plaatselijke overheden zoo geheel onafhankelijk, dat zij omtrent den aard en omvang hunner bevoegdheid geene teregtwijzing kunnen ontvangen? Is het zonder voorbeeld dat hun eene zoodanige aanschrijving van den Minister van Financien, of van eenigen anderen Minister toegezonden wordt? Gaat de stelling des Ministers van Binnenlandsche Zaken op, dan zouden de ingezetenen, na al het gebeurde in het vorige jaar, na de belofte van den Minister van Justitie, den 7den October ll. afgelegd, nog, wat hunne meest dierbare regten aangaat, overgeleverd blijven aan de willekeur der gedeputeerde en plaatselijke overheden, waartegen niets te doen zou wezen, dan af te wachten de aanstaande nieuwe wetgeving, die, ook met den besten wil, zoolang kan uitblijven. Het ware inderdaad wenschelijk, dat er na de volbragte grondwets-herziening meer eenstemmigheid over een zoo belangrijk onderwerp heerschte tusschen de leden van een homogeen ministerie, dan heden opgemerkt is.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** stelt als sub-amendement voor, de woorden: *zoo spoedig mogelijke* vóór het woord *ontwikkeling* in te voegen.

De heer ***Thorbecke*** merkt aan dat dit geen sub-amendement maar een ander amendement is te noemen, en dat eerst bij verwerping van het vorige, over dit amendement zal kunnen worden gestemd.

Na voorlezing van het amendement van den heer van Nispen van Sevenaer, herinnert de Voorzitter dat er twee amendementen op de 3de zinsnede van de 1ste paragraaph zijn voorgesteld. Over dat van den heer *Groen van Prinsterer*, gesubamendeerd door den heer *Storm*, wordt, daar het de verste strekking heeft, het eerst gestemd, en wordt dit met 34 tegen 29 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, Storm van 's Gravesande, van Naamen, Mutsaers, Heemskerk, de Villers de Pité, Verweij Mejan, Borret, Groen van Prinsterer, Luijben, Leclercq, Meeussen, de Man, Poortman, Engelen, Schiffer, L. D. Storm, Boxman, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Wintgens, Godefroi, de Moraaz, van Heiden Reinestein, Bachiene, de Lom de Berg, Zijlker, Costerus, van Voorst, Dommer van Poldersveldt en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Albarda, ter Bruggen Hugenholtz, de Monchy, Smit, van der Heijden, Slicher van Domburg, Westerhoff, van Walchren, Wijnaendts, van Hall, Reinders, Jespers, van Zuijlen van Nyevelt, van der Linden, Thorbecke, Anemaet, van Dam van Isselt, Duijmaer van Twist, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel, Schooneveld, Lotsy, van Eck, Dirks, Sloet tot Oldhuis, Dullert en van Heloma.

Na deze beslissing is het amendement van den heer van *Nispen van Sevenaer* van zelf vervallen.

De voortzetting der beraadslagingen wordt bepaald op den volgenden ochtend ten 11 ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN ZATURDAG 24 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 66 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de Commissie *ad hoc* verzonden het navolgende verzoekschrift van G. Roelofsen en andere ingezetenen van Gent (Gelderland), strekkende tot inlijving van die gemeente bij die van Bemmel c. a.

Aan de Kamer is hulde gedaan van de navolgende boekwerken:
door den boekhandelaar de Erven Doorman, *De Staats-financiën, beschouwingen over haar beheer en hare verantwoording, door H. L. Fievez.*
Proeve van bezuiniging op de begrooting van Oorlog, door den majoor von LöbenSels.
Schets van eene vereenvoudiging en min kostbare inrigting van ons oorlogswezen.
Moet Nederlands Oost-Indie autocratisch of constitutionneel geregeerd worden, door den generaal-majoor Michiels.
Wordt besloten tot de plaatsing van deze stukken in de boekerij der Kamer.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede, en wel bepaaldelijk over de *eerste* paragraaph.

De heer ***de Monchy*** vraagt het woord en zegt hoofdzakelijk: Toen ik gisteren ten voordeele van de algemeene strekking van dit ontwerp-adres stemde, deed ik dit in de vaste overtuiging dat de leden der Commissie zich voorgesteld hebben wel een kort en krachtig woord van deze Vergadering te doen uitgaan, maar waaruit toch zou blijken dat men voor oogen heeft gehouden wat men aan de natie verschuldigd is en tevens eenen gepasten eerbied voor het Hoofd van den Staat. In de 2de zinsnede dezer paragraaph heb ik dan ook wel niets gevonden wat met het doel der Commissie kan gezegd worden in strijd te zijn; en nogtans, wanneer wij niet vergeten dat dit stuk ook buiten de Kamer zijne beoordeelaars zal vinden, dan kunnen wij ons niet ontveinzen dat in diezelfde zinsnede uitdrukkingen voorkomen die tot verkeerde uitlegging aanleiding zouden kunnen geven. Men zou uit de woorden, gelijk zij nu gesteld zijn, kunnen opmaken dat tusschen natie en regering nimmer eene innige overeenstemming zoude hebben bestaan, dat die nu eerst zoude kunnen gevestigd worden, en dat wij willen

medewerken om dat doel te bereiken. Wanneer de zinsnede in dien geest wierd uitgelegd, dan zou ongetwijfeld een groot deel der natie daarmede niet instemmen; maar zeer zeker de Koning niet, die zich op eene innige wijze aan de natie verbonden gevoelt. Het is om die reden, dat ik in overweging geef om door eene kleine wijziging, het denkbeeld der Commissie behoudende, alle gelegenheid te benemen, dat aan de voorgestelde woorden eene uitlegging wierd gegeven, die men daaraan niet gaarne toegekend zag. Ik stel alzoo voor, om vóór den zevenden regel van het concept de woorden: *meer dan immer*, te plaatsen, waardoor de gansche zin aldus luiden zou: » Wij wenschen, tot vervulling der groote veelomvattende taak, waartoe zij den wetgever roept, mede te werken met het doel, dat tusschen de natie en hare regering die innige overeenstemming, welke de kracht der regering is, meer dan immer worde gevestigd." Ik hoop dat de Commissie tegen eene wijziging zich niet verzetten zal, door welke de zinsnede in kracht niet verliezen zou, en alle mogelijkheid zou benomen worden, om daaraan eene onjuiste, niet met hare bedoelingen overeenkomende beteekenis te hechten; en dat deze Vergadering een amendement zal goedkeuren dat met bescheidenheid aan haar oordeel wordt onderworpen.

De heer ***Dullert***, lid der Commissie, heeft daarop geantwoord, dat de Commissie de 2de zinsnede van de 1ste paragraaph gesteld, gelijk zij nu is voorgedragen, blijft verdedigen, niet omdat zij met den spreker uit Zuidholland in meening verschilt omtrent hetgeen door hem is in het midden gebragt, maar omdat zij gelooft dat zijn gevoelen volkomen is uitgedrukt in het door haar gebezigde woord *gevestigd*. Wanneer de Vergadering echter mogt goedvinden met meer woorden te kennen te geven wat de Commissie heeft bedoeld, dan zal deze zich echter daartegen niet verzetten.

De heer ***Poortman*** vraagt het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij geeft te kennen dat op gisteren, nadat de beraadslagingen over deze of gene voorgestelde wijziging door den Voorzitter gesloten waren verklaard, daaromtrent door de Vergadering bij eene hoofdelijke stemming beslist was geworden. Hij gelooft dat zoodanige handelwijze in strijd was met art. 99 van het Reglement van Orde. In dat artikel wordt over de beraadslagingen over de ontwerp-adressen, in het daarop volgende over de stemmingen gehandeld.

In het *Kort overzigt van de wijzigingen* in dat Reglement gemaakt, wordt omtrent het eerst door hem opgegeven artikel het volgende te kennen gegeven:

» De Commissie had gemeend *beraadslaging* en *stemming* streng van elkander te moeten afscheiden: geene stemming, zoolang de beraadslaging niet was gesloten, maar ook geene beraadslaging meer, wanneer de stemming eenmaal was begonnen. Daarom handelt art. 99 over de beraadslaging, art. 100 over de stemming, nadat, volgens de laatste zinsnede van art. 99, de beraadslaging is gesloten.

» De Commissie was van oordeel, dat alles, wat, na de opening der beraadslaging over eene zinsnede werd gesproken, behoorde tot de beraadslaging *over die zinsnede*, derhalve ook het voorstellen van wijzigingen of bijvoegingen op die zinsnede: daardoor geschiedde toch niets anders, dan zijne afwijkende denkbeelden en verlangens *formuleren*.

» De gevolgen dezer bij de Commissie aangenomen wijze van beschouwing waren:

» *a.* dat over geene wijziging of bijvoeging eene afzonderlijke beraadslaging behoorde te worden geopend noch gesloten;

» *b.* dat over geene voorgestelde wijziging of bijvoeging behoorde te worden gestemd, voordat de beraadslaging over *alle wijzigingen* of *bijvoegingen*, of liever *over de zinsnede* zoude zijn gesloten." — Daaruit blijkt, zoo hij zich niet bedriegt, dat eene stemming eerst dan kan plaats hebben, wanneer alle beraadslagingen over eene zinsnede zijn afgeloopen, in dier voege dat eerst over de wijzigingen en dan over de zinsnede gestemd zal worden. Hij heeft die motie van orde niet gedaan omdat hij aan de letter van het Reglement van Orde wil blijven hangen, maar omdat hij de daarin voorgeschreven handelwijze rationeel vindt, aangezien de omstandigheid zich zeer ligt kan opdoen, dat, wanneer over een amendement is beraadslaagd, eene andere wijziging wordt ter tafel gebragt, welke van dien aard is, dat de eerstgemelde weder meerdere of mindere verandering zal moeten ondergaan. Hij vermeent ook dat dit de grond is waarom in het Reglement van Orde omtrent dit punt eene verandering is aangebragt. Zijns inziens behooren alzoo alle beraadslagingen over eene zinsnede te zijn afgeloopen eer daaromtrent door de Vergadering tot eene stemming mag worden overgegaan.

Nadat de ***Voorzitter***, naar aanleiding van hetgeen door den vorigen spreker is in het midden gebragt, der Vergadering heeft te kennen gegeven, dat, zoo iemand nog amendementen op de 2de zinsnede, die thans in beraadslaging is, wenscht voor te stellen, alsnu gelegenheid bestaat om daartoe over te gaan, verklaart de heer ***Poortman*** die zinsnede gewijzigd te verlangen als volgt:

» Wij wenschen, tot vervulling der groote, veelomvattende taak, waartoe zij den wetgever roept, *volijverig* mede te werken, met het doel, dat tusschen de natie en hare Regering die innige overeenstemming, welke de *hechtste steun der Regering en voor het welzijn des volks behoefte is, duurzaam* worde gevestigd." — Ik wenschte, zegt de spreker, dat onze gezindheden ten aanzien van de vervulling der groote en veelomvattende taak, die de Grondwet den wetgever oplegt, eenigzins krachtiger werden uitgedrukt dan in het ontwerp-adres is geschied. De natie verwacht niet alleen van ons medewerking maar levendige en ijverige medewerking. Zij is ook bezorgd, dat datgene, wat zij het regt heeft van den wetgever te verwachten, niet met dien spoed zal worden tot stand gebragt, welke gevorderd wordt. Hetgeen zij in vroegeren tijd heeft zien gebeuren heeft aanleiding en grond tot die bezorgdheid bij haar gegeven, en het is onze pligt om die vrees voor het toekomende nu reeds weg te nemen. De tegenwoordige tijdsomstandigheden zijn daarenboven van dien aard, dat wij al onze krachten behooren in te spannen, bij onze pogingen om tot stand te brengen wat zoo zeer als noodzakelijk te beschouwen is. Wij moeten dit zoodra mogelijk doen, en ik heb er te minder bezwaar in gezien om in mijn amendement het woord *volijverig* te bezigen, omdat ik mij overtuigd houd dat de gansche Vergadering, en vooral ook de Commissie tot het ontwerpen van het adres op de troonrede, even gezind is als ik om dien ijver te toonen welken men van ons eischen kan. De mannen waaruit de Commissie is zamengesteld waarborgen ons dat *zij* vooral verlangen dat wij met kracht en ijver werkzaam zijn. In de tweede plaats is in die zinsnede gewag gemaakt van het doel waartoe wij zullen arbeiden, en dat doel is: » dat tusschen de natie en hare regering die innige overeenstemming, welke de kracht der regering is, worde gevestigd." Het kan de bedoeling noch der Commissie noch der Vergadering zijn dat wij zullen medewerken om die overeenstemming slechts te doen ontstaan en te vestigen, onverschillig of wij ze, nadat ze gedurende een korte poos aanwezig zal zijn geweest, weder zullen zien verdwijnen, maar het is, naar ik vertrouw, onzer aller meening, dat zij *duurzaam* zal zijn; en om die reden heb ik ook dat woord ingelascht. Maar nu wordt die innige overeenstemming in het adres de *kracht der regering* genoemd. Ik heb gemeend die uitdrukking te moeten verstaan als in den door mij voorgestelden zin door de Commissie bedoeld, namelijk dat die overeenstemming is *de hechtste steun der Regering*, en daarom heb ik deze woorden verkieslijker geacht. Zoo als de zin nu luidt, volgt uit de redenering, dat bij gebreke van die overeenstemming de Regering *zonder kracht*, dus krachteloos zoude zijn, en dit verklaar ik zoo onbepaald, zoo onvoorwaardelijk als het hier is uitgedrukt, niet te kunnen aannemen. Ik geloof dat, wanneer die innige overeenstemming niet bestaat, de schuld daarvan *of* bij de Regering *of* bij de natie moet gezocht worden: wie van beide aan hare verpligtingen heeft te kort gedaan, die zal de oorzaak van het gemis zijn. Zij echter die hare pligten naar behooren heeft vervuld, zal, in weerwil van dat gemis, niet *krachteloos* zijn; zij zal morele kracht hebben, eene kracht die de duurzaamste en zekerste is, en te eeniger tijd altijd zal zegevieren, al mogt zij ook eene wijl voor het geweld moeten bukken en onderdrukt worden. Zoodanige kracht *kan* bij de Regering bestaan. Ik erken dat de geschiedenis in vele voorbeelden leert, dat het gemis aan de bedoelde overeenstemming vaak aan de Regeringen moest worden toegeschreven; maar daarom is het nog niet altijd, niet onbepaald, niet onvoorwaardelijk waar. Wanneer men de 2de zinsnede behoudt, gelijk zij door de Commissie is voorgesteld, dan ligt daarin de veronderstelling, dat gemis van overeenstemming ten allen tijde aan de Regering alleen te wijten is; en die veronderstelling is onwaar en derhalve de uitdrukking ook onjuist. De schuld *kan* ook bij de natie zijn; en in dat geval zal de Regering kracht, zedelijke kracht hebben. Die kracht evenwel, hoe sterk ook, kan overweldigd worden; die is niet altijd voldoende om de Regering staande te houden. Maar zij zal steeds staande blijven wanneer de gezegde innige overeenstemming aanwezig is; en daarom noemde ik deze *den hechtsten steun der regering*. Ik moet ten andere ook opmerkzaam maken op het besluit, waartoe men geleid wordt door de uitdrukking der Commissie in verband te brengen met die in de 1ste zinsnede van de 2de paragraaph voorkomende. Hier wordt de innige overeenstemming tusschen Natie en Regering, de kracht der regering genoemd; in de volgende paragraaph zegt men dat de regering *nationale* kracht is, waaruit zou volgen dat innige overeenstemming tusschen Natie en Regering de kracht der nationale kracht zou zijn, hetgeen ik niet geloof dat de Commissie kan gewild hebben. Om die reden heb ik gesproken van *hechtste steun* der regering. Eindelijk vraag ik: waarom alleen gewag gemaakt van het belang, hetwelk de Regering bij het bestaan

dier overeenstemming heeft? En waarom van dat der natie gezwegen? Ook zij heeft er, meen ik, het grootste belang bij, dat die overeenstemming niet gemist wordt; ook voor haar is dit van het meeste gewigt: het is behoefte voor hare welvaart; en in die overtuiging heb ik in mijn amendement ook de woorden gevoegd: *en voor het welzijn des volks behoefte is.* Ziedaar, Mijne Heeren, de gronden aan u opengelegd waarop het amendement steunt, hetwelk ik ter tafel van den Voorzitter nederleg.

De heer **Dullert**, lid der Commissie van het adres, zegt, dat de Commissie bereids verklaard heeft, dat zij met het eerste, door den heer de Monchy voorgedragen amendement genoegen zou nemen. Dit is het geval echter niet met dat, hetwelk door den geeerden laatsten spreker is ingediend. Dat amendement bevat drie punten, als: in de *eerste* plaats, om in de 2de zinsnede op te nemen het woord *volijverig*, ten einde te doen uitkomen, dat de belangen der natie *volijverig* door de Kamer zouden worden behandeld. De zucht, om van den voorgenomen ijver der Kamer te doen blijken, is, naar het oordeel der Commissie, overbodig, daar dit reeds in de 1ste paragraaph voldoende is opgenomen. Maar het opnemen in de zinsnede van dit woord *volijverig* is ten eenen male overbodig, nadat, in de zitting van gisteren, is aangenomen het amendement van den heer Groen van Prinsterer, gewijzigd door den heer Storm. Inderdaad zou, op die wijze deze paragraaph beladen worden met een overvloed van groote woorden, en zou de natie daardoor in den waan gebragt kunnen worden, dat de Kamer met vele groote en schoone woorden hare taak zou trachten te vervullen.

De *tweede* verandering in de zinsnede schijnt het gevolg daarvan te wezen, dat de voorsteller vermeent, dat wij het woord *kracht* verkeerd zouden hebben gebezigd. Maar het is de groote vraag: welke is onze bedoeling geweest bij de opname van dat woord? Zij blijkt, onzes inziens, duidelijk uit de woorden: » Wij wenschen, tot vervulling der groote, veelomvattende taak, waartoe zij den wetgever roept, mede te werken met het doel, dat tusschen de Natie en de Regering *die innige overeenstemming*, welke *de kracht* der Regering is, worde gevestigd."

Wij verklaren ons alzoo bereid, mede te werken tot het goede doel, waardoor eene *krachtige* regering kan ontstaan.

Het is, tot bereiking daarvan, dat de wensch in het adres wordt geuit. Het komt der Commissie voor, dat, welke woorden men nu ook bezige, de wensch niet duidelijker, niet nadrukkelijker kan worden geuit, dan in het adres geschied is.

Ten *derde* heeft men bij het laatste amendement voorgesteld, om in de zinsnede te plaatsen het woord: *duurzaam*. Men verlangt namelijk, dat de innige overeenstemming tusschen de natie en hare Regering *duurzaam* worde gevestigd. Maar het spreekt toch wel van zelf, dat er geene overeenstemming kan worden *gevestigd*, of zij moet *duurzaam* wezen. De Commissie heeft dat woord, als eene overtollige bijvoeging, ter zijde gesteld. Men wil daardoor doen uitkomen, dat 's Lands welzijn het medebrengt, dat ook *de natie* belang stelle in de innige overeenstemming met de Regering. Maar ik lees toch in het adres: » Wij (de volksvertegenwoordigers) wenschen" enz. En die woorden kunnen alzoo wel niet anders dan op de *natie* slaan.

Ten slotte meent de Commissie te moeten doen opmerken, dat de Vergadering de algemeene strekking van het ontwerp heeft goedgekeurd; dat echter op deze wijze die algemeene strekking geheel en al zou worden veranderd en er ten slotte welligt geen denkbeeld, geen woord van het ontwerp in het aangenomen adres zou zijn te vinden. De Commissie verklaart zich alzoo tegen het laatst voorgedragen amendement.

De heer **van Hall** ondersteunt het laatstelijk voorgedragen amendement. Het komt hem voor, dat de uitdrukking » dat men » bereid is *volijverig* mede te werken" zeer doelmatig te achten is en dat daardoor geene herhaling zou ontstaan. Het amendement van den heer Storm, gisteren aangenomen, betrekkelijk de *onverwijlde* ontwikkeling der vrijheden enz., ziet op geene handelingen der Kamer. De woorden van het amendement drukken een geheel ander denkbeeld uit. Ook vindt hij goed de voorgestelde verandering van het woord KRACHT in dat van STEUN *der regering*. Het eene is geheel iets anders dan het laatste. De spreker geeft de voorkeur aan het woord *steun* en bedankt tevens den voorsteller over de wijze waarop hij het amendement heeft toegelicht. Voor het overige oordeelt hij, dat het besluit der Vergadering, tot goedkeuring van de algemeene strekking van het ontwerp van adres, de Kamer niet kan afbrengen van haar regt, om aan te nemen die veranderingen en verbeteringen welke haar goeddunken, mits die niet met den algemeenen geest van het adres strijden. Ware dit het geval niet, dan zou de Kamer zich, door de aanneming der algemeene strekking, op een geheel verkeerd terrein hebben geplaatst.

De heer **Thorbecke**, voorzitter der Commissie, heeft dikwijls betreurd, dat men in deze zaal over een paar woorden, aan den Koning te zeggen, zich dagen lang bedacht. In gewone omstandigheden scheen dit vreemd; in een tijdstip als het tegenwoordige, bij de heerschappij van één gevoel en ééne overtuiging, moest het, dachten wij, vooral geene moeite kosten, de uitdrukking te vinden. De geachte spreker uit Schiedam stelt voor, den tweeden volzin der 1ste zinsnede in woorden uit te breiden. Waartoe? Indien er genoegzame reden is om in plaats van: » wij wenschen mede te werken": te zeggen: » wij wenschen *volijverig* mede te werken": waarom dan ook niet voorgesteld, dat wij voor » wij » wenschen" liever zeggen, wij wenschen *vurig*"? De geachte spreker is gewis niet van oordeel dat met verlenging de kracht van een gezegde toeneemt. Hij ziet echter in den volzin van het ontwerp het denkbeeld, dat, bij gebreke van overeenstemming tusschen Natie en Regering, de schuld doorgaans aan de laatste zou moeten worden geweten. De Commissie gelooft tot die opvatting geene aanleiding te hebben gegeven. De geachte redenaar zal dit aanstonds zelf erkennen, wanneer hij den aanvang van den volzin in verband met het vervolg gelieft te lezen. Wij, zegt het ontwerp, wij vertegenwoordigers des volks, wenschen mede te werken met het doel, dat tusschen de Natie en hare Regering innige overeenstemming worde gevestigd. Ook van onze zijde, van de zijde der natie, moet dat doel worden betracht. De wederkeerigeid, welke de geachte spreker verlangt, is dus geenszins uit het oog verloren.

Niemand meer het woord vragende, worden de beraadslagingen over de *eerste* paragraaph gesloten, en gaat de Vergadering, overeenkomstig art. 100 van het Reglement van Orde, in de eerste plaats over tot de stemming over het amendement van den heer *Poortman*, als het meest afwijkende van het voorstel der Commissie. Dat amendement wordt met 58 tegen 7 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Groen van Prinsterer, van Dam van Isselt, van Hall, Bots, Poortman, Godefroi en van Voorst.

Tegen hebben gestemd de heeren: Wijnaendts, Schiffer, Hengst, Ter Bruggen Hugenholtz, Duijmaer van Twist, van Naamen, van Rijckevorsel, de Man, Engelen, Dirks, van Randwijck, Wichers, Donker Curtius, Wintgens, Nedermeijer van Rosenthal, Boxman, Westerhoff, van der Linden, Anemaet, Schooneveld, Reinders, Leclercq, Fokker, van Zuijlen van Nyevelt, Boreel van Hogelanden, van Heiden Reinestein, van Walchren, Mutsaers, van Heloma, L. D. Storm, Backer, Slicher van Domburg, Meeussen, van Heemskerk, de Monchy, Jespers, Borret, Zijlker, Thorbecke, van Doorn, Luijben, van der Heijden, de Lom de Berg, Winterberg, Smit, Lotsy, van Nispen van Sevenaer, Albarda, Sloet tot Oldhuis, Dullert, Verweij Mejan, van Eck, Costerus, Bachiene, de Villers de Pité, Dommer van Poldersveldt, Storm van 's Gravesande en de Voorzitter.

Hierop wordt het amendement van den heer *de Monchy* aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 52 tegen 13 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Anemaet, L. D. Storm, Meeussen, Heemskerk, Jespers, Thorbecke, Sloet tot Oldhuis, van Voorst, Villers de Pité, Hengst, Ter Bruggen Hugenholtz, Wichers en van der Linden.

De heer **Donker Curtius** daarop het woord gevraagd hebben de, meent de **Voorzitter** dien spreker te moeten doen opmerken, dat, wanneer deze zich op de voor de hoofden der departementen van algemeen bestuur bestemde zitplaats bevindt, het moeijelijk valt te beoordeelen, of hij als minister, dan wel als lid der Vergadering het woord verlangt. Door die omstandigheid zouden zich moeijelijkheden kunnen voordoen, gelijk gisteren reeds ten deele het geval was. Uit dien hoofde verzoekt de Voorzitter den geachten redenaar de bepalingen van art. 31 van het Reglement van Orde in het oog te willen houden, zoo dikwijls hij als lid der Vergadering het woord wenscht te voeren.

De heer **Donker Curtius**, daarop als lid der Vergadering het woord gevraagd en bekomen hebbende, zegt een amendement in de laatste zinsnede van de 1ste paragraaph te willen voorstellen. De woorden: » Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen » *Uw Koninklijk woord de hervorming besliste*," komen hem voor, den wezenlijken gang van zaken betrekkelijk de hervorming niet genoegzaam in het ware daglicht te stellen. Het is wel waar, dat er hier alleen rede is van een antwoord op de troonrede en dat daarin geen geschiedverhaal moet voorkomen. Maar het is toch een staatsstuk dat ook bij den vreemde bekend zal worden en door dezen zal worden nagegaan en beoordeeld. En wanneer deze nu in dit adres leest, dat het Koninklijk woord de hervor-

ming in Nederland besliste, dan kon bij den oningewijden buitenlander het denkbeeld ontstaan, dat in Nederland eene grondwet door den Koning was geoctroijeerd, òf dat er in Nederland eene derde magt was opgestaan die de hervorming had geëischt en voorgesteld. Nederland mag er roem op dragen, dat, ten gevolge van het woord des Konings, de hervorming is volbragt, zonder dat er een enkele stap gedaan is op het revolutionnaire terrein. Noch de Koning, noch de natie is een oogenblik van den weg, bij de Grondwet vastgesteld, afgegaan. Het is uit dien hoofde, dat spreker voordraagt, om de laatste zinsnede van § 1 aldus te veranderen: » Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord, in overleg met de Staten-Generaal, grondwettig de hervorming besliste" enz. Tot verdediging van dit amendement zegt de spreker thans nog alleen, dat daardoor niet in het minste van de strekking van het adres wordt afgeweken, maar zij integendeel versterkt, uitgebreid wordt, en deze inlassching het adres zal verduidelijken.

De heer **Bullert**, lid der Commissie, kan zijne bevreemding niet ontveinzen, dat de vorige spreker den zin en de bedoeling van de woorden, in de laatste zinsnede der 1ste paragraaph vervat, niet juist schijnt te hebben begrepen. Reeds gisteren, toen de Minister van Justitie het woord vroeg, kwam die gedachte bij hem op; zij werd bevestigd, door hetgeen thans door het geëerd lid uit Overijssel is aangemerkt. De Commissie moet dan verklaren, dat zij het amendement niet kan ondersteunen. De uitdrukking, in het ontwerp van adres vervat: » *toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste*," is haar zeer duidelijk toegeschenen. Haar komt het voor, dat men met opzet daarin zoeken moet, wat er niet in te vinden is, wanneer men er dat in wil lezen, wat de voorsteller van het amendement daarin zegt gelezen te hebben. Wij treden in dit adres op als Tweede Kamer der Staten-Generaal. Wij verlangen daarbij den Koning kenbaar te maken, dat wij wenschen mede te werken tot bereiking van het groote doel, waartoe wij zijn bijeengeroepen, waartoe wij alhier vereenigd zijn. Daarop slaat nu de 3de zinsnede. Zij moet in een onafscheidelijk verband beschouwd worden met de 2de zinsnede. En is het dan geene waarheid, dat het Koninklijk woord de hervorming besliste? Is het geene waarheid, dat de Koning vroeger gemeend heeft zich tegen de hervorming onzer staats-instellingen te moeten verzetten? Is het geene waarheid dat de Koning in Maart ll., de noodzakelijkheid en wenschelijkheid dier herziening inzag en erkende? Daardoor heeft de Koning aan de wenschen van zijn volk voldaan. De vorige Kamers hebben hem daarvoor dank gezegd. De tegenwoordige Kamers treden echter op, nu de hervorming is volbragt. De Koning heeft die gewild; Zijn woord heeft haar beslist. De Commissie kan niet inzien, dat de herinnering aan die daadzaak, aan dat feit, bij den vreemdeling, of bij wien ook, het denkbeeld zou kunnen doen ontstaan, dat de Grondwet is geoctroijeerd, of dat de hervorming langs eenen anderen, dan den wettigen weg is tot stand gebragt. De Commissie kan alzoo niet ondersteunen het voorgedragen amendement.

De heer **van Dam van Isselt** zegt het woord te hebben gevraagd om het door een lid uit Overijssel voorgedragen amendement te ondersteunen. Hij moet bekennen, dat, van den aanvang af, dat het ontwerp-adres ter zijner kennis is gebragt, zijne aandacht op die uitdrukking gevallen is. Te regt heeft men, zijns inziens, aangemerkt dat het adres van antwoord een staatsstuk is, hetwelk niet alleen voor den Koning bestemd maar ook van blijvende waarde is, dat door allen die het lezen, beoordeeld zal worden, gelijk het daar ligt, terwijl men niet altijd de uitleggingen der Commissie ter raadpleging bij de hand zal hebben. De hier bedoelde uitdrukking komt hem voor niet juist te zijn; naar hij vermeent, zou er eigenlijk hebben moeten staan dat de Koning besloten had eene hervorming te doen plaats hebben. De oppervlakkige lezer zou nu uit de voorgestelde woorden niets anders kunnen opmaken, dan dat de Koning der Nederlanden, even als die van Pruissen, de hervorming beslist, en dat de Staten-Generaal in dat besluit des Konings berust hadden. De gemaakte aanmerkingen op die woorden schijnen hem alzoo toe allezins juist te zijn. Wat het amendement zelf van het lid uit Overijssel betreft, zoo zegt hij de vrijheid te nemen daarop ééne aanmerking te maken, hierin bestaande, dat het daarin voorkomende woord *grondwettig*, volgens zijn gevoelen, overtollig is. Hij zou alzoo liever wenschen te lezen: » Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord, *in overleg met de Staten-Generaal*, de hervorming besliste," omdat, wanneer de Koning in overleg met de Staten-Generaal gehandeld heeft, die handelwijze van zelf als grondwettig te beschouwen is. Deze door hem voorgeslagene verandering zegt hij aan de nadere overweging van den geachten voorsteller te onderwerpen.

De heer **Donker Curtius**: Ik heb mij tegen de algemeene strekking van het adres verklaard, omdat ik van oordeel was, dat vele uitdrukkingen van het ontwerp tot verschillende opvattingen konden aanleiding geven. Ik toonde aan, hoe ligt sommige dier uitdrukkingen elders aanleiding konden geven tot beoordeelingen, die niet konden liggen noch in de bedoelingen der Commissie, noch in die der Vergadering. Nu echter de algemeene strekking van het adres door de meerderheid der Vergadering is goedgekeurd, en ik dat besluit moet eerbiedigen, blijft mij alleen over te beproeven, sommige uitdrukkingen duidelijker te maken. Hoe ik nu ook de woorden: » toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste" lees en herlees, altijd komt mij die uitdrukking onjuist voor. Al heeft men daarbij ook gedoeld op de bekende verklaring des Konings, dat het tijdstip, naar Hoogstdeszelfs meening, gekomen was, om wijzigingen in de Grondwet te brengen, dan nog is de uitdrukking onjuist. Want de hervorming is door het Koninklijk woord alléén niet beslist geworden. De Staten-Generaal waren van den beginne af geheel vrij in hunne bewegingen, maar de hervorming is beslist door den Koning, met gemeen overleg van de Staten-Generaal, op de wijze bij de Grondwet voorgeschreven. Ik houde mij overtuigd, dat het in de bedoeling der Commissie lag, om niets anders te kennen te geven, dan hetgeen werkelijk is gebeurd. Daar ik gaarne van mijne zijde toonen wil, dat geene zucht mij bezielt, om noodelooze veranderingen te maken, kan ik treden in het voorstel van den spreker uit Gelderland, die de weglating van het woord *grondwettig* in mijn amendement verlangde, daar dit geacht kan worden in de woorden: *in overleg met de Staten-Generaal* begrepen te zijn.

De heer **van Nispen van Sevenaer** merkt op, dat door de bijvoeging der door het lid uit Overijssel voorgestelde wijziging welligt een ander denkbeeld gehecht zal worden aan de woorden: » toen uw Koninklijk woord de hervorming besliste," dan door de Commissie bedoeld is. Zijns inziens heeft deze willen te kennen geven, dat de Koning het besluit genomen heeft om ten opzigte eener herziening onzer staatsregeling aan het verlangen der natie te voldoen. Wanneer het amendement van het lid uit Overijssel werd aangenomen, dan zouden daarmede, gelijk hij meent, de woorden » Koninklijk woord" minder overeenstemmen, en hij zou daarom, ofschoon hij tegen de wijziging zelve niets heeft, daarin eene verandering wenschen gebragt te zien.

De heer **Costerus** zegt zich volkomen te vereenigen met het gevoelen van den vorigen spreker, weshalve hij het lid uit Overijssel in bedenking zou geven om zijn amendement aldus te wijzigen: » *toen Uw Koninklijk woord de hervorming uitsprak, die » met overleg van de Staten-Generaal is tot stand gebragt*".

De heer **Thorbecke**: De afgevaardigde uit Overijssel, de heer Donker Curtius, heeft willen waken tegen het geval, dat de geschienis onzer staatsverandering van verleden jaar verloren ging, en uit dit adres moest worden hersteld. Hij vreest ook, dat de vreemdeling, onzen volzin lezende, daaruit eene verkeerde voorstelling van het gebeurde zal ontleenen. Wij antwoorden, geloof ik, den Koning, niet om door vreemden, maar om door den Koning te worden gehoord en verstaan. Wij zijn ook, hoop ik, niet zòò ver buiten de gemeenschap der beschaafde volken geplaatst, dat zij eerst uit dit adres zouden moeten leeren wat er in het vorige jaar bij ons is voorgevallen. Doch is inderdaad de uitdrukking, die wij voorstellen, onjuist? Wanneer wij zeggen: » toen Uw » Koninklijk woord de hervorming besliste" ziet dit blijkbaar op het begin, op den eersten stoot, waarvan de herziene Grondwet aanvankelijke voltooijing is geweest. De uitdrukking zegt in geenen deele, dat de Koning alléén, met ter-zijde-stelling der wettige medewerking en vormen, de Grondwet heeft herzien, en eene nieuwe constitutie aan Nederland *geoctroijeerd*. De afgevaardigde uit Overijssel hecht er bijzonder gewigt aan, dat de hervorming bij ons is tot stand gebragt, zonder dat er een voet werd gezet op het *revolutionnaire* terrein. Ik erken het woord *revolutie*, *omwenteling*, niet in den engen zin van dien geachten spreker op te vatten. Revolutie is verandering van beginselen, die met of zonder verbreking der wettige vormen kan plaats vinden. Wat is nu bij ons gebeurd? Heeft niet in Maart van het afgeloopen jaar de Koning het initiatief genomen? Heeft niet het Koninklijk woord beslist, dat de hervorming wezenlijk wierd begonnen? Ik voor mij durf niet verzekeren, dat, zonder dit woord, de herziening der Grondwet, waaruit eene nieuwe Grondwet is voortgekomen, door de vorige kamers zou zijn volbragt. In dezen zin kan de Koning te regt zeggen, dat hij de revolutie heeft gemaakt. Ziedaar den eenvoudigen zin van hetgeen wij voorstellen; wij ontkennen niet, dat de nieuwe Grondwet in overleg met de Staten-Generaal is vastgesteld: wij zeggen, dat de Koning is voorgegaan, niet in het verlangen naar hervorming, maar met de daad. Ziedaar eene historische waarheid, geloof ik, die wij wel mogen erkennen.

ZITTING VAN DEN 24STEN FEBRUARIJ.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt nog met een paar woorden op het door hem gezegde betrekkelijk de hier bedoelde uitdrukking te willen terugkomen. Hetgeen door de Commissie tot bestrijding van het door het lid uit Overijssel voorgeslagen amendement is in het midden gebragt, heeft hem niet geheel overtuigd van de juistheid der in het ontwerp gebezigde woorden. Wanneer zij moeten opgevat worden in den zin welke daaraan door de Commissie is gehecht, namelijk dat door den Koning de eerste stoot in gegeven tot de hervorming, dan is die daarom nog niet door dezen beslist. De Koning heeft slechts gelegenheid gegeven dat die hervorming tot stand kon komen; Hij heeft het werk der hervorming doen aanvangen, en door de Staten-Generaal voltooijen. Al had het lid uit Overijssel in andere opzigten geen gelijk, dan komt het hem daarenboven voor, dat de hier voorkomende uitdrukking, ook uit een taalkundig oogpunt beschouwd, nog niet geheel juist is. Zij is, naar hij vermeent, in den zin, welken de Commissie daaraan gegeven heeft, niet Hollandsch en drukt een denkbeeld uit niet overeenkomstig met de uitlegging welke men daaraan gewoonlijk geven zou; zij zou het echter, naar zijn oordeel, dan eerst zijn indien de Koning der Nederlanden, even als die van Pruissen, eene staatsregeling gegeven, en juist daardoor de hervorming beslist had.

De heer ***Lotsy*** verklaart, dat hij gisteren tegen de algemeene strekking van het adres heeft gestemd, niet omdat hij den inhoud afkeurde, maar omdat hij bezwaar tegen den vorm had. Er lag iets oneerbiedigs, iets minder betamelijks in, de troonrede als 't ware ter zijde te leggen, en een zelfstandig adres te maken, in dien zin, dat daaruit het verband met de troonrede, als antwoord daarop, volstrekt niet bleek. Dat bezwaar is voor hem geheel weggenomen door den thans bijgevoegden aanhef, welken zijn vriend, de heer Duijmaer van Twist, heeft voorgesteld en de Vergadering aangenomen. Hij wil niet zeggen, dat het adres, wat den inhoud betreft, geheel aan zijne zienswijze voldoet, maar wie der leden zal dat verlangen: de een zal aan dit, de ander aan dat de voorkeur hechten. Hij acht de tegenwoordige langdurige discussie grootendeels onvruchtbaar voor het algemeen belang, en hij oordeelt het daarom hoogst wenschelijk, zooveel mogelijk, de beraadslagingen te bekorten. Hij zal daarom stemmen tegen alle veranderingen, invoegingen of bijvoegingen, welke hem niet noodzakelijk voorkomen. Hij zal niet vragen: zou deze of gene voorgestelde uitdrukking ook sierlijker, duidelijker of beter zijn? hij zal alleen vragen: is hetgeen in het ontwerp voorkomt naar mijn oordeel voldoende? Hij zal alle amendementen afstemmen, welke hij in verband met de beginselen in 't ontwerp voorkomende, niet noodzakelijk oordeelt. Hij zal daardoor, voor zooveel van hem afhangt, trachten af te weren amendementen, die, zoo als de spreker uit Leyden zeer juist heeft gezegd, alleen als motto worden gebezigd, om in allerlei wijduiteenloopende beschouwingen te treden, welke, zoo als nog gisteren het geval was, tot harde, tot bittere uitdrukkingen aanleiding geven. Om de aangevoerde redenen, zal hij nu ook tegen de wijziging stemmen, zoo als die door den heer Donker Curtius is voorgesteld. De bedoeling der Commissie, met het zeggen: » toen uw Koninklijk woord de hervorming be» sliste", komt hem duidelijk voor, en hij keurt ze goed, zonder te vragen of er ook iets anders voor in de plaats kan worden gesteld, dat hem misschien even goed, maar een ander lid weder minder goed zou kunnen toeschijnen.

De heer ***van Heiden Reinestein*** zegt het voorgestelde amendement gelijk het later gewijzigd is, allezins te ondersteunen. Daar de woorden » *toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste*" algemeen in eene absolute beteekenis zijn opgevat, gelooft hij dat zulks tot eene verkeerde gevolgtrekking zal kunnen aanleiding geven. Al ware het ook de bedoeling der Commissie zich in dien zin te verklaren, zoo behoorde men toch, zijns inziens, in de keuze der woorden voorzigtig te zijn en in het oog te houden dat de interpretatie door de Commissie gegeven slechts voor de Vergadedering, geenszins *naar buiten* gold, waar alleen, hetgeen er stond, werd beoordeeld. Om die reden, meent hij, moest men zich van alle onbestemde en zelfs speculative uitdrukkingen onthouden.

De heer ***Donker Curtius*** verklaart, dat het zijne bedoeling volstrekt niet is, om het werk der Commissie noodeloos aan te vallen, of den gang van de werkzaamheden bij de Kamer te belemmeren. Zijn eenige wensch is, de uitdrukking van het ontwerp te verduidelijken. Hij staat niet in het minste op de aanneming van zijn amendement. Elk ander, dat tot verduidelijking der zinsnede strekken kan, zal hij gaarne aannemen. Maar dit blijft hij volhouden, dat men de geheele geschiedenis voor zich hebben moet, om te kunnen komen tot de uitlegging, welke de Commissie aan de bedoelde woorden geeft, die in de 3de zinsnede voorkomen; dat de woorden zoo als zij geschreven staan iets anders uitdrukken, dan hetgeen gebeurd is.

Niemand meer het woord vragende, worden de beraadslagingen gesloten, en gaat de Vergadering over tot de stemming over het amendement van den heer *Donker Curtius*, hetwelk met 42 tegen 23 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Dam van Isselt, van Naamen, van Rijckevorsel, Engelen, Dirks, Donker Curtius, Wintgens, Poortman, Boxman, Schooneveld, Leclercq, van Heiden Reinestein, Mutsaers, Backer, Slicher van Domburg, Borret, Luijben, de Lom de Berg, Winterberg, Smit, Costerus, Schiffer en de Voorzitter.

Daarna wordt de *eerste* paragraaph, zoo als zij nu gewijzigd is, aangenomen met 64 tegen één stem.

Tegen heeft gestemd de heer Poortman.

De beraadslagingen worden geopend over de *tweede* paragraaph.

De heer ***van Doorn:*** Ik kan mij moeijelijk vereenigen met de in deze paragraaph voorkomende uitdrukking, dat het *stelsel onzer belastingen* op een anderen voet moet worden gebragt, omdat ik bij de onbestemdheid der bewoordingen naauwelijks durf verwachten, dat de Regering het zal kunnen onderscheiden, wat de Kamer eigenlijk begeert.

Ik zal daarom zoo vrij zijn te vragen, of bij het ontwerpen dezer zinsnede een denkbeeld, en zoo ja welk, op den voorgrond is geplaatst, waarnaar een nieuw stelsel van belastingen zoude moeten worden opgetrokken; of men bijv. aan een hoofdgeld of iets dergelijks gedacht heeft: — want zoo men alleen bedoelt, dat uit onze tegenwoordige belastingen moet weggenomen worden, alles wat belemmering te weeg brengt in de vrije beweging der nijverheid; dat er ontheffing moet verleend worden aan standen, welke bij het bestaande stelsel te zwaar gedrukt zijn; dat sommige grondslagen daarin gewijzigd moeten worden, — dan oordeel ik, met alle bescheidenheid, dat de uitdrukking minder juist is en aanleiding zoude kunnen geven tot opvattingen en gevolgtrekkingen, welke niet in de bedoelingen der Kamer zijn gelegen.

Minder bezwaar zie ik in de woorden: *stelsel van uitgaven*; ofschoon ik het verkieslijker zoude geacht hebben, wanneer met betrekking tot dit punt meer bepaald had kunnen blijken van het gevoelen der Kamer over de maatregelen van bezuiniging en vereenvoudiging, welke in het verslag der tijdelijke Ministers zijn voorgesteld, waarvan in de troonrede is gesproken.

Ik gevoel wel dat het moeijelijk zoude wezen, hier in deze Vergadering te treden in de bijzonderheden van dat verslag, doch ik kan toch deze gelegenheid niet laten voorbijgaan, zonder met een enkel woord te gewagen van het gevoelen hetwelk door velen wordt geuit, alsof door het afsnijden van sommige uitgaven, groote en algemeene belangen, ja zelfs de zedelijke grondslagen der maatschappij zouden kunnen ondermijnd worden. Het is zoo, bijaldien de verachterde toestand van 's Lands geldmiddelen het vordert dat men zich bekrimpe, dan moeten daaruit ongelegenheden ontstaan; en die het doel wil, moet de middelen niet verwerpen; maar als het zoover gekomen is, dat men instellingen moet aantasten, waaraan een groot gedeelte der bevolking zich hoogelijk laat gelegen zijn, die zij aanmerkt en niet ten onregte, als bronnen van welvaart en vertier, als bronnen van ons volksbestaan, dan moet men het zich met dubbelen ijver ten taak stellen, om ook vooral de kostbaarheid van het bestuur te matigen, om het geheel te vereenvoudigen en in overeenstemming te brengen met al het andere.

Zoo men nu in dien zin de strekking mag verstaan van de uitdrukking: *stelsel van uitgaven*; zoo ik mij niet ten onregte voorstelle dat het de bedoeling is van de ontwerpers, om de uitvoering in haar geheel te zien bevorderen, en zooveel immer doenlijk te zien bespoedigen, van de toezeggingen welke gegeven zijn, — dan zal ik mij niet verklaren tegen het behoud dezer uitdrukking; want ik geloof dat de bevolking, welke zich door sommige der voorgestelde maatregelen bedreigd ziet in hare middelen van bestaan, het regt heeft om te verwachten, dat op het oogenblik dat van haar offers gevraagd zullen worden, alle aanleiding zal zijn weggenomen, om aanmerkingen te maken, òf op het aantal der bezoldigden, òf op het beloop der toelagen en vergoedingen.

Ik geloof alzoo, dat wanneer door een veranderd stelsel van uitgaven kan worden te weeg gebragt, dat het bestuur der onderscheiden deelen van de staatshuishouding slechts aan weinige handen wordt opgedragen, en alzoo de meest mogelijke zuinigheid wordt betracht, dat dan het gemeene welzijn daardoor krachtiglijk zal worden gebaat.

De heer ***Alberda:*** In de paragraaph, waarvan thans de rede

is, wordt gesproken van *een stelsel van uitgaven* en van *een stelsel onzer belastingen* dat op eenen anderen voet moet worden gebragt. Reeds heeft de vorige spreker uitgeweid over de beteekenis, die aan die woorden: *stelsel van uitgaven* moet worden gegeven. Die woorden kunnen *veelligt* eene juiste beteekenis hebben. Maar wat verstaat de Commissie onder: *stelsel van belastingen?* Zoo als de zinsnede nu gesteld is, is het eene te bepaalde verklaring dezer Vergadering, dat er een ander stelsel van belastingen moet worden daargesteld, waarin ik niet mag treden. In de zinsnede wordt het als uitgemaakt beschouwd, dat het *stelsel van belastingen op eenen anderen voet* moet worden gebragt. Maar wil men het tegenwoordig stelsel van belastingen veranderen, dan moet men eerst uitmaken, of men voortaan de lasten *direct* of *indirect* heffen zal. Immers dit toch alleen kunnen de woorden *stelsel van belastingen* beteekenen. Eerst moet men uitmaken, op welken voet voortaan de belastingen zullen worden geheven? De Kamer behoort geene zoo stellige verklaring aan den Troon te doen, als zij nog niet bepaald heeft, welk stelsel hare goedkeuring zal verwerven. Ik wil thans niet onderzoeken aan welk stelsel van belastingen de voorkeur moet worden gegeven: aan het directe, aan het indirecte, of aan beiden te gelijk, zoo als thans hier te lande bestaat. Maar ik verlang, dat de Vergadering geheel vrij zal blijven in haar oordeel over deze zaak. Zij moet deswege volkomen blijven in haar geheel. Op dien grond stel ik als amendement voor, om de woorden: *op eenen anderen voet worden gebragt*, te veranderen in: *worden herzien en verbeterd*. Daardoor zal er meer gesproken worden overeenkomstig den tegenwoordigen stand van zaken.

De heer ***van Rijckevorsel:*** Wij moeten voorzigtig zijn, dat wij noch ons zelven, noch de Regering, op een dwaalspoor brengen, door het bezigen van uitdrukkingen, die tot verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding zouden kunnen geven.

Wat is te verstaan door de woorden: »eenen anderen voet van »het stelsel van uitgaven en belastingen." Wil dat zeggen, dat men eerst moet bepalen, hoeveel de natie kan opbrengen en dat men daarna de uitgaven moet regelen, dan acht ik dit gevaarlijk, misschien verderfelijk, omdat dan vele belastingen, die men te drukkend beschouwt, afgeschaft zullen worden, zonder andere daarvoor in de plaats te stellen, en omdat dan vele voor het behoud en de welvaart van den Staat noodzakelijke uitgaven achterwege zullen moeten blijven.

Iets anders is het, te zeggen, dat er bezuinigd moet worden en dat dit naar een bepaald stelsel moet geschieden, zoodat het *overtollige* naauwgezet worde vermeden, maar tevens datgene worde beschermd, wat voor de zedelijke en stoffelijke volkswelvaart *onmisbaar* is te achten. Dit denkbeeld wensch ik door: *stelselmatige bezuiniging* uit te drukken.

Ook met betrekking tot de belastingen acht ik het ontwerp te onbepaald, in eenen zekeren zin te veelomvattend, in eenen anderen te beperkt.

Onder de uitdrukking: »dat het stelsel op eenen anderen voet »moet worden gebragt," kan men verstaan, dat onze indirecte belastingen geheel door directe moeten worden vervangen. Ik geloof dit ondoenlijk en ben overtuigd, dat de geringere volksklasse daaronder nog veel meer zou lijden dan onder het tegenwoordig stelsel. Evenmin als men de gebruikers van voorwerpen van weelde kan dwingen zich die aan te schaffen, wanneer het genot daarvan hun te kostbaar wordt, evenmin kan men beletten, dat zij door besparingen in hunne uitgaven vergoeding zoeken voor de directe belasting, die men van hen vergt. Worden door die besparingen vele handen werkeloos, dan zal men door het invoeren van directe belastingen, in plaats van indirecte, wel het pauperisme vermeerderen maar geenszins verminderen.

Intusschen zijn wijzigingen en verbeteringen bij de belastingen denkbaar en wenschelijk, èn in het belang der schatkist, èn vooral ter meerdere ontwikkeling der nationale nijverheid. Dit laatste mag vooral, naar mijn oordeel, niet uitgesloten worden, waarom ik in mijn voorstel de woorden: *in meer dan één opzigt* heb bijgevoegd, terwijl het ontwerp der Commissie alleen spreekt van de belastingen met het oog op de finantien.

Ik wensch tevens het bestaande niet ten eenen male af te keuren, zonder te weten wat daarvoor in de plaats te stellen. Eene geheele omverwerping van ons finantieel stelsel zou, naar mijne zienswijze, onze finantiele moeijelijkheden niet wegnemen, maar onherstelbaar vermeerderen.

Ik veroorloof mij dienvolgens eene gewijzigde redactie van § 2 voor te stellen, waarbij ik zooveel mogelijk de oorspronkelijke uitdrukkingen van het ontwerp heb behouden. Ik heb echter den aanhef mede veranderd, omdat ik de beteekenis niet begrijp der woorden: *» wanneer aldus de Regering nationale kracht wordt*", vooral niet zoo men daarmede iets anders heeft willen zeggen dan met de woorden, reeds voorkomende in de 1ste paragraaph: *» dat de innige overeenstemming tusschen de Natie en hare Regering de kracht der Regering is.*"

Mijn amendement luidt:

»Bij zoodanige overeenstemming tusschen Regering en Natie kunnen de moeijelijkheden welke onze finantiele toestand aanbiedt, te boven gekomen worden. Die moeijelijkheden zijn vermeerderd door een tekort, doch zullen met dekking van dat tekort niet verdwijnen, zoo daarmede geene stelselmatige bezuiniging der uitgaven gepaard gaat. Ook eene wijziging der belastingen is in meer dan één opzigt wenschelijk. De natie zal des te gewilliger de offers brengen, die men van haar moet vergen, naar mate zij meer overtuigd is, dat die te regt worden gevraagd, naar behooren verdeeld en doeltreffend besteed."

De heer ***Baeker*** zegt, dat ook sommige uitdrukkingen van deze paragraaph bij hem bezwaren hebben doen ontstaan, die hem hadden doen besluiten een amendement voor te dragen. Doch nadat hij de vorige sprekers gehoord heeft, zal hij van zijn voornemen afzien en zal hij zich bepalen met te verklaren, dat hij het amendement van het lid uit Friesland ondersteunt. Wat beduiden toch die woorden: *op eenen anderen voet worden gebragt. Voet* is de grondslag, het fundament, het beginsel. Spreekt men dus van *eenen anderen voet*, dan gewaagt men van eene geheele verandering van stelsel en van beginsel. Wanneer men dus zegt, dat het stelsel van belastingen zal worden gebragt op eenen anderen voet, dan zou men daaruit kunnen afleiden, dat men hier te lande wil overgaan tot een stelsel. Zoo verdeelt men bijv. de belastingstelsels in het proportionnele en het progressive. Het eerste is dat, hetwelk in de meeste beschaafde landen en ook hier wordt toegepast. Wij zullen nu niet onderzoeken of die toepassing goed en voldoende zij en of het niet voor vele verbetering vatbaar zij; maar dat zijn veranderingen *in* het stelsel en geen verandering *van stelsel*. — Het is op dit oogenblik de tijd nog niet, om te strijden over het meer of min goede stelsel van belastingen. Maar dit is zeker, dat het hoogst gevaarlijk te achten is een ander stelsel voor te staan dat we zelfs nog niet kennen, veelmin kunnen beoordeelen. De ondervinding heeft het geleerd, dat het hoogst gevaarlijk te achten is, in zaken van belastingen te veel te beloven. Het zou daarbij gelukkiger zijn, indien men meer deed, dan men had kunnen beloven. Spreker acht het pligt de Vergadering vooral in dit opzigt de meest mogelijke voorzigtigheid aan te bevelen.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** acht het evenzeer doelmatig de meest mogelijke voorzigtigheid aan te bevelen. Als men toch spreekt van het brengen van het stelsel van belastingen op eenen anderen voet, dan is het bekend, wat er buiten 's lands onder dat nieuwe stelsel wordt begrepen. Daar zijn denkbeelden en leeringen verspreid, die, op het zachtst genomen, als dwalingen kunnen worden beschouwd. Die denkbeelden zijn echter voor velen zeer aanlokkelijk. Hij houdt zich overtuigd, dat zij ook in dit land weêrklank hebben gevonden en zullen vinden; en juist uit dien hoofde meent hij daaraan geen voedsel te moeten geven.

De heer ***van Heiden Reinestein*** zegt hoofdzakelijk: Ik ben in deze vergadering gekomen met het doel om een amendement op de thans in behandeling zijnde zinsnede voor te stellen; ik had het geformuleerd gereed om ter tafel van den heer President over te leggen, doch in de overtuiging dat het in zin en beteekenis volkomen dezelfde strekking heeft als dat van ons geacht medelid uit Friesland, heb ik het ter besparing van noodeloos tijdverlies ter zijde moeten leggen, en, mij met het reeds voorgesteld amendement door den heer Albarda vereenigende, hetzelve met een kort woord te ondersteunen. Toen ik gisteren in deze Vergadering de eer had mijn gevoelen over de strekking van het adres uit te brengen, heb ik gezegd dat men, den leiddraad der Koninklijke rede verlatende en tot specialiteiten afdalende, gevaar liep van òf *te veel* òf *te weinig* te zeggen. Hetgeen mijns inziens te weinig gezegd wordt heb ik vlugtig en ter loops voor een gedeelte aangewezen, andere leden hebben zulks nog verder uitgebreid; maar wat het te veel zeggen betrof, daarmede bedoelde ik *vooral* de onderwerpelijke periode. — Ik moet erkennen — en ik geloof dat vele, zoo niet de meeste mijner medeleden, in hetzelfde geval verkeeren — mij niet in staat te gevoelen om reeds nu een bepaald *stelsel* van belastingen te durven goed- of afkeuren. Op één punt zijn wij het allen eens, dat het stelsel van uitgaven verandering behoeft, dat op onze huishouding van staat zooveel immer mogelijk moet worden bezuinigd, en dat de ernstige behartiging van dit belang een onzer eerste pligten is. Wij zijn het evenzeer eens dat, gesteld al ons *stelsel* van belastingen niet ware af te keuren, belastingen daaronder zijn opgenomen die òf op zich zelve, òf, en dit vooral; in de toepassing, de nijverheid drukken, de vrije beweging daartoe belemmeren en als zoodanig verderfelijk op de ontwikkeling onzer nationale welvaart werken. Maar die bezwaren betreffen minder het *stelsel* zelf, als

de toepassing van hetzelve, en in de woorden van het concept-adres door ons aangevallen wordt een beginsel gehuldigd, het *stelsel* thans bestaande positief afgekeurd.

Zoodanige reprobatie op het standpunt waarop wij ons bevinden, zoo als ik de eer had te zeggen, meerendeels niet op de hoogte om nu reeds met genoegzame kennis van zaken te kunnen beslissen, — zoodanige reprobatie vind ik hoogst bedenkelijk. Wij moeten geene grondbeginselen, mijns inziens, aannemen, of wij moeten ons sterk gevoelen die te kunnen vasthouden. Wij moeten niet als in het naburig Frankrijk, der natie heden toezeggen, heden beloven wat wij morgen niet kunnen volbrengen; wij moeten vast en beraden handelen: dit is het eenige middel om aan onze hooge roeping te voldoen.

Het is dan ook in verband met deze mijne beschouwing, dat ik mij met geen *onvoorwaardelijke* afkeuring van het stelsel van belastingen *voor alsnog* kan vereenigen, maar dat ik evenzeer overtuigd ben dat wij gerustelijk op wijziging mogen aandringen. Wij zullen zoo doende in ons geheel blijven en getrouw aan dit beginsel, later met kracht kunnen aandringen op afschaffing of verandering van die belastingen, welke ons daarvoor in verband met de behoeften vatbaar schijnen en ten opzigte van vele waarvan zoo aanhoudend en herhaaldelijk regtmatige klagten zijn aangeheven geworden.

De heer ***de Lom de Berg*** geeft te kennen, dat deze paragraaph hem voorkomt een zeer troostend denkbeeld te bevatten. Wel is waar, een der sprekers heeft gezegd, dat de belastingen hoe gebrekkig, mogelijk ook goede vruchten hebben gedragen. Doch wanneer hij het oog vestigt op de kleinere localiteiten, op de meer afgelegen gedeelten des lands, op het hoofdgeld dat in Limburg geheven wordt, op de accijnsen op het gemaal, het geslagt en de brandstoffen, die tot hiertoe onveranderd bestaan, en op al de overige accijnsen op de eerste levensbehoeften, dan moet hij verklaren, dat de belastingen drukkend zijn en vooral de mindere volksstanden treffen. Ja, die ingezetenen moeten op die wijze een groot deel hunner inkomsten aan de schatkist opbrengen. Zelfs de middelstand wordt door die belastingen zoodanig getroffen, dat hij spoedig tot de daaraan grenzende onvermogende klasse moet afdalen. De klagten over den druk der belastingen bestaan overal, worden allerwege aangeheven, overal gedeeld. De uitdrukking in de paragraaph voorkomende: » dat het stelsel onzer belastingen op eenen » anderen voet moet worden gebragt," geeft een beter uitzigt. Spreker blijft op het behoud dier uitdrukking aandringen. Het bestaand belastingstelsel levert groote bezwaren op. Het eischt geheele verandering. Hij ziet de noodzakelijkheid daarvan in. In de streken die hij bewoont in Limburg bestaat geene woelzieke bevolking. Men wil gaarne met Nederland verbonden blijven. Ook Nederland zal het gewis als een deel van zijn grondgebied wenschen te behouden. Doch het zijn de bedoelde belastingen, die aan kwaadwilligen de gelegenheid hebben gegeven, om de welgezinde ingezetenen op een dwaalspoor te brengen. De ingezetenen van Limburg verlangen niets anders, dan in vereeniging te leven met Nederland, en zij verwachten daarvan, onder de milde bepalingen der herziene Grondwet, en bij een beter stelsel van belastingen, het geluk en de welvaart van hunnen geboortegrond. Het ligt volstrekt niet in zijne bedoeling om aan te prijzen de invoering van een nieuw stelsel, dat elders even spoedig is afgeschaft, als het werd daargesteld. Maar evenmin kan hij het goedkeuren, dat er zoodanige belastingen worden geheven, waarvan het gevolg moet zijn dat hij, van wien dezelve langer zouden blijven gevorderd, daardoor uit zijne maatschappelijke positie zoude worden gerukt.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** : Het schijnt, dat men mij straks niet juist heeft begrepen. Ik prijs het bestaande belastingstelsel in geenen deele aan. Ik ken de veelvuldige bezwaren, die daaruit ontstaan. Ik meen echter, dat het amendement van den geëerden spreker uit Friesland den pas niet afsnijdt tot verbetering. Integendeel, het drukt het verlangen daartoe uit. Maar de woorden, die thans in de paragraaph voorkomen, zijn zoo onbepaald, zoo onbestemd en kunnen tot zoo vele ongegronde uitleggingen aanleiding geven, dat ik daaraan mijne goedkeuring niet kan hechten.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt hoofdzakelijk: Bij de verdeeling der werkzaamheden tusschen de leden der Commissie belast met het opstellen van een antwoord op de troonrede, werd mij de verdediging opgedragen van de thans in behandeling zijnde zinsnede. Op mij rust dus ook eigenaardig de taak om het oordeel der Commissie uit te spreken over de verschillende amendementen welke op deze zinsnede zijn voorgesteld. Ik zal mij echter daarbij niet kunnen bepalen tot de bloote behandeling van die onderdeelen waarop de bedoelde amendementen betrekking hebben, maar acht het noodzakelijk de geheele paragraaph, in hare strekking en zamenhang, te beschouwen en toe te lichten ten einde daaruit af te leiden, in hoe verre de Commissie zich, al dan niet, met de voorgestelde amendementen zal kunnen vereenigen.

Men heeft aan het ontworpen adres vele verwijten gedaan. Men heeft het genoemd: onvolledig, onbeleefd, onbescheiden, ja zelfs oneerbiedig. Één verdienste intusschen, heb ik aan hetzelve niet hooren betwisten: die van opregtheid; opregtheid, altijd en onder alle omstandigheden noodzakelijk, maar in het tegenwoordige tijdsgewricht en bij de gelegenheid die zich hier voordoet onontbeerlijk. Geldt deze lof ten aanzien van het adres in 't algemeen, ik geloof dien vooral ook op *deze* paragraaph te mogen toepassen. Ja, er wordt hier waarheid gesproken, waarheid in ernstige, vrijmoedige taal gehuld; waarheid zonder overdrijving, maar ook zonder verzwijging van datgene, wat in de eerste plaats moet worden gezegd en beleden.

» Wij gelooven," zoo luidt de aanhef, » dat wanneer aldus de » Regering nationale kracht wordt, de moeijelijkheden welke onze » finantiele toestand aanbiedt, kunnen worden te boven gekomen." Men heeft verklaard die woorden » nationale kracht" niet te begrijpen. De spreker uit Rotterdam, voorsteller van het eerste amendement, heeft uitdrukkelijk verzocht dienaangaande inlichting te bekomen. Mijns inziens is de bloote vergelijking tusschen hetgeen hier en in de 1ste zinsnede gezegd wordt, voldoende om de bedoeling der Commissie duidelijk te maken. Daar toch wordt gesproken van eene » innige overeenstemming tusschen de Natie en hare Regering, welke de kracht der Regering is." Er wordt aangedrongen op de wenschelijkheid van die overeenstemming en verklaard dat zij het doel is, dat de Kamer bij de vervulling harer groote veelomvattende taak voor oogen zal houden. Wordt werkelijk dat doel bereikt, dan wordt ook aan de Regering een steun bijgezet die haar tot eene *nationale kracht* maken en haar in staat zal stellen de moeijelijkheden te overwinnen welke onze finantiele toestand aanbiedt.

» Die moeijelijkheden" lezen wij verder » zijn vermeerderd door » een tekort; doch zullen met dekking van dat tekort niet ver» dwijnen". Voorzeker neen, indien de oorzaak onaangeroerd blijft, welke dit en zoo vele andere tekorten te weeg gebragt heeft, indien geene middelen worden aangewend om met het kwaad ook tevens den wortel uit te roeijen. Maar die middelen, welke zijn ze? Het adres zegt het ons. Het wijst op de noodzakelijkheid om » ons stelsel van uitgaven en dat onzer belastingen op eenen anderen voet te brengen."

Deze zinsnede heeft vele tegenspraak uitgelokt. Men heeft verklaard die uitdrukking » stelsel van uitgaven" niet wel te vatten en, indien ik mij wel herinner, is reeds bij de algemeene beraadslaging over de strekking van het adres, door een afgevaardigde uit Overijssel, gewoonlijk aan de ministerstafel gezeten, bepaaldelijk omtrent die uitdrukking opheldering verlangd. Ik ben bereid die te geven. Er is een woord, dat in den laatsten tijd veel is gebruikt en misbruikt. Het is het woord *bezuiniging*. Bezuiniging is aller leuze. In en buiten de Kamer roept men om bezuiniging; ja, zelfs de Regering zegt bezuiniging te willen.

Intusschen geloof ik mij niet te bedriegen, indien ik beweer dat onder die schijnbare eensgezindheid zich eene merkelijke verdeeldheid verbergt en dat de gemeenschappelijke banier geenszins de zoo noodige eenheid van doel en van inzigt waarborgt. Ieder wil *bezuiniging*, maar op zijne manier, overeenkomstig den bijzonderen zin, welken hij aan dat woord hecht. Het zal, geloof ik, onnoodig zijn dit door voorbeelden te staven; ik bepaal mij bij de bloote herinnering aan de schier algemeene afkeuring, waarmede de zoo hoog geroemde en met blijkbare zelfvoldoening in de wereld gezondene *bezuinigings*plannen der Regering werden begroet.

Maar juist daarom; om de onbestemdheid te ontwijken welke het woord bezuiniging kenmerkt; om althans *hare* opvatting van dat woord in een helder licht te stellen, — heeft de Commissie gemeend te moeten gewagen van » het brengen op een anderen voet van ons stelsel van uitgaven"; dat is van eene herziening en hervorming van onze staatshuishouding in haren ganschen omvang, van eene doortastende vereenvoudiging van het geheele stelsel van bestuur, welks bekostiging het cijfer onzer uitgaven tot zijne tegenwoordige hoogte heeft opgevoerd. Dat stelsel, die uitgaven wenschen wij op een anderen voet te zien gebragt. Vindt men dien wensch onbillijk? Ik verwijs u, om hem te regtvaardigen, naar de wet der noodzakelijkheid. Sedert 33 jaren gaan wij hier gebukt onder eene staats-huishouding, welligt van den beginne af, maar zeker gedurende de laatste 18 jaren, buiten alle evenredigheid met onze middelen en krachten. Schulden op schulden, lasten op lasten zijn er gestapeld om die huishouding te alimenteren, en buitengewone offers werden er in menigte van de natie gevorderd om de steeds ontstaande tekorten te dekken. Ook nu wederom staat er een tekort voor de deur; ook nu wederom worden wij geroepen op de schouders der natie eenen buitengewonen, zwaren last van vele millioenen te leggen. Ik geloof, dat bij die droevige ervaring, bij dat donkere vooruitzigt, het meer dan immer pligt is, naar

middelen om te zien om de uitgaven in een beter verband met de inkomsten te brengen. Maar hoe? Door bezuiniging? Door beknibbeling van eenige duizenden op enkele tractementen? Door vermindering, hoe dan ook, van het eindcijfer onzer begrooting? Neen, er wordt meer vereischt. Onze geheele huishouding moet worden herzien en veranderd. De grondslag waarop zij rust moet worden vereenvoudigd. Het *stelsel onzer uitgaven* moet op een anderen voet worden gebragt. Daardoor en daardoor alleen kunnen de moeijelijkheden worden overwonnen, welke onze finantiele toestand aanbiedt en zal blijven aanbieden, indien aan deze dringende voorwaarde niet mogt worden voldaan.

Maar het adres gewaagt ook van ons *stelsel van belastingen* en deze uitdrukking heeft nog meer dan de vorige afkeuring gevonden. Men heeft zich daaraan geërgerd. Men heeft er eene bedoeling in gezocht, als zoude de Commissie al dadelijk het bestaande stelsel den bodem willen inslaan, zonder nog regt te weten wat daarvoor in de plaats te stellen. Anderen betichten ons van eene éénige belasting, *un impôt unique*, te willen. Sommigen gaan nog verder en houden ons verdacht van op eene *progressive* belasting te hebben willen zinspelen. Indien het, zoo ik hoop, ter geruststelling van hen, die ons deze bedoelingen toeschrijven, voldoende mogt zijn te verklaren, dat niets van dat alles bij de Commissie is opgekomen, zoo acht ik mij gelukkig deze verklaring op de meest ernstige en plegtige wijze te mogen afleggen.

Maar wat bedoelen wij dan? Naar het oordeel uwer Commissie zijn de gebreken, die ons belastingstelsel aankleven, zoo groot, zoo menigvuldig, zoo ingeworteld, dat door het wegnemen van deze het stelsel met regt kan worden gezegd *op een anderen voet* te zijn gebragt. En juist omdat wij die *algeheele* zuivering, die stelselmatige verbetering wenschen, omdat wij oordeelen ons met geene halve maatregelen en onbeduidende veranderingen tevreden te mogen stellen, juist daarom hebben wij deze en geene andere uitdrukkingen willen bezigen. Ik hoor spreken van *herziening*, van *verbetering*; maar inderdaad, indien wij daarmede genoegen nemen, indien wij deze woorden in het adres opnemen, zoo verklaren wij ons bij voorraad voldaan door voortgang op den weg dien men tot nu toe bewandelde, en deze zinsnede wordt niet een wenk voor de toekomst, maar ontaardt inderdaad in eene lofrede op het verledene. Behoef ik te verwijzen naar de lange reeks van wetten ter *herziening en verbetering* onzer oorspronkelijke belastingwetten? Behoef ik te herinneren aan de nimmer afgesloten lijst van ministeriele aanschrijvingen en dispositien ter opheldering en verklaring van diezelfde wetten? En toch de gebreken, die men wilde opheffen, zijn, voor het grootste gedeelte, onaangeroerd gebleven; de klagten die men vernam, laten zich luider dan immer hooren; klagten, niet zoozeer betreffende den druk der belasting als den last en de kwellingen die de heffing vergezellen, — niet zoozeer de schade, den nijveren man door de betaling der belasting aangebragt, als de winstderving, hem door belemmering in zijnen arbeid veroorzaakt. Het blijkt al meer en meer dat uw stelsel om vruchtbaar, om (men veroorlove mij deze ministeriele uitdrukking) *productief* te kunnen zijn, onafscheidelijk is van maatregelen, die men in het vocabulair der schatpligtigen als *vexatien* bestempelt.

Er is dus iets meer noodig dan *herziening en verbetering*; woorden zonder bepaalde beteekenis, waarachter zich ten allen tijde gebrek aan stelselmatig inzigt, gebrek aan moed tot het nemen van doortastende, afdoende maatregelen heeft verborgen en welke ons inderdaad geene andere toekomst zouden openen dan de herhaling van hetgeen reeds zoo vaak en zoo vruchteloos geschiedde.

Ik zeg, er is meer noodig; en voorwaar als een laatste en krachtig bewijs van de ongenoegzaamheid van uw stelsel, meen ik te mogen aanvoeren dat het telkens te kort schiet, om, bij buitengewone behoeften, het noodige op te leveren. Uw stelsel is uitgeput. Het mist de noodige rekbaarheid om, in tijden van nood, in verhouding met de behoefte te worden opgevoerd. En al ware dit mogelijk, het zou desongeacht, onraadzaam en onbillijk blijven. Er is, onder de menigvuldige grondslagen waarop uw stelsel rust, niet een die geschikt is, om een buitengewonen last *algemeen* te doen dragen. Steeds zult gij deze of gene klasse treffen. Steeds zullen *sommigen* voor *allen* moeten boeten. Van hier dat in buitengewone behoeften door eene buitengewone belasting moet worden voorzien; eene belasting niet in, maar buiten uw stelsel gelegen; eene belasting welker druk, over allen evenredig verspreid, datgene zal verwezenlijken wat gij, in uw stelsel, vruchteloos zoudt beproeven. En zouden wij, bij dit alles, niet geregtigd zijn te spreken van de noodzakelijkheid om *ons stelsel van belastingen op een anderen voet te brengen?* Is die uitdrukking te sterk om het begrip van *ware* herziening en verbetering duidelijk te doen uitkomen? Uwe Commissie gelooft het niet. Zij oordeelt, dat de ongenoegzaamheid van vroegere verbeteringen ons de verpligting oplegt thans iets meer te verlangen. Zij oordeelt, dat deze wensch zoodanig moet worden uitgedrukt, dat het blijke op hoedanige wijze men *thans* verbetering verlangt. Zij wil geen voedsel geven aan het denkbeeld, dat ons *stelsel* in alle opzigten goed zoude wezen, dat slechts partiele verbeteringen in aanmerking moeten komen.

Het zal, na deze algemeene beschouwingen, onnoodig zijn in eene opzettelijke en breedvoerige bestrijding der amendementen te treden. Die amendementen strekken om de uitdrukkingen van het adres, welke de Commissie opzettelijk zoo krachtig heeft gekozen, te verzwakken, om het ware doel te bemantelen. Zij strekken om ons het verledene als rigtsnoer voor de toekomst aan te wijzen, terwijl de Commissie juist eene geheel andere gedragslijn wenschte te zien aangenomen. Intusschen ligt dit verschil meer in de woorden dan in de wederzijdsche bedoeling opgesloten. Uit hetgeen in deze beraadslaging is gesproken, schijnt te blijken, dat hetgeen uwe Commissie als noodzakelijk erkent, door de voorstellers der amendementen eveneens wordt begeerd. Maar deze hechten aan hunne woorden een te uitgestrekten zin; een zin die, naar wij vreezen, door de Regering daarin niet zal worden gezocht. Wij daarentegen, zeggen welligt iets meer dan wij bedoelen, overtuigd dat, welke uitwerksels men ook van dit adres moge verwachten, men zich eene wat meer krachtige uitdrukking onzer wenschen niet zal hebben te beklagen. Wij vreezen, in één woord, eene te algeheele, te volkomene vervulling onzer wenschen niet, maar wel door een te bescheiden aandrang tot hetgeen wij wenschelijk keuren, de verwezenlijking, ook der billijkste wenschen in een onbepaald verschiet te verschuiven.

Uwe Commissie meent op deze gronden zich tegen de voorgestelde amendementen te moeten verklaren.

De heer ***van Hall*** ondersteunt hetgeen door de heeren van Rijckevorsel en Albarda is voordragen, en zal voor het amendement van den heer van Rijckevorsel, en zoo dit mogt worden verworpen, voor dat van den heer Albarda stemmen. Hij gelooft, dat de verdediging der paragraaph namens de Commissie, voldoende zal zijn, om het belang te doen uitkomen, dat er in gelegen is, om ten dezen aanzien behoedzaamheid in acht te nemen. Het blijkt toch bijv., dat, wanneer men spreekt van een ander stelsel van uitgaven, men daarmede op het oog heeft eene geheele hervorming van onze staatshuishouding in haren ganschen omvang. Nu wil ik gaarne aannemen, zegt de spreker, dat hier en daar nog vele verbeteringen zijn aan te brengen, doch ik geloof tevens, dat men van deze achtbare Vergadering niet kan verwachten, dat zij aan de natie zulke overdrevene denkbeelden zal voorspiegelen, immers zeker niet zoolang het nog ten eenen male onbekend is, hoe ver zich zoodanige hervorming uitstrekt en wat daaronder begrepen moet worden. Evenzoo is het gelegen met de woorden, door de Commissie gebezigd, betrekkelijk een *ander stelsel van belastingen*. Niets is gemakkelijker dan die woorden ter neder te stellen; niets moeijelijker, dan om ze toe te passen en uit te voeren. Doch het is inderdaad hoogst waarschijnlijk te achten, in het adres uit te maken, dat de Vergadering verlangt, dat het stelsel van belastingen op eenen anderen voet worde gebragt, zonder dat het eenigzins bekend is welk stelsel men op het oog heeft, wat men eigenlijk bedoelt. Overigens bestaat nu de gelegenheid niet, om te verdedigen en toe te lichten, wat er vroeger mogt zijn gebeurd. Dit alleen meen ik te moeten zeggen, dat ik in het waarachtig belang van mijn vaderland den opregten wensch uit, dat de hervormingen, die men op het oog heeft, dezelfde uitkomsten mogen opleveren, als de vroegere hebben gehad, dat is eene jaarlijksche besparing op de uitgaven van 6 millioen gulden.

De heer ***Verweij Mejan*** deelt volkomen het gevoelen, door de sprekers uit Noordholland te kennen gegeven, dat de Vergadering door de aanneming dezer paragraaph zich in geen opzigt behoort te binden in het oordeel dat zij later over de uitgaven of de inkomsten van den Staat zal hebben uit te spreken. Hij heeft tegen deze paragraaph nog eene aanmerking van taalkundigen aard; vermeenende hij dat er bij uitgaven niet gezegd kan worden een eigenlijk gezegd stelsel — systema — te bestaan. Een stelsel, dat is eene zamenvoeging van aangenomen begrippen; een doelmatig zamengevoegd geheel. Nu kan men zich een stelsel voorstellen van staatsbestuur, een stelsel van staatshuishouding, een stelsel van belastingen; maar het denkbeeld van een stelsel van uitgaven is niet duidelijk. — Men bedoelt toch nimmer het uitgeven als beginsel, maar altijd als gevolg van hetgeen men schuldig is. Het criterium ligt dus in de aangegane verpligting om uit te geven, in de schuldoorzaak; dat is, in toepassing op het hier bedoelde geval, in de inrigting van het staatsbestuur, die de uitgaven noodzakelijk maakt, — niet in de uitgaven die hiervan het gevolg zijn. Spreker zoude alzoo wenschen te lezen » stelsel van staatsbestuur"?

Meer gewigt wil spreker hechten aan de uitdrukking » op eenen anderen voet worden gebragt." Voet, dat is grondslag. Nu lijdt het geene tegenspraak, dat bij de uitgaven aanzienlijke bezuinigingen moeten plaats hebben. Nu is het wel voor zeker te

ZITTING VAN DEN 24STEN FEBRUARIJ.

houden, dat bij het bekende ministerieel verslag van November het laatste woord niet is gezegd. Algemeen is de overtuiging, dat bij de belastingen vele verbeteringen noodzakelijk zijn; maar om nu reeds te zeggen dat èn uitgaven èn belastingen een geheelen ommekeer moeten ondergaan, dat is, dat daarbij de thans bestaande grondslag geheel zoude moeten wegvallen, — spreker vermeent dat dit te sterk is gesproken. Hij gelooft dat de Eerste Kamer te regt in haar adres de meening te kennen heeft gegeven » dat vereenvoudiging » in het bestuur en besparing van staats-uitgaven, zoo verre de » belangen van het Rijk dit gedoogen, voor ons eene dringende » behoefte, ja schier eene voorwaarde van bestaan is te achten." Hij geeft toe, dat ook in dit opzigt wijziging en hervorming noodzakelijk zijn. Doch dit alles neemt niet weg, dat de Kamer zich op dit oogenblik, bij de onzekerheid van vele zaken, bij de onbekendheid met de ontwerpen, die de Regering op het oog heeft, volstrekt niet behoort te binden. Indien de voorgedragene paragraaph wordt aangenomen, dan bindt men zich om terug te komen op al het bestaande; om geheel nieuwe grondslagen, geheel andere stelsels van de Regering te vorderen. En het is juist daardoor, dat uitzigten zouden worden geopend, die zich wel niet zullen verwezenlijken. Laten wij dan geene verwachtingen opwekken, die welligt nimmer voldoening zullen vinden. Handelen wij naar pligt en geweten, maar laten wij zorg dragen dat wij onze vrijheid van onderzoek en van besluit zuiver behouden. Spreker zal zich alzoo verklaren tegen de algemeene en onbepaalde uitdrukkingen van het voorstel, om zich te vereenigen met het amendement dat door een geacht lid uit Friesland is aangeboden.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over de 2de paragraaph gesloten, en gaat de Vergadering in de eerste plaats over tot de stemming over het amendement van den heer *van Rijckevorsel*, hetwelk daarbij met 34 tegen 32 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Voorst, Verweij Mejan, Costerus, Groen van Prinsterer, van Dam van Isselt, Duijmaer van Twist, van Naamen, van Rijckevorsel, van Hall, de Man, van Randwijck, Donker Curtius, Wintgens, Nedermeijer van Rosenthal, Boxman, Schooneveld, Leclercq, Fokker, Boreel van Hogelanden, Godefroi, van Heiden Reinestein, Mutsaers, van Heloma, Backer, de Monchy, Borret, van Doorn, Scheltinga Winterberg, Smit, Albarda, Sloet tot Oldhuis en de Voorzitter.

Daarna wordt het amendement van den heer *Albarda* in omvraag gebragt, hetwelk met 45 tegen 21 stemmen wordt aangenomen:

Tegen hebben gestemd de heeren: Jespers, Zijlker, Thorbecke, Luijben, van der Heijden, de Lom de Berg, de Moraaz, Dullert, van Eck, Bachiene, Dommer van Poldersveldt, Storm van 's Gravesande, Wijnaendts, Hengst, Ter Bruggen Hugenholtz, Bots, van der Linden, Anemaet, Reinders, van Zuijlen van Nyevelt en L. D. Storm.

De gehele *tweede paragraaph* gelijk zij gewijzigd is wordt alsnu aan eene stemming onderworpen en daarbij met 55 tegen 11 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Hengst, Bots, van der Linden, van Zuijlen van Nyevelt, Jespers, Thorbecke, Luijben, van der Heijden, de Lom de Berg en Bachiene.

De beraadslagingen worden geopend over de *derde* paragraaph.

De heer ***Poortman*** verlangt daarover het woord en geeft den wensch te kennen om in deze paragraaph eene inlassching te doen plaats hebben, waardoor zij, naar zijne meening, meer volledig zou worden gemaakt. In de paragraaph toch worden slechts twee vereischten vermeld, twee voorwaarden gevorderd, om het doel, dat daarbij te kennen gegeven wordt, te bereiken. Hij gelooft echter, dat die twee vereischten daartoe niet genoegzaam zijn, en dat, buiten dezelve, orde en rust van binnen en goede verstandhouding met het buitenland dringend worden gevorderd om de nijverheid te doen bloeijen, en dus naar waarheid te kunnen zeggen: » Aan den wil zal het vermogen zich paren." Op dien grond stelt hij als amendement voor, om achter de paragraaph te laten volgen deze woorden: » terwijl algemeene veiligheid en orde binnen het Rijk vergezeld gaan van eene goede en voor die belangen gunstige verstandhouding met het buitenland."

De heer ***Boxman*** : Ook ik vind, gelijk de vorige spreker, in den aanhef van dit artikel eene zoo stellige belofte, dat ik voor mij dezelve niet durf beamen, en geloof dat weinige leden dezer Vergadering hare vervulling zouden willen waarborgen. Dat zich het *vermogen* der Natie tot dekking van het tekort, in de tegenwoordige omstandigheden aan den *wil* zoude paren, indien slechts de nijverheid haar levensbeginsel, vrije beweging, ziet eerbiedigen, hoop ik van harte, maar ik erken het, dit i meer een wensch dan een dadelijk geloof. Er zullen daartoe nog vele andere voorwaarden noodig zijn, en ik zoude derhalve met het amendement zoo even voorgesteld door ons medelid uit deze provincie, geheel kunnen instemmen, indien ik er niet nog meerdere dan hij wenschte aangeroerd te zien in ons adres en eenigzins nadrukkelijker aangedrongen. Ik mis toch in het kernachtige ontwerp onzer Commissie *vijf* woorden, of liever *vijf* onderwerpen, die met deze zinsnede in het naauwste verband staan, die vroeger, en ook nu, met eene enkele uitzondering altijd hoofdbestanddeelen der troonrede uitmaakten en thans met stilzwijgen in ons antwoord worden voorbijgegaan. Ik bedoel de woorden: andere *Staten*, *handel*, *landbouw*, *landmagt* en *marine*.

Het gewagen van onze voldoening over de goede verstandhouding met de eerstgenoemde, door den Koning aangekondigd, komt mij voor een pligt te zijn van die internationale wellevendheid, die vooral voor Staten van den tweeden of derden rang zoo noodzakelijk en belangrijk is; — het geheele verzwijgen van de vier laatste, die zulke gewigtige steunpilaren zijn van het staatsgebouw, zoude der Natie misschien het denkbeeld kunnen inboezemen, dat wij dezelve met mindere belangstelling beschouwden, van geringere waarde schatten, dan onze kolonien, van welke met zooveel nadruk wordt gesproken, en dit zal toch wel niet het oogmerk zijn van iemand onder ons. Daardoor zoude onze krijgsmagt, die zulke getrouwe diensten bewezen heeft, en zich bij alle noodzakelijke inkrimpingen, die haar treffen, door eenen zoo goeden geest onderscheidt; — daardoor zoude onze marine, welke zich de meerdere zorgen, die aan haar worden besteed, zoo dubbel waardig maakt, in den waan kunnen worden gebragt van bij ons geheel onopgemerkt te blijven; — daardoor zouden de handel en de landbouw kunnen worden verontrust, indien het later gebruikte woord *nijverheid*, niet in den ruimen zin aan hetzelve door de Commissie gegeven, werd opgenomen. Deze toch heeft dat woord gebruikt in zijne ruimste beteekenis, die het drietal, *handel*, *landbouw* en *fabriekwezen*, zamen vereenigd in zich sluit; maar zal het den koopman, den eenvoudigen landbouwer in dien zin in het oor klinken? Want een, naar mijn oordeel, ongegrond maar bij velen diep ingeworteld vooroordeel heeft het woord *nijverheid* in het dagelijksch spraakgebruik bijna regtstreeks aan de woorden *handel* en *landbouw* tegenovergesteld, en beschouwt derzelver belangen als geheel uiteenloopende. Ik wenschte deze ongunstige indrukken, die ik bij velen vooruitzie, te voorkomen door eene ruimere invoeging in den aanvang van § 3 van het ontwerp, dan bij het amendement door den vorigen spreker is voorgesteld, en die § 3 op de volgende wijze te veranderen:

» Aan den wil zal het vermogen zich paren indien de goede verstandhouding met de andere Staten, in welke wij ons verheugen, bewaard blijft; indien onze handelsbetrekkingen door eene krachtige marine beschermd, zich steeds verder zullen uitbreiden; indien eene goed georganiseerde landmagt, steunende op eene welgeregelde burgerwapening alle beduchtheid voor onvoorziene gebeurtenissen zal hebben opgeheven, en de nijverheid in hare ruimste beteekenis, die handel, landbouw en fabrieken omvat, haar levensbeginsel, vrije beweging, door wetgeving en bestuur ziet eerbiedigen, en bij beide een juist begrip harer belangen ontmoet."

De heer ***Storm van 's Gravesande*** geeft te kennen dat hij aanvankelijk geenszins van meening was geweest zich in de discussien te mengen, omdat hij zich met den vorm van het adres wel had kunnen vereenigen. In het eerst had hem de kortheid daarvan bevreemd; hij had dienaangaande zijne bedenkingen in de afdeeling geopperd, en alstoen gewezen op de omstandigheid dat daarin vele onderwerpen onbehandeld waren gebleven. Maar nadat hij, bij de verdediging der algemeene strekking van het ontwerp, de redenen had vernomen die de commissie hadden doen besluiten die kortheid in acht te nemen, heeft hij begrepen dat de vermelding van verschillende zaken in dit adres niet noodig was. Wanneer hij nu de voorgestelde amendementen op deze paragraaph inziet, dan komt het hem voor dat deze geheel van de algemeene strekking afwijken, en dat men op die wijze voortgaande en sprekende van onderwerpen die in de troonrede behandeld zijn, meer en meer tot eene beantwoording daarvan zou overgaan. Dit zou echter, gelijk hij meent, met de algemeene strekking van het adres strijden. Wanneer hij zich nu in de noodzakelijkheid bevin-

den zal tegen de amendementen te stemmen, dan zou men ligtelijk uit die handelwijze de veronderstelling kunnen opmaken dat hij de belangen van den landbouw, van de land- en zeemagt, waarvan in de amendementen gesproken wordt, niet wenschte voorgestaan te zien. Dit zij echter verre van hem; de betrekking waarin hij vroeger tot de landmagt heeft gestaan, heeft het hem altijd tot een pligt gemaakt, de belangen daarvan niet uit het oog te verliezen, en zoo hij nu het woord heeft gevraagd, dan is dit alleen geschied om de verklaring af te leggen, dat hij tegen de voorgestelde amendementen zal stemmen, omdat zij met de algemeene strekking van het adres in strijd zijn.

De heer **Bachiene**: Hoofdzakelijk op denzelfden grond als de vorige spreker, moet ik mij verklaren tegen de voorgestelde amendementen. Dezelve strijden, mijns inziens, met de reeds aangenomen algemeene strekking van het concept-adres en om zulks te doen uitkomen moet ik even mededeelen, wat ik onder die algemeene strekking heb begrepen. Het adres heeft de verdienste van beknopt en toch veelomvattend te zijn. Het wijst op den waren aard eener krachtige Regering, welke alleen in de overeenstemming tusschen Natie en Regering is gelegen. Het wijst de voornaamste behoeften des tijds, den meest wenschelijken gang der te volgen staatkunde aan *in algemeene trekken*, welke ik meen tot drie hoofdpunten te kunnen terugbrengen, als:

I. *Staatshervorming*, waardoor ik voor mij versta zoodanige vrijgevige ontwikkeling van de beginselen der tegenwoordige Grondwet, als geschikt zijn, om den openbaren geest te verlevendigen, en de algemeene belangstelling in de algemeene zaak op te wekken, waartoe ik ook bepaaldelijk breng het bevorderen van openbaarheid door opheffing van alle belemmering der drukpers.

II. *Doortastende bezuiniging*, welke mij wenschelijk voorkomt door *aanmerkelijke* vereenvoudiging, vooral ook in het binnenlandsch bestuur, door meer plaatselijke zelfregering onder gouvernements-toezigt, en door betere regeling van de staatsdienst.

III. *Bevordering der stoffelijke welvaart*, waartoe ik breng: *a.* de opheffing van alle belemmeringen, welke de nijverheid van handel, scheepvaart, landbouw, fabriekmatigen aard en wat des meer zij, drukken; *b.* belangstelling in den toestand der arbeidende klassen, het voorkomen en verminderen zooveel mogelijk van het toenemend pauperisme, in zooverre dat doel ook vooral door eene verbeterde armenwet is te bereiken; *c.* het zooveel mogelijk toegankelijk maken van de gelegenheid tot onderwijs, inzonderheid ook van technisch onderwijs, opdat de toepassing der wetenschap op de nijverheid meer en meer uitbreiding erlange, enz.

Zoo het voorgestelde amendement wordt aangenomen, dan zou ik mij schier verpligt achten nog eene reeks amendementen voor te stellen, waarin de aangeduide onderwerpen mede worden behandeld; dan juist *het tegendeel van die specificatie* ligt in de algemeene strekking van het adres.

De vervulling van al de aangeduide behoeften en meer ligt òf in den aard der wetten, waarvan wij blijkens het adres van antwoord de ontwerpen te gemoet zien, òf de algemeene bewoordingen van hetzelve hinderen niet aan die vervulling, òf wel zij liggen in de uitdrukkingen zelve van dat adres, wat het laatste punt betreft, ook in die woorden van de 3de zinsnede, welke te kennen geven: *dat de nijverheid zal worden bevorderd, wanneer zij bij wetgeving en bestuur* EEN JUIST BEGRIP *harer belangen ontmoet.* Bij zoodanig juist begrip toch zal het bestuur, ook in het belang van de algemeene nijverheid, de veiligheid handhaven, en de goede verstandhouding met het buitenland verzekeren, zoo als een der voorgestelde amendementen bepaald wil hebben uitgedrukt. Ik stem alzoo tegen de amendementen, die in zoovele bijzonderheden treden.

De heer **Boxman**: De geëerde spreker uit Zeeland schijnt tegen mijn voorgesteld amendement aan te voeren, dat het zoude inloopen tegen de algemeene strekking van het concept-adres die gisteren is aangenomen. Ik geloof dat dit het geval niet is, en dat het slechts eene aanvulling bevat, die, wel is waar, eenigzins afwijkt van den vorm door de Commissie gekozen, maar niet van den geest waarin zij gesproken heeft. Daarenboven blijkt het uit de discussien van gisteren, dat vele leden die *voor* hebben gestemd, zich de vrijheid voorbehielden om invullingen voor te dragen, zoodat ik, die *tegen* de algemeene strekking, vooral om den vorm, mijn votum heb uitgebragt, zeker in die bevoegdheid deele. Overigens word ik in mijn gevoelen, dat dit amendement niets bevat dat met de algemeene strekking strijdig is, versterkt door het gezegde van dien spreker: — dat al hetgeen door mij in bijzonderheden is aangevoerd, reeds opgesloten ligt in de woorden van het ontwerp: *bij beide* (wetgeving en bestuur) *een juist begrip van hare belangen ontmoet.* Ik vind dit echter minder duidelijk voor het algemeen.

De heer **Wijnaendts** geeft te kennen, dat hij zich met de voorgestelde amendementen niet kan vereenigen en daartegen stemmen zal, omdat zij met de algemeene strekking van het adres in strijd zijn. Hij merkt evenwel op dat zijns inziens het woord *nijverheid* in deze paragraaph door de Commissie in een te ruimen zin is opgevat, weshalve hij gemeend heeft van deze gelegenheid gebruik te kunnen maken om den wensch te uiten dat dienaangaande in meerdere bijzonderheden mogt worden getreden.

De heer **Fokker** verklaart zich tegen de beide amendementen. Indien de geachte Commissie tot vervaardiging van het adres het antwoord zoodanig had willen inrigten, dat op elke paragraaph der troonrede bepaald zou worden geantwoord, dan zou spreker zich welligt met de voorgestelde amendementen hebben kunnen vereenigen, dan zou hij er zich niet tegen hebben verzet dat er in het adres gesproken wierd van het leger en de marine en van alles wat in de troonrede is vervat. De Commissie heeft echter geoordeeld eenen anderen weg te moeten betreden. Hij heeft gemeend zich daarmede te moeten vereenigen, omdat wij, zegt de spreker, ons bevinden op een keerpunt van ons nationaal leven. De Vergadering heeft zich met de algemeene strekking van het adres vereenigd. Nu worden er pogingen in het werk gesteld, om desniettegenstaande, bij wijze van amendement, in het adres in bijzonderheden te treden. Indien dat opgaat, dan zal het adres wel geheel van aard veranderen. Maar bovendien, zie ik er groot bezwaar in, om in de § 3, die thans in beraadslaging is, eenige bijvoeging of verandering in te willigen. Daarin wordt toch de wensch geuit, dien ik zoo levendig deel, dat aan de nijverheid haar levensbeginsel, vrije beweging, worde verzekerd, waaruit voortvloeit, dat de beletselen en belemmeringen moeten worden opgeheven, die deze vrije bewegingen tot hiertoe verhinderen en die de geheele ontwikkeling van alle de volkskrachten in den weg staan. Reeds twintig jaren geleden heeft de groote Gijsbert Karel graaf van Hogendorp het verlangen te kennen gegeven, dat in de Grondwet als beginsel zou worden opgenomen de vrijheid van den arbeid. En welke weerklank heeft die wensch in het land gevonden? Men heeft ten verleden jare maanden aan maanden geschreven, gesproken en beraadslaagd over allerlei vrijheden als beginsel in de Grondwet op te nemen, maar om de vrijheid van den arbeid als beginsel daarin te doen opnemen, is, voor zoo verre ik mij herinner, zelfs geene poging aangewend. Eenmaal, vroeg of laat, zal de vrijheid van den arbeid worden gehuldigd. Het is nuttig en noodzakelijk, dat de wensch daartoe aan de Regering worde kenbaar gemaakt. Door het voorgedragen amendement zou die wensch, de hoofdzaak, als het ware geheel en al verdwijnen, geheel op den achtergrond worden geplaatst. Het is juist om het oorspronkelijke denkbeeld zuiver en ongeschonden te bewaren, dat ik mij verklaren moet tegen elke bijvoeging in deze paragraaph, hoe nuttig die ook op zich zelve zoude mogen wezen.

De heer **Luijben** merkt op, dat de tweede spreker over deze paragraaph de vrees aan den dag heeft gelegd, dat de eenvoudige landman het daarin voorkomende woord *nijverheid*, niet in de ruimste beteekenis zal opnemen, gelijk dit door de Commissie gedaan is. Die vrees bestaat bij hem in geenen deele, want indien sommigen mogten geoordeeld hebben, dat aan dat woord een beperkte zin moet worden gegeven, dan zullen de beraadslagingen, die nu over de paragraaph zijn gevoerd, hen wel van het tegendeel overtuigd hebben.

De heer **Poortman** brengt gaarne hulde aan de bedoeling der Commissie, om in het adres kortheid te betrachten. Ware het hem mogelijk geweest, hij zou ook zijnerzijds getracht hebben het amendement nog beknopter te maken. Hij meent, dat hij niet gehandeld heeft tegen de algemeene strekking van het adres, door in zijn amendement aan te wijzen, welke andere vereischten er nog gevorderd worden, om de nijverheid te doen bloeijen. De algemeene strekking van het adres kan toch geene andere geweest zijn, dan ten aanzien van de daarin behandelde onderwerpen de waarheid te zeggen, en er wordt meer gevorderd, dan hetgeen in deze paragraaph voorkomt, om naar waarheid te kunnen zeggen, dat „aan den wil het vermogen zich paren zal." Het is algemeen bekend, dat er klagten in het Rijk zijn opgegaan, dat de belangen van den handel, den landbouw en alle andere takken van nijverheid niet genoegzaam in de Kamer werden vertegenwoordigd; en zullen nu deze klagten niet meer schijn van gegrondheid erlangen, wanneer men in het adres eene onvolledigheid of onnaauwkeurigheid ontdekt, die aan de genoegzame kennis der leden van de behoeften der nijverheid zou kunnen doen twijfelen? Indien de Commissie mogt kunnen aantoonen dat de denkbeelden, in het amendement vervat, reeds in de paragraaph gelegen zijn, dan zal spreker gaarne zijn amendement terugnemen. Maar indien daarmede niets anders bedoeld is, dan hij gemeend

heeft er in te kunnen lezen, dan meent hij bij het door hem aangeboden amendement te moeten blijven volharden.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** zegt het voornemen niet gehad te hebben het woord te voeren, omdat hij zich geheel en al met de algemeene strekking van het ontwerp-adres heeft kunnen vereenigen, aangezien de daartegen door hem in de afdeelingen in het midden gebragte bezwaren door de Commissie ruimschoots waren wederlegd en te niet gedaan. Op dien grond acht hij zich verpligt tegen alle amendementen te stemmen, die geacht kunnen worden van de algemeene strekking van het adres af te wijken. Zulks zal ook het geval zijn met de thans voorgedragene. Hij wil echter, naar aanleiding van de zoo even door een lid uit Overijssel afgelegde verklaring met betrekking tot de landmagt, waarvan in de amendementen wordt gesproken, te kennen geven, dat hij alleen om de door hem opgegeven redenen zich tegen die wijzigingen zal verklaren, en geenszins omdat hij tegen de marine, die daarin wordt vermeld, gestemd is; hij hoopt integendeel dat Nederland in het bezit zal komen eener krachtige marine, en dat de noodige middelen voorgedragen zullen worden om die te verkrijgen.

De heer ***van Heloma*** geeft te kennen, dat hij zich tegen de algemeene strekking van het ontwerp-adres heeft verklaard, omdat daarin sommige punten, die in de troonrede voorkwamen, onbehandeld waren gebleven. Hoezeer hij ook in andere gevallen met de voorgedragene amendementen genoegen zou kunnen nemen, zoo zal hij die nu, na de aanneming van de algemeene strekking, niet kunnen aannemen, omdat deze met die strekking in strijd zijn. Naar aanleiding van het gesprokene evenwel moet hij opmerken, dat, naar het hem toeschijnt, het in deze paragraaph voorkomende woord *nijverheid* in te beperkten zin zou kunnen opgevat worden. Hij heeft te meer reden om zulks te denken, omdat in het adres van antwoord van de Eerste Kamer op de troonrede gesproken wordt van *handel en nijverheid*. Daar het alzoo tot verkeerde gevolgtrekkingen zou kunnen leiden, indien in het adres der Tweede Kamer, van *nijverheid* alleen werd gewag gemaakt, stelt hij voor om dit te voorkomen, door achter het woord *nijverheid*, te stellen: *in alle takken*, en mitsdien te lezen: *zoo de nijverheid in alle takken* enz.

De heer ***Engelen*** zegt te zullen stemmen tegen de twee eerste amendementen, als in strijd zijnde met de algemeene strekking van het ontwerp-adres; doch verklaart zich wel te kunnen vereenigen met het derde, hetwelk door den afgevaardigde uit Friesland is voorgedragen. Hij zegt dit te kunnen doen zoowel om de door den voorsteller aangevoerde redenen, als om de bijzonderheid, dat ook in de troonrede, die thans beantwoord wordt, aan het woord *nijverheid* eene meer beperkte beteekenis is gegeven. Hij leest daar in de negentiende paragraaph; dat »de beroeringen van Europa wel is waar ook hier nadeeligen invloed hebben uitgeoefend op de bedrijvigheid van handel en nijverheid. Daarin is alzoo *nijverheid* tegenover den *handel* geplaatst. Wanneer dus in het antwoord het hier bedoelde woord alleen werd opgenomen, dan zou men daaraan ligtelijk die beperkte beteekenis kunnen hechten, welke sommigen daaraan geven, en het is uit dien hoofde en om dit te voorkomen, dat hij het laatste amendement gaarne zal ondersteunen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt***, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Na hetgeen reeds door sommige sprekers is in het midden gebragt, zal ik met weinig kunnen volstaan om u aan te toonen waarom de Commissie zich met de verschillende amendementen niet kan vereenigen. De Commissie acht, met de voorstellers, de daarbij ter sprake gebragte onderwerpen van hoog belang; maar zij gelooft dat, na de aanneming van de algemeene strekking van dit adres, de behandeling van deze onderwerpen als 't ware ter sluiks in deze paragraaph niet kan geschieden, tenzij de Kamer geacht zoude willen worden op haar vroeger genomen besluit te zijn teruggekomen. Zij gelooft tevens, dat bijaldien *deze* onderwerpen *hier* moeten aangeroerd worden, er nog een aantal andere zijn waarvan niet zou mogen gezwegen worden, omdat zij even zoo goed als deze met het hoofdonderwerp van deze paragraaph in verband kunnen gebragt worden. Reeds gisteren zijn de redenen breedvoerig uiteengezet waarom de Commissie aldus en niet anders meende te moeten handelen. De Kamer heeft door haar votum getoond zich met die redenen te hebben tevreden gesteld, en kan dus moeijelijk heden in tegenspraak met haar votum van gisteren handelen.

Doch het moet niet onopgemerkt blijven, dat al de belangen waarvan in dit adres niet uitdrukkelijk wordt gewaagd, opgenomen en begrepen zijn in de 1ste zinsnede, zoo als die door het lid uit Overijssel is geamendeerd geworden. Daar leest men: » De » Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft met warme belang- » stelling de mededeelingen vernomen, welke zij bij de opening » der tegenwoordige zitting van Uwe Majesteit mogt ontvangen, » betreffende de belangen en den toestand des Vaderlands."

Hierin ligt derhalve eene betuiging van belangstelling opgesloten voor al de onderwerpen welke de troonrede behandelt, doch waarvan in het antwoord niet uitdrukkelijk wordt gewaagd. Wat nu het door de Commissie gebezigde woord *nijverheid* betreft, waarop vele aanmerkingen zijn gemaakt, zoo moet ik dienaangaande opmerken, dat dit woord in zijne wetenschappelijke en dus in zijne ware beteekenis door de Commissie is opgevat. Daaronder heeft zij begrepen het gansche zamenstel van alle takken van volksbestaan, onder welke zoowel de landbouw, als het fabriekwezen en de handel begrepen zijn. Die geen vreemdeling is in de geschriften onzer staatshuishoudkundigen, zal erkennen dat dit woord hier allesomvattend en dus veelbeteekenend is.

Ik neem deze gelegenheid waar, om den spreker uit Rotterdam, die zich bij de behandeling der voorgaande paragraaph beklaagde dat niet de belangen van den handel daarbij ter sprake waren gebragt, te doen opmerken, hoe ongegrond deze zijne klagte was, wijl in deze paragraaph van *de vrije beweging onzer nijverheid* opzettelijk en afzonderlijk melding wordt gemaakt. Ook van deze blaam meent dus de Commissie zich te hebben gezuiverd.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over de *vierde* paragraaph gesloten, en gaat de Vergadering in de eerste plaats over tot eene stemming over het amendement van den heer *Boxman*, dat daarbij met 57 tegen 8 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Borret, de Lom de Berg, Scheltinga Winterberg, van Dam van Isselt, van Hall, van Randwijck, Boxman en Leclercq.

Vervolgens gaat de Vergadering over tot de stemming over het amendement van den heer *Poortman*, dat daarbij met 58 tegen 6 wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Leclercq, Borret, de Lom de Berg, van Dam van Isselt, Poortman en Boxman.

Daarna wordt het amendement van den heer *van Heloma* aan eene stemming onderworpen en daarbij met 58 tegen 6 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Heloma, van Rijckevorsel, Engelen, Dirks, van Randwijck en Boxman.

Ten slotte gaat de Vergadering over tot eene stemming over de paragraaph gelijk zij door de Commissie is voorgesteld, en deze wordt daarbij met 61 tegen 3 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Poortman, Boxman en van Nispen van Sevenaer.

De ***Voorzitter*** stelt alsnu voor, om wegens het vergevorderde uur de beraadslagingen te schorsen, en de voortzetting daarvan heden avond te doen plaats hebben. Daar sommige leden evenwel den wensch te kennen geven om de discussien tot Maandag morgen uit te stellen, brengt de Voorzitter zijn voorstel in omvraag en wordt dit met 44 tegen 20 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Schiffer, Hengst, Ter Bruggen Hugenholtz, van Dam van Isselt, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, van Hall, Engelen, Dirks, Bots, Wintgens, Poortman, Nedermeijer van Rosenthal, Boxman, van der Linden, Reinders, Leclercq, Fokker, van Zuijlen van Nyevelt, Boreel van Hogelanden, van Heiden Reinestein, van Walchren, van Heloma, Backer, Slicher van Domburg, Meeussen, Borret, Zijlker, van Doorn, Luijben, van der Heijden, de Lom de Berg, Scheltinga Winterberg, Smit, Lotsy, de Moraaz, Dullert, Verweij Mejan, van Eck, Gosterus, Bachiene, Villers de Pité, Dommer van Poldersveldt en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Man, van Randwijck, Wichers, Donker Curtius, Westerhoff, Anemaet, Schooneveld, Godefroi, L. D. Storm, Heemskerk, de Monchy, Jespers, Thorbecke, van Nispen van Sevenaer, Sloet tot Oldhuis, van Voorst, Storm van 's Gravesande, Wijnaendts, Groen van Prinsterer en van Naamen.

De voortzetting der beraadslaging over het ontwerp van adres van antwoord is alzoo vastgesteld op des avonds ten half acht ure.

AVONDZITTING VAN ZATURDAG 24 FEBRUARIJ.

De vergadering wordt ten half acht ure heropend.

De beraadslagingen over het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede worden hervat, en wel over de *vierde paragraaph*.

De heer ***Groen van Prinsterer*** heeft daarover het eerst het woord en zegt zeer tegen het rekken der beraadslaging door nuttelooze amendementen te zijn, ofschoon voornemens zich te oefenen in dat constitutionneel geduld, hetwelk onder de voornaamste pligten der volksvertegenwoordigers behoort. Maar aan dit amendement zal, daar het een der hoofdpunten geldt van wetgeving en bestuur, geen belangrijkheid kunnen worden ontzegd. Hij stelt voor, de 2de zinsnede van die paragraaph aldus te veranderen: » Wij zullen het onzen pligt achten aan de wettelijke regeling der belangen van deze, aan het opperbestuur van Uwe Majesteit toevertrouwde gewesten, zoo dikwerf de gelegenheid zich aanbiedt, met naauwgezetten ijver bevorderlijk te zijn."

De spreker acht zich verpligt dit amendement kortelijk toe te lichten. Hij verheugt zich dat de gewigtigste aangelegenheden der kolonien voortaan bij de *wet* zullen worden geregeld, en hij acht dit onder de meest belangrijke der verbeteringen waartoe ook de president der Commissie krachtig heeft medegewerkt. Maar hij vreest dat de nieuwe Kamer door deze zinsnede aan te nemen, verder dan de gewijzigde Grondwet zou gaan. Men zou aldus ligtelijk en van lieverlede de regering, het bestuur der overzeesche bezittingen overbrengen in de Kamer. Bij de strekking dezer zinsnede mag spreker niet nalaten te doen opmerken, dat, naar zijn oordeel, men in de laatste dertig jaren te veel uit het oog verloren heeft, welke eigenlijk de roeping is van het ministerie en van de Kamer. Wat hem betreft, hij stelt zich de roeping van een ministerie (hij moet bepaaldelijk opmerken, dat hij volstrekt geene personen, maar alleen zaken op het oog heeft, zoodanig voor, dat het de vereeniging moet wezen van personen, die de meest uitstekende en meest talentvolle mannen zijn van den dag; die op hunne beurt de bekwaamste, de verdienstelijkste personen rond zich scharen; mannen, die, met ijver werkzaam en alzoo ondersteund, de meerderheid in de Kamer moeten trachten te erlangen, en die, derwijze te werk gaande, ook de meeste kans hebben, die meerderheid op hunne zijde te verkrijgen. Dat groote vereischte is in onze Regering tot hiertoe maar al te dikwerf schromelijk verwaarloosd. Men werd niet gesteund door zoodanig geheel, waardoor het bewind werkelijk kracht en ook de meerderheid kon verkrijgen; het gevolg daarvan was, dat men in die jaren waarin de Kamer zich niet onvoorwaardelijk volgzaam en lijdelijk betoond heeft, in een tegenovergesteld uiterste verviel en zich meester maakte van het bewind, zich met alle *détails* inliet, en de ministers beschouwde als de werktuigen der Vergadering, bijkans als klerken met de praeparatoire redactie der wetten belast. Het werd dan eigenlijk de Kamer die de wetten maakte, en het gevolg was: het ontstaan van langdurige beraadslagingen; het vaststellen van gebrekkige wetten. Naar zijn oordeel nu is de roeping van een homogeen en verantwoordelijk ministerie in eenen constitutionnelen Staat geheel anders. Een ministerie moet de *leiding* der zaken hebben. De kamers hebben slechts het *toezigt*, het *veto*. Geen maatregel van buitengewoon belang moet kunnen worden uitgevoerd, dan nadat deze door de kamers is goedgekeurd. Worden de zaken op die wijze behandeld, dan kunnen de belangen van het volk worden behartigd, het welzijn van den Staat bevorderd. Gaat men op eene tegenovergestelde wijze te werk, dan wordt het wezen onzer staatsinstellingen miskend en dit zal tot nadeel van den Staat uitloopen.

Dit alles geldt omtrent de kolonien met dubbele kracht. De redactie dezer paragraaph, laatste zinsnede, zou voedsel geven aan het ongelukkige denkbeeld. De strekking der zinsnede zou kunnen leiden tot bemoeijenissen der Kamer met de administratie tot in bijzonderheden van al wat de huishouding der kolonien betreft. Dit geschilpunt is sedert geruimen tijd in en buiten de Vergadering van alle zijden behandeld en beschouwd. Zoowel in 1840 als in 1845 en in 1848, was er, nopens de vast te stellen bepalingen in de Grondwet, betrekkelijk de kolonien, verschil van gevoelen. De een wilde het beheer der overzeesche bezittingen grootendeels of geheel overbrengen in den boezem der Vertegenwoordiging. Anderen verlangden, dat het beheer aan de Kroon zou verblijven, maar dat de wijze tot uitoefening van dat beheer en enkele belangrijke aangelegenheden, bij de wet in het moederland zouden worden geregeld. De bepalingen nopens de kolonien, thans in de Grondwet voorkomende, zijn, blijkens de zoo belangrijke *Bijdrage* van den president der Commissie, het resultaat van zeer uiteenloopende beraadslagingen tusschen hem en andere leden der Staats-commissie van Maart jl. Vergelijkt men nu daarmede de zinsnede in het adres door de Commissie voorgesteld, dan moet men bekennen, dat zij niet is overeenkomstig *le terme moyen* bij de Grondwet aangenomen. De zinsnede luidt: » Wij zullen het onzen pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig kennis te nemen, en de maatregelen, welke ter bevordering van hunnen voorspoed noodig zijn, ijverig te ondersteunen."

In die zinsnede nu ligt het denkbeeld opgesloten, dat de Staten-Generaal in *al* wat het *koloniaal huishouden* betreft, moeten worden gekend. En juist dat denkbeeld is niet in de Grondwet opgenomen. Men moge die veranderde Grondwet beschouwen zoo als men verkiest; men mag haar voor verbetering vatbaar achten; men moge de bouwstoffen voor eene toekomstige herziening verzamelen: maar nu ligt de Grondwet voor ons en er moet niet reeds in het adres van antwoord eene soort van *herziening op de herziening* worden gebragt. Indien de Vergadering het voorgedragen amendement goedkeurt, dan zal in het adres, in overeenstemming met de Grondwet, het regt der Kroon en het regt der Kamers uitgedrukt zijn.

Zijne Excellentie ***de Minister van Kolonien*** neemt het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

In de Oost-Indische bezittingen, alwaar een klein getal burgerlijke en militaire dienaren orde en rust moet handhaven onder eene bevolking van millioenen zielen, door zeden en gewoonten zoozeer van den Europeaan verschillende, en die tegen dezen haren overheerscher steeds eenigermate vijandig overstaat, is een bestuur, afwijkende van hetgeen hier doelmatig is, ter bescherming van de in Indie gevestigde Europeanen zelven, noodig en onvermijdelijk.

Die orde en rust kan niet worden gehandhaafd, wanneer geene stipte gehoorzaamheid en ondergeschiktheid wordt aangetroffen en onderhouden: dat is het voornaamste, zoo niet eenige middel om met weinig reële magt eene talrijke overheerschte bevolking, voor alsnog, in bedwang te kunnen houden, en de Europesche onderdaan in Indie gevestigd, moet dus, in deszelfs eigen belang, het voorbeeld van gehoorzaamheid aan de over hem gestelde magt geven.

Eene te groote of directe bemoeijing der Staten-Generaal met het *huishouden* in Indie zou gemeld bestuur al ligt kunnen verzwakken of verlammen en de nadeelige gevolgen, die daaruit èn voor Indie èn voor het moederland zouden kunnen voortvloeijen, zijn onberekenbaar.

Het woord huishouden, waardoor ook verstaan zou kunnen worden het inwendig beheer, de verhouding tusschen het Gouvernement met de inlandsche vorsten, hoofden en volkeren, en hetwelk aan eene te directe inmenging doet denken, en ten gevolge waarvan men verder zou kunnen gaan dan in de bedoeling van de Grondwet ligt opgesloten, zou dus welligt uit het adres van antwoord op de troonrede kunnen worden weggelaten, en ik neem alzoo de vrijheid het amendement van den geachten spreker uit Zuid-holland te ondersteunen.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***, lid der Commissie voor het adres, zegt hoofdzakelijk: Ik kan in de verdediging van deze paragraaph zonder eenige amour-propre spreken; niet dat ik de amour-propre afkeur, wanneer men geroepen wordt, om zijn eigen werk te verdedigen. Ik wenschte wel, dat de natie zelve omtrent de belangen onzer overzeesche bezittingen wat meer amour-propre had aan den dag gelegd, dan zou welligt de Regering daardoor aanleiding gevonden hebben om de vestiging van vreemdelingen in het hart onzer kolonien te verhinderen. Ik heb mij in de Commissie voor het ontwerpen van een adres van antwoord op de troonrede tegen het door haar ingediend concept verklaard. Ik heb mij ook met deze paragraaph niet kunnen vereenigen, omdat zij, naar mijne wijze van zien, te weinig zeide. Doch daar ik alsnu stemmen heb hooren opgaan van sommige leden die beweren, dat er te veel in gezegd is, nu zal het wel geene inconsequentie zijn, indien ik als lid der Commissie optreed om de paragraaph te verdedigen, opdat datgene, wat mij reeds als zwak is voorgekomen, niet in een meer verzwakten en verflaauwden vorm tot den Koning overgebragt worde. Ik zal tot dat einde in eene ontleding der paragraaph treden. De 1ste zinsnede dezer aanspraak luidt aldus: » De kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen hebben hooge aanspraak op nationale belangstelling." Wie toch zou het betwijfelen of onze kolonien die belangstelling verdienen? Zij zijn gekocht door het bloed onzer vaderen, aan haar bezit is het lot en de toekomst der natie naauw verbonden. Zij zijn bestemd (en wij zijn bestemd om die bestemming op eene grondwettige wijze te bevorderen en te bespoedigen) om dit volk tot een gelijken zoo geen hoogeren trap van staatkundig aanzien en welvaart op

te voeren dan waarin onze vaderen zich verheugden. Maar daartoe is belangstelling, veel belangstelling, algemeene belangstelling noodig, in één woord nationale belangstelling. De paragraaph drukt het uit: » de kolonien hebben *hooge aanspraak* op nationale belangstelling." Maar zal de natie belang in hare kolonien stellen, dan dient toch wel eerst de volksvertegenwoordiger daarin belang te stellen. En mag het belangstelling heeten wanneer wij huiverig zijn om een enkel woord over die kolonien te reppen, als of daarmede hare grondslagen zouden vallen. Is het belangstelling wanneer men huivert op het hooren van het woord *vooruitgang* ten opzigte van onze kolonien? Het is als of onze kolonien, terwijl alles leeft en bloeit, in denzelfden toestand moeten blijven verkeeren? Is het dan ware belangstelling wanneer men alle voorstellen tot verbetering van den toestand dier bezittingen, door zoo vele bekwame, zaakkundige en welmeenende mannen aanbevolen, onbepaald verwijzen durft tot de categorie van gevaarlijke nieuwigheden? Wij weten toch immers, dat in geene enkele onzer kolonien het *status quo* langer te behouden is? Is het belangstelling, wanneer wij onder een diep stilzwijgen, voorwaar geen wijsgeerig stilzwijgen, onze onkunde aangaande die kolonien zoeken te verschuilen en niets omtrent die bezittingen durven in het midden brengen? Die onkunde is niet langer verschoonbaar. Er is in de laatste jaren zeer veel licht over de kolonien verspreid. Wij mogen ons verheugen dat er bekwame, zaakkundige mannen in het moederland gevonden worden die met vrucht kunnen geraadpleegd worden. Die kennis nopens de kolonien moet de volksvertegenwoordiger bezitten, die bij de Grondwet geroepen wordt om daarvan kennis te nemen. Maar om die kennis te verkrijgen is het noodig dat men kennis neme van de *huishouding* dier kolonien, dat men zorgvuldig daarvan kennis neme. De paragraaph drukt het wederom uit, want er staat: » Wij zullen het onzen pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig kennis te nemen." Wie zoude nu alle maatregelen, die strekken kunnen om den bloei dier kostbare kolonien te bevorderen, niet ijverig ondersteunen? Ook dit drukt de paragraaph uit, want wij lezen er, dat » wij het onzen pligt zullen rekenen de maatregelen, welke tot bevordering van hunnen voorspoed noodig zijn, ijverig te ondersteunen." Let wel op, met welke omzigtigheid die laatste zinsnede is ter neder gesteld. Het is toch buiten allen twijfel dat nu ook deze Kamer het regt heeft om het initiatief te nemen omtrent de wetgeving dier kolonien. Maar daarvan wordt in de paragraaph geen woord gerept; er wordt alleen gezegd dat wij zorgvuldig kennis zullen nemen van het huishouden dier gewesten en de maatregelen welke tot bevordering van haren voorspoed noodig zijn, ijverig zullen ondersteunen. Nu stuit men op het woord *huishouding*. Men vindt dat woord wat te algemeen en daardoor eenigzins gevaarlijk; maar dat woord heeft toch een bepaalden en duidelijken zin. Ieder burgergezin heeft zijne huishouding; ieder volk heeft de zijne; zoo bestaat er ook eene koloniale huishouding. Daarin zijn zoowel stoffelijke als zedelijke elementen aanwezig. Omtrent beide kan zich de taak der wetgeving uitstrekken, volgens de tegenwoordige Grondwet. Doch ik moet doen opmerken dat in deze paragraaph niet eens geschreven staat » wij zullen ons met die huishouding bemoeijen" maar er zeer onschuldig gezegd wordt dat wij daarvan kennis zullen nemen.

Voorwaar, niemand onzer zal eenige inbreuk maken willen op het grondwettige opperbestuur des Konings over de kolonien; maar kennis daarvan nemen is toch waarlijk geheel iets anders dan medebesturen. Wanneer ik nu het zoo even voorgestelde amendement van den geachten afgevaardigde uit het district Harderwijk op deze paragraaph naga, dan worden daarin nagenoeg dezelfde denkbeelden gevonden, doch in een beperkteren zin. Het amendement luidt aldus: » Wij zullen het onzen pligt achten aan de wettelijke regeling der belangen van deze aan het opperbestuur van Uwe Majesteit toevertrouwde gewesten, zoo dikwerf zich de gelegenheid aanbiedt, met naauwgezetten ijver bevorderlijk te zijn." De woorden » zoo dikwerf zich de gelegenheid aanbiedt," komen aan de Commissie (het zij met alle bescheidenheid jegens den hooggeachten voorsteller gezegd) overtollig voor, wanneer men ze op zich zelve beschouwt. Immers, wanneer men zegt, dat wij met naauwgezetten ijver bevorderlijk zullen zijn aan de wettelijke regeling der belangen van de overzeesche bezittingen, zoo dikwerf zich de gelegenheid daartoe aanbiedt, dan zou men de mogelijkheid kunnen veronderstellen dat men eene dergelijke regeling zoude kunnen bevorderen, zonder dat de gelegenheid zich daartoe aanbood. Dit is nimmer de bedoeling der Commissie geweest, en zij geloofde dat het niet noodig was zulk eene beperking in deze paragraaph op te nemen. Men kan het amendement ook nog uit een ander oogpunt beschouwen; ik durf evenwel niet zeggen dat dit de meening van den voorsteller is geweest. Men zou de woorden bijna kunnen beschouwen als eene paraphrasis van hetgeen in de Grondwet op art 59 wordt gezegd, namelijk: » dat andere onderwerpen, deze kolonien en bezittingen betreffende, door de wet worden geregeld, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan." Wanneer die behoefte blijkt te bestaan, dan is er gelegenheid om ook des noods van onze zijde dergelijke wetten te provoceren. Onze geachte Minister van Kolonien heeft te regt gewezen op het gevaar dat er in gelegen is om het gezag in onze kolonien te verzwakken. Gaarne stem ik dit den Minister toe; maar ik heb eene andere vraag te doen: zou dat gezag niet veel krachtiger worden en niet op hechter grondzuilen gevestigd zijn, indien het steunde op de wet? Of oordeelt men dat ministeriele besluiten of besluiten van gouverneurs-generaal aan het bestuur die kracht kunnen bijzetten, welke de regering uit de wet kan ontleenen? — Maar (en hiermede wil ik mijne rede besluiten) ja, er bestaat vrees, ook welligt in deze Kamer, dat men zich al te zeer zal mengen in de zaken der kolonien. Ik moet evenwel opmerken dat deze Kamer alleen niet de wetgevende magt uitmaakt. Veronderstellen wij eens, dat wij hier zoodanige wetten hadden voorgedragen die de gevaarlijke strekking hadden om het oppergezag over de kolonien te fnuiken, dan is er nog eene Eerste Kamer om die wetten te onderzoeken en te verwerpen; en dan is de Koning nog daar, gerugsteund door den Raad van State en voorgelicht door zijne Ministers, om de bekrachtiging aan wetten, wel door beide Kamers zijn aangenomen, des noods te weigeren. En hiermede meen ik genoeg gezegd te hebben tot bestrijding van het zoo even aan ons voorgestelde amendement.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt hoofdzakelijk: Ik zal over deze paragraaph van het concept-adres en over het zoo even voorgestelde amendement zeer kort kunnen zijn. Na de rede van het geacht lid uit Overijssel te hebben aangehoord, moet ik verklaren mij volkomen te kunnen vereenigen met hetgeen deze heeft in het midden gebragt. Ik deel echter ook in de zienswijze van den Minister van Kolonien, dat men voorzigtig moet zijn met in te grijpen in het huishouden onzer overzeesche gewesten; dat men niet vergeten moet dat in onze Oost-Indische bezittingen tien millioen inlanders door tien duizend Europeanen bestuurd worden; maar ik geloof niet dat het voorgestelde in deze paragraaph van het concept eenigzins in dat opperbestuur ingrijpt of verder gaat dan onze Grondwet. Die Grondwet toch schrijft voor dat de reglementen op het beleid der regering in de kolonien of bezittingen van het Rijk door de wet zullen geregeld worden. Nu vraag ik hoe wij tot de vaststelling van die reglementen zullen medewerken, wanneer wij geen kennis van de huishouding in die overzeesche bezittingen zullen nemen. Ik houd dit voor een pligt der Staten-Generaal, en bij deze paragraaph wordt niets anders gezegd, dan dat wij met kennis van zaken die reglementen willen helpen daarstellen. Ik kan mij uit dien hoofde met de door de Commissie voorgestelde paragraaph volkomen vereenigen. — Ik laat verder de verdediging dezer paragraaph over aan de Commissie van redactie van het adres, en zou dan ook het woord niet gevraagd hebben, indien ik niet gemeend had van deze gelegenheid gebruik te kunnen maken om een woord te rigten tot den Minister van Kolonien, en tot dien van Buitenlandsche Zaken. Ik wenschte wel van den laatste te weten of de Regering officieel kennis heeft gekregen van het gouvernement van Groot-Brittannie van een tractaat, reeds op den 27sten Mei 1847 tusschen Engeland en den Sultan van Borneo Proper gesloten, en een jaar later bekrachtigd? Zoo ik de nieuwspapieren mag gelooven, houdt dat tractaat bepalingen in van groot gewigt voor Groot-Brittannie, maar ook in de gevolgen voor de belangen van Nederland. Men zal zich herinneren hoe ik meer dan eens gewezen heb op het gevaar, dat er in gelegen was, dat een Engelschman zich op de eilanden Laboan en Serawak nestelde; hoe ik gewaarschuwd heb dat die Engelschman zich aanvankelijk als particulier zou gaan vestigen, en, wanneer het hem gelukken mogt aldaar vasten voet te verkrijgen, weldra als agent van het Engelsch gouvernement zou optreden, en hoe hij dan verder stappen zou doen, in alle opzigten als gevaarlijk voor onze bezittingen aldaar te achten. Die stappen nu zijn reeds gedaan. Niet alleen is een tractaat van handel en scheepvaart tusschen Engeland en den Sultan van Borneo Proper gesloten, maar er is ook een rayon bezittingen aan Groot-Brittannie afgestaan. En wat nog meer zegt, dan zou, zoo wij de nieuwsbladen gelooven mogen, de Sultan zich verbonden hebben om geen dergelijken afstand van grondgebied aan andere natien verder te doen, dan na vooraf de toestemming van hare Britsche Majesteit daartoe ontvangen te hebben. Nu vraag ik of dit in overeenkomst is met het tractaat tusschen ons en Engeland in 1824 gesloten. Artikel 3 van dat tractaat luidt aldus: » De hooge contracterende partijen beloven dat geen tractaat, voortaan door een derzelve met eenigen Staat in de Oostersche zeeën te maken, eenig artikel behelzen zal, strekkende, hetzij regtstreeks, hetzij door oplegging van ongelijke regten, om den koophandel der andere partij van de havens van zoodanigen inlandschen Staat uit te sluiten, en dat, bijaldien in eene der thans aan weêrskanten bestaande overeenkomsten eenig artikel met die bedoeling is opgenomen geworden, zoodanig

artikel, bij het sluiten der tegenwoordige tractaten, buiten effect gesteld worden zal. Over en weder is verstaan, dat, vòòr het sluiten van dit tractaat door elke der contracterende partijen aan de andere mededeeling is gedaan van alle tractaten en verbindtenissen, tusschen dezelve respectivelijk en eenige inlandsche regering in de Oostersche zeeën bestaande, en dat gelijke mededeeling geschieden zal van alle zoodanige verbindtenissen in het vervolg door dezelve respectivelijk aan te gaan". Ik herhaal alsnu de vraag òf en wanneer mededeeling van het sluiten van het bovengemelde tractaat is geschied op eene officiele wijze aan het kabinet van 's Gravenhage, en of er door de Regering geene vertoogen tegen dat tractaat aan de Britsche regering zijn gedaan. Ik behoef het gewigt onzer Oost-Indische bezittingen niet te doen gevoelen. Ik behoef niet te wijzen op het gebeurde op Laboan en op andere vroegere voorbeelden van dien aard, ten betooge hoe de Engelsche regering steeds gewoon is om, waar zij eenmaal vasten voet heeft verkregen, immer verder te gaan, en hoe ons welligt later het vreedzaam bezit van Borneo betwist zou kunnen worden. Het tractaat van 1824 had juist de strekking om alle verdere geschillen in het vervolg uit den weg te ruimen, door de grenslinie tusschen onze bezittingen en die van Engeland af te bakenen, die nu veelligt zeer spoedig op dat eiland met elkaar in aanraking zullen komen.

Maar ik heb nog eene vraag te rigten aan den Minister van Kolonien! Het nu gebeurde was sedert geruimen tijd te voorzien, Heeft nu onze regering zich in tijds beijverd om met denzelfden Sultan van Borneo Proper insgelijks een tractaat aan te gaan, waardoor welligt het sluiten van een verdrag met Engeland, zoo niet voorkomen, ten minste bemoeijelijkt had kunnen worden; en wat is verder in het belang onzer bezittingen op Borneo geschied? Ik wensch om het gewigt der zaak op een en ander een categorisch antwoord, en zou verlangen, zoo van het tractaat officieel kennis was bekomen, dat daarvan mededeeling wierd gedaan aan de Kamers, opdat het niet soms verminkt uit vreemde dagbladen vernomen worde.

Zijne Excellentie de ***Minister van Buitenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik begrijp dat eene groote en billijke belangstelling en bezorgdheid van den handel den grondslag uitmaakt van de zoo even gedane interpellatie. De Regering deelt in groote mate in die bezorgdheid.

Desniettemin zal ik op dit oogenblik zeer kort kunnen zijn in mijn antwoord, namens de Regering, zonder daarom in het minst de interpellatie zelve gering te schatten noch het gewigtig onderwerp dat hierbij ter sprake is gebragt. Maar wanneer ik de kortheid betracht, dan is de reden daarvan te vinden in de bepalingen van art. 89 der Grondwet. Ik lees daar, dat de ministers hetzij mondeling of schriftelijk de verlangde inlichtingen aan de Kamer geven, waarvan het verleenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang en de zekerheid van het Rijk, de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

Het is met het oog op die bepaling dat, gelijk ik reeds gezegd heb, ik zeer kort zal kunnen zijn. Ik word te meer in dit mijn voornemen gesterkt, omdat de minister van buitenlandsche zaken in Engeland, in het begin dezer maand, op eene tot hem gerigte interpellatie in het Britsche parlement, te kennen heeft gegeven dat in negen en negentig van de honderd gevallen openbaarheid in buitenlandsche aangelegenheden schadelijk kan zijn. Indien de minister van zulk eene groote mogendheid dergelijke verklaring mogt afleggen, dan zal zij, naar ik vertrouw, niet minder gepast zijn voor eenen minister van eene betrekkelijk mindere mogendheid, en deze Vergadering zoodanig gedrag voorzeker billijken. Intusschen ter zake.

Het is eene waarheid, dat, in den loop der vorige maand, door den Britschen gezant namens zijn gouvernement aan deze Regering eene nota is overhandigd, waarin eenvoudig en zonder zinspeling op hetgeen is voorafgegaan, mededeeling werd gedaan van het sluiten van een tractaat op den 27sten Mei des verleden jaars tusschen den Sultan van Borneo en Hare Majesteit de Koningin van Groot-Brittannie. Ik zeg, die mededeeling werd gedaan zonder zinspeling of terugzigt op het verledene.

Het is weder eene waarheid, dat de nota van den 27sten April 1847, inhoudende consideratien op de van de Britsche regering ingediende nota van 4 Mei 1846, waarbij in beschouwingen werd getreden omtrent de betrekkingen der beide gouvernementen in Oost-Indie, tot op dit oogenblik onbeantwoord is gebleven. Het is wederom eene waarheid, dat het bedoelde tractaat, dat moet heeten een tractaat van handel en vriendschap, onder anderen in de slotbepaling van art. 10 inhoudt, dat de Sultan van Borneo zich verbindt om aan geene andere natie of onderdanen van dezelve afstand te doen van eenig eiland of ander punt onder zijn gebied, gelijk met opzigt tot Laboan aan Engeland heeft plaats gehad, zonder toestemming van Hare Britsche Majesteit. Het is eindelijk waarheid, dat de mededeeling van dit tractaat het onderwerp van ernstige beraadslagingen in den ministerraad heeft uitgemaakt. Hierbij moet ik mijne mededeelingen bepalen.

Ik zal echter nog ten slotte de verzekering geven, dat de Regering in de billijke bezorgdheid van den handel, ten aanzien van Borneo, deelt, dat zij het onderwerp dier bezorgdheid met de meeste belangstelling en naauwgezette aandacht zal behandelen, en dit naar haar beste vermogen zal voorstaan.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het is mij niet bekend dat van onze zijde pogingen zijn gedaan, om met den Sultan van Borneo een tractaat te sluiten; dan er zijn bevelen gegeven om onze souvereine regten op de verschillende bezittingen buiten Java zooveel mogelijk te verzekeren, en om de exploitatie van die bezittingen door gepaste middelen aan te moedigen.

Ook zal worden onderzocht of eene kolonisatie, met het oog op de belangen der eigen bevolking van die gewesten, kan worden beproefd.

De particuliere industrie en kapitalen zullen, vereenigd met de beschermende hand der Regering, noodig zijn, om ten deze iets te kunnen tot stand brengen, zijnde het te hopen dat zoo doende, op het voetspoor der Engelschen, de ondernemingszucht van onze landgenooten, niet zoozeer om een dadelijk voordeel te behalen, maar om iets duurzaam goeds te stichten, zal worden opgewekt.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt hoofdzakelijk: Ik heb steeds behoord tot de meest ijverige bestrijders van het door de vorige Regering omtrent onze Oost-Indische bezittingen gevolgde systema. Het zal dus niemand verwonderen, dat ik mij zeer verheugd heb over de wijziging welke in art. 59 der Grondwet is gebragt. Ik moet echter, in de gegevene omstandigheden en met het oog op het vroeger voorgevallene, het amendement van den spreker uit Gelderland ondersteunen. Gelijk de verdediger van de door de Commissie opgestelde paragraaph heeft aangemerkt, kan het gezegde in deze paragraaph, dat wij met zorgvuldigheid kennis zullen nemen van de huishouding der overzeesche gewesten zeer onschuldig zijn. Die woorden kunnen de beteekenis hebben welke de laatste spreker uit Zuidholland daaraan gegeven heeft, namelijk dat wij over de huishouding onzer Oost-Indische bezittengen niet zullen kunnen oordeelen, zoo wij van den staat der zaken geene behoorlijke kennis genomen hebben. Ware deze de eenige uitlegging welke aan die woorden konde gegeven worden, dan zou ik het voorgestelde in het ontwerp van harte toejuichen. Maar het is hier geene verklaring van een kind, dat zegt over een onderwep geen oordeel te willen vellen, alvorens daarvan kennis genomen te hebben. Neen, het zijn hier de Staten-Generaal, die met art. 59 der Grondwet in de hand te kennen geven, dat zij kennis van die huishouding zullen nemen, en wanneer de Staten-Generaal zulks verklaren, dan houdt die verklaring tevens in, dat zij het regt hebben om van die aangelegenheden kennis te nemen. En nu verklaar ik voor het woord *huishouding* onzer Oost-Indische bezittingen terug te deinzen. De woorden door den Minister van Kolonien zoo even uitgesproken hebben dienaangaande mijn denkbeeld geheel uitgedrukt. Ik verlang niet dat ten aanzien der kolonien een monopolie van magt zal zijn in de hand van éénen man, die het vermogen zal hebben om over het lot van millioenen te beschikken; maar ik geloof dat wij te ver zouden gaan indien wij ons in de huishouding dier bezittingen mengden. Ik spreek alleen van onze Oost-Indische bezittingen, omdat de andere kolonien van te gering belang zijn om in aanmerking te komen. Ik verlang niet dat daar willekeur zal heerschen, maar ook geene onbevoegde bemoeijing die het gezag aldaar zou kunnen ondermijnen. Het zij mij vergund de Vergadering te herinneren aan hetgeen in 1844 is voorgevallen, toen negen leden der toenmalige Kamer een voorstel tot herziening der Grondwet deden. Toen is het denkbeeld door sommigen der voorstellers voorgestaan, dat die bemoeijing zich zòò ver moest uitstrekken dat zelfs de begrooting der Oost-Indische bezittingen hier te lande moest worden opgemaakt. Juist dat gedeelte van het voorstel heeft aanleiding gegeven tot eene invoeging in de memorie van toelichting, waarbij te kennen werd gegeven dat ieder der voorstellers zich voorbehield om nopens sommige punten in de openbare vergadering zijne eigene meening en gevoelen mede te deelen. Ik behoef niet te herhalen hoe gretig van die omstandigheid werd gebruik gemaakt om ons te verwijten dat er geen eenheid en zamenhang in de voorstellen bestond. Die bewering was echter ten onregte, vooral wat de groote beginselen betrof. Maar gelijk ik het denkbeeld omtrent de te groote bemoeijing met de Oost-Indische aangelegenheden toen ter tijde bestreden heb,

evenzoo zal ik dit ook nu doen, en moet ik mij tegen de in deze paragraaph van het ontwerp voorkomende woorden verklaren. Wanneer ik aldaar toch lees, dat wij zorgvuldig kennis zullen nemen van de kolonien, dan wekt die verklaring eene levendige bezorgdheid bij mij op. Ik herhaal het, ik wil de aangelegenheid dier kolonien zooveel mogelijk volgens de wet geregeld zien, en het bestier daarover niet enkel overgelaten zien aan éénen man, waardoor die bezittingen aan gedurige wisselingen van denkbeelden worden prijs gegeven, waarvan de ondergang het gevolg moet zijn. Te veel inmenging echter van de Kamer in dat beheer acht ik gevaarlijk. Daarom ondersteun ik het door den spreker uit Gelderland hierop voorgestelde amendement. Men heeft in den loop der beraadslagingen gezegd, dat sommigen der aanwezigen een amendement namen tot motto om te spreken over andere onderwerpen dan waarvan in het concept-adres van antwoord is gewag gemaakt. Ik geloof dat die bewering juist en waar is, maar moet tevens verklaren te gelooven dat de voorsteller van het amendement van heden avond ditmaal zeer gelukkig is geweest. Ook ik heb vroeger de vrijheid genomen om van deze zelfde plaats te verkondigen dat de Kamer niet tegenover de Regering stond als een tak van de wetgevende magt, maar als een mede-regerend en administrerend ligchaam, en dat de zucht der toenmalige ministers om toch vooral hunne portefeuilles te behouden, oorzaak was van een ongelukkigen transactiegeest. Om een gedeelte der Kamer te winnen werd een artikel toegegeven; om de inwilliging van een ander te verkrijgen weder een artikel, en zoo traden de Staten-Generaal, het hun bij de Grondwet aangewezen standpunt vergetende, in de plaats der Ministers zelven. Ik geloof dat de eerste spreker van heden avond een waar woord heeft gesproken dat de behartiging van allen wel verdient. Het zij mij vergund het door hem gezegde nader te ondersteunen. Deze Kamer staat tegenover een zelfstandig homogeen ministerie. Ik houd het er voor dat geene constitutionnele regering denkbaar is zonder vertrouwen, en eene constitutionnele regering is daarenboven de regering van de meerderheid. Maar die meerderheid moet weten of de ministers genoegzaam vertrouwen bezitten. Bestaat dat vertrouwen, men sta hun de gelden toe die zij voor hun beheer noodig hebben. Bestaat het vertrouwen niet, men weigere hetgeen zij vragen en de ministers treden af en maken plaats voor anderen. Maar het is beneden de waardigheid van Ministers en Kamer om af te dalen tot in bijzonderheden, en te twisten, gelijk wel eens geschied is, over de som van f 2.50 als nieuwejaarsgift voor de boden van een ministerie. Wanneer men nu dezelfde wijze van handelen volgde dan zou men geen stap zijn vooruitgegaan en niets gewonnen hebben, terwijl de ministers in dezelfde onaangename verhouding tegenover deze Vergadering zouden staan als de vorige ministers tegenover de vroegere. De Kamers moeten niet vergeten dat zij alleen zijn geroepen om te waken dat de gelden getrouw worden besteed tot het einde waarvoor zij aan het ministerie werden verleend, dat de ministers zich houden binnen de grenzen der Grondwet, en dat de regten van het volk niet worden verkort. Ziedaar wat ik te zeggen had; ik heb het mij tot een genoegen en pligt gerekend om bij deze gelegenheid nader te ondersteunen hetgeen door den eersten spreker met zooveel juistheid is in het midden gebragt en opgemerkt.

De heer ***Wichers*** zegt hoofdzakelijk: Ik heb het woord gevraagd om hetzelfde argument aan te voeren als de spreker uit Zuidholland. Ik ben van gevoelen dat, wanneer we over de meerdere of mindere juistheid van de bewoordingen in het adres zullen oordeelen, wij niet beter kunnen doen dan die woorden te toetsen aan de Grondwet zelve. En wanneer ik dan in het ontwerp lees: »wij zullen van de huishouding der kolonien zorgvuldig kennis nemen," hetgeen aanleiding tot het voordragen van het in behandeling zijnde amendement heeft gegeven, dan zeg ik met dien spreker uit Zuidholland, dat die woorden moeten vergeleken worden met art. 59 der Grondwet, waar gezegd wordt dat de reglementen op het beleid der regering in de overzeesche bezittingen door de wet worden geregeld. En nu vraag ik met dien spreker: hoe zullen de Staten-Generaal de reglementen van het bestuur dier gewesten kunnen helpen maken, wanneer zij geen kennis genomen hebben van het huishouden dier bezittingen? Maar ik ga in mijn systema verder, en ten einde een behoedmiddel te vinden om niet af te dwalen, vergelijk ik de woorden ook met art. 60 derzelfde Grondwet. Daar staat op het einde: » De Koning zal jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag doen geven van het beheer dier kolonien en bezittingen en van den staat waarin zij zich bevinden. De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen. » Nu wil ik aan ieder gevraagd hebben, hoe het mogelijk is dat de Staten-Generaal de wijze van beheer dier geldmiddelen zullen regelen, indien zij geen kennis nemen van het huishouden dier gewesten, en zich daarmede niet bemoeijen mogen. Vergelijk de zaak bij de huishouding van ieder huisvader; hoe zal deze in staat zijn die naar behooren te regelen, indien hij zich niet de moeite heeft gegeven om daarvan met naauwgezetheid kennis te hebben genomen. Ik druk vooral op het laatste gedeelte van art. 60 der Grondwet, en geloof dat alle argumenten die daaruit getrokken kunnen worden meer bewijzen dan alle redenering buiten de wet. Ik moet nog een oogenblik bij het voorgestelde amendement stilstaan. Hoe kan men toch, vraag ik, zoo bevreesd zijn, dat de Staten-Generaal te ver zullen gaan, en zich te veel zullen aanmatigen? Men spreekt zoo veel van Groot-Brittanien als het land van constitutionnele regten en constitutionnele vormen. Welnu, neemt het parlement aldaar geen kennis van den staat der overzeesche bezittingen van Engeland en worden de bezittingen buiten 's lands van dat rijk niet door het parlement geregeld? Ik geloof dat niemand dit zal kunnen tegenspreken. Ik geloof ook op het voorbeeld van Frankrijk te kunnen wijzen. Is er niet eene bepaling in het Fransche charter, die zegt: » les colonies sont régies par des lois particulières"? Ook daar is dezelfde belangstelling in het lot en den toestand der kolonien. En zou de Fransche natie zoo ontzind zijn om bij hare vertegenwoordiging over te brengen onderwerpen die, in het belang des lands, aan hare kennisneming moesten worden onttrokken? Ik kan mij dit niet voorstellen. Men vergete daarbij niet dat wij aan Frankrijk op het stuk der wetgeving veel te danken hebben, en dat het ons en andere natien daarin is voorgegaan. Indien ik voorbeelden kiezen wilde om deze mijne gevoelens te ondersteunen, ik zou er nog meerdere kunnen aanvoeren, maar ook andere kunnen bijbrengen tot bestrijding van hen die met mij in gedachten omtrent dit onderwerp verschillen.

De heer ***Donker Curtius*** geeft te kennen, dat ook bij hem vrees bestaat over de uitdrukking in het ontwerp van adres voorkomende, daar zij aanleiding kan geven, of de strekking heeft, dat de Vertegenwoordiging zich te veel in de zaken van de huishouding der kolonien zou mengen. Het is eene zekere waarheid, dat ook deze uitdrukking van het adres weder tot eene dubbele beteekenis en uitlegging aanleiding kan geven, die intusschen, naar de spreker meent, ligt buiten de bedoeling der Commissie. Men heeft heden morgen te kennen gegeven, dat, welk oordeel men ook over de werkzaamheden der Commissie mogt vellen, hare opregtheid niet werd betwijfeld. Spreker houdt zich overtuigd, dat opregtheid in de bedoeling en in den geest der Commissie heeft gelegen, doch hij gelooft tevens, dat zij in de openbaring daarvan niet gelukkig is geweest, daar vele uitdrukkingen voor dubbele uitlegging vatbaar zijn. Dit aangemerkte is ook van toepassing op het woord *huishouden*, in § 4 voorkomende: » Wij (de Tweede Kamer) zullen het ten » pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig ken» nis te nemen." Slaat spreker nu het oog op art. 60 der Grondwet, waarin voorgeschreven wordt, » dat de Koning jaarlijks aan de » Staten-Generaal een omstandig verslag doet geven van het beheer » dier kolonien en bezittingen en van den staat waarin zij zich » bevinden," dan zou hij kunnen toegeven eene paragraaph, waarin te kennen gegeven wierd dat de Kamer het zich ten pligt zou achten, van dat verslag en dat beheer zorgvuldig kennis te nemen. Dan zou de Kamer in haar adres volkomen in de bewoordingen en in den geest der Grondwet blijven. Maar wat doet men nu? Men bezigt het woord *huishouden*. Dat woord heeft eene geheel andere beteekenis in de Grondwet.

Men zie slechts art. 140 der Grondwet in om te ontwaren wat men onder *huishouding* verstaat. » Aan den raad," wordt in dat artikel onder anderen gezegd, » wordt de regeling en het bestuur » van de huishouding der gemeente overgelaten." Daaronder moet alzoo worden verstaan al hetgeen tot den inwendigen gang van zaken van de gemeente behoort. Indien nu in het adres het woord *huishouden* in denzelfden zin moet worden verstaan, dan zoude de Kamer zeggen, dat zij het zich ten pligt rekende den geheelen gang van het inwendig beheer der kolonien tot in de kleinste onderdeelen na te gaan. Het is op dien grond, dat ik vrees koester voor de woorden in de paragraaph gebezigd, woorden die zeker tegen de bedoeling van de opstellers van het adres daarin zijn ingeslopen, daar hij, spreker, noch hunne opregtheid noch hunnen eerbied voor de Grondwet in het minste betwijfelt.

Met het voorgedragen amendement kan hij zich volkomen vereenigen, daar het geheel en al is overeenkomstig met de artt. 59 en 60 der Grondwet.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zal niet terugkomen op de strekking van zijn amendement. Het spreekt van zelf, dat hem geene andere bedoeling bezielt, dan de welvaart en het behoud der kolonien, die door het bloed onzer vaderen zijn gekocht en verkregen, en waarvan het ongestoord bezit voor het moederland eene quaestie is van zijn of niet zijn. Indien de Kamer meent, dat zij zich met alle zaken de kolonien betreffende, kan en moet bemoeijen; dat zij in dit opzigt den weg kan inslaan die in het Engelsche parlement gevolgd wordt; dan meent hij, dat de kolonien groot gevaar loopen en

zij welligt voor Nederland verloren zullen gaan. Hij mag niet nalaten te herhalen, dat in de *Bijdrage over de herziening van de Grondwet*, van den geachten voorzitter der Commissie, een gevoelen wordt ontwikkeld omtrent de bemoeijenis der Staten-Generaal met het gansche koloniale huishouden, dat bij den grondwetgever geen ingang heeft gevonden. Nu is het de vraag niet wat men wenschelijk mogt hebben geacht, maar alle persoonlijke meeningen moeten ter zijde worden gesteld. Intusschen kan hij gaarne toestemmen in de weglating in zijn amendement van de woorden: *zoo dikwerf de gelegenheid zich aanbiedt*, maar hij blijft aanbevelen de goedkeuring van zijn amendement, dat strekt, om de 2de zinsnede van § 4 aldus te veranderen: » Wij zullen het onzen pligt achten aan de wettelijke regeling der belangen van deze, aan het opperbestuur van Uwe Majesteit toevertrouwde gewesten, met naauwgezetten ijver bevorderlijk te zijn."

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** zegt: Ik meen met een enkel woord te moeten antwoorden op hetgeen een spreker uit Gelderland heeft aangevoerd, dat de voorgestelde paragraaph door mij zoude zijn verdedigd, waar zij niet aangevallen was. Ik meen te moeten opmerken, dat het eerste gedeelte mijner rede alleen de strekking had om den geest der paragraaph in het algemeen te doen kennen, ten einde daaraan het voorgestelde amendement zelf te toetsen; dat dan ook het tweede gedeelte mijner rede gestrekt heeft om meer dadelijk het amendement te behandelen, in zoover het in strijd met den geest van de geheele paragraaph door mij wordt beschouwd. Dat amendement drukt echter, ofschoon in andere bewoordingen, in den regel dezelfde denkbeelden uit, als in de paragraaph zijn vervat, en ik geloof daarom de tegen mij gerigte beschuldigingen tegen dien afgevaardigde te kunnen omkeeren, dat hij een aanval doet waar overeenstemming van gevoelens bestaat.

De heer ***Thorbecke*** zegt, dat een lid uit Gelderland in den loop zijner rede, schoon uit de verte, heeft vermoed, dat het individueel gevoelen van hem, spreker, een gevoelen door de Grondwet niet beaamd, in deze paragraaph zou zijn doorgedrongen. Dat vermoeden komt min of meer overeen met dat van een lid uit Overijssel, die, hoewel aan de opregtheid van de bedoelingen der Commissie niet willende twijfelen, evenwel die opregtheid in het ontwerp niet wedervond. Ik laat nu daar, dat die nasporing van persoonlijke bedoelingen mij niet zeer parlementair voorkomt; ik zeg slechts, dat wij bijzonder ongelukkig in onze uitdrukking zijn geweest, indien wij, opregt van harte, niettemin eene onopregte taal hebben gevoerd.

Het geachte lid uit Gelderland heeft gezegd, dat de paragraaph eene zeer onschuldige beteekenis *kan* hebben. Neen, zegt spreker, neen, Mijne Heeren, de zinsnede heeft niet eene onschuldige, zij heeft eene zeer ernstige, stellige, stoute beteekenis. Doch die stoutheid is geene aanmatiging; zij is een grondwettige pligt. Zij is eene nieuwigheid, maar eene grondwettige nieuwigheid. Wij zeggen, dat de Vertegenwoordiging kennis wil nemen; en kennisneming, zorgvuldige kennisneming is de eerste voorwaarde van de medewerking, welke de Grondwet ten aanzien van het koloniewezen aan de Staten-Generaal opdraagt. De Grondwet verbindt de Staten-Generaal tot mederegeling der overzeesche bezittingen *en* tot toezigt. De vertegenwoordiging zal willen, zij zal moeten kennis nemen, opdat zij in staat zij zich van die tweeledige taak te kwijten. Zij zal niet afwachten wat men gelieve haar voor te leggen; zij zal, des noods, het initiatief van het gevorderde onderzoek aanvaarden. Zij zal niet berusten; zij zal uit eigen beweging handelen.

Een afgevaardigde uit Overijssel, tevens Minister van Justitie, heeft het amendement van den geachten spreker uit de residentie ondersteund. Die afgevaardigde oordeelde, dat kennisneming van het huishouden meer omvatte, dan de Grondwet toestond. Hij haalde art. 140 der Grondwet aan, dat van de huishouding eener plaatselijke gemeente spreekt, ten betooge, dat kennisneming van het huishouden de Staten-Generaal in alle plaatselijke bijzonderheden zou doen treden. Naar de meening uwer Commissie is dit eene geheel willekeurige opvatting. De afgevaardigde uit Overijssel vreest, dat wij ons elke administrative bijzonderheid zullen willen aantrekken. Maar het huishouden van ons koloniaal Rijk is een ander huishouden, dan dat van eene stad of van een dorp; en kennisneming iets anders dan uitvoering of bestuur.

Meer nog, dan deze aanmerking of vrees, heeft de tegenspraak van den Minister van Koloniën mij bevreemd. De Minister heeft zich tegen ons ontwerp verzet, als of wij voorstelden, het bestuur van Java op den voet te brengen, waarop het beleid der Fransche krijgsverrigtingen, eenigen tijd na de omwenteling van 1789, was gebragt, als of wij de overzeesche bezittingen niet wilden laten beheeren, dan met bijstand en onder het oog van toegevoegde volksvertegenwoordigers. Dit is een ijdel schrikbeeld. Het kwam nooit in de gedachte van hen, die het stelsel der nieuwe Grondwet ten opzigte der kolonien, of zelfs nog meer dan dat stelsel, verlangden, te willen, dat de Staten-Generaal mede zouden administreren. Integendeel waren het juist zij, die steeds een zelfstandig koloniebestuur voorspraken.

Spreker heeft ten slotte tegen het voorgedragene amendement nog tweederlei bedenking. Het zegt enkel wat wij in de Grondwet lezen, en het zegt minder dan de Grondwet. Het is niets anders, dan overbrenging van één artikel der Grondwet, van art. 59, in het adres. Het verbreekt voorts den zamenhang, die tusschen den eersten en tweeden volzin der 4de zinsnede bestaat. De geachte voorsteller heeft op dat verband niet gelet. Wat zeggen wij? De zorgvuldige kennisneming van het huishouden der kolonien door de Staten-Generaal moet de *nationale* belangstelling, waarop die deelen des Rijks hooge aanspraak hebben, wekken en voeden. Wordt het amendement goedgekeurd, men neme dan ook den eersten volzin weg, die nevens het amendement eene loutere phrase zal zijn, en in de lucht hangen. Naar het denkbeeld uwer Commissie moet hier, in deze Vergadering, uit onze kennisneming het licht opgaan, dat de nationale belangstelling op de Nederlandsche kolonien zal rigten; eene belangstelling, die, gelijk de deelneming der vertegenwoordiging, de overzeesche kracht en middelen der Regering niet, zoo als men ducht, zal verzwakken, maar oneindig zal verhoogen.

Daar niemand meer het woord verlangt gaat men over tot eene hoofdelijke stemming en wel in de eerste plaats over het amendement van de heer *Groen van Prinsterer*, hetwelk daarbij met 14 tegen 50 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Borret, de Lom de Berg, Groen van Prinsterer, van Dam van Isselt, van Naamen, van Hall, van Randwijck, Donker Curtius, Nedermeijer van Rosenthal, Boxman, Schooneveld, Leclercq, Godefroi en Mutsaers.

Tegen hebben gestemd de heeren: Zijlker, Thorbecke, van Doorn, Luijben, van der Heijden, Smit, Lotsy, van Nispen van Sevenaer, Albarda, de Moraaz, Sloet tot Oldhuis, van Voorst, Dullert, Verweij Mejan, van Eck, Costerus, Bachiene, de Villers de Pité, Dommer van Poldersveldt, Storm van 's Gravesande, Wijnaendts, Schiffer, Hengst, Ter Bruggen Hugenholtz, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, de Man, Engelen, Dirks, Wichers, Bots, Wintgens, Westerhoff, van der Linden, Anemaet, Reinders, Fokker, van Zuijlen van Nyevelt, Boreel van Hogelanden, van Heiden Reinestein, van Walchren, van Heloma, L. D. Storm, Backer, Slicher van Domburg, Meeussen, van Heemskerk, de Monchy, Jespers en de Voorzitter.

Daarna wordt de paragraaph, gelijk zij door de Commissie is voorgesteld geworden, aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 58 tegen 6 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Mutsaers, Groen van Prinsterer, van Dam van Isselt, van Naamen, van Randwijek en Donker Curtius.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over de *vijfde paragraaph* van het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede.

De heer ***Duijmaer van Twist*** heeft het eerst het woord en zegt: Naar mijne wijze van zien bestaat er in deze paragraaph eene onnaauwkeurigheid, die ik zal trachten weg te nemen. In het ontwerp staat: » De natie, Sire! kan niet vergeten, dat gij het zijt, die haar riept tot uitoefening van *het regt*, *waaruit wij onzen oorsprong ontleenen*. Wij schatten ons gelukkig, u hiervoor de hulde harer erkentelijkheid te mogen brengen." Het is duidelijk, dat hier alleen gesproken wordt van één regt, en niet van meer regten; er staat *het regt*, en wel bepaaldelijk het regt, *waaruit wij* (de Tweede Kamer der Staten-Generaal) *onzen oorsprong ontleenen*. Maar dat is niet het eenige regt, waartoe de natie door den Koning werd geroepen en dat haar bij de Grondwet werd gewaarborgd. Er zijn veel meer regten op die wijze aan de natie verzekerd. Zoo ik het oog vestig op het kiesregt zelf, waarop hier wordt gedoeld, dan werd aan de natie niet alleen dat gedeelte verleend, waaruit wij zijn ontsproten, waardoor de natie het regt kreeg zelve hare vertegenwoordigers te kiezen, maar daarbij werd haar tevens het regt verzekerd, de candidaten te kiezen voor de Eerste Kamer, alsmede de provinciale en gemeentelijke vertegenwoordiging, opdat ik ook hier deze uitdrukking bezige. Dus reeds indien ik mij bepaalde tot dat kiesregt alleen, zou de uitdrukking in het adres niet juist zijn, maar behalve dat heeft de Koning de natie ook geroepen tot uitoefening van nog andere zeer belangrijke regten, zoo als het regt van vereeniging, waarop een zeer groot deel der natie hoogen prijs stelt, de vrijheid van onderwijs, zoo als zij thans in de Grondwet is opgenomen en waarvan het insgelijks

bekend is hoe groot belang een aanzienlijk deel onzer landgenooten daarin stellen; wij hebben ons slechts te herinneren wat daaromtrent in de Vergadering van gisteren is gesproken. Voorts de vrijheid van godsdienst, en ik behoef alweder niet te betoogen hoe groot eene waarde door een groot aantal onzer medeburgers wordt gehecht aan de bepalingen daaromtrent in onze gewijzigde Grondwet voorkomende. Het komt mij dus voor, dat, waar zoovele regten gegeven zijn, men niet alleen moet spreken van het kiesregt, als of dat het eenige ware, waarvoor de natie erkentelijk is. En toch staat er duidelijk in het ontwerp: *hiervoor*. Waarvoor is dit anders, dan alleen voor dat ééne regt. Zullen wij daarvoor alleen de hulde der natie aan den Koning aanbieden? Ik geloof niet dat wij dus doende den geest der natie zouden uitdrukken. *Qui dicit de uno negat de altero*. Wanneer iemand mij onderscheidene zaken schenkt en ik antwoord: slechts voor die ééne betuig ik u mijnen dank, dan beteekent dit, dat ik aan die andere geene groote waarde hecht. Het is om deze redenen dat mij de voorgestelde redactie minder gelukkig voorkomt. Mijn voorstel strekt derhalve om dezen zin eenigzins verder uit te breiden en het begin der paragraaph aldus te lezen: » De natie, Sire! kan niet vergeten, dat Gij het zijt, die haar riept tot uitbefening van onderscheidene regten, bij de gewijzigde Grondwet gewaarborgd. Wij schatten, enz."

Na de voorlezing van dit amendement vraagt de heer **Boxman** het woord, en zegt: Ik wenschte in deze paragraaph eene enkele uitdrukking, die mij minder juist voorkomt, en daardoor waarschijnlijk tot ongegronde uitleggingen aanleiding zoude kunnen geven, veranderd, of liever verzacht te zien.

Ik doel op de zinsnede: *Koning en volk zijn elkander genaderd. Naderen* heeft naar mijn oordeel de beteekenis van het digter bij elkander komen uit een minder of meerder verwijderden afstand en sluit altijd in dat men nog op zekeren afstand van elkander verwijderd blijft. Dit kan, dunkt mij, hier niet zijn bedoeld; wij allen gelooven dat het Nederlandsche Volk en zijn doorluchtige Koning uit den in onze geschiedenis zoo diep gewortelden stam van Oranje, in liefde en trouw aan het eenige Vaderland steeds innig aan elkander zijn verbonden geweest en dat het alleen mogelijk is, dat zij door nieuwe weldaden van de eene zijde en door verhoogde dankbaarheid van de andere, nog *inniger* verbonden zijn geworden.

Ik stel dus voor om de genoemde woorden: »*Koning en volk zijn tot elkander genaderd*", te vervangen door de volgende: »*Koning en Vaderland zijn inniger met elkander verbonden geworden.*"

De heer **L. D. Storm**: Ik zal de vrijheid nemen een amendement voor te stellen, omtrent hetwelk ik te voren verklaar, dat ik het aan het oordeel der Commissie tot redactie zelve toetsen wil. Is haar oordeel gunstig, dan zal ik het gaarne in het adres zien opnemen; mogt haar oordeel echter anders zijn, dan zal ik op mijn voorstel niet blijven aandringen. Dat voorstel geschiedt naar aanleiding van eene zinsnede in de Koninklijke aanspraak, luidende: » De wetten, ter uitvoering der Grondwet vereischt, worden in den milden zin dier staatsregeling ontworpen. Zij zullen u achtervolgens worden voorgelegd." Het is mij voorgekomen, dat wij deze woorden niet geheel onopgemerkt mogen voorbijgaan, maar daarvan als het ware acte behooren te nemen. Blijven toch de vrijzinnige beginselen, die in de Grondwet zijn opgenomen, zonder gevolg, blijven het levenlooze en dorre axiomata, dan had het werk der grondwetsherziening wel achterwege kunnen blijven. Het is daarom dat ik de eer heb voor te stellen de thans in behandeling zijnde paragraaph aan te vangen met de woorden:

» De natie, Sire! zal met blijdschap en dankbaarheid uit den mond van haren geliefden Vorst de verzekering hebben bekomen, dat de wetten, uitvloeisels van de herziening der Grondwet, in den milden geest der beginselen, in de Grondwet geschreven, zullen worden ontworpen; zij rekent op de vervulling van dat Koninklijk woord. Zij kan niet vergeten, dat Gij het zijt" enz.

De heer **Groen van Prinsterer** meent aan het oordeel der Vergadering te moeten onderwerpen de vraag, of deze paragraaph moet worden afgehandeld, voordat hij een amendement aanbiedt, dat niet regtstreeks tot de paragraaph betrekking heeft, maar wel tot het slot van het adres. Reeds gisteren heeft hij er op gedoeld, dat het hem wenschelijk voorkwam nog eenige denkbeelden in het adres op te nemen. Het oogenblik is daartoe gekomen. Mogt de Vergadering vermeenen, dat hij nu reeds zijne denkbeelden dient te ontwikkelen, dan is hij daartoe bereid.

De **Voorzitter** geeft aan den vorigen spreker te kennen, dat bijaldien hij nog eenig amendement op het adres heeft voor te dragen, hij daartoe dient over te gaan, want indien de beraadslaging over de paragraaph mogt zijn gesloten, dan zou hem de gelegenheid daartoe ontnomen zijn.

De heer **Groen van Prinsterer** vat dienvolgens het woord op. Hij verklaart voornemens te zijn een amendement voor te stellen in den geest der Commissie tot het opstellen van een ontwerp van adres; want het heeft betrekking tot den buitengewonen toestand waarin het vaderland zich bevindt. Hij moet de Vergadering verzoeken alle vooringenomenheid tegen zijne bijzondere gevoelens ter zijde te stellen. Als burger van den Staat, als afgevaardigde des Volks, wenscht hij te beproeven of niet de Vergadering zich aan het einde van het adres in het uitspreken van eenige wenschen vereenigen kan die ons allen ter harte gaan. Ook ditmaal zal hij trachten beknoptheid in het oog te houden.

Vooraf evenwel acht hij zich verpligt een paar opmerkingen te maken, die, naar hij vertrouwt, het bewijs zullen leveren, dat hij niet vreest, waar het noodig is, in de Vergadering te herhalen wat hij daar buiten gezegd heeft. De beraadslagingen heden morgen gehouden, hebben hem aanleiding tot die opmerkingen gegeven.

1°. Door den geachten president der Commissie van het adres was namelijk de uitdrukking gebezigd, dat er in zekeren zin in Nederland eene *revolutie* plaats gehad heeft. Indien men door *revolutie* verstond dat ons constitutioneel staatsregt gewigtige veranderingen had ondergaan, indien dit begrepen kan worden onder het woord *revolutie*, dan kan de uitdrukking juist zijn. Zij moest evenwel met groote voorzigtigheid worden gebezigd, met inachtneming dat Nederland in een wel is waar gewijzigden maar voorzeker niet geheel nieuwen toestand verkeerde. Van daar ook, dat in het ontwerp-antwoord zelf van *hervorming* (het tegenovergestelde van *revolutie*) wordt gesproken. Hij houdt zich overtuigd dat, indien er aan deze Vergadering wierd voorgesteld het woord *hervorming* in *revolutie* te veranderen, het bij niemand bijval zou vinden.

2°. Een geëerd lid uit Overijssel (Minister van Justitie) heeft de uitdrukking gebezigd: » dat Nederland geen voet op het revo» lutionnair terrein gezet heeft." Het is waar dat de veranderingen hebben plaats gehad met inachtneming der parlementaire vormen. In zooverre was de uitdrukking bruikbaar. Spreker is bereid, om alle quaestien van personen daar te laten, als met de omstandigheden niet genoeg bekend, en bovendien niet overtuigd, dat de behandeling van het onderwerp in de Vergadering thans noodig of wenschelijk was. Hij laat de verantwoordelijkheid op hen berusten, die ze hebben verdiend. Maar hij meent evenwel aan het lid uit Overijssel te moeten doen opmerken, dat men, om de hervorming tot stand te brengen, *revolutionnaire* middelen gebruikt, de *zedelijke vrijheid* der staatsmagten niet geëerbiedigd, en eene overtuiging omtrent de *noodzakelijkheid* der grondwets-herziening gepoogd had te doen ontstaan, voorzeker niet in dien zin van het woord, welke door de Grondwet bedoeld werd. Hij laat gaarne aan de leden over te beslissen, welke dezer twee individuele gevoelens, dat van het bedoelde lid of het zijne, het meest met de waarheid overeenkomt. Dit meende hij niet te mogen verzwijgen. Thans zal hij overgaan tot het voorstellen van zijn amendement, dat strekt, om uit § 5 weg te laten de woorden: »*met vertrouwen op den Goddelijken zegen*," en aan het einde van het adres te stellen de volgende zinsneden:

» Wij ontveinzen ons den omvang en den aard niet der gevaren, waarin de beschaafde wereld verkeert. Eene krachtige regering wordt door ons, gelijk door U, Sire! vooral in dezen tijd, als eene eerste behoefte beschouwd; eene regering, die de kracht waardeert, welke hier te lande haar in de onbetwistbare wettigheid van het gezag en in de eigenaardigheid van het volkskarakter te beurt valt. Nederland zal, onder opzien tot den Goddelijken zegen, veilig kunnen zijn tegen de rampen, die omwentelingsgeest en factiezucht over een groot deel van Europa hebben gebragt, wanneer het, onder de souvereiniteit van het Huis van Oranje, bij het onbekrompen genot zijner regtmatige vrijheden, naar den eisch der constitutionnele monarchie en der grondwettelijke verordeningen, beschermd wordt."

De heer **Thorbecke**: Er zijn drie amendementen op de zinsnede voorgesteld, en tot deze zal het præ-advys uwer Commissie zich vooreerst bepalen. Een vierde amendement, het laatste, door den geachten spreker uit de residentie voorgedragen, is eigenlijk een aanhangsel op het geheele adres, en daaromtrent zal de Commissie later hare meening doen kennen.

De geachte spreker uit Deventer heeft gemeend, dat de eerste volzin was onjuist; hij heeft gezegd, dat hier alleen verstaan werd het kiesregt voor de leden der Tweede Kamer, en dat er nog meer regten behalve dat aan de natie waren verleend. Hij verlangt dus

te lezen: » tot uitoefening van onderscheidene regten, bij de gewijzigde Grondwet gewaarborgd."

Wanneer wij voorstellen te zeggen: » uitoefening van *het regt*, waaruit wij onzen oorsprong ontleenen", denken wij niet uitsluitend aan het kiesregt; wij bedoelen het geheele nieuwe stelsel van regten, waarvan het kiesregt een deel is.

In de Commissie kwam in overweging, te schrijven, *de regten;* juist dewijl *het regt* welligt bij misverstand tot het kiesregt ter zamenstelling der Tweede Kamer zou worden beperkt. Wij oordeelden echter, bij *het regt* te moeten blijven, om het gansche nieuwe grondwettige volksregt in zijn verband aan te duiden; meenende, dat hetgeen de Tweede Kamer thans is met volkomen juistheid een uitvloeisel van dat systeem kan worden genoemd.

Al ware dit niet zoo, het amendement zou ons nog onaannemelijk schijnen. De uitdrukking, *onderscheidene regten*, omvat meer dan kiesregt, doch laat de eenheid der regten, welke de nieuwe Grondwet verleent, ter zijde. Is het nu gepast, wanneer men het oog heeft op *alle*, slechts van *onderscheidene* regten te spreken, en niet *het geheel* te noemen? Bovendien vervalt men, bij aanneming van het amendement, in eene herhaling van hetgeen aan het slot der 1ste paragraaph is voorgesteld, alwaar wij lezen: » Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de (onverwijlde) ontwikkeling der vrijheden en *regten*, welke de Grondwet aan het Nederlandsche volk waarborgt, — dienstbaar wezen." Het amendement doet ons nog eens hetzelfde zeggen.

De spreker uit Gorkum heeft als tweede amendement eene verandering in den 3den volzin voorgesteld. Die spreker meent, dat, wanneer men zegt: » Koning en Volk zijn elkander ge» naderd", daarin het begrip ligt opgesloten dat Koning en Volk tot dusverre niet digt bij elkander stonden. Ik geloof inderdaad, dat dit begrip èn bij den Koning èn bij de Natie een levendig besef was. Dat in dit besef door den geachten voorsteller zelven wordt gedeeld, kan uit zijn amendement ten duidelijkste blijken. Immers hij heeft voorgesteld de door hem afgekeurde woorden te veranderen in deze: » Koning en Vaderland zijn inniger met elkander verbonden geworden"; derhalve waren zij, ook naar de meening des voorstellers, te voren minder naauw verbonden dan nu.

Evenwel verschilt de zin van het ontwerp toch in één opzigt van den zin van het amendement. In het ontwerp wordt gesproken van den Koning, zoo als de Grondwet doorgaans van den Koning spreekt, niet van den persoon des Konings, maar van de koninklijke magt, het koningschap. De voorsteller daarentegen spreekt van den persoon des tegenwoordigen Konings, en hiervan is reeds in de 1ste paragraaph gehandeld. De geachte voorsteller heeft hierop niet gelet. Wij gelooven derhalve, dat ook dit amendement niet aannemelijk is.

De spreker uit Noordbrabant heeft op de meest heusche wijze een derde amendement voorgesteld, namelijk om de paragraaph aan te vangen met de woorden: » De Natie, Sire! zal met blijdschap en dankbaarheid uit den mond van haren geliefden Vorst de verzekering hebben bekomen, dat de wetten, uitvloeisels van de herziening der Grondwet, in den milden geest der beginselen in de Grondwet geschreven, zullen worden ontworpen; zij rekent op de vervulling van dat Koninklijk woord. Zij kan niet vergeten, dat Gij het zijt," enz.

Uwe Commissie gelooft niet dat dit voorstel, op zich zelf beschouwd, aan eenige bedenking kan onderhevig zijn; het is een waardig antwoord op een gewigtig gedeelte der troonrede. Evenwel in verband gebragt met het doel, waarmede de geachte voorsteller het voordroeg, komt het der Commissie onaannemelijk voor; ik wil niet zeggen dat het niet overeen zou te brengen zijn met de strekking van het adres, maar wel strijdt het eenigzins met het zamenstel en den vorm van het ontwerp Immers dit amendement doelt op de wetten, die uitvloeisels zijn van de herziening der Grondwet; maar van die wetten is reeds gesproken in de 1ste paragraaph, waartoe wij dus door dit amendement worden teruggebragt. In deze laatste zinsnede kan het, naar de meening uwer Commissie, niet worden ingevoegd.

Bij de 1ste zinsnede van het ontwerp is, gelooven wij, van de wetgeving ten gevolge der nieuwe Grondwet reeds gesproken in denzelfden geest, waarin de geachte voorsteller het verlangt. Zoodat wij, op hetzelfde punt terugkomende, de uitdrukking zouden verzwakken. Mogt evenwel door de Vergadering anders worden geoordeeld en deze aan het amendement hechten, dan zou uwe Commissie hares inziens moeten worden uitgenoodigd alsnog eene inlassching in de 1ste paragraaph te maken, en daartoe zou haar dan eenige tijd moeten worden gegund, opdat de invoeging in overeenstemming met het geheel geschiede.

Ik behoude mij voor, het advys der Commissie over het door mijn hooggeachten vriend uit de residentie voorgestelde bijvoegsel nader te doen kennen.

De heer **L. D. Storm** verklaart zijn amendement, ten gevolge van de door de Commissie gemaakte bedenkingen, in te trekken.

De heer **Boxman**: Men veroorlove mij eene enkele aanmerking op hetgeen door den hooggeachten rapporteur der Commissie is gezegd. Het woord *Koning* zoude in de zinsnede, waarop ik mijn amendement heb voorgesteld, eene andere beteekenis hebben dan de uitdrukkingen *Sire* en *U*, in de beide vorige zinsneden; deze waren regtstreeks tot den *persoon* des *Konings* gerigt, maar *hier* zou het woord *Koning* de uitdrukking zijn voor het abstracte begrip van *koningschap* en alle persoonlijkheid uitgesloten. Het komt mij voor dat deze onverhoedsche overspringing van het eene begrip tot het andere eenigermate strijdig is met den zamenhang der rede en met de tegenoverstelling van *Koning en Volk*, die hier, even als die van Natie en Koning in de 1ste zinsnede, niet anders dan als persoonlijk kan worden opgenomen.

De **Voorzitter** noodigt thans de Commissie van redactie uit haar advies omtrent het amendement van den heer Groen van Prinsterer te doen kennen.

De heer **Thorbecke**: Ik zal het amendement niet in het breede bestrijden; ik zal alleen dit zeggen, dat het naar het oordeel der Commissie, wat vorm zoowel als wat inhoud betreft, met de strekking van het adres niet is overeen te brengen. Het is uit eene andere gedachte, dan ons ontwerp, voortgevloeid. Het is bestemd, een geheel stelsel van *individuele* begrippen in het adres in te lijven.

Ik roer slechts eene enkele uitdrukking in 't bijzonder aan. Het amendement spreekt van *souvereiniteit van het Huis van Oranje*. Noch de tegenwoordige, noch de vorige Grondwet noemen den Koning veel min een Huis, Souverein. De Kamer zal in het adres noch dergelijke bewoording willen bezigen, noch het begrip, dat de geachte voorsteller er welligt mede verbindt, kunnen omhelzen.

Voorts lees ik van: *onbekrompen genot zijner regtmatige vrijheden naar den eisch der constitutionnele monarchie*. Ik vraag: wat is die eisch der constitutionnele monarchie? Anders wordt die welligt begrepen door mijn hooggeachten vriend, anders door andere leden der Vergadering. De eischen der constitutionnele monarchie zijn een ruim, ja onbepaald veld, waarover veelerlei twist en strijd wordt gevoerd. Zullen wij hier eerst beslissen, hoe deze Vergadering het omschreven of beperkt wil zien?

De Kamer heeft gemeend, in het tot dusver goedgekeurde ontwerp, eenvoudig en kort tot den Koning te moeten spreken. Ik vraag, of wij, in het voorgestelde aanhangsel, dezen weg niet ten eenen male zullen verlaten.

Welligt kunnen wij over de stellingen, in het amendement vervat, bij eene andere gelegenheid handelen; maar met het adres schijnt het ons onvereenigbaar.

De heer **Groen van Prinsterer** meent, dat zijn amendement dezelfde kortheid en kracht in het oog houdt, waardoor zich het adres van antwoord onderscheidt, vooral wanneer men in aanmerking neemt de gewigtige punten, die daarbij ter sprake worden gebragt.

Thans tot de ontwikkeling overgaande, zal hij zich bepalen met bij elke zinsnede achtereenvolgens eenige inlichtingen te voegen.

Onnoodig is het uit te weiden over *de gevaren waarin Europa verkeert*. Men denke bijv. aan het *pauperisme*. Er zijn in het begin van 1848 ook in deze Vergadering belangrijke beraadslagingen gehouden over den nood der armen. Hoe heilzaam, in sommiger oog, de grondwets-herziening moge geweest zijn, deze kwaal heeft zij nog niet geheeld. Voegt hierbij de verderfelijke *theorien*, die te berde worden gebragt, en de voortduring eener algemeene *onzekerheid*, en het zal genoeg zijn ter regtvaardiging van hetgeen over den *omvang* en *den aard der gevaren* gezegd wordt. Zal het noodig zijn, daaromtrent, na al hetgeen men in 1848 heeft zien gebeuren, in eenige verdere ontwikkeling te treden? Voorts wordt te kennen gegeven, dat *eene krachtige regering, vooral in dezen tijd, als eene eerste behoefte wordt beschouwd*. Als nadere uiteenzetting volgt: *eene regering die de kracht waardeert, welke hier te lande haar in de onbetwistbare wettigheid van het gezag en in de eigenaardigheid van het volkskarakter te beurt valt*. Men bedoelt dus niet *elke krachtige regering*, maar er wordt uiteengezet van welken aard die krachtige regering wezen moet. Laten wij het ons niet ontveinzen, de revolutie-begrippen hebben ook hier te lande invloed gehad. En nu is het te vreezen dat men hier, gelijk elders, na revolutionnaire *beweging* in revolutionnairen *tegenstand* vervalle. Ook dit stelsel is hoogst gevaarlijk. Reeds worden er

kenteekenen bespeurd dat men, ook op Nederlandschen bodem, nadat men aan de beginselen der volkssouvereiniteit voet gegeven heeft, thans gaarne tot zoodanige kracht de toevlugt zou willen nemen. Spreker is een voorstander van de vrijheden en regten der natie, maar juist uit dien hoofde is hij een tegenstander van die soort van *volks-souvereiniteit*, waardoor eene stille, rustige, getrouwe natie onder het juk der factien gebragt wordt. Hij vreest dat men thans, na te veel aan die begrippen toegegeven te hebben, kracht zoekt enkel in het bedwingen der beginselen waaraan men schijnbaar hulde bewijst. Indien dit het geval ware dan zou zulks voor het vaderland hoogst bedenkelijk zijn. Men heeft in andere Staten den aard van dergelijke krachtige regeringen gezien! Niet ongelijk aan een dam, dien men (zoo het mogelijk ware!) dwars door eene onzer rivieren zou hebben gelegd. Voorwaar dat zou een krachtige dam zijn! Maar zou er wel reden wezen tot onbezorgdheid? Als het water hooger en hooger klom, zou men zeer gerust blijven? En als het gevaarte voor het stroomgeweld bezweek, zou men de wijsheid bewonderen van den bouwmeester die zoodanig wonderwerk gemaakt gehad? Dit is het beeld van een krachtig gouvernement naar nieuwerwetschen trant. Hij wijst op het voorbeeld van Frankrijk. Daar bestond ook eene krachtige regering, jaren lang heeft zij zich met ijver en kracht verdedigd tegen de revolutionnaire pogingen. Met geldboeten, met gevangenisstraf, gewapenderhand, heeft zij die pogingen gefnuikt; wetten, kamers, leger, alle middelen, stonden haar ten dienste. En welk was het einde dier krachtige regering? In één oogwenk was zij verdwenen; zij stond geheel alleen, verlaten van een ieder. Op soortgelijke wijs is het in Nederland gegaan. Spreker behoort niet tot degenen die op een gevallen bewind met hooghartige waanwijsheid neêrzien; die het goede miskennen, dat gesticht werd. Maar hij mag niet verzwijgen dat ook hier jaren lang een dergelijk stelsel gevolgd is, en dat ook hier een plotselige overgang van vermeende kracht tot volkomen magteloosheid plaats gehad heeft. Al kon de Regering ook thans in het verkrijgen van zoodanige kracht door de Vertegenwoordiging worden ondersteund, het voorbeeld van Frankrijk is weder daar, om te bewijzen, dat op den dag des gevaars èn regering èn parlement als door een tooverslag worden weggevaagd en de grondvesten van den Staat in een oogenblik ten onderst boven worden gekeerd.

Daarom heeft hij bij zijn amendement eene regering gewild die hare kracht ontleent *in de onbetwistbare wettigheid van het gezag en in de eigenaardigheid van het volkskarakter*. Het wettig bewind, hoe ook gewijzigd, heeft bij ons stand gehouden. En een ander groot voorregt bestaat bij ons, de eigenaardigheid van het volkskarakter. Niet als of de spreker de Regering zou geluk wenschen, het bewind te voeren over een volk, loom en vadzig, dat men ligt in slaap wiegen en in slaap houden kan. Neen, geheel iets anders bedoelt hij. Wel is waar, men gaat in nationale zelfverheffing menigmaal te ver; men geeft te weinig op de in menig opzigt toenemende verbastering acht; maar ook aan den anderen kant vergeet men somtijds dat er nog goede eigenschappen van het Nederlandsche volks-karakter zijn overgebleven. Er bestaat hier te lande sympathie voor hetgeen goed, waar en regt is; er is nog afkeer van onregt, van onrust, vooral van onruststokers; er is eene bedaardheid die met veerkracht kan gepaard gaan, wanneer de natie opgewekt en geleid wordt. In het besef hiervan heeft de Regering een steunpunt, waaruit wezenlijke kracht kan worden ontleend.

In het amendement wordt gewag gemaakt van de *souvereiniteit van het Huis van Oranje*. Het is waar, dit woord is niet in de tegenwoordige Grondwet te vinden, maar in het 1ste artikel der Grondwet van 1814 leest men: » *De souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen* aan Zijne Koninklijke Hoogheid Willem Frederik, Prins van Oranje-Nassau, om door Hem en Zijne wettige nakomelingen te worden bezeten erfelijk, overeenkomstig de na te melden bepalingen." Bij de Grondwet van 1815 zijn de eerste woorden van dat 1ste artikel (zie art. 12 der Grondwet van 1815) veranderd als volgt: » *De kroon der Nederlanden* is en blijft opgedragen aan Zijne Majesteit *Willem Frederik*, Prins van Oranje-Nassau", enz. Deze woorden zijn onveranderd in de gewijzigde Grondwetten van 1840 en 1848. Maar de uitdrukking *souvereiniteit* is, in 1815, met de uitdrukking *kroon* niet verwisseld om te verzwakken de regten van souvereiniteit, in 1814 aan het Huis van Oranje-Nassau verleend. En nu roept de spreker in het geheugen terug, welke soort van souvereiniteit door het volk aan het Huis van Oranje-Nassau is opgedragen; namelijk met den wezenlijken volkswil en volksaard, met geschiedenis en zeden in verband. Spreker wijst op de souvereiniteit van 1813, omdat het nationaal gevoelen toen uitgedrukt is door mannen die niet onder verdenking liggen van den geest der tijden of den vrijheidszin der natie te hebben miskend; mannen, die met eerbied genoemd worden: van Hogendorp, Kemper, Falck.

In het amendement wordt gesproken: » *van het onbekrompen genot zijner regtmatige vrijheden, naar den eisch der constitutionnele monarchie.*" Spreker heeft van *regtmatige vrijheden* gewag gemaakt, om te doen gevoelen dat er vrijheden zijn welke voor ons niet dagteekenen van 1848 of 1795, maar van oudsher in Nederland inheemsch zijn geweest. Zij moeten evenwel thans genoten worden *naar den eisch eener constitutionnele monarchie*. Hiermede heeft spreker willen te kennen geven, dat er geen terugkeer wezen moet tot *verouderde vormen*, en ook niet eene *halve aanneming* van hetgeen tot de eigenaardigheid van het constitutionnele staatsregt behoort. Men heeft ten onzent eenige brokstukken daarvan gehad; doch het zou moeijelijk zijn te bepalen welken staatsvorm men gedurende 30 jaren in Nederland eigenlijk gehad heeft.

In het amendement wordt gewag gemaakt van de *grondwettige verordeningen*. Hij wil daaromtrent niet uitweiden. Hij herinnert slechts, dat allen den eed op de Grondwet hebben afgelegd; dat aan de daarbij erkende regten eerbied en onderwerping moet worden betoond, en dat zij aan geen zoogenaamde volkswil of volksmagt, die zich boven haar zou pogen te verheffen, ondergeschikt is.

Hij verheugt zich ten slotte dat de woorden: *onder opzien tot den Goddelijken zegen*, in geen Nederlandsch adres van antwoord kunnen worden gemist. Het zou hem aangenaam wezen, ja het zou hem tot geruststelling verstrekken voor de verder te houden beraadslagingen en voor de toekomst van het Vaderland, indien deze Vergadering bij het begin der werkzaamheden zich met zijn voorstel vereenigen mogt.

De heer ***Thorbecke***: Wanneer ik, na de ontwikkeling des geachten voorstellers, herhaal, dat ons in zijn amendement, onder zeer onbepaalde uitdrukkingen, een zamenstel van individuele gevoelens werd voordragen, zeg ik gewis hetgeen ieder denkt. Het adres zou door dit aanhangsel, ter gunste dier bijzondere denkbeelden, op den achtergrond worden gebragt en als 't ware overschaduwd.

Ik zal er nog slechts een paar woorden bijvoegen ten opzigte van enkele uitdrukkingen.

Van eene *souvereiniteit van het Huis van Oranje* te gewagen, komt aan uwe Commissie, ook na den voorsteller te hebben gehoord, niet juist voor. Ik zou ongaarne het woord *volssouvereiniteit* in de Grondwet of in het adres zien bezigen; ik vraag of de souvereiniteit van een Huis of van eene Dynastie helderder en gepaster zij. De Grondwet van 1814 zeide: de souvereiniteit der vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen aan Z. K. H. Willem Frederik; dit strookte met den toenmaligen titel van Souvereinen Vorst; maar ik vraag, of deze Vergadering zou kunnen besluiten, een artikel in de Grondwet op te nemen, waarbij aan iemand, in plaats van de kroon, de *souvereiniteit* over Nederland wierd opgedragen.

Aan het slot van zijn amendement heeft mijn hooggeachte vriend drie voorwaarden gesteld, in deze volgorde: vooreerst de souvereiniteit van het Huis van Oranje, vervolgens hetgeen hij noemt het onbekrompen genot van Nederlands regtmatige vrijheden naar den eisch der constitutionnele monarchie; en ten laatste hetgeen door de grondwettelijke verordeningen wordt gevorderd. De grondwettelijke verordeningen, of wat wij er van hebben te wachten, worden dus ondergeschikt eerst aan de algemeene eischen eener constitutionnele monarchie, en vooral aan de souvereiniteit van het Huis van Oranje. Is dit eene rangschikking, met onze instellingen overeenkomstig, of die het doel, dat wij voor oogen hebben en willen bereiken, helder doet uitkomen?

Eindelijk wijkt de stemming, waaruit het amendement voortkomt, van die, waarin het adres is ontworpen, geheel en al af. Het amendement begint » met de gevaren, waarin de beschaafde wereld verkeert"; de geachte voorsteller heeft er een somber tafereel van opgehangen; hij blijft staan bij » de rampen, die omwentelingsgeest en factiezucht over een groot deel van Europa hebben gebragt". Hij is onder den indruk van vrees en schrik; de geest, waarin het tot dusverre aangenomen adres is ontworpen, wil, dat wij, zonder te gelooven dat ons lot van dat der beschaafde wereld zou kunnen worden gescheiden, met moed en vertrouwen de toekomst ingaan. Het adres, van dien geest bezield, wil dien wekken. Deze strekking zou door het amendement worden verbroken. Er zou tusschen adres en aanhangsel volslagen disharmonie zijn.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen over de *vijfde paragraaph* gesloten.

Daarna gaat men tot de stemming betrekkelijk de drie voorgestelde amendementen over, en wel in de eerste plaats betrekkelijk dat van den heer *Duijmaer van Twist*, als de verste strekking hebbende.

Dat amendement wordt met 46 tegen 17 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Schooneveld, Boreel van Hogelanden, Mutsaers, van Heloma, de Monchy, Smit, Lotsy, Storm van 's Gravesande, Duijmaer van Twist, van Naamen, van Rijckevorsel, de Man, van Randwijck, Donker Curtius, Wintgens, Boxman en de Voorzitter.

Daarna wordt het amendement van den heer *Boxman* in omvraag gebragt en met 44 tegen 19 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Duijmaer van Twist, van Naamen, van Rijckevorsel, van Hall, de Man, Dirks, van Randwijck, Donker Curtius, Nedermeijer van Rosenthal, Boxman, Schooneveld, Boreel van Hogelanden, Godefroi, van Heiden Reinestein, Mutsaers, van Heloma, de Monchy, Smit en Albarda.

Vervolgens wordt in omvraag gebragt, of het amendement van den heer *Groen van Prinsterer* als bijvoegsel aan het adres zal worden toegevoegd. Die vraag wordt met 56 tegen 7 stemmen ontkennend beantwoord.

Voor hebben gestemd de heeren: Groen van Prinsterer, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, Schooneveld, Reinders, Boreel van Hogelanden en van Heiden Reinestein.

Alsnu wordt, op voorstel van den **Voorzitter**, de *vijfde paragraaph* onveranderd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Eindelijk wordt het geheele adres, zoo als het thans door de Kamer gewijzigd is, met 61 tegen 2 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Randwijck en Sloet tot Oldhuis.

De Commissie van redactie wordt alsnu door den Voorzitter uitgenoodigd om zich te belasten met de aanbieding van het adres aan Z. M. den Koning, onder toevoeging, volgens art. 101 van het Reglement van Orde, van één lid, den heer Anemaet.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DEN 1STEN MAART.

ZITTING VAN DONDERDAG 1 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 61 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Wichers, van Hasselt, van Rijckevorsel, van Walchren, Groen van Prinsterer, Leclercq, van Voorst, van Naamen, Fokker, Storm van 's Gravesande, van Dam van Isselt, de Monchy, Dullert, Wintgens, de Villers de Pité, Bots, Sloet tot Oldhuis, van Hall, Poortman, Duijmaer van Twist, Anemaet, Schiffer, Dommer van Poldersveldt, L. D. Storm, Donker Curtius, Hengst, Schooneveld, Wijnaendts, van Randwijck, Ter Bruggen Hugenholtz, Zijlker, Boxman, Reinders, de Moraaz, Meeussen, van Eck, Thorbecke, Albarda, van Zuijlen van Nyevelt, Costerus, Borret, Engelen, Heemskerk, de Man, Luijben, Bachiene, Westerhoff, Smit, Godefroi, Winterberg, van Heloma, Backer, de Lom de Berg, Slicher van Domburg, van Nispen van Sevenaer, van der Linden, Verweij Mejan, Jespers, Dirks, van Heiden Reinestein en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heer ***Thorbecke*** brengt verslag uit namens de Commissie die benoemd is geworden om het door de Kamer vastgestelde adres van antwoord op de troonrede aan Zijne Majesteit den Koning aan te bieden. De rapporteur geeft te kennen dat de bedoelde Commissie zich laatstleden Maandag van de haar opgedragen taak gekweten heeft. Zij werd aan 's Konings paleis met het gebruikelijk ceremonieel ontvangen en nadat het adres der Kamer aan Zijne Majesteit was voorgedragen, had Hoogstdezelve geantwoord:

MIJNE HEEREN!

Ik verzoek U aan de Tweede Kamer Mijnen dank te betuigen voor de hulde, welke zij Mij bij haar adres van antwoord heeft gebragt.

Ik merk in dit adres tevens met genoegen op, dat de Tweede Kamer het meer dan immer vestigen van eene innige overeenstemming tusschen de Regering en de Natie, als een doel beschouwt, naar hetwelk de Volksvertegenwoordiging bij het vervullen harer gewigtige pligten moet streven.

Ook Ik wensch Mijnerzijds tot het bereiken van dit doel mede te werken.

Van zijne goede gezindheid heeft Mij de andere tak der Wetgevende Magt mede de verzekering gegeven.

Aldus aaneengesloten, Mijne Heeren! kunnen wij de moeijelijkheden van het oogenblik met minder schroom te gemoet gaan, en mogen wij eerbiedig den Goddelijken zegen verbeiden op onze pogingen ten behoeve van een trouw Volk, met hetwelk Ik Mij innig verbonden reken.

[Het bovenbedoelde adres van antwoord luidt, na de daarin, ten gevolge der door de Kamer aangenomen amendementen, gebragte wijzigingen, als volgt:

SIRE!

De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft met warme belangstelling de mededeelingen vernomen, welke zij bij de opening der tegenwoordige zitting van Uwe Majesteit mogt ontvangen betreffende de belangen en den toestand des Vaderlands. Levendig beseffen wij het gewigt der pligten, welke de Grondwet aan de Volksvertegenwoordiging oplegt. Wij wenschen, tot vervulling der groote, veelomvattende taak, waartoe zij den wetgever roept, mede te werken met het doel, dat tusschen de natie en hare regering die innige overeenstemming, welke de kracht der regering is, meer dan immer worde gevestigd. Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de onverwijlde ontwikkeling der vrijheden en regten, welke de Grondwet aan het nederlandsche volk waarborgt, hieraan moet de regeling van bestuur, die zij verlangt, dienstbaar wezen.

Wij gelooven, Sire, dat, wanneer aldus de regering nationale kracht wordt, de moeijelijkheden, welke onze finantiële toestand aanbiedt, kunnen worden te boven gekomen. Die moeijelijkheden zijn vermeerderd door een tekort; doch zullen met dekking van dat tekort niet verdwijnen. Zij eischen vooral, dat *en* ons stelsel van uitgaven, *en* dat onzer belastingen worden herzien en verbeterd. De natie zal des te gewilliger zijn, naar mate zij meer overtuigd is, dat de offers, die men van haar vergt, te regt worden gevraagd, naar behooren verdeeld, en doeltreffend besteed.

Aan den wil zal het vermogen zich paren, zoo de nijverheid haar levensbeginsel, vrije beweging, door wetgeving en bestuur ziet eerbiedigen, en bij beide een juist begrip harer belangen ontmoet.

De kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen hebben hooge aanspraak op nationale belangstelling. Wij zullen het onzen pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig kennis te nemen, en de maatregelen, welke tot bevordering van hunnen voorspoed noodig zijn, ijverig te ondersteunen.

De natie, Sire! kan niet vergeten, dat Gij het zijt, die haar riept tot uitoefening van het regt, waaruit wij onzen oorsprong ontleenen. Wij schatten ons gelukkig, U hiervoor de hulde harer erkentelijkheid te mogen brengen. Koning en Volk zijn tot elkander genaderd; en in deze overtuiging sluiten wij ons aan Uwe Majesteit, om het nieuwe tijdperk, dat Gij opendet, moedig, met vertrouwen op den goddelijken zegen, in te treden.]

Na aldus de haar opgelegde taak te hebben vervuld, werd de Commissie met het gebruikelijk ceremonieel weder uitgeleid.

De Vergadering besluit tot het doen drukken van 's Konings antwoord, terwijl het verslag voor kennisgeving aangenomen en de Commissie voor de door haar genomene moeite bedankt wordt.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken ten geleide van het verslag omtrent den staat van de hooge-, middelbare en lagere scholen, over 1847.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken, ronddeelen en in handen te stellen van eene commissie om daarover rapport uit te brengen. Tot leden dier commissie worden benoemd de heeren: van Dam van Isselt, van Randwijck, Borret, Engelen en Westerhoff.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie voor de verzoekschriften verzonden de navolgende adressen:

een adres van W. J. van Iserloo en andere ingezetenen van de Willemstad, om uitvoering van het grondwettig voorschrift betrekkelijk de vrijheid van onderwijs;

een adres van M. A. W. Verstegen en andere ingezetenen van het arrondissement Tiel, om uitvoering der aangekondigde bezuiniging en vereenvoudiging;

een adres van H. J. Berlin, te Amsterdam, bedenkingen inhoudende tegen de voorgedragene belastingwet;

een adres van P. van der Veen en andere verveeners in Drenthe, om verandering van het belastingstelsel en afschaffing van den accijns op den turf;

een adres van J. A. Dekker en andere schippers in Groningen en Drenthe, bezwaren inhoudende tegen het patentregt op de binnenlandsche scheepvaart;

een adres van C. van der Tuuk, te Haarlem, betrekkelijk eene hervorming van het belastingstelsel;

een adres van C. W. de Quay te Velp (Noordbrabant), betrekkelijk de afschaffing van het patentregt.

Aan de Kamer is, door de schrijvers, hulde gedaan van de navolgende boekwerken:

De staatshuishoudkunde, door dr. J. W. de Man.

Coup d'oeil sur le budget du royaume des Pays-Bas, door L. van Vliet.

Wordt besloten deze stukken in de boekerij der Kamer te plaatsen.

De ***Voorzitter*** berigt dat de Commissie, belast met eene herziening van het Reglement van Orde, hare werkzaamheden heeft geëindigd en haar verslag dienaangaande heeft ter tafel gebragt. Hij stelt voor om dit stuk te doen drukken en ronddeelen, en naar de afdeelingen te verzenden.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis van de Vergadering, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs zijn benoemd:

voor de wets-ontwerpen tot *bestemming van het batig slot van het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart*, — tot het *onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen*, — en tot *het verleenen eener dispensatie tot het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat*, de heeren: Borret, Duijmaer van Twist, Schooneveld, van Voorst en van Nispen van Sevenaer;

voor de wets-ontwerpen tot *het verleenen van schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren* en tot *regeling van reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer*, de heeren: Smit, van der Linden, Dirks, van Hall en Verweij Mejan;

voor het wets-ontwerp houdende *bepalingen omtrent de regterlijke collegien*, de heeren: Godefroi, van der Linden, Dirks, van Heiden Reinestein en Verweij Mejan;

voor het wets-ontwerp betrekkelijk *de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering*, de heeren: de Man, Dullert, Groen van Prinsterer, van Naamen en Thorbecke.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt de navolgende verslagen uit:

bij monde van den heer ***Godefroi***:

I. » In handen van uwe Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een verzoekschrift van *H. Littooij* en anderen, inwoners der gemeente Klundert, provincie Noordbrabant, daartoe strekkende dat in de te ontwerpen verordeningen op het lager onderwijs onder anderen de vrijheid worde gegeven, om kinderen ter schole te doen opnemen, welke niet gevaccineerd zijn.

De adressanten geven daarbij te kennen, dat zij zich met hun verzoek reeds vroeger hebben gewend tot den Koning; dat daarop echter, blijkens de daarvan gedane overlegging, eene afwijzende beschikking is gevolgd, daarop gegrond, dat eene goede politie en de zorg voor de gezondheid der ingezetenen, waarmede de Staat is belast, de inwilliging van hun verzoek beletten.

De adressanten voeren tot regtvaardiging van dat verzoek hoofdzakelijk aan, dat de verpligting tot het doen vaccineren hunner kinderen, alvorens zij op de scholen kunnen worden toegelaten, een dwang is met het bij de Grondwet aangenomen beginsel van vrijheid van godsdienst en onderwijs in strijd; dat toch art. 194 dier Grondwet de regeling van het onderwijs bij de wet alleen wil met eerbiediging van een ieders godsdienstige begrippen, en dat nu juist die begrippen door de adressanten zouden moeten worden ten offer gebragt, wanneer zij zich aan de voorwaarde moesten onderwerpen van hunne kinderen te doen vaccineren, alvorens dezen op de scholen kunnen worden toegelaten.

Uwe Commissie, zonder in een onderzoek te treden naar het al of niet gegronde van de door de adressanten tot staving van hun verzoek te berde gebragte redenen, vermeent alleen te moeten doen opmerken, dat het onderwerp van dat verzoek in verband staat tot een dier wets-ontwerpen, welke, naar aanleiding der Grondwet, aan de Staten-Generaal zullen moeten worden voorgesteld.

Het is uit dien hoofde dat zij de eer heeft u voor te stellen de nederlegging van het onderwerpelijk verzoekschrift ter griffie."

bij monde van den heer ***Dirks***:

II. » Bij een request geven 22 verveeners te Appelscha in Friesland te kennen, dat zij, ten gevolge van het natte najaar van 1848 eene aanzienlijke hoeveelheid turf hebben overgehouden, die zich in zoodanigen slechten staat bevindt, dat deze deels niets meer en deels bij lange den accijns niet kan opbrengen en voor welken zij dan ook, overeenkomstig art. 26 der wet op den accijns op den turf van 26 December 1833 (*Staatsblad* n°. 72) vernieling zouden kunnen aanvragen; — dat evenwel aan die vernieling groote zwarigheden zijn verbonden, uit hoofde deze slechts op twee wijzen kan plaats hebben of door *verbranding* of door in *stukken slaan*; — dat aan de eerste wijze van vernieling groot gevaar verbonden is, bij omdraaijenden of toenemenden wind, voor den nabij gelegen goeden turf; terwijl de tweede wijze groote kosten met zich sleept, daar de turf aan stukken geslagen, vergruisd en in de petten bedolven moet worden, doorgaans in een tijd, dat het werkvolk aan het graven van nieuwen turf bezig is; — dat dit werkvolk zich bovendien ongaarne met dezen vernielenden arbeid belast, vermits onder het vernield moetende worden zich nog zoo menig stuk turf bevindt, waarmede zij zich des winters, als hun arbeid stil staat, zouden kunnen verwarmen; — dat de requestranten zich in November 1848 gewend hebben aan den Minister van Finantien, met verzoek om een remissie of korting van 25 per cent, te berekenen op al den turf, die bij den aanpeil in Januarij 1849 nog te velde mogt worden bevonden, zonder dat er vernieling behoefde plaats te hebben: doch dat aan hen bij dispositie van December 1848 is te kennen gegeven, dat in hun verzoek niet konde worden getreden *als niet op de wet gegrond*; — dat de requestranten dit ook volgaarne voor waarheid erkennen, maar dat zij desniettemin hoop op eene andere meer gunstige beslissing gemaakt hadden, uit hoofde ook in het natte jaar 1841 onder dezelfde wet op den accijns van den turf aan hen eene gedeeltelijke afschrijving van dien accijns is verleend, zonder dat de turf destijds behoefde vernietigd te worden; — dat thans eene overgroote hoeveelheid bedorven turf zoodanig in zoogenaamde *ringen*, waarin ook goede turf, geplaatst is, dat het uitschiften van goede en slechte bijna onmogelijk is.

Uit dien hoofde adieren requestranten deze Kamer met een eerbiedig verzoek om zoodanige maatregelen te willen daarstellen, dat supplianten de verlangde remissie van 25% accijns over 1848 worde goedgedaan wegens hunnen bedorven turf van dat jaar, ten ware zij onverhoopt mogt veronderstellen, dat der adressanten aanvrage een te hoog cijfer daarstelde, in welk geval zij deze Kamer verzoeken, eene opneming van hunnen bedorven voorraad turf te willen doen bevelen en hun daarna afschrijving te doen erlangen.

Uwe Commissie is overtuigd, dat de reeds vroeger zooveel gerucht gemaakt hebbende turfvernielingen tot bekoming van vrijdom van den accijns, onder die zaken behoort die, zoo eenigzins mogelijk, thans niet herhaald moeten worden. Eensdeels toch vernietigt men daardoor ten volle een zeker kapitaal, want men berooft den veenman èn van zijn *grond* waaruit de turf gemaakt is, èn van de *gelden*, die het daarstellen er van hem gekost hebben; anderdeels wekt men daardoor den hoogsten wrevel op tegen eene wet, waartegen reeds zoo vele klagten bestaan, die terugstuit op eene Regering, die, gebonden door de wet, niet bij magte schijnt te zijn, remissie van accijns in dezen te geven, tenzij bij eene willekeurige exceptie.

Uwe Commissie herhaalt haren wensch, dat turfvernieling tot bekoming van vrijdom van den accijns niet weder plaats hebbe; maar zij acht deze Kamer als *wetgevend* ligchaam niet bevoegd of in staat om aan het bepaald verzoek van requestranten om remissie te voldoen. Uit hoofde deze zaak echter van veel belang voor de veenlieden moet geacht worden, aanleiding kan geven tot een voorstel van een lid dezer Kamer betrekkelijk dit onderwerp, en bij eene te wenschen herziening der accijns-wetten kan ter sprake komen, zoo stelt zij voor dit adres ter griffie, ter inzage der leden, te deponeren."

De heer ***van Heloma***: De inhoud van het adres, waarover zoo even bij monde van den heer Dirks, lid der Commissie van petitien, rapport is uitgebragt, is van belangrijken aard en uit dien hoofde wenschte ik uwe aandacht daarop, in weinige woorden, nog meer bepaaldelijk te vestigen.

Werd in adressen onlangs aan deze Kamer aangeboden en waarover in de zitting van den 23sten Februarij jl. rapport is uitgebragt, op de *algeheele afschaffing van den turf-accijns* aangedrongen, eene zaak welke ik mede zoo hoogst wenschelijk beschouwe; in dit adres nogtans wordt meer in het bijzonder ter sprake gebragt de allerverderfelijkste bepaling van art. 26 der wet van 26 December 1833 (*Staatsblad* n°. 72), houdende vernieling van bedorven turf, waarvoor remissie van den accijns wordt verlangd.

Adressanten *beklagen* zich in dat adres over het bestaan van zoodanige bepaling, en *verzoeken* om eene remissie van 25 ten honderd op den verschuldigden accijns, zich beroepende op antecedenten van het jaar 1841, toen dergelijke remissie insgelijks zoude hebben plaats gehad.

Wat nu het verzoek om remissie aanbetreft, moet ik aarzelen hetzelve te ondersteunen, omdat de wet ten deze té duidelijk spreekt en geene bepaling daarin wordt gevonden welke dat verzoek kan wettigen; er kan geene partiele remissie worden verleend, alleen algeheele, met vernieling van den turf; en het is ook zonder twijfel om die redenen, dat een adres van gelijke strekking onlangs door dezelfde adressanten aan den heer Minister van Finantien aangeboden, van de hand is gewezen.

Overigens zijn mij antecedenten van dergelijken aard en hetzelfde onderwerp bevattende, en welke in 1841 zouden hebben plaats gehad, geheel onbekend, ten ware de adressanten doelen op de in dat jaar met eenige verveeners in Drenthe geslotene transactien, in het breede behandeld in de zitting dezer Kamer van den 13den Mei 1842, te vinden in de *Staats-Courant* van den 17den Mei daarop volgende, n°. 114.

Het sluiten dier transactien is evenwel een *fait accompli* en ik laat de verantwoording daarvan over aan den destijds fungerenden Minister van Finantien. Ik zal daarover dan ook thans niet verder spreken noch in eenige beoordeeling treden, maar dit vermeen ik te moeten aanmerken, dat, mijns inziens, de remissie bij die transactien geschonken, meer in betrekking stond tot art. 16 van genoemde wet over de *tonning*, dan wel tot art. 26 waar over de *vernieling* wordt gehandeld.

Wat evenwel, Mijne Heeren, de klagte der adressanten over het bestaan van art. 26 der meermalen genoemde wet aanbetreft, zoo verklaar ik ronduit met alle kracht en zooveel mogelijk die klagte te willen ondersteunen. Zij grondt zich op regtvaardigheid en billijkheid.

Ik zal u wel niet behoeven te wijzen op het *ongerijmde* en *wreede*, als ik het zoo eens noemen mag, van die bepaling. Bij eene vernieling toch van den turf gaat voor 's Rijks schatkist de geheele accijns verloren, terwijl de verveener *alles* verliest, zoowel het fabricaat als de kosten en arbeidsloonen die hij tot de daarstelling noodig had en de grond of het veen, hetwelk hij daarvoor prijs gaf en daartoe verbruikte.

Werd deze wetsbepaling van art. 26 nu veranderd en konde er

onder zekere waarborgen eene gedeeltelijke afschrijving van accijns voor bedorven turf verleend worden, dan behoeften alle de zoo even genoemde omstandigheden, gevolgen der vernieling, geen plaats te grijpen. Het Rijk ontving dan nog altijd een gedeelte van den accijns en ook voor den verveener bleef altijd iets over.

Naar aanleiding nu van dit gesprokene zoude ik u, Mijne Heeren, voorstellen, om, bij het depôt ter griffie van het adres, door de Commissie van petitien voorgedragen, tevens afschrift van hetzelve te verzenden aan den Minister van Financien, opdat Zijne Excellentie kennis drage van de klagten en het verzoek der adressanten andermaal aan deze Kamer ingediend.

Mogt het tijdstip nog niet daar zijn dat de geheele wet op den turf-accijns zoude kunnen worden ingetrokken, welk tijdstip ik evenwel reikhalzend te gemoet zie, dan zal ten minste die Minister zijne aandacht moeten vestigen op art. 26 der wet van den 26sten December 1833, en *onverwijld* aan deze Kamer eene voordragt tot verandering van dat artikel moeten doen, meer op billijkheid en regtvaardigheid gegrond, meer in overeenstemming met het belang van 's Rijks schatkist en de verveeners zelven.

De heer **Dirks** geeft als rapporteur namens de Commissie te kennen, dat deze daarom niet had voorgesteld het adres bij afschrift aan den Minister van Finantien te verzenden, omdat de belanghebbenden zich reeds in November des verleden jaars tot den minister gewend hebben. Hij moet evenwel verklaren dat de Commissie zich wel met de door den spreker uit Friesland genomen conclusie kan vereenigen, omdat eene verzending van een afschrift van het adres naar den Minister van Finantien door de Kamer strekken kan, om het aan den Minister gedane verzoek betrekkelijk dit onderwerp te ondersteunen.

Op voorstel des Voorzitters vereenigt zich de Vergadering met de bij het rapport genomen conclusie.

Daarna brengt de Commissie voor de verzoekschriften nog de volgende verslagen uit:

bij monde van den heer **Wintgens**:

III. » *J. Plantinga* en 14 andere onderteekenaren, ingezetenen der stad Leeuwarden, verzoeken eene herziening der Grondwet met betrekking tot de militie, en geven hunne denkbeelden op omtrent de wijzigingen welke in dit punt van wetgeving zouden moeten worden gebragt. Die wijzigingen zijn in een groot aantal punten vervat en kunnen in aanmerking komen bij eene daar te stellen wet op de nationale militie, weshalve uwe Commissie adviseert om het verzoekschrift ter inzage van de leden dezer Vergadering ter griffie neder te leggen."

bij monde van den heer **van Eek**:

IV. » *Dominicus Verschaffel*, korenmolenaar en grondeigenaar, wonende te Sas van Gent, 5de district der provincie Zeeland, wendt zich met een verzoekschrift tot u, te kennen gevende:

dat hij, Belg van geboorte, zich ten jare 1830 met der woon te Sas van Gent heeft gevestigd en daar tot heden onafgebroken heeft gewoond;

dat hij tijdens de ontstane onlusten met België zich bij de gewapende volksmagt ter zijner stede heeft aangesloten, de wapenen heeft opgevat en de invallen der Belgen heeft gekeerd, tot zij door de militaire magt zijn afgelost; zijnde op 23 December 1839 door den heer Staatsraad Gouverneur van Zeeland, ten gevolge van het Koninklijk besluit van 4 Augustus te voren, aan hem als lid dier volksmagt ontslag verleend;

dat hij, als in genoemde betrekking nog dienende tijdens de uitvaardiging van Zijner Majesteits besluit van 24 Augustus 1839, (*Staatsblad* n°. 39), zijns inziens kan gerekend worden met eenige Nederlandsche militaire bediening bekleed te zijn, en daardoor te verkeeren in de termen van art. 1 van dat besluit, en derhalve de regten van Nederlander te bezitten, hetgeen hij te meer geloofde, naardien het stedelijk bestuur zijner woonplaats hem reeds vóór dat besluit als Nederlander had erkend, door hem telkens bij de verkiezing van leden voor de Provinciale Staten in Zeeland op de lijst van stemgeregtigden tot benoeming van kiezers voor den landelijken stand te plaatsen, hetgeen ook na 1839 stand bleef houden.

Verzoeker kon niet bevroeden dat het bestuur zijner woonplaats in dezen zoo verkeerd zoude hebben gehandeld en daardoor de oorzaak eener soms onwettige verkiezing in de Provinciale Staten zoude zijn, daar hij anders de bij art. 2 van het besluit van 24 Augustus 1839 vereischte verklaring in tijds zoude hebben afgelegd: en echter heeft dat bestuur thans geweigerd hem op de lijst der kiesbevoegden voor de benoeming van leden voor de Tweede en der candidaten voor de Eerste Kamer te plaatsen.

Ten gevolge dier miskenning heeft verzoeker zich bij request van 19 November ll. tot Gedeputeerde Staten van Zeeland gewend; doch bij resolutie van 24 November, n°. 28, ten antwoord bekomen, dat aan zijn verlangen niet konde worden voldaan, uit hoofde hij niet had voldaan aan art. 2 van het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839, en dat zijne deelneming aan de gewapende volksmagt evenmin als zijne benoeming ten jare 1844 tot plaatsvervangend lid in de commissie van eind-onderzoek, ter zake eener eventuele buitengewone belasting op de bezittingen (welke laatste grond door verzoeker echter toen niet was en ook nu niet wordt aangevoerd), hem kan doen rangschikken onder degenen, die volgens art. 1 van dat besluit, bij de uitvaardiging daarvan eene Nederlandsche burgerlijke of militaire bediening bekleedden.

Verzoeker meent daartegen te moeten vragen, of de leden der gewapende volksmagt, toen zij ten jare 1830 en 1831 (tijden die zoo moeijelijk als gevaarlijk waren, vooral in Sas van Gent, dat zich aansloot aan de Belgische grenzen) vrijwillig hun leven voor Vorst en Vaderland veil hadden en gewapend tegen den vijand stonden, minder moeten geacht worden te zijn, dan zij, die ten gevolge eener loting bij de krijgsdienst zijn ingelijfd?

Immers ligt het in den aard der zaak, dat ook de leden der gewapende volksmagt onder het bedoelde art. 1 worden begrepen, daar men toch niet kan aannemen, dat hij, die zich *niet* als Nederlander wil doen kenmerken op eene grensplaats in een zoo moeijelijk als gevaarlijk tijdstip, de wapens tegen zijne naburen zal opvatten; en het is dus met grond te veronderstellen dat Zijne Majesteit bij de uitvaardiging van dat besluit *al* de met *eenige* dienst bekleeden heeft op het oog gehad.

Verzoeker, die nog bereid is voor Nederland en zijnen Vorst goed en leven ten offer te brengen, hecht te veel waarde aan zijne al of niet erkenning als Nederlander, dan dat hij zulks stilzwijgend zou kunnen laten voorbijgaan, en het is daarom dat hij — wenschende, dat, hoedanig zijn toestand ook moge worden beschouwd, hem die regten worden toegekend, waarop ieder Nederlander prijs stelt — zich tot u wendt met verzoek om te overwegen:

1. de al of niet verkregene bevoegdheid van den verzoeker als Nederlander, door de vervulling zijner betrekking als lid der gewapende volksmagt ten tijde der Belgische revolutie;

2. de voortdurende erkenning van den verzoeker van de zijde zijns bestuurs in hem als Nederlander, en de alzoo aan dat bestuur te wijten achterlijkheid van den verzoeker, indien er eenige verklaring van zijne zijde ware noodig geweest.

Waarna verzoeker niet twijfelt of uwe Vergadering zal hem in dezen regt doen wedervaren, en hem als Nederlander van den jare 1839 af doen erkennen, of wel zijn verzoek hiertoe aan Zijne Majesteit willen voordragen.

Uwe Commissie is van oordeel dat aan de gedane vragen geen gevolg mag worden gegeven:

1°. toch is de dwaling van het bestuur der woonplaats des verzoekers, waardoor hij gedurende eenige jaren in staat is gesteld om staatkundige regten van den Nederlander uit te oefenen, geen grond om hem als Nederlander te kunnen erkennen;

2°. kan de deelneming aan eene gewapende volksmagt niet geacht worden te zijn eene militaire betrekking, en kan derhalve de verzoeker, hoe loffelijk zijne gedragingen ook geweest zijn, niet gezegd worden te vallen in de bepaling van art. 1 van het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39);

3°. indien al eens die bepaling hier moest gelden, dan nog zouden daardoor voor den verzoeker geene staatsburgerlijke regten ontstaan.

Volgens art. 9 der Grondwet van 1815 is men toch Nederlander, hetzij door geboorte, hetzij door wetduiding, hetzij door naturalisatie, die blijkens art. 10 slechts gedurende één jaar na het invoeren der Grondwet kan worden verleend, en een Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 is dus niet bij magte aan den vreemdeling de regten van Nederlandsch staatsburger te verleenen.

Het onderwerp in het verzoekschrift behandeld, heeft echter betrekking tot die onderwerpen, waarin bij de toekomstige organieke wetten zal worden voorzien, waarom uwe Commissie voorstelt hetzelve ter inzage der leden ter griffie dezer Vergadering neder te leggen."

De heer **Backiene** vraagt het woord en zegt de aandacht der Vergadering te willen vestigen op den belangrijken inhoud van dit verzoekschrift. Het geldt hier wel een individueel belang, maar hij moet toch opmerken dat een groot getal personen in hetzelfde geval als de adressant verkeeren. Hij gelooft dat het besluit van 24 Augustus 1839 niet geheel in overeenstemming is met de bepalingen van het tractaat hetwelk met België gesloten werd. Het is hem niet duidelijk dat iemand die de hoedanigheid van Nederlander eenmaal gehad heeft, die hoedanigheid zou kunnen verliezen na den afval der zuidelijke provincien van de noordelijke, terwijl de belanghebbende in deze streken is blijven wonen. Bij dat besluit van 24 Augustus 1839 wordt wel voorgeschreven dat ingezetenen, waarop de bepalingen van het met

België gesloten verbond van invloed zijn, binnen zekeren tijd eene verklaring moesten afleggen, of zij Nederlanders wilden blijven; maar het is niet uitgemaakt, dat de requestrant is begrepen onder degenen, waarop dat tractaat van invloed is. Indien de voormelde verklaring door de belanghebbenden niet mogt zijn gedaan, dan gelooft hij dat zij desniettemin als Nederlanders behooren beschouwd te worden, aangezien zij die hoedanigheid vóór de sluiting van het tractaat met België bezaten en de bepalingen van het tractaat daarop geen invloed uitoefenen. Het valt, naar des sprekers oordeel, niet moeijelijk na te gaan naar welke voorschriften bij analogische toepassing de hoedanigheid der bedoelde personen kan beoordeeld worden. Het tractaat verwijst naar art. 13 van het den $\frac{27\text{ April}}{3\text{ Mei}}$ 1815 tusschen Rusland en Oostenrijk gesloten tractaat geannexeerd aan de Weener congresacte, voorkomende in hetzelfde deel van de verzameling van tractaten door de Martens uitgegeven, hetwelk aldus luidt:

» Si un individu quelconque, propriétaire mixte, avait négligé au bout du terme prescrit d'une année de faire la déclaration de son domicile fixe, il sera considéré *comme étant sujet de la puissance dans les états de laquelle il avait son dernier domicile, son silence dans ce cas devant être envisagé comme une déclaration tacite.*" Hij vermeent dat de adressant en anderen met hem in hetzelfde geval verkeerende personen juist kunnen beschouwd worden van eene *déclaration tacite* te hebben afgelegd, Nederlanders te willen zijn door hier te blijven wonen en zich als ingezeten van Nederland te gedragen. Het blijkt dat dit aan de in Zeeland gevestigde autoriteiten ook alzoo is voorgekomen, daar deze de belanghebbenden steeds op de lijsten der stemgeregtigden hebben geplaatst. Eerst nu is men op het denkbeeld gekomen dat de hier bedoelde geen Nederlander is. Die meening komt hem voor onjuist te zijn, terwijl hij van oordeel is dat des adressants staatsburgerlijke regten daardoor gekrenkt zijn geworden. Hij zou wenschen dat omtrent dit punt een nader onderzoek wierd ingesteld. En bijaldien het regtens blijken mogt dat hier wettig is gehandeld, dan zou hij den Minister van Justitie wel in overweging willen geven, of niet een nieuwe termijn bij dien van een half jaar, door het besluit van 24 Augustus 1839 opgegeven, kon worden gesteld, waardoor de gelegenheid voor de belanghebbenden zou worden geopend om die verklaring van Nederlander te willen zijn alsnog af te leggen. Zulks zou dan een middel zijn van herstel voor die inwoners, welke men noch als Nederlanders noch als Belgen wil beschouwen en toch tot eene dier natien behooren. Het is om die redenen dat hij het adres gaarne bij afschrift naar den Minister van Justitie gezonden zag.

Op voorstel van den ***Voorzitter*** vereenigt zich de Vergadering met de bij het rapport genomen conclusie.

De beraadslagingen over het voorstel van den heer *Bachiene*, namelijk om het adres bij afschrift aan Zijne Excellentie den Minister van Justitie te verzenden, geopend zijnde, vraagt de heer ***van Eck*** het woord en geeft als rapporteur te kennen dat het der Commissie leed heeft gedaan geene andere conclusie te hebben kunnen nemen omtrent het adres van een man die, hoewel Belg, zich echter in der tijd zeer verdienstelijk heeft gedragen. Hij toch was een dier vele ingezetenen van het 4de en 5de district van Zeeland, die, toen na het uitbreken van den Belgischen opstand, het Gouvernement vertraagde om door het zenden van troepen die gewesten tegen eenen vijandigen inval te beschermen, zelven de wapenen hebben opgevat om die invallen te keer te gaan en die alzoo zeer veel hebben bijgedragen om Staats-Vlaanderen voor ons te behouden. In zooverre is men hem grooten dank verschuldigd. Maar hier is alleen de vraag in hoeverre aan den requestrant regt volgens de wet kan worden verleend. Aan zijn verlangen kan, naar het oordeel des sprekers, voor het oogenblik niet voldaan worden. Het zal geheel van de aanstaande wet, waarbij geregeld zal worden wie Nederlander zij, afhangen te bepalen, in hoeverre de wensch van den adressant zal kunnen worden vervuld, en indien ook in die wet geene bepalingen worden gevonden, om personen die niet in Nederland zijn geboren als Nederlanders te beschouwen, dan zal er voor den belanghebbende niets anders overblijven, dan zijne toevlugt te nemen tot het bij artikel 7 der Grondwet aangegeven middel van naturalisatie.

De vorige spreker heeft geconcludeerd om het request bij afschrift naar den Minister van Justitie te verzenden. In die conclusie moet hij namens de Commissie verklaren niet te kunnen toestemmen daar zijns inziens de adressant in geenen deele in zijne regten is te kort gedaan.

De heer ***Bachiene*** wil nog met een enkel woord het gezegde van den rapporteur beantwoorden. Hij kan niet deelen in het door dien spreker geuite gevoelen, dat de hoedanigheid van Nederlander aan iemand zou moeten ontzegd worden, omdat er nog geene wet bestaat die *verklaart*, wie Nederlander is. Zoodanige bewering bewijst inderdaad te veel, naar hij meent, daar de hoedanigheid van Nederlander ook zonder die wet *bestaat*, en met die verwijzing naar eene eventueel te maken wet de belanghebbende zijns inziens ook niet geholpen is. *Op dit oogenblik* wil men de bedoelde personen, die steeds tot het Koningrijk der Nederlanden behoord hebben, niet als Nederlander beschouwen; zij behooren ook niet tot België, terwijl zij toch wel tot eenig Rijk zullen moeten behooren. Maar hoe dit ook zij in allen gevalle blijft hij toch aandringen op de door hem gedane vraag om hun een nieuwen termijn te stellen, ten einde de gelegenheid voor hen te openen, de verklaring af te leggen dat zij Nederlanders willen blijven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** verklaart, dat hij in zeker opzigt er niets tegen kan hebben, dat aan het verzoek van den vorigen spreker worde voldaan, aangezien alsdan de Regering op het stuk de aandacht zou kunnen vestigen, in geval de daarin behandelde quaestie ter sprake mogt worden gebragt. Hij meent evenwel te moeten doen opmerken, dat het gevolg van dat renvooi eenvoudig zal zijn, dat eventueel het hier bedoelde punt door den Minister in overweging zal genomen worden, geenszins dat omtrent dat request eenige nadere inlichting aan de Kamer zal gegeven worden. Hij gelooft evenwel niet, dat het in de bedoeling der Kamer kan zijn, om dergelijke renvooijen zoodanig te vermenigvuldigen, dat zij als een tweede depôt ter griffie zouden kunnen beschouwd worden. Het is om die redenen dat hij in overweging geeft, of de verzending van het request bij afschrift in het onderhavige geval wel noodig zal wezen.

De heer ***de Man*** ondersteunt het gevoelen van den vorigen spreker. Hij meent dat het in de bedoeling der voorschriften van het Reglement van Orde ligt om soortgelijke verzendingen niet anders dan hoogst spaarzaam te doen plaats hebben. Het komt hem voor, dat wanneer van dit vermogen té veel en te dikwijls gebruik wordt gemaakt, de kracht en de invloed daarvan juist verminderen zal. Het is op dien grond dat hij zich tegen het renvooi naar den Minister van Justitie verklaart.

De heer ***Thorbecke*** ondersteunt het gevoelen van den laatsten spreker. Spreker zelf ontleent eene andere bedenking tegen het voorstel van hetgeen de geachte voorsteller uit Zeeland in de laatste plaats zeide. Hij wenscht de verzending aan den Minister van Justitie, dewijl die aanleiding zou kunnen geven, hetzij tot het nemen van een nieuw Koninklijk besluit aangaande de personen, verkeerende in gelijken toestand als de verzoeker, hetzij om den nu gesloten termijn van het besluit van Augustus 1839 andermaal te openen. De Kamer, het voorstel van het geachte lid uit Zeeland aannemende, zou dus erkennen, dat een Koninklijk besluit de hoedanigheid van Nederlander aan iemand zou kunnen verleenen, welke die hoedanigheid op grond der wet niet bezat. De Vergadering zou dus aannemen, dat die hoedanigheid van een ander gezag dan die der wet zelve zou kunnen afhangen. Spreker gelooft niet, dat de Vergadering hiertoe zal willen besluiten.

De Commissie, belast met het uitbrengen van verslag over de verzoekschriften, heeft het nederleggen ter griffie voorgesteld, schoon erkennende, dat hetgeen de verzoeker vraagt buiten de bevoegdheid dezer Vergadering ligt. Zij heeft gemeend, dat kennisneming van het de vragen van den verzoeker voorafgaande vertoog hier nuttig kon zijn. Zij heeft dus het oordeel, of de Kamer bevoegd ware, niet doen afhangen van hetgeen door den verzoeker wordt verlangd, maar van den aard der beschouwingen door hem in het midden gebragt. Spreker gelooft, dat dit voor het vervolg opmerking verdient. Hij wil er nu, daar het besluit der Vergadering is gevallen, niet meer bijvoegen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

De Vergadering alsnu ter stemming overgaande, wordt het voorstel van den heer Bachiene om het adres bij afschrift naar den Minister van Justitie te verzenden, met 59 tegen één stem verworpen.

Voor heeft gestemd de heer Bachiene.

De Commissie voor de petitien brengt alsnu nog de volgende rapporten uit:

bij monde van den heer ***van Eck:***

V. » *Anthonius van Quekelberge*, *Jacobus Bernardus Koekuyt*, *Josephus Koekuyt*, *Levinus Causyn*, *Ferdinandus Verheeke*, *Pieter Jacobus Geernaert*, *Pieter Matthijs* en *J. F. de Rijcke*, allen landbouwers in België geboren," en wonende de zeven eerste te Eede, de laatste te St. Kruis, 4de district van Zeeland, wenden zich bij verzoekschrift tot u.

Ofschoon sedert 1799, 1808, 1813, 1814, 1815, 1822, 1828

en 1829 zich in hunne genoemde woonplaats hebbende gevestigd, vielen ook zij in de termen van het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39). Van de bepalingen van dat besluit, welke hun *toen* meer onverschillig waren, is door hen geen gebruik gemaakt: *nu*, nu de Nederlandsche burger zijne vertegenwoordigers zelf verkiest, is het voor hen van het grootste belang daaraan te kunnen medewerken.

Zonder in onderzoek te treden of bij het kracht van wet verkregen hebbend provisioneel kiesreglement (wet van 11 October 1848, *Staatsblad* n°. 70) geen onderscheid zoude behooren gemaakt te zijn om als Nederlander te worden aangemerkt, omtrent die personen die eenen korteren of langeren tijd in dit Rijk zijn gevestigd geweest, wenschen de verzoekers dat het u behage om bij de voordragt van de kies-, provinciale en gemeentewetten, het daarhenen te leiden, dat daarbij bepalingen worden gemaakt en opgenomen, dat ingezetenen, die gedurende een zeker te bepalen getal jaren in dit Rijk zijn gevestigd geweest, met Nederlanders zullen worden gelijkgesteld en, den gevorderden census betalende, mitsdien bevoegd zijn het kiesregt uit te oefenen, opdat er in het onbillijke, zoo niet onregtvaardige, dat het voorloopige kiesreglement bevat, worde voorzien.

Uit hoofde het onderwerp, waarover het verzoekschrift handelt, behoort tot de zoodanige, tot de beoordeeling waarvan de Kamer te eeniger tijd zou kunnen worden geroepen, stelt uwe Commissie voor hetzelve ter inzage der leden, ter griffie dezer Vergadering neder te leggen."

bij monde van den heer ***Meeussen***:

VI. » Bij de Commissie voor de verzoekschriften is ingekomen een adres van *G. van Gendt* en nog vijftien andere inwoners der gemeente Gent, provincie Gelderland, waaronder vier leden van den gemeenteraad. Adressanten geven daarin te kennen, dat door den Gouverneur van hun gewest aan het gemeentebestuur van Gent de vraag is gerigt, of die gemeente niet gevoegelijk zou kunnen worden vereenigd met de naburige gemeente Bemmel; dat de meerderheid van den raad voor de vereeniging is gestemd, maar tegenkanting ontmoet bij het hoofd der gemeente.

Zij staven door opgave van cijfers het wenschelijke eener ineensmelting der genoemde gemeenten uit een geldelijk oogpunt, en roepen de medewerking dezer Kamer in tot bevordering dier vereeniging, die ook door hen wordt verlangd.

Dit verzoek heeft betrekking op eene eventueel voor te dragen wet tot vereeniging der genoemde gemeenten, en de mededeeling van den inhoud van dit adres aan den Minister van Binnenlandsche zaken, ter informatie, komt doelmatig voor.

Uwe Commissie heeft dienvolgens de eer aan deze Kamer voor te dragen, om het verzoekschrift ter griffie neder te leggen ter inzage der leden, en afschrift daarvan te doen toekomen aan den heere Minister van Binnenlandsche Zaken."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij de rapporten genomen conclusien.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[XII. 1.]

VERSLAG *der Commissie, belast met de herziening van het Reglement van Orde der Kamer*, uitgebragt in de zitting van den 1sten Maart 1849.

Bij een besluit der Kamer van den 19den Februarij jl. werd eene Commissie uit haar midden, uit de ondergeteekenden zamengesteld, met de vereerende taak belast, om het Reglement van Orde te herzien en daaromtrent bepaalde voorstellen aan de Vergadering te doen. Aan de Commissie werd de keus gelaten, om òf reeds dadelijk die opdragt in hare volle uitgestrektheid te vervullen, òf wel zich voorloopig te bepalen tot het voorstellen van zoodanige voorzieningen, die meer bepaald spoed vereischen en uit de herziening der Grondwet voortvloeijen.

Uwe Commissie heeft gemeend, eene proef te moeten wagen, om de herziening in eens ten einde te brengen, en dus niet een voorloopigen, minder volledigen arbeid aan het oordeel der Kamer te onderwerpen. Onderscheidene redenen moesten haar tot het inslaan van dien weg nopen. De grenslijn tusschen hetgeen de behoefte van het oogenblik vordert en tot een later tijdstip kan worden verschoven, was moeijelijk te trekken. Eene doorgaande herziening van het Reglement was reeds daarom noodzakelijk, omdat de bepalingen daarvan overal, ook waar anders geene spoedvereischende verandering noodig scheen, met den tekst der vernieuwde Grondwet in overeenstemming moesten worden gebragt. In een tijdperk als het tegenwoordige kon het min voegzaam worden geacht, de Kamer twee maal, kort achtereen, te noodzaken, andere gewigtige zaken onafgedaan te laten, om al hare aandacht tot het Reglement van Orde te bepalen.

Hierbij kwam nog eene andere, veel afdoende reden. Even noodzakelijk als de Commissie het acht, dat de uitoefening der nieuwe regten, bij de Grondwet van 1848 aan de Tweede Kamer toegekend, en waaronder het zoogenaamde regt van amendement eene eerste plaats bekleedt, dadelijk geregeld worde, even wenschelijk en onvermijdelijk is het, naar haar oordeel, dat omtrent de wijze van overweging, bearbeiding en beraadslaging der regerings-voorstellen zonder eenig uitstel die verbeteringen worden ingevoerd, welke de nieuwe Kamer in staat kunnen stellen, van den aanvang harer werkzaamheden af, ten volle aan hare roeping te beantwoorden. De behoefte aan zoodanige verbeteringen werd sedert lang in de vorige Kamer bij een deel der leden zeer levendig gevoeld. Hunne wenschen op dit punt hadden steeds hinderpalen ontmoet: maar die hinderpalen bestaan thans niet meer. Wanneer alzoo onmiddellijk aan het gewigtigste deel van het Reglement de hand kon en moest worden geslagen, waarom zou men dan de herziening van het overige, die betrekkelijk zooveel tijd en moeite niet kon kosten, tot een later tijdstip verschuiven?

Het doet intusschen der Commissie leed, dat zij, ten gevolge van den spoed, dien zij zich tot pligt moest stellen, omtrent twee punten, beide door haar van groot belang geacht, aan haren arbeid nog niet die volledigheid kan geven, waarnaar zij anders heeft getracht. — Het *eerste* punt betreft het regt van onderzoek (enquête), bij art. 90 der Grondwet aan de Tweede Kamer gewaarborgd. Er is, naar het oordeel der Commissie, geen twijfel aan, dat de Kamer bevoegd is, om zelve bij haar Reglement te regelen, in welke gevallen en onder inachtneming van welke vormen zij voortaan dit haar toegekend regt zal uitoefenen; maar te gelijk heeft de Grondwet het vaststellen eener wet omtrent dat regt voorgeschreven. Die wet kan niet ingrijpen op de aangeduide bevoegdheid der Kamer, maar daar zij de wijze zal moeten omschrijven, waarop de besluiten der Kamer tot het houden van enquête door anderen buiten haar zullen moeten worden nagekomen, zal er verband moeten bestaan tusschen de in het Reglement op te nemen voorschriften op dit punt en de bepalingen der bedoelde wet. Zoolang derhalve deze laatste niet tot stand is gebragt, gaat de regeling dezer aangelegenheid bij het Reglement met eigenaardige bezwaren gepaard, welker wegneming de Commissie wel niet onmogelijk, maar toch niet gemakkelijk acht.

Van een geheel anderen aard is het *tweede* punt, dat de Commissie op het oog heeft. Zij is diep doordrongen van de overtuiging, dat de onvolledige en trage openbaarmaking van de handelingen der Kamer, die tot nu toe plaats vindt, niet langer mag voortduren. Openbaarheid, volledige, onverwijlde openbaarheid behoort tot het wezen van den constitutionnelen regeringsvorm. Elk woord, dat in de vergaderzaal der Nederlandsche Volksvertegenwoordigers wordt uitgesproken, moet, even als zulks in andere constitutionnele Rijken plaats vindt, dadelijk worden opgevangen, door de drukpers gemeen gemaakt en binnen zeer korten tijd door ieder burger van den Staat gelezen kunnen worden. De Kamer is het aan hare eigene waardigheid verschuldigd; zij is het jegens de natie, die zij vertegenwoordigt, verpligt, dat dit in de meeste volkomenheid plaats vinde. Al had dan ook de Commissie bij het besluit der Kamer van den 20sten Februarij niet den bepaalden last ontvangen, om mede op dit gewigtig punt hare aandacht te vestigen en met opzigt tot de in onze vergaderzaal werkzame snelschrijvers en het openbaar maken van hunnen arbeid verbeteringen te beramen en voor te stellen, zij zou zich daartoe zedelijk verpligt hebben geacht. Werkelijk hebben over deze aangelegenheid zeer ernstige overleggingen bij de Commissie plaats gehad. De daarbij genomene besluiten zijn echter niet tot zoodanige rijpheid kunnen komen, als wij voor het opnemen daarvan in ons voorstel noodzakelijk moesten keuren; en zulks eenig en alleen, omdat de Commissie te dezer zake bepaalde inlichtingen van buiten noodig had, die in het kort tijdsbestek, waarin zij haren arbeid moest voltooijen, niet volledig genoeg konden worden ingewonnen. De Commissie behoudt zich echter voor, weldra op deze zaak bepaald terug te komen.

Voor het overige neemt de Commissie de vrijheid, zich aan de bij dit verslag gevoegde voorstellen tot wijziging en aan de daarbij behoorende nota tot toelichting te gedragen. Zij vleit zich, dat men haar de beknoptheid, bij het opstellen van het laatste stuk in acht genomen, dat over bloote verbeteringen van redactie meestal het stilzwijgen bewaart, niet ten kwade zal duiden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie, den 1sten Maart 1849.

THORBECKE,
DUIJMAER VAN TWIST.
NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
BACKER.
FOKKER.

[XII. 2.]

VOORGESTELDE WIJZIGINGEN *in het Reglement van Orde voor de Vergadering der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.*

HOOFDSTUK I.

Van de eerste werkzaamheden der Kamer en het onderzoek der geloofsbrieven.

Art 1. De eerste bijeenkomst na de opening (art. 95 der Grondwet) wordt belegd door het oudste lid in jaren, die daarin het voorzitterschap bekleedt.

Art. 2. In geval van eene vernieuwing der Kamer voor het geheel of voor de helft, benoemt de tijdelijke Voorzitter, zoodra meer dan de helft der leden tegenwoordig is, twee of meer commissien, elk van drie leden, tot het onderzoek van de geloofsbrieven der nieuw benoemde leden. In elk ander geval wordt ééne zoodanige commissie door den Voorzitter benoemd.

Art. 3. Deze commissien brengen, na gedaan onderzoek van de geloofsbrieven, van de overige vereischte stukken en van die, welke over de verkiezing der nieuwe leden kunnen zijn ingekomen, bij monde van een door haar daartoe benoemd lid, verslag uit, waarna de Vergadering over de toelating beslist.

Art. 4. Indien er omtrent de toelating van eenig lid verschil van gevoelen oprijst, en de Kamer niet dadelijk beslist, bepaalt zij eenen dag, op welken de behandeling van het geschilpunt zal plaats hebben, of verzendt zij het verslag der commissie naar de afdeelingen; zij gaat inmiddels met hare werkzaamheden voort.

Art. 5. Elk lid doet van zijne verkiezing blijken door de overlegging van de in art. 25 van het voorloopig kiesreglement omschreven stukken.

Art. 6 valt geheel weg.

HOOFDSTUK II.

Van den Voorzitter.

Art 7. Na het toelaten der nieuw benoemde leden, voor zoover dit zonder uitstel heeft kunnen geschieden, of anders dadelijk, in de eerste bijeenkomst na de opening, gaat de Kamer over tot het maken eener opgave van drie leden, aan den Koning aan te bieden, om daaruit één te benoemen tot Voorzitter voor het tijdperk der zitting. (Art. 84 der Grondwet.)

De Artt. 8, 9 en 10 blijven onveranderd

Art. 11. Het voorzitterschap wordt gedurende die rede, gelijk mede bij ziekte of afwezigheid van den Voorzitter, waargenomen door een der leden, die met hem, volgens art. 7, op de laatst aangebodene opgave aan den Koning zijn gebragt. Het lid, wiens naam in de volgorde der opgave vroeger is geplaatst, komt voor deze tijdelijke waarneming het eerst in aanmerking

Art. 12. Bij het openvallen tusschentijds van het voorzitterschap, gaat de Vergadering over tot het maken eener nieuwe opgave van drie leden.

Het voorzitterschap valt open, wanneer de Voorzitter gedurende zes achtereenvolgende weken buiten staat is geweest, deze zijne betrekking waar te nemen

De Artt. 13 en 14 blijven onveranderd.

Art. 14a. De Kamer benoemt nevens den Griffier een Commies-griffier. De overige ambtenaren ter griffie worden insgelijks door de Kamer, op voordragt der Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden, benoemd.

HOOFDSTUK III

Van het houden der vergaderingen.

De Artt. 15, 16 en 17 blijven onveranderd.

Art. 18. Bijaldien een half uur na den, voor de vergadering van dien dag, vastgestelden tijd, het vereischte getal leden niet tegenwoordig is, opent de Voorzitter de bijeenkomst en doet de namen der afwezige leden oplezen, welke in de Staats-Courant vermeld worden. Hij kan kennis geven van de ingekomen stukken en overnemen de voorstellen, welke van regeringswege worden aangeboden.

De bijeenkomst wordt daarna door den Voorzitter tot nadere bijeenroeping uitgesteld.

Art. 19. Na het openen der Vergadering worden de notulen der vorige door den Griffier gelezen. Die notulen behelzen, behalve de namen der leden, die tegenwoordig waren, het woord voerden en bij de stemmingen zich voor of tegen verklaarden, eene beknopte opgave van den inhoud van alle ingekomene stukken, de titels van aangebodene boekwerken, en inzonderheid de omschrijving van alle gedane mededeelingen, kennisgevingen en voorstellen en van alle door den Voorzitter of de Vergadering genomene besluiten.

Art. 20 blijft onveranderd.

Art. 21. Aan den Voorzitter wordt overgelaten, om, als de zaak dit vordert, aan een genomen besluit zonder resumtie gevolg te geven.

Indien hij van die bevoegdheid gebruik maakt en het besluit bestemd was om naar buiten te werken, geeft hij daarvan kennis aan de Vergadering.

Art. 22. In de laatste bijeenkomst, welke die der sluiting vooraf gaat, worden de notulen, zoo mogelijk nog staande de vergadering, aan hare goedkeuring onderworpen.

Art. 23 blijft onveranderd.

Art. 24. Na de goedkeuring der notulen, doet de Voorzitter eene korte opgave van alle de bij hem, sedert de laatste vergadering, ingekomen stukken.

Hij doet alle besluiten en mededeelingen van de Regering ontvangen voorlezen, ten ware de Vergadering dit niet noodzakelijk oordeelt, en stelt zoodanige beslissing aan de Kamer voor, als de aard der stukken medebrengt.

De Kamer stelt de bij haar van regeringswege ingekomen stukken, die een bepaald onderzoek ten gevolge kunnen hebben, en niet zijn voorstellen of daartoe behooren, in handen eener Commissie van vijf leden, ten einde daarover een verslag op te maken en een besluit aan de Vergadering voor te stellen.

Art. 25 blijft onveranderd.

Art. 26. Geen lid voert het woord, dan na het van den Voorzitter verzocht en verkregen te hebben. De Voorzitter verleent het woord in de tijdorde, waarin het is gevraagd.

De Artt. 27 en 28 worden door de zes volgende vervangen:

Art. 27a. Die tijdorde kan echter altijd verbroken worden, wanneer een lid het woord vraagt, om een persoonlijk feit toe te lichten of wel over de vaststelling van het vraagpunt, hetwelk door de Kamer moet beslist worden, of eindelijk om eene motie van orde te doen.

Art. 27b. De beraadslaging over een voorstel van wet is tweeledig; zij bepaalt zich in de eerste plaats tot het onderwerp in het algemeen, daarna tot de bijzondere artikelen van het voorstel.

Art. 27c. Bij de beschouwingen over het onderwerp in het algemeen komen uitsluitend het beginsel en het geheel der voordragt in aanmerking. De Kamer kan méde tot eene afzonderlijke beraadslaging over elke der hoofd-afdeelingen eener voordragt besluiten.

Art. 27d. De beraadslaging over de artikelen heeft in hunne volgorde plaats; zoodanig, dat bij ieder artikel tevens de daartoe betrekkelijke wijzigingen worden behandeld.

Art. 27e. Zoodra een voorstel van wet aan de orde is gesteld, kunnen de leden zich ter griffie aanmelden, om zich op de lijst der sprekers in te schrijven, waarvan de volgorde afhangt, waarin hun het woord zal worden verleend. Die voorafgaande inschrijving heeft echter alleen voor de beschouwingen over het onderwerp in het algemeen plaats.

Art. 27f. Eene motie van orde tot het doen sluiten der beraadslagingen moet, vóór de Voorzitter die in omvraag brengen kan, door vier leden, behalve den voorsteller, worden ondersteund.

De sluiting in dit en alle andere gevallen kan niet plaats hebben dan nadat de Voorzitter aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur en commissarissen des Konings, of wel aan de voorstellers, heeft gevraagd, of zij nog het woord verlangen te voeren.

De Artt. 29 en 30 vallen geheel weg.

De Artt. 31, 32, 33 en 34 blijven onveranderd.

Art. 35. Indien een spreker voortgaat met zich eene afwijking te veroorloven, stelt de Voorzitter aan de Kamer voor, om hem gedurende de vergadering, waarin dit plaats heeft, het woord te ontnemen.

Art. 36. Niemand voert meer dan twee malen over hetzelfde onderwerp het woord, tenzij de Kamer hem hiertoe verlof geve.

De Artt. 37 en 38 vallen geheel weg.

Art. 39. Zoodra de beraadslagingen gesloten zijn verklaard, gaat de Vergadering tot de stemming over. Vóór de hoofdelijke omvrage wordt door het lot beslist, bij welk nummer van de presentielijst de omvraag een aanvang neemt; geschiedende deze daarop naar volgorde. De Voorzitter brengt zijne stem het laatst uit.

Art. 40. Ieder lid is verpligt zijne stem uit te brengen, en zulks te doen met de woorden *voor* of *tegen*, zonder eenige bijvoeging.

Artt. 41 en 42. De hoofden der departementen van algemeen bestuur, alsmede de commissarissen des Konings, hebben eene voor hen bestemde zitplaats in de Vergadering. De Voorzitter verleent hun het woord, wanneer en zoo dikwijls zij dit in deze hunne betrekking verlangen. Zij mogen het echter eerst vragen, nadat de spreker, die aan het woord is, zijne rede geëindigd heeft.

Art. 43. Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt.

Bij staken van stemmen wordt het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

In deze en evenzoo in eene voltallige vergadering, wordt, bij staken van stemmen, het voorstel geacht niet te zijn aangenomen. (Art. 101 der Grondwet).

De Artt. 44 en 45 blijven onveranderd.

HOOFDSTUK IV.

Van het doen van keuzen of voordragten van personen.

Art. 46. Bij iedere keuze of voordragt van personen aan de Tweede Kamer der Staten Generaal opgedragen, benoemt de Voorzitter vier leden tot stemopnemers. Zij overtuigen zich, dat het getal stembiljetten gelijk is aan dat van de tegenwoordig zijnde leden, openen de biljetten, lezen de ingeschreven namen op en maken de uitkomst der stemming bekend.

De Artt. 47, 48, 49 en 50 blijven onveranderd.

Artt. 51 en 52. Bijaldien ook dan nog de volstrekte meerderheid van stemmen door niemand verkregen is, heeft er eene derde stemming plaats over de twee personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Art. 53. Indien het bij de tweede stemming niet uitgemaakt is tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er nog eene voorafgaande stemming over de betrokkene personen plaats.

Art. 54. Indien, in het geval bij het vorig artikel bedoeld, of bij de eindstemming, de stemmen staken, beslist het lot.

Art. 54a. De bovenstaande bepalingen omtrent de wijze van stemmen zijn ook op alle keuzen in en door de afdeelingen en in de verschillende commissien toepasselijk.

De Artt. 55 en 56 blijven onveranderd.

HOOFDSTUK V.

Van raadpleging met gesloten deuren. (Comité-generaal.)

Art. 57. De deuren worden gesloten, wanneer een tienle gedeelte der aanwezige leden het vordert of de Voorzitter het noodig keurt.

De Vergadering beslist, of met gesloten deuren zal worden beraadslaagd.

Over de punten in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook een besluit worden genomen. (Art. 96 der Grondwet.)

De Artt. 58 en 59 vervallen.

Art. 60 blijft onveranderd.

Art. 61. De geheimhouding wordt door alle de leden en door den Griffier in acht genomen, tot dat die op gelijke wijze wordt opgeheven.

Art. 62 blijft onveranderd.

HOOFDSTUK VI.

Van het verzenden der voorstellen des Konings, hetzij van wet, hetzij andere, naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar, en van die der rapporteurs.

Art. 63 blijft onveranderd.

Art. 64. Na de loting vereenigen zich de leden in elke afdeeling en gaan over tot de benoeming van eenen voorzitter, wien de taak is opgedragen de overwegingen in de afdeeling te leiden.

Art. 65 blijft onveranderd.

Art. 66. De keuze van voorzitter en tweeden voorzitter wordt aan den Voorzitter der Kamer opgegeven en door hem der Vergadering medegedeeld.

Art. 67. De Centrale Afdeeling is zamengesteld uit den Voorzitter der Kamer en de voorzitters der afdeelingen; zij wordt voorgezeten door den Voorzitter der Kamer en bijgestaan door den Griffier.

Art. 68. Alle voorstellen, hetzij van wet, hetzij andere, door den Koning aan de Kamer ingezonden, worden dadelijk gedrukt en aan de leden rondgedeeld.

Art. 69. Zij worden verzonden naar de afdeelingen van het tijdvak, gedurende hetwelk zij inkomen.

Zoodanige voorstellen, waarvan bij het vernieuwen der afdeelingen de overweging nog bij geene dezer is aangevangen, worden bij de nieuwe afdeelingen overgebragt.

Wanneer, bij het niet aannemen van een voorstel, in de plaats daarvan een ander bij de Kamer, in dezelfde zitting, inkomt, wordt dit verzonden naar de afdeelingen, die met het overwegen des eersten voorstels belast zijn.

Ook bij het ontvangen van voorstellen, die met vroegere in een zeer naauw verband staan, worden de laatst ingekomene, met goedvinden der Kamer, aan dezelfde afdeelingen, die met het overwegen der vroegere belast zijn, verzonden.

Art. 70. De Centrale Afdeeling regelt, zoo zij het noodig oordeelt met overleg van de hoofden der departementen van algemeen bestuur, de volgorde, waarin de verschillende voorstellen zullen worden overwogen; van deze regeling wordt aan de afdeelingen kennis gegeven.

Art. 71. Eerst na verloop van twee vrije dagen na de ronddeeling der voorstellen, worden de leden in de afdeelingen tot overweging daarvan opgeroepen, tenzij de Centrale afdeeling, in bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken, eene vroegere overweging noodig oordeelt.

Art. 72. De voorzitters der afdeelingen geven, zoo noodig na onderling overleg, aan de overweging in de afdeelingen zoodanige leiding, als zij nuttig oordeelen; daarbij echter zorgende, dat aan de leden de gelegenheid gegeven worde, om hunne bedenkingen zoo in het algemeen als over de bijzonderheden der voorstellen, in het midden te brengen.

Art. 72a. Het staat aan elk lid vrij, mits in de afdeeling tegenwoordig zijnde, om schriftelijke en onderteekende nota's, beschouwingen over het voorstel of daarin te brengen verbeteringen behelzende, in te leveren. Zij worden aldaar voorgelezen en aan den voorzitter ter hand gesteld.

Art. 73. De afdeeling benoemt, na den afloop der overweging, één harer leden tot rapporteur voor het voorstel. De ingeleverde nota's worden aan dien rapporteur ter

hand gesteld, die deze stukken in de commissie van rapporteurs overbrengt.

De voorzitter der afdeeling is mede tot rapporteur benoembaar. Van de benoeming wordt kennis gegeven aan den Voorzitter der Kamer, die daarvan aan de Vergadering mededeeling doet.

Art 73a. Niemand behoeft te gelijker tijd rapporteur over meer dan twee voorstellen te zijn, tenzij deze met elkander in verband staan.

Art. 74 valt geheel weg.

Art. 75 vervalt hier, als reeds in art. 72a begrepen.

Art. 76. Zoodra de overweging in al de afdeelingen is afgeloopen, komen de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen in de afdeelingen is aangemerkt, behandeld of verlangd geworden.

Zij kiezen uit hun midden eenen voorzitter, die met de leiding der werkzaamheden belast blijft en van zijne keuze kennis geeft aan den Voorzitter der Kamer.

De commissie van rapporteurs wordt zooveel mogelijk bijgestaan door den Griffier.

Zij zorgt steeds, dat de loop van hare werkzaamheden aan den Voorzitter der Kamer bekend zij, die, des verkiezende, de zamenkomsten der commissie bijwoont.

Art. 77 blijft onveranderd.

Art. 77a. De commissie benoemt een van hare leden, den voorzitter daaronder begrepen, tot algemeenen rapporteur.

Art 77b. Des geraden, treedt de commissie, door de tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, in overleg met de hoofden der departementen van algemeen bestuur, die in het voorstel betrokken zijn.

Art. 77c. Het verslag door den algemeenen rapporteur opgemaakt wordt door de commissie vastgesteld.

Art. 77d. Dat verslag bevat eene beoordeeling van het voorstel en eene opgave der verbeteringen voor welke de commissie het vatbaar acht. Het eindigt met der Vergadering de aanneming van het voorstel, met of zonder verbeteringen, of ook de afwijzing daarvan aan te raden.

Art 77e. Het wordt namens de commissie, in eene openbare zitting ter tafel gebragt en voorgelezen door den algemeenen rapporteur, wanneer de Vergadering de voorlezing verlangt. Daarna wordt het aan de leden alsmede aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur gedrukt rondgedeeld. De Kamer bepaalt den dag der beraadslaging; welke beraadslaging, met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken, niet vroeger dan twee maal vier en twintig uren na het uitbrengen van het verslag kan worden vastgesteld.

Art. 77f. Van het oogenblik af dat het verslag is uitgebragt tot vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging, staat het aan ieder lid vrij, door hem onderteekende wijzigingen in het aanhangige voorstel ter griffie in te zenden, die na afloop van den termijn met den meesten spoed gedrukt en rondgedeeld worden.

Art. 77g. Nadat de beraadslaging geopend is, wordt de loop daarvan in overeenkomst met de beginselen, in de artt. (27b tot 27f) van dit Reglement vastgesteld, geregeld.

Art. 77h. Zoodra, na het sluiten der beraadslagingen over het voorstel in zijn geheel, een der artikelen aan de orde is gesteld, staat het aan ieder lid vrij, behalve de wijzigingen, waarvan in art. (77f) is gesproken, nog andere wijzigingen van het artikel voor te stellen. Deze wijzigingen moeten altijd schriftelijk aan den Voorzitter ter hand worden gesteld.

Art. 77i. Elke wijziging, hetzij vroeger ingezonden, hetzij gedurende de beraadslaging ingeleverd, kan door den voorsteller worden toegelicht, doch geen onderwerp van beraadslaging voor de Kamer uitmaken, tenzij die òf door de commissie van rapporteurs òf door ten minste vijf leden ondersteund wordt.

Art. 77j. Over elke wijziging wordt gedurende de beraadslaging het oordeel der Commissie gevraagd. Wanneer het wijzigingen geldt, die niet volgens art. (77f) vooraf ingezonden en rondgedeeld zijn, kan de commissie het uitstel der beraadslagingen vorderen tot het doen van haar onderzoek. Zulk een uitstel kan in het gestelde geval ook op verlangen van tien leden worden bepaald. Wanneer daartoe wordt overgegaan, wordt de wijziging òf blootelijk naar de commissie van rapporteurs òf naar de afdeelingen verzonden.

Art. 77k. Wanneer niemand meer wijzigingen in het aan de orde zijnde artikel van het voorstel wenscht voor te stellen, noch daaromtrent het woord verlangt te voeren, wordt de beraadslaging over dat artikel gesloten.

Daarna wordt tot de stemming overgegaan, en wel zoodanig, dat eerst elke ondergeschikte wijziging, daarna de wijziging, waartoe zij betrekking heeft, en eindelijk het artikel zelf, hetzij gewijzigd hetzij niet gewijzigd, in hoofdelijke omvraag wordt gebragt.

Art. 77l. De eindstemming over het voorstel in zijn geheel, heeft altijd bij hoofdelijke oproeping plaats.

De Artt. 78—84 vallen, voor zoover zij niet in de bovenstaande zijn begrepen, geheel weg.

HOOFDSTUK VII.

Van voorstellen, ingevolge de artt. 110 en 111 der Grondwet te doen, en van het vragen van inlichtingen volgens art. 89 der Grondwet.

Art. 85. De Kamer kan, des goedvindende, besluiten tot het benoemen eener commissie van vijf leden, uit en door iedere afdeeling één, ten einde te overwegen, of en in welken zin omtrent een bepaald onderwerp een voorstel op grond van artt. 110 en 111 der Grondwet zal worden gedaan.

Art. 86. Alle voorstellen, door leden ingevolge de artt. 110 en 111 der Grondwet aan de Vergadering te doen, worden, daags te voren, in schrift gebragt en onderteekend, aan den Voorzitter ter hand gesteld.

De Artt. 87 en 88 blijven onveranderd.

Art. 89. Het voorstel en de memorie van toelichting worden gedrukt aan de leden rondgedeeld.

Art. 90. Deze stukken worden aan de afdeelingen verzonden, alwaar aanvankelijk wordt overwogen, of het voorstel al dan niet een onderwerp van nader onderzoek zal uitmaken. Van deze overweging wordt een verslag door de commissie der hiertoe te benoemen rapporteurs vastgesteld en in eene openbare zitting uitgebragt. De Kamer bepaalt den dag der beraadslaging.

Tot het nader onderzoek van het voorstel door de Kamer besloten zijnde, wordt hierbij gehandeld op gelijke wijze als zulks bij de artt. (70 tot 77e) omtrent de voorstellen door den Koning ingezonden, is bepaald, met dien verstande, dat hetgeen bij art. (77b) omtrent het overleg met de hoofden van departementen van algemeen bestuur is verordend, in dit geval toepasselijk wordt op het overleg met de voorstellers.

Art. 91. Bij de beraadslaging over eenig gedaan voorstel, heeft de voorsteller het regt telken reize de sprekers te beantwoorden. Op die beraadslaging zijn de bepalingen der artt. (77f tot 77l) van dit Reglement in allen deele toepasselijk.

Art. 91a. Indien een lid ten aanzien van een bepaald door hem aangeduid onderwerp, dat vreemd is aan de orde van den dag, inlichtingen van een der hoofden van departementen van algemeen bestuur verlangt, vraagt hij verlof aan de Kamer tot het doen der vragen. De Kamer, dat verlof verleenende, bepaalt een dag, waarop de vragen zullen gedaan worden. De betrokken Minister wordt daarop door tusschenkomst des Voorzitters uitgenoodigd, om op den bepaalden dag in de vergadering tegenwoordig te zijn.

Er kan ook dadelijk tot het doen der vragen worden overgegaan, zoo de Minister tegenwoordig is, en de Kamer

het goedvindt. De Minister geeft alsdan, des verkiezende, dadelijk de verlangde inlichtingen.

HOOFDSTUK VIII.

Van de adressen en voordragten.

Art. 92. Het adres, door de Kamer in antwoord op de openingsrede den Koning aan te bieden, en alle andere voordragten, volgens art. 113 der Grondwet, van de Kamer uitgaande, worden ontworpen door eene commissie, bestaande uit vijf leden, uit en door elke afdeeling één te kiezen.

Art. 93. De werkzaamheden dezer commissie worden door den Voorzitter der Kamer geleid.

Art. 94. Het ontwerp der commissie wordt ter tafel gebragt, naar de afdeelingen verzonden en aldaar overwogen, na gedrukt te zijn rondgedeeld.

De Artt. 95, 96 en 97 blijven onveranderd.

Art. 98. De keuze van de leden dier commissie geschiedt door de afdeelingen als vroeger, en hare werkzaamheden hebben ook overeenkomstig de artt. 94 tot 98 plaats.

Art. 99. Indien de Kamer zich met de algemeene strekking van het ontwerp-adres vereenigt, wordt de beraadslaging achtereenvolgens geopend over elke zinsnede afzonderlijk.

Het staat aan ieder lid vrij, wijzigingen of bijvoegingen voor te stellen op eene zinsnede, zoolang de beraadslaging daarover geopend is. Zoodanige wijzigingen of bijvoegingen worden schriftelijk aan den Voorzitter ter hand gesteld.

Iedere voorgestelde wijziging of bijvoeging wordt door de commissie, staande de Vergadering, onderzocht en beoordeeld.

Art. 100. Met opzigt tot het sluiten der beraadslaging over elke zinsnede, en het stemmen over de daarin voorgestelde wijzigingen en de zinsnede zelve, wordt evenzoo gehandeld als bij art. 77k ten aanzien der artikelen van een voorstel van wet is bepaald.

Ten slotte wordt het geheele ontwerp-adres, zoo als het na den afloop der beraadslagingen over de afzonderlijke zinsneden is vastgesteld, aan eene stemming onderworpen, die altijd bij hoofdelijke oproeping plaats heeft.

Art. 101. Alle adressen en voordragten van de Tweede Kamer afzonderlijk, worden den Koning aangeboden door de leden der commissie, vermeerderd met drie leden, daartoe door den Voorzitter der Kamer te benoemen. De Voorzitter stelt zich zelf aan het hoofd der commissie.

Andere adressen en voordragten worden den Koning aangeboden door de leden der commissie, vermeerderd met één lid, daartoe door den Voorzitter te benoemen.

De commissie doet in de eerstvolgende vergadering verslag van het door haar verrigte.

HOOFDSTUK IX.

Van de Commissie voor de verzoekschriften.

Art. 102. Eene commissie van vijf leden, één uit en door elke afdeeling, bij elke trekking of vernieuwing der afdeelingen, te benoemen, is bijzonder belast met het doen van verslag over alle de verzoekschriften, welke gedurende het tweemaandelijksch tijdvak in hare handen worden gesteld.

Art. 103. De commissie benoemt een harer leden to voorzitter.

Art. 104 blijft onveranderd.

Art. 105. De commissie voor de verzoekschriften doet, bij ontstanen twijfel over de echtheid der onderteekening, daaromtrent onderzoek.

Art. 106 blijft onveranderd.

Art. 107. De commissie doet, zoo spoedig mogelijk, over de in hare handen gestelde stukken verslag, en stelt aan den Voorzitter daags te voren eene lijst ter hand, houdende aanduiding der verzoekers, eene korte vermelding van het onderwerp des verzoeks, de conclusie van het uit te brengen verslag, en den naam van den rapporteur. Van die lijst wordt dadelijk een afschrift ter griffie nedergelegd, en moeten voorts twee afschriften in de vergaderzaal voorhanden zijn.

Art. 108. Indien niemand der leden zich tegen de conclusie van het verslag verzet, verklaart de Voorzitter dat zij is aangenomen.

In het tegenovergestelde geval, opent hij de beraadslagingen daarover en beslist de Kamer.

Art. 109 blijft onveranderd.

De Artt. 110, 111 en 112 vallen geheel weg.

HOOFDSTUK X.

Van het drukken der stukken.

Art. 113 blijft onveranderd.

HOOFDSTUK XI.

Van het ontslag der leden.

Art. 114 blijft onveranderd.

SLOTBEPALING.

Alle teekenen van goed- of afkeuring zijn aan de toehoorders verboden. De Voorzitter zorgt voor de handhaving van dit verbod en voor de bewaring van behoorlijke stilte. Hij kan bij overtreding de toehoorders doen vertrekken. Dezen kunnen alleen met ongedekten hoofde de zittingen bijwonen.

Art. 116 valt weg.

[XII. 3.]

NOTA TOT TOELICHTING *van de voorgedragene wijzigingen in het Reglement van Orde der Tweede Kamer.*

HOOFDSTUK I.

Art. 1. Nu de Kamer ontbindbaar is, zal het geval zich ligter kunnen voordoen, dat eene nieuw optredende Kamer geen vroeger afgetreden Voorzitter onder hare leden telt. Het schijnt daarom verkieslijk, als algemeenen regel aan te nemen, dat het oudste lid in jaren de eerste werkzaamheden der Kamer leiden zal. In andere constitutionnele landen wordt die regel steeds gevolgd, en hij is dan ook bij het vaststellen van art. 31 van het voorloopig kiesreglement gehuldigd.

Art. 2. Ook dit artikel moest worden gewijzigd naar de veranderde omstandigheden, waarin de Tweede Kamer zich in de eerste bijeenkomst na de opening bevinden zal. Zij zal dan bestaan: òf in 't geval van ontbinding, geheel uit nieuwe leden; òf na de tweejaarlijksche aftreding, voor de helft uit nieuwe leden; òf wel in het jaar, dat de aftreding, waarvan art. 81 der Grondwet spreekt, niét plaats vindt, geheel uit wettig toegelatene leden, met die enkele uitzonderingen, welke het gevolg kunnen zijn van ontslag of overlijden. Bij het optreden eener geheel nieuwe Kamer, moet de tijdelijke Voorzitter de bevoegdheid bezitten, om meer dan *twee* commissien tot onderzoek der geloofsbrieven te benoemen. Heeft daarentegen de Kamer geene geheele of gedeeltelijke vernieuwing ondergaan, en geldt het dus slechts de toelating van zeer enkele nieuwbenoemde leden, dan zal één zoodanige commissie wel altijd voldoende zijn. De daartoe betrekkelijke slotbepaling van het nieuwe artikel is zoodanig gesteld, dat zij tevens voorziet in in het geval, waarop art. 6 van het bestaande Reglement van Orde doelt, en dit laatste artikel dus kan vervallen. De vermindering van het aantal leden der commissien tot onderzoek van *vijf* tot *drie* wordt alleen voorgesteld, om de werkzaamheid dier commissien te spoediger te doen afloopen.

Art. 3. Bij de mogelijkheid der optreding eener geheel nieuwe Kamer, kan het voorschrift niet volgehouden worden, dat de leden niet eer zitting nemen, dan nadat tot hunne toelating besloten is. — Voorbedachtelijk wordt in het nieuw geredigeerde artikel niet van de eedsaflegging gesproken De verpligting daartoe bij het aanvaarden der

betrekking van lid der Tweede Kamer, is bij art. 83 der Grondwet opgelegd en behoeft hier niet herhaald te worden Ongaarne zou de Commissie in het Reglement van Orde zoodanige vermelding van de eedsaflegging behouden zien, waaruit goedkeuring af te leiden ware van het tot nu toe bestaande gebruik, volgens 't welk de nieuwe leden in den regel beëedigd worden vóór nog omtrent de wettigheid hunner verkiezing beslist is

Art. 4 De omzetting, die in dit artikel wordt voorgesteld, heeft geen ander doel, dan om beter te doen uitkomen, dat wanneer de Kamer niet dadelijk over de toelating van een lid beslist; de bepaling van een naderen dag voor de behandeling van het geschilpunt, niet de verzending der zaak naar de afdeelingen, de regel behoort te zijn. Die verzending naar de afdeelingen acht men alleen in zeer enkele gevallen van neteligen en omslagtigen aard wenschelijk.

Art. 5. De Commissie zou gaarne, tot voorkoming van moeijelijkheden bij het onderzoek der geloofsbrieven, hier eene omschrijving hebben ingelascht van hetgeen het uittreksel van het proces-verbaal der verkiezing, dat elk benoemd lid der Kamer moet overleggen, behoort te bevatten. Naar haar inzien komen daarvoor inzonderheid de vijf volgende punten in aanmerking:

1°. het aantal der kiezers, die stembiljetten in de bus hebben gestoken;

2°. het aantal der ingebragte stembiljetten;

3°. de namen der personen op wie stemmen zijn uitgebragt en het getal der op ieder uitgebragte stemmen;

4°. het aantal der van onwaarde verklaarde stembiljetten, met opgave der redenen waarom;

5°. de verklaringen of protesten van kiezers, die in het proces-verbaal zijn opgenomen.

De Commissie meent echter aan de bevoegdheid der Kamer te moeten twijfelen, om ten aanzien èn van het uittreksel van het proces-verbaal èn van de gevorderde stukken in 't algemeen, iets meer te bepalen, dan bij art. 25 van het voorloopig kiesreglement, in verband met art. 20, is verordend. Eene bloote verwijzing naar het eerstgenoemde artikel schoot alleen over. Komt de wet tot regeling van het kiesregt en van de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer spoedig tot stand, dan zal het aangehaalde artikel van het Reglement van Orde mede weldra wijziging moeten ondergaan.

HOOFDSTUK II.

Art. 7. Nu niet meer jaarlijks, maar om de twee jaren, een deel van de leden der Kamer uitvalt, is het geval zeer denkbaar, dat bij het openen der zitting geen enkel nieuw lid behoeft toegelaten te worden. De tijdelijke Voorzitter moet in dat geval dadelijk laten overgaan tot het doen der keuzen voor de opmaking van het drietal voor het voorzitterschap. Men heeft dit in het artikel uitgedrukt, en tevens de bewoordingen in overeenstemming gebragt met art 84 der Grondwet, hetwelk, niet wat de strekking, maar wel wat de uitdrukking betreft, van art. 87 der Grondwet van 1840 afwijkt.

Art. 11. Terwijl de Commissie het oudste lid in jaren in den regel allezins geschikt acht voor de kortstondige waarneming van het voorzitterschap bij den aanvang der zitting (zie art. 1), zou zij niet durven beweren, dat zoodanig lid altijd de vereischten in zich zal vereenigen voor het bekleeden van den voorzittersstoel gedurende een lang tijdsverloop. Intusschen zou het geval zich kunnen voordoen, dat de benoemde Voorzitter door ziekte een geruimen tijd achtereen verhinderd werd, de werkzaamheden der Kamer te leiden. In andere wetgevende vergaderingen treedt onder zoodanige omstandigheden een door haar gekozene tweede voorzitter op. Hier draagt tot nu toe wel geen der leden dien naam, maar heeft de Vergadering toch bij het opmaken der nominatie voor het voorzitterschap doen kennen, welke beide leden zij met of na den benoemden Voorzitter het meest geschikt en bevoegd voor deze betrekking acht. Die beide leden kunnen dus ook, gelijk in het gewijzigde artikel geschiedt, worden aangewezen, om, waar de behoefte bestaat, in de rangorde, door de Kamer zelve aangenomen, den Voorzitter te vervangen.

Art. 12. De zoo even vermelde tijdelijke waarneming van het voorzitterschap mag echter niet onbegrensd zijn. Een Voorzitter, die al te lang zich verhinderd ziet, aan de hem opgelegde verpligtingen te voldoen, zal in den regel zich genoopt gevoelen, zijn ontslag te vragen. Mogt dit het geval niet zijn, dan zou de bijgevoegde bepaling van kracht worden.

Art. 14*a*. De Commissie heeft gemeend, ook naar aanleiding van art. 94 der Grondwet, in het Reglement van Orde het beginsel te moeten opnemen, dat de benoeming van den Commies-griffier en van de ondergeschikte ambtenaren in dienst der Kamer, regtstreeks van de Kamer zelve uitgaat.

HOOFDSTUK III.

Art. 18. In de onvoltallige bijeenkomst, waarvan hier sprake is, kan wel geen besluit genomen worden, maar worden toch eenige werkzaamheden verrigt. Daarom eischt orde en regelmaat, dat zulk eene bijeenkomst door den Voorzitter geopend worde verklaard. De kleine wijziging aan het slot van het artikel wordt alleen voorgesteld, omdat de bloote verdaging, in eene vergadering uitgesproken, die door minder dan de helft der leden wordt bijgewoond, geen doel zou treffen. Het zenden eener oproeping aan al de leden tot het bijwonen der zitting op den nader bepaalden dag, moet verpligtend zijn.

Art. 19 De Griffier der Kamer wordt, bij art. 6 zijner instructie van 25 November 1842, voor de wijze van inrigting der door hem te houden notulen, naar de bepalingen van het Reglement van Orde verwezen. Intusschen behelst het bestaande reglement daaromtrent niets anders dan het onbeteekenend voorschrift van dit artikel. De Commissie heeft gemeend, deze leemte te moeten aanvullen. Daardoor wordt tevens aangeduid, dat de notulen geene kortere of langere omschrijving van de gevoelens, door de sprekers ontwikkeld, behooren te bevatten; iets, hetwelk tot ongelegenheden van meer dan éénen aard zou kunnen leiden.

Art. 21. Ongetwijfeld heeft men door dit voorschrift van het bestaande reglement willen aanduiden, dat in den regel aan een genomen besluit niet zonder resumtie gevolg wordt gegeven, en dat van de uitzondering, in het geval dat het besluit naar buiten werkt, regtstreeks aan de Kamer moet blijken. Maar dan behoort ook voor dat geval de kennisgeving des Voorzitters aan de Vergadering verpligtend te zijn Van zulk eene kennisgeving wordt van zelve in de notulen melding gemaakt.

Art. 24. De Commissie heeft met de verandering, die zij in de 3de alinea van dit artikel voorstelt, geenszins ten doel, om eene meer beperkte toepassing uit te lokken van het voorschrift, dat de van regeringswege ontvangene stukken aan het bepaald onderzoek van een vijftal leden onderworpen zullen worden. Zij heeft alleen willen aanwijzen, dat dit voorschrift in een redelijken zin moet worden opgevat. Het behoort niet verpligtend te zijn voor alle aan de Kamer medegedeelde Koninklijke besluiten en dergelijke stukken zonder onderscheid. Zoodanig werd het artikel nu wel in de afgetredene Tweede Kamer niet uitgelegd; maar men heeft daar toch, reeds bij de vaststelling zelve der bepaling in Maart 1846 gevoeld, dat die uitlegging kon voorgestaan worden, en dit toen zooveel mogelijk trachten te voorkomen. Overigens vlei zich uwe Commissie, dat in de tegenwoordige Tweede Kamer het voorschrift, dat elk uit kracht van het artikel uit te brengen verslag met eene conclusie moet eindigen, geen tegenstand zal ontmoeten. De aard der zaak brengt dit mede, en ofschoon in sommige gevallen die conclusie slechts in het voorstel tot het voor kennisgeving aannemen van het stuk zal moeten bestaan, zijn er onderscheidene andere gevallen denkbaar, waarin de commissie van vijf leden zich gedrongen zal zien een besluit

van meer gewigt en dat tot zeer nuttige gevolgen leiden kan, voor te stellen.

Art. 26 — 27*d*. Nu art. 107 der Grondwet aan de Tweede Kamer het regt heeft toegekend, om wijzigingen in een voorstel des Konings te maken, waaruit van zelf de noodzakelijkheid voortvloeit om ieder wets-ontwerp ook artikelsgewijze in de openbare vergadering te behandelen, moesten de algemeene bepalingen omtrent de orde der beraadslagingen eenige uitbreiding of verduidelijking erlangen. In art 27*b* is de uitdrukking *voorstel van wet*, zonder eenige verdere bijvoeging, gebezigd, omdat de Commissie de in deze artikelen voorkomende bepalingen toepasselijk wil gemaakt hebben op voorstellen in den algemeenen zin, en dus ook op die, welke uit den boezem der Kamer voortkomen.

Art. 27*c*. De voorafgaande inschrijving van sprekers wordt bij dit artikel beperkt tot de beschouwingen over het onderwerp in het algemeen. De Commissie meent, dat voor die beperking voldingende redenen bestaan. Zullen de openbare beraadslagingen in de Tweede Kamer voortaan werkelijk belangwekkend zijn en goede vruchten kunnen dragen, dan behooren zij zoo min mogelijk te bestaan in het uitspreken van vooraf gereed gemaakte redevoeringen, waarin de spreker enkel zijn persoonlijk gevoelen uit, zonder op dat van zijnen voorganger te letten. Vooral als tot de behandeling der artikelen wordt overgegaan, bestaat er behoefte aan het houden eener eigenlijke discussie, waarbij geene bedenking van eenig belang wordt gemaakt, die niet dadelijk wordt opgenomen en beantwoord. Met zulk eene discussie is eene vóór het openen der beraadslaging bepaalde volgorde der sprekers onbestaanbaar. — Het doen der voorafgaande inschrijving ter griffie zal voor de leden meestal gemakkelijker zijn, dan dat zij, zoo als art 27 van het bestaande Reglement hun voorschreef, verpligt worden, zich daarvoor bij den Voorzitter aan te melden

Artt. 29 *en* 30. Wat in deze beide artikelen voorkomt, spreekt zoozeer van zelf, dat zij, naar het oordeel der Commissie, zonder eenig ongerief kunnen wegvallen

Art. 35. Een spreker, die eenmaal door den Voorzitter tot de behandeling van het onderwerp is teruggeroepen, moet eerbied genoeg voor het gezag van dien Voorzitter hebben, om zich niet een oogenblik daarna op nieuw aan zoo iets schuldig te maken Van daar de weglating van het woord *geheele*, in den aanvang van het artikel. Aan den anderen kant zou de zaak te ver getrokken kunnen worden, door den spreker het woord gedurende de beraadslagingen over het *onderwerp* te ontnemen. Die beraadslagingen kunnen nog verscheidene dagen moeten voortduren Het ontnemen van het woord gedurende de zitting, waarin het voorval plaats vindt, is voor het doel, dat men op het oog heeft, genoegzaam.

Art. 36. De Commissie stelt de weglating van het laatste gedeelte van dit artikel voor, omdat daardoor een zeer nuttig en noodzakelijk voorschrift, welks opvolging niet te zeer kan worden ingescherpt, eenigermate verzwakt wordt. De bevoegdheid der leden om ten allen tijde over de vaststelling van het vraagpunt het woord te vragen, behoefde, als reeds in art. 28 van het reglement toegekend, hier niet vermeld te worden.

Art. 38 Het regt van de hoofden van departementen van algemeen bestuur enz. om het laatst het woord te voeren, ligt in het voorgestelde art. 27*f* opgesloten. Het tegenwoordig artikel kan dus wegvallen.

Art. 40. Door de gewijzigde redactie van dit artikel heeft de Commissie willen uitdrukken, dat geen lid, die na het sluiten der beraadslaging tegenwoordig blijft, zich buiten stemming kan houden, maar in elk geval het *voor* of *tegen* moet uitspreken

De *artt.* 41 *en* 42, thans tot één enkel artikel zamengesmolten, hebben geene andere wijziging ondergaan, dan dat eene voorziening gemaakt is voor het geval, dat het hoofd van een departement van algemeen bestuur tevens het lidmaatschap der Kamer bekleedt. Een zoodanig minister bezit het regt, om wanneer en zoo dikwijls hij dit verlangt, het woord te voeren, alleen in deze zijne betrekking. Als lid staat hij met alle anderen gelijk en is hij onderworpen aan de beperkende bepalingen, in vroegere artikelen omtrent het voeren van het woord opgenomen.

Art. 43. De Commissie heeft gemeend, alleen opdat in de opvolging der bepalingen van het Reglement van Orde gewigtige voorschriften niet zouden ontbreken, art. 101 der Grondwet hier letterlijk te moeten overnemen. Zij heeft zich niet veroorloofd iets daarbij te voegen, en zou er zelfs groot bezwaar in zien, op het voorbeeld van het bestaande reglement, van uitzonderingen in bijzondere gevallen op een grondwettig voorschrift te spreken.

HOOFDSTUK IV.

Artt. 51 — 54. De in het bestaande Reglement van Orde voorkomende bepalingen, krachtens welke bij stemmingen over personen, als de meerderheid zich eerst langzaam verklaart, de keus aanvankelijk tot vier en daarna tot twee personen bepaald wordt, zijn in het oog uwer Commissie aan meer dan ééne bedenking onderhevig. Bij de verkiezingen in de afdeelingen zijn die voorschriften doorgaans onuitvoerlijk, en bij benoemingen in de volle Kamer brengt de opvolging daarvan niet zelden veel omslag en tijdverlies te weeg. Het schijnt daarom verkieslijk tot het eenvoudiger stelsel terug te keeren, dat op dit punt in vroegere Reglementen van Orde der Tweede Kamer was aangenomen, en daarin bestaat, dat na den afloop der tweede vrije stemming de keus zich dadelijk bepalen moet tot de twee personen, welke bij die stemming de meeste stemmen op zich hebben vereenigd. Slechts ééne wezenlijke zwarigheid kan tegen deze vereenvoudiging worden aangevoerd, namelijk, dat zoo doende bij de beslissende keuze personen in aanmerking kunnen komen, aan wie slechts een gering deel van het tegenwoordig zijnde aantal leden de voorkeur heeft toegekend. Maar behalve dat men aan die ongelegenheid ook bij de tegenwoordige wijze van stemmen geenszins geheel ontsnapt, mag men zich vleijen dat, als de leden eenmaal weten zullen, dat door de tweede vrije stemming beslist wordt, welke candidaten voor de eindstemming in aanmerking komen, zij al dadelijk bij die tweede stemming geneigd zullen zijn, tot zekere hoogte eigen inzigt te laten varen en een naam op het stembriefje te schrijven, die kans heeft om de meerderheid te verwerven.

HOOFDSTUK V.

Art. 57. Ook hier schijnt het gepast, zich tot de bloote overname van de laatste alinea's van art. 96 der Grondwet te bepalen, zonder de daarin voorkomende bewoordingen door eenige bijvoeging te verzwakken. Tevens kunnen dan de beide volgende artt. 58 en 59 geheel wegvallen. Die laatste artikelen zijn hunnen oorsprong verschuldigd aan eene neiging tot geheimhouding, die aan het tegenwoordig tijdperk vreemd is en behoort te blijven. Daarenboven zou art. 58 zoodanig kunnen worden uitgelegd, dat de Voorzitter er toe gebragt wierd, om de deuren te laten sluiten, zonder vooraf de reden, waarom dit zou moeten plaats hebben, behoorlijk te hebben kunnen beoordeelen; iets hetwelk moeijelijk met art. 96 der Grondwet overeen te brengen zou zijn.

HOOFDSTUK VI.

De Commissie is bij het vaststellen der voorgestelde veranderingen in dit hoofdstuk van de volgende hoofdbeginselen uitgegaan:

1°. Het onderzoek der voorstellen van wet in de afdeelingen behoort grondig en veelomvattend te zijn, maar moet, nu de Kamer het regt van amendement verkregen heeft, niet meer tot kleine bijzonderheden van redactie afdalen. Het moet strekken om door wisseling van denkbeelden de leden met het onderwerp beter bekend te maken en licht daarover te verspreiden; zonder zoodanig eene rigting te nemen, dat het lot van ieder ontwerp reeds bij het onderzoek in de afdeelingen zoo goed als beslist zij en de daarop volgende openbare beraadslaging van alle belangrijkheid beroofd worde. Integendeel is het, naar het oordeel uwer Commissie, hoogst wenschelijk en noodzakelijk, dat aan de openbare beraadslaging de meest mogelijke belangrijkheid worde gegeven, en dat die beraadslaging alleen over de aanneming of verwerping van het voorstel beslisse.

2°. Nu de Grondwet niet meer de bepaling inhoudt, dat de Kamer moet raadplegen over het algemeen verslag *uit naam der onderscheidene afdeelingen uitgebragt*, kan het verslag over ieder wets-voorstel een geheel ander stuk worden, dan die verslagen bij de vorige Kamer waren, toen zij niet zelden eene mengeling van allerlei strijdige gevoelens inhielden, en behoort, in verband daarmede, naar het oordeel uwer Commissie, het beginsel te worden aangenomen van de geheele zelfstandigheid der rapporteurs tegenover hunne afdeelingen. Die rapporteurs zullen, bij den verbeterden loop der zaken, dien de Commissie zich voorstelt, bij het opstellen van het verslag, gebruik maken van het licht door hen in de afdeelingen verkregen, maar overigens dat verslag naar eigen oordeel inrigten, en dan ook door het nemen eener conclusie aan het einde van het stuk, de slotsom hunner overwegingen uitdrukken. Dat bij zulk eene rigting van de voorafgaande beoordeeling der voorstellen van wet, het uitlokken van schriftelijke regeringsantwoorden, het houden van een tweede onderzoek in de afdeelingen, en dus ook het uitbrengen van een tweede verslag van zelf wegvallen, zal wel niet uitdrukkelijk behoeven te worden aangewezen.

3o. Het regt van amendement is uit zijnen aard onbeperkt, maar de uitoefening daarvan behoort toch aan zoodanige regelen verbonden te zijn, dat de Kamer zooveel mogelijk gewaarborgd zij tegén het te overhaast aannemen van wijzigingen, die naderhand zouden kunnen blijken met de oeconomie der in behandeling zijnde wet niet te strooken. Van dit denkbeeld uitgaande, heeft uwe Commissie gemeend het vooraf indienen van wijzigingen te moeten aanmoedigen boven het inleveren daarvan gedurende de beraadslaging.

Voor de toepassing dezer onderscheidene beginselen neemt de Commissie de vrijheid kortheidshalve te verwijzen naar de door haar voorgestelde nieuwe of gewijzigde artikelen van het Reglement zelve. Zij merkt omtrent de bijzonderheden alleen nog het volgende aan:

In *art.* 70 is eene kleine wijziging gebragt, om te doen uitkomen, dat de Centrale Afdeeling niet verpligt is met de Regering over de regeling der werkzaamheden in overleg te treden.

De afdeelingen zullen volgens het gewijzigde *art.* 73 hunne rapporteurs eerst na den afloop der overweging benoemen, opdat in den regel daartoe het lid verkozen worde, die bij de plaats gehad hebbende wisseling van denkbeelden in de afdeeling, getoond heeft het best met het behandelde onderwerp bekend te zijn. — Het is de bedoeling, dat de voorstellen tot wijziging, die uit de afdeelingen voortkomen, niet in het verslag opgenomen of daarbij gevoegd worden, dan voor zoover de commissie van rapporteurs die als hare eigene voorstellen overneemt.

De algemeene rapporteur, van wien in de voorgestelde artt. 77^a en 77^c gesproken wordt, is belast met het opmaken van het verslag, dat door hem in de commissie wordt uitgebragt en door deze vastgesteld. Bij die commissie is, ook volgens art. 76, de Griffier werkzaam, om aanteekening te houden van den loop en de uitkomsten der discussie.

Art. 77*f*. Het spreekt van zelf, dat hier alleen gedoeld wordt op wijzigingen of amendementen zelve, zonder eenige toelichting hoegenaamd.

Artt. 77*f* en 77*j* behelzen bepalingen, die, naar men zich vleit, genoegzaam zullen zijn, om de leden tot het vooraf inleveren van alle amendementen van belangrijken aard te nopen en het improviseren van niet genoegzaam doordachte amendementen gedurende de beraadslaging zooveel mogelijk te voorkomen.

Art. 77*l*. Bij de menigvuldige stemmingen, die ten gevolge der invoering van het stelsel van amenderen over wetten van vele artikelen zullen moeten plaats hebben, is het wenschelijk de gelegenheid open te laten, om op den tot nu toe gebruikelijken voet, omtrent de artikelen en wijzigingen, zoo niemand zich daartegen verklaart, zonder hoofdelijke oproeping te beslissen. De beraadslaging behoort echter altijd met eene stemming bij hoofdelijke oproeping over het voorstel in zijn geheel te eindigen.

Art. 91*a*. Dit artikel heeft ten doel, om de uitoefening van het zoogenaamde regt van interpellatie, dat bij art. 89 der Grondwet aan de beide Kamers is toegekend, aan regelen te binden, welke uit den aard der zaak voortvloeijen.

HOOFDSTUK VIII.

Art. 94. De woorden: *alleen voor de leden* zijn weggevallen, in verband met het begrip, dat de handelingen eener wetgevende vergadering zoo min als slechts eenigzins mogelijk is, geheim behooren te zijn.

Art 101. In het bestaande reglement sloeg dit artikel meer bepaald op adressen, gemeenschappelijk door de beide Kamers der Staten-Generaal aan den Koning gerigt. Men heeft thans in het geval willen voorzien, dat een adres alleen van de Tweede Kamer uitgaande den Koning wordt aangeboden. De Voorzitter moet in zulk een geval de woordvoerder der Vergadering zijn.

HOOFDSTUK IX.

Art. 102. Eene commissie uit de Kamer, die met zulke gewigtige werkzaamheden kan worden belast, als die voor de verzoekschriften, moet van haar zelve of van hare afdeelingen uitgaan en niet blootelijk van de keus des Voorzitters afhankelijk zijn. De dien ten gevolge voorgestelde wijziging van het Reglement schijnt zich te meer aan te prijzen, omdat daarmede nog eene andere schikking kan worden verbonden, waarvan men nuttige uitkomsten verwacht, namelijk de verwisseling van het personeel der Commissie voor de verzoekschriften om de twee maanden. Mogelijke eenzijdigheid in het beoordeelen der ingekomene stukken wordt daardoor òf voorgekomen òf gematigd, en de last die, onder bepaalde omstandigheden, zwaar op een vijftal leden zou drukken, kan over velen worden verdeeld.

Art. 104. De Commissie heeft bij dit artikel in ernstige overweging genomen, of het niet als wenschelijk moet worden beschouwd, dat de verzoekschriften, die aan de Kamer worden aangeboden, geheel vrijgesteld worden van zegelregt; hetzij dan dat men die vrijstelling mogt willen beperken tot *de ligchamen, wettelijk zamengesteld of als zoodanig erkend*, waarvan art. 9 der Grondwet spreekt; hetzij dat men ze tot ieder ingezeten zonder onderscheid uitstrekte. Zij heeft gemeend, de aandacht der leden meer bepaald op dit punt te moeten vestigen, opdat, indien er werkelijk voldoende gronden voor de vrijstelling aanwezig waren, daarin door het inleveren van een voorstel van wet tot wijziging of aanvulling der wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) zou kunnen worden voorzien.

Art. 105. De wijziging van dit artikel strekt eensdeels om uit te maken, dat de commissie niet tot het onderzoek verpligt is, als zij twijfelt aan de echtheid van éene handteekening op een verzoekschrift, dat meer onderteekenaren telt; anderdeels om niet vooruit te loopen op de artikelen wegens het regt van *enquête*, die later bij het Reglement zullen moeten worden gevoegd.

Art. 110. Daar alle rapporten van de commissie voor de verzoekschriften nu reeds in hun geheel in het Bijblad der *Staats-Courant* worden opgenomen, en het geregeld openbaar maken dier stukken in 't vervolg wel niet zal achterblijven, zou het noodelooze geldverspilling te achten zijn, indien deze stukken nog afzonderlijk voor de leden der Kamer wierden gedrukt. Van daar de voorgestelde weglating van het artikel. In de laatste jaren werd in de vorige Kamer van de daarbij verleende bevoegdheid zeldzaam gebruik gemaakt.

Ook de *artt.* 111 en 112 kunnen, zonder schade voor den goeden gang der zaken, in het reglement worden gemist.

Slotbepalingen.

Art. 116. In het stelsel der Commissie, die de nieuwe bepalingen, welke zij voorstelt, aan de ondervinding getoetst wenscht te zien, maar dan ook het tot stand brengen van elke nadere verbetering, waarvan de noodzakelijkheid zou zijn gebleken, zeer zou toejuichen, is deze slotbepaling overtollig. Eene gedeeltelijke herziening zal van zelf, en wel zeer veel vroeger dan de hier gestelde uiterste termijn, moeten plaats hebben, zoodra de nadere voorstellen, waarvan de Commissie in haar verslag spreekt, gereed zijn.

Verslag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1847.

[XIII. 1.]

VERSLAG *nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in het Koningrijk der Nederlanden over* 1847, ingekomen in de zitting van den 1sten Maart 1849.

Hoewel, ter voldoening aan de voorschriften der Grondwet, sedert 1816, telken jare aan de Staten-Generaal een verslag is aangeboden omtrent den staat van het onderwijs, hebben die verslagen, tot in het vorige jaar, nimmer een bepaald punt van onderzoek bij eene der Kamers uitgemaakt. In 1848 echter heeft de Tweede Kamer, naar aanleiding der bepalingen van het Reglement van Orde, eene commissie benoemd, ten einde omtrent de verslagen der Regering over de jaren 1845 en 1846 een rapport uit te brengen; deze taak is door die commissie vervuld in de zitting van 5 Julij.

Het in te stellen onderzoek bood de gelegenheid aan tot beschouwingen omtrent de inrigting en den gang van het onderwijs; de commissie heeft hiervan gebruik gemaakt om sommige der uitkomsten van de daaromtrent gewisselde denkbeelden kenbaar te maken.

Onder de medegedeelde opmerkingen waren er, die der Regering in meerdere of mindere mate gegrond zijn voorgekomen; zij heeft dan ook bij het verslag over het jaar 1847, zooveel zij daartoe termen vond, getracht er aan te voldoen.

De commissie heeft de verslagen over 1845 en 1846 getoetst aan de drie vereischten van *volledigheid*, *uitvoerigheid* en *tijdigheid*, welke de Grondwet, haars inziens, vordert; en zij heeft niet onduidelijk te kennen gegeven, dat de volgende verslagen, meer dan de voorgaande, aan die vereischten zouden kunnen beantwoorden.

Wat nu betreft het tijdstip waarop het verslag over 184· aan de Staten-Generaal wordt aangeboden, had dit niet wel vroeger kunnen geschieden. De laatste bouwstoffen voor dit verslag zijn aan de Regering eerst onlangs toegezonden; doch al ware dit tijdiger geschied, dan nog zoude zij vermeend hebben, met de aanbieding te moeten wachten, tot de nieuwe Kamers bijeengekomen waren, naardien deze, meer dan collegien wier ontbinding op handen was, geacht moesten worden belang te hebben bij eene toelichting omtrent den toestand van het onderwijs. Overigens is de wensch, dat zoodanig verslag aan de Staten-Generaal worde aangeboden spoedig na de opening hunner gewone zitting, niet onbillijk te achten. Tot dusverre heeft de onregelmatige en vertraagde inzending van vele berigten verhinderd daaraan te voldoen, doch er zijn maatregelen genomen, om hierin voortaan zooveel mogelijk te voorzien.

Ten aanzien van de *volledigheid* zal men ontwaren, dat het verslag over 1847, meer dan de vorige, aan dit vereischte voldoet. Men vindt toch daarin, behalve de hoogescholen, gymnasien, Latijnsche scholen en inrigtingen van lager onderwijs, insgelijks opgenomen de athenaea te *Amsterdam* en te *Deventer*, de *Delftsche academie* en de *inrigting van handel en nijverheid* te *Amsterdam*.

Omtrent de drie laatstgemelde instellingen is men in eenige meerrdere bijzonderheden getreden, omdat zij nu voor het eerst in het verslag voorkomen. Met betrekking tot het athenæum te *Amsterdam* had men gewenscht hetzelfde te kunnen doen, doch een zeer uitvoerig verslag, hetwelk curatoren van dat athenaeum voornemens zijn omtrent den toestand dier inrigting uit te brengen, en waarvoor zij eerst kort geleden de vereischte bouwstoffen van de hoogleeraren ontvangen hebben, was nog niet gereed, en men heeft zich dus ditmaal met eenige algemeene opgaven moeten vergenoegen.

Ofschoon derhalve de op dit punt in de verslagen door de commissie aangewezen leemten bij het verslag over 1847 zijn aangevuld, heeft dit evenwel nog niet kunnen geschieden ten aanzien van het *middelbaar onderwijs*. Wel is waar verlangt de Grondwet van de Regering een verslag ook over de middelbare scholen, doch de commissie heeft zelve overtuigend aangetoond, hoe onbepaald deze uitdrukking is, en dat er, in eenen wettelijken zin, geen sprake kan zijn van middelbaar onderwijs. Reeds spoedig, nadat die uitdrukking uit de Grondwet van 1814 in die van 1815 was overgenomen, heeft men dan ook de moeijelijkheid om dat onderwijs te omschrijven ingezien, en in al de verslagen, door de Regering omtrent den staat der scholen sedert 1816 uitgebragt, is slechts eenmaal, en wel in het verslag van gemeld jaar, van middelbaar onderwijs gesproken. Aan deze onbestemdheid zal echter weldra de bij art. 194 der Grondwet voorgeschreven regeling door de wet van het hooger, middelbaar en lager onderwijs een einde maken. Wanneer dien ten gevolge bepaald zal zijn, wat door middelbaar onderwijs verstaan moet worden, zullen ook omtrent de middelbare scholen in het jaarlijksch verslag afzonderlijke mededeelingen kunnen worden gedaan.

Wat eindelijk aangaat de *uitvoerigheid*, is bij het verslag over 1847, zooveel de ontvangene bouwstoffen dit toelieten, aan den hieromtrent uitgedrukten wensch voldaan. Bepaaldelijk ten aanzien van den inwendigen toestand van het lager onderwijs, zal men meerdere bijzonderheden aantreffen. Ook de gymnasien en Latijnsche scholen zijn met meer zorg behandeld, en zoo al de berigten omtrent de hoogescholen te Utrecht en Groningen, wat de uitvoerigheid betreft, nog te wenschen overlaten, bij het eerstvolgend verslag zal ook hierin worden voorzien. Overigens zal men onderscheidene vragen, door de commissie gedaan, in dit verslag beantwoord vinden bij de onderwerpen waartoe zij betrekking hebben; diegene echter, welke de aanstaande wettelijke regeling van het onderwijs betreffen, zijn in het midden gelaten. Eindelijk vleit de Regering zich, dat hetgeen aan dit verslag nog ontbreken mogt, bij de volgende aangevuld of verbeterd zal worden.

Om daartoe te geraken is het mede haar voornemen, in verband met de oprigting van een bureau van statistiek bij het departement van Binnenlandsche Zaken, die inlichtingen in te winnen, welke den graad van maatschappelijke en verstandelijke ontwikkeling der leerlingen, en over het algemeen den innerlijken toestand van het schoolwezen, door bepaalde opgaven en cijfers gestaafd, betreffen. Op deze wijze zullen de verslagen meer en meer aan het doel beantwoorden.

HOOGESCHOOL TE LEYDEN.

Onder hetgeen in den tijdkring, waarover dit verslag loopt, vermeldenswaardigs is voorgevallen, verdient als eene hoogst zeldzame gebeurtenis eene eerste plaats, dat de hoogleeraar M. Siegenbeek, den 23sten September 1847, zijne vijftigjarige loopbaan aan deze hoogeschool mogt ten einde brengen.

Hij hield bij deze gelegenheid eene redevoering over de vorderingen der Nederlandsche letterkunde in de laatste vijftig jaren. Algemeen was de deelneming die hem werd betoond, en de Koning deed zijne belangstelling blijken door hem een gouden gedenkpenning, voorzien van een toepasselijk opschrift, te vereeren.

Mogt de hoogeschool zich verheugen, een harer hoogleeraren gedurende zoo langen tijd te hebben behouden, zij had van den anderen kant het verlies te betreuren van den hoogleeraar in de geneeskunde J. C. Broers, die zich bijzonder onderscheiden had door belangstelling in den bloei der hoogeschool, ijver tot opleiding en bevordering der studien, en van het onderwijs der hem opgedragen vakken.

De lessen over *Grieksche en Romeinsche literatuur*, *historie* en *antiquiteiten* zijn geregeld gehouden. Van den beginne aan worden de studenten opgeleid tot zelf-denken en zelfstandig onderzoek door het lezen en interpreteren van de oude schrijvers zelven, waarmede zij opzettelijk en bij ieder onderwerp worden in kennis gebragt, terwijl de leeraars zich beijveren om door levendigheid en duidelijkheid van voordragt de aandacht en belangstelling op te wekken.

De *pædagogische* lessen en verdere bijzondere oefening zijn met een toenemend gunstig gevolg behartigd, hetgeen mede het geval is geweest met het onderwijs in de Oostersche letterkunde en wetenschap. Deze studie is weder vlijtig beoefend. Er zijn lessen gegeven, zoowel in de Semitische talen als in het Sanscrit en Perzisch, welke door studenten van verschillende faculteiten, van wier aanleg en ijver men veel verwachten kan, zijn bijgewoond.

Een van hen, de heer Neubronner van der Tuuk, is dan ook reeds nu, met een ander voormalig kweekeling dezer hoogeschool, den heer Matthes, tot eene zeer gunstige betrekking geroepen. Beiden zijn tot afgevaardigden benoemd van het Nederlandsch bijbelgenootschap, de eerste om de nog zoo weinig bekende taal der Battas, op Sumatra, wetenschappelijk te dier plaatse te beoefenen, de tweede om zich te Makassar op het Boegineesch toe te leggen, met het doel dat beiden later den bijbel in die talen zouden overbrengen.

De voorraad van Arabische drukletters, het eigendom des Rijks, gedeponeerd ter drukkerij van de firma Luchtmans en Comp., is vermeerderd.

Door den interpres legati Warneriani zijn aldaar op 's Lands kosten uitgegeven: *Commentarii in historiam gentis Samaritanae*, een werk, waaraan door hem weldra is toegevoegd eene uitgave van het *Chronicon Samaritanum Arabice conscriptum cui titulus est Liber Josuae.*

De adjutor interpretis gaf, na zijne *Dictionnaire détaillé des noms des vêtemens chez les Arabes*, en het eerste deel der *Historia Abbadidarum*, in het licht:

1°. *The history of the Almohades, preceded by a sketch of the history of Spain from the times of the conquest till the reign of Yusof ibn Táschifín, and of the history of the Almoravides, by Abdo-'lwahid al Marrékoshí*, en

2°. de tweede aflevering der *Ouvrages Arabes.*

De lessen in de *philosophie* en die in de *Nederduitsche taal, welsprekendheid en vaderlandsche historie* zijn geregeld en ijverig aangehoord.

Naar den aard der zaak, en om aan de behoeften der wetenschap te voldoen, worden deze lessen in de vaderlandsche taal gegeven; hetgeen in het algemeen zeer doelmatig wordt bevonden.

De directeur van het kabinet van oudheden heeft een begin gemaakt met eenige lessen te geven over *archaeologie* en het uitzigt geopend op eene voortzetting daarvan; eene gelegenheid, welke door de studenten in de philologie gretig is aangegrepen.

De hoogleeraar Pruijs van der Hoeven, aan wiens onderwijs de vrouwenzaal van het nosocomium academicum ten dienste stond, heeft 86 lijderessen behandeld, waarvan 10 gestorven en 63 hersteld zijn, terwijl de overige 13 ongenezen hetzelve hebben verlaten.

Ook werd de door hem gehouden kinder-polycliniek druk bezocht en leverde deze eene gunstige gelegenheid op tot oefening, ook in dit gedeelte der geneeskundige practijk, hetwelk, uit zijnen aard, aan velerlei moeijelijkheden onderhevig is.

De hoogleeraar Suringar behandelde in de mannenzaal van het

nosocomium 66 lijders, waarvan 5 overleden zijn, terwijl 61 personen gedeeltelijk of volkomen hersteld het gesticht verlaten hebben.

Het stedelijk bestuur heeft besloten de voor dit gedeelte van het academisch onderwijs reeds vroeger toegestane som van f 2000, tot wederopzeggens toe, te brengen onder de gewone uitgaven, op de jaarlijksche begrooting, en zoo doende een nieuw blijk van belangstelling aan de hoogeschool gegeven.

De *natuurlyke geschiedenis* is voornamelijk beoefend door de studenten in de geneeskundige en natuurlijke wijsbegeerte. De hoogleeraar met dit onderwijs belast, in aanmerking nemende, dat hij zijne lessen vooral moet trachten nuttig te maken voor hen, die de geneeskunde zullen beoefenen, heeft zich dit jaar nog meer dan vroeger bevlijtigd, om het eene physiologische en voor den aanstaanden medicus nuttige rigting te geven.

In het algemeen kan van den toeleg en van het gevolg der oefeningen van de studerenden in de wiskundige wetenschappen met lof gewaagd worden. Zij, die deze wetenschappen als bepaald studievak beoefenden, kweten zich met onafgebroken ijver, en bij meest alle examina zijn van voortgezette studie zeer voldoende blijken gegeven

De lessen in de scheikunde zijn met ijver en getrouwheid door de studenten bijgewoond, en hunne vorderingen verdienen allen lof.

Daar deze wetenschap niet dan door eigene practische oefening behoorlijk kan worden aangeleerd, is het scheikundig laboratorium dagelijks voor de studenten geopend, ten einde daarin practisch, vooral in de analytische scheikunde, werkzaam te zijn.

24 studenten maakten daarvan een getrouw gebruik, hetgeen een verblijdend verschijnsel voor de hoogeschool mag genoemd worden, terwijl deze practische oefeningen reeds uitmuntende vruchten hebben gedragen.

De lessen in het *industrie-collegie* over de *scheikunde* toegepast op het *vaderlandsche fabrijkwezen*, zijn insgelijks door een zeer aanzienlijk aantal toehoorders bijgewoond, en de onverminderde ijver, waarmede dit onderwijs wordt gevolgd, is het gewenschte bewijs, dat men het op hoogen prijs stelt, en den wetenschappelijken vooruitgang in de vaderlandsche nijverheid op waarde weet te schatten.

Het openbaar onderwijs in de *landhuishoudkunde* is door 126 toehoorders met ijver bijgewoond, en zelfs velen buiten de stad hebben deze avondlessen getrouw bezocht.

Het *sterrekundig onderwijs* had in dit jaar denzelfden omvang, als in vorige jaren, en wordt door de studenten op eene lofwaardige wijze ter harte genomen.

Het denkbeeld is geopperd, dat het wenschelijk zou kunnen zijn een of twee studenten, die in ijver voor de sterrekunde uitmunten, door eene vaste betrekking voor de wetenschap te behouden en daardoor de studie der sterrekunde meer op te wekken.

Het observatorium is, zooveel het geschieden kon, voor sterrekundige waarnemingen gebruikt, en heeft eene lange reeks van waarnemingen op de nieuw ontdekte planeet Iris opgeleverd.

De hoogleeraar in dit vak van onderwijs heeft in den zomer van 1847 eene wetenschappelijke reis door een groot gedeelte van Duitschland gedaan, waardoor de banden naauwer zijn toegehaald, die het observatorium bij deze hoogeschool aan buitenlandsche stichtingen van dien aard verbinden.

Die reis heeft treffende proeven van belangstelling in de beoefening der sterrekunde alhier opgeleverd, en onderscheidene beroemde sterrekundigen hebben buitendien, door gewigtige boekgeschenken, van die belangstelling blijken gegeven.

De faculteit der *godgeleerdheid* heeft zich beijverd het onderwijs zoodanig in te rigten, als met de behoeften overeenkomstig is. Behalve de lessen, op de series lectionum vermeld, is ook onderrigt gegeven in meer dan één bijzonder vak van wetenschap, dat door den tijd scheen gevorderd te worden. Ook is de gelegenheid tot oefening opengesteld, zoo door disputt-collegien als in uiterlijke voordragt.

Voor meer gevorderden zijn door hoogleeraren gemeenzame zamenkomsten wekelijks gehouden tot oefening, ook door onderlinge gesprekken, over belangrijke onderwerpen. Er heeft dit jaar geene bekrooning plaats gehad; ook is geene prijsvraag uitgeschreven, daar dit bij beurten aan eene der hoogescholen plaats heeft. Met het volgende jaar zal dit wederom aan deze hoogeschool geschieden. Over het algemeen mag men zich over den goeden geest en de studie der kweekelingen verblijden. Met geringe uitzondering waren de examina zeer goed, bij enkelen uitstekend.

De *regtsgeleerde* faculteit is, sedert het afschaffen der prijsvragen van rijkswege, voor eigen rekening met het uitschrijven voortgegaan, en heeft dien ten gevolge het genoegen gehad verdienstelijke kweekelingen te mogen bekroonen. Op de in 1847 uitgeschreven prijsvraag is evenwel slechts een onvoldoend antwoord ingekomen, hetwelk later, na eenige veranderingen en verbeteringen, door den schrijver als inwijdings-verhandeling bij zijne promotie is uitgegeven en verdedigd.

De *bibliotheek* heeft nu en dan een geschenk, maar geen van buitengewone waarde of omvang, ontvangen. Het bestuur heeft zich beijverd, om op allerlei wijze, behoudens de reglementen, de wetenschappelijke subsidien, die de bibliotheek bevat, ten gebruike te verstrekken en voor de studie nuttig te maken. Hoewel door de aanwezige geschrevene catalogi aan de voorschriften is voldaan, is echter in overweging genomen of het niet wenschelijk zoude zijn, eene meer algemeene bekendheid aan de jaarlijksche verrijking der bibliotheek te geven, en of, zoo het tegenwoordig al te kostbaar zou kunnen geacht worden, tot de uitgave te besluiten van een wetenschappelijken catalogus van alle boeken en manuscripten der bibliotheek, echter eene juiste naauwkeurige opgave der titels van de aangekochte of op andere wijze verkregen werken, alphabetisch of naar een beginsel ingerigt, niet voldoende zoude zijn. Dien ten gevolge is besloten tot het doen vervaardigen van eenen alphabetischen catalogus, inhoudende de werken, waarmede de bibliotheek sedert 1814 tot en in den jare 1847 (in welk tijdvak het meeste is verkregen) is verrijkt geworden.

Verder zal van vier tot vier jaren een supplement-catalogus in druk uitgegeven worden. Zoodra de catalogus gereed zal zijn, zal dezelve verkrijgbaar worden gesteld. Van de manuscripten, die in de bibliotheek ingelijfd zijn sedert 1741, in welk jaar de laatste gedrukte catalogus der Leydsche boekerij in het licht verschenen is, heeft de eerste bibliothecaris, na vele jaren arbeids, een beredeneerden catalogus vervaardigd. Nader zal in overweging worden genomen, of de vrucht van dien arbeid publiek zal kunnen worden gemaakt, wanneer de catalogus der gedrukte boeken zal zijn uitgegeven.

Het *anatomisch-physiologisch-pathologisch kabinet* is behoorlijk onderhouden, en heeft bij voortduring tot opheldering van het onderwijs gediend, waaraan tevens de practische anatomische oefeningen op het cadaver allezins bevorderlijk zijn geweest.

Het *natuurkundig kabinet* heeft geene belangrijke verandering ondergaan.

De staat van het *kabinet van platen en pleisterbeelden* is in eene goede orde. De schade aan sommige beelden, door den invloed van het voehtige luchtgestel veroorzaakt, is hersteld. Even gunstig is het met de afdeeling der *platen en plaatwerken* gelegen. Bij deze zijn nogmaals ettelijke belangrijke aanwinsten gedaan, steeds uitsluitend tot het voltallig maken der verschillende onderdeelen of klassen betrekking hebbende. Al de aanwinsten zijn naauwkeurig met de aankoopprijzen in de catalogi vermeld.

Het *munt- en penningkabinet* is in aantal van belangrijke antieke, mid deleeuwsche en hedendaagsche medailles en munten zeer toegenomen, zoo door aankoopen als door ruilingen en geschenken.

Door aankoop verkreeg hetzelve een aantal consulaire Romeinsche munten, een merkwaardigen klomp Frankische munten bij de opgravingen te Wijk bij Duurstede gevonden, en in zijn geheel bewaard gebleven; — verder eenige andere aldaar opgegravene munten, en eindelijk eene volledige reeks der Beijersche geschiedenis kroondaalders en 3½guldenstukken, welke thans reeds een getal van 36 stuks uitmaken.

Onder de talrijke geschenken is vooral belangrijk dat van den baron J. van Washington, kamerheer, luitenant-generaal en generaal-adjudant van Z. M. den Koning van Beijeren, bestaande uit eene gouden en tien zilveren medailles.

Deze oude krijgsman, Nederlander van geboorte, heeft zijne opvoeding gedeeltelijk in het dorp Noordwijk ontvangen, en gevoelde daardoor, hoewel verre verwijderd, geneigdheid om aan het muntkabinet dezer hoogeschool dit belangrijke geschenk te doen, dat zeer merkwaardige artikelen bevat.

De inrigting van den *academischen kruidtuin* vermeerdert in bloei, en doet voor het onderwijs en de bevordering der wetenschap uitnemende diensten. Voor het eerst sedert eene reeks van jaren zijn bezendingen van planten uit Oost-Indie ontvangen, en door toezending van onderscheidene onzer buitenlandsche betrekkingen heeft de tuin groote aanwinsten gedaan.

Als eene bijzonderheid mag vermeld worden het bloeijen der groote *agave Americana*; de daarbij gedane waarnemingen hebben evenwel geen nieuw licht over deze plant en haren wasdom verspreid.

De gebouwen, waarin de academische verzamelingen zijn geplaatst, zijn alle landsgebouwen, met uitzondering van één locaal, voor het onderwijs in de operative heelkunde bestemd, hetwelk, bij besluit van het stedelijk bestuur, in den jare 1834 provisioneel en tot kennelijk wederzeggen is afgestaan, ten einde daarvan ten nutte der hoogeschool gebruik te kunnen maken.

HOOGESCHOOL TE UTRECHT.

In het collegie van curatoren is de heer mr. J. C. Swellengrebel, — die, na gedurende een tijdvak van meer dan acht en twintig jaren aan de werkzaamheden met den meesten ijver te hebben deel genomen, zich verpligt heeft gevonden, uit hoofde zijner klimmende jaren, zijn ontslag te vragen, — vervangen door den heer J. Raij van Gameren.

Wat het personeel van den senaat aangaat, heeft men twee zeer treffende verliezen te betreuren gehad. Op den 2den Januarij 1847 stierf de hoogleeraar in de wiskunde Willem Wenckebach, een man van veelzijdige kennis, vol ijver voor de wetenschappen en bovendien begaafd met een bijzonder talent om zijne kundigheden aan anderen mede te deelen.

Weinige maanden later overleed de hoogleeraar Jan Andries Mulder, die sedert meer dan zes jaren aan deze hoogeschool verbonden was, eerst als lector, en sedert ruim een jaar als buitengewoon hoogleeraar in de verlos- en heelkunde. Alhoewel hij geene eigene middelen bezat en ook geene bezoldiging genoot, ontzag hij tijd noch moeite om zijnen leerlingen nuttig te zijn. Zoo gaf hij voor het eerst in ons vaderland opzettelijk eenen cursus over de oogheelkunde, zoowel practisch als theoretisch, en verbond daarmede de leer der ziekten van het oor en

van den mond. Veel heeft de hoogeschool door het afsterven van beide die mannen verloren.

In de vacature, door het overlijden van hoogleeraar Wenckebach veroorzaakt, werd voorzien door de benoeming van den heer C. H. D. Buijs Ballot tot buitengewoon hoogleeraar in de wis- en natuurkundige faculteit.

Tot buitengewoon hoogleeraar in de regtsgeleerde faculteit is benoemd de heer B. J. L. de Geer, aan wien de lessen, vroeger gegeven door den hoogleeraar Holtius, die uit hoofde van den slechten staat zijner gezondheid tot het doen eener buitenlandsche reis een jaar verlof had bekomen, zijn opgedragen.

In de geneeskundige faculteit zijn tot buitengewone hoogleeraren benoemd de heeren F. C. Donders en J. E. W. von Baumhauer.

Het gedrag der studenten was over het algemeen prijzenswaardig; een goed getal onderscheiddde zich door loffelijke vlijt en geregeldheid in het bezoeken der collegien en in het responderen; er bleven echter nog velen over, bij wie èn vlijt èn belangstelling ontbraken. Het toenemend strenger examineren door de hoogleeraren zal hieromtrent, naar men zich vleit, weldadig werken.

In het academisch gasthuis zijn vele zieken opgenomen en belangrijke operatien verrigt.

De hoogleeraar Loncq heeft, onder een groot aantal kranken van allerlei aard, ook vele lijders door typhus aangetast, behandeld, daar het zeer nuttig werd geacht, dat de jongelieden inzonderheid deze ziekte in alle vormen leerden kennen.

Voor de heelkundige cliniek en de operatien hiermede vereenigd, was het verlies van den voortreffelijken Mulder noodlottig. De hoogleeraar Suerman heeft dit belangrijk vak weder op zich genomen en eenige zware kunstbewerkingen verrigt, onder aanwending van de aetherisatie en de chloroform, en wel met een uitstekend gevolg.

Het gemelde verlies was niet minder noodlottig voor het vroedkundig onderwijs, en deze gewigtige inrigting zoude geheel hebben moeten stilstaan, zoo niet de heer doctor van Goudoever zich daarmede wel had willen belasten. 51 vrouwen zijn onder zijne leiding in het kraamlocaal gelukkig verlost. Zijne lessen over dit vak hebben veel genoegen gegeven.

De lessen in de *landhuishoudkunde* zijn door onderscheidene personen gevolgd, en in het algemeen wordt de belangstelling in den landbouw meer levendig, hetgeen ook blijkt uit de onderzoekingen, door sommigen in het werk gesteld. Aan het onderwijs in dit vak mag ook grootendeels toegeschreven worden, dat te Utrecht thans onderscheidene verbeterde landbouw-werktuigen vervaardigd worden, waarvan het gebruik meer en meer toeneemt.

De *bibliotheek* is verrijkt door fraaije geschenken van binnen- en buitenlandsche geleerden en maatschappijen, met welke laatste deze inrigting meer en meer in betrekking komt. Onder de ontvangene geschenken wordt bijzonder melding gemaakt van een prachtig exemplaar van *Herschell's Astronomical observations at the Cape of Good Hope etc.*, namens den Hertog *van Northumberland* toegezonden.

Het bestuur van de bibliotheek heeft, door het overlijden van den amanuensis Dodt een gevoelig verlies geleden. Hij was een man van uitgebreide kennis, voortdurend bezig met het doen van allerlei letterkundige onderzoekingen, en daarbij steeds bereidwillig om anderen daarmede van dienst te zijn. De catalogus der handschriften was door hem, vóór zijnen dood, bijna afgewerkt.

Overigens is de catalogus der bibliotheek, gedrukt in het jaar 1835, en het supplement, in het jaar 1845, te zamen uitmakende drie deelen in folio, verkrijgbaar bij den boek- en academie-drukker Bosch en Zoon, te Utrecht.

De verzameling van ontleedkundige voorwerpen is zeer verrijkt, en wel bijzonder ten gevolge van eene overeenkomst tusschen de hoogleeraren Schroeder van der Kolk en Vrolik, met den directeur der zoölogische inrigting te Amsterdam gesloten, waardoor van alle de daar gestorvene dieren de zachte deelen en ingewanden naar Utrecht worden gezonden, om te worden geïnjicieerd, waarvan de eene helft teruggaat naar Amsterdam, de andere voor het museum bewaard blijft. Hierdoor is reeds eene rijke en zeldzame verzameling van buitengewone fraaije voorwerpen bijeengebragt, hetgeen dan ook tot onderscheidene wetenschappelijke ontdekkingen heeft geleid, waarvan de bekendmaking door de beide hoogleeraren te zamen wordt verrigt. Buitendien zijn deze voorwerpen eene zeer rijke bron geweest voor de microscopisch-anatomische verzameling, door den hoogleeraar Harting bijeengebragt, welke weder met eenige honderden voorwerpen is verrijkt.

De verzamelingen van natuurkundige instrumenten, natuurlijke historie en mineralogie zijn in goede orde gehouden, doch niet uitgebreid.

Het *scheikundig laboratorium* is in eenen uitmuntenden toestand. Zijne nuttige strekking is zeer toegenomen, sedert het is dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling en opleiding van pharmaceuten voor Neêrlands Indien, van welke er thans verscheidene aldaar onderwijs genieten.

De *kruidtuin* heeft van dien te Batavia, behalve een aantal levende planten, ontvangen twee stammen van de *cycas circinalis*, en een van de *cycas revoluta*, welke alle drie goed overgekomen en uitgeloopen zijn.

Van laatstgemelde plant zijn door den heer mr. H. Heijlidij, te Paramaribo, die bovendien een aanzienlijk aantal levende planten aan den tuin heeft geschonken, twee stammen overgezonden, waarvan de een meer dan tien voeten lengte heeft; zoo men meent, wordt van deze plant de wederga in Europa niet gevonden.

Al de gebouwen en erven, thans bij de hoogeschool in gebruik, met uitzondering van het locaal der bibliotheek, hetwelk afkomstig is van het domein, hebben oorspronkelijk behoord aan de stad Utrecht, en zijn door de stedelijke regering in 1815 en 1816 aan de hoogeschool afgestaan, onder voorwaarde, dat de eigendom van die gebouwen en erven zoude blijven bij de hoogeschool, zoolang als zij ten dienste van het hooger onderwijs konden worden gebruikt; doch dat, bijaldien te eeniger tijd, door het stichten van een nieuw academie-gebouw, of om eenige andere reden, de bedoelde gebouwen en erven niet meer tot gemeld einde mogten worden gebezigd, de eigendom daarvan aan de stad zoude terugkeeren.

Het gebouw thans tot een scheikundig laboratorium ingerigt, is door de stedelijke regering in 1844 aan de hoogeschool voor een tiental jaren kosteloos in gebruik gegeven.

HOOGESCHOOL TE GRONINGEN.

De vacature, in het collegie van curatoren ontstaan door het overlijden van den heer mr. H. de Ranitz, is vervuld door de optreding van den heer J. W. O. baron van Ittersum, als burgemeester van Groningen.

Op den 24sten Junij 1847 overleed, na eene kortstondige doch hevige ongesteldheid, de hoogleeraar in de faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en fraaije letteren P. van Limburg Brouwer, tevens bibliothecaris aan de hoogeschool.

De voortreffelijke begaafdheden van den overledene, de rijkdom en omvang zijner kennis, zijn nimmer rustende ijver ter voorlichting van anderen, mede in talrijke doorwrochte geschriften aan den dag gelegd, zijne groote en alom erkende letterkundige verdiensten, hebben zijn afsterven als een wezenlijk groot verlies doen betreuren.

Ter zijner vervanging is benoemd de heer J. A. Ch. van Heusde, rector aan het gymnasium te Amersfoort, terwijl de werkzaamheden van bibliothecaris voorloopig aan den amanuensis bij die instelling, dr. W. Hecker, zijn opgedragen.

Tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen is benoemd de heer W. A. Enschedé, tot dusverre buitengewoon hoogleeraar in diezelfde faculteit.

Ten aanzien van de studie mag de vlijt en ijver zoo van hoogleeraren als van studenten geroemd worden. Behalve eenige weinige uitzonderingen is het gedrag der laatsten zeer prijzenswaardig geweest, en is hun geest voortdurend tot ijverige studie en goede orde geneigd.

Het academisch gasthuis heeft op den vorigen voet tot nut der studenten in de geneeskunde kunnen strekken, en de hoogleeraar Ermerins heeft het geven van clinisch onderwijs voortgezet.

Ten opzigte van de verschillende hulpmiddelen voor het onderwijs in de geneeskundige wetenschappen mag men met genoegen wijzen op de toenemende uitbreiding welke aan het practisch onderwijs sedert korten tijd is gegeven.

Niet alleen dat de drie hoogleeraren in de geneeskundige faculteit zich met het practisch onderwijs aan het ziekbed belast hebben, ook het aantal zieken ten dienste van dit onderwijs is aanmerkelijk toegenomen; immers, behalve de lijders, welke ten getale van ongeveer 240 in het nosocomium zijn opgenomen, werden de studenten, door de oprigting van een ambulatorisch clinicum in de gelegenheid gesteld een getal van 4 à 500 lijders meer te zien.

Het *clinicum chirurgicum* heeft vooral daardoor aanmerkelijk gewonnen, dat de hoogleeraar, met dit clinicum belast, door zijne betrekkingen met de geneesheeren uit de provincien Groningen, Friesland en Drenthe, ja zelfs met het naburige Oost-Friesland, zijne, voor het wetenschappelijk onderwijs belangrijke lijders uit eene bevolking van ettelijke honderd duizend zielen ontvangt.

Het onderwijs in de *landhuishoudkunde*, door 26 personen gevolgd, heeft voortdurend zeer gewenschte resultaten opgeleverd.

De kabinetten en verzamelingen hebben in het algemeen geene belangrijke uitbreiding ondergaan. Voor de bibliotheek evenwel (waarvan de nieuwe in 1833 uitgegeven catalogus algemeen verkrijgbaar is) zijn onderscheidene aankoopen gedaan, en het kabinet van natuurlijke historie is, behalve door eene kostbare verzameling van zoogdieren en vogelen, welke dubbel in het rijks-museum te Leyden aanwezig waren, en eenige andere voorwerpen, verrijkt met eene zeer belangrijke verzameling van Germaansche oudheden, een geschenk van de heeren mr. H. O. Feith en J. W. baron van Ittersum; welke voorwerpen, ofschoon niet regtstreeks in dit kabinet behoorende, echter nergens beter dan daar konden geplaatst worden, uit hoofde er te Groningen niet, zoo als te Leyden en elders, eene verzamelplaats van dergelijke oudheden bestaat. Men vleit zich, dat door dit kostbaar geschenk ook aan de Groningsche hoogeschool de grondslag zal gelegd zijn tot de daarstelling eener verzameling zoo als die elders bestaat, en waarvan het bezit geacht moet worden van groot belang te zijn bij de voordragt van onderscheidene wetenschappen, die op eene hoogeschool behooren onderwezen te worden.

Alle academische verzamelingen zijn geplaatst in landsgebouwen.

Op den 2den Maart 1847 is overgegaan tot de publieke aanbesteding van het nieuw te stichten academie-gebouw, hetgeen voor eene som van f 189,000 is geschied; daarna is onverwijld met het werk een begin gemaakt en tot aan de invallende vorst met kracht doorgewerkt.

Volgens de voorwaarden dier aanbesteding, zal het geheele gebouw voltooid moeten zijn met het voorjaar van 1850.

OPGAAF *der aan de hoogescholen bij de verschillende faculteiten ingeschreven studenten op den 31sten December 1847.*

FACULTEITEN.	LEYDEN.		UTRECHT.		GRONINGEN.		TOTAAL.
	Aldaar	Elders	Aldaar	Elders	Aldaar	Elders	
	studerende.		studerende.		studerende.		
Godgeleerdheid . . .	42	24	113	4	53	»	236
Regtsgeleerdheid . . .	188	43	143	12	102	»	488
Geneeskunde	57	37	54	»	63	»	211
Wis- en natuurkunde .	8	2	8	»	5	»	23
Bespiegelende wijsbegeerte en letteren	27	9	14	»	17	»	67
	322	115	332	16	240	»	
Te zamen . .	437		348		240		1025
Op 31 December 1846 was het getal studenten .	479		349		249		1077.
Het getal der plaats gehad hebbende promotien in 1847 is geweest . .	104		32		42		178
Dit getal was in 1843 .	103		61		54		218
» » » » 1844 .	107		39		62		208
» » » » 1845 .	103		58		45		206
» » » » 1846 .	111		31		25		167

ATHENAEUM TE AMSTERDAM.

Na splitsing van het hoogleeraar-ambt van wijlen den hoogleeraar W. S. Swart, in 1847 overleden, werden, bij besluit van den stedelijken raad van 1 September van dat jaar, benoemd tot hoogleeraar in de wis- en natuurkunde de heer C. J. Matthes, en tot hoogleeraar in de schei- en artsenijmengkunde de heer E. H. von Baumhauer, die beiden deze betrekkingen aannamen, en kort daarop in functie traden, na het houden eener openbare inwijdingsrede in de Nederlandsche taal.

Het personeel der hoogleeraren bestond derhave op het einde van 1847 uit de navolgende heeren:

C. A. den Tex en J. van Hall, voor de regtsgeleerdheid;

G. Vrolik, W. Vrolik, F. A. W. Miquel, J. van Geuns, C. B. Tilanus en P. H. Suringar, voor de geneeskunde;

W. Moll, voor de godgeleerdheid;

J. Bosscha, H. Beijerman en P. J. Veth, voor de letterkunde;

C. J. Matthes en E. H. von Baumhauer, voor de wis- en natuurkunde.

Het getal studenten bedroeg in October 1847 112.

Over het algemeen werd hun ijver voor de studien en zedelijk gedrag met lof vermeld.

Met enkele uitzonderingen, veroorzaakt door gebrek aan geschikte localen, gemis aan toehoorders of andere redenen, werden de lessen gegeven zoo als zij waren aangekondigd. Daarbij werd het dicteren zooveel mogelijk vermeden, en daarentegen het maken van uittreksels uit het voorgedragene, aan de studenten ten sterkste aangeraden; terwijl de hoogleeraren zich door responsien en discussien van de vorderingen hunner leerlingen trachtten te overtuigen. In de natuurkundige wetenschappen legden de hoogleeraren er zich vooral op toe, om door proefnemingen het voorgedragene te verduidelijken.

Het gebouw van het athenaeum bevond zich, na belangrijke herstellingen, in het vorige jaar aan de beide gehoorzalen gedaan, over het algemeen in goeden staat.

Ten aanzien van de inrigtingen en verzamelingen ten behoeve van het onderwijs, zijn de volgende bijzonderheden medegedeeld:

Na overlijden van den hoogleeraar Swart, werd zijne verzameling van physische instrumenten ten behoeve van het athenaeum aangekocht. Uit den inventaris daarvan door den hoogleeraar Matthes opgemaakt, blijkt, dat die verzameling eene goede kern oplevert voor een physisch kabinet, ofschoon er zich voorwerpen onder bevonden die dadelijke herstelling behoefden, en onderscheidene instrumenten aan ontbraken, die onder de hoogst noodzakelijke plegen te worden gerangschikt bij het geven van onderwijs in de natuurkunde. Het meest dringende heeft men doen herstellen, en zoo doende bestaat het vooruitzigt, dat, met eene jaarlijksche bijdrage, dit kabinet van lieverlede naar eisch aan de behoeften van het onderwijs zal kunnen voldoen.

Het laboratorium chemicum bevond zich, toen de hoogleeraar von Baumhauer werd beroepen, met bedoeling om de meer practische leermethode van zijnen leermeester, den hoogleeraar Mulder, over te brengen, in eenen hoogst gebrekkigen toestand. Men heeft aanvankelijk getracht daarin te gemoet te komen door andere localen in te ruimen, en eenige gelden toe te zeggen tot daarstelling van die inrigtingen, welke het onontbeerlijkst waren; doch er zullen meer afdoende maatregelen noodig zijn, om het onderwijs in de scheikunde te doen geven, zoo als de hoogte der wetenschap het vordert.

Omtrent de overige verzamelingen en inrigtingen, zijnde de geologische en mineralogische verzameling, die van chemische instrumenten en praeparaten, het theatrum anatomicum, de kruidtuin en de bibliotheek, zijn geene bijzonderheden van eenig aanbelang medegedeeld.

ATHENAEUM TE DEVENTER.

Het personeel der hoogleeraren bestond op het einde van 1847 uit de heeren:

J. Verburg, voor de godgeleerdheid, Joodsche oudheden en Oostersche talen;

J. Duijmaer van Twist, voor de regtsgeleerdheid;

P. Bosscha, voor de algemeene geschiedenis en Latijnsche en Griekschc letteren;

V. S. M. van der Willigen, voor de wis- en natuurkunde en bespiegelende wijsbegeerte;

M. J. Cop, voor de schei-en kruidkunde;

W. J. A. Jonckbloet, voor de vaderlandsche geschiedenis en letteren.

De heer S. Susan bekleedde de betrekking van lector voor de nieuwere talen.

Het getal studenten bedroeg slechts twaalf, waarvan twee zich aan de godgeleerdheid, negen aan de regtsgeleerdheid, een aan de letteren hadden toegewijd. Zeker een klein getal. Onderscheiden redenen hebben in de laatste jaren medegewerkt, om dit getal zoo klein te maken.

Men vertrouwt op goeden grond, dat zij slechts voorbijgaande zijn. Men herinnert zich, dat het getal studenten in het jaar 1819 slechts drie bedroeg, maar in weinige jaren tot meer dan vijftig klom. Bovendien is tot meerderen bloei van het athenaeum een nieuwe grondslag gelegd door de oprigting van een gymnasium.

Zal deze inrigting dienstbaar gemaakt worden voor de opleiding van jongelieden, die voor den eigenlijken geleerden stand bestemd zijn, zij zal tevens strekken ten nutte van hen, die zich in het algemeen beschaafde kundigheden trachten eigen te maken. Dit gymnasium, verwacht men, zal gunstig moeten werken op het athenaeum en het op eene geschikte wijze schragen. De eerstgenoemde leerlingen zullen, na afgelegd staats-examen, een gedeelte hunner studien te Deventer kunnen volbrengen, alvorens zij naar eene hoogere school behoeven te vertrekken.

Bovendien hebben onderscheidene hoogleeraren zich ook bereid verklaard, om de leerlingen, die den cursus der tweede afdeeling met vrucht hebben afgeloopen, lessen te geven over Nederduitsche taal, vaderlandsche geschiedenis, scheikunde, kruidkunde, natuurkunde, wiskunde en sterrekunde; terwijl er voor hen welligt nog lessen kunnen worden geopend voor staatshuishoudkunde, hoogere wiskunde, delfstofkunde, enz.

Wat de verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs betreft, daartoe behooren:

1°. *de bibliotheek*, oorspronkelijk de oude bibliotheek van het athenaeum, door Koninklijk besluit van 13 Junij 1818 met het grootste gedeelte van die van het opgeheven Harderwijksche athenaeum, vroeger hoogeschool, vereenigd en vermeerderd. Zij is in een zeer goed locaal op het raadhuis geplaatst; er bestaat een gedrukte catalogus; de vervolgwerken worden aangehouden; naar gelang van middelen worden ook nieuwe werken aangeschaft, gelijk nog onlangs heeft plaats gehad, met zulke, die voor de beoefening der sterrekunde noodzakelijk zijn. Zij is van tijd tot tijd ook met geschenken van het ministerie van Binnenlandsche Zaken verrijkt. Zoowel door de hoogleeraren als door de studenten, en in het algemeen door beoefenaars der wetenschappen, wordt er een nuttig gebruik van gemaakt.

2°. *het scheikundig laboratorium.* In overeenstemming met het provinciaal bestuur werd, voor eenige jaren, een leerstoel voor de schei- en kruidkunde opgerigt. Voor de scheikunde strekte het laboratorium, dat in het toen nieuw opgerigte gebouw van het athenaeum geplaatst werd, tot ondersteuning. Het is naar de tegenwoordige eischen der wetenschap ingerigt, en wordt even als de bibliotheek, op kosten der stad onderhouden. Het is nog niet gelukt eenen plantentuin daar te stellen, doch door gedroogde herbaria wordt in de behoefte voor het onderwijs zooveel mogelijk voorzien.

3°. *het kabinet van natuurkundige werktuigen.* Door den hoogleeraar P. O. C. Vorsselman de Heer is, gedurende de zeven jaren van zijn verblijf, de zin voor natuurkundige wetenschappen ten krachtigste bevorderd. Een te Deventer gevestigd natuur- en scheikundig genootschap, dat zijne werktuigen aan de inrigting van hooger onderwijs ten gebruik afstaat, werd door hem tot ongekenden bloei gebragt, en hierdoor werd ook de aanwas van het natuurkundig kabinet, dat anders uit de beperkte hulpmiddelen, van stadswege aan het athenaeum verstrekt, niet zoo hoog zou zijn opgevoerd, zeer in de hand gewerkt. Evenwel ook deze middelen dienen, om het jaarlijks te vergrooten. In rijkdom van werktuigen voor sommige deelen der natuurkunde, vooral wat nieuwere werktuigen aangaat, kan deze verzameling met grootere inrigtingen wedijveren. Zij is ook in het fraaije gebouw van het athenaeum in goede orde geplaatst.

4°. *de sterrewacht.* Door den genoemden hoogleeraar werd ook de grond gelegd tot een practische beoefening der sterrekunde. Eene oude

poort werd op stadskosten tot het doen van sterrekundige waarnemingen ingerigt, terwijl er eene kleine koepel op geplaatst werd. Niet lang evenwel mogt hij zich in deze stichting verblijden; hij ontviel in 1841 aan het athenaeum en aan de wetenschap, toen er eerst een begin mede gemaakt was, toen de voorraad der aanwezige werktuigen nog zeer gering was en de deugd en practische bruikbaarheid van eenige nog veel te wenschen overliet. In het studie-jaar 1847 — 1848 is, onder het bestuur van den hoogleeraar V. S. M. van der Willigen, meer gedaan. De sterrewacht is in het bezit gekomen van een passage-instrument van Wenckebach te Amsterdam, terwijl reeds vroeger aanwesig waren een chronometer van Dent te Londen, eene astronomische pendule van Lepente, een sextant van Dollond te Londen, en eenige kleinere werktuigen. Reeds nu zal zij dus kunnen gebruikt worden tot juister bepaling van de geographische ligging der stad en tot bepaling van den tijd. Men hoopt ze langzamerhand ook nog met eenen kijker en met andere werktuigen te voorzien, opdat zij meer bepaaldelijk voor de wetenschap in het algemeen nuttig kunne worden.

KONINKLIJKE ACADEMIE TE DELFT.

De Koninklijke academie te Delft, waarvan de oprigting bevolen werd bij Koninklijk besluit van 8 Januarij 1842, was aanvankelijk alleen bestemd tot opleiding van burgerlijke ingenieurs, zoo voor 's lands dienst als voor de nijverheid en van kweekelingen voor den handel.

Al spoedig evenwel werd hierbij gevoegd de opleiding van toekomstige ijkers der maten en gewigten en van ambtenaren bij de accijnsen. Maar voor dat nog hare inrigting was vastgesteld, ontving de instelling eene veel belangrijker uitbreiding, door het Koninklijk besluit van 18 Julij 1842, betreffende de opleiding van ambtenaren voor Nederlandsch Indie.

De inrigting der academie, het programma der lessen, en het onderwijs aan de toekomstige Indische ambtenaren te geven, werden achtereenvolgens vastgesteld bij de besluiten van 20 October, 28 October en 28 December 1842.

De localen voor de academie bestemd, werden in den loop van datzelfde jaar zoover in orde gebragt, dat de lessen reeds konden geopend worden den 4den Januarij 1843. Binnen het jaar dus na het besluit der oprigting, was de academie georganiseerd en in werking Deze spoedige verwezenlijking was grootendeels te danken aan den ijver, de kunde en de voortvarendheid van den benoemden directeur, den staatsraad Lipkens.

Het is niet te ontkennen, dat het programma der lessen eenige sporen draagt van den spoed, waarmede alles ingerigt en geregeld werd. Daar het evenwel bij zulke verordeningen grootendeels op uitvoering aankomt, zoo heeft ook het gebrekkige in het programma geen schadelijken invloed gehad op het onderwijs.

Eenigen tijd vóór de opening der lessen waren bij de academie benoemd de heeren:

T. Roorda, tot hoogleeraar in de taal-, land- en volkenkunde van Neêrlands Indie;

R. Lobatto, tot hoogleeraar in de wiskunde;

W. Overduijn, tot leeraar in de wis- en natuurkunde;

Benevens de heeren W. Schmidt, G. J. F. Guffroy en D. Budding, voor het onderwijs in het handteekenen, en in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.

Kort na de opening der lessen werd in het onderwijs der scheikunde voorzien door de benoeming van den heer C. F. Donnadieu, die eerst den titel van leeraar en later dien van hoogleeraar ontving.

De vermeerdering der lessen, bij den aanvang van het tweede academiejaar, in September 1843, vorderde eene aanzienlijke vermeerdering van personeel.

Bij onderscheiden besluiten werden dan ook in de maand Julij tot leeraren benoemd de heeren:

W. J. Kempers, in de wiskunde;

A. van Meursinge, in de taal-, land en volkenkunde van Neêrlands Indie;

A. van der Toorn, in het bijzondere vak van de ijkers;

J. E. ter Winkel, in de bouwkunde.

Vóór den aanvang van het volgende academiejaar, in Augustus 1844, werden hierbij nog benoemd de heeren:

H. Strootman, tot lector in de wiskunde;

M. A. M. 's Gravezande Guicherit, tot leeraar in de geschiedenis en aardrijkskunde;

J. van Kuijk, tot leeraar in de staathuishoudkunde;

S. Bleckrode, aan wien naderhand de titel van hoogleeraar geschonken is, tot leeraar in de verschillende vakken der natuurlijke historie.

Voor het onderwijs in de waterbouwkunde werd in dezelfde maand aan de academie toegevoegd de ingenieur van 's Rijks-Waterstaat M. Beijerinck. Deze, sedert overleden, is opgevolgd door den rijks-ingenieur D. J. Storm Buijsing, benoemd in Februarij 1847.

In Januarij 1845 werd het personeel nog vermeerderd door de benoeming van den heer G. van Wieringhen Borski tot leeraar in de Nederduitsche taal en letterkunde.

Bij de aanvaarding zijner bediening maakte de directeur de voorwaarde, dat hij na vier jaren daarvan ontslagen zou worden.

Op zijn verzoek en om tijdig in zijne opvolging te voorzien, werd in September 1845 tot onder-directeur benoemd de heer G. Simons, aan wien een gedeelte van het onderwijs in de werktuigkunde werd opgedragen, en die in September 1846 den heer Lipkens als directeur verving.

Eindelijk werden nog bij de academie benoemd de heeren: J. Pijnappel Gz. in Januarij 1846 en J. K. de Wit in Mei 1847, de eerste tot leeraar in de Javaansche taal, de laatste tot leeraar in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche letterkunde.

Op het einde van 1847 bestond dus het personeel uit:

den directeur G. Simons;

vier hoogleeraren: T. Roorda, R. Lobatto, C. F. Donnadieu, S. Bleckrode;

den ingenieur D. J. Storm Buijsing;

den lector H. Strootman;

elf leeraren: W. Overduin, D. Buddingh, W. J. Kempers, A. Meursinge, A. van der Toorn, J. E. ter Winkel, M. A. M. 's Gravezande Guicherit, J. van Kuijk, G. van Wieringhen Borski, J. Pijnappel Gz., J. K. de Wit;

twee onderwijzers: W. Schmidt, G. J. F. Guffroy.

De academie heeft slechts één harer leeraren door den dood verloren, den ingenieur M. Beijerinck, den 2den Februarij 1847 gestorven, in den ouderdom van nagenoeg 44 jaren. In hetzelfde jaar had zij tevens het verlies te betreuren van haren voormaligen directeur, den heer Lipkens, die den 15den December overleed. Aan hem had de academie hare inrigting en bloei te danken; gedurende de vier eerste en moeijelijke jaren had hij haar bestuurd met ijver, naauwgezetheid en zeldzame bekwaamheid, terwijl hij, ook na zijn ontslag, steeds bereid was èn haar èn allen die tot haar in betrekking stonden, met raad en daad te dienen.

Het onderwijs heeft een geregelden gang gevolgd. De materiele subsidien daartoe kunnen aanzienlijk genoemd worden, zoo het kortstondig bestaan der academie in aanmerking genomen wordt.

De rijks-verzameling van modellen, tot gebruik aan de academie afgestaan, vroeger reeds aanmerkelijk, heeft eenige belangrijke aanwinsten verkregen, zoowel door geschenken, als door modellen, aan de academie vervaardigd door haren bekwamen modelmaker G. Reuvenkamp.

Eene verzameling van mineralen, in 1843 uit de fondsen der academie aangekocht, en sedert door geschenken verrijkt en door verdere aankoopen vermeerderd, heeft in de behoefte van het onderwijs wel niet geheel voldoende, maar toch genoegzaam voorzien.

Het natuurkundig kabinet, ontstaan door de verzameling uit Franeker ontvangen, is met overleg aangevuld.

Eenige voorwerpen van minder belang werden, in den aanvang, aan de academie afgestaan door de hoogeschool van Leyden, voor het scheikundig onderwijs. Aan geen ander deel zijn sedert zooveel kosten besteed, noodzakelijk èn om de meerdere uitgaven, voor dit onderwijs gevorderd, èn om zijne hooge belangrijkheid bij eene instelling als deze.

Het scheikundig laboratorium is thans doelmatig ingerigt, en wordt vlijtig bezocht door de leerlingen, aan wie eene ruime gelegenheid tot eigen arbeid gegeven wordt.

De boekerij, hoewel verre van volledig, geeft evenwel aan leeraren en leerlingen een belangrijk hulpmiddel voor hunne studien. De mindere talrijkheid der uitgekomen werken, die betrekking hebben op de taal-, land- en volkenkunde van Neêrlands Indie, heeft het mogelijk gemaakt dit gedeelte der boekerij meer volledig te maken dan eenig ander.

Het aantal studenten, in de verschillende jaren ingeschreven, kan uit onderstaande tabel gekend worden; daarbij zijn de twee groote afdeelingen der studien van elkaâr gescheiden.

Aanwijzing der studien.	1842.	1843.			1844.			1845.			1846.			1847.			Totaal der vertrokkenen.	Totaal der ingeschrevenen
	Ingeschreven.	Vertrokken.	Nieuw ingeschreven.	Aantal aanwezig.	Vertrokken.	Nieuw ingeschreven.	Aantal aanwezig.	Vertrokken.	Nieuw ingeschreven.	Aantal aanwezig.	Vertrokken.	Nieuw ingeschreven.	Aantal aanwezig.	Vertrokken.	Nieuw ingeschreven.	Aantal aanwezig.		
Taal-, land- en volkenkunde van Nederlands Indie.	10	1	21	30	12	20	38	9	29	58	14	43	87	23	30	94	59	153
Andere studien.	38	2	51	87	13	30	104	20	28	112	28	23	107	43	29	93	106	199
Totalen.	48	3	72	117	25	50	142	29	57	170	42	66	194	65	59	187	165	352

Van de 153 leerlingen, die zich tot ambtenaren in Neêrlands Indie wenschten voor te bereiden, waren op het einde van 1847:

9 ambtenaren geworden der 1ste klasse, 7 ambtenaren der 2de klasse, 2 ambtenaren der 3de klasse, 41 vertrokken zonder bestemming, 94 nog aan de academie.

Van de 199 leerlingen, voor andere studien ingeschreven, waren op het eind van 1847:

8 adspirant-ingenieur-surnumerair bij 's Rijks Waterstaat,

4 adspirant-ingenieur van den Waterstaat in Indie,
4 adspirant-ingenieur voor de mijnen,
6 civiel ingenieur,
19 vertrokken met een diploma van bekwaamheid voor den ijk,
7 met zulk een diploma voor de dienst bij 's Rijks accijnsen,
2 met een diploma van landmeter,
10 vertrokken, wel zonder diploma, maar niet zonder goede vorderingen,
43 zonder diploma en zonder vrucht van het onderwijs,
3 overleden,
93 nog aan de academie.

De 6 civile ingenieurs hadden allen voorloopig eene betrekking gevonden, en wel één in bijzondere dienst in Nederlands Indie. Van de 19 voor den ijk bestemd, hadden 7 eene aanstelling bekomen als arrondissements-ijker, één als ontvanger en één als rijks-roeijer, waartoe ook benoemd was een van de zeven, die een diploma voor de accijnsen bekomen hadden.

Groot zeker is het getal dergenen, die de academie verlaten hebben, zonder hunne studien te volbrengen. Vele zijn de redenen die dezen minder gunstigen uitslag hebben veroorzaakt. Gebrek aan aanleg voor de studien behoort zeker onder de voornaamste, maar er mag ook onder gerekend worden de minder goede voorbereiding bij het voorafgaand onderwijs. Die reden is eenigzins verminderd door de meerdere kennis, die thans van de aankomenden gevorderd wordt. Eene andere reden moet gezocht worden in den jeugdigen leeftijd, waarop de meesten naar de academie gezonden worden, een leeftijd die hen minder geschikt maakt voor onderwijs zoo als het hier moet gegeven worden, en voor eigen oefening, waardoor dat onderwijs alleen vruchtbaar kan worden.

Bij de beoordeeling van de ongunstige verhouding moet evenwel niet uit het oog verloren worden, dat de examina streng worden afgenomen, zoodat niemand een bewijs ontvangt van bekwaamheid, wiens kennis er hem geene aansprak op geeft.

Ware men hierin toegevender geweest, velen zouden, met den schijn van welslagen, de academie verlaten hebben, die nu hunne misluk-king niet met zulk eenen schijn bedekken kunnen.

INRIGTING VAN HANDEL EN NIJVERHEID TE AMSTERDAM.

In den loop des jaars 1846 werd, door de zorg der heeren mr. W. J. C. van Hasselt en dr. S. Sarphati, in Amsterdam eene inrigting gevestigd, die zich ten doel stelde onderwijs te doen geven in handel en nijverheid, waartoe door eenige personen een renteloos voorschot van f 30,000 was gegeven.

Deze school bevat, volgens haar programma, eenen cursus van drie jaren voor den handel, en eenen van vier jaren voor de industrie. Voor beide deze afdeelingen is het eerste jaar een voorbereidings-cursus, en de ondervinding heeft doen zien, dat zulk eene voorbereiding niet overtollig was, niettegenstaande de leerlingen, om aan de inrigting te worden opgenomen, den ouderdom van 14 jaren moeten bereikt hebben. Nu en dan, maar zeldzaam, bleek het, dat deze leerlingen reeds zooveel hadden geleerd, dat zij oogenblikkelijk tot het volgend jaar, dat is tot de eigenlijke regtstreeksche werkzaamheid van koophandel of nijverheid, konden overgaan.

De leerlingen voor den koophandel waren van den beginne in twee afdeelingen verdeeld:

1°. de zoodanigen, welke geheel het onderwijs bijwoonden, en
2°. dezulken, die op een kantoor werkzaam waren, en slechts gedurende eenigen tijd de scholen bezochten.

Geen leerling wordt aan deze school opgenomen, dan na voorafgegaan onderzoek.

De vakken van onderwijs gedurende den eersten cursus 1846/47 waren: taalkunde (Nederduitsch, Fransch, Engelsch en Duitsch), rekenen en rekenkunde, algebra, meetkunde, natuurkunde, scheikunde, wis-, natuur- en staatkundige aardrijkskunde; algemeene en vaderlandsche geschiedenis, handteekenen, schoonschrijven; terwijl nog openbare lezingen gegeven werden in land- en volkenkunde, natuur- en scheikunde.

Het aantal leerlingen bedroeg in het geheel 41, waarvan 30 vaste leerlingen waren, en 11 van tijd tot tijd de inrigting bezochten, en voor het overige in kantoren werkzaam waren.

Bij den aanvang van het tweede schooljaar, 1847 tot 1848, verkreeg men 3 klassen van leerlingen, namelijk:

eene afdeeling voor het tweede jaar nijverheid;
eene voor den koophandel, tweede jaar, en
eene nieuwe klasse voor het eerste jaar koophandel en nijverheid.

De werkzaamheden voor de afdeeling *nijverheid* bestonden in stel- en meetkunde, beschrijvende meetkunde, toegepaste natuurkunde, toegepaste scheikunde, werktuigkunde (mechanica), plant- en dierkunde, boekhouden; terwijl handteekenen, boetseren en timmeren daarbij gevoegd werden.

Voor de afdeeling *koophandel* bestonden zij in koopmansrekenen, boekhouden, munten, maten en gewigten, handels-kunsttermen, kantoor-usantien, toegepaste meetkunde (beginselen der stereometrie, scheepsmeet-, roeikunde enz.), toegepaste natuur- en scheikunde, kennis der handelswaren (beginselen), geschiedkunde (vervolg), land- en volkenkunde, handteekenen.

De werkzaamheden voor de nieuwe klasse voor het eerste jaar, *koophandel en nijverheid*, waren dezelfde als die in het vorige jaar.

Uit deze opgave blijkt, dat deze inrigting voornamelijk ten doel heeft eene speciale opleiding tot een beroep; dat zij daarmede evenwel een grondig onderwijs in genoemde wetenschappen wenscht verbonden te zien, en alzoo ook die vakken heeft opgenomen, welke tot eene beschaafde opvoeding behooren.

Maar de commissie van toezigt en bestuur wenscht het nut der inrigting verder te doen strekken, en verbond te dien einde daarmede openbare lessen, die door elken inschrijver kunnen worden bijgewoond, ten einde door dit algemeen wetenschappelijk onderwijs ook den lust tot onderzoek in het maatschappelijk leven op te wekken. Gedurende het jaar 1847 werden deze lessen gehouden door:

J. J. Albarda, in land-en volkenkunde;
mr. J. J. Teding van Berkhout, in theoretische werktuigkunde;
mr. J. A. van Eijk, in natuurkunde,
mr. J. van Lennep, in geschiedenis des vaderlands;
professor F. A. W. Miquel, in plantkunde;
H. A. van der Speck Obreen, in beschrijvende meetkunde;
D. Pas, in handelswaren;
dr. S. Sarphati, in scheikunde;
J. S. Speijer, in stelkunst, differentiaal- en integraal-rekening;
dr. F. J. Stamkart, in hoogere meetkunde en populaire astronomie;
professor W. Vrolik, in mensch- en dierkunde.

De commissie van toezigt en bestuur was bij de oprigting zamengesteld uit de heeren:

P. Huidekoper, A. F. Insinger, F. van der Oudermeulen, jhr. P. Hartsen, mr. H. J. Koenen, mr. W. J. C. van Hasselt en dr. S. Sarphati. Van dezen heeft zij jhr. P. Hartsen door den dood verloren.

De inrigting heeft, behalve eene reeds zeer goede bibliotheek, eene verzameling van instrumenten voor schei- en natuurkunde en voorwerpen voor mineralogie en geologie. Het getal harer leerlingen bedroeg op het einde van 1847 te zamen 57, waarvan 53 het geheele onderwijs bijwoonden, en 4, op kantoren geplaatst, slechts nu en dan deel aan de lessen namen.

GYMNASIEN EN LATIJNSCHE SCHOLEN.

Bij artt. 9 en 10 van het Koninklijk besluit van 2 Augustus 1815, n°. 14, is de kring aangewezen, binnen welken de Latijnsche scholen zich moesten bewegen. Die kring is wel van wijderen omvang dan vroeger: benevens de Grieksche en Latijnsche talen, waartoe zich het onderwijs weleer meestal bepaalde, zijn er in opgenomen de beginselen der wiskunde, de oude en nieuwe aardrijkskunde en geschiedenis, de Grieksche en Romeinsche fabelleer. Doch daarvan zijn uitgesloten de nieuwe talen en die verdere kundigheden, welker kennis eene behoefte is geworden bij den tegenwoordigen stand der geleerdheid, terwijl onbevredigd is gelaten het algemeen verlangen naar eene eigenlijk wetenschappelijke beschaving.

Het stedelijk bestuur van 's Gravenhage heeft in 1828 getracht deze leemten eenigermate aan te vullen, door middel eener inrigting voor jongelieden, die, na het lager onderwijs te hebben genoten, zoodanige wetenschappelijke beschaving verlangden. Voor de kweekelingen der Latijnsche school was er, buiten hunnen schooltijd, gelegenheid om onderwijs in nieuwe talen te ontvangen.

Deze inrigting voldeed dus slechts voor een gering gedeelte aan de behoefte aan hedendaagsche beschaving. Het stedelijk bestuur zag dit, en begreep dat het doel zou kunnen bereikt worden, zoo de school wierd vereenigd met de Latijnsche school, in dier voege, dat de vereenigde inrigting uit twee afdeelingen zoude bestaan, de eerste meer bijzonder bestemd voor jongelieden, die tot het vruchtbaar bijwonen der academische lessen moesten worden toegerust, de tweede voor hen, die eene bepaalde wetenschappelijke vorming noodig hadden, doch welke beide afdeelingen zich onderling zouden aansluiten.

Ten gevolge van Koninklijke magtiging, in 1838 verleend, is zoodanige instelling, onder de benaming van *stedelijk gymnasium*, weldra tot stand gekomen. Sedert zijn er vele andere gelijksoortige inrigtingen op den voet der 's Gravenhaagsche ontstaan, zoo als bij vroegere verslagen kenbaar is gemaakt.

De magtiging tot inrigting dezer nieuwe instellingen wordt aanvankelijk voorloopig voor minstens twee jaren verleend. Tevens worden de in acht te nemen bepalingen voorgeschreven. Wanneer, bij een opzettelijk onderzoek, bevonden is, dat de gymnasien aan het oogmerk naar eisch beantwoorden, worden zij als gevestigd erkend. Als zoodanig zijn reeds erkend drie gymnasien in Gelderland en vier in Zuid-Holland.

Onder de voorloopig ingerigte gymnasiën, waarvan de twee proefjaren reeds verstreken zijn, behoort dat te Franeker; doch bij onderzoek is gebleken, dat het niet aan al de eischen van zoodanige instelling voldoen kon, daar het getal van slechts twee leeraars, hoe bekwaam en ijverig zij zijn mogen, te gering is. De erkenning is derhalve uitgesteld, in de verwachting, dat eerlang in het ontoereikende van het personeel zal voorzien worden.

Door toevallige omstandigheden heeft het bedoelde onderzoek nog geen plaats kunnen hebben bij andere voorloopig ingerigte gymnasien, wier proeftijd reeds verstreken is, met name te Harderwijk, te Oldenzaal, te Middelburg en te Winschoten. Intusschen zijn de berigten van curatoren der twee laatste inrigtingen allezins gunstig.

Curatoren te Middelburg verzekeren: » dat de leervakken zijn ge-» regeld naar de bestaande voorschriften en zoodanig ingerigt, dat de » jongelieden, bij het verlaten van de instelling, de noodige kennis » in zich vereenigen, om tot de academische lessen te worden toege-

» laten, en het daartoe vereischte examen af te leggen, waarvan ten » bewijze strekt, dat van al de jongelieden, die aan het gymnasium » onderwijs hebben genoten, en gedurende de laatste jaren aan gemeld » examen zich hebben onderworpen, niet één is afgewezen." Zij voegen er bij: » De zorg, waarmede de stedelijke regering de belangen van het gymnasium voortdurend behartigt, door de aan hetzelve geplaatste docenten zooveel mogelijk te bevoordeelen, het geregeld toezigt van het collegie van curatoren, en de ijver en naauwgezette pligtsbetrachting der docenten, brengen, als zoovele bestanddeelen, ieder het zijne bij, om den gunstigen staat van het onderwijs op de hoogte te behouden, op welke het zich bevindt."

Curatoren te Winschoten berigten onder anderen: » dat het onderwijs zooveel mogelijk vormend is, telkens het oordeel en het nadenken scherpende, leerende het onderscheid en de overeenkomst opmerken tusschen tijden en toestanden, en talen en volken, en geene gelegenheid ongebruikt latende om eenen heilzamen indruk te maken op het gemoed der leerlingen, ter ontwikkeling van den smaak en wijziging van het gevoel."

Te Leeuwarden, waar het gymnasium in 1846 is tot stand gekomen, bestaat er nog geene tweede afdeeling. Het onderwijs in de hedendaagsche talen wordt er dus alleen genoten door kweekelingen, die voor de academische lessen worden voorbereid. Intusschen betuigen Gedeputeerde Staten van Friesland in hun jaarverslag, » dat de goede verwachting, welke zij aanvankelijk koesterden van de verandering der Latijnsche school in een stedelijk gymnasium, zich bevestigd heeft." Zij laten er op volgen: » Wij mogen deze tot verdere studien voorbereidende inrigting bloeijende en aan het doel beantwoordende noemen."

Volgens het medegedeelde bij het verslag over 1846 zouden toen weder een viertal Latijnsche scholen in stedelijke gymnasien hervormd worden: te 's Hertogenbosch, te Amsterdam, te Kampen en te Groningen. In 1847 heeft dit nog geen plaats kunnen hebben te 's Hertogenbosch, omdat nog niet geheel voorzien was in het noodige onderwijzend personeel; doch is de nieuwe cursus in dat jaar geopend: te Amsterdam in April, te Groningen in September en te Kampen in October.

Ten bewijze van de hooge belangstelling van het stedelijk bestuur van Amsterdam in de nieuwe inrigting, moge strekken de door dat bestuur genomen maatregel, om niet meer, zoo als tot hiertoe, aan een en hetzelfde collegie van curatoren de zorg èn voor het Athenaeum illustre èn voor het gymnasium op te dragen, maar een afzonderlijk collegie voor laatstgemelde instelling te benoemen, uit aanmerking van den grooten omvang en de meerdere uitgebreidheid, welke er aan gegeven is. Wel is waar geeft dit collegie bij zijn verslag te kennen, dat het zich onthoudt van alle zoodanige bijzonderheden, als waaruit de stand van het onderwijs bepaaldelijk zou kunnen blijken, met opgave van de oorzaken, die daarop van invloed geweest waren, omdat er van eene inrigting, die pas tot stand was gekomen, niets van dien aard kon gezegd worden, zonder gevaar van zich daarbij aan verkeerde gevolgtrekking schuldig te maken."

Doch Gedeputeerde Staten vermeenen nogtans, zoo als zij bij hun jaarverslag zich uitdrukken: » in de tot dusverre verkregen ondervinding een gelukkigen waarborg te vinden, dat deze inrigting aan haar doel zal beantwoorden."

Vermits de nieuwe cursus te Kampen en te Groningen nog later dan te Amsterdam is geopend, bestaat er nog meer reden om voor dsnog in geene bijzonderheden te treden omtrent den staat van het onderwijs aldaar.

Wat de als gevestigd erkende gymnasien aanbelangt, de jaarlijkse verslagen der curatoren zijn allezins gunstig; zij behelzen onder anderen nopens het gymnasium:

te Arnhem, » dat het volkomen beantwoordt aan de verwachting en in bloei toeneemt, en dat zulks vooral moet worden toegeschreven aan de kunde der leeraars, en hunne geschiktheid tot het mededeelen van oordeelkundig onderwijs, hetwelk in het bijzonder de verstands-ontwikkeling ten doel heeft." Zij merken daarbij op, dat op de examina ter toelating voor het academisch onderwijs nog nimmer een leerling van het gymnasium werd afgewezen;"

te Nijmegen, » dat van de twaalf kweekelingen, die zich tot het examen hadden aangeboden, tien zijn toegelaten, terwijl de twee afgewezenen nog niet op de hoogste klasse waren gekomen, en dat curatoren hadden gecordeeld, dat zij geene genoegzame vorderingen hadden gemaakt om het hooger onderwijs te kunnen ontvangen;"

te Zutphen, » dat het gymnasium steeds in bloei toeneemt; dat alle leerlingen, naar gelang van hunnen ouderdom en hunne vermogens, goede vruchten genoten van het in allen opzigte voortreffelijk onderwijs, dat hun gegeven wordt."

Met deze gunstige berigten aangaande de drie als bevestigd erkende gymnasien in Gelderland stemt overeen het volgende, voorkomende in het jaarverslag van Gedeputeerde Staten dier provincie: » De stedelijke gymnasien in Arnhem, Nijmegen en Zutphen blijven ten volle beantwoorden aan de gunstige verwachting, die zij aanvankelijk hadden opgewekt. Zij vestigen hoe langer zoo meer de overtuiging, dat het onderwijs in de oude talen zeer goed hand aan hand kan gaan met dat in de levende, en in die wetenschappen, welke tot het wezen van eene beschaafde opvoeding vereischt worden."

Curatoren van het gymnasium te 's Gravenhage verzekeren, dat meerdere inrigtingen van dien aard in de voornaamste steden, bij hen inlichting hadden gevraagd, en zich in vele opzigten naar dat gymnasium hadden geregeld; » dat zij daardoor voor zich zelven aanleiding hadden verkregen, om met gerustheid op den ingeslagen weg voort te gaan, daarmede inzonderheid bedoelende den gang van het onderwijs, hetwelk, zoo als het nu is ingerigt, behoudens de van tijd tot tijd daarin gebragte verbeteringen, echter in de hoofdtrekken weldra eene proef van tien jaren zou hebben doorgestaan."

Die van het gymnasium te Rotterdam geven te kennen, » dat zij zich mogen verheugen over den toenemenden bloei hunner gewigtige instellin, terwijl het onderwijs beantwoordt aan de verwachting en bij al de staats-examens nog geen leerling van het gymnasium is afgewezen."

De voortreffelijkheid dezer inrigting is dan ook nog onlangs bij een opzettelijk onderzoek ten volle gebleken.

Bij zoodanig onderzoek van het gymnasium te Delft is bevonden, » dat het onderwijs der nieuwe talen, te voren minder voldoende, door verandering van leeraar aanmerkelijk was verbeterd; dat al het overige onderwijs door bekwame docenten naar eisch gegeven werd, en de inrigting zich in eenen voor die kleine stad bloeijenden staat bevond."

In het gymnasium te Leyden is in 1847 aanzienlijke uitbreiding en verbetering gebragt ten aanzien van het onderwijzend personeel, aanvankelijk met het gewenschte gevolg, hetgeen mede bij zoodanig bezoek op eene allezins voldoende wijze is gebleken. Ook de schoolzalen en leermiddelen zijn vermeerderd en verbeterd.

Eindelijk mag niet onvermeld worden gelaten, dat er onder de gymnasien eenige zijn, waar de leerlingen, die voor de theologische studien zijn bestemd, gelegenheid vinden om zich te oefenen in de gronden der Hebreeuwsche taal, met name die te Leyden, Amsterdam en Kampen.

Dusverre de *gymnasien*. Wat de hedendaagsche talen betreft, is ook bij eenige *Latijnsche scholen* gelegenheid die te beoefenen, zoo als te Elburg, waar de Latijnsche school eene afdeeling uitmaakt van het instituut van wijlen den admiraal van Kinsbergen; te Utrecht, te Almelo, te Enschedé, te Ootmarssum, te Veendam en in 't bijzonder te Assen.

In den loop van 1847 is het opengevallen rectoraat bij vier Latijnsche scholen vervuld: te Lochem, waar de rector was overleden; te Dordrecht, waar hij op zijn verzoek eervol was ontslagen; te Enkhuizen, door de verplaatsing van den rector naar Harderwijk, en te Amersfoort, door de benoeming van den rector tot hoogleeraar aan de hoogeschool te Groningen.

Curatoren van de vier Latijnsche scholen betuigen aanvankelijk zeer voldaan te zijn over hunne keuze. De regtmatigheid van die betuiging is gebleken, ten aanzien van de Latijnsche school te Dordrecht, bij het aldaar insgelijks afgelegd bezoek.

Doch niet alle overige Latijnsche scholen leveren zulke gunstige uitkomsten; inzonderheid die scholen niet, waar de geheele omvang van het onderwijs aan den rector, zonder eenige, of althans genoegzame medehulp, is opgedragen. Ook die scholen niet, waar weinig acht wordt geslagen op de bepaling van art. 5 van het Koninklijk besluit van 2 Augustus 1815, n°. 14, » dat geen leerling kan worden toegelaten, dan van wien bij een voorafgaand examen zal gebleken zijn, dat hij in de bij dat artikel vermelde leervakken wel bedreven is", of waar de opklimming tot hoogere klasse niet afhankelijk wordt gesteld van eene genoegzame mate van gemaakte vorderingen in ieder behandeld vak.

De omstandigheid, dat slechts één persoon met het geheele onderwijs belast is, heeft de Latijnsche school te Wageningen te niet doen loopen, bij den langdurigen ziekelijken toestand des rectors. Zoodanige toestand des rectors heeft ook nadeeligen invloed geoefend op de Latijnsche school te Doesburg; ofschoon dezen een bekwame conrector op zijde staat, terwijl door een onderwijzer van den eersten rang voor het onderwijs der wiskunde enz. zoo goed mogelijk in dit vak en in het verder ontbrekende is voorzien.

Onder de Latijnsche scholen, waar het getal leeraars meer geëvenredigd is aan den omvang van het onderwijs, zijn er vele, waar het onderwijs op eene allezins voldoende wijze wordt gegeven; de voornaamste zijn: die

te Breda, waar, ten gevolge van den ijver des bekwamen rectors en het aanstellen van eenen kundigen onderwijzer voor de wis- en aardrijkskunde, mitsgaders voor de geschiedenis, het getal leerlingen in de laatste jaren nagenoeg vedrievoudigd is;

te Gorinchem, waar, sedert de wiskunde aan eenen in dit vak zeer bedreven onderwijzer is toevertrouwd, het geheele onderwijs goed geregeld en allezins vruchtbaar is;

te Utrecht, waar de beginselen door wijlen den Utrechtschen hoogleeraar Ph. van Heusden, in zijne Brieven over het hooger onderwijs ontwikkeld, voortdurend met gewenscht gevolg worden toegepast en dienovereenkomstig het vak-systeem in werking blijft, volgens hetwelk aan ieder leeraar een afzonderlijk vak voor verscheiden klassen is opgedragen;

te Zwolle, welks Latijnsche school onder de best ingerigte moet gerangschikt worden.

Te Dokkum, Harlingen en Sneek, in welke steden, bij een schoolbezoek, het onderwijzend personeel der Latijnsche scholen ongenoegzaam was bevonden, is het sedert op eene voldoende wijze vermeer-

derd, inzonderheid te Sneek. Aldaar was het onderwijs, met uitzondering van dat der wiskunde alleen, aan den rector opgedragen, terwijl de met laatstgemeld leervak belaste onderwijzer niet ten volle voor zijne taak berekend scheen. Sedert is aan den rector een conrector toegevoegd, en de onderwijzer der wiskunde vervangen door eenen die op de vereischte hoogte der wetenschap staat. » Hierdoor" aldus drukken curatoren zich uit in hun verslag, » heeft het onderwijs in het » algemeen in uitbreiding en degelijkheid gewonnen en hebben de » leerlingen daarvan aanvankelijk gewenschte vruchten genoten. Immers » thans heeft niet alleen het onderwijs in de klassieke talen meer » geregeld in alle takken kunnen gegeven worden, maar ook kunnen » de wetenschappen naar eene meer gepaste indeeling in uitgebreidheid en omvang en bij opklimming ingerigt worden."

Te Assen ontziet de rector tijd noch krachts-inspanning om zijne kweekelingen letterkundig en wetenschappelijk te vormen en alzoo aan de eischen des tijds te voldoen; ook is aldaar het getal leeraars gevenredigd aan het aanzienlijk getal leerlingen,

In Noordbrabant zijn eenige Latijnsche scholen, welker leeraars volgens een veeljarig gebruik uit den geestelijken stand zijn gekozen; doch in de laatste jaren is het rectoraat van een viertal dier inrigtingen, bij vacature, overgegaan op wereldlijke personen, bezittende den graad van doctor in de letteren. Het zijn die te Boxmeer, te Grave, te 's Hertogenbosch en te Oosterhout. Onder de nog aanwezende rectoren van den geestelijken stand, heeft die der Latijnsche school te Gemert den graad van candidaat in de letteren verworven, terwijl hij zich voor het doctoraat tracht te bekwamen. De overige, die nog geen academischen graad in de letteren bezitten, zijn slechts tijdelijk met de waarneming van de betrekking belast, in de verwachting dat zij zich voor den vereischten graad zullen voorbereiden.

In eenige plaatsen van Friesland is het rectoraat der Latijnsche school mede sinds een aantal jaren door den predikant bekleed. De meeste dier Latijnsche scholen zijn in den laatsten tijd van lieverlede vervallen, omdat de vervulling der kerkelijke en herderlijke pligten den leeraar vaak belemmerde zich genoegzaam toe te wijden aan zijn rectors-ambt.

Krachtens een Koninklijk besluit wordt dan ook tegenwoordig, bij vacature van de predikantsplaats, de Latijnsche school opgeheven, en zijn dien ten gevolge de bedoelde scholen reeds tot op drie verminderd: die te Joure, te Hindeloopen en te Stavoren, waarvan alleen de eerstgemelde een nog noemenswaardig getal leerlingen telt.

Bij het athenaeum te Maastricht zijn, op eene enkele uitzondering na, de nieuwe leeraars, door de uitbreiding noodig geworden, benoemd of voorgedragen, zoodat de opening der 2de afdeeling, in het verslag over 1846 meer bepaald aangeduid, is mogelijk geworden. Het onderwijs is voorts op den bestaanden voet gegeven, en heeft bij het aanwezig getal van 120 leerlingen zeer bevredigende uitkomsten opgeleverd.

Op het collegie te Roermond heeft het gemis van eenen derden leeraar een nadeeligen invloed gehad, zoodat het aantal leerlingen tot op 41 is verminderd. Het voltallig maken van het onderwijzend personeel zal ongetwijfeld weder eene vermeerdering ten gevolge hebben.

Blijkens den hierna volgenden vergelijkenden staat van het getal leerlingen over de jaren 1842 — 1847, is het totaal wederom vermeerderd, niettegenstaande de vermindering in sommige provincien.

In dien staat zijn niet opgenomen de leerlingen der 2de afdeeling van de gymnasien, wier gezamenlijk getal in 1847 120 bedroeg.

VERGELIJKENDE STAAT *van het getal leerlingen der Gymnasien en Latijnsche scholen.*

PROVINCIE.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.
Noordbrabant	261	295	296	288	293	290
Gelderland	175	143	159	175	164	177
Zuidholland	220	236	238	242	247	256
Noordholland	147	160	157	139	154	141
Zeeland	28	31	36	34	34	36
Utrecht	98	97	99	114	103	95
Friesland	82	89	91	90	108	104
Overijssel	65	72	74	80	86	112
Groningen	85	90	87	84	92	111
Drenthe	42	38	46	64	59	60
Limburg	190	200	198	197	174	161
Te zamen	1393	1451	1481	1507	1514	1543

LAGER ONDERWIJS.

Noordbrabant.

Met het volks-onderwijs is het in dit gewest niet ongunstig gesteld; inzonderheid op de openbare scholen is het oordeelkundig en deugdelijk. Valt er over het algemeen niet hoogelijk te roemen op schitterende toonbeelden, het geheel gaat eenen goeden en gelijkmatigen gang. Die deugdzaamheid, op goede en vaste gronden rustende, met klem en uit de ware beginselen op prijs gesteld door den welgezinden onderwijzer, moge in eenig vorig jaar minder vooruit zijn gegaan, over het geheel mag men zich verblijden, dat men in 1847 het goede mogt behouden, en er op meerdere plaatsen in de bevestiging en uitbreiding van een verbeterd onderwijs eene schrede voorwaarts is gedaan.

Desniettemin heeft het onderwijs geenszins die algemeenheid bereikt, welke het behoeft, en waarvoor het vatbaar is. De druk der tijden en de toenemende verarming hebben ontegenzeggelijk in de laatste jaren eenen nadeeligen invloed op de uitbreiding van het onderwijs gehad. Het gemis van ondermeesters op vele scholen werkt mede ongunstig; het getal onderwijzenden is niet geëvenredigd aan dat der leerlingen.

Men gevoelt die behoefte, dat gebrek wel; doch de uitgaven, aan eene voorziening verbonden, zijn een gewigtige hinderpaal, ofschoon men van regeringswege zooveel mogelijk tracht te helpen, en in 1847 aan zeven onderwijzers van rijkswege jaarwedden zijn verleend ter tegemoetkoming in de bekostiging van ondermeesters.

De wijze van betaling der schoolgelden, veelal ongelijk en ondoelmatig, heeft mede nadeelige gevolgen voor het onderwijs.

Eindelijk treft men nog hier en daar oude, afgeleefde of ongeschikte hoofd-onderwijzers aan, die men gaarne zou willen ontslaan, en die zelven gaarne hunne betrekking zouden willen nederleggen, doch er bestaat geene gelegenheid om hun een matig jaargeld te verzekeren en voor gebrek te beveiligen.

Doch van den anderen kant mag men met genoegen vermelden dat voor het uitwendige van het onderwijs vrij algemeen goede zorg gedragen wordt. Men vindt wel op onderscheidene plaatsen nog gebrekkige schoollocalen, maar weder op andere heeft men uit eigene beweging of bij verstandige en ernstige opwekking handen aan het werk geslagen, en met hulp van het Rijk en de provincie, vermindert dit vroeger meer uitgebreid kwaad van jaar tot jaar.

De stoffelijke verbeteringen in dit jaar aangebragt bevestigen dit. Van rijkswege werd hiertoe verleend eene som van f 2500, welke onder de navolgende gemeenten verdeeld is, terwijl aan ieder dier gemeenten van wege de provincie een gelijk bedrag werd toegekend, als:

aan de gemeente Duizel en Steensel, voor den opbouw van een behoorlijk schoollocaal te Steensel, f 600;

aan de gemeente Someren, voor een nieuw te bouwen schoollocaal f 800;

aan de gemeente Vlijmen, voor den opbouw van het schoollocaal een nader subsidie van f 300;

aan de gemeente Best, voor de vergrooting van het schoollocaal en de herstelling van het schoolhuis f 300;

aan de gemeente Bakel en Milheeze, voor den opbouw van een schoollocaal en onderwijzers-woning te Milheeze f 500.

De verordeningen ter verzekering der betere inrigting der scholen en van het onderwijs werden naar behooren nageleefd.

De toelagen voor verwarming bleven goed geregeld en op haren tijd uitbetaald, en de stellen maten en gewigten zijn bijna in elke school voorhanden.

Aan de onderwijzers wordt, zoo door de plaatselijke besturen als door de geheele burgerij, welverdiende achting en genegenheid bewezen, hetgeen niet nalaat van weldadigen invloed op het onderwijs, en op het leven der onderwijzers te zijn. Zedelijkheid en braafheid worden hierdoor onder de bevolking onmerkbaar, maar des niet te minder krachtig bevorderd.

De onderwijzers verdienen dan ook deze achting, want bijna zonder uitzondering munten zij voorbeeldig uit door zedelijkheid en trouwe pligtsbetrachting; zij wijden zich geheel aan hunne school, en waar nog enkelen door de uitoefening van neven-beroepen niet datgene voor de school waren wat zij behoorden te zijn, met opoffering van vele voordeelen hebben zij zich van die beroepen ontdaan.

Dagelijks en met vrucht oefenen zij zich in het verkrijgen van theoretische en practische kennis voor hun uitgebreid vak, waartoe ook het onderwijs door den hoofd-onderwijzer Heer, te Tilburg, gegeven aan ondermeesters en kweekelingen van zijne en van andere scholen in den omtrek, kennelijk bijdraagt.

Het aantal openbare en bijzondere scholen onderging weinig verandering; het getal der openbare werd niet vermeerderd; daarentegen zijn er ééne bijzondere der 1ste en drie der 2de klasse opgerigt.

Op weinige scholen hadden school-examens en prijsuitdeelingen plaats; op onderscheidene blijft men de gewoonte houden, om opzettelijk éénmaal 's jaars onderzoek te doen naar de vorderingen der leerlingen, hetgeen voorzeker strekt om den leerlust en den ijver van onderwijzers en jeugd op te wekken.

Gelderland.

De scholen ten platten lande worden over het algemeen niet geregeld genoeg bezocht, om doelmatige ontwikkeling te bezorgen. Men kan aannemen, dat de kinderen slechts gedurende vier maanden de school onafgebroken bezoeken. Zoodra de krachten des ligchaams eenigermate zijn toegenomen, komt de verstandelijke vorming op den achtergrond te staan. De oorzaak van dit verschijnsel moet gezocht worden èn in het onvermogen van vele ouders, om het schoolgeld, hoe gering ook, te betalen, èn in de weinige belangstelling in het onderwijs zelf. Bovendien is de leerwijze niet overal practisch genoeg, en wordt het verband tusschen school en leven niet genoegzaam in het oog gehouden.

De min gunstige toestand van het onderwijs op vele plaatsen is ook toe te schrijven aan de vergevorderde jaren of ongeschiktheid der

Verslag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1847.

hoofd-onderwijzers, die noodzakelijk behoorden vervangen te worden; terwijl daar, waar in die behoefte door eenen bekwamen onder-meester eenigzins voorzien zou kunnen worden, dit uit hoofde van den finantielen toestand, hetzij van den hoofd-onderwijzer, hetzij van de burgerlijke gemeente, òf niet geschiedt, òf de gedurige verwisseling van zoodanige ondermeesters mede hoogst nadeelig werkt op den gang van het onderwijs, zoowel als op orde en tucht in de school.

Er zijn echter in dit gewest vele voortreffelijke scholen die tot voorbeeld kunnen verstrekken, en waar een uitmuntend practisch onderwijs wordt gegeven, dat geheel aan de behoefte voldoet.

Het onderwijs in de aardrijkskunde des vaderlands, en inzonderheid der provincie, wordt door vele onderwijzers, die van de noodzakelijkheid van hetzelve doordrongen zijn en van wege de gemeentebesturen door de levering der vereischte kaarten worden aangemoedigd en ondersteund, met vrucht gegeven.

Lezen, schrijven, rekenen en aardrijkskunde worden bij dezen zoodanig onderwezen, dat zij een nieuw leven in de bevolking scheppen, terwijl de zangkunst meer en meer met goed gevolg wordt beoefend.

Navolgenswaardig is het voorbeeld van onderscheidene gemeentebesturen, die jaarlijks eene som op de plaatselijke begrooting uittrekken, uitsluitend bestemd om minvermogende ouders, die meer dan één kind ter school zenden, in de betaling der schoolgelden ter hulp te komen. Deze maatregel werkt zeer heilzaam, omdat hij aanleiding geeft dat vele kinderen onderwijs genieten, die er anders wellig van verstoken zouden blijven: ook biedt hij aan de hoofden der gemeenten een gepast middel aan, om de nalatige ouders met kracht te nopen, hunne kinderen geregeld ter school te zenden, waartoe de medewerking van particuliere personen gunstig bijdraagt.

Het onderwijs in de steden levert te dien opzigte betere resultaten op dan dat ten platten lande, deels door het meer geregeld schoolgaan der kinderen, deels doordien er armenscholen bestaan, aan welke men meer en meer behoefte gevoelde, en waarvan dan ook krachtdadig werk gemaakt wordt.

Het getal openbare scholen is onveranderd gebleven, terwijl de bijzondere scholen der 1ste klasse met *twee*, die der 2de klasse met *één* zijn vermeerderd.

In de meeste steden en op eenige dorpen vinden de avond-, Zondags- en herhalings-scholen steeds meerdere voorstanders en ijverige bevorderaars.

Ook op welingerigte bewaarscholen mag Gelderland roem dragen, Plaatselijke besturen, bijzondere collegien en personen werken meer dan vroeger daartoe in ruime mate mede.

Aan goede kostscholen ontbreekt het mede niet.

Het gebruik der schoolboekjes geeft over het algemeen geene moeijelijkheid, omdat men zich zorgvuldig wacht zoodanige te nemen, waaruit, voor wien het ook moge zijn, de minste ergernis ten opzigte der geloofsleer zou kunnen ontstaan.

Ter voorziening in de behoeften aan nieuwe schoolgebouwen en onderwijzers-woningen, wordt van tijd tot tijd de hulp der provincie en van het Rijk ingeroepen.

Wanneer de ontwerpen onderzocht en goedgekeurd zijn, wordt die hulp, voor zooverre daartoe gelegenheid is, verleend. In 1847 is zoo doende ten behoeve van drie scholen een onderstand van f 2554 door de provincie verleend, terwijl te dien einde van rijkswege eene som van f 2500 is verstrekt, namelijk:

aan de gemeente Zoelen, voor de vergrooting van het schoollocaal en het bouwen van eene onderwijzers-woning te Kapel-Avezaath	f 1000
aan de gemeente Harderwijk, voor de vernieuwing der onderwijzers-woning te Hierden	600
aan de gemeente Heteren, voor de oprigting eener school te Randwijk	900

Zuidholland.

In het algemeen mag men van de onderwijzers in dit gewest, inzonderheid van die der openbare scholen, de verklaring afleggen, dat zij door eene genoegzame mate van bekwaamheid en geschiktheid, voor hunne gewigtige betrekking wel berekend zijn, en door goeden wil en ijverige pligtsbetrachting zich hunner belangrijke roeping waardig betoonen. Wanneer ten dezen opzigte ook al hier of daar, door ouderdom, ongesteldheid, of andere tijdelijke en voorbijgaande zwarigheden, iets te wenschen overbleef, werd dit gebrek doorgaans verholpen, hetzij door eervol ontslag met billijk pensioen, waartoe de gemeente zich eenige buitengewone opoffering getroostte, hetzij door toevoeging van eenen geschikten hulponderwijzer, en meer dan één school ontving, door de aanstelling van eenen nieuwen jeugdigen onderwijzer, een geheel nieuw leven.

Het onderwijs is, bijna zonder eenige uitzondering, overal classicaal; in talrijke scholen zijn meestal de leerlingen op ordelijke en doelmatige wijze verdeeld, in sommige minder talrijke — inzonderheid hier en daar ten platten lande, waar het den onderwijzer maar al te dikwijls aan de noodige hulp ontbreekt — is de classificatie wel eens weinig meer dan schijnbaar, ook door vaak te groote versnippering der afdeeling.

Eene tafel van werkzaamheden, die in sommige districten in alle scholen steeds voorhanden is, regelt de ordelijke afwisseling der verschillende vakken van onderwijs, waardoor veelal eene eenzijdige vorming wordt voorgekomen.

Het onderwijs is, naar de mate der gaven van de onderscheidene onderwijzers, meer of minder oordeelkundig; overal legt men er zich op toe, om den kinderen niet enkel werktuigelijke kennis aan te brengen, maar ook hun verstand te ontwikkelen, hun oordeel te scherpen en hen te leeren denken en bevatten. De verschillende vakken van onderwijs, inzonderheid het leeren lezen, reeds met de eerste beginselen, de klankmethode, aangevangen, worden in de meeste scholen hieraan met zorg dienstbaar gemaakt.

De onderhoudende wijze, waarop het onderwijs doorgaans gegeven wordt, gepaard meestal met een zachtmoedigen en kinderlievenden toon, verbindt op vele plaatsen de jeugd aan hare onderwijzers, en doet haar doorgaans de school met lust en liefde bezoeken.

Slechts hier en daar laat nog de tucht te wenschen over, en zijn er onderwijzers, die geheel ten onregte vermeenen, dat men de kinderen zonder norsche bestraffing en ligchamelijke kastijding niet altijd tot onderwerping en gehoorzaamheid dwingen kan.

In het algemeen toonen de onderwijzers het hoofddoel hunner werkzaamheid wel te verstaan, en van het gewigt doordrongen te zijn, dat zij niet alleen den geest beschaven, maar ook het hart tot alle deugden vormen moeten.

Verbetering in leerwijze en hulpmiddelen wordt, althans in sommige districten, met zorg en naauwgezetheid onderzocht en aangewend. Klankmethode en letterkast zijn niet alleen vrij algemeen, maar ook de nieuwere schrijfleerwijzen en de rekenmachine ziet men in onderscheidene scholen met vrucht aanwenden. Het rekenen uit het hoofd is vrij algemeen ingevoerd. Het zang-onderwijs is, inzonderheid in de steden, aanmerkelijk vooruitgegaan. Ook de gymnastiek heeft hier en daar voorstanders en beoefenaars gevonden.

De vruchten van dit een en ander zijn dan ook in de vorderingen der kinderen veelzins merkbaar, en zouden gewis nog overvloediger gezien worden, wanneer de druk der tijden, die vele ouders buiten staat stelt het schoolgeld te betalen, de veel te algemeen geworden gewoonte om de kinderen uitsluitend des winters ter school te zenden, en op veel te jeugdigen leeftijd, zoodra zij slechts eenige vordering bespeuren, aan het onderwijs geheel te onttrekken, en het gebrek aan ondermeesters, vooral ten platten lande, geene onoverkomelijke hindernissen daartoe opleverden.

Ter voorziening in de behoefte aan nieuwe of de herstelling en vergrooting der bestaande schoolgebouwen werden door de provincie belangrijke sommen toegestaan, waartoe tevens van rijkswege de volgende subsidien werden verleend, als:

aan de gemeente Hardinxveld voor den opbouw van een nieuw schoollocaal	f 1,500
aan de gemeente Stellendam, voor de herstelling en vergrooting van het schoolgebouw	1,000
aan de gemeente Nieuwkoop en Noorden, voor den opbouw van een schoolgebouw te Nieuwkoop	1,500

Te 's Gravenhage is voor eene der stads-armenscholen een geheel nieuw locaal gesticht, hetwelk niet alleen grooter, maar ook doelmatiger is dan het oude, hetwelk is afgebroken. Zoo werd ook door de zorg van regenten der Charitabele Societeits-school aldaar, het nieuwe schoolgebouw, welks aanbouw in het vorige verslag werd vermeld, in dit jaar voor ruim 300 kinderen gevestigd.

Het locaal der openbare school te Loosduinen heeft eene aanmerkelijke vergrooting ondergaan: zoo ook dat te Watèringen en te Katwijk aan Zee; terwijl nieuwe scholen gebouwd of bestaande geheel vernieuwd zijn te Voorschoten, aan de Kaag, te Stad aan 't Haringvliet en den Bommel.

Ook heeft het stedelijk bestuur van Delft een locaal afgestaan ten behoeve der Sophia-bewaarschool.

Het getal scholen in deze provincie heeft in den loop dezes jaars geene merkbare verandering ondergaan. Dat der openbare is onveranderd gebleven. Wel werd te Leyden, wegens de uitbreiding van het onderwijs aan het gymnasium, de stedelijke kost- en dagschool bij den dood van den onderwijzer Nieuwveen opgeheven; doch daarentegen werd te Oud-Beijerland eene tweede openbare school opgerigt.

De inrigting ter vorming van kweekelingen tot bekwame onderwijzers, welke bij de stadsscholen algemeen in stand wordt gehouden, levert steeds gewenschte uitkomsten. Te Schiedam is er door toevoeging van twee ondermeesters eenige uitbreiding aan gegeven.

Nopens de rijks-kweekelingen voor den stand van schoolonderwijzeresse te Delfshaven, Gorinchem en Katwijk aan den Rhijn zijn voldoende berigten ingekomen.

Het getal welingerigte bewaarscholen is dit jaar wederom toegenomen en van 39 tot 44 geklommen; onder andere zijn er te Loosduinen en te Katwijk opgerigt.

Noordholland.

Ook in deze provincie legt het meerendeel der onderwijzers er zich op toe, zoodanig onderwijs op de scholen te geven, als tot eene behoorlijke maatschappelijke opleiding der aan hunne zorg toevertrouwde jeugd gevorderd wordt, en in het algemeen mag men van hen zeggen, dat zij in het goede volharden, zich verder oefenen, door lezen en onderling gesprek zich meer en meer beschaven, en voor hunne be-

trekking bekwamen. De verbetering van het onderwijs neemt dan ook voortdurend toe, en het maken van opstellen voor de vuist of naar gegeven onderwerpen of woorden, de gepaste antwoorden op de vragen na en over het gelezene, het rekenen uit het hoofd, het teekenen van kaarten, de aanvangs-oefeningen op de lei, de nieuwe schrijfwijze hier en daar, en het verbeterd gezang: — dit een en ander geeft hiervan de duidelijkste bewijzen.

Waar in een of ander opzigt iets te verbeteren valt, beijveren de schoolopzieners zich steeds, de vereischte maatregelen te beramen om daarin te voorzien, en hunne pogingen, zoowel als die van de plaatselijke school-commissien, bij de plaatselijke besturen, ondervinden veelal de gewenschte bijval en ondersteuning. Niettemin mag het niet verzwegen worden, dat er nog enkele onderwijzers aangetroffen worden, omtrent welke wel iets te wenschen overblijft. Is onderdom of zijn ligchaamsgebreken daarvan oorzaak, dan tracht men daarin te voorzien door toevoeging van eenen bekwamen ondermeester, en langs dien weg heeft men op meerdere plaatsen eene merkbare verbetering kunnen te weeg brengen.

Maar dit middel kan niet te baat worden genomen in de plaatsen, waar de onderwijzer nog in de kracht zijns levens is en voldoende geschiktheid bezit, doch daarvan geen zoodanig gebruik maakt, als men in billijkheid mogt verwachten en verlangen. Het aantal van dezen is echter gering, en omtrent hen blijft de hoop levendig, dat zij gehoor zullen geven aan de aanmaningen en goede raadgevingen der schoolopzieners.

Van dadelijk pligtverzuim is echter gelukkig geen blijk voorhanden.

Van het gegeven onderwijs wordt veelal een vlijtig gebruik gemaakt; nogtans is de getrouwe opkomst der leerlingen wel eens belet ten gevolge van de zoo algemeen geheerscht hebbende ziekten.

De klagten, dat, vooral ten platten lande, de kinderen de scholen vroegtijdig verlaten, verminderen echter niet. De oorzaak daarvan is niet zoozeer gebrek aan belangstelling, maar moet hoofdzakelijk daaraan worden toegeschreven, dat de hulp der kinderen door de ouders gebezigd wordt, om in de behoeften van het gezin te helpen voorzien.

De herhalings- en avondscholen, welke op vele plaatsen zijn opgerigt, bieden eene gepaste gelegenheid aan, om van het vroeger genoten onderwijs verder nut te trekken; met lof verdient herdacht te worden, hetgeen, tot bevordering van dat oogmerk, door de zorg en onder opzigt van de op vele plaatsen gevestigde afdeelingen der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, wordt tot stand gebragt. Het groot aantal van hen, die aan het onderwijs op dergelij e scholen deel nemen, getuigt van de belangstelling, en aangenaam is het te kunnen vermelden, dat de gegeven voorbeelden meer en meer navolging vinden.

's Rijks kweekschool van onderwijzers, ten jare 1816 te Haarlem opgerigt, handhaaft voortdurend haren verkregen roem, onder de leiding van haren verdienstelijken directeur. De opleiding der kweekelingen is niet alleen theoretisch, maar ook practisch.

Des daags brengen zij hunne aangeleerde kundigheden, zooverre noodig, in beoefening, bij geregelde afwisseling, deels, onder den directeur zelven, in de leerschool van kinderen tusschen vijf en tien jaren, welke aan de kweekschool verbonden is, deels in de scholen te Haarlem, waar de leerwijze der kweekschool gevolgd wordt. Aldus gevormd, zijn de kweekelingen, in het werkdadige leven getreden, grootelijks bevorderlijk aan de verdere verspreiding van het doelmatig schoolonderwijs, niet alleen hier te lande, maar ook in onze overzeesche bezittingen, waar zij bij voorkeur verlangd worden.

Tot voorziening in de behoeften aan nieuwe schoolgebouwen en onderwijzers-woningen, alsmede tot herstelling van de bestaande, zijn weder van rijkswege subsidien verleend, en hierin heeft ook de provincie bijgedragen, gelijk uit het navolgende blijken kan.

Voor den aanbouw van een nieuw schoollocaal te Warder, alsmede te Andijk, werd van rijkswege aan eerstgemelde gemeente een subsidie van f 1000 en aan laatstgenoemde van f 800 toegestaan, terwijl daarvoor gelijke sommen uit de provinciale fondsen zijn verleend. Evenzoo werd; voor den opbouw van een schoollocaal en onderwijzerswoning te Wadway, aan de gemeente Wognum, tot aanvulling van hetgeen reeds vroeger was toegekend, een som van f 600 van rijkswege verstrekt. Aan de gemeente Beverwijk werd tot hetzelfde einde eene som van f 750 van rijkswege verleend, met toezegging van een nader subsidie tot gelijk bedrag voor het jaar 1848

Uit de provinciale fondsen zijn aan beide gemeenten gelijke subsidien gegeven.

Voorts zijn uit de provinciale fondsen toegelegd: aan de gemeente Midwoud, tot den bouw van eene school en onderwijzers-woning, f 1500; — aan de gemeente Texel, voor de oprigting eener school en onderwijzers-woning te Oost, f 700; — aan de gemeente Huizen, voor de vergrooting van de school aldaar, f 550, — en aan het gemeentebestuur van Castricum, voor de verbetering der onderwijzerswoning, f 300. Ook aan het gemeentebestuur van Nieuwer-Amstel is, voor de vergrooting en herstelling van het schoolgebouw te Amstelveen, een provinciaal subsidie van f 750 verleend; terwijl aan dat van Terschelling, voor een gelijk einde, f 1200 is toegezegd.

Zeeland.

Het schoolwezen heeft zijn gang ordelijk voortgezet, ondersteund door de voortdurende zorg en belangstelling der betrokken autoriteiten en onderwijzers.

Het gedrag, de bekwaamheid, geschiktheid en ijver der onderwijzers zijn voor het meerendeel prijzenswaardig, de uitzonderingen daarop uiterst gering.

Het onderwijs, hoezeer op onderscheidene wijzen toegepast geschiedt vrij classicaal en oordeelkundig, in de meeste scholen naar tabellen van werkzaamheden, in welke de verrigtingen van iedere klasse en afdeeling, voor elken schooltijd der week, behoorlijk zijn ingedeeld, en welke indeeling te weeg brengt, dat alle deelen van het onderwijs bepaald en op hunnen tijd worden behandeld.

Het leeren lezen heeft algemeen plaats volgens de klankmethode van Prinsen, met gebruik der leestafels, leesmachine en letterplankjes, in vele scholen zonder noemenswaardige afwijking, in vele scholen nogtans met zoodanige grootere of kleinere afwijkingen en bekortingen, als den onderwijzer uit eigen of anderer ervaring meer gepast voorkomt. Algemeen zijn de scholieren, bij eenigzins getrouwe opkomst, in zeer weinige maanden tijds de leestafels doorgeloopen, en kunnen zij in de leesboekjes voor eerstbeginnenden vrij goed lezen.

Het lezen zelf heeft plaats uit boekjes, welke in zich vereenigen: opeenvolging, eenvoudigheid, duidelijkheid en nuttigheid. Algemeen wordt door den onderwijzer de leesles voorgelezen, waarop, na het lezen door de leerlingen, dezen over het gelezene worden ondervraagd en het min duidelijke verklaard wordt. Intusschen blijft er vaak ten aanzien van den leestoon nog te wenschen over, nu eens wegens het orgaan, hetzij van den onderwijzer, hetzij van de leerlingen, dan weder vermits de leestoon in de ouderlijke woning geheel anders is dan in de school Met genoegen kan verzekerd worden, dat uiterst zelden of nooit bedenking tegen eenig schoolboek bij de onderwijzers of ook bij het schoolopzigt wordt ingebragt.

Het schrijven geschiedt algemeen naar de leerwijzen van Bonekamp en Rijkens, in zeer enkele scholen naar die van Gouka en Papst, welke onderscheidene schrijfmethodes zeer goede uitkomsten opleveren.

Door de jaarlijksche provinciale toelage, welke sedert vele jaren aan ieder districts-schoolopziener voor het onderwijs van minvermogenden verleend wordt, zijn thans in nagenoeg alle scholen alle leerlingen van leijen voorzien, en worden door hen al zeer vroeg vooroefeningen gemaakt in het schrijven, in de vormleer en in het teekenen, van waar zij vroeg op het schrijven in schrijfboeken worden overgebragt, zoodat er scholen zijn in welke van de honderd leerlingen tachtig en meer in schrijfboeken het schrijven leeren, en zoo daarin, als in het vervaardigen van eigene opstellen, goede vorderingen maken. Vooral in dit vak van onderwijs wordt in alle districten der provincie vooruitgang waargenomen.

Het rekenen wordt in alle scholen met zorg aangeleerd, zoowel classicaal en oordeelkundig op het leerbord, met uitlegging en toepassing der regels, als op de lei en uit het hoofd. Het stelmaten en gewigten is op alle openbare scholen aanwezig, en voor het oog der leerlingen zigtbaar gesteld, terwijl deze daarmede goed bekend gemaakt worden, gelijk telkens bij examens en schoolbezoeken der schoolopzieners blijkt

Ook de verdere vakken van onderwijs worden met vrucht onderwezen, en de leerlingen maken daarin, naar jaren en stand, goede vorderingen.

In vele gemeenten is voor het onderwijs zoo van armen als van minvermogenden voldoende gezorgd, maar in zeer vele andere laat dit nog veel te wenschen over, en blijft schier de helft van het onderwijs verstoken.

Hoezeer ten deze van tijd tot tijd eenige vooruitgang ten goede wordt waargenomen, zijn er nogtans al te veel gemeenten, in welke alle pogingen ter verbetering te vergeefs blijven, veelal door het onvermogen der armen- of gemeente-kassen om in het noodige te voorzien.

De bij het vorig verslag voorloopig aangekondigde uitbreiding der armenscholen te Middelburg, en de oprigting eener openbare stedelijke zoogenaamde tusschenschool te Zierikzee, zijn verwezenlijkt; bovendien heeft het getal scholen eene aanwinst bekomen, door eene te Ijzendijke opgerigte kostschool voor meisjes.

Voorts werd op de openbare stadsschool te Hulst, in vervanging van de min doelmatige avondschool, bij wijze van proefneming, het onderwijs op de dagschool uitgebreid met eene klasse, bestemd voor het onderwijs in de Fransche en andere talen, alsmede in de wiskundige wetenschappen, de geschiedenis en hetgeen verder tot eene beschaafde opvoeding behoort, om later, in verband met den uitslag dier proefneming, de bestendiging dezer uitbreiding in overweging te nemen. Overigens is door de vereenigde bemoeijing van de departementen der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, en de Maatschappij van Toonkunst te Middelburg, eene volks-zangschool voor kinderen van minvermogenden, en te Goes eene zangschool voor onderwijzers opgerigt. Eindelijk zijn, onder behoorlijk toezigt, te Middelburg twee gymnastische scholen opgerigt, in eene van welke het onderwijs tegen betaling wordt gegeven; terwijl in de andere dat onderwijs kosteloos is aangevangen met 20 leerlingen uit de stads-armenscholen, om later voor anderen uitgebreid te worden.

De schoollocalen en schoolmeubelen worden behoorlijk onderhouden en men tracht zooveel mogelijk in de verbetering of vernieuwing dier materiele behoeften van het onderwijs, waar zulks gevorderd wordt, te voorzien. Zoo zijn de bij het vorig verslag aangeduide toen in aanbouw zijnde nieuwe schoollocalen voor de gemeenten Wemeldinge

en Groede, benevens de inrigting van zeker gebouw in laatstgenoemde gemeente tot eene behoorlijke schoolonderwijzers-woning, voltooid, en al deze localen bereids in gebruik genomen.

De vervulling der behoefte aan een nieuw schoollocaal te Arnemuiden zal eerlang plaats hebben, ten gevolge van het verleende subsidie uit 's Rijks kas, ten bedrage van f 2500, waartoe uit de provinciale fondsen een gelijk bedrag, met nog eene verhooging van f 300, is toegestaan, welke verhooging later bleek noodig te zijn tot bestrijding der geheele uitgaaf van den bouw van dat ruime locaal.

Door gelijke hulp is het uitzigt geopend tot voorziening in de behoeften aan een nieuw schoollocaal te St. Kruis, ter vervanging van het bestaande, en van een schoollocaal met onderwijzers-woning in de gemeente Clinge, welke aldaar tot dusverre geheel ontbreken.

Utrecht.

Naar de pogingen, die door de schoolopzieners, de plaatselijke besturen en onderwijzers worden aangewend tot beschaving van het volk, zoude men moeten aannemen, dat die beschaving in de steden, zoowel als ten platten lande, voortdurend in gelijke evenredigheid zoude voortgaan met die pogingen. Zoodanige meening intusschen wordt niet altijd door de uitkomst bevestigd.

Behalve, toch dat door verschillende omstandigheden het meerder getal schoolkinderen niet in ieder jaar gelijken tred houdt met de toeneming der bevolking in het algemeen, zoo zijn ook daar, waar het onderwijs werkelijk genoten is, de vruchten voor volks-welvaart en beschaving niet altijd zoo geheel voldoende als men zou mogen wenschen.

Het nog minder voldoende van het onderwijs op sommige plaatsen, het vroegtijdig verlaten der scholen, het spoedig vervliegen van het aangeleerde door materielen arbeid, de toenemende armoede en de daardoor ontstane zedelijke vermindering, mogen als oorzaken worden aangemerkt, waardoor het lager onderwijs niet altijd datgene oplevert wat men er van zou mogen verwachten.

Met groote belangstelling mag men derhalve voortdurend gunstige berigten vernemen van de kweekschool voor jeugdige onderwijzers, te Utrecht opgerigt.

Eene goede en doelmatige vorming der aankomende onderwijzers, vooral wat betreft de eenvoudigheid in de begrippen en de duidelijkheid in de voordragt, zal wel, bij het aanleeren der noodige kundigheden, als een der beste middelen mogen worden beschouwd, om van het onderwijs ook die bezwaren weg te nemen, welke hierboven zijn opgegeven. Het is dan ook bepaaldelijk uit dat oogpunt, dat de kweekschool met belangstelling wordt gadegeslagen, tot instandhouding van welke de Staten van dit gewest eene geldelijke bijdrage hebben verleend.

Belangrijke verbeteringen van materielen aard aan de schoollocalen en onderwijzers-woningen hebben niet plaats gehad.

Hieruit moet evenwel geenszins worden afgeleid, dat niet hier en daar zoodanige verbeteringen noodzakelijk zouden zijn; maar gebrek aan de noodige fondsen heeft, bij de bestaande behoeften in de gemeenten, verhinderd hierin te voorzien.

Hier en daar evenwel doet het besef aan dringende verbeteringen, pogingen in het werk stellen tot het bijeenbrengen van gelden.

Het getal der schoollocalen die in werkelijk goeden staat zijn, is 55; die vrij goed zijn en door eenige verbeteringen in behoorlijken staat zijn te brengen 19; die slecht zijn en geheel nieuw zouden behooren te worden opgebouwd 6.

Te Oud-Loosdrecht is de onderwijzers-woning van de hervormde gemeente overgenomen, en zijn er maatregelen in het werk gesteld om het schoollocaal te vergrooten en eene nieuwe onderwijzers-woning te bouwen.

Het onderhoud der schoolmeubelen gesc iedt hier en daar met onbekrompenheid, in het algemeen met zuinigheid en overleg. Toch worden nog in sommige scholen gemist de noodige stellen van maten en gewigten ter behoorlijke onderwijzing in het nieuwe stelsel.

Het getal der openbare en bijzondere scholen van de tweede klasse is onveranderd gebleven; maar dat der bijzondere der eerste klasse is met ééne vermeerderd, door de oprigting van eene school van dien aard in de stad Utrecht.

Friesland.

Over het algemeen is het onderwijs op de lagere scholen dit jaar in deugdelijkheid en doelmatighetd niet afgenomen. Integendeel is uit de onderscheidene verslagen der schoolopzieners gebleken, dat bij de opleiding der jeugd meer en meer de eischen des tijds, en de behoeften zoo der verschillende volksklassen als der bijzondere leerlingen, werden in acht genomen, alsmede dat bij het onderrigt in de beginselen der algemeen noodzakelijke kundigheden, de verlichting des verstands en de aankweeking van zedelijkheid bij de jeugd werd in het oog gehouden.

De omvang van dit onderwijs heeft voorts weinige veranderingen ondergaan.

In alle scholen werden de lees-, schrijf-, reken- en zangkunst beoefend en op onderscheidene plaatsen bovendien onderrigt in het teekenen en de beginselen der aardrijkskunde, der geschiedenis en der Nederduitsche taalkunde gegeven; in enkele scholen werden ook de beginselen der stel- en meetkunst en der natuurkunde beoefend.

De rapporten aangaande het onderwijs in het lezen, waren over het geheel gunstig, en hielden in, dat de meeste onderwijzers zich be vlijtigen, om bij het onderrigt eene duidelijke uitspraak van klanken en het goed verstaan van woorden en zaken te bevorderen, en tevens den inhoud van het gelezene aan te wenden tot verstands-verlichting en aankweeking van goede gezindheden, terwijl slechts in enkele scholen het lezen eentoonig, onduidelijk en zonder toepassing van de leerstof, geleerd wordt.

In het onderwijs der schrijfkunst werd wel hier en daar eenige vooruitgang bespeurd, ten gevolge van de meer opzettelijke bemoeijing der schoolopzieners; doch, behoudens zeer gunstige uitzonderingen, maken vele onderwijzers nog te weinig werk van dezen belangrijken leertak, hetzij uit onbekendheid met de beste leermethoden, of om dat hun geldelijk belang medebrengt, de kinderen zoo laat en zoo weinig mogelijk op goed papier en met goede pennen, maar des te langer en te meer op leijen te laten schrijven.

Betrekkelijk het onderwijs in de rekenkunst zijn gunstige berigten ontvangen; de meeste onderwijzers leggen zich toe op eene duidelijke verklaring en practische toepassing der cijferregels, vooral bij het rekenen uit het hoofd, dat meer en meer beoefend en doelmatiger ingerigt wordt, ook met betrekking tot het nieuwe Nederlandsche stelsel van munten, maten en gewigten.

Het onderwijs in de zangkunst kan over het algemeen voldoende genoemd worden, en getuigt zoowel van den ijver en lust, als van de toenemende geschiktheid der onderwijzers.

Hoewel op de meeste scholen geen bepaald onderwijs in de Nederduitsche taalkunde gegeven wordt, maken toch de onderwijzers hunne leerlingen bekend met de eerste taalregels, de gronden der tegenwoordige spelling, de verbuigingen en vervoegingen, en den aard der rededeelen, met toepassing van dit een en ander bij doelmatige stijloefeningen.

Het onderwijs in de geschiedenis bepaalt zich doorgaans bij de behandeling der voornaamste gebeurtenissen in ons vaderland, en strekt zich slechts op de grootere scholen uit tot een chronologisch overzigt der voorvallen ook van andere landen.

Insgelijks worden van de aardrijkskunde slechts de eerste beginselen onderwezen, en in de meeste scholen alleen voor zooveel de provincie en het vaderland betreft.

Omtrent de leermethoden en leermiddelen kan in 't algemeen berigt worden dat zij doorgaans overeenkomstig den aard van de leervakken gekozen en doelmatig aangewend worden.

Bij het leesonderwijs is nog slechts in enkele deelen der provincie de oude spelmanier in zwang; overal elders wordt de klankmethode, veelal in den geest van Nieuwold gewijzigd, gevolgd, met het gebruik van de daarbij passende leesboeken. Het schrijven geschiedt nagenoeg overal eerst op de lei, en op verscheidene scholen eerst vrij laat op papier. Terwijl eenige onderwijzers eenen geregelden gang volgen bij het schrijven, en niet tot het moeijelijke opklimmen, vóór het gemakkelijke genoegzaam beoefend is, daarbij telkens de gebreken naauwkeurig aantoonende en verbeterende, laten andere te veel op de zelfoefening der leerlingen aankomen. Bij het rekenen wordt gewoonlijk van de theoretische regels geen verder gebruik gemaakt, dan voor practische oplossingen noodzakelijk is. Meestal geschiedt de verklaring dier regels op het bord, en nu en dan ook, met toepassing op de berekeningen, uit het hoofd. Slechts op enkele scholen wordt het onderwijs in de theorie en practijk der rekenkunst bepaald classicaal gegeven, dat echter niet altijd in het voordeel der leerlingen blijkt te zijn.

Het onderwijs in het zingen wordt doorgaans naar geene bepaalde leerwijze gegeven. In de meeste scholen bestaat het hoofdzakelijk in stem- en gehooroefeningen, zonder behandeling van de theorie der muzijk; slechts hier en daar wordt de methode van Smits of anderen bepaald gevolgd.

De meest gebruikelijke manier om de leerlingen der volksscholen in de kennis hunner moedertaal te oefenen, bestaat in het doen verbeteren van foutive opstellen, het maken van taal- en redekundige ontledingen, en het vervaardigen van eigene schriftelijke opstellen, met opgave en toepassing der eerste taal- en stijlregels; deze taaloefeningen geschieden echter in verscheidene scholen óf te weinig óf al te werktuigelijk, vooral bij het ontleden.

Verslag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen over 1847.

Het onderwijs in de overige leervakken, de geschiedenis, aardrijks- en natuurkunde heeft doorgaans plaats onder het lezen, het teekenen van kaarten en het vervaardigen van schriftelijke opstellen.

De leermiddelen zijn op de meeste scholen vrij doelmatig bevonden.

Met betrekking tot de schoolboeken is, zooveel doenlijk, de invoering van doelmatige werkjes bevorderd, en zijn de schadelijke of mingeschikte geweerd.

De tucht op die meeste scholen bleek in dit jaar wederom zoodanig te zijn, als eene verstandige opleiding en zedelijke vorming van jonge kinderen uit verschillende standen der maatschappij vereischt. De meeste onderwijzers trachten eenen middelweg te houden tusschen zwakke toegefelijkheid en harde gestrengheid; de kinderen door vermaningen en opwekkingen aan gehoorzaamheid en vlijt te gewennen en hen, door hunnen zedelijken invloed, meer dan door opzettelijk straffen en beloonen, tot het goede aan te sporen en van het kwade af te houden.

Omtrent het gedrag der onderwijzers kan een allezins loffelijk getuigenis gegeven worden. Geen enkel geval is er voorgekomen, waarin strafbepalingen op wangedrag, of overtredingen der schoolwetten, behoefden toegepast te worden. De meeste onderwijzers gedragen zich, zoo als met de eer van hunnen stand en het gewigt van hunnen post overeenkomt. Ook in de beschaving, kennis en practische geschiktheid hebben velen bewijzen van vooruitgang gegeven, niet slechts bij vergelijkende en andere examens, maar ook in hunnen werkkring.

Vooral is het bij de examens voor de verschillende rangen gebleken, dat verscheidene jonge onderwijzers hun voordeel gedaan hadden met de wenken en raadgevingen, die voor de zelfstudie, door de provinciale commissie van onderwijs, ter hunner behartiging waren medegedeeld. Dat zulks niet van allen kan gezegd worden, valt grootelijks toe te schrijven aan de hoogst onvoldoende gelegenheid, die de meeste kweekelingen voor den onderwijzersstand hebben, om zich de noodige kunde en geschiktheid te verschaffen.

Aanzienlijke sommen zijn wederom besteed, om de scholen en schoolwoningen niet slechts te onderhouden, maar ook in een beteren staat te brengen. Zoo werd te Leeuwarden de belangrijke bouw der Fransche school voor jongejufvrouwen voltooid. Te Huizum werd een geheel nieuw schoollocaal opgerigt, als ook te Kollumerpomp.

Te Leeuwarden werd op Olde Galileen eene kleine school bij de bestaande opgebouwd. Voorts is de school te Hichtum grootendeels vernieuwd en beter ingerigt, die te Boornbergum en te Ylst door aanbouw vergroot, terwijl de scholen te Ureterp en te Ylst eene doelmatiger inrigting bekomen hebben door eene verdeeling van elke school in twee localen. Ook zijn de schoolwoningen op Olde Galileen te Leeuwarden, Hichtum, Opeinde en Dronrijp door aanbouw vergroot en beter ingerigt.

Te Dronrijp is het schoolhuis, waarvan vroeger de helft vernieuwd was, nu voor de andere helft geheel verbouwd en aanzienlijk verbeterd. Andere vertimmeringen en verbeteringen hebben er plaats gehad aan de scholen of onderwijzers-woningen te Wijnaldum, Lollum, Morra, Longerhouw, Korte Zwaag, Scherpenzeel, Langweer, Bozum en Huins. Voorts is het schoolmeubilement te Huizum geheel vernieuwd, te Boornbergum en te Hichtum verbeterd en te Suameer, Noordwolde en Schingen merkelijk verbeterd.

Overijssel.

De toestand der scholen in deze provincie heeft dit jaar weinig veranderingen ondergaan.

Met uitzondering van de stad Zwolle en eene enkele school op andere plaatsen, wordt het lager onderwijs uitsluitend in openbare scholen gegeven. Het ligt in den aard der zaak, dat, indien het onderwijs eenmaal goed ingerigt is, daarin geene in het oog loopende verbeteringen binnen éénen jaarkring kunnen plaats hebben, of het moet zijn in die scholen, waar een oud en minder geschikt onderwijzer door eenen meer bekwamen vervangen wordt. Op die wijze wordt jaarlijks het getal scholen, waarover men minder voldaan was, geringer. De gemeentebesturen zijn niet gemakkelijk tot het geven van pensioen te bewegen, en het gevolg hiervan is, dat de onderwijzers niet dan in de grootste noodzakelijkheid om hun ontslag verzoeken, en voortgaan met schoolhouden, al zijn zij daartoe om hunne hooge jaren of afnemende geestvermogens ook minder geschikt. Het eenige middel, waardoor men nu het onderwijs op die scholen voor achteruitgang kan bewaren, is te zorgen, dat de oude onderwijzer zich van geschikte ondermeesters voorziet; maar deze maatregel is niet toepasselijk op die scholen — en hiertoe behooren ten platten lande verreweg de meeste — welker inkomsten niet toereikende zijn tot het bekostigen van eenen ondermeester.

Te Zwolle heeft de plaatselijke school-commissie, in overleg met den districts-school-opziener, de gezamenlijke hoofd-onderwijzers uitgenoodigd, om, door het houden van eenen regelmatigen cursus over de onderscheidene vakken van onderwijs en opvoeding, al de ondermeesters en kweekelingen in de gelegenheid te stellen, om zich voor hunne gewigtige betrekking meer en meer te bekwamen.

Aan deze uitnoodiging is door de gezamenlijke hoofd-onderwijzers met de meeste bereidwilligheid voldaan, en de zaak door hen zoodanig geregeld, dat er, volgens eenen door de plaatselijke school-commissie vastgestelden rooster, waarbij aan iederen hoofd-onderwijzer het geven van onderrigt in een of meer bepaalde vakken van onderwijs en opvoedkunde is opgedragen, met dat onderwijs reeds een aanvang is gemaakt. Men vertrouwt, dat hierdoor een dubbel voordeel zal verkregen worden, dat men namelijk het onderwijs zoodanig kan regelen, dat men voor elk vak den geschiktsten onderwijzer neemt, en de leerlingen in staat gesteld worden, om de leermethode van elken hoofd-onderwijzer te leeren kennen.

In de jufvrouwen-kostschool te Hasselt wordt steeds met goed gevolg een drietal met rijks-beurzen begiftigde meisjes tot onderwijzeressen gevormd.

In de werkzaamheden of het aantal der onderwijzers-gezelschappen is geene verandering van belang gekomen, behalve in het zesde schooldistrict, waar zij, ten gevolge der splitsing van dat district in twee afdeelingen, van drie tot twee gebragt zijn. Over het algemeen is men over den ijver der leden goed voldaan.

De uitbetaling van het schoolfonds blijft vrij geregeld voortgaan, ofschoon eenige gemeenten daarmede zeer ten achtere zijn.

De armenschool voor meer bejaarden te Zwolle is, ten gevolge eener gunstige beschikking van het stedelijk bestuur, ook wederom in dit jaar voor den tijd van vier maanden geopend. Zij werd bezocht door 152 personen, en wanneer men in aanmerking neemt, dat de meesten vroeger niets hadden geleerd, of het vroeger aangeleerde grootendeels hadden vergeten, dan mag men de uitkomsten, welke dit onderwijs tot dusverre heeft opgeleverd, hoogst voldoende noemen, en zich verheugen, dat door de plaatselijke school-commissie, onder medewerking der stedelijke regering, in eene bestaande leemte in het onderwijs daar ter stede zoo goed is voorzien.

De herhalings-school van het departement Kampen der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, en die te Wijhe, Goor, Delden, Hengelo, Borne en den Ham houden zich goed staande, alsmede de scholen te Enschedé voor de kinderen uit de katoenspinnerij en voor de bedeelden uit de diakonie-kas; terwijl de stadsschool voor armen en mingegoeden te Deventer eene aanmerkelijke uitbreiding heeft verkregen.

Omtrent de vernieuwing en verbetering aan schoolgebouwen en onderwijzers-woningen kan het volgende worden gemeld.

Nieuwe scholen zijn gebouwd te Langelo en Brammelo (gemeente Haaksbergen); te Deldenerbroek (gemeente Delden); te Reutum en Haarle (gemeente Tubbergen); te Holtheme (gemeente Gramsbergen) en in de stad Ommen.

In de stad Steenwijk zijn twee geheel nieuwe fraaije gebouwen gesticht; het eene dient voor eene armenschool, het ander voor twee Fransche scholen; daarenboven zijn de beide overige scholen aldaar vernieuwd en vergroot. Dit alles is geschied ten koste der stad, die zoo doende toont zeer veel belang in dit onderwerp te stellen.

De tweede school te Rouveen is aanmerkelijk vergroot.

In de gemeente Weerselo zijn twee nieuwe scholen, namelijk te Lemselo en te Deurningen, in aanbouw.

Van Rijkswege zijn ten behoeve van dit onderwerp de volgende subsidien toegekend, als:

voor de school te Geesteren, gemeente Tubbergen, eene som van f 560;

voor die te Vriesenveen, een nader subsidie van f 820;

voor de hoofdschool te Wierden f 560;

voor de school te Langelo en Brammelo, gemeente Haaksbergen f 560.

Groningen.

De ongewone duurte en het gebrek aan de noodzakelijkste levensbehoeften hebben vele ouders belet hunne kinderen geregeld ter school te zenden of het schoolgeld te betalen, hetwelk dus ten laste is gekomen van de gemeente-kassen, en hier en daar botsingen heeft doen ontstaan die nadeelig op het onderwijs gewerkt hebben. Nogtans is er dit jaar nog veel goeds tot stand gebragt. De belangen van het lager onderwijs zijn voortdurend door Gedeputeerde Staten, met overleg van de commissie van onderwijs, met zorg en belangstelling behartigd. De welwillende medewerking, die deze bemoeijingen wederom van de zijde der plaatselijke besturen hebben ondervonden, heeft insgelijks krachtdadig medegewerkt tot bevordering van het goede doel.

Het onderwijs in de openbare scholen is in den laatsten tijd aanmerkelijk verbeterd, vooral in vele scholen, welke oudere onderwijzers tegen jongere hebben verwisseld, of waar de oude en min geschikte onderwijzers hun onderwijs aan meer geschikte ondermeesters hebben opgedragen, zoo als het geval is in de scholen te Niebert, en te Zevenhuizen in de tweede aldaar nieuwgebouwde school.

Het onderwijs in het lezen, schrijven en rekenen heeft de provinciale commissie van onderwijs getracht te verbeteren, door het verspreiden eener circulaire, waarin eenige opmerkingen en wenken betrekkelijk deze vakken zijn medegedeeld.

Om het lezen ook onder de onderwijzers te verbeteren, lezen enkele leden der commissie in de maandelijksche vergadering van tijd tot tijd iets voor, terwijl om het kunstmatig schrijven te bevorderen, er wederom een provinciale wedstrijd is uitgeschreven onder de onderwijzers.

Ook hebben de schoolopzieners van onderscheidene districten prijzen uitgeloofd voor het beste schrift in ieder onderwijzers-gezelschap, en heeft de schoolopziener in het vierde district eenen dergelijken wedstrijd opengesteld voor de leerlingen in iedere school.

Ten einde het reken-onderwijs te bevorderen, houdt gemelde schoolopziener zich onledig om uit alle ingekomene antwoorden der gezelschappen, bevattende rekenkundige voorstellen, een geheel te maken en alzoo een schoolboek zamen te stellen, dat tevens nuttige leeringen zal bevatten voor zedelijkheid en deugd.

De departements-kweekschool voor schoolonderwijzers te Groningen heeft dit jaar haar 50jarig bestaan op eene plegtige wijze gevierd. Vele blijken van belangstelling heeft zij bij die gelegenheid mogen ontvangen, en de Staten der provincie hebben haar, voorloopig voor den tijd van drie jaren, een jaarlijksch subsidie van f 300 toegelegd, ter tegemoetkoming aan jongelieden, die eenen goeden aanleg voor het onderwijs bezitten en gaarne hunne vorming aan de kweekschool zouden wenschen te voltooijen, maar daartoe uit hoofde der kosten van het verblijf te Groningen minder in staat zijn.

Gelijk te Hasselt, in Overijssel, zijn te Groningen aan de jufvrouwenkostschool drie beurzen verbonden, door middel van welke een gelijk getal meisjes behoorlijk tot onderwijzeressen wordt opgeleid.

De maandelijksche vergaderingen van de schoolopzieners met de onderwijzers, welke voor de vier eerste districten te Groningen, en voor de beide laatste te Winschoten worden gehouden, werden getrouw bezocht. De school-opzieners leggen er zich voortdurend op toe om de belangstelling der onderwijzers in hunne eigene vorming gaande te houden, en maken daartoe vooral gebruik van het middel om, na afloop van ieder vergelijkend examen, de begane misslagen en ook de goede antwoorden der candidaten mede te deelen; bovendien geven zij kennis van hetgeen zij, bij hunne schoolbezoeken, in eenige scholen als bijzonder nuttig en navolgenswaardig, en in andere als schadelijk hebben leeren kennen, en deelen nu en dan ook eenige wetenschappelijke bijzonderheden mede.

De met deze vergaderingen verbonden zang-oefeningen hebben ook weder dit jaar veel nut gesticht. Nu men daar begonnen is den cursus van Smits te volgen, mag men vertrouwen, dat ook de kennis van den zang meer en meer bij de onderwijzers zal worden bevorderd.

Het gedrag en den ijver van de meeste onderwijzers en ondermeesters hebben niets te wenschen overgelaten; slechts over twee onderwijzers waren klagten ingekomen, en beide zijn ook reeds door andere geschikte onderwijzers vervangen. Allen vervullen overigens hunne verpligtingen naar behooren.

Eenigen van hen hebben zich zelfs bijzonder verdienstelijk gemaakt door nuttig werkzaam te zijn voor hunne mede-onderwijzers of voor de verbetering van het onderwijs. Vooral onder de jongere onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen heerscht een ijver en lust om te leeren en te werken, die tot voorbeeld mag strekken en die dan ook de beste vruchten oplevert in hunne spoedige bevordering.

Opbouw of verbetering van schoolvertrekken en onderwijzers-woningen had wederom plaats. Eene tweede nieuwe openbare school en onderwijzers-woning kwamen tot stand te Zevenhuizen, gemeente Leek, tot welk einde van rijkswege, boven en behalve het reeds in 1845 verleende rijks-subsidie van f 900, eene nadere gelijke tegemoetkoming werd verstrekt. Verder werd een geheel nieuw schoolhuis en onderwijzers-woning gebouw te Marum, en zijn er aanzienlijke vergrootingen en verbeteringen aangebragt aan de scholen te Zuidhorn, Usquert en te Siddeburen; verbeteringen van minder aanbelang werden bewerkstelligd aan de scholen te Garnwerd, te Oosternieland, te Houwerzijl, te Wedde en te Blijham.

De schoolonderwijzers-woningen te Nuis, Ulrum, Middelstum, Appingadam, Farmsum, Oosterwijtwerd, Garmerwolde, Sellingen, Bellingewolde en Blijham hebben almede verbeteringen ondergaan.

De hulpmiddelen voor het onderwijs zijn hier en daar nog vermeerderd; terwijl, waar dezelve tot dusverre nog gedeeltelijk ontbreken, er pogingen in het werk gesteld zijn, om ze te verkrijgen.

Drenthe.

Ofschoon hier en daar de ingezetenen, zelfs sommige plaatselijke besturen, niet genoegzaam doordrongen zijn van het gewigt van het onderwijs, heeft men evenwel dit jaar in het algemeen weder eenigen voortgang en meerdere belangstelling in het schoolwezen bemerkt.

Wel is waar was het aan enkele jeugdige onderwijzers, die zich bijzonder bevlijtigden, meer te doen om eene betere standplaats te verkrijgen, terwijl, wanneer dat doel eenmaal bereikt was, de ijver veelal verflaauwde; de meesten echter streefden uit edeler zucht naar vermeerdering van wetenschappelijke kennis, en daardoor naar verbetering van het onderwijs. Op vele plaatsen waar hervorming noodig was, is dan ook het gebrekkige verbeterd en is er leven en kracht in de scholen gekomen. Dat dit niet overal het geval is geweest, moet grootendeels toegeschreven worden aan de verspreidheid der bevolking over het land in kleine buurten en gehuchten, te ver van de hoofdscholen om de kinderen daarheen te zenden, waardoor vele zoogenaamde winter-bijscholen zijn ontstaan, te bekrompen in allen opzigte om iets wezenlijks te leveren. Eindelijk werkt het ongeregeld schoolgaan en het wegblijven der kinderen van de school gedurende den besten tijd des jaars, om het vee te hoeden, mede zeer nadeelig op het onderwijs.

Sommige der meer bejaarde onderwijzers hebben met den tijd voortgewerkt en in hunne scholen vele verbeteringen aangebragt; anderen, doordrongen van het bewustzijn, dat hun eigen onderwijs niet meer aan de vereischten voldeed, hebben zich versterkt door geschikte jeugdige onderwijzers, en zij, die ten aanzien van het laatste ten achtere bleven, zijn door de schoolopzieners er toe gebragt goede ondermeesters in hunne scholen op te nemen.

De toenemende vlijt en oefening, welke bij vele jeugdige onderwijzers is bespeurd, is ook grootendeels bevorderd door het onderwijs, hetwelk door den schoolopziener H. J. Nassau, te Assen, aan alle jonge meesters uit den omtrek, die zulks verlangden, en door den hoofdonderwijzer H. W. Hummel, te Meppel, aan vele onderwijzers in de bijscholen en ondermeesters uit onderscheidene school-districten, is gegeven; ook de strengere examens, waaraan de onderwijzers bij de provinciale commissie van onderwijs, ter verkrijging van eenigen onderwijzersrang, zijn onderworpen, hebben daartoe veel bijgedragen.

Bij het onderwijs was steeds de bevordering van verstands-ontwikkeling, gepaard met zedelijke opleiding, het hoofddoel. Die ontwikkeling en opleiding is dan ook in dit jaar weder zooveel mogelijk in het oog gehouden, en daartoe werden de leerlingen niet slechts werktuigelijk onderwezen in het schrijven, lezen, rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde en de zangkunst, maar de onderwijzers beijverden zich steeds hunne leerlingen er toe te brengen om de verkregene kundigheden op eene heilzame wijze toe te passen op het leven in de maatschappij.

Wat in het bijzonder het onderwijs in het lezen betreft, in de meeste scholen wordt de spelmethode gevolgd. De weinige scholen in welke de klankmethode wordt beoefend, zijn de beste. De geest, dien deze methode den leerlingen al aanstonds bij den aanvang van het onderwijs inboezemt, schijnt eenen weldadigen invloed uit te oefenen op al het volgend onderwijs.

Nopens de verbeteringen van materielen aard, bepaaldelijk betrekkelijk den aanbouw, de vergrooting of herstelling van schoollocalen, verdient het volgende nog vermeld te worden.

Er zijn in dit gewest vele scholen die wezenlijk goed zijn, eenige andere, die vrij geschikt kunnen genoemd worden, terwijl een twintigtal nog in slechten toestand verkeeren.

Het is alleen de moeijelijkheid in het vinden der benoodigde gelden, waaraan het is toe te schrijven, dat aan de verbetering of vernieuwing dezer laatste niet reeds de hand is gelegd. Gedeputeerde Staten trachten zooveel mogelijk te bevorderen om, met behulp van het Rijk, deze zwarigheid te boven te komen, en er hebben ook in dit jaar weder eenige verbouwingen van gebrekkige schoollocalen plaats gehad. Tot den aanbouw van een schoollocaal en onderwijzers-woning te Gasselter-Nij en Boerveenschemond, gemeente Gasselte, en van een schoollocaal in het gehucht Pesse, gemeente Ruinen, is van Rijkswege voor het eerste f 1000 en ten behoeve van het laatste f 400 verstrekt. Nieuwe dergelijke localen, ter vervanging der oude, zijn daargesteld te Nolde en Linde, en voor de veenstreken, tusschen den Lottergreppel en het dusgenaamde Oosterhok, gemeente Zuidwolde; te Noordberge, gemeente Emmen, en te Zwiggelte, gemeente Westerbork. De school te Rolde is inwendig verbeterd, en die te Lieveren, gemeente Roden, hersteld.

Limburg.

De Gedeputeerde Staten en de commissie van onderwijs drukken in hunne verslagen ook thans weder op het ontoereikende der hulpmiddelen voor het eenigermate behoorlijk bezoldigen van de onderwijzers, hetwelk men getracht heeft op te wekken en te bevorderen

door een huishoudelijk schoolreglement, reeds in het vorige jaar aan 's Konings goedkeuring onderworpen, en, na verlangde wijziging, bij besluit van den 11den Augustus 1847, no. 73, goedgekeurd.

Gedeputeerde Staten houden zich onledig met de in-werking-brenging van dit reglement, en geven uitzigt op het openbaar bekend maken van de jaarwedden, zoo als zij door de gemeenten, ingevolge de ingevoerde classificatie, zullen toegekend worden.

Aan enkele gemeenten, die, ondanks hare geringe middelen, naar vermogen bijdragen, heeft men eenige tegemoetkoming toegezegd, gelijk ook weder, zoo van rijkswege als uit de provinciale fondsen, aan eenige schoolonderwijzers gratificatien zijn geschonken.

Het schoolgebouw met de onderwijzers-woning te Mechelen, gemeente Wittem, is afgebouwd, terwijl op andere plaatsen verbeteringen ontworpen en aanzoeken om tegemoetkoming tot de uitvoering ingediend zijn.

Uit de fondsen welke voor den aan- of opbouw van schoollocalen waren toegestaan, is eene som van f 1200 toegekend aan de stad Weert, voor den opbouw van zeker stads-gebouw en inrigting van hetzelve tot een locaal voor eene armenschool.

De gepaste opleiding voor den onderwijzersstand van eenige jongelieden uit Limburg, bij de doeltreffend ingerigte rijks- lagere school en de stads-armenschool te Maastricht, is op nieuw, door het verleenen van geldelijke toelagen, waaronder een rijks-subsidie van f 1500, verzekerd.

Ter bevordering van eene gepaste beoefening der schrijfkunst in de scholen, hebben Gedeputeerde Staten tot een bedrag van f 300 aangekocht een aantal exemplaren van het werk getiteld: *Honderd en vijftig schrijfvoorbeelden*, welke gaandeweg in de scholen worden verspreid, en waarmede het noodige voordeel kan worden gedaan.

VERGELIJKENDE TABEL, *houdende opgave der acten van algemeene toelating, welke door de Provinciale Commissien van Onderwijs, na afgenomen examen, in de voorjaars-, zomer- en herfst-vergadering in 1847 zijn afgegeven.*

PROVINCIEN.	SCHOOL-ONDERWIJZERS VAN DEN				Voor vreemde talen.	School-houde-ressen.	Huis-onder-wijze-ressen.
	1sten rang.	2den rang.	3den rang.	4den rang.			
Noordbrabant	»	2	35	20	11	26	»
Gelderland	»	18	25	34	14	11	»
Zuidholland	»	15	18	42	18	18	2
Noordholland	»	15	47	52	30	27	»
Zeeland	1	13	11	11	»	»	»
Utrecht	»	7	19	17	24	8	»
Friesland	»	12	33	25	1	1	»
Overijsel	1	7	13	25	10	10	1
Groningen	1	10	13	23	»	3	»
Drenthe	»	3	7	9	»	»	»
Limburg	»	2	18	15	1	7	»
Totalen	3	104	239	273	109	111	3

Totaal der in 1847 afgegevene acten van algemeene toelating 843.

ZITTING VAN MAANDAG 5 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 57 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Albarda, Sloet tot Oldhuis, Verweij Mejan, Slicher van Domburg, Reinders, Backer, Borret, Ter Bruggen Hugenholtz, Jespers, Scheltinga Winterberg, Duijmaer van Twist, de Villers de Pité, Westerhoff, de Lom de Berg, Leclercq, van Voorst, Lotsy, Wijnaendts, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, van Nispen van Sevenaer, Bots, de Man, van Hall, van der Heijden, Fokker, van Heiden Reinestein, Zijlker, van Randwijck, de Monchy, van Doorn, Dirks, Schooneveld, Wintgens, de Moraaz, Groen van Prinsterer, Wichers, Engelen, Dullert, van der Linden, Schiffer, Luijben, van Heloma, Meeussen, L. D. Storm, Poortman, Smit, van Zuijlen van Nyevelt, Bachiene, van Walchren, Boxman, Costerus, van Naamen, Mutsaers, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847, met daarbij behoorende memorie van toelichting en bijlagen.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen, alsmede te verzenden naar de afdeelingen van Februarij en Maart.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* gezonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van Hondekoeter, gepensionneerd kapitein, te Amsterdam, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet omtrent het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen;

een adres van S. D. V. Salsedo c. s., houdende bedenkingen als voren;

een adres van W. L. van Dis en andere landbouwers te Fijnaart (Noordbrabant), houdende bedenking tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort van 1848 en 1849;

een adres van gepensionneerden bij het burgerlijk pensioenfonds, wonende te Amsterdam, tot wijziging van art. 41 der pensioenwet van 9 Mei 1846;

een adres van W. H. Wolf, te Harderwijk, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet omtrent het onvervreemdbaar verklaren van pensioenen;

een adres van P. de Loose c. s., tot afschaffing van belastingen op onontbeerlijke levensbehoeften;

een adres van burgemeester en wethouders der stad Deventer, houdende bedenking tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort;

een adres van F. W. G. Linck, te Naarden, betrekkelijk een plan tot aflossing van schuld.

Nog is ingekomen en wordt voorlezing gedaan van eene missive van den Hoogen Raad der Nederlanden, houdende kennisgeving van het overlijden van twee raadsheeren. Die missive luidt aldus:

» Ter voldoening van art. 158 der Grondwet heeft de Hooge Raad der Nederlanden de eer aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal kennis te geven dat door het overlijden der raadsheeren mrs. E. R. baron van Welderen Rengers en C. R. Vaillant twee vacatures in den raad zijn ontstaan.

» De Raad onthoudt zich echter voor alsnog om, volgens art. 85 der wet op de regterlijke organisatie, eene aanbevelingslijst ter vervulling dier vacaturen aan de Tweede Kamer in te zenden, vermits aan hem bij Koninklijk besluit van 13 Februarij jl. is kenbaar gemaakt, dat Zijne Majesteit, gebruik makende van de bevoegdheid verleend bij art. 83 der wet op de regterlijke organisatie, om het getal leden van den Hoogen Raad op het daar bepaalde minimum te houden, had verstaan te bepalen, dat de twee voornoemde vacatures voorloopig onvervuld zouden worden gelaten.

De Hooge Raad voornoemd,
W. B. DONKER CURTIUS VAN TIENHOVEN.
Ter ordonnantie van denzelve:
De Griffier,
A. BROCX."

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

Aan de Kamer is door den schrijver, J. van der Burg, hulde gedaan van het navolgende boekwerk:

Wenken aangaande Nederland's Oost-Indische bezittingen. Kolonisatie.

Wordt besloten tot de plaatsing van dit werk in de boekerij der Kamer.

Door den *Voorzitter* wordt aan de Vergadering kennis gegeven, dat tot rapporteurs over het verslag der Commissie betrekkelijk de herziening van het Reglement van Orde zijn benoemd de heeren: Borret, Ter Bruggen Hugenholtz, van Dam van Isselt, van Rijckevorsel en Thorbecke.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[XIV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 5den Maart jl.*

MIJNE HEEREN!

De wet, waarvan het ontwerp aan U hiernevens ter overweging wordt voorgelegd, strekt tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847; terwijl de toelichtende memorie, bij dat ontwerp gevoegd, en die van de daarin vermelde bijlagen vergezeld gaat, de redenen van het voorstel ontwikkelt.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 2den Maart 1849.

WILLEM.

[XIV. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over* 1847.

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de, bij Ons besluit van den 3den December 1848, n°. 95, goedgekeurde rekening der koloniale remises over 1847 een batig slot ten behoeve van het moederland oplevert ten bedrage van f 4,297,302.53⅝, en dat het gebruik van dat batige slot bij de wet moet worden geregeld,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het batige slot van de rekening der koloniale remises over het jaar 1847, ten bedrage van f 4,297,302.53⅝, wordt bepaaldelijk bestemd tot dekking van de uitgaven, begrepen in de staatsbegrooting van dat jaar.

Lasten en bevelen, enz.

[XIV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De algemeene rekening der koloniale remises over 1847, onderzocht door eene Staats-commissie, op de wijze, bepaald bij Koninklijk besluit van den 29sten September 1841 (*Staatsblad* n°. 38) en goedgekeurd bij Zijner Majesteits besluit van den 3den December 1848, n°. 95, toont aan, dat de in 1847 verkochte gouvernementsproducten zuiver hebben opgebragt eene som van f 32,602,923.23
de overige ontvangsten zijn geweest 717,390.62

te zamen. . f 33,320,313.85

Wanneer men de sommen, welke op de algemeene rekening voorkomen in de kolom der gereserveerde saldo's, welke aan derzelver bestemming niet kunnen worden onttrokken, voegt bij de werkelijk gedane uitgaven, en voorts alles onder eenige algemeene hoofden bijeentrekt, dan blijkt dat op de ontvangsten zijn aangewezen de volgende uitgaven, als:

a. Renten aan de Nederlandsche Handelmaatschappij van een kapitaal van f 10,000,000.	f 450,000.00	
b. Restitutie aan dezelve van stortingen in de Indische kas	5,600,000.00	
c. Uitzending van zilveren specie en kwijting van wissels.	7,290,000.00	
Transporteren	f 13,340,000,00	f 33,320,313.85

Regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847.
(Memorie van Toelichting)

Per transport	f 13,340,000.00	f 33,320,313.85
d. Renten der Oost-Indische schulden over 1847 . .	9,800,000.00	
e. Uitzending van goederen	2,529,247.69½	
f. Diverse koloniale uitgaven	1,183,888.02½	
g. Subsidien aan de West-Indische kolonien	407,470.99½	
h. Subsidien aan de bezittingen ter Kuste van Guinea.	108,576.64½	
i. Verzilvering van Surinaamsch bankpapier . . .	407,307.82	
k. Betalingen voor rekening van anderen	1,245,620.13½	
		29,023,011.31½
Het beschikbaar batig slot is derhalve . .		f 4,297,302.53½

welke som in 's Rijks schatkist is overgebragt.

De hoeveelheid producten, in 1847 verkocht, welke het bovenstaand netto provenu hebben afgeworpen, blijkt uit de in den aanvang dezer vermelde algemeene rekening, welke hierbij tot toelichting in afschrift is gevoegd, met en benevens afschriften van de insgelijks bij het Koninklijk besluit van den 3den December 1848, n°. 95, goedgekeurde vierde en laatste suppletoire rekening over 1844, tweede en laatste suppletoire rekening over 1845 en tweede suppletoire rekening over 1846; een en ander ten vervolge op de vroeger medegedeelde koloniale rekeningen en ter voldoening aan art. 6 van het reeds vermelde Koninklijk besluit van 29 September 1841 (*Staatsblad* n°. 38).

Tenslotte wordt opgemerkt, dat aan de algemeene rekening over 1847 eene inrigting is gegeven, waardoor dezelve meer in overeenstemming is met de aan de Staten-Generaal medegedeelde raming der ontvangsten en uitgaven van de Indische administratie in *Nederland* over 1847.

Zulks is mede geschied op verlangen van de Staats-commissie, welke de rekening heeft onderzocht, zoo als blijkt uit het in afschrift hierbij gevoegde proces-verbaal harer zittingen.

In den considerans van het wets-ontwerp is de aanhaling van het laatste lid van art. 59 der gewijzigde Grondwet van 1840 weggelaten, omdat hetzelve niet is overgenomen in de nu onlangs gewijzigde Grondwet. Met de behandeling der zaak ten principale is echter op dezelfde wijze als vroeger voortgegaan, in verband met art. 3 der additionnele artikelen van de Grondwet en naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 29 September 1841, in den hoofde dezes aangehaald.

De Minister van Kolonien,
G. L. Baud.

[XIV. 4.]

ALGEMEENE REKENING, *aantoonende de hoegrootheid der Oost-Indische Remises in goederen en geld, en het gebruik van die remises gemaakt gedurende het jaar* 1847.

Ontvangsten.

Gouvernements-producten in 1847 verkocht:				
Koffij	925,879$^{110}/_{1000}$ pikols	à c.c. f 16.02¾	f 14,841,209.58	
Suiker	804,062$^{640}/_{1000}$ »	» » 11.97¾	9,630,840.13	
Indigo	11,039$^{998}/_{1000}$ »	» » 325.40¾	3,592,493.81	
Cochenille . . .	347$^{072}/_{1000}$ »	» » 366.50½	127,203.39	
Tin	67,557$^{654}/_{1000}$ »	» » 47.24	3,191,600.36	
Japansch koper . .	13,644$^{450}/_{1000}$ »	» » 59.41¼	810,659.20	
Thee	7,767$^{608}/_{1000}$ »	» » 34.18	265,514.29	
Kaneel	1,164$^{422}/_{1000}$ »	» » 65.56½	76,347.08	
Peper	1,291$^{980}/_{1000}$ »	» » 8.27	10,686.24	
Notenzeep . . .	52$^{668}/_{1000}$ »	» » 34.70¾	1,828.01	
Kamfer	962$^{328}/_{1000}$ »	» » 26.83½	25,824.17	
Stofgoud	1,005$^{15}/_{16}$ realen	» » 28.54¾	28,716.97	
				f 32,602,923.23
Winst op assurantie				242,018.60
Besparing op onkosten				177,900.48
Diverse ontvangsten				59,636.105
Saldo der laatste suppletoire rekening van 1844, waarmede de verantwoording van dat jaar geheel is afgeloopen			f 705.16	
Idem van 1845.			2,980.95	
				3,686.11
Voordeelig saldo der doorloopende interest-rekening met de Nederlandsche Handelmaatschappij				152,723.01
				f 33,238,887.535
Ontvangsten voor rekening van anderen:				
Civiel weduwen- en weezenfonds.				f 22,216.425
Militair weduwen- en weezenfonds.				37,038.21
Verhoogd militair pensioenfonds				4,941.36
Van het Departement van Marine, in restitutie van in Indie betaalde vaste tractementen aan officieren, afkomstig van de voormalige koloniale marine. .				5,550.00
Nalatenschappen en diverse ontvangsten				11,680.32
				81,426.315
				f 33,320,313.85

Regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847.
(Algemeene Rekening.)

Uitgaven.

	GERESERVEERD.	BETAALD.		
Tot dekking van het nadeelig verschil tusschen de ontvangsten en uitgaven in Indie:				
Wissels van den Gouverneur-Generaal.	f 2,776,900.00	f 4,014,000.00		
Uitgezonden zilveren muntspecien	»	500,000.00		
Restitutie van storingen in de Indische kas. . .	»	5,600,000.00		
			f 10,114,000.00	
Renten der Oost-Indische schulden, volgens de wetten van 24 April 1836, 11 Maart 1837, 27 Maart 1838 en 22 December 1838. . . .	»	. . . . .	9,800,000.00	
Renten der restant-schuld à f 10,000,000 aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, volgens de wetten van 6 Maart en 23 November 1844 . .	»	. . . . .	450,000.00	
Scheeps- en oorlogsbehoeften, en goederen van onderscheiden aard, naar Indie gezonden voor de administratie aldaar.	385,641.16	. . . . .	2,143,606.535	
Pensioenen ten laste der Indische kas:				
burgerlijke.	»	f 156,813.175		
militaire	»	360,021.445		
			516,834.62	
Verlof-tractementen	»	. . . . .	143,395.855	
Kosten van het koloniaal werfdepôt te Harderwijk.	666.68	f 246,688.82		
Uitzending van suppletie-troepen	4,113.00	80,143.72		
Transport-kosten van gerepatrieerde militairen. .	2,967.50	14,497.50		
Studie-kosten van jongelingen op de militaire academie te Breda, bestemd voor de Oost-Indische dienst	500.00	10,118.75		
Opleiding van jongelingen tot genees- en scheikundigen voor de Oost-Indische dienst.	1,652.265	7,716.64		
Diverse betalingen aan teruggekeerde militairen . .	495.32	2,377.80		
			361,543.23	
Uitgave ten behoeve der natuurkundige commissie .	»	. . . . .	9,000.00	
Kosten van het onderwijs in de Oostersche taal-, land- en volkenkunde aan de academie te Delft .	2,841.665	. . . . .	8,108.335	
Kosten, gevallen op de uitzending van burgerlijke ambtenaren, zeevarenden enz.	1,214.96	. . . . .	44,261.73	
Diverse uitgaven	37.355.53	. . . . .	48,937.335	
				f 23,639,687.64
Betalingen voor rekening van anderen:				
Civiel weduwen- en weezen-fonds	»	. . . . .	f 196,107.585	
Militair weduwen- en weezen-fonds	»	. . . . .	88,674.095	
Verhoogd militair pensioen-fonds	»	. . . . .	151,217.835	
Civile delegatien	»	. . . . .	508,541.27	
Militaire delegatien	»	. . . . .	167,670.94	
Goederen, ten dienste van het officiers-kleedingmagazijn	f 216.145	. . . . .	120,536.16	
Nalatenschappen en diverse betalingen :	»	. . . . .	12,656.105	
				1,245,403.99
Uitgaven voor de West-Indische kolonien en de Kust van Guinea.				
Subsidie over 1847 aan de kolonie Suriname . .	»	f 224,646.57		
Tot verzilvering van Surinaamsch bankpapier . .	333,333.33	73,974.49		
Subsidie over 1847, aan Curaçao en onderhoorigheden	80,809.66	102,014.765		
Idem aan de Kust van Guinea	54,078.03	54,498.615		
			f 455,134.44	
Koloniaal batig slot	372,302.535	. . . . .	3,925,000.00	
				4,380,134.44
Saldo voor gereserveerde betalingen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	4,055,087.78
				f 33,320.313.85

De ondergeteekende, Minister van Marine en Kolonien, a. i., verklaart dat de bovenstaande Rekening naar waarheid is opgemaakt, en dat in die Rekening en in de daartoe behoorende bijlagen zijn opgenomen al de remises, geene uitgezonderd, en al de uitgaven ten laste van die remises gedaan.

's Gravenhage, den 2den October 1848.

(*Get.*) J. C. RIJK.

Voor eensluidend afschrift,
De fungerende Secretaris-Generaal bij het Departement van Kolonien,
VAN SWIETEN.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van den 3den December 1848, n°. 95.
Mij bekend,
De Minister van Kolonien,
(*get.*) G. L. BAUD.

[XIV. 5.]

VIERDE EN LAATSTE SUPPLETOIRE REKENING *der Oost-Indische remises in goederen en geld over 1844, en het gebruik daarvan gemaakt in 1847.*

ONTVANGSTEN.

Saldo van vorige rekening, wegens gereserveerde posten:

voor uit te zenden goederen en kosten daarop	f 4,074.76½	
tot delging van Surinaamsch bankpapier	128,669.42½	
		f 132,744.19
		f 132,744.19

UITGAVEN.

OOST-INDIE. Uitgezonden goederen en kosten daarop gevallen	f	3,369.60½
WEST-INDIE. Tot delging van Surinaamsch bankpapier		128,669.42½
Saldo, overgebragt in het credit der Algemeene Rekening van 1847		705.16
		f 132,744.19

De ondergeteekende, Minister van Marine en Kolonien, *a. i.*, verklaart, dat de bovenstaande Suppletoire Rekening naar waarheid is opgemaakt, en dat in die Rekening en in de daartoe behoorende bijlagen zijn opgenomen al de uitgaven, in 1847 gedaan ten laste van de gereserveerde saldo's der Algemeene Rekening van 1844.

's Gravenhage, 1 Augustus 1848. (*Get.*) J. C. RIJK.
Voor eensluidend afschrift, *De fungerende Secretaris-Generaal bij het Departement van Kolonien*, VAN SWIETEN.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 3 Dec. 1848, n°. 93.
Mij bekend, *De Minister van Kolonien*, (*get.*) G. L. BAUD.

[XIV. 6.]

TWEEDE EN LAATSTE SUPPLETOIRE REKENING *der Oost-Indische remises in goederen en geld over 1845, en het gebruik daarvan gemaakt in 1847.*

ONTVANGSTEN.

Saldo van vorige rekening, wegens gereserveerde posten:

voor uit te zenden goederen en kosten daarop	f 2,139.30	
voor subsidie aan het eiland St. Martin (1845)	136.98½	
tot delging van Surinaamsch bankpapier	150,000.00	
voor subsidie aan de Kust van Guinea (1845)	4,492.51	
		f 156,768.79½
		f 156,768.79½

UITGAVEN.

OOST-INDIE. Uitgezonden goederen en kosten daarop gevallen	f	1719.78
WEST-INDIE. Subsidie over 1845, aan het eiland St. Martin	f 136.98½	
tot delging van Surinaamsch bankpapier	150,000.00	
		150,136.98½
KUST VAN GUINEA. Subsidie over 1845		1,931.08
Saldo, overgebragt in het credit der Algemeene Rekening over 1847		2,980.95
		f 156,768.79½

De ondergeteekende, Minister van Marine en Kolonien, *a. i.*, verklaart, dat de bovenstaande Suppletoire Rekening naar waarheid is opgemaakt, en dat in die Rekening en in de daartoe behoorende bijlagen zijn opgenomen al de uitgaven in 1847 gedaan ten laste van de gereserveerde saldo's der Algemeene Rekening van 1845.

's Gravenhage, 1. Augustus 1848. (*Get.*) J. C. RIJK.
Voor eensluidend afschrift, *De fungerende Secretaris-Generaal bij het Departement van Kolonien*, VAN SWIETEN.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 3 Dec. 1848, n°. 95.
Mij bekend, *De Minister van Kolonien*, (*get.*) G. L. BAUD.

[XIV. 7.]

TWEEDE SUPPLETOIRE REKENING *der Oost-Indische remises in goederen en geld over 1846, en het gebruik daarvan gemaakt in 1847, van 1°. Junij tot ultimo December.*

ONTVANGSTEN.

Saldo van vorige rekening wegens gereserveerde posten:

voor uit te zenden goederen en kosten daarop	f 289,847.18½	
voor diverse koloniale uitgaven	77,150.60	
voor subsidie aan Curaçao en onderhoorigheden (1846)	44,849.80½	
voor idem van de Kust van Guinea (1846)	8,457.18½	
Koloniaal batig slot	90,311.11½	
		f 510,615.89
		f 510,615.89

UITGAVEN.

OOST-INDIE. Uitgezonden goederen en kosten daarop gevallen (zijnde een bedrag van f 72,485.46½ gereserveerd) voor bestelde, maar nog niet geleverde goederen	f 217,361.72	
De volgende koloniale uitgaven (zijnde een bedrag van f 75,625.52 gereserveerd voor nadere betalingen):		
Kosten van het koloniaal werfdepôt te Harderwijk f 1,465.08		
Betalingen van verschillenden aard 60.00		
	1,525.08	
		f 218,886.80
WEST-INDIE. Subsidie aan Curaçao en onderhoorigheden over 1846		44,849.80½
KUST VAN GUINEA. Subsidie over 1846		8,457.18½
DEPARTEMENT VAN FINANTIEN. Overgebragt in 's Rijks schatkist:		
Tot finale kwijting van het koloniaal batig slot over 1846		90,311.11½
Saldo op nieuwe rekening, volgens onderstaande specificatie:		
OOST-INDIE. Voor uit te zenden goederen enz.	f 72,485.46½	
Diverse koloniale uitgaven	75,625.52	
	f 148,110.98½	
		f 510,615.89

De ondergeteekende, Minister van Marine en Kolonien, *a. i.*, verklaart dat de bovenstaande Suppletoire Rekening naar waarheid is opgemaakt, en dat in die Rekening en in de daartoe behoorende bijlagen zijn opgenomen al de uitgaven, van 1°. Junij tot en met ultimo December 1847 gedaan ten laste van de gereserveerde saldo's der Algemeene Rekening van 1846.

's Gravenhage, 1 Augustus 1848. (*Get.*) J. C. RIJK.
Voor eensluidend afschrift, *De fungerende Secretaris-Generaal bij het Departement van Kolonien*, VAN SWIETEN.

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 3 Dec. 1848, n°. 95.
Mij bekend, *De Minister van Kolonien*, (*get.*) G. L. BAUD.

[XIV. 8.]

PROCES-VERBAAL *van de Vergaderingen der Staats-Commissie, benoemd bij de Koninklijke besluiten van den 12den Augustus en 13 September 1848, n°. 64 en 54.*

Vergadering van Vrijdag den 15den September 1848.

Tegenwoordig:

de Minister van Marine en Kolonien, a. i., *Voorzitter*,
de heeren *H. C. van der Houven*,
» » graaf *W. A. W. van Limburg Stirum Noordwijk*,
» » *E. P. de Monchy*,
» » mr. *W. J. Piepers*,
» » *G. S. G.* baron *van Fridagh*,
Leden.

Afwezig:

de heeren *H. van Beeck Vollenhoven*,
» » mr. *R.* baron *van Breugel*,
» » jhr. *M. B. H. W. Gevers van Kethel en Spaland.*

Regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847.
(Proces-Verbaal van de vergaderingen der Staats-Commissie.)

De Voorzitter opent de vergadering met de volgende aanspraak:

MIJNE HEEREN!

Door Z. M. den Koning in der tijd belast met de voorloopige waarneming van het Ministerie van Kolonien, dacht ik, dat zulks slechts voor weinige weken zoude zijn; dan maanden zijn er reeds verstreken, en nog blijft die hoogst belangrijke betrekking, ofschoon dan ook slechts tijdelijk, aan mij opgedragen; en het is ten gevolge daarvan, dat ik mij op dit oogenblik vereerd zie met het voorzitterschap van deze Commissie, zamengesteld uit zoo hoog geplaatste mannen, leden der hoogste staatsligchamen, belast met het onderzoek der jaarlijksche verantwoording van de Koloniale Oost-Indische remise-rekening in Nederland.

De meesten uwer zijn reeds vroeger met die eervolle taak belast geweest, en hebben daaraan al die zorg, al die oplettendheid en dat naauwgezet onderzoek gewijd, dat het belang der zaak medebrengt. Het is dus noodeloos hieromtrent in eenige uitweiding te treden, en ik kan mij bepalen tot de eenvoudige verzekering, die hiermede volmondig aan u, Mijne Heeren, gegeven wordt, dat, zoo ik ook al te kort mogt schieten in die grondige algemeene kennis der koloniale aangelegenheden, die mijn hooggeachte ambtsvoorganger in zoo ruime mate bezat, ik echter niet minder dan hij, ten volle bereid ben u, Mijne Heeren, mededeeling te doen van al de stukken, bij het departement voorhanden, die eenig licht kunnen verspreiden over de veelvuldige bescheiden, welke hier ter uwer kennisname zijn te zamen gebragt.

De controleur *de Meijier* en de commies *Diepenheim* zijn met alles naauwkeurig bekend; zij hebben den last, om alle inlichtingen te geven en alle bewijsstukken te produceren, die de Commissie zal verlangen; terwijl de heer Secretaris-Generaal van het departement van Kolonien, thans secretaris van deze Commissie, door mij hierbij in uwe tegenwoordigheid wordt uitgenoodigd, om alle stukken, in het archief van hetzelve voorhanden, waarvan de kennisneming mogt worden verlangd, onvoorwaardelijk en zonder voorafgaande nadere orders van mij, ter uwer beschikking te stellen.

De Voorzitter doet vervolgens mededeeling van hetgeen is verrigt naar aanleiding van de aanmerkingen, welke ten vorigen jare door de Staats-commissie zijn gemaakt geworden.

1°. Over de vordering van het departement van Kolonien ten laste van de Nederlandsche Stoomboot-maatschappij, wegens de stoomboot *Pylades*, hebben langdurige onderhandelingen plaats gehad, waarvan het gevolg is geweest, dat de schuld dier maatschappij aan het Gouvernement bij minnelijke regeling, onder nadere Koninklijke goedkeuring, is gesteld op f 60,000; welke som zal worden gekweten door eene korting van 10 per cent op het bedrag van de leverantien der maatschappij voor de koloniale dienst; terwijl verder aan haar is voorgesteld, om een gedeelte in mindering te doen komen van den koopprijs eener voor Oost-Indie te leveren stoomboot.

2°. Luidens eene van de Nederlandsche Handel-maatschappij ontvangene mededeeling, zullen, krachtens een in de jongst gehouden vergadering van den Raad dier maatschappij genomen besluit, alle sedert 18 Junij 1841 gebouwde en nog te bouwen schepen, met 1°. Januarij 1849 gebragt worden op de lijst der bodems, welke in de bevrachtingen der maatschappij deelen, terwijl een der gevolgen van dien maatregel zal zijn eene nieuwe vermindering der vrachten. Een en ander zal nader worden geregeld in eene buitengewone vergadering van den Raad, te houden in de maand November aanstaande.

3°. De Handel-maatschappij heeft de stellige verzekering gegeven, dat er geene partijdigheid in de bedeeling der assurantien plaats vindt, wordende door haar, met het oog op het kapitaal en de soliditeit van de assuradeurs, steeds eene billijke onpartijdigheid in acht genomen. In het begin van 1848 is de som, die op iedere lading producten onverzekerd blijft, van f 50,000 verhoogd tot f 60,000.

4°. Ter tegemoetkoming van het deswege door de Staats-commissie geopperd bezwaar, zal, bij de opmaking van de eerstvolgende begrooting van het departement van Kolonien, bepaaldelijk in overweging worden genomen om de bezoldiging van de ambtenaren, welke tot hiertoe werden betaald uit het fonds voor kosten van bestelling, keuring, emballagie en contrôle der naar de kolonien gezonden wordende goederen, voortaan over te brengen op de staatsbegrooting, en deze alzoo met een evenredig bedrag te verhoogen.

5°. De door den heer *Kruseman* afgegeven assignatie op de Oost-Indische maatschappij van administratie en lijfrenten ad f 46,400, tot betaling van zijne schulden aan de koloniale kas, is op den vervaldag voldaan geworden.

Na de vorenstaande mededeeling worden door den Voorzitter ter tafel gebragt de volgende stukken, als:

a. Vierde en laatste suppletoire rekening van 1844;
b. Tweede » » » » 1845;
c. Tweede suppletoire rekening van 1846;
d. Algemeene rekening van. 1847;
e. een restant-staat van producten, blijkens welken onder ultimo December 1847 bij de Nederlandsche Handel-maatschappij voorhanden waren de navolgende producten, als:

Koffij.	432,751$^{180}/_{1000}$	pikols,
Suiker	118,517$^{950}/_{1000}$	»
Indigo	2,903$^{712}/_{1000}$	»
Notenmuscaat	6,708$^{029}/_{1000}$	»
Foelie.	1,584$^{666}/_{1000}$	»
Kruidnagelen	3,484	»
Kaneel	396$^{730}/_{1000}$	»
Cochenille en zacatille .	71$^{296}/_{1000}$	»
Thee.	3,996$^{582}/_{1000}$	»
Tabak	4,413$^{450}/_{1000}$	»
Kamfer	298$^{608}/_{1000}$	»
Tin	59,015$^{620}/_{1000}$	»

Onder herhaling, dat alle verlangde bescheiden, geene uitgezonderd, der Commissie op haar verlangen ter inzage en beschikking zullen worden gesteld, worden de contrôleur *de Meijier* en de commies *Diepenheim* voornoemd door den Voorzitter aan de Vergadering voorgesteld.

Tot het zamenstellen der sub-commissien overgegaan zijnde, wordt het onderzoek opgedragen:

VOOR DE ONTVANGSTEN:

aan de heeren:
van Limburg Stirum Noordwijk,
van Beeck Kollenhoven,
Piepers en
Gevers;

VOOR DE UITGAVEN:

aan de heeren:
van der Houven,
de Monchy,
van Breugel en
van Fridagh;

terwijl de Vergadering bepaalt, dat de stukken ter inzage van al de leden zullen blijven liggen tot en met Woensdag den 20sten September, waarna het regelmatig onderzoek van ontvangsten en uitgaven door voormelde sub-commissien zal plaats hebben.

De tegenwoordige zitting wordt gesloten, nadat op de vraag van den Voorzitter, of een der leden nog eenig voorstel heeft te doen of eenig verlangen te kennen te geven, ontkennend was geantwoord.

Vergadering van Zaturdag den 30sten September 1848.

Tegenwoordig:
de Voorzitter en al de leden der Staats-commissie.

Na resumtie en goedkeuring van het proces-verbaal der vergadering van den 15den September jl., zijn de punten in overweging genomen, waarop, naar aanleiding van het onderzoek, aan hetwelk al de leden hebben deelgenomen, de sub-commissiën de aandacht van het Gouvernement hebben vermeend te moeten vestigen, en is bepaald, dat van de volgende aanteekeningen in dit proces-verbaal zal worden melding gemaakt.

ONTVANGSTEN.

1°. Als algemeene aanmerking is door de meerderheid der Commissie te kennen gegeven, dat het onderzoek der rekeningen haar tot de overtuiging heeft geleid, dat het netto rendement der producten meer voordeelige uitkomsten zou hebben kunnen opleveren, indien de kosten en ongelden, welke op dezelve drukken, minder hoog waren en indien het Gouvernement tot eene zekere mate aan zich zelf hield de voordeelen, welke door anderen worden genoten.

Om dat gevoelen door eenige voorbeelden te staven, is kortelijk de aandacht gevestigd:

a. op de hooge vrachten, welke nog steeds zoo nadeelig op het eind-cijfer der koloniale remises werken; weshalve met genoegen nota is genomen van het buiten werking stellen met 1°. Januarij aanstaande, van de in den jare 1841 daargestelde lijst van bevrachting der schepen, bestemd tot het overbrengen van producten uit Nederlandsch Indie, terwijl aangedrongen wordt op de bezuiniging, welke zich van dien maatregel laat verwachten;

b. op de meerdere winst, welke het Gouvernement uit de assurantie-rekening zou kunnen behalen, door meer dan f 60,000 op iedere lading onverzekerd te houden. Het kwam der meer-

derheid van de Commissie toch eigenaardig voor: dat door de Handel-maatschappij zelve op iedere lading gouvernements-producten eene aanzienlijke som geassureerd wordt, dewijl daardoor het doel minder bereikt wordt, om, in het belang van den algemeenen handel, alleen die assuradeurs in de voordeelen van 's Gouvernements verzekeringen te doen deelen, die geene andere risico's uitsluiten;

c. op de provisie van 1/5 pct., welke aan de agenten der Handel-maatschappij wordt toegekend, boven de aan die maatschappij zelve reeds toegestane provisie van 3½ per cent.

Hierop wordt door den Voorzitter geantwoord:

ad *a*, dat de gelegenheid, welke zich tot het bepalen eener vrachtvermindering aanbiedt, door het buiten werking stellen der bevrachtings-lijst van schepen voor den overvoer van producten uit Nederlandsch Indie door het Ministerie van Kolonien niet zal worden verwaarloosd, doch dat de daarvan te gemoet te ziene resultaten eerst zullen kunnen blijken na den afloop van de in November aanstaande te houden algemeene vergadering van den raad der Handel-maatschappij, alhoewel het nu reeds zeker is, dat daaruit eene aanzienlijke vrachtvermindering zal voortvloeijen;

ad *b*, dat het punt der assurantien op nieuw de zorg van het Ministerie van Kolonien zal gaande houden;

ad *c*, merkt de Voorzitter op, dat de provisie van de agenten der Handel-maatschappij in der tijd is begrepen geworden onder de maxima van onkosten bij contract bepaald; dat sedert dien tijd het verminderen van die maxima een onderwerp is geweest der aanhoudende bemoeijenis van het departement van Kolonien, blijkbaar uit de reductie van het cijfer derzelve van f 7.82 op f 7.34 per pikol, voor koffij; van f 6.74 op f 6.25 voor suiker, en van f 18.02 op f 17.40 voor indigo; terwijl bovendien jaarlijks door de maatschappij eene niet onaanzienlijke som wordt te goed gedaan wegens besparing op die gereduceerde maxima; dat ook de provisie der agenten tot eene correspondentie tusschen de Handel-maatschappij en het departement van Kolonien heeft aanleiding gegeven, en dat, alhoewel dezelve nog tot geene gewenschte uitkomst heeft geleid, de aanmerking der Commissie zal kunnen dienen, om daarop met nieuwen aandrang terug te komen.

2°. Op de aanmerking van de meerderheid der Commissie, dat eene toekenning van 4 pct. provisie aan de Nederlandsche Handel-maatschappij wegens de expeditie van goederen, door tusschenkomst van het departement van Kolonien zelf aangeschaft, veel te hoog voorkomt, antwoordt de Voorzitter, dat bij de gelegde grondslagen voor eene nieuwe overeenkomst met de Handel-maatschappij tegen het jaar 1850 het hier bedoelde commissie-loon is teruggebragt op 1 pct., zoowel voor goederen waarvan alleen de verzending als ook van die waarvan de aanschaffing aan de maatschappij wordt opgedragen; zijnde men tot dat tijdstip aan de bestaande contracten gebonden.

3°. Op de door de Commissie gestelde vraag, of de uitzending van specie niet kon plaats hebben door naar Java vertrekkende rijks-schepen, vermits daardoor zouden worden uitgespaard de ½ pct. vracht, welke boven de 1 pct. provisie aan de Handel-maatschappij wordt gekweten, antwoordt de Voorzitter, dat vermits de specie niet wordt geassureerd, ten einde de hooge assurantie-kosten uit te sparen, de uitgezonden wordende specie in sommen van f 100,000 op verschillende schepen wordt verdeeld, ten einde de risico te verminderen; dat het moeijelijk zou zijn, bij het in acht nemen van dien voorzigtigheids-maatregel zich tot 's Rijks schepen te bepalen, en dat ook ten aanzien van de hier bedoelde provisie eene vermindering is voorbereid, ten gevolge waarvan dezelve op de helft zal worden gereduceerd.

De Voorzitter vertrouwt, dat de Commissie uit de gegeven mededeelingen de overtuiging zal hebben bekomen, dat het Gouvernement reeds te gemoet gegaan was aan haren wensch, om ten behoeve van 's Lands schatkist tot zoodanige besparingen te geraken, als waartoe de aanstaande vernieuwing der overeenkomsten met de Nederlandsche Handel-maatschappij de geschikte gelegenheid zal aanbieden.

UITGAVEN.

1°. De Commissie heeft zich niet geheel bevredigd geacht door de mededeelingen van Zijne Excellentie den Minister van Marine en Kolonien, a. i., over de schikkingen, welke aanhangig zijn ter vereffening van de schuld der Nederlandsche Stoomboot-maatschappij wegens de stoomboot *Pylades*; zij hoopt dat de door den Voorzitter gedane toezegging, om nieuwe pogingen in het werk te stellen, ten einde tot de spoedigere kwijting dier schuld te geraken, daartoe langs eenen korteren weg zal leiden, dan door de reeds begonnen inhouding van 10 pct. op de leverantien.

2°. De Voorzitter verklaart, dat eene overbrenging der bezoldiging van sommige ambtenaren bij het departement van Kolonien op de staatsbegrooting (hetgeen naar de zienswijze van de meerderheid der Commissie aanbeveling verdient) eene evenredige vermindering van het fonds voor kosten van bestelling, keuring, emballagie en contrôle der naar de kolonien gezonden wordende goederen zal ten gevolge hebben.

3°. De Commissie betuigt haar genoegen wegens de afsluiting der rekeningen over de jaren 1844 en 1845, en uit daarbij den wensch, dat de vermenigvuldiging der suppletoire rekeningen zooveel mogelijk vermeden worde.

De Voorzitter verklaart, dat zulks geheel ligt in zijne bedoeling, en dat bereids alles wordt in het werk gesteld om daartoe te geraken.

4°. Uit sommige posten van uitgaaf, voorkomende op de staten van uitzending van burgerlijke ambtenaren en van diverse uitgaven, heeft de Commissie aanleiding gevonden tot eene vernieuwde aanbeveling tot de meest mogelijke spaarzaamheid, terwijl de Voorzitter de verzekering geeft, dat daarop voortdurend met gereede aandacht zal gelet worden.

5°. Op de aanmerking der Commissie, dat de aanhoudende vermeerdering der som wegens betaalde burgerlijke pensioenen haar aanleiding geeft om de aandacht te vestigen op het belang eener spoedige herziening van het pensioen-reglement, geeft de Voorzitter te kennen, dat de herziening van dat reglement in overweging, en reeds vrij ver gevorderd is; hij merkt echter tevens op, dat tegenover de betaling dier pensioenen eene inhouding staat van 2 per cent op alle jaarwedden van Indische ambtenaren.

6°. Het oog vestigende op de betaalde koloniale verlof-tractementen, is bij de Commissie de vraag gerezen, of eene verleende verlenging van verlof geene vermindering van verlof-tractement zou kunnen ten gevolge hebben, ten einde ook langs dien weg het voortdurend verblijf in het moederland minder aan te moedigen; terwijl men voorts meent, dat het cumuleren van verlof-tractementen (althans bij verlengde verloven), met tractementen voor waargenomen dienstbetrekkingen, op eene minder ruime schaal moet worden toegepast, en er ook van dien kant bezuinigingen zouden te verkrijgen zijn.

Op deze aanmerking is door den Voorzitter de navolgende inlichting gegeven. — Bij verlenging van verlof houdt het verlof-tractement in den regel op; het geval van ziekte alleen uitgezonderd. Op dezen regel bestaan slechts zeer enkele uitzonderingen, gewettigd door het belang van 's lands dienst of door bijzondere omstandigheden. Wanneer de Regering hier te lande partij wenscht te trekken van de plaatselijke kennis der met verlof aanwezige koloniale hoofd-ambtenaren, en daartoe dat verlof verlengt, komt het onbillijk voor, hun eene schadeloosstelling te onthouden, die niet alleen strekt tot belooning van de door hen in die gevallen bewezen diensten, maar ook tot vergoeding voor het gemis der ruimere inkomsten, welke zij bij terugkeer naar de kolonien genieten, en der snellere bevordering, welke hun daar te beurt valt; overigens bepaalt zich het getal der personen, welke in die categorie vallen, gelijk hiervoren is opgemerkt, slechts tot zeer enkelen.

7°. Ten vervolge op hetgeen in het vorige jaar is medegedeeld ten aanzien van den staat der Surinaamsche Bank, verlangt de Commissie bekend gemaakt te worden met de verdere uitwerking der genomen maatregelen, zoo wat de intrekking van het bankpapier als den staat der vorderingen betreft. Voorts acht zij het wenschelijk de redenen voor de niet-afschrijving dier vorderingen jaarlijks in de kolom van aanmerkingen op de nota van vorderingen van het departement van Kolonien vermeld te zien.

Door den Voorzitter wordt hierop geantwoord, dat aan laatstgemeld verlangen zal worden voldaan; dat de maatregelen tot inwisseling en verzilvering van het Surinaamsch bankpapier nog niet geheel zijn afgeloopen; dat de in de plaats der ingetrokken en vernietigde bankbiljetten uitgegeven schatkistbiljetten vóór ultimo 1849 moeten worden verzilverd; en dat eindelijk, volgens eene opgave van den gouverneur van Suriname met ultimo December 1848 eene som van f 60,000 à f 90,000 wegens ingekomen pretensien aan de Surinaamsche Bank in de koloniale kas zal worden overgebragt; met welk bedrag alsdan het cijfer der schuld van de Bank op de nota van vorderingen voormeld zal verminderen.

8°. Ten aanzien der Europesche kolonisatie in Suriname geeft de Voorzitter op de deswege gevraagde inlichtingen te kennen, dat de kolonisatie aan de Saramacca in zooverre aan de verwachting beantwoordt, als de kolonisten voortdurend gezond blijven, ongeacht zij ijverig werken.

Dit resultaat, hetwelk van gewigt is, alzoo daardoor eene lang betwiste quaestie proefondervindelijk wordt opgelost, heeft in Nederland tot den wensch aanleiding gegeven, om de kolonisatie voort te zetten, echter op geheel andere grondslagen: zullende men trachten eene maatschappij in het wezen te roepen, om buiten bezwaar der Regering de kolonisatie uit te breiden.

9°. De gevraagde mededeelingen omtrent de cochenille-teelt op Curaçao en de geuite wensch, dat dezelve voordeelige uitkomsten mogt opleveren, kunnen op eene allezins bevredigende wijze opgelost worden.

De cochenille cultuur op Curaçao en onderhoorige eilanden levert goede resultaten op, dat is: zij bestrijdt ruim de daaraan bestede uitgaven en werpt bovendien nog voordeelen af aan de koloniale kas. — Het blijkt echter nog niet, dat de ingezetenen zich zoo algemeen met de nopal-cultuur inlaten, als de verkregen resultaten het zouden billijken: gebrek aan fondsen en vooroordeelen tegen nieuwe ondernemingen zijn welligt de oorzaken, welke aan eene meer snelle ontwikkeling van dien tak van nijverheid in den weg staan.

10°. De Voorzitter betreurt, dat de uitkomsten, welke de goudwassching ter Kuste van Guinea oplevert en waaromtrent de commissie even als in het vorig jaar hare belangstelling aan den dag legt, op geene meer gunstige wijze kunnen geschetst worden. Het derwaarts gezonden personeel, waarvan sprake was in het proces-verbaal van 1847, is andermaal voor het grootste gedeelte en kort na de aankomst bezweken; zulks heeft van zelf de werkzaamheden vertraagd. Het is te vreezen dat de onderneming met een Europeesch personeel niet zal gelukken; men zal er derhalve toe moeten overgaan, om een inlandsch personeel te bekwamen, ten einde de goudwassching voort te zetten, en zulks onder de leiding van den Ashantijnschen jongeling *Aquasi Boachi*, die thans op de academie te Freyberg eene wetenschappelijke opleiding geniet, en die volgens de ontvangen berigten voortdurend blijken geeft van een uitmuntenden aanleg.

11o. Ten einde de vergelijking tusschen de verantwoording en de raming gemakkelijker te maken, heeft de Commissie verlangd, dat bij de algemeene rekening dezelfde volgorde worde in acht genomen, als bij de onlangs aan de Staten-Generaal overgelegde raming van ontvangsten en uitgaven in Nederland (staat *B*), en bepaaldelijk daarin te doen blijken, welke ontvangsten en uitgaven hebben plaats gehad voor rekening der koloniale administratie, en welke voor rekening van derden. Aan dat verlangen zal worden voldaan, door aan de Commissie aan te bieden eene algemeene rekening, ingerigt overeenkomstig de gegeven aanwijzing, welke alsdan bestemd is om de aanvankelijk overgelegde te vervangen.

12°. De Commissie, terugkomende op het in het vorige jaar breedvoerig gediscussieerd punt van het muntstelsel in Nederlandsch Indie, drukt den wensch uit, dat dit hoogst belangrijk onderwerp onvermoeid de aandacht van de Regering bezig houde, en dat hetzelve op een definitiven voet worde geregeld, die geen schadelijk gevolg kan doen vreezen.

De Voorzitter antwoordt hierop dat de regeling van het muntstelsel in Nederlandsch Indie aan de zorg van de Regering te minder kan ontgaan, als haar daartoe de verpligting wordt voorgeschreven bij eene der bepalingen van de in overweging zijnde gewijzigde Grondwet; eene bepaling, die tevens tot waarborg strekt, dat over dat gewigtig onderwerp al dat licht zal worden verspreid, hetwelk openbare discussien aan zulke materien noodwendig bijzetten.

13°. De Commissie vermeent, dat aan de volledigheid der overgelegde bescheiden nog zou kunnen worden bijgedragen door de toevoeging, nevens den overgelegden staat, van eenen depouillements-staat der uitgezonden benoodigdheden voor de verschillende departementen der Indische administratie, in voege als haar is gebleken, dat er daarvan een aanwezig is bij het Ministerie van Kolonien.

Door den Voorzitter wordt de toezegging gedaan, dat van die opmerking zal worden gebruik gemaakt om daaraan in den vervolge te voldoen.

Ten slotte wil de Commissie hare taak niet als geëindigd beschouwen, zonder alvorens getuigenis af te leggen van de orde, netheid en volledigheid, waarin de talrijke overgelegde stukken zijn bevonden geworden, en die haar het onderzoek hebben verligt en veraangenaamd; terwijl zij verklaart dat de wijze waarop de gevraagde inlichtingen gegeven worden, het bewijs hebben opgeleverd, dat de daarvoor aangewezen heeren volkomen voor die taak berekend waren.

De vergadering is vervolgens door den Voorzitter gesloten, na de ontkennende beantwoording der vraag, of de leden ook nog wenschten eenige voorstellen ter tafel te brengen of aanteekeningen in deze notulen te doen opnemen.

Vergadering van Maandag den 16den October 1848.

Tegenwoordig:

de Voorzitter en al de leden der Staats-commissie, met uitzondering van den heer *G. S. G.* baron *van Fridagh*.

Na de opening der vergadering worden geresumeerd en goedgekeurd de notulen van de zitting, gehouden op Zaturdag den 30sten September jl. Voorts wordt door den Voorzitter aangeboden eene volgens den wensch der Commissie opgemaakte algemeene rekening, aan welke de bestemming wordt gegeven, bedoeld bij § 11 (Uitgaven) van de notulen der vorige vergadering. Waarna de vraag des Voorzitters, of een der leden ook eenig voorstel te doen had, ontkennend beantwoord zijnde, het tegenwoordig proces-verbaal, staande de vergadering, bepaaldelijk is gesloten en geteekend.

's Gravenhage, den 16den October 1848.

(*Get.*) J. C. Rijk.
H. C. van der Houven.
G. van Limburg Stirum Noordwijk.
E. P. de Monchy.
H. van Beeck Vollenhoven.
W. J. Piepers.
R. van Breugel.
M. B. H. W. Gevers.

In kennisse van mij:
De Secretaris der Commissie,
(*get.*) Van Swieten.

Voor eensluidend afschrift.
De fungerende Secretaris-Generaal bij het Departement van Kolonien,
Van Swieten.

ZITTING VAN DONDERDAG 8 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 56 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Finantien woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen drie Koninklijke boodschappen, ten geleide van even zoovele wets-ontwerpen, met daarbij behoorende memorien van toelichting, namelijk:

een wets-ontwerp strekkende tot invoering der *Pharmacopoea Belgica* en der *Nederlandsche Apotheek*;

een wets-ontwerp tot regeling van het Fonds voortspruitende uit de koopprijzen van domeinen over het dienstjaar 1848;

een wets-ontwerp op de verantwoordelijkheid der ministers.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en rondtedeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Februarij en Maart.

Nog zijn ingekomen de navolgende verzoekschriften, welke naar de commissie *ad hoc* verzonden worden:

een adres van J. J. Pen en andere veenlieden te Steenwijkerwold en elders, houdende bezwaren tegen de wijze van heffing van den accijns op den turf;

een adres van H. G. Hammacher te Groede (Zeeland), houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering;

een adres van S. J. de Vries en andere verveeners te Haulerwijk (Friesland), betrekkelijk het verleenen van remissie van accijns voor bedorven turf.

Aan de Kamer zijn door de schrijvers de navolgende boekwerken toegezonden:

door den heer J. van den Honert Phz., de eerste aflevering van het IIde deel van zijn werk, getiteld: *Het Wetboek van Strafregt toegelicht;*

door den heer A. D. J. Mioulet, een exemplaar van het werkje, getiteld: *Wenken over eenige hoofdpunten der wetgeving op het lager schoolwezen.*

Wordt besloten deze boekwerken in de boekerij der Kamer te plaatsen.

De ***Voorzitter*** geeft der Vergadering kennis, dat door de afdeelingen tot hare respective rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk de belasting tot dekking van het tekort over de jaren 1848 en 1849 zijn benoemd de heeren: Smit, Duijmaer van Twist, van Dam van Isselt, van Hall en van Doorn.

Door de Commissie voor de verzoekschriften worden de navolgende rapporten uitgebragt:

bij monde van den heer ***Godefrot***:

1. » Het bij deze Kamer aanhangige ontwerp van wet, houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen

over de jaren 1848 en 1849, heeft aanleiding gegeven tot de indiening van drie in handen uwer Commissie voor de verzoekschriften gestelde requesten.

Het eerste verzoekschrift, ingediend door *H. J. Berlin*, te Amsterdam, heeft de strekking om aan te toonen, dat het eene verkeerde stelling der Regering is, als zoude de schuld, die op het nageslacht devolveert, niet mogen vergroot worden; dat immers eene natie is eene ondeelbare reeks, die niet in geslachtschakels mag worden ingedeeld, die gelijk moet dragen, en bij krachte behoort te worden gehouden om krachtige nazaten te kunnen opleveren, en zoo doende op den duur te kunnen blijven dragen; een doel, dat niet bereikt kan worden, wanneer men haar door slag op slag zou drukken, zoo als men dit nu voorheeft. De adressant uit wijders de vrees, dat men door te zwaren druk kapitalen uit ons land zal verdrijven; hij twijfelt of men er in slagen zal de accijnsen door directe belastingen te doen vervangen, zonder gevaar van kapitaal-verhuizing; hij acht het noodig, dat men daaromtrent met groote voorzigtigheid te werk ga, wil men het privaat kapitaal, dat groote beweegrad, waardoor handel en industrie levendig moeten worden gehouden, in ons land behouden. De adressant wijst voorts op het onregtvaardige en onstaatkundige om vreemdelingen, die Nederlandsche fondsen bezitten, te dwingen tot het aanvullen van ons deficit, en dat wel zoo kort na onze plegtige grondwettige verklaring wegens de heiligheid onzer staatsschuld. Hij eindigt met te vragen, of niet het bestaande tekort beter zou kunnen worden gedekt door eene leening of papieren-geld, hetzij dan met intrest, en in eenen bepaalden tijd aflosbaar; hij hoopt, dat in allen gevalle de Staten-Generaal het tegenwoordig geslacht niet zullen maken tot baanvegers en lastdragers van alle toekomstige geslachten.

Het tweede verzoekschrift is aan deze Kamer ingediend door *W. L. van Dis* en anderen, allen landbouwers en grondeigenaars te Fijnaart (provincie Noordbrabant).

Deze adressanten geven te kennen, dat het tegenwoordig inkomen van den landbouwer in hunne gemeente, wegens den lagen stand van de prijzen van de meekrap, het vlas en de granen, veel stof tot klagen geeft, en verre is beneden het belastbare inkomen van het kadaster; dat derhalve de geprojecteerde belasting op de inkomsten uit onroerende goederen, bij de hoogte welke de grondbelasting heeft bereikt, op hen zwaar zoude drukken; weshalve zij in overweging geven, of niet, zoo de belasting op gezegde inkomsten tot stand moet komen, de heffing tariefsgewijze zou kunnen plaats hebben, op den voet als bij het bedoelde wets-ontwerp ten opzigte van de inkomsten uit ambten of bedieningen wordt voorgesteld.

Het derde verzoekschrift, waarvan gedrukte exemplaren aan de leden dezer Kamer zijn uitgereikt, is aan haar ingediend door burgemeester en wethouderen der stad Deventer. Het strekt daarhenen, dat de vrijstellingen, vervat in artt. 3 en 9 van het hier bedoelde wets-ontwerp, mogen worden uitgestrekt tot steden en gemeenten. Adressanten beschouwen het voornemen om de inkomsten van steden en gemeenten, voor zoover die uit vaste goederen en effecten voortkomen, in de termen der belasting te doen vallen, als onbillijk en als strijdig met den geest van het wets-ontwerp; zij vermeenen dat gemeenten niet kunnen worden gelijkgesteld met een particulier, die het gemis van een gedeelte zijner inkomsten door inkrimping en bezuiniging dekt, terwijl eene gemeente door eene opgelegde rijks-belasting verpligt wordt eene nieuwe gemeente-belasting op hare ingezetenen te leggen; zij zien in de door hen bedoelde belasting eene dubbele belasting van fondsen tot een reeds belastbaar doel bestemd, daar toch de inkomsten van gemeenten grootendeels dienen tot bezoldiging harer ambtenaren, welke ambtenaren vervolgens, juist met betrekking tot die bezoldiging, zelven aan de belasting onderworpen worden; zij oordeelen, dat dit strijdig is met den geest van art. 9 van het ontwerp, en achten het vorderen eener zoodanige dubbele belasting althans onbillijk ten opzigte van gemeenten, die, gelijk de hunne, met buitengewoon zware tractements-betalingen, zoo als die van de hoogleeraren van het athenæum en van de predikanten bij de hervormde eeredienst, belast zijn.

Aangezien de voorschreven verzoekschriften alle betrekking hebben tot een aan het onderzoek der Kamer onderworpen wets-ontwerp, zoo heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen de nederlegging derzelve verzoekschriften ter griffie."

bij monde van den heer ***Meeussen***:

II. » Bij uwe Commissie is ingekomen eene memorie van den heer *C. van der Tuuk*, te Haarlem, tot toelichting van het door hem ontworpen plan, om door het openen eener vrijwillige geldleening van 120 millioen het tekort te dekken.

Reeds vroeger heeft de adressant dat plan aan de Kamer medegedeeld, met verzoek dat deze Kamer zou medewerken om hetzelve te verwezenlijken. Uwe Commissie heeft over dat verzoek in de vergadering van den 20sten Februarij jl. verslag uitgebragt, en de Kamer heeft toen besloten tot nederlegging van het verzoekschrift met de daarbij behoorende bijlagen ter griffie.

De thans ingekomen memorie maakt met het vorige verzoekschrift een geheel uit, en uwe Commissie is mitsdien van oordeel, dat deze memorie insgelijks ter griffie behoort te worden gedeponeerd, waartoe zij de eer heeft te adviseren."

III. » Bij de Commissie voor de verzoekschriften is ingekomen een adres van den heer *C. W. de Quay*, wonende te Velp, provincie Noordbrabant.

De adressant geeft daarbij zijn verlangen te kennen, dat bij eene herziening der wet op het stuk der jagt, het aan eigenaars of bruikers zal worden vrijgelaten of toegestaan, om op eigen of gehuurden grond het wild met netten en strikken te mogen vangen.

Dit verzoekschrift staat in verband met eventueel voor te dragen wetten op het stuk der jagt, en uwe Commissie heeft mitsdien de eer aan deze Kamer voor te stellen, om hetzelve ter griffie neder te leggen, ter inzage der leden."

IV. » *F. W. G. Linck*, grondeigenaar, wonende te Naarden, heeft aan deze Kamer toegezonden een plan, om door doortastende maatregelen in 25 jaren tijds 's Lands staatsschulden te kunnen verminderen met drie honderd millioen gulden. Hij verzoekt dat de Kamer hare aandacht op dat plan zal vestigen, en daarvan ten spoedigste een doelmatig gebruik zal maken.

Adressant zegt, dat de som van drie honderd millioen binnen 25 jaren kan worden gevonden, indien de Koning en andere leden van het Koninklijk Huis gedeeltelijk afstand doen der inkomsten hun bij de Grondwet en andere wetten toegekend; voorts door afschaffing van den Raad van State, vereeniging van provincien, en vermindering der staats-uitgaven met tien millioen 's jaars.

Uwe Commissie vermeent dat sommige onderdeelen van het plan des adressants betreffende verlangde bezuinigingen, in betrekking kunnen staan met eventueel voor te dragen wetten over dat onderwerp, en zonder daardoor te willen geacht worden den vorm van het verzoekschrift te beamen, of zich met het voorgestelde plan te vereenigen, heeft zij de eer te adviseren tot bloote nederlegging van het verzoekschrift ter griffie."

bij monde van den heer ***Wintgens***:

V. » *Wolf Hartog Wolf*, commissionnair te Harderwijk, *Hondekoeter*, gepensioneerd kapitein der infanterie te Amsterdam, en *S. D. V. Salzedo*, met nog drie andere onderteekenaren, wonende te Amsterdam, wenden zich bij verzoekschriften aan deze Kamer, ter ontwikkeling hunner bezwaren tegen de voordragten van wet, strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen; — terwijl *J. M. van Lawick*, geboren *van den Bijllaardt*, en zeven andere onderteekenaren, wonende te Amsterdam, mede bij verzoekschrift diezelfde bezwaren rigten tegen art. 41 der wet van 9 Mei 1846, betreffende de burgerlijke pensioenen (*Staatsblad* n°. 24), waarbij soortgelijke bepaling voor de burgerlijke pensioenen is gemaakt.

Zij gronden die bezwaren hoofdzakelijk op het beweren, dat men tot wering van kwade practijken geen maatregelen nemen mag, die strijdig zijn met het regt van eigendom, hetwelk de verzoekers aan de gepensionneerden op hun pensioen of gagement meenen toe te komen; — dat de regterlijke magt voldoende zoude in staat zijn tot beteugeling dier kwade practijken; — dat men nu den gepensionneerde verhinderen zoude, door geldopneming onder waarborg van zijn pensioen, zich van een burgerlijk bestaanmiddel te voorzien of aan zijne betrekkingen het noodige voor studien of uitzet te verleenen; — terwijl men bij twee dezer verzoekschriften van het zeker ongegronde denkbeeld uitgaat, dat deze voordragt, indien zij als wet aangenomen wierd, van invloed zoude zijn op reeds vóór de afkondiging als zoodanig, plaats gehad hebbende vervreemdingen of verpandingen.

Uwe Commissie stelt voor, deze verzoekschriften, als betrekkelijk tot eene voordragt van wet bij de Kamer aanhangig, ter inzage der leden, op de griffie neder te leggen."

bij monde van den heer ***van Eck***:

VI. » *M. A. W. Verstegen* en 57 mede-onderteekenaars, allen inwoners der gemeenten Deil, Geldermalsen, Buurmalsen en Beest (provincie Gelderland), wenden zich, in het vertrouwen, dat het u, even als de Regering, aangenaam zal zijn, met de openbare meening bekend te blijven, vooral in eenen tijd waarin zoo hoogst belangrijke wets-ontwerpen zullen worden overwogen, tot u, te kennen gevende, dat zij, toen de Regering ten vorigen jare te

kennen gaf, dat het haar stellig voornemen was als regelen van bestuur de meest mogelijke *eenvoudigheid*, gepaard aan *degelijkheid*, met de striktste *zuinigheid* aan te nemen, zich over die verklaring hebben verheugd, doch tot hun leedwezen daarvan geene vruchten hebben bespeurd. De wapeningen toch van het vorige jaar hebben weder millioenen verslonden en een aanzienlijk nog ongedekt tekort doen ontstaan, terwijl de kleine administrative maatregelen, door welke eenige duizenden gulden zijn gespaard, daarbij niet in aanmerking komen.

Ook het programma der Regering, waarbij de uiterste grens van bezuiniging, naar haar oordeel bereikbaar, is aangewezen, heeft den verzoekers niet voldaan. Immers openen die bezuinigingen, die eerst na jaren tijds zullen worden verkregen, het vooruitzigt niet, dat onze inkomsten met de uitgaven in evenwigt zullen staan, en zoude ons finantieel lot afhankelijk blijven van de hoogst wisselvallige baten der kolonien, terwijl aan eene vermindering of afschaffing van drukkende lasten daarbij niet wordt gedacht, of als eene zeer onzekere kans der toekomst wordt voorgesteld.

Verzoekers zijn er van overtuigd, dat er gansch andere, doortastende maatregelen onvermijdelijk, en tevens dat ze mogelijk zijn. Ter gelegenheid der aanstaande beraadslaging over de wet tot dekking van het bestaande tekort, wenschen zij te verklaren, dat zij bereid zijn de zware offers te brengen, die van de natie zullen gevorderd worden, doch tevens dat zij waarborgen verlangen voor de toekomst. Zij verzoeken aan uwe Vergadering, dat zij zorg drage dat die offers vruchten zullen dragen, en dat ze niet vruchteloos zullen worden gebragt.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het gedaan verzoek, als betrekking hebbende tot aan uw oordeel onderworpen voordragten van wet, tot inzage der leden, ter griffie behoort te worden nedergelegd."

VII. » *J. A. Dekker* en acht en twintig andere onderteekenaars, allen binnenlandsche schippers, wonende te Wildervank, Veendam en ommestreken, provincie Groningen, beklagen zich in een tot u gerigt verzoekschrift over de heffing van het patentregt voor de binnenlandsche scheepvaart.

Zij beroepen zich op een in de maand October 1829 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal door een vijftigtal eigenaars en schippers van tjalkschepen, tot de binnenlandsche scheepvaart gebezigd wordende, ingediend verzoekschrift, waarvan afschrift wordt overgelegd.

In dat request wordt gezegd, dat de tjalkschepen dier verzoekers, grootendeels tot vervoer van langen turf gebezigd wordende, volgens de wet van 6 April 1823 (*Staatsblad* n°. 14) en de daarbij gevoegde tabel no. XVI, vallen in de 1ste afdeeling van § 3 dier tabel en alzoo worden aangeslagen naar de ruimte van het vaartuig en wel naar 60 centen per ton.

Naar dien maatstaf moet jaarlijks van een tjalkschip van middelbare grootte, gerekend op 75 ton, wegens patentregt worden opgebragt de som van f 45, door de bijkomende opcenten vermeerderd tot f 60.

Wanneer men in aandacht neemt dat ieder beroep in de patentwet in die belasting behoorde te dragen naar de winst die hetzelve oplevert, dan gelooven verzoekers zich te zwaar gedrukt. Gezwegen van de jaarlijks, wegens sluis-, haven-, brug-, boom-, baken- en andere gelden, door hen betaald wordende belastingen, beklagen zij zich zwaarder door het patentregt te zijn gedrukt dan vele standen in hunne gemeenten, die èn aanzienlijker en winstgevender zijn dan de hunne, zoo als bijv. de notaris, wijnkooper, geneesheer enz., welk verschil nog aanmerkelijker wordt, wanneer men de beroepen nagaat, die met dat der verzoekers gelijk kunnen worden gesteld.

In de tweede plaats wenschten requestranten sommige hunner schepen begrepen te zien onder de zoodanige, die opgenoemd worden in de 2de afdeeling der XVIde tabel van gezegde wet.

Overdekte binnenschepen, die het geheele jaar door geene andere vrachten laden, dan van steenkolen, kalk, groenten enz., worden daar belast met 36 cent per ton.

Eensdeels toch behoorde bij de vermelding van steenkolen, tevens de turf te zijn opgenomen, welke evenzeer eene brandstof is en tot het vervoer waarvoor gelijke schepen kunnen worden gebezigd, terwijl aan de andere zijde daardoor vele schepen aanmerkelijk zouden worden verligt, die door hunnen ouderdom niet alle goederen kunnen laden en met de beste binnenschepen, die alle voorkomende vrachten kunnen aannemen, thans gelijk worden gesteld.

Aan die bezwaren is echter tot nu toe niet te gemoet gekomen en bij voortduring worden verzoekers gedrukt door eene belasting, die te drukkender is, naar mate gedurende de laatste jaren de binnenlandsche scheepvaart zich in eenen meer kwijnenden toestand bevindt.

Het is om die redenen, dat verzoekers dit onderwerp aan uwe aandacht meenen te mogen aanbevelen, ten einde hetzelve in ernstige overweging te houden, en tevens aan Zijne Majesteit den Koning zoodanige voordragt te doen, welke eene spoedige verligting voor verzoekers en hunne beroepsgenooten ten gevolge kan hebben.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het onderwerp van het gedaan verzoek in verband staat met de aan uw gevoelen onderworpene wetsvoordragten, en meent derhalve te moeten adviseren tot het nederleggen van dit verzoekschrift ter griffie."

VIII. » *P. de Looze* en 162 andere ingezetenen van het tweede district van Zeeland wenden zich tot u, te kennen gevende, dat in April des vorigen jaars, meer dan 300 ingezetenen van dat district eene petitie aan Zijne Majesteit den Koning hebben gezonden, daarbij vragende geheele afschaffing van alle belastingen op brood en vleesch, de brandstoffen en zeep en zout, als zijnde onontbeerlijke levensbehoeften, en die daardoor veel te duur zijn in vergelijking tot de verdiensten van den nijveren burger, zoodat voornamelijk daaraan de aanwakkerende lust tot landverhuizing is toe te schrijven.

Verzoekers geven te kennen, dat zij thans andermaal aan Zijne Majesteit den Koning eene petitie hebben gerigt, hetzelfde verzoek inhoudende (waarvan zij zeggen bij dit hun verzoekschrift eene kopij over te leggen, maar welke daarbij niet is gevonden), en daarbij aantoonende, dat de afschaffing dier gehate belastingen een dringende volkswensch geworden is, waaraan het, uit een politiek oogpunt, hoog tijd is, dat door de Regering eindelijk worde toegegeven.

Verzoekers vragen dus, dat uwe Vergadering alle voorstellen, daartoe strekkende, van wege de Regering voorgedragen, zooveel slechts mogelijk is ondersteune en des noods uitlokke.

Mogt, zeggen verzoekers, de tegenwoordige Volksvertegenwoordiging datgene aan het volk verschaffen, waarop het bij de vroegere Tweede Kamer der Staten-Generaal zoolang te vergeefs hoopte, dan zou zij zich een gedenkzuil van erkentelijkheid stichten in de harten van het Nederlandsche volk.

Aangezien het verzoek, u hier gedaan, een dier onderwerpen betreft, waarover het onderzoek tot deze Vergadering behoort, stelt uwe Commissie voor, hetzelve ter inzage der leden ter griffie neder te leggen."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

bij monde van den heer ***Dirks***:

IX. » Bij een request geven *W. J. van Iserloo* en acht andere ingezetenen van de Willemstad te kennen, dat zij met blijdschap in der tijd de afkondiging eener Grondwet hebben vernomen, waarin aan de ingezetenen vrijheid van godsdienst en onderwijs werd gewaarborgd, dat zij zulks des te meer waardeerden, omdat zich binnen hunne stad een schoolmeester vestigde, die den 2den rang bezit en daarvan alsmede van zijne zedelijkheid aan het bestuur hunner stad blijken heeft gegeven, waardoor zij zich in het bezit vonden van eene inrigting overeenkomstig hunne godsdienstige en wetenschappelijke verlangens; dat zij zich echter spoedig in het genot van dat onderwijs zagen verhinderd, ten gevolge eener missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 21sten December 1848, n°. 104, waarbij (zoo als zij met eerbied durven veronderstellen, in strijd met de Grondwet) hunne verwachting wordt belemmerd, dat zij daarop den voornoemden onderwijzer hebben verzocht, zich op grond der wet van 2 Januarij 1842 tot het stedelijk bestuur te wenden, met verzoek om autorisatie om eene dag- en kostschool op te rigten.

Dat de raad echter, bij besluit van den 25sten Januarij jl., op grond der zoo even aangehaalde ministeriele aanschrijving, dit verzoek heeft gewezen van de hand; dat ook op een dergelijk verzoek aan heeren Gedeputeerde Staten gerigt, geen antwoord is ingekomen. Dat inmiddels zich in het locaal waarin der supplianten kinderen onderwezen worden, zich twee maréchaussés hebben vervoegd, welke zich hebben verstout twee leerboekjes van der supplianten kinderen mede te nemen, waardoor zij niet alleen geen geringen schrik bij dezen veroorzaakten, maar hen ook van hun eigendom beroofden en het onderwijs voor eene poos onmogelijk maakten.

Dat eindelijk het openbaar ministerie van het kanton-geregt te Zevenbergen den onderwijzer heeft doen dagvaarden, ten einde wegens het geven van onwettig onderwijs te worden veroordeeld.

In al deze feiten zien requestranten eene verregaande schending van de Grondwet en eene vervolging wegens gewetensvrijheid; redenen waarom zij zich tot u, Mijne Heeren, wenden, met nederige bede, dat het u moge behagen, tusschen te treden in de geheele uitvoering van art. 194 der Grondwet, houdende deze bepaling: » Het geven van onderwijs is vrij"; terwijl zij zich volgaarne zullen onderwerpen aan zoodanige wettelijke bepa-

lingen, als later betrekkelijk het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers zullen geregeld worden."

Uwe Commissie is van oordeel, dat door requestranten de stelling: » *het geven van onderwijs is vrij*", geput uit art. 194 der Grondwet, te veel afgezonderd en niet in verband met de overige gedeelten van dat artikel beschouwd is, alwaar men leest, *dat de inrigting van het openbaar onderwijs door de* WET GEREGELD WORDT; terwijl op de woorden: » *Het geven van onderwijs is vrij*", nog deze andere volgen: BEHOUDENS HET TOEZIGT DER OVERHEID, en bovendien, voor zoover het middelbaar en lager onderwijs betreft, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers; HET EEN EN ANDER DOOR DE WET TE REGELEN. Dat zoolang deze wet nog niet bestaat ingevolge art. 3 der additionnele artikelen, ook bij de materie van onderwijs alleen van de op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten sprake kan zijn. Dat de requestranten alzoo te vergeefs op dit oogenblik van deze Vergadering de geheele uitvoering van genoemd artikel en wel bepaaldelijk *vrijheid van onderwijs* verlangen, en daarom hun verzoek ter zijde zoude moeten gelegd worden. Uit hoofde echter, ingevolge art. 5 der additionnele artikelen, het ontwerp van wet op het onderwijs zoo mogelijk nog in deze en uiterlijk in de eerstvolgende zitting moet ter tafel gebragt worden en het kennen van grieven tegen de bestaande wetten op het onderwijs aangevoerd, tot inlichting bij dat ontwerp kunnen strekken, zoo stelt uwe Commissie voor, het request ter inzage der leden ter griffie te deponeren."

De heer ***L. D. Storm*** vraagt het woord. Hij zegt, uit hoofde van de belangrijkheid van het in dit adres behandelde onderwerp, de vrijheid te nemen aan de Vergadering voor te stellen het stuk niet alleen ter griffie neder te leggen, maar ook bij afschrift te verzenden naar den Minister van Binnenlandsche Zaken. De bezwaren die de tegenwoordige verordeningen nopens het primair onderwijs opleveren, zijn te zeer bekend, dan dat het niet noodig zou zijn op verandering daaromtrent aan te dringen. In Noordbrabant zijn de bezwaren zoo menigvuldig en van dien aard, dat daardoor de kinderen grootendeels verhinderd worden het onderwijs op de scholen bij te wonen. Ten einde den wensch der Vergadering te doen kennen, dat daarin ten spoedigste voorzien worde, komt het hem voor dat het genoegzaam zal zijn, indien zij de aandacht der Regering op nieuw op deze gewigtige aangelegenheid vestigt. Dit zal zij doen, gelijk hij meent, door een afschrift van dit adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te zenden, waardoor zij tevens zal te kennen geven, hoe zeer het haar wensch is dat het onderwijs en bepaaldelijk het lager onderwijs, zoo spoedig mogelijk geregeld worde.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt het voorstel van den vorigen spreker in alle opzigten te ondersteunen. Ook hij meent dat de Regering meer en meer overtuigd moet worden van de noodzakelijkheid die er bestaat, om in dit belangrijk onderwerp ten spoedigste te voorzien.

De heer ***Dirks*** geeft als rapporteur te kennen dat de Commissie voor de verzoekschriften zich wel zou kunnen vereenigen met het gedane voorstel, om dit adres bij afschrift naar den Minister van Binnenlandsche Zaken te verzenden, indien niet reeds bij gelegenheid der beraadslagingen van het adres van antwoord op de troonrede de zaak van het onderwijs ter sprake was gebragt geworden. Daar alstoen reeds bij de Regering is aangedrongen op eene onmiddellijke regeling van deze aangelegenheid, acht hij het onnoodig het ministerie op nieuw de wenschen der Kamer dienaangaande te doen kennen.

Op voorstel des ***Voorzitters*** vereenigt zich de Vergadering met de conclusie van het rapport. Daarna wordt het voorstel van den heer Storm, om het verzoekschrift bij afschrift aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te verzenden, aan eene stemming onderworpen en daarbij met 41 tegen 15 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Luijben, Dommer van Poldersveldt, van Zuijlen van Nyevelt, van Randwijck, Anemaet, Wichers, van Rijckevorsel, van der Linden, L. D. Storm, Schooneveld, Groen van Prinsterer, Duijmaer van Twist, Costerus, Donker Curtius, Boreel van Hogelanden, van Hall, Meeussen, de Lom de Berg, Leclercq, Zijlker, Storm van 's Gravesande, Reinders, Jespers, de Moraaz, van Doorn, Bachiene, Albarda, de Villers de Pité, Bots, van Naamen, Smit, Heemskerk, van Hasselt, van Nispen van Sevenaer, Backer, de Man, Nedermeijer van Rosenthal, Wijnaendts, Engelen, Hengst en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Lotsy, Dullert, ter Bruggen Hugenholtz, Schiffer, van Heiden Reinestein, Westerhoff, de Monchy, Godefroi, van Eck, van Walchren, van Voorst, Dirks, Slicher van Domburg, Wintgens en Fokker.

Daarna brengt de Commissie voor de verzoekschriften, bij monde van den heer ***Dirks***, nog het volgende rapport uit:

X. » Bij een request geven *G. D. Cohen* en nog 308 andere personen, allen *veeneigenaren* en *verveeners* in de provincie Drenthe, te kennen, dat de accijns op den turf is *strijdig met het algemeen belang* en *onbillijk*. *Strijdig met het algemeen belang*, omdat dezelve de nijverheid benadeelt, den landbouw en de ontginning tegenwerkt, uitheemsche nijverheid bevordert ten koste onzer eigene en de armoede zelfs berooft van de gaven der weldadigheid. *Onbillijk*, omdat zij eene bepaalde soort van grondeigendom bezwaart boven het overige; omdat zij de veenlieden maakt tot onbezoldigde en toch verantwoordelijke ontvangers van 's lands penningen, en omdat zij als belastbaar aanneemt fictive en niet bestaande voorwerpen.

Bovendien geven requestranten te kennen, dat door den achteruitgang van nijverheid en welvaart *onder de burgerij*, juist de verbruiker van hunne waar, ook de waarde van den turf aanzienlijk gedaald is, zoo zelfs, dat op eene *publieke veiling*, den 26sten Januarij jl. te Smilde gehouden, de *slechtste* soort turf is verkocht voor f 7 en de beste voor f 22 het dagwerk; zoodat, na aftrek van den accijns, gemiddeld f 7, en arbeidsloon ad f 9 voor de minste soort, de verveener f 8 (*beter* f 9) per dagwerk schade leed en voor de beste aan hem voor de waarde van het vergraven veen, rente en winst slechts f 6 te goed kwam, zoodat er, na aftrek van het verlies op de slechtste soorten, bankroeten en buitengewone uitgaven, ook voor de beste soorten bijna geheel geene winst overblijft.

Redenen waarom requestranten deze Vergadering eerbiedig smeeken middelen aan te wenden *tot afschaffing van den accijns op den turf*.

Uwe Commissie, oordeelende dat dit verzoek te pas kan komen bij eenig eventueel voorstel over deze zaak, hetzij van regeringswege of door een lid dezer Vergadering te doen, stelt voor het verzoek ter griffie, ter inzage der leden, te deponeren."

De Vergadering vereenigt zich met de bij het rapport genomen conclusie.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[XV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 8sten Maart* 1849.

MIJNE HEEREN!

Nevens deze wordt aan U ter overweging aangeboden het ontwerp eener wet op de invoering van de *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek*.

De memorie van toelichting, bij dat ontwerp gevoegd, zet de redenen uiteen waarop het gegrond is.

Wij bevelen U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 6den Maart 1849.

WILLEM.

[XV. 2.]

ONTWERP VAN WET *op de invoering van de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat er noodzakelijkheid bestaat, om de *Pharmacopoea Belgica* te doen vervangen door een nieuw *artsenij-bereidkundig* formulierboek, gewijzigd naar en in verband gebragt met de vorderingen der wetenschap en de tegenwoordige behoefte der geneeskunde,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De Latijnsche en Nederduitsche opstellen, onder de opschriften *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek*, bij het ontwerp dezer wet overgelegd, worden als *artsenij-bereidkundig formulierboek* vastgesteld.

Art. 2. Het kopijregt der *Pharmacopoea Neerlandica* en der *Nederlandsche Apotheek* wordt aan het Rijk voorbehouden.

Alle inbreuk daarop wordt als *nadruk* aangemerkt, en gestraft overeenkomstig art. 4 der wet van den 25sten Januarij 1817 (*Staatsblad* n°. 5).

Art. 3. De *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek* worden ter Algemeene Lands-drukkerij gedrukt, en van Onzentwege uitgegeven en algemeen verkrijgbaar gesteld.

Deze bekendmaking zal die door middel van het *Staatsblad* vervangen, en van gelijke kracht en waarde zijn.

Art. 4. Beide worden met den 1sten Augustus 1849 in werking gebragt en vervangen de *Pharmacopoea Belgica*, die met datzelfde tijdstip wordt afgeschaft.

Art. 5. De bepalingen, thans betrekkelijk het gebruik en de naleving der *Pharmacopoea Belgica* bestaande, zijn van toepassing en verpligtend ten opzigte der *Pharmacopoea Neerlandica* of *Nederlandsche Apotheek*.

Lasten en bevelen enz.

Gegeven enz.

[XV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De vorderingen in de jongste tijden in de pharmaceutische wetenschappen gemaakt, hebben meer en meer de noodzakelijkheid doen gevoelen, om de, bij Koninklijk besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* no. 2) goedgekeurde en gearresteerde, en bij de wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7) in werking gebragte *Pharmacopoea Belgica* door eene andere, meer volledige en naar de tegenwoordige behoeften der genees- en artsenijbereidkunde geeigende te doen vervangen.

Deze belangrijke taak werd, bij Koninklijk besluit van 21 Augustus 1842, n°. 62, opgedragen aan eene commissie, zamengesteld uit de heeren:

N. C. de Fremery, oud-hoogleeraar bij de faculteiten der geneeskunde en wis- en natuurkundige wetenschappen aan de hoogeschool te *Utrecht*;

G. Vrolik, hoogleeraar in de kruidkunde en verloskunde aan het Athenaeum Illustre te *Amsterdam*.

beiden nog overgebleven leden der vroegere commissie ter redactie der *Pharmacopoea Belgica*;

A. H. van der Boon Mesch, hoogleeraar bij de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen aan de hoogeschool te *Leyden*;

G. I. Mulder, hoogleeraar bij de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen aan de hoogeschool te *Utrecht*;

C. Mulder, hoogleeraar bij de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen aan de hoogeschool te *Groningen*;

W. H. de Vriese, destijds buitengewoon hoogleeraar in het vak der kruidkunde aan het Athenaeum Illustre te *Amsterdam*, sedert hoogleeraar bij de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen aan de hoogeschool te *Leyden*;

A. J. d'Ailly, lid der provinciale geneeskundige commissie en apotheker te *Amsterdam*.

Daar de twee eerstgemelde hoogleeraren verzochten van de aanvaarding dier betrekking verschoond te worden, zijn bij Koninklijk besluit van 19 September 1842, n°. 65, in hunne plaats benoemd de heeren:

C. Pruijs van der Hoeven, hoogleeraar bij de faculteit der geneeskunde aan de hoogeschool te *Leyden*, en

G. C. B. Suringar, destijds hoogleeraar bij de Clinische School, en honorair hoogleeraar bij het Athenaeum Illustre te *Amsterdam*, sedert hoogleeraar bij de faculteit der geneeskunde aan de hoogeschool te *Leyden*.

De aldus zamengestelde commissie, waarbij het voorzitterschap door den hoogleeraar *van der Boon Mesch* en de betrekking van secretaris door den hoogleeraar *de Vriese* werd waargenomen, volbragt in December 1845 hare taak met den gelukkigsten uitslag.

Bij Koninklijk besluit van 28 Januarij 1846, n°. 107, werd de nieuwe *Pharmacopoea Neerlandica* goedgekeurd.

Dat aan de vervaardiging een tijdsverloop van ruim drie jaren werd besteed, zal geene verwondering baren, wanneer men in aanmerking neemt dat het hier geen herzien der bestaande *Pharmacopoea* gold, hetgeen, zoo als reeds dadelijk bleek, tot geene voldoende uitkomsten zou hebben geleid, — maar het leveren van een geheel nieuw werk, geëvenredigd aan de behoeften en gedurige vorderingen der wetenschap.

Bij Koninklijk besluit van 11 Februarij 1846, no. 93, werd aan dezelfde commissie het vervaardigen eener Nederduitsche vertaling der *Pharmacopoea Neerlandica* opgedragen. Van deze, met gelijke bereidwilligheid opgenomen taak heeft zij zich met geen minder gelukkig gevolg gekweten.

Die vertaling werd onder den naam van *Nederlandsche Apotheek* goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 28 December 1847, no. 59.

De daarop gevolgde staatkundige gebeurtenissen waren oorzaak dat het aanbieden van een wets-ontwerp aan de Staten-Generaal, tot het invoeren en gebruiken van de nieuwe *Pharmacopoea* en hare vertaling voorloopig werd aangehouden. In den loop van het jaar 1848 werd evenwel besloten aan de zaak gevolg te geven, doch vermits er toen bijna drie jaren verloopen waren sedert de *Pharmacopoea* was vervaardigd, en de wetenschap inmiddels vorderingen had gemaakt, achtte men het raadzaam de commissie in de gelegenheid te stellen, haren arbeid te herzien, en voor zooveel noodig daarin de veranderingen te brengen, welke zij mogt wenschelijk achten.

In de maand December ll. leverde de commissie haar werk op nieuw in, onder vermelding, dat er eenige, sedert 1845 nieuwe of meer algemeen gebruikte geneesmiddelen waren bijgevoegd, van andere de plaats was veranderd, en in vele artikels veranderingen en verbeteringen waren aangebragt.

Naar het gevoelen van bevoegde beoordeelaars, voldoet de *Pharmacopoea Neerlandica* nu volledig aan de eischen der wetenschap, en strekt zij in alle opzigten tot roem van de geleerde mannen, die daaraan, gedurende zoovele jaren, met de grootste zorg en onvermoeiden ijver werkzaam waren.

Ter vaststelling van deze *Pharmacopoea*, als artsenij-bereidkundig formulierboek, wordt nevensgaand ontwerp van wet, waarin de vereischte bepalingen tot het invoeren en gebruiken dier *Pharmacopoea* zijn opgenomen, aan de overwegingen der Staten-Generaal aangeboden.

Die bepalingen vereischen in het algemeen weinig toelichting.

De volgende opmerkingen zullen geacht mogen worden voldoende te zijn:

1°. In den regel moet niet slechts de geheele inhoud der wetten zelve, maar ook alle stukken, die door de wet worden bekrachtigd, in hun geheel in het *Staatsblad* worden geplaatst, ten einde daardoor de echtheid van die stukken te verzekeren, en de bekendheid van dezelve te bevorderen. Het valt moeijelijk dien regel bij het vaststellen en voor de bekendmaking dezer *Pharmacopoea* en *Apotheek* te volgen, eensdeels omdat de omvang van het *Staatsblad* daardoor buitenmatig uitgebreid, anderdeels omdat de kosten van hetzelve daardoor aanmerkelijk vermeerderd zouden worden.

Om beide te vermijden, stelt de Regering de bepalingen voor, die in de artt. 1, 2 en 3 van dit wets-ontwerp voorkomen;

2°. De Regering is van oordeel, dat de zorg om alle opzettelijke afwijkingen of toevallige dwalingen voor te komen en het welzijn der ingezetenen te beter in bescherming te nemen, haar de verpligting oplegt, zich het kopijregt voor te behouden, zich met het uitgeven van deze *Pharmacopoea* en *Apotheek* te belasten, en allen nadruk te verbieden en met straf te bedreigen, zoo als dat in art. 3 van dit wets-ontwerp is gedaan.

3°. Dat uitgeven van beide stukken zal, zoo het onderzoek dezer voordragt geen buitengewoon langen tijd vordert, vóór of omstreeks 1 Mei 1849 kunnen plaats vinden. Na dat oogenblik hebben de artsenij-bereiders en verkoopers nog omstreeks drie maanden noodig, om zich tot het volledig naleven dezer *Pharmacopoea* voor te bereiden, en daarnaar is de bepaling van art. 5 van dit wets-ontwerp ingerigt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XVI. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 8sten Maart 1849.*

MIJNE HEEREN!

Het wets-ontwerp, dat aan U hiernevens ter overweging wordt voorgelegd, strekt tot regeling van het fonds, voortspruitende uit koopprijzen van domeinen, dienstjaar 1848.

Bij de toelichtende memorie, welke, met eenen daartoe behoorenden staat, dat voorstel vergezelt, worden de redenen ontwikkeld, waarop het is rustende.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 7den Maart 1849.

WILLEM.

[XVI. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van het Fonds, voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, dienstjaar 1848.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ingevolge art. 3 der wet van den 3osten Maart 1848 (*Staatsblad* n. 7), wettelijke

bepalingen moeten worden gemaakt tot dekking der uitgaven tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, uitgetrokken op de staatsbegrooting voor het dienstjaar 1848, en dat hierin kan worden voorzien door middel van het Fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen;

En willende gelijktijdig de wettelijke begrooting en verevening regelen van de uitgaven ten laste van gezegd fonds voor het dienstjaar 1848;

Gezien art. 4 der wet van den 29sten Julij 1848 en art. 4 der wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 34 en 39),

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Tot grondslag der verevening van de uitgaven over het jaar 1848, ten laste van het Fonds voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, wordt de navolgende begrooting vastgesteld, te weten:

a. subsidie tot aanvulling van 's Rijks inkomsten en middelen over het dienstjaar 1848, ter somme van *een millioen zes honderd dertig duizend gulden* (f 1,630,000), ten einde te voorzien in de uitgaven vereischt tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, over het dienstjaar 1848, waarmede het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staatsbehoeften over het dienstjaar 1848, krachtens art. 2 der wet van den 3osten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7), is verhoogd . . . . . f 1,630,000.00

b. teruggaven van koopprijzen, te veel door de koopers betaald; kosten betrekkelijk de veilingen, en uitkeering krachtens een contract van *transactie* en *retrocessie* van den 10den en 12den April 1842. . . . . 15,409.71

Totaal: *een millioen zes honderd vijf en veertig duizend vier honderd negen gulden, een en zeventig cents.* . . . . . f 1,645,409.71

Art. 2. Tot dekking der uitgaven bij het vorig artikel omschreven, wordt aangewend het batig saldo van het Fonds voortspruitende uit de kooppenningen der Domeinen bij de schatkist aanwezig op den laatsten December 1848.

Lasten en bevelen

[XVI. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de wet van den 3osten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7) is het IX hoofdstuk *B* der staatsbegrooting voor het dienstjaar 1848 vermeerderd met het cijfer der uitgaven, gedurende dat jaar vereischt tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, begroot op f 2,823,000.

Dezelfde wet heeft vastgesteld, dat tot dekking dier uitgaven later wettelijke bepalingen gemaakt zullen worden.

Bij de wet van den 3osten October (*Staatsblad* n°. 76) is de begrooting dezer uitgaven bereids verminderd met f 500,000, welke som op de begrooting van 1849 is overgebragt.

De uitkomst heeft geleerd, dat deze uitgaven zich over het jaar 1848 zullen bepalen tot f 1,630,000; weshalve eene vermindering van f 1,193,000 op de oorspronkelijk geraamde som plaats vindt.

Een ten deze overgelegde staat bevat opheldering omtrent de bijzonderheden en de oorzaken dier vermindering, terwijl het aangeboden ontwerp van wet strekt, om, overeenkomstig art. 3 der reeds gezegde wet van den 3osten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7), de gelden aan te wijzen, welke de vorengemelde uitgaven, ten bedrage van f 1,630,000, moeten dekken.

Met het oog op hetgeen ten opzigte van de uitgaven *vóór* 1°. Januarij 1848 tot herstel van het Nederlandsche muntwezen bij de wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34) is vastgesteld, en bij de volstrekte onmogelijkheid om uit de gewone inkomsten van het Rijk die kosten over 1848 ook slechts gedeeltelijk te bestrijden, is de Regering van meening, dat het Fonds van kooppenningen van Domeinen ook thans behoort te worden aangewend tot dekking der uitgaven van dezen aard voor het jaar 1848.

Het batig saldo van dat fonds onder ultimo December 1847, bedraagt, volgens het verslag wegens de geldmiddelen over de dienstjaren 1846 en 1847, aan de Staten-Generaal onlangs medegedeeld, de som van . . . . . f 1,235,797.59½
en de koopprijzen van domeinen, gedurende het jaar 1848, ten behoeve van het fonds, in de schatkist gestort, bedragen 1,376,602.22½

Totaal op 31 December 1848 . . f 2,612,399.82

Deze som is alzoo veel meer dan voldoende om aan het doel van art. 3 der reeds gezegde wet van 30 Maart 1848 te beantwoorden. De bestrijding van andere uitgaven ten laste van het fonds komende, welke onder letter *b* van art. 1 van het ontwerp aangeduid worden, kan ook gereedelijk daaruit plaats hebben. Deze uitgaven bestaan uit:

1°. teruggegevene, koopprijzen, door de koopers te veel betaald, tot een bedrag van . . . . . f 188.84
2°. een subsidie voor kosten van eene veiling 220.87
3°. den eersten termijn van de uitkeering, bedoeld onder lett. *b* van gezegd art. 1 . . . . 15,000.00

Totaal . f 15,409.71

van welke som de begrooting bij de wet noodzakelijk is, om de Algemeene Rekenkamer in staat te stellen, de uitgaven waarvan zij de wettigheid erkent, in verevening te kunnen nemen.

De laatstgemelde som maakt een gedeelte uit van eene som van f 63,057.06, verschuldigd krachtens het in het wets-ontwerp vermeld contract, gesloten met mr. *J. I. Bentein en Cie.*, waarbij, onder te-niet-doening van eene procedure, aanhangig voor het provinciaal geregtshof van *Zeeland* tusschen den Staat en voornoemden *Bentein en Cie.*, door den laatstgenoemde aanzienlijke domaniale bezittingen, die door het Amortisatie-syndicaat op grondrenten waren uitgegeven, aan den Staat zijn geretrocedeerd, onder beding dat die compagnieschap een vierde gedeelte zal bekomen van de waarde van verduisterde domaniale goederen, in het contract aangewezen, waarmede de bezittingen van den Staat werkelijk zijn vermeerderd geworden, en die, bij nog slechts gedeeltelijk plaats gevonden hebbende verkoop, zeer aanmerkelijke sommen ten behoeve van het fonds hebben opgeleverd.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[XVI. 4.]
BIJLAGE.

STAAT *van de uitgaven, welke over het jaar 1848 reeds zijn gedaan of ten deele nog moeten plaats hebben voor het herstel van het Nederlandsche Muntwezen.*

ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	Raming gemaakt bij de aanbieding der wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7)	Werkelijke uitgaven.	Onuitgegeven gebleven.	Meer uitgegeven.	AANMERKINGEN.
a. Uitgaven tot verbetering der muntkracht. . .	f 18,000.00	f 29,817.47		f 11,817.47	*a.* Eenige uitgaven wegens werktuigen, aanvankelijk op de dienst van 1847 gebragt, zijn hieruit moeten betaald worden, doch daartegen is dan ook de vorige dienst met zooveel ontlast.
b. Verlies op het nominaal bedrag der oude zilveren geldspecien, smelt- en fijneerloon	2,424,040.52½	1,292,844.25	f 1,131,196.27½	"	*b.* Minder ingetrokken hoeveelheid oude specie, vooral gedeelten van Zeeuwsche rijksdaalders en schellingen en zesthalven, en minder bevonden verlies dan op sommige specien berekend was, zijn oorzaak van het verschil.
c. Muntloon	275,500.00	254,462.83	21,037.17	"	
d. Nieuw stempelwerk.	9,500.00	9,500.00	"	"	
e. Verdereonkostenenz.	45,959.47½	36,375.45	9,584.02½	"	*c.* De hoeveelheid in 1848 gemunte nieuwe specien is eenigzins beneden de oorspronkelijke raming gebleven.
f. Onkosten uit de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) . . .	50,000.00	7,000.00	43,000.00	"	*e.* De bevinding onder *b* gemeld, heeft ook deze kosten doen verminderen.
	f 2,823,000.00	f 1,630,000.00	f 1,204,817.47	f 11,817.47	*f.* De geheele opruiming der muntbiljetten eerst in 1849 kunnende plaats vinden, is eene uitgave, deswege aan de Nederlandsche Bank te doen, tot dat jaar moeten worden verschoven.
		Minder uitgegeven		f 1,193,000	

[XVII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 8sten Maart jl.*

MIJNE HEEREN!

Ten gevolge van de daaromtrent in de Grondwet opgenomene bepalingen, wordt hiernevens aan U ter overweging aangeboden een ontwerp van wet op de verantwoordelijkheid der Ministers.

De redenen, waarop dat voorstel rust, zijn uiteengezet in de memorie van toelichting, welke bij het ontwerp is gevoegd.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 7den Maart 1849.

WILLEM.

[XVII. 2.]

ONTWERP VAN WET *op de verantwoordelijkheid der Ministers.*

WIJ WILLEM II, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens art. 73, in verband met de artt. 53 en 159 der Grondwet, de verantwoordelijkheid der Ministers moet worden geregeld bij de wet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De Ministers, hoofden der ministeriele departementen, zijn verantwoordelijk voor de daden en verzuimen, welke zij als zoodanig gepleegd, of waartoe zij als zoodanig medegewerkt hebben.

Elk Minister in het bijzonder is verantwoordelijk voor de besluiten en beschikkingen, welke onder zijne mede-onderteekening uitgaan.

Art. 2. De Ministers kunnen worden aangeklaagd en vervolgd wegens ambtsmisdrijf, wanneer zij zich opzettelijk aan schending of niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet, aan misbruik van gezag of aan eenig feit, waarvan het plegen of nalaten bij de wet is strafbaar gesteld, in de uitoefening hunner bediening schuldig maken.

De poging tot het plegen van een der misdrijven, bij deze wet opgenoemd, wordt voor het misdrijf zelf gehouden.

Art. 3. Het bevel tot eene regterlijke vervolging van Koningswege tegen eenen of meerdere Ministers gegeven, wordt door den Minister van Justitie, of bij ontstentenis van dien, of ook wanneer hij zelf de aangeklaagde is, door een der andere Ministers, uit naam des Konings, schriftelijk ter kennisse gebragt van de beide Kamers der Staten-Generaal.

Art. 4. De Tweede Kamer kan de regterlijke vervolging van eenen Minister bevelen, hetzij op aanklagte harer leden, hetzij op de kennisgeving van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Tot het in overweging nemen eener aanklagte, uit den boezem der Kamer voortkomende, kan besloten worden, zoodra een getal van tien leden der Kamer, schriftelijk en met opgave der ten laste gelegde feiten, gezamenlijk eene aanklagte bij de Vergadering inbrengt.

De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is bevoegd om, wanneer hij van oordeel is dat een of meerdere Ministers zich als zoodanig hebben schuldig gemaakt aan eenig misdrijf bij de gewone strafwetten voorzien, daarvan kennis te geven aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze kennisgeving kan bij de Kamer in overweging genomen worden, nadat zij alvorens in handen eener commissie van tien leden, door de Kamer uit haar midden te kiezen, gesteld en door deze daarop rapport uitgebragt is.

De kennisgeving van den procureur-generaal wordt, indien tot het in overweging nemen er van besloten is, met eene uit de Kamer voortgekomen aanklagte gelijkgesteld, en verder even als deze behandeld.

In geen geval wordt tot het in overweging nemen besloten, dan nadat de betrokken Minister in zijn belang is gehoord of behoorlijk opgeroepen.

Art. 5. De Voorzitter der Tweede Kamer geeft, wanneer eene gedane aanklagte of kennisgeving overeenkomstig het voorgaand artikel bij de Kamer in overweging genomen is, daarvan schriftelijk kennis aan den aangeklaagden Minister.

Over de aanklagte wordt verder bij de Tweede Kamer geraadpleegd, op dezelfde wijze als over een voorstel van wet.

De Tweede Kamer is verpligt den aangeklaagden Minister ten allen tijde, wanneer hij dit wenscht, in zijn belang te hooren.

Art. 6. Wanneer eene aanklagte of kennisgeving, overeenkomstig art. 4 gedaan, door de Tweede Kamer verworpen is, kan wegens dezelfde feiten geene nieuwe aanklagte tegen denzelfden Minister meer ingeleverd worden.

Eene aanklagte wordt geacht verworpen te zijn, wanneer drie maanden na het indienen er van, bij de Tweede Kamer daarop geen besluit gevallen is.

Art. 7. Eene gedane aanklagte echter, waaromtrent het onderzoek bij de Tweede Kamer aanhangig is ten tijde dat de zitting der Staten-Generaal gesloten wordt, blijft ook voor de volgende zitting een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De Kamer kan alsdan, na de opening der nieuwe zitting, tot een hernieuwd onderzoek in hare afdeelingen besluiten.

Art. 8. Eene gedane aanklagte vervalt van regtswege, indien de Tweede Kamer, hangende haar onderzoek daaromtrent, ontbonden wordt, behoudens de bevoegdheid tot het doen eener nieuwe aanklagte overeenkomstig art. 4 dezer wet.

Art. 9. De Tweede Kamer, van oordeel zijnde dat de aanklagte gegrond is, en dat er genoegzame termen aanwezig zijn om eene regterlijke vervolging tegen den aangeklaagden Minister te bevelen, geeft dit te kennen bij een te nemen besluit, waarin zij de ten laste gelegde feiten naauwkeurig uitdrukt, en den procureur-generaal bij den Hoogen Raad met de vervolging belast.

De Kamer kan bij dat besluit tevens de voorloopige in-hechtenisstelling van den Minister bevelen.

Zij geeft van haar genomen besluit onmiddellijk kennis aan den Koning en aan de Eerste Kamer, bij de navolgende formulieren:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft eerbiedig aan den » Koning te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . . , » waarvan een afschrift hiernevens wordt aangeboden, eene reg- » terlijke vervolging bevolen heeft tegen N. N."

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Eerste » Kamer te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . . , » waarvan een afschrift hiernevens gaat, eene regterlijke vervolging » bevolen heeft tegen N. N."

Art. 10. De Tweede Kamer zendt de ingeleverde aanklagt, met de daartoe behoorende stukken, en het door haar daarop genomen besluit, aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Art. 11. De procureur-generaal is verpligt aan het hem van wege den Koning of de Tweede Kamer gegeven bevel tot vervolging onmiddellijk te voldoen, en de voorloopige inhechtenisstelling, zoo die gelast is, dadelijk ten uitvoer te leggen.

Art. 12. Het bevel tot het instellen eener regterlijke vervolging kan, zoolang het arrest van verwijzing naar de openbare teregtzitting nog niet is uitgesproken, worden ingetrokken op last des Konings, wanneer van Koningswege, door de Tweede Kamer, wanneer van harentwege de vervolging is bevolen.

Art. 13. Het voorschrift van art. 3 is van toepassing, wanneer het bevel tot vervolging wordt ingetrokken op last des Konings.

Over de intrekking van een door de Tweede Kamer gegeven bevel tot vervolging wordt geraadpleegd overeenkomstig het voorschrift van het voorlaatste lid van art. 5.

De Kamer, tot de intrekking besluitende, geeft daarvan onmiddellijk kennis aan den Koning en aan de Eerste Kamer, bij de navolgende formulieren:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft eerbiedig aan » den Koning te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . . » het besluit der Kamer van den . . . . . , houdende bevel tot » eene regterlijke vervolging tegen N. N., heeft ingetrokken."

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Eerste » Kamer te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . . » het besluit der Kamer van den . . . . . , houdende bevel » tot eene regterlijke vervolging tegen N. N., heeft ingetrokken."

Art. 14. Het regt der Tweede Kamer om een door haar gegeven bevel tot eene regterlijke vervolging in te trekken, vervalt noch door het sluiten van de zitting, waarin dat bevel werd uitgevaardigd, noch door de ontbinding der Kamer welke het bevel gaf.

Art. 15. Bij ontbinding der Tweede Kamer vóór dat het arrest van verwijzing naar de openbare teregtzitting is uitgesproken, is het regtsgeding, op bevel dier Kamer aangevangen, van regtswege geschorst tot aan de derde maand van de eerste zitting der nieuwgekozen Kamer.

Art. 16. Zoowel van de intrekking van het gegeven bevel tot

vervolging, als van de ontbinding der Kamer, bij de artt. 12 en 15 vermeld, wordt den procureur-generaal onmiddellijk kennis gegeven, die zulks aan den Hoogen Raad mededeelt.

In het eerste geval wordt de zaak aan de kennisneming van den Hoogen Raad van regtswege onttrokken, in het tweede geval van regtswege geschorst tot na verloop van den termijn bij art. 15 vastgesteld.

Art. 17. De procureur-generaal, na het bevel tot vervolging van eenen minister ontvangen te hebben, verzoekt bij den Hoogen Raad, met overlegging van dat bevel, de benoeming van eenen raadsheer-commissaris.

Art. 18. De verdere loop van het regtsgeding wordt naar de artt. 325 en volgende van den XIVden Titel van het Wetboek van Strafvordering geregeld, onder de hierna vermelde wijzigingen en bepalingen:

1o. dat, bij het onderzoek van den raadsheer-commissaris, aan dezen steeds de bevoegdheid tot voorloopige aanhouding wordt verleend, zoodra er gegronde vrees voor de vlugt van den beklaagde bestaat;

2o. dat de termijn tot het inleveren eener memorie van suggestie zal zijn van twintig dagen;

3o. dat de Hooge Raad, in raadkamer, wordt zamengesteld uit vijf raadsheeren;

4o. dat de artt. 332 en 333 worden vervangen door de bepaling, dat de Hooge Raad, indien hij bevindt dat het feit een der misdrijven oplevert, voorzien bij art. 2 dezer wet, en de bezwaren voldoende zijn, de zaak naar de openbare teregtzitting verwijst, ten einde, na het opmaken der acte van beschuldiging, overeenkomstig den Vden Titel van het Wetboek van Strafvordering te worden behandeld;

5o. dat de Hooge Raad, in geval van verwijzing naar de openbare teregtzitting, de in-hechtenis- of in-vrijheid-stelling van den beklaagde bevelen kan, naar mate deze zich op vrije voeten bevindt of reeds voorloopig is aangehouden;

6o. dat van den IXden Titel van het Wetboek van Strafvordering slechts de Tweede Afdeeling toepasselijk is;

7o. dat de medepligtigen ter vervolging staan alléén van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad, en de medepligtigheid ingevolge deze wet niet bestaat, dan voor zooverre er eene daad is gepleegd of nagelaten, waartegen ook bij de gewone strafwetten voorzien is.

Art. 19. De Hooge Raad past de straffen toe, met inachtneming der meerdere of mindere zwaarte, en van de omstandigheden des misdrijfs.

De duur en het bedrag der uit te spreken straffen mogen echter het maximum niet te boven gaan bij de gewone strafwet bepaald.

De Hooge Raad spreekt geene andere straffen uit, dan:

a. tuchthuisstraf;
b. verbanning;
c. gevangenisstraf;
d. ontzetting van eenige burgerlijke en burgerschapsregten voor eenen bepaalden tijd;
e. geldboete;
f. vervallen-verklaring van ambten, waardigheden en titels;
g. ontzetting van regt op pensioen.

Op medepligtigen zijn, bij het uitspreken der straffen, de voorschriften van het gewone strafregt van toepassing.

Art. 20. Het regt tot vervolging en strafvordering, ter zake van misdrijven bij deze wet voorzien, is verjaard één jaar nadat de Minister uit zijn ambt ontslagen is.

De verjaring der straffen, ingevolge deze wet uitgesproken, wordt geregeld als volgt:

de tuchthuisstraf en verbanning verjaren door verloop van dertig jaren;

de gevangenisstraf en geldboete door verloop van tien jaren;

de ontzetting van burgerlijke en burgerschaps-regten door het dubbel van den tijd, waarvoor die is uitgesproken.

De overige straffen zijn voor geen verjaring vatbaar.

Lasten en bevelen, enz.

[XVII. 3]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het beginsel van de verantwoordelijkheid der ministers is bij de Grondwet uitdrukkelijk aangenomen; de ontwikkeling echter van dat beginsel werd overgelaten aan den gewonen wetgever.

Overeenkomstig het voorschrift van art. 73 der Grondwet, wordt hiermede een ontwerp van wet op de verantwoordelijkheid der ministers aangeboden.

Bij art. 1 van het ontwerp wordt het begrip der verantwoordelijkheid in dier voege ontwikkeld, dat alle de ministers, hoofden der ministeriele departementen, verantwoordelijk worden gesteld voor de daden en verzuimen, welke zij in de uitoefening hunner bediening gepleegd, of waartoe zij als zoodanig medegewerkt hebben, en tevens elk minister in het bijzonder voor de besluiten en beschikkingen, welke hij, door het verleenen zijner medeonderteekening, tot de zijne gemaakt heeft. De Regering vermeent dat in het 1ste en 2de lid van art. 1 alles vervat is, wat het denkbeeld der ministeriele verantwoordelijkheid medebrengt.

In het 2de artikel wordt bepaald, wanneer de minister door de daartoe bevoegde magt kan worden aangeklaagd en vervolgd. De Regering heeft niet getracht alle denkbare gevallen van verantwoordelijkheid één voor één in de wet op te nemen, iets waarvan de mogelijkheid mag betwijfeld worden. Men verkeert daarbij steeds in het gevaar eene onvolledige wet daar te stellen, en alzoo bij voorkomende gelegenheid straffeloosheid voor te bereiden. Als zeker toch mag het worden aangenomen, dat de poging, om ieder geval van verantwoordelijkheid bij de wet speciaal te vermelden, die verantwoordelijkheid geenszins bevestigen, maar slechts beperken zou. In het algemeen dus zijn de aanklagt en vervolging opengesteld, zoodra de minister als zoodanig met opzet de Grondwet of eenige andere wet van den Staat schendt of niet uitvoert, zich aan misbruik van gezag of aan het plegen of nalaten van een feit schuldig maakt, waartegen bij de wet eene straf is bepaald.

Wanneer de Minister geacht moet worden zijn mandaat geschonden te hebben, schijnt aldus voldoende te zijn omschreven, en wel in dier voege, dat de schuldige nimmer de bepalingen der wet ontduiken kan.

Het voorschrift dat de ministers, ingevolge deze wet, alleen wegens misdrijven, in de uitoefening hunner bediening gepleegd, kunnen aangeklaagd en vervolgd worden, is overeenkomstig art. 159 der Grondwet, dat alleen van ambtsmisdrijven gewaagt.

Dat de poging tot het begaan der misdrijven in deze wet aan het misdrijf zelf gelijk wordt gesteld, komt overeen met hetgeen daaromtrent alsnog bij het in Nederland van kracht zijnde algemeen strafregt geldt. Bovendien en voornamelijk dient dit, ten aanzien van de misdrijven bij deze wet voorzien, noodzakelijk daarom te worden aangenomen, dewijl vele dier misdrijven, de gevaarlijkste er van met name, straffeloos zullen blijven, zoodra zij geconsommeerd zijn.

De Grondwet laat twee manieren toe, waarop een minister kan worden vervolgd, welke beide wel van elkander onderscheiden moeten worden.

De vervolging geschiedt *op bevel des Konings*, en alsdan heeft die plaats zonder eenige inmenging daarin van de zijde der Tweede Kamer, aan welke echter, zoowel als aan de Eerste Kamer, van de van Koningswege bevolen vervolging, ingevolge art. 3 des ontwerps, wordt kennis gegeven.

De vervolging wordt bevolen *door de Tweede Kamer*, en in dat geval werkt die Kamer almede geheel op zich zelve, zonder dat de toestemming of tusschenkomst van Koning of Eerste Kamer zijn toegelaten. Ook de Tweede Kamer echter deelt haar besluit, houdende bevel tot vervolging van eenen minister, aan den Koning en de Eerste Kamer mede, op de wijze, omschreven bij art. 9 des ontwerps.

Hoe eene aanklagte bij de Tweede Kamer wordt aanhangig gemaakt, bepaalt art. 4. Komt de aanklagte uit den boezem der Kamer zelve voort, zoo moet die gedaan worden in den bij het 2de lid van gezegd artikel voorgeschreven vorm, welke ten waarborg strekt, dat de aanklagte niet ligtvaardig geschiede en behoorlijk worde ingekleed. Meent de procureur-generaal bij den Hoogen Raad, dat een minister zich opzettelijk heeft schuldig gemaakt aan een feit, bij de gewone strafwetten als misdrijf gesteld, zoo is hij bevoegd dit kenbaar te maken aan de Tweede Kamer, welke deze kennisgeving in handen stellen kan eener commissie. De Kamer kan tot het in overweging nemen dier aanklagte of kennisgeving besluiten of niet, maar nimmer gaat zij daartoe over, dan nadat de betrokken minister in zijn belang is gehoord of behoorlijk opgeroepen.

Wat de wijze aangaat, waarop over eene aanklagte, welke door de Kamer in overweging genomen is, verder geraadpleegd wordt, heeft de Regering vermeend die te moeten regelen naar de voorschriften van art. 106 der Grondwet, hetwelk alle overijling bij het nemen van een besluit verhoedt.

Het art. 6 des ontwerps berust op het bekende regtsbeginsel *non bis in idem*, hetwelk, naar de omstandigheden gewijzigd, in dat artikel wordt teruggevonden. Het zoude onbillijk zijn de mogelijkheid te laten bestaan dat, niettegenstaande eene aanklagte verworpen was, een minister telkens op nieuw met dezelfde aanklagte bemoeijelijkt werd. Het zoude even onbillijk

zijn den minister, gedurende eenen onbepaalden tijd, onder eene tegen hem ingebragte beschuldiging gebukt te doen gaan, alleen omdat, op grond van deze of gene reden, de Kamer daaromtrent geen besluit nam. Daarom is bij voormeld art. 6 bepaald, dat indien de Kamer eene gedane aanklagte afgewezen, of daarop binnen den tijd van drie maanden geen besluit genomen heeft, de minister geene verdere moeijelijkheden te vreezen zal hebben.

Bij de wet moesten noodwendig de gevolgen bepaald worden, welke eene sluiting van de zitting, of eene ontbinding der Tweede Kamer, op eene bij die Kamer aanhangige aanklagte hebben zou. Dit is bij de artt. 7 en 8 geschied.

De ontbinding der Kamer zal, volgens het ontwerp, het vervallen der gedane aanklagte ten gevolge hebben, en moet dit, naar het oordeel der Regering, noodwendig medebrengen. De Kamer die, na eene plaats gehad hebbende ontbinding, uit de verkiezingen geboren wordt, is geheel nieuw, en vreemd aan alle de beraadslagingen en maatregelen, door de ontbondene Kamer gehouden of genomen, en kan niet meer een onderwerp opvatten, dat laatstgenoemde onafgedaan liet en hetwelk met de ontbinding van deze verviel. Het regt tot het doen eener aanklagte bij de nieuwe Kamer blijft, gelijk van zelf spreekt, in zijn geheel.

Voor de kennisgevingen, welke door de Tweede Kamer aan den Koning en aan de Eerste Kamer, ingevolge artt. 9 en 13 des ontwerps, zullen gedaan worden, heeft de Regering het niet onnoodig geacht eenen vasten vorm voor te schrijven. Er kunnen omstandigheden ontstaan, die het wenschelijk zouden maken de keuze der bewoordingen voor zoodanige kennisgeving niet aan den indruk van het oogenblik over te laten. De artt. 108 en volgende der Grondwet geven bovendien daartoe eene gereede aanleiding.

Zoodra van wege den Koning of de Tweede Kamer, na een daartoe door haar genomen besluit, aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad een bevel tot vervolging gegeven is, — een bevel waaraan die ambtenaar van het openbaar ministerie gehouden is onmiddellijk te voldoen, — wordt bij bovengemeld regterlijk collegie de instructie tegen den beklaagde aangevangen. Gedurende die instructie nu heeft de Regering gemeend, dat nog de mogelijkheid moet blijven bestaan om het regtsgeding in zijnen loop te stuiten. Gewigtige redenen van staatkundig belang kunnen het geraden maken, hetzij voor de Regering, hetzij ook voor de Tweede Kamer, de strafvordering, reeds op last van eene van beide begonnen, alsnog te doen ophouden. Eene nieuwe zitting, eene nieuwe Kamer kunnen omtrent de ingestelde vervolging een geheel ander gevoelen hebben, dan de zitting die voorafgegaan, of de Kamer welke ontbonden is. Onder zoodanige omstandigheden moet de bevoegdheid daar zijn, en de gelegenheid worden opengesteld, om het gegeven bevel tot vervolging in te trekken en buiten werking te stellen, en aldus te voorkomen dat buiten noodzaak eene teregtstelling plaats hebbe, welke niet dan om overwegende redenen, en alleen omdat het heil van den Staat dit vordert, zal dienen te geschieden. De artt. 12 en volgende zijn op grond van deze overwegingen in de wet opgenomen. De Hooge Raad wordt, nadat de Koning of de Tweede Kamer het bevel heeft ingetrokken, vroeger door hen gegeven, van regtswege gedesaisisseerd.

Het geval moest daarbij echter voorzien worden, dat de Kamer, welke de vervolging beval, ontbonden wordt. Die ontbinding brengt van regtswege de schorsing van het geding mede, opdat langs dien weg aan de nieuw gekozen Kamer, bij haar zamenkomen, de gelegenheid zij voorbehouden en de noodige tijdruimte gelaten worde, hetzij om uitdrukkelijk te verklaren, dat zij de vervolging, door hare voorgangster gelast, intrekt, hetzij om door haar stilzwijgen te kennen te geven, dat zij die vervolging wenscht te laten voortgaan. Dat regt tot intrekking van het gegeven bevel tot vervolging, die mogelijkheid eener schorsing van het regtsgeding, houden echter op, zoodra het arrest van verwijzing naar de openbare teregtzitting is uitgesproken. De Regering is van oordeel, dat het minder met de waardigheid van het hoogste regterlijke collegie des Koningrijks zou zijn overeen te brengen, indien de kennisneming der zaak, ook staande de debatten op de teregtzitting, aan den Hoogen Raad onttrokken, of de loop des gedings nog geschorst kon worden.

Art. 18 des ontwerps verwijst, ten aanzien der proces-orde, naar den XIVden titel van het Wetboek van Strafvordering, waar in de artt. 325 en volgende de noodige regelen dienaangaande door den wetgever reeds vroeger gegeven zijn, en welke ook hier gevolgd kunnen worden, met inachtneming der wijzigingen en bepalingen, welke in gezegd art. 18 vermeld zijn. In n°. 1 en 5 van dat artikel wordt de bevoegdheid tot voorloopige aanhouding en inhechtenisstelling niet afhankelijk gemaakt van het aanwezen eens misdrijfs, waartegen lijf- of onteerende straf is bedreigd, of van een der wanbedrijven bij art. 88 van het Wetboek van Strafvordering opgenoemd, gelijk dit het geval is in de artt. 77 en 141 van dat wetboek.

Zoodanige bevoegdheid kan daarvan bij deze wet niet afhankelijk gemaakt worden, omdat de onderscheiding tusschen misdaad en wanbedrijf, welke bij de artt. 77 en 141 voormeld tot kenmerk genomen wordt, in den loop van het regtsgeding, krachtens deze wet aangevangen, geheel ontbreekt.

De Hooge Raad toch — en dit is hetgeen n°. 4 van art. 18 bepaalt — in raadkamer vergaderd, heeft niet te onderzoeken of het feit misdaad, wanbedrijf of overtreding daarstelt, maar eenvoudig of er een *ambtsmisdrijf* in den zin dezer wet gepleegd zij. Zoo ja, dan is de Raad voor ieder geval bevoegd; zoo niet, dan zijn de artt. 329 en 331 van het Wetboek van Strafvordering van toepassing.

In verband hiermede is dan ook de Vde titel van het Wetboek van Strafvordering als regel van behandeling ten aanzien der openbare teregtzitting aangenomen, en het opmaken der acte van beschuldiging niet facultatief gelaten, maar gebiedend voorgeschreven. Bij zulke gewigtige regtsgedingen, als waarvan hier de rede is, schijnt op zich zelve reeds zoodanige formaliteit voor elk geval niet overbodig, en dan nog te minder omdat men veronderstellen mag, dat ook de punten van beschuldiging veelal wel belangrijk genoeg zullen zijn, om het nakomen van dien vorm te billijken.

Hierboven werd reeds het onraadzame aangetoond, om ieder geval, waarin de Minister kan aangeklaagd en vervolgd worden, speciaal bij de wet te vermelden. Even onraadzaam mag het, naar het oordeel der Regering, genoemd worden voor elk bijzonder geval de straf vooraf te bepalen. Men zou, dus doende, den schuldige soms *straffeloos* doen blijven, soms zwaarder, soms ligter straffen, dan het gepleegd misdrijf medebragt.

De Regering heeft dan ook vermeend, bij art. 19 zich te kunnen bepalen tot de opnoeming dier straffen, welke mogen toegepast worden. De keuze dier straffen voor elk bijzonder geval wordt overgelaten aan het wijs en onpartijdig oordeel van den Hoogen Raad, welke bij de toepassing de meerdere of mindere zwaarte en de omstandigheden des misdrijfs zal in acht nemen.

Overigens meent de Regering het er voor te mogen houden, dat de straffen in dat art. 19 opgenomen, allezins toereikend en met het misdrijf overeenkomstig te achten zijn, zoowel met opzigt tot de personen op welke die zullen worden toegepast, als tot de feiten waartegen moet worden gewaakt.

Krachtens art. 336 van het Wetboek van Strafvordering, staan ook de medepligtigen van den Minister voor den Hoogen Raad te regt. Dat artikel is in n°. 7 van art. 18 des ontwerps in dier voege aangevuld, dat daarbij het regt tot vervolging van medepligtigen, met uitsluiting der Tweede Kamer, aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad alleen wordt toegekend, en tevens bepaald, dat alleen zij ingevolge deze wet als medepligtigen kunnen worden beschouwd, welke eene daad hebben gepleegd of nagelaten, waartegen bij de gewone strafwetten voorzien is. De strafbaarheid van den medepligtige hangt alzoo af van de vraag, of het feit, door hem gepleegd, strafbaar zij gesteld ook bij eene andere wet dan deze: in dat geval alleen kan de medepligtige in regten worden betrokken. De straf wordt alsdan, gelijk de slotbepaling van art. 19 inhoudt, overeenkomstig het gewone regt toegepast.

Eindelijk is het noodig gekeurd, bij het laatste artikel van dit ontwerp de regelen vast te stellen, waarnaar de verjaring der strafvordering en uitgesproken straffen, met opzigt tot deze wet, zal worden beoordeeld. De termijnen, bij het Wetboek van Strafvordering omtrent de vervolging der misdrijven vastgesteld, konden hier niet wel in aanmerking komen. De bij art. 459 en volgende van dat wetboek gemaakte onderscheiding tusschen misdaden, wanbedrijven en overtredingen — eene onderscheiding welke in dit ontwerp geheel werd achterwege gelaten, — zou op zich zelve reeds eene voorziening omtrent de verjaring hier noodzakelijk maken. Doch bovendien en voornamelijk brengt de aard van het ministerambt en der misdrijven welke krachtens deze wet vervolgd kunnen worden, mede, dat bij die wet een andere termijn van verjaring, dan voor gewone misdrijven, worde aangenomen. Zoolang de minister in zijn ambt blijft, kan geene verjaring ten aanzien van een, in de uitoefening zijner bediening door hem gepleegd misdrijf worden toegelaten; de ontdekking van het feit en mitsdien ook de vervolging er van kunnen soms gedurende dien tijds hoogst moeijelijk wezen. Doch van den anderen kant is de taak van den minister in eenen constitutionnelen Staat reeds gewigtig genoeg, zijne verantwoordelijkheid te uitgebreid, dan dat hij billijkerwijze, ook na zijn aftreden als minister, nog voor geruimen tijd zoude blootgesteld mogen blijven aan eene aanklagte en vervolging, waartegen hem, na een lang tijdsverloop, de middelen van verdediging zonden kunnen zijn ontvallen. Daarom heeft de Regering in het 1ste lid van art. 20 des ontwerps den termijn van verjaring van het regt tot vervolging en strafvordering gesteld op één jaar, nadat de minister uit zijn ambt ontslagen is.

Met het oog op art. 462 van het Wetboek van Strafvordering,

moest bovendien bij deze wet ook eene uitdrukkelijke bepaling gemaakt worden omtrent de verjaring der straffen. Dat artikel toch laat de straffen verjaren door verloop van het dubbel van den tijd die tot de vervolging der strafvordering vereischt wordt. Die grondslag echter valt weg, wanneer men de verjaring van het regt tot vervolging regelt, gelijk dit bij het 1ste lid van art. 20 gedaan is.

Bij het 2de lid nu van gezegd artikel is de verjaring der straffen, krachtens deze wet uitgesproken, op eenen vasten voet gebragt, en wel in dier voege, dat in werkelijkheid slechts weinig van het gewone regt is afgeweken. De straffen van tuchthuis en verbanning toch verjaren door verloop van dertig, die van gevangenis en boeten door verloop van tien jaren, hetgeen inderdaad geheel overeenkomt met het bepaalde in art. 462 in verband met de artt. 460 en 461 van het Wetboek van Strafvordering. Alleen omtrent de straf der ontzetting voor eenen bepaalden tijd van eenige burgerlijke en burgerschapsregten wordt van het gemeene regt afgeweken, doch, naar de Regering vermeent, is die afwijking voor allezins redelijk te houden.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

ZITTING VAN MAANDAG 12 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 53 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Albarda, Westerhoff, Reinders, Bots, Fokker, Slicher van Domburg, Winterberg, Boreel van Hogelanden, Zijlker, Dirks, van Dam van Isselt, Groen van Prinsterer, Duijmaer van Twist, Hengst, van Eck, Wintgens, Schooneveld, Dullert, de Lom de Berg, Leclercq, Bachiene, Meeussen, van Randwijck, Nedermeijer van Rosenthal, Poortman, van Voorst, Dommer van Poldersveldt, van Doorn, Anemaet, Schiffer, Ter Bruggen Hugenholtz, Heemskerk, Wijnaendts, Backer, Verweij Mejan, van Heloma, Godefroi, Smit, Wichers, Costerus, van Hasselt, Storm van 's Gravesande, Donker Curtius, van Rijckevorsel, de Monchy, van der Heijden, L. D. Storm, de Villers de Pité, van Nispen van Sevenaer, Sloet tot Oldhuis, van Heiden Reinestein, van Hall en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** geeft aan de Vergadering kennis, dat de heer de Moraaz schriftelijk heeft berigt dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt de vergadering bij te wonen.

Dat berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap, ten geleide van een wets-ontwerp met daarbij behoorende memorie van toelichting, tot toekenning van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen, alsmede te verzenden naar de afdeelingen van Februarij en Maart.

Zijn ingekomen en worden naar de commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van D. S. Metz, te Amsterdam, houdende bezwaren tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort;

een adres van A. R. Sloos c. s., te Winkel (Noordholland), houdende bezwaren als voren;

een adres van B. M. Polak c. s., te Amsterdam, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet betrekkelijk de onvervreemdbaarheid van militaire pensioenen;

een adres van C. J. Bovens en andere ingezetenen van Boxmeer, houdende bezwaren tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort;

een adres van commissarissen der spaarbank te Deventer, houdende bezwaren als voren;

een adres van Mauritz de Bruijn c. s., betrekkelijk de uitoefening van het stem- en kiesregt door Nederlandsche officieren;

een adres van bestuurderen van het burger-wees- en kinderhuis te Deventer, houdende bezwaren tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort;

een adres van J. M. van Leeuwen en andere gepensionneerde militairen, tegen de voorgedragene wet tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen;

een adres van H. J. Wolters en andere stemgeregtigden in het kiesdistrict Zutphen, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet omtrent het regt van vereeniging;

een adres van J. van Damme c. s., te Sas van Gent, tot het nemen van maatregelen tegen het indringen van Belgische neringdoende lieden en handwerkers;

een adres van H. Bruijns, te Amsterdam, betrekkelijk eene uitgifte van muntbiljetten, tot bevordering der geld-circulatie;

een adres van T. D. Vrijdag Zijnen en andere apothekers te 's Gravenhage, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet op de invoering van de Pharmacopoea Neerlandica;

een adres van F. W. Hoftmann, med. doctor te Paramaribo, betrekkelijk de afschaffing van de slavernij der negers.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot bestemming van het batig slot van het bijzonder fonds voor werken aan de Dedemsvaart, brengt haar algemeen verslag over hetzelve uit.

De Vergadering besluit tot het doen drukken en ronddeelen van dat verslag, terwijl de dag der beraadslaging nader zal worden vastgesteld.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennise van de Vergadering, dat door de afdeelingen tot hare respective rapporteurs zijn benoemd:

voor het wets-ontwerp tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek de heeren: Westerhoff, Poortman, Fokker, Meeussen en Storm;

en voor het wets-ontwerp tot regeling van het Fonds voortspruitende uit den verkoop van domeinen over 1848, de heeren: Heemskerk, Poortman, Fokker, van Hall en Storm.

Door de Commissie voor de verzoekschriften worden de navolgende verslagen uitgebragt:

bij monde van den heer ***Godefroi***:

I. »*Hermanus Gerard Hammacher*, notaris te Groede, 4de district van Zeeland, wendt zich tot deze Kamer, met het verzoek, dat zij het haar door de Regering aangeboden wets-ontwerp *op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering* verwerpe. De adressant geeft, tot staving van dat verzoek, te kennen, dat onder de bezwaren, waarop hij ten verleden jare, bij gelegenheid van de behandeling der wets-ontwerpen tot herziening der Grondwet, de aandacht dezer Kamer gevestigd heeft, ook dat heeft behoord, dat men aan de wet de *regeling* van de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering heeft overgelaten, in plaats van zich te bepalen tot de zorg dat door die uitoefening de publieke orde niet straffeloos zoude worden gestoord. Hij vreesde toen, dat het erkende regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering zoo eng zoude kunnen worden beperkt, dat daarvan niets dan eene schaduw zoude overblijven, en dat die vrees niet ongegrond was bewijst naar hij vermeent, het door hem bedoelde wets-ontwerp.

Wordt dat ontwerp tot wet verheven, dan zal men, naar des adressants oordeel, zich niet vereenigen of vergaderen, tot welk doel ook, ten gevolge van een *erkend regt*, maar van eene *verleende gunst*. Hij wijst, tot regtvaardiging van dit zijn gevoelen, op art. 2 van het ontwerp, waarbij de beoordeeling van de gronden van weigering van erkenning eener vereeniging geheel aan de willekeur der Regering is overgelaten; — op art. 4; — op art. 5, volgens hetwelk zelfs eene begrafenisplegtigheid, in gemeenten waar men niet meer in de kerken begraaft, niet kan plaats hebben, dan met verlof van het plaatselijk bestuur! — op art. 6, hetwelk door deszelfs algemeenheid de daarbij voorgeschrevene kennisgeving aan het plaatselijk bestuur vordert, zoowel omtrent eene vergadering van kiesgeregtigden, als omtrent eene bijeenkomst van belanghebbenden in eene industriele onderneming, — ten opzigte van een concert, zoowel als van eene vereeniging tot ondersteuning van armen of andere noodlijdenden; en welk art. 6 daarenboven aan de provinciale en plaatselijke besturen eene zoodanige onbeperkte magt in handen geeft, dat die besturen de ingezetenen zullen kunnen beletten zich te vereenigen, wanneer zij zich daarbij ten doel stellen, klagten in te brengen over miskenning en verkrachting hunner regten, overschrijding van magt door ambtenaren, over drukkende en ondoelmatige wetten, en zich te verstaan over de wijze, hoe die klagten in te rigten, of de magt aan of bij welke ze in te leveren.

Ten bewijze hoe door maatregelen van de zijde der autoriteiten de billijke klagten van ingezetenen kunnen worden gesmoord, voert de adressant aan een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 8 December 1848, waarbij aan de polderbesturen en ingelanden van polders, en voornamelijk in de 4de en 5de districten dier provincie, verboden wordt zich in hunne vergaderingen bezig te houden met onderwerpen, betrekkelijk het fonds tot verbetering der wegen, in beide de voormelde districten, als hen niet aangaande; — een verbod, hetwelk, naar de adressant beweert, niet is uitgelokt geworden door het gemis aan belang bij de bedoelde ingelanden, wien het waarlijk niet onverschillig kan zijn, wegen verbeterd te zien, tot wier verbetering zij vijf jaren lang vruchteloos zware buitengewone belastingen hebben betaald, — maar door de zucht om te onderdrukken de menigvuldige klagten, bij schier allen en voornamelijk bij de landlieden en grondbezitters in de bedoelde districten gerezen over de verregaande willekeur in het beheer van het gemelde fonds en de wijze, waarop ten opzigte van de vereischte verbeteringen, daar waar zij zijn aangevangen, wordt te werk gegaan.

De adressant meent dan ook, naar aanleiding van dit voorbeeld, aan de Vertegenwoordiging de meest mogelijke omzigtigheid en naauwlettendheid te moeten aanbevelen bij de beoordeeling der wets-voordragt waarvan hier sprake is.

Aangezien nu het onderhavig verzoekschrift onmiddellijk betreft een aan het onderzoek dezer Kamer onderworpen wets-ontwerp, zoo heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen de nederlegging van hetzelve verzoekschrift ter griffie."

bij monde van den heer ***Dirks***:

II. »Bij dit request geven *J. J. Pen* en 8 andere veenlieden te Steenwijkerwold, Oldemarkt en omstreken te kennen, dat het tegenwoordig stelsel van heffing van den accijns op den turf, met groote bezwaren en ongelijkmatige drukking verbonden is. Eenige dier punten van bezwaar worden door hen ontwikkeld,

als: 1°. *De werking der wet begint zoodra het veen gespreid en geriemd is.* De taxateur neemt het alsdan op, telt den turf en legt die telling tot grondslag der belasting; maar de wetgever heeft daarbij uit het oog verloren, dat er veel turf onder de bewerking verloren gaat; zijnde zonder eenige buitengewone toevallen steeds 1/10 gedeelte, waarvan (hoéwel de wet zulks bepaalt) geene afschrijving kan gevraagd worden, vermits onder de bewerking zelve die specie van zelf vernietigd wordt, zonder spoor na te laten. 2°. *De soorten van turf worden geteld naar den stand van het zomerpeil des waters*, waar de veenderijen zich bevinden; terwijl niet het water, maar de soort van veen waarvan de turf gemaakt wordt de *meerdere of mindere waarde geeft.* 3°. De *taxateurs* worden, zoowel bij de opmeting als bij den aanpeil in Januarij daaraanvolgende, betaald naar het *aantal* tonnen turf door hen opgemeten of aangepeild. Eene *gelijke* belooning komt requestranten wenschelijker voor: 4°. De turf is de eenige in ons land gevonden wordende brandstof die *belast* is; die belasting drukt *ongelijkmatig*, want er zijn in sommige provincien ingezetenen die niets dan *onbelastbare brandstoffen*, zoo als plaggen, heideschalen en hout gebruiken. 5°. De geheele belasting van het vorige dienstjaar moet door de veenlieden in de maand Januarij geheel worden aangezuiverd. Deze bepaling is voor hen zeer drukkende, eensdeels uit hoofde zij op crediet aan schippers en zoogenaamde klokkenbaren in groote steden leveren, anderdeels vermits zij voor het bewerken reeds groote verschotten aan de arbeiders hebben moeten doen. 6°. In hunne streken bespeurt men een algemeen verval onder de veenlieden, schipperij en arbeidzame klasse sedert het jaar 1834, toen de belasting in werking kwam.

Om al deze redenen verzoeken requestranten, dat het dezer Vergadering moge behagen, om door doelmatige maatregelen die bezwaren weg te nemen en het stelsel van belasting wegens den accijns op den turf zoodanig te veranderen, dat het wel de schatkist helpe onderschragen, maar in *alles* minder drukkend zij, zoo voor den veenman, de schipperij, den arbeidersstand als ook voor die ingezetenen welke die brandstof gebruiken.

Uwe Commissie, oordeelende, dat dit verzoek geenszins bij eene revisie der accijns-wetten van belang ontbloot is, stelt voor hetzelve ter inzage der leden op de griffie te deponeren."

III. » Bij dit request geven *S. J. de Vries* en 23 andere veenlieden te Haulerwijk, in Friesland, te kennen, dat zij zich in November ll. aan Zijne Excellentie den Minister van Finantien gewend hebben met een verzoek om eene remissie van 25 per cent op al den accijns van den turf die bij den aanpeil in Januarij 1849 nog te velde mogt worden bevonden, vermits eene aanzienlijke hoeveelheid zich in zoodanigen slechten staat bevindt, dat dezelve deels niets meer en deels bij lange den accijns niet kan opbrengen; dat dit hun verzoek echter is van de hand gewezen, als niet op de wet gegrond en zij alzoo genoodzaakt zullen zijn tot vernietiging van dien turf, overeenkomstig de wet van 26 December 1833 (*Staatsblad* n°. 72), over te gaan; dat zulks niet zonder gevaar voor den anderen turf kan geschieden, wanneer men daartoe verbranding bezigt, terwijl aan de andere wijze, door vernieling, vele kosten verbonden zijn: — redenen waarom reqestranten deze Vergadering adieren met het verzoek, om wel zoodanige maatregelen te willen nemen, dat aan hen de verlangde remissie van 25 per cent accijns over 1848 wegens hunnen bedorven turf van dat jaar wordé goedgedaan.

Uwe Commissie, overwegende dat het verzoek van requestranten geheel gelijkvormig, ja gelijkluidende is aan dat van eenige veenlieden uit Appelscha, voor weinige dagen aan deze Vergadering aangeboden, alsmede dat destijds besloten is, genoemd request ter griffie neder te leggen en aan den Minister van Finantien, bij afschrift, in te zenden, stelt aan deze Vergadering voor, ook bij dit geheel *gelijk geval* en *verzoek* tot dezelfde maatregelen te besluiten."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij de rapporten genomen conclusien.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[XVIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 12den Maart jl.*

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U bij deze ter overweging aan een ontwerp van wet, strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken.

De gronden waarop dat voorstel rust zijn uiteengezet in de bijgevoegde memorie van toelichting.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 9den Maart 1849.

WILLEM.

[XVIII. 2.]

ONTWERP VAN WET *strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken.*

WIJ WILLEM II, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de fabrieken van vermicelli en macaroni op plaatsen, waar de accijns op het gemaal bij admodiatie wordt geheven, vrijdom van dien accijns genieten, en dat de billijkheid vordert, dat gelijke vrijdom worde gegeven aan gelijksoortige fabrieken, gevestigd op plaatsen waar die accijns bij collecte wordt geïnd;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De fabrikanten van vermicelli en macaroni erlangen teruggave van den door hen betaalden accijns op het gemaal van de tarwe voor de hoeveelheid meel, tot het vervaardigen van vermicelli en macaroni gebruikt.

Wij behouden Ons voor, om de noodige bepalingen vast te stellen, zoo ter regeling van deze teruggave, als ter voorkoming van misbruiken; zullende bij bewezen misbruik de teruggave van den accijns ten behoeve van die fabriek, waarin het misbruik gepleegd is, door Ons kunnen worden ontzegd.

Lasten en bevelen enz.

[XVIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De bijzondere toestand, waarin de fabriek van vermicelli en macaroni in *Noordholland* zich tegenover eene gelijksoortige fabriek in het hertogdom *Limburg* bevindt, heeft aanleiding tot het onderhavige wets-ontwerp gegeven.

Behalve in de steden *Maastricht* en *Venlo*, wordt in *Limburg*, uit kracht der wet van 30 December 1840 (*Staatsblad* n°. 95), de accijns op het gemaal bij admodiatie geheven en worden de ingezetenen aldaar aangeslagen in verhouding tot de hoeveelheid graan, welke zij tot de gewone dagelijksche voeding geacht worden te bezigen. Er is aldaar mitsdien een onbepaald verbruik van meel van belast graan zonder veraccijnsing vergund, en de te *Meerssen* bestaande fabriek van vermicelli kan derhalve gezegd worden daadwerkelijk het genot van vrijdom van accijns voor de daarin verbruikt wordende tarwe te hebben. Daarentegen is die te *Westzaan* gevestigd, aan de betaling van den vollen accijns wegens dat graan onderworpen.

Het ligt alzoo in den aard der zaak, dat de laatstgenoemde fabriek de mededinging tegen die in *Limburg* niet kan volhouden; en dat zich eerst nu de behoefte aan tegemoetkoming der Noordhollandsche fabriek doet gevoelen, is daaraan toe te schrijven, dat de Limburgsche fabriek slechts sedert kort uit eene niet-geadmodieerde gemeente naar eene geadmodieerde is overgebragt geworden.

Het verleenen dier tegemoetkoming aan de fabriek te *Westzaan* is dan ook niet zoozeer te beschouwen als eene begunstiging tot aanmoediging of instandhouding van die inrigting; dan wel als een maatregel van billijkheid, door den bijzonderen toestand, waarin de bewoners van *Limburg* ten aanzien van den accijns op het gemaal verkeeren, geboden.

Twee wegen stonden open, langs welke de gelijkstelling der beide fabrieken kon worden verkregen, te weten, door het Limburgsche fabricaat, bij invoer op niet-geadmodieerd terrein, aan eene belasting te onderwerpen voor het meel tot de vervaardiging daarvan gebruikt, óf wel, door ten behoeve der op niet-geadmodieerd gebied gelegen fabriek vrijdom van accijns op het gemaal toe te kennen.

De eerstbedoelde maatregel is der Regering nogtans minder verkieslijk voorgekomen, zoowel uit hoofde van de moeijelijkheid om den heimelijken invoer op niet-geadmodieerd grondgebied te beletten, als omdat ook dan nog het uit *Limburg* afkomstige fabricaat op vreemde markten een aanmerkelijk voordeel boven het Noordhollandsche zou behouden.

Het nevensgaande wets-ontwerp heeft alzoo de strekking tot

regtstreeksche toekenning van den vrijdom van accijns ten behoeve der Noordhollandsche fabriek.

Hetzelve schijnt, na hetgeen hiervoren nopens zijne beweegredenen en doel is gezegd, geene verdere toelichting te behoeven.

Men meent alleen nog te moeten opmerken, dat, volgens de bij het bestuur ingekomen opgaven, van 100 pond tarwe slechts 40 pond meel verkregen worden, geschikt voor de fabricatie van vermicelli en macaroni.

Van deze verhouding is echter, op het voetspoor van hetgeen bij art. 3 der wet op het gemaal van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) ten aanzien van den vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve der stijfselfabrieken is bepaald, in het wets-ontwerp geene melding gemaakt, omdat de teruggave van accijns zich niet regelt naar de hoeveelheid tarwe die door den fabrikant veraccijnsd wordt, maar naar de hoeveelheid tarwemeel, die werkelijk tot de fabricatie wordt aangewend.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[II. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *omtrent het Ontwerp van Wet tot bestemming van het batig slot van het bijzonder fonds voor werken aan de Dedemsvaart*, uitgebragt in de zitting van den 12den Maart 1849.

Nadat het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, en voor de voldoening van daarmede in verband staande lasten, bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34) geregeld was geworden, is wegens de ontvangsten en uitgaven van dat fonds aan de Algemeene Rekenkamer rekening gedaan, en heeft dit collegie deze rekening den 16den November 1848 opgenomen en gesloten. Het is daarbij gebleken, dat zij een batig slot oplevert van f 1346.86½.

Bij de Koninklijke boodschap van den 16den Februarij 1849 is aan de Tweede Kamer een ontwerp van wet aangeboden, eeniglijk strekkende om te bepalen, dat het genoemde batig slot dezer rekening, van welk stuk te gelijker tijd een afschrift aan de Kamer is toegezonden, als eene toevallige bate onder de Rijks-middelen en inkomsten over het dienstjaar 1848 zal worden verantwoord.

Dit wets-ontwerp is thans in de afdeelingen der Kamer overwogen, doch heeft daar tot geene bedenkingen aanleiding gegeven. Dien ten gevolge heeft zich de taak der Commissie van Rapporteurs daartoe bepaald, dat zij, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, de Regering van deze uitkomst kennis heeft doen dragen. Vermits voorts te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen in aanmerking kan komen, verklaart de Commissie, dat het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* over het genoemde wets-ontwerp moet worden beschouwd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 8sten Maart 1849.

BORRET.
DUIJMAER VAN TWIST.
SCHOONEVELD.
VAN VOORST.
VAN NISPEN VAN SEVENAER.

[II. 5.]

NOTA VAN WIJZIGING *in het Ontwerp van Wet, houdende bestemming van het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, provincie Overijssel.*

Het *eenig artikel* van dit wets-ontwerp moet aldus gelezen worden:

» Het batig slot van de rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie *Overijssel*, en voor de voldoening van daarmede in verband staande lasten, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* no. 34), wordt tot een bedrag van *een duizend drie honderd zes en veertig gulden en zes en tachtig en een halven cent* (f 1,346.86½), als eene toevallige bate, onder de rijksmiddelen en inkomsten over het dienstjaar 1848 verantwoord."

ZITTING VAN WOENSDAG 14 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 64 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Verweij, Mejan, Wichers, Poortman, de Villers de Pité, van Nispen van Sevenaer, van der Heijden, van Heloma, Zijlker, Anemaet, Wijnaendts, Boxman, Dommer van Poldersveldt, Hengst, Lotsy, Dullert, van Doorn, van Rijckevorsel, van Voorst, Borret, Schooneveld, L. D. Storm, Nedermeijer van Rosenthal, Thorbecke, van Hasselt, Smit, Engelen, Costerus, Meeussen, Godefroi, de Lom de Berg, Heemskerk, Slicher van Domburg, Westerhoff, Dirks, Scheltinga Winterberg, Albarda, Boreel van Hogelanden, Sloet tot Oldhuis, van Zuijlen van Nyevelt, van Dam van Isselt, Wintgens, Fokker, Groen van Prinsterer, Luijben, Bachiene, Leclercq, van Naamen, Reinders, Schiffer, Bots, van Heiden Reinestein, van Randwijck, de Man, Backer, Duijmaer van Twist, van der Linden, van Walchren, Storm van 's Gravesande, Ter Bruggen Hugenholtz, Mutsaers, van Hall, Jespers, van Eck en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de beide volgende adressen, als:
een adres van jhr. mr. O. J. Quintus, te Groningen, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet tot het heffen eener belasting om het tekort te dekken, en
een adres van verveeners aan de Dedemsvaart tot afschaffing van den turf-accijns.

Door de uitgevers, de Erven Doorman te 's Hage, is aan de Kamer ingezonden een exemplaar
van een werkje, getiteld: *De bezorgdheid omtrent het voortdurend bestaan der Delftsche academie*, en
van een werkje, getiteld: *De Nederlandsche Staats-Courant, door J. Tideman, adjunct-redacteur der Staats-Courant.*

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** geeft het woord aan Zijne Excellentie den ***Minister van Kolonien***, die het verlangen te kennen gegeven heeft, om aan de Kamer eene mededeeling te doen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Bij het Ministerie is ontvangen eene nota van het geachte lid dezer Kamer uit Overijssel, den heere Sloet tot Oldhuis, betreffende het ontwerp van wet, houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 en 1849, en bij welke nota het denkbeeld wordt aangegeven om dat tekort te bestrijden door eenen verkoop van gronden op *Java*.

De Regering wenscht al dadelijk, ter zooveel mogelijke inlichting van de Kamer, tegen zoodanigen maatregel bedenkingen in het midden te brengen en ik verzoek daartoe voor eenige oogenblikken uwe aandacht.

Van 1816 tot 1830 waren de Oost-Indische bezittingen posten, aan welke de natie zich zeer weinig liet gelegen liggen, en die dan ook, vooral in vergelijking met het tegenwoordig tijdperk, nu aller oogen op dezelve gevestigd zijn, onbeduidende directe en weinige indirecte voordeelen afwierpen.

De begrooting van ontvangsten bedroeg in 1824 ongeveer f 27,000,000 en de uitgaven waren tot een bijna gelijk bedrag, ruim f 26,000,000, opgevoerd.

De uitvoer der hoofdproducten bedroeg, als:

Koffij	215,000	pikols.
Suiker	35,000	»
Indigo	13	»
en Rijst	34,000	»

De algemeene invoer beliep: f 14,200,000 en de uitvoer: f 16,900,000.

De territoriale inkomsten waren, voor zooveel de volgende middelen aangaat, als:

Landrenten	f 5,100,000
Verpachte middelen	7,200,000
Inkomende en uitgaande regten	2,900,000

En het getal Nederlandsche schepen, in gemeld jaar uit Nederland op Java aangekomen, beliep niet meer dan 30 bodems.

Thans toont de begrooting eene ontvangst van f 70,000,000, en eene uitgaaf van f 56,000,000 aan.

De uitvoer der hoofdproducten bedroeg in 1847, als:

Koffij	1,037,000	pikols
Suiker	1,317,000	»
Rijst	500,000(*)	»
en Indigo	1,777,000	pond

(*) In 1843 meer dan een millioen pikols.

De algemeene uitvoer is f 59,400,000, en de invoer f 23,600,000.

De bovenvermelde territoriale inkomsten zijn gestegen tot:

Landrenten.	f 10,200,000
Verpachte middelen	12,300,000
In- en uitgaande regten	5,200,000

Het getal Nederlandsche schepen, op Indie varende, is tot 370 bodems opgeklommen, van welke er gedurende 1847 215 op Java zijn aangekomen.

En de Indische kas keert jaarlijks aan het moederland ongeveer f 14,000,000 uit, ongerekend de millioenen indirecte voordeelen, welke aan de Nederlandsche bevolking, ten gevolge eener zoo ontzettende uitbreiding van productie, handel en scheepvaart, ten deel vallen.

In het afgeloopen jaar heeft men wel is waar, door eenen zamenloop van omstandigheden, gemeld cijfer op verre na niet mogen bereiken, dan er bestaat vooruitzigt dat in dit jaar reeds weder een meer gunstig resultaat zal worden verkregen.

Wanneer men nu daarbij in aanmerking neemt, dat gedurende de 18 jaren dat die veelomvattende arbeid op Java is daargesteld en gewerkt heeft, de rust onder de bevolking, *in verschil met vroeger*, niet noemwaardig is verstoord geworden, dan vraag ik: wie denkt niet met erkentelijkheid aan den stichter van het cultuurstelsel, en wat zal de nakomelingschap zeggen van hem, die direct of indirect, op eene onvoorzigtige wijze, de hand leent om dat gestichte weder te sloopen?

Ik althans, Mijne Heeren, zal daartoe nimmer medewerken, want mijne overtuiging, dat het bestaande goed is en slechts verbetering behoeft, staat vast. Wordt deze overtuiging niet door anderen gedeeld, vermeent men, dat de verdere ontwikkeling van Java, onder anderen door verkoop van gronden moet worden verkregen, dan ben ik geheel bereid om de taak aan meer bekwame handen over te laten, want ééne verdienste ken ik mij toe, het is deze, dat ik nimmer iets zal doen, hetwelk in strijd is met mijne overtuiging, en waardoor de belangen èn van het moederland èn van Indie zouden kunnen worden benadeeld.

Het thans op *Java* bestaande stelsel van cultuur, — dat is het doen planten door de bevolking van voortbrengselen voor de markt in *Europa*, onder de leiding van gouvernements-ambtenaren, ten einde die voortbrengselen of wel de ruwe grondstof derzelve, tegen in billijkheid bepaalde of nog te bepalen prijzen, te doen afleveren, òf in 's lands pakhuizen; zoo als thans met de hoofdproducten *koffij* en *indigo* het geval is, òf wel aan fabrikanten die de ruwe grondstof verwerken en daarna het product, tegen overeengekomen of overeen te komen prijzen, aan het gouvernement afgeven, dan wel op eene andere wijze ten deele over dezelve beschikken, — moet, naar mijn inzien, voor 's hands worden gehandhaafd, verbeterd en uitgebreid.

Wanneer de noodige verbeteringen worden ingevoerd, dan zullen de resultaten daarvan zeer belangrijk zijn en nog onberekenbare directe en indirecte voordeelen aan het moederland afwerpen, terwijl daarentegen een verkoop van landen, ja, eenig *dadelijk* voordeel zal doen verkrijgen, doch in vervolg van tijd zeer wrange vruchten voortbrengen zal.

Tot het invoeren van zoodanige verbeteringen is het noodig, dat het Europeesch personeel in Indie, langzamerhand, aanzienlijk vergroot, en de beginselen der regering naar de behoeften gewijzigd worden. Het gevolg daarvan moet zijn:

Dat de productie van Java nog aanzienlijk zal toenemen, aangezien de bevolking, naar behooren beschermd, en de onbelemmerde beschikking der vruchten van haren handenarbeid erlangende, veel meer werk kan en zal verrigten dan thans het geval is. Een neger in Noord-Amerika bijv. onderhoudt 1500 vierkante roeden grond, een Javaansch huisgezin, bestaande veelal uit man, vrouw en drie kinderen, waaronder gewoonlijk een of meer zonen die medewerken kunnen, thans nog slechts ongeveer 400 zoodanige roeden, en het is dan ook aan geen redelijken twijfel onderhevig, of die uitgestrektheid kan tot minstens 650 vierkante roeden worden opgevoerd;

Dat de voortbrengselen door beter toezigt zullen kunnen worden veredeld;

Dat de kosten van productie zullen kunnen worden verminderd, wanneer slechts gezorgd wordt, dat de inlander vrij en onbelemmerd kan beschikken over hetgeen hij verdient;

Dat de bevolking meer lijnwaden en andere artikelen van Europeschen oorsprong zal consumeren of verbruiken dan thans het geval is;

Dat men zal kunnen invoeren een hoog noodig systema van bemesting der velden: — vele gronden waarop de koffijboom gedurende 20 jaar gestaan heeft, zijn als het ware geheel uitgeput; zelfs vele rijstvelden nemen in productie af, al naar mate het omliggende gebergte ontgonnen en geen voldoende *humus* ter bemesting van die velden, door de rivieren, wordt afgevoerd;

Dat men het muntwezen naar behooren zal kunnen regelen, namelijk, wanneer de inlander, deszelfs belang kennende, zal geleerd hebben om het geld te bezigen waartoe het bestemd en dienstbaar is, te weten om twee transactien, koop en verkoop, te sluiten;

Dat men transportwegen en middelen van vervoer zal kunnen verbeteren;

Dat men waterleidingen zal kunnen aanleggen en woeste gronden onder cultuur brengen, ten einde de aan het noorder strand en in eenige binnen 's lands gelegen provincien opeengehoopte bevolking te kunnen verspreiden;

Dat opnamen en opmetingen zullen kunnen worden bewerkstelligd;

Dat men dien ten gevolge èn belasting- èn cultuurstelsel, zoomede verschillende andere aangelegenheden, naar behooren, zal kunnen regelen; zonder die opnamen te hebben tot stand gebragt, is zulks ten eenen male ondoenlijk, want men zal steeds in den blinde blijven rondtasten;

Dat men daarna ook de zoo drukkende en tot vele vexatien, afzetterijen en straffen aanleiding gevende verpachte middelen, grootendeels, zoo niet geheel, zal kunnen afschaffen;

Dat men grondslagen zal kunnen leggen en verbeteringen van elke zijde invoeren, ten einde van het schoone en vruchtbare Java te maken, wat er van te maken is.

Zonder het leggen van die grondslagen, waartoe in den aanvang geene tijdruimte voorhanden was, moet het gestichte, dit bekenne ik, hoe schoon ook, te eeniger tijd noodwendig ineenstorten, en het is het gebrek aan die grondslagen, welke thans aan dezen en genen zooveel stof tot aanmerkingen oplevert, en alle maatregelen, welke men verder ten goede wil invoeren, schipbreuk doet lijden.

Tot het leggen eener behoorlijke fundering, tot meerder beschaving en trapsgewijze ontwikkeling der Indische bevolking is de Regering volkomen genegen, doch dezelve zal tot het nemen van onvoorzigtige maatregelen daarentegen ook de hand niet leenen.

De Javasche bevolking, bestaande uit ongeveer 1,600,000 werkbare huisgezinnen, zal, onttrokken *niet aan het medebestuur harer eigene hoofden*, maar aan het willekeurige van hun gezag en de niet minder willekeurige handelingen van Chinesche pachters, in vervolg van tijd, stellig 800,000 bouws van 500 vierkante roeden elk, en dus slechts 250 vierkante roeden per huisgezin, *meer* onder cultuur brengen dan thans het geval is.

Een bouw stellende op te brengen slechts 14 pikols rijst, dan geeft zulks van gemelde uitgestrektheid 11,200,000 pikols, ter waarde, ad f 3 de pikol, van f 33,600,000, bedragende daarvan alleen de directe belasting, *landrente*, ad 1/5 der waarde van het product, f 6,720,000, gezwegen van de indirecte voordeelen, die eene zoo vermeerderde productie en welvaart aan handel, scheepvaart enz. zal doen toevloeijen.

Die berekening berust nu slechts op eene productie van rijst; neemt men echter eenen oogst van bij voorbeeld suikerriet aan, dan kan men stellen dat de voordeelen ruim verdubbelen, en dezelve komen dan voor 800,000 bouws op f 67,200,000, waarvan de belasting ad 1/5, zou renderen f 13,440,000.

Deze berekening nu is niet overdreven, hetgeen uit de volgende aantooning eenigermate kan blijken.

Ik stel de productie van rijst op Java calculatief (want zoolang geene velden zijn gemeten, zoolang de productie derzelve niet is geconstateerd, valt ten deze met volle zekerheid niets te zeggen) op 16,000,000 pikols, namelijk 10 pikols per huisgezin 's jaars, dat is 3½ Amsterdamsch pond per huisgezin daags, gevende à f 3 de pikol . . . . . f 48,000,000

een millioen pikols koffij à f 20 de pikol . .	20,000,000
een millioen pikols suiker à f 10	10,000,000
1,500,000 pond indigo à f 2	3,000,000
diverse andere voortbrengselen, als: tabak, katoen, olie, enz.	20,000,000
meerder productie, hierboven aangegeven . . .	67,000,000
te zamen f	168,000,000

of slechts ruim f 100 per huisgezin.

Gij ziet het, Mijne Heeren, de meerdere voordeelen, die Java in vervolg van tijd nog kan en zal opleveren, zijn groot, en nog veel grooter dan nu is aangetoond, want er is slechts gerekend op eene uitbreiding van cultuur ad 250 vierkante roeden per huisgezin. Eene toeneming van bevolking, welke echter zeer groot is, heeft men niet in aanmerking genomen, terwijl ook niet in rekening is gebragt de meerdere productie, welke ten gevolge der invoering van eene betere regeling en contrôle van de thans reeds bestaande aanplantingen van koffij, indigo en suikerriet kan en zal worden verkregen.

En die voordeelen nu zou men opofferen, om iets geheel onzekers in de plaats te stellen! Neen, ik mag niet gelooven, dat zulks ernstig gemeend is, en hoop dan ook, dat het voorstel, hoe

verleidelijk misschien ook, geenen bijval zal vinden, en zulks te minder, om reden, naar mijn inzien, de Regering tot eenen verkoop van gronden op *Java* aan Europeanen niet geregtigd is, en omdat zulks noodwendig eene sloping van het thans bestaande stelsel van cultuur zou na zich slepen.

De gronden die ik daarvoor heb, zal ik in het kort aanvoeren, terwijl ik mij ook eenige aanmerkingen op het voorstel van den heer *Sloet* zal veroorloven.

De velden op *Java* zijn òf reeds bepaald eigendom van den inlander, zoo als in de *Sundah*-districten en in een gedeelte van de residentie *Bezoekie*, òf gemeente-gronden, en dezelve kunnen dus, wat men ook over het eigendoms-regt van den bodem in onze Indische bezittingen moge zeggen of schrijven, zonder de regten van die eigenaren of gemeenten te krenken, niet worden verkocht.

Het regt van den Souverein of van het Gouvernement, kan zich dan ook niet verder uitstrekken, dan tot het heffen van eene belasting (grondlast), of hoogstens om een gedeelte van den grond, tot voldoening van die belasting, met zekere producten, te zijnen voordeele, te doen beplanten, en dit laatste eigenlijk nog alleen dan, wanneer ten deze met de dessa's of dorpen vrijwillig kan worden overeengekomen.

Dan gesteld eens, men nam voor bewezen aan, dat de Souverein, thans het Nederlandsch gouvernement, als eigenaar van al de gronden op Java moest worden beschouwd, zou dat gouvernement, in navolging van Oostersche despoten, dat beginsel moeten handhaven? Zou dat gouvernement, wanneer het, bij de inbezitneming of verovering van *Java*, had bevonden, dat de geheele bevolking slaaf was van den Souverein, die bevolking steeds in den slavenband hebben gelaten? Voorzeker neen!

Men beweert, dat door den verkoop van gronden aan Europeanen geene inbreuk wordt gemaakt op hetgeen de Javaan thans uit zijne velden trekken mag; dat het hem vrij en onverlet blijft, naar elders te verhuizen, doch dat alleen op den kooper het halve regt van den souverein overgaat om in den regel 2/5 van de producten te nemen en eenige bepaalde diensten of dagen arbeid te vorderen.

Hierop valt aan te merken, in de eerste plaats, dat het voorzeker voor den Javaan, die soms bijzonder aan zijne dessa (verblijfplaats) en rijstvelden gehecht is, als eene groote gunst moet worden beschouwd, dat hem minstens de vrijheid worde gelaten, om naar elders te verhuizen, wanneer hij onder eenen landheer komt te staan, die hem niet bevalt, en in de tweede plaats, dat wanneer de opgave is gedaan door iemand, die den inkoop van land beoogt, het niet geheel onbelangzuchtig is, dat hij zich bij voorraad 2/5 van de producten wil verzekeren; terwijl de tegenwoordige landbezitters slechts 1/5 mogen heffen.

Men heeft zeker bij het stellen eener heffing van 2/5 der producten, tot grondslag genomen de belasting die het gouvernement, volgens de reventu-instructie van den Engelschen luitenant-gouverneur *Raffles*, dd. 11 Februarij 1814, kon heffen, namelijk:

1ste soort velden	1/2	van het gewas;	
2de	»	»	2/5	»
3de	»	»	1/3	»
of gemiddeld			2/5	»

doch wanneer de belanghebbende in Indie bekend is, dan zal hij ook wel weten, dat de landrente, welke het gouvernement thans heft, waarschijnlijk gemiddeld niet meer dan $\frac{1}{8}$ van het product bedraagt, iets hetwelk met de vorenstaande cijfers van f 10,000,000 landrenten en eene productie van f 81,000,000, behalve de koffij, waaromtrent, ten aanzien der heffing van de belasting, eene andere regeling bestaat, nagenoeg overeenkomt.

Het heffen eener belasting van 2/5 van het product is steeds als te overdreven beschouwd, om er de hand aan te kunnen houden, en om die reden is eene herziening van het stelsel van die belasting, hetwelk thans zeer ongelijk drukkend werkt, en aan de hoofden een ruim veld tot het plegen van willekeurigheden overlaat, en die dan ook stellig meer dan gemeld 1/8 der productie van deze of gene dorpen vorderen, mede hoog noodzakelijk.

Zij die landen op *Java* willen koopen, verlangen echter meer dan de heffing eener belasting; zij verlangen werkvolk, zij verlangen gezag over de bevolking uit te oefenen, en in allen geval geeft het Gouvernement, bij verkoop van landen, tot ten eeuwigen dage het regt uit handen, om des verkiezende later den vollen eigendom van den grond aan de opgezetenen te kunnen schenken of overdoen.

Er worden wel is waar woeste en onbebouwde gronden aangetroffen waarop het regt der gemeenten kan worden in twijfel getrokken, dan men verlieze niet uit het oog dat de Javasche bevolking snel toeneemt, en dat die gronden dus voor den landbouw ter harer beschikking moeten blijven.

Dan afgescheiden hiervan en ofschoon niet zal worden ontkend, dat een gedeelte dier gronden nog jaren lang onbenuttigd zal blijven liggen, men treft weinig personen aan, die het bezit van zoodanige woeste gronden beoogen, of het meest zijn in de *Preanger Regentschappen*, alwaar de bevolking voor de door haar ten behoeve van het Gouvernement geteeld wordende koffij eene sobere betaling erlangt, en dus al ligt tot verhuizing zou genegen zijn; dan dit stelsel is voor verbetering vatbaar, en het mag dan ook in twijfel worden getrokken of de verkoop van zoodanige woeste gronden wel eenige millioenen zou opbrengen.

De ondervinding heeft reeds aangetoond, dat er bij afstand van woeste gronden niet dan met veel moeite en tegen groote geldelijke offers eenig volk op kan worden gevestigd. En heeft die vestiging al tijdelijk, door het betalen van hooge loonen of het toekennen van andere voordeelen plaats gehad, dan is zulks geweest ten prejudicie der gouvernements-cultures en andere werkzaamheden, terwijl de ondernemers veelal zijn te gronde gegaan, na een aantal menschen, van gevestigde landbouwers, in rondzwervers of vagebonden te hebben herschapen.

Het houden eener behoorlijke en onmisbare politie wordt zoo doende aanzienlijk benadeeld, — eene goede verdeeling der Gouvernements-cultures en andere werkzaamheden, die op de kracht der bevolking, in elke gemeente aanwezig, gegrond zijn, ten eenen male onmogelijk gemaakt, en het verkoopen van gronden op *Java* is dus eene sloping van het thans bestaande en zoo vele voordeelen afwerpende stelsel van cultures.

Hetgeen men aanvoert, dat de bevolking op particuliere landen door meerdere welvaart is toegenomen, zal niet worden ontkend; gaarne gelooft de regering dat die bevolking op het land *Tjiekandie Oediek*, in de residentie *Bantam*, sedert den verkoop door de Engelschen, van 7000 tot 18,000 zielen is gestegen, doch zoodanige vermeerdering kan ook voor de gouvernements-provincien worden aangetoond.

Volgens Raffles bedroeg de bevolking van Java en Madura, in 1815, 4,615,270, en thans kan men aannemen, dat dezelve meer dan 10,000,000 zielen zal bedragen.

Dan zoodanige aantooningen daarlatende, zeker is het, dat een verkoop van landen op Java, in het groot, eene sloping daarstelt van ons cultuur-stelsel; dat wij groote voordeelen, die voortdurend kunnen genoten worden, opofferen; dat wij voor de dadelijke erlanging van eenige millioenen, aanzienlijke inkomsten prijs geven; dat wij handelen als iemand, die, zich met de renten niet meer kunnende behelpen, deszelfs kapitaal aanspreekt, en zoo doende onberaden eene donkere toekomst te gemoet snelt.

Wat Nederland nu van Java trekt is bekend, wat de voordeelen zullen zijn, indien meer orde en regel, meerder bescherming der bevolking wordt ingevoerd, is niet twijfelachtig, doch wat het gevolg zal wezen, indien dat schoone land in handen van particulieren zal zijn overgegaan, kan moeijelijk voor 's hands worden berekend.

Ik zal trachten zulks eenigermate te ontcijferen, na alvorens nog eenige aanmerkingen te hebben in het midden gebragt, op het voorkomende in de nota van den heer *Sloet*, daar, waar men spreekt over den verkoop van bevolkte streken.

De schrijver zegt, dat uit een regtskundig oogpunt tegen eenen verkoop geene bezwaren bestaan, aangezien bij Aziatische volkeren, althans wanneer zij, zoo als op Java, door den Koran beheerscht worden, de souverein als de eenige grondeigenaar wordt beschouwd.

Ik voor mij zal dit moeijelijk problema, waaromtrent bij zeer kundige mannen twijfel bestaat, niet oplossen. Dan, ik vrage het, is zoodanige handeling billijk? Is het rationeel, dat men ten deze den Koran wil toepassen op eene bevolking, die men voor den zegen van het Christendom wil voorbereiden? Ik twijfel er aan, of de bevolking met zoodanige transactie wel bijzonder zal zijn ingenomen.

Die bevolking heeft de gronden ontgonnen en onder cultuur gebragt, en zij moet dan ook, volgens alle regelen van billijkheid, in eene zeer groote mate als eigenaar van die gronden worden beschouwd.

Het gouvernement mag zich het regt niet uit handen geven om gemelde bevolking, na meerdere ontwikkeling, in het volle bezit van den grond te stellen. Hierdoor zal eene krachtsontwikkeling, eene meerdere welvaart, eene toeneming van productie en voordeelen ontstaan, welke oneindig ver zal overtreffen hetgeen door Europesche landheeren, aan welke die bevolking in zekere mate ondergeschikt zou zijn, kan worden geproduceerd.

Millioenen inboorlingen, behoorlijk beschermd en eigenaren van den grond, zullen tienvoudig en meer aan denzelve ontwoekeren, dan met honderden, ja met duizenden landheeren het geval zou zijn.

Dat alle velden op Java *niet* zijn gemeentegronden, is hierboven reeds gezegd; in de Sundah-districten is het eigendom vrij bepaald; de bezitter verkoopt, verpandt of schenkt zijne gronden naar goedvinden weg.

Dat de vorsten van *Djocjocarta* en *Soerakarta* hunne landen *verhuren*, komt, naar mijn inzien, als een zwak argument voor dat zij dezelve ook zouden kunnen verkoopen; en opmerkelijk is het,

dat die vorsten nog nimmer op het denkbeeld zijn gekomen om tot zoodanigen verkoop te willen overgaan; men zou er uit kunnen afleiden, dat zij de overtuiging hebben er niet toe geregtigd te zijn.

Dat al verder het Gouvernement vroeger zoodanige verkoopen heeft bewerkstelligd, bewijst ook niet dat hetzelve er toe geregtigd was; het is, naar mijn inzien, geweest een onstaatkundige maatregel, welke geene navolging verdient, vooral wanneer men bedenkt, wat de particuliere eigendommen aan de Regering afwerpen, in vergelijking met die provincien, welke dezelve onder eigen bestuur heeft.

Dat de productie op de landgoederen eenen aanwas heeft bekomen welke verre die van de gouvernements-landen overtreft, wordt niet zoo gereedelijk toegestemd.

Het tegenovergestelde kan blijken uit hetgeen hiervoren is opgegeven ten aanzien der productie van Java in 1824, vergeleken met de laatste jaren.

Dat die particuliere landerijen thans twee-, drie- en meermalen de oorspronkelijke waarde bezitten, kan ook niet in deszelfs geheel op rekening van het goed beheer der landheeren gesteld worden, want de invoering van het door den graaf *van den Bosch* ontworpen cultuurstelsel heeft daartoe mede bijzonder bijgedragen.

De prijs der rijst is dien ten gevolge aanzienlijk gestegen, niet uit gebrek aan dat artikel, maar omdat de Javaan geen gedeelte van hetzelve behoeft te verkoopen tot betaling zijner landrenten; hij kan die belasting, ad f 10,000,000, thans vinden uit hetgeen hij teelt aan voortbrengselen voor de markt in *Europa*, en houdt dan nog millioenen gulden over.

De rijst of padie in het Buitenzorgsche o. a. is met 100 à 150 per cent in waarde gestegen; landen, die *geene noemwaardige verbeteringen* hebben ondergaan (want alle landheeren, hunne administrateuren of huurders zijn niet even actief), hebben insgelijks in de stijging der waarde gedeeld.

Het land Tjomas in gemelde provincie o. a., hetwelk vroeger was verhuurd voor f 20,000 koper, brengt thans f 53,000 zilver op.

Ik zou ten deze in meerdere details en opgaven kunnen treden; dan dit zou mij thans te ver leiden. Alleen wil ik nog opmerken, dat de opgaven omtrent de landen *Kendang-Sampie*, *Sumadangang* en *Tegal Waroe* niet geheel juist zijn, om reden die landen in 1829 niet in derzelver geheel, maar slechts ten deele, voor f 93,000 zijn verkocht. Men had er welligt ook kunnen en, om de zaak naar waarheid voor te stellen, moeten bijvoegen, dat de bevolking van die landen met betrekking tot de heffing der belasting thans aan een Chinees ondergeschikt is, die gemelde landerijen voor f 100,000 heeft gehuurd, en dat de bevolking dus de weldaden niet kan erlangen welke van de leiding van eenen weldenkenden Europeschen landheer zouden kunnen worden verwacht.

Zoodanige verhuringen verzwakken het argument, hetwelk men aanvoert, dat het lot der Javasche bevolking onder de Europesche landheeren aanmerkelijk is of zou kunnen worden verbeterd.

Er zijn zeker, dit wordt ten volle erkend, landheeren die zich op eene loffelijke wijze het lot van den inlander aantrekken; dan men vindt er ook, die de bevolking minder gunstig behandelen, of kunnen behandelen, om reden de landen, aan den meestbiedende, publiek zijn verpacht of verhuurd; men treft er aan die geen enkel man, veel minder duizenden zielen onder hun beheer of toezigt behoorden te hebben.

Men beweert verder, dat de uitbreiding van den landeigendom van Nederlanders ook uit een staatkundig oogpunt aan te raden is; dat men, in geval van binnenlandsche twisten of eenen aanval van den buitenlandschen vijand, op krachtdadige hulp der grondeigenaren kan rekenen, gelijk zulks bewezen is door het voorbeeld van een pachter op het landgoed *Ampel*, den heer *Dezentje*, en kapitein *Steven* (zegge *Stavers*) in *Kedirie*, in den oorlog met *Diepo Negoro*.

Deze voorbeelden zijn niet zeer gelukkig gekozen; de heer Dezentje was meer Javaan dan Europeaan; hij leefde en regeerde als een Javaansch vorst; hij was gehuwd met eene inlandsche Prinses, en oefende dien ten gevolge en om reden hij de bevolking zijner landen welligt eenigzins gunstiger behandelde dan met de inlandsche hofgrooten van Soerscarta het geval was, eenigen invloed uit.

Een Europeaan van geboorte zou van den inlander niet gedaan gekregen hebben wat gemelde heer er van erlangde; en wat den heer *Stavers* aangaat, hij is braaf en kundig, doch of de bevolking van *Blitar* in de residentie *Kedirie* hem met welgevallen herdenkt, zou een nader onderzoek vereischen.

Dan, ik vrage het, kan men van de gouvernements-ambtenaren niet dezelfde diensten erlangen als van landheeren? Hebben de eersten zich in den oorlog tegen *Diepo Negoro* ook niet onderscheiden?

Zijn er niet velen, aan welke men evenveel en misschien meer erkentelijkheid schuldig is, dan aan de heeren *Dezentje* en *Stavers*? Men herinnere zich onder anderen slechts de verdediging van de hoofdplaats der residentie *Kadoe*, door eenige weinige ambtenaren, bijgestaan door de Europesche ingezetenen en een klein garnizoen, tegen eenen honderd maal sterkeren vijand.

Dat de betrekkingen en wederzijdsche verpligtingen tusschen den Nederlandschen landeigenaar en den Javaan, zoo als mede wordt opgegeven, door reglementen nader kunnen worden omschreven en afgebakend, is zeer goed.

Men kan, ja, reglementen maken en de wederzijdsche verpligtingen afbakenen, maar of het Gouvernement de landheeren binnen die bakens kan houden, en of zij binnen dezelve zullen blijven, is eene vraag, die ik ter beantwoording overlaat aan hen, die op Java bekend zijn, en die den verkoop van landen aldaar aanprijzen.

Men zegt verder, dat wanneer het in den raad der Voorzienigheid besloten mogt zijn, het gebied over dien schoonen en rijken Indischen Archipel aan het Nederlandsche volk te ontnemen en op eene andere natie over te dragen, dan nog de particuliere eigendommen der Nederlanders zouden worden geëerbiedigd.

Dit nu valt niet te ontkennen; dan het is ook waar, dat Java, *goed* bestuurd en *goed* verdedigd, voor Nederland niet zoo gemakkelijk zal verloren gaan; geen Europesche vijand zal zich, met onze tegenwoordige middelen van defensie, in de binnenlanden aan eenen guerilla-oorlog wagen; zijne legermagt zou, wanneer hij den moed had zulks te ondernemen, door gebrek, door vermoeijenis en sterfte, spoedig vernietigd zijn, en dezelve zou zich gelukkig achten, met de débris van die magt ongehinderd weder naar boord harer schepen te kunnen terugkeeren.

Dat het verlies in het bedrag der gouvernements-producten door eenen verkoop van landerijen zeer gering zou zijn, is geheel afhankelijk tot hoever men den maatregel van verkoop der gronden uitstrekt. Bepaalt het zich tot eenige weinige en woeste landen, dan zou al het schoone, wat men zich voorspiegelt, niet worden bereikt; integendeel, men zou, ter erlanging van eenige weinige millioenen, eenen aanvang maken met de bestaande orde van zaken te slopen. Gaat men verder, dan worden al de thans genoten directe voordeelen verloren, en men zou te vergeefs door middel van indirecte inkomsten eene compensatie zoeken voor hetgeen men missen zal.

Het voorbereiden van den Javaan voor den zegen van het christendom moge wenschelijk zijn, ik houde het voor even wenschelijk dat eene trapsgewijze ontwikkeling en beschaving voorafga, ten einde voor te komen, dat men niet op onontgonnen grond zaaije en dien ten gevolge distels in stede van vruchten inoogste.

Na deze aanmerkingen schiet mij nu nog over, om zoo mogelijk te ontcijferen wat het gevolg zal zijn van eenen verkoop van landerijen op Java in eenen uitgebreiden zin.

Ik vrees, Mijne Heeren, dat het resultaat zeer treurig zal wezen.

In den aanvang zal de schatkist eenige millioenen erlangen.

Men zal de particuliere productie van Java in den beginne eenigzins zien vermeerderen, doch die der gouvernements-landen zal echter al spoedig in nog grooter mate afnemen.

Men zal de gronden op Java, ten prejudicie van derzelver bevolking, hebben verkocht aan Nederlanders en vreemdelingen, want deze zullen op den duur, zonder inbreuk op het eigendomsregt te maken, moeijelijk kunnen worden uitgesloten.

Men zal in den aanvang daarstellen magtige en rijke landheeren of associatien, die ik vrees dat moeijelijk binnen de grenzen hunner verpligtingen jegens het Gouvernement en de bevolking zullen zijn te houden.

Men zal de ambtenaren, vooral hoog geplaatste, er zich op zien toeleggen om mede eigenaren van landen te worden, en zoo doende zal eigenbelang alle contrôle en toezigt doen verdwijnen.

Men zal de landeigenaren, na gemaakt fortuin, Java zien verlaten; want wat men ook moge zeggen van het schoone Oosten en het barre Noorden, bijna een ieder verlangt naar den geboortegrond terug.

De landen zullen daarna verkocht of verhuurd worden aan de meestbiedenden, personen, die, om nog eenig voordeel te behalen, de bevolking zullen moeten beknevelen.

De landheeren zullen steeds een gezag over de bevolking uitoefenen, onbestaanbaar met de souvereine regten van het Gouvernement, ten ware men een *groot* en *hoog bezoldigd* personeel wilde in dienst stellen, als wanneer men dan nog zou bloot staan aan aanhoudende botsingen tusschen de landeigenaren en die ambtenaren.

De landen zullen, na in onderscheiden handen te zijn overgegaan, belast en beleend, verlies in stede van voordeel afwerpen, en men zal in zekere mate een staat van zaken zien geboren worden, zoo als thans in de West-Indische bezittingen wordt aangetroffen.

De 10,000,000 Javanen eindelijk — het geweld der blanken, welke niet zelden zullen bestaan uit personen ruw en opvliegend,

vreemd aan taal, gewoonte en karakter derzelven, moede — zullen hen allen tot op den laatsten toe vermoorden en vernietigen.

En zoo doende zal voor ons onherroepelijk verloren gaan het schoone, vruchtbare, thans winstgevende en voor aanzienlijke verbeteringen vatbare eiland Java.

Wanneer men evenwel op het oog heeft — gelijk zulks dan ook ter loops wordt aanbevolen — het erlangen van zeker kapitaal, of wel de delging van een gedeelte onzer staatsschuld, door den afstand van ondernemingen op de bezittingen *buiten* Java, en waaromtrent de Regering dan ook reeds met het Indisch Bestuur in gedachtenwisseling is getreden, dan zou zulks welligt na rijp beraad en onderzoek voor verwezenlijking vatbaar zijn. Voor het tegenwoordige is echter ten deze, in geen geval, op eenige directe bijdrage van wege de overzeesche bezittingen ten behoeve der geldmiddelen van het moederland te rekenen.

Deze mededeeling wordt voor kennisgeving aangenomen en tevens door de Vergadering besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen.

De ***Voorzitter*** geeft der Vergadering kennis, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs benoemd zijn:

voor het wets-ontwerp tot regeling van het koloniaal batig slot over 1847, de heeren: Scheltinga Winterberg, Ter Bruggen Hugenholtz, Wintgens, van Rijckevorsel en Backer;

voor het wets-ontwerp betreffende de verantwoordelijkheid der Ministers, de heeren: Costerus, van der Linden, van Hasselt, Meeussen en Wichers, en

voor het wets-ontwerp tot het verleenen van vrijdom van den accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaronifabrieken, de heeren: Smit, Poortman, van Hasselt, van Eck en van Doorn.

Door de respective Commissien van Rapporteurs is algemeen verslag uitgebragt: 1°. over het wets-ontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen, en 2°. over dat tot het verleenen eener dispensatie ter vergrooting van een gebouw te Ooltgensplaat.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en den dag der beraadslaging over genoemde wets-ontwerpen nader te bepalen.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt de navolgende verslagen uit:

bij monde van den heer ***Godefroi***:

I. » Het bij deze Kamer aanhangige ontwerp van wet, houdende eene belasting tot dekking van het tekort over de jaren 1848 en 1849 heeft wederom aanleiding gegeven tot het indienen van eenige verzoekschriften, waarover uwe Commissie de eer heeft u haar verslag aan te bieden.

» *a.* Een verzoekschrift van *D. S. Metz*, koopman te Amsterdam, is daartoe strekkende, om, wanneer deze Kamer begrijpen mogt, het evengenoemde ontwerp te moeten aannemen, dan toch de daarbij voorgestelde verhooging van opcenten op de patenten onder de elementen der belasting niet op te nemen. De adressant voert tot staving daarvan aan, dat door zoodanige verhooging de thans reeds zoo zwaar gedrukte middelklasse geheel zal te gronde gaan; dat niets die klasse waarborgt tegen nieuwe verhoogingen in aanstaande jaren, waardoor welligt het bedrag der opcenten tot het drie- of vierdubbele bedrag van de hoofdsom zal worden gebragt; zoodat wanneer steeds toenemende tekorten door nieuwe opcenten zullen moeten worden gedekt, de bedoelde klasse in de diepste ellende zal vervallen. De adressant heeft met zoo vele anderen van de herziening der Grondwet vermindering van lasten verwacht; maar zijne hoop is vervlogen, nu hij deze Kamer bij haar antwoord op de troonrede heeft zien verklaren, dat de natie gewillig is nieuwe offers te dragen.

» *b.* Een ander verzoekschrift is aan deze Kamer ingediend door *A. R. Sloos* en tien andere ingezetenen der gemeente Winkel (provincie Noordholland). Deze adressanten onderwerpen aan deze Kamer de vraag, of men, op een tijdstip, waarop de natie het regt had ontheffing en geenszins vermeerdering van lasten te verwachten, op een tijdstip, waarop het opbrengen van de gewone reeds zoo drukkende belastingen voor velen eene te zware taak is geworden, — van die natie, zonder haar aan den anderen kant van bestaande lasten te ontheffen, nieuwe offers mag vragen? Zij vermeenen dat door crediet-papier, op eene voorzigtige wijze aangewend in het bestaande tekort zou kunnen worden voorzien. Zij zijn van oordeel, dat eene matige belasting op de inkomsten, gepaard met een laag gesteld successie-regt in de regte lijn, in Nederland gunstig zou werken, wanneer zij konde strekken, om de accijnsen te doen vervallen. Zij vestigen eindelijk nog de aandacht dezer Kamer op het bezwaar, dat het voorgedragen ontwerp in sommige opzigten *denkbeeldige* in plaats van *werkelijke* inkomsten belast, daaromtrent aanvoerende: 1°. dat vele eigenaren van onroerende goederen ofschoon met geene hypotheken bezwaard, evenwel tot betaling daarvan aanzienlijke sommen op onderhandsche obligatien, met of zonder borgen hebben opgenomen; 2°. dat vele van de effecten bij de artt. 7, 10 en 19 van het ontwerp opgenoemd voor korteren of langeren tijd, of wel doorgaande, voor tegen interest opgenomen kapitalen in beleening liggen, 3°. dat de belasting op de renten van kapitalen op enkele schuldbekentenis geplaatst, mede tot onbillijke betalingen zal aanleiding geven, ten ware men aan de contribuabelen het vermogen mogt toekennen, om de wederkeerig door hen aan anderen te betalen renten van de hun aankomende af te trekken, en voor de belasting in compensatie te brengen. De adressanten geven eindelijk nog den wensch te kennen naar eene verbetering in de wijze van heffing.

» *c.* Een derde verzoekschrift, van *C. Boven* en elf andere ingezetenen van het kanton Boxmeer, is daartoe strekkende, dat deze Kamer het hier bedoelde wets-ontwerp niet aanneme, voorts geene verhooging van grond- of andere belastingen toesta, vóór dat de renten van den Staat, naar derzelver zuivere opbrengst, tot gelijke hoogte als de grondeigendommen zullen zijn aangeslagen, en liever in de tekorten, voor zooveel deze uit de opbrengst der te heffen belasting op de renten en door bezuinigingen in de uitgaven niet kunnen worden gedekt, voorzie door de creatie van rentelooze schatkist- of muntbiljetten, in alle rijks-ontvangsten en uitgaven betaalbaar, en successief bij jaarlijksche gedeelten in te wisselen en buiten koers te stellen, zoodra een definitief finantieel stelsel zal zijn ingevoerd. De adressanten dringen daarbij aan op de aanwending van maatregelen tot bescherming en opbeuring van den landbouw; zij wenschen een stelsel van belastingen, waarin alle vindbare inkomsten tot grondslag worden genomen, en waarbij elk naar evenredigheid van die inkomsten contribueert, maar verlangen juist daarom, dat de rentheffers met eene even hooge belasting naar het zuiver inkomen, als de grondbelasting worden aangeslagen, zonder dat laatstgemelde belasting eenige verhooging onderga. De adressanten doen eindelijk deze algemeene aanmerkingen gepaard gaan met eenige bedenkingen tegen de bijzondere bepalingen van het bedoelde wets-ontwerp, als tegen de kwijtschelding en vrijstelling van de artt. 3 en 9, waarin zij eene schending zien van art. 172 der Grondwet, tegen het niet toelaten der aftrekking van renten, verschuldigd wegens door geene hypotheek gewaarborgde kapitalen, en tegen de geheele vierde afdeeling, als zijnde de heffing van de aldaar bedoelde elementen der belasting onmogelijk, zonder toepassing van hatelijke fiscale maatregelen.

» *d.* Commissarissen der spaarbank te Deventer doen met betrekking tot het meergemeld ontwerp, bij een aan u ingediend verzoekschrift de belangen gelden van de door hen beheerde instelling. Zij achten de vrijstellingen van artt. 3 en 9 op de spaarbanken niet van toepassing; en al ware dit het geval, de vrijstellingen zouden niet baten, vermits die instellingen noch onroerende goederen, noch inschrijvingen op de grootboeken der nationale schuld bezitten. Zij zullen dus den ganschen druk der belasting ondergaan. Immers op hypotheken ten behoeve van spaarbanken bestaande, zal de korting aan den schuldenaar toegestaan van toepassing zijn; spaarbanken, die in andere geldleeningen hare gelden belegd hebben zullen in de heffing vallen, bij art. 19 bedoeld. Het noodzakelijk gevolg daarvan zal zijn, dat wanneer die instellingen uit hare op die wijze belaste inkomsten de volle renten aan de inleggers zullen moeten voldoen, zij kwalijk voor het vervolg zich zullen kunnen staande houden. Zij kunnen toch bezwaarlijk van die renten het bedrag der belasting korten ten laste der inleggers, wanneer ook daartoe de bevoegdheid bij het ontwerp gegeven ware, hetgeen de adressanten meenen te moeten betwijfelen; gelijk zij evenmin kunnen aannemen, dat het in de bedoeling der Regering zoude liggen, om door de inleggers zelven in spaarbanken vijf per cent van de door hen te ontvangen renten te laten betalen, waardoor van de kapitalen der instelling eene dubbele belasting zoude worden geheven. De adressanten wijzen eindelijk nog op de voor hen bestaande onmogelijkheid, om aan de bij art. 11 van het ontwerp opgelegde verpligting tot opgave van het bedrag der uit te betalen renten te voldoen, vermits dat bedrag telkens verandert, en daarvan afhangt of gelden ingebragt of teruggenomen worden. Zij uiten ten slotte den wensch dat de bezwaren voor spaarbanken uit het wets-ontwerp voortvloeijende, mogen worden weggenomen, ten einde deze voor minvermogenden zoo nuttige instellingen voor ondergang te bewaren.

» *e.* Een verzoekschrift van bestuurderen van het burger-weeskinderhuis te Deventer betreft de vrijstellingen bij het hier bedoelde wets-ontwerp aan gestichten van weldadigheid verleend, welke vrijstellingen de adressanten wenschen te zien uitgestrekt tot de inkomsten uit kapitalen, door zoodanige gestichten met autorisatie geplaatst bij particulieren op hypotheek, en bij zooda-

nige publieke administratien en vennootschappen, als waarvan in de derde afdeeling van het ontwerp is melding gemaakt. Zij deelen mede, dat dit het geval is bij het door hen beheerde en meer andere gestichten te Deventer, en geven in overweging, of niet in het door hen verlangde ware te voorzien, door aan de bedoelde gestichten teruggave te verzekeren van alle betalingen en kortingen, waartoe zij uit krachte der wet verpligt mogten worden.

» *f.* In verband met de voorschrevene verzoekschriften staat een request van *Hendrik Bruijns*, te Amsterdam, waarbij deze adressant, ter gelegenheid van de voorgestelde belasting, — die, naar zijn oordeel, alleen op den middelstand drukken, en 15 millioen gulden uit de circulatie zal wegnemen, — aan het oordeel dezer Kamer onderwerpt een plan tot creatie van muntpapier, daarbij herinnerende, dat vroegere voorstellen, door hem tot gelijk einde aan de Staten-Generaal gedaan, geen gevolg hebben gehad. Uwe Commissie onthoudt zich van in de bijzonderheden te treden van des adressants plan, welke in zijn verzoekschrift in het breede zijn ontwikkeld. Zij vermeent zich te kunnen bepalen tot de mededeeling, dat de adressant de door hem voorgestelde creatie van muntpapier wil doen strekken tot bevordering der geldcirculatie, waardoor de nijvere stand zal worden opgeburd, en te gelijk de staatsschulden zullen worden gedelgd, en dat hij, tot het helpen verwezenlijken van zijn plan, zijne goede diensten gaarne aanbiedt, geloovende hij te mogen zeggen, dat, *om van papier goud te maken goedkooper is, dan in Californie goud te delven.*

Uwe Commissie is van oordeel, dat alle deze verzoekschriften middellijk of onmiddellijk betrekking hebben tot het meergemelde, thans bij deze Kamer aanhangig wets-ontwerp op de heffing eener buitengewone belasting, en heeft alzoo de eer u voor te stellen de nederlegging dier verzoekschriften ter griffie dezer Kamer."

II. » *B. Nijman* en anderen, allen stemgerégtigden in het kiesdistrict Zutphen, onderwerpen aan de aandacht dezer Kamer eenige bedenkingen omtrent het aan haar onderzoek onderworpen ontwerp van wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering. Zij meenen, dat de bepalingen van dat ontwerp het regt bij art. 10 der Grondwet aan de ingezetenen toegekend geheel illusoir maken; dat dit regt, strijdig met den geest der Grondwet, geheel afhankelijk wordt gesteld van de uitvoerende magt. Zij verklaren er den hoogsten prijs op te stellen, dat voortaan geen gemeentebestuur middelen kunnen bezigen, die het gemeenschappelijk burgerbelang tegenwerken, dat zich alle belanghebbenden van de hoofd- en onderkiesdistricten vrijelijk en onbelemmerd mogen bespreken, en dat de invloed der autoriteiten worde gekeerd, en hare tusschenkomst naauwkeurig beperkt tot de handhaving der openbare rust. Zij wenschen dit alles vooral, opdat alle toekomstige verkiezingen, in den vollen zin des woords, en in den milden geest der Grondwet zelve, den naam van waarlijk vrije verkiezingen mogen dragen.

Uwe Commissie heeft de eer u voor te stellen, dat dit verzoekschrift ter inzage der leden worde nedergelegd ter griffie."

bij monde van den heer ***Wintgens***:

III. » *J. M. van Leeuwen* en zeven andere onderteekenaren, allen gepensionneerde militairen en *B. M. Polak* met twee andere onderteekenaren, welke zeggen van tijd tot tijd aan gepensionneerden gelden te hebben voorgeschoten, allen wonende te Amsterdam, hebben aan deze Kamer verzoekschriften gerigt, houdende hunne bedenkingen tegen de voordragt van wet tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.

Zij beweren, dat er in die wet eene transitoire bepaling zoude moeten gemaakt worden ten opzigte van diegenen, die vóór de afkondiging der wet reeds gelden hebben opgenomen.

Er zijn toch, volgens de verzoekers, thans een groot aantal gepensionneerden, die op hunne pensioenen bij verschillende personen gelden hebben opgenomen, door òf aan de geldschieters onherroepelijke volmagten te geven òf hun de pensioen-gelden, bij behoorlijke acten, af te staan.

Ten gevolge dier wettig bestaande overeenkomsten kunnen de geldschieters doorgaans het geheele pensioen ontvangen en het doen strekken tot betaling van de gelden, op het oogenblik van het passeren der acte van cessie reeds voorgeschoten. Indien de geldschieters echter van die bevoegdheid gebruik maakten, zouden de gepensionneerden voor een geruimen tijd van alle inkomsten verstoken zijn. Daarom wijzigt men die conventien nader. De gepensionneerden namelijk bezorgen aan de geldschieters *attestatien de vita*, welke voor het innen van de pensioengelden gevorderd worden; zij ontvangen daartegen weder eenige gelden voor hun onderhoud gedurende het ingetreden trimester en zij staan voor de nieuwe geldleeningen weder latere termijnen van hun pensioen af. — Bij aanneming der voordragt zonder verandering of bijvoeging eener transitoire bepaling, vreezen de verzoekers dat een groot aantal gepensionneerden, die op dien voet overeenkomsten getroffen hebben, geheel broodeloos zullen worden en tot den bedelstaf zullen vervallen. De geldschieters toch zullen geene nadere overeenkomsten tot het afstaan van de pensioengelden kunnen aangaan; maar zullen juist daarom ook aan de gepensionneerden niets meer uitkeeren. Zij zullen krachtens de vòòr het bestaan der nieuwe wet aan hen gedane cessien al de pensioengelden beuren, tot dat op die wijze hunne geheele vordering zal zijn gekweten. Maar zoolang die kwijting niet heeft plaats gehad, zullen de gepensionneerden dan ook niets trekken, daar de geldschieter zich niet door nieuwe cessien tegen verlies kan vrijwaren, terwijl de Staat aan de cessionarissen moet uitbetalen.

De verzoekers achten het dus wenschelijk — afgescheiden van de vraag, of men al dan niet onvervreemdbaar verklaren wil de pensioenen van hen, die nog geene cessien hebben gedaan of procuratien *in rem suam* hebben gegeven — dat dergelijk verbod niet zie op hen die conventien van geldopneming, met verband van hun pensioen, op het oogenblik der uitvaardiging van de wet hebben aangegaan.

Zonder die bepaling meenen de verzoekers, dat een aantal gepensionneerde militairen ten gevolge van de wet tot de schromelijkste armoede en ellende zullen vervallen.

Uwe Commissie acht deze beschouwingen de aandacht der Vergadering allezins waardig en stelt mitsdien voor, deze beide verzoekschriften als tot eene aanhangige wets-voordragt betrekkelijk, ter inzage der leden ter griffie neder te leggen."

bij monde van den heer ***van Eck***:

IV. » *Jacobus van Damme*, koopman in gist, en vier anderen, allen neringdoende lieden, wonende te Sas van Gent, 5de district van Zeeland, geven u bij verzoekschrift te kennen, dat zij en in het algemeen de Nederlandsche ingezetenen in het 4de en 5de district van Zeeland in hunne beroepen en neringen zeer worden onderdrukt door de Belgen.

Deze zien zich, eensdeels omdat zij in eenen zeer bekrompen toestand kunnen leven, alsmede omdat zij zich menigmaal niet ontzien hunne waren vervalscht af te leveren, anderdeels door de geringheid van het te nemen patent, gevoegd bij de weinige inkomende regten die zij betalen moeten, alsmede door het betalen eener geringe hoofdelijke belasting, door zich in het 4de en 5de district, volgens hunne verklaring, te gaan vestigen, ofschoon ze in waarheid in België blijven wonen, in staat gesteld om den ingezetene dier grensdistricten het brood voor den mond weg te halen door zelven de bedrijven van timmerman, metselaar, schoenmaker, kleermaker, ja alle, geene uitgezonderd, uit te oefenen; zijnde het nog onlangs gebleken dat onder ruim zestig arbeiders slechts zes Nederlandsche arbeiders werkzaam waren, en zulks omdat de Belg zijnen arbeid op het veld gedurende eenen geheelen dag tegen een bedrag van vijftien centen verhuurt, hetgeen den ingezetenen onmogelijk is.

Verzoekers erkennen, dat van gouvernementswege reeds eenige maatregelen zijn genomen tot beteugeling van dat kwaad; doch deze worden door listige practijken verijdeld, uit hoofde de vreemdelingen, langs de eene zijde teruggevoerd, langs eenen anderen weg weder in het land komen.

Verzoekers uiten den wensch, dat aan iederen landbouwer die Belgische lieden in zijne dienst gebruikt, eene boete wierd opgelegd, even als, zoo als zij beweren, ten aanzien van 's Lands werken met goed gevolg is bepaald; zij verlangen tevens, dat de maatregelen van politie strenger mogen worden toegepast en verzoeken dat door u alle zoodanige maatregelen, die geschikt zijn om hunnen geheelen ondergang te verhoeden en die dringend worden vereischt, bij voorkomende gelegenheden in het werk zullen worden gesteld.

Aangezien het verzoek der adressanten zoodanige onderwerpen betreft, tot de behandeling waarvan uwe Vergadering te eeniger tijd kan worden geroepen, is uwe Commissie van oordeel, dat hetzelve ter griffie tot inzage der leden behoort te worden gelegd."

De Vergadering vereenigt zich achtervolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Nog brengt de Commissie voor de verzoekschriften, bij monde van den heer ***Dirks***, het navolgende verslag uit:

V. » In handen der Commissie, belast met het rapporteren over de bij deze Vergadering ingekomen verzoekschriften, is een stuk gesteld, getiteld: *Vrijmoedige gedachten over het afschaffen van Neger-slavernij; Iste deel, Over het afschaffen der Negerslavernij in Suriname, door J. W. Hoostmann, M. D.*, sedert 29 jaren ingezeten aldaar. Dit handschrift (103 bladzijden in 4°. beslaande), is slechts de *praemis* van een grooter nog onvoltooid werk,

waarvan het eerste gedeelte bepaaldelijk *over de afschaffing der slavernij in Suriname* zal handelen, en de volgende deelen *vergelijkende aanmerkingen over Negerslavernij in de Vereenigde Staten, de Spaansch-West-Indische bezittingen en Brazilie, alsmede aanwijzing der middelen om de orde van zaken in de Fransche West-Indische bezittingen te herstellen*, zullen bevatten. Het aangehodene bevat alzoo des schrijvers denkbeelden over de beginselen, waaruit men, zijns inziens, in het afschaffen der slavernij te werk behoort te gaan, voor zooverre men daarbij *betrekkelijke* vrijheid, zoo als hij zich uitdrukt: » *intendeert, waar positive* » *vrijheid niet te bestaan vermag.*" Eene missive van den schrijver uit Paramaribo van den 10den Januarij jl. strekt om dit handschrift aan deze Vergadering aan te bieden.

Uwe Commissie, na kennis van den inhoud der verhandeling en van den brief genomen te hebben, zoude wellicht kunnen volstaan met, gelijk zulks bij het aanbieden van *gedrukte* boekwerken geschiedt, ook de plaatsing van dit handschrift, waarvan de vervolgen worden toegezegd, in de boekerij der Kamer voor te stellen, te meer vermits de schrijver bepaalde redenen geeft, waarom hij het niet heeft laten drukken; en in de verhandeling zelve geen *bepaald* verzoek aan deze Vergadering gerigt te vinden is; weshalve het niet als eene petitie of request kan beschouwd worden. De begeleidende missive vervult dit vereischte slechts gedeeltelijk. Uwe Commissie vindt evenwel *en* daarin *en* vooral in het belang der zaak gereede aanleiding om deze Vergadering zoo kort mogelijk met den inhoud van dezen preparatoiren arbeid bekend te maken. Het hoofddenkbeeld door den schrijver daarin ontwikkeld is dit: » Groot was de misdaad om Negerslavernij in Amerika in te voeren, maar *abolitie en emancipatie vooral in massa* als middelen te bezigen om deze te doen verdwijnen, is nog veel misdadiger, en zoo men deze plotseling op Suriname wil toepassen, dan zullen de Negers onder den naam van vrijheid in eene andere slavernij (de *brutale vrijheid* door den schrijver genoemd) overgaan, die voor hen zelven en anderen veel gevaarlijker wordt dan die was welke zij verlaten hebben. De schrijver erkent dat, na al het in de Engelsche en Fransche kolonien, naburen der onze in West-Indien, gebeurde, men zich te vergeefs zoude vleijen de Negerslavernij op den ouden voet nog langer aldaar te kunnen volhouden; maar *en* een te lang wachten met verbetering aan te brengen *en* eene plotselinge abolitie of emancipatie zoude dié kolonie te gronde rigten. De onzekere toestand waarin Suriname thans verkeert, is evenwel op den duur onbestaanbaar. Tot heden houden de Negers zich onbegrijpelijk goed, maar op den duur zijn ook zij tegen die onzekerheid van hunnen toestand niet bestand; zij begrijpen het denkbeeld van vrijheid met hare gevolgen zelfs niet. De meerbejaarden en verstandigen *vreezen* die; de jongeren, begeerig naar nieuwigheden, anticiperen op de gelukkige dagen, waarin zij, zoo als zij meenen, niet meer noodig zullen hebben te arbeiden, en *verlangen* dus die. Onverwijld en dringend is dus (volgens den schrijver) de hulp van den wetgever hier noodig. Halve maatregelen zijn met den tegenwoordigen toestand van zaken aldaar onbestaanbaar, men moet heele nemen om het hoofd der Negers weder in orde te brengen. Het loutere beproeven van plannen gelijk in de brochures: *Emancipatie door centralisatie.* ('s Gravenhage bij P. H. Noordendorp, 1847.) en *Over den Afrikaanschen Slavenhandel* (aldaar bij Gebr. Belinfante, 1848), ontwikkeld, zoude denzelfden invloed op Suriname uitoefenen als *het doorsteken der dijken in Nederland. Het loutere praatje van emancipatie*, zegt de schrijver, *maakt dat in Suriname niets meer waarde heeft.* Uit dien hoofde wenscht hij dringend, dat de wetgever verhoede *eensdeels*, dat de Negers niet onder den naam van *vrijheid* in eene andere *slavernij* overgaan, die hun zelven en anderen veel gevaarlijker wordt dan die was die zij verlaten; *anderdeels*, dat de slaven-eigenaar in zijn eigendom beschermd worde. De vragen die zich de wetgever te stellen heeft zijn vooral deze: 1°. *wat moet het doel zijn van het afschaffen der Negerslavernij?* 2°. *Hoedanig is er in het stoffelijk onderhoud te voorzien van Negers die der slavernij ontheven zijn?* 3°. *Hoedanig in hunne beschaving en wetgeving?* 4°. *In welke verhouding zal men de vrijverklaarde Negers tot eene beschaafdere bevolking plaatsen*, en 5°. *Hoe zal men met het eigendom handelen, hetwelk op slavernij gegrond is?* Gaarne had de schrijver gewenscht het antwoord op deze en dergelijke vragen reeds bij deze voorloopige beschouwingen te kunnen voegen. Hij hoopt het later aan deze Vergadering aan te bieden, maar achtte zich verpligt onverwijld hare aandacht op het punt zelf te vestigen, gelijk hij zulks reeds vroeger bij een request aan Z. M. gerigt, gedaan heeft, met aanbieding tot het in persoon geven of opsporen van alle zoodanige inlichtingen welke kunnen leiden *om de Negers allengskens uit den toestand der slavernij in dien der vrijheid over te brengen.*

Uwe Commissie, oordeelende, dat deze stukken aanleiding kunnen geven tot een voorstel, door een of ander der leden in deze Vergadering te doen, stelt voor die ter inzage ter griffie te deponeren."

De heer ***Groen van Prinsterer*** vraagt het woord. Hij acht het stuk, waaromtrent de Commissie voor de verzoekschriften zoo even rapport heeft uitgebragt dubbel gewigtig. De emancipatie der slaven verdient, zijns inziens, in de eerste plaats bijzondere aandacht uit het oogpunt der menschelijkheid, en de spreker herinnert hierbij, dat in de laatste tijden verschillende bijzonderheden aan de Kamer zijn medegedeeld omtrent de ruwe wijze, waarop de slaven in onze kolonien dikwijls behandeld worden. Maar ook in het belang dier kolonien zelve vereischt het bedoelde ontwerp een naauwkeurig onderzoek. Terwijl andere natien in dezen een voorbeeld gegeven hebben, zou de spreker wenschen dat Nederland hier niet even als in vele andere opzigten achterlijk bleef. Op grond van deze beschouwingen stelt hij voor, dat de Kamer, ten einde een bewijs te geven van hare belangstelling in het vraagstuk van de afschaffing der slavernij, besluite tot de verzending van het stuk, waaromtrent de Commissie voor de adressen verslag uitbragt, naar den Minister van Kolonien.

De heer ***Dirks*** geeft namens de Commissie voor de verzoekschriften te kennen, dat deze zich volkomen kan vereenigen met het door den vorigen spreker gedane voorstel.

De Vergadering vereenigt zich alsnu met de conclusie der Commissie en besluit tevens tot de verzending van het in het verslag behandelde stuk naar den Minister van Kolonien.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** vraagt het woord. Hij stelt voor om de voorloopige verslagen omtrent de belangrijkste der thans bij de Kamer aanhangige wetten, zonder de antwoorden der Regering af te wachten, dadelijk te doen drukken en ronddeelen. Onder die belangrijkste wets-ontwerpen verstaat hij: het wets-ontwerp omtrent het regt van vereeniging en vergadering, dat omtrent de middelen tot dekking van het tekort over 1848 en 1849, dat betrekkelijk de ministeriele verantwoordelijkheid en dat houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien.

Dienovereenkomstig wordt door de Kamer besloten.

Daarna sluit de Voorzitter de vergadering.

[III. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs omtrent het ontwerp van wet strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen*, uitgebragt in de zitting van den 14den Maart 1849.

Bij eene Koninklijke boodschap van den 19den Februarij jl. werd aan de Tweede Kamer een ontwerp van wet aangeboden, strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioeden en gagementen.

Dit wets-ontwerp is in de afdeelingen der Kamer, waar te dier gelegenheid 49 leden tegenwoordig waren, overwogen, en heeft bij dat onderzoek tot de volgende bedenkingen aanleiding gegeven.

§ 1. Al dadelijk is door verscheidene leden op den voorgrond gesteld, dat het hier slechts de voorloopige regeling geldt van één enkel punt, hetwelk tot de militaire pensioenen betrekking heeft. In zulk eene gedeeltelijke regeling zagen zij groot bezwaar, vooral ook omdat daardoor de indiening der wet omtrent de militaire pensioenen in 't algemeen, die bij art. 58 der Grondwet verpligtend is gesteld, en welker spoedige vaststelling om meer dan één reden hoogst wenschelijk is, zou kunnen worden vertraagd. Sommige leden gingen zoo ver van te verklaren, dat zij daarom alleen aan de tegenwoordige wet hunne goedkeurende stem zouden moeten weigeren. Daartegen werd door anderen aangevoerd, dat eene afwijzing der voordragt op dien grond geen doel zou treffen, ook omdat het hier niet een maatregel in het belang der Regering gold, maar eene poging van hare zijde om bestaande misbruiken, waarin zij zelve niet regtstreeks betrokken is, zooveel mogelijk te keer te gaan. Intusschen meenden ook de leden, die zich gunstiger voor het tegenwoordig ontwerp gestemd toonden, hunne goedkeuring afhankelijk te moeten stellen van de toezegging der spoedige indiening van de wet tot regeling van al wat tot de militaire pensioenen betrekking heeft.

§ 2. In eene der afdeelingen werd door sommige leden het gevoelen voorgestaan, dat de voorgedragene wet, zelfs in het stelsel der Regering, zoolang aan art. 58 der Grondwet geen gevolg was gegeven, niet noodig was. De militaire pensioenen moesten

toch tot nu toe als eene soort van gunstbewijs worden beschouwd, waaromtrent geeneerlei regels bij eenige wet waren vastgesteld. De Koning was dus volkomen bij magte, om aan de nog te verleenen pensioenen van deze soort zoodanige voorwaarden te verbinden, als Hij oirbaar zou achten, en dus ook om de onvervreemdbaarheid daarvan te bepalen. Deze voorwaarde kon in de acte van pensioen of gagement worden uitgedrukt, waardoor dan het doel der tegenwoordige wets-voordragt, zonder eenige tusschenkomst der wetgeving, zou worden bereikt. Wat de reeds verleende militaire pensioenen betreft, rees bij eenige leden de vraag, of door de voorgedragene bepaling niet verkregene regten zouden worden gekrenkt. De titularissen hadden toch het pensioen erlangd, zonder bijvoeging van de thans voorgestelde beperking, en dus met bevoegdheid om dat pensioen te vervreemden. Deze zwarigheid zou vooral wegen, wanneer men de pensioenen beschouwen wilde als het uitvloeisel van eene soort van overeenkomst tusschen het uitvoerend gezag en den titularis, waarvan niet door eene der beide partijen eigenmagtig kon worden afgeweken. Mogt men deze beschouwing niet aannemen, maar de pensioenen enkel aanmerken als eene gunst, waarop altijd weder kon worden teruggekomen, dan zouden daaruit gewigtige gevolgtrekkingen af te leiden zijn.

§ 3. Meer algemeen is de bedenking geopperd, dat de voorgedragene wet, zoo als zij daar ligt, eene zeer schadelijke zijde had. Zij ging toch niet enkel het misbruik, welks verderfelijken aard men verre is van te miskennen, maar ook het gebruik te keer. Hierbij had men inzonderheid de liefdadige instellingen op het oog, die in verscheidene steden van ons Rijk zijn opgerigt, en welker bestuurders zich er op toeleggen, om aan gepensionneerde militairen, als zij dit voor hunnen huisselijken welstand behoeven, tegen eene matige rente, of ook wel geheel renteloos, voorschotten te doen, en daardoor in sommige gevallen groot nut stichten. Deze liefdadige instellingen, die hier en daar onder toezigt en met medewerking der plaatselijke besturen bestaan, zouden door de bepalingen der wet noodeloos bemoeijelijkt en belemmerd worden. Welligt was eene uitzondering te haren behoeve denkbaar. In allen gevalle is het bedoelde bezwaar niet gering te achten; zoodat dan ook sommige leden, met het oog op de bedenkingen van onderscheiden aard, die tegen de wet zijn gerezen, de vraag hebben geopperd, of niet reeds veel kwaads voorgekomen zou worden, wanneer de maandelijksche betaling der militaire pensioenen werd ingevoerd, daar toch bij zulk eene wijze van betalen de gepensionneerde niet zoo ligt in het geval zou worden gebragt, om de meestal noodlottige hulp van eenen geldschieter in te roepen.

§ 4. Alverder werd tegen de voordragt aangevoerd, dat zij slechts onvolkomen aan het doel, dat men op het oog heeft, zal beantwoorden, en dus als onvoldoende te beschouwen is. In de *eerste* plaats doelde men daarbij op de bekende omstandigheid, dat de personen, die van den nood van gepensionneerden misbruik maken, zich door dezen dikwerf onherroepelijke volmagten laten afgeven. Daardoor bereikt de geldschieter zijn oogmerk even goed, als door het bedingen van eene verpanding of beleening van het bewijs van inschrijving van het pensioen; terwijl het ten deze bestaande misbruik, na bekende regterlijke uitspraken omtrent het toelaten van zulke onherroepelijke volmagten, moeijelijk zou kunnen worden tegengegaan. In de *tweede* plaats acht men het wetsontwerp onvoldoende, omdat daarin volstrekt geen gewag van de Oost-Indische pensioenen wordt gemaakt, waaromtrent echter het misbruik vooral groot is. Bij het bestaan van regterlijke gewijsden, volgens welke hier te lande van kracht zijnde verordeningen omtrent de pensioenen, niet toepasselijk zijn op de pensioenen uit de overzeesche geldmiddelen betaald wordende, kan aan de voorgedragene wet de bedoelde meer uitgebreide strekking niet worden toegekend.

Omtrent de redactie van het wets-ontwerp zijn de volgende aanmerkingen gemaakt:

In den *considerans* wordt alleen van *pensioenen*, in het 1ste artikel der wet tevens van *gagementen* gesproken. Wanneer door die beide woorden hetzelfde wordt uitgedrukt, zou men zich ook in het wets-artikel tot de enkele vermelding van de *pensioenen* kunnen bepalen. Maakt men daarentegen een bepaald onderscheid tusschen *pensioenen* en *gagementen*, dan zou het regelmatiger zijn, ook in den *considerans* de eene en de andere te vermelden. — Sommige leden hebben het verlangen geuit, dat in den aanhef der wet, in plaats van te spreken alleen van militaire pensioenen en gagementen, de uitdrukking: »de pensioenen en gagementen » van de land- en zeemagt en het corps mariniers" wierd gebezigd.

Art. 1. De zin van dit artikel zou korter en beter zijn uitgedrukt, wanneer er eenvoudig stond: De militaire pensioenen [en gagementen] mogen niet vervreemd, verpand of beleend worden. — Het spreekt toch wel van zelf, dat de titularis niet beschikken kan over een pensioen, dat noch vervreemd, noch verpand, noch beleend mag worden; en tevens, dat de met eene wetsbepaling als deze strijdige overeenkomsten nietig zijn. Intusschen erkent men gaarne, dat in het stelsel der wet het misschien verkieslijk was, daarin de bewoordingen van de artt. 41 en 66 der wet op de burgerlijke pensioenen van 9 Mei 1846 onveranderd over te nemen.

Art. 2. Bij eene verandering van redactie moet hier ook het woord *wettig* wegvallen. Men kan zich van verkregene *regten*, die niet wettig zijn, geen denkbeeld maken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 8sten Maart 1849.

Dit Verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 13den Maart 1849, de navolgende Memorie van Beantwoording, met eene daarbij behoorende Nota van Wijzigingen, ontvangen:

De bedenkingen in het Verslag opgenomen hebben der Regering aanleiding gegeven tot de hierna volgende oplossingen, overwegingen en mededeelingen.

§ 1. De Regering kan niet wel instemmen met het gevoelen, dat het nog niet indienen eener wets-voordragt ter regeling van de militaire pensioenen, overeenkomstig art. 58 der Grondwet, een wezenlijk bezwaar kan opleveren tegen de aanneming van het nu behandeld wets-ontwerp. De strekking toch van hetzelve is het tegengaan van kwade practijken ten nadeele van de gepensionneerde militairen, waardoor het doel, met hetwelk het pensioen wordt verleend, om namelijk hen, die door ouderdom of ligchaamsgebreken den Staat niet meer dienen kunnen, voor gebrek te behoeden, geheel of gedeeltelijk wordt verijdeld. Nadat de Hooge Raad bij zijn arrest van den 16den Junij 1848 heeft beslist, dat het hier te lande executoir verklaard arrêté der Fransche Consuls van den 7den Thermidor Xde jaar niet meer toepasselijk is, zijn, zoo als zich laat gevoelen, die kwade practijken niet verminderd, maar hebben zij nieuw voedsel erlangd.

In het belang der gepensionneerden is de aanneming van het wets-ontwerp derhalve dringend; hetzelve te verwerpen, omdat het geheele onderwerp der militaire pensioenen niet geregeld is, zou zijn eene weldaad te onthouden gedurende al den tijd, welke uit den aard der zaak voor de vaststelling eener militaire pensioenwet wordt gevorderd. Behalve dat de Regering wenschen moet, dat de gelden, uit de schatkist als pensioenen wordende uitbetaald, mogen dienen tot het doel waarover zij bestemd zijn, heeft zij bij het aangeboden ontwerp slechts een zijdelingsch belang, namelijk de vermindering van veelvuldige werkzaamheden, welke de bedoelde practijken bij de daarbij betrokken departementen van algemeen bestuur veroorzaken; de voorziening is in het bijzonder noodzakelijk voor het welzijn veler gepensionneerden of gegageerden.

Intusschen zij hier medegedeeld, dat de Regering in het vorig jaar reeds een wets-ontwerp in gereedheid had tot vaststelling van het bedrag der militaire pensioenen, welke de Koning, krachtens de toenmalige bepaling der Grondwet, daartoe termen zijnde, kon verleenen. — De plaats gehad hebbende omstandigheden evenwel hebben verhinderd daaraan destijds gevolg te geven en de sedert vastgestelde wijzigingen in de Grondwet, ook inzonderheid met betrekking tot gemeld onderwerp, maken eene gedeeltelijke omwerking van het bereids zamengestelde noodzakelijk, te meer, omdat, krachtens de bepalingen van art. 58, de behandeling van andere onderwerpen daarmede in verband staat. Intusschen houdt men zich met deze belangrijke aangelegenheid bezig, en de Regering geeft gaarne de verzekering, dat, zoo spoedig mogelijk, een ontwerp van wet omtrent de militaire pansioenen in het algemeen aan de goedkeuring der Staten-Generaal zal worden onderworpen.

§ 2. Men kan niet instemmen met het gevoelen, dat de militaire pensioenen slechts zouden te beschouwen zijn als gunstbewijzen. Voor zooveel die aan de militaire officieren te verleenen aangaat, is daarop bij de Grondwetten van 1814, 1815, 1840 en 1848 eene aanspraak erkend; *aanspraak* op eene belooning is denkbaar, niet op een *gunstbewijs*. Maar ook de gagementen der militairen van minderen rang zijn steeds beschouwd als eene belooning, waarop zij aanspraak hebben, wanneer zij door langdurige dienst, verwondingen of ligchaamsgebreken in en door die dienst bekomen, daarvoor ongeschikt of voor hunne kostwinning geheel of gedeeltelijk buiten staat zijn geraakt. Het denkbeeld van aanspraak ligt in den aard der zaak, en daarom wordt ook in de reglementen op de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt, vastgesteld bij besluit van den 21sten Februarij 1837 (*Staatsblad* n°. 4), gezegd; » zoo tot belooning van getrouwe » diensten aan het Rijk bewezen, als ter geheele of gedeeltelijke » verzorging van hen die in en door 's Rijks militaire dienst ver- » wondingen bekomen hebben of met ziels- en ligchaamsgebreken » aangedaan zijn geworden."

Mag men nu met grond beweren, dat een pensioen geen gunstbewijs is, dan schijnt ook het gevolg uit het tegenovergesteld

gevoelen getrokken, dat de Koning bij magte is de nog te verleenen pensioenen onvervreemdbaar te verklaren, van zelf te vervallen. Het zou ten minste te betwijfelen zijn, of de regter eene administrative bepaling van dien aard, na het vaststellen der reglementen op de pensioenen en gagementen gemaakt, zou erkennen, weshalve de Regering van gevoelen blijft, dat de tusschenkomst der wetgeving hier niet wel ontbeerd kan worden. Zij ziet overigens niet in, dat het verbod op reeds verleende pensioenen niet zou kunnen worden toepasselijk gemaakt. Het geldt hier toch niet het ontnemen van eigendom, maar de beperking van het regt van eigendom. Dat de wetgever daartoe volkomen bevoegd is, meent men, dat genoegzaam blijkt uit de bepaling van het regt van eigendom, voorkomende in art. 625 van het Burgerlijk Wetboek, alwaar het wordt genoemd » het regt om van eene zaak het » vrij genot te hebben en daarover op de volstrektste wijze te » beschikken, mits men er geen gebruik van make, strijdende » tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld » door zoodanige magt, die daartoe volgens de Grondwet de » bevoegdheid heeft.

De Regering is dus van oordeel, dat, al wil men de pensioenen ook, zoo als dit bij sommige leden het geval is geweest, tot de contracten brengen, de wetgever bevoegd is het regt van eigendom op verkregen pensioenen te beperken.

§ 3. De Regering kan niet zoo gereedelijk toegeven, dat de voorgedragene wet de strekking zou hebben, om het gebruik te keer te gaan.

De instellingen, welke men hier op het oog heeft, geven wel voorschotten op pensioenen, doch in den regel slechts voor een tijdsverloop van drie maanden. De geldschieters integendeel, wier handelingen men wil beletten, maken van de gelegenheid der gepensionneerden gebruik, om zich de gelden toe te eigenen, welke uit 's Rijks schatkist worden betaald ten behoeve van hen, die het land getrouw hebben gediend, en hun leven intusschen in armoede moeten eindigen. — Aan zoodanige geldschieters de waarborgen tot het maken van ongeoorloofde winsten te ontnemen, is het doel. — Men zal niet tegenspreken, dat tevens voor de bedoelde liefdadige instellingen eenigzins de waarborg tot het terug erlangen der voorgeschoten gelden wordt verminderd, doch dit geldt slechts voor zeer kleine sommen en voor korte termijnen, terwijl een gepensionneerde, die zijne acte van pensioen aan eene liefdadige instelling heeft afgegeven, zonder die daarom bepaaldelijk te beleenen of te verpanden, tot het terug-erlangen daarvan eene regtsvordering zou moeten instellen; iets dat aan vele moeijelijkheden onderhevig zou zijn.

Het bezwaar is ten minste der Regering niet van dat belang voorgekomen, dat het haar raadzaam is toegeschenen, om daarom af te wijken van de bepalingen in de burgerlijke pensioen-wet voorkomende, achtende zij gelijkheid van wetgeving ten deze, ten aanzien der burgerlijke en militaire gepensionneerden wenschelijk, zoo niet noodzakelijk. Daarenboven zou eene uitzondering ten aanzien der liefdadige instellingen tot eene belangrijke uitbreiding van werkzaamheden bij het departement van Finantien en daardoor al ligtelijk tot eene vermeerdering van het personeel der beambten — een maatregel dien men wenscht te vermijden — aanleiding geven. Dit zou evenzeer het geval zijn bij aanwending van het middel, hier ter plaatse aangeduid, van de maandelijksche betaling der pensioenen. Men bedenke dat hetzelfde werk, hetwelk nu vier maal 's jaars gedaan wordt, en waarmede een aanzienlijk personeel voortdurend bezig is, alsdan twaalf maal in een gelijk tijdvak zou moeten verrigt worden. Wanneer men alleen slechts let op de omstandigheid, dat er twaalf attestatien de vita voor elken gepensionneerde zouden moeten worden afgegeven, dan vertrouwt de Regering, dat men wel zal willen erkennen, dat de maandelijksche betaling der pensioenen den omslag dezer werkzaamheid niet weinig zou vermeerderen. Maar buitendien twijfelt men ook, of het opgegeven middel voldoende zou zijn, om het kwaad te doen keeren, dat men wenscht te beteugelen.

§ 4. Wat betreft de in de eerste plaats alhier vermelde reden, waarom de voordragt wordt geacht onvoldoende te zijn, vraagt de Regering, of eene onherroepelijke volmagt nog wel eene volmagt is, en of zij dan niet ontaardt in eene vervreemding?

Volgens art. 1851 van het Burgerlijk Wetboek kan de lastgever den last herroepen, wanneer hem zulks goeddunkt; al verbindt hij zich, om van dat regt geen gebruik te maken, schijnt dit de herroepelijkheid niet te vernietigen, vermits anders de wet zou gezegd hebben » tenzij partijen anders mogten overeengekomen zijn." De uitzondering voorkomende in art. 1223 van het Burgerlijke Wetboek, bevestigt den regel van de herroepelijkheid der volmagt. Eene andere vraag is, of hij, die eene onherroepelijke volmagt gegeven heeft, den last herroepende, zich daardoor blootstelt aan eene regtsvordering van de zijde van den lasthebber tot vergoeding van kosten, schaden en intresten; maar dit is zeker, dat de wet den last *onvoorwaardelijk* als herroepbaar ten allen tijde verklaart, en men meent het er voor te mogen houden, niettegenstaande tegenovergestelde regterlijke uitspraken, dat de jurisprudentie zich op den duur vóór het systema der Regering zal moeten vestigen. — Meer kan de Regering instemmen met de in de *tweede* plaats in deze paragraaph aangevoerde reden, waarom de voordragt wordt geacht onvoldoende te zijn. Zij wenscht daarom de voordragt zoodanig aan te vullen, dat de pensioenen, toegelegd aan hen, die in de overzeesche bezittingen als militairen gediend hebben, en welke hier te lande uitbetaald worden, daarin worden opgenomen niet alleen, maar dat, naar aanleiding van het wenschelijke daarvan, door den Kanselier van de Orden na de indiening der voordragt betoogd, de wet tevens toepasselijk gemaakt worde op de soldij krachtens art. 8 der wet van den 30sten April 1815, n°. 5 (*Staatsblad* n°. 33*), aan de ridders der Militaire Willems-orde toegelegd. In de hierbij gevoegde nota van wijzigingen zijn deze bijvoegingen opgenomen.

Wat nu de redactie van het wets-ontwerp betreft, doet de Regering ten aanzien van de eerste daarop gevallen bedenking opmerken, dat wanneer in den considerans alleen wordt gesproken van de regeling der militaire *pensioenen*, dit daarom geschied is, omdat daar het oog gevestigd wordt op de wettelijke regeling, bedoeld in art. 58 der Grondwet, waarin het woord *gagementen* niet voorkomt, terwijl in art. 1 der voordragt laatstgemelde uitdrukking gebezigd wordt, omdat het betrekking heeft tot de *pensioenen en gagementen* thans nog krachtens het besluit van 21 Februarij 1837 (*Staatsblad* n°. 4) toegelegd wordende.

In verband tot de gemaakte aanmerking, en de opheldering daaromtrent hier gegeven, acht de Regering het verkieslijk in art. 1, in plaats van: *de militaire pensioenen en gagementen*, te zeggen: *de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt en van het corps mariniers*, terwijl het dan ook regelmatiger zal zijn, dat de woorden: *gemelde pensioenen*, voorkomende aan het slot van den considerans, vervangen worden door diezelfde uitdrukking: *de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt en van het corps mariniers.* Ook deze wijzigingen zijn opgenomen in de hierbij overgelegde nota, met de bijvoeging, daarenboven, welke de uitbreiding van art 1, ten aanzien der koloniale pensioenen en der ridder-soldijen noodzakelijk scheen te maken.

Artt. 1 en 2. Men zal niet ontkennen, dat de redactie van art. 1 korter had kunnen wezen. De Regering acht het nogtans verkieslijk, de overeenstemming te behouden met art. 41 van de wet op de burgerlijke pensioenen.

Daarenboven is misschien het verbod, dat de titularis *op geenerlei wijze* over zijn pensioen of gagement kan beschikken, niet overbodig, als in zich sluitende alle mogelijke middelen van afstand of overdragt, en dus eigenlijk ook, voor zooveel noodig, het verleenen van onherroepelijke volmagt, die in waarheid eene eigendomsoverdragt mag worden genoemd.

Uit hoofde van de bovengenoemde wenschelijke overeenstemming met de wet op de burgerlijke pensioenen, acht de Regering het behouden van het woord *wettig* in art. 2 aan te raden, omdat dit in art. 66 dier wet wordt gevonden.

's Gravenhage, den 12den Maart 1849.

De Ministers van Oorlog en Marine,
VOET. J. C. RIJK.

Bij bovenstaande memorie van beantwoording was gevoegd de navolgende

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het ontwerp van wet houdende onvervreemdbaar-verklaring van militaire pensioenen en gagementen.* [Zie dit ontwerp van wet op bladz. 29.]

CONSIDERANS.

Vijfden regel, de woorden: *gemelde pensioenen*, zullen wegvallen, en daarvoor in de plaats gesteld worden de woorden:
» de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt en van
» het corps mariniers; mitsgaders, dat deze bepalingen almede
» worden toepasselijk gemaakt, zoo op de hier te lande betaald
» wordende militaire pensioenen en gagementen ten laste der
» koloniale geldmiddelen, als op de verhoogde soldijen, toegelegd aan de ridders der Militaire Willems-orde."

Artikel 1. *Eersten* regel, de woorden: *militaire pensioenen en gagementen* vervallen, en worden vervangen door de woorden:
» De pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt,
» daaronder begrepen die der overzeesche bezittingen, hier te
» lande betaald wordende, en van het corps mariniers, benevens
» de verhoogde soldijen, toegelegd aan de ridders der Militaire
» Willems-orde."

Vijfden regel, achter het woord *gagement*, zullen volgen de woorden: » of op de ridder-diploma's".

Artikel 2. *Tweeden* regel achter het woord *gagementen* zullen volgen de woorden: » en verhoogde ridder-soldijen".

's Hage, den 12den Maart 1849.

De Minister van Oorlog, VOET. *De Minister van Marine*, J. C. RIJK.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording en van de daarbij gevoegde nota van wijzigingen kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt, weshalve het tegenwoordig stuk als *algemeen verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 14den Maart 1849.

BORRET.
DUIJMAER VAN TWIST.
SCHOONEVELD.
VAN VOORST.
VAN HASPEN VAN SEVENAER.

[IV. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs, omtrent het wets-ontwerp houdende dispensatie tot vergrooting van een gebouw te Ooltgensplaat*, uitgebragt in de zitting van den 14den Maart 1849.

Art. 11 der wet van den 16den November 1814, n°. 55 (*Staatsblad* n°. 106), verbiedt aan de eigenaren of bewoners van in die wet omschrevene gebouwen en verdere getimmerten, welke binnen den bepaalden kring van 300 roeden (1130 el) van de vestingen van de eerste en tweede klasse bestaan, om daaraan verdere vertimmeringen te doen, dan noodig zijn om hunne eigendommen te houden in den stand, waarin dezelve zich bevinden. Ten gevolge van het bestaan dier wets-bepaling, heeft de Regering zich niet bevoegd geacht, om bij administratiefven maatregel het aan haar gerigt verzoek toe te staan van een ingezeten van Ooltgensplaat, die zijn aldaar gelegen huis, op het kadaster bekend onder sectie A, n°. 843 en 844, en 't welk zich bevindt binnen den zoogenoemden verboden kring van het onder de vestingwerken der 1ste of 2de klasse gerangschikte fort *Prins Frederik*, wenscht te vergrooten. Vermits echter de belangen van 's Lands verdediging zich volstrekt niet tegen den voorgenomen aanbouw verzetten en de Regering het toestaan van het gedane verzoek wenschelijk acht, heeft zij gemeend, daartoe de medewerking der wetgeving te moeten inroepen; en is dien ten gevolge bij eene Koninklijke boodschap van den 19den Februarij jl. aan de Tweede Kamer een wets-ontwerp ingezonden, eeniglijk strekkende om aan den bedoelden eigenaar te Ooltgensplaat, voor het vergrooten van zijn huis, dispensptie te verleenen van het aangehaalde art. 11 der wet van den 16den November 1814, n°. 55.

§ 1. Bij de overweging dezer voordragt in de afdeelingen der Kamer, waaraan door 49 leden is deelgenomen, is al dadelijk door verscheidene leden de vraag geopperd, of, na al hetgeen ten aanzien der verbindbaarheid en toepasselijkheid van de wet van 16 November 1814 is voorgevallen, en bij het aanhangig zijn van procedures deswege voor het hoogste regterlijke collegie van den lande, het verleenen der gevraagde dispensatie wel raadzaam te achten zij. Men herinnerde, bij de ontwikkeling van dit gevoelen dat reeds in 1843 door den Hoogen Raad is beslist, dat de wet van 16 November 1814 niet kon worden toegepast, omdat daarbij van de veronderstelling was uitgegaan, dat de vestingen hier te lande in verscheidenen klassen verdeeld waren, terwijl zulk eene classificatie niet bestond; dat men daarna wel van regeringswege getracht heeft in deze leemte te voorzien, en bij het Koninklijk besluit van den 8sten Julij 1844 (*Staatsblad* n°. 37) bepaald is, welke vestingwerken onder de 1ste, 2de en 3de klasse gerangschikt worden; doch dat, in weerwil van deze classificatie, de Hooge Raad, bij een arrest van den 24sten December 1847, heeft beslist, dat de wet van 16 November 1814 niet kon toegepast worden op de vestingen NA 1814 opgerigt. Door de bedoelde leden werd verder aangevoerd, dat sedert de zaak, welke het hier geldt, nog weder van gedaante is veranderd, doordien twee provinciale geregtshoven, die van Noordholland en Zuidholland, bij arresten van den 17den Februarij 1848 en van den 24sten Januarij 1849, uitgaande van het beginsel, dat het Koninklijk besluit van den 8sten Julij 1844 geene terugwerkende kracht kon hebben, hebben beslist, dat het gemis der classificatie bij het uitvaardigen der wet van 1814, door dat besluit voor geenerlei soort van vestingwerken, en dus ook niet voor die, welke reeds in laatstgenoemd jaar bestonden, heeft kunnen worden aangevuld. Men meende te weten, dat de Hooge Raad reeds werkelijk van eene voorziening in cassatie tegen het eerste dezer arresten was gesaisisseerd, en zulks wat het tweede betreft, weldra zou worden. Mogt dat regterlijke collegie zich met de zienswijze der beide provinciale geregtshoven vereenigen, en dus uitmaken, dat de wet van 16 November 1814, ten minste voor zooveel de hier in aanmerking komende bepalingen aangaat, niet toe te passen is, dan zou het eene zonderlinge houding hebben, dat inmiddels de thans gevraagde dispensatie van diezelfde wet was verleend. In allen gevalle behoorde de wetgever, volgens dit gevoelen, zekerheid te bezitten, dat de dispensatie niet geheel overbodig en doelloos zou zijn, en dus, alvorens die te verleenen, de beslissing van den Hoogen Raad af te wachten.

§ 2. In verband met deze beschouwingen, heeft men gevraagd, of het fort *Prins Frederik* te Ooltgensplaat vóór of na het uitvaardigen der wet van 16 November 1814 is gebouwd. Ook heeft men den wensch geuit, dat de bovenvermelde arresten der provinciale geregtshoven van Noordholland en Zuidholland, van 17 Februarij 1848 en 24 Januarij 1849, aan de Kamer mogen worden overgelegd.

§ 3. De meerderheid der leden toonde zich gunstiger voor het toestaan der gevraagde dispensatie gestemd. Zij ontkende geenszins, dat indien de Hooge Raad zich met de beslissing der beide provinciale geregtshoven vereenigde, de verbindbaarheid en toepasselijkheid der wet van 16 November 1814 zoozeer als ooit betwijfeld zouden kunnen worden. Maar die beslissing was dan toch nog niet daar, en al werd zij in den aangeduiden geest genomen, dan kon zij slechts gelden voor de bijzondere gevallen waarin zij plaats vond. Door het verleenen der dispensatie werd niet regtstreeks op die beslissing vooruitgeloopen. En als men dan in aanmerking nam, dat de wet werd voorgedragen, eenig en alleen in het bijzonder belang van den verzoeker; dat deze, indien hij geene dispensatie erlangde, den voorgenomen aanbouw zou moeten nalaten, of wel daartoe overgaan, op het gevaar af van in een altijd kostbaar regtsgeding te worden gewikkeld, en dat het wenschelijk was, hem daarvoor te vrijwaren, — schenen werkelijk afdoende redenen voor de aanneming der tegenwoordige wet te pleiten; te meer nog, omdat de wetgever in 1848 twee maal eene geheel gelijksoortige dispensatie had verleend. Alleen meende men ook van deze zijde der Regering in bedenking te moeten geven, of niet de noodzakelijkheid van het ontwerpen van nieuwe wettelijke verordeningen wegens den opbouw onder vestingen, welker indiening reeds bij de troonrede van October 1847 aan de toenmalige Kamers der Staten-Generaal werd toegezegd, zich van dag tot dag meer deed gevoelen.

§ 4. Door enkele leden werd bij de overweging dezer voordragt nog een geheel ander gevoelen ontwikkeld. Zij gaven namelijk in bedenking, of de geheele strekking der wet van 16 November 1814 niet aanduidde, dat van de daarin voorkomende verbodsbepalingen dispensatie kon worden verleend door het departement van Oorlog, en beriepen zich daarbij onder anderen op de artt. 6, 12 en 14 dier wet, waar ook van nieuwe getimmerten enz., en dus niet enkel van het vergrooten der reeds bestaande, sprake is. Ofschoon nu deze leden erkenden, dat in art. 11 der wet, waarover in het tegenwoordig geval meer bepaald wordt gehandeld, van eene door het departement van Oorlog te verleenen toestemming of dispensatie geen gewag wordt gemaakt, meenden zij toch dat men ook daar bij analogie de noodzakelijkheid van zulk eene toestemming of dispensatie, enkel door het uitvoerend gezag te verleenen, kon veronderstellen. Was deze veronderstelling juist, dan zou, ook geheel afgescheiden van het vraagstuk omtrent de verbindbaarheid der wet van 1814, de dispensatie van eene daarin voorkomende bepaling door de wetgever niet worden vereischt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 8sten Maart 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 13den Maart 1849, de navolgende memorie van beantwoording ontvangen:

Zich met betrekking tot de motiven der wets-voordragt gedragende aan de daartoe behoorende memorie van toelichting, gaat de Regering onmiddellijk over tot de behandeling der bijzondere punten in het verslag opgenomen.

§ 1. De ontwikkeling der regtsvragen, waartoe de wet van den 16den November 1814, n°. 55 (*Staatsblad* n°. 106), aanleiding gegeven heeft, en de vermelding der daaromtrent gevallen regterlijke uitspraken, is volkomen juist. Tot de voorziening in cassatie tegen de vermelde arresten van de provinciale geregtshoven van Noord- en Zuidholland is aan de practizijns van den Staat de noodige opdragt geschied. Dit is daarenboven het geval

met een interlocutoir arrest van het provinciaal geregtshof van Gelderland, hetwelk dezelfde regtsvraag ten onderwerp heeft als de twee evengenoemde, doch waarvan de partij, als zijnde daarbij in het ongelijk gesteld, wat het regtsbeginsel aangaat, cassatie heeft doen aanteekenen. Wat den stand dezer regtsgedingen aangaat, de zaak, welke het onderwerp van laatstgenoemd arrest uitmaakt, zal weldra voor den Hoogen Raad worden bepleit. De pleidooijen betrekkelijk het arrest van het hof van Noordholland zullen denkelijk in de maand Mei kunnen gehouden worden, terwijl die nopens de uitspraak van het hof van Zuidholland nog geheel onbepaald zijn.

Erkent de Regering de juistheid der vermelde feiten, zoo kan zij evenwel niet deelen in de gevolgtrekking, dat de wetgever, alvorens de gevraagde dispensatie te verleenen, de beslissing van den Hoogen Raad moet afwachten. Zij doet hieromtrent opmerken, dat althans zoolang de beslissing van dat regts-collegie niet gevallen is, het verleenen der dispensatie niet overbodig en doelloos zal zijn; want, welke ook die beslissing zal mogen wezen, de eigenaar, die de dispensatie gevraagd heeft, heeft er thans belang bij, dat zij spoedig worde verleend, en dat hij niet behoeve te wachten naar de beslissing eener zaak waarin hij niet onmiddellijk betrokken is, en tot het vroeger of later geven van welke beslissing hij niets doen kan.

§ 2. Het fort *Prins Frederik* is vóór 1814, en wel in 1811, gebouwd.

De bewuste arresten van de hoven van Noord- en Zuidholland worden hierbij overgelegd, zoo als die beteekend zijn, terwijl van dat van het provinciaal geregtshof van Gelderland een afschrift aan de Kamer wordt medegedeeld, als zijnde het oorspronkelijke stuk voor de bewerking van het pleidooi in handen der practizijns. (*)

§ 3. De Regering beaamt geheel de gronden, die hier ter plaatse, namens de meerderheid der leden, zijn bijgebragt voor het verleenen der dispensatie, even als zij de noodzakelijkheid toestemt van nieuwe wettelijke verordeningen wegens den opbouw onder vestingen. Zoodanige verordeningen waren toegezegd bij de troonrede van October 1847. Ten gevolge daarvan was een ontwerp van wet en daarbij behoorende memorie van toelichting bij het departement van Oorlog vervaardigd, in overleg met het departement van Justitie. Deze stukken werden in Februarij 1848 aan het departement van Binnenlandsche Zaken, als daarbij ook bijzonder betrokken, medegedeeld, doch de tijdelijke Minister iets later aan het hoofd van dat departement opgetreden, zond de bedoelde stukken, na eenig tijdsverloop, aan het departement van Oorlog terug, als het raadzaam oordeelende, dat de nieuwe hoofden der departementen van Oorlog en Justitie nader overwogen, of zij zich met de strekking der ontwerpen konden vereenigen. Hangende de deliberatien over de herziening der Grondwet, was het echter niet wel doenlijk zich met dit onderwerp bezig te houden, zoo uit hoofde van de menigvuldige zaken, toen in behandeling, als wegens de noodzakelijkheid om af te wachten, of het werk der herziening daarop ook invloed zou hebben. Men is echter op nieuw met de zaak bezig, en vleit zich, dat die spoedig tot afdoening zal kunnen worden gebragt.

§ 4. Indien het hier ontwikkelde gevoelen gegrond kon worden geacht, zou het departement van Oorlog in de gelegenheid zijn veel toe te staan, hetwelk het nu zijns ondanks moet weigeren. Men gelooft evenwel, dat zoodanige bevoegdheid, als hier wordt bedoeld, aan hetzelve ten eenen male ontbreekt. De wet toch schrijft in de aangehaalde artt. 6, 12 en 14 uitdrukkelijk voor, wat door het departement van Oorlog mag worden toegestaan; dit betreft dan ook geene eigenlijke dispensatie der wet: het is juist eene opvolging der voorschriften van de wet. Zoo kan volgens art. 12 worden toegestaan het plaatsen van een houten gebouw, niet van een steenen, al mogt dit in het een of ander geval niet strijden met de belangen der verdediging. Maar onthief het departement van Oorlog de belanghebbenden van het verbod in art. 11 omschreven, dan onthief het van de naleving der wet, met andere woorden, dan verleende het dispensatie van de wet, in den eigenlijken zin des woords, hetgeen, indien men wel ziet, in lijnregten strijd met art. 67 der Grondwet zou zijn. De Regering blijft dan ook van oordeel, dat de belanghebbende in dezen niet anders kan worden geholpen dan door den wetgever, en dat de administratie hier buiten magte is om de gewenschte vrijstelling te verleenen.

's Hage, den 12den Maart 1849.

De Minister van Oorlog,
VOET.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet, de strekking hebbende om, met vrijstelling van art. 11 der wet van den 16den November 1814 (*Staatsblad* n°. 106), vergunning te verleenen tot het vergrooten van het daarbij vermeld gebouw te Ooltgensplaat, is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording kennis te hebben genomen, van oordeel geweest dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 14den Maart 1849.

BORRET.
DUIJMAER VAN TWIST.
SCHOONEVELD.
VAN VOORST.
VAN NISPEN VAN SEVENAER.

(*) Deze arresten zijn, als te uitgebreid om met het tegenwoordig verslag gedrukt te worden, ter griffie nedergelegd, waar zij door de leden geraadpleegd kunnen worden.

ZITTING VAN VRIJDAG 16 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 57 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Poortman, van Eck, Smit, van Rijckevorsel, Westerhoff, Heemskerk, Mutsaers, Luijben, van Hall, van Heiden Reinestein, van Voorst, Duijmaer van Twist, de Man, van Naamen, van Nispen van Sevenaer, Boreel van Hogelanden, Scheltinga Winterberg, de Villers de Pité, de Lom de Berg, Thorbecke, Slicher van Domburg, Dirks, Albarda, Leclercq, van Walchren, Jespers, Backer, Ter Bruggen Hugenholtz, Nedermeijer van Rosenthal, Wijnaendts, Schooneveld, Groen van Prinsterer, Wintgens, Costerus, Wichers, van Doorn, van der Linden, Verweij Mejan, van der Heijden, van Randwijck, Meeussen, Bots, van Hasselt, de Monchy, Fokker, van Heloma, Reinders, Zijlker, Boxman, Storm van 's Gravesande, Dullert, Engelen, Schiffer, Anemaet, Borret, Bachiene en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Finantien, ten geleide van een staat der verkochte domeinen in 1848.

Na voorlezing der missive, wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en ten fine van rapport in handen te stellen van eene commissie van vijf leden. Tot leden dier commissie worden benoemd de heeren: Luijben, van Heiden Reinestein, van Doorn, van Hasselt en Reinders.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:
een adres van C. M. van Dijk, apotheker te Utrecht, betrekkelijk het wets-ontwerp op de invoering der Pharmacopoea;
een adres van veenlieden te Boskoop en naburige plaatsen tot afschaffing van den accijns op den turf;
een adres van beurtschippers te Utrecht, tegen de belasting tot dekking van het tekort;
een adres van H. Cappens en andere korenmolenaars in Noordbrabant, tot afschaffing van de belasting op het gemaal;
een adres van A. van Westelaken, als voren, en
een adres van F. D. de Louw, als voren.

Aan de Kamer zijn ingezonden de navolgende boekwerken: als:
Nederlandsch jaarboekje der posterijen voor 1849, door S. Gille Heringa, directeur van het postkantoor te Tilburg;
De tolquestie van het Zwolsche diep toegelicht; regtskundig onderzoek, door mr. L. Oldenhuis Gratama;
De twee memorien van den schout-bij-nacht H. F. Tengbergen betrekkelijk het Koninklijk Instituut voor de Marine, getoetst aan, de waarheid door het bestuur der stad Medemblik;
De kolonien en het moederland. Een waarschuwend woord in de tegenwoordige oogenblikken aan de natie en hare vertegenwoordigers gerigt, door jhr. R. L. Andringa de Kempenaer.
Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Commissie van Rapporteurs voor het nieuw ontworpen Reglement van Orde der Kamer brengt haar algemeen verslag over dat stuk uit.

Wordt besloten het verslag te doen drukken en ronddeelen, terwijl de beraadslaging over het Reglement van Orde wordt bepaald op Maandag aanstaande, des voormiddags ten elf ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[XII. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs over de door de Commissie voor de Herziening van het Reglement van Orde der Kamer voorgestelde wijzigingen in dit Reglement*, uitgebragt in de zitting van den 16den Maart 1849.

De Commissie, bij besluit der Kamer van den 19den Februarij jl. uit haar midden benoemd tot herziening van het bestaande Reglement van Orde, heeft, ter voldoening aan de haar opgedragen taak, bij verslag van den 15ten Maart jl. een bepaald voorstel daaromtrent, vergezeld van eene memorie van toelichting, aan de Vergadering overgelegd. Dit voorstel heeft het onderwerp uitgemaakt van eene zorgvuldige en naauwgezette overweging in de afdeelingen, waaraan 54 leden hebben deel genomen, en welke tot de navolgende bedenkingen aanleiding heeft gegeven.

Art. 1. Onderscheidene leden meenden, dat er geene noodzakelijkheid bestaat tot wijziging van dit artikel, en beschouwden het minder raadzaam om als algemeenen regel aan te nemen, dat altijd het oudste lid in jaren met de leiding van de eerste werkzaamheden der Kamer zal worden belast. Ook die eerste werkzaamheden kunnen toch aanleiding geven tot gewigtige en moeijelijke beraadslagingen Dat alsdan het voorzitterschap met alle gerustheid aan den afgetreden Voorzitter kan worden toevertrouwd, behoeft geen betoog Maar het oudste lid in jaren, bij wien te regt minder geoefendheid en geschiktheid mag worden verondersteld, en aan wien zelfs de leiding der beraadslagingen en de daaromtrent na te komen reglementaire voorschriften geheel vreemd kunnen zijn, zou zich al ligtelijk in ongelegenheid kunnen bevinden. Vrij algemeen werd derhalve de wenschelijkheid erkend van zoodanige wijziging van het voorgestelde artikel, dat het bekleeden van het voorzitterschap door het oudste lid in jaren alleen bij uitzondering zal worden toegelaten in die gevallen, waarin daarvoor overwegende redenen bestaan, als: bij afwezendheid van den afgetreden Voorzitter, of bij optreding eener geheel nieuwe Kamer.

Art. 2. De gebezigde uitdrukking van: *meer dan de helft der leden* is minder juist geoordeeld, daar toch niemand in den grondwettelijken zin lid der Vergadering is, vóór dat de wettigheid zijner keuze onderzocht en over zijne toelating beslist zij; terwijl uit den zamenhang en de bedoeling van het artikel noodwendig voortvloeit, dat ook zij, wier geloofsbrieven nog niet zijn onderzocht, tot bepaling van het vereischte getal van tegenwoordige leden medegerekend moeten worden. Aan deze bedenking kan door de uitdrukking van: *meer dan de helft der verkozene of reeds toegelatene leden* gereedelijk worden te gemoet gekomen.

Voorts is ten aanzien van dit artikel nog door eenige leden aangemerkt, dat uit de vermelding in de laatste zinsnede van *den* Voorzitter, terwijl in de 1ste zinsnede van den *tijdelijken* Voorzitter gesproken wordt, zou kunnen afgeleid worden, dat in elk ander geval, wanneer het namelijk slechts de toelating van zeer enkele nieuwbenoemde leden geldt, de commissie tot onderzoek der geloofsbrieven zou kunnen benoemd worden eerst na de benoeming van den Voorzitter. Voor dit verkeerde begrip zou alle grond wegvallen, indien in de laatste zinsnede, in plaats van *den* Voorzitter, gelezen wierd: *dien* Voorzitter.

Art. 3. In eene der afdeelingen is de vraag geopperd, of een nieuwbenoemd lid, tegen wiens verkiezing bezwaren zijn ingebragt en over wiens toelating verschil van gevoelen bestaat, ook zelf aan de Vergadering inlichtingen zal mogen geven en zijne geloofsbrieven verdedigen, even als zulks, naar men meent te weten, in de vergadering van andere constitutionnele Rijken is toegelaten. Ter wegneming van alle onzekerheid omtrent deze belangrijke vraag, is het wenschelijk geacht, dat in het reglement eene stellige bepaling desaangaande worde opgenomen.

Art. 5. Daar het thans nog van kracht zijnde voorloopig kiesreglement eerlang door eene definitive kieswet zal worden vervangen, is daarin door onderscheidene leden eene reden gevonden, om, in plaats van *het voorloopig kiesreglement*, bij voorkeur te lezen: *het bestaande kiesreglement.*

Overigens hebben ook meerdere leden zich niet kunnen vereenigen met de motiven der Commissie, om welke, voorbedachtelijk, luidens de memorie van toelichting, in het Iste hoofdstuk niet is gesproken van de eeds-aflegging der leden, en de vroegere bepaling van art. 4, volgens welke zij slechts na hunne beëediging zitting namen, is weggelaten. Naar de meening van die leden, zou het oude of elk ander daarmede gelijkstaand voorschrift de nuttige strekking hebben, om in zekere mate de mogelijke willekeur te beletten, waarmede de beëediging der leden in sommige gevallen van de zijde der Regering zou kunnen worden uitgesteld.

HOOFDSTUK II.

Art. 7. De redactie van dit artikel is eenigzins duister en onduidelijk gevonden. Volgens de memorie van toelichting heeft de Commissie alleen willen uitdrukken, dat, ingeval bij de opening der zitting geen enkel nieuw lid behoeft te worden toegelaten, alsdan onmiddellijk in de eerste bijeenkomst na de opening tot de keuze van een drietal voor de benoeming van den Voorzitter zal moeten worden overgegaan. Deze bedoeling van het artikel zou door eene gemakkelijke verandering der redactie duidelijker en boven allen twijfel uitgedrukt kunnen worden.

Art. 11. In twee afdeelingen is het aan sommige leden noodig of althans doelmatig voorgekomen, om aan de wijziging van dit artikel nog meerdere volledigheid te geven, door de bijvoeging, dat, bij ontstentenis of afwezigheid van den Voorzitter en van de twee met hem op de laatste voordragt geplaatste candidaten, het oudste lid in jaren het voorzitterschap bekleedt.

Art. 12. In vier afdeelingen is tegen de geheel nieuwe bepaling van de laatste zinsnede van dit artikel de bedenking gerezen, of deze bepaling niet strijdig zij met die van art. 84 der Grondwet, volgens welke de Voorzitter door den Koning benoemd wordt voor het volle tijdperk eener zitting, en welke derhalve aan de Kamer de bevoegdheid niet schijnt vrij te laten om, bij meer of minder langdurige verhindering van haren Voorzitter, het voorzitterschap als opengevallen te beschouwen, en den Koning door eene nieuwe voordragt als het ware tot eene nieuwe benoeming te noodzaken.

Het beginsel van ditzelfde voorschrift is daarenboven bestreden, op grond dat voor de tijdsbepaling, welke het onvermijdelijk vordert, niet dan een geheel willekeurige en juist daarom dikwijls onbillijke en met het beoogde doel strijdige maatstaf kan worden aangenomen. Elke tijdsbepaling toch is òf te lang, wanneer vooraf met genoegzame zekerheid kan worden voorzien, dat de ontstentenis van den Voorzitter tot op het gestelde tijdstip zal voortduren, òf te kort, indien hij welligt enkele dagen later in staat zal zijn zijne werkzaamheden als zoodanig te hervatten. — Is er eindelijk, vraagt men, geene tegenstrijdigheid in gelegen, den Voorzitter, wanneer hij, na eene ziekte van zes weken, zich niet genegen toont zijn ontslag te nemen, van het voorzitterschap vervallen te verklaren, en niet op gelijke wijze tegen hem te handelen, wanneer hij om andere redenen even lang van zijnen post afwezig mogt blijven?

Om deze redenen heeft de meerderheid der leden zich niet met de voorgestelde uitbreiding van art. 12 kunnen vereenigen, en is daarentegen van meening, dat èn de voorziening van het voorafgaande art. 11 èn het gegronde vermoeden, ook door de Commissie in hare memorie van toelichting erkend, dat de Voorzitter, zich al te lang verhinderd ziende aan de hem opgelegde verpligtingen te voldoen, in den regel zich genoopt zal gevoelen zijn ontslag te vragen, genoegzame waarborgen aanbieden voor eene goede en geregelde waarneming van het voorzitterschap.

Art. 14*a*. Ter gelegenheid van het onderzoek van het voorstel der Commissie met betrekking tot de benoeming van de ambtenaren ter griffie, is in eene der afdeelingen de wensch geuit, dat zoo spoedig mogelijk ook mogt worden overgegaan tot eene herziening der instructie voor den Griffier, in verband met de vastgestelde wijziging van het Reglement van Orde der Kamer.

HOOFDSTUK III.

Art. 21. Ter voorkoming van alle verzuim of willekeur is door sommige leden verlangd, dat aan het einde van dit artikel bepaald worde, dat de Voorzitter gehouden zal zijn de aldaar bedoelde kennisgeving in de *eerstvolgende* vergadering te doen.

Art. 24. Door meerdere leden is de slotbepaling van dit artikel, volgens welke de benoeming der commissien tot onderzoek der van regeringswege ingekomene stukken ten allen tijde door den Voorzitter zal geschieden, niet goedgekeurd. Het kan bij gewigtige vraagstukken van belang zijn, vooral ter voorkoming van langdurige discussien, dat de bedoelde commissien benoemd worden in overeenstemming met de denkwijze van de meerderheid der Kamer. Ook is het denkbaar, dat, bij het bestaan van staatkundige partijen, de Voorzitter, naar gelang hij aan deze of gene zij toegedaan, zijne keuze niet met volkomene onpartijdigheid zal inrigten. Uit dien hoofde schijnt het verkieslijk de benoeming der meerbedoelde commissien *facultatief* te laten, met dien verstande, dat, bijaldien de Vergadering er zich niet tegen verzet, de benoeming door den Voorzitter, in het tegenovergesteld geval door de Kamer zelve geschiede.

Art. 27*f*. Door sommige leden werd gevraagd, of, na eene motie van orde tot het doen sluiten der beraadslagingen, ook niet evenzeer aan de *rapporteurs* de gelegenheid door den Voorzitter behoort te worden gegeven om, des verkiezende, nog het woord te voeren? Daar toch bij elk uit te brengen verslag eene bepaalde conclusie aan de Vergadering moet worden voorgesteld, billijken dezelfde motiven dat ook ten hunnen aanzien hetzelfde voorschrift gelde.

Sommige leden verlangen tevens, dat ook in het Reglement wierd uitgemaakt, òf in het veronderstelde geval eener motie tot sluiting, nadat de hoofden der departementen enz. op uitnoodiging van den Voorzitter hebben gesproken, dan nog door de leden het woord mag worden gevraagd. Dit regt schijnt aan de leden te moeten blijven verzekerd, dewijl toch juist de nadere redenen der Ministers enz. voor enkele leden een antwoord zedelijkerwijze verpligtend kunnen maken.

Artt. 29 *en* 30. In onderscheidene afdeelingen is het behoud van deze beide artikelen, althans van het laatste, wenschelijk beschouwd. Men vreesde dat hunne weglating welligt eenigen twijfel zou kunnen doen ontstaan; terwijl hunne goede werking door de ondervinding was bewezen.

Art. 35. In alle afdeelingen heeft de meerderheid der leden zich wel kunnen vereenigen met de voorgestelde wijziging, in zooverre daardoor de herhaalde terugroeping van eenen spreker niet meer het gevolg zal kunnen hebben, dat aan dien spreker het woord ontnomen blijve

gedurende verscheidene zittingen, welke aan de beraadslagingen over hetzelfde onderwerp kunnen besteed worden. — Van den anderen kant echter achtte men de nieuwe bepaling der Commissie ook te streng, in zooverre als daaruit voortvloeit, dat soms de spreker tot het stilzwijgen zal verpligt zijn over geheel verschillende onderwerpen, waarover in dezelfde zitting kan worden beraadslaagd. Men is algemeen van gedachte, dat het ontnemen van het woord gedurende de beraadslagingen over het in behandeling zijnde onderwerp en in de vergadering waarin de spreker is teruggeroepen, toereikend zal zijn tot handhaving der orde en tot voorkoming van alle moeijelijkheid.

HOOFDSTUK IV.

Artt. 51 *en* 52. De meerderheid der leden in drie afdeelingen; alsmede eenige leden in de twee andere afdeelingen, verklaarden zich voor het behoud der oude artikelen, op grond dat de geringe tijdwinst, die men door de voorgestelde verandering verkrijgt, niet opweegt tegen het bezwaar, aan eene stemming over twee personen, onmiddellijk na twee vrije stemmingen, verbonden en door de Commisie zelve ook in hare nota van toelichting aangevoerd, dat namelijk zoo doende bij de beslissende keuze personen in aanmerking kunnen komen, aan wie slechts een gering getal der tegenwoordige leden de voorkeur heeft gegeven.

Door sommige leden werd het denkbeeld geopperd, om art. 50 in dier voege te wijzigen, dat onmiddellijk na één vrije stemming de keuze tot een vier- of zestal zou beperkt worden.

Tegenover deze beide beschouwingen is overigens door eenige leden de noodzakelijkheid aangetoond, om in ieder geval de wijze van verkiezing in de afdeelingen naar meer eenvoudige voorschriften te regelen, daar toch de opvolging van bepalingen, volgens welke stemmingen over vier of meer personen moeten plaats hebben, in de afdeelingen dikwijls onuitvoerbaar zullen zijn.

HOOFDSTUK V.

Artt. 58 *en* 59. Eenige leden wenschten deze beide artikelen van het bestaande reglement te behouden

Art. 61. Ten einde allen twijfel uit den weg te ruimen, achtte men het niet overbodig om in dit artikel ook bijzonder melding te maken van den Commies-griffier. Men drong te meer aan op deze vermelding, omdat daaruit, naar men meende, vooral de noodzakelijkheid zou kunnen blijken, om, overeenkomstig het voorstel der Commissie in art. 14a, ook den Commies-griffier door de Kamer zelve te laten benoemen.

HOOFDSTUK VI.

Artt. 73 *en volgende.* De voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde met betrekking tot den werkkring en de bevoegdheid van de rapporteurs der afdeelingen, hebben in alle afdeelingen een punt van bijzondere overweging uitgemaakt. Door de vergelijking van de bestaande reglementaire voorschriften met die van het aangeboden ontwerp is de groote meerderheid der leden tot de overtuiging gebragt, dat het vaststellen der ontworpene wijzigingen om verschillende redenen onraadzaam en hoogst bedenkelijk moet worden geacht.

Dit gevoelen der meerderheid is in de eerste plaats gegrond op de beschouwing, dat, wanneer het stelsel van zelfstandige en geheel onafhankelijke rapporteurs, zoo als dat door de Commissie in dit hoofdstuk van het concept-reglement is aangenomen, toepassing mogt erlangen, alsdan het geheel voorbereidend onderzoek in de afdeelingen, hetwelk krachtens de Grondwet moet plaats hebben, als het ware tot niets zal worden gebragt, althans zijn nut grootendeels zal verliezen, en niet meer aan het beoogde doel zal kunnen blijven beantwoorden.

Immers dat onderzoek in de afdeelingen heeft een tweevoudig doel:

Vooreerst, dat elk lid der Kamer bekend worde, zooveel mogelijk, met de denkbeelden en meeningen zijner medeleden. Dit heeft de hoogst nuttige strekking om de voorgedragene wetten en gedane voorstellen van alle zijden te laten beschouwen, dat het voor en tegen duidelijk uitkome, en dat bij de beraadslagingen in de openbare zittingen in den regel geene redenen tot ondersteuning of geene bezwaren tot verwerping worden voorgedragen, die niet reeds vooraf aan de geheele Kamer bekend zijn geworden en door al de leden opzettelijk overwogen hebben kunnen worden.

Dit doel nu wordt door de tegenwoordige wijze van behandeling zooveel doenlijk bereikt. Thans zijn de rapporteurs verpligt de denkbeelden, in hunne afdeelingen geopperd, getrouwelijk over te brengen, en daarvan wordt een algemeen verslag opgemaakt, hetwelk dan ook te regt kan beschouwd worden eene beoordeeling der afdeelingen te bevatten.

Maar zullen de rapporteurs voortaan, overeenkomstig de beginselen der Commissie, niet meer gehouden zijn in hun verslag de denkbeelden en de gevoelens van de leden hunner afdeelingen op te nemen; zullen zij alleen uit de beraadslagingen in hunne sectien voor zich, tot vorming van hunne eigene meening, licht moeten trachten te verkrijgen; zullen zij het algemeen verslag geheel naar hun eigen oordeel mogen inrigten en op hunne eigene zienswijze de conclusien doen rusten, die zij bij dat verslag zullen moeten voegen: — dan ook zullen noodwendig al de voordeelen van het voorbereidend onderzoek in de afdeelingen geheel verloren gaan. Alles toch wat in de afdeelingen is overwogen in strijd met het gevoelen der rapporteurs, het moge over het behandelde onderwerp licht aanbrengen al dan niet, dat alles zal door de rapporteurs, die hun verslag naar eigen oordeel inrigten, meestentijds niet worden opgenomen. Zoo zal het verslag altijd eene oneindig meer eenzijdige beoordeeling der voorstellen, dan tot nu toe het geval is geweest, bevatten: menig goed denkbeeld, in de afdeelingen uitgebragt, zal onbekend blijven aan de Kamer, alleen omdat het niet overeenkomt met de begrippen der rapporteurs, en dat wel niettegenstaande de mogelijkheid zeer aannemelijk is, dat juist die denkbeelden, welke in het verslag geheel ter zijde zijn gelaten, in gewigt en belangrijkheid de hoogste waarde bezitten, en op de overtuiging der Kamer grooten invloed zouden kunnen uitoefenen.

In één woord, als de rapporteurs hun verslag geheel naar eigen oordeel zullen mogen opmaken, en daarbij conclusien zullen nemen overeenkomstig hunne persoonlijke beschouwingen, dan zullen de rapporteurs niet meer voor de afdeelingen bestaan, maar de afdeelingen voor de rapporteurs; dan zullen de leden der Kamer uit dat verslag nimmer de denkwijze der meerderheid kunnen opmaken, maar zij zullen alleen de denkwijze van vijf rapporteurs kennen, denkwijze die dikwijls juist in strijd kan zijn met het gevoelen der meerderheid. De gegrondheid van deze beschouwingen wordt zoozeer gevoeld, dat zelfs vele der voorstanders van het stelsel der Commissie het wenschelijk achten te bepalen, dat de rapporteurs in hun verslag minstens verpligt zullen zijn een kort overzigt of *analyse* van het verhandelde in de afdeelingen mede te deelen.

Het *tweede* doel, aan het onderzoek in de afdeelingen verbonden, is daarin gelegen, dat aan de Regering alle bezwaren, alle bedenkingen bekend worden, die tegen hare voorstellen bij de Kamer zijn opgerezen; dat de Regering langs dien weg in staat wordt gesteld hare voordragten naar aanleiding van de geopperde bezwaren en bedenkingen te wijzigen en te verbeteren, of daartegen hare gronden te doen kennen, of des noods, als hare voorstellen volstrekt geene goedkeuring hebben gevonden, die voorstellen te kunnen intrekken. — Deze voorbereidende onderhandeling der Regering met de Kamer, die wisseling van gevoelens tusschen de Regering en de afdeelingen is ongetwijfeld hoogst bevorderlijk aan het *gemeen overleg* tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging, hetwelk den grondslag uitmaakt van onze wetgeving, en aan die innige overeenstemming, die de Regering tot nationale kracht maakt.

Dat gemeen overleg nu, die grondwettige voorwaarde, waaraan de uitoefening van onze wetgevende mag is ondergeschikt, zou door de aanneming van de zelfstandige en geheel onafhankelijke rapporteurs der Commissie, eveneens zoo goed als vernietigd worden.

Volgens de memorie van toelichting toch, zal het nieuwe stelsel voor onmiddellijk gevolg hebben, dat de schriftelijke antwoorden van de zijde der Regering en het houden van een tweede onderzoek in de afdeelingen in ieder geval zullen komen te vervallen; terwijl in diezelfde memorie van toelichting de voorgestelde rigting van de voorafgaande beoordeeling der voorstellen van wet ook uit dien hoofde bijzonder wordt aangeprezen, dat zij de openbare beraadslagingen in belangrijkheid zal doen winnen, en deze alleen over het lot, over de aanneming of verwerping der wet zal doen beslissen.

Intusschen heeft de meerderheid der leden zich ook met die gronden der Commissie niet kunnen vereenigen. Zij hebben zich niet kunnen doordringen van het hooge nut, hetwelk er, volgens de meening der Commissie, in gelegen zoude zijn, om aan de Regering altijd de gelegenheid te benemen om, in overeenstemming met de uitgedrukte wenschen der Kamer, eene wets-voordragt te wijzigen, te verbeteren of geheel in te trekken, en het regt tot wijziging uitsluitend aan de Kamer toe te kennen. Er kunnen integendeel zich gevallen voordoen, dat zelfs in het algemeen belang, de intrekking eener wet door de Regering, ter voorkoming van openbare discussien, oneindig wenschelijker zij dan de verwerping der wet door de Kamer.

Het is bovendien aan de meerderheid der leden voorgekomen, dat de stelling der Commissie, dat thans met het bestaande Reglement het lot van elke wet zoo goed als beslist wordt in de afdeelingen, niet zoo algemeen geldt, als de Commissie wel schijnt te veronderstellen. Immers de ondervinding heeft meermalen geleerd, dat de eindstemming over eene wet, na de openbare beraadslaging, eene geheel andere uitkomst opleverde dan hare beoordeeling in de afdeelingen aanvankelijk kon doen verwachten.

Evenzoo is meer bijzonder tegengesproken de bewering, dat het voorgestelde stelsel onafscheidbaar en als het ware een natuurlijk uitvloeisel van het thans erkende regt van amendement zoude zijn. Men beschouwde integendeel het tegenwoordige stelsel van rapporteurs volkomen bestaanbaar met dat regt, daar toch juist de naauwkeurige overbrenging van de meest gewigtige bedenkingen, in de afdeelingen overwogen, het voorstellen alleen van die amendementen, waarvan zoo de noodzakelijkheid of nuttigheid is gebleken, zal uitlokken.

Buiten en behalve deze verschillende beschouwingen, heeft men ook nog vele redenen gevonden om zich niet met het stelsel der Commissie te vereenigen, in de moeijelijkheden waarmede de werking van het nieuwe stelsel zal gepaard gaan, en in de schadelijke gevolgen, die daaruit hoogst waarschijnlijk zullen voortvloeijen voor eene goede en rigtige behandeling der zaken aan de beroeijenissen der Kamer toevertrouwd. Bij het gering gevolg, hetwelk het onderzoek in de afdeelingen zal opleveren, zal de ijver der leden, om aan dat onderzoek deel te nemen al spoedig meer en meer verflaauwen. De leden die met de zware taak van rapporteur niet wenschen belast te worden, zullen niet in de afdeelingen verschijnen; die, welke reeds tot rapporteur benoemd zijn, zullen den tijd niet beschikbaar hebben om de overwegingen over andere onderwerpen geregeld bij te wonen.

Herziening van het Reglement van Orde.
(Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs over de voorgestelde Wijzigingen.)

De nadeelige invloed van het stelsel in dit opzigt, is dan ook reeds in België, naar men meent te weten, sedert geruimen tijd ondervonden. — Voorts zal het werk niet bespoedigd, maar veeleer vertraagd worden. De rapporteurs zullen bij belangrijke wetten nog veel meer tijd dan thans benoodigd hebben om hunne gemotiveerde verslagen en conclusien uit te brengen. — Wijders zullen slechts weinige leden zich in staat gevoelen tot vervulling van die moeijelijke taak, doch deze zullen dan ook welligt eenen te grooten invloed, hetzij op de Kamer, hetzij op de Regering, verkrijgen. — Eindelijk zal het nieuwe stelsel der commissie, mogt het aangenomen worden, waarschijnlijk zelfs invloed uitoefenen op de zamenstelling der Kamer. Mannen met speciale kennis begaafd, doch welke geene eigenlijk geleerde opvoeding hebben genoten en de gaaf niet bezitten om zich gemakkelijk voor de vuist uit te drukken, zullen zich niet meer in de Kamer doen benoemen, want hunne particle kundigheden zullen er toch zonder nut zijn.

Op grond van al de hiervoren ontwikkelde bezwaren, alsmede omdat het allezins wenschelijk voorkomt, dat de leden, die geen deel hebben gemaakt van de vorige Kamer, eerst de werking van het bestaande Reglement, in zooverre dit niet noodzakelijk moet veranderd of aangevuld worden, mogen leeren kennen, — heeft de meerderheid der leden allerstelligst verklaard, dat zij zich voor alsnog met het stelsel van rapporteurs, door de Commissie voorgesteld, in geenen deele kan vereenigen. Niettegenstaande deze stellige verklaring, is echter het onderzoek van de afzonderlijke artikelen van het VIde hoofdstuk in de afdeelingen voortgezet.

Art. 73. Door de meerderheid der leden is de bepaling van dit artikel, volgens welke de rapporteur altijd na den afloop der overweging moet worden benoemd, ten sterkste afgekeurd. Deze afkeuring wordt op verschillende redenen gegrond. — In de eerste plaats is het ongetwijfeld noodig, dat de rapporteurs naauwkeurig aanteekening houden van de overwegingen, van de denkbeelden en motiven, door de verschillende leden voor of tegen het voorstel aangevoerd. Indien nu in ieder geval de rapporteur na de overweging zal moeten benoemd worden, zal ook ieder lid tot het houden van zoodanige aanteekening verpligt zijn, hetgeen niet zelden, vreest men, de grondige overweging der voorstellen, en de vrije wisseling van gedachten zal belemmeren. Bovendien moet de rapporteur, wiens pligt het is op de in zijne afdeeling ontwikkelde meeningen getrouwelijk te letten, het regt hebben om aan een of ander lid bepaalde ophelderingen te vragen. Zal nu dit regt niet onmogelijk worden, of althans niet het onderzoek noodeloos vertragen en bemoeijelijken, wanneer aan de leden gedurende de gansche overwegingen nog onbekend is, wie hunner met het verslag zal worden belast?

Voor het stelsel der Commissie werd echter door eenige leden beweerd, dat de benoeming van den rapporteur *na de overweging* dit groote voordeel medebrengt, dat de leden die belangrijke taak altijd zullen kunnen opdragen aan hen, die zich in den loop der overwegingen hebben doen kennen daartoe met betrekking tot het behandelde onderwerp het meest geschikt te zijn. Doch tegen deze redenering is wederom aangemerkt, dat de taak van rapporteur dikwijls met veel moeite, last en omslag gepaard gaat, en het daarom wel te voorzien is, dat ook dikwijls zij, die daarvoor het meest geschikt zouden zijn uit hoofde van hunne bijzondere bekendheid met het behandelde onderwerp, aan de overwegingen slechts spaarzaam deel zullen nemen, ten einde zich alzoo aan eene benoeming tot rapporteur te onttrekken. Hierdoor zou ongetwijfeld het voorbereidend onderzoek, bij het gemis der meer bijzondere kennis van sommige leden, veel van zijne belangrijkheid verliezen.

Met deze laatste beschouwing werd ook nog evenzeer bestreden het denkbeeld van enkele leden, om den rapporteur te benoemen na de overweging over de algemeene strekking der voorstellen.

Art. 73a. Deze bepaling is aan vele leden ondoelmatig voorgekomen. Tot dusverre is immer door de leden ten opzigte van het verdeelen der uit te brengen rapporten met de meeste inschikkelijkheid voor elkander gehandeld. Eene bepaling als de voorgestelde, die het op zich nemen van twee rapporten verpligtend doet zijn, zou welligt op die goede verstandhouding inbreuk kunnen maken. De aard en omvang der verslagen is zeer verschillend. De onderlinge welwillendheid der leden kan dan ook het best deze aangelegenheid regelen.

Art. 76. In eene afdeeling werd gevraagd hoe deze commissie van rapporteurs zal bijeenkomen. Men wenschte, in het belang der orde, uitdrukkelijk te bepalen, dat zij op uitnoodiging van den Voorzitter zal vergaderen.

Art. 77c. Onderscheidene leden waren van meening, dat het verslag der commissie van rapporteurs altijd na de vaststelling aan de Regering behoort te worden medegedeeld. Deze mededeeling, welke trouwens volkomen strookt met de zoozeer wenschelijke overeenstemming tusschen Regering en Vertegenwoordiging, als ook met de waardigheid der kroon, van wie toch in den regel alle wets-voordragten uitgaan, zal de Regering in staat stellen hare voorstellen te wijzigen en te verbeteren, naar aanleiding van de daartegen aangevoerde bezwaren, en bedacht te zijn op de gedragslijn, die zij, in het geval eener verwerping door de Kamer, zal vermeenen te moeten volgen.

Art. 77e. De tijdruimte tusschen het uitbrengen van het verslag en den dag der beraadslagingen is aan enkele leden te kort toegeschenen, daar het toch zal kunnen gebeuren dat het verslag slechts zeer kort vóór den bepaalden dag aan de leden wordt rondgedeeld. Men wenschte dus liever, in overeenstemming met het oude art. 84, bepaald te zien, dat de beraadslaging niet dan twee maal 24 uren *na de ronddeeling van het verslag* kan worden vastgesteld.

In twee afdeelingen is het ook onraadzaam geacht om, even als uit dit artikel volgt, in ieder geval den weg tot een tweede onderzoek na het uitgebragte verslag der commissie van rapporteurs, onvoorwaardelijk af te snijden. Dat verslag toch kan het vragen van nadere inlichtingen aan de Regering noodzakelijk maken; daarin kunnen redenen gevonden worden om de mededeeling van stukken of andere opgaven te vragen, die niet altijd door de rapporteurs zelven in de zitting kunnen gegeven worden. Een nader onderzoek na het uitgebragte verslag der commissie zal ook in gewigtige zaken kunnen leiden tot beter verstand der beschouwingen en der conclusien van de rapporteurs, en alzoo het voorstellen van vele misschien onnoodige amendementen voorkomen. Om deze redenen wenscht men de peremptoire bepaling van het voorgesteld artikel te zien wijzigen, in dier voege, dat een tweede onderzoek in de afdeelingen, na het uitbrengen van het verslag, des noods kunne plaats hebben.

Art. 77*l*. In eene der afdeelingen is er groot bewaar in gevonden, dat na de stemming over de amendementen en sub-amendementen en de gewijzigde of niet gewijzigde artikelen, onmiddellijk zal worden overgegaan tot de stemming over het voorstel in zijn geheel. Indien toch vele amendementen gedurende de beraadslagingen zijn voorgesteld, waarvan sommige zijn aangenomen, andere verworpen, kan het ligt gebeuren, dat door de invoeging van verschillende wijzigingen de algemeene strekking van de wet ook eene gedeeltelijke verandering hebbe ondergaan, of dat er strijd zij ontstaan tusschen de afzonderlijke bepalingen der wet. Men beschouwde het daarom van groot belang, ter dezer plaatse in het reglement een voorschrift op te nemen, overeenstemmende met art. 45 van het reglement der Belgische kamer, volgens hetwelk de eindstemming over de wet in haar geheel niet dan *op den volgenden dag* na de stemming over de artikelen zoude mogen plaats hebben, ten einde zoo doende aan de leden de gelegenheid te laten de verschillende aangenomene amendementen onderling, en zoowel met de afzonderlijke bepalingen als met de algemeene strekking van het voorstel nader te vergelijken, en vóór de stemming over het geheel nog zoodanige wijziging voor te stellen als tot den goeden zamenhang van het voorstel mogt noodig zijn.

HOOFDSTUK VII.

Vele leden wenschten, dat, met wijziging van het opschrift, in dit hoofdstuk ook in het bijzonder dient gehandeld te worden over andere voorstellen, dan die welke ingevolge artt. 110 en 111 der Grondwet kunnen gedaan worden, als bijv. voorstellen tot toepassing van het regt van enquête, voorstellen tot herziening van het reglement, en meer andere, over welk onderwerp ook.

Art. 89. Door eenige leden werd de voorkeur gegeven aan het oude art. 89, omdat zij uit de voorgestelde wijziging meenden te moeten afleiden, dat in het vervolg het opmaken van eene memorie van toelichting verpligtend zal zijn, terwijl het hun doelmatiger voorkwam zulks, even als tot dusverre, aan het oordeel der voorstellers over te laten. Deze bemerking werd echter gemaakt met het denkbeeld, dat art. 89 niet alleen toepassing zal erlangen ten aanzien van de voorstellen ingevolge artt. 110 en 111 der Grondwet te doen, welke wel altijd in eene schriftelijke memorie zullen dienen toegelicht te worden, maar ook ten aanzien van alle andere voorstellen, waarvan men wenschte in dit hoofdstuk gehandeld te zien.

Art. 90. Tegen de zoogenaamde *prise en considération* bij dit artikel voorgeschreven, zijn door meerdere leden nagenoeg dezelfde bezwaren aangevoerd, die men reeds bij de vroegere herziening van het reglement daartegen heeft doen gelden. Men meende namelijk, dat daarin eene ongrondwettige ongelijkheid van regt is gelegen, vermits toch zoo doende, in strijd met de bepaling van art. 111 der Grondwet, de voorstellen der leden niet gelijkgesteld worden aan de voorstellen der Regering, en niet op dezelfde wijze als deze worden onderzocht; op welke bedenking echter is geantwoord, dat de Grondwet in art. 106 alleen in het algemeen eene overweging in de afdeelingen voorschrijft, en dus de Kamer volkomen bevoegd is om deze overweging zoodanig te regelen, als zij voor ieder geval oirbaar en noodzakelijk acht.

Enkele leden zagen in het bedoelde voorloopig onderzoek minder eene veronachtzaming der Grondwet, dan wel eene krenking der waardigheid van de Kamer; zij waren van oordeel, dat de voorstellen der leden aan zoodanige voorafgaande *censuur* der afdeelingen niet behooren te worden onderworpen. Hiertegen is echter van de andere zijde aangemerkt, dat juist het belang der voorstellers en de waardigheid der Kamer soms kunnen vorderen, dat een voorstel, hetwelk als minder doordacht of ontijdig moest beschouwd worden, niet in overweging worde genomen, en dat in allen gevalle de eigenlijke beslissing over de noodzakelijkheid eener behandeling *au fond* van het voorstel door de Kamer in openbare vergadering, niet door de afdeelingen genomen worde.

In eene der afdeelingen werd ook nog de tusschenvoeging, aan het slot van het artikel, van het woord *mede* verlangd, ten einde duidelijk blijke, dat, ofschoon de commissie van rapporteurs in overleg met de voorstellers zal mogen treden, daardoor evenwel het overleg met de hoofden der ministeriele departementen niet is uitgesloten.

In dezelfde afdeeling werd het daarenboven als hoogst raadzaam en

Herziening van het Reglement van Orde.
(Memorie van Beantwoording van het Algemeen Verslag.)

noodzakelijk beschouwd, dat ook de mededeeling aan de Regering van de voorstellen bij dit artikel bedoeld, uitdrukkelijk worde voorgeschreven. Het gemeen overleg, hetwelk de gansche uitoefening der wetgevende magt moet beheerschen, en de goedkeuring, welke aan elk zoodanig voorstel door den Koning moet worden gegeven, schijnen zulke voorafgaande mededeeling gebiedend te vorderen.

Art. 91a. Uit de slotbepaling van dit artikel is het eenigzins onduidelijk, wanneer de Ministers, zoo zij tegenwoordig zijn en aan hen vragen worden gedaan, waarop zij niet verkiezen dadelijk de verlangde inlichtingen te geven, daartoe gehouden zullen zijn; en om alle willekeurige uitstellen te beletten, wenschte men derhalve, dat ook in dat geval door de Kamer een dag bepaald worde, waarop de Ministers zullen moeten antwoorden.

In ditzelfde artikel is ook in een ander opzigt eenige onduidelijkheid gevonden, waaruit het denkbeeld zou kunnen ontstaan, dat de leden bij het vragen van verlof aan de Kamer tot het doen van interpellatien aan de Ministers niet alleen het onderwerp, waarover zij inlichtingen verlangen, maar ook zelfs bepaaldelijk de vragen, die zij voornemens zijn te stellen, zouden moeten aanduiden. Daar dit echter de bedoeling van het artikel niet kan zijn, verlangde men aan het einde van den eersten volzin bij voorkeur te lezen: *van vragen.*

HOOFDSTUK VIII.

Art. 94. Meerdere leden achten het onvoorzigtig af te wijken van de bepaling van het oude artikel, waarbij het drukken van het ontwerp der Commissie *alléén voor de leden* is toegelaten. Het ontwerp van het adres van antwoord der Kamer op de troonrede mag toch, naar inzien van die leden, niet gelijkgesteld worden met elk ander voorstel: de waardigheid des Konings, voor wien het antwoord bestemd is, vordert dat men de voorbereidende bearbeiding van zoodanig adres met eenige geheimhouding behandele, te meer omdat het werk der commissie nimmer vergezeld gaat van eene memorie van toelichting, en dus al ligtelijk, wanneer daaraan te veel openbaarheid wierd gegeven, tot verkeerde beoordeeling zoude kunnen leiden.

HOOFDSTUK IX.

Art. 102. De voorgestelde wijziging vond in sommige afdeelingen eenigen tegenstand, op grond, dat de benoeming van nieuwe commissien bij elke vernieuwing der sectien dáárom minder raadzaam zou zijn, omdat later ingekomene verzoekschriften in zoodanig naauw verband met vroegere stukken staan, dat het van het hoogste belang kan wezen om deze stukken door dezelfde leden te laten onderzoeken. Men stelde zich dus eene betere werking voor van eene voordurende commissie voor het tijdperk eener zitting, en door enkele leden werd het denkbeeld geopperd om daartoe zooveel mogelijk de jongste leden der Vergadering te benoemen.

Art. 105. Naar de meening van sommige leden, bestaat er geene volstrekte noodzakelijkheid om het hier bedoelde onderzoek altijd zonder eenige uitzondering te doen plaats hebben. Het zou dus juister zijn het voorschrift van dit artikel in minder gebiedenden vorm te vervatten, en eenvoudig de bevoegdheid aan de commissie toe te kennen om, zulks geraden achtende, zoodanig onderzoek te bewerkstelligen.

Eenige leden verlangden ook, tot meerderen waarborg, dat gedeelte van het bestaande art. 105 te behouden, waarbij *de tusschenkomst van den Voorzitter* wordt vereischt.

Andere leden gaven nog in bedenking, of het in de gegevene omstandigheden niet raadzamer zoude zijn, het bedoelde onderzoek niet uitdrukkelijk aan de commissie voor de verzoekschriften op te dragen, ten einde zoo doende niet de wettelijke regeling van het regt van *enquête* vooruit te loopen, waarbij misschien andere voorschriften zullen noodig geacht worden.

HOOFDSTUK XI.

Art. 114. Dit artikel voorziet niet in het geval, dat een lid zijn ontslag wil nemen, tijdens de zitting der Kamer gesloten is. Algemeen wenscht men derhalve in het Reglement te bepalen, dat in zoodanig geval de leden, die hun ontslag nemen, daarvan kennis geven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

SLOTBEPALING.

Ten laatste werd nog in onderscheidene afdeelingen door meerdere leden nuttig geoordeeld, om ook bij wijze van additionnele artikelen eenige bepalingen vast te stellen omtrent nadere herzieningen van het Reglement, waarvan in de toekomst de noodzakelijkheid zal kunnen blijken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 12den Maart 1849.

De Commissie van Rapporteurs voor het voorstel tot herziening van het Reglement van Orde is, na kennis te hebben genomen van den inhoud der Memorie van Beantwoording en van de daarbij gevoegde Nota van Wijzigingen, die de Commissie tot Herziening onder dagteekening van heden heeft ingezonden, van oordeel geweest dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde voorstel moet worden beschouwd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 15den Maart 1849.

Borret.
Ter Brugge Hugenholtz.
Van Dam van Isselt.
Van Rijckevorsel.
Thorbecke.

[XII. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *der bedenkingen, vervat in het Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs omtrent de in het Reglement van Orde der Kamer voorgestelde wijzigingen.*

De Commissie tot herziening van het Reglement van Orde der Kamer heeft met belangstelling kennis genomen van het Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent den uitslag der overweging in de afdeelingen van hare in de zitting der Kamer van den 1sten Maart jl. overgelegde voorstellen.

Wij hebben onzen arbeid met naauwgezetheid aan de daartegen ingebragte bedenkingen getoetst, en waar die bedenkingen ons gegrond toeschenen, gaarne de vroeger gedane voorstellen gewijzigd. Telkens daarentegen, wanneer de gemaakte tegenwerpingen ons niet konden overtuigen, dat onze voorstellen op verkeerde inzigten berustten omtrent den loop, dien de werkzaamheden der Kamer onder de vernieuwde Grondwet behooren te hebben, hebben wij bij die voorstellen volhard. Wij meenden voor alle zoodanige gevallen de beslissing aan de Kamer zelve te moeten overlaten, die bij de openbare beraadslaging over het gewijzigd Reglement van Orde het voor en tegen nog nader zal hooren ontvouwen, en bij het gebruik maken van het middel van amendement door niet met de Commissie eenstemmig denkende leden, gelegenheid zal hebben tot het vellen van een eindoordeel over elk betwist of betwistbaar punt.

In het vooruitzigt dier openbare beraadslaging, waarbij alle hier in aanmerking komende bijzonderheden opzettelijk ter sprake kunnen worden gebragt, heeft uwe Commissie gemeend, bij de tegenwoordige memorie van antwoord zeer kort te kunnen zijn, en zich zelfs voor de meeste nader in het gedane voorstel gebragte wijzigingen blootelijk te kunnen gedragen aan de hierbij gevoegde nota. Ook zijn wij geenszins in eene opzettelijke wederlegging getreden van al de bedenkingen, die in het Verslag der Commissie van Rapporteurs voorkomen en ons minder gegrond toeschenen. Bij het bestaan der noodzakelijkheid om tot de spoedige invoering van een gewijzigd Reglement van Orde te geraken, vleide onze Commissie zich voor de kortheid van haar antwoord verschooning te zullen vinden in de kortheid van den tijd, dien zij te harer beschikking had. Alleen voor zooverre in het Verslag der Commissie van Rapporteurs dat gedeelte onzer voorstellen bestreden is, 't welk wij als het hoofdpunt van geheel de tegenwoordige herziening van het Reglement van Orde en tevens als eene voor de toekomst der Tweede Kamer zeer gewigtige zaak beschouwen, gevoelden wij ons, ook tot nadere toelichting van ons gevoelen, verpligt in meerdere ontwikkeling te treden. Eindelijk hebben wij, zoo als hieronder blijken zal, ons beijverd, over enkele punten van minder gewigt de opheldering te geven, die ons voorkwamen in de afdeelingen verlangd te zijn.

HOOFDSTUK I.

Art. 2. Daar de Commissie van het beginsel is uitgegaan, dat alle benoemde leden der Kamer de praesumptie voor zich hebben van wettig gekozen te zijn, tot dat het tegendeel is beslist, kan zij de voorgestelde onderscheiding tusschen *verkozene* en *reeds toegelatene* leden niet in het tegenwoordig artikel opnemen.

In den 2den regel van dat artikel heeft de Commissie, om aan de gemaakte bedenking te gemoet te komen, het woord *tijdelijke* doen wegvallen. Het is altijd de Voorzitter van het oogenblik, hetzij dan de *tijdelijke*, hetzij de *definitive*, die de commissie of commissien tot onderzoek der geloofsbrieven benoemt. Zoo men in de laatste zinsnede van het artikel niet ook aan den definitiven Voorzitter kon denken, zou art. 6 van het bestaande Reglement van Orde niet geheel kunnen wegvallen.

Art. 3. Naar het aangenomen beginsel, moet het aan ieder lid vrijstaan, om bij de beraadslaging over zijne toelating tegenwoordig te zijn, en kan hem dus ook het regt niet betwist worden, om over een tot zijne verkiezing betrekkelijk feit opheldering te geven. Aan zijn gevoel van kieschheid moet het overgelaten worden, in hoeverre hij van dit regt gebruik zal maken.

Art. 5. Elke wijziging van het artikel in den aangeduiden zin zou inderdaad vooruitloopen zijn op hetgeen eene volgende kieswet zou kunnen voorschrijven of onbeslist laten.

HOOFDSTUK III.

Art. 27a. De Commissie heeft de in de afdeelingen voorgestelde redactie van het artikel te liever tot de hare gemaakt, omdat ook zij het van belang acht te doen uitkomen, in welke orde het woord

steeds moet worden verleend. Hij, die het voor een persoonlijk feit vraagt, gaat altijd voor; daarop volgt degene, die eene motie van orde wil doen, en in de derde plaats degene, die over de vaststelling van het vraagpunt wil spreken.

Art. 27f. Nadat de Ministers gesproken hebben, kan, in het bij dit artikel bedoelde geval, een lid het woord vragen voor een persoonlijk feit, hetgeen, blijkens het zoo even aangemerkte, altijd voorgaat, en dus ook aan het in omvraag brengen der motie van orde tot het doen sluiten der beraadslaging. Eene heropening dier beraadslaging, nadat de Kamer de motie van orde tot sluiting heeft aangenomen, is echter ondenkbaar.

De Commissie blijft bij het gevoelen, dat de *artt.* 29 *en* 30 zonder ongerief kunnen wegvallen. Nu men mag aannemen, dat het voorlezen van geschreven redevoeringen hoe langer hoe zeldzamer worden zal, moet voortaan ook het verwisselen van spreekbeurten slechts zeer zelden te pas komen, en waar dit nog het geval zal zijn, zal de zaak zich van zelve regelen.

HOOFDSTUK IV.

Artt. 51 *en* 52. Daar de meerderheid het behoud der tegenwoordige wijze van stemmen bij het doen van keuzen of voordragten van personen schijnt te verlangen, en het daarbij toch niet veel meer dan een vraagpunt van vorm geldt, kon er geene overwegende zwarigheid bestaan, om op dit punt het Reglement van Orde onveranderd te laten.

HOOFDSTUK VI.

Bij de overtuiging, die onze Commissie bezielt, dat door de aanneming van hare voorstellen omtrent den werkkring en de bevoegdheid der rapporteurs van de afdeelingen wezenlijke verbeteringen zouden worden ingevoerd en tevens beantwoord worden aan hetgeen, onder de heersehappij der gewijzigde Grondwet, de roeping der Tweede Kamer medebrengt, heeft het der Commissie leed moeten doen, dat dit gedeelte harer voorstellen tot zooveel bedenking aanleiding heeft gegeven. Zij blijft zich echter vleijen, dat de meerderheid der leden, bij nadere overweging omtrent dit zeer gewigtig punt, nog tot gunstiger gedachten komen zal, en zulks te meer, omdat, naar het verslag der Commissie van Rapporteurs te oordeelen, in de afdeelingen eensdeels de tegenwoordige wijze van voorbereidende bearbeiding der wets-voorstellen in een al te gunstig daglicht is gesteld; anderdeels, de dezerzijds gedane voorstellen in zooverre zijn miskend, als men zich daaruit voort te vloeijen zeer nadeelige gevolgen heeft voorgespiegeld, die, naar ons oordeel, geenszins te duchten zijn; terwijl men dan in de derde plaats te zeer uit het oog schijnt te hebben verloren, dat het aangeprezen nieuwe stelsel een eigenaardig uitvloeisel is van de aanmerkelijke uitbreiding, die de werkkring der Kamer, ten gevolge der toekenning van het regt van amendement, verkregen heeft. Men vergunne der Commissie deze drie punten nog eenigzins nader toe te lichten, waarbij van zelf het een en ander zal voorkomen, geschikt om haar stelsel voor miskenning te vrijwaren.

Van de zijde der bestrijders van het voorgedragen stelsel wordt op den voorgrond gesteld, dat, onder de werking van het tegenwoordig Reglement van Orde, de rapporteurs verpligt zijn, om de denkbeelden in hunne afdeelingen over een behandeld voorstel geopperd, getrouwelijk over te brengen, en in een algemeen verslag te verzamelen. Zij achten het een der groote voordeelen van de tegenwoordige wijze van werken, dat bij de openbare beraadslaging geene reden tot ondersteuning, geen grond van verwerping kan worden aangevoerd, die niet reeds vooraf door het bedoeld verslag ter kennis van al de leden is gekomen. Daargelaten of hierin werkelijk een voordeel gelegen is, en of bij zulk eene wijze van handelen de openbare beraadslaging, waarbij dan hoegenaamd niets nieuws zou kunnen worden te berde gebragt, niet veel van hare belangrijkheid verliezen zou, kan de Commissie hare meening niet ontveinzen, dat deze wijze van voorstellen der zaak haar voorkomt op te groote vooringenomenheid met het bestaande te berusten. Wanneer dat doen kennen van alle mogelijke bedenkingen het hoofddoel moest zijn, dan behoorde de Kamer terug te keeren tot het verworpen stelsel der vijf processen-verbaal, in welke stukken ook voor elke geheel individuele meening, al werd zij door volstrekt niemand gedeeld, eene plaats gevonden werd. Maar juist omdat de ondervinding geleerd had, dat bij die wijze van handelen aan de individuele meeningen een gewigt werd toegekend, waarop zij in dien vroegsten stand der overweging geene aanspraak konden maken; juist omdat het gebleken was, hoe dikwijls daardoor zoowel de Regering als de Kamer op een dwaalweg gebragt werd, heeft men in de laatste jaren de hier in aanmerking komende bepalingen van het Reglement van Orde zoodanig trachten te wijzigen, dat de verslagen van het verhandelde in de afdeelingen eenige meerdere eenheid, eenigen zamenhang verkregen. Van daar ook de instelling der rapporteurs, zoo als die thans bestaat. Deze rapporteurs echter zijn bij hunnen arbeid volstrekt aan geen regel gebonden. Zij hebben den naam niet van zelfstandig, doch handelen echter naar eigen goeddunken. Zij mogen, met enkele uitzonderingen, de in de afdeelingen gemaakte aanmerkingen alle in hunne Commissie overbrengen; maar het is er zeer verre af, dat zij die alle in hun verslag opnemen, en dus ter kennis der overige leden brengen. Integendeel zijn zij gewoon die te ziften, te verwerpen wat hun onbelangrijk of onjuist voorkomt, of ook wel tot het opnemen in het verslag te besluiten van gevoelens, die zij volstrekt niet deelen, alleen omdat zoodanige gevoelens bij een zeker aantal leden ondersteuning hebben gevonden. Zoo doende wordt het verslag noch een getrouw proces-verbaal van het verhandelde in de afdeelingen, noch het gewrocht van de eigene beoordeeling der rapporteurs. Het zweemt, naar mate van de zamenstelling der commissie van rapporteurs, nu eens meer naar het eene, dan naar het andere. Het bevat geenszins eene getrouwe statistiek van het verhandelde in de afdeelingen, en is evenmin geschikt aan de daaropvolgende beraadslagingen eenheid bij te zetten of de aandacht der leden tot de hoofdpunten te bepalen. Integendeel geeft het maar al te dikwijls aanleiding tot afwijking; terwijl tevens de uitkomst niet zelden bewijst, dat de meerderheid der Kamer over de hoofdzaak anders denkt, dan men uit het verslag zou hebben moeten opmaken. Deze verschillende ongelegenheden wil men voor het vervolg door de instelling van zelfstandige en geenszins willekeurige rapporteurs trachten te voorkomen. Zij moeten een verslag uitbrengen, waarin eenheid en zamenhang heerscht, waarin het voor en tegen gewikt en gewogen wordt, en dat met zoodanige conclusien eindigt, die der Vergadering bij de openbare beraadslaging tot leiddraad kunnen strekken. De commissie van rapporteurs moet een eigen oordeel uitspreken; maar daarbij, zoowel als bij haren geheelen arbeid, het gezuiverde orgaan van de gevoelens der afdeelingen blijven.

Het is toch — en dit leidt uwe Commissie tot het tweede onderdeel van haar betoog — eene miskenning van ons gronddenkbeeld, wanneer men aan het voorgedragen stelsel zoodanige uitlegging geeft, als of de zelfstandige rapporteurs bij het vaststellen van hun verslag niets anders zouden volgen dan eigene inzigten en eigen licht, en als of dien ten gevolge de voorafgaande overweging in de afdeelingen der Kamer voortaan alle gewigt, alle belangrijkheid zou verliezen. Reeds dadelijk moeten wij aanmerken, dat eene commissie van vijf rapporteurs, die het begrip van zelfstandigheid zoo ver zou willen drijven van zich aan de denkwijze der overige leden niet gelegen te laten liggen, zich bij de openbare beraadslaging eene zeer moeijelijke taak zou voorbereiden. Maar het ligt ook volstrekt niet in de bedoeling, zulk eene rigting aan de werkzaamheid der rapporteurs te geven. Deze moeten, naar de zienswijze uwer Commissie, aanvangen met uit de overweging der afdeelingen alle mogelijke licht omtrent het behandelde onderwerp te putten. In hunne bijeenkomsten moet geene beschouwing van eenig gewigt, die zij in de afdeelingen hebben hooren voortbrengen, onvermeld worden gelaten. De bepaling van het 1ste lid van art. 76 van het reglement, zoodanig als dit thans wordt voorgesteld, maakt hun zulks reeds tot pligt. Evenzoo behoort in het op te maken verslag zelf geen punt van gewigt, dat in de afdeelingen ter sprake is gebragt, onvermeld te worden gelaten; alleen moet steeds omtrent zoodanig punt van het oordeel der commissie blijken. Het verslag zal dus altijd zoowel een overzigt van het verhandelde in de afdeelingen als het eigen oordeel der commissie van rapporteurs over het voorstel in zijn geheel of over de onderdeelen bevatten. Om een en ander duidelijk in het oog te doen vallen en verdere verkeerde uitlegging voor te komen, heeft uwe Commissie, geene zwarigheid gezien, om art. 77d van haar voorstel te wijzigen, doch daarin bewoordingen op te nemen, die in art. 78 van het bestaande reglement voorkomen. Met zooveel woorden wordt dien ten gevolge thans bij eerstgenoemd artikel voorgeschreven, dat het verslag *naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen*, eene beoordeeling van het voorstel en eene opgave der verbeteringen, voor welke de commissie het vatbaar acht, bevatten moet.

En wanneer alzoo de rapporteurs bij hunnen arbeid zich voortdurend het in de afdeelingen verhandelde zullen ten nutte maken, mag men dan de geringste vrees, dat de leden der Kamer, na het in werking brengen der gedane voorstellen, niet meer getrouw in de afdeelingen zullen opkomen en zich de moeite niet meer zullen geven, om daar de aanhangige wets-voorstellen te overwegen, niet allezins overdreven noemen? Zullen de leden der Kamer niet evenzeer als nu er behoefte aan gevoelen, om onderling van gedachten over zoodanig voorstel te wisselen, en daaromtrent licht trachten te verkrijgen bij diegenen hunner medeleden, in wier oordeel zij bijzonder vertrouwen stellen? Zal zelfs niet door het spreken over de verbeteringen, die men in het voorstel zal willen brengen en aan de rapporteurs zal trachten aan te bevelen, een nieuw belang aan de overweging in de afdeelingen bijgezet worden? Uwe Commissie aarzelt niet deze vragen toestemmend te beantwoorden. Zij meent, dat men, door zich hier op het voorbeeld van andere landen, zoo als België en Frankrijk, te beroepen, eensdeels den bedachtzamen aard van den Nederlander uit het oog verliest, die gaarne vooraf met anderen overlegt, vóór hij tot een besluit komt; anderdeels niet genoeg let op de geheel anders ingerigte werkzaamheden der wetgevende vergaderingen in genoemde landen, welke vergaderingen meestal, zoolang zij bijeen zijn, dag aan dag openbare beraadslagingen houden. Zij gelooft tevens, dat men zich van hetgeen voor de vervulling der taak van rapporteur zal gevorderd worden, veel te overdrevene gedachten heeft gevormd. De commissie van rapporteurs zal, ja, volgens het ontwerp, hare denkwijze in de openbare vergadering moeten kunnen verdedigen; maar het zal toch wel niet noodig zijn, dat al hare leden even vaardig in het woordvoeren zijn. Men zal, even gelijk zulks thans bij dergelijke gelegenheden plaats vindt, onderling aan den vaardigsten spreker uit het vijftal de taak toevertrouwen, om het eerst en het meest in de bres te springen, maar de overige leden der commissie zullen zich

Herziening van het Reglement van Orde.
(Memorie van Beantwoording van het Algemeen Verslag.)

daarom toch ten gepasten tijde doen gelden; ja, in sommige gevallen over bijzonderheden, die meer bepaald tot hun vak van studie of kennis behooren, met een enkel woord veel licht kunnen verspreiden Wel verre toch dat het nieuwe stelsel de strekking zou hebben, om alleen één bepaalde klasse van ingezetenen voor het lidmaatschap der Kamer geschikt te maken, zal men nog meer dan thans de behoefte gevoelen om mannen in de Vergadering te bezitten en als rapporteurs te kunnen doen optreden, die geacht worden in een bepaald vak deskundige te zijn. Zoodanige deskundige behoeft geen redenaar te wezen, om zijne gevoelens over zijn speciaal vak ingang te doen vinden.

Men heeft beweerd, dat de voorgedragene bepalingen de strekking zouden hebben, om het gemeen overleg met de Regering geheel te doen vervallen, en is bij de ontwikkeling van dit gevoelen zoo ver gegaan van te kennen te geven, dat voortaan aan de Regering de gelegenheid benomen zou worden, om eene wets-voordragt, hangende de overwegingen der Kamer of van hare afdeelingen, te wijzigen, te verbeteren of geheel in te trekken. De Commissie moet zoodanige bedoeling volstrekt tegenspreken. De Regering zal, ook volgens het stelsel der Commissie, ten allen tijde de meest volledige vrijheid bezitten, om op het eenmaal gedane voorstel terug te komen. Elke verandering, die zij staande de overweging indient, moet dadelijk aan de Vergadering worden medegedeeld, en wanneer zoodanige verandering werkelijk gewigtig is, spreekt het wel van zelf, dat de Kamer tot het op nieuw in overweging nemen der zaak in de afdeelingen, na daarover de rapporteurs te hebben gehoord, besluiten zal. En ten einde nu deze meening der Commissie te stelliger te doen uitkomen en de bevoegdheid der Regering tot het ten allen tijde inleveren van veranderingen in gedane voorstellen boven allen twijfel te verheffen, is een nieuw daartoe betrekking hebbend artikel achter het voorgestelde art. 77b ingelascht.

Een der hoofdbezwaren met opzigt tot het gemeen overleg met de Regering schijnt daardoor weggenomen; maar wanneer nu de bestrijders van het gedane voorstel verder gaan en te kennen schijnen te willen geven, dat door overleg tusschen de commissie van rapporteurs en de betrokkene ministers, of wel door wisseling van schrifturen, zoodanige veranderingen in het wets-ontwerp moeten worden uitgelokt, waardoor het voor de meerderheid der Kamer aannemelijk wordt, dan schijnen zij den waren aard van het thans aan de Kamer toegekende regt van amendement uit het oog te verliezen. Dat regt van amendement moet zelfstandig door de Kamer worden uitgeoefend. Beperkte het zich tot het afdwingen van de Regering van veranderingen in het aanhangige voorstel of tot transactie met het Gouvernement over dergelijke veranderingen, dan zou het hoegenaamd geene beteekenis hebben; want dan zou voortaan hetzelfde plaats vinden, wat onder de vroegere Grondwet sedert lang tot regel was geworden Hoogstens zouden dan gedurende de openbare beraadslaging nog wijzigingen door individuele leden worden voorgesteld, waarvan het lot doorgaans niet twijfelachtig zou zijn.

Neen, zoodanig kan uwe Commissie de roeping der Kamer, nadat zij het regt van amendement verkregen heeft, niet opvatten. Dat regt acht zij van groot gewigt; maar zij is tevens — en wie zal haar daarin niet bijvallen? — van gevoelen, dat het met behoedzaamheid, na rijp overleg, met het oog op geheel het zamenstel der wets-voordragt moet worden uitgeoefend; dat dus de raauwelijks voorgestelde amendementen, ten minste zoodra het punten van gewigt geldt, zooveel mogelijk moeten worden voorgekomen. Tot het bereiken van dit doel nu — en dit schijnt men te veel uit het oog te hebben verloren — zijn zelfstandige rapporteurs volstrekt noodzakelijk Alle meer gewigtige amendementen in het voorstel moeten de vrucht zijn van de overweging in de afdeelingen en van de beoordeeling der commissie van rapporteurs. Zij moeten zamenhangen met de conclusien dier commissie en opgenomen worden in haar verslag. Er moet, in één woord, uit een bepaald stelsel, niet naar individuele, van strijdige standpunten uitgaande gevoelens worden geamendeerd. Zoo doende alleen kan men geraken tot het doel, waarnaar zoolang door de Tweede Kamer te vergeefs is gestreefd: het helpen tot stand brengen van wetten, namelijk, waarin niet slechts het goede het gebrekkige overtreft, maar die zoowel in de algemeene strekking als in de bijzonderheden den toets eener gestrenge critiek kunnen doorstaan.

Art. 73. Uwe Commissie heeft, na van de te dier zake in de afdeelingen geopperde bedenkingen kennis te hebben genomen, te minder zwarigheid gemaakt om het benoemen der rapporteurs na den afloop der overweging, niet meer verpligtend te stellen, omdat zij zich overtuigd houdt, dat, wanneer haar stelsel aangenomen en in zijnen geest en ware strekking toegepast wordt, men van zelf eerst op dat tijdstip tot deze benoeming zal overgaan.

Art. 77e. Door de thans voorgestelde tijdsverlenging tusschen het uitbrengen van het verslag en den dag der beraadslaging, heeft de Commissi getracht aan de bij dit artikel geopperde bezwaren te gemoet te komen.

Art. 77j. Er was in dit door de Commissie voorgestelde artikel eene misstelling ingeslopen, welke te dezer gelegenheid verbeterd is.

HOOFDSTUK VII.

De Commissie gelooft, dat het aan bezwaren onderhevig zou zijn, afzonderlijke bepalingen vast te stellen omtrent uit den boezem der Kamer komende voorstellen, die niet onder dit hoofdstuk, zoo als het thans is ingerigt, gerangschikt kunnen worden, of waaromtrent niet elders in het Reglement van Orde is voorzien. Tot nu toe heeft het gemis van zoodanige bepalingen geen ongerief veroorzaakt. Wat de beide voorbeelden betreft, die in het verslag der Commissie van Rapporteurs worden aangehaald, zij aangemerkt, dat dezerzijds, gelijk reeds uit het verslag van den 1sten Maart blijkt, nader op de bepalingen tot het in werking brengen van het regt van *enquête* zal worden teruggekomen, en dat de voorstellen tot herziening van het Reglement van Orde steeds op dezelfde wijze zijn behandeld als de wets-voorstellen, waarvan in dit hoofdstuk sprake is. Alleen de wijze van benoeming eener commissie tot zoodanige herziening schijnt eene nadere regeling te behoeven. Hare taak is te belangrijk, dan dat zij niet regtstreeks van de Kamer zou uitgaan. Wij hebben door de slotbepaling, die nog nader bij ons voorstel is gevoegd, in deze leemten trachten te voorzien, en zijn daardoor, naar wij ons vleijen, ook eenigermate te gemoet gekomen aan de aanmerking, waarmede het verslag der Commissie van Rapporteurs eindigt.

Art. 91a. In het geval, door de Commissie van Rapporteurs gesteld, dat de Minister tegenwoordig is, doch niet dadelijk de verlangde inlichtingen wenscht te geven, wordt de bepaling van de 1ste alinea van het artikel van kracht, en dus door de Kamer de dag bepaald, waarop de vragen zullen gedaan worden.

Ten slotte zij hier nog aangemerkt, dat uwe Commissie de bijgevoegde Nota van Wijzigingen zoo spoedig mogelijk zal doen opvolgen door de mededeeling van een Concept-reglement van Orde, waarin al de vroegere en latere wijzigingen zijn gebragt, en tevens aan de artikelen een doorloopend nommer gegeven is. Men vleit zich, dat daardoor het overzigt van het geheel gemakkelijker zal worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie, den 15den Maart 1849.

THORBECKE.
DUIJMAER VAN TWIST.
NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
BACKER.
FOKKER.

[XII. 6.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het voorstel der Commissie tot herziening van het Reglement van Orde der Kamer.*
[Zie dit voorstel op pag. 210 — 213.]

HOOFDSTUK I.

Art. 2, regel 2, in plaats van: *de tijdelijke Voorzitter*, te stellen: » de Voorzitter ".
Art. 3, regel 2, in plaats van: *overige*, te stellen: » andere ".

HOOFDSTUK II.

Het opschrift aldus te lezen: » *Van den Voorzitter en den Griffier* ".
Bij art. 11 de volgende zinsnede te voegen:
» Bij afwezigheid der beide aangeduide leden wordt de Voorzitter » door het oudste lid in jaren vervangen."
De laatste alinea van Art. 12 te doen wegvallen.

HOOFDSTUK III.

De laatste alinea van Art. 21 aldus te lezen:
» Indien hij van die bevoegdheid gebruik gemaakt heeft, en het » besluit bestemd was om naar buiten te werken, geeft hij daarvan » kennis in de eerstvolgende vergadering."
Art. 26. In den laatsten regel, voor: *tijdorde*, te lezen: » orde".
Art. 27a aldus te lezen:
» Die orde kan echter altijd verbroken worden, wanneer een lid » het woord vraagt over een persoonlijk feit, om eene motie van » orde te doen, of over de vaststelling van het vraagpunt."
Art. 27f. In regel 2, in plaats van: *vóór*, te stellen: » alvorens".
Art. 35 aldus te lezen:
» Indien een spreker voortgaat, zich eene afwijking te veroorloven, » stelt de Voorzitter aan de Kamer voor, om hem gedurende de ver- » gadering, waarin dit plaats heeft, over het voorstel in behandeling » het woord te ontnemen."

HOOFDSTUK IV.

In Art. 46, regel 5, de woorden: *openen de biljetten*, te doen wegvallen.
De Artt. 51 en 52 worden niet zamengesmolten, maar moeten aldus gelezen worden:
» Art. 51. Indien ook bij deze stemming door niemand de vol- » strekte meerderheid van stemmen verkregen is, heeft er eene derde » stemming plaats over de vier personen, die bij de tweede stemming » de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.
» Art. 52. Ook dan nog nog geene volstrekte meerderheid van » stemmen verkregen zijnde, heeft er eene vierde stemming plaats,

» over de twee personen, die bij de derde stemming de meeste stem
» men op zich vereenigd hebben."

Art. 56 aldus te lezen:

» De opgave of voordragt wordt schriftelijk aan den Koning toe-
» gezonden, indien Hij zich niet ter plaatse bevindt, waar de ver-
» gadering wordt gehouden."

HOOFDSTUK V.

Art. 61 aldus te lezen:

» De geheimhouding wordt door alle de leden, door den Griffier en
» den Commies-griffier in acht genomen, tot dat zij op gelijke wijze
» wordt opgeheven."

HOOFDSTUK VI.

In Art. 69, aan het einde der 3de alinea in te voegen het woord: » geweest".

In Art. 73, uit den 1sten en 2den regel weg te laten de woorden: *na den afloop der overweging.*

Art. 73a aldus te lezen:

» Niemand behoeft te gelijker tijd rapporteur over meer dan twee
» voorstellen te zijn, tenzij de nieuwe met de vorige in verband staan."

De beide eerste alinea's van Art. 76 aldus te lezen:

» Zoodra de overweging in al de afdeelingen is afgeloopen, komen
» de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen in
» de afdeelingen is aangemerkt, behandeld of verlangd. De eerste
» bijeenkomst heeft op uitnoodiging van den Voorzitter der Kamer
» plaats.

» Zij kiezen uit hun midden eenen voorzitter, met de leiding der
» werkzaamheden belast, die van zijne keuze kennis geeft aan den
» Voorzitter der Kamer."

Art. 77a aldus te lezen:

» De commissie benoemt een van hare leden tot rapporteur. Haar
» voorzitter is daartoe mede benoembaar."

Achter Art. 77*b* een nieuw artikel in te lasschen, van dezen inhoud:

» Art. 77*c*. Alle veranderingen, door de Regering in het oor-
» spronkelijke voorstel gebragt, worden door den Voorzitter aan de
» Kamer in eene openbare vergadering medegedeeld."

Art. 77d aldus te lezen:

» Dat verslag bevat, naar aanleiding van de overweging in de
» afdeelingen, eene beoordeeling van het voorstel en opgave der ver-
» beteringen voor welke de commissie het vatbaar acht. Het eindigt
» met der Vergadering de aanneming van het voorstel, met of zonder
» wijziging, of ook de afwijzing van het voorstel, aan te raden."

Art. 77e. In den 9den regel stelle men, in plaats van: *twee maal*, » drie maal".

In Art. 77g, 2den regel, worde het woord *beginselen*, door » bepa-
lingen" vervangen.

Art. 77h, 1sten regel, *beraadslagingen*, lees: » beraadslaging".

Art. 77j. De beide laatste zinsneden van dit artikel aldus te lezen:

» Zulk een uitstel wordt in het gestelde geval ook op verlangen van
» tien leden verleend. Bij uitstel wordt de wijziging òf blootelijk
» naar de commissie van rapporteurs òf naar de afdeelingen ver-
» zonden."

Art. 77k. In den 3den regel stelle men voor *noch* het woordeke » of" in de plaats.

De 2de alinea van het artikel aldus te lezen:

» Daarna wordt tot de stemming overgegaan, en wel zoodanig, dat
» eerst elke ondergeschikte wijziging (elk *sub-amendement*), daarna
» de wijziging waartoe zij betrekking heeft, en eindelijk het artikel
» zelf, hetzij gewijzigd, hetzij niet gewijzigd, in omvraag wordt
» gebragt."

HOOFDSTUK VII.

Art. 89 aldus te lezen:

» Het voorstel en de memorie van toelichting worden gedrukt aan
» de leden, alsmede aan de hoofden der departementen van algemeen
» bestuur rondgedeeld."

Art. 90, in den voorlaatsten regel, achter: *in dit geval* invoegen: » mede".

Art. 91, in den 4den regel, de woorden: *in allen deele*, te doen wegvallen.

Art. 91a, regel 5, voor: *het doen der vragen*, te lezen: » het doen
» van vragen".

HOOFDSTUK VIII.

Art. 92, in den 2den en 3den regel, in plaats van: *alle andere voordragten*, te stellen: » alle andere adressen en voordragten."

Art. 98, regel 4, leze men: 97, in plaats van: 98.

HOOFDSTUK IX.

Art. 105 aldus te lezen:

» Bij twijfel omtrent de echtheid der onderteekening wordt daar-
» omtrent onderzoek gedaan."

HOOFDSTUK XI.

Art. 114 van het bestaande reglement aldus te veranderen:

» Een lid, zijn ontslag nemende, deelt dit aan de Kamer mede,
» die hiervan kennis geeft aan den Minister van Binnenlandsche Za-
» ken. Indien, tijdens het nemen van het ontslag, de zitting der
» Kamer gesloten is, geeft het lid zelf kennis aan den genoemden
» Minister, dat hij zijn ontslag heeft ingezonden."

Voor: *Slotbepaling* te stellen: » Slotbepalingen", en achter het reeds onder dat hoofd voorkomende artikel een ander te voegen, van dezen inhoud:

» Alle voorstellen tot herziening van het Reglement van Orde wor-
» den gesteld in handen eener commissie van vijf leden, uit en door
» elke afdeeling één te benoemen."

[VIII. 4.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs over het ontwerp van wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.*

§ 1. Het voorstel over de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering, bij Koninklijke boodschap van 19 Februarij aan de Kamer overgebragt, heeft bij het onderzoek in de afdeelingen, waaraan 62 leden deel hebben genomen, aanleiding gegeven tot menigvuldig bezwaar. Bijkans algemeen was men van oordeel, dat het ganschelijk niet overeenkomt met de billijke verwachtingen, welke de grondwets-herziening heeft doen ontstaan; dat het veeleer in strijd is met het beginsel opgenomen in art. 10 der Grondwet, waarvan thans de zooveel mogelijk onverwijlde toepassing en ontwikkeling te gemoet gezien wordt. Ter staving hiervan is opgemerkt, dat dit artikel, zoo het eenige beteekenis en kracht heeft, zoo het niet de vrijheid, die het schijnbaar verleent, inderdaad illusoir maakt, in het ontwerpen van gewone en blijvende maatregelen, de *regeling* van het *erkende* regt voorschrijft, en geene *beperking* in zoodanigen algemeenen omvang, als in het ontwerp voorkomt, vergunt. Men is daarenboven van oordeel geweest dat het voorstel den algemeenen geest der nieuwe wetgeving miskent, die zich, behoudens krachtige *repressie*, zooveel mogelijk van *preventive* maatregelen onthoudt, en dat het alzoo eenigermate de droevige strekking aantoont eener staatkunde, die, voor de gevolgen der beginselen door haar gehuldigd bevreesd, gaarne bij de wet het gebruik bijkans onmogelijk maken zou der vrijheid, die zij met ophef als een der meest gewigtige volksregten in de Grondwet heeft gebragt.

§ 2. Niet minder algemeen is de opmerking geweest, dat in het ontwerp, waar van vereenigingen spraak is, verwarring van *staats-* en *burgerlijk* regt plaats heeft. Aangenomen dat er aan art. 1690 Burgerlijk Wetboek derogatie vereischt wordt, en dat de zedelijke ligchamen, aldaar bedoeld, in het belang der openbare orde gerekend kunnen worden onder het bereik van het voorstel te moeten vallen, zoo blijft evenwel de behandeling van dit onderwerp in zoodanige mate min voegzaam in eene wet, welke het regelen bepaaldelijk van *politieke* vergaderingen ten doel heeft.

§ 3. Verlerlei zijn de aanmerkingen geweest over onduidelijkheid, onvolledigheid, vooral over gemis aan eenheid van beginsel en van stelselmatigen gang. Men heeft, ten bewijze hiervan, gewezen op beurtelingsche overdrijving in tegenovergestelden zin; zoodat de waarborg tegen misbruik, doorgaans van dien aard dat de vrijheid bijkans geheel van kracht en werking beroofd wordt, somtijds daarentegen òf ten eenen male ontbreekt, òf blijkbaar ongenoegzaam en nietsbeteekenend is.

De algemeene indruk van het ontwerp was derhalve in hooge mate ongunstig, en, om den aard en het gewigt dezer bedenkingen, hebben verscheidene leden verklaard, dat zij zich liever, ware het doenlijk geweest, zouden hebben onttrokken aan het nader onderzoek van een voorstel, hetwelk, naar hun inzien, voor partiele verbetering niet vatbaar is, en veeleer, om met den eisch onzer constitutionnele instellingen en met het bepaaldelijk in deze materie aangenomen beginsel in overeenstemming te worden gebragt, eene geheele omwerking behoeft.

Art. 1. Dit artikel schijnt veel te onbepaald. Bij de algemeenheid der volgende artikelen zou er weinig overblijven van de oeconomie der zedelijke ligchamen en vennootschappen, zoo als die bij artt. 1690 en volgg. Burgerlijk Wetboek, en artt. 37 en volgg. Wetboek van Koophandel vastgesteld is.

Men verlangt eene duidelijke opgaaf der bepalingen, ook van het Strafwetboek, die bij deze wet komen te vervallen. Een slot-artikel schijnt voor deze aanwijzing meer geschikt.

Art. 2. Onder vrij algemeen protest tegen de verwarring van politieke en burgerlijke regten, tegen het preventief systema en de wijziging van art. 1690, waardoor, in de ontwikkeling eener wenschelijke vrijheid, eene belangrijke schrede niet vooruit, maar achterwaarts zou worden gedaan, heeft men, in het stelsel der Regering, de volgende bedenkingen in het midden gebragt:

dat de delegatie aan een door den Koning aangewezen gezag, zoo die aannemelijk zijn mogt, te onbepaald en met de behoorlijke werking der ministeriele verantwoordelijkheid niet vereenigbaar is; — dat er een termijn dient vastgesteld te zijn, na afloop waarvan de

Ontwerp van wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

erkenning, niet geweigerd zijnde, verkregen geacht wordt; — dat de 3de alinea minstens overtollig is, vermits het denkbeeld van willekeur reeds door de woorden: » in het belang der openbare orde", bij art. 10 der Grondwet, zooveel doenlijk, vervalt, en er in de rekbare uitdrukkingen *staatsbelang*, *zedelijkheid* en dergelijke, blijkens overvloedige ervaring, geen behoedmiddel tegen, maar veeleer een allezins geschikt omkleedsel voor eigendunkelijke maatregelen ligt.

Nog is het denkbeeld in het midden gebragt, of niet, zoo dergelijke preventive maatregel noodig gekeurd wierd, alsdan, om de blijkbare ongenoegzaamheid der ministeriele verantwoordelijkheid in dit geval, een appel aan een van de Ministers onafhankelijk collegie zou moeten worden verleend. — Terwijl, ten aanzien van hetgeen in de memorie van toelichting voorkomt omtrent het overgaan van eigendommen in de doode hand, *tot groot nadeel der maatschappij*, door sommige leden opgemerkt is, dat, zonder de juistheid hiervan in verscheidene gevallen in twijfel te willen trekken, de uitdrukking te algemeen is, vermits de plaatsing van kapitalen in handen van vereenigingen, bij de tegenwoordige, veelzins gewijzigde gesteldheid der maatschappij, dikwerf groot nut ook voor den Staat heeft. Bovendien zou het gevreesde nadeel door beperking van het kapitaal bij het Burgerlijk Wetboek, of door andere maatregelen in het belang van de schatkist, en geenszins door den eisch eener goedkeuring van statuten, worden gekeerd.

Art. 3. Men acht het vreemd, dat de judicatuur over de uitoefening van *politieke* regten en over handelingen strijdig met de openbare orde, opgedragen is aan den *burgerlijken* regter; men verlangt, voofal ook uit dien hoofde, nader met den *modus procedendi* in dezen bekend te worden gemaakt; terwijl ook de vraag is geopperd, wie de kosten zal betalen als de eisch ontzegd wordt. Het *bij voorraad uitvoerbaar zijn* der vonnissen scheen aan bedenking onderhevig te zijn.

Art. 4. Door de beperkende omschrijving aan het begin van dit artikel heeft de Regering, vermoedelijk tegen hare bedoeling, een aantal vereenigingen van politieken en somtijds zeer gevaarlijken aard van kennisgeving verschoond en aan haar toezigt onttrokken. Immers zijn buiten het bereik der wet alle vereenigingen die geen zedelijke ligchamen vormen, wier leden niet onderling zijn verbonden, en die ook niet op naam en onder hoofdelijke verantwoordelijkheid van een of meerdere leden naar buiten werken, zoodat alle waarborg vervalt waar misschien de meest krachtige waarborg vereischt wordt.

De termijn van *drie dagen*, in de 2de alinea, is te kort voorgekomen; te meer omdat in het geval eener vereeniging, in vele vertakkingen uitgebreid, de kennisgeving tot de gemeente waar het hoofdbestuur gevestigd is, beperkt wordt.

Art. 5. Men acht dat de woorden: *van welken aard ook*, aanleiding geven tot ongerijmde gevolgtrekkingen; bijv., tot het betwisten der bevoegdheid van reeds toegelaten vereenigingen, om, zonder speciaal verlof, vergadering te houden. Om dezelfde reden verlangt men, dat nader de beteekenis van *gewapend of in de opene lucht* worde gedefinieerd. — Nog is door verscheidene leden gevraagd: — Waarom voor den titel van *gouverneur* niet de grondwettelijke uitdrukking: *commissaris des Konings* gebruikt is? Wat de schorsing van een verleend verlof beteekent; vermits, waar het om eene te houden bijeenkomst te doen is, òf het verlof niet is verleend, òf de schorsing onmogelijk wordt? Zoo een verlof behoudens goedkeuring der hoogere autoriteiten bedoeld is, hoe dan immer, als er niet door alle betrokken autoriteiten bereidvaardigheid en spoed betoond wordt, eene vergadering, waarbij *periculum in mora* is, zal kunnen plaats hebben? Waarom enkel ten aanzien van den commissaris des Konings een termijn bepaald is? Of er in een onverantwoordelijk ligchaam, als Gedeputeerde Staten, een voldoende waarborg van onpartijdigheid ligt? Wat men verstaat door *plaatselijk bestuur?* Of door den Koning het verlof, ook als het door Gedeputeerde Staten geweigerd is, kan worden verleend?

Art. 6. De overgroote meerderheid heeft hare verwondering betuigd, dat voor vergaderingen *binnen gebouwen*, na de erkende billijkheid der klagten over de wijs waarop men zoodanige bijeenkomsten noodeloos heeft belemmerd, bij voortduring meer zou worden vereischt dan kennisgeving aan de Regering, ten einde, bij naauwkeurig toezigt van haren kant, elke ongeregeldheid onverwijld worde gestuit. Men heeft gemeend, hierin de terugkeering tot een algemeen afgekeurd stelsel te zien; al is het ook dat men de weglating van het beroep op *den Koning*, in art. 5 verleend, gaarne (waartoe ook de memorie van toelichting, bladz. 3, alin. 3, aanleiding geeft) aan eene vergissing toeschrijven wil.

Deze bepaling, waarbij het houden van vergaderingen binnen 's huis van de willekeur der Gedeputeerde Staten afhankelijk gemaakt wordt, geeft aan den anderen kant, in de onbestemdheid der uitdrukking, voor kwaadwilligen het middel om de wet te ontduiken, ruimschoots aan de hand. Immers is de wet, zoo men niet tot willekeurige en extensive interpretatie de toevlugt neemt, geenszins toepasselijk, noch op eene vergadering waarbij elk en iegelijk wordt toegelaten, maar die niet openbaar opgeroepen is, noch op eene vergadering openbaar opgeroepen en waarbij niet elk en een iegelijk toegelaten wordt; terwijl in dit *elk en een iegelijk* een vrijbrief ligt voor alle vergaderingen, in den trant der Parijssche clubs, waarbij men, òf uit den aard der zaak aan politieke tegenstanders, òf om zich tegen de wet in veiligheid te stellen, met opzet aan dezen of genen persoon den toegang ontzegt. Men heeft gemeend eene redactie te mogen verlangen, waarbij noch tot verijdeling van het oogmerk der wet, noch tot bespotting van het openbaar gezag de weg opengesteld wordt.

Daarenboven, in het systema der Regering wenscht men inlichting omtrent de beteekenis van *schorsen*, — vaststelling van een termijn in alinea 4 — en bepaling dat de redenen der schorsing moeten worden kenbaar gemaakt.

De kennisgeving ook van eene publieke verkooping of verpachting aan het plaatselijk bestuur, ofschoon voorzeker niet bedoeld, zou krachtens het artikel kunnen worden gevergd.

Art. 7. *twee — gemeente. — Kiezers* in hunne gemeente zijn reeds daardoor *bekend*. Door sommige leden is aangemerkt, dat men in het kiezerschap geen waarborg bezit, en dat dit, naar den geest der Grondwet, met het regt om vergaderingen te houden niets gemeens heeft. Ook zou men aan het einde de woorden: *voor zooveel noodig*, liever weggelaten zien; vermits, om de strafbepaling van art. 9, de afkondiging altijd wenschelijk is.

Art. 8. Er schijnt hier enkel van *vergadering*, niet van *vereeniging*, welke voor ontbinding, volgens art. 3, en niet voor niteendrijving vatbaar is, sprake te kunnen zijn. — Sommige leden zouden gaarne ingelicht worden omtrent den aard der vereischte waarschuwing, in verband met art. 153 der Grondwet.

Art. 9. Vreemd is voorgekomen de gelijkheid der straf bij ongelijkheid van schuld; zoodat nagenoeg dezelfde poenaliteit zou gelden voor het deelnemen òf aan eene gewapende vergadering òf aan eene vereeniging wier statuten niet overgelegd zijn. Men zou bepalingen gewenscht hebben omtrent *prescriptie* en vooral ook omtrent *complieiteit*, vermits er anders ligt onmogelijkheid zal bestaan om de meest schuldigen te bereiken. Ook schijnt de verhooging van straf bij *recidive*, om den aard van het wanbedrijf, slechts dan te moeten gelden, wanneer de herhaling binnen het jaar plaats grijpt. Ook bij deze aanmerkingen heeft men de betuiging gevoegd, dat zij worden medegedeeld niet als volledige bouwstoffen voor eene omgewerkte redactie, maar als blijken der verregaande onvolledigheid van het ontwerp.

Art. 10. De qualificatie van *erkende* kerkgenootschappen is onvereenigbaar met de bepalingen eener Grondwet, die *alle* kerkgenootschappen gelijkelijk beschermt en als vereenigingen beschouwt, waarvoor, om den aard van hare werkzaamheid en bedoeling, geen erkentenis te pas komt. Sommige leden hebben, uit hoofde van artt. 165 en 167 der Grondwet, de overtolligheid der geheele bepaling beweerd, en algemeen is met ernst en nadruk de wensch geuit, dat in Nederland voortaan, onder geenerlei vorm of voorwendsel, de vervolgingen om der godsdienst wille mogen worden herhaald, waaraan men, in vorige jaren, de strafbepalingen van het *Code Pénal* dienstbaar gemaakt heeft.

Nog is opgemerkt, dat aan het einde van dit artikel de vermelding verzuimd is der menigvuldige vereenigingen, welke toegelaten zijn, of waarvoor geene toelating vereischt wordt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 13den Maart 1849.

De Man.
Dullert.
Groen van Prinsterer.
Van Naamen.
Thorbecke.

ERRATUM.

In het 46ste vel van het *Bijblad* (II) bl. 182 moet het advies van den heer *Wijnaendts* aldus gelezen worden:

» De heer ***Wijnaendts*** geeft te kennen, dat hij zich met de voorgestelde amendementen niet kan vereenigen en daartegen zal stemmen, omdat hij die strijdig acht met de algemeene strekking van het adres. De spreker vermeent evenwel verpligt te zijn te verklaren, dat hij het woord *nijverheid* in die paragraaph als in den ruimsten zin gebezigd beschouwt, zoodat het landbouw, handel en de overige takken van nijverheid omvat; tevens acht de spreker zich geregtigd, naar aanleiding van de, zijns inziens zoo juist gebezigde, woorden *wetgeving* en *bestuur* den wensch te uiten, dat steeds in het algemeen wetgeving en bestuur zich op hun eigen terrein zullen houden en besluiten het wetsgebied niet zullen overschrijden."

[XIX. 1.]

MISSIVE *van Zijne Excellentie den Minister van Finantien, ingekomen in de zitting van den 16den Maart 1849.*

's Gravenhage, *den 14den Maart 1849.*

Ter voldoening aan de bepaling van het 3de lid van art. 4 der wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39), heb ik de eer bij deze aan de Staten-Generaal over te leggen de daarbij bedoelde opgave van den verkoop of afstand van domeinen en van den afkoop van domaniale tienden en prestatien, welke in den loop van het jaar 1848, na de dagteekening der vermelde wet, hebben plaats gevonden.

De Minister van Finantien,
Van Bosse.

Aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XIX. 2.]

'OPGAVE *van den verkoop, afstand of afkoop van Domeinen, Tienden en Prestatien, gedurende de vier laatste maanden van* 1848, *opgemaakt ter uitvoering van art.* 4 *der Wet van den* 29*sten Augustus* 1848 (Staatsblad no. 39).

No. van opvolg.	Dagteekening van den verkoop, afstand of afkoop.	AANWIJZING DER GOEDEREN. Aard.	Grootte.			Ligging.	Kadastrale indeeling.	Bedrag der koopprijzen of afkoopprijzen.	Aanmerkingen.
							I. VERKOOPEN IN HET OPENBAAR.		
							Provincie Noordbrabant.		
1	13/27 Nov. 1848.	Bouwland,	»	50	90	Boxmeer,	Sectie A, no. 958 à 961.	f 230.00	
2	id.	Weiland,	»	88	60	Herpen,	Sectie E, no. 116.	480.00	
3	id.	id.	»	27	20	id.	» 80.	135.00	
4	id.	id.	»	26	60	id.	» 924.	120.00	
5	id.	Bouwland,	»	64	80	Huisseling,	Sectie B, no. 203 en 206.	485.00	
6	id.	id.	»	58	90	Haren,	» 453.	725.00	
							Provincie Zeeland.		
7	20/21 Nov. 1848.	Zaailand enz.,	15	74	56	Westdorpe,	Sectie B, no. 113 en ged. van 114.	10,500.00	
8	id.	id.	9	41	80	id.	» 122, 123 en 124.	9,600.00	
9	id.	Zaailand,	3	08	»	Neuzen,	Sectie G, no. 309.		
10	id.	id.	5	71	»	id.	» 306, 307 en 308 ged.	35,200.00	
11	id.	id.	6	39	»	id.	» 306, 307 en 308 ged.		
12	id.	id.	6	66	»	id.	» 306 en 307 ged.		
13	id.	Zaai- en onderland,	9	78	90	Bosch-Capelle,	Sectie A, no. 57, 58 en ged. van 56.	34,000.00	
14	id.	id.	11	13	90	id.	» 54, 55 en ged. van 56.		
15	id.	id.	11	90	60	id.	» 60 en 61.	17,200.00	
16	id.	Zaailand,	»	83	»	Clinge,	Sectie E, no. 1145.		
17	id.	Land,	10	81	20	id.	Sectie D, no. 119 à 130 en 4 à 13.		
18	id.	id.	7	83	33	id.	» 136 à 148.		
19	id.	id.	6	18	41	id.	» 21 à 25, 27, 134 en 149 à 160.		
20	id.	id.	11	68	10	id.	» 31 à 36 en 164 à 179.		
21	id.	id.	8	32	10	id.	» 37 à 41 en 180 à 184.		
22	id.	id.	8	55	»	id.	» 44 à 52 en 187 à 194.		
23	id.	Land en visscherij,	9	66	60	id.	» 53 à 59, 195 à 202 en 204.		
24	id.	id.	9	34	50	id.	» 61, 64 à 68 en 206 à 213.		
25	id.	Land,	7	63	18	id.	» 69 à 77, 214 en 215.		
26	id.	id.	7	78	40	id.	» ged. van no. 97 en 80 à 86, 218 en 219.		
27	id.	id.	5	67	70	id.	» 87 à 94, 220 en 221.		
28	id.	id.	10	36	70	id.	» 97 à 100 en 224 à 227.		
29	id.	id.	8	88	30	id.	» 101, 102, 103 en 229 à 232.		
30	id.	id.	9	13	20	id.	» 106 à 111, 233 en 234.		
31	id.	id.	9	26	»	id.	» 114, 116, 117, 118 en 235.		
32	id.	id.	10	50	30	id.	» 236 en 238 à 244.		
33	id.	id.	9	61	60	id.	» 245 à 249.		
34	id.	id.	9	91	»	id.	» 252 à 260.		
35	id.	id.	9	64	40	id.	» 261 à 266.		
36	id.	id.	9	15	10	id.	» 270 à 283.		
37	id.	id.	10	16	10	id.	» 286 à 292.		
38	id.	id.	5	45	90	id.	» 300, 303 à 308, 311 à 313, 363, 364 en 365.	330,700.00	
39	id.	id.	4	49	»	id.	» 319 à 322.		
40	id.	id.	6	17	44	id.	» 324 à 333.		
41	id.	id.	7	90	20	id.	» 334 à 341.		
42	id.	id.	7	23	80	id.	» 342 à 345.		
43	id.	id.	6	53	50	id.	» 346 à 349.		
44	id.	id.	9	74	10	id.	» 350 à 355.		
							Transporteren	f 439,375.00	

Opgave van den verkoop, afstand of afkoop van Domeinen enz., gedurende de vier laatste maanden van 1848.

N°. van opvolg.	Dagteekening van den verkoop, afstand of afkoop.	AANWIJZING DER GOEDEREN. Aard.	Grootte.	Ligging.	Kadastrale indeeling.	Bedrag der koopprijzen of afkoopprijzen.	Aanmerkingen.
					Per transport	f 439,375.00	
45	20/21 Nov. 1848.	Wei- en lage landen,	16 01 04	Clinge,	Sectie D, no. 2, 3, 14 à 20, 26 à 30, 42, 43, 60, 62, 63, 78, 79 gedeeltelijk, 95, 96, 104, 105, 115, 131, 132, 133, 135, 161, 162, 163, 185, 186, 203, 205, 216, 217, 222, 223, 228, 237, 250, 251, 267, 268, 269, 284, 285, 293 à 296, gedeeltelijk 297, 301, 302, 316 en 318.		
46	id.	Dijk,	6 94 80	id.	» 366, 367 en 368.		
47	id.	id.	4 46 90	id.	» 361 en 362.		
48	id.	Grond,	02 20	id.	» 323.		
49	id.	id.	10 90	id.	» 298 en 299.		
50	id.	id.	03 40	id.	» 315.		
					TOTAAL	f 439,375.00	

II. VERKOOPEN UIT DE HAND.

Provincie Noordbrabant.

1	21 Aug. 1848.	Heidegrond,	» 55 70	Zundert,	Sectie G, gedeelte van no. 81 en 96.	f 11.14	De verkoop is goedgekeurd bij Koninklijk rescript dd. 24 September 1848, n°. 8.
2	id.	id.	» 41 80	id.	» gedeelte van no. 96.	8.36	
3	21 Oct. 1848.	Een ged. bermsloot,	» » 86½	Etten,	»	8.50	
4	14 id.	Een streepje gronds,	» 15 40	Terheijden,	»	25.00	
5	14 id.	Een uitgegraven put,	» 20 10	Teteringen,	Sectie E, no. 83.	25.00	
6	24 id.	Een streepje gronds,	» 10 20	Halsteren,	Sectie C, no. 750.	80.00	
7	12 id.	Uitgelaagde gronden,	» 8 77	Ginneken,	Sectie A, no. 10 gedeeltelijk.	22.50	
8	12 id.	Een uitgegraven put,	» 9 90	Teteringen,	Sectie F, no. 174.	18.00	
9	14 id.	Een perceel lagen onderberm,	» 43 40	Zevenbergen,	Sectie H, no. 428.	230.00	
10	14 id.	Vier perceeltjes grond,	» 01 26 » 01 36 » 03 25 » 01 60	Zwaluwe, Zevenbergen, id. id.	Sectie A, no. 263 gedeeltelijk. Sectie E, no. 8 gedeeltelijk. Sectie D, no. 116 gedeeltelijk.	29.00	
11	14 Nov. 1848.	Een uitgegraven put,	» 44 »	Geffen,	Sectie C, no. 707.	19.36	
12	14 Oct. 1848.	Drie stukjes grond,	» 33 31	Zevenbergen,	Sectie E, no. 187 en 216a.	50.00	
13	24 id.	Drie stukjes grond,	» 09 55	Berg.op Zoom,	Sectie H, no. 92, 93 en 94.	25.00	
14	20 id.	Een stukje grond,	» 01 50	Rozendaal,	Sectie K, no. 277.	10.00	
15	20 id.	Een dito,	» 04 80	id.	Sectie H, no. 20a.	30.00	
16		Een dito,	» 21 70	id.	» 27a.	150.00	
17	21 id.	Een dito,	» 07 40	id.	Sectie K, no. 304.	45.00	
18	14 Nov. 1848.	Een ged. bermsloot,	» » »	Vught,		24.00	

Provincie Gelderland.

19	8 Julij 1848.	Een stukje grond,	» 09 »	Oosterbeek,	Sectie D, no. 672 gedeeltelijk.	185.00	Goedgekeurd bij Koninklijke beschikking van 24 September 1848, n°. 9.
20	12 Oct. 1848.	Twee vergraven stukjes grond,	2 30 01	Culemborg,	Sectie C, no. 386 en 387.	100.00	
21	13 Nov. 1848.	Een perceel grond,	» » 95	Haaften,	Sectie G, no. 456, 457 en 459 ged.	20.00	
					Transporteren	f 1,115.86	

Opgave van den verkoop, afstand of afkoop van Domeinen enz., gedurende de vier laatste maanden van 1848.

No. van opvolg.	Dagteekening van den verkoop, afstand of afkoop.	AANWIJZING DER GOEDEREN. Aard.	Grootte.			Ligging.	Kadastrale indeeling.	Bedrag der koopprijzen of afkoopprijzen.	*Aanmerkingen.*
							Per transport	f 1,115.86	
							Provincie Zuidholland.		
22	1 Maart 1848.	Water en slikken,	16	62	72	Rhoon,	Sectie C, gedeelten van no. 379, 406, 409, 410, 490 en 491.	1,900.00	De verkoop is goedgekeurd bij Koninklijk rescript dd. 24 Sept. 1848, n°. 10.
23	15 Sept. 1848.	Slikken,	7	34	»	Spijkenisse,	» A, no. 401.	453.40	
							Provincie Zeeland.		
24	30 Oct. 1848.	Twee perceeltj. grond,	»	18	40	Neuzen,	Sectie B, no. 184 en 192 ged.	55.20	
							Provincie Utrecht.		
25	29 Junij 1848.	Een stuk grond,	»	25	80	Doorn,	Sectie A, no. 202.	15.00	Goedgekeurd bij Koninklijke beschikking van den 24sten Sept. 1848, n°. 9.
26	28 Nov. 1848. 12 Jan. 1849.	Weg en heide,	1	35	20	Maarn,	» 244, 785 en 756.	7.66	
							Provincie Friesland.		
27	29 Sept. 1848.	Water,	5	60	80	Tjerkwerd (Grietenij Wonseradeel),	Sectie C, no. 241.	15.00	
28	7 Nov. 1848	Een ged. onderweg,	»	»	1488	Herbaijum,	»	37.20	
							Provincie Overijssel.		
29	24 Maart 1848.	Een ged. bermsloot,	»	»	»	Staphorst,		4.50	Goedgekeurd als voren
30	15 Maart 1848.	Uitgegraven putten,	»	»	»	id.		5.00	Idem.
31	id.	Een ged. bermsloot,	»	»	»	Almelo,		10.00	
							Provincie Drenthe.		
32	1 Sept. 1848.	Een ged. onderberm,	»	»	»	Havelte,		24.59	Goedgekeurd als voren.
							TOTAAL	f 3,643.41	
							III. AFKOOPEN VAN TIENDEN EN PRESTATIEN.		
							Provincie Noordbrabant.		
1	8 Sept. 1848.	Ged. van de tienden, gen. Kleine Westakkersche of Pastorij en Kobuikenhoef,	4	84	45	Gastel,	Sectie B, gedeelte van no. 217, en Sectie D, gedeelte van no. 79.	f 352.20	
2	id.	Ged. van de tiend gen. Kobuikenhoef,	2	70	45	id.	Sectie B, gedeelten van no. 213, 214, 218, 219 en 220.	183.20	
3	id.	Ged. van de tiend genaamd Marquizaat,	9	26	»	id.	Sectie A, gedeelten van no. 13 en 267.	466.20	
4	19 id.	Ged. van de zaad-, vlas- en garst-tienden in den Ruigenhil,	29	59	20	Willemstad,	Sectie A, no. 293, 295, 296, 297, 313, 314, 316, 324, 325, 326.	935.00	
5	id.	Idem,	39	97	90	id.	Sectie B, no. 203 à 210, 241 en 242. Sectie B, no. 214 à 235 en 238.	1,087.50	
							TOTAAL	f 3,024.10	

ZITTING VAN ZATURDAG 17 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 45 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Van Hasselt, Verweij Mejan, Boreel van Hogelanden, Duijmaer van Twist, Wichers, van Heloma, Wintgens, Reinders, Anemaet, de Lom de Berg, Schooneveld, Westerhoff, Bots, Jespers, Meeussen, van Walchren, Ter Bruggen Hugenholtz, van Heiden Reinestein, Engelen, Costerus, van Nispen van Sevenaer, Luijben, van Hall, Dullert, Albarda, Slicher van Domburg, van Voorst, Fokker, Storm van 's Gravesande, Bachiene, Boxman, Groen van Prinsterer, de Man, van der Heijden, van der Linden, van Doorn, Dirks, Wijnaendts, de Villers de Pité, van Randwijck, van Rijckevorsel, Zijlker, Borret, de Monchy en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers wonen allen de vergadering bij, met uitzondering van den Minister van Buitenlandsche Zaken.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** geeft der Vergadering keunis dat van de zijde der Regering het verlangen te kennen gegeven is, om aan de Kamer eene mededeeling te doen. Hij geeft ten dien einde het woord aan

Zijne Excellentie den ***Minister van Marine***, als tijdelijk Voorzitter van den Ministerraad, die de navolgende mededeeling doet:

MIJNE HEEREN!

De noodlottigste slag, die Nederland kon treffen, is ons zoo even berigt.

Koning WILLEM DE TWEEDE is niet meer!

Nadat de dag van gisteren de hoop op herstel had zien verlevendigen, heeft in den laatsten nacht eene vernieuwde benaauwdheid een einde gemaakt aan Zijner Majesteits dierbaar en voor het Vaderland zoo hoogst weldadig leven.

Omstreeks half drie ure van dezen morgen gaf Hoogstdezelve den geest.

Diepe droef heid overstelpt onze harten, en wordt door geheel het Nederlandsche Volk, dat dezen uitmuntenden Vorst wist te waarderen, gedeeld.

De allereerste kennisgeving van dit smartvolle verlies meenen wij aan de aanwezige Vergadering van 's Volks Vertegenwoordigers verschuldigd te zijn. Van dien treurigen pligt komen wij ons kwijten.

Koning WILLEM III bestijgt den Troon der Nederlanden.

De Minister van Buitenlandsche Zaken vertrok gisteren namiddag naar Engeland, om Hoogstdenzelve de berigten van den zorgelijken toestand, waarin Zijn Koninklijke Vader verkeerde, over te brengen en tot de overkomst herwaarts uit te noodigen. Andere afgevaardigden vertrekken heden om het berigt van het overlijden over te brengen.

In afwachting van de overkomst van dezen onzen geëerbiedigden Koning, bevlijtigen wij ons den geregelden gang van zaken en de behartiging der meest dringende belangen te bevorderen, en rekenen daarbij op de ordelievendheid der Nederlandsche Natie, op haren eerbied voor den ontslapen Vorst en op hare gehechtheid aan haren Koning.

De ***Voorzitter*** zegt daarop het volgende:

De Vergadering ontvangt met een diep gevoel van smart de kennisgeving, welke door de Regering aan haar is gedaan. Het verlies van den Vorst, die zoo hoog in de achting en de genegenheid der ingezetenen stond aangeschreven, is eene ramp, welke algemeen door de Natie gevoeld zal worden. Meer dan immer beseffen wij allen, hoe de eenstemmige zamenwerking van Regering en Vertegenwoordiging, te midden van deze beproevende omstandigheden, vereischt wordt. Wij zullen daarin gewis niet achterlijk willen blijven, en gaarne de hand leenen tot die maatregelen, welke in het algemeen belang gevorderd worden. Hoe diep wij ook getroffen zijn door de tijding, welke ons medegedeeld werd, zoo gevoelen wij tevens, dat wij een vast steunpunt vinden in de Grondwet, welke wij allen bezweren hebben en aan welke wij allen de hand willen houden. Zij rigt onze blikken op den Vorst, die thans de teugels van het bestuur in handen heeft, en zij noemt in WILLEM III den Opvolger van WILLEM II. Trouw aan de Grondwet en gehechtheid aan den Koning, dien zij ons schenkt, wone dus in aller harten, en steeds blijve ons streven om met alle krachten voor het heil van het Vaderland te waken.

De Vergadering besluit om de door de Regering gedane mededeeling voor kennisgeving aan te nemen en tevens om eene commissie te benoemen tot het ontwerpen van een adres aan Z. M. Willem III, ter zake van de ontvangen mededeeling, zullende de leden dezer commissie Maandag aanstaande in de afdeelingen verkozen worden.

Vervolgens komt de Vergadering terug op het laatstelijk door haar genomen besluit, om de beraadslagingen over het nieuw ontworpen Reglement van Orde te doen plaats hebben op Maandag aanstaande. De Vergadering bepaalt thans, dat de dag voor die beraadslaging nader vastgesteld zal worden.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[VI. 4.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, houdende bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en der provinciale geregtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures, zoowel in laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken.*

Bij de Koninklijke boodschap van den 19den Februarij jl., is aan de Tweede Kamer een ontwerp van wet aangeboden, strekkende eensdeels tot vermindering van het aantal raadsheeren, waaruit, volgens de bestaande wettelijke voorschriften, bij het beregten der in het voorstel aangeduide zaken, de Hooge Raad en de provinciale geregtshoven, de laatste zoowel in raadkamer als op de openbare teregtzitting, moeten zijn zamengesteld; anderdeels tot het niet vervullen, onder bepaalde voorwaarden, van bestaande en toekomstige vacatures bij de provinciale geregtshoven en arrondissements-regtbanken.

Dit wets-ontwerp heeft bij het onderzoek in de afdeelingen, waaraan door 59 leden is deel genomen, tot velerlei bedenkingen aanleiding gegeven.

§ 1. Verscheidene leden ontveinsden niet, met leedwezen den tegenwoordigen, uit zijnen aard geheel tijdelijken en voorloopigen maatregel te hebben zien voordragen. In plaats daarvan hadden zij verwacht, dat de voorstellen zelve omtrent de nieuwe regterlijke inrigting, die, volgens het 5de der additionnele artikelen tot de Grondwet, uiterlijk in de volgende zitting der Staten-Generaal behandeld moeten worden, aan de overweging der Kamers onderworpen zouden zijn. Het is waar, in de thans overgelegde memorie van toelichting wordt te kennen gegeven, dat aan die ontwerpen met ijver gearbeid wordt; maar na al wat over deze zaak in de laatste maanden is verhandeld, scheen het niet onbillijk te veronderstellen, dat dit werk reeds voltooid had kunnen wezen. In allen gevalle zou die voltooijing zeer wenschelijk zijn geweest, in zooverre als het dan zelfs niet in aanmerking had kunnen komen, om, gelijk thans plaats vond, eene bloote greep in de bestaande regterlijke organisatie te doen en geheel partiele veranderingen daarin voor te dragen.

§ 2. Dat dit laatste een wezenlijk kwaad was, werd door zeer vele leden toegestemd. Zij konden het niet anders dan afkeuren, dat het voorgedragen ontwerp, bij wege van transitoiren maatregel, een der voornaamste grondslagen van de tegenwoordige regterlijke organisatie — de bepaling van het getal regters, hetwelk in de meest gewigtige zaken moet regtspreken — omverwierp, zonder dat er zekerheid bestond, of de daaromtrent thans aangenomene beginselen ook bij de toekomstige regeling van het regtswezen omhelsd zouden worden. Het noodwendig gevolg daarvan moest zijn, niet alleen dat zoo doende die organisatie zou worden gepraejudicieerd, maar tevens dat, wanneer men bij de toekomstige regterlijke inrigting op de voorgestelde beginselen omtrent het vereischte aantal regters mogt terugkomen en bijv. tot het thans bestaande stelsel terugkeeren, jegens de tusschentijds beregte personen een onherstelbaar onregt zou zijn gepleegd. Bij deze beschouwing werd onder anderen gewezen op het voornemen, in het verslag aan den Koning betreffende de in te voeren bezuinigingen te kennen gegeven, om bij de aanstaande nieuwe regterlijke inrigting *zes* regters over de grootste misdaden te laten regtspreken.

§ 3. Nog uit een eenigzins ander oogpunt werd de voorgedragen maatregel bestreden. Men vreesde door het aannemen daarvan te zullen medewerken om de geheele reorganisatie der regterlijke magt te vertragen of ten minste de voordragt daarvan tot den uitersten termijn, dien de Grondwet toelaat, te doen uitstellen; waardoor dan een staat van overgang in stand zou worden gehou-

den strijdig met het belang der regterlijke magt, met den invloed, dien zij behoort uit te oefenen, en met eene goede regtsbedeeling. Hier kwam nog bij, dat men zich niet kon overtuigen van de noodzakelijkheid, om het niet-vervullen der vacatures in de regterlijke collegien met eene vermindering van het getal regters, dat in bepaalde zaken moet regtspreken, gepaard te doen gaan. Ofschoon toch zulke vacatures èn bij den Hoogen Raad èn bij verschillende hoven bestonden, was tot nu toe niet gebleken, dat die collegien zich beklaagden van, bij gemis van genoegzaam personeel, hunne taak niet op den bij de wet op de regterlijke organisatie voorgeschreven voet te kunnen volvoeren.

§ 4. In weerwil van het gewigt dezer bezwaren, werd de voorgedragene wet door de meerderheid der leden niet onvoorwaardelijk afgekeurd. Men moest daarin, naar het gevoelen dier meerderheid, twee hoofdzaken onderscheiden, namelijk: in de eerste plaats de vermindering van het aantal regters, voor het regtspreken in de bepaalde gevallen vereischt, en in de tweede plaats de magtiging op de Regering tot het niet-vervullen van de vacatures bij de regterlijke collegien. De in het ontwerp voorkomende bepalingen omtrent het eerste punt gaven, zoo als hieronder bij het doorloopen van de artikelen der wet nog nader blijken zal, tot tegenwerpingen aanleiding, die men meerendeels onoplosbaar moest achten. Daarentegen was men nagenoeg algemeen van de wenschelijkheid overtuigd, om onder de bestaande omstandigheden en in afwachting van de definitive reorganisatie van het regtswezen, de Regering tot het onvervuld laten van bestaande en toekomstige vacatures in de verschillende regterlijke collegien in staat te stellen. Enkele leden gaven zelfs te kennen, dat zij tot de verwerping van geheel de wet moeijelijk zouden kunnen besluiten, indien het gevolg dier verwerping eene vervulling der bedoelde vacatures zou moeten zijn. Zij meenden — en dit hun gevoelen werd ook door de andere leden ondersteund — dat de bezuiniging van f 50,000, die door de Regering gezegd werd het gevolg te kunnen worden van den door haar voorgestelden maatregel, niet te verwerpen was, en wezen daarbij op de onvermijdelijke gevolgen der vervulling van de bedoelde vacatures uit een geldelijk oogpunt. Niet slechts toch moest het dadelijk toekennen van tractementen aan de nieuw aan te stellen regters daaruit voortvloeijen, maar welligt ook voor het vervolg de aanspraak van een grooter aantal personen op schadevergoeding, bij het verlies hunner ambtsbetrekking ten gevolge der in de regterlijke inrigting te brengen veranderingen. Men voerde hiertegen wel aan, dat de berekening der Regering omtrent het cijfer der bezuiniging, die het gevolg van haren maatregel kon zijn, fictief was, daar men toch wel niet als zeker kon aannemen, dat tusschen het tegenwoordig oogenblik en dat, waarop de reorganisatie van het regtswezen zou tot stand komen, al de regterlijke collegien, bij art. 2 van het ontwerp bedoeld, met het bij die bepaling vermelde aantal leden zouden zijn verminderd; doch daarop werd geantwoord, dat in allen gevalle dadelijk en ontwijfelbaar langs den aangewezen weg verscheidene duizenden gulden konden worden uitgewonnen, en dat het te loor gaan ook van zulk een kleiner voordeel, bij de algemeen erkende behoefte aan afdoende bezuiniging, allezins te betreuren zou zijn. Door zulke overwegingen geleid, verklaarde de meerderheid zich gunstig gestemd voor de aanneming van eenen bloot tijdelijken maatregel, waardoor de Regering bevoegd werd verklaard tot het niet-vervullen der vacatures bij de regterlijke collegien binnen de door haar voorgestelde grenzen; maar daartoe moest de wet zich dan ook bepalen; weshalve men het wenschelijk achtte, dat enkel het 2de artikel van het ontwerp behouden bleef, des noods aangevuld met de bepaling, dat het getal der raadsheeren in den Hoogen Raad voorloopig zal worden gehouden op het minimum, bij art. 83 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie toegelaten.

§ 5. Alvorens thans tot de mededeeling der bedenkingen over te gaan, waartoe de onderdeelen der wet aanleiding hebben gegeven, verdient nog vermeld te worden, dat men in al de afdeelingen nadrukkelijk het verlangen heeft geuit, om met den inhoud bekend te worden van het advijs, hetwelk de Regering, indien men wel onderrigt is, ter zake der tegenwoordige voordragt bij den Hoogen Raad heeft ingewonnen. Men hecht te veel gewigt aan het oordeel van dat hoogste regterlijke collegie in den lande, vooral omtrent eene aangelegenheid waarin de raad zelf regtstreeks betrokken is, om zijne eigene overtuiging niet gaarne aan het gevoelen van dat collegie te willen toetsen. In andere constitutionnele landen is de overlegging van zoodanig advijs aan de wetgevende kamers, als het gevallen van dezen aard geldt, niet ongewoon. — Enkele leden zijn nog verder gegaan en hebben den wensch geuit, om insgelijks mededeeling te ontvangen van het verslag, door den Raad van State omtrent de tegenwoordige wets-voordragt uitgebragt.

Op den *considerans* van het wets-ontwerp heeft men aangemerkt, dat de 1ste alinea daarvan geheel zou kunnen worden gemist. Het is toch eene overweging, waarop geen artikel der wet slaat, en die slechts dan zou te pas komen, wanneer op dergelijke wijze, als hiervoor is aangegeven, de Regering bij de wet aan het handhaven van het minimum van het getal der raadsheeren in den Hoogen Raad verbonden werd.

In de 2de alinea is men gestuit op het gezegde, volgens hetwelk de vermindering in het getal der raadsheeren, waarmede de Hooge Raad in cassatie vonnist, van *zeven* op *vijf*, eene *geringe* wijziging in de wet op de regterlijke organisatie wordt genoemd. Men is verre af van die verandering van gering belang te achten, en heeft integendeel de daaromtrent in art. 1 der wet voorkomende bepaling, als noodeloos, onraadzaam, verkeerd en in het stelsel der wet zelve onvolledig, met kracht bestreden.

Men moest wel de in art. 1 voorkomende bepaling, bij het beperken van het getal raadsheeren in den Hoogen Raad tot het minimum, als onnoodig beschouwen, omdat de wet op de regterlijke organisatie, terwijl zij in art. 83 dat minimum aannam, te gelijk bij art. 100 de regtspraak in cassatie aan *zeven* raadsheeren heeft opgedragen. Alleen dus wanneer de Regering op den voorgrond had gesteld, dat de wet op de regterlijke organisatie in dit opzigt van een verkeerd beginsel was uitgegaan en eene onmogelijk vol te houden bepaling voorgeschreven had, zou zij de voorgedragene veranderingen eenigermate hebben kunnen regtvaardigen. Maar dit is niet het geval geweest. Integendeel koestert men de overtuiging, dat de Hooge Raad, zoo als dat collegie thans is zamengesteld, volkomen aan de verpligtingen, door de wet op de regterlijke organisatie daaraan opgelegd, kan voldoen. Die overtuiging wordt versterkt door de wetenschap, dat in den laatsten tijd het aantal van voorzieningen in cassatie is verminderd, terwijl men, ook al ware dit niet het geval, zou moeten vragen, of de Hooge Raad, ten gevolge van het bepaalde in art. 66 der Grondwet, waarbij het uitbrengen van advijs op verzoeken om gratie, zoodra het ligtere straffen geldt, aan andere regters is opgedragen, niet eene aanmerkelijke ontlasting van werkzaamheden heeft ondervonden.

In de tweede plaats meent men de voorgedragene bepaling als onraadzaam en verkeerd te moeten beschouwen, vermits zij de strekking zou kunnen hebben, om den zedelijken invloed van den Hoogen Raad op de andere regterlijke autoriteiten en de waarborgen voor de eenheid in de jurisprudentie te verzwakken en daardoor inbreuk te maken op den nuttigen werkkring van een regterlijk collegie, 't welk sedert zijne oprigting zulk eene gewigtige roeping heeft vervuld. Voor het een en het ander is het toch hoogst wenschelijk, dat de uitspraken van den Hoogen Raad in cassatie door een grooter aantal regters plaats hebben, waaruit van zelf eene meerdere wisseling van gedachten, eene minder eenzijdige beschouwing van de behandelde zaak moet voortvloeijen, en waardoor de te groote invloed van enkelen geweerd wordt. Het is daarenboven een vrij algemeen erkend regtsbegrip, dat elke hoogere trap van jurisdictie een grooter getal regters vereischt, en in strijd daarmede zou men thans de regtspraak in cassatie in burgerlijke zaken aan een gelijk getal regters toevertrouwen, als door hetwelk dezelfde zaken in hooger beroep beregt worden! Zoo doende zou men afwijken van de beginselen, in andere landen, met name ook in Frankrijk en België, steeds gehuldigd en door bevoegde beoordeelaars met kracht verdedigd. In Frankrijk bijv. vonnist het hof van cassatie, zoowel in de chambre des requêtes als in de kamer van straf- en burgerlijke zaken, met ten minste *elf* leden, en een in dat land voor weinige maanden gedaan voorstel om dit aantal op *negen* te verminderen, is onder anderen door Dupin op soortgelijke gronden bestreden, als hier zijn aangestipt.

Terwijl men dus niet kan toegeven, dat de regtspraak in cassatie zoo *gerustelijk*, als de steller der memorie van toelichting dit voordraagt, aan een getal van vijf raadsheeren zou kunnen worden toevertrouwd, acht men in het stelsel der wet de bepaling onvolledig, omdat zij zich niet uitstrekt tot de andere regtsgedingen, buiten de voorzieningen in cassatie, waarvan de beregting aan den Hoogen Raad is toevertrouwd, maar integendeel in al die gevallen de bestaande bepalingen omtrent het vereischte aantal regters onveranderd in wezen laat. Men wees daarbij op de regtsgedingen waaromtrent de wijze van regtspleging in artt. 315 en volgg. van het Wetboek van Strafvordering is omschreven; op die wegens actiën, waarin de Koning en de leden van Zijn gezin, of ook de Staat, als gedaagden zijn betrokken; op de jurisdictie-geschillen; de geschillen in zaken van prijzen en buit; het appel van zaken in eersten aanleg bij de hoven in de provincien en van de koloniale hoven; de vervolgingen, waarvan de artt. 92 en 93 van de wet op de regterlijke organisatie spreken, de ontzetting van regterlijke ambtenaren; en inzonderheid het beroep in revisie. Men kan het niet anders dan inconsequent noemen, dat, volgens de gedane voordragt, de Hooge Raad voortaan, in geval van voorziening in cassatie, en dus bij het uitoefenen zijner hoogste functie en eigenlijke regtsmagt, vonnissen zou met vijf raadsheeren;

terwijl te gelijker tijd de bepaling van art. 368 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering onveranderd in stand zou blijven, volgens welke de Hooge Raad bij eene uitspraak in revisie uit elf raadsheeren moet zijn zamengesteld. In het stelsel der wet behoorde zoowel de eene als de andere bepaling te worden gewijzigd.

Ofschoon de strekking van art. 2 der wet, zoo als reeds uit het voorafgaande is gebleken, minder bezwaar heeft ontmoet, hebben toch verscheidene leden de hier voorkomende bepaling, volgens welke het vervullen of niet-vervullen der bestaande vacatures zal afhangen van de beoordeeling der vraag, of de dienst der justitie het noodzakelijk vordert, bedenkelijk gekeurd. De zaak werd daardoor, hunnes inziens, te zeer aan het goedvinden der Regering overgelaten, terwijl zij uit haren aard tot het gebied der wetgeving behoorde. Langs dien weg zou eene wet op de regterlijke organisatie ten laatste geheel overtollig worden, daar de Regering zoodanige uitzonderingen op die wet zou kunnen maken als zij goedvond. Men meende daarom, dat de gevallen, waarin de vacatures niet zouden worden vervuld, omschreven moesten worden, en meende dat dit zeer wel kon plaats hebben.

Overigens verklaarden de meeste leden in de voorgedragen vermindering van het aantal leden der provinciale geregtshoven en arrondissements-regtbanken, op zich zelve, en dus afgescheiden van het bepaalde in art. 3, geen overwegend bezwaar te zien. Algemeen keurde men de vermindering van het aantal ambtenaren van het openbaar ministerie, vooral ook bij sommige arrondissements-regtbanken, goed, daar de ondervinding geleerd had, dat bij eene voortdurende afwezigheid van één dier ambtenaren de werkzaamheden zonder nadeel door den anderen konden worden waargenomen.

Men heeft gevraagd, of de Regering in art. 2 onder de leden der arrondissements-regtbanken ook de regters-plaatsvervangers begreep, en eindelijk nog doen opmerken, dat in de 1ste alinea van dat artikel voor: *in de provinciale geregtshoven*, moet gelezen worden: *in en bij de provinciale geregtshoven.*

Art. 3. Terwijl men vrij algemeen, op zich zelf en afgescheiden van de vroeger medegedeelde beschouwingen wegens de onaannemelijke strekking van de wet in haar geheel, in de hier voorgestelde vermindering van het getal raadsheeren bij de behandeling van strafzaken in raadkamer, geen bezwaar zag, heeft de meerderheid zich sterk verklaard tegen de vermindering van het aantal dier raadsheeren bij de openbare teregtzitting van *zes* op *vier*. Men meende, dat door die verandering de waarborgen, welke de tegenwoordige regeling èn voor de beschuldigden èn voor de maatschappij opleverde, verzwakt werden. Te vergeefs had men in de memorie van toelichting naar eenen afdoenden grond gezocht voor de daarin voorkomende stelling, dat een getal van vier regters voor elke zaak, van welk gewigt ook, voldoende is. Men kon aan de Regering de juistheid der redenering niet toegeven, dat bij een aantal van vier raadsheeren, de verhouding van veroordeeling tot vrijspraak voor de teregtstaanden gunstiger is, dan onder de bestaande wet, daar men dan immers zou moeten aannemen, eensdeels, dat de beregting eener strafzaak in zekere mate moet beschouwd worden als eene kansrekening of loterij; anderdeels dat de maatschappij ten opzigte van hare belangen in eene ongunstiger verhouding mag gesteld worden, dan de beschuldigde; terwijl eindelijk nog de aangehaalde bewering te veel èn daarom niets bewees, vermits daaruit voortvloeide, dat het de meest gunstige verhouding zou opleveren, wanneer de beschuldigde voor twee regters te regt stond. De overige leden, ofschoon de juistheid dezer beschouwingen niet geheel ontkennende, verklaarden in de voorgestelde vermindering van het aantal regters voor de beregting der in het ontwerp bedoelde zaken geen zoo overwegend bezwaar, ten minste geene omverwerping van een der hoofdbeginselen van de tegenwoordige regtspleging, te zien; en zulks vooral, omdat, naar hun oordeel, de waarborgen voor eene goede regtsbedeeling minder in het getal dan in de bekwaamheid der regtsprekenden gelegen was. Als een bloot tijdelijken maatregel zouden zij dus, met het oog op de dringende behoefte aan bezuiniging, de voorgestelde vermindering van het aantal raadsheeren kunnen aannemen.

Men heeft de opmerking gemaakt, dat bij het stellen van deze bepaling art. 213 van het Wetboek van Strafvordering over het hoofd is gezien, hetwelk geene beteekenis heeft, als niet bij de teregtzittingen in strafzaken een grooter aantal dan vier raadsheeren het hof zamenstelt. In het stelsel der wet zou het bij genoemd artikel gestelde minimum verminderd moeten worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 19den Maart 1849.

GODEFROI.
VAN DER LINDEN.
DIRKS.
VAN HEIDEN REINESTEIN.
VERWEIJ MEJAN.

ZITTING VAN DINGSDAG 20 MAART.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 59 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Jespers, van Hasselt, Smit, Verweij Mejan, Albarda, Borret, van Doorn, van Nispen van Sevenaer, Zijlker, van Hall, de Villers de Pité, van Voorst, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, Groen van Prinsterer, Heemskerk, de Monchy, Bots, Thorbecke, Reinders, Ter Bruggen Hugenholtz, Lotsy, van Heiden Reinestein, Dullert, Slicher van Domburg, Wichers, van Heloma, van der Heijden, Engelen, Westerhoff, Costerus, Luijben, de Lom de Berg, Dirks, Duijmaer van Twist, de Man, Bachiene, Storm van 's Gravesande, Godefroi, Schooneveld, van Dam van Isselt, van der Linden, van Naamen, Poortman, van Randwijck, Meeussen, Backer, Dommer van Poldersveldt, L. D. Storm, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Boreel van Hogelanden, Wintgens, Scheltinga Winterberg, van Rijckevorsel, Boxman, van Walchren, Anemaet en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:
een adres van J. Milder en andere gepensionneerde militairen, houdende bedenkingen tegen de wet wegens het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen;
een adres van H. Toussaint en andere apothekers te Alkmaar, houdende bedenkingen tegen de wet op de invoering van de Pharmacopoea Neerlandica;
een adres van Joel Beer jr. en andere ingezetenen van Amsterdam, houdende bezwaren tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort;
een adres van A. B. Thomaes, te Sas van Gent, waarin mede zulke bezwaren worden aangeduid;
een adres van commissarissen en directeur der Hollandsche societeit van levensverzekeringen te Amsterdam, waarin breedvoerige bezwaren tegen dezelfde wet worden ontwikkeld;
een adres van M. Teunissen en andere ingezetenen van Middelaar, betrekkelijk de vereeniging van dat dorp met de gemeente Mook.

Nog is ingekomen een adres van de weduwe Jacobi te Amsterdam, betrekking hebbende tot het bekomen van onderstand, hetwelk, overeenkomstig art. 104 van het Reglement van Orde, als ongezegeld wordt ter zijde gelegd.

Door de schrijvers is aan de Kamer hulde gedaan van de navolgende boekwerken, die in de boekerij worden geplaatst:
Onderzoek of de lastgever wettig afstand kan doen van het vermogen, hetgeen bij art. 1851 *van het Burgerlijk Wetboek hem is toegekend, door mr. J. Schouten.*
Iets voor de vrachtvaart op Neêrlands Oost-Indie, door mr. C. W. O. van Dorsser.

Ter kennisse der Vergadering wordt gebragt, dat door de afdeelingen tot leden der Commissie tot het opstellen van een adres aan Zijne Majesteit Koning Willem III, ter zake van de in de vergadering van Zaturdag den 17den Maart gedane mededeeling, benoemd zijn geworden de heeren: de Man, van Heloma, van Dam van Isselt, Boreel van Hogelanden en Nedermeijer van Rosenthal.

Tevens wordt berigt dat die Commissie met haar ontwerp gereed is, hetwelk gedrukt en aan de leden is rondgedeeld.

Op uitnoodiging des Voorzitters wordt besloten dat de Vergadering zich onverwijld in de afdeelingen zal begeven, ten einde over dat ontwerp te beraadslagen.

Daar er niets meer aan de orde is, wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 21 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure geopend door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein.*

Er zijn 56 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Anemaet, Reinders, Smit, van Voorst, de Lom de Berg, Heemskerk, van Heiden Reinestein, Albarda, Dommer van Pol-

dersveldt, van der Heijden, de Man, Groen van Prinsterer, van Hall, van Dam van Isselt, Dirks, Leclercq, Ter Bruggen Hugenholtz, Bachiene, van Eck, Verweij Mejan, van Doorn, van Nispen van Sevenaar, Lotsy, Backer, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, Luijben, Dullert, Wintgens, Wijnaendts, Zijlker, Bots, Jespers, Godefroi, Wichers, Duijmaer van Twist, van Heloma, Slicher van Domburg, Schiffer, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, Sloet tot Oldhuis, van Walchren, van der Linden, de Villers de Pité, Scheltinga Winterberg, van Naamen, Meeussen, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, L. D. Storm, Engelen, Westerhoff, Costerus, de Monchy en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:

een adres van J. W. A. van der Ramhorst, te Elburg, houdende bezwaren tegen de wet omtrent het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen enz.; en

een adres van P. Baartmans en andere bewoners van eene buitenwijk der stad Haarlem, betrekkelijk de stedelijke lasten, waaraan zij onderworpen zijn.

De ***Voorzitter*** geeft der Vergadering kennis, dat de Commissie welke belast is geworden met het ontwerpen van een adres aan Z. M. Koning Willem III, ter zake van de laatstelijk aan de Kamer gedane mededeeling, haar ontwerp-adres, na overweging der in de afdeelingen geopperde bedenkingen, nader heeft vastgesteld, en dat dit nader ontwerp reeds gedrukt aan de leden is rondgedeeld. Hij stelt voor om de beraadslaging daarover te bepalen op morgen ochtend ten een ure.

De heer ***de Monchy*** erkent dat het voorstel des Voorzitters geheel in overeenstemming is met het Reglement van Orde der Kamer. Hij meent echter, dat de omstandigheden, waarin men thans verkeert, het wenschelijk maken, dat de vaststelling van het bedoelde adres bespoedigd worde. Het is uit dien hoofde dat hij voorstelt de beraadslaging over het ontwerp-adres onmiddellijk te doen plaats hebben.

De Vergadering vereenigt zich met het voorstel van den heer *de Monchy*.

De beraadslaging over het *ontwerp-adres aan Z. M. Koning Willem III* wordt alzoo onmiddellijk geopend, welk stuk thans aldus luidt:

SIRE!

Door den Raad van Ministers is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal de treurmare overgebragt van het onverwacht overlijden van Uwer Majesteits Koninklijken Vader, van WILLEM II, onzen hooggeschatten en geliefden Koning, wiens nagedachtenis in de dankbare herinnering des Volks zal blijven leven.

Bij de innige droefheid die ons heeft getroffen, beseffen wij levendig de grievende smart, waarmede de ziel vervuld is van Uwe Majesteit, die niet alleen met ons de algemeene ramp des Vaderlands, maar tevens eenen beminden Vader betreurt.

Als vertegenwoordigers eener Natie, die met onwankelbare trouw is verbonden aan het Doorluchtige Stamhuis van Oranje, gevoelen wij de behoefte Uwer Majesteit de betuiging aan te bieden, dat wij, met het geheele Nederlandsche Volk, in de droefheid deelen van Uwe Majesteit, van Uwe zoo te regt door allen geëerbiedigde en geliefde Moeder en van geheel het Koninklijk Geslacht.

Weldra zullen de Staten-Generaal Uwe Majesteit plegtig als Nederlands Koning huldigen; maar reeds nu geven wij aan Uwe Majesteit de verzekering, dat de Tweede Kamer bereid is, om, in gemeen overleg met Uwe Majesteit, mede te werken tot het welzijn van het trouwe Volk, waarover Gij, Sire! volgens de voorschriften der Grondwet geroepen zijt te regeren.

Moge bij de algemeene deelneming der Natie, de troost der Godsdienst de smart van Uwe Majesteit lenigen, en de Goddelijke Voorzienigheid aan Uwe Majesteit moed en kracht schenken om de gewigtige pligten, die op den Koning rusten, te vervullen.

De algemeene strekking en bijzondere paragraphen van het ontwerp worden zonder beraadslaging goedgekeurd, waarna het adres in deszelfs geheel met eenparige stemmen wordt aangenomen, door de 53 op het oogenblik der stemming aanwezige leden te weten de heeren: Anemaet, Reinders, Smit, van Voorst, de Lom de Berg, Heemskerk, van Heiden Reinestein, Albarda, Dommer van Poldersveldt, van der Heijden, de Man, Groen van Prinsterer, van Hall, van Dam van Isselt, Dirks, Leclercq, Ter Bruggen Hugenholtz, Bachiene, van Eck, Verweij Mejan, van Doorn, van Nispen van Sevenaer, Lotsy, Backer, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, Luijben, Dullert, Wintgens, Zijlker, Bots, Jespers, Godefroi, Wichers, Duijmaer van Twist, van Heloma, Slicher van Domburg, Schiffer, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, Sloet tot Oldhuis, van Walchren, de Villers de Pité, Scheltinga Winterberg, van Naamen, Meeussen, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, Engelen, Westerhoff, Costerus, de Monchy en de Voorzitter.

De ***Voorzitter*** verzoekt de Commissie ter redactie van het adres zich, overeenkomstig art. 101 van het Reglement van Orde, te willen belasten met de overbrenging van het door de Kamer vastgestelde adres aan Z. M. den Koning, en voegt zich zelven, naar aanleiding der gemelde bepaling, aan die Commissie toe.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 23 MAART.

De vergadering wordt ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 50 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Godefroi, Mutsaers, Anemaet, Heemskerk, van Nispen van Sevenaer, Reinders, Westerhoff, van Voorst, van der Linden, Dullert van Zuijlen van Nyevelt, Backer, van Eck, van Heloma, van Doorn, Wichers, Verweij Mejan, Jespers, Leclercq, Storm van 'sGravesande, Nedermeijer van Rosenthal, Wijnaendts, Slicher van Domburg, Zijlker, Wintgens, Groen van Prinsterer, Bots, de Man, de Lom de Berg, Meeussen, van Hall, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel, van der Heijden, Smit, van Heiden Reinestein, van Naamen, Schooneveld, Ter Bruggen Hugenholtz, van Hasselt, van Walchren, Duijmaer van Twist, van Dam van Isselt, Scheltinga Winterberg, Luijben, L. D. Storm, Schiffer, Bachiene, Albarda en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering, dat de Commissie, waarvan hij deel heeft uitgemaakt, en die belast is geweest om aan Zijne Majesteit den Koning het adres van rouwbeklag over te brengen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal wegens het overlijden van Zijne Majesteit Koning Willem II, zich op heden ten half twee ure van die taak heeft gekweten. Aan die Commissie zijn de gebruikelijke eerbewijzen betoond, en is, na voorlezing van het adres, het volgende door den Koning geantwoord:

MIJNE HEEREN!

Ik ben diep getroffen door de deelneming, welke de Tweede Kamer der Staten-Generaal Mij betoont, bij het grievend verlies, waardoor aan Mij, aan Mijne geliefde Moeder, en aan Mijn Huis, eene zoo smartelijke wonde is toegebragt.

Die deelneming, de dankbare vereering der nagedachtenis van mijnen onvergetelijken Vader, de uitdrukking van de trouw en verkleefdheid der Natie, maken Mij dit adres zeer welgevallig en vertroostend, en ik verzoek U, Mijne Heeren, mijne erkentelijkheid deswege aan de Kamer te betuigen.

Het zal Mijn streven zijn de voetstappen van Mijn Voorganger te drukken, Wiens hart tot Zijnen laatsten stond voor Nederland klopte, en het verheugt Mij de verzekering te ontvangen, dat de Tweede Kamer, in afwachting van Mijne aanstaande plegtige inhuldiging, reeds nu bereid is met Mij mede te werken tot het welzijn van het trouwe Volk, waaraan Mijn leven voortaan zal zijn toegewijd, en welks geluk Ik als één beschouw met het Mijne.

Wordt besloten dat verslag voor kennisgeving aan te nemen, en het antwoord van Zijne Majesteit te doen drukken, terwijl de Voorzitter de leden, die met hem deel der Commissie hebben uitgemaakt, voor de door hen genomene moeite bedankt.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* gezonden, de navolgende verzoekschriften:

een adres van J. Steijn Parvé en andere hoofden van landbouw-ondernemingen op Java, houdende bezwaren betrekkelijk zeker reglement op de huur en verhuur van landen in de rijken van Soeracarta en Djocjocarta;

een adres van F. J. Stieltjes, 2den luitenant te Zutphen, betrekkelijk het eedsformulier voor het leger;

Aan de Kamer is door den schrijver, den heer W. J. Meinsma, hulde gedaan van een boekwerk, getiteld:

Bij de viering van de afkondiging der grondwets-herziening.

Wordt besloten tot de plaatsing van dit stuk in de boekerij der Kamer.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de Vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.

Ontwerp van wet op de Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

[XVII. 4.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet op de verantwoordelijkheid der Ministers.*

§ 1. Bij het onderzoek van het wets-ontwerp op de verantwoordelijkheid der Ministers, bij Koninklijke boodschap van 7 Maart 1849 aan de Tweede Kamer ter overweging aangeboden, is in de afdeelingen, waar, op weinige uitzonderingen na, alle leden tegenwoordig waren, de vraag gerezen wat met dit ontwerp werd bedoeld?

Bij de verklaring dat de Koning onschendbaar is, stelde de wetgever in art. 53 der Grondwet, dat de Ministers verantwoordelijk zijn.

Regeling der verantwoordelijkheid van de hoofden der ministeriele departementen draagt art. 73 der Grondwet aan de wet op.

Waar en op wiens vervolging zij wegens ambtsmisdrijven zullen te regt staan, bepaalt art. 159.

Heeft nu het ontwerp ten doel, uit hoofde dezer laatste bepaling, den XIVden Titel van het Wetboek van Strafvordering te wijzigen, waarbij geregeld is het voor den Hoogen Raad te voeren regtsgeding, wanneer, onder meer anderen, ook hoofden van ministeriele departementen wegens misdrijf worden vervolgd? een titel, opgesteld naar aanleiding van vroegere grondwettige bepalingen, maar met de thans van kracht zijnde onbestaanbaar.

Of was het doel regeling der verantwoordelijkheid overeenkomstig art. 73 der Grondwet?

Of wel, in ééne wet alles zaam te vatten wat op strafbaarheid en teregtstelling van ministers betrekking heeft?

In het eerste geval is in het ontwerp opgenomen wat er niet in behoorde, noch die bedoeling van eenvoudige wijziging van een deel des Wetboeks van Strafvordering duidelijk genoeg zigtbaar; in het laatste geval is het doel even duister gehouden, bij de meeste onvolledigheid van daarin noodzakelijke bepalingen; en in het tweede vroeg men, wat, zoo eenige vormelijke bepalingen over strafvorderingen en eene lijst van straffen, die met ongebonden hand kon worden toegepast, weg worden genomen, dit ontwerp dan toch eigenlijk van de verantwoordelijkheid *regelde*?

§ 2. Algemeen was de twijfel, of bij de opstelling van het wets-ontwerp men een klaar denkbeeld zich gevormd had van het daarin te behandelen onderwerp; althans in het aangeboden stuk worden die eerste vereischten voor elke goede wet, bepaaldheid van denkbeeld en helderheid van voorstelling, gemist. Aan die onduidelijkheid schijnt dan ook te moeten worden toegeschreven, dat bij het overwegen der bijzondere bepalingen, vaak in de afdeelingen onzekerheid heerschte, waarheen die voorschriften bedoeld waren te leiden, waartoe zij al niet zouden kunnen voeren.

Een hoofdpunt van twijfel was, of de gewone misdrijven in deze wet begrepen waren, en tevens die welke alleen kunnen worden begaan door hem, die hoofd is van een ministerieel departement; of wel alleen deze laatsten, de eigenlijke ambtsmisdrijven; — terwijl andere leden zoo ver zelfs gingen, dat zij meenden dat in art. 1 die staatkundige verantwoordelijkheid bedoeld was, welke tot geene eigenlijke straf aanleiding geven kan, in art. 2 daarentegen aan die gedacht was, waarvoor het overig deel des ontwerps, namelijk de regels voor de strafvordering en de lijst van straffen, alleen geschreven schijnt.

Verband en strekking dier beide eerste artikels des ontwerps zijn dan ook na het naauwgezetst onderzoek onbegrepen gebleven.

Kan uit art. 1 geene strafvervolging voortvloeijen? Waartoe dan die regels in dit ontwerp? Of zou, zonder deze, een minister *niet* verantwoordelijk zijn voor hetgeen hij deed of verzuimde, zelf of middellijk? — Is art. 1 noodig om grond voor de strafactie te geven, waarom dan art. 2 zóò gesteld, dat aanklagte en vervolging alleen in de bij dat artikel 2 geschetste omstandigheden zullen kunnen plaats vinden?

Beide deze artikels moesten het hoofddenkbeeld der wet inhouden. En nu geeft het ontwerp wel met mindere of meerdere uitvoerigheid bepalingen over de wijze van strafvordering, van straf, medepligtigheid en verjaring, maar juist bij de omschrijving van dat, hetwelk alle deze in het leven en tot werkzaamheid moet roepen, bij de bepaling van het misdrijf zelf, worden daarin onbepaaldheid en onbestemdheid aangetroffen.

§ 3. Voornamelijk had men hierbij ook op het oog art. 4, waar het, in verband met de artt. 1 en 2, geenszins duidelijk is, of de Tweede Kamer, zoo zulks niet van Koningswege, geschiedde, steeds de vervolging van eenen minister zou moeten bevelen, welk ook het door hem begaan misdrijf wezen mogt, dan wel of zulk bevel alleen voor ambtsmisdrijf gevorderd werd.

Velen waren van oordeel, dat de gewone misdrijven aan de gewone strafwet moeten onderworpen blijven, en de procureur-generaal bij den Hoogen Raad dan ook geen bijzonder verlof moet behoeven om deswege vervolging te kunnen instellen. Alleen wanneer eene strafwaardige daad wordt gepleegd, die slechts door hem, die minister is, gepleegd kan worden, is bijzondere strafbepaling, bijzondere regeling van regtspleging noodig. — Zoo als het ontwerp nu ligt, bestaat de mogelijkheid, dat de Tweede Kamer eenen minister aan de straf zal kunnen onttrekken, die, ware hij geen minister, door hem zou zijn beloopen; de daad althans aan geregtelijk onderzoek en regterlijke waardering zal kunnen onthouden, waar zij anders bij onmiddellijke vervolging zeker aan zou zijn onderworpen.

§ 4. Naar het oordeel van velen kan bij het denken aan de verantwoordelijkheid, die op de hoofden der departementen van algemeen bestuur drukt, niet dat deel worden vergeten hetwelk op het beheer en gebruik van 's Rijks geldmiddelen en eigendommen betrekking heeft. Art. 122 der Grondwet, dat in het bijzonder daarop den regel geeft, wordt bij dit ontwerp niet genoemd. Te regt naar de meening van hen die hierop hebben gewezen, maar dit deden met het bepaalde doel, dat het daar gestelde beginsel niet zonder wettelijke uitwerking blijven zou. Het is zoowel in het belang van de ministers zelven, als het voor den Staat van het hoogste gewigt is, dat bij de wet regels worden gesteld, waarnaar beheerd en verantwoording van dat beheer gegeven zal worden. Met den meesten ernst wordt op het zoo spoedig mogelijk tot stand brengen dier wettelijke regeling aangedrongen.

§ 5. Sommigen hebben gemeend, dat in dit ontwerp verkeerdelijk gezwegen is van de civile verantwoordelijkheid der ministers, zoowel jegens den Staat, als jegens elk bijzonder persoon. Enkelen verlangden zelfs, dat bij deze wet bepaald wierd, dat elk ambtenaar civiliter vervolgbaar is voor de door hem aangerigte schade. Dit gevoelen werd echter bestreden, op grond, dat die civile verantwoordelijkheid inderdaad reeds bestaat voor allen, en dus noch voor de ministers afzonderlijk, noch voor alle anderen opzettelijk nogmaals in dit of dergelijk ontwerp behoeft te worden vastgesteld. Wel werd hierbij evenwel als wenschelijk beschouwd, dat bij regtspraak over misdrijven de bevoegdheid van den Hoogen Raad in het bevelen van teruggave of schadevergoeding niet door vaststelling eener geldsom beperkt ware, maar onbepaald aan den Raad toekwame, tot welk bedrag zich de vordering ook zou uitstrekken. Het vragen van schadevergoeding overigens moet in den regel alleen bij den burgerlijken regter openstaan.

§ 6. Alvorens tot de beschouwing der bijzondere bepalingen zelve over te gaan mag niet worden achterwege gelaten, dat bij een groot aantal leden dit ontwerp ontijdig schijnt voorgedragen. Dezen toch zouden daaraan andere organieke wetten, en vooral die op de regterlijke inrigtingen, vooraf hebben willen zien gaan. Voor dat deze vaststaan, schijnt het vreemd eene wet, die geene overgangs-wet is, noch waaromtrent eene noodige herziening reeds vooraf in het vooruitzigt behoort te zijn, te willen behandelen en vaststellen; vooral wanneer daarin voor een groot deel juist van regtspleging sprake is, en deze bijzondere wet vooral in goed verband behoort te staan met het overige strafregt en de strafvordering.

Naar aanleiding van het voorgaande, is ten aanzien van de beweegredenen, die bij het ontwerp tot het vaststellen zijner bepaling leiden, gevraagd, of niet de vermelding van art. 73 der Grondwet alleen voldoende is te achten?

Eene andere opmerking gold de woorden: *verantwoordelijkheid der Ministers.* Eene uitdrukking die vrij algemeen minder juist voorkwam en men liever zag vervangen door: *ministeriele verantwoordelijkheid*, of: *der ministers of hoofden van departementen van algemeen bestuur.* Men had hierbij ook het oog op de eerste woorden van art. 1, waaruit zou kunnen worden opgemaakt, dat het ontwerp ten onregte het bestaan veronderstelde van ministers, die geen hoofden van departementen van algemeen bestuur waren.

Een lid wenschte bij de overwegingen opgenomen te zien de volgende zinsnede:

» Overwegende dat de ministers zelfstandige dienaars zijn van den Koning ter uitoefening van het vorstelijk gezag; dat geen beroep op Koninklijk bevel kan vrijwaren tegen de gevolgen eener overtreding van de wet, en dat, naar den aard der grondwettelijke instellingen, ook de Staten-Generaal, als Vertegenwoordigers der Natie, tot een naauwkeurig toezigt over de getrouwe tenuitvoerlegging der wetten bevoegd en verpligt zijn;"

De nota, waarin dit lid de gronden voor die toevoeging opgeeft, is aan dit verslag gevoegd. De leden zijner afdeeling hebben zich over het algemeen met de opname dier overweging wel kunnen vereenigen, zonder evenwel daardoor in het minst gehouden geacht te willen zijn van zulks op dezelfde gronden te doen, als in de nota aan de voorgestelde woorden voorafgaan.

Art. 1. Zoo als boven reeds is aangemerkt, is gevraagd wat het doel was bij de opteekening van dezen regel in het ontwerp? Dat ministers verantwoordelijk zijn voor hetgeen zij doen of verzuimen, hetzij als hoofddaders, hetzij als alleen hunne medewerking hebbende verleend, meent men dat te algemeen erkend

is, dan dat het doel van de opneming van art. 1 in het ontwerp kan zijn geweest, deze onbetwistbare waarheid door de hulp der wet boven alle bedenking te willen verheffen.

Was de bedoeling bij de 1ste zinsnde het geheele ministerie, als collectief ligchaam, verantwoordelijk te stellen, en bij de 2de de verantwoordelijkheid van elk minister in het bijzonder? Dan was, naar de meening van velen, dit voornemen niet gelukkig verwezenlijkt, en werd duidelijker bepaling wenschelijk gekeurd, waarbij èn het een èn het ander geval helder wordt omschreven.

Indien dit doel niet de oorzaak was van het stellen van het artikel, zoo als het in het ontwerp is voorgedragen, dan werd gevraagd waartoe de laatste zinsnede dienen moet. Zijn de ministers verantwoordelijk volgens alinea 1, voor *alles* wat zij doen, zij zullen het ook zijn voor de besluiten en beschikkingen, welke onder hunne mede-onderteekening uitgaan. Maar is de 2de zinsnede noodig om hen hiervoor verantwoordelijk te stellen, dan is de vorige niet zoo alles-omvattend als zij schijnt, en verlangt men te weten wat zij begrijpt, wat zij onaangeroerd laat.

Bij dit artikel is ter sprake gekomen het Koninklijk besluit van 31 Maart 1842 (*Staatsblad* nº. 9). Dit is, zoo ver men weet, noch ingetrokken, noch door een ander vervangen. Inrigting van den Raad van Ministers, zoo als die daarbij plaats vindt, voldoet echter niet aan de eischen des tijds, en het besluit moet dus als van zelf buiten werking zijn gekomen. Nogtans is niet onopgemerkt gebleven, dat nu en dan de Raad van Ministers als handelend ligchaam zich heeft voorgedaan, dat dan deze, dan gene der ministers als Voorzitter van dien Raad is opgetreden; dat dàn één stuk de onderteekening van alle ministers droeg, dàn van eenen, als Voorzitter van den Raad van Ministers. Men verlangt daarom te weten, of het bovengenoemde besluit nog de inrigting van den Raad van Ministers vormt, in hoeverre de daarbij gegeven voorschriften nog worden nageleefd, en in één woord naar welke regels die Raad leeft en werkt. Verscheiden leden meenden, zonder deze te kennen, zelfs tot beoordeeling van het onderhavig wetsontwerp niet in staat te zijn.

Art. 2. Hoofdzakelijk bij dit artikel is over de onduidelijkheid en onbepaaldheid van het ontwerp geklaagd, en in de memorie van toelichting, alwaar ten minste ruime uiteenzetting van denkbeelden gewacht was, te vergeefs naar voldoende opheldering gezocht.

Welk is het verband tusschen dit ontwerp en het nog van kracht zijnde Wetboek van Strafregt? Is dat wetboek geheel ten opzigte van dit onderwerp vervallen? Wat zal dan regtens zijn ten aanzien van toerekenbaarheid, medepligtigheid, recidive, poging en meer andere punten van strafregt, daàr geregeld en waarvan hier is gezwegen? — Is het niet vervallen te beschouwen, hoe moet dan hier art. 2 worden verstaan, in verband vooral met de strafbepalingen, die in dat wetboek ook voor ministers geschreven zijn? Het is dus noodzakelijk voorgekomen, dat dit verband juist worde aangetoond, en opgegeven wat al, wat niet van dat wetboek wordt bijbehouden.

In alle afdeelingen is bezwaar gevonden in het woord *opzettelijk*, dat als voorwaarde voor de strafbaarheid gesteld wordt. En er is gevraagd, of hiermede zoodanig opzet werd bedoeld, dat hierbij alles, wat door schuld alleen wordt begaan, zij uitgesloten? Velen echter wilden niet alleen opzet strafbaar zien gesteld, maar evenzeer nalatigheid, verzuim, achteloosheid, die te meermalen tot erger gevolgen leiden, dan waar soms met opzet overschrijding van verbod plaats vindt.

Anderen waren meer voor het behouden van het woord *opzettelijk* gestemd. Ministeriele vervolgingen, naar hun oordeel, moesten zeldzaam plaats kunnen vinden, en dus niet dan wanneer met opzet strafbare daad of verzuim ware gepleegd.

Wordt het behouden, dan echter zal het artikel zòò behooren te worden gesteld, dat het vermogen tot aanklagen niet daàrvan schijnt af te hangen, dat dadelijk van het bestaan van opzet blijke, zoo als nu uit de bepaling zou kunnen voortvloeijen.

Bij de algemeen in deze eerste artikelen van het ontwerp heerschende duisterheid, en vooral in verband met art. 4, waren velen in twijfel, hoe » in de uitoefening hunner bediening" moest worden opgevat. Sommigen verlangden dat er zou worden bijgevoegd: » en ter gelegenheid".

Ten opzigte van de bewoordingen waarin dit artikel is opgesteld, is nog opgemerkt, dat het onjuist is te zeggen, dat men zich schuldig maakt aan een feit, welks *nalaten* strafbaar is, en dus in den 4den regel zou behooren te worden gelezen: » of aan eenig feit of verzuim, hetwelk bij de wet is strafbaar gesteld". — In den aanvang van het artikel wenscht men het woord *kunnen* te doen wegvallen, dat daàr overbòdig is, dewijl bij art. 4 genoegzaam blijkt, dat niet in elk geval de minister moet vervolgd worden.

Art. 3. Sommigen, van de stelling uitgaande dat Koninklijke boodschappen ook de onderteekening van eenen minister dragen moeten, zagen voor » schriftelijk" liever gesteld » *bij Koninklijke boodschap* » ter kennisse gebragt van de beide Kamers der Staten-Generaal. — Anderen waren van oordeel, dat, eveneens als bij artt. 9 en 13 voorschriften zijn gegeven voor de kennisgevingen, welke door de Tweede Kamer bij het bevelen van vervolging of het intrekken van een daartoe strekkend bevel zullen worden gedaan, ook dergelijke behoorden te worden gesteld voor de kennisgevingen die van Koningswege aan de Kamers moeten gedaan worden. Zij drongen dit aan door te wijzen op art. 114 der Grondwet, waar ten aanzien van wets-voorstellen evenzoo was gehandeld.

Ten einde bij deze wet niet te beslissen over het voortdurend bestaan van een departement van Justitie, verlangden velen hier eenvoudig gelezen te hebben: » *een* der Ministers"; — eene uitdrukking, die geheel voorziet in de verschillende bij dit artikel bedoelde gevallen, en de verdienste van grootere kortheid tevens voor zich heeft.

Onjuist keurt men het woord *regterlijk;* hier, zoowel als in de artt. 9, 12, 13 en 14, zal *geregtelijk* daarvoor in de plaats moeten worden gesteld.

Art. 4. Daar boven reeds, bij de algemeene beschouwingen over dit ontwerp, op de onduidelijkheid en onjuistheid van dit artikel in het algemeen is gewezen, kan thans met de volgende opmerkingen worden volstaan.

Bij de meeste leden is het getal van *tien*, vereischt voor het in overweging nemen eener aanklagte, uit den boezem der Kamer voortkomende, te groot geacht. Tot het doen van voorstellen van wet, waarmede overigens zoodanige aanklagte, wat hare behandeling aangaat, wordt gelijkgesteld, is dit getal niet noodig. Doorgaans is een getal van *vijf* leden bij de Kamer de regel voor de behandeling van onderwerpen, waartoe een zeker getal vereischt wordt. En men ziet geene reden om hier, bij uitzondering, dit tot het dubbel getal te vermeerderen, maar meent dat eene aanklagt, door vijf leden gedaan, genoegzame ondersteuning blijkt te vinden om in overweging te worden genomen. Ook de commissie, in welker handen eene door den procureur-generaal gedane kennisgeving gesteld moet worden, zal uit geen grooter getal behooren te bestaan.

Met betrekking tot de laatste zinsnede is gevraagd, hoe zoodanige oproeping zal moeten geschieden?

In de 2de zinsnede verlangt men stellig te zien uitgedrukt, dat tot het in overweging nemen van zoodanige aanklagt niet slechts zal *kunnen* worden besloten, en dat daarvoor dus gesteld worde: » wordt besloten". Hetzelfde geldt voor kennisgeving, waarvan vervolgens wordt gesproken, en waar dus » wordt" het » *kan worden* in overweging genomen" behoort te vervangen.

Art. 5 gaf tot geene andere dan aanmerkingen van redactie aanleiding. Voor *wanneer* wordt *zoodra* beter geacht; *gedane*, in regel 2, en *op dezelfde wijze*, in regel 6, kunnen geheel wegvallen.

Artt. 6 *en* 7. De aandacht was in alle afdeelingen gevestigd op het woord *besluit*, dat bij het eind van art. 6 voorkomt. Algemeen was men van oordeel, dat hier niet, zoo als uit art. 7 vooral zou kunnen worden opgemaakt, van een *eindbesluit* sprake moet zijn. De bedoeling der Kamer wordt geheel uitgedrukt, wanneer voor » *geen* besluit" werd gelezen » *geenerlei* besluit".

In dien zin is er geene bedenking tegen de tijdsbepaling van drie maanden. Moest hier echter *eindbesluit* worden verstaan, en moest dus binnen drie maanden òf een besluit, waarbij vervolging bevolen wordt genomen zijn, òf de feiten, bij eene aanklagt of eene kennisgeving van den procureur-generaal opgenoemd, voor goed geacht worden ter zijde te zijn gesteld, dan zou die bepaling te weinig tijdruimte geven. Onderscheidene gevallen zijn denkbaar, waarin het onmogelijk zal zijn, binnen dien tijd het noodige onderzoek te doen, of tot het nemen van een besluit over de vervolging te geraken. Dat voor feiten, welke ter overweging van de Kamer werden gebragt, alzoo dadelijk als het ware een verjarings-termijn van slechts drie maanden zou loopen, ondervond mitsdien bijna onverdeelde afkeuring.

Hoe moet voorts de duur van dien termijn worden begrepen, indien vòòr het verloopen daarvan de zitting der Staten-Generaal wordt gesloten? Dat bij de opening der nieuwe zitting de termijn op nieuw aanvang name, werd noodig gerekend. Duidelijk behoort dit echter te worden uitgedrukt, ten einde geenerlei plaats zij gelaten voor de bewering, dat van den termijn slechts nog zòòveel na de opening der nieuwe zitting openstaat, als daarvan bij de sluiting der vorige nog niet zal zijn verloopen.

Bij *art.* 7 wordt kennelijk alleen gehandeld over het geval, dat bij de Kamer de zaak in overweging is genomen. Het geval, dat de kennisgeving van den procureur-generaal nog in handen is van de commissie bij art. 4 genoemd, maar bij de Kamer nog geen besluit tot het in overweging nemen gevallen is, schijnt

echter over het hoofd gezien. Nogtans zal daarin behooren te worden voorzien, indien zoodanige kennisgeving, waartegen bezwaren reeds is opgekomen, wordt bijbehouden.

Het bezwaar wordt niet weggenomen, door *aanklagte* hier als van gelijke beteekenis met *kennisgeving* aan te nemen; bovendien wordt men daarin verhinderd door art. 6, waar *aanklagte* en *kennisgeving* afzonderlijk worden genoemd. Eene onderscheiding die èn in de 2de zinsnede van art. 6 èn verder in het ontwerp, waar nu alleen van *aanklagte* gesproken wordt, zal moeten plaats vinden, om aanleiding tot verwarring te voorkomen, òf art. 6 zal in beter verband met art. 4, alinea 4, moeten gebragt worden.

Daar eene kennisgeving niet wel kan worden *verworpen* geheeten, moet in allen gevalle de redactie van art. 6 verbeterd worden.

Sommige leden konden, behalve dit alles, daarom nog niet met de bepaling van art. 6 instemmen, omdat het voor altijd die feiten als afgedaan wil hebben beschouwd. Evenzeer als hij, ten wiens aanzien een hof beslist heeft, dat er geene termen tot teregtstelling zijn, krachtens art. 167 van het Wetboek van Strafvordering op nieuw in regten mag worden betrokken, ingeval er nieuwe bezwaren opkomen, moeten ook dezelfde feiten bij de Kamer weder in overweging kunnen worden genomen bij het oprijzen van nog niet behandelde bezwaren. Andere leden konden hiermede wel instemmen, zoolang het onderzoek der Kamer uit den aard der zaak tot een zeer summier onderzoek zich bepalen moest.

Art. 9. Het is onjuist reeds voorloopig over de *gegrondheid* der aanklagte door de Kamer te doen beslissen. Dit behoort aan den regter te zijn overgelaten. Men meende dat het juister ware deze 1ste zinsnede, die over het geheel niet onder de gelukkig gestelde te rekenen is, aldus te lezen: » De Tweede Kamer, oordeelende dat er genoegzame gronden schijnen te bestaan, besluit » tot de geregtelijke vervolging van den aangeklaagden Minister. » Zij zendt dit besluit, waarbij de ten laste gelegde feiten naauwkeurig zijn uitgedrukt, aan den procureur-generaal bij den Hoogen » Raad, met bevel van vervolging en bijvoeging van de daarbij » behoorende stukken." — *Art.* 10 zou tevens zoo doende geheel kunnen vervallen.

Art. 11. Men verlangt verduidelijking van deze bepaling, opdat daaruit niet zou kunnen worden afgeleid, dat ook bij het bevel van Koningswege gegeven, voorloopige inhechtenisstelling kan worden bevolen; hetgeen men niet twijfelt of ligt geheel buiten de bedoeling van het ontwerp.

Art. 12. Bij de behandeling van dit artikel zijn twee punten hoofdzakelijk in aanmerking gekomen, welke ook op de volgende van grooten invloed zijn; zij betreffen de voorloopige procedure bij den Hoogen Raad, en de bevoegdheid tot intrekking van het bevel tot geregtelijke vervolging.

Bij het *eerste* punt werd de behoefte aan verandering vrij algemeen gevoeld.

Groot bezwaar vonden bijna allen, dat vier, en zelfs volgens het ontwerp drie raadsheeren, in staat zouden zijn, bij een arrest in raadkamer gewezen, eenen minister geheel buiten vervolging te stellen, niettegenstaande welligt alle leden der Kamer voor de vervolging hebben gestemd.

Velen dachten dat, hoezeer dit bezwaar niet was uit den weg te ruimen, daaraan eenigzins zou kunnen worden verholpen door de procedure in raadkamer minder geheim, en de uitspraak van het arrest in het openbaar verpligtend te stellen.

De andere leden, hoezeer erkennende, dat op die wijze eenige verbetering zou kunnen worden aangebragt, meenden echter, dat het doel van het voorloopige onderzoek in raadkamer eigenlijk geheel reeds verloren ging, zoodra daarvan het geheime werd afgenomen. Zij waren van oordeel, dat die geheele procedure in raadkamer zou kunnen en zou behooren te vervallen. De zaak, die bij de Tweede Kamer in het openbaar was behandeld, moest, niet van onder het oog des algemeens worden weggenomen. De meest openbare behandeling zou den onschuldig beklaagde het zekerst redden, en voor den schuldige moest zoo min mogelijk kans tot vrijkomen worden gelaten. Waar de aanklagt door de Kamer is onderzocht even als een ontwerp van wet, waar zij den minister hoort in zijne verdediging, waar zij in het openbaar de zaak overweegt, en dan tot de vervolging besluit, — daar zien deze leden geenerlei noodzakelijkheid om, alvorens de zaak ter openbare teregtzitting van den Hoogen Raad te doen behandelen, het oordeel der Kamer eerst door een arrest van verwijzing als te doen bekrachtigen.

Bij het ontwerp is de tegenwoordige wijze van strafvordering gevolgd; maar men vraagt of het zoo zeker is, dat bij een herzien van het Wetboek van Strafvordering juist niet op het punt der raadkamer-procedure voornamelijk verandering zal moeten worden aangebragt, om het raadzaam te kunnen achten nu bij dit ontwerp die procedure als 't ware voor goed reeds te bestendigen?

Valt die procedure weg, dan zou een termijn moeten worden gesteld, binnen welken de procureur-generaal de zaak zou moeten aanbrengen, maar welks geheelen verloop de beklaagde zou moeten kunnen vorderen tot het gereed maken zijner verdediging.

Ten aanzien van het *tweede* punt keurden sommigen het goed, dat die bevoegdheid gegeven zou worden, en alzoo de deur geopend om op eene gedane aanklagt terug te komen en een steeds zooveel mogelijk te vermijden proces van dien aard, als waarvan zij meenden dat in het ontwerp werd gehandeld, nog altijd zou kunnen worden voorgekomen. Anderen stemden daarmede in, doch alleen in geval er van niets anders dan van politieke delicten sprake was; geenszins wanneer ook voor gewone misdrijven bevel tot vervolging zou zijn vereischt.

Meerderen evenwel verklaarden zich stellig tegen het verleenen dier bevoegdheid. Zoowel is het in het belang van den aangeklaagde, naar hunne meening, als in dat van het Land, dat op eene eenmaal gedane aanklagt niet meer kan worden teruggekomen, maar steeds de zaak door eene regterlijke beslissing tot klaarheid moet worden gebragt. In het algemeen strijdt het met de beginselen bij onze strafvordering aangenomen, waar geene vervolging, door intrekking van klagte, van den regter kan worden afgebragt; terwijl het met den geest onzer Grondwet, die voor alle abolitie eene wet vordert, minder schijnt te strooken, dan dat aan de eenmaal bij den regter gebragte zaak haar volle loop worde verzekerd. Maar daarenboven zijn aan aan het laten dier bevoegdheid inderdaad groote bezwaren verbonden. Meer gevaar toch is er, dat ligtvaardig tot eene vervolging zal worden overgegaan wanneer de mogelijkheid tot stuiting der actie bestaat, dan wanneer men bewust zal zijn, dat, eenmaal tot de aanklagt besloten, de zaak onvermijdelijk ten einde toe zal moeten worden doorgezet. Vooral echter woog bij deze leden, dat de voorgestelde bepalingen tot meerdere pogingen om op de zaak terug te komen en den minister aan een hem dreigend gevaar te onttrekken, aanleiding zullen kunnen geven, dan voor de Kamer gepast en voor het land wenschelijk geacht zouden kunnen worden.

Ingeval echter de intrekking behouden en art. 12 dus noodig blijft, moet het noodwendig in verband worden gebragt met art. 6, en voor de feiten, waaromtrent eene aanklagte gedaan maar weder ingetrokken is, dezelfde regel gelden, als voor die, waarvan de aanklagt verworpen is; nogtans altijd op zoodanige wijze, dat duidelijk blijkt, dat de intrekking, van Koningswege, of door de Kamer gedaan, niet belet dat op de feiten kan worden teruggekomen door dengene, die de intrekking niet heeft gedaan.

Art. 13. Voor het in overweging nemen van een bevel tot intrekking moet gelijkelijk een voorstel van *vijf* leden worden vereischt, als art. 5 ten aanzien van de aanklagt vordert. Zelfs is, naar het oordeel van sommigen, hier het getal van *tien* leden minder ongepast, daar hier sprake is van een voorstel om de Kamer te doen terugkomen op een na rijp beraad genomen belangrijk besluit, en haar den loop der justitie te doen stuiten.

Art. 15. Mag de voorgestelde schorsing in het ontwerp behouden worden? Die deze vraag toestemmend beantwoordden, wilden schorsing en intrekking niet beperkt hebben tot den tijd, die het arrest van verwijzing voorafgaat, maar onbepaald hebben toegelaten, in welken stand ook het geding zich bevond. Zelfs verlangden sommigen ook het geding te zien geschorst wanneer de zitting der Kamer werd gesloten.

Velen, en vooral zij die zich tegen de bevoegdheid tot intrekking hadden verklaard, waren tegen elke schorsing; zij meenden dat in verre de meeste gevallen daardoor noodeloos de zaak zou worden vertraagd, en dat met name wanneer de aangeklaagde in hechtenis gesteld was, die schorsing zeer bezwarend zijn zou. Dezen stelden daarom voor, dat niet dan op vordering van den aangeklaagde zelven de zaak zou zijn geschorst; welk voorstel echter met de opmerking werd bestreden, dat noch intrekking noch schorsing geschieden moest ten behoeve van den aangeklaagde, maar inzonderheid in het algemeen belang; van het goedvinden des aangeklaagden mogt schorsing dus niet afhankelijk gesteld worden.

Tot aan de derde maand is algemeen te lang geoordeeld; één maand schijnt geheel voldoende.

Art. 18. Zoo als bij art. 2 ten aanzien van het Strafwetboek, is hier te vergeefs naar een goed verband met het Wetboek van Strafvordering gezocht. Er behoort duidelijk opgegeven te zijn wat van dat wetboek ten aanzien van dit ontwerp zonder kracht wordt, welke bepalingen geldend blijven.

Bij het wegvallen der procedure in raadkamer zou reeds van zelf dit artikel groote verandering meeten ondergaan.

3°. Zeer weinigen hebben zich met de vermindering van het aantal raadsheeren kunnen vereenigen, hoofdzakelijk op grond van hetgeen boven reeds op art. 12 is aangeteekend. Integendeel waren sommigen meer tot vergrooting van dat getal geneigd en wezen hierbij op art. 190 der Belgische constitutie.

5°. De laatste woorden: » naar mate deze zich op vrije voeten » bevindt of reeds voorloopig is aangehouden" schijnen gevoegelijk te kunnen wegvallen.

7°. Medepligtigen moeten op gelijken voet staan als de hoofddader. Duidelijke bepalingen worden mitsdien vereischt, ten einde geene medepligtigen in regten betrokken kunnen worden zonder vervolging van den minister zelven; opdat voor beiden dezelfde verjarings-termijnen loopen en dezelfde straffen gelden.

Art. 19. Gelijk bij art. 2, is hier naar het regte verband met het Wetboek van Strafregt omgezien. Worden bij het ontwerp alleen de politieke misdrijven bedoeld, dan schijnt verbanning aan sommigen de eenige straf die bepaald moest worden. Worden ook de gewone misdrijven daarbij begrepen, dan zoekt men te vergeefs naar de reden, waarom de straffen, die in de gewone strafwet worden bedreigd, niet op den schuldigen minister zullen toepasselijk zijn, maar voor hem eene afzonderlijke straflijst moet worden opgemaakt. Zoo als nu het artikel gesteld is, zal hij, die als minister eene strafbare daad verrigt, somwijlen niet zoo zwaar kunnen worden gestraft, als indien hij diezelfde daad niet als minister had gepleegd. Sommigen meenden dat dit punt moest worden geregeld even als zulks bij art. 134 der Belgische constitutie geschied is.

Afkeuring ondervond het bij eenigen, dat de Hooge Raad in de oplegging dier straffen zoo onbeperkt kan te werk gaan, dat hij zelfs de zwaarste straf over het geringste misdrijf kan uitspreken. Men wilde ook daarom, dat de misdrijven zoo al niet gespecialiseerd, ten minste in categorien werden afgedeeld. Voor elke categorie konden dan de daarvoor passende straffen worden bedreigd. Alzoo zou meer bepaaldheid in de wet gebragt, minder willekeur aan den regter gelaten worden; — willekeur die nu zelfs zoo ver gaat, dat, door gemis van eenige bepaling daaromtrent, de Hooge Raad de vrijheid schijnt te hebben alle opgenoemde straffen, zoo 't mogelijk ware, te gelijk over één misdrijf uit te spreken.

Daar dit echter de bedoeling niet zijn kan, moet duidelijk worden bepaald welke straffen als hoofdstraffen, welke als bijgevoegde zullen gelden. Naar het oordeel van velen, moeten: *d.* ontzetting van eenige burgerlijke en burgerschapsregten voor eenen bepaalden tijd — *f.* vervallenverklaring van ambten, waardigheden en titels — en *g.* ontzetting van regt op pensioen, — nimmer als op zich zelf staande straffen in aanmerking komen; de beide laatste integendeel met elke veroordeeling tot straf gepaard gaan.

Art. 20. Ook hier is over de waarde der bepaling onzekerheid, omdat niet duidelijk is, welke misdrijven bij dit ontwerp zijn bedoeld. Begrijpt het gewone misdrijven, dan moeten daarvoor de bij het gewoon strafregt vastgestelde verjaringstermijnen geldend blijven. Voor zooverre andere misdrijven betreft, wordt één jaar door velen te kort geacht; althans indien men den termijn wilde doen loopen van het ontslag des ministers af, en niet, zoo als zij meenden dat in allen geval zou moeten plaats vinden, na het openbaar worden der daad.

Bij de verjaring der straf komt het wenschelijk voor, even als in het Wetboek van Strafregt geschiedt, te bepalen van waaraf de termijn begint.

Voor eene bepaling, als in de 5de zinsnede voorkomt, vinden sommigen geen grond. Verjaring strekt, om van de gevolgen van een vonnis te ontheffen; om, na verloop van zekeren tijd, die daden te beletten, welke tot de tenuitvoerlegging van het vonnis worden gevorderd. Hier is geenerlei daad noodig: "zonder die werkt het vonnis, waarbij ontzetting van regten is uitgesproken; en het schijnt dus ongerijmd het dubbel verloop van tijd te stellen als noodig ter verhindering eener werking, die van het oogenblik af der uitspraak of dat het vonnis kracht van gewijsde ontving, van zelf plaats vond.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 23sten Maart 1849.

COSTERUS.
VAN DER LINDEN.
VAN HASSELT.
MEEUSSEN.
WICHERS.

NOTA.

De ondergeteekende vermeent, dat, om het veelvuldige misbruik, hetwelk van het woord *ministeriele verantwoordelijkheid* gemaakt is, eene juiste opgaaf van haren aard en omvang vereischt wordt. Indien zij wenschelijk, nuttig en, naar den geest en eisch ook der gewijzigde Grondwet, onmisbaar mag worden genoemd, men behoort evenwel bij de ontwikkeling van het aangenomen beginsel, om aan schadelijke dwaling geen voedsel te verschaffen, met naauwgezetheid de denkbeelden te bepalen welke, volgens de eigenaardigheid van het Nederlandsche staatsregt, ook naar de hedendaagsche constitutionele instellingen, aan de ministeriele verantwoordelijkheid moeten worden gehecht.

Vooreerst schijnt er, behoudens de grondslagen waarop ieder welingerigte Staat en bepaaldelijk het Rijk der Nederlanden is gevestigd, geen sprake te kunnen zijn van eene verantwoordelijkheid der ministers, gelijk zij door de radicale of, wil men, liberale voorstanders der volkssouvereiniteit verlangd wordt; waarbij een zoogenaamde Koning de bevelen ontvangt en onderschrijft van een ministerie, hetwelk aan de volksvertegenwoordiging, gelijk deze op haar beurt aan het oppermagtige volk, ondergeschikt is; terwijl de eenige daad van den vorst, de benoeming van het ministerie, neêrkómt op het constateren van hetgeen de volkswil ten dien opzigte, regtstreeks of door het orgaan van haar representanten, begeert.

Evenmin zou hier te laude, zonder voorbijzage der kenmerkende trekken van den Nederlandschen constitutionelen Staat, onder de leus der ministeriele verantwoordelijkheid, een *parlementair gouvernement*, naar Engelschen trant, kunnen worden overgebragt. De voortreffelijkheid der Engelsche staatsregeling is, ook om haar eigenaardigheid, onnavolgbaar. Boven en behalve het constitutioneel prerogatief, is de Kroon, èn op haar zelve, èn in verband met den invloed der aristocratie, eene reële magt in den Staat; en de staatsregeling zou, bij gelijkheid der vormen, in het wezen der zaak aan de staatsregeling van Engeland zeer ongelijk zijn, wanneer ook hier de Koning, ten gevolge der zamenstelling van een verantwoordelijk Ministerie, aan de meerderheid der Staten-Generaal, in elken maatregel en tot in de keus zijner ministers, wierd ondergeschikt.

Aan den anderen kant is de uitlegging onaannemelijk, waarmeê, naar het schijnt, sommige onzer staatslieden de ministeriele verantwoordelijkheid nietsbeteekenend hebben gemaakt; als of daardoor aangeduid wierd enkel de betrekbaarheid in regten van een minister, ook wanneer hij, op wezenlijken of voorgewenden last van den Koning, zich aan een gewoon misdrijf zou hebben schuldig gemaakt. Geen opteekening in de Grondwet is er noodig voor de onbetwistbare waarheid, dat op Nederlandschen bodem een minister geen privilegie bezit om wat strafbaar is straffeloos te verrigten.

Na de aanwijzing van hetgeen, volgens de Nederlandsche Grondwet, de ministeriele verantwoordelijkheid *niet* is, zal het min bezwaarlijk zijn te ontdekken welke beteekenis en kracht zij uit den aard onzer instellingen ontleent.

De ministeriele verantwoordelijkheid, in de Grondwet opgenomen, is tweederlei, naar mate zij tot *regterlijke vervolging* of tot *politieke rekenschap* aanleiding geeft.

In Nederland is er, zoolang de Republiek niet openbaar of bedektelijk ingevoerd wordt, een zelfstandig en onafhankelijk vorstelijk gezag; een Koning die regeert over, niet onder het Volk; een Koning, aan wien, in verband met de volks-historie, door de vrije volkskeuze, in het welbegrepen belang der vrijheid, *de souvereiniteit opgedragen is en blijft;* dat is een gezag, waarvan de aard, in den aanhef der wetten, door het veelbeteekenende woord: » bij de gratie Gods" kenbaar gemaakt wordt.

Tegen het misbruik nu dezer veelzins beperkte oppermagt geeft, in het constitutioneel staatsregt, de ministeriele verantwoordelijkheid een, voor den Koning evenzeer als voor de Natie begeerlijken, waarborg aan de hand; omdat elke daad van den Vorst, door het *contreseing* tot ministeriele handeling gemaakt, zonder de onschendbaarheid en eerbiedwaardigheid der Kroon in de waagschaal te stellen, evenwel onder het bereik der wet valt."

Eene geheel andere soort van ministeriele verantwoordelijkheid is die welke het gansche beleid der regering omvat; niet het geoorloofde, maar het raadzame der maatregelen betreft; niet tot een judicieel, maar tot een politiek onderzoek leidt. Deze verantwoordelijkheid, die het bestaan van een homogeen ministerie onderstelt, ligt evenzeer in art. 73 der Grondwet, als in de behoefte van onzen tijd. Om haar te verwezenlijken is de omslagtigheid van wetten en reglementen overtollig zoowel als ongenoegzaam, maar wordt, (zoo niet beide, althans een van beide) veerkracht bij het Gouvernement of veerkracht bij de Volksvertegenwoordiging vereischt.

Deze twee soorten van verantwoordelijkheid zijn dikwerf èn verward, èn als uitvloeisel eener onvoorwaardelijke volks-oppermagt beschouwd. Daarom is het wenschelijk deze wet tot haar eigenaardig onderwerp te beperken; is het voor het belang en de rust van den Staat noodig, in de wet zelve het beginsel aan te wijzen waarop deze *judiciele* verantwoordelijkheid berust. De ondergeteekende meent dat dergelijke aanwijzing in onze wetten over het algemeen te zeer gemist wordt; dat men alzoo met den vorm der verordeningen bekend is, en omtrent haar wezen in onzekerheid verkeert; het ligchaam, niet de ziel van de wet kent, en de meest gewigtige vraagstukken onbeslist laat, tot dat zij op geheel andere wijs dan door vrije beraadslaging en gemeen overleg van Koning en Staten-Generaal worden beslist.

Ontwerp van wet op de Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Derhalve, om in de behandeling van dit onderwerp zooveel mogelijk de verwarring voor te komen en eenigermate althans den invloed van verkeerde voorstellingen tegen te gaan, zou de ondergeteekende wenschelijk achten, dat in het ontwerp weggelaten wierd al wat niet tot de strafbaarheid der ministers en de daarmede in verband staande regtspleging behoort; dat de zeer algemeene bewoordingen in art. 1 (zoò algemeen, dat ze, naar het schijnt, niet voegen in het ontwerp, wanneer het enkel de judiciele verantwoordelijkheid der ministers betreft) tot de daden of verzuimen in art. 2 opgegeven wierden beperkt, en dat het considerans, wel verre van de eenvoudige aanhaling der artikelen van de Grondwet te zijn, het standpunt mogt openbaren waaruit de ministeriele verantwoordelijkheid door den wetgever beschouwd wordt. Dit laatste oogmerk zou welligt bereikt worden wanneer, tusschen de twee alinea's, de volgende zinsnede ingelascht wierd:

» Overwegende dat de Ministers zelfstandige dienaars zijn van den Koning ter uitoefening van het vorstelijk gezag; dat geen beroep op Koninklijk bevel kan vrijwaren tegen de gevolgen eener overtreding van de wet, en dat, naar den aard der grondwettelijke instellingen, ook de Staten-Generaal, als Vertegenwoordigers der Natie, tot een naauwkeurig toezigt over de getrouwe tenuitvoerlegging der wetten bevoegd en verpligt zijn;"

13 Maart 1849.

Groen van Prinsterer.

[IX. 10.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren* 1848 *en* 1849.

Bij de Koninklijke boodschap van den 19den Februarij jl. is aan de Tweede Kamer een ontwerp van wet ingezonden, hetwelk strekt om, ter voorziening in de middelen tot dekking van de buitengewone behoeften der schatkist, mitsgaders in het tekort op de inkomsten over het jaar 1848 en het vermoedelijk tekort over het jaar 1849, eene buitengewone belasting te heffen; welke belasting op in dat ontwerp meer bepaald aangeduide inkomsten zou drukken, in den regel en onder verschillende daarbij omschrevene uitzonderingen, vijf ten honderd 's jaars van die inkomsten zou bedragen, en tot dat bedrag voor een tijdperk van twee achtereenvolgende jaren verschuldigd zou zijn.

Deze voordragt heeft bij het onderzoek in de afdeelingen der Kamer, alwaar te dier gelegenheid 63 leden tegenwoordig waren, het onderwerp der meest ernstige overweging uitgemaakt, van welke de Commissie van Rapporteurs in het tegenwoordig verslag de slotsom zoo bekhopt mogelijk zal opgeven. Zij ziet zich verpligt daarbij op den voorgrond te stellen, dat de uitkomst van het plaats gehad hebbend onderzoek, zoowel wat de algemeene strekking als wat het bijzonder zamenstel der wet betreft, alles behalve gunstig is geweest.

§ 1. Vermits de Regering hare voordragt tot het heffen eener buitengewone belasting, die, naar hare berekening, ruim 14½ millioen zou kunnen opbrengen, grondt op het bestaan van een werkelijk tekort over 1848 en van een vermoedelijk tekort over 1849, alsmede op de behoefte om reeds dadelijk middelen tot dekking dier beide tekorten aan te wijzen, heeft het een eerste punt van onderzoek in de afdeelingen uitgemaakt, in hoeverre die behoefte werkelijk geacht kan worden aanwezig te zijn. Nagenoeg algemeen heeft men zulks, wat het vermoedelijk tekort van 1849 betreft, niet kunnen toestemmen. Het geldt daarbij één nog naauwelijks ingetreden dienstjaar, waaromtrent nadeelige geldelijke uitkomsten denkbaar zijn; maar dat toch ook eene veel gunstiger uitkomst kan opleveren, dan de Regering zich thans voorstelt. Voor een goed deel is men hier afhankelijk van omstandigheden en gebeurtenissen, die niemand vooraf kan berekenen; en zal men dan, te midden der onzekerheid omtrent het bedrag van een tekort, dat, gelijk de Minister zelf erkent, nog zelfs niet bij toenadering in cijfers kan worden uitgedrukt, de natie met een last bezwaren, die naderhand zou kunnen blijken, niet of ten minste niet in de voorgestelde mate gedragen te moeten worden? Meer bepaald nog heeft men, tot betoog der mogelijkheid, dat het dienstjaar 1849 eene minder ongunstige uitkomst zal opleveren, de drie navolgende gronden aangevoerd:

1°. De Regering vreest, blijkens de memorie van toelichting tot deze wet, dat de gewone inkomsten voor 1849, waardoor men dan de opbrengst der hier te lande geheven wordende belastingen, en niet de Oost-Indische baten verstaat, ten gevolge van den nadeeligen invloed der gebeurtenissen buiten 's lands, nog verder beneden de raming zullen blijven, dan over 1848 het geval is geweest. Men wil die vrees niet geheel ongegrond noemen; maar moet toch aanmerken, dat juist in dit opzigt de Regering van de uitkomst der dienst van 1848, toen dat dienstjaar nog loopende was, verwachtingen heeft gekoesterd, die, zoo als thans blijkt, te ongunstig geweest zijn. In Julij 1848, bij het indienen der destijds voorgestelde wet betrekkelijk eene belasting op de bezittingen, berekende zij de bedoelde mindere opbrengst op één millioen gulden, onder bijvoeging, dat men die berekening zeer matig kon noemen: uit den thans overgelegden staat ziet men, dat het tekort uit dezen hoofde niet meer dan f 764,815.87 heeft bedragen. Geheel onwaarschijnlijk zal het toch wel niet zijn, dat over 1849 iets dergelijks plaats vindt.— 2°. De som, die over het loopende jaar uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen in 's Rijks schatkist zal vloeijen, wordt in de memorie van toelichting op tien millioen gulden berekend, dat is f 4,650,000 minder dan het bedrag, uit dezen hoofde op de algemeene raming van inkomsten voorkomende. Met eenig vertrouwen heeft men gevraagd, of deze berekening, voor zoover zij op de daling der prijzen van de Oost-Indische producten steunt, niet veel te nadeelig is; en of de uitslag der onlangs gehoudene suiker- en koffij-veilingen, zoowel als de verhoogde prijzen van tin en andere producten, niet aanleiding geven, om het milder vloeijen van deze bron van inkomsten, zoo niet met zekerheid, dan toch niet eenigen graad van waarschijnlijkheid te verwachten. Het is waar de Regering schijnt te kennen te willen geven, dat buitengewone behoeften, in de kolonien ontstaan, op het tekort ter zake der Oost-Indische baten insgelijks van invloed zullen zijn. Sommige leden hebben dan ook uitdrukkelijk verlangd, met den aard en den omvang dier buitengewone behoeften bekend te worden gemaakt; onder bijvoeging, dat zij eene voortdurende vermeerdering van de uitgaven voor de Indische administratie, zonder nadere regtvaardiging, zeer zouden moeten afkeuren. — 3°. Allermeest echter heeft men gemeend, zich met een gunstiger resultaat voor het dienstjaar 1849 te mogen vleijen, uit hoofde van de afdoende bezuinigingen in 's Rijks uitgaven, welker invoering men, na al het deswege voorgevallene, binnen korten tijd, billijkerwijze mag verwachten en die, zoo al in 't vervolg van een aanmerkelijk tekort op de inkomsten van het genoemde dienstjaar mogt blijken, tot zekere hoogte daartegen zouden kunnen opwegen. Uit dit oogpunt heeft het eenige verwondering gebaard, dat de Regering hare berekening voor 1849 voorloopig zoodanig heeft gemaakt, als of al de uitgaven die op de begrooting van dat jaar zijn toegestaan, werkelijk zouden worden gedaan, zoodat daarop niets meer zou kunnen bespaard worden, dan hetgeen noodig is om de renten en kosten van plaatsing der in 1848 uitgegevene schatkistbiljetten te bestrijden. Het uitzigt, dat men ten deze verder zal kunnen gaan, zal toch wel niet overdreven mogen heeten.

§ 2. Terwijl men alzoo bij de behandeling der tegenwoordige zaak het vermoedelijk tekort over 1849 geheel buiten rekening meent te moeten laten, is tevens door verscheidene leden het bestaan der behoefte tot dekking van *zoodanig* tekort, als de Regering voor 1848 opgeeft, op meer dan éénen grond bestreden. In de tegenwoordige memorie van toelichting wordt voor dat tekort het cijfer van f 11,148,543.07½ aangenomen, maar vermits de Regering zelve te kennen geeft, dat er over de vroegere dienstjaren tot 1847 een beschikbaar overschot van f 896,826.63¼ bestaat, en dit overschot toch wel ongetwijfeld tot vermindering van het tekort zal kunnen worden aangewend, heeft men in de eerste plaats gevraagd, waarom dat overschot van vroegere diensten nergens in de medegedeelde stukken van het genoemde tekort is afgetrokken. — In de tweede plaats werd door sommige leden betwijfeld, of het overschot van f 896,826.63¼ niet vermeerderd moest worden met de som van f 155,333.28½, die, blijkens vroegere mededeelingen, beschikbaar blijft uit de middelen, gegrond op de wetten van 6 Maart en 25 Junij 1844, nader geregeld bij de wet van 30 Mei 1847; in welk geval de som, die aan het tekort over 1848 te goede kan komen, tot f 1,052,159.92 zou kunnen klimmen. — In de derde plaats kon men zich niet voorstellen, dat het tekort in de Oost-Indische baten over 1848 werkelijk het cijfer van f 7,162,552.54½ zou bedragen, dat daarvoor op den thans medegedeelden staat *B* is uitgetrokken. Men had toch met bevreemding opgemerkt, dat dit cijfer volkomen hetzelfde is, als dat, hetwelk in October 1848 bij de toenmalige aanvrage tot voorziening in het tekort op de middelen van genoemd jaar werd opgegeven. Zulk eene onveranderlijkheid van cijfer liet zich daarom hier niet denken, omdat onder de opgave van het Indische tekort, zoodanig als die in October 1848 werd gedaan,

eene som van f 1,884,600 begrepen was, die daar hoofdzakelijk omschreven werd als de *waarschijnlijke* opbrengst van nog te verkoopen producten en van opgehoudene koffij. Men meende zeker te weten, en het bleek trouwens reeds eenigermate uit de destijds gewisselde stukken, dat deze producten sedert waren verkocht, en wel tot betere prijzen, dan de Regering vooraf gemeend had daarvoor te zullen kunnen bedingen. Maar dan had ook het Indische tekort in evenredigheid met die meerdere opbrengst verminderd moeten worden. Om omtrent dit punt het noodige licht te erlangen, meent men van de Regering eene opgave te moeten vragen van de tot het dienstjaar 1848 behoorende Indische producten, die toen de wets-voordragt van 21 October ll. in gereedheid werd gebragt nog onverkocht waren, maar sedert zijn te gelde gemaakt; onder bijvoeging van de daarvan verkregene zuivere opbrengst. — In de vierde plaats waren er eenige weinige leden, die eene vermindering van het tekort over 1848 zeer denkbaar achtten, op grond dat reeds op de staatsrekening van 1847 het beginsel van art. 122 der Grondwet zou kunnen en behooren te worden toegepast, volgens hetwelk aan de wetgevende magt verantwoording van de staats-uitgaven en ontvangsten over elk dienstjaar moet worden gedaan, en het slot der rekening door de wet moet worden vastgesteld. Zij meenden, dat aan die vaststelling een onderzoek omtrent de doelmatigheid en noodzakelijkheid der gedane uitgaven moest voorafgaan, en dat, indien de wetgeving op grond van zoodanig onderzoek bepaalde uitgaven verwierp, het batig slot der rekening in gelijke verhouding zou moeten klimmen. Hiertegen werd echter aangevoerd, dat, om van andere redenen niet te spreken, zoodanig eene toepassing van art. 122 der Grondwet op de rekening van een reeds afgeloopen dienstjaar niet wel denkbaar was, zonder eene voorafgaande vaststelling van wetsbepalingen, die deze toepassing mogelijk maakten. — Eindelijk werd door enkele leden het gevoelen voorgestaan, dat, als men sprak van het te dekken tekort over 1848, niet slechts van het door de Regering aangenomen cijfer van f 11,148,543.07½ de reeds vermelde beschikbare overschotten van vroegere diensten en verder hier te goede komende sommen moesten worden afgetrokken, maar tevens de acht millioen aan schatkistbiljetten, die naar aanleiding der wet van 30 October 1848 (*Staatsblad* n°. 75) zijn uitgegeven. Daardoor was toch reeds werkelijk in de dekking van het grootste gedeelte van het tekort over 1848 voorzien; zoo zelfs, dat, na aftrek van dat bedrag van 8 millioen en van hetgeen, blijkens het bovenstaande, hier verder in aanmerking kwam, het werkelijk nog bestaande tekort van dat jaar niet meer dan ten hoogste twee millioen bedroeg.

Dit laatste gevoelen werd door vele andere leden met nadruk bestreden. Zij meenden, dat men, bij het voorstaan daarvan, het onderscheid uit het oog verloor tusschen de behoeften der staatskas op een gegeven oogenblik, en de behoefte om middelen te vinden tot voorziening in een werkelijk bestaand tekort, waaromtrent slechts eene gedeeltelijke, uit haren aard tijdelijke voorziening heeft plaats gevonden. Gold het hier enkel het constateren van de dadelijke behoefte der staatskas, dan zouden bij het bedrag der uitgegevene schatkistbiljetten ongetwijfeld nog andere tegenover die behoefte bestaande hulpmiddelen kunnen worden gevoegd. Maar daardoor zou het punt, waarop het hier eigenlijk aankomt, niet op eene voldoende wijze worden uitgemaakt. Het bestaan van een zeer aanmerkelijk tekort op de dienst van 1848 viel, volgens dit gevoelen der meerderheid, niet te ontkennen, en die meerderheid meende, dat, al nam men de gegrondheid der voorafgaande bedenkingen aan, het cijfer van dat tekort toch wel niet op een minder bedrag dan van omstreeks 40 millioen gulden kon worden geraamd.

§ 3. Naar aanleiding der bij de voordragt dezer wet gedane mededeelingen omtrent de werkelijke uitgaven en inkomsten over de dienst van 1848, is nog het volgende in het midden gebragt. Sommige leden hebben verklaard, met genoegen te hebben opgemerkt, dat door het departement van Oorlog het niet onaanzienlijk bedrag van f 864,600 minder is uitgegeven, dan de aan dit departement toegestane buitengewone credieten hebben beloopen. Men zag daarin eene eerste schrede op dien weg van bezuiniging, die in het wezenlijk belang des vaderlands voortdurend en in alle opzigten moet worden bestreden. — Uit de bij het tegenwoordig wets-ontwerp gevoegde memorie van toelichting blijkt, dat het benoodigde voor de renten der in 1848 uitgegeven schatkistbiljetten, voor zooveel de dienst van dat jaar betreft, gevonden is door overschrijving uit andere posten van het hoofdstuk der begrooting van de nationale schuld. Men wenscht te weten, van welke posten van genoemd hoofdstuk zulk eene overschrijving heeft kunnen plaats hebben. — Met het oog op den staat *B*, houdende eene vergelijking tusschen de raming van 's Rijks inkomsten over het dienstjaar 1848 en de opbrengst daarvan, heeft men de vraag gedaan, of hetgeen daar als opbrengst der directe belastingen wordt opgegeven, wel wezenlijk reeds ten volle in 's Rijks schatkist is gestort. Men kan het zich niet voorstellen, dat al wat het Rijk uit dezen hoofde over het genoemde dienstjaar te vorderen heeft, reeds ontvangen zou zijn, en meent dus veeleer te moeten denken aan het bedrag der kohieren; zoodat in de bedoelde opgave alleen sprake zou zijn van het bedrag aan directe belastingen, dat tot de dienst van 1848 behoort, onverschillig of dit bedrag reeds ontvangen is of nog ontvangen moet worden. Maar hoe laat zich dit dan met het opschrift van den staat rijmen? Eindelijk heeft men gevraagd in hoeverre de Regering gevolg heeft gegeven aan het voornemen, waarvan bij het vaststellen der wet van den 30sten October 1848 (*Staatsblad* n°. 75) sprake is geweest, om zich een deel der benoodigde gelden tot het voorloopig dekken van het tekort over dat jaar te verschaffen door het beleenen van tot de dienst van 1849 behoorende Oost-Indische producten, tot een bedrag van twee millioen gulden, en zoo ja, of deze beleening thans nog voor dat geheele bedrag of voor een deel daarvan voorduurt.

§ 4. Na deze beschouwingen over het cijfer van het tekort, en wat daarmede in verband staat, heeft men de vraag gesteld, of, aangenomen dat er over 1848 een tekort van omstreeks tien millioen gulden bestaat, de Kamer zich geneigd en geroepen kan gevoelen, om nu reeds mede te werken tot eenen definitiven maatregel om in het dekken van dat tekort te voorzien. In alle de afdeelingen is die vraag regtstreeks ontkennend beantwoord. Algemeen was de overtuiging, dat de leden der Kamer, alvorens de Regering in staat te kunnen helpen stellen om het bestaand tekort te bestrijden, het stelsel van vereenvoudiging en bezuiniging, hetwelk die Regering voornemens was in te voeren, in zijn geheel en in de bijzonderheden behooren te kennen. Met toezeggingen van algemeenen aard omtrent deze voor de toekomst des vaderlands zoo gewigtige aangelegenheid mogt men zich niet langer tevreden stellen. Evenmin kon men zich vergenoegen met zulke gedeeltelijke, in afzonderlijke takken van bestuur tot stand te brengen besparingen, als waarvan tot nu toe, ook naar aanleiding van het verslag aan den Koning van 13 November ll., sprake was geweest. Naar een bepaald stelsel, met vaste hand en zonder verder tijdverlies moest worden bezuinigd; het voor de toekomst aan te nemen stelsel van uitgaven moest beraamd en aan de Volksvertegenwoordiging bekend zijn.

Nagenoeg even algemeen heeft men gemeend op de voorgaande mededeeling te moeten aandringen van het stelsel van ontvangsten, dat de Regering voornemens is in te voeren. Zij acht, ook blijkens de memorie van toelichting tot het tegenwoordig ontwerp, hervorming in het bestaande belastingstelsel wenschelijk en noodzakelijk; maar dan behoorde zij ook, alvorens de medewerking der wetgevende Kamers tot eenen gewigtigen finantielen maatregel in te roepen, bepaalde denkbeelden omtrent den aard en de uitgestrektheid dier hervorming te doen kennen. Door sommige leden werd bij de behandeling van dit punt meer bijzonder gewezen op het tot stand brengen van eene soortgelijke wet van beginselen als die van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9) en tevens de reeds sedert lang toegezegde herziening der algemeene wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 38), betrekkelijk de heffing der in- en uitgaande regten en accijnsen, dringend aanbevolen.

Eindelijk waren er sommige leden, die hunne toetreding tot maatregelen van zoodanigen aard als de thans voorgedragene ook afhankelijk stelden van het staatkundig stelsel, dat de ministers voornemens waren te volgen. Dit stelsel was, naar hunne meening, nog onvoldoende bekend, met name ook wat het in 't leven roepen van verscheidene der gewigtigste bepalingen van de gewijzigde Grondwet betreft, bepalingen, die zoolang de wetten, tot het in werking brengen en toepassen daarvan vereischt, niet tot stand zijn gebragt, weinig meer dan eene doode letter kunnen heeten.

§ 5. Terwijl men alzoo algemeen de aanneming van het tegenwoordig wets-ontwerp onmogelijk acht, zoolang niet meerdere en betere waarborgen omtrent het finantieel stelsel der Regering verkregen zijn, heeft de overgroote meerderheid te kennen gegeven, ook afgescheiden van dat hoofdbezwaar, niet te kunnen instemmen met het denkbeeld, om het bestaande tekort door eene belasting op de inkomsten, hoedanig dan ook gewijzigd, te dekken. De meeste leden waren niet onvoorwaardelijk tegen de invoering van zoodanige belasting gestemd, ofschoon zij de daaraan verknochte bezwaren geenszins gering achtten; maar zoo men eenmaal daartoe overging, dan behoorde, naar hun gevoelen, de invoering gepaard te gaan met de gelijktijdige opheffing van sommige accijnsen, met vermindering van het patentregt, of in 't algemeen met de afschaffing van zoodanige belastingen, die het meest drukkend voor de natie en het meest belemmerend voor de nijverheid te achten zijn; terwijl andere leden echter zoodanige gelijktijdige afschaffing van accijnsen, uit hoofde der mogelijke gevolgen, minder raadzaam achtten. Naar het oordeel der eerstgenoemde leden behoorde men het voorbeeld van Engeland te volgen, waar de invoering der *income-tax* met eene vermindering van lasten gepaard is gegaan, waarvan de gunstige gevolgen bij alle standen van ingezetenen zeer levendig

zijn gevoeld. Hier daarentegen zou, terwijl men zich zoo luide, en, naar de beschouwingen der Regering zelve, geenszins geheel ten onregte, over den druk der belastingen beklaagt, die druk nog vermeerderd worden door de oplegging van eenen geheelen nieuwen, zwaren last, zonder dat iets anders daartegenover stond, dan het in de verte geopend uitzigt, om, als de te nemen proef gedurende twee jaren goed was gelukt, de belasting ter vervanging van andere meer drukkend geachte middelen voortdurend in stand te houden. De groote meerderheid meende, inzonderheid ook in het tegenwoordig tijdsgewricht, nu hier te lande met opzigt tot de vermindering van de lasten der natie hooggestemde verwachtingen zijn opgewekt, zoo iets ten eenen male onraadzaam en verkeerd te kunnen noemen.

§ 6. Bij dezen loop der overweging gevoelde men zich genoopt om naar een ander meer aannemelijk middel tot dekking van het tekort rond te zien, hetwelk dan aan de Regering zou kunnen worden aanbevolen, opdat zij daartoe, ter vervanging van haar voorstel, de toevlugt zou kunnen nemen. Werkelijk zijn in de verschillende afdeelingen andere middelen tot dekking voorgesteld, en hebben deze voorstellen bij de leden in meerdere of mindere mate ondersteuning gevonden. Er waren echter verscheidene leden, die zich tegen al de aangegevene denkbeelden verklaarden, in zoover daaraan de uitgifte van staats-papier, onder welken vorm ook, verbonden was, meenende zij, dat langs dien weg het bestaande tekort niet wierd gedekt, maar integendeel de schuld bleef bestaan en de Staat alleen van schuldeischer zou veranderen.

In de *eerste* plaats is het denkbeeld in aanmerking gekomen van eenen verkoop van gronden op Java en het te gelde maken van schatkistbiljetten of ander papier, hetwelk op de opbrengst dier gronden zou worden geaffecteerd en daaruit afgelost. Dit denkbeeld is breedvoerig ontwikkeld en aangedrongen in eene nota, die door een der leden, den heer *Sloet tot Oldhuis*, in zijne afdeeling is ingediend; welk stuk tevens beschouwingen inhoudt omtrent zoodanige uitbreiding van den bedoelden maatregel, waardoor in de gevolgen aan de binnenlandsche nijverheid nieuw leven zou kunnen worden bijgezet. De Commissie van Rapporteurs zou zich allezins verpligt gevoelen, om die nota bij het tegenwoordig verslag te voegen, indien dit stuk niet reeds dadelijk door de zorg van den geachten voorsteller zelven gedrukt en aan de leden rondgedeeld was geworden. Zij moet er bijvoegen, dat men algemeen in de afdeelingen van oordeel is geweest, dat de in het bedoelde stuk ontwikkelde denkbeelden de meest ernstige aandacht der Regering verdienen, vooral ook wanneer het aangegeven middel tot de dekking van het tekort beperkt werd. Intusschen waren er reeds dadelijk leden, die òf den voorgestelden verkoop van gronden op Java minder uitvoerlijk achtten, òf zoodanig middel niet geschikt oordeelden ter voorziening in de tegenwoordige behoefte, daar dan toch de zaak, welke het hier geldt, haar beslag niet zou kunnen erlangen, dan na een zorgvuldig, veel tijd kostend onderzoek en overleg, terwijl het daarenboven zeer twijfelachtig scheen, of volgens goede beginselen van staathuishoudkunde de opbrengst van rijks-bezittingen besteed kan worden tot bestrijding van loopende behoeften der schatkist. Uit dat oogpunt zouden sommigen de gronden op Java, indien werkelijk voor een genoegzaam bedrag daarvan verkoopbaar was, liever bewaard willen hebben, om de opbrengst daarvan tot uitdelging van staatsschuld te besteden. In weerwil dezer tegenwerpingen heeft men algemeen en met aandrang in de afdeelingen het verlangen geuit, dat de Regering de nota van den heer *Sloet tot Oldhuis* opzettelijk mogt beantwoorden, en voor zoover zij zich met de daarin ontwikkelde denkbeelden niet kon vereenigen, de gronden voor dit haar strijdig gevoelen duidelijk en volledig kenbaar maken. De Commissie van Rapporteurs meent, terwijl zij van dezen algemeen geuiten wensch gewag maakt, ter voorkoming van misverstand, er bij te moeten voegen, dat, toen over het tegenwoordig wetsontwerp in de Afdeelingen gehandeld werd, de mededeeling, door den Minister van Kolonien in de zitting der Kamer van den 14den Maart gedaan, nog niet had plaats gehad; zoodat die mededeeling dan ook van geenerlei invloed op de overweging der afdeelingen, naar aanleiding waarvan het tegenwoordig verslag is opgemaakt, heeft kunnen zijn.

In de *tweede* plaats is door niet een onaanzienlijk aantal leden het denkbeeld voorgestaan der creatie van muntpapier, tot een bedrag hetwelk hoogstens tot 15 millioen, en dus tot het cijfer van het door de Regering geraamd tekort over de beide jaren 1848 en 1849, zou kunnen klimmen. Men meende, dat de uitgifte van zoodanig papier tot geene wezenlijke ongelegenheden zou kunnen leiden, wanneer slechts het daarvan in omloop zijnde bedrag streng binnen de aangewezen grens beperkt bleef, en dan tevens, op het voorbeeld van Pruissen, bepaald werd, dat het muntpapier bij de bepaling van alle belastingen als gereed geld zou worden aangenomen, met de verpligting voor de belastingschuldigen om ten minste een derde van elke door hen aan het Rijk te betalen som in zoodanig papier te voldoen. Er zou daarenboven langs dien weg voldaan worden aan het verlangen van vele ingezetenen, die het gerief, hetwelk de vroeger uitgegevene muntbiljetten hebben verschaft, op prijs stellen en deze ongaarne voor goed uit de circulatie zouden zien verdwijnen. Een der leden heeft in zijne afdeeling eene nota ingediend, waarin de creatie van muntpapier niet enkel tot dekking van het tekort, maar ook in verband met de demonetisering van het gouden geld, en dus met de volledige invoering van het verbeterde muntstelsel, wordt voorgestaan. De Commissie van Rapporteurs heeft zich verpligt geacht, deze nota bij het tegenwoordig verslag te voegen. Zij mag echter niet onvermeld laten, dat de creatie van muntpapier met nadruk door verscheidene leden bestreden is, naar wier gevoelen men daardoor een weg zou inslaan, die, blijkens de duurgekochte ondervinding in andere landen, waar men tot papieren-geld de toevlugt heeft genomen, tot de verderfelijkste uitkomsten zou kunnen leiden; terwijl men ook niet uit het oog moest verliezen, dat het thans te scheppen muntpapier met de vroeger uitgegevene muntbiljetten nimmer op ééne lijn kon worden gesteld, omdat voor deze laatste een volledige waarborg in zilver bestond, die in het tegenwoordig geval wel met geene mogelijkheid aan te wijzen zou zijn.

In de *derde* plaats is door eenige leden het denkbeeld geopperd, dat het tegenwoordig tekort te boven zou kunnen worden gekomen door het tot stand brengen van afdoende, diep doortastende bezuinigingen op de loopende dienst en de twee of drie volgende jaren; bezuinigingen, naar hun inzien tot het vereischte cijfer geenszins onmogelijk, zoo de Regering slechts met den gevorderden spoed en klem de toegezegde algemeene vereenvoudiging in het staatsbestuur tot stand bragt. Enkele leden knoopten aan dit denkbeeld de uitgifte van losrenten vast, tot welker regelmatige aflossing het overschot, door de besparingen op ieder dienstjaar te verwerven, zou kunnen worden aangewezen, terwijl men dan tot meerderen waarborg zou kunnen vaststellen, dat de bedoelde losrenten in betaling zouden worden aangenomen voor reeds verkochte en nog te verkoopen domeinen, of ook voor gronden op Java, indien tot den verkoop dezer laatste wierd overgegaan.

§ 7. Ofschoon door een aantal leden veel gewigt aan de opgegevene denkbeelden werd gehecht, vooral ook in zooverre hunne opvolging tot de dekking van het tekort op eene voor de natie niet drukkende en daardoor in het algemeen belang wenschelijke wijze zou kunnen leiden; en ofschoon men, ook wanneer geen der voorgeslagene middelen uitvoerbaar of aannemelijk bleek te zijn, om reeds vroeger aangeduide redenen, nog niet tot het toestemmen der heffing van eene buitengewone belasting voor het bedoelde einde zou kunnen besluiten, heeft men zich echter geroepen en verpligt geacht, in een opzettelijk onderzoek van het voorgedragen wets-ontwerp te treden. Dat onderzoek heeft vrij algemeen tot de overtuiging geleid, dat zelfs van het standpunt, waarop de Regering zich plaatst, en dus geheel afgescheiden van de voorafgaande beschouwingen, die voordragt niet aannemelijk zou zijn.

Het hoofdbezwaar is daarin gelegen, dat de Regering, zoo 't schijnt vooral ook gedreven door de zucht om het ongerief van de eigene verklaring der belastingschuldigen te voorkomen, — een ongerief hetwelk zij toch geenszins geheel heeft weten te vermijden — datgene bij het opstellen van het ontwerp heeft laten verloren gaan wat eene belasting op de inkomsten meer bijzonder aanprijst. Zoodanige belasting gaat uit van het beginsel, dat alle inkomsten zonder onderscheid, evenzeer en in gelijke mate worden getroffen. Zij wordt alleen van de werkelijke, niet van onzuivere inkomsten geheven, en laat uit haren aard de gelegenheid open, om de inkomsten der bijzondere personen beneden een bepaald bedrag geheel vrij te laten en dus ontheffing te verleenen aan allen, die geacht moeten worden niet te kunnen betalen. Hier daarentegen heeft men, door de belasting in de meeste gevallen te laten drukken op het object, op de bron van inkomsten, niet op den persoon die de inkomsten trekt, bepaalde klassen van ingezetenen geheel of nagenoeg geheel vrijgesteld, ook dan wanneer daarvoor geene reden bestond; aan den anderen kant den last voor bepaalde personen hooger doen klimmen, dan de zelf aangenomen maatstaf medebragt, en over 't geheel eene groote ongelijkmatigheid en ongelijkheid van last doen geboren worden. Zoo zullen, om slechts iets te noemen, volgens de gedane voordragt, de huurders of bruikers voor 't geen zij boven de te betalen huurpenningen van landerijen trekken, niets betalen, ook dan niet wanneer het groote exploitatien geldt. Zoo zal de eigenaar, wiens goed met hypotheken is bezwaard, op de renten 5 per cent kunnen korten; terwijl daarentegen degene, die op eene eenvoudige schuldbekentenis het goed heeft gekocht, en dien ten gevolge evenmin als de eerste het volle inkomen daarvan ge-

niet, tot zulk eene korting niet geregtigd zal zijn. Evenzoo zal de effectenhouder, wiens staats-schuldbrieven beleend zijn, de belasting voor het volle bedrag der renten van die schuldbrieven moeten betalen, niettegenstaande hij die renten slechts zeer gedeeltelijk geniet. Ook het beginsel der vrijstellingen beneden een bepaald bedrag is in het wets-ontwerp niet zoodanig kunnen doorgevoerd worden, als de billijkheid zou eischen. Degene die van een rijkspensioen of lijfrente op den Staat beneden de f 300 leeft, zou geheel vrij zijn van de belasting; terwijl degene, wiens eenig bestaan middel in een gelijk of zelfs in een minder bedrag aan renten van eene inschrijving op het grootboek of wel van een klein vast goed gelegen is, de volle 5 per cent aan belasting zou moeten betalen. De geheele afdeeling der wet, waarbij opcenten op het patent worden ingevoerd, zou tot schromelijke ongelijkheden aanleiding geven, ook omdat het patentregt geenszins gezegd kan worden op de vermoedelijke inkomsten van den patentpligtige gegrond te zijn. De kleinere patentpligtigen zouden in sommige gevallen veel te zwaar belast worden, terwijl de zeehandelaar en de eigenaar van schepen in geenen deele een aan zijne inkomsten of winsten geëvenredigd aandeel in de belasting zou dragen. Nog vele andere onbillijkheden zouden uit het stelsel der wet voortvloeijen, waaronder men heeft geteld, dat vreemdelingen belast zouden worden voor eigendommen, welke zij hier te lande bezitten, terwijl toch eene belasting op de inkomsten op den persoon, niet op het goed behoorde te kleven. Neemt men aan, dat het goed alleen getroffen wordt, zoo als werkelijk bij deze wet meestal het geval is, dan zouden de Nederlanders niet behooren te worden aangeslagen voor hunne bezittingen buiten 's lands, waarvoor zij van den Nederlandschen Staat geenerlei bescherming genieten. Eindelijk heeft men nog doen opmerken, dat door de voorgedragene wijze van heffing der belasting werkelijk het kapitaal wordt aangetast, iets hetwelk bij het heffen van eene belasting algemeen op de inkomsten, zoo als die zuiver genoten worden, niet het geval zou zijn. Inzonderheid valt dit met opzigt tot de bezitters van binnenlandsche schuldbrieven en de grondeigenaren in het oog. De eigenaar van een certificaat van nationale schuld moet, volgens het ontwerp, niet alleen een twintigste deel der renten van dien schuldbrief voor twee jaren missen; maar loopt gevaar, dat de beursprijs van zijn certificaat in gelijke verhouding daalt met de tijdelijke vermindering der daarop te ontvangen renten. Behoort hij tot de minder gegoeden, en is hij gedwongen gedurende het tweejarig tijdperk zijn certificaat te verkoopen, dan kan hij op zijn klein kapitaal, alleen ten gevolge der belasting, een voor hem gevoelig verlies lijden. Nagenoeg hetzelfde geldt met opzigt tot den grondeigenaar. Iedere verhooging der grondbelasting, al is zij slechts tijdelijk, moet eene vermindering van de koopwaarde der gebouwde en ongebouwde eigendommen na zich slepen, die ten nadeele strekt van de tegenwoordige bezitters.

Sommige leden toonden zich, na deze optelling van bezwaren, die nog aanmerkelijk zou kunnen worden uitgebreid, zoozeer overtuigd van het onaannemelijke der tegenwoordige belasting-wet, dat zij verklaarden dan nog tot vinding der benoodigde som de invoering van eene soort van hoofdgeld verkieslijk te achten, hetwelk door de gemeentelijke besturen zou worden omgeslagen, nadat vooraf de daarin door iedere provincie te dragen som bij de wet was aangewezen, en de provinciale autoriteiten het aandeel van iedere gemeente hadden bepaald. De andere leden echter konden zich met dit denkbeeld, hetwelk zelfs met onze tegenwoordige staats-instellingen strijdig kon geacht worden, niet vereenigen.

§ 8. Alvorens thans de aanmerkingen mede te deelen, waartoe de onderdeelen en artikelen der wet in de afdeelingen aanleiding hebben gegeven, gevoelt de Commissie van Rapporteurs zich verpligt te doen opmerken, dat in sommige afdeelingen, naar aanleiding van den ongunstigen indruk, dien het geheel der wet op de groote meerderheid heeft gemaakt, aan het onderzoek der bedoelde onderdeelen mindere uitgestrektheid is gegeven, dan anders ongetwijfeld het geval zou geweest zijn.

EERSTE AFDEELING.

Verscheidene leden hebben op deze afdeeling der wet de algemeene aanmerking gemaakt, dat de voor de inkomsten der onroerende goederen aangenomen maatstaf der zuivere kadastrale opbrengst alwederom tot groote en drukkende ongelijkmatigheid in de heffing der belasting aanleiding zou geven. Het is toch bekend, welk groot verschil er in de kadastrale schattingen tusschen de onderscheidene provincien en gemeenten bestaat; een verschil, dat zich somtijds zelfs op eene stuitende wijze laat gevoelen met opzigt tot landerijen of woningen, die onmiddellijk aan elkander grenzen en volkomen van denzelfden aard zijn. Evenmin schijnt het denkbeeld van onregtvaardigheid vrij te pleiten, om de gebouwde eigendommen geheel op dezelfde lijn te plaatsen als de ongebouwde eigendommen. In vele gevallen zou men belasting van een huis moeten betalen, dat hoegenaamd geene inkomsten opbrengt; terwijl weder in andere gevallen, bijv. waar het fabriekgebouwen geldt, de last betrekkelijk zeer zwaar zou worden.

Ook tegen het bedrag der belasting ad 5 per cent voor de onroerende goederen zijn in het stelsel der wet door eenige leden bezwaren geopperd; meenende zij, dat daardoor de reeds met zooveel lasten bezwaarde grondbezitters, in verhouding tot de effectenhouders, te zwaar zouden gedrukt worden. Daartegen echter werd door andere leden aangevoerd, dat de grondlasten beschouwd moesten worden als eene op de onroerende goederen klevende vaste rente, die altijd bij den koopprijs in aanmerking kwam; terwijl enkelen nog daarenboven wezen op het verlies, hetwelk in hunne schatting de rentheffers van den Staat, ten gevolge van de bekende wetten van 1844 en van de daaruit voortgevloeide conversie, geleden hadden.

Art. 2. De uitdrukking: *onroerende goederen*, in het 1ste lid van dit artikel, wordt, op grond van de meer uitgestrekte beteekenis, die het Burgerlijk Wetboek aan die uitdrukking toekent, onjuist geacht; meenende men, dat daarvoor *gebouwde en ongebouwde eigendommen* in de plaats behoort te worden gesteld.

Verscheidene leden achten de uitzondering in het 2de lid van dit artikel zeer onbillijk. Indien bijv. om den aanbouw van nieuwe huizen aan te moedigen, aan den eigenaar een tienjarige vrijdom van belasting is verleend, en die eigenaar thans uit deze zijne bezitting aanzienlijke inkomsten trekt dan bestaat er, waar van eene belasting op de inkomsten sprake heet te zijn, geene afdoende reden, om op die eerste gunst nog eene tweede te stapelen.

Art. 3. Door eenige leden is het gevoelen geopperd, dat de hier voorkomende uitzondering ten behoeve van godshuizen enz. strijdig is met art. 172 der Grondwet, hetwelk geene privilegien op het stuk van belastingen toelaat. Meer algemeen heeft men aangemerkt, dat de uitzondering, die men heeft willen verleenen, zeer slecht is volgehouden. Het godshuis toch zal geen vrijdom genieten voor de buitenlandsche effecten en vaste goederen, die het bezit, en indien het, zoo als dikwijls plaats vindt, gelden op hypotheek heeft uitgegeven, zal het zich, naar aanleiding van het volgende art. 4, de vijf ten honderd door den schuldenaar zien korten.

Nog hebben eenige leden de vraag gedaan, waarom de burgerlijke gemeenten niet zijn uitgezonderd. Er zijn onder die gemeenten verscheidene, die te gelijk goederen bezitten en schulden tot haar lasten hebben. Ook alweder ten gevolge van het gebrekkige stelsel der wet, zal in zulk een geval de belasting twee maal treffen.

Art. 4. Men oordeelt deze bepaling strijdig met het regt van hypotheek. Zij grijpt in op overeenkomsten tusschen bijzondere personen, iets waartoe men aan den Staat het regt niet kan toekennen. De inhouding zou de opzegging van de hypotheek ten gevolge kunnen hebben. Daarenboven zal de bepaling in vele gevallen niet worden nagekomen, daar toch, vooral sedert eenige jaren, de acten van hypotheek gewoonlijk het uitdrukkelijk beding inhouden, dat alle tegenwoordige en toekomstige belastingen op zulke schuldvorderingen door den schuldenaar gedragen moeten worden. Ook bij het uitgeven van goederen op erfpacht wordt gewoonlijk het beding gemaakt, dat alle belastingen ten laste van den bruiker komen. Alverder meent men, dat door de hier voorkomende bepaling inbreuk wordt gemaakt op het tiendregt; terwijl men nog heeft aangemerkt, dat, door aan de eigenaars der tiendpligtige landen het regt toe te kennen, om, in plaats van een vijfde, een vierde op de verschuldigde tienden te korten, de inhouding voor de buitengewone belasting, in plaats van 5 ten honderd, 6¼ van de opbrengst, na aftrek der grondbelasting, zou bedragen.

Voor *beklemmingspenningen*, in het laatste lid van het artikel, moet *vaste huur* gelezen worden. Ten aanzien van de bruikers van met beklemregt bezwaarde gronden, zou overigens hetzelfde bezwaar gelden, als van degenen, die gronden in erfpacht hebben.

Art. 5. Tegen het laatste lid van dit artikel is door eenige leden aangemerkt, dat daar, even als elders in deze wet, aan de ontvangers eene te uitgebreide magt toegekend en aan hunne getuigenis te veel waarde gehecht wordt. Het tegenbewijs, waarvan hier gesproken wordt, zal in de meeste gevallen wel zeer moeijelijk te leveren zijn.

Art. 6. Eenige leden hebben gevraagd of de bedoeling zou zijn,

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over 1848 *en* 1849.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

om aan de ontvangers ook voor de invordering van deze belasting dezelfde percentsgewijze belooning toe te kennen, die zij thans genieten.

TWEEDE AFDEELING.

Vele leden hebben verklaard met groot leedwezen, zoo kort na de opneming in de Grondwet van het beginsel, dat de verbindtenissen van den Staat jegens zijne schuldeischers gewaarborgd zijn, in deze belastingwet eene bepaling te hebben zien opnemen, die, naar hun gevoelen, tegen dit beginsel aandruischt. Zij zagen daarin een nieuw bewijs van het verkeerde stelsel, waarvan men bij dit wets-ontwerp is uitgegaan. Naar hun gevoelen toch lag de verkeerdheid niet daarin, dat men in eene belasting op de inkomsten ook die uit de renten der staatsschuld betrok, want op zich zelf was dit niet meer dan billijk; maar zij was daarin gelegen, dat men door de inhouding de schuldeischers van den Staat als zoodanig trof. Een eerste stap werd daardoor gedaan op een verderfelijken weg, die tot vele andere kon leiden. Mogt men willen beweren, dat het hier slechts een vraagstuk van vorm gold, dan verloor men uit het oog, dat door de heffing der belasting op de renten op de voorgestelde wijze ook de vreemde schuldeischers van den Staat in den maatregel betrokken werden. Daartoe kon men aan den Staat het regt niet toekennen. Zoo iets was tevens hoogst onraadzaam, daar uit zulk een stap voor het welzijn van vele ingezetenen bedenkelijke maatregelen van wedervergelding konden voortvloeijen. Eenige leden hebben begrepen dat geheel de voorgestelde korting in de uitvoering tot moeijelijkheden zou aanleiding geven. De coupon zou gedurende het tweejarig tijdvak minder waard zijn, dan daarop is uitgedrukt, en men zou voortaan steeds de dagteekening van den coupon moeten raadplegen, om zich te overtuigen, welk bedrag daarvoor te bedingen kon zijn.

Het ontwikkelde gevoelen werd door de andere leden, inzonderheid voor zooveel het belasten der vreemdelingen betreft, met kracht bestreden. Men achtte zulks aan die zijde allezins geoorloofd, vooral ook omdat het hier geene gewone belasting gold, maar eene zoodanige, die den Staat voortdurend in de gelegenheid moest stellen, om aan de verpligtingen jegens zijne schuldeischers te voldoen. Te minder konden de vreemdelingen hier over onbillijkheid klagen, omdat zij in den regel de schuldbrieven ten laste van den Staat tegen beursprijzen hadden gekocht, die hun het genot van eene zeer hooge rente verzekerde. Daarenboven mogt men zich hier op het voorbeeld van Engeland beroepen, hetwelk insgelijks in zijne *income-tax* de vreemde rentheffers begrepen had. — Tegen deze laatste bewering werd echter aangevoerd, dat, blijkens eene verklaring van sir Robert Peel, bij de invoering der genoemde belasting, Engeland in het bedoelde opzigt geene uitzondering gemaakt had, omdat dit Rijk gezegd kon worden nagenoeg geene vreemde schuldeischers te hebben; terwijl tevens de bewering, dat de vreemdelingen bij moesten dragen om den Staat tot het voldoen zijner verpligtingen jegens de schuldeischers in staat te stellen, maar al te zeer scheen te zweemen naar de redenering van eenen in gebreke blijvenden schuldenaar.

Art. 8. De bepaling omtrent de termijnen, voor welke de belasting geheven zal worden, is hier en elders in de wet niet volkomen duidelijk. In allen gevalle heerscht in de wijze van heffing tusschen de eene categorie van inkomsten en de andere groote ongelijkmatigheid. Waar het halfjaarlijksche coupons geldt, zal de belasting voor ieder jaar in twee termijnen worden opgebragt, daarentegen voor de gebouwde en ongebouwde eigendommen in tien.

In de uitzondering met opzigt tot de schatkistbiljetten, die in het laatste lid van dit artikel voorkomt, zagen sommige leden een nieuw bewijs van de onregtvaardigheid van den maatregel der inhouding van renten. Men durft dien maatregel op de schatkistbiljetten niet toepassen, omdat de houders daaruit aanleiding zouden kunnen nemen, om hoogere renten te vorderen.

Art. 9. Men heeft gevraagd, of de billijkheid niet zou medebrengen, dat de uitzondering ten behoeve van de hier bedoelde zedelijke ligchamen werd aangevuld met de maatschappijen van levensverzekering.

DERDE AFDEELING.

Art. 12. Men wenscht te weten, hoe en bij wien de schuldenaar in het hier gestelde geval zou moeten bewijzen, hoeveel de belasting eigenlijk bedraagt. De wet geeft daaromtrent nergens uitsluitsel. — Voorts heeft men de aanmerking niet kunnen terughouden, dat hier en in het volgende artikel, zoo als ook elders in de wet, de bedreigde straffen buiten alle verhouding zijn tot de overtredingen, en dat daarin eene gestrengheid heerscht, die men geenszins zou kunnen goedkeuren.

Art. 13. Ook hier weder wordt, naar men meent, aan de ontvangers te veel magt toegekend. Het bevel van den voorzitter der arrondissements-regtbank kan, daar het enkel op vertoon van het dwangbevel des ontvangers moet worden verleend, wel als niet meer dan eene bloote formaliteit worden beschouwd.

Art. 16. Naar de opmerking van sommige leden, heeft men hier niet genoeg in het oog gehouden, dat niet alle naamlooze maatschappijen enz. hare balans met het einde des jaars sluiten. De uitdeelingen van dividend der Handel-maatschappij geschieden bijv. in Julij, over het jaar dat den 31sten December bevorens verstreken is. Ten aanzien van zoodanige maatschappijen zou men moeten bepalen, dat de belasting verschuldigd is, niet voor de uitdeelingen *over* 1849 en 1850, maar voor die, *in* de beide genoemde jaren gedaan.

Art. 17. Eenige leden hebben gevraagd, of het hier bepaalde omtrent de onderscheiding tusschen dividend en kapitaal niet tot moeijelijkheden aanleiding zou kunnen geven. Het zou immers mogelijk zijn, dat men hetgeen waarlijk dividend was, voor aflossing van kapitaal liet doorgaan. Hoe bezwaarlijk het een van het ander te onderscheiden was, bleek vooral als men aan schepen dacht, die ten koste van aandeelhouders zijn gebouwd, en voor hunne rekening varen.

VIERDE AFDEELING.

Art. 19. Men acht het onregtvaardig, dat in eene belasting op de inkomsten, de lijfrenten voor het volle bedrag worden begrepen, naardien in de jaarlijksche uitkeeringen van dezen aard niet enkel renten begrepen zijn, maar tevens aflossing van kapitaal. Nog eene andere onbillijkheid vloeit uit de hier voorkomende bepaling voort. De renten der kapitalen, die opgenomen worden om handel te drijven, zijn voor het volle bedrag aan de belasting onderworpen, maar te gelijk wordt degene welke van die kapitalen gebruik maakt, naar aanleiding van de zesde afdeeling der wet, door het patentregt getroffen. Deze moet eerst persoonlijk en dan voor het gebruik der door hem opgenomene kapitalen betalen. Nog hebben eenige leden gevraagd, of de belasting, zooveel de buitenlandsche effecten betreft, niet zeer gemakkelijk ontdoken zou kunnen worden. De houder heeft ze daarvoor slechts, kort voor den dag der aangifte, in schijn aan een buitenlander te verkoopen, en zou dit zeer gemakkelijk op zoodanige wijze kunnen doen, dat ze hier te lande gedeponeerd bleven. In zoodanig geval zou hij met grond, ofschoon dan ook tegen de bedoeling aan, kunnen beweren die schuldbrieven niet te *bezitten*, zoo als art. 20 in de 1ste alinea vordert.

Art. 20a. Eenige leden achten de uitdrukking: *in de drie laatst bekende jaren* niet zeer duidelijk. In allen gevalle kan de bepaling tot onbillijkheid aanleiding geven, daar het bijv. met opzigt tot plantagien zeer denkbaar is, dat zij in een vorig jaar nog inkomsten hebben opgeleverd, doch voortaan den eigenaar daarvan verstoken laten.

20b. Hier bestaat dezelfde zwarigheid. Er zijn buitenlandsche effecten, die in het vorig jaar nog renten hebben betaald, maar daarmede thans ophouden. Er zijn andere, die thans renten betalen en zulks in het vorige jaar niet hebben gedaan. De laatste zullen vrij van belasting zijn, en van de eerste zal men moeten betalen. Hoe zal voorts de belasting berekend worden van coupons, die niet invorderbaar zijn, maar toch beurswaarde hebben?

20c. Naar welken maatstaf zullen de inkomsten berekend worden van kapitalen tot uitgifte in beleening of prolongatie bestemd, die verscheidene malen, onder afwisselende voorwaarden, in den loop van het jaar op die wijze zijn geplaatst?

Art. 23. Men heeft gevraagd, door wien het verlof tot verlenging van den termijn, waarvan het 2de lid van het artikel spreekt, zou worden toegestaan. Indien dit geheel van den ontvanger afhing, zou men diens magt ook op dit punt te groot vinden. In allen gevalle behoorde dan het toestaan van het verlof niet facultatief te worden gelaten, maar imperatief voorgeschreven te zijn.

Art. 25. Eenige leden hebben gevraagd, wat in het 1ste lid van

het artikel de woorden: *des noods* beteekenen. Anderen merkten aan, dat zoowel in dit artikel als in het volgende, het vorderen van den eed facultatief gelaten wordt. Zij waren in het algemeen tegen het brengen der verpligting tot eeds-aflegging in wetten als deze gestemd, maar wanneer men eenmaal daartoe overging, behoorde daaromtrent geen willekeur te kunnen plaats grijpen. Als de beslissing in twee gelijksoortige zaken aan de Gedeputeerde Staten was opgedragen, moesten zij niet van den een den eed kunnen vergen en den ander daarvan kunnen ontslaan.

Art. 26. Eenigzins in verband met het voorgaande, werd de uitdrukking *zoodanigen beslissenden eed* in dit artikel door eenige leden afgekeurd. Het ging toch te ver, wanneer het aan Gedeputeerde Staten stond, *zoodanigen* eed op te leggen als zij goedvonden. Waarom niet liever eenvoudig van *den beslissenden eed* gesproken?

Nog werd door eenige leden aangemerkt, dat de hier voorkomende bepaling, volgens welke de Gedeputeerde Staten verpligt zijn den belastingschuldige, die zich door den aanslag bezwaard acht, voor zich te ontbieden, voor dien belastingschuldige zeer bezwarend kan worden. Men dacht daarbij aan uitgestrekte provincien en aan belastingschuldigen die ver van de hoofdplaats verwijderd wonen. Voor zulke gevallen zou in het stelsel der wet eene bepaling zeer wenschelijk zijn, volgens welke op bepaalde tijden gedelegeerden of commissien uit Gedeputeerde Staten zich naar de verschillende districten der provincie begaven, om op een daarvoor aangewezen punt de belastingschuldigen te hooren.

VIJFDE AFDEELING.

Art. 27. Verscheidene leden verklaarden met leedwezen hier het beginsel van progressive belasting in de wet te hebben zien opnemen. Anderen voerden daartegen aan, dat, daar de algemeene maatstaf der belasting 5 ten honderd is, hier eigenlijk geene progressive, maar eene afdalende schaal van belasting werd vastgesteld. Deze leden konden in dat denkbeeld van trapsgewijze afdaling der belasting voor tractementen en pensioenen beneden de f 2500 wel treden, maar meenden, dat dezelfde redenen, die hier *voor* de opneming van zoodanig beginsel pleitten, op de overige afdeelingen der wet evenzeer toepasselijk waren. Nu werd, gelijk reeds vroeger is aangeduid, de ongelijkmatigheid in de heffing der belasting daardoor op eene in 't oog vallende wijze vermeerderd. Hoe toch zou men het regtvaardigen, dat bijv. degene die f 1500 inkomsten van vast goed trekt, 5 pct., en degene, die een gelijk bedrag aan tractement of pensioen geniet, 2 pct. betaalde? Hoe, dat degene, die f 1500 aan renten en f 1500 aan tractement cumulcert, minder zou betalen dan hij, die alleen f 3000 aan renten heeft? Nog tot verscheidene andere aanmerkingen heeft het artikel aanleiding gegeven. Men heeft gevraagd, of in het stelsel der wet de regtvaardigheid niet zou medebrengen, dat de uitzondering omtrent de pensioenen beneden de f 300 's jaars uitgestrekt werd tot de ambtenaren, wier tractement f 300 en minder bedraagt; voorts of de bedoelde uitzondering toepasselijk zou zijn op personen, die meer dan één lijfrente van f 300 trekken. Art. 34 van het ontwerp is toch op deze laatsten niet toepasselijk. Nog geeft men in bedenking, of hier niet van wachtgelden melding moet worden gemaakt. Eindelijk hebben eenige leden geen genoegzamen grond gevonden voor de uitzondering ten aanzien van delegatien van koloniale tractementen en pensioenen. Wanneer de persoon, aan wien gedelegeerd wordt, het geldt trekt als eene wezenlijke inkomst, en niet als aflossing eener schuldvordering, behoort hij daarvoor evenzeer aan de belasting onderworpen te zijn, als ieder ander.

Art. 29. De hier voorkomende bepaling is geweldig omslagtig. Waarom zou de opgave van het bedrag der emolumenten niet in eens voor het geheele jaar kunnen plaats hebben?

Art. 30. Eenige leden hebben aangemerkt, dat dit artikel, in den ruimsten zin opgevat, aan de collegien en autoriteiten zeer lastige verpligtingen zou opleggen. Zou het gemeentebestuur moeten opgeven, hoeveel de daardoor aangestelde korendragers, turfdragers enz., — het kerkbestuur hoeveel de stovenzetters aan jaarlijksche inkomsten trekken?

ZESDE AFDEELING.

Nagenoeg algemeen, gedeeltelijk ook op reeds vroeger aangeduide gronden, heeft men zich sterk tegen deze geheele afdeeling der wet verklaard. Zij is strijdig met het overal elders bij het ontwerp aangenomen stelsel, daar toch eene verhooging van het patentregt uit den aard der zaak geheel iets anders is dan eene belasting op de inkomsten. Zij zal den middelstand drukken en daarentegen den grooten handelaar oneindig minder doen betalen dan 5 ten honderd van zijne zuivere winst. Ook andere patentpligtigen zouden volstrekt niet in verhouding tot hunne inkomsten getroffen worden. Zoo heeft men gevraagd, of de directeur eener groote assurantie-maatschappij, die f 25,000 en meer aan jaarlijksche inkomsten trekt, niet meer dan eene betrekkelijk geringe verhooging van patentregt zou behoeven te betalen. Slechts enkele leden waren er, die, ofschoon het gewigt dezer tegenwerpingen niet geheel ontkennende, de strekking der hier voorkomende bepalingen verdedigden, in zoover daardoor de inning der belasting gemakkelijker gemaakt en de blootlegging van zaken voorgekomen werd; welk laatste, naar hun inzien, vooral met opzigt tot den handel, volstrekt moest worden vermeden.

Overigens hebben vele leden zich verklaard tegen het denkbeeld van progressive belasting, dat onmiskenbaar aan art. 36 ten grondslag ligt. Aan dat denkbeeld moest, al liet het zich in het zamenstel van dit onderdeel der wet eenigermate verdedigen, geen voet gegeven worden; men moest blijven vasthouden aan het beginsel, dat de belastingen zooveel mogelijk naar evenredigheid van het vermogen of van de inkomsten geheven worden, maar ook voor dengene, die het meest kan betalen, geen stap verder gaan.

Art. 37. De opneming der advocaten onder de patentpligtigen heeft tot onderscheidene bedenkingen aanleiding gegeven, waarbij vooral de aard van dit beroep, dat slechts voor een klein deel dergenen, die het uitoefenen, wezenlijke, maar dan ook meestal aanzienlijke inkomsten oplevert, ter sprake kwam. De meeste leden verklaarden ten slotte, het allezins billijk te achten, dat, waar eene belasting van 5 ten honderd op de inkomsten geheven werd, de advocaten, naar evenredigheid van hunne inkomsten als zoodanig daarin deelden, maar in de bepaling, zoo als zij hier lag, weder, gelijk in zoovele andere der wet, aanleiding tot het opleggen van onbillijke en ongelijkmatige lasten te zien. Eenige leden wilden de advocaten ook daarom voortdurend van het patentregt vrijgesteld hebben, omdat zij door den Staat tot het verrigten van soms zeer bezwarende diensten, zonder eenige belooning, geroepen worden. Men merkte daartegen aan, dat de geneesheeren eenigermate in hetzelfde geval verkeeren; waarom men dan ook meende te dezer gelegenheid met eenigen aandrang der Regering in bedenking te geven, of, indien de vrijstelling der advocaten van het patentregt voortdurend wordt in stand gehouden, zoodanige vrijstelling billijkerwijze ook niet op de genees- en heelmeesters behoort te worden toegepast.

Art. 38. Eenige leden meenen, dat de bepaling van het laatste lid van dit artikel in de toepassing tot moeijelijkheden aanleiding zou geven. De meer aanzienlijke koopman bezit meestal, behalve het kapitaal, dat hij in zijnen handel heeft geplaatst, nog een ander hulp-kapitaal, dat hij meer bepaald bestemt, om, wanneer de loop zijner zaken hem daartoe dringt, zijn commercieel kapitaal te vergrooten. De lijn tusschen het eene en het andere zal altijd bezwaarlijk te trekken zijn.

Art. 40. Naar het gevoelen van sommige leden berust de hier voorkomende bepaling, volgens welke de ontheffingen, kwijtscheldingen en afschrijvingen als uitgaven worden beschouwd, die van de opbrengst der middelen kunnen worden afgetrokken, op een geheel verkeerd begrip. Alleen aan gemis van inkomsten, aan winstderving valt daarbij te denken. Daarentegen meenen diezelfde leden, dat de kosten van heffing en invordering uitgaven zijn, die niet zonder eene vooraf tot stand gebragte begrootingswet verevend kunnen worden. Door van dien regel af te wijken, zou men tot misbruik aanleiding kunnen geven, en bijv. aan de Regering de vrije hand laten om aan de ontvangers voor de invordering der belasting zoodanige gratificatien toe te kennen, als zij goedvond.

Met opzigt tot de raming van de vermoedelijke opbrengst der belasting, die onder litt. *C* bij het wets-ontwerp is overgelegd, is nog het volgende in het midden gebragt. Men heeft gevraagd, op welke gronden de berekening van het cijfer van f 1,700,000 rust, hetwelk de Regering op den bedoelden staat voor renten ten laste van provincien, gemeenten, zedelijke ligchamen enz. heeft uitgetrokken. — In de *tweede* plaats hebben sommige leden aangemerkt, dat het geraamde cijfer sub 4°. voor uitdeelingen van naamlooze maatschappijen hun veel te laag voorkomt, en zulks vooral omdat zij meenen, dat onder die uitdeelingen, in het stelsel der wet, niet enkel het eigenlijk dividend, maar ook het bedrag, hetwelk sommige der bedoelde maatschappijen als vaste rente uitdeelen, begrepen moet worden. — Eindelijk heeft men gevraagd, op welken grondslag het bedrag van 30 millioen steunt, dat sub 5°. voor renten van vreemde fondsen enz. op den staat voorkomt. Naar het gevoelen

van eenige leden, is dit bedrag zeer veel grooter en zou het misschien wel op 50 millioen kunnen worden gesteld.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 27sten Maart 1849.

Smit.
Duijmaer van Twist.
Van Dam van Isselt.
Van Hall.
Van Doorn.

NOTA.

De ondergeteekende maakt gebruik van de bevoegdheid hem bij art. 75 van het Reglement van Orde verleend, ten einde, in verband met het wets-ontwerp houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 en 1849, zijne denkbeelden omtrent de middelen om op eene minder drukkende wijze hetzelfde doel te bereiken, aan het oordeel zijner medeleden te onderwerpen.

Zonder te treden in het onderzoek, in hoeverre het cijfer van 15 millioen, waarop door de Regering het tekort wordt begroot, al dan niet is bewezen, meent echter de ondergeteekende als zeker te mogen aannemen en dus op den voorgrond te moeten stellen, dat er werkelijk een tekort bestaat, hetwelk, althans gedeeltelijk, door buitengewone middelen zal behooren gedekt te worden.

De ondergeteekende kan echter aan het door de Regering voorgestelde middel zijne goedkeuring niet schenken. Ofschoon niet afkeerig van eene belasting op de inkomsten, gelooft hij echter dat zoodanige belasting, op dit tijdstip en zonder opheffing van andere, drukkende en schadelijke belastingen, ingevoerd, onraadzaam en gevaarlijk zoude zijn. Hij deelt geheel en al het gevoelen, door de Regering op pag. 5 van de memorie van toelichting ontwikkeld, dat het onraadzaam zoude zijn, thans zijne toevlugt tot eene geldleening te nemen; maar hij kan niet toegeven hetgeen daar bijgevoegd wordt, dat men » nog veel minder zou mogen » besluiten om eene leening op de circulatie te bewerkstelligen » door de uitgifte van eenig renteloos muntpapier." Hij gelooft integendeel, dat eene uitgifte van muntpapier tot een matig bedrag niet alleen zonder eenige ongelegenheid of gevaar zou kunnen plaats hebben, maar hij beweert dat deze maatregel, ook dan wanneer men thans, tot voorziening in de bestaande behoefte, daartoe zijne toevlugt niet wilde nemen, echter weldra uit eene andere oorzaak noodzakelijk en onontbeerlijk zal worden bevonden.

De ondergeteekende bedoelt hiermede de uitvoering, welke vóór ultimo December 1850 aan de wet van 26 November 1847 zal moeten gegeven worden. Bij die wet is het beginsel aangenomen van den enkelen zilveren standaard. Voorloopig worden daarbij de gouden munten als wettig betaalmiddel, voor de daarop uitgedrukte waarde, gehandhaafd; maar binnen den voorgeschreven termijn zullen er maatregelen moeten worden voorgedragen om tot de demonetisering en des noods tot de inwisseling der gouden munten te geraken, welke, van dat oogenblik af, slechts als negotie-penningen zullen circuleren.

Hoe wenschelijk het ook moge zijn, dat ons muntstelsel, zoo als het bij de wet van 26 November 1847 werd geregeld, niet slechts in theorie bestaa, maar ook werkelijk en zoo spoedig mogelijk in toepassing worde gebragt, valt het evenwel niet te ontkennen, dat eenige ongelegenheden die toepassing zullen vergezellen; ongelegenheden waarvan het vooruitzigt er welligt toe zal bijdragen om den provisionelen toestand nog langen tijd te doen voortduren.

Wanneer men aanneemt, wat niet kan ontkend worden, dat onze gouden munt, eenmaal gedemonetiseerd en tot negotiepenning verklaard zijnde, voor de dagelijksche transactien minder geschikt zal worden bevonden, even als zulks tot dusverre met den gouden ducaat en rijder steeds het geval was, zoo zal men bij de in-werking-brenging der wet van 26 November 1847 twee bezwaren ontmoeten: 1°. zal daardoor de massa van ons circulerend medium, in de dagelijksche transactien gebruikelijk, met het geheele bedrag der gedemonetiseerde tien- en vijfgulden-stukken worden verminderd, voor zooverre die thans deze bestemming vervullen en niet reeds als negotie-penningen ter saldering van den wissel worden gebezigd; — 2°. zal er van onze munt-eenheid, den zilveren gulden, geen grooter veelvoud zijn dan de rijksdaalders, of 2½ gulden, tenzij men tot het bankbiljet van f 25 zijne toevlugt neme. Er zal tusschen het 2½ guldenstuk en het bankbiljet van f 25 eene leemte bestaan, die thans door de f 10 en f 5 stukken wordt aangevuld, maar waarin, na de demonetisering van deze, noodzakelijk op eene andere wijze zal moeten voorzien worden.

De uitgifte van muntpapier, en wel bepaaldelijk van biljetten van f 5 en f 10, zoude deze beide bezwaren grootendeels kunnen opheffen. Hierdoor zal eene plotselinge vermindering in de massa van ons circulerend medium voorgekomen of althans gelenigd kunnen worden, en bovendien in de behoefte worden voorzien aan een intermediair tusschen den zilveren rijksdaalder en het bankbiljet van f 25. De ondergeteekende houdt zich overtuigd dat deze behoefte zich zoo spoedig en zoo dringend zal doen gevoelen, dat, bijaldien men tot eene uitgifte van muntpapier door het Gouvernement niet mogt willen overgaan, men zich gedwongen zal zien de Bank of eene andere instelling daartoe te magtigen. En echter gelooft hij, dat het papier door hem bedoeld, als een essentieel bestanddeel van ons nieuwe muntstelsel, niet anders dan door den Staat behoort te worden in omloop gebragt.

Voegt men hierbij, dat het in toepassing brengen der wet van 26 November 1847 niet lang kan worden uitgesteld, zonder het geheele stelsel, bij die wet gehuldigd, in gevaar te brengen, dan vloeit daaruit ook voort, dat eene uitgifte van muntpapier op dit oogenblik noch gevaarlijk, noch ontijdig is, maar integendeel zoowel tot voorziening in de bestaande behoefte als tot handhaving van het eenmaal aangenomen muntstelsel zoude kunnen strekken.

De goud-ontdekking, die, luidens de berigten, met elken dag toeneemt, moet onvermijdelijk op de betrekkelijke waarde der beide metalen ten slotte een overwegenden invloed uitoefenen. Wanneer eenmaal die invloed zich werkelijk zal doen gevoelen, wordt de invoering van het nieuwe stelsel, de toepassing der wet van 26 November 1847, òf hoogst bezwarend òf ten eenen male onmogelijk.

Bezwarend, indien men, juist op het oogenblik dat het goud in waarde zal gedaald zijn, tot eene door de billijkheid allezins geboden, maar desniettemin hoogst kostbare inwisseling der gouden munten alvorens hare demonetisering moest overgaan.

Onmogelijk, indien men, door de opofferingen, aan die inwisseling verbonden, afgeschrikt, den provisionelen toestand laat voortduren, als wanneer zich het noodwendige uitwerksel van den dubbelen standaard, de wegvloeijing van het meest kostbare metaal, zal laten gevoelen, en al onze zilveren munten, niet zoovele kosten geslagen, uit den omloop zullen verdwijnen, om niets anders dan de welligt iederen dag aan nieuwe waardevermindering blootgestelde gouden munten achter te laten.

Er is dus hier *periculum in mora*. Men beroepe zich niet hierop, dat voor alsnog de goudontdekking geen merkbaren invloed op den prijs van het goud heeft uitgeoefend, maar bedenke, dat van het oogenblik af dat die invloed zich werkelijk zal laten gevoelen — en wie zal met zekerheid dat tijdstip willen bepalen? — de uitvoering der wet van 26 November 1847, zoo als hierboven betoogd is, òf hoogst bezwarend, òf onmogelijk wordt.

Indien nu met de feitelijke invoering van het nieuwe muntstelsel niet mag worden gedraald, indien muntpapier een noodzakelijk bestanddeel van dit stelsel zal blijken te zijn, indien daarenboven in de bestaande finantiele ongelegenheid door uitgifte van muntpapier geheel of gedeeltelijk kan worden voorzien — dan gelooft de ondergeteekende inderdaad, dat zulk een maatregel zich van zoovele zijden aanbeveelt, dat de tegenwerpingen, die men zou kunnen maken, tegenover de groote voordeelen aan dien maatregel verbonden, werkelijk van luttele beteekenis zijn.

Men vreest voor depreciatie. — Maar depreciatie van het ruilagent kan alleen door eene overvloedige hoeveelheid worden te weeg gebragt, en die hoeveelheid zal, indien men de uitgifte van muntpapier tot tien, of hoogstens vijftien millioen beperkt, hier niet vermeerderen maar verminderen, wijl de creatie van het papier vergezeld zal gaan of spoedig opgevolgd zal worden door de demonetisering van het gouden geld, waardoor al hetgeen daarvan thans in de dagelijksche transactien gebezigd wordt, als 't ware onbruikbaar zal worden gemaakt. De bevoegdheid en des noods de verpligting om de belastingen gedeeltelijk in muntpapier te voldoen, zal daaraan eene aanhoudende navraag verzekeren, en eerder zoude de ondergeteekende zich het geval kunnen voorstellen, dat het papier tegenover het geld agio zoude doen, dan dat het gedepreciëerd zoude kunnen geraken.

Eene andere bedenking is deze: men acht wel eene eerste uitgifte, tot een matig bedrag beperkt, onschadelijk, maar vreest voor latere ruimere uitgiften, en wijst op het voorbeeld der Fransche assignaten. — Deze argumentatie tegen het gebruik, uit het misbruik, maakt op velen indruk; maar men schijnt niet in te zien, dat zij tegen elken onschadelijken, ja nuttigen en noodzakelijken maatregel met succes kan worden gebezigd. Men schijnt voorbij te zien, dat de uitgifte der Fransche assignaten plaats had op een tijdstip toen de gezonde begrippen omtrent munt en circulatie naauwelijks bij enkelen aanwezig waren, terwijl juist het voorbeeld der assignaten meer dan iets anders heeft bijgedragen om die gezonde begrippen te staven en al meer en meer ingang te doen vinden.

Ontwerp van wet houdende eene belasting tot dekking van het tekort in de middelen over 1848 en 1849.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Men noemt eindelijk de uitgifte van muntpapier eene leening op de circulatie, waarvoor geenerlei waarborg aanwezig is. — Maar niets belet immers, dat men zoodanigen waarborg verleene, en ten behoeve van de houders van muntbiljetten een gelijk bedrag in het grootboek inschrijve, dat, wanneer zich onverhoopt depreciatie mogt openbaren, geheel of gedeeltelijk te gelde zou kunnen gemaakt worden, om uit het provenu het papier geheel of gedeeltelijk in te trekken. Beweert men, dat er omstandigheden kunnen ontstaan, welke die te-gelde-making moeijelijk of onuitvoerbaar zouden doen zijn, dan vraagt de ondergeteekende, of ons, als uiterste redmiddel, datgene niet overblijft, wat ons thans al dadelijk door de Regering wordt voorgesteld, en of men uit het provenu eener belasting op de inkomsten niet even zoo goed het muntpapier zou kunnen aflossen, als dat men daarmede nu reeds het deficit zoude dekken? Zullen wij nu al dadelijk tot het ergste middel onze toevlugt nemen, wanneer wij een eenvoudig, onschadelijk middel bij de hand hebben, dat, bijaldien het schadelijk of ijdel mogt blijken te zijn, altijd nog tijdig genoeg door dat andere hoogst bezwarende middel kan worden vervangen?

De ondergeteekende kan dit niet toegeven. Het door hem geopperde denkbeeld zou, ook dan wanneer er geen tekort bestond, aanbeveling verdienen, maar wordt thans door de bestaande financiele behoefte ten sterkste aangedrongen. Hij acht intusschen genoeg gedaan te hebben met het denkbeeld op te werpen, maar gelooft zich niet geroepen om op dat denkbeeld een bepaald plan te bouwen. Vóór en buiten hem is zulks geschied, en indien de Regering gebruik wil maken van de voorhanden zijnde bouwstoffen, kan zij, ongetwijfeld, daaruit iets goeds tot stand brengen. De ondergeteekende bepaalt zich dus hierbij, op voormelde gronden, ten stelligste tegen te spreken wat in de memorie van toelichting voorkomt, dat het in de bestaande omstandigheden onraadzaam zoude zijn tot de uitgifte van renteloos muntpapier te besluiten.

8 Maart 1849.

J. P. P. van Zuijlen van Nyevelt.

ZITTING VAN DINGSDAG 17 APRIL.

De vergadering wordt ten twee ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 51 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer de Moraaz, die daarbij kennis geeft dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen. Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp regelende het regt van onderzoek of enquête, met eene daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Februarij en Maart.

Nog is ingekomen een Koninklijk besluit, strekkende tot bijeenroeping van de beide Kamers der Staten-Generaal, ter zake van de plegtige beëediging en inhuldiging van Z. M. Willem III, als Koning der Nederlanden, op den 12den Mei aanstaande, in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

Voorts is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken ten geleide van de rekening wegens het bijzonder fonds voor kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, over 1847.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen dezer stukken en tot de verzending daarvan naar eene commissie van vijf leden, ten einde daaromtrent verslag uit te brengen. Tot leden dier commissie worden door den Voorzitter benoemd de heeren: de Monchy, Hengst, Slicher van Domburg, Ter Bruggen Hugenholtz en Zijlker.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van C. Behr en andere leden der handels-societeit *Eendragt* te Maastricht, houdende bezwaren tegen de voorgedragene wet tot het heffen eener belasting voor het dekken van het tekort over 1848 en 1849, voor zooveel de verhooging van het patentregt betreft;

een adres van M. J. van der Smissen en andere kooplieden te Zwolle, van gelijke strekking;

een adres van mr. C. J. F. van den Heuvel en andere ingezetenen van Breda, houdende bezwaren tegen dezelfde belastingwet;

een adres van J. A. Niks en andere verveeners aan het Stadskanaal, betrekkelijk de afschrijving van accijns voor onbruikbaar geworden turf;

een adres van J. H. Tijssen en andere handelaars in boter te Amsterdam, betrekkelijk de schade, door hen geleden ten gevolge van eene in Overijssel ingevoerde verordening op het afbranden der boterfusten aldaar;

een adres van J. Janssen en J. J. Coxman, te Doornenburg en Gent (Gelderland) betrekkelijk het gebruik maken het het nieuw uitgevonden werktuig *Archimedes* tot het malen van graan, en betrekkelijk de afschaffing der belasting op het gemaal;

een adres van F. Herbert en andere ingezetenen van Hummelo en Keppel (Gelderland) tot afschaffing der accijnsen op het gemaal en geslagt;

een adres van R. van Driessen en andere ingezetenen van Sneek, houdende bezwaren tegen het wets-ontwerp tot het heffen eener belasting voor het dekken van het tekort over 1848 en 1849;

een adres van W. A. van de Graaff en andere ingezetenen van Deventer, van gelijke strekking;

een adres van bestuurders der vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene wet omtrent de Pharmacopoea Neerlandica;

een adres van H. Minderman, te Amsterdam, betrekkelijk finantiele plannen:

een adres van J. B. Lucas, gepensioneerd militair te Haarlem, tegen de wet betrekkelijk het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen.

Aan de Kamer is hulde gedaan van de navolgende boekwerken en vlugschriften:

door den schrijver, N. Bouman, te Wijk, een exemplaar van het geschrift getiteld: *Tegengift op het vergiftig werkje, genaamd de Oude Kronijk betrekkelijk de vrije stemming;*

door den schrijver, den hoogleeraar J. Ackersdijck, het geschrift, getiteld: *Over belastingen en bezuiniging;*

door den uitgever, A. van Loon, te Tiel, het geschrift getiteld: *Iets tegen de voorgestelde suppressie der arrondissements-regtbanken en instelling van den Hoogen Raad tot een hof van appel in burgerlijke zaken;*

door den heer A. Clavareau, te Maastricht, een exemplaar van zijn gedicht, getiteld: *Guillaume Deux au tombeau royal de Delft;*

door den heer D. P. van Hoogenhuijze, een boekwerk getiteld: *De beschouwingen over het beheer en de verantwoording der staatsfinantien van den referendaris H. L. Fievez aan onze ware belangen getoetst.*

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De **Voorzitter** herinnert dat in de zitting van den 17den Maart jl. door de Vergadering besloten is, om op een vroeger door haar genomen besluit betrekkelijk het houden der beraadslagingen over het nieuw ontworpen Reglement van Orde, waaromtrent het tijdstip reeds bepaald was, terug te komen en den dag voor de beraadslaging nader vast te stellen. Hij stelt thans voor om die discussie op Donderdag den 19den April, des morgens ten 11 ure, te doen plaats hebben.

De heer **Albarda** vraagt het woord en zegt zich met het door den Voorzitter gedane voorstel niet te kunnen vereenigen. Zijns inziens verhindert niets om de bedoelde beraadslagingen reeds morgen te houden. Hij meent dat het eindelijk meer dan tijd is dat de Kamer zich constituere, en het Reglement van Orde vaststelle. Hij wijst op het voorbeeld der Eerste Kamer, welke met dien arbeid reeds lang gereed is. Hij stelt voor om den dag der discussie over het gewijzigd Reglement van Orde op morgen te bepalen.

Dit voorstel wordt van verscheidene zijden ondersteund.

De **Voorzitter** zegt bereid te zijn om, indien niemand zich daartegen verklaart, het door hem gedane voorstel in te trekken en dat van den vorigen spreker aan de beslissing der Vergadering te onderwerpen.

De heer **van Hall** geeft in bedenking of aan het voorstel van den Voorzitter niet de voorkeur behoort gegeven te worden. Immers de meeste leden zijn naauwelijks in de residentie teruggekeerd; terwijl sommigen aldaar nog niet zijn aangekomen. Hij is het met den eersten spreker volkomen eens dat het wenschelijk is om de werkzaamheden met ijver voort te zetten; maar het is, naar hij meent, niet alleen noodig om spoedig te werken maar om tevens den arbeid goed en behoorlijk ten einde te brengen. Om die reden slaat hij voor de beraadslagingen over het nieuwontworpen Reglement van Orde op overmorgen te doen plaats hebben.

Daar er verschil van gevoelen bestaat, gaat men tot eene hoofdelijke stemming over; daarbij wordt het voorstel van den Voorzitter met een en dertig tegen twintig stemmen aangenomen en de beraadslagingen over het nieuw ontworpen Reglement van Orde op Donderdag aanstaande, des voormiddags ten elf ure, bepaald.

Voor hebben gestemd de heeren: de Lom de Berg, Anemaet, Borret, Godefroi, Engelen, van der Linden, de Man, Jespers, van Rijckevorsel, Heemskerk, Duijmaer van Twist, Dullert, Westerhoff, Poortman, Boxman, Schooneveld, Schiffer, Boreel van Hogelanden, Nedermeijer van Rosenthal, van Nispen van Sevenaer, van Zuijlen van Nyevelt, van Naamen, Thorbecke, Groen van Prinsterer, Reinders, Verweij Mejan, van Hall, van Walchren, Backer, van Doorn en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Dam van Isselt, Slicher van Domburg, Luijben, Costerus, Bots, Wijnaendts, Storm van 's Gravesande, Wintgens, de Monchy, Donker Curtius, van der Heijden, Albarda, van Hasselt, Smit, Zijlker, van Voorst, Lotsy, Dirks, Scheltinga Winterberg en Ter Bruggen Hugenholtz.

De heer **van Naamen** brengt, namens de Commissie, belast met het onderzoek der rekeningen wegens de Lands-drukkerij over 1846; wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel en voor de voldoening van daarmede in verband staande lasten; wegens de fondsen voor kwade posten op de kohieren van de personele belasting en het patentregt, over de dienstjaren vroeger dan 1 Mei 1843; en wegens het fonds voor het Staatsblad over de jaren 1841 tot en met 1846, omtrent die rekeningen haar verslag uit.

Wordt besloten dat verslag te doen drukken, ronddeelen en voor kennisgeving aan te nemen, terwijl de Commissie voor de door haar genomen moeite wordt bedankt.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

[XXI. 1.]

MISSIVE ingekomen in de zitting van den 17den April 1849.

's GRAVENHAGE, *den 29sten Maart* 1849.

Ter voldoening aan de laatste alinea van art. 9 der wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), heb ik de eer, hiernevens, aan U Hoog Edel Gestrenge, ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te doen geworden een afschrift der door de Algemeene Rekenkamer afgesloten Rekening van ontvang en uitgaaf van het Bijzonder Fonds tot voldoening der uitgaven voortvloeijende uit de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, over 1847 en eene nota tot toelichting van eenige posten in die rekening voorkomende, die geacht kunnen worden daartoe aanleiding te geven.

Gelijke toezending der bewuste stukken wordt door mij heden, tot hetzelfde einde, gedaan aan den Heer Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

Aan den Heere Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XXI. 2.] REKENING *wegens de Ontvangsten en Uitgaven van het Bijzonder*
Weldadigheid, ingesteld bij de wet van 10 Februarij

ONTVA

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN aangewezen tot dekking der uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
		Voordeelig slot der rekening van 1846 .
a. De gelden welke door besturen van gemeenten in de schatkist worden gestort, ter zake der plaatsing en verzorging van behoeftigen in de kolonien	f 325,000.00	Gelden door besturen van gemeenten in de kist gestort ter zake van plaatsing en verz van behoeftigen in de kolonien . .
b. De gelden, ingehouden wordende op de pensioenen der kolonisten, die in het genot daarvan zijn, en voor welke geen domicilie van onderstand in Nederland kan worden aangewezen, tot goedmaking der uitgaven, voortvloeijende uit hunne plaatsing en verzorging in de kolonien.	1,000.00	Gelden, ingehouden op de pensioenen der k ten, die in het genot daarvan zijn, e welke geen domicilie van onderstand in land kan worden aangewezen, tot goedm der uitgaven, voortvloeijende uit hunne sing en verzorging in de kolonien . .
c. De gelden welke op de begrooting der staats-uitgaven voor de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog reeds zijn of verder mogten worden uitgetrokken voor bijdragen tot voldoening van hetgeen, ter zake der koloni satie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, aan haar verschuldigd is, en voor kosten wegens vestiging en onderhoud van militaire huisgezinnen in dezelfde kolonien	238,016.20	Gelden welke op de begrooting der staats-ui voor de Departementen van Binnenlandsche en van Oorlog zijn uitgetrokken voor bij tot voldoening van hetgeen, ter zake der nisatie van behoeftigen in de kolonien der schappij van Weldadigheid, aan haar ver digd is, en voor kosten wegens vestigi onderhoud van militaire huisgezinnen in de kolonien.
d. De gelden, welke op de begrooting van staatsuitgaven voor het Departement van Binnenlandsche Zaken over 1847 zijn uitgetrokken voor bijdrage tot tegemoetkoming aan de Maatschappij van Weldadigheid in de buitengewone uitgaven voor voedingsmiddelen der personen, die, krachtens hetgeen met die instelling is overeengekomen, in hare kolonien zijn besteed. .	150,000.00	
	f 714,016.20	

UITG

BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.

a. Kosten van vestiging of besteding van in de kolonien der Maatschapppij van Weldadigheid geplaatste b tigen en militaire huisgezinnen . . . . . .
b. Vergoeding wegens het onderhoud van kolonisten die voor den gewonen kolonialen arbeid ongeschikt en voor onderhoud van militaire huisgezinnen . . . . . .
c. Teruggaaf van door de Maatschappij van Weldadigheid voorgeschoten kosten van vervoer van behoe naar de kolonien . . . . . .
d. Kosten van kleeding of vervanging der kolonisten, die geplaatst zijn in vervanging van andere, die v in de kolonien verpleegd zijn geweest . . . . . .
e. Tegoeddoening aan de Maatschappij van Weldadigheid wegens schulden, nagelaten door bij de nationale ingelijfde kolonisten, of door de zoodanigen die ontslagen zijn, en voor welke geen domicilie van onde in Nederland kan worden aangewezen, gelijk mede voor reisgeld aan laatstgenoemden verstrekt . . .
f. Bezoldiging, mitsgaders de bij abonnement te voldoene bureau- en reiskosten van den gecommitteerd Regering bij de genoemde Maatschappij en van den aan dezen toegevoegden persoon . . . . . .
g. Teruggaaf van hetgeen door besturen van gemeenten over eenig jaar meer in de schatkist gestort da schuldigd mogt zijn, ter zake der plaatsing en verzorging van behoeftigen in de voormelde kolonien . .
h. Tegemoetkoming aan de Maatschappij van Weldadigheid in de buitengewone uitgaven voor voedingsmi der personen, die, krachtens hetgeen met die instelling is overeengekomen, in hare kolonien zijn uitbeste

Wet 30 Mei 1847 (*Staatsblad* no. 29).

behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Welldadigheid.

oldoening der uitgaven, voortvloeijende uit de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van tsblad n°. 7). Dienst 1847.

E N.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.		BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
. . . . .		f 18,884.88½	. . . . .	f 18,884.88½
de ontvangers der registratie		322,472.73	f 2,527.27	»
den Minister van Finantien en de Handel-maatschappij, bij signatien ten name van de Generale Thesaurie, om te worden boekt ten behoeve van het bijzonder fonds		1,258.61	. . . . .	258.61
rdonnantien van betaling ten name van de Gene-e Thesaurie, om te worden geboekt ten behoeve n het bijzonder fonds	f 350,000.00			
oven bij assignatien:	38,016.20			
		388,016.20	»	»
			f 2,527.27	f 19,143.49½
		f 730,632.42½	Meerder f 16,616.22½	

E N.

RAAMD ELOOP.	BEDRAG na gedane af- en overschrijving.	Bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende Uitgaven. In 1847.	In 1848.	TOTAAL.	MINDER verevend dan de raming op 31 December 1848.
322,000.00	f 322,000.00	f 289,747.88	f 32,252.12	f 322,000.00	»
146,016.20	139,016.20	49,289,68½	65,051.24	114,340.92½	f 24,675.27½
20,000.00	27,000.00	19,558.94½	2,822.87	22,381.81½	4,618.18½
60,000.00	60,000.00	50,445.00	4,515.00	54,960.00	5,040.00
1,000.00	1,000.00	6.02	66.95	72.97	927.03
2,500.00	2,500.00	1,125.00	1,375.00	2,500.00	»
12,500.00	12,500.00	3,619.79	136.07½	3,155.86½	9,344.13½
190,000.00	190,000.00	161,536.59	»	161,536.59	28,463.41
754,016.20	f 754,016.20	f 574,728.91	f 106,219.25½	f 680,948.16½	f 73,068.03½

Rekening van het Bijzonder Fonds voor de kolonisatie van behoeftigen in de kolenien der Maatschappij van Weldadigheid.
(Nota tot Toelichting.)

BALANS.

De ontvangsten bedragen . . . . . f 730,632.42½
De uitgaven beloopen 680,948.16½

Zoodat het Bijzonder Fonds tot voldoening der uitgaven, voortvloeijende uit de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, ingesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), dienst 1847, een voordeelig slot oplevert ten bedrage van . . . . . f 49,684.26

Het voormeld voordeelig slot zal, overeenkomstig het 2de lid van art. 9 der wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), worden overgebragt op de Rekening van het voorhanden Bijzonder Fonds over 1848, welke, naar aanleiding van het 1ste lid van dat artikel, voor 31 December 1849 aan de Algemeene Rekenkamer ter opneming zal worden ingezonden.

's Gravenhage, den 28sten December 1848.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*Get.*) J. M. DE KEMPENAER.

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten, na gebleken overeenstemming met de boekingen ter Algemeene Rekenkamer en naar aanleiding van art. 9 der wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), in de vergadering van het collegie van heden.

's Gravenhage, den 19den Maart 1849.

(*Get.*) NAHUIJS. (*Get.*) GEVERS.

Ter ordonnantie van dezelve,
(*Get.*) DE VISCH EIJBERGEN.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken,
J. SCHRÖDER.

[XXI. 3.]

NOTA TOT TOELICHTING *van eenige daartoe aanleiding gevende posten der Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Fonds tot voldoening der uitgaven, voortvloeijende uit de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, ingesteld bij de wet van den 10den Februarij* 1844 (Staatsblad *n°. 7), dienst* 1847.

ONTVANGSTEN.

De ontvangsten hebben alle plaats gehad *in* het jaar waarover de rekening loopt. Deze alleen kunnen, overeenkomstig art. 9 der wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7) in de rekening verantwoord worden.

Het beloop der ontvangsten strookt geheel met de aanwijzingen voorkomende op bladz. 57 (bijlage n°. 9) en bladz. 56 van het Verslag wegens de dienstjaren 1846 en 1847, bij het Departement van Finantien opgemaakt.

a. De gelden door de gemeenten in de schatkist gestort beloopen f 23,163.24 meer dan in 1846.

Tot opheldering daarvan merkt men het volgende op:

De gelden, die in het jaar waarover de rekening loopt door gemeenten zijn gestort, dienen niet uitsluitend tot voldoening van het door haar over dat jaar verschuldigde. De stortingen gedaan in het jaar waarover de schuld loopt, geschieden uit den aard der zaak slechts op rekening, vermits het bedrag van het verschuldigde eerst na het einde des jaars kan blijken. Een gedeelte der betalingen *in* ieder jaar gedaan, strekt alzoo steeds tot volledige aanzuivering van hetgeen over een of ook wel over meer vorige jaren verschuldigd is geweest.

Het beloop der betalingen op rekening en van het restant-verschuldigde op ultimo December is het eene jaar meer dan het andere.

Het verschuldigde hangt af van den schier dagelijks afwisselenden stand van dat gedeelte der koloniale bevolking, dat daarop invloed uitoefent, gedurende het jaar waarover de rekening loopt, en het onmiddellijk daaraan voorafgegane jaar.

De sterkte van dat gedeelte der bevolking was op den

ISTEN DER ONDER VERMELDE MAANDEN.	1845.	1846.	1847.
Januarij	5340	5771	6721
Februarij	5374	5932	6801
Maart	5346	6102	6965
April	5264	6269	7268
Mei	5122	6161	6974
Junij	5014	6182	7108
Julij	5091	6155	7256
Augustus	5084	6215	7462
September	5197	6299	7559
October	5231	6355	7660
November	5368	6539	7591
December	5528	6655	7585

Deze toeneming der bevolking in 1847, en de omstandigheid, dat, bij den aanvang van dat jaar, meer dan bij den aanvang van 1846, over het voorafgegane jaar verschuldigd was gebleven, zijn de beide hoofdoorzaken, dat de door de gemeenten gestorte gelden in 1847 meer dan in 1846 hebben bedragen.

c. De som van f 350,000 is te zamen gesteld uit die van . . . . . f 200,000.00 uitgetrokken bij het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van uitgaven over 1847, afd. 6, art. 3, vastgesteld bij de wet van den 26sten Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 34), en uit die van . . . . . 150,000.00 waarmede die afdeeling, onder art. 4, is verhoogd bij de wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 29), terwijl de som van . . . . . 38,016.20 voorkomt op het Xde hoofdstuk der begrooting, afd. 12, art. 11, vastgesteld bij de wet van den 26sten Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 40).

UITGAVEN.

Van het geheel beloop der uitgaven is verevend:
gedurende het jaar 1847 . . . . . f 574,728.91
» » » 1848 . . . . . 106,219.25½

Op bladzijde 57 van het voormeld Verslag wegens de dienstjaren 1846 en 1847 is voor de uitgaven ter dezer zake, voor het jaar 1847, aangewezen f 575,978.91, of f 1250 meer dan in de rekening voorkomt; — die som van f 1250 is het beloop van het onverevend saldo, onder ultimo December 1847, van de ter dezer zake geopende credieten.

De som van f 106,219.25½ zal nader in het Verslag wegens de dienstjaren 1847 en 1848 in uitgaaf voorgesteld worden, na aftrek der voormelde som van f 1250, als, blijkens het vorenstaande, reeds in 1847 als crediet-opening in uitgaaf gebragt.

a. De geheele bevolking, die geplaatst is geworden overeenkomstig het contract door de Regering met de Maatschappij van Weldadigheid aangegaan, en dus met inbegrip der militaire huisgezinnen en der gezinnen, waarvan, volgens art. 21 van dat contract, de keuze aan de Maatschappij verblijft, bedroeg in 1847 op den 1sten Junij 8117, en op den 1sten December 8599 personen; zoodat de bestedings-gelden, ad f 322,000, ten volle aan haar zijn verschuldigd geweest.

b. Op de staten der kolonisten, die geheel of gedeeltelijk voor den gewonen kolonialen arbeid ongeschikt zijn geweest, komen voor
over het eerste halfjaar 1847 3005 personen,
» » tweede » » 3050 »
In 1846 was het getal van dezen:
over het eerste halfjaar 2708 personen, en
» » tweede » 2975 »
Van daar, dat deze post van uitgaaf over 1847 f 5074.50 meer heeft bedragen dan over 1846.

Overigens zijn er voor de beide jaren velen, die gedurende het geheele jaar in de koloniale gestichten zijn verbleven, en dus op de staten over de beide gedeelten van ieder jaar voorkomen.

c. De kosten van vervoer worden aan de Maatschappij van Weldadigheid teruggegeven tot hetzelfde bedrag, dat zij behoorlijk doet blijken deswege te hebben voorgeschoten. Die uitgaaf heeft in 1847 f 5681.41½ meer dan in 1846 bedragen, omdat in 1847 veel meer personen dan in 1846 naar de voormelde gestichten zijn overgebragt.

d. In 1847 zijn 3664 personen in de kolonien opgenomen, voor welke kosten van kleeding of vervanging aan de Maatschappij van Weldadigheid verschuldigd waren. In 1846 beliep dat getal 2905. Daarin ligt de oorzaak waarom deze uitgaaf over 1847 f 11,385 hooger is geweest dan over 1846.

Rekening van het Bijzonder Fonds voor de kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid.
(Nota tot Toelichting.)

h. Bij de wet van den 3osten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27) is voor de hier bedoelde uitgaaf eene som van f 190,000 beschikbaar gesteld. Dit was echter, uit den aard der zaak, slechts een maximum, en vermits de Regering zich niet heeft kunnen overtuigen dat de schade door de Maatschappij van Weldadigheid geleden, waarvoor de hier bedoelde tegemoetkoming aan haar is toegestaan, in den kennelijken zin van den wetgever, meer dan f 161,536.59 zou hebben bedragen, zoo is de tegemoetkoming tot die som beperkt. Hetgeen die som meer bedraagt dan die van f 150,000, waarmede de staatsbegrooting over 1847 ter dezer zake is verhoogd, is, gelijk de Regering bij het aanbieden der voormelde wet van den 3osten Mei 1847 vertrouwde, uit de middelen van het fonds bestreden kunnen worden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 17den April* 1849.

MIJNE HEEREN!

In verband met het 9oste artikel van de Grondwet, wordt aan U hiernevens ter overweging aangeboden een ontwerp van wet, regelende het regt van onderzoek of enquête.

In de toelichtende memorie, welke dat ontwerp vergezelt, zijn de redenen uiteengezet waarop het rust.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

Amsterdam, den 13den April 1849.

WILLEM.

[XXII. 2.]

ONTWERP VAN WET *regelende het regt van onderzoek of enquête.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ter uitvoering van art. 90 der Grondwet, het regt van onderzoek of enquête van de Tweede Kamer der Staten-Generaal moet geregeld worden door de wet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Elk voorstel tot het instellen van een onderzoek om, buiten de bepalingen van het *tweede* en *derde* lid van art. 89 der Grondwet, van elders door getuigen of deskundigen een onderwerp toe te lichten, wordt door den voorsteller aan den Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal schriftelijk medegedeeld.

Het voorstel houdt in de omschrijving van het onderwerp waaromtrent een onderzoek verlangd wordt, en kan tevens bevatten de namen der getuigen of deskundigen.

Art. 2. Het voorstel, hetwelk de Tweede Kamer, na den voorsteller gehoord te hebben, verklaart in overweging te nemen, wordt naar de afdeelingen der Kamer verzonden, en op dezelfde wijze overwogen als een ontwerp van wet.

Art. 3. De Kamer, het voorstel tot onderzoek aannemende, benoemt uit haar midden eene commissie om dat onderzoek in te stellen.

Het besluit der Kamer bevat de omschrijving van het onderwerp en de namen der te hooren getuigen of deskundigen, of den last op die commissie om de getuigen of deskundigen aan te wijzen.

Art. 4. De commissie van onderzoek bepaalt, met inachtneming van eenen bekwamen termijn, den dag en het uur, waarop de getuigen of deskundigen, tot wier verhoor besloten is, in eene der raadzalen van het gebouw der Tweede Kamer verschijnen zullen.

Art. 5. De Voorzitter der Kamer doet een afschrift van het besluit der Vergadering aan den Minister van Justitie toekomen.

Die Minister beveelt de dagvaarding der aangewezene getuigen of deskundigen onmiddellijk na ontvangst van, en overeenkomstig de daartoe aan hem door de commissie van onderzoek te doene mededeeling.

Art. 6. De commissie kan het verhoor van eenen getuige of deskundige onder eede doen plaats hebben.

De getuige of deskundige zweert (belooft), in zoodanig geval, de geheele waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen.

Art. 7. Indien de gedagvaarde getuige of deskundige voor de commissie van onderzoek niet verschijnt, of weigert te antwoorden of den eed af te leggen, kan daarvan in het proces-verbaal melding worden gemaakt, en wordt dit bij uittreksel aan den Minister van Justitie toegezonden, welke het onmiddellijk ter vervolging in handen stelt van den ambtenaar van het openbaar ministerie bij de regtbank van het arrondissement waarin de gedagvaarde woont.

De niet verschenen getuige of deskundige wordt op nieuw gedagvaard. Wanneer de commissie van onderzoek dit verlangt, wordt daarbij een bevel van medebrenging gevoegd.

Art. 8. De vervolging van den nalatigen of onwilligen getuige of deskundige staat ter kennisneming van den burgerlijken regter, en wordt behandeld op de wijze bij de wet voor correctionnele zaken voorgeschreven.

Art. 9. De getuige of deskundige, welke niet verschijnt op eene eerste dagvaarding, wordt veroordeeld in eene boete van vijftig gulden.

Hij kan echter van die veroordeeling door den regter ontheven worden, indien hij bij zijn verschijnen voor de commissie op de tweede dagvaarding wettige redenen van verschooning aanvoert, en daarvan blijkt uit een aan hem af te geven uittreksel van het op te maken proces-verbaal.

Hij die, voor de commissie verschenen of gebragt zijnde, weigert te antwoorden of den eed af te leggen, wordt op bevel des regters in gijzeling gesteld, tot dat hij aan zijne verpligting voldaan heeft. De gijzeling zal echter den tijd van zes maanden nimmer te boven kunnen gaan.

Het vonnis, waarbij de gijzeling wordt uitgesproken, is bij voorraad uitvoerbaar.

Art. 10. Niemand kan genoodzaakt worden als getuige of deskundige eene verklaring af te leggen in zaken, zijne bijzondere belangen betreffende.

Hetzelfde is van toepassing op hen, aan wie, alléén uit hoofde van hunne wettige betrekking, het onderwerp, waarover zij ondervraagd worden, bekend is.

Art. 11. Het misdrijf van valsche getuigenis, bij het verhoor voor de commissie van onderzoek gepleegd, wordt gestraft met ontzetting van de burgerschapsregten voor den tijd van vijf jaren en eene gevangenisstraf van één tot vijf jaren.

Indien de valsche getuigenis het gevolg is van omkooping, wordt bovendien tegen den getuige of deskundige eene boete uitgesproken van niet minder dan honderd gulden en niet meer dan het driedubbel der ontvangene of beloofde waarde.

De omkooper wordt, als de medepligtige van den omgekochten valschen getuige, met gelijke ontzetting van burgerschaps-regten, gevangenis en boete gestraft.

Art. 12. De getuigen en deskundigen ontvangen, des verkiezende, schadeloosstelling door den voorzitter der commissie, op vertoon der acte van dagvaarding, te begrooten overeenkomstig het bepaalde omtrent getuigen in de artt. 6 en 7, n°. 2, van den *zesden titel* van het tarief van justitie-kosten en salarissen in burgerlijke zaken, vastgesteld bij de wet van 28 Augustus 1843 (*Staatsblad* n°. 40).

Art. 13. De commissie van onderzoek houdt proces-verbaal van de verhooren der getuigen en deskundigen, en brengt dit, na afloop des onderzoeks, ter griffie van de Tweede Kamer over.

Het proces-verbaal wordt niet dan op last der Kamer openbaar gemaakt.

Art. 14. Op het proces-verbaal en de uittreksels daarvan, ingevolge deze wet opgemaakt en afgegeven, is art. 437 van het Wetboek van Strafvordering van toepassing.

Zij moeten onderteekend zijn door den voorzitter der commissie en dengene, welke bij haar als secretaris werkzaam is.

Art. 15. De bevoegdheid en de werkzaamheden eener commissie van onderzoek worden door het sluiten of verdagen van de zitting der Kamer niet geschorst.

Lasten en bevelen, enz.

[XXII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Behalve de bevoegdheid der beide Kamers om, volgens art. 89 der Grondwet, van de hoofden der ministeriele departementen de noodige inlichtingen omtrent de onderwerpen, welke binnen den kring harer werkzaamheden liggen, te vorderen, heeft bovendien de Tweede Kamer het regt, om ook van elders zich zoodanige inlichtingen te verschaffen.

De Grondwet echter heeft in art. 90 bevolen, dat dit regt van onderzoek of enquête worde geregeld bij de wet, en het is tér

voldoening aan dat voorschrift, dat de Regering nevensgaand wets-ontwerp aanbiedt.

De artt. 1 tot en met 5 stellen de wijze vast, waarop een voorstel tot enquête gedaan moet worden, hoe de Kamer over het al of niet in overweging nemen beraadslaagt, het in overweging genomen voorstel naar de afdeelingen verzonden, en daarop eindelijk in de Vergadering beslist wordt.

Het houden der enquête wordt door de Kamer aan eene commissie, uit eenigen harer leden zamengesteld, opgedragen. De aanwijzing der personen, welke als getuigen of deskundigen zullen gehoord worden, geschiedt òf door de Kamer zelve, òf door de commissie van onderzoek, welke laatste veelal het best in staat zal zijn om, naar mate in den loop der enquête zich de behoefte daartoe doet gevoelen, de vereischte personen aan te wijzen.

Het is de Minister van Justitie, die voor de dagvaarding zorgt der door de Kamer, of harentwege door de commissie, opgegevene getuigen of deskundigen. Hij toch schijnt hier de meest geschikte autoriteit te zijn, om als intermediair te dienen tusschen de Kamer en de ambtenaren der regterlijke magt welke de dagvaarding moeten bewerkstelligen.

De vraag, in hoeverre de verhooren voor de commissie van onderzoek onder eede zullen plaats hebben of niet, heeft de Regering bij art. 6 in dier voege gemeend te moeten beantwoorden, dat niet de verpligting, maar wel de bevoegdheid voor de commissie besta, om het afleggen van den eed te vorderen.

De artt. 7, 8 en 9 voorzien in de gevallen, dat de gedagvaarde personen onwillig of nalatig zijn om aan hunne verpligting te voldoen. — Art. 7 bepaalt de wijze, waarop het niet verschijnen, of de weigerachtigheid om te antwoorden of den eed af te leggen, wordt geconstateerd, en het bewijs daarvan, door tusschenkomst van den Minister van Justitie, in handen gesteld wordt van den ambtenaar met het vervolgen der misdrijven belast. Art. 8 wijst den bevoegden regter aan; waarbij de bepaling van art. 854 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering gevolgd is. In art. 9 eindelijk zijn de dwangmiddelen aangegeven, waardoor aan de dagvaardingen de noodige klem wordt bijgezet, en welke overeenkomen met de artt. 66, 67 en 68 van het Wetboek van Strafvordering.

Art. 10 stelt het beginsel vast, dat niemand verpligt is eene verklaring af te leggen in zaken, waar het zijne bijzondere belangen geldt, noch ook in die, welke hem niet bekend zijn dan alleen uit hoofde van zijne wettige betrekking. Dit artikel mag, naar de meening der Regering, allezins billijk heeten. Niemand moet gedwongen kunnen worden, hetzij om zijne persoonlijke belangen bloot te leggen, hetzij om inlichtingen te geven omtrent datgene, waarvan de wetenschap zijn eigendom niet is, en welks openbaring hem dikwerf in eene hoogst moeijelijke stelling zoude brengen.

De straffen, bij het Wetboek van Strafregt tegen valsche getuigenis en omkooping van getuigen vastgesteld, zijn der Regering toegeschenen niet wel op die misdrijven, ter gelegenheid van deze wet gepleegd, van toepassing te kunnen zijn, daar de gevallen, voorzien bij dat wetboek, niet geacht kunnen worden gelijk te staan met de valsche getuigenis, waartegen bij deze wet moest worden gewaakt.

De ontzetting der burgerschapsregten is hier in de eerste plaats als straf in aanmerking gekomen, omdat hij die, in het belang van den Staat gehoord wordende, eenen meineed pleegt, aan zijne staatsburgerlijke pligten te kort doet, en mitsdien ook met allen grond van deze zijne regten mag beroofd worden. Bij de ontzetting der burgerschapsregten en de gevangenisstraf wordt eene geldboete gevoegd, wanneer de valsche getuigenis, het gevolg van omkooping zijnde, onder verzwarende omstandigheden gepleegd is. De omkooper wordt als medepligtige van den omgekochte beschouwd en gestraft.

Omtrent de te verleenen schadeloosstelling is het meest doeltreffend geoordeeld, de gehoorde personen aan de *getuigen* in burgerlijke zaken gelijk te stellen.

De opneming in de wet van het voorschrift, dat de commissie van onderzoek een proces-verbaal houdt der voor haar afgelegde verklaringen, is noodig gekeurd, eensdeels opdat aldus aan de door het onderzoek verkregen inlichtingen een blijvend bestaan, aan de Regering en de Kamer voortdurend de gelegenheid om die te raadplegen, verzekerd worde, — anderdeels, opdat uit het ter griffie nedergelegd proces-verbaal steeds blijke, dat de commissie overeenkomstig en niet buiten haren last gehandeld heeft. Doch ook in het belang der gehoorde personen is het art. 13 in het ontwerp opgenomen, daar in vele gevallen het voor dezen wenschelijk zijn kan, dat hunne verklaringen woordelijk aan de Kamer en, bij openbaarmaking van het proces-verbaal, ook aan het publiek bekend worden.

De bewijskracht van dat proces-verbaal en van deszelfs uittreksels, en de vereischten voor dezelve om als bewijs in regten te gelden, vindt men, in overeenkomst met de bepalingen van het gemeene regt, bij art. 14 geregeld.

Het laatste artikel des ontwerps strekt om allen twijfel weg te nemen omtrent het voortduren van de bevoegdheid eener commissie van onderzoek, ook dan, wanneer de Tweede Kamer, hangende de enquête, gesloten of verdaagd wordt.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

[XI. 7.]

VERSLAG DER COMMISSIE, *belast met het onderzoek der rekeningen wegens de Lands-drukkerij over 1846 en wegens drie fondsen, ingekomen in de zitting van den 17den Februarij; — welk rapport is uitgebragt in die van den 17den April 1849.*

Naar aanleiding van art. 24 van het Reglement van Orde, zijn in handen van uwe Commissie gesteld, ten fine van onderzoek en rapport, eenige rekeningen van ontvang en uitgaaf, die door de Algemeene Rekenkamer zijn opgenomen en gesloten, en die vervolgens bij missive van den Minister van Finantien van den 16den Februarij jl. aan den Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn ingezonden.

Deze rekeningen betreffen:

1°. de kosten van de Algemeene Lands-drukkerij, over het dienstjaar 1846;

2°. het bijzonder Fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, en voor de voldoening van daarmede in verband staande lasten;

3°. de Fondsen voor kwade posten op de kohieren der personele belasting en van het patentregt over de dienstjaren vroeger dan 1°. Mei 1843, en

4°. het Fonds voor het Staatsblad, over de jaren 1841 tot en met 1846.

Omtrent de eerste dezer rekeningen merkt uwe Commissie aan, dat bij art. 1 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), eene raming is voorgesteld der kosten van de Algemeene Landsdrukkerij over de diensten van 1841 tot en met 1847, om te strekken tot verevening der uitgaven daarmede verbonden.

De rekening loopende over de dienst van 1846, levert een voordeelig saldo op van f 13,609.04½, hetwelk, volgens art. 4 der evengenoemde wet, zal worden verantwoord onder de verschillende rijksontvangsten, ten behoeve van de dienst van het jaar waarin de rekening door de Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten. Vermits nu deze opneming en sluiting heeft plaats gehad in de maand Januarij jl., volgt daaruit dat de som van f 13,609.04½ ten bate zal moeten worden gebragt van de dienst 1849.

De tweede rekening, zijnde die van het bijzonder Fonds voor de Dedemsvaart, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34), sluit met een voordeelig saldo van f 1346.86½. Deze rekening welke, volgens de bepaling van art. 4 der evengemelde wet, vóór of op den 31sten Maart 1848 door het departement van Binnenlandsche Zaken had moeten zijn gedaan, doch die (waarschijnlijk ten gevolge der buitengewone omstandigheden waarin ons Vaderland gedurende de eerste maanden des vorigen jaars heeft verkeerd) de dagteekening draagt van 31 October 1848, is door de Algemeene Rekenkamer op den 16den November 1848 opgenomen en gesloten, en er is thans bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wets-ontwerp aanhangig, strekkende om aan voornoemd batig slot eene wettelijke bestemming te geven.

De rekeningen wegens de bijzondere Fondsen voor kwade posten op de kohieren der personele belasting en van het patentregt, welke in de derde plaats zijn ingekomen, betreffen de diensten voorafgaande aan die aangevangen met den 1sten Mei 1843, zijnde het tijdstip waarop dit onderwerp nader is geregeld bij de wetten van den 24sten April 1843 (*Staatsblad* n^is. 15 en 16), en van welke diensten de afsluiting is geregeld bij de wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* no. 25).

Deze rekeningen toonen aan, dat het fonds betrekkelijk de personele belasting een voordeelig slot oplevert van f 630.255.04½, en dat betrekkelijk het patentregt een voordeelig slot van f 385,434.46½.

Deze beide saldo's moeten, volgens art. 3, alinea 2, der wet van den 30sten Mei 1847 voornoemd, worden verantwoord als eene toevallige bate van de schatkist over het dienstjaar 1845, om te strekken tot aanvulling der middelen van laatstgemeld jaar.

De rekening, eindelijk, van het bijzonder Fonds van het Staatsblad, over de jaren 1841 tot en met 1846, geregeld bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 66), levert een voordeelig saldo op van f 39,392.53, hetwelk, volgens de bepaling van art. 4 dezer wet, moet worden overgebragt en verantwoord onder de verschillende rijks-ontvangsten van het dienstjaar 1847.

Ten aanzien van deze verschillende rekeningen kan uwe Com-

missie mededeelen, dat het haar is voorgekomen dat bij dezelve de indeeling is gevolgd die bij de betrokken bijzondere wetten voorkomt, en dat dus is voldaan aan de bepaling van art. 38 der wet van den 5den October 1841, houdende instructie voor de Algemeene Rekenkamer.

Onder al deze rekeningen komt de verklaring voor, dat dezelve, bij de Rekenkamer overgebragt zijnde, naar aanleiding van de geconcerneerde grondwetsbepaling en van art. 38 voormeld, aldaar zijn onderzocht; waarop dan volgt, dat, bij de finale sluiting, de ontvangst en de uitgaaf alsmede de voordeelige saldo's zijn vastgesteld op de respective sommen.

Uwe Commissie vermeent hiermede zich van den haar opgedragen last te hebben gekweten.

Aldus opgemaakt en vastgesteld bij de Commissie den 17den April 1849.

VAN NAAMEN.
VAN NISPEN VAN SEVENAER.
SLOET TOT OLDHUIS.
VAN WALCHREN.
COSTERUS.

ZITTING VAN DONDERDAG 19 APRIL.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 60 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Marine wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen de navolgende Koninklijke boodschap met de daarbij behoorende stukken.

[XXIII. 1.]

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, regelende de toelating en uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.

De gronden, waarop dat ontwerp rust, zijn in de bijgevoegde memorie van toelichting ontwikkeld.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 17den April 1849.

WILLEM.

[XXIII. 2.]

ONTWERP VAN WET, *regelende de toelating en uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens art. 3 der Grondwet, de toelating en uitzetting van vreemdelingen, en de algemeene voorwaarden, op welke ten aanzien van hunne uitlevering verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten, behooren geregeld te worden bij de wet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Nederland ontvangt alle vreemdelingen, die voldoende middelen van bestaan hebben of door werkzaamheid kunnen verkrijgen.

Art. 2. De vreemdelingen worden toegelaten op eene behoorlijke reispas of andere geleibrieven, waaruit blijkt van hunnen stand in de maatschappij, en waaruit genoegzaam is op te maken, dat zij, naar de beginselen in art. 1 vermeld, kunnen worden ontvangen.

Art. 3. Vreemdelingen kunnen ook toegelaten worden op eene bloote aangifte hunner personen aan de grenzen, met opgave van het doel hunner komst en van hunne middelen van bestaan.

In dat geval kan gevorderd worden een bewijs van bekendheid, door twee of meer bij de politie bekende personen geteekend.

Art. 4. De vreemdelingen, die zonder reispas worden toegelaten, ontvangen eene reis- en verblijfpas aan de grenzen.

Art. 5. De vreemdelingen zijn verpligt hunne reispassen bij zich te houden, en die te vertoonen aan de bewoners der huizen waarin zij worden opgenomen, en aan de ambtenaren der politie, die zulks mogten vorderen.

Art. 6. Aan vreemdelingen, die zonder reis pas binnen 's lands worden gevonden, kan, tegen een gelijk bewijs van bekendheid als in art. 3 is vermeld, eene reis- en verblijfpas worden afgegeven.

Art. 7. Vreemdelingen, van geene reispassen voorzien, of die er geene kunnen verkrijgen, mogen van de grenzen geweerd, of, binnen 's lands gevonden, over de grenzen gebragt worden.

Art. 8. Vreemdelingen, ofschoon van buitenlandsche passen of andere voldoende geleibrieven voorzien, kunnen, op grond dat zij niet voldoen aan de vereischten van art. 1 dezer wet, door de ambtenaren der politie van de grenzen worden geweerd.

Uitdrukkelijk toegelatene vreemdelingen kunnen niet over de grenzen worden gebragt, dan op bevel van den kanton-regter der plaats, waar zij zich ophouden, of op Onzen last.

Art. 9. De kanton-regter kan om geene andere reden de uitzetting, hetzij ambtshalve, hetzij op aangifte van een der met het opsporen van misdrijven belaste ambtenaren, bevelen, dan omdat de vreemdeling niet voldoet aan de vereischten van art. 1 dezer wet.

Het bevel moet altijd met redenen omkleed zijn.

Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, het bevel of de uitvoering er van op te heffen.

Het is echter uitvoerbaar, niettegenstaande een beroep op Ons, of, overeenkomstig art. 18, op den Hoogen Raad gedaan.

Art. 10. De uitzetting op Onzen last heeft alleen plaats om gewigtige redenen, en niet in het bijzonder belang van eenige Nederlanders.

De vreemdeling, wiens uitzetting door Ons is bevolen, is verpligt binnen veertien dagen na bekomen kennisgeving het Rijk te verlaten. Gedurende dien tijd kan hij gebruik maken van de bevoegdheid bij art. 18 dezer wet verleend, en inmiddels in verzekerde bewaring gesteld worden.

Wanneer hij van die bevoegdheid geen gebruik gemaakt of de Hooge Raad zijne bezwaren ongegrond bevonden heeft, wordt aan den last tot uitzetting onmiddellijk gevolg gegeven.

Art. 11. Als uitdrukkelijke toelating geldt elk visum, door eene daartoe bevoegde Nederlandsche autoriteit op de buitenlandsche passen of geleibrieven geplaatst, of de afgifte van eene Nederlandsche reis- en verblijfpas.

Art. 12. Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om aan vreemdelingen eene bepaalde verblijfplaats binnen het Koningrijk aan te wijzen of te ontzeggen.

Art. 13. Vreemdelingen die, tegen eene uitdrukkelijke uitzetting aan, binnen vijf jaren in Nederland terugkeeren, zijn door die daad alleen strafbaar met eene gevangenis van acht dagen tot zes maanden. Zij worden na den afloop der straf over de grenzen gebragt.

Art. 14. Vreemdelingen, in Nederland vervolgd wordende wegens eenig misdrijf, waarop eene zwaardere straf gesteld is, dan van drie dagen gevangenis of tien gulden boete, kunnen voorloopig in hechtenis worden gesteld.

Zij worden echter, wanneer in het bestaande geval tegen Nederlanders geene voorloopige inhechtenisneming is toegelaten, door den regter, voor wien de zaak moet dienen, tegen geldelijken borgtogt, door dien regter te begrooten, ontslagen.

De aangehouden vreemdelingen worden binnen twee maal vier en twintig uren ondervraagd, en de zaak als van dringenden spoed behandeld.

Art. 15. Behoudens de thans bestaande verdragen met vreemde mogendheden, zullen geene nieuwe verdragen ten aanzien der uitlevering van vreemdelingen worden gesloten, dan onder de navolgende voorwaarden:

a. dat geene uitlevering worde toegestaan, dan wegens die misdrijven, waarop ook naar de Nederlandsche wetgeving eene straf is gesteld, en waarvan de vervolging of opgelegde straf naar die wetgeving niet is verjaard;

b. dat geene uitlevering worde toegestaan wegens een buiten 's lands gepleegd misdrijf, waarvoor de vreemdeling zijne straf in Nederland reeds ondergaat of ondergaan heeft, en zulks onverschillig, of op het misdrijf hier te lande al dan niet eene ligtere straf gesteld zij, dan bij de wetten van het land waar het misdrijf gepleegd werd;

c. dat de uitlevering niet ten gevolge hebbe de onttrekking aan eene aangevangene vervolging wegens overtreding der Nederlandsche strafwetten, noch aan eene vóór de aanvrage tot uitlevering uitgesprokene veroordeeling onder bedwang van gijzeling;

d. dat geene uitlevering worde toegestaan voor zuiver staatkundige misdrijven;

c. dat geene uitlevering worde toegestaan, dan op vertoon van een behoorlijk geauthentiseerd afschrift van het vonnis van veroordeeling of in-beschuldiging-stelling, en zulks met nakoming der hierna volgende bepalingen.

Art. 16. De opgeëischte persoon kan voorloopig in hechtenis gesteld, en de op en bij hem zijnde goederen in beslag genomen worden.

Binnen drie maal vier en twintig uren wordt van de inhechtenisneming kennis gegeven aan het openbaar ministerie bij de regtbank, binnen welker regtsgebied die heeft plaats gehad.

Het openbaar ministerie requireert binnen acht dagen na de inhechtenisneming, en zoo deze geene plaats heeft gehad, binnen acht dagen na daartoe te zijn aangeschreven, dat de opgeëischte persoon in raadkamer worde gehoord, en de regtbank binnen één maand haar advies over het al of niet toestaan der gevraagde uitlevering uitbrenge.

De regtbank beslist alsdan tevens welke der in beslag genomen goederen aan den opgeëischten persoon zullen worden teruggegeven, of, als stukken van overtuiging, kunnen worden uitgeleverd.

Het advies en de beslissing worden, met de tot de zaak behoorende stukken, aan den Minister van Justitie opgezonden.

Het staat den opgeëischten persoon vrij, gedurende den tijd van veertien dagen, te rekenen van den dag waarop zijn verhoor in raadkamer plaats heeft, van de bevoegdheid gebruik te maken bij art. 18 dezer wet verleend.

Nadat de bovenvermelde formaliteiten zijn nagekomen, de termijn van veertien dagen, bij het voorgaand lid van dit artikel gesteld, verstreken is, of de Hooge Raad overeenkomstig art. 18 uitspraak gedaan heeft, kan de uitlevering gelast worden.

Art. 17. De bepalingen dezer wet zijn niet toepasselijk op vreemdelingen, die, naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek, met Nederlanders zijn gelijkgesteld, noch op vreemdelingen, welke met eene Nederlandsche vrouw zijn gehuwd, en uit haar kinderen hebben, in Nederland geboren.

Deze genieten ook ten aanzien van verblijf, verplaatsing en uitlevering dezelfde regten als de Nederlanders.

Art. 18. Allen, op wie deze wet van toepassing mogt worden gemaakt, en die beweren Nederlanders te zijn, of in de uitzonderingen van het voorgaand artikel te vallen, kunnen zich, doch alleen op die gronden, bij verzoekschrift, en, in de gevallen van de artt. 10 en 16, met inachtneming van den termijn bij die artikelen gesteld, tot den Hoogen Raad wenden, ten einde te doen verklaren dat deze wet op hen van geene toepassing is.

De Hooge Raad beoordeelt deze vraagpunten na den procureur-generaal te hebben gehoord, en doet alleen daarop uitspraak, zonder hooger beroep of cassatie.

Lasten en bevelen, enz.

[XXIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het hier aangeboden wets-ontwerp strekt ter voldoening aan het voorschrift van art. 3 der Grondwet, en stelt de verhouding vast van den Nederlandschen Staat tegenover den vreemdeling, en van dezen tegenover Nederland.

De drie punten, bij het 2de lid van art. 3 der Grondwet aangegeven, worden in dit ontwerp geregeld, te weten: de *toelating* van vreemdelingen binnen het Koningrijk, hunne *uitzetting* daaruit, en de *algemeene voorwaarden* op welke de toekomstige verdragen van uitlevering, met vreemde mogendheden aan te gaan, zullen berusten.

Van art. 1 tot en met 6 des ontwerps wordt bepaald *welke* vreemdelingen worden toegelaten, en met nakoming van *welke* formaliteiten dit plaats heeft.

De van oudsher geroemde gastvrijheid van Nederland brengt mede, dat een iegelijk worde toegelaten, die zijn middel van bestaan met zich brengt, hetzij dit uit reeds overgewonnen gelden besta, of uit zijne nijverheid alleen. Van dat middel van bestaan echter moet blijken uit de bescheiden die de vreemdeling bij zich heeft, of wel uit een bewijs dienaangaande door twee bekende personen afgegeven, terwijl de verpligting, den vreemdeling bij art. 5 opgelegd, de autoriteiten in staat stelt om ten allen tijde te onderzoeken, of de hier te lande toegelaten vreemdeling bij voortduring aan de vereischten van art. 1 voldoet, en bovendien om steeds een wakend oog op hem te houden.

De vreemdeling die van geene bescheiden voorzien is, en deze ook niet verkrijgen kan, of onvermogend is om voor zijn eigen onderhoud te zorgen, wordt, volgens art. 7, van de grenzen geweerd of over dezelve gebragt.

Doch ook omtrent vreemdelingen die eenmaal uitdrukkelijk werden toegelaten, moest de bevoegdheid bestaan om hen het land te doen ruimen. Deze vermogen echter niet bij eenen eenvoudigen maatregel van politie te worden uitgezet, maar alleen ten gevolge van een bevel van den kanton-regter of op last des Konings. De kanton-regter geeft zoodanig bevel niet, dan op grond dat de vreemdeling niet voldoet aan de vereischten van art. 1 des ontwerps, dat is, dewijl de vreemdeling bij zijne aankomst in Nederland geen eerlijk bestaan had, of dit later verloren heeft. Het bevel tot uitzetting, door den kanton-regter gegeven, kan in het voordeel van den vreemdeling door den Koning worden opgeheven, wanneer overwegende redenen van billijkheid of andere daarvoor pleiten. Niettegenstaande het beroep op den Koning, of, overeenkomstig art. 18, op den Hoogen Raad gedaan, is echter het bevel tot uitzetting bij voorraad uitvoerbaar. Deze laatste bepaling is noodzakelijk, ten einde geen voedsel aan veelvuldige ongegronde reclames te geven en alle onnoodige kosten van bewaring en onderhoud van den vreemdeling te vermijden. De omstandigheid dat de vreemdeling, wiens uitzetting bevolen en ten uitvoer gelegd wordt, hier te lande noch gevestigd is, noch eenig middel van bestaan heeft, neemt overigens alle mogelijke hardheid van zoodanige bepaling weg. Zijn regt tot reclame blijft bovendien ongeschonden.

De uitzetting op last des Konings geschiedt ook op andere gronden, dan wegens niet-voldoening aan de voorschriften van art. 1. Zij heeft echter niet dan om gewigtige redenen plaats, en nimmer ten behoeve van bijzondere belangen. Zij wordt niet ten uitvoer gelegd, dan nadat de vreemdeling in de gelegenheid geweest zij zijne bezwaren daartegen, met beroep op art. 17 des ontwerps, aan den Hoogen Raad te doen kennen, en dit collegie op het gedaan beroep beslist hebbe. Het bevel tot uitzetting, door den Koning gegeven, kon in het ontwerp niet bij voorraad uitvoerbaar verklaard worden, gelijk dat van den kanton-regter. Bij het eerstgenoemde toch kan het vreemdelingen gelden, die hier te lande gevestigd zijn, en ontbreekt de waarborg, dien een regterlijk bevel steeds geacht wordt boven een administrativen maatregel mede te brengen.

Er kunnen zich gevallen opdoen, dat het verblijf des vreemdelings in één gedeelte van het Koningrijk, op éene plaats, voor allezins nadeelig of gevaarlijk te houden zij, en in een ander gedeelte of plaats geheel onschadelijk zijn zal. Voor zoodanige gevallen is het wenschelijk gekeurd den Koning de bevoegdheid toe te kennen om, zonder nog genoodzaakt te zijn eene dadelijke uitzetting te bevelen, zoodanigen vreemdeling eene bepaalde verblijfplaats aan te wijzen, of ook slechts hem het verblijf in deze of gene gemeente of landstreek te verbieden. Aldus kunnen de wetten der gastvrijheid en het openbaar belang op eene geschikte wijze met elkander in overeenstemming worden gehouden. Overigens behoefde op de overtreding van art. 12 geene strafbepaling gesteld te worden, daar steeds bij den Koning de bevoegdheid verblijft, om den vreemdeling, welke ongehoorzaam is aan het hem, krachtens dat artikel, gegeven bevel, over de grenzen te doen brengen.

Het valt niet te ontkennen, dat wanneer eenig misdrijf door eenen vreemdeling gepleegd wordt, er meerdere vrees voor ontvlugting en dien ten gevolge voor straffeloosheid bestaat, dan wanneer een Nederlander zich daaraan schuldig maakt. Het is daarom noodig toegeschenen bij eene wet als deze, welke bestemd is de verhouding tusschen Nederland en den vreemdeling volledig te regelen, aan art. 77 en het 2de lid van art. 88 van het Wetboek van Strafvordering, ten opzigte van dien vreemdeling, eene uitbreiding te geven, welke als eene der algemeene voorwaarden zijner toelating beschouwd moet worden, in het belang der openbare veiligheid allezins heilzaam werken zal, en waarvan de mogelijke strengheid wordt weggenomen door het toelaten van een ontslag onder borgstelling.

Art. 15 regelt de voorwaarden, waarnaar de tractaten van uitlevering voortaan zullen worden ingerigt. Feiten, welke naar de Nederlandsche wetgeving niet strafbaar zijn, of waarvan de strafvordering, of wel de straf zelve, naar die wetgeving verjaard is; feiten, reeds gestraft in Nederland, geven geene aanleiding tot uitlevering. Die uitlevering wordt geweigerd, zoodra en zoolang zij strekken zou om den vreemdeling te onttrekken, hetzij aan eene tegen hem ingestelde strafvordering wegens het plegen van eenig misdrijf tegen de Nederlandsche strafwet, hetzij dezelve eene tegen den vreemdeling in Nederland verkregen gijzeling zou buiten werking stellen. Alle deze bepalingen zijn eensdeels in het belang van den vreemdeling zelven, anderdeels brengen de waardigheid der justitie en de regten der ingezetenen van Nederland die mede.

Zal aan eene aanvrage tot uitlevering gehoor worden gegeven, zoo moet in de eerste plaats blijken, dat er werkelijk een strafbaar feit gepleegd is, en, opdat vóór alles dit buiten twijfel worde gebragt, wordt de overlegging geëischt van een authentiek afschrift van het buitenlandsche vonnis van veroordeeling of in-beschuldiging-stelling.

Op grond van zoodanig vonnis kan dadelijk de voorloopige aanhouding van den vreemdeling, en de in-beslag-neming der bij hem gevonden goederen, door het politiek gezag bevolen worden. Maar alvorens aan de aanvrage tot uitlevering nog verder gevolg worde

gegeven, wordt, ter bescherming van personen en goederen en ter voorkoming van alle dwaling in den persoon, de inachtneming van nog meerdere formaliteiten vereischt. Deze zijn het hooren van het regterlijk collegie, binnen welks regtsgebied de opgeëischte zich bevindt, en dat zijn advies uitbrengt, op requisitoir van het openbaar ministerie, na verhoor in raadkamer van den opgeëischten persoon zelven, en met beslissing tevens omtrent hetgeen met de in beslag genomen goederen zal geschieden. Tot die formaliteiten behoort ook de afwachting van den termijn, binnen welken de opgeëischte zich, op grond van art. 17, tot den Hoogen Raad kan wenden.

Dat art. 17 bepaalt namelijk, welke vreemdelingen aan deze wet *niet* onderworpen zullen zijn. Bij art. 18, eindelijk, wordt aan het hoogste regterlijk collegie des Koningrijks de zorg toevertrouwd om toe te zien dat deze wet niet worde toegepast op personen, welke niet in de termen derzelve vallen. Aan een iegelijk is daarbij de bevoegdheid verleend om, hetzij onbeperkt, hetzij, waar de aard der zaak dit vorderde, gelijk in de artt. 10 en 16 des ontwerps, binnen een bepaalden termijn, zijne vermeende regten van Nederlander, of daaraan bij deze wet gelijkgestelde, aan den Hoogen Raad te doen kennen, en de uitspraak van dezen daarop te vragen.

De Minister van Justitie,
D. DONKER CURTIUS.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen voor de maanden Februarij en Maart.

Zijn ingekomen de navolgende verzoekschriften, als:

een adres van H. Bruijns, te Amsterdam, tegen den verkoop van gronden op Java, en tot aanprijzing van het plan der uitgifte van muntpapier;

een adres van D. Lammers, te 's Hage, houdende bezwaren tegen de voorgedragene belasting tot dekking van het tekort, voorts aanprijzing eener verhoogde belasting op den sterken drank, alsmede van de uitgifte van muntbiljetten.

Wordt besloten deze stukken te verzenden naar de Commissie *ad hoc*.

Door den schrijver, den hoogleeraar H. W. Tydeman, is aan de Kamer ingezonden een exemplaar van een werkje, getiteld: *De voormalige staatspartijen in de Nederlandsche republiek*.

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het *voorstel tot herziening van het Reglement van Orde der Kamer* en wel in de eerste plaats de *algemeene* beraadslagingen daarover.

De heer ***Zylker*** heeft het eerst het woord en zegt:

Veel is er reeds gezegd, zoo tot bestrijding als verdediging van de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde. De van weêrskanten aangevoerde gronden waren dikwerf belangrijk genoeg om inzonderheid hem tot twijfel en weifeling te leiden, die nog niet in staat is om zijne overtuiging op eigene ervaring te kunnen opbouwen.

Ik moet bekennen, Mijne Heeren, dat die onaangename toestand van weifeling in enkele oogenblikken en betrekkelijk sommige punten, de mijne is geweest.

Na een ernstig en onpartijdig onderzoek betrekkelijk de waarde der voorgedragene veranderingen, ben ik echter tot het resultaat en de overtuiging gekomen, dat dezelve in 't algemeen ook wezenlijk verbeteringen in zich besluiten.

De wensch is dus bij mij gevestigd, dat de Kamer, ten minste wat derzelver geest en algemeene strekking betreft, tot derzelver aanneming moge besluiten.

Wat echter de onderdeelen aangaat, het is mogelijk dat de openbare beraadslaging deswege mij de eene of andere wijziging als wenschelijk doet voorkomen, weshalve ik dus betrekkelijk enkele speciale punten mijne stem vrij houd.

Door de behoefte des oogenbliks en de geheel veranderde omstandigheden schijnt het mij dat die veranderingen worden voorgeschreven en dat dezelve tot aanmerkelijke verbeteringen in menigerlei opzigt zullen leiden.

Inzonderheid ook hecht ik groote waarde aan de zooveel besprokene wijzigingen in het VIde hoofdstuk voorgedragen en derzelver strekking in het algemeen.

De meerdere zelfstandigheid der rapporteurs, om hunne eigene overtuiging te kunnen en minder die van anderen te moeten volgen; om dus niet langer bloot verslaggevers of opstellers van eene soort van proces-verbaal te zijn, maar verdedigers van eigen inzigt en eigene overtuiging, na echter vooraf te zijn voorgelicht in de afdeelingen, na gehoudene schuring en wrijving van denkbeelden aldaar en na hiervan partij te hebben kunnen trekken, — het kan wel niet anders, of het moet veerkracht en meerdere belangstelling, inzonderheid aan de openbare beraadslaging, bijzetten.

Dat er intusschen eenige waarschijnlijkheid bestaat voor het afnemen der belangstelling betrekkelijk de beraadslaging in de afdeelingen, even als men zegt, dat dit verschijnsel in naburige Staten, in Belgie en Frankrijk, wordt waargenomen, wij zullen het niet tegenspreken, maar wel ontkennen, dat hetzelve alsdan aan den invloed van gedacht hoofdstuk VI zoude moeten worden geweten. Leert de ondervinding dat die belangstelling werkelijk vermindert, dan gelooven wij, dat zulks uitsluitend aan de uitbreiding en het meerder gebruik maken van het regt van amendement moet worden geweten, en zich eveneens zoude openbaren, al was er ook van zelfstandige rapporteurs nimmer sprake geweest.

Nog is er een bezwaar tegen dit stelsel geopperd, namelijk, of enkelen niet hierdoor des te ligter hunne individuele opinien en inzigten zouden kunnen doen bovendrijven?

Indien dit ook al zoo ware en eenigermate door de uitkomst mogt worden bevestigd, dan juist zouden wij hierin nog geen punt van bezwaar vinden; terwijl het hier toch minder de vraag geldt, van waar de invloed komt, dan wel, of eene zaak voor het algemeen belang werkelijk nuttig is en goed.

Door zoodanige bijzondere inzigten intusschen, indien dezelve in den regel tevens den geest, de overtuiging en het gevoelen van de meerderheid der Vergadering uitdrukken, zouden in vele gevallen, de zaken aanmerkelijk bespoedigd kunnen worden; hetgeen voorzeker allezins wenschelijk zoude zijn.— En dat de commissie van rapporteurs, geheel door de vrije keus der afdeelingen te zamen gesteld, hetzij dan voor of na het onderzoek van eenig voorstel, wat thans door art. 72 onbeslist wordt gelaten, — dat dezelve, in den regel den geest van de meerderheid der vergadering niet zou uitdrukken, — op zijn minst genomen, schijnt het mij onwaarschijnlijk, of zelfs ongerijmd. Buitendien bestaat er voor de rapporteurs alle reden en aandrang, om de inzigten en uitspraken van anderen wel in aanmerking te nemen; doch, buiten de schatting van derzelver onwaarde, geene enkele, om dezelve te veronachtzamen! Artt. 82 en 84 toch stellen ieder lid in de gelegenheid tot het voorstellen ook van die wijzigingen, welke bij de rapporteurs niet dien bijval ondervonden, dien men hieraan mogt hebben waardig gekeurd.

Eindelijk is er nog wel eens een bezwaar gerezen, ontleend aan het moeijelijke en zwaarwigtige, hierdoor aan de betrekking van rapporteur verbonden en welke meerdere zwaarwigtigheid, als in den aard der zake liggende, wij geenszins zullen tegenspreken: ondertusschen achten wij het deswege door de commissie op bladz. 5 der memorie van beantwoording aangevoerde, dat juist met alle vijf rapporteurs even vaardig in het woordvoeren behoeven te zijn, als dit ten minste voor het meest aan de vaardigste sprekers kunnende overlaten enz., alsmede art. 73, hetwelk bepaalt, dat niemand verpligt is, om te gelijk van meer dan twee wets-voorstellen rapporteur te zijn, en art. 86, hetwelk de commissie regt geeft om uitstel der beraadslaging te kunnen vorderen, waar het niet tijdig genoeg ingeleverde voorstellen van wijziging betreft, — al dit aangevoerde achten wij van genoegzaam tegenwigt tegen het opgemeld bezwaar en ter tegemoetkoming en verligting der bedoelde taak.

Eindelijk, schijnen mij ook artt. 77 en 78, waardoor de commissie van rapporteurs niet, gelijk volgens art. 79 van het bestaand Reglement, is verpligt om met de Regering in overleg te treden, zoo dikwerf deze dit mogt verkiezen, maar waarin zij deswege vrij wordt gelaten, eene belangrijke verbetering te behelzen.

Deze bepaling zal toch des te meer der Regering tot een krachtigen prikkel verstrekken, om geene andere dan weldoordachte en met zorg bewerkte voorstellen van wet aan de Kamer voor te leggen. — Vele van de vroeger plaats vindende transactien tusschen de Regering en de commissien zullen hierdoor worden voorgekomen, waardoor noodwendig veel voor eene goede wetgeving moet worden gewonnen. Onderhandelingen als de evenbedoelde, met de menigvuldig hieruit voortvloeijende veranderingen, zijn toch vaak, uit den aard der zake, niet alleen van belemmerenden, maar tevens van verminkenden invloed betrekkelijk een onderhavig voorstel.

De eenheid, de hoofdgedachte en de gansche strekking van het staatsstuk kunnen hierdoor ligtelijk zoodanig vervormd en veranderd worden, dat het niet zelden uit zulk een smeltkroes schier onkenbaar weêr te voorschijn komt; hetgeen voor eene goede en doelmatige wetgeving niet wenschelijk kan worden geacht.

Ten slotte zij nog aangemerkt, dat de gedachte wijzigingen in het Reglement er van zelf toe moeten leiden, dat het onderzoek der afdeelingen zich voortaan meer tot hoofdzaken betrekkelijk een voorstel, of eene grondige beoordeeling der belangrijkste van deszelfs onderdeelen zal bepalen, met uitsluiting van zeer ondergeschikte punten, als die bijv. van redactie en dergelijke, 't geen mijns inziens mede niet anders dan van allezins voordeelige strekking kan zijn.

De voorgestelde, thans in behandeling zijnde wijzigingen en ver-

anderingen dus in 't algemeen als zoovele belangrijke verbeteringen beschouwende en in overeenstemming met de bestaande behoefte, zal ik hieraan volgaarne mijne stem verleenen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie voor de herziening van het Reglement, zegt dat hij met welgevallen reeds dadelijk bij den aanvang der beraadslagingen een gunstig oordeel over het werk der Commissie heeft hooren vellen. Maar hoe aangenaam de zoo even gehoudene rede hem ook was, hij vindt daarin aanleiding, om den wensch te uiten, dat men de beschouwingen die bepaaldelijk het VIde hoofdstuk betreffen niet bij de algemeene beraadslagingen maar eerst bij de behandeling van dat hoofdstuk zelf voordrage, ten einde dan later de bedenkingen tegen dat deel van het voorstel door de Commissie op eenmaal gezamenlijk beantwoord zouden worden. De spreker meent in het uiten vau dezen wensch de tolk der Commissie te zijn.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** meent, dat hetgeen hij te zeggen heeft bij de algemeene beraadslagingen te huis behoort. In het algemeen verslag der Commissie van Rapporteurs wordt het denkbeeld geopperd, dat het wenschelijk zou zijn dat de nieuwe leden der Kamer eerst meer met de werking van het bestaande reglement bekend zijn, alvorens tot het thans voorgedragen stelsel worde overgegaan. De spreker behoorde tot de Commissie van Rapporteurs, maar hij kon in dat gevoelen niet deelen en zal met weinige woorden de reden daarvan opgeven. In het algemeen merkt hij al dadelijk op, dat de leer: dit of dat moet zoo blijven, wij hebben het altijd zoo gehad, zoo dikwijls meer of min nadeelige gevolgen had en zoo menige waarlijk wenschelijke verbetering schipbreuk deed lijden. De vraag, of de nieuwe leden bevoegd zijn om nu reeds in dezen te oordeelen, beantwoordt de spreker bevestigend. De nieuwe leden staan, zijns inziens, op een onafhankelijk standpunt; zij hebben de werking van het bestaande stelsel zich genoegzaam voor den geest kunnen brengen; zij hebben het voorgedragene genoegzaam kunnen wikken en wegen en kunnen thans met voldoende kennis zoowel als met onpartijdigheid oordeelen. Wat het voorgedragene betreft, de spreker heeft zich afgevraagd, of het bij hem aanleiding zou geven tot mindere deelneming aan de overweging in de afdeelingen, en hij moet verklaren zich op die vraag een ontkennend antwoord te hebben moeten geven. Hij beantwoordde die vraag ontkennend, niet alleen omdat hij meenen zou door moedwillig verzuim van deelneming aan de overweging in de afdeelingen aan eed en pligt te kort te doen, maar ook omdat hij gelooft dat het bij meerdere zelfstandigheid der rapporteurs van te meer belang zal zijn aan de voorloopige behandeling deel te nemen en vòòr de beraadslaging van denkbeelden te wisselen. De behoefte daarvan zal vooral gevoeld worden door hen, die geen mannen van wetenschap zijn. Wat aangaat het bezwaar van de meerdere moeijelijkheid der taak van rapporteur, geeft de spreker toe, dat het voor hen, die noch de logica noch de rhetorica opzettelijk beoefend hebben, moeijelijk zal zijn om alle bedenkingen, die hun voorgeworpen worden, dadelijk in sierlijke bewoordingen te beantwoorden. Maar hij vraagt of dit een vereischte is. De wetten die de maatschappij beheerschen, moeten zich zijns inziens door eenvoudigheid en duidelijkheid kenmerken; zij moeten door ieder begrepen kunnen worden. Is dit zoo, dan behooren ook de beraadslagingen eener wetgevende Kamer zich door gelijke eenvoudigheid en duidelijkheid te kenmerken, en dan is het bedoelde bezwaar van geen gewigt. De man van gezond verstand zal zijne zienswijze zonder voorbereiding met weinige en eenvoudige woorden kunnen ontwikkelen. En welk voordeel zal het niet hebben, dat meer aan de openbare beraadslagingen zal worden overgelaten? Bij de werking van het bestaande Reglement gaan zoovele in de afdeelingen geopperde denkbeelden, maar die later, nadat het wets-ontwerp wijzigingen ondergaan heeft, niet meer te pas komen, verloren; denkbeelden waarvan de bekendmaking in de openbare vergadering intusschen nuttig zou zijn, ook opdat de kiezers te beter zouden weten aan wie zij hun vertrouwen geschonken hebben. Het geheele nu voorgedragen Reglement beoogt openbaarheid; de Grondwet gebiedt die en de natie verlangt haar. Deze beschouwing alleen is voor den spreker genoegzaam om, met terzijde-stelling van alle bezwaren, die tegen het nieuwe stelsel bestaan mogten, hieraan zijne stem te geven. Hij heeft zich alleen daarom gedrongen geacht deze beschouwingen in het midden te brengen, omdat, gelijk hij in den aanvang zijner rede herinnerde, in het verslag der Commissie van Rapporteurs aan de nieuwe leden als het ware de bevoegdheid ontzegd wordt om in dezen te oordeelen.

Niemand meer het woord vragende, wordt de algemeene beraadslaging over het voorstel tot herziening van het Reglement van Orde gesloten verklaard.

Alsnu wordt de beraadslaging geopend over *hoofdstuk I (Van de eerste werkzaamheden der Kamer en het onderzoek der geloofsbrieven.)* in deszelfs geheel, waarover echter niemand het woord verlangt te voeren.

De *artikelen* 1, 2, 3, 4 en 5 worden achtervolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De ***Voorzitter*** wil alsnu het Iste hoofdstuk in deszelfs geheel in hoofdelijke omvrage brengen.

De heer ***de Man*** vraagt het woord. Hij wenscht eene opmerking te maken, die zeker voor het oogenblik van weinig belang is, maar voor het vervolg van gewigt zou kunnen zijn. Blijkens het stuk n°. 2 van de tot het voorstel van herziening behoorende stukken, heeft de Commissie de weglating van art. 6 van het bestaande reglement voorgedragen. De weglating van dit artikel kan zeker geenerlei bezwaar opleveren, maar met andere artikelen, die de Commissie voorstelt te doen wegvallen, zou het anders gelegen kunnen zijn en daarover eene beraadslaging noodig kunnen wezen. De spreker wenscht hierom, dat reeds nu aan de Vergadering de vraag worde gedaan of zij in de voorgestelde weglating toestemt.

De heer ***Fokker***, lid der Commissie, geeft namens deze te kennen, dat de bepaling van art. 6 van het bestaande Reglement, eenigzins gewijzigd, begrepen is in art. 2, zoo als dit daar even is aangenomen. In dit artikel toch leest men: » In geval van eene vernieuwing der Kamer voor het geheel of voor de helft, benoemt de Voorzitter, zoodra meer dan de helft der leden tegenwoordig is, twee of meer commissien, elk van drie leden, tot het onderzoek van de geloofsbrieven der nieuwbenoemde leden." En hierop volgt dan: » In elk ander geval wordt eene zoodanige commissie door den Voorzitter benoemd." Alzoo zal hetgeen regtens was volgens art. 6 van het bestaande reglement, volgens het aangehaalde 2de artikel regtens blijven. De spreker meent hiermede het zoo even geopperde bezwaar genoegzaam opgelost te hebben.

De heer ***de Man*** meent, dat het lid der Commissie hem niet wel begrepen heeft. De spreker was begonnen met te zeggen, dat de weglating welke het hier geldt, zeker geen bezwaar kan opleveren. Hij deed alleen eene motie van orde, de strekking hebbende dat elk voorstel der Commissie, ook van weglating, aan de beraadslaging onderworpen zou worden. Later zou zich, meende hij, het geval kunnen voordoen, van het weglaten van een artikel, dat niet juist door een vroeger artikel onnut was geworden. Bovendien vordert, zijns inziens, ook de regelmatigheid der beraadslaging, dat ook het voorstel tot weglating van een artikel in deliberatie worde gebragt. Overigens stemt de spreker met hetgeen het lid der Commissie gezegd heeft volkomen in.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat thans aan de beraadslaging der Kamer onderworpen is een *gewijzigd Reglement van Orde* en dat, indien iemand het behoud van een daarin uit het bestaande Reglement niet overgenomen artikel verlangen mogt, het voorstellen van een amendement de gereede weg zal zijn om dat verlangen te doen gelden. Hij meent alzoo, dat het niet noodig is, om ook de weglating van een artikel van het bestaande Reglement in beraadslaging te brengen.

De heer ***van Hall*** zegt, dat, zoo hij de zaak wel begrijpt, thans gedelibereerd wordt over het voorstel der Commissie. Dit voorstel strekt, wat betreft het Iste hoofdstuk van het Reglement, om te doen aannemen de in het voorstel vervatte artt. 1, 2, 3 enz. en om te doen wegvallen art. 6 van het tegenwoordig Reglement. En even als nu de vraag of die artt. 1, 2, 3 enz. zouden worden aangenomen aan de Vergadering onderworpen werd, zoo moet nu ook aan de Kamer de vraag gedaan worden of zij art. 6 wil laten wegvallen.

De heer ***Fokker***, lid der Commissie, verklaart dat deze instemt met de zienswijze van den Voorzitter. Ook de Commissie meent, dat hij, die een artikel van het bestaande Reglement hetwelk volgens haar moet wegvallen, behouden wenscht te zien, het middel van amendement te baat zal kunnen nemen.

De heer ***Duijmaer van Twist***, lid der Commissie, zegt met een enkel woord den spreker voor hem gezeten (den heer van Hall) te willen beantwoorden. Zijns inziens is de zaak deze, dat thans gedelibereerd wordt over het ontwerp van een reglement van orde gelijk het door de Commissie is voorgesteld. Dat is het stuk hetwelk hij onder no. 7 voor zich heeft. Daarin is

het geheele ontwerp zoo als de Commissie dit voordraagt opgenomen. In dat ontwerp staat geen enkel woord omtrent het wegvallen van art. 6. Wanneer alzoo over het wegvallen van dit artikel door de vergadering gestemd wordt, dan zal het ontwerp der Commissie niet gevolgd worden. Indien iemand daarover eene stemming mogt verlangen dan zou hij daaromtrent een voorstel aan de Kamer kunnen doen. Het is waar dat de Commissie in hare memorie van toelichting heeft te kennen gegeven dat het laatste artikel van dit hoofdstuk zal kunnen vervallen en tevens de reden opgegeven waarom zulks zou kunnen geschieden, daarin bestaande dat de slotbepaling in art. 2 zoodanig is gesteld om tevens te voorzien in het geval waarop art. 6 van het bestaande Reglement van Orde doelt. Maar in het ontwerp zelf komt niets van het doen wegvallen van dat art. 6 voor; dit punt kan alzoo, naar de spreker meent, geen onderwerp van stemming uitmaken, tenzij, gelijk hij opmerkte, iemand mogt goedvinden daaromtrent een voorstel te doen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt geheel en al met de door het lid uit Overijsel, tevens lid der Commissie, gegeven oplossing betrekkelijk de geopperde zwarigheid in te stemmen. Ook hij is van oordeel dat bij de beraadslagingen n°. 7 en niet n°. 2 tot leiddraad behoort genomen te worden. Hij gelooft dat daarvoor genoegzame redenen kunnen aangevoerd worden. Spreekt men van de mogelijkheid die er bestaat dat alle gelegenheid benomen wordt om te delibereren over artikelen welke de commissie verlangt te doen wegvallen, dan staat daartegen over dat in het ontwerp der Commissie uit het bestaande Reglement van Orde artikelen onveranderd zijn overgenomen, waarover niet zou kunnen worden gehandeld indien men n°. 2 en niet n°. 7 tot leiddraad der discussien nam. Het geval zou zich ondertusschen kunnen voordoen, dat sommige leden in die onveranderde artikelen eene wijziging zouden wenschen aangebragt te zien, en het is alzoo ook op dezen grond dat hij n°. 7 en niet n°. 2 wenschte gevolgd te zien, gelijk de Voorzitter heeft voorgesteld.

De heer ***van Hall*** zegt zich met het verlangen van den spreker uit Overijssel, lid der Commissie, wel te kunnen vereenigen. Intusschen meenthij alsnog, dat aan de Kamer inderdaad een voorstel van wijzigingen in het Reglement van Orde gedaan is. Het stuk n°. 2 is het eigenlijke voorstel en daarbij is later gevoegd eene nota van wijzigingen, zoodat het stuk n°. 7 meer is een resumé van het voorstel, eene bloote aanwijzing van het resultaat dat de aanneming van het gedane voorstel hebben zou. Evenwel is hij er niet tegen, dat thans dit laatste stuk als leiddraad der beraadslagingen genomen wordt, maar dan moet men wel in het oog houden dat de Commissie van denkbeeld veranderd is, en dat het eene afwijking van den oorspronkelijk ingeslagen weg is dat niet over wijzigingen in het Reglement van Orde maar wel over een gewijzigd Reglement van Orde gesproken wordt.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt het woord te hebben gevraagd om het door het lid der Commissie gesprokene te bestrijden. Hij is het met den vorigen spreker eens, dat niet het stuk n°. 7 het voorstel der Commissie bevat. Immers dit stuk is niet in de afdeelingen onderzocht en de Kamer heeft alleen van de stukken n°. 2 en n°. 6 kennis genomen. Dat stuk n°. 2 is in de afdeelingen overwogen; daarover is het algemeen verslag der Commissie van Rapporteurs uitgebragt, welk stuk is opgevolgd door eene memorie van beantwoording van de Commissie voor de herziening, vergezeld van eene nota van wijzigingen. Deze zijn de stukken, waarvan de Kamer, kennis genomen heeft. Hij gelooft met den laatsten spreker, dat het stuk n°. 7 alleen beschouwd kan worden als eene aanwijzing van het resultaat van de discussien der Kamer, indien zij al de voorgestelde wijzigingen mogt goedkeuren. Maar zoo ver is men nog niet gevorderd en de Kamer houdt zich nog bezig met beraadslagen, en daarbij kunnen alleen die stukken tot leiddraad strekken die een onderwerp van overweging in de afdeelingen hebben uitgemaakt. Die stukken zijn de nommers 2 en 6. Orde en Reglement vorderen, naar de spreker meent, dat niet n°. 7, hetwelk een gewijzigd Reglement van Orde bevat, maar de n°s. 2 en 6, die wijzigingen in dat reglement inhouden, een onderwerp van discussie uitmaken.

De heer ***de Man*** zegt, dat de vraag welke nu behandeld wordt van meer belang is dan die welke hij oorspronkelijk deed. De vraag is thans, of gedelibereerd moet worden over wijzigingen in het Reglement van Orde dan wel over een geheel nieuw Reglement. Het komt ook hem voor, dat het stuk n°. 2 bij de beraadslagingen zal behooren te worden gevolgd, en dat het stuk n°. 7 daarbij niet in aanmerking kan komen. De vorige spreker heeft dit, meent hij, reeds genoegzaam aangetoond. Alleen wil hij nog opmerken, dat het volgen van het stuk n°. 7 ook niet in de bedoeling van de Commissie zelve gelegen heeft. Hij leest toch aan het einde van de memorie van beantwoording van het verslag van de Commissie van Rapporteurs, bij welke beantwoording het stuk n°. 7 wordt aangekondigd, het volgende: » Ten slotte zij hier nog aangemerkt dat uwe Commissie de bijgevoegde nota van wijzigingen zoo spoedig mogelijk zal doen opvolgen door de mededeeling van een concept-reglement van orde, waarin al de vroegere en latere wijzigingen zijn gebragt, en tevens aan de artikelen een doorloopend nommer gegeven is. Men vleit zich, dat daardoor het overzigt van het geheel gemakkelijker zal worden." Hij gelooft dat in die verklaring de oplossing ligt opgesloten der vraag, of men thans over wijzigingen in het Reglement van Orde dan wel over een gewijzigd Reglement moet beraadslagen. Indien het laatste het geval was dan zou daarvan het gevolg zijn dat men telkens amendementen zal moeten voorstellen, indien men een door de Commissie weggelaten artikel behouden wil hebben. Veel beter en eenvoudiger zal het in dit opzigt zijn over de *wijzigingen* te beraadslagen. Dan zal, indien eene door de Commissie voorgestelde weglating niet wordt aangenomen, het betrokken artikel van het oude Reglement van Orde van zelf zijn kracht blijven behouden. De spreker meent ook dat de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde der Kamer werkelijk geen ander mandaat heeft bekomen dan om *wijzigingen* in dat Reglement voor te dragen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie, is van oordeel dat men over eene zaak strijdt die voor verschillende uitleggingen vatbaar is, en dat die moet worden uitgemaakt zoo als het belang der Vergadering medebrengt. Men zegt dat het mandaat door de Vergadering aan de Commissie gegeven niet zoo uitgestrekt is geweest als deze wel heeft gemeend. Daartegen voert de spreker aan, dat haar mandaat was het geheele Reglement van Orde over te zien en zoodanige wijzigingen voor te stellen als haar bij den tegenwoordigen stand van zaken noodzakelijk zouden voorkomen. Zij heeft de redenen ontwikkeld die haar bewogen hebben den haar opgedragen last ten uitvoer te brengen op zoodanige wijze als door haar is gedaan, en met die redenen heeft men genoegen genomen. Nu zal men in het stuk n°. 2 zien dat daarin zoowel het voorstel is gedaan om sommige artikelen van het oude reglement te doen wegvallen, als om andere onveranderd te behouden. Dit zoo zijnde, gelooft de spreker dat het geachte lid uit Gelderland, dat naast hem gezeten is (de heer van Zuijlen) de zaak juist heeft ingezien en te regt heeft opgemerkt dat bij het volgen van het stuk n°. 2 deze moeijelijkheid zal ontstaan, dat geene voorstellen zullen kunnen worden gedaan tot verandering van artikelen, waarin de Commissie geene verandering noodig keurde. Wanneer men het stuk, hetwelk aan het slot van de memorie van beantwoording beloofd is, inziet, dan zal men ontwaren dat daarin het geheele zamenstel van de denkbeelden der Commissie is opgenomen, dat daarin in eene doorloopende orde is aangegeven wat men voorslaat te behouden en wat te veranderen. Door dit stuk nu te volgen zal ieder van zelf aanleiding vinden om of tegen de gemaakte veranderingen of tegen het behouden van sommige artikelen op te komen. De eenige zwarigheid zou dan zijn, op welke wijze te handelen ten opzigte van de wegvalling van sommige artikelen, gelijk de spreker uit Gelderland (de heer de Man) heeft opgemerkt. Maar dit bezwaar, dat zich slechts bij enkele gevallen zal voordoen, zou niet van dien aard zijn om niet in het belang der beraadslagingen de aangegevene wijze te volgen. Het gemakkelijkst zal het opgeheven kunnen worden door te handelen overeenkomstig het voorstel des Voorzitters, namelijk door het middel van amendement. De spreker is alzoo van oordeel dat de Commissie, door zich te houden aan het stuk n°. 7, noch buiten hare bevoegdheid treden, noch den gang der beraadslaging belemmeren zal. Hij verklaart zich dien ten gevolge voor het door den Voorzitter gedane voorstel.

De heer ***Dirks*** zegt alleen het woord te hebben gevraagd om te kennen te geven dat indien het voorstel van den heer de Man wierd opgevolgd, dit in het tegenwoordige hoofdstuk wel geene zwarigheid zou opleveren, maar in andere hoofdstukken, waar ook het voorstel tot weglating van artikels is gedaan, tot groote bezwaren aanleiding zou kunnen geven. Het komt hem voor dat het volgen van het stuk n°. 2 moet vervallen ten gevolge der onder n°. 6 voorkomende nota van wijzigingen, welke de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde op het stuk n°. 2 heeft doen volgen. Alleen hetgeen in die beide nommers voorkomt is het onderwerp der tegenwoordige beraadslaging, en dat is in het stuk n°. 7 zamengesmolten, hetwelk gemakshalve voor de leden opgemaakt is, alleen ten einde zij zulks zelven niet

zouden behoeven te doen. De spreker zegt zich de moeite te hebben gegeven, om na te gaan of de in beide stukken 2 en 6 voorgestelde wijzigingen in n°. 7 zijn opgenomen. Uit dat onderzoek is hem gebleken dat, op twee kleine uitzonderingen na, alles in het laatste voorkomt wat in de beide eerste is vervat. Die twee uitzonderingen zegt hij nader te zullen kenbaar maken, wanneer de betrokken artikelen aan de beraadslagingen der Kamer onderworpen zullen worden.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt te gelooven dat men niet genoeg aan het door het lid uit Overijssel (den heer de Man) geopperde denkbeeld hechten kan. De Kamer is, naar hij meent, geroepen om over in het Reglement van Orde voorgestelde wijzigingen te beraadslagen. Indien nu n°. 7 tot leiddraad der discussien wordt genomen, dan vermeent hij dat niet meer over wijzigingen zal gehandeld worden, maar over een voorstel waarbij de Commissie buiten hare bevoegdheid is getreden. Hij verklaart niet te hebben behoord tot degenen die in de afdeelingen de meening hebben geuit dat de Commissie het haar gegeven mandaat overschreden had. Hij heeft integendeel den ijver dier Commissie alle regt doen wedervaren. Zoo zij echter nu wil dat het stuk n°. 7 tot leiddraad der beraadslagingen genomen worde, in dat geval zou hij van oordeel zijn, dat zij hare magt te buiten ging. Er valt niet aan te twijfelen of er moet over wijzigingen in het Reglement van Orde beraadslaagd worden. Wanneer nu het stuk n°. 7 wordt gevolgd dan zal het gevolg zijn dat, wanneer daarin artikelen van het oude reglement niet voorkomen, deze van zelve zullen blijven bestaan. Wat betreft het denkbeeld des Voorzitters, dat men bij wijze van amendement zijn gevoelen over het wegvallen van artikels doe kennen, wanneer men zich met dat wegvallen niet vereenigt, — de spreker vreest dat, wanneer men het stuk n°. 7 volgt, velen zich zullen beklagen niet op den juisten tijd een amendement te hebben voorgesteld. Hij verklaart het voor zich bijkans ondoenbaar om op dit oogenblik n°. 7 tot leiddraad te nemen. Dat stuk heeft hij niet tot leiddraad zijner beschouwingen genomen, maar daarbij de voordragt der Commissie gevolgd, en zich strikt gehouden aan de door de Commissie in het stuk n°. 5 gegeven verklaring, dat de mededeeling van het concept-reglement van orde, zoo als onder n°. 7 voorkomt alleen gemakshalve zou worden gedaan, ten einde daardoor het overzigt van het geheel minder moeijelijk te maken. Hij zegt alzoo in alle opzigten het gedane voorstel, om over de in n°. 2 en 6 voorkomende *wijzigingen* te beraadslagen, te ondersteunen en reclameert dit tot handhaving van regelmaat en orde.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie, wenscht op hetgeen de vorige spreker gezegd heeft nog eene enkele aanmerking in het midden te brengen. Zijn geachte ambtgenoot uit Gelderland heeft beweerd dat aan de Commissie de last is opgedragen geweest om *wijzigingen* in het Reglement van Orde voor te dragen. Uit den aard der zaak evenwel spreekt het dat zoodanige last aan haar niet is kunnen gegeven worden.

Bij zoodanigen last toch zou de noodzakelijkheid eener doorgaande wijziging reeds vooraf aangenomen zijn, hetgeen zeker de bedoeling der Vergadering niet kon zijn. De last aan de Commissie opgedragen was *de herziening* van het Reglement van Orde, en tot bewijs daarvan haalt de spreker aan hetgeen gezegd wordt in den aanvang van het verslag der Commissie van Rapporteurs, waar men leest:

» De Commissie, bij besluit der Kamer van den 19den Februarij jl. uit haar midden benoemd tot *herziening* van het bestaande Reglement van Orde, heeft", enz.

Dit heeft de Commissie gedaan; zij heeft artikel voor artikel herzien, en na rijpe overweging het voorstel gedaan, om van de artikelen in het oude reglement, deze onveranderd te behouden, gene te doen wegvallen of te wijzigen. Dit alles heeft zij door schrifturen opgehelderd; over dit onderwerp zijn stukken gewisseld, en de Commissie heeft aan de van wege de Kamer gemaakte bedenkingen zooveel mogelijk trachten te gemoet te komen. Eindelijk heeft zij voor den dag der beraadslaging over het concept-reglement van de verschillende stukken één geheel gevormd, en alles in het stuk n°. 7 zamengevat, ten einde dit tot leiddraad der discussien te doen strekken. Hij meent dat in deze handelwijze niets irrationeels gelegen is.

De heer ***van Hall*** geeft, na vergunning bekomen te hebben om ten derden male het woord te voeren, te kennen, dat hetgeen zoo even door het lid der Commissie gezegd is, hem aanleiding geeft om die vergunning te vragen. Hij wil om verschillende redenen niet treden in een onderzoek omtrent de instructie welke aan de Commissie ten aanzien van eene herziening van het bestaande Reglement van Orde gegeven is. Zijns inziens doet het hier niets tot de zaak af, of de last der Commissie van herziening dan wel van wijzigingen in het reglement sprak. Hij zal nu slechts opmerken dat de leden die de stukken n°. 2 en 6 tot leiddraad hunner beschouwing hebben genomen, zulks ter goeder trouw gedaan hebben, en dat velen thans op een verkeerd spoor zullen gebragt worden indien de Commissie mogt vasthouden aan haar verlangen om het stuk n°. 7 tot leiddraad der beraadslagingen te doen strekken. Zij die zich voorbereid hebben met de stukken n°. 2 en 6 in de hand, zullen dan bij de beraadslaging niet datgene kunnen bijbrengen, wat men bijgebragt moet wenschen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt nog ééne bijzonderheid te willen aanvoeren tot versterking van hetgeen door het lid der Commissie zoo even is in het midden gebragt, dat namelijk hier van eene *herziening* van het Reglement van Orde sprake is. De laatste bepaling van het bestaande reglement houdt in dat hetzelve na een tijdsverloop van drie jaren zal moeten worden *herzien*, en daar dit reglement in 1846 is vastgesteld en die termijn van drie jaren alsnu verstreken is, zoo moet er thans werkelijk eene *herziening* plaats hebben. Wat overigens het door den vorigen spreker geopperde bezwaar betreft, dat, wanneer het stuk n°. 7 tot leiddraad der deliberatien genomen wordt, hieruit moeijelijkheden zullen ontstaan voor hen die de stukken n°. 2 en 6 gevolgd hebben, hierop merkt de spreker aan, dat zich wederkeerig zwarigheden zullen opdoen voor hen, die n°. 7 gevolgd hebben, indien men mogt besluiten n°. 2 en 6 tot leiddraad der discussien te nemen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** wenscht nog eene enkele opmerking in het midden te brengen. Hij heeft zoo even van de zijde van hen, die meenen dat het stuk n°. 7 bij de beraadslagingen gevolgd moet worden, hooren wijzen op den aanhef van het verslag van de Commissie van Rapporteurs, waar van *herziening* gesproken wordt. Daartegen merkt hij op, dat aldaar verder dus gelezen wordt: » ter voldoening aan de haar opgedragen taak, bij verslag van den 1sten Maart jl. een *bepaald voorstel* daaromtrent aan de Vergadering overgelegd." Het toen overgelegde stuk, dat is het stuk n°. 2, maakt alzoo ook blijkens dien aanhef met de nadere nota van wijzigingen werkelijk het voorstel der Commissie uit.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** zegt niet te zullen treden in beschouwingen over de vraag, of hier gehandeld moet worden over een gewijzigd reglement, dan wel over wijzigingen in het Reglement. Hij wil alleen opmerken, dan wanneer men zich houdt aan het stuk n°. 2, met inachtneming van het stuk n°. 6, van zelf teruggevonden zal worden, wat in het stuk n°. 7 vervat is. Alle verdere deliberatien over de bedoelde vraag acht hij inderdaad overtollig.

De heer ***van Voorst*** meent, dat op het oogenblik meer over woorden dan over zaken gestreden wordt. Of er gedelibereerd moet worden over wijzigingen in het Reglement dan wel over een gewijzigd Reglement, komt, zijns inziens, op hetzelfde neder. Om te voldoen aan het verlangen der Commissie is, meent hij, te regt door den Voorzitter het stuk n°. 7 als leiddraad der beraadslaging beschouwd. Dit acht hij ook overeenkomstig met hetgeen aan het slot van het antwoord der Commissie op het verslag gezegd wordt, waar men leest: » Ten slotte zij hier nog aangemerkt, dat uwe Commissie de bijgevoegde nota van wijzigingen zoo spoedig mogelijk zal doen opvolgen door de mededeeling van een concept-reglement van orde, waarin al de vroegere en latere wijzigingen zijn gebragt, en tevens dan de artikelen een doorloopend nommer gegeven is. Men vleit zich, dat daardoor het overzigt van het geheel gemakkelijker zal worden." Dit vergemakkelijken van het overzigt geschiedde natuurlijk met het oog op de beraadslagingen en de spreker gelooft dat door het volgen van het stuk n°. 7 de zaak inderdaad vergemakkelijkt zal worden.

De heer ***Albarda*** zegt, dat zijns inziens het incident, dat op dit oogenblik den voortgang der discussien vertraagt, inderdaad niet van dat hooge gewigt is, hetwelk daaraan door velen gehecht schijnt te worden. Hij voor zich gelooft dat het volkomen onverschillig is, welk der beide tegenover elkander staande gevoelen door de Kamer omhelsd zal worden. Hij wenscht, dat de Vergadering de zaak thans als genoegzaam toegelicht beschouwe, en dat aan deze incidentele beraadslaging een einde gemaakt worde door het nemen van een besluit.

De heer **Thorbecke**, lid der Commissie, herinnert hetgeen in de zitting van 19 Februarij jl. heeft plaats gehad. Hij had toen de eer te vragen, of de Vergadering kon goedvinden om eene commissie te doen benoemen, die belast zou zijn met het *ontwerpen van een Reglement van Orde*. Deze uitdrukking werd twee malen door hem gebezigd. De Voorzitter intusschen heeft, bij het in omvraag brengen van het voorstel, gevraagd of de Vergadering kon goedvinden dat eene commissie benoemd wierd tot *wijziging van het Reglement van Orde*. De spreker merkte deze verandering van uitdrukking zeer wel op; maar hij meende dat het niet noodig was hiertegen op te komen. Dit scheen hem onnoodig, omdat, zijns inziens, de commissie, benoemd tot *wijziging* van het Reglement, de magt zou hebben niet slechts tot wijziging van enkele bepalingen, maar ook tot *geheele wijziging*, tot het voorstellen van een geheel nieuw reglement. Er werd alzoo eene commissie benoemd tot *wijziging* van het reglement en op grond van deze bewoordingen van het besluit der Kamer, moet de spreker den uitleg bestrijden, dien het lid uit Gelderland (de heer van Dam van Isselt) aan den last der Commissie gegeven heeft. Dit lid stelde de zaak zoo voor, als of de Commissie belast was met het brengen van *wijzigingen in het Reglement*, hetgeen dan zoo verstaan kan worden, dat het reglement over het geheel moest gelaten worden zoo als het was, dat het slechts wijziging van sommige bepalingen ondergaan moest. De spreker meent dat de uitdrukking van het besluit der Kamer zoo iets niet bedoeld kan hebben; hij meent dat het de bedoeling der Kamer was eene commissie te belasten met het wijzigen van het reglement der vorige Kamer, voor zoover die Commissie zulks noodig zou keuren. Nu heeft de Commissie inderdaad een geheel gewijzigd, en in zooverre een nieuw reglement voorgedragen. Tot bekorting der zaak evenwel heeft de Commissie in het stuk, dat voor het onderzoek in de sectien bestemd was, de artikelen van het bestaande reglement die zij onveranderd behouden wilde hebben, niet laten afdrukken; van de artikelen van het oude reglement die in haar voorstel behouden bleven, zoowel als van die welke wegvielen, werd ter hunner plaatse alleen het behoud of de weglating beschreven. Maar nu, bij de openbare beraadslagingen, is het voorstel in zijn geheel aan de Vergadering voorgelegd; wat vroeger slechts aangehaald werd, is thans woordelijk overgenomen. Het eigenlijke voorstel der Commissie is alzoo, gelijk de Voorzitter te regt meende, in het stuk n°. 7 vervat. De vorige stukken betroffen alleen de overwegingen in de sectien. Wijziging van het voorstel der Commissie, waar het de weglating van een artikel geldt, zal thans, het is waar, minder gemakkelijk verkregen worden dan wanneer het stuk n°. 2 gevolgd wierd; tot het erlangen van zoodanige wijziging zal nu het voorstellen van een amendement noodig zijn. De spreker gelooft evenwel, dat ook zij, die met hem in gevoelen verschillen omtrent de uitgebreidheid van den last der Commissie, hem zullen moeten toegeven, dat, vermits die Commissie nu eenmaal haar voorstel gedaan heeft, zoo als het thans ligt en daarvan door de Kamer kennis genomen is, parlementaire orde en regelmaat best in het oog gehouden zullen worden, zoo men het stuk n°. 7 volgt.

De heer **Godefroi** vraagt, of het lid der Commissie, die zoo even sprak, daarbij wel het oog had op het opschrift van het stuk n°. 2. De spreker leest aan het hoofd van dat stuk: *Voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde enz.* Dat stuk bevat dus een voorstel van *wijzigingen*, niet een ontwerp van een *gewijzigd reglement*. Het opschrift van dat stuk lost, meent de spreker, de quaestie waarover thans gehandeld wordt, geheel op. Hij moet er bijvoegen met het lid uit Friesland niet te kunnen inzien welk belang er gehecht kan worden aan de vraag omtrent het volgen óf van het stuk n°. 2 óf van het stuk n°. 7. Maar indien die vraag werkelijk van geen belang is, dan meent hij dat men, bij den loop dien de incidentele discussie genomen heeft, van de loyauteit der Commissie de toestemming verwachten mag tot het thans volgen van het stuk n°. 2. Dit stuk is het onderwerp geweest van het onderzoek in de afdeelingen en het ligt dus in den aard der zaak, dat men dat stuk bij verdere overweging is blijven volgen. De spreker zou alzoo gelooven dat, zoo er geene bijzondere reden bestaat waarom het stuk n°. 7 tot leiddraad zou moeten strekken, van de Commissie verlangd kan worden, dat zij toestemme in het volgen van het stuk no. 2, ten einde de leden te gemakkelijker in de gelegenheid te stellen alles bij te brengen wat zij voorgenomen hadden aan te voeren.

De heer **Thorbecke**, lid der Commissie, beantwoordt het lid uit de hoofdstad, die verlangde, dat de Commissie het oog zou slaan op haar eigen stuk, en die daarbij het stuk n°. 2 aanhaalde. De spreker merkt op, dat het stuk, hetwelk laatstelijk aan de beraadslagingen der Kamer onderworpen werd, is het stuk n°. 7. De Commissie had reeds dadelijk een geheel gewijzigd reglement aan de overweging in de afdeelingen willen onderwerpen, maar zij heeft hiervan moeten afzien wegens de kortheid van den tijd. De Griffier maakte zwarigheid, of wel het voorstel, indien daarin al de onveranderd gelaten artikelen wierden afgedrukt, in tijds rondgedeeld zou kunnen worden. Dit alleen was de reden, waarom in het stuk n°. 2 eenvoudig werd aangehaald wat men behield en wat men verwierp. Daaruit is het ongemak voortgevloeid, dat men bij de deliberatien in de afdeelingen tegelijk het voorstel en het bestaande reglement in de hand moest hebben. Maar dat ongemak kon later vervallen en na den afloop der overwegingen in de sectien werd dan ook het voorstel der Commissie geheel geformuleerd. Het stuk n°. 7 is alzoo niets anders dan eene extensie van het stuk n°. 2, met inachtneming der wijzigingen, hierin gebragt ten gevolge der in de sectien gemaakte aanmerkingen. Men zal nu één stuk in handen hebben, in plaats van de twee stukken die men vroeger voor zich had. Ten slotte merkt de spreker op, dat hier geen quaestie kan wezen van loyauteit. Hiervan zou alleen dan sprake kunnen zijn, wanneer de Commissie over iets anders gedelibereerd wilde hebben dan hetgeen in de sectien onderzocht is. Maar het stuk n°. 7 is slechts de volledige redactie van hetgeen daar vroeger overwogen is, met de verbeteringen, waartoe die overweging heeft geleid. Zoodanige laatste verbeteringen zijn nooit, bij eenig voorstel, en kunnen niet zijn geweest, onderwerp der overweging in de afdeelingen.

De heer **Nedermeijer van Rosenthal**, voorzitter der Commissie, werpt van deze de verdenking af, welke het lid uit de hoofdstad, die het thans behandelde vraagpunt als eene quaestie van loyauteit beschouwde, op die Commissie deed rusten. Hij merkt ten slotte dezer incidentele beraadslaging nog dit op, dat het stuk n°. 2 het oorspronkelijk voorstel der Commissie is, hetwelk de drie zoo even aangeduide categorien van wijziging, van weglating en van behoud der bestaande reglementaire bepalingen behelst, maar dat in dat stuk later nog wijzigingen gebragt zijn, vervat in het stuk n°. 6. Dat stuk n°. 2 zal dus nimmer alleen tot leiddraad der beraadslagingen kunnen strekken, maar de Vergadering zal moeten uitmaken de vraag, of het stuk no. 7 dan wel de stukken n°. 2 *en* 6 gevolgd zullen worden.

Niemand meer het woord vragende, gaat de Vergadering over tot eene hoofdelijke stemming over de motie van orde, om de stukken n°. 2 en 6 te doen strekken tot leiddraad bij de tegenwoordige beraadslagingen, welk voorstel met 33 tegen 25 stemmen wordt aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Boxman, van Doorn, Smit, Schiffer, van Rijckevorsel, van der Heijde, Luijben, van Hall, de Man, van Dam van Isselt, Borret, Lotsy, Engelen, van Hasselt, de Monchy, Boreel van Hogelanden, Leclercq, van Heloma, Mutsaers, Donker Curtius, Godefroi, Slicher van Domburg, van Naamen, van Nispen van Sevenaer, Verweij Mejan, Scheltinga Winterberg, Groen van Prinsterer, van Eck, Jespers, de Lom de Berg, Costerus en Bots.

Tegen hebben gestemd de heeren: Thorbecke, Duijmaer van Twist, Wijnaendts, L. D. Storm, Westerhoff, van der Linden, Meeussen, Wintgens, Poortman, van Zuijlen van Nyevelt, Anemaet, van Walchren, Zijlker, Backer, Ter Bruggen Hugenholtz, Bachiene, Reinders, Dirks, Heemskerk, Fokker, Albarda, Nedermeijer van Rosenthal, van Voorst, Dommer van Poldersveldt en de Voorzitter.

Daarop wordt het *voorstel om artikel 6 te doen wegvallen* zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De *wijzigingen in het Iste hoofdstuk* worden in derzelver geheel met algemeene stemmen aangenomen.

Alsnu worden de algemeene beraadslagingen geopend over de *wijzigingen van hoofdstuk* II (*Van den Voorzitter en den Griffier*) in derzelver geheel, waarover niemand het woord verlangt te voeren.

Achtereenvolgens worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd: het veranderd opschrift van het hoofdstuk, het gewijzigd art. 7, het onveranderd blijven van de artt. 8, 9 en 10, en artt. 11 en 12 zoo als zij zijn gewijzigd.

In beraadslaging komt het voorstel, om de *artt. 13 en 14 onveranderd te doen blijven*.

Beide die artikels luiden aldus:

» Art. 13. Met uitzondering der gevallen waaromtrent bij dit reglement uitdrukkelijk anders is bepaald, benoemd de Voorzitter alle Commissien."

» Art. 14. Aan den Griffier der Kamer wordt het beheer op-

gedragen over de boekerij en over al wat verder tot het huishoudelijke der Kamer betrekking heeft. De Voorzitter, bijgestaan door twee leden, daartoe telken jare door de Vergadering te benoemen, oefent hierover het oppertoezigt uit."

De heer **Costerus** stelt, ter bevordering van juistheid, als amendement voor, dat art. 14*a* vóór art. 14 worde geplaatst; hij meent dat eerst van de benoeming van den Griffier behoort te worden gesproken vóór dat men van zijne attributen of bemoeijingen gewage.

De heer **Fokker**, lid der Commissie, verklaart namens deze dat zij het voorgedragen amendement niet kan ondersteunen. Zij is van oordeel, dat daartoe geene genoegzame redenen bestaan. In de artt. 13 en 14 van het Reglement toch wordt gesproken van zekere werkzaamheden van den Griffier; daarna wordt niet meer van den Griffier gewag gemaakt, maar bepaald, dat behalve dezen, ook een Commies-griffier en de overige ambtenaren ter griffie benoemd zullen worden. Daar hier alzoo geene verwarring plaats heeft is er geen reden om de bedoelde artikelen om te zetten.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over *artikel* 13 gesloten en het *amendement van den heer Costerus* aan eene stemming onderworpen, dat daarbij met 45 tegen 13 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Dam van Isselt, van Zuijlen van Nyevelt, Godefroi, van Naamen, Scheltinga Winterberg, Bachiene, Albarda, Jespers, Costerus, Boxman, van Doorn, Luijben en van Hall.

De heer **van Rijckevorsel** wenscht in de laatste zinsnede van art. 14, dat voorgesteld is overanderd behouden te blijven, achter het woord *benoemen*, te plaatsen de woorden: *op de wijze voorgeschreven bij het IVde hoofdstuk*, en dit artikel aldus gelezen te zien: » De Voorzitter, bijgestaan door twee leden, daartoe telken jare door de Vergadering te benoemen, *op de wijze voorgeschreven bij het IVde hoofdstuk*, oefent hierover het oppertoezigt uit." Hij vindt die bijvoeging raadzaam en nuttig, omdat de benoeming van de leden der huishoudelijke commissie, immers tot hiertoe, door de Kamer zelve, op de bedoelde wijze geschied is. Wordt die door hem voorgestelde bijvoeging in art. 14 niet opgenomen, dan zou men naar hij vermeent in het vervolg welligt kunnen beweren, dat die benoeming zou moeten geschieden door den Voorzitter, gelijk dit het geval is met de commissien van welke in art. 24 wordt gesproken. Het komt den spreker voor, dat, wanneer in art. 14 gesproken wordt van eene benoeming *door de Vergadering*, en in art. 24 van de vestiging van commissien *door de Kamer*, de beide artikelen eigenlijk hetzelfde uitdrukken. Intusschen wordt, volgens het gebruik der Vergadering, in het eerste geval de benoeming der leden van de huishoudelijke commissie gedaan door de Vergadering bij stemming, in het laatste geval door den Voorzitter. Zijn voorstel strekt alzoo om het onderscheid der benoeming te doen uitkomen.

De heer **Fokker** geeft namens de Commissie te kennen, dat er naar haar oordeel geene genoegzame redenen bestaan, om het voorgedragen amendement van het lid uit Zuidholland te ondersteunen. Zij meent, dat er in art. 14 juist gevonden wordt, wat de voorsteller op het oog heeft. Uit de bepaling van art. 14 kan niet anders worden afgeleid, dan dat de twee leden der huishoudelijke commissie telken jare *door de Vergadering* worden benoemd; die benoeming moet natuurlijkerwijs geschieden volgens de bepalingen van het Reglement waarin over het doen van keuzen gehandeld wordt. Door de voorgedragene bijvoeging wordt er aan art. 14 geene meerdere kracht of duidelijkheid gegeven. De Commissie meent, dat art. 24 niet ter vergelijking hier kan worden ingeroepen, want daar wordt alleen gezegd dat de Kamer de bedoelde stukken *in handen stelt* van eene Commissie, terwijl van de wijze van benoeming dezer Commissie niet gesproken wordt, blijvende die benoeming alzoo volgens art. 13 aan den Voorzitter. Er bestaan dus, naar hij meent, geene redenen om het voorgestelde amendement te ondersteunen.

De heer **van Rijckevorsel** zegt zich niet te kunnen ontveinzen, dat hij met bevreemding zijn amendement door de Commissie heeft hooren bestrijden. Indien men toch de artt. 13 en 14 van het Reglement onderling in verband brengt, dan blijkt zijns inziens de noodzakelijkheid van de door hem voorgedragene wijziging ten duidelijkste.

De heer **Fokker** geeft namens de Commissie te kennen, dat er, volgens haar oordeel, in art. 14 duidelijk eene uitzondering op art. 13 gemaakt wordt, en dat zij alzoo eene aanvulling van art. 14, gelijk is voorgesteld, niet noodig acht.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten en het *amendement van den heer van Rijckevorsel* aan eene stemming onderworpen, dat daarbij met algemeene stemmen, met uitzondering van die van den heer van Rijckevorsel, wordt afgestemd.

Hierna wordt het voorstel om de artt. 13 en 14 onveranderd te behouden zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslagingen worden geopend over art. 14*a*, hetwelk aldus luidt: » De Kamer benoemt, nevens den Griffier, een Commies-griffier. De overige ambtenaren ter griffie worden insgelijks door de Kamer, op voordragt der commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden, benoemd."

De heer **van Dam van Isselt** zegt, dat hij zich verpligt acht een amendement op dit artikel voor te dragen en dit reeds op het bureau van den President heeft nedergelegd; zoozeer als hij het denkbeeld om voortaan den Commies-griffier, die regtstreeks met de Kamer in betrekking staat, door deze zelve te doen benoemen, heeft toegejuicht, even zoozeer moet hij zich tegen het voorstel om die benoeming uit te strekken tot de overige ambtenaren ter griffie verklaren. Er bestaat voor de Kamer naar hij meent geen regtstreeksch belang dat deze laatsten door haar aangesteld worden. De Griffier der Kamer en de Commies-griffier houden toch het toezigt en de Voorzitter het oppertoezigt over de ambtenaren ter griffie. Ziedaar genoegzame waarborgen dat deze aan hunne verpligting zullen voldoen. Aangezien de Kamer er alzoo geen belang bij heeft de ambtenaren ter griffie te benoemen en het daarentegen voor die ambtenaren zelven van het uiterste gewigt is door den Koning te worden aangesteld, heeft hij de vrijheid genomen zijn amendement voor te stellen. Immers, alleen die ambtenaren, die door den Koning benoemd worden, hebben volgens art. 2 der pensioenwet aanspraak op het bekomen van pensioen. Neemt de Kamer nu de voorgestelde bepaling aan, dan zouden naar zijne meening de ambtenaren in een hoogst moeijelijken en zorgelijken toestand worden gebragt. Hij kan niet inzien welke reden er voor de Kamer zou kunnen bestaan tot het nemen van zoodanigen maatregel als hier wordt voorgesteld te besluiten, en zonder eenig nut hoegenaamd voor zich zelve, onheil te stichten voor de ambtenaren die nu op de griffie werkzaam zijn en voor hunne huisgezinnen. Het is op deze gronden dat hij voorstelt de 2de zinsnede van dit artikel te doen vervallen.

De heer **Dirks** meent het amendement van den vorigen spreker te moeten ondersteunen, en het zelfs te moeten uitbreiden. Hij stelt namelijk voor, om art. 14*a* geheel weg te laten. Hij verklaart dit te doen omdat art. 94 der Grondwet alleen spreekt van de benoeming door elke Kamer van haren Griffier, en in dat artikel noch elders die bevoegdheid wordt uitgestrekt tot de aanstelling van den Commies-griffier; zulk eene handelwijze zou alzoo, zijns inziens, strijdig zijn met de bepalingen der Grondwet.

De heer **L. D. Storm** zegt de vrijheid te nemen als sub-amendement op de wijziging van den voorlaatsten spreker de volgende wijziging voor te stellen: » De overige ambtenaren ter griffie worden door den Griffier aangesteld." Deze toch heeft, volgens zijn gevoelen, het hoogste belang bij eene goede keuze van ambtenaren.

De heer **van Dam van Isselt** verklaart dit laatste amendement niet als een sub-amendement op het zijne te kunnen aannemen. Het doel dat hij met het zijne beoogde zou daardoor geheel verloren gaan. Hij wenschte te voorkomen, dat de tegenwoordige ambtenaren ter griffie in een allertreurigsten toestand gebragt wierden, zonder dat hierdoor voor de Kamer eenig nut zou voortvloeijen. Indien de ambtenaren ter griffie, volgens het voorstel van het lid uit Noordbrabant, voortaan door den Griffier wierden benoemd, dan zou hunne aanspraak op pensioen evenzeer gansch en al vervallen. Mogten zij dit behouden, dan zou hij dat amendement kunnen ondersteunen; maar daar dit het geval niet zal zijn, kan hij de voorgestelde wijziging niet als sub-amendement op zijn voorstel aannemen.

De heer **L. D. Storm** zegt zijn amendement dan als een op zich zelf staand te zullen voorstellen.

De heer **Fokker**, lid der Commissie, zegt kortelijk het oordeel van deze over de voorgedragene amendementen te zullen mededeelen.

Het eerste amendement, van den spreker uit Gelderland, strekt tot weglating van het laatste gedeelte van art. 14, en wel omdat

de ambtenaren ter griffie door de aanneming der bepaling groote schade zouden lijden, vermits zij daardoor hunne aanspraak op pensioen volgens art. 1 der pensioenwet zouden verliezen. De Commissie twijfelt aan de juistheid van de gemaakte gevolgtrekking. De tegenwoordige ambtenaren hebben door hunne vroegere aanstelling van wege den Koning, in verband met de bepalingen van de bestaande pensioenwet, *een verkregen regt* op pensioen. Mogt die meening niet juist zijn, dan zou die omstandigheid eene reden tot aandrang zijn om de pensioenwet te verbeteren of in dat opzigt te wijzigen. Het betreft hier alleen bijzondere belangen die de Commissie eerbiedigt, maar die naar haar oordeel niet kunnen leiden, om het bij art. 14*a* voorgedragen stelsel ter zijde te laten. Volgens dat stelsel bezit de Kamer, die haren Griffier benoemt, evenzeer de bevoegdheid alle hare overige ambtenaren aan te stellen. Mogt de huldiging van dat systema de tegenwoordige ambtenaren schade doen lijden, dan kan dit reden opleveren tot een voorstel der Regering, om de belanghebbenden op eenigerlei wijze te gemoet te komen; doch die omstandigheid kan geen grond opleveren tot afwijking van het voorgedragen stelsel, en om die reden vermeent de Commissie dat amendement niet te kunnen ondersteunen. — Evenmin is dit het geval met het tweede, door den spreker uit Friesland voorgestelde amendement, tot geheele weglating van het artikel. In antwoord op het door dien spreker geuite gevoelen dat art. 94 der Grondwet aan de Kamer alleen het regt tot benoeming van haren Griffier, maar geenszins van haren Commies-griffier toekent, meent hij te moeten antwoorden dat dit artikel niet zoozeer aan de Kamer het regt verleent om haren Griffier te benoemen, maar alleen de verkiezing van den Griffier buiten haar midden voorschrijft, zoodat uit dat artikel niets anders voortvloeit, dan dat geen lid der Kamer tot Griffier kan worden benoemd. Daar, uit den aard der zaak, de Kamer de bevoegdheid heeft om hare ambtenaren aan te stellen, zoo kan ook om dezelfde reden de Commissie niet ondersteunen het door den spreker uit Noordbrabant voorgedragen amendement, strekkende om de ambtenaren door den Griffier zelven te doen benoemen, daar zij meent dat het in het belang der Kamer kan zijn, die benoeming zelve te doen, ofschoon dan op voordragt der commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden.

De heer ***van Hasselt*** verklaart de door de heeren van Dam en Dirks voorgedragen amendementen te ondersteunen. Hij vraagt, met welk regt de Kamer over ambten en bedieningen zal gaan beschikken, en aldus treden in het prerogatief van den Koning. Bij art. 61 van de Grondwet toch is bepaald, dat deze het opperbestuur heeft over de algemeene geldmiddelen, en dat Hij de bezoldiging regelt van alle collegien en ambtenaren, die uit 's Lands kas worden betaald. Zijns inziens zal de Kamer, aan wie die magt bij de Grondwet niet is gegeven, geene ambtenaren zonder bezoldiging aanstellen, en alzoo, bij het benoemen van ambtenaren tot bepaling hunner bezoldiging met de Regering in overleg moeten treden. Hoe hij de zaak ook beschouwt, hij kan niet toegeven, dat de Kamer het regt tot zulk eene aanstelling heeft, en daarom verklaart hij zich *voor* de beide amendementen.

De heer ***Dirks*** merkt op, dat de Commissie het hier bedoelde artikel der Grondwet op eene andere wijze dan hij uitlegt. Zij meent dat die Grondwet alles toestaat wat niet daarbij verboden is, en dat, daar hier geen verbod bestaat omtrent de benoeming van een Commies-griffier, de Kamer alzoo de bevoegdheid bezit, om dezen ambtenaar te benoemen. Hij kan zich met deze wijze van uitlegging niet vereenigen. De Kamer heeft tot hiertoe nooit dat regt gehad, en het ook niet uitgeoefend. Bij geene der gewijzigde Grondwetten is aan de Kamer dat regt verleend. Onder de tegenwoordige Grondwet is het haar ook niet toegekend en hij begrijpt alzoo niet, waarom het eerst nu zou moeten beginnen.

De heer ***de Monchy*** wederlegt het door den spreker uit Zeeland, lid der Commissie, aangevoerde, dat de tegenwoordige ambtenaren ter griffie niet onder de nieuwe bepalingen zouden moeten worden begrepen, en dat men alzoo voor hun lot niet behoefde bezorgd te zijn. Zijns inziens zou de Kamer, door dat stelsel aan te nemen, in de hoogste mate met zich zelve ongelijk worden. Immers, zij heeft in het begin der zitting begrepen, dat de Griffier der vroegere Kamer niet kon aanblijven, maar een nieuwe moest benoemd worden. Om consequent te handelen zou zij evenzeer moeten verklaren dat de tegenwoordige ambtenaren ter griffie hadden gedefungeerd, en op nieuw aangesteld moesten worden. Met de door dat lid gegeven uitlegging van art. 94 der Grondwet kan hij zich niet vereenigen. Zijns inziens verliest dat lid geheel uit het oog wat in de gewijzigde Grondwet van 1840 was bepaald. Daarbij werd voorgeschreven dat elke Kamer haren Griffier benoemt, terwijl eerst in de laatst plaats gehad hebbende wijziging hierbij is gevoegd, dat die benoeming: » *buiten haar midden*" geschiedt. Hij kan niet aannemen, dat uit deze eenvoudige verandering zou kunnen voortvloeijen de bevoegdheid der Kamer, om thans ook andere ambtenaren dan den Griffier te benoemen.

De heer ***Wijnaendts*** meent, dat dezelfde redenen, die er toe geleid hebben, om den Griffier der Kamer door haar te doen benoemen, ook moeten nopen tot de benoeming door haar van den Commies-griffier. Indien art. 94 der Grondwet nu de benoeming van den Commies-griffier niet verbiedt, dan belet zij ook niet dat de benoeming van dezen en der overige ambtenaren van de Kamer door haar zelve geschiede. Hij meent als subamendement op dat van den heer Storm te moeten voorstellen, dat de overige ambtenaren zullen worden benoemd: » door de Kamer op voordragt van den Griffier."

De heer ***Thorbecke,*** lid der Commissie, zegt, dat de laatste spreker met weinige woorden het standpunt heeft aangewezen, van waar dit onderwerp moet worden beoordeeld. Zoo de Kamer de ambtenaren harer griffie niet mag aanstellen, wie is er toe bevoegd? Het Gouvernement? Het Gouvernement benoemt de ambtenaren zijner bureaux, en te regt; maar hier is sprake van het bureau der Kamer. Gelijk regt, als het Gouvernement te dezen opzigte, bezit ook de Kamer. En in zooverre komt het hem voor, dat het geëerde lid uit Gelderland ten onregte heeft gezegd, dat de Kamer dat regt zonder eenig nut hoegenaamd zou uitoefenen. Wanneer toch niet van wege de Kamer de werktuigen, welke zij noodig heeft, worden benoemd, dan kan men haar ambtenaren opdringen, voor de dienst, welke zij behoeft, ongeschikt, of op eene andere wijs, dan met hare dienst bestaanbaar is, verbonden. En hoe zal dan de Griffier voor hetgeen van de griffie voorkomt verantwoordelijk kunnen zijn? — Ten aanzien van den Commies-griffier klemt de reden voor eene verkiezing van wege de Kamer dubbel. De Commies-griffier is de plaatsvervanger van den Griffier; hij moet hem niet alleen bijstaan, hij moet menigwerf diens verrigtingen waarnemen. Naar het den spreker voorkomt werd de redenaar uit Gelderland tot het doen van zijn voorstel vooral genoopt door medelijden met de nu bij de griffie geplaatste ambtenaren. Er bestaat intusschen, meent hij, mogelijkheid om aan het door zijn geëerden vriend geopperde bezwaar te gemoet te komen, door bij een additionneel artikel vast te stellen, dat de bepaling in dit artikel van geen invloed zijn zal op het lot van de tegenwoordige ambtenaren, en dat zij eerst zal beginnen te werken, wanneer er nieuwe ambtenaren zullen worden benoemd. Het bijzonder belang der thans werkende ambtenaren mag het publiek belang niet doen verzaken. Door zoodanig artikel aan het slot te voegen zou de Kamer niet met zich zelve in tegenspraak handelen, zoo als het lid uit Rotterdam scheen te meenen. De Kamer kan het ware beginsel handhaven, al verklaart zij, de tegenwoordige ambtenaren, om eene bijzondere reden, niet aan nieuwe benoeming te willen onderwerpen.

De heer ***Borret*** gevoelt zich, niettegenstaande de gegeven ophelderingen der Commissie, gedrongen om twee der voorgedragen amendementen te ondersteunen. Ook hem komt het voor, dat de Kamer het regt niet heeft, om ambtenaren aan te stellen. Dit zijn gevoelen rust niet op de in art. 61 der Grondwet voorkomende bepaling. Hij gelooft niet, dat de benoeming en aanstelling van ambtenaren zoo onafscheidelijk is van de vaststelling der bezoldiging. Immers, ook de Griffier wordt door de Kamer benoemd, doch zijne bezoldiging wordt door den Koning vastgesteld. Maar wanneer hij aan de Kamer het regt van benoeming van ambtenaren betwist, doet hij dit omdat elke aanstelling eene daad is van de uitvoerende magt, die bij art. 54 der Grondwet aan den Koning is opgedragen. De regel daaromtrent is algemeen; er bestaat dienaangaande geen onderscheid. Hij moet onvoorwaardelijk worden aangenomen, behalve daar, waar uitdrukkelijk het tegendeel wordt bepaald. Zoo wordt te dien aanzien eene uitzondering ten opzigte van de benoeming van den Griffier der Kamer gemaakt. Hij erkent gaarne dat er redenen kunnen bestaan die het wenschelijk maken de benoeming van ambtenaren door de Kamer te doen plaats hebben. Maar hij moet het dan betreuren dat die redenen niet bij de herziening der Grondwet in overweging zijn genomen. De grondwets-bepalingen moeten tot leiddraad worden gehouden, en uit dien hoofde verklaart hij in dezen geest gestelde amendementen te ondersteunen.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt, dat ofschoon het hem aangenaam was, het door hem voorgedragen amendement door sommige sprekers te hooren ondersteunen, hij echter niet met de redenen van verdediging kan instemmen, daarin bestaande, dat namelijk de Kamer niet bevoegd zou wezen, om hare ambtenaren te benoemen. Die meening deelt hij in geenen deele, Maar te dien aanzien stemt hij in met het gevoelen van den spreker uit Leyden, lid der Commissie. Ambtenaren kunnen alzoo door de Kamer worden benoemd, en omdat de Grondwet

nu van den Commies-griffier zwijgt, zoo levert hem dit geene reden op, om het regt van dien aanstelling aan de Kamer te ontzeggen. Hij gelooft dat in de benoeming van den Griffier ook die van den Commies-griffier gelegen is. Bij ongesteldheid van den eerste moet de laatste hem vervangen, en uit die omstandigheid blijkt van zelf het regt der Kamer om dezen zelve te verkiezen.

Wat nu het denkbeeld van het lid uit Leyden betreft, om door de inlassching van een additionneel artikel te voorzien in het lot van de tegenwoordige ambtenaren ter griffie, die anders verstoken zouden zijn van pensioenen en wachtgelden, zoo verklaart hij zijn amendement gaarne te willen intrekken indien de Commissie nu reeds een bepaald voorstel kon doen, in den zin als door dien spreker werd aangegeven.

De heer ***van Hall*** meent, dat het onderwerp, dat thans in behandeling is, ernstige overweging verdient. Hij is het met den spreker uit Limburg geheel eens, dat de benoeming van de ambtenaren ter griffie alleen berust bij de uitvoerende magt. Het is hem voorgekomen dat het lid uit Leyden zelf daarin minder bezwaar heeft gevonden, daar deze heeft voorgesteld om een additionneel artikel bij het Reglement te voegen, volgens hetwelk de belangen der ambtenaren die thans bij de Kamer werkzaam zijn, gespaard zouden worden, door hunne benoeming te handhaven. Hij kan met die meening niet instemmen, daar dan toch door den Koning benoemde ambtenaren bij de Kamer fungeren zouden. Of de Koning, òf de Kamer heeft het regt tot zoodanige aanstelling, en volgens hem komt dat alleen toe aan de uitvoerende magt en aan deze alleen, behoudens de uitzondering bij de Grondwet zelve vastgesteld. Wat aangaat de vrees, welke aan den dag gelegd is, dat de tegenwoordige ambtenaren hunne aanspraak op pensioen zouden komen te verliezen, indien het voorstel der Commissie werd aangenomen, deze deelt hij niet, omdat door een voorstel van wet dit punt zou kunnen geregeld worden. Die consideratie zou hem alzoo niet hebben kunnen bewegen om een maatregel voor te dragen, strijdig met de bepaling der Grondwet, zoodat hij, in de overtuiging verkeerende dat het regt van benoeming aan de Kamer toekwam, niet zou hebben voorgesteld het aan den Koning over te laten. Hij meent evenwel dat de Kamer niet kan aanstellen, daar de Grondwet zorgvuldig de regten heeft aangegeven die de Kamer kan uitoefenen. Zoo staat in art. 94 omschreven het regt van benoeming van den Griffier en in andere artikelen het regt van enquête en van amendement. Ziedaar uitdrukkelijke bepalingen. Nu kan hij zich zeer goed voorstellen, dat bij sommigen onder de leden die deze beginselen deelen eene andere zienswijze ten aanzien van de benoeming van den Commies-griffier bestaat. Die leden zien in dien ambtenaar niets anders dan den Griffier zelven. Zoo heeft de Commissie het ook begrepen, want in het opschrift van het hoofdstuk wordt eenvoudig gesproken: » van den Voorzitter en den Griffier", zoodat de Commies-griffier in hare oogen niets anders is dan de Griffier. Maar ofschoon hij zeer goed begrijpen kan dat de Commissie de benoeming van den Commies-griffier door de Kamer voorstelt, zoo ziet hij echter niet in op welke gronden het voorstel tot aanstelling van de andere ambtenaren berust.

De heer ***Albarda*** acht zich verpligt, nopens het punt, thans in beraadslaging, eene kleine opmerking te maken. Tot dusverre is de Commies-griffier steeds een ambtenaar van den Staat geweest, die slechts tijdelijk hier en overigens elders werkzaam was. Indien de Kamer thans zou overgaan een eigen ambtenaar te benoemen, dan zou dit aanleiding geven tot meerdere uitgaven, dan tot nu toe werkelijk het geval is geweest. Op een oogenblik, waarop bezuiniging zoozeer noodzakelijk is, is het onraadzaam om door nieuwe maatregelen meerdere onkosten te veroorzaken.

De heer ***van Eek*** is het in beginsel geheel eens met de Commissie, dat de Commies-griffier en ambtenaren ter griffie door de Kamer moeten worden benoemd. De griffie is eene sequele, het werktuig der Kamer, gelijk door den spreker uit Leyden is gezegd. Het zou eene berooving van eigen regten zijn, indien de Kamer zich het regt op de aanstelling harer ambtenaren liet ontnemen. Het beginsel dat hij voorstaat, wordt door art. 94 der Grondwet niet vernietigd, maar veeleer gehuldigd. De woorden van dat artikel, dat elke Kamer haren Griffier buiten haar midden benoemt, zijn door sommige leden in een anderen, in een beperkenden zin opgevat. Hij meent daarentegen den zin te mogen uitbreiden; die toch het meerdere kan, kan ook het mindere. Het zou toch ongerijmd zijn te veronderstellen dat de Kamer wel het regt hebben zou, om haren Griffier, doch niet wat aan hem ondergeschikt is te benoemen: dat kan niet opgaan. Ofschoon hij het alzoo in beginsel volkomen met de Commissie eens is, meent hij niettemin eene kleine verandering in haar voorstel te moeten voordragen. De benoeming der overige ambtenaren buiten den Griffier en den Commies-griffier acht hij van ondergeschikt belang. Hij gelooft dat het verkeerd is de bemoeijenis der Kamer voor de aanstelling der overige bij de griffie benoodigde personen in te roepen, maar dat het genoegzaam zal zijn het onderzoek naar de zedelijkheid en bekwaamheden van zoodanige personen toe te vertrouwen aan den Voorzitter en de huishoudelijke commissie der Kamer. Op dien grond stelt hij als amendement voor, de laatste zinsnede van het artikel aldus te lezen: » De overige ambtenaren ter griffie worden door den Voorzitter der Kamer, in vereeniging met de Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden, benoemd."

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal,*** voorzitter der Commissie, stelt namens deze voor, om, ter voldoening aan de te kennen gegeven wenschen van het lid uit Gelderland bij het artikel deze woorden te voegen: » Deze laatste bepaling zal alleen toepasselijk zijn op de na de vaststelling van het Reglement benoemd wordende ambtenaren."

De heer ***Verweij Mejan*** zegt zich te hebben afgevraagd, of de Kamer zich ook aan schending der Grondwet zou schuldig maken, indien zij zelve haren Commies-griffier en hare verdere ambtenaren benoemde. Hij verklaart niet te hebben ingezien dat bij eene dergelijke handelwijze inbreuk op de Grondwet zou plaats hebben. Hij verlangt niet dat men hier blijft hangen aan de letter die doodt, maar zich regele naar den geest die verklaart. Hij kan niet veronderstellen dat art. 94 der Grondwet aan de Kamer de gunst toewerpt om onder de vele benoemingen die er plaats kunnen hebben, eene enkele te doen. Neen, zijns inziens ligt in de daarbij voorgeschreven bepaling een hooger beginsel ten grondslag. Naar zijne meening is daarvan de geest en de strekking, dat al wat tot de griffie der Kamer behoort uit den boezem der Kamer zelve moet uitgaan. Wanneer daarbij aan de Kamer het regt is gegeven om haren Griffier te benoemen, dan houdt hij het er voor dat daaronder begrepen is het regt om diegenen aan te stellen welke de aan dien ambtenaar toevertrouwde werkzaamheden moeten helpen ten uitvoer brengen. Ziedaar naar zijne meening de bedoeling en de geest van het aangehaald artikel der Grondwet; en zoo de raadslieden der Kroon geen advijs mogten geven dat hem tot een ander gevoelen zou kunnen brengen, zal hij stemmen voor het voorgestelde artikel.

De heer ***Bachiene*** zegt, zich na het voorgedragene door den vorigen spreker zeer te zullen kunnen bekorten. Hij zegt den Griffier en den Commies-griffier niet gelijk te stellen met de overige ambtenaren ter griffie. De door de eersten te verrigten werkzaamheden zijn van meer intellectuelen, die der laatste van meer materielen aard, daar op de griffie meerendeels schrijfwerk wordt verrigt. Daar die arbeid geschiedt ten dienste van den Griffier, zou men de benoeming dier ambtenaren wel aan dezen kunnen overlaten, gelijk door het lid uit Noordbrabant is voorgesteld. Maar het lot van die personen weegt ook bij hem zwaar en het is uit dien hoofde dat hij, om daarin te voorzien, bij het artikel de volgende slotbepaling zou wenschen gevoegd te zien: » Bij eene dienstregeling voor den Griffier worden tevens de bezoldiging en de aanspraak op pensioen van dezen en de andere ambtenaren ter griffie geregeld." Op die wijze toch zou ook het lot van den Griffier, dat bij de laatste beslissing van de Kamer zeer precair geworden is, alsmede van den Commies-griffier, verzekerd worden.

De heer ***Godefroi*** verklaart, dat hij stemmen zal voor het eerste gedeelte van art. 14*a*, dat de Kamer voortaan ook verkiezen zal den Commies-griffier, die haar tot dusverre slechts was toegevoegd. Doch hij meent zich tegen de 2de zinsnede van hetzelfde artikel te moeten verklaren. Komt het regt tot benoeming van haren Commies-griffier aan de Kamer toe, dit is niet het geval met de overige ambtenaren die bij de Kamer werkzaam zijn. Het is waar, wanneer men art. 94 van de Grondwet alleen uitlegt naar de doode letter, dan is daarin geene sprake van den Commies-griffier; maar dat artikel wil ontegenzeggelijk dat de Kamer zelve den persoon benoeme, die in hare vergadering voor haar de pen voert, en dit nu kan zoowel de Griffier als de Commies-griffier zijn. De Grondwet wil niet, dat in deze Kamer plaats kunne hebben, wat elders kan geschieden, dat namelijk het secretariaat worde gevoerd door de leden zelven. Naar het oordeel des sprekers, is de bedoeling van art. 94 der Grondwet deze, dat in het algemeen de penvoerder in de vergadering door de Kamer zelve benoemd worde. Maar daaruit volgt dan ook tevens, dat de overige ambtenaren ter griffie door de Vergadering niet kunnen worden benoemd, en dat die benoeming berust daar, van waar alle aanstellingen uitgaan, dat is bij de uitvoerende magt.

Den heer ***Backer,*** lid der Commissie, komt het voor dat het groot verschil van gevoelen, dat zich heden openbaart, voor het gevoelen der Commissie pleit. De verschillende geuite gevoelens berusten

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 19DEN APRIL.

volgens hem op twee grondslagen. De een oordeelt, dat het regt der Kamer zich behoort te beperken tot de benoeming van den Griffier alleen; de ander wil het art. 94 der Grondwet niet in zulk eenen beperkten zin opvatten en andere ambtenaren daaronder begrijpen. Het onderscheid, dat de Commies-griffier *wel*, en de overige ambtenaren *niet* door de Kamer zouden moeten worden benoemd, is geheel willekeurig. Een van de beide stelsels moet worden aangenomen. De overige ambtenaren ter griffie zijn en blijven even goed uitvoerders van de daden en handelingen der Kamer, als de Griffier en de Commies-griffier. Die ambtenaren worden evenzeer bekend met hetgeen van de Kamer uitgaat. Voor het aangevoerde onderscheid bestaat geen wezenlijke grond. Spreker gelooft dat het gevoelen van de Commissie het ware is. Hij ten minste heeft zich met haar stelsel kunnen vereenigen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** vraagt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het vraagstuk, dat zich heden in deze vergadering heeft voorgedaan, is niet van belang ontbloot. De Kamer zal het wel eens zijn, dat de ware kracht van elke staats inrigting daarin gelegen is, dat elke magt zich houde binnen de juiste grenzen van bevoegdheid, door de Grondwet afgebakend. De Regering, van het gewigt dezer waarheid doordrongen, heeft van hare naleving heden weder een voorbeeld gegeven, toen zij zonder bedenking door de Vergadering het beginsel heeft laten aannemen, dat, wanneer de Voorzitter, door den Koning voor het tijdperk eener zitting benoemd (art. 84 der Grondwet), wordt verhinderd zijne betrekking waar te nemen, een ander door de Kamer zou worden aangewezen, om die betrekking tijdelijk te vervullen. Gaat echter het beginsel op, dat heden in de Vergadering is ontwikkeld, dat in den persoon van den Griffier, bij de Grondwet ter benoeming der Kamer gesteld, ook de Commies-griffier, ja zelfs de geheele griffie is begrepen, dan zou nog veel meer het denkbeeld kunnen opgaan, dat, daar de Grondwet de benoeming van den Voorzitter opdraagt aan den Koning, onder den persoon van den Voorzitter ook zouden kunnen worden begrepen de tijdelijke of waarnemende of onder-voorzitters. De Regering zou dan, met de Grondwet in de hand, kunnen beweren, dat de geheele benoeming van hen, die met de leiding der beraadslaging belast zijn, aan den Koning is verbleven. Immers, de Grondwet schrijft voor, dat de Voorzitter door den Koning benoemd wordt *voor het tijdperk eener zitting*. En *alle* Voorzitters konden dus daaronder, indien men zich niet meer aan de letter der Grondwet houdt, worden gerangschikt. Maar zoo min de Regering tot hiertoe met die bewering is voor den dag gekomen, zoo min heeft de Kamer tot dusverre begrepen, dat onder het woord: *Griffier*, ook konden worden verstaan *de Commies-griffier en de overige ambtenaren ter griffie*. De Regering meent dat de Kamer dient getrouw te blijven aan het stelsel, dat zij tot dusverre in dit opzigt gevolgd heeft.

Maar ik wil ook aan de Vergadering vragen, of de benoeming van ambtenaren in den regel niet is eene daad van uitvoerende magt? Niemand zal ontkennen, dat de uitvoerende magt berust bij den Koning. Zoodra nu daaromtrent eene afwijking is vastgesteld, dan is het eene uitzondering, die strikt moet worden toegepast en geene uitbreiding gedoogt. Er kan deswege geen twijfel meer bestaan. Art. 54 der Grondwet schrijft het voor, dat de uitvoerende magt bij den Koning berust. Al wat daarvan afwijkt, is eene uitzondering, die strikt moet worden toegepast. De benoeming van ambtenaren is eene der daden van de uitvoerende magt.

Het regt daartoe komt, volgens de Grondwet, toe aan den Koning. Het doet er niets toe, of de ambtenaren behooren tot de regterlijke of eenige andere magt, of werkzaam zijn bij eenig ander deel der staats-machine. Het is genoeg, dat de aanstelling van ambtenaren is eene daad van uitvoerende magt, om de uitzonderingen, bij de Grondwet op dien algemeenen regel gesteld, niet te overschrijden.

Gaarne wil ik erkennen, dat wanneer hier rede was van eene te maken Grondwet, aan de bepaling, dat elke Kamer haren Griffier benoemt, eenige uitbreiding had kunnen worden gegeven, dat hiervoor gronden kunnen worden aangevoerd. Maar ik zoude ook dan doen opmerken, dat het benoemen van ambtenaren ter griffie door de Kamer zelve, niet is aan te raden uit het oogpunt van bezuiniging. Immers, wanneer de zaken eenmaal geregeld zullen zijn, dan is het te verwachten, dat de Kamer slechts korten tijd bijeen zal blijven; dat daarbij weinige werkzaamheden zullen zijn te verrigten; dat er weinige handen, geen groot getal ambtenaren zal gevorderd worden. Zal men dan geschikte ambtenaren vinden, die voor slechts weinige weken in dienst zullen wenschen te blijven? Of zal men een klein personeel aanstellen, dat ontoereikend is, om in drukke tijden de dienst behoorlijk te vervullen? Noch het een, noch het ander is aanbevelenswaardig.

Vraagt men daarentegen, welke zwarigheden er ontstaan zijn uit den gang van zaken, die tot dusverre is gevolgd, dan zoekt men daarnaar te vergeefs. Of waren de Commies-griffier en de overige ambtenaren ter griffie tot hiertoe geene geschikte, voor hun vak bekwame, werkzame en ijverige ambtenaren? Dat personeel was en konde, door de Regering aangewezen, geëvenredigd zijn naar de behoefte; indien drukke werkzaamheden dit vorderden, dan konde de Regering steeds zorg dragen, dat er ambtenaren van de andere departementen werden gezonden, om die der griffie te ondersteunen. Zoo had men hier inderdaad een onkostbaar stelsel van inkrimping en uitbreiding naar de behoefte. Een vorig spreker heeft alzoo te regt aangevoerd, dat het nieuwe stelsel, uit het oogpunt van bezuiniging, volstrekt niet is aan te raden, evenmin als voor den geregelden gang der werkzaamheden. Gaat echter het stelsel op, dat alles wat tot de Kamer behoort, ook van haar dient uit te gaan, dan zie ik daarvan de grenzen niet, dan zal zij ook den kamerbewaarder, de boden en mindere bedienden bij de Kamer moeten benoemen; dan zal zij ook eene eigene drukkerij moeten oprigten en niet langer van de Algemeene Landsdrukkerij gebruik maken; dan zal zij ook hare correcteurs en letterzetters en binders dienen aan te stellen. Kent zij zich het regt voor dit alles toe, dan zal zij evenzeer het regt moeten hebben om tractementen te bepalen, pensioenen te verleenen, enz., niettegenstaande art. 61 der Grondwet aan den Koning de bevoegdheid verleent, om de bezoldiging te regelen van alle collegien en ambtenaren, die uit 's Lands kas worden betaald, en ondanks het voorschrift, dat de pensioenen der ambtenaren door de wet worden geregeld.

Het is op de aangevoerde gronden, dat de Regering zich met het artikel, zoo als het thans in beraadslaging is, niet kan vereenigen en dat zij aan de Kamer de aanneming daarvan vermeent te moeten afraden.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en gaat de Vergadering in de eerste plaats over tot de stemming over het *amendement van den heer Dirks*, strekkende tot geheele weglating van art. 14*a*. Dat amendement wordt met 36 tegen 24 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Doorn, Smit, van Rijckevorsel, Luijben, van Hall, de Man, Borret, Lotsy, van Hasselt, de Monchy, Boreel van Hogelanden, van Heloma, Mutsaers, Donker Curtius, van Heiden Reinestein, Schooneveld, Slicher van Domburg, van Naamen, Scheltinga Winterberg, Dirks, Albarda, de Lom de Berg, van Voorst en Bots.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Linden, Schiffer, van der Heijde, Meeussen, Wintgens, van Dam van Isselt, Poortman, van Zuijlen van Nyevelt, Engelen, Leclercq, Anemaet, van Walchren, Godefroi, Zijlker, Backer, van Nispen van Sevenaer, Verweij Mejan, Ter Bruggen Hugenholtz, Bachiene, Reinders, Groen van Prinsterer, Heemskerk, van Eck, Fokker, Jespers, Nedermeijer van Rosenthal, Dommer van Poldersveldt, Costerus, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Duijmaer van Twist, Wijnaendts, L. D. Storm, Westerhoff, Boxman en de Voorzitter.

De ***Voorzitter*** wil alsnu het voorstel van den heer *van Dam van Isselt* aan eene hoofdelijke stemming onderwerpen. Alvorens daartoe wordt overgegaan verklaart die heer, na de door de Commissie op art. 14*a* voorgestelde bijvoeging, waardoor het lot der tegenwoordige ambtenaren wordt verzekerd, zijn amendement in te trekken.

Onderscheiden leden geven daarop te kennen, dat zij de stemming over het amendement van den heer van Dam van Isselt verlangen, daar zij, nu dat lid zijn voorstel heeft ingetrokken, het als hun eigen amendement wenschen beschouwd te zien.

Nadat de ***Voorzitter*** heeft opgemerkt dat, daar de beraadslagingen gesloten zijn, de tijd tot het voordragen van amendementen verloopen is, vraagt

de heer ***van Hall*** het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij meent dat, wanneer eenmaal amendementen zijn voorgesteld die ondersteuning gevonden hebben, en de vrijheid bestaat om deze na de sluiting der beraadslaging in te trekken, de Vergadering op die wijze op een dwaalspoor zou kunnen worden gebragt. Wanneer dat ging, dan zou elk de gelegenheid hebben om een amendement dat hij niet aangenomen wilde zien, te weren; men zou dit dan kunnen doen door eerst zoodanig amendement voor te stellen en het later in te trekken, wan-

neer geen verdere amendementen meer zouden kunnen worden voorgedragen.

De heer **de Monchy** meent, dat wanneer een der leden nu nog het regt heeft, om een amendement in trekken, ook aan een ander de bevoegdheid moet worden gegeven, om een amendement van gelijken aard voor te stellen.

De heer **van Dam van Isselt** zegt te moeten bekennen, dat er in het aangevoerde door vorige sprekers veel waars gelegen is. Hij geeft toe dat, wanneer hij zijn amendement nu intrekt, op die wijze andere leden, die hetzelve ondersteunden, niet in de gelegenheid zullen zijn om dit hun gevoelen te doen gelden, verstoken zijnde van het regt, om alsnog een gelijk amendement voor te dragen. Daar het echter thans het oogenblik niet is om over de al dan niet bevoegdheid der leden, om hunne amendementen in te trekken uit te weiden, gelooft hij thans, het best om den Voorzitter te verzoeken zijn amendement in omvraag te brengen. Door daarover eene stemming te houden, zal, naar hij vermeent, aan vele moeijelijkheden te gemoet worden gekomen. Die stemming zal echter dit zonderlinge opleveren, dat hij zich tegen zijn eigen amendement zal verklaren.

Alsnu wordt het *amendement van den heer van Dam van Isselt* aan eene stemming onderworpen. De uitslag dier stemming is, dat zich 30 leden *voor* en 30 leden *tegen* het voorstel verklaren.

Voor hebben gestemd de heeren: Luijben, van Hall, de Man, Borret, Lotsy, Engelen, van Hasselt, de Monchy, Boreel van Hogelanden, van Heloma, Anemaet, van Walchren, Mutsaers, Donker Curtius, van Heiden Reinestein, Schooneveld, Godefroi, Slicher van Domburg, van Naamen, van Nispen van Sevenaer, Scheltinga Winterberg, Dirks, Albarda, de Lom de Berg, Costerus, Bots, Boxman, van Doorn, Smit en van Rijckevorsel.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Heijde, Meeussen, Wintgens, van Dam van Isselt, Poortman, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, Zijlker, Backer, Verweij Mejan, Ter Bruggen Hugenholtz, Bachiene, Reinders, Groen van Prinsterer, Heemskerk, van Eck, Fokker, Jespers, Nedermeijer van Rosenthal, van Voorst, Dommer van Poldersveldt, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Duijmaer van Twist, Wijnaendts, L. D. Storm, Westerhoff, van der Linden, Schiffer en de Voorzitter.

Alvorens de uitslag dezer stemming door den Voorzitter wordt medegedeeld, vraagt de heer **Anemaet** het woord en zegt, dat, indien de vergadering hem dit veroorlooft, hij gaarne zijne uitgebragte stem wenschte te veranderen. Hij heeft in vergissing vóór het amendement gestemd en verklaart alsnu zich daarmede niet te kunnen vereenigen.

Nadat door den Voorzitter is te kennen gegeven dat, ten gevolge van de door den heer Anemaet afgelegde verklaring als nu 31 leden tegen en 29 voor het amendement van den heer van Dam van Isselt hebben gestemd, en dit alzoo geacht moet worden niet te zijn aangenomen, vraagt

de heer **Storm van 's Gravesande** het woord. Hij geeft te kennen dat deze verandering van stem door een der leden, ofschoon ongetwijfeld geheel ter goeder trouw geschied, zijns inziens, door de Vergadering niet kan worden toegelaten, nu de stemming eenmaal is afgeloopen. Daar hij vreest dat zoodanige handelwijze een allergevaarlijkst antecedent zou daarstellen, meent hij zich daartegen te moeten verzetten.

De heer **Thorbecke** acht de toelating van deze verandering der eerst uitgebragte stem aan geene bedenking onderhevig, omdat zulks gevraagd is vóór dat de uitslag der stemming bekend is gemaakt.

De heer **Costerus** deelt dat gevoelen niet. Ook hij acht het gevaarlijk, om toe te laten, dat men van stem verandere. Hier bestaat allezins goede trouw; maar indien dit te eeniger tijd het geval niet was, dan zou men op die wijze eene verandering kunnen brengen in den wezenlijken uitslag der stemming. Hij gelooft niet dat bij het Reglement van Orde in het geval dat zich thans voordoet, voorzien is. Zoo eenige verandering in de plaats gehad hebbende stemming kon gemaakt worden, dan zou die zijns inziens deze zijn, dat de stem van het lid dat zich had vergist van het getal uitgebragte stemmen werd afgetrokken.

Nadat door den **Voorzitter** is voorgesteld om bij het bestaan van verschil van gevoelen nopens den uitslag der gehouden stemming, die voor nietig te verklaren, merkt

de heer **Boreel van Hogelanden** op, dat hij niet kan begrijpen waarom de stemming nietig zou zijn, nu een lid der Vergadering zijne stem veranderd wil hebben. Hij gelooft niet dat de Kamer gehouden is om tot eene tweede stemming over te gaan.

De heer **de Man** zegt het gevoelen van den vorigen spreker volkomen te deelen. Ook hij beschouwt het nietig verklaren van stemmingen als hoogst onraadzaam. Wat toch zouden de gevolgen van zoodanige handelwijze zijn? Zij zou een gevaarlijk antecedent daarstellen. Hij meent dat in het onderhavige geval moet aangenomen worden dat de stemmen gestaakt hebben.

De heer **Schooneveld** drukt op het gewigt der zaak als antecedent. Hij wijst op de bepaling, dat aan het lot is overgelaten te beslissen welk lid bij de stemming beginnen zal met zijne stem uit te brengen, opdat niemand zich naar een ander lid zou kunnen regelen. Dat doel nu zou geheel verijdeld worden indien het aan ieder geoorloofd kon zijn om na den afloop der stemming zijne eenmaal uitgebragte stem te veranderen. Dit moet, zijns inziens, nimmer kunnen plaats hebben, daar men anders den afloop der stemming zou kunnen afwachten en allerlei omstandigheden voorgeven om te beweren, dat men zich vergist had, en daarom zijne stem veranderde. Daar dit niet moet kunnen geschieden, verklaart hij zich ook tegen het voorstel om de nu plaats gehad hebbende stemming voor nietig te verklaren.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** acht het mede gevaarlijk, om eene stemming voor nietig te verklaren. Maar hij gelooft tevens dat de Vergadering aan den heer Anemaet de gelegenheid moet laten, alsnog zijne uitgebragte stem als *tegen* het amendement te doen aanteekenen. Hij meent dat men dit des te eerder behoort te doen, omdat in den korten tijd dat hij in de Kamer zitting heeft het veranderen van stem meermalen is toegestaan. Hij acht het onbillijk op dit oogenblik die vrijheid aan den heer Anemaet te weigeren, omdat het veranderen zijner stem een beslissenden invloed op den uitslag der stemming heeft. Hij ziet niet in waarom men dien heer niet hetzelfde zou toestaan wat nog in de zitting van heden bij eene vroegere stemming aan den heer Storm is vergund.

De heer **Storm van 's Gravesande** blijft er op aandringen, dat de reclame van den heer Anemaet niet worde aangenomen. Hij zou wenschen dat de heeren in het vervolg bij het houden van stemmingen wat meer attentie aan den dag legden en bij het afroepen hunner namen wat meer dachten aan de stem die zij uitbragten. Hier is alles, bekent hij, ter goeder trouw geschied, maar hij maakt opmerkzaam tot welke verwarringen en moeijelijkheden zoodanige handelwijze zou kunnen leiden, indien later de kwade trouw daarvan misbruik wilde maken. De spreker merkt nog op dat aan het bureau van den President niet naauwkeurig aanteekening gehouden schijnt te zijn van de stemming, daar aanvankelijk door den Voorzitter een andere uitslag werd aangekondigd, dan die, dat 30 stemmen zich voor en 30 tegen het amendement verklaard hebben.

De heer **Thorbecke** zegt, dat hij aanvankelijk begrepen had, dat men eene herstemming verlangde omdat de heer Anemaet zijne stem wenschte te veranderen. Hij hoort thans zeggen, dat aan het bureau van den President geene naauwkeurige aanteekening van de stemming gehouden is. Zoo men werkelijk aan de naauwkeurigheid der gehouden aanteekening twijfelt, dan is daarin zeker eene reden gelegen om tot eene herstemming over te gaan. Hij gelooft, dat wat de stemmingen betreft, alleen gezag moet worden toegekend aan hetgeen bij het bureau is opgeteekend en niet aan de aanteekeningen van bijzondere leden.

De **Voorzitter** verklaart alsnu, dat, aangezien bij de gehouden stemming zich 30 leden *vóór* en 30 leden *tegen* het *amendement van den heer van Dam van Isselt* hebben verklaard, en de stemmen alzoo gestaakt hebben, de beslissing dezer zaak, ingevolge art. 43 van het nog van kracht zijnde Reglement, tot eene volgende vergadering zal behooren te worden uitgesteld.

De vergadering wordt daarop voor een half uur geschorst.

Bij de heropening der vergadering worden aan de orde gesteld de algemeene beraadslagingen over *de wijzigingen in hoofdstuk III* (*Van het houden der vergaderingen*). Daar niemand daarover het woord wenscht te voeren worden die beraadslagingen gesloten verklaard.

Achtereenvolgens wordt daarop zonder beraadslaging en zonder

hoofdelijke stemming aangenomen: het onveranderd blijven van de artt. 15, 16 en 17; de gewijzigde artt. 18 en 19, en het onveranderd blijven van art. 20.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie, geeft namens deze den wensch te kennen om het in art. 17 voorkomende woord » *toegelaten*" alsnog te doen wegvallen.

De ***Voorzitter*** zegt dit amendement niet meer in beraadslaging te kunnen brengen, aangezien op het bedoelde artikel reeds een besluit is gevallen. Eerst na den afloop der beraadslaging zal hierop kunnen worden teruggekomen.

Het gewijzigd artikel 21, zoo als het in de stukken n°. 2 en 6 voorkomt, en het gewijzigde artikel 22 worden daarop zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *het voorstel tot het onveranderd behouden van art.* 23, hetwelk aldus luidt: » Er worden geene protesten of aanteekeningen in de notulen aangenomen; alleen staat het aan ieder der leden vrij om bij een genomen besluit, doch zonder opgave der redenen, te doen opteekenen, dat hij zich met hetzelve niet heeft vereenigd."

De heer ***van Voorst*** vraagt, of het niet mogelijk is, het slot van het artikel weg te laten? Daar in art. 19 reeds is bepaald, dat de notulen der vergadering, onder anderen, behelzen de namen der leden, die bij de stemmingen zich *voor* of *tegen* verklaarden, vindt hij het noodeloos daaromtrent alhier in eene herhaling te vervallen.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, beantwoordt den vorigen spreker, en merkt op dat de bepaling van art. 19 de noodzakelijkheid van die, in art. 23 vervat, niet uitsluit. In het eerste is een algemeen voorschrift vervat, dat opgeteekend worde wie voor of tegen een voorstel gestemd heeft. Bij dit artikel wordt bepaald dat, wanneer iemand afzonderlijke opteekening verlangt dat hij zich met een door de Kamer genomen besluit niet vereenigt, de naam des verzoekers in de notulen wordt vermeld. Bij de openbaarheid der beraadslagingen zou zoodanige nadere aanteekening in zekere mate als overtollig beschouwd kunnen worden, doch zoodanig regt moest worden erkend opdat een lid der Vergadering sterker zou kunnen doen uitkomen het verschil van gevoelen, hetwelk tusschen de Kamer en hem mogt bestaan. Zoodanige aanteekening moet eigenlijk als eene soort van protest tegen het door de Kamer genomen besluit beschouwd worden.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard en het voorstel tot het onveranderd behouden van art. 23 daarop zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het gewijzigde art. 24, het onveranderd blijven van art. 25 en de volgens de stukken n°. 2 en 6 gewijzigde artt. 26 en 27*a* worden achtervolgens, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming, aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *art. 27b*, hetwelk aldus luidt: » De beraadslaging over een voorstel van wet is tweeledig; zij bepaalt zich in de eerste plaats tot het onderwerp in het algemeen, daarna tot de bijzondere artikelen van het voorstel.

De heer ***Albarda*** wenschte in dit artikel eene verbetering aangebragt te zien. Daarbij wordt voorgesteld, om de beraadslaging over een voorstel van wet tweeledig te doen zijn; dat zij zich in de eerste plaats zal bepalen tot het onderwerp in het algemeen en daarna tot de bijzondere artikelen van het voorstel. Het komt hem voor dat de bedoeling van die bepaling strekt om de beraadslaging in elk geval tweeledig te doen zijn. De proef welke reeds heden van het regt van amendement genomen wordt doet het hem wenschelijk voorkomen om daarvan alleen gebruik te maken, wanneer dit eenig nut kan te weeg brengen. Het zou volgens hem wenschelijk zijn, dat, na den afloop der algemeene beraadslagingen over een voorstel, over het al dan niet aannemelijke daarvan wierd gestemd; eerst dan, wanneer deswege in een toestemmenden zin zou zijn beslist, behoorde de Kamer over te gaan tot een onderzoek van de bijzondere artikelen, terwijl eerst dan de gelegenheid tot het voorstellen van amendementen moest worden gegeven. Daardoor zoude, naar hij vermeent, veel tijd bespaard en een geregelde gang van werken bevorderd worden. Ook bij de behandeling van concept-adressen en voorstellen van bijzondere personen is het voorgeschreven, dat geene beraadslagingen kunnen plaats hebben over de onderdeelen, dan nadat de algemeene strekking daarvan zal zijn goedgekeurd. Op deze gronden stelt hij eene kleine inlassching van practisch nut in het artikel voor, en wel, om achter het woord *daarna* te voegen de woorden: » *wanneer het voorstel door stemming aannemelijk is verklaard.*"

De heer ***van Dam van Isselt*** acht zich verpligt het gedane voorstel te bestrijden. Het systema van amendementen, ten gevolge van de bepaling der Grondwet in het Reglement van Orde opgenomen, strijdt zijns inziens met het zoo even gedane voorstel. De voorafgaande algemeene beraadslagingen over een ontwerp kunnen doen zien, dat het niet aannemelijk is, doch het kan alsdan juist door amendementen, gedurende de beraadslagingen over de artikelen, aannemelijk worden gemaakt. Hij doet opmerken dat met de adressen het geheel anders gelegen is. Bij de algemeene beraadslaging daarover is wel in het bijzonder sprake van de geest en strekking dier adressen; maar ook van het beginsel waarvan de commissie, met de zamenstelling van het adres belast, is uitgegaan. En wanneer daaruit en uit de daarop volgende stemming blijken mogt dat het concept niet in den geest der vergadering is opgesteld, dan is het middel aangewezen om tot het doen van een ander voorstel over te gaan en de taak aan eene andere commissie op te dragen. Dat voorbeeld kan alzoo, naar hij vermeent, niet bijgebragt worden. Hij gelooft inderdaad dat het voorgedragen amendement, gelijk hij gezegd heeft, in strijd is met het stelsel van amendementen dat voortaan op den voorgrond zal worden gesteld, en is van meening dat men op de voorgestelde wijze nimmer zal kunnen komen tot een goed resultaat om het gevoelen der Kamer over een in beraadslaging gebragt wets-ontwerp te leeren kennen; terwijl dat gevoelen omtrent de aannemelijkheid van zulk een ontwerp van een enkel amendement kan afhangen.

De heer ***Albarda*** zegt niet te kunnen inzien dat door zijn voorstel te kort zou worden gedaan aan het regt van amendement. Bij de beoordeeling van zijn amendement moet men het denkbeeld van eene voorafgaande beraadslaging niet met de eigenlijke discussie over het onderwerp verwarren. In het algemeen zal hij gaarne toegeven, dat over een ontwerp geene eindstemming zal gehouden worden dan nadat aan ieder de gelegenheid is gegeven om daarop wijzigingen voor te stellen. Maar het kan en mag, naar hij vermeent, eene eerste vraag uitmaken, of het aangeboden ontwerp al dan niet in de bijzonderheden onderzocht zal worden. Wanneer het bij de beraadslaging daarover mogt blijken dat de meerderheid der Kamer er niet voor gestemd is, dan bestaat er, zijns inziens, geene zwarigheid om onmiddellijk te verklaren dat die wet geen onderwerp van beraadslaging kan uitmaken. Wanneer de hoofdzaak goed is, kan men het wetsvoorstel door amendementen verbeteren, maar wat in de hoofdzaak niet goed is, zal men te vergeefs trachten door amendementen aannemelijk te maken. Wanneer de grond van een ontwerp goed is dan kan het verbeterd worden, maar in zijn oog is het nutteloos tijdverspillen in eene wetgevende vergadering te amenderen wat niet amendabel is. Om die reden herhaalt hij het voorstel, dat reeds door hem in zijne afdeeling werd gedaan, maar den bijval der Commissie niet mogt verwerven.

De heer ***Thorbecke*** verklaart namens de Commissie, dat deze zich met het gedane voorstel niet kan vereenigen, om de reeds door het lid uit Gelderland opgegeven redenen. Bij het reeds door dien spreker aangevoerde wil hij nog opmerken, dat volgens het amendement eene beraadslaging over de onderdeelen van een ontwerp zou gehouden worden, wanneer het door stemming *aannemelijk* was verklaard. Maar welke reden bestaat er dan, vraagt hij, om de voordragt niet als aangenomen te beschouwen, daar zulk een besluit der Vergadering toch vol effect behoort te hebben? Misschien zou door eene andere redactie van het amendement deze bedenking kunnen worden opgelost, maar daar hij zich bij de tegenwoordige redactie moet bepalen, kan hij de wijziging niet anders beoordeelen. Zij komt hem ook geheel onnoodig voor, vermits volgens het voorgestelde art. 27f, ten allen tijde eene motie van orde kan worden gedaan tot sluiting der beraadslagingen. Hij gelooft dat wanneer een in behandeling gebragt ontwerp van wet onaannemelijk mogt worden geacht, er altijd vijf leden gevonden zullen worden om tot het doen van zoodanige motie van orde over te gaan. Zulk eene handelwijze zou, meent hij, ook geheel overeenkomstig wezen met hetgeen in dit Reglement van Orde wordt voorgesteld, dat namelijk de commissie van rapporteurs over een wets-ontwerp de afwijzing kunne voorstellen. Daartoe zal zij niet overgaan, dan wanneer het haar overtuigend gebleken is, dat een onaannemelijk ontwerp voor geene verbetering vatbaar is In allen gevalle kan de bevoegdheid tot het doen van zoodanige motie als onbepaald worden aangemerkt en daarmede volkomen het doel

worden bereikt, dat door den geëerden voorsteller van het amendement wordt beoogd.

De heer **Albarda** zegt zich met de door den vorigen spreker aan zijn voorstel gegeven uitlegging niet te kunnen vereenigen. Volgens hem bestaat er groot verschil tusschen het *aannemen* en het *aannemelijk verklaren* van een wets-ontwerp. Het tegen de redactie van zijn amendement geopperde bezwaar kan hij alzoo niet deelen. Ten tweede kan hij niet toegeven dat, wanneer het voorgedragen artikel blijft bestaan, het beoogde doel door het voordragen van eene motie van orde zou kunnen worden bereikt. Wanneer toch in het Reglement zal zijn vastgesteld, dat de beraadslagingen tweeledig zullen worden gehouden, dan is de Kamer ook genoodzaakt zich aan zoodanige bepaling te houden, en eerst de algemeene beraadslagingen en daarna die over de artikelen te doen plaats hebben, om dan eerst ten slotte over het lot van het geheele ontwerp te beslissen.

De heer **Thorbecke** antwoordt namens de Commissie, dat aan art. 27 *b* niet die uitlegging moet worden gegeven, dat eene tweeledige beraadslaging *altijd* verpligtend zou wezen. Eene wet zal zelfs zonder eenige beraadslaging hoegenaamd aangenomen of verworpen kunnen worden. Er zullen alzoo geene amendementen worden voorgesteld, indien na afloop der algemeene beraadslagingen eene motie van orde wordt gedaan om de beraadslagingen te sluiten en die motie in een besluit der vergadering veranderd zal zijn.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het *amendement van den heer Albarda* aan eene stemming onderworpen, dat daarbij met 52 tegen 7 stemmen wordt afgestemd, hebbende de heer Poortman de vergadering verlaten.

Vóór hebben gestemd de heeren: Albarda, Wijnaendts, Westerhoff, Boxman, Luijben, Engelen en van Hasselt.

Daarna wordt art. 27 *b*, zoo als het door de Commissie is voorgedragen, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over het gewijzigde *art.* 27 *c*, hetwelk aldus luidt: » Bij de beschouwingen over het onderwerp in het algemeen komen uitsluitend het beginsel en het geheel der voordragt in aanmerking. De Kamer kan mede tot eene afzonderlijke beraadslaging over elke der hoofd-afdeelingen eener voordragt besluiten."

De heer **Dirks** stelt als amendement voor, om het woord *voordragt*, twee malen in het artikel gevonden wordende, te veranderen in *voorstel*. Hij zegt, dat die verandering hem wenschelijk voorkomt, aangezien in de nota van toelichting van de voorgedragene wijzigingen in het Reglement van Orde gezegd wordt dat in art. 27 *b* de uitdrukking *voorstel van wet* zonder eenige verdere bijvoeging is gebezigd, omdat de Commissie de in deze artikelen voorkomende bepalingen toepasselijk wil gemaakt hebben op voorstellen in den algemeenen zin, en dus ook op die welke uit den boezem der Kamer voortkomen.

De heer **Thorbecke** verklaart, dat de Commissie met het voorgestelde amendement instemt. De woorden *voordragt*, in het artikel voorhanden, moeten als drukfouten worden aangemerkt, ofschoon zij misschien meer dan dit zijn.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten en het aldus gewijzigde art. 27 *c* zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Achtereenvolgens worden de gewijzigde artt. 27 *d*, 27 *e*, en art. 27 *f* gelijk het in de stukken n°. 2 en 6 voorkomt, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Daar het uur reeds ver verstreken is wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op den volgenden morgen, des ochtends ten elf ure.

ZITTING VAN VRIJDAG 20 APRIL.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 61 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken, van Finantien, van Kolonien en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van J. Steijn Parvé en andere hoofden van ondernemingen van grooten landbouw op Java, betrekkelijk zeker reglement op de huur en verhuur van landen in de rijken van Soeracarta en Djocjocarta;

een adres van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Pharmacie te Amsterdam, houdende bedenkingen tegen de wets-voordragt op de invoering van de Pharmacopoea Neerlandica.

Door den schrijver, Joan Muller, is aan de Kamer hulde gedaan van het navolgend boekwerk: *De toestand der Nederlandsche finantien en de middelen tot derzelver herstel.*

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over de voorgestelde *wijzigingen in het Reglement van Orde.*

De **Voorzitter** herinnert dat eene tweede beraadslaging zal moeten plaats hebben over art. 14 *a* van het IIde hoofdstuk, en meer bepaald over het door den heer van Dam van Isselt daarop voorgesteld amendement, waaromtrent in de zitting van gisteren de stemmen gestaakt hebben.

De heer **van der Linden** vraagt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk: De beraadslaging welke gisteren over de in art. 14 van het IIde hoofdstuk voorgestelde wijzigingen heeft plaats gehad, heeft het bewijs geleverd, dat de Kamer op dit punt verdeeld is. Aangenomen zelfs dat de stemmen niet gestaakt en 31 tegen 29 overgestaan hadden, dan nog bleek het dat de Kamer omtrent deze zaak in twee tegen elkander opwegende partijen gesplitst is. Ik behoor tot hen die het eens zijn met het beginsel waaruit de bepaling der Commissie is voortgevloeid. Ik geloof dat uit het onbetwistbaar regt dat de Kamer bezit om haren Griffier te benoemen, ook volgt het regt om eenen onder-griffier aan te stellen, en de griffie in te rigten gelijk zij goedvindt. Tegen de door de Commissie voorgestelde bepaling zijn echter door vele leden bedenkingen geopperd, en van onderscheidene zijden zijn voorstellen gedaan tot opheffing der bezwaren welke sommigen daarin vinden; bezwaren, welke velen nu tegen de voorgedragen bepaling zullen doen stemmen, ofschoon zij in beginsel het met de zaak eens zijn. Ik heb de eer een amendement op dat artikel voor te stellen waarmede ik meen dat onderscheidene dier bezwaren opgelost zullen worden.

Wie is de verantwoordelijke persoon voor de griffie jegens de Kamer? Het is de Griffier, en deze alleen. Die verantwoordelijkheid is niets, wanneer hij werken moet met een personeel dat niet door hem, maar hetzij door de Regering, hetzij door deze Vergadering, hetzij door de huishoudelijke commissie der Kamer is aangesteld. De Griffier moet dus de keuze der ambtenaren voor de griffie kunnen doen, opdat hij in eene door anderen gedane benoeming geen schild vinde om, wanneer het werk niet naar behooren is verrigt, daarvan de verantwoording van zich af te weren. Stelt hij het personeel aan, dan heeft hij dat in zijne magt en in zijn bedwang; hij zal de goeden behouden, de ongeschikten wegzenden; hij kan het eerder wanneer het de zaken niet naar behooren verrigt, dan dat hij moet gaan klagen opdat den onbekwamen ambtenaar zijn ambt worde ontnomen. — Wanneer wij aan den Griffier eene vaste som geven om de ambtenaren ter griffie te bezoldigen, dan is dunkt mij de geheele zaak gevonden. Dan heeft hij de aanstelling van het personeel en is voor de inrigting der griffie verantwoordelijk. Ik vermeen dat alsdan tevens het bezwaar is weggenomen, hetwelk de Regering in de bij art. 14*a* voorgestelde bepaling heeft gevonden, want dan is er geen sprake meer van *aanstelling van ambtenaren.* Ook de Kamer blijft alzoo in haar regt om bepalingen ten opzigte van de inrigting harer griffie te maken, zoo als zij dit verkiest. Neemt men dit denkbeeld aan, dan zal de som die, naar mijn voorstel, aan den Griffier dan zal moeten worden gegeven, niet bepaald worden door de Kamer, noch door de Regering, maar door de wetgevende magt bij de vaststelling van het budget. — De zaak is niet zonder voorbeeld, want bij alle regterlijke collegien en instellingen heeft de benoeming van ambtenaren ter griffie op dezelfde wijze plaats, en is de bezoldiging van den Griffier met het oog op de betalingen die hij alzoo doen moet, geregeld. Tot nog toe heeft die wijze van

HARMONIE TE GRONINGEN

doen geen bezwaar gevonden, en wanneer wij nu eenvoudig in art. 14a in plaats der laatste zinsnede invoegen de volgende woorden: »De verpligtingen des Grifiers en de inrigting der griffie worden »bij een afzonderlijk reglement door de Kamer voorgesteld." Dan vervalt het bezwaar dat men in de bepaling, gelijk zij nu geschreven staat, gevonden heeft; dan komt bij het reglement voor den Griffier de geheele dienst der griffie ter sprake, en voor het oogenblik zijn de bedenkingen opgeheven. De spreker uit Gelderland die gisteren de tegenwoordige ambtenaren der griffie in bescherming nam, zal, naar ik meen, dan ook geen bezwaar vinden om het artikel aan te nemen, en ik vertrouw dat onderscheidene amendementen daarin eene oplossing zullen vinden. Ik stel alzoo voor, om vóór de 2de zinsnede de zoo even door mij voorgelezen woorden in te voegen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik meen, dat het tegenwoordig amendement het meest doorslaand blijk oplevert, dat wanneer de Kamer benoemingen doet, ze alsdan afwijkt van den haar voorgeschreven werkkring en ingrijpt in de regten der uitvoerende magt. Wat wordt hier behandeld? Wat is het onderwerp in behandeling? Het Reglement van inwendige orde voor de Tweede Kamer. Bij dat Reglement kan de Kamer zich geene regten scheppen. De Kamer kan door dat Reglement veel minder geld maken, en dat is er noodig zoo zij ambtenaren wil aanstellen en beloonen. Het Reglement van Ordé voor de Kamer is niet verbindend voor de Regering; het is vreemd aan den Koning, aan zijne Regering en aan den anderen tak der wetgeving. Het Reglement is eene unilaterale handeling der Kamer, en of men nu nopens de inrigting der griffie naar een tweede reglement verwijst, de zaak zal daardoor niet veranderd worden. De Tweede Kamer neemt de uitvoerende magt op zich, maar zij heeft geene middelen om die te doen werken. Zoo de Koning goedvindt om morgen den Commies-griffier tot andere functien te roepen en de ambtenaren der griffie te ontslaan, niemand zal Hem dit kunnen beletten. Maar wanneer er nu andere ambtenaren en een andere Commies-griffier door de Kamer worden aangesteld, wie zal hunne bezoldiging regelen? wie zal ze beloonen? Ik geloof dat onder de volgelingen van de omnipotentie der Kamer er weinigen zullen gevonden worden die den arbeid gratis zullen willen doen. Er zal dus een middel moeten gevonden worden om geld te maken, en die omstandigheid bewijst juist dat men hier in de uitvoerende magt ingrijpt. Wanneer nu de Tweede Kamer een voorstel van wet bij de Regering indient tot belooning van den Commies-griffier en de ambtenaren ter griffie, en de Regering, die altijd geneigd is om rust en vrede te bewaren, daarin toestemt, wie zegt u dan, dat het andere deel der wetgevende magt zoodanige handelwijze zal goedkeuren, en dit is te vreezen, want de andere Kamer heeft de hulp der Regering voor het werk ter griffie ingeroepen; zij heeft in het regt tot benoeming van haren Griffier niet gezien de bevoegdheid om eenen Commis-griffier en ambtenaren ter griffie te benoemen. Wanneer de Eerste Kamer zoodanig voorstel van wet niet goedkeurt, heeft dan deze Kamer zich niet gecompromitteerd? Ziedaar de gevolgen waartoe het hier gedane voorstel leiden moet. In naam der Regering verklaar ik te moeten protesteren tegen artikel 14a van de wijzigingen op het Reglement van Orde der Kamer, alsmede tegen alle daarop voorgestelde amendementen, die mij ns inziens het bewijs leveren dat men zich ten dezen opzigte op een vreemd terrein begeeft. Art. 94 der Grondwet schrijft alleen voor dat de Kamer haren Griffier zal benoemen; wat daardoor is verstaan, was door eene meer dan 30jarige toepassing uitgemaakt en het strijdt dus met de bedoeling van den grondwetgever, daarin het regt te willen zien tot aanstelling van eenen Commies-griffier en van andere ambtenaren ter griffie, alsmede tot aanschaffing van eene drukkerij en andere daartoe behoorende benoodigdheden. Nooit is daaraan gedacht, noch door de Commissie van 17 Maart, noch bij den Ministerraad, die de voorgestelde wijzigingen in de Grondwet door de Commissie heeft onderzocht, noch bij gelegenheid van de beraadslagingen bij de enkele en dubbele Kamer over de grondwets-herziening. Ik herhaal het dat de Regering niet kan medewerken tot vaststelling eener bepaling, die zij in gemoede meent dat in de regten der Kroon ingrijpt. Deze houdt zich binnen de haar voorgeschreven grenzen. De Koning, gelijk ik reeds gezegd heb, benoemt den Voorzitter der Kamer uit eene door de Kamer aangeboden opgave van drie leden; maar nimmer is er aan gedacht om in dat regt ook de bevoegdheid te zien van den onder-voorzitter aan te stellen, daar dergelijke aanstelling als uitsluitend tot de inwendige orde en tot de attributien der Kamer beschouwd is geworden.

De heer ***van Hall*** zegt te behooren tot die leden, welke meenen dat de Kamer het regt niet heeft zich ambtenaren voor de werkzaamheden aan de griffie te benoemen. Maar wanneer hij van dat gevoelen is, dan is hij dit op andere gronden, dan die door den Minister van Justitie zoo even zijn voorgedragen. Hij meent dat, zoo de Kamer bepalen kon en bepaalde, dat ambtenaren door haar zullen benoemd worden, alsdan de noodige gelden tot hunne bezoldiging op de begrooting gebragt zouden moeten worden. Hij gelooft niet dat wegens het verkrijgen van gelden ter bezoldiging hier de goedkeuring van den anderen tak der wetgeving noodig is. Dat die goedkeuring niet noodig is, kan, meent de spreker, daaruit blijken dat de ambtenaren in het algemeen door den Koning alleen benoemd worden, en toch tot het verkrijgen der voor hunne bezoldiging noodige gelden de medewerking van den anderen tak der wetgevende magt vereischt wordt.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, geeft te kennen, dat de Commissie welke het voorstel gedaan heeft het laatst voorgedragen amendement niet bestreden zou hebben op die gronden welke door den Minister van Justitie zijn aangevoerd. Hij gelooft dat het gedane voorstel niets bevat dan hetgeen binnen de grenzen van de bevoegdheid der Kamer ligt. De Minister van Justitie heeft zich, als de spreker uit Limburg, op art. 54 van de Grondwet beroepen, waarbij is voorgeschreven dat de uitvoerende magt bij den Koning berust. Spreker twijfelt, of dit artikel in de Grondwet behoorde te staan; hij gelooft, dat het geene goede of nuttige en naauwelijks andere gevolgen zal hebben, dan te leiden tot zoodanige twisten als gisteren en heden gevoerd zijn. Maar het staat er; en de vraag is, of het zoo mag worden uitgelegd, als de spreker uit Limburg en de Minister hebben gedaan. Zij hebben gezegd, dat benoeming van ambtenaren is een regt van uitvoerende magt. Dit aangenomen, wat volgt er meer of anders uit, dan dat de Koning de benoeming der ambtenaren *zijner* uitvoerende magt hebbe? Maar is de Koninklijke uitvoerende magt de eenige uitvoerende magt in het Rijk? De stelling: de uitvoerende magt is bij den Koning, sluit noch hier noch in andere landen het bestaan van zelfstandige regerings-collegien uit. Wanneer zoodanige instellingen de bevoegdheid bezitten om de instructien harer ambtenaren te regelen, dan hebben zij desgelijks het regt om hen te verkiezen en te benoemen. Zoodanig regt wordt door het aangehaalde artikel geenszins uitgesloten. Hij gelooft dat in geen land met eene vertegenwoordiging aan de wetgevende vergaderingen het regt is betwist om de ambtenaren voor hare griffie of haar bureau te benoemen. Wij hebben, zegt de spreker vergaderingen van provinciale en plaatselijke gemeente-vertegenwoording. Wil de Minister aan art. 54 de beteekenis geven, dat de ambtenaren der plaatselijke secretarijen, schrijvers, boden en andere, niet meer door de plaatselijke besturen zullen mogen worden benoemd, maar door den Koning zullen moeten aangesteld? Ik zal afwachten, of men het zal wagen in het ontwerp van gemeente-wet zulke bepalingen voor te stellen. Voor alsnog echter geloof ik, dat aan de Tweede Kamer zonder reden een regt wordt betwist, hetgeen op den grond, dien ik voorsta, aan een plaatselijk bestuur is toegekend.

Op hetgeen de Minister van Justitie in de tweede plaats heeft gezegd, dat de Kamer geene middelen bezit om hare ambtenaren te bezoldigen, dat zij geen geld kan maken, is het antwoord, hetgeen de spreker uit de hoofdstad gaf, dat der Commissie. Ook het Gouvernement kan geen geld zonder de toestemming der Kamer maken. En wanneer de Minister van Justitie verklaart, dat de Regering nimmer bezoldiging zal verleenen aan ambtenaren die door de Kamer verkozen zijn, zoo zal hij daarop slechts dit antwoorden, dat, zoo de Kamer mogt besluiten de benoeming der ambtenaren zelve te doen, des noods ook uit de individuele middelen der leden zou voorzien worden in hetgeen de dienst der Vertegenwoordiging naar hun oordeel zou eischen. Hij zegt dit te antwoorden voor het geval dat de verklaring des Ministers moest opgevat worden in dien zin waarin zij schein gedaan te zijn; maar hij kan niet gelooven dat het Gouvernement voor goed zou willen besluiten, om, wanneer de ambtenaren ter griffie door de Kamer werden aangesteld, van zijne zijde de middelen tot bestrijding van hetgeen de Volksvertegenwoordiging behoeft te weigeren.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De eerste spreker verliest uit het oog dat de voordragten van de begrooting van de Regering uitgaan, en dat deze om die reden ook de bezoldigingen regelt. Daarin staat de Regering alzoo met de Kamer niet gelijk. Die regeling der bezoldigingen, ook nog afzonderlijk aan den Koning opgedragen, is eene daad van de uitvoerende magt. Nu meen ik zeer duidelijk aangewezen

te hebben dat de Regering er nimmer op uit is geweest om moeijelijkheden te scheppen, noch den gang van het raderwerk tegen te houden; maar dat de Kamer, wanneer zij de in dit artikel 14*a* voorkomende bepaling aanneemt, eene uitvoerende magt zal ontwikkelen waarvoor zij de noodige middelen ter geregelde uitoefening niet bezit. Ik heb alzoo in een theoretischen zin gesproken. — De tweede spreker verplaatst de quaestie en leidt eene valsche gevolgtrekking uit zijne stellingen af, wanneer hij zegt dat in den Staat onafhankelijke en zelfstandige ligchamen bestaan, die hunne ambtenaren hebben, voor welke zij zelve instructien vastgesteld hebben, en die zij dus rationeel ook moeten aanstellen. De Ministers geven ook instructien aan hunne ambtenaren, en toch zijn deze door den Koning benoemd. Ook de Raad van State, die uit de Grondwet ontspruit, geeft aan zijne ambtenaren instructien en toch zijn deze door den Koning aangesteld. Hetzelfde heeft plaats bij de regterlijke magt; ook daar ontleenen de ambtenaren hunne benoeming van de Regering, ofschoon het ligchaam eigen nstructien bezit. Ik ontken de mogelijkheid niet, om de bepalingen voorkomende in het heden voorgestelde amendement ten uitvoer te leggen, maar ik geloof, dat het dan noodig zoude zijn bij eene wet aan den Griffier eene zekere som tot bezoldiging van de ambtenaren ter griffie toe te staan. Zulk een voorschrift echter in een Reglement van Orde der Kamer op te nemen, acht de Regering onmogelijk, omdat het de medewerking van de andere deelen der wetgevende magt zoude vooruitloopen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** zegt het woord als voorzitter der Commissie reeds meermalen gevraagd, doch nog niet verkregen te hebben; waarschijnlijk ten gevolge van het bijzonder belang, hetwelk ook de Regering in een onderwerp schijnt te stellen, dat in zijne oogen die belangstelling niet verdient, maar van eenvoudigen en ondergeschikten aard is. Thans zal hij dit doen en misschien daardoor meer op het standpunt geplaatst zijn om het gevoelen der Commissie over het amendement van den spreker naast hem gezeten (den heer van der Linden) kenbaar te maken. Het oordeel der Commissie zou, naar hij zegt, dienaangaande gunstiger, althans misschien onzijdiger geweest zijn, indien het gisteren voorgesteld ware geworden, omdat dan de vraag verschoven en later afzonderlijk behandeld zou zijn; maar nu in de zitting van gisteren het eerste amendement (van den heer Dirks), strekkende om het art. 14*a* weg te laten, verworpen en daardoor het beginsel aangenomen is, meende de Commissie het bedenkelijk te zijn het amendement, waarover thans de beraadslagingen geopend zijn, te ondersteunen. Hij zal zich niet op het terrein wagen waarop anderen zich straks begeven hebben, maar hij zal zich bepalen met het gevoelen van den Minister van Justitie te bestrijden. Het komt hem voor dat de door dien Minister gebezigde woorden en geopperde stellingen tegen hem getuigen. Deze toch heeft gevraagd wat het onderwerp in beraadslaging is, en heeft daarop geantwoord dat dit het reglement van de inwendige dienst der Kamer was. Maar nu vraagt de spreker wat meer tot de inwendige dienst der Kamer behoort dan de inrigting der griffie. Hij gelooft dat het beginsel om de griffie naar eigen goedvinden door de Kamer te doen regelen door den Minister zelven is voorgestaan. — Maar deze heeft ten tweede gesproken over de moeijelijkheid, welke de Kamer zou ondervinden om gelden te maken tot bezoldiging der ambtenaren die zij zelve zou aanstellen. Ten aanzien van die omstandigheid merkt de spreker op, dat zonder eenigen twijfel de Regering het initiatief der begrooting heeft, en alzoo ook de bezoldigingen regelen moet; maar het is, naar zijn oordeel, even waar dat voor iederen post, welke op de begrooting voorkomt, de toestemming der Kamer noodig is. Zonder deze kunnen geene uitgaven voor bezoldigingen gedaan worden, omdat bij de Regering geene afzonderlijke kas bestaat, waaruit zij de door haar aangestelde ambtenaren betaalt, maar deze bezoldigd worden uit de lands-schatkist, waarin de door de natie zamengebragte penningen zijn gestort, en welke de beide takken der wetgeving slechts na langdurige beraadslagingen en gezette overweging hebben toegestaan om uit te geven. De spreker meent ten slotte dat, zoo de Kamer van oordeel is dat zij de bevoegdheid heeft om hare ambtenaren naar eigen welgevallen te benoemen, zij tevens van het haar bij de tegenwoordige Grondwet gegeven regt gebruik kan maken, om in deze zaak een initiatief te nemen, en bij wijze van amendement het voorstel te doen om op het IIde hoofdstuk der begrooting eene som te brengen, geschikt tot bezoldiging der bij hare griffie werkzame ambtenaren. En dan is het, zijns inziens, niet te vermoeden, dat eene Regering die loyaal te werk gaat, zoodanige som zou afwijzen. Hij deelt alzoo de bezwaren niet die te dien aanzien gemaakt zijn, gelooft dat het beginsel, zoo als het in het thans in beraadslaging zijnde artikel is voorgesteld zuiver kan worden gehandhaafd en verklaart om die reden, namens de Commissie, het voorgestelde amendement niet te ondersteunen.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt er nimmer aan te hebben getwijfeld dat de Kamer het regt bezit om de griffie in te rigten zoo als zij verlangt. De discussien van heden, moet hij bekennen, hebben op hem een hoogst onaangenamen indruk gemaakt. Hij herinnert zich nog de tijden waarin de Kamer voor den wil der Regering bukte, en hare onafhankelijkheid scheen verloren te hebben; welk verlies naar hij meent, meer dan eenige andere reden, bij de natie den wensch heeft doen ontstaan om zich eene andere vertegenwoordiging te kiezen. Hij betreurt het dat in onze dagen zoo velen dikwerf een toon voeren, welke als strijdig met den eerbied aan het Koninklijk gezag verschuldigd, moet worden aangemerkt. Hij verklaart een afkeer te hebben van mannen die het volk in eene verkeerde stemming brengen; die, wanneer het den Koning geldt, zich uitdrukkingen veroorloven die in Nederland niet moesten worden gebezigd. Hij is volstrekt niet geneigd om de handen naar de regten van de Kroon uit te steken, maar gelooft dat alleen in eene wederzijdsche eerbiedigung der regten kracht en sterkte in den Staat te vinden is. Hij meent dat de Regering niet wel handelt met zich te verzetten tegen eene handelwijze der Kamer waarbij deze geene verkorting der Koninklijke regten beoogt. De Minister van Justitie heeft gezegd dat de Regering bij magte zou zijn geene bezoldigingen te brengen op de begrooting voor ambtenaren die niet door haar maar door de Kamer waren aangesteld. Dezelfde heeft ook van de omnipotence parlementaire gewag gemaakt. Hij gelooft dat, beide die uitdrukkingen niet voorzigtig zijn. De Kamer zal, naar hij vermeent, van die haar toegekende magt geen misbruik maken; maar zij bestaat, en niemand zou het haar ten kwade kunnen duiden, indien zij daarvan gebruik maakte om elke begrooting te bestrijden, bijaldien de Regering mogt goedvinden haar het regt te ontnemen dat zij hier verlangt uit te oefenen. Van den aanvang af is hij van gevoelen geweest dat de Kamer door het voorstel van art. 14*a* aan te nemen binnen de grenzen harer bevoegdheid blijft, en zoo hij gisteren bij wijze van amendement heeft voorgesteld om het laatste gedeelte van het artikel te doen vervallen, dan heeft hij dit alleen met het oog op de belangen van de ambtenaren van de griffie gedaan. Om die reden zegt hij het voorstel gedaan te hebben, en zoo hij gisteren tegen zijn eigen amendement gestemd heeft dan is de reden van deze zijne handelwijze eenvoudig daarin gelegen dat de Commissie zelve een amendement voorgesteld heeft waarbij de belangen der ambtenaren gewaarborgd en te gelijk de regten der Kamer gehandhaafd werden. Hij zegt ook nu weder tegen zijn amendement te zullen stemmen, en wenscht dat het moge verworpen worden, opdat de Kamer daardoor in de gelegenheid zij het amendement der Commissie aan te nemen, waarmede hij zich geheel vereenigen kan.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt den Minister van Justitie, die, om het beginsel, dat hij die het regt bezit om instructien aan ambtenaren te geven, hen ook moet kiezen, te bestrijden, eenige voorbeelden heeft aangehaald. Spreker zou er op kunnen antwoorden, dat enkele afwijkingen van den regel het bestaan en de juistheid van den regel niet deren. Maar hij heeft meer op de aangehaalde voorbeelden aan te merken. Hij heeft van zelfstandige regerings-collegien gesproken, en de door den Minister genomen voorbeelden behooren niet tot dien kring. De regterlijke collegien, van welke de Minister in de laatste plaats gewaagde, gewis niet. De Minister heeft den Raad van State aangehaald; deze is een adviserend gouvernements-collegie, geenszins een zelfstandig regerings-ligchaam. De Minister heeft zich beroepen op de omstandigheid dat, zoo een minister instructien aan den ambtenaar geeft, de benoeming evenwel door den Koning geschiedt. Maar hier zijn geen twee verschillende magten of autoriteiten; de Koning stelt aan op voordragt en onder de verantwoordelijkheid van den minister. Goede orde eischt, dat het gezag, hetwelk de taak van den ambtenaar bepaalt, ook oordeele wie de tot vervulling noodige eigenschappen bezit.

De heer ***Groen van Prinsterer*** begint met op te merken dat de heropening der beraadslagingen volgens art. 43 van het bestaande Reglement van Orde geen ijdele vorm is. Waar de stemmen gestaakt hebben, moet wel het onderwerp bij uitnemendheid vatbaar worden gerekend voor tweederlei beschouwing, en mag men van beide partijen eene ernstige vernieuwing van het onderzoek verwachten. Ieder lid heeft thans nog eene vrije stem; ook in dien zin dat alle kleingeestige denkbeelden worden op zijde gezet en men niet, om consequent te blijven, bij de eens uitgebragte stem volharde. Hij beschouwt het echter als zeer nadeelig, wanneer men, uit vrees voor het verwijt van inconsequentie, in of buiten de Kamer, niet durft erkennen dat men gedwaald heeft. Hij althans zal zich aan zoodanige handelwijze niet schuldig maken, de ooren open houden voor de aanmerkingen welke nog mogten gemaakt worden, en alsdan zijne stem naar de

inspraak van zijn gemoed bepalen. De thans in behandeling zijnde zaak komt hem niet zonder gewigt voor. Op gisteren werd zij met ernst en kracht van de zijde der Commissie toegelicht, terwijl de Regering haar met de gewigtigste quaestien van het staatsregt heeft in verband gebragt. Nu de discussien daarover weder geopend zijn heeft hij in het bijzonder het woord gevraagd om het punt te onderzoeken in verband met de bepalingen der Grondwet. Vooreerst ten aanzien van het artikel over de uitvoerende magt. Hij herinnert zich wat de spreker uit Leyden te dien aanzien heeft geschreven in zijne laatste Bijdrage over de Grondwet. Hij bejammert met dien schrijver zeer dat het bedoelde artikel in de Grondwet gebragt is, en meent ook dat het tot twijfel, chicane en misbruik leiden zal. Uit de in dat artikel voorkomende bepaling kan, in tegenovergestelden zin, tweederlei verkeerde gevolgtrekking worden gemaakt, als of de geheele Koninklijke magt in het pouvoir exécutif zou gelegen zijn, en ook als of de uitvoerende magt des Konings een centraliserend beheer zou wezen en zich tot alle mogelijke onbeduidende zaken zou uitstrekken. Hij gelooft niet dat uit art. 54 kan opgemaakt worden dat elke benoeming alleen door den Koning geschiedt. Dit artikel zou alzoo geen beletsel zijn om het voorstel der Commissie aan te nemen; terwijl het voorschrift van art. 61 omtrent de regeling der *bezoldigingen* hem voorkomt geen ernstig argument daartegen op te leveren. Wat art. 94 der Grondwet betreft, dit bepaalt dat de Kamer zich eenen griffier zal kiezen. Moet dat voorschrift in een restrictiven zin opgenomen worden? Hij betwijfelt het en brengt een voorbeeld bij van het gevaarlijke dat in dergelijke beperkende interpretatien ligt. Hij heeft zich niet kunnen vereenigen met het gevoelen van sommige leden in de afdeelingen geuit bij gelegenheid der beraadslagingen over het wets-ontwerp regelende het regt van vereeniging en vergadering. Deze meenden dat, daar art. 167 der Grondwet bepaalt, dat alle openbare godsdienstoefeningen *binnen* gebouwen en gesloten plaatsen gehouden geoorloofd zijn, geene vergunning tot het houden van bijeenkomsten in de *open lucht* mogt verleend worden. Hij is geen ijverig voorstander van dergelijke soort van vergaderingen, maar zij behooren, naar het hem voorkomt, niet onvoorwaardelijk verboden te worden, op grond van dat art. 167 der Grondwet. De toepassing van dat voorbeeld op art. 94 der Grondwet overbrengende, vraagt hij, of, omdat aan de Kamer het regt is toegekend om haren Griffier te verkiezen, daaruit zal afgeleid moeten worden dat zij de bevoegdheid niet bezit om de andere ambtenaren van de griffie te benoemen? Hij beroept zich op het gevoelen van den Minister van Justitie zelven, die zijdelings erkend heeft dat het artikel niet in dien restrictiven zin behoeft te worden opgevat, daar hij zelf een middel te berde heeft gebragt om aan het Gouvernement de benoeming te ontnemen, door aan den Griffier eene som toe te staan tot bezoldiging van de ambtenaren ter griffie.

Wat de benoeming van eenen commies-griffier betreft, vereenigt hij zich met het op gisteren uitgebragt advies van den spreker uit de hoofdstad. Deze heeft te kennen gegeven dat, wanneer de Kamer het regt heeft eenen griffier te benoemen, haar de bevoegdheid niet kan worden ontzegd eenen representant van dien ambtenaar aan te stellen. En in hetzelfde systema meent hij eenen stap verder te moeten gaan, en tot de benoeming van ambtenaren ter griffie te besluiten. Hierbij moet men zijns inziens wel in het oog houden dat de griffier verantwoordelijk is gesteld voor de wijze waarop de werkzaamheden door zijne ambtenaren verrigt worden. Uit dien hoofde moet hij vrij wezen, en personen ten zijnen dienste zien benoemen die hem voorkomen de noodige bekwaamheden te bezitten. Het geldt hier een bureau der Kamer, een bureau van den griffier. Om de opgegeven redenen acht hij zich verpligt de verklaring af te leggen, dat hij tegen het amendement zal stemmen, tenzij hij, ten gevolge van de nog te maken aanmerkingen, tot andere gedachten mogt gebragt worden. Met genoegen, in zeker opzigt, heeft hij de warmte gezien waarmeê men van regeringswege opgekomen is voor de regten der Kroon; maar hij betreurt dat dit in deze discussien geschied is. Hij meent dat men deze zaak, hoe belangrijk, ten onregte met de groote beginselen van ons staatsregt in verband gebragt, en alzoo een vonk van twistvuur aangeblazen, in plaats van uitgeblusch heeft. Die warmte zou beter gevoegd hebben in eene vroegere discussie, toen het zijn en blijven der souvereiniteit in het Huis van Oranje ontkend werd, en het ministerie een diep stilzwijgen bewaard heeft. Tot het in behandeling zijnde onderwerp terugkeerende, merkt hij aan dat door deswege met de Regering in overleg te treden, eene wenschelijke regeling ligt vallen zou. Hij zal nadere inlichtingen afwachten, en daarnaar zijne stem voor het gedane voorstel regelen. Misschien zal hij van zijn eenmaal opgevat voornemen afzien, en wanneer hij dat doet zal dit zijn om twee redenen; vooreerst, omdat de Kamer nog vele gewigtige onderwerpen te behandelen heeft, en men zich op dit oogenblik dubbel wachten moet voor noodeloos oponthoud en botsingen; en ten andere, omdat hij vertrouwt dat wanneer de Kamer een bewijs van inschikkelijkheid geeft, door de Regering wederkeerig datgene zal worden gedaan, wat tot bevrediging van het verlangen der Kamer zal kunnen strekken.

De heer ***Duymaer van Twist*** zegt nog een enkel woord in het midden te willen brengen omtrent de zaak die thans in beraadslaging is. Art. 54 der Grondwet, volgens hetwelk de uitvoerende magt bij den Koning berust, beschouwt hij als de voorname grond die tegen het voorstel der Commissie is aangevoerd. Hij zal thans met vorige sprekers de vraag niet behandelen of dat artikel in de Grondwet had behooren te staan; het staat er eenmaal in en men zal dus moeten trachten het in zijnen geest en strekking te verstaan en toe te passen. Hij meent zich niet te bedriegen door te beweren dat de uitvoerende magt het derde gedeelte is van de zoogenaamde trias politica. Hij erkent dat de gevoelens omtrent de vraag, wat bij die trias politica tot de uitvoerende magt moet worden gebragt, zeer verschillende zijn; maar hij gelooft toch met gerustheid te kunnen zeggen dat tot hiertoe nog nimmer is beweerd dat de handelingen van wetgevende kamers zelve, of wel van die personen, die alleen handelen op haren last, dat is de griffiers en commies-griffiers, tot de uitvoerende magt behooren. De uitvoerende magt is, juist in het bedoelde stelsel, van de wetgevende magten van de wetgevende kamers geheel afgescheiden; toen de grondwetgever in art. 54 sprak van uitvoerende magt, kon hij niet denken aan die wetgevende Kamers, noch aan personen die alleen op haren last werkzaam zijn. Het voorstel der Commissie kan dus met dat artikel niet in strijd zijn. Maar eene geheel andere vraag is het, of de Kamer de bevoegdheid zoude hebben, om de *bezoldiging* te regelen van hare ambtenaren? Naar de meening des sprekers moet die vraag stellig ontkennend worden beantwoord. Volgens art. 61 der Grondwet regelt de Koning de bezoldiging van alle ambtenaren, *die uit 's Lands kas betaald worden*, dus ook van die, welke Hij niet zelf heeft aangesteld. Met het oog op dat artikel vindt spreker er bezwaar in om het heden ochtend voorgedragen amendement goed te keuren. Indien hij de voorgestelde wijziging wel begrepen heeft, dan strekt zij om aan den griffier eene zekere som toe te staan tot regeling van de bezoldiging der ambtenaren op de griffie. Hij gelooft inderdaad dat de Kamer zeer in strijd met de bepaling van het laatstgenoemde artikel zou handelen indien zij er toe kon besluiten om zoodanigen regel vast te stellen. In het voorstel der Commissie is niets van dien aard opgenomen; daarin wordt alleen van benoeming maar in geenen deele van bezoldiging van ambtenaren gesproken, en uit dien hoofde acht hij het allezins aannemelijk en voldoende.

In antwoord op de aanmerking van den Minister van Justitie, dat de Kamer geen geld kan maken, wenscht hij op te merken, dat de Regering ook in hetzelfde geval verkeert, maar dat haar op dien grond toch de benoeming van ambtenaren niet kan worden betwist. Het argument des Ministers bewijst ook te veel en dus niets, naar zijn oordeel, want levert de waarheid, dat de Kamer geen geld kan maken, bezwaar op tegen de benoeming van de ambtenaren der griffie, dan is dit evenzeer het geval bij de benoeming van den griffier.

Spreker meent derhalve, dat de Grondwet geen bezwaar oplevert tegen het voorstel der Commissie, maar moeijelijk zou zijn overeen te brengen met elke bepaling, waarbij de Kamer de bezoldiging zou willen regelen, hetzij van den griffier hetzij van de ambtenaren der griffie.

Zijne Excellentie ***de Minister van Justitie*** neemt ten derden male het woord, en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Toen de wijzigingen welke op het Reglement van Orde door de daartoe benoemde Commissie zijn voorgesteld, door de Ministers zijn overwogen, is hunne aandacht op het thans in beraadslaging zijnde artikel gevallen. Wij hebben toen herdacht wat in de vorige Kamer gedurende dertig jaren had plaats gehad. Uit de door die Kamer gevolgde handelwijze maakt men nu de gevolgtrekking dat, daar deze zaak alstoen in eenen anderen zin is opgevat, daarin wel verkeerd gehandeld zal zijn, weshalve men nu juist een omgekeerden weg behoort in te slaan dan tot nu toe gevolgd is. Ik laat die argumentatie daar, maar ik verklaar ze niet gaarne tot de mijne te willen maken. Ik ben van oordeel dat, wanneer er vroeger veel verkeerds heeft plaats gehad, wij dat moeten trachten te verbeteren, maar het goede hetwelk er bestond moeten zoeken te behouden wanneer dit geene moeijelijkheden heeft opgeleverd. Ik zeg, de zaak is bij de Regering met kalmte overwogen, en deze heeft bij die gelegenheid nage gaan wat bij de herziening der Grondwet is geschied. Men heeft zich afgevraagd — en dat, meen ik, behooren de leden der Kamer ook te doen — in welken zin de in art. 94 der Grondwet voorkomende bepaling gemaakt is. In de oude Grondwet stond reeds dat de Kamer harer Griffier benoemt. Dat voor-

schrift had eene beteekenis, waaraan nooit getwijfeld is geworden. Die bepaling is alzoo bij het wijzigen der Grondwet behouden, maar omdat er eens zwarigheid had bestaan over de vraag of ook een lid der Kamer die betrekking zou kunnen waarnemen is er bijgevoegd „ buiten haar midden". Het oude artikel der Grondwet is alzoo met eene bijvoeging behouden en in de gewijzigde Grondwet is dienaangaande geen verandering gemaakt. Wanneer wij nu de hand op het hart leggen, en ons afvragen welke de bedoeling van den grondwetgever bij het vaststellen dezer bepaling is geweest, dan moeten wij antwoorden, dat zijne bedoeling is geweest om elke Kamer alleen haren Griffier te doen benoemen. In dien toegepasten zin is het artikel gedurende dertig jaren uitgelegd; in dien zin is het bij de grondwets-herziening voorgedragen, en door de enkele en dubbele Kamer behandeld en aangenomen. Toen de Regering de zaak overwoog, heeft zij zich afgevraagd of de Kamer zich zelve niet in moeijelijkheden zou wikkelen, of juist daardoor geen botsingen zouden ontstaan; en die vraag heeft zij toestemmend beantwoord. Intusschen kwam haar de zaak van zoo groot gewigt niet voor. Indien het gevoelen der Regering door een der sprekers niet uitdrukkelijk was gevraagd, en wanneer niet andere sprekers de bevoegdheid der Kamer hadden betwist, juist omdat zij in de bepaling eene inbreuk op het voorschrift der Grondwet zagen, dan zouden wij, om het gering belang, over de zaak gezwegen en de beslissing daarvan aan de Kamer overgelaten hebben, zonder daarom ons zegel er aan te hechten. Maar nu wij geprovoceerd zijn geworden en het onderwerp aanleiding heeft gegeven tot het onderzoek van hetgeen tot de executive magt behoort, moesten wij ons expliceren, en rond en cordaat ons gevoelen doen kennen, zoo als wij tot heden steeds gedaan hebben. Laat ik nu nog eens nagaan wat men tegen ons heeft aangevoerd, en of men de door ons bijgebragte gronden wederlegd heeft.

Een der sprekers uit Gelderland heeft gezegd overtuigd te zijn dat in de bepaling, voorkomende in art. 94 der Grondwet, dat de Kamer haren Griffier benoemt, ook de bevoegdheid voor haar opgesloten ligt om hare griffie te organiseren. In ons protest tegen die beschouwing heeft hij zelfs eene daad gezien die inbreuk maakt op de vrijheid der beraadslagingen van deze Kamer. Tegen een bijzonder gevoelen valt geen strijd. De herhaling van dit gevoelen is geene wederlegging onzer gronden; en wat nu de vrijheid der beraadslaging betreft, zoo vragen wij die ook voor ons. Er is hier geene rede van dwang: elk verdedigt zijn gevoelen.

Een ander spreker heeft te kennen gegeven dat het goed en rationeel was indien men aan den Griffier de bevoegdheid toekende de ambtenaren ter griffie te benoemen, omdat hij hun orders geeft. Dat is echter een wensch, dat zijn redenen van convenientie, — van gewigt, zoo hier sprake was van het maken der wet, maar hier geldt het de toepassing eener gemaakte wet, in eenen zeer gekenden zin ter neder geschreven: hier gelden die redenen niet. De Grondwet maakt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een deel der wetgevende magt; zij omschrijft hare attributien, en daarin ligt, buiten de benoeming van den Griffier, die van andere ambtenaren niet opgesloten. Zij is de uitvoerende magt niet, en zoo dus bij de Grondwet is bepaald dat haar het regt van verkiezing van haren Griffier zal worden toegekend, dan is die bepaling eene exceptie, welke van den algemeenen regel afwijkt. Dit kan niemand betwisten. De Kamer oordeelt over wetten, welke haar door de Regering ter overweging worden aangeboden, en zij kan er zelve voorstellen. Alle regten welke zij kan uitoefenen zijn duidelijk in de Grondwet omschreven, en daaruit is deze gevolgtrekking te maken, dat zoodanige exceptionnele bepaling, als waarvan hier sprake is, niet geëxtendeerd, en zoodanige exceptionnele magt niet uitgebreid mag worden. Ziedaar eene beschouwing conform aan alle regelen van wets-uitlegging. Is dit nu waar, dan kan de Kamer ook niet verder gaan dan haar is voorgeschreven, want de bepalingen der Grondwet kunnen niet strikt genoeg toegepast worden. Ik moet herinneren, dat ik in mijne vorige rede heb aangetoond hoe ook de Kroon zich houdt binnen de haar voorgeschreven grenzen ten opzigte van deze Kamer, en hoe de Koning alleen den Voorzitter der Vergadering benoemt, maar de bevoegdheid tot aanstelling van eenen onder-voorzitter aan de Kamer zelve overlaat. Op dat door mij bijgebragte voorbeeld is niets aangemerkt, het is onopgemerkt gebleven. — Den spreker uit Leyden moet ik doen opmerken dat ik wel degelijk van zelfstandige staatsligchamen gesproken heb, die, ofschoon zij aan de daarbij aangestelde ambtenaren instructien geven, toch het regt niet bezitten om hen te benoemen. Bij de reeds door mij opgenoemde had ik kunnen voegen de Algemeene Rekenkamer. Dat collegie zal voorzeker wel als het zelfstandigste staatsligchaam beschouwd worden, en toch heeft het geen regt om ambtenaren aan te stellen. Evenzoo is het met deze Kamer, die bepaalde attributien bij de Grondwet heeft ontvangen. Ik heb ook gesproken van de moeijelijkheid welke er in gelegen zou liggen om dezen maatregel ten uitvoer te brengen. Ik heb niet gezegd dat wanneer de Kamer mogt besluiten dit artikel aan te nemen, de Regering haar in de uitvoering daarvan hinderlijk zou zijn, door zich niet bereid te toonen tot de executie de behulpzame hand te bieden. Maar ik heb gewezen op de Eerste Kamer, welke blijkbaar het onderwerp anders verstaat; ik heb de mogelijkheid ook van botsing met de Regering aangehaald en alleen op het principe willen wijzen, daar het ongerijmd zou zijn te veronderstellen dat de Regering in eene zaak van zoo gering belang moeijelijkheden zou willen in den weg leggen. Die moeijelijkheden zullen, vrees, ik van zelf ontstaan wanneer het door de Commissie in dit artikel voorgedragen stelsel wordt aangenomen. Wanneer bij voorbeeld op dit oogenblik de Commies-griffier tot andere functien wordt geroepen, dan zal de bezoldiging van een anderen, door de Kamer verkozenen moeten geregeld worden. Nu vraag ik, bestaat in dat geval de mogelijkheid niet, dat wanneer de Kamer tot belooning van dien ambtenaar een voorstel doet tot suppletie der begrooting, de Eerste Kamer dan zeggen zal dat zij in zoodanig voorstel niet treden kan, aangezien de Tweede Kamer wel over de haar voorgestelde begrootingen oordeelen en daaromtrent amendementen voorstellen, maar in den loop der begrooting geen initiatief nemen kan, waarvan zij de behoefte, in strijd met art. 94 der Grondwet, heeft doen ontstaan. Ziedaar de moeijelijkheden in welke de Kamer zich wikkelen zal, zoo zij zich niet aan de uitdrukkelijke letter der Grondwet vasthoudt en hiertegen heeft de Regering het van haren pligt gerekend deze Vergadering te moeten waarschuwen.

Ik heb ook heden gezegd dat het niet onmogelijk zou zijn om bij de regeling der bezoldiging van den Griffier tevens eene som te bepalen, om de kosten voor de geheele griffie goed te maken. Maar ik heb dit in een anderen zin bedoeld dan men wel heeft gemeend, daar ik geenszins hiermede heb willen te kennen geven dat bij eene wet het aangegeven denkbeeld zal worden geregeld; doch alleen, dat, bij wijze van abonnement, in de wet van de begrooting, bij de voor den Griffier bestemde gelden eene som voor de kosten der griffie van de Kamer vastgesteld zou kunnen worden, en dat op dien voet alle moeijelijkheden misschien zouden kunnen worden vermeden. Het besluit dat ik uit dit alles trek is dit, dat volgens het oordeel der Regering de in dit artikel voorkomende bepaling niet is overeen te brengen met het voorschrift der Grondwet, dat elke Kamer haren griffier zal benoemen, en dat de benoeming der hier bedoelde ambtenaren uitsluitend aan de uitvoerende magt toekomt. En daar die overtuiging bij alle leden der Regering bestaat, zoo acht ik het pligt, uit haren naam, bij de behandeling dezer huishoudelijke zaak, hare denkwijze dienaangaande te openbaren en te kennen te geven dat zij met het gevoelen der Kamer betrekkelijk dit onderwerp niet instemt.

De heer ***van der Linden*** geeft te kennen dat hij met het voorstellen van zijn amendement gemeend had juist de discussien te voorkomen, die nu ontstaan zijn. Hij verlangt echter nog een enkel woord tot toelichting van de door hem voorgestelde wijziging, en tot oplossing der daartegen ingebragte bezwaren in het midden te brengen. Hij meent dat de Kamer, die haren griffier benoemt, ook dezen *instructien* kan voorschrijven, gelijk zij goedvindt. De Regering geeft de bezoldiging aan den griffier, als aan alle ambtenaren. Nu spreekt het echter wel van zelf, meent hij, dat de Regering die bezoldiging regelt naar de pligten die dezen ambtenaar opgedragen en de werkzaamheden welke hem toevertrouwd zijn. Wanneer het beginsel nu wordt aangenomen dat de griffier zelf zijn personeel betaalt, dan moet de aan hem toegelegde som daarnaar evenredig gesteld en de bezoldiging naar die mate verhoogd worden. Dan heeft de Kamer, naar zijn oordeel, het middel in de hand om, bij de vaststelling der begrooting de som tot die hoogte te brengen, als zij meent noodig te zijn. En dan blijft de zaak eigenlijk gezegd geregeld geheel op dezelfde wijze als ze tot op dit oogenblik is geweest. Want de door den Griffier genoten bezoldiging wordt ook tot heden bij het budget bepaald en vastgesteld. Slechts wanneer zijn voorstel wordt aangenomen, zal die som grooter moeten wezen; de regeling harer griffie geheel bij de Kamer zijn; de Regering zal de bevoegdheid alsdan niet hebben om hare ambtenaren daarheen te zenden en daar te doen werken; en het regt om *ambtenaren* aan te stellen en hunne bezoldigingen te regelen even ongeschonden zijn als tot nu toe.

De heer ***Poortman*** zegt dat het zijn voornemen niet was zich in de discussien te mengen, omdat hij het wenschelijk achtte, deze zoo spoedig mogelijk te doen eindigen. Maar vooral de laatste rede van den Minister van Justitie heeft hem genoopt het woord te vragen, omdat hij in de overtuiging deelt dat de Kamer binnen de grenzen harer bevoegdheid zal blijven, indien zij art. 14*a* aanneemt, gelijk dit is voorgesteld. Daarentegen strijdt, naar zijn oordeel, de interpretatie van den Minister aan art. 54 der Grondwet, betrekkelijk de uitvoerende magt, gegeven, met den zin welken de Kamer daaraan behoort toe te kennen. Welke zou

de regtstoestand van de Regering en de Kamer zijn, vraagt hij, indien in de Grondwet de bepalingen ten aanzien van de benoeming van den voorzitter en den griffier niet opgenomen waren? Hij vraagt dit, omdat in de zitting van gisteren door den Minister van Justitie bij zijne beschouwing over art. 14*a*, houdende bepalingen omtrent de benoeming van den Commies-griffier en de overige ambtenaren ter griffie, is beweerd, dat de Kamer evenmin zich het regt moet toekennen, om den Commies-griffier en de overige ambtenaren der griffie te benoemen, als de Regering den Koning bevoegd heeft geacht, om, behalve den Voorzitter, ook den plaatsvervanger van dezen aan te stellen. De Regering, heeft de Minister gezegd, heeft zich niet verzet tegen de aanneming van art. 10 van het Reglement van Orde; de Kamer behoort dit voorbeeld te volgen. Spreker gelooft dit niet, en meent zelfs dat hier van geen voorbeeld sprake kan zijn. Bij het gemis van de artt. 84 en 94 der Grondwet, zou het niemand in de gedachte komen om aan de Kamer het regt te betwisten, zich door de benoeming van eenen Voorzitter, een Griffier en van een bureau te constitueren. Want dat is een eigenaardig en eigendommelijk regt, aan iedere vergadering uit krachte van haar bestaan als zoodanig toekomende. Dat regt zou de Kamer ontleend hebben uit hare hoedanigheid van wettige Vergadering, en het behoefde alzoo niet aan deze Kamer bij de Grondwet gegeven te worden. De bepaling, waarbij aan den Koning het regt om eenen Voorzitter voor deze Kamer te benoemen wordt toegekend is dus niet, zoo als de Minister beweerde, regel, maar exceptie, eene uitzondering op het oorspronkelijk en eigendommelijk regt van de Kamer. Zoo dat voorschrift niet in de Grondwet opgenomen ware, dan zou de Kamer haren Voorzitter aanstellen; maar nu de benoeming van dezen aan den Koning is opgedragen, is aan de Kamer een regt ontnomen dat haar oorspronkelijk toekwam. Daarom heeft zijns inziens zich de Regering te regt van alle aanmerking op art. 10 van het Reglement van Orde onthouden; want, wanneer eenmaal de Koning de keuze van den Voorzitter heeft gedaan, dan zou hij zijne bevoegdheid te buiten gaan, dan zou hij, in strijd met alle regtsleer, zijn exceptionneel regt uitbreiden, indien hij, bij tijdelijke ontstentenis van den benoemde, eenen nieuwen voorzitter verkoos. De Kamer kan derhalve, naar hij meent, nu het de benoeming van den Commies-griffier geldt, het zoogenaamd door de Regering gegeven voorbeeld niet volgen. Immers, gesteld zelfs, hetgeen hij echter niet toegeeft, dat aan de bepaling der Grondwet omtrent de benoeming van den Griffier door de Kamer geen uitgebreider beteekenis kan toegekend worden dan aan die van de verkiezing van den Voorzitter der Kamer door den Koning, wat volgt daaruit? Dat zoowel in het eene als in het andere geval niets omtrent de overige benoemingen is bepaald; niets omtrent de plaatsvervanging van den Voorzitter noch omtrent die van den Griffier. Bij het gemis van dusdanige bepalingen moet men van zelf tot het oorspronkelijk regt terugkeeren, en hierdoor zou de Kamer de bevoegdheid erlangen zoowel om te voorzien in de tijdelijke ontstentenis van haren Voorzitter, als om den Commies-griffier en de overige ambtenaren ter griffie te benoemen. — Maar er is meer, en hiermede wil hij tevens de aanmerkingen beantwoorden, die geput zijn uit het artikel der Grondwet aangaande de uitvoerende magt. Moet de bepaling van art. 94 der Grondwet, vraagt hij, in dien beperkten zin opgevat worden, als door den Minister van Justitie is gedaan? Hij ontkent dit en wel in de eerste plaats uit hoofde van het oorspronkelijke regt dat aan de Kamer toekomt, waarover zoo even gesproken is; maar ten andere ook uit hoofde van den aard der bepaling zelve. De Grondwet heeft het regt der daarbij bedoelde benoeming niet aan de Kamer *gegeven*, zij heeft dat regt slechts *erkend*, gelijk zij op meer andere plaatsen niets meer gedaan heeft dan oorspronkelijke en eigendommelijke regten te erkennen. En zoo die bepaling in een redelijken zin wordt verstaan, dan kan ze niet anders worden opgevat dan dat in de benoeming van den Griffier ook de geheele regeling der griffie begrepen is. Wanneer daartoe mogelijkheid bestond dan zou bijv. de Kamer aan den Griffier alleen genoeg hebben; zij zou niets meer behoeven voor hare regelmatige werking en de vervulling harer behoeften, en de gansche griffie zou vervat zijn in den persoon van een Griffier alleen. Veelvuldige bezigheden aan dien post verbonden maken het thans noodig om in den bijstand, de afwezendheid of verhindering van dien ambtenaar te voorzien, doch die omstandigheden kunnen niets afdoen tot vermindering van de kracht en de regtsgevolgen van de oorspronkelijke gesteldheid der zaak. Het benoemen van den Griffier is en blijft altijd het constitueren der griffie in haar geheel. Omtrent hetgeen over bezoldigingen en bezuinigingen is gesproken zal hij niet in herhalingen treden. Maar hij meent niet onopgemerkt te mogen laten dat de Minister van Justitie aan de Kamer wel de bevoegdheid heeft toegekend om amendementen op de begrooting voor te dragen, maar niet om een voorstel tot verhooging van bezoldiging te doen. Om dat beweren van den Minister te wederleggen zal het genoeg zijn het eerste gedeelte van hetzelve, de erkenning van het regt van amendement, ook ten aanzien der begrooting, te herhalen. Wat het amendement zelf betreft dat thans in beraadslaging is, hij zal zijne stem daaraan niet kunnen geven, omdat hij het, vooral na de wending, welke de beraadslaging genomen heeft, allezins wenschelijk acht dat de Kamer haar regt handhave. Hij gelooft dat men vooral nu en in dezen tijd aan de uitlegging en toepassing van de Grondwet in eenen vrijzinnigen geest behoort vast te houden, en niet moet blijven staan bij de doode letter. Hij wil dus ook dien milden geest ten aanzien van het punt in geschil op art. 94 der Grondwet toepassen.

De heer **van Hasselt** geeft te kennen dat hij vóór het dezen morgen voorgestelde amendement zal stemmen, omdat de redenen door vorige sprekers daartegen ingebragt hem niet hebben geleid om eene andere meening voor te staan dan die waarin hij gisteren verkeerde. Hij zal zeer kort zijn, daar hij slechts een enkel argument wil in het midden brengen, een argument van personele convenientie, waarmede hij echter den spreker van Gelderland, die gisteren op art. 14*a* eene wijziging voorgesteld, maar die weder ingetrokken heeft, wil beantwoorden. Die spreker, zegt hij, heeft te kennen gegeven dat amendement alleen ten voordeele van de tegenwoordige ambtenaren ter griffie te hebben voorgedragen. Maar nu moet hij vragen, of de Kamer die personen niet ten hoogste benadeelen zal, indien dat artikel wordt aangenomen zoo als de Commissie dit heeft voorgesteld? en of hun lot hierdoor niet op zeer losse schroeven zal staan? De Kamer toch kan elk oogenblik ontbonden worden, en ook elk oogenblik zich zelve ontbinden, wanneer zij eene verandering in de Grondwet, hoe gering dan ook, wenscht daargesteld te zien. Indien het nu gebeurde dat op morgen of binnen weinige weken deze Kamer uiteenging, dan zou, volgens het voorgestelde artikel 14*a*, ook aan hare opvolgster het regt van benoeming van den Commies-griffier en de andere ambtenaren ter griffie toekomen, en de door deze Kamer aangestelde personen zouden stil naar huis kunnen gaan en hun toekomstig lot moeten afwachten, daar het onzeker zou zijn of zij, die door ons bruikbaar waren geoordeeld, ook door eene andere Kamer als zoodanig zouden worden beschouwd en aangenomen. Het is waar, het belang van de ambtenaren ter griffie, zegt de spreker, moet wel in ons hart wegen, maar het behoort bij de beraadslaging der Kamer geen invloed te hebben. Doch daar nu het belang dier ambtenaren met zijne overtuiging, dat niet aan de Kamer, maar aan de Regering het regt toekomt om den Commies-griffier en ambtenaren van de griffie te benoemen, ten eenen male strookt, zal hij het door den spreker uit Gelderland voorgestelde, doch door dezen later ingetrokken amendement ondersteunen, en des noods tot het zijne maken.

De heer **de Monchy** merkt op dat in de zitting van gisteren en in die van heden amendementen zijn voorgesteld die een onderwerp van beraadslaging hebben uitgemaakt. Ondertusschen meent hij dat over de door de Commissie op art. 14*a* voorgedragen wijziging geen discussie heeft plaats gehad. Indien hij zich niet vergist dan moet dat amendement thans in behandeling komen. Om die reden wenschte hij aan de Commissie te vragen of het inderdaad hare bedoeling is om in dien zin het artikel aan te vullen als zij heeft voorgesteld. Hij gelooft dat eene dergelijke toevoeging als eene transitoire bepaling moet worden beschouwd, die in het Reglement van Orde niet te huis behoort, maar aan het einde van dat Reglement bij wijze van een additionneel artikel zou kunnen gevoegd worden. Hij meent op zulk eene bijvoeging te meer te moeten aandringen omdat het Reglement van Orde eene instructie omtrent de leiding der werkzaamheden alleen moet bevatten.

Na voorlezing van het door de Commissie voorgestelde amendement, vraagt de heer **Thorbecke** het woord, om namens de Commissie te kennen te geven dat het haar onverschillig is waar het door haar voorgestelde amendement zal worden geplaatst, daar zij er geen bezwaar in ziet om het in artikel 14*a* op te nemen, noch aan het einde van het Reglement van Orde, als additionneel artikel daarop, te voegen.

De heer **Bachiene**: Onder de amendementen gisteren op art. 14*a* voorgesteld is er ook een van mij afkomstig, dat ik, na de langgerekte beraadslaging over dit artikel, thans wensch in te trekken, onder korte opgave van de reden daarvan.

Hetzelve strekte *alleen voor het geval* dat de Kamer beslist, dat niet de uitvoerende magt maar zij zelve den Commies-griffier, zoo mede (of wel de Griffier) de overige ambtenaren ter griffie zal benoemen, alsdan tevens *de voorwaarden van benoeming* te regelen, als een eenvoudig gevolg van het regt van benoeming zelve. Hetzelve strekte tevens om de voorwaarden van benoeming tot het ambt van Griffier vast te stellen, en zulks met het inzigt om dat ambt en de overige op eenen vasten en ordelijken voet

te brengen en het lot der titularissen op den duur te verzekeren, even als dat der ambtenaren van de uitvoerende magt verzekerd is, of volgens art. 61 der Grondwet behoort geregeld te worden.

Na al het gesprokene, waarbij ten opzigte van die ambten een dergelijk voornemen door andere leden is aan den dag gelegd, en uit overweging dat zich alzoo wel eene nadere meer geschikte gelegenheid zal voordoen om dat onderwerp meer opzettelijk ter sprake te brengen, zie ik geen bezwaar hetzelve thans buiten behandeling te houden en trek ik het voorgestelde amendement in.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en gaat de Vergadering in de eerste plaats over tot eene hoofdelijke stemming over het door den heer *van Dam van Isselt* in de vorige zitting voorgestelde *amendement*, strekkende om de 2de zinsnede van artikel 14*a* weg te laten. Met 29 tegen 32 stemmen wordt dat amendement daarbij afgestemd.

Vóór hebben gestemd de heeren: Mutsaers, Slicher van Domburg, de Monchy, van Hall, van Rijckevorsel, Albarda, Lotsy, Godefroi, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Smit, van Nispen van Sevenaer, Luijben, Schooneveld, Dirks, van Hasselt, de Man, Boxman, Borret, van Doorn, Bots, Donker Curtius, Costerus, Boreel van Hogelanden, Engelen, van Naamen, de Lom de Berg, van Walchren en van Heiden Reinestein.

Tegen hebben gestemd de heeren: Dullert, Backer, Heemskerk, Groen van Prinsterer, van Voorst, Jespers, van der Heijde, Reinders, Verweij Mejan, van Eck, Schiffer, Wintgens, Dommer van Poldersveldt, Nedermeijer van Rosenthal, Westerhoff, Duijmaer van Twist, Ter Bruggen Hugenholtz, Wijnaendts, Storm van 's Gravesande, van der Linden, Anemaet, Meeussen, Fokker, L. D. Storm, Thorbecke, Poortman, van Dam van Isselt, Zijlker, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, Bachiene en de Voorzitter.

Daarna wordt het *amendement van den heer van der Linden* in hoofdelijke omvrage gebragt en hierbij met 33 tegen 28 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Bachiene, Dullert, de Monchy, van Hall, van Rijckevorsel, Groen van Prinsterer, Lotsy, Godefroi, Jespers, Smit, Reinders, Verweij Mejan, Schooneveld, Dirks, van Hasselt, Schiffer, Dommer van Poldersveldt, van der Linden, Boxman, Anemaet, Meeussen, van Doorn, Storm, Zijlker, Costerus, Boreel van Hogelanden, van Walchren en van Heiden Reinestein.

Vervolgens wordt het *amendement van den heer Storm* in hoofdelijke omvrage gebragt en met 56 tegen 5 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Reinders, van der Linden, Anemaet, Storm en Bachiene.

Het *amendement van den heer Wijnaendts*, dat alsnu in hoofdelijke omvrage wordt gebragt, wordt insgelijks afgestemd en wel met 51 tegen 10 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Naamen, van Walchren, Bachiene, Jespers, Reinders, Wijnaendts, de Man, van der Linden, Anemaet en Storm.

Het *amendement van den heer van Eck*, in hoofdelijke omvrage gebragt zijnde, wordt mede afgestemd, en wel met 60 tegen één stem, die van den voorsteller zelven.

De ***Voorzitter*** wil alsnu in omvrage brengen het amendement, dat door de Commissie zelve is voorgedragen.

De heer ***de Monchy*** meent, dat de Commissie verklaard heeft, dat zij er niet tegen had, dat de in haar amendement vervatte bepaling aan het slot van het Reglement van Orde geplaatst zou worden. Intusschen zou, indien thans het amendement van de Commissie wierd aangenomen, hiermede beslist worden dat de daarin vervatte bepaling achter het thans behandelde artikel volgen zou.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, verklaart dat het deze onverschillig is, waar de in het amendement vervatte bepaling geplaatst worde. Het geldt hier, zegt hij, eene vraag van redactie, die aan het einde der geheele discussie over het Reglement beslist zal kunnen worden.

De ***Voorzitter*** zegt, dat hij, daar het amendement der Commissie door deze niet ingetrokken is, dit reeds dadelijk in omvrage zal brengen.

De heer ***van Voorst*** wenscht dat in de eerste plaats over het artikel zelf gestemd worde, omdat, wanneer dit niet mogt worden aangenomen, het amendement van zelf vervallen zou.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat overeenkomstig het Reglement van Orde eerst gestemd zal moeten worden over het amendement.

Het *amendement der Commissie*, alsnu in hoofdelijke omvrage gebragt zijnde, wordt met 31 tegen 30 stemmen afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Costerus, Engelen, van Naamen van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, de Lom de Berg, van Walchren, van Heiden Reinestein, Mutsaers, Slicher van Domburg, de Monchy, van Hall, Albarda, Lotsy, van Voorst, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Smit, van Nispen van Sevenaer, Luijben, van Eck, Dirks, van Hasselt, Wijnaendts, de Man, Boxman, Borret, van Doorn, Bots, Donker Curtius en de Voorzitter.

Daarna wordt het door de Commissie voorgedragen art. 14*a* met 34 tegen 27 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Man, Boxman, Borret, van Doorn, Bots, Donker Curtius, Costerus, Boreel van Hogelanden, Engelen, van Naamen, de Lom de Berg, van Heiden Reinestein, Mutsaers, Slicher van Domburg, de Monchy, van Rijckevorsel, Albarda, Lotsy, van Voorst, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Smit, van Nispen van Sevenaer, Luijben, Schooneveld, Dirks en van Hasselt.

De *wijzigingen van het IIde hoofdstuk* (*Van den Voorzitter en den Griffier*) worden alsnu in derzelver geheel met 36 tegen 25 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Engelen, van Naamen, de Lom de Berg, van Heiden Reinestein, Mutsaers, Slicher van Domburg, de Monchy, van Rijckevorsel, Albarda, Lotsy, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Smit, van Nispen van Sevenaer, Luijben, Schooneveld, Dirks, van Hasselt, de Man, Boxman, Borret, van Doorn, Bots, Donker Curtius en Costerus.

De zitting wordt alsnu voor eenige oogenblikken geschorst.

Nadat de zitting heropend is, worden de beraadslagingen over het Reglement van Orde hervat en de beraadslagingen geopend *over de gezamenlijke wijzigingen van het IIIde hoofdstuk* (*Van het houden der vergaderingen*).

Niemand hierover het woord verlangende te voeren, gaat men over tot de beraadslagingen over de afzonderlijke artikelen van het IIIde hoofdstuk.

Het voorstel om *de artikelen* 29 *en* 30 *te doen wegvallen* wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het voorstel om *de artikelen* 31 *en* 32 *onveranderd te behouden* wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslaging over het voorstel om het *artikel* 33 *onveranderd te behouden* wordt geopend.

De heer ***van Hasselt*** wenscht een amendement op art. 33 voor te stellen. Dit artikel luidt thans aldus: » Indien een spreker zich beleedigende uitdrukkingen jegens de Kamer of jegens zijne medeleden veroorlooft, wordt hij door den Voorzitter vermaand en tot de orde geroepen." Hoe onwaarschijnlijk het zijn moge, zegt de spreker, het zou echter ook mogelijk wezen, dat een lid zich beleedigende uitdrukkingen veroorloofde tegen personen, die geen leden der Kamer zijn, en dat zoodanige uitdrukkingen intusschen voor de leden even onaangenaam waren als of men ze tegen hen zelven gerigt had. De spreker wenschte daarom alle beleedigende uitdrukkingen, jegens wie ook gebezigd, verboden te zien en het artikel aldus te lezen: » Indien een spreker zich beleedigende uitdrukkingen veroorlooft of de orde verstoort, wordt hij door den Voorzitter vermaand en tot de orde geroepen."

De heer ***Godefroi*** stelt insgelijks een amendement op art. 33 voor. Dat amendement strekt om bij het artikel eene 2de zinsnede te voegen, aldus luidende: » Indien het besluit des Voorzitters tegenstand ontmoet, beslist de Kamer of hetzelve al dan niet zal blijven gehandhaafd." Hetgeen de spreker voordraagt, wordt, meent hij, in alle reglementen van orde voor wetgevende kamers in von-

stitutionnele landen gevonden; het strekt, gelijk duidelijk is, om de magt van den Voorzitter, wat betreft het tot de orde roepen, eenigermate te beperken. De Voorzitter kan, wanneer hij van de hem hier gegeven magt gebruik maakt, hierin geleid worden door vooringenomenheid, willekeur of drift. Wel zou men kunnen beweren, dat noch van den man, die thans het voorzitterschap bekleedt, noch van volgende voorzitters dergelijk misbruik van magt te wachten is. Maar het is evenmin te verwachten, dat een lid der wetgevende vergadering in Nederland zich aan beleedigende uitdrukkingen schuldig zal maken, en zoo zou men dan moeten verlangen dat het geheele artikel weg viel. Men vergete hier evenwel niet de spreuk: »les hommes passent, les institutions restent." — Het geldt hier, meent de spreker, geene onverschillige zaak. Immers de terugroeping tot de orde bevat in zich het besluit, dat het lid, wien die terugroeping treft, zich aan beleedigende uitdrukkingen heeft schuldig gemaakt, en dat besluit zal overeenkomstig art. 19 van het Reglement in de notulen worden opgeteekend. In die notulen zal alzoo voor het tot de orde teruggeroepen lid een blijvend gedenkteeken aanwezig zijn van zijn vergrijp. En indien dan dergelijk besluit het gevolg kan zijn van willekeur of overijling — in welk geval het betrokken lid zich bezwaard zou moeten gevoelen met de onherroepelijke blaam, die op hem geworpen wordt — dan behoort er een middel te zijn om elk lid te waarborgen tegen het misbruik van magt, dat in dezen bij den Voorzitter zou kunnen plaats hebben. Dit middel kan alleen gevonden worden in eene beslissing der Kamer omtrent het al of niet regtmatige van het besluit des Voorzitters, indien hiertegen door het getroffen lid of andere leden gereclameerd wordt.

De heer ***van Eck*** zegt, dat ook hij een amendement op art. 33 wenscht voor te dragen. Hij zou dat artikel aldus willen lezen: » Indien een spreker zich beleedigende uitdrukkingen veroorlooft, wordt hij door den Voorzitter vermaand en tot de orde geroepen. Wanneer de Voorzitter daartoe niet overgaat en een zoodanig besluit door vijf leden wordt gevorderd, beslist de Vergadering. De uitspraak des Voorzitters, waarbij iemand tot de orde wordt geroepen, wordt, wanneer de tot de orde geroepene vermeent daardoor te zijn bezwaard en vier leden der Vergadering zijn gevoelen deelen, aan het oordeel der Vergadering onderworpen." Het doel van het amendement is, zegt de spreker, tweeledig: 1°. uitbreiding der magt om beleedigende uitdrukkingen te beteugelen; 2°. opneming van het beginsel, dat de magt om tot de orde te roepen niet onbepaald bij den Voorzitter moet berusten. Wat het eerste punt betreft, dit zal, vertrouwt hij, geen tegenstand ontmoeten. Reeds verbiedt art. 33 het bezigen van beleedigende uitdrukkingen jegens de Kamer of jegens de leden, maar men zal ongetwijfeld zoodanige uitdrukking ook dan ongepast en laakbaar oordeelen, wanneer zij hen treft die niet tot de Kamer behooren. Met opzigt tot het tweede punt, moet de spreker verklaren het eens te zijn met het lid uit de hoofdstad, die het laatst het woord voerde. Wel houdt hij die terugroeping tot de orde voor geen blaam, maar het is toch een in het openbaar uitgesproken afkeurend oordeel, dat tot weinig eer moet strekken. Met den wensch dat zoodanig besluit, waarbij een lid tot de orde geroepen wordt, ook door vijf leden geprovoceerd kunne worden, bedoelt de spreker juist geene uitbreiding van het stelsel om tot de orde te roepen. Integendeel verlangt hij dat stelsel zoo spaarzaam mogelijk in toepassing gebragt te zien. De spreker stelt zich het geval voor dat iemand uitdrukkingen bezigt die twijfelachtig zijn en dat de Voorzitter bij het twijfelachtige der zaak geen gebruik maakt van zijn regt om tot de orde te roepen. Voor zoodanig geval moet er een middel zijn om te voorkomen, dat hij die zich beleedigd acht, genoodzaakt worde om van zijne zijde eene schampere uitdrukking te bezigen. Dat middel kan, meent de spreker, alleen bestaan in de bevoegdheid, welke volgens zijn amendement aan een bepaald getal leden zou worden toegekend.

De heer ***L. D. Storm*** draagt als amendement op art. 33 voor om dit artikel geheel te doen wegvallen. Het komt hem voor overbodig te zijn, want er bestaat, voor zoover hij weet, geen voorbeeld, dat eenig lid zich zoodanig tegen de vergadering of een zijner medeleden vergrepen heeft. Het artikel is zijnen oorsprong verschuldigd aan een bijzonder geval, het geval namelijk, dat een lid der Vergadering zich met veel vrijmoedigheid tegen de Regering uitliet; eene vrijmoedigheid die zoo aanstootelijk voorkwam, dat men de tegenwoordige bepaling van art. 33 noodig achtte. Zonderling is het, zegt de spreker, dat juist het hier door hem bedoelde lid thans deel uitmaakt van den Ministerraad. In de aanteekeningen op het bestaande Reglement leest men omtrent dit artikel het volgende: » Een lid der Vergadering heeft bij de beraadslaging voorgesteld dit artikel achter art. 32 te plaatsen. Het aannemen dier bepaling werd aangedrongen door de opmerking, dat zij wel is waar vroeger met eene groote meerderheid was verworpen, omdat men meende niet te mogen veronderstellen, dat zulk eene bepaling voor eene Nederlandsche staatsvergadering noodig zoude kunnen zijn, maar dat echter hetgeen sedert dien tijd was voorgevallen, de noodzakelijkheid had doen geboren worden, om op de vroeger afgekeurde bepaling terug te komen." Wat mij betreft, zegt de spreker, ik geloof dat deze bepaling niet in het Reglement te huis behoort en acht het voor de waardigheid der Kamer wenschelijk, dat het artikel wegvalle. Indien een lid zich door uitdrukkingen, die een zijner medeleden bezigt, bezwaard gevoelt, dan zal hij het woord kunnen vragen wegens een personeel feit, zoodat al de omhaal eener afzonderlijke bepaling onnoodig is.

De heer ***Schooneveld*** wenscht zijn gevoelen te uiten over een der voorgedragen amendementen, over dat namelijk van het lid uit de hoofdstad, die het eerst sprak. De bepaling, door dit lid voorgedragen, is, meent de spreker, veel te algemeen. Het is de pligt der Kamer om verkeerde daden van ambtenaren te kenschetsen, en wanneer men dit doet, dan veroorlooft men zich beleedigende uitdrukkingen. Indien dit nu verboden wordt, dan zal inderdaad het regt der volksvertegenwoordigers om vrij te spreken, beperkt worden. De voorgestelde bepaling is alzoo strijdig met het belang der natie, dat geene beperking van de vrijheid van spreken in deze Vergadering gedoogt. Het thans geldende artikel acht de spreker heilzaam, maar om aan deszelfs strekking zoodanige uitbreiding te geven als verlangd wordt, dit zou, naar des sprekers inzien, te ver leiden en hij zal alzoo tegen het eerst voorgedragen amendement stemmen.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, doet haar gevoelen kennen omtrent de onderscheidene op art. 33 voorgedragen amendementen. Hij zegt te zullen beginnen met het laatst voorgestelde, als het meest radicale. Tegen dat amendement, hetwelk strekt om het artikel geheel te doen wegvallen, pleit, dat zonder het bestaan van zoodanig artikel de Voorzitter ligt zou kunnen gelooven *niet* tot de orde te *mogen* roepen. De onderstelling, dat in deze vergadering nooit iemand eene beleedigende uitdrukking bezigen zal, mogen wij ieder voor ons, het Reglement mag ze niet aannemen.

Met het amendement van den eersten spreker uit de hoofdstad (den heer van Hasselt) kan de Commissie zich vereenigen, ondanks hetgeen daartegen is aangevoerd door het lid uit de residentie (den heer Schooneveld). Zoodanige uitdrukkingen, die dienen om te kenmerken hetgeen de leden der Kamer hier aan het licht moeten brengen, strekken niet om te beleedigen; zoodanige uitdrukkingen zijn niet beleedigend en zullen den Voorzitter geene aanleiding geven om tot de orde te roepen. Eigenlijke beleedigingen mogen ook hier aan niemand, wie hij zij, worden aangedaan.

Een derde amendement werd door een ander lid uit de hoofdstad (den heer Godefroi) voorgedragen. Tegen dit amendement bestaat bij de Commissie drieërlei bedenking: 1o. Het schijnt oneigenaardig de vermaning van den Voorzitter, hier bedoeld, *besluit* te noemen. 2o. In het amendement wordt gezegd: » indien het besluit des Voorzitters tegenstand ontmoet." Maar dat besluit zal meest altijd tegenstand ontmoeten, namelijk bij hem dien het treft; hij tegen wien de vermaning gerigt was, zal zich wel meestal op de Vergadering beroepen. De Voorzitter, hieraan telkens blootgesteld, zal er slechts zeer zelden toe overgaan tot de orde te roepen. 3o. De Commissie ziet in het amendement eene onvolledigheid, die aangevuld is in dat van het lid uit Zeeland (den heer van Eck). Zoo men het regt heeft om zich tegen eene handeling van den Voorzitter op de Vergadering te beroepen, dan moet men ook de gelegenheid hebben om den Voorzitter, wanneer hij zijn pligt verzuimt, dit te doen gevoelen, en op zoodanig punt de uitvoering van het Reglement van Orde kunnen vorderen.

Evenwel pleit tegen de beide laatste amendementen de bedenking, dat hetgeen inzonderheid bedoeld wordt, geene uitdrukkelijke bepaling behoeft. Men kan zich tegen eene uitspraak of beslissing des Voorzitters *altijd* op de Vergadering beroepen en het schijnt daarom onnoodig het artikel in den verlangden zin aan te vullen. De bevoegdheid tot dat beroep ligt in den aard der zaak en deze opmerking geldt evenzeer ten aanzien van het amendement van den heer Godefroi als ten aanzien van dat, hetwelk de heer van Eck voordroeg. Wat het laatste betreft, komt nog in aanmerking, dat het, indien de Voorzitter mogt verzuimen van zijn regt gebruik te maken, van zelf aan elk lid vrij zal staan, hem zijn pligt te herinneren en te vragen dat door hem de orde worde gehandhaafd. Elk lid heeft in het algemeen de bevoegdheid, om de naleving van het Reglement van Orde te vorderen.

De Commissie neemt alzoo het amendement van den eersten spreker uit de hoofdstad (den heer van Hasselt) erkentelijk over; met de overige kan zij zich niet vereenigen.

De heer **van Hasselt** zegt, dat hij na hetgeen de vorige spreker gezegd heeft, het stilzwijgen zou bewaren, indien hij niet nog met een enkel woord wilde wijzen op art. 92 der Grondwet. Volgens dit artikel zijn de leden der Kamers niet geregtelijk vervolgbaar wegens de adviezen, door hen in de Vergadering uitgebragt, en alzoo zou, zonder eene bepaling als die, welke de spreker nu in het reglement opgenomen wenscht te zien, niets beletten dat iemand in deze vergadering zich beleedigende uitdrukkingen veroorloofde tegen personen, waarvoor andere leden diepe achting hebben. Het was geenszins de bedoeling des sprekers het regt te beperken dat de leden hebben om hier de waarheid te spreken, om hier verkeerde handelingen kenbaar te maken en schuldigen aan de kaak te stellen. Maar men kan de waarheid spreken, men kan ondeugden en verkeerdheden aan het licht brengen zonder dat het noodig is te beledigen. De Voorzitter zal alleen dan tot de orde moeten roepen, wanneer hij die het woord voert de grenzen van welvoegelijkheid te buiten gaat.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** ondersteunt het amendement van den heer van Hasselt. Hij zal dit gaarne aannemen, omdat de zin van het artikel daardoor minder beperkt zal worden. Zoo als art. 33 nu luidt, zou niets beletten, dat tegen de Ministers, die in de Vergadering tegenwoordig zijn, beleedigende uitdrukkingen gebezigd wierden. Dat ook een lid, die de orde stoort, tot de orde teruggeroepen moet worden, is eene bepaling die tot heden gemist werd en die zeker mede noodig is.

De heer **Godefroi** beantwoordt het lid der Commissie, dat zijn amendement bestreden heeft. Wat betreft het woord *besluit* geeft de spreker toe dat daarvoor misschien beter *handeling* of *daad* gelezen zou worden, maar hij meende dat woord te kunnen gebruiken met het oog op het bestaande reglement en op het door de Commissie zelve voorgestelde 19de artikel. Hij is echter bereid om zijn amendement thans te wijzigen, en het woord *besluit* te vervangen door *daad*, zoodat dan verder *hetzelve* in *dezelve* veranderd zal moeten worden. De bedenking, dat, dewijl altijd van het besluit des Voorzitters gereclameerd zou worden, niet dan zeer zelden van de zijde des Voorzitters tot de orde zou worden teruggeroepen, — deze bedenking acht de spreker onjuist, omdat zij van de veronderstelling uitgaat, dat de Voorzitter al ligt zijnen pligt verzuimen zou; eene veronderstelling die men niet mag aannemen. De spreker wil overigens niet ontveinzen dat hij juist aan hem, wien het besluit des Voorzitters, hetwelk onregtmatig zou kunnen zijn, treft, het regt wilde gegeven hebben om daartegen op te komen. Hij voor zich kan in art. 33 niet anders zien dan eene onbeperkte bevoegdheid, die aan den Voorzitter gegeven wordt. Ook met de bedenking, dat zijn amendement onvolledig zou zijn en in den geest van het door het lid uit Zeeland voorgedragen amendement aangevuld zou moeten worden, kan de spreker zich niet vereenigen. Hij voor zich zou in zoodanige aanvulling bezwaar hebben, omdat daarin het beginsel gelegen is, dat aan de *Kamer* het regt gegeven zou worden om tot de orde te roepen, dat de Kamer zich op den zetel van den Voorzitter zou kunnen plaatsen. De toekenning van dat regt aan de *Kamer* zou strijdig zijn met het beginsel van art. 115 van het Reglement, volgens hetwelk alles wat de politie der Vergadering betreft, bij den *Voorzitter* berust; die toekenning zou in menig geval aanleiding kunnen geven tot misbruik. Iets anders is het waarborgen te stellen tegen overijling, dan aan de Kamer het regt te geven tot datgene wat aan den Voorzitter moet toekomen. Uit het gezegde blijkt dat de spreker niet kan instemmen met het gevoelen der Commissie, dat hetgeen hij voorstelde van zelf zou spreken.

De heer **Thorbecke**, lid der Commissie, zegt, dat deze art. 33 van het tegenwoordig reglement anders uitlegt dan de voorgaande spreker. De Commissie meent, dat geene beslissing ten aanzien van de orde in de Vergadering door den Voorzitter kan worden genomen, of zij is aan het hooger oordeel der Vergadering zelve onderworpen. Derhalve zal hij, die meenen mogt door den Voorzitter ten onregte tot de orde geroepen te zijn, van zelf het regt hebben, om, ten einde zich van de beslissing des Voorzitters op de Vergadering te beroepen, wegens een persoonlijk feit het woord te vragen, dat hem niet geweigerd zal kunnen worden.

De heer **van Eck** zegt, dat het hem niet onaangenaam was te vernemen, dat de Commissie de strekking van zijn amendement geenszins afkeurde. De Commissie kon zich intusschen met het amendement niet vereenigen, omdat reeds nu in art. 33 ligt opgesloten, dat een lid der vergadering, door den Voorzitter tot de orde geroepen zijnde, daarvan in appel kan komen door het woord te vragen wegens een persoonlijk feit. De spreker merkt hiertegen op, dat alles wat het roepen tot de orde betreft in art. 33 behandeld wordt, en dat daar thans geene melding wordt gemaakt van een hooger beroep op de vergadering. Hij moet er daarom bezwaar in vinden, om zijn amendement in te trekken. Wat betreft hetgeen een der sprekers uit de hoofdstad (de heer Godefroi) heeft aangemerkt omtrent het groote bezwaar dat in het door den spreker voorgedragen amendement gelegen zou zijn, omdat daarbij het regt om de orde te handhaven aan de Kamer zelve gegeven wordt, — het bestaan van dit bezwaar moet de spreker ontkennen. Hij heeft in zijn amendement het roepen tot de orde aan den Voorzitter overgelaten en dit regt alleen in dat geval aan de Vergadering toegestaan, wanneer vijf leden der Kamer van oordeel zijn dat de Voorzitter zijn pligt verzuimd heeft. Men kan dus niet zeggen, dat de bedoelde bevoegdheid in het voorgedragen amendement van den Voorzitter op de Vergadering is overgebragt.

De heer **Wijnaendts** verklaart zich tegen de amendementen van de twee sprekers uit de hoofdstad. In den regel, meent de spreker, zullen beleedigende uitdrukkingen alleen in het vuur der improvisatie gebezigd worden; men kan niet veronderstellen, dat iemand hier voorbedachtelijk beleedigende uitdrukkingen zal bezigen. De spreker meent dat in het algemeen zulke beleedigende uitdrukkingen zeer wel beschouwd kunnen worden als afwijkingen van het in beraadslaging zijnde onderwerp, hetgeen zij toch werkelijk zijn. Dit zoo zijnde zou door het art. 34 voldoende voorzien zijn in datgene wat de uitbreiding, die de heer van Hasselt aan den zin van art. 33 gegeven wenscht te hebben, beoogt. Dat art. 34 toch schrijft voor dat hij die geheel afwijkt van het onderwerp, dat in beraadslaging is, tot de orde teruggeroepen wordt. De spreker zal zich alzoo verklaren tegen het amendement van dit lid, even als tegen dat van het andere lid uit de hoofdstad. Wat dit laatste aangaat, zal hij alleen opmerken, dat bij het toelaten van een beroep op de Vergadering, gelijk verlangd werd, de fletrissure, die een lid getroffen had, op den Voorzitter terug zou kunnen vallen, hetgeen zeker voor de waardigheid van dezen nadeelig zou zijn.

De heer **Nedermeijer van Rosenthal**, voorzitter der Commissie, maakt den laatsten spreker opmerkzaam op het groote verschil tusschen de bepalingen van art. 33 en art. 34, wat hare strekking betreft. In het eene geval geldt het de voorkoming van onregelmatigheid in de werkzaamheden der Kamer, in het andere de voorkoming van inbreuken op de waardigheid der Vergadering. Het terugroepen tot de orde heeft dus in beide bepalingen niet denzelfden zin en art. 34 kan eene uitbreiding van art. 33 niet overbodig maken.

De heer **Lotsy** zegt wel niet te vermoeden, dat de amendementen van de heeren Godefroi en van Eck veel bijval zullen vinden, maar toch hij wenscht nog een kort woord ter bestrijding derzelve in het midden te brengen. Het heeft hem genoegen gedaan, dat de Commissie zich alleen met het amendement van den heer van Hasselt vereenigde. De leden die langer dan de spreker de parlementaire loopbaan bewandelden, zullen hem, meent hij, toestemmen — en hetgeen in den laatsten tijd buiten 's lands in wetgevende vergaderingen is voorgevallen, heeft het geleerd — dat de discussien over het terugroepen tot de orde menigvuldige malen tot veel grooter schandaal aanleiding gaven, dan het incident zelf, waarover de discussien liepen, opleverde. De spreker meent dat men hier ook in het oog moet houden, dat de blaam, die de terugroeping op een lid werpen zal, altijd meerder of minder zal zijn, naar mate de aanleiding van meer of minder ernstigen aard was. Hij voor zich acht de verwerping der beide amendementen wenschelijk, opdat, indien dergelijke discussien op die wijze al niet geheel afgesneden worden, dan toch daartoe in het reglement geene directe aanleiding gegeven worde.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging over het voorstel om *art.* 33 onveranderd te laten gesloten.

In de eerste plaats wordt alsnu in omvrage gebragt het *amendement van den heer L. D. Storm*, dat daarbij met 52 tegen 9 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Walchren, Bachiene, Albarda, Luijben, van der Linden, Anemaet, L. D. Storm, van Dam van Isselt en Engelen.

Daarna wordt in omvrage gebragt het *amendement van den heer van Eck*, dat met 59 tegen 2 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren van Rijckevorsel en van Eck.

Het *amendement van den heer Godefroi*, in omvrage gebragt zijnde, wordt mede afgestemd, en wel met 52 tegen 9 stemmen.

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 20STEN APRIL.

Voor hebben gestemd de heeren: Boxman, Bots, van Hall, van Rijckevorsel, Godefroi, van der Heijde, van Nispen van Sevenaer, Schooneveld en van Eck.

Het *amendement van den heer van Hasselt* wordt vervolgens in hoofdelijke omvrage gebragt en met 51 tegen 10 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: L. D. Storm, Bachiene, Heemskerk, Albarda, van der Heijde, Luijben, Schooneveld, Wintgens, Westerhoff en Wijnaendts.

Het *geamendeerde artikel* 33 wordt zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het voorstel om *art.* 34 *onveranderd te behouden*, de *nieuw voorgestelde artikelen* 35 *en* 36, en het voorstel om *de artikelen* 37 *en* 38 *te doen wegvallen*, worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het *nieuw voorgestelde artikel* 39, hetwelk aldus luidt:

» Zoodra de beraadslagingen gesloten zijn verklaard, gaat de Vergadering tot de stemming over. Vóór de hoofdelijke omvrage wordt door het lot beslist, bij welk nommer van de presentielijst de omvraag een aanvang neemt; geschiedende deze daarop naar volgorde. De Voorzitter brengt zijne stem het laatst uit."

De heer ***Albarda*** zegt tegen de 1ste zinsnede van dit artikel eenig bezwaar te hebben. Wanneer hij deze zinsnede beschouwt in verband met artikel 27*b*, hetwelk reeds aangenomen is, dan kan het woord *beraadslagingen* hier niet anders beteekenen dan de tweeledige beraadslaging waarvan in evengenoemd artikel gesproken wordt. De spreker meent dat er omstandigheden kunnen zijn, waarin het wenschelijk is dat de hier bedoelde stemming plaats hebbe voor dat de beide beraadslagingen zijn afgeloopen, en dat zulk eene vroegere stemming dikwijls zou kunnen dienen om noodelooze langdradigheid der beraadslagingen af te snijden. Zijns inziens zou, indien na den afloop van het onderzoek in de afdeelingen en van de algemeene beraadslaging eene stemming plaats had over de vraag, of het voorstel aannemelijk te achten was, in niets worden te kort gedaan aan het eenige hier in aanmerking komende voorschrift der Grondwet, dat elk voorstel vóór de beraadslaging in de afdeelingen overwogen moet worden. Hij kan zich alzoo met art. 39, zoo als het nu geredigeerd is, niet vereenigen. Immers hij deelt het gevoelen niet, dat gisteren van de zijde der Commissie geuit werd, dat, volgens art. 27 *f*, het middel eener motie van orde gebruikt zal kunnen worden om de beraadslaging over de bijzondere artikelen af te snijden. Wanneer eenmaal in het Reglement bepaald is, dat de tweeledige beraadslaging zal plaats hebben voordat de stemming over een voorstel in zijn geheel plaats hebbe, dan zal elk lid, daar hij de handhaving van het Reglement vorderen kan, het regt hebben om in ieder geval het houden der tweede beraadslaging te eischen. De spreker herinnert dat hij zich reeds gisteren in dezen geest uitliet en een in dien zin gesteld amendement voordroeg. Dat amendement vond geen bijval en hij zal nu geen nieuw amendement voorstellen, maar hij heeft de overtuiging dat men zich later gedrongen zal zien zijne zienswijze te omhelzen.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, zegt dat hij het lid uit Friesland, die heden terugkeerde op het terrein der gisteren gesloten discussie, op dit terrein niet zal volgen. Spreker zou vreezen tot de orde geroepen te worden. Hij wil alleen namens de Commissie verklaren, dat het niet in hare meening lag hier te doelen op de tweeledige beraadslaging, waarvan in art. 27*b* gesproken wordt. Het woord *beraadslagingen* is verkeerdelijk onveranderd gebleven en daarom stelt de Commissie nu als amendement voor, den aanvang van het artikel aldus te lezen: » Zoodra de beraadslaging gesloten is verklaard" enz. Op deze wijze zal het misverstand, dat bij den vorigen spreker bestond, niet meer kunnen plaats grijpen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** wenscht een amendement op art. 39 voor te dragen. Hij meent, dat het bij de werking van het stelsel van amendementen dikwijls zal voorkomen, dat een gedurende de beraadslaging voorgesteld amendement bij den eersten opslag zeer aannemelijk toeschijnt en door eene groote meerderheid wordt aangenomen, maar dat het later blijkt geheel onaannemelijk te zijn. Hij zou daarom wenschen bepaald te zien dat altijd een dag verloopen moest tusschen de sluiting der beraadslaging en de eindstemming. Ten einde nu dit vraagpunt, hetwelk later meer opzettelijk behandeld zal kunnen worden, door de aanneming van art. 39 zóó als het thans luidt, niet gepraejudicieerd worde, zou hij den aanhef van dat artikel aldus gelezen willen hebben: » De beraadslagingen gesloten zijnde verklaard, gaat de Vergadering" enz.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, merkt wat de redactie van het voorgedragen amendement betreft op, dat sommige leden der Commissie vijandschap aan den ablativus absolutus in onze taal hebben gezworen. Wat de strekking van het amendement aangaat, het geldt daarbij een vraagpunt, dat bij de beraadslaging over het VIde hoofdstuk behandeld zou moeten worden. De spreker zal alleen herinneren dat de Commissie gemeend heeft zulk eene tweede beraadslaging, als de voorsteller van het amendement bedoelde, niet op het voorbeeld van Belgie te kunnen toelaten. Aan de taal, en tevens aan het verlangen van het lid uit de residentie om het door hem aangeroerde vraagpunt ongepraejudicieerd te laten, zou, meent de spreker, voldaan zijn, indien in plaats van *zoodra* gelezen wierd *nadat*, welke verandering de Commissie gaarne voorstelt.

De heer ***Groen van Prinsterer*** verklaart zich geheel te kunnen vereenigen met het gezegde door den vorigen spreker en trekt zijn amendement in, daar dat der Commissie hem thans voldoende toeschijnt.

Niemand meer het woord vragende, worden de beraadslagingen over het gewijzigd artikel 39 gesloten verklaard.

Het amendement der Commissie en het geamendeerde gewijzigd artikel 39 worden achtervolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen, nadat de heer Albarda verklaard heeft, dat hij na genoegzaam van zijne denkwijze te hebben doen blijken, geene hoofdelijke stemming verlangt.

De *gewijzigde artikelen* 40, 41 en 42, *art.* 43, alsmede het *voorstel om de artt.* 44 *en* 45 *onveranderd te behouden* worden achtervolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Daarna worden *de wijzigingen in Hoofdstuk III* (*Van het houden der vergaderingen*) in derzelver geheel met 57 tegen 3 stemmen aangenomen, bij welke stemming de heer Poortman afwezig was.

Tegen hebben gestemd de heeren: Albarda, Smit en Schooneveld.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der beraadslaging bepaald op den volgenden ochtend ten elf ure.

ZITTING VAN ZATURDAG 21 APRIL.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 61 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Westerhoff, Fokker, Backer, Nedermeijer van Rosenthal, van Nispen van Sevenaer, van Voorst, Heemskerk, Scheltinga Winterberg, Storm van 's Gravesande, van Naamen, Dullert, Groen van Prinsterer, de Lom de Berg, Jespers, van der Heijde, de Man, Slicher van Domburg, Thorbecke, de Monchy, Schiffer, Duijmaer van Twist, Costerus, Albarda, Lotsy, van Rijckevorsel, van Zuijlen van Nyevelt, Wintgens, Ter Bruggen Hugenholtz, Dommer van Poldersveldt, Dirks, Wijnaendts, van der Linden, Bachiene, Leclercq, Reinders, van Hasselt, van Dam van Isselt, Zijlker, van Hall, van Doorn, Engelen, van Eck, Boxman, Boreel van Hogelanden, Godefroi, Meeussen, van Heiden Reinestein, Poortman, Anemaet, van Walchren, L. D. Storm, Schooneveld, Mutsaers, Donker Curtius, Verweij Mejan, van Heloma, Borret, Smit, Luijben, Bots en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, Justitie, Finantien en Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Er is ingekomen en wordt naar de Commissie *ad hoc* verzonden een verzoekschrift van C. van der Sneeuw, te Nijmegen, betrekkelijk de benoeming van ambtenaren van eene bepaalde geloofsbelijdenis, in strijd met art. 166 der Grondwet.

ZITTING VAN DEN 21STEN APRIL.

De onderscheidene commissien van rapporteurs brengen hare verslagen uit over de navolgende wets-ontwerpen:

1. tot het verleenen van schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren;
2. houdende bepalingen wegens sommige regterlijke collegien;
3. betrekkelijk de reis- en verblijfkosten der leden van de beide Kamers der Staten-Generaal;
4. betrekkelijk het regt van vereeniging en vergadering;
5. tot regeling van het fonds, voortspruitende uit den verkoop van domeinen;
6. tot het verleenen van vrijdom van accijns ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken.

Al die stukken zullen gedrukt en rondgedeeld en de dag der beraadslagingen over de verschillende wets-ontwerpen nader bepaald worden.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde der Kamer, en wel over het IVde hoofdstuk: *Van het doen van keuzen of voordragten van personen.*

Ten aanzien van de *algemeene strekking* vraagt niemand het woord.

Art. 46, zoo als het gewijzigd is in het stuk n°. 6, wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over het onveranderd blijven van art. 47 vraagt de heer ***van Eck*** het woord en merkt aan, dat zijns inziens in de door de Commissie behouden redactie van dat artikel eene fout voorkomt, dat namelijk het woord *afzonderlijk* op eene verkeerde plaats staat en zoo als het nu geplaatst is de beteekenis zou hebben, dat men zich naar eene afzonderlijke plaats zou behooren te begeven ten einde voor iederen candidaat te stemmen. De spreker stelt voor te lezen: » Voor iederen candidaat afzonderlijk wordt enz."

De heer ***Thorbecke*** merkt, namens de Commissie, aan, dat het zeker noch de bedoeling der tegenwoordige Commissie, noch van die, welke met de redactie van het vorig Reglement van Orde belast was, kan geweest zijn, dat ieder lid b. v. in eene afzonderlijke kamer zou gaan om te stemmen; dat overigens de Commissie de voorgestelde verandering gaarne aanneemt.

Het aldus geamendeerde artikel wordt alsnu zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het onveranderd blijven van artt. 48, 49 en 50 wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Zoomede de artt. 51 en 52, met inachtneming der voorgestelde wijzigingen in het stuk n°. 6.

Omtrent art. 53 vraagt de heer ***de Man*** het woord en merkt aan dat er ten aanzien van dit artikel een klein doch wezenlijk verschil bestaat tusschen de redactie van het stuk n°. 2 en die van het stuk n°. 7. Men leest namelijk volgens eerstgemelde: » Indien het *bij de tweede* stemming niet uitgemaakt is"; intusschen is het ten gevolge van de later bij het stuk n°. 6, in artt. 51 en 52 gebragte wijzigingen volstrekt noodzakelijk, dat men volgens de redactie van het stuk n°. 7 leze: » Indien het *bij de tweede of derde* stemming, enz". Daar dit hoogst waarschijnlijk eenvoudig vergeten is in de nota van wijzigingen te veranderen, twijfelt de spreker niet of aan zijne opmerking zal worden gevolg gegeven.

De heer ***Thorbecke*** merkt namens de Commissie op, dat de geachte spreker uit Overijssel eene bijdrage heeft geleverd tot de redenen, die de Commissie deden wenschen dat niet de stukken n°. 2 en 6 maar het stuk n°. 7 tot leiddraad bij de beraadslagingen wierd genomen. Immers de gemaakte opmerking is volkomen juist, en de Commissie had ook daarom gewenscht, dat de Vergadering zich tot het stuk n°. 7 bepaald hadde, omdat dit het laatst en met de meeste naauwkeurigheid door de Commissie was nagegaan; deze ziet natuurlijk geene zwarigheid de voorgestelde woorden op te nemen.

Het aldus geamendeerde artikel wordt zonder hoofdelijke stemming en de artt. 54 en 54*a* en het onveranderd blijven van art. 55 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over art. 56, zoo als het in het stuk n°. 6 gewijzigd is, vraagt de heer ***van Hall*** het woord en stelt eene kleine verandering voor, namelijk om in plaats van *toegezonden* te lezen het woord *aangeboden*, als, zijns inziens, meer strookende met den eerbied aan de Koninklijke waardigheid verschuldigd.

De heer ***Thorbecke*** bestrijdt den vorigen spreker, namens de Commissie, die in de uitdrukking *schriftelijk aanbieden* eenig bezwaar ziet, alzoo zij niet juist uitdrukt wat de Commissie heeft bedoeld. De daad van het aanbieden toch geschiedt niet schriftelijk, maar persoonlijk.

De heer ***van Hall*** meent dat tegen het *schriftelijk toezenden* dezelfde bedenking te maken is; de daad van toezenden geschiedt zijns inziens evenmin schriftelijk als die van aanbieden.

De heer ***Thorbecke*** merkt aan dat de zaak niet geheel hetzelfde is; als men zegt: *in schrift* of *schriftelijk* toezenden, dan is hetgeen toegezonden wordt zelf *in geschrift;* maar iets anders is het met *schriftelijk aanbieden;* want alsdan geschiedt de aanbieding *schriftelijk*, maar hetgeen aangeboden wordt is daarom nog niet *in geschrift* gebragt.

De heer ***van Dam van Isselt*** is van meening dat de geachte spreker uit de hoofdstad te ver gedreven is geworden door zijne zucht om eene meer betamelijke uitdrukking voor de bestaande in de plaats te stellen. De spreker gelooft dat het taaleigen medebrengt om van aanbieden te spreken, wanneer men in persoon staat tegenover hem, aan wien iets aangeboden wordt, maar dat *schriftelijk* iets aan te bieden niet mogelijk is, ten minste tegen dat taaleigen strijdt; dat men derhalve hier de grootere eerbiedigheid van de uitdrukking ten offer zal moeten brengen, indien men ten minste zijne moedertaal zuiver wil blijven spreken.

De heer ***Groen van Prinsterer*** ondersteunt het voorgestelde amendement; hij begrijpt niet, waarom het niet even mogelijk zou zijn een aanbod schriftelijk te doen als men het mondeling doen kan.

De heer ***van Dam van Isselt*** blijft bij zijne meening volharden. Het doet hem leed het gevoelen van den laatsten spreker niet te kunnen deelen; hij zal niet beweren, dat men niet schriftelijk een *aanbod* kan *doen*, maar dat is niet hetzelfde als *aanbieden* in den hier bedoelden zin; dit kan niet geschieden of men moet in persoon tegenover elkander staan. Hoezeer hij dus overtuigd is, dat de vorige spreker vele bewijzen van zijne bekendheid met de moedertaal heeft gegeven en daaromtrent als gezag kan gelden, meent hij op dit punt van hem te moeten blijven verschillen.

De heer ***Bachiené*** ondersteunt nog de voordragt der Commissie door het aanhalen van art. 112 der Grondwet, alwaar bepaald wordt, dat de Eerste Kamer een voorstel aan den Koning *zendt;* en meent dat er niets onvoegzaams in gelegen kan zijn, in het Reglement van Orde dezelfde bewoordingen als in de Grondwet te gebruiken.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten, en gaat de Vergadering tot de stemming over, waarbij *het amendement van den heer van Hall* met 52 tegen 3 stemmen wordt verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Voorst, Heemskerk, Scheltinga Winterberg, Storm van 's Gravesande, van Naamen, Dullert, de Lom de Berg, Jespers, van der Heijde, de Man, Slicher van Domburg, Thorbecke, de Monchy, Schiffer, Duijmaer van Twist, Costerus, Albarda, Lotsy, van Rijckevorsel, van Zuijlen van Nyevelt, Wintgens, Ter Bruggen Hugenholtz, Dommer van Poldersveldt, Dirks, Wijnaendts, van der Linden, Bachiene, Leclercq, Reinders, van Hasselt, van Dam van Isselt, Zijlker, van Doorn, van Eck, Boreel van Hogelanden, Godefroi, Meeussen, van Heiden Reinestein, Poortman, Anemaet, van Walchren, L. D. Storm, Schooneveld, Mutsaers, Donker Curtius, Verweij Mejan, van Heloma, Westerhoff, Fokker, Backer, Nedermeijer van Rosenthal en de Voorzitter.

Voor hetzelve hebben gestemd de heeren: Groen van Prinsterer, van Hall en Boxman.

Daarna wordt art. 56 zonder hoofdelijke stemming en het geheele IVde hoofdstuk met algemeene, d. i. de zoo even genoemde 55 stemmen aangenomen.

Aan de orde zijn de algemeene beraadslagingen over het Vde hoofdstuk: *Van raadpleging met gesloten deuren (comité-generaal);* daar niemand het woord verlangt, worden zij weder gesloten. Achtereenvolgens wordt artt. 57, het vervallen van artt. 58 en 59, het onveranderd blijven van art. 60, art. 61 met inachtneming der wijzigingen in het stuk n°. 6, het onveranderd blijven van art. 62, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Daarop wordt het geheele Vde hoofdstuk met algemeene dat is 54 stemmen aangenomen.

Alvorens de beraadslagingen verder voort te zetten gaat de Voorzitter over tot het trekken der afdeelingen voor April en Mei, waarna de Vergadering voor eenigen tijd wordt geschorst, opdat de leden in de sectien overgaan tot het benoemen van de voorzitters en onder-voorzitters der afdeelingen.

Na eenigen tijd wordt de zitting hervat en geeft de Voorzitter kennis dat de afdeelingen benoemd hebben:

1ste afdeeling, tot voorzitter den heer de Man, tot onder-voorzitter den heer Albarda;

2de afdeeling, tot voorzitter den heer van Dam van Isselt, tot onder-voorzitter den heer van Heloma;

3de afdeeling, tot voorzitter den heer de Monchy, tot onder-voorzitter den heer van Hall;

4de afdeeling, tot voorzitter den heer Groen van Prinsterer, tot onder-voorzitter den heer Thorbecke;

5de afdeeling, tot voorzitter den heer Duijmaer van Twist, tot onder-voorzitter den heer Verweij Mejan.

Daarop worden de afgebroken beraadslagingen hervat. Aan de orde zijn de algemeene beraadslagingen over Hoofdstuk VI: *Van het verzenden der voorstellen des Konings, hetzij van wet, hetzij andere, naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar, en van die der rapporteurs.*

De heer **van Dam van Isselt** heeft het eerst het woord en zegt:

Wij zijn genaderd tot dat hoofdstuk van het thans voorgestelde Reglement van Orde, waarin de meest belangrijke en van het vorige Reglement meest afwijkende wijzigingen zijn voorgesteld. Het blijkt uit het verslag der Commissie van Rapporteurs dat de meerderheid van hen, die deel genomen hebben aan het onderzoek der voorgestelde wijzigingen, zich niet gunstig heeft verklaard omtrent de zelfstandige rapporteurs, welke de commissie van redactie wenscht ingevoerd te zien. Ik heb gisteren tot mijn leedwezen gehoord, dat een spreker zich beklaagd heeft, dat de meerderheid zou hebben gemeend, dat die leden, welke hier voor het eerst zitting hebben, niet bevoegd zouden zijn om over eene verandering te dezen opzigte te oordeelen. Die onbevoegdheid is zeer zeker door niemand beweerd. Ik geloof dat dat lid een te hard vonnis heeft uitgesproken over hen die hebben gemeend en ook uitgedrukt, dat de noodzakelijkheid van het aannemen der voorgestelde verandering in het Reglement nog niet genoegzaam had kunnen blijken aan die leden, die geen deel van de vorige Kamer hadden uitgemaakt.

Degenen, die zich met mij verklaard hebben tegen het stelsel van zelfstandige rapporteurs, hebben verschillende denkbeelden daaromtrent in het midden gebragt. Die denkbeelden zijn te vinden in het voorloopig verslag, en ik geloof dat hetgeen door de tegenstanders van het stelsel van zelfstandige rapporteurs is gezegd, allezins overweging verdient. Ik zal niet al de aangevoerde bezwaren opsommen, maar ik zal beginnen met de wederlegging van een argument, dat officieus meer dan eens is ingebragt tegen leden van deze Kamer, die ook tot de vroegere Kamer hadden behoord, en die toenmaals het invoeren van zelfstandige rapporteurs hadden gewenscht, doch nu veranderd zijn. Die verandering moet geen verwondering baren. Immers wat was vroeger de toestand der Kamer? Ons was toen niet gegeven het regt van amendement. Alle pogingen om dat regt te erlangen bleven vruchteloos, de Regering bleef halsstarrig weigeren en wilde niet toegeven; zelfs de voor de Regering meest voordeelige wijze van uitvoering van dat regt werd door haar verworpen, en toen meenden de voorstanders van het stelsel van zelfstandige rapporteurs in dezen meer of min een correctief van het bestaande te zullen vinden. Maar nu ons dat regt van amendement bij de Grondwet is toegekend, nu we in de gelegenheid zijn hier in de vergadering in voorgedragen wets-ontwerpen wijzigingen te maken, nu vervalt de noodzakelijkheid van dat stelsel. En zoo er nu aan de eene zijde geen overwegend nut aan verbonden is, zoo zijn er aan den anderen kant gewigtige bedenkingen tegen in te brengen. Het is misschien maar al te waar dat hier ligt hetzelfde zou plaats vinden als in België, alwaar de vrees om tot rapporteur te worden benoemd dat gevolg heeft, dat er dagen verloopen eer de afdeelingen behoorlijk zijn geconstitueerd en aldus de voortgang der werkzaamheden dagen lang wordt geschorst. Ziedaar het ééne uiterste; maar daartegenover staat een ander, niet minder bedenkelijk en gevaarlijk. Degenen toch die bij herhaling tot zelfstandige rapporteurs benoemd zullen worden, zullen als van zelf eene soort van overwigt erlangen; er zal ontstaan eene soort van *imperium in imperio*, en langzamerhand zullen die leden, die gewend zijn telkens dezelfde rapporteurs met een bepaald advies te zien optreden, zich naar hen schikken die de meest verlichte en bekwame mannen in de Kamer zijn. Dat is gevaarlijk. Iedere invloed van dien aard moet worden vermeden.

Maar als ook dit bezwaar niet mogt gelden, wat zal de houding van de commissie van zelfstandige rapporteurs tegenover de Regering zijn? Ik geloof ongetwijfeld dat de Kamer wèl zal doen met zich zelfstandig tegenover de Regering te gedragen, alle consideratien op zijde te stellen en geen andere meening dan hare eigene te volgen; maar wij dienen dan toch te blijven waken voor den grondslag van iedere constitutionnele regering, de eenstemmigheid en het gemeen overleg. Zoo de Regering en de Kamer zich van elkander verwijderen, ieder alleen zijne eigene meening *wil* volgen en niet van wijken weet, dan houdt alle geregelde regering op. Er moet in iederen constitutionnelen regeringsvorm gemeen overleg bestaan, en dit zal naar mijne meening hier verloren gaan als het stelsel van zelfstandige rapporteurs in ons Reglement van Orde wordt opgenomen. Ik kan mij niet wel voorstellen, als ik de verschillende werkzaamheden van die commissie van rapporteurs naga, hoe dat zal moeten gaan. Er is nu wel verbetering gebragt in het voorstel der Commissie; de rapporteurs zullen gebruik *moeten* maken van hetgeen zij in de afdeelingen hebben vernomen; maar ons zal het niet blijken of zulks inderdaad *is* geschied. Het zal van hen zelf afhangen of dat voorschrift zal worden nageleefd of niet, want zij zullen zich te zamen bevinden om te overleggen wat er omtrent het voorgedragen wets-ontwerp gezegd zal moeten worden. En waaruit zal het dan blijken of alle denkbeelden die van belang moeten gerekend worden ter sprake zijn gebragt? Dikwerf wordt er in ééne enkele afdeeling eene hoogst belangrijke aanmerking gemaakt, die verdient door allen gekend te worden. Maar als nu de meening van de meerderheid der afdeeling niet strookt met de opinie van den rapporteur van die afdeeling, wie zegt dan dat zij in de commissie van rapporteurs behoorlijk zal worden ter kennisse gebragt. Daarbij komt, dat het van groot gewigt is, die opinie juist te kennen; wij hebben elkanders voorlichting zeer noodig; ik voor mij beken ten minste gaarne, dat de verslagen, en vooral het voorloopig verslag, zoo als het thans wordt opgemaakt, mij dikwijls hebben gebragt tot geheel andere inzigten omtrent het wets-ontwerp, dan ik aanvankelijk had. Ik erken gaarne dat dikwijls door eene aanmerking van deze of gene afdeeling mijne geheele zienswijze is veranderd. Dat zal ook u wel gebeurd zijn, Mijne Heeren, of nog kunnen gebeuren. En dat licht zullen we nu geheel missen, en wat zal daarvoor in plaats treden? De meening en het licht van de zelfstandige rapporteurs, niets meer dan hun eenzijdig gezigtspunt, hun denkbeeld alleen; en als zij nu ten slotte het voorstel doen om aan te nemen of te verwerpen, dan vinden wij alleen hunne bedenkingen en gronden.

Neen, zegt de Commissie in haar antwoord, dat verslag van de zelfstandige rapporteurs, dat besloten wordt met een bepaald voorstel, zal moeten inhouden de verschillende beschouwingen die omtrent het ontwerp zijn in het midden gebragt. Maar wie is ons daarvoor borg, en wie durft met gerustheid zeggen, als hij een bepaald systema is toegedaan, en hij is zelfstandig rapporteur, en hij is het eens met zijne mederapporteurs, dat het dan altijd gebeuren zal dat hij bedenkingen zijner tegenpartij altijd met onpartijdigheid in het licht zal stellen? Wij zijn allen menschen, en zoo te handelen zou meer zijn dan men van gewone menschen verwachten kan.

Maar als ook dat bezwaar niet gelden mogt, en als we nu eens aannemen dat die rapporteurs zullen geven een geheel, goed, uitnemend overzigt, even goed als dat wat in de laatste jaren in de voorloopige verslagen geleverd werd, dan zal de Kamer krijgen een stuk, waarover zij naar aanleiding van de conclusie der zelfstandige rapporteurs met ja of neen haar oordeel zal moeten zeggen. En wat zal dan de toestand zijn van 's Konings ministers? Het geldt hier een voorstel door de Regering gedaan, de minister die het voorstelde bevindt zich hier in de vergadering om zijne voordragt al of niet te wijzigen en om haar te verdedigen. Maar nu treden in plaats van dat ministerie, nog een ander ministerie, nog vijf andere ministers, die de aanneming van het voorstel of de wijziging aanraden. Het heeft behalve de hoofden der departementen nog vijf andere verdedigers. Nu is daarin geen bezwaar, ook niet voor 's Konings ministers; het kan hun niet anders dan aangenaam zijn, de hulp te vinden van vijf leden als bondgenooten, die zich op den zetel der ministers plaatsen om hun ontwerp te helpen verdedigen. Ziedaar de goede zijde. — Maar nu stelt de commissie van rapporteurs voor, het ontwerp te verwerpen; en nu spreken wij niet meer tegen den minister, die het onderteekend heeft, die er verantwoordelijk voor is; hij bestaat voor ons niet meer; maar wij vinden in zijne plaats vijf personen, tegen wie degenen, die genegen zijn het wets-ontwerp aan te nemen, hunne bedenkingen maken, die inlichtingen geven, en zoo zij worden beantwoord en het wets-ontwerp wordt

ondersteund, dan staan niet meer de ministers op om het te verdedigen, maar vijf rapporteurs om te voeren een strijd tegen de voorstanders van het wets-ontwerp. Die staan daar dan als eene kleine maar getrouwe bende, gelijk aan die krachtige phalanx der Macedoniers, klein in getal, maar sterk, aan den kant der Regering; die voeren nu in de Kamer eenen strijd tegen hunne medeleden. Er bestaat niets meer van het gemeen overleg, er wordt niet meergehandeld met de Regering, niets van dat alles : in ons midden staan vijf mannen, vijf zelfstandige rapporteurs, tegen wie we strijden moeten. Dat is eene zaak die ondenkbaar is, dat is den bodem inslaan aan alle gemeen overleg, aan alle welwillendheid, aan allen band tusschen de Regering en de Kamer.

Nu weet ik wel dat men hem die zoo spreekt het verwijt zal doen dat hij is een voorstander van dien transactiegeest, waardoor bij wetten, die soms zooveel gebrekkigs hebben, de Regering en de Kamer ieder als het ware aan een eind trekt, wie het langste stuk zal krijgen. Maar niets van dat alles kan op mij blijven kleven. Ik geloof bewezen te hebben dat ik geen vriend ben van transactie-geest; ik geloof dat wij niet moeten spelen met woorden, maar op daden behooren te letten. Maar er is een groot onderscheid: indien transactie-geest verderfelijk is, zoo is het daarentegen pligt het gemeen overleg te onderhouden en aan te kweeken.

Ik zou nog verschillende redenen kunnen bijbrengen, geput uit consideratien van minder belang, die het voorgestelde systema onaannemelijk maken. Maar ik geloof genoeg gezegd te hebben, om aan te toonen, dat er een wezenlijk bezwaar in gelegen is, dat stelsel zoo op eens aan te nemen. Bestond er nu een onovorkomelijk bezwaar in het stelsel van amendement, dan zou ik zeggen: de Grondwet heeft dat regt van amendement toegestaan, wij moeten erkennen dat daarmede verbonden is het minder gunstige stelsel van zelfstandige rapporteurs, maar wij moeten daarover heenstappen. Maar ik geloof dat niet, ik geloof althans dat wij de toepassing van het bestaande moeten beproeven. Niemand kan er iets met zekerheid van zeggen, noch wij noch de Commissie, en de voorstanders van het systema van zelfstandige rapporteurs kunnen niet stellig verzekeren, dat het tegenwoordige stelsel beletten zou het systema van amendementen behoorlijk in toepassing te brengen. Ik kan ten minste mijne stem aan het voorgestelde niet geven, als de Commissie niet duidelijk aantoont, dat het bestaande volstrekt niet zamengaat met dat stelsel. En gaat het daarmede zamen, dan zie ik geen enkele reden om ten minste niet te beproeven hoe het tegenwoordig bestaande werken zou.

En het is niet de bevoegdheid om in dezen te oordeelen van zoodanige leden der Kamer, die niet onder de werking van het bestaande Reglement van Orde leden zijn geweest, die ik zou willen ontkennen, dit zij verre van mij; maar ik meen te mogen zeggen dat die leden, die niet in de gelegenheid zijn geweest het bestaande Reglement in zijne werking te leeren kennen, niet kunnen zeggen, dat het bestaande systema niet goed is. Ik meen dan ook dat het geachte lid uit Friesland (de heer Ter Bruggen Hugenholtz) zelf zal moeten getuigen, dat zij niet met volkomen zekerheid zulks zouden kunnen verklaren.

Ik geloof, Mijne Heeren, dat reeds de voorzigtigheid aanraadt niet te veel nieuws op eens te nemen; wij zullen genoeg te doen hebben met dat systema van amendement op zich zelf; ik heb het zelf gewenscht, maar het terrein, waarop wij ons thans zullen begeven is ons nieuw en het is een glibberig terrein, en ik geloof dat wij nog dikwijls zullen struikelen en vallen alvorens er ons op te huis te gevoelen. En zouden wij nu bij die reeds bestaande moeijelijkheid nog eene nieuwe voegen?

Over de zaak zelve zal ik niet meer spreken, maar wensch ten slotte een denkbeeld te opperen over dat VIde Hoofdstuk en zijne onderdeelen. Men zal mij zeggen, dat zij die niet gestemd zijn voor het stelsel van zelfstandige rapporteurs, amendementen op de hier voorgestelde artikelen zullen moeten voorstellen. Maar ik geloof dat dit zoowel moeijelijk als gevaarlijk zou zijn. Ik zou wenschelijk achten, dat er over het beginsel der Commissie wierd gestemd, ten einde te beslissen of de Vergadering het wil of niet wil; en dat in allen gevalle, zoo er mogten zijn, die, even als ik, meenen dat het tegenwoordige hoofdstuk door amendementen zou kunnen worden tot een goed geheel, er over die amendementen niet raauwelijks wierd gediscussieerd en gestemd, maar dat wij aan de Commissie, aan wier ijver ik gaarne hulde breng en wier voorlichting ik niet gaarne zou missen, verzochten die bedaardelijk te overwegen, ten einde het systema van amendement zoodanig in het gewijzigd Reglement van Orde in te voeren, dat dit een even sierlijk en goed zamenhangend geheel oplevere, als wij gevonden hebben in het werk van die Commissie.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt***: Ik behoor niet tot diegenen, welke een Reglement van Orde als eene zaak van ondergeschikt belang beschouwen, en die den tijd betreuren welke aan de zorgvuldige behandeling van dit, mijns inziens, hoogst gewigtige onderwerp wordt besteed. Integendeel geloof ik dat die tijd met woeker zal worden teruggewonnen, indien het ons mogt gelukken zoodanige bepalingen tot stand te brengen, waardoor voortaan eene grondige, geregelde maar ook spoedige behandeling van zaken zou worden verzekerd. Het is mij voorgekomen, dat de veranderingen, die door de Commissie ten aanzien van het VIde hoofdstuk zijn voorgesteld geworden, kunnen dienen om dat doel te bereiken, en het is ter verdediging en ondersteuning dier wijzigingen dat ik thans gedurende eenige oogenblikken uwe aandacht verzoek.

Het is inderdaad merkwaardig, om na te gaan, hoe steeds in deze Kamer klagten zijn gerezen over de gebrekkige wijze van werken. Die klagten dagteekenen niet van heden of gisteren, maar van den vroegsten tijd, van de dagen van het eerste bestaan der Kamer. Onder meer andere bewijzen wijs ik u op de geschriften van den graaf van Hogendorp, van dien scherpzinnigen staatsman, die in zijne onschatbare *Bijdragen tot de huishouding van Staat* zooveel wenken en lessen heeft achtergelaten, die ook heden nog van gewigt en toepassing zijn. Reeds in het jaar 1822 werd door hem een voorstel gedaan tot eene veranderde wijze van arbeiden bij deze Vergadering; ziehier zijne motiven:

» In alle eenigzins talrijke vergaderingen en vooral in die, welke zoo talrijk zijn als de onze, is het een bestendig gebruik, dat de zaken vooraf onderzocht worden door eene commissie, bestaande uit eenige leden, en benoemd door de Vergadering. — Op het rapport dier commissie worden dan de discussien geopend.

» Ik geloof, dat het geheel overtollig zou wezen, mij over het blijkbare nut van dit beloop der zaken breed uit te laten. Maar ik heb begrepen mij te moeten afvragen, hoe het komt, dat wij er meesttijds van afwijken?

» De herziene Grondwet heeft de afdeelingen ingesteld, en men schijnt te begrijpen, dat deze de commissien overtollig maken.

» Maar bij de Natie, van waar wij het voorbeeld der afdeelingen hebben ontleend, hebben daarom de Commissien niet opgehouden te bestaan. De afdeelingen dienen, om de gevoelens vóór de openbare behandeling onderling mede te deelen, ten einde deze gemakkelijker en bedaarder te maken. Maar die afdeelingen kunnen nooit het doel der Commissien bereiken, om, namelijk, de zaak voor te bereiden, het vóór en tegen bloot te leggen, en een besluit op te maken." *(Bijdragen tot de huishouding van Staat*, VIII: 37, 38).

Het blijkt derhalve, dat Hogendorp oordeelde, dat de taak der afdeelingen en de voorbereidende werkzaamheden der commissie geheel afgescheiden waren. Uit de afdeelingen moest door wrijving van denkbeelden licht over het onderwerp verspreid worden, terwijl de commissie een oordeel zou moeten uitspreken en een besluit opmaken, juist zoo als ons dit in het ontwerp van gewijzigd Reglement wordt voorgesteld.

Dat dit voorstel weinig ingang vond, ja dat het niet eens in beraadslaging kwam, behoef ik naauwlijks te zeggen. Men was toen, even als heden, afkeerig van eene radicale verandering in de wijze van arbeiden. Wel had men herhaaldelijk de nadeelen van het bestaande stelsel ondervonden; wel was het, bij eene hoogst belangrijke gelegenheid, de discussie over de wetboeken, gebleken, dat men aldus aan geen goed einde konde komen, en moest men, door den nood gedwongen, een ander systeem omhelzen — men beperkte deze verbetering tot dit enkele geval, men ging, zoodra de physieke onmogelijkheid niet meer bestond, naar de oude vormen, schier door allen afgekeurd, terug; men volhardde daarin nog twintig jaren; voorwaar een treffend voorbeeld van Nederlandsche bedachtzaamheid!

In 1842 werd eindelijk het Reglement van Orde aan eene herziening onderworpen. De processen-verbaal der afdeelingen werden alstoen vervangen door de verslagen der commissien van rapporteurs; voorzeker eene gewigtige verbetering; maar niet in den zin van hen die meenden en ook nu nog gelooven dat men een onderwerp niet goed kan overzien, tenzij men met de gevoelens zijner medeleden ten naauwkeurigste bekend is. In die processen-verbaal immers, werd *alles* opgenomen, zelfs bedenkingen door slechts één lid gemaakt en door niemand gedeeld. De verslagen daarentegen hielden slechts datgene in, wat door de rapporteurs goedgevonden werd daarin op te nemen. Het was eene eerste schrede naar meerdere zelfstandigheid der rapporteurs, doch die om doel te kunnen treffen, noodwendig door meerdere stappen moest worden gevolgd. Het heeft dan ook én toen, én bij de latere herziening in 1846 niet ontbroken aan betoogen, dat men, nu het ware systeem bleek ingang te vinden, niet ter halver wege moest blijven staan en dat er meer onafhankelijkheid en zelfstandigheid aan de rapporteurs moest worden toegekend. En de redenen daartegen waren geput niet uit de zaak zelve, niet uit de nadeelige gevolgen die men vreesde en welke men thans zoo zwaar laat wegen, maar uit de Grondwet die destijds positief voorschreef dat niet dan na een algemeen verslag *uit naam der afdeelingen uitgebragt*, de discussien zouden plaats hebben.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 21STEN APRIL.

Die hinderpaal is nu verdwenen. Men heeft tijdens de herziening der Grondwet in dit gebrek voorzien; men heeft niet meer van dat algemeen verslag der afdeelingen gesproken, en de daaromtrent bestaande bepaling afgeschaft, zoodat wij nu geheel en al vrij zijn om te handelen zoo als wij voegzaam zullen oordeelen.

Ik beken, dat ik verwacht had dat het nieuwe systema der Commissie, dat ook vroeger reeds zooveel voorstanders telde, weinig of geen tegenstand maar veeleer grooten bijval zou hebben gevonden. Ik werd in dat denkbeeld versterkt, toen een dagblad dat in Utrecht wordt uitgegeven, en dat bekend staat als het orgaan eener partij die geenszins onberaden of doldriftige veranderingen toegedaan is, een plan tot herziening van het Reglement van Orde mededeelde en tot in de kleinste bijzonderheden ontwikkelde, geheel overeenkomende met het voorstel der Commissie. Het is mij echter daarna gebleken dat ik mij hierin vergist heb en mij te veel heb voorgesteld van de hervormingsgezindheid der Kamer. Immers de afkeuring van het voorstel der Commissie was, luidens het verslag der Rapporteurs, schier algemeen. En welke zijn nu de voorname bezwaren, welke tegen de nieuwe wijze van werken worden ingebragt? Ik vind die opgeteekend in het verslag van de Commissie van Rapporteurs over het voorstel. In de eerste plaats vind ik opgegeven dat de afdeelingen ten gevolge van de invoering van het nieuwe stelsel minder bezocht zouden worden. Ik heb vruchteloos gezocht naar redenen, waarom zulks het geval zou wezen. Ik vind in datzelfde verslag breed uitgemeten het voordeel, dat er voor elk lid in gelegen is, om met de ziens-wijze zijner medeleden bekend te worden. Ik geloof inderdaad dat dit voordeel door ons allen op hoogen prijs wordt gesteld; maar als dit zoo is, dan vraag-ik, of de overtuiging van het gewigt daarvan ons nog niet meer dan vroeger naar de afdeelingen zal drijven, om daar de verschillende meeningen over het onderwerp op te vangen, nu de veranderde inrigting van het verslag ons daartoe minder de gelegenheid zal aanbieden. Zou men niet kunnen beweren dat het bezoeken der afdeelingen *thans* door velen als overbodig beschouwd wordt, omdat zij door de lezing van het verslag hetzelfde doel bereiken?

Maar het verslag, zegt men verder, zal niet meer het verslag der afdeelingen wezen; de Rapporteurs zullen niet meer *verpligt* zijn alle de bedenkingen hunner medeleden op te teekenen. Maar bestaat die *verpligting* wezenlijk? En zoo ja, wordt zij wel nagekomen? Wanneer ik hier alleen op eigen ondervinding afga, dan komen mij al dadelijk vele gevallen voor den geest, waar bezwaren, die door vele leden gedeeld werden, niettemin niet in het verslag der rapporteurs hunne vermelding hebben gevonden. Ik kan dus niet zien dat hieromtrent eene zoo groote verandering zou plaats vinden.

Ik vind als tweede bezwaar opgegeven, dat de Rapporteurs op een al te zelfstandig standpunt zouden zijn geplaatst, dat zij volstrekt niet zouden zijn gebonden aan het oordeel en het gevoelen der afdeelingen. Maar ik geloof, dat de verandering, die later in het ontwerp der Commissie is aangebragt, en volgens welke het verslag altijd zal moeten worden opgemaakt *naar aanleiding* van de overweging in de afdeelingen, geheel en al in dat bezwaar voorziet.

Als eene andere hoofdbedenking, waarop ook de geachte spreker uit Gelderland, die mij voorafging, heeft gedoeld, wordt aangevoerd dat het gemeen overleg geheel verbroken zou worden. Ik geloof inderdaad dat dit werkelijk het geval is, maar ik geloof tevens, dat het hoogst onbillijk zou zijn de schuld daarvan te geven aan het voorgestelde systema van zelfstandige rapporteurs. Ik meen integendeel dat het een noodzakelijk gevolg zal zijn van de nieuwe bepaling der Grondwet, waarbij het regt van amendement aan de Kamer wordt toegekend. Van het oogenblik af dat in de Grondwet geschreven staat: „ De Tweede Kamer heeft het regt wijzigingen in een voorstel des Konings te *maken*." van dat oogenblik af is het gemeen overleg zoo niet geheel dan toch grootendeels verbroken. Ik wil hier niet twisten over de waarde of onwaarde van het zoo hoog geroemde overleg; ik wil niet onderzoeken of het werkelijk die vruchten heeft gedragen die men er steeds van verwacht heeft. Ik herinner slechts dat de mogelijkheid om veranderingen te provoceren, om te dien einde in onderhandeling met de Regering te treden, altijd voor de Kamer heeft bestaan, maar dat juist die onderhandelingen, die dwang tot overleg de begeerte deed ontstaan tot de verkrijging van het regt van amendement, dat is het regt om *zonder overleg veranderingen te maken.*

Eindelijk vind ik nog in datzelfde verslag het bezwaar vermeld, dat slechts een zeer klein gedeelte der leden voor de taak van zelfstandig rapporteur in aanmerking zal kunnen komen. Ik moet erkennen, dat ik een zoo ongunstig oordeel over mijne medeleden niet zou durven vellen. Indien ik de groote verscheidenheid van onderwerpen overzie, die de Kamer zal te behandelen hebben, en als ik de verschillende specialiteiten naga, die zich in die Kamer bevinden, dan geloof ik, dat het er verre af is, dat die hoedanigheid van rapporteur zich als een monopolie in weinige handen zou concentreren. En indien al door sommigen meer invloed dan door anderen mogt worden uitgeoefend, zoo moet ik opmerken, dat men steeds heeft ondervonden, dat daar, waar 50 of 60 menschen bij elkander zijn, diegenen den meesten invloed verkrijgen die de bekwaamste zijn. Het is een verschijnsel dat zich altijd en overal heeft vertoond. Werpt slechts een blik terug op de vroegere Kamer en zegt mij of niet daar in den regel, de zaken door een tien- of twaalftal leden werden behandeld en beslist? Ten onregte derhalve zou men dit als een gevolg van de nieuwe wijze van werken willen aanmerken.

Ik meen hiermede eenige bezwaren te hebben wederlegd, die tegen het stelsel der Commissie zijn aangevoerd. Wat betreft de vraag, door den vorigen spreker gedaan, dat men zou aanwijzen, dat het stelsel van amendement niet vereenigbaar is met de bestaande wijze van arbeiden, ik zal in hare beantwoording niet treden, daar dit de natuurlijke taak der Commissie zelve zal zijn.

De heer ***Backer***: Ik heb de taak niet op mij genomen om dit hoofdstuk tegen al de geopperde bedenkingen te verdedigen, maar ik heb door de twee vorige sprekers een onderwerp hooren aanroeren van het hoogste belang, en dat met de meeste naauwgezetheid dient te worden overwogen, ik bedoel het gemeen overleg. Beide sprekers, hoezeer van een geheel verschillend standpunt uitgaande, komen daarin overeen, dat, naar zij vreezen, het gemeen overleg zal verbroken worden door de in dit hoofdstuk van het Reglement van Orde nieuw voorgestelde bepalingen. Ik deel dat gevoelen volstrekt niet, en uwe geheele Commissie is verre van het te gelooven. Wij zullen onderzoeken wat gemeen overleg is volgens de Grondwet, en hoe het in het Reglement van Orde moet worden toegepast. Ik lees in de eerste plaats in art. 104 der Grondwet, dat de wetgevende magt *gezamenlijk* door den Koning en de Staten-Generaal wordt uitgeoefend, en vervolgens wordt in art. 116 in het formulier van afkondiging der wetten gesproken van gemeen overleg der Staten-Generaal.

Wat is nu die gezamenlijke uitoefening der wetgevende magt? Wat is dat gemeen overleg? Bestaat het daarin dat de Koning en de Staten-Generaal te zamen werken in commissie als het ware? Neen, het is eene gezamenlijke, eene collective werking, waar ieder zijn standpunt heeft, en waarbij iedere van die beide magten zelfstandig en vrijwillig handelt.

Wat is nu de pligt die in het Reglement van Orde ten grondslag moet liggen? Het is, dat men in de eerste plaats zorge, dat iedere magt zelfstandig blijve, en in de tweede plaats, dat men op de beste wijze het gemeen overleg zoeke te bevorderen. Op beide deze punten vestig ik de aandacht der Vergadering.

1°. Elke magt moet zelfstandig zijn en binnen hare grenzen blijven. Wanneer men nagaat wat al de bezwaren deed ontstaan, die vroeger omtrent de wetgevende magt zooveel aanleiding tot misverstand gaven, dan vindt men dat het hierin gelegen was, dat men de eigenaardige magt der Staten-Generaal als wetgevende magt door nevenmiddelen zocht te bekorten. Daaruit ontstonden alle zwarigheden. Ik geloof dat, zoo men de oude Grondwet loyaal had uitgelegd, veel daarin niet zou zijn afgekeurd dat thans wordt veroordeeld. Ik wijs op het Reglement van Orde, dat thans nog onze werkzaamheden regelt, en de geschiedenis daarvan. Velen uwer zullen zich herinneren, hoe de Regering steeds getracht heeft de magt te fnuiken die den Staten-Generaal toekwam. Maar een vroeger gebrek, dat onze wetgeving aankleefde, bestond niet alléén in het gemis van zelfstandigheid, maar tevens ook daarin, dat het gemeen overleg *te innig* kon zijn. De rapporteurs toch, die toenmaals werden benoemd (ik beroep mij te dezen aanzien op den eersten spreker) werden dikwijls onderhandelaars, gemagtigden in zekeren zin, en indien daaruit al niet somwijlen groote bezwaren ontstonden, toch is het zeker, dat rapporteurs altijd blijven leden der Kamer, dat zij zich nimmer als gemagtigden of onderhandelaars kunnen gedragen, en dat dus uit die *te* innige verbinding wel degelijk bezwaar kon ontstaan. Dit heeft men bij het concept Reglement van Orde getracht weg te nemen.

Een tweede punt, waarop ik uwe aandacht wenschte te vestigen, is de vraag hoe men dat gemeen overleg het best zal bevorderen. Daardoor, mijns inziens, dat er eene goede verstandhouding bestaa tusschen de Kamer en het Bestuur, en de beste maatregelen daartoe dienende zijn, dat ieder blijve binnen den hem toegewezen werkkring, en elke handeling vrijwillig en zelfstandig plaats vinde. Als men dit hoofdpunt in het oog houdt zal het gemeen overleg van zelf stand grijpen. Vrijwillig moet de toenadering zijn, dat geeft de beste verstandhouding. Of de rapporteurs òf de ministers tot gesprekken en onderhandelingen te dwingen, zou ik niet verlangen en zou ook tot geen resultaat leiden.

Ik meen genoeg gezegd te hebben ten betooge, dat de Commissie het gemeen overleg op hoogen prijs stelt en er groot ge-

wigt aan hecht, en dat zij, naar hare meening, u het best heeft voorgedragen, wat tot bevordering er van kan leiden.

De heer **Boxman**: Ik zoude na de belangrijke rede van den spreker uit Gelderland, die heden de discussien opende, en met welke ik in de meeste hoofdpunten geheel instem, waarschijnlijk het woord niet gevoerd hebben, indien ik door bijzondere omstandigheden niet verhinderd was geworden om de sectievergadering, in welke over dit hoofdstuk geraadpleegd werd, bij te wonen en daar mijn gevoelen te uiten. Later echter heb ik dit gedaan openhartig en dikwijls, jegens velen van mijne medeleden, en wat ik toen gezegd heb, acht ik mij thans verpligt in het openbaar te verdedigen.

Bij dit VIde hoogst belangrijke en reeds zooveel besproken hoofdstuk, wordt het nieuwe hoofdprincipe, de algemeene strekking, die het geheele concept-reglement domineert, opgenomen en ontwikkeld.

Dat principe is heftig bestreden in al de sectien, en ik geloof niet dat de discussien thans zullen doen blijken dat de vrede reeds gesloten is door de latere beantwoording der Commissie en de kleine inlassching in art. 77*d*. Mij en velen ten minste blijft die totale verandering of wijziging in het vroegere stelsel van het nog vigerende Reglement van Orde onaannemelijk.

Om onze rapporteurs, in strijd met de beteekenis van hunne benaming, in plaats van eenvoudige verslaggevers van het verhandelde in hunne sectien, te verheffen tot geheel onafhankelijke beoordeelaars der regerings-voordragten en andere voorstellen, des noods zonder eenige verdere ruggespraak met hunne ambtgenooten, en dat in eene zoo min talrijke Kamer als de onze, schijnt mij niet alleen noodeloos maar verre van wenschelijk; vooral daarom, dewijl zulks schadelijk werken moet op het *gemeen overleg* zoowel van de leden der Kamer onder zich, als op het gemeen overleg der geheele Kamer met de Regering, gelijk zulks in het algemeen verslag der tegenwoordige rapporteurs naar den ouden stijl zoo uitmuntend is aangewezen. En toch is dat gemeen overleg, hetwelk volgens velen slechts tot eene schadelijke transactie zoude leiden, in mijn oog het grootste bevorderingsmiddel tot het vruchtdragende van de gezamenlijke werkzaamheden van Regering en Vertegenwoordigers, van voorstellers en beoordeelaars. Door de wederkeerige wisseling van beider opinien wordt, zoo al niet de geheele waarheid, gelijk de bekende spreuk zegt, geboren, maar zeker van twee verschillende standpunten, van die der Regering en der Vertegenwoordigers, het meeste licht over de zaak verspreid. Ik zal mij dus alleen bij dit hoofdbezwaar bepalen, daar het zoovele bezwaren als noodzakelijke gevolgen in zich sluit.

1°. De geest van de meerderheid der Kamer kan niet genoeg bekend worden aan de Regering noch aan de leden der verschillende sectien onderling, evenzeer als sommige gelukkige denkbeelden der minderheid geheel zullen verloren gaan voor beiden. Zij leeren slechts de zienswijze kennen van *vijf* personen, of des noods van *drie*, de meerderheid van *vijf*, misschien eenigzins gemodificeerd, voor zooveel zij dit zelven willen, door de opinie der meerderheid in hunne sectien. Kan men de pertinente conclusie, op de zienswijze gegrond van zoo weinigen, hoe talentvol zij ook zijn, aan de Regering mededeelen, als het voorloopig gevoelen der meerderheid van de Kamer?

2°. Neen, daardoor zal de Regering buiten de mogelijkheid gesteld worden om hare voordragten bij tijds te wijzigen en hare aanneming te verzekeren. Wat zal zij anders doen dan in den blinde toetasten, soms wijzigen waar de rapporteurs het willen, maar de meerderheid der Kamer het niet begeert, en zich juist door hare zucht tot bevordering van het gemeen overleg aan verwerping blootstellen? Waarom moet toch de beantwoording der Regering tot oplossing der gemaakte bezwaren en het tweede onderzoek in de sectien, dat dikwijls zoo nuttig ja zelfs noodzakelijk is, onmogelijk worden gemaakt? — omdat het lot der wetsontwerpen niet in de sectien mag beslist worden, ten einde de belangrijkheid der openbare discussien daardoor niet lijde, zegt de memorie van toelichting. Ik voor mij geloof niet dat die belangrijkheid zal winnen door het getal maar wel door de gepastheid der voorgestelde amendementen; en veronderstel het tevens beter en voegzamer te zijn dat ongegronde bezwaren en opgevatte verkeerde denkbeelden zullen worden opgeheven door eene vertrouwelijke wisseling van gedachten in de sectie, dan door eene openlijke discussie ten aanhoore der natie. De minder welsprekende specialiteit zal zich daarenboven niet ligt in het openbaar wagen aan de overmagt der redenaarstalenten van den geheel gevormden publicist. En heeft de geschiedenis het dan zoo stellig geleerd dat die vergaderingen de meeste vruchten dragen, waar de magt van het woord door den oogenblikkelijken indruk heerscht, en vooral in tijden van staatkundige beweging de hartstogten zoo ligt opwekt?

Ik geloof neen, en dat zij daarenboven niet zamenstemmen met ons volkskarakter, dat bedaard is en kalm, en met de rigting van onzen geest, die berekenend is en nadenkend, waardoor wij een gunstig contrast vormen met onze constitutionnele naburen, de eene hartstogtelijk levendig, de andere opgewonden tot dweeperij toe.

Maar er is nog een ander oogpunt waaruit de zaak kan beschouwd worden. Zou het gemeen overleg met de Regering ook wel winnen door den grooten invloed, welken die kern van onafhankelijke rapporteurs, die zich, hiervan ben ik overtuigd, spoedig zal vormen, moet uitoefenen. De nederige maar goede vruchten dragende werkzaamheid en ijver van allen in de sectien, zal geheel in het duister terugtreden voor het licht, dat van die kern zal uitstralen, en moet dus allengs verflaauwen en te niet gaan, waarbij de grondigheid des onderzoeks zeker zal verliezen. De consequentie van eenige weinigen, zelfs in eenig door de meerderheid der Kamer eigenlijk niet *gedeeld* stelsel, maar dat door zooveel talent verdedigd, en daardoor zelden wedersproken wordt, zal de Regering noodzaken om toe te geven of te bukken; en of de veranderingen van ministerie reeds talrijk genoeg zijn in ons land, geloof ik, naar aanleiding der pensioenlijst, niet te mogen betwijfelen.

Ik wijze u op Frankrijk, waar de commissien van onafhankelijke rapporteurs beurtelings in verschillenden zin dergelijke veranderingen spoedig na elkander deden plaats grijpen.

Maar wat daar in eene zoo talrijke kamer, die volgens de nieuwe constitutie uit zeven honderd vijftig leden zal bestaan en thans zelfs er 900 telt, waar de partijen in gesloten gelederen, onder hare hoofd- en onderaanvoerders, den parlementairen kamp zóó hartstogtelijk strijden dat ik daarvan in ons vaderland nimmer een flaauwen wederschijn hoop te zien, wat daar onmogelijk en onbereikbaar is, *het gemeen overleg*, dat kan hier bestaan, hier, waar de Kamer slechts betrekkelijk uit weinig leden is zamengesteld, en de partijen niet tot zelfs in nuances afgescheiden zijn, of wordt ten minste door de instelling van onze tegenwoordige rapporteurs zooveel mogelijk vergemakkelijkt. En zouden wij die stevigste grondvest voor de welvaart de vaderlands, dien besten waarborg voor de kalmte en het decorum van onze vergaderingen, zelf ondermijnen, en niet ten minste beproeven of wij met het bestaande, waar het noodig is gewijzigde Reglement, ook datgene kunnen bereiken, wat de Commissie zich zeker heeft voorgesteld: grondigheid en rijpheid onzer beraadslagingen. Ik ben voor die proeve, en zal derhalve tegen het VIde hoofdstuk stemmen, indien het niet door amendementen voor mij aannemelijk wordt gemaakt.

De heer **de Man**: De eerste en de laatste spreker hebben zich meer bijzonder bezig gehouden met de bezwaren, die tegen het stelsel der Commissie worden ingebragt. Er is bij mij nog eene andere vraag gerezen, het is deze: of de Commissie aan ons heeft geleverd *het bewijs*, dat de bestaande verordeningen omtrent den werkkring en de bevoegdheid der rapporteurs niet meer goed zijn, namelijk met inachtneming van die veranderingen en bijvoegingen, die uit de herziening der Grondwet voortvloeijen. Deze vraag behooren wij ons in de eerste plaats ter beantwoording voor te stellen. Ik geloof toch dat het een beginsel is, hetwelk niet genoeg in acht kan worden genomen, dat we ons behooren te onthouden om af te breken wat bestaat, alléén *omdat* het bestaat. En ik herinner mij altijd met genoegen het gezegde van den geachten afgevaardigde uit Gelderland, hier in de residentie woonachtig: » wij zijn niet geroepen om anders te doen, maar om beter te doen dan onze voorgangers."

Laten we dan nu zien of we verpligt zijn *anders* te doen, en daartoe de redeneringen der Commissie nagaan. Ik zeg: *redeneringen*, want practische bewijzen heeft de Commissie niet geleverd, niet kunnen leveren, en ook niet willen leveren, want aan het bestaande Reglement heeft zij niet willen veroorloven door zijne werking aan te toonen het goede en het kwade dat daarin gelegen is.

De eerste redenering vind ik in de memorie van beantwoording der Commissie, bl. 6: » Het bestaande stelsel is niet overeen te brengen met het regt van amendement.

» Dat regt acht de Commissie van groot gewigt; maar zij is tevens — en wie zal haar daarin niet bijvallen? — van gevoelen, dat het met behoedzaamheid, na rijp overleg, met het oog op geheel het zamenstel der wetsvoordragt moet worden uitgeoefend; dat dus de raauwelijks voorgestelde amendementen, ten minste zoodra het punten van gewigt geldt, zooveel mogelijk moeten worden voorgekomen. Tot het bereiken van dit doel nu — en dit schijnt men te veel uit het oog te hebben verloren — zijn zelfstandige rapporteurs volstrekt noodzakelijk."

Ik trek uit die woorden twee gevolgen: vooreerst, dat de Commissie het bestaande niet acht te zijn eene belemmering van of in strijd met het gebruik van het regt van amendement, maar als te zwak beschouwt, om het *misbruik* er van tegen te gaan; en ten tweede, dat de zelfstandige rapporteurs voornamelijk zullen moeten dienen om dat laatste doel te bereiken. En hoe zullen zij dat nu bereiken? » Alle meer gunstige amendementen in het

voorstel," zoo gaat de Commissie voort, » moeten de vrucht zijn van de overweging in de afdeelingen en van de beoordeeling der commissie van rapporteurs. Zij moeten zamenhangen met de conclusien dier commissie *en opgenomen worden in haar verslag*. Er moet, in één woord, uit een bepaald stelsel, niet naar individuele, van strijdige standpunten uitgaande gevoelens, worden geamendeerd."

Ik moet bekennen dat ik mij met deze toelichting den loop der zaak niet meer regt duidelijk kan voorstellen. De Commissie heeft hier noodzakelijk in het algemeen gesproken van amendementen, of ze door de commissie van rapporteurs of door de leden worden voorgesteld, en nu ken ik slechts twee tijdperken, waarin zal kunnen worden geamendeerd: onder de beraadslagingen en vóór de beraadslagingen, maar toch altijd *nadat* het verslag der commissie van rapporteurs zal zijn uitgebragt. Hoe nu in *dat* verslag de amendementen van de leden, die eerst later worden voorgesteld, zullen worden opgenomen, en hoe daardoor het misbruik van het regt van amendement zal voorkomen worden, moet ik verklaren niet te begrijpen.

Maar dit is van minder gewigt. Het voornamé punt wat ik wensch aan te dringen is dit, dat hetgeen de Commissie hier als voorschrift omtrent den geest zegt waarin zij wil dat de amendementen zullen zijn ingerigt, volstrekt niet in het Reglement van Orde kan worden opgenomen. Dat regt van amendement is geheel onbepaald en vrij, het kan niet aan regels worden gebonden, alles hangt hier geheel af van subjective inzigten. Het Reglement van Orde moet alleen dienen om het misbruik zooveel mogelijk te voorkomen. En dat misbruik kan mijns inziens volkomen worden voorkomen, in de eerste plaats door den tijd te bepalen, wanneer de amendementen moeten worden ingeleverd, vervolgens door de bijvoeging, dat zij door eenige leden moeten worden ondersteund, voorts door het vermogen om belangrijke amendementen naar de afdeelingen te verzenden, en eindelijk door de bepaling, dat de eindstemming op den volgenden dag zal plaats hebben. Zoo doende is alle gevaar weggenomen, en die vier waarborgen zijn evenzeer volkomen vereenigbaar met het tegenwoordige stelsel, en daarom behoeft in de bevoegdheid en den werkkring der rapporteurs volstrekt geen verandering gebragt te worden. De eenige meerdere waarborg, dien het stelsel der Commissie op zou leveren, zou zijn, dat de commissie van rapporteurs alsdan zou kunnen worden gehoord over ieder amendement; en nu moet ik vragen of die waarborg zoo hooge waarde heeft, dat men tot dien prijs een stelsel zou aannemen, waaraan zooveel moeijelijkheden en bezwaren verbonden zijn.

Ik geloof, na het aangevoerde, te kunnen volhouden, dat de eerste redenering het bewijs niet geleverd heeft, dat het bestaande stelsel niet meer goed is.

Eene tweede redenering vind ik op bl. 6 van de nota tot toelichting: » Nu de Grondwet niet meer de bepaling inhoudt, dat de Kamer moet raadplegen over het algemeen verslag, *uit naam der onderscheidene afdeelingen uitgebragt*, kan het verslag over ieder wets-voorstel een geheel ander stuk worden, dan die verslagen bij de vorige Kamer waren, toen zij niet zelden eene mengeling van allerlei strijdige gevoelens inhielden, en behoort, in verband daarmede, naar het oordeel uwer Commissie, het beginsel te worden aangenomen van de geheele zelfstandigheid der rapporteurs tegenover hunne afdeelingen." De Commissie gaat hier uit van de stelling dat de thans bestaande verslagen niet deugen, maar zij heeft zich de moeite niet gegeven zulks aan te toonen; men vergunne mij daarom daarin te zien eene *petitio principii*, die ik natuurlijk niet kan wederleggen; de vraag blijft dus alleen over, of de weglating van de woorden in de Grondwet, dat de verslagen worden uitgebragt uit naam der afdeelingen, eenige verandering moet ten gevolge hebben.

Ik wil op die vraag slechts dit aan de Commissie doen opmerken, dat in hetzelfde art. 110 der Grondwet van 1840 nog eene tweede weglating heeft plaats gehad, die de Commissie heeft over het hoofd gezien, namelijk *dat de Kamer zal raadplegen over het algemeen verslag*. En nu behoef ik niet te herinneren, dat juist deze woorden vroeger den hoeksteen en het fundament uitmaakten van hetzelfde systema, dat nu door de Commissie wordt voorgesteld. Ik heb toen op dien grond een lid der Commissie met zijne gewone zeggenskracht, hier hooren verdedigen dat het verslag moest uitmaken een systematisch geheel, één stelsel, dat het moest bevatten een rigtsnoer voor de beraadslagingen en eindigen met eene conclusie, een besluit der Commissie, en op dien grond alleen aan zelfstandige rapporteurs kon worden opgedragen. Wel nu, zal men nu, op grond van de laatstvermelde weglating, ook besluiten dat het stelsel der Commissie thans niet meer deugt? Ik geloof het niet, maar ik geloof ook omgekeerd niet, dat de andere weglating in datzelfde artikel in een tegenovergestelden zin te dezer zake van toepassing en invloed is.

Ik heb hiermede de redeneringen der Commissie nagegaan. Practisch heeft de Commissie het onbestaanbare van het tegenwoordige stelsel niet aangetoond; zij heeft ons niet veroorloofd er de proef mede te nemen. Dit was, meen ik, van dubbel belang, omdat twee derde gedeelten der leden de werking van het bestaande reglement niet hebben bijgewoond. Het zij verre van mij, om, gelijk een der sprekers heeft schijnen te onderstellen dat geschied was, die leden onbevoegd te verklaren, om in deze zaak een oordeel te vellen, maar ik geloof toch dat zij, eer zij het bestaande veroordeelen, het practisch moeten leeren kennen. En wat ware er mede verloren? De Commissie erkent zelve in het slot van hare nota van toelichting, dat haar werk onvolledig is, dat men er spoedig op terug zal moeten komen; indien dit zoo is, waarom dan ook niet ten opzigte van dit punt met eene beslissing gewacht. Immers, zijn die gebreken van het bestaande stelsel zoo tastbaar en van zooveel gewigt als de Commissie het doet voorkomen, dan zal dit spoedig blijken, en dan zal de Commissie meer zelfvoldoening van een later te maken voorstel kunnen verwachten, als zij zich zal kunnen beroepen op de eigen ondervinding der Kamer; ik kan toch niet gelooven dat het stelsel der Commissie den toets eener vergelijking op ondervinding gegrond niet zou kunnen doorstaan.

Maar buitendien komt het mij voor, dat het tegenwoordig oogenblik voor deze verandering niet gelukkig is gekozen; wij zijn met gewigtig en belangrijk werk overladen; de natie heeft het oog op ons gevestigd, waartoe dan dien twist-appel in onze Vergadering geworpen? De Commissie wist immers wat er was gebeurd, en al ware het bestaande zoo slecht als men voorgeeft, waarom ons vooreerst maar niet liever beholpen? Reeds lang ware dan eene regelmatige wijze van werken tot stand gebragt en het Reglement van Orde ware reeds lang vergeten geweest.

Ik zal mij moeijelijk kunnen verdedigen tegen de verdenking dat ik aldus spreek uit gehechtheid aan een vroeger tijdperk. Evenwel zij het mij geoorloofd dit te doen opmerken, dat ik in datzelfde tijdperk twee malen in de gelegenheid ben geweest om het stelsel der Commissie te beoordeelen, en dat ik zelfs eenmaal de keus heb gehad tusschen het nu bestaande en het thans voorgestelde, en dat ik toen het eerste heb gekozen. Het tijdperk had dus bij mij geen invloed.

Ik ben ook niet opgetreden tot verdediging van het bestaande: dit zou strijdig zijn met het beginsel waarvan ik ben uitgegaan. Ik heb alleen verlangd, dat men het voorloopig in werking zou laten. Ik wil dus geene woorden gebruiken om het aan te prijzen, maar ieder zelf laten oordeelen. Een paar beschuldigingen wensch ik echter te beantwoorden. Onder anderen heeft de geachte spreker uit Gederland opgemerkt, dat reeds de graaf van Hogendorp gezegd heeft, dat dit stelsel niet goed was. Maar dat was in 1822; ik heb ook onder dat oude reglement geleefd, en erken meer dan iemand dat het niet deugde. Van dat oude intusschen bestaat niets meer en het oordeel van van Hogendorp, die het bestaande niet kende, heeft dus geene de minste waarde. Een ander spreker heeft gezegd, dat de rapporteurs onderhandelaars waren met de Regering. Ik heb menigmalen de eer gehad met anderen rapporteur te zijn (ofschoon ik moet opmerken, dat het getal dergenen die toenmaals gewoonlijk tot rapporteur werden benoemd, meer dan het door een spreker aangegeven getal van 10 of 12 bedroeg) maar het is ons nooit in de gedachte gekomen, ons als onderhandelaars op te werpen. Bij de beraadslagingen over het bestaande Reglement werd het opgeworpen denkbeeld, om het verslag open te houden tot aan de antwoorden der Regering met kracht weêrsproken en bijna algemeen verworpen; altijd is het de vaste gewoonte geweest dat het proces-verbaal vooraf opgemaakt en gesloten werd, voordat de Regering was gehoord, omdat wij niet als onderhandelaars maar als verslaggevers optraden.

Wat nu het voorbeeld van andere rijken betreft, er is daaromtrent veel gezegd, maar er bestaat voor mij altijd één groot bezwaar: het voorgestelde stelsel is een kleed, dat wij van een ander leenen, maar dat te groot is voor ons ligchaam. Ik kan mij zeer goed begrijpen, dat in eene vergadering, waarvan iedere sectie 70 of 80 leden telt, dit stelsel niet alleen goed kan werken, maar als een noodzakelijk kwaad onmisbaar is. Dit is zeker dat in eene zoo talrijke vergadering ruimte van keuze voorhanden is voor allerlei onderwerpen van wetgeving, en dat, al mogen ook vele leden wegens ziekte of andere oorzaken afwezig zijn er altijd nog genoeg overblijven, om rapporteurs uit te kiezen.

Daar *moet* wel geconcentreerd worden, individualiteit is daar niet mogelijk, daar zijn en moeten altijd leiders zijn. Maar hoe is het bij ons: onze sectien tellen als grootste getal 14 leden, en ik betwijfel zeer of men op dat getal altijd rekenen kan. Ik wil de voorbeelden van minder voltallige opkomst liever niet aanhalen, ik wil gelooven dat dit onder de tegenwoordige Kamer beter zal zijn; maar er staat tegenover dat de zelfstandige rapporteurs in vele omstandigheden de sectien niet zullen kunnen bijwonen. Men heeft gezegd, dat zij in hunne betrekking juist eenen prikkel zouden vinden om de sectien bij te wonen; maar nu geloof ik toch, dat, hoe wij ook geprikkeld worden, wij geene twee zaken te gelijk

kunnen doen, en dat als wij belast zijn met het opmaken van een verslag van gewigt, waarbij het heil des lands betrokken is, dat wij ons dan veeleer naar onze woning zullen begeven, om ons zelf geheel met de zaak bekend te maken, om een stelsel te vormen, om ons in staat te stellen dat te verdedigen, en dat wij dan wel genoodzaakt zullen zijn uit de sectien te blijven.

Er is nog eene andere zwarigheid: een zoodanig stuk wordt in de openbare zitting verdedigd. Ik stem aan de Commissie toe, men behoeft hier geen redenaar te wezen; als men zijne zaak kent, zal men de uitdrukkingen wel kunnen vinden die noodig zijn. Maar op den leeftijd, waartoe ik gekomen ben, ben ik gewoon de menschen te nemen zoo als zij zijn, en dan vind ik dat de bekwaamste menschen somtijds de meeste modestie bezitten, en niet zelden tegen dat in het openbaar spreken als tegen eene onoverkomelijke zwarigheid opzien.

Er is nog iets: wat zal de taak van zoodanige Commissie zijn? Van daag zal zij de taak der ministers op zich moeten nemen, morgen die van de oppositie. Die rapporteurs zullen meer moeten weten dan de ministers zelven, die alleen voor hun departement opkomen, die op hun departement omringd zijn van menschen, die hen bijstaan, van stukken, die licht verspreiden. Maar de leden der Kamer, tot rapporteurs benoemd, zullen zelven bekwaam moeten zijn tot alles. En nu stel ik mij eens voor een verslag over de begrooting. Ik ben meermalen in het geval geweest van bevoorregt te worden met de taak om een rapport over de begrooting op te maken; ik weet dus wat daaraan vast is. En wij waren toen altijd nog maar eenvoudige verslaggevers van het verhandelde in de sectien. Maar hoe nu eene dergelijke begrooting zal behandeld worden door vijf personen, die zelfstandig moeten oordeelen en verdedigen, moet ik verklaren niet te begrijpen. Hoe zullen zij al die duizende posten en postjes nagaan en berekenen en er een advies over uitbrengen? Met dat werk zullen maanden voorbijgaan.

Er is genoeg gezegd over het gemeen overleg en de overweging in de afdeelingen. Die overweging in de afdeelingen is iets karakteristieks, eigen aan onze Grondwet, misschien wel juist overeenkomstig met ons nationaal karakter. In België is de bepaling daaromtrent niet in de constitutie opgenomen, zij berust alleen op het reglement van orde. Bij ons is het eene grondzuil der Grondwet. Nu zie ik, dat de Commissie voornamelijk heeft bedoeld dat het belang der zaak in de openbare discussie zal worden behandeld, dat de publiciteit zooveel mogelijk zal worden bevorderd. Ik ben een groot vriend van de publiciteit, ik heb het bewijs geleverd, toen ik een hoofdstuk der gewijzigde Grondwet afstemde omdat daarin niet was opgenomen, dat de zittingen der gemeenteraden in het openbaar zouden worden gehouden; maar dit is zeker, dat, even als de openbare beraadslaging, ook de overweging in de afdeelingen gehandhaafd moet worden; die is even heilig, want ook zij is voorgeschreven, en daarom ook kan ik mij met het voorgestelde niet vereenigen.

Men zal mij wel beschuldigen dat ik vergeet, dat, als de zaak maar eenmaal is ingevoerd, de practijk wel zal bewijzen, dat zij beter is dan men zich voorstelde. Ik ben onpartijdig genoeg om dat zelf te erkennen, en toe te geven, dat de bezwaren tegen eene zaak ingebragt veelal grooter zijn, dan de zaak zelve die zou doen kennen, maar ik verlang diezelfde erkentenis ten behoeve van het bestaande Reglement. Dat Reglement heeft het voorregt, dat het bestaat, dat het bekend is, dat wij er aan gewoon zijn. Laat dat Reglement eenigen tijd werken, en blijkt het dan dat het niet deugt, ik zal de eerste zijn om het te veroordeelen. Maar om dit *à priori* op bloote redeneringen reeds te doen, terwijl zoovele leden het verkeerde er van nog niet hebben ondervonden, daartoe kan ik niet besluiten.

De heer ***Borret***: Ik voel mij genoopt en ik acht mij verpligt aan deze discussie deel te nemen. Ik ben het geheel eens met den spreker uit Gelderland, dat elke bepaling van het Reglement van Orde een naauwkeurig en zorgvuldig onderzoek verdient, en eene naauwgezette overweging allezins waardig is; want dat Reglement van Orde moet de rigting van onze werkzaamheden en de uitoefening van onze grondwettige bevoegdheden regelen, en er is dus geene enkele bepaling, die als onverschillig mag worden beschouwd. Maar de voorschriften van het VIde hoofdstuk, waarin meer bepaaldelijk de loop van het voorbereidend onderzoek in de afdeelingen en de werkkring van de rapporteurs der afdeelingen wordt vastgesteld, overtreffen verre alle andere, mijns inziens, in belangrijkheid en gewigt. Die voorschriften zijn mij, vooral na hetgeen ik heden van verschillende zijden heb hooren aanvoeren, voorgekomen in zulk een naauw verband te staan met het regt verstand van onze roeping als tak der wetgevende magt, en zoo afhankelijk te zijn van het ware begrip en de echte beginselen van den constitutionnelen regeringsvorm, die de onze is, dat ik er niet toe heb kunnen besluiten om de belangrijke vraagpunten, waartoe het onderwerp aanleiding geeft, met het eenvoudig uitbrengen van mijne stem te beantwoorden. Integendeel, ik reken mij verpligt, de gronden, waarop mijne overtuiging rust, aan de Vergadering mede te deelen. Al mogen mijne denkbeelden niets nieuws bevatten, al zullen mijne beschouwingen misschien niets zijn dan de weêrklank van hetgeen reeds vroeger meermalen is betoogd, durf ik toch vertrouwen dat de Kamer wel eenige waarde zal willen hechten aan de ontwikkeling van mijn gevoelen, omdat ik tot diegenen behoor, die, zoo als reeds gisteren door een vorigen spreker te regt is aangemerkt, uit het standpunt van volkomene onpartijdigheid, waarop zij ten aanzien van het voorstel der Commissie geplaatst zijn, eene eigenaardige bevoegdheid ontleenen om dat voorstel te beoordeelen, en de gegrondheid of niet-gegrondheid van hunne beoordeeling aan de beslissing der Kamer te onderwerpen.

Ik lees in het algemeen verslag der afdeelingen, dat de groote meerderheid der leden zich niet heeft kunnen vereenigen met het stelsel der Commissie, en de aanneming der voorgestelde wijzigingen hoogst onraadzaam en bedenkelijk heeft geacht. Ik verklaar tot die meerderheid te hebben behoord. De gronden, in het verslag voor die zienswijze bijgebragt, drukken grootendeels mijne eigene zienswijze uit. De toelichting van die gronden en de beantwoording der redenen door de Commissie in de memorie van beantwoording aangevoerd, zal wel voldoende zijn om mijne meening te regtvaardigen. — Tot aanprijzing van haar voorstel heeft de Commissie zich hoofdzakelijk beroepen op de Grondwet; zij heeft dit te regt gedaan, want de Grondwet alleen is het, die voor ons ten deze allen twijfel moet opheffen, en onze overtuiging moet vestigen. De Commissie is dan van oordeel, dat haar voorstel is een gevolg van de gewijzigde Grondwet; dat het beantwoordt aan hetgeen de roeping der Kamer onder de heerschappij der gewijzigde Grondwet medebrengt; dat het een eigenaardig uitvloeisel is van de uitbreiding aan de werkzaamheden der Kamer door de toekenning van het regt van amendement gegeven; in één woord, de Commissie is van oordeel, dat de herziening der Grondwet haar voorstel noodzakelijk, althans hoogst nuttig heeft gemaakt.

Ik heb deze gronden met alle aandacht overwogen, ik heb dat gedaan onbevangen en onbevooroordeeld. Ik heb de werking van het bestaande stelsel weinig of niet bijgewoond; ik heb dus ook mijne overtuiging enkel gezocht in de Grondwet en ik heb mij zoeken te vereenzelvigen met den geest en de bedoelingen van den grondwetgever. Maar hoe meer ik zulks heb gedaan, hoe meer ik tot geheel tegenovergestelde gevolgtrekkingen gekomen ben. In de Grondwet ligt voor mij juist de reden, waarom ik mij met het voorstel *niet* kan vereenigen. Ik geef aan de Commissie toe, de Grondwet vordert thans niet meer dat de Kamer in publieke zitting beraadslage over een verslag, uit naam der afdeelingen uitgebragt; maar het voorbereidend onderzoek in de afdeelingen is blijven bestaan, de grondwetgever heeft daaraan het grootste gewigt gehecht. Het verslag nu van de rapporteurs is het uitvloeisel van de werkzaamheden in de afdeelingen; wat derhalve het doel is van het onderzoek in de afdeelingen, dat moeten de rapporteurs ook beoogen, datzelfde doel moet door het verslag der rapporteurs bevorderd worden; het onderzoek in de afdeelingen en het verslag der rapporteurs moeten één zijn in strekking. Die overeenstemming kan niet worden verbroken, of men beantwoordt niet meer aan de Grondwet.

En waartoe dat voorbereidende onderzoek in de afdeelingen? Waarom heeft de Grondwet dat bepaald? De Grondwet heeft gewild, dat de Kamer, alvorens in openbare zitting te beraadslagen, in kleine vergaderingen zou bijeenkomen, dat de leden daar onderling van gedachten zouden wisselen, dat de zaak daar grondig zou worden onderzocht, dat alle belangen, die er bij betrokken mogten zijn, in overweging zouden worden genomen, en dat ieder lid niet alleen zijn eigen gevoelen zou ontwikkelen maar ook bekend worden met die zijner medeleden. De Grondwet heeft derhalve gewild, dat de leden der Kamer elkander zouden toelichten en overtuigen, en de onderscheidene bezwaren voor elkander zouden oplossen. Het onderzoek in de sectien is dus eene voorloopige instructie, bestemd om later eene vaste rigting aan de beraadslagingen te geven.

Die bedoelingen nu worden volkomen bereikt door het stelsel van het tegenwoordige reglement. De rapporteurs zijn gehouden de overwegingen der sectien getrouwelijk over te brengen; de daar geopperde bezwaren worden door de rapporteurs in hunne commissie overgebragt. Ik weet wel, en de Commissie heeft het reeds aangevoerd, de rapporteurs bezitten ook nu eene zekere mate van onafhankelijkheid; niet ieder denkbeeld, niet elk gevoelen wordt altijd in het rapport der commissie overgebragt; neen, ze hebben het regt, de geuite denkbeelden te ziften, en een denkbeeld van minder gewigt, of dat geene ondersteuning vond, zal dikwijls geene plaats in het verslag erlangen. Maar

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 21STEN APRIL.

zooveel is toch zeker, dat dit verslag is en blijft de uitdrukking van overwegingen in de afdeelingen; want de rapporteurs kunnen hunne eigene denkbeelden niet stellen in de plaats van die der andere leden in de sectien.

Het nieuwe stelsel beantwoordt niet in het minst aan de bedoelingen der Grondwet. De rapporteurs zullen volgens dat stelsel geheel zelfstandig en onafhankelijk zijn; zij zullen licht zoeken in de afdeelingen, maar de daar geuite denkbeelden behoeven zij niet aan te nemen. Volgens hun eigen oordeel maken zij hun verslag op; dat verslag is dus van de rapporteurs alleen, en het zal altijd meer eenzijdig zijn dan hetgeen thans wordt geleverd, en meer onvolledig in dien zin, dat menig goed denkbeeld, dat niet strooken zal met de denkwijze der rapporteurs, er niet in zal worden opgenomen. En zoo zal dat verslag der rapporteurs ontoereikend zijn om aan de bedoeling der Grondwet te beantwoorden, omdat over de overwegingen in de afdeelingen altijd een sluijer gespreid zal blijven. In één woord, het verslag der rapporteurs volgens het stelsel der Commissie zal niet meer zijn de uitdrukking van de overwegingen in de afdeelingen, maar van de meening der rapporteurs. Ik zeg het derhalve ons algemeen verslag volkomen na: » de rapporteurs zullen niet meer voor de afdeelingen bestaan, maar de afdeelingen voor de rapporteurs."

Dat bezwaar is hoogst gewigtig, en de Commissie zelve heeft zulks gevoeld; daarom heeft zij eene wijziging in haar oorspronkelijk ontwerp aangebragt, en zij heeft er bijgevoegd, dat het verslag *naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen* zal worden opgemaakt. Maar deze wijziging, die alleen voor mij het bewijs oplevert, dat het bezwaar bij de Commissie heeft gewogen, zal het voor mij niet kunnen wegnemen. De leden zullen altijd onbekend blijven met de gevoelens hunner medeleden; ze zullen niet weten wat in de sectien is geschied, en alleen het gevoelen der rapporteurs leeren kennen.

En wat nu aangaat de bewering, dat de rapporteurs altijd door de meerderheid der sectien zullen gekozen worden, en men dus door hen altijd het gevoelen van de meerderheid der *sectie* zal kennen, dat argument bewijst nog niet, dat het verslag der rapporteurs zal strooken met het gevoelen van de meerderheid der *Vergadering*. De sectien kunnen in gevoelen verschillen, en zoo dan de rapporteurs bij elkander komen om onderling te beraadslagen over hetgeen in de sectien is gezegd, en over hetgeen zij zelven in het verslag zullen opnemen, dan zullen zij daaromtrent bij stemming moeten beslissen, en dan kan het zeer gemakkelijk gebeuren, dat hetgeen door drie leden van de commissie van rapporteurs als meerderheid is beslist, evenwel strijdig is met de denkwijze van de leden der Kamer.

Ik moet dus in de eerste plaats mijne stem uitbrengen tegen het voorstel der Commissie, omdat het 't voorbereidend onderzoek in de afdeelingen tot niets terugbrengt.

Nog een ander bezwaar wordt door mij alleen uit de Grondwet geput. Naar mijne beschouwing, waartoe ik eerst na rijpe overweging gekomen ben, zal een noodwendig gevolg van het stelsel der Commissie zijn, dat het gemeen overleg met de Regering geheel en al wordt verbroken. Dat gemeen overleg, dat de Grondwet als grondslag der wetgevende magt doet kennen, stel ik niet in eene soort van zedelijke verstandhouding tusschen de Kamer en de Regering; neen, het is in mijn oog veel meer. De Grondwet wil, dat èn de Vertegenwoordiging èn de Regering daadwerkelijk gemeenschappelijk 's lands belangen behartigen. Dat gemeen overleg is de voorwaarde, waaraan de uitvoering der wetgevende magt ondergeschikt is; het vordert niet alleen, dat eene wet, hier aangenomen, door den Koning gesanctionneerd worde; neen, het vordert, dat men vòòr de aanneming gezamenlijk raadplege, om zoo tot de vaststelling van goede wetten te geraken. Ik herhaal het, dat doel wordt bereikt door de nakoming van het bestaande Reglement van Orde; het wordt gemist door de toepassing der voorgestelde wijzigingen.

Nu kan de Regering volledig bekend worden met het gevoelen van de meerderheid in de afdeelingen; zij kan zich naar die meerderheid schikken, en zij kan die wijzigingen in hare ontwerpen aanbrengen, welke die meerderheid wenschelijk acht; de Regering kan zelfs, wanneer hare voordragt in de sectien volstrekt geen bijval mogt vinden, het gedane voorstel intrekken. Dat doel kan niet bereikt worden bij de invoering van het stelsel der Commissie. Integendeel, de Commissie erkent het zelve, als het ware, in hare nota van toelichting, er kan geen sprake meer zijn van intrekking of wijziging, omdat elke beantwoording van zelf is afgesneden. De Kamer zal zich derhalve, wanneer op hare bedenkingen geen antwoord wordt gewacht, als het ware geheel meester maken van elke wets-voordragt; de Regering wordt geheel en al buiten de zaak gehouden. Mij dunkt echter, dat er gewigtige redenen kunnen bestaan, om aan de Regering het regt van antwoord op gemaakte bedenkingen niet te ontnemen. Men moet aan de Regering de gelegenheid laten om hare voordragt te wijzigen. Dat zal, mijns inziens, wederkeerig vertrouwen aankweeken tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging, en dat is de hechtste grondslag voor de nationale welvaart. Wij zelven als leden der Kamer hebben belang bij het gemeen overleg. Wij hebben groote en gewigtige verpligtingen te vervullen. Zij, die ons hebben afgevaardigd, mogen verwachten dat wij die zoo getrouw mogelijk zullen trachten te volbrengen. De Kamer kan ook wel eens dwalen, en als dan aan de Regering de gelegenheid benomen is, om op hare bedenkingen te antwoorden, dan zal de Kamer zich zelve van het licht hebben verstoken, dat zij in de gelegenheid was van de Regering te erlangen.

Maar, zegt de Commissie, de Regering zal altijd nog wijzigingen in hare voorstellen kunnen inzenden, en die zullen aan de beoordeeling der Vergadering onderworpen worden. Ik geloof, dat dit hulpmiddel niet kan opwegen tegen het voordeel, dat in het thans bestaande gelegen is. Het zal voor de Regering bijna ondoenlijk zijn er gebruik van te maken. Immers zij zal na den afloop der overwegingen in de sectien die wijzigingen niet kunnen inzenden; vòòr dien tijd zal zij het gevoelen der afdeelingen niet kennen, en dat gevoelen niet kennende moeijelijk in overeenstemming daarmede wijzigingen kunnen maken. In allen gevalle zal zij hare wijzigingen aan het oordeel der Kamer raauwelijks bij de openbare discussien moeten onderwerpen, en dat zij hare voorstellen aan zulk eene oppervlakkige en vlugtige beoordeeling niet ligt wagen zal, dat zal ik niet, dat zal niemand haar ten kwade kunnen duiden. Ik blijf er dus bij, dat, ofschoon, zoo als in de memorie van antwoord der Commissie gezegd wordt, de Regering altijd nog wijzigingen staande de beraadslagingen zal kunnen inzenden, dat hulpmiddel ontoereikend is, en dat het gemeen overleg door het stelsel der Commissie geheel en al wordt verbroken.

Uit een derde oogpunt nog moet het voorgedragen stelsel beschouwd worden: de Commisie is van gevoelen dat er noodzakelijkheid toe bestaat uit hoofde van het regt van amendement, dat thans aan de Kamer is toegekend. Andere leden hebben reeds aangetoond, dat het bestaande stelsel zeer wel met dat regt van amendement vereenigbaar is. Ik deel hun gevoelen volkomen, en zal de zaak nog slechts uit één enkel oogpunt beschouwen. Men merke wel op, dat het regt van amendement alleen in openbare zitting, niet in de sectien, kan worden uitgeoefend. Ofschoon het wenschelijk zij, dat van dat regt een zelfstandig en stelselmatig gebruik worde gemaakt, zullen de rapporteurs in hun verslag niet anders dan den wensch kunnen uiten, dat dit of dat punt in het voorgedragen wets-ontwerp gewijzigd of verbeterd worde; zij zullen alleen die verbeteringen voordragen, die volgens hun oordeel noodig zijn; maar wanneer nu het wets-ontwerp in openbare beraadslaging wordt gebragt, dan zullen ook die verbeteringen, die door de rapporteurs zijn gewenscht, in bepaalde amendementen moeten worden geformuleerd, en dan zullen die amendementen niet noodwendig op prioriteit aanspraak kunnen maken. Daarom zal dat verslag van rapporteurs, ik geloof het althans, niet kunnen voorkomen, dat er ook amendementen door andere leden worden voorgesteld; integendeel, omdat, gelijk ik reeds heb aangemerkt, van dat stelsel der Commissie het noodzakelijk gevolg zal zijn, dat de leden der Vergadering niet bekend worden met het gevoelen hunner medeleden, en daarom dikwijls in het verslag geene oplossing zullen vinden voor bezwaren, die bij hen zijn opgekomen, zoo zullen zij wel degelijk amendementen voorstellen waarvan zij anders zouden zijn teruggehouden. Wel verre dus dat dat verslag der rapporteurs, zoo als de Commissie meent, en zoo als ook wenschelijk is, het voorstellen van ondoordachte amendementen zal voorkomen, zullen er veel meer, onnoodige en ondoelmatige, amendementen worden voorgesteld.

Deze zijn de bezwaren, die bij mij tegen het stelsel der Commissie gerezen zijn; zij zijn alleen geput uit de beschouwing van dat stelsel in verband met de Grondwet. Ik zou mij nog kunnen verdiepen in een onderzoek naar de gevolgen, doch daarover is reeds het woord door verschillende leden gevoerd. Ik zal er mij dus van verschoonen, omtrent dit punt in een onderzoek te treden. Ik wil niet aantoonen, dat die rapporteurs, als eene zoo belangrijke taak aan hen is opgedragen, welligt een schadelijken invloed zullen kunnen uitoefenen; ik zal niet wijzen op het gevolg, dat allengs de ijver om de sectien te bezoeken aanmerkelijk zal verflaauwen; ik wil alleen vragen of tegen al de aangevoerde bezwaren, tegenover al die nadeelige gevolgen voordeelen staan, die ze kunnen opwegen.

Men heeft veel gesproken van den grooten omslag en de langwijligheid; die der behandeling van zaken in de Kamer eigen zou zijn; ik vind dan ook onder de motiven ten voordeele van het nieuwe stelsel bijgebragt dat eene spoedige behandeling van zaken daardoor zal bevorderd worden. Ik heb met zorg trachten na te gaan, waarin die bespoediging zal bestaan, maar ik heb zulks niet kunnen ontdekken. Zal die bespoediging verkregen worden door de opmaking van het verslag zelf? Die opmaking

zal altijd eene uiterst moeijelijke taak voor de vijf rapporteurs zijn; zij zullen de verordeningen der wet van alle zijden moeten onderzoeken; hun verslag zal niet meer zijn een overzigt van het onderzoek in de sectien, maar een stuk van eigene beoordeeling, van eigen onderzoek; dit zal tot eene raadpleging onder hen leiden, en ik geloof mij niet te bedriegen, als ik meen dat deze welligt meer tijd zal vorderen dan hetgeen thans geschiedt. En omdat het antwoord der Regering op de overweging in de sectien vervalt, ook daardoor zullen de zaken niet worden bespoedigd, want als de Regering niet meer schriftelijk hare bedenkingen kan doen kennen, dan zal zij die bij de openbare beraadslaging mededeelen, en dit zal de discussien veel langer doen duren. Eindelijk ook, omdat volgens het stelsel der Commissie men zeker zal zijn, dat er geen tweede onderzoek in de afdeelingen zal plaats hebben, ook daarin vind ik geen reden om te gelooven, dat de zaak bespoedigd zal worden. Het tweede onderzoek is zeer zeker reeds nu hoogst zeldzaam; ten minste bij de overweging van alle wetten, die ons tot nu toe zijn voorgedragen, en waaronder er zijn van groot belang, heeft geen zoodanig tweede onderzoek plaats gehad. En als ik nu naga, dat, volgens het stelsel der Commissie, men altijd dat tweede onderzoek zal kunnen provoceren, zoo slechts een amendement wordt voorgesteld, dat nog niet bekend was, zoo geloof ik wel te mogen aannemen dat volgens het bestaande stelsel dat tweede onderzoek zich zooveel meer niet voor zal doen, als onder het nieuwe.

Ik vind dus in het stelsel der Commissie geene enkele reden om te gelooven, dat de behandeling van zaken zal worden bespoedigd, maar wel dat zij daardoor zal worden vertraagd.

Ziedaar de voorname bedenkingen die ik heb tegen het stelsel der Commissie. Ik heb mijne bezwaren hoofdzakelijk slechts uit de Grondwet willen putten; ik geloof genoegzaam te hebben aangetoond, dat ik de denkbeelden en bedoelingen der Commissie niet heb willen miskennen; ik heb alleen nagegaan, waartoe het stelsel der Commissie zou moeten leiden, dat het strijdt tegen den geest en de bedoelingen der Grondwet; en op dien grond zal ik mijne stem er tegen uitbrengen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** merkt namens de Commissie aan, dat zij, alvorens over te gaan tot de beantwoording der bedenkingen die tegen haar stelsel zijn ingebragt en die, naar hare meening, door een geest van overdrijving gekenmerkt zijn, het regt meent te hebben om ten aanzien van een feitelijk punt eene rectificatie te maken. De vorige spreker heeft beweerd, dat de Commissie zou gezegd hebben, dat er van intrekking van een voorstel door de Regering geene sprake zou kunnen zijn, en heeft daarbij de nota van toelichting vermeld. De spreker zou echter gaarne wenschen te weten, waar zoodanige uitdrukking voorkomt.

De heer ***Borret*** antwoordt dat hij zich niet juist herinneren kan, de bedoelde woorden gebruikt te hebben; in de nota van toelichting worden zij zeker niet gevonden. Indien hij gezegd heeft, wat de geachte spreker meent verstaan te hebben, dan heeft hij zich zeer zeker vergist, want hij heeft zoo iets niet willen zeggen, en het aangevoerde alleen beschouwd als een gevolg van het voorstel der Commissie, niet als eene meening van die Commissie.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** geeft daarop te kennen, dat, als men feiten aanhaalt, en daarop redeneringen grondt, men zijns inziens verzekerd behoort te zijn dat men de feiten met juistheid heeft voorgesteld.

De heer ***de Monchy***: Reeds vroeger heb ik mij ten voordeele van de zelfstandigheid der rapporteurs verklaard, en zoo ik mij verklaren zal tegen dit hoofdstuk der wijzigingen in het Reglement van Orde, zoo geschiedt dit dan ook niet wegens het daarin opgenomen stelsel van zelfstandige rapporteurs, maar omdat het, wat het gemeen overleg betreft, mij in één opzigt allergebrekkigst voorkomt. Zoo als de verslagen nu worden opgemaakt, heb ik altijd gemeend dat de rapporteurs zich zelfstandig moesten gedragen en niet van hun verslag als het ware een bonten rok maken. Maar indien zoodanig verslag wordt opgemaakt, dan krijgt het al ligt van zelf eene kleur of strekking, en als de rapporteurs weten wat zij willen, dan is het niet zoo moeijelijk om tot eene conclusie te komen; ik zou overigens die conclusie, namelijk dien raad tot aanneming of verwerping, niet als een volstrekt vereischte beschouwen.

Wat gezegd worde omtrent de beraadslagingen in de afdeelingen, ik geloof niet, dat iets van dien aard wordt afgesneden. Ik geloof niet dat het van het Reglement van Orde afhangt, of wij willen beraadslagen of niet. Ik meen, dat wij de ons voorgedragen wetten zullen willen onderzoeken: zulks ligt in den aard der zaak.

Ik deel dus al die bezwaren niet; maar er is een ander bezwaar voor mij, het betreft het gemeen overleg. De Commissie heeft op vele plaatsen getoond te willen openbaarheid, en te regt: openbaarheid behoort tot den constitutionnelen regeringsvorm. Maar de Commissie is verder gegaan: zij wenschte door haar voorstel de openbare beraadslagingen belangrijker te maken, en zij heeft daartoe de wisseling van stukken met de Regering weggecijferd. Doch nu moest ze getrouw zijn gebleven aan hetgeen zij verlangde; maar zij is voor de gevolgen teruggedeinsd, en heeft wel ingezien, dat toch inlichtingen soms noodig zouden kunnen zijn, en nu heeft zij in de plaats van de wisseling van stukken, iets in haar voorstel ingelascht, dat alles bederft: in art. 77*b* wordt bepaald: » Des geraden treedt de commissie — in overleg met de hoofden der departementen van algemeen bestuur". De commissie, de stukken wegcijferende, maakt, zoo noodig, dat de Regering tot de kennis kan komen van de in de afdeelingen gemaakte aanmerkingen, en daartoe was zeker geen ander middel dan, volgens het aangehaalde artikel, eene conferentie te doen plaats hebben. En wat nu hier door de Commissie als bij uitzondering wordt gesteld (» des geraden") zou worden regel, omdat men volstrekt niet kan beletten, dat in de afdeelingen velen steeds inlichtingen zullen vragen, en zelfs de leden der commissie van rapporteurs zelven, terwijl ook de Ministers, die anders volstrekt niet kunnen weten welken indruk de wets-voordragt heeft gemaakt, op die bijeenkomst zullen aandringen, en zoo zullen er steeds conferentien tusschen de rapporteurs en de Regering plaats vinden.

Het is juist dit, wat ik vrees en schuw en afkeur. Want in die conferentie zullen de rapporteurs den geur van zelfstandigheid verliezen, omdat die bijeenkomst moet plaats hebben, wanneer de Regering wil weten welken indruk de wetsvoordragt heeft gemaakt. En nu zullen de rapporteurs de bezwaren en bedenkingen mededeelen; de ministers nemen die mede naar hun departement; zij komen in eene tweede vergadering terug; er zal eene discussié met de rapporteurs over ontstaan, en dan zal het gevolg zijn dat de ministers, wanneer de rapporteurs geene conclusie tot aanneming willen geven, met hen in overleg treden, en de rapporteurs zullen alsdan het advies tot aanneming, om het zoo eens uit te drukken, zoo duur mogelijk verkoopen. En dat alles geschiedt achter eene gesloten deur, en dan eerst worden de stukken gedrukt en openbaar.

De Commissie zegt, dat ze bovenal openbaarheid wil. Maar waar is die hier? Wat is er in de afdeelingen geschied? Wij weten het niet. — Eenige weken later, in de publieke vergadering komt nu eene nota van wijzigingen uit de lucht vallen, ten gevolge van de geheime onderhandeling van rapporteurs, en terwijl wij ten eenen male onbekend zijn met de bezwaren onzer medeleden. En dan zal later in eene openbare vergadering, nadat die wijzigingen zijn ingediend, het verslag worden opgemaakt en uitgebragt.

Dit alles is mij zoo gebrekkig voorgekomen en zoo geheel in strijd met de bedoeling der Commissie zelve, dat ik voor mij geen mogelijkheid zie het aan te nemen. — Wanneer wij over de bijzondere artikelen zullen beraadslagen, zal ik de vrijheid nemen te dezen aanzien een amendement voor te stellen.

De heer ***Costerus***: Ik zal niet in eene herhaling treden van de gronden, die tegen het voorstel der Commissie zijn bijgebragt. Ik zal zoo vrij zijn een enkel bezwaar te opperen, dat nog slechts in de verte is aangeroerd geworden. De Commissie schijnt bij haar voorstel van het denkbeeld te zijn uitgegaan, dat de commissie van zelfstandige rapporteurs over een wets-voorstel altijd homogeen zal zijn. Intusschen zulk eene Commissie is òf homogeen òf zij is het niet. Tot de voortreffelijke dingen onder de zon behoort zeker een homogeen ministerie, maar of ook eene homogene commissie van rapporteurs wenschelijk zou wezen, geloof ik niet. Waaraan toch zou hare homogeniteit al ligt zijn toe te schrijven? Daaraan, dat er eene zekere partij had bestaan, die onderling was overeengekomen, om elkander in de verschillende sectien te benoemen, dan zeker zou die geduchte phalanx daar zijn, waarvan de eerste spreker uit Gelderland gewaagde, die met haren president aan het hoofd wigvormig in de gelederen dezer Vergadering zou dringen. Maar nu spreek ik van het geval dat de Commissie niet homogeen zij, dat de leden zich onderling niet kunnen verstaan. Dan bestaat er eene meerderheid van 3, eene minderheid van 2 leden. Hoe zal het dan gaan? zal zich die minderheid moeten opofferen voor de meerderheid? Het is waar, dan wordt de phalanx minder in getal, zij bestaat slechts uit drie; maar stel, dat de minderheid niet van haar gevoelen wil afzien en zich met dat der meerderheid vereenigen, zal zij dan ook de vrijheid hebben tegen het rapport der meerderheid een eigen rapport op te maken? Ik kan mij zulks soms als mogelijk voorstellen; maar hoe zal het dan gaan met die artikelen, die in den geest van eene homogene commissie van rapporteurs zijn opgesteld? bijv. art. 77*c*: » Het verslag, door den algemeenen rapporteur opgemaakt, wordt

door de commissie vastgesteld." Hoe zal eene commissie een rapport opstellen als zij niet homogeen is? Hoe zal, volgens art. 77*e*, dat rapport namens de commissie in eene openbare zitting ter tafel kunnen worden gebragt?

Ik zou nog andere bezwaren bijbrengen, indien ik niet meende, dat mijne bedenking reeds genoegzaam is toegelicht; ik zal deswege ophelderingen van de Commissie te gemoet zien.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** beantwoordt, namens de Commissie, den vorigen spreker, en merkt aan, dat, gelijk in alle commissien, ook in die phalanx de meerderheid beslissen zal, en dat de minderheid volkomen vrijheid heeft haar gevoelen in de openbare vergadering te doen kennen.

De heer ***Wijnaendts:*** Ik stel er hoogen prijs op, om met het gevoelen mijner medeleden, in de sectien geuit, bekend te worden; uit dien hoofde was mij de bijvoeging in het voorstel der Commissie: » naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen" zeer aangenaam. Intusschen is daardoor bij mij het denkbeeld ontstaan dat de Commissie eenigzins van haar oorspronkelijk gevoelen is afgeweken, en dat alsnu de rapporteur eenigermate een tweeslachtig wezen zal zijn. Immers tweederlei zal nu het verslag wezen: vooreerst eene beoordeeling, naar aanleiding van hetgeen in de sectien is voorgevallen, in de tweede plaats eene conclusie. In het eerste gedeelte zijn de rapporteurs gebonden, als zijnde het orgaan der afdeelingen, in het tweede zullen zij zelfstandig zijn.

Maar nu acht ik het onraadzaam, dat de rapporteurs in overleg met de Regering treden, zoolang zij de organen der verschillende sectien zijn; zelfs betwist ik die bevoegdheid: zijn ze zelfstandig en maken zij als zoodanig eene conclusie, dan kan dat overleg plaats hebben.

Ik zou derhalve die twee deelen wenschen te scheiden en te bepalen, dat zoolang de rapporteurs organen der afdeelingen zijn, zij slechts die inlichtingen aan de Regering kunnen vragen, die in de afdeelingen verlangd zijn geworden; en dat zij verder, maar eerst wanneer het eerste gedeelte van het verslag zal zijn vastgesteld, vrij zullen zijn om, ten behoeve der zelfstandig op te maken conclusie, des geraden, met de Ministers in overleg te treden.

Hoewel ik mij dus wel met het stelsel der Commissie kan vereenigen, bestaat voor mij het aangeduide bezwaar, waaromtrent ik mij voorbehoud een amendement voor te stellen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Voor de Regering bestaan onderscheidene bezwaren tegen het voorstel der Commissie. Ik heb echter alleen het woord opgevat, ten einde over de zoodanige te spreken, die de Regering zelve aangaan, en wensch andere punten aan de Vergadering ter behandeling over te laten. De Vergadering bepale welke taak zij aan hare verslaggevers wil opdragen, en hoe hunne verslagen zullen zijn ingerigt, maar hetgeen de Regering zelve betreft, hetgeen ze noodig heeft om hare verpligtingen te vervullen, waarop zij aanspraak kan maken, en hetgeen de Grondwet in haar belang vordert, daaromtrent kan en mag zij niet onverschillig zijn, daarvoor moet zij strijden.

Wij vinden nu hier onderscheidene bepalingen, die te kort doen aan datgene waarop de Regering aanspraak mag maken. Een der redenaren heeft daaromtrent reeds enkele opmerkingen in het midden gebragt, en het is mij raadzaam voorgekomen daaromtrent in eenige meerdere ontwikkeling te treden. Daarom ook wenscht de Regering dit nu reeds te doen, terwijl zij het anders zou hebben uitgesteld tot de beraadslagingen over art. 77*b* van de voorgestelde wijzigingen.

De Vergadering heeft besloten haar Reglement van Orde te doen wijzigen, niet slechts om eenige aanvullingen daarin op te nemen, die het gevolg zijn van de herziening der Grondwet, maar ook om de werkzaamheden der Kamer te verbeteren, te vereenvoudigen, te bekorten; en nu komt het der Regering voor, dat de artt. 77*b* tot en met 77*e* niets van dat alles, maar wel het tegenovergestelde zullen opleveren. De werkzaamheden zullen, bij de invoering dier artikelen, niet verbeterd, niet vereenvoudigd, niet bekort worden; het tegendeel zal het gevolg van die invoering zijn.

Waartoe komen Regering en Vertegenwoordigers in aanraking en in deze vergaderzaal bijeen? Om aan het volk de best mogelijke wetten te geven. Daartoe doet de Koning zijne voorstellen aan de Vertegenwoordiging, of brengt de Vertegenwoordiging de hare in het midden. 's Konings Ministers hebben zitting in deze Vergadering, om deel aan hare beraadslagingen te kunnen nemen, vermits het gemeen overleg van Regering en Vertegenwoordiging het bevorderings-middel moet zijn ter bereiking van het doel van beider roeping, dat is ter rigtige uitoefening van de gemeenschappelijke wetgevende magt.

Vergunt mij nu dat ik met u naga wat deze artikelen van dit gewijzigde Reglement inhouden, om u daarna te betoogen dat door hunne invoering noch verbetering, noch vereenvoudiging, noch bekorting der werkzaamheden verkregen wordt:

In art. 77*a* lezen wij: » De commissie (van rapporteurs) benoemt een van hare leden tot algemeenen rapporteur. Haar voorzitter is daartoe mede benoembaar", en vervolgens.

art. 77 *b*: » Des geraden, treedt de commissie, door de tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, in overleg met de hoofden der departementen van algemeen bestuur, die in het voorstel betrokken zijn."

art. 77*: » Alle veranderingen, door de Regering in het oorspronkelijk voorstel gebragt, worden door den Voorzitter aan de Kamer in eene openbare vergadering medegedeeld."

art. 77 *c*: » Het verslag door den algemeenen rapporteur opgemaakt, wordt door de commissie vastgesteld."

art. 77 *d*: » Dat verslag bevat, naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen, eene beoordeeling van het voorstel en eene opgave der verbeteringen voor welke de commissie het vatbaar acht. Het eindigt met der Vergadering de aanneming van het voorstel, met of zonder wijzigingen, of ook de afwijzing van het voorstel aan te raden."

art. 77 *e*: » Het wordt, namens de commissie, in eene openbare zitting ter tafel gebragt en voorgelezen door den algemeenen rapporteur, wanneer de Vergadering de voorlezing verlangt. Daarna wordt het aan de leden alsmede aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur gedrukt rondgedeeld. De Kamer bepaalt den dag der beraadslaging; welke beraadslaging, met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoedvereischende zaken, niet vroeger dan drie maal vier en twintig uren na het uitbrengen van het verslag kan worden vastgesteld."

Dat verslag is een zeer gewigtig stuk; het bevat de uitkomst van de overleggingen in de afdeelingen, het is het gewrocht van de overwegingen der verslaggevers zelven. En hoe, en wanneer, en onder welke omstandigheden komt nu dit verslag ter kennisse van den Minister? Inderdaad, zoo ik die vraag moet beantwoorden, ben ik schier geneigd met eenen uwer redenaren te zeggen: De strekking der voorgelezen bepalingen is geene andere, dan dat de Kamer zich meester make van het voorstel der Regering, het behandele buiten de Regering, er over beslisse zonder de Regering, en van de Regering de verdediging verge op het oogenblik dat zij geen tijd meer heeft er verbeteringen in aan te brengen. De rapporteurs zijn benoemd, de overwegingen in de afdeelingen zijn afgeloopen, de rapporteurs vergaderen om hun verslag op te maken: » *Des geraden* kunnen ze in overleg treden met de Regering"; dat is, wanneer zij het goedvinden; zoo niet, dan kunnen zij het ook nalaten. En als dus de geest bij de Kamer bestaat, dien ik straks heb aangeduid, dat zij zich meester wil maken van het wetsvoorstel, dan zal dat: *des geraden* geen stand grijpen, dan zal men de ministers geheel onkundig laten van al hetgeen in de afdeelingen is geschied en door de verslaggevers is opgeteekend. En tot op den oogenblik, waarop de openbare beraadslaging over het wets-ontwerp reeds is vastgesteld, blijft de Regering nog onkundig, geheel onkundig van het lot, dat haar ontwerp reeds heeft getroffen en verder te wachten staat. Aan die zamensprekingen van art. 77*b* hecht de Regering volstrekt geen belang; daarvan wenscht zij zelfs te zijn ontslagen. Want hoe moet de Minister in die bijeenkomst tot zamenspreking verschijnen? Geheel onkundig van hetgeen die heeren hebben overwogen, geoordeeld, besloten. Hem worden vragen gedaan, opmerkingen voorgesteld, tegenwerpingen gemaakt, waarop hij geheel onvoorbereid is. Ter beantwoording wordt hem geen tijd tot overleg gegund; de voorlichting van anderen is daar onverkrijgbaar, het raadplegen van stukken onmogelijk. Zullen dan die hoofden der departementen niet meestal eene droevige figuur maken tegenover die welvoorbereide heeren verslaggevers, die ruimschoots tijd en gelegenheid genoten om zich te wapenen en te versterken? Neen, daarop is de Regering niet gesteld, en dat kan ook zeker niet veel goeds opleveren.

Zoo al de Ministers tijd krijgen tot beantwoording, en die beantwoording verstrekken, dan blijven hunne wederleggingen geheim en worden niet wereldkundig. Daarna maken de verslaggevers het rapport op; zij handelen zelfstandig en geheel naar eigen inzigt, en wederom blijft de Regering onkundig of hare ophelderingen en wederleggingen een gewenscht gevolg hebben opgeleverd of gemist.

En wanneer zal nu dat in de vergadering uitgebragte rapport aan de hoofden der departementen van algemeen bestuur kenbaar worden? Eerst dan, wanneer reeds de dag der beraadslaging is vastgesteld, ja, als reeds bijna een dag is verloopen van den korten termijn, die moet verloopen tusschen het oogenblik van het vaststellen en het oogenblik van het aanvangen der beraadslaging. Ik zeg niets te veel, want volgens art. 77*e* zal het voorlezen van het verslag, wanneer het wordt ter tafel gebragt, eerst dan plaats vinden, wanneer de Vergadering die voorlezing verlangt. Dit laatste zal zeldzaam gebeuren. Het niet voorlezen zal alzoo de regel, het voorlezen de uitzondering zijn: en geen

wonder, want waarom zouden de leden der Kamer de voorlezing verlangen van een stuk, dat hun gezegd wordt reeds ter perse te leggen en spoedig gedrukt aan hen te zullen worden uitgereikt? De drukkersgezellen zullen eerder met die stukken bekend worden, dan de Ministers, die het grootste belang bij de spoedige kennisneming hebben.

En zal nu dat verslag alleen behelzen eene opsomming of rangschikking der onderscheidene bezwaren, tegen het wets-ontwerp ingebragt? Neen, het zal uitleveren een met zorg bewerkt stuk, waaraan weken of maanden zijn besteed, al naar men het goedvond, waarin de beschouwingen, oordeelvellingen, besluiten der vervaardigers zullen zijn opgeteekend; dat getuigen zal van de vlijt of de oppervlakkigheid, van de bekwaamheid of onbekwaamheid van die vervaardigers; waaronder de namen van die rapporteurs geschreven zullen staan, die bij gevolg zullen inoogsten al de eer of de oneer, die daarvan de vrucht zal zijn. Met overhaasting zullen die verslagen niet worden opgemaakt. Drie dagen na het uitbrengen van zoodanig verslag zal de beraadslaging plaats hebben; één dag gaat daarvan af voor het drukken en ronddeelen; twee dagen zullen er alzoo voor de Regering overblijven om er zich mede bekend te maken en zich tot de bestrijding en wederlegging te wapenen.

Inderdaad de strekking van het hier gedane voorstel is, zich geheel meester te maken van de voordragt der Regering; en aan deze de verbetering onmogelijk, de verdediging hoogst moeijelijk te maken.

Vindt gij hierin dat gemeen overleg, bij de Grondwet gevorderd? Neen, zeker niet! Ik verlang met eenen uwer, dat ieder onzer zelfstandig zij en handele op zijn standpunt: de Regering op het hare, de Vertegenwoordiger op het zijne. Ik wil niet dat de een voor den ander wijke, veel minder buige: maar ik wil, omdat de Grondwet het eischt, dat Regering en Vertegenwoordiging hier betrekkelijk de ingeleverde wets-ontwerpen treden in gemeen overleg, en van den aanvang van dat onderzoek af tot aan het einde toe, welwillend wisselen van denkbeelden, opmerkingen, bezwaren en oplossingen, ten einde gemeenschappelijk tot stand te brengen de best mogelijke wetgeving. En dat verlang ik niet in het geheim, niet in afgezonderde tezamensprekingen binnen geslotene vertrekken, maar door gedrukte stukken, en daarna in openbare vergaderingen. Daartoe is het volstrekt noodig, dat de opmerkingen en bezwaren, betreffende de regerings-voorstellen in het midden gebragt, kenbaar worden gemaakt aan de Regering; dat zij tijd en gelegenheid vinde, om die te overwegen en schriftelijk te beantwoorden. Dit vordert de Regering met regt. Want worden de verslagen van de rapporteurs gedrukt en openbaar gemaakt, met welk regt ontzegt men dan aan de Regering de gelegenheid, om ook hare antwoorden in geschrift te brengen en te doen drukken en openbaar te maken, opdat de natie niet alleen wete, hoe hare vertegenwoordigers beantwoorden aan hunne roeping, maar ook verneme hoe zij, die vereerd zijn met het vertrouwen der Kroon, hunne beste pogingen te werk stellen om in overleg met de Vertegenwoordiging de dierbaarste belangen van volk en vaderland te behartigen en te bevorderen. Ik beklaag hen die ons tegenover elkander gelieven te plaatsen. Neen, Mijne Heeren, wij allen, regeerders en geregeerden, vertegenwoordigers en Ministers allen zijn wij zonen van hetzelfde vaderland; als zoodanig hebben wij slechts één belang, en wij treden hier niet op als partijen tegenover elkander, maar als Nederlanders in overleg met elkander. Daarom draagt ook de Grondwet de wetgevende magt op aan den Koning en de Staten-Generaal gezamenlijk, daarom schrijft zij dat gemeen overleg tusschen den Koning en de Staten-Generaal voor. Maar de bestredene gewijzigde bepalingen van uw reglement zijn strekkende, om dat gemeen overleg uit te sluiten en te niet te doen, en een stand van zaken te doen plaats grijpen, waaruit onmogelijk de beste wetten kunnen voortkomen, die voor het vaderland worden gewenscht.

Wanneer de Ministers naar hunne beste inzigten de wetten zullen hebben gereed gemaakt, dan zullen naar dit voorstel uwer Commissie de Staten-Generaal in het geheim hunne bezwaren opperen en hunne bedenkingen gereed maken en die vereenigen in een met zorg bewerkt stuk, waarmede de Regering zal worden overvallen op een oogenblik, waarop haar de gelegenheid zal ontbreken om daarop schriftelijk te antwoorden, of hare voorstellen te verbeteren. Voorzeker, die weg is zeer geschikt om de minst volmaakte, niet om de beste wetten te verkrijgen, en ik mis daarin alles wat gevorderd wordt voor het gemeen overleg. Wilde men dit, dan zou eenvoudig in de Grondwet kunnen staan: » De Koning zendt zijne voorstellen aan de Staten-Generaal en de Staten-Generaal overwegen ze, en verwerpen ze of nemen ze aan." — Daardoor ontstaat geene vereenvoudiging; maar ik zie hier wel verwikkeling, omdat, wanneer de Regering bemerkt, dat gewigtige bezwaren tegen haar voorstel zijn ingebragt, zij van de twee dagen, die haar vergund zijn, nog gebruik zal willen maken, om er zoo mogelijk nog wijzigingen in aan te brengen, en dan zal het gevolg zijn, dat, daar de dag voor de beraadslaging reeds is bepaald, nog weinige uren te voren die wijzigingen aan de Kamer bekend zullen worden; en dan zullen deze maar niet zoo dadelijk in discussie kunnen worden gebragt zij zullen moeten worden gedrukt en naar de afdeelingen verzonden, de beraadslaging zal moeten worden verdaagd en een nadere dag er voor worden vastgesteld. Ziedaar dus geene vereenvoudiging, maar niets dan moeijelijkheid en verwarring.

Ik heb hooren zeggen, dat de Kamer geen ontwerp van wet van een aanzienlijk aantal artikelen behoeft te verwerpen omdat zij zich met één artikel niet zal kunnen vereenigen; dat daartoe het middel van amendement voorhanden is. Maar ik heb tevens hooren opmerken, dat die amendementen zeldzaam moeten zijn, omdat zij tot onderscheidene moeijelijkheden kunnen leiden, en dat dus dat hulpmiddel zoo zeldzaam mogelijk zal moeten worden aangewend. — Maar zal niet, naar aanleiding van deze behandeling van zaken, het aantal van amendementen noodwendig aanmerkelijk moeten vermeerderen? Zullen zij die hunne bezwaren en bedenkingen niet wedervinden in het verslag der rapporteurs, niet gretig van het regt van amendement gebruik maken? Zal dan niet juist het tegendeel gebeuren van hetgeen wenschelijk is en door de voorzigtigheid geboden wordt?

Eindelijk zegt men, dat er toch tijd gewonnen zal worden. Hetgeen ik heb aangevoerd bewijst het tegendeel. Tijd zal er niet worden gewonnen, maar veeleer verloren. Doch tijd zal er stellig gewonnen worden, als het verslag der rapporteurs gedrukt en aan de Regering medegedeeld wordt, als deze in de gelegenheid wordt gesteld om het, des verkiezende, schriftelijk te beantwoorden, als daarop wordt bepaald, dat er of een nader onderzoek in de afdeelingen plaats zal hebben, of niet, en als eerst daarna de dag voor de beraadslagingen wordt vastgesteld.

Dat is, zal men zeggen, de gang van zaken, die tegenwoordig plaats vindt. Juist, maar die gang van zaken is zeer aanbevelenswaardig, eene afwijking daarvan is uiterst bedenkelijk en schadelijk voor de goede zaak. —

ik moet nog opmerken, dat in de vergadering zelve zich vele stemmen tegen het nieuwe stelsel hebben doen hooren; ik lees in het verslag der rapporteurs dat onderscheiden leden verlangd hebben, dat aan de Regering de noodige tijd en gelegenheid wierd gegund, en dat daarom aanmerking is gemaakt op de bepaling van art. 77c. » Onderscheidene leden" zoo lees ik daar, » waren van meening, dat het verslag der commissie van rapporteurs altijd na de vaststelling aan de Regering behoort te worden medegedeeld. Deze mededeeling, welke trouwens volkomen strookt met de zoozeer wenschelijke overeenstemming tusschen Regering en Vertegenwoordiging, als ook met de waardigheid der Kroon, van wie toch in den regel alle wets-voordragten uitgaan, zal de Regering in staat stellen, hare voorstellen te wijzigen en te verbeteren, naar aanleiding van de daartegen aangevoerde bezwaren, en bedacht te zijn op de gedragslijn, die zij, in het geval eener verwerping door de Kamer, zal vermeenen te moeten volgen." Deze gewigtige opmerking in het belang der zaak is door onderscheiden leden der Kamer zelve gemaakt, maar zij heeft geene beantwoording van de Commissie erlangd. Ik meen hieruit dan ook te mogen opmaken dat ik op de goedkeuring van onderscheiden leden zal mogen hopen voor hetgeen ik heb aangevoerd; en ik meen te dezen aanzien ook nog dit te mogen herinneren, dat op den 31sten October 1844 in de toenmalige Tweede Kamer een verslag over de herziening van het Reglement van Orde dier Kamer is uitgebragt door eene commissie van vijf leden, van welke ik er heden nog drie in deze Kamer ontmoet; en dat die commissie daarin deze bepalingen voordroeg:

Art. 77. *De commissie (van rapporteurs) treedt in overleg met de hoofden der departementen van algemeen bestuur, waartoe het wets-ontwerp of voorstel behoort.*

Art. 78. *Het algemeen verslag wordt vervolgens door den gekozen rapporteur ontworpen, en door de commissie vastgesteld.*

Art. 79. *Het bevat eene beoordeeling van het wets-ontwerp of voorstel, en van de verbeteringen voor welke het vatbaar is geoordeeld, met aanduiding dergenen, waarmede de Regering zich vereenigd heeft. Het eindigt met aan de Vergadering de aanneming of de afwijzing van het oorspronkelijk of gewijzigd wets-ontwerp of voorstel aan te raden.*

En art. 83: *Indien bij de commissie wijzigingen zijn ingekomen, treedt zij deswege in nader overleg met het hoofd van het departement van algemeen bestuur tot hetwelk het wets-ontwerp of het voorstel betrekking heeft.*"

Toen ter tijd werd dus erkend, dat de Regering in staat moest worden gesteld, om kennis te nemen van de bezwaren, tegen hare voorstellen ingebragt, en dat zich dit niet moest bepalen tot de wets-ontwerpen zelve, maar ook tot de wijzigingen, die later werden ingezonden. Het is dus in het belang der goede zaak en in dat der Regering beide, dat hieromtrent op de door mij verdedigde wijze worde te werk gegaan.

Daar het uur reeds vergevorderd, is worden de beraadslagingen verdaagd tot den volgenden morgen ten 11 ure.

Ontwerp van wet tot aanvulling van eenige hoofdstukken der staatsbegrooting over 1849 enz. (ter zake van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren). Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.

[V. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot aanvulling van eenige hoofdstukken der staatsbegrooting over het jaar 1849 met posten welke voor memorie zijn uitgetrokken (ter zake van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren)*, uitgebragt in de zitting van den 21sten April 1849.

Bij eene Koninklijke boodschap van den 19den Februarij jl. is aan de Kamer een wets-ontwerp aangeboden, ten doel hebbende, om de Regering door eene aanvulling der staatsbegrooting voor 1849 in de gelegenheid te stellen tot voorziening in het lot der ambtenaren, welke ten gevolge der door haar voorgenomen maatregelen tot bezuiniging van staats-uitgaven door vereenvoudiging, buiten landsbetrekking zouden geraken.

Deze wets-voordragt is in de afdeelingen der Kamer overwogen; bij welke overweging, die door 56 leden is bijgewoond, hoofdzakelijk de volgende bedenkingen in het midden zijn gebragt.

§ 1. Nagenoeg algemeen heeft men bevreemding aan den dag gelegd, dat bij dit ontwerp voorzieningen gemaakt zijn omtrent twee onderwerpen van zoo onderscheiden aard, als de wachtgelden ten behoeve van uitgevallene ambtenaren en de schadevergoeding voor het verlies van ambtsbetrekkingen, welke voor het leven zijn opgedragen. De Regering erkent zelve, dat dit laatste onderwerp, ook in verband met het tweede der additionnele artikelen van de Grondwet, nog afzonderlijk en onafhankelijk van de tegenwoordige voordragt, door de wet geregeld moet worden. Zoolang zoodanige wet niet bestaat, kan aan het werkelijk toekennen van eenige schadevergoeding aan een voor zijn leven benoemd, doch uitgevallen ambtenaar niet gedacht worden; en men mag dus vragen, waarom de wetgever nu reeds op dit punt de staatsbegrooting zou aanvullen, wetende, dat die aanvulling zonder gevolg zal blijven, of met andere woorden, dat de Regering daardoor eene bevoegdheid tot het doen van uitgaven zou verkrijgen, waarvan zij, zonder nadere tusschenkomst der wetgeving, toch geen gebruik kan maken. De beweegreden, die in de memorie van toelichting is aangevoerd, dat door het inslaan van den voorgestelden weg de noodzakelijkheid vermeden werd, om andermaal tot eene aanvulling der begrootings-wetten van 1849 over te gaan, is naar het oordeel der groote meerderheid niet voldoende om de bedoelde onregelmatigheid te regtvaarpigen, en men meent dus op het weglaten uit het ontwerp van alle bepalingen, die de schadevergoeding aan voor hun leven benoemde ambtenaren betreffen, te moeten aandringen.

§ 2. Verscheidene leden stonden het gevoelen voor, dat de wet, niet enkel uit het aangeduide oogpunt, maar ook wat de wachtgelden der niet voor hun leven benoemde ambtenaren betreft, als voorbarig was aan te merken. Naar hun oordeel toch zou de zoo hoogst noodzakelijke bezuiniging door vereenvoudiging geen doel treffen, of ten minste niet tot werkelijk heilrijke uitkomsten leiden, indien men slechts hier en daar eene greep deed in hetgeen thans bestaat en niet naar een bepaald, zamenhangend stelsel te werk ging. Alvorens tot eenige besnoeijing van uitgaven of verwijdering van ambtenaren over te gaan, moest, naar dit gevoelen, de inrigting van iedereen tak van bestuur, die daarvoor vatbaar scheen, stelselmatig op een eenvoudiger voet worden geregeld. De onlangs genomene besluiten omtrent den Waterstaat, welke besluiten men anders te dezer plaatse niet wilde beoordeelen, leverden eenigermate een voorbeeld op van hetgeen men hier op het oog had. Eerst na het tot stand brengen van zoodanige nieuwe regeling van de verschillende takken van het huishouden van Staat, en het bekend worden der wetgevende Kamers met de bijzonderheden daaromtrent, kon het, volgens deze meening, in aanmerking komen, om voor de Regering gelegenheid tot het werkelijk toekennen van wachtgelden aan uitvallende ambtenaren te openen.

§ 3. De overige leden helden meer naar het gevoelen over, dat, zoo men werkelijk met den gewenschten spoed afdoende bezuinigingen in 's Rijks uitgaven ingevoerd wenschte te zien, de Regering reeds dadelijk in de gelegenheid moest worden gesteld, om, al ware het slechts tijdelijk, in de behoeften te voorzien der ambtenaren, die zij gedwongen was huiswaarts te zenden. Er openbaarden zich echter over de wijze, waarop die tijdelijke voorziening moest plaats hebben, en dus ook over de bij een wets-ontwerp als het tegenwoordige aan de Regering te verleenen bevoegdheid, drie verschillende gevoelens. In de eerste plaats waren er verscheidene leden, die het tegenwoordig wets-ontwerp tot eene eenvoudige aanvulling der begrooting van 1849 beperkt wenschten te zien. Aan de Regering moest daarbij de gelegenheid worden geopend, om wachtgelden toe te kennen, maar alles behoorde zorgvuldig te worden vermeden, waaruit de uitvallende ambtenaar een bepaald regt op het erlangen of behouden van zulk eene toelage zou kunnen ontleenen. Door het mogelijk maken der dadelijke toekenning van zulke voorloopige wachtgelden, zou de wetgeving het invoeren van bezuinigingen bevorderen, doch zich aan den anderen kant volstrekt de handen niet binden, daar de behandeling der staatsbegrooting voor 1850 haar de gelegenheid zou aanbieden, zich voor of tegen hetgeen te dezen aanzien door de Regering verrigt was te verklaren. Volgens dit gevoelen zou het 2de artikel van het wets-ontwerp moeten wegvallen. Alleen wilde men daarvoor in de plaats gesteld hebben, dat het wachtgeld nooit meer dan de helft van het door den uitgevallen ambtenaar genoten tractement zou mogen bedragen; achtende men zoodanige toelage in den regel overeenkomstig met hetgeen de billijkheid vordert, doch ook tevens elke overschrijding van het aangeduide maximum strijdig met die strenge beginselen van spaarzaamheid, welke der Regering meer dan ooit tot rigtsnoer moeten strekken. Met het gevoelen omtrent dit laatste punt vereenigden zich zeer vele leden; zoodat, indien het stelsel der wet omtrent de wachtgelden behouden bleef, men nagenoeg algemeen daarvoor de helft van het tractement als maximum, en niet, gelijk het tegenwoordig art. 2 medebrengt, als minimum aangenomen zou wenschen te zien.

§ 4. Het tweede der aangeduide gevoelens strekte daarheen, om het verkrijgen van wachtgelden bij de wet zelve aan bepaalde voorwaarden te verbinden. Er moest worden uitgedrukt, wat men door wachtgelden verstond; welk aantal dienstjaren er noodig was, om wachtgeld te kunnen erlangen; in hoever de op wachtgeld gestelde ambtenaar aanspraak had, om vóór anderen weder geplaatst te worden; en hoe lang hij, niet weder geplaatst wordende, het wachtgeld zou kunnen blijven genieten. Omtrent dit laatste punt werd door verscheidene leden eene bepaalde meening geuit; bewerende zij, dat in geen geval het genot van het wachtgeld langer dan vijf jaren zou mogen voortduren. Men heeft verder gevraagd, welken invloed, naar het begrip der Regering, het genot van wachtgeld op het later verkrijgen van pensioen zou moeten uitoefenen, en of de dienstjaren gedurende dat genot onveranderd zouden doorloopen, zoodat bijv. de op wachtgeld gestelde ambtenaar, als hij den ouderdom en het aantal dienstjaren bereikt, die de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) vereischt, zijn wachtgeld met een pensioen zou kunnen verwisselen. Nog werd door sommige leden de wensch geuit, dat bij het op wachtgeld stellen van ambtenaren, deels in 't belang van den Staat, deels in dat der betrokkene ambtenaren zelven, op de artt. 6, 18, 20 en 23 der aangehaalde pensioenwet gelet mogt worden; terwijl men eindelijk, met het oog inzonderheid op gezanten aan vreemde hoven, die op wachtgeld zouden kunnen worden gesteld, sterk aandrong op het overnemen der bepaling van het laatste lid van art. 12 der pensioenwet van 9 Mei 1846, en dus het wachtgeld in geen geval de som van f 3000 zou willen laten overschrijden.

§ 5. In de derde plaats waren er eenige leden, die het stelsel der toekenning van wachtgelden bij administrative hervormingen met nadruk bestreden. Volgens hen had dat stelsel niet zelden eene nadeelige, ja verderfelijke strekking, zoowel voor den Staat, als voor de met zoodanige tijdelijke toelagen verwijderde ambtenaren. De Regering moest, om het wachtgeld te bezuinigen, er steeds op uit zijn om den titularis weder te plaatsen, maar liet zich daardoor ook ligt verleiden tot het opdragen van ambtsbetrekkingen aan personen, wien het aan de noodige kunde en ijver tot het behoorlijk waarnemen dier betrekkingen ontbrak. De titularis zelf, op het wachtgeld steunende, verzuimde naar een ander beroep als middel van bestaan uit te zien; zijne geestkracht ging langzamerhand te niet; en eene der grootste kwalen van onzen maatschappelijken toestand, het ambtsbejag of de zucht om alleen in openbare ambtsbetrekkingen heil en voordeel te zoeken, werd gevoed, in plaats van tegengegaan. Om deze redenen zouden de bedoelde leden het wenschelijk achten, dat men de uitvallende ambtenaren, in plaats van hun wachtgelden toe te kennen, voor goed uitkocht, en dat wel door hen voor een zeer kort aantal jaren het genot van de helft, of hoogstens van drie vierden van hun tractement toe te leggen, maar na dat tijdperk hen geheel aan hun lot over te laten. Eene vroegere ondervinding hier te lande had geleerd, dat langs dien weg de uitvallende ambtenaren genoopt werden *om* naar het ter hand nemen van een ander bedrijf om te zien, en daarin soms zeer gelukkig geslaagd waren. Slechts voor bejaarde lieden, die geene aanspraak op pensioen konden maken, zou misschien op de strengheid van dezen maatregel eenige uitzondering behooren te worden gemaakt. In allen gevalle meenden de leden, die dit gevoelen ontwikkelden, hetzelve aan de meest ernstige overweging der Regering te moeten aanbevelen.

Op den *considerans* der wet heeft men aangemerkt, dat de aanhef daarvan, door de weglating van het woordeke *dat* eenigermate afwijkt van het bij art. 116 der Grondwet vastgestelde formulier; — dat het woord *buitengewone* hier minder gelukkig gekozen schijnt, daar men zich vleit, dat de maatregelen tot

bezuiniging door vereenvoudiging niet eene enkele maal, maar voortdurend zullen worden beproefd; — dat *kunnen*, in den voorlaatsten regel, weg zou moeten vallen, daar anders geene wachtgelden aan reeds bij maatregel van bezuiniging ontslagene ambtenaren zouden kunnen worden toegekend; — en dat zelfs in het stelsel der wet de considerans meer belooft, dan de wet geeft, daar deze geene eigenlijke voorziening in het lot van voor hun leven aangestelde ambtenaren inhoudt. Alleen voor de andere categorie van ambtenaren vindt men zoodanige voorziening in art. 2.

Art. 1. Men heeft gevraagd, waarom in de onderdeelen van dit artikel telkens van *ambtenaren* en *bedienden* gesproken wordt, terwijl de considerans alleen ambtenaren vermeldt. Zou dit woord *bedienden* hier niet kunnen wegvallen?

Mogten, hetgeen zeer tegen de denkwijze der groote meerderheid strijden zou, de bepalingen wegens *schadevergoeding* in de wet behouden blijven, dan zou men van de Regering eene bepaalde verklaring verlangen, wat zij daardoor verstaat, ook om alle denkbeeld te verwijderen, dat hier van een uitkoop in eens, en dus niet van eene soort van pensioen of jaargeld, sprake kon zijn. — Ook om meer aan de bewoordingen van het tweede der additionnele artikelen tot de Grondwet getrouw te blijven, zou men, op de beide plaatsen, waar van *schadevergoeding* de rede is, in plaats van *levenslang* willen lezen: *voor het leven*.

Bij de aanvulling van het IIIde en van de meeste volgende hoofdstukken der begrooting wordt de omschrijving van het eenig artikel der nieuwe afdeeling gemist. Men heeft gevraagd; of het niet regelmatiger zou zijn, dat het opschrift der afdeeling met een enkel woord het daarin behandelde onderwerp aanduidde, en dat dan, zoo als werkelijk op twee plaatsen in deze aanvullingswet geschiedt, de eigenlijke omschrijving bij het artikel der begrooting gevonden werd.

Art. 3. Men wenscht onderrigt te worden, of de Regering bij het voorstellen van dit wets-artikel van het beginsel is uitgegaan, dat, ten gevolge van het bepaalde bij art. 121 der Grondwet, de door haar bedoelde overschrijving nu reeds niet zou kunnen plaats vinden zonder deze bepaalde magtiging bij de wet. — Op de redactie van het artikel heeft men de aanmerking, dat het eenigzins zonderling klinkt, *gelden, benoodigd tot bestrijding van uitgaven, te* VINDEN enkel door overschrijving.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 13den Maart 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 16den April 1849, de navolgende Memorie van Beantwoording ontvangen:

§ 1. Hoewel de Regering niet kan zien dat de gedane voordragt onregelmatig kan genoemd worden, omdat zij ten doel heeft daar waar van eene ampliatie der begrooting sprake is, alles in eens te regelen, ten einde nutteloozen omslag te voorkomen, zoo is zij echter gaarne bereid om op dit, in haar oog geheel ondergeschikt, punt aan het geuit verlangen te voldoen. Het ontwerp is dan ook in dien zin gewijzigd.

§ 2. De Regering vermeent, tot wegneming van de bedenkingen die ter gelegenheid van de onderwerpelijke voordragt zijn gemaakt, niet beter te kunnen handelen, dan door volledige opgave te doen van hetgeen zij bereids, ter uitvoering van hare ontwerpen, zoo als die in het verslag van den Raad der Ministers van 13 November jl. zijn geschetst, gedaan heeft, en van hetgeen zij voornemens is te doen, onmiddellijk nadat het tegenwoordig wets-ontwerp aangenomen zal zijn.

Zij gaat daartoe des te eerder over, omdat het haar ten hoogste aangenaam is, het bewijs te kunnen leveren dat zij volkomen instemt met het gevoelen, dat bezuiniging door vereenvoudiging niet kan verkregen worden door stelselloos in het blinde rond te tasten, maar dat men, om het voorgestelde doel te bereiken, naar een vast plan moet te werk gaan.

Zij acht het intusschen niet overbodig te dezer gelegenheid te doen opmerken, dat het denkbeeld, als of de huishouding van Staat hier te lande zooveel kostbaarder is dan elders, in vele opzigten ongegrond is te achten.

Het is waar, dat dit denkbeeld niet in het verslag der Commissie van Rapporteurs is opgenomen. Ook maakt de Regering daarvan geene melding met het doel om te beweren, dat er ten onzent niet veel gedaan zou kunnen worden om de staatshuishouding te vereenvoudigen en in te krimpen. Zij wil alleen doen zien dat die huishouding reeds nu den toets der vergelijking met andere zeer goed kan doorstaan, en waarschuwen tegen overdreven schatting van de som, die men hier te lande op de staats-uitgaven kan besparen. Meermalen is beweerd dat in Belgie bij voorbeeld de huishouding minder kostbaar is ingerigt dan hier. Intusschen is het eene daadzaak dat het minder bedrag der uitgaven waarmede de Belgische Staat is belast, alleen is toe te schrijven aan het oneindig geringer bedrag aan renten van staatsschuld, welke Belgie te dragen heeft.

Eene vergelijking tusschen het budget voor 1849, dat in Belgie is voorgesteld, en hetwelk zoo veel mogelijk is bekrompen, en het Nederlandsche budget voor 1849, dat in 1847 is gearresteerd, levert het bewijs daarvan op.

Een vergelijkende staat der twee begrootingen zonder de renten der schuld in aanmerking te nemen, wordt hierbij overgelegd, waarin de gelijksoortige vakken van administratie, die in de beide landen onder andere departementen behooren, bijeen zijn gebragt. (*Bijlage n°.* I.)

De Belgische begrooting bedraagt bijna f 39,000,000.
De Nederlandsche nog niet f 35,000,000.

Om een juist punt van vergelijking te maken, moet men echter van beide aftrekken het bedrag der pensioenen (Nederland toch is met een veel aanzienlijker bedrag van oude pensioenen, verleend vóór 1830 en spruitende uit diensten vóór 1830 gepresteerd, belast gebleven dan Belgie).

Belgie betaalt aan pensioenen f 1,111,730, Nederland f 3,332,062 (zie *Bijlage n°.* II). Na aftrek dezer sommen is de Belgische begrooting f 38,000,000, in ronde som, de Nederlandsche f 31,500,000.

Om nu tot eene meer juiste vergelijking te komen, moet men buiten de rekening laten, op het Belgische budget de uitgaven voor de spoorwegen, welke Nederland niet heeft, en die in Belgie ook door de opbrengst gedekt werden. Daarentegen heeft Nederland eene uitgaaf van ruim vijf millioen voor zijne marine, welke uitgaaf in Belgie slechts vijf tonnen gouds kost.

Eerst na aftrek van al deze uitgaven heeft men eene juiste vergelijking. De kosten van beheer van den Staat bedragen alsdan in Belgie bijna f 35,000,000, in Nederland f 26,000,000 ruim, of de bevolking in Belgie op 4 en in Nederland op 3 millioen rekenende, is de verhouding van de kosten der huishouding tot de bevolking in beide Staten, voor zooveel het beheer in meer engen zin betreft, genoegzaam volkomen gelijk. Maar dan nog vergete men niet, dat Nederland oneindig zwaarder uitgaven voor waterkeeringen te dragen heeft dan Belgie; dat Belgie eene bevolking heeft van 4 millioen zielen op slechts 536 vierkante mijlen, terwijl Nederland eene bevolking van slechts 3 millioen zielen op 631 vierkante mijlen heeft, dat Belgie in 9, Nederland in 11 provincien is verdeeld; dat Belgie, daar het zooveel minder schuld te dragen heeft, met eene grootere bevolking nog minder belastingen dan Nederland in te vorderen heeft. Al deze oorzaken loopen te zamen om aan Nederland meer uitgaven dan aan Belgie op te leggen. Wanneer men de wederzijdsche begrootingen in de onderdeelen beschouwt, mag men met volkomen zekerheid beweren, dat het beheer hier te lande veelal goedkooper is dan in Belgie.

Als een voorbeeld moge strekken het beheer der belastingen.

De opbrengst van de hoofdmiddelen, directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, registratie en successie, is in Belgie geraamd op eene som van fr. 86,045,950.

De kosten van inning en beheer in de provincien op fr. 9,570,490, zijnde ruim 11 per cent van de opbrengst.

De opbrengst dier zelfde middelen in Nederland is geraamd op f 51,720,000.

De kosten van inning en beheer (afd. VIII en X van het hoofdstuk IX *B*) op f 3,852,129, dus slechts 7½ per cent van de opbrengst.

Trouwens, dit verschil kan geene verwondering baren, wanneer men bijv. ziet dat het getal van de hoofdambtenaren der belastingen in de provincien hier te lande slechts bedraagt:

21 arrondissements-directeurs der directe belastingen, genietende aan tractementen en bureau-kosten	f	101,200
14 directeurs der registratie, genietende als voren.		51,750
35 ambtenaren	f	152,950
En in Belgie:		
39 directeurs, hoofd-inspecteurs en arrondissements-inspecteurs der directe belastingen, genietende aan tractement	fr.	219,800
Bureau-kosten		205,740
9 directeurs der registratie, genietende als voren		72,000
Bureau-kosten		60,390
48 ambtenaren	fr.	557,730
	of f	264,921

Het getal der ondergeschikte ambtenaren bij de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen (visiteurs, commiesen enz.) in Belgie bedraagt 5105, genietende te zamen fr. 4,180,850

	of f	1,985,900
In Nederland is dit getal 2711, genietende te zamen		1,098,975

Wat nu het plan betreft, volgens hetwelk de Regering voornemens is vereenvoudiging in de staatshuishouding aan te brengen, daarvan zijn de voornaamste trekken in het bekende verslag

van den Raad van Ministers van den 13den November ll. aangewezen.

De bezuinigingen die verkregen kunnen worden zijn van verschillenden aard. Sommige kunnen door de uitvoerende magt alleen worden bewerkstelligd, andere kunnen niet worden verkregen, dan nadat de organieke wetten, waarvan zij het gevolg moeten wezen, in het leven getreden zullen zijn.

Wat er nu ten aanzien van de eerste (de eenige die vooréérst binnen haar bereik vallen) bereids door de Regering is gedaan en wat zij al terstond voornemens is verder te doen, wanneer de onderwerpelijke voordragt mogt zijn aangenomen, blijkt uit de volgende opgave, waarbij als leiddraad is gevolgd het meergenoemde verslag van den Ministerraad.

Vooreerst meent de Regering te moeten opmerken, dat zij het zich eens vooral in het algemeen tot regel heeft gesteld om, bij het openvallen eener betrekking, zorgvuldig te onderzoeken of de vervulling daarvan in 's Lands belang al dan niet noodzakelijk is, en of die vervulling niet tot besparing op andere wijze dienstbaar kan worden gemaakt.

Afgescheiden van alle ontwerpen van stelselmatige reorganisatie van de onderscheidene takken van algemeen bestuur, zijn daardoor reeds vrij aanzienlijke besparingen verkregen.

IIde HOOFDSTUK DER STAATSBEGROOTING.

In afwachting van de nieuwe organisatie van den Raad van State is de opengevallen betrekking van referendaris bij dien Raad onvervuld gelaten.

Daardoor en door vermindering van de jaarwedde van een nieuw benoemd lid van den Hoogen Raad van Adel, is voor'shands eene kleine besparing van f 1500 op dit hoofdstuk verkregen.

IIIde HOOFDSTUK.

De tractements-verminderingen die bij het verslag van den Ministerraad zijn voorgesteld ten aanzien van de gezantschappen, zijn alreeds vastgesteld, en zijn ingegaan met 1 April jl. De besparing uit dien hoofde reeds aan het loopende dienstjaar verzekerd, bedraagt f 26,025.

De intrekking van de gezantschappen te Stuttgart en Carlsruhe is, in den onzekeren toestand waarin Duitschland thans verkeert, oogenblikkelijk minder raadzaam voorgekomen; zij is echter geenszins opgegeven.

Omtrent de consulaten zijn de beraadslagingen in het verslag van den Ministerraad bedoeld, nog niet ten volle afgeloopen, en moet men zich dus eene nadere opgave dienaangaande voorbehouden.

IVde HOOFDSTUK.

Bij het departement van Justitie zijn de volgende besparingen bewerkstelligd:

Het onvervuld laten van vacatures bij het departement zelf.	f 2,000.00
Het onvervuld laten van vacatures in den Hoogen Raad, onderscheidene provinciale hoven, en van de betrekking van substituut-fiscaal bij het hoog militair geregtshof	34,100.00
Intrekking van gratificatien en subventien . . .	28,600.00
	f 64,700.00

Het behoud van de reeds verkregen besparing op de uitgaven voor de regterlijke magt, en het uitbreiden van die besparingen hangen natuurlijk blootelijk af van het besluit dat de wetgeving omtrent de reeds gedane voordragt en de later nog in te dienen definitive regeling van het regtswezen nemen zal.

Vde HOOFDSTUK.

De overgang van de Opperhoutvesterij bij de departementen van Justitie en Finantien is nog niet definitief geregeld, doch zal weldra, naar men hoopt, tot stand kunnen komen.

Voorts is bespaard door niet-vervulling van opengevallen betrekkingen . . . . . f 8,640.00

Door de reorganisatie van het corps ingenieurs van den Waterstaat, na aftrek der naar berekening te verleenen pensioen en wachtgelden 10,156.00

f 18,796.00

De overige verminderingen op dit hoofdstuk kunnen, immers voor ver het grootste deel, niet worden ingevoerd dan nadat de wetten op de inrigting der provinciale besturen en het hooger onderwijs aangenomen zullen zijn.

De VIde, VIIde en VIIIste hoofdstukken hebben voor alsnog geene dadelijke besparing kunnen opleveren, zoo als trouwens uit hetgeen dienaangaande in het verslag werd gezegd, genoegzaam blijkt.

De voorbereidende maatregelen tot uitvoering van hetgeen aangaande die onderwerpen is voorgenomen, worden inmiddels getroffen.

IXde HOOFDSTUK B.

Op dit hoofdstuk zijn de volgende besparingen verkregen:

Door het onvervuld laten van vacatures en het verminderen van tractementen bij aanvulling van vacatures, zoo bij het departement zelf als bij het agentschap te Amsterdam en de administratie van het grootboek, zoomede bij de administratie van den waarborg der gouden en zilveren werken	f 8,310.00
Suppressie van ambten en indeeling van perceptien bij de administratie van de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen	42,652.00
Bezuiniging in het beheer der loterij, suppressie van ambten en vereeniging van perceptien bij de administratie der indirecte belastingen (na aftrek van pensioenen)	13,725.00
Opheffing van het betaalmeesterschap te Nijmegen	3,000.00
Suppressie van ambten en vermindering van jaarwedden bij de posterijen	5,460.00
	f 73,147.00

De reorganisatien bij het departement van Finantien, welke, zoo de onderwerpelijke voordragt wordt aangenomen, onmiddellijk ten uitvoer kunnen worden gelegd, betreffen hoofdzakelijk het beheer der belastingen.

Er is deswege een algemeen ontwerp van reorganisatie beraamd, waarvan de hoofdtrekken zijn, dat, in den regel, in iedere provincie het hoofdbestuur over de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen aan éénen directeur zal worden toevertrouwd; en evenzoo het hoofdbestuur over de indirecte belastingen; dat het getal der controleurs en dat der commiesen eenigzins verminderd wordt; dat eindelijk een aantal kleine kantoren van ontvangst met grootere wordt vereenigd.

Het zal niet wel mogelijk zijn deze reorganisatie wat het laatste punt betreft, op eens in het jaar 1849 uit te voeren, omdat de voordeelen, die de schatkist daaruit trekken kan, alsdan voor een al te groot deel zouden weggenomen worden door het bedrag der te verleenen wachtgelden. Voor het overige kan het plan nog in dit jaar ten uitvoer worden gelegd.

Eene gedeeltelijke reorganisatie van het departement van Finantien zelf zal mede nog in den loop van dit jaar plaats vinden.

Het beheer van de zaken der munt en van den waarborg zal nader door eene wet moeten worden geregeld. Een ontwerp daarvan wordt in gereedheid gebragt.

De som der besparingen op dit hoofdstuk te verkrijgen zal, naar men zich verzekerd houdt, al spoedig het bedrag bereiken, dat in het verslag van 13 November ll. berekend was.

Xde HOOFDSTUK.

De bezuinigingen op dit departement bereids tot stand gebragt, voor het loopende dienstjaar, betreffen de volgende onderwerpen:

a.	op het departement zelf	f 8,000.00
b.	op het wapen der infanterie	332,000.00
c.	op de geneeskundige dienst	35,000.00
d.	op het materieel der artillerie	125,000.00
e.	op het materieel der genie	100,000.00
		f 600,000.00

Bovendien heeft de verkoop van paarden, reeds in 1849, eene toevallige bate opgeleverd van ruim f 31,000.

Tot het verkrijgen der bezuinigingen in het meergenoemde verslag voor het departement van Oorlog toegezegd, worden voortdurend de noodige voorbereidende maatregelen getroffen.

Men zal zich beijveren de voorgenomen verminderingen, voor zooveel de tijdsomstandigheden dit slechts eenigzins toelaten, zooveel doenlijk te bespoedigen.

XIde HOOFDSTUK.

Door vermindering van personeel is op de kleine begrooting van dit departement eene besparing van f 2732 verkregen.

Van de aanzienlijke vermindering van kosten op het vervoer der koloniale goederen, zoo door reductie van vrachten als van uitgaaf van assurantie verkregen, is bereids in het verslag melding gemaakt. Deze verminderingen zullen al dadelijk van invloed zijn op het batig saldo van de koloniale rekening over dit jaar.

Eindelijk maakt de wet op de burgerlijke pensioenen een onderwerp van beraadslaging uit. Men vleit zich die nog in deze zitting te kunnen aanbieden.

De bezuinigingen die dus aan de loopende dienst reeds nu verzekerd zijn, bedragen eene som van f 786,900, waarvan echter zal moeten worden afgetrokken de som die in dit jaar noodig zal zijn tot betaling van de renten der uitgegeven 8 millioen schatkist-biljetten.

Deze inlichtingen zullen, naar de Regering vertrouwt, het bewijs leveren, dat zij niet onberaden en in het blinde rondtastende maar stelselmatig en naar vaste ontwerpen te werk gaat en dat

zij, zich de aanmerkingen ten nutte makende waartoe het dikwerf genoemde verslag aanleiding heeft gegeven, het doel dat zij zich heeft voorgesteld, geenszins uit het oog verliest.

§§ 3, 4, 5. De mededeeling van de onderscheidene gevoelens aangaande de wijze waarop wachtgelden geregeld behooren te worden, maakt het tenhoogste bezwaarlijk te gissen, welk stelsel de meerderheid der Kamer ten deze is toegedaan.

Het is der Regering voorgekomen dat de leden wier gevoelens in §§ 3 en 4 van het verslag zijn blootgelegd, geen genoegzame waarde hebben gehecht aan den toestand, welken de wet van 9 Mei 1846 voor de ambtenaren heeft geschapen, en ook niet aan het exceptionnele karakter van het voorstel.

Indien men toch in aanmerking neemt, dat de Staat van den ambtenaar bijdragen vordert, waarvoor hij zich eventuele regten op pensioen *titulo oneroso* verwerft, dan zal men moeten toegeven dat het hoogst moeijelijk zou zijn, voor de Regering, bij het afschaffen van betrekkingen, het lot der uitvallende ambtenaren zoo geheel in het onzekere te laten, en hen bloot te stellen aan eene mogelijke geheele weigering van alle ondersteuning. Althans voor meer bejaarden, die binnen een niet verre verwijderd tijdstip hun pensioen te gemoet zouden kunnen zien, zou deze geheele onzekerheid bijna niet te regtvaardigen zijn.

De talrijke beperkingen en bepalingen, waarvan andere leden de opname in de wet raadzaam achten (§ 4 van het verslag), zouden welligt zeer nuttig zijn, indien men eens voor al wilde regelen de wijze waarop en de voorwaarden waaronder wachtgelden, in den gewonen loop van zaken, zouden behooren toegekend te worden.

Maar wanneer men in meer buitengewone omstandigheden ambtelijke betrekkingen doet vervallen, dan toch schijnt het dat de vele gevallen, die zich kunnen voordoen, en het zoo groote verschil van omstandigheden van personen en ambten, het ondoelmatig maken om op al die punten vaste regelen te stellen. Het stellen van een minimum van dienstjaren bijv. zou in vele gevallen tot de uiterste onbillijkheid kunnen leiden. Hij die voor een of twee jaren andere betrekkingen had vaarwel gezegd om in 's Lands dienst over te gaan, zou dan al ligt in het geval kunnen komen dat hij op eens zonder eenig vooruitzigt of belooning wederom werd ontslagen. De bepaling dat een op wachtgeld gesteld ambtenaar boven anderen aanspraak zou hebben tot plaatsing, kan onmogelijk in eene wet worden opgenomen. Daargelaten dat de wet daardoor eenigermate zou treden op het gebied dat de Grondwet in den regel onvoorwaardelijk aan den Koning heeft opgedragen, zoo behoeft het wel geen betoog dat het ondoenlijk zou zijn om die aanspraak van de op wachtgeld gestelden met genoegzame juistheid af te bakenen. Niet iedereen toch is voor elke betrekking geschikt.

Het spreekt echter wel van zelf, dat bij alle benoemingen, de Regering bij voorkeur de op wachtgeld gestelde ambtenaren wederom aanstellen zal, wanneer zulks eenigermate mogelijk is. Bij de voordragt van iedere begrooting zal voor de Kamers de gelegenheid bestaan om deswege onderzoek te doen.

Met het denkbeeld om in sommige gevallen het wachtgeld niet onbepaald te verleenen, maar slechts voor eenen beperkten tijd, kan de Regering zich wel vereenigen.

Evenzoo vereenigt zij zich met het denkbeeld om het maximum van het wachtgeld te bepalen op f 3000, terwijl het niet overbodig voorkomt mede de bepaling in de wet op te nemen, dat het wachtgeld onmiddellijk wordt ingetrokken wanneer degene, wien het is toegelegd, weigeren mogt eene hem aangeboden betrekking te aanvaarden, aan welke eene belooning is verbonden ten minste van een gelijk bedrag als het wachtgeld dat hij geniet.

Daarentegen acht zij het gevoelen, om in geen geval een hooger wachtgeld te verleenen dan ten bedrage van het halve tractement, in zeer vele opzigten hoogst onbillijk. Zij moet ook hier wijzen op die ambtenaren, die op zeer weinige jaren na den vereischten diensttijd zullen hebben vervuld en den gevorderden ouderdom verkregen, om aanspraak op pensioen te erlangen, die dus gedurende meer dan dertig jaren bijdragen tot pensioenfondsen zouden hebben geleverd om thans op eens tot op de helft van hun tractement te worden gebragt, zonder vooruitzigt op pensioen.

Deze verschillende beschouwingen en vooral de overweging dat de regeling der zaak geene nieuwe bezwaren op de begrooting zal brengen, maar integendeel zal strekken om de uitgaven te verminderen, hebben de Regering tot het besluit gebragt om bij hare oorspronkelijke voordragt te volharden, met die wijziging evenwel, dat het te verstrekken wachtgeld, voor zoover de ambtenaren betreft die den ouderdom van veertig jaren nog niet hebben bereikt, slechts bestaan zal in eene schadeloosstelling voor den tijd van vijf jaren, ten bedrage van 2/3 van hun tractement. Na verloop van dien tijd zal de Staat van alle verbindtenis jegens de zoodanigen ontslagen zijn.

De vraag of de overige ambtenaren die op wachtgeld zullen gesteld worden, dat wachtgeld later zullen verwisselen voor een pensioen, vermeent de Regering ontkennend te moeten beantwoorden.

Alleen dan, wanneer zij later wederom mogten geplaatst worden, zoude zulks kunnen geschieden.

Overigens zijn artt. 6, 18 en 20 van de wet van 9 Mei 1846 op alle de op wachtgeld gestelde ambtenaren van toepassing, voor zoover zij zulks mogten verkiezen, en de voorwaarden bij de wet gesteld, vervullen.

Het wets-voorstel is in dezen geest gewijzigd, zoo als blijkt uit het nieuwe hierbijgaande ontwerp.

Betreffende de aanmerkingen welke op den considerans en de artikelen van het ontwerp zelf zijn gevallen, zoo blijkt uit het nieuwe ontwerp dat aan die aanmerkingen is te gemoet gekomen.

Wat bepaaldelijk het aangemerkte op art. 3 betreft, zoo meent de Regering dat het voorschrift van art. 121 der Grondwet, voor zooveel het doen van af- en overschrijvingen betreft, nog niet op de thans loopende begrooting van toepassing is. Haars inziens wordt dit gevoelen geheel geregtvaardigd door de overweging, dat art. 121 alleenlijk spreekt en spreken kan van de begrootingen, die na het in werking treden der gewijzigde Grondwet voorgedragen zullen worden, welke alsdan de noodige bepalingen nopens de overschrijvingen zullen inhouden.

De tegenwoordige begrooting is opgemaakt in het jaar 1847, onder de toen van kracht zijnde grondwettige bepalingen, welke overschrijvingen binnen de grenzen van ieder hoofdstuk onbepaald toelieten; een beginsel dat ook in art. 24 van de wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) is gehuldigd.

De bevoegdheid tot het doen der overschrijving is van zelf toegekend aan de Regering bij de begrootingswetten voor het loopende jaar; een gevoelen dat des te eerder moet aangenomen worden, wanneer men in aanmerking neemt dat de ramingen van uitgaven die twee jaren te voren werden opgemaakt, onmogelijk de noodige juistheid konden hebben. Overigens zal het geheele onderwerp der overschrijvingen nader ter sprake komen bij de discussien over de nieuwe instructie der Algemeene Rekenkamer, en over de daarmede in verband staande ontwerpen, met welker zamenstelling men zich bezig houdt.

De reden waarom de Regering het 3de artikel van het ontwerp heeft voorgedragen, was geene andere, dan om door de wet onherroepelijk te doen vaststellen, dat het verleenen van wachtgeld geene nieuwe lasten op de begrooting zou mogen te weeg brengen, hetgeen anders nog niet volledig uit de wet zelve zou blijken. Zij heeft alsnu gemeend dit denkbeeld alleen in het nieuw voorgestelde wets-ontwerp te moeten uitdrukken.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,
D. Donker Curtius.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot het verleenen van schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren, is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, alsmede van het daarbij gevoegde gewijzigd ontwerp van wet en van de beide in de memorie vermelde staten, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 17den April 1849.

Smit.
Van der Linden.
Dirks.
Van Hall.
Verweij Mejan.

[V. 5.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET *tot aanvulling van eenige hoofdstukken der staatsbegrooting over het jaar 1849 met posten welke voor memorie zijn uitgetrokken (ter zake van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren).* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op bladz. 30 en 31.]

Wij WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, om, in verband met de door ons voorgenomene maatregelen tot bezuiniging van staatsuitgaven, door vereenvoudiging bij de onderscheidene vakken van administratie de gelegenheid daar te stellen tot billijke voorziening in het lot van zoodanige burgerlijke ambtenaren, welke ten gevolge van die maatregelen buiten betrekking geraken,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen

Ontwerp van wet tot aanvulling van eenige hoofdstukken der staatsbegrooting over 1849 enz. (ter zake van eventueel te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren). (Gewijzigd Wets-ontwerp.—Bijlagen tot het Algem. Verslag.)

overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De navolgende hoofdstukken der begrooting van staatsuitgaven over het dienstjaar 1849, vastgesteld bij de wetten van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* nos. 42, 43, 44, 45, 48, 50, 51 en 52), worden aangevuld met de hierna omschreven afdeelingen en artikelen:

het *tweede* hoofdstuk met eene VIIIste afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . *Memorie.*"

het *derde* hoofdstuk met eene Vde afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . . . *Memorie.*"

het *vierde* hoofdstuk met eene VIIIste afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden:

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . . *Memorie.*"

het *vijfde* hoofdstuk met eene XIde afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . *Memorie.*"

het *achtste* hoofdstuk met eene VIIde afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . *Memorie.*"

het *negende* hoofdstuk B met eene XIVde afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . *Memorie.*"

het *tiende* hoofdstuk met eene XVIde afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . . *Memorie.*"

het *elfde* hoofdstuk met eene IIIde afdeeling, onder den titel: » Wachtgelden.

Eenig artikel.

Wachtgelden, ten behoeve van ambtenaren, uitgevallen ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur . . . *Memorie.*"

Art. 2. Aan de ambtenaren, welke ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur buiten betrekking geraken in de jaren 1849 en 1850, wordt een wachtgeld verleend.

Het bedrag daarvan wordt berekend voor ambtenaren die ten tijde van het verleend ontslag den ouderdom van veertig jaren hebben bereikt, naar den maatstaf, in de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* no. 24) voor de berekening van pensioenen aangenomen, met dien verstande, dat het wachtgeld ten minste de helft bedraagt van het tractement dat zij genieten.

Aan de ambtenaren die ten tijde van het verleend ontslag den ouderdom van veertig jaren nog niet hebben bereikt, wordt voor den tijd van vijf jaren een wachtgeld toegelegd ten bedrage van twee derden van het tractement dat zij genieten.

Artikel 18 van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* no. 24) is op de ambtenaren van beide categorien toepasselijk.

Art. 3. Ambtenaren op wachtgeld gesteld, die weigeren mogten eene hun aangeboden betrekking te aanvaarden, wanneer de daaraan verbonden belooning gelijkstaat met het bedrag van hun wachtgeld of dat bedrag overtreft, verliezen onmiddellijk alle verdere aanspraak op het genot van dat wachtgeld.

Art. 4. De wachtgelden en pensioenen in de vorige artikelen bedoeld, mogen nimmer tot een hooger bedrag worden toegestaan dan van f 3000 's jaars.

Art. 5. De vorenstaande bepalingen mogen geene aanleiding geven tot verhooging van de begrooting van uitgaven.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[V. 6.]

BIJLAGE TOT HET ALGEMEEN VERSLAG.

VERGELIJKENDE STAAT N°. I.

BELGIE.

Civile lijst . . . . . fr.	2,751,322 f	1,306,878
Kamers	468,650	222,609
Rekenkamer	159,900	75,953
Departement van Justitie	7,663,430	3,640,129
» » Eeredienst . . .	4,342,645	2,062,756
» » Buitenl. Zaken .	804,105	381,950
» » Marine	1,108,767	526,664
» » Binnenlandsche Zaken . . . . . fr. 5,942,190		
Openbare werken . 5,750,874		
Armwezen 312,000		
Koophandel, zeevaart en visscherijen . . 285,900		
	12,290,974	5,838,213
Departement van Finantien . . . . . fr. 12,608,650		
Posterijen 1,536,000		
Kwade posten enz. . 1,918,000		
	16,062,650	7,629,758
Departement van Oorlog	27,280,000	12,958,000
» » Openbare werken. (NB. Alleen de spoorwegen.)	9,140,230	4,341,609
	fr. 82,072,673	f 38,984,519

NEDERLAND.

Huis des Konings (Iste hoofdstuk)		f 1,250,000
Hooge Collegien (IIde hoofdstuk).		
Staten-Generaal.	f 271,550	
Raad van State	88,900	
Rekenkamer	120,700	
Kanselarij der Orden . . .	81,200	
Raad van Adel	17,600	
Kabinet des Konings . . .	31,330	
Pensioenen	39,659	
		650,939
Departement van Justitie		2,491,364
» » Hervormde Eeredienst . . .		1,649,896
» » Roomsch-Katholijke Eeredienst.		562,376
» » Buitenlandsche Zaken . . .		540,933
» » Marine		5,353,632
» » Binnenlandsche Zaken . . .		4,318,608
» » Finantien (IXde hoofdstuk *B*).		6,276,909
» » Oorlog		11,675,000
» » Kolonien		88,695
		f 34,858,352

[V. 7.]

BIJLAGE TOT HET ALGEMEEN VERSLAG.

VERGELIJKENDE STAAT N°. II.

Pensioenen.

BELGIE.

Rekenkamer . . . . . fr.	4,000
Justitie	175,000
Eerediensten	139,000
Oorlog	319,631
Binnenlandsche Zaken	207,000
Buitenlandsche Zaken	19,355
Marine	36,000
Finantien	1,357,500
Openbare werken.	83,000
fr.	2,340,486
of fl.	1,111,730

NEDERLAND.

IIde Hoofdstuk. . . . . f	39,659
IIIde idem.	53,161
IVde idem.	78,372
Vde idem.	160,264
VIde idem.	182,461
VIIde idem.	48,006
VIIIste idem.	290,944
IXde idem.	885,000
Xde idem.	1,565,000
XIde idem.	19,195
f	3,332,062

Ontwerp van wet, houdende bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling van sommige regterlijke collegien.
(Memorie van Beantwoording.)

[VI. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING der bedenkingen, vervat in het Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, houdende bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en der provinciale geregtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures, zoowel in laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken, ingekomen in de zitting van den 21sten April 1849.

De Regering heeft niet zonder eenige bevreemding uit den aanhef van het verslag der Tweede Kamer over het wets-ontwerp houdende *bepalingen omtrent de regterlijke collegien* vernomen, dat verscheidene leden, in plaats van den thans voorgestelden voorloopigen maatregel, reeds nu eene wets-voordragt hadden te gemoet gezien ter definitive regeling van de inrigting der regterlijke magt in het Koningrijk. Zij heeft dit niet zonder bevreemding vernomen, omdat, naar haar inzien, het onderwerp, waarvan de regeling verwacht wordt, van eenen zoo veelomvattenden aard is en de naauwlettende zorg der Regering zoozeer vordert, ook nog te meer naarmate het oordeel van deskundigen zich daaromtrent openbaart, dat, in het welbegrepen belang der zaak zelve, het geraden geoordeeld is het tegenwoordig ontwerp aan de Kamer aan te bieden, en intusschen het groote werk der reorganisatie van het regtswezen alsnog en zonder ophouden aan eene gezette overweging te onderwerpen. De Regering ziet niet in hoe redelijkerwijze hieruit de vrees zou kunnen ontstaan, dat langs dien weg de geheele herziening onzer regterlijke inrigtingen aan vertraging zou blootgesteld worden. Het is toch reeds gezegd, en wordt hier herhaald, dat aan het ontwerpen eener nieuwe regterlijke organisatie met vlijt gearbeid wordt, en het vijfde van de additionnele artikelen der Grondwet is in allen gevalle daar om den waarborg tegen belangrijke vertragingen te geven.

Wat nu het voorgestelde betreft omtrent de zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad in cassatie, zoo zal al dadelijk de Regering geenszins ontkennen, dat hetgeen dienaangaande bij het ontwerp werd voorgedragen, in verband staat met hetgeen zij bij eene toekomstige regterlijke organisatie op het oog heeft, en in beginsel overeenkomt met de denkbeelden, voorkomende in het verslag den 16den November 1848 den Koning aangeboden. Daar reeds werd gezegd, en de Regering blijft dat gevoelen aankleven, dat, aangezien in cassatie het alleen betreft de beslissing van een regtspunt, en de Hooge Raad in cassatie het factum moet aannemen, zoo als dat in de vonnissen staat uitgedrukt, het volstrekt onnoodig is daartoe een groot aantal regters bijeen te roepen. Het is juist om de eenheid der jurisprudentie te bevorderen, om, door het verminderen van het getal raadsheeren en dus ook van het verschil der meeningen, meer eenheid, meer vastheid in den gang der regtsuitspraken te brengen, dat een getal van vijf raadsheeren voor genoegzaam gehouden wordt. Het valt niet te ontkennen dat in Frankrijk, in België eene andere zienswijze bestaat, maar de vraag is niet wat in naburige rijken plaats grijpt, maar alléén, of eene regtsquaestie, ontbloot van al hare feitelijke bij-omstandigheden, niet deugdelijk, niet zeker door een getal van vijf raadsheeren zal kunnen worden uitgemaakt? Het is waar, de stelling wordt verdedigd, dat, hoe grooter in aantal de leden zijn, hoe meerder het aanzien en de zedelijke invloed van het opperste geregtshof zijn zal. De Regering echter kan niet nalaten te doen opmerken, hoe die stelling het hevigst verdedigd wordt door hen, die door hunne betrekking in de maatschappij het minst geschikt zijn een onpartijdig en onbevangen oordeel daaromtrent te hebben. De in het verslag der Kamer genoemde magistraatspersoon, welke te naauw aan het hof van cassatie te Parijs verbonden is, dan dat hij, in eene aangelegenheid als deze, als getuige niet gewraakt zou moeten worden, levert daarvan één voorbeeld uit vele op. Doch ook de juistheid dier stelling moet de Regering ontkennen, omdat zij het er voor houdt, dat het gewigt, hetwelk men hecht aan de uitspraak van een regterlijk collegie en de zedelijke invloed van die uitspraak niet voortvloeijen uit de hoeveelheid der regters, maar uit de wijsheid en kunde van hen die de beslissing gaven.

Daarbij komt, dat werkelijk de Regering van oordeel is, dat de bevoegdheid bij art. 83 der wet op de regterlijke organisatie verleend, om het getal leden van den Hoogen Raad op een minimum van twaalf leden te houden, alras zou blijken eene onmogelijk vol te houden bepaling te zijn, indien niet ook de zamenstelling der kamers in cassatie-zaken veranderd werd overeenkomstig het voorgesteld art. 1. Eene ziekte toch van slechts één lid van den Hoogen Raad kan dagelijks de waarheid hiervan komen aantoonen.

De Regering alzoo geeft het noodelooze, onraadzame en verkeerde, hetwelk door sommige leden der Kamer in dezen maatregel gezien wordt, geenszins toe, en blijft het er voor houden, eensdeels dat langs dien weg alleen mogelijk wordt gemaakt het minimum van het getal raadsheeren in den Hoogen Raad voorloopig te blijven in acht nemen, anderdeels dat hierdoor geen nadeel aan het behoud eener goede jurisprudentie, noch ook aan het welbegrepen en wezenlijk aanzien van den Hoogen Raad, kan worden toegebragt.

Terwijl alzoo de Regering vermeent dat de regtspraak in cassatie gerustelijk aan een getal van vijf raadsheeren mag worden overgelaten, heeft zij het daarentegen raadzaam geoordeeld de zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad in zaken van eersten aanleg, hooger beroep en revisie onaangeroerd te laten. Zij ontkent niet dat, gold het hier eene wet, niet van overgang en oogenblikkelijke bezuiniging, maar bestemd om het regtswezen op eenen vasten voet te brengen, ook de zamenstelling der kamers voor genoemde zaken eene verandering zou behoeven in verhouding met het verminderd getal raadsleden, welke volgens het ontwerp in cassatie oordeelen zullen. Doch men houde wel in het oog welk het hoofddoel van het voorgesteld art. 1 is. Het strekt om te voorkomen, dat de Regering door ziekte van een of meerdere leden van den raad genoodzaakt worde af te wijken van het besluit, dat zij als maatregel van dadelijke bezuiniging gemeend heeft te moeten nemen, om namelijk het getal dier leden voorloopig te houden op het minimum, dat de wet toelaat.

De vrees nu dat de Regering daartoe zou genoodzaakt kunnen worden, vloeit voort bepaaldelijk uit het groot aantal cassatie-zaken, die aan de beslissing van den Hoogen Raad onderworpen worden, en welke voor het oogenblik, gelijk de Tweede Kamer schijnt te weten, in minderen getale mogen zijn; doch welke iederen dag weder kunnen toenemen en voor ieder geval de hoofdzakelijke werkzaamheid uitmaken van den Hoogen Raad. De overige onderwerpen toch, welke tot de bevoegdheid van dat collegie behooren, zijn ongetwijfeld, wat het aantal derzelve betreft, van veel minder belang, komen dus minder dikwerf voor, en zullen naar die mate ook de moeijelijkheden niet doen gevoelen, welke men ongetwijfeld zoude ondervinden, indien van de eene zijde de wet in de zoo menigvuldige cassatie-zaken een getal van zeven raadsheeren bleef vorderen, en van den anderen kant de Regering het minimum van twaalf leden voor het geheele collegie trachtte te handhaven. Derhalve achtte de Regering het onnoodig in de zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad nog meerdere wijzigingen voor te stellen, dan bij het ontwerp gedaan is.

Alvorens af te stappen van dat gedeelte der wets-voordragt, hetwelk den Hoogen Raad betreft, keurt de Regering het noodig hare gedachten te doen kennen ten aanzien van het verlangen bij het verslag uitgedrukt, om bekend te worden, zoowel met den inhoud van het advies, hetwelk de Regering, indien de Kamer wel onderrigt is, ter zake der tegenwoordige voordra[illegible] den Hoogen Raad heeft ingewonnen, als met het verslag dienaangaande door den Raad van State uitgebragt.

Al dadelijk wil de Regering het niet voor de Kamer verbergen, dat de mededeeling van het advies van den Hoogen Raad in haar oog allezins overbodig zoude zijn, daar hetgeen in het verslag der Kamer gezegd wordt op bladz. 5, *alinea* 1, met den inhoud van 's raads advies in die mate overeenkomt, dat dit gedeelte van het verslag der Kamer daaruit als overgenomen schijnt. Doch de Regering heeft tegen de mededeeling der gevraagde stukken, met name van het advies van den Staatsraad, bedenking, omdat zij de gehoudenheid der Regering daartoe, werd die immer beweerd, niet alleen zou moeten ontkennen, maar de mededeeling zelve ook als onraadzaam in beginsel beschouwt. De Regering is volgens de Grondwet verpligt, alvorens een ontwerp van wet bij de Staten-Generaal te brengen, dit aan het onderzoek van den Raad van State te onderwerpen. De vruchten van dat onderzoek echter zijn voor de Regering alléén, die daarvan gebruik maakt of niet, al naardat het met hare zienswijze en haar stelsel van regeren overeenkomt, maar welke hare voordragten aan de Kamers aanbiedt, zonder dat zij door een advies van den Staatsraad in hare vrijheid tot het doen van eene voordragt in dien zin, aan welken zij de voorkeur geeft, middellijk of onmiddellijk moet kunnen belemmerd worden. Intusschen zal niemand ontkennen, dat de zedelijke kracht der Regering en hare vrijheid in het doen van wets-voordragten, gelijk zij die het nuttigst oordeelt, merkelijk zouden benadeeld worden, indien de adviesen, vrijwillig of ingevolge de wet daaromtrent vooraf ingewonnen, bij die voordragten gevoegd werden.

Het is alzoo om der gevolgen wil en ook daarom alléén, dat de Regering vermeent aan het verlangen der Kamer te dien opzigte niet te mogen toegeven.

Tegen het 2de artikel des ontwerps is de bedenking gemaakt, dat daardoor de al of niet vervulling van vacatures bij de hoven en regtbanken te zeer aan het goedvinden der Regering werd overgelaten. Die bedenking echter mag als ongegrond worden beschouwd, daar in datzelfde artikel bepaald wordt, *wanneer* zoodanige vervulling moet plaats hebben, namelijk, zoodra de dienst der justitie dit noodzakelijk vordert. De gevallen dus, waarin de vacatures al of niet zullen vervuld worden, schijnen op die wijze

Ontwerp van wet, houdende bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling van sommige regterlijke collegien.
(Memorie van Beantwoording.)

genoegzaam omschreven, en zonder dat de vrees kan bestaan dat door de Regering aan dit artikel eene verkeerde toepassing zou kunnen worden gegeven.

Wijders is het de meening der Regering, om de regters-plaatsvervangers onder art. 2 *niet* te begrijpen.

Bij de beoordeeling van art. 3 komt in de eerste plaats de vraag te pas, of de bevoegdheid tot niet-vervulling van vacatures, zoo als die wordt voorgesteld in art. 2, noodzakelijk met eene vermindering van het getal raadsheeren dat in bepaalde zaken regt spreken zal, moet gepaard gaan? De Regering is van oordeel dat het bepaalde bij art. 3 in een onafscheidbaar verband staat met de bevoegdheid van art. 2. Het is haar toch reeds nu gebleken, dat de bij verschillende hoven bestaande vacatures, welker vervulling tot aan de aanneming of verwerping van dit ontwerp door de Regering zal worden aangehouden, moeijelijkheden hebben doen ontstaan. Als bewijs hiervan mag gelden, dat een geacht lid van de Kamer uit Groningen is moeten uitgenoodigd worden naar zijne provincie terug te keeren, omdat het provinciaal hof, waarin hij de eerste plaats bekleedt, deszelfs werkzaamheden zonder hem niet kon voortzetten door de ongesteldheid van een der leden. In de provincie Noordbrabant kan iederen dag hetzelfde plaats grijpen.

De magtiging alzoo bij art. 2 door de Regering verlangd, zou zonder uitwerking blijven, indien deze alleen verleend, en het getal raadsheeren ter openbare teregtzitting en in raadkamer onveranderd gelaten werd.

Ten andere dient men zich bij art. 3 de vraag te doen, of werkelijk de vermindering der raadsheeren, bij dat artikel voorgesteld, de bestaande waarborgen èn vóór de beschuldigden èn voor de maatschappij verzwakken zal? De Regering gelooft dit niet, omdat het niet geldt eene beoordeeling door gezworenen, maar door regters, die aan de beginselen omtrent het bewijs hechten, die zich afvragen, of er is een *corpus delicti*, en die, dit bestaande, onderzoeken of de schuld berust op hetgeen een bewijs kan worden genoemd. Deze opmerking is van te meer gewigt, zoolang blijft bestaan eene wetgeving, waarbij is aangegeven wat *niet* als bewijs geldt, en waarop geene veroordeeling kan worden uitgesproken. En het is ook om deze reden, dat men hier geene vergelijking moet maken tusschen dezen tijdelijken maatregel en ontwerpen voor langen duur, in verband met meerdere wijzigingen in de wetgeving te maken. Hier geldt dus volkomen, wat in het verslag zelf der Kamer wordt gezegd, dat de waarborgen voor eene goede regtsbedeeling minder in het getal dan in de bekwaamheid der regtsprekenden gelegen zijn.

De Regering acht dan ook bij voortduring de aanneming van het bij art. 3 voorgestelde *noodzakelijk* in verband met den inhoud van art. 2, *hoogst wenschelijk* als maatregel van overgang en bezuiniging, *onschadelijk* met het oog op de belangen der maatschappij en der beschuldigden.

Overeenkomstig de aanmerking der Kamer, stelt de Regering voor, om art. 213 van het Wetboek van Strafvordering in dier voege te wijzigen, dat in de daarbij bedoelde gevallen de uitspraak van het arrest in tegenwoordigheid van ten minste drie raadsheeren geschieden moet. De Regering gelooft niet dat er gegronde bezwaren bestaan, om dit ten overstaan van een oneffen getal regters te doen plaats hebben, daar het hier niet het vaststellen, maar alleen het uitspreken van het arrest geldt.

Overigens zal uit nevensgaande nota van wijziging blijken, dat aan de bedenkingen der Kamer, betreffende de *eerste overweging* des ontwerps, en de toevoeging van de woorden: *en bij*, in de laatste *overweging* en in art. 2, het noodige gevolg gegeven is.

De Regering heeft in deze hare memorie van beantwoording op nieuw de beweegredenen blootgelegd, welke haar het tegenwoordig wets-ontwerp aan de Tweede Kamer deden aanbieden. De Regering heeft ook door deze voordragt getoond, hoe ernstig haar verlangen is om de beoogde vereenvoudiging en bezuiniging, waar dit mogelijk is, te bevorderen. Het staat thans aan de Kamer, om door de aanneming van dit ontwerp daartoe van hare zijde mede te werken.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet, houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien, is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, die onder dagteekening van den 14den April jl. is ingezonden, alsmede van de daarbij gevoegde nota van wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overwegeng in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het Verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 19den Maart bevorens vastgesteld, met de daarop thans ingekomene Memorie van Beantwoording, als het *Algemeen Verslag* betrekkelijk dat ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 17den April 1849.

Godefroi.
Van der Linden.
Dirks.
Van Heiden Reinestein.
Verweij Mejan.

[VI. 6.]

NOTA *van voorgestelde wijzigingen in het tot bovenstaande memorie van beantwoording betrekkelijke wets-ontwerp.*
[Zie dit ontwerp op bladz. 32.]

De *eerste* en *tweede overweging* des ontwerps worden ineen gesmolten en veranderd als volgt:

» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, met het oog » op art. 83 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid » der justitie, het, ter voortdurende bevordering van den geregelden » gang der justitie, wenschelijk is art. 100 van voormelde wet » eene wijziging te doen ondergaan;"

In de *laatste overweging* valt weg het woord *eindelijk*, en worden ingelascht de woorden: » *en bij*".

Die overweging luidt thans aldus:

» Overwegende, dat het ter vereenvoudiging en bezuiniging, » zoo op zich zelf als in verband met nader vast te stellen veran» deringen in het regtswezen des Rijks, almede wenschelijk is » geene vacatures van leden en ambtenaren van het openbaar » ministerie in en bij de provinciale geregtshoven en arrondisse» ments-regtbanken buiten noodzakelijkheid te vervullen, en dat » het bij de wet gevorderd getal dier leden en ambtenaren, voor » zooverre de provinciale geregtshoven betreft, in de zamenstelling » der kamers voor strafzaken, gevoegelijk kan worden verminderd."

Art. 2. In dit artikel worden almede ingelascht de woorden: » *en bij*". Het luidt in den aanhef:

» Bestaande en toekomende vacatures van de leden en ambte» naren van het openbaar ministerie in en bij de provinciale ge» regtshoven en arrondissements-regtbanken," enz.

Art. 3. Aan het eind van dat artikel wordt een *derde* lid gevoegd, van den navolgenden inhoud:

» Het uitspreken van het arrest geschiedt in het geval bij art. » 213 van het Wetboek van Strafvordering voorzien, in tegenwoor» digheid van ten minste drie raadsheeren."

D. Donker Curtius.

[XVI. 5.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp strekkende tot regeling van het Fonds voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, dienstjaar* 1848, uitgebragt in de zitting van den 21sten April 1849.

Onder dagteekening van 7 Maart 1849 is aan de Kamer eene Koninklijke boodschap ingezonden, waarbij een wets-ontwerp was gevoegd, strekkende tot regeling van het fonds voortspruitende uit den verkoop van domeinen. Bij het onderzoek in de afdeelingen, waaraan 49 leden hebben deelgenomen, is vrij algemeen betreurd dat het wederom noodig is geweest een kapitaal, ter vermindering en delging van schuld bestemd, te besteden tot voorziening in buitengewone behoeften. Enkele leden hadden gewenscht dit fonds mede te doen strekken tot dekking van het tekort; terwijl de groote meerderheid heeft verlangd te vernemen, wat het oogmerk der Regering is met de aanwending der verdere baten van het domein-fonds. Men herinnerde aan de consolidatie van domein-losrenten tot schuld in 1844, waardoor eigenlijk schuld is geconsolideerd die uit de opbrengst van den verkoop der domeinen had moeten worden afgelost, en drukte dus de hoop en verwachting uit, dat de verdere baten mogten strekken tot amortisatie van schuld. Met het oog hierop gaf eene afdeeling den levendigen wensch te kennen, dat de verkoop der domeinen ijverig mogt worden voortgezet, terwijl in twee andere afdeelingen werd gevraagd welk vooruitzigt bestaat omtrent de kosten tot herstelling van het muntwezen in 1849; en wat tot heden over dit jaar reeds is uitgegeven. Ook is in de meeste afdeelingen een overzigt verlangd van de vermunte en vernietigde specien tot 31 December 1848, sluitende aan dat hetwelk is overgelegd bij het wets-ontwerp van 27 October 1848. Sommige leden twijfelen of het verlies, opgegeven sub *b*, bijlage n°. 4 van

het tegenwoordig concept, vergeleken met de opgave voorkomende op den staat n°. 5, litt. *b*, bij het ontwerp van 27 October 1848, niet grooter zijn moet.

Vele leden hebben betwijfeld of de wet in den voorgestelden vorm wel aannemelijk is. Zij heeft toch tweederlei strekking, als zijnde ten eerste eene begrootingswet, en ten andere eene aanwijzing van middelen tot dekking van uitgaven; zoodat aan deze leden eene dubbele wet meer regelmatig en verkieslijk schijnt, en men algemeen eene meer juiste onderscheiding zeer noodig achtte. In verband met deze bedenking, werd in meerdere afdeelingen opgemerkt, dat art. 2 geheel overbodig is, daar de aanwijzing der middelen reeds ligt in de woorden van art. 1: » Tot grondslag der verevening van de uitgaven over » het jaar 1848". Eene vergelijking met de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 37) kwam weinig afdoend voor, omdat destijds het niet volledig was, en het *fonds* toen eerst legaal is gecreëerd.

In den considerans, alinea 1, regel 6, wilde men achter de woorden: » voor het dienstjaar 1848" hebben ingelascht: » dat de » uitkomst heeft doen zien dat deze uitgaven zich bepalen tot eene » som van f 1,630,000, in plaats van de som van f 2,823,000, » welke op de begrooting was aangewezen."

Nog zou men de woorden: » En willende gelijktijdig de wet- » telijke begrooting en verevening regelen van de uitgaven" enz., willen vervangen zien door: » En willende de begrooting vast-stellen;"

Verder heeft men gevraagd, of, daar het batig slot van 1847 mede begrepen is in, en vermeugd wordt met de inkomsten van 1848 (zie memorie van toelichting), terwijl bij art. 2 alleen het batig slot van 1848 wordt genoemd, deze vermenging niet tot moeijelijkheden zal aanleiding geven. Wierd art. 2 behouden, het zou dan in allen geval, als onvolledig, behooren te worden aangevuld.

Art. 1, *litt.* b. Eenparig is de wensch uitgedrukt naar inlichting omtrent de hier bedoelde punten, en algemeen is mededeeling en overlegging der hiertoe betrekkelijke stukken verlangd. Men wilde de contracten kennen, alvorens implicite eene transactie goed te keuren, waaromtrent later billijk bezwaar zou kunnen oprijzen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 22sten Maart 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 3den April 1849, de navolgende Memorie van Beantwoording ontvangen.

Toen, bij den zoozeer vervallen toestand der zilver-circulatie, het nemen van maatregelen tot herstel meer en meer dringend werd en dien ten gevolge de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) de inwisseling van alle oude zilveren munten voorschreef, had men bepaaldelijk op het oog, deze kostbare maar onvermijdelijk geworden bewerking goed te maken uit de koopenningen der domeinen, welke geene bepaalde bestemming meer hadden, nadat de domein-losrenten, overeenkomstig de wet van den 25sten Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28), waren afgelost of tot inschrijvingen op het grootboek overgegaan.

Hoe wenschelijk het dan ook zoude geweest zijn dat men dit fonds alleen tot vernietiging van schuld had kunnen bezigen, zoo mag men toch niet voorbijzien, dat het voor 's Rijks geldmiddelen geenszins onverschillig was dat men de onvermijdelijke uitgaven tot herstel van het muntwezen heeft kunnen bestrijden, zonder dat het noodig was tot eene leening of andere bezwarende middelen zijne toevlugt te nemen.

De Regering is dan ook van gevoelen, dat de verdere bestemming aan het fonds te geven eerst dan bepaald zal kunnen worden wanneer het werk der vermunting geheel zal zijn voltooid; een tijdstip dat met rassche schreden nadert.

De Regering deelt geheel het gevoelen, dat die bestemming in de eerste plaats moet zijn aflossing van schuld. Zij gaat inmiddels ijverig voort met den verkoop van domeinen, zoo als blijkt uit de veilingen, die meestal met gunstigen uitkomst achtereenvolgens worden gehouden, en waarvan de uitslag over 1848 bereids aan de Kamer is medegedeeld.

Omtrent de vooruitzigten die bestaan ten aanzien van de kosten tot herstel van het muntwezen in 1849, zullen meer bepaald openingen kunnen gegeven worden bij het voordragen van eene wet, daarmede in bepaalde betrekking staande; alsdan zal er blijken dat de som, tot dat einde op de begrooting van 1849 overgebragt bij de wet van 30 October 1848 (*Staatsblad* no. 76), genoegzaam zijn zal om de voor dat jaar voorgenomen uitgaven goed te maken.

Van het bedrag der van elke soort tot den laatsten December 1848 vernietigde specien wordt een staat ten deze overgelegd, waarin begrepen is de opgave, gedaan bij de aanbieding der straks gezegde wet van den 30sten October 1848.

Wat aanbelangt den twijfel omtrent het berekende muntverlies over 1848, kan men zich gedragen aan de aanteekening voorkomende onder de aanmerkingen van den staat nevens de memorie van toelichting gevoegd; de geringere hoeveelheid van sommige oude specien, die ter verwisseling is aangeboden, en het minder muntverlies op eenige derzelve, dan vroeger was berekend, heeft alleen voor dat onderwerp eene mindere uitgave tot de aanzienlijke som van f 1,131,196.27½ te weeg gebragt; zijnde de werkelijk gedane uitgave naauwkeurig berekend volgens de vermuntingen in geheel het jaar 1848 gedaan.

De goedkeuring, welke de Staten-Generaal in der tijd aan den vorm der wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34) hebben gehecht, heeft het raadzaam doen achten om dezen vorm ook voor het ontwerp in behandeling te behouden, en met den blik op de slotbepaling van art. 4 der wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34) en van het 2de lid van art. 4 der wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) blijft de Regering het doelmatig achten, dat de bestemming, aan een gedeelte van het aanwezige Fonds van koopprijzen van Domeinen te geven, niet dubbelzinnig, maar uitdrukkelijk bij eene bepaling der wet worde vastgesteld, vooral ten einde er geen twijfel omtrent de eigenlijke bedoeling bij de Algemeene Rekenkamer kunne bestaan.

De considerans is gewijzigd overeenkomstig de gemaakte aanmerkingen.

Het batig saldo in art. 2 bedoeld is niet dat der baten van het fonds van het jaar 1848 alleen; het bevat ook het overschietende van de opbrengst in vroeger jaren, alzoo de rekening van het fonds bij de schatkist doorloopende is; omtrent de bedoeling der wet kan wel geen twijfel bestaan, eensdeels naardien de memorie van toelichting aanwijst welk saldo men bedoelt en hoe dit is zamengesteld, anderdeels vermits er in art. 2 geene sprake is van het batig saldo van het fonds *over het jaar* 1848, maar van het batig saldo van het fonds, *dat op* 31 *December* 1848 *bij de schatkist aanwezig was*; dus van het saldo der doorloopende rekening.

De Regering heeft ter griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal doen nederleggen een afschrift van het contract van 10/12 April 1842, vermeld in art. 1, litt. *b*.

Tot beter verstand van dat contract, vermeent zij het navolgende te moeten mededeelen:

Tijdens de vereeniging van de 4de en 5de districten van Zeeland met het Fransche Rijk, zijn alle de bestaande en toekomende schorren en aanwassen langs de Wester-Schelde en langs de daarin uitloopende wateren, genaamd: *Hellegat*, *Sassegat*, *Axelsche gat* en *Brakman*, van af het *Vlaamsche Hoofd* tot aan *Biervliet*, door het toenmalige gouvernement in concessie gegeven aan twee compagnieschappen, bekend onder de firma's van *Ottevaere en C°.* en *Blemont en C°.*, onder verbindtenis dat zij de schorren en aanwassen, naar mate van de geschiktwording tot indijking, op eigen kosten zouden inpolderen en na 32jarig genot aan den Staat in eigendom opleveren.

Die concessien strekten zich uit over alle de schorren en aanwassen, om het even of zij eigendom waren van den Staat, dan wel van bijzondere personen.

Velen der laatstgenoemden deden langs den administrativen weg hunne regten tegen de concessionarissen gelden, maar hunne reclames werden bij beschikkingen van de Fransche prefecten, raden der prefecture, den Minister van Finantien, of van den Keizer, al naar gelang van omstandigheden, afgewezen, veelal met ontzegging van hunne regten van eigendom.

Een goed gedeelte der geconcessioneerde schorren en aanwassen behoorden aan den Staat, als getreden in de regten van de in België in de jaren 1796 en 1798 ontbondene abdijen, kapittels kloosters en andere instellingen van geestelijken aard.

Vele dier eigendommen werden intusschen verduisterd, zoo door gemis van bewijs van eigendomsregt, vermits vele dier bewijzen te loor waren geraakt, als door gemis van locale kennis bij de Fransche administratie der domeinen, en niet minder door de eigendunkelijke en onregelmatige wijze, waarop concessien als de zoo even bedoelde werden uitgevoerd.

Onder den invloed van dien toestand is, ingevolge het keizerlijk decreet van den 11den Januarij 1811 (*Bulletin des Lois* n°. 344), aan menigen onwettigen bezitter van schorren en aanwassen, gedurende de jaren 1815 — 1820, eene erkentenis van eigendom uitgereikt, waardoor de verwikkelingen niet weinig waren toegenomen.

De bovenbedoelde concessionarissen beweerden echter, dat die erkentenissen hun regt op het genot der geconcedeerde gronden niet konden prejudicieren, en dat, ware dit anders, de Staat voor de gevolgen aansprakelijk was.

Zij beweerden verder, dat de Staat ook aansprakelijk was voor de kosten van herstelling der dijken hunner polders, welke kosten

tonnen gouds beliepen, en dat zij aanspraak hadden op verlenging van bezit en genot, ten gevolge van de geledene dijkbreuken en overstroomingen der polders.

In dezen toestand stelde de firma *J. J. Benteijn en Cie.*, die onder het Fransch bewind te vergeefs de concessie van een gedeelte der bovenbedoelde schorren en aanwassen had gevraagd, voor, om alle de schorren en aanwassen, begrepen in de concessien *Ottevaere* en *Blemont*, op eene vaste grondrente van f 7 per bunder over te nemen, met verbindtenis om de eigendomsregten die verdonkerd waren op eigen kosten te regt te brengen, en ook voor de goederen waarvan zij dienvolgens het bezit zouden bekomen gelijke grondrenten te betalen; voorts om, buiten kosten van den Staat, de compagnieschappen *Ottevaere* en *Blemont* in regten te vervolgen tot betaling van alles wat zij ter zake van de concessien aan den Staat verschuldigd waren.

Een contract in dien geest is, op voordragt van het toenmalig Amortisatie-syndicaat, krachtens Koninklijk besluit van den 9den Januarij 1831, n°. 61, notarieel, den 24sten Januarij 1831 gepasseerd geworden.

De Regering bemerkte echter weldra, dat de domaniale gronden aan *Benteijn en Cie.* afgestaan van te veel belang en omvang waren om op grondrenten te worden vervreemd, en vorderde dienvolgens in regten de rescissie van het contract van den 24sten Januarij 1831, op grond van art. 1674 van het Code Civil.

De actie was in het jaar 1842 nog voor het provinciaal geregtshof van Zeeland aanhangig, en de uitkomst daarvan was onzeker.

Middelerwijl hadden *Benteijn en Cie.* tegen de compagnieschappen *Ottevaere* en *Blemont* regtsvorderingen ingesteld tot betaling der concessie-pacht en tot erkenning van de eigendomsregten van den Staat op verdonkerde domeingoederen, welke de leden der twee laatstgenoemde compagnieschappen als eigenaren in bezit en reeds onderling verdeeld hadden, en welke kadastraal ten hunnen name geboekt waren.

Regtsvorderingen van laatstgemelden aard hadden *Benteijn en Cie.* ook reeds tegen bijzondere personen, wegens het in bezit houden van belangrijke bedijkbare schorren en aanwassen, den Staat toekomende, aanhangig gemaakt.

De buitengewone verwikkelingen, uit dezen stand van zaken geboren, de langwijligheid der regtsgedingen en het steeds meer toenemende gevaar van verjaring maakten het geraden, om de uitgifte op grondrente met *J. J. Benteijn en Cie.*, hoe eerder hoe beter te niet te doen.

Dit doel is bereikt geworden door het contract van 10/12 April 1842.

De vergoeding door *J. J. Benteijn en Cie.* voor de verdonkerde domeinen bedongen, is enkel de belooning voor hunne bemoeijingen tot het opsporen en te regt brengen der verduisterde domeinen. Zij is geëvenredigd aan de voordeelen welke die arbeid aan den Staat heeft opgeleverd, en is trouwens niets nieuws. Belooningen van gelijken aard werden in soortgelijke gevallen vroeger ook toegekend. Men werpe slechts een blik op de plakkaten van HH. MM. tijdens de secularisatie van de geestelijkheid, opvolgelijk in de verschillende provincien van de Nederlanden nopens de toen verdonkerde geestelijke goederen genomen, en nog meer bijzonder op het keizerlijk decreet van den 6den Februarij 1810 (*Bulletin des Lois* n°. 268), hetwelk met nog een ander van gelijken aard, dd. 3 Januarij 1812, aanleiding heeft gegeven tot de Vorstelijke besluiten vermeld in het *Journal Officiel du Gouvernement de la Belgique* van den 7den November 1814, n°. 107, 30 Januarij 1815, n°. 103, en 19 Julij 1815, no. 23.

In het jaar nadat het contract met *Benteijn en Cie.* gesloten was is het der Regering gelukt mede de concessien *Ottevaere* en *Blemont*, bij onderlinge schikking, op eenen voor de Regering voordeeligen voet te niet te doen. Ten gevolge daarvan is er gedurende de jaren 1844 tot en met 1848 reeds voor eene som van f 1,216,759.34½ aan bedijkte en onbedijkte schorren en aanwassen, behoord hebbende tot de concessien *Ottevaere* en *Blemont*, door het bestuur der domeinen verkocht geworden, en zijn zoowel door de koopers als door andere eigenaren van onbedijkte schorren en aanwassen in den kring dier concessien *tien* nieuwe polders aangelegd. Deze uitkomsten konden onder het bestaan der concessien *Ottevaere* en *Blemont* en vooral der uitgifte op grondrenten aan *Benteijn en Cie.*, niet worden verkregen.

De Regering is dan ook van gevoelen, dat 's Lands belang in die zaak naar behooren is behartigd, en meent dat de aanspraken, die *J. J. Benteijn en Cie.* uit het contract verkregen hebben, onbetwistbaar zijn; terwijl de daaruit voortvloeijende uitgave eigenaardig op het Fonds van kooppenningen der verkochte Domeinen behoort geïmputeerd te worden.

De Minister van Finantien,
Van Bosse.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het Fonds voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, dienstjaar 1848, is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording, alsmede van de daarbij gevoegde Staat en Nota van Wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeegen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 17den April 1849.

Heemskerk.
Poortman.
Fokker.
Van Hall.
Storm.

[XVI. 6.]

STAAT *van de nominale waarde der oude zilveren Geldspecien, welke van den 1sten April* 1845 *tot en met den 31sten December* 1848 *zijn vernietigd geworden.*

Ducatons, heele en onderdeelen	f	607,194.00
Drie- en twee-guldenstukken		4,516,165.00
Tien-schelling-stukken		2,809.419.00
Guldens		22,218,209.00
Halve guldens		203,853.50
Daalders		8,202,984.00
Zeeuwsche rijksdaalders		28,039,580.40
Halve Zeeuwsche rijksdaalders		224,061.50
Kwart » »		264,516.85
Achtste » »		221,383.50
Rijksdaalders		719,440.62½
Halve rijksdaalders		470,790.00
Kwart »		882,682.50
Acht-en-twintigen		6,080,320.40
Dubbeltjes, stuivers en acht-stuiver-stukken		2,945,534.02
Zesd'halven		4,574,044.00
	f	82,980,178.29½
Op den 21sten October 1848 waren vernietigd	f	79,930,753.44½
Hierbij gekomen tot 31 December 1848, aan:		
Acht-en-twintigen		1,049,970.60
Zesd'halven		1,999,454.25
	f	82,980,178.2

[XVI. 7.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het ontwerp van wet tot regeling van het Fonds, voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, dienstjaar* 1848. [Zie het eerst ingediend wets-ontwerp op pag. 227 en 228.]

In den considerans, alinea 1, regel 6, achter de woorden: *dienstjaar* 1848 laten volgen: » dat de uitkomst heeft doen zien dat » deze uitgaven zich bepalen tot eene som van f 1,630,000, in » plaats van de som van f 2,823,000, welke op de begrooting » was aangewezen".

In den considerans, alinea 2, de woorden: *gelijktijdig de wettelijke begrooting en verevening regelen*, doen vervallen en vervangen door: » de begrooting vaststellen".

[VII. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp strekkende tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, uitgebragt in de zitting van den 21sten April 1849.

Bij de Koninklijke boodschap van den 19den Februarij jl. werd aan deze Vergadering een ontwerp van wet aangeboden, tot strekking hebbende om gevolg te geven aan het bepaalde bij de artt. 85 en 86 der Grondwet, volgens welke zoowel de reis- en verblijfkosten, door de leden der Eerste Kamer, als de reiskosten, door de leden der Tweede Kamer te genieten, bij de wet moeten worden geregeld.

Dit wets-ontwerp is in de afdeelingen der Kamer overwogen,

Ontwerp van wet tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. (Algemeen Verslag van de Commissie van Rapportenrs.)

en heeft bij deze overweging, waaraan door 56 leden is deel genomen, tot de volgende bedenkingen van meer algemeenen of bijzonderen aard aanleiding gegeven.

Ofschoon men niet kon ontveinzen, dat het treden in de bijzonderheden der tegenwoordige wets-voordragt, in zoover ook de leden van den anderen tak der wetgevende magt daarin betrokken zijn, eene zaak van kieschen en teederen aard was, heeft men toch algemeen moeten erkennen, dat daarbij, evenmin als bij elke andere voegzame aanleiding, de zoo algemeen erkende behoefte uit het oog mogt worden verloren, om de staats-uitgaven tot het laagste cijfer te doen afdalen, dat met een goeden loop der zaken overeen te brengen is. Tevens meende men niet te mogen vergeten, dat op de hooge staatsligchamen meer dan ooit de zedelijke verpligting rust, om wat het tot stand brengen van bezuinigingen betreft, aan anderen het voorbeeld te geven. Uit dit oogpunt vooral wilde men de straks mede te deelen aanmerkingen op art. 1 der wet beschouwd hebben.

Door sommige leden werd, uitgaande van hetzelfde beginsel, dat men geene gelegenheid om bezuiniging te helpen tot stand brengen, ongebruikt mag laten voorbijgaan, de tegenwoordige voordragt in zooverre afgekeurd, als zij enkel bepalingen omtrent het bedrag der reiskosten, door de leden der beide wetgevende Kamers te genieten, inhoudt. Die leden meenden, dat te gelijker tijd een nieuw tarief van door de burgerlijke en militaire ambtenaren van allerlei rang te berekenen reis- en verblijfkosten aan het oordeel der wetgevende Kamers had kunnen en behooren te worden onderworpen, welk tarief een einde zou moeten maken aan alle berekeningen van reiskosten, die op de behoeften van een vroeger en niet van het tegenwoordig tijdperk gegrond zijn, nu de verbetering der middelen van gemeenschap, de ijzeren spoorwegen en de stoombooten het reizen zooveel minder kostbaar hebben doen worden. De zoo na mogelijke vergoeding der werkelijk door den burgerlijken of militairen ambtenaar gedurende de reis gedane uitschotten, zonder meer, behoorde de grondslag van zoodanig nieuw tarief te zijn. Andere leden, ofschoon van de noodzakelijkheid der spoedige vaststelling van een nieuw tarief van reis- en verblijfkosten der burgerlijke en militaire ambtenaren overtuigd, bepaalden zich voor het oogenblik tot het uiten van het verlangen, dat aan de Kamer mededeeling wierd gedaan van al de thans nog in werking zijnde tariven van dezen aard. Men stelde op zulk eene mededeeling te meer prijs, omdat men het beginsel zou wenschen gehuldigd te zien, dat na de vaststelling der tegenwoordige wet aan geen ambtenaar, van welken rang ook, een hooger cijfer aan reiskosten voor ieder uur afstand zal worden toegekend, dan volgens die wet door de leden der Eerste Kamer zou genoten worden.

Op den *considerans* van het wets-ontwerp heeft men de aanmerking gemaakt, dat daarin geene overeenstemming met de wet zelve heerscht, in zooverre als de considerans eerst van de leden der Tweede, en daarna van de leden der Eerste Kamer gewag maakt, terwijl in de twee eerste artikelen der wet eene tegenovergestelde rangschikking is in acht genomen. Het valt wel in het oog, dat de volgorde der grondwets-artikelen tot dit gemis van overeenstemming aanleiding heeft gegeven; maar er schijnt toch geen overwegend bezwaar te bestaan dat ook in den considerans de leden der Eerste Kamer het eerst worden vermeld.

Art. 1. Algemeen heeft men gevraagd, of het de bedoeling is om aan de leden der Eerste Kamer zoowel voor elke heen- als voor elke terugreize f 1.50 voor ieder uur afstand aan reiskosten te doen genieten, dan wel om hun dat bedrag voor de heen- en terugreize, te zamen genomen, toe te leggen, in welk geval zij eigenlijk 75 cents voor ieder afgelegd uur afstand zouden kunnen berekenen. Te oordeelen naar de uitgetrokkene som, zal de laatste veronderstelling wel de ware zijn, daar toch in den tegenwoordigen tijd de som van f 1.50 voor ieder afgelegd uur afstand de werkelijk voor de reis te doene uitschotten in den regel zeer verre zou overtreffen, en dus veel meer zou zijn dan eene bloote vergoeding, waarvan, naar men meent, hier alleen sprake kan zijn. Men heeft derhalve algemeen op de verduidelijking van het wetsartikel in den aangeduiden zin aangedrongen. Ook daardoor zouden echter de bedenkingen, die men tegen de voorgedragene bepaling omtrent de reiskosten van de leden der Eerste Kamer heeft, nog niet geheel weggenomen zijn. Reeds de bewoordingen van het artikel: » *wanneer de Kamer wordt bijeengeroepen*" zijn voor onderscheidene uitlegging vatbaar. De aard van de werkzaamheden der Eerste Kamer brengt mede, dat zij gedurende een zittingjaar verscheidene malen bijeengeroepen kan worden, om dikwijls slechts enkele dagen vergaderd te blijven. Dit zou dus, in het stelsel der wet, tot eene telkens herhaalde berekening van reiskosten aanleiding geven; waarop, al waren die reiskosten op zich zelve gematigd gesteld, aanmerkingen gemaakt zouden kunnen worden, voor welke men een zoo hoog geplaatst staatsligchaam moet trachten te vrijwaren. Door dergelijke overwegingen geleid, heeft men de vraag gedaan, of het stelsel, dat de Grondwet zelve voor de reiskosten van de leden der Tweede Kamer aan de hand geeft, namelijk eene berekening bij wijze van abonnement, niet, met de vereischte wijzigingen, ook voor de Eerste Kamer zou kunnen aangenomen worden. Men zou bijv. bij de wet eene globale som kunnen vaststellen, die voor ieder zittingjaar aan de Eerste Kamer tot vergoeding der reiskosten harer leden wierd toegelegd, om dan onder de regthebbende leden, volgens door de Kamer zelve vast te stellen regelen, te worden verdeeld. Het laatste lid van art. 86 der Grondwet is zoo algemeen mogelijk gesteld, en schijnt zich dus tegen zulk eene schikking niet te verzetten. Mogt dit denkbeeld ingang vinden, dan zou men in bedenking geven, om de bedoelde globale som voor ieder zittingjaar op f 5800 te bepalen. Men is bij het ramen dier som uitgegaan van het feit, dat de leden der Eerste Kamer, zoodanig als dit staatsligchaam thans is zamengesteld, gezamenlijk voor het doen eener reis naar 's Gravenhage, omstreeks 650 uren afstand in rekening kunnen brengen; terwijl men dan verder aangenomen heeft, dat in elk zittingjaar de reis heen en terug drie maal zou moeten worden gedaan. Men weet wel, dat deze laatste veronderstelling meestal ver beneden de wezenlijkheid blijven zal; maar men is daaraan te gemoet gekomen door het cijfer der op die wijze verkregene uren afstand te vermenigvuldigen niet met 75 cents, maar met de volle f 1.50. Eigenlijk zou dus de aangegevene globale som voor zes reizen heen en terug, tegen 75 cents per uur, kunnen strekken.

De voorgedragene bepaling omtrent de verblijfkosten, die de leden der Eerste Kamer zouden genieten, heeft insgelijks tot bedenkingen aanleiding gegeven. Wel achtte de meerderheid het uitgetrokken cijfer van f 8 per dag op zich zelf niet te hoog; maar men meende dit cijfer ook te moeten beschouwen in verband tot den tijd, voor welken de verblijfkosten berekend zouden kunnen worden, en dan moest men erkennen, dat de uitdrukking van het artikel: *gedurende den tijd dat zij vergaderd zijn*, niet duidelijk was en tot zeer onderscheidene uitleggingen aanleiding kon geven. Waarschijnlijk had de Regering den tijd willen aanduiden, verloopende tusschen de eerste zitting na eene nieuwe bijeenroeping en die, waarin het besluit tot het scheiden op recès genomen wordt. Maar ook in dat geval moest de vraag rijzen, of al de leden der Eerste Kamer voor dien geheelen tusschentijd verblijfkosten zullen genieten, zelfs dan wanneer verre de meesten hunner gedurende dien tijd, bijv. ter zake van den door eene commissie te verrigten arbeid die vele dagen vorderde, zich weder verwijderd hadden? Men zou zoo iets afkeuren, omdat het strijdig zou zijn met het beginsel, waarvan, naar men meent, hier behoort te worden uitgegaan, het beginsel namelijk eener bloote vergoeding van de kosten van verblijf, zonder meer. Aan den anderen kant ziet men geen voegzaam middel om dergelijke onregelmatigheden niet te doen plaats vinden. Men kan dus niet anders dan der Regering ernstig in bedenking geven, of niet met opzigt tot de verblijfkosten een soortgelijke weg zou kunnen worden ingeslagen, als hiervoor met opzigt tot de reiskosten is beproefd; zoodat ook daarvoor eene globale som, op de veronderstelde behoefte gegrond, en door de Eerste Kamer zelve, naar door haar vast te stellen regelen, onder de regthebbenden te verdeelen, wierd toegekend.

Wat art. 1, zoo als het daar ligt, betreft, heeft men, uitgaande van het reeds aangeduide beginsel, dat hier alleen van eene vergoeding voor werkelijk te doene uitgaven sprake kan zijn, aangemerkt, dat het artikel behoort te worden aangevuld met eene bepaling, volgens welke door een lid, dat, na de ontvangene oproeping, aan de werkzaamheden der Vergadering geen deel komt nemen, noch reiskosten, noch verblijfkosten genoten kunnen worden.

In de laatste alinea van het artikel wordt gesproken van de leden, » *woonachtig* in de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen"; terwijl art. 3 gewaagt van de leden, » *met der woon gevestigd* in de stad alwaar de zitting der Staten-Generaal gehouden wordt". Dezelfde zaak wordt dus, kort achtereen, in aanmerkelijk verschillende bewoordingen uitgedrukt. Men zou het gebruik der woorden: *met der woon gevestigd* ook in art. 1 wenschelijk achten; en overigens op eene meerdere overeenstemming van redactie tusschen de beide artikelen aandringen, indien men niet in bedenking moest geven, of het geheele art. 3 niet, als overtollig zou kunnen wegvallen. De daarin vermelde uitzondering vloeit toch van zelve uit de in artt. 1 en 2 gebezigde bewoordingen voort.

Art. 2. Bij de overweging van dit artikel heeft men de vraag herhaald, of het bedrag van f 1.50 voor ieder uur afstand te beschouwen zij als vastgesteld voor de heen- en terugreis gezamenlijk, dan wel of die som, naar de bedoeling van den steller der voordragt, afzonderlijk ééns voor de heenreis en ééns voor de terugreis zou genoten worden. Sommige leden zouden, zonder iets terug te nemen van hetgeen hiervoor bij art. 1 over het hooge cijfer van f 1.50 op zich zelf is aangemerkt, in het tegenwoordig artikel met duidelijke woorden dat bedrag toegekend willen zien, ééns voor de heen- en ééns voor de terugreis. De reden, waarom men dit billijk acht, valt van zelf in het oog. De leden der Tweede Kamer kunnen, al brengt ook

de loop der werkzaamheden mede, dat zij gedurende een zittingjaar de reis naar 's Gravenhage verscheidene malen doen, slechts eenmaal de kosten daarvoor in rekening brengen. Art 85 der Grondwet heeft te hunnen aanzien eene regeling dier reiskosten bij abonnement gewild, en daar dit artikel van *vergoeding* spreekt, het te genieten bedrag in verhouding gebragt willen zien tot de werkelijk gedane uitschotten. In zeer vele gevallen zal, zoo als wel niet bepaald zal behoeven te worden aangewezen, het ruimere bedrag, dat men hier wenscht aangenomen te zien, slechts eene *gedeeltelijke*, geenszins eene *geheele* vergoeding vormen. Dezen waren stand der zaak zouden de bedoelde leden in het artikel zelf wenschen te zien uitkomen; gevende zij dienvolgens in bedenking om hier, in plaats van het grondwettige woord *vergoeding* te bezigen, van *tegemoetkoming* te spreken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 13den Maart 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 16den April 1849, de navolgende Memorie van Beantwoording ontvangen.

Met opzigt tot de algemeene aanmerkingen, welke het voorloopig verslag over het wets-ontwerp voorafgaan, vermeent de Regering, dat de vaststelling der tariven voor reis- en verblijfkosten voor ambtenaren, evenzeer als het bedrag der tractementen, door den Koning behooren geregeld te worden. Hoewel zij gaarne bereid is, ter bevordering van het gemeen overleg, aan het verlangen der Staten-Generaal te voldoen, zoo moet zij buitendien doen opmerken, dat, wanneer men de tusschenkomst der wetgevende magt voor alle zoodanige, tot kleinigheden afdalende onderwerpen moest noodig achten, men den omvang van hare werkzaamheden buitensporig zou vergrooten en de afdoening van den arbeid schier onmogelijk maken.

Niettemin kan de verzekering worden gegeven, dat het wijzigen van de nog in werking zijnde tariven op de reiskosten meer in overeenstemming met de tegenwoordige, minder kostbare middelen van vervoer, bij de Regering een onderwerp van dadelijke behandeling uitmaakt, en dat deze gewijzigde tariven, zoo men vertrouwt, binnen korten tijd zullen worden ingevoerd; zullende daarbij inzonderheid worden gelet, dat aan geen ambtenaar, van welken rang ook, een hooger cijfer aan reiskosten zal worden toegekend, dan door de leden der Kamers, na de vaststelling der tegenwoordige wet, zal genoten worden.

De Regering kan deze verzekering met te meer vertrouwen geven, omdat zij de overtuiging heeft, dat de bestaande tariven van reiskosten eene aanzienlijke vermindering zullen kunnen en behooren te ondergaan, en zulks niettegenstaande het algemeen tarief van 1818 reeds in 1840 tot op de helft is teruggebragt. De mededeeling van de nog in werking zijnde tariven zou dan ook, volgens de meening der Regering, zonder nut zijn.

Doch onmiddellijk nadat het in behandeling zijnde nieuwe tarief door den Koning zal zijn goedgekeurd, zal de Regering zich bevlijtigen, hetzelve aan de Kamer bekend te maken.

De opmerking betreffende den *considerans* der wet heeft de verlangde wijziging ten gevolge gehad.

Artt. 1 *en* 2. Bij het ontwerpen van de wet is het de bedoeling der Regering geweest, om de leden der Eerste Kamer, zoowel voor elke heen- als voor elke terugreis, f 1.50 voor ieder uur afstand aan reiskosten te doen genieten. De Regering zal niet tegenspreken dat die vergoeding in den tegenwoordigen tijd de werkelijk voor de reis te doene uitschotten in vele gevallen overtreft. Zij meent echter te moeten opmerken, dat zulks in andere gevallen niet alzoo zal wezen. Leden der Kamer, die midden in den winter uit verwijderde provincien naar de residentie zouden moeten reizen, zoo als uit Groningen, Friesland en Zeeland, en alzoo op eenen tijd, dat de minder kostbare communicatien te water afgebroken of belemmerd zijn, zullen dat bedrag dan dikwijls noodig hebben.

Het zou uitermate moeijelijk wezen, om ten deze onderscheidingen daar te stellen naar mate van het saizoen of van den aard der vervoermiddelen die men bezigen kan.

De Regering acht het harerzijds minder voegzaam om een cijfer voor te stellen dat niet in ieder geval de bij de Grondwet bepaalde schadeloosstelling zoude opleveren.

Zij meent voorts te moeten opmerken, dat het denkbeeld om de reis- en verblijfkosten der Eerste Kamer bij wijze van abonnement te bepalen, niet wel is overeen te brengen met het beginsel dat thans in de Grondwet is geschreven. Vroeger was dit het beginsel der Grondwet. Het voormalig art. 89 bepaalde eene vaste som tot schadevergoeding van reis- en verblijfkosten. Maar thans, nu art. 86 uitdrukkelijk bepaalt, dat de leden der Eerste Kamer reis- en verblijfkosten volgens de wet genieten, nu men dus uitdrukkelijk van het beginsel der vorige Grondwet is afgeweken, schijnt het minder met den geest der nieuwe bepalingen overeen te komen, wanneer men, in den grond, tot het oude beginsel terugkeerde.

Een tweede beginsel moet ook, naar het gevoelen der Regering, onveranderlijk vaststaan, dat namelijk de vergoeding voor reiskosten voor beide Kamers op hetzelfde cijfer moet bepaald worden, doch dat de vergoeding, welke aan de leden der Tweede kamer slechts ééns, heen en terug, krachtens de Grondwet, kan worden toegelegd, aan de leden der Eerste Kamer telkens wanneer zij tot het houden eener bijeenkomst worden opgeroepen, verschuldigd is. Het komt der Regering voor, dat deze stelling geen betoog behoeft, wanneer men slechts let op de omstandigheid, dat aan de leden der Tweede Kamer eene vaste som als schadeloosstelling voor verblijfkosten is toegelegd, en niet aan de leden der Eerste Kamer. De Grondwet gaat daarbij blijkbaar uit van de onderstelling, dat de leden van de Tweede Kamer onafgebroken hun verblijf houden in de residentie, van het openen tot op het sluiten der zitting, en dat de leden der Eerste Kamer niet onafgebroken, maar slechts van tijd tot tijd, tot het houden der noodige bijeenkomsten worden opgeroepen.

Er is in het verslag gewag gemaakt van de aanmerkingen waartoe zoodanige regeling der zaak welligt aanleiding zou kunnen geven. De Regering vermeent daartegen in overweging te moeten geven, of niet elke andere regeling der zaak, bepaald die waarvan in het verslag melding is gemaakt, evenzeer stof tot aanmerkingen zou kunnen geven, en of men niet ligtelijk daarin den wensch zoude kunnen zien om de regeling der schadevergoedingen, die aan de Eerste Kamer worden toegekend, met zekere geheimzinnigheid te behandelen.

Voor dit verwijt althans zal men de leden der Kamer vrijwaren, wanneer hunne schadeloosstelling wordt gekweten op behoorlijke declaratien, van het bewijs van aanwezendheid voorzien, en aan de verevening bij de Algemeene Rekenkamer onderworpen.

Overigens vermeent de Regering, dat men ten deze voor geene onregelmatigheden bevreesd behoeft te zijn. De vraag of er verblijfkosten zouden mogen worden berekend, wanneer de Vergadering, bijeengeroepen zijnde, gedurende eenigen tijd geene zitting houdt, in afwachting bijv. van den uitslag van den arbeid eener commissie, is moeijelijk met volle lige juistheid te beantwoorden.

Uit de nieuwe bepaling die thans wordt voorgesteld, blijkt genoegzaam dat het de bedoeling is, de verblijfkosten alleen te voldoen voor den tijd waarin de aanwezigheid der leden werkelijk gevorderd wordt. Daarom achtte men de bijvoeging noodig, dat die vergoeding ook voldaan wordt aan de leden, die, na het uiteengaan der Vergadering tot op nadere bijeenroeping, evenwel nog eenigen tijd in commissie werkzaam blijven. Deze bepaling duidt, naar het inzien der Regering, genoegzaam aan, welke de bedoeling is: deze namelijk, om aan het oordeel der Kamer over te laten of het noodig is, dat zij definitief tot op nadere bijeenroeping scheide, in afwachting dat eene eventueel te benoemen commissie de haar opgedragen taak voltooid hebbe, of dat zij, in het vooruitzigt dat die arbeid spoedig afloopen zal, inmiddels de Vergadering nog niet doe uiteengaan.

Een zoo hoog geplaatst staatsligchaam, als de Eerste Kamer der Staten-Generaal, zal zich natuurlijk onthouden van alle beslissingen ten deze, welke gegronde stof tot aanmerking zouden kunnen opleveren.

Wat de opmerking betreft aangaande de redactie der wet, bepaaldelijk met opzigt tot de uitdrukkingen »*met der woon gevestigd*" en »*woonachtig*," zoo meent de Regering dat alle bezwaren voegzaam uit den weg geruimd zullen worden door de uitdrukking: »*wettige woonplaats*" te bezigen. Zij heeft deze alsnu aangenomen, en vindt daarbij geene bedenking om art. 3 van het eerste ontwerp alsnu weg te laten.

De Regering heeft, in verband met het bovenstaande, eene andere redactie der wet ontworpen, welke hiernevens is gevoegd. Zij merkt daaromtrent in het bijzonder op, dat de in art. 1 daarvan voorkomende woorden: »*voor de afgelegde reize*" en »*voor het bijwonen der vergadering*" de op de eerste redactie van art. 1 gevallen bedenking geheel oplossen.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording en van het daarbij gevoegd Gewijzigd Wets-ontwerp kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 17den April 1849.

SMIT.
VAN DER LINDEN.
DIRKS.
VAN HALL.
VERWEIJ MEIJAN.

Ontwerp van wet tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. (Gewijzigd wets-ontwerp.)

[VII. 5.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET *tot regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal (art. 85 der Grondwet).* [Zie het eerstgediende wets-ontwerp op pag. 33.]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ter voldoening aan het 1ste lid van art. 85 en aan het laatste lid van art. 86 der Grondwet, bepalingen behooren te worden vastgesteld, zoo van de reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer, als voor de reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De leden der Eerste Kamer genieten gedurende elke zitting der Staten-Generaal, telkens wanneer zij tot het houden van vergaderingen worden bijeengeroepen, voor de afgelegde reize, voor reiskosten, zoowel voor de heen- als voor de terugreis, *een gulden vijftig cents* voor ieder uur afstand tusschen hunne wettige woonplaats en de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen. Zij genieten daarteboven voor het bijwonen der vergadering, voor verblijfkosten, *acht gulden* per dag, en zulks van den dag af, tegen welken de Vergadering is bijeengeroepen, tot op dien waarop zij tot nadere bijeenroeping uiteengaat, of tot op den dag van de sluiting der zitting.

Deze verblijfkosten worden ook genoten door leden, die, nadat de Vergadering tot nadere bijeenroeping is gescheiden, in commissie werkzaam blijven, tot dat die commissie is afgeloopen.

Zij worden niet genoten door de leden, met der woon gevestigd in de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen.

Art. 2. De leden der Tweede Kamer genieten tot vergoeding der reiskosten, ééns voor de heen- en ééns voor de terugreis, voor elke zitting, *een gulden vijftig cents* voor ieder uur afstand tusschen hunne wettige woonplaats en de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[VIII. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *der bedenkingen, vervat in het Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering;* ingekomen in de zitting van den 21sten April 1849.

De Regering heeft niet zonder verwondering gelezen het Voorloopig Verslag, uitgebragt omtrent het wets-ontwerp over de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering. Zij vindt daarin beschuldigingen, die berusten op stellingen welke met de waarheid strijden; miskenning van den zin waarin art. 10 der Grondwet is voorgedragen en is aangenomen, en verkeerde opvatting van het voorgestelde wets-ontwerp.

De Regering ontveinst niet dat zij eene andere beoordeeling had verwacht. Zij erkent al de moeijelijkheid, welke er in het ontwerpen eener goede wet op de vereenigingen en vergaderingen is gelegen; zij is noch laatdunkend genoeg om te gelooven dat haar ontwerp voor geene verbetering vatbaar zoude zijn, noch te hoofdig om gehoor aan gegronde aanmerkingen te weigeren, maar zij mogt zich niet verwachten op een schoorvoetend toetreden tot een grondig onderzoek, omdat het geheel de kenmerken zoude dragen van eene afwijking van den waren zin van art. 10 der Grondwet *en van de droevige strekking eener staatkunde, die, voor de gevolgen der beginselen, door haar gehuldigd, bevreesd, gaarne bij de wet het gebruik bijkans onmogelijk maken zoude der vrijheid, die zij* MET OPHEF *als een der meest gewigtige volksregten in de Grondwet heeft gebragt.*

De Regering acht zich verpligt allereerst bij deze beschuldiging stil te staan; zij zal daarbij den waren zin van art. 10 der Grondwet openleggen en daarna de juiste strekking van het wets-ontwerp aanwijzen, en eindelijk de aanmerkingen op de afzonderlijke artikelen behandelen.

Het verslag zegt, dat het regt van vereeniging en vergadering MET OPHEF als een der gewigtigste volksregten in de Grondwet is gebragt.

Hier treft men, op zijn zachtst gezegd, zoo vele dwalingen als woorden aan.

Toen de twaalf wets-ontwerpen aan de Staten-Generaal zijn voorgedragen, is in het eerste het regt van vereeniging en vergadering opgenomen, niet als iets nieuws en ongehoords, maar als een regt dat onafscheidbaar is van elke maatschappij, als een regt dat bestond, maar slecht was geregeld, en dat, om betere regeling te erlangen, wortel in de Grondwet moest hebben.

En, wel verre dat zulks MET OPHEF, als scheppende eene nieuwe vrijheid, zoude zijn geschied, is het veeleer gedaan om aan te wijzen, dat, hoe onafscheidbaar dit regt van alle zamenleving van menschen ook zij, het belang der openbare orde echter beperkingen in de uitoefening vorderde.

De Regering voert, tegenover eene stelling, welke noodig was om haar te kunnen beschuldigen, bewijzen aan.

Zie hier de woorden der memorie van toelichting, waarmede art. 15 van het eerste der twaalf wets-ontwerpen, thans art. 10 der Grondwet, aan de Staten-Generaal is voorgesteld:

» Art. 15 van het eerste der twaalf wets-ontwerpen, thans art. 10 » der Grondwet, bevat het regt der ingezetenen tot vereeniging » en vergadering, behoudens eene wet, de uitoefening daarvan » regelende in het belang der openbare orde. Veel heeft *men* » in dit artikel gezocht, dat er eigenlijk niet in te vinden is. Het » bevestigt slechts een regt dat, getuige onze menigvuldige genoot- » schappen en congressen, facto bestond, en hetwelk het burger- » lijk regt, handelende over de zedelijke ligchamen, reeds uit- » drukkelijk had erkend. Maar het is inderdaad noodig, dat » eene wet, in het belang der openbare orde, de uitoefening van » dit regt regele, opdat men nietvan de eene zijde te vrijgevend zij » en van de andere zijde niet willekeurig eenige bepalingen van » het strafregt nu eens in werking brenge, dan eens onuitgevoerd » late. Opdat nu de natie niet te vergeefs naar eene behoorlijke » regeling van het regt van vereeniging en vergadering wachte, » is bij het 5de additionneel artikel bepaald, dat binnen een kort » tijdsbestek daaromtrent eene wet moet worden voorgedragen."

Waar is, vraagt de Regering, hier het regt van vereeniging en vergadering als een der gewigtigste volksregten in de Grondwet gebragt, waar is *die ophef* thans vermeld?

Bij het antwoord der Regering op het verslag der Staten-Generaal leest men:

» De Regering acht het hoogst gevaarlijk, om in de Grond- » wet eenige bepaalde voorwaarden vast te stellen, vermits daar- » uit zou kunnen worden afgeleid dat de wetgever geene andere » of meerdere zoude kunnen vaststellen." En iets verder: » De » wet ten dezen aanzien te maken moet met omzigtigheid worden » daargesteld en zelfs de mogelijkheid in het belang der open- » bare orde overlaten, om, onder de noodige waarborgen voor » de vrijheid der ingezetenen, het gegevene regt tijdelijk te » schorsen. Dit alles ligt in de woorden: » » behoudens eene » » wet de uitoefening regelende in het belang der openbare » » orde." " De Regering, welke er hoogen prijs op stelt, om » onder alle omstandigheden wettelijke middelen te kunnen aan- » wenden tot behoud der orde, de eerste behoefte van elke ver- » lichte natie, zoude meenen, dat iedere uitbreiding of inkorting » van het ontwerp òf aan eene billijke vrijheid schadelijk òf aan » wanorde bevorderlijk zoude kunnen zijn."

Altijd en alom heeft de Regering de orde boven de vrijheid gesteld; zij heeft geen ophef gemaakt; zij kan en zal zich getrouw blijven.

En wat leest men in het verslag der Dubbele Kamer, en het antwoord daarop? » dat de meerderheid in art. 10 der Grondwet » zal berusten, mits door de Regering een voldoend antwoord » worde gegeven op de vragen, of, onder de regeling en beperking » der uitoefening van het regt in het belang der openbare orde, » waarvan hier gesproken wordt, niet begrepen moet worden al » wat in verband staat met de openbare zedelijkheid, met de » bestendige rust der maatschappij en met de veiligheid van den » Staat? of het niet bepaaldelijk de bedoeling is, om alle *noodza-* » *kelijke preventive maatregelen* tot handhaving van die gewigtige » belangen mogelijk te maken", enz.

En het antwoord der Regering luidt:

» Ten aanzien van het regt van vereeniging aarzelt de Rege- » ring, wier eerste pligt het is voor de openbare orde te waken, » niet de meest geruststellende verzekeringen te geven.

» Zonder openbare zedelijkheid, zonder bestendige rust der » maatschappij, zonder veiligheid van den Staat, is geene open- » bare orde denkbaar, en in het belang daarvan moet VOORSHANDS » de uitoefening van het regt geregeld, aan voorwaarden verbon- » den, en, voor zoover het belang der openbare orde zulks naar » de omstandigheden eischt, beperkt worden.

» Er is meer: hetgeen hier bepaald is ligt reeds in de bur- » gerlijke en commerciele vennootschappen en de zedelijke » ligchamen, in de strafwet zelve, de erkenning namelijk van » het regt van vereeniging. Het is slechts gebrekkig geregeld,

Ontwerp van Wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.
(Memorie van Beantwoording.)

» doch die regeling blijft behouden tot dat het beter door de » wet zal zijn geschied."

De Regering laat het aan de beoordeeling der Kamer over, of het billijk is eene stelling aan te nemen, lijnregt in strijd met haar onwankelbaar gedrag en met onloochenbare staatsstukken, ten einde daaruit de beschuldiging af te leiden, dat de Regering terugtreedt voor de gevolgen van hare eigene beginselen.

Maar de Regering waakt en zal waken tegen de strekking, om aan de bepalingen der Grondwet eene andere uitlegging te geven dan waarin zij voorgedragen en aangenomen zijn, en aan die strekking zoude voet worden gegeven, indien in dit onderwerp de wetgeving geheel van het preventief op het repressief terrein wierd gebragt. Dit doende, zoude gehandeld worden tegen den uitgedrukten wil van den grondwetgever en ook tegen den aard van het onderwerp en het belang der openbare orde.

De *tweede* opmerking, dat hier staats- en burgerlijk regt zijn verward en aan art. 1690 hier niet kon worden gederogeerd, vermits de wet alleen politieke vergaderingen ten doel heeft, berust op een verkeerd begrip der zaak.

Het regt van vereeniging en vergadering bestond vóór art. 10 der Grondwet; het was geregeld door de burgerlijke wet, door de commerciele en door de strafwet. De Grondwet heeft eene andere, eene nieuwe regeling van dat regt gewild, niet alleen ten opzigte van politieke vergaderingen, maar in het algemeen, om het even of men zich met stoffelijke of onstoffelijke onderwerpen bezig houdt, of men wereldlijke of godsdienstige zaken behandelt; en het ontwerp van wet konde dus evenzeer in de burgerlijke wet grijpen als het in de strafwet grijpt, en dit des te meer, daar art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek met de daad buiten de grenzen van het privaat regt op het gebied van het openbaar of staatsregt treedt. De vraag is en moet alleen zijn, of de openbare orde iets meer vordert dan in art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek is bepaald. Is dit het geval, en dat was steeds het oordeel der Regering, dan moest het ontwerp van wet ook de burgerlijke wet wijzigen, even als het de strafwet wijzigt, ook ten opzigte van vereenigingen van anderen dan van staatkundigen aard.

Wat nu betreft de *derde* algemeene aanmerking tegen het ontwerp, de beschuldiging van onduidelijkheid, onvolledigheid, gemis van eenheid en van stelselmatigheid, en gebrek of overdrijving van waarborgen, zoodat men het bijna niet der moeite waardig keurde de onderscheidene bepalingen te onderzoeken, zoo kan de Regering die scherpe beoordeeling moeijelijk aan iets anders toeschrijven, dan aan den weerzin om het ontwerp grondig te onderzoeken, of aan het verkeerde standpunt, waarop men zich plaatste, toen men meende hier bloot eene regeling van vergaderingen van politieken aard te zullen vinden.

De Regering is uit dezen hoofde verpligt, zich de moeite te getroosten om de geheele strekking der wet, welke zeer verkeerd schijnt te zijn begrepen, nogmaals open te leggen.

Hiertoe overgaande moet zij al dadelijk de aandacht vestigen op de overweging van het ontwerp, waarbij is aangewezen, dat dit ontwerp alleen strekt, om te regelen en te beperken de uitoefening van het regt, om in toepassing te brengen het 2de lid van art. 10 der Grondwet.

Wanneer men nu dit op het oog houdt, en daarbij bedenkt, dat al wat de wet niet regelt en niet beperkt, vrij en onverlet blijft, dan is het stelsel der wet:

1°. Elke vereeniging (associatie) onder de dertig personen is geheel vrij van voorloopige goedkeuring of kennisgeving;

2°. Elke vereeniging er boven behoeft slechts kennis van haar bestaan te geven.

Op deze milde beginselen is slechts deze uitzondering, dat de vereenigingen, indien zij als *personae civiles* willen optreden, eene erkenning behoeven. Dit vordert de openbare orde. En nu had de Regering zich hierbij kunnen bepalen, maar zij is verder gegaan, en heeft de weigering van goedkeuring aan banden gelegd, toegehaald en bevestigd door de ministeriele verantwoordelijkheid.

Vergaderingen binnen gebouwen en ongewapend zijn vrij, tenzij dezelve openbaar zijn bijeengeroepen of voor een ieder open zijn gesteld.

In die beide laatste gevallen verpligting, bij de vergadering, tot kennisgeving.

Regt bij het gezag om te sluiten de bijeenkomst.

Vergaderingen gewapend of in de open lucht, alleen met verlof.

Is dat alles nu zoo onzamenhangend, zoo stelselloos, zoo dwangvol en zonder waarborg tevens?

Het komt der Regering voor, dat juist de algemeenheid dezer bepalingen, juist het niet onderscheiden tusschen het doel der vereenigingen en der vergaderingen, of die zich met staatkunde of letterkunde, met godsdienst of opvoeding, met landbouw of kanalisatie willen bezig houden, eene der voornaamste verdiensten van het wets-ontwerp is, omdat daardoor zoo onmiskenbaar de toepassing der Grondwet uitkomt, welke wil dat alleen het belang der openbare orde boven het beginsel zal staan.

Het komt der Regering voor, dat de beperking van het regt des Konings om de erkenning eener associatie als *persona civilis* te weigeren, ook niet op genoegzamen prijs is gesteld.

Toen in Belgie het regt van associatie of vereeniging bij de constitutie werd opgenomen, rees de vraag, of de associatien als zedelijke ligchamen of *personae civiles* waren te beschouwen; edoch is alstoen geoordeeld, dat *het regt van associatie* geenszins iets meer konde beteekenen, dan het regt om zich onderling te verbinden, maar geenszins involveerde het regt om zich als zoodanig op te dringen en als *persona civilis* te kunnen handelen. Het gevolg hiervan is geweest, dat thans in Belgie elke vereeniging, die als zoodanig, als *persona civilis*, wil werken, de erkenning van het oppergezag behoeft, en dat deze erkenning naar willekeur kan worden geweigerd of toegestaan. Terwijl, naar het ontwerp, bij ons rekenschap van de weigering zal moeten worden gegeven.

De Regering meent zich hiermede te hebben gezuiverd van de blaam, zoo onverdiend op haar gelegd, en treedt nu toe tot de aanmerkingen op de afzonderlijke artikelen.

Art. 1. De Regering erkent de algemeenheid van dit artikel, maar zij geeft niet toe, dat door deszelfs aanneming van de bepalingen omtrent zedelijke ligchamen en vennootschappen bijna niets zoude overblijven. Zij oordeelt, dat door deze bepaling de zaak tot haar waar en regtskundig standpunt wordt teruggebragt, waarvan men bij de burgerlijke wetgeving was afgeweken.

Zoo het toch aan de eene zijde eene waarheid is, dat een ieder de hulp en bijstand van anderen kan inroepen om, wat hij niet alleen kan tot stand brengen, met behulp van anderen te doen, zoo kan van de andere zijde de openbare orde niet gedoogen, dat, door eene willekeurige onderlinge verbindtenis, de persoonlijke verantwoordelijkheid worde uitgesloten, en men het, zonder toezigt noch waarborg, vrijlate, dat goederen als het ware zonder eigenaren zijn en verbindtenissen alleen voor rekening en ten name dier goederen worden aangegaan.

Het burgerlijk regt, door toe te laten zedelijke ligchamen, bekwaam om als *personae civiles* in regten te staan, verbindtenissen aan te gaan en goederen te verkrijgen, zonder dat een enkel lid zich persoonlijk verbindt, of als eigenaar is te beschouwen, en zonder dat, voor zoo abnormalen toestand, inzage, goedkeuring en toezigt bestaat, is afgeweken van gezonde regtsbegrippen, en heeft een stelsel aangenomen, dat verderfelijk kan worden voor de openbare orde.

» Jus standi in judicio aut patrimonii possidendi, non habent » universitates illae, quae toleratae quidem at non probatae sunt.
» Est et hoc notandum, quod tale corpus sive universitas, ita » consistit demum, si publicâ coëat auctoritate."

Zoo leest men bij Voet, en bij Noot ad tit. *ff.*: » Quod cu» jusque universitatis nomine vel contra eam agatur."

Vrijlatende wat de burgerlijke wet vrijliet, zouden, tot groot nadeel der maatschappij, uitgestrekte goederen onvervreemdbaar worden en bij indivisibele gedeelten door actien overgaan, waardoor een onoplosbare toestand geboren wordt, zoodat zij, die met dusdanige willekeurig opgerigte zedelijke ligchamen hebben gehandeld, eindelijk zelfs geen personen meer vinden waartegen te ageren, en zoo doende zelfs geen middel hebben om hun regt op de goederen der vereeniging te verhalen.

De Regering zwijgt nog van de opligterij, de gewaagde ondernemingen en de verwaarloozing van voor de maatschappij kostbare belangen, waartoe het stelsel van vrije zedelijke ligchamen zonder eenige persoonlijke verantwoordelijkheid aanleiding geven kan en ook werkelijk gegeven heeft.

Art. 1 der wet houdt dus een beginsel in door de openbare orde gevorderd en gegrond op zuivere beginselen des regts.

Door aanneming daarvan zal niets vervallen zijn dan de laatste zinsneden van art. 1690 en zal alsnu de regel gelden, dat, behalve de eigenlijke maatschap, de wet vereenigingen van personen of zedelijke ligchamen erkent, hetzij op openbaar gezag ingesteld, hetzij door het openbaar gezag goedgekeurd, terwijl overigens alle bepalingen van den 10den Titel van het IIIde Boek van het Burgerlijk Wetboek in stand blijven, en artt. 36 en volgende van het Wetboek van Koophandel, als niet in strijd met art. 1 dezer wet, speciaal voor de naamlooze vennootschappen van koophandel, werking behouden.

Eene aanwijzing, in het slot-artikel, van de bepalingen van het Strafwetboek, die door het ontwerp vervallen, levert geene zwarigheid op. De Regering voldoet daaraan gaarne.

Art. 2. De aanhef van het verslag met opzigt van dit artikel is reeds beantwoord.

Ontwerp van Wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.
(Memorie van Beantwoording.)

De delegatie is hier noodig en is niet onvereenigbaar met de ministeriele verantwoordelijkheid.

De delegatie is noodig, omdat men hier te lande vele vereenigingen tot gezellig verkeer vindt, die als zedelijk ligchaam, uit hoofde van een zeer beperkt eigendom, zullen vragen te worden erkend, en waaromtrent, indien men niet alles wil centraliseren, de goedkeuring van plaatselijke besturen voldoende zal kunnen zijn.

Intusschen moet ook hier het beginsel worden vastgehouden, want het ontbreekt geenszins aan voorbeelden, dat dergelijke vereenigingen zich, tot merkelijk nadeel harer crediteuren, reeds van de oprigting af boven hare krachten hebben verbonden, en, daar niemand personeel verantwoordelijk was, nijvere handwerkslieden het slagtoffer van zulke zedelijke ligchaampjes zijn geworden.

De Regering moet hierbij opmerken, dat deze delegatie alléén wordt gegeven ter goedkeuring en dat dus deswege door het delegerend gezag voorschriften zullen moeten worden gegeven, waarvoor de ministers verantwoordelijk zijn, terwijl eene afkeuring altijd bij besluit, en dus onder de ministeriele verantwoordelijkheid, zal moeten uitgaan.

Wat betreft het stellen van eenen termijn, binnen welken goedgekeurd of geweigerd moet zijn, zoo ziet de Regering daarin niets dan bezwaar zonder nut, daar de lengte van dien termijn voor 's hands niet is te bepalen en een voortdurend stilzwijgen der Regering, bij eene vrije drukpers en regt van petitie aan de Kamers ondenkbaar is. De Ministers zijn immers ook verantwoordelijk voor hetgeen zij nalaten te doen? En waarom zoude hier meer gevorderd worden dan bij de naamlooze maatschappijen?

Bij de menigvuldige aanvragen tot goedkeuring dezer laatste is de behoefte aan het stellen van eenen termijn niet gevoeld.

In het verslag acht men de 3de alinea onnoodig; men vindt genoeg in de woorden der Grondwet, en geen steun in de rekbare uitdrukkingen van » staatsbelang" en » zedelijkheid". De Regering heeft niets tegen de weglating dezer alinea; de volgende zou dan moeten aanvangen met het woord *De* in plaats van *Deze*; doch zij gelooft dat de aanwijzing, dat de weigering alleen in het belang der openbare orde kan plaats hebben, hier niet overbodig is, omdat hier geen spraak is van het regt van vereeniging, dat geheel is vrijgelaten, maar van het regt der vereening om als *persona civilis* op te treden, waarop niet *ipso jure* de woorden in het 2de lid van art. 10 der Grondwet toepasselijk zijn.

Die verwarring tusschen het regt van vereeniging en het regt der vereeniging om als zedelijk persoon te werken, merkt men doorgaande in het verslag op, en geeft niet weinig grond tot onjuiste opmerkingen.

Aan een appel van de weigering des Konings aan eenig collegie valt niet te denken: dit ware de staatsmagten omkeeren.

De verdere aanmerking om het kapitaal *a priori* te beperken is van geene meerdere waarde: soms kan de bijeenbrenging van een groot kapitaal nuttig voor het algemeen zijn, soms hoogst nadeelig; dit hangt veel van den werkkring en het eindelijk doel der vereeniging af, en is niet dan in elk geval te beoordeelen.

Art. 3. De eerste aanmerking is blijkbaar weder toe te schrijven aan de verkeerde opvatting van het geheel ontwerp.

De *modus procedendi* wijst zich van zelve aan, daar eene actie van het openbaar ministerie voor den burgerlijken regter niet vreemd is.

De kosten van een ten onregte door dat ministerie aangevangen regtsgeding worden altijd gedragen door den Staat. De provisionele uitvoerbaarheid zal meestal noodzakelijk zijn; de Regering heeft er echter niets tegen dat zulks facultatief worde gesteld.

Art. 4. De aanmerking hier gemaakt is moeijelijk te rijmen met de beschuldiging, waarmede het verslag aanvangt.

Wat men verstaat door vereenigingen, die geene zedelijke ligchamen vormen, wier leden niet onderling zijn verbonden en die ook door geen harer leden naar buiten werken, is voor de Regering duister. Waar geen band is, daar is geen vereeniging, daar bestaat geen onderwerp ter regeling.

Het ontwerp omvat en moet omvatten alle vereenigingen, onder welken naam en met welk doel zij ook oogenschijnlijk zich voordoen, maar geenszins een onderling verkeer zonder band hoegenaamd.

Het regt van vereeniging is een natuurlijk regt; wat de mensch niet alléén kan, daartoe roept hij de stoffelijke of morele hulp van anderen in. Die onderlinge verbindtenis is geheel vrij, daarin kan de wetgever zich *a priori* niet mengen; zij is even als elke andere verbindtenis nietig, wanneer zij met de wetten of goede zeden strijdt; dit leert het burgerlijk regt. Zij kan in hare werking strafbaar zijn; daartegen waakt de strafwet. Zoodra de verbondenen niet als vereeniging handelen, kent de wet hen als zoodanig niet, en is elk hunner voor zijne eigene daden aansprakelijk.

Hoe! de Regering zoude er zich in mengen, dat iemand die iets wilde ondernemen, die een werk wilde schrijven, een dagblad wilde oprigten, die zelfs eenig godsdienstig of staatkundig stelsel wilde voorstaan, zich hulp bezorgde, persoonlijke of geldelijke ondersteuning vroeg? Dit zoude waarlijk zijn den milden geest der Grondwet verkrachten en het beginsel dat zij heeft vooropgesteld omverstooten.

Het is reeds veel kennis van het bestaan van zulke vereenigingen te vragen, wanneer het aantal der leden aanzienlijk wordt. Dit kan echter in het belang der openbare orde worden verdedigd; maar verder te gaan, zoude de voor de maatschappij zoo nuttige onderlinge medewerking tot eenig doel vernietigen.

Uit denzelfden hoofde is ook de kennisgeving drie dagen vóór het in werking treden voldoende; wil men intusschen acht of veertien dagen stellen, het zij zoo; het doel is slechts, dat er gelegenheid zij het oog op de daden eener groote vereeniging te kunnen houden, om strafbare *daden* te kunnen beteugelen, geenszins om *preventief* te handelen.

Art. 5. Het is bijna onmogelijk alle vragen, welke men bij dit artikel heeft gedaan, te beantwoorden. Veel daarvan zal echter wegvallen, indien men behoorlijk in het oog houdt het onderscheid tusschen vereenigingen en vergaderingen. Eene vereeniging toch, ook die als zedelijk ligchaam werkzaam is, zal wel evenzeer een verlof moeten hebben om gewapend of in de open lucht vergaderingen te houden, als elke andere verzameling van menschen, welke, al is het voor een voorbijgaand doel, in overleg willen treden. Intusschen spreekt het van zelf dat bij de statuten eener vereeniging, welke als zedelijk ligchaam is goedgekeurd, het verlof tot het houden van vergaderingen evenzeer kan worden toegestaan, als dat dit verlof afzonderlijk kan worden verleend.

De woorden: » gewapend of in de open lucht" hebben geene definitie noodig. Het Strafwetboek bepaalt welke voorwerpen voor wapenen worden gehouden, terwijl » opene lucht " in deze wet tegen gebouwen overstaat.

Voorts spreekt het van zelf, dat wanneer hier van schorsing van een verlof gesproken wordt, dit wel zal beteekenen het ophouden, surcheren van de verleende vergunning.

Hoe er eindelijk *periculum in morâ* kan zijn, om eene vergadering gewapend of in de open lucht te houden, komt der Regering duister voor.

De gang van zaken is duidelijk bij art. 5 omschreven.

Art. 6. Dit artikel wordt bij het verslag geheel verkeerd opgevat. Bij vergaderingen binnen de gebouwen wordt in den regel niets gevorderd; alleen in twee gevallen wordt eene voorloopige kennisgeving geëischt. Daartegenover staat, alleen in die twee gevallen, het regt om de vergadering te schorsen; de beoordeeling dier schorsing staat aan Gedeputeerde Staten; maar het besluit van die Gedeputeerde Staten is onderworpen aan het regt des Konings om hunne besluiten te schorsen of te vernietigen, ingevolge art. 133 der Grondwet.

Het schijnt dat men zich den onderscheiden gang van zaken, zoo als die in artt. 5 en 6 is omschreven, niet duidelijk heeft voorgesteld. In het *casus legis* van art. 5 bestaat er geene vrijheid van handelen dan op een verkregen verlof; hetzij dat verlof gegeven of geweigerd wordt, moest de eindelijke beslissing des Konings onder de verantwoordelijkheid eens ministers in de wet worden uitgedrukt. In het geval van art. 6 bestaat er vrijheid van handelen na gedane kennisgeving, en is er eene daad van het gezag noodig om de voorgenomene vergadering te stuiten. Hier was het genoeg aan te wijzen dat de Gedeputeerde Staten het opgeworpen beletsel kunnen handhaven of opheffen, om den Koning, naar de Grondwet, in de gelegenheid te stellen het besluit van handhaving te vernietigen, en bij gevolg de vrijheid tot het houden der vergadering open te laten, of het besluit tot opheffing der schorsing te niet te doen en bij gevolg de schorsing in stand te houden.

Hoe men heeft kunnen stellen dat art. 6 noch op eene vergadering waarbij elk en een iegelijk wordt toegelaten, maar die niet openbaar opgeroepen is, noch op eene vergadering openbaar opgeroepen en waarbij niet elk en een iegelijk toegelaten wordt, toepasselijk zoude zijn, is onbegrijpelijk; die stelling is zeker uit art. 6 niet op te maken. Immers er staat niet: » Ook binnen gebouwen kunnen geene vergaderingen, openbaar opgeroepen EN waarbij elk en een iegelijk wordt toegelaten, plaats hebben;" maar er staat: » openbaar opgeroepen OF waarbij elk en een iegelijk wordt toegelaten." Er zijn dus twee gevallen gesteld waarin vergaderingen binnen 's huis bekend moeten worden gemaakt: vooreerst als zij openbaar zijn opgeroepen, ten andere, als zij voor een ieder openstaan. En nu zal het zoo gemakkelijk niet zijn, om, door uitsluiting van eenige weinigen, de wet te ontduiken, juist omdat de openbaarheid der aankondiging reeds op zich zelve de noodzakelijkheid tot kennisgeving medebrengt.

Eindelijk schijnt men zich een verkeerd denkbeeld te vormen

van het woord » vergadering", zoo als het in art. 10 der Grondwet en in dit wets-ontwerp voorkomt.

Door »vergadering" toch, in art. 10 der Grondwet, en dus ook hier, is nimmer verstaan de verzameling van eenige individuen, hetzij op eene markt, hetzij bij verkoopingen, of van eenige nieuwsgierigen, maar de opzettelijke zamenkomst van personen om over een of meer onderwerpen in overleg te treden. Daarop zag art. 10 der Grondwet, daarover alleen loopt dus ook dit wets-ontwerp.

Maar bij de Regering is de bedenking opgekomen, of van de kennisgeving niet zouden kunnen worden ontheven de openbaar opgeroepene vergaderingen van vereenigingen, welke als zedelijke ligchamen zijn erkend. Deze opmerking en eenige andere hebben tot eene aanmerkelijke wijziging van art. 6 van het ontwerp geleid.

Art. 7. De Regering verzet zich niet tegen het weglaten der woorden: »kiezers in hunne gemeente". Zij begrijpt intusschen dat de afkondiging en aanplakking soms hatelijk zoude zijn, soms aanleiding tot onrust zou kunnen geven, en dus aan de wijsheid van het plaatselijk bestuur moet zijn overgelaten.

Art. 8. De Regering stemt toe dat het woord »vereeniging" hier, uit hoofde der bepaling van artt. 3 en 9, kan wegvallen.

Ten aanzien der waarschuwing en uiteendrijving moeten noodwendig de verschillende vormen worden gevolgd, die, naar mate de vergadering op de openbare wegen of in woningen van ingezetenen plaats heeft, worden vereischt.

Art. 9. Indien men nagaat dat dit artikel alleen straf bedreigt tegen het deelnemen aan ongeoorloofde vereenigingen of vergaderingen, behoudens de strafbepalingen tegen alle misdrijven, welke te dier gelegenheid kunnen worden gepleegd, dan schijnt het de beschuldiging van verregaande onvolledigheid, aan hetzelve toegedicht, niet te verdienen.

De regter heeft de keus tusschen een minimum en maximum; dit schijnt naar mate van de meerdere of mindere strafbaarheid der bloote deelneming voldoende.

Omtrent verjaring was hier geen bijzondere bepaling noodig; daarin voorziet het Wetboek van Strafvordering. Omtrent medepligtigheid evenmin; daarin voorziet het Wetboek van Strafregt; terwijl er ook geen reden schijnt te bestaan om, tegen de algemeene regelen aan, de herhaling van hetzelfde misdrijf niet voortdurend als eene verzwarende omstandigheid te beschouwen.

Art. 10. Het ligt gewis niet in de bedoeling der Regering om iemand in de belijdenis zijner godsdienstige begrippen te belemmeren. Het ligt evenmin in de bedoeling der Regering om godsdienstige vereenigingen op eenigerlei wijze tegen te gaan, noch ook om de ingezetenen te verhinderen om zamen te komen ten einde, naar hun inzien, het Opperwezen te aanbidden. Zoo daaromtrent nog bij iemand twijfel kon bestaan, dit wets-ontwerp zoude dien moeten wegnemen. Alle vereeniging toch onderling, mits men niet als *persona civilis* wil erkend worden, is geheel vrijgelaten.

Alle vergadering binnen gebouwen, mits maar niet openbaar bijeengeroepen, of mits daarbij de deuren maar niet voor een ieder worden opengesteld, zijn geheel vrij gesteld.

En ook als men openbare oproepingen doet of de deuren openzet, is er slechts kennisgeving noodig, en beschermt het regt van petitie en eene vrije drukpers tegen alle onbehoorlijke belemmering der Regering. Wat kan de ijverigste voorstander van godsdienstige vrijheid meer verlangen? Zoude men verlangen dat de godsdienst tot dekmantel kon worden gebezigd van misleiding en onrust; en dit zou toch kunnen plaats hebben wanneer elke godsdienstige vereeniging als zedelijk ligchaam moest worden erkend, wanneer elke godsdienstige vergadering, zonder verlof, in de open lucht kon plaats hebben, of wanneer zij, hoe openbaar ook, binnen gebouwen, van kennisgeving verschoond was. De bepaling van art. 10 der Grondwet is algemeen. Zij onderscheidt niet met welk doel men zich vereenigt, met welk doel men vergadert. 't Zij het heet om zich met stoffelijke belangen bezig te houden, 't zij het heet om zich in letterkunde of godsdienst te oefenen, de naam mag geen invloed op de zaak hebben: de openbare orde moet altijd en in elk geval gewaarborgd blijven.

Om echter allen twijfel ten dezen aanzien weg te nemen, wordt door de Regering eene nieuwe redactie van dit artikel voorgesteld.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording, die onder dagteekening van den 18den April is ingezonden, alsmede van de daarbij gevoegde Nota van Wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het Verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 13den Maart bevorens vastgesteld, met de daarop thans ingekomene Memorie van Beantwoording, als het *Algemeen Verslag* betrekkelijk dat ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 19den April 1849.

De Man.
Dullert.
Groen van Prinsterer.
Van Naamen.
Thorbecke.

[VIII. 6.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het wets-ontwerp op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.* [Zie dit wets-ontwerp op pag. 34.]

Den aanhef dezer wet aldus te lezen: » Wij WILLEM III," enz.

Art. 2. Alinea 3, in plaats van: *aan het behoud van orde — wetten*, lees: » aan het belang der openbare orde".

Alinea 4, in plaats van: *Deze gronden*, lees: » De gronden".

Art. 3. Alinea 2, in plaats van: *zijn bij voorraad uitvoerbaar*, lees: » kunnen bij voorraad uitvoerbaar worden verklaard".

Art. 4. Achter het woord *niet*, in den 2den regel, te stellen: » of niet".

Het woord *hoofdelijke*, in den 3den regel, valt weg.

Alinea 2, het woord *plaatselijk* valt weg.

Art. 5. In den aanvang en op het einde van dit artikel, in plaats van: *plaatselijk bestuur*, lees: » gemeentebestuur".

Art. 6. Alinea 1, in plaats van: *plaatselijk bestuur*, lees: » gemeentebestuur".

Alinea 2 valt weg; daarvoor in de plaats te lezen:
» Aan de verpligting tot deze kennisgeving zijn niet onderworpen de openbaar opgeroepene vergaderingen van leden eener » als zedelijk ligchaam erkende vereeniging, en van kiezers."

Alinea 3 is nieuw en luidt aldus:
» Het gemeentebestuur kan echter het houden van elke openbaar » opgeroepene vergadering of van de zoodanige waarbij een ieder » wordt toegelaten schorsen, doch niet anders dan wanneer de » openbare orde het eischt."

Alinea 4 is Alinea 3 oud.

Alinea 5 is Alinea 4 oud.

Alinea 6 is nieuw en luidt aldus:

» Het besluit der Staten hierop te nemen is met redenen omkleed."

Alinea 7 is nieuw en luidt aldus:
» Indien het besluit van handhaving door Ons wordt buiten » werking gesteld, kan de vergadering worden gehouden; indien » het besluit van opheffing door Ons buiten werking wordt ge» steld, is de schorsing gehandhaafd."

Art. 7. De woorden: *kiezers in hunne gemeente*, in den 2den en 3den regel, vallen weg.

Alinea 1 en 2, de woorden: *plaatselijk bestuur* te veranderen in: » gemeentebestuur."

Art. 8. De woorden: *vereeniging of* vallen weg.

Artikel 10 valt weg. Daarvoor een nieuw artikel, aldus luidende:
» Art. 10. Alle vóór de afkondiging dezer wet, naar de wet» geving, waaronder zij zijn ontstaan, wettig gevestigde zede» lijke ligchamen blijven als zoodanig erkend."

Achter artikel 10 een nieuw artikel bij te voegen, aldus luidende:
» Art. 11. (Nieuw.) De laatste bepaling van art. 1690 van het » Burgerlijk Wetboek, houdende de wettelijke erkenning van zede» lijke ligchamen, noch door het openbaar gezag ingesteld, noch » door hetzelve goedgekeurd, en de artt. 291, 292 en 294 van » het Wetboek van Strafregt, worden bepaaldelijk door de voor» schriften dezer wet vervangen.
» De overige bepalingen van het Wetboek van Strafregt tegen » misdadige vereenigingen blijven van kracht."

[XVIII. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken*, uitgebragt in de zitting van den 21sten April 1849.

Onder geleide eener Koninklijke boodschap van den 9den Maart jl., is bij de Kamer een ontwerp van wet ingezonden, waarbij aan de fabrikanten van vermicelli en macaroni teruggave verzekerd wordt van den door hen betaalden accijns op het gemaal van de tarwe voor de hoeveelheid meel, tot het vervaardigen van dit hun fabricaat gebruikt. Blijkens de tot dit wets-ontwerp behoorende memorie van toelichting, is de voordragt daarvan uitgelokt door den bijzonderen toestand, waarin de twee hier te lande aanwezige fabrieken van vermicelli en macaroni zich tegenover elkander bevinden. De eene is namelijk thans gevestigd in dat gedeelte van Limburg, waar de accijns op het gemaal bij admodiatie wordt geheven, en de ingezetenen voor dien accijns enkel worden aangeslagen voor de hoeveelheid graan, welke zij geacht worden tot hunne voeding te gebruiken. Dien ten gevolge is het hoofd dezer fabriek niet onderworpen aan het veraccijnsen van het tarwemeel voor de daarin vervaardigde vermicelli en macaroni, en kan hij gezegd worden geheelen vrijdom van accijns voor deze grondstof van zijn fabricaat te genieten. De tweede fabriek daarentegen bevindt zich te Westzaan, waar de accijns op het gemaal bij collecte wordt geheven, en dus van al het in zoodanige fabriek gebruikte tarwemeel de volle accijns betaald moet worden. De Regering, uitgaande van het beginsel, dat eene gelijkstelling der laatste fabriek met de eerste door de billijkheid gevorderd wordt, heeft gemeend, dat dit doel het best door de voorgestelde algemeene bepaling omtrent de teruggave van accijns zou kunnen worden bereikt.

Bij de overweging van deze voordragt in de afdeelingen der Kamer, waar te dier gelegenheid 56 leden tegenwoordig waren, heeft men vrij algemeen erkend, dat de beginselen van billijkheid en regtvaardigheid werkelijk zoodanige gelijkstelling, als de Regering op het oog heeft, eischen, daar het toch onbestaanbaar moet geacht worden, dat in hetzelfde Rijk van twee gelijksoortige fabrieken de eene aan eene betrekkelijk zware belasting onderworpen en de andere daarvan geheel vrijgesteld is. Alleen over de wijze, waarop dit doel het best te bereiken zou zijn, heerschte verschil van gevoelen. Enkele leden achtten den voorgedragen maatregel strijdig met art. 172 der Grondwet, en zagen daarin dus het verleenen van een privilegie in het stuk van belastingen. Andere meenden, dat men door het verleenen van den vrijdom den schijn zou aannemen, als of men een fabricaat wilde ontlasten, hetwelk hier te lande enkel tot het voedsel der meer gegoede ingezetenen behoort; hetgeen, in verband met het voortdurend bestaan van den accijns op het gemaal, iets stuitends had. Verscheidene leden gaven, op grond van deze of soortgelijke bedenkingen, in overweging, of de beoogde gelijkstelling niet het gevoegelijkst verkregen zou kunnen worden door het onderwerpen van de Limburgsche fabriek aan den accijns op het gemaal voor het daarin verbruikte meel, of wel door het heffen van belasting van de daar vervaardigde vermicelli en macaroni bij invoer op het terrein, waar de admodiatie niet bestaat. Daartegen werd echter aangevoerd, dat zoowel het een als het ander aan groote bezwaren en moeijelijkheden onderhevig zou zijn; wijzende men daarbij op het gevaar van aanleiding te geven tot sluikerij, op de noodzakelijkheid der handhaving van een omslagtig, kostbaar en belemmerend toezigt en op den pligt der wetgeving tot het te keer gaan van alle niet volstrekt onvermijdelijke belemmeringen in het binnenlandsche verkeer; terwijl voor zooverre men het Limburgsche fabricaat bij den invoer op het niet-geadmodieerde terrein mogt willen belasten, de van regeringswege aangevoerde bedenking, dat dan dit fabricaat toch op vreemde markten aanmerkelijk boven het Noordhollandsche zou bevoordeeld blijven, niet van gewigt ontbloot scheen te zijn.

Onder deze overwegingen moest telkens de aandacht gevestigd worden op den eigenlijken oorsprong der moeijelijkheid, die tot de tegenwoordige voordragt aanleiding gegeven heeft; namelijk, dat de belasting op het gemaal in een deel des Rijks op eene geheel andere wijze geheven wordt dan in de overige provincien. Vele leden achten het zeer wenschelijk, dat aan dit kwaad zoo spoedig mogelijk een einde wierd gemaakt door de afschaffing ver heffing van den accijns bij admodiatie, overal waar die wijze dan heffing thans is ingevoerd. Daar deze verandering echter wel niet dadelijk tot stand zou kunnen worden gebragt, wilde men ten minste in de tegenwoordige wet doen blijken, dat zulk eene verbetering verwacht werd, en dus de teruggave van den accijns, die bij het eenig artikel der wet, eenigzins in strijd met den considerans, in zeer algemeene bewoordingen wordt toegezegd, alleen *tijdelijk* verleend hebben. De wet zou moeten uitdrukken, dat de teruggave slechts zoo lang door de fabrikanten zal worden genoten, als in bepaalde gedeelten des Rijks de accijns op het gemaal bij admodiatie geheven wordt.

Nog in een ander opzigt zou, naar het vrij algemeen gevoelen, het artikel der wet meer met den considerans in overeenstemming moeten worden gebragt. Die considerans belooft *gelijken* vrijdom aan de fabrieken op plaatsen, waar de accijns bij collecte wordt geïnd, als de fabrieken op het terrein der admodiatie thans genieten; maar het eenig artikel voldoet slechts gedeeltelijk aan die toezegging. De eerstgenoemde fabrieken zullen aan peilingen en andere formaliteiten onderworpen moeten worden; zij zullen geene verdere teruggave van den accijns erlangen, dan voor de hoeveelheid meel tot het vervaardigen van vermicelli en macaroni gebruikt; en de verhouding dier teruggave tot het ingeslagen graan zal door de Regering worden bepaald. Het laatste punt woog te meer, omdat, te oordeelen naar daaromtrent door eenige leden ingewonnen informatien, waarop men meent staat te kunnen maken, de maatstaf, dien de Regering, blijkens de memorie van toelichting, voor de teruggave schijnt te willen aannemen, te nadeelig is voor den fabrikant. Zij gaat uit van de stelling, dat van de 100 pond tarwe slechts 40 pond meel verkregen wordt, geschikt voor de fabricatie van vermicelli en macaroni. Dien grondslag neemt men aan, doch indien men daaruit wilde afleiden, dat de fabrikant geene verdere teruggave zou kunnen erlangen dan van 2/5 van den door hem voor het ingeslagen graan betaalden accijns, zou men hem grootelijks onregt doen, of ten minste het doel der gelijkstelling geenszins worden bereikt. Men zou dan toch geheel buiten rekening laten dat door de bemaling en bewerking in zijne fabriek een deel van het meel geheel verloren gaat; dat door die bewerking verder eene aanmerkelijke hoeveelheid zemelen wordt verkregen; en dat er buiten het verkregen fabricaat, van de 100 pond tarwe slechts 25 à 30 pond grindachtig meel overschieten, welke geschikt is om tot brood verbakken te worden, en waarvan dus de volle accijns moet worden betaald. Op grond van een en ander meent men te kunnen beweren, dat de gelijkstelling eerst dan volkomen zou zijn, als de fabrikant de teruggave erlangde van 7/10 van den betaalden accijns, of liever — want dit zou de zaak zeer vereenvoudigen — wanneer men hem, op soortgelijke wijze als zulks met den verleenden vrijdom van de accijnsen op de brandstoffen plaats vindt, onderwierp aan de betaling van niet meer dan 3/10 van den accijns voor de tarwe, in zijne fabriek verbruikt.

Mogt de Regering, na een opzettelijk onderzoek, bevinden dat de medegedeelde berekening juist is, dan geeft men haar vrij algemeen in bedenking, om dien maatstaf voor de teruggave in de wet zelve op te nemen. Dit schijnt voor haar zelve verkieslijk, daar zij zoo doende het verwijt van partijdigheid en onbillijkheid, of ook dat van al te groote vrijgevigheid, zal ontgaan; terwijl aan den anderen kant de fabrikant gewaarborgd zal zijn tegen de voor hem nadeelige gevolgen van eene afwisselende zienswijze van hoofdambtenaren der belastingen, en eene daaruit voortvloeijende verandering in de met opzigt tot zijne fabriek gemaakte verordeningen.

Nog eene andere verbetering wenschte men in het eenig artikel der wet aangebragt te zien, die namelijk, dat bij bewezen *opzettelijk* misbruik, de ontzegging der teruggave niet afhankelijk wierd gesteld van de administratie der belastingen; maar dat de verkregene aanspraak, in het gestelde geval, hetzij voortdurend, hetzij tijdelijk, naar gelang der overtreding, door den regter zou moeten worden ontzegd, met dien verstande echter, dat de fabrikant door een aanbod van vrijwilligen afstand van het toegestane regt steeds het gevaar van in een kostbaar regtsgeding te worden gewikkeld, zou kunnen voorkomen.

Wat de redactie van het eenig artikel betreft, heeft men gevraagd, of, tot voorkoming van misverstand, daarin niet zou moeten worden uitgedrukt, dat de teruggave verleend wordt van den betaalden accijns *na de uitvaardiging der wet*, en tevens, dat zij geldt alleen voor de fabrikanten op plaatsen, waar de accijns bij collecte geheven wordt.

Nog heeft men doen opmerken, dat bij het tot stand komen van de voorgedragene wet het tarief der regten van in-, uit- en doorvoer, bij de wet van 19 Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 28) vastgesteld, gewijzigd zal moeten worden. Bij dat tarief toch is de vermicelli en macaroni met een inkomend regt van niet minder dan ƒ 20 per 100 Ned. ponden belast; een bedrag dat in de bijberekening van den accijns alleen zijne verdediging kan vinden, maar bij de geheele vrijstelling van den accijns voor het inlandsche fabricaat een vol-

Ontwerp van Wet strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal voor Vermicelli- en Macaroni-fabrieken.
(Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

trekt verbod van invoer van het buitenlandsche fabricaat zou daartellen.

Eindelijk heeft men, met het oog op het door de Regering aangehaalde art. 3 van de wet op het gemaal van 29 Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3), gevraagd, hoedanig de evenredigheid van de teruggave van den accijns voor de stijfselfabrikanten is geregeld, en welke bepalingen ten aanzien dier teruggave, naar aanleiding van het genoemde wets-artikel, door de administratie zijn vastgesteld.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 22sten Maart 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 20sten April 1849, de navolgende Memorie van Beantwoording ontvangen.

Het is der Regering uit het verslag der Commissie van Rapporteurs nopens het ontwerp van wet tot toekenning van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken gebleken, dat in de afdeelingen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal vrij algemeen het gevoelen der Regering is beaamd, dat de voorgedragen maatregel door de regtvaardigheid wordt voorgeschreven.

De bedenking van enkele leden, als zoude die maatregel in strijd zijn met art. 172 der Grondwet, kan de Regering niet deelen. Privilegie bestaat in voorregt van den een, tegenover uitsluiting van den ander. Noch het een noch het ander is bij den voorgestelden vrijdom het geval. Een ieder die eene fabriek van vermicelli of macaroni op niet-geadmodieerd grondgebied mogt hebben of later mogt oprigten, kan van dien vrijdom genot hebben; en het gevolg van den vrijdom is, dat elk en een iegelijk zonder onderscheid, die zich als verbruiker van het fabricaat opdoet, in het voordeel der prijsvermindering, door de ontheffing van den accijns te weeg bragt, deelt.

De aanmerking, door eenige andere leden gemaakt, dat de voorgestelde vrijdom oogenschijnlijk de strekking zou kunnen hebben als of men een fabricaat zou willen ontlasten, hetwelk hier te lande enkel tot voedsel der meergegoede ingezetenen behoort, zou, naar het gevoelen der Regering, alleen dan kunnen wegen, wanneer de maatregel geheel op zich zelven kon worden beschouwd. In verband echter met het doel waartoe de vrijdom strekt, en bij de bezwaren waaraan eene heffing van den accijns op de hier bedoelde voorwerpen onderhevig zou zijn, meent men dat de geopperde bedenking komt te vervallen.

Wat het denkbeeld betreft om den maatstaf voor de teruggave in de wet zelve op te nemen, daaromtrent moet worden opgemerkt, dat de tot heden plaats gehad hebbende onderzoekingen nopens hetgeen van eene gegevene hoeveelheid tarwe tot de fabricatie van vermicelli en macaroni kan worden gebruikt, alsmede van het gebruik, hetwelk gemaakt kan worden van datgene, wat niet tot de vervaardiging van vermicelli of macaroni dienstig is, tot dusverre geene zoo stellige uitkomsten hebben opgeleverd, als noodig wordt geacht om eenen bepaalden maatstaf te kunnen vaststellen.

Tijdens de thans naar *Meerssen* verplaatste vermicelli-fabriek in *Maastricht* gevestigd was, is aldaar van den kant der administratie van 's Rijks accijnsen een naauwkeurig onderzoek naar den aard en de bestemming van het meel, afkomstig van de ten behoeve dier fabriek veraccijnsde tarwe, bewerkstelligd. Tot dat onderzoek werd gebezigd eene hoeveelheid van 1000 pond tarwe, waarvan bij de zuivering, maling en builing 15.2 pond verloren gingen. De overige 984.8 pond verdeelden zich in: 1°. 284 pond meel bestemd voor de fabricatie; 2°. 263 pond meel 1ste qualiteit; 111.5 pond 2de qualiteit, en 111.9 pond 3de qualiteit; en 3°. 54 pond grove grind en 160.4 pond zemelen.

De sub 1°. vermelde 284 ponden meel leverden 283 pond fabricaat op, en de drie sub 2°. vermelde meelsoorten werden aan bakkers en meelverkoopers uitgeslagen.

Later heeft nog een tweede onderzoek in dezelfde fabriek plaats gehad, die gelijke uitkomsten heeft opgeleverd.

In de fabriek te *Westzaan* daarentegen wordt, volgens het persoonlijk onderzoek van een hoofd-ambtenaar van 's Rijks belastingen, van elke 100 pond tarwe 40 pond voor de fabricatie geschikt meel verkregen, en komen van 100 ponden van dat meel 94 à 95 pond vermicelli voort; terwijl het overschietende meel aldaar voor de consumtie ongeschikt wordt geacht en alleen voor beestenvoeder bestemd schijnt.

Bij dit verschil van uitkomst in de beide fabrieken, is de Regering bij haar voorstel uitgegaan van het denkbeeld, om de hoegrootheid der teruggave te regelen naar hetgeen de ondervinding in dezen verder zal leeren. Zij moet alsnog aan dit denkbeeld blijven hechten, vermits, door die hoegrootheid thans reeds bij de wet vast te stellen, men gevaar zou loopen om òf de mate van vrijdom te zeer te beperken en alzoo het voorgestelde doel niet te bereiken, òf wel die te ruim te stellen en langs dien weg eene premie op de fabricatie van vermicelli en macaroni in het niet-geadmodieerde gedeelte van het Rijk te verleenen, waardoor wederom eene ongelijkheid ten nadeele van dezelfde industrie op het geadmodieerd gedeelte zou ontstaan.

Overigens kan de Regering volkomen toestemmen, dat, om den vrijdom in billijkheid te regelen, niet alleen moet worden gelet op de hoeveelheid meel, welke werkelijk tot de fabricatie dient, maar ook op de verhouding van den accijns tot de waarde van het gemalen graan, hetwelk al of niet tot de vervaardiging van vermicelli of macaroni gebruikt wordt, alsmede op het verlies dat het graan en meel bij de bewerking ondergaat.

De maatregelen ten aanzien van den vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve der stijfselmakerijen genomen, zijn de volgende: de door den fabrikant veraccijnsde tarwe wordt na de maling op den molen in zakken door ambtenaren verzegeld of geplombeerd en vervolgens ter beschikking van den fabrikant gelaten, die, wanneer hij van dat meel gebruik wil maken, daarvan aan den ontvanger kennis geeft, als wanneer de looden of zegels door de ambtenaren worden afgenomen en het meel in hunne tegenwoordigheid in bakken, waarin een verzuurd water aanwezig is, gestort. Van deze verrigting en van de hoeveelheid vermengd of gestort meel maken de ambtenaren melding op het daartoe strekkend biljet, en daarna wordt de teruggave van accijns voor het gestorte meel verleend.

Het zal wel geen betoog vereischen, dat, vermits het meel tot vervaardiging van vermicelli of macaroni niet mag vermengd worden met eene zelfstandigheid waardoor het voor menschelijk voedsel ongeschikt wordt gemaakt, gelijk dit met opzigt tot het meel voor de stijfselfabrijken geschiedt, dezelfde maatregelen hier niet in toepassing kunnen gebragt worden.

Wat nu de intrekking van den vrijdom bij gebleken misbruik aangaat, zoo acht de Regering het bedenkelijk om daartoe eene regterlijke uitspraak noodig te maken, vermits alsdan in den regel een geruime tijd zou moeten verloopen voordat de maatregel zou kunnen worden toegepast. Zal die maatregel doel treffen, dan moet hij dadelijk na het ontdekte misbruik in werking komen, zoowel om verdere misbruiken af te snijden, als om tot krachtige waarschuwing voor anderen te dienen. Daartoe moet het bestuur de bevoegdheid tot dadelijke intrekking hebben.

Gelijke bevoegdheid heeft het ook bij de bestaande vrijdommen op de brandstoffen, het zout, de zeep en het binnenlandsch gedistilleerd, en men kan de verzekering geven, dat daarvan niet dan met de meeste omzigtigheid en slechts bij overtuigend gebleken toeleg tot fraude gebruik wordt gemaakt.

Hoezeer het inkomend regt op de vermicelli en macaroni bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 24) reeds van f 20 op f 4.50 per honderd ponden is verminderd, zoo zal echter de noodzakelijkheid tot eene verdere vermindering een punt van overweging kunnen uitmaken bij de eerstvolgende herziening van het tarief van de regten op den in-, uit- en doorvoer.

Aan de gevallene aanmerkingen op de redactie kan gereedelijk worden voldaan en alzoo wordt hierbij een dienovereenkomstig gewijzigd wets-ontwerp, ter vervanging van het eerst ingediende, overgelegd, waaruit alsnu tevens blijkt de bedoeling, om den accijns-vrijdom niet te beperken tot de hoeveelheid meel, die werkelijk tot de fabricatie wordt gebruikt.

's Gravenhage, den 20sten April 1849.

De Minister van Financien,
Van Bosse.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording, alsmede van het daarbij gevoegd Gewijzigd Ontwerp van Wet kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 20sten April 1849.

SMIT.
POORTMAN.
VAN HASSELT.
VAN ECK.
VAN DOORN.

[XVIII. 5.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET, *strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op pag. 234.]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de fabrieken van vermicelli en macaroni op plaatsen waar de accijns op het gemaal bij admodiatie wordt geheven, vrijdom van dien accijns genieten, en dat de billijkheid vordert, dat gelijke vrijdom worde gegeven aan gelijksoortige fabrieken, gevestigd op plaatsen waar die accijns bij collecte wordt geïnd,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De fabrikanten van vermicelli en macaroni op plaatsen waar de accijns op het gemaal bij collecte wordt geheven, genieten vergoeding voor den door hen, na de invoering dezer wet, betaalden accijns wegens de tarwe, in verhouding tot de hoeveelheid vermicelli en macaroni door hen vervaardigd.

Art. 2. Deze vergoeding wordt verleend bij wijze van teruggave van den accijns en wordt niet langer genoten, dan de heffing van den accijns op het gemaal bij admodiatie in sommige gedeelten des Rijks zulk eene tegemoetkoming noodig maakt.

Art. 3. Wij behouden Ons voor, om de noodige bepalingen vast te stellen, zoo ter regeling van deze teruggave, als ter voorkoming van misbruiken; zullende bij bewezen misbruik de teruggave van den accijns ten behoeve van die fabriek, waarin dat misbruik is gepleegd, door Ons kunnen worden ontzegd.

Lasten en bevelen, enz.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 23STEN APRIL.

ZITTING VAN MAANDAG 23 APRIL.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Godefroi, de Moraaz, Westerhoff, van Heiden Reinestein, de Lom de Berg, Lotsy, Heemskerk, de Monchy, Reinders, Scheltinga Winterberg, Bots, Luijben, Thorbecke, van Hall, van Doorn, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, Duijmaer van Twist, Verweij Mejan, Albarda, Slicher van Domburg, van Eck, Smit, de Man, van Hasselt, Bachiene, Groen van Prinsterer, Wijnaendts, Storm van 'sGravesande, van Rijckevorsel, Poortman, Ter Bruggen Hugenholtz, L. D. Storm, Dullert, van der Linden, van Zuijlen van Nyevelt, Costerus, van Dam van Isselt, Fokker, van Voorst, van Naamen, Jespers, Dirks, Schiffer, Boxman, Engelen, Anemaet, Zijlker, Leclercq, Nedermeijer van Rosenthal, Wintgens, Schooneveld, van Walchren, Meeussen, Boreel van Hogelanden, van der Heijde, Hengst, Borret, Backer, Mutsaers, Donker Curtius, van Heloma en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken, van Finantien en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de Commissie *ad hoc* verzonden een verzoekschrift van *J. J. Tonckens* en andere kiesbevoegden in het 2de kiesdistrict der provincie Groningen, houdende bezwaren tegen de voorgedragen belastingwet tot dekking van het tekort, en tevens aandringende op vermindering van het inkomen der Kroon enz.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde, en wel over het VIde hoofdstuk *(Van het verzenden der voorstellen des Konings, hetzij van wet, hetzij andere, naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar, en van die der rapporteurs).*

Alvorens de algemeene beraadslagingen voortgezet worden, zegt de ***Voorzitter*** de vrijheid te nemen op te merken, dat door de Vergadering tot regel is aangenomen, om, na afloop der algemeene beraadslagingen over elk hoofdstuk, deze te sluiten en alsdan te beraadslagen en te stemmen over elk afzonderlijk daarin voorkomend artikel. Hij gelooft evenwel dat, alvorens er tot die afzonderlijke beraadslaging worde overgegaan, het wenschelijk is dat de Vergadering uitspraak do over het door de Commissie voorgedragen stelsel van onafhankelijke rapporteurs. Om dit doel te bereiken is hem als het geschiktste middel voorgekomen dat de artikelen, die dat stelsel in zich bevatten, namelijk de artt. 77*a* tot en met 77*e*, dadelijk na afloop der algemeene beraadslagingen over het hoofdstuk aan eene stemming onderworpen worden. Indien de uitslag dier stemming is, dat de bedoelde artikelen niet worden aangenomen, zoo kan het voorgedragen stelsel als niet goedgekeurd beschouwd worden. Is dit het geval dan zal men, op de gewone wijze, tot de beraadslaging over elk artikel afzonderlijk kunnen overgaan; met dien verstande dat, wanneer men zal zijn gekomen aan de artt. 77*a* tot en met 77*e*, in de plaats daarvan de artt. 78 tot en met 84 van het bestaande Reglement van Orde, welke de inrigting der verslagen op den tegenwoordigen voet bevatten, in behandeling worden gebragt. Dat stelsel kan geheel in verband worden gebragt met het stelsel van amendementen, daar alsdan voor ieder der leden de gelegenheid geopend is om op die artikelen wijzigingen voor te stellen. Die wijze van beraadslaging heeft hij gemeend te mogen aanbevelen, omdat men aldus altijd tot de vaststelling van een Reglement van Orde zal kunnen geraken, en de Kamer, in het bezit van zulk een reglement gekomen zijnde, spoedig tot de behandeling der veelvoudige en belangrijke werkzaamheden, welke haar wachten, zal kunnen overgaan.

De Kamer vereenigt zich met dit voorstel des Voorzitters, en wordt mitsdien besloten om, na afloop der algemeene beraadslagingen, over de artt. 77*a* tot 77*e* ingesloten te stemmen, en bij afstemming daarvan beraadslagingen over elk artikel afzonderlijk te houden tot op art 77*a* en alsdan in de plaats daarvan de artikelen 78 tot en met 84 van het bestaande Reglement van Orde te behandelen, en daaraan de noodig geachte verbeteringen aan te brengen.

De heer ***van Heiden Reinestein*** erlangt alsnu het woord en zegt hoofzakelijk:

Na al hetgeen door zoovele bekwame redenaars ter zake van dit onderwerp is voortgebragt, ligt het niet in mijne bedoeling uwe aandacht door noodelooze herhalingen te vermoeijen, veel minder den kostbaren tijd te verspillen dien ik met leedwezen reeds zoo lang verspild gezien heb. Alleen zal ik trachten mijne stem, die ik onvoorwaardelijk tegen het voorgedragen systema zal uitbrengen, behoorlijk te motiveren. — Mijn hoofdbezwaar berust op de ongrondwettigheid van het voorstel, ten eerste omdat daardoor de overwegingen in de afdeelingen facto zullen vervallen, en ten tweede omdat aan het gemeen overleg de bodem zal worden ingeslagen. — Dat, wat het eerste punt betreft, de overwegingen in de afdeelingen aan belangrijkheid zullen verliezen, is theoretisch zeker en practisch bewezen. Wat geschiedt nu? Men begeeft zich naar de afdeelingen om een wets-ontwerp te onderzoeken en zich door anderen daaromtrent te doen voorlichten, of zelf door eigen gedachten zoo veel licht mogelijk over de zaak te verspreiden. De rapporteurs nemen de gemaakte aanmerkingen in hun verslag op en zijn in den regel getrouwe verslaggevers van het gebeurde in de afdeelingen, en wanneer de leden hier bijeenkomen om het voorstel te behandelen, dan staan allen op hetzelfde onpartijdige terrein en er bestaan geene leden die hun eigen gevoelen uit eene vanité d'auteur willen doordrijven. Wat zal nu gebeuren indien het voorstel der Commissie wordt aangenomen? Het is eene daadzaak dat, volgens het stelsel van het bestaande Reglement van Orde, niet alle leden de geschiktheid bezitten om rapporteur te zijn; hoe veel minder zullen er alsdan onder het voorgedragen systema gevonden worden? Hoe weinigen zullen er zijn die kennis van zaken en parlementaire bekwaamheden bezitten, en vrijmoedigheid van spreken hebben om hunne meening tegen de Regering en de Vergadering te verdedigen? En wat zal het gevolg daarvan wezen? Dat leden die zich zelven zullen gevoelen, en begrijpen niet tot rapporteurs verkozen te zullen worden, die (al weigert hunne eigenliefde die gedachte) veel vertrouwen in zelfstandige rapporteurs stellen, uit de sectie zullen wegblijven; dat anderen, die naar eisch de taak van rapporteur zouden vervullen, zich aldaar mede niet zullen laten vinden, uit vrees van zich een zwaren last op de schouders te zien leggen, en in eene moeijelijke positie gebragt te worden. Alleen zullen diegenen overblijven, die met loffelijken ijver bezield zijn, of die geleid worden door de zucht om eigen bedoelingen door te drijven. Op dezen gaat als het ware de magt der Kamer over, en daardoor zal de waarde der overweging in de afdeelingen vervallen. Alleen zij, die dat bij de Grondwet voorgeschreven onderzoek daaruit hadden willen zien geligt, zullen hun doel bereiken. Wat het *practisch* bewijs betreft, beroep ik mij op de voorbeelden in Frankrijk en België. Die voorbeelden zijn bij het algemeen verslag der rapporteurs op dit gewijzigd Reglement van Orde aangevoerd en nergens wederlegd geworden. — Mijn tweede hoofdbezwaar was dat het gemeen overleg zou worden te niet gedaan. Ik vraag, hoe het mogelijk is te verwachten dat de Regering, bij den voorgestelden korten termijn, behoorlijk gelegenheid zal hebben om een door haar ingediend wets-ontwerp te wijzigen, eene gelegenheid die haar toch zal moeten gelaten worden zoo men het gemeen overleg niet verloren wil doen gaan? Hoe zal men in redelijkheid kunnen verwachten, dat de Regering hier zal verschijnen om een niet meer haar eigen ontwerp te verdedigen, maar het gewrocht van vijf of drie door de afdeelingen verkozen rapporteurs. Waarlijk, zoo dat nieuwe stelsel wordt aangenomen, dan zal moedwillig het gemeen overleg de bodem worden ingeslagen. Ten opzigte van deze door mij medegedeelde hoofdbezwaren heb ik niets verder in het midden te brengen. Ik zal nog alleen de vrijheid nemen om eenige door de voorstanders van het voorstel der Commissie gemaakte aanmerkingen te wederleggen. Men heeft ten eerste gezegd dat het aangeboden stelsel noodig is in verband met het aan de Kamer toegestane regt van amendement. Het tegendeel is echter waar. Het regt van amendement is juist hetgeen het tegenwoordig systema aannemelijk maakt. Toen dit regt vroeger niet bestond was een flaauw transactie-stelsel daarvan het gevolg. De wetten moesten op die wijze gewijzigd worden, wilde men niet gevaar loopen ze om eene enkele aanmerking te zien verwerpen. Destijds was die transactiegeest een noodzakelijk kwaad; maar het vervalt nu juist door het regt van amendement. Ik verklaar een voorstander te zijn van het tegenwoordige systema van werken. Ik heb daaromtrent nog slechts eene korte ondervinding, maar de spreker uit Overijssel heeft daarvan de voordeelen ruimschoots doen kennen. Onder al de verslagen welke over de aan ons aangeboden wets-ontwerpen zijn uitgebragt, is er geen een, waarbij eene nadere overweging in de afdeelingen wordt voorgesteld. En juist dit bewijst ten deze veel. De ondervinding die ik tot heden opgedeed pleit ten gunste van het bestaande stelsel. Wat nu het nieuwe systema betreft, dit is voor alle leden nieuw en juist in die omstandigheid vind ik eene reden om op den tot heden ge-

volgden weg voort te gaan, voorloopig het oude, in verband met het regt van amendement dat daaraan eene nieuwe tint geeft, te volgen en te zien welke nadeelige resultaten dit zou kunnen opleveren. — De voorstanders van het voorstel der Commissie hebben ook ten tweede te kennen gegeven dat de bestrijders daarvan tot de oude processen-verbaal moesten terugkeeren; doch dit bewijst te veel en daardoor niets; want het tegenwoordig systema levert juist een middenweg op, de oude processen-verbaal daarentegen waren ellendig. Ten derde heeft men opgemerkt dat de rapporteurs ook nu zelfstandig zijn. Dit is echter het geval niet. De rapporteurs brengen in den regel alles over wat in de afdeelingen geschiedt. Ik geloof wel dat soms enkele opmerkingen door hen worden over het hoofd gezien; maar ik meen dat, bij de vertrouwelijke wijze van overwegen, die in de afdeelingen plaats heeft, velen niet gaarne alle door hen gemaakte bedenkingen in het verslag zouden zien opgenomen. Velen zullen met mij, naar ik vertrouw, wel eens van denkbeeld veranderd zijn, na de aanmerkingen van anderen daarop gehoord te hebben, en daarom liever van hunne gedachten geen melding gemaakt zien. Ik erken gaarne dat in de verslagen soms de gegronde bedenkingen van één, twee of soms tien leden tegen eenig voorstel mogen overgeslagen zijn; maar dan hebben de rapporteurs hunnen pligt niet gedaan, en de hun toevertrouwde taak niet naar behooren ten uitvoer gelegd. Het karakter van zelfstandigheid echter ligt alleen in de conclusie, welke men nu voorstelt door de rapporteurs bij hun verslag te doen nemen. — Men heeft ten vierde ook beweerd dat het voorgedragene strekt om de openbare beraadslagingen belangrijker te maken. Ik voor mij verlang echter liever dat over iets zal beraadslaagd worden, dat behoorlijk gewikt en gewogen en onder het oog van het publiek is geweest, dan over iets nieuws maar onbekookts. De natie zal mijns inziens er meer belang en prijs in stellen dat goed doordachte wetten door de wetgevende Vergadering worden voortgebragt, dan dat daarover schoonklinkende redevoeringen gehoord of in de dagbladen gelezen worden. Wanneer alles vooraf gewikt en gewogen is, dan loopen velen geen gevaar dat hunne religie gesurpreneerd worde, hetgeen al ligt zou kunnen gebeuren, indien zij hun gevoelen naar de openbare beraadslagingen alleen moesten rigten. En wat de openbaarheid betreft, zoo geloof ik dat het van meer belang zal zijn de algemeene verslagen openbaar te maken, waaruit men zal kunnen vernemen hoe de Vergadering in het algemeen over een voorstel denkt, dan de gedachten daarover van vijf of drie leden mede te deelen. — Na aldus eenige aanmerkingen der Commissie te hebben bestreden moet ik nog kortelijk antwoorden op een paar tegenwerpingen van een lid uit Gelderland en van een lid der Commissie. De eerste heeft de autoriteit van den graaf van Hogendorp ingeroepen. Ook ik heb hooge achting voor dien echten vaderlander, maar ik geloof dat het door dien spreker gekozen voorbeeld eenigzins verkeerd is bijgebragt. De graaf heeft mijns inziens niet van zelfstandige rapporteurs gesproken, maar de zaken door commissien willen behandeld zien, gelijk zulks nog bij de Provinciale Staten plaats heeft. Maar gesteld dat die staatsman nog iets anders bedoeld had, dan was het tijdsgewricht waarin hij sprak geheel anders dan nu. In 1822 toch waren wij met België vereenigd, het getal leden in de Kamer bedroeg alstoen het bijna dubbeltal van het tegenwoordige, en er bestond geen regt van amendement. Diezelfde spreker heeft aangemerkt dat het gemeen overleg door dat regt reeds merkelijk verminderd wordt; die omstandigheid is voor mij eene reden te meer om op het volgen van de tot hiertoe bestaande wijze van werken aan te dringen. Men heeft gezegd dat bij het invoeren van het nieuwe stelsel de bekwaamsten tot zelfstandige rapporteurs zullen gekozen worden, en in de Kamer een zeker overwigt en meerderen invloed op hunne medeleden zullen uitoefenen. Dat ligt in den aard der zaak, en het is juist daarom dat men behoort te zorgen hun geen beslissenden invloed te geven. — Een lid van de Commissie heeft verklaard dat alle bezwaren ten opzigte van het voorgedragen stelsel als opgeheven moesten beschouwd worden, nu de Commissie had voorgesteld dat de uit te brengen verslagen, *naar aanleiding* van de in de afdeelingen plaats gehad hebbende overwegingen moesten worden opgemaakt. De bijvoeging dier woorden kan mij niet van mijn gevoelen over het voorgedragen systema doen afzien, want woorden van zoodanige ruime beteekenis, die zoo facultatief kunnen toegepast worden, kunnen slechts een palliatief zijn en niets ter zake afdoen. Hetzelfde lid der Commissie heeft verder gezegd dat iedere staatsmagt zelfstandig moet zijn. Dat is in alle opzigten waar; maar wordt nu, door aan de Regering de gelegenheid te geven, om, na de bedenkingen der afdeelingen op een wets-voorstel gehoord te hebben, daarop wijzigingen te maken, aan de zelfstandigheid der Kamer te kort gedaan? Ik geloof dit in geenen deele, maar ben van oordeel dat het gemeen overleg daardoor veeleer zal bevorderd worden. — Ik resumeer. Het voorgedragen voorstel acht ik ongrondwettig in de gevolgen. Het kan alleen strekken om aan zeer weinige leden een beslissenden invloed te verschaffen, alleen om een imperium in imperio daar te stellen, en gelegenheid te geven tot het ontstaan van factien in de Kamer die, hetzij in verband met de Regering, of tegen haar, eigene inzigten, altijd voor het algemeen belang verderfelijk, zoeken door te drijven, waardoor het gemeen overleg zich zou oplossen in de opinie van vijf of drie leden. Het is op alle deze gronden dat ik mij positief tegen het voorstel der Commissie verklaar, en verlang voort te gaan op de wijze als tot heden heeft plaats gehad, daar het tegenwoordig systema tot nu toe goede resultaten heeft opgeleverd, en de Commissie de onbruikbaarheid daarvan niet bewezen heeft.

De heer **Alberda** zegt hoofdzakelijk: De beraadslagingen, welke thans over de algemeene strekking van het VIde hoofdstuk van het gewijzigd Reglement van Orde gevoerd worden, zijn van groot gewigt, omdat deze Kamer voor het eerst geroepen wordt aan de vernieuwde Grondwet uitvoering te geven en de beginselen, waarnaar de herziening plaats had, ten uitvoer te leggen. Het is ons allen bekend dat, een jaar geleden, de leus in deze Kamer bij de verandering in de Grondwet, was vereenvoudiging in het staatsbestuur, opdat men daardoor tot bezuiniging in de staatsuitgaven zou kunnen geraken. Onder die leus is de verandering tot stand gekomen en het ministerie geboren; onder die leus is deze Kamer door de directe verkiezingen bijeengeroepen. Dat beginsel: vereenvoudiging en daardoor bezuiniging, te bereiken acht ik als een eerste beginsel van het Nederlandsche staatsregt te moeten aanmerken. De vroegere Grondwet bevatte onderscheidene bepalingen die beletten de gewenschte vereenvoudiging in te voeren, en die omstandigheid heeft den grondwetgever bewogen om alle die bestaande belemmeringen weg te nemen en aan den gewonen wetgever over te laten aan die Grondwet leven te geven. De grondwetgever heeft gewild dat deze Kamer zich bij provisie naar het bestaande Reglement van Orde gedragen zou, tot dat een ander Reglement naar de nieuwe Grondwet gewijzigd zou zijn tot stand gekomen. De grondwetgever heeft alzoo de behoefte gevoeld die er bestond om zoodra mogelijk een reglement daar te stellen dat in harmonie was met de in de Grondwet gebragte wijzigingen, opdat die daardoor inderdaad eene practische toepassing zouden erlangen.

Ik meen dus dat het mijn pligt is mij telkens af te vragen, of vereenvoudiging al dan niet mogelijk zij. En als ik dit dan toepas op de in het VIde hoofdstuk voorkomende bepalingen, dan beantwoord ik die vragen bevestigend en zeg: ja, die vereenvoudiging is bereikbaar. Ziedaar de geest die mij bezielt bij de beoordeeling van dit onderwerp. Ik meen dat de discussien daarover tot nu toe eene verkeerde rigting hebben genomen. Tot nog toe heeft men bijna nog niet anders gedaan dan de voorstellen van de Commissie omtrent de noodzakelijk aan te brengen veranderingen en verbeteringen in het VIde hoofdstuk te bestrijden. Er is geen sprake geweest, of na de grondwetsherziening, na de ingevoerde directe verkiezingen en publiciteit, het VIde hoofdstuk van het nog bestaande Reglement van Orde in dien toestand al dan niet kan blijven bestaan. Dit echter is het werkelijk onderwerp dat in behandeling is. Die vraag heeft nog geen punt van onderzoek uitgemaakt. Wij hebben reeds vijf hoofdstukken behandeld en nu is de vraag of het VIde zal herzien worden. De discussie heeft zich tot nu toe bepaald bij bestrijding of verdediging van het nieuw voorgedragen stelsel, maar geen woord is er gesproken over de vraag, in hoeverre het bestaande hoofdstuk, zoo als het daar geschreven staat, onveranderd zal kunnen voortduren. Ik zal dit punt als een bepaald onderwerp in behandeling ontwikkelen. En dan meen ik, dat na de wijzigingen in de Grondwet ook dit hoofdstuk noodwendig zal moeten veranderd worden. Volgens de voorschriften van het reglement en de Grondwet moest van het verhandelde in de sectievergaderingen mededeeling worden gedaan aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur, waarna over het uit naam van de onderscheidene afdeelingen uitgebragte algemeen verslag geraadpleegd, en de zaak definitief vastgesteld werd. Daaromtrent heeft de Grondwet eene wijziging ondergaan. Dat vaststellen van rapporten door de Vergadering en het beraadslagen daarover is weggevallen, en door het regt van amendement is ook het gebrekkige weggenomen dat er bestond in de wijze van beraadslagen om een geheel wets-ontwerp af te stemmen, wanneer daarin eene enkele minder wenschelijke bepaling voorkwam. Het is bekend dat bij de nieuwe Grondwet het regt van vrije verkiezingen is ingevoerd, en het gevolg daarvan behoort te zijn dat het gedrag der afgevaardigden moet kunnen beoordeeld worden. Die beoordeeling zal niet kunnen plaats hebben wanneer de leden het grootste gedeelte van den tijd in afgescheiden kamers, waartoe het publiek geen toegang heeft, onderling beraadslagen. Ieder moet kunnen nagaan hoe de zaken behandeld worden, en hoe meer openbaarheid daaromtrent bestaan zal, hoe meer de kiezers het gedrag der door hen gezondenen zullen kunnen beoordeelen. Bij gevolg is verandering in de bepalingen van het

Reglement van Orde noodzakelijk. Ik erken zeer gaarne evenwel dat onderscheiden leden, welke vele jaren achtereen onder het nog bestaande en onder vroegere Reglementen van Orde werkzaam waren, de werking daarvan goedvinden, en ik stel hunne ondervinding op hoogen prijs. Maar er zijn ook velen, die niet voor het eerst hier zitting hebben, en die zich tegen de werking van het bestaande reglement verklaarden, omdat, gelijk zij zeiden, de wetgevende gang daaronder zeer traag was. Ik wil de schuld daarvan niet op de leden werpen; maar die gang was traag voor de natie in practische uitkomst. Het is der natie voorzeker tamelijk onverschillig, hoedanig het onderzoek der door de Regering ingediende wets-ontwerpen geschiede, hetzij in eene openbare zitting hetzij in sectie-vergaderingen, maar zij verlangt dat de arbeid behoorlijk worde afgedaan. En wanneer ik nu de Staatsbladen inzie, dan blijkt het dat in den tijd van een geheel jaar ten hoogste een dertigtal wetten zijn afgewerkt, waaronder er zich nog van zeer kleinen omvang bevinden, niettegenstaande de wetgevende Kamers het geheele jaar zamen waren. Als ik nu in het oog houd, hoevele wetten er nog zullen moeten worden tot stand gebragt, dan moet ik mij afvragen, wanneer het tijdstip zal aanbreken, waarop de nieuwe Grondwet geheel zal zijn ten uitvoer gelegd. Indien de wijze van werken bij de Kamer niet verandert, dan zal dat tijdstip nog verre te zoeken zijn. Het is u allen bekend hoevele wetten in vorige jaren onafgedaan zijn gebleven. Ik heb u slechts te wijzen op die van het stem- en kiesregt, waaromtrent in 1840 een ontwerp is ingediend en dat tot den huidigen dag niet is tot stand gekomen, alhoewel er vele wetgevende vergaderingen sedert dien tijd hebben plaats gehad. Alle pogingen, die daaromtrent zijn in het werk gesteld, zijn nooit mogen gelukken. Het is bekend hoe in de Grondwet van 1815 de zamenstelling van het Wetboek van Strafregt was voorgeschreven; wij zijn nu in 1849, en nog is dat Wetboek niet daar, nog heeft men geen tijd gevonden om dien arbeid af te doen. Nimmer is aan de Grondwet van 1815 op dit punt voldaan. Indien die trage gang van zaken zoo voortduurt, dan zal voorzeker de natie, bedenkende wat deze hooge Vergadering kost, wenschen dat voor hare belangen op eene andere wijze worde gewaakt. De grondwetgever moge vroeger gedwaald hebben toen hij bij art. 101 der Grondwet bepaalde dat de gewone jaarlijksche vergadering der Staten-Generaal ten minste twintig dagen bijeenblijft. De grondwetgever van het afgeloopen jaar heeft echter hetzelfde denkbeeld gedeeld en verondersteld dat de werkzaamheden in twintig dagen zouden kunnen afloopen. En wat werd nu in dien tijd verrigt? Een adres van antwoord op de troonrede opgemaakt en behandeld, en daarmede verliep de gewone tijd. Een aantal wetten bleven onafgewerkt liggen. De leden der Kamer zijn wel onafgebroken werkzaam geweest; aan hunnen ijver heeft het nooit ontbroken; maar er is weinig tot stand gekomen. Die trage gang van zaken was toe te schrijven aan de wijze van werken bij het bestaande Reglement van Orde, waarvan de gevolgen voor de natie niet voordeelig zijn geweest. Nu moge men zeggen dat de wetten welke met zooveel zorg in de sectien zijn overwogen, ook als meesterstukken te beschouwen zijn: het tegendeel echter is maar al te waar; daar onder de vroegere wetgeving men verpligt was een wets-ontwerp in zijn geheel aan te nemen, dat men zelf erkende gebreken te bevatten, hetgeen maar al te dikwerf plaats vond. Daarenboven was de wijze van werken langzaam, zoodat vele leden der Tweede Kamer vroeger zich niet in staat bevonden zich van den opgelegden last te kwijten, waarvan het gevolg was dat zij weerzin in hunne commissie kregen en die nederlegden. Dat bezwaar dient zoo mogelijk opgeheven te worden, en er behoort gezorgd te worden, dat die weerzin bij de leden niet meer besta. Ik meen alzoo dat het bestaande Reglement van Orde niet in harmonie met de Grondwet is.

Tot nog toe is het steeds een aangenomen gebruik geweest dat niet deze Kamer de afdoening der zaken regelde gelijk zij wilde; omdat de hoofden der departementen die afdoening in hunne magt hadden. De reden daarvan was te vinden in het VIde hoofdstuk van het Reglement van Orde. Want nadat het voorloopig verslag was opgemaakt werd het aan de Regering medegedeeld en deze hield het zoo lang onder zich als zij zulks goedvond, en nam zooveel tijd om daarop te antwoorden als zij verkoos; eerst na het inzenden der memorie van beantwoording werd de dag tot afdoening vastgesteld. Dit maakte dat de leden dikwijls op recès naar huis keerden, en er veel tijd zonder nut voor het vaderland verloren ging. Ik geloof dat zulk eene wijze van werken moet veranderd worden, en dat de Kamer den tijd voor de behandeling en beslissing der zaken zelve bepalen moet. — Maar nu ontstaan er twee vragen. Hoe moet die verandering daargesteld worden? Op de wijze als door de Commissie is voorgesteld? Te dien aanzien kan ik niet ontveinzen de zienswijze der Commissie niet geheel en al te deelen. Hierbij moet ik echter opmerken dat men die Commissie uit een valsch oogpunt beschouwt. Deze is benoemd om een voorstel tot revisie van het Reglement te doen. Zij heeft dat voorstel gedaan en daarmede heeft zij gedefungeerd. Wij strijden nu niet met de Commissie, maar bediscussiëren het onderwerp in behandeling en hooren tevens het advies der Commissie, waaruit wij bij onze beraadslagingen licht trekken. Zoo ook zullen de zelfstandige rapporteurs die zij voorstelt in te voeren niet beschouwd moeten worden als personen tegen wie men strijden moet, maar eenvoudig als voorlichters en adviseurs dezer Kamer is de zaak waaromtrent zij verslag hebben uitgebragt. Ik geloof dat zij gelijkstaan met het openbaar ministerie bij de hoven en regtbanken. De functie van dit laatste is geëindigd zoodra het zijn advies gegeven heeft. De regterlijke magt beslist niet of het advies al dan niet goed is; maar de zaak zelve blijft het onderwerp in discussie. Maar het stelsel van zelfstandige rapporteurs is anders opgevat; wanneer men de zaak begrepen had in dien zin gelijk ik ze voorstel, dan zouden niet zoovele bezwaren tegen dat stelsel geopperd zijn. Men heeft gemeend dat zoodanig stelsel in strijd met de Grondwet zoude zijn. Ware dit zoo, ik zou het onvoorwaardelijk afkeuren. Maar ik deel dat gevoelen niet. Men heeft beweerd dat het gemeen overleg daardoor zoude weggenomen worden. Ik meen reden te hebben om ook dat te betwijfelen en zelfs te ontkennen. De quaestie van het gemeen overleg is bij deze gelegenheid menigmaal te berde gebragt, maar ik geloof met den spreker uit de hoofdstad, lid der Commissie, dat men zich daarvan een verkeerd denkbeeld vormt. Het gemeen overleg is mijns inziens niets anders dan overeenstemming tusschen de drie takken van de wetgevende magt. De Fransche vertaling dier woorden: *commun accord* geeft dan ook, naar mijn oordeel, dat denkbeeld van overeenstemming volkomen terug. En zoo al dat gemeen overleg, dat anderen bedoelen, in dien zin moest worden opgevat dat er *commun accord* tusschen de rapporteurs en de ministers zou moeten bestaan om er eene wet door te helpen, dan zou dit niet in den geest der Grondwet, maar daarmede veeleer in strijd zijn.

De Grondwet bepaalt dat over eenig ingekomen voorstel des Konings door de Kamer niet wordt beraadslaagd, dan nadat het in de onderscheidene afdeelingen is overwogen. Zij, die bij gelegenheid der laatste grondwets-herziening leden der Kamer waren, zullen zich echter herinneren, dat, toen dit punt ter sprake werd gebragt, juist deze aangelegenheid aldus is opgevat, dat wel het onderzoek in de sectien vooraf zou plaats hebben, doch dat de Kamer geheel vrij zou blijven om de mate en de wijze dier overwegingen in de afdeelingen zelve te bepalen. Nu meen ik dat het Reglement geene bepalingen moet inhouden die het werk in de afdeelingen omslagtig maken, maar vereenvoudigen. Zulk eene vereenvoudiging is geenszins met de voorschriften der Grondwet in strijd. Tot bewijs daarvan kan ik bijbrengen, dat ook de Eerste Kamer jaren lang is verpligt geweest eerst in afdeelingen te beraadslagen, en ieder weet dat die Kamer zich oneindig korter met de wets-voordragten in de afdeelingen bezig hield, den uitslag harer werkzaamheden daardoor bespoedigde, zonder dat daarom de bepaling der Grondwet geschonden of het commun accord verbroken werd. Men heeft gevraagd welke de gevolgen zullen zijn wanneer de oude weg verlaten wordt. De voordeelen van zulk eene wijze van handelen als hier wordt voorgesteld zullen daarin bestaan, dat de behandeling van zaken vereenvoudigd en de afdoening bespoedigd zal worden, dat aan het artikel der Grondwet meer kracht en leven zal gegeven worden, terwijl men de publiciteit zal bevorderen, en daardoor het Nederlandsch publiek zal weten wie het meest vertrouwen verdient, en wie het meest de belangen der natie bevordert. Ziedaar de voordeelen welke uit zoodanige nieuwe orde van zaken kunnen geboren worden. Wanneer ik het voorstel der Commissie aldus begrepen heb, dat zij in de zelfstandige rapporteurs niet anders dan voorlichters wil gezien hebben, die gedefungeerd hebben nadat zij hun verslag hebben ingeleverd, dan zie ik in het nieuwe voorstel niet die bezwaren welke men daartegen geopperd heeft. Over het werk der rapporteurs zal geen strijd gevoerd worden, maar de betrokken hoofden der departementen zullen blijven de natuurlijke verdedigers van de voorstellen der Kroon. Dit alleen zal kunnen plaats hebben, dat de rapporteurs amendementen door hen voorgesteld zullen hebben te verdedigen of te bestrijden die van anderen; maar daarin zullen zij gelijkstaan met hetgeen de leden ook thans dikwerf hebben te doen, wanneer zij wijzigingen hebben hooren voordragen, waarmede zij zich niet vereenigen kunnen. Die omstandigheid kan alzoo geen bezwaar opleveren. Heb ik dus het denkbeeld der Commissie naar waarheid gevat, dan zie ik in het voorgedragen stelsel niet die moeijelijkheden welke anderen daarin gemeend hebben te ontdekken.

Ik eindig met te verklaren dat, wanneer de Vergadering mogt bepalen dat het VIde hoofdstuk verandering behoort te ondergaan, ik grootendeels met het voorstel der Commissie instem. Ik doe dit echter niet geheel onbeperkt, en zal later, wanneer de gelegenheid daartoe gegeven zal zijn, eene verandering in de redac-

tie voorstellen, waardoor ik meenen zal dat de zaak in mijnen geest nog meer zal bevorderd worden.

De heer ***van Doorn*** zegt hoofdzakelijk: De bedenkingen welke omtrent de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde geopperd zijn met betrekking tot de bevoegdheid der rapporteurs, zijn voor het grootste gedeelte ontleend aan de bezorgdheid dat aan de belangrijkheid der werkzaamheden in de afdeelingen zou worden te kort gedaan. Ik geloof dat men met regt dit nadeel ducht. Wanneer toch de benoeming der rapporteurs afgeloopen is, dan moet men het daarvoor houden dat het voorbereidend onderzoek aan eene speciale commissie is overgelaten, wier arbeid misschien betere vruchten zal opleveren dan het werk der afdeelingen zelve, maar die nooit het resultaat zal zijn van de in de sectien plaats gehad hebbende overwegingen en overleggingen der gezamenlijke leden onderling. Deze laatsten zullen weinig opwekking en prikkel vinden in het besef dat, al mogt het gebeuren dat hun gevoelen bij de meerderheid ingang had gevonden, de schatting daarvan toch aan een enkel persoon zal overgelaten worden.

Ik vind alzoo groot bezwaar in het stelsel van zelfstandige rapporteurs, daar deze veel minder voor de afdeelingen zullen bestaan dan de afdeelingen voor hen. De ongelegenheden die daaruit zouden kunnen voortvloeijen zijn reeds door anderen ter uwer kennisse gebragt, en ik zal mij dan ook niet schuldig maken in herhalingen te treden en uit te weiden over een onderwerp dat door anderen beter is uitgelegd en voor mij tot klaarheid gebragt. Ik heb het woord dan ook niet gevraagd om over dat punt te spreken, maar alleen, om, als behoorende tot hen die vroeger geen deel van de Kamer hebben uitgemaakt, het verlangen te kennen te geven dat aan hen de gelegenheid wierd gelaten om door de ervaring met de werking van het nog bestaande Reglement van Orde bekend te worden. Ik heb het ook gevraagd om de verklaring af te leggen, tot diegenen te behooren, die in gemoede overtuigd zijn dat het nieuw voorgedragen stelsel strekken zal om het gemeen overleg niet slechts te bemoeijelijken en te verkorten, maar geheel te vernietigen. Men heeft reeds aangetoond dat volgens de Grondwet de wetgevende magt door den Koning en de Staten-Generaal gezamenlijk zal uitgeoefend worden, en dat alzoo de wetten met gemeen overleg van beiden moeten worden tot stand gebragt. Die bepaling versta ik echter niet in dien zin als de vorige spreker, te weten, dat door één tak der wetgevende magt voorstellen zullen worden gedaan, en dat de andere ze in hun geheel aannemen of verwerpen zal; neen, ik meen dat men zich te zamen over de zaak verstaan, deswege in onderhandeling treden, de bedenkingen van weêrszijden geopperd ophelderen, en vereenigd beramen moet wat als meest dienstig tot bevordering van het algemeen belang te beschouwen is. Dit alles nu zal geen plaats meer kunnen hebben, wanneer aan de Regering geene gelegenheid meer is gelaten om hare voordragten toe te lichten of de bedenkingen te beantwoorden, die door de rapporteurs zullen zijn te berde gebragt, tenzij deze gebruik maken van de hun bij artikel 776 toegestane bevoegdheid, om, des geraden, met de hoofden der departementen van algemeen bestuur die in het voorstel betrokken zijn, in overleg te treden. Behalve de ongelegenheid, waarvan de Minister van Binnenlandsche Zaken ten opzigte van deze bepaling gesproken heeft, zal nog deze daaruit kunnen voortvloeijen, dat, ingeval de rapporteurs aan de vertoogen der Regering eenen te gereeden ingang mogten doen te beurt vallen, de Regering, op de opmaking van het verslag, hetwelk alsdan nog niet zal zijn vastgesteld, en bij gevolg op den loop der zaak zelve, een invloed zoude verkrijgen, welke haar niet behoort te worden verleend en te weeg zoude kunnen brengen dat het gevoelen der afdeelingen nog minder juist, nog minder volkomen aan de Kamer zoude kenbaar worden. Oordeelt echter de Commissie niet geraden om met de hoofden der departementen van algemeen bestuur in overleg te treden, dan zal de afscheiding tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging veel te scherp zijn, om iets voor het begrip van gemeen overleg over te laten. En, wanneer ik al het gevoelen ben toegedaan dat de Regering geen beslissenden invloed op de leden der Kamer behoort uit te oefenen, dan zie ik toch geen reden, waarom wij zouden verstoken blijven van de toelichtingen van mannen die geacht moeten worden in al derzelver zamenhang de vraagstukken te kennen, welke door hen bij de wetgeving worden ter sprake gebragt.

Ik ben alzoo van oordeel dat eene tweede overweging in de afdeelingen niet onmogelijk moet worden gemaakt, wanneer de noodzakelijkheid daartoe mogt gevoeld worden, en dat, bij al de zelfstandigheid der rapporteurs, de zaak in dier voege behoort geregeld te worden, dat zij de zuivere organen van de afdeelingen blijven, gelijk zulks bij het bestaande reglement plaats heeft. Ik wensch alzoo dat het systema nopens den werkkring der rapporteurs onveranderd blijve, en verklaar mij niet te kunnen vereenigen met de beoogde wijzigingen door den vorigen spreker, in zooverre daardoor de grondslagen van het bestaande ten eenen male zouden worden omvergeworpen.

De heer ***Engelen*** zegt hoofdzakelijk: Het thans in behandeling zijnde onderwerp is reeds van zoovele zijden beschouwd, dat ik ter naauwernood het durf wagen om uwe aandacht nog een oogenblik daarmede bezig te houden. Het belang der zaak noopt mij echter daartoe. Na al het aangevoerde is het echter schier moeijelijk geworden nieuwe denkbeelden dienaangaande te opperen; weshalve ik mij hoofdzakelijk zal bepalen bij eene eenvoudige opgave mijner gevoelens over deze zaak, en van de gronden waarop zij berusten. Ook ik deelde aanvankelijk vele der bezwaren, welke zijn in het midden gebragt tegen de voorgestelde wijzigingen betrekkelijk de werkzaamheden en de bevoegdheid der rapporteurs. Ook ik vreesde dat, wanneer deze zouden optreden met een geheel zelfstandig karakter, dit van min gunstigen invloed zou zijn op de werkzaamheden der afdeelingen. De gronden voor die bezorgdheid waren meerendeels dezelfde als die welke in het algemeen verslag en door de sprekers die mij voorafgingen, zijn opgegeven. Reeds lang voordat ik de eer had lid dezer Kamer te zijn, ben ik van oordeel geweest, en sedert dien tijd ben ik meer en meer in dit gevoelen bevestigd, dat de voornaamste en belangrijkste werkzaamheden der Kamer tot de afdeelingen behooren, omdat de leden, bij meer gemeenzame en onderlinge discussie, eene voordragt beter van alle zijden kunnen leeren beschouwen en een bepaald oordeel uitbrengen, dan bij openbare beraadslagingen, waar de laatste hand aan het onderwerp wordt gelegd; zonder daarom met anderen te willen beweren dat de publieke discussie weinig meer zou zijn dan een spiegelgevecht of een tirailleren om der wille van het publiek op de tribunes. Bij het besef van het hoog gewigt der overwegingen in de afdeelingen zoude ik hoogst ongaarne willen medewerken om daaraan eene andere rigting te geven dan tot heden is opgevolgd. In dezen zin heb ik dan ook in de afdeelingen mijne meening betrekkelijk dit onderwerp doen kennen. Intusschen moet ik erkennen dat mijne bezwaren, die aanvankelijk zwaar bij mij wogen, van lieverlede veel van hun gewigt verloren hebben, en dat het schrikbeeld van onafhankelijke rapporteurs, dat in den aanvang zich zoo dreigend voordeed, meer van nabij beschouwd, voor mij een zeer onschuldig aanzien heeft verkregen. Ik zal niet gewagen van de belangrijke verbetering welke de Commissie aan haar voorstel heeft gebragt door de bijvoeging „dat het verslag zal worden opgemaakt naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen." Ik zal alleen opmerken dat de rapporteurs met al de onafhankelijkheid en zelfstandigheid welke hun geschonken wordt, in den regel steeds zullen zijn en blijven organen van de meerderheid der Kamer. Zij zijn bij meerderheid in de afdeelingen benoemd, en nu spreekt het van zelf dat de leden natuurlijk dengene benoemen zullen, die met de meeste leden in gevoelen overeenstemt. Op gelijke wijze zal tot algemeenen rapporteur worden verkozen, wiens gevoelen met de meerderheid der rapporteurs overeenkomt en wanneer hij dus een praeadvies uitbrengt, dan is dit van zelf het oordeel van de meerderheid der afdeelingen, dat is van de meerderheid in de Kamer. Eene enkele maal zou het kunnen gebeuren dat een rapporteur zich op een verkeerd standpunt plaatste en geheel willekeurig te werk ging, doch dit zou niet schaden. Bij de openbare beraadslaging toch zal de zaak eene geheel andere wending nemen en anders uitloopen en den rapporteur een openlijk dementi gegeven worden. Het is waar dat in een verslag met zooveel vrijheid ingerigt al ligt eenig goed denkbeeld, in de afdeelingen geopperd, voor Regering en Kamer zou kunnen verloren gaan. Maar onder de tegenwoordige wijze van werken kan zulks ook geschieden, gelijk het dan ook op eene in het oog loopende wijze heeft plaats gehad. Nog dezer dagen vernam ik dat een lid in zijne sectie over het onderwerp dat wij thans behandelen een denkbeeld had geopperd hetwelk door elf leden was ondersteund, zonder dat daarvan melding was gemaakt in het algemeen verslag. In dat verslag vind ik de twee volgende aanmerkingen gemaakt: „dat slechts weinige leden zich in staat zullen gevoelen tot vervulling van die moeijelijke taak van rapporteur, doch deze dan ook welligt eenen te grooten invloed hetzij op de Kamer, hetzij op de Regering verkrijgen zullen;" en verder: „dat het nieuwe stelsel der Commissie, indien het mogt aangenomen worden, waarschijnlijk zelfs invloed zal uitoefenen op de zamenstelling der Kamer, daar mannen met speciale kennis begaafd, doch welke geene eigenlijke geleerde opvoeding genoten hebben en de gaaf niet bezitten om zich gemakkelijk voor de vuist uit te drukken, zich niet meer in de Kamer zullen doen benoemen, dewijl hunne partiele kundigheden er toch zonder nut zouden zijn." Wat het eerste bezwaar betreft, zoo moet ik daaromtrent aanmerken, dat ik, even als de spreker uit Gelderland, die laatstleden Zaturdag het woord voerde, veel te goed gedacht van de bekwaamheden en den zelfstandigen zin mijner medeleden heb, om aan zulk eene bedenking groot gewigt te

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 23STEN APRIL.

hechten. Wat het tweede bezwaar aangaat, dit steunt op het ongelukkig denkbeeld dat wij hier vergaderd zijn, niet om eenvoudig te beraadslagen, maar om sierlijke redevoeringen te houden. Laat ons dit denkbeeld laten varen, en vermijden terug te keeren tot de gewoonte, om zulke langgerekte redevoeringen te houden, die vroeger wel eens tot zelfs de wanden dezer zaal vermoeiden en die men, volgens de wat zonderlinge uitdrukking van Bilderdijk, *eeuwigheden lang* zou kunnen noemen; terwijl zij toch — zoo verklaart ten minste een der vermaardste schrijvers over de geschiedenis onzer letterkunde — tot dusverre nog geen modellen van staatkundige welsprekendheid opgeleverd hebben. — Een lid uit Gorkum maakte eene bedenking, die ik hier niet met stilzwijgen mag voorbijgaan. Hij wees ons op de lange lijst van ministeriele pensioenen, en op het gevaar dat er in bestaat om door het herhaaldelijk uitlokken eener ministeriele crisis, hetgeen volgens zijn gevoelen een gevolg van het stelsel van onafhankelijke rapporteurs zijn zou, die lange lijst nog te verlengen. Deze bedenking is van gewigt; ik zal later daarop terugkomen, maar nu slechts opmerken, dat zij bij mij slechts in zooverre weegt, dat die omstandigheid een prikkel te meer moet zijn om op de herziening der pensioenwet aan te dringen. — Maar wanneer ik nu openhartig heb verklaard dat de meeste der aangevoerde bezwaren voor mij niet meer bestaan, even vrijmoedig moet ik te kennen geven, dat een hoofdbezwaar, dat tegen alle andere opweegt, bij mij is overgebleven. Het ontwerp der Commissie bevat bepalingen die op het gemeen overleg, dat tusschen Regering en Vertegenwoordiging moet bestaan, doodelijk werken zullen. Ik zal niet herhalen wat reeds door den vorigen spreker, en laatstleden Zaturdag, met zooveel kracht van taal, door den Minister van Binnenlandsche Zaken dienaangaande is in het midden gebragt. Ik wil ook niet ontkennen, dat de woorden » gemeen overleg" bij velen een schamperen glimlach verwekken, vooral met betrekking tot hetgeen vroeger gebeurde. Ik zal mij zelfs de woorden veroorloven te zeggen, die een spreker uit Gelderland eerst niet scheen te durven uiten; ja, vroeger was er een vernederend transactie-stelsel waarbij men niets anders deed dan loven en bieden, toegeven aan de ééne, en opofferen van de andere zijde. Maar wanneer ik dit ten sterkste afkeur, en vurig wensch dat het gebrekkige, hetwelk vroeger bestond, niet weder bij ons binnensluipe, dan verlang ik tevens dat het grondwettig voorschrift niet ter zijde gesteld of daaraan eene uitlegging gegeven worde gelijk heden door den spreker uit Friesland werd gedaan. Die uitlegging was in strijd met den geest en de bedoeling der Grondwet. Ik verlang dat gemeen overleg, zoo als dit in een gezonden zin moet worden opgevat, gehandhaafd te zien. Het is in geenen deele vervallen door de omstandigheid dat wij het regt van amendement verkregen hebben, gelijk ik met bevreemding van eenen spreker uit Gelderland vernomen heb. Neen, het is gebiedend in de Grondwet voorgeschreven, gelijk het in het welbegrepen belang van het vaderland voor alles gevorderd wordt. Het is en blijft eene voorwaarde, een bestanddeel onzer staats-instellingen, en daar eed en pligt mij gebieden voor de handhaving van dat gemeen overleg te zorgen, kan ik aan het voorstel der Commissie mijne goedkeurende stem niet verleenen.

De heer ***Verweij Mejan*** zegt hoofdzakelijk: Ik kan mij met het IVde hoofdstuk, zoo als het hier voor mij ligt, niet vereenigen, en echter is de overtuiging bij mij gevestigd, dat in vele opzigten aan de bedoeling der Commissie onregt is gedaan. Ik gevoel het levendig dat zij met overdrijving bestreden is, en dat vele der tegen haar voorstel ingebragte argumenten meer de redactie betreffen, dan de bedoeling die zij met het voordragen daarvan gehad heeft. Ik zal in den loop mijner rede de gelegenheid hebben om hierop terug te komen. Thans zal ik spreken over de artikelen van dezen VIden titel, handelende over de taak der rapporteurs, en die taak beschouwen in betrekking en toepassing èn tot de leden dezer Vergadering èn tot de Regering. — Vooreerst dan in toepassing tot de leden der Kamer. Volgens de nieuwe Grondwet is het bezwaar, dat te voren op de beraadslagingen kleefde, te weten dat er over het algemeen verslag moest beraadslaagd worden, opgeheven. Wij hebben thans de handen ruim. Nu bestaat alleen de bepaling dat een voorstel, alvorens het in openbare beraadslaging zál gebragt worden, in de afdeelingen moet worden onderzocht. Het moet volgens art. 106 der Grondwet niet zijn een onderzoek der afdeelingen, maar een onderzoek der Kamer in de afdeelingen. Dit is wel eens uit het oog verloren, terwijl het toch door de Grondwet bedoeld is. Het moeten dan ook niet zijn dertien of veertien leden in deze of gene afdeeling, die onderling wat wisselen van denkbeelden over het door de Regering ingediende voorstel, maar wel de Kamer die in afdeelingen overweegt. Het artikel der Grondwet wil niet, dat die dertien of veertien leden, die eene afdeeling uitmaken, zullen overwegen tot hun onderling nut, maar de overweging van elke afdeeling moet tot nut zijn van geheel de Kamer, omdat het de Kamer is, die overweegt in de onderscheidene afdeelingen. Mij dunkt de woorden van het artikel brengen het alzoo mede, en het gebeurde met den tekst dien wij thans als art. 106 hebben aangehaald, heeft nadere beteekenis aan de duidelijkheid der uitdrukking gegeven. Ik herinner u dat, bij de herziening der Grondwet zoowel in de enkele als dubbele Kamer, het denkbeeld is geopperd om de afdeelingen ter zijde te stellen, en de openbare beraadslagingen alleen door het rapport eener commissie te doen voorafgaan. Dat denkbeeld werd door de Regering bestreden. Zij heeft verklaard dat door zoodanig rapport de leden niet genoegzaam ingelicht zouden worden, en door de oogen van anderen zien zouden. De enkele zoowel als de dubbele Kamer heeft met deze redenen der Regering genoegen genomen, en het denkbeeld om alleen het onderzoek eener commissie te doen plaats hebben is door beide die vergaderingen verworpen. Het staat alzoo vast dat wij de openbare beraadslaging niet moeten doen voorafgaan door het verslag eener commissie, maar door de overwegingen in de onderscheiden afdeelingen, waarin de Kamer zich verdeelt. Is dit nu waar, zoo moet het gebeurde in eene afdeeling ter kennis van andere afdeelingen komen. De gronden of bedenkingen die, ter aanneming of verwerping, in de éene afdeeling worden aangevoerd, moeten ter kennis der andere afdeelingen worden gebragt. Zoo wil het de Grondwet. Wat is nu door de Commissie tot herziening van het bestaande Reglement van Orde gezegd, en uit welk oogpunt heeft zij de zaak beschouwd. Heeft zij het gewigt der bepaling van het houden eener overweging in de afdeelingen ontkend? Geenszins. Heeft zij niet alle gewigt aan de voorschriften der Grondwet te dien opzigte toegekend? Voorzeker. Alles wat over de overwegingen in afdeelingen gezegd kan worden, heeft zij erkend en toegegeven. In de memorie van beantwoording toch lezen wij het volgende: » evenzoo behoort in het op te maken verslag zelf geen punt van gewigt, dat in de afdeelingen ter sprake is gebragt, onvermeld te worden gelaten: alleen moet steeds omtrent zoodanig punt van het oordeel der commissie blijken: het verslag zal dus altijd zoowel een overzigt van het verhandelde in de afdeelingen als het eigen oordeel der commissie van rapporteurs over het voorstel in zijn geheel of over de onderdeelen bevatten." Alzoo, een overzigt van het verhandelde in de afdeelingen, en een verslag waarbij geen punt van gewigt in de afdeelingen geopperd mag worden voorbijgezien. Ik twijfel niet of ieder uwer zal deze woorden gaarne tot de zijne willen maken; zij zijn geheel overeenkomstig de bepalingen der Grondwet. Ik ten minste heb daartegen geene aanmerkingen in het midden te brengen. Maar heeft de Commissie nu dat denkbeeld juist uitgedrukt, dat denkbeeld in het voorgestelde artikel naauwkeurig overgenomen? Hier verandert mijn twijfel in zekerheid. Neen, de Commissie heeft in de redactie daarvan niet voorgesteld wat zij in hare memorie van beantwoording heeft gewild. Art. 77*d* zegt toch » dat verslag bevat, naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen, eene beoordeeling van het voorstel en opgave der verbeteringen voor welke de commissie het vatbaar acht; het eindigt met der Vergadering de aanneming van het voorstel, met of zonder wijziging, of ook de afwijzing van het voorstel aan te raden". Wat is nu de *aanleiding?* Het is eene bijkomende omstandigheid, die het besluit te weeg brengt, die gelegenheid tot het besluit geeft, — eene bijkomende reden, eene nevenoorzaak. In de woorden » naar aanleiding" is geenszins het denkbeeld teruggegeven van een trouw relaas en juist overzigt van hetgeen in de afdeelingen is gebeurd. Wanneer ik mij dus eene bedenking jegens de Commissie veroorloof, dan is het deze, dat zij in de redactie van het bedoelde artikel niet heeft gegeven, wat door haar in de memorie van beantwoording werd beloofd. Ik zal niet spreken over de bezwaren van een stelsel dat het verslag alleen de meening der rapporteurs, — dat is de meening der meerderheid van de rapporteurs — doet bevatten. De bezwaren dienaangaande zijn reeds in den breede opgesomd en vermeld. Ik kan dit punt te meer ter zijde laten omdat ik het eigenlijk met de Commissie eens ben; maar slechts daaromtrent niet haar verschil dat zij in het opgenoemde artikel niet heeft uitgedrukt wat zij heeft gewild. Wij willen toch weten, niet alleen wat de rapporteurs over het voorstel denken, na de leden te hebben gehoord: wij willen ook weten hoe de leden dachten, alvorens de rapporteurs hebben opgemaakt. Met andere woorden, wij verlangen hier uitsluitend de uitkomst van het onderzoek eener commissie. Wij verlangen mede en insgelijks de uitkomst van het onderzoek van alle leden, verdeeld in de vijf afdeelingen. En hier schiet het ontwerp der Commissie te kort.

De Commissie heeft ons voorgesteld, dat het verslag der commissie van rapporteurs zal moeten eindigen met eene conclusie over het in behandeling zijnde ontwerp. Hier behoef ik mij geen partij te stellen. Tegen dat denkbeeld zijn verschillende bezwaren geopperd die ik niet deel. Persoonlijk overwigt geloof ik niet dat eenigzins te vreezen is. Onze parlementaire geschiedenis heeft daarvan althans geen bewijs opgeleverd. Ik geloof ook niet dat het blindelings toegeven aan het gevoelen van anderen in ons nationaal ka-

rakter ligt. Ik kan dus de bezwaren, te dien opzigte bij velen gerezen, niet deelen; maar in het opmaken eener conclusie door rapporteurs zie ik ook geene zoo groote voordeelen. Ik zie niet in dat wij daardoor, gelijk men wil, in de gelegenheid gesteld zullen worden om beter aan onze roeping naar de gewijzigde Grondwet te voldoen, of dat de gang onzer beraadslagingen er meer eenheid en zamenhang door zal verkrijgen. Maar aan den anderen kant kan ik niet toegeven dat die conclusie aanleiding zal geven tot die eenzijdige beoordeeling waarvan men sprak, en tot alle verdere nadeelen en gevolgen die men vreesde. Alles zal wel aankomen op de aangevoerde gronden, op de gebezigde argumentatie, en of die gronden dan worden aangevoerd onder den vorm eener nota, — als een eerste advies bij den aanvang der beraadslaging uitgesproken, of als eene conclusie aan het eind van het verslag, — de zaak zal wel dezelfde blijven in het wezen. Ik hecht aan dit punt geen bijzonder gewigt, mits slechts de conclusie worde voorafgegaan door eene opgave van alle gronden die tot aanneming of verwerping in de afdeelingen zijn aangevoerd. Hier schiet het voorstel der Commissie te kort, en hier is de bedenking die ik tegen het voorstel der Commissie heb in toepassing tot de leden der Kamer. — Nu de betrekking der rapporteurs tot de Regering. Ik moet erkennen, de vrees niet van mij te kunnen verwijderen, dat het voorstel der Commissie inbreuk op het gemeen overleg tusschen Regering en Vertegenwoordiging zal maken. Gemeen overleg is een grondbeginsel onzer wetgeving volgens de Grondwet van 1848, zoowel als volgens de Grondwet van 1840 en van 1815. Het geheele gebouw onzer wetgeving berust op het gemeen overleg. De Commissie van Rapporteurs over dit voorstel heeft te regt gezegd dat door het gemeen overleg de Regering eene nationale kracht wordt. Een lid der Vergadering heeft den vertegenwoordigenden regeringsvorm genoemd een regeringsvorm van beredeneerde overtuiging. Mij dunkt dat denkbeeld is juist uitgedrukt. Waardoor is de Commissie eenigzins van dat denkbeeld van gemeen overleg afgeweken? Het is door te veel te willen geven aan de openbare beraadslagingen, die daardoor belangrijker zullen zijn; en waarbij ieder zijn gevoelen meer zal doen uitkomen. Ik wil erkennen dat de belangrijkste beraadslagingen diegene zijn waarin de meeningen scherp en steil tegenover elkander staan. Maar ik vraag of we hier zijn om gelegenheid te geven tot het houden van belangrijke beraadslagingen, dan wel om goede wetten te maken? De beraadslagingen die de levendigste belangstelling inboezemen, bevorderen al zeer dikwerf het minst het heil des vaderlands. Hetgeen door de kracht der redenen in de openbare zitting niet dan zelden wordt verkregen, de Grondwet heeft het van het gemeen overleg gewacht. Dat gemeen overleg berust op het stelsel van wisseling van denkbeelden en gedachten tusschen de Kamer en de Regering. Door zich wederkeerig in te lichten, moet de gemeenschappelijke overtuiging geboren worden. De Regering kan dwalen, maar ook de Kamer kan miszien. Beiden kunnen een verkeerden weg bewandelen. Maar bij beide wil ik de gezindheid aannemen, van niet willens en wetens op den verkeerden weg voort te gaan. Het komt er dus op aan, dat de Regering zoo spoedig mogelijk bekend zij met de meeningen die zich in de Kamer vertoonen. Ik houd het dus van groot gewigt dat de Regering kennis drage van het gebeurde in de afdeelingen, en dit wel spoedig, — zoo spoedig mogelijk; want het is hier in het belang van allen, dat een gebrekkig ontwerp zoo spoedig mogelijk worde verbeterd, dat een slecht ontwerp zoo spoedig mogelijk worde ingetrokken. En zal nu door het thans voorgedragen stelsel gemeen overleg plaats hebben? Die vraag moet ik ontkennend beantwoorden. Het gemeen overleg zal afhankelijk gesteld worden van het goedvinden der commissie van rapporteurs, want bij art. 77*b* wordt voorgesteld: » Des geraden, treedt de commissie, door de tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, in overleg met de hoofden der departementen van algemeen bestuur die in het voorstel betrokken zijn." Het is dus de commissie die naar goedvinden of willekeur beslist of de Regering van de overwegingen en gemaakte bedenkingen in de afdeelingen kennis zal dragen. Van het gevoelen der meerderheid van de commissie zal het alzoo afhangen of de Regering met de verlangens der natie, die wij hier vertegenwoordigen, zal bekend gemaakt worden, en het gemeen overleg berust dien ten gevolge op het gevoelen van drie leden der Kamer. De Regering zal dus zonder den wil der commissie geen voorstel kunnen wijzigen of intrekken. De Regering zal van het lot van haar voorstel geheel onkundig kunnen zijn tot op het oogenblik van de bepaling der openbare beraadslaging. Zoo ligt het in de woorden der voorgestelde artikelen. — Ik weet wel dat men de Commissie ook hier met overdrijving bestreden heeft. Er staat toch in de memorie van beantwoording: » de Regering zal, ook volgens het stelsel der Commissie, ten allen tijde de meest volledige vrijheid bezitten, om op het eenmaal gedane voorstel terug te komen." Maar wanneer nu de Commissie het doel wil, heeft zij dan ook het middel gegeven om een voorstel in te trekken, te wijzigen of te veranderen? Neen. Want het zal als het ware eene gunst zijn, wanneer de commissie van rapporteurs het relaas van het verhandelde in de afdeelingen aan de Regering mededeelt. Ik weet wel, dat de commissie van rapporteurs altijd in overleg kan treden met de hoofden der departementen van algemeen bestuur; maar de commissie is hiertoe niet verpligt. Zij doet dit naar goedvinden, naar willekeur, des geraden, en in dit *des geraden* ligt juist mijn overwegend bezwaar tegen het artikel. Het gemeen overleg tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging blijft nu afhankelijk van het goedvinden der meerderheid van de commissie, — dat is van drie leden. Ik meen dus, dat ook in dit opzigt het voorstel der Commissie te wenschen overlaat. Het voorstel der Commissie verzwaart onze taak, om in overeenstemming met de Regering gebrekkige ontwerpen tot goede wetten te maken. Dat voorstel staat het gemeen overleg in den weg. Ik verlang dat slechte wetten worden afgekeurd; maar ik beschouw het als een ongeluk wanneer men tot het nemen van dien maatregel moet overgaan, en geloof dat men dit zooveel mogelijk moet trachten te voorkomen. Het voorstel der Commissie geeft daartoe de mogelijkheid niet, en om die reden zal ik mij daarmede niet wel kunnen vereenigen. Ik zal hier niet meer bijvoegen, maar om goed en duidelijk te worden verstaan, en om aan het een en ander door mij ingebragte bezwaar te gemoet te komen, zal ik later, als tot de beraadslaging over de bijzondere artikelen moet worden besloten, een amendement voorstellen, dat ik nu de vrijheid nemen zal aan u mede te deelen. Dat amendement heeft de strekking te bepalen:

1°. dat de Regering dadelijk kennis zal bekomen van het gebeurde in de afdeelingen; — dat ten dien einde het verslag, voor zooverre het is relaas van het gebeurde in de sectien, aan de Regering zal worden medegedeeld; — 2°. dat de van de Regering ontvangen mededeelingen en wijzigingen in het verslag zullen worden opgenomen, om alsdan ten slotte de conclusie der commissie tot aanneming of verwerping te doen volgen; — 3°. dat de hoofden der departementen van algemeen bestuur ook van hunnen kant de bevoegdheid zullen bezitten om met de commissie van rapporteurs in overleg te treden, zoo dikwijls zij zulks noodig oordeelen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** begint met de Commissie, welke belast is geweest met wijzigingen in het bestaande Reglement van Orde te brengen, zijnen dank te betuigen voor de uitnemende wijze waarop zij zich van hare taak heeft gekweten. Zij heeft, door de kracht en juistheid, waarmede zij bepaaldelijk omtrent de bevoegdheid der rapporteurs haar systema heeft verdedigd, ook de andersdenkenden tot ernstig onderzoek gedrongen; zoodat zij den dank der Vergadering verdient voor de voortreffelijkheid ook van hetgeen ter bestrijding van haar gevoelen gezegd is. Na al hetgeen reeds in het midden is gebragt, zou hij het woord niet hebben gevraagd, indien hij niet doordrongen was geweest van het denkbeeld dat in eene zoo belangrijke zaak als de tegenwoordige ook de meest geringe bijdrage niet behoort achtergehouden te worden. Bij zijn onderzoek van het voorstel der Commissie tot benoeming van zelfstandige rapporteurs is het hem voorgekomen dat het hoofddenkbeeld der Commissie is geweest eenheid en zamenhang in de uit te brengen verslagen te brengen. Dat denkbeeld moet hij allezins toejuichen en de Commissie heeft het, naar zijn oordeel, in de memorie van toelichting en in die van beantwoording kernachtig ontwikkeld. Hij vreest evenwel dat de eenheid welke de Commissie op het oog heeft gehad te bevorderen, niet de ware is, maar dat men door haar voorstel tot eene verkeerde, eene gedwongene eenheid, niet tot *eenheid*, maar tot *eenzijdigheid* zal worden geleid. Bij de invoering van het stelsel van zelfstandige rapporteurs hier te lande, is hij beducht dat een klein aantal leden te groot overwigt op de overigen in de Kamer zal erlangen. In eene zoo talrijke vergadering van vertegenwoordigers als in Frankrijk is zulk eene praeponderantie minder schadelijk. Zij is er een noodzakelijk kwaad, dat evenwel minder wordt gemaakt doordat de talrijkheid der vergadering een genoegzamen waarborg oplevert tegen het exclusive van dien invloed. Daarenboven moet men den landaard van het Fransche volk wel in aanmerking nemen. Het bezit in groote mate een geest van tegenspraak, zoodat de minste poging van een zeker aantal leden om overwigt te verkrijgen, terstond tegenstand zou ontmoeten, en het tegenwigt spoedig zou gevonden zijn. Het is echter verre af dat hij zich zou willen verzetten tegen den invloed der capaciteiten. De bestrijders van de zelfstandigheid der rapporteurs zijn daarom nog geene socialisten en communisten die, met toepassing der spreuk: *vrijheid*, *gelijkheid*, *broederschap*, het *collectief* aandeel der Kamer aan de wetgeving in 68 gelijke onderdeelen zouden wenschen te splitsen. Hij vreest niet voor den meerderen invloed dergenen die bij de behandeling van een onderwerp als deskundigen worden beschouwd. Hij acht dien

ntegendeel hoogst wenschelijk en bij de vaststelling van wetten onontbeerlijk. Maar hij verlangt voorbeeld en raad met vrijheid an beweging te kunnen volgen; het is *leiding*, geen *leiband* wat ij begeert. Hij moet bekennen eenigzins huiverig geweest te zijn m over deze zaak, waarbij veel practijk en menschenkennis beoort, het woord te voeren: maar de gedachte dat zij die eerst nlangs in deze Kamer zitting hebben genomen, meer welligt dan le anderen een onpartijdig oordeel kunnen vellen, en de ewustheid dat hij niet alleen staat, maar door mannen van theorie n practijk omringd is, heeft hem zijne beschroomdheid doen overwinnen. — De spreker treedt daarop in eene nadere beschouwing van het onderwerp, en verklaart dat de eenheid welke de Commissie beoogt, schadelijk, en met hare eigen oogmerken en het Nederlandsche staatsregt strijdig is. De eenheid welke men verlangt is die, welke zich uit het geheel der Kamer zelve *ontwikkelt* en het *uitvloeisel* van haar gezamenlijk overleg is. Volgens het voorstel der Commissie zal de ontwikkeling door een partielen *invloed* worden gestoord. Er zal geen voortzetting zijn van het werk in verband met de impulsie, welke van de Kamer zelve uitgegaan is. De eenheid, welke in het praeparatoire onderzoek te pas komt, zal niet bereikt worden; er zal bij het rapport *afwijking* kunnen plaats hebben van de lijn, welke de Kamer in de afdeelingen gevolgd heeft. Tot nadere toelichting dezer meening beschouwt de spreker de zaak van de practische zijde. Naar zijne meening lijdt het geen twijfel, of tot zelfstandige rapporteurs over een wets-ontwerp zullen gekozen worden vijf leden die voor de bekwaamste *ad hoc* bekend zijn. Deze mannen van talent, op welke eene tiendubbele verantwoordelijkheid rusten zal, zullen alle hunne krachten inspannen, om de hun opgelegde taak naar eisch te vervullen. Zij zullen het onderzoek in de afdeelingen bijwonen, maar geheel onafhankelijk te werk gaan. Niet, gelijk de Commissie gezegd heeft, zullen zij het *gezuiverd*, maar het *zuiverend orgaan* der gevoelens in de afdeelingen zijn. Eene tweeledige zuivering zal er plaats hebben. De eerste betreft de opgaaf van hetgeen in de afdeelingen gezegd is. In dit retrospectief gedeelte van het verslag zal bij het scheiden en schiften uit den aard der zaak, bij voorkeur worden opgenomen wat naar de zienswijze der commissie het meeste gewigt heeft; het overige zal als eene onbruikbare massa worden ter zijde gesteld. De tweede zuivering betreft dat gedeelte van het rapport, waarbij eigen beoordeeling en omwerking, *naar aanleiding* van het onderzoek in de afdeelingen, maar met volkomen zelfstandigheid, door rapporteurs die (gelijk men het vrij naïf uitgedrukt heeft) *tegenover* hunne afdeelingen staan, verlangd wordt. Maar nu hebben wij te strijden tegen de kunstgrepen waarmede scheikunde somtijds een geheel uit bestanddeelen weet te vormen welke niemand daarin herkent. Alles welligt zal daarin *opgenomen*, maar het meeste zal daarin *opgelost* worden; en wanneer gij klaagt, zal de chemicus u bewijzen dat hij alle ingredienten gebruikt heeft. Dit zal aan de rapporteurs evenmin ten kwade kunnen geduid worden als aan de magneet dat zij alleen de ijzerdeelen aantrekt. *Sympathie* is in het gebied der geesten wat men in de stoffelijke wereld *affiniteit* noemt. De invloed dezer rapporteurs op de discussie zal zeer groot zijn. Nemen wij de voor hen minst gunstige hypothese; laat ons veronderstellen dat zij bij het zamenstellen van een verslag slechts *eigen* denkbeelden volgen en zich weinig of niets aan de gevoelens van anderen laten gelegen liggen. Die omstandigheid zou zich kunnen voordoen. Het onderzoek in de afdeelingen toch is slechts voorloopig, en zal oppervlakkiger worden, naar mate aan de rapporteurs, mannen van groote bekwaamheden en op wie voortaan eene grootere verantwoordelijkheid rust, meer magt en meer vertrouwen verleend wordt. In het geval dat deze, met hunnen arbeid bijzonder ingenomen, een weldoordacht verslag uitbrengen, waarin zij hunne stelling met talent verdedigd hebben, dan zal ongetwijfeld daarvan het gevolg zijn dat dit verslag voor velen een *point de ralliement* wordt. Bij de openbare beraadslaging moge hunne taak moeijelijk zijn. Men houde evenwel de uitnemendheid hunner positie in het oog. Zij vormen eene kiem in eene vergadering waarin de meeste leden geïsoleerd zijn. Zij bevinden zich op een verheven bolwerk, dat sterk gepalissadeerd is, en met vereenigde krachten zullen zij een hevigen uitval op de overige in gevoelens verdeelde vergadering doen, en meestal welligt de overwinning behalen.

Het voorgestelde is niet alleen schadelijk, maar het strijdt tegen de oogmerken der Commissie. Deze heeft met haar voorstel een tweeledig doel, vooreerst om de *openbare beraadslaging* belangrijker te maken; ten andere, om bevorderlijk te zijn aan eene rigtige uitoefening van het regt van *amendement*. Zij zal echter in de door haar voorgeslagen bepalingen zelve, wanneer die mogten ten uitvoer gelegd worden, de krachtigste tegenwerking ondervinden. Wat het eerste punt, de openbare beraadslaging betreft, zoo is, blijkens de memorie van toelichting, de Commissie van het beginsel uitgegaan, dat het onderzoek der voorstellen van wet in de afdeelingen moet strekken om, door wisseling van denkbeelden, de leden met het onderwerp beter bekend te maken en licht daarover te verspreiden, zonder zoodanig eene rigting te nemen, dat het lot van ieder ontwerp reeds bij het onderzoek *in de afdeelingen zoo goed als beslist zij* en de daarop volgende openbare beraadslaging van alle belangrijkheid beroofd worde. Maar nu, zoo het voorstel wierd aangenomen, zou het lot van het ontwerp wel niet in de afdeelingen maar doorgaans vóór de openbare beraadslagingen bij de commissie van rapporteurs *beslist zijn*. De discussie, in plaats van belangrijker te worden, zal integendeel juist daardoor schier van belang ontbloot zijn. En nu het regt van amendement! Met reden beweert de Commissie in hare memorie van toelichting, dat de Kamer zooveel mogelijk gewaarborgd moet zijn tegen het overhaast aannemen van wijzigingen, die naderhand zouden kunnen blijken met de oeconomie der in behandeling zijnde wet niet te strooken, en dat er geamendeerd moet worden naar een bepaald stelsel en niet naar individuele gevoelens. Zeer wel; maar het oordeel hierover is subjectief, en in de practijk zal het neêrkomen op amenderen naar het stelsel door de Commissie bepaald. Van dit denkbeeld uitgaande, heeft de Commissie gemeend het vooraf indienen van wijzigingen te moeten aanmoedigen boven het inleveren daarvan gedurende de beraadslaging. Zeer wel, indien zij waarborgen begeert tegen het indienen van onoverdachte amendementen bij de publieke discussien. Maar men kan bijv. tegen overhaasting zooveel waarborgen nemen, dat men het voorregt van vrije beweging niet in het oog houdt, en wanneer men de amendementen niet *in verband met de openbare beraadslaging* waardeert vergeet men hunne voorname kracht en waardij. De vrucht der discussie, het nut van de wrijving der denkbeelden kan somtijds juist in den lichtstraal van een amendement worden geopenbaard. Daarom wordt door het voorstel der Commissie het geheele stelsel van amendementen in zijne hartader gekwetst. Ook vroeger was er gelegenheid om vóór de discussie op indirecte wijs, door de mededeelingen aan het gouvernement, wijzigingen in wets-voordragten te verkrijgen. Het groote voorregt van het stelsel van amendement ondervindt men dan eerst, wanneer het in vereeniging met de publieke discussie wordt uitgeoefend. Naar het voorstel der Commissie zullen, in den regel, bij de discussie, bijkans alle amendementen, ten gevolge van de overmagt der zelfstandige rapporteurs worden geëcarteerd. Deze overmagt is proefondervindelijk gebleken bij gelegenheid van de beraadslaging over het adres van antwoord. Twee dagen lang is er getobd en gezwoegd om hier en daar een amendement te doen inlasschen. Te vergeefs werden telkens tegen het concept nieuwe aanvallen gerigt. De vijf leden der commissie voor het adres hebben alstoen elke voorgestelde wijziging afgewezen, op grond dat er naar een bepaald stelsel en niet naar individuele gevoelens moest worden geamendeerd. Aan den laten avond van den tweeden dag had spreker zelf het voorstellen van een amendement gewaagd, waarin, met ter-zijde-stelling van alle individuele beschouwing, bij de slotparagraaph de warme uitdrukking van eenige gevoelens, welke voorzeker door zeer velen gedeeld werden, gevoegd werd. Doch een der leden dier commissie heeft ook toen de vergadering overreed dat in het amendement een geheel stelsel van individuele gevoelens vervat was. Eene bijzonderheid welke te meer opmerking verdient, omdat in het geheele adres van antwoord de individualiteit juist van dat lid der Commissie, zich in inhoud en stijl en uitdrukking vertoont. Hij wijt dit niet het bedoelde lid, en hij spreekt van de zaak slechts ten bewijze hoe de amendementen in de publieke beraadslaging zullen worden geweerd. Voorzeker, hij verzet zich niet tegen den regtmatigen en onmisbaren invloed der capaciteiten, maar hij meent ze te mogen vergelijken bij den zuurdeesem, tot wier eigenaardige werking het behoort overal door te dringen en nergens te worden geproefd. Een spreker uit Friesland heeft de commissie van rapporteurs bij het openbaar ministerie, dat de regters voorlicht, vergeleken; maar de vergelijking is niet juist; de commissie zal, na haar praeadvies uitgebragt te hebben hare taak niet als afgedaan beschouwen, maar door de talenten der leden waaruit zij is zamengesteld, en door haar gedurig oppertoezigt, een groot ascendant in de discussie zelve behouden. Dan eerst ware de vergelijking juist, wanneer men, bij de discussie zelve, de kleine phalanx kon disloqueren; wanneer men, door eene soort van ostracisme hen uit de vergaderzaal kon bannen; onder beleefde dankbetuiging voor de genomene moeite, maar met verzoek om thans de Vergadering zelve te laten oordeelen over de uitnemendheid van hun advies. Hoe schadelijk het voorstel der Commissie in gewone en rustige tijden werken kan, nog veel nadeeliger, meent de spreker, zal de uitwerking daarvan in moeijelijke oogenblikken zijn. Men moge roemen over de bedaardheid van onzen landaard, het ontstaan van partijen in eene wetgevende vergadering is echter geen onmogelijkheid. Dat zij zich ook hier te lande kunnen vormen, laat zich bewijzen uit hetgeen vroeger in deze zelfde gehoorzaal voorviel. De spreker durft nog verder gaan en betoogt

de wenschelijkheid van het bestaan van partijen. Vooreerst met het oog op den aard der tijden die wij beleven. De rust is in Europa niet hersteld, overal is over belangrijke staatkundige quaestien strijd. Nu kan men in deze Vergadering zich wel houden als of men met die ontwikkeling of botsing der begrippen niets te maken heeft, en voortgaan met wetten te maken waarin men zich, dewijl de *beginselen* onaangeroerd zijn gebleven, omtrent de *vormen* verstaan heeft; men kan zich verbeelden dat, wanneer binnen de wanden dezer gehoorzaal niet over de groote quaestien van den dag noch over de groote beginselen van het staatsregt gehandeld wordt, daarbuiten, althans binnen de grenzen van ons vaderland, te dien aanzien geene ontwikkeling plaats vindt. Maar wanneer hetgeen niet in deze Kamer geschiedt, daarbuiten plaats heeft, en partijen zich vormen, dan zal het kunnen gebeuren dat deze Kamer daardoor overschaduwd en overvleugeld wordt. Eene vergadering als deze moet partijen door zedelijke kracht domineren of ze wordt daaraan ondergeschikt. Veel is er gesproken en geschreven over de koortsachtige aandoening die in de overige Staten van Europa heerscht, en geheerscht heeft; ik laat in het midden of Nederland de koorts gehad heeft; maar eene vermaning hebben wij voorzeker gevoeld; eene *vermaning*, laten wij dan waken tegen de koorts. Daarenboven behooren, ook in den normalen toestand, partijen (systematische verscheidenheid van politieke beschouwing) onder de eigenaardigheden van een constitutionneel Rijk. Partijen dus zullen ook in deze Vergadering worden gehoord. Zoo niet, dan zou er òf volkomen en onveranderlijke eensgezindheid, òf de onweerstaanbare oppermagt van één gevoelen, òf eene beklagelijke onverschilligheid moeten ontstaan. Geen van drieën is wenschelijk, en wanneer nu werkelijk zich partijen opdoen, welke uitwerking zal dan het voorstel der Commissie hebben, indien het ten uitvoer wierd gelegd? Men stelle zich het vijftal rapporteurs, door de afdeelingen gekozen, voor, behoorende tot eene partij die de meerderheid in de Kamer bezit. Welke zal dan de toestand der minderheid zijn, die het geduchte ligchaam der rapporteurs ontmoet? Zij zal naauwelijks of alleen uit eene soort van vriendschappelijke inschikkelijkheid of hooghartig medelijden worden gehoord; maar de door haar geopperde bedenkingen zullen geen ingang vinden; zij zal door de blijkbare onvruchtbaarheid van haren ijver, reeds voordat zij het woord vraagt, *ad terminos non loqui* zijn gebragt. Ziedaar de nadeelen welke uit het voorgedragen stelsel zullen geboren worden ten opzigte van de minderheid. Maar schadelijk vooral zal het voor de meerderheid zijn daar zij in de kracht der minderheid ook een steun vindt. Naar des sprekers meening hebben wij zwakke menschen tegenkanting noodig, om voor vallen te worden behoed.

Maar ook uit het oogpunt van ons staatsregt ziet de spreker gevaar in het door de Commissie gedane voorstel. Men heeft reeds aangemerkt dat het onderzoek der wets-ontwerpen in de afdeelingen grootendeels te niet zou gaan. De spreker wil niet zeggen dat men niet zal voortgaan met in de afdeelingen te overwegen, maar op de voorgestelde wijze zal dat onderzoek niet plaats hebben in den constitutionnelen zin. Het zal niet meer strekken tot een fundament waarop voortgebouwd wordt. Niet dit onderzoek alleen zal daardoor lijden, maar het *gemeen overleg* tusschen Vertegenwoordiging en Regering zal daardoor vermindering ondergaan. De spreker vereenigt zich volkomen met hetgeen te dien aanzien door sommige leden en ook bepaaldelijk door den Minister van Binnenlandsche Zaken is in het midden gebragt. Het gemeen overleg moet men aanmerken als een der eigenaardige voortreffelijkheden van onzen regeringsvorm, want het blijkt daaruit dat Regering en Vertegenwoordiging niet als partijen tegenover elkander staan, maar elkander de hand geven tot bevordering van het algemeene welzijn. Met het gevoelen van een lid der Commissie dat over dat onderwerp heeft gesproken, kan hij zich niet vereenigen, daar die spreker is uitgegaan van het denkbeeld dat gemeen overleg niets anders is dan goede verstandhouding en dat deze, wanneer Gouvernement en Kamer elk in hun afzonderlijke sfeer blijven, het best zal worden bevorderd, even als men somwijlen in het dagelijksche leven menschen ontmoet, voor wie, om in goede harmonie te leven, vereischt wordt dat zij met elkander niet omgaan. De Commissie heeft in hare memorie van beantwoording te kennen gegeven dat, alleen volgens haar voorstel, de Kamer kan geraken tot het doel, waarnaar zoo lang te vergeefs is gestreefd: het helpen tot stand brengen van wetten namelijk, waarin niet slechts het goede het gebrekkige overtreft, maar die zoowel in de algemeene strekking als in de bijzonderheden den toets eener gestrenge kritiek kunnen doorstaan. De Commissie heeft, naar des sprekers inzien, uit het oog verloren dat de Kamer niet geschikt is om wetten te *maken*. Hij gelooft, dat de verhouding tusschen de Kamer en de Regering op die wijze niet zal worden gelijk zij behoort te zijn. De leden van het ministerie moeten, naar hij meent, als bondgenooten beschouwd worden tot bevordering van het algemeene welzijn; de Kamer moet niet tegenover het ministerie staan. Wanneer de Kamer het werk der Ministers corrigeert en deze onder de correctie der Kamer staan, is hun lot niet te benijden, maar wordt ook het staatsregt miskend. Hij wil niet treden in een onderzoek of het tegenwoordig ministerie bij de Kamer en bij de meerderheid der natie ondersteuning vindt; maar hij acht, dat, voor elk bewind, de reeds zoo moeijelijke pligtsvervulling nog moeijelijker wordt, indien die zelfregering der Ministers moet voortduren, waardoor zij, in plaats van leiding te geven aan hun departement, genoodzaakt zijn alles zelf te verrigten. Daardoor worden zij door den last der werkzaamheden, ook die aan anderen konden worden overgelaten, bijkans overstelpt; daardoor staan zij tegenover de Kamer als *individus*. Die positie is alleen tegenover eene volgzame Kamer houdbaar. Is de Kamer niet volgzaam, dan zal, uit den aard der zaak, het ministerie volgzaam moeten zijn. Dan zal de leiding niet meer bij het bewind kunnen blijven; dan zal de redactie der wetten bij de Kamer worden overgebragt; dan wordt de toestand geheel anormaal.

Een lid uit Friesland heeft te kennen gegeven dat door de vorige Kamer zoo weinig was gedaan, dat zij zoo langzaam had gewerkt, en slechts een dertigtal wetten jaarlijks had tot stand gebragt. Indien spoedige afdoening de verdienstelijkheid eener Kamer bewijst, dan heeft dat lid onwillekeurig den schoonsten lauwerkrans op het graf der vorige Eerste Kamer gelegd. Gaarne geeft hij toe dat er in vorige jaren niet veel in de Tweede Kamer is uitgerigt; maar hij gelooft dat de redenen daarvan niet moeten gezocht worden in de meer of min goede werking van het Reglement van Orde, maar veeleer hierin dat een gouvernement, hetwelk geen veerkracht in eigen beginselen had, ook geen impulsie aan de Staten-Generaal gaf.

Maar nu! de verbetering welke in deze verhouding van gouvernement en vertegenwoordiging wenschelijk is, zou door het invoeren der voorstellen van de Commissie veel bezwaarlijker zijn. Daardoor toch zou in de Kamer eene soort van ligchaam tegen het gouvernement worden georganiseerd. Het stelsel der zelfstandige rapporteurs zou ligt aanleiding geven tot het vormen in elke quaestie afzonderlijk van de *kern* eener oppositie *quand même*, welke zeer schadelijk zou kunnen zijn. — Hij ziet in het voorstel der Commissie een laatste bezwaar. Hij vreest namelijk dat de Kamer daardoor zich te veel magt aanmatigen zal. Er bestaan twee systema's van regering, het monarchale en het parlementaire. Hij vreest niet dit woord *monarchaal* te gebruiken. Langen tijd heeft men vermoed dat hij, zoo niet een Oostersch despotisme, voor het minst eene regering als die van Lodewijk XIV voor Nederland wenschelijk achtte; thans wordt hij meer als revolutionnair, en door sommigen als een vertegenwoordiger van *l'extrême gauche* beschouwd; zoodat hij, ten gevolge van velerlei oscillatien, nog gevaar loopt van onder het *juste milieu* te worden gesteld. Te midden dezer Kamer is hij tegen deze misvattingen gerust. *Verbum sapienti.* De Koning regeert, of de Kamer regeert; de souverniteit is bij den Koning, of zij wordt uitgeoefend door de Vertegenwoordiging van het Volk. Hij vreest dat het voorstel der Commissie eene parlementaire regering in de hand werkt. Het kan reeds tot een voorbeeld strekken dat die parlementaire regering juist niet aan de vrijheid van allen bevorderlijk is. Men wil dat de Kamer regere, en, als voorbereiding hiertoe, legt men de Kamer aan band. Voor alsnog althans schijnt dit onnoodig. *Anarchie* der Kamer is niet wenschelijk; maar, vòòr dat het vermoeden daaromtrent zij gewettigd, behoeft men een zoo krachtig behoedmiddel niet. Hoe hoog hij de orde waardeert, zoo kan hij die echter niet boven de vrijheid stellen; daarom heeft hij met bevreemding in de beantwoording van het verslag over het regt van vereeniging en vergadering opgemerkt, dat de Regering altijd en alom de orde boven de vrijheid gesteld heeft. Hij wil niet onderzoeken of er niet een tijd was dat door den Minister van Justitie, die deze verklaring namens de Regering aflegde, de vrijheid boven de orde gewaardeerd werd. Hij meent dat beide vereenigd moeten zijn, en dat de orde in de vrijheid een steun vindt.

Wat de voorgestelde wijziging van het Reglement van Orde aangaat, hij vreest dat ze zeer ligt aanleiding zou kunnen geven tot willekeur en tot eene soort van *vijfhoofdige dictatuur*. In elke quaestie zal een ligchaam gevormd worden waardoor de Kamer in de vrije ontwikkeling van hare gevoelens belemmerd, de Regering bijkans van invloed beroofd en het gemeen overleg in vijf personen, zoo niet in één persoon, geconcentreerd wordt.

De vergadering wordt alsnu voor eenige oogenblikken geschorst. Bij de heropening geeft

de heer ***Godefroi*** te kennen, dat de beraadslagingen welke over het VIde hoofdstuk van het gewijzigde Reglement van Orde tot hiertoe gehouden zijn, het hem doen voorkomen dat de leden, die daarover het woord gevoerd hebben, zich in twee hoofdcategorien laten verdeelen. Aan de eene zijde ziet hij leden die vroeger tot 's Lands vertegenwoordiging behoord hebben, en hun

oordeel over het voorstel der commissie op de ondervinding van vroegeren tijd doen berusten. Aan den anderen kant ziet hij leden, die eerst de parlementaire loopbaan zijn ingetreden, en hunne oordeelvellingen op theoretische beschouwingen doen steunen. Hij bekent zich noch aan de eene noch aan de andere zijde te kunnen scharen. Bij de beoordeeling van het voorgedragen systema heeft hij zich op een eenigzins ander standpunt geplaatst en den uitslag van zijn onderzoek zal hij in weinige woorden kunnen mededeelen. Toen hij dat onderzoek aanving, heeft hij zich in de eerste plaats afgevraagd, of hij zich *in staat* gevoelde over het voorgedragene een oordeel te vellen. Zijne *bevoegdheid* om de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde te beoordeelen heeft hij nimmer betwijfeld, en het is daarom dat hij met bevreemding de bewering van het lid uit Dokkum heeft geboord, dat die bevoegdheid aan hen, dien men gewoon is met den naam van nieuwe leden te bestempelen, zou zijn betwist. Hij ziet niet in door wien en op welken grond die bevoegdheid zou kunnen betwist worden, en hij acht zich dan ook volkomen bevoegd zijn oordeel uit te brengen. Maar eene andere vraag is het, of hij zich daartoe in staat bevindt. Indien hij deze vraag doet, dan kan hij daarop gerustelijk met den afgevaardigde uit Overijssel tot antwoord geven, dat de zoogenaamde nieuwe leden zich daartoe niet in staat bevinden. Het is verre van hem, te gelijk een oordeel te willen vellen over die leden, die met hem voor het eerst in deze Kamer zitting hebben, maar de zaak alleen op zich zelven toepassende, moet hij bekennen, met de sinds weinige weken opgedane ondervinding, zich niet in staat te bevinden het werk der Commissie te beoordeelen. Hij zegt tot dit resultaat gebragt te worden door de overwegingen over de strekking van den arbeid der Commissie in haar geheel. Welke is die strekking? Hij gelooft tweeledig. De voorgestelde wijzigingen vloeiden òf voort uit de grondwets-herziening, òf uit de ondervinding dat daartoe noodzakelijkheid bestond. Wanneer hij dus op die tweeledige strekking het oog slaat, dan heeft hij ook een tweeledigen maatstaf ter beoordeeling, in de eerste plaats de grondwetsherziening, in de andere plaats de ondervinding. Wat het eerste punt betreft, zoo heeft hij zich afgevraagd of uit de grondwets-herziening eene verandering moest voortvloeijen in het tot nu toe gevolgde stelsel nopens de bevoegdheid en den werkkring der rapporteurs. Na rijpe overweging heeft hij die vraag ontkennend beantwoord. Bevestigend had hij ze niet kunnen beantwoorden, want dan zou tusschen de bepalingen der Grondwet van 1840, waaruit het tegenwoordige stelsel van onderzoek in de afdeelingen is voortgevloeid, en die der thans geldende Grondwet strijd moeten bestaan. Die strijd bestaat ondertusschen niet. Het eenig artikel in de Grondwet van 1840 waarbij van het voorloopig onderzoek in de afdeelingen sprake is, is art. 108. De daarin voorkomende bepaling is, op eene kleine uitzondering in de redactie na, geheel gelijkluidend met art. 106 der herziene Grondwet. Het voorschrift der Grondwet dus dat het beginsel omtrent de overwegingen in de afdeelingen bevat, heeft bij de herziening geene verandering ondergaan, en dien ten gevolge kan uit de Grondwet geene aanleiding gevonden worden tot wijziging in het Reglement van Orde van het stelsel der overwegingen in de secties, gelijk het thans daarin voorkomt. Hij kan ook niet aannemen dat de noodzakelijkheid eener verandering zou voortvloeijen uit de omstandigheid, dat thans aan de Kamer het regt van amendement is verleend. Eene naauwkeurige vergelijking van het VIde hoofdstuk van het bestaande Reglement van Orde met de voorgestelde bepalingen betreffende de uitoefening van het regt van amendement, heeft hem niet kunnen overtuigen, dat dit regt niet ook volledig naast het tegenwoordig stelsel van overweging in de afdeelingen zou kunnen uitgeoefend worden. Maar de Commissie bestrijdt dit, door te beweren, dat naast dat stelsel het regt van amendement niet zelfstandig door de Kamer zou kunnen worden uitgeoefend. Het is hem niet regt duidelijk wat zij daarmede bedoelt, maar wanneer het gevoelen der Commissie te dien aanzien daarop nederkomt, dat het regt om wijzigingen in regerings-voorstellen te brengen alleen van de Kamer moet uitgaan, en dat de Kamer dit regt niet zelfstandig zou uitoefenen indien ook de Regering de magt had hare voorstellen te wijzigen, — dan bestrijdt hij in de eerste plaats de juistheid dier redenering, want het kan geen twijfel lijden, dat de wijzigingen, welke de Regering in hare ontwerpen naar aanleiding van de overwegingen der afdeelingen heeft gebragt, van die afdeelingen en dus van de Kamer uitgaan, en zoo de Regering al weigeren mogt aan het verlangen in de afdeelingen geuit toe te geven, en hare voorstellen te wijzigen, dan zou de Kamer, in de openbare zitting bij de behandeling van het ontwerp van haar regt van amendement gebruik makende, de wijzigingen buiten eenigen twijfel van haar zelve doen uitgaan. Maar gesteld eens, dat de zelfstandige uitoefening van het regt van amendement voor de Kamer verloren zou gaan, indien aan de Regering zelve de bevoegdheid wierd gelaten wijzigingen in hare voorstellen te brengen, dan zou, gelijk hij meent, dat regt op geene andere wijze behouden kunnen blijven dan door aan de Regering de bevoegdheid te ontzeggen, een eenmaal ingediend wets-ontwerp te veranderen. En zoover nu gaat de Commissie zelve toch niet, van uit art. 107 der Grondwet af te leiden dat de Regering niet bevoegd is, zelve hare voorstellen te amenderen. Hare eigene voorstellen bewijzen dit. Hij ziet alzoo geene noodzakelijkheid tot wijziging van den werkkring der rapporteurs, die zou voortvloeijen uit de grondwets-herziening. — In de tweede plaats heeft hij zich afgevraagd of die verandering van het stelsel der rapporteurs ook uit de ondervinding blijkt noodzakelijk te zijn. Bij het onderzoek dier vraag bevindt hij zich juist op dat standpunt, waarop hij reeds gemeend heeft te kunnen zeggen niet in staat te zijn deswege een bepaald antwoord te geven. Hij kan haar alzoo noch met ja noch met neen beantwoorden, om de eenvoudige reden, dat hij de noodige ondervinding mist, omdat hij ze niet heeft kunnen opdoen. Indien hij geruimen tijd aan de werkzaamheden der Kamer had deelgenomen, dan zou hij zich in staat bevinden uit ervaring te spreken, en de werking van het bestaande Reglement te beoordeelen. Wanneer hij echter den korten tijd, dien hij in de Kamer heeft doorgebragt, nagaat, dan gelooft hij niet van opgedane ondervinding te mogen gewagen en deze tot grondslag te mogen leggen van een onbevangen oordeel. Zoodanig handelende, zou hij zich zelven van verregaande waanwijsheid beschuldigen moeten. Maar hij zou ook ongaarne, bij gemis aan *eigene* ondervinding, die van anderen tot grondslag zijner oordeelvelling nemen. De woorden, door de Regering gesproken bij gelegenheid van de herziening van art. 106 der Grondwet, dat het beter is door eigen oogen dan door die van anderen te zien, maakt hij gaarne tot de zijne. Ook hij vindt het beter hier door eigen oogen dan door die van anderen te zien. Daarin juist meent hij dat de ware *zelfstandigheid* gelegen is. En vooral in zaken van geheel practischen aard, die alleen door toepassing, door aanschouwelijke werking kunnen worden beoordeeld, acht hij het onraadzaam zich op de ondervinding van anderen te beroepen. En zal hij nu theoretische beschouwingen, bespiegelingen in het afgetrokkene tot grondslag van zijne meening nemen? Aan anderen moge het gegund zijn daaruit in eene zaak als deze hun oordeel te putten; hij bezit die gave niet. En wanneer hij er al eens toe overging om in dezen op de ondervinding van anderen af te gaan, dan zou hij toch voor zijne overtuiging een vast steunpunt missen. Bij de Commissie vindt hij dit voorzeker niet. Wanneer hij de schrifturen, die over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde gewisseld zijn, nagaat, en daaruit een antwoord zou willen putten op de vraag, in hoeverre de ondervinding eene verandering omtrent de rapporteurs heeft wenschelijk gemaakt, dan moet hij bekennen daarin wel *redeneringen* maar geene enkele opgave van *daadzaken* te hebben gevonden, die de gebreken van het tegenwoordig stelsel doet kennen, welke de Commissie genezen wil. En slaat hij het oog op die leden der Vergadering, die hunne ondervinding, geput op eene langdurige parlementaire loopbaan reeds in den loop dezer beraadslaging hebben doen kennen, dan zou hij, volgens den tegenwoordigen stand der discussie, zeer zeker geleid zijn om een ongunstig oordeel over het voorstel der Commissie te vellen. — Hij meent alzoo ontwikkeld te hebben dat het voorgedragen stelsel niet noodzakelijk uit de grondwets-herziening voortvloeit, en dat hij, niet bij magte zijnde om *uit ondervinding* te oordeelen over de noodzakelijkheid om het tegenwoordig stelsel omtrent den werkkring der rapporteurs door een ander te doen vervangen, daardoor te dien opzigte eenen vasten maatstaf van beoordeeling mist. Hij acht zich dan ook niet bevoegd te veroordeelen, wat hij niet kan beoordeelen.

De heer ***Lotsy*** zegt hoofdzakelijk: Ik wensch over een vraagpunt zoo gewigtig als het tegenwoordige met weinige woorden mijne daarover uit te brengen stem te motiveren. Ik beschouw de zaak bijna uit hetzelfde oogpunt als de vorige spreker. Ook ik moet zeggen „non liquet." Het gemis van ondervinding deel ik met denzelfden spreker in gelijke mate. Bij een onderwerp als het tegenwoordige, dat grootendeels uit practijk en ondervinding moet gekend worden, mag ik uit de ondervinding van anderen voor mij licht putten en daarin redenen tot aanneming of verwerping van het voorgedragene vinden. Wanneer ik echter de leden dezer Kamer die ook vroeger hier werkzaam zijn geweest nopens dit in behandeling zijnde punt bijna in twee gelijke partijen verdeeld zie, dan kan hunne ondervinding tot vestiging van mijn gevoelen mij niets baten. Ik zal mij dus alleen laten leiden door deze redenering: zoolang gij mij niet bewijst dat het bestaande niet deugt, en zoolang gij mij niet op goede gronden aannemelijk maakt, dat hetgeen gij er voor in de plaats stelt beter zal werken, stem ik tegen uw voorstel.

Maar ik wil toch nog kort mijne gedachten zeggen. De quaestie der zelfstandige rapporteurs splitst zich in twee deelen; de zelfstandigheid namelijk der rapporteurs ten aanzien der Kamer *en*

ten aanzien der Regering. Is het mogelijk voor beide gevallen vaste regelen te stellen? De vraag of een rapporteur ten aanzien van de Kamer eenige zelfstandigheid moet bezitten, zal naar ik vertrouw door allen toestemmend beantwoord worden; maar het valt moeijelijk in het Reglement van Orde te bepalen hoever zich die zelfstandigheid mag uitstrekken, en waar de grenzen zijn dat een rapporteur het gevoelen der andere leden moet volgen. De beste regel te dien aanzien zou zich door de practijk laten daarstellen, om namelijk de leden, die te weinig uit de afdeelingen overbragten en zich aan het gevoelen van anderen te weinig lieten gelegen liggen, niet tot rapporteurs te benoemen. Het voorstel heeft dus van deze zijde geen ongunstigen indruk op mij gemaakt. Maar wat meer bij mij weegt, is het tweede punt, de zelfstandigheid der rapporteurs ten aanzien van de Regering. Ik vrees dat wanneer het voorstel der Commissie wordt aangenomen, het gemeen overleg tusschen de Kamer en de Regering zal verloren gaan. En of men dat overleg nu vertale door commun accord, ik ben daarmede geen stap vooruitgegaan; de zaak blijft altijd dezelfde, en de vraag zal altijd overblijven, hoever dat gemeen overleg, dat commun accord moet gaan, en waar de grenzen zijn. Ik betwijfel het, of te dien aanzien voorschriften kunnen gegeven worden. Een lid uit de hoofdstad heeft aangemerkt dat er vroeger te innig gemeen overleg bestond. Wanneer zal dat *te innig*, en wanneer zal het *te weinig* zijn? Wanneer wordt » wijze toegevendheid" eene schadelijke transactiezucht, of, eene berispelijke opoffering van eigen gevoelen, of, loopen aan den leiband der Regering? Ik herhaal het: vaste regelen zijn daaromtrent bezwaarlijk in te voeren. Bij elk onderwerp afzonderlijk moet dat beoordeeld worden. Ik ben geneigd om de quaestie van het gemeen overleg te beschouwen als eene der moeijelijkheden van den constitutionnelen regeringsvorm, waarvan wij ons de lasten moeten getroosten. Dat gemeen overleg is niet alleen noodzakelijk omdat het in het hoofd der wetten volgens art. 116 der Grondwet staat geschreven; neen, het is een hoofdbeginsel van ons constitutionneel staatsregt. Mij is het bewijs niet geleverd dat het VIde hoofdstuk van het Reglement van Orde aanleiding heeft gegeven dat dit gemeen overleg te ver is gegaan, of in *laakbare* toegevendheid is ontaard. En wat doet nu de Commissie? Zij hakt den knoop door, neemt het gemeen overleg grootendeels weg, en laat het geheel van eene Commissie van Rapporteurs afhangen of omtrent eenige zaak met de Regering in onderhandeling zal getreden worden. Ik moet verklaren niet bereid te zijn tot die belangrijke verandering mede te werken, en zal, wanneer ik betrekkelijk dit onderwerp niet beter ingelicht worde, mij genoodzaakt zien tegen het voorstel der Commissie te stemmen.

De heer ***Donmer van Poldersveldt:*** Behoorende tot die leden van deze Kamer die niet in de gelegenheid geweest zijn, om de werking van het bestaande Reglement van Orde proefondervindelijk te beoordeelen, heb ik mijn naauwgezet onderzoek moeten gronden in de eerste plaats op de uitwerking welke het Reglement, of liever de bestaande wijze van werken, naar buiten had: ik bedoel op de resultaten die men daarvan buiten de Kamer heeft kunnen beoordeelen.

In de tweede plaats, heb ik trachten licht te krijgen door de belangrijke discussien, welke vooral omtrent het in behandeling zijnde hoofdstuk hebben plaats gehad; en de verschillende beschouwingen zamentrekkende welke tegen het voorstel zijn ontwikkeld, komen dezelve zoo het mij voorkomt vooral hierop neder: dat men voorziet dat de belangrijkheid der werkzaamheden in de sectien door deze wijze van werken geheel zal verloren gaan. Ja, men vreest, dat men zich langzamerhand aan het bijwonen der overwegingen zal onttrekken. En vooral vreest men ook, dat het gemeen overleg van de vertegenwoordiging met de Regering geheel zal komen te vervallen of althans merkelijk zal verminderen.

Wat het eerste punt betreft, deel ik volmaakt het gevoelen van die sprekers, die gezegd hebben, dat zij zulk een ongunstig denkbeeld omtrent de leden dezer vergadering niet konden voeden. Ook ik, Mijne Heeren, veronderstel te veel ijver, te veel pligtbesef bij u allen, om een oogenblik daaromtrent in het onzekere te verkeeren.

Wat het tweede punt, het overleg van de Vertegenwoordiging met de Regering, aangaat, niemand wenscht zulks welligt meer dan ik: gemeen overleg moet er bestaan, maar men mag zulks, volgens mijne zienswijze, niet tot elken prijs bevorderen.

Wanneer ik gesproken heb van het resultaat, hetwelk in dit opzigt het bestaande Reglement van Orde naar buiten heeft aan het licht gebragt, dan bedoel ik voornamelijk den overwegenden invloed, welken de Regering veeltijds op de Vertegenwoordiging heeft uitgeoefend. Niet dat ik zulks volstrekt aan het Reglement wil wijten: er waren daarvoor ook andere oorzaken; maar het stelsel van werken heeft gewis daartoe mede bijgedragen.

En evenzeer als ik er voor ben, dat er overleg met de Regering plaats vinde, even zoozeer ben ik er tegen dat niet iedere tak der wetgevende magt volmaakt zelfstandig zoude kunnen handelen.

Ik heb hooren aanvoeren de wenschelijkheid, om, althans als proefneming, het bestaande hoofdstuk VI met het stelsel van amendement in verband te brengen; dan, indien er eene proefneming moet plaats hebben, verklaar ik mij, op grond van mijne innige overtuiging, voor de wijze van werken zoo als die door de Commissie aan ons is voorgelegd.

Niet dat ik behoor tot die menschen, die willen afbreken om geen andere reden dan omdat het bestaat; maar ik ben van oordeel dat wij ons op een geheel nieuw standpunt bevinden.

Om de gewenschte ontwikkeling van de aan ons bij de Grondwet toegekende regten en vrijheden mogelijk te maken, moet er krachtig, moet er zelfstandig worden gehandeld, en ik schroom niet te zeggen, dat ik niet zal terugdeinzen voor die middelen, die volgens mijne zienswijze geschikt zijn om daartoe mede te werken.

De heer ***van der Linden*** zegt hoofdzakelijk: Ik ben zoo zeer als eenig ander lid gehecht aan eene getrouwe naleving der Grondwet. Nogtans heb ik tegen het voorgedragen stelsel bezwaren hooren opperen als of dit met de bepalingen der Grondwet in strijd zoude zijn. Vooral heeft men het doen voorkomen als of het gemeen overleg daardoor zou worden vernietigd. Ik moet verklaren die bezwaren geenszins te kunnen deelen. Waar toch wordt in de Grondwet als regel voorgeschreven aan de Tweede Kamer, dat zij met de Regering in gemeen overleg moet treden? Ik vind alleen, dat door den Koning voorstellen van wet of andere aan de Tweede Kamer worden toegezonden, en dat daarover door de volle Kamer niet mag worden beraadslaagd, dan nadat zij in de onderscheidene afdeelingen zullen zijn overwogen. Waar staat nu, dat noodzakelijk gemeen overleg tusschen de Regering en de andere takken der wetgeving moet bestaan? Dat denkbeeld put men uit art. 116 der Grondwet, waar van gemeen overleg gesproken wordt, bij het *formulier* der *afkondiging* van wetten. Maar die woorden beteekenen geenszins wat men zegt, dat zij beteekenen, namelijk *onderhandeling met de Regering*. Indien dat noodzakelijk ware, dat alle takken der wetgevende magt met elkander *in gemeen overleg* moesten zijn, *onderhandelen* moesten; dan zoude dit ook tusschen de Tweede en Eerste Kamer moeten plaats vinden. Dit heeft thans echter geen plaats, en te regt. En daaruit leid ik af dat elke tak afzonderlijk moet oordeelen, zonder onderhandeling met een der beide andere. In de Grondwet wordt aan de Staten-Generaal niets anders voorgeschreven dan onderzoek in de afdeelingen alvorens in het openbaar te beraadslagen. Wanneer de Kamer nu in haar Reglement wil bepalen dat de openbare beraadslagingen over eene wets-voordragt dadelijk na den afloop der overwegingen in de afdeelingen zal plaats hebben, dan blijft zij aan de Grondwet getrouw. En hoe kan men nu grondwettig bezwaar vinden, indien de Kamer goedvindt te besluiten dat tusschen de overwegingen in de afdeelingen en de openbare beraadslagingen door eenigen harer bekwaamste leden een bondig verslag zal worden opgemaakt, dat de slotsom der beraadslagingen in de afdeelingen bevatten zal? Uit de Grondwet derhalve meen ik dat geene bedenkingen tegen het voorstel der Commissie geput kunnen worden.

Naar mijn inzien staan hier met betrekking tot het onderwerp in behandeling twee stelsels tegenover elkander; het oude, waarbij *alles* wat in de afdeelingen voorviel in processen-verbaal werd opgenomen, waarin dan geen licht verloren ging en *alles* onder de oogen van *allen* gebragt werd; het andere, waarvolgens door eene Commissie de slotsom der verschillende overwegingen wordt opgemaakt, en als 't ware tot een helder licht wordt zaamgevoegd, waaronder het ontwerp voor Kamer en Regering duidelijker gezien kan worden. Het eerste stelsel, dat slechts diende om *over te brengen* wat in de afdeelingen plaats vond, en waarbij de rapporteurs waren als collectanten, die de verschillende opmerkingen der leden opzamelden, om ze daarna, wel geteld en gespecificeerd, de Kamer aan te bieden, werd van den aanvang af niet zonder tegenspraak gevolgd. De Commissie tot herziening van 't Reglement in 1816 aangesteld, heeft reeds gewezen op welken verkeerden weg men zich begeven had, en gezegd dat, » zoo men verpligt was in een » verslag alles op te nemen, men een chaos zou daarstellen die » niets dan duisternis en onzekerheid veroorzaken zou." Dat is werkelijk het geval geworden. Desniettegenstaande heeft men den eens ingeslagen weg niet verlaten, maar dien blijven vervolgen. Intusschen gingen schoone jaren van rust en voorspoed, zoo 't scheen, voorbij; men ging voort met processen-verbaal te maken, waar ieders licht in werd bewaard, die al lijviger en lijviger werden, en de schuld meteen. En toen nu in 1840 zich een begin van zucht tot hervorming openbaarde, toen begon ook de aanval tegen hetgeen men tot nu toe had gevolgd. Sedert werd de aanval

telkens herhaald en men is er allengs, meer en meer, hoezeer niet dan schoorvoetend van afgeweken. Nu geloof ik, dat het oogenblik gekomen is om tot den laatsten stap te komen en van het oude onbruikbare stelsel tot het andere geheel over te gaan. Voor dien laatsten stap moeten wij niet terugdeinzen, en ons niet laten afschrikken door bezwaren die meer klinken dan wegen.

Gisteren is gezegd, dat, volgens het voorgedragen stelsel, telkens een strijd tusschen de Kamer en de rapporteurs, maar niet met de ministers zou gevoerd worden. Maar is het dan zoo groot een bezwaar, dat de *persoonlijkheid* der Ministers minder op den voorgrond zal geplaatst worden? dat minder tegen of voor *personen*, dan over *zaken* zal worden beraadslaagd? Ik zie niet in de Grondwet, dat de Ministers hier als verdedigers van de door hen ingediende voorstellen zullen optreden, maar ik zie daarin alleen de bepaling, dat de Kamer zal beraadslagen over eenig door den Koning ingezonden voorstel en de Ministers zullen hebben eene *adviserende* stem. Dat zij zich dus daartoe bepalen en de Kamer overigens vrij beraadslage.

Door een spreker uit Gelderland heb ik hooren aanvoeren hoe verschrikkelijk het lot der arme *rapporteurs* zal zijn, en hoe zij meer zullen moeten weten dan al de Ministers te zamen. Gisteren daarentegen heb ik het lot der arme Ministers als zeer beklagenswaardig hooren afschilderen, wanneer het nieuwe stelsel werd aangenomen, en hoe deze besprongen zouden worden door een rapport, waaraan weken en maanden was gearbeid, en waarop, zoodra het uitgebragt was, eensklaps eene openbare beraadslaging volgen zou. Van welken kant is nu het bezwaar? Van geen van beide zijden wanneer ieder meent, dat het nadeel aan zijne zijde en voordeel bij den tegenovergestelden kant is. Ik zie in dat wederzijdsch gevoel van bezwaar niet anders dan het besef dát de zaken volgens het gedane voorstel breeder, grondiger, vollediger dan vroeger behandeld zullen moeten worden; ik erken dat er meer inspanning van kracht zal worden gevorderd, maar ben tevens overtuigd dat daardoor de zaken zelve er in geenen deele bij lijden zullen.

Naar mijn inzien kunnen de voorstanders van het opnemen in een verslag van al het verhandelde in de afdeelingen met het thans gevolgde stelsel niet tevreden zijn, want daarbij hebben de rapporteurs ook zekere zelfstandigheid. Zij moesten dan liever naar de oude processen-verbaal terugkeeren; en stellen wij ons dan voor, hoe het dan wezen zal, indien er, even als bij de begrooting voor 1830, over de overwegingen in de afdeelingen een proces-verbaal van 480 folio bladzijden is opgemaakt. Wat zal dat dan gemakkelijk werken geven; dan zal elk lid voor zich zelven moeten doen, wat, naar het voorstel der Commissie, vijf leden voor allen zullen uitrigten, namelijk al de gemaakte aanmerkingen nagaan, schiften en in orde brengen, en de som der gronden voor en tegen moeten bijeentrekken; dat is ieder voor zich een rapport maken, eindigende met eene conclusie. Met het onderzoek zal alsdan zooveel tijd verloren gaan dat alle leden zich bezwaard zullen gevoelen met dien arbeid, of de zaak zal niet goed behandeld worden; en even als toen zal er in dat geval eene slechte wetgeving ontstaan. Ik meen dat het daarom als allezins wenschelijk te beschouwen is het voorgedragen stelsel der Commissie aan te nemen.

Nadat de ***Voorzitter*** heeft voorgesteld om, daar het uur reeds ver verstreken is, de voortzetting der beraadslagingen tot des avonds ten half acht ure te verdagen, vraagt

de heer ***van Dam van Isselt*** het woord. Hij herinnert hoe bij art. 15 van het bestaande Reglement van Orde bepaald is dat de vergaderingen des voormiddags ten elf ure zullen aanvangen. Naar die bepaling regelen zich de leden en andere personen die tot de Kamer in betrekking staan. Zoo heeft hij er zich naar geregeld, en om die reden afspraak gemaakt, om heden avond met een ambtenaar der Kamer eenige pligten elders te vervullen. Bestond er nu verpligting om eene avondzitting te houden, dan zou hij het voorstel van den Voorzitter toejuichen. Maar daar hij daarvan de noodzakelijkheid volstrekt niet inziet, en het onderwerp belangrijk genoeg acht, om de beraadslagingen daarover niet door eene avondzitting te bekorten, zoo vraagt hij om, zonder dringende redenen, van de bestaande bepalingen in het Reglement van Orde niet af te wijken, maar die ook nu te blijven volgen.

Daar het voorstel van den heer ***van Dam van Isselt*** bij onderscheidene leden ondersteuning vindt, zoo besluit de Vergadering, om de voortzetting der beraadslagingen over de wijzigingen in het Reglement van Orde te verdagen tot den volgenden morgen ten elf ure.

ZITTING VAN DINGSDAG 24 APRIL.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 65 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Backer, Lotsy, van Hall, Duijmaer van Twist, van Voorst, de Lom de Berg, Heemskerk, Sloet tot Oldhuis, van Zuijlen van Nyevelt, de Monchy, Reinders, Slicher van Domburg, van Nispen van Sevenaer, Jespers, de Moraaz, Verweij Mejan, Dommer van Poldersveldt, Leclercq, Nedermeijer van Rosenthal, Thorbecke, Groen van Prinsterer, Smit, Wijnaendts, Wintgens, Dirks, Ter Bruggen Hugenholtz, van der Linden, van Hasselt, Bots, Storm van 's Gravesande, Bachiene, Luijben, Costerus, Fokker, Dullert, van Dam van Isselt, van der Heijde, Hengst, van Heiden Reinestein, Westerhoff, Poortman, van Eck, L. D. Storm, Meeussen, Anemaet, Schiffer, van Doorn, Albarda, Mutsaers, Zijlker, Engelen, van Naamen, de Man, Godefroi, Boxman, Scheltinga Winterberg, van Randwijck, van Walchren, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel, van Heloma, Borret, Schooneveld, Donker Curtius en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Justitie, van Finantien, van Marine, en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Door den schrijver, den heer A. K. Kemper, is aan de Kamer aangeboden een exemplaar van een werkje, getiteld: *De verwikkelingen tusschen de regeringspersonen, benevens de achteruitgang in de geldmiddelen der stad Gouda beknoptelijk toegelicht.*
Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde der Kamer, en wel over die betreffende het VIde hoofdstuk: *Van het verzenden der voorstellen des Konings, hetzij van wet, hetzij andere, naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar en van die der rapporteurs.*

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** heeft als voorzitter der Commissie tot herziening het woord, en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Toen in de vergadering van 19 Februarij jl. door uw stilzwijgen werd goedgekeurd het voorstel van onzen geachten Voorzitter, om eene Commissie te benoemen tot herziening van het Reglement van Orde onzer Vergadering, bevond ik mij (waartoe zou ik het ontveinzen?) in eene angstige spanning. Het vertrouwen toch, dat de Voorzitter reeds vroeger te dezer zake in mij had gesteld, deed mij vooruitzien, dat zijne keuze ook op mij zich zou vestigen. — Ik zeg *angstige* spanning; niet — en ik beroep mij te dien aanzien met vertrouwen op mijne vroegere medeleden, — niet, omdat ik terugdeins om op mijnen tijd gewone en buitengewone werkzaamheden te vervullen, maar omdat, bij de veelvuldige bezigheden, mij in andere betrekkingen opgelegd, ik tegen allen buitengewonen arbeid opzie en ook bovendien niet verloren had de herinnering aan de teleurstelling vroeger ondervonden. Toen nu de benoeming eenen aanvang nam, toen reeds twee leden waren benoemd, die na mij in deze Vergadering zitting hadden genomen, vleide ik mij vrij te zullen zijn, maar ik hoorde als derden naam den mijne uiten en ik werd tot medelid benoemd; het stond mij niet vrij voor die vereerende taak te bedanken, en eenmaal mij tot die taak geroepen gevoelende, wilde ik trachten haar zoo getrouw mogelijk te vervullen. Nu meende ik, dat ik ten minste zou zijn bewaard, om eene bijzondere rol bij die vervulling op mij te moeten nemen; maar neen, het vertrouwen mijner medeleden koos mij tot voorzitter der Commissie, een vertrouwen dat mij vereerde en waarop ik hoogen prijs stelde, maar dat mij dubbel gevoelen deed, welke taak op mijne schouderen was gelegd. Uit die benoeming tot voorzitter vloeide voort, dat ik verzocht werd over dat hoofdstuk het woord te voeren, waartegen de meeste tegenstand te wachten zou zijn.

Ik achtte het noodig, u dit alles te herinneren, opdat gij weten zoudt, dat, zoo ik hier optreed, dit geschiedt gedeeltelijk wegens het vertrouwen door den Voorzitter, gedeeltelijk wegens dat door de Commissie in mij gesteld, en dat, wanneer ik spreek, ik spreken *moet*.

En wanneer ik nu die taak overzag en mij voorstelde het ver-

schil tusschen het tijdstip van 1845 en dat van 1849; wanneer ik naging, welke de voorname aanleiding was, waarom wij toenmaals ons voorstel deden; wanneer ik mij daarbij voorstelde, dat hij, die toenmaals aan onze zijde streed, en zelfs met buitengewone kracht streed, en die meende, dat men zich niet behoorde te storen aan hetgeen buiten onzen kring werd gezegd, zelfs als de Regering het zeide, dat die man thans in het ministerie zitting had; dan werd ik bemoedigd, want ik vreesde ten minste van dien kant geen tegenstand, maar wachtte ondersteuning. Maar hoezeer was ik daarin teleurgesteld! Ik zag weldra toen het verslag in het licht verschenen was, dat ik mij vergist en met eene ijdele hoop gevleid had, en dat thans de tegenstand van die zijde nog sterker zou zijn dan de vroegere medewerking. Hoe gaarne had ik toen dat ostracismus ingeroepen, dat gisteren een spreker ten aanzien van elke commissie toepasselijk wenschte, hoe gaarne had ik toen mijne taak opgegeven en aan anderen overgedragen! Maar neen, dit kon niet geschieden; daar ik reeds zooverre was gevorderd, en met de overtuiging in het gemoed dat ik zonder eenige bijoogmerken, alleen tot welzijn van het Vaderland mijne taak had aanvaard, moest en kon ik mij niet terugtrekken, mogt ik ten mijnen behoeve geen ostracismus inroepen.

Ik sta dus hier om ons te verdedigen. Waartegen? Tegen de beschuldiging dat wij een twistappel in uw midden hebben geworpen, dat wij den arbeid in de sectien willen dooden, dat wij de wets-ontwerpen aan de Regering willen ontwringen, dat wij partijen in den Staat willen scheppen, dat wij, met voorbijzien van de monarchale regten, de parlementaire alleenheersching willen bevorderen. Ja, het gekrenkt gevoel heeft meer dan eens de zucht doen ontstaan, om dadelijk op te staan en te antwoorden, maar bedaard overleg heeft ons daarvan doen terugkomen. Onze daden moeten spreken, op de meest ongekunstelde wijze wenschten wij aan uwe aandacht voor te houden, van welke denkbeelden wij zijn uitgegaan, welke onze leidende beginselen zijn geweest, hoe wij die in het leven hebben trachten te brengen. Die ontwikkeling was uit zich zelve de beste wederlegging van al de overdreven beschouwingen, die wij hebben hooren uiten. Volgt mij als het u nog mogelijk is, na eene zoo langdurige beraadslaging en eene zoo onwrikbare vasthouding aan eigen denkbeeld, met onpartijdige aandacht en onbevooroordeelde welwillendheid.

Hetgeen in het VIde hoofdstuk, dat thans het onderwerp van onze beraadslagingen uitmaakt, moet worden opgelost, is zeker hoogst belangrijk. Het geldt hier de vraag, hoe op de beste wijze kunnen worden verwezenlijkt, met behoud van onze zelfstandigheid en van hetgeen aan de andere takken der wetgevende magt toekomt, die voorbereidene werkzaamheden welke kunnen dienen tot het tot stand brengen van zoodanige wetten als tot heil van den Staat kunnen strekken. Onafhankelijk van hetgeen de Grondwet en andere wettelijke bepalingen voorschrijven, is het uwer Commissie voorgekomen, dat bij de algemeene theoretische beschouwing van het vraagstuk zich drie wegen voordoen. De eerste weg is, gemeenschappelijke vaststelling van beginsel en hoofdbepalingen. De tweede weg is eene eenzijdige geformuleerde voorstelling van het onderwerp, met bevoegdheid tot het aanvragen of voorstellen van wijzigingen, doch met verpligting om bij weigering van toetreding tot die wijzigingen zich door een stellig ja of neen over het geheel der voordragt te verklaren. De derde weg is het toepassen van het stelsel van amendement.

Die eerste weg, de gemeenschappelijke vaststelling van beginselen en hoofdbepalingen, is het eigenaardig kenmerk der Engelsche wetgeving. De zaak wordt als het ware in comité-generaal behandeld, en de strijd bepaalt zich veel tot de hoofdbeginselen. Diezelfde weg is eenige malen gevolgd bij de vaststelling onzer burgerlijke wetgeving. Men gevoelde toch, dat daar waar het een onderwerp van dat gewigt gold, het nuttig was, zich ten aanzien van de hoofdbepalingen te verstaan, omdat dan de vraag die overbleef, alleen eene vraag van redactie was. Zeker heeft dat stelsel veel voor; het is het meest beantwoordende aan dat denkbeeld van gemeen overleg, dat vele leden op eene andere wijze hebben uitgelegd dan met de Grondwet strookt. Maar bij het volgen van dezen weg des gemeenschappelijken overlegs wordt eene loyale, alleen in vaste hand vertrouwde redactie gevorderd en dan moet men het omtrent alle beginselen eens zijn. Ik zal niet verder over dit stelsel uitweiden; het is thans voor ons slechts theorie onder de tegenwoordige Grondwet.

Het tweede stelsel is dat van eenzijdige geformuleerde voorstelling, meestal van de zijde der Regering, soms van die der leden, waarbij de wensch tot wijzigen, verbeteren, veranderen, kan worden te kennen gegeven, waar alles afhangt van de toetreding der Regering. Dat stelsel lost zich op in een bloot neen of ja; het leidt tot opoffering van het goede, zoo het kwade overwegend is, tot aanneming van het kwade als het goede de overhand heeft, en van daar tot die transactie, welke aan dat stelsel, en niet, zoo als zoo vaak ten onregte is beweerd, aan den geheelen constitutionnelen regeringsvorm eigen is. Deze is de weg, dien wij sedert den aanvang van onze constitutionnele regering hebben betreden, doch niet terstond, maar geleidelijk, niet van den aanvang *af*; zulks lag niet in onze vroegere Grondwet; immers daarin las men de woorden: » na geraadpleegd te hebben over het algemeen verslag" en dit gaf geen aanleiding tot zoodanige wijze van handelen. Deze Grondwet eischte alleen dat de Vergadering zich in de afdeelingen zou begeven, dat daar het algemeen verslag zou worden opgemaakt, en dat daarop zou worden geraadpleegd. Met dat algemeen verslag was het stelsel van eene conclusie, van een zelfstandig oordeel der rapporteurs, thans de steen des aanstoots, zeer wel bestaanbaar, en evenzeer met het reglement van orde van 1815. Ik heb mij de moeite gegeven onze archiven na te gaan, ten einde te zien of van den aanvang af die weg van transactie betreden is geworden, en het eerste stuk wat ik opsloeg bewees het tegendeel. Het betreft een onderzoek omtrent een wets-ontwerp van het jaar 1815. En wat resumeert daar nu de centrale afdeeling als commissie van rapporteurs? Aan het slot van een verslag, dat het voor en tegen ten aanzien van het voorgestelde ontwerp inhoudt heb ik het navolgende gevonden:

» De centrale afdeeling, dan bevonden hebbende, dat de bedenkingen tegen de concept-wet geopperd, veelal zijn opgewogen door de oplossingen, welke door andere leden daarvan zijn gegeven en in de overtuiging, dat bij de uitvoering alle redelijkheid zal gebruikt worden, om zooveel mogelijk den noodzakelijken last te verligten en dragelijk te maken, heeft de eer U Ed. Mog. voor te dragen om zich te vereenigen met het voorstel, als overeenkomstig zijnde met het meest gemanifesteerde gevoelen van de onderscheidene afdeelingen."

Ziedaar dus bij den aanvang, bij het onvervalscht bestaan der Grondwet, eene zelfstandige commissie, oordeelende naar eigen inzigten, en vermeenende, dat het werkelijk bij onzen constitutionnelen regeringsvorm, zonder te kort doen aan de Grondwet, allezins vrijstaat, om te concluderen en het resultaat van eigen beschouwingen aan de Vergadering voor te dragen. Meer dergelijke voorbeelden zijn in het archief te vinden, en gij ziet dus dat reeds in den maagdelijken staat van onze Vertegenwoordiging de rapporten met zelfstandigheid opgemaakt en van eene conclusie voorzien werden; en de geschiedenis heeft niet geleerd dat zulks toenmaals eenig afgrijzen verwekt of tot nadeelige gevolgen geleid heeft.

En hoe is het nu verder met hetzelfde beginsel geloopen? De gansche geschiedenis zal ik niet met u doorwandelen. Het is genoeg bekend, dat het gebrekkige van de wijze van beraadslaging, waarin men al spoedig verviel, door onderscheidene deskundige personen is opgemerkt, en dat van tijd tot tijd pogingen zijn aangewend, om de gebreken in het Reglement van Orde op te heffen, het te veranderen en te wijzigen; het is gisteren en vroeger herhaald, wat deswege is voorgevallen. Eéne zaak moet ik echter in het licht stellen, het is deze, dat de hoofdstrekking dier verbeteringen steeds daarin bestond, om de Regering zooveel mogelijk met het gevoelen van de meerderheid der leden bekend te maken, die voor of tegen haar ontwerp gestemd waren, en aan de commissie een ruimeren werkkring en meer zelfstandigheid te verschaffen.

Toen in 1842 het Reglement van Orde werd herzien werd eene poging in dien geest aangewend. Eene hoofdverbetering was, dat er rapporteurs werden ingesteld naast de sectie-presidenten, die tot dusverre met het opmaken van het proces-verbaal der afdeelingen waren belast geweest; toen trachtte men uit te lokken eene beslissing der meerderheid van de Kamer in de afdeelingen tegen de bedoeling der Grondwet, die dit niet wilde. Men ging zooverre, dat wanneer niet uit de eerste zamenkomst blijken kon, welke de geest der meerderheid was, in de centrale sectie vraagpunten werden vastgesteld, ten einde die nader te onderzoeken, en het antwoord der leden bekomen hebbende bij de Regering te komen met de verklaring: ziedaar de meening der meerderheid, daarnaar zal men zich moeten rigten. Maar het doel werd niet bereikt; verschillende aan u bekende omstandigheden toonden weldra aan, hoe ijdel het streven was, om buiten eene voorafgaande proeving door stemming het gevoelen van de meerderheid reeds vooraf te doen kennen. Behoef ik het te herinneren, hoe de vermenging van de rapporteurs met de presidenten der afdeelingen in de centrale sectie, tot misleiding omtrent den uitslag van het voorloopig onderzoek aanleiding gaf, hoe die vraagpunten leidden tot afwijking van het beginsel de Grondwet, en hoe de leden van de sectien zich dikwijls onthielden die vraagpunten te beantwoorden?

Nadat twee jaren waren verloopen (1844) werd, overeenkomstig de slotbepaling van het Reglement, eene commissie benoemd, ten einde het te herzien.

Daartoe behoorde ook ik. Wij hadden voor ons de aangewezen gebreken, de wenschen tot verandering, de ondervinding van jaren. Wij trachtten te verwezenlijken, dat de Regering op hetzelfde onzijdige zelfstandige standpunt stond, waarop zij bij het stelsel

DE HARMONIE TE GRONINGEN

van amendement zou staan; wij trachtten hetzelfde te verkrijgen als thans, alleen met die wijziging, dat de amendementen aan een voorafgaand oordeel der Regering zouden worden onderworpen. In verdere bijzonderheden treed ik niet; ik wil alleen zeggen, welke de uitkomst is geweest. Er openbaarde zich onwil bij de Regering om mede te werken; van daar ontstond de noodzakelijkheid voor de commissie, daar men de medewerking der Regering niet ontberen kon, om tweederlei voorstel te doen; het eene zich bepalende tot verbetering van het oude, het tweede bevattende een geheel nieuw stelsel. Doch men is, daar de zitting gesloten werd, vóór dat het voorstel in beraadslaging had kunnen komen, tot geene eindbeslissing kunnen geraken.

In het volgende zittingjaar (October 1844) werd op nieuw eene commissie tot herziening benoemd, bestaande uit dezelfde personen, en door verschillende leden werd de wensch geuit, dat het zuivere beginsel, hetwelk aan het tweede voorstel ten grondslag was gelegd, ook nu weder wierd voorgedragen; dit geschiedde, zoodat toenmaals werd voorgesteld h tzelfde wat thans, met geringe wijzigingen, aan uw oordeel is onderworpen geworden. En wat is toen het gevoelen der Vergadering geweest? Het is toch nog al van eenig belang dit te kennen. Men leest het op bladz. 2 van het voorloopig verslag der Commissie van Rapporteurs over het voorstel. "Dezelfde bezwaren waren ook toen tegen het stelsel ingebragt, die er thans tegen worden aangevoerd; en na die te hebben opgegeven zegt de commissie: » De vorenstaande bezwaren echter hebben slechts bij enkele leden van de Kamer gewogen. De groote meerderheid daarentegen, hulde doende aan de loffelijke wijze, waarop de Commissie zich van hare taak heeft gekweten en erkennende het gewigt der beschouwingen, die zij in haar verslag aan de Kamer heeft ontwikkeld, heeft dan ook verklaard, zich met de strekking der voorgedragene wijzigingen in het algemeen wel te kunnen vereenigen. Zij was van oordeel, dat door de invoering dier veranderingen groote verbeteringen in de wijze van bearbeiding der voordragten zullen daargesteld en eene gewigtige schrede gedaan zal worden tot bereiking van het tweeledig doel, om de bij de Grondwet voorgeschreven voorloopige overweging der voordragten goede vruchten te doen dragen, en om het gemeen overleg tusschen de Regering en de Kamer in gepaste overeenstemming te brengen met de individuele medewerking der leden tot verbetering en volmaking van de overwogen wets-voordragten. Met dit gunstig oordeel omtrent de algemeene strekking der voorgedragene wijzigingen hebben 34 leden der Kamer zich vereenigd." Ik merk hier aan dat 43 leden aan het onderzoek hadden deel genomen.

Op dat tijdstip derhalve scheen het voorstel te zullen worden aangenomen. De commissie bragt het in overweging en wachtte de openbare beraadslaging met gerustheid af. De uitkomst is bekend: van de 57 leden, toen tegenwoordig, verklaarden zich 47 tegen en 10 vóór het voorstel. De individuele mensch is zich zelven een raadsel; maar ook de collective mensch, de zedelijke ligchamen zijn vaak moeijelijk te begrijpen. Geheime oorzaken, dikwijls ook voor het helderziendst oog niet te raden, vrees als anderzins, oefenen vaak haren invloed op de eindstemming uit. Wij hebben dat ondervonden; dat voorstel, door 34 leden goedgekeurd, vond ten slotte slechts tien voorstanders, niet wegens de gronden tegen het beginsel aangevoerd, maar door dergelijke overdreven schilderingen, als ook thans gemaakt worden.

Dat het ons eene teleurstelling was, is begrijpelijk; hoezeer ten deze ook het woord van toepassing is, dat gisteren door een geachten spreker uit de residentie (den heer Groen van Prinsterer) is gebezigd, dat het namelijk nooit aangenaam is aan eene nederlaag te herinneren, hoezeer ook onze eigenliefde toen eenigzins gekrenkt is geweest, ik heb het toch in uw geheugen willen terugroepen, omdat het welligt ter bevordering van het algemeene welzijn des volks zal kunnen strekken.

De toenmalige Vergadering, het beginsel verwerpende, begreep zeer wel dat geene bijzondere bijoogmerken de commissie tot het doen van haar voorstel hadden geleid, maar dat zij het alleen had gedaan met het waarachtig oogmerk om den toestand der Regering en dien der Kamer, tot betere zelfstandigheid, in overeenstemming te brengen. Het denkbeeld door haar op den voorgrond gesteld moest nu verlaten en de taak der herziening aan eene andere commissie opgedragen worden. Die commissie volbragt haar werk, en daaruit is voortgekomen het Reglement van Orde, waaronder wij thans leven. Niemand minder dan ik voelt zich geroepen dat werk ten eenen male af te keuren. Zoo zeer als de geachte spreker uit Nijmegen (de heer de Man) doe ik hulde aan dat Reglement van Orde, en ik erken openlijk, dat onder de gegeven omstandigheden en bij den bestaanden toestand van het gemeen overleg geen beter reglement tot stand was te brengen.

Maar nu is het toch waar, dat diezelfde commissie hare verbeteringen voornamelijk aanbragt op het punt van de zelfstandigheid der rapporteurs, en de poging om de Regering op een dwaalspoor te brengen, door het gevoelen van de meerderheid der Vergadering reeds in de afdeelingen uit te lokken. Ik zeg zelfstandigheid der rapporteurs; want wat was het eerste voorstel? Afscheiding der rapporteurs van de centrale sectie. Waar vroeger tien personen, die geacht werden licht uit *al* de sectien te ontleenen, te zamen kwamen en stemden, gebeurde het dikwijls dat de meerderheid der sectie-presidenten zich bij de minderheid der rapporteurs voegde en aldus eene uitkomst verkregen werd met het gevoelen van de meerderheid der rapporteurs in strijd. Dit af te snijden was het voornaamste doel. Aan die rapporteurs een meer bepaalden werkkring aan te wijzen, volgens welken zij, met voorbijzien van hetgeen in de afdeelingen was geschied, zelf beslisten wat onder de oogen der Regering en die hunner medeleden zou worden gebragt. Overdrijf ik? Beroep ik mij niet te regt op de ondervinding? Was niet de eigenaardige, karakteristieke uitdrukking die van zinken en drijven als op het water? Ik overdrijf dus niet, ik spreek de waarheid, wanneer ik zeg, dat dezelfde commissie (in tegenstelling van de vroegere commissie) juist de zelfstandigheid der rapporteurs als haar hoofdbeginsel heeft aangenomen. Toen zijn ook de vraagpunten afgeschaft, en toen trachtte men niet meer de Regering op eenen dwaalweg te brengen. — Die strekking is daarom hoogst gewigtig, omdat wij onder dat reglement van orde hebben geleefd tot aan de gewijzigde Grondwet. Die gewijzigde Grondwet heeft ingevoerd het stelsel van amendement; en nu, na kortelijk in de hoofdtrekken te hebben aangetoond het gebrekkige van den weg, dien wij tot nog toe betraden, kom ik tot het derde stelsel en zal dit uit een theoretisch oogpunt beschouwen.

Wat is nu het eigenaardige van dat stelsel van amendement? Het is in de eerste plaats: eenzijdige voorstelling aan de zijde der Regering (zeldzaam uit den boezem der Vergadering). Het is ten tweede: raadpleging van de meerderheid door stemming. Het is ten derde: behandeling artikelsgewijze.

Als werkelijk het stelsel van amendement in al zijne zuiverheid wordt toegepast, dan is die eenzijdige voorstelling er iets karakteristieks van. Op het tweede punt, de raadpleging der meerderheid door stemming, moet ik vooral uwe aandacht bepalen. Zoo ik mij niet bedrieg is dit de hoeksteen van het gebouw, dat men wil optrekken. Wat toch is het karakteristieke onderscheid tusschen deze en de vroegere wijze van handelen? Bij de vroegere wijze van handelen meldde de commissie van rapporteurs in hare verslagen: de meerderheid der leden, veel leden, zeer veel leden, de overgroote meerderheid enz. enz. verlangen op deze of die wijze de voorstellen der Regering aannemelijk te maken. De Regering stelde als dan veranderingen voor, maar de eigenlijke meerderheid was vaak niet bekend, en de ondervinding heeft dikwijls geleerd dat zij niet daar gevonden werd waar men gemeend had. De voorbeelden zijn niet zeldzaam dat, als de Regering gehoor had gegeven aan eene zoodanige quasi-meerderheid en de door haar voorgestelde verbeteringen had opgenomen, daartegen later juist de meeste strijd werd gevoerd en zij ten slotte door de eigenlijke meerderheid werden verworpen. De Regering kwam daardoor op een moeijelijk standpunt en zag zich gedrongen te verdedigen, wat zij eigenlijk van den aanvang af niet had gewild.

Dat is het bezwaar dat bij het stelsel van amendement wordt vermeden. Dan is de meerderheid door stemming bekend alvorens het wets-ontwerp in beraadslaging wordt gebragt. Dit is eene eigenaardigheid van dat stelsel en daaruit vloeit ook de bevoegdheid voort om de meerderheid door stemming ook ten aanzien van de onderdeelen te leeren kennen, en derhalve onvermijdelijk de behandeling artikelsgewijze.

Ziedaar de eigenaardigheid van het stelsel; en welke zijn nu de voordeelen er van, in tegenstelling van het vroegere? Die voordeelen zijn: aan de zijde van den voorsteller (meestal de Regering) de handhaving van een vast beginsel. Ik moet onderstellen, het wordt verlangd, en te regt verlangd, dat hetzij de minister, het hoofd van het betrokken departement, hetzij het lid der Vergadering, van een vast beginsel uitga, waarvan hij al de resultaten, al de afwijkingen kan beoordeelen, dat hij dat beginsel in al zijne artikelen trachte te verwezenlijken. Dat moet zijne leiding, zijn toetssteen ter beoordeeling zijn. Wat is nu het geval bij den tot nog toe betreden gebrekkigen weg? Ja, ook nu had de minister zijn leidend beginsel, maar de allezins natuurlijke wensch om zijn voorstel aangenomen te zien, maakte, dat, wanneer hij door de verslagen op eenen dwaalweg was gebragt, hij dikwijls tegen zijn beginsel veranderingen opnam en zich daardoor het welverdiende verwijt van beginselloosheid zag toegevoegd. Dit nu is bij het stelsel van amendement, als het zuiver wordt toegepast, niet mogelijk. Want het voorstel blijft in zijn geheel, en ieder denkbeeld dat in de Vergadering wordt voorgesteld, dat het beginsel zou kwetsen of modifieren, wordt niet aangenomen; alsdan wordt er eene stemming uitgelokt, en als die tegen het beginsel beslist dan trekt de Regering haar wets-voorstel in. — Geldt het daarentegen eene bijzaak, een ondergeschikt punt, maar dat de Regering niet zoo gewenscht had, welnu zij houdt hare onzijdigheid, het

punt wordt in stemming gebragt, en als de meerderheid zich voor zoodanige wijziging verklaart, dan trekt zij daarom haar ontwerp nog niet in, en de wijziging wordt opgenomen.

En dat is geene bedriegelijke meerderheid; en de behandeling der zaak op deze wijze heeft het voordeel dat zij voorkomt eene misleiding omtrent de meerderheid bij de eindstemming.

Een derde voordeel is in de vermindering der schrifturen gelegen. Niemand geloove dat ik de belangrijkheid der gewisselde stukken in de schaduw wil stellen. Het is verre van daar; ik heb daaruit dikwijls oneindig veel nut getrokken. Maar men zal mij toch toegeven dat vele schrifturen doelloos zijn. Dikwijls worden er bedenkingen geopperd die zoo dood eenvoudig zijn dat men zelf ze wel kan oplossen; daardoor wordt vruchtelooze arbeid gedaan, en, zoo als de geachte spreker uit Friesland te regt opmerkte, daardoor ziet de Kamer zich aan den band gelegd van niet met de behandeling voort te kunnen gaan, voordat de Regering geantwoord heeft.

Eindelijk heeft dit stelsel nog het voordeel van het onzijdige standpunt te handhaven, dat voor de Regering van zooveel belang is.

Maar ook voor de Kamer zijn belangrijke voordeelen aan dit stelsel verbonden. Zij zal niet meer verpligt zijn het goede om het kwade te verwerpen. Want het voorstel wordt door de Commissie onderzocht, aan de Regering het voor én tegen medegedeeld, en slechts op sommige punten gewijzigd, zoodat er enkele bepalingen blijven opgenomen, die wij wel minder goed vinden, maar die toch, daar wij de zaak zelve wenschen, niet opwegen tegen het gemis van het gansche ontwerp. Anders is het er mede gelegen (en dit is een tweede voordeel), indien het kwade overwegend is: dan wordt het voorstel afgestemd.

Een derde voordeel is voor de Kamer aan dit stelsel verbonden, het is dit, dat men zijne individuele meening kan doen gelden. Individuele meeningen worden vaak verduisterd, die over het lot eener wet zouden kunnen beslissen. Vaak is er niet over doorgedacht. Wat was dan in de processen-verbaal het lot van zoodanige meening? Dat de Regering òf met eene magtspreuk haar beantwoordde, òf haar ter zijde stelde als het gevoelen van een enkel lid. En dat lid vond dan daarin eene beweegreden tot het afstemmen van de wet.

Maar wat is het lot der individuele meeningen onder het stelsel van amendement. Verbeeldt u al eens dat die commissie van rapporteurs, die geduchte phalanx, eene individuele meening ter zijde heeft geschoven, vermetelen als zij zijn! Welnu tegen dat de dag der beraadslagingen is aangebroken, zendt hij, die zijne individuele meening heeft geuit, maar door de commissie van rapporteurs niet opgenomen zag, aan die commissie een amendement in, hij kan het ten volle laten gelden en aan eene eindstemming onderwerpen. En is dan die stelling voor zoodanige individuele meening niet oneindig gunstiger?

Evenwel, ik ontveins het niet, er zijn ook eenige bezwaren aan dat stelsel van amendement verbonden. Men vindt een bezwaar in de mogelijkheid van verminderde belangstelling in den arbeid der sectien. Maar indien dit een gevolg is van het stelsel van amendement, dan moet men het niet aan de zelfstandige rapporteurs wijten. Een ander bezwaar voert men aan, dat de eerzucht, om in de openbare zitting amendementen voor te stellen, de leden terug zal houden om reeds in de sectien verbeteringen voor te dragen. Eindelijk noemt men nog het bezwaar, dat men hier in de Vergadering amendementen zal improviseren, die op het beginsel der wet ingrijpen.

Ja! die bezwaren zijn aan het stelsel van amendement verbonden, maar dat stelsel *is* bij de gewijzigde Grondwet ingevoerd. Onder die Grondwet is uwe Commissie benoemd, zij heeft haar voorstel ingediend, en wat was nu haar doel er mede? In de eerste plaats mogt de Commissie de geschiedenis niet uit het oog verliezen. Altijd sedert 1815 had men gestreefd de zelfstandigheid der rapporteurs te bevorderen; het vloeide eigenaardig uit de Grondwet voort. Die Commissie, zamengesteld uit drie leden, die reeds vroeger in deze Vergadering zitting hadden gehad, en uit twee, die er onlangs toe werden afgevaardigd, bevond zich in de zoo gewenschte eenstemmigheid ten aanzien van beginsel en hoofdbepalingen. Van waar dat verschijnsel? Terwijl hier dagen lang wordt gesproken over de gevolgen van dat stelsel als over zooveel schrikbeelden, zijn wij dan zoo verblind of bekrompen, dat wij niets van dat alles hebben bespeurd, of zijn bij ons andere redenen in het spel? Dit laatste kan en mag ik niet onderstellen de verdenking te wezen. Maar wat dan? Dat die Commissie, geheel doordrongen van het eigenaardige van hare roeping, zich ten doel had gesteld: de invoering van het nieuwe stelsel van amendement, de handhaving van den sectiearbeid, de voorkoming van geïmproviseerde amendementen.

Wat moest daaruit ontstaan?

In de eerste plaats dat men op alle mogelijke wijze trachtte te vermijden om, vóór dat de zaak in beraadslaging was gebragt, van de Regering wijzigingen uit te lokken, en die Regering te bedreigen omtrent de meerderheid, die alleen bij de eindstemming blijken kon. Ten tweede, dat wegviel wat in 1815 eigenaardig was, omdat toen het stelsel van amendement niet geacht werd met de Grondwet te strooken; toen werd geen amendement voorgesteld voordat de Regering verklaard had dat zij het goedkeurde. Dat was *toen* noodzakelijk, maar nu werkelijk in de Grondwet het regt van amendement geschreven stond, nu moest het wegvallen.

Ziedaar onze beginselen, onze hoofdbedoelingen. En hoe hebben wij die nu verwezenlijkt? We wenschten den sectie-arbeid te handhaven. Ziet wat wij hebben gedaan (en ik verzoek de Vergadering daartoe n°. 7 der stukken bij de hand te nemen); wij hebben onveranderd behouden de oude artt. 72, 75, 77, zoomede art. 70: »De voorzitters der afdeelingen geven, zoo noodig na onderling overleg, aan de overweging in de afdeelingen zoodanige leiding, als zij nuttig oordeelen; daarbij echter zorgende, dat aan de leden de gelegenheid gegeven worde, om hunne bedenkingen, zoo in het algemeen als over de bijzonderheden der voorstellen, in het midden te brengen." Dat onderling overleg tusschen de voorzitters der afdeelingen, om aan de overweging in de sectien eene behoorlijke leiding te geven, had nuttige vruchten gedragen. Dat was volstrekt niet onbestaanbaar met het regt van amendement. Uwe Commissie, getrouw aan hetgeen zij zich zelve had voorgesteld, uwe Commissie, beschuldigd den arbeid in de sectien te ondermijnen, dien hoeksteen van het gebouw te hebben vernietigd, heeft dit artikel gehandhaafd en ook art. 71: »Het staat aan elk lid vrij, mits in de afdeeling tegenwoordig zijnde, om schriftelijke en onderteekende nota's, beschouwingen over het voorstel of daarin te brengen verbeteringen behelzende, in te leveren: zij worden aldaar voorgelezen en aan den voorzitter ter hand gesteld." Uwe Commissie, beschuldigd van den sectiearbeid te hebben willen vernietigen, heeft ook dat artikel onveranderd behouden. En eindelijk het nieuwe art. 75: »Indien bij de mededeeling der overwegingen, welke in de afdeelingen hebben plaats gehad, mogt blijken, dat in eene of meerdere afdeelingen belangrijke punten zijn behandeld, welke in andere niet ter sprake zijn geweest, kan de commissie den Voorzitter der Kamer verzoeken deze afdeelingen bijeen te roepen ten einde die punten te overwegen". Ziedaar dus hoe de Regering tot het uiterste toe hare onzijdigheid behoudt; maar zoo in de sectien men niet tot genoegzame eenstemmigheid is kunnen geraken, zoo men onderstellen kan dat gewigtige punten niet zijn behandeld, dan lokt de Voorzitter der Kamer door eene bijeenroeping der sectien een nieuw onderzoek uit, opdat de rapporteurs, naar aanleiding van die overwegingen, niet van licht zullen verstoken zijn.

Het tweede doel uwer Commissie was, dat zij wenschte te voorkomen het voorstellen van geïmproviseerde amendementen. Dit is het groote nadeel van het regt van amendement, dat vaak onbekookte voorstellen worden gedaan, waardoor de economie der wet geheel zou verbroken worden. Uwe Commissie heeft verscheidene bepalingen voorgesteld met het doel om zoodanige amendementen te voorkomen. Zoo in art. 81: »De Kamer bepaalt den dag der beraadslaging; welke beraadslaging, met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken, niet vroeger dan drie maal vier en twintig uren na het uitbrengen van het verslag kan worden vastgesteld." Dat minimum van drie maal vier en twintig uren, ten einde werkelijke verbeteringen aan te brengen, was een waarborg om gelegenheid tot het voorstellen van amendementen te geven en aldus zooveel mogelijk geïmproviseerde amendementen te voorkomen. Art. 82: »Van het oogenblik af dat het verslag is uitgebragt tot vier en twintig uren voor den aanvang der beraadslaging, staat het aan ieder lid vrij, door hem onderteekende wijzigingen in het aanhangige voorstel ter griffie in te zenden, die, na afloop van den termijn, met den meesten spoed gedrukt en rondgedeeld worden." Door te sluiten den termijn 24 uren voor den aanvang der beraadslaging was mogelijk voorgekomen dat gevaar van geïmproviseerde amendementen. En eindelijk, artt. 85 en 86, houdende de bepaling, dat elke wijziging door de commissie van rapporteurs of door ten minste vijf leden moet ondersteund worden, alsmede dat over elke wijziging gedurende de beraadslaging het oordeel der commissie wordt gevraagd, leveren wederom zooveel waarborgen op tegen dat groote gevaar van geïmproviseerde amendementen.

Eindelijk dat veelbesproken artikel 80: »Dat verslag bevat, naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen, eene beoordeeling van het voorstel en eene opgave der verbeteringen voor welke de commissie het vatbaar acht. Het eindigt met de Vergadering de aanneming van het voorstel, met of zonder wijzigingen, of ook de afwijzing van het voorstel, aan te raden." Dat denkbeeld heeft den sterksten tegenstand ontmoet. Men heeft bij dien tegenstand zooveel bijzondere standpunten aangenomen, dat

het inderdaad moeijelijk is allen te volgen. Ik zal eenvoudig ons eigen voorstel volgen.

» Eene beoordeeling van het voorstel." Ik zal alleen vragen van waar toch al de bezwaren daartegen? Is er dan in de tegenwoordige verslagen geen beoordeeling? Geen doel om de gunstige en ongunstige zijde van het ontwerp te doen uitkomen?

» Eene opgave der verbeteringen, voor welke *de commissie* het vatbaar acht", niet: de afdeelingen; daar zit het bezwaar. Maar heeft men zich bij de beoordeeling daarvan wel in het stelsel verplaatst? Heeft men wel bedacht, dat wij leven onder het stelsel van amendement? Zal nu de commissie voorkomen het voorstellen van geïmproviseerde amendementen, dan moet zij hare meening in amendementen formuleren; moet zij daarin niet zelfstandig zijn? zal zij anders, voorgelicht door de sectien, voorgelicht door de betrokken hoofden der departementen, niet op een dwaalweg geraken, en zal zij ter zelfder tijd voorstellen om haar beginsel te handhaven en om het te verkrachten? Dat kan, dat mag zij niet. En om dus het stelsel van amendement niet nadeelig te doen werken, moet de commissie hare meening formuleren, is zij verpligt haar eigen oordeel te doen kennen, maar dat steunen moet op dat der meerderheid. En ik vraag het u, zal eene commissie, hoe geducht ook gewapend, hoe ook met de uiterste bekwaamheden toegerust, ooit wagen, om zich van het gevoelen der meerderheid af te zonderen? Indien zich zulks ooit mogt voordoen, de les die wij ontvingen, is inderdaad voldoende om een ieder af te schrikken. Ik weet niet wie voor of tegen ons zal zijn, maar dit heb ik gehoord, dat, zoo eene onvoorzigtige commissie hare taak mogt voorbereiden buiten het gevoelen der meerderheid, de meest sterke batterijen tegen den te wachten aanval niet bestand zouden zijn. Wanneer werkelijk het stelsel van amendementen in zijne zuiverheid wordt toegepast, dan moet aan die commissie geen tweeslachtig karakter worden gegeven, dan moet die zelfstandigheid, die uit den aard der zaak voortvloeit, zich ook in het voorstellen van verbeteringen doen kennen. Is dit dan zoo gevaarlijk?

En eindelijk: » het eindigt met der vergadering de aanneming van het voorstel met of zonder wijzigingen, of ook de afwijzing van het voorstel aan te raden." Die conclusie, die slotsom van eene oordeelkundige beschouwing, is gevaarlijk, is niet goed. Indien het werkelijk in het stelsel noodig is dat de commissie de amendementen die het eerst zullen behandeld worden, formulere, dan moet zij zich toch vooraf eenigermate een denkbeeld vormen hoe zij ze zal formuleren; en hoe is dit mogelijk indien bij haar geene vastheid van beginsel bestaat, wat wenschelijk is of niet, en hoe zal ze dit anders uitdrukken, dan wanneer de amendementen in haren geest zijn (want tweeslachtige wijzigingen kan zij niet opnemen) die aan te raden; of, zoo het algemeen gevoelen over het wetsvoorstel gunstig is en geene verbeteringen noodig worden geacht, is het dan niet eigenaardig dit aan het slot van het verslag uit te drukken; of in het hoogst zeldzame geval wanneer de uitslag van het onderzoek deze is, dat het wets-ontwerp voor geen verbetering vatbaar maar in beginsel onaannemelijk is, dat het vruchteloos zou zijn, daaraan arbeid te besteden, zal zij dan ook die uitkomst niet uitdrukken? Waar is dan hier dat gevaar? Als die gevolgen aan dat stelsel verbonden zijn, die wij hebben hooren afschetsen, dan moeten wij waarlijk aan ons eigen verstand gaan twijfelen, want wij hebben zonder aarzelen alle vijf dat stelsel omhelsd, wij hebben daaromtrent nooit gewankeld. Als getrouwe uitvoerders van den last ons opgedragen hebben wij het ontwikkeld, en wij hebben u dit formulier gegeven, meenende de Vergadering eene dienst te bewijzen. En daarom zullen wij dan ook alle miskenning en verwijten stil en gerust verdragen.

Ik heb gemeend de taak, die mij was opgedragen, op de meest eenvoudige wijze te vervullen, door zonder schroom, zoo geleidelijk mogelijk, de denkbeelden te ontwikkelen, die de Commissie hebben geleid, de beginselen te doen kennen, waarvan zij is uitgegaan, de wijze, waarop zij die in het leven heeft trachten te brengen. Als ik werkelijk ben geslaagd in hetgeen ik heb bedoeld, dan geloof ik dat het onbevooroordeeld en niet voorin-genomen verstand zal zeggen: Ja, de Commissie moge gedwaald hebben, maar zij kan met hare beginselen niet anders handelen, dan zij gehandeld heeft! Maar als dat zoo is, dan zijn wij ten aanzien van onze bedoelingen gezuiverd en geregtvaardigd; als dat zoo is dan zijn al die verwijtingen te niet, alsof wij het gemeen overleg hadden willen dooden en partijschappen in den lande aankweeken, waarvan ik in den aanvang gewaagde. Als dat zoo is, zal de Vergadering, na onze beschuldiging en onze verdediging gehoord te hebben, niet aarzelen onze vrijspraak uit te spreken.

Maar daarmede is nog niet alles gevonden; want indien ons voorstel werkelijk, tegen onzen wensch en onze bedoeling aan, gevaarlijke gevolgen mogt kunnen hebben dan zouden wij er evenzeer verantwoordelijk voor zijn. We zullen dus nu nog, na gedurende twee dagen die gevaren in het midden te hebben hooren brengen, er nog met een enkel woord bij stilstaan. Ten einde dat zoo te doen, dat het voor ieder begrijpelijk zij, de werking van het stelsel, met toepassing op zekere wets-ontwerpen, in korte trekken aanduiden. Die moeite is niet overbodig, omdat men niet genoeg den gang der zaak gevolgd, zich dien niet duidelijk voorgesteld heeft. Ik zal zeer onschuldige wets-ontwerpen nemen, geene die eene staatkundige beteekenis hebben; ik neem het wets-ontwerp, thans bij de Kamer aanhangig, strekkende tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen. Ziedaar een ontwerp, waarmede voorzeker de meesten onzer gaarne instemmen, wat de bedoeling betreft; zulks is ook in de afdeelingen uitgesproken, maar tevens de wensch geuit, dat dit wets-ontwerp in het beginsel eene wijziging mogt ondergaan in het algemeen belang, in dien zin dat het verbod niet toepaselijk zou worden verklaard, wanneer de voorschotten gedaan worden door liefdadige instellingen.

Ziedaar nu een onderwerp voor een amendement. Ik stel nu dat die commissie van zelfstandige rapporteurs besta en dat denkbeeld in haar verslag ontwikkele. Volgens de tegenwoordige wijze van werken zou zoodanig amendement aan de Regering worden voorgesteld; maar deze wijzigt haar ontwerp niet en houdt het zoo als het is. Maar volgens ons stelsel zou de commissie dat amendement geformuleerd en het eerst ter sprake gebragt hebben; de Regering had zich niet te verklaren maar bleef op haar onzijdig standpunt en niet de verdediging der wet gaat in de handen der rapporteurs over, maar de verdediging van het amendement alleen, dat uit den boezem der afdeelingen is voortgekomen. De Regering nu kan dat beginsel zeer aannemelijk oordeelen; zij wacht den strijd in de Vergadering af, de commissie is geroepen het amendement te verdedigen. Het wordt het eerst ter sprake gebragt, het wordt bestreden en verdedigd, de Regering kan zich onzijdig houden, zij kan als zij wil advies geven; ten slotte wordt het amendement aangenomen. Nu wordt de wet zelve verdedigd en de commissie heeft gedefungeerd.

Welk is nu het standpunt der Regering; zijn die Ministers nu zoodanig aan het overwigt der rapporteurs overgegeven, bevinden zij zich nu in zulk een bezwaarlijken toestand, omdat ze eenige feitelijke inlichtingen hebben te geven? Staat het haar niet volkomen vrij het amendement te beoordeelen? Dit is de eenvoudige loop der zaak.

» Als tweede voorbeeld neem ik de wet tot dispensatie van de wet van 16 November 1814. Die wet stelt voor eene onthefling van het verbod om binnen de verboden kringen der vestingen te bouwen. Het is u bekend tot welke overwegingen dat wets-ontwerp heeft aanleiding gegeven; dat het denkbeeld is geopperd, dat het niet noodig was die wet uit te vaardigen, omdat het departement van Oorlog de gevraagde dispensatie zou kunnen verleenen. Dat *voor* en *tegen* is aan de Regering onderworpen geworpen; deze antwoordt alleen dat het departement van Oorlog daartoe niet bevoegd is. Die bedenkingen nu komen ter sprake in de commissie van rapporteurs. Deze, niet genoegzaam van de daadzaken onderrigt, vraagt licht aan den minister, en nadat zij dezen heeft gehoord oordeelt zij het beginsel niet aannemelijk, en stelt dan ook voor het niet aan te nemen. Wat is hier wederom het standpunt der Regering? Heeft zij iets van hare onzijdigheid verloren? Ziedaar wederom den eenvoudigen loop der zaak.

Als derde voorbeeld noem ik de wet betreffende het fonds voor de Dedemsvaart. Geene bedenkingen zijn tegen die wet geopperd. Wat is er tegen dat de Commissie, na verklaard te hebben dat er geene bedenkingen zijn gemaakt, er bijvoege, dat zij voorstelt het ontwerp aan te nemen?

Anders is het met het wets-ontwerp tot regeling van het regt van vereeniging en vergadering. Omtrent het beginsel bestaat strijd tusschen de Kamer en de Regering. Welnu, volgens ons stelsel zal het vraagstuk aan het oordeel der zelfstandige rapporteurs worden onderworpen, en als deze nu oordeelen dat daaromtrent een amendement moet worden voorgesteld, dan zal dat het eerst ter sprake worden gebragt, de Regering zal het voor en tegen hooren ontwikkelen, en eerst dan haar onzijdig standpunt verlaten. Is nu die toestand zoo gevaarlijk? Ik meen dat men hier een schrikbeeld, een spook of droom voor de werkelijkheid aanziet.

Ik heb gezegd, dat ik nog met een enkel woord wensch stil te staan bij de gevolgen die, ook tegen onzen wensch, uit ons voorstel worden afgeleid. In de eerste plaats vreest men voor vermindering der belangstelling in den arbeid der sectien. Ik heb dien sectie-arbeid hooren prijzen; en inderdaad, indien er iets is dat lof verdient, dan is het dat onderzoek in de sectien, dat zoo geheel met onzen bedaarden landaard strookt. Ik erken gaarne, dat wat ik sedert jaren hier aan kennis en ondervinding heb opgedaan, ik dat hoofdzakelijk heb opgedaan bij het onderzoek in de sectien, en dat, zoo het dus mogelijk ware, dat door ons voorstel dat onderzoek verloren ging, ik mij zou schamen daarbij te blijven

volharden, en ik mijn voorstel alsnog dadelijk zou intrekken. Maar mijne eerlijke overtuiging is, dat dit gevolg er niet aan verbonden is. Wat is het dan toch dat hier door personen van zoo verschillende karakters wordt gezocht? In de eerste plaats zullen zij, die onzen gemoedelijken landaard zoo zeer prijzen, toch wel onder de nieuwe Grondwet dien landaard niet verloochenen. Men schroomt hier te lande algemeen zijne huisselijke betrekkingen te verlaten, en zich aan de openbare zaken te wijden, maar dit brengt tevens mede, dat, zoo men dat eenmaal doet, men zijne pligten gemoedelijk en met getrouwheid vervult. En daar nu bovendien de Grondwet gebiedend het onderzoek in de afdeelingen voorschrijft, is het dan geoorloofd te onderstellen, dat die 67 leden het voorschrift der Grondwet zullen voorbijzien, en dat de lof door zooveel leden aan den arbeid in de sectien toegezwaaid, en de ondervinding daar opgedaan, niets zouden afdoen? En dat alleen omdat enkele zelfstandige rapporteurs uit overdreven eerzucht zoover zouden willen gaan, om zich te plaatsen buiten het oordeel der afdeelingen. Uit dat schrikbeeld ontstaat het dat de natie hooren moet, dat deze vergadering bevreesd is voor pligtverzuim harer leden. Neen dat is niet mogelijk! Trage leden zijn er altijd geweest en zullen er altijd zijn. Er zijn er geweest, ook vroeger, die, zonder de sectien ooit te bezoeken, alleen uit de gewisselde stukken hunne wijsheid opdeden, en dan, met een weinig bespraaktheid toegerust, de vergaderingen gerust meenden te kunnen bijwonen. Maar zal dat hen weêrhouden, die gemoedelijk en met ijver meenen de sectien te moeten bijwonen? Laat ons daaromtrent gerust zijn, indien de Nederlandsche landaard zijne gemoedelijkheid en pligtsbetrachting niet verloochent dan zal ook het onderzoek in de afdeelingen niet verloren gaan.

In de tweede plaats schroomt men den overwegenden invloed der rapporteurs. Ik kan mij dien op tweederlei wijze denken: ten aanzien van een bepaald onderwerp en in het algemeen. Wat de bepaalde onderwerpen betreft zoo wordt de magt, welke de betrekking van rapporteur verleent, beurtelings nu aan den een dan aan den ander gegeven, en is dus zoo verschrikkelijk niet. Een lid uit de residentie heeft haar vergeleken met den zuurdeesem, die door al te sterken invloed op het brood te oefenen, den smaak bederft; maar ik vrees en denk niet dat zulk een invloed bij de rapporteurs zal ontstaan. Doch zoo die al ontstond, zoo eene commissie van rapporteurs of een rapporteur ten aanzien van een bepaald onderwerp zich zoodanig van den geest der Vergadering meester maakte, zou daarom diezelfde invloed later ook bestaan? Verbeeldt men zich dat hij die gisteren zulk een overwegenden invloed had, ook heden dienzelfden invloed zal uitoefenen? De spreker uit Zuidholland heeft te regt gezegd, dat zoodanige invloed niet te verkrijgen was; en dat is ook gelukkig.

En thans kom ik tot een punt, dat het meest grievende voor ons is geweest, de beschuldiging namelijk dat wij partijen zouden willen doen ontstaan. Ik beroep mij op allen, die mij gedurende mijne staatkundige loopbaan hebben gekend, of het niet steeds mijn streven was, zelfstandig te wezen, mij aan geene partij aan te sluiten en steeds de waarheid te spreken, onbewimpeld en onbeschroomd daar, waar mijn pligt het vorderde. Ziedaar mijne denkbeelden, ziedaar mijne gedragslijn en ik beroep mij op allen die mij kennen, dat ik aan de zijde der Regering onbeschroomd heb gestreden als hare denkbeelden met de waarheid, zoo als ik meende, overeenkwamen, en dat ik haar met dezelfde onbeschroomdheid heb wedersproken, als de waarheid, naar mijn inzien, niet aan hare zijde was.

Als ik hier hoor zeggen: » Ik wil partijen, ik wil geen *juste milieu*", als ik anderen hoor verklaren: » Ik wil ze niet, ik heb er een afschuw van," wat moet ik dan denken? Wanneer hij, die zegt partijen te willen, niet onzijdig hier te willen zijn, maar tot eene partij te willen behooren, bedoelt, dat hij zelfstandig eene bepaalde meening voorstaat en zich daarvan niet wil laten afbrengen door schrikbeelden of drogredenen, zoo dit de partij is die hij bedoelt, welnu, die wensch ik ook en daaraan sluit ik mij aan. Maar zoo hij spreekt van eene stelselmatige oppositie, eene partij in de Kamer, onder leiders en hoofden, die geene overtuiging in den boezem heeft, die zich van de teugels der regering of de parlementaire heerschappij wil meester maken, neen, Mijne Heeren, laat ons zoodanig denkbeeld van ons weren, en met Hollandsche waarheid en onbeschroomdheid en eerlijkheid ons zelfstandig gevoelen zeggen. Neen, geen partijen hier, en zoolang er adem in deze longen zal zijn, zal ik mijne stem er tegen verheffen. Ik verafschuw hen, die niet met zelfstandigheid, maar met nevenbedoelingen hunne denkbeelden doen kennen; ik verafschuw alle partijschappen en zal ze verafschuwen tot mijne laatste levensvonk!

Een derde bezwaar betreft het gemeen overleg. Dat gemeen overleg is verkeerd verstaan en verkeerd begrepen. In de Grondwet wordt het nergens anders vermeld dan in het formulier der wetsbepalingen. Het wil daar zeggen, dat de beide takken der wetgeving elkander ten aanzien der wet hebben verstaan. Het is het resultaat van hetgeen de Regering in hare voorstellen aanbiedt, en van hetgeen wij en de Eerste Kamer beraadslagen. — Maar men heeft het ergens anders in gezocht, in die onderhandelingen tusschen de afdeelingen en de Regering, in die geschriften die tusschen die beide gewisseld worden. Dus oordeelende ziet men het eigenaardige van het stelsel van amendement geheel voorbij, en indien ik slechts gelukkig genoeg geweest ben het kenmerkend onderscheid van dat stelsel wel te schetsen, dan meen ik hier in geen verdere beschouwing te behoeven te treden.

De openbare beraadslaging zal worden benadeeld, zegt men. Door een der oudere leden is de bedenking gemaakt, dat na de beraadslaging in de afdeelingen, de verdere behandeling der zaak, in de commissie wordt overgebragt. Indien daarmede de zaak ware afgeloopen zou de bedenking eenigen schijn van waarheid hebben, maar als ik den loop der zaak wel heb ontwikkeld, als men zich voorstelt dat elk woord, dat hier gesproken wordt, wijd en zijd door het gansche vaderland zal worden gehoord, dan zal men voor die benadeeling der openbare discussie niet behoeven te vreezen.

Ziedaar, meen ik, na de geleidelijke ontwikkeling van welke denkbeelden wij zijn uitgegaan, welke beginselen ons hebben geleid, hoe wij die hebben trachten te verwezenlijken, na u duidelijk gemaakt te hebben wat ons stelsel bij de Kamer kon aanbevelen, na u wederlegd te hebben de schromelijke gevolgen, die men er zich van voorspelt, — mij aan het einde van mijne taak gekomen. Zoo ik werkelijk geslaagd ben in mijn betoog, gij zult mij uwen bijval schenken; doch zoo de Commissie inderdaad voorstellen mogt hebben gedaan, die tot nadeelige gevolgen kunnen leiden, gij zult haar ten minste van kwade bedoelingen vrijspreken.

En nu nog een enkel woord tot de Regering. De Regering heeft zich gemengd in deze beraadslaging; want het was de Regering die sprak; immers wij hebben twee hoofden van departementen van algemeen bestuur in onze Vergadering, en als die gesproken hadden, ik zou ze als medeleden beantwoord hebben; maar de Regering heeft een anderen weg ingeslagen, zij heeft tot haar orgaan gekozen een Minister, die geen lid dezer Vergadering is; zij heeft van haar regt om eene adviserende stem uit te brengen gebruik gemaakt. Haar orgaan, schitterende door welsprekendheid, was inderdaad gelukkig gekozen. Misschien des te gelukkiger, omdat die spreker vroeger andere denkbeelden was toegedaan en thans juist kon spreken in tegenstelling van hetgeen hij in 1845 gezegd had. Immers indien men zooverre teruggaat van eene eens gekoesterde meening, dan moeten er belangrijke redenen voor bestaan. Ik verwijt het den spreker niet, ik zeg niet dat hij tegen zijne overtuiging had moeten spreken, maar juist in die diepe overtuiging was voor de Commissie iets zeer gevoeligs gelegen. En wanneer nu die spreker gemeend heeft zich te moeten mengen in de beraadslaging, als de Regering meende werkelijk van haar regt om eene adviserende stem uit te brengen gebruik te moeten maken, dan had ik meer onpartijdigheid verwacht. Indien dat orgaan der Regering zijne adviserende stem had uitgebragt, na mij en mijne medeleden te hebben hooren toelichten wat wij bedoelden, er ware niets onbillijks in gelegen geweest. Maar nu heeft men de gelegenheid waargenomen om zich in de beraadslaging te werpen, toen er voor de Commissie geen gelegenheid meer bestond om dadelijk te antwoorden; men heeft zich als kampstrijder tegenover de Commissie gesteld. En nu moet ik op dat advies terugkomen en vragen of die gevaren, die aan de Vergadering zijn voorgespiegeld, inderdaad van zoodanigen aard zijn, dat zij haar moet afschrikken voor de aanneming van ons voorstel? Men heeft gezegd dat het doel der herziening van het Reglement van Orde was vereenvoudiging en bekorting der behandeling van zaken in de Kamer, en dat doel geheel is gemist bij ons voorstel. Neen, de Minister kent het onderwerp sedert jaren, en weet zeer goed dat dit het doel niet is. Het doel is uitvoering te geven aan de bepalingen der Grondwet; *dat* is het doel. En het is dus onjuist te zeggen dat vereenvoudiging en verbetering en bekorting der behandeling van zaken het doel zou zijn, en daaruit het gevolg te trekken, dat dit doel gemist zou wezen.

En verder heeft men geklaagd over buitensluiting der Regering bij de mededeeling van het verslag. Dat zou leiden tot stelselmatige oppositie. Maar in art. 81 staat: » Daarna wordt het aan de leden, *alsmede aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur* gedrukt rondgedeeld." Dus ter zelfder tijd waarop de leden het verkrijgen. Maar nu zegt de Regering: » Men zal dat verslag kunnen ontvangen op het oogenblik dat de dag der beraadslaging is vastgesteld." — Ja, maar altijd drie maal vier en twintig uren na het uitbrengen van het verslag kan eerst die beraadslaging worden bepaald. En dit is geen onveranderbare bepaling; wanneer het verslag gewigtig en het onderwerp belangrijk is, ligt het in den aard der zaak dat de beraadslagingen langer kunnen worden uitgesteld.

» De strekking is, zich meester te maken van de wets-ont-

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 24STEN APRIL.

werpen," zegt de Regering. En dat kan hij zeggen, die in 1845 aan onze zijde stond en ons doel kent? Neen, wij nemen de verpligting op ons om als zelfstandige rapporteurs de wets-ontwerpen te verbeteren, dat is de taak der Regering gemakkelijker te maken. Het wets-ontwerp zelf is geheel de taak der Ministers, daarop wordt geen inbreuk gemaakt. Men is te ver gegaan met ons dat verwijt voor de voeten te werpen.

Andere punten van minder belang, zoo als de bedenkingen omtrent het gemeen overleg en de openbaarheid der beraadslaging, heb ik reeds beantwoord. Maar men heeft het ook doen voorkomen als of de Regering in eene uiterst ongunstige stelling zou staan, daar, wanneer eene commissie van zelfstandige rapporteurs een wets-ontwerp gedurende eene maand en langer had onderzocht en overwogen en een uitvoerig verslag daarover opgesteld, de Regering op eenmaal onvoorbereid zou geroepen worden haar ontwerp te verdedigen. Is dat juist? Is dat de zaak voorstellen zoo als zij is? Komt die minister daar inderdaad onvoorbereid? Heeft die minister zijn ontwerp niet reeds aanvankelijk bestudeerd? Kent hij het niet in zijn beginsel, in zijne ontwikkeling, in zijne bestanddeelen? En is het dan niet den schijn van partijdigheid op zich laden, wanneer men zegt dat de ministers hier op een ongunstig standpunt zijn geplaatst? Neen, zoo als de zaak nu is voorgesteld, is de taak der Regering gemakkelijk gemaakt; zij is op een onzijdig standpunt geplaatst, en op haar gezag is geen de minste inbreuk gemaakt.

Ik heb gemeend dit kort en bescheiden te moeten zeggen; dat men midden in den strijd als kampioen is opgetreden, heeft op mij een zoo onaangenamen indruk gemaakt, dat ik gemeend heb een enkel woord daartegen in het midden te moeten brengen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik ben aangevallen in mijne betrekking, en in mijn persoon. Ik neem de vrijheid beide te verdedigen, niet met vooringenomenheid en opgewondenheid, maar met bedaardheid en waardigheid, gelijk ik aan u en aan mij zelven verschuldigd ben. Men heeft het der Regering ten kwade geduid, zoo het schijnt, dat zij zich met betrekking tot het in behandeling zijnde punt heeft uitgelaten. Ik geloof intusschen dat dit niets was dan de vervulling van eenen pligt, die op de Regering rustte. Toen ik de vrijheid nam het woord te vragen, heb ik daarvan gebruik gemaakt om mede te deelen, dat er wel onderscheiden bezwaren tegen de voorgedragene wijzigingen in het Reglement van Orde voor de Regering bestaan, maar dat ik toch alleen bij die bezwaren zou stilstaan, die onmiddellijk de Regering en hare werkzaamheden betreffen, en die van dien aard worden geschat, dat de zaak er bij zou lijden en de Regering belemmerd worden in de vervulling van hare verpligtingen. Daarom heeft de Regering gemeend zich hier te moeten doen hooren. » Maar waarom, zoo voegt men ons toe, waarom op dat oogenblik, toen *wij* nog niet gesproken hadden? Waarom, in stede van een onpartijdig advies uit te brengen, zijt gij ten strijde tegen ons opgestaan?" — Heb ik het laatste gedaan of heb ik het eerste verrigt? Ik meen, het eerste alleen. Ik heb alleen voorgesteld, welke bezwaren tegen het gedane voorstel zijn in te brengen. Daarin vonden wij buitensluiting der Regering bij de behandeling der ontwerpen van hare zijde afkomstig; wij zagen haar tijd en gelegenheid benomen, om zich te doen hooren, waar het voegzaam en voordeelig kon zijn en buiten de gelegenheid gesteld om in tijds aangeopperde bezwaren te gemoet te komen; wij zagen hier vernietigd het gemeen overleg. En nu hebben wij die bezwaren voorgedragen, niet om te strijden, maar om voor te lichten. Daartoe nu kan de Regering haar tijdstip kiezen. Soms is het raadzaam de leden eerst te laten spreken en af te wachten of ook door anderen hare bezwaren genoegzaam worden in het licht gesteld, en dan kan de Regering zwijgen; soms is het beter dat zij haar advies in het midden der beraadslaging doe hooren; soms kan het zelfs raadzaam zijn, dat zij het allereerst opsta, om hare raadgevingen in het midden te brengen.

De Regering heeft het regt haar advies te geven en daartoe het tijdstip te kiezen, dat zij het geschiktst oordeelt; en nu heb ik het raadzaam geacht mij niet te mengen in de uiteenzetting der onderscheiden denkbeelden omtrent het stelsel van zelfstandige rapporteurs; doch toen er een bezwaar werd geopperd, dat ons drukte, en door eenen redenaar, die mij voorafging, slechts flaauw, en als in het voorbijgaan was aangeroerd, heb ik gemeend dat punt dadelijk te moeten opvatten, om het breeder te behandelen en krachtiger te ontvouwen. Ook moet ik bekennen, dat ik op dat oogenblik in het denkbeeld verkeerde, dat, als de onderscheiden redevoeringen der leden waren afgeloopen, de Commissie dadelijk het woord zou opnemen, ten einde de verschillende sprekers te beantwoorden. Dat oogenblik achtte ik het geschiktste, opdat de Commissie in haar antwoord ook op mijne bedenkingen acht zou kunnen slaan. En heb ik nu daardoor onedelmoedig gehandeld? Maar wilt gij volstrekt dat ik eenen strijd heb opgevat of geopend? Welnu, ik vrees het denkbeeld even weinig als de zaak zelve. Ik heb dan voor de Regering gestreden, om de regten haar toekomende en de belangen haar toevertrouwd te verdedigen. Zij moet waken dat in dit Reglement van Orde niets worde aangenomen dat verderfelijk of nadeelig kan zijn voor de goede zaak, dat de werking der wetgevende magt kan belemmeren. Indien gij dan wilt dat ik gestreden heb, dan heb ik daarvoor gestreden.

Maar daartoe heeft de voorzitter der Commissie zich niet bepaald. Hij heeft gezegd, dat ik ontrouw zou zijn geworden aan beginselen, die ik vroeger heb beleden, dat ik thans de overtuiging niet heb ontwikkeld, die ik vroeger zou hebben gehad. Ik heb dergelijke beschuldigingen reeds meer gehoord, men schijnt voornemens te zijn telkens zoodanig voorgeven in het midden te brengen en daarvan een wapen te maken om mij persoonlijk te kwetsen. Ten minste ik heb ditzelfde reeds meermalen opgemerkt, nu eens meer ingewikkeld, en dan eens ronduit en regtstreeks. Zoodanige aanvallen noem ik onedelmoedig, vooral wanneer zoodanig wapen ten onregte met verzaking der waarheid wordt gebezigd, zoo als hier het geval is en ik zoo aanstonds zal aantoonen; maar het is ook dan onedelmoedig, er gebruik van te maken, als het geschiedt met eerbiediging der waarheid, want de overtuiging van voor jaren behoeft niet de overtuiging van heden te zijn; ook kon men vroeger onder bepaalde omstandigheden, om redenen van het oogenblik zeer wel weigeren of bestrijden hetzelfde, dat men later onder veranderde omstandigheden, en om redenen van het latere tijdstip, vraagt of verdedigt; en omgekeerd.

Maar het is ten onregte zeide ik dat men mij dit verwijt doet, want nooit heb ik voorgestaan dat stelsel dat ik hier heb hooren verkondigen, dat het gemeen overleg niet zou zijn de grondslag en de ziel der wetgeving van ons Rijk, waar drie staatsmagten zijn. Nooit heb ik voorgestaan het stelsel dat de amendementen dien grondslag zouden moeten uitmaken, ik heb in die amendementen nooit iets anders gezien dan een hulpmiddel om tot stand te brengen hetgeen op het gemeen overleg moet rusten: een hulpmiddel, dat nadeelen, zelfs gevaren kan aanbrengen: en daarom alleen moet worden gebezigd als een laatste hulpmiddel. Neen! ik heb altijd het gemeen overleg als den grondslag beschouwd, en de amendementen als laatste toevoegsels om dien grondslag te bevestigen. Ik heb nooit de amendementen tot grondslagen verheven, en het geheele gemeen overleg aan een stelsel van amendementen opgeofferd. Ik ben op deze zitplaats der ministers niet ontrouw geworden aan de gevoelens die ik voorstond en verdedigde op gindsche zitplaats der vertegenwoordigers.

Daar heb ik verdedigd hetgeen ik ook hier voorsta, dat de Regering zelfstandig op hare plaats moet staan en werken, de vertegenwoordiger zelfstandig op de zijne: dat de vertegenwoordiger niet moet omzien naar wat elders wordt gezegd, dat hij alleen moet vragen naar de overtuiging die bij hem uit hoofd en hart voortvloeit, en dat hij den moed moet hebben elders vol te houden, wat hij hier gezegd heeft. Daaraan ben ik volstrekt niet ontrouw geworden. Die zelfstandigheid ken ik u toe, maar die zelfstandigheid vorder ik ook voor mij zelven, en ik zal hier verkondigen wat hoofd en hart mij ingeven en ik zal niet vragen naar goed- of afkeuring, maar alleen naar vrede met mijn geweten.

En wilt gij nu het bewijs dat ik volstrekt niet veranderd ben van stelsel en gevoelen, met betrekking tot het punt, hier bepaald in geschil. Dat bewijs ligt voor mij. In 1844 en 1845, bij mijne eerste intrede in de Kamer, stond ik mede voor wat ten aanzien der herziening van het Reglement van Orde werd voorgedragen. Wat dit was lezen wij in het verslag der Commissie van 31 October 1844, bladz. 5, in deze woorden: » *Bij dit stelsel hebben wij getracht de navolgende doeleinden te verwezenlijken:*

» a. *Eenvoudige overwegingen, geene voorloopige oordeelvellingen in de afdeelingen, en delegatie van een lid uit elke afdeeling, om uit haren naam het algemeen verslag te helpen opmaken;*

» b. *Goede en doelmatige bearbeiding van het wets-ontwerp, ten einde hetzelve tot de openbare beraadslagingen voor te bereiden;*

» c. *Spoedige afdoening van zaken, en daardoor kortere duur der zittingen;*

» d. *Het voorbehoud der bevoegdheid voor elk lid, om in een of ander punt van het wets-ontwerp eene verbetering of wijziging voor te dragen;*

» e. *Het zoo veel doenlijk vervallen der betrekkelijke minderheden tegen de voorstellen of wets-ontwerpen;* en ten laatste

» f. *Het bevorderen door dit alles van het gemeen overleg met de Regering.*"

Hier vindt gij volledig ontvouwd wat ik thans heb verdedigd.

Het *gemeen overleg* is het *doelwit*, waarnaar men moet streven; al het overige is *middel* om daartoe te geraken, en onder die middelen de laatste plaats ingeruimd aan de amendementen.

Wie van ons beiden is nu van stelsel of gevoelen veranderd, òf de redenaar, dien ik beantwoorde, lange jaren mijnen vriend noemde, en ook nu nog, niettegenstaande dezen aanval, dien naam blijf geven; òf ik?

Ik tref bij hem eene afwijking aan. Hij gewaagt niet meer van het gemeen overleg, maar hij verdedigt een stelsel van amendementen, als grondslag der werkzaamheden dezer Kamer.

Hij beweert dat alles moet worden ingerigt, niet om het gemeen overleg, maar òm het regt van amendement te bevorderen. Die leer is mij geheel nieuw. Ik hoorde haar hier het eerst verkondigen. Ik kan haar volstrekt niet aannemen. Een ander heeft betoogd, dat in de Grondwet het gemeen overleg slechts één wordt vermeld, in het formulier der wetten, maar dat het geen wezenlijk vereischte uitmaakt. Ik meende niet dat zoodanig iets verdedigd kon of bestreden behoefde te worden, vooral na hetgeen een lid der Commissie zelve (de heer Backer) omtrent het gemeen overleg ontwikkeld heeft. Neen, de wetgevende magt is opgedragen aan den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal, de wetten moeten zijn uitvloeisels van de overleggingen van die drie takken; daartoe treden zij met elkander in overleg; het voorstel kan gedaan worden door den Koning of door de Tweede Kamer, en wordt alsdan een voorwerp van gemeen overleg; men geeft wederzijds zijne goed- of afkeuring te kennen over een geheel of een gedeelte, en door de daaruit ontstaande wisseling van denkbeelden wordt een gewrocht tot stand gebragt, dat een kind is van het gemeen overleg. Daartoe moeten die takken zich niet van elkander verwijderen, maar zij moeten elkander naderen. Maar ik wil dat *commun accord*, zoo als men het genoemd heeft, die onderhandeling, dat gemeen overleg niet zoo innig, dat de zelfstandigheid verloren ga. Ik heb het tegendeel steeds verkondigd: gij hebt het ook nu nog gehoord. Dat gemeen overleg moet men trachten te verkrijgen door alle voegzame en ter zake passende middelen; door de beraadslagingen in de afdeelingen; door de mededeeling van de gemaakte opmerkingen en aangetroffene bezwaren; door het geven van oplossingen en het te gemoet komen aan bedenkingen; door het inwachten en overwegen van die antwoorden; en als al die middelen uitgeput, maar nog niet voldoende zijn, dan blijft er nog een laatste, ofschoon gevaarlijk hulpmiddel over, dat ik verlangd heb, dat ik onmisbaar keur, waarvoor ik steeds heb gestreden, het regt van amendement. Maar dat is een uiterste hulpmiddel, dat eerst op het laatste oogenblik ter bevordering van het gemeen overleg moet worden aangewend.

Wanneer ik er nu in geslaagd ben, u de overtuiging te geven, dat niet het regt van amendement maar het gemeen overleg den grondslag der wetgeving behoort uit te maken, dan is het grootste deel der redenering van den vorigen spreker vervallen. Ik heb opgemerkt dat in zijn stelsel het gemeen overleg wordt buitengesloten. De redevoering zelve, die ik beantwoord, is er het bewijs van. Dat heb *ik* niet genoemd » *zich meester maken* van de wetsontwerpen der Regering", het waren woorden door een ander lid gebezigd, die ik heb overgenomen. En waarlijk! niet zonder reden, want als ik uwe artikelen doorlees, dan vinde ik er in, dat het voorstel der Regering in de afdeelingen wordt overwogen; dat de bedenkingen daaromtrent in het midden gebragt, worden verzameld, en overgebragt in de vergadering der verslaggevers; dat het aan deze vrijstaat de Regering deswege te hooren of niet te hooren; dat zij hun verslag in geschrift brengen en dit, der Vergadering aangekondigd, alleen dan zal worden gelezen, als het uitdrukkelijk wordt verlangd; dat dit stuk wordt gedrukt en rondgedeeld, ook aan de hoofden der departementen van algemeen bestuur, maar dat vòòr die rondzending reeds de dag der beraadslagingen bepaald en minstens drie dagen na het uitbrengen van het verslag vastgesteld wordt. Ik wil gelooven dat soms een langer uitstel zal plaats vinden, maar dit zal eene zeldzaamheid zijn; drie dagen is de gewone termijn. Maar al waren het acht dagen of veertien dagen, dat kan voor een groot en gewigtig onderwerp even zoo weinig zijn als drie dagen voor een van minder belang: dat alles is betrekkelijk. De termijn is te kort en de bekendmaking van de gemaakte bedenkingen en van dat gewigtige verslag zal eerst aan de Regering gedaan worden, wanneer de zaak geheel is afgehandeld en weinige dagen voordat zij in openbare beraadslaging zal worden gebragt. En nu meen ik dat daarin gelegen is buitensluiting der Regering bij de voorloopige behandeling der zaak, en eerst weinig tijds vòòr de openbare behandeling zal zij weten welk lot aan haar voorstel is wedervaren.

In de tweede plaats zal de Regering buiten staat zijn om in tijds te antwoorden op hetgeen in het verslag voorkomt. Ik heb gezegd dat de hoofden der departementen van algemeen bestuur in die conferentien met de rapporteurs veelal eene droevige figuur zullen maken, omdat zij daar geheel onvoorbereid verschijnen. Men antwoordt mij: De Minister zal toch zijn eigen ontwerp wel kennen! O ja! hij is volkomen voorbereid op zijn eigen stuk, maar hij is niet voorbereid, hij *kan* niet voorbereid zijn op de bedenkingen van 68 beoordeelaars; hij weet wel wat uit zijn eigen overleg is voortgekomen, maar hij kan niet voorzien wat de beschouwingen van 68 beoordeelaars al zullen hebben opgeleverd. Neen! de Minister verschijnt daar onvoorbereid.

Evenzeer is het uiterst moeijelijk voor de Regering om binnen zoo weinige dagen op de bedenkingen in het uitgewerkte verslag gemaakt, iets te antwoorden, dat ter zake afdoende is of waardig is, om tegen dat met zorg bearbeide stuk in de schaal te worden gelegd. Maar gesteld dat men daarin slaagde, hoe zal men dat stuk ter kennisse van de Kamer brengen? en met welk gevolg? De gelegenheid is daartoe niet gegeven. Daaromtrent is in het Reglement van van Orde niets voorgeschreven. De Regering zal dan haar antwoord moeten inzenden en welligt wijzigingen voorstellen als de beraadslagingen reeds zijn bepaald. Deze laatste zullen dan geen voortgang kunnen hebben, en zoo zal de Regering op eene bij het Reglement van Orde niet voorgeschrevene wijze, den regelmatigen gang der beraadslagingen moeten onderbreken.

Maar meestal zal het onmogelijk voor de Regering zijn in zoo korten tijd iets ter afdoende beantwoording op het papier en ter kennisse der Kamer te brengen. Zal zij dan stilzwijgend het lot van haar voorstel moeten afwachten? Neen! haar zal dan niets overblijven dan even vòòr den aanvang der beraadslagingen haar wets-ontwerp in te trekken, ten einde tijd en gelegenheid te verkrijgen, om alles wel te wikken en te overwegen, en de belangen der wetgeving, dat is des vaderlands, naar behooren te behartigen.

Daarna zal dat gewijzigde en verbeterde ontwerp op nieuw aan de Kamer worden ingediend, op nieuw naar de afdeelingen worden verzonden, op nieuw eene commissie van rapporteurs worden benoemd, die weder een verslag zal uitbrengen. Zal dat leiden tot vereenvoudiging en bekorting der werkzaamheden? Zal daardoor de wetgevende magt in aanzien winnen? Neen! De werkzaamheden zullen niet alleen worden vermeerderd, zij zullen ook minder aangenaam worden, en met meerder omslag gepaard gaan; en het is denkbaar dat eene gewigtige wet in dezelfde zitting om die reden drie maal wordt voorgedragen en ingetrokken.

Een betere weg is die, welke thans bewandeld wordt. Dat zelfstandige rapporteurs een zelfstandig verslag, zelfs met eene conclusie gereed maken, dat dit aan de Regering worde medegedeeld, dat deze een redelijken tijd hebbe om het na te gaan en, zoo noodig, het wets-voorstel te veranderen, dat dit alsdan op nieuw onderzocht worde in de afdeelingen, en eerst daarna, als men behoorlijk van denkbeelden gewisseld heeft, het eindverslag worde opgemaakt, en daarop de beraadslaging in het openbaar plaats hebbe; en eindelijk dat men als laatste hulpmiddel bezige het regt van amendement.

Ten slotte moet ik vragen, wanneer wij er op uit zijn goede wetten te verkrijgen, hoe zullen wij daartoe dan beter geraken, òf door bedaard de voorstellen te overwegen en zijne denkbeelden ter neder te schrijven en aan de Regering mede te deelen, opdat ook die ze overwege, òf dat men door de openbare beraadslaging op de overtuiging van het oogenblik werke en zoo doende een *voor* of *tegen* uitlokke? Dit laatste is zeker zeer gevaarlijk. Ik ben zeer voor het beraadslagen in het openbaar, maar men moet tevens niet vergeten, dat het wèl voorgedragene zoo ligt medesleept.

Indien wij dus nu van oordeel zijn, dat de taak der Commissie is, niet alleen het Reglement van Orde aan te vullen, maar ook den gang der werkzaamheden te verbeteren, te vereenvoudigen, te bekorten, het Reglement zoo te zuiveren, dat daardoor het werk gemakkelijker en korter en beter worde, dan meen ik als het advies der Regering te mogen doen kennen, dat de Commissie met betrekking tot het punt in geschil in haar werk niet gelukkig is geslaagd.

De heer ***Kedermeijer van Rosenthal*** verklaart van alle repliek op het door den Minister aangevoerde af te zien. De spreker wenscht alleen te herinneren, dat hij verre er van verwijderd is van een verwijt aan den Minister te willen maken, dat deze t ruggekomen is op een vroeger aangekleefd stelsel. Ook hij, van zijne nederige plaats als volksvertegenwoordiger, kan zeer wel begrijpen, dat men als minister eene andere kleur aanneemt. Gaarne wil hij de gulle erkentenis doen, dat hij geene banale beschuldiging heeft willen in het midden brengen, maar dat hij zich alleen op het verledene heeft beroepen, omdat de Commissie zich meende te mogen vleijen, dat de man, die vroeger beginselen aankleefde met de hare overeenkomstig, ook thans aan hare zijde zou hebben gestaan.

De heer ***Duijmaer van Twist***, lid der Commissie: De geachte Voorzitter der Commissie tot herziening heeft met bereidwilligheid de taak der algemeene verdediging van ons voorstel op zich genomen. Ik geloof gerust te mogen zeggen, dat hij zich van die taak volledig en met eere heeft gekweten. De taak, die ik mij te vervullen heb voorgesteld, is veel gemakkelijker en eenvoudiger; ik wensch slechts enkele punten nog nader toe te lichten; welligt ware dit zelfs niet noodzakelijk, maar ik ben overtuigd dat men mij met toegefelijkheid zal aanhooren, en dat het ligtelijk niet zonder eenig nut zal zijn, daar wij gedurende zoovele dagen, van zoovele verschillende zijden, op zoovele zeer verschillende wijzen zijn aangevallen geworden.

I. Tegen het stelsel der Commissie zijn bedenkingen van allerlei aard ingebragt. Ik laat die van subsidiairen aard geheel ter zijde, om alleen op die groote, gewigtige bedenking te letten, die den voornamen, misschien wel den eenigen grond van tegenstand uitmaakt. De zoogenaamde zelfstandige rapporteurs: dat is de leus waarover wordt gestreden. Die zelfstandige rapporteurs, zegt men, zullen het onderzoek in de sectien dooden, het gemeen overleg vernietigen, vijf despoten in de Kamer daarstellen, die nu eens met de Regering tegenover de Kamer zullen staan, dan eens zich èn boven de Regering èn boven de Kamer zullen stellen. Ja, het woord is niet genoemd in deze discussie, maar vroeger is het gezegd en het ligt op den grond der harten van velen, het invoeren van het stelsel van zelfstandige rapporteurs is revolutie.

Ik wensch dit stelsel naauwkeurig te onderzoeken en te toetsen; ik wensch voornamelijk te vergelijken wat thans bestaat en hetgeen ons wordt voorgedragen, en het is mij inderdaad onbegrijpelijk hoe het mogelijk is, dat, als men de zaak naauwkeurig heeft onderzocht, men te gelijk kan zijn een warm voorstander van het bestaande en een tegenstander van hetgeen wij hebben voorgesteld.

Zij die zich tegen ons voorstel verklaren zeggen: de tegenwoordige rapporteurs zijn volgens het Reglement van Orde verpligt de denkbeelden der afdeelingen in hunne commissie over te brengen; ik geef zulks toe, maar ik vraag: waaruit vloeit zulks voort? Bij art. 76 van het tegenwoordige Reglement van Orde is bepaald: » Zoodra de overweging in al de afdeelingen is afgeloopen, komen de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen in de afdeelingen is aangemerkt, behandeld en verlangd geworden" enz. Ziedaar de grond van die verpligting; maar wanneer ik dit toestem, dan zeg ik tevens: ook onze rapporteurs zullen daartoe verpligt zijn, want ook in het door ons gedane voorstel wordt bij art. 74 bepaald: » Zoodra de overweging in al de afdeelingen is afgeloopen, komen de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen in de afdeelingen is aangemerkt, behandeld of verlangd," enz. Men ziet, er is hieromtrent in beide stukken geen verschil, de bepaling is geheel dezelfde. Doch daar zit ook het groote bezwaar niet in, maar de zwarigheid is deze, dat de tegenwoordige rapporteurs ook verpligt zouden zijn in het verslag *op te nemen* al de denkbeelden in de afdeelingen geuit. Ik heb op die bewering drie antwoorden te geven. In de eerste plaats, dat ik die strenge verpligting ontken. Daar bestaat bij het Reglement van Orde geen strenge verpligting, volgens welke zij die denkbeelden zouden *moeten* opnemen. Die verpligting zou alleen kunnen voortvloeijen uit art. 78 van het bestaande Reglement van Orde, alwaar bepaald is, dat het verslag der rapporteurs, naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen, de gronden en bedenkingen doet kennen, welke ter aanneming of verwerping van het wets-ontwerp of het voorstel zijn aangevoerd. Maar men zal toch niet beweren dat in die woorden: » naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen," de zoo straks bedoelde strenge verpligting gelegen is.

Maar in de tweede plaats is het voorschrift nooit op die wijze in practijk gebragt. Hij die u dat voorspiegelt handelt verkeerd. Ik beroep mij hier op de ondervinding van u allen, zoo dikwijls gij de eer hebt gehad lid eener commissie van rapporteurs te zijn. Werd daarin niet over elke bedenking der afdeelingen gestemd? Was dat onverschillig voor de kleur en den geest van het verslag, Inderdaad ik geloof mij gerust op de ondervinding van den laatsten tijd te mogen beroepen, van welken invloed het personeel der rapporteurs op de verslagen steeds is geweest. Als men niet aan vaste regelen is gebonden, dan hecht men veel aan eigen wijze van zien. Het is dus onjuist dat *alle* bedenkingen der afdeelingen in het verslag werden opgenomen; neen, alleen die, welke de commissie van rapporteurs meende te moeten opnemen.

In de derde plaats merk ik aan, dat de commissie van rapporteurs over ons voorstel hetzelve zoo niet heeft begrepen. Ik vraag met vertrouwen: was er dan niemand in deze geheele vergadering van 67 leden, die ons stelstel was toegedaan? Ik kan het niet gelooven, en het is ook zoo niet. Zoo ik alleen het oog vestig op mijne eigene afdeeling, daar waren toch eenige leden die de gronden, tegen ons stelsel aangevoerd, hebben bestreden. En toch drie folio vellen verslag zijn volgeschreven over dat ééne punt, en ik wil dat iemand mij aantoone dat eene eenige bedenking ten nadeele van ons stelsel is weggelaten, terwijl er geene enkele ten voordeele daarvan is opgenomen. Misschien zal men zeggen: de gronden tot aanneming van het voorstel behoefden de rapporteurs niet aan te voeren. Maar dat stelsel is in regtstreeksche tegenspraak met art. 78 van het Reglement van Orde, waarin duidelijk gesproken wordt van de gronden en bedenkingen, die tot *aanneming of verwerping* zijn aangevoerd. De gronden voor en tegen worden dus op ééne lijn gesteld, beide worden opgenomen. Ik neem de vrijheid de aandacht der Vergadering te vestigen op eene zinsnede voorkomende op bladz. 5 en 6 van het algemeen verslag der commissie en aldus luidende: » Zoo zal het verslag altijd eene oneindig meer eenzijdige beoordeeling der voorstellen, dan tot nu toe het geval is geweest, bevatten; menig goed denkbeeld, in de afdeelingen uitgebragt, zal onbekend blijven aan de Kamer, alleen omdat het niet overeenkomt met de begrippen der rapporteurs, en dat wel niettegenstaande de mogelijkheid zeer aannemelijk is, dat juist die denkbeelden, welke in het verslag geheel ter zijde zijn gelaten, in gewigt en belangrijkheid de hoogste waarde bezitten, en op de overtuiging der Kamer grooten invloed zouden kunnen uitoefenen."

Deze zinsnede spreekt van den toekomenden tijd, van hetgeen gebeuren zal; ik wil haar thans lezen in den verleden tijd en met toepassing op hetgeen omtrent ons voorstel gebeurd is; en ik wil u dan gevraagd hebben of zij daarop niet geheel en al toepasselijk is.

» Menig goed denkbeeld, in de afdeelingen uitgebragt, *is* onbekend gebleven aan de Kamer, alleen omdat het niet overeenkwam met de begrippen der rapporteurs, en dat wel niettegenstaande de mogelijkheid zeer aannemelijk was, dat juist die denkbeelden, die in het verslag geheel ter zijde zijn gelaten, in gewigt en belangrijkheid de hoogste waarde bezaten en op de overtuiging der Kamer grooten invloed zouden hebben kunnen uitoefenen."

Mijne Heeren, ik verlang wel verstaan te worden. Het is verre van mijne bedoeling, eene grieve in te brengen tegen de Commissie van Rapporteurs over ons voorstel; ik doe volkomen hulde aan de wijze, waarop zij zich van hunne taak hebben gekweten; maar wij handelen hier niet over personen, maar over zaken, en ik meen dat juist dit voorbeeld het sterkste spreekt, en ik geloof dat het daaruit voldoende blijkt dat die zoogenoemde niet-zelfstandige rapporteurs veel zelfstandiger en willekeuriger te werk gaan, dan die zelfstandige rapporteurs, die wij hebben voorgesteld.

Ik besluit dus: de tegenwoordige rapporteurs zijn niet streng verpligt alles op te nemen; men vergelijke art. 78 van het Reglement van Orde; *onze* rapporteurs zullen evenmin daartoe streng verpligt zijn; men vergelijke art. 80 van ons voorstel. Op dat punt staat dus ons voorstel met het bestaande Reglement van Orde volkomen gelijk, en het is mij inderdaad onverklaarbaar hoe men te dezen aanzien te gelijk kan zijn een warm voorstander van het laatste en een heftig bestrijder van het eerste.

Maar wat is dan het onderscheid tusschen de beide stelsels? De denkbeelden, met de zienswijze der rapporteurs overeenkomende, zullen wel bij beide stelsels in de verslagen worden opgenomen; de daarmede niet overeenstemmende *kunnen* bij beide stelsels worden weggelaten; of dit nu gebruik of misbruik is, laat ik daar, maar ze *kunnen* worden weggelaten. Maar waar zit nu het onderscheid? *Onze* rapporteurs zullen die denkbeelden kunnen opnemen en ze wederleggen, en dat kunnen de tegenwoordige niet: die kunnen alleen zeggen: door eenige leden is dit of dat denkbeeld geuit, maar ze kunnen niet uitbrengen een zelfstandig oordeel, ze kunnen wel verwerpen zonder rekenschap te geven, maar niet met het opgeven van hunne redenen.

Nog ééne opmerking: wat gebeurt er in alle andere vergaderingen die een eenigzins groot personeel tellen, wanneer daar gewigtige en moeijelijke onderwerpen te behandelen vallen? zoo b. v. in de vergaderingen van den stedelijken raad of de provinciale Staten? De zaak wordt commissoriaal gemaakt, d. i. dat aan eene commissie wordt opgedragen overal licht te erlangen waar zij het vinden kan, bij de Regering, bij de provinciale autoriteiten, en dan ten slotte een verslag uit te brengen, dat het onderwerp toelicht. Dit is, geloof ik, het doel. Welnu, iets dergelijks stellen we hier voor, met een groot, een zeer tasbaar onderscheid, dat belangrijk genoeg was om in de Grondwet te worden opgenomen, namelijk dat die commissie haar eerste en voornaamste licht moet putten uit de overwegingen in de afdeelingen. Dus moet zij haar voornaamste licht *in* de Kamer zelve zoeken.

De zaak is dus niet zoo geheel verwerpelijk als men haar heeft voorgesteld, en nu vraag ik u of men in die commissien van andere vergaderingen ooit van die gevaarlijke gevolgen, van die schromelijke praeponderantie heeft gehoord. Dan zou men het toch wel ergens in de Provinciale Staten of de gemeenteraden hebben bespeurd, maar mij is zoo iets nooit ter oore gekomen.

En zal het dan *hier* juist het geval zijn? Welke reden bestaat er om zulks te onderstellen? En ik zou het nog kunnen toegeven, zoo die commissie altijd uit dezelfde personen bestond, maar het wisselt gedurig af. Als er 10 wetten te behandelen vallen, dan kunnen zeker sommigen twee maal tot rapporteurs worden benoemd, maar dan heb ik in plaats van vijf toch een dertigtal despoten in eene vergadering van 68 leden, en een zoo afwisselend despotisme geloof ik niet dat zeer gevaarlijk is.

Ik wil niet ontkennen, dat het stelsel mogelijk aanleiding tot misbruik zal kunnen geven; maar dat kan men van elk stelsel, ook van het tegenwoordige zeggen: dat is een noodlottig gevolg van elke magt die bestaat.

Ik heb eenvoudig het tegenwoordig stelsel vergeleken met hetgeen wij betreffende het voorloopig onderzoek hebben voorgedragen. Ik heb het niet onderzocht in verband met het regt van amendement; dat heeft de geachte Voorzitter der Commissie gedaan. Ik heb het geheel afgescheiden daarvan nagegaan, en dan moet ik verklaren, dat ik volstrekt niet begrijpen kan, hoe men te gelijker tijd kan zijn een warm voorstander van het bestaande en een heftig tegenstander van het voorgedragen stelsel, te meer daar ik durf beweren dat de tegenwoordige rapporteurs veel zelfstandiger en willekeuriger zijn dan de door ons voorgestelde.

II. Een tweede punt, door onzen geachten voorzitter reeds kortelijk aangevoerd, betreft de bestrijding van de bewering, dat wij iets geheel nieuws zouden hebben voorgesteld. De Voorzitter der Commissie heeft reeds uit de geschiedenis aangewezen, dat hetzelfde wat wé nu voorstellen, reeds vroeger is voorgesteld; het is nagenoeg letterlijk overgenomen en afgeschreven uit het voorstel der commissie tot herziening van 1844. En wat is toen met dat voorstel geschied? Het is toen onderzocht door 43 leden; daarvan waren 34 in den grond vóór het stelsel, doch velen hadden hunne goedkeurende stem afhankelijk gemaakt van de toetreding der Regering, en toen het bleek dat deze er zich niet mede kon vereenigen zijn er verscheidenen afgevallen, omdat ze meenden dat het stelsel niet wel kon worden ingevoerd zonder de toetreding der Regering. Er was nog eene reden, waarom velen zich ten slotte er tegen verklaarden, namelijk deze, dat de commissie toenmaals, den tegenstand der Regering ziende, nog eene slotbepaling had voorgesteld, luidende dat het in werking brengen der verbeteringen geene plaats zou hebben tenzij de Regering hare toestemming gaf. Toen zijn verscheiden leden teruggetreden, die van meening waren dat de Kamer, ook zonder het goedvinden der Regering, haar eigen Reglement van Orde behoorde te kunnen vaststellen. Ik zelf heb behoord tot hen die vóór het stelsel waren, maar ik heb tegen het voorstel gestemd om die bijvoeging.

Ik laat nu daar de vraag of dat stelsel zonder medewerking der Regering uitvoerbaar zou zijn geweest; ik heb alleen willen herinneren dat de Kamer van 1844 — 1845, die wel niemand zal beschuldigen dat zij te veel naar nieuwigheden haakte, het stelsel van zelfstandige rapporteurs, in verband met amendementen, *op zich zelf* goedkeurde.

III. Ik had mij voorgenomen in de derde plaats te wederleggen hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken was gezegd geworden. Na hetgeen gesproken is kan ik daarvan afzien. De redevoering des Ministers heeft op mij een pijnlijken indruk gemaakt, misschien omdat zij mij eene teleurstelling baarde, daar ik iets anders verwacht had. Maar bij al dat pijnlijke bezielde mij gedurig een gevoel van vreugde, dat althans nu het regt van amendement met zooveel woorden in de Grondwet is gewaarborgd. Want wanneer ik lette op de overeenstemming tusschen hetgeen heden en bij vroegere gelegenheden van diezelfde groene tafel gesproken is, dan kon ik de gedachte niet van mij afweren, dat, zoo het regt van amendement niet in de Grondwet geschreven stond, welligt ook nu van daar dergelijke bezwaren als vroeger tegen dat regt zouden zijn geopperd geworden.

Ik wensch nu nog met een enkel woord den geachten spreker uit Nijmegen (de heer de Man) te beantwoorden. Die spreker heeft gevraagd, dat wij zouden opgeven welke practische bezwaren toch tegen het tegenwoordig stelsel bestonden, en die vraag werd gedaan in den geest, alsof die bezwaren niet aanwezig waren. Ik heb behoord onder de voorstellers en voorstanders van het bestaande Reglement van Orde, en men zal mij dus wel onpartijdig willen achten, als ik die bezwaren opnoem. Dat Reglement van Orde is toenmaals voorgesteld niet als het beste, dat mogelijk, maar als het beste, dat denkbaar was. Het is alleen met het oog op de toenmalige omstandigheden dat men het moet beoordeelen; weinig weken te voren was het stelsel der zelfstandige rapporteurs verworpen; het zou dwaasheid zijn geweest dat stelsel nog eens voor te dragen. Daarom heeft men alleen getracht voor te stellen wat onder de toenmalige omstandigheden bereikbaar was. Men vergelijke het *Overzigt van de wijzigingen, gemaakt in het Reglement van Orde*, enz. *in de zitting van* 1845 *op* 1846, bl. 7: » Eindelijk was de commissie ook door de bepalingen der Grondwet gebonden geweest; die bepalingen hadden haar niet altijd toegelaten datgene voor te stellen, wat zij anders welligt doelmatig en wenschelijk zoude hebben geacht. In dezen geest had de commissie den haar opgedragen last verstaan, in dezen geest had zij getracht dien te volbrengen, en vleide zij zich, » dat hare voorstellen door hare medeleden zouden worden aange» merkt als verbeteringen van het bestaande, en als zoodanig in » het stelsel van het Reglement voor aannemelijk zouden worden » gehouden."

Ziehier dan nu eenige van die practische bezwaren. Een eerste hoofdpunt, en wel een zeer groot gebrek, is de strekking die bestaat om reeds bij den aanvang der overweging de meerderheid en minderheid uit te vorschen. Die strekking was strijdig met onze bedoeling, zij was niet gelegen in den geest van ons voorstel, en echter duurt zij tot op den huidigen dag nog voort. In de meeste afdeelingen wordt gestemd over de verschillende gevoelens; het is eene strekking om reeds bij den aanvang eene beslissing uit te lokken. De Kamer moet reeds dan haar gevoelen manifesteren. Dat uitvorschen van eene bepaalde meening reeds dan is hoogst verkeerd. Zij verbindt wel niemand, maar het zal altijd eenige moeijelijkheid en zelfoverwinning kosten om van een eenmaal geuit gevoelen af te gaan, en immer zal er eenige overweging van eigenliefde in het spel komen. — De Grondwet wil alleen dat men de zaak zal overwegen en elkander wederzijds inlichten. De meerderheid vormt zich alsdan eerst naderhand, nadat het geheele onderzoek is afgeloopen, na de openbare beraadslaging, nadat het *voor* en *tegen* volledig is gehoord. Die strekking om vroeger eene meerderheid uit te lokken levert dus een zeer groot bezwaar op.

Maar daarenboven, men kan het doel niet bereiken, wat men wenscht, dat men reeds bij den aanvang kan zeggen: dit is de meerderheid, dat de minderheid. Vooreerst komen niet *alle* leden in de afdeelingen; soms komt zelfs slechts een zeer klein getal in de afdeelingen. Die zoogenaamde meerderheid is dus eene bedriegelijke zaak. Niet alle leden *willen* zich bovendien dadelijk verklaren, maar eerst den afloop van het onderzoek en de openbare beraadslaging afwachten. Daarenboven, ofschoon dikwijls die wijze van de zaak bij stemming te behandelen, in de afdeelingen gevolgd zij, zoo is dit toch niet altijd in alle afdeelingen geschied. Ten minste ik voor mij moet verklaren, dat, zoo dikwijls ik de eer genoten heb voorzitter eener afdeeling te zijn, ik nooit heb laten stemmen, omdat ik meende dat zulks tegen den aard der zaak en tegen de Grondwet streed. Er is nog iets; niet *alle* punten worden in alle afdeelingen behandeld; soms wordt een punt slechts in eene of twee afdeelingen ter sprake gebragt. Hoe is het nu mogelijk op te maken wat de meerderheid of minderheid wil?

Dat gemeen overleg dus, dat verkregen zou worden door de verslagen en de antwoorden der Regering, rust op eenen valschen grondslag. Ik wil eene enkele vraag doen in verband tot dit onderwerp: indien het waar is dat het gemeen overleg alleen kan verkregen worden door schriftelijke verslagen en antwoorden, en niet door openbare beraadslaging, hoe dan wanneer het initiatief van deze Kamer uitgaat? Dan worden er wel stukken gewisseld tusschen de rapporteurs en den voorsteller, maar de Regering blijft er buiten. En toch wordt er ook dan gesproken van gemeen overleg.

Ik heb twee bezwaren aangevoerd; ik heb ten slotte nog een derde, de tegenwoordige zelfstandigheid der rapporteurs. Hetzelfde argument wat tegen ons is gebezigd, is bij mij eene grief tegen hetgeen bestaat. De tegenwoordige zelfstandigheid der rapporteurs grenst aan willekeur, eene willekeur, waarvan zij aan niemand rekenschap behoeven te geven. Ik kan dat met vertrouwen zeggen, ik kan mij beroepen op het getuigenis van zoovelen, met wie ik de eer heb genoten tot rapporteur te worden gekozen. Ik heb meermalen het stelsel voorgestaan, dat de rapporteurs niet zoo onafhankelijk moesten zijn, maar dat de verslagen volgens het tegenwoordige stelsel meer processen-verbaal moesten zijn van het verhandelde in de afdeelingen. De bedenkingen der leden die tegen de meening der rapporteurs streden werden meer op den achtergrond geplaatst, maar die daarmede strookten meer in het licht gesteld. Men heeft gesproken van misbruik van magt. Ik ontken niet dat het mogelijk is. Maar waar zal meer misbruik van magt mogelijk zijn, daar waar vijf leden hun eigen gevoelen doen kennen, dat niemand bindt, of daar waar vijf leden de magt bezitten het gevoelen der Kamer uit te drukken? Nu hebben ze de bevoegdheid dat gevoelen juist of niet juist uit te drukken, en wel uit die onvolledige overwegingen in de afdeelingen; en nu vraag ik met vertrouwen waar het meest misbruik van magt te vreezen zal zijn. In hoe groote moeijelijkheden kan bovendien die commissie van rapporteurs geraken! Ik kan daartoe als bijdrage leveren dat een vroeger lid dezer Vergadering zich de moeite heeft gegeven na te gaan hoeveel verschillende uitdrukkingen werden gebezigd, om een zeker aantal leden uit te drukken, zoo als: sommige leden, de meerderheid, de groote meerderheid der leden, enz.;

(HARMONIE TE ROTTERDAM)

zoo had dat lid in één enkel verslag 23 verschillende uitdrukkingen van dien aard opgeteld.

Ziedaar eenige practische bezwaren tegen het tegenwoordig stelsel; en ik heb daarvan nog slechts geheel op zich zelf gesproken en niet in verband met de amendementen.

En nu ten slotte: ik heb de bezwaren opgenoemd tegen het bestaande; ik ben niet partijdig genoeg om te beweren, dat er tegen ons stelsel geen zouden bestaan. Maar wanneer dit stelsel mogt worden aangenomen, dan vertrouw ik van u allen dat gij zult medewerken, om die bezwaren weg te nemen, gelijk ik voor mij, als ons voorstel *niet* mogt worden aangenomen, volkomen bereid ben, om de bezwaren, tegen elk ander stelsel dan het onze bestaande, uit den weg te helpen ruimen.

Of ons stelsel verworpen wordt of niet, ik leg er gaarne het hoofd bij neder; maar één verzoek heb ik: laten wij trachten iets tot stand te brengen. Laten wij ons niet bepalen tot eene eenvoudige afstemming van ons stelsel: dan zou er weder eene nieuwe commissie noodig zijn, en het zou onmogelijk zijn grondwettig te beraadslagen, voordat dat VIde hoofdstuk op nieuw ware voorgesteld. Ik hoop dus dat de spreker uit Gelderland van zijn denkbeeld om eene prealabele stemming te houden zal terugkomen, en dat we allen zullen medewerken om iets tot stand te brengen door het voorstellen van amendementen op onze voordragt.

De heer ***van Hall***: Het zij mij geoorloofd bij deze beraadslagingen een enkel woord in het midden te brengen. Ik behoor tot diegenen, die het niet raadzaam zouden vinden dat ten aanzien van een zoo quaestieus punt als het behandelde de denkbeelden der Commissie ingang vonden bij de Vergadering. Na de verdediging der Commissie te hebben gehoord wensch ik dus eene kleine bijdrage tot deze discussie te leveren. Ik roep uwe toegevende aandacht in, daar ik voorzeker beneden het peil zal blijven van de welsprekendheid die wij reeds hebben mogen bewonderen.

Ik begin al aanstonds met alle vermoeden van mij af te werpen, als of ik geen regt zou laten wedervaren aan de bedoelingen der Commissie, en ik ben overtuigd dat bij geen enkel lid der Vergadering omtrent die bedoelingen eenige de minste twijfel bestaat. Maar wanneer ik terugzie op den aanvang der rede van den voorzitter, dan geschiedt dit om u door dat voorbeeld zelf en door hetgeen die inleiding bij al hare uitnemendheid persoonlijks had, de kracht en den invloed te herinneren, welke zij op ons moest uitoefenen. Ik wijs daarop om u door een sprekend voorbeeld te doen zien hoe bij elk wets-ontwerp het oordeel eener Commissie op de discussie invloed zou wenschen uit te oefenen.

Alvorens meer bijzonder de hoofdgronden te beschouwen in de rede van den voorzitter aangevoerd, geloof ik dat het pligt zal zijn vooraf te behandelen de beschouwingen van het lid der Commissie die het laatst gesproken heeft. Uit den aanvang van diens rede zou niets minder voortvloeijen dan dit, dat we hier nu drie of vier dagen twisten over iets waarover eigenlijk geen verschil kan bestaan. Die spreker heeft gezegd dat hij niet kan begrijpen hoe men te gelijk kon zijn een warm voorstander van het bestaande en een heftig tegenstander van het voorgestelde. Ik geloof dat men zou kunnen volstaan met aan het antwoord van dien wijsgeer te herinneren, jegens wien men de beweging ontkende, en die eenvoudig daarop antwoordde met zich in beweging te stellen. Inderdaad, ik geloof dat wanneer wij in eene vergadering als deze gedurende eenige dagen ernstig over eene zaak verschillen, men toch zoo ver niet kan gaan van te zeggen dat er eigenlijk geen verschil tusschen hetgeen de eene en de andere wil zou bestaan. Intusschen beweerde die spreker, dat volgens het voorstel der Commissie nagenoeg geene verandering zou ontstaan; immers, dat de tegenwoordige rapporteurs volgens art. 76 verpligt zijn in hunne commissie het in de afdeelingen verhandelde over te brengen, maar dat ook de rapporteurs, door de Commissie voorgesteld, zulks verpligt zijn, en dat in het oude art. 78 en het nieuwe 77*d*, omtrent het opmaken van het verslag, zelfs geheel dezelfde woorden voorkwamen. Ja, dezelfde woorden zijn het, maar door hunne plaatsing hebben zij eene geheel andere beteekenis verkregen. Volgens art. 78 van het bestaande Reglement van Orde zijn de rapporteurs geen zelfstandige rapporteurs, maar handelen zij uit naam van de onderscheiden afdeelingen. Ziedaar het standpunt bepaald, ziedaar hunne qualificatie. Zij moeten opmaken een verslag, dat, naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen, de gronden en bedenkingen doet kennen, welke ter aanneming of verwerping van het wets-ontwerp of voorstel *zijn* aangevoerd. Dus is de pligt der rapporteurs, opdat ik het nog eens herhale, volgens het tegenwoordig Reglement van Orde, om naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen de gronden op te geven, die vóór of tegen *zijn* aangevoerd. En dit ontbreekt in het artikel 77*d* der Commissie. Hier is een verslag met eene beoordeeling van het voorstel door de rapporteurs. Het hoofddenkbeeld beheerscht hier het nevendenkbeeld, en dit zal dus wegsmelten. Wie onzer, met al den eerbied, dien hij voor de meening van anderen heeft, wie zal niet liever zijn eigen denkbeeld behouden zien, dan die van een ander? En zullen niet de rapporteurs, die het verslag slechts naar aanleiding van de overweging in de afdeelingen opmaken, maar daarbij hunne eigene opinie moeten doen kennen, hunne eigene denkbeelden noodwendig in het licht, die van andere in de duisternis plaatsen?

Maar de tegenwoordige rapporteurs zelven, zegt de spreker, zijn niet streng verpligt alle denkbeelden over te brengen. Art. 78 bepaalt, dat *uit naam* van de afdeelingen een verslag wordt uitgebragt, dat de gronden en bedenkingen bevat, die ter aanneming of verwerping *zijn* aangevoerd; en ik geloof als een reglement iets zoo stellig bepaalt, dat dan de verpligting zoo streng is als zij voor mannen van eer zijn kan. — Maar de bepaling is niet altijd in practijk gebragt, er is niet altijd gestemd in de afdeelingen, zegt de spreker, en die dit meent stelt zich eene begoocheling voor. Hier doet de spreker een beroep op de ondervinding, en daar ik met u allen voor het eerst lid ben eener Vergadering regtstreeks door het volk verkozen, en daar ik geen lid der vorige vergadering ben geweest, waarvoor het bestaande Reglement van Orde bestemd was, zoo laat ik voor rekening van dien spreker alles wat hij gezegd heeft omtrent de niet-naleving van het Reglement door de vorige Kamer; ik heb haar daaromtrent niet te verdedigen of te beschuldigen. Maar ik kan spreken van *onze* ondervinding. Ik heb drie malen de eer genoten tot rapporteur te worden benoemd; en altijd is er in de commissie gevraagd, niet van welk gewigt eene gemaakte bedenking was, maar of zij door zooveel leden was ondersteund dat zij behoorde te worden opgenomen. Bij de behandeling der belasting-wet zijn een aantal bedenkingen in het verslag opgenomen, die door velen der rapporteurs niet werden gedeeld, welligt door geen enkelen.

Doch de ondervinding, zegt de spreker, bewijst niet dat het Reglement niet goed is. Als voorbeeld, uit onze gezamenlijke ondervinding ontleend, heeft de spreker zich beroepen op het verslag der rapporteurs omtrent dit voorstel. Hij heeft gezegd, dat uit dit verslag niet blijkt, dat iemand in de afdeelingen vóór het voorstel der Commissie gestreden heeft, en dat derhalve dit verslag het bewijs in zich bevat, dat de rapporteurs niet verpligt zijn alles op te nemen wat in de afdeelingen is gezegd geworden. Maar ik kan dat bewijs volstrekt niet uit dit verslag putten. Ik zie daaruit dat stellig eene groote meerderheid in de Vergadering tegen het voorstel was; daaruit vloeit tevens voort dat er eene minderheid bestond, die er voor was. Het was niet noodig dit uitdrukkelijk te vermelden. Die meerderheid heeft de gronden voor hare meening aangevoerd; hoogst waarschijnlijk heeft echter de minderheid de gronden voor de hare niet aangevoerd. De spreker is dus ten minste daarvan het bewijs schuldig gebleven, dat er door hen gronden ontwikkeld zijn die niet in het verslag zijn opgenomen; die leden schijnen berust te hebben in de meerdere ontwikkeling door de Commissie aan hare denkbeelden gegeven. Zooveel is zeker, dat het niet blijkt, dat de minderheid hare gronden heeft aangevoerd. Maar al hadden die heeren rapporteurs verzuimd ze op te geven, zoo zou zulks nog niet veel tegen het Reglement bewijzen.

Ik geloof dat ik u allen en mij zelven te regt heb verdedigd tegen het verwijt aan deze Vergadering gedaan, als of wij zouden twisten zonder reden.

De spreker echter erkent toch eenig onderscheid; hij zegt, er zal eene commissie zijn, die haar praeadvies uitbrengt; zulks is in alle groote vergaderingen het geval, en men heeft daarvan nooit eenig kwaad gevolg gezien. Mijne ondervinding heeft mij geleerd, dat in alle stedelijke raden en provinciale vergaderingen zoodanige zelfstandige commissie toch altijd eenige praeponderantie en invloed oefent; en als men daar niet dat mistrouwen heeft, dat in deze Vergadering tegen eene zelfstandige Commissie bestaat, zoo moet men in het oog houden dat dit mistrouwen uit den aard van onze Vergadering voortspruit. Wij spreken hier uit naam van het geheele Volk, van geheel Nederland; onze besluiten hebben den grootsten invloed op het lot van den ganschen Staat. Aan de eene zijde staat de Regering, aan de andere de zucht naar populariteit, die den mensch zoo ligt in gevaarlijke verzoekingen brengt, en wij moeten dus dubbele voorzorgen gebruiken. Maar er is meer: eene dergelijke commissie wordt in die vergaderingen alleen dan benoemd, als er quaestie is van een onderzoeker van stukken, zoo als bijv. de begrooting, of naar feiten, zoo als bijv. bij de toepassing van het regt van enquête zou plaats hebben. Ik geloof dus niet dat men daaruit kan redeneren tot hetgeen waarvan wij thans spreken.

Eindelijk heeft de geachte spreker, ter beantwoording van den spreker uit Nijmegen, twee bedenkingen tegen het bestaande Reglement van Orde in het midden gebragt. Een der nadeelen van dat Reglement zou bestaan in de strekking om in de afdeelingen eene meerderheid en minderheid uit te lokken, hetgeen

altijd bedriegelijk zou zijn. Ik geloof niet dat de strekking van het Reglement van Orde is om kennis te erlangen van de meerderheid of minderheid, maar wel om uit de overweging in de afdeelingen den algemeenen indruk te verkrijgen van den geest der Vergadering omtrent dit of dat onderwerp. Maar indien ik die redenering van den geachten spreker al geheel toegeef, zoo is het mij moeijelijk die te rijmen met hetgeen door andere leden; en bepaaldelijk door den geachten voorzitter der Commissie, is gezegd: dat namelijk de rapporteurs niet dwaas genoeg zouden zijn om in strijd met de meening in de sectien geuit een verslag uit te brengen; dit wordt ons dus als het ware als eene *soupape de sûreté* voorgedragen. Maar het argument valt geheel weg, want als het nu onmogelijk is eene juiste kennis te erlangen van de meening der meerderheid of der minderheid in de afdeelingen, als dus de rapporteurs die meening *niet* zullen kennen, dan blijft het verslag geheel het eigen werk der rapporteurs.

Als dus het aangevoerde bezwaar juist is, dan is het in veel grootere mate tegen het stelsel der Commissie in te brengen.

Een tweede bezwaar door den spreker aangevoerd bestond hierin, dat bij de zelfstandigheid der tegenwoordige rapporteurs misbruik van magt in veel grootere mate zou te vreezen zijn. Dit is zeker, dat wanneer aan iemand een pligt wordt opgelegd, steeds de mogelijkheid ontstaat dat hij dien niet zal vervullen. Maar het verschil is dit, dat, wanneer een rapporteur aan zijne verpligting niet voldoet, ieder lid zich kan beklagen, dat een nieuwe rapporteur kan worden benoemd, en dat, indien een rapporteur nu en dan te veel aan eigen denkbeelden mogt hechten, daarvan het gevolg zal zijn, dat hem dit zal worden verweten en hij niet ligt weder tot die betrekking zal worden geroepen.

Wij wenschen niet dat aan de rapporteurs eene magt zal worden gegeven, waarvan zij misbruik zullen maken, in dien zin dat zij moeijelijkheden in den weg stellen aan het gemeen overleg met de Regering en geen hulde doen aan de openbaarheid.

En nu, wat betreft de rede door den geachten voorzitter der Commissie uitgesproken, vreest niet dat ik hem zal trachten na te streven, noch in zijne welsprekendheid, noch in de langdurigheid der ontwikkeling van denkbeelden. Het eerste verbiedt mij mijn onvermogen, het tweede de achting, die ik aan deze Vergadering verschuldigd ben. Ik wensch alleen hier en daar een hoofdpunt aan te roeren en tevens de discussie teruggebragt te zien tot het standpunt, waarvan zij in de twee laatste dagen is afgeweken. Ik zal niet terugzien op de geschiedenis van het verledene. Ik moet alleen dit opmerken, dat het stelsel, hetwelk in 1844 zooveel voorstanders vond, en waarvoor zich toch slechts tien stemmen verklaarden, niet zoozeer was het stelsel der zelfstandige rapporteurs, maar het stelsel van amendement. Ik heb steeds behoord tot hen, die het stelsel van amendement wenschten, maar die tevens meenden dat het moeijelijk was overeen te brengen met de toenmalige Grondwet. Ik zou het toenmaals voorgestelde evenzeer hebben aangekleefd als ik het nu voorgestelde bestrijd. Want nu bezitten wij het stelsel van amendement, en nu hebben wij geene kunstmatige uitvinding noodig om wijzigingen bij wijze van amendement in de voorstellen der Regering te brengen. Dit is het eenige onderscheid wat te dezen aanzien tusschen de oude en de nieuwe Grondwet bestaat. Het is reeds vroeger door den spreker uit Gelderland (den heer van Dam van Isselt) opgemerkt, dat hem niet gebleken was, dat er zoodanig noodzakelijk verband bestond tusschen het stelsel van amendement en het stelsel van zelfstandige rapporteurs; hij heeft deswege eene verklaring der Commissie geprovoceerd, maar ik heb in de lange en uitmuntende rede van haren voorzitter, geen enkel woord gehoord, waardoor dat verband tusschen beide stelsels wierd ontwikkeld. Ik heb het nut en de gevaren van het stelsel van amendement hooren uiteenzetten, maar niets, wat dat verband in het licht stelde. Het eenige wat met betrekking daartoe gezegd is, is dit, dat op alle mogelijke wijze moest worden vermeden, om, vóór dat de zaak in beraadslaging was gebragt, van de Regering wijzigingen uit te lokken. Ik ben het met den geachten spreker eens, dat, zoo er geen ander middel bestaat, dat dan de wijzigingen zelfstandig door de Kamer moeten worden gemaakt; maar waarom zou men der Regering het verdriet berokkenen, om, als zij eene fout ziet, haar niet toe te staan, gevolg te geven aan deze hare overtuiging en dus haar ontwerp reeds vooraf te wijzigen?

Ik geloof met den geachten spreker dat het stelsel van transactie tusschen de Regering en de Kamer, waardoor na de eerste overweging van het voorstel een aanbod wordt gedaan en een wederaanbod geschiedt, dat een zoodanig stelsel van loven en bieden een zeer ongelukkig stelsel is; maar uit dit oogpunt moet men de zaak niet beschouwen. Ik begrijp dat het resultaat van de overweging in de afdeelingen niet alleen moet zijn om den wil der afdeelingen te doen kennen, maar ook de gronden aan te geven, waarop die wil berust, zoodat, wanneer de Regering het verslag in handen krijgt, zij niet vrage: hoeveel stemmen hebben zich op deze of gene wijze verklaard, maar dat zij de gronden onderzoeke waarop de meening der leden berust, en ik geloof dat de Regering dan ook zeker voor overtuiging vatbaar zal wezen. Dat is pligt, dat is juist dat stelsel van gemeen overleg, dat door de Grondwet geboden wordt.

Het stelsel van de Commissie daarentegen zou in mijne oogen juist dat stelsel van transactie zijn, maar niet tusschen de Regering en de Kamer, maar tusschen de Regering en de rapporteurs. Volgens het bestaande Reglement van Orde kan de Regering niets doen vóór dat het verslag der afdeelingen is gearresteerd; wat dan geschreven staat blijft geschreven. Maar volgens het voorstel der Commissie zullen de rapporteurs iederen dag als zij willen in de gelegenheid zijn met de Regering te onderhandelen. Dat is gevaarlijk, omdat het is een stelsel van waarachtige transactie, omdat het strijdt met de openbaarheid. Ik zou zelfs nog verder willen gaan dan nu, en ik geloof, dat, zoo het Engelsche stelsel van drie lezingen hier kon worden toegepast, het gemeen overleg nog beter tot stand zou komen. Nu naderen wij aan dat stelsel zoo nabij mogelijk. De Kamer vergadert in de afdeelingen; van het daar verhandelde wordt een verslag opgemaakt, en dat wordt publiek gemaakt; er kan daar niets gebeuren of het wordt openbaar en de natie weet alles. Maar volgens het stelsel der Commissie geschiedt alles in het geheim en wordt het een werk der duisternis. Daar ik een vijand van alle overdrijving ben moet ik deze laatste uitdrukking verdedigen. Ik noem het een werk der duisternis wanneer men in het geheim vergadert, met de Ministers kan confereren, en alleen het resultaat dier conferentien te berde komt, niet de wijze waarop het werd verkregen. Wij allen zijn vrienden van openbaarheid, maar ik wensch die in alles en voor allen; alleen daardoor zullen wij in staat worden gesteld, alle laster en verkeerde vermoedens tegen te gaan. En daarom hecht ik op dit punt veel aan het bestaande Reglement van Orde.

Ik geloof dat ik op deze wijze de hoofdstellingen van den voorzitter der Commissie genoegzaam heb nagegaan; ik ben daardoor in de gelegenheid geweest de redenen te ontwikkelen, waarop mijne vrees berust dat het werk der Commissie op een verkeerden grondslag is opgetrokken.

De heer ***van Dam van Isselt*** verklaart dat hij het woord had gevraagd en verkregen nadat de geachte voorzitter der Commissie gesproken had, doch dat, daar hij bemerkt dat ook nog andere leden der Commissie het woord zullen voeren, hij liever na deze zal spreken en dus voor het oogenblik van het woord afziet.

De heer ***Backer:*** Ik had gehoopt dat in deze discussie steeds overdrijving zou zijn vermeden geworden; het doet mij leed, dat ik mij daaromtrent heb bedrogen gezien. Ik zal een enkel punt aanroeren. Een van de sprekers, die gisteren het woord hebben gevoerd, heeft gezegd, dat door mij gezegd zou zijn: dat het gemeen overleg dan het best bevorderd zou worden, wanneer de Kamer en de Ministers op het verst verwijderd standpunt van elkander stonden, als zij elk in hunne afzonderlijke sfeer bleven. De spreker, die dit heeft gezegd, heeft mij, en ik geloof ons allen, een te aangenaam uur verschaft, dan dat ik hem die verkeerde opvatting euvel zou duiden. Ik meen echter hetgeen ik gezegd heb te moeten herstellen: ik heb namelijk gezegd, dat naar mijne meening de goede verstandhouding tusschen de Kamer en het Bestuur het best zal bewaard blijven, als ieder op een onafhankelijk, zelfstandig standpunt staat. En dit geloof ik nog; met de staatkundige vriendschap is het even als met elke andere gelegen: *amicitia non nisi inter pares.*

Dit brengt mij tot een tweede punt; men heeft gezegd, dat men steeds gewoon was te vragen: wat baat het? Datzelfde vraag ik ook hier: wat baat het met overdrijving ons voorgedragen stelsel af te keuren, als men zelf erkent, dat het tegenwoordige Reglement van Orde het gebrek van langdradigheid niet verbeterd heeft? Het zij verre van mij dat ik het werk der Commissie volmaakt zou willen noemen; ik erken gaarne, dat in beide stelsels nadeelen en voordeelen gepaard gaan. Ik waak het ook geenszins dat men de nadeelen, aan het stelsel der Commissie verbonden, in al hunne naaktheid voorstelle. Maar men behoort zich te wachten voor overdrijving, men moet niet spreken van „werk der duisternis" alsof de Commissie eene soort van veemgerigt voorstelde, alsof zij middelen in het werk wilde stellen, om de geheele Vergadering te violenteren, alsof zij de individuele kracht der leden wilde krenken en eene parlementaire alleenheersching vestigen.

Dit wenschte ik te zeggen; ik zal het tegenwoordige stelsel dat ons regeert niet nagaan in zijne nadeelen, maar ik zal het voorstellen in zijne goede werking, en ik zal vragen wat de gevolgen er van zijn. Ik stel mij voor dat een ontwerp van wet in de secties worde gebragt, dat deze voltallig zijn, dat het aldaar worde overwogen, dat er geene reticentie hoegenaamd

plaats heeft, maar dat de rapporteurs alle bedenkingen behoorlijk overbrengen, zoodat de Regering bepaaldelijk zien kan wat de meening van de meerderheid en minderheid zij. Ik weet het, dat thans sommigen de zaak vergelijken met te zeggen: dat wordt niet verlangd; maar ik geloof toch, dat dit juist als een groot voorregt wordt voorgedragen, en men het dus behoort te verlangen. En wat zullen dan de gevolgen van het tegenwoordige stelsel zijn? Ik begin met te zeggen dat ik alleen spreek over eene algemeene uitkomst, met het oog op de menschelijke zwakheid; en wat zullen de gevolgen zijn?

Ten eerste dat men aan het ontwerp voor de eerste aanbieding niet heel veel tijd en moeite zal ten koste leggen: het moet toch nog worden gewijzigd. Wij zullen dan meestal krijgen een onbekookt voorstel; ziedaar het eerste gevolg.

En het tweede is, dat nu dat onvolmaakte stuk geen voorwerp van volmaking zal worden, waarover men met redenen strijden zal; neen! men zal de meeningen tellen, en alsdan zal naderhand het voorstel veranderd worden, in zoodanigen geest als men geschikt acht om er door te krijgen, wat maar mogelijk is. Daardoor zullen dus veel halve maatregelen ontstaan, althans dit kan er ligt het gevolg van wezen.

Deze twee punten heeft de Commissie getracht te verbeteren, door iedere magt te nopen haar werk kort en goed te doen. Ik geloof dat men nu wel elkander de zaak gemakkelijker kan maken, ik geloof wel dat men de maat van toegefelijkheid kan vermeerderen, maar niet dat men het werk verbeteren zal.

Ten slotte: ons tegenwoordig stelsel heeft iets eigenaardigs, dat het namelijk beter werkt, naar mate het minder betracht wordt. Wij hooren gedurig van bedenkingen die door de rapporteurs zijn weggelaten; dit brengt, hoezeer het aanleiding geeft tot klagten, éénheid en orde in het verslag. Het verslag wordt dus wezenlijk beter door eene wijze van opmaking, die afwijkende is van het doel om aller gevoelen te doen kennen. Welnu, Mijne Heeren, hetgeen door de gewoonte, tegen het Reglement, is ingevoerd, heeft de Commissie volgens en door het Reglement willen vaststellen.

De heer ***van Dam van Isselt*** heeft het woord.

De heer ***Thorbecke*** vraagt het woord voor eene motie van orde, en stelt namens de Commissie tot herziening voor dat de discussien voor heden zullen worden geëindigd en verdaagd, en dat wel om het gewigt der zaak en het groote belang dat door de Commissie gehecht wordt aan de te wachten rede van den spreker uit Gelderland; waarbij nog komt dat er van hare zijde nog zal moeten worden geantwoord zoo op de bedenkingen van dien spreker als op die van andere leden; weshalve de Commissie het beter acht, daar dat alles heden niet zal kunnen afloopen, de verdere behandeling uit te stellen tot den volgenden ochtend ten elf ure.

De heer ***Schooneveld*** meent dat de Vergadering ruim bezig is het haar zoo vaak gedane verwijt van langdradigheid te verdienen; hij acht een spoedig einde der discussien wenschelijk en stelt voor de beraadslagingen heden avond te hervatten.

De heer ***van Dam van Isselt*** meent dat het aannemen van het laatst gedane voorstel zeer nadeelig zou werken; doch verklaart, dat, indien de Vergadering de discussien nu als geëindigd wil beschouwen en dadelijk tot de stemming overgaan, hij gaarne van het woord zal afzien.

De heer ***Thorbecke*** verklaart, namens de Commissie, dat, hoe gaarne hij de Vergadering zou willen verschoonen van de beantwoording van verschillende sporadische aanmerkingen, op hetgeen hij heden en vroeger heeft gezegd gemaakt, hij zulks niet durft doen met het oog op het belang der zaak, die hij voorstaat; hij kan dus het voorstel om de beraadslagingen als geëindigd te beschouwen niet ondersteunen, en komt op zijn eigen voorstel terug, daar het hem onmogelijk is heden avond eene zitting bij te wonen. Hij beroept zich te dien aanzien op eene soortgelijke reden, als gisteren door den spreker uit Gelderland is aangevoerd geworden.

Dienovereenkomstig wordt besloten, en de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN WOENSDAG 25 APRIL.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 64 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Marine en van Financien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der *algemeene* beraadslagingen over de voorgestelde *wijzigingen van het VIde hoofdstuk van het Reglement van Orde* (Van het verzenden der ontwerpen van wet en der voorstellen naar de afdeelingen, van de werkzaamheden aldaar, en die der rapporteurs).

De heer ***van Dam van Isselt*** heeft het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

Onze beraadslagingen over het VIde hoofdstuk van het Reglement zijn langdurig geweest. En geen wonder, want wij handelen thans over de meest gewigtige aangelegenheid eener constitutionnele monarchie. En wanneer men dan in aanmerking neemt, dat deze Vergadering dikwerf dagen achtereen besteedt aan de beraadslaging over de begrooting, dan kan het niet vreemd voorkomen, dat zij ruimte van tijd neemt voor de behandeling van dit VIde hoofdstuk. Bij de begrooting toch geldt het alleen finantiele belangen die altijd te herstellen zijn, maar hier geldt het belangen die niet kunnen hersteld worden, wanneer men zé eenmaal veronachtzaamd heeft. Ik heb met bijzondere belangstelling aangehoord de verdediging van het tegenwoordige voorstel, die door de leden der Commissie werd voorgedragen; twee andere leden hebben bovendien de verdediging van het stelsel van zelfstandige rapporteurs opgenomen, maar ik moet opregt verklaren, dat ik door die verdediging versterkt ben in de bezwaren, die ik en zoovelen mijner ambtgenooten in het midden bragten. Wat toch hebben de verdedigers van het voorstel der Commissie gedaan? Zij hebben getracht te bewijzen, dat het voorgestelde niet zoo schadelijk was als wij, die het bestreden, meenden, maar zij zijn ons het bewijs schuldig gebleven, dat de aanneming van hun stelsel noodzakelijk is om uitvoering te geven aan het grondwettig regt van amendement. Intusschen is het niet voldoende, dat men betooge, dat het gevaar van dit stelsel niet zoo groot is; zal men het aannemen, dan moet het geen gevaar hoegenaamd opleveren voor ons constitutionneel staatsregt, dan moet het beter zijn dan elk ander stelsel, dan moet het van alle zijden aannemelijk zijn en de zaak des vaderlands daaruit nimmer schade kunnen lijden. De geachte voorzitter der Commissie heeft in eene welsprekende rede veel gezegd, waarop niet behoeft geantwoord te worden; hij heeft de Commissie op vele punten verdedigd, waar zij niet aangevallen was. Een punt evenwel dat door hem op den voorgrond geplaatst werd, wil ik niet onbeantwoord laten. Ik heb de eer gehad de beraadslaging over het VIde hoofdstuk te openen; velen zijn mij op den weg der bestrijding van het voorstel der Commissie gevolgd, maar wanneer nu de voorzitter dier Commissie met kracht van welsprekendheid van hare leden afgeworpen heeft de beschuldiging, als of zij zelve voor oogen gehad hadden de gevolgen waarop de bestrijders van het voorstel wezen, dan geloof ik in naam van alle bestrijders plegtig te moeten verklaren, dat het bij niemand onzer is opgekomen, om onze geachte medeleden die de Commissie uitmaakten van kwade bedoelingen te verdenken. Ik heb dien geachten voorzitter der Commissie de zaak, die wij thans behandelen, hooren voorstellen waarlijk in een liefelijken schijn, maar die voorstelling herinnerde mij het reizen langs den Rhijn. Daar worden aan den reiziger telkens met ophef schöne Aussichte vertoond, maar deze heeft men alleen bij zonneschijn en wanneer die nu ontbreekt, dan geeft men den reiziger een gekleurd glas, dat alles in een heerlijk licht voor het oog brengt en de donkere lucht doet verdwijnen. Zoo werd naar het mij voorkwam, het tegenwoordig voorstel door den Voorzitter der Commissie beschouwd. En inderdaad geloof ik, dat men van zijn standpunt, met zijne gemoedelijkheid en met zijne overtuiging de zaak zoo beschouwen *kan*. Maar is zijne voorstelling van de zaak nu zoo waar, en moeten wij, die hier geroepen zijn den geregelden gang onzer werkzaamheden te verzekeren, de zaak alleen van dat ééne standpunt beschouwen? Ja, het is waar, de voorbeelden door hem aangehaald van die drie wets-ontwerpen deden de zaak zoo onschuldig voorkomen, dat men inderdaad zou moeten vragen hoe het mogelijk is, dat er nog een enkel lid gevonden wordt, die het voorstel der Commissie niet voor de meest onschadelijke zaak houdt. Immers de Ministers zouden het zoo gemakkelijk hebben; die bemoeijingen van de commissie van rapporteurs met opzigt tot de amendementen zou zoo gerieflijk wezen; het zou inderdaad een genoegen en een lust zijn om onder zoodanig reglement te werken. Maar men bepaalde zich tot wets-ontwerpen waarbij het geene groote politieke beginselen geldt; men vergat dat er tijden kunnen geboren worden, waarin partijen in deze Vergadering op-

rijzen; partijen zoo als zich in iedere wetgevende vergadering spoedig vertoonen, en waarvan de eene meent dat de Ministers niet langer het vertrouwen der Vertegenwoordiging waardig zijn. Bij het bestaan van zulke partijen zou hetgeen de Commissie voorstelt in mijn oog hoogst gevaarlijk wezen. Een lid uit Friesland heeft gezegd, dat de Commissie van Rapporteurs zou hebben gedefungeerd van het oogenblik af dat de voorbereidende werkzaamheden volbragt zouden zijn en dat die rapporteurs dan verder blootelijk als leden der Kamer met ons over de wet zouden handelen. Bijna eveneens is het voorgedragen door de leden der Commissie, maar ik moet hier wijzen op art. 77 *j*. Daar wordt aangewezen wat het werk der commissie van rapporteurs zal zijn gedurende de beraadslaging. Over elke wijziging, gedurende de beraadslaging voorgedragen, zal het oordeel der commissie gevraagd worden. Zij zal tot het doen van haar onderzoek het uitstel der beraadslaging kunnen vorderen. Uit het voorstel onzer Commissie blijkt alzoo duidelijk, dat het niet de bedoeling is, dat de commissie van rapporteurs zal hebben afgedaan, wanneer zij haar verslag heeft uitgebragt. Neen, die commissie zal hier zijn om de door haar voorgestelde conclusie te handhaven, en te regt heeft een lid uit de hoofdstad, om het gewigt hiervan te doen gevoelen, gewezen op hetgeen nu gebeurt. Onze Commissie voor de herziening van het Reglement is ook in wezenlijkheid eene commissie van zelfstandige rapporteurs en heeft zij hare taak voor volbragt gehouden toen de voorbereidende werkzaamheden waren afgeloopen? Immers neen; zij beijvert zich haar werk te verdedigen, en welken invloed dit zal moeten hebben, zal ik niet in het breede betoogen. En nu wijs ik bij dat zoo even aangehaalde artikel nog op het verschil, dat er bestaan zal tusschen den toestand der commissie van rapporteurs en den toestand der Regering. Indien in den loop der discussie amendementen worden voorgedragen en de commissie van rapporteurs die amendementen van groot belang acht, dan kan zij de schorsing der beraadslaging vorderen. Maar de Ministers, zullen die dezelfde bevoegdheid hebben? O, zegt men, op die Ministers valt hier minder te letten; dat gemeen overleg, ja dat kan nog wel meer of min behouden worden, maar eigenlijk is het niet meer noodig, en die Ministers zitten daar slechts voor den uiterlijken vorm. Wij vertegenwoordigers, uitmakende den eenen tak der wetgeving, zullen het regt hebben tijd te vorderen om te onderzoeken hoe een voorgedragen amendement er uitziet, maar aan de Ministers, die hier den anderen tak der wetgeving vertegenwoordigen, zal dat regt niet gegeven zijn; zij, Ministers, moeten maar dadelijk weten wat te doen; zij moeten hier komen met volkomen kennis van alles wat met het wets-ontwerp in verband staat; zij moeten hier verschijnen met eene soort van alwetendheid; zij moeten kunnen voorzien welke amendementen bij de beraadslaging zullen worden voorgedragen om terstond te verklaren of zij er zich al dan niet mede vereenigen. Inderdaad ik voor mij acht het ondenkbaar, dat wij, de eene tak der wetgevende magt, aan de commissie van rapporteurs de bevoegdheid zullen geven om zich over een amendement te bedenken, terwijl de Ministers, die hier steeds voorgesteld worden als staande tegenover de Kamer, geen regt zullen hebben om een amendement behoorlijk te onderzoeken. En zoo dan, waarvoor God het vaderland beware, de Regering en de Kamer werkelijk eenmaal als twee strijdende magten tegenover elkaar stonden, in dat geval zou het zeker van de zijde der Kamer ongepast en onedelmoedig zijn om gebruik te maken van de overmagt die zij zich zelve gegeven zou hebben; zal men een eerlijken en loyalen strijd voeren, dan mogen de wapenen, die de aanvaller gebruikt, aan de tegenpartij niet ontbreken. — Zoo wij tot nog toe gesproken hebben van den onaangenamen toestand waarin wij de Regering zouden plaatsen, op het groote overwigt dat de Kamer op de Regering verkrijgen zou, laten wij nu een blik werpen op de keerzijde der medaille. Een lid uit de hoofdstad heeft gisteren bij het bestrijden van het voorstel der Commissie gesproken van een werk der duisternis. Dat woord heeft bij sommigen aanstoot gevonden; men meende dat de spreker bedoeld had, dat zij die de commissie van rapporteurs zouden uitmaken, vorsten der duisternis zoude zijn. Dat bedoelde die spreker zeker niet; maar hij wees er alleen op dat het werk dier commissie een werk der duisternis zou zijn. En is ons dan de geschiedenis van andere constitutionnele rijken zoo geheel onbekend dat we niet zouden mogen denken aan hetgeen tusschen die commissie en de regering zou kunnen voorvallen, dat we niet zouden mogen spreken van een werk der duisternis? Is het dan zoo ondenkbaar, dat in die commissie soms menschen zitting kunnen hebben, die er niet zoo geheel blind voor zouden zijn, indien de minister bij zulk eene gelegenheid eene gordijn opligtte, waarachter zich een heerlijk verschiet vertoonde voor hen en de hunnen. De geachte voorzitter der Commissie achtte dat gevaar in ons land niet zoo groot en hij wees op de gemoedelijkheid der Nederlandsche natie. Niemand voorzeker kan meer prijsstellen op den naam van Nederlander dan ik doe, maar ik zou niet een zoo onbegrensd vertrouwen durven stellen in mijne landgenooten, dat ik het onmogelijk zou achten, dat niet wel eens iemand gevonden zou worden, die wel gemoedelijk was, maar gemoedelijk voor zich, voor zijne familie en voor zijne vrienden. En wat in dezen de Ministers betreft, ik zou hun wat ik hier bedoel niet zoo zeer ten kwade kunnen duiden; want dat hebben, meen ik, alle Ministers gedaan en zullen zij allen doen. Zij hebben te beschikken over kleine gunsten en postjes, en dat zij die soms bewaren voor vrienden, die zich geneigd toonen hun leven min of meer aangenaam te maken, acht ik niet zoo bevreemdend. En indien dat geschieden kan, indien de Ministers aan de rapporteurs kunnen doen gevoelen welken weg de Regering wenscht dat het verslag zal uitgaan, zijn wij dan gewaarborgd, dat het advies van die mannen, wanneer zij in ons midden opstaan en de aanneming eener regerings-voordragt aanbevelen, vertrouwen verdient? Het is waar, wij moeten ook ons eigen oordeel laten werken en als wij dan vinden dat zoodanige voordragt niet met onze denkbeelden strookt, dan zullen wij ze bestrijden. Maar in welken ongunstigen toestand zullen wij dan niet geplaatst zijn? Wij zullen dan behalve de Regering nog vijf leden der Kamer als verdedigers der wet tegenover ons hebben. Ik herhaal dat het werk der commissie van rapporteurs inderdaad een werk der duisternis zal worden. Een spreker, die gisteren de taak op zich genomen heeft, om de gebreken van het bestaande stelsel aan te toonen, heeft zich daarbij beroepen op zijne ondervinding. Ik neem de vrijheid om mijne ondervinding tegenover de zijne te stellen. Wij staan dan op een gelijk terrein en nu begin ik met te vragen, wat het doel is geweest van de afschaffing der oude processen-verbaal? Dat doel bestond daarin, dat niet meer in het verslag van de overweging in de afdeelingen elke individuele opinie zou worden opgenomen. We hebben toen gekregen het stelsel, volgens hetwelk de verslagen werden opgemaakt door de presidenten en de rapporteurs der afdeelingen, een stelsel, dat, gelijk de voorzitter der Commissie opmerkte, ondoelmatig was en tot verwarring leidde. Ook dit is veranderd en de groote grief, die het tegenwoordig stelsel bij sommigen oplevert en die men nu weggenomen wil hebben, is gelegen in het opnemen der stemmen bij de overweging in de afdeelingen. Dit bezwaar intusschen is, meen ik, zoowel aan het voorgedragen als aan het bestaande systema noodwendig verbonden. Wat het bestaande betreft, heeft de spreker dat opnemen van stemmen als eene verkeerdheid beschouwd; hij verzekerde, onder beroep op het getuigenis van anderen, dat die opneming van stemmen ook thans niet altijd plaats had en verklaarde dat hij zich steeds daartegen verzet had. Ik van mijn kant beweer, dat dat opnemen van stemmen regelmatig geschiedde en beroep mij daarbij insgelijks op het getuigenis van hen, die de eer hadden als sectie-presidenten of rapporteurs te fungeren. Ik vraag hun of het, wanneer door den rapporteur eene aanmerking in zijne commissie gebragt werd, daar niet steeds de vraag was, of die aanmerking door vele leden der afdeeling gedeeld, of zij door meer of minder leden ondersteund was? En wat ik hier niet onopgemerkt mag laten, is dit, dat ik nog bij het laatste verslag, waaraan ik met den geachten spreker, dien ik hier beantwoord, werkzaam was, hem even als anderen, bij het overbrengen eener aanmerking heb hooren opgeven — hetgeen in mijn oog goed en doelmatig was — dat ze door ongeveer dit of dat aantal leden werd ondersteund. Dat was niet alleen doelmatig en goed, maar het was noodig, want dat werk der rapporteurs moest dan toch tot iets leiden, en zoo zij zich bepaalden tot het eenvoudig opgeven dat dit of dat gezegd was in de afdeelingen, dan zou hun werk inderdaad nutteloos en onvruchtbaar zijn. De Regering moet, wanneer die in de afdeelingen genite gevoelens aan haar kenbaar worden gemaakt, weten in hoeverre het een of ander gevoelen als het gevoelen der Kamer beschouwd kan worden; reeds uit het verslag moet haar dit blijken. Maar nu wil ik mij voorstellen eene commissie van rapporteurs, werkzaam in den geest van het tegenwoordig voorstel, en aannemen dat die commissie uit geene despoten maar uit ordentelijke, gemoedelijke Nederlanders bestaat; wat zullen die rapporteurs moeten doen wanneer ze bij elkander komen, om een rapport op te maken, zoo als bij art. 77*d* omschreven wordt? Ze zullen, zonder elkander al dadelijk te vragen hoeveel leden dit of dat gevoelen aankleefden, toch, om aan dat artikel te voldoen, moeten weten hoe de leden over het wets-ontwerp denken, en dan zal hun van zelf moeten blijken, of hetzij vele, hetzij verscheiden, hetzij eenige leden het een of ander gevoelen voorstonden. Maar nu zullen zij verder gevolg moeten geven aan het bedoelde artikel en behooren mede te deelen welke wijzigingen zij in de wet noodig achten. Zal nu die Commissie met eenig nut werkzaam zijn en geene amendementen voorstellen die in de lucht zweven, dan moet zij toch weten of die amendementen al dan niet op het gevoelen van vele leden steunen. Zoo haar die kennis ontbreekt, dan zal zij in den blinde rondtasten; zoo zij bij het voordragen van amendementen alleen naar eigen overtuiging te werk gaat,

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 25STEN APRIL.

dan zal dat voordragen niet veel nut hebben en het gevolg zal wezen dat later van verschillende kanten nieuwe amendementen worden voorgesteld. En het geachte lid uit Friesland, die zoo zeer verlangde naar bespoediging van den gang der werkzaamheden, wat zal hij zich dan ergeren, wanneer de Commissie dan telkens van haar regt gebruik maakt om voor het onderzoek der nieuwe amendementen òf het uitstel der beraadslaging òf het renvooi naar de sectien te vorderen. Dit zijn de bezwaren die uit dat niet-opnemen der stemmen in de afdeelingen zullen moeten voortvloeijen; en zal dat dan vereenvoudiging wezen? Ik moet bij deze gelegenheid nog spreken van een verwijt, dat aan de Commissie van Rapporteurs voor het Reglement van Orde gedaan is. Men heeft haar verweten, dat in het verslag geen enkel denkbeeld is opgenomen van hen, die het voorstel der Commissie voor de herziening hebben ondersteund. Dat in het verslag geen denkbeelden ten gunste van het voorstel worden opgenomen, dit was wel natuurlijk, omdat er — hiervoor meen ik het te mogen houden — in de Commissie van Rapporteurs geene te berde werden gebragt. De opneming van zoodanige denkbeelden zou anders stellig niet verzuimd zijn, want weest verzekerd, dat er een getrouwe wachter voor den ordelijken gang van zaken in de Commissie tegenwoordig was; en zoo er iets gebeurd was, strijdig met het belang van het voorstel, weest overtuigd, dat hij het zeker niet zou hebben laten ontsnappen, maar zijne medeleden in de Commissie er opmerkzaam op zou hebben gemaakt. Men heeft intusschen dat verslag over het Reglement aangevoerd als een bewijs, dat de commissie van rapporteurs ook nu weglaat naar goedvinden. Na hetgeen ik reeds gezegd heb, zal ik wel niet nader behoeven aan te toonen, dat dit verslag niets bewijst. Maar van mijn kant beroep ik mij op zooveel andere rapporten, waar zoowel het voor als het tegen vermeld wordt; ik wijs onder anderen zelfs op het rapport omtrent de aanhangige belastingwet. Voor die wet was weinig te zeggen, maar hetgeen er voor aan te voeren was en aangevoerd werd, is toch in het verslag opgenomen. — Ik blijf alzoo aandringen op hetgeen ik in den aanvang mijner rede gezegd heb, dat namelijk de Commissie het bewijs schuldig is gebleven, dat het tegenwoordige stelsel niet meer bruikbaar is en het voorgedragene dat wel is; of liever, dat het gevaarlijke systeem dat men nu heeft voorgesteld, het eenige is dat met het regt van amendement in verband kan worden gebragt. Ik verklaar plegtig, dat zoo mij wordt aangetoond dat het tegenwoordige niet met dat regt van amendement in verband kan worden gebragt, ik de eerste zal zijn, om te erkennen dat ik heb gedwaald, want dat regt staat in de Grondwet geschreven en moet volledige werking erlangen. Maar is dat bestaande nu even bruikbaar als vroeger, waarom zullen wij dan eene zoo gevaarlijke proef nemen? En is zij niet gevaarlijk, van waar komt het dan, dat zoo velen zijn opgestaan om het voorstel te bestrijden? Er is toch wel geene andere beweegreden denkbaar dan dit: liefde voor de gemeene zaak en voor het vaderland. Men zou aan nevenbedoelingen kunnen denken, indien er twee commissien geweest waren, die elk haar voorstel gedaan hadden; men zou dan kunnen zeggen, dat elke dier commissien haar aanhang had en dat daaruit de hevigheid der wederzijdsche bestrijding te verklaren was. Maar niets van dit alles bestaat hier. We hebben één Commissie benoemd, deze heeft haar voorstel gedaan, en dat voorstel is door de Kamer dankbaar aangenomen en wordt ondersteund waar zulks mogelijk is. En van waar dan die tegenstand op één punt? Van zucht om de Regering te believen zal men ons toch wel niet verdenken; zucht om de gunst der mannen van het bestuur te verwerven zal men bij ons wel niet vermoeden. En waarom zouden dan zoo velen ter bestrijding zijn opgestaan, indien het hier niet werkelijk eene gevaarlijke proef gold? Ik herhaal ten slotte, dat ik niet kan inzien, waarom wij zulk eene proef nemen zouden, terwijl het nog niet bewezen werd dat het tegenwoordige onbruikbaar is. Dit een en ander heb ik gemeend te moeten zeggen, omdat de voorzitter der Commissie, die bij ons allen zoozeer geacht is, met zooveel gemoedelijkheid gesproken heeft. Zijn spreken moest indruk maken, zijne wijze van beschouwen was verleidelijk, en ik wenschte den invloed van het door hem gesproken woord eenigzins tegen te gaan, terwijl het hier geldt een systeem, waarmede ik mij — ik herhaal zulks — niet vereenigen kan.

En nu ten slotte nog een enkel woord aan het geachte lid uit Deventer, die mij verzocht heeft dat ik mijn voorstel zou intrekken, hetwelk strekte om na den afloop der algemeene beraadslagingen dadelijk eene stemming te doen plaats hebben over de groote vraag die ons thans bezig houdt. Ik voor mij zal gaarne berusten in hetgeen de geachte Voorzitter der Kamer heeft voorgeslagen, om namelijk wanneer de artikelen waarin het stelsel der zelfstandige rapporteurs is opgenomen niet worden goedgekeurd door de Vergadering, dan daarvoor in de plaats te stellen de in het bestaande Reglement voorkomende artikelen betreffende de rapporteurs, welke artikelen dan nog eenigzins geamendeerd zullen kunnen worden in den geest der tegenstanders van het voorstel der Commissie. Eene enkele tegenbedenking heb ik slechts, en wel deze, of het niet nuttig zou zijn om, wanneer die artikelen geamendeerd zullen zijn, niet dadelijk nadat het VIde hoofdstuk afgehandeld zal zijn, tot de stemming over het geheel over te gaan. Ik geloof dat het beter zou zijn een dag tusschen den afloop der beraadslaging en de stemming te laten verloopen, ten einde elk de gelegenheid hebbe om het geheele hoofdstuk nog eens aandachtig te overzien. Bij het raauwelijks aanbrengen van amendementen in die artikelen zal, vrees ik, ligtelijk hier of daar eene uitdrukking insluipen of overblijven, die minder juist is.

De heer ***Duijmaer van Twist*** vraagt het woord wegens een persoonlijk feit. Hij heeft het geachte lid uit Gelderland hooren beweren, dat hij, spreker, nog laatstelijk in eene commissie van rapporteurs bij het opmaken van een verslag het getal stemmen opgegeven zou hebben, die zich in de afdeeling voor of tegen het een of ander punt verklaard hadden. De spreker moet zulks ontkennen en zegt dat hij dit niet doen *kon*, omdat in de afdeeling de stemmen niet eens opgenomen waren. En dat dit laatste het geval was, kan hij daarom met te meer zekerheid verklaren, omdat hij zelf de eer had bij de bedoelde gelegenheid de beraadslaging in zijne afdeeling te leiden. Hij wil het door hem voorgestane stelsel alsnog met twee woorden signaleren; het komt eenvoudig hierop neder, dat de opinien in de afdeelingen *gewogen* en niet *geteld* moeten worden. In de tweede plaats voelt de spreker zich gedrongen om ook te ontkennen, dat in geene der afdeelingen gronden *voor* het stelsel der Commissie aangevoerd zouden zijn. Hij kan alleen spreken van zijne eigene afdeeling, maar daaromtrent kan hij met zekerheid verklaren, dat in die afdeeling ook gronden zijn in het midden gebragt, die *voor* dat stelsel der Commissie pleiten; en hij beroept zich ten deze op de getuigenis van zijne medeleden in die afdeeling.

De heer ***van Dam van Isselt*** verzoekt het lid uit Deventer zich te willen herinneren, wat hij, spreker, gezegd heeft. Hij heeft gezegd, dat in de commissie van rapporteurs, zoo al het bepaalde cijfer der leden die zich voor of tegen een of ander punt verklaard hebben, niet wordt opgegeven, dan toch wordt medegedeeld of hetzij vele hetzij meerdere leden zich in dezen of genen zin uitgelaten hebben, en dat dit nog laatstelijk door het lid uit Deventer zelf gedaan is. Ook de spreker had bij de bedoelde gelegenheid de eer president zijner sectie te zijn; hij vroeg toen bij elk gevoelen welke leden daarvoor of daartegen waren en gaf later in de commissie van rapporteurs de getallen der stemmen op. En nu moge het lid uit Deventer toen die getallen niet zoo juist opgegeven hebben, zeker is het, dat hij opgaf of vele dan wel weinig leden eene of andere opinie gedeeld hadden. De spreker geeft verder te kennen, dat hij de gemaakte onderscheiding tusschen *wegen* en *tellen* van opinien niet kan aannemen. Wanneer iemand zijn gevoelen uit en anderen verklaren dit te deelen, dan wegen toch de gevoelens van die anderen evenzeer in de schaal als het gevoelen van hem die zich het eerst uitliet, en de spreker kan zich aldus geen wegen van opinien voorstellen, waarbij niet geteld zou worden. Hebben *velen* eene opinie gedeeld dan verklaart de commissie van rapporteurs, dat die opinie zoo zwaar *gewogen* heeft, dat zij in het verslag moet worden opgenomen. De spreker verklaart overigens, dat het volstrekt zijne bedoeling niet was om een ambtgenoot, wien hij de meeste achting toedraagt, een openlijk dementi te geven en van onwaarheid te beschuldigen; hij wilde dat lid alleen herinneren wat thans bij het opmaken van het verslag werkelijk plaats heeft.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** herinnert, dat hij bij den aanvang van de beraadslaging over het herziene Reglement van Orde met weinige woorden zijne denkbeelden over het thans behandelde vraagpunt ontwikkelde. Hij deed dit misschien eenigzins ontijdig, ten minste naar den loop dien de discussie verder genomen heeft; maar hij had de woorden *beraadslaging over de algemeene strekking* zoo begrepen, dat daarmede bedoeld werd de beschouwing van het voorstel wat de hoofdpunten betreft, en die hoofdpunten bepaalden zich zijns inziens niet enkel tot het VIde Hoofdstuk. Men herinnere zich hier slechts het vraagpunt der benoeming van de ambtenaren ter griffie. Bij het aanvoeren der redenen, waarom hij zich met het nieuwe stelsel omtrent de rapporteurs vereenigen zou, heeft de spreker, naar aanleiding van het algemeeen verslag, de stelling weersproken, dat het wenschelijk zou zijn, dat de leden die geen deel uitmaakten van de vorige Kamer, de werking van het bestaande Reglement leerden kennen, alvorens in dezen te oordeelen. Hij betoogde dat die leden, als staande op een onafhankelijk standpunt, hier zeer goed eene keuze konden doen. Op dit punt is de spreker een en andermaal aangevallen geworden en een lid uit de hoofdstad deed het eergisteren zoo voorkomen, als of hij, spreker, zich had willen verheffen boven zoovele kundige mannen in de Vergadering, boven zoovele mannen

die zich door helderheid van hoofd onderscheiden. De spreker acht zich verpligt om de aantijging van zoodanige verwaandheid verre van zich af te werpen. Het was geenszins zijne bedoeling om zich zelven boven anderen te verheffen, maar hij achtte zich verpligt de bedoelde stelling van het verslag, die hij niet kon deelen, te bestrijden, te meer omdat onder dat stuk ook zijn naam voorkomt.— Hij voelt zich verder gedrongen, om naar aanleiding van hetgeen het lid uit Gelderland heden in het midden bragt, aan de Vergadering mede te deelen wat door hem, spreker, als rapporteur der tweede afdeeling voor het tegenwoordige voorstel in de commissie van rapporteurs is overgebragt. Voor de eerste maal geroepen zijnde tot de taak van rapporteur, heeft hij de in zijne afdeeling geuite denkbeelden duidelijk in schrift gebragt en dat stuk vervolgens aan den algemeenen rapporteur overhandigd. In dat stuk staat het volgende omtrent de overweging van het VIde hoofdstuk: » Over de algemeene strekking van dit hoofdstuk is lang en breedvoerig getwist. Twee leden (de spreker merkt hier op dat in zijne sectie niet gestemd werd, maar dat het alleen in zijne onkunde was, dat hij het getal stemmen opteekende) keurden dezelve niet goed, omdat al het werk der sectien er door te niet gedaan zal worden. De gewigtige bemoeijingen van rapporteur zullen de meeste leden afschrikken om zich aan die benoeming bloot te stellen. Deze zullen daarom het geheele sectiewerk verzuimen, of zoo zij er al komen, niet spreken, uit vrees van later tot rapporteur in aanmerking te komen. Hierdoor zal van zelf het werk der rapporteurs in weinige handen komen, en deze tevens de vocalen in de Vergadering worden. Men zal niet gewaar worden wat in andere afdeelingen is gebeurd; of de rapporteur getrouw verslag heeft gedaan van de beraadslaging der afdeeling waartoe men behoort, terwijl toch een denkbeeld der minderheid van eene afdeeling in eene andere bijval kon vinden. Dikwijls zal men om eene enkele verlangd wordende wijziging, zich verpligt zien een geheel ontwerp af te stemmen.

» Daartegen werd aangevoerd, dat men zich bij het bestaande reglement even goed aan het werk in de sectien kon onttrekken; dat ook nu reeds het werk van rapporteurs belangrijk is; dat wat betreft het niet kenbaar worden van hetgeen in andere afdeelingen is gebeurd, dit ook nu plaats kon hebben, zijnde het volgens het bestaande Reglement aan de rapporteurs overgelaten wat zij bij de Commissie willen overbrengen. Op grond hiervan werd betoogd, dat, wilde men niet de voorgestelde verandering aannemen en tot zelfstandige rapporteurs komen, men dan ook zoo als vroeger alles in het rapport moest opnemen, of wel tot het stelsel komen, om in de afdeelingen bij meerderheid van stemmen een denkbeeld of voorstel in het rapport op te nemen, waarmede echter de openbare discussie geheel zoude ondermijnd worden. Ook stelde men zich voor, dat de zelfstandige rapporteur geen belangrijk punt zal voorbijzien, daar dit bij de algemeene beraadslaging ter sprake moet komen, terwijl men door amendement er in kon voorzien. Wat het gemis van gedurige wijzigingen betreft, ook dit wordt grootendeels door de amendementen vergoed en tevens zal het de Regering tot de overtuiging brengen om betere wetten voor te dragen". Dit is woordelijk hetgeen de spreker in de commissie van rapporteurs overbragt, en hij laat het nu aan de Vergadering over te beoordeelen, of, gelijk het lid uit Gelderland beweerde, geene denkbeelden ten gunste van het stelsel der Commissie werden te berde gebragt.

De heer ***Poortman*** zegt hoofdzakelijk: ' Wanneer ik afwijk van mijn voornemen, om deze reeds langdurige beraadslagingen van mijne zijde niet langer te rekken, dan doe ik dit alleen omdat de belangstelling in het onderwerp, dat ons thans bezig houdt, mij noopt om het bijzonder oogpunt te doen kennen, waaruit ik de zaak beschouw, terwijl dat oogpunt door anderen nog slechts was aangeroerd en nog niet opzettelijk behandeld werd. Ik wenschte de aandacht der Vergadering te vestigen op het vernederende voor de Kamer, dat gelegen is in de bezwaren, die tegen het ontwerp der Commissie zijn aangevoerd. Vooraf zij het mij vergund een enkel woord te spreken over de bevoegdheid en het vermogen, die ik mij, ofschoon ik niet tot de vorige Kamer behoorde, toeken om in dezen een oordeel te vellen. Het bevreemdt mij inderdaad, dat die bevoegdheid een enkel oogenblik in twijfel getrokken is. Dit bevreemdt mij, want wij allen, zoowel nieuwe als oudere leden der Kamer, ontleenen, meen ik, onze bevoegdheid ten deze uit onze tegenwoordigheid in deze raadzaal. Omdat wij leden der Kamer zijn, omdat de zaak ons ter beslissing is voorgedragen, daarom alleen zijn wij reeds bevoegd hier te oordeelen. Maar ik ga verder; ik beweer ook, op het gevaar af dat men mij van vermetelheid beschuldigt, dat de nieuwe leden der Kamer, evenzeer als de oudere, *in staat* zijn te oordeelen. Zij zijn daartoe, naar mijn inzien, in staat, omdat zij er voor in staat *behooren* te zijn, en omdat ik niemand durf verdenken van niet de noodige moeite te hebben genomen, om zich op die hoogte te plaatsen, waarop hij staan moet om een oordeel te kunnen vellen waar hij daartoe geroepen wordt. Bovendien, wanneer wij, nieuwe leden, aanvankelijk niet in staat waren om de groote vraag, die wij nu behandelen, te beoordeelen, omdat ons het noodige licht der ervaring ontbrak, dan zijn wij nu tot oordeelen in staat gesteld, dan hebben wij nu dat licht verkregen door hetgeen zij, die ervaring hadden, hebben aangevoerd. De openbare beraadslagingen hebben aan ons, nieuwe leden, al het licht medegedeeld, dat de oudere leden bezaten. Nadat wij alzoo, aandachtig toeluisterende, (en men zal toch wel willen gelooven, dat wij geene doove hoorders geweest zijn) uit de mededeelingen der oudere leden het licht hebben geput, dat ons vroeger ontbrak, staan wij thans op dezelfde hoogte als zij. Maar bedenk ik nu hierbij wat door die oudere leden is aangevoerd, dan zie ik dat aan de eene zijde achtenswaardige mannen ten gunste van het bestaande Reglement gesproken en hetzelve met kracht verdedigd hebben, terwijl aan de andere zijde mannen, die evenzeer onze achting verdienen, dat bestaande minder goed-, ja afkeurden en er de gebreken van aantoonden. Wanneer ik die twee partijen (ik neem hier het woord in zijne eenvoudige beteekenis) aldus tegenover elkander zie staan, dan geloof ik te doen wat ik moet doen, indien ik aanneem dat de onderscheidene meeningen tegen elkander opwegen, elkander neutraliseren, en dat het derhalve niet zeker is of wij, nieuwe leden, nadat wij het bestaande Reglement hadden zien werken, zouden behooren tot de verdedigers of tot de bestrijders van hetzelve. Misschien zijn wij derhalve te beter in staat om een juist, een onpartijdig oordeel te vellen, en in allen gevalle kunnen wij niets beters doen en hebben wij inderdaad niets anders te doen, dan het bestaande Reglement met het voorgedragene te vergelijken. En wanneer ik dit doe, dan kom ik tot het besluit, dat het voorgedragene zich door verbeteringen boven het bestaande aanbeveelt. Onder die verbeteringen tel ik in de eerste plaats den waarborg, dat de rapporteurs in het verslag op zullen nemen wat daarin behoort opgenomen te worden. Men kan niet verlangen, dat alles, wat in de afdeelingen te berde gebragt is, tot het minste toe, in het verslag teruggevonden wordt; maar daarentegen kan men wel verlangen, dat alles wat ter zake afdoende geopperd werd, in het rapport vermeld sta. En nu zie ik in het bestaande Reglement hoegenaamd geenen waarborg voor de vervulling dezer verpligting. Ik wil niets ten laste leggen aan hen, die onder de werking van het tegenwoordig Reglement rapporteurs waren; ik wil zelfs aannemen, dat zij steeds al het belangrijke dat in de afdeelingen was aangevoerd, in hun verslag opnamen, maar dan vraag ik wat noopte hen daartoe? Gemoedelijkheid? Waarom zal deze in het vervolg bij de rapporteurs niet bestaan? Eene andere beweegreden kunnen zij bij het bestaande Reglement niet gehad hebben. In het voorgedragene daarentegen, in de bepaling dat het verslag der rapporteurs met eene conclusie zal moeten eindigen, die zij later te verdedigen zullen hebben, — daarin ligt een zekere waarborg, dat de rapporteurs niets belangrijks over het hoofd zullen zien. Eene tweede verbetering zie ik daarin, dat het voorgedragen Reglement van Orde de Ministers zal aansporen om de wetten, die zij voordragen, met zorg te behandelen, alvorens zij aan de Kamer worden ingezonden. Ik erken het, de positie der Ministers zal niet gemakkelijker worden, maar bezwarender; hierin evenwel is juist eene reden gelegen, om aan het voorgedragene de voorkeur te geven, opdat niet de Kamer in de onaangename verpligting zij om bij de overweging van een wets-ontwerp in de eerste plaats te letten op zoodanige gebreken, die niet door de Kamer moesten behoeven aangewezen te worden. In het voorgedragene zie ik alzoo een middel tot tijdbesparing. Het geachte lid uit Gelderland heb ik wel hooren zeggen, dat uit de invoering van het nu voorgestelde tijdverlies zou voortvloeijen, maar ik geloof, dat hij twee verschillende zaken verward heeft. Tijdverlies zal het gevolg zijn, niet van het nieuwe Reglement van Orde, maar van het in de Grondwet opgenomen systeem van amendementen. Zoo ik het oog vestig op het nieuwe Reglement, afgescheiden van het stelsel van amendementen, dan geloof ik te mogen zeggen, dat hetzelve tijdbesparing zal aanbrengen. — Eene der voornaamste verbeteringen, die het voorgedragene ten gevolge zal hebben, is de meerdere belangrijkheid der openbare beraadslagingen. Als dit ingevoerd is met het stelsel van amendementen, dan zullen wij hier geene uren lang doorbrengen met het bloot aanhooren van redevoeringen nadat alle leden reeds hun besluit hebben genomen; wij zullen dan zitten met aandachtige ooren en het aangevoerde wel wikken en wegen, ten einde onze stem op goede gronden te bepalen, wanneer het oogenblik der stemming gekomen is; en dit zijn wij aan ons zelven, aan de eer der Kamer en aan de natie verschuldigd.

Ik zal thans niet verder uitweiden over de gronden, die mijne beschouwing ten aanzien der kortelijk door mij vermelde verbeteringen regtvaardigen. Ik heb, gelijk ik in den aanvang mijner

rede te kennen gaf, het woord vooral gevraagd, om de aandacht der Kamer te vestigen op het weinig vereerende en het vernederende voor deze Vergadering, dat gelegen is in de tegen het voorstel der Commissie geopperde bezwaren. Zeer zeker lag zulks niet in de bedoeling van de geëerde leden, die deze bezwaren opperden, maar het was desniettemin werkelijk in hunne bezwaren gelegen. Men heeft bij het bestrijden van het stelsel der zelfstandige rapporteurs gesproken van eene onweêrstaanbare phalanx, die in de gelederen der Kamer zal indringen, van een imperium in imperio, van een werk der duisternis, van omkooping der rapporteurs door de Regering en te gelijker tijd van een leiband of keten, waaraan de rapporteurs de overige leden der Kamer vastgekluisterd zullen houden. Maar ik vraag u, is dit alles te verwachten? Kunt gij verwachten dat vijf leden der Kamer zich vereenigen zullen om op die wijze te heerschen? En zoo ja, zullen die rapporteurs dan permanent zijn, zullen zij de Kamer blijven beheerschen? En zoo ze dit doen, wiens schuld zal het zijn? Het zal zijn de schuld van u en van mij, van allen die zich laten medeslepen, van allen die zoodanige heerschappij toelaten en zich vernederen tot verwonnelingen. Het denkbeeld, dat zoo iets zou kunnen plaats hebben, is vernederend voor de Kamer. De natie veronderstelt zeker niet, dat zij, die herwaarts afgezonden zijn als hare vertegenwoordigers, hunne zelfstandigheid ter zijde zullen stellen. Een welsprekend redenaar, wien ik hooge achting toedraag en wiens vernuft ik bewonder, is zoover gegaan, dat hij onze sympathie gelijk stelde aan de affiniteit van de magneet en het ijzer. Mag men met hem aannemen, dat de leden dezer Kamer zich werktuigelijk zouden laten medeslepen, als een zielloos voorwerp dat niet anders kan? Inderdaad, ik geloof dat het door hem gebezigde beeld te materialistisch is, dan dat het met zijne bedoeling zou overeenstemmen, en ik twijfel of die spreker het gezegde zal willen volhouden. Neen, zoo de mensch zich blootelijk door zijne sympathie moet laten leiden, dan kan er geene sprake meer zijn van de voortreffelijkheid van den mensch, of van zijne rede. De meeste, zoo niet alle leden der Kamer zullen er zeker verre van af zijn van zich zoò te willen laten leiden. Wel is het mogelijk, en dit gebeurt ook onder het bestaande Reglement, dat men zich door de *redenen* van anderen zal laten beheerschen, maar men zal daarom niet aan een leiband loopen. Men zal zich — en dit zal, waar men rationeel te werk gaat, wel altijd plaats hebben — door de meerderheid van geest, waardoor anderen uitmunten, laten-leiden. Wanneer de commissie van rapporteurs bestaat uit bekwame mannen — en zeker zullen zij tot rapporteurs benoemd worden, wier redenen het meest afdoende schenen — wanneer zij hetgeen van de andere zijde is aangevoerd op eene rationele wijze wederlegd hebben, dan zullen zeker velen hen volgen. Maar dit zal aan hen, die volgen, tot eere strekken, en indien de commissie van rapporteurs zoo heerscht, dan zal zij heerschen zoo als het behoort; zij zal heerschen omdat zij den wil uitdrukt van de meerderheid in de Kamer. — Even vernederend voor deze Vergadering acht ik het bezwaar, dat er gebrek zou zijn aan zoodanigen, die geschiktheid zouden hebben voor het rapporteurschap; dat velen er zich niet aan zouden wagen, om zich tot rapporteur te laten benoemen, daar niet allen het voor de vuist spreken eigen is. Men bedenke dat hier juist geene welsprekendheid gevorderd wordt; en dan vraag ik of de leden dezer Vergaderiug hier verschenen zijn om het zich zoo gemakkelijk mogelijk te maken, om tegen alle moeite op te zien? Ik geloof dat deze veronderstelling te vernederend voor ons is, om te kunnen worden aangenomen. Ziet men thans zoozeer op tegen moeite? Neen. Zij die zich werkelijk uit nederigheid niet geschikt genoeg achten voor het vervullen van de taak van rapporteur, zullen zich zeker beijveren om de noodige geschiktheid daartoe te verkrijgen, ten einde aan de verpligtingen, die zij hier te vervullen hebben, in allen opzigte te kunnen voldoen. — Mindere deelneming aan de overweging in de afdeelingen was een derde bezwaar, dat men tegen het stelsel van zelfstandige rapporteurs aanvoerde. Men meende, dat eigenliefde velen zou terughouden van deelneming aan die overweging, bij de vrees dat hunne denkbeelden mogelijk niet in het verslag der rapporteurs zouden worden opgenomen. Maar zou iets dergelijks te veronderstellen zijn van mannen, die op zich genomen hebben om de belangen der natie te behartigen? — Er is ook gezegd, dat zoodanig rapport als hier verlangd wordt, een stuk zou zijn, waarvan de zamenstelling weken of maanden zou duren, daar de Rapporteurs, dat stuk onderteekenende, er hunne eer bij in de waagschaal stellen. Ik vlei mij, dat de spreker, dien ik hier beantwoord en die aan het hoofd staat van een der departementen van algemeen bestuur, de leden der Kamer niet naar zich zelven beoordeeld zal hebben. Zoo dit het geval was, hoe lang zouden we dan nog niet moeten wachten op zoovele belangrijke wets-ontwerpen? Immers ook den Minister zal het niet onverschillig zijn wat de natie van hem denkt en ook hij onderteekent de stukken die van hem uitgaan. Ik voor mij geloof dat de vrees, dat het opstellen van het rapport voortaan zooveel meer tijd zou vorderen, geheel ongegrond is. Die onderstelling, dat de rapporteurs zoozeer op eigen eer bedacht zullen zijn, is almede zeker niet vleijend. — Dat verslag zal onvolledig zijn, heeft men verder gezegd; maar ik vraag: waarom? Dat iets belangrijks opzettelijk zou weggelaten worden, is eene onderstelling die, gelijk ik vroeger opmerkte, door niets wordt gebillijkt. Of zou men het verslag onvolledig willen noemen, omdat daarin slechts opgenomen zal worden wat er in vermeld behoort te staan, non multa, sed multum? In dezen zin kan de onvolledigheid zeker als geen bezwaar beschouwd worden. De eenige onvolledigheid, die men bedoelen kan, zou alleen kunnen voortspruiten uit de mindere bekwaamheid der rapporteurs en het geldt hier alzoo wederom een bezwaar, dat niet vereerend is voor de Kamer, die de rapporteurs kiest.

Ten slotte nog een enkel woord over het gemeen overleg tusschen de Regering en de Kamer, dat bij deze beraadslaging zoozeer ter sprake is gebragt. Wat dat gemeen overleg volgens onze Grondwet is, zal ik niet meer behoeven te betoogen. Dat betoog is reeds door anderen geleverd en ik zal mij dus tot eene enkele opmerking bepalen. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gezegd, dat indien het gemeen overleg tusschen de Regering en de Kamer alleen bestond in datgene wat het voorgedragen Reglement van Orde zou medebrengen, hetzelve niet anders zou zijn dan dit, dat de Koning zijne wets-ontwerpen aan de Tweede Kamer inzendt en dat deze daarover beraadslaagt. Ik ontken dit geenszins, maar ik merk ook van mijnen kant op, dat in de Grondwet werkelijk niets anders omtrent dat gemeen overleg geschreven staat. Mogt ik dwalen, dan zal het mij aangenaam zijn te regt gewezen te worden, maar is mijne meening juist, dan zal wanneer die toezending van de eene en die beraadslaging van de andere zijde hebben plaats gehad, dat wat de Grondwet door gemeen overleg verstaat plaats hebben gevonden. Wil men nu verder gaan, is het nuttig en noodzakelijk, dat men het niet bij die bloote toezending en beraadslaging late berusten, waarom dan de onderstelling aangenomen, dat dat nuttige en noodzakelijke door de commissie van rapporteurs niet zal betracht worden? Inderdaad, al rust op hen de bepaalde verpligting niet om zich met de ministers te beraden, dan zullen zij zich hiertoe gehouden gevoelen, omdat zij de conclusie van hun rapport moeten verdedigen. Zij zullen altijd vreezen dat hun licht door dat der Ministers verduisterd worde.

Ik zal uwe aandacht niet langer bezig houden. Ik meen voldoende aangetoond te hebben, dat in de bezwaren, die tegen het voorstel der Commissie zijn opgerezen, veel vernederends voor de Kamer gelegen is. En zullen wij nu dit alles bekrachtigen door eene verwerping van dat voorstel? Wij maken een nieuw Reglement van Orde in de eerste plaats uitsluitend voor ons zelven. Zoo eene volgende Kamer meent dat het voor haar niet goed zal werken, dan zal zij het weder wijzigen. En zullen wij nu door eene verwerping de regtmatigheid erkennen van de ten onzen aanzien geopperde vermoedens van geneigdheid tot blinde navolging, van verkeerde eigenliefde, van zucht tot gemak, ja van omkoopbaarheid? Zullen wij zulke tegen ons opgerezen verdenkingen wettigen en erkennen dat hier de een van den ander vreest, dat hij den eenmaal plegtig bezworen eed vergeten zal? Indien die bezwaren met grond hebben kunnen geopperd worden, dan nog zou ik wenschen, dat het voorgestelde wierd aangenomen opdat aan de Natie mogt blijken, welke onwaardigen zij had afgevaardigd. Ik hoop voor de waardigheid der Kamer, dat de meerderheid eenstemmig met mij denken zal.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Ik geloof niet, dat immer een Reglement van Orde met zooveel belangstelling, met zooveel inspanning behandeld is als het tegenwoordige ontwerp. Ik geloof ook, dat de vreemdeling, deze discussien bijwonende, zich met verwondering zal afvragen, of het dan hier, aan de Vertegenwoordiging eener zoo ordelievende natie zooveel moeite kost, een voldoend reglement van orde tot stand te brengen. In andere landen is het aan de wetgevende vergaderingen gelukt, hare regels aanstonds met de eerste greep goed te maken. Hier wordt over de eenvoudigste dingen oorlog gevoerd met eene heftigheid, welke een ieder, die ons niet kent, moet verbazen. Ten aanzien van de Commissie is men, meen ik, niet billijk geweest. Wanneer de redenaar uit Nijmegen gevraagd heeft, waarom wij dezen twistappel in de vergadering geworpen hebben, dan mag ik vragen, of die redenaar, overtuigd als wij het waren, anders zou hebben gehandeld. Wij hebben voorgesteld, hetgeen ons goed en nuttig voorkwam. Dat lid zou wellig iets beters hebben voorgedragen, maar ten aanzien van hetgeen hem tot beleid onzer werkzaamheden noodig zou schijnen gewis niet anders, dan wij, hebben gehandeld. Een spreker uit de hoofdstad heeft gisteren gezegd, dat wij vrijwillig, zonder daartoe verzocht te zijn, deze taak op ons genomen hadden. Ik zal naauwelijks behoeven te herinneren, dat dit geheel en al onjuist

is. Ik heb wel gehoord, dat men zich tot andere ministerien opdringt; maar wie zal dit tot vervulling eener Commissie als deze willen? Wanneer ik zamentrek hetgeen tegen ons voorstel is aangevoerd, dan komt het hierop neder, dat wij een plan hebben beraamd om den sectie-arbeid te verijdelen, het gemeen overleg met het gouvernement af te breken, en de Kamer onder voogdij te brengen. Ter gunste van wie? Indien wij hadden voorgesteld, dat de Vergadering aan ons, leden der Commissie, zou opdragen, om zoolang wij hier als leden zitting zullen hebben, rapporteurs te zijn voor alle wets-ontwerpen, het onweder, tegen ons losgebarsten, kon niet zwaarder zijn geweest.

Wat hebben wij inderdaad voorgesteld? In het wezen niets anders dan hetgeen in 1844 den bijval van de groote meerderheid der vorige Kamer verwierf. Niets anders dan den gemeenen regel aller vergaderingen, politische of andere, waar het besluit door een gezamenlijk onderzoek moet worden voorafgegaan. Ik zonder, wat de politische vergaderingen betreft, het Engelsche parlement uit, hetwelk eene inrigting heeft, die bij ons wegens de bij de Grondwet bevolene onderscheiding in afdeelingen niet gevolgd zou kunnen worden.

Na hetgeen door andere leden der Commissie tot verklaring en verdediging van het voorstel is gezegd, zijn mij slechts eenige weinige punten overgebleven. Zij raken de betrekking van ons stelsel van verslag 1°. tot de Grondwet, 2°. tot de overweging in de afdeelingen, 3°. tot het gouvernement.

1. De Grondwet was te voren het middel om verbetering te beletten; daarom nam men de letter, die hinderde, uit de Grondwet weg. De Grondwet schijnt niettemin het struikelblok te moeten blijven. Ik meen haar met aandacht te hebben herlezen; ik heb niet kunnen ontdekken, dat zij, of regtstreeks of bij gevolg, iets anders beveelt, dan dat het voorstel, na overweging in de afdeelingen, aan de beoordeeling der Kamer worde onderworpen. Zoo het een wapen tegen ons is, dat ons voorstel *het gemeen overleg* verzaakt, de Grondwet althans verstrekt dit wapen niet. Zoo als men het woord heeft gebezigd, kan het in zeer onderscheiden zin worden opgevat; maar dat het op de eenige plaats waar het in de Grondwet voorkomt, in het formulier van afkondiging der wetten, niets anders beteekent, dan hetgeen men voorheen noemde *met gemeenen advijze* of *met gemeen consent*, is aan geen twijfel onderhevig. Er zou ook indien *overleg* daar den hedendaagschen zin had, staan niet *met* maar *na* gemeen overleg. Een geacht spreker uit de residentie heeft gezegd, dat het gemeen overleg eene eigenaardige voortreffelijkheid van onzen regeringsvorm was. Hij bezigt dus het woord in eenen anderen zin dan in dien der Grondwet; hij bezigt het in een gewonen zin. Overleg echter tusschen Gouvernement en Vertegenwoordiging vindt alom plaats, waar Gouvernement en Vertegenwoordiging gezamenlijk de wetgevende magt uitoefenen. Alom is een voorstel van wet onderwerp van discussie tusschen Ministers en Vertegenwoordiging. Slechts in Engeland wordt het gouvernement als zoodanig in de twee huizen van het parlement niet gehoord.

2. Ten aanzien der betrekking van ons stelsel van verslag tot de overweging in de afdeelingen, was het voor mij een verrassend verschijnsel de bedenkingen te zien putten uit een systeem, dat niemand meer zou willen aannemen, dat, waarin het verslag louter opteekening is der individuele meeningen, bij de eerste kennismaking met het ontwerp in de afdeelingen geopenbaard. Ons voorstel laat de overweging in de sectien hetgeen zij was; de verandering, die aan het oordeel der Vergadering onderworpen wordt, betreft hetgeen geschieden zal nadat die overweging zal zijn afgeloopen. Naar ons denkbeeld moeten de verslaggevers de stoffe der sectie-overwegingen bewerken voor de Vergadering. Dezelfde geachte spreker uit de residentie, dien ik zoo even bedoelde, heeft de aandacht gevestigd op eene welligt min naauwkeurige uitdrukking in de beantwoording van het uitgebragte verslag. Zoodanig antwoord, door den Griffier gesteld, wordt op de voorlezing beoordeeld. Welligt zou een onzer, met het stellen belast, hebben gezegd, dat de commissie der rapporteurs moest zijn, niet het *gezuiverde*, ook niet het *zuiverende*, maar het *ontwikkelende* orgaan van de gevoelens der afdeelingen, van de opinie der meerderheid van de leden, zoover die in de afdeelingen kenbaar is gemaakt, een orgaan, naar ons voorstel, in de vervulling dier taak verantwoordelijk aan de Kamer. De hoofdvraag is, onzes inziens, *aan wie* de rapporteurs hun verslag hebben te doen. Hebben zij hun verslag uit te brengen aan het Gouvernement, of aan de Kamer? Het eerste scheen voorheen noodig, ten einde aan het Gouvernement gelegenheid tot de verlangde verbeteringen te geven. Thans, nu de Kamer door de Grondwet is geroepen om zelve te amenderen, is die reden vervallen, en behoort het verslag uitsluitend aan de Kamer te worden gedaan.

De rapporteurs, zoo heeft men gezegd, zullen hun individueel gevoelen stellen in de plaats van het gemeene gevoelen hunner medeleden. Dit bezwaar werd ook door het bedoelde lid uit de residentie aangedrongen. Die spreker heeft daarbij gewezen op hetgeen heeft plaats gehad bij gelegenheid van het adres van antwoord op de troonrede. Hij heeft goedgevonden hetgeen hem toen gebeurd is eene nederlaag te noemen, en dit tijdstip gekozen, zoo het schijnt, om ons onze zege betaald te zetten. Een uitvoerig amendement, door hem voorgedragen, werd afgewezen omdat het voor het grootste gedeelte slechts zijne individuele opinie uitdrukte, maar het adres zelf, zeide hij, was ook geheel individueel, zoo wat vorm als wat inhoud betreft. Dit had de spreker niet zoo duidelijk ingezien voor, maar wel na de aanneming van het adres. Nu moet ik opmerken, dat niet alle individuele opinien op ééne lijn behooren te worden geplaatst Wanneer eene individuele opinie valt in den grondtoon des tijds, wanneer zij uitdrukt de rigting des tijds, dan zal zij meer zijn dan individuele opinie, zij zal die van velen, ja van allen kunnen worden. Maar er zijn ook individuele opinien, die den tijd waarin men leeft, òf vooruit òf ten achtere zijn, opinien ter zijde van den stroom der algemeene beweging, die, zonder een element des tijds te zijn, zich om alle elementen van den tijd heenslingeren en daardoor eene vastheid zoeken welke zij in zich zelve niet bezitten. Zoodanige individuele opinien, hoe ook uitgedrukt, kunnen niet wel de opinien der Kamer worden. Indien ons adres niet anders geweest was dan de uitdrukking van dergelijke individuele meening, ik geloof niet dat de Vergadering er zich mede vereenigd, of dat de spreker dit bloot individueel karakter eerst opgemerkt zou hebben, nadat de discussien waren afgeloopen. — Ik vraag nu, of het denkbaar is, dat de commissie van rapporteurs zou onderdrukken wat als het gevoelen van de meerderheid kenbaar ware geworden en hare meening daarvoor in de plaats zou stellen? Bij de overweging der wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering kwam tweederlei stelsel in aanmerking; de overgroote meerderheid echter in de afdeelingen begreep, het repressief en niet het preventief stelsel te kunnen aannemen. Gesteld de meerderheid der rapporteurs ware van een ander gevoelen geweest; vreest gij ernstig, dat zij het verslag hierop, met uitsluiting of ter zijde stelling van de denkwijze der meerderheid van de leden, zoude kunnen schoeijen?

Mijn hooggeachte vriend uit de residentie heeft den oorlog tegen de zoogenaamde *bekwaamheden*, die reeds door anderen geopend was, met de fijnst geslepen wapens voortgezet. Het is eene der kwaadste republikeinsche hebbelijkheden, die hij tracht te wekken of aan te zetten; wij onderwerpen ons aan een overgewigt van magt, stand, rang of rijkdom; maar hen, die ten gevolge van een natuurlijk overwigt boven anderen staan, bejegent een democratische naijver. Nu stelt mijn vriend ons voor, dat steeds de bekwaamsten zullen worden gekozen tot rapporteurs, en hen, uit dien hoofde, ten doel aan de jaloerschheid hunner medeleden.

Mijn vriend, sprekende van bekwamen, waartoe in zijne redenering dan toch slechts een zeker aantal der leden behooren zou, heeft inderdaad een onderscheid gemaakt tusschen bekwamen en onbekwamen. Maar het is niet te gelooven, dat hij gemeend heeft dat hier onbekwamen zitting hebben; hij zal dus dat woord *bekwamen* genomen hebben voor *zeer* bekwamen, voor bekwamen bij uitnemendheid. Ik wil aannemen, dat er zoodanige steeds in ons midden zullen zijn; ik wil verder aannemen, dat zij, die zulke buitengewone bekwaamheden bezitten, zich gaarne dat ondankbare werk van rapporteren en amenderen zullen getroosten. Ik neem dit aan, ofschoon het mij niet waarschijnlijk voorkomt, dat mannen van uitstekende bekwaamheid niet liever uit eigen hoofde zullen willen voorstellen, niet liever zelven zullen willen scheppen, dan de opstellen van anderen hier en daar verbeteren.

Gesteld echter, die bekwamen zijn genegen de taak van rapporteur te aanvaarden; gesteld verder, het zij mogelijk, hetgeen onmogelijk is, dat zij zich weten te vermenigvuldigen naar den eisch van de menigvuldigheid en verscheidenheid der ontwerpen; zal zelfs dan het overwigt der bekwaamheden te vreezen zijn? Mij dunkt, hetgeen de geachte spreker uit de residentie aanvoerde uit de geschiedenis van het adres ter beantwoording van de troonrede, moet, in verband met hetgeen later gebeurd is, hem volkomen gerust stellen.

Hij heeft gesproken van eene nederlaag, door hem ter gelegenheid van het bedoelde adres geleden; hij sprak daarvan in betrekking tot het gevreesde overwigt der bekwaamheden, en wat heeft nu vervolgens plaats gehad? Het adres van antwoord op de troonrede was, na sterken tegenstand, met schier eenparige stemmen aangenomen, nagenoeg zoo als het door de commissie ter redactie was voorgedragen; de Koning, tot wien deze Vergadering dat laatste woord rigtte, ontvalt ons weinig dagen daarna; de nieuwe Koning moet door deze Kamer met een adres worden begroet. Wat gebeurt nu? De afdeelingen benoemen geen enkel van de leden der commissie van het eerste adres tot lid der volgende commissie. Een bewijs, dat men, zoo al eene commissie eens mogt slagen, eene overwinning te behalen, wel het middel heeft om zich van de overwinnaars te ontslaan. En inderdaad zal

diezelfde schrik voor de bekwaamheden, dien mijn vriend met zooveel geest schetste, ons tegen hare heerschappij genoegzaam waarborgen.

Ik wensch ook opmerkzaam te maken op de tegenstrijdigheid van de aanvallen, die tegen het voorstel ten aanzien van de rapporteurs gerigt zijn. Volgens het lid uit de residentie zal van dat voorstel het gevolg zijn, dat buiten de commissie door niemand amendementen zullen worden voorgedragen; volgens den Minister van Binnenlandsche Zaken daarentegen zal het getal der amendementen in die mate zich vermenigvuldigen, als het voorgedragen stelsel beter zal worden uitgevoerd.

In de laatste plaats nog een woord over hetgeen in het midden gebragt is omtrent ons stelsel van verslag in betrekking tot het Gouvernement. Een redenaar uit Rotterdam heeft gezegd, dat wij de publiciteit onderdrukten door het overleg van de rapporteurs met de Regering bij het opmaken van hun verslag vrij te laten; en een lid uit de hoofdstad heeft ongetwijfeld alleen in dien zin gemeend, dat het stellen van dat rapport op deze wijze een werk der duisternis zou worden. Wij hebben de hier bedoelde bepaling intusschen slechts overgenomen uit het bestaande reglement; wij hebben slechts eene andere lezing van die bepaling voorgedragen, volgens welke het al of niet houden van dat overleg niet meer alleen van de Ministers afhangt; het artikel zegt nu: » Des geraden, treedt de commissie", enz. De bepaling leverde tot heden geen bezwaar op. Ook in België, in Frankrijk, overal op het vasteland van Europa, waar men wat publiciteit betreft zelfs verder gevorderd is dan hier, kent men conférentien van rapporteurs uit de weigevende vergaderingen met de Ministers. In elke vergadering, geconstitueerd als deze, hebben dergelijke conferentien plaats, opdat de rapporteurs het noodige licht zouden kunnen erlangen, en nog nimmer heeft men klagten gehoord, dat de publiciteit daardoor benadeeld wierd. — Van de andere zijde — ik meen door den Minister van Binnenlandsche Zaken — is het bezwaar geopperd, dat volgens de voorgestelde bepaling dat overleg tusschen de rapporteurs en de ministers geheel en al naar het goedvinden der commissie van rapporteurs al of niet zou plaats hebben. Ik mag vragen of het denkbaar is, dat wanneer een Minister door die commissie gehoord wenscht te worden, deze ooit weigeren zou den Minister te ontvangen? Het is niet denkbaar dat de rapporteurs, in het belang van hun verslag zelf, hetgeen zij moeten verdedigen, den Minister niet gaarne zouden hooren. Bovendien, de Minister zal bij de beraadslaging of zoo hij wil vroeger in deze Kamer kunnen zeggen, dat hij heeft verlangd door de commissie te worden gehoord, maar dat deze geweigerd heeft hem toe te laten. En de mogelijkheid van zoodanige verklaring zal meen ik genoeg zijn om te beletten, dat eene weigering immer plaats vinde.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft het door ons voorgedragen stelsel bestreden. Ik moet erkennen, dat die bestrijding op mij een treurigen indruk gemaakt heeft. Mijn oude bondgenoot was vroeger ook mijn bondgenoot ten aanzien van dit systeem. Nu hecht ik niet aan die valsche consequentie, aan die bekrompen eigenzinnigheid, die nimmer van zich kan verkrijgen om heden in te trekken wat zij gisteren gezegd heeft. Consequentie is — zoo beschouw ik het — harmonie van vroeger met later denken en leven; eene harmonie, welke door ons zwakke stervelingen niet dan na menige afdwaling wordt verkregen. Ik eer ieder die den moed heeft openlijk te erkennen, dat hij op gronden teruggekomen is van eene meening, waarvan hij de onjuistheid inziet; zoodanige erkenning is een bewijs, dat hij meer hecht aan de waarheid dan aan zich zelven; en aan de waarheid moet boven alles hulde worden gedaan. Zoo ik dus zeg, dat het op mij een treurigen indruk gemaakt heeft, den Minister thans een ander systeem te zien voorstaan dan vroeger, dan is dit in mijne bedoeling niet noodzakelijk een verwijt. Ik laat die verandering van denkwijze op zich zelve daar; maar vraag, of men haar, onder de gegeven omstandigheden, niet met de verandering van stand en betrekking des persoons in verband zal brengen. En het schijnt mij uitstekend treurig, wanneer het geloof veld wint, dat wij van deze banken voorspreken om hetzelfde van die groene tafel daar te bestrijden.

Er is een punt van de rede des Ministers waarop ik de aandacht voor een oogenblik vestigen moet. Hij heeft gezegd, dat het regt van amendement een uiterst, een noodmiddel was. Ik herinner, dat wanneer de Kamer vroeger gedurig klaagde niet te kunnen werken gelijk behoorde, dan in de eerste plaats gewezen werd op het gemis van het regt van amendement. De nieuwe Grondwet heeft aan de Tweede Kamer het regt toegekend om wijzigingen in het voorstel des Konings te maken, en zal nu dat regt, hetwelk tot dusverre zoo noodzakelijk geacht werd, zooveel mogelijk ter zijde geschoven worden als belemmerende het gemeen overleg, zal het nu slechts een noodmiddel heeten? De bedoeling van het Gouvernement is duidelijk. Het Gouvernement wil de wijziging van wets-ontwerpen zooveel mogelijkin *zijne* hand houden. Zoo dit op het standpunt der Regering wenschelijk schijnt, moeten ook wij de zaak van die zijde beschouwen? Hoe wordt thans gemeenlijk gehandeld? Men dient aan de Kamer een los, weinig bewerkt ontwerp in, met eene sobere, onbeduidende memorie van toelichting; men behoudt zich voor, eerst te hooren wat in de afdeelingen zal worden gezegd; en hieraan vervolgens, voor zooveel het volstrekt noodzakelijk mogt zijn, bij de memorie van antwoord en door verbeteringen te gemoet te komen. Dit is een stelsel dat wij wenschen te doen vervallen; wij verlangen dat het Gouvernement niet dan voltooide voorstellen aanbiede, en ze van den beginne af volledig verklare. Een slecht voorstel te maken tot eene goede wet, daartoe is deze Vergadering niet geroepen. Het regt van amendement heeft zijne natuurlijke grenzen; doch het Gouvernement moet ons, onder de nieuwe Grondwet, niet slordige proefopstellen blijven leveren, in het vertrouwen, dat het, na de aanmerkingen der afdeelingen, al den tijd zal hebben, er behagelijker ontwerpen van te maken.

Wanneer de Minister van Binnenlandsche Zaken verder zegt, dat de tusschenruimte van drie dagen tusschen het uitbrengen van het rapport en den aanvang der beraadslaging voor den minister te kort zal zijn om zich behoorlijk op die beraadslaging voor te bereiden, dan moet ik opmerken, dat die termijn van drie dagen slechts een minimum is, en vragen, of de Kamer, indien de minister, hetzij mondeling hetzij bij missive aan den Voorzitter, voor deze of gene wet eene verlenging tot acht of veertien dagen vraagt, — of de Kamer dan zoodanig uitstel weigeren zal? Hetgeen nu bij onze Regering zoo groot bezwaar vindt, is geen bezwaar voor de gouvernementen in andere landen, noch in Frankrijk, noch in België, noch in de Duitsche constitutionnele Staten. Mij dunkt, dat het Nederlandsche Gouvernement vrede kan hebben met hetgeen overal voldoende schijnt. Ik kan niet begrijpen, dat eene orde, waaronder men elders goede wetten spoedig maakt, ons hier slechter wetten zou moeten geven, dan wij tot dusver hadden.

De vraag is bovenal deze: zullen wij ons nu nog zoo gedragen, als of wij het regt van amendement niet bezaten? Zullen wij afwachten, in hoeverre de Regering dat regt zal willen laten werken? Ziedaar hetgeen mij met de grondwettige roeping dezer Kamer volstrekt onvereenigbaar schijnt. Het is, met één woord, niet zoozeer de zelfstandigheid der rapporteurs, als de zelfstandigheid der Kamer, die van uwe beslissing zal afhangen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Gisteren werd mij door den geachten voorzitter der Commissie tegengeworpen, dat ik thans een ander stelsel voorsta dan ik vroeger in deze Kamer, als lid, verdedigd heb. Dergelijke tegenwerpingen moesten, mijns inziens, in deze Vergadering nimmer worden gemaakt, want zij zijn de aandacht der Kamer niet waardig, omdat zij ten opzigte van de beschouwing der zaak zelve die behandeld wordt niets hoegenaamd in de schaal leggen. Immers het geldt hier alleen de vraag of hetgeen wordt voorgedragen in zich zelf aannemelijk of verwerpelijk is, en dan moet de deugdzaamheid of het gebrekkige van het voorgedragene uit dat voorgedragene zelf betoogd worden, dan moeten de gronden tot aanneming of verwerping uit de zaak zelve geput worden. En wat doet het er dan toe, hoe deze of gene vroeger over de zaak dacht, wat doet het er dan toe, of zijne overtuiging van heden verschilt van die van vroegeren tijd? Dergelijke redeneringen over de overtuiging van anderen brengen geen nut aan; zij zijn geput niet uit de zaak zelve, maar uit den mensch; zij strekken niet ter betere beoordeeling van de zaak, maar alleen om den mensch te kwetsen, en daarom meen ik dat zij hier steeds achterwege moesten worden gelaten.

Ik heb het gisteren in het belang der Vergadering en van mij zelven noodig geoordeeld, dadelijk het woord op te vatten ten einde de stelling te weêrspreken dat ik mij zelven niet gelijk gebleven zou zijn, en mij te zuiveren van de blaam, die mij werd aangewreven. Ik heb niettemin heden, wat ik gisteren weêrsprak, hooren herhalen alsof ik toen niet gesproken had. Men heeft gezegd, dat ik vroeger een bondgenoot was van de voorstanders, die het nu voorgedragen stelsel toen vond; dat ik dat stelsel toen met kracht en welsprekendheid verdedigd heb. Het is er zooverre af dat ik dit thans door mij bestredene vroeger verdedigde, dat ik erkennen moet dit stelsel gisteren voor het eerst te hebben leeren kennen, en mij verwonderd te hebben, dat men het uit de Grondwet meende te kunnen afleiden. Welk is dat stelsel? Het is dit, dat door de wijziging, welke de Grondwet op dit punt heeft ondergaan, al wat men vroeger meende te moeten aannemen omtrent de onderlinge werking der beide takken van wetgeving geheel ter zijde gesteld en in de plaats daarvan iets geheel nieuws gekozen is. De grondslag van die werking zou

niet meer zijn het gemeen overleg, maar het stelsel van amendementen. Om dit stelsel te bevorderen, moest, nadat men in de afdeelingen arbeidzaam zou zijn geweest, een verslag uitgebragt en dan dadelijk bij de openbare beraadslagingen een ruim veld voor amendementen geopend worden. De amendementen moesten het doel zijn, waarnaar men streven zou. Waar heb ik nu ooit zoodanig stelsel verdedigd? Waar ben ik ooit uitgenoodigd om bondgenoot te zijn voor zulk een stelsel? Nergens! Nooit! Eerst gisteren heb ik het hooren verkondigen. En ik zou vroeger even weinig als nu te bewegen zijn geweest, om bondgenoot te worden der verdedigers van zulk een verderfelijk, gevaarlijk stelsel.

In 1844 ben ik als lid deze Vergadering binnengetreden; kort nadat ik zitting genomen had, den 31sten October, heb ik verslag hooren uitbrengen door eene commissie tot herziening van het Reglement van Orde; in dat verslag heb ik toen gelezen, wat ik gisteren aan de Vergadering voorlas, dat namelijk die commissie oordeelde onderscheiden middelen te moeten aangeven tot bevordering van het gemeen overleg tusschen de Regering en de Kamer en onder die middelen ook te moeten rangschikken het wijzigen door de Kamer van de aan haar voorgedragene wets-ontwerpen. Ik heb destijds gezegd, dat ik dat middel verdedigde, als bevorderende het gemeen overleg, en ik verdedig het als zoodanig nog, terwijl de Grondwet datzelfde stelsel ook heden nog wil. Ook volgens de nieuwe Grondwet maken de Koning en de Kamers gezamenlijk de wetgevende magt uit; ook nu wordt een voorstel der Regering in de Kamer gebragt om door *gemeen overleg* tot wet verheven te worden. En wat wil dit zeggen, dat de wetten door gemeen overleg daargesteld worden? Het gezond verstand antwoordt: men zal met elkander overleggen, of een voorstel waardig is aangenomen te worden, of het belang der natie de aanneming vordert; aan de eene zijde overweegt men en deelt zijne aanmerkingen mede; aan de andere beantwoordt men, men geeft aan de gemaakte aanmerkingen toe of bestrijdt ze. En uit deze onderhandelingen, waarbij elk op een zelfstandig standpunt blijft staan, vloeit voort het wets-ontwerp, dat nu, òf gewijzigd òf niet gewijzigd, aangenomen of verworpen moet worden. Ziedaar hetgeen de aard der zaak vordert; ziedaar hetgeen de Grondwet verlangt; ziedaar wat onmisbaar is tot bereiking van het doel: het daarstellen van gewrochten van gemeen overleg, van wetten die tot heil der natie strekken.

En welke zijn nu de bepalingen der Grondwet, waaruit men het voorgedragen stelsel van amendement put, als het stelsel dat alles overheerschen moet? Ik lees in het 106de en de beide volgende artikelen der Grondwet niets anders dan dit: » Over eenig ingekomen voorstel des Konings wordt door de volle Kamer niet beraadslaagd, dan nadat het is overwogen in de onderscheidene afdeelingen, waarin al de leden der Kamer zich verdeelen en welke op gezette tijden bij loting vernieuwd worden. — De Tweede Kamer heeft het regt wijzigingen in een voorstel des Konings te maken. — Wanneer de Tweede Kamer tot aanneming van het voorstel, hetzij onveranderd hetzij gewijzigd, besluit, zendt zij het aan de Eerste Kamer met het volgende formulier:" enz. Maar hier vind ik juist hetgeen ik voorsta: eerst voorgeschreven het onderzoek in de afdeelingen; vervolgens toegekend het regt om wijzigingen in een ontwerp te brengen en om dat ontwerp dan, onveranderd of gewijzigd, aan te nemen of te verwerpen. Ziedaar dus het middel van amendement toegekend om te geraken tot aanneming van een wets-ontwerp, maar alleen als uiterste middel, als noodmiddel, omdat het gevaarlijk kan zijn. Eerst moet men zijne bedenkingen in de afdeelingen opperen, om te zien of men voldoening kan erlangen. Zoo die door de Regering niet gegeven wordt, eerst dan bezigt men het middel om zelf te wijzigen, behoudens het regt des Konings om, na de aanneming van het ontwerp door de Eerste Kamer, aan de gemaakte wijzigingen al of niet zijne goedkeuring te schenken. Dit is het stelsel, dat ik heden verdedig en dat ik van 1844 af verdedigd heb, en het is dus zeer ten onregte wanneer men mij ten toon wil stellen, als iemand die eenmaal met kracht en welsprekendheid verdedigd heeft hetgeen hij thans bestrijdt.

Nu ten slotte nog een enkel woord. Ik heb gesproken van uitsluiting der Regering van de aan de openbare beraadslaging voorafgaande onderhandeling over een door haar ingediend wets-ontwerp. Men heeft gezegd, dat de Regering niet werd uitgesloten, daar de commissie van rapporteurs het regt zal hebben om des geraden met de Ministers in overleg te treden; dat, zoo de commissie van hare zijde dat overleg niet noodig mogt achten, de Ministers zich dan zullen kunnen aanmelden en deze zeker nimmer afgewezen zullen worden. Maar ik vraag, welke aanleiding zullen de Ministers hebben om zich aan te melden? De Minister heeft niets vernomen van hetgeen zijn wets-ontwerp na de indiening is te beurt gevallen; het werk der afdeelingen is geheim en moet geheim blijven; hij weet dus niet tot welke hoogte de arbeid aldaar gevorderd, veelmin wat er gedaan is. En hoe zal hij nu zijn verlangen te kennen kunnen geven om over dat gebeurde in de afdeelingen in overleg te treden? Waarover zal hij wenschen gehoord te worden? Het zou alzoo bloote nieuwsgierigheid moeten zijn, die den Minister dreef om zich aan te melden. Hij zou aan de commissie van rapporteurs, die dan toch bij zijn binnenkomen in de conferentie-kamer vragen zou wat hij verlangde, alleen kunnen antwoorden dat hij eens kwam vernemen hoe de zaken staan. Maar dan zou hij zeker zeer ligt het wederantwoord kunnen ontvangen, dat hij dat vernemen zal als het tijd is, als het verslag is uitgebragt. En aan zoodanig iets zal geen Minister zich willen of kunnen blootstellen. Men heeft gezegd, dat de dag der beraadslaging den Minister de gelegenheid zal geven om de in de afdeelingen gemaakte bedenkingen te beantwoorden. Ik heb opgemerkt, dat de tijdsruimte van drie dagen tusschen het uitbrengen van het verslag en den aanvang der beraadslaging in den regel te kort zal zijn voor den Minister, om zich op de verdediging van zijn wets-ontwerp behoorlijk voor te bereiden. Men heeft daarop geantwoord, dat die drie dagen slechts een minimum waren en dat ze zelfs tot acht of veertien dagen gebragt zullen kunnen worden. Ik stem dit toe, maar ook veertien dagen kunnen al ligt onvoldoende zijn om een verslag, waaraan zooveel zorg, waaraan misschien maanden arbeids besteed zijn, behoorlijk te wederleggen. En zoo nu de Minister een schriftelijk antwoord zal willen geven, dan zal dit aandruischen tegen de bedoeling, waarmede dit voorstel gedaan is, want de Commissie verlangt geene schrifturen van de zijde der Regering ter beantwoording van het verslag. Het is waar, de Minister zal, indien hem de gegeven tijd werkelijk te kort is geweest, nog de verdaging van de beraadslagingen kunnen vragen, maar die verdaging zal wanorde stichten in den gang der werkzaamheden. En wanneer de Minister dan nog geschreven stukken inlevert, dan zullen deze, terwijl de zaak reeds vóór zoo langen tijd als rijp ter beraadslaging beschouwd werd, wel zeer onwelkom zijn, en wel zeer ten onpas komen. Neen, de beraadslagingen moeten eerst dan plaats hebben en het gemeen overleg moet eerst dan gesloten worden, wanneer van de eene zijde de aanmerkingen en van de andere zijde de antwoorden gehoord zijn. De zaak moet niet rijp verklaard worden voor de openbare beraadslaging, voordat de Regering de bedenkingen der afdeelingen beantwoord heeft.

Ik zal hier niets meer bijvoegen, uit vreeze van in herhaling te vervallen van hetgeen reeds gisteren door mij is aangevoerd. Ik meende nog voor een oogenblik het woord te moeten vragen, omdat ik prijs stel op uwe achting te mijwaarts. Ik mogt daarom niet geheel zwijgen, nu het gisteren door mij bestreden wapen andermaal tegen mij gebezigd werd.

De heer ***de Monchy*** zegt afgewacht te hebben, dat al de leden der Commissie het woord zouden hebben gevoerd, om te vernemen of de aanmerking die hij gemaakt heeft, ook beantwoord zou worden. Hij meent nu, nadat het laatste lid der Commissie gesproken heeft en de bedoelde aanmerking slechts ter loops aanroerde, op nieuw het woord te moeten vragen. Indien niet het lid uit Noordholland dezelfde aanmerking met kracht had aangedrongen, dan zou misschien daarvan in het geheel niet gerept zijn. De spreker heeft zich afgevraagd, wat de reden mag geweest zijn, dat de Commissie hem niet beantwoord heeft. Was het personele geringschatting? Hij gelooft neen, want hij staat in te naauwe vriendschap met de leden der Commissie, dan dat hij zoo iets zou kunnen verwachten. Was het omdat hij ongelijk had? Maar dat zou juist eene reden geweest zijn om hem te wederleggen. Was het omdat hij inderdaad gelijk had? In dat geval zou hij van de cordaatheid der leden van de Commissie de erkenning hiervan verwacht hebben, met bijvoeging dat dat gebrek in hun stelsel ligt en men zich vaak een kwaad moet getroosten om een doel te bereiken dat men wenschelijk acht. Misschien heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken op dit punt den spijker op den kop geslagen, toen deze als de reden waarom hij zich zoo vroeg in de beraadslaging had gemengd opgaf, dat het voorstel der Commissie wat flaauw bestreden was geworden. Dat zeggen was zeker niet beleefd en niet zeer welvoegelijk. De spreker gelooft intusschen niet, dat de Minister het doel had om te beleedigen; maar deze moest eene reden opgeven waarom hij te midden der discussien het woord had opgevat, en nu werd hij, spreker, tot den bok der ongeregtigheid gemaakt. Het door den spreker bedoelde bezwaar was gelegen in art. 77*b*. Het lid der Commissie, die het laatst sprak, zeide, dat hier hetzelfde gevonden wordt wat in het tegenwoordige Reglement van Orde staat. Dit is waar, indien men alleen op de woorden let, maar niet indien men ook ziet op de plaatsing van het artikel. De spreker zeide vroeger, dat door het wegcijferen der wisseling van stukken tusschen de Regering en de Kamer, geen ander middel van toenadering voorhanden zou zijn dan het overleg der commissie van rapporteurs met de hoofden der departementen; dat de Commissie het artikel als uitzondering behouden had, maar dat het regel zou worden,

daar wel telkens in elke afdeeling vragen gedaan of inlichtingen verlangd zullen worden en de commissie van rapporteurs de inlichtingen des Ministers wel bijna altijd noodig zal hebben, terwijl de Ministers van hunne zijde dat overleg zullen behoeven, om langs dien weg te vernemen welken indruk hunne ontwerpen in de afdeelingen gemaakt hebben. Hierin was, meent de spreker, het antwoord gelegen op de vraag van den Minister van Binnenlandsche Zaken, de vraag namelijk, welke aanleiding de Ministers zouden hebben om een overleg met de commissie van rapporteurs te verlangen. En nu wijst de spreker verder op art. 77*, dat als het ware het uitvloeisel is van het art. 77*b*. » Alle veranderingen — zoo leest men daar — door de Regering in het oorspronkelijk voorstel gebragt, worden door den Voorzitter aan de Kamer in eene openbare vergadering medegedeeld." Juist in die nota van wijzigingen is het bewijs gelegen, dat hetgeen de spreker afkeurde, werkelijk plaats zal grijpen. Het zal nu niet meer zijn eene nota van wijzigingen, maar eene nota van transactien tusschen de commissie van rapporteurs en de Ministers. Ten gevolge van dat overleg zullen veranderingen kunnen plaats vinden; de rapporteurs zullen met de Ministers onderhandelen en omtrent deze of gene verandering overeenkomen; dit zal tot verkeerdheden aanleiding kunnen geven, want die onderhandelingen zullen geheim zijn, en het is dit wat de spreker bestreden heeft en welk bezwaar de Commissie onbeantwoord gelaten heeft. — Ten slotte moet de spreker te kennen geven, dat indien nu, volgens het voorstel des Voorzitters, gestemd zal worden over de artikelen 77*a* tot 77*e*, bevattende het stelsel der commissie van rapporteurs, hij tegen *al* die artikelen stemmen zal, hetzij ze in eens hetzij ze elk afzonderlijk in omvrage gebragt worden. In het laatste geval zou hij meenen niet tegen art. 77*b* alleen te kunnen stemmen; want verviel dit, dan zou de zaak voor hem aan de eene zijde wel eene schrede voorwaarts gaan, maar aan den anderen kant zou dan tegen zijn verlangen het geheele gemeen overleg uitgesloten worden. De spreker zal dus, ofschoon een voorstander van het stelsel der zelfstandige rapporteurs, tegen al de bedoelde artikelen stemmen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt, dat hij van zijne zijde de discussie wenscht te bekorten, maar hij voelt zich toch gedrongen om nog voor eenige oogenblikken het woord te vragen. Zoo hij de aandacht der Vergadering iets langer bezig houdt, dan is dit omdat vooral in eene zaak van zooveel gewigt, ten aanzien der repliek niet behoort te gebeuren hetgeen in Frankrijk *étrangler la discussion* genoemd wordt. Hij gelooft, dat de repliek het belangrijkste gedeelte der discussie is, dat dit de eigenlijke slag is. De eerste ontwikkeling van gevoelens is, meent hij, het zich scharen in slagorde, maar de repliek is het eigenlijke gevecht; dan is men niet meer gehinderd door hetgeen men van huis medegebragt heeft. Het is regt en pligt om de repliek te gebruiken, niet om op het systema zelf terug te komen, maar om uit den weg te ruimen datgene waardoor de tegenpartij het in een onjuist daglicht gesteld heeft. — De spreker heeft gevraagd te spreken onmiddellijk na het lid uit Leyden, niet omdat hij diens redevoering terstond wilde beantwoorden; neen, want de redevoeringen van dat lid zijn niet van dien aard, dat de spreker die gaarne en bij voorkeur onmiddellijk beantwoordt. Hij zal die juist op dien grond onbeantwoord laten. Hij verlangt nu aan andere voorstanders van het bestaande systema van rapporteurs den tijd te geven, om, terwijl hij spreekt, na te gaan welke punten uit de rede van den vorigen spreker nog door hen opgenomen moeten worden. De spreker bezigt hier dezelfde taktiek, die men wel eens in den oorlog gebruikt, het met een klein corps ophouden van den vijand, tot dat men zijne krachten weder bijeengezameld heeft.

De spreker moet vooraf een woord rigten tot de snelschrijvers en hij verzoekt hen dat woord in hun verslag op te nemen. Hij protesteert tegen alles wat van hetgeen door hem gesproken zal worden in de dagbladen mogt worden medegedeeld, even als tegen alles wat van zijne vroegere redevoeringen daarin vermeld is. Het is geenszins zijne bedoeling eenig verwijt te doen aan de snelschrijvers; de spreker behoort tot diegenen welke den arbeid der snelschrijvers, in verband met de hun verleende hulpmiddelen, hoog schatten; maar hij moet zich vrijwaren tegen misverstand. Zij die in het 's Gravenhaagsche Dagblad van heden het uittreksel lezen van des sprekers laatste redevoering, zullen tot het besluit moeten komen, dat hij, toen hij op de Leydsche academie studeerde, het collegie over de logica niet behoorlijk gevolgd heeft. . . . . .

De ***Voorzitter*** verzoekt den heer Groen van Prinsterer het woord tot de Vergadering te willen rigten.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt, dat hij meende deze zaak in het openbaar te moeten behandelen, omdat de leden der Kamer verlangen mogen door de snelschrijvers gedaguerreotypeerd en niet ten toon te worden gesteld. De spreker gaat vervolgens tot de behandeling van het onderwerp zelf over. Hij bestrijdt in de eerste plaats het denkbeeld, om hier een *oud* en een *nieuw* stelsel tegenover elkaâr te plaatsen. Men gaat hierbij, meent de spreker, van eene verkeerde veronderstelling uit. Er zal wel niemand in de Vergadering zijn, die de oude orde van zaken terugwenscht. De spreker gelooft, dat dergelijke argumenten niet dan hinderlijk kunnen zijn in de discussie. — Slechts een enkel punt van de redevoering van het lid uit Leyden wil de spreker beantwoorden, een punt dat in verband staat tot die tegenstelling van oud en nieuw. Er is in alle landen, ook in ons vaderland, eene partij die zich het monopolie aanmatigt van alle fraaije woorden, die zich bij uitsluiting als voorstanders beschouwt van vrijheid, voortgang, verlichting. Dit privilegie, ten gevolge waarvan voor hare tegenpartij weinig goeds zou overblijven, moet haar worden betwist. Het geëerde lid uit Leyden heeft opgemerkt, dat er onderscheid is tusschen individuele opinien en individuele opinien; hij heeft gezegd, dat des sprekers individuele opinien niet vallen in den grondtoon van den tijd, dat zij geene vastheid hebben, dat zij zich, even als de klimop, aan alles vasthechten, maar op zich zelve geene kracht bezitten. De spreker heeft alzoo zijn stelsel van opinien in den wortel zien aantasten; zij zouden, indien het gezegde waar was, geen den minsten invloed kunnen hebben. Hij zou kunnen antwoorden, dat zijne opinien behooren tot den grondtoon niet alleen van dezen tijd, maar van alle tijden; doch hij meent dat men, door zoodanige uitspraken, waar de tijd ter ontwikkeling ontbreekt, in magtspreuken vervalt. De spreker zal hier nog slechts één opmerking bijvoegen. Het geachte lid uit Leyden heeft zich beroepen op het adres van antwoord op de troonrede. Zoo dit de uitdrukking eener individuele opinie geweest is, het was omdat die opinie zelve met den grondtoon des tijds overeen kwam. Maar, blijkens de discussien over dat adres, was dan de Kamer zelve, op dien dag, niet zeer in den grondtoon van haren tijd; want de algemeene strekking is bijkans verworpen, en eerst aan het einde van den tweeden dag is het concept onder de vlag van het lid uit Deventer in veilige haven gebragt. — De spreker gevoelt behoefte om een woord te rigten tot den voorzitter der Commissie, omdat hij vreest dezen welligt zonder opzet gekwetst te hebben. De voorzitter der Commissie verdedigde deze met gevoel, met warmte en, in den goeden zin des woords, met hartstogtelijkheid. De spreker wenscht een weinig balsem in de wonden te gieten; een weinig, want hij gelooft niet dat de wonde zeer diep is. *Partijschap*, gelijk die waarvan men gewag gemaakt heeft, kan ook zijn verlangen niet wezen. Wanneer hij zeide geen *juste milieu* te willen, dan verstond hij daaronder niet anders, dan dat men bijv., wanneer de een het er voor houdt dat twee maal twee vier is, de ander dat twee maal twee zes is, zegt: neen, twee maal twee is vijf, of wel bij verschil van gevoelen of iets zwart dan wit zij, aanneemt dat het grijs is. Zij die zoo handelen, noemen dit conciliatoir, mediateur zijn, zij noemen het vrede, liefde en eensgezindheid bewaren. Hoe is het mogelijk, dat er geene partijen bestaan in een constitutionnelen Staat? Indien men, krachtens het regt van *enquête*, eenige Engelschen kon laten overkomen om hun te vragen, of onder een constitutionneel gouvernement partijen moeten zijn, dan gelooft de spreker, dat zij vragen zouden: wat verlangt gij dan toch; wilt gij een ligchaam zonder ziel? zoo gij geene partijen wilt, laat dan naar uw geliefkoosde leus » bezuiniging door vereenvoudiging", het gouvernement de kamers ontbinden en, kan het zijn, niet meer bijeenroepen. — De spreker beantwoordt vervolgens het lid uit Friesland, die meende dat het Reglement van Orde tot heden belet heeft, dat de Kamer met den vereischten spoed werkt. Hij zal niet vragen of evengemelde leus, waaronder de grondwets-herziening met zooveel ophef werd doorgedreven, inderdaad zoo prijzenswaardig is; hij zal ook niet vragen, of er veel kans is op verwezenlijking van het geopende vooruitzigt en of niet de grondwets-herziening, daar zij het oog afleidde van de groote sociale quaestien, duur te staan zal komen; hij zal niet vragen, of het uit dit oogpunt niet beter geweest ware bedacht te zijn op de handhaving en ontwikkeling der Grondwet. Alleen zal de spreker antwoorden op den door het lid uit Friesland uitgedrukten wensch, dat de wetten met meerderen spoed gemaakt worden. Wanneer men de geschiedenis bij de hand neemt, dan zullen er zeker vergaderingen van volksvertegenwoordigers gevonden worden, wier leverantie van wetten oneindig grooter was dan immer van deze Kamer en het geachte lid uit Friesland dus beter voldoen zou, maar dan zal men ook vinden, dat zoodanige vergaderingen het vaderland dikwijls met ongemeen veel spoed in den afgrond gestort hebben. De spreker vraagt, of dat lid er wel aan gedacht heeft, wat in het afgeloopen zittingjaar verrigt is. In dat jaar zijn, naar des sprekers inzien, groote onderwerpen afgedaan; buiten de behandeling van een vrij aanzienlijk getal wetten, is

de geheele Grondwet herzien. Wat kan men meer verlangen? Zou men nog meer stoom in de machine willen brengen? Als een voorbeeld van den spoed, waarmede in dat jaar gewerkt is, wijst de spreker op het verslag van 16 Maart 1848 omtrent de grondwets-herziening. Jaren lang had men over die quaestien, die bij eene grondwets-herziening beslist zouden moeten worden, gesproken, zonder ooit tot eenstemmigheid te komen. En nu kwam men, met het tegenwoordige reglement, omtrent al die gewigtige quaestien in den tijd van drie dagen, van 13 tot 16 Maart, tot eenstemmigheid. De spreker weet niet welke meerdere spoed verlangd zou kunnen worden. Dit verslag geeft hem aanleiding, om nog eene aanmerking te maken, die welligt niet ongegrond zal schijnen. Het geachte lid uit Leyden heeft gezegd, dat de commissie van rapporteurs zou zijn, niet het gezuiverd orgaan der afdeelingen zoo als in het antwoord der commissie staat, ook niet het zuiverend, maar het *ontwikkelend* orgaan der afdeelingen. De vergelijking nu van dat verslag van 16 Maart, hetwelk in handen werd gesteld der commissie van 17 Maart, met hetgeen deze heeft voortgebragt, kan eenig licht geven omtrent hetgeen die ontwikkeling zijn zal. Die commissie van 17 Maart was als het ware eene zelfstandige commissie van rapporteurs, maar nu laat de spreker aan het oordeel van anderen over of de ontwikkeling, die deze aan het verslag van 16 Maart gaf, eene ontwikkeling was die men hier zou verlangen. — Het lid uit Deventer heeft zijne bevreemding te kennen gegeven, dat in het verslag der commissie van rapporteurs voor het voorstel omtrent de herziening van het reglement geen enkel argument ten gunste van dat voorstel is opgenomen. De spreker onderzoekt nu niet of er in de afdeelingen werkelijk argumenten ten voordeele van het voorstel zijn aangevoerd, maar zoo dit waar is, dan heeft de commissie van rapporteurs in dezen willekeurig gehandeld, want zij was verpligt hoofdzakelijk op te geven de argumenten zoowel die voor als tegen het voorstel zijn ingebragt. En wat zal nu gebeuren, indien het voorstel der commissie aangenomen wordt? Dan zal in den regel en zonder dat over willekeur moge worden geklaagd, kunnen plaats vinden wat men thans afkeurt. Door den voorzitter der Commissie is gezegd, dat haar voorstel de individuele meeningen eerbiedigt, vermits toch aan iedereen het inzenden van amendementen vrijstaat. De spreker merkt op, dat het de vraag niet is, of elk amendementen zal mogen inzenden, maar of het door een lid ingezonden amendement eenige kans zal hebben om indruk te maken; want zoo men vooruit weet, dat er niet veel kans bestaat, dan zal men het voordragen van zijn amendement al zeer dkwijls achterlaten. Nu stelt hij: dat bijv. voor het wets-ontwerp tot regeling van het regt van vereeniging en vergadering eene commissie van rapporteurs benoemd is, die de volkomene vrijheid van vereeniging voorstaat, en dat iemand een met dit denkbeeld strijdig amendement voordraagt. Zal dan de waarschijnlijkheid eener onpartijdige beoordeeling, als men de commissie van rapporteurs in een zoo belangrijk punt tegen zich heeft, niet zeer gering zijn? Men heeft gezegd, dat de commissie van rapporteurs geen amendementen in tweederlei zin kan formuleren, en dat zij dus van een vast beginsel moet uitgaan. Ziedaar, meent de spreker, eene *petitio principii*, want zijns inziens behoeft die commissie niet te formuleren; zij treedt daardoor buiten haren werkkring, die geheel *praeparatoir* is. — Er is ook gesproken van geïmproviseerde amendementen en men heeft die als een schrikbeeld voorgehouden. Men verstaat door geïmprpviseerde amendementen zoodanige, die in den loop der discussie opkomen en waarbij geene waarborgen, als de in de artt. 77*h*, 77*i* en 77*j* vervatte, worden gebruikt. Het gevaar van zoodanige geïmproviseerde amendementen zou, meent de spreker, geheel vervallen door eene bepaling, dat tusschen den afloop der beraadslaging en de stemming een dag verloopen moet, eene bepaling zoo als in België bestaat. Maar, wanneer men hier verder wil gaan, dan miskent men geheel en al de bedoeling van het regt van amendement. Het groote voordeel van dat regt bestaat daarin, dat de openbare discussien in belangrijkheid en levendigheid winnen; zoodat meermalen een amendement ontstaat als een lichtstraal uit de botsing der gevoelens. De spreker vreest, dat door de nu voorgedragen bepalingen omtrent de uitoefening van het regt van amendement de voordeelen van dat regt geheel vervallen zullen. Er is veel gesproken van overdrijving aan de zijde der bestrijders van het voorstel der Commissie. De spreker erkent dat men te ver ging, wanneer men meende dat het voorgestelde de overweging in de afdeelingen te niet zou doen gaan; zij zal slechts in menig opzigt geneutraliseerd worden; maar zooveel is zeker, dat men hem niet van overdrijving zal kunnen beschuldigen, wanneer hij zegt, dat het voorstel der Commissie zal leiden tot mindere belangrijkheid van de publieke discussie dan thans te verkrijgen zou zijn. — Een hooggeacht lid heeft bij deze beraadslaging gesproken van eene blijvende phalanx, die zich in de Vergadering vormen zou, van eene blijvende kern eener stelselmatige oppositie, en maakte daarbij eene onderscheiding tussohen bekwamen en niet-bekwamen. Het geachte lid uit Leyden gaf den spreker dezen morgen daarop te kennen, dat hij spreker zich schuldig gemaakt had aan eene republikeinsche hebbelijkheid, dat hij een gevoel van jaloerschheid had opgewekt tegen hen die meer uitstekende bekwaamheden mogten bezitten. Die beschuldiging steunde op eene verkeerde voorstelling van hetgeen heeft plaats gehad. Het genoemde lid deed het verkeerdelijk voorkomen als of de spreker die onderscheiding tusschen bekwamen en niet-bekwamen gemaakt had. Hij voor zich haalde slechts aan wat een ander gezegd had, en voegde er zelfs bij, dat hij zich nooit tegen de aristocratie van talenten en bekwaamheden verzetten zou; wat hem betreft, hij zou zoodanig verzet voor elke vergadering doodelijk beschouwen. De spreker gaf als zijn gevoelen te kennen, dat hij in de commissie van rapporteurs, zoo als die volgens het voorstel werkzaam zou zijn, den grond zag tot de kern eener oppositie *quand même*, en meende, dat zij in iedere speciale quaestie te grooten invloed zou hebben op den loop der discussie. Hoe dit alles zij, de spreker zou reeds daarom alleen zijne goedkeuring aan het voorgedragen stelsel moeten weigeren, omdat de *praeparatoire* instructie niet moet vooruitloopen op de *definitive* beslissing. — Ook het gemeen overleg tusschen de Regering en de Kamer zal, meent hij, bij het voorgedragene schade lijden. Dit overleg kan op tweederlei wijze plaats hebben, òf door schriftelijke mededeeling van de bedenkingen op een voorstel der Regering en het schriftelijk antwoord van deze op die bedenkingen, òf door een mondeling onderhoud van de Ministers met de commissie van rapporteurs. Die laatste wijze wil men thans gevolgd hebben en nu heeft, naar de spreker gelooft, het lid uit Gelderland dezen morgen met veel kieschheid gewezen op de nadeelige gevolgen die daaruit kunnen voortvloeijen. Daargelaten nu de vraag, of hetgeen dat lid voor mogelijk hield, thans al dan niet tot de mogelijkheden behoort, zoo gelooft de spreker toch dat in elk geval waarborgen gesteld moeten worden voor de toekomst. Ook in een ander opzigt zal het schadelijk zijn voor het gemeen overleg, wanneer de schriftelijke antwoorden der Regering ter zijde geschoven worden. De Regering komt daardoor in eene valsche positie en de instructie der zaak zal eenzijdig zijn. De taak der commissie van rapporteurs zal, meent de spreker, altijd belangrijk genoeg blijven, daar de publieke discussie steeds eenigermate overgebragt zal worden op het terrein waarop de commissie van rapporteurs zich in haar verslag bewogen zal hebben. De bekwaamste leden, tot rapporteurs gekozen, zullen dus van zelf dien invloed kunnen uitoefenen, dien zij hebben moeten. — De spreker moet nog een enkel woord rigten tot hen, die met hem meenden, dat zij die, even als hij, eerst kort geleden in de vergadering zitting namen, geene genoegzame ondervinding hebben om eene zaak te beoordeelen. Hij wijst op de oudere leden der Kamer en merkt op hoe deze op dit punt tegen elkander overstaan. De een zegt, dat het hem niet mogelijk is te begrijpen, hoe de Commissie er toe heeft kunnen komen om dergelijken twistappel in de Vergadering te werpen; de ander kan niet beseffen, hoe het voor zijn geacht medelid onmogelijk was dat te begrijpen. Onder zoodanige omstandigheden, waaruit blijkt dat de beoordeeling der zaak niet zoo gemakkelijk is, meent de spreker, dat voor de nieuwe leden de opgeworpen dilatoire exceptie uitnemend te pas komt. Blijkt dan later dat de tegenstanders van het voorgedragen stelsel gedwaald hebben, dan zal men kunnen komen tot hetgeen door anderen nu verdedigd is. Het zal, naar des sprekers inzien, veel gemakkelijker zijn om van het thans bestaande tot hetgeen de Commissie wil over te gaan, dan om van hetgeen de Commissie voorstelt weder te keeren tot het oude. Indien hij zich niet bedriegt, dan komt het eerste geheel overeen met het denkbeeld van vooruitgang, terwijl hij het voorstel der Commissie als een gewaagden sprong beschouwt. — Ten slotte merkt de spreker op, dat juist indien de Commissie nu triumfeerde, hierin het bewijs gelegen zou zijn van het gevaarlijke van haar voorstel. Hij herinnert, hoe het voorstel der Commissie, die als eene zelfstandige commissie van rapporteurs beschouwd kan worden, in de afdeelingen door eene overgroote meerderheid werd afgekeurd en wel ten allerstelligste. Bijkans eenparig verklaarden zich alle afdeelingen daartegen, en indien het nu niettegenstaande die bijna eenparige afkeuring wierd aangenomen, dan zou in dezen intellectuelen triumf der Commissie juist het bewijs gelegen zijn, dat zij eene nederlaag verdiend had; het bewijs dat alle redeneringen die tegen haar aangevoerd zijn, gegrond waren; dat de schets der gevolgen van haar systeem, in plaats van een schrikbeeld eene schrikbarende realiteit is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik vraag het woord geenszins om eenige aanmerkingen te

HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 25STEN APRIL.

beantwoorden, die mij als van ter zijde zijn toegeworpen: ik vraag het woord alleen om iets te voegen bij hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken in het midden heeft gebragt, iets dat onmiddellijk betrekking heeft tot het thans behandelde onderwerp. Ik zal daarbij alle uitweiding trachten te ontgaan.

Men heeft tot aanbeveling van het voorstel der Commissie deze opmerking gemaakt: de Regering, zegt men, zal er zich, wanneer het voorgestelde aangenomen wordt, meer op toeleggen, om geene andere ontwerpen van wet te geven, dan die rijpelijk overwogen zijn en die geene aanleiding kunnen geven tot gegronde aanmerkingen; de Regering zal betere wets-ontwerpen, dan die welke de Kamer thans ontvangt, indienen, omdat de Regering weten zal, dat zij bijna niet meer in de gelegenheid gesteld zal worden om hare wets-ontwerpen te verbeteren. Met deze opmerking heeft men op de aanneming van het tegenwoordig voorstel aangedrongen. Ik ben een practisch man; ik heb nog al menige zaak behandeld en menige overeenkomst opgemaakt, hetgeen in vele opzigten met het maken van wetten gelijkstaat, en aan het maken van wetten zelf ben ik sedert eenigen tijd ook niet vreemd. De ondervinding die ik daarbij heb opgedaan, heeft mij tot dit resultaat gebragt, dat noch een individueel persoon, noch eene commissie, noch eenig ministerie denkbaar is, die au premier jet omtrent moeijelijke vraagstukken, als bijv. het regt van vereeniging en vergadering of de ministeriele verantwoordelijkheid, een wets-ontwerp kan daarstellen, waarop — ik zal niet zeggen, niet vele — maar waarop geene gegronde aanmerkingen gemaakt kunnen worden. Die ondervinding zal elk verkregen hebben, die, zonder vooringenomenheid met eigen werk, bezig geweest is met het maken van wetten. Het is gebeurd, dat nadat het ontwerp der commissie van 17 Maart 1848 reeds had doorloopen het ministerie van 25 Maart en dat van 13 Mei, nadat het reeds in den Raad van State onderzocht was, nadat de Tweede Kamer het reeds in overweging had genomen, — nadat alles is gebeurd, dat het, helaas! ontslapen Hoofd van den Staat daarin eene leemte ontdekte, die wij moesten erkennen dat eene oogenblikkelijke voorziening behoefde. Zoo ligt gebeurt het, dat men iets voorbijziet bij het maken van wetten.

Als wij, Ministers, nu wets-ontwerpen in deze vergadering brengen, dan vinden wij hier 68 mannen, uit alle deelen des Rijks gezonden als de meest kundigen en meest verlichten des lands. Waarom zullen die niet in de gelegenheid gesteld worden, om, gelijk nu gebeurt, te zeggen, dat hier eene leemte in de wet is, daar een gebrek? Waarom zal de Regering niet in de gelegenheid gesteld worden om die belangrijke overwegingen te betrachten? Dat zal intusschen volgens het voorstel der Commissie niet meer plaats hebben en dit is de grief, die de Regering tegen hetzelve heeft. Nu zal een wets-ontwerp in de Kamer inkomen; dat zullen dan de afdeelingen beoordeelen; de commissie van rapporteurs zal er een verslag over uitbrengen; dit verslag komt in de vergadering en wordt daar voorgelezen, het wordt gedrukt en den volke medegedeeld. Maar in dat verslag kunnen verkeerde voorstelling en voorkomen, die strekken om de Regering te beschuldigen, waar zij geene beschuldiging verdient; daarin kunnen vele en verlerlei opmerkingen opgenomen worden, die geheel buiten het onderwerp liggen, die voortspruiten uit een verkeerd begrip der zaak en doorweven zijn met voor de Regering kwetsende angels. En zal dan de Regering geen ander middel hebben om zich te verdedigen dan de openbare discussie, waarvan, zoo als nog heden door een lid gezegd is, dikwijls zeer onnaauwkeurig verslag wordt gegeven in dagbladen. De Regering zal voor het oog der geheele natie voorgesteld kunnen worden als onkundig, als roekeloos, als slordig, als over de zaken heenloopende, zonder dat haar een voldoend middel ter verdediging ten dienste staat. Waarlijk de toestand der Ministers is thans reeds zoo aangenaam niet en zij die nu de betrekking van Minister bekleeden, zullen, geloof ik, gaarne met mij verklaren dat zij niets meer verlangen dan door anderen vervangen te worden. Dit vrees ik, dat men bij zoodanige wijze van werken als de Commissie verlangt, moeijelijk meer Ministers vinden zal die prijs sttellen op hunne eer en zelfstandigheid. En wanneer dat vijandige verslag daar eenmaal ligt, dan zal de Minister geene gelegenheid meer hebben om acht te geven op het goede dat er in gevonden mogt worden en daarnaar zijn ontwerp te wijzigen. Immers zoo hij al daartoe den tijd had, dan nog zou het ontwerp niet veranderd kunnen worden, omdat zulks zou strijden met de bedoeling van de voorgestelde bepalingen; want dan zoude de conclusie van de commissie van rapporteurs niet meer slaan op het later door het ministerie gewijzigd ontwerp.

Wat zal de Regering dan moeten doen? Men stelle, dat de verslagen, die de Regering laatstelijk omtrent sommige aanhangige wetten ontvangen heeft, dergelijke definitive verslagen waren als het voorstel bedoelt, dan zou de Regering niets anders kunnen doen dan die wetten intrekken, om later nieuwe ontwerpen in te dienen, waarin die door de Kamer verlangde wijzigingen opgenomen waren welke de Regering erkent nuttig te zijn. Het gevolg van het voorgestelde zou dus niet zijn, dat beter bewerkte wetten aan de Kamer zouden worden ingediend, dan die zij nu ontvangt, maar dat telkens het aangevangen werk zoude worden afgebroken en telkens op nieuw zoude moeten worden begonnen. Het gebrek ligt hier in de natuur der zaak, in de menschelijke zwakheid, in de onvolmaaktheid zelfs der kundigsten. Ik voor mij haal de schouders op, wanneer ik zooveel hoor spreken over allesomvattende bekwaamheden, en bedenk hoe zwak elk menschelijk verstand is.

Dit alleen heb ik bij deze discussie willen zeggen, dat ik geloof, dat het vooruitzigt om langs den voorgedragen weg betere wets-ontwerpen te erlangen, denkbeeldig is en tot niets zal leiden, dan om elk ministerie meer en meer in moeijelijkheden te wikkelen en de afdoening van zaken te vertragen. Na hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken reeds gezegd heeft, zal ik in geene verdere beschouwingen treden.

De zitting wordt voor een half uur geschorst.

Na de heropening wordt de algemeene beraadslaging over *de in het VIde hoofdstuk van het Reglement van Orde voorgestelde wijzigingen* voortgezet.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie, vraagt het woord. Hij begint met te zeggen, dat hij de ten einde spoedende beraadslagingen niet meer op nieuw zal trachten aan te wakkeren. Zachtkens aan nadert het oogenblik, waarin de groote slag geslagen zal worden met de woorden *voor* en *tegen*, en wanneer hij nu in dat ernstige oogenblik, dat de stemming onmiddellijk voorafgaat, als voorzitter der Commissie nog een enkel woord in het midden wenscht te brengen, dan zal hem dit, meent hij, niet ten kwade geduid worden. Hij zal zich van alle afdwalingen en uitweidingen onthouden. Hij zal ook niet terugkomen op hetgeen der Commissie in deze beraadslaging minder aangenaam moest zijn. Aan de Commissie is thans regt gedaan, want men heeft verklaard hare bedoelingen niet te miskennen. Zoo hij vroeger een oogenblik hartstogtelijk gesproken heeft, gelijk men het noemde, dan vergeve men hem dit; het was hem eene behoefte om aan het gevoel van dat oogenblik lucht te geven. De Vergadering is thans op het punt om tot eene beslissing te komen en de spreker wil haar nu in zeer korte trekken nogmaals voorhouden waarover zij beslissen zal. Men zal te kiezen hebben tusschen het oude stelsel met toevoeging van het regt van amendement, en het stelsel der Commissie. Indien het stelsel der Commissie het ware is, dan is hetgeen de bestrijders van hetzelve willen een bastaard-stelsel, een hinkend stelsel. Om dit te doen gevoelen heeft de spreker gisteren de werking der beide systema's met elkander vergeleken. Het systema dat thans in werking is, bestaat hierin, dat een ontwerp voorloopig in de sectien onderzocht wordt en dat hetgeen daar in het midden gebragt is, met onpartijdigheid bijeenverzameld en aan de Regering medegedeeld wordt. Hoezeer nu deze schriftelijke instructie een ander denkbeeld ten grondslag heeft, zoo is toch zachtkens aan het doel daarvan geworden dat de Ministers eenigermate ingelicht zouden worden omtrent de verlangens en de bedenkingen der Kamer, ten einde hunne ontwerpen zoo veel mogelijk dienovereenkomstig te wijzigen. Dit is het kenmerk van het bestaande stelsel. Nu verdient hierbij opgemerkt te worden, dat elk minister uit den aard der zaak geneigd is om zijn voorstel door de Kamer te doen aannemen, dat hij dus bij dat wijzigen niet altijd blootelijk op het gewigt der argumenten let, maar ook afgaat op de waarschijnlijkheid, die er bestaat, dat het een of het ander meerderen ingang bij de meerderheid vinden zal. En niemand kan het tegenspreken, dat de wijzigingen die op deze wijze in de wets-voorstellen gebragt worden, als slechts berustende op het vermoeden, dat zij eene meerderheid in de Kamer voor zich hebben, op lossen grond staan. Ziedaar hetgeen nu bestaat, maar het stelsel, dat door de Commissie, met het oog op de gewijzigde Grondwet is voorgedragen, strekt om de wijzigingen niet meer te doen steunen op het vermoeden eener meerderheid maar op de beslissing van de meerderheid der leden. Zoo men dit laatste verwerpt, zoo men het bestaande behoudt te gelijk met het regt van amendement, dan zal men een bastaard-stelsel verkrijgen: aan de eene zijde staat het afgaan op eene onzekere, vermoedelijke meerderheid, opgevolgd door het gebruik van amendement, aan de andere zijde het stelsel van amendement in deszelfs volle zuiverheid. Ten einde het verwijt te ontgaan, dat hij om de werking der beide systemen duidelijk te maken, slechts onschuldige wetten genomen heeft, zal hij ten slotte den gang van zaken volgens de beide stelsels met opzigt tot de aanhangige wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering voorhouden. Men mag van de stelling uitgaan, dat die wet door den Minister na rijp beraad werd ingediend; nu blijkt hem uit de schriftelijke instructie, dat in de afdeelingen

vooral bedenking gerezen is tegen het wijzigen der bepalingen van het burgerlijke regt omtrent zedelijke ligchamen en maatschappen ter gelegenheid der zuiver politieke wet omtrent de vereenigingen. De Minister verlangt dat de wet wordt aangenomen en nu laat hij de bedoelde bepalingen varen, gelijk dit schier noodzakelijk is bij het bastaard-systeem, dat door velen is voorgestaan. Maar volgens het systeem, door de Commissie voorgesteld, kan en behoeft althans zoo iets niet plaats te hebben, maar de Minister kan in zijn geheel blijven, zonder òf zijne wet te wagen, òf, naar zijn inzigt, door uitligting dier bepalingen te bederven. Wanneer nu bij aankleving van het bestaand systema hetzij de commissie van rapporteurs hetzij een bijzonder lid een amendement tot wederopneming van die bepalingen betrekkelijk de burgerlijke maatschappen voorstelt, dan zal de Minister, die overtuigd was dat die bepalingen in de wet behoorden maar ze toch kon opofferen, van systeem moeten veranderen en verdedigen wat met zijne eerste overtuiging streed. Nu vraagt de spreker, wat daarentegen plaats zal hebben, indien het stelsel van amendementen zuiver wordt aangenomen? Dan zal de Minister niet met verkrachting zijner overtuiging die bepalingen omtrent de burgerlijke maatschappen uit de wet genomen hebben; hij zal de beslissing der Vergadering afwachten; vindt de weglating dier bepalingen, inderdaad bij de meerderheid bijval, dan zal de Minister òf daarin kunnen berusten, òf indien hij die bepalingen onmisbaar oordeelt, het wets-ontwerp kunnen intrekken; — in geen geval zal hij zijne overtuiging geweld behoeven aan te doen, waartoe het bastaard-stelsel leidt. Met dit weinige meent de spreker te kunnen volstaan.

Niemand meer het woord vragende, worden de algemeene beraadslagingen over de in het VIde hoofdstuk voorgestelde wijzigingen gesloten verklaard.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat de regel thans zou medebrengen, dat onmiddellijk wierd overgegaan tot de beraadslaging over de afzonderlijke artikelen. Daar dit echter moeijelijk zal kunnen geschieden, alvorens de Vergadering verklaard heeft het stelsel der zelfstandige rapporteurs aan te nemen, stelt hij voor om vooraf omtrent dit vraagpunt eene stemming te doen plaats hebben. Hij geeft alzoo in bedenking om in de eerste plaats de gezamenlijke artt. 77*a* tot en met 77*e* in omvraag te brengen, ten einde deze, zoo ze in hun geheel mogten worden aangenomen, vervolgens met de andere artikelen van het hoofdstuk op hunne beurt afzonderlijk te doen behandelen, of, zoo ze niet aangenomen wierden, daarvoor in de plaats te stellen de artt. 78 tot en met 84 van het bestaande Reglement van Orde, welke dan mede nader afzonderlijk behandeld zullen worden.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, zegt de reden niet in te zien, waarom bij de behandeling van het VIde hoofdstuk zou worden afgeweken van den regel, die bij de vorige hoofdstukken gevolgd is. Hij kan er het voordeel niet van inzien, dat ten aanzien van de door den Voorzitter bedoelde artikelen een sprong zal worden gedaan; hij kan niet begrijpen, waarom hier over meerdere artikelen te gelijk zal worden gestemd. De spreker moet verder opmerken, dat een eerste en noodzakelijk gevolg van eene verwerping dier artikelen zou moeten zijn het uitstel van de voortzetting der werkzaamheden. Zoo het voorstel des Voorzitters, om over de artikelen 77*a* tot 77*e* in eens te stemmen, wierd aangenomen en die artikelen wierden afgestemd, dan zou de Commissie zich gedrongen achten om de Vergadering te verzoeken, van te willen overgaan tot het benoemen eener andere commissie, die dan dit hoofdstuk van het reglement in een anderen geest zou kunnen herzien. De spreker meent, dat de bloote in-de-plaatsstelling der artikelen van het bestaande reglement niet wel op eene overweging van de artikelen der Commissie zou kunnen volgen.

De heer ***de Man*** verklaart het voorstel van den Voorzitter te ondersteunen. Hij meent, dat het bezwaar van het lid uit Leyden voortkomt uit het denkbeeld, dat bij de beraadslaging over het 1ste hoofdstuk verworpen is. De Commissie wilde toen haar voorstel beschouwd hebben als een *gewijzigd Reglement van Orde* en het stuk n°. 7 bij de discussien doen volgen; maar de Vergadering heeft besloten, dat haar voorstel was een voorstel *van wijzigingen in het bestaande Reglement*. Voor zooveel deze dus niet aangenomen worden, komen de tegenwoordige artikelen van het Reglement in de plaats daarvan. Het voorstel des Voorzitters stemt alzoo volkomen overeen met het vroeger besluit der Vergadering. Het strekt ook om juist te voorkomen, dat de zaak naar de Commissie teruggezonden, of eene nieuwe Commissie benoemd moet worden, in geval van verwerping der artt. 77*a* tot 77*e*, want dan zal alles gevonden kunnen worden met het voorstellen van amendementen op en in verband met de invallende oude artikelen. De spreker had zich aanvankelijk voorgenomen, om het voorstel te doen, dat de Vergadering omtrent het vraagpunt der zelfstandige rapporteurs, bij wijze van praeliminaire quaestie, beslissen zou. Hij gelooft hiervan, na het voorstel des Voorzitters, te kunnen afzien.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, kan zich met het eerste gedeelte van hetgeen het lid uit Nijmegen in het midden bragt niet vereenigen. Ieder artikel, door de Commissie voorgesteld, is afzonderlijk in beraadslaging gebragt en met of zonder amendement in stemming gebragt. Het komt den spreker voor, dat dit geschied is, geheel onafhankelijk van de keuze tusschen de stukken n°. 2 en n°. 7. De spreker meent voorts dat daarom geene afzonderlijke stemming over het stelsel van zelfstandige rapporteurs noodig is, omdat door hen, die de oude artikels zouden willen zien herleven, bij het eerste artikel, hetwelk in verband met die oude artikels wijziging zou behoeven, een amendement in zoodanigen zin voorgedragen kan worden. Mogt dit dan worden aangenomen, dan zou er eene nieuwe commissie benoemd moeten worden om de verdere artikelen in denzelfden geest te herzien.

De heer ***de Man*** herinnert, dat telkens wanneer de Commissie het behoud of de weglating van artikelen heeft voorgesteld, ook deze artikelen in deliberatie gebragt zijn. Nu heeft de Commissie onder het VIde hoofdstuk voorgesteld de weglating van de artt. 78 — 84; er zal alzoo hier weder gevraagd worden, of die artikelen zullen wegvallen en indien dan deze vraag ontkennend beantwoord wierd, dan zouden de hier bedoelde artikelen der Commissie afgestemd zijn. Maar nu heeft de Commissie de weglating der artt. 78 — 84 eerst aan het slot van het VIde hoofdstuk voorgedragen, en het eenige onderscheid tusschen de in het voorstel aangewezen orde en hetgeen de Voorzitter verlangt bestaat alleen hierin, dat deze vooraan onder het hoofdstuk wil brengen wat in het voorstel achteraan staat. De spreker merkt nog op, dat de door het lid uit Leyden aangewezen weg, bestaande in het voordragen van amendementen in den zin der artt. 78 — 84 van het bestaande Reglement, tot moeijelijkheid aanleiding zou kunnen geven. Art. 73*a* bijv. zegt: » Niemand behoeft te gelijker tijd rapporteur over meer dan twee voorstellen te zijn, tenzij de nieuwe met de vorige in verband staan." In dit artikel zit het systema der zelfstandige rapporteurs niet, en het al of niet onveranderd aannemen van dat artikel zou niets beslissen. Maar toch zou de spreker, wat hem betreft, en misschien anderen met hem, vòòr de behandeling van dat artikel uitgemaakt willen hebben, of het systema der Commissie dan wel het bestaande gevolgd zal worden. Het komt den spreker voor, dat de weg door den Voorzitter aangewezen, de onpartijdigste en de kortste is.

De heer ***van Dam van Isselt*** kan zich niet voorstellen, hoe amendementen zullen worden voorgedragen, zoolang men niet weet, of het stelsel der Commissie omtrent de rapporteurs al dan niet aangenomen is. Hij kan zich dus niet vereenigen met het lid uit Leyden, die reeds dadelijk amendementen voorgedragen wilde hebben. Het voorstel van den Voorzitter wordt door hem ten hoogste ondersteund.

De heer ***Thorbecke*** merkt op, dat juist op voorstel van het lid uit Nijmegen door de Vergadering besloten werd, om het stuk n°. 2 bij deze discussie te volgen, en dat deze nu verlangt, dat thans hiervan afgeweken zal worden. Hij doet het lid uit Gelderland, achter hem gezeten, opmerken, dat men door het voorstellen van amendementen den wil der Vergadering juist beproeven zal.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** kan zich niet vereenigen met het voorstel des Voorzitters. Hij meent dat dit leiden zou tot algeheele verstoring der orde van deliberatie, die tot nu toe gevolgd is. Tot nu toe is men na den afloop der algemeene beraadslagingen over een hoofdstuk, tot de behandeling der artikels, elk afzonderlijk, overgegaan, en nu zou men over eene geheele reeks van artikels in éene stemming beslissen.

De heer ***van Hall*** beveelt de aanneming van het voorstel des Voorzitters aan. Hij meent, dat bij eene vraag die zoodanig overheerscht als die welke het hier geldt, eene voorafgaande beslissing van die vraag rationeel is. Er is nog eene andere reden, die hem het voorstel des Voorzitters doet ondersteunen. Na eene zoo langgerekte beraadslaging moet, zijns inziens, de Commissie nu zelve verlangen, dat de Vergadering in dezen eindelijk tot een besluit kome. Zij heeft thans al het hare gedaan om haar stelsel ingang te doen vinden en zij moet wenschen dat nu dadelijk omtrent dat stelsel op zich zelf beslist worde. Het voorstel des Voorzitters stemt geheel overeen met hetgeen in vergaderingen als deze gewoonlijk geschiedt. Ten laatste merkt de spreker op, dat dit voorstel ook

gracieus is voor de Commissie en haar aangenaam moet zijn. Het lid uit Leyden deed gevoelen, dat zoo de Vergadering zich met het stelsel der Commissie niet vereenigde, dan eene nieuwe Commissie benoemd zou moeten worden. Wanneer dit zoo is, dan is het gracieus om van deze Commissie niet meer te vergen dan noodig is en dus om zoo spoedig mogelijk tot eene beslissing te komen. Aangenaam moet het voorstel des Voorzitters daarom aan de Commissie zijn, omdat dan door de dadelijke benoeming eener nieuwe Commissie de vaststelling van het Reglement van Orde te meer bespoedigd zal worden, hetgeen voorzeker allezins met de bedoeling der Commissie strookt.

De heer ***de Man***, vergunning verkregen hebbende om ten derden male het woord te voeren, geeft als zijn gevoelen te kennen, dat het best zou zijn de zaak zoo te regelen dat het slot der wijzigingen van het VIde hoofdstuk, het voorstel namelijk omtrent het wegvallen der artt. 78—84 van het bestaande Reglement, het eerst in omvrage gebragt wierd.

De ***Voorzitter*** brengt alsnu zijn voorstel, om de Vergadering in de eerste plaats te laten stemmen over de gezamenlijke door de Commissie voorgestelde artikelen 77*a* tot 77*e*, ten einde deze bij verwerping door de artikelen 78 tot 84 van het bestaande Reglement te vervangen, in hoofdelijke omvraag.

Dat voorstel wordt met 41 tegen 23 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Doorn, Scheltinga Winterberg, Sloet tot Oldhuis, Albarda, Verweij Mejan, Costerus, Mutsaers, Smit, de Man, van Dam van Isselt, Boreel van Hogelanden, Engelen, van Heiden Reinestein, Boxman, Borret, van Randwijck, Wintgens, Donker Curtius, Schooneveld, de Monchy, Lotsy, Leclercq, van Nispen van Sevenaer, Schiffer, van Heloma, Slicher van Domburg, de Lom de Berg, van Hasselt, Duijmaer van Twist, Groen van Prinsterer, van Hall, Jespers, van Naamen, Bots, Godefroi, Dirks, van Voorst, van Walchren, van Rijckevorsel, Luijben en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, Anemaet, Westerhoff, L. D. Storm, Meeussen, Fokker, de Moraaz, Poortman, Heemskerk, van Zuijlen van Nyevelt, Backer, Reinders, Dommer van Poldersveldt, Zijlker, Bachiene, Ter Bruggen Hugenholtz, Thorbecke, Dullert, van der Linden, Wijnaendts, Hengst, van der Heijde en Storm van 's Gravesande.

De ***Voorzitter*** wil alsnu de gezamenlijke artikelen 77*a* tot 77*e* in hoofdelijke omvrage brengen.

De heer ***Duijmaer van Twist,*** lid der Commissie, vraagt eene inlichting omtrent het gevolg der stemming die nu zal plaats hebben. Hij vraagt of het de bedoeling des Voorzitters is, om indien nu de artikelen der Commissie gezamenlijk aangenomen mogten worden, dezelve nog elk afzonderlijk in behandeling te brengen, waarbij men dan de gelegenheid zou hebben om nog amendementen op die artikelen voor te stellen. De spreker acht zoodanige nadere behandeling van elk artikel op zich zelf noodig.

De heer ***van Hall*** vraagt, of in geval van verwerping der artikelen van de Commissie, de invallende artikelen van het bestaande Reglement niet op gelijke wijze elk afzonderlijk in beraadslaging gebragt zullen worden.

Nadat de ***Voorzitter*** te kennen heeft gegeven, dat hij meent reeds vroeger gezegd te hebben dat deze weg gevolgd zou worden, gaat men over tot de hoofdelijke stemming over de gezamenlijke door de Commissie voorgestelde artikelen 77*a* tot 77*e*, waarbij deze met 39 tegen 25 stemmen worden afgestemd en besloten wordt om dezelve door de artikelen 78 tot 84 van het bestaande Reglement te vervangen.

Voor die artikelen hebben gestemd de heeren: de Moraaz, Poortman, Heemskerk, van Zuijlen van Nyevelt, Duijmaer van Twist, Backer, Reinders, Dommer van Poldersveldt, Zijlker, Bachiene, Ter Bruggen Hugenholtz, Thorbecke, van Voorst, Dullert, van der Linden, Wijnaendts, Hengst, van der Heijde, Storm van 's Gravesande, Albarda, Nedermeijer van Rosenthal, Anemaet, L. D. Storm, Fokker en de Voorzitter.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal,*** voorzitter der Commissie, meent te moeten opmerken, dat van de Commissie, na de nederlaag die zij zoo even geleden heeft, niet meer gevergd kan worden, dat zij, terwijl het geheel van het door haar voorgedragen stelsel nu verbroken is, dat wat van haar voorstel overgebleven is, voor zooveel noodig gewijzigd, verder in de bijzonderheden verdedige. Hij stelt alzoo voor, om deze beraadslaging thans te sluiten, en aan eene andere commissie op te dragen datgene waartoe de tegenwoordige Commissie buiten staat is.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat de Vergadering vroeger bepaald heeft, dat de beraadslagingen in allen gevalle zouden worden voortgezet.

De heer ***Schooneveld*** meent, dat het allezins gepast is om de voortzetting der beraadslagingen thans te verdagen. De Commissie zal dan den tijd hebben om zich nader te beraden.

De voortzetting der beraadslaging wordt alsnu bepaald op den volgenden ochtend ten elf ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ERRATA.

In vel 89, blz. 351, regel 9 van onderen *staat:* onderzoeker, *lees:* onderzoek.

blz. 353, reg. 4 *staat:* vergelijken, *lees:* vergoelijken.

Ibid reg. 15 en volgg. van onderen leze men den zin aldus: De heer *Thorbecke* verklaart, namens de Commissie, dat, hoe gaarne hij de vergadering zou willen verschoonen van verschillende sporadische aanmerkingen ter beantwoording van hetgeen heden en vroeger tegen de Commissie en haar stelsel is gezegd geworden, hij zulks niet, enz.

ZITTING VAN DONDERDAG 26 APRIL.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 62 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen *over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde*, en wel over elk der artikelen afzonderlijk van hoofdstuk VI *(Van het verzenden der voorstellen des Konings, hetzij van wet, hetzij andere, naar de afdeelingen; van de werkzaamheden aldaar en van die der rapporteurs.)*

Nadat de beraadslagingen daarover geopend zijn verklaard, vraagt de heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** het woord, en geeft te kennen, dat hij, na het door de Vergadering op gisteren genomen besluit om het door de Commissie voorgedragen stelsel van zelfstandige rapporteurs, in het VIde hoofdstuk, en wel bepaaldelijk in de artikelen 77[a] tot en met 77[e], niet goed te keuren, verzocht heeft de voortzetting der beraadslagingen te verdagen, omdat hij zich niet bevoegd achtte het gevoelen der Commissie nopens het door haar te houden gedrag uit te drukken, zoolang hij haar deswege niet had ondervraagd. Thans kan hij, namens haar, gerustelijk de verzekering geven, dat de leden, met elkander in overleg getreden nopens den in deze omstandigheden door hen te volgen weg, eenparig van oordeel zijn geweest om de gemeene zaak zooveel mogelijk te helpen bevorderen en zich alzoo aan de verdere werkzaamheden van het Reglement niet te onttrekken. Daar het evenwel van haar niet kan gevergd worden als Commissie over het tegenwoordig hoofdstuk eenig advies uit te brengen, zoo zullen zij als zoodanig aan de beraadslaging daarover geen deel nemen, maar nadat die zullen zijn afgeloopen, de op hen rustende taak weder opvatten, en die met dezelfde eerlijkheid ten einde brengen, gelijk zij haar tot nu toe hebben volvoerd. Uit het stilzwijgen der leden van de Vergadering zegt hij te zullen op-

maken, dat deze zich met het door de Commissie genomen besluit vereenigen.

Daar niemand zich daartegen verklaart, worden de beraadslagingen voortgezet, en achtervolgens het voorstel tot het onveranderd blijven van art. 63, het gewijzigde artikel 64, het onveranderd blijven van art. 65, het gewijzigde art. 66 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslagingen worden geopend over het gewijzigde art. 67, hetwelk aldus luidt:

» De centrale afdeeling is zamengesteld uit den Voorzitter der Kamer en de voorzitters der afdeelingen; zij wordt voorgezeten door den Voorzitter der Kamer en bijgestaan door den Griffier."

De heer **Costerus** zegt eene aanmerking op de redactie van dit artikel te moeten maken. De uitdrukking dat de centrale afdeeling door den Voorzitter wordt *voorgezeten*, komt hem niet volkomen juist voor. Zijns inziens kunnen de woorden die eene rust te kennen geven, nooit de beteekenis van overgang aannemen. Wanneer men zich de centrale sectie als een divan voorstelt, dan zou men evenmin kunnen zeggen dat zij door den Voorzitter werd voorgezeten, als dat zij door dezen voorgeslapen werd, wanneer de leden daarvan door de uitwerking van de opium die zij rookten, ingesluimerd waren. Dien ten gevolge stelt hij voor het artikel aldus te wijzigen: » De centrale afdeeling is zamengesteld uit den Voorzitter der Kamer, die er het voorzitterschap bekleedt, en de voorzitters der afdeelingen; zij wordt bijgestaan door den Griffier."

Daar niemand het woord verder daarover verlangt te voeren, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en *het amendement van den heer Costerus*, alsmede het aldus gewijzigde artikel zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het gewijzigde artikel 68, het gewijzigde artikel 69, zoo als het in de stukken n°. 2 en 6 voorkomt, en het gewijzigde art. 70 worden daarop zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming achtereenvolgens goedgekeurd.

De beraadslaging wordt geopend over art. 71, hetwelk aldus luidt: » Eerst na verloop van twee vrije dagen, na de ronddeeling der voorstellen, worden de leden in de afdeelingen, tot overweging daarvan opgeroepen, tenzij de centrale afdeeling, in bijzonder eenvoudige of spoed vereischende zaken, eene vroegere overweging noodig oordeelt."

De heer **Costerus** zegt de vrijheid te nemen, ook op dit artikel eene wijziging voor te stellen, strekkende om aan het einde daarvan, in plaats van de woorden: *noodig oordeelt*, te lezen: *raadzaam oordeelt*. Men kan zich gemakkelijk voorstellen, dat bij spoed-vereischende zaken eene vroegere overweging in de afdeelingen noodig kan zijn: maar niemand zal beweren dat bij eenvoudige wets-ontwerpen, bijv. bij dat betrekkelijk de bestemming van het batig slot van het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart; of bij dat tot het vergunning verleenen om een gebouw te Ooltgensplaat te vergrooten, zulk eene vroegere overweging gevorderd kan worden. Het is uit dien hoofde dat hij zijn amendement heeft voorgesteld.

Daar niemand verder het woord verlangt te voeren, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het *amendement van den heer Costerus*, als ook het aldus gewijzigde artikel, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over art. 72, hetwelk aldus luidt: » De voorzitters der afdeelingen geven, zoo noodig na onderling overleg, aan de overweging in de afdeelingen zoodanige leiding, als zij nuttig oordeelen; daarbij echter zorgende dat aan de leden de gelegenheid gegeven wordt, om hunne bedenkingen zoo in het algemeen als over de bijzonderheden der voorstellen, in het midden te brengen."

De heer **de Monchy** zegt een amendement op dat artikel te willen voorstellen, strekkende om de woorden, » zoo noodig na onderling overleg" te doen wegvallen. Tot nadere toelichting van dit zijn voorstel zegt hij te moeten herinneren dat bij art. 75 van het in 1842 gearresteerde Reglement van Orde was voorgeschreven, dat, naar aanleiding van de beraadslagingen in de afdeelingen, door de centrale afdeeling, zoo noodig, eene korte nota moest worden opgemaakt van de vraagpunten, welker beslissing op de beoordeeling van het wets-ontwerp invloed kon hebben, en van de veranderingen en verbeteringen die mogten verlangd zijn. Gelijk reeds is aangemerkt was het stellen dier vraagpunten zeer verkeerd. In 1846 heeft de alstoen benoemde commissie tot wijziging van het Reglement van Orde voorgesteld om bij art. 72 te lezen: » De voorzitters der afdeelingen geven, *zoo noodig na overleg in de centrale afdeeling*, aan de overweging in de afdeelingen zoodanige leiding, als zij nuttig oordeelen, daarbij echter zorgende, dat aan de leden de gelegenheid gegeven worde, om hunne bedenkingen zoo in het algemeen als over de bijzonderheden der wets-ontwerpen en voorstellen, in het midden te brengen." In de nota van toelichting komt betrekkelijk dit artikel het volgende voor: » De voorgestelde bijvoeging van de woorden: *zoo noodig na overleg in de centrale afdeeling*, strekt, om bij wetten of voorstellen van ingewikkelden aard of waarbij het beginsel en geldt, in de beraadslagingen der afdeelingen meerdere eenheid en verband te brengen, en ten einde van de bevoegdheid bij art. 75 bedoeld, slechts zeldzaam behoeve gebruik te worden gemaakt." Daarop is in het voorloopig verslag deswege het volgende aangemerkt: » De bedoeling der voorgestelde bijvoeging schijnt te zijn, dat de voorzitters der afdeelingen vooraf met elkander eenige punten zouden vaststellen, die tot leiddraad zouden strekken bij de verdere behandeling. Met dit doel heeft eene afdeeling verklaard zich voor 's hands niet te kunnen vereenigen; zij meende dat de bezwaren, aan zoodanige wijze van raadplegen verbonden, bij gelegenheid van de behandeling van het tarief der regten op den in-, uit- en doorvoer duidelijk waren uitgekomen. Zij oordeelde dat de voorgestelde bepaling evenmin aan het doel zou beantwoorden, als die van de artt. 75 en 76 van het tegenwoordig Reglement, nopens het stellen van vraagpunten, waarbij men telkens op schier onoverkomelijke moeijelijkheden heeft gestuit, zonder tot eenige bevredigende uitkomsten te geraken. Men vond bovendien geene noodzakelijkheid om deswege eene bepaling in het Reglement op te nemen, daar ook zonder bepaling het overleg tusschen de voorzitters kan plaats hebben, zoo als de ondervinding heeft bewezen." Nu wil hij niet spreken van hetgeen in vroegeren tijd is geschied, maar hij wil slechts de Vergadering indachtig maken op de werking dezer bepalingen bij gelegenheid van de behandeling der belasting-wet. Hij laat het aan de beoordeeling der leden over te beslissen, of die voorstellen uit de centrale afdeeling om zekere afgesprokene punten in de afdeelingen te overwegen, eenig nut hoegenaamd hebben gehad, en of daarentegen niet juist ten gevolge dier voorstellen moeijelijkheden voor de presidenten in de leiding van de werkzaamheden bij de afdeelingen zijn ontstaan. Nu moge, volgens het denkbeeld van sommigen, het vaststellen der vraagpunten in de centrale afdeeling niet noodzakelijk ten gevolge hebben dat de presidenten gehouden zijn ze aan de overweging der afdeelingen te onderwerpen; maar hij meent dat zoodanige handelwijze strijdig zou zijn met het reeds aangenomen art. 43 van het Reglement van Orde, hetwelk op art. 101 der Grondwet slaat, waarbij bepaald is, dat alle besluiten door volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt moeten worden. De centrale afdeeling toch wordt bij het Reglement van Orde als één ligchaam erkend, en wanneer daar over het vaststellen van vraagpunten wordt gehandeld, dan zal het wel aan geene quaestie onderhevig zijn, of de minderheid van zoodanige vergadering zal zich aan de meerderheid moeten onderwerpen, en dat dus iedere voorzitter met een last der centrale afdeeling naar zijne eigene afdeeling gaat, en aldaar de beraadslagingen leidt in den bij de eerste vastgestelden zin. Hij meent dat indien de bepaling, zoo als zij in het bestaande Reglement is vastgesteld, namelijk dat de voorzitters der afdeelingen zoo noodig na overleg in de centrale afdeeling, de overwegingen in de afdeelingen leiden, gelden kon, het voorstel der Commissie echter, om die leiding aan de voorzitters over te laten, nadat zij dienaangaande met elkander in overleg zijn getreden, zoo zij dit noodig mogten oordeelen, onhoudbaar is. Hij gelooft dat de Commissie uitgegaan is van een verkeerd denkbeeld, namelijk dat het licht door de presidenten in de afdeelingen moest worden gebragt; terwijl daarentegen juist het licht uit de in de afdeelingen verdeelde acht en zestig leden naar de rapporteurs moest stroomen. Daarenboven is het facultatief aan de voorzitters gelaten met elkander in overleg te treden. Wie zal nu de noodzakelijkheid daartoe bepalen: geen der voorzitters van de afdeelingen heeft de magt de overigen op te roepen en aan den voorzitter der centrale afdeeling wordt die magt althans tot het bedoelde einde ontnomen. Hij gelooft bovendien dat het voor de vrije uiting der gevoelens van de leden en den vrijen loop der discussien in de afdeelingen onraadzaam zou zijn de bepaling van art. 72, gelijk zij is voorgesteld, aan te nemen; dat zij tot niets anders kan leiden dan tot het bestendigen van het tellen der stemmen over enkele vraagpunten; en het is dien ten gevolge, dat hij, gelijk hij gezegd heeft, voorslaat, de woorden » zoo noodig na onderling overleg" uit het artikel te laten wegvallen.

De heer **de Man** zegt dat, naar het hem voorkomt, de voor-

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 26STEN APRIL.

gaande spreker een verkeerd karakter aan het woord *overleg* geeft. Naar zijne meening moet men daaronder niet verstaan dat in de centrale afdeeling punten worden vastgesteld, welke de presidenten der afdeelingen gehouden zijn te volgen bij de leiding der overweging in ieders respective afdeeling: zoo iets is verboden. Maar men heeft dikwijls gezien dat bij de behandeling van groote en omslagtige wetten het nuttig kan zijn dat de voorzitters met elkander overleggen welke hoofdpunten zij meenen dat in de afdeelingen ter sprake zullen gebragt worden. Zij zijn daarom niet gehouden zich daartoe streng te bepalen, maar zij kunnen altijd aan de deliberatien die rigting geven, die zij meenen daaraan te moeten geven. In de centrale afdeeling wordt, als het ware, een schema opgemaakt van de wijze waarop de zaak in de afdeelingen behandeld zal worden. De presidenten zijn echter in geenen deele verpligt dat te volgen, zij kunnen er facultatief gebruik van maken, en indien zij aan de bijeenkomst in de centrale afdeeling geen deel willen nemen, hebben zij zelfs het regt weg te blijven.

De heer ***de Monchy*** gelooft, dat de vorige spreker geheel en al het door hem gezegde bevestigd heeft. Ook hij heeft te kennen gegeven, dat hier iets facultatiefs werd voorgesteld, en naar zijn gevoelen mag zoodanige bepaling niet in een reglement van orde voorkomen, dat slechts voorschriften mag bevatten. Hij acht deze bepaling alzoo overtollig; zij is een eenvoudige band, die nergens toe strekt, daar niets de presidenten der afdeelingen verhindert bijeen te komen en gezamenlijk te overleggen. Indien de vorige spreker had voorgesteld om het voorschrift betrekkelijk dit onderwerp, gelijk het in het bestaande Reglement van Orde voorkomt, te behouden, dan zou hij zich dat hebben kunnen begrijpen, maar het komt hem onbegrijpelijk voor dat deze het voorstel der Commissie voorstaat, nu het geene bepaling hoegenaamd bevat.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

Het *amendement van den heer de Monchy* alsnu in hoofdelijke omvraag gebragt zijnde, wordt daarbij met 58 tegen 4 stemmen afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, van Randwijck, van Eck, de Moraaz, Heemskerk, van Naamen, de Lom de Berg, Costerus, Slicher van Domburg, Ter Bruggen Hugenholtz, Thorbecke, Anemaet, Verweij Mejan, van Hasselt, Smit, de Man, Lotsy, Bots, van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, Dirks, Storm van 's Gravesande, Jespers, van Hall, van Voorst, Schiffer, van Walchren, Dommer van Poldersveldt, Luijben, van Heiden Reinestein, Boreel van Hogelanden, van Doorn, Bachiene, Groen van Prinsterer, van Dam van Isselt, Dullert, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt, Engelen, Westerhoff, Mutsaers, Leclercq, van der Heijde, Zijlker, Hengst, Meeussen, L. D. Storm, Borret, van Heloma, Albarda, Backer, Boxman, Fokker, van Nispen van Sevenaer en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: de Monchy, Reinders, Godefroi en Wijnaendts.

De artt. 72 en 72a zijn daarop, zoo als zij door de Commissie zijn voorgesteld, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over art. 73, hetwelk aldus luidt: » De afdeeling benoemt een harer leden tot rapporteur voor het voorstel. De ingeleverde nota's worden aan dien rapporteur ter hand gesteld, die deze stukken in de commissie van rapporteurs overbrengt.

» De voorzitter der afdeeling is mede tot rapporteur benoembaar. Van de benoeming wordt kennis gegeven aan den Voorzitter der Kamer, die daarvan aan de Vergadering mededeeling doet."

De heer ***van Voorst*** stelt eene kleine verandering in de redactie van dit artikel voor. Zoo als het nu gesteld is, zou men kunnen meenen dat alleen van de benoeming van den voorzitter der afdeeling tot rapporteur aan de Vergadering kennis werd gegeven. Om die onduidelijkheid uit den weg te ruimen, zou hij liever lezen, » De afdeeling benoemt één harer leden, den voorzitter daaronder begrepen, tot rapporteur over het voorstel. Van deze benoeming wordt kennis gegeven enz. De ingeleverde nota's worden aan den rapporteur ter hand gesteld, enz."

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het *amendement van den heer van Voorst* zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslagingen worden geopend over art. 73a, gelijk het in de stukken 2 en 6 voorkomt, en aldus luidt: » Niemand behoeft te gelijker tijd rapporteur over meer dan twee voorstellen te zijn, tenzij de nieuwe met de vorige in verband staan."

De heer ***de Man*** zegt, dat hij voor de weglating van dit artikel stemmen zal. Voor de weglating eener soortgelijke bepaling, bij art. 73 van het bestaande Reglement van Orde, is hij ook vroeger gestemd geweest. De gronden die hij alstoen voor zijne meening heeft bijgebragt, hebben ten gevolge gehad dat het daartoestrekkende amendement met 51 tegen 2 stemmen is aangenomen. Hij verklaart, nog op hetzelfde standpunt als in 1846, betrekkelijk dit punt, te staan. De bepaling komt hem onnoodig, schadelijk en moeijelijk in de toepassing voor. Onnoodig, omdat de ondervinding vóór 1846 had geleerd, dat het gemis van dergelijke bepaling in een reglement van orde nimmer tot moeijelijkheden had aanleiding gegeven, daar door de welwillendheid en vriendschappelijken omgang der leden alle zwarigheden werden uit den weg geruimd. Men achtte zich hoogst vereerd tot rapporteur over eenig wets-ontwerp benoemd te worden, en zoo men met andere werkzaamheden belast werd, dan was er altijd wel een ander, die de vervulling der taak op zich nam. Na invoering van het reglement van 1846 is de behoefte aan zoodanige bepaling ook nimmer gevoeld. Hij acht zoodanig voorschrift ook schadelijk, omdat het misschien aanleiding zal geven dat de eensgezindheid, welke in deze Kamer even als in de vorige zal bestaan, eenigermate zal verbroken worden; want volgens de voorgestelde bepaling, zal men verpligt zijn over twee voorstellen rapporteur te zijn, en wanneer men nu van een gedeelte dier taak wenscht ontslagen te zijn, dan zal een ander in de plaats moeten aangesteld worden, die, naar het zich laat aanzien, den door dwang hem opgelegden arbeid minder aangenaam zal vinden, dan wanneer hij dezen bij onderlinge schikking op zich had genomen, terwijl het werk daarenboven, wanneer het vrijwillig gedaan wordt, beter zal uitvallen dan wanneer men daartoe gedwongen wordt.

De voorgestelde bepaling is daarenboven moeijelijk in de toepassing. Daarbij wordt gezegd dat men niet *te gelijker tijd* over meer dan twee voorstellen rapporteur behoeft te zijn. Intusschen kan het gebeuren, dat, ten gevolge van de in de afdeelingen op een ontwerp gemaakte opmerkingen en geuite verlangens, welke aan de Regering zijn medegedeeld, deze zich verpligt acht om, ter voldoening aan de gedane wenschen der Kamer, een aantal navorschingen te laten doen en statistieke opgaven te doen zamenstellen, die haar soms maanden lang bezig houden. In al dien tijd zal de rapporteur niets aan zijn verslag te doen hebben, en hij zal zich evenwel jegens zijnen collega, wien hij van dienst zou kunnen zijn, kunnen verschoonen, naar aanleiding van het hier bedoelde voorschrift, door te zeggen, dat hij reeds met de zamenstelling van een rapport belast is. Dit zal niet gebeuren wanneer zoodanig voorschrift in het Reglement van Orde niet voorkomt: daarvoor strekt de welwillendheid der leden hem tot waarborg. Maar zijn die banden nu niet noodig, dan moeten ze ook niet in een reglement van orde voorgeschreven worden. Daarenboven worden volgens dit artikel alle wetten op gelijken voet geacht, en een rapport over een eenvoudig wets-ontwerp gelijkgesteld met dat over eene begrooting of over het strafregt. Hij kan dit niet goedvinden en gelooft dat het beter zal zijn de regeling dier zaken aan de onderlinge convenientie der leden over te laten.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard en het *amendement van den heer de Man*, strekkende tot weglating van dit artikel, aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 31 tegen 33 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Lotsy, van Rijckevorsel, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, Dirks, van Hall, van Walchren, Luijben, van Heiden Reinestein, Boreel van Hogelanden, van Doorn, Schooneveld, Scheltinga Winterberg, Westerhoff, Mutsaers, Borret, Boxman, Donker Curtius, van Randwijck, Heemskerk, van Naamen, van Nispen van Sevenaer, de Monchy, Costerus, Slicher van Domburg, Verweij Mejan, van Hasselt, Smit, de Man, Reinders en de Voorzitter.

Het artikel, gelijk het door de Commissie is voorgesteld, wordt daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden daarop geopend over het voorstel om art. 74 van het bestaande Reglement van Orde te doen wegvallen. Het artikel luidt aldus: » De rapporteur houdt korte aanteekening der overwegingen en teekent op welke leden daarbij tegenwoordig zijn."

De heer **Schooneveld** zegt te gelooven, dat, in verband met het nu aangenomen systema, art. 74 van het bestaande Reglement van Orde behouden moet blijven. Hij meent, dat, wanneer de rapporteurs nu een verslag zullen moeten opmaken van het verhandelde in de sectien, zij ook behooren op te teekenen wat in de afdeelingen is gezegd, en melding te maken van de leden die aan de beraadslaging hebben deelgenomen. Hij is voor het behoud van dat art. 74, en gelooft zijn amendement niet te behoeven te formuleren.

De heer **van Dam van Isselt** is steeds van oordeel geweest dat art. 74 van het bestaande reglement eene overbodige bepaling inhield. De door het lid uit Zuidholland gekoesterde vrees komt hem niet gegrond voor. In den regel wordt een rapporteur voor de behandeling van een wets-ontwerp benoemd; en nu zal uit den aard der zaak voortvloeijen, dat hij ook zonder voorschrift aanteekening van het verhandelde in de afdeelingen zal houden. Mogt een rapporteur zoo sterk van geheugen zijn, dat hij zich daarop geheel en al kan verlaten, dan zal het ook noodeloos zijn hem voor te schrijven het gebeurde in de afdeelingen op te schrijven.

De heer **Verweij Mejan** zegt, alleen te willen opmerken dat het aannemen of verwerpen van het stelsel op gisteren hier niet in aanmerking kan komen. De verpligtingen der rapporteurs blijven toch altijd dezelfde. Hetzij zij zelfstandig zijn of niet, zij zullen altijd moeten mededeelen wat in de afdeelingen geschied is. Het is voldoende den rapporteurs de verpligting voor te schrijven mededeeling te doen van hetgeen in de afdeelingen is geschied; het ligt in hunne keuze dat middel bij de hand te nemen, hetwelk hun het geschiktst voorkomt om aan die verpligting te voldoen.

De heer **Schooneveld** gelooft ook dat in den regel zal plaats hebben wat in dit artikel is voorgeschreven. Maar die bepaling is nu eenmaal in het Reglement van Orde opgenomen geweest, en hij zou haar daarom gaarne behouden zien. Zoo dat speciaal gebod niet noodzakelijk mogt zijn, dan is het toch niet kwaad om het aan te duiden. Hij acht het niet voorzigtig dien regel, waaruit nooit eenig nadeel is ontstaan, te supprimeren, terwijl het opheffen daarvan misschien ongelegenheid zou kunnen doen ontstaan.

De heer **van Hall** merkt op, dat het artikel aan den rapporteur voorschrijft op te teekenen hoevele leden bij de overweging tegenwoordig zijn geweest. Die bepaling komt hem voor niet in het minste verband met het systema, dat aangenomen is, te staan.

De heer **Verweij Mejan** gelooft dat het artikel onmogelijk ten uitvoer gelegd kan worden. Wanneer het beginsel aangenomen was om de rapporteurs bij den aanvang der overwegingen in de afdeelingen te benoemen, dan zou de daarin voorkomende bepaling ten uitvoer gelegd kunnen worden. Maar daar dit niet zoo is, hoe zal het dan zijn, indien de rapporteurs aan het einde der beraadslagingen in de afdeelingen verkozen worden?

De heer **Schooneveld** verklaart zijn amendement in te trekken, daar de bij hem ten opzigte van dit punt bestaande bezwaren door de vorige sprekers zijn opgeheven.

De voorstellen tot wegvalling van de artt. 74 en 75 van het bestaande Reglement van Orde worden daarop zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslagingen worden geopend over het gewijzigde artikel 76, gelijk het in de stukken n°. 2 en 6 voorkomt, en dat aldus luidt: » Zoodra de overweging in al de afdeelingen is afgeloopen, komen de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen in de afdeelingen is aangemerkt, behandeld of verlangd. De eerste bijeenkomst heeft op uitnoodiging van den Voorzitter plaats.

» Zij kiezen uit hun midden eenen voorzitter, met de leiding der werkzaamheden belast, die van zijne keuze kennis geeft aan den Voorzitter der Kamer.

» De commissie van rapporteurs wordt zooveel mogelijk bij gestaan door den Griffier.

» Zij zorgt steeds, dat de loop van hare werkzaamheden aan den Voorzitter der Kamer bekend zij, die, des verkiezende, de zamenkomsten der commissie bijwoont."

De heer **van Hall** stelt voor, om de laatste zinsnede van dit artikel te doen vervangen door de twee laatste zinsneden van artikel 76 van het bestaande Reglement, welke aldus luiden: » Zij (de commissie van rapporteurs) regelt hare bijeenkomsten in overleg met den Voorzitter der Kamer en in verband met de bepaling der volgorde in art. 70 bedoeld.

» De Voorzitter der Kamer kan bij alle bijeenkomsten der commissie van rapporteurs tegenwoordig zijn. Van die bevoegdheid gebruik makende, heeft hij de leiding der werkzaamheden en eene raadgevende stem."

Met deze wijziging zegt hij het volgende te bedoelen. De Voorzitter der Kamer dient den tijd der bijeenkomsten van de commissien van rapporteurs te bepalen. Indien hij dit niet doet, dan zal zich herhaaldelijk de omstandigheid kunnen voordoen òf dat leden, die tot verschillende commissien behooren, ter zelfder tijd vergaderen, òf dat de localen voor de bijeenkomst soms niet beschikbaar zijn. De Voorzitter behoort ook, naar hij vermeent, wanneer hij die bijeenkomsten van rapporteurs bijwoont, even als in het bestaande Reglement is voorgeschreven, niet alleen eene raadgevende stem, maar ook de leiding der werkzaamheden, te hebben. De Commissie kon zoodanige bepaling niet voorstellen, omdat zij het stelsel van onafhankelijke rapporteurs voorstond. Daar dit stelsel niet is aangenomen, zoo gelooft hij dat het van het uiterste belang is door den Voorzitter een bepaalden invloed op den gang der werkzaamheden der commissie van rapporteurs te doen uitoefenen.

De heer **van Dam van Isselt** zegt zich genoopt te vinden het voorgedragen amendement te bestrijden. Volgens het voorstel der Commissie zullen de commissien van rapporteurs hare eigen voorzitters uit haar midden kiezen, die met de leiding der werkzaamheden belast blijven, en de Voorzitter der Kamer de bevoegdheid hebben om de commissien te bezoeken. Wanneer deze alzoo haren arbeid hebben aangevangen, zal hij in het gebouw kunnen rondgaan en de kamers binnentreden die door de onderscheidene commissien bezet zijn, ten einde van den stand der zaken kennis te nemen. Maar indien hij, volgens de voorgedragen wijziging, ook bij elke commissie de leiding der werkzaamheden op zich zal kunnen nemen, dan zal hij zich bij eene commissie van het begin tot aan het einde harer bijeenkomst moeten ophouden, om zich daarna naar eene andere commissie te begeven. Doet hij dit niet, en komt hij de commissie in het midden harer werkzaamheden bezoeken, dan zal hij niet in staat zijn de leiding daarvan naar behooren waar te nemen, daar hij met het reeds afgedane niet zal bekend zijn. Daarvan zal het gevolg zijn, dat de President de achting zijner medeleden verliezen zal; want zoodra hem bij het Reglement van Orde wordt voorgeschreven eene taak op zich te nemen waartoe hij niet in staat is, dan zal hij de werkzaamheden in de war brengen. Het spreekt wel van zelf, dat de Voorzitter der Kamer de bijeenkomst der commissien van rapporteurs zal moeten kunnen bijwonen; maar het kan, naar des sprekers oordeel, volstrekt niet beneden zijne waardigheid zijn, aan de werkzaamheden geen deel te nemen. De zaken zullen hem vreemd zijn, en door de leiding daarvan over te laten aan hem die op dat oogenblik er mede belast is, zal de regelmaat en orde in het werk bevorderd worden. Daarenboven kan het niet aangenaam aan den voorzitter der commissie zijn, indien hij een plan heeft opgemaakt, volgens hetwelk de beraadslagingen zullen plaats hebben, daarvan ziet afwijken, wanneer de Voorzitter der Kamer, bij het bezoeken der commissie, de leiding der werkzaamheden voor eenige oogenblikken op zich neemt, en alsdan een anderen dan den gevolgden weg inslaat. De orde, de regelmaat en de spoed in den arbeid zal, naar des sprekers oordeel, op die wijze in geenen deele bevorderd worden.

De heer **Dirks** zegt mede het amendement van den heer van Hall te moeten bestrijden, en wel uit hoofde, dat in de 2de alinea van art. 76, volgens het voorstel der Commissie, reeds de bepaling is opgenomen, aan wien de leiding der werkzaamheden in de afdeelingen zal zijn opgedragen. Die zinsnede luidt aldus: » Zij (de rapporteurs) kiezen uit hun midden eenen voorzitter, met de leiding der werkzaamheden belast, die van zijne keuze kennis geeft aan den Voorzitter der Kamer." En nu zou, volgens het voorgedragen amendement, de laatste zinsnede van dit artikel aldus luiden: » De Voorzitter der Kamer kan bij alle bijeenkomsten der commissie van rapporteurs tegenwoordig zijn. Van die bevoegdheid gebruik makende, heeft hij de leiding der werkzaamheden en eene raadgevende stem." Op dien grond verklaart hij zich tegen de voorgestelde wijziging.

De heer **Verweij Mejan** geeft te kennen dat, volgens het voorstel van den heer van Hall, de laatste alinea van het in behandeling zijnde artikel vervangen zal worden door de twee laatste zinsneden van art. 76 van het bestaande Reglement van Orde. Met de 1ste zinsnede, waarbij wordt voorgesteld om de bijeenkomsten der commissie van rapporteurs te doen regelen in overleg met den Voorzitter der Kamer, zegt hij zich volkomen te kunnen vereenigen. Dit is echter het geval niet met de laatste alinea, waarbij bepaald wordt dat de Voorzitter der

Kamer alle bijeenkomsten der commissie van rapporteurs kan bijwonen, en almede de leiding der werkzaamheden en eene raadgevende stem heeft. Die bepaling kan hij niet goedkeuren. Steeds heeft in de zamenstelling van het Reglement van Orde het denkbeeld voorgezeten om aan de commissie van rapporteurs zekere onafhankelijkheid toe te kennen. Zoo heeft men afzonderlijke commissien met afzonderlijke voorzitters en afzonderlijke penvoerders willen maken. Dit zou niet noodig zijn geweest indien de Voorzitter der Kamer bij uitzondering bijeenkomsten van dien aard bijwoonde. Maar er zijn Voorzitters geweest die aan al de werkzaamheden der rapporteurs deel namen, en die de les van Talleyrand: » pas trop de zèle" niet opvolgden. Daar zij al de commissien van rapporteurs wilden bijwonen, zoo was daarvan het gevolg, dat er vertraging in den arbeid ontstond, daar de eene commissie moest wachten naar den afloop der vergadering van eene andere en zij hare werkzaamheden eerst dan aanvangen kon wanneer de President vrij was. Door dien grooten ijver van den Voorzitter werd men dikwerf verhinderd de bezigheden met spoed en orde voort te zetten. Maar daarenboven meent hij dat men den Voorzitter der Kamer niet met een gewoon lid kan gelijkstellen. Indien hij deel neemt aan de beraadslagingen der rapporteurs, dan zullen deze niet zoo vrij kunnen te werk gaan als zij wel wenschen zouden. Op deze gronden zal hij zich tegen de toevoeging van de 2de alinea moeten verklaren.

De heer ***van Hall*** erkent dat de aanmerking, welke het lid uit Friesland op het door hem voorgedragen amendement heeft gemaakt, volkomen juist is, en ten einde alle tegenstrijdigheid van uitdrukking weg te nemen, stelt hij als sub-amendement voor, om in de 2de alinea van het artikel de woorden: » met de leiding der werkzaamheden belast", te supprimeren.

Hij merkt verder op, dat hij nog slechts jong lid der Kamer is, en dus niet ondervonden heeft tot welke ongelegenheden de laatste bepaling in dit artikel kan aanleiding geven. Hij heeft nog slechts twee maal de eer genoten als rapporteur werkzaam te zijn; maar hij moet verklaren dat in de door hem bijgewoonde bijeenkomst van commissien de Voorzitter der Kamer geen invloed op den gang der beraadslagingen uitoefende. Nu wil hij gaarne toegeven dat alle Voorzitters niet zullen handelen gelijk de tegenwoordige, wiens personaliteit voor het overige buiten de in behandeling zijnde quaestie moet blijven. Maar wanneer hij de zaak in het algemeen beschouwt, dan kan hij niet zien, dat, zoodra de Voorzitter der Kamer de vergaderingen der commissie van rapporteurs wil bijwonen, hij verpligt zou zijn daarbij van het begin tot het einde tegenwoordig te zijn. Men meent dat dit behoort plaats te hebben, aangezien hij anders niet in staat zou zijn eene behoorlijke leiding aan de werkzaamheden te geven De spreker is echter van oordeel, dat de Voorzitter in het geheel niet behoeft te weten wat er is voorafgegaan, en juist daardoor volstrekt geen invloed op de werkzaamheden zal uitoefenen. Wanneer hij de leiding heeft van hetgeen gebeurt, dan kan hij aan den gang der beraadslagingen niets veranderen. maar die moeten doen voortgaan in dezelfde rigting, als waarin zij waren toen hij de vergadering binnentrad. Door niets van de antecedenten te weten zal hij ook niet influenceren op hetgeen geschieden zal. De spreker gelooft ook niet dat de aanmerking van het lid uit Zuidholland gegrond is, namelijk, dat door den ijver van den Voorzitter der Kamer de werkzaamheden zouden opgehouden worden. Dit strijdt, gelijk hij meent, met het denkbeeld dat men van den Voorzitter moet vormen, die niet verondersteld kan worden zoo dwaas te zijn van het werk te willen vertragen. Hij gelooft dat zijn amendement in zijn geheel door de Vergadering moet aangenomen worden; maar zoo zij liever wil dat de Voorzitter der Kamer de bevoegdheid hebbe om de bijeenkomsten der commissie van rapporteurs bij te wonen, maar aldaar eenvoudig toeschouwer te zijn, dan zal het voorstel der Commissie in aanmerking moeten komen.

De heer ***Bullert*** meent dat, hoe uitgebreid het voorgestelde amendement ook moge zijn, het nog niet uitgebreid genoeg is, omdat er nog altijd strijd met een vorig lid van het door de Commissie voorgedragen artikel zal overblijven. De 1ste zinsnede van het artikel luidt aldus: » Zoodra de overweging in de afdeelingen is afgeloopen, komen de rapporteurs bijeen, ter onderlinge mededeeling van hetgeen in de afdeelingen is aangemerkt, behandeld of verlangd geworden. De eerste bijeenkomst heeft op uitnoodiging van den Voorzitter der Kamer plaats." En nu zal men, volgens de 1ste alinea van het voorgestelde amendement, nog lezen, dat de commissie van rapporteurs hare bijeenkomsten regelt in overleg met den Voorzitter der Kamer en in verband met de bepaling der volgorde in art. 70 bedoeld. Nu zou de laatste zin van de 1ste alinea van het artikel behooren weg te vallen; maar het komt hem voor, dat het eerste gedeelte van het amendement overtollig is, daar reeds in het artikel, zoo als het door de Commissie is voorgesteld, gezegd wordt, dat de eerste bijeenkomst op uitnoodiging van den Voorzitter plaats heeft en dat de commissie van rapporteurs steeds zorgt dat de loop van hare werkzaamheden aan hem bekend zij. Op die gronden verklaart hij zich tegen het voorgestelde amendement.

De heer ***de Man*** zegt vroeger tot diegenen behoord te hebben, die de weglating van de laatste paragraaph van art. 76 verlangd hebben. Na de door hem opgedane ondervinding ten opzigte van de werking dier bepaling, gevoelt hij zich nu nog meer dan vroeger genoodzaakt het amendement te bestrijden van het lid uit de hoofdstad, dat die bepaling op nieuw wilde ingevoerd zien. Hij gelooft dat bij de behandeling van dit onderwerp alle persoonlijkheid moet ter zijde gesteld worden; maar het geval zou zich kunnen voordoen, dat later een Voorzitter zich opdeed, die van het regt om de werkzaamheden bij de commissie van rapporteurs te leiden een ander gebruik maakte dan de tegenwoordige Voorzitter, waaruit dan moeijelijkheden zouden ontstaan. Daarenboven is het mogelijk dat er verschillende commissien van rapporteurs te gelijk werkzaam zijn, en wanneer dan de Voorzitter verlangt de werkzaamheden te leiden, dan zou daarvan het gevolg zijn, dat de eene commissie op de andere zou moeten wachten, hetgeen tot bevordering van den arbeid niet wenschelijk te achten is. Ten laatste vindt hij het voor den Voorzitter der Kamer uiterst moeijelijk, dadelijk in de commissien van rapporteurs de leiding op zich te nemen van werkzaamheden omtrent onderwerpen, waarvan hij de beraadslagingen in de afdeelingen niet heeft bijgewoond.

De heer ***de Monchy*** verklaart, dat hij bij de beraadslagingen over het vroegere Reglement van Orde niet, even als de voorgaande spreker, tegen deze laatste paragraaph heeft gestemd, maar ze integendeel heeft goedgekeurd. Hij bekent evenwel gedwaald te hebben. Die dwaling is echter ontstaan uit de omstandigheid, dat hij meende uit den inhoud der toen gewisselde stukken te moeten opmaken, dat het in de bedoeling lag de rapporteurs alleen te doen vergaderen, en den Voorzitter der Kamer bij uitzondering de bijeenkomsten der commissie van rapporteurs te doen bijwonen. De ondervinding heeft hem echter geleerd dat ook Presidenten geregeld alle vergaderingen bijwoonden, hetgeen eene uitzondering op den regel was. Hij meent dus den vorigen spreker, wiens gevoelen hij geheel en al deelt, te moeten ondersteunen, en zegt zijne goedkeuring aan het voorgestelde amendement niet te kunnen geven.

De heer ***van Hall*** zegt dat hij op de tegenspraak, die zijn amendement bij sommige leden, die uit ondervinding spreken, heeft gevonden, zwijgen moet. Hij heeft slechts a priori geredeneerd, maar hij gelooft echter dat uit het voorstel der Commissie, wanneer dit gevolgd wordt, nadeelige gevolgen zullen ontstaan.

De heer ***Costerus*** zegt het eens te zijn met diegenen der leden, welke van oordeel zijn dat aan den Voorzitter der Kamer de leiding der werkzaamheden in de commissie van rapporteurs niet behoort opgedragen te worden, maar hij wil daarom den Voorzitter niet tot een eenvoudigen bijzitter in die bijeenkomsten gemaakt hebben. Hij zou dus gaarne uit de laatste zinsnede der voorgestelde wijziging de woorden » leiding der werkzaamheden" weggelaten maar » eene raadgevende stem" gaarne behouden zien, en alzoo bij de laatste alinea van art. 76, gelijk het door de Commissie is voorgesteld, in te voegen de volgende woorden: » van die bevoegdheid gebruik makende, heeft hij eene raadgevende stem." Hij zegt dit voorstel te doen uit zucht om de waardigheid van den President op te houden.

De heer ***Verweij Mejan*** merkt op dat, door het aannemen van het amendement van den heer Costerus, dezelfde zwarigheid zal blijven bestaan, als dit het geval zou zijn indien den Voorzitter der Kamer de bevoegdheid tot de leiding der werkzaamheden in de commissie van rapporteurs werd toegekend. Het gevolg van de in art. 76 van het bestaande Reglement van Orde voorkomende bepaling is geweest, dat er Voorzitters geweest zijn die beweerden, dat, daar zij het regt bezaten om de werkzaamheden der commissie van rapporteurs te leiden en eene raadgevende stem hadden, zij ook het regt hadden die commissien op zoodanige uren en tijden te doen bijeenkomen, dat hij gelegenheid had om van de hem toegekende bevoegdheid gebruik te maken. Wanneer men nu, volgens het voorstel van den laatsten spreker, de bevoegdheid tot leiding der werkzaamheden wegneemt, en die van eene raadgevende stem te hebben laat overblijven, dan blijft dezelfde redenering gelden, zoodat een Voorzitter zal kunnen voorschrijven op welken tijd eene bijeenkomst van rapporteurs zal plaats hebben, ten einde de gelegenheid te

bezitten zijne raadgevende stem te doen gelden. Op die wijze zou vertraging in den voortgang der werkzaamheden ontstaan, en hetzelfde bezwaar dat nu bestond, aanwezig blijven.

De heer **Costerus** merkt nog op dat, gelijk straks gehoord is, de President tot regel heeft gemaakt wat slechts daarop eene uitzondering moest zijn. Uit de bepaling gelijk zij in het bedoelde artikel voorkomt heeft hij zich verpligt geacht de leiding der werkzaamheden bij de commissie van rapporteurs op zich te nemen. Maar zoo men hem nu slechts eene raadgevende stem laat behouden, dan zal hij het bijwonen der vergaderingen alleen tot die gelegenheden bepalen, dat hij op de hoogte der zaak verlangt te wezen.

Daar niemand meer het woord verlangt te voeren, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en daarop het *amendement van den heer van Hall* het eerst aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 62 tegen 2 stemmen afgestemd.
Voor hebben gestemd de heer van Hall en de Voorzitter.

Vervolgens wordt het *amendement van den heer Costerus* in hoofdelijke omvraag gebragt en met 57 tegen 7 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Doorn, Bachiene, Groen van Prinsterer, Westerhoff, Boxman, Costerus en de Voorzitter.

Het artikel 76 wordt daarop, gelijk het door de Commissie is voorgesteld, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het voorstel tot het onveranderd blijven van artikel 77 wordt daarop zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Op voorstel van den heer van Dam van Isselt wordt de vergadering voor eenige oogenblikken geschorst.

Bij de heropening worden, volgens het door de Vergadering genomen besluit, de beraadslagingen geopend over de artt. 78 tot en met 84 van het bestaande Reglement van Orde.
Artikel 78 luidt aldus: » Door de commissie van rapporteurs wordt, uit naam der onderscheidene afdeelingen, een verslag opgemaakt, hetwelk, naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen, de gronden en bedenkingen doet kennen welke ter aanneming of verwerping van het wets-ontwerp of het voorstel zijn aangevoerd.
» Het stellen van dit verslag wordt aan een der rapporteurs, of aan den Griffier of den Commies-griffier der Kamer opgedragen."

De heer **van Rijckevorsel** vraagt daarover het woord en zegt hoofdzakelijk: Uit de langdurige en gewigtige beraadslagingen over het VIde hoofdstuk van het Reglement van Orde is tot mijne blijdschap dit gebleken, dat de Vergadering twee zaken verlangt: bevordering van gemeen overleg tusschen de Kamer en de Regering en bevordering van openbaarheid. Tot nu toe is steeds bij de Kamer het gebruik geweest, om, zoodra het verslag van het verhandelde in de afdeelingen door de commissie van rapporteurs in gereedheid is gebragt en opgesteld, dit bij afschrift aan het betrokken hoofd van een der departementen van algemeen bestuur mede te deelen. Nogtans is daarvan geen voorschrift in het Reglement van Orde opgenomen, en ten einde allen twijfel omtrent de verpligting hiertoe weg te nemen, zal ik een amendement in dien geest voorstellen, hetwelk ik wenschelijk en voegzaam oordeel aan het slot van het tegenwoordig in behandeling zijnde artikel op te nemen. Het tweede punt waarop ik de aandacht der Vergadering wenschte te vestigen is dat betrekkelijk het drukken van het bedoelde verslag. Volgens de bepalingen van het bestaande Reglement van Orde zal het verslag eerst gedrukt aan de leden worden rondgedeeld zoodra de antwoorden der Regering daarop zullen zijn ingekomen. Dit nu strekt geenszins tot bevordering der openbaarheid en om de werkzaamheden der leden gemakkelijker te maken. Men bekomt zoo doende dikwerf eerst lang na het afloopen der beraadslagingen in de afdeelingen kennis van hetgeen aldaar is voorgevallen, terwijl men niet vroeg genoeg kan nagaan of eigen gemaakte opmerkingen en geopperde bedenkingen in het verslag zijn opgenomen, en wat elders in de afdeelingen is gezegd en overwogen. Men heeft als bij exceptie nu en dan voorgesteld om, wanneer het belangrijke onderwerpen gold, de verslagen te doen drukken en rondddeelen vóór het inkomen der antwoorden van de Regering. Dit is soms noodig geoordeeld wanneer het te voorzien was dat de antwoorden der Regering lang konden uitblijven en de Kamer intusschen op reces scheidde. Wanneer men echter er niet op bedacht was om vóór het uiteengaan der Vergadering daaromtrent een voorstel te doen, dan ontving men eerst de verslagen te gelijk met de memorie van beantwoording der Regering. Wanneer te dien aanzien geene voorschriften in het Reglement van Orde opgenomen worden, dan kan dat, vooral bij veelomvattende voorstellen, tot groot ongerief aanleiding geven, daar men niet in de gelegenheid zal zijn gedurende het reces de verslagen in te zien, en de aandacht op de in de afdeelingen voorgestelde wijzigingen te vestigen. Daarom zou ik wenschen, zonder het in alle gevallen, ook bij wetten van ondergeschikt belang, tot pligt te stellen, dat aan de commissie van rapporteurs de bevoegdheid wierd overgelaten te bepalen welke verslagen aan de leden gedrukt behooren te worden medegedeeld vóór dat de antwoorden der Regering daarop zijn ingekomen. Om die redenen stel ik voor aan het einde van dit artikel de twee volgende bepalingen op te nemen: » Zoodra dit verslag bij de commissie vastgesteld is, wordt het bij afschrift gezonden aan het hoofd van het bij het voorstel betrokken departement van algemeen bestuur. Het verslag kan ook onmiddellijk gedrukt aan de leden der Kamer worden rondgedeeld, indien de commissie dit nuttig acht."

De heer **van Hall** zegt de vrijheid te nemen tegen het voorgedragen amendement deze bedenking te maken, dat, naar luid van hetzelve, de Regering eerder dan de leden der Kamer met het verhandelde in de afdeelingen zal worden bekend gemaakt. Dit behoort zijns inziens voorkomen te worden. Ook gelooft hij niet dat aan de rapporteurs de bevoegdheid moet gelaten worden om te oordeelen welke verslagen aan de leden moeten medegedeeld worden; maar is van oordeel dat omtrent het drukken van alle verslagen in het Reglement van Orde een gebiedend voorschrift behoort opgenomen te worden. Maar bij de behandeling van dit artikel wil hij de vraag aan de Vergadering onderwerpen, of reeds daarbij niet van het voordragen van amendementen moet gewag gemaakt worden, en of alzoo daarin niet zou behooren ingevoegd te worden: » of van de wijzigingen die voorgesteld zijn." Hij verklaart het met zich zelven nog niet eens te zijn, of het voordragen van amendementen in de afdeelingen al dan niet moet bevorderd worden. Hij oppert alleen de vraag omdat hij betrekkelijk dat punt gaarne de inlichtingen van anderen zou ontvangen. Hij gelooft echter dat, hoe vroeger de gelegenheid tot het voorstellen van wijzigingen wordt opengesteld, hoe meer kans er bestaat dat deze wel doordacht zullen zijn. Aan de leden moet, naar zijn oordeel, de mogelijkheid gelaten worden, om in de afdeelingen hunne bedenkingen te formuleren. Zoo iets zal ook in verband staan met het beginsel dat nu in het Reglement zal opgenomen worden. Uit de afstemming van het voorgedragen stelsel der Commissie blijkt, meent hij, dat men aan de commissie van rapporteurs het formuleren van veranderingen in eenig voorstel van wet niet heeft willen overlaten, maar dat daarvoor de gelegenheid aan de leden in de afdeelingen moet gegeven worden. Ondertusschen staat in het nu bestaande reglement wel dat de leden in de sectien bedenkingen kunnen opperen, maar niet dat zij ze zullen kunnen formuleren. Zijns inziens behoort in die leemte te worden voorzien. Mogt de Vergadering die zienswijze deelen, dan zal hij een amendement in dien geest voordragen, waartoe hij niet zal overgaan, indien het blijken mogt dat de leden zijne gevoelens te dien aanzien niet deelen.

De heer **van Dam van Isselt** merkt op dat het gesprokene van het lid uit de hoofdstad allezins overweging verdient. Hij voor zich vindt het meer rationeel dat, zoodra de rapporteurs een verslag hebben opgemaakt van hetgeen in de afdeelingen verhandeld is en van de beschouwingen die aldaar bij het onderzoek van een voorstel in het midden zijn gebragt, daarbij, volgens de bepaling in art. 77*f* van het voorstel der Commissie voorkomende, aan ieder lid de vrijheid werd gegeven, om van het oogenblik dat het verslag is uitgebragt tot vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslagingen, door hem onderteekende wijzigingen in het aanhangige voorstel ter griffie in te zenden. Hij gelooft dat het voorstellen van amendementen beter en geregelder zal gaan, wanneer ieder bekend is met de denkwijze van de overige leden en met hetgeen in de afdeelingen heeft plaats gehad. Hij is van oordeel dat het voordragen van wijzigingen gedurende het eerste onderzoek in de sectien niet tot vereenvoudiging der werkzaamheden noch tot verbetering van het te behandelen onderwerp strekken zal. Om die reden zou hij de voorkeur geven aan hetgeen door de Commissie in artikel 77*f* is voorgeslagen, namelijk, om de gelegenheid open te stellen tot het voordragen van wijzigingen nadat het verslag zal zijn uitgebragt. Deze zijne beschouwing zegt hij te stellen tegenover die van den vorigen spreker. Het doet hem nu vooral leed dat de Commissie gemeend heeft te moeten besluiten zich als commissie te onthouden van in beschouwingen over het in behandeling zijnde hoofdstuk te treden; maar hij herinnert den voorzitter dier Commissie aan de door hem gedane belofte dat de leden daarvan hunne individuele gevoelens wanneer die gevraagd worden zullen mededeelen. Hij gelooft dat het aan de Vergadering even als aan hem hoogst aangenaam zal zijn, indien zij konden

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 26STEN APRIL.

goedvinden hunne zienswijze over het tusschen hem en den spreker uit de hoofdstad bestaande verschil te doen kennen.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt het gevoelen van het lid uit Gelderland volkomen te deelen. Artikel 72a geeft aan elk lid de bevoegdheid schriftelijke en onderteekende nota's in te leveren, en artikel 73 bepaalt dat die nota's in handen van den rapporteur gesteld zullen worden. Het is daarom minder noodzakelijk of doeltreffend, reeds vóór het uitbrengen van het verslag geformuleerde amendementen in te dienen. Wat betreft de meening om het drukken der verslagen gebiedend te maken, zoo zegt hij zich tegen zoodanigen maatregel niet te zullen verzetten, indien de meerderheid der Vergadering zulks noodig keurt; doch hij ziet de noodzakelijkheid van zoodanigen maatregel niet in. Het is, zijns inziens, voldoende, de vrijheid daartoe te laten aan de commissie van rapporteurs, wanneer deze dit wenschelijk, nuttig, doeltreffend en ter bevordering van het werk en van de openbaarheid acht.

De heer ***de Man*** zegt dat, naar het hem voorkomt, het door den spreker uit de hoofdstad (den heer van Hall) geopperde denkbeeld in strijd is met het aangenomen stelsel van rapporteurs, hetwelk men heeft goedgekeurd omdat daardoor het gemeen overleg tusschen Regering en Vertegenwoordiging bevorderd zal worden. Wanneer het verslag van het verhandelde in de afdeelingen aan de Regering is medegedeeld, dan zal deze bij het daarop door haar te geven antwoord een geheel nieuw ontwerp kunnen voegen, of in haar vroeger gedaan voorstel belangrijke veranderingen brengen. Waartoe, vraagt hij, zal het nu dienen dat al dadelijk bij het allereerste onderzoek in de afdeelingen geformuleerde amendementen zullen worden voorgedragen? Dit komt eerst te pas wanneer het blijkt dat de Regering in haar gevoelen blijft volharden, eerst dan, wanneer het algemeene, het laatste verslag zal zijn medegedeeld, en de zaak in staat van wijzen is gebragt. Wat betreft het door het lid uit Rotterdam (den heer van Rijckevorsel) gedane voorstel zoo verklaart hij dit te ondersteunen. Hij zou niet gaarne zien dat in het Reglement van Orde bepaaldelijk wierd vastgesteld dat *alle* verslagen behoorden gedrukt te worden. Men heeft intusschen dikwijls gezien dat het aan de Vergadering hoogst wenschelijk voorkwam vroeger met de verslagen over belangrijke wets-ontwerpen bekend te worden gemaakt; vroeger werden die voorloopige verslagen altijd gedrukt, maar de ondervinding heeft het ondoelmatige van zulk een maatregel doen inzien en men is van dat denkbeeld teruggekomen. Nu acht hij het ondertusschen hoogst wenschelijk dat het nemen van een besluit tot het doen drukken en ronddeelen van een verslag aan de commissie van rapporteurs worde overgelaten. Dit kan hoogst nuttig zijn, vooral bij voorbeeld wanneer het geval zich voordoet, dat de Kamer op reces uiteengaat, en de commissie van rapporteurs met haar verslag over een allergewigtigst wets-ontwerp, onder anderen dat van het strafregt, nog niet gereed is, maar haren arbied slechts na eenige dagen voltooid zal hebben. Wanneer nu de mededeeling van een verslag slechts ten gevolge van een besluit der Kamer kan plaats hebben, dan zullen de leden, niet bijeen zijnde, verstoken blijven van het voorregt van zoodanig belangrijk rapport kennis te bekomen, hetgeen echter wel zal geschieden, ingeval de commissie van rapporteurs de bevoegdheid bezit, om, nadat zij met haar werk gereed zal zijn, het te doen drukken en aan de leden te doen toekomen.

De heer ***Wijnaendts*** zegt zich zeer wel te kunnen vereenigen met het gevoelen van hen die verlangen het verslag spoediger bekend te doen worden. In verband met de wijze waarop dat verslag zal uitgebragt worden, wenscht hij een amendement op dit artikel voor te stellen. Hij acht het allezins wenschelijk, dat het uit te brengen verslag zoo volledig mogelijk zij. Dit zal men hem, naar hij vermeent, niet tegenspreken. Nu zal, volgens het op gisteren aangenomen stelsel, het verslag de gronden en bedenkingen tot aanneming of verwerping van een voorstel of wets-ontwerp moeten doen kennen. Maar die gronden en bedenkingen steunen dikwijls op inlichtingen, die van de Regering worden verlangd. Die gewenschte inlichtingen moesten, zijns inziens, door tusschenkomst van den Voorzitter van de Regering kunnen gevraagd worden. Wel zegt art. 79, dat het aan de commissie van rapporteurs overgelaten is, om, door tusschenkomst van den Voorzitter, betrekkelijk de punten, opgenomen in het verslag bij art. 78 bedoeld, met de hoofden der departementen van algemeen bestuur in overleg te treden, zoo dikwijls dezen dit noodig oordeelen. Maar er is onderscheid, naar hij meent, tusschen inlichting en overleg. Overleg dient tot wijziging van een voorstel, inlichting om de opinie te vestigen, en daartoe behoort men, voor zooveel met dat doel inlichtingen gevraagd zijn, deze ook reeds in de verslagen te kunnen vinden. Ten einde dit te verkrijgen stelt hij voor, achter de 1ste alinea van het in behandeling zijnde artikel te voegen deze woorden: » Zij vraagt door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer de in de afdeelingen noodig geoordeelde inlichtingen van de Regering, die in het verslag worden opgenomen."

De heer ***Boreel van Hogelanden*** verklaart de bedoeling van het door den vorigen spreker voorgestelde amendement niet te begrijpen. In de afdeelingen toch worden inlichtingen gevraagd; die vragen worden in het verslag opgenomen, en daaruit blijkt welke de inlichtingen zijn die van de Regering verlang worden, en die zoo spoedig mogelijk door deze zullen gegeven worden. Bovendien moet hij nog aanmerken dat, wanneer het verslag door de rapporteurs is opgemaakt, het dan eerst blijken zal, welke inlichtingen deze ten gevolge van het verhandelde in de afdeelingen noodig geoordeeld hebben van de Regering te moeten vragen. Om deze redenen is hij van meening dat het voorgedragen amendement geen nut heeft.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt bij hetgeen door den vorigen spreker is in het midden gebragt, nog dit te willen voegen, dat het door de commissie van rapporteurs op te maken verslag geheel onafhankelijk van elken invloed der Regering moet worden opgesteld, gelijk steeds is geschied. De Regering behoort alzoo door het verslag zelf van de in de afdeelingen gemaakte opmerkingen kennis te bekomen. Ten einde dit buiten allen twijfel te stellen heeft hij zijn amendement voorgesteld. Wanneer de wijziging van den spreker uit Zuidholland werd aangenomen, dan zou er twijfel kunnen ontstaan of niet reeds vóór het sluiten van het verslag voorloopige onderhandelingen met de Regering hadden plaats gehad. Dit acht hij niet goed; het in de afdeelingen door de leden geuite gevoelen moet zijns inziens zuiver in het verslag worden uitgedrukt; daarin behooren de gevraagde inlichtingen opgenomen te worden, waarop van zelf de antwoorden der Regering volgen zullen.

De heer ***Wijnaendts*** geeft te kennen dat welligt niemand meer dan hij wenscht dat het verslag buiten den invloed der Regering opgemaakt worde. Juist daarom heeft hij een onderscheid tusschen het vragen van inlichtingen en het treden in overleg met de Regering gemaakt. Hij is het met de vorige sprekers eens, dat de Regering in haar antwoord op het verslag de gevraagde inlichtingen geeft. Maar men wenscht de verslagen aan de leden rondgezonden te hebben vóór dat het antwoord der Regering daarop nog ingekomen is. Wanneer nu een lid zijn oordeel heeft afhankelijk gemaakt van de inlichtingen der Regering, dan zal hij, zoolang hij deze niet bekomen heeft, als ware het en suspens blijven. Het op te maken verslag behoort aldus niet die meerdere volledigheid te missen. Hij heeft met zijn voorstel niet de bedoeling gehad dat de commissie van rapporteurs met de Regering in overleg zou treden, maar dat zij door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer schriftelijk inlichtingen vragen zou betrekkelijk die punten waaromtrent die in de afdeelingen verzocht waren. Op die wijze zouden de leden, in het bepalen hunner opinie, niet afhankelijk zijn van den tijd dien de Regering voor het opmaken en inzenden harer memorie van beantwoording nemen mogt.

De heer ***van Hasselt*** zegt hetgeen door de heeren Boreel van Hogelanden en van Rijckevorsel tegen het voorgedragen amendement van den heer Wijnaendts is ingebragt, ten volle te beamen. Hij meent dien spreker nog te moeten verwijzen naar den inhoud van de eerstvolgende artikelen, waar, naar het hem voorkomt, alles wordt voorgeschreven wat die spreker verlangt. De in die artikelen voorkomende bepalingen schijnen hem toe door datzelfde lid niet goed met elkander in verband te zijn gebragt. Naar de van regeringswege ontvangen mededeelingen en toelichtingen betrekkelijk een voorstel van wet, zal elk lid zijne stem kunnen regelen. Het uitbrengen der stem heeft daarenboven niet in de afdeelingen plaats, gelijk men eenigzins uit het gezegde van dien spreker zou kunnen opmaken, daar gedurende dat onderzoek slechts over wets-voordragten gesproken, geraadpleegd en van gevoelen gewisseld wordt. Bij de openbare beraadslagingen wordt daarover eerst gestemd, terwijl ieder zijne stem heeft kunnen bepalen naar de verslagen, welke, volgens de in de artt. 81 en 82 voorkomende voorschriften, door de commissie van rapporteurs zijn opgemaakt.

De heer ***Groen van Prinsterer*** geeft den wensch te kennen, dat door een of ander lid van de commissie aan den door den spreker uit Gelderland geuiten wensch worde voldaan. Hij is van oordeel, dat men het vroege indienen van amendementen niet behoort te begunstigen. Hij gelooft dat wijzigingen zoo laat mogelijk behooren te worden voorgesteld. Amendementen, die reeds bij het eerste onderzoek in de afdeelingen worden voorgedragen kunnen gezegd worden eenigzins het karakter van voorbarigheid te dragen. Dat zijn geïmproviseerde amendementen, die hij

gelooft evenwel niet van eene gevaarlijke soort te zijn. Zij kunnen toch bij de laatste openbare beraadslagingen over eenig wets-ontwerp, wanneer men veronderstellen mag dat daarover genoegzaam licht zal zijn verspreid, met volledige kennis van zaken onderzocht en ter zijde gelegd worden, indien zij niet tot verbetering dienen. Ofschoon dit zoo is, zoo meent hij echter dat men geene gelegenheid tot het al te vroeg indienen van wijzigingen moet openstellen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie, zegt, dat, nu de Commissie twee herhaalde malen uitgenoodigd is in de plaats hebbende beraadslagingen tusschen beide te treden en haar gevoelen omtrent het geopperde punt kenbaar te maken, het onheusch zou zijn langer het stilzwijgen te bewaren. Hij moet evenwel te kennen geven dat hij bezwaarlijk aan het te kennen gegeven verlangen zal kunnen voldoen, daar hij eenvoudig zou moeten herhalen wat reeds in eene vorige zitting door hem is gezegd. Het stelsel van amendementen hangt naar het oordeel der Commissie zoo naauw te zamen met dat van zelfstandige rapporteurs, dat hij altijd op het door haar voorgedragen systema zou terugkomen. De Vergadering zal nu een bestaand systema aannemen: dit zegt hij zonder eenig verwijt aan de leden der Kamer te doen; maar met den besten wil gevoelt hij zich niet in staat iets meer bij hetgeen door hem is in het midden gebragt, te voegen.

De heer ***van Eck*** zegt dat hij het woord niet heeft gevraagd om zijn gevoelen over de voorgestelde amendementen kenbaar te maken. Hij wil alleen te kennen geven dat hij tot zijn leedwezen niet in de vergadering van gisteren is aanwezig geweest op het oogenblik dat over het door de Commissie voorgedragen stelsel van zelfstandige rapporteurs gestemd werd. Zijne tegenwoordigheid zegt hij werd alstoen elders noodzakelijk vereischt; maar zoo hij zich hier bevonden had, dan zou hij zich zonder eenigen twijfel voor dat stelsel verklaard hebben. Daar hij alzoo zich met het in de artt. 78 en volgende tot heden gevolgde systema niet kan vereenigen, ziet hij zich verpligt tegen elk artikel te stemmen, voor zooverre het met het stelsel der Commissie in strijd is, alsmede tegen de amendementen die daarop mogten voorgesteld worden.

De heer ***Schoonevelt*** geeft te kennen dat, naar den wonderlijken loop welken de beraadslagingen genomen hebben, hij niet bepaaldelijk weet welk amendement in behandeling is. Wanneer hij zijn gevoelen over elk zal kenbaar maken, zoo moet hij verklaren dat van het lid uit Rotterdam in allen opzigte te ondersteunen. Ook hij acht het allerheilzaamst om in het Reglement van Orde de bepaling op te nemen, dat aan de commissie van rapporteurs zal overgelaten worden welke verslagen gedrukt en aan de leden rondgedeeld zullen worden. Wat het voorstel van den spreker uit de hoofdstad betreft, zoo acht hij zich verpligt dit te bestrijden. Het stelsel van amendementen heeft veel bezwaren in zich, en men heeft daarom voorgesteld dat wijzigingen door de leden moeten geformuleerd en verdedigd worden, waarvoor de geschiktste gelegenheid bij de openbare beraadslagingen bestaat. Hij zou dus veeleer een verbod willen vastgesteld gezien dat amendementen in de sectien wierden aangenomen. Wilde men echter het voordragen van wijzigingen in de afdeelingen bij het eerste praeparatoire onderzoek toestaan, dan zou hij van oordeel zijn dat dergelijke voorstellen behoorlijk geformuleerd en van eene nota voorzien door den voorsteller moesten worden ingeleverd. Op die wijze zou men veel werk voorkomen. Met het door den spreker uit Zuidholland voorgestelde amendement verklaart hij zich in geenen deele te kunnen vereenigen. Hij gelooft dat door dergelijke bepaling in het Reglement van Orde op te nemen alle zelfstandigheid en vereenvoudiging vervallen zouden, en veeleer aanleiding tot het houden van ruggespraak tusschen de commissien van rapporteurs en de Regering gegeven zou worden.

De heer ***Lotsy*** wenscht met een enkel woord het laatste gedeelte van het door den spreker uit Rotterdam voorgestelde amendement te ondersteunen. Ten aanzien van het amendement van den heer Wijnaendts zegt hij de zienswijze van den heer Boreel van Hogelanden geheel te deelen. Ook hij is een groot voorstander van het bevorderen van het gemeen overleg tusschen Vertegenwoordiging en Regering, maar tevens van openbaarheid. Hij ondersteunt het voorstel van den spreker uit Rotterdam, ten aanzien van het doen drukken en ronddeelen aan de leden van de aan de Regering toegezonden verslagen. Hij acht het mogelijk dat de commissie van rapporteurs telkens ten genoege der Vergadering bepale, welke wets voorstellen als meer of min belangrijk beschouwd moeten worden. Hij acht dit te meer mogelijk, omdat men reeds bij den aanvang der tegenwoordige zitting ondervonden heeft, hoe door een der leden der Vergadering uit het groot aantal wetten welke ter beoordeeling aan de Kamer waren toegezonden, eene gepaste keuze gedaan werd en daaromtrent voorstelde de verslagen te doen drukken en aan de leden ronddeelen. De spreker vraagt zich echter af, welke denkbare reden er kan bestaan dat die verslagen alleen aan de Regering en niet aan de leden zouden medegedeeld worden. Hij kan die niet vinden; het verslag is, meent hij, het eigendom der leden, daar zij daarvoor de bouwstoffen geleverd hebben, en het spoedig mededeelen van het verhandelde in de afdeelingen zal zijne nuttige strekking hebben. Wanneer alzoo een gebiedend voorschrift te dien opzigte wordt vastgesteld, dan zullen de commissien van rapporteurs niet meer te onderzoeken hebben welk verslag als belangrijk genoeg moet beschouwd worden om aan de leden te worden toegezonden. Zij zullen alle verslagen doen drukken en daardoor aan de leden doen toekomen wat welligt in haar oog minder gewigtig, en evenwel voor anderen van het uiterste belang kan zijn. Hij stelt alzoo bij wijze van subamendement voor om het amendement van den spreker uit Rotterdam aldus te lezen » Zoodra dit verslag bij de Commissie vastgesteld is, wordt het gedrukt aan het hoofd van het bij het voorstel betrokken departement van algemeen bestuur toegezonden en aan de leden rondgedeeld."

De heer ***Wynaendts*** geeft te kennen, dat hij, daar hem gebleken is, dat het verkieslijker schijnt geacht te worden, om de in de afdeelingen gevraagde inlichtingen eerst bij de antwoorden der Regering te ontvangen, zijn amendement intrekt.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

Alsnu wordt het eerst in stemming gebragt het door den *heer Lotsy voorgestelde sub-amendement*, hetwelk met 24 tegen 39 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Heiden Reinestein, van Doorn, Groen van Prinsterer, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Leclercq, van Heloma, Boxman, Donker Curtius, van Nispen van Sevenaer, de Lom de Berg, de Monchy, Costerus, Slicher van Domburg, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Godefroi, Wijnaendts, Bots, van Hall, Schiffer, van Walchren en de Voorzitter.

Het *amendement van den heer Rijckevorsel* in hoofdelijke omvraag gebragt zijnde, wordt met 35 tegen 28 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: L. D. Storm, Albarda, Backer, Fokker, van Randwijck, van der Linden, van Eck, de Moraaz, Heemskerk, Slicher van Domburg, Ter Bruggen Hugenholtz, Thorbecke, Anemaet, Wijnaendts, Wintgens, van Hall, van Voorst, Schiffer, van Walchren, Dommer van Poldersveldt, Bachiene, Dullert, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt, Engelen, van der Heijde, Zijlker en Hengst.

Het aldus geamendeerde artikel alsnu aan eene stemming onderworpen zijnde, wordt daarbij met 34 tegen 29 stemmen aangenomen:

Tegen hebben gestemd, de heeren: Wijnaendts, Duijmaer van Twist, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, Storm van 's Gravesande, van Voorst, Dommer van Poldersveldt, Bachiene, Dullert, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt, Engelen, Westerhoff, van der Heijde, Zijlker, Hengst, L. D. Storm, Albarda, Backer, Fokker, van Randwijck, van der Linden, van Eck, de Moraaz, Heemskerk, Slicher van Domburg, Ter Bruggen Hugenholtz, Thorbecke en Anemaet.

De beraadslagingen worden geopend over art. 79, hetwelk aldus luidt: » De commissie van rapporteurs treedt betrekkelijk de punten, opgenomen in het verslag bij art. 78 bedoeld, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, met de hoofden der departementen van algemeen bestuur in overleg, zoo dikwijls dezen dit noodig oordeelen."

De heer ***de Monchy*** zegt dat hij, in verband met een in de vorige vergadering bestreden artikel, op het behoud van dit artikel meent te mogen aandringen, ofschoon hij verlangen zou daarin eene kleine wijziging aangebragt te zien. In dit artikel staat aan het slot » zoo dikwijls dezen (de hoofden der departementen van algemeen bestuur) dit noodig oordeelen." Deze bepaling is aldus gesteld omdat de commissie van rapporteurs niet dan uit volstrekte noodzakelijkheid met de Regering in overleg treedt, en daar de rapporteurs de verslagen van het verhandelde in de afdeelingen, onafhankelijk van de Regering moeten opmaken, zoo volgt daaruit dat voor hen niet de minste reden bestaat om eene bijeenkomst met de Ministers te verzoeken. Er kunnen echter in het door hen uitgebragt verslag vragen voorkomen, welke in de afdeelingen gedaan zijn, maar waarop een antwoord door de Regering in het openbaar

moeijelijk te geven valt. In dat geval kan het betrokken hoofd van een der departementen van algemeen bestuur verzoeken om in overleg te treden met de commissie der rapporteurs ten einde deze aan te toonen dat de verlangde antwoorden in het openbaar niet kunnen gegeven worden. Bij art. 76 zijn de commissien van rapporteurs van den Voorzitter der Kamer geëmancipeerd geworden, daar deze de leiding der werkzaamheden daarvan niet verder op zich nemen zal. Nu is hij evenwel van oordeel dat de leiding des Voorzitters zeer wel te pas zal komen. Ondertusschen wordt hier gezegd dat de commissie van rapporteurs alleen door tusschenkomst van den Voorzitter met de Regering in overleg zal treden. Zoodanige leiding is nu wel niet noodzakelijk voor de achtbaarheid der Kamer of voor die der ministers; maar hij acht zoodanige bepaling niet onnoodig om den eerbied dien men aan den Voorzitter der Kamer verschuldigd is. Hij is van oordeel dat wanneer de ministers zich tot de Vertegenwoordiging wenden om haar mededeelingen te doen of inlichtingen te geven, zulks niet buiten den Voorzitter behoort te geschieden. Hij acht het onvoegzaam, wanneer de Ministers des Konings de vergaderingen der commissie van rapporteurs bijwonen, en de Voorzitter der Kamer de bijeenkomsten niet bijwoont, of zulks des verkiezende doet als eenvoudig toeschouwer. Hij stelt alzoo voor om het artikel aldus te lezen: » De commissie van rapporteurs treedt betrekkelijk de punten, opgenomen in het verslag bij art. 78 bedoeld, door tusschenkomst en onder leiding van den Voorzitter der Kamer" enz.

De heer ***Godefroi*** zegt, dat art. 79 aan hem aanleiding geeft tot het voorstellen van een amendement. Hij wil aan de Vergadering de vraag onderwerpen of de laatste woorden van hetzelve: » zoo dikwijls deze het noodig zullen oordeelen" niet zouden behooren weg te vallen. Naar zijne meening hangt het, volgens de bepaling, gelijk zij nu luidt, geheel en al van het oordeel der Regering af, of het geven van inlichtingen noodig kan zijn.

Zoodanige bepaling acht hij ondoelmatig, wanneer daartegen niet overstaat de bevoegdheid der rapporteurs om inlichting te vragen, als zij dit noodzakelijk achten, en om die reden wenschte hij de bedoelde woorden weggelaten te zien. Door een lid uit Rotterdam is vroeger het beginsel bestreden, dat de rapporteurs met de Regering in overleg zouden treden, omdat dit anterieur aan het opmaken van het verslag zou plaats hebben, en uit zulk eene handelwijze misbruik zou kunnen ontstaan, terwijl de rapporteurs een verkeerden invloed zouden kunnen uitoefenen. Dat bezwaar vervalt nu, gelijk hij meent, daar het overleg posterieur aan het opmaken van het verslag zal geschieden. Dat verslag kan zoodanige punten bevatten, dat het van belang zal kunnen zijn daaromtrent in mondeling overleg met de Regering te treden. Wanneer dit noodig is, acht hij het minder goed dat het alleen van de Regering zal afhangen, of dit overleg al dan niet zal plaats hebben. Er kan toch geene reden bestaan om aan de Kamer de bevoegdheid te betwisten door middel van de commissie van rapporteurs aan de Ministers die opheldering te vragen, welke anders door elk lid in de openbare vergadering zouden gevraagd zijn. Hij heeft alzoo de eer voor te stellen, dit artikel aldus te lezen: » De commissie van rapporteurs is bevoegd in overleg te treden met de hoofden der departementen van algemeen bestuur." Door zoodanige redactie is, meent hij, de zwarigheid weggenomen, dat dit voorschrift misschien imperatief zou kunnen worden opgenomen, terwijl het nu facultatief is gesteld.

De heer ***van Dam van Isselt*** zegt, dat ook hij een amendement op het bureau van den President heeft nedergelegd. Alvorens daarvan echter te spreken, zegt hij de vrijheid te moeten nemen het voorstel te bestrijden van het lid uit Rotterdam, die wil, dat het overleg van de commissie van rapporteurs met de hoofden der departementen van algemeen bestuur onder de leiding en door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer zal plaats hebben. De spreker meent evenwel, dat, wanneer dat amendement mogt worden aangenomen, de Voorzitter met de in de afdeelingen geopperde bedenkingen en bezwaren niet bekend, eigenlijk de leiding zou hebben over eene zaak, van welker bijzonderheden hij niets weet. En wat nu betreft de omstandigheid, dat het voor de Ministers zooveel beter zou zijn, indien er gehandeld werd onder de leiding des Voorzitters, zoo gelooft hij niet dat een Minister zich verlaagd zal kunnen gevoelen, wanneer hij in eene vergadering van vijf leden, de commissie van rapporteurs uitmakende, zonder den Voorzitter der Kamer ontvangen mogt worden. Met al de achting die hij den Ministers toedraagt, ziet hij daarin voor hen niets vernederends. Wat betreft het amendement van het lid uit de hoofdstad, ook dit zegt hij te moeten bestrijden. Het artikel van het bestaande Reglement van Orde der Kamer is een uitvloeisel van de gehoorzaamheid der vorige Kamer aan de Ministers. Men was gekomen tot zoodanigen staat van ellende, dat men geen Reglement van Orde zonder de toestemming der Ministers durfde maken, en men is er toen toe gekomen om daarin de vernederende bepaling te maken dat de commissie van rapporteurs slechts in overleg met de Regering zoude treden wanneer de hoofden der departementen van algemeen bestuur zulks goedvonden. Hij gelooft ondertusschen dat de commissie van rapporteurs met de ministers in aanraking moet kunnen komen, wanneer zij dit noodig oordeelt; maar dat ook deze laatsten de gelegenheid moeten hebben met die commissie in overleg te treden zoo dikwijls als zij dit willen. Hij stelt aldus voor om het artikel op de volgende wijze te lezen: » De commissie van rapporteurs enz., zoo dikwijls dezen dit noodig oordeelen, of wanneer de commissie zulks verlangt." Op die wijze, meent hij, zullen de regten aan weêrszijden gewaarborgd zijn. Hij gelooft niets verder tot adstructie van dit amendement, bij het door hem gezegde te moeten voegen. De vorige spreker toch heeft reeds gedeeltelijk de verdediging dezer wijziging op zich genomen.

De heer ***de Monchy*** zegt alleen de opmerking te willen maken, dat de door den vorigen spreker voorgedragen woorden volkomen door hem kunnen worden aangenomen. Ook hij heeft voorgesteld, dat de woorden: » zoo dikwijls zij dit noodig oordeelen" zullen behouden blijven, en beiden komen daarin overeen, dat het overleg dan eerst plaats hebbe, wanneer het verslag door de rapporteurs zal zijn opgemaakt. Hij moet evenwel te kennen geven, dat zijne woorden in een tegenovergestelden zin door den laatsten spreker zijn opgenomen. Zijne bedoeling was niet om te spreken over den verschuldigden eerbied aan de ministers, maar alleen om in overweging te geven, of men uit achting en eerbied voor den Voorzitter der Kamer het onderhoud der commissie van rapporteurs met de ministers niet onder diens leiding moest doen plaats hebben.

De heer ***Duymaer van Twist*** zegt, met een enkel woord te willen opgeven welke gedragslijn hij zich voorgesteld heeft bij de verder plaats te hebben discussien te zullen volgen. Hij is een voorstander van het op gisteren verworpen stelsel van zelfstandige rapporteurs; met dat stelsel heeft zich geene genoegzame meerderheid der Kamer kunnen vereenigen; en nu heeft hij zich straks vóór een der voorgestelde amendementen verklaard, en toch tegen het artikel zelf gestemd. Hij gelooft dat die handelwijze echter rationeel is, want hij wil, succumberende, wel helpen bevorderen de verbetering van een artikel, dat bij de eindstemming, van wege het stelsel, zijne goedkeuring niet zal kunnen wegdragen. Op die wijze zal hij blijven handelen, en amendementen, strekkende tot verbetering der artikels, aannemen, ofschoon het stelsel blijvende afkeuren.

De heer ***Godefroi*** merkt op, dat het hem bij de voorstelling van zijn amendement te doen was, om de, naar zijne meening, in dit artikel voorkomende leemte aan te vullen, namelijk, dat voor de Regering wel gelegenheid bestond om met de commissie van rapporteurs in overleg te treden, maar dat deze laatste de bevoegdheid niet bezat om zulks met de ministers te doen, wanneer zij het noodig achtte. Hij moet bekennen, dat de bedoeling die hij met zijn amendement had, dezelfde als die van het lid uit Gelderland was. Zijn gevoelen is in de door dat lid voorgedragen wijziging zoo duidelijk uitgedrukt, dat hij gaarne van de zijne afziet. Wat het amendement van het lid uit Rotterdam betreft, zoo moet hij verklaren, ook na de door den voorsteller daaraan gegeven explicatie, dat niet te kunnen goedkeuren, hoewel hij in den aanvang meende, dat dit eene onverschillige zaak was. Hij meent echter, dat het in overleg treden met de ministers eene zelfstandige handeling der commissie van rapporteurs moet zijn en dat deze niet onder de leiding van den Voorzitter, die het orgaan der Kamer is, behoort plaats te hebben.

De heer ***Bachiene*** herinnert, dat hij gisteren behoord heeft tot die leden, die voor het stelsel der zelfstandige rapporteurs en dus tegen het tegenwoordig nog van kracht zijnde Reglement gestemd hebben. De meerderheid heeft het evenwel anders begrepen en het bestaande stelsel gehuldigd. Uit dien hoofde acht hij allen verderen tegenstand op de afzonderlijke artikelen van hetgeen thans voorgedragen wordt, ijdel en ondoelmatig. Deze kan nergens toe leiden, terwijl het ligtelijk zou kunnen gebeuren dat, wanneer verschillende minderheden zich bijeen voegden, goede bepalingen verworpen wierden. Zoodanige verwerping zou hij hoogst gevaarlijk achten. De geregelde gang van zaken zou er toch niet door bevorderd worden. Hij vestigt de aandacht hoe in andere landen parlementaire vergaderingen zijn te niet gegaan uit onmagt om iets goeds tot stand te brengen. En deze Kamer is reeds lang bijeen, en heeft nog niets afgewerkt. Daar hij het alzoo hoogst wenschlijk acht dat de Kamer, met betrekking tot het onderwerp dat haar bezig houdt

tot een goed einde kome, en een Reglement van Orde vaststelle, zoo verklaart hij zich te zullen voegen bij hen die het bestaande stelsel hebben goedgekeurd, terwijl hij zal medewerken om daarin de noodige verbeteringen aan te brengen.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

Het *amendement van den heer de Monchy*, hetwelk daarop in hoofdelijke omvraag wordt gebragt, wordt met 59 tegen één stem, die van den voorsteller, afgestemd.

Vervolgens wordt het *amendement van den heer van Dam van Isselt* met 43 tegen 17 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Zuijlen van Nijevelt, van der Heijde, Zijlker, Hengst, L. D. Storm, Albarda, Backer, Fokker, van der Linden, van Eck, de Moraaz, Heemskerk, ter Bruggen Hugenholtz, Anemaet, Reinders, Sloet tot Oldhuis en van Hall.

Het aldus geamendeerde artikel wordt daarop in stemming gebragt en met 37 tegen 23 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Heijden, Zijlker, Hengst, L. D. Storm, Albarda, Backer, Fokker, van der Linden, van Eck, de Moraaz, Heemskerk, Ter Bruggen Hugenholtz, Thorbecke, Anemaat, Reinders, Wijnaendts, Duijmaer van Twist, Sloet tot Oldhuis, Storm van 's Gravesande, van Voorst, Dullert, Nedermeijer van Rosenthal en van Zuijlen van Nyevelt.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op den volgenden dag, des ochtends ten elf ure.

ZITTING VAN VRIJDAG 27 APRIL.

De vergadering wordt ten 11 ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 58 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, Binnenlandsche Zaken, Finantien, Marine en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Finantien ten geleide van de ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten rekening van ontvang en uitgaaf wegens het fonds van het *Staatsblad* over het dienstjaar 1847.

Wordt besloten die stukken te doen drukken en ronddeelen en die in handen te stellen van eene commissie van vijf leden.

De ***Voorzitter*** benoemt daartoe de heeren Bots, Boxman, Wijnaendts, van Voorst en Leclercq.

Nog zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de twee volgende adressen:

een adres van A. Tegelaar en andere ingezetenen van Enschedé en Lonneker, betrekkelijk het invoeren van bezuiniging, de verwerping der belastingwet tot dekking van het tekort, enz.

een adres van W. J. van Heugten en honderd andere veenlieden te Asten (Noordbrabant), betrekkelijk de afschaffing van den accijns op den turf.

Aan de orde is de voorzetting der beraadslaging over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde der Kamer, en wel meer bijzonder de voortzetting der behandeling van de artikelen van het bestaande Reglement, die in de plaats van de door de Commissie voorgestelde zijn getreden; in de eerste plaats wordt in behandeling gebragt het behoud van art. 80.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** vraagt het woord en zegt: Ik heb een kleinen wensch te uiten. Ik heb nog onderscheidene aanmerkingen op het aanhangige Reglement van Orde en zal er geene enkele maken. Ik heb nog onderscheidene amendementen voor te stellen en zal er geen enkel voorstellen. Ik ben verpligt hiervan rekenschap te geven. Ik geloof in gemoede dat het hoog tijd is de baan te verlaten, die wij ongelukkigerwijze, hoe dan ook, zijn ingetreden. Ik hoor mij toeroepen: Het is dan toch geene onverschillige zaak, op welke wijze wij beraadslagen zullen! Ik stem het gaarne toe, maar dit blijft steeds eene waarheid, en onder deze leus zullen wij veertien dagen na het vaststellen van het Reglement van Orde, daarop weder kunnen terugkomen, want dan zal het weder eene waarheid zijn, dat het niet onverschillig is, hoe wij beraadslagen zullen, en zoo zouden wij met elkander aan het beraadslagen kunnen blijven, *hoe* wij zullen beraadslagen. In het parlementaire leven komt het boven alles daarop aan het ware tijdstip te kiezen. Ik ontken geenszins dat het noodig was het Reglement van Orde aan te vullen bij de plaats gehad hebbende grondwets-herziening, maar was het daarom raadzaam het geheele Reglement te herzien? Wij hebben nog de middelen te vinden, Mijne Heeren, om een deficit van vijftien millioen te dekken, dat der Natie niet als het zwaard van Damocles boven het hoofd, maar als de valbijl boven den nek hangt! Tot nog toe bevinden wij ons in denzelfden stand van zaken als toen wij de trappen van het paleis beklommen om den eed als volksvertegenwoordigers in handen des Konings af te leggen! Wij benemen aan de heeren Ministers den tijd om hunne antwoorden op de bedenkingen der afdeelingen gereed te maken; voorwaar geene gemakkelijke en ligte taak! Daaraan kunnen zij zich niet wijden in de bedrukte en bedompte atmosphêer dezer sombere vergaderzaal, en daaraan is het toe te schrijven, dat zij gisteren een amendement hebben laten doorgaan, waardoor zij als het ware door de commissie van rapporteurs-besteld kunnen worden om met haar in overleg te treden. Het heugt mij nog dat in deze vergadering van alle banken leden oprezen om hunne *beginselen* op het altaar des vaderlands ten offer te brengen. Ik verklaar mij thans bereid alle *vormen* op dat altaar neder te leggen! En nu mijn wensch! Hij is deze dat Nederland zich heden namiddag ten half vijf ure moge verheugen in een splinternieuw Reglement van Orde, opdat het zich tevens kunne verheugen dat men eindelijk van de behandeling van vormen over zal gaan tot de behandeling van zaken!

De heer ***Engelen***: Vreest niet, dat ik zal pogen mede te werken om deze langgerekte discussie nog langer te rekken en het tot stand brengen van ons Reglement van Orde nog langer te vertragen. Veeleer heb ik het woord gevraagd om even als de geachte spreker die mij is voorafgegaan, zooveel in mij is, op eene afdoening van zaken aan te dringen.

Ik houde mij overtuigd, Mijne Heeren, dat de geheele Natie, van het uiterste grenspunt van Limburg tot aan de duinen van Ameland het oog ongeduldig op ons gerigt heeft en dat zij, besluitende uit hetgeen thans geschiedt tot hetgeen zal gebeuren, er aan begint te wanhopen of wij ooit iets goeds en degelijks zullen tot stand brengen! Ik ben zoo goed als iemand overtuigd, dat onze werkzaamheden moeten geleid worden door een goed Reglement van Orde, maar ook het beste ter wêreld kan tegen een al te kostbaren prijs verkregen worden. Indien wij van den eenen kant moeten toezien dat het geld der natie niet roekeloos worde verspild, moeten wij van den anderen kant ook zorg dragen dat de tijd, die kostbaarder is dan goud, niet nutteloos verloren gaat. Daarom wensch ik onder de aandacht der Vergadering te brengen, dat het thans vast te stellen Reglement van Orde, zoo als het reeds door een geacht lid der Commissie gezegd is, eerlang toch wel weder aan eene nieuwe herziening zal moeten onderworpen worden. En mogten er dan door de bespoediging der discussie hier of daar leemten of gebreken in gebleven zijn, dan kunnen deze bij die nadere herziening worden uit den weg geruimd, en die herziening zou kunnen plaats grijpen op een tijdstip waarop de werkzaamheden minder talrijk en de tijd daarom minder kostbaar zal zijn. In een gebrekkig of minder goed Reglement van Orde kan door goeden wil en zucht om de werkzaamheden behoorlijk te verrigten, zoo als ik reden heb dit van deze Vergadering te verwachten, worden te gemoet gekomen.

De heer ***van Dam van Isselt*** vraagt het woord.

Alvorens dit te verleenen, merkt de ***Voorzitter*** aan, dat thans art. 80 van het Reglement van Orde in beraadslaging is, dat hij de vrijheid neemt daarop de aandacht der Vergadering te vestigen en aan den heer van Dam van Isselt het woord zal verleenen over genoemd artikel.

De heer ***van Dam van Isselt*** antwoordt dat hij op die wijze het woord niet kan aannemen, dat ieder hier het regt heeft algemeene bedenkingen te beantwoorden, en dat hij tegen het door de beide vorige sprekers gezegde protesteert. Immers deze stellen niets anders voor dan de discussien te smoren. De spreker zal zich echter daardoor niet laten wederhouden, noch van den weg dien hij wenscht te betreden laten afbrengen; over art. 80 zelf heeft hij

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 17STEN APRIL.

niets te zeggen, maar hij gelooft, dat wat de natie ook moge zeggen, van de grens van Limburg af tot den uithoek van Ameland toe, de Kamer zich later niet moet te verwijten hebben dat de herziening van het Reglement van Orde niet goed en behoorlijk is tot stand gebragt.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten en artikel 80 van het bestaande Reglement van Orde daarop met 37 tegen 21 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, van Naamen, Leclercq, Godefroi, van Walchren, Slicher van Domburg, Luijben, van Hall, Schiffer, de Lom de Berg, Westerhoff, Dirks, van Dam van Isselt, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, van Hasselt, de Man, Costerus, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Fokker, de Moraaz, Zijlker, Duijmaer van Twist, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Heemskerk, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Hengst, van Voorst, Anemaet, Backer, Dullert, L. D. Storm, van Eck, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal en van der Linden.

Aan de orde is de behandeling van het behoud van artikel 81 van het bestaande Reglement van Orde.

De heer ***Schooneveld*** vraagt het woord en zegt:
De afgeloopen stemming heeft bewezen dat de Commissie bij haar voornemen blijft volharden om te stemmen tegen alle artikelen, ook die niet in verband staan met haar stelsel, en niet alleen de Commissie, maar ook al de leden, die dat stelsel zijn toegedaan; en nu wil ik in bedenking geven of niet zoodanig noodlottig antecedent het gevolg zal hebben, dat het stelsel van amendement geen waarde hoegenaamd meer zal bezitten. Waartoe toch strekt het regt van amendement? Is het om beter wetten te krijgen, of alleen om ieders subjectief oordeel te kennen? Wij willen toch dat regt, om de relative minoriteiten te doen wegvallen, en waar gaat het nu heen, wanneer men tegen alles gaat stemmen, omdat het stelsel, dat men voorstond, verworpen is geworden? Dan wordt het inderdaad noodeloos, te beraadslagen. Ik stel, er wordt eene wet ingediend, er bestaan omtrent die wet drie stelsels, en elk stelsel telt een twintigtal voorstanders. Daarvoor verlangde men nu in vorigen tijd het regt van amendement. Elk stelsel heeft eene groote minderheid; nu worden er twee afgestemd door de meerderheid, maar als nu de voorstanders daarvan ook tegen alles blijven stemmen, wat heeft men dan bereikt? Ik spreek hiervan omdat men altijd in het vervolg op dit antecedent zal wijzen en geruggesteund door het voorbeeld dezer Commissie eveneens zal handelen, en dan heeft men niets bereikt dan eindelooze discussien, en het resultaat blijft hetzelfde. Zoo doende hebben wij niets gewonnen dan nog langer gerekte beraadslagingen. Zonder de discussie te willen smoren, wil ik de geachte voorstellers verzoeken te letten op de strekking van het regt van amendement. Ik geloof dat, als zij voortgaan met hunne handelwijze, dit zeer nadeelig zal werken; want altijd zal men wijzen op dit antecedent, dat hier een stelsel is verworpen, en dat men daarom tegen alle andere heeft gestemd.

De ***Voorzitter*** merkt aan dat artikel 81 van het bestaande Reglement in beraadslaging is gebragt en hij daarover alleen het woord kan verleenen.

De heer ***Schooneveld*** meent dat het door hem gezegde wel degelijk tot de orde behoort.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie tot herziening, vraagt het woord voor een persoonlijk feit. Hij zegt: ik kan de toespraak, door mijnen geachten vriend uit Zuidholland aan de Commissie gerigt, niet geheel met stilzwijgen voorbijgaan. Niettegenstaande den vriendschappelijken toon van zijne woorden, moet ik opmerken, dat die geachte spreker treedt in het heiligdom, dat ieder voor zich zelven zuiver moet bewaren. Wanneer alles hier is behandeld en toegelicht, dan is de slotsom, het eindoordeel van ieder voor zich, een heiligdom, waarin niet kan getreden worden. Het is waar, dat vele leden, even als wij, tegen de voorgestelde onde artikelen stemmen, maar ieder van hen is, even als wij, aansprakelijk voor zijne eigene stem. Ik geloof niet dat men de bevoegdheid heeft te zeggen, dat, na eene genomene beslissing, zoo of anders behoort gestemd te worden. Daar waar het door de meerderheid aangenomen begrip voor verbetering vatbaar was, hebben wij voor die verbetering gestemd, maar daar waar het het stelsel geldt, in een artikel uitgedrukt, bid ik, dat men ons de vrijheid late, om het *voor* of *tegen* naar eigen overtuiging uit te spreken. Indien werkelijk het voorbeeld der Commissie in dezen eenigen invloed zal oefenen, dat moet elk voor zich in zijn eigen heiligdom afdalen en beslissen of hij te regt aan dien invloed gehoor geeft.

De heer ***Fokker***, lid der Commissie, vraagt insgelijks het woord voor een persoonlijk feit en zegt: Ik zal niets voegen bij hetgeen onze geachte voorzitter zoo even heeft gezegd ten aanzien van de stemming der individuele leden van de Commissie. Ik verlang voor mij zelven zoowel als voor alle leden der Kamer vrijheid van discussie en vrijheid van stem. Ik kan mij niet voorstellen dat eene meerderheid de minderheid zou kunnen dwingen te stemmen tegen haar geweten. — Wat ik overigens zeggen wilde, is dit, dat ik beleefdelijk moet protesteren tegen de beleefdheid van den eersten spreker, die het deed voorkomen, als of het voorbeeld van de leden der Commissie zoo grooten invloed zou uitoefenen. Ik voor mij ten minste ken mij zelven veel te weinig talent toe om mij persoonlijk eenige autoriteit in deze Kamer te kunnen toeschrijven.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** merkt alsnu aan, dat het gisteren in art. 79 opgenomen amendement thans eene soortgelijke wijziging in art. 81 zal noodig maken.

De heer ***Verweij Mejan:*** De amendementen hebben zeer zeker tot dusverre weinig ingang gevonden. Amendementen ter verbetering zal ik niet voorstellen, vooral na den wenk daaromtrent gegeven. Maar hier is eene verandering volstrekt noodzakelijk. Hier wordt gesproken van een *algemeen verslag*, dat grondwettig niet meer bestaat. Uit dit oogpunt alleen zou dus dit artikel reeds wijziging behoeven; maar er is nog een ander oogpunt zoo even door den spreker uit Gelderland reeds aangegeven. Volgens het tegenwoordige Reglement van Orde is het regel, dat de leden niet vroeger kennis krijgen van het verhandelde in de afdeelingen, dan te gelijk met de antwoorden der Regering; eene enkele maal is er wel eene exceptie gemaakt, maar dit was dan ook eene uitzondering, en die bevestigt den regel. Ik geloof dus dat artikel 81 gewijzigd zal moeten worden, in de eerste plaats wegens de uitdrukking: *algemeen verslag*, en ten tweede wegens het gisteren aangenomen amendement van den spreker uit Zuidholland (den heer van Rijckevorsel). Ik geloof dat daarbij tevens middel zal zijn om ook artikel 82 in dit artikel te bevatten. Het zal wel de meening der leden zijn om zoo weinig mogelijk over te gaan tot een tweede onderzoek in de afdeelingen. Maar ik geloof tevens dat een tweede onderzoek niet geheel zal kunnen zijn uitgesloten, en dat dus deswege eene bepaling in het Reglement zal behooren te worden opgenomen. Ik herhaal het, de amendementen vonden tot nog toe te weinig bijval, ik durf mij dus naauwelijks eene goede uitkomst voor het mijne beloven, maar ik acht hier volstrekt eene wijziging noodzakelijk en vind mij dus verpligt die voor te dragen. Ik stel dus voor, artikel 81 aldus te lezen:

» De commissie brengt de van de Regering ontvangen mededeelingen, toelichtingen, antwoorden en wijzigingen ter kennis der leden, met haar oordeel, of er al dan niet eene nieuwe overweging in de afdeelingen wordt gevorderd. Wanneer tot eene tweede overweging zal zijn overgegaan, wordt hierbij gehandeld gelijk in de artt. 78 en 79 omtrent de eerste overweging is bepaald."

en dan art. 82 te doen vervallen.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** wenscht van den voorsteller eenige inlichting te ontvangen. Hij leest namelijk in het voorgestelde, dat de commissie van rapporteurs haar *oordeel* uitbrengt, of een tweede onderzoek zal plaats hebben. Tot nog toe werd zulks door de Commissie *beslist*, en een oordeel uitbrengen zou kunnen beteekenen, dat zij slechts *advies* gaf, en dat later de centrale afdeeling deswege zou kunnen beslissen. De spreker wenscht derhalve te weten of met *oordeel uitbrengen* hier *beslissen* wordt bedoeld.

De heer ***Verweij Mejan:*** Ik geloof dat mijn amendement beter had geredigeerd kunnen zijn, maar ik heb mij zooveel mogelijk gehouden aan de redactie van het bestaande Reglement van Orde. Van daar ook dat ik gesproken heb van *de leden*, en niet van de *Vergadering*. Wat de vraag van den vorigen spreker betreft, zoo moet ik verwijzen naar art. 80, alwaar men leest: » De commissie van rapporteurs *beoordeelt* of de.... mededeelingen enz. eene nieuwe overweging in de afdeelingen vorderen." Het denkbeeld dus van *oordeelen* blijft volkomen zoo als het thans is, en er wordt daarin geen verandering gebragt. Het woord *oordeel* in mijne redactie, in verband met *beoordeelen* in art. 80, drukt het denkbeeld duidelijk uit.

De heer ***de Man*** : De vraag of het op gisteren aangenomen amendement van den spreker uit Rotterdam de verandering van deze artikelen noodzakelijk maakt, kan ik niet toestemmend beantwoorden. Art. 78 luidt thans aldus :

» Door de commissie van rapporteurs wordt uit naam der onderscheiden afdeelingen een verslag opgemaakt, hetwelk, naar aanleiding van de overwegingen in de afdeelingen, de gronden en bedenkingen doet kennen, welke ter aanneming of verwerping van het wets-ontwerp of het voorstel zijn aangevoerd.

» Het stellen, enz.

» Zoodra dit verslag bij de commissie vastgesteld is, wordt het bij afschrift gezonden aan het hoofd van het bij het voorstel betrokken departement van algemeen bestuur.

» Het verslag kan ook onmiddellijk aan de leden der Kamer worden rondgedeeld, indien de commissie dit nuttig acht."

Hierdoor is dus bepaald iets, dat te voren in het Reglement niet was, namelijk dat het verslag dadelijk schriftelijk aan de Regering wordt gezonden, maar ook dat de commissie, als zij het noodig oordeelt, het dadelijk zal kunnen doen drukken. De commissie doet dan wat de Kamer in sommige bijzondere gevallen tot nog toe heeft gedaan, en ik vraag of, als de Kamer dat vroeger deed, of er dan verandering kwam in de wijze van behandeling? Nu kan ik niet zien, dat, als de commissie in zoodanig exceptionneel geval hetzelfde doet, het dan noodzakelijk is verandering in deze bepaling te maken. — Wat betreft de uitdrukking *algemeen verslag*, omdat die nu niet meer in de Grondwet voorkomt, zie ik nog geen bezwaar om haar te behouden. Een verslag, waarop een tweede volgt, is een *voorloopig* verslag; het tweede, of het eenige is het *algemeen* verslag.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten, en daarop het voorgestelde amendement aan eene hoofdelijke stemming onderworpen, waarbij het met 40 tegen 20 stemmen wordt afgestemd.

Tegen hebben gestemd de heeren: Luijben, Thorbecke, van Hall, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, van Dam van Isselt, Hengst, van Voorst, Anemaet, Groen van Prinsterer, Smit, Lotsy, Backer, van Heloma, Dullert, de Man, Costerus, L. D. Storm, Jespers, Borret, van Eck, Mutsaers, Engelen, van der Linden, Donker Curtius, Fokker, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, de Moraaz, Zijlker, van Naamen, Leclercq en de Voorzitter.

Vóór hebben gestemd de heeren: van Walchren, Slicher van Domburg, Duijmaer van Twist, de Lom de Berg, Dirks, Verweij Mejan, Bots, Sloet tot Oldhuis, van Hasselt, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Schooneveld, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, Bachiene en Godefroi.

Vervolgens wordt art. 81 onveranderd met 38 tegen 22 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Scheltinga Wintefberg, Mutsaers, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, Donker Curtius, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, van Naamen, Leclercq, Godefroi, van Walchren, Slicher van Domburg, Luijben, van Hall, de Villers de Pité, Schiffer, de Lom de Berg, Westerhoff, Dirks, van Dam van Isselt, Groen van Prinsterer, Smit, Lotsy, Bots, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, van Hasselt, de Man, Costerus, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Linden, Fokker, de Moraaz, Zijlker, Duijmaer van Twist, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Heemskerk, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Hengst, van Voorst, Anemaet, Verweij Mejan, Backer, Dullert, L. D. Storm, van Eck, Wijnaendts en Nedermeijer van Rosenthal.

Alsnu wordt art. 82 van het bestaande Reglement met 39 tegen 21 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, van Naamen, Leclercq, Godefroi, van Walchren, Slicher van Domburg, Luijben, van Hall, de Villers de Pité, Schiffer, de Lom de Berg, Westerhoff, Dirks, van Dam van Isselt, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, van Hasselt, de Man, Costerus, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Fokker, de Moraaz, Zijlker, Duijmaer van Twist, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Heemskerk, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Hengst, van Voorst, Anemaet, Backer, Dullert, L. D. Storm, van Eck, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal en van der Linden.

Daarop wordt art. 83 van het bestaande Reglement, na de opmerking van de heeren *Duijmaer van Twist* en *Nedermeijer van Rosenthal*, dat wel niemand der leden eene hoofdelijke stemming over dit artikel zal verlangen, op voorstel des Voorzitters zonder stemming aangenomen.

Over art. 84 van het bestaande Reglement verlangt de heer ***Godefroi*** het woord en zegt: Ik wenschte artikel 84 in dier voege geamendeerd te zien, dat de termijn van 24 uren wierd gebragt op 3 maal 24 uren, even als in art. 77*e* van het ontwerp der Commissie is voorgesteld geworden. Ik stel dit voor om dezelfde reden die de Commissie heeft geleid, namelijk om aan de Regering behoorlijken tijd en gelegenheid te geven tot het bestuderen van het uitgebragte verslag. — Ik wenschte in de tweede plaats dat evenwel bij uitzondering, als het bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken geldt, de termijn van 24 uren tusschen het uitbrengen van het verslag en den dag der beraadslaging zou kunnen behouden blijven. Ik geloof dat dit noodzakelijk is om, hetgeen in art. 77*f* van het ontwerp der Commissie is bepaald, dat van het uitbrengen van het verslag tot vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging door ieder lid amendementen kunnen worden ingezonden. Nu zou het kunnen gebeuren dat tusschen het uitbrengen van het verslag en den aanvang der beraadslaging een te korte tijd verliep, en in dat geval zou de uitoefening van het regt van amendement belemmerd worden. Ik heb derhalve de eer voor te stellen: in de eerste plaats, dat men de woorden: » met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken" uit het artikel weglate; vervolgens, dat men voor *vier en twintig uren* leze *drie maal vier en twintig uren*; eindelijk, dat men eene 2de alinea bij het artikel voege, zoodat het aldus luide:

» De in het vorig artikel vermelde verslagen worden ten minste drie maal vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging aan de leden rondgezonden.

» In bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken worden de verslagen ten minste vier en twintig uren vóór den aanvang der beraadslaging rondgezonden."

Mijn eerste amendement strekt dus, om *drie maal vier en twintig uren* te lezen in plaats van *vier en twintig uren*, en mijn tweede, om de woorden: » met uitzondering van bijzondere eenvoudige of spoed-vereischende zaken" te vervangen door eene nieuwe zinsnede.

De heer ***de Man***: Wat het eerst voorgestelde amendement betreft, ik geloof dat het niet alleen raadzaam is om de door den spreker aangevoerde motiven, maar ik geloof zelfs dat het onmisbaar is bij het stelsel van amendement. Wat het tweede aangaat, dit heeft mijns inziens eene gevaarlijke strekking. Het kan het geval zijn dat eene zaak zoo veel spoed vereischt, dat onmiddellijk tot de behandeling en beslissing moet worden overgegaan; alsdan zullen wel geen amendementen dan in den loop der discussie kunnen worden voorgesteld, maar het daaraan verbonden gevaar zal niet zoo groot zijn als dat, wanneer men de gelegenheid geheel afsnijdt om de zaak met den vereischten spoed te behandelen.

De heer ***Godefroi***: Ik had het tweede amendement voorgesteld met het oog op de bepalingen der Commissie en ook uit de zucht, om, even als zij, zooveel mogelijk de geïmproviseerde amendementen tegen te gaan. Maar ik moet bekennen, na den spreker uit Nijmegen gehoord te hebben, dat ik meer gevaar zie in mijne bepaling, dan in het voorstellen van geïmproviseerde amendementen, en ik trek dus mijn tweede amendement in.

De heer ***van Hasselt***: Ik vraag het woord naar aanleiding van de discussie tusschen den spreker uit de hoofdstad en den spreker uit Nijmegen. De eerstgenoemde heeft zijn tweede amendement op de aanmerkingen van den laatstgenoemde ingetrokken. Maar ik geef in bedenking of dat wel kan geschieden, want dan zijn, als ik het wèl begrepen heb, de woorden: » met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken," die toch behouden dienen te blijven, uit het artikel weggevallen. Bij wijze van sub-amendement zou ik dus wenschen voor te stellen om alleen in het artikel de woorden *vier en twintig uren* te veranderen in *drie maal vier en twintig uren*.

De heer ***Godefroi***: Ik geloof dat de geachte vorige spreker

zich vergist. Mijn tweede amendement toch bestaat daarin, dat die woorden zouden wegvallen en in plaats daarvan eene tweede zinsnede bij het artikel zou worden gevoegd. Nu ik dat geheele amendement heb ingetrokken is ook het eerste gedeelte er van vervallen.

Nadat op verzoek van den heer ***van Hasselt*** het thans gewijzigde amendement van den heer Godefroi nog eenmaal is voorgelezen, wordt het in stemming gebragt en met 56 tegen 4 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de heeren: van Doorn, Zijlker, van Naamen, Leclercq, Godefroi, van Walchren, Slicher van Domburg, Luijben, Duijmaer van Twist, Thorbecke, van Hall, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, de Lom de Berg, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Dirks, van Dam van Isselt, Hengst, van Voorst, Anemaet, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, Backer, van Heloma, van Hasselt, Dullert, de Man, Costerus, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret, van Eck, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, Donker Curtius, Fokker, Bachiene, van Nispen van Sevenaer en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Moraaz, Sloet tot Oldhuis, L. D. Storm en van der Linden.

De heer ***Wijnaendts*** vraagt het woord en zegt: Ik verlang niet zoo zeer eene hoofdelijke stemming over het thans geamendeerde artikel, maar meen te moeten opmerken, dat schoon ik *voor* het amendement heb gestemd, ik toch *tegen* het artikel zou stemmen, omdat dit niet in mijn geest gesteld is en de opmerking van den spreker uit Zuidholland (de heer Schooneveld) omtrent deze wijze van handelen mij niet heeft kunnen overtuigen, dat zij verkeerd is.

Daarna wordt het thans geamendeerde art. 84 van het bestaande Reglement van Orde zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De Vergadering gaat alsnu met de verdere behandeling van de door de Commissie tot herziening voorgestelde artikelen voort en wel in de eerste plaats met de beraadslaging over art. 77f.

De heer ***van Hasselt*** vraagt het woord en merkt aan, dat hier in den 1sten regel van het artikel eenvoudig van *het verslag* wordt gesproken, terwijl in al de vorige thans aangenomen artikelen uit het oude Reglement, en bepaaldelijk nog in art. 84, van *de verslagen* gesproken wordt. Er wordt hier meer bepaald *het algemeen verslag* bedoeld, en de spreker stelt dan ook als amendement het bezigen van die uitdrukking voor.

De heer ***Dirks*** stelt als amendement voor het woordje *af* weg te laten, daar het, naar hij verneemt, niet taalkundig juist is te zeggen: » *van* het oogenblik *af*".

De heer ***van Hasselt*** neemt dit amendement over, en stelt dienvolgens voor te lezen: » van het oogenblik, dat het algemeen verslag is uitgebragt", enz.

Dit amendement, alsmede het daardoor geamendeerde art. 77f zelf, en vervolgens de artt. 77g en 77h met inachtneming dewijzigingen in stuk n°. 6, worden alle zonder verdere beraadslaging en hoofdelijke stemming aangenomen.

Over art. 77i vraagt de heer ***Borret*** het woord en zegt: Ik wenschte met een enkel woord op te merken, dat, alzoo naar aanleiding van het besluit der Kamer, de bevoegdheid om wijzigingen te beoordeelen aan de rapporteurs niet is toegekend, ook in dit artikel de woorden: "» òf door de commissie van rapporteurs òf" zullen moeten vervallen. Het sprak van zelf dat aan de commissie van rapporteurs, in het stelsel der Commissie verslag uitbrengende, zekere bevoegdheid moest worden toegekend om over elke voorgestelde wijziging een oordeel te vellen, om dienovereenkomstig hare conclusie voor te dragen. Daar echter thans de rapporteurs geen conclusie meer bij hun verslag hebben te voegen en eenvoudig verslaggevers blijven, komt het mij voor dat zij ook niet meer behooren te worden gehoord over eene voorgestelde wijziging, en daaromtrent met alle andere leden gelijkstaan. Ik stel derhalve, zoo als ik heb te kennen gegeven, voor, eenvoudig te lezen: » tenzij die door ten minste vijf leden ondersteund wordt."

Dit amendement, alsmede het daardoor geamendeerde artikel 77i, worden zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over art. 77j neemt

Zijne Excellentie ***de Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst*** het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Vergunt mij een oogenblik uwe aandacht te vestigen op het bezwaar dat bij de Regering (en op dit oogenblik spreek ik namens de Regering ten aanzien van dit artikel is opgerezen. Meermalen in den loop dezer langdurige beraadslaging heeft men gewezen op het gevaar aan het regt van amendement verbonden. Het is verre van mij iets te willen afdingen op dit grondwettig regt, want het was mij aangenaam mede te werken om dit regt aan de Kamer te geven, maar het valt niet te ontkennen dat een onvoorzigtig gebruik van dat regt aanleiding kan geven tot bedenkelijke gevolgen. De Commissie, belast geweest met de herziening van het Reglement van Orde voor deze Kamer, heeft dit zelve begrepen en daarom voorzorgen en behoedmiddelen genomen om dikwijls nadeelige gevolgen te voorkomen. Te regt had de Commissie in haar stelsel van zelfstandige rapporteurs voorgesteld dat geen amendement, tijdens de beraadslaging over een wets-ontwerp, een onderwerp dier beraadslaging zou kunnen uitmaken, tenzij het door de commissie zelve of door ten minste vijf leden der Vergadering ondersteund wierd; te regt heeft zij in dit artikel voorgesteld, dat de commissie van rapporteurs of tien leden ten allen tijde het regt zullen hebben, om uitstel van de behandeling van het amendement te vragen. Het valt niet te ontkennen dat door ieder amendement de diepste greep in een wets-ontwerp kan worden gedaan; dat door iedere wijziging de gansche oeconomie eener wet omvergeworpen of haar zamenhang kan verbroken worden, en daarom is het van het hoogste belang dat de Vergadering zij ingelicht, dat de strekking van het amendement genoegzaam van alle zijden worde beschouwd, alvorens zij daarover eene beslissing uitbrenge. Te regt, zeide ik, heeft de Commissie daarom de bevoegdheid aan de commissie van rapporteurs gegeven om uitstel te vragen; maar ook hier heeft zij de Regering geheel ter zijde gelaten. Aan de Regering in den regt de voorstelster, ontwerpster en auteur van het wets-ontwerp, en die daarom beter dan iemand in staat is te oordeelen over den invloed dien een amendement op het ontwerp zal hebben, aan de Regering heeft zij die bevoegdheid ontzegd. Is dat voorzigtig; is dat regtmatig? Beide die vragen meen ik ontkennend te moeten beantwoorden. Het is niet voorzigtig, omdat daardoor de Vergadering zich buiten de gelegenheid stelt licht van daar te ontvangen, van waar het misschien alleen kan gegeven worden. Wanneer een amendement is voorgesteld en men den invloed daarvan op één wets-ontwerp wil beoordeelen, dan kan welligt dat oordeel alleen worden geput uit feiten, stukken of cijfers, welke de Regering alléén in staat is te verschaffen. Intusschen is het der menschelijke zwakheid en beperktheid niet gegeven bij den eersten oogopslag, bij den eersten indruk te bepalen welke de invloed zal zijn van een amendement op een wets-ontwerp, en daarom is het in het belang der Regering, en ik durf zeggen in het belang der Kamer, dat de Regering de bevoegdheid hebbe om uitstel van de beraadslaging over een amendement te vragen. Er is mij een voorbeeld voor den geest dat bewijst hoe dikwijls eerst later blijkt welken invloed een amendement op een gansch wets-ontwerp hebben kan, en dan mag ik hier de leden der Kamer die deel hebben genomen aan de behandeling der gewigtige en zoo beruchte wet van 6 Maart, herinneren, hoe op het oogenblik dat de beraadslaging beginnen zoude, men eerst ontdekte dat door eene enkele bepaling in het ontwerp opgenomen, de geheele oeconomie der wet zoude zijn omvergeworpen en hare werking onmogelijk gemaakt.

Maar ik noem die uitsluiting van de Regering ten aanzien van de bevoegdheid tot het vragen van uitstel, ook onregtmatig. De beslissing die bij u is gevallen, ten aanzien van het voorstel der Commissie tot herziening, brengt uit den aard der zaak mede dat gij hebt gewild, dat het gemeen overleg ongeschonden en in zijn geheel zou blijven bewaard. Dat gemeen overleg moge nu zijn een positief voorschrift der Grondwet, of een logisch uitvloeisel uit den aard der zaak; gij allen, Mijne Heeren, hebt het gewild, en nu vraag ik of met dat gemeen overleg niet noodzakelijk verbonden is dat aan de Regering de bevoegdheid niet worde ontzegd om omtrent een abrupt in beraadslaging geworpen amendement een beraden oordeel te vellen, en of gij aan haar alleen ontzeggen moet het regt om tot onderzoek en ter bepaling van dat oordeel een redelijk uitstel te vragen? Ik durf na de beslissing die op het groote vraagpunt gevallen is, het daarvoor houden dat het in de bedoeling en in

de gevolgen van die beslissing ligt, dat gij der Regering die bevoegdheid niet wilt ontzegd zien.

En nu zal ik de eer hebben in mijne betrekking als lid dezer Vergadering [hier gaat de Minister van de Ministerstafel, van waar hij gesproken had, naar zijne plaats in de banken der leden, ter voldoening aan artt. 31 en 41 van het Reglement van Orde] een amendement voor te dragen, strekkende om in de voorlaatste zinsnede van art. 77j, achter het woord *leden*, in te lasschen de woorden *» of van de hoofden der departementen van algemeen bestuur.*"

Ter aanbeveling van mijn amendement, zij het vergund te doen opmerken, dat het eenvoudige gevolg daarvan zal zijn, niet dat *per se* uitstel zal moeten worden gegeven wanneer de Regering dit vraagt, maar dat het zal staan aan de beslissing der Kamer of zij oordeelt dat het al dan niet moet worden verleend.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie tot herziening: Ofschoon wij de rol van verdedigers voor dit hoofdstuk niet meer vervullen, zoo kan ik echter niet zwijgen op hetgeen van de tafel der Ministers is gezegd, hetwelk zich heeft opgelost in een amendement. Ik doe den Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst gaarne hulde, dat hij met de Commissie de noodzakelijkheid heeft gevoeld om aan het regt van amendement zekere leiding te geven en het voor afdwaling te behoeden. Maar als ik vervolgens er van hoor spreken, en bij herhaling hoor beweren, wat ons reeds gedurende vijf dagen is verweten geworden, dat de Commissie de Regering heeft miskend en heeft willen ter zijde stellen, zoo moet ik op nieuw verklaren, dat noch bij mij, noch bij eenig lid der Commissie de bedoeling heeft bestaan, om haar op een ongunstig standpunt te plaatsen. De Regering kan, indien zij een amendement gevaarlijk acht, de wet intrekken. De Ministers kunnen hier geen voorstel doen, maar zij hebben eene adviserende stem, en de Commissie heeft het niet gewaagd, die adviserende stem te regelen. Maar zoo de Ministers gronden bijbrengen, waarom hun een uitstel der beraadslaging wenschelijk schijnt, en die gronden eenigzins van gewigt schijnen te zijn, zal dan de Vergadering hun verzoek weigeren? Neen, het is en blijft een advijs, en aan de Vergadering blijft de beslissing daaromtrent. Maar gij brengt een vreemden stand der zaak te weeg; gij laat den Minister als lid een voorstel doen, terwijl de Commissie zijne adviserende stem aan geen banden hoegenaamd heeft willen leggen.

Ik had aanvankelijk het woord gevraagd om op te merken dat, even als vroeger, ook in dit artikel, in regel 4 en 5, gelezen moet worden *beraadslaging* in plaats van *beraadslagingen*.

De heer ***Mulsaers*** beantwoordt den vorigen spreker en zegt hoofdzakelijk:

Mijne Heeren! Het zal aan de aandacht der Vergadering niet ontgaan zijn dat ik van die plaats [wijzende op de Ministers-tafel] in naam der Regering heb gesproken; naar aanleiding van hetgeen vroeger in deze Vergadering is voorgevallen en van het voorgeschrevene in het tegenwoordig Reglement van Orde, waarin is bepaald dat de hoofden der departementen van algemeen bestuur eene bijzondere plaats in deze Vergadering hebben en dat de leden van hunne plaatsen spreken, vermeende ik wat ik uit naam der Regering te zeggen had, te moeten blootleggen van die plaats [wijzende op de Ministers-tafel] en mijn amendement te moeten voorstellen van deze plaats. Als lid der Vergadering had ik immers dat amendement voorgesteld; het amendement, nadat ik mijne bezwaren had opgegeven, nader te ontwikkelen, was nodeloos. — En nu heeft de geachte voorzitter der Commissie gezegd, dat ik op nieuw gewezen had op haar stelsel van uitsluiting der Regering bij de behandeling van wets-ontwerpen. Het is mijne bedoeling in het minst niet geweest op eene beraadslaging terug te komen, die u dagen achtereen heeft bezig gehouden, maar ik mogt wijzen op de ontwikkelde gevolgen van het stelsel dat de Commissie tot het hare had gemaakt: het stelsel van zelfstandige en onafhankelijke rapporteurs; en nu vermeende ik dat de geheele ter-zijde-stelling van de Regering was een der gevolgen van het voorgestelde doch door u verworpen stelsel van zelfstandigheid, waardoor de rapporteurs niet meer de organen der Kamer zouden zijn, maar geheel op zich zelven zouden staan. De geachte voorzitter der Commissie van herziening heeft beweerd dat de Regering in hare belangen was gedekt door hare raadgevende stem en dat het haar genoeg moest zijn te kunnen aanbevelen, een amendement niet te behandelen, zonder vooraf bij de commissie van rapporteurs of in de afdeelingen te zijn overwogen. Het is zoo, de bevoegdheid der Regering tot het uitbrengen eener raadgevende stem blijft in haar geheel, en deze brengt mede, dat de Regering uitstel kan aanraden; maar ik vraag u, Mijne Heeren, zegt die bevoegdheid zooveel, dat daardoor genoegzaam gewaarborgd wordt het groote belang dat hier in het oog moet gehouden worden? Wordt daardoor verzekerd de bereiking van het gewigtige doel, dat niet ontijdig een abrupt voorgesteld amendement in beraadslaging zal worden genomen? En is het om het gewigt der zaak niet wenschelijk en in het belang eener goede wetgeving niet aanbevelenswaardig, dat de Regering, die dikwerf alleen in staat is om over de werking van een amendement in al zijnen omvang te kunnen oordeelen, de bevoegdheid hebbe niet slechts om aan de Kamer blootelijk aan te raden dat zij de behandeling uitstelle en haar oordeel opschorte, maar ook om dat uitstel te kunnen vorderen en althans deswege eene beslissing te kunnen uitlokken?

Die bevoegdheid ligt niet opgesloten in het regt tot het eenvoudig uitbrengen eener raadgevende stem, en het is deze welke ik ter bevestiging van het gemeen overleg en in het waarachtig belang der zaak aan de Regering wenschte verzekerd te zien.

De heer ***Duijmaer van Twist:*** Het is inderdaad van belang, dat wij wel nagaan, wat eigenlijk in dit artikel geschreven staat. Ik vind er niet in opgegeven, wie het regt zal hebben een uitstel der discussie te *vragen;* dat zal de Minister ook kunnen doen, en dat regt van uitstel vragen zou voorzeker niemand hem kunnen betwisten. Maar daarover wordt hier niet gehandeld, maar wel over twee gevallen, waarin de Kamer het gevraagde uitstel zal *moeten* verleenen: het eerste is, wanneer het wijzigingen geldt die niet vooraf ingezonden en rondgedeeld zijn; alsdan kan de Commissie het uitstel der beraadslaging *vorderen;* dat kan dus de Kamer niet weigeren. In het eerste geval wordt dus niet van *vragen* gesproken; en nu het volgende: » zulk een uitstel *wordt* — ook op verlangen van tien leden *verleend*"; het *wordt verleend*, dat is een positief voorschrift, het *moet* worden verleend. De Commissie is daarbij van het denkbeeld uitgegaan, dat, als tien leden het uitstel verlangen, de Kamer het niet moet *kunnen* weigeren. Dit blijkt te meer, daar het in de eerste redactie, in stuk n°. 2, verkeerd stond uitgedrukt; daar werd gezegd dat het uitstel op verlangen van tien leden kon worden bepaald; daarop is in de memorie van antwoord de aandacht gevestigd en de misstelling in het stuk no. 6 verbeterd.

Nu is het voorstel van ons geacht medelid om ook aan de Regering het regt te geven om te *vorderen;* en dit is het denkbeeld der Commissie niet. Als aan dat amendement gevolg wierd gegeven, zou de Kamer verpligt zijn, om, zoodra de Regering uitstel vorderde, dat te verleenen. De Commissie wil aan de Regering het regt niet betwisten om dat uitstel te *vragen*, maar zij kan haar het regt niet verleenen het te *vorderen*.

De heer ***Godefroi:*** Ik wenschte in art. 77 j eene wijziging van geheel anderen aard te zien gebragt, dan die welke door het geachte lid uit Noordbrabant is voorgesteld geworden. Zij staat in een zeer naauw verband met het stelsel der Commissie dat verworpen is geworden. Er wordt in art. 77j in de eerste plaats bepaald, dat over elke wijziging gedurende de beraadslaging het oordeel der commissie van rapporteurs wordt gevraagd; in de tweede plaats, dat de commissie of tien leden het uitstel der beraadslaging kunnen vorderen; in de derde plaats, dat bij uitstel de wijziging naar de commissie van rapporteurs of naar de afdeelingen wordt verzonden. Dat alles staat in verband met het stelsel der Commissie en moet dus vervallen door de aanneming van een ander stelsel. Maar daarenboven heb ik nog eene andere aanmerking. Let wel, dat, zoo als het voorstel luidt, de wijziging òf naar de afdeelingen òf slechts naar de commissie van rapporteurs, wordt verzonden. Ik geloof dat dit alternatief noodig was, want het is niet altijd noodzakelijk eene wijziging naar de afdeelingen te zenden, en dan kan in het stelsel der Commissie eene verzending naar de commissie van rapporteurs volstaan. Maar dan zal ook nu een ander alternatief noodig zijn, want ik geloof ook nu niet dat eene wijziging altijd naar de afdeelingen zal behooren te worden verzonden, daar wij zooveel mogelijk tijdverlies moeten vermijden. Derhalve zou ik dit alternatief wenschen te bepalen, dat, zoo er in den loop eener beraadslaging eene wijziging wordt voorgesteld, dan òf een nadere dag zal worden bepaald ter behandeling, òf die wijziging naar de afdeelingen zal worden verzonden. In het eerste geval heeft ieder lid de gelegenheid om de wijziging tusschen het tijdstip van het uitstel en den naderen dag van beraadslaging te overwegen; in het tweede geval (en dit is van toepassing indien de wijziging van meer belang is) heeft een meer opzettelijk onderzoek in de afdeelingen plaats, opdat de Vergadering haar doel op eene meer omzigtige wijze bereike. Ik stel derhalve voor, art. 77j aldus te lezen:

» Wanneer het wijzigingen geldt, die niet volgens art. 77b vooraf ingezónden en rondgedeeld zijn, wordt het uitstel der beraadslaging op verlangen van tien leden verleend. Bij uitstel, wordt een nadere dag bepaald tot voortzetting van de beraadslaging over de voorgestelde wijzigingen òf wel de wijziging naar de afdeelingen verzonden."

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 27STEN APRIL.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie tot herziening: Ik heb niets te voegen bij hetgeen door den Voorzitter onzer Commissie is gezegd omtrent de miskenning van het stelsel der Commissie, waaraan de Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst zich heeft schuldig gemaakt. Ik wil ondersteunen wat door een lid der Commissie is gezegd ten aanzien van het voorstel van het lid uit Tilburg. Ik had den zin van dat amendement anders verstaan; ik meende dat het lid uit Tilburg alleen bedoeld had de bevoegdheid aan de Ministers toe te kennen om uitstel der beraadslaging te vragen. Wanneer bij het amendement inderdaad enkel bedoeld is, dat die bevoegdheid aan de Ministers zal worden toegekend, zoo moet ik daarop antwoorden, dat wij meenden dat dit regt van zelf sprak; en zoo, volgens de meening van den spreker uit Tilburg of van de Regering, dat regt niet van zelf spreekt, dan verwondert het mij dat een dergelijk amendement niet is voorgesteld op art. 84 (77e in het ontwerp der Commissie), alwaar gezegd wordt dat de Kamer den dag der beraadslaging bepaalt. Wij meenden, dat elk Minister het regt had om uitstel der beraadslaging te vragen. Dat punt is daar voorbijgegaan; en als het nu noodig wordt geacht die bevoegdheid uit te drukken, waar het geldt uitstel der beraadslaging over een amendement te vragen, dan had men ook wel uitdrukkelijk die bevoegdheid mogen toekennen waar het de beraadslaging over het voorstel zelf betreft. Nu geloof ik wel niet, dat het noodig zal wezen uitdrukkelijk die bevoegdheid aan de Regering toe te kennen, en vooral niet dat men haar zal willen toekennen het regt om uitstel *te vorderen*. Ik zal de Kamer het regt niet willen betwisten om een voorstel tot uitstel te behandelen, wanneer zij meent dat het niet noodig is het te verleenen, maar het is mij ondenkbaar voorgekomen, dat, wanneer een Minister uitstel der beraadslaging verlangde, de Kamer dat niet zou verleenen.

De heer ***van Hall***: Ik heb het woord alleen gevraagd om te verklaren, dat ik mij geheel vereenig met het door den spreker uit de hoofdstad (den heer Godefroi) voorgestelde amendement. Ik wilde alleen eene kleine wijziging als sub-amendement voordragen. Volgens het gedane voorstel zou het gevolg van het uitstel altijd noodzakelijk zijn de bepaling van een naderen *dag;* dikwijls echter is een korter termijn, soms van een of twee uren, voldoende. Ik zou dus in bedenking geven eenvoudig te lezen: » . . . . . op verlangen van tien leden verleend en kan de wijziging naar de afdeelingen worden verzonden." Dan kan men op de vordering van die tien leden de lengte van den tijd van uitstel bepalen. — Anders zal het gevolg wezen, dat tien leden altijd in de gelegenheid zullen zijn de beraadslaging een geheelen dag te verschuiven. Ik geloof te mogen vertrouwen dat de voorsteller zelf zich gaarne met mijne wijziging zal vereenigen.

Overigens ben ik het omtrent het door den spreker uit Noordbrabant voorgestelde geheel eens met de leden der Commissie. Alleen wensch ik dien spreker mijnen dank te betuigen, omdat hij aanleiding heeft gegeven, dat eindelijk de stemmen van de leden dezer Commissie in deze Vergadering zich weder hebben doen hooren.

Ik stel derhalve voor het voorgedragen amendement aldus te wijzigen, dat men leze: » . . . . . wordt het uitstel der beraadslaging op het verlangen van tien leden verleend, en kan de wijziging naar de afdeelingen worden verzonden."

De heer ***van Dam van Isselt***: Het voorstel van het lid uit Tilburg heeft zijn oorsprong te danken aan het regt dat vroeger aan de commissie van rapporteurs of aan tien leden met uitsluiting van de Regering was verleend.

Nu is het amendement van den spreker uit de hoofdstad niet aannemelijk, omdat men zoo ligt tien leden zal vinden, die met een bezwaard gemoed bijeenkomen om uitstel der beraadslaging te vragen. Maar dan moet de meerderheid der Kamer kunnen beslissen, en die tien leden, die niet zoo spoedig het met zich zelven eens kunnen worden, moeten niet altijd de vergadering kunnen schorsen. Ik zou dus willen lezen, dat het uitstel op verlangen van tien leden *kan* worden verleend, en dan vervalt van zelf het amendement van den spreker uit Tilburg; want, zoo als reeds betoogd is door de leden der Commissie, het spreekt van zelf, dat de Regering zoowel als de leden het regt heeft om uitstel te vragen, waaromtrent dan de Kamer beslist.

Ik bestrijd dus het amendement van den spreker uit de hoofdstad zoo als het daar is, en ik had wel gewenscht, dat die geachte spreker den eersten indruk gevolgd had, die gewoonlijk de beste is.

Met het amendement van den anderen spreker uit de hoofdstad (den heer van Hall) zal het, zoo als het door mij is voorgesteld, een goed geheel maken en dan vervalt het amendement van den spreker uit Noordbrabant. Wij zullen anders telkens naar de afdeelingen moeten gaan, telkens weder verdaging der beraadslagingen moeten hebben. Ik geloof dat ik eene eenvoudige wijze om de zaak te regelen in bedenking heb gegeven.

De heer ***de Man***: Ik zou in bedenking willen geven zoo hier bepaald wordt, dat aan tien leden het regt wordt gegeven om uitstel te *vragen*, waarom wij-zeggen *tien* leden, en dat negen leden en minder dat regt niet zouden hebben. Al wil ik bijv. op dit oogenblik uitstel dezer discussien vragen (gesteld dat ik mij wilde blootstellen om uitgelagchen te worden), zoo heb ik daartoe volkomen het regt, en dat behoeft niet in het Reglement te worden voorgeschreven. Wij moeten hier kiezen of deelen: òf dat tien leden het regt zullen hebben het uitstel te *vorderen*, òf dat er niets in het Reglement zal worden bepaald. Het is toch niet te verwachten, dat er telkens tien leden zullen gevonden worden, die zonder geldige redenen uitstel van de beraadslaging zouden willen verzoeken.

Wat het amendement van den spreker uit Tilburg aangaat, hetzij het facultatief of imperatief moet worden opgevat, in beide gevallen kan ik mij er niet mede vereenigen. Is het eene faculteit, dan spreekt die van zelf: men kan hier niemand het regt ontzeggen om uitstel der beraadslaging te vragen; maar wil men aan de Regering het regt geven dat zij dat uitstel kan vorderen, dan ben ik verpligt mij daartegen te verklaren, want ik geloof dat de Kamer behoort te zorgen dat hare beraadslaging een vrijen loop behoude. Indien de Regering hier met gezonde redenen haar verlangen naar uitstel doet kennen, dan zal deze Vergadering, gelijk genoegzaam bekend is, haar zulks niet weigeren.

De heer ***Verweij Mejan***: Een enkel woord! De regel is, dat de meerderheid beslist. Op dien regel wordt volgens het voorstel der Commissie eene uitzondering gemaakt. Maar waarom zal eene commissie van rapporteurs, waarom zullen tien leden de Vergadering dwingen af te gaan van een eenmaal genomen besluit? Waarom zal de Vergadering hier afgaan van den gewonen regel? Is dat noodig? Waarom laat men niet in dit, gelijk in alle andere gevallen, de meerderheid beslissen? De reden van deze beperking, in het stelsel dat wij nu hebben aangenomen, kan ik niet begrijpen. In België, waar het stelsel van amendement in al zijne volkomenheid werkt, wordt in art. 43 van het Reglement van Orde eenvoudig bepaald: » Si la chambre décide qu'il y a lieu de renvoyer l'amendement dans les sections ou à une commission, elle peut suspendre la délibération." Dit beginsel wenschte ik ook hier te zien aangenomen; ik wensch volstrekt geen uitzonderende bepalingen. Ik zal mij dus tegen het stelsel van art. 77 j en tegen alle amendementen verklaren.

De heer ***van Dam van Isselt***: Na het gesprokene door den geachten spreker uit Nijmegen zou het schijnen als of ik eene groote dwaasheid had gezegd. Ik betwist in het algemeen niet het regt dat men hier heeft om uitstel te vragen; maar ik acht eene bijzondere bepaling omtrent dit punt nuttig; want gesteld er is één lid, die zich benaauwd gevoelt en de beraadslaging wenscht te zien uitgesteld; hij stelt dat uitstel voor, om te zien hoe de andere leden over die benaauwdheid denken; daarover wordt gestemd en het voorstel verwerpen; maar nu komen er telkens weder andere benaauwdheden, en zoo zal in eene en dezelfde discussie meermalen een dergelijk voorstel kunnen worden gedaan, waarover telkens zal moeten worden gestemd. Maar als tien leden dat uitstel zullen moeten verlangen zal dit niet zoo ligt gebeuren, en zij moeten slechts verlangen en niet *vorderen*, want anders wordt het gewone regt der Vergadering verbroken. Van daar dat mijn voorstel niet zoo dwaas is, als de spreker uit Nijmegen het schijnt te beschouwen, daar het de herhaalde hoofdelijke stemmingen voorkomt.

Ik ondersteun ten slotte het voorstel van den spreker uit Zuidholland, om eenvoudig, even als in de bepaling van het Belgische reglement van orde, de Kamer te laten beslissen, en zal dus tegen alle amendementen stemmen.

De heer ***Godefroi***: Ik ben niet overtuigd dat mijn stelsel zoo verkeerd is. Ik geloof dat men zich vergist ten aanzien van het standpunt waarop de leden der Vergadering geplaatst zijn; men onderstelt zucht tot gemak bij de leden en dat dit aanleiding zal geven om uitstel der beraadslaging te vragen. Maar ik geloof als tien leden dat vragen en wel op goede gronden, dat er dan van geen zucht tot gemak sprake kan zijn. Ik geloof dat een dergelijk beginsel vooral noodig zal zijn bij den aanvang van de toepassing van het stelsel van amendement; ik geloof dat men daarin niet te voorzigtig kan zijn, en dat als tien leden (dat toch een vrij aanmerkelijk getal is) zich vereenigen om uitstel te verzoeken, er wel eenige presumtie zal bestaan dat het noodig is.

Wat nu betreft de aanmerking van den geachten spreker uit de hoofdstad (den heer van Hall), ook ten gevolge van die aan-

merking geloof ik niet mijn aanvankelijk denkbeeld te moeten laten varen. Iets anders zou het zijn zoo de commissie van rapporteurs de wijziging onderzocht; dan was ligt eene schorsing van enkele oogenblikken voldoende. Maar die schorsing kan nu niet plaats hebben dan ten gevolge van een verzoek van tien leden, en wel ten einde de wijziging te huis te onderzoeken. Ik blijf dus bij mijn amendement persisteren.

De heer ***Mutsaers:*** Ik moet beginnen met te verklaren, dat ik artikel 77j in dien zin heb opgevat, dat wel tien leden der Vergadering de bevoegdheid hebben om uitstel te vragen, maar dat het in elk geval aan de Vergadering vrij bleef, te beslissen of zij het uitstel wilde verleenen ja dan neen, en dat ik in die opvatting en met die beteekenis ook voor de Regering mijn amendement heb voorgesteld. En dat achtte ik niet overbodig; want de Regering moge hebben eene raadgevende stem, zij is uit dien hoofde niet bevoegd om bij de Kamer, nopens het onderwerp van hare raadgeving, een opzettelijk besluit te provoceren. Dat intusschen wenschte ik aan de Regering te zien toegekend: hetzelfde regt dat aan tien leden is gegeven. Maar nu ik de leden der Commissie heb hooren verklaren dat de besproken bepaling in dien zin moet worden opgevat, dat wanneer tien leden uitstel vragen, het dan ook moet worden toegestaan, nu vermeen ik namens de Regering te meer te moeten aandringen dat ook aan haar dezelfde bevoegdheid worde gegeven. Wanneer tien leden vermeenen dat de behandeling van een voorgesteld amendement moet worden uitgesteld, dat het noodzakelijk is dat daarover bedaard worde nagedacht, en indien het uitstel daarop moet worden verleend, dan kan het toch wel niet regtmatig zijn die bevoegdheid aan de Regering te betwisten. Ik vermeen dus in elk geval dat het door mij voorgestelde amendement aanbeveling verdient, en ter bereiking van het beoogde doel in aanmerking behoort te worden genomen.

De heer ***Verweij Mejan:*** Ik heb mijne bedenkingen tegen het geheele artikel en al zijne bepalingen ingebragt en wil thans mijne meening formuleren door het voorstellen van de volgende bepaling, in plaats van die, welke in het artikel is vervat:

» Wanneer het wijzigingen geldt, die niet volgens art. 77*f* vooraf ingezonden en rondgedeeld zijn, kan de Kamer de beraadslaging uitstellen en zelfs het amendement naar de afdeelingen verzenden."

De heer ***van Dam van Isselt*** stelt als subamendement voor te lezen: » kan de Kamer op voorstel van vijf leden" enz.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Toen de Regering het tegenwoordig artikel overwogen heeft, heeft zij er inderdaad niet aan gedacht, dat òf de commissie van rapporteurs, òf tien leden zouden kunnen eischen, dat de geheele Vergadering zich aan hun verlangen zou moeten onderwerpen. Dat denkbeeld komt mij niet zuiver voor: in elke vergadering beslist de meerderheid, niet de minderheid. Men moet zich daarenboven niet al te veel voorstellen dat in eene vergadering als deze altijd dezelfde kalmte als nu zal heerschen. Het zou kunnen gebeuren dat er eene groote oppositie bestond, en dat de commissie van rapporteurs of de minderheid zonder voldoende reden of met een laakbaar oogmerk uitstel der beraadslaging vorderde en dan zou de meerderheid zich moeten onderwerpen! Waarlijk eene vreemde uitkomst in eene vergadering, waarin alle leden gelijke regten hebben en alle besluiten bij meerderheid van stemmen worden opgemaakt.

Het is eene waarheid, dat een enkel lid uitstel der beraadslaging kan vragen, maar des echter kan bepaald worden, dat zoodanig voorstel geen onderwerp van overweging zal uitmaken, tenzij het ondersteuning vinde. Vindt het voorstel ondersteuning, dan wordt het een punt van overweging en wordt het bij stemming door de meerderheid goed- of afgekeurd. Iets dergelijks is reeds aangenomen: een amendement moet door vijf leden worden ondersteund of het wordt niet in omvraag gebragt. De eindbeslissing is altijd aan de meerderheid, nooit aan eenige minderheid: is dat de zin van het amendement van het lid uit Zuidholland, dan zou dat amendement voldoende zijn.

De Regering verlangt alleen, dat wanneer de commissie van rapporteurs of een zeker getal leden kon *eischen*, dat de behandeling van een vraagpunt zou worden uitgesteld (ofschoon ze dit beginsel afkeurt), dat dan bij de aanneming van zoodanige stelling ook de Regering zulk een regt zou hebben. De Commissie schijnt te begrijpen, dat het van zelf spreekt, dat de Regering altijd het regt en de bevoegdheid heeft uitstel te vragen. Dit zal wel waar zijn; vragen zou vrijstaan, maar de Kamer zou altijd kunnen weigeren aan de vraag gehoor te geven. Kunnen nu de Commissie of vijf of tien leden *eischen*, dat hare vraag als bevel geldt, dan moet ook de Regering dit regt hebben; kunnen zij vorderen dat zoodanige vraag een punt van overweging zal uitmaken, dan moet de Regering datzelfde regt hebben; en dat regt nu vloeit niet uit de bloot adviserende stem der Ministers voort, want daarop behoeft geen besluit te vallen. De Regering kan dan alleen aanraden om in overweging te nemen of de discussie zal worden uitgesteld. Nu vragen wij, om in elk geval op gelijken voet gesteld te worden met een zeker aantal leden, en te kunnen zeggen: overweegt en besluit!

De heer ***Verweij Mejan:*** Het door den spreker uit Gelderland voorgestelde subamendement schijnt ondersteuning te vinden in de vergadering; de zaak schijnt daardoor te zullen worden eene soort van *prise en considération*. Die is ook geenszins vreemd in ons Reglement van Orde. Alhoewel nu het beginsel niet geheel zuiver blijft, zoo kan ik mij met het voorgestelde subamendement evenwel vereenigen, zoodat mijn amendement aldus zal luiden: » Wanneer het wijzigingen geldt, enz. . . . . kan de Kamer, op voorstel van vijf leden, de beraadslaging uitstellen en zelfs het amendement naar de afdeelingen verzenden."

De heer ***Thorbecke:*** De Minister heeft aangemerkt, dat het mogelijk ware, dat eene vraag van Gouvernementswege om uitstel niet in omvraag wierd gebragt. Eene onderstelling, dunkt mij, noch zeer aannemelijk, noch vleijend. Indien een voorstel, door een hoofd van een departement bij wege van *advijs* in het midden gebragt, niet opgenomen wordt door den Voorzitter of door vijf leden, dan zal er wel weinig kans zijn dat de Vergadering, al wierd het *regtstreeks* door den Minister gedaan, er zich mede vereenige. Wanneer men echter aan een Minister geheel hetzelfde regt wil geven als aan de leden der Vergadering, dan geloof ik dat men iets zou doen dat geheel strijdig is met de betrekking tusschen de Kamer en het Gouvernement. Het Gouvernement heeft hier te lande de bevoegdheid niet, de Vergadering te adjourneren of te prorogeren: de Kamer is meesteresse om de orde harer werkzaamheden te regelen, en moet het blijven. Ik geloof dat, hoezeer men hier ook de vraag door een hoofd van een departement gedaan moge eerbiedigen, zij toch niet dezelfde kracht kan hebben als een voorstel van een lid der Vergadering, veelmin een eisch worden, waaraan de Vergadering zou moeten gehoorzamen.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt *het door den heer van Dam van Isselt gesubamendeerde amendement van den heer Verweij Mejan* in hoofdelijke omvraag gebragt, nadat nog door den ***Voorzitter*** is aangemerkt, dat dit amendement voor het geheele art. 77j in de plaats treedt.

Het amendement wordt met 38 tegen 22 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, Luijben, van Hall, de Villers de Pité, Schiffer, de Lom de Berg, van der Heijde, Dirks, van Dam van Isselt, van Voorst, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, van Hasselt, Costerus, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret, van Eck, Wijnaendts, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, Donker Curtius, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, van Naamen, Leclercq, van Walchren en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Duijmaer van Twist, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Heemskerk, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Hengst, Anemaet, Backer, Dullert, de Man, L. D. Storm, Boreel van Hogelanden, Nedermeijer van Rosenthal, Engelen, van der Linden, Fokker, de Moraaz, Zijlker en Godefroi.

Door deze beslissing zijn de overige amendementen en het voorgestelde artikel van zelf vervallen.

De vergadering wordt voor eenigen tijd geschorst.

Na de heropening brengt de ***Voorzitter*** ter kennisse der Vergadering dat de heer Albarda schriftelijk berigt heeft gegeven, dat hij zich uit de stad heeft moeten verwijderen, uit hoofde van de ziekte van een zijner kinderen.

Dat berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Over art. 77*k* van het voorstel der Commissie tot herziening vraagt

de heer ***van Dam van Isselt*** het woord en zegt: Toen ik de vrijheid nam een amendement voor te stellen op het

artikel, dat handelde van de bevoegdheid der Kamer ten aanzien van de benoeming van den Commies-griffier en de ambtenaren ter griffie, werd dat amendement vervangen door een amendement van de commissie zelve, en nadat nu de President de beraadslaging had gesloten trok ik mijn voorstel in, meenende dat het onnoodig was geworden. Een geacht medelid uit de hoofdstad verzette zich echter tegen dat intrekken van een eenmaal voorgesteld amendement, en te regt. Ik heb toen oogenblikkelijk begrepen dat ik had gehandeld tegen de regten van de leden der Kamer; want als dat systema opging, zou elk lid het middel in handen hebben om een amendement dat hij niet wenschte aangenomen te zien, te weren, door het zelf voor te stellen en na het sluiten der beraadslaging in te trekken, als wanneer niemand meer het regt zou hebben er een dergelijk voor te stellen. Ik geloof dat het van belang is, dat hierin bepaaldelijk worde voorzien, en neem derhalve de vrijheid als amendement op dit artikel voor te stellen, dat tusschen de 1ste en 2de alinea deze zinsnede worde gevoegd:

» Het staat aan geen voorsteller eener wijziging vrij, zijn voorstel in te trekken nadat de beraadslaging zal gesloten zijn."

Het spreekt van zelf dat men vóór het sluiten der beraadslaging zijne voorgestelde wijziging zal kunnen intrekken.

Ik heb gemeend dit te moeten voorstellen om de regten der leden te handhaven.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten, en daarop *het amendement van den heer van Dam van Isselt* en vervolgens het daardoor geamendeerde artikel 77 k zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over art. 77 l vraagt

de heer ***Groen van Prinsterer*** het woord en stelt, in verband met hetgeen door verscheiden leden is aangevoerd, voor, bij dit artikel deze zinsnede te voegen:

» De eindstemming kan, met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken, eerst plaats hebben vier en twintig uren na het sluiten der beraadslaging."

De heer ***Lotsy:*** Ofschoon den besten wil hebbende om ook van mijne zijde het ligtvaardig aannemen van amendementen te voorkomen, zoo meen ik toch dat men zich daarvan een te grootschrikbeeld kan vormen. Ik zou denken, dat, zoo het voorstel van den geachten spreker uit de residentie wierd aangenomen, en het regel wierd, dat altijd de eindstemming vier en twintig uren wierd uitgesteld, zulks tot bedenkelijke gevolgen aanleiding zou kunnen geven. Ik zou gelooven dat men ook dan door het tellen der waarschijnlijke stemmen, door den vermoedelijken uitslag na te gaan buiten de Vergadering op den einduitslag te veel zou kunnen influenceren. Daarom zou ik wenschen het uitstel der stemming facultatief en van de meerderheid der Kamer afhankelijk te maken, en derhalve liever deze woorden achter het artikel te voegen:

» Indien er wijzigingen gedurende de beraadslaging voor het eerst zijn voorgesteld en aangenomen, kan de eindstemming 24 uren worden uitgesteld."

De heer ***Forret:*** Ook ik verlang een amendement voor te stellen. Reeds meermalen is aangemerkt geworden, dat het regt van amendement, hoe voortreffelijk en doelmatig ook, toch eene gevaarlijke zijde heeft. Het is denkbaar, en reeds meermalen is het gezegd, dat door het aannemen van één of meer amendementen de zamenhang eener wet verbroken, het beginsel eener wet aangerand, de oeconomie eener wet verstoord kan worden. Ik geloof dat juist om het gevaar, dat er in dit opzigt in de uitoefening van dat regt gelegen is, maatregelen dienen beraamd te worden, ten einde zooveel mogelijk de nadeelige gevolgen te voorkomen. Ik meen dat ook hier bepaald kan worden, wat men elders en wel bepaaldelijk in België bepaald vindt. — Ik heb gezegd, dat door het aannemen van een amendement de oeconomie eener wet kan verbroken worden; hetzelfde kan plaats hebben, als een of ander wets-artikel wordt verworpen, en ik geloof dat het daarom noodzakelijk is te bepalen dat de eindstemming over het wets-ontwerp niet in dezelfde zitting zal plaats hebben, waarin over de laatste artikelen is gehandeld. Ik geloof dat ik over dit onderwerp niet verder behoef uit te weiden en kan volstaan met mijn amendement voor te lezen, hetwelk nagenoeg letterlijk overeenkomt met art. 45 van het reglement van orde der Belgische kamer en aldus luidt:

» Wanneer wijzigingen in een voorstel zijn aangenomen of artikelen zijn verworpen, zal de eindstemming over het voorstel in zijn geheel bij hoofdelijke oproeping plaats hebben in eene andere zitting, dan die, in welke over de laatste artikelen is gestemd.

» In deze zitting zullen de aangenomene wijzigingen en de verworpene artikelen op nieuw in beraadslaging worden gebragt.

» Hetzelfde zal plaats hebben met de nadere wijzigingen, waarvan de strekking zoude zijn om op die aanneming of verwerping terug te komen.

» Het voordragen van wijzigingen, eene andere strekking hebbende, wordt niet toegelaten."

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie tot herziening: Het komt mij voor dat het amendement van den spreker uit Dordrecht inderdaad zegt, wat de spreker uit de residentie bedoeld heeft. Het zeer uitvoerige, aan art. 45 van het Belgische reglement ontleende, amendement van den spreker uit Limburg is van dat kortere amendement eene noodzakelijke aanvulling. Inderdaad, wat zal het gevolg zijn, als de eindstemming vier en twintig uren na de beraadslaging plaats heeft? Dit, dat men niet meer zal kunnen terugkomen op hetgeen omtrent de verschillende artikelen besloten is; de hoofdstrekking en de verschillende artikelen zullen reeds afgehandeld zijn en de eindstemming zal alleen over het voorstel in zijn geheel kunnen plaats hebben. Ik meen, dat, zoo men het aangegeven doel wil bereiken, er gelegenheid zal moeten worden gegeven om terug te komen op hetgeen definitief of voorloopig is vastgesteld. Dat doel wordt getroffen door art. 45 van het Belgische reglement.

Maar staan daartegen geen groote zwarigheden over? De 3de alinea van dat artikel zegt: » Dans la seconde (séance) seront soumis à une discussion et à un vote définitif les amendemens adoptés et les articles rejetés." Men zal dus terugkomen op eene discussie, die inderdaad reeds was afgeloopen, en zoo zal er eene tweede discussie zijn. Deze zal zich in veel gevallen niet bepalen tot het behandelen van het voorgestelde amendement of het verworpen artikel; men zal niet kunnen nalaten behalve het artikel zelf ook andere artikelen aan te roeren; ik geloof dat het ook bij de meest getrouwe handhaving van het beste reglement van orde niet mogelijk zal zijn te blijven binnen de grenzen van het betrokken artikel. En nu wordt er nog bijgevoegd de 4de alinea: » Il en sera de même des nouveaux amendemens qui seraient motivés sur cette adoption ou ce rejet. Tous amendemens etrangers à ces deux points sont interdits." Ik geloof, dat het terrein der discussie aldus wel eens meer schaduw, dan nieuw licht, zou kunnen ontvangen. Een van twee zal men zien gebeuren, òf dat men in afwachting van die tweede beraadslaging zich onthoudt reeds bij de eerste de zaak uitvoerig te behandelen, of dat die tweede beraadslaging zal uitloopen op eene kleur- en doellooze herhaling der eerste.

De Commissie had gemeend beter te voorzien door de bepaling, dat het oordeel der Commissie over elke wijziging zou worden gevraagd, met bijvoeging, dat daarenboven aan haar en aan tien leden de bevoegdheid zou worden gegeven om, des noods, uitstel der beraadslaging te vragen, ten einde aldus tijd te hebben tot een nader onderzoek.

De heer ***Lotsy:*** Ik stem geheel in met hetgeen door den geëerden spreker uit Leyden is gezegd omtrent het door den spreker uit Limburg voorgestelde amendement. Wanneer toch het weder opnemen van het artikel aanleiding zou geven tot heropening van de beraadslaging, dan moeten wij dien weg stellig afsnijden. Ik verschil echter daarin van dien spreker, dat hij het amendement van den spreker uit Limburg beschouwt als een noodzakelijk toevoegsel op het voorstel van den spreker uit de residentie en dat van mij. Het groote verschil tusschen het voorstel van den spreker uit de residentie en het mijne is, dat het mijne is facultatief, het zijne imperatief. Ik wil alleen een beroep doen op de meerderheid der Vergadering. Wanneer amendementen zijn aangenomen, die naar het oordeel der meerderheid in de oeconomie van het voorstel ingrijpen, als het belangrijke punten geldt, dan wil ik dat de Vergadering kan beslissen, dat de eindstemming een dag worde uitgesteld. Ik wil niet dat men op zijne vorige beschouwing zal terugkomen, maar dat het alleen de vraag zij of men na een naauwgezet onderzoek aanleiding vindt om liever het geheele voorstel af te stemmen, dan het aldus gewijzigd aan te nemen; òf wel dat men het zoo gewijzigd wil laten doorgaan. Tot nog toe komt het mij dus voor dat mijn amendement in het geopperde bezwaar geheel voorziet.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie tot herziening: Ik heb inderdaad gemeend dat het voorstel van den geachten spreker uit Dordrecht zich zou oplossen in hetgeen hij nu heeft gezegd, namelijk dat men, zoo men eene aangenomen wijziging niet aannemelijk vond, men bij de eindstemming het geheele voorstel zou afstemmen. Doch ik had tevens gemeend dat die spreker tegen zoodanig uiterste opzag. Ik voor mij geloof, dat, zoo men niet wil komen tot de bepalingen van art. 45 van het Belgische reglement, zoo als de spreker uit Limburg heeft voorgesteld, het amendement van den spreker uit Dordrecht tot geen ander resultaat kan leiden, dan de definitive afstemming van het voorstel.

Maar het is niet noodig daaromtrent eene bepaling in het Reglement van Orde op te nemen. Eene eenvoudige motie van orde is voldoende, waarbij men het uitstel der stemming tot den volgenden dag kan vragen. Het is niet noodig, dat men tot die vraag worde gemagtigd.

De heer **Borret**: Het amendement dat ik de eer had aan de Vergadering voor te stellen, alleen opdat men met behoedzaamheid van het regt van amendement zou gebruik maken, heeft men, wat de strekking aangaat, goedgekeurd. Echter heeft men het minder aannemelijk gevonden om de daaraan verbonden moeijelijkheid in uitvoering en toepassing. — Volgens mijn amendement (en ook volgens art. 45 van het Belgische reglement) zullen in de tweede zitting de beraadslagingen op nieuw geopend worden over de amendementen.

Ik zal de geachte sprekers niet betwisten dat die nieuwe beraadslaging aanleiding zal kunnen geven, dat welligt sommige leden op punten die reeds zijn afgehandeld, terugkomen, maar het spreekt toch ook van zelf, dat, indien mijn amendement verstaan wordt zoo als het dient verstaan te worden, er niet zooveel moeijelijkheden aan verbonden zijn. Men zal alleen kunnen betoogen, dat een amendement aan te nemen of een artikel te doen wegvallen, in strijd zou zijn met den geest en het beginsel der wet. In den regel zal die tweede discussie alleen over die punten loopen.

Dat artikel van het Belgische reglement bestaat sedert lang en heeft nooit moeijelijkheid te weeg gebragt en ik vertrouw dat de toepassing ook hier geen moeijelijkheid zou te weeg brengen. Wanneer volgens het voorstel der Commissie het stelsel van zelfstandige rapporteurs ware aangenomen, en de Commissie over iedere wijziging zou moeten worden gehoord, dan geloof ik gaarne, dat het gevaar minder zou zijn, dat het minder mogelijk zou zijn een amendement aan te nemen, dat de gansche wet uit haar verband en zamenhang rukte; maar ook dan zou het nog mogelijk wezen, dat een amendement, als het goed wierd voorgedragen en aangedrongen, wierd aangenomen, dat niet bestaanbaar zou zijn met het algemeene beginsel der wet.

Nu echter dat oordeel der Commissie vervalt, nu acht ik het nog te meer noodzakelijk dat men uiterst voorzigtig zij met het aannemen van een amendement. Het is alleen met het oog op de door mij aangegeven gevolgen, dat ik de eer had mijn amendement voor te stellen.

De heer **Thorbecke**, lid der Commissie tot herziening: Dikwijls ontwaarde ik bij het einde eener discussie, dat ik punten had vergeten of over het hoofd gezien, die ik gaarne aan uw oordeel had onderworpen. Indien dit ook anderen soms gebeurt, zal men dan, vraag ik, niet gaarne dat verzuim bij de tweede discussie herstellen? Indien het beleid van de orde der beraadslaging zoodanig was ingerigt als in andere landen; indien de President ook hier aanstonds den spreker herinnerde, dat hij van het onderwerp afwijkt; indien die President elk oogenblik gereed stond om den spreker te houden binnen de hem voorgeschreven grenzen, dan zou het welligt soms nog kunnen aangaan, dat men de beraadslaging binnen vaste perken op nieuw opende. Maar ik geloof dat in onze Vergadering, bij onze gewoonte van beraadslagen, die naauw zamenhangt met onze zucht tot vrijheid, en bij de gewone toegevendheid van onzen tegenwoordigen en waarschijnlijk ook van volgende Voorzitters, deze op zoude zien tegen eene waarschuwing, die telken reize zou moeten worden herhaald. Indien zulks al goed gaat in Frankrijk of België, bij ons zou dat voorbeeld niet straffeloos worden gevolgd.

De heer **van Hall**: Ik hoop niet onbescheiden te zijn met nogmaals het woord op te vatten. Niemand zal het mij ten kwade duiden, nadat hier zooveel is gesproken van gevaren, terwijl ik niet gemakkelijk in het begrijpen ben en mij zelven niet vertrouw, zoo ik de gevolgen van het voorgestelde amendement bereken. Ik kom er voor uit, dat de indruk, dien het amendement van den geachten spreker op mij maakt, vrees bij mij verwekt. Ik deel de bezwaren van het geachte lid der Commissie, en vrees dat de toepassing aanleiding zal geven tot eene parlementaire taktiek, waar ik, ik moet het bekennen, nog slechts schemerachtig den loop van zie; ik heb geen regt denkbeeld op welken grond de voorgestelde wijziging rust. — Hoe is de loop der zaak? Een amendement is aangenomen en heeft invloed op de verschillende artikels, die vervolgens worden aangenomen. Nu wordt dat amendement weder in discussie gebragt en verworpen, maar dan kan men niet weder terugkomen op al de artikelen der wet, die er mede in verband staan; welke dit zijn is zelfs niet eens juist aan te geven, en indien ik mij dan niet bedrieg, dan zou er bij die herstemming groot onregt geschieden, want vele leden zullen er zijn die ten gevolge van de aanneming van een amendement artikelen zullen hebben aangenomen tegen welke zij zonder dat amendement gestemd zullen hebben.

De spreker uit Limburg heeft in zijne vertaling (het zij mij vergund dit woord te gebruiken) van het Belgische reglement voorgesteld, dat de aangenomen wijzigingen en verworpen artikelen in die tweede zitting op nieuw in beraadslaging zullen worden gebragt, alsmede de nadere wijzigingen, waarvan de strekking zou zijn om op die aanneming of verwerping *terug te komen*. Ik neem echter de vrijheid op te merken dat dit geheel iets anders is dan in het Belgische reglement te lezen staat. Daar staat: „Il en sera de même des nouveaux amendemens, qui *seraient motivés sur* cette adoption ou ce rejet." Als in die tweede zitting een nieuw amendement gemotiveerd is op, zijne gronden vindt in, de aanneming der wijziging of de verwerping van het artikel. Dat is de bepaling van het Belgische reglement, maar zoo als zij hier luidt zal zij nader verklaard moeten worden; ik geloof in allen geval niet dat het de juiste vertaling is, en bovendien niet, dat het aldus voorgestelde uitvoerlijk zou wezen.

Ik heb nog eene menschkundige bedenking. Wij hebben allen vrees voor geïmproviseerde amendementen, en hoewel soms de discussie lang moge duren, wij hooren haar aan met geduld; maar zoo wij wisten dat morgen eene nieuwe discussie over hetzelfde onderwerp zou plaats hebben, zoo geloof ik dat niemand met datzelfde geduld zou luisteren; dit zou aanleiding kunnen geven tot een aantal *surprises*, om dit woord te bezigen. Ik geloof dat wij bij den geest van bezadigdheid, die ons kenschetst, niet *al* te beraden moeten willen handelen. Laten wij de zaak met de noodige voorzigtigheid behandelen en, daar wij nu toch eenmaal tot een volk behooren dat bedaarder dan andere natien heet te zijn, liever die voorzorg missen. Ik ben omtrent dit punt zeer gerust, ook niettegenstaande het stelsel van zelfstandige rapporteurs niet is aangenomen. Vijf leden kunnen altijd een uitstel der beraadslaging vragen.

Zoo men echter een waarborg mogt willen, dan zou een facultatief amendement, zoo als van den spreker uit Dordrecht, wenschelijker zijn. Maar ik meen elke zoodanige bepaling hoegenaamd stellig te moeten afraden.

De heer **Groen van Prinsterer**: Ik kan mij met het amendement van den spreker uit Limburg niet vereenigen. Ik moet erkennen dat het door den spreker uit Dordrecht voorgestelde mij beter zou behagen, maar het facultative daarvan voldoet mij niet. Ik heb derhalve de eer bij wijze van amendement voor te stellen, om achter art. 77 l het volgende te voegen:

„ De eindstemming, indien er wijzigingen gedurende de beraadslagingen voor het eerst zijn voorgesteld en aangenomen, kan, met uitzondering van bijzonder eenvoudige of spoed-vereischende zaken, eerst plaats hebben vier en twintig uren na het sluiten der beraadslaging."

De heer **Borret**: Ik wensch met een enkel woord den geachten spreker uit de hoofdstad te beantwoorden. Ik zal niet terugkomen op de ontwikkeling der gronden voor mijn amendement bijgebragt. Ik zou welligt mijne redcatie kunnen regtvaardigen. Maar ik geloof ook, dat mijne redactie, in al te beperkten zin begrepen, verkeerd zou kunnen werken. Ik meen derhalve beter te doen met mijn amendement te wijzigen en thans in plaats van de 3de alinea, deze voor te stellen:

„ Hetzelfde zal plaats hebben met de nadere wijzigingen, die het gevolg zouden zijn van die aanneming of verwerping."

De heer **Verweij Mejan** geeft aan den voorsteller van het laatste amendement (den heer Groen van Prinsterer) in bedenking, of het voldoende is te spreken van *wijzigingen*, daar toch ook artikelen geheel verworpen kunnen worden, en of het daarom niet beter zoude zijn hier althans het voorbeeld van het Belgische reglement te volgen; voorts of het voorzigtig is bepaaldelijk van 24 uren te spreken, daar toch een zon- of feestdag tusschen beide kan komen, en of het derhalve niet beter ware te spreken van *de volgende zitting*.

De heer **Schooneveld** verklaart zich tegen het denkbeeld van eene heropening der discussie, daar uit zoodanige tweede beraadslaging zijns inziens groote nadeelen te wachten zijn, en de eerste discussie daardoor zeer onbeduidend zal worden.

De heer **Groen van Prinsterer** beantwoordt den heer Verweij Mejan met op te merken, dat door het woord *wijzigingen* zoowel bedoeld wordt het invoegen en veranderen van woorden als het verwerpen van artikels, en dat, behalve dat de zon- en feestdagen gewoonlijk bij dergelijke berekeningen als waarvan hier quaestie is, buiten rekening worden gelaten, er in zijn amendement gezegd wordt: „ *eerst* vier en twintig uren" zoodat de termijn ook langer kan duren.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 27STEN APRIL.

De heer ***Lotsy*** neemt nog even het woord om op te merken, dat de bedoeling van zijn amendement wel is waar ook door eene motie van orde zou kunnen worden bereikt, doch dat, zoo het mogt worden aangenomen, men eene motie van orde zal kunnen doen, versterkt door een beroep op het Reglement van Orde.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** bestrijdt kortelijk, namens de Commissie, de voorgestelde amendementen. De Commissie had al de aangevoerde zwarigheden voorzien; ook zij had tegen het voorstellen van geïmproviseerde amendementen willen waken, en daarom ook de aangehaalde bepaling van het Belgische reglement ernstig overwogen, maar tegen de opname veel bezwaren gehad, en daarom twee andere correctiven voorgesteld: het oordeel der commissie en het uitstel der beraadslaging op verlangen van haar of van tien leden. Het thans voorgestelde correctief acht de spreker van een te bedenkelijken aard, om het voorstel te kunnen ondersteunen en hij gelooft dat het beter is de verschillende amendementen te laten varen.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten en het eerst aan de hoofdelijke stemming onderworpen *het amendement van den heer Borret*, dat met 56 tegen 3 stemmen wordt verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, Luijben, Duijmaer van Twist, Thorbecke, van Hall, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, de Lom de Berg, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Dirks, van Dam van Isselt, Hengst, van Voorst, Anemaet, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, Backer, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, van Hasselt, Dullert, de Man, Costerus, L. D. Storm, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, van der Linden, Donker Curtius, Fokker, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, de Moraaz, Zijlker, van Naamen, Leclercq, Godefroi, van Walchren en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: Boreel van Hogelanden, Borret en Mutsaers.

Daarna wordt het *amendement van den heer Groen van Prinsterer* met 54 tegen 5 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Groen van Prinsterer, Costerus, Boreel van Hogelanden, Borret en Mutsaers.

Vervolgens wordt *het amendement van den heer Lotsy* met 43 tegen 16 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Heiden Reinestein, Donker Curtius, van Naamen, Godefroi, de Lom de Berg, van Dam van Isselt, Smit, Lotsy, van Hasselt, de Man, Boreel van Hogelanden, Schooneveld, Borret, Scheltinga Winterberg, Mutsaers en de Voorzitter.

Eindelijk wordt art. 77l onveranderd zonder hoofdelijke stemming en de gezamenlijke wijzigingen van het VIde hoofdstuk met 38 tegen 20 stemmen aangenomen, zijnde de heer Bachiene afwezig.

Tegen hebben gestemd de heeren: Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, van der Linden, Fokker, de Moraaz, Zijlker, Duijmaer van Twist, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Heemskerk, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Hengst, van Voorst, Anemaet, Backer, Dullert en L. D. Storm.

Daar het uur reeds ver gevorderd is, worden de beraadslagingen verdaagd tot des avonds ten half acht ure.

ERRATUM.

Vel 96, bladz. 382, kol. 2, wordt door den heer *Groen van Prinsterer* het volgende gezegd:

» Ik heb derhalve de eer bij wijze van amendement voor te stellen" enz.

Men leze daarvoor:

» Ik heb derhalve thans de eer, bij wijze van amendement, in plaats van het vroeger door mij voorgedragene, vóór te stellen" enz.

AVOND-ZITTING VAN VRIJDAG 27 APRIL.

De vergadering wordt ten half acht ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, heropend.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Finantien en van Oorlog wonen de vergadering bij.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over de voorgestelde wijzigingen in het Reglement van Orde der Kamer, en wel bepaaldelijk over de algemeene strekking van de wijzigingen in het VIIde hoofdstuk *(Van voorstellen, ingevolge de artt. 110 en 111 der Grondwet te doen, en van het vragen van inlichtingen volgens art. 89 der Grondwet).*

Over die algemeene strekking vraagt niemand het woord, noch ook over de artt. 85 en 86, die beide zonder hoofdelijke stemming worden aangenomen.

Over het onveranderd blijven van art. 87 vraagt

de heer ***Engelen*** het woord en zegt: Dezer dagen, bij gelegenheid dat een amendement door den heer Groen van Prinsterer (indien ik mij niet bedrieg) werd voorgesteld, hoorde ik een geacht lid der Commissie tot herziening van het Reglement van Orde de opmerking maken, dat de zoogenaamde *ablativi absoluti* aan onze taal vreemd zijn. Deze opmerking is mijns inziens gegrond. Ik geloof ook dat het leelijke inkruipsels in onze taal zijn. Daarom verwondert het mij te meer, dat in het gewijzigd ontwerp van Reglement, waaraan dat lid een zeer werkzaam deel genomen heeft, zich hier en daar nog zulke *casus absoluti* of in de lucht zwevende gevallen opdoen. Ik wenschte daarom op art. 87 een klein amendement voor te stellen en doe dat te eerder, dewijl ik nu weet dat het een verdediger zal vinden in dat hooggeacht lid der Commissie en tot geen tegenspraak of tot hier vooral noodelooze discussie aanleiding geven zal. Ik wensch in plaats van den aanhef van art. 87: » Geene zitting aangekondigd zijnde", te lezen: » Wanneer geene zitting aangekondigd is".

De heer ***Duijmaer van Twist*** verklaart namens de Commissie, dat deze er volstrekt geen bezwaar in ziet zich met dit amendement te vereenigen.

Daarop wordt dit amendement, alsmede het daardoor geamendeerde artikel, voorts het onveranderd blijven van art. 88 en het artikel 89 met inachtneming der wijzigingen van stuk n°. 6, zonder verdere beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming, aangenomen.

Over art. 90 vraagt

de heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** het woord en zegt: Ofschoon ik mij tot dusverre met het ontwerp der Commissie wel heb kunnen vereenigen, ofschoon ik heb behoord tot hen die over het cardinale punt in het VIde hoofdstuk van het Reglement hunne stem ten voordeele van dat ontwerp uitbragten, zoo heb ik echter tegen dit artikel bedenkingen van dien aard, dat, wanneer zij niet worden opgeheven, ik mij verpligt zal zien tegen dit artikel en zelfs tegen het geheele hoofdstuk waartoe het behoort mijne stem uit te brengen. Ik heb getracht in mijne bezwaren te voorzien door een amendement waardoor dit artikel teruggebragt wordt tot hetgeen het mijns inziens behoort te bevatten. Dit amendement strekt om:

1°. de 1ste alinea van dit artikel geheel te doen wegvallen;

2°. de 2de alinea te doen wegvallen tot en met de woorden: *is bepaald*, en het vervallen gedeelte te vervangen door de woorden: » De regels, bij artt. 69—84 omtrent de behandeling van 's Konings voorstellen voorgeschreven, gelden evenzeer ten aanzien van voorstellen, door leden, ingevolge artt. 110 en 111 der Grondwet gedaan"; en dan volgt: » met dien verstande" enz.

Het zij mij vergund iets ter adstructie van dit amendement hierbij te voegen.

De 1ste alinea zal vervallen en derhalve ook het voorschrift: » Deze stukken worden naar de afdeelingen verzonden." Daarentegen wijst mijn amendement naar art. 69; aldaar vindt men voorgeschreven dat de voorstellen des Konings worden verzonden naar de afdeelingen van het tijdvak gedurende hetwelk zij inkomen.

» Zoodanige voorstellen," luidt het daar verder, » waarvan bij het vernieuwen der afdeelingen de overweging nog bij geene dezer is aangevangen, worden bij de nieuwe afdeelingen overgebragt.

» Wanneer, bij het niet aannemen van een voorstel, in de plaats daarvan een ander bij de Kamer, in dezelfde zitting, inkomt,

wordt dit verzonden naar de afdeelingen die met het overwegen des eersten voorstels belast zijn geweest.

» Ook bij het ontvangen van voorstellen, die met vroegere in een zeer naauw verband staan, worden de laatst ingekomene, met goedvinden der Kamer, aan dezelfde afdeelingen die met het overwegen der vroegere belast zijn, verzonden."

Dit artikel is ten aanzien van de voorstellen der Regering met algemeene stemmen aangenomen geworden; men heeft dus de voorschriften die het bevat ten aanzien van de voorstellen des Konings noodzakelijk gekeurd. Maar is er wel één reden te bedenken waarom die noodzakelijkheid ten aanzien van de voorstellen van leden minder zoude bestaan? Daar kan zich toch ook het geval voordoen, dat het voorstel nog niet is onderzocht vóór eene nieuwe zamenstelling van afdeelingen, of dat een later voorstel met een vroeger in verband staat, of dat een nieuw voorstel voor een ander subintreert. Het is dus noodig vaste regels te stellen, hoe in zoodanige gevallen te handelen. Ieder zal dit toestemmen.

Dit is dus eene hoogst onschuldige strekking van mijn amendement. Ik moet nog opmerken dat het amendement in plaats van naar art. 77e, verwijst naar art. 84, naardien uit hoofde van de verwerping der artt. 77a tot 77e zoo als zij door de Commissie waren voorgesteld, de artt. 78 tot 84 van het bestaande Reglement daarvoor in de plaats getreden zijn.

Maar behalve deze onschuldige strekking heeft mijn amendement er nog eene andere, die wellig meer tegenkanting zal ontmoeten: het strekt ook om uit dit artikel weg te laten alles wat betrekking heeft tot de zoogenaamde *prise en considération*, en eene zelfde wijze van beraadslagen omtrent de voorstellen der leden als omtrent de voorstellen des Konings te doen plaats hebben.

De redenen die mij tot het voorstellen van dit amendement hebben overgehaald zijn van tweederlei aard. Zij liggen eensdeels in de Grondwet waarvan ik de bepalingen onvereenigbaar acht met het ons voorgestelde art. 90, anderdeels in de nadeelige gevolgen die ik uit de toepassing dezer bepaling vrees.

Het komt mij voor dat de bloote inzage van art. 111 der Grondwet de onaannemelijkheid aanwijst der voorgestelde bepaling. Men leest in art. 110: » De Staten-Generaal hebben het regt voorstellen van wet aan den Koning te doen"; en alsdan bepaalt art. 111 omtrent de wijze van behandeling als volgt: » De voordragt daartoe behoort uitsluitend aan de Tweede Kamer, die het voorstel overweegt *op gelijke wijze als zulks ten aanzien van 's Konings voorstellen is bepaald*, en na aanneming aan de Eerste Kamer verzendt" enz.

Derhalve moeten dezelfde vormen van behandeling omtrent 's Konings voorstellen voorgeschreven, ook omtrent de voorstellen van leden in acht genomen worden. Die vormen worden bepaald in het Reglement van Orde en dit Reglement kan dus omtrent beiderlei voorstellen slechts één wijze van behandeling inhouden. Tot 1846 heeft men dan ook steeds het grondwettig voorschrift in dien zin opgevat. Doch in dat jaar achtte men het geraden, ter gelegenheid van de herziening van het Reglement eene andere uitlegging aan art. 111 der Grondwet te geven, en ik geloof mij niet te bedriegen, indien ik beweer dat de tijdsomstandigheden medewerkten om aan eene eenigzins gewrongen uitlegging ingang te verschaffen. Evenwel geschiedde dit niet zonder tegenkanting. Velen waren op de reeds aangevoerde gronden van oordeel, dat de voorgestelde bepaling strijdig was met de Grondwet. Anderen meenden dat het overwegen *op gelijke wijze* alleen kon zien op het bepaalde bij artt. 108 en 110 der (vorige) Grondwet, namelijk op het overwegen in de afdeelingen en de beraadslaging over een algemeen verslag. Dit laatste is bij de grondwets-herziening vervallen, zoodat die woorden thans alleen zouden kunnen doelen op het art. 106 der (tegenwoordige) Grondwet, waarin bepaald wordt dat over een voorstel des Konings niet wordt beraadslaagd, dan nadat het is overwogen in de afdeelingen. Het is nog al opmerkenswaardig, dat tijdens de grondwets-herziening vele stemmen zich hebben verheven, die ook dit artikel wenschten te doen vervallen, als niet in de Grondwet maar in het Reglement van Orde te huis behoorende, maar niemand heeft beweerd dat art. 111 dan ook vervallen moest; en toch had dit dienen te geschieden, indien, zoo als men beweert, dit laatste artikel alleen op het bevel van verzending naar de afdeelingen slaat. Maar ook dan wanneer art. 111 eene bloote verwijzing is naar art. 106, is het voorgestelde voorschrift daarom nog niet aannemelijk. Art. 106 wil dat over eenig ingekomen voorstel door de volle Kamer niet zal worden beraadslaagd, dan nadat het is overwogen in de onderscheidene afdeelingen. Waarover wordt dus beraadslaagd? Over het voorstel; en wat wordt ons *hier* voorgesteld? Eene overweging, *niet* over het voorstel maar over de vraag of het voorstel in overweging zal worden genomen. Hiervan nu vind ik in de Grondwet niets. Ik moet het er dus voor houden dat de Grondwet het niet gedoogt, of, indien het tegendeel waar is, moet ik er op aandringen dat ook omtrent de behandeling van 's Konings voorstellen dergelijke bepalingen worden gemaakt. Doch neen, ik vergeet dat het hier geldt eene reeds uitgemaakte zaak. Toen immers weinige dagen geleden door een lid uit Friesland een amendement werd voorgesteld, strekkende om omtrent de wets-voordragten der Regering telkens eene *question préalable* op te werpen, heeft de overgroote meerderheid der Kamer, en ook ik behoorde daartoe, beslist dat zulk eene bepaling ongeoorloofd en onraadzaam zoude zijn. Toen weigerde men, en te regt, aan art. 111 der Grondwet zoodanigen zin toe te kennen, dat eene voorloopige stemming over de algemeene strekking van een wets-ontwerp, waarvan die al dan niet-voortzetting der beraadslaging afhankelijk zoude zijn, daarmede overeen te brengen zoude zijn. Maar geldt dit dan ook niet ten aanzien van de voorstellen van leden, daar toch de Grondwet uitdrukkelijk bepaalt dat deze *op gelijke wijze als zulks ten aanzien van 's Konings voorstellen is bepaald* zullen worden overwogen?

Ook in verband met art. 112 der Grondwet geloof ik, dat de beteekenis die ik aan art. 111 hecht de voorkeur verdient. Aldaar zie ik bepaald, dat de Eerste Kamer over het voorstel op de gewone wijze *beraadslaagt*. Indien nu het woord *overwegen* in art. 111 alleen datgene kan beteekenen wat de Grondwet zelve aangeeft, dan kan ook aan *beraadslagen* in art. 112 geen uitgestrekter zin worden toegekend. Dan beteekent dit alleen dat men niet kan afwijken van hetgeen daaromtrent *in de Grondwet* is bepaald. Intusschen heb ik vruchteloos in de geheele Grondwet gezocht naar iets wat geleek op een voorschrift voor de beraadslagingen der Eerste Kamer. Alles is daaromtrent in het Reglement van Orde bepaald, en de Eerste Kamer heeft wijsselijk begrepen, dat omtrent de voorstellen in art. 112 bedoeld geen andere regelen dan bij de behandeling van 's Konings voorstellen behoorden gevolgd te worden.

Ik geloof dus dat de voorgestelde wijze van behandeling ongrondwettig is; maar ik geloof tevens dat zij nadeelig zou zijn in haare strekking, want het is eene bemoeijelijking van het regt van initiatief. Dat regt intusschen is een der gewigtigste ons door de Grondwet toevertrouwd. Het is voorzeker vatbaar om te worden misbruikt, maar of dit eene reden moet zijn om het te belemmeren, zoo als hier in art. 90 geschiedt, meen ik te mogen betwijfelen.

De ondervinding daarenboven pleit geenszins voor de noodzakelijkheid dier belemmering. Als ik mij niet bedrieg, zoo zijn er gedurende het geheele tijdvak van 1815 tot 1835 slechts een twintigtal voorstellen door leden der Kamer gedaan, waarvan slechts zeer enkele tot voorstellen der Kamer werden gemaakt. Het regt van initiatief werd steeds zeer spaarzaam, zeer omzigtig gebruikt, niettegenstaande er destijds geene enkele bepaling was die het eenigermate bemoeijelijkte. Geene enkele stem werd er vernomen die het aan banden wilde leggen. Die aandrang ontstond voor het eerst in 1846. Hij werd veroorzaakt, ik heb het reeds opgemerkt, door hetgeen in deze Kamer kort te voren was voorgevallen. Men leefde toen onder den verschen indruk van het voorstel tot grondwets-herziening der negen leden. Ten aanzien van dat voorstel had men, eenigermate in strijd met de bestaande voorschriften, eene *question préalable* opgeworpen en toen men nu weinige maanden daarna het Reglement herzag, wilde men, naar het mij voorkomt, door een gevoel van billijkheid gedreven, als regel voor toekomstige voorstellen aannemen wat men eenmaal bij uitzondering en als ter sluik had toegelaten.

En welke redenen zijn er nu om eene dergelijke belemmering van het regt van initiatief op te nemen? Men spreekt van tijdverlies dat men zal ontgaan, van onbekookte voorstellen, die aldus aan de beraadslaging zullen worden onttrokken. Maar ik geloof integendeel, dat er door de behandeling van zaken bij art. 90 voorgeschreven, meer tijd zal verloren gaan dan langs den gewonen weg, en dat daardoor niet, zoo als men het laat voorkomen, de beraadslaging over voorstellen van leden afgesneden of bekort, maar meestentijds *twee* beraadslagingen daarover uitgelokt zullen worden. Immers wat zal er geschieden? Men zal *in elk geval* de vraag moeten onderzoeken of het voorstel in overweging zal genomen worden. Dus: onderzoek in de afdeelingen, benoeming van rapporteurs, opmaken van een verslag en beraadslaging daarover; niets van dit alles zal men kunnen ontgaan. Wordt nu tot het overwegen van het voorstel zelf besloten, dan moet dezelfde langwijlige weg weder van voren af aan worden bewandeld. Wordt daartoe niet besloten, wat toch in den regel niet zonder tegenspraak zal gebeuren, dan heeft men al datgene wat men wilde vermijden reeds daadwerkelijk ondervonden, want het zal in de meeste gevallen wel onmogelijk zijn de preliminaire quaestie *ten nadeele van het voorstel* uit te maken, zonder daarbij het voorstel zelf aan te roeren. Meestentijds echter zal men, al ware het slechts beleefdheidshalve, tot het in overweging nemen besluiten, en dus tweederlei onderzoek, tweederlei beraadslaging zich moeten getroosten.

Er is echter nog een derde geval denkbaar, namelijk dat men, zonder beraadslagingen, een voorstel afwijst dat nuttig zou kunnen zijn. Ik geloof dat dit geval zich zou kunnen voordoen:

ik stel bijv. dat in deze Kamer *twee partijen bestaan;* eene kleine meerderheid tegenover eene groote minderheid; nu komt uit den boezem van die minderheid een gepast voorstel voort, dan levert art. 90 de gelegenheid op, om zonder aanvoering van redenen, zonder zelfs van het voorstel kennis te hebben genomen, dat voorstel af te wijzen en alzoo aan de minderheid de gelegenheid te benemen hare redenen te ontwikkelen.

En zijn er nu geen andere middelen om de beraadslaging over onbekookte voorstellen te voorkomen? Zijn daartoe niet dezelfde middelen aanwendbaar als bij onbekookte wets-ontwerpen? Zal een algemeene tegenstand in de afdeelingen, de benoeming van rapporteurs die als afkeerig van het voorstel bekend staan en van wie men ten gevolge daarvan een ongunstig verslag te wachten heeft, in den regel niet voldoende zijn om den voorsteller tot het intrekken van zijn voorstel over te halen? En wanneer dit niet mogt baten, kan dan de beraadslaging niet zeer bekort worden door eene motie van orde in den geest van art. 27 f?

Ik weet niet, Mijne Heeren, of het u gaat als mij, ik geloof dat het vooral de ondervinding der laatste weken is, die mij zoozeer tegen deze bepaling inneemt. Wanneer ik toch het gebrekkige en onvolledige zie der wets-ontwerpen die ons worden aangeboden, wanneer, in spijt van de treffende, ik zou bijkans zeggen aandoenlijke schilderij, die ons van het gemeen overleg wordt opgehangen, den scherpen, bitsen toon verneem die door de Regering in hare beantwoording van de bedenkingen der afdeelingen wordt aangeslagen; wanneer ik de ongenegenheid gade sla, die er bij de Regering schijnt te bestaan, om hare voorstellen zóó in te rigten dat zij voor de Kamer aannemelijk worden, dan komt onwillekeurig de gedachte bij mij op, dat weldra misschien de Kamer, om getrouw te zijn aan eed en pligt, gedwongen zal worden haar regt van initiatief te gebruiken; opdat het blijke, opdat de Natie die wij vertegenwoordigen de overtuiging erlange, dat niet op deze Kamer de schuld moet worden geworpen indien zooveel achterwege blijft waaraan groote, ja dringende behoefte is.

Ik eindig met deze opmerking: deze bepaling ademt mijns inziens een geest van angstvalligheid, als mistrouwden wij ons zelven in de uitoefening van een regt, ons bij de Grondwet gewaarborgd. Dat mistrouwen wordt door de ondervinding geenszins geregtvaardigd, maar het strijdt ook daarenboven met de achting die eene Vergadering als deze aan zich zelve verschuldigd is. Wij moeten krachtig zijn door ons zelven, door de zuiverheid onzer bedoelingen en door pligtbesef, niet door de verkorting onzer bevoegdheid of door de belemmeringen welke wij ons zelven aandoen.

Deze zijn de gronden, waarop ik meen mijn amendement aan deze Vergadering te mogen aanbevelen.

De heer ***L. D. Storm:*** Ik wensch twee woorden in het midden te brengen, om het voorgestelde amendement te ondersteunen; ik zelf was voornemens een amendement in denzelfden geest voor te dragen, doch neem nu het mijne terug, om mij met dat van den vorigen spreker te vereenigen. Het is bij ieder onzer in herinnering, hoe vaak er klagten uit den boezem der Kamer zijn opgegaan wegens het treurig lot dat telkens een voorstel uit den boezem der Kamer ontsproten ondervond. Meer bijzonder ondervonden zulks die leden, in wier midden ik hier gezeten ben; naauwelijks hadden wij een voorstel gedaan, of het regende exceptien van allerlei aard; de een vond het voorstel verkeerd, een tweede ontijdig, een derde onstaatkundig, een vierde juichte het van harte toe, maar het deed hem leed dat hij er zich niet mede kon vereenigen omdat het niet van de Regering was uitgegaan. En zóó ging het met het eene voorstel voor, het andere na; zij bleven hier als in eenen doofpot begraven. — Ik begrijp dat een maatregel als hier in art. 90 wordt voorgesteld zijn nut kan hebben in landen, waar vergaderingen zijn van honderden leden, waar de ziedende driften tot opgewonden beraadslagingen leiden, waardoor geschillen ontstaan, die, naar buiten werkende, de rust in gevaar brengen; maar bij ons, waar altijd kalmte en bedaardheid heerschen, zijn zulke behoedmiddelen niet noodig.

Waarom zouden wij dan toch zulk een hoog te schatten regt wegcijferen? Wij weten toch wat er wordt van een regt, als het zoodanig beperkt wordt.

Eene andere beschouwing, die ik had gewenscht te doen kennen bij het voorstellen van mijn amendement, was geput uit de voorschriften der Grondwet; maar de vorige spreker heeft zijn amendement genoegzaam uit dat oogpunt geadstrueerd, en ik vereenig mij dus volkomen er mede en zal mijne stem er voor uitbrengen.

Zijne Excellentie ***de Minister van Justitie*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik vraag het woord niet zoozeer over het onderwerp in het voorstel van den eersten spreker vervat, als wel over de beschuldiging daarbij tegen de Regering ingebragt. In de eerste plaats heeft de spreker hier, waar geen der ontwerpen van wet in beraadslaging zijn, goedgevonden daarop eene blaam te werpen. Hij heeft, ofschoon het daarvoor het oogenblik niet is, als het ware reeds voor'shands verklaard dat de Regering zich bij het ontwerpen van die wetten geene de minste moeite gegeven en stukken geleverd had die geen onderzoek waard zijn.

Ik geloof dat het niet het oogenblik was zich daarover uit te laten; ik geloof dat de beschuldiging hier thans geen voorwerp van onderzoek kan uitmaken, en ik zoude er op zwijgen, ware het niet dat dezelfde scherpheid en aanmatigende toon, waarin thans gesproken is, doorstraalt in de opmerkingen die wij in de verslagen der afdeelingen gevonden hebben, waarin wij met groote scherpheid onze ontwerpen beoordeeld zagen; ik meen, dat wanneer men met zulke scherpe wapenen strijdt, het niet te verwonderen kan zijn dat de Regering op hare beurt daarop op dezelfde wijze antwoordt.

Ik geloof zoo wij naast elkander leggen de verslagen der afdeelingen en de antwoorden der Regering, alsdan gereedelijk de palm der gematigdheid zal blijven bij de Regering. Ik moet daarop te meer drukken, omdat, welk oordeel deze Kamer ook bij de behandeling der aangeboden wets-ontwerpen zal vellen, men acht moet geven dat men de Regering niet van haar aanzien beroove, daar de scherpe beoordeeling van hetgeen door de Regering wordt voorgesteld, aanleiding geeft tot aanmerkingen buiten de Kamer, welke alle grenzen van welvoegelijkheid overschrijden en niet tot welzijn van het land, noch tot bewaring van rust en eensgezindheid, maar tot verguizing van alle gezag strekken.

De Regering meent zich met grond daarover te kunnen beklagen. Zij zal het nader doen, wanneer de ontwerpen in behandeling zullen komen, maar hoopt ook dan de gematigdheid niet te zullen uit het oog verliezen. Dit alleen wil ik nog opgemerkt hebben, dat we schier tot geene nuttige uitkomsten zullen geraken, zoo wij niet blijven bij het onderwerp dat behandeld wordt, en ik zou dus wenschen dat, zoo men verlangde aanmerkingen te maken, die werden uitgesteld tot dat de tijd der beraadslaging over de wets-ontwerpen daar zal zijn. Ik dring daarop met te meer regt aan, omdat vele ontwerpen, die met zooveel scherpheid zijn aangevallen, van mij zijn uitgegaan. Ik wenschte dat men in het oog had gehouden, dat die ontwerpen punten bevatten die geheel nieuw zijn, ontwerpen waarvan sommige onlangs eerst in andere landen zijn opgeworpen, waarover geen vast begrinsel bestaat, en waaromtrent het reeds veel is een eersten stap te hebben gedaan. Het is zeer mogelijk dat in vele punten groote verbeteringen te maken zijn en elke regering die niet laatdunkend is en niet meent op zulk een hoog standpunt geplaatst te zijn dat zij alles beter weet dan anderen, zal met genoegen opmerkingen ontvangen, met genoegen bedenkingen aanhooren en nuttige wijzigingen in hare voorstellen brengen. Zoo ten minste zijn mijne inzigten; want ik vermeen dat de slechtste regering kan geacht worden zij, die de laatdunkendste is. Maar, Mijne Heeren, ik vraag het u, wanneer wij scherp aangevallen worden, moeten we ons dan flaauw en met wapens die niet treffen verdedigen? Dit is niet te vergen; onze kalmte zullen wij er niet bij verliezen, dit bewijs ik u op dit oogenblik; en ik hoop dat die bedaardheid, welke deze Kamer kenschetst en waarvan zij reeds zoovele blijken heeft gegeven, haar karaktertrek blijven zal.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt:*** Het doet mij leed, uit de rede des Ministers te moeten bemerken dat ik, of mij verkeerd heb uitgedrukt, of verkeerd ben verstaan. De Minister heeft gesproken van beschuldigingen, die ik tegen de Regering zou hebben ingebragt; het is geen enkel oogenblik in mij opgekomen haar te beschuldigen, ik heb alleen mijn amendement willen motiveren; ik heb tegenwerpingen voorzien die mij zouden kunnen worden gemaakt en ik heb mijne stelling trachten te verdedigen door te wijzen op de mogelijkheid, dat welligt spoedig door de Kamer van haar regt van initiatief zou moeten worden gebruik gemaakt. Het doet mij leed, dat de Minister het noodzakelijk geoordeeld heeft de discussie op een meer personeel terrein over te brengen. Hij heeft gesproken van scherpe aanvallen, die eene scherpe beantwoording noodig hadden gemaakt, en hij heeft ons verzocht de verslagen der Kamer en de antwoorden der Regering naast elkander te leggen. Welnu, ik *heb* dat gedaan, en ik moet bekennen dat ik dadelijk den palm aan de Regering heb moeten uitreiken, maar het was de palm van meerdere bitsheid en grootere scherpte. Ook heeft de Minister gewaagd van het genoegen, dat de Regering er in vond, gegronde aanmerkingen te hooren, en van de geneigdheid, die bij haar zou bestaan, om daarvan gebruik te maken ter verbetering van hare ontwerpen. Ik moet mij alleen maar verwonderen, dat ik van dat alles tot nog toe niets heb kunnen bemerken, alzoo de verslagen der Kamer

een schat van opmerkingen bevatten, waarvan door de Regering volstrekt geen gebruik is gemaakt. Doch ik zal hierover niet verder uitweiden; het is mijne bedoeling niet geweest te beleedigen, en ik wil vertrouwen, dat die bedoeling bij den Minister dien ik beantwoord evenmin heeft bestaan.

De heer ***Duijmaer van Twist***, lid der Commissie tot herziening: Het amendement van den spreker uit Gelderland heeft tweederlei strekking: de eerste en minst gewigtige is de nommers der artikelen te wijzigen. Dit gedeelte zou, mijns inziens, allezins ondersteuning verdienen, indien het op zich zelf voldoende was; maar ik geloof dat dit het geval niet is, en ik geloof dat het volstrekt noodzakelijk is om alle artikelen behoorlijk met elkander in verband te brengen. Ik geloof dat dit volstrekt noodzakelijk is omdat de aanhalingen der artikelen niet alle op dezelfde wijze zijn geschied. Het beste zal zijn daaromtrent ten slotte een algemeenen maatregel te nemen, en dus behoeft dat voorstel nu niet te worden aangenomen.

De tweede strekking is in het algemeen deze, om alle denkbeeld van de zoogenaamde *prise en considération*, die hier door de Commissie is voorgesteld geworden, te doen vervallen, en daarvoor in de plaats te stellen, dat de voorstellen van de leden der Kamer in behandeling volkomen gelijk zouden staan met die welke van regeringswege aan haar worden aangeboden. Hij heeft dat denkbeeld ondersteund met tweede gronden; in de eerste plaats het *nut* der zaak, in de tweede plaats het *regt*.

Ik zal in de eerste plaats iets in het midden brengen omtrent het nut der zaak. Men heeft gezegd: waarom wordt er onderscheid gemaakt tusschen de voorstellen der Regering en die der Kamer? Waarom verlangt men meerder waarborgen bij de eene dan bij de andere? Ik geloof intusschen dat er een groot onderscheid tusschen beide soorten van voorstellen bestaat. Wat toch is het geval met een voorstel der Regering? Het wordt ontworpen en bewerkt door of onder het oog van den Minister, vervolgens door den Raad van Ministers onderzocht en voorloopig vastgesteld, dan verzonden naar den Raad van State; het komt dan met het advies van dien Raad terug in den Ministerraad, waar de zaak andermaal wordt overwogen, en ten slotte wordt nog de goedkeuring des Konings vereischt. Niets van dat alles heeft plaats bij een voorstel van een lid der Kamer. Er wordt daarbij geenerlei voorafgaand onderzoek of overweging vereischt, en ieder lid kan het in het hoofd krijgen een voorstel te doen zonder daarover met iemand te hebben geraadpleegd, misschien tegen den wil der geheele Kamer; ik zeg niet dat het gebeuren zal, maar evenwel het *kan* geschieden. Derhalve zijn er grootere waarborgen ten opzigte van regeringsvoorstellen dan bij voorstellen van leden der Kamer, en ik leid daaruit af, dat het onjuist is, beide gelijk te stellen.

Ziedaar dus het argument genomen uit het nut der zaak. Bovendien meen ik, dat het overal op gelijke wijze wordt begrepen als door ons is voorgesteld. Overal heeft men gemeend, dat er waarborgen noodig zijn tegen mogelijke ondoordachte voorstellen van leden. Ik zal slechts een enkel voorbeeld noemen, en u op België wijzen. Ik zal niet uitweiden over hetgeen in Engeland plaats heeft; uit hoofde van de zeer eigenaardige daar bestaande vormen, is de vergelijking met Engeland altijd uiterst moeijelijk; maar ik moet toch herinneren, dat, behalve dat aldaar steeds verlof moet worden gevraagd tot het indienen van een voorstel — iets dat met de prise en considération zou kunnen worden vergeleken — aldaar drie lezingen van het voorstel moeten plaats hebben, bij de eerste van welke over de beginselen van het voorstel wordt gehandeld. Ik meen dat in Noord-Amerika iets dergelijks plaats heeft. Maar ik wilde bepaaldelijk het oog vestigen op België. Ik heb voor mij liggen het Belgische reglement van orde, en ik lees daar in art. 34: » Chaque membre a le droit de faire des propositions et de présenter des amendemens." En dan in art. 35: » Chaque membre qui voudra faire une proposition, la signera et la déposera sur le bureau pour être communiquée immédiatement dans les sections de la chambre.

» Si une section au moins est d'avis que la proposition doit être développée, elle sera lue à la séance qui suivra la communication dans les sections."

Ziedaar dus reeds veel grooter waarborgen dan wij hebben; het voorstel wordt niet eens in de zitting *gelezen*, het wordt dus niet eens publiek voor dat het in de sectien is behandeld. En nu lees ik verder in art. 36:

»Après la lecture de la proposition suivant l'ordre dans lequel elle a été déposée, son auteur proposera le jour où il désire être entendu.

» Au jour que la chambre aura fixé, il exposera les motifs de sa proposition."

Dus eerst als het voorstel, na in de afdeelingen te zijn overwogen, op vordering van eene dier afdeelingen, in de publieke zitting is gelezen, eerst dan wordt aan den voorsteller het woord verleend, om het te ontwikkelen. En wat volgt dan?

Art. 37. » Si la proposition est appuyée par cinq membres au moins, la discussion est ouverte, et le président consulte la chambre pour savoir si elle prend en considération la proposition qui lui est soumise. . . . . "

Eerst na die ontwikkeling derhalve, en indien dan het voorstel door vijf leden wordt ondersteund, wordt de discussie geopend over de vraag *of het voorstel in overweging zal worden genomen*, en die vraag beslist. Is die vraag toestemmend beantwoord, dan eerst wordt het voorstel op de gewone wijze naar de afdeelingen verzonden, en *au fond* onderzocht.

In Frankrijk bestond, meen ik, ongeveer hetzelfde, tot aan de laatste revolutie. Wat er op het oogenblik bestaat weet ik niet, maar we zullen ook aan het tegenwoordige Frankrijk onze modellen wel niet willen ontleenen.

Uit het gezegde trek ik deze conclusie, dat daarom zeker geene meerdere waarborgen zijn voorgedragen tegen mogelijke ondoordachte voorstellen, dan in andere constitutionnele landen noodzakelijk zijn geacht.

Sprekende over het nut der prise en considération, heeft men ook nog de vrees te kennen gegeven, dat de door ons voorgedragen bepalingen de uitoefening van het regt van initiatief zullen beperken. Ik kan die bewering in geenen deele toegeven. Door de voorgestelde bepalingen wordt het grondwettig regt van ieder lid om voorstellen te doen, volkomen onaangeroerd gelaten. Die bepalingen treden dan eerst in, wanneer een lid van dat grondwettig regt gebruik heeft gemaakt. Wij stellen slechts voor dat de Kamer de wijze en orde van behandeling zal regelen, wanneer door een lid eenig voorstel is gedaan.

De geachte voorsteller van het amendement heeft voorts nog opgemerkt dat eerst in 1846 de ook thans voorgedragen bepaling was ingevoerd, en dat er van 1815 tot 1846 evenwel nooit misbruik was gemaakt van het regt van initiatief. Maar ik moet den geëerden spreker vragen of de vroegere tijden in dit opzigt met de tegenwoordige te vergelijken zijn? en of misbruiken in den tegenwoordigen tijd en in de tegenwoordige omstandigheden niet oneindig meer te vreezen en te voorzien zijn dan vroeger?

Maar, zegt de spreker dien ik bestrijde, de bepaling zal tijdverlies veroorzaken; er zal twee maal over dezelfde zaak beraadslaagd worden. Ik stem de mogelijkheid daarvan toe; maar van de andere zijde zal die bepaling ook kunnen leiden tot eene zeer groote besparing van tijd; als de Kamer zich niet zal behoeven te verdiepen in de behandeling au fond van een soms zeer uitgestrekt voorstel, waarmede zij zich ten slotte toch niet zal kunnen vereenigen, dan voorzeker zal er tijd bespaard worden.

Treurig was het lot van het voorstel van 1844 tot herziening der Grondwet; zoodanig treurig lot zal men nimmer voorkomen, indien er een voorstel wordt gedaan, waarmede de meerderheid der Kamer zich niet kan vereenigen. En let wel, Mijne Heeren, dat treurige lot was zeker niet het gevolg der prise en considération; want die bestond in 1844 nog niet, maar is eerst in 1846 ingevoerd.

Ziedaar hetgeen ik te zeggen had omtrent het *nut* der zaak. Maar ik stem toe dat dit alles niets afdoet, als wij niet het *regt* hebben zoodanige bepalingen vast te stellen, als door ons zijn voorgedragen; en over dat *regt* wenschte ik nu nog eenige oogenblikken te spreken. De quaestie van het regt is begrepen in art. 111 der Grondwet: » De voordragt daartoe behoort uitsluitend aan de Tweede Kamer, die het voorstel overweegt op gelijke wijze als zulks ten aanzien van 's Konings voorstellen is bepaald" enz.

Ik heb hier uwe aandacht te vestigen op drie uitdrukkingen: 1°. op deze: *op gelijke wijze*. Welke is die wijze? Zij is omschreven in art. 106, alwaar ik lees: » Over eenig ingekomen voorstel des Konings wordt door de volle Kamer niet beraadslaagd, dan nadat het is overwogen in de onderscheidene afdeelingen" enz. Dit is dus de wijze, die als verpligtend en noodzakelijk is te beschouwen, het voorstel van een lid, even als die des Konings, moet naar de afdeelingen worden verzonden, alvorens er door de volle Kamer over mag worden beraadslaagd. Maar meer vind ik ook niet in art. 106 voorgeschreven; al het overige is dus aan het Reglement van Orde overgelaten.

Ik vestig in de tweede plaats uwe aandacht op de woorden: *is bepaald*. Ook deze woorden versterken het argument zoo even door mij aangevoerd; dat gelijkstaan betreft niet hetgeen door de Kamer *zal* bepaald worden bij haar reglement, maar hetgeen *is* bepaald bij de Grondwet zelve; het ziet dus op eene bepaling die reeds bestond toen art. 111 werd geschreven.

En in de derde plaats vestig ik uwe aandacht op het woord *overwegen*. Dat is een *terme technique*, als het ware, en geen onverschillig woord. Ik verwijs wederom naar het zoo even aangehaalde art. 106; daar wordt gezegd: » Over een voorstel . . . . wordt niet *beraadslaagd*, dan nadat het is *overwogen* in de afdeelingen." De Grondwet maakt hier dus onderscheid tusschen

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 27STEN APRIL.

beraadslagen en *overwegen*; *overwegen* is alles wat in de afdeelingen geschiedt, en nu spreekt art. 111 alleen van *overwegen*; er wordt niet gezegd: zal worden *behandeld* even als, en in alles *gelijkstaan* met 's Konings voorstellen, maar er wordt alleen gezegd, dat het wordt *overwogen* op gelijke wijze als ten opzigte van 's Konings voorstellen is voorgeschreven. De geheele bepaling komt dus eenvoudig hierop neder: evenmin als ten opzigte van 's Konings voorstellen dadelijk in het openbaar beraadslaagd mag worden vóór dat zij in de afdeelingen zijn overwogen, evenmin mag dit plaats hebben met voorstellen van leden der Kamer uitgaande.

Volgens deze wijze van beschouwen staat het ons dus volkomen vrij, de voorstellen van leden zoodanig te behandelen als we goedvinden, mits we slechts daarop letten, dat wij niet in het openbaar daarover beraadslagen, voordat de voorstellen in de afdeelingen overwogen zijn.

Dit bewijst ook de geschiedenis van dat artikel 111, waaruit ik eenen nieuwen grond ontleen voor het betoog, dat mijne beschouwing de juiste is. Die geschiedenis is deze: In de Grondwet van 1840 stond in art. 115: » De voordragt daartoe behoort bij uitsluiting aan de Tweede Kamer, die dezelve overweegt, op gelijke wijze als zulks ten aanzien van des Konings voorstellen is bepaald." Derhalve, uitgezonderd eene enkele litteraire verandering, die niets ter zake doet, is de bepaling volkomen dezelfde gebleven; zij is virtualiter eensluidende met het tegenwoordige art. 111. En hoe heeft men nu dat art. 115 der Grondwet verstaan in 1845, toen het Reglement van Orde is gemaakt, waaronder wij nu nog leven? Men heeft het zóó verstaan, dat het volstrekt niet uitsloot eene voorafgaande *prise en considération*. En nu bij de grondwets-herziening van 1848? Men heeft geweten hoe art. 115 was verstaan, wat het Reglement van Orde te dezen aanzien bepaalde, en desniettemin dat art. 115 in art. 111 onveranderd behouden! Is hierin nu niet het bewijs gelegen, dat de grondwetgever van 1848 zijn art. 111 wilde verstaan hebben zoodanig als het onveranderde art. 115 was verstaan?

En dit argument klemt daarom te meer, omdat die bepaling in 1846 niet sub- en obreptief in het Reglement is ingevoerd, maar eerst na een hevigen strijd in de Kamer. Er is toen op gelijke gronden als nu met kracht beweerd, dat men de *prise en considération* niet mogt invoeren, en het was slechts met eene kleine meerderheid dat het toen voorgedragene is aangenomen. Maar juist die toen gevoerde strijd strekt ten betooge dat de grondwetgever voorbedachtelijk art. 115 onveranderd heeft gelaten, en de *prise en considération* niet heeft willen uitsluiten.

Men heeft gezegd, dat nergens in de Grondwet was voorgeschreven, dat er een onderscheid moest zijn in de behandeling van 's Konings voorstellen en van die der leden. Ik stem zulks volkomen toe. Maar zoo ik mij niet bedrieg, is het hier niet de vraag, of de Grondwet stellig voorschrijft, dat zoodanig onderscheid *moet* bestaan, maar het is de vraag, of bij de Grondwet uitdrukkelijk verboden is, dat zoodanig onderscheid bestaan mag. En dit ontken ik. En als wij het daaromtrent eens zijn, dan blijft alleen de quaestie van het nut over.

En hiermede geloof ik wederlegd te hebben wat door den geachten spreker uit Gelderland is gezegd. Wat het argument omtrent de Eerste Kamer betreft, dit is volkomen waar; maar wat de Eerste Kamer in haar reglement gelieft te schrijven bindt ons niet. Daar komt nog bij, dat het argument daarom niet kan opgaan, omdat geen voorstel aan de Eerste Kamer wordt verzonden dan dat reeds door deze Kamer is onderzocht en aangenomen.

Men heeft gezegd, dat indien men de prise en considération mogt aannemen bij voorstellen van leden, niets ook zoude verhinderen die bij de behandeling van voorstellen des Konings vast te stellen. Ik wil thans over die moeijelijke vraag niet uitweiden. Misschien ware er veel voor te zeggen, dat de Kamer, ook ten opzigte van voorstellen des Konings eene soort van prise en considération bij haar Reglement zou kunnen en mogen invoeren. Maar dit is thans de vraag niet; het is niet voorgesteld, en wordt ook niet verlangd. Maar aangenomen dat de Kamer het kon en mogt, dan nog zoude de quaestie omtrent het *nut* overblijven; en dan moet ik de vrijheid nemen te verwijzen naar hetgeen ik straks de eer had te zeggen, dat voorstellen des Konings en voorstellen der leden niet op eene lijn zijn te plaatsen, wanneer er sprake is van het gevaar, dat ondoordachte voorstellen zouden kunnen worden gedaan.

De Commissie kan derhalve op deze gronden het voorgestelde amendement niet ondersteunen.

De heer ***Godefroi:*** Slechts een enkel woord. Ik heb niets te voegen bij de zoo even gehoorde bestrijding van den spreker uit Gelderland. Ook ik ben overtuigd van het nuttige en noodzakelijke der bepalingen omtrent de *prise en considération*. Ook ik ben overtuigd dat art. 106 alleen het beginsel poseert, maar dat de Kamer op deze wijze de zaak kan en moet regelen. Ik zal daarover niet verder uitweiden. Ik heb alleen het woord gevraagd, om uwe aandacht te vestigen op eene onnaauwkeurigheid in de wijze van voorstelling omtrent de handelwijze der Eerste Kamer. De geachte spreker uit Gelderland heeft gezegd dat men bij de Eerste Kamer een dergelijk middel van *prise en considération* niet kent. Het spreekt van zelf, dat de *prise en considération* daar niet te pas kan komen. Die Kamer toch heeft geen regt van initiatief. Wanneer een voorstel door de Tweede Kamer is aangenomen kan bij de Eerste geen sprake meer zijn van *prise en considération*, want bij haar staan die voorstellen geheel gelijk met regeringsvoorstellen. Maar de Eerste Kamer heeft toch volgens art. 113 het regt om andere voordragten dan voorstellen van wet aan den Koning te doen, en voor zoover het doen van die voordragten betreft heeft de Eerste Kamer in haar Reglement wel degelijk eene *prise en considération* vastgesteld. Art. 50 behelst:

» Het voorstel benevens de memorie van toelichting en de opheldernde redevoering, indien deze gegeven zijn, worden gedrukt en aan de leden rondgedeeld.

» De Kamer bepaalt een dag ter beraadslaging, of het voorstel al dan niet een onderwerp van onderzoek in de afdeelingen zal uitmaken."

Nu is het waar dat over die *prise en considération* niet in de afdeelingen maar dadelijk in de openbare vergadering wordt beraadslaagd; maar men moet niet uit het oog verliezen het onderscheid tusschen het gewigt van de voorstellen van wet die hier en de voorstellen die in de Eerste Kamer in overweging worden genomen. Het lag in den aard der zaak, dat men ter bespoediging, bij die minder gewigtige onderwerpen, het voorstel niet eerst naar de afdeelingen verzond ten einde daar in overweging te nemen, of het een onderwerp van onderzoek zou uitmaken.

Ik meende de aandacht op dit feit te moeten vestigen, omdat het verkeerd is voorgesteld door de beide leden uit Gelderland en Overijssel.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt:*** Ik zal zoo kort mogelijk eenige punten opnemen door de beide vorige sprekers behandeld. De spreker van Overijssel heeft zich begeven in een tweeledig betoog. Hij sprak van het nut der zaak en van het regt. Ik ben geenszins beducht hem hierin te volgen. Die spreker heeft aan zijn betoog klem trachten bij te zetten door te wijzen op de mogelijkheid, dat voorstellen van gevaarlijken of van bedenkelijken aard zouden gedaan kunnen worden. Gaarne wil ik erkennen, dat, indien het mogelijk ware door reglementaire bepalingen te bewerken, dat niet anders dan goede en nuttige voorstellen gedaan konden worden, ik dergelijke bepalingen van ganscher harte zoude toejuichen.

Maar zal dit nu het gevolg van *deze* bepaling zijn? Immers neen. Elk lid behoudt de bevoegdheid om voorstellen, welke dan ook, te doen. Zal nu deze bepaling verhinderen dat zoodanig voorstel naar de afdeelingen worde verzonden? Neen. Dat er aldaar kennis van worde genomen? Neen. Dat het voorstel worde overwogen? Neen; want het zal wel ondoenlijk zijn om over de *prise en considération* te beslissen zonder in de beoordeeling van het voorstel zelf te treden. — Ik zie dus inderdaad niet, dat het doel, het afsnijden van onbekookte voorstellen, langs dien weg bereikt zoude worden; ik zie niet dat aldus tijd zoude uitgewonnen worden, maar wel dat de overwegingen en beraadslagingen noodeloos belemmerd, en welligt juist door die belemmering, meer dan anders het geval zoude zijn, gerekt zullen worden.

De spreker uit Overijssel heeft gewezen op andere landen, bepaaldelijk op Engeland en België, en betoogd dat daar nog meerdere formaliteiten, dan hier zullen gevorderd worden, in acht genomen werden. Een bepaald bewijs intusschen dat deze formaliteiten aldaar nuttig en doeltreffend werken, heb ik van dien spreker niet vernomen. Het *bestaan* van eene bepaling kan voor hare voortreffelijkheid toch wel geen voldoenden waarborg opleveren, wanneer zich overigens daartegen gegronde twijfel laat opperen.

Doch ook, en hiermede ben ik tot het tweede door dien spreker behandelde punt genaderd, het is mij niet bekend dat òf in Frankrijk, òf in Engeland, òf in België een bepaald voorschrift aanwezig zij waardoor eene gelijke wijze van behandeling van regerings- en andere voorstellen wordt bevolen. Het door mij geopperde grondwettig bezwaar blijft dus in zijne volle kracht, want, ik moet het erkennen, wat dienaangaande door den spreker uit Overijssel is in het midden gebragt heeft mij niet overtuigd. Die spreker heeft onze aandacht gevestigd op drie uitdrukkingen voorkomende in art. 111 der Grondwet: *overweegt; op gelijke wijze; is bepaald.* Wat de eerste dier uitdrukkingen betreft, herinnerde de spreker aan het onderscheid tusschen *overwegen* en *beraadslagen*, dat doorgaans in de Grondwet scherp wordt in acht genomen. *Overwegen*, zeide hij, slaat op de werkzaamheden der afdeelingen;

beraadslagen op die der volle vergadering ; wanneer nu de Grondwet bij art. 111 spreekt van *overwegen op gelijke wijze*, kan dit niets anders beteekenen dan dat ook hier het onderzoek in de afdeelingen de beraadslaging moet voorafgaan. Maar wanneer ik nu al, in het systeem van den spreker, aanneem dat art. 111 eene bloote verwijzing naar art. 106 behelst, dan vraag ik: *wat* gebiedt art. 106 dat overwogen zal worden ? Immers *het voorstel*, maar niet de vraag of er overwogen zal worden. *Op gelijke wijze — is bepaald ;* ook deze uitdrukkingen, zeide die spreker, reiken niet verder dan tot datgene wat bij de Grondwet is geregeld; *is bepaald* dat beteekent klaarblijkelijk, *zoo als bij de Grondwet* is bepaald. Doch de spreker veroorlove mij dat ik dit niet zoo duidelijk vind. De Grondwet onderstelt toch dat, behalve het voorschrift van art. 106, nog meer bepalingen van reglementairen aard noodig zullen zijn, en wanneer ik nu lees dat de overweging zal plaats hebben *op gelijke wijze*, dan meen ik dit voorschrift te mogen en te moeten uitstrekken ook tot datgene wat niet in de Grondwet zelve maar in het Reglement van Orde is geregeld.

Eindelijk heeft de spreker in het onveranderd blijven van art. 111 (vroeger art. 115) een bewijs gevonden dat de grondwetgever de *prise en considération* als niet strijdig met de Grondwet heeft beschouwd. Het was toch tijdens de herziening der Grondwet bekend dat het Reglement van Orde zoodanige *prise en considération* behelsde, en wanneer men daarin bezwaar had gezien of zich daartegen had willen wapenen, had men het artikel in dien geest moeten veranderen. Dit is echter niet geschied en men kan dus het onveranderd blijven van art. 111 aanmerken als eene stilzwijgende sanctie door den grondwetgever aan de bepaling des Reglements verleend. — Ik kan deze gevolgtrekking, hoe vernuftig ook bedacht, niet toegeven. De geachte spreker dien ik bestrijd, heeft de voorlaatste bepaling van het provisionneel kiesreglement over het hoofd gezien. Daar wordt bepaald dat de Kamers, *tot dat zij nieuwe bepalingen zullen hebben vastgesteld*, zich zullen houden aan de bestaande reglementen. De grondwetgever neemt dus de noodzakelijkheid aan van *nieuwe bepalingen ;* hij heeft geene stilzwijgende sanctie aan de voorschriften van het bestaande reglement verleend. Integendeel zou men kunnen beweren dat hij de noodzakelijkheid voorzien heeft om die voorschriften in betere harmonie met de Grondwet te brengen.

Wat nu betreft hetgeen door mij omtrent de wijze van beraadslagen door de Eerste Kamer is gezegd, zoo heeft de spreker uit Amsterdam mijne meening onjuist opgevat. Die geëerde spreker heeft zich de moeite gegeven, in een betoog te treden van het groote verschil tusschen het standpunt der Eerste en dat der Tweede Kamer, ten aanzien der beoordeeling van voorstellen ingevolge art. 110 der Grondwet gedaan. Zoodanig voorstel, zeide hij, wanneer het bij de Eerste Kamer inkomt, is reeds een voorstel der Tweede Kamer, terwijl de Tweede Kamer, in het bedoelde geval, slechts oordeelt over het voorstel van een of sommige harer leden. Dit beaam ik volkomen, en ik voeg er bij dat het niet in mij is opgekomen het der Eerste Kamer als verdienste aan te rekenen dat zij omtrent zulke voorstellen geene *prise en considération* had vastgesteld. Mijne verwijzing naar art. 112 had alleen ten doel de ongegrondheid aan te toonen van de beperkte uitlegging die men aan art. 111 wil geven. Indien toch het begrip van *de wijze van overwegen* (art. 111) alleen uit de Grondwet mag worden afgeleid, dan zal wel hetzelfde moeten gelden omtrent *de wijze van beraadslagen*, waarvan in art. 112 wordt gesproken. Dit laatste nu is onhoudbaar, vermits in de geheele Grondwet geen enkel voorschrift omtrent de wijze van beraadslagen door de Eerste Kamer wordt aangetroffen. Derhalve, dit was mijn besluit, moet ook art. 112 niet in zoodanigen beperkten zin worden opgevat. Dat de Eerste Kamer omtrent de voordragten naar aanleiding van art. 113 te doen, eene exceptionnele wijze van behandeling aannam, hiertoe was zij volkomen bevoegd. De Grondwet liet haar daartoe alle ruimte. Er is dus hieruit niets af te leiden ten voordeele der bepaling die ons thans bezig houdt. Ik althans blijf die bepaling aanmerken als ongrondwettig en ondoeltreffend, en moet dus, ondanks de gemaakte tegenwerpingen, op de aanneming van het amendement dat ik de eer had voor te stellen, blijven aandringen.

De heer ***Duijmaer van Twist***, lid der Commissie: Nog een enkel woord wensch ik in het midden te brengen, in de eerste plaats omtrent de Eerste Kamer. Ik moet erkennen dat ik het Reglement van Orde van die Kamer niet had ingezien. Zulks is echter voor mijne argumentatie onverschillig. De hier voorgestelde bepaling, heeft men gezegd, zal niet verhinderen, dat onbedachte voorstellen worden gedaan. Ik geef zulks toe: het regt om voorstellen te doen blijft ongeschonden, en moest ongeschonden blijven, maar alleen die voorstellen zullen au fond worden overwogen, alleen over die voorstellen zal au fond worden beraadslaagd waaromtrent vooraf is beslist, dat zij een onderwerp van onderzoek zullen uitmaken.

Hetgeen ik gezegd heb omtrent hetgeen elders, bepaaldelijk ook in België, bestaat, heb ik alleen aangevoerd toen ik sprak over het *nut* der zaak. Toen ik over het *regt* heb gesproken, heb ik mij alleen beroepen op onze eigene Grondwet.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten, en daarna het eerst aan eene hoofdelijke stemming onderworpen *het amendement van den heer van Zuijlen van Nyevelt*, dat met 47 tegen 12 stemmen wordt verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Leclercq, Godefroi, van Walchren, Slicher van Domburg, Luijben, Duijmaer van Twist, van Hall, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, de Lom de Berg, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, Reinders, van Dam van Isselt, Hengst, van Voorst, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, Backer, van Heloma, de Man, Costerus, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, van Randwijck, de Monchy, Donker Curtius, van Doorn, van Naamen en de Voorzitter.

Vóór hebben gestemd de heeren: van Zuijlen van Nyevelt, Dirks, Anemaet, Dullert, L. D. Storm, van der Linden, van Rijckevorsel, Fokker, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, de Moraaz en Zijlker.

Daarna worden art. 90 zelf zonder hoofdelijke stemming en art. 91 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over art. 91ª verlangt

de heer ***L. D. Storm*** het woord en zegt: Omtrent het regt van art. 91ª is bij mij twijfel aanwezig. Ik lees daarin, dat de leden gehouden zullen zijn verlof te vragen aan de Kamer tot het doen van vragen aan de Ministers, en dat de Kamer, dat verlof verleenende, een dag bepaalt waarop die vragen zullen gedaan worden. Het vragen van verlof aan de Kamer brengt ook mede de magt voor die Kamer om het verlof te weigeren, en nu wilde ik gevraagd hebben: van waar de Kamer elementen zal ontleenen, om de zaak en het gevraagde verlof te beoordeelen, als zij de vragen zelve niet kent en dus niet kan apprecieren.

Nu zou ik verlangen te worden onderrigt, hoedanig dit moet worden opgelost. Ik had aanvankelijk het voornemen een amendement op dit artikel voor te stellen, maar waarlijk door het treurig lot, dat hier aan de amendementen te beurt valt, ben ik daarvan afgeschrikt, en ik zal mijn voorstel voor mij houden.

De heer ***Duijmaer van Twist***, lid der Commissie: Met een enkel woord wensch ik den vorigen spreker eenige inlichting te geven. Ik antwoord dit op zijne vraag, dat het lid, hetwelk vragen wenscht te doen, eenvoudig het onderwerp opgeeft, waarover zij zullen loopen, en dat wanneer de Kamer tot het doen der vragen verlof verleent, hij zoodanige vragen doet, als hij meent te behooren.

Ik moet opmerken, dat er eene kleine verandering in de redactie van dit artikel is gebragt: eerst las men, regel 5 van dit artikel, de woorden: „ tot het doen *der* vragen"; dit is veranderd in: „ tot het doen *van* vragen".

Hierna worden art. 91*a* zonder hoofdelijke stemming en de gezamenlijke wijzigingen van hoofdstuk VII met 51 tegen 5 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, Luijben, Duijmaer van Twist, van Hall, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, de Lom de Berg, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, Reinders, Dirks, van Dam van Isselt, Hengst, van Voorst, Anemaet, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, Backer, van Heloma, Dullert, de Man, Costerus, L. D. Storm, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Borret, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, van Randwijck, van Rijckevorsel, de Monchy, Donker Curtius, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, Zijlker, van Naamen, Leclercq, Godefroi en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Zuijlen van Nyevelt, van der Linden, Fokker, Bachiene en de Moraaz.

De beraadslagingen worden geopend over de voorgestelde wijzigingen in het VIIIste hoofdstuk *(Van de adressen en voordragten)*.

Over de algemeene strekking verlangt niemand het woord.

Over art. 92 verlangt

de heer ***Slicher van Domburg*** het woord en zegt: Ik stel op art. 92 van het Reglement van Orde het volgende amendement voor en wenschte het artikel aldus te lezen:

» Het adres door de Kamer in antwoord op de openingsrede den Koning aan te bieden, wordt ontworpen door eene commissie bestaande uit vijf leden, door de Kamer bij meerderheid van stemmen te benoemen, en alle andere adressen en voordragten, volgens art. 113 der Grondwet van de Kamer uitgaande, worden ontworpen door eene commissie bestaande uit vijf leden, uit en door elke afdeeling een te kiezen."

Onder de gewigtigste werkzaamheden der Kamer behoort het adres van antwoord op de troonrede. De troonrede is als het ware het programma der Regering, het adres van antwoord daarentegen moet den geest van de meerderheid der Kamer uitdrukken. Het zoude alzoo rationeel zijn, dat de Vergadering bij eene directe verkiezing de commissie benoemde, belast met het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede, opdat het geheel in den zin der meerderheid gesteld worde.

De benoeming in de afdeelingen is eene gewijzigde, geene vrije verkiezing. De afdeelingen worden door het lot zamengesteld; men is verpligt zijne keuze tot derzelver leden te bepalen en het wordt zoo doende mogelijk dat de minderheid zich door twee leden in de commissie vertegenwoordigd ziet, hetgeen grooten invloed op de strekking van het ontwerp moet uitoefenen."

Indien men in het adres van antwoord de staatkundige gevoelens welke de meerderheid der Kamer is toegedaan, en de strekking welke zij aan hare handelingen gedurende de zitting denkt te geven uitgedrukt wil hebben, dan is het noodzakelijk, dat de commissie door de Vergadering zelve bij meerderheid van stemmen benoemd worde.

Men zal mij tegenwerpen dat de Vergadering het regt van amendement heeft; maar in een adres van antwoord verandert men wel een artikel met een amendement, maar niet de geheele strekking van het stuk. Men kan volgens art. 97 het geheele ontwerp verwerpen; dit uiterste middel is echter niet verkieslijk en ware voor te komen door de commissie met het zamenstellen van het ontwerp-adres belast, van den aanvang af uit de meerderheid te benoemen.

Indien de Vergadering zich met het amendement konde vereenigen, zoude art. 98 vervallen: het slot van het voorgaande artikel duidt genoegzaam aan hoedanig te handelen, bij eene verwerping van een ontwerp-adres.

De heer ***Dullert***: Het amendement door den spreker uit Zeeland voorgesteld komt mij èn wat de uitwerking betreft èn wat den meerderen omslag aangaat, onaannemelijk voor. Het komt mij onaannemelijk voor om de uitwerking, want als zoodanig adres is opgesteld door de Commissie, dan maakt het een onderwerp van onderzoek in de afdeelingen uit; behalve dat wordt er gevorderd dat over de algemeene strekking het eerst gehandeld en gestemd wordt. Doch ook om den meerderen omslag komt mij het amendement onaannemelijk voor. Want wanneer door de volle Kamer vijf leden zullen worden benoemd, dan zou het al eene zeer zonderlinge beschikking van het lot zijn, dat juist die vijf personen over de verschillende afdeelingen waren verkozen. En zoo dit niet het geval is, dan zullen er een of meer sectien zijn, waaruit geen der leden gekozen is. Dit zal dan noodwendig ten gevolge moeten hebben, dat er eene commissie van rapporteurs worde benoemd, dat er een rapport worde opgemaakt en beantwoord, en zoo doende zullen de beraadslagingen zoodanig worden verlengd, dat we een steen bijbrengen tot een tempel, waarin volstrekt geen eenvoudigheid heerscht.

De heer ***Duijmaer van Twist***, lid der Commissie: Ook de Commissie vindt geen voldoenden grond om het voorgestelde amendement te ondersteunen. Ik zal in de adstructie van haar gevoelen zeer kort zijn, vermits reeds het lid uit Gelderland de voornaamste bedenkingen er tegen heeft bijgebragt. Als de keuze der commissie in de afdeelingen geschiedt, dan zijn zeker alle afdeelingen daarin vertegenwoordigd. Maar er komt nog dit bij, dat er inderdaad eene zeer afdoende reden zou moeten bestaan om daarvan af te wijken wegens de groote moeijelijkheid die er aanwezig is om vijf leden bij volstrekte meerderheid te benoemen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten en *het amendement van den heer Slicher van Domburg* in hoofdelijke omvraag gebragt, hetwelk met 50 tegen 5 stemmen wordt verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Godefroi, Luijben, Duijmaer van Twist, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, de Lom de Berg, van der Heijde, Ter Bruggen Hugenholtz, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Hengst, van Voorst, Anemaet, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Bots, Backer, van Heloma, Dullert, de Man, Costerus, L. D. Storm, Borrel van Hogelanden, Jespers, Schooneveld, Borret, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Boxman, van Heiden Reinestein, van der Linden, van Randwijck, van Rijckevorsel, de Monchy, Donker Curtius, Fokker, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, de Moraaz, Zijlker, van Naamen, Leclercq en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, van Hall, Westerhoff, Dirks en Wintgens.

Daarop wordt artikel 92 zonder hoofdelijke stemming en voorts de artt. 93 en 94, het onveranderd blijven van artt. 95, 96, 97, de artt. 98, 99, 100, 101 met inachtneming der wijzigingen van stuk n°. 6, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming, en de gezamenlijke wijzigingen van hoofdstuk VIII met algemeene dat is 56 stemmen aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over de voorgestelde wijzigingen in hoofdstuk IX (*Van de Commissie voor de verzoekschriften*).

Over de algemeene strekking vraagt niemand het woord; de artt. 102 en 103 worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over het onveranderd blijven van art. 104 vraagt

de heer ***van der Heijde*** het woord en zegt: De Fransche wet op het regt van zegel van den 13den Brumaire, jaar VII, heeft in ons land gevigeerd tot op de invoering der wet van den 3den October 1843.

Art. 16 dier Fransche wet houdt:

» Sont exceptés du droit et de la formalité du timbre les pétitions » présentées au corps législatif."

Dergelijke uitdrukkelijke vrijstelling, toepasselijk op alle hoe ook genaamde verzoekschriften, wordt in de thans in werking zijnde wet niet teruggevonden.

Art. 1 derzelve bepaalt:

» Er zal, onder de benaming van regt van zegel, eene belas» ting geheven worden op het papier of perkement dat gebruikt » wordt voor alle geregtelijke en burgerlijke, hetzij administrative, » openbare of onderhandsche acten, mitsgaders voor alle geschriften, » die in regten als bewijs kunnen overgelegd worden en voor alle » andere stukken hierna opgenoemd. Er bestaan geene uitzon» deringen dan die bij name in deze wet zijn uitgedrukt."

En art. 12: » Aan het zegelregt hierboven vermeld is onderhevig: » al het papier of perkement, gebruikt wordende voor minuten enz., » zoomede voor registers en boeken, verzoekschriften, zelfs in den » vorm van memorien of brieven, en eindelijk, in den uitgebreidsten » zin, voor alle stukken en geschriften, welke eenigen titel, regt of » voordeel opleveren of tot eenig bewijs strekken."

Op dit 12de artikel schijnt gebouwd te zijn art. 104 van het tegenwoordig Reglement van Orde, bij hetwelk is voorgeschreven, dat alle verzoekschriften die niet gezegeld zijn of aan welke geene verklaring van het plaatselijk bestuur is gehecht, waardoor van het onvermogen des verzoekers blijkt, door den voorzitter worden ter zijde gelegd. Dit artikel 104, hetwelk geene uitzonderingen kent, werd in den beginne door de Kamer zoo streng toegepast, dat zelfs verzoekschriften van geconstitueerde magten, op ongezegeld papier geschreven, werden ter zijde geschoven; later echter is deze gebiedende bepaling des reglements, ten aanzien der verzoekschriften van die magten, op een advies des Ministers van Binnenlandsche Zaken, ten gevolge van moeijelijkheden bij de Rekenkamer ondervonden, losgelaten, doch met betrekking tot de verzoekschriften en adressen van bijzondere personen, is het voorschrift van het Reglement, niettegenstaande de daartegen gedane vertoogen, onverbiddelijk gehandhaafd door de vorige Kamer en waarin haar voorbeeld door de tegenwoordige Kamer ook gevolgd wordt. En hierin, Mijne Heeren, is welligt geene verandering te voorzien, alzoo bij het in beraadslaging zijnde voorstel der Commissie het onderwerpelijk art. 104 onveranderd wordt gelaten. Aan dit voorstel der Commissie kan ik, uit hoofde deze reglementaire bepaling, naar mijn bescheiden oordeel, zonder eenige de minste distinctie, in zulk een bekrompen, onnatuurlijken en daarenboven fiscalen zin, wordt toegepast, mijne goedkeuring niet geven.

Tot alle verzoekschriften aan de Tweede Kamer wil ik de vrijstelling niet zien uitstrekken, want naar art. 12 der wet zijn aan het zegelregt uitdrukkelijk onderworpen alle verzoekschriften van bijzondere niet onvermogende personen, die in hun bijzonder

belang strekken, hun regt of voordeel kunnen opleveren, maar ook geene andere; dit is de geest der wet, in hare verschillende bepalingen doorstralende en wel in het slot van art. 12, waarbij van privaat-regt en voordeel gesproken wordt, en bij de nommers 4 en 5 van art. 27, waarbij, met terugslag op gezegd art. 12, van het zegelregt zijn vrijgesteld de verzoekschriften of requesten van onvermogende personen, mits van het onvermogen dier personen blijke; en de op laatstgemelde requesten genomen besluiten en beschikkingen, wanneer daarin van de verklaring van onvermogen is melding gemaakt. Terwijl geenszins in de bedoeling der wet, hoe fiscaal overigens, liggen kan, aan het zegelregt te onderwerpen de adressen, memorien of geschriften, in welken vorm ook, blootelijk beschouwingen over bij deze Kamer aanhangige voorstellen van wet bevattende; zulke adressen of geschriften de lege condenda, uitsluitend in het algemeen belang des lands, niet vatbaar voor besluit of beschikking, waarvan bij n°. 5 van art. 27 der wet sprake is, kunnen onder art. 12 der wet niet gerangschikt worden, zonder hetzelve geweld aan te doen en zonder hetzelve irrationeel te interpreteren; aan zulke geschriften is de naam van verzoekschriften niet te geven, het zijn geene verzoekschriften; geschriften van dien aard zijn bij de wet niet opgenoemd als aan de belasting onderworpen en dus niet belastingschuldig; men verlieze niet uit het oog, dat de fiscale wetten van stricte interpretatie zijn, dat dezelve nimmer geëxtendeerd, maar zelfs in twijfel tegen den fiscus behooren uitgelegd te worden; en daarom tot wegneming van alle moeijelijkheid voor het vervolg, stel ik bij wijze van amendement voor, in fine van art. 104, tot verduidelijking van hetzelve, te laten volgen:

» Van deze bepaling zijn uitgezonderd de geschriften, waarbij » aanhangige voorstellen van wet beoordeeld worden; dezelve » zullen wel onderteekend, maar niet op gezegeld papier geschreven » behooren te zijn."

Ik lees op pagina 7 der nota tot toelichting van de voorgedragene wijzingingen in het Reglement van Orde:

» Art. 104. De Commissie heeft bij dit artikel in ernstige » overweging genomen, of het niet als wenschelijk moet worden » beschouwd, dat de verzoekschriften, die aan de Kamer worden » aangeboden, geheel vrijgesteld worden van zegelregt; hetzij » dan dat men die vrijstelling mogt willen beperken tot de » ligchamen, wettelijk zamengesteld of als zoodanig erkend, » waarvan art. 9 der Grondwet spreekt; hetzij dat men ze tot » feder ingezeten zonder onderscheid uitstrekke. Zij heeft gemeend, » de aandacht der leden meer bepaald op dit punt te moeten » vestigen, opdat, indien er werkelijk voldoende gronden voor » de vrijstelling aanwezig waren, daarin door het inleveren van » een voorstel van wet tot wijziging of aanvulling der wet van » 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) zou kunnen worden » voorzien."

Het is mij voorgekomen, dat de Commissie hier de zaak van eene verkeerde zijde heeft beschouwd, welligt door den indruk dien de algemeenheid van art. 104 des Reglements en de constante praxis der vorige Kamer op haar hebben gemaakt, want de Commissie redeneert als of ingevolge de wet van den 3den October 1843 alle geschriften, van welken aard ook, door bijzondere personen aan de Kamer ingezonden, aan het zegelregt zouden onderworpen zijn en vestigt daarom de aandacht der leden op dit punt, opdat (zoo gaat de Commissie voort), indien er termen voor de vrijstelling waren, daarin door het inleveren van een voorstel van wet zoude kunnen worden voorzien.

Met deze redenering der Commissie kan ik mij niet vereenigen, dewijl, naar mijn oordeel, wel sommige maar niet alle geschriften aan de Kamer door bijzondere personen ingezonden, bij de wet belastingschuldig zijn verklaard.

Geschriften van den onderhavigen aard zijn geene verzoekschriften.

Hoe toch zou een geschrift, waarbij bij voorbeeld het aanhangige voorstel van wet tot regeling van het regt van vereeniging en vergadering wordt onderzocht en beoordeeld en waarvan de slotsom zal zijn de aanneming of de verwerping van hetzelve aan te raden, met den naam van verzoekschrift kunnen bestempeld worden? Ik geloof het geenszins en met het volste vertrouwen, naar de kracht en de beteekenis van het woord.

Zulke geschriften zijn bij de wet op het zegel niet opgenoemd en dus niet aan het zegelregt onderhevig, omdat dezelve aan den inzender persoonlijk geen titel, regt of voordeel kunnen opleveren. Ik zeg sommige geschriften, waarvan voor den inzender titel, regt of voordeel het gevolg wezen kan, zijn aan het zegelregt onderworpen en behooren daaraan onderworpen te blijven; aan elk voorstel van wet, strekkende om deze verzoekschriften van het zegelregt vrij te stellen, zoude ik mijne goedkeuring niet kunnen geven.

Ik eindig met de aanmerking, dat verzoekschriften van privaat belang vroeger zeldzaam aan de Kamer werden ingezonden, waarvan de reden lag meestal in art. 67 der Grondwet van 1840. Nu hierin bij art. 67 der tegenwoordige Grondwet eene verandering is gebragt, zal de tusschenkomst ten deze van de Kamer menigvuldiger worden, en op de verzoekschriften die daartoe aanleiding geven, als van privaat belang, zal de wetsbepaling van art. 12 van toepassing moeten zijn.

De heer ***Backer***, lid der Commissie: De Commissie sympathiseert zeer met het amendement van den laatsten spreker. Zij zou gaarne zien dat de verzoekschriften van het zegel wierden vrijgesteld. De schaduwzijde der zaak, dat er onberaden gebruik van zou worden gemaakt en er te veel verzoekschriften zouden worden ingediend, zou haar van dien wensch zelfs niet terughouden. Maar bij het bestaan der tegenwoordige wet op het zegel ziet zij de mogelijkheid er niet van in. Het onderscheid door den spreker gemaakt tusschen verzoekschriften, die een eigenlijk verzoek inhouden en persoonlijke belangen aandringen, en tusschen adressen, die eenvoudig memorien en beschouwingen bevatten, is haar van dien aard voorgekomen, dat het onmogelijk is vol te houden, daar het eerst dan kan blijken tot welke soort een verzoekschrift behoort als het reeds is behandeld. Voorts moet zij ook het oog vestigen op art. 9 der Grondwet, alwaar geschreven staat: » Ieder ingezeten heeft het regt om verzoeken aan de bevoegde magt schriftelijk in te dienen."

De Commissie kan derhalve, hoe zeer wenschende toe te geven aan zoodanige bepaling, zich niet voor het amendement verklaren.

De heer ***van Dam van Isselt*** vraagt den voorsteller of hij art. 12 der zegelwet woordelijk heeft voorgelezen, en zegt zoo het geen uitlegging van dat artikel, maar het artikel zelf is, wat hij heeft gehoord, bereid te zijn het amendement te ondersteunen.

De heer ***van der Heijde*** zegt dat hij art. 12 zelf in zijn geheel heeft voorgelezen en herhaalt die voorlezing.

De heer ***Dirks***: Uit het tot heden aangevoerde, zoowel als uit art. 9 der Grondwet, als ook uit de memorie van toelichting der Commissie en het aangevoerde door den geachten spreker uit Noordbrabant neem ik aanleiding een amendement van kleinen omvang voor te stellen. Ik doe dit naar aanleiding van het voorbeeld der Eerste Kamer. In art. 65 van het Reglement van Orde van die Kamer lees ik: » Alle ongeteekende of ongezegelde verzoekschriften worden door den Voorzitter ter zijde gelegd, *tenzij de wet geen zegel vereischt* enz." Wanneer wij eenvoudig deze bepaling in ons reglement opnamen dan was de quaestie beslist; ik heb derhalve de eer als amendement voor te stellen, dit artikel aldus te lezen:

» Alle ongeteekende verzoekschriften worden door den Voorzitter ter zijde gelegd; desgelijks de ongezegelde, tenzij de wet geen zegel vereischt, of van het onvermogen der verzoekers blijke door eene verklaring van het bestuur hunner woonplaats. Deze geeft daarvan telkens kennis aan de Vergadering."

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ware er hier sprake van het opstellen van eene nieuwe wet op het zegel, of van het verleenen van vrijdom ten behoeve van adressen, hetzij ze persoonlijke belangen, hetzij ze wets-ontwerpen betreffen, dan geloof ik dat er alle aanleiding zou zijn om de bepaling op te nemen, die de geachte spreker uit Noordbrabant verlangt. Maar als ik het oog vestig op de bestaande zegelwet, dan meen ik zeer te moeten betwijfelen of aan zijnen wensch wel gevolg kan worden gegeven. Immers de regel in die wet voorgeschreven is dat alle papier voor acten, enz. aan die belasting zal onderhevig zijn, tenzij de wet zelve uitdrukkelijk vrijstelling daarvan verleent. Artikel 1 van de wet zegt: » Er zal, onder de benaming van regt van zegel, eene belasting geheven worden op het papier of perkement, dat gebruikt wordt voor alle geregtelijke en burgerlijke, hetzij administrative, openbare of onderhandsche acten, mitsgaders voor alle geschriften, die in regten als bewijs kunnen overgelegd worden, en voor alle andere stukken hierna opgenoemd.

» Er bestaan geene uitzonderingen, dan die bij name in deze wet zijn uitgedrukt."

En nu zegt art. 12: » Aan het zegelregt, hierboven vermeld, is onderhevig: al het papier of perkement, gebruikt wordende voor minuten, brevetten, grossen, expeditien of afschriften, kopijen, dubbelen en uittreksels van burgerlijke, geregtelijke, administrative en onderhandsche acten, van arresten en vonnissen, zoomede voor registers en boeken, verzoekschriften, *zelfs in den vorm van memorien of brieven*, memorien van aangifte voor het regt van successie en het regt van overgang, *en eindelijk*, in

HARMONIE

ZITTING VAN DEN 27STEN APRIL.

en uitgebreidsten zin, voor alle stukken en geschriften, welke enigen titel, regt of voordeel opleveren, of tot eenig bewijs trekken . . . . . "

Ik geloof dat men, deze woorden nagaande, moeijelijk kan annemen, dat hier *alleen* sprake zou zijn van stukken, die enigen titel, regt of voordeel opleveren, en dat alleen deze aan het egelregt onderworpen zouden zijn. Die woorden toch onderverpen enunciatief, aan het zegelregt, *behalve de speciaal opgeoemde*, al de stukken die eenigen titel, regt of voordeel opleveren; zij hebben geenszins ten doel om aan te toonen dat de roeger specifiek opgenoemde stukken, om aan dat regt onderworpen te zijn, eenigen titel, regt of voordeel moeten opleveren.

En de slotbepaling van art. 12, die zoo uitdrukkelijk zegt: » Op de bepalingen van dit artikel zijn geene andere uitzonderingen, dan voor zoover betreft de acten, registers, stukken en geschriften, welke bij deze wet van het regt geheel vrijgesteld zijn of aan een ander zegelregt zijn onderworpen", maakt het onmogelijk, dat men, in dezen onbevooroordeeld te werk gaande, tot eene andere conclusie kome dan de Commissie van redactie.

De heer ***van der Heijde:*** Bij het aangehaalde artikel 12 wordt gesproken van *verzoekschriften*, zelfs in den vorm van memorien of brieven; maar het moeten dan ook *verzoekschriften* zijn, en nu vraag ik of een stuk of adres, hetwelk een wets-ontwerp betreft, een *verzoek* kan genoemd worden in den zin dezer wet. Men moet art. 12 in verband beschouwen met art. 27, handelende van de vrijstellingen, waaronder sub n°. 4 en 5 worden opgenoemd:

» De verzoekschriften of requesten van onvermogende personen, mits van het onvermogen dier personen, door eene verklaring van het bestuur hunner woonplaats, blijke, en die verklaring aan het request worde gehecht;

» De op de laatstgemelde requesten genomen *besluiten* en *beschikkingen*, onverschillig of dezelve in originali, bij afschrift of bij uittreksel aan de requestranten worden uitgereikt, wanneer daarin van de verklaring van onvermogen is melding gemaakt."

Het is dus duidelijk dat er eene beschikking ten gunste van den verzoeker op die stukken moet volgen. Maar wat de adressen aan de Kamer betreft, daarop valt nooit eene andere beschikking, dan het besluit der Kamer om het stuk ter griffie te deponeren of tot de orde van den dag over te gaan.

De heer ***Backer***, lid der Commissie: Uwe Commissie meent te moeten volharden bij haar gevoelen, en het eerste amendement niet te moeten ondersteunen omdat het haar voorkomt in strijd te zijn met de wet op het zegel; en het tweede niet, omdat het wel van zelf spreekt dat de Kamer geen ongezegeld verzoekschrift ter zijde zal leggen, wanneer het valt in de termen der bij de wet aangegeven vrijstellingen. Overigens zou het der Commissie aangenaam zijn, indien Zijne Excellentie de Minister van Finantien, die toch zelf reeds verklaard heeft, van het denkbeeld van vrijstelling der hier bedoelde stukken niet afkeerig te zijn, de verzekering wilde geven, dat men eerlang eene wet in dien geest zal mogen te gemoet zien.

De heer ***van Dam van Isselt:*** Ik heb het woord gevraagd om het voorstel van den geachten spreker uit Noordbrabant te ondersteunen. De oplossing door den Minister van Finantien gegeven heeft mij niet voldaan. Die verzoekschriften, in den vorm van memorien en brieven, ontvangen bijv. de gemeentebesturen meermalen; ik geloof dat het volkomen juist is dat er op zoodanige stukken eene beschikking moet volgen, en ik deel volkomen de overtuiging dat de beschikking der commissie voor de petitien niet is de bij de wet bedoelde.

De heer ***van Hall:*** Ik geloof dat de door den Minister van Finantien gegeven oplossing volkomen juist is. Toen de zegelwet, waarvan thans sprake is, werd ingevoerd, was hier nog in werking de Fransche zegelwet van 13 Brumaire VIIde jaar; daarbij waren nog van het zegel vrijgesteld de *pétitions au corps législatif*, maar sedert is die soort onder de vrijstellingen geheel afgeschaft.

En wat het argument omtrent de te volgen beschikking betreft, de aard van een stuk kan toch niet afhangen van den aard van posterieure daden.

De heer ***Verweij Mejan:*** Ik vermeen integendeel dat op die verzoekschriften wel degelijk eene beschikking komt en wel de eenige, die men kan verlangen. Als een verzoeker zich wendt tot de Staten-Generaal, dan kent hij den werkkring en de bevoegdheid van de Staten-Generaal, en als wij hier op zijn verzoekschrift de aandacht vestigen, en het stuk ter griffie deponeren, dan heeft hij eene dispositie, en daarmede is aan zijn wensch voldaan.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten en het eerst in stemming gebragt *het amendement van den heer van der Heijde*, dat met 44 tegen 14 stemmen wordt verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Leclercq, Godefroi, Slicher van Domburg, Luijben, Duijmaer van Twist, van Hall, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, de Lom de Berg, Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, van Voorst, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Backer, van Heloma, Dullert, de Man, Costerus, Boreel van Hogelanden, Borret, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Scheltinga Winterberg, Mutsaers, Engelen, Wintgens, Boxman, van Heiden Reinestein, van der Linden, Donker Curtius, Fokker, van Randwijck, van Rijckevorsel, de Monchy, de Moraaz, van Naamen en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: van der Heijde, Dirks, van Dam van Isselt, Hengst, Anemaet, Bots, L. D. Storm, Meeussen, Jespers, Schooneveld, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Doorn en Zijlker.

Daarna wordt in stemming gebragt *het amendement van den heer Dirks*, dat met 33 tegen 25 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Luijben, Duijmaer van Twist, van Hall, de Villers de Pité, Heemskerk, Schiffer, Reinders, van Voorst, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Smit, Lotsy, Backer, van Heloma, Dullert, Boreel van Hogelanden, Wijnaendts, Nedermeijer van Rosenthal, Mutsaers, van Heiden Reinestein, Donker Curtius, van Randwijck, de Monchy, van Naamen en Godefroi.

Het aldus geamendeerde artikel 104 wordt alsnu zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Omtrent art. 105 merkt

de heer ***Dirks*** aan, dat in het stuk no. 6 gelezen wordt: » Bij twijfel *omtrent* de echtheid" enz., terwijl in het stuk n°. 7 staat: » Bij twijfel *over* de echtheid" enz.

De Commissie verklaart zich, bij monde van den heer ***Backer***, voor de laatste lezing; waarop dit artikel, alsmede het onveranderd blijven van art. 106, de artt. 107 en 108, het onveranderd blijven van art. 109, het wegvallen van de artt. 110, 111 en 112, zonder verdere beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming worden aangenomen.

De ***Voorzitter*** onderwerpt de gezamenlijke wijzigingen over hoofdstuk IX aan eene hoofdelijke stemming.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** stelt voor, als niemand er zich tegen verklaart, die wijzigingen over het geheele hoofdstuk zonder hoofdelijke stemming aan te nemen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** merkt, namens de Commissie, aan, dat ook zij zeer voor tijdbesparing gestemd is, doch alleen kan toegeven dat er geen hoofdelijke stemming plaats hebbe, indien het Reglement van Orde in zijn geheel later aan eene hoofdelijke stemming wordt onderworpen; indien dit het voornemen niet is, acht de Commissie het beter, den gewonen regel te volgen.

Tot dit laatste wordt besloten en de gezamenlijke wijzigingen over hoofdstuk IX met algemeene, d. i. 56 stemmen aangenomen, zijnde die van de zoo straks genoemde leden, behalve de heeren Westerhoff en Engelen, die zich hebben verwijderd.

Over de algemeene strekking van het door de Commissie voorgestelde over hoofdstuk X (*Van het drukken der stukken*) en XI (*Van het ontslag der leden*), noch over het onveranderd blijven der artt. 113 en 114, verlangt iemand het woord. Achtereenvolgens wordt het onveranderd blijven van 113 zonder hoofdelijke stemming, hoofdstuk X met algemeene, d. i. 56 stemmen, het onveranderd blijven van art. 114 zonder hoofdelijke stemming en hoofdstuk XI met algemeene, d. i. 56 stemmen, aangenomen.

De slotbepalingen n°. 1 en 2 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De heer ***Verweij Mejan*** verlangt het woord en zegt:

Ik verlang een woord te zeggen omtrent een vroeger besproken additionneel artikel; het uur is reeds ver verloopen en de beraadslaging was langdurig; ik zal mij dus tot een enkel woord bepalen. Bij den strijd gevoerd over art. 14a, betrekkelijk de ambtenaren ter griffie, is dat artikel ook bestreden geworden

op gronden van humaniteit. Men vond er iets hards in, de tegenwoordige ambtenaren, aldaar werkzaam, aan eene herbenoeming te onderwerpen. Een amendement in dien geest, door den spreker uit Gelderland voorgesteld, vond bijval, maar men meende dat de geschikte plaats om het in te voegen zich zou voordoen aan het einde van het Reglement. Dat voorstel nu is gekomen in mijne handen, en thans wordt door mij, uit naam van de Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden der Kamer, het opnemen van dat voorstel voorgesteld. Ik zal er niets bijvoegen, want het verdedigt inderdaad zich zelf. Het additionnele artikel dat ik de eer heb voor te stellen, luidt aldus:

» De bepaling van art. 14a zal, voor zoover de ambtenaren ter griffie betreft, alleen in werking komen bij overlijden, aftreding of ontslag der ambtenaren, die bij de invoering van dit Reglement ter griffie werkzaam zijn, of wel bij de uitbreiding van het tegenwoordig personeel."

De heer ***van Hall:*** Hoezeer het uur reeds ver is gevorderd, zoo moet ik nog even het woord nemen. Wij zullen door de voorgestelde bepaling die ambtenaren niet helpen; deze zijn aangesteld door den Koning en hebben daardoor regt op pensioen; wanneer wij nu het voorstel van ons gecht medelid aannemen, dan zullen zij dat regt niet kunnen laten gelden, want daardoor ontvangen zij eene benoeming van de Kamer. Het eenige wat ik zie dat wij doen kunnen is eene verandering der pensioenwet provoceren.

De heer ***van Dam van Isselt:*** Ik meen te mogen betwijfelen, of de laatste spreker de zaak wel uit het juiste oogpunt beschouwt; zoolang die ambtenaren, die door ons *niet* zijn aangesteld, ter griffie werkzaam zijn, blijven het Koninklijke ambtenaren, en kunnen bij ontslag hunne aanspraak op pensioen doen gelden. Als deze transitoire bepaling wordt aangenomen wordt in den stand der zaak te hunnen opzigte niets veranderd. Want zij blijven ook dan benoemd door den Koning, en vallen dus in de termen der pensioenwet. Maar als dit amendement wordt verworpen, dan zou daardoor en door art. 14a de benoeming des Konings vervallen en eene herbenoeming noodzakelijk zijn. De zaak is zeer eenvoudig en de pensioenwet heeft er niets mede gemeens.

De heer ***Verweij Mejan:*** Wat beteekent ons voorstel? Eenvoudig dit, dat wij ten opzigte van de tegenwoordige ambtenaren geen gebruik van ons regt van aanstelling willen maken. Hebben zij dus regt op pensioen krachtens die vorige aanstelling, dan behouden zij dat regt.

De heer ***van Hall*** merkt aan, dat men geen regt kan hebben dat men niet gebruikt; dat de Kamer, een regt bezittende, zijns inziens verpligt is het te gebruiken, en dat hij op dezen gfond zich tegen het voorgestelde additionnele artikel zal verklaren.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten en het voorgestelde artikel met 49 tegen 5 stemmen aangenomen; hebbende thans de heeren Mutsaers en Donker Curtius zich verwijderd.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Hall, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, van Zuijlen van Nyevelt en van der Linden.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, Voorzitter der Commissie tot herziening, vraagt nog het woord en zegt: Alvorens uiteen te gaan, moet ik nog aan de Vergadering doen opmerken, dat in art. 17, hetwelk werd aangenomen terwijl ik een oogenblik afwezig was, eene drukfout is gebleven; het woord *toegelaten* moet in dit artikel vervallen. In de tweede plaats is de redactie van art. 104 onduidelijk, waarschijnlijk doordat het geamendeerde art. 104 gedeeltelijk door verschikking van het bestaande is opgesteld; men leest daar: » *Deze* geeft daarvan telkens kennis", hetwelk geen zin geeft, en waarvoor noodwendig moet worden gelezen: » *De Voorzitter* geeft daarvan telkens kennis." Ik verzoek derhalve alsnog autorisatie tot herstelling van deze beide onnaauwkeurigheden.

Daar niemand hiertegen eenige bedenking heeft, wordt dienovereenkomstig besloten.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** merkt nog, namens de Commissie op, dat deze ook op zich heeft genomen opzigtens de snelschrijverij een rapport uit te brengen. Dat rapport legt hij schriftelijk over, tenzij men de voorlezing mogt verlangen.

De Vergadering besluit tot het drukken en ronddeelen van het rapport en neemt de gedane mededeeling voor kennisgeving aan.

De ***Voorzitter*** stelt alsnu voor, daar thans het geheele Reglement van Orde gewijzigd is, den Griffier te magtigen tot het doen drukken van het nieuwe Reglement en tot het maken van de noodige veranderingen in de cijfers, ten einde eene behoorlijke volgorde der artikelen tot stand kome.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De ***Voorzitter*** stelt vervolgens voor te verklaren, dat het thans vastgestelde Reglement van heden af in werking zal komen.

Dienovereenkomstig wordt insgelijks besloten.

De ***Voorzitter*** stelt alnog voor, om, overeenkomstig den bij de behandeling der wijzigingen in het Reglement van Orde in de afdeelingen geuiten wensch, te besluiten, dat de Instructie voor den Griffier en den Commies-griffier der Kamer aan eene herziening zal worden onderworpen.

Ook daartoe wordt besloten, en de ***Voorzitter*** verzoekt de Commissie, die met de herziening van het Reglement van Orde belast is geweest, zich ook met deze taak te willen belasten; tevens neemt hij de gelegenheid waar, om uit naam der Vergadering aan die Commissie zijnen dank te betuigen voor de veelvuldige moeite en arbeid aan het thans voltooide werk besteed.

Eindelijk stelt de ***Voorzitter*** voor, om, daar het thans mogelijk is geworden den dag van andere discussien te bepalen, de behandeling van onderscheiden ingekomen en reeds overwogen wets-ontwerpen te bepalen als volgt:

die van de wets-ontwerpen nopens de bestemming van het batig slot van het fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, en betreffende het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen op Dingsdag 1 Mei, des voormiddags ten 11 ure;

die van het wets-ontwerp tot het verleenen eener dispensatie voor het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat op Woensdag 2 Mei, des voormiddags ten 11 ure;

die van de wets-ontwerpen tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen over 1848 en tot het verleenen van vrijdom van den accijns op het gemaal aan vermicelli- en macaroni-fabrieken op Donderdag 3 Mei, des voormiddags ten 11 ure;

die van de wets-ontwerpen betreffende de te verleenen schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren, en betreffende de reis- en verblijfkosten van de leden der Staten-Generaal op Vrijdag 4 Mei, des voormiddags ten elf ure;

die van het wets-ontwerp houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien op Zaturdag 5 Mei, des voormiddags ten 11 ure, en

die van het wets-ontwerp betreffende het regt van vereeniging en vergadering op Maandag 7 Mei, des voormiddags ten 11 ure.

Dienovereenkomstig wordt achtereenvolgens besloten en de zitting opgeheven.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 1STEN MEI.

ZITTING VAN DINGSDAG 1 MEI.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 59 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Smit, de Lom de Berg, Slicher van Domburg, Luijben, van Hall, Thorbecke, Nedermeijer van Rosenthal, Heemskerk, Backer, de Monchy, Groen van Prinsterer, Jespers, de Man, Dirks, de Moraaz, Hengst, van Dam van Isselt, Lotsy, Verweij Mejan, Poortman, Storm van 'sGravesande, Scheltinga Winterberg, Zijlker, Duijmaer van Twist, van Voorst, Reinders, Dommer van Poldersveldt, de Villers de Pité, van der Heijden, Sloet tot Oldhuis, Anemaet, Costerus, Bots, Bachiene, van Eck, Ter Bruggen Hugenholtz, van Zuijlen van Nyevelt, van Heloma, van Rijckevorsel, Boreel van Hogelanden, Engelen, Boxman, van Naamen, Leclercq, Westerhoff, Fokker, van Heiden Reinestein, van Doorn, Mutsaers, Dullert, Meeussen, van Hasselt, Borret, L. D. Storm, van der Linden, Schooneveld, Wintgens, Donker Curtius en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Oorlog, van Finantien, voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz., en voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst zijn aanwezig.

De notulen van het verhandelde in de laatstgehoudene zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** deelt mede, dat de heer Godefroi schriftelijk heeft berigt, dat hij, ten gevolge van ongesteldheid, verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ontvangen een verzoekschrift van W. de Sitter en andere ingezeten van Groningen, die hunne bezwaren voordragen tegen het aanhangige ontwerp van wet tot het uitschrijven eener buitengewone belasting, om te voorzien in het tekort, welk verzoekschrift wordt verzonden aan de Commissie *ad hoc*.

Er zijn ingekomen twee verzoekschriften van personen die bij de aanstaande benoeming van eenen Commies-griffier in aanmerking wenschen te komen. Zij zijn van de heeren: 1°. jhr. mr. J. K. W. Quarles van Ufford en 2°. mr. A. Uijttenhooven, beiden advocaten bij den Hoogen Raad der Nederlanden. Wordt besloten, dat hunne namen zullen worden geplaatst op de lijst der personen die voor die betrekking in aanmerking wenschen te komen.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt, bij monde van den heer Dirks, het volgend verslag uit:

» *J. W. A. van der Ramhorst*, gepensionneerd luitenant ter zee, eerste klasse, woonende te Elburg, *J. R. Lucas*, gepensionneerd militair te Haarlem, en *J. Milder*, met twee andere onderteekenaren, mede gepensionneerde militairen, hebben verzoekschriften aan deze Kamer ingediend, waarbij tegen de voordragt van wet tot onvervreemdbaar-verklaring der militaire pensioenen en gagementen dezelfde bezwaren worden ontwikkeld, als welke vervat zijn in andere verzoekschriften, waaromtrent vroeger door uwe Commissie aan deze Vergadering rapport is uitgebragt.

Ook deze verzoekers beweren, dat er door die onvervreemdbaarverklaring op een regt van eigendom der gepensionneerden wordt inbreuk gemaakt en dat, dewijl de geldschieters daardoor tot het doen van nieuwe voorschotten ongezind zullen worden, aan de gepensionneerden, die reeds voorschotten ontvangen hebben en daarvoor hun pensioen hebben verbonden, een onberekenbaar nadeel zal worden toegebragt.

Daar deze verzoekschriften betrekking hebben tot eene bij deze Kamer aanhangige voordragt van wet, stelt uwe Commissie voor die ter inzage der leden ter griffie neder te leggen."

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomen conclusie.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet tot het geven van eene wettelijke bestemming aan het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, in de provincie Overijssel, geregeld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34).

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** merkt op, dat er in het hoofd van dit ontwerp, in plaats van *Wij Willem II*, even als in alle andere ontwerpen die aanhangig zijn, moet worden gesteld: *Wij Willem III.*

Geen der leden vraagt het woord, noch over het geheel van het ontwerp, noch over het eenig artikel daarvan.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** vraagt het woord, niet om over het thans in beraadslaging zijnde wets-ontwerp uit te weiden, maar om bij deze gelegenheid eene kleine misvatting aan te toonen, die in het verslag van de commissie der Kamer van 17 April 1849, over de rekeningen van vier fondsen, is ingeslopen. Dat verslag houdt namelijk het volgende in:

» De tweede rekening, zijnde die van het bijzonder fonds van de Dedemsvaart, geregeld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34), sluit met een voordeelig saldo van f 1346.86½. Deze rekening, welke, volgens de bepaling van art. 4 der evengemelde wet, vóór of op den 31sten Maart 1848 door het departement van Binnenlandsche Zaken had moeten zijn gedaan, doch die (waarschijnlijk ten gevolge der buitengewone omstandigheden, waarin ons vaderland gedurende de eerste maanden des vorigen jaars heeft verkeerd) de dagteekening draagt van 31 October 1848, is door de Algemeene Rekenkamer op den 16den November 1848 opgenomen en gesloten, en er is thans bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wets-ontwerp aanhangig, strekkende om aan voornoemd batig slot eene wettelijke bestemming te geven."

In deze opgaaf is de bedoelde misvatting gelegen. De rekening, die het onderwerp uitmaakte van het onderzoek dier geëerde commissie, was niet de rekening gevorderd door art. 4 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 34); dat artikel luidt als volgt: » Van de in art. 1 vermelde *uitgaven* zal vóór of op den 31sten Maart 1848 eene afzonderlijke rekening door het departement van Binnenlandsche Zaken gedaan en deze door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten worden." In dat artikel is alleen sprake van uitgaven, gedaan door het departement van Binnenlandsche Zaken, waarvan op eenen bepaalden tijd eene afzonderlijke rekening gedaan moest worden.

Die rekening is werkelijk ten behoorlijken tijde door des Ministers geachten voorganger, den heer Luzac, gesloten en aan de algemeene Rekenkamer ingezonden en wel op den 30sten Maart 1848. Zij werd den 11den September door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten, aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken teruggezonden. Door dat ministerie werd zij aan het Ministerie van Finantien gezonden, om te worden opgenomen in de rekening van ontvangsten en uitgaven van het fonds door dit laatstgenoemde ministerie af te leggen.

Deze laatstgenoemde rekening werd den 31sten September 1848 door dat Ministerie aan de Rekenkamer gezonden, die haar den 16den October heeft opgenomen en gesloten. Het is die rekening welke aan de Kamer is medegedeeld, zoo als dat uitdrukkelijk in het overgelegde stuk staat vermeld.

Ter voorkoming van misvatting, die uit de woorden der commissie, in haar verslag van 17 April gebezigd, zou kunnen ontstaan, heeft de Minister het pligtmatig geoordeeld, deze verbetering aan te geven.

De beraadslagingen worden gesloten. Zoowel het eenig artikel van het ontwerp, als het geheel der voordragt, worden met algemeene (57) stemmen aangenomen. Het aangenomen wets-ontwerp zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

De algemeene beraadslagingen worden vervolgens geopend over het wets-ontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.

De heer ***Lotsy*** heeft met genoegen gezien, dat een geacht lid uit Gelderland een belangrijk amendement voorgesteld heeft, tot verbetering van dit wets-ontwerp. Die verbetering zal hem intusschen, tenzij hij beter ingelicht worde, niet bewegen, om zijne goedkeurende stem aan dit ontwerp te hechten. De ondervinding heeft hem steeds geleerd, dat de bepaling van art. 41 der wet van 9 Mei 1846, betreffende de burgerlijke pensioenen, houdende dat de burgerlijke pensioenen onvervreemdbaar zijn, is af te keuren. Nu verlangt men eenen tweeden stap op dien verkeerden weg te doen, en het verbod, om van burgerlijke pensioenen gebruik te maken, ook op de militaire pensioenen toe te passen. De Regering grijpt daardoor in een onderwerp van privaat eigendom; zij treedt in huishoudelijke belangen van bijzondere personen. Welk doel wenscht men door die onvervreemdbaar-verklaring te bereiken? Men wil daardoor het aan anderen overdragen van pensioenen moeijelijk of onmogelijk maken. Om dat doel te bereiken, beschikt men over den eigendom van bijzondere burgers? Het komt den spreker voor, dat men hun niet beletten kan te beschikken over hetgeen hun in eigendom toebehoort. Gaat dit beginsel op, dan zou de Regering evenzeer over andere soort van eigendom kunnen beschikken. Wanneer eens de eerste stap gedaan is, dan kan men spoediger tot eenen tweeden besluiten. Uit dien hoofde meent hij het algemeen beginsel der voordragt te moeten bestrijden. De Regering laat zich met eene zaak in, waarmede zij zich volstrekt

niet heeft te bemoeijen. Er wordt wel gezegd, dat deze wet wordt daargesteld in het belang van gepensionneerde militairen. Maar spreker gelooft inderdaad dat haar voornaam doel is, om de taak der ambtenaren van het Ministerie van Finantien gemakkelijk te maken. Hij heeft zich echter afgevraagd, of het belang en de eer van eenen militair niet medebrengen, dat hij eene schuld van eer kunne voldoen; dat hij een kind eenen staat bezorgt? Moet het hem dan niet vrijstaan over zijne pensioen-acte te beschikken? En indien deze wet tot stand mogt komen, dan zal hem die beschikking, die voldoening niet geoorloofd zijn. Ten slotte meent hij eene vraag aan de Regering te moeten rigten, waarvan de beantwoording nuttig kan geacht worden, indien het ontwerp, gelijk hij voorziet, wordt aangenomen. Zal namelijk, door de pensioenen onvervreemdbaar te verklaren, voldaan worden aan eene bepaling van het burgerlijk regt? Volgens art. 446 Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering is het in beslag-nemen van pensioen-acten verboden. Het vervreemden of verpanden van zoodanige acte is eene daad van den titularis. Wanneer deze het nu met zijne schuldeischers eens is, dan kan die bepaling gemakkelijk geheel illusoir worden gemaakt. Men zal zich meester maken van de pensioenen. Sommigen zullen voor hunne belangen zorg dragen; maar de regten van derden zullen worden verkort. Ongelukkige schuldeischers, ter goeder trouw gehandeld hebbende, kunnen daarvan de slagtoffers zijn. Deze bedenkingen nopen hem zich tegen het wets-ontwerp te verklaren.

De algemeene beraadslagingen worden gesloten. Die over art. 1 worden geopend.

Dat artikel luidt als volgt:

» De militaire pensioenen en gagementen zijn onvervreemdbaar. De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening. Alle overeenkomsten hiermede strijdig zijn nietig. Deze bepaling wordt in de acte van pensioen of gagement uitgedrukt."

Door den heer ***Dullert*** is een amendement ter tafel gelegd, waarbij voorgesteld wordt, om tusschen de 2de en 3de alinea van het artikel de volgende zinsnede te voegen: » Indien hij last geeft » om dezelve voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd » herroepen."

Daar dat amendement door vijf leden wordt ondersteund, maakt het een onderwerp van de overwegingen der Kamer uit.

De heer ***Dullert*** erlangt het woord, tot toelichting en ontwikkeling van het aangeboden amendement. De wet, die thans in beraadslaging is, strekt tot verwezenlijking hier te lande der bepalingen van het arrêté van den 7den Thermidor Xde jaar, waarbij de administratie der schatkist is gelast, om geene significatien van cessien, ter zake van pensioenen of gagementen, ten laste van den Staat, meer te ontvangen. De Hooge Raad heeft verklaard, dat aan dat arrêté geen verbindende kracht kan worden toegekend, omdat daaraan de wettelijke grondslag ontbreekt van de hier te lande niet openbaar gemaakte wet van 7 Januarij 1779, welke laatste bij den aanhef van het meermalen genoemd arrêté uitdrukkelijk wordt ingeroepen. De wet, die thans aanhangig is, heeft, evenzeer als gemeld arrêté van 7 Thermidor Xde jaar, ten doel voor te komen, dat de gepensionneerde militairen door opligting of kwade practijken van hunne pensioenen worden beroofd. Van daar, dat in de voordragt de bepaling gevonden wordt, dat de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt zijn onvervreemdbaar, en dat de titularis daarover op geenerlei wijze kan beschikken, ook niet door verpanding of beleening. De woorden, in dat 1ste artikel voorkomende, zijn aan het decreet van den Franschen consul ontleend. Ook onder de Fransche wetgeving was dus evenzeer alle verpanding, vervreemding of beleening van pensioenen verboden. Bij artt. 1850 en volgende van het Burgerlijk Wetboek is beschreven de lastgeving. Daarin hebben de schuldeischers, of de geldschieters, een middel gevonden, om het verbod te ontduiken en de wetsbepalingen krachteloos te maken. De geldschieters stellen zich in het bezit van eene doorloopende lastgeving of volmagt, die eerst dan door den lastgever kan worden herroepen, wanneer de definitive afrekening tusschen partijen zal hebben plaats gehad. Zoodanige volmagten worden geacht in strijd te zijn met art. 1851 van het Burgerlijk Wetboek, dat vaststelt, » dat de lastgever den last herroepen kan wanneer hem » zulks goeddunkt, en, indien daartoe gronden bestaan, den last- » hebber noodzaken kan de volmagt, welke hij in handen heeft, » terug te geven." Eene tegenovergestelde leer is echter bij onderscheidene arresten aangenomen. Het kan overbodig geacht worden, alle deze arresten hier op te geven. Het zal wel genoegzaam zijn te herinneren aan arresten van den Hoogen Raad en van de beide geregtshoven in Holland. De Regering heeft het bestaan van dit verschil van begrip niet ontveinsd. Immers op bladz. 6 van het algemeen verslag over dit wets-ontwerp erkent zij hetzelve en laat zij er op volgen: » en men meent het er » voor te mogen houden, niettegenstaande tegenovergestelde regter- » terlijke uitspraken, dat de jurisprudentie zich op den duur vóór » het systema der Regering zal moeten vestigen." Het stelsel der Regering is alzoo, dat elke volmagt steeds kan worden herroepen. Maar het is niet te loochenen, dat, ten gevolge der onherroepelijkheid, bij arresten aangenomen, officieren zich thans verlustigen in de Ommerschans. Het hof van Zuidholland heeft, bij arrest van 9 Februarij 1848, nopens dit onderwerp onder anderen overwogen:

» Dat geene wetsbepaling aan eenen lastgever verbiedt van zich te mogen verbinden, dat hij gedurende zekeren korteren of langeren tijd de door hem verstrekte volmagt niet zal herroepen, of van de bevoegdheid, hem bij art. 1851 Burgerlijk Wetboek toegekend, geen gebruik zal maken, en dat ook zoodanige verbindtenis noch strijdt met de publieke orde, noch ook met de goede zeden.

» Dat, daargelaten of het arrêté van den 7den Thermidor an X op pensioenen in onze Oost-Indische bezittingen toegekend, al dan niet zoude zijn toepasselijk, uit bovengemelde volmagt blijkt, dat het pensioen, aan den app. verleend, niet door hem aan den geïnt. in eigendom is overgedragen en onherroepelijk afgestaan, en integendeel het steeds in zijne magt stond en bleef, om door de betaling van het door hem aan den geïnt. verschuldigde de onherroepelijke procuratie te doen vervallen en voortaan zelf zijn pensioen te kunnen ontvangen, en dat overzulks derzelve procuratie niet zoude kunnen vallen in de termen van voormeld arrêté, waarbij voorzieningen tegen de cessien van pensioenen zijn vastgesteld; en

» dat derhalve de app. de door hem op den geïnt. verleende volmagt niet mogt intrekken, zoo lang zijne jegens denzelven aangegane schuld niet was gekweten, en welk laatste door hem niet is beweerd en nog veel minder bewezen."

Dit waren hoofdzakelijk de gronden, waarop het hof de onherroepelijkheid der volmagt aannam. Spreker wil nu niet beslissen, welk stelsel het meest aannemelijk is, maar hij gelooft toch, dat het arrest van het hof in Zuidholland op geene onregtskundige gronden is gewezen. Het is echter reeds genoeg, dat het geschil bestaat. De uitslag der regterlijke uitspraken te dien aanzien is onzeker. De Regering acht de aanneming van dit ontwerp, in die omstandigheden, dringend noodzakelijk. Spreker heeft begrepen die aanneming in de hand te moeten werken, maar ook het doel te moeten bevorderen, dat de Regering zich daarbij voor oogen gesteld heeft. Hij heeft gemeend door het amendement, dat hij heeft voorgedragen, het beginsel in art. 1851 Burgerlijk Wetboek vervat, geheel intact te moeten laten. Hij wil ook op de bestaande wetgeving op de burgerlijke pensioenen geene inbreuk maken. Hij laat ook de beslissing van Hoogen Raad, hoven of regtbanken geheel in het midden. Het amendement strekt alleen, om eene zinsnede in art. 1 in te voegen, houdende: » Indien hij last geeft om dezelve voor hem te ontvangen, kan hij » die lastgeving altijd herroepen." Wordt die nieuwe zinsnede aangenomen, dan slaat de 3de zinsnede: » Alle overeenkom- » sten hiermede strijdig zijn nietig," evenzeer op de twee eerste zinsneden, als op de nieuwe 3de, die, bij eene aanneming van het amendement, in art. 1 zou worden gebragt. Het komt hem voor, dat men eerst daardoor zal kunnen zeggen, dat het lot der gepensionneerde militairen verzekerd is. Zonder die bepaling zou de wet onvoldoende wezen.

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst*** zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De Regering doet allezins hulde aan de bedoelingen, die geleid hebben tot de aanbieding van het voorgedragen amendement, omdat ook zij het wenschelijk oordeelt, dat door het afgeven van volmagten het doel, dat men met de daarstelling dezer wet beoogt, niet worde verijdeld.

Desniettemin meent zij zich tegen de aanneming van het amendement te moeten verklaren. Het is zoo, bij onderscheidene arresten, zoo van den Hoogen Raad als van provinciale geregtshoven, is beslist, dat eene volmagt ook buiten de gevallen der artt. 1223, 1201 en 1202 van het Burgerlijk Wetboek onherroepelijk kan worden gegeven. Men moet echter niet vergeten, dat er ook arresten in eenen tegenovergestelden zin gewezen zijn. Men mag alzoo niet aannemen, dat omtrent dit vraagstuk de jurisprudentie is gevestigd. In dien toestand der zaak en bij de regelen van het gemeene regt omtrent lastgeving moet de wetgever zich wachten, dat van zijne zijde het zegel op eerstgemelde beslissingen worde gedrukt. Juist de aanneming van dit amendement

zou het denkbeeld kunnen wettigen, dat de Regering of de wetgever de leer omhelsden, dat volmagten ook buiten de speciaal voorziene gevallen en alzoo in den regel onherroepelijk konden worden gegeven. Eene bepaling, waaruit zoodanige gewigtige gevolgtrekking kan worden afgeleid, mag niet in eene speciale wet worden opgenomen. Dit zou hoogst gevaarlijk zijn. Het is op dien grond, dat de Regering meent, de aanneming van het amendement ernstig te moeten ontraden. Zij herhaalt het echter, dat zij gaarne hulde toebrengt aan de bedoelingen, waarmede het amendement is aangeboden.

Wat aangaat de aanmerking van den spreker uit Dordrecht, daarop dient te worden geantwoord, dat het doel der Regering uitsluitend geweest is, om de regten der houders van pensioenacten in hun belang en in dat van den Staat te beperken, doch dat de Regering heeft gemeend zich daarbij te moeten bepalen, en geenszins zoo ver te mogen gaan, dat door haar voorstel ook de regten des schuldeischers van de gepensionneerden werden verkort. Het is mogelijk, dat de goede bedoeling van het ontwerp op eenigerlei wijze, door conniventie tusschen den gepensionneerde en een zijner schuldeischers of geldschieters, kan worden ontdoken. Doch de Regering houdt het daarvoor, dat dit slechts zeldzaam het geval zal kunnen zijn. Er zijn toch aan het besproken arrest formaliteit en kosten verbonden. De Regering heeft het raadzaam beschouwd in die zeldzame gevallen niet te voorzien, en niet af te wijken van de algemeene beginselen, welke bij dit wets-ontwerp worden vastgesteld. Den schuldeischers blijft het alzoo geoorloofd, hunne regten naar de gewone regelen te doen gelden. Die regten behooren bij deze voordragt geheel ongeschonden te blijven.

De heer ***Meeussen*** verklaart, dat hij het amendement van het lid uit Gelderland zal ondersteunen, en dat van de aanneming van dat amendement zal afhangen, of hij zijne stem aan het wets-ontwerp, dat thans aanhangig is, zal geven. Immers ook hij vreest, dat de personen die van den nood van gepensionneerden misbruik maken, geen hinderpaal zullen vinden in deze wet.

De spreker stemt met de meening der Regering in dat volgens de beginselen van het regt na de aanneming dezer wet de titularis, zelfs door het afgeven eener zoogenaamde onherroepelijke volmagt, niet meer over het pensioen zal kunnen beschikken.

Bij deze wet toch wordt verboden om op eenigerlei wijze te verbinden of over te dragen het pensioen, zelfs niet bij beleening of verpanding.

Indien nu de titularis, onder erkenning van eene somme gelds te zijn verschuldigd, aan den schuldeischer eene onherroepelijke volmagt afgeeft om voor hem de te verschijnen termijnen van het pensioen te ontvangen, voor en tot de volledige kwijting der schuld toe, dan beschikt hij buiten allen twijfel over het pensioen, want hij verbindt het pensioen tot zekerheid der schuld.

Indien er geene erkenning van schuld is, en dus de volmagt in geen verband staat met eenige overeenkomst, dan is die volmagt uit haren aard altijd herroepbaar; want eene onherroepelijke volmagt is ondenkbaar, tenzij als uitvlocisel eener overeenkomst, als een secondaire stipulatie, strekkende om de uitvoering der overeenkomst te verzekeren.

Lastgeving geschiedt ten behoeve van den lastgever, niet ten behoeve van den lasthebber; deze laatste kan zich dus nooit beklagen dat de last wordt herroepen, want hij is zonder belang.

Intusschen is de jurisprudentie in eenen tegenovergestelden zin gevestigd. Bij onderscheidene regterlijke gewijsden is uitgemaakt, dat volmagten tijdens het bestaan van het arrêté des Franschen consuls van 7 Thermidor Xde jaar, bijna van gelijken inhoud als dit wets-ontwerp, tot stand gebragt, niet waren verboden; het voorgestelde amendement heeft de nuttige strekking om zoodanige jurisprudentie, welke het doel dezer wets-voordragt zou verijdelen, te keer te gaan. Het tegenwoordig wets-ontwerp heeft het loffelijke doel, om gepensionneerde militairen te vrijwaren tegen de afzetterijen en den woekerhandel, waaraan zij maar al te zeer zijn blootgesteld.

Maar zal de wet nu haar doel bereiken, zal zij vruchten dragen? Ik vrees dat dit op de voorgestelde wijze het geval niet zal zijn. Alle moeijelijkheden moeten worden voorgekomen. De vrees dat, door het aannemen van dit amendement, de uitlegging van sommige regterlijke collegien zou worden geregtvaardigd, is ongegrond. Het amendement zal geen kwaad stichten, maar zonder hetzelve heft men de kracht der wet voor het vervolg op.

De heer ***van Hasselt*** doet insgelijks gaarne hulde aan het goede oogmerk, waarmede het amendement door het lid uit Gelderland is voorgedragen. Hij ziet zich echter verpligt het te bestrijden, daar het geen nut kan te weeg brengen. Het voorgedragen amendement luidt toch bijna woordelijk als art. 1851 van het Burgerlijk Wetboek. Het is naar zijn inzien, geheel overtollig, om dit voorschrift in eene speciale wet op te nemen. Art. 1851 Burgerlijk Wetboek is van algemeenen aard. Het bepaalt, » dat de lastgever den last herroepen kan wanneer hem » zulks goeddunkt, en, indien daartoe gronden bestaan, den » lasthebber noodzaken hem de volmagt, welke hij in handen » heeft, terug te geven."

Indien men nu, bij wijze van amendement, in deze speciale wet vaststelt, » dat indien de titularis last geeft, om de pensioenen » voor hem te ontvangen, hij die lastgeving altijd kan herroe- » pen," dan wordt er eigenlijk niets anders gezegd, dan hetgeen in de algemeene wet reeds is opgenomen. Die dubbele bepaling is geheel doelloos. Daardoor zal de bestaande jurisprudentie niet worden veranderd. Maar bovendien noch de Hooge Raad, noch de hoven hebben beslist, dat de lastgeving herroepelijk was; zij hebben in de gevallen die zich voordeden, iets geheel anders gezien. Wat was de zaak? Gepensionneerden hadden eene zekere bepaalde som op hunne pensioenen opgenomen, met lastgeving op de geldschieters om die pensioenen voor hen te ontvangen, tot aan de geheele kwijting der schuld, en zich tevens verbonden die lastgeving niet eerder te zullen herroepen, dan nadat de opgenomen som aan de geldschieters zoude terug zijn betaald. En nu heeft de Hooge Raad, nu hebben hoven en regtbanken verklaard, dat er niet alleen last gegeven was tot uitbetaling aan de geldschieters, of tot ontvangst door de schuldeischers, maar dat er een contract was aangegaan waarbij was vastgesteld, dat de last tot uitbetaling, of de volmagt tot ontvangst niet zou worden ingetrokken, dan na de uitbetaling der geheele schuld. In dien stand van zaken kwam het aan sommige regterlijke collegien voor, dat de titularissen (de gepensionneerden) eene civile verpligting op zich genomen hadden, om de volmagt of de lastgeving niet te herroepen dan nadat de schuldeischers geheel en al zouden zijn voldaan. De regterlijke collegien hebben alzoo niet uitgemaakt, dat de lastgeving als zoodanig niet herroepbaar zou wezen, maar zij hebben geoordeeld, dat eerst aan de verpligtingen die op de gepensionneerden rustten, behoorde te worden voldaan. En naar het inzien des sprekers te regt, want indien de gepensionneerden hunne lastgeving en daarbij gevoegde verbindtenis ten allen tijde kunnen herroepen, dan berooft men de geldschieters van hetgeen hun billijk en wettig toekomt, want zeldzaam bezitten zoodanige gepensionneerden andere middelen, waaruit de geldschieter zijn geld zou kunnen verhalen. Maar bovendien moet worden opgemerkt, dat het arrête van 7 Thermidor an X ook spoedig in Frankrijk wijzigingen heeft ondergaan. Reeds in 1808 werd er op advies van den staatsraad van den 11den Januarij van dat jaar, ten behoeve van vrouwen en kinderen van gepensionneerden eene zekere wijziging daargesteld. Alstoen werd namelijk bepaald, dat de minister van oorlog, ten behoeve van der gepensionneerden vrouwen en kinderen, eene afwijking van voornoemd arrêté van 7 Thermidor zou kunnen daarstellen. Dit mist spreker geheel en al in het onderhavig wetsontwerp, en zal hem mede leiden om zijne stem aan hetzelve te weigeren.

De heer ***van Dam van Isselt*** ondersteunt het amendement van het lid uit Gelderland. Men zal van hem niet verwachten, dat hij treden zal in eenige ontwikkeling over regtsbeschouwingen. Hij wil de zaak practisch nemen. Het is niet te ontkennen, dat de pensioen-acten zich in handen bevinden van de sluwste woekeraars. Zij speculeren op het ongeluk en den ondergang van gepensionneerden. Die personen zijn geene regtsgeleerden, maar zij nemen nogtans, met het schandelijke doel van woeker, de wet in handen. En zoolang nu de geregtshoven krachtens die wet onherroepelijke volmagten zullen meenen te moeten eerbiedigen, zoolang zullen de bedoelde geldschieters ook gebruik maken van onherroepelijke volmagten. Op dien grond is het juist doelmatig, dat, door de aanneming van het voorgedragen amendement, in deze wet de bepaling worde opgenomen, dat geene onherroepelijke volmagt voortaan geldig wezen zal. Dan eerst is de weg voor woekeraars afgesneden. Aller wensch moet zijn, en is zeer zeker, om de roofplannen van sommigen te verijdelen, de ongelukken van anderen te voorkomen. Daarom ondersteunt hij het voorgedragen amendement. Zoolang toch in de wet niet met duidelijke woorden is geschreven, dat onherroepelijke volmagten onbestaanbaar zijn, zoolang zou deze wet haar doel missen, en zou zij alleen kunnen leiden, om den weg aan te wijzen om op nieuw geld van de gepensionneerden af te persen.

De heer ***van der Heijden*** : Art. 1 der wet van den 24sten Januarij 1815 (*Staatsblad* n°. 5) bepaalt: » dat geenerhande arresten zullen verleend of gedoogd worden op soldijen of pensioenen" en art. 3, » dat de departementen van Oorlog en Marine respectivelijk op de pensioenen van de gepensionneerde officieren van de land- en zeemagt korting zullen kunnen verleenen onder de bepalingen bij de daarop volgende artikelen gemaakt"; terwijl het thans aan onze beraadslaging onderworpen artikel verklaart,

dat de pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt *onvervreemdbaar* zijn.

Dit bijvoegelijk naamwoord *onvervreemdbaar*, heeft bij mij, in de taal der wetten, zoodanige kracht en beteekenis, dat hetzelve in zich bevat het algemeen verbod om over die pensioenen op eenige hoegenaamde wijze te beschikken, zoo zelfs dat naar mijne zienswijze, de 2de alinea van het artikel geheel overbodig is, als onder het verbod bij de eerste alinea begrepen zijnde.

In dit gevoelen word ik bevestigd door een advies van den Franschen staatsraad van den 23sten Januarij 1808 en wel door den 3den considérant en het dispositief van hetzelve :

» Considérant que ces pensions doivent être en effet considérées comme des alimens accordés par l'état, et destinés spécialement à l'individu qui les obtient; qu'elles ne pourraient devenir, par une vente, la propriété d'un autre, sans que l'objet bien évident de cette institution ne fût manqué, puisque l'intention du gouvernement a été d'assurer un secours annuel, et non de donner une somme pour toutes :

» Est d'avis : 1° que, d'après etc. les soldes de retraite et pensions militaires et de la légion d'honneur sont inaliénables."

Ik schrijf aan het woord *onvervreemdbaar* nog eene andere kracht toe, namelijk die van aan de wet van den 24sten Januarij 1815 te derogeren, zoodanig dat de departementen van Oorlog en van Marine, na de aanneming dezer wet, de bevoegdheid niet meer zullen hebben, korting op de soldijen en pensioenen te verleenen, tot welk denkbeeld mij leidt de reserve die ik in het slot van het aangehaalde advies lees:

» N'entendant pas néanmoins déroger, par le présent avis, à celui du 22 Décembre dernier, qui a eu pour objet les retenues à faire sur les pensions de retraite des militaires au profit de leurs femmes et de leurs enfans, quand ils ne rempliraient pas à leur égard les obligations imposées par le Code Civil."

Indien mijne redenering opgaat, dan is het onderhavige voorstel van wet uitsluitend in het voordeel van de gepensionneerden, ik zeg meer, het is voor hen *un brevet d'impunité* tot het plegen van bedrog en worden de belangen van andere personen tegenover de gepensionneerden geheel verwaarloosd en uit het oog verloren; want niemand zal willen beweren, dat alle gepensionneerden eerlijke lieden zijn. Indien dan hunne pensioenen buiten bereik van alle dwangmiddelen vallen, zullen, onder de wet, de eenvoudige menschen die met gepensionneerden handelen, vaak zijn blootgesteld het slagtoffer hunner goede trouw te worden.

Deze bedenkingen wegen bij mij zoo zwaar, dat ik mijne goedkeuring aan het voorstel niet geven zal.

De heer ***Bullert*** meent op de opmerking der Regering, dat het voorgedragen amendement niets anders zou zijn, dan eene herhaling van art. 1851 van het Burgerlijk Wetboek, te moeten antwoorden, dat dit werkelijk het geval is, doch dat juist het oogmerk is, om, door de wijze van plaatsing van het amendement, aan de bepaling van art. 1851 Burgerlijk Wetboek kracht en klem te geven. Uit de inlassching der voorgestelde woorden in het artikel van dit wets-ontwerp kan geen nadeel ontstaan, maar veeleer kunnen daaruit nadeelige gevolgen worden voorgekomen, die zouden kunnen voortvloeijen uit het in stand blijven van de meergemelde interpretatien der regterlijke collegien. Men ziet thans den weldadigen invloed der bepalingen van de pensioenwet van 1846 op de burgerlijke gepensionneerden, wien het onmogelijk is hunne pensioenen te beleenen of te verpanden. En nogtans is het getal der burgerlijke gepensionneerden, in evenredigheid, zeker veel minder dan dat der militairen, die aan verregaande opligting zijn blootgesteld. Men heeft ook gezegd, dat het amendement gelijk was aan art. 1851 Burgerlijk Wetboek, doch spreker heeft niet beweerd, dat iedere volmagt *per se* onherroepelijk was. Hij heeft zich bepaald, zich te beroepen op het arrest in Zuidholland, dat voorgelezen is.

De heer ***Lotsy*** zegt, dat hij zich heeft afgevraagd, of, toen hij zich tegen het ontwerp verklaarde, hij de sluwe woekeraars, waarvan gedurende deze beraadslagingen is gesproken, in zijne bescherming nam? Hij doet echter opmerken, dat juist zijne bestrijding van de wet het oogmerk had, te toonen, dat men die woekeraars niet beter kon treffen, dan door de zaak geheel vrij te laten. Waarom zou het verboden worden, om gepensionneerden, die zich in moeijelijke finantiele omstandigheden mogten bevinden, op eene eerlijke wijze te helpen en daarvoor hunne pensioenen tot onderpand of waarborg te verkrijgen? Juist de onzekerheid, die er bestond, of men dien waarborg zou kunnen verkrijgen, heeft den woeker in de hand gewerkt. Tot op dit oogenblik bezit spreker de overtuiging, dat, zoo de zaak geheel aan haar zelve wordt overgelaten, de woeker en de kwade practijken zullen worden voorgekomen. Eene cessie van eene pensioen-acte, door eene levensverzekering gewaarborgd, levert voldoende zekerheid om solide en eerlijke kantoren of particulieren in de gelegenheid te stellen, om gepensionneerden zonder woeker te helpen. Zoolang er in de wet niet kan worden bepaald, dat er volstrekt geene korting op pensioenen kan worden verleend, zoolang zal het doel, dat men bij dit ontwerp op het oog heeft, niet worden bereikt.

De heer ***Poortman*** ondersteunt het amendement van het lid uit Gelderland en acht, na al het gesprokene, het onnoodig de gronden te ontwikkelen, die hem voor dat amendement zullen doen stemmen. Hij meent alleen op eenige bezwaren, door de Regering ingebragt, te moeten antwoorden. Hij kan niet toegeven de gegrondheid der opmerking, door de Regering gemaakt, dat door het voorgedragen amendement eene belangrijke inbreuk zou worden gemaakt op de bepalingen van het algemeen regt. Hij meent dit te mogen betwijfelen en beroept zich op het gevoelen van de geachtste regtsgeleerden.

De onherroepelijke volmagt dagteekent niet eerst van de invoering van het Burgerlijk Wetboek; zij bestond reeds veel vroeger; men kende haar reeds onder het Romeinsche regt, ofschoon ook dit de herroepbaarheid der volmagt ten regel had, even als art. 1851 Burgerlijk Wetboek. Dat artikel sluit, evenmin als het oude regt, de bevoegdheid van den lastgever uit, om voor eenen langeren of korteren tijd van zijn regt van te herroepen afstand te doen. Had de wetgever dit gewild, dan zou hij, even als in art. 1200 en elders, en gelijk ook in het ontwerp zelf geschiedt, hebben moeten zeggen » alle hiermede strijdige overeenkomsten zijn nietig," of iets dergelijks. De Minister heeft art. 1223 Burgerlijk Wetboek aangehaald als eene uitzondering bevattende, die den regel zoude bevestigen, in dier voege, dat de afwijking daarvan slechts geoorloofd zou zijn in de gevallen, waarin de wet ze uitdrukkelijk veroorlooft. Spreker voegt bij het aangehaalde artikel nog artt. 1201 en 1202, waarin van eene onherroepelijke magtiging van den pandhouder gesproken wordt; doch hij voegt er tevens bij, dat in die artikelen, evenmin als in art. 1223, eene uitzondering wordt gemaakt op de herroepbaarheid der volmagten, maar eene uitzondering op de *gewone wijze van vervolging en executie*, in geval van nalatigheid van den schuldenaar. Het beweren van den Minister is ten eenen male onaannemelijk, tenzij men den wetgever eene bedoeling wil toekennen, die een der hoofdbeginselen door hem gesteld, geheel en al zou omverwerpen, het beginsel namelijk, opgenomen in art. 1374 van het Burgerlijk Wetboek, » dat alle wettiglijk gemaakte overeenkom» sten dengenen, die dezelve hebben aangegaan tot wet strek» ken." Krachtens deze wetsbepaling moet eene volmagt onherroepelijk zijn zoo dikwijls de onherroepelijkheid een beding eener bilateraal overeenkomst is. De lastgever kan alsdan zijne volmagt niet herroepen, alvorens hij van zijne zijde aan zijne verbindtenis geheel en al voldaan heeft; en de gewijsden, die de wet in dien zin hebben opgevat, zijn dus allezins juist. Maar, aangenomen zelfs dat men de deugdelijkheid dier uitlegging in twijfel kan trekken, dan zou er voor het minst onzekerheid heerschen, hoe de algemeene wets-bepalingen moeten worden opgevat. Het is juist, om aan die onzekerheid de gepensionneerden niet prijs te geven, dat strekt het aangeboden amendement, hetwelk derhalve aan het doel van het wets-ontwerp volkomen beantwoordt. Door den geachten spreker uit Dordrecht is het gevoelen ontwikkeld, dat men de zaak maar haren loop moest laten, en dat alsdan de woekerwel van zelf zou worden tegengegaan en zou ophouden. Men moet echter niet uit het oog verliezen dat de gepensionneerden, die men door dit wets-ontwerp tracht te beschermen meest behooren tot den minderen stand, die met de meergegoed lieden of corporatien minder in aanraking zijn; dat die meergegoeden in het algemeen meerdere en betere gelegenheid hebbend om hun geld te plaatsen, minder genegen zijn om zich vrijwillig te onderwerpen aan den last en de moeite van voorschot op pensioen, en dat (hetgeen vooral in aanmerking komt) de woekeraars die men bedoelt, de gepensionneerden opzoeken en hun aanbiedingen doen, daartoe gedreven door de begeerte om geld te winnen. Door de zaak geheel aan haren loop over te laten, zou derhalve dat kwaad niet verhoed worden.

Eindelijk meent spreker nog te moeten wederleggen het bezwaar van den afgevaardigde uit Eindhoven, die de wet onaannemelijk achtte omdat zij, zijns inziens en vergeleken met het avis du conseil d'état nopens de Fransche wet, door het woord *onvervreemdbaar* de strekking zoude hebben van zelfs in het geheel geene inbeslagneming van het pensioen ten behoeve van wettige schuldeischers toe te laten. Spreker gelooft, dat eene herlezing van de bedoelde zinsnede van dat avis zal doen zien, dat hetzelve niet de bepaling der wet, maar de strekking van het avis zelf heeft willen beperken, en dus werkelijk aan de wet eenen zin toekent tegenovergesteld aan dien, welken het lid uit Eindhoven daarin meent te vinden. In de tweede plaats merkt hij op dat de blijkbare strekking van het onderhavige ontwerp, waaruit niet anders is af te leiden dan dat alle beschikking over het pensioe

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 10TEN MEI.

van de zijde des gepensionneerden zelven verboden is, de bestredene opvatting voldoende wederlegt.

De heer ***van Eck***: Ik behoor onder degenen die de beginsels toejuichen, die den geëerden spreker uit Gelderland geleid hebben tot het voorstellen van zijn amendement, en die den gepensionneerde en gegageerde wenschen te ontheffen van den druk waarmede win- en woekerzucht hen bezwaart. Toch, Mijne Heeren, zal ik mij met dat amendement niet kunnen vereenigen, omdat het, mijns inziens, die beginselen niet in de hand werkt, maar eigenlijk niets zegt.

Wat toch vermeldt ons dat amendement: »indien hij last geeft om dezelve voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen." Dat amendement zegt dus niets anders dan art. 1851 Burgerlijk Wetboek reeds inhoudt: » De lastgever" lezen wij daar, » kan den last herroepen wanneer hem zulks goeddunkt." Ik acht het dus een nutteloos werk wanneer wij hier bepalen wat reeds is bepaald.

Maar, zegt men, onder sommige omstandigheden heeft toch de Hooge Raad en andere regterlijke instelingen de lastgeving *onherroepelijk* verklaard, en nu wil men waken dat zulks niet weder geschiede.

Ik vraag, zal men dat doel bereiken, wanneer men niet anders doet dan art. 1851 Burgerlijk Wetboek te volgen.

En stel ik mij die regterlijke beschikkingen goed voor den geest, dan berust die bewering op eene dwaling.

Nimmer heeft, mijns inziens, een der regterlijke collegien eene *lastgeving* onherroepelijk verklaard en alzoo in strijd gehandeld met art. 1851 Burgerlijk Wetboek. Die onherroepbaar-verklaring heeft dan alleen plaats gehad wanneer het gold eene verbindtenis van onherroepbaarheid tegen een daartegenover staand genot, een *bilateraal contract*, een *contractus innominatus do ut des* of *do ut facias*, maar in die gevallen verviel dus het denkbeeld van *lastgeving*. Er was een ander contract aangegaan.

Het amendement van den heer Dullert, hetwelk alleen *lastgeving* op het oog heeft, zal dus den stand van zaken niet veranderen, en het is om de lacune, die met dat amendement blijft bestaan, aan te vullen dat ik dit amendement heb voorgedragen, hetwelk *alle* verbindtenissen omvat.

Dat amendement strekt, om tusschen de 1ste en 2de zinsnede van art. 1 de volgende nieuwe zinsnede te plaatsen: » Indien hij zich verbindt, om dezelve door anderen te doen » ontvangen, kan hij zich van die verpligting door herroeping » altoos ontslaan."

Daar dit amendement door geen vijf leden wordt ondersteund, zoo kan het geen onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** acht het, na al hetgeen reeds over het amendement gezegd is, onnoodig, in eenige verdere ontwikkeling te treden. Hij was steeds het gevoelen toegedaan, dat onherroepelijke volmagten, wanneer zij het equivalent van andere bedingen in wederkeerige overeenkomsten uitmaken, zoowel onder de Fransche als onder de Nederlandsche wetgeving niet anders kunnen worden herroepen dan met de overeenkomsten zelve, en op de wijze daaromtrent bij de wet voorgeschreven. Daar nu het voorgestelde amendement, vooral met het oog op de plaats waar het zal worden ingevoegd, en het aangewezen verband tusschen de 2de en 3de alinea, de strekking kan hebben, om dusdanige onherroepelijke volmagten nietig te doen verklaren, zoo zal hij voor dat amendement stemmen.

De heer ***Dirks*** draagt een amendement voor op de laatste zinsnede van art. 1. Hij verlangt namelijk de woorden: *de ridder-diploma's* te veranderen in: *het ridder-diploma*. Hij leest toch in het begin dier zinsnede: *de acte van pensioen of gagement*, en alzoo alles in het enkelvoud.

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De beraadslagingen worden gesloten. Het *eerst* wordt in omvrage gebragt het amendement van den heer *Dullert*, dat *aangenomen* wordt met eene meerderheid van 52 tegen 7 stemmen.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Donker Curtius, van Hall, Lotsy, van der Heijde, van Eck, Mutsaers en van Hasselt.

Het *tweede* amendement, dat van den heer *Dirks*, wordt verklaard te zijn *aangenomen* zonder hoofdelijke omvrage, met algemeene stemmen.

Nu wordt het aldus geamendeerd art. 1 in omvrage gebragt en *aangenomen* met 55 tegen 4 stemmen.

Tegen hebben gestemd, de heeren: van Hasselt, van der Linden, Lotsy en van der Heijde.

Het aangenomen art. 1, zoo als het is gewijzigd, luidt als volgt:

» De pensioenen en gagementen van de land- en zeemagt, daaronder begrepen die der overzeesche bezittingen, hier te lande betaald wordende, en van het corps mariniers, benevens de verhoogde soldijen toegelegd aan de ridders der militaire Willems-orde, zijn onvervreemdbaar.

» De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening.

» Indien hij last geeft, om dezelve voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen.

» Alle overeenkomsten hiermede stijdig zijn nietig.

» Deze bepaling wordt in de acte van pensioen of gagement, of op het ridder-diploma uitgedrukt."

De beraadslagingen worden geopend over art. 2 van het ontwerp, dat aldus luidt: » Op de reeds verleende pensioenen en gagementen en verhoogde ridder-soldijen zijn de bepalingen, in het voorgaand artikel vervat, van toepassing, behoudens de regten, door derden, vóór de invoering dezer wet, wettig verkregen."

De heer ***Costerus*** geeft te kennen, dat hij een afkeer heeft van alle transitoire bepalingen of maatregelen. Doch hij meent dien afkeer ditmaal te moeten onderdrukken, om de goede strekking van dit ontwerp. Het verzekert en waarborgt toch, aan de eene zijde, de weldaden, die de Staat aan gepensionneerden heeft toegekend. Het zal, aan den anderen kant, den schandelijken woeker doen ophouden, waaraan zij tot dusverre zijn blootgesteld. Het is dan ook uit dien hoofde, dat spreker gaarne eene poging wil aanwenden om dit wets-ontwerp te verbeteren. In art. 2 van het ontwerp wordt gesproken van: *verhoogde riddersoldijen*. Wat beduiden die woorden? Er bestaan geene *ridder-soldijen* en veelmin VERHOOGDE *ridder-soldijen*. Maar aangenomen, dat er *ridder-soldijen* waren, dan zou art. 2 der wet alleen slaan op de *verhoogde ridder-soldijen*. In art. 1 wordt gesproken van *verhoogde soldijen toegelegd aan de ridders der Militaire Willems-orde*. En in art. 2 van *verhoogde ridder-soldijen*. Dit kan tot verkeerde uitleggingen aanleiding geven. Het is uit dien hoofde, dat spreker eene andere redactie van die woorden voorstelt. Hij verlangt namelijk, in de plaats van de woorden: *verhoogde ridder-soldijen*, te lezen: » *verhoogde soldijen aan boven-* » *genoemde ridders toegelegd*."

Dit amendement wordt door vijf leden der Kamer ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de vergadering uitmaken.

Het wordt dadelijk, zonder verdere beraadslaging, en zonder hoofdelijke omvrage, met algemeene stemmen *aangenomen*.

Dit is evenzeer het geval met het alzoo geamendeerd art. 2, dat nu luidt als volgt: » op de reeds verleende pensioenen en gagementen en verhoogde soldijen aan bovengenoemde ridders toegelegd, zijn de bepalingen, in het voorgaand artikel vervat, van toepassing, behoudens de regten, door derden, vóór de invoering dezer wet, wettig verkregen."

Nu komt in beraadslaging het amendement van den heer *Nedermeijer van Rosenthal*, dat strekt, om bij het ontwerp van wet het volgende nieuwe artikel te voegen:

» Art. 3. De voorschotten, door liefdadige instellingen, hetzij renteloos, hetzij tegen eene matige rente, op de vooromschreven pensioenen, gagementen en soldijen gegeven, of nader te geven, en tot zekerheid waarvan de acten van pensioen, gagement of soldij in pand gegeven zijn, of zullen worden, zijn niet onder de bij deze wet verboden beleeningen begrepen, mits de bepalingen, waarnaar die voorschotten geschieden, door het plaatselijk bestuur goedgekeurd zijn."

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** erlangt het woord tot ontwikkeling en toelichting van zijn amendement. Hij kan, zegt hij, daarbij zeer kort zijn. De redenen, die de Regering hebben geleid tot de aanbieding van dit wets-ontwerp, hadden reeds vroeger de aandacht van velen in den lande tot zich getrokken, en pogingen doen aanwenden, om dergelijke bedrijven ten nadeele van gepensionneerden voor te komen. Het is niet te ontkennen, dat op vele plaatsen personen, die in

ongelukkige omstandigheden verkeerden, of zich tijdelijk in verlegenheid bevonden, in handen van woekeraars zijn vervallen, ja aan ongeluk en ellende werden prijs gegeven, omdat hun de gelegenheid ontbrak om zich op eenige andere wijze te redden. Die bezwaren zijn onder de oogen en ter oore gekomen van vele liefdadige inrigtingen en van menschenvrienden. Ten gevolge daarvan hebben spaarbanken en bijzondere vereenigingen zich bereid verklaard, om aan gepensionneerden, hetzij kosteloos, hetzij tegen eene matige rente, voorschotten te verstrekken, hetzij in eens, hetzij bij maandelijksche voorbetalingen. Die instellingen hebben overal allergelukkigst gewerkt. Spreker zelf is sedert lengte van jaren medebestuurder van eene spaarbank, waarbij met het beste gevolg zoodanige weldadige inrigting is ingevoerd. Hij durft gerust de verzekering geven, dat zij allerheilzaamst heeft gewerkt. Vele dier inrigtingen zijn op dit oogenblik nog in volle werking. Door het verstrekken op den eersten van elke maand, van een derde gedeelte van het quartaal des pensioens, hebben de besturen dier inrigtingen honderden personen aan de handen der woekeraars onttrokken; terwijl die besturen elke drie maanden die voorschotten terug hebben bekomen. Die weldadige inrigtingen moeten gehandhaafd, uitgebreid worden. Bij de weldadige strekking die dit ontwerp heeft, moet ook die weldadige bepaling in het ontwerp worden gevoegd. Die instellingen hebben den waarborg en de zekerheid noodig, dat de voorschotten die zij doen, haar ten behoorlijken tijde worden gerestitueerd, en dat zij dienaangaande door de wet volkomen gerustgesteld worden. Daartoe strekt het voorgedragen amendement. De uitzondering, ten behoeve dier inrigtingen in art. 3 vervat, is noodzakelijk. Zij strekt tot waarborg, dat de goede bedoeling der Regering met het voordragen van dit ontwerp, niet zal worden miskend, niet zal verloren gaan. Het in de hand werken dier inrigtingen is van te meer gewigt voor de Regering zelve, omdat er aan de maandelijksche uitbetalingen te veel omslag is verbonden, en men van haar alzoo niet kan vorderen, dat zij tot eene *maandelijksche* uitbetaling zal besluiten. Maar het is dan ook volstrekt noodzakelijk, dat de besturen worden ondersteund in de middelen om het goede doel dat zij beoogen en dat zij bereids in zoo ruime mate hebben verkregen, verder te verwezenlijken. Spreker is alzoo van oordeel, dat deze instellingen inderdaad ondersteuning verdienen en behoeven. Hij heeft in het voorgedragen artikel juist de woorden: *liefdadige instellingen* gebezigd, omdat daardoor het doel, dat men zich met de vaststelling der uitzondering voor den geest gesteld heeft, helder uitkomt. Het doel der voorschotten, die men in de hand wil werken, moet zijn van *liefdadigen aard*. Onder die algemeene uitdrukking: *liefdadige instellingen*, kunnen *vereenigingen van allerlei aard* worden gerangschikt, mits zij *liefdadige inrigtingen* zijn.

In het voorgedragen amendement was eerst gesteld, dat de bepalingen, waarnaar die voorschotten geschieden, door *het plaatselijk bestuur* moeten goedgekeurd zijn. Het oogmerk dier bepaling is, dat het goede doel der wet, de weldadige uitzondering die voorgedragen is, niet door verkeerde handen worde misbruikt. De woekeraars, die men wenscht te keeren, moeten zich van de menschlievende bepaling niet meester maken, om haar te misbruiken. De bepalingen waarnaar de voorschotten met een liefdadig doel zullen worden gedaan, moeten door een erkend gezag worden onderzocht en goedgekeurd. Het komt hem voor, dat *het plaatselijk bestuur* daartoe voldoende is. Doch men heeft aangemerkt, dat dit niet voldoende wezen zou, vooral ten platten lande, waar men minder met personen en middelen bekend kon zijn. Daar spreker de gegrondheid van dat bezwaar niet kan ontkennen, en het goede doel wenscht te bereiken, zoo heeft hij geene bedenking tegen die verandering in zijn amendement, om de goedkeuring dier bepalingen aan *Gedeputeerde Staten* over te laten.

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo, met de daarin door den voorsteller gemaakte verandering, een onderwerp van overweging uitmaken.

De heer ***Fokker*** geeft te kennen, dat, wanneer men de geschiedenis nagaat der liefdadige instellingen die de vorige redenaar op het oog heeft gehad, het dan niet bevreemden zal, dat hij zich gedrongen gevoeld heeft, om door het voordragen van een amendement, voor hare belangen te waken. Bij Koninklijk besluit van 5 October 1843, n°. 56, werd bepaald dat de pensioenen van militairen beneden de f 200 voor het volle quartaal zouden worden uitbetaald, al stierf ook de titularis in de 1ste of 2de maand van het quartaal. Die bepaling werd gemaakt met het doel om, zoo als in dat besluit zelf staat uitgedrukt, de liefdadige instellingen en bijzondere personen, die met een weldadig doel gelden mogten voorschieten, den noodigen waarborg te verschaffen voor de behoorlijke terug-ontvangst hunner geleende penningen. Naauwelijks was dat besluit genomen, of de maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen maakte hare departementen daarop opmerkzaam en spoorde hen aan, om door maandelijksche of wekelijksche voorschotten aan de behoeften der gepensionneerden te gemoet te komen. Onderscheidene afdeelingen der maatschappij hebben aan die uitnoodiging voldaan en hebben commissien ingesteld om zoodanige voorschotten te verstrekken. Meerdere vereenigingen van dien aard zijn tot stand gekomen. De Regering had ze uitgelokt en handelde in dat opzigt volkomen prijzenswaardig. Maar zij deed meer. Zij ondersteunde die inrigtingen door medewerking, zoo als blijkt uit hetgeen mij het bestuur der commissie te Breda mededeelde met de volgende woorden: » het ministerie is zeer genegen om de woekerzucht » tegen te gaan, waaraan arme gegageerden veelal blootstaan, » en werkt om die reden gaarne met de commissie tot het doen » van voorschotten mede." Zij heeft zelfs de middelen aan de hand gegeven, welke daartoe konden leiden. Zoodanige medewerking van den kant der Regering kan niet anders dan aangenaam zijn. Zij heeft dan ook veel nut te weeg gebragt. Zij heeft weldadig gewerkt, vooral voor de minvermogenden, wier pensioen soms te kort schoot, om in dringende behoeften te voorzien.

Maar dat weldadige doel wordt door het ontwerp, zoo als het thans aanhangig is, te niet gedaan. Immers art. 3 der voorschriften voor de commissie van het departement Breda der maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, bepaalt, dat door den gepensionneerde, die voorschotten verlangt, eene onderhandsche procuratie zal worden afgegeven tot ontvangst van het pensioen; terwijl bij art. 4 wordt gevorderd dat de pensioen- of gagementsacte in handen der commissie zal worden gesteld om na expiratie van het quartaal waarover het voorschot loopt aan den gepensionneerde te worden teruggegeven. De commissie vindt alzoo haren waarborg in het bezit der pensioen-acte; het is als het ware eene beleening. Nu staat er in de wet duidelijk, dat de titularis over zijn pensioen op geenerlei wijze kan beschikken en het ook niet kan verpanden of beleenen. Zijn nu alle beleeningen verboden dan zal de bedoelde commissie hare werkzaamheden moeten staken, want de eenige waarborg dien zij bezat, wordt haar ontnomen. In de afdeelingen heeft men dan ook te regt het denkbeeld toegejuicht, dat men eene uitzondering op het verbod maken moest ten behoeve van weldadige inrigtingen of vereenigingen. Het bevreemdt spreker inderdaad, dat de Regering aan dien wensch geen gehoor gegeven heeft. De redenen, die de Regering bewogen hebben om aan dien wensch niet te voldoen, komen hem ongegrond voor. Er bestond toch geene billijke reden, om het afstaan eener pensioen-acte aan zoodanige liefdadige instellingen, als hier bedoeld worden, te weigeren. Bij de memorie van beantwoording erkent de Regering dat de bedoelde liefdadige instellingen eenigzins den waarborg tot het terugerlangen der voorgeschotene gelden verliezen, maar zij voegt er bij dat dit slechts geldt voor zeer kleine sommen en voor korte termijnen. Maar men vergete niet dat vele kleine voorschotten te zamen eene belangrijke som kunnen uitmaken en dat wanneer de commissien allen waarborg missen, zij ook verpligt zullen wezen alle voorschotten te staken. Spreker juicht dan ook allezins toe het amendement door een lid uit Gelderland aangeboden, doch hij twijfelt, of onder de woorden: *liefdadige instellingen* ook begrepen zijn andere vereenigingen, gelijk die, welke hij op het oog had. Hij wenscht alzoo, alle verschil en strijd over de woorden *liefdadige instellingen* te voorkomen.

Hij heeft meer bijzonder het oog op de maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*. Zij is geene bepaald liefdadige instelling. Aan dat woord hecht men gewoonlijk eene andere beteekenis. Maar het is ook niet eene op openbaar gezag erkende instelling, doch veeleer eene als geoorloofd toegelatene vereeniging. Andere dergelijke vereenigingen bestaan te Groningen, Leeuwarden, Leyden en elders, en ook uit de hoofdstad van Zeeland is in Januarij jl. aan de Regering een adres ingediend, om eene zoogenaamde hulpbank, tot het doen van voorschotten, als een zedelijk ligchaam te zien erkennen. Ten einde nu alle die inrigtingen, onder welken naam ook, met een liefdadig doel werkzaam, onder de uitzondering te begrijpen, stelt hij als sub-amendement voor, om het voorgestelde art. 3 te lezen als volgt: » De voorschotten, door liefdadige instellingen en andere op openbaar gezag als zedelijke ligchamen erkende of als geoorloofd toegelatene vereenigingen, hetzij renteloos, hetzij tegen matige rente, op de vooromschreven pensioenen, gagementen en soldijen gegeven, of nader te geven, en tot zekerheid waarvan de acten van pensioen, gagement of soldij in pand gegeven zijn, of zullen worden, zijn niet onder de bij deze wet verboden beleeningen begrepen, mits de bepalingen, waarnaar die voorschotten geschieden, door Gedeputeerde Staten der betrokken provincie goedgekeurd zijn."

De heer ***Storm van Gravesande*** vraagt het woord en zegt dat ook hij voornemens geweest was een amendement in

denzelfden geest voor te stellen, doch van dat voornemen natuurlijkerwijze heeft afgezien, zoodra hij kennis bekwam van het amendement door het lid uit Gelderland ingediend, hetwelk hij alsnu ten sterkste wenscht te ondersteunen. Hij verklaart dat hij, als lid eener commissie tot het uitbetalen van pensioenen bij wijze van voorschot (die reeds lang bestond vóór de uitvaardiging der circulaire door den spreker uit Zeeland bedoeld), allezins in staat is geweest, *en* de verregaande afzetterijen, waaraan de gepensionneerden zijn blootgesteld van de zijde van woekeraars, *en* het nut van de liefdadige instellingen of commissien waarvan hier sprake is, te leeren kennen. Hij zal echter, na al hetgeen deswege reeds gezegd is, zich hieromtrent van verdere uitweiding kunnen onthouden. Hij heeft nu meer bepaald het woord gevraagd, om eenige bedenkingen, door de Regering in de memorie van beantwoording betrekkelijk dit wets-ontwerp gemaakt, te wederleggen.

Bij die memorie zoowel als bij deze discussie is te weinig gelet op de wijze waarop de Oost-Indische pensioenen betaald worden. De pensioenen op de grootboeken hier te lande ingeschreven, worden niet uitbetaald, dan wanneer bij de attestatien de vita en quitantie het bewijs van inschrijving, of de zoogenoemde pensioen-acte wordt overgelegd. Hierdoor is de houder van dat bewijs, die voorschot mogt verleend hebben, altijd vrij zeker. Doch de Oost-Indische pensioenen worden door de Handel-maatschappij, als daarmede bepaaldelijk belast, uitbetaald op vertoon der attestatie de vita en quitantie alleen. De gepensionneerden hebben wel eene dispositie van het departement van Kolonien in handen, waarbij hun wordt kennis gegeven *dat* en *met hoeveel* zij gepensionneerd zijn, maar dit stuk behoeft niet vertoond te worden om betaling te erlangen. Het kan dus zeer ligt gebeuren dat een gepensionneerde, na voorschot van eene commissie genoten te hebben, zonder medeweten van die commissie de op haar gegeven volmagt herroept, en dat hij zich eene attestatie de vita weet te bezorgen, en daarmede het pensioen ontvangt dat aan de commissie toekomt.

Om dit bezwaar te voorkomen, was dan ook sedert eenige jaren de commissie waarvan de spreker voorzitter was (en waarschijnlijk is dit ook bij andere inrigtingen van dien aard het geval) door het departement van Kolonien gemagtigd om quitantie af te geven voor de Oost-Indische pensioenen, onder hare administratie geplaatst, en werden de daartoe betrekkelijke assignatien ten name der commissie afgegeven, en niet op naam der gepensionneerden zelven gesteld.

Dergelijke maatregelen werden genomen ten opzigte van die pensioenen welke op de grootboeken hier te lande zijn ingeschreven, doch waarvan de bewijzen van inschrijving in handen van woekeraars waren, en die dus zonder vertoon van dat bewijs, alléén op overlegging van eene attestatie de vita en quitantie, worden uitbetaald, zoo als in de memorie van toelichting, bij dit wets-ontwerp behoorende, is vermeld.

Uit het gezegde betrekkelijk de Oost-Indische pensioenen blijkt alzoo, volgens den spreker, de volstrekte noodzakelijkheid, dat de Regering de hier bedoelde commissien of liefdadige instellingen in hare bescherming neme. — Spreker brengt bij deze gelegenheid gaarne hulde toe aan den vroegeren Minister van Kolonien en aan het voormalig hoofd van het Ministerie van Finantien, thans lid dezer Kamer; door beiden is steeds alle ondersteuning aan de commissien verleend, en hij hoopt en vertrouwt, dat ook de tegenwoordige hoofden van die departementen dat voetspoor zullen volgen.

De Regering ziet er verder bezwaar in, bepalingen in *deze* wet te plaatsen, die afwijken van die, voorkomende in de burgerlijke pensioenwet. Spreker kan in die ongelijkheid volstrekt geen kwaad zien. Die pensioenwet zal toch, volgens de toezegging der Regering zelve, eerlang eene herziening ondergaan; die herziening *moet* inderdaad dan ook om velerlei redenen noodwendig plaats hebben. Zoodra dit het geval is, kan de gevreesde ongelijkheid gemakkelijk vervallen.

In de memorie van beantwoording is door de Regering ook het bezwaar geopperd, dat door in deze wet eene uitzondering ten aanzien der liefdadige instellingen te maken, eene belangrijke uitbreiding van werkzaamheden bij het departement van Finantien en daardoor al ligtelijk eene vermeerdering van het personeel der beambten zou veroorzaakt worden. Spreker kan inderdaad niet inzien hoe dit mogelijk zou kunnen zijn; de zaak zou blijven zoo als zij nu is, en er kan toch waarlijk zooveel meer werk niet veroorzaakt worden door de zorg, die men zou moeten dragen, dat de betaalmeesters, voor zooveel noodig, de pensioenen waarop door commissien voorschotten zijn verleend, aan die commissien en niet aan de gepensionneerden zelven uitbetaalden. Die zaak is blijkens de ondervinding zeer gemakkelijk te regelen.

Spreker erkent ten slotte met de Regering, dat eene *maandelijksche* uitbetaling der pensioenen, zoo als sommigen schijnen te begeeren, aan groote bezwaren onderhevig zou zijn, en dat dit tot een zeer grooten omslag aanleiding zou geven, zoowel bij het departement van Finantien en betaalmeesters, als bij de gemeentebesturen. De maandelijksche uitbetaling zou ook in vele gevallen niet eens dat groote nut te weeg brengen, immers niet dat, wat onder anderen door de commissie in sprekers woonplaats wordt gedaan, om namelijk in den herfst voorschotten te geven ten einde de gepensionneerden in staat te stellen eenigen wintervoorraad voor hunne huisgezinnen te kunnen aankoopen.

De heer **Dirks** ondersteunt in allen deele wat door vorige sprekers aangevoerd is tot verdediging van het voorgedragen amendement. Ook hij kan hier op grond van eigene ondervinding spreken. Vele jaren is hij een der directeuren van eene der bloeijendste spaarbanken van het land, die te Leeuwarden, geweest. Hij heeft daar de beste vruchten gezien van het verleenen van voorschotten op pensioenen. Hij verklaart dat vele gepensionneerden niet alleen niet in staat zijn om drie maanden te wachten, maar dat men hun met maandelijksche en wekelijksche voorschotten moet te gemoet komen. Deze laatste wijze om voorschot te geven verdient vooral daarom aanbeveling, omdat vele gepensionneerden uit den minderen stand volstrekt niet *op eens* of *bij groote gedeelten* hun pensioen moeten ontvangen. De ondervinding heeft geleerd, dat hoe meer geld zij in eens ontvangen, het des te spoediger verdwenen is. De wekelijksche voorschotten voorkomen zulks. De Regering kan op zulk eene wijze niet betalen, de spaarbanken enz. komen dit gebrek te hulp.

De heer **Groen van Prinsterer** zal zich gaarne vereenigen met de amendementen, die aangeboden zijn tot verbetering van dit wets-ontwerp. Maar hij acht zich verpligt te verklaren, dat hij ook na die verbeteringen een bezwaar tegen deze wet heeft, dat hem voor alsnog verhindert er zijne goedkeuring aan te geven. Hij deelt namelijk de bedenkingen, die door een lid uit Dordrecht zijn ontwikkeld, dat door dit ontwerp inbreuk zou worden gemaakt op het regt van eigendom. Hij betwist het Gouvernement het regt niet, om voor het vervolg aan de pensioenen zoodanige bedingen te hechten, als het raadzaam mogt oordeelen, doch het schijnt hem aan bezwaar onderhevig om die bedingen toe te passen op pensioenen die vroeger verleend zijn. Daardoor wordt, naar hij vreest, inbreuk gemaakt op verkregene regten. Er wordt gehandeld tegen den wil van den eigenaar van het pensioen. De meest welwillende interventie van den Staat in iemands vermeend belang, tegen zijn wil en tegen zijn regt, is met begrippen van staatszorg en staatsalbemoeijing in verband, waaruit gevaarlijke gevolgen kunnen ontstaan. Vooral hier moet men zich wachten voor den eersten stap. Tot hiertoe levert hem dit een onoverkomelijk bezwaar op. Hij zal echter gaarne den verderen loop der beraadslagingen afwachten. Ook hij vreest dat het weldadige doel dat men beoogt, niet zal worden bereikt en dat men ook deze wet zal weten te ontduiken. Hij acht het vooral wenschelijk en doeltreffend de gepensionneerden, ook van gouvernementswege, aandachtig te maken op de bereidvaardigheid der weldadige instellingen tot het doen van voorschotten op billijken voet.

De heer **van Eck** is gestemd voor het amendement van den heer van Rosenthal, verbeterd door het sub-amendement van den heer Fokker. Er kan echter zijns inziens twijfel bestaan, wat onder de woorden *door Gedeputeerde Staten der betrokken provincie* moet worden begrepen. De provincie toch is niet in de zaak betrokken, maar wel de gepensionneerde, alsmede de ligchamen, waarvan het sub-amendement spreekt. Door de gebezigde woorden wordt dus niet uitgemaakt of het de Gedeputeerde Staten zijn van de woonplaats des gepensionneerden, dan wel die van de provincie waar die ligchamen zijn gevestigd, van wie de goedkeuring der statuten wordt verlangd. Het laatste acht hij wenschelijk en wil dus in dien zin het amendement verduidelijkt hebben, ten einde procedures voor te komen. Hij voegt daarbij eene kleine verandering, die meer met ons taaleigen strookt en stelt alzoo als sub-amendement op dat van den heer Fokker voor: 1°. om de woorden *op openbaar gezag* te veranderen in: *door het openbaar gezag*; en 2°. de woorden: *door Gedeputeerde Staten der betrokken provincie*, te veranderen in: *door Gedeputeerde Staten der provincie, waarin die ligchamen zijn gevestigd* enz.

Daar vijf leden zich verklaren *voor* het in overweging nemen van dit amendement, zoo maakt het een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Schooneveld** verklaart in allen opzigte te deelen de gevoelens door de redenaars uit Dordrecht en Harderwijk ontwikkeld. Hij voorziet geene heilrijke gevolgen van deze wet. Hij

acht haar gevaarlijk en zal derhalve tegen het ontwerp stemmen. Inmiddels zal hij het amendement van den heer van Rosenthal ondersteunen, omdat daardoor de voordragt wordt verbeterd.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** meent, namens de Regering, ten aanzien van twee punten de Vergadering te moeten inlichten: *in de eerste plaats*, in hoeverre de wetgevende magt bevoegd is, het vervreemden en verpanden van pensioenen te belemmeren; en *ten tweede*, welk oordeel zij over het amendement van den heer van Rosenthal meent te moeten vellen.

Wat het *eerste* punt aangaat, meent de Regering, dat men den aard der zaak nimmer uit het oog moet verliezen. Wanneer de wet pensioenen verleent, dan geschiedt zulks met het oogmerk, dat zij, die jaren lang het land met ijver en trouw gediend hebben, niet ontbloot zullen zijn van alle middelen van bestaan. Met dat doel wordt hun verstrekt, niet een negotiabel effect, maar eene acte, op grond waarvan zij jaarlijks eene vaste inkomst zullen genieten. Die uitkeering geschiedt bij de drie maanden, al wederom met het doel, dat zij niet van alle middelen van bestaan worden ontbloot. Even als nu het vrij genot van allen eigendom aan zekere wettelijke beperkingen is onderworpen, even als sommige eigendommen slechts tot een bepaald doel kunnen worden gebruikt, evenzoo brengt de aard van het pensioen mede, dat het blijve eene alimentatie, welke den begiftigde tegen gebrek waarborgt. Alle beschikking over eigendom is onderworpen aan de wet. Alle misbruik daarvan kan en moet worden geweerd. Het gebruik maken van den eigendom is uit den aard der zaak beperkt tot het doel waartoe het is daargesteld. Maakt men van dat doel misbruik, dan is de wetgever daar, om daartegen te waken; dit is het eenige wat hier geschiedt.

Wat betreft het *tweede* punt, moet men het standpunt der Regering, bij het ontwerpen van deze voordragt, niet uit het oog verliezen. De Regering stelt op hoogen prijs de loffelijke pogingen van vele weldadige inrigtingen. Maar wat heeft de Regering dan belet, om tot dusverre aan het verlangen der Vergadering te voldoen, om in dit wets-ontwerp eene uitzondering ten behoeve van liefdadige inrigtingen op te nemen? Zij beschouwde de wet niet uit een eenzijdig oogpunt, niet alleen om den woeker te fnuiken. Zij heeft een meer algemeen doel trachten te bereiken. Zij heeft daarin gezocht een middel tegen de zwakheid van den mensch, bepaaldelijk voor hen, die van een gering inkomen moeten leven. Zij meende, dat de gepensionneerden buiten de mogelijkheid moesten worden gesteld, om op de toekomst te rekenen, en dat hun de middelen daartoe moesten worden afgesneden. De Regering wilde het beginsel, dat geen pensioen verpandbaar zoude zijn. Zij ontveinsde zich niet, dat daarin voor dezen of genen moeijelijkheid zoude gelegen zijn, maar zij had het oog op den grootsten hoop der gepensionneerden. Zij begreep, dat zonder hoop op voorschot, dezen de tering naar de nering zouden zetten en zoo doende in het pensioen waarlijk een waarborg tegen gebrek zouden vinden. Ziedaar het denkbeeld der Regering. Vele leden intusschen, die getoond hebben met dit onderwerp meer van nabij bekend te zijn, hebben, op grond hunner ondervinding, met klem het groote nut betoogd, dat er eene uitzondering op het verbod behoorde te worden gemaakt, ten behoeve van liefdadige inrigtingen. Zij hebben zich dan ook ten voordeele van het aangeboden amendement verklaard. De Regering heeft thans blootgelegd de gronden, die haar geleid hebben, om tot hiertoe zoodanige bepaling in de voordragt niet op te nemen. Maar zij stelt zich volstrekt in dezen geen partij en laat de beslissing gaarne aan de Vergadering over.

Zijne Excellentie de ***Minister van Oorlog*** geeft te kennen, dat al hetgeen in de memorie van toelichting en in het algemeen verslag nopens dit wets-ontwerp is aangevoerd, en door zijne ambtgenooten nog heden in het midden is gebragt, zijne taak zeer gemakkelijk maakt. Het doel der wet zal voorzeker geene nadere verdediging behoeven. Het strekt om de afpersingen te doen eindigen, waaraan gepensionneerden maar al te lang zijn blootgesteld. Ook hij brengt gaarne hulde aan de pogingen van weldadige inrigtingen, die reeds sedert geruimen tijd dat kwaad hebben getracht tegen te gaan, doch zeker eenen eigenlijken steun bij de wet missen, waarop zij, dien verkrijgende, met des te meer vertrouwen zullen kunnen voortgaan om in hunnen weldadigen werkkring nuttig te wezen. Wat den Minister betreft, ook hij kan zich met het voorgedragen amendement ten opzigte van die inrigtingen wel vereenigen. Hij geeft alleen in bedenking, of daarin niet de clausule zal worden opgenomen, dat de voorschotten zich tot *drie* maanden zouden moeten bepalen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** dankt de Regering, dat zij het standpunt heeft doen kennen van waar zij bij het ontwerpen dezer wet is uitgegaan. Hij erkent dan ook met den Minister van Justitie, dat de aard en het doel van de pensioenen het gedane voorstel volkomen regtvaardigen. Hij dankt de Regering tevens, dat zij in zijn amendement meent te kunnen berusten. Hij stemt met de Regering in, dat het belang van den Staat vordert, dat zooveel mogelijk ieder der ingezetenen het dagelijksch onderhoud vinde; en wanneer met dit doel ook aan gewezen verdedigers des vaderlands pensioenen worden toegelegd, vordert hetzelfde hooge belang, dat daarvoor gewaakt worde, dat de toegelegde pensioenen tot hunne bestemming aangewend blijven. Aan die billijke zorg sluit zich dan ook zijn amendement aan.

De bedenking, door sommige sprekers gemaakt, dat door dusdanige maatregelen de wettige regten van schuldeischers zouden worden in de waagschaal gesteld, en de waarborg hunner betaling aan hen ontrukt, kon bij hem niet wegen, omdat deze regten hier door het hoogere belang van den Staat beheerscht worden.

Dit hoogere staatsbelang is ook bij de gewone burgerlijke wetgeving erkend; want, hoezeer alle goederen des schuldenaars verklaard worden ten onderpand voor zijne schuldeischers te strekken, zoo is desniettemin bepaald, dat, wanneer er beslag gelegd wordt, sommige voorwerpen of gereedschappen, die tot voorziening in de eerste levensbehoeften of tot uitoefening van het bedrijf moeten strekken, niet onder het beslag kunnen worden begrepen.

Wat de aanmerking van den Minister van Oorlog aangaat, zoo zijn de commissien best in staat de gepensionneerden in te lichten. Die commissien geven wel *maandelijks* voorschotten, en gevoelen ook het hooge nut, om de menschen te helpen, maar uit den aard der zaak kunnen hare voorschotten zich niet verder uitstrekken dan tot drie maanden. Elke drie maanden zijn zij verpligt alle de gelden in te trekken en als het ware met de gepensionneerden finaal af te sluiten. Het zou overbodig te achten zijn, om daaromtrent verdere voorzieningen in dit ontwerp te maken.

De heer ***Lotsy*** merkt op, dat de geachte spreker uit Arnhem en ook de Minister van Justitie het wets-ontwerp hebben verdedigd, even als of het alleen de laatste honderd gulden van een pensioen onvervreemdbaar verklaarde. Maar dat is het geval niet. De wet betreft de onvervreemdbaarheid der pensioenen zonder onderscheid, ze omvat ook de aanzienlijkste. En daarop is hetgeen de vorige spreker heeft gezegd van geene de minste toepassing.

Zijne Excellentie de ***Minister van Marine*** zal, na al hetgeen door zijne ambtgenooten in het midden gebragt is, slechts weinig meer aanvoeren. Zijn geachte ambtgenoot voor de Justitie heeft de beginselen blootgelegd, van waar de Regering is uitgegaan bij het ontwerpen van deze voordragt. Zij heeft ten oogmerk de gepensionneerden te vrijwaren tegen schandelijke woekerzucht. Te regt heeft de Minister van Oorlog het gezegd, dat de liefdadige inrigtingen ten dezen aanzien werkelijk groote weldaden hebben bewezen en zij alle ondersteuning verdienen. Wanneer nu de gepensionneerden door de wet worden gewaarborgd tegen verdere afpersingen, dan wordt hun eene wezenlijke weldaad bewezen. De gepensionneerden die men op het oog heeft, vorderen en verdienen de meeste belangstelling. Zij moeten in hun eigen belang worden geleid. Hij geeft het gaarne aan de leden toe, dat, hoe gemakkelijker men de uitbetalingen aan de gepensionneerden stelt, en vooral in stede van om de drie maanden, hetzij maandelijks, hetzij wekelijks, hoe grooter weldaad men hun bewijst. Maar het oogmerk dat den Minister van Oorlog leidde, om de voorschotten tot eenen tijd van drie maanden te beperken, was zoowel om het belang der gepensionneerden te bevorderen, als om de liefdadige instellingen voor aanhoudende aanzoeken te vrijwaren, want veelal zou het voor de belanghebbenden meer nadeel dan voordeel zijn, wanneer men voorbetalingen te ver deed gaan. Door de voorgestelde bepaling zouden ook de commissien een waarborg hebben tegen overdrevene liefdadigheid.

De beraadslagingen worden gesloten.

Het *eerst* wordt in omvrage gebragt het sub-amendement van den heer van Eck, dat *aangenomen* wordt met 48 tegen 11 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Wintgens, de Lom de Berg, van Hall, Verweij Mejan, Storm, van 's Gravesande, Scheltinga Winterberg, de Villers de Pité, van der Heijde, van Zuijlen van Nyevelt, van Heiden Reinestein en Dullert.

De ***Voorzitter*** wil overgaan tot het in omvraag brengen van het *tweede* amendement, dat van den heer Fokker.

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 1STEN MEI.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt, dat door de aanneming van het amendement van den heer van Eck eene stemming over dat van den heer Fokker komt te vervallen, daar het van zelf aangenomen is.

De heer ***van Dam van Isselt*** kan zich met dat denkbeeld volstrekt niet vereenigen. Door het aannemen van het amendement van den heer van Eck kan men trachten dat van den heer Fokker te verbeteren, doch dit neemt niet weg, dat men het regt blijft behouden, om tegen het geheele amendement te stemmen.

De heer ***van Hall*** meent dat er thans wel degelijk eene stemming moet gehouden worden over het sub-amendement van den heer Fokker, dat gesubamendeerd is door den heer van Eck.

De ***Voorzitter*** gaat over tot de stemming over het amendement van den heer Fokker, dat *aangenomen* wordt met 35 tegen 24 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Costerus, Bachiene, van Zuijlen van Nyevelt, van Heloma, Leclercq, van der Heijde, Mutsaers, Dullert, Borret, Schooneveld, Wintgens, Donker Curtius, Smit, de Lom de Berg, van Hall, Nedermeijer van Rosenthal, de Man, van Dam van Isselt, Verweij Mejan, Storm van 's Gravesande, Scheltinga Winterberg, Duijmaer van Twist, de Villers de Pité en van Heiden Reinestein.

Daarna wordt gestemd over het geamendeerd art. 3, en alzoo over het gewijzigd amendement van den heer van Rosenthal. Ook dit artikel wordt *aangenomen* met 53 tegen 6 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Bachiene, Dullert, Wintgens, van Hall, Duijmaer van Twist en van der Heijde.

Dat aangenomen art. 3 luidt nu als volgt: » De voorschotten, door liefdadige instellingen en andere door het openbaar gezag als zedelijke ligchamen erkende of als geoorloofd toegelatene vereenigingen, hetzij renteloos, hetzij tegen matige rente, op de vooromschreven pensioenen, gagementen en soldijen gegeven, of nader te geven, en tot zekerheid waarvan de acten van pensioen, gagement of soldij in pand gegeven zijn, of zullen worden, zijn niet onder de bij deze wet verboden beleeningen begrepen, mits de bepalingen, waarnaar die voorschotten geschieden, door Gedeputeerde Staten der provincie, waarin die ligchamen zijn gevestigd, goedgekeurd zijn."

Hierop wordt het geheele ontwerp, zoodanig als het is gewijzigd, in omvraag gebragt en *aangenomen* met 51 tegen 8 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Hasselt, L. D. Storm, van der Linden, Schooneveld, de Monchy, Lotsy, van der Heijde en Bots.

Het aangenomen wets-ontwerp zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

De ***Voorzitter*** deelt mede, dat door de afdeelingen gekozen zijn tot rapporteurs voor het ontwerp van wet nopens de toelating van vreemdelingen, de heeren: L. D. Storm, Sloet tot Oldhuis, Engelen, Thorbecke en Storm van 's Gravesande.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN WOENSDAG 2 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 55 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Oorlog en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter berigt, dat door den heer Jespers schriftelijk is te kennen gegeven dat hij door ambtsbezigheden verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Vergadering deel te nemen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp, houdende regeling van eenige uitgaven uit de fondsen welke voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen bij de departementen van Marine en Oorlog worden ontvangen, welk wets-ontwerp van eene memorie van toelichting vergezeld gaat.
Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van April en Mei.

Is ingekomen een verzoekschrift van jhr. mr. A. J. van der Heim, advocaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden, die daarbij het verlangen te kennen geeft om bij de aanstaande benoeming van een Commies-griffier in aanmerking te komen. Wordt besloten den naam van dien heer op de lijst der sollicitanten voor die betrekking te plaatsen.

Door de uitgevers, Noman en Zoon, is aan de Kamer toegezonden een exemplaar van het Staatsblad van Nederlandsch Indie over 1848. Wordt besloten dit boekwerk te plaatsen in de boekerij der Kamer.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp, de strekking hebbende om, met *vrijstelling van art. 11 der wet van 16den November* 1814 (Staatsblad *n°.* 106), *vergunning te verleenen tot het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat.*

De beraadslagingen over dat wets-ontwerp in deszelfs geheel geopend zijnde, geeft Zijne Excellentie de ***Minister van Oorlog*** te kennen dat aan het hoofd van dit wets-ontwerp, in plaats van de woorden »*Willem II*", gelezen moeten worden »*Willem III*".

De heer ***Anemaet*** heeft daarover het eerst het woord en zegt: Ik behoor onder die leden, die in de afdeelingen de vraag hebben voorgesteld of, na al hetgeen ten aanzien der verbindbaarheid en toepasselijkheid van de wet van 16 November 1814 is voorgevallen, en bij het aanhangig zijn van procedures deswege voor het hoogste regterlijk collegie van den lande, het verleenen der gevraagde dispensatie wel raadzaam te achten ware. Ik meen aldaar medegewerkt te hebben, om te doen uitkomen, hoe het eigenlijk met die wet van 16 November 1814 met betrekking tot hare verbindbaarheid en toepasselijkheid gelegen was. § 1 van het algemeen verslag doet dit duidelijk uitkomen, en hetgeen aldaar is vermeld is naauwkeurig, zoo naauwkeurig, Mijne Heeren, dat de Regering in haar antwoord op diezelfde paragraaph de volkomen juistheid daarvan erkent; ook van de feilen daarbij opgegeven. Hierover behoeven wij dus niet verder te spreken, daaromtrent zijn wij het eens. Maar daar wij het niet eens over zijn, bestaat hierin, dat die leden van gevoelen waren, dat, alvorens dispensatie te verleenen, de beslissing van den Hoogen Raad behoorde te worden afgewacht, en dit gevoelen deelt de Regering niet; zij doet opmerken, dat, althans zoolang de beslissing van dat regts-collegie niet gevallen is, het verleenen der dispensatie niet overbodig en doelloos zal zijn; want, welke de beslissing ook zal mogen wezen, de eigenaar die de dispensatie gevraagd heeft, heeft er *thans* belang bij dat zij spoedig worde verleend, en dat hij niet behoeve te wachten naar de beslissing eener zaak, waarin hij niet onmiddellijk betrokken is, en tot het vroeger of later geven van welker beslissing hij niets doen kan.
Ik moet erkennen dat die opmerking der Regering, vooral in het belang van den eigenaar die bouwen wil, bij nij gewogen heeft.
Ik had echter verlangd dat, nu er nog zoo vele en belangrijke wets-ontwerpen bij de Kamer in behandeling zijn, waarvan verschillende successivelijk aan de orde van den dag zijn gesteld, men het daarheen zoude hebben gewend om deze wet, nu men de uitspraak van den Hoogen Raad telken dage te gemoet zag, en het tijdstip daarvan zag naderen, hetwelk nu op den 18den Mei eerstkomende is bepaald, deze wet niet onder de eerste ter afdoening aan de orde zou zijn gesteld geworden, maar die uitspraak zoude hebben afgewacht.
Als ik intusschen het oog sla op § 3 van het algemeen verslag, waarbij het gevoelen der *minderheid* wordt vermeld, hetwelk ook in volkomene overeenstemming is met het gevoelen der Regering, dat in het antwoord op dezelfde paragraaph uitkomt, dan behoef ik niet lang te zoeken naar de redenen, waarom men de uitspraak van den Hoogen Raad niet heeft willen afwachten en

ook niet instemmen met het gevoelen van verscheiden leden, bij § 11 uitgedrukt. Men was immers ingevolge die paragraaph nagenoeg zeker van de aanneming der wet?

Hoe dit zij, ik zie in het antwoord op die zelfde 3de paragraaph, dat de Regering niet alleen erkent de noodzakelijkheid van het daarstellen van nieuwe wettelijke verordeningen wegens den opbouw onder vestingen; maar dat men reeds geruimen tijd dit onderwerp in behandeling heeft gehad; dat men op nieuw zich met dit belangrijk onderwerp bezig houdt, en dat men zich vleit spoedig tot afdoening te zullen komen.

Ik hoop dat de Regering spoedig het gegeven uitzigt op die wet zal verwezenlijken door de voordragt derzelve.

Ik verklaar mijne stem te zullen doen afhangen van de inlichtingen die ik van de Regering ontvangen zal.

De heer ***van Hasselt*** geeft te kennen dat, indien hij vóór het in beraadslaging zijnde wets-ontwerp zal stemmen, hij dit doen zal onder zeker voorbehoud en onder het uiten van eenen wensch. *Onder zeker voorbehoud*, omdat hij, door de voordragt goed te keuren, niet wil geacht worden de verbindbaarheid van het Koninklijk besluit van 1844, waarbij bepaald is, welke vestingwerken onder de eerste, tweede en derde klasse gerangschikt worden, in alle opzigten te beamen. Hij acht zich verpligt dit *voorbehoud* daar te stellen, daar hij in zijne betrekking tot de regterlijke magt reeds eenmaal geroepen is geweest om betrekkelijk dit onderwerp zijn oordeel te geven. Naar zijn inzien wordt bij het tegenwoordig wets-ontwerp geene dispensatie gevraagd van art. 11 van de wet van 16 November 1814, maar van het Koninklijk besluit van 8 Julij 1844. Bij de wet van 1814 is geene classificatie van vestingen ingevoerd; later is zoodanige classificatie door de wetgevende magt niet bepaald, maar wel door een Koninklijk besluit vastgesteld. Het komt hem voor, dat wanneer in 1844 de Koninklijke magt bevoegd was om te bepalen, welke vestingwerken onder de eerste of tweede klasse gerangschikt moeten worden, dezelfde magt ook de bevoegdheid bezit om dispensatie van dat besluit te verleenen. Maar, gelijk hij gezegd heeft, hij zal vóór het wets-ontwerp stemmen, omdat hij eene aanneming daarvan voor niets anders houdt, dan voor eene bevestiging door de wetgevende magt eener dading tusschen de Regering en een bijzonderen persoon. De Regering had, naar zijn inzien, de gevraagde toestemming kunnen verleenen; maar in twijfel verkeerende of zij daartoe de bevoegdheid wel bezat, heeft zij de magtiging der wetgevende magt verzocht. In zijn systema is zoodanige magtiging overbodig: in het systema der Regering is zij noodig. Daar nu tusschen de beide hier bedoelde partijen over deze zaak twist zou kunnen ontstaan, ziet hij er geen bezwaar in om aan het verlangen der Regering te voldoen, een proces te voorkomen.

Maar hij zeide dat hij *voor* de wet zou stemmen *onder het uiten van eenen wensch*. Reeds de vorige spreker heeft gewezen op de noodzakelijkheid, die er bestaat, om spoedig nieuwe wettelijke verordeningen wegens den opbouw onder vestingen daar te stellen. In de laatste jaren zijn er verscheidene kostbare regtsgedingen voor regtbanken, geregtshoven en den Hoogen Raad over de al dan niet verbindbaarheid van art. 11 der wet van 1814 aanhangig geweest of nog aanhangig, en het staat te voorzien, dat, zoo niet spoedig de noodige maatregelen ten aanzien van dit onderwerp genomen worden, de wet van 1814 duur aan den lande te staan zal komen, en wel eene herhaling zou kunnen worden van de maar al te beroemde en noodlottige zevenkinderen-wet.

De heer ***Wijnaendts*** geeft te kennen dat, al behoorde hij tot hen die deze wet minder noodig achten, hij toch zijne stem daaraan zal geven omdat hij ze onschadelijk en onschuldig rekent. De considerans van deze voordragt geeft hem echter aanleiding tot het doen van een verzoek aan de regering. Op gisteren kon hij de vergadering dezer Kamer niet bijwonen, omdat hij geroepen was als kiezer tot het doen eener keuze van een lid der Provinciale Staten vóor den landelijken stand op te treden, nadat reeds zes maanden geleden bij de Grondwet de standen zijn afgeschaft. Nu is de vraag, hoe het mogelijk is dat de zamenstelling der Provinciale Staten nog niet overeenkomstig onze nieuwe Grondwet is geregeld? Uit den considerans van deze wet blijkt dat de Regering eene wets-voordragt indient voor een bijzonder belang, en nu vraagt de spreker, hoe zij er toe kon komen om het algemeen belang zoo zeer op den achtergrond te plaatsen? In de memorie van toelichting wordt te kennen gegeven dat de Regering deze wet heeft ingediend omdat zij meende aan het verzoek van den belanghebbende te mogen voldoen daar dit haar allezins billijk voorkwam. De Regering geeft dus gehoor aan billijke verzoeken. Dit is den spreker aangenaam, en het is juist om die reden dat hij — ongetwijfeld in den geest der Vergadering, die hij gisteren bijwoonde, en ook van deze Kamer en van de geheele Natie — thans tot de Regering het verzoek rigt om zoo spoedig mogelijk eene kieswet, eene provinciale en eene gemeente-wet bij deze Kamer in te dienen.

De heer ***L. D. Storm*** zegt dat bij hem betrekkelijk deze wets-voordragt één bezwaar is opgerezen, hetwelk van dien aard is, dat zoo hij daaromtrent geene voldoende inlichtingen mogt ontvangen van den Minister van Oorlog, hij genoodzaakt zal zijn, daaraan zijne stem te ontzeggen. Het is een grondwettig bezwaar, niet zoo zeer in deze wet op zich zelve gelegen, als in die van 16 November 1814, die men, bij het aannemen van de nu voorgedragene, in transitu zal goedkeuren en bekrachtigen. Hij beschouwt die wet van 1814 als in strijd met art. 162 der oude Grondwet, waarbij bepaald was, dat niemand van eenig gedeelte zijner eigendommen kon worden ontzet dan ten algemeenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet te bepalen en tegen behoorlijke schadeloosstelling. Wanneer men wetsbepalingen maakt, zoo als die van het daarstellen van een rayon, waarbij zoo regtstreeks op het regt van eigendom wordt ingegrepen, waarbij de eigenaar in de uitoefening van zijn regt wordt belemmerd, dat regt merkelijk beperkt en de waarde der eigendommen verminderd, dan valt het niet te ontkennen dat die bepalingen in strijd zijn met het aangehaald artikel en dat men er niet toe kon geraken, althans op eene grondwettige wijze, dan langs den weg der onteigening, tegen voorafgaande schadevergoeding aan de eigenaren. De regtsgedingen die door de administratie tegen sommigen betrekkelijk deze aangelegenheid gevoerd zijn geworden, noemt hij leplorabel en noodlottig. De regtsgedingen welke nog ten nadeele der administratie zijn afgeloopen brengen de ingezetenen in uiterst moeijelijke omstandigheden. Allerminst voorwaar is daarbij in het oog gehouden de gulden stelregel, dat eene administratie drievoudig gelijk moet hebben, om een ingezeten voor de regtbanken te vervolgen, om zich met een burger in regtsgedingen te wikkelen, en die, welke de uitkomst ook zij zelfs voor de geregtshoven, niet opgeeft, voordat de uitspraak in cassatie gevallen zij. De strijd wordt met al te ongelijke wapenen gevoerd. De administratie grijpt den roekeloozen tegenstrever aan, sleept hem van den eersten tot den hoogsten regter en laat hem niet los voordat hij, zelfs in geval van triumf, nog genade gevraagd heeft. Zulke handelingen noemt spreker déplorabel en verontwaardigen hem. Hij herinnert zich dezer dagen iemand van den hoogsten maatschappelijken stand, wien hij de hoogste achting toedraagt, en die zijn leven in de behandeling van regtszaken sleet, te hebben hooren zeggen dat, wanneer een vreemdeling, iemand dien hij nimmer gezien had, hem zijn rok afvroeg, onder bedreiging van een proces, hij zijnen rok dadelijk zou uittrekken en den bedreiger overhandigen, indien hij maar vermoeden kon dat de bedreiging eenig gevolg zou hebben. Wat moet die regtschapen man wel zeggen, vraagt spreker, van regtsvervolgingen als die, over welke hij zich hier beklaagt? wanneer de Regering, die oneindig sterker is dan een particulier, een proces aangaat tegen een bijzonder persoon, en hem door de langdurigheid van het regtsgeding ruïneert. — Hij wilde den Minister van Oorlog tevens vragen of er nog andere gebouwen binnen den verboden kring van het fort Prins Frederik te Ooltgensplaat gelegen zijn, in de categorie van dat des burgemeesters vallende, waar de verdedigings-belangen zich niet tegen de vrije beschikking der eigenaren verzetten en alzoo de *ratio legis* der verbods-wet vervalt? In dat geval zou hij den Minister in overweging geven om liever dien gehoelen kring in eene uitzonderings-wet te behandelen en van alle belemmering vrij te stellen. Wat toch zal nu gebeuren? Welligt zullen twee honderd ingezetenen van Ooltgensplaat, allen eigenaren van grootere of kleinere panden, naijverig op de gunst door den burgemeester verkregen en ook wenschende hunne woningen te verfraaijen, zich, de eene vóór de andere na, tot den Minister van Oorlog wenden. De Minister zal deze brave ingezetenen van Ooltgensplaat niet minder heusch willen behandelen dan hunnen burgemeester; en wat zal het gevolg zijn? dat wij eene geheele zitting kunnen wijden aan het maken van wetten voor al die bijzondere gevallen, en dat wij zoo doende zullen tot stand brengen eene soort van *codex casuum specialium*, waarin dan de macaroni-wet ook kan opgenomen worden, die eenig zal zijn in de jaarboeken der wetgeving van de beschaafde volkeren van Europa. Van de inlichtingen die hij omtrent het een en ander door hem aangevoerde van den Minister van Oorlog zal erlangen, zal zijne stem afhangen.

De heer ***Schoneveld*** verklaart geenerlei bezwaar te zien in de aanneming der thans behandelde wet. Hij heeft alleen het woord gevraagd, om zijn geachten vriend uit Noordbrabant, die met zooveel hevigheid zijne verontwaardiging te kennen gaf over den in dezen door de Regering gevolgden weg, eenigermate tot bedaren te brengen. De spreker herinnert, dat in 1843 door

den Hoogen Raad beslist werd, dat de wet van 16 November 1814 niet kon worden toegepast, omdat daarbij was uitgegaan van de veronderstelling eener classificatie der vestingen, die niet bestond. In de bij het arrest van den Hoogen Raad aangewezen leemte werd nu in 1844 door een Koninklijk besluit voorzien. Maar nu ontstond later weder een proces over de verbindbaarheid der wet van 1814 en ook hier werd door den Hoogen Raad de niet-toepasselijkheid dier wet uitgesproken, evenwel niet in het algemeen, maar voor de vestingen die *na* 1814 waren opgerigt. Bij dat tweede arrest werd het vraagpunt niet in principe uitgemaakt, maar de wet alleen in casu niet toepasselijk verklaard, en dit kon niet genoeg zijn om de Regering van hare zienswijze te doen afgaan. Er kan hier alzoo van geene vexatie van de zijde der Regering sprake zijn, nu er verdere processen over die wet van 1814 gevoerd worden, te minder nu de Regering middelerwijl eene voordragt doet tot het verleenen eener dispensatie van evengenoemde wet. De spreker wil niet ontkennen, dat de Regering dikwijls te veel arresten van den Hoogen Raad verlangt, voor zij eene regts-quaestie uitgemaakt acht, maar ten deze is zulks, gelijk hij aantoonde, volstrekt niet het geval. Men mag ook, meent hij, niet uit het oog verliezen, dat, indien de Regering steeds bij een eerste arrest van den Hoogen Raad een of ander vraagpunt voor beslist hield, de wetgevende magt inderdaad geheel van de regterlijke magt zou gaan afhangen. Ook wegens de verandering, die het personeel van den Hoogen Raad kan ondergaan, kan een enkel arrest niet altijd voldoende geacht worden. Met de uitspraak van den Hoogen Raad die nu eerlang gewacht wordt, zal, meent de spreker, het voeren van processen ten deze een einde moeten nemen. In afwachting hiervan kan hij zich zeer wel vereenigen met het denkbeeld, dat de wetgever van de wet van 1814 dispensatie verleent.

De heer ***de Lom de Berg*** zegt zich verpligt te achten de redenen op te geven die hem zullen doen besluiten, zijne goedkeurende stem aan het in beraadslaging zijnde wets-ontwerp te weigeren.

Elke beperking in de uitoefening van het eigendoms-regt is eene gedeeltelijke onteigening, waarvoor, indien zij aan sommigen ten beboeve van allen of van velen wordt opgelegd, schadeloosstelling is verschuldigd.

Tot dusverre is bij het verleenen van vergunning tot het bouwen in de stategische kringen van vestingen, door het departement van Oorlog de voorwaarde gesteld geworden dat de eigenaar zich bij authentieke acte moest verbinden en verpligten, om de gebouwen of andere aanslagen op de eerste uitnoodiging door of van wege het departement van Oorlog, af te breken, zonder eenige schadevergoeding te kunnen vorderen.

Hij vermeent dat de bedoelde vergunning of dispensatie van de wet van 16 November 1814 steeds zonder grond is gevorderd geworden: de wetgever in 1814 is uitgegegaan van het denkbeeld, dat alhier te lande eene classificatie der vestingen bestond; deze classificatie had echter niet plaats gehad, en het Koninklijk besluit van 8 Julij 1844 heeft deze leemte der wet niet kunnen aanvullen; daarvan zoude het gevolg zijn dat door een Koninklijk besluit eigendomsregten beperkt, eigenaars van een gedeelte van hunnen eigendom zouden kunnen worden beroofd, hetgeen strijdig zoude zijn met de Grondwet; dan, indien bij Koninklijk besluit, later dan de wet, eene classificatie kon worden tot stand gebragt, zoude de uitvoerende magt steeds bevoegd zijn, om, door middel van een maatregel van algemeen bestuur, tot vestingen van de 1ste of 2de klasse te verklaren; door al welke beschikking de eigendommen zeer zouden worden verkort.

Daar alzoo de wet van 16 November 1814 nimmer voor uitvoering vatbaar is geweest en deze onuitvoerbaarheid reeds bij verscheidene hoogere regterlijke collegien is erkend, vermeent hij dat er geene rede zijn kan van het verleenen van dispensatie.

De heer ***Boxman*** zegt alleen het woord te hebben gevraagd om aan te dringen op de spoedige daarstelling van nieuwe verordeningen omtrent den opbouw onder vestingen. Bij de tegenwoordige verbazende vermeerdering van vestingwerken en forten acht hij eene regeling van deze gewigtige aangelegenheid meer dan noodzakelijk. Die noodzakelijkheid doet zich in de stad zijner inwoning wel voornamelijk gevoelen. Hij is overtuigd, dat bij het bestaan van bepalingen dienaangaande groote bezwaren zouden kunnen opgeheven worden zonder eenig nadeel voor het defensiewezen, en het is daarom dat hij bij deze gelegenheid de aandacht der Regering op dit belangrijk onderwerp vestigt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Oorlog*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De voorgedragen wet heeft geen ander doel dan om eene dispensatie te verleenen van art. 11 der wet van den 16den November 1814. De Regering doet dat voorstel ten einde aan de belangen van een particulier persoon door die wet niet buiten noodzaak nadeel zou worden toegebragt. Deze wet zal den regter in zijne latere uitspraken omtrent de verbindbaarheid der wet van 1814 geheel vrijlaten. Het uit dit oogpunt aangevoerde bezwaar bestaat inderdaad niet, want nimmer kan de wet in den bedoelden zin tot regelmaat strekken voor nog door den regter te vellen beslissingen.

Wat betreft hetgeen het geachte lid uit Noordbrabant gezegd heeft ten aanzien van de veelvuldige over de wet van 1814 door de Regering gevoerde processen, kan ik mij refereren aan hetgeen de geachte spreker uit Zuidholland daarop geantwoord heeft.

Ten slotte kan ik hier nog bijvoegen de verzekering, dat de Regering zich beijveren zal, eene nieuwe wet wegens den opbouw onder vestingen, die nu reeds bij den ministerraad aanhangig is, zoo spoedig mogelijk bij de Kamer ter tafel te brengen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp gesloten verklaard.

Daar ook niemand over het eenig artikel van het ontwerp het woord wenscht te voeren gaat de Vergadering terstond over tot eene hoofdelijke stemming over dat artikel, hetwelk daarbij met 52 tegen 3 stemmen wordt aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Dirks, Fokker, van Zuijlen van Nyevelt, Hengst, van Heiden Reinestein, Boreel van Hogelanden, Dullert, van Dam van Isselt, van Heloma, Mutsaers, van Hall, Donker Curtius, Schooneveld, Dommer van Poldersveldt, Anemaet, Poortman, de Moraaz, van Doorn, Backer, Ter Brugge Hugenholtz, Borret, Groen van Prinsterer, Storm van 's Gravesande, van Rijckevorsel, Wijnaendts, Reinders, Meeussen, van Hasselt, Smit, Heemskerk, van Eck, de Man, Luijben, Boxman, Thorbecke, Scheltinga Winterberg, de Monchy, Westerhoff, Leclercq, van der Heijde, Nedermeijer van Rosenthal, Costerus, Sloet tot Oldhuis, Bots, van Naamen, Zijlker, Villers, de Pité, van Voorst, Wintgens, Duijmaer van Twist, van der Linden en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: L. D. Storm, de Lom de Berg en Verweij Mejan.

Het geheele wets-ontwerp wordt daarop aan eene stemming onderworpen en hierbij met 52 tegen 3 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: L. D. Storm, de Lom de Berg en Verweij Mejan.

Daarop wordt de vergadering gesloten.

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 3DEN MEI.

VERBETERING.

In de redevoering door den heer *Anemaet* uitgesproken bij de beraadslagingen over het wets-ontwerp houdende dispensatie ten behoeve van het vergrooten van een gebouw te Ooltgensplaat, en geplaatst in het 102de vel van het BIJBLAD, staat (pag. 403, 2de kolom, 5den regel van onderen): *minderheid;* dit moet zijn MEERDERheid.

ZITTING VAN DONDERDAG 3 MEI.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 59 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Finantien en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een verzoekschrift van G. H. Mulder uit Utrecht, betrekkelijk de heffing van een zegelregt tot dekking van het tekort over 1848 en 1849. — Dit stuk wordt naar de Commissie *ad hoc* verzonden.

De ***Voorzitter*** berigt, dat de Commissie belast met de herziening der instructie voor den Griffier en den Commies-griffier eene opgave van wijzigingen die zij in die instructie wenschelijk keurt heeft ter tafel gebragt. Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van April en Mei.

Door den boekhandelaar Koster te Delft is aan de Kamer aangeboden een boekwerk, getiteld: *Ons belastingstelsel, oorzaak van Nederlands verval, met aanwijzing der middelen tot herstel.* — Wordt besloten dit werk in de boekerij der Kamer te plaatsen.

De ***Voorzitter*** berigt dat door de afdeelingen tot derzelver rapporteurs voor het wets-ontwerp regelende het regt van onderzoek of enquête, zijn benoemd de heeren: de Man, Borret, Heemskerk, Dullert en Nedermeijer van Rosenthal.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp strekkende tot *regeling van het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen, dienstjaar* 1848.

De heer ***van Dam van Isselt*** vraagt daarop het woord, en zegt hoofdzakelijk: Ik heb voor eenige oogenblikken het woord gevraagd, niet over de wet welke thans in beraadslaging is, maar om bij deze gelegenheid een enkel woord tot deze Vergadering te rigten. Dit oogenblik is voor mij ernstig en plegtig, want het zal de laatste maal zijn dat ik in deze Vergadering het woord zal voeren. Ik verzoek dus ook den Voorzitter mij niet tot de orde der beraadslagingen terug te roepen. Het is nu bijkans twintig jaren geleden dat ik voor het eerst in deze Vergadering zitting heb genomen. Ik kan met gerustheid op de afgeloopen baan terugzien. Ik ben mij bewust steeds met alle krachten pogingen aangewend te hebben tot bevordering van het welzijn van het Volk dat mij zoo dierbaar is, en van het Stamhuis van Oranje waaraan ik steeds met trouw verbonden ben. Ik heb mij steeds beijverd de natie die regten te helpen bezorgen waarop zij aanspraak heeft, en met mijne ambtgenooten, welke in die gevoelens deelden; steeds getracht om te geraken tot eene herziening der Grondwet, die strekken moest om die regten en vrijheden te verzekeren en te bevestigen. Dat doel is gelukt, en wij verheugen ons thans in het bezit gesteld te zijn van eene Grondwet die niets anders vordert dan eene getrouwe naleving en uitvoering om tot heil van het vaderland te dienen en aan de bevordering van het welzijn daarvan dienstbaar te zijn. Ik heb gemeend dat daar mijne staatkundige loopbaan eindigen moest. De redenen die mij nopen juist heden dit besluit te nemen, staan in verband met redenen die ik ter dezer plaatse liever niet wil kenbaar maken. Laat ik alleen dit zeggen. Er bestaan in ons vaderland twee partijen, de eene van voruitgang, die op de baan der vrijheid en ontwikkeling te ver wil gaan, de andere welke men te regt die van achteruitgang kan noemen. Geen dezer partijen kan ik in deze Vergadering vertegenwoordigen, en God geve dat geen van beide hier de bovenhand bekome, want de overwinning van één zou tot onheil van het vaderland strekken. Wanneer Regering en Vertegenwoordiging voortgaan met bedaarden en vastberaden tred den constitutionnelen weg te bewandelen, dan zullen zij datgene betrachten wat tot heil van Volk en Vaderland dienstbaar zal kunnen zijn. Het zij mij nu nog vergund een woord van erkentelijkheid te rigten tot hen, die mij, schier door eene algemeene keuze, naar hier hebben gezonden, en mij daardoor een groot bewijs van achting en vertrouwen hebben geschonken. Aan u, mijne ambtgenooten, met welke ik vele jaren werkzaam mogt zijn, een woord van dank voor de vriendschap en de achting die ik steeds van u heb mogen ondervinden. De herinnering daaraan zal steeds levendig blijven in mijn hart; en ook mijnen nieuwen ambtgenooten zeg ik dank voor hunne welwillendheid en voor het vertrouwen waarmede zij mij vereerd hebben. Ik zal in de rust, die mij wacht, met belangstelling uwe werkzaamheden en beraadslagingen volgen, en mij innig verheugen, wanneer ik daaruit zal ontwaren dat die strekken zullen tot bevestiging onzer constitutionnele instellingen en tot heil van ons dierbaar vaderland.

Daar niemand over het wets-ontwerp in zijn geheel het woord verlangt te voeren worden de algemeene beraadslagingen daarover gesloten.

De beraadslagingen worden alsnu geopend over ieder artikel afzonderlijk, en wel eerst over het *eerste* artikel, hetwelk aldus luidt: » Tot grondslagen der verevening van de uitgaven over het jaar 1848, ten laste van het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen, wordt de navolgende begrooting vastgesteld; te weten:

a. Subsidie tot aanvulling van 's Rijks inkomsten en middelen over het dienstjaar 1848, ter somme van *een millioen zes honderd dertig duizend gulden* (f 1,630,000), ten einde te voorzien in de uitgaven vereischt tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, over het dienstjaar 1848, waarmede het IXde hoofdstuk B der algemeene begrooting van staatsbehoeften over het dienstjaar 1848, krachtens art. 2 der wet van den 3osten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7), is verhoogd . . . . . f	1,630,000
b. Teruggave van koopprijzen, te veel door de koopers betaald; kosten betrekkelijk de veilingen, en uitkeering krachtens een contract van *transactie* en *retrocessie* van den 10den en 12den April 1842.	15,409.71
Totaal, *een millioen zes honderd vijf en veertig duizend vier honderd negen gulden, een en zeventig cents.* . . . . . f	1,645,409.71

De heer ***Poortman*** zegt op dit artikel een amendement te willen voorstellen dat de strekking heeft om *alinea b* tot aan het slot daarvan te doen wegvallen en alzoo het eindcijfer te brengen op f 1,630,000. De reden, welke hem noopt dat amendement voor te dragen, is dat, naar zijne overtuiging, geen lid der Vergadering een goedkeurend votum geven kan aan iets waarvan de deugdelijkheid hem niet volledig gebleken is; en zijns inziens heeft dat plaats met de tweede der hier aangehaalde posten, die van f 15,409.71. Ten aanzien der f 15,000 is in de memorie van toelichting gezegd, dat die gelden een gedeelte uitmaken van eene som van f 63,057.06, verschuldigd krachtens een contract, gesloten met mr. *J. J. Benteijn en C°.*, waaromtrent in de memorie van beantwoording, ten gevolge van de in de afdeelingen gemaakte en in het verslag medegedeelde aanmerkingen, nadere inlichtingen door de Regering zijn medegedeeld. Die toelichtingen zijn voor hem echter niet zoodanig, dat daardoor de deugdelijkheid der betaling als ontwijfelbaar moet beschouwd worden. Hij heeft het contract waarvan hier sprake is, en waarvan de Regering een afschrift ter griffie van deze Kamer heeft doen nederleggen, nagegaan. Dit van den jare 1842 gedagteekende stuk blijkt eene met de bedoelde Benteijn en C°. gesloten transactie te zijn; maar daarbij komt in de eerste plaats in aanmerking, of het contract van 1831, waarvan door de Regering geen afschrift is overgelegd, voor den Staat als verbindende is aan te merken. Naar de memorie van beantwoording te oordeelen zou er alle schijn bestaan dat het Amortisatie-syndicaat meer gedaan had dan waartoe het bevoegd was; en wanneer men de wet raadpleegt, waaraan het Syndicaat zijne bevoegdheid ten opzigte van de beschikking over de domeinen ontleende, dan wordt die schijn tot zekerheid. Daarenboven heeft de Regering de nietigheid van het contract van 1831 zelve erkend en de rescissie daarvan op grond van art. 1674 van den Code Civil gevorderd. Is dat contract nietig, dan volgt daaruit, dat ook dat van 1842 moet vervallen. Maar nu ontstaat nog de vraag, of welligt, bij de regeling van dit onderwerp, de

belangen van den Staat bevorderd zijn geworden. Hij meent echter die vraag ontkennend te moeten beantwoorden. Volgens den inhoud der contracten zouden de aan de compagnieschap toegekende concessien niet onbeduidend zijn. De Regering noemt de vergoeding door J. J. Benteijn en C°. bedongen, enkel de belooning voor hunne bemoeijingen tot het opsporen en te regt brengen der verduisterde domeinen; eene belooning geëvenredigd aan de voordeelen welke die arbeid aan den Staat heeft opgeleverd. Het daaruit voortspruitend voordeel, meent de spreker dat door den Staat zelf kon zijn genoten, en hij moet zich verwonderen, dat de Regering aan bijzondere personen eene belooning heeft uitgereikt voor het ten uitvoer brengen van zaken waartoe zij, uit den aard der zaak, beter in staat was dan particulieren, naardien zij zich de noodige bewijsstukken tot verdediging harer regten allezins gemakkelijker kon verschaffen. Hij meent hierbij ook te moeten aanvoeren, dat, indien hij wel onderrigt is, onder de zoogenaamde verduisterde domeinen zijn opgegeven gronden, die reeds in 1822 in vollen eigendom aan Koning Willem I zijn afgestaan. Dit een en ander zegt hij zich verpligt te achten in het midden te brengen, ten einde te doen uitkomen dat er geene genoegzame zekerheid bestaat voor de deugdelijkheid der betaling van de hier gevraagde gelden; en er dus geene voldoende gronden aanwezig zijn om de som, voorkomende onder littera *b* van het 1ste artikel van dit wets-ontwerp goed te keuren. Hij meent dit te meer, omdat men in allen gevalle bij de behandeling der zaak, van 1815 tot 1842 met groote ligtvaardigheid is te werk gegaan. Dit kan niet ontkend worden. Men spreekt van verduistering van aan den Staat toekomende *onroerende* goederen. Zulk eene verduistering is schier onbegrijpelijk en alleen verklaarbaar uit een volslagen gemis aan toezigt van wege de Regering over die goederen. Zij heeft daarenboven uitdrukkelijk eigendomsregten erkend ten voordeele van *onwettige* bezitters. De gansche zaak is derhalve met groote achteloosheid behandeld en heeft gestrekt tot groot nadeel van het Rijk. Eindelijk beweert hij nog, dat de aan de hier bedoelde personen toegekende vergoeding zonder genoegzame autorisatie heeft plaats gehad. Op die gronden meent hij de hier uitgegeven som van vijftien duizend gulden niet te kunnen goedkeuren; en te minder, omdat die uitgave nog slechts een gedeelte uitmaakt van eene som van f 63,057.06, verschuldigd door den Staat krachtens het in het wets-ontwerp vermeld contract; waarbij nog in aanmerking komt dat men aan de compagnieschap Benteijn en C°. ruim 250 bunders grond tegen eene zeer geringe grondrente heeft afgestaan, terwijl het ook uit de overgelegde stukken blijkt dat aan die personen zeer aanzienlijke proceskosten zijn uitbetaald zonder dat het regtsgeding ten nadeele van den Staat was uitgewezen. De spreker eindigt met te kennen te geven, dat de Vergadering, zijns inziens, over de onderwerpelijke zaak niet gunstig kan oordeelen voor en aleer door de Regering daaromtrent nadere en voldoende inlichtingen zullen zijn gegeven; en dat zij zich alzoo, om niets te praejudicieren, tot op dat oogenblik het oordeel over de al dan niet regtmatigheid der hier bedoelde uitgave van vijftien duizend gulden moet voorbehouden. Daartoe strekt zijn amendement, waarbij hij tot verdere toelichting meent niets meer te behoeven te voegen.

Daar dit amendement door meer dan vijf leden wordt ondersteund, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer **Bachiene** zegt zich met het amendement, gelijk het is voorgesteld, niet te kunnen vereenigen. Wanneer hij zich tegen dat amendement verklaart doet hij dit niet, omdat hij het met den vorigen spreker niet eens zou zijn wat het fonds der zaak betreft: daaromtrent beaamt hij ten volle wat door dien spreker is in het midden gebragt. Ook hij zou een nader onderzoek verlangen van hetgeen sedert 1831 heeft plaats gehad. Maar hij heeft eene andere bedenking tegen het amendement. Wanneer dat werd aangenomen, dan zouden daaruit bedenkelijke gevolgen kunnen ontstaan. De belanghebbenden zouden vooreerst niet worden betaald. Het regt is echter onbetwistbaar aan hunne zijde. Zij hebben met de bevoegde magt gecontracteerd, en wanneer zij nu niet betaald werden, dan zouden zij, met het bewijs van gesloten transactie in de hand, het Rijk dagvaarden. Daardoor zouden procedures gevoerd worden, en de Staat met interesten en kosten het verschuldigde moeten voldoen. Het is op dien grond dat hij zich tegen het voorgestelde amendement verklaren moet.

De heer **Poortman** zegt, ter beantwoording van den vorigen spreker, dat het geenszins buiten twijfel is, dat de hier bedoelde contracten verbindend voor den Staat zijn. Daaromtrent zou hij een nader onderzoek wenschen ingesteld te zien. Hij vreest niet dat de Staat inmiddels door procedures zal lastig gevallen worden, omdat hij verwacht dat de Minister van Finantien de Vergadering ten spoedigste zal in de gelegenheid stellen, over dit onderwerp een juist oordeel te vellen. Bij het onzekere der uitkomst gelooft hij niet dat de belanghebbenden zich aan eene procedure wagen zullen.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik meen mij tegen het door den spreker uit Schiedam voorgestelde amendement te moeten verzetten. Het hier in behandeling zijnde onderwerp toch is zeer eenvoudig. Het Amortisatie-syndicaat heeft beschikt over de domeinen van den Staat. Over die beschikking zijn veelvuldige procedures ontstaan. In de memorie van beantwoording heb ik getracht een kort begrip te geven van de procedure waarvan hier sprake is. Daar bij de wet van den 27sten December 1840, tot opheffing van het Amortisatie-syndicaat, alle bezittingen, regten en verpligtingen van hetzelve op het Rijk zijn overgegaan, zoo heeft de Regering gemeend niet beter te kunnen handelen, dan ten opzigte dezer zaak aan alle procedures door middel van eene transactie een einde te maken. Ik geloof dat die transactie voor den Staat verpligtend is. Het moge zijn dat omtrent de deugdelijkheid van het contract van 1831 eenige twijfel bestaat; ik beken gaarne dat mij de tijd ontbroken heeft om in al de details van deze uiterst ingewikkelde oude zaak in te dringen. Dit was echter ook onnoodig, omdat er in geen geval eenige twijfel kan bestaan omtrent de verbindende kracht van het contract van 1842. Indien de Vergadering mogt goedvinden het voorstel der Regering te verwerpen, dan zal deze zulks lijdelijk aanzien; maar, gelijk de spreker uit Zeeland te regt heeft aangemerkt, op die wijze zal de Staat onvermijdelijk in procedures worden gewikkeld, die ik niet zie hoe tot een goed einde zullen worden gebragt. Voldoet men niet aan de bepalingen der in der tijd met de firma Benteijn en C°. gesloten transactie, dan zullen dezen met het contract in de hand den Staat dagvaarden, en dan zijn kostbare procedures ten nadeele van het Rijk te voorzien.

De heer **Poortman** vraagt vergunning om ten derden male eenige woorden in het midden te brengen. Hij moet, gelijk hij zegt, zijne bevreemding te kennen geven over de tegenspraak die zijn amendement bij de Regering ondervonden heeft. Hij meent toch dat dit op zeer rationele gronden steunt. De Minister van Finantien adviseert tegen de aanneming dier wijziging op grond van zijne overtuiging, dat het in 1842 gesloten contract werkelijk goed is en gediend heeft om aan alle procedures een einde te maken, en het Rijk uit de onzekerheid te helpen, waarin het ten aanzien dezer zaak verkeerde. De spreker wenscht niets liever dan dat diezelfde overtuiging aan de Vergadering gegeven worde, en wanneer dat plaats mogt hebben, dan zal de Kamer er geen bezwaar in vinden om de voorstellen der Regering goed te keuren.

De Minister van Finantien heeft ten tweede gemeend de aanneming van het amendement te moeten afraden tot vermijding van de verschrikkelijke proceskosten, die het gevolg van de verwerping van dit wets-ontwerp zouden zijn. De spreker meent reeds aangemerkt te hebben dat, zoo de Kamer spoedig in staat gesteld wierd om over deze zaak een juist oordeel te vellen, te dien aanzien geen proces te vreezen zou zijn. Dat door den Minister voorgehouden schrikbeeld behoeft alzoo niemand terug te houden het door den spreker voorgestelde amendement goed te keuren, en om de door den Minister opgegeven redenen moeten geene uitgaven goedgekeurd worden, waaromtrent niet de overtuiging bestaat dat zij te regt gedaan zijn.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** zegt een enkel woord tot ondersteuning van het onderhavig amendement in het midden te willen brengen. Van het eerste oogenblik af dat het wets-ontwerp een onderwerp van beraadslagingen heeft uitgemaakt, zijn daartegen bedenkingen bij hem opgerezen. Die bezwaren zijn na de door de Regering gegeven inlichtingen in het minste niet bij hem uit den weg geruimd. Hij acht eene volledige kennis omtrent het hier ter sprake gebragte onderwerp allezins noodig. Hij kan niet toegeven dat de Regering, gelijk zij aan het slot der memorie van beantwoording heeft te kennen gegeven, 's Lands belang in die zaak naar behooren heeft behartigd. Uit de inzage van het contract is hem het tegendeel gebleken, en hij meent dat bij de regeling van dit onderwerp de belangen van den Staat

op den achtergrond zijn geschoven. Dit gelooft hij te kunnen bewijzen uit de volgende bijzonderheden, welke hij uit het aan de Kamer medegedeelde contract heeft opgeteekend.

Volgens art. 2 wordt aan Benteijn en C°. toegezegd 25 per cent der waarde van de door hen *ontdekte* verholen domeingoederen. Deze gunst wordt dus niet slechts toegekend voor de *gerevendiceerde* domein-goederen maar het is voldoende dat zij *ontdekt* i. e. aangewezen zijn. De concessionnarissen zullen zich op de letter van dit contract kunnen beroepen en 25 per cent eischen ook van de waarde dier goederen welke later op kosten van den Staat zullen gerevendiceerd worden, mits slechts de *ontdekking*, de *aanwijzing* door hen zij geschied.

Bij artt. 5 en 6 wordt aan Benteijn en C°. de restitutie verzekerd van *alle* door hem gemaakte proces-kosten, en tot verdere schadeloosstelling toegezegd eene som van f 10,000. Evenwel behouden de concessionnarissen volgens art. 7 alle geïncasseerde en nog te incasseren inkomsten der geretrocedeerde goederen tot op den vervaldag van het loopende jaar.

Art. 8 verleent aan de concessionnarissen volledige kwijtschelding van alle achterstallige belastingen door hen verschuldigd, en wat het zonderlingste is, terwijl deze overeenkomst juist gesloten wordt om zich van de zwarigheden te ontslaan waartoe de uitgifte van gerevendiceerde domein-goederen op erfpacht aan de concessionnarissen, aanleiding gegeven had, worden krachtens art. 9 al wederom gronden op erfpacht uitgegeven, het eerste jaar tegen f 7 en vervolgens tegen f 13.50.

Eindelijk worden bij art. 10 alle nog aanhangige procedures voor rekening van den Staat overgenomen, zoodat deze in de verpligting wordt gebragt òf om op nieuw zich aan de kosten en den omslag van langwijlige regtsgedingen bloot te stellen, òf om af te zien van de aanspraken die men gemeend had te moeten laten gelden en die de concessionnarissen zich verbonden hadden *op hunne kosten* uit te maken!

Spreker kan niet zien dat de toestand van den Staat door dat contract verbeterd is: maar hij ziet daaruit wel dat de compagnieschap van Benteijn en Co. van alle moeite en kosten ontheven is. Het is niet onmogelijk dat hij, na betrekkelijk dit onderwerp nadere inlichtingen ontvangen te hebben, deswege een ander oordeel zal vellen dan nu, maar hij gevoelt zich thans niet bij magte zich beslissend daarover uit te laten. Door den eersten termijn van f 15,000 toe te staan, zoude ook het geheele contract gehomologeerd worden, en hiertoe zoude hij voor het oogenblik zijne goedkeuring niet kunnen geven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt andermaal het woord, en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik moet nog een enkel woord in het midden brengen op hetgeen zoo even gezegd is. De beide vorige sprekers hebben de zaak uit een verkeerd oogpunt beschouwd. Van éene enkele zinsnede, die aan het einde der memorie van beantwoording voorkomt, is gebruik gemaakt om aan te toonen dat mijn gevoelen over het voordeel, hetwelk de Staat uit de in 1842 gesloten transactie genieten zou, niet juist zou zijn. Ik moet te kennen geven nog het gevoelen aan te kleven dat 's Lands belang in deze zaak naar behooren is behartigd. Want indien de actie betrekkelijk de rescissie van het contract van den 24sten Januarij 1831 ten voordeele van de compagnieschap Benteijn en C°. uitgewezen ware, dan zoude deze in bezit hebben kunnen blijven van gronden tegen een prijs waarvoor zij getaxeerd geworden waren.

Ten einde dit te voorkomen, heeft de Regering eene transactie met de genoemde compagnieschap aangegaan, waarbij zij de vrije beschikking der gronden erlangt, en een einde maakt aan procedures waarvan het einde niet te voorzien was. Daar dit nu zoo is, geloof ik in de memorie van beantwoording wel te hebben mogen zeggen, dat 's Lands belang in deze zaak naar behooren is behartigd. Maar dit doet daarenboven niets ter zake. Het contract ligt eenmaal daar; het is gesloten door de bevoegde magt; het is voor den Staat verbindend. Zoo men op deze zaak wilde terugkomen, dan zoude men de vraag ter sprake brengen, of, wanneer de Regering eenmaal contracten met bijzondere personen heeft gesloten, de verbindbaarheid te dien opzigte telkens weêr gecontesteerd mag worden. Wanneer de Kamer mogt goedvinden de thans afgedane processen weder te doen herleven, dan zal niet der Regering maar der Kamer het verwijt treffen dat zij den Staat in noodelooze procedures wikkelt.

De heer ***Bachiene*** meent met een enkel woord het lid uit Gelderland te moeten beantwoorden dat zich omtrent de laatste met de compagnieschap van Benteijn en Co. gesloten transactie ongunstig heeft uitgelaten. Hij gelooft integendeel dat het Rijk daarmede zeer is bevoordeeld; het contract van 1831 strekte naar zijn oordeel niet om verduisterde domeinen te ontdekken, maar om dergelijke gronden te verdonkeren. In den tegenwoordigen stand van zaken, meent hij, even als de Minister zoo even gezegd heeft, dat naar luid van de termen van de laatste transactie de Staat verpligt is om te betalen. Werd er een onderzoek voorgesteld en intusschen met de betaling voortgegaan, hij zou er niets tegen hebben; en wanneer dan uit dat onderzoek bleek dat werkelijk de Staat benadeeld was geworden, dan zou men dat nadeel kunnen verhalen op hen die het contract van 1831 gesloten hadden, namelijk op de leden der Permanente Commissie van het Amortisatie-syndicaat. Met het amendement, zoo als het door den spreker uit Schiedam is voorgesteld, zegt hij zich aldus niet te kunnen vereenigen.

De heer ***Fokker*** zegt het amendement van den heer Poortman te hebben ondersteund opdat het een onderwerp van beraadslagingen zoude uitmaken, en discussien over de thans ter sprake gebragte zaak zouden worden uitgelokt. Dit heeft nu plaats gehad. Wanneer hij nu echter tegen de voorgestelde wijziging zal stemmen, dan zal hij dit niet doen omdat de door de Regering gegeven inlichtingen hem voldaan hebben, en nog veel minder omdat hij van oordeel zou zijn dat door het sluiten van de hier bedoelde transactie in 1842 de belangen van den Staat behoorlijk in acht genomen zouden zijn. Hij is van oordeel dat door dat contract de compagieschap van Benteijn en Co. zeer bevoordeeld is geworden. Maar hij zal stemmen tegen het amendement, dewijl hij het gevoelen van den vorigen spreker deelt, en vreest dat, daar de gesloten transactie voor eene wet geldt, Benteijn en Co. zich daarop beroepen zullen, en in het niet nakomen der daarin voorkomende voorschriften eene reden zullen vinden om den Staat te dagvaarden. Dit zal geschieden wanneer de gevraagde sommen niet worden toegestaan, en met den Minister van Finantien vreest hij alsdan dat procedures betrekkelijk deze zaak aangevangen zullen worden. Hij heeft gemeend dit te moeten zeggen, opdat men uit zijne afstemming van dit amendement niet zou opmaken, dat hij met de hier behandelde zaak ingenomen zou zijn.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** beantwoordt den Minister van Finantien en zegt geen enkel woord over de verbindbaarheid van het contract gesproken te hebben. Hij heeft alleen te kennen gegeven, dat hij niet van oordeel was, gelijk in de memorie van beantwoording is gezegd, dat 's Lands belang in deze zaak naar behooren is behartigd. Hij gelooft op dit terrein voor den Minister van Finantien niet te behoeven onder te doen. Wanneer de heeren Benteijn en Co. in 1831 kostbare procedures overgenomen hebben, en die procedures later bij een contract van 1842 weder door den Staat overgenomen zijn, dan stelt deze laatste, zoo hij die actien voortzet, er zich zelven weder aan bloot alle kosten daarvan te betalen. De Staat zal dit echter niet doen, omdat daaruit groote schade zou ontstaan. De Staat is dus door die tusschenkomst der heeren Benteijn en Co. niets gebaat, en toch zullen deze volkomen restitutie erlangen van de gelden die zij betrekkelijk deze zaak hebben uitgeschoten.

De heer ***van Eck*** zegt, dat, indien het amendement van den heer Poortman ten doel had om de in het wets-ontwerp voorkomende vijftien duizend gulden voor goed te verwerpen en daardoor de in het contract voorkomende bepalingen niet ten uitvoer te brengen, hij zijne goedkeuring aan dat amendement niet zou kunnen geven. Maar het amendement gaat zoo ver niet; het strekt alleen om alle beslissing over dit onderwerp te verschuiven tot dat men daaromtrent beter zal zijn ingelicht. Het doel daarvan is om de gelegenheid aan de Vergadering te openen nader alle omstandigheden betrekkelijk deze zaak te leeren kennen. Aan deze Kamer is alleen de in 1842 gesloten transactie medegedeeld, maar zij heeft geene inzage bekomen van het stuk waarop de procedure berustte, namelijk het contract van 1831. Hij gelooft dat tot volledige behandeling dezer zaak, er behoefte bestaat om dat stuk te lezen en te kennen, en daar door de aanneming van het voorgestelde amendement daartoe de gelegenheid geopend wordt, zoo zegt hij zich ten gunste van hetzelve te zullen verklaren.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt ten derden male het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik meen de aandacht van die leden welke zich met het ge-

voelen der Regering, dat 's Lands belang in deze zaak naar behooren is behartigd, niet kunnen vereenigen, te moeten vestigen op de omstandigheid, dat deze zaak eene der omslagtigste is die ooit behandeld zijn geworden. Ik moet ronduit erkennen niet in de gelegenheid geweest te zijn al de proces-stukken die daartoe betrekking hebben te onderzoeken, maar mij blootelijk de vraag te hebben voorgesteld of de in 1842 gesloten transactie verbindbaar voor den Staat was. Twee geachte regtsgeleerden uit de residentie, die in de zaak de belangen van den Staat hebben behartigd, en waarvan één thans lid van den Hoogen Raad is, hebben in der tijd verklaard dat zij met groot genoegen hadden opgemerkt dat het den Staat gelukt was eene transactie daar te stellen tot het ten einde brengen eener procedure, die zoo omslagtig geworden was als deze, en waarvan de einduitslag niet te voorzien noch te berekenen was. Met dat gevoelen van twee hooggeschatte deskundigen heb ik gemeend mij te mogen vereenigen. Omtrent de verbindbaarheid bestaat geen de minste twijfel, en om die reden hoop ik dat de Vergadering hare goedkeuring zal hechten aan dit wets-ontwerp, en de Regering op die wijze in staat zal stellen aan hare verpligtingen te voldoen.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

Het *amendement van den heer Poortman* wordt alsnu aan eene stemming onderworpen en daarbij met 40 tegen 19 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Naamen, Luijben, Costerus, Dirks, Borret, Duijmaer van Twist, de Monchy, van Rijckevorsel, de Man, Sloet tot Oldhuis, Scheltinga Winterberg, Fokker, Schooneveld, Engelen, Boxman, Boreel van Hogelanden, van Heiden Reinestein, van Randwijck, Mutsaers, van Hall, Smit, van Hasselt, Heemskerk, Nedermeijer van Rosenthal, van Heloma, de Lom de Berg, Leclercq, Slicher van Domburg, Verweij Mejan, van Voorst, Bachiene, de Villers de Pité, van Dam van Isselt, Storm van 's Gravesande, Backer, Groen van Prinsterer, Bots, Lotsy, van Doorn en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren: van Eck, van der Heijde, Dullert, Dommer van Poldersveldt, van Walchren, Zijlker, Anemaet, Hengst, L. D. Storm, van der Linden, van Zuijlen van Nyevelt, Meeussen, Reinders, Poortman, de Moraaz, Thorbecke, Ter Bruggen Hugenholtz, Wijnaendts en Westerhoff.

Daarop wordt het artikel zelf, gelijk het door de Regering is voorgesteld, in hoofdelijke omvraag gebragt en daarbij met 41 tegen 18 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: L. D. Storm, van der Linden, van Zuijlen van Nyevelt, Meeussen, Reinders, Poortman, de Moraaz, Thorbecke, Ter Bruggen Hugenholtz, Wijnaendts, Westerhoff, van der Heijde, Dullert, Dommer van Poldersveldt, van Walchren, Zijlker, Anemaet en Hengst.

Daar niemand over artikel 2 het woord verlangt te voeren, zoo wordt het zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het wets-ontwerp zelf wordt daarop in stemming gebragt, en daarbij met 40 tegen 19 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: L. D. Storm, van der Linden, van Zuijlen van Nyevelt, Meeussen, Reinders, Poortman, de Moraaz, Thorbecke, Ter Bruggen Hugenholtz, Wijnaendts, Westerhoff, van Eck, van der Heijden, Dullert, Dommer van Poldersveldt, van Walchren, Zijlker, Anemaet en Hengst.

De vergadering wordt daarop voor eenige oogenblikken geschorst.

Bij de heropening zijn aan de orde de beraadslagingen over het wets-ontwerp, strekkende tot het toekennen van vrijdom van accijns op het gemaal ten behoeve van vermicelli- en macaroni-fabrieken.

De beraadslagingen over het geheele wets-ontwerp worden geopend.

De heer ***Hengst*** heeft daarover het eerst het woord, en zegt hoofdzakelijk:

De billijkheid om de fabrieken in alle provincien en gedeelten des Rijks gelijk te stellen, beaam ik ten volle. Van die zijde zou ik eene goedkeurende stem aan dit wets-ontwerp kunnen geven. Doch het stelsel van belastingen eenmaal aangenomen, moet in in zijn geheelen omvang zonder onderscheid uitgevoerd en bewaard of geheel vernietigd worden. Het laatste is mijn wensch. Niets verlang ik meer dan eene voordragt door de Regering te zien doen, waarbij dat stelsel op nieuwe grondslagen wordt gevestigd overeenkomstig de behoeften des tijds. Hoe drukkend is niet de wet op het gemaal. Eene wet welke niet zoo zeer rijke als wel landman en arme Nederlanders drukt. Die hoop, dat verlangen deelt een groot gedeelte der Natie, en mogt al die maatregel een tekort in de schatkist veroorzaken, niemand zal zich onttrekken om door een ander middel, minder drukkend, daarin te voorzien. Want ik geloof, dat het zwaard fiscus voor niemand scherper is dan door hem die, in het zweet zijns aanschijns werkende, een sober loon trekt en toch ook het zijne geven moet van dat geringe, als een offer op het altaar des vaderlands.

In de voorgedragen wet straalt een beginsel door om het *status quo* van het stelsel der belastingen te behouden; ja wat meer zegt, men zal beginnen niet met de armen, maar met de meergegoeden te ontheffen. Immers gij zult geene macaroni in de hut van den Nederlandschen akkerman zien verbruiken, maar wel in de verblijven van meergegoeden en rijken.

Alzoo verleent men een privilegie aan hen, die bij magte zijn de belasting te dragen; een privilegie aan den meer gegoeden stand, ziedaar de uitwerking der voordragt. Zoodanige strekking zal nooit mijne goedkeuring erlangen.

Men zal mij tegenwerpen: de wet bestaat en de handhaving daarvan is noodzakelijk; wij brengen door de verwerping dezer voordragt een doodslag aan de fabrieken in andere gedeelten des Rijks toe! De weg welken ik gevolgd wil hebben om aan die bezwaren te gemoet te komen is door de Regering verworpen. Ik bedoelde om het Limburgsche fabricaat bij den invoer op niet geamodieerd terrein aan eene belasting te onderwerpen. De gronden welke daartegen door de Regering zijn aangevoerd, zijn de volgende:

1°. dat de heimelijke invoer op niet geadmodieerd grondgebied moeijelijk zou zijn te beletten;

2°. dat het Limburgsch fabricaat in dat geval op vreemde markten boven het Nederlandsche aanzienlijk zou bevoordeeld worden. Die redenering gaat echter niet op. Tot bewijs hiervan stel ik de volgende vraag: wanneer de molenaars aan de grenzen van Limburg bij request verzoeken om vrijdom van den accijns op het gemaal, uit hoofde dat zij met hunne landgenooten uit Limburg niet kunnen concurreren, ten gevolge van den heimelijken invoer, wat zal de Regering dan voor antwoord geven? Voorzeker een afwijzend. Art. 172 der Grondwet staat geen privilegie in het stuk van belastingen toe. De ambtenaren zullen zorg dragen dat geen heimelijke invoer plaats hebbe. Immers zoolang de heffing bij admodiatie in Limburg bestaat (want rogge en tarwe mag niet worden ingevoerd), zullen de grenzen toch moeten bewaakt worden ten behoeve van 's Rijks schatkist en van de grensbewoners.

Er bestaat alzoo in dit opzigt geene moeijelijkheid. Dat het aantal ambtenaren werkelijk genoegzaam is kan hieruit blijken, dat er bijv. op dit oogenblik een aantal van 45 ambtenaren te Boxmeer gestationneerd zijn.

Wat het tweede bezwaar betreft, het aanmerkelijk voordeel hetwelk op vreemde markten door het Limburgsche fabricaat op het Nederlandsche zal behaald worden, dat bezwaar kan ik mede niet deelen, daar Limburg in een exceptioneelen toestand verkeert, die òf moet blijven bestaan òf opgeheven worden. Ik ga verder, en in de veronderstelling dat deze wet zal aangenomen worden, vraag ik welke gevolgen zullen daaruit ontstaan? Art. 172 der Grondwet zegt: » Geene privilegien kunnen in het stuk van belastingen worden verleend." Wanneer nu bijv. de koek- en banketbakker verlangt gelijkgesteld te worden met de fabrikanten van macaroni en vermicelli, uit hoofde dat ook hij met zijne naburen niet kan concurreren, zoowel van binnen als van buiten 's lands, wat zal de Regering dan doen? Niets anders, wil zij gelijkheid behouden, dan dezen dezelfde voorregten te doen genieten, welke zij die in gelijken toestand verkeeren, bezitten.

En zoo vervallen wij van den eenen afgrond in den anderen en in dat doolhof is geene redding te vinden. Het eenige middel — en de Regering zelve toont door de voorgedragen wet te gevoelen dat het thans bestaande belastingstelsel tot onbillijkheid leidt — zou hierin bestaan om de bijl aan den wortel te slaan en het geheele belastingstelsel te veranderen.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 3DEN MEI.

De heer ***de Lom de Berg*** begint met op te merken dat hij, als afgevaardigde uit Limburg, zelfs den schijn moet vermijden van aan fabrieken in andere provincien gevestigd, de voordeelen te ontzeggen welke aldaar, ten gevolge van den geadmodieerden accijns op het gemaal, kunnen worden genoten, en daarom zal hij zijne goedkeurende stem aan het in beraadslaging zijnde wets-ontwerp niet kunnen weigeren; doch dit voorstel geeft bij hem aanleiding tot andere bedenkingen; het doet hem vermoeden dat thans bij de Regering minder het voornemen bestaat, hetwelk verleden jaar door den Minister Schimmelpenninck en nader ook door den actuelen Minister van Finantien in de Tweede Kamer is te kennen gegeven, dat weldra het belastingstelsel en in de eerste plaats de accijns-wetten, zouden worden herzien en dat daarbij al dadelijk de accijns op het gemaal en geslagt zoude worden afgeschaft. Indien nu uit het onderhavige voorstel kon worden afgeleid dat de uitvoering van dit voornemen der Regering weder verschoven is, dan vermeent hij dat zulks een hoogst nadeeligen indruk bij de bevolking zal te weeg brengen.

Het tegenwoordige belastingstelsel en vooral dat der accijnsen, is niet alleenlijk zeer hatelijk, maar daarenboven uiterst gebrekkig en onregtvaardig. Hatelijk en onregtvaardig, omdat daarbij de eerste levensbehoeften, die genoegzaam uitsluitend tot voeding van den minvermogende en behoeftige dienen moeten, zwaar belast zijn, omdat dezelve eenen al te nadeeligen invloed uitoefenen, eenen al te gevoeligen slag toebrengen aan den landbouw en andere trafieken en omdat dezelve in de toepassing dusdanig ongelijkmatig drukken dat de middelbare klasse en de landbouw daardoor, buiten alle evenredigheid, worden getroffen, behalve dat deze toepassing tot vexatien van allerlei aard van den kant der ambtenaren aanleiding geeft, waardoor gedurig niet dan al te gegrond misnoegen onder de bevolking wordt opgewekt.

Gebrekkig, omdat een groot gedeelte van de door de natie gedragen wordende drukkende lasten voor de schatkist verloren gaat.

Het verkeerde stelsel der wet van den accijns op het zout, is meermalen aangetoond: dezelve vergoedt aan de raffinadeurs 6 per cent op het ruwe zout, als veronderstellende, dat bij de raffinadering een dusdanig verlies in gewigt ontstaat, edoch is het bewezen dat in plaats van verlies, het ruwe zout, bij de fabricering 6 à 7 per cent aan gewigt toeneemt; zoodat de fabrikant eene aanzienlijke hoeveelheid, circa 12 per cent overzout erlangt. In Nederland en bepaaldelijk in Limburg wordt het zout in groote quantiteit gestookt en naar de Pruissische factorijen bij afschrijving van regten uitgevoerd, en nu blijft het erlangde overproduct genoegzaam toereikende om in de consumtie van eene uitgestrekte landstreek zonder betaling van regten ten behoeve der schatkist te voorzien. Voorts staat deze wet toe het vervoer zonder document van 5 pond zout, en nu worden tot dit vervoer, tot deze sluikerij van den vroegen morgen tot in den nacht toe, eene menigte jonge kinderen gebezigd, die zoo doende, op den jeugdigen leeftijd, tot het onzedelijk trafiek van smokkelaar worden opgeleid.

De wet op de branderijen is even zoo gebrekkig en doelmissend: dezelve is oorzaak dat de meeste landelijke stokerijen stil liggen; de branders aldaar zijn onafgebroken blootgesteld aan onverdragelijke kwellingen en vervolgingen der ambtenaren. Alleen de branderijen gelegen in of in de nabijheid van volkrijke plaatsen, zijn in de mogelijkheid een groot overproduct te debiteren, zonder dat er iets van in de schatkist te regt komt. Van daar dat de fabrieken in Limburg meestal hebben opgehouden te werken en dat het gedistilleerd voor een groot gedeelte uit naburige landen ter sluik wordt ingevoerd.

Het is algemeen bekend dat de accijns op de zeep, voor de bevolking zeer drukkend, voor de schatkist zeer onbeduidend oplevert; dat den smokkel daarbij alle gemak gegeven is en dat degenen die zich daaraan niet willen pligtig maken, hunne fabrieken moeten sluiten. Een voornaam ingezeten uit Limburg heeft in het afgeloopen jaar geen 3 per cent kunnen maken, en heeft zich derhalve genoodzaakt gezien zijne fabriek buiten werking te stellen.

De personele belastingen, voornamelijk die op de dienstboden voor den landbouw, houden dezen tak van volksbestaan in eenen kwijnenden toestand en geven aanleiding tot groote botsingen en algemeene ontevredenheid.

De accijns op de brandstoffen is allerdrukkendst, voor geene gelijkmatige, en alzoo voor geene regtvaardige toepassing vatbaar, en heeft verder weêr in ruime mate het gebrek, ten gevolge der menigvuldige vrijstellingen ten behoeve van trafieken, eene wijde deur te openen voor de ontduiking der belasting.

Voor de inning der accijnsen is er eene groote doch steeds ontoereikende menigte van ondergeschikte ambtenaren noodig, die zeer veel van de zoo zeer zwaar drukkende opbrengst der accijnsen absorberen, en toch niet in staat zijn den dagelijks op zoo groote schaal gepleegd wordende smokkel tegen te gaan, doordien de gebrekkige wetten denzelve al te zeer bevorderlijk zijn.

Hij gelooft, hij heeft de overtuiging dat het meer dan tijd is in een en ander te voorzien, dat een meer regtvaardig belastingstelsel worde ingevoerd, en daarom zou het hem aangenaam zijn als hij hieromtrent, te dezer gelegenheid, eenige geruststellende verzekering van de Regering mogt ontvangen.

De heer ***Smit*** zegt hoofdzakelijk, dat hij moet beginnen met op te merken dat hij het woord heeft gevraagd eensdeels om zijne eigene zienswijze over het in behandeling zijnde wets-ontwerp te doen kennen, en ten andere om de redeneringen van den eersten spreker te beantwoorden en te wederleggen. Deze wet, zegt hij, is van geheel bijzonderen aard. Zij heeft haar bestaan te danken aan den exceptionnelen toestand waarin twee fabrieken van vermicelli en macaroni, de eenige in ons vaderland, op dit oogenblik, zich tegenover elkander bevinden. De eene fabriek is van Maastricht naar Meerssen overgeplaatst, dus van een niet geadmodieerd op geadmodieerd terrein, opdat de eigenaar daardoor zich aan de belasting op het gemaal voor de daarin verbruikt wordende tarwe zou kunnen onttrekken. De andere fabriek is in Noordholland gevestigd en geniet alzoo de voordeelen van de eerste niet, maar is aan de betaling van den vollen accijns wegens het door haar benoodigde graan, zijnde nagenoeg vijf en vijftig gulden voor elk last tarwe, onderworpen. Die toestand kon alzoo niet blijven voortduren, de billijkheid bragt mede beide fabrieken gelijke regten toe te kennen, en ten einde in die bestaande ongelijkheid te voorzien, is het tegenwoordig wets-ontwerp voorgedragen, hetwelk strekt om aan de fabriek te Westzaan gedeeltelijken vrijdom van den accijns op het gemaal toe te kennen. En, Mijne Heeren, gaat hij voort, de billijkheid bragt niet alleen mede dergelijken maatregel daar te stellen, maar het is ook van het uiterste gewigt voor de maatschappij zoowel als voor de eigenaars eene zoo belangrijke fabriek als die te Westzaan te doen blijven bestaan, welke volgens den tegenwoordigen stand van zaken met die van Limburg niet kan blijven concurreren. Als een bewijs van de belangrijkheid dier fabriek deelt de spreker mede, hoe aldaar in 1845 circa 81,150 pond tarwe is veraccijnsd, waardoor de eigenaar aan de schatkist heeft betaald eene som van circa f 2,227.50; in 1846 circa 66,700 pond tarwe en 40,000 pond buitenlandsch meel, eene som van nagenoeg f 3634; in 1847 circa 72,300 pond tarwe en 12,000 pond buitenlandsch meel, eene som van nagenoeg f 2528; en in 1848 circa 74,000 pond tarwe en 4000 pond buitenlandsch meel voor circa f 2215. Nu rijst de vraag, vervolgt de spreker, of op dit oogenblik in hetzelfde Rijk geen privilegie in het stuk van belasting bestaat? De Limburgsche fabriek is vrij van belasting, de Noordhollandsche daarentegen is zwaar belast; eene gelijkstelling van de laatste met de eerste wordt dus door de billijkheid dringend gevorderd. Die gelijkstelling wenscht men te bereiken door eene bepaling omtrent de gedeeltelijke teruggave van accijns aan de laatste vast te stellen. Maar dergelijke bepaling wordt ook noodzakelijk daar die fabriek volgens het bestaande tarief van inkomende regten niet tegen de buitenlandsche fabrikanten van vermicelli en macaroni concurreren kan. Deze verkeeren in een veel gunstiger toestand dan die in Noordholland. Vooreerst hebben zij het geluk vele débouchés naar buiten te bezitten die voor den fabrikant te Westzaan door de hooge gemaal-regten gesloten zijn. In ons land toch wordt vooral veel vreemde en wel Fransche en Belgische vermicelli en macaroni gebruikt. Bij den invoer worden de honderd pond vermicelli en macaroni met f 4.50, vroeger met f 20, aan inkomend regt belast; terwijl daarentegen, wanneer in de fabriek te Westzaan de benoodigde tarwe tot vermicelli en macaroni is verwerkt, voor de honderd Nederlandsche ponden circa f 7 aan belasting is betaald, en men hier alzoo meer aan belasting heeft uitgegeven dan de buitenlander aan inkomende regten. Hierbij komt nog, en dat wel in aanmerking dient genomen te worden, dat de fabriekant hier te lande voor zijn gebouwd eigendom nog grondlasten, en voor de uitoefening van zijn bedrijf patentregt moet betalen. Dit een en ander maakt den toestand der fabriek te Westzaan dus niet benijdenswaardig, want wanneer om bovenstaande redenen voor het grootste gedeelte hier Belgische en Fransche vermicelli wordt gebruikt, en de uitvoer van hier naar het buitenland en naar onze Oost-Indische bezittingen onmogelijk wordt gemaakt; zoo de Limburgsche fabriek geene regten betaalt, en de inkomende regten op buitenlandsche vermicelli en macaroni minder zijn dan de belasting welke de fabriek te Westzaan voor het aldaar benoodigde graan tot fabricatie moet betalen, dan zal de eigenaar de concurrentie niet kunnen volhouden, en genoodzaakt zijn zijne werkzaamheden te staken of zijne fabriek naar Limburg over te brengen. Aan dit alles moest naar regt worden te gemoet gekomen en wordt te gemoet gekomen door de bepalingen welke deze wet inhoudt. De bewering dat de daarin voorgedragen maatregel strijdig zou zijn met art. 172 der Grondwet, als zoude hierbij een privilegie in het stuk van belastingen worden verleend kan niet opgaan, want men kan met vol regt staande houden dat het onderhavige

voorstel een bestaand privilegie *vernietigt*. Op dit oogenblik bestaat hier te lande voor de fabrieken van macaroni en vermicelli geen gelijkheid. Maar om hieromtrent tot een resultaat te komen, dient men te vragen waarin privilegie in het stuk van belasting bestaat? Het bestaat, gelijk de Regering in hare memorie van beantwoording zegt, in voorregt van den een, tegenover uitsluiting van den ander. Zoodanig voorregt brengt het onderhavige wets-ontwerp niet te weeg. Ieder zal eene vermicelli-fabriek kunnen oprigten, en genot van den vrijdom hebben en elk verbruiker van het fabrikaat deelt in de ontheffing; zoo ten minste de vermicelli in prijs mogt dalen, hetgeen ik niet waarschijnlijk acht. Juist is het oordeel daaromtrent van den hoogleeraar, hooggeacht lid dezer Vergadering, die, in zijne aanteekeningen op de Grondwet, te dien aanzien bij art. 172 (art. 196 der oude Grondwet) zoover ik mij herinner, zegt: » Vrijdommen zijn, zoover zij dienen tot ontheffing van 't geen men naar den aanleg of het doel der belasting niet moet, en evenwel, zonder den vrijdom, zou betalen, geene privilegien. Zulke zoogenaamde vrijdommen, die slechts verhoeden dat de wet zich zelve voorbijwerke, onderscheidt men ligt van de verbodene." Men zou ook kunnen beweren dat de schatkist, wanneer aan de fabriek te Westzaan vrijdom van accijns toegekend werd, nu veel verliezen zou. Maar daartegen zou kunnen aangevoerd worden dat de schatkist nu altijd iets behoudt en, bijaldien de eigenaar de fabriek sloopt, of haar naar Limburg, op een geadmodieerd terrein, overplaatst, de schatkist niets zal erlangen. Zoo als de zaken nu staan, kan die fabriek niet blijven bestaan, en het is zeker dat, bij de verwerping van dit wets-ontwerp de fabriek haar einde nabij is. Bij deze gelegenheid mag de vraag wel geopperd worden, of het fabriekwezen hier te lande niet eenige aanspraak op onze belangstelling mag maken? Wanneer men het oog op deszelfs kwijnenden toestand slaat, en opmerkt hoe het langzamerhand te niet gaat, dan mag die vraag slechts bevestigend beantwoord worden. Als een bewijs der kwijning leeft men slechts te wijzen op de zoutziederijen, die weleer hier bloeiden, en nu voor een groot deel gesloopt zijn; op de zeepziederijen, die, even als de zoutziederijen, door de werking der wetten worden vernietigd, waarbij weleer honderden personen brood en werk vonden, en die nu buiten bestaan zich bevinden. Men denke hier ook aan onze papier-fabrieken en houtzaag-molens, wier kwijnende toestand in het vaderland nu hier dan ginds de fraaiste fabrieken doet sloopen. En waar zal het einde zijn? Men moge zeggen dat vreemde fabrieken goedkooper waren leveren, dat de concurrentie met het buitenland moet blijven bestaan, dat vrijheid in den handel en fabriekwezen (die hij wenscht, zoo zij overal bestaat en algemeen is) noodzakelijk zijn; maar het blijft toch ook eene waarheid dat er dan voor velen onzer handwerkslieden geen arbeid meer te vinden zal zijn. De houtzaagmolens worden thans voor eene geringe waarde verkocht; zij zijn voor spotprijs te verkrijgen. De papierfabrieken gaan even als de straksgenoemde te niet. In 't kort, men heeft slechts de verslagen der Gedeputeerde Staten te raadplegen om zich te overtuigen dat het fabriek-wezen verachtert en langzaam te niet gaat.

Na deze uitweiding weder tot het wets-ontwerp terugkeerende, zegt de spreker dat het niet noodig zal zijn aan de fabriek te Westzaan geheelen vrijdom van accijns te verleenen, maar slechts de teruggave van zeven tienden van den betaalden accijns toe te staan. Door meer te doen zou men haren toestand gunstiger dan dien te Meerssen maken. Dit blijkt duidelijk wanneer men het resultaat van het door de Regering bewerkstelligde onderzoek naar den aard en de bestemming van het meel, afkomstig van de ten behoeve der laatste fabriek veraccijnsde tarwe, medegedeeld in hare memorie van beantwoording op bladz. 4, vergelijkt met de volgende opgave van het resultaat uit duizend pond verwerkte tarwe te Westzaan. Bij de zuivering, maling en builing gaan aldaar circa twintig pond verloren. De overige 980 ponden verdeelen zich in circa 400 pond geschikt voor de fabricatie van vermicelli; circa 300 pond goed eenigzins grindachtig meel, circa 150 pond zeer fijne zemelen en 130 pond grove zemelen. Er is dus hierin verschil ten voordeele der fabriek van Westzaan hetgeen het eensdeels niet noodig maakt een geheelen vrijdom van den accijns aan die fabriek te verleenen, en waardoor anderdeels op het niet geadmodieerd terrein 300 pond eenigzins grindachtig meel op elke 1000 pond aan de werking der gemaal-wet zouden worden onttrokken, daar dit meel voor de bakkerijen nog geschikt is. Om den vrijdom naar billijkheid te regelen, moet, even als de Regering zoo juist in hare memorie van beantwoording heeft aangemerkt, niet alleen worden gelet op de hoeveelheid meel welke werkelijk tot de fabricatie dient, maar ook op de verhouding van den accijns tot de waarde van het gemalen graan, hetwelk al of niet tot de vervaardiging van vermicelli of macaroni gebruikt wordt, alsmede op het verlies dat het graan en de depreciatie welke het overblijvende meel bij de bewerking ondergaan. Alleen het allerpuikste meel is voor vermicelli geschikt en het overblijvende dus minder waard. Aangenomen dat de bewering van sommigen waar is, — eene bewering die hij onjuist acht, omdat de prijs der vermicelli binnen 's lands niet minder zal worden, maar wel het overblijvende meel, dat gedeeltelijk door den minder gegoeden stand wordt verbruikt, — dat men door het verleenen van den vrijdom den schijn zou aannemen, als of men een fabricaat wilde ontlasten, hetwelk hier te lande enkel tot het voedsel der meer gegoede ingezetenen behoort, dan blijft het niet minder waar dat de beide hier bedoelde fabrieken niet aan dezelfde soort van belastingen zijn onderworpen, en dat ten opzigte van eene dezer beide inrigtingen onregtvaardigheid wordt gepleegd. Hier geldt alzoo het spreekwoord: *de deux maux le moindre*, en zal alzoo hier het grooter kwaad wel voor het kleinere moeten wijken. Het voorstel van den eersten spreker om de beoogde gelijkstelling te verkrijgen door het onderwerpen van de Limburgsche fabriek aan den accijns op het gemaal voor het daarin verbruikte meel; of wel door het heffen van belasting van de daar vervaardigde vermicelli en macaroni bij invoer op het terrein waar de admodiatie niet bestaat, kan in vele opzigten niet als aannemelijk worden beschouwd. Zoodanig stelsel zou strijdig zijn met de belangen der schatkist; op die wijze zou men aanleiding geven tot het plegen van sluikerij, welke niet zou kunnen worden geweerd dan door de handhaving van een omslagtig, kostbaar en belemmerend personeel; het binnenlandsch verkeer zou alsdan in menig opzigt belemmerd worden; terwijl het Limburgsche fabricaat voor zooverre men dit bij den invoer op het niet geadmodieerde terrein mogt willen belasten, toch aanmerkelijk op vreemde markten boven het Noordhollandsche zou bevoordeeld blijven. De Limburgsche fabriek zou alsdan van beter conditie dan die te Westzaan zijn, en deze de concurrentie ook met het buitenland niet kunnen volhouden. Al deze gronden zullen den spreker nopen ten voordeele van dit wets-ontwerp te stemmen, daar dit bepalingen inhoudt waarbij op eene eenvoudigere en betere wijze het beoogde kan bereikt worden.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt het woord niet gevraagd te hebben tot bestrijding van het in behandeling zijnde wets-ontwerp, noch tot ondersteuning van hetzelve, daar het reeds door den vorigen spreker op de meest volledige wijze is toegelicht geworden. Maar daar die spreker over de aan het fabriekwezen te verleenen bescherming gesproken heeft, zoo acht ook hij zich verpligt omtrent dat punt zijne zienswijze kenbaar te maken. Ook hij is van gevoelen dat de fabrieken hier te lande daarop aanspraak mogen maken dat zij in geen ongunstiger toestand dan de buitenlandsche geplaatst worden. Ten einde dit te voorkomen, is het tegenwoordige wets-ontwerp ingediend. Ook hij bejammert het dat de accijnswetten van den achteruitgang en ondergang der zout- en zeepziederijen oorzaak zijn.

Maar met dit alles moet men zich toch wachten aan het fabriekwezen bescherming te verleenen, die den sluikhandel in de hand zou werken, en voor de fabrieken zelve nadeelig zijn zou, omdat zij, op bescherming steunende, niet meer in staat zouden zijn tegen de buitenlandsche fabrieken te concurreren. In dezen toestand nu zou men komen, indien men met betrekking tot het onderhavig onderwerp het inkomend regt op den invoer van vermicelli en macaroni onveranderd liet. Dat regt is nu f 4.50 op de honderd Nederlandsche ponden, hetgeen men op den accijns gebaseerd heeft. Na aanneming van dit wets-ontwerp moet dat regt als veel te hoog worden aangemerkt; want eene geheele vrijstelling van den accijns van het inlandsch fabricaat zou met een verbod van invoer van buitenlandsch fabricaat gelijkstaan. Dit denkbeeld meent de spreker te moeten bestrijden, en hij moet bekennen dat het antwoord der Regering op dit punt hem niet voldaan heeft. Deze heeft te kennen gegeven dat de noodzakelijkheid tot vermindering op dit inkomend regt een onderwerp van overweging zal kunnen uitmaken bij de eerstvolgende herziening van het tarief van regten op den in-, uit- en doorvoer. Maar waarom niet reeds bij deze wet een artikel gevoegd, waarbij eene vermindering van inkomend regt te dezen opzigte werd vastgesteld? Wanneer men later daarop terug mogt komen, dan zal het kunnen gebeuren dat de fabrieken hier te lande hetgeen haar hier wordt toegestaan als een verkregen regt zullen beschouwen, en er zich tegen zullen verzetten dat de inkomende regten in een normalen toestand gebragt worden. Zij zullen, steunende op de bescherming, op het monopolie dat zij binnen 's lands genieten, insluimeren, en spoedig niet meer in staat zijn de mededinging met het buitenland vol te houden. Wordt het regt van f 4.50 niet verlaagd, dan zal de schatkist weinig of niets daarvan genieten, van hetgeen nogtans ingevoerd mogt worden zal dan eene premie aan den sluiker worden betaald. Het gevolg zal dus zijn: nadeel voor de fabrieken en voor de schatkist, aanmoediging van den verderfelijken smokkelhandel. Hij verklaart zich tegen iedere zoogenaamde protectie en dringt bij den Minis-

ter van Finantien aan om alsnog het inkomend regt op macaroni en vermicelli aanzienlijk te verminderen. Om die reden heeft hij het woord gevraagd, en tevens om te protesteren tegen hetgeen de vorige spreker ten opzigte van de aan het fabriekwezen te verleenen bescherming heeft in het midden gebragt.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** begint met te kennen te geven dat hij door de afwezendheid van den heer van Dam van Isselt verhinderd wordt aan zijn voornemen gevolg te geven; namelijk om dien moedigen vertegenwoordiger zijn leedwezen te betuigen, dat hij de Vergadering verlaat. Hij had hem anders den wensch willen toebrengen, dat het bewustzijn zijn vaderland in de ure des gevaars, met het zwaard in de hand, te hebben verdedigd; het bewustzijn voor de regten van het volk steeds met moed en talent geijverd te hebben; het bewustzijn de hoogachting dezer Vergadering te hebben weggedragen, zijne overige levensdagen moge opluisteren en veraangenamen. De door dien vertegenwoordiger ledig gelatene plaats gebiedt hem echter het stilzwijgen over deze zaak, weshalve hij terstond tot het in behandeling zijnde onderwerp zal overgaan. — Het verheugt hem dat in deze voordragt de belangen der nijverheid, die anders te zeer op den achtergrond zijn geplaatst, bevorderd zijn geworden. Hij acht het onnoodig over het beginsel van regtvaardigheid, dat bij deze wet ten grondslag ligt, in bijzonderheden te treden, daar te dien opzigte reeds genoeg in de memorie van beantwoording en door den laatst voorgaanden spreker is gezegd. Daar de in de wet voorgestelde maatregel regtvaardig is, zoo moet dit eene voldoende reden zijn om haar aan te nemen. Men heeft die regtvaardigheid bestreden op grond dat in de hutten der armen geen macaroni noch vermicelli gegeten wordt, en de behoeftige leeft van veraccijnsd brood, terwijl de rijke door deze wet onveraccijnsde vermicelli en macaroni zou nuttigen. Die bewering zou waar zijn indien de vermicelli en macaroni het hoofdbestanddeel van het voedsel der rijken uitmaakten; maar dit is zoo niet; het gebruik daarvan is zoo beperkt, dat het argument alle kracht verliest en de beschouwing hieromtrent allen grond mist. Ook uit een stoffelijk oogpunt meent hij de aanneming van het wets-ontwerp te moeten aanraden. De vervaardiging van vermicelli en macaroni heeft tot op dit oogenblik hier te lande een zeer kleinen tak van nijverheid uitgemaakt; maar met het oog op het buitenland en op onze Oost-Indische bezittingen kan die kleine tak nog zeer aanzienlijk worden. De aanneming der wet kan tot de oprigting van meerdere fabrieken in andere provincien aanleiding geven, waardoor meer werk aan den geringen man bezorgd zal worden. Hij moet ten slotte opmerken dat de Limburgsche fabriekant altijd in voordeeliger toestand verkeert dan de overige fabrikanten in ons vaderland. Immers die in Noordholland is altijd aan lastige en drukkende formaliteiten en surveillance onderworpen, die in het hertogdom niet plaats hebben. Hij verklaart alzoo vóór de wet te zullen stemmen; maar hij kan den wensch niet onderdrukken dat de oorzaak, welke tot het vaststellen dezer wet aanleiding heeft gegeven, opgeheven worde. Immers de belasting bij admodiatie is voor Limburg eene gunst of een last. Is zij eene gunst, dan kan dat gewest geene aanspraak op eene gunstige uitzondering maken; is zij een last, dan moet het daarvan worden ontheven. Hij stelt zich voor bij gelegenheid van de behandeling der begrooting van Finantien op dit onderwerp terug te komen. Hij voegt zich bij hen die den wensch geuit hebben dit de nijverheid in bescherming genomen worde, doch in gansch anderen zin, dan zoo even werd te kennen gegeven; zijn verlangen integendeel is dat zoodanige wetsbepalingen, die aan hare ontwikkeling hinderlijk kunnen zijn, uit den weg geruimd worden. Ten slotte verklaart hij zich te vereenigen met het gevoelen van den laatsten spreker, die reeds duidelijk heeft aangewezen dat deze wet eene vermindering van het inkomend regt op den invoer van vermicelli en macaroni noodzakelijk maakt.

De heer ***van der Heijde*** zegt hoofdzakelijk: Na het thans aan onze beraadslaging onderworpen voorstel van wet onderzocht en overwogen te hebben, is mij voorgekomen:

1. dat de Grondwet ons verbiedt hetzelve aan te nemen;

2. dat al mogt tegen de aanneming geen grondwettige hinderpaal bestaan, die aanneming geenszins noodzakelijk is maar gevaarlijk.

Ad 1um. met betrekking tot het grondwettelijk verbod. Ik zie in de aanneming van het voorstel eene overschrijding van magt, eene flagrante overtreding van art. 172 der Grondwet, want in het voorstel, hoedanig ook ingekleed, men moge het vergoeding bij wijze van teruggave des accijns of wat men verkieze noemen, ligt virtualiter een privilegie in het stuk van belastingen, hetwelk daarenboven subverteert het beginsel waarop rust de wet houdende invoering van een accijns op het gemaal, volgens welk beginsel de tot voedsel van het Nederlandsche volk gemalen wordende tarwe, spelt en rogge, onder welke gedaante ook opgedischt, accijnspligtig is, zoo zelfs dat de wetgever om deze fiscale wet des te zekerder te doen treffen en aan geene ontduiking bloot te geven, niet eens heeft verleend vrijdom van accijns der granen voor de mesting of voeding van het vee, maar teruggave van den betaalden accijns, nadat het gemalen graan door vermenging met zand voor den mensch onbruikbaar zal geacht zijn, onverminderd andere lastige en belemmerende formaliteiten, door de administratie voorgeschreven, welke het voordeel der toegekende teruggaaf dikwijls doen verloren gaan.

Geene uitzondering op dit beginsel heeft de wetgever gemaakt of kunnen maken om niet in onregtvaardigheid te vallen; om dit overtuigend aan te toonen, verwijs ik naar art. 3 der wet, waarbij is bepaald, dat geene quitantie van betaalden accijns zal benoodigd zijn van veraccijnsd meel door fabrikanten van vermicelli en semouille ter molen gezonden om hermalen te worden, en wijders naar art. 52, houdende, dat voor het tarwe- en roggemeel mitsgaders voor het harde van rogge of tarwe gebakken scheepsbrood en scheepsbeschuit, dat naar buiten 's lands *voor handel* en niet *voor verbruik aan boord* wordt uitgevoerd, teruggave van den betaalden accijns met den aankleve van dien, zal verleend worden. Let wel, Mijne Heeren, op deze twee bepalingen, omdat dezelve den geest en de occonomie der wet zonneklaar openleggen. Bij art. 3 is de wetgever door het motief van billijkheid geleid, want de accijns was reeds eenmaal betaald en dus *non bis in idem*, en bij art. 52 steekt hij zijne fiscale hand zoo ver uit, dat het meel of graan, het scheepsvolk welligt in de nabijheid der aspunten van hemel en aarde voedende, door den accijns getroffen blijft.

Ad 2um. De aanneming is niet noodzakelijk maar gevaarlijk. Ik zeg in de eerste plaats: de aanneming is niet noodzakelijk tot bereiking van het doel dat de Regering zich voorstelt: zij kan daartoe geraken door middelen die in den weg der wettigheid blijven, het principe der wet handhaven en het onderling verband harer bepalingen niet verbreken.

Ten betooge hiervan, heb ik slechts de aandacht te vestigen op het reglement nopens de heffing van den accijns op het gemaal bij wege van uitkoop of admodiatie vastgesteld bij Koninklijk besluit van den 13den Augustus 1833 (*Staatsblad* n°. 56), en wel op art. 17, houdende, dat geen brood, beschuit, koek of meel van belast graan uit de geadmodieerde gemeente, in eene niet geadmodieerde gemeente mag worden ingevoerd dan voorzien van een accijns- of consentbiljet, afgegeven ter plaatse van den invoer, overeenkomstig de artt. 5 en 6 der wet op het gemaal.

Met deze bepaling toepasselijk te maken op de vermicelli en macaroni in de geadmodieerde gemeente van het hertogdom Limburg gefabriceerd wordende, zal in de eerste plaats de fabriek te Westzaan, voor den binnenlandschen handel, met de fabriek in Limburg gelijkstaan, waaruit ook geen grooter bezwaar voor de schatkist zal kunnen voortspruiten, dewijl *nu reeds* de grenzen tusschen het hertogdom Limburg en de provincien Noordbrabant en Gelderland door een sterk en kostbaar leger van ambtenaren bezet zijn ter wering van den invoer ter sluik in Noordbrabant en Gelderland uit Limburg niet alleen van brood, beschuit, koek of meel van belast graan, maar ook van vleesch, spek, steenkolen en turf; van alle welke goederen de accijnsen bij admodiatie of afkoop in het hertogdom Limburg geheven worden, krachtens de wet van den 3osten December 1840 (*Staatsblad* n°. 91), terwijl met betrekking tot den buitenlandschen handel, dezelfde gelijkstelling kan verkregen worden door bij den uitvoer naar buiten 's lands van vermicelli en macaroni in eene *niet* geadmodieerde gemeente gefabriceerd, naar aanleiding van art. 52 der wet op het gemaal, teruggave van den betaalden accijns toe te staan, waartoe zal noodig zijn eene wet van zeer geringen omvang, slechts van een artikel, houdende dat voorschreven art. 52 ook op de vermicelli en macaroni toepasselijk is, naar den maatstaf daarbij te bepalen.

Eindelijk en ten slotte, ik noem de aanneming van het voorstel gevaarlijk, en ik geloof niet te veel te zeggen.

Wie toch zal het voordeel der wet genieten?

Zal het de talrijke zeer gedrukte middelbare en mindere volksklasse zijn? Niemand zal dit willen beweren.

Bekennen wij het openhartig, de meer vermogende man, de gastronome (verschoont mij dat ik hier dit woord gebruik), die zijne keurige maaltijden nog met geregten van uitheemschen oorsprong vermeerderen wil, zal alleen de bevoorregte zijn.

De overgroote massa des volks zal zich, en met regt, miskend en verongelijkt beschouwen, omdat tot verbetering van zijn lot niets wordt gedaan, de zoo drukkende hatelijke accijns-wetten niet worden afgeschaft; en welke ruime stof voor misnoegden!

Is dit niet gevaarlijk te achten, vooral in den tijd van spanning en combustie dien wij thans beleven?

Ik hoop niet dat de vermicelli en macaroni zulk Nederlandsch burgerregt bekomen zullen.

Ik zag liever dat de Regering ons een meer eenvoudig en min-

der kostbaar stelsel van belastingen aankondigde, waaronder niet meer te voorschijn komen die, welke de eerste levensbehoeften treffen, handel en nijverheid drukken en daarenboven art. 153 der Grondwet als niet-geschreven maken, dewijl thans de fiscale ambtenaren, onder het geringste voorwendsel, de woning des burgers zijns ondanks binnentreden kunnen.

De heer **Lotsy** zegt slechts eenige woorden in het midden te willen brengen tot wegneming van den indruk welken de rede van den vorigen spreker op sommige leden mogt gemaakt hebben. Deze heeft gezegd dat, wanneer dit wets-ontwerp mogt worden aangenomen, de overgroote massa des volks zich, en met regt, miskend en verongelijkt beschouwen zal, omdat tot verbetering van zijn lot niets wordt gedaan, en de zoo drukkende hatelijke accijnswetten niet worden afgeschaft, terwijl de meer vermogende man alleen de bevoorregte zal zijn. De spreker is echter het bewijs schuldig gebleven dat door de verwerping dezer wet eenige invloed op den prijs van macaroni en vermicelli zal uitgeoefend, of in de schatkist een enkele cent meer gestort zal worden. Wat is hier het geval? Er bestaat tusschen twee fabrieken verschil, omdat de eene meer voordeelen dan de andere geniet. De spreker uit Overijssel, allezins bevoegd om over staatkundige onderwerpen te oordeelen, heeft gezegd, dat wanneer het beginsel van regtvaardigheid waarop deze wet steunt, vast staat, die reden voldoende moet zijn om de voordragt aan te nemen. Omtrent dat beginsel van regtvaardigheid is men het over het algemeen eens, maar omtrent de middelen, welke strekken moeten tot gelijkstelling der beide fabrieken bestaat verschil. Men heeft gevraagd of de beoogde gelijkstelling niet het gevoegelijkst kon verkregen worden door het onderwerpen van de Limburgsche fabriek aan den accijns op het gemaal voor het daarin verbruikte meel. Maar wanneer men dit doet dan worden nieuwe lasten op de nijverheid gelegd. Het andere middel is dat door de Regering voorgeslagen en bestaat in het wegnemen der op de nijverheid drukkende lasten. Ziedaar een stap, hij is wel klein, maar het is toch een stap op een anderen weg dan die tot heden bewandeld werd; en die strekken moet tot aanvankelijke verwezenlijking van hetgeen in het adres van antwoord op de troonrede te regt aan den Koning gezegd werd, dat het levensbeginsel der nijverheid, vrije beweging, door wetgeving en bestuur moet geëerbiedigd worden. Alzoo geen bescherming, geene verhoogde tariven, maar vermindering van drukkende vormen en lasten: ziedaar wat tot ontwikkeling der nijverheid noodig is. Wat hem betreft, hij zal zich niet laten weêrhouden door de gedachte dat de aanneming dezer wet een ongustigen indruk bij de volksklasse zal maken, om ten voordeele daarvan te stemmen.

De heer **Wijnaendts** zegt dat ook hij het zou betreuren indien de fabriek te Westzaan te gronde ging. Ook hij wil gaarne gelijkstelling en opheffing van bevoorregting van den één boven den ander, maar hij wil dit door middelen die in zich zelf geen bezwaar opleveren. Uit de tweederlei soort van heffing van belastingen hier te lande zijn de bezwaren waarvan hier sprake is, gerezen. Want de kwaal is niet gelegen in de omstandigheid dat de Limburgsche fabriek boven die te Westzaan gepriviligieerd wordt, maar daarin dat in een deel des Rijks de belasting op eene andere wijze dan in de andere gedeelten geheven wordt. Hetzelfde stelsel tot heffing van belastingen dient overal gevolgd te worden. Dezelfde bezwaren zullen dus in den grond blijven bestaan, en daar deze wet strekken moet om de exceptien te vermeerderen, zoo zal hem dit eene reden zijn om tegen de wet te stemmen.

Zijne Excellentie **de Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Na de beraadslagingen welke over dit wets-ontwerp hebben plaats gehad, is mijne taak bij de verdediging dier voordragt zeer gemakkelijk. De spreker uit Noordholland heeft reeds de billijkheid der gronden waarop zij rust in het helderst daglicht gesteld, zoodat ik bij het door hem aangevoerde niets meer te voegen heb.

Ik wensch alleen de aandacht te vestigen op de positie waarin de Regering zich te dezen opzigte bevindt. Deze is geheel onzijdig. De Regering toch heeft er geen belang bij dat deze wet tot stand kome, want de schatkist zal daarbij niet bevoordeeld worden, maar schade lijden, omdat zij de tot dusver ontvangen belasting van de fabriek te Westzaan missen zal. De eigenaar der fabriek heeft zich beklaagd dat hij, geene gelijke voordeelen als zijn mededinger genietende, tegen dezen niet zou kunnen blijven concurreren, en de Regering, van de gegrondheid dier klagt overtuigd, heeft een middel gezocht om in het bestaande bezwaar te voorzien. Twee middelen waren daartoe voor de hand, te weten: het Limburgsch fabricaat bij invoer op niet geadmodieerd terrein aan eene belasting te onderwerpen voor het daartoe verbruikte meel, of vrijdom van accijns te verleenen aan de fabriek op niet geadmodieerd terrein gelegen. Het eerste sleepte vele moeijelijkheden met zich door de gevorderde surveillance tot wering van heimelijken invoer. De eerste spreker die over dit wets-ontwerp handelde heeft reeds gewezen op het groot heirleger van ambtenaren dat thans tot toezigt in dienst wordt gehouden. Ik moet, het zij hier in het voorbijgaan opgemerkt, bekennen dat het mij niet mogelijk is te zeggen of het door hem opgegeven getal van vijf en veertig juist is. Maar ik merk op dat er bepaalde redenen bestaan waarom het stationnement Boxmeer op dit oogenblik eenigzins meer dan gewoonlijk bezet is. Wat de zaak zelve betreft, dezelfde spreker heeft gevraagd wat de Regering wel zou antwoorden, indien de molenaars aan de grenzen van Limburg bij request verzochten om vrijdom van den accijns op het gemaal, uit hoofde dat zij met hunne landgenooten uit Limburg niet kunnen concurreren ten gevolge van den heimelijken invoer van meel? — Op die vraag zou ik antwoorden dat de Regering de requestranten verwijst, naar art. 59 der wet tot invoering van een accijns op het gemaal, waarbij de noodige voorschriften zijn gegeven volgens welke het vervoer van meel van tarwe, spelt of rogge kan plaats hebben. Ieder ambtenaar, welke met de surveillance belast is, zal elkeen, die meel vervoert, kunnen aanhalen en onderzoeken of door hem aan de in dat artikel voorkomende bepalingen is voldaan. Gelijke bepalingen bestaan er voor het vervoer van vleesch. Het vervoer van steenkolen kan gemakkelijk gesurveilleerd worden, omdat deze bezwaarlijk op heimelijke wijze kunnen verveerd worden. Macaroni en vermicelli daarentegen kunnen gemakkelijk worden verborgen, en zoo men dus den invoer daarvan op niet geadmodieerd terrein wilde surveilleren, dan zoude men ieder aan eene strenge visitatie moeten onderwerpen en voor een object van zeer miniem belang zeer drukkende formaliteiten behooren voor te schrijven. Ik geloof niet dat het de bedoeling der Vergadering kan zijn, op die wijze belemmeringen in het binnenlandsch verkeer daar te stellen.

Een groot bezwaar tegen deze wet bestond voor sommigen daarin, dat zij in deze voordragt eene bevestiging meenden te zien van het bestaande belastingstelsel, en in verband daarmede, de gezindheid der Regering nopens deze aangelegenheid wenschten te kennen. Het gevoelen der Regering betrekkelijk eene verandering van het bestaande belastingstelsel is, welk ook het lot dezer wet moge zijn, niet veranderd. Ik hoop zelf dat de voordragt daartoe nog in den loop der tegenwoordige zitting zal kunnen worden in gereedheid gebragt. Ik moet echter bij deze gelegenheid opmerken, dat die herziening geene gemakkelijke taak is, wanneer men in aanmerking neemt wat daaraan al vast is. De accijnsen leveren jaarlijks twintig millioen op; om in de gewone uitgaven te voorzien zijn, gelijk men weet, nog aanzienlijke bijdragen uit onze Oost-Indische bezittingen noodig. Deze zijn echter zeer wisselvallig, gelijk wij uit de resultaten dier bijdragen in het vorige jaar ondervonden hebben. En als men nu let op den staat van beroering, waarin Europa nog op dit oogenblik verkeert, dan vraag ik of men niet tot het besluit zal moeten komen dat men niet dan na rijp beraad tot eene wijziging van het belastingstelsel behoort over te gaan. Niettemin herhaal ik, dat de Regering in dezen zal doen wat zij kan, onverhinderd de beslissing over deze wet, die, zoo als ik straks zeide, alleen strekt tot opheffing eener bestaande en erkende onbillijkheid.—Ten slotte moet ik nog met een enkel woord antwoorden op den door twee leden uitgedrukten wensch betrekkelijk eene vermindering van het inkomende regt op de macaroni en vermicelli. De Regering heeft reeds in hare memorie van beantwoording te kennen gegeven dat, hoezeer reeds het inkomend regt op de vermicelli en macaroni bij de wet van den 30sten Mei 1847 van f 20 tot op f 4.50 per honderd ponden is verminderd, de noodzakelijkheid tot eene verdere vermindering echter een punt van overweging zal kunnen uitmaken bij de eerstvolgende herziening van het tarief van regten op den in- uit- en doorvoer. De Regering heeft dit punt op dit oogenblik niet kunnen behandelen, omdat in dezelfde wet van 30 December 1847, waarbij die van den 29sten December 1835 en 30 December 1840 zijn ingetrokken, bij artikel 8 is voorgeschreven, dat de in artikel 2 bepaalde regten eerst in de zitting der Staten-Generaal van 1850 op 1851 aan eene herziening onderworpen en op nieuw geregeld zullen worden. Wanneer men dus op dat tijdstip de noodzakelijkheid eener vermindering van inkomende regten op de hier bedoelde artikelen mogt inzien, dan zal het geen bezwaar uitmaken alsdan een voorstel in dien zin te doen.

De heer **van Rijckevorsel** zegt met het laatste gedeelte der rede van den Minister van Finantien niet te kunnen instemmen. Bij artikel 8 der wet van 30 December 1847 is wel bepaald dat de in artikel 2 dier wet bepaalde regten in de zitting der Staten-Generaal van 1850 op 1851 zullen worden herzien en op nieuw geregeld, maar dat voorschrift sluit geenszins de mogelijkheid uit

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 3DEN MEI.

om bij veranderde omstandigheden dat tarief intusschen te wijzigen. Als een bewijs der noodzakelijkheid van zoodanige wijziging meent hij zich te kunnen beroepen op het getuigenis van den Minister zelven die gezegd heeft dat de hier bedoelde artikelen gemakkelijk heimelijk ingevoerd kunnen worden en het is juist tot voorkoming van sluikerij dat eene vermindering van het inkomend regt op vermicelli en macaroni gezegd kan worden gevorderd te worden. De belangen der fabrieken en der schatkist vorderen zulks naar zijne meening uitdrukkelijk.

De heer ***Hengst*** geeft te kennen dat de door den Minister van Finantien bijgebragte redenen hem niet van gedachte veranderd hebben en hij alzoo het in behandeling zijnde wets-ontwerp niet zal kunnen goedkeuren. Hij moet evenwel op zijne bewering nopens het door hem aangegeven getal van te Boxmeer aanwezige ambtenaren terugkomen. De Minister scheen de juistheid dier opgave te betwijfelen. Hij meent echter te moeten verklaren dat hij niets dan waarheid heeft vermeld. Daadzaken kon hij niet aanvoeren; die bijzonderheid zelve heeft hij echter slechts aangevoerd tot ondersteuning van zijn gevoelen en om aan te toonen dat de grenzen van Limburg behoorlijk bewaakt zijn, zoodat de geheime invoer gemakkelijk kan tegengegaan worden. Drie maanden geleden bevonden zich te Boxmeer dertig ambtenaren, en in den laatsten tijd zijn er vijftien bijgekomen. Die vermeerdering heeft geen gunstigen indruk gemaakt, vooral in deze tijden, waarop zoozeer op bezuiniging wordt aangedrongen. Ten slotte moet hij aanmerken dat door den Minister niet geantwoord is op zijne vraag of zij die zich in dezelfde omstandigheden als de eigenaars der hier bedoelde fabrieken bevinden, ook dezelfde regten zouden erlangen indien zij zich tot verkrijging daarvan tot de Regering wendden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik moet in antwoord op hetgeen door den vorigen spreker is gezegd, te kennen geven dat ik het door hem aangehaalde feit niet heb tegengesproken; maar alleen heb verklaard het te Boxmeer op dit oogenblik zich bevindende personeel ambtenaren niet juist te kennen. Ik heb ook opgemerkt dat bij buitengewone omstandigheden op zekere oogenblikken in eene bepaalde plaats meer ambtenaren kunnen aanwezig zijn, dan gewoonlijk het geval is. En nu herhaal ik dat dergelijke buitengewone omstandigheden oorzaak zijn dat zich thans te Boxmeer meer ambtenaren dan in gewone tijden ophouden.

Daar niemand meer het woord verlangt te voeren worden de algemeene beraadslagingen gesloten, en die over de afzonderlijke artikelen geopend.

Daar ook niemand daarover het woord verlangt, worden ook die beraadslagingen gesloten en de artt. 1, 2 en 3 achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het geheele wets-ontwerp regelende den vrijdom van accijns voor vermicelli- en macaroni-fabrieken wordt alsnu aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 47 tegen 12 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Zijlker, Hengst, Engelen, Reinders, van Hasselt, Thorbecke, Ter Bruggen Hugenholtz, Bots, Wijnaendts, Westerhoff, van der Heijde en Dommer van Poldersveldt.

De ***Voorzitter*** geeft vervolgens kennis van eene staande de zitting ontvangene missive van den heer van Dam van Isselt, die daarbij berigt dat hij zijn ontslag als lid der Kamer neemt.

Na voorlezing dier missive wordt besloten die voor kennisgeving aan te nemen, en overeenkomstig art. 117 van het Reglement van Orde van dat ontslag mededeeling te doen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 4 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 64 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers, met uitzondering van dien voor de Zaken van de Hervormde en andere Eeredienst, wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp met eene daarbij behoorende memorie van toelichting, tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting, over de dienstjaren 1840 tot en met 1843.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van April en Mei.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *regelende de schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren.*

Nadat de algemeene beraadslagingen daarover zijn geopend, vraagt de heer ***Reinders*** daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

De artikelen welke door deze voordragt van wet in het leven worden geroepen, zullen voortaan prijken met een cijfer ten laste van den Staat.

Ik zal de Regering niet tegenspreken dat het bedrag der wachtgelden bij de eerstvolgende begrooting het cijfer der tractementen wel niet zal te boven gaan, maar ik vrees dat dezelve voor het vervolg hoogst nadelig voor de schatkist zullen worden, gelijk de ondervinding van voorgaande jaren opzigtelijk dergelijke verandering in het bestuur bevestigd heeft, en waarvan men het bewijs vindt in de groote uitgaven aan pensioenen.

De Regering tracht zich ook in hare memorie van beantwoording te verantwoorden, behalve over verschillende takken van uitgaven, ook nopens die van de pensioenen, en zegt dienaangaande dat het hooge cijfer daarvan voornamelijk geweten moet worden aan vroegere maatregelen van bestuur. Dat zulks ten deele waarheid kan zijn, zal ik niet ontkennen, maar de Regering levert daarvoor geen bewijs, noch dat zij later op dit punt zoude hebben bezuinigd. Het tegendeel zoude welligt gemakkelijk te bewijzen zijn. Wat men heden aanvoert van het verledene, opzigtelijk het hooge cijfer van de pensioenen, zal men in de toekomst van het tegenwoordige zeggen, en zoo deze voordragt wet wordt, zal zij ruime stof daartoe leveren. Het is bij mij dan ook geenszins twijfelachtig, of men zal na korter of langer tijdsverloop de wrange vruchten proeven van het regelen der wachtgelden bij eene wet, zoodra men een ander stelsel van regering noodig acht.

Ik vind in deze voordragt ook eene onregtvaardigheid jegens de ambtenaren zelven, aangezien aan dezen, bij verschillenden diensttijd, gelijk wachtgeld kan verleend worden.

Een ander bezwaar zie ik in deze voordragt, namelijk dat men aan ambtenaren eene wettige aanspraak op den Staat zal verleenen tot vergoeding als zij uit de dienst worden ontslagen. En dit bezwaar weegt bij mij zwaar. Ik moet bij deze gelegenheid herinneren aan de woorden, waarmede in 1847 het wets-ontwerp ter ondersteuning van behoeftigen aanving: » Niemand heeft regt op onderstand." Dit beginsel vond destijds zoowel *in* als *buiten* de Tweede Kamer veel bijval.

Zonder nu te treden in een betoog of de ambtenaren op dit regt meerder aanspraak dan behoeftigen hebben, merk ik alleen daarop aan, dat het zal leiden, behalve tot v ordurende geldelijke uitgaven, ook daartoe, dat men voortaan dit regt ook bezwaarlijk aan behoeftigen zal kunnen weigeren; terwijl het tevens ook een toestand voor de ambtenaren zal scheppen, welke aan dezelven minder prikkel geeft om den Staat eerlijk en trouw te dienen en hen minder afhankelijk maakt.

Ook vermeen ik, dat hierbij niet voorbij mag worden gezien, dat onze uitgaven, na aftrek van die voor onze staatsschuld, nu reeds een tiende gedeelte aan pensioenen bedragen; voorwaar een cijfer dat kwalijk met de oude Nederlandsche zuinigheid overeenstemt; een cijfer waarin zoo velen bijdragen, welke meermalen eene tafel zonder spijs, een bed zonder deksel en een haard zonder vuur hebben. En dat cijfer zullen wij niet alleen bestendigen, maar zelfs verhoogen onder den naam van wachtgelden? met aanneming van een beginsel dat men in 1847 vermeende aan behoeftigen te moeten weigeren? Zullen onze lastgevers onze volmagt verlengen, Mijne Heeren, bijaldien onze eerste werkzaamheden zich bepalen, om de zoo zuur opgebragte belastingen aldus te besteden? Ik geloof het niet; maar zij zullen ons alsdan beschuldigen, en te regt, van niet overeenkomstig met de woorden in het adres van antwoord op de troonrede te handelen; alwaar wij gezegd hebben: » De Natie zal des te gewilliger zijn, naar mate zij meer overtuigd is, dat de offers die men van

haar vergt te regt worden gevraagd, naar behooren verdeeld en doeltreffend besteed." Zullen deze woorden nu iets beteekenen, zullen zij de natie geruststellen, dan moeten ook wij in dien geest handelen en geene uitgaven bewilligen, van welke gezegd kan worden, dat zij noch naar behooren verdeeld noch doeltreffend besteed worden.

De zich al meer en meer in Europa verspreidende denkbeelden van communisme en socialisme zijn mijns inziens mede het gevolg daarvan, dat de regeringen bij voortduring vasthouden een stelsel van uitgaven, om de gegoeden te bevoordeelen. Zulks leidde tot reactie bij minder gegoede standen, en gaf de geboorte aan opgemelde denkbeelden.

De Regering had, mijns inziens, eene herziening van de pensioen-wet, in plaats van deze wet, moeten voordragen, en had in dat geval de laatste in de eerste wet kunnen opnemen.

Het is toch meer dan behoefte, om in onze ongelukkige financiele omstandigheden te bezuinigen, daar waar maar iets te bezuinigen valt. En dat op de pensioenen veel kan bezuinigd worden, hiervan is men algemeen overtuigd, alsmede dat de pensioen-wet omslagtig is, en te veel aan administratie kost.

Ik ben overtuigd dat de onderhavige voordragt bij de natie ongerustheid voor de toekomst zal veroorzaken, en door ons moet verworpen worden, om niet mede te werken;

1°. dat de ambtenaren verkrijgen regtens aanspraak op wachtgeld;

2°. tot het verschuiven en bemoeijelijken van eene herziening van de pensioen-wet;

3°. tot het bestendigen en vermeerderen van uitgaven waarop de natie wil bezuinigd hebben.

Het doet mij alzoo leed, van aan dit wets-ontwerp mijne goedkeuring niet te kunnen schenken; doch ik verklaar bereid te zijn om mede te werken tot eene pensioen-wet, waarbij aan getrouwe, oude en verdienstelijke ambtenaren bij derzelver ontslag te gemoet wordt gekomen, ten einde te kunnen blijven leven, naar gelang van de betrekking die zij bekleed hebben, en naar mate van gebrek aan fortuin om in eigen onderhoud te kunnen voorzien. Bijaldien de Regering konde besluiten, om in dien geest eene pensioen-wet voor te dragen, dan geloof ik zeker te wezen, dat zulks welgevallig aan de natie zoude zijn.

De heer ***Bachiene*** zegt: Het wets-ontwerp, zoo als het nader gewijzigd thans aan onze beraadslagingen onderworpen is, heeft tweederlei strekking: ten eerste, om, naar aanleiding van art. 27 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), de staatsbegrooting over 1849 met eenige posten van uitgaaf aan te vullen, bestaande uit wachtgelden, toe te kennen aan burgerlijke ambtenaren, welke ten gevolge van maatregelen van bezuiniging door vereenvoudiging bij de onderscheidene vakken van administratie buiten functie geraken; en ten tweede, om eenige regelen ten opzigte van die wachtgelden vast te stellen. Al aanstonds moet ik verklaren, dat ik mij met deze tweederlei strekking, in hare algemeenheid genomen, wel kan vereenigen, doch minder met de wijze waarop het tweede beginsel in de artt. 2 en volgende is uitgewerkt en in toepassing gebragt. Hoe men ook moge denken over de voorgenomen bezuinigingen, zoo als dezelve zijn voorgesteld in het verslag der ministers van den 13den November ll., volgens de troonrede voor wijziging en uitbreiding vatbaar, niemand zal de wenschelijkheid betwisten, dat althans eene stelselmatige bezuiniging worde aangevangen en doorgezet, en het onderhavig ontwerp opent daartoe de gelegenheid. Ik heb de moeite genomen uit de verschillende hoofdstukken der begrooting over 1849, in het ontwerp genoemd, de cijfers uit te trekken, welke alleen het levenslang aangestelde personeel (behalve militairen) betreffen, voor zooveel zulks doenlijk is, en uit het totaal dier cijfers kan blijken, dat de bij deze wet bedoelde vereenvoudiging, behalve land- en zeemagt in het algemeen, kan werken binnen een kring van uitgaven waarvan het totaal thans beloopt f 1,178,218 voor het personeel bij de collegien van staat en departementen van algemeen bestuur, en f 6,262,390 voor de dienst buiten 's lands en in de provincien, te zamen f 7,440,608; zijnde bij deze becijfering de levenslang aangestelde staats ambtenaren berekend op f 722,650, en alzoo niet in vorenstaand bedrag begrepen. Uit de antwoorden der Regering blijkt, dat de bezuinigingen aan de loopende dienst reeds verzekerd, behalve Oorlog, f 186,900 bedragen, waarbij ik het niet ondienstig acht op te merken, dat het niet vervullen en supprimeren van opengevallen betrekkingen die voor het vervolg kunnen worden gemist, daartoe voornamelijk heeft bijgedragen, welke weg alzoo, voor zooveel dezelve naar een vast stelsel wordt betreden, niet verwerpelijk schijnt. Ik herzeg naar een vast stelsel, want het bestendige gebrek van vroegere zoogenaamde vereenvoudigingen en organisatien is geweest, dat, zelfs korten tijd na het supprimeren van eenige ambten wederom nieuwe ambtenaren werden aangesteld, terwijl de vroeger verwijderden pensioen erlangden, waardoor de pensioenlijst is opgevoerd tot hare tegenwoordige hoogte, bezwarend voor de schatkist en van nadeeligen invloed bij de vaststelling der uitgaven voor het bestand personeel.

Ik hoop dat het tegenwoordig Ministerie die klip zal vermijden; zullende dan ook, wanneer dit ontwerp wet wordt, geene verontschuldiging meer kunnen gelden, om niet zonder verwijl op den weg eener stelselmatige vereenvoudiging voort te gaan. De uitkomsten daarvan zullen dan reeds op de loopende begrooting van meer invloed zijn.

Het tweede gedeelte van het ontwerp stelt regelen vast voor de wachtgelden, aan uitgevallen ambtenaren toe te kennen.

Het beginsel zelf komt mij niet alleen billijk maar ook regtmatig voor; dan ik acht het bij de gegeven toelichting weinig toegelicht, niet consequent uitgewerkt, en vrees dat men juist daardoor veel tegenspraak zal hebben uitgelokt. *Wat toch is de grond waarop het toekennen van wachtgeld berust, en welke is de aard der wachtgelden?*

Om daarover te oordeelen, dient men de geheele staatsdienst te overzien, en te letten op hetgeen tot eene welingerigte staatsdienst wordt vereischt en wat hier te lande daaromtrent regtens bestaat.

Ik moet daaromtrent in eenige ontwikkeling treden, doch zal trachten zooveel mogelijk beknoptheid daarbij in acht te nemen.

Ik stel op den voorgrond, dat de Staat bij de inrigting der diensten welke hij behoeft, alleen *zijn eigen belang* heeft te raadplegen, en dat belang brengt mede, om *wel* en toch *goedkoop* gediend te worden.

Om wel gediend te worden, behoeft de Staat bekwame en ijverige ambtenaren, en om dezen op den duur te bekomen, moet de staatsdienst een bestaanmiddel opleveren, niet voor korten tijd en afhankelijk van de afwisselende inzigten van opvolgende ministerien, maar bestendig en levenslang. Wie toch zal zich geheel toewijden aan 's lands dienst, en zich daarbij, zoo als meest wordt gevorderd, en de Staat ook werkelijk behoeft, alle andere bestaanmiddelen ontzeggen, wie zal andere winstgevende bedrijven, bijv. de regtsgeleerde practijk verlaten, wanneer de Staat het uitzigt op levenslange verzorging niet tevens verzekert?

De Staat heeft echter ook belang om goedkoop gediend te worden, en daartoe behoort in de eerste plaats: nimmer onnutte ambten op te rigten, en zoo weinig mogelijk personeel in dienst te hebben, want met ieder man, welken de Staat in dienst neemt, opent hij eene nieuwe en doorloopende rekening.

In de tweede plaats kan hij voor *matige* bezoldiging bekwaam personeel bekomen, wanneer hij vaste dienstregelen aanneemt, het levensonderhoud verzekert en dus ook den afgeleefden staatsdienaar, die op matige jaarwedden niet zoo als in andere bedrijven heeft kunnen overwinnen, in zijnen ouderdom verzorgt. Daar echter de Staat alleen zijn belang heeft te raadplegen, behoeft hij bij de oorspronkelijke inrigting die levenslange verzekering, evenmin als een particulier, te geven aan zoodanige bedienden, welke geene diensten verrigten waartoe langdurige voorbereiding en oefening worden gevorderd, die ook bij particulieren gelijksoortig werk kunnen vinden en voor welke categorie elders met goed gevolg onderlinge spaarkassen zijn opgerigt.

De meeste beschaafde landen hebben deze beginselen met betrekking tot de staatsdienst gehuldigd, en zeer belangrijke bijdragen daaromtrent vindt men in de *Revue des deux mondes* van 15 September en 15 October 1845, van den oud-minister *Vivien*. Men zie ook eene in 1842 bij Roering te 's Gravenhage uitgegevene brochure: » De staatsdienst uit een regtskundig oogpunt beschouwd."

Ook in Nederland heeft men die beginselen steeds gevolgd, en daardoor is een toestand geboren welke niet meer vrijlaat om het onderwerp geheel naar welgevallen te regelen, zonder althans die regelen van regtvaardigheid te schenden welke in iederen ordelijken Staat erkend worden. Wetten kunnen veelal niet worden aangehaald omdat het onderwerp, zelfs in constitutionnele landen, meestal bij besluiten is geregeld, maar die besluiten door de bevoegde magt, binnen den kring harer bevoegdheid genomen, stellen dan ook het geschreven regt daar, waarnaar de zaak voor een gedeelte moet worden beoordeeld. Eene reeks van besluiten, alle van hetzelfde beginsel (levenslange verzorging der staatsdienaars) uitgaande, heeft mede een zamenstel van dienstregelen gevestigd, dat als een ongeschreven regt kan worden aangemerkt, een jus imperfectum, waarop niet voor de regtbank regtsvorderingen kunnen worden ingesteld, maar dat, naar ik meen, door de regtsgeleerden toch ook als een jus wordt erkend waarvan niet zonder ergerlijke willekeur kan worden afgeweken, vooral niet door den Staat zelven omdat deze juist geroepen is, de zwakken te beschermen, en ook het onvolkomen regt van een iegelijk te handhaven. De dienstregelen eenmaal vastgesteld zijnde, gaat de Staat eene verbindtenis aan met degenen, die, zich daarop verlatende, zich geheel en uitslutend aan zijne dienst toewijden, en is de Staat gebonden door de voorwaarden die hij zelf stelt tijdens de ambtenaar in dienst treedt. Hij behoort die voorwaarden te regelen het meest in het belang van den Staat, met de meeste spaar-

zaamheid, doch eenmaal op die voorwaarden aangesteld hebbende, kan hij dezelve niet eigenmagtig en eenerzijds verbreken.

Men zegt dat vele ambtenaren slechts zijn aangesteld tot herroeping toe, en dit heeft aanleiding gegeven tot het beweren dat men hen ten allen tijde uit de dienst kan ontslaan en tot niets gehouden is. Doch dit is eene dwaling, door de practijk bestendig wedersproken, en in strijd met dat beginsel van levenslange verzorging, dat ten grondslag ligt van alle verordeningen op pensioenen en van die menigte besluiten waarbij wachtgelden zijn toegekend.

Wanneer een herroepbaar ambt (welk ambt is dit niet?) wordt ingetrokken, dan is de staatsdienaar daardoor niet uit 's Rijks dienst ontslagen, en is hij steeds tot een ander ambt geroepen geworden, tot dat hij, afgeleefd, niet langer *kon* dienen, en dan eerst werd hij gepensionneerd, vroeger krachtens het *arrêté-loi* (zooals de Belgen zeggen) van den Souvereinen Vorst van 17 Mei 1814, (*Staatsblad* no. 59), geheel ten laste van den Staat, en later krachtens verschillende verordeningen en met verkorting der regten bij opgemeld Vorstelijk besluit toegekend, onder verpligting tot het doen van bijdragen. Dit laatste is tegenwoordig het geval en ook volkomen billijk voor degenen, die onder dit stelsel zijn in dienst getreden.

Wanneer bij de intrekking eener ambts-opdragt, aan den betrokken ambtenaar niet dadelijk een ander ambt kon worden opgedragen, dan werd hem steeds *in afwachting* van herplaatsing eene mindere bezoldiging, *doch evenredig aan de vroegere*, toegekend, onder den naam van *wachtgeld* of van *non-activiteits-tractement*. Geene uitzonderingen op dien regel zijn bekend, dan misschien een enkel geval, in staatkundige redenen gegrond.

Ziedaar dan de aard van het wachtgeld (eene mindere bezoldiging in afwachting van herplaatsing), zoo als het hier te lande en in andere constitutionnele en niet-constitutionnele landen steeds is toegekend. Geen staats-ambtenaar is hier ooit ontslagen (tenzij uit wangedrag) of hij erlangde wachtgeld of pensioen. Ik beroep mij op de ervaring van de gepensionneerde ambtenaren, in de Kamer aanwezig. Ik beroep mij daartoe op eene reeks van besluiten, op de memorie van toelichting bij het wets-ontwerp op de burgerlijke pensioenen van Februarij 1842, op de begrootings-wetten zelfs van het loopend jaar, alwaar ik vind onder hoofdstuk III, 2de afdeeling: *'non-activiteits-tractementen van diplomatieke en consulaire ambtenaren.* Ik beroep mij zelfs op het vorderen van bijdragen voor pensioen, want welken zin heeft het, bijdragen te vorderen voor een eventueel pensioen, als men veertig jaren lang geregtigd is, ten allen tijde, zonder reden, ontslag te geven, zonder pensioen en zonder teruggave der bijdragen? Het toekennen van wachtgeld geschiedt dus niet alleen om redenen van billijkheid, het is geen aalmoes, waartoe de Staat nimmer verpligt is, maar het steunt op het ongeschreven regt, op algemeen erkende dienstregelen, welker vaststelling aan den Koning staat, ook volgens de tegenwoordige Grondwet, en waaromtrent men alzoo alleen besluiten kan aanhalen.

Ook bij militaire staats-dienaars zijn de non-activiteits-tractementen of wachtgelden ingevoerd, en op denzelfden grond als ten opzigte van burgerlijke dienaars, want de laatste kunnen, miskend of ter zijde gesteld, even bezwaarlijk als bij voorbeeld een officier van de genie of van de marine, vergoeding vinden in andere betrekkingen der burgermaatschappij.

De wet van 9 Mei 1846 heeft in dien toestand geene verandering te weeg gebragt, en zoo dit al het geval ware, dan nog kon die wet niet op bestaande ambtenaren terugwerken, doch slechts de dienstregelen voor de toekomst wijzigen.

Wanneer er mogelijkheid bestaat, *om de staatsdienst behoorlijk in te rigten*, zonder wachtgelden en pensioenen, dan zal ik mij daartegen niet verzetten. Integendeel, ik zou in de verpligting zijn, wanneer die mogelijkheid kon worden bewezen, om alsdan daartoe over te gaan. Men stelle alsdan zoodanige dienstregeling vast, opdat ieder bij het in dienst treden wete waartoe hij geregtigd, en waartoe hij verpligt is. — Doch zulks helpt niet voor het verledene. Niets geregtigt om van de eenmaal aangenomen dienstregelen plotseling en willekeurig af te wijken, na veeljarige trouwe dienst zijne dienaars te leur te stellen, omdat men zich overmagtig gevoelt, huisvaders, dien eenmaal in de staatsdienst een bestaanmiddel werd geopend, daarvan te midden van hunne loopbaan plotseling te berooven, en alzoo nog de klasse der prolétaires uit te breiden.

Ik geloof genoeg gezegd te hebben, ten betooge, dat het wetsontwerp, in zooverre het wachtgelden toekent, niet alleen billijk is, maar dat de verloochening van dien regel eene onregtvaardigheid zoude zijn, nog niet in de meest absolute Staten gepleegd.

Het komt thans aan op de toepassing en regeling van dat beginsel van wachtgeld. Ik zie echter in het onderhavig wetsontwerp eene afwijking van bestaande dienstregelen, door de beperking van het wachtgeld tot vijf jaren en door art. 3, dat mijns inziens in de uitvoering tot schromelijke willekeur kan aanleiding geven.

Het ministerie, in dit opzigt geene regelen voorgeschreven zijnde, is jegens deze Kamer in zooverre weinig verantwoordelijk. Wanneer men let op den loop der zaken bij vroegere organisatien, dan vindt men, dat eenige uitgevallen ambtenaren, die hooggeplaatste beschermers vonden, binnen korten tijd soms meer voordeelig herplaatst waren, en dat de ongelukkigen die zonder protectie waren tot niets konden geraken. Ik verwacht zulks niet van het tegenwoordig Ministerie, op welks billijkheid in dit opzigt ik mij wel wil verlaten; maar de personen gaan voorbij en de wetten blijven.

Er is sprake van de opheffing eener hoogeschool en van de suppressie van geregtshoven en regtbanken. In art. 128 van het Koninklijk besluit van 2 Augustus 1815 lees ik: » Alle profes» soren zijn landsbeambten." In art. 51 der wet op de regterlijke organisatie vindt men: » De ambtenaren van het openbaar » ministerie (bij de regtbanken), griffiers en derzelver substituten » worden aangesteld tot wederopzeggens toe."

Het gevolg van art. 3 van dit ontwerp zal zijn, dat een professor, een officier van justitie of griffier, een referendaris, bij de voorgenomen vereenvoudiging uitvallende, wanneer de Minister hem ongenegen is, kan worden genoodzaakt, bijv.: lector, substituut-officier, substituut-griffier of adjunct-commies te worden, op straffe van dadelijk verlies van het wachtgeld. De steeds gevolgde dienstregelen bragten mede, dat een zoodanig ambtenaar niet herplaatst wordt, dan in een ambt gelijkstaande met dat, vroeger door hem bekleed. Men bedenke dat de in art. 3 vervatte bepaling alzoo eene afwijking is van datgene, wat tot nu toe heeft bestaan, en » dat het kwaad, eenigen aangedaan, allen ontmoedigt."

Velen die de wachtgelden bestrijden, worden daartoe vooral genoopt door het misbruik vroeger te dien aanzien gemaakt. Ik ben een vijand van alle misbruiken; dan ik kan die vijandschap niet zoò verre drijven, dat ik aan eenmaal aangenomen dienstvoorwaarden op eene onregtvaardige wijze wensch te kort te doen. Ik wensch dit uiterste te vermijden, en vooral het misbruik *voor de toekomst* meer en meer onmogelijk te maken. Zeer loffelijk vind ik alzoo dat *bij de wet* eenige regelen nopens de wachtgelden worden vastgesteld, en dat art. 5 bepaalt, *dat die uitgaven geene aanleiding mogen geven tot verhooging van de begrooting.* Onregtmatig voor bestaande ambtenaren, onder andere dienstregelen aangesteld, komen mij echter voor het 3de lid van art. 2, zoomede art. 3, doch ik zal om die reden de wet niet afstemmen, noch de aanneming door amendementen welligt vertragen: 1°. omdat ik vertrouw, dat het ministerie vooreerst het harde dier bepalingen in de toepassing zal weten te vermijden; 2°. omdat door deze schier exceptionnele wet onverlet blijft om gevolg te geven aan hetgeen ik lees op bladz. 10 van het verslag, namelijk » om eens en » vooral de wijze te regelen waarop, en de voorwaarden waar» onder wachtgelden, *in den gewonen loop van zaken*, zouden » behooren toegekend te worden"; 3°. omdat, zoo als de Regering zich mede uitdrukt (zie bladz. 11), bij de behandeling van iedere begrooting voor de Kamers de gelegenheid zal bestaan om onderzoek te doen, of de Regering *bij voorkeur* de op wachtgeld gestelde ambtenaren herplaatst, en eindelijk 4°. omdat ik vooral aan het Ministerie de middelen niet wil onthouden, om de daarvoor vatbare takken van bestuur zonder verder uitstel te vereenvoudigen, en alzoo daarop te bezuinigen.

De heer ***Zijlker:*** Wanneer wij onzen maatschappelijken toestand met aandacht gadeslaan, dan mag het oog rustpunten aantreffen, waarop hetzelve met welgevallen verwijlt, welke in staat zijn om te kunnen bemoedigen, doch hierentegen vindt het weder veel wat ontmoedigt, wat de toekomst donker doet schijnen, wat kennelijk reeds de kiem van slooping, achteruitgang, wanorde en schromelijke onheilen in zich bevat.

Dat dit laatste intusschen, voor een belangrijk gedeelte, mede aan onze gebrekkige inrigtingen, aan de gebrekkigheid der regeling en het bestuur der staatshuishouding moet worden geweten; dat onder dit verkeerde, eindelijk, vooral ook moet worden begrepen eene, in verhouding tot een kleinen Staat overmatige weelde en kostbare omslagtigheid, welke men reeds onmiddellijk van het begin der vestiging van ons klein Koningrijk af aan is begonnen in te voeren — hetzij dan dat wij de oogen rigten op onze buitenlandsche gezantschappen, op de kostbaarheid van ons departement van Oorlog, van Justitie, of welken tak van bestuur dit dan ook moge zijn; — dat de achteruitgang en kwijning van vele takken van ons volksbestaan, herzeg ik, alsmede de ongelukkige staat onzer finantien, hieraan mede te wijten is, zal wel geen betoog behoeven.

Alles dringt dus tot eene groote, met vasten wil doortastende en afdoende hervorming deswege, in het algemeen, en eveneens omtrent onderdeelen, mogen die op zich zelf dan ook van luttel

beteekenis worden geacht, als wij er thans eene ter tafel hebben, in het bijzonder.

Het Nederlandsche volk is van de noodzakelijkheid van vereenvoudiging en bezuiniging, op groote schaal, dan ook zoodanig overtuigd en doordrongen geworden, dat die woorden schier op aller tongen zweven en als tot een wachtwoord verstrekken, van den geringen burger af aan, tot den aanzienlijksten in den lande toe.

De Vertegenwoordiging heeft het voor den Troon des Konings gebragt, en de Hooge Regering zelve heeft de behoefte aan bezuiniging en vereenvoudiging erkend.

Voorhagchelijk en zeer gewaagd zouden wij het houden, om in het tegenwoordig, zoo hoogst gewigtig tijdstip en onder de gegevene omstandigheden, aan die zoo algemeen als ondubbelzinnig uitkomende volksstem en aan zoo vele opgewekte levendige wenschen der natie thans geen gehoor te verleenen!

Het voor ons liggend voorstel van wet geeft van zelf aanleiding, Mijne Heeren, om het oog te vestigen op dat heirleger van ambtenaren, hetwelk mede als de wrange vrucht van gezegd stelsel of liever van deze stelselloosheid van bestuur moet worden aangemerkt.

De Regering scheen steeds bovenal op het oog te hebben de bevordering van het geluk, het voeren tot een welgevestigden staat van sommigen, het rijkbegiftigen van andere bijzondere personen, op kosten van den Staat.

Zulke handelingen intusschen, zij mogen blijken zijn van goedwilligheid tegenover die enkele burgers en ambtenaren; van eene wijze staatkunde getuigen zij voorzeker niet.

Vandaar dan ook zoo veleklagten over den druk der belastingen, die immer ledige schatkist, dat eindeloos geldgebrek, die jaarlijksche achteruitgang der finantien, dat successivelijk verteren en insmelten onzer staatsdomeinen; van daar eindelijk ook het achterwege blijven van vele, door de verstandige natie anders dikwerf zoo vurig gewenschte nuttige inrigtingen, hetzij tot volksopvoeding, hetzij tot vestiging, uitbreiding en verbetering van nijverheid, stoffelijke welvaart of volksgeluk.

Eene wijze regering daarentegen vraagt slechts uitsluitend: wat is nuttig, wat is goed voor den Staat? Of zoo zij vraagt wat het belang bevordert van deszelfs afzonderlijke deelen of leden, dan ten minste wordt die vraag geheel beheerscht door gene; zij wordt hiervan afhankelijk gemaakt, en ter zijde gesteld zoodra zij, met de eerste in strijd, zich met het algemeene belang niet laat vereenigen.

Het zondigen tegen dien eersten, ofschoon anders zoo hoogst eenvoudigen regel eener gezonde staatkunde, die dwaze overhelling der Regering, om vele individuën voort-, en op kosten van den Staat aan een bestaan te helpen: het kon buitendien niet uitblijven of velen moesten hierdoor belust worden om zich door dit gemakkelijk middel een bestaan, een gevestigden staat, of eene zekere bron van winst en inkomsten te bezorgen; te meer nog, terwijl het anders voor velen zoo uiterst bezwaarlijk en onzeker is geworden, om zich door toewijding aan het een of ander vak van nijverheid tot een fatsoenlijken stand te kunnen verheffen.

Hier kwam nog bij het overmatig streven der Regering om steeds hare ambtenaren van alle zorg voor de toekomst te vrijwaren.

De tijden mogten drukkend zijn; de bronnen van welvaart verstopt geraken; de nijvere burger of handwerksman, beladen met zorg en kommer, vaak ter naauwernood de karige dagelijksche behoeften der zijnen vermogen te bevredigen, veelmin dat hij er aan denken kon, om iets voor den ouden dag weg te leggen; de belastingen mogten steeds klimmen en met den dag drukkender en lastiger worden; de finantien mogten verachteren en reeds in de verte dreigen te eindigen met het grievendste, het vernederendste wat den, in dit opzigt, Goddank! nog trotschen en fieren Nederlander treffen kan: . . . . . met een staatsbankroet! — voor het gerust bestaan van den rijksbeambte werd, van staatswege steeds onbekrompen zorg gedragen, niet alleen voor het tegenwoordige, maar ook voor toekomende tijden, voor zijnen ouden dag!

Wat wonder dus, dat velen zich aangespoord vonden, om tot ambtenaar te worden opgeleid?

Wel moest hiervan, herzeg ik, de noodlottige vrucht zijn van dat verderfelijk ambtsbejag, dat heirleger van altijd tot aanrukken gereed staande ambtenaren en candidaten, voor openvallende posten.

Het is ook inzonderheid uit dat oogpunt, waaruit ik het onderhavig wetsvoorstel heb beschouwd: dat droevig verledene, met al den nasleep van deszelfs jammerlijke en op dit oogenblik zoo bitter gevoeld wordende vruchten, ligt thans achter ons, M. H.! Dat het ons dan ook reeds van dit eigen oogenblik af aan ten spiegel zij, om er wijsheid uit te ontleenen!

De gewigtige politieke gebeurtenissen, ook in ons land voorgevallen, hebben ons aan een keerpunt, een nieuw tijdvak der geschiedenis gebragt. Dat dit dan ook het keerpunt zij van zoo menige verkeerde, dwaze en verderfelijke handeling van de beide wetgevende staatsmagten en waaronder de besprokene misschien nog wel mede tot eene der grootste fouten zal behooren.

Het is dan daarom, dat ik mij met het voorstel, gelijk het thans gewijzigd voor ons ligt, ook nog in geenen deele heb kunnen vereenigen.

In zoover de voorwaarden aanwezig zijn, welke den Staat, — volgens bestaande wettelijke verordeningen, hoe gebrekkig, verkeerd en als dringend herziening behoevende men dezelve dan ook moge beschouwen, — tot het geven van pensioenen verpligten, spreekt het wel van zelf, dat hieraan stiptelijk moet worden voldaan. Maar, M. H., in het geval dat de Staat hiertoe regtens niet is verpligt, mag de Vertegenwoordiging dan wel toegeven, dat tot zulk een einde over 's Lands penningen wordt beschikt? En dit nog wel op eene zoo vrijgevige wijze als waartoe het voorstel, gelijk het daar thans, ofschoon reeds gewijzigd, voor ons ligt, op nieuw zoude kunnen leiden?

Wij althans hebben den moed niet om hierop een bevestigend antwoord te durven geven.

Ter vermijding van langwijligheid zal ik van de onderscheiding in wachtgelden en schadevergoedingen niet spreken; terwijl ik geen ander oogmerk heb, dan het opgeven van eenige der gewigtigste gronden, welke mij in 't algemeen tegen zoodanige toelagen, uit 's Rijks fondsen, met welken naam men dezelve dan ook moge bestempelen, gestemd doen zijn en waarnaar ik ook thans mijne stem zal regelen.

Wat echter het woord *wachtgeld* betreft, hierover zal ik alleen dit aanmerken, dat het voor 's hands, mijns inziens, gerustelijk buiten gebruik kon worden gesteld, omdat ik in geenen deele de vrees koester, dat ettelijke der eerstvolgende jaren nog gebrek aan ambtenaren of candidaten voor openvallende posten zullen opleveren.

Men pleit intusschen voor 't behoud van zoodanige toelagen op grond van billijkheid; men had altijd, als of dit van zelf sprak, de gewoonte gevolgd, om den ambtenaar aldus met voorregten te beschenken; het was voor hem een lokaas geweest, om zich aan dien stand te wijden en ook stilzwijgend had hij er tijdens de aanvaarding zijner betrekking reeds op gerekend, dat de Staat voor zijn onderhoud zoude zorgen.

Buiten de verderfelijkheid der strekking van dit beginsel, even reeds aangestipt, zullen wij hiertegen nog overstellen de vraag, of het dan ook niet als onbillijk mag worden aangemerkt, dat de wetgever, om aldus in de ruimte over 's Lands penningen, tot bevoorregting van dien enkelen stand, te kunnen beschikken, van de natie zulke groote en steeds hooger klimmende belastingen vraagt. Van de natie, bestaande uit vele contribuabelen, wier bestaan toch niet zelden zoo hoogst wisselvallig, zorgvol en wier uitzigt in de toekomst wel eens uiterst donker is? Wij zullen vragen, of het opleggen aan dezulken van steeds nijpender wordende belastingen, voor zulk een oogmerk, dan ook niet onder de rubriek van »onbillijkheid" mag worden gerangschikt? vragen, eindelijk, of eene jaarlijksche, op onze begrooting uitgetrokkene uitgave aan pensioenen, van bijna 3½ millioen — ik zeg f 3,332,062 gulden — Nederlandsch courant, of dit cijfer niet reeds hoog genoeg is, om hetzelve, buiten de uiterste noodzakelijkheid, zonder een gevoel van huivering, nog te kunnen en te durven verhoogen.

Het zij intusschen zoo. De Regering niet alleen, maar ook de Natie zelve is aan die zorg voor den ambtenaar van lieverlede zoodanig gewoon geworden, dat velen huiverig zouden zijn, om de billijkheid van eenen dergelijken maatregel direct te durven tegenspreken en op denzelfden grond van billijkheid zou ik mij hiermede hebben kunnen vereenigen: intusschen is het woord »billijkheid", als vele andere woorden onzer taal, zoo verbazend rekbaar en onbepaald, dat het onmogelijk anders, dan grootelijks verschillend kan worden opgevat.

Tot voorbeeld, doch ook uitsluitend als zoodanig, Mijne Heeren, zal ik thans nog de vrijheid nemen even aan te stippen, tot welk eene hoogte de gedachte toelagen zich, volgens *mijne* voorstelling van billijkheid, tegenover datgene, wat in het onderhavig voorstel is vervat, zouden mogen uitstrekken; doch waarbij ik moet aanmerken, dat de alles behalve bemoedigende toestand onzer finantien mede zijn gewigt in de schaal heeft gelegd.

De ambtenaar, bijv., die jaarlijks, hetzij korter of langer, iets van zijn inkomen heeft afgezonderd tot stijving van het pensioenfonds, heeft, mijns inziens, billijke aanspraak op volledige restitutie van dit gestorte kapitaal, met evenredige rente. In de tweede plaats zou ik het verstrekken van eene toelage billijk achten aan zoodanige uitvallende ambtenaren, wien, onvermogend, tevens de gelegenheid ontbreekt, om zich een ander middel van bestaan in de maatschappij te verwerven en die, zonder tegemoetkoming, dus tot armoede zouden komen te vervallen.

Met de Commissie, in haar algemeen verslag desaangaande, zouden wij daarbij echter, als maximum, hoog genoeg vinden,

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

wat de Minister als minimum heeft voorgesteld en vastgehouden, namelijk de helft van het tractement.

Om alsdan aan zoodanige ambtenaren, aan de eene zijde, geene aanleiding tot werkeloosheid te geven in het rondzien naar andere middelen van bestaan, en om hen, aan den anderen kant, bij ongelukkig slagen deswege, niet aan armoede prijs te geven, zouden wij die toelage liever, in zoover noodig, bij jaarlijks te vernieuwen gratificatie toekennen, dan hiervoor, gelijk de later opgenomene bepaling behelst, een tijdperk van vijf jaren vaststellen.

Het ligt wel in den aard der zaak, dat overigens de regeling van zoodanige toelagen niet anders dan uitsluitend door de Regering kan geschieden; evenwel zou het mij altijd wenschelijk schijnen, om zulk eene lijst, met de noodige inlichtingen, telkens op nieuw aan de goedkeuring der Kamer te onderwerpen. Niet alleen voor de zaak zelve, maar tevens voor de Regering, zouden wij dit, in soortgelijke gevallen, steeds van belang achten, dewijl het menschelijk gevoel, de zucht om het geluk van anderen te bevorderen — en wie zou dit durven wraken, Mijne Heeren? — toch zoo ligt overhelt om het oor te leenen aan de inspraak der goedwilligheid tegenover derden; ofschoon dit in het uitsluitend belang des Lands dan ook somtijds al niet met den naam van rationeel zoude mogen worden bestempeld.

Alleen met het oogmerk om met een voorbeeld open te leggen, in hoever mij de gedachte toelagen op de billijkheid gegrond schijnen, doch dan ook nog maar uitsluitend als overgangsmaatregel, ten einde dezelve later geheel te doen vervallen, heb ik dit laatste kortelijk in het midden gebragt. Als bereids is aangemerkt, had ik hierbij echter mede het oog op den buitengewonen toestand des Rijks, waardoor afdoende vereenvoudiging en bezuiniging, in schier alle takken van bestuur, zoo tot bevestiging van het Koninklijk huis, als tot verzekering van ons volksbestaan, tot eene volstrekte voorwaarde zijn geworden.

Om hiertoe echter te geraken, is de bloote erkenning hiervan, zijn overigens welmeenende en vrome wenschen niet voldoende: met vasten wil moet er dan, bij iedere voorkomende gelegenheid, in dien geest, volgens dat beginsel worden gehandeld.

Tusschen doel en middel ligt toch steeds een onafscheidelijk verband; wil men het eene, men mag voor het andere niet terugdeinzen.

Afdoende bezuiniging dus als eene levensvraag voor ons duurzaam volksbestaan aanmerkende en in het onderhavig wets-voorstel geene hiermede overeenstemmende strekking kunnende opmerken, en geene mogelijkheid ziende, om het voorstel door amendementen te maken tot datgene, wat het, volgens *mijne overtuiging zijn moest*, is het dan daarom ook, dat ik het van mijn pligt gevoel, om mijne stem tegen hetzelve te moeten uitbrengen. Ofschoon mij daarom van het doen van amendementen geheel zullende onthouden, zal ik desniettemin mijne stem verleenen aan alle die wijzigingen — mogt het tot voorstellen dienaangaande komen — welke de strekking hebben tot verbetering: namelijk in mijnen voorgestelden geest tot bezuiniging.

Ik zal dit doen op het voetspoor van een geacht spreker uit Kampen, bij gelegenheid der afstemming van het voorgedragen hoofdstuk VI van het Reglement van Orde; ten einde bij mogelijke verheffing van het voorstel tot wet, ook dan nog het minder goede te helpen bevorderen, waar het meer volmaakte, althans volgens mijne wijze van zien, misschien blijken mogt onbereikbaar te zijn geweest.

Als gezegd, zal ik echter altijd eindigen met afstemming van het voorstel in zijn geheel; omdat ik de onmogelijkheid vooruit zie, dat het in overeenstemming met mijne overtuiging zoude worden gewijzigd.

Een enkel woord, Mijne Heeren, zal mij echter ten slotte nog wel zijn vergund. Om ook den schijn te vermijden van inconsequentie, bij de behandeling van weldra te verwachten nieuwe wetsvoorstellen, zij hier dan nog aangemerkt:

Ofschoon in opgenoemde en alle andere takken van bestuur ieder betoon van te groote, altijd verderfelijke weelde en verkwisting afgeschaft en de hoogst mogelijke mate van bezuiniging en vereenvoudiging wenschende in acht genomen te zien, zoo zal ik evenwel nimmer mijne stem onthouden aan onbekrompenheid van handelen omtrent zulke zaken, als volgens mijn inzien de ware belangen des Lands, doch uitsluitend dan ook deze, zullen kunnen bevorderen.

Ik zal slechts aanstippen het onderwijs in 't algemeen, doch vooral ook het lager onderwijs: ik geloof zelfs, dat onze tegenwoordige maatschappelijke toestand, de schromelijke voortgangen van het pauperisme en de aan zedelijke verwaarloozing der armoede zusterlijk verbondene rigting van het hedendaagsch communismus, gebiedend vorderen om hetzelve, altijd echter in overeenstemming met de milde bepalingen vervat in art. 194 der Grondwet, — om dit volks-onderwijs, herzeg ik, voortaan *gratis* aan allen te doen genieten: gelijk dit beginsel dan ook reeds in andere naburige rijken is aangenomen.

Buitendien zou ik onbekrompenheid van handelen wenschen omtrent al zoodanige punten, waar het de bevordering van industrie en nijverheid, in al derzelver afzonderlijke takken, en de verbetering of uitbreiding der reeds bestaande of het openen van nieuwe bronnen voor het volksbestaan betreft.

Gelijk iedere uitgaaf, aan eene onnutte en dwaze weelde verkwist, uit den aard der zake altijd verderfelijk werkt en geene andere dan noodlottige vruchten voortbrengen kan, zoo zullen integendeel kapitalen, met kennis van zaken tot eerstgemeld oogmerk doelmatig aangewend, niet achterblijven, om den stoffelijken en zedelijken welstand der natie te bevorderen en om al zeer schielijk eene rijke rente af te werpen.

Het zal dan ook uitsluitend zulk een maatstaf zijn, waaraan ik in 't vervolg steeds mijne stem zal trachten te toetsen.

De heer ***van Hall*** zegt kortelijk zijn gevoelen over het in behandeling zijnde wets-ontwerp te zullen mededeelen. Bij zijne beschouwingen daarover zal hij geheel laten ter zijde liggen wat in de memorie van beantwoording op dit wets-voorstel door de Regering is gezegd met betrekking tot het vraagpunt der bezuinigingen. Hij gelooft dat het oogenblik nog niet is gekomen om daarover een oordeel te vellen, daar dat punt eerst ter sprake kan komen bij de behandeling van het wets-ontwerp tot dekking van het tekort, als wanneer uit de antwoorden der Regering op de door de Kamer te dien aanzien uitgebragte verslagen eene beoordeeling mogelijk zal worden. Hij is van oordeel dat, zoo men met ernst bezuinigingen wenscht in te voeren, de taak der Regering in dat opzigt gemakkelijk moet worden gemaakt. Om die reden stemt hij in met het doel hetwelk men met deze wet beoogt, daar het strekt om aan de Regering een crediet te openen, waaruit, bij eene reorganisatie, aan ambtenaren wachtgelden zouden kunnen worden toegelegd. Het wets-ontwerp echter gaat naar zijn oordeel een weinig te ver, zoo het meer dan dat doet. Ten ware hij beter omtrent dit punt ingelicht worde, moet hij bekennen te gelooven dat aan ambtenaren geen regt op wachtgeld moet toegekend worden, gelijk bij het 2de artikel dezer voordragt wordt voorgeschreven. In zijne vroegere betrekking heeft hij steeds getracht te bewijzen dat het lot der ambtenaren, die veelal binnen en buiten de Kamer miskend worden, beter moet worden ter harte genomen. Het is pligt op eene betamelijke wijze voor hen zorg te dragen; maar niet op eene wijze gelijk in dit wets-ontwerp wordt voorgedragen. Met de ten dien opzigte door den spreker uit Zeeland geopperde stellingen kan hij zich geenen deele vereenigen. Hij gaat zoo ver niet van aan te nemen dat alle ambtenaren geacht moeten worden voor hun leven te zijn aangesteld. Volgens de bepalingen der Grondwet kunnen alleen de regterlijke ambtenaren en de leden van de Algemeene Rekenkamer als zoodanig aangemerkt worden. De spreker uit Zeeland heeft het zelf gezegd, dat tot beoordeeling dier zaak geene wetten kunnen aangehaald worden, omdat het onderwerp meestal bij besluiten is geregeld, maar indien dit wets-ontwerp wordt aangenomen, dan zal er eene wet wezen waarop men zich beroepen kan, en van de ambtenaren kunnen gezegd worden dat ook zij levenslang zijn aangesteld. Daartegen moet, gelijk hij meent, gewaakt worden. Ieder ambtenaar weet, bij zijne aanstelling, dat hij afhankelijk is van den wil der Regering. Op deze rust de verpligting het lot der ambtenaren niet uit het oog te verliezen. Geene Regering heeft ook, voor zooverre hem bekend is, dien pligt vergeten; vroegere regeringen zijn welligt te ver gegaan, maar zij kunnen nimmer van onbillijkheid te dezen opzigte beschuldigd worden. Er is dus geene wet tot bescherming van ambtenaren noodig, die hij nadeelig, ja verderfelijk zou achten. Ieder ambtenaar weet dat hij aan het pensioenfonds moet bijdragen volgens de bepalingen van de wet op de pensioenen, en dien ten gevolge heeft hij na zekeren tijd gediend te hebben regt op pensioen. Maar zulk regt op wachtgeld vast te stellen, om aan den ambtenaar toe te leggen wanneer hij tusschentijds wordt ontslagen, acht hij gevaarlijk, omdat daardoor eene verkeerde betrekking tusschen de Regering en de ambtenaren zou bestaan. Tusschen een ambtenaar en zijnen chef moet, met betrekking tot dat onderwerp, nimmer sprake kunnen zijn van eene wet, maar de eerste moet een beroep op de billijkheid van den laatste kunnen doen. Hij acht de aanneming van het wets-ontwerp, zoo als het daar ligt, ook gevaarlijk, omdat de zaak, welke men wenscht te regelen, niet jaarlijks onder het oog dezer Vergadering zal gebragt worden, hetgeen wel zal plaats hebben indien jaarlijks op de begrooting een post voor wachtgelden voorkomt. In het andere geval, namelijk zoo aan de ambtenaren een regt op wachtgeld wordt verleend, zal deze Kamer zich niet tegen het verleenen van zulke gelden kunnen verzetten, daar bij zoodanige weigering de belanghebbende zich tot de regtbanken zou vervoegen, ten einde zich regt te verschaffen. Op deze gronden zal hij op sommige artikelen amendementen voorstellen, maar zich met de algemeene strekking van het wets-ontwerp vereenigen,

in zooverre dit leidt, om aan de Regering de taak bij de invoering van bezuinigingen minder moeijelijk te maken.

De heer ***van Voorst***: Na al hetgeen door den geachten spreker uit Zeeland (den heer Bachiene) met zoo veel kracht en kennis van zaken, in het belang der ambtenaren en ten opzigte van hunne regten is in het midden gebragt, waarmede ik mij grootendeels kan vereenigen, zoude ik voorzeker tot het besluit gekomen zijn, om in dezen het woord niet te voeren, indien zijne opmerkingen tot de conclusie geleid hadden van niet-aanneming van het ontwerp, dat ons bezig houdt.

Maar, niet hem het gedeelte deelende, dat de personen voorbijgaan doch de instellingen blijven, acht ik mij verpligt mij tegen de aanneming van dit ontwerp, vooral van art. 3, te verzetten. Om de onregtvaardigheid van de bepaling daarin vervat aan te toonen, zal het genoeg zijn te verwijzen tot de bestaande wetgeving, waarbij aan eene zekere klasse van ambtenaren regten zijn verzekerd, welke door dit voorstel aan willekeur worden prijs gegeven.

Art. 47, in verband met art. 43 der wet van 9 Mei 1846, op de burgerlijke pensioenen, bepaalt, dat voor de burgerlijke *ambtenaren*, die, bij DE INVOERING DEZER WET in dienst zijn, het pensioen berekend zal worden: 1°. naar de BESTAANDE VERORDENINGEN, in verhouding tot de *middelsom der belooning*, *waarin*, gedurende de laatste 36 maanden, *aan het algemeen burgerlijk pensioenfonds is bijgedragen*; 2°. naar de VOORSCHRIFTEN DEZER WET (1846) voor de hoogere *belooningen*, *sedert verkregen*.

De *bestaande verordeningen* (art. 47) zijn vervat in art. 78 van 's Konings besluit van 29 Mei 1829, n°. 19, houdende een reglement op het fonds van pensioenen enz. Bij dit art. 78 is, onder anderen, bepaald, dat ambtenaren van den ouderdom van 55 of 60 jaren, met 30 jaren of langer dienst, aanspraak hebben op pensioen, begroot op *de helft* van hun vast tractement, en daarenboven op zoo veelmalen 1/40 van dat tractement, voor elk dienstjaar *boven* de 30 jaren; en voor ambtenaren van 10 en minder dan 30 jaren dienst, op een *derde* van hun tractement met verhooging van 1/60 boven de 10 jaren; en, eindelijk, in bijzondere gevallen, bijv. wanneer zij door ziekte buiten staat geraken, om te kunnen dienen, de *helft* of *twee derden*.

Bovengenoemd besluit van 29 Mei 1822 is bevestigd bij een later Koninklijk besluit van 21 Januarij 1836, n°. 97, waarbij, in art. 2, geschreven staat: » De *tegenwoordige* deelgeregtigden in het fonds van pensioenen voor de ambtenaren tot 's Rijks ontvangsten behoorende, blijven onderworpen aan de op hen rustende lasten en verpligtingen. Zij zullen daarentegen, *het genot behouden van de voordeelen*, aan hen en de hunnen toegezegd."

Door de wet van 1846 zijn derhalve deze besluiten bekrachtigd, en is *het regt* der ambtenaren boven alle bedenking; en het zou dus allezins rationeel zijn aan hen, in de termen vallende, pensioen toe te kennen, te meer daar *het primitive fonds*, door de ambtenaren, voor 1 April 1836 aangesteld, door *gedwongene* en *aanzienlijke* inhoudingen is tot stand gebragt. Maar, zoo het regt der ambtenaren op pensioen hierdoor boven alle wettige tegenspraak is, welke verandering zal het voorstel, om hun wachtgeld toe te kennen, hierin kunnen te weeg brengen?

Art. 2 van het ontwerp bevestigt de regten van ambtenaren, die 40 jaren oud zijn; maar ditzelfde artikel is, wat betreft ambtenaren *beneden* 40jarigen ouderdom, in strijd met art. 78 van het reglement van 1822, waarbij aan ambtenaren, beneden de 40 jaren oud, bij tienjarige dienst, ook pensioen is verzekerd. De bepaling, ten aanzien van den ouderdom, wordt in het ontwerp van wet niet gevonden, en is nu voor het eerst voorgesteld. Dan dit zij zoo; het zal slechts van zeldzame toepassing zijn.

Van meer gewigt is het voorstel, vervat in art. 3 van het ontwerp, hetwelk in elk geval geheel onaannemelijk en hoogst onbillijk is, en den ondergang van velen ten gevolge zoude hebben.

In den regel is aan *hoogere* betrekking (met uitzondering van eenige ontvangers-posten), eene *hoogere belooning* verbonden, dan aan lagere, en, derhalve zal eene *herplaatsing tot een bedrag van het wachtgeld*, dat is tot de helft van de genotene belooning, het treurige gevolg hebben, dat een ambtenaar van *hoogeren* rang in een *lageren* zal *moeten* werkzaam zijn. Een gevolg in strijd met het eergevoel van het wèl geplaatste hart van hem, die wel de belooning verwacht van zijnen arbeid, omdat die arbeid het middel van bestaan wordt voor hem en voor de zijnen, maar een toestand tevens, ondragelijk voor hem, die het bewustzijn bij zich omdraagt, dat hij niet alléén om loon werkt, maar daarbij steeds het waarachtig welzijn van zijn Vaderland op het oog heeft. Is het niet te verwachten, dat de ambtenaar, aan wien dit treurige lot beschoren is, zijn post zonder ijver en met weinige belangstelling zal waarnemen? En welke zullen hiervan de gevolgen zijn voor de openbare belangen? Het is onnoodig die alle op te sommen, ze liggen voor de hand, gedurige botsingen tusschen de ambtenaren onderling moeten daaruit voortspruiten; de dienst *zal* waargenomen worden; de ambtenaar *zal* zijn pligt doen, maar ook niet *meer* dan zijn pligt; alle eergevoel zal worden uitgebluscht; en, bij den bestaanden geest van ontevredenheid jegens alle ambtenaren der belastingen, zonder onderscheid, welke maar al te zeer gevoed wordt, zullen ook de ambtenaren, onder dezen verderfelijken invloed, ligt gedwongen worden, hunnen pligt met minder naauwgezetheid te betrachten, waarvan het gevolg op het minder bedrag der ontvangsten weldra, op eene treffende wijze, in het oog zal vallen.

Eindelijk zal deze bepaling, indien zij tot wet mogt verheven worden, ook voor alle *aanblijvende* ambtenaren — want de wet zoude werken tot aan het einde van het jaar 1850 — als het zwaard van Damocles, boven het hoofd hangen; daar een enkel onaangenaam woord den superieur gereede aanleiding zal kunnen geven, om den ondergeschikte zijne vermetelheid te doen boeten, door hem eerst op wachtgeld te stellen, en hem vervolgens in lageren rang te herstellen!

Al deze overwegingen maken het, mijns inziens, onvermijdelijk, in elk geval, ook dán, wánneer de strekking dezer wet mogt worden goedgekeurd, óf dit artikel 3 geheel te doen wegvallen, óf daarvoor een amendement in de plaats te stellen, 't welk ik, bij de behandeling van dat artikel aldus zoude formuleren: » Ambtenaren, op wachtgeld gesteld, zijn verpligt eene » hun aangebodene betrekking te aanvaarden, doch hebben, in » dat geval, aanspraak op eene herplaatsing, geëvenredigd aan » hunnen vorigen rang en hunne vorige bezoldiging."

De heer ***de Man*** geeft te kennen dat hij zich onwillekeurig genoopt vindt een enkel woord in het midden te brengen. Hij zal niet over of tegen de in behandeling zijnde wets-voordragt spreken; maar alleen te dier gelegenheid eene teregtwijzing zich veroorloven, die hij meent aan de waarheid en aan de regtvaardigheid verschuldigd te zijn. Hij vindt daartoe aanleiding in hetgeen zoo even door een spreker uit Groningen (den heer Reinders) is te kennen gegeven. Hij gelooft dat de volksvertegenwoordigers verpligt zijn de openbare meening te eerbiedigen, maar dat zij die ook moeten bestrijden wanneer zij bemerken dat die verkeerd is, en vooral zich moeten onthouden daarvan, dat die verkeerde meening uit de hier gevoerde wordende discussien voedsel ontvange. Hij bedoelt namelijk het stelsel der pensioenen dat hier ter sprake is gebragt; daarbij moet hij echter vooreerst opmerken dat hij zelf niet gepensionneerd is en geen kans heeft om dit ooit te worden; dat hij ten tweede de met betrekking tot deze zaak plaats gehad hebbende misbruiken erkent en niet verheelt; en ten derde dat hij tot de herziening van de wet op de pensioenen bereid is mede te werken. De bewering echter van dien spreker, dat de pensioenen met de aan de behoeftigen te verleenen ondersteuning moeten gelijkgesteld worden, beschouwt hij eene gansch verkeerde meening te zijn. De verkeerdheid daarvan gelooft hij ten duidelijkste te zullen kunnen aantoonen, door slechts de geschiedenis der pensioen-verordeningen bij de Vergadering in herinnering te brengen. Aanvankelijk werd bij een Souverein besluit bepaald dat alleen ten laste van den Staat zouden komen de pensioenen van ambtenaren die veertig jaren dienst telden en vijf en zestig jaren oud waren, of van hen die uit hoofde van het bekomen van verwondingen in de dienst, zich buiten staat bevonden hunne betrekking te blijven waarnemen, alsmede de weduwen en weezen van die ambtenaren die aan in de dienst verkregen wonden waren overleden. Later vereenigden zich eenige ambtenaren — naar des sprekers meening waren het die der rijks-ontvangsten — die eene soort van societeit daarstelden, en door onderlinge bijdragen een fonds oprigtten, waaruit zij aan die personen welke wegens eene gebrekkige gezondheid of om andere redenen niet meer in de gelegenheid waren hunnen post waar te nemen, alsmede aan weduwen en weezen, toelagen uitkeerden. De contributien waren vrij hoog, daar soms vier per cent van de jaarlijksche bezoldiging werd gevorderd. Dit voorbeeld vond navolging bij ambtenaren van andere departementen. Nu begon de Regering zich met de zaak te bemoeijen. De gelden werden bijeenverzameld, een pensioenfonds opgerigt en een reglement tot regeling der zaak door de Regering vastgesteld. De Regering trok de zaak aan zich; zij vroeg niet of de ambtenaren aan dat fonds wilden deelnemen, maar de bijdragen daartoe werden eenvoudig van hun tractement afgetrokken.

Hetgeen eerst eene bijzondere vrijwillige instelling was, werd nu eene gedwongene staatsinrigting, waaraan de ambtenaar willens of niet gedwongen was hooge bijdragen te leveren. De pensioenen die uit kracht van het Souverein besluit aan ambtenaren van 40 jaren dienst en 65jarigen ouderdom ten laste van den Staat moesten worden gebragt, werden geheel tegen regt en billijkheid, en in strijd met de instelling, uit dit fonds gevonden;

ja men ging zoo ver van zich aan de reglementaire voorschriften omtrent de hoegrootheid der te verleenen pensioenen niet te storen. Dit was de oorzaak dat het fonds zich niet kon staande houden; en uit eene rekening-courant is aan den spreker gebleken dat bijna anderhalf millioen onwettig uit het fonds is betaald geworden. Eindelijk is de wet van 1846 daargesteld, waarbij de oprigting van een pensioenfonds werd voorgeschreven, waaraan de ambtenaren moesten contribueren, en waaruit volgens de voorschriften der wet pensioenen aan hen zouden worden toegekend. Eene vergelijking alzoo van het beginsel, waarop de verleend wordende pensioenen berusten, met dat op de aliméntatie van behoeftigen, is ten eenen male verkeerd. De spreker wilde dit alleen der Vergadering herinneren. Hij ook is bereid om bezuinigingen tot stand te brengen, maar hij is van oordeel dat men de Nederlandsche natie verkeerd zou beoordeelen, indien men van haar durfde veronderstellen dat zij bezuinigingen ook ten koste der regtvaardigheid zou wenschen tot stand gebragt te zien.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** : Hoe ongaarne ik uwe aandacht met mijne redeneringen wil vermoeijen, er zijn echter oogenblikken waarin ik het noodzakelijk oordeel zijne zienswijze te doen kennen, opdat niet eene uitgebragte stem tot eene verkeerde beoordeeling leide; zoodanig oogenblik reken ik het tegenwoordige.

De voorgedragene wet toch strekt om de maatregelen tot bezuiniging door vereenvoudiging, blijkens de memorie van beantwoording, te bespoedigen.

Wie, Mijne Heeren, zou daartoe niet gaarne willen medewerken; en echter kan ik mijne stem aan deze wet niet geven; de reden daarvan wil ik met weinige woorden ontwikkelen.

De memorie van toelichting zegt dat de wet wordt voorgesteld met het oog op bezuinigingen, welke door de Regering, volgens haar verslag van 13 November 1848, noodzakelijk zijn geoordeeld; ik zal in geene ontwikkeling treden van dat programma door de Regering voorgedragen; dit echter wil ik zeggen dat, naar mijne zienswijze, alleen door het departement van Justitie een stelsel van reorganisatie, of, zoo als het verslag zegt, eene verandering van het geheele raderwerk is voorgedragen. Of het goed is dat dit verwezenlijkt worde, hierin zal ik op het oordeel van zooveel kundige regtsgeleerden, in deze raadzaal tegenwoordig, niet vooruitloopen; maar zeker is het, dat het mij aangenaam zoude zijn om van alle departementen te weten, op welke wijze men de geheele machinerie denkt te vereenvoudigen, zoodat men weten kan op welken voet èn ons stelsel van uitgaven èn dat onzer belastingen zal gebragt worden; want ook mijn oordeel is het, dat de zoo hoogst noodzakelijke bezuiniging door vereenvoudiging geen doel treffen, of ten minste niet tot werkelijk heilrijke uitkomsten leiden kan, indien men slechts hier en daar eene greep doet in hetgeen thans bestaat en niet naar een bepaald, zamenhangend stelsel te werk gaat. Alvorens tot eenige besnoeijing van uitgaven of verwijdering van ambtenaren over te gaan, moest de inrigting van iederen tak van bestuur stelselmatig op een eenvoudiger voet worden gebragt.

En dat, Mijne Heeren, is meer dan noodig, wanneer men bedenkt, dat er oorden in ons vaderland zijn, waarin de inkomsten voortvloeijen uit het productief vermogen, aan verschillende belastingen opgebragt wordt 45 pct.; om daarin verbeteringen te brengen, beteekent eene bezuiniging van f 786,900 niet veel, kan het programma van 13 November 1848 niet leiden. Neen de geheele machine moet op eene andere wijze geregeld worden.

Gisteren hoorde ik met genoegen van den Minister van Financiën, dat het aannemen of verwerpen eener wet de Regering niet zou terughouden, om, zoo spoedig mogelijk, in het belastingstelsel die verbeteringen te brengen die noodig zijn. Zoodra de Regering daarmede gereed is, alsmede met eene nieuwe wet op de pensioenen, die volgens het antwoord nog in deze zitting kan verwacht worden, dan ook zal geoordeeld kunnen worden in hoever een wet voor schadeloosstelling en wachtgelden noodzakelijk is; dan eerst zal ik met eenigen grond misschien mijne stem aan de wet kunnen geven, die nu niet anders zou dicteren dan een blind vertrouwen. Hieraan wil noch mag ik mij schuldig maken en zal dus tegen de wet stemmen.

De heer ***Costerus*** merkt op dat het bij de beoordeeling dezer wet niet de vraag is, wat voor de Regering voordeeliger maar wat regtvaardiger is. Hij vindt in den considerans van de wet van 9 Mei 1846 eene zinsnede, waarbij de wetgever verklaart de geopende uitzigten der bestaande ambtenaren in billijkheid te willen regelen. Nu ziet hij er geene redenen in, om nu, drie jaren na de afkondiging dier wet, de fouten der toenmalige regering op de individuen te doen drukken. Zoo iets zou hij hoogst onbillijk achten. Hij meent vrijheid te hebben om dit te zeggen, omdat ook zijne betrekking geenszins het uitzigt opent van in de termen der pensioenwet te vallen, terwijl hij ook niet voornemens is eenige démarches daartoe te doen.

De heer ***Bachiene*** bestrijdt den heer van Hall, in zooverre deze het aangevoerde van eerstgenoemde heeft tegengesproken. Uit de uitdrukkelijke levenslange aanstelling van de leden der Rekenkamer en van een gedeelte der regterlijke magt volgt bij tegenstelling niet, dat de overige ambtenaren slechts voor een tijdlang in dienst worden genomen. Dat uitdrukkelijke der levenslange aanstelling is alleen om de onafhankelijkheid bij de regtspraak te verzekeren.

Vroegere regeringen zijn te verre gegaan, doch geene is van onbillijkheid beschuldigd, heeft de redenaar uit de hoofdstad mede gezegd. Spreker wil zich thans daarover niet uitlaten, doch herinnert, dat vroegere regeringen soms zeer vrijgevig voor zekere soort van staatsdienaars zijn geweest, en eene wet wisten tot stand te brengen, waarbij voor vijf jaren dienst, onder den naam van pensioen, een wachtgeld van f 5000 werd verzekerd. Datzelfde lid keurde het ook af, om aan de ambtenaren een wachtgeld bij de wet te verzekeren, en vond het niet raadzaam dat die ambtenaren zich tot handhaving van hun regt op de wet zouden kunnen beroepen; maar meende, dat zij aan de billijkheid van hunnen chef moesten overgelaten zijn. De spreker gelooft echter dat de Staat niet beter kan gediend worden dan door ambtenaren, die door de wet tegen willekeur beschermd zijn. Hij herhaalt gaarne te willen medewerken tot zoodanige maatregelen die alle misbruik in dezen kunnen tegengaan en bereid te zijn daartoe te ondersteunen een amendement van den volgenden inhoud: » Al wie na de dagteekening dezer wet voor het eerst tot een herroepbaar ambt van staatswege wordt benoemd, zal, bij ontslag uit welken hoofde ook, geen aanspraak hebben op wachtgeld."

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt hoofdzakelijk: Ik wensch kortelijk op te geven, uit welk oogpunt ik meen deze wets-voordragt te moeten beschouwen; ik wensch dit vooral ook daarom, omdat mijne zienswijze van die van sommigen van u verschilt.

Ik lees in den considerans: » Alzoo" enz., » dat het noodzakelijk is om, in verband met de door Ons voorgenomen maatregelen tot bezuiniging van staatsuitgaven, door vereenvoudiging bij de onderscheidene vakken van administratie, de gelegenheid daar te stellen tot billijke voorziening," enz.

Vereenvoudiging en bezuiniging. Ziedaar dus het doel, waarheen dit ontwerp leiden moet. En is er één onderwerp, dat tegenwoordig de algemeene belangstelling wekt, dan is het dit; misschien is er geen ander dat de algemeene belangstelling meer wekt dan dit. Maar ongelukkig behoort het ook tot die onderwerpen, waaromtrent de meest overdrevene begrippen heerschen, welke overdrevene begrippen ik vrees dat, ook bij de beste en ijverigste pogingen van Regering en Vertegenwoordiging, tot niet anders dan tot teleurstelling zullen leiden. Of niet de Regering zelve door hare beloften en woorden somtijds tot die overdrevene begrippen aanleiding heeft gegeven, die begrippen althans niet eerder gevoed dan tegengegaan heeft, zal ik niet onderzoeken; het feit is dat zij bestaan.

Ik voor mij moet verklaren, dat ik nimmer zoodanige overdrevene verwachtingen omtrent vereenvoudiging en bezuiniging heb gekoesterd. En wanneer ik meermalen hoorde spreken en las van eene bezuiniging van *ettelijke millioenen*, die ik zelfs tot een cijfer van *vijftien millioenen* heb uitgetrokken gezien, dan heb ik niet anders kunnen doen dan mij bedroeven dat men onkundigen in eenen verkeerden waan bragt. Men bedacht meesttijds niet, dat de in te voeren bezuinigingen zich niet zullen kunnen uitstrekken over een cijfer van 70, maar slechts over een cijfer van 70 na aftrek van 36 millioenen voor rente onzer schuld, dus over een cijfer van omtreeks 34 millioenen. Hetgeen ik bij vorige gelegenheden wel eens beweerd heb, blijft nog mijn gevoelen, dat er namelijk zeer veel, misschien al het mogelijke, zal zijn gedaan, wanneer eene bezuiniging van omstreeks *twee millioenen* zal zijn tot stand gebragt *op de uitgaven op onze staatsbegrooting uitgetrokken*; om die tot *drie millioenen* op te voeren komt mij tot hiertoe *onmogelijk* voor, of men moest uitgaven achterwege laten, die het belang van den Staat en van de burgers dringend schijnen te vorderen.

Maar ik acht daarom bezuiniging en vereenvoudiging geene geringe zaak; integendeel, ik schroom niet haar eene levensquaestie voor Nederland te noemen, omdat zij in verband staan met het duurzaam evenwigt tusschen onze inkomsten en uitgaven, dat bij ons door verhooging van belastingen bezwaarlijk zou te verkrijgen zijn. Niets zal mij aangenamer zijn, dan later te erkennen, dat mijne verwachtingen te laag waren gestemd, en zeker zal altijd al het *mogelijke* in dit opzigt moeten gedaan worden en geene gelegenheid ongebruikt moeten voorbijgaan om het groote doel steeds te naderen.

Zoodanige gelegenheid is thans aanwezig, nu het Gouvernement

onze medewerking vraagt, om zijne plannen van vereenvoudiging en bezuiniging althans gedeeltelijk uit te voeren. Zullen wij die medewerking weigeren? Ik voor mij zal dat niet doen, tenzij ik de meest afdoende gronden tegen dit ontwerp mogt hooren aanvoeren. Ik voor mij ben ten volle verzadigd van *beloften*; ik verlang *daden* te zien. Men moet van ons niet kunnen zeggen, dat wij der Regering die daden moeijelijk of onmogelijk hebben gemaakt.

Het is uit dit oogpunt, dat ik het tegenwoordige wets-ontwerp beschouw; het is in dien geest, en in geenen anderen, dat ik gunstig gestemd ben voor het hoofdbeginsel van dit ontwerp; het is in dien geest, dat ik mijn uit te brengen votum wensch te hebben verstaan.

Ik heb eenen geachten spreker uit Friesland hooren spreken van een *blind vertrouwen*, dat wij, door de aanneming van het beginsel dezer wet, der Regering zouden schenken; maar ik moet het uitdrukkelijk verklaren, dat ik aan het votum, dat ik over dit ontwerp zal uitbrengen, geenszins die beteekenis wil hebben gegeven. Ik verlang voor het vervolg, en bepaaldelijk ook bij de aanstaande begrooting, volkomen te blijven in mijn geheel. Ik wil ook niet geacht worden mijne goedkeuring te hechten aan het verslag van 13 November ll., hoezeer dit stuk door de Regering met deze wet is in verband gebragt; ik wil noch geacht worden alles goed te keuren, noch alles af te keuren, wat in dat verslag is ter neder gesteld, noch van meening te zijn, dat alles in dat verslag is opgenomen, wat daarin had kunnen en behooren te worden vermeld. Nog eenmaal wil ik het herhalen, dat ik mij alleen daarom voor het beginsel dezer wet verklaar, omdat ik der Regering geen beletsel in den weg wil leggen, waardoor zij zoude worden verhinderd om van beloften tot daden over te gaan.

Daar niemand meer het woord verlangd worden de algemeene beraadslagingen gesloten.

De beraadslagingen worden daarop geopend over elk der artikelen en wel het eerste over art. 1.

De heer ***de Monchy*** vraagt daarover het woord. Hij zegt zich met vele der denkbeelden van den laatsten spreker te kunnen vereenigen. Ook hij wenscht de Regering in staat gesteld te zien om maatregelen tot het invoeren van bezuinigingen te nemen. Maar vooral is hij het met hem eens omtrent de door sommigen te hoog opgevoerde theorie van bezuiniging met betrekking tot onze begrooting. Het is hem voorgekomen dat zij die van een stelsel van bezuiniging spreken, dit doen uit eene zekere zucht van vasthoudendheid aan eenmaal door hen aangenomen theorien. De denkbeelden eener theorie vindt hij zeer schoon, wanneer zij gevestigd zijn op hetgeen door de ondervinding bewezen is goed te wezen. Maar bij onbestaanbare denkbeelden kan de theorie niet uitvoerbaar zijn. Zoo houdt hij voor eene ongegronde theorie de bewering, dat ofschoon de jaarlijksche begrooting van uitgaven twee en zeventig millioen gulden beloopt, zij tot op zestig millioen moet worden teruggebragt, omdat de natie niet meer dan zooveel opbrengen kan, weshalve geene begrooting moet aangenomen worden, zoolang de ministers de geheele som van uitgaven niet tot dat cijfer zullen hebben doen dalen. Met dusdanige theorien kan hij zich niet vereenigen. Hij is van oordeel dat men steeds moet voortgaan met die bezuinigingen aan te brengen welke mogelijk zijn. Gelijk een koopman alle dagen zoekt te bezuinigen, zoo behoort de Regering ook in de groote staatshuishouding te doen, waardoor zij, steeds verder gaande, eindelijk welligt komen zal waar zij verlangt te zijn. Met betrekking tot dit onderwerp zegt hij deze gelegenheid te hebben willen aangrijpen, om eenige inlichtingen aan den Minister van Buitenlandsche Zaken te vragen. Hij herinnert hoe hij, bij de behandeling van de begrooting van 1848 — 1849, het hoofdstuk van Buitenlandsche Zaken heeft bestreden, op grond van uitgaven die volgens hem geen nut aanbragten. Hij heeft daarbij niet in het algemeen gesproken, maar bepaaldelijk op posten gewezen, die naar zijn oordeel vervallen konden. Zoo heeft hij onder anderen gewezen op den post van den gezant te Baden, die vroeger met het gezantschap van Wurtemberg vereenigd was. De Minister heeft destijds beweerd, dat dit gezantschap allernoodzakelijkst was, ten einde de belangen van Nederland bij het bestaan van spoorwegen en het Ludwigskanaal te bevorderen. Nu heeft de Regering in haar verslag van 13 November ll. zich met zijn denkbeeld vereenigd. Maar zij heeft niet verklaard of die persoon aldaar nog noodig was dan wel onnoodig was geworden, maar alleen te kennen gegeven dat zij hem zou terugroepen, omdat de regering van Baden haar gezantschap alhier had ingetrokken. Hij is van oordeel dat de terugroeping van eenen gezant door eene andere mogendheid niet ten gevolge behoeft te hebben, dat ook onze gezant worde teruggeroepen wanneer zijne aanwezigheid in het belang van onzen handel aldaar noodig mogt zijn. Uit dat besluit der Regering blijkt echter, volgens hem, dat die gezant te Baden zonder nut is, want anders bestond, meent hij, er geene reden om hem van daar te doen vertrekken. In het algemeen was het, naar zijn gevoelen, raadzaam, zich te onthouden gezanten anders dan bij groote mogendheden te zenden, waar de politieke belangen van Nederland moeten worden voorgestaan. In mindere Staten evenwel zijn zij voor het overige zonder nut, en voor den handel van weinig belang. Een enkel consul, die met den handel goed bekend is, kan dikwijls van meer dienst zijn dan al de ambtenaren van een gezantschap, die in de hofplaatsen verblijven. Tot de zaak in quaestie terugkeerende, zegt hij, bepaaldelijk te willen weten of het de vaste meening der Regering is, den te Mannheim gevestigden ambtenaar aldaar te doen verblijven of hem terug te roepen. In het laatste geval zou weder eene bezuiniging te wachten zijn. Ook verlangde hij te weten of men bij het departement van Buitenlandsche Zaken zelf bezuinigingen zal invoeren; hetgeen, naar zijn oordeel, gevoegelijk zal kunnen geschieden, want bij het verminderen der gezantschappen moeten ook de werkzaamheden bij dat departement merkbaar afnemen.

Ook aan den Minister van Kolonien zegt de spreker eene vraag te willen rigten. Bij de Grondwet is bepaald dat het muntstelsel op Java zal worden herzien en door de wet geregeld. Hij verheugde zich dat die bepaling in de Grondwet was opgenomen, omdat men zoo doende spoedig tot een beter stelsel zou geraken. Maar wat is er gebeurd? In datzelfde artikel staat ook geschreven dat de reglementen op het beleid der regering in onze kolonien en bezittingen buiten het Rijk door de wet zullen geregeld worden en in het vijfde der additionnele artikelen wordt voorgeschreven, dat die wetten binnen drie jaren na de afkondiging der veranderingen in de Grondwet zullen voorgedragen worden. Daar van de regeling van het muntstelsel in de Grondwet het eerst werd gesproken, zoo was hij van oordeel dat die zaak oogenblikkelijk zou geordend worden. Dat is echter niet geschied; uit de memorie van beantwoording op de verslagen der grondwets-herziening en uit de door den Minister van Kolonien afgelegde verklaring blijkt, dat dit onderwerp zoo ingewikkeld is, dat de regeling daarvan niet zoo spoedig kon geschieden. Nu meent hij is het te vreezen, dat, in verband met het zoo even gezegde, deze zaak eerst na de vaststelling der reglementen op het beleid der regering in onze kolonien en bezittingen buiten het Rijk, en dus na drie jaren, zal kunnen afgedaan worden. Aan een ieder is echter bekend dat dat muntstelsel in zeer ellendigen toestand verkeert, zoodat de Gouverneur-Generaal maatregelen heeft genomen van tijdelijken aard, ten einde in het gebrek zooveel mogelijk te voorzien. Maar naar zijne meening is dit een op zandgrond gebouwd huis, dat spoedig zal instorten; en hij wenschte daarom te weten of de betrekkelijk dit onderwerp te verwachten wet spoedig aan de Kamer zal worden medegedeeld.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik kan betrekkelijk het onderwerp dat door den laatsten spreker is voorgebragt geene andere inlichtingen geven dan dat de Gouverneur-Generaal in Nederlandsch Indie reeds sedert geruimen tijd is aangeschreven om bepaalde voorstellen omtrent de regeling van het muntstelsel te doen. Zoodra die zijn ontvangen zullen de noodige maatregelen worden genomen om te dien aanzien voorstellen aan deze Vergadering te doen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Marine*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik moet op eene door het lid uit Rotterdam gemaakte opmerking antwoorden. Bij gelegenheid van de behandeling der wets-voorstellen die tot de grondwets-herziening betrekking hadden, was ik, bij de opmaking der memorie van beantwoording op het te dien aanzien door de commissie van rapporteurs uitgebragt verslag, tijdelijk met het departement van Kolonien belast. De reden waarom in die memorie gezegd werd dat de Regering de regeling van het muntstelsel in de Oost-Indische bezittingen bij eene afzonderlijke wet wilde bepaald hebben, en niet in het reglement op het beleid der regering in de kolonien opgenomen, is niet daarin gelegen dat geen tijd kan worden bepaald, waarop men met de vervaardiging van zoodanig stelsel gereed zou kunnen zijn. Die reden bestond eenvoudig daarin dat de handen reeds dadelijk aan het laatste werk konden geslagen worden, zoodat, alhoewel de wetten daarop slechts binnen drie jaren na de afkondiging der veranderingen in de Grondwet behoefden voorgedragen te worden, deze echter reeds spoediger aan de

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 4DEN MEI.

bekrachtiging der wetgeving konden worden onderworpen. De regeling van het muntstelsel zou echter, gelijk de regering zeide, meer moeijelijkheden ondergaan en bezwaarlijk gelijktijdig met de overige onderwerpen die in het reglement op het beleid der regering behooren, kunnen zijn tot stand gebragt. Hiermede heeft echter de Regering niet willen te kennen geven dat zij dit onderwerp eerst na drie jaren tot een punt van behandeling bij de wetgeving zou maken; maar om de spoedige vaststelling van het reglement niet in den weg te staan, meende zij den wensch te moeten uiten dat het muntstelsel in eene afzonderlijke wet werd voorgedragen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt daarop het woord, en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De Minister van Buitenlandsche Zaken op dit oogenblik afwezend zijnde meen ik eene enkele opmerking van het lid uit Rotterdam welke het departement van dien minister betreft, te moeten beantwoorden. Het is waarheid dat, ten aanzien van den minister-resident te Baden, de Regering te voren verklaard heeft dat de toenmalige omstandigheden de aanwezendheid van den gezant aldaar van nut konden doen zijn. Later is gezegd dat hij teruggeroepen zou kunnen worden, omdat de gezant dier mogendheid hier te lande door zijne regering was teruggeroepen. Voor het oogenblik kan de tegenwoordigheid van dien ambtenaar echter aldaar van groote dienst zijn, daar het een ieder bekend is, welke gewigtige gebeurtenissen in het deel van Duitschland, waar hij gevestigd is, plaats hebben, hoe eenzijdig die soms worden voorgesteld en hoe vele Nederlandsche belangen daarin kunnen worden betrokken. Ik kan hier evenwel nog bijvoegen, dat zoo aan het voorstel in het verslag der ministers van den 13den November ll. te dezen opzigte gedaan, nog geen gevolg is gegeven, het toch wel degelijk de intentie der Regering is om zoo ver en misschien nog verder te komen dan in dat verslag is aangegeven. De tijdsomstandigheden hebben tot heden niet toegelaten dat gezantschap in te trekken, evenmin als het voornemen der Regering om slechts diplomatieke agenten naar de groote mogendheden te zenden ten uitvoer te leggen. Ieder die het oog slaat op de tegenwoordige gebeurtenissen in Europa, zal kunnen begrijpen dat het thans voor de Regering van het hoogste belang is spoedige en naauwkeurige berigten omtrent den stand der zaken te bekomen, ten einde, waar het noodig is, door Nederlandsche agenten de Nederlandsche belangen, welke konden gekrenkt worden, te verdedigen. De werkzaamheden aan het departement van Buitenlandsche Zaken zijn dan ook in stede van verminderd veeleer aanzienlijk vermeerderd. Ik draag van die werkzaamheden geene andere kennis dan door de depêches van onze buitenlandsche gezanten die bij den Raad van Ministers zijn overgelegd, en deze zijn zeker in grooter aantal ingekomen dan in de laatste dertig jaren het geval is geweest. Die omstandigheid is eene reden waarom in dat departement zelf geene bezuinigingen zijn kunnen ingevoerd worden; eene vermindering van uitgaven aldaar zal alleen in rustiger oogenblikken dan de tegenwoordige kunnen plaats hebben. Overigens stem ik volkomen in met het gevoelen van velen, dat bezuiniging door vereenvoudiging in het staatsbestuur eene noodzakelijkheid is, en dat dit doel niet dan door een vasten wil kan worden bereikt en door bij elke gelegenheid die zich aanbiedt bezuiniging toe te passen. Soms is daartoe eene geheele reorganisatie noodig; maar waar zij niet gevorderd wordt, moet zij vermeden worden. Juist door aan het stelsel om zuinig te zijn en op alles te letten wat daartoe leiden kan opregtelijk en standvastig getrouw te blijven, zal men uitkomsten ontwaren, waarop men niet verdacht is, én wanneer men het verslag van 13 November, slechts in grove trekken ontwikkeld, steeds navolgt, houd ik mij overtuigd dat de resultaten oneindig grooter zullen zijn, dan men zich wel zou voorstellen. Ik geloof dat de Kamer binnen korten tijd de bewijzen daarvan zal zien.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt even als het lid uit Rotterdam eene vraag aan den Minister van Kolonien te willen doen. Hij leest in het verslag van den raad der tijdelijke Ministers aan den Koning van 13 November ll., onder hoofdstuk XI, *Kolonien*, de volgende zinsnede: » Wij vermeenen dit hoofdstuk dus slechts kortelijk te moeten behandelen, doch tevens met een enkel woord onder de aandacht van Uwe Majesteit te moeten brengen, dat, zoo er op het hoofdstuk zelf geene bezuiniging te vinden is, er echter door het departement van Kolonien zeer belangrijke bezuinigingen kunnen worden en reeds worden daargesteld, die, ofschoon niet op een der hoofdstukken van de staatsbegrooting voorkomende, echter ten voordeele van 's Rijks schatkist zijn, en uit dat oogpunt beschouwd, niet onopgemerkt moeten blijven, wanneer er van in te voeren bezuinigingen de rede is. Zoo heeft men, door reeds vroeger in overweging genomen en alsnu bepaalde vermindering op de kosten van overbrenging der koloniale producten voor het jaar 1849, bezuinigingen bedongen, die op verscheidene tonnen gouds kunnen worden geschat, en met nog andere voorgestelde besparingen van uitgaven ten voordeele der koloniale remise-rekening komende, daardoor eene vermeerdering van het koloniaal batig slot zullen opleveren, dat op de Nederlandsche staatsbegrooting wordt overgebragt en waardoor in het groot nadeel der thans *lagere prijzen* van de koloniale producten, die hier te lande worden te gelde gemaakt, ten minste eenigzins zal worden te gemoet gekomen." Hij heeft niet zoo zeer het woord gevraagd om nadere inlichtingen over deze periode te bekomen, ofschoon deze hem anders hoogst aangenaam zouden zijn, indien zij door den Minister konden gegeven worden. Maar aan het einde dier zinsnede wordt gesproken van de overbrenging van koloniale producten, en van de bezuinigingen welke op de onkosten van dat vervoer bedongen zijn, en nu wenschte hij te weten of de overeenkomsten met de Nederlandsche Handel-maatschappij voor de betrekkingen tusschen de Regering en dat ligchaam gedurende het nieuwe tijdvak van deszelfs bestaan, aanvang nemende met 1 Januarij 1850, door de Regering, zonder tusschenkomst van de andere takken der wetgevende magt, zullen gesloten worden? Uit het verslag zou het kunnen blijken dat de Regering dat denkbeeld was toegedaan. Indien dit werkelijk zoo is, dan moet hij bekennen van gevoelen te verschillen, ook in het stelsel dat de Kamers zich niet te bemoeijen hebben met werkelijke koloniale uitgaven. Hier toch geldt het niet zoodanige streng koloniale uitgaven; die voor het overvoeren van producten kunnen, meent hij, daaronder niet gerangschikt worden; en daarom is hij van oordeel dat de Regering niet bevoegd is contracten met de Handel-maatschappij zonder tusschenkomst der wetgevende magt te sluiten. Omtrent dit punt wenschte hij eenige opheldering van den Minister van Kolonien te erlangen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Wat de bezuinigingen aangaat, welke bij het ministerie van Kolonien zullen kunnen tot stand komen, zoo moet ik berigten dat onder anderen op den overvoer van producten f 750,000, door het grooter aandeel van het gouvernement in de assurantien f 150,000 en bij het sluiten van eene nieuwe overeenkomst met de Handel-maatschappij aan verminderd commissieloon f 500,000 zullen bespaard worden. Wat nu het sluiten van contracten met de Handel-maatschappij betreft, zoo is mijn bijzonder gevoelen daaromtrent dat een consignatie-contract door de Regering zonder voorkennis van de wetgevende magt kan gesloten worden. Dit onderwerp maakt evenwel een punt van overweging bij den raad der ministers uit. De zaak zal echter spoedig beslist zijn. Mijns inziens geldt het hier evenwel uitgaven van zuiver kolonialen aard even als die voor zoovele millioenen aan goederen, die van hier naar Indie uitgezonden worden.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt dat hij in de memorie van beantwoording op het verslag, ten opzigte van dit wets-ontwerp uitgebragt, heeft gezien dat een wets-ontwerp strekkende tot regeling van den waarborg der gouden en zilveren werken in gereedheid wordt gebragt, in verband met eene reorganisatie der directie van het muntwezen. Bij deze gelegenheid meent hij op de vervulling dier belofte krachtig te moeten aandringen. Hij hoopt dat dit werk spoedig tot stand kome, omdat daardoor eene bezuiniging van uitgaven zal kunnen plaats hebben. Maar er bestaat voor hem nog eene andere reden waarom hij dit onderwerp ter sprake brengt. Bij herhaling heeft hij op de nadeelen gewezen, welke onze nationale industrie door de bestaande wet op de gouden en zilveren werken ondervindt, omdat daardoor aan de vreemdelingen eene grootere vrijheid dan aan den inlander wordt gegeven. Bij herhaling werd door vorige ministers de toezegging gedaan dat eerlang dit onderwerp nader zou worden geregeld. De portefeuille is evenwel in handen van anderen overgegaan en de beloofde wet is tot heden niet voorgedragen. In het belang der zaak meent hij bij deze gelegenheid op nieuw op de indiening van zoodanige voordragt te mogen aandringen. — Ook op een ander gewigtig onderwerp wenscht hij de aandacht der Regering te vestigen, hij bedoelt op het postwezen. Dit meent hij behoorde eene betere regeling te ondergaan. Hij is van oordeel dat, wanneer over het algemeen de post-tariven lager werden gesteld, de ontvangsten daarop alsdan veel aanzienlijker zouden zijn. Het bevreemdt hem dat het door de regering van Noord-Amerika gegeven voorbeeld bij ons geene navolging heeft gevonden. Wanneer men, even als daar te lande, op de stoombooten of spoorwegen verzegelde bussen medegaf om de brieven over te brengen, dan zoude er geen behoefte aan conducteurs bestaan, terwijl nu dikwijls van particuliere gelegenheden ten nadeele van de schatkist tot zoodanig einde gebruik moet worden gemaakt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik ben het met den vorigen spreker volkomen eens, dat het bestaan eener goede wet op het stuk van den waarborg voor gouden en zilveren werken eene allezins wenschelijk zaak is. Echter moet ik met hem van gevoelen verschillen omtrent de gemakkelijkheid waarmede zoodanige wet tot stand kan gebragt worden. De voorloopige werkzaamheden welke daartoe vereischt worden zijn zeer omslagtig. Met dien arbeid is men reeds verre gevorderd; indien de menigvuldige werkzaamheden der Kamer zulks zullen toelaten, zal er eene voordragt betrekkelijk deze zaak nog in deze zitting kunnen worden aangeboden.

Wat het brievenport betreft, waarover dezelfde spreker almede gesproken heeft, ook op dit punt is mijne aandacht gevestigd, en het zal weldra een onderwerp van overweging bij de Regering uitmaken.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over het eerste artikel gesloten, en wordt hetzelve, dewijl niemand zich daartegen verklaart, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden alsnu geopend over artikel 2, hetwelk aldus luidt:

» Aan de ambtenaren, welke ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur buiten betrekking geraken in de jaren 1849 en 1850, wordt een wachtgeld verleend.

» Het bedrag daarvan wordt berekend voor ambtenaren die ten tijde van het verleend ontslag den ouderdom van veertig jaren hebben bereikt, naar den maatstaf, in de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) voor de berekening van pensioenen aangenomen, met dien verstande, dat het wachtgeld ten minste de helft bedraagt van het tractement dat zij genieten.

» Aan de ambtenaren die ten tijde van het verleend ontslag den ouderdom van veertig jaren nog niet hebben bereikt, wordt voor den tijd van vijf jaren een wachtgeld toegelegd ten bedrage van twee derden van het tractement dat zij genieten.

» Artikel 18 van de wet van 9 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 24) is op de ambtenaren van beide categorien toepasselijk."

De heer ***van Hall*** vraagt daarover het woord, en zegt dat, naar aanleiding van hetgeen door hem bij de algemeene beraadslagingen over dit wets-ontwerp is in het midden gebragt, hij alsnu bij wijze van amendement voorstelt dit artikel te doen wegvallen. Volgens hem zou dit wets-ontwerp uit het 1ste artikel alleen moeten bestaan. Wanneer dat aangenomen wordt dan zal voor de staatsbegrooting van 1849 op elk hoofdstuk aan de Regering een crediet voor wachtgelden geopend worden, en de vergadering alsdan later kunnen onderzoeken welk gebruik de Regering daarvan gemaakt heeft. Elke limitatie ten dezen opzigte acht hij gevaarlijk. Wanneer de Kamer zich met deze zijne denkbeelden vereenigt, en zijn amendement aanneemt, dan zal hij een soortgelijk voorstel bij de behandeling van de artikelen 3, 4 en 5 doen.

Daar dit amendement bij meer dan vijf leden ondersteuning vindt, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen uitmaken.

De heer ***de Man*** zegt het amendement van den spreker uit de hoofdstad in alle opzigten te ondersteunen. Het is geheel en al overeenkomstig zijne denkwijze omtrent dit onderwerp. Hij meent dat dit wets-ontwerp tweeledig is. In het eerste gedeelte zijn die bepalingen opgenomen welke reeds aanvankelijk strekken kunnen tot bevordering van het daarstellen van bezuinigingen, en tevens tot voorschrift aan de Algemeene Rekenkamer, ten einde de hier bedoelde uitgaven te kunnen verevenen; bij het tweede gedeelte wordt het stelsel opgegeven volgens hetwelk wachtgelden aan uitvallende ambtenaren behooren geregeld te worden. Hij had het zeer systematisch gevonden indien deze wets-voordragt in twee deelen gesplitst ware geworden. Door het voorgestelde amendement wordt nu in het eerste voorzien, en tevens aan de Vertegenwoordiging de gelegenheid gelaten om bij de behandeling der begrooting zich vóór of tegen hetgeen te dezen aanzien door de Regering verrigt is te verklaren. Dit acht hij voor het oogenblik voldoende, want wanneer later blijken mogt dat voor de wijze waarop wachtgelden aan uitvallende ambtenaren behooren geregeld te worden, wettelijke voorschriften benoodigd zijn, dan zou daarin verder kunnen worden voorzien.

De heer ***Wijnaendts*** zegt zich tegen het amendement te moeten verklaren. De reden hiervan ligt in de omstandigheid, dat artikel 1 van dit wets-ontwerp reeds is aangenomen. Daarbij wordt wel vastgesteld dat wachtgelden zullen toegekend worden, maar de quotiteit daarvan wordt daarbij niet geregeld. Die regeling behoort in de volgende artikelen te geschieden, en het is daarom dat hij zich met het amendement niet vereenigen kan, omdat het strekt tot weglating van artikel 2, waarbij van de hoeveelheid der toe te leggen wachtgelden gesproken wordt. Wat het systema der Regering betreft om als minimum voor het wachtgeld voor de uitvallende ambtenaren die ten tijde van het verleend ontslag den ouderdom van veertig jaren bereikt hebben, de helft van het tractement dat zij genieten, te stellen, gelijk in dit artikel wordt gezegd, die bepaling zou hij in zooverre willen gewijzigd zien, dat die helft als maximum wierd beschouwd.

De heer ***de Monchy*** zegt zich volkomen met het amendement van den spreker uit Noordholland, strekkende tot weglating van artikel 2, te kunnen vereenigen. Evenwel moet hij de Vergadering opmerkzaam maken op de mogelijkheid die er bestaat dat het niet wierd aangenomen. Mogt dit het geval zijn dan zou hij artikel 2 met de volgende bepaling willen aangevuld zien: » Ambtenaren van de tweede categorie kunnen, ook na het verstrijken van de vijf jaren, regt behouden op pensioen, wanneer zij den ouderdom van vijf en zestig jaren zullen vervuld hebben, en wanneer, behoudens de slotbepaling van artikel 6 van genoemde wet, veertig jaren na hunne eerste in- dienst- treding zullen verstreken zijn, mits zij jaarlijks, tot dat het pensioen intreedt, eene som betalen, gelijkstaande met het bedrag van de in de laatste der vijf jaren geledene doorloopende korting." Hij moet te kennen geven dat, toen hij voor het eerst art. 2 las, het hem gestuit heeft, dat volgens die bepaling, ambtenaren, na vijf jaren wachtgeld genoten te hebben, geheel verstoken zouden zijn van het regt op pensioen. Men moet, meent hij, wel in aanmerking nemen dat ambtenaren bij hunne aanstelling, ter verkrijging van dat regt, een jaar van hun tractement hebben moeten laten staan voor het pensioenfonds, terwijl daarenboven aan doorloopende korting twee pro cent van hunne bezoldiging is ingehouden. Dit is ook door eenen anderen spreker opgemerkt, maar deze is tot eene andere conclusie gekomen, meenende, dat de billijkheid vorderde, dat het pensioenfonds terugbetaling deed van hetgeen aan hetzelve zoude zijn bijgedragen. Hij gelooft dat dat beginsel niet aangenomen kan worden, omdat het strijden zou met het systema der pensioenwet. Zijn amendement daarentegen is gegrond op art. 6 dierzelfde wet, waarbij bepaald wordt, dat als diensttijd ook wordt beschouwd de tijd tusschen het ontslag en de herplaatsing van hem, die, ten gevolge van maatregelen van bestuur, buiten zijn toedoen, tijdelijk ontslagen is geweest, en de korting bij art. 18 bedoeld, ondergaan heeft. Die wijziging zegt hij alsnu voor te stellen omdat later, zoo het amendement van den heer van Hall mogt vervallen, geene gelegenheid zou bestaan om op dit amendement een ander voor te stellen; maar hij doet dit onder de verklaring dat het hem aangenaam zal zijn zoo de voorgestelde wijziging van dat lid mogt aangenomen worden.

De heer ***Duijmaer van Twist*** vraagt het woord tot het doen van eene motie van orde Hij zegt het door het lid uit de hoofdstad voorgestelde amendement van zulk eene uitgebreide strekking te vinden, dat hij het van belang acht daarover geene discussie op dit oogenblik te doen plaats hebben, weshalve hij den wensch uit, dat de beraadslagingen daarover tot den volgenden morgen worden verschoven.

Daar omtrent dit voorstel verschil van gevoelen bestaat, zoo wordt het aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 38 tegen 24 stemmen aangenomen, en dien ten gevolge de verdere behandeling van dit wet-stontwerp tot den volgenden morgen uitgesteld.

Voor hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, Engelen, de Villers de Pité, van Randwijck, Lotsy, Wintgens, van Doorn, Mutsaers, Schooneveld, de Monchy, Smit, van Naamen, Backer, van Nispen van Sevenaer, Slicher van Domburg, Poortman, Heemskerk, van Hasselt, van Hall, de Man, van Rijckevorsel, Reinders, Storm van 's Gravesande, Groen van Prinsterer, Leclercq, Duijmaer van Twist, de Lom de Berg, Dullert, Costerus, Bots, van der Heijde, Borret, Boreel van Hogelanden, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, Dirks, Scheltinga Winterberg en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Meeussen, van Zuijlen van Nyevelt, Boxman, Hengst, de Moraaz, Zijlker, Godefroi, Verweij Mejan, Bachiene, Thorbecke, van Heiden Reinestein, Westerhoff, Ter Bruggen Hugenholtz, van der Linden, Schiffer, Wijnaendts, van Voorst, L. D. Storm, van Eck, Anemaet, van Walchren, Luijben, Dommer van Poldersveldt en Nedermeijer van Rosenthal.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot

regeling der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

De algemeene beraadslagingen daarover worden geopend.

De heer **Reinders** heeft daarover het eerst het woord en zegt: Ik heb met genoegen uit de memorie van beantwoording van dit wets-ontwerp door de Regering bij de Kamer ingezonden gezien, dat bij haar het voornemen bestaat, om voortaan aan geen ambtenaren, van welken rang ook, een hooger cijfer voor reiskosten toe te staan, dan door de Staten-Generaal zal genoten worden, en het is uit dien hoofde dat ik aandring om het cijfer bij deze wet niet, boven het werkelijke te bepalen, opdat het blijve eene *vergoeding*, ingevolge art. 85 der Grondwet. Maar ik moet tevens opmerken, dat de wetgevende in verhouding tot de uitvoerende magt, eene inderdaad geringe en schrale bezoldiging erlangt.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen over het wets-ontwerp in zijn geheel gesloten, en die over elk der artikelen afzonderlijk en wel het eerst over artikel 1 geopend. Dat artikel luidt aldus: » De leden der Eerste Kamer genieten gedurende elke zitting der Staten-Generaal, telkens wanneer zij tot het houden van vergaderingen worden bijeengeroepen, voor de afgelegde reize, voor reiskosten, zoowel voor de heen- als voor de terugreis, *een gulden vijftig cents* voor ieder uur afstand tusschen hunne wettige woonplaats en de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen. Zij genieten daarteboven voor het bijwonen der vergadering, voor verblijfkosten, *acht gulden* per dag, en zulks van den dag af, tegen welken de vergadering is bijeengeroepen, tot op dien waarop zij tot nadere bijeenroeping uiteengaat, of tot op den dag van de sluiting der zitting.

» Deze verblijfkosten worden ook genoten door leden, die, nadat de vergadering tot nadere bijeenroeping is gescheiden, in commissie werkzaam zijn, tot dat die commissie is afgeloopen.

» Zij worden niet genoten door de leden, met der woon gevestigd in de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen."

De **Voorzitter** berigt dat, naar aanleiding van art. 83 van het Reglement van Orde, door den heer Smit op dit artikel een door hem ondeteekend amendement ter griffie is ingezonden, hetwelk gedrukt aan de leden is medegedeeld.

Na voorlezing van dit amendement, hetwelk aldus luidt: » In artikel 1, regel 5, van het gewijzigd wets-ontwerp (n°. 5 der gedrukte stukken) in plaats van *een gulden vijftig cents* te stellen: *vijf en zeventig cents*" — bekomt

de heer **Smit** tot adstructie van zijn amendement het woord. Hij zegt zeer kort te kunnen zijn. Hij verklaart dit te zullen doen omdat hij bij de behandeling van dit onderwerp, hetwelk van teederen en kieschen aard is, voorzigtig behoort te zijn. De kieschheid der zaak zegt hij wel in het oog te zullen houden, maar bij de toelichting van zijn amendement de waarheid boven al niet te vergeten.

Drie redenen hebben hem tot het doen van zijn voorstel bewogen. De *eerste* bestaat daarin dat, zijns inziens, met de door hem voorgestelde som de reizen in waarheid op de meest fatsoenlijke wijze, en overeenkomstig den stand en de waardigheid der leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, naar behooren kunnen ondernomen worden. De leden uit de meest verwijderde streken kunnen met die vergoeding per uur, naar zijn gevoelen, goed uitkomen. Immers, om eenige voorbeelden van afstand te geven, sommige leden uit Noordbrabant zijn van 's Gravenhage, verwijderd nagenoeg 14 tot 30 uren, sommige uit Gelderland van circa 24 tot 29 uren, sommige uit Noordholland van 12 tot circa 18 uren, sommige uit Zeeland van 15 tot 21 uren, uit Friesland van 43 tot 54 uren, uit Overijssel van 29 tot 31 uren, uit Groningen circa 54 uren, enz. enz. Hij gelooft dat tegen 75 cents per uur, eene reis, vooral bij de tegenwoordige middelen van vervoer, zeer goed gedaan kan worden. Eene *tweede* reden die hem genoopt heeft zijn voorstel in te dienen bestaat daarin, dat bij de groote behoefte aan zuinigheid en bij den te regt herhaalden aandrang tot het invoeren van bezuinigingen, de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal daarin, naar zijn gevoelen, dienden voor te gaan. Tot bewijs der juistheid dezer redenering meent hij zich te kunnen beroepen op de discussien van heden ochtend; nog hoort bij de wanden der zaal weêrgalmen van de woorden bezuiniging en vereenvoudiging. Ook hij is een groot voorstander van bezuiniging; hij heeft er altijd voor geijverd, en hij juicht het toe dat de Regering eindelijk een begin met de verwezenlijking harer beloften heeft gemaakt. Hij is het met het lid uit Rotterdam eens, dat de ware bezuiniging gelegen is in het dagelijks en op alles bezuinigen; op die wijze meent hij dat men het ver brengen kan. Hij deelt volkomen het gevoelen van den spreker uit Overijssel, die meende dat men zich van die bezuiniging geen te overdreven denkbeeld moet vormen, ofschoon hij voor zich van oordeel is dat het totale cijfer, hetwelk op de begrooting zou kunnen bespaard worden, veel meer dan twee millioen zal kunnen bedragen. Maar wanneer men nu toch ziet dat, ten gevolge van de door hem voorgestelde vermindering in de reiskosten der leden van de Staten-Generaal, eene bezuiniging van eenige duizend gulden kan worden daargesteld en naar aanleiding hiervan eene evenredige bezuiniging in de reis- en verblijfkosten van burgerlijke en militaire ambtenaren plaats zal grijpen, die eene veel aanzienlijker besparing zal opleveren, dan gelooft hij het raadzaam dat de Kamer eindelijk een bewijs geve, hoe zij hare woorden aan hare daden weet te paren.

Ten opzigte der gevoelens van de Eerste Kamer omtrent het punt der bezuinigingen, meent hij zich te kunnen beroepen op de gevoelens der Kamer te dien aanzien in haar adres van antwoord op de troonrede uitgedrukt. — Eene *derde* reden tot het doen van dit voorstel, zegt hij, gevonden te hebben in de verklaring der Regering bij de memorie van beantwoording op het verslag betrekkelijk dit wets-ontwerp uitgebragt, waarbij zij te kennen gaf dat aan geen ambtenaar van welken rang ook een hooger cijfer aan reiskosten zal worden toegekend, dan door de leden der Kamers na de vaststelling der tegenwoordige wet zal worden genoten. Wanneer alzoo het bij deze voordragt vastgestelde tarief der reiskosten van de leden der Staten-Generaal tot maatstaf verstrekken zal aan de te wijzigen tariven van reiskosten van militaire en burgerlijke ambtenaren van allerlei rang, dan zullen deze eene aanzienlijke vermindering ondergaan. Aan zulk eene wijziging bestaat groote behoefte, en wanneer de Staten-Generaal nu voorgaan met niet meer dan schadeloosstelling te verlangen voor de door hen te doene onkosten, dan kunnen zij ook met regt vorderen dat dit hun voorbeeld door anderen gevolgd en op anderen toepasselijk gemaakt worde. Deze drie redenen, zegt hij, hebben hem bewogen tot het indienen van zijn amendement.

Daar dit voorstel bij meer dan vijf leden ondersteuning vindt, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer **Godefroi** zegt mede een amendement, doch van anderen aard als dat van het lid uit Zaandam, te willen voorstellen. Dat amendement strekt om in art. 1 voor de woorden *hunne wettige woonplaats* te lezen: *de plaats, waar zij met der woon gevestigd zijn.* Tot toelichting van deze verandering merkt hij op, dat in art. 1 van het oorspronkelijk wets-ontwerp gesproken werd van de leden, *woonachtig in de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen*, terwijl art. 3 gewaagde van de leden *met der woon gevestigd in de stad alwaar de zitting der Staten-Generaal gehouden wordt.* Daar toen dezelfde zaak in aanmerkelijk verschillende bewoordingen werd uitgedrukt, zoo meende men bij het onderzoek in de afdeelingen op eene meerdere overeenstemming van redactie tusschen de beide artikelen te mogen aandringen, indien men niet in bedenking moest geven of het geheele artikel 3 niet als overtollig kon wegvallen, daar de daarin vermelde uitzondering toch van zelf uit de in artt. 1 en 2 gebezigde woorden voortvloeide. De Regering heeft omtrent het laatste punt toegegeven en art. 3 van het eerste ontwerp doen wegvallen. — Zij heeft echter in het 1ste lid van art. 1 van het oorspronkelijk ontwerp de woorden: *hunne woonplaats* veranderd in *hunne wettige woonplaats.* Die uitdrukking gelooft hij onjuist te zijn. Volgens de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek is de *wettige* woonplaats niet altijd de plaats des werkelijken verblijfs. Artikel 77 leert, dat degenen, die tot openbare bedieningen worden geroepen, hunne woonplaats behouden, indien zij het tegenovergestelde voornemen niet aan den dag hebben gelegd. Nu stelt hij dat een lid van de Eerste Kamer voor de provincie Gelderland tevens lid van den Raad van State is. Deze wordt, zoolang van het tegenovergestelde niet blijkt, gehouden zijne woonplaats in Gelderland te hebben; maar om zijne betrekking is hij echter met der woon in de residentie gevestigd. Volgens de uitdrukking in art. 1 voorkomende zou men het nu kunnen beschouwen, als of voor de vergoeding zijner reiskosten de afstand zijner wettige woonplaats in Gelderland van de plaats zijns werkelijken verblijfs, dat is de residentie, in aanmerking moest komen. Dit acht hij verkeerd, en ofschoon men zou kunnen beweren dat de laatste alinea van dat artikel strekt om dergelijke verkeerdheid te voorkomen, zoo meent hij echter dat in de 1ste alinea ook alleen van de plaats des werkelijken verblijfs sprake kan zijn, weshalve dit ook duidelijk dient te worden uitgedrukt.

De heer **Costerus** zegt zich ten stelligste tegen het door het lid uit Zaandam voorgestelde amendement te moeten verklaren. De hier in behandeling zijnde zaak is van zeer kieschen aard, en daaromtrent is hij het met den voorlaatsten spreker volkomen

eens; maar hoewel dat voorstel ook buiten de Vergadering bij duizenden bijval zal vinden, zoo zal die omstandigheid hem niet beletten het te bestrijden. Vooreerst gelooft hij dat zij, die de nieuwe Grondwet hielpen tot stand brengen en de bepaling vaststellen waarbij aan de leden der Kamers reis- en verblijfkosten worden verzekerd volgens de wet, voorzeker in de overtuiging verkeerden dat de leden der Staten-Generaal meer dan eens in een zittingjaar naar de residentie zouden geroepen worden, omdat zij wisten dat de Regering niet altijd bij magte zoude zijn om de noodige stof tot voortdurende werkzaamheid voor de hand te hebben. Zij wisten ook wel dat die leden zich ook dikwijls naar huis, ter verrigting van andere bezigheden, zouden moeten begeven, en dat de schadevergoeding van f 2000 niet geheel, of liever in het geheel niet, voldoende kon zijn om met eene huishouding naar de residentie te komen ten einde aldaar te verblijven. Hij gelooft alzoo dat, met het oog op de belangen der schatkist, de grondwetgever wel gemeend heeft de reiskosten voor eens heen en terug te vergoeden, maar dat het tevens zijne bedoeling is geweest om zoodanige vergoeding toe te kennen, dat het bedrag daarvan in verhouding stond tot de werkelijk gedane uitschotten. En nu meent hij, dat het voorgestelde amendement de strekking heeft, om die vergoeding te onthouden. — Ten tweede acht hij die voorgestelde vermindering in het tarief der reiskosten in strijd met het beginsel der regtstreeksche verkiezingen. De bedoeling daarvan toch is zeker geweest om eene volksvertegenwoordiging uit bekwame en regtschapen mannen van alle standen der maatschappij bestaande, zamen te stellen. Daardoor heeft men de aristocratie, voor zooverre die alleen hare aanspraken op de geboorte vestigde, willen fnuiken; maar wanneer men nu den door den spreker uit Zaandam voorgestelden weg inslaat, dan vreest hij dat men in eene andere aristocratie, namelijk die van het geld, vervallen zal. Hij voor zich erkent geene andere aristocratie dan die van het talent, gesteund op regtschapenheid; maar wanneer hij tusschen de beide aristocratien, namelijk die van geboorte en van het geld, zou moeten kiezen, dan zou hij wel denkelijk aan de laatste geenszins de voorkeur geven. — Ten derde beschouwt hij het amendement als eene overdrijving van een loffelijk beginsel. Wanneer in het wets-ontwerp, zoo als het daar ligt, het beginsel van bezuiniging was verloochend, dan zou hij elke poging, om die overtreding te verhelpen, gaarne ondersteunen; maar men moet niet uit het oog verliezen dat niet slechts de te verleenen schadeloosstelling aan de leden der Tweede Kamer reeds met een vijfde is verminderd, maar dat ook bij dit wets-ontwerp de vergoeding der reiskosten tot op beneden de helft is teruggebragt. De eerstgenoemde vermindering heeft men zoeken te vergoelijken, door het argument, dat het aantal leden der Kamer was vermeerderd. Armhartiger reden dan deze kan er, meent hij, wel niet uitgedacht worden, en nu wil men bovendien nog de vergoeding der reiskosten tot beneden het vierde van het vroegere bedrag verminderen. Naar zijn oordeel hebben alle dingen hunne grenzen. Hij voor zich zou de eerste wezen om toe te stemmen, dat de schadevergoeding voor verblijf- en reiskosten tot zelfs op f 200 werd gesteld, indien die bepaling strekken kon om de oude eenvoudigheid der levenswijze onzer voorvaderen terug te brengen, maar daar geene wet hoegenaamd, veelmin het voorgestelde amendement, zijns inziens, zulk eene kracht bezit, zoo moet hij zich daartegen verklaren.

De heer ***van der Heijde*** geeft te kennen, dat hij vóór het door den spreker uit Zaandam voorgestelde amendement stemmen zal. Hij geeft evenwel in bedenking of in het thans behandelde artikel niet in de plaats van *uur*, *mijlen* moet gelezen worden. De redenen die hem tot het doen van dit voorstel leiden, zegt hij, bestaan daarin, dat bij de wet van 21 Augustus 1816 in art. 6 gezegd wordt dat het nieuwe maten- en gewigten-stelsel voor dit Rijk tot grondslag zal hebben eene lengte, welke is het tien-millioenste gedeelte van den boog des aardkloots, welke zich van de Noordpool tot den Evenaar uitstrekt en door Parijs gaat, en in art. 10 van diezelfde wet, dat de in artikel 6 gemelde lengte de grondslag van alle lengtemaat is en den naam van elle zal dragen, terwijl bij het besluit van 29 Maart 1817, waarbij de namen der nieuwe maten en gewigten en van derzelver veelvouden en onderdeelen vastgesteld worden, in artikel 3 wordt bepaald dat onder de veelvouden der elle behoort *mijl* (*mille*) voor het duizendvoud (*kilomètre.*) Op die gronden zou hij hier liever lezen: *voor iedere vijf mijlen*, in de plaats van: *voor ieder uur.*

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer ***Smit*** zegt nog voor korte oogenblikken het woord te hebben gevraagd, ten einde de aanmerkingen door het lid uit Sneek op het door hem voorgestelde amendement gemaakt, te beantwoorden. Deze heeft gezegd, dat zijn voorstel in strijd met de bepalingen der Grondwet zou zijn. Dat gevoelen zegt hij niet te kunnen deelen. Wanneer in de Grondwet staat dat aan de leden der beide Kamers eene vergoeding voor de door hen uitgegeven reiskosten zal toegekend worden, dan meent hij dat men daaronder geen winst behoort te verstaan. Daarenboven kan men de reis, naar zijn oordeel, voor de door hem opgegeven som van vijf en zeventig cents per uur, zeer goed doen. De spreker heeft ook gezegd dat het voorgestelde amendement als eene overdrijving van een loffelijk en goed beginsel moest beschouwd worden. Hij zegt dien spreker dank voor de vriendelijkheid die hij gehad heeft, het door hem voorgestane beginsel *goed* te noemen. Hij moet echter daarbij opmerken dat hij ten dezen opzigte niet van overdrijving kan beschuldigd worden, omdat men, volgens zijne meening, een goed beginsel niet overdrijven kan.

De heer ***Hengst*** merkt op dat juist de bepalingen der Grondwet hem nopen zullen het voorgedragen amendement te ondersteunen. Immers bij artikel 85 is bepaald dat de uitgegeven reiskosten zullen vergoed worden. De billijkheid van dien maatregel is genoegzaam bewezen, zoodat hij, bij hetgeen te dien aanzien reeds is in het midden gebragt, niets behoeft te voegen. Maar volgens het wets-ontwerp zou hij meer dan vergoeding en werkelijk winst erlangen. Volgens die bepaling zou hij voor de reis, heen en weder, van zijne woonplaats, welke vijf en dertig uren van de residentie verwijderd is, f 105 ontvangen, hetgeen veel meer is dan hij behoeft. Met de voorgestelde verminderde reiskosten kan hij den togt heen en terug zeer goed en behoorlijk doen. Om die reden verklaart hij zich voor het amendement, en ook omdat, wanneer het aangenomen wordt, dit een spoorslag voor de Regering zal zijn, om een nieuw tarief voor de reiskosten van burgerlijke en militaire ambtenaren daar te stellen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het zal wel geen betoog behoeven dat de Regering zich slechts zijdelings partij in deze zaak mag stellen. Ik geloof met weinige woorden te kunnen volstaan om de aannemelijkheid van het door haar voorgestane stelsel, en het minder wenschelijke van het door den spreker uit Noordholland voorgedragen amendement te doen uitkomen. Ik zou mij zelfs kunnen bepalen, met te herinneren aan het gezegde van het lid uit Gelderland, dat zuinigheid niet in schrielheid moet ontaarden. Dit meent de Regering dat het geval zou zijn indien men de vergoeding voor de uitgegeven reiskosten door de leden der Staten-Generaal tot op het geringe cijfer bragt, dat bij het amendement wordt voorgesteld. De tijden zijn voorbij waarop de afgevaardigden naar de Staten van Holland met den knapzak op den rug ter dagvaart verschenen, en waarin men voor eenen braspenning in zijn onderhoud konde voorzien. Indien het waar moge zijn, dat, bij de versnelde middelen van vervoer in de nabijheid der residentie, eene vergoeding van vijf en zeventig cents per uur als ruim voldoende kan beschouwd worden, zoo blijft het niet minder waar dat er zeer dikwijls omstandigheden zijn, waarin het reizen zeer kostbaar is, vooral in meer afgelegene provincien, en in sommige tijden van het jaar. Zeer dikwijls kan zich het geval voordoen dat de reis die anders in een of twee dagen wordt afgelegd, twee of drie dagen vordert, en dat dus niet bloot reiskosten maar ook kosten voor verblijf onderweg bestreden moeten worden. Uitgaande van het beginsel dat de leden van de Kamers volledige schadevergoeding moeten erlangen, en bij de onmogelijkheid om bij de wet in onderscheidingen te vervallen, geloof ik te mogen beweren, dat het door de Regering voorgestelde cijfer niet te hoog is. Wat de herziening van het tarief der reiskosten voor burgerlijke en militaire ambtenaren betreft, zoo moet ik aanmerken, dat het beginsel om aan niemand hoogere vergoeding voor uitgegeven reiskosten toe te leggen dan de leden der Staten-Generaal genieten, op zich zelf genomen hoogst billijk is; doch, of het mogelijk zal zijn om het voornemen dat daartoe bestond, ten uitvoer te leggen wanneer het voorgedragen amendement wordt aangenomen, moet ik betwijfelen; en zeer zeker ben ik niet in staat om daaromtrent eene stellige verzekering te geven. De reizen, die ambtenaren in het belang van de dienst moeten doen, hebben, zoo als van zelf spreekt, niet altijd langs de groote wegen plaats. Die ambtenaren moeten soms zeer verre van alle groote wegen verwijderd blijven, hetgeen noodzakelijk tot grootere onkosten aanleiding geeft.

BIBLIOTHEEK DER GEMEENTE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 4DEN MEI.

Wat aangaat het voorstel om het woord *uur* in *vijf mijlen* te veranderen, wanneer dit door de Vergadering werd aangenomen, zou het eene geheele omwerking van alle afstandwijzers noodzakelijk maken. Daarenboven is de berekening van den spreker, die het voorstel gedaan heeft, niet volkomen juist, daar één uur vijf en eene halve mijl is: volgens zijne berekening zou men dus eene verhooging van reiskosten verkrijgen, hetgeen wel niet in zijne bedoeling zal liggen.

De heer ***Thorbecke*** merkt op, dat het lid uit Zaandam betoogd heeft, hoe volgens het door hem opgegeven tarief eene reis in den regel op eene zeer voldoende wijze kan gedaan worden, terwijl de door dien spreker geopperde denkbeelden tot ondersteuning van zijn amendement door het lid uit Sneek bestreden zijn. Zonder voor het oogenblik omtrent hetgeen door die beide leden is in het midden gebragt te willen beslissen, zoo gelooft hij, dat de beantwoording der hier geopperde vraag bijzonder afhangt van de wijze waarop eene reis ondernomen wordt. Maar hij heeft eene andere bedenking. Het amendement van het lid uit Zaandam slaat op het 1ste artikel van het wets-ontwerp, en treft alzoo de leden der Eerste Kamer. Alzoo zal door de Tweede Kamer eene bepaling worden vastgesteld, waarmede zij genoegen zullen moeten nemen. Hij voor zich zou het oordeel der Eerste Kamer niet gaarne wenschen vooruitgeloopen te zien. Door het amendement aan te nemen wordt aan de Kamer, meent hij, eene soort van dwang opgelegd, daar zij zich, naar zijn gevoelen, verpligt zal achten het aldus gewijzigde wets-ontwerp aan te nemen. Hij wil liever dat het door de Regering gedane voorstel aangenomen worde, en dan zal de Eerste Kamer het eerder afstemmen omdat zij het te hoog dan omdat zij het te laag vindt; want het is niet te denken, dat zij het niet zal goedkeuren, al voorziet zij, dat bij de voorgestelde vergoeding de leden zich vele opofferingen zullen moeten getroosten. Zijns inziens behoort deze Kamer de verhouding waarin zij tot de Eerste staat wel in het oog te houden. Zoo die Kamer, de voordragt der Regering ontvangende, zien mogt dat het daarbij gestelde bedrag der reiskosten meer dan voldoende is, dan zal zij, naar zijne meening, haar afstemmen, en in dat geval zal aan de Tweede Kamer gelegenheid gegeven worden, het nu voorgestelde cijfer misschien tot op de helft te verminderen. Nu evenwel wordt op het oordeel der Eerste Kamer voofuitgeloopen, hetgeen hij minder raadzaam oordeelt.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en wordt alsnu allereerst *het amendement van den heer Smit* in hoofdelijke omvraag gebragt, dat daarbij met 33 tegen 28 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Boxman, Donker Curtius, van Randwijck, Wintgens, Mutsaers, Schooneveld, de Monchy, Godefroi, van Naamen, van Nispen van Sevenaer, Poortman, van Hasselt, van Hall, de Man, Thorbecke, van Heiden Reinestein, Westerhoff, Duijmaer van Twist, de Lom de Berg, van Voorst, Dullert, van Eck, Anemaet, Costerus, Bots, Boreel van Hogelanden, Luijben en van Heloma.

Het amendement van den heer van der Heijde, hetwelk daarop in stemming wordt gebragt, wordt met 56 tegen 5 stemmen verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Reinders, L. D. Storm, van Eck, van der Heijde en Sloet tot Oldhuis.

Daarop wordt over *het amendement van den heer Godefroi* gestemd, dat met 60 tegen eene stem, die van den heer Dirks, wordt aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel wordt ten slotte, daar niemand zich daartegen verklaart, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over art. 2, hetwelk aldus luidt: » De leden der Tweede Kamer genieten tot vergoeding der reiskosten, ééns voor de heen-, en ééns voor de terugreis, voor elke zitting, *een gulden vijftig cents* voor ieder uur afstand tusschen hunne wettige woonplaats en de stad alwaar de Staten-Generaal vergaderen."

De ***Voorzitter*** berigt dat ook op dit artikel door den heer Smit een door hem onderteekend amendement ter griffie is ingezonden.

Na voorlezing van dit amendement, hetwelk aldus luidt: » In art. 2 regel 3, van hetzelfde gewijzigd wets-ontwerp (n°. 5 der gedrukte stukken) in plaats van: *een gulden vijftig cents* te stellen: *vijf en zeventig cents*, bekomt

de heer ***Smit*** het woord, en zegt dat hij meent tot toelichting van zijn voorstel niets in het midden te behoeven te brengen. Alleen wil hij dit aanmerken, dat, na aanneming van zijn eerste amendement, waarbij aan de leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal eene vergoeding voor reiskosten van vijf en zeventig cents per uur werd toegelegd, de kieschheid medebrengt dat ook deze wijziging wordt aangenomen, aangezien de leden van de Tweede Kamer wel niet meer aan vergoeding dan die der Eerste Kamer zullen behooren te ontvangen.

Daar dit amendement bij meer dan vijf leden ondersteuning vindt, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer ***Godefroi*** zegt dat hij ook in dit artikel eene zelfde soort van verandering als in het eerste zou wenschen aangebragt te zien, weshalve hij voorstelt ook hier in den 4den regel van het artikel, de woorden: *wettige woonplaats* door de volgende: *de plaats waar zij met der woon gevestigd zijn* te doen vervangen. Hij gelooft dat alle toelichting van dit amendement vervalt, daar alles wat bij het 1ste artikel gold ook hier toepasselijk is.

Daar ook dit amendement door meer dan vijf leden ondersteund wordt, zoo wordt het evenzoo verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

Daar niemand echter verder het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten, en gaat de Vergadering allereerst over tot eene stemming over het amendement van den heer Smit, dat daarbij met 57 tegen 4 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schooneveld, Westerhoff, van Eck en Costerus.

Vervolgens wordt *het amendement van den heer Godefroi*, daar niemand zich daartegen verklaart, zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het aldus geamendeerde artikel wordt evenzoo zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Eindelijk wordt het geheele wets-ontwerp aan eene stemming onderworpen en daarbij met 56 tegen 5 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schooneveld, van Nispen van Sevenaer, Thorbecke, Westerhoff en Duijmaer van Twist.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

VERBETERING.

In de rede van den heer *Bachiene* bij de beraadslagingen over het wets-ontwerp op de wachtgelden, geplaatst in het 105de vel van het BIJBLAD, staat (bladz. 416, 1ste kolom, 23sten regel van onderen): *welke alleen het levenslang aangestelde personeel;* dit moet zijn: *welke alleen het* NIET *uitdrukkelijk levenslang aangestelde personeel;*

voorts (bladz. 417, 1ste kolom, 21 en 22sten regel van onderen): *in de verpligting zijn*, lees: *verpligting zien.*

ZITTING VAN ZATURDAG 5 MEI.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 60 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Finantien, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst enz., van Oorlog en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister

van Binnenlandsche Zaken, ten geleide van het verslag van den staat van het armwezen over het jaar 1847.

Wordt besloten dit verslag te doen drukken en ronddeelen en ten fine van rapport te stellen in handen van eene commissie van vijf leden, tot welke door den Voorzitter benoemd worden de heeren: van Heloma, van der Heijde, Groen van Prinsterer, Lotsy en Sloet tot Oldhuis.

Nog zijn ingekomen en worden naar de Commissie voor de verzoekschriften verzonden de twee volgende adressen:

een adres van F. J. Stieltjes, wegens zijn ontslag als officier, ter zake van het niet afleggen van een van hem gevorderden eed, en

een adres van H. H. Spier jr. en andere verveeners aan het Stadskanaal, betrekkelijk de afschaffing van den accijns op den turf.

Door den schrijver, mr. J. C. Palthe Wesenhage, in Suriname, is ingezonden een boekwerk getiteld: *Beschouwingen betreffende de vrijverklaring der slaven in de kolonie Suriname.* — Wordt besloten tot de plaatsing van dat werk in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** berigt dat, ten gevolge van het door den heer van Dam van Isselt ingezonden ontslag als lid der Kamer, de commissie benoemd tot het uitbrengen van rapport over het verslag van den staat der scholen over 1847 onvoltallig is geworden, weshalve hij, tot aanvulling dier commissie, als lid daarvan benoemt den heer Nedermeijer van Rosenthal.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering, dat door de afdeelingen tot rapporteurs wegens de voorgestelde wijzigingen in de instructie van den Griffier der Kamer benoemd zijn, de heeren: Fokker, Boxman, Dirks, Groen van Prinsterer en van Heiden Reinestein.

Aan de orde is de hervatting der beraadslagingen over het wets-ontwerp *wegens de schadevergoeding en wachtgelden van buiten betrekking gerakende ambtenaren*, welke gisteren waren afgebroken om op heden te worden voortgezet, ten gevolge van het door de Vergadering genomen besluit, nadat door den heer van Hall op art. 2 een amendement was voorgesteld, hetwelk de strekking had om dat artikel te doen vervallen.

Nadat die beraadslagingen op nieuw zijn geopend, berigt de ***Voorzitter***, dat op gisteren, na afloop der zitting, door de Regering eene nadere wijziging in artikel 2 is gebragt, strekkende om het woord *wordt* te veranderen in *kan worden*, zoodat het artikel nu aldus luidt: » Aan de ambtenaren, welke ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur buiten betrekking geraken, in de jaren 1849 en 1850, kan een wachtgeld worden verleend" enz.

Na voorlezing van het artikel verzoekt Zijne Excellentie de ***Minister van Financiën*** het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

In uwe vergadering van gisteren heeft een lid uit Amsterdam een voorstel gedaan strekkende om artikel 2 en de volgende van dit wets-ontwerp te doen vervallen. Van de aanneming van dat amendement zou het gevolg zijn, dat het wets-ontwerp alleen uit artikel 1 zou bestaan en dat daarbij alleen aan de Regering de bevoegdheid zou worden gegeven om op de begrooting van 1849 een gedeelte der gelden aan te wenden tot toekenning van schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren. Onder de door dien spreker aangevoerde motiven welke hem tot het doen van zijn voorstel geleid hebben, behoorde inzonderheid dit, dat de wetgever, door in art. 2 van dit wets-ontwerp het beginsel aan te nemen, dat wachtgelden moesten verleend worden, een antecedent zou daarstellen dat in de gevolgen gevaarlijk zou kunnen zijn. Dat motief was niet ongegrond, en om die reden heeft de Regering besloten, de zoo even aan u medegedeelde wijziging in dit artikel te brengen. Zij meent dat het door den spreker uit Amsterdam geopperde bezwaar daardoor vervallen zal, dewijl het regt der Regering om ambtenaren uit hunne betrekking te ontslaan ook zonder hun wachtgeld toe te kennen, daardoor boven alle bedenking wordt gesteld. Zij is echter van oordeel dat in deze wet bepalingen behooren te worden opgenomen, volgens welke wachtgelden zullen geregeld worden. In dat gevoelen blijft zij persisteren, en zij gelooft dat de door haar voorgestelde regelen te dien aanzien als allezins billijk kunnen beschouwd worden. Zoo daarop nog aanmerkingen te maken zijn, dan zullen de artikelen waarin zij zijn opgenomen wellig door amendementen kunnen verbeterd worden. De Regering heeft het echter minder raadzaam geacht die regelen weg te laten, en de toekenning der wachtgelden geheel aan hare willekeur over te laten; voor haar is het wenschelijker in deze zaak de handen niet geheel vrij te hebben, maar aan eene wet gebonden te blijven, terwijl daardoor het belang der ambtenaren niet geheel en al in het onzekere wordt gelaten. Het lid uit Enschedé heeft doen zien welke de aanspraken zijn, die de ambtenaren uit de bestaande verordeningen nopens het pensioenfonds mogen ontleenen. Het is vooral om die reden dat ik geloof te mogen beweren dat het met de regelen van bijlijkheid strijdt hun lot zoo onzeker te maken, dat zij, bij ontslag onder genot van wachtgeld, telkens afhankelijk zouden zijn van het al of niet aannemen der fondsen van wachtgelden op de begrooting van elk jaar aangevraagd. Ik meen dus te moeten blijven aandringen op het behoud van het gedane voorstel, enkel onder de op gisteren in het 2de artikel voorgestelde wijziging.

De heer ***van Hall*** merkt op, dat naar zijn inzien alsnog verschil tusschen de door hem voorgestelde wijziging en die der Regering blijft bestaan. Reeds bij het onderzoek in de afdeelingen van dit wets-ontwerp, zegt hij zijne denkbeelden betrekkelijk dit onderwerp ontwikkeld, en op gisteren, bij gelegenheid van de algemeene beraadslagingen over dit wets-voorstel, te kennen gegeven te hebben, welke amendementen hij daarop dacht voorte stellen. Hij verklaart dit gedaan te hebben, ten einde men niet zou kunnen denken, dat die bij verrassing werden voorgedragen. Uit het alstoen door de Regering bewaarde stilzwijgen meende hij te mogen opmaken dat zijn gevoelen door de Regering gedeeld werd. Het verschil tusschen het door hem voorgestelde amendement en dat der Regering bestaat zijns inziens daarin, dat bij zijn voorstel de ambtenaren noch vóór noch na het verleenen van het wachtgeld regt op zulk eene toekenning zullen behouden, maar dat telken jare bij gelegenheid van de behandeling der begrooting de lijst der verleende wachtgelden en de motiven waarom zij zijn toegekend onder het oog der Vertegenwoordiging zullen gebragt worden, waaruit deze zal kunnen beoordeelen om welke redenen die zijn toegestaan of blijven voortduren. Volgens de wijziging der Regering echter zou, na de verleening van het wachtgeld, en wanneer de Regering bij de toekenning daarvan gebruik had gemaakt van de haar bij de wet gegeven bevoegdheid, de ambtenaar een regt verkregen hebben hetwelk men hem nimmer zou kunnen ontnemen. Uit hoofde van dit tusschen de beide voorgestelde wijzigingen bestaande verschil, verklaart hij de zijne te blijven vasthouden, ofschoon hij moet erkennen dat door het amendement der Regering reeds eene aanmerkelijke verbetering in het wets-ontwerp is gebragt. Zij is echter naar zijn oordeel niet voldoende, hetgeen door de zoo even gehoorde toelichting van den Minister wordt bevestigd. Deze heeft onder anderen gezegd dat het voornaamste motief, dat hem (spreker) tot het doen van zijn voorstel geleid heeft, daarin bestond, dat de wetgever, door in artikel 2 van dit wets-ontwerp het beginsel op te nemen, dat wachtgelden aan uitvallende ambtenaren moesten verleend worden, een antecedent zou daarstellen dat in de gevolgen gevaarlijk zou kunnen zijn. Dit is echter het eenige door hem aangevoerde motief niet geweest. Hij heeft onder anderen gezegd, dat volgens de aanvankelijk door de Regering voorgestelde bepaling eene verkeerde verhouding van den ambtenaar tot de Regering zou ontstaan. Daarin is echter door de Regering nu voorzien. Maar hij heeft ook ten tweede opgemerkt dat de Vertegenwoordiging de zaak jaarlijks bij gelegenheid van de begrooting onder het oog behoorde te hebben en bevoegd moest zijn de voorstellen tot het geven van wachtgelden goed te keuren of te verwerpen. Met dien grond strijdt de door de Regering voorgedragen wijziging, en die grond is door den Minister met stilzwijgen voorbijgegaan. Want, naar zijn oordeel, zullen de ambtenaren, wanneer hun eenmaal volgens die bepaling wachtgelden zullen zijn toegekend, een regt hebben verkregen, dat niet moet bestaan. Hij zegt het met den Minister volkomen eens te zijn, dat er regelen moeten zijn, volgens welke wachtgelden verleend worden; maar deze, meent hij, zijn reeds in den considerans van het wets-ontwerp opgenomen, en daarbij is voorgeschreven dat wachtgelden om geene andere redenen zullen kunnen worden gegeven dan tot billijke voorziening in het lot van voor hun leven aangestelde en andere burgerlijke ambtenaren, welke, ten gevolge van de door de Regering voorgenomen buitengewone maatregelen tot bezuiniging van staats-uitgaven door vereenvoudiging, buiten landsbetrekking kunnen geraken. De Minister heeft ook gezegd, dat de Regering in deze zaak de handen minder vrij wilde hebben en aan de voorschriften eener wet wenschte gebonden te zijn. Met dat gezegde kan hij zich niet vereenigen, want de Regering verlangt eene limitatie, nadat zij volgens de nu door haar voorgestelde bepaling het regt zal hebben verkregen om wachtgelden te verleenen. En juist dit regt wil hij aan de Regering niet toegekend zien. Hij wil bij de begrooting dat onderwerp behandeld hebben, en, hoewel er wel geen twijfel kan bestaan dat alsdan de Vertegenwoordiging met billijkheid zal te werk gaan, aan deze de bevoegdheid niet onthouden zien om te dien aanzien hare meening te doen kennen. Hij gelooft met dit weinige te kunnen

volstaan, en genoeg gronden te hebben bijgebragt, die hem bewegen zullen in zijn eenmaal voorgesteld amendement te blijven persisteren.

De heer **Thorbecke** ondersteunt hetgeen door het lid uit de hoofdstad in de laatste plaats is gezegd. Hij vleit zich dat zijn gevoelen over bezuiniging niet al te zeer afwijkt van de begrippen zijner medeleden. Hij verlangt echter niet dat zuinigheid tot bezuinigingswoede oversla. Naar zijn oordeel bestaat zuinigheid niet in weinig uitgeven, maar in veel doen met weinig middelen. Hij verheugt zich dat de Regering de noodzakelijkheid tot het invoeren van bezuinigingen meer dan vroeger gevoeld heeft. Hij heeft het lid uit Overijssel gisteren hooren zeggen dat bezuiniging eene levensquaestie was, schoon dat lid meende dat men, met inachtneming der uiterste spaarzaamheid, slechts twee millioen en niet meer op de staats-uitgaven zou kunnen besparen. Hij voor zich durft het laatste niet nazeggen. Ons politisch volksleven kan, dunkt hem, niet van een paar millioenen afhangen. Het schijnt hem ook niet mogelijk, de grens der bezuiniging te bepalen dan na aanneming van een bepaald stelsel van bestuur; en dat ons Land voor geen stelsel van bestuur vatbaar is, hetwelk eene vermindering van méér dan twee millioen beneden het tegenwoordig cijfer der uitgaven zou gedoogen, wie zal dit verzekeren?

De voorgestelde weglating van art. 2 schijnt hem verbetering, om redenen, welke verder gaan, dan die door den voorsteller in het midden zijn gebragt. Hij wenscht het stelsel der wachtgelden niet bij de wet erkend te zien. Aan het Gouvernement zou hij niet gaarne de bevoegdheid willen onthouden, om bij uitzondering wachtgelden toe te kennen aan personen van bijzondere bekwaamheid, die ten gevolge eener veranderde dienstregeling op het oogenblik onnoodig, binnen kort wederom noodig zullen zijn. Het regt om zoodanige personen aldus voor Landsdienst beschikbaar te houden, behoeft niet in het algemeen door de wet te worden verleend.

De enkele gevallen, waarin wachtgeld te pas komt, kunnen bij de begrooting worden beoordeeld. Maar dat wachtgelden regel en een vaste post worden, hiertoe wenscht spreker geen grond en geene aanleiding hoegenaamd door de wet te zien geven.

De heer **Duijmaer van Twist** zegt den laatsten spreker kortelijk te moeten beantwoorden. Deze heeft hem de eer aangedaan aan te halen hetgeen hij in de vergadering van gisteren gezegd heeft. Wanneer hij zich niet bedriegt, dan meent hij uitdrukkelijk alleen van de bezuinigingen op de uitgaven op onze staatsbegrooting gewaagd te hebben. Hij meent dat er bovendien nog zeer belangrijke bezuinigingen kunnen ingevoerd worden. In de zitting van gisteren is daarvan reeds een voorbeeld gehoord, daar de Minister van Kolonien heeft verklaard dat op de aan de Handel-maatschappij te betalen gelden dertien à veertien tonnen gouds bespaard zijn. Hij heeft alleen van uitgaven op de staatsbegrooting uitgetrokken gesproken, en alstoen gezegd dat, naar zijne overtuiging, niet veel meer dan twee millioen daarop zou kunnen worden bezuinigd, en dat het hem tot hiertoe onmogelijk voorkwam om die bezuiniging tot drie millioen op te voeren. Dit is zijne particuliere opinie; niets zal hij echter liever wenschen, dan dat hij zich bedrogen heeft, en later zal moeten erkennen dat zijne verwachtingen te laag waren gestemd.

De heer **Wijnaendts** merkt op, dat de spreker uit de hoofdstad zijn amendement heeft voorgesteld ook met de bedoeling, dat jaarlijks bij de begrooting de lijst der personen aan welke wachtgelden verleend zijn onder de oogen der Vertegenwoordiging zal komen. In 1849 zou echter alsdan geene mededeeling meer van de toegekende wachtgelden worden gedaan. Wanneer het amendement, gelijk het is voorgesteld, mogt worden aangenomen, dan zou, meent hij, de Regering de bevoegdheid bezitten om nu reeds aan uitvallende ambtenaren het volle bedrag van hun tractement als wachtgeld toe te leggen. Op die bijzonderheid zou men naderhand wel in 1850 kunnen terugkomen; maar wanneer het wachtgeld eenmaal verleend was, zou men bezwaarlijk een te dien opzigte genomen besluit kunnen veranderen. Zoo iets wenschte hij voorgekomen te zien, en hoe genegen hij ook moge zijn om voor zich zelven aan de Regering een vol vertrouwen te schenken, zoo zegt hij dit als vertegenwoordiger des volks, op dit punt niet te mogen doen.

Zijne Excellentie de **Minister van Financien** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het zij mij geoorloofd eenige weinige consideratien te doen volgen op hetgeen zoo even door den laatsten spreker is in het midden gebragt. Ik meen dat de zienswijze van dien spreker geheel met die der Regering overeenkomt. Ook ik acht het wenschelijk dat deze in dit onderwerp de handen niet geheel vrij hebbe, maar zich aan zekere regelen gebonden achten zal. Ik kan daarenboven niet zien dat, volgens hetgeen bij het wets-ontwerp wordt voorgedragen, aan de Kamer eenige inzage zal onthouden worden van alles wat door de Regering betrekkelijk deze zaak zal zijn verrigt, gelijk de voorsteller van het amendement scheen te vreezen. Immers de Kamer zal altijd gelegenheid hebben om te onderzoeken wat de Regering ten deze zal hebben gedaan, en bij gelegenheid van de behandeling der begrooting kunnen nagaan welke wachtgelden verleend zijn geworden. Ik geloof dus dat hetgeen door den laatsten spreker is aangemerkt, geheel en al strekt om de deugdelijkheid van het door de Regering hierbij voorgestane stelsel des te beter te doen uitkomen; maar dat, volgens het voorgestelde amendement van het lid uit de hoofdstad, de Regering geheel eigendunkelijk bij de toekenning der wachtgelden zal kunnen te werk gaan. Naar mijn oordeel, ik moet het nogmaals herhalen, mag het lot der ambtenaren die dertig of misschien meer jaren aan het pensioenfonds hebben gecontribueerd, ook niet telken jare van het goedvinden der Kamer afhankelijk worden gesteld. Die personen moeten eenige meerdere waarborgen voor de toekomst bezitten, en deze zijn, naar het mij voorkomt, bij het door de Regering voorgedragen stelsel hun niet onthouden.

Ik moet hier ook den spreker uit Leyden kortelijk beantwoorden. Deze heeft met een enkel woord te kennen gegeven wat hij onder zuinigheid verstaat. Die, meende hij, bestond niet zoozeer in weinig uit te geven, als wel in met weinige middelen veel te doen. Hierin is de Regering het met dien spreker volkomen eens. Het is dat doel dat zij tracht te bereiken. Maar nu moet ik doen opmerken dat men sedert 1814 hier te lande altijd een tegenovergesteld systema heeft gevolgd. Men heeft altijd, zooveel maar mogelijk was, menschen geplaatst en posten gecreëerd. Dat personeel bestaat nu, heeft jaren gediend, en regten en aanspraken verkregen. Nu zou het zeer onregtvaardig en onbillijk zijn, alleen de meest bekwamen op dit oogenblik te behouden en de anderen onbarmhartig zonder billijke schadeloosstelling weg te zenden. Daarom wenscht de Regering die ambtenaren, van welke zij zich nog bedienen kan, in een behoorlijk kader te plaatsen, en aan de overige wachtgeld te verleenen. Onder de uitvallende zullen velen den ouderdom van bijna 60 jaren tellen of dien reeds overschrijden: deze zullen wel nimmer weder geplaatst worden; voor hen zal het wachtgeld niet anders zijn dan een geanticipeerd pensioen, dat hun in billijkheid niet mag onthouden worden.

De heer **Thorbecke** hoorde zijn gevoelen, dat zuinigheid tot dusver geene eigenschap van ons Bestuur was, met genoegen door den Minister van Financien bevestigen. Hij gelooft zelfs, dat het gemis van overtuiging, dat de publieke inkomsten doeltreffend werden besteed, méér dan de meening dat de natie de op haar drukkende lasten niet kan torschen, tot den aandrang op bezuiniging heeft bijgedragen.

Zoo bij zich niet bedriegt dan ontbreekt de zamenhang tusschen de van Gouvernementswege voorgestelde wijziging en hetgeen zoo even door den Minister van Financien is gezegd op één punt. Tegen het oorspronkelijk voorstel der Regering is aangemerkt dat, zoo voorschriften omtrent de wijze van toekenning der wachtgelden in de wet werden gevestigd, het verleenen van zoodanige gelden alsdan als regel in onze huishouding zou opgenomen zijn. Het Gouvernement, om de zwarigheid uit den weg te ruimen, wijzigt nu art. 2 zoodanig, dat aan de ambtenaren geen regt tegenover het Gouvernement wordt gegeven. Het Gouvernement zal dus kunnen handelen naar goedvinden; maar hiermede komt niet overeen wat de Minister van Financien zoo straks zeide, dat het verleenen van wachtgelden door de billijkheid gevorderd wordt. Aldus zal men toch de wachtgelden als regel krijgen, op grond wel niet van een den ambtenaar toegekend regt, maar van billijkheid.

Spreker wil echter den regel niet, om een even of men dien uit regt, dan uit billijkheid afleide. Zoo het ministerie in sommige gevallen wachtgelden meent te moeten aanvragen, hij wil volkomen vrij blijven, over elk dier gevallen in het bijzonder bij de discussie der begrooting zijn gevoelen te doen kennen.

De heer **van Hall** zegt de vrijheid te nemen voor een oogenblik het woord te vragen ter beantwoording van den spreker uit Zuidholland (den heer Wijnaendts) die om aangevoerde redenen verklaard heeft tegen het door hem (spreker) voorgestelde amendement te zullen stemmen. Die spreker heeft zijne bezorgdheid te kennen gegeven dat, wanneer het in behandeling zijnde artikel werd verworpen, de verleening van wachtgelden in 1849 geheel à la merci der Regering zou zijn. Dit argument, meent spreker, behoeft niemand te weêrhouden om voor de weglating van art. 2 te stemmen, want zij, die ten aanzien van het door dien spreker geopperde bezwaar eenige bepaling in deze wet wenschten

opgenomen te zien, zouden een voorstel daartoe bij de behandeling van art. 4 kunnen doen. — Hij wil van deze gelegenheid gebruik maken om het lid uit Leyden en den Minister van Finantien te volgen op eene kleine digressie, die zij bij de behandeling van dit onderwerp gemaakt hebben. De eerste redenaar is, naar het hem voorkomt, in al te algemeene uitdrukkingen vervallen, hetgeen zijns inziens verkeerd is. Hij hoopt dat die scherpzinnige redenaar hem die opmerking wel zal willen ten goede houden, en zich met hem den reeds op de academie bekenden regel zal herinneren: quicunque thesis nimis generalis non est admittendus. Tot zijne verwondering heeft de Minister van Finantien, bij zijne beschouwingen over het sedert 1814 door de Regering gevolgde stelsel van bezuinigingen, aanleiding gevonden om te verklaren dat dat stelsel sedert dien tijd altijd verkeerd was toegepast. Dat was eene algemeene veroordeeling der daden van vroegere regeringen, en het is uit dien hoofde dat hij moet te kennen geven, nooit, gedurende den tijd dat hij op de plaats des Ministers zat, in het openbaar de daden zijner voorgangers beoordeeld te hebben. Hij heeft getracht de handelingen van vroegere Ministers te verbeteren, waar zij verkeerd gehandeld hadden, maar zich immer gewacht een oordeel over vroegere regeringen uit te spreken. Dit meent hij echter te mogen zeggen, dat onder het bestuur waartoe hij de eer had te behooren, bezuiniging met bedaardheid en allengskens werd ingevoerd of voorbereid, en dat die, welke tot nu toe aan Finantien hebben plaats gehad en waaraan hij zijne goedkeuring kan hechten, grootendeels het gevolg zijn van de door den laatstvoorgaanden voorganger van den Minister gelegde grondslagen.

De heer **Zijlker**: Zeer kort verzoek ik thans slechts uwe aandacht, ter ondersteuning van het amendement van den spreker uit de hoofdstad, op gronden gisteren reeds door mij opgegeven, en op de toelichting van den geachten voorsteller en den spreker uit Leyden. — Ik wilde even aanmerken, dat ik, na gehoord te hebben de discussien over het wets-voorstel, geenszins in mijne overtuiging geschokt ben geworden, en dus niets behoef terug te nemen van hetgeen ik dienaangaande heb gezegd.

Met een geachten spreker uit Kampen kan ik wel instemmen dat er misschien overdrevene denkbeelden betrekkelijk het cijfer van bezuiniging zullen kunnen bestaan, maar in geenen deele dat zich dit hoogstens slechts tot een paar millioenen zoude kunnen bepalen: integendeel geloof ik met een geachten spreker uit Zaandam, dat zich die bezuinining wel verder zal kunnen uitstrekken. Evenzeer als vroeger, ben ik ook nog thans doordrongen van de waarheid, dat meer afdoende bezuinigings-maatregelen eene levensvraag betreffen, waarvan het welzijn des lands afhankelijk is.

Met een wel begrepen en wel toegepast gemeen overleg, 't welk hier kortelings dikwerf zoo te regt is aangeprezen, en een vasten wil deswege bij de beide takken der wetgeving, meen ik het zelfs voor mogelijk te houden dat met bezuiniging weder integendeel het evenwigt in onze finantien zoude kunnen worden hersteld.

Nog stem ik met een geachten spreker uit Enschedé ten volle in, dat men evenmin in 't algemeen, als in 't particulier belang onregtvaardig mag zijn: weinigen zullen hiervan — ik kan dit in gemoede verklaren — ik zeg een sterker afkeer kunnen voeden dan dit met mij het geval is, en daarom heb ik gisteren in betrekking tot dit voorstel ook gezegd, dat wettelijk verkregen regten, al zijn die dan ook de vrucht van eene dwaasheid, stiptelijk behooren te worden gehandhaafd.

Buitendien had ik slechts het cijfer genoemd van de jaarlijksche uitgaaf aan pensioenen, en geenszins over deszelfs herkomst gesproken; ik heb slechts gevraagd of het niet bedenkelijk zou zijn, om dit groote cijfer zonder de uiterste noodzakelijkheid nog te verhoogen. Overigens heb ik mij niet onvoorwaardelijk tegen eenige toelage, ook buiten wettelijke verpligting hiertoe, verklaard, maar mijne denkbeelden van billijkheid deswege, verschilden te veel van het wets-voorstel, om het te kunnen goedkeuren.

Wat eindelijk nog de repliek betreft van den geachten spreker uit Goes, indien ik hem wel verstaan heb — wat mij intusschen van wege den verren afstand moeijelijk was — dan stem ik hiermede volkomen in, gelijk ik ook gisteren reeds heb aangemerkt, om soortgelijke schadevergoedingen thans niet anders dan als een overgangs-maatregel toe te leggen, en om geen ambtenaar meer te benoemen, dan onder het beginsel van hem in geen geval het uitzigt op zoodanige schadevergoedering of regt van pensioen te verleenen.

Om uwe aandacht niet te misbruiken, Mijne Heeren, zal ik er thans niets meer bijvoegen, dan nogmaals de plegtige verklaring, mijne innigste overtuiging: ik zie geen heil, ik zie geene redding voor mijn zinkend vaderland uit deszelfs finantielen nood, dan bij het inkrimpen van eene verkeerde weelde, in vereenvoudiging en bezuiging aan de eene zijde, en in eene onbekrompene bevordering van wezenlijk nuttige zaken, van industrie, volksopvoeding enz. aan den anderen kant. De rampzalige toestand onzer finantien vereischt toch dringend eene hervorming en herstelling van het evenwigt deswege: en dit evenwigt zal bezwaarlijk zonder gevaar althans te bereiken zijn, buiten groote bezuinigings-maatregelen; en tot verbetering der rijksmiddelen, op den duur, zal er wel geen krachtiger middel zijn aan te wijzen, dan in vermeerdering en verbetering der industrie en in een meer volmaakt stelsel van opvoeding des volks.

De heer **Dirks** zegt niet te zullen herhalen wat met zooveel klem en kracht ten voordeele van het amendement van den heer van Hall is in het midden gebragt. Hij verklaart vóór die wijziging te zullen stemmen. Hij zal dit doen om nog andere redenen dan die reeds zijn opgegeven, en de zijne putten uit den inhoud van art. 2 zelf. De eerste reden bestaat daarin, dat in dat artikel gesproken wordt van het verleenen van wachtgeld aan ambtenaren welke ten gevolge van maatregelen van algemeen bestuur buiten betrekking geraken in de jaren 1849 en 1850. Hij vindt het onnoodig reeds nu van de in 1850 te nemen maatregelen te gewagen, daar volgens art 1 het wets-ontwerp alleen strekt om de hoofdstukken der begrooting van staats-uitgaven over het dienstjaar 1849 aan te vullen.

In de tweede plaats wordt in hetzelfde artikel gezegd, dat het wachtgeld voor de ambtenaren die ten tijde van het verleend ontslag den ouderdom van veertig jaren hebben bereikt, ten minste de helft van het tractement dat zij genieten zal bedragen. Hij had gewenscht dat bij het voorschrijven dezer bepaling in het oog ware gehouden dat het toe te kennen wachtgeld eenigzins in evenredigheid behoorde te staan met het pensioen waarop een ambtenaar aanspraak kan maken. Het geval toch kan zich voordoen dat iemand op het oogenblik van zijn ontslag reeds veertig jaren telt, doch slechts in het eerste dienstjaar is. Nu zal hij de helft van zijn tractement als wachtgeld erlangen, en alzoo met eene bezoldiging van f 3000 aangesteld, terstond f 1500 wachtgeld erlangen, terwijl hem volgens de bepalingen der pensioenwet eene veel mindere som zou zijn toegelegd. Het is om die redenen dat hij zegt zich vóór het amendement te zullen verklaren.

De heer **Bachiene** zegt zich verpligt te achten aan de Vergadering mede te deelen dat in art. 5 van de wet betreffende de burgerlijke pensioenen eene soortgelijke uitdrukking voorkomt als nu door de Regering wordt voorgesteld. Daar staat » aan burgerlijke ambtenaren kan ook pensioen worden verleend " enz., terwijl de Regering voorstelt om alhier in art. 2 te lezen » aan ambtenaren enz. kan een wachtgeld worden toegelegd." Uit dien hoofde is het voorstel der Regering, naar zijn oordeel, reeds aannemelijk te beschouwen. In de tweede plaats moet hij opmerken, dat de contrôle op het verleenen van wachtgelden, waarvan de spreker uit de hoofdstad gewaagd heeft, ook bij de aanneming van art. 2 van dit wets-ontwerp onverlet zal bestaan; aangezien in de memorie van beantwoording op het ten deze uitgebragt verslag gezegd is, dat bij de voordragt van iedere begrooting voor de Kamer de gelegenheid zal geopend zijn om de door de Regering genomen maatregelen te onderzoeken. Den spreker uit Friesland moet hij te kennen geven, dat zijns inziens het bestaan van wettelijke bepalingen omtrent de toekenning van wachtgelden als allezins wenschelijk is te beschouwen. Zoo die ontbreken, dan meent hij, zal de Regering naar welbehagen kunnen handelen, en hij acht het alzoo in het belang der schatkist noodig limitatien betrekkelijk deze zaak daar te stellen.

De heer **de Man** geeft te kennen, dat de Minister van Finantien in zijne bij den aanvang dezer zitting gehoudene rede zich beroepen heeft op hetgeen door hem, spreker, op gisteren betrekkelijk de geschiedenis der pensioenen is in het midden gebragt, en daaruit het argument getrokken heeft dat hij met den spreker uit de hoofdstad in tegenspraak zou zijn. Wanneer hij nu vóór het door dat lid voorgestelde amendement stemmen zal, dan zou dit den schijn kunnen hebben als of hij met zich zelven in tegenspraak was. Dit zal echter naar zijn oordeel niet zoo zijn, want indien de Kamer jaarlijks in een onderzoek treden zal omtrent de wijze waarop de wachtgelden door de Regering zijn verleend geworden, dan zal zij, gelooft hij, bij de beoordeeling de meest mogelijke billijkheid in acht nemen. Indien daarenboven, zoowel in het belang der Regering als in dat der ambtenaren, de noodzakelijkheid tot het daarstellen van voorschriften nopens de wijze waarop wachtgelden zullen verleend worden, blijken mogt, dan ziet hij de mogelijkheid daartoe niet weggenomen bij het volgen van den door den heer van Hall voorgeschreven weg. — Dit geeft hem aanleiding om eene andere opmerking te maken. Bij art. 2 der additionnele artikelen van de Grondwet is voorgeschreven dat de wet de schadevergoeding regelt, toe te kennen aan hen, die door of ten gevolge van de herziening der Grondwet betrekkingen verliezen, hun voor hun leven opgedragen.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 5DEN MEI.

Die wet is nog niet behandeld. Reeds in de sectien heeft hij te kennen gegeven, dat het hem raadzaam voorkwam, de regeling der schadevergoeding en wachtgelden aan buiten betrekking gerakende ambtenaren, die niet levenslang zijn aangesteld te behandelen in verband met die betrekkelijk het toe te kennen wachtgeld ten behoeve van uitgevallene ambtenaren en schadevergoeding voor het verlies van ambtsbetrekkingen welke ad vitam zijn opgedragen. Door nu reeds regels voor het eerste onderwerp vast te stellen, zou, zijns inziens, de quaestie van het laatste gepraejudicieerd worden, en het is daarom, meent hij, zoowel in het belang der Regering als in dat der ambtenaren en der schatkist, wenschelijk te achten dat beide zaken te gelijker tijd geregeld worden.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt de aandacht der Vergadering niet lang te zullen vermoeijen. Hij wil slechts te kennen geven dat hij in de eerste plaats de denkbeelden van den laatsten spreker volkomen deelt. Ook hij meent dat de Kamer bij het onderzoek der begrootingen betrekkelijk de aan aftredende ambtenaren toe te kennen wachtgelden altijd met billijkheid zal te werk gaan. Overigens is ook hij van oordeel dat de toekenning van wachtgelden niet als regel aangenomen moet worden. Het gevolg daarvan zal zijn dat de positie der op wachtgeld gestelde ambtenaren zeer precair zal worden. Maar die omstandigheid is, naar zijn oordeel, een argument dat juist ten voordeele van het door het lid uit Amsterdam voorgestelde amendement pleit. Door de zaak in den geest van dien spreker te regelen zullen de buiten betrekking gestelde ambtenaren zich juist gedreven gevoelen om zoo spoedig mogelijk uit den precairen toestand waarin zij geplaatst zijn te geraken, en een ander middel van bestaan te zoeken. Hij gelooft alzoo dat het volgen van den door dat lid aangewezen weg zoowel in het belang van den Staat als in dat der ambtenaren aan te raden is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt ten derden male het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik zal de aandacht der Vergadering niet lang vermoeijen door eene discussie te rekken die reeds te lang geduurd heeft. Ik geloof met den laatsten spreker dat hier de vraag valt te beslissen of in het lot der uitvallende ambtenaren met billijkheid moet worden voorzien en of men hun voor de toekomst eenige zekerheid moet geven, dan wel of het raadzaam te beschouwen is zulke personen in een geheel precairen toestand te brengen. Tot nu toe heb ik geene redenen hooren aanvoeren, die mij het laatste als wenschelijk zouden doen voorkomen. Dit alleen wil ik hier nog bijvoegen dat, naar mate het lot dier ambtenaren onzekerder wordt, naar die mate voor de Regering de moeijelijkheid vermeerdert om met gestrengheid bezuinigingen in te voeren. Ik maak tevens van deze gelegenheid gebruik om den spreker uit de hoofdstad die zich over eenige door mij gebezigde uitdrukkingen gevoelig heeft getoond, te kennen te geven dat het ver van mij is om mij zelven de verdienste van eenige regeringsdaad toe te eigenen, die mijne voorgangers reeds zouden verricht hebben. Ik erken daarom gaarne, dat men in de laatste jaren op het stelsel van voortdurende benoeming van ambtenaren, waarvan ik gesproken heb, reeds eenigermate is teruggekomen; en erken even gaarne, dat die spreker, tijdens hij aan het hoofd van het département van Financien stond, door doelmatige veranderingen in het beheer der belastingen en in het algemeen beheer der schatkist, wezenlijke verbeteringen heeft daargesteld.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het eerst tot eene stemming over het door den heer van Hall voorgestelde amendement overgegaan, hetwelk daarbij met 47 tegen 13 stemmen wordt aangenomen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, Fokker, Lotsy, Engelen, Backer, Smit, Slicher van Domburg, Scheltinga Winterberg, van Heiden Reinestein, Boxman, van Naamen, van Walchren, Groen van Prinsterer, Godefroi, Dommer van Poldersveldt, Dullert, van Voorst, Zijlker, de Lom de Berg, Wintgens, Bots, van Nispen van Sevenaer, van Hall, Meeussen, Leclercq, Costerus, Poortman, Nedermeijer van Rosenthal, Schooneveld, Sloet tot Oldhuis, Thorbecke, van der Linden, L. D. Storm, Hengst, van Zuijlen van Nyevelt, van der Heijde, Boreel van Hogelanden, de Villers de Pité, de Man, Dirks, Storm van 's Gravesande, Reinders, Heemskerk, Duijmaer van Twist, de Monchy en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Borret, Wijnaendts, van Rijckevorsel, Bachiene, van Hasselt, van Eck, van Randwijck, Luijben, de Moraaz, Mutsaers, Donker Curtius, van Doorn en van Heloma.

Ten gevolge van deze stemming wordt artikel 2 van dit wetsontwerp als weggevallen beschouwd, en komt alzoo het door den heer de Monchy voorgestelde amendement niet in aanmerking.

De beraadslagingen worden geopend over artikel 3, hetwelk aldus luidt:

» Ambtenaren op wachtgeld gesteld, die weigeren mogten eene hun aangeboden betrekking te aanvaarden, wanneer de daaraan verbonden belooning gelijkstaat met het bedrag van hun wachtgeld of dat bedrag overtreft, verliezen onmiddellijk alle verdere aanspraak op het genot van dat wachtgeld."

De heer ***van Hall*** vraagt daarover het woord, en zegt dat hij, na de aanneming van het vorige door hem voorgedragen amendement, het noodig oordeelt om voor te stellen dat ook het nu in behandeling zijnde artikel vervalle.

Daar dit amendement bij meer dan vijf leden ondersteuning vindt, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer ***van Voorst*** zegt, dat, ofschoon hij verwacht dat ook dit amendement door de Vergadering zal worden aangenomen, hij evenwel in het eventueel geval dat het mogt worden verworpen, de vrijheid neemt subsidiair aan die wijziging voor te stellen dit artikel aldus te lezen:

» Ambtenaren op wachtgeld gesteld zijn verpligt eene hun aangeboden betrekking te aanvaarden, doch hebben in dat geval aanspraak op eene herplaatsing, geëvenredigd aan hunnen vorigen rang en hunne vorige betrekking."

Ook dit amendement bij verscheidene leden ondersteuning vindende, wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

Daar echter niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

Nadat door den ***Voorzitter*** is voorgesteld het door den heer van Hall voorgestelde amendement aan eene stemming te onderwerpen vraagt

de heer ***Duijmaer van Twist*** of het niet regelmatiger zou zijn eerst over de voorgedragene wijziging van den heer *van Voorst* te stemmen. Bij de behandeling van het vorige artikel heeft men juist omgekeerd gehandeld, en door eerst over het amendement van den heer van Hall te stemmen, bij de aanneming daarvan dat van den heer de Monchy doen vervallen. Wanneer de wijziging van den heer van Voorst nu eerst in hoofdelijke omvrage werd gebragt, dan zou het gevolg daarvan zijn dat er misschien meer leden zich voor het aldus geamendeerde dan voor het ongeamendeerde art. 3 verklaarden.

De heer ***van Hall*** beantwoordt den vorigen spreker. Hij zegt te gelooven dat in dit geval en naar de wijze waarop de heer van Voorst zijn voorstel heeft gedaan, de door dat lid voorgestelde wijziging in de tweede plaats in aanmerking moet komen, en in stemming zal kunnen gebragt worden wanneer over het door hem, spreker, voorgedragen amendement zal zijn beslist. Bij eene verwerping daarvan zal het artikel zelf daarom nog niet aangenomen zijn, maar eerst over de daarop voorgestelde wijziging moeten geraadpleegd worden. Om tijd te besparen, en ook in den geest van den heer van Voorst te handelen, is hij van meening, dat aan het voorstel van den Voorzitter de voorkeur behoort gegeven te worden.

Zijne Excellentie ***de Minister van Financien*** zegt ook gemeend te hebben dat het voorstel van het lid uit Haarlem in dien geest was gedaan, dat daarover eerst zou worden beraadslaagd wanneer over het amendement van het lid uit Amsterdam zou zijn beslist. Mogt dit nu het geval niet zijn en die wijziging eerst in stemming gebragt worden, dan zou hij zich verpligt achten voor eenige oogenblikken het woord te vragen om de gewigtige bezwaren te doen kennen die hij tegen het amendement van den heer van Voorst heeft in te brengen.

De heer ***van Voorst*** zegt van oordeel te zijn, dat bij de behandeling van dit artikel op dezelfde wijze behoort geprocedeerd te worden, als bij het 2de artikel. Hij heeft zijn amendement alleen voorgesteld voor het geval dat de wijziging van den heer

van Hall, strekkende tot het doen wegvallen van dit artikel, waarmede hij verklaart zich in de eerste plaats te zullen vereenigen, niet mogt worden aangenomen, en het artikel alzoo behouden bleef.

De ***Voorzitter*** herhaalt alsnu zijn voorstel, en niemand zich daartegen verklarende, wordt *het amendement van den heer van Hall* in hoofdelijke omvraag gebragt, en daarbij met 52 tegen 8 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Fokker, Wijnaendts, van Rijckevorsel, Bachiene, van Eck, Luijben, de Moraaz en van Doorn.

Ten gevolge van deze stemming wordt artikel 3 van dit wets-ontwerp als weggevallen beschouwd, en komt dien ten gevolge het door den heer van Voorst voorgestelde amendement ook niet in aanmerking.

De beraadslagingen worden geopend over artikel 4, hetwelk aldus luidt: » De wachtgelden en pensioenen in de vorige artikelen bedoeld mogen nimmer tot een hooger bedrag worden toegestaan dan van f 3000 's jaars."

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt het voornemen gehad te hebben op artikel 2 een amendement voor te stellen dat de strekking had om in de plaats van de aldaar voorgedragen bepaling te lezen dat het wachtgeld nooit meer dan de helft van het door den ambtenaar genoten tractement zou mogen bedragen. Nu echter dat artikel is komen te vervallen, wenscht hij dezelfde bepaling thans als inlassching in art. 4 voor te stellen, en dat artikel aldus gelezen te zien: » De wachtgelden in het vorige artikel bedoeld mogen de helft van het genoten tractement niet te boven gaan en in geen geval meer dan f 3000 's jaars bedragen."

Hij meent zijn amendement met weinige woorden te kunnen adstrueren. Uit het op dit wets-ontwerp uitgebragt rapport blijkt reeds dat in de afdeelingen een zeer groot aantal leden zich voor het opnemen van zoodanige bepaling in de wet verklaard hebben. Op goede gronden is aangetoond dat bij de behandeling dezer wet de belangen der ambtenaren moesten in het oog worden gehouden; met dat hoofddenkbeeld heeft ook hij zich vereenigd; maar daarom gemeend de belangen van de schatkist niet uit het oog te moeten verliezen. Hij wil niet dat zij, die ten gevolge van de voorgenomen maatregelen tot bezuiniging van staats-uitgaven buiten betrekking geraken, broodeloos zullen worden; maar hij acht het hoogst noodzakelijk een maximum als toelage bij de wet vast te stellen, dat door de Regering niet mag worden overschreden. Hij gelooft dat op die wijze de wederzijdsche belangen het best zullen gewaarborgd zijn. Hij meent ook dat door dit artikel te behouden, het beginsel, waarom men de vorige artikelen 2 en 3 heeft weggelaten, niet zal worden aangerand. Het geldt hier eene bepaling die dadelijk in werking kan treden, en waaraan reeds dit jaar gevolg zal kunnen worden gegeven.

Daar dit amendement door meer dan vijf leden wordt ondersteund, wordt het verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen uitmaken.

De heer ***van Hall*** zegt voor een oogenblik het woord te hebben gevraagd ten einde rekenschap te geven van de reden, waarom hij ook niet voorstelt dit artikel te doen wegvallen. De reden van die handelwijze is daarin gelegen, dat de Kamer het door hem aangeprezen beginsel om haar oordeel over de toegekende wachtgelden bij de behandeling der begrooting te doen kennen, heeft aangenomen. Nu de Vergadering zich eenmaal met dat beginsel vereenigd heeft, ziet hij er geene noodzakelijkheid in ook dit artikel te laten vervallen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Met het lid uit de hoofdstad moet ik van gevoelen verschillen. Indien de Vergadering verlangt de regeling der wachtgelden aan de Regering op te dragen, dan behoort zij ook de bepaling van het cijfer daarvan aan haar over te laten. Ik moet daarop te meer aandringen na het voorstel van het lid uit Gelderland 't welk mijns erachtens niet met de regelen van billijkheid en regtvaardigheid overeen te brengen is. Ik zal dit gevoelen door een voorbeeld staven. Ik stel dat een ambtenaar op wachtgeld gesteld wordt, die den ouderdom van zestig jaren bereikt heeft en die vijf en dertig jaren dienst heeft. De zoodanige zoude, zoodra hij den vereischten leeftijd heeft bereikt, het twee derde van zijn tractement *tot pensioen hebben ontvangen*. Daarop zou hij alsdan aanspraak hebben omdat hij veertig jaren aan het pensioenfonds zou hebben bijgedragen. Het vooruitzigt van eene herplaatsing bestaat voor iemand van zoodanigen leeftijd eigenlijk niet. Wanneer een zoodanige nu in eens op de helft van zijn tractement gesteld wordt, zonder eenig uitzigt op verbetering, dan zou jegens hem met hardheid worden te werk gegaan. Hoewel de Staat, naar de wet, niet verpligt is hem pensioen te verleenen, zoo vordert echter de billijkheid dat men niet uit het oog verlieze dat hij gedurende zoo vele jaren genoodzaakt is geweest tot een pensioenfonds bij te dragen; zij vordert evenzeer dat men het bedrag dier bijdrage en het doel waartoe zij gevorderd werd niet uit het oog verlieze; dit echter zou het gevolg zijn van het beginsel dat de spreker uit Zutphen wenscht aangenomen te zien, en hetwelk ik daarom bepaaldelijk onaannemelijk acht.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt nog eene bedenking te hebben tegen het door den spreker uit Zutphen voorgedragen amendement, waarvan hij gaarne de oplossing zal wachten. Uit het op dit wets-ontwerp uitgebragt verslag is het reeds blijkbaar, zegt hij, dat in de afdeelingen het denkbeeld geopperd is om in plaats van aan de uitvallende ambtenaren wachtgelden toe te kennen, hen voor goed uit te koopen, en dat wel door hun voor een zeer kort aantal jaren het genot van de helft of hoogstens van drie vierden van hun tractement toe te leggen; maar na dat tijdperk hen geheel aan hun lot over te laten. Dat denkbeeld heeft ondersteuning gevonden, en daarvan is zelfs gevolg geweest dat iets daarvan in art. 2 van het gewijzigde wets-ontwerp door de Regering werd opgenomen. Nu stelt hij het geval dat men iemand kon uitkoopen, en wel voor drie vierden van het door hem genoten tractement. Zoo nu het amendement doorging van den spreker uit Zutphen, die als maximum van het toe te leggen wachtgeld de helft der bezoldiging voorstelde, dan zou de Regering de bevoegdheid tot afkoop niet hebben, en het geheele te dien aanzien geopperde denkbeeld vervallen. Wat hem betreft, hij verlangt niets anders dan artikel 1 in dit wets-ontwerp, en hij moet zich daarom zoowel tegen het amendement als tegen het artikel zelf verklaren.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** bekent dat hij, bij het aanhooren van het door den spreker uit Zutphen voorgedragen amendement, zich terstond genegen betoonde om ten gunste daarvan te stemmen. Met het voorstel om het wachtgeld de som van f 3000 's jaars niet te doen overschrijden, kon hij zich zeer goed vereenigen, omdat hij die som toereikende oordeelde tot waarborging van een huisgezin tegen gebrek. Maar hij verklaart tevens dat de Minister van Finantien hem overtuigd heeft, dat, bij aanneming van dat amendement, in sommige gevallen onregtvaardigheid zou worden gepleegd, indien aan uitgevallen ambtenaren in ieder geval slechts de helft van het door hen genoten tractement werd toegelegd. Indien het lid uit Gelderland zijn amendement geene wijziging doet ondergaan, zal hij uit dien hoofde er zich tegen moeten verklaren.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** geeft te kennen dat hij door de redenen, welke tegen zijn amendement zijn aangevoerd, niet geheel en al overtuigd is dat het als onaannemelijk moest worden beschouwd. Hij heeft begrepen dat de door hem voorgestelde maatregel tijdelijk zou kunnen werken met het nu door de Kamer aangenomen beginsel. Indien de meerderheid echter van gevoelen is, dat zijn amendement daarmede in strijd is en meent dat de Kamer niet moet medewerken om de wijze te bepalen waarop de wachtgelden zullen toegekend worden, maar de regeling daarvan aan de Regering overgelaten, dan verklaart hij zich bereid zijn amendement in te trekken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** geeft te kennen dat het noodzakelijk zal zijn dit artikel te wijzigen. De woorden: » en pensioenen" behooren te vervallen, terwijl de woorden: » de vorige artikelen" in » het vorig artikel" moeten veranderd worden.

De heer ***van Hall*** stelt alsnu bij wijze van amendement voor, om dit artikel te doen wegvallen.

Dit voorstel wordt door meer dan vijf leden ondersteund en maakt alzoo een onderwerp van beraadslagingen uit.

Daar niemand echter meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

Het amendement van den heer van Hall alsnu in hoofdelijke omvraag gebragt zijnde, wordt daarbij met 43 tegen 17 stemmen aangenomen, en art. 4 alzoo vervallen verklaard.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Heloma, Dirks, Borret, Slicher van Bomburg, van Rijckevorsel, van Walchren, Bachiene van Eck, Luijben, de Moraaz, Zijlker, Wintgens, Bots, Poortman, Mutsaers, Donker Curtius en van Doorn.

De beraadslagingen worden geopend over art. 5, dat aldus luidt: » De vorenstaande bepalingen mogen geene aanleiding geven tot verhooging van de begrooting van uitgaven."

De heer ***de Monchy*** vraagt daarover het woord en zegt hoofdzakelijk: Nadat is voorgesteld en aangenomen dat de artt. 2, 3 en 4 van dit wets-ontwerp zouden vervallen, stel ik thans voor om art. 5 ook weg te laten. De reden die ik daarvoor heb, is de volgende. De Regering heeft, gelijk reeds is aangemerkt, bij dit wets-ontwerp twee denkbeelden voorgedragen; en in de afdeelingen werd reeds het voorstel gedaan om het in twee deelen te splitsen. Het eerste gedeelte moest de strekking hebben om de Regering te magtigen tot aanvulling van de begrooting van 1849 en zulks voor toe te kennen schadevergoeding en wachtgelden aan ambtenaren welke ten gevolge van te nemen maatregelen van bezuiniging buiten betrekking mogten geraken. Het tweede gedeelte moest de artikelen 2 tot 5, en alzoo het beginsel volgens hetwelk wachtgelden behooren toegekend te worden, bevatten.

Nu is de uitslag der beraadslagingen geweest dat artikel 1 is aangenomen, maar dat de overige artikelen, de regeling van dit onderwerp inhoudende, zijn verworpen. Na die beslissing acht ik artikel 5 onnoodig geworden. Dit zou nu artikel 2 moeten worden, en na de aanneming van artikel 1, waarbij de aanvulling van de verschillende hoofdstukken der begrooting van staatsuitgaven over 1849 wordt vastgesteld, kan in de wet de bepaling niet opgenomen worden dat de te nemen maatregelen geene aanleiding mogen geven tot de verhooging van de begrooting van uitgaven, gelijk nu in art. 5 wordt voorgesteld. Deze laatste bepaling zag op de artikelen 2 tot 4; zij was als het ware eene voorwaarde die bij de uitvoering dier artikelen in het oog moest gehouden worden. Nu de wet eenvoudig eene aanvulling van de begrooting voorstelt is het artikel overbodig en schadelijk: overbodig, want de Algemeene Rekenkamer zal, zonder dat artikel, tegen het overschrijden der begrooting waken; schadelijk, omdat men, in stede van de Regering aan een band leggen, het eigenlijk de wetgevende magt doet, dat in dezen eene ongerijmdheid is, maar vooral schadelijk, omdat het tot de gevolgtrekking aanleiding zou kunnen geven dat, waar zoodanig artikel in eene begrootingswet niet werd gevonden, die wel zou mogen overschreden worden.

Daar ook dit voorstel door meer dan vijf leden wordt ondersteund wordt het verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen uitmaken.

Daar echter niemand het woord meer verlangt te voeren, worden de beraadslagingen gesloten verklaard en *het amendement van den heer de Monchy* aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 52 tegen 8 stemmen aangenomen en art. 5 alzoo vervallen verklaard.

Tegen hebben gestemd de heeren: Luijben, Zijlker, Poortman, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt, van Doorn, Fokker en Bachiene.

De ***Voorzitter*** alsnu het wets-ontwerp in zijn geheel in stemming willende brengen, merkt Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** op, dat, daar het ontwerp nu uit een eenig artikel bestaat, artikel 1 in *Eenig artikel* behoort te worden veranderd.

Bij de daarop volgende stemming wordt het wets-ontwerp met 47 tegen 13 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Ter Bruggen Hugenholtz, Westerhoff, Wijnaendts, van Rijckevorsel, van Eck, Dommer van Poldersveldt, van Randwijck, Luijben, de Moraaz, Zijlker, van der Linden, Hengst en Reinders.

De vergadering wordt daarop voor een half uur geschorst.

Bij de heropening worden aan de orde gesteld de beraadslagingen over het *wets-ontwerp, inhoudende de bepalingen omtrent eene veranderde zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad en der provinciale geregtshoven, en niet-aanvulling van eenige vacatures, zoowel in de laatstgenoemde regterlijke collegien als in de arrondissements-regtbanken.*

De beraadslagingen over dat wets-ontwerp in zijn geheel worden geopend.

De heer ***van Voorst*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

Op den 20sten Julij des vorigen jaars werd een soortgelijk ontwerp, als hetwelk thans aan onze beraadslaging is onderworpen, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal met 29 tegen 14 stemmen aangenomen. Onder de leden die zich *voor* het ontwerp verklaarden, waren er *elf*, die wij ook thans onder onze geachte medeleden tellen en daarenboven *twee*, die hunne toenmalige betrekking van leden der Kamer met die van Minister hebben verwisseld, — en slechts *vier*, die, om verschillende redenen, meenden hunne stem aan het ontwerp van wet niet te kunnen geven.

Indien wij nu konden aannemen dat dezelfde verhouding bij de tegenwoordige zamenstelling der Kamer bleef bestaan, ware het lot van dit wets-ontwerp genoegzaam verzekerd.

Dan, ik geloof dat het zeer gewaagd zoude zijn zich deze uitkomst reeds nu als zeker voor te stellen. Ik althans acht het voorzigtiger de voordeelen en bezwaren van dit ontwerp op nieuw ter toetse te brengen, om met volkomene overtuiging ons *voor* of *tegen* te kunnen uitspreken.

Tweeledig, Mijne Heeren, is het doel van dit ontwerp: *vooreerst*, vermindering van het getal raadsheeren bij den Hoogen Raad en de provinciale geregtshoven, in zekere bepaalde gevallen; ten *andere*, de niet-vervulling van bestaande en toekomstige vacaturen in en bij de provinciale geregtshoven en arrondissements-regtbanken.

Ik wensch kortelijk bij de bezwaren tegen het ontwerp ingebragt stil te staan.

Als geen ernstig bezwaar kan bij mij gelden, dat, 't welk bij het verslag der rapporteurs op den voorgrond is gesteld, dat sommigen namelijk met leedwezen dezen tijdelijken maatregel hadden zien voordragen, omdat in de volgende zitting eene wet omtrent eene nieuwe regterlijke organisatie moet worden aangeboden. Immers, ik behoef het aanmerkelijk verschil tusschen het voordragen en aannemen eener wet niet te herinneren, en, zoo één onderwerp daarvan de treurigste bewijzen kan opleveren, het is wel dat van *regterlijke organisatie*, daar, hoezeer de verpligting om deze zaak te regelen in de Grondwet van 1815 geschreven stond, deze organisatie echter eerst in 1838, en dus na verloop van 23 jaren, is kunnen worden tot stand gebragt! Ik laat nu daar, door welke concessien deze uitkomst eindelijk is verkregen en op hoe kostbaren en weelderigen voet die organisatie is ingerigt; maar ik geloof veilig te kunnen veronderstellen, dat men zich zeer zoude bedriegen, dat de in 1850 verpligte voordragt in diezelfde zitting zoude worden aangenomen. Men is in Nederland niet gewoon zich te overhaasten, wanneer het de afschaffing geldt van misbruiken; vooral niet, wanneer de gemoedelijkheid van onzen landaard daarbij in het spel komt en men zich met bekommering afvraagt, wat toch wel het lot zal wezen van zoovele ambtenaren, die door eenen voorgestelden maatregel, waarvan men de noodzakelijkheid niet durft ontkennen, zoo het heet, aan den dijk zullen gejaagd worden!

In het voorbijgaan merk ik op, dat deze overwegingen niet bij uitsluiting op de regterlijke organisatie van toepassing zijn, daar, bij alle onze nationale deugden, de belangstelling in de openbare zaak dikwijls alléén dán zich naar buiten vertoont, wanneer bijzondere belangen daarmede op het naauwst verbonden zijn. Wilt gij het bewijs, Mijne Heeren, neemt dan het verslag der tijdelijke Ministers van 13 November ll., over voorgestelde bezuinigingen, in handen, en vergelijkt daarmede de noodkreten, welke tegen elk denkbeeld daarbij geuit, van alle zijden zijn opgegaan; en ik vraag u, en ik vraag dit met hoogen ernst, hoe zal het mogelijk wezen eene enkele bezuiniging tot stand te brengen, indien de kreet der belanghebbenden daarover zoude moeten beslissen?

Van eenen anderen aard is het bezwaar, ontleend aan de voorgestelde vermindering van het getal regters, waardoor men oordeelde, dat de toekomende regterlijke inrigting zoude worden geprejudicieerd; vooral op dien grond, dat, wanneer men later op het vereischte getal regters mogt willen terugkomen, jegens de tusschentijds beregte personen een onherstelbaar onregt zou zijn gepleegd. Indien, inderdaad, onpartijdige regtspraak afhankelijk ware van het nominaal getal der regters, welke het vonnis hebben gewezen, zou deze bedenking van groot gewigt kunnen genoemd worden. Naar mijn oordeel is dit echter het geval niet, maar moeten de waarborgen voor eene onpartijdige regtspraak vooral gezocht worden in de kunde, de ervaring en het onbevangen oordeel van hen, aan wie eene regterlijke betrekking wordt opgedragen; hoedanigheden welke men te eerder vereenigd zal aantreffen in min talrijke collegien, waarin ieder lid de overtuiging bezit dat ook zijne stem beslissend zal wezen, — dan in meer talrijke collegien, waar de verleiding groot zou kunnen worden, om, bij een meer vlugtig onderzoek, zich met de meening van ambtgenooten, die men heeft leeren achten en vertrouwen, te vereenigen. Ik kan dus de bezorgdheid en de vrees, om geen onregt te plegen, jegens de belangrijke individu's die, in den regel, als beschuldigden voor onze hoven, op de voorgestelde wijze, zullen te regt staan, niet deelen; maar ik zie integendeel bij dit voorstel eene

aansporing te meer tot het verkrijgen van eene goede regtspraak; welke ik overtuigd ben, dat allen, die regt behoeven, van de achtbare leden van onze provinciale geregtshoven bij voortduring zullen verkrijgen, ook dan, wanneer het getal regters de voorgestelde vermindering zal hebben ondergaan.

Intusschen schijnt dit bezwaar, gepaard aan de vermindering van leden bij den Hoogen Raad, vonnissende in cassatie, bij sommigen zóó zwaar te wegen, dat zij, verklarende zich te zullen kunnen vereenigen met het tweede gedeelte van het voorstel, de niet-vervulling van bestaande en toekomende vacatures in de opgenoemde regtscollegien, echter, in dat geval verlangen, dat in de bepalingen ten aanzien van het getal regters bij de regtspraak gevorderd, geene veranderingen zullen worden gemaakt.

Ik geloof echter niet grond hiertegen te kunnen aanvoeren, dat beide voorstellen op het naauwst vereenigd zijn, en dat men moeijelijk dit getal op de bestaande hoogte zal kunnen houden, indien men niet ter zelfder tijd tot de aanvulling der vacatures besluit; zonder welke aanvulling, bij sommige collegien, de dienst niet meer behoorlijk zou kunnen waargenomen worden.

Ik mag mij dus voorstellen, dat die leden welke gunstig gestemd zijn voor de niet-vervulling van bestaande en toekomende vacatures in de regterlijke collegien, zich zullen laten overreden dat daarmede de vermindering van het getal leden, bij de openbare teregtzittingen en in raadkamer, noodwendig gepaard moet gaan. En als ik dan mij voorstel de goede vruchten, welke deze wet, uit een tweeledig oogpunt, zal kunnen opleveren, schijnt mij hare aanneming allezins wenschelijk. Ik bedoel, in de eerste plaats, het verminderde getal titularissen, in wier lot, bij de reorganisatie van het justitiewezen, zal behooren voorzien te worden, — en, in de tweede plaats de besparing van eenige duizenden gulden, nu reeds (16 April) ten bedrage van ruim f 64.000, op het departement van Justitie, en waarvan het cijfer steeds toenemende wezen zal; — beide voordeelen, welke bij den staat onzer financien al onze belangstelling verdienen.

En, zoo dit voordeel nu gekocht moest worden ten nadeele van eene goede en onpartijdige regtspraak, ik zoude de eerste zijn om mij met kracht tegen dit voorstel te verzetten, even als ik voornemens ben te doen tegen elken maatregel, waarbij, uit bekrompenheid, de zedelijke en materiele belangen van onze staatsburgers mogten worden voorbijgezien. Maar, bij het ontwerp dat ons bezig houdt is reeds nu de ervaring daar, om te bewijzen, dat door het tijdelijk gemis van enkele leden in en bij de regterlijke collegien, de dienst der justitie geene schade lijdt. Levert deze Vergadering zelve daarvan niet een overtuigend bewijs op, door de tegenwoordigheid in haar midden van niet minder dan vijftien leden der regterlijke magt, in verschillende betrekkingen geplaatst, zonder dat er ergens eene klagte wegens verontachtzaming van de dienst der justitie is ingekomen? En geen wonder, Mijne Heeren, ik geloof mij op mijne eigene ervaring — welke voorzeker ook de uwe is, die met mij in hetzelfde geval verkeeren — te kunnen beroepen: overal hebben wij van onze ambtgenooten de geruststellende en welwillende verzekering ontvangen, dat zij, gedurende onze afwezendheid, zich bevlijtigen zouden om in de dienst der justitie behoorlijk te voorzien.

En zullen nu de werkelijke voordeelen door de aanneming van dit wets-ontwerp reeds verkregen en meer en meer te verkrijgen, niet opwegen tegen denkbeeldige bezwaren, door geen enkel voorbeeld bevestigd, daartegen ingebragt? Naar mijne overtuiging, behoort deze overweging ten voordeele van het ontwerp te beslissen en zal ik geheel onbezwaard wezen, daarvoor eene goedkeurende stem uit te brengen.

Maar, Mijne Heeren, al ware mijne overtuiging ten aanzien van de specialiteit van het wets-ontwerp niet zoo volkomen gevestigd, als bij mij het geval is, dan bestaat er nog eene andere reden, welke bij mij voor de noodzakelijkheid van de aanneming van het ontwerp pleit. Vergunt mij, Mijne Heeren, daarbij nog eenige ogenblikken stil te staan, want die overweging zal de gedragslijn wezen, welke ik mij, als lid dezer Kamer, voorgenomen heb steeds te volgen.

Wij bevinden ons, Mijne Heeren, sedert de maand Maart des vorigen jaars, in eenen toestand, dien velen in Nederland zich als ondenkbaar hadden voorgesteld; wij hebben in de Grondwet, welke op den 3den November ll. plegtig is afgekondigd, wenschen zien vervullen, welke ook ik, in jeugdiger leeftijd, mij als bereikbaar voorstelde, maar waarvan de waarschijnlijkheid zich telkens met ieder opvolgend jaar in bittere teleurstelling oploste.

Door die Grondwet hebben wij, behalve andere voorregten, directe verkiezingen verkregen, waardoor ook bij ons het vertegenwoordigend stelsel in waarheid den grondslag van ons staatkundig bestaan zal uitmaken, zoodra het der wetgeving gelukken zal de *kieswet* tot stand te brengen, waarvan wij de voordragt dagelijks te gemoet zien.

Ik heb mij na de opening dezer zitting wel eens afgevraagd, waaraan het terugblijven van dit ontwerp, waarvan de regeling eene dringende behoefte is, kon worden toegeschreven. En zoo ik lang geaarzeld heb daarvoor een voldoend antwoord te vinden, is er eergisteren over deze zaak een helder licht voor mij opgegaan, in de onverwachte verklaring van hem, die gedurende 20 jaren een sieraad dezer Kamer uitmaakte; van den man, wiens moed en cordaatheid ook zij moesten eerbiedigen, die tot zijne hoogte niet konden opklimmen, — en wiens gemis in deze Vergadering lang gevoeld en moeijelijk hersteld zal worden.

De voortreffelijke van Dam van Isselt wees ons in zijne roerende toespraak op het bestaan van twee partijen in Nederland, die van *teruggang* en van *te snellen vooruitgang*, tusschen welke voor hem de keuze onmogelijk was; en hij drukte, in hevige gemoedsaandoening, den wensch uit, dat God mogt verhoeden, dat immer die partijen tot in deze Vergadering mogten doordringen. En wanneer nu die kieswet, in hare toepassing, aanleiding zal kunnen geven om aan éene dezer partijen *buiten de Kamer*, door haren invloed op de verkiezingen, voedsel te geven, dan kan ik mij gemakkelijk de aarzeling van het ministerie voorstellen, om deze kieswet aan onze beoordeeling te onderwerpen. Er bestaat echter mogelijkheid, dat de vertraging door oorzaken van het Ministerie onafhankelijk wordt veroorzaakt; doch, in elk geval, acht ik het wenschelijk, dat die beletselen spoedig worden opgeheven, de kieswet weldra worde ingezonden en tot stand gebragt, en daardoor de herhaalde toepassing van het voorloopig kiesreglement niet meer noodig zij.

Maar, Mijne Heeren, zoo ik de waarheid van het feit, door onzen hooggeachten ambtgenoot aangewezen, moet toestemmen, voor mij bestaat er nog *eene derde partij*, aan welke ik sedert jaren was toegedaan, de partij, welke vroeger Gijsbert Karel van Hogendorp vertegenwoordigde, welke de heer van Dam van Isselt steeds verdedigde, en waaronder ook, naar mijne overtuiging, *het tegenwoordige Ministerie* behoort gerangschikt te worden.

Ik weet het, Mijne Heeren, daar buiten de Kamer vindt dat ministerie de ondersteuning niet, op welke het naar mijne overtuiging aanspraak heeft, al ware het alleen daarom, omdat de meeste leden van dat Ministerie, in hagchelijke tijden, het roer van Staat met vaste hand hebben aangevat; en, terwijl elders troonen werden omvergeworpen en burgerbloed stroomde, rust en orde naast eene betamelijke vrijheid in Nederland hebben bewaard, en, te gelijker tijd, door de zamenwerking van de meest *heterogene* bestanddeelen, eene Grondwet hebben weten tot stand te brengen, welke wel niet aller wenschen heeft bevredigd, doch echter de grondslagen bevat, waarop door eene opregte vereeniging van Regering en Vertegenwoordiging, het vernieuwde staatsgebouw tot heil des volks kan worden opgetrokken.

Ik ontveins niet, Mijne Heeren, dat het tot mijne vurigste wenschen behoort, dat dit ministerie in deze Kamer die ondersteuning moge vinden, waardoor het kan aangemoedigd worden, om, zonder ter regter of linker zijde af te wijken van het regte spoor door de Grondwet gebaand, de plaats te behouden, welke het bekleedt. Ik wensch dit te meer, omdat ik zelf vroeger jaren lang onder dezelfde banier, waarop *grondwets-herziening in vrijgevigen zin* geschreven stond, met moed en volharding heb gestreden en nu die herziening tot stand is gebragt, er voor mij geene enkele reden bestaat om te bestrijden, wat ik verkregen heb; immers zoolang mij niet overtuigend zal zijn gebleken, dat het Ministerie zal zijn afgeweken van den weg langs welken het de hoogte bereikt heeft, waarop het thans aan het hoofd der Nederlandsche Regering staat.

En daar ik in opregtheid verklaren kan, dat sedert het programma van 13 Mei — waaraan ook ik mijne adhaesie aan de toenmalige Tweede Kamer heb ingezonden — het Ministerie, niettegenstaande de ontmoediging en vernedering, waaraan het dagelijks is blootgesteld, voortgaat, zooveel het van deszelfs individuele leden afhangt, het daarbij verkondigde stelsel van *bezuiniging door vereenvoudiging* tot stand te brengen, geloof ik, dat het langzamerhand bij de natie die ondersteuning zal vinden, welke het bij het programma van 13 Mei heeft ingeroepen. Ik zeg bij de *natie*, Mijne Heeren, want daarop was het oog van den Minister gevestigd, toen hij de woorden uitsprak, welke het gemakkelijker is in een belagchelijk daglicht voor te stellen, dan met grond te wederspreken. Op ons, Mijne Heeren, als vertegenwoordigers der natie, rust de verpligting, om in dien geest met het Ministerie zamen te werken, en naar ons beste weten en bij het licht dat ons beschijnt, de waarachtige belangen der natie te behartigen.

Ik durf mij vleijen, dat de natie naar onze woorden luisteren, en onze redenen in hare onpartijdige weegschaal wegen zal; en zoo zal misschien het treffende afscheidswoord van onzen waardigen ambtgenoot dienstbaar kunnen worden, om het denkende gedeelte der natie op nieuw opmerkzaam te maken op het bestaan van die twee partijen in Nederland, wier overwinning, van de eene

of van de andere zijde, gelijkelijk de noodlottigste gevolgen voor de toekomst van Nederland zoude opleveren.

De heer **Wintgens** zegt hoofdzakelijk: Ik heb het woord gevraagd om over de algemeene strekking van dit wets-ontwerp te spreken. Die strekking acht ik in hooge mate ongelukkig en verderfelijk voor het regtswezen in ons Vaderland. Door op sommige der hier voorgedragen bepalingen amendementen voor te stellen, zal ik het kwaad trachten te keer te gaan, waarmede door dit ontwerp de justitie bedreigd wordt. Ik wil aantoonen dat de strekking daarvan verderfelijk is, omdat het beginsel waarop het berust, niet goed is. De strekking daarvan, zoo als die door de Regering verstaan wordt, staat in den considerans uitgedrukt. Met betrekking tot den Hoogen Raad heeft de Regering gezegd dat, met het oog op art. 83 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, het, ter voortdurende bevordering van den geregelden gang der justitie, wenschelijk is art. 100 van voormelde wet eene wijziging te doen ondergaan; terwijl, wat de provinciale geregtshoven en arrondissements-regtbanken betreft, het doel daarmede is om bezuinigingen tot stand te brengen. Die strekking die ik in de wets-voordragt vind, is niet om verbetering in het regtswezen voor te bereiden, maar om de justitie in een provisionneelen toestand te brengen, om het beginsel van een hof van cassatie te vernietigen en om alle waarborgen aan de criminele regtspleging te ontnemen; — en daarom kan ik mijne goedkeuring aan deze wet niet schenken. Ik zie daarbij afbraak zonder opbouw, en ik kan geene afbraak goedkeuren van een gebouw dat goede diensten heeft bewezen. Ziedaar de strekking, die, naar mijn inzigt, in de wet gelegen is.

Nadat deze wet buiten deze Vergadering bij bevoegde beoordeelaars een ongunstig onthaal had ondervonden; nadat de Hooge Raad tegen de daarin voorkomende bepalingen had geprotesteerd, en deswege door deze Kamer een ongunstig verslag was uitgebragt, heeft de Regering niet kunnen goedvinden haar in te trekken of te wijzigen, maar haar gelaten zoo als zij was, en alleen den considerans veranderd. In de memorie van beantwoording heeft zij de gronden uiteengezet welke voor de verschillende door haar voorgestelde bepalingen pleiten konden. Die gronden komen mij niet voldoende voor. — Als eerste grond voor de vermindering van zeven raadsheeren op vijf bij den Hoogen Raad, bij de behandeling van zaken in cassatie, wordt door de Regering het volgende gezegd: » Wat nu het voorgestelde betreft omtrent de zamenstelling der Kamers van den Hoogen Raad in cassatie, zoo zal al dadelijk de Regering geenszins ontkennen, dat hetgeen dienaangaande bij het ontwerp werd voorgedragen, in verband staat met hetgeen zij bij eene toekomstige regterlijke organisatie op het oog heeft, en in beginsel overeenkomt met de denkbeelden, voorkomende in het verslag van den 16den November 1848 den Koning aangeboden. Daar reeds werd gezegd, en de Regering blijft dat gevoelen aankleven, dat, aangezien in cassatie het alleen betreft de beslissing van een regtspunt, en de Hooge Raad in cassatie het factum moet aannemen dat in de vonnissen staat uitgedrukt, het volstrekt onnoodig is daartoe een grooter getal regters bijeen te roepen." Wanneer het omgekeerde waar was, dan zou ik het gevoelen der Regering kunnen deelen, dat tot beoordeeling van een feit of individueel belang een minder personeel voldoende kan zijn; maar juist omdat het hier geldt de beslissing van een regtspunt, omdat dat collegie is eene *cour régulatrice*, daarom juist is er wrijving van denkbeelden, veelzijdige wisseling van gedachten noodig, en derhalve ook een grooter personeel, ten einde in dat personeel zoo weinig mogelijk afwisseling plaats hebbe. De Hooge Raad heeft verklaard dat hij, in den staat, waarin hij zich bevindt, met twaalf raadsheeren, den president en den vice-president, zich bereid en in staat verklaart de zaken op de gewone wijze te behandelen en af te doen. Indien dit zoo is, waarom dan eene verandering voorgeslagen, voordat men iets anders en definitiefs in de plaats kan stellen. — Als tweeden grond tot aanneming der voordragt voert de Regering aan, dat het juist is om de eenheid der jurisprudentie te bevorderen, om, door het verminderen van het getal raadsheeren en dus ook van het verschil van meeningen, meer eenheid, meer vastheid in den gang der regtsuitspraken te brengen dat een getal van vijf raadsheeren voor genoegzaam gehouden wordt. Wanneer ik het zeggen mag, dan is dit niet anders dan eene sophistische redenering. Naar dat stelsel zou dan ook één regter voldoende zijn, indien men daarbij consequent wilde te werk gaan. Dan toch houdt alle verschil van meening op en verkrijgt men eene volmaakte eenheid in de uitspraken. Maar dat is het beginsel onzer regtspraak niet. Deze wil verscheidenheid van meeningen, wrijving van gevoelens. De scherpzinnigheid van den een, de ondervinding van den ander, de geleerdheid van een derde, dit alles behoort te worden te zamen gebragt, en daaruit zal veeleer eene eenheid geput worden dan uit een verminderd getal raadsheeren, en alzoo ook verminderd verschil van meeningen, waardoor men de waarheid niet vinden zal. Daarenboven, wanneer de Hooge Raad met vijf raadsheeren in cassatie zal vonnissen, dan valt de verwisseling van personen te dikwijls voor, om de gewenschte eenheid te kunnen verwachten. Ook in Frankrijk, waar men het hof van cassatie in strafzaken in 1814 van 15 op 12 raadsheeren wilde gebragt hebben, heeft men zich met kracht tegen het te dien aanzien gedane voorstel verzet; daar men dat personeel te weinig vond, niet om het aanzien van dat collegie, maar ook wel degelijk, zoo als men leest bij Sirey, 15 p. 2, pag. 91: *pour écarter les passions*, en om den te grooten invloed van enkelen te beletten. — De derde bedenking der Regering is deze, dat, ofschoon het niet te ontkennen is dat in Frankrijk, in België eene andere zienswijze bestaat, zij zich echter met het aldaar heerschende gevoelen niet vereenigen kan. Intusschen geloof ik dat, wat Frankrijk betreft, het hof van cassatie wel eene der fraaiste instellingen van dat rijk is. Het is onder de oude *assemblée constituante* daargesteld, heeft uitmuntend gewerkt, en aan de regtswetenschap belangrijke diensten bewezen. Het is een eerbiedwaardig collegie waaraan Frankrijk veel verschuldigd is en te danken heeft. Dat hof vonnist zoowel in de *chambre des requêtes* als in de kamer van straf- en burgerlijke zaken met elf leden. Wat ons aangaat, zoo heeft men in 1827 eene wet vastgesteld, krachtens welke de Hooge Raad in cassatie regt spreekt met negen raadsheeren, en men is in 1838, bij gelegenheid van de organisatie, er noode toe gekomen om dat getal op zeven te brengen. Men had het zeer wenschelijk geacht om dat getal van negen te behouden, en meer dan zeven regters bij de behandeling van belangrijke zaken te doen zitting nemen. De Regering wederlegt verder de in het verslag geopperde stelling niet dat, hoe grooter in aantal de leden zijn, hoe meer het aanzien en de zedelijke invloed van het opperste geregtshof stijgen zal. Zij zegt wel dat die stelling het hevigst verdedigd wordt door hen, die door hunne betrekking in de maatschappij het minst geschikt zijn een onpartijdig en onbevangen oordeel daaromtrent te hebben. Die aanmerking kan niet als eene wederlegging beschouwd worden van hetgeen onlangs door Dupin met zooveel kracht van redenen is in het midden gebragt ter bestrijding van het gedane voorstel tot vermindering van het bestaande aantal regters bij het hof van cassatie in Frankrijk. Het blijft eene waarheid, dat om den zedelijken invloed van zulk een hoog geplaatst collegie op de andere regterlijke autoriteiten te verzekeren, die hoogere trap van jurisdictie een grooter getal regters dan de mindere vereischt. De Regering heeft het oordeel van Dupin gewraakt omdat hij te naauw aan het hof van cassatie te Parijs verbonden zou zijn. Maar wanneer juist om die reden zijn oordeel als niet onbevangen beschouwd kan worden, waarom heeft dan de Regering het advies van den Hoogen Raad betrekkelijk dit onderwerp ingewonnen? Het gevoelen van Dupin wordt daarenboven gedeeld door vele andere schrijvers. Ik zal die auteurs niet opsommen, alleen zal ik opgeven wat Berenger te dien aanzien heeft gezegd in zijn bekend werk: *De la justice criminelle en France*: » *Tous les publicistes ont regardé comme une première règle en législation, que les tribunaux soient composés d'un grand nombre de juges. Ce concours augmente les lumières; il contribue à dissiper les préventions et il devient la meilleure garantie de la bonté des jugements.*" In de memorie van beantwoording heeft de Regering gezegd, dat zij werkelijk van oordeel is, dat de bevoegdheid bij art. 83 der wet op de regterlijke organisatie verleend, om het getal leden van den Hoogen Raad op een minimum van twaalf leden te houden, alras zou blijken eene onmogelijk vol te houden bepaling te zijn, indien niet ook de zamenstelling der kamer in cassatie-zaken veranderd wierd overeenkomstig het voorgestelde art. 1. Eene ziekte toch van slechts één lid van den Hoogen Raad, zegt zij, kan dagelijks de waarheid hiervan aantoonen. Die bedenking is al dadelijk door de ondervinding wederlegd. Nadat aan den Hoogen Raad was te kennen gegeven, dat bij geene verandering in geval van ziekte stremming in de werkzaamheden zou ontstaan, is juist de Voorzitter drie weken ongesteld geweest en een der leden in de commissie voor het hooger onderwijs werkzaam geweest, en toch hebben de zaken haren gewonen loop gehad; men heeft met acht raadsheeren gezeten, opdat één bij geval van ziekte zou kunnen invallen. — Het zesde door mij te behandelen punt geldt de onvolledigheid der wet. De wet op de regterlijke organisatie draagt aan den Hoogen Raad een aantal werkzaamheden op die hier onaangeroerd worden gelaten, en waarvan de behandeling een grooter aantal raadsheeren vordert dan cassatie-zaken. Ik wijs daarbij op regtsgedingen, waaromtrent de wijze van regtspleging in artt. 315 en verv. van het Wetboek van Strafvordering is omschreven; op die wegens het beroep in revisie, het appel van zaken in eersten aanleg bij de hoven in de provincien en van de koloniale hoven enz. Op die punten is het wets-ontwerp geheel onvolledig: de beroepen in revisie vereischen bij voorbeeld altijd elf leden. De Regering heeft in hare memorie van beantwoording te kennen gegeven dat zij de zamenstelling der kamers van den Hoogen

Raad in zaken van eersten aanleg, hooger beroep en revisie onaangeroerd heeft gelaten, omdat het hier slechts gold eene wet van overgang en oogenblikkelijke bezuiniging, en niet eene bestemd om het regtswezen op een vasten voet te brengen, waar zulk eene regeling zou te pas komen. Ik moet evenwel opmerken dat de Hooge Raad nog altijd veertien leden zal tellen, en dat er alzoo personeel genoeg aanwezig zal zijn om alle zaken af te doen. En nu zegge men niet dat het getal zaken buiten de cassatien gering is; want, blijkens de statistiek deswege in het Regtsgeleerd Bijblad van de heeren den Tex en van Hall over 1847 tot 1848 opgemaakt, zijn er in dat tijdsverloop twintig zulke zaken en drie en vijftig in cassatie behandeld geworden. Ziedaar de nadeelen dezer wet met betrekking tot den Hoogen Raad door mij opgesomd. Ziedaar aangetoond om welke redenen de Regering niet zeggen kan dat zij » gerustelijk" eene verandering in de regterlijke organisatie brengen kan. Niets belet de zaken te laten zoo als zij zijn; nu wordt slechts een halve maatregel voorgesteld. De Hooge Raad is reeds op zijn wettig minimum en kan het werk doen. Waarom derhalve nu zoodanige onvolledige voordragt ingediend, terwijl het 5de der additionnele artikelen van de Grondwet eene volledige regeling van het onderwerp binnen het jaar na hare afkondiging voorschrijft. Door de zaak uit haar verband te rukken, loopt men gevaar de nieuwe regterlijke inrigting uitgesteld te zien. Uit dien hoofde acht ik de wet nutteloos en verderfelijk.

Gelijk ik reeds gezegd heb, de strekking van dit wets-ontwerp is ook om bij de provinciale geregtshoven en arrondissementsregtbanken bezuinigingen in te voeren. Ook daartoe zoude ik wenschen mede te werken indien de justitie daardoor niet kwame te lijden. Maar het voorgestelde acht ik in de hoogste mate nadeelig. Ik wil geene bezuinigingen wanneer de belangen der justitie daardoor op het spel gezet worden, en als daardoor aan den lande geen heil wordt bezorgd. Hoe maakt de Regering zich af van de aanmerking, dat de vermindering der raadsheeren de bestaande waarborgen én voor de beschuldigden én voor de maatschappij verzwakken zal? Wederom naar mijn oordeel met e en sophisme; zij zegt dat tegen het belang der beschuldigden en beklaagden het voorgestelde zeker niet is, want wanneer van vier raadsheeren die over de zaak oordeelen, drie stemmen tot veroordeeling gevorderd worden, dan is deze verhouding voor de teregtstaanden zelfs nog gunstiger dan onder de bestaande wet, volgens welke vier stemmen van de zes voor de veroordeeling toereikende zijn. Zoo voortredenerende, zou een getal van twee raadsheeren reeds voldoende zijn. Ik meen dat in het belang der regters zelve, en der maatschappij een grooter aantal raadsheeren gevorderd wordt. Want wanneer slechts vier over eene vraag over leven of dood moeten beslissen, dan zal men zien dat de zwakke van gevoelen zal veranderen, angstvallig om eene beslissing uit te spreken, zoo die van zijne stem afhangt. Hij wordt minder vrij in het uitbrengen van zijn oordeel, wanneer hij daarbij niet door dat van anderen geruggesteund wordt. Onze criminele regtspraak is tot nog toe tot de uiterste grenzen van waarborgen gekomen. De ondervinding heeft geleerd dat het geregtelijk bewijs niets beteekent voor hem die een veroordeelend vonnis wil vellen. Uit het voorgestelde kan volgen, dat dikwijls daarbij personen vrijgesproken zullen worden die hadden behooren gecondemneerd te worden, en anderen veroordeeld die het niet hadden moeten zijn. Bij de Regering bestaat overigens geen vast stelsel, want in het verslag van den Raad van Ministers over de bezuiniging wordt voorgesteld door zes regters in strafzaken te doen regtspreken. Het voorstel in art. 2 der wet zal wel geringe bezuiniging aanbrengen, maar het aannemen daarvan is af te raden, wegens het gemis daarbij van de zoo noodzakelijke waarborgen voor de criminele regtspleging.

De heer ***Thorbecke.*** (*)

De heer ***Costerus*** zegt het onderwerp in behandeling *niet* uit een regtskundig oogpunt, waartoe hij zich min bevoegd acht, maar van eene materiele zijde, te willen onderzoeken. Wanneer men het nu van die zijde beziet, dan ligt daarin voor hem een motief om het te verwerpen. Niet, dat hij tegen bezuiniging zou zijn, maar hij wil die radicaal, waar zij mogelijk is, en dat zij hier mogelijk is steunt, meent hij, niet op het oordeel van hen die onberaden bezuinigingen wenschen ingevoerd te zien, maar op het gevoelen van de meerderheid der Kamer, op het getuigenis der Regering, op de uitspraak der regterlijke magt zelve. Wanneer het dus door het eenparig oordeel van allen die bevoegd en geroepen zijn om in deze aangelegenheid een oordeel te hebben, bewezen is, dat radicale bezuinigingen bij eene regterlijke organisatie zullen kunnen ingevoerd worden, dan acht hij het onraadzaam dit wets-ontwerp aan te nemen, aangezien de bezuiniging daardoor te verkrijgen niet radicaal, maar slechts zeer gedeeltelijk is en bepaalde regeling dezer zaak daardoor welligt onbepaald zou kunnen uitgesteld worden. Dat er eenige grond bestaat om dit te vreezen, meent hij uit het gebeurde te dezen opzigte te kunnen bewijzen. Den 19den Februarij jl. werd dit wets-ontwerp door de Regering ingediend, en zij betuigde toen reeds, dat aan het invoeren van bezuinigingen door vereenvoudiging in de regterlijke organisatie met ijver werd gearbeid. Tien weken zijn daarop verloopen. De dood des Konings heeft aanleiding tot het vertragen der werkzaamheden bij deze Kamer gegeven. Men had mogen verwachten, dat de Regering thans haren arbeid tot een goed einde zou hebben gebragt, en met eene welberaamde organisatie zou zijn te voorschijn getreden, althans met haren arbeid zoo ver zou gevorderd zijn, dat zij, met het oog op de aanstaande bepaalde regeling, dit wets-ontwerp zou hebben ingetrokken. Maar, zegt de spreker, dat is niet geschied. Ook nu nog, twee, drie maanden later, legt zij ons dezelfde transitoire wet voor, die inderdaad wel transitoir zal zijn; want, Mijne Heeren, wij moeten wel in aanmerking nemen dat deze wet in alleu geval slechts kort zal kunnen werken. Immers wanneer zij wierd aangenomen, dan zou zij nog eerst door de Eerste Kamer moeten behandeld en goedgekeurd en naderhand door den Koning bekrachtigd worden. Zij zou dus niet voor Junij of Julij in werking kunnen treden. Zal het nu wel de moeite waard zijn, om deze voordragt aan te nemen, daar men veronderstellen mag dat, naar de beloften der Regering te oordeelen, ons in de eerste maanden der volgende zitting een voorstel omtrent de nieuwe regterlijke inrigting zal worden voorgedragen. Er zijn er, die ik dezer dagen heb hooren zeggen: » Laat ons aannemen; de regterlijke organisatie is in wijde zakken; een half ei is beter dan een ledige dop". Ik kan niet zeggen, dat dit spreekwoord zeer parlementair is, maar nu het eens gebezigd is, draag ik er een amendement op voor en beweer dat twee geheele beter zijn dan een half. En zoo is het letterlijk. Want al stel ik bij de matigste berekening (en van overdrijving houd ik niet) de te verkrijgen bezuiniging bij eene definitive regeling slechts op twee tonnen gouds, dan gaat het geamendeerde spreekwoord reeds door, en zulk eene regeling kan veel eerder worden te gemoet gezien, als er geene dan als er wel eene transitoire wet bestaat. Voor die drie of vier maanden, die dus nog zouden kunnen verloopen, meen ik, dat er geen bezwaar zou bestaan, aan de Regering een votum van vertrouwen te schenken.

Doch niet alleen uit een finantieel oogpunt vindt hij deze wet onaannemelijk om de door hem aangevoerde redenen; maar hij acht het ook onstaatkundig, met het tot stand brengen der nieuwe regterlijke inrigting lang te wachten. Hij vreest namelijk dat, hoe verder men verwijderd raakt van het tijdstip der grondwetsherziening, men te meer gevaar loopt, dat alom de provinciale en gemeente-belangen boven het algemeen belang op den voorgrond zullen gesteld worden, en dat bij de verflaauwing der vaderlandsliefde hoe langer zoo minder gewesten en steden zich edelmoediglijk opofferingen zullen willen getroosten, die ons het thans gewenschte doel zullen doen bereiken. Hij raadt alzoo ten sterkste aan, om het tegenwoordig wets-ontwerp af te stemmen, en dringt bij de Regering op eene spoedige indiening der wetsvoorstellen betreffende de nieuwe regterlijke organisatie aan. Hij meent dat, even als men aan de vertegenwoordiging eene slechte dienst heeft bewezen, door het aannemen van het amendement van den heer Smit op het wets-ontwerp regelende de reis- en verblijfkosten der leden van de Staten-Generaal, men nog slechter dienst aan de schatkist zou doen, met dit wets-ontwerp goed te keuren.

De heer ***Hengst*** zegt hoofdzakelijk: Toen in het afgeloopen jaar een bijna gelijkluidend ontwerp, als thans in beraadslaging is, aan de wetgevende Kamers werd aangeboden, is hetzelve tot in de kleinste bijzonderheden ook in het openbaar onderzocht en beoordeeld geworden. Met dezelfde belangstelling is het tegenwoordige ontvangen en nagegaan, en wij oordeelen dat hierdoor een breedvoerig onderzoek overbodig is geworden.

Intusschen, omdat het ontwerp hoofdzakelijk uit het oogpunt van eene zoozeer gewenschte bezuiniging, welke ik in den hoogsten graad betracht, is voorgesteld geworden, gevoel ik mij verpligt, het afkeurend votum, 't welk ik mij gehouden acht daaraan te geven, kortelijk met redenen te omkleeden.

Ik kan mijne goedkeuring aan het ontwerp niet hechten, vooreerst omdat de voorgestelde maatregelen zijn *ontijdig*. Het ontwerp heeft hoofdzakelijk de strekking om, door de regtspraak in strafzaken bij de provinciale hoven aan vier regters, en in cassatie aan vijf raadsheeren op te dragen, de Regering in de gelegenheid te stellen, het getal regters, zonder belemmering in den geregelden gang der regtsbedeeling, te verminderen.

(*) Deze redevoering, reeds voor eenigen tijd aan den geëerden spreker ter inzage toegezonden en tot dusverre niet terug ontvangen zijnde, zal later worden medegedeeld.

Maar dit zoude eene ingrijping zijn op het plan der herziening van de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie; het zoude die herziening, door de voorgedragene beginselen te huldigen, hoogelijk kunnen in den weg staan en benadeelen; en dit, ik zeg het met ernst, moeten wij zooveel mogelijk vermijden.

Hoe moeijelijk toch gaat het gewoonlijk, om morgen af te breken, wat heden gebouwd is; en toch zou de gelegenheid daartoe door de aanneming van het ontwerp kunnen geboren worden.

In de tweede plaats oordeel ik het *onvoorzigtig* te zijn, het ontwerp aan te nemen, omdat daardoor eene definitive organisatie in een *provisionnelen* toestand zal overgebragt worden. Immers de Regering moge het ontwerp als bevattende een maatregel van overgang afschilderen: ik noem het eene *provisionnele rigting geven* aan eene voorgenomen reorganisatie, en door deze vast te stellen wordt de gelegenheid verschaft, eene herziening te verdagen in opvolging van hetgeen er gebeurd is na de uitvaardiging van het Souverein besluit van 11 December 1813 (*Staatsblad* no. 10). Ook toen werd in afwachting eener definitive organisatie, aan de destijds bestaande eene *provisionele* rigting gegeven, en de laatste September 1838 was vervlogen, voordat wij uit dien provisionnelen toestand gered werden.

Ik noem de maatregelen in de derde plaats *onraadzaam*, en mitsdien onaannemelijk, omdat dezelve eene onbestendigheid in de regterlijke organisatie en het beleid der justitie verwekken.

Onbestendigheid daarin moet geweerd worden, want ze geeft veelal regtmatige aanleiding tot klagten, en ze legt somtijds den grondslag voor onregtvaardigheid in de bedeeling van het strafregt.

Immers zij, die tot heden door een collegie van zes regters zijn gestraft, zullen met zeker regt kunnen klagen niet door vier regters te zijn geoordeeld: waarom? omdat het oordeel van *twee* voldoende tot vrijspraak was. — Zij daarentegen, die slechts door vier regters zijn verwezen, zullen het gemis van het oordeel van zes leden betreuren; waarom? omdat in dat groote getal meer waarborg voor een goed oordeel gelegen is.

Wel is waar kunnen deze bezwaren bij elke herziening geopperd worden, doch zij zijn dan niet van hetzelfde gewigt, omdat de definitive regeling, maar niet de provisionele, het uitzigt op het verkrijgen van hechte en onwrikbare beginselen opent en versterkt.

Eindelijk en in de vierde plaats beschouw ik het voorgedragen stelsel gevaarlijk.

Gevaarlijk voor de maatschappelijke orde.

Gevaarlijk voor de goede regtsbedeeling.

Gevaarlijk voor de door de Grondwet gewaarborgde persoonlijke veiligheid.

Hoe zal men in Nederland de beslissing over daadzaken in de grootste strafzaken aan het oordeel van vier regters, en het vaststellen van regtsbeginselen in het hoogste ressort aan vijf raadsheeren opdragen, om hierdoor eene uitzondering daar te stellen op hetgeen tegenwoordig in bijna alle andere Rijken van Europa plaats heeft?

Hoe menigvuldig en gegrond waren de aanmerkingen niet tegen den voortduur der voormalige hoven van assises ingerigt naar het Souverein besluit van 1813? En deze spraken wel regt met *vijf leden*.

De Regering zelve zag hierin nog groot bezwaar, en van daar dat op haar voorstel bij de wet van 18 April 1827 (*Staatsblad* no. 20) werd bepaald: dat de Kamers bij den Hoogen Raad geen regt kunnen spreken dan ten getale van negen leden in materie van cassatie wegens strafzaken, ten getale van zeven leden in materie van cassatie in burgerlijke zaken, en bij de provinciale hoven in criminele zaken niet anders dan ten getale van acht regters.

» Aan den beklaagde, zeide de Regering destijds in hare memorie van antwoord, moet eene groote kans gegeven zijn, om niet ligtvaardig tot straf gedoemd te worden."

Het is wel waar, dat die wet nimmer is uitgevoerd geworden, maar zij is vervangen door de tegenwoordig werkende wet, waarbij alleen het getal van negen op zeven en dat van acht op zes regters is verminderd. Het is eene onbetwistbare waarheid, dat een gering getal regters geene genoegzame gerustheid voor het belang der maatschappij oplevert; dat het oordeel van zes regters meer zekerheid verschaft voor de goede regtsbedeeling, en dat door een minder getal vast te stellen, de grondwettige waarborg voor de persoonlijke vrijheid wordt in gevaar gebragt. Dit vooral, wanneer het eene beslissing geldt in politieke zaken en persdelicten.

Ziedaar de vier bezwaren, welke mij tegen het ontwerp doen stemmen. Ik betreur het intusschen, Mijne Heeren, dat ik hierdoor den strijd voer tegen eenen maatregel, welke de Regering een maatregel van bezuiniging noemt: doch het geldt hier den geregelden gang der justitie, de zekerheid voor eene goede en prompte regtsbedeeling. Deze mogen aan geen gevaar blootgesteld worden. En kan dan eene zoo zeer gewenschte bezuiniging niet anders en op eene meer doelmatige, meer krachtige wijze in het regtswezen verkregen worden? Voorzeker ja! Ontkennen wij het maar niet! Het is alleen door eene vermindering van het getal regters, dat de zoo noodzakelijke bezuiniging kan worden erlangd. De hand moet meer krachtdadig aan het werk geslagen worden. De middelen zijn daarvoor genoegzaam voorhanden en van alle zijden aangewezen geworden.

Men late bij de hoven bepaaldelijk de *plaatsvervanging* toe, zoo als deze tot October 1838 voor de correctionnele appellen vastgesteld was, en thans bij de arrondissements-regtbanken toegelaten is. Daartegen bestaan naar mijne overtuiging geene onoverkomelijke bezwaren, en hierdoor zal men de gelegenheid, om het getal regters te verminderen, bekomen.

Men vereenvoudige de instructie der strafzaken, en men drage deze in den regel aan de kantonregters op, voor de wandaden ten platten lande gepleegd; hierdoor zal eene aanzienlijke besparing op de justitie-kosten gemaakt en aan de kantonregters eene gewenschte bedrijvigheid verschaft worden.

Men voere de regtspraak met *gezworenen* in. Deze toch vindt ook voor ons Rijk ijverige voorstanders onder de beroemdste regtsgeleerden. (Meijer, Tydeman enz.) Zij is eene inrigting passende aan onzen tegenwoordigen regeringsvorm en staats-instellingen. Zij biedt welligt de gelegenheid aan om de provinciale geregtshoven geheel te doen wegvallen.

Het is op deze wijze, dat naar mijn bescheiden oordeel eene bezuiniging in verhouding tot den finantielen toestand der ingezetenen, in verhouding tot den tegenwoordigen stand der belastingen zal worden betracht en verkregen.

De heer ***Backer*** zegt de aandacht der Vergadering niet lang te zullen vermoeijen. Er is reeds veel over dit wets-ontwerp gesproken, en daarenboven zijn reeds door andere leden redenen aangevoerd die ook hem bewegen zullen om tegen de artt. 1 en 3 dezer voordragt te stemmen. Bij het gesprokene wil hij nog alleen dit voegen. Het voorgestelde is aangemerkt een *tijdelijke* maatregel te zijn, die als zoodanig welligt onschadelijk kan wezen. Bij de behandeling van het wets-ontwerp is echter een zeer gewigtig beginsel behandeld en ontwikkeld, en zoo het nu blijken mogt dat het voorstel der Regering voor een betrekkelijk korten tijd en welligt ten gevolge van bijzondere omstandigheden onschadelijk ware, dan zou die omstandigheid oorzaak kunnen zijn dat men het duurzaam volgen bleef. Die vrees zoude voor hem ook eene reden zijn om de wet niet aan te nemen. Hij heeft verder over de zaak zelve niets te zeggen, maar wil slechts eene enkele aanmerking maken. Hij herinnert hoe, bij het onderzoek in de afdeelingen van het wets-ontwerp regelende de reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste, en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer, sommige leden het verlangen hebben te kennen gegeven, om ter regte beoordeeling van het voorstel inzage te bekomen van al de nog in werking zijnde tariven van reis- en verblijfkosten der burgerlijke en militaire ambtenaren, en hoe, bij het onderzoek der onderhavige voordragt in al de afdeelingen de wensch is geuit om met den inhoud bekend te worden van het advies hetwelk de Regering ter zake dezer wet bij den Hoogen Raad heeft ingewonnen, terwijl sommige leden insgelijks mededeeling verlangden van het verslag door den Raad van State betrekkelijk dit onderwerp uitgebragt. Aan beide die wenschen is door de Regering niet voldaan geworden. Op het eerste heeft zij geantwoord, dat de mededeeling der bedoelde tariven, volgens hare meening, zonder nut zou zijn. Dat was, naar zijn oordeel, geene reden om die mededeeling aan de leden, die haar verlangden, te weigeren. Omtrent het laatste heeft de Regering gezegd dat de mededeeling van het advies van den Hoogen Raad haar overbodig voorkwam, daar hetgeen in het verslag der Kamer te dien aanzien gezegd wordt met den inhoud van 's Raads advies bijna geheel overeenkwam; terwijl wat het advies van den Staatsraad betreft, de mededeeling daarvan haar minder raadzaam toescheen, aangezien de vruchten van het onderzoek van den Raad van State in zake van regerings-voorstellen, voor de Regering alleen zijn. Hij is van oordeel dat het denkbaar is, zoo de Regering in geheime zaken zoodanige mededeeling weigert, en hij zou eene achterhoudendheid der gevraagde stukken alsdan niet wraken; maar in openbare aangelegenheden acht hij zulks zeer verkeerd. Hij gelooft dat door zoodanige handelwijze der Regering het gemeen overleg tusschen Vertegenwoordiging en Regering niet zeer zal bevorderd worden. Hij hoopt dan ook dat de Regering in dat stelsel niet volharden zal en aan de Kamer altijd die inlichtingen zal doen toekomen, welke deze ter regte beoordeeling van de aan haar oordeel onderworpen wets-voordragt verlangen zal.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt***: Indien ik ten gunste van deze wet mijne stem zal uitbrengen, indien ik ter harer verdediging iets zal in het midden brengen, zoo verzoek ik uitdrukkelijk dat dit worde beschouwd noch als een votum van vertrouwen, noch als een bill van indemniteit: twee zaken waarvan ik een natuurlijken afkeer gevoel. Het zou welligt onnoodig zijn deze voorzorg

te gebruiken, had niet een geacht lid uit Deventer bij eene vorige discussie daarvan het voorbeeld gegeven, had niet de rede van den eersten spreker over dit wets-ontwerp aan andersdenkenden als het ware de verpligting opgelegd om tegen de verkeerde gevoltrekkingen die men uit hunne uit te brengen stem zoude kunnen afleiden, te waken. Ik verlang uitdrukkelijk, in tegenstelling met dien spreker, geen votum van vertrouwen te geven. Maar ook geen bill van indemniteit. Velen toch zijn van oordeel dat de Regering onbevoegd was gedurende meer dan een jaar sommige vacatures in regterlijke collegien onaangevuld te laten. Enkelen gaan verder en beweren dat in deze zaak de verantwoordelijkheid van den Minister van Justitie onmiddellijk zoude betrokken zijn, en dat deze wet zoude moeten strekken om die verantwoordelijkheid te dekken, om den Minister buiten aansprakelijkheid voor het gepleegde verzuim te stellen. In dien zin zal ik aan de wet mijne stem niet geven. De quaestie zelve wensch ik onaangeroerd te laten. Ik beschouw deze wet geheel op zich zelve. Ik toets haar alleen aan hetgeen mij voorkomt het welbegrepen belang des lands te zijn.

Misschien zal men mij de bevoegdheid ontzeggen om over eene wet als deze een oordeel te vellen. Ik ben geen regtsgeleerde, ik heb nimmer een proces gevoerd, ja ik ben nooit de pleitzaal binnengetreden. Maar ik acht mij juist daardoor op een onzijdiger terrein geplaatst, op een terrein waar ik de overgroote meerderheid der natie aantref, die voorzeker eene goede regtsbedeeling verlangt, maar zich tevens voorstelt die op eene minder omslagtige en kostbare wijze dan thans evenzeer te zullen kunnen genieten, omdat zij zich maar niet kan voorstellen dat de billijkheid der regtspraak in eenig verband zoude staan met de menigvuldigheid der regterlijke collegien en het groot aantal regters die daarin zitting hebben.

Ik ben dus een voorstander van eene andere regterlijke inrigting. Ik heb mij verheugd dat de Grondwet de noodzakelijkheid heeft erkend van hetgeen men herhaaldelijk maar vruchteloos door de gewone wet trachtte te bereiken. Ik wensch aan het grondwettige voorschrift te dezen opzigte zoo spoedig mogelijk gevolg te zien geven.

Zal de wet waarover wij thans beraadslagen, hieraan hinderlijk of bevorderlijk zijn? Het antwoord op deze vraag moet, mijns inziens, onze stem bepalen.

Ik heb met aandacht de redevoeringen aangehoord van de tegenstanders der wet, maar zij hebben mij niet teruggebragt van mijn voornemen om er mijne goedkeurende stem aan te geven. Ik heb door den spreker uit de residentie, die met zooveel ijver en vuur de wet heeft bestreden, hooren gewagen van eene *provisionnelen* toestand die daardoor zou worden te weeg gebragt. Maar ik bid u, hoe zullen wij dan den toestand noemen waarin wij nu verkeeren, en die, tenzij men reeds nu een volledig plan van regterlijke inrigting gereed had, toch altijd nog eenigen tijd zal moeten voortduren? Wat wil men dan? Ik zie daar voor mij dat schoone voortreffelijke gebouw, waarvan men heeft gesproken, gedeeltelijk verwoest en daarenboven grondwettig veroordeeld om geheel te worden afgebroken. Zou het nu wijs, zou het verstandig zijn, in afwachting dat men de materialen tot eene nieuwe stichting hebbe verzameld, aan dat oude gebouw eene kostbare reparatie aan te brengen? En zoo men daartoe niet besluit, wat is dan anders mogelijk dan een *provisionnelen* toestand, wanneer ik althans dat woord in tegenstelling met *finaal* of *normaal* aanneem? — Maar ik heb daarenboven dien toestand als verderfelijk, als *onhoudbaar* hooren afschilderen. Hierin nu ligt, mijns inziens, juist een grond tot geruststelling voor diegenen, welke zoo zeer tegen deze wet zijn ingenomen. Immers wat *onhoudbaar* is wordt des te spoediger door iets anders vervangen, en hiermede verdwijnt de vrees dat de *provisionnele* toestand van ons regtswezen wel eens in het onbepaalde zou kunnen worden gehandhaafd.

Maar, zegt men verder, er was geen overgangs-maatregel, geen provisionnele toestand noodig. Waarom niet dadelijk voldaan aan de voorschriften der Grondwet; waarom reeds nu niet een ontwerp van regterlijke inrigting aangeboden? Zij die aldus spreken verliezen te zeer het verschil uit het oog tusschen *aanbieden* en *aannemen*. Gesteld dat de Regering dadelijk een volledig ontwerp had kunnen voordragen, welke zekerheid heeft men dat het wet zou zijn geworden? Is de ondervinding niet daar om te toonen welke ontelbare zwarigheden het tot stand brengen van zoodanige wet waarschijnlijk zal opleveren? Provinciale, plaatselijke, persoonlijke belangen, vooroordeelen van allerlei aard zullen den gang dezer zaak noodzakelijk vertragen. En wat nu in afwachting? Wederom oprigten wat eerlang andermaal afgebroken zal moeten worden? Immers neen, Mijne Heeren, hiermede zou noch de natie, noch het regtswezen zijn gebaat.

Doch bovendien moet ik de stelling bestrijden dat de nieuwe regterlijke inrigting nu reeds had *voorgedragen* moeten worden. Mij dunkt er is genoegzaam *verpligte* arbeid voorhanden, om niet op onze taak nodeloos vooruit te loopen. De Grondwet bepaalt slechts dat de voordragt der bedoelde wet *indien mogelijk* in de eerste zitting zal plaats hebben. De Grondwet onderstelt dus dat andere onderwerpen spoediger dan het tegenwoordige voorziening behoeven; en inderdaad wanneer wij overzien welke gewigtige aangelegenheden nog in deze zitting behandeld, en zoo ik hoop *afgehandeld*, zullen worden, geloof ik dat niemand uwer de Regering van laatdunkendheid zal beschuldigen, indien zij het voorstel eener definitive regterlijke inrigting tot de volgende zitting verschuift. Maar dan ook zal en moet dit voorstel worden gedaan. Het 5de additionnele artikel der Grondwet bepaalt het uitdrukkelijk, en hiermede is voor mij de bedenking opgelost dat deze wet slechts zoude moeten dienen om het voorstel der eindorganisatie onbepaaldelijk te verschuiven.

Ik ga verder en beweer dat de verwerping dezer wet veeleer dan hare aanneming het tot stand komen eener andere regterlijke inrigting zal verhinderen of bemoeijelijken. Het staat bij mij vast dat wanneer deze wet valt, de Minister niet slechts *kan* maar *moet* overgaan tot het aanvullen der bestaande vacatures in de regterlijke collegien. Elk verder uitstel zoude, mijns inziens, zijne verantwoordelijkheid op het spel zetten. Reeds te lang zijn die collegien zonder *wettigen* grond onvoltallig gebleven, en de Minister zal te regt in de afstemming dezer wet een blijk van afkeuring der Kamer voor deze zijne handelwijze zien. En wat dan? Dan zal dat schoone gebouw, door sommigen zoo zeer geroemd, daar wederom voor ons staan hecht, sterk en duurzaam, in één woord des te beter geschikt om den aanval waarmede het wordt bedreigd, zegevierend af te weren. Neen, liever eene greep gedaan in de bestaande inrigting, — ik gebruik hier de woorden van het verslag der Kamer — dan die inrigting wederom ongeschonden hersteld; liever nu dadelijk vereenvoudigd zooveel mogelijk dan het getal onzer overbodige regters en raadsheeren nog aanzienlijk vermeerderd! Juist die *greep* die men nu wagen zal staat mij borg, dat men in het vervolg niet zal terugdeinzen wanneer deze zaak in haren ganschen omvang zal moeten worden aangetast.

Vestigen wij nu eindelijk het oog op de openbare meening, dan geloof ik te mogen aannemen dat deze voor de wet gunstig is gestemd. Ik behoor niet tot diegenen die alles, ook hunne overtuiging, aan hetgeen men de publieke opinie noemt, ten offer brengen: zulk eene mate van zelfverloochening kan mijns inziens van niemand worden gevergd. Nogtans komt het mij voor dat men daarvoor de oogen niet behoort te sluiten en dat eene zaak, uit zich zelve reeds aannemelijk, des te aannemelijker wordt wanneer zij door het algemeen als wenschelijk wordt beschouwd. En wanneer ik mij nu herinner hoe de verwerping eener dergelijke wet door de vroegere Eerste Kamer schier door allen werd afgekeurd, hoe men daarin, te regt of te onregt, eene zucht van bemoeijelijking meende te bespeuren, der Regering in hare voornemens van vereenvoudiging aangedaan, ja hoe die verwerping door de Eerste Kamer eene soort van wrevel en misnoegen jegens dat ligchaam opwekte, dan vraag ik, of het raadzaam, of het voorzigtig, of het staatkundig zijn zoude andermaal eene dergelijke ontevredenheid uitte lokken en deze Kamer, waarop de hoop der natie is gevestigd, in de zoo scherpe afkeuring te doen deelen, welke, slechts weinige maanden geleden, der voormalige Eerste Kamer te beurt viel? Ik althans, Mijne Heeren, zou huiverig zijn daartoe mede te werken. Niets dan eene diepe, innige overtuiging van het volstrekt onaannemelijke der wet, kan mij in de bestaande omstandigheden tot hare afwijzing doen besluiten. Die overtuiging bezit ik niet. De nadeelen die ik door de bestrijders der wet hoorde aanvoeren komen mij voor geenszins op te wegen tegen het veel grootere gevaar dat ik uit hare verwerping meen te moeten vreezen.

Ik verklaar mij dus vóór de algemeene strekking dezer wet, mij voorbehoudende, bij het eventueel voorstellen van amendementen, mij daaromtrent nader te verklaren of althans mijne stem over de wet daaraan nader te toetsen.

De heer ***de Man*** zegt dat eene zinsnede voorkomende in de memorie van beantwoording, welke door de Regering is ingezonden op het door de Kamer betrekkelijk dit wets-ontwerp uitgebragt verslag, zijne aandacht getrokken heeft. Aldaar is op pagina 1 het volgende te lezen: » Wat nu het voorgestelde betreft omtrent de zamenstelling der kamers van den Hoogen Raad in cassatie, zoo zal al dadelijk de Regering geenszins ontkennen, dat hetgeen dienaangaande bij het ontwerp werd voorgedragen, in verband staat met hetgeen zij bij eene toekomstige regterlijke organisatie op het oog heeft, en in beginsel overeenkomt met de denkbeelden, voorkomende in het verslag van den 16den November 1848 den Koning aangeboden." Hij herinnert hoe, bij eene vorige gelegenheid, hij zijne stem aan eene soortgelijke voordragt als de onderhavige heeft gegeven. Dit heeft hij gedaan, zegt hij, ten einde de Regering bij haar voornemen

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 5DEN MEI.

om bezuinigingen in te voeren, geene moeijelijkheden in den weg te leggen en de eerste te dien aanzien te nemen maatregelen niet te belemmeren. Daarenboven meende hij dat de loop der justitie bij die voorloopige bepalingen geen nadeel zou lijden, en dat dat wets-ontwerp als geheel op zich zelf staande moest beschouwd worden, zonder praejudicie voor de toekomst omtrent hetgeen later betrekkelijk de regterlijke organisatie zou worden voorgesteld. Thans verklaart hij wederom zijne stem ten voordeele van het in behandeling zijnde wets-voorstel te zullen uitbrengen. Hij is voornemens de daartegen door verscheidene leden gemaakte bezwaren niet te wederleggen, daar hij die taak aan den Minister overlaat. Hij moet evenwel te kennen geven, dat hij de consequentie, in de zoo even medegedeelde zinsnede der memorie van beantwoording voorkomende, waarin wordt gezegd dat het voorgestelde in beginsel overeenkomt met hetgeen in het verslag van 16 November 1848 betrekkelijk eene toekomstige regterlijke inrigting zullen worden ingediend. Hij beschouwt dit voorstel als geheel op zich zelf staande, en het is slechts op die voorwaarde dat hij het zal aannemen.

De heer **van Eck** zegt zijne stem aan dit wets-ontwerp te zullen geven omdat daardoor eene wenschelijke bezuiniging zal tot stand komen. Men weet, dat in verschillende regterlijke collegien vacatures bestaan, dat sedert lang in de hoogere collegien geene vervulling der vacatures heeft plaats gehad, dan ingeval de geregelde loop der justitie zulks vorderde, en wel in het vooruitzigt op eene verandering onzer regterlijke organisatie, die tot vermindering van het getal der regters zal moeten leiden. Indien nu dit wets-ontwerp niet wordt aangenomen, dan zal niet alleen de besparing van gelden, door die niet-vervulling van vacatures onmiddellijk verkregen, vervallen, maar dan zal later, wanneer die vermindering van het getal regters tot stand komt, de Staat bezwaard worden met een aantal wachtgelden, te verleenen aan hen die nu aangesteld zouden worden, maar spoedig weder zouden uitvallen. Uit het oogpunt van bezuiniging is de wet alzoo allezins aannemelijk, en bij den spreker bestaan geene redenen, die hare verwerping noodzakelijk zouden maken. De spreker kan toch niet gelooven, dat de aanneming van dit wets-ontwerp de Kamer eenigermate voor de toekomst zou binden; hij gelooft niet dat men door hetzelve aan te nemen zijne goedkeuring hechten zou aan het plan van eene regterlijke organisatie, dat in het verslag der tijdelijke Ministers van 13 November ll. geschetst is; hij meent dat het wets-ontwerp niet in dien zin als transitoir te beschouwen is, dat het een overgang zou zijn van de tegenwoordige tot de in dat verslag ontworpene organisatie. Dat de voorgestelde maatregel een provisionnele is, kan hij toegeven, maar niet dat deze zou strekken om eene definitive verandering der regterlijke organisatie voor geruimen tijd te doen uitstellen. Men heeft gewezen op het bekende besluit van 1813, maar de spreker herinnert van zijne zijde, dat men hier tegen den langeren duur van een provisionnelen toestand een waarborg zal hebben in de additionnele artikelen der Grondwet. De Kamer zal het in hare magt hebben om den provisionnelen toestand tijdig te doen ophouden. Wat betreft de vraag, of hier niet de waarborgen voor eene goede regtsbedeeling verminderd worden, wil de spreker niet ontkennen, dat ook in zijn oog van het getal der regtsprekenden soms veel afhangt. Intusschen meent hij, dat die vermindering van het getal regters voor de justitiabelen zeker niet verderfelijk zal zijn; terwijl hij verder opmerkt, dat het hier slechts een provisionnelen toestand geldt, en dat de uitkomsten van hetgeen nu beproefd zal worden, zullen kunnen strekken tot voorlichting bij het tot stand brengen eener nieuwe definitive organisatie. De spreker besluit met te zeggen, dat hij zich thans niet zal uitlaten over de artikelen der wet in het bijzonder; hij wil zich voor het oogenblik alleen ten gunste van de wet in principe verklaren.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de zitting tot Maandag ochtend ten elf ure verdaagd.

ZITTING VAN MAANDAG 7 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 58 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Dirks, van Heiden Reinestein, Groen van Prinsterer, Fokker, van Hall, Verweij Mejan, de Moraaz, Zijlker, Ter Bruggen Hugenholtz, Godefroi, Backer, Heemskerk, Luijben, Wijnaendts, van Voorst, Borret, Jespers, de Man, Dommer van Poldersveldt, Lotsy, Sloet tot Oldhuis, Westerhoff, Slicher van Domburg, van Naamen, de Villers de Pité, Bots, Hengst, Wintgens, Bachiene, Storm van 's Gravesande, Duijmaer van Twist, van Zuijlen van Nyevelt, van der Heijde, Costerus, van Eck, van Nispen van Sevenaer, Wichers, van Doorn, Thorbecke, Boxman, Leclercq, Poortman, de Monchy, Dullert, Donker Curtius, Scheltinga Winterberg, Engelen, van Randwijck, van der Linden, Mutsaers, van Heloma, Schooneveld, Boreel van Hogelanden, van Walchren, Reinders, van Hasselt, Smit en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Marine en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de commissie *ad hoc* verzonden een adres van C. W. de Quay te Velp (Noordbrabant), betrekkelijk de wetgeving omtrent het onderwijs.

Zijn ingekomen twee verzoekschriften, het eene van den heer mr. J. L. de Bruijn Kops, advocaat te Haarlem, het andere van jhr. F. E. M. van Alphen, ambtenaar bij het ministerie van Kolonien, die beiden verzoeken in aanmerking te komen bij de vervulling der openstaande betrekking van Commies-griffier der Kamer.

Wordt besloten de namen dezer personen te plaatsen op de lijst de sollicitanten voor gemelde betrekking.

Door den schrijver, W. L. de Sturler, is aan de Kamer ingezonden een exemplaar van zijne *Voorlezing over den innerlijken rijkdom onzer overzeesche bezittingen.*

Wordt besloten tot de plaatsing van dit boekwerk in de boekerij der Kamer.

De Voorzitter geeft der Vergadering kennis, dat door den Minister van Justitie heden is ingezonden de volgende nadere wijziging in het ontwerp van wet over de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering:

» Aan het einde van art. 7 van het wets-ontwerp eene bepaling te voegen, van dezen inhoud:

» » In de gevallen, waarin overeenkomstig de 2de zinsnede van art. 6 geene kennisgeving is gedaan, wordt de schorsing door afkondiging en aanplakking bekend gemaakt.""

Deze wijziging zal gedrukt en aan de leden rondgedeeld worden.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het wets-ontwerp *houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien.*

De heer **van Hall** heeft het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik voel mij gedrongen om bij den aanvang mijner rede den spreker uit Leyden met een enkel woord mijn genoegen te betuigen over hetgeen hij laatstleden Zaturdag ten aanzien van staatkundige partijen gezegd heeft. Zonder juist te willen zeggen, dat ik mij in allen opzigte met het door hem gesprokene vereenig, zoo moet ik toch verklaren dat ik de algemeene strekking zijner beschouwingen toejuich. Ook ik geloof, dat hij die in deze Kamer of daar buiten spreekt of doet spreken van staatkundige partijen, aan het vaderland inderdaad eene groote ondienst bewijst. Ik heb de overtuging, dat de natie eendragt wil, zoowel in als buiten deze vergadering, evenzeer als het stelsel van gematigden vooruitgang, gelijk de groote meerderheid in deze Kamer dat voorstaat; het stelsel van gematigden vooruitgang zeg ik, niet van enkel beweging; de natie wil geene verandering voordat men in veiligheid heeft gebragt wat men bezit en verzekerd is tot het betere te zullen geraken. Deze wijze van beschouwen is zoo algemeen, dat men daaraan den onwil heeft toegeschreven, dien een dergelijk wets-ontwerp als het tegenwoordige in het afgeloopen jaar ondervonden heeft; men meende dat het zijn oorsprong verschuldigd was aan een geest van staatkundige uitsluiting, die althans onder het stelsel, dat beloofde de capaciteiten vooruit te brengen, weinig te prijzen scheen. Ik zal daarover bij deze gelegenheid geen woord verliezen. Te zeer heb ik ondervonden, hoe ligt hij die in hooge betrekking geplaatst is, aan verkeerde beschuldigingen bloot staat, dan dat ik er aan zou willen toegeven om hier het voetspoor van anderen te volgen. Indien het waar is, dat óf zucht naar staatkundige exclusie, óf vrees voor de bedreigingen eener partij, waarop men meende te moeten steunen tot dat wets-ontwerp aanleiding gaf, dan zal zoodanig gedrag zijne eigene straf vinden. Wat hiervan overigens ook moge zijn,

het is vreemd aan de beschouwing der wet zelve ; de wet zou uit eene verkeerde bron komen en niettemin volkomen goed kunnen zijn.

Alvorens ik overga tot de ontwikkeling der bezwaren, die bij mij tegen dit wets-ontwerp bestaan, moet ik mijn leedwezen betuigen over de weigering van de Regering om van het advies van den Hoogen Raad aan de Kamer mededeeling te doen. Ik heb in het antwoord der Regering opgemerkt, dat zij daar begint met dit advies op dezelfde lijn te plaatsen als dat van den Raad van State; dat zij daarna aantoont het ongrondwettige en verkeerde van de mededeeling van het advies van den Raad van State, en dat zij dan daaruit concludeert tot het verkeerde van de overlegging van het advies van den Hoogen Raad. De beide gevallen zijn intusschen volstrekt niet dezelfde. Het advies van den Raad van State aan den Koning is verpligtend ; het is uit dien hoofde geheim en de Grondwet heeft niet gewild, dat tusschen den Raad van State en de Staten-Generaal eenige aanraking zou bestaan. Zoo men de mededeeling gevraagd had van het advies van den Raad van State, dan zou de Regering, geloof ik, regt gehad hebben die te weigeren; maar anders is het met het advies van [illegible] Raad. De Regering heeft het advies vrijwillig gevraagd ; zij wilde weten hoe dat ligchaam over haar voorstel oordeelde. En waarom zal nu de Kamer, die met de Regering oordeelen moet, niet uit dezelfde bron licht mogen putten? En wat wordt er dan van de artt. 89 en 90 der nieuwe Grondwet? Hoe staat die weigering om te voldoen aan den wensch der Kamer om zooveel mogelijk bekend te worden gemaakt met hetgeen voor en tegen het wets-ontwerp pleit, in verband met den geest van liberalisme, dien de Regering zich toekent; en verraadt de weigering wel dat de Regering vertrouwen heeft in de deugdelijkheid van het stelsel dat zij verdedigt? Dit gedrag steekt in allen gevalle merkelijk af bij dat van andere regeringen, die, waar het de wijziging der regterlijke organisatie gold, niet geaarzeld hebben van het gevoelen der regterlijke magt zelve aan de wetgevende vergadering mededeeling te doen. Ik dring op die mededeeling niet verder aan, omdat de Regering verklaard heeft dat in het verslag omtrent dit wets-ontwerp dezelfde beschouwingen voorkomen als in het advies van den Hoogen Raad, zoodat dit thans geacht kan worden bekend te zijn. Ware dit niet zoo, ik zou van mijne zijde de regten der Kamer in dezen zoeken te handhaven, en mij beroepen op de artt. 89 en 90 der Grondwet. Men weet nu dat dit advies hoogst ongunstig is, maar wij kennen de gronden niet met volkomen juistheid en de Regering heeft alzoo zich zelve op een ongunstig standpunt geplaatst.

Eene tweede voorafgaande opmerking is deze: bij den aanvang van het onderzoek dezer wet is bij mij het denkbeeld opgekomen, dat door het onvervuld laten van vacatures in de regterlijke collegien de wet zonder uitvoering is gebleven, dat de Minister die de wet niet uitvoert daarvoor verantwoordelijk is, maar dat nu de aanneming dezer wet de goedkeuring zou zijn van het in dezen door den Minister gehouden gedrag. Bij nader inzien ben ik van dit denkbeeld teruggekomen. Ik geloof niet dat de Minister van Justitie krachtens de bestaande wet verpligt was om dadelijk in eene ontstane vacature te voorzien, wanneer niet de dienst der justitie eene dadelijke vervulling vereischt. Wel heeft die Minister in Julij 1848 gezegd, dat, zoo het toen voorgedragen wets-ontwerp niet aangenomen wierd, de destijds bestaande vacatures terstond zouden moeten worden vervuld. Hij schijnt echter dat argument alleen gebezigd te hebben in het denkbeeld om de toenmalige Kamer door vrees voor aanzienlijke uitgaven tot de aanneming van zijn wets-ontwerp te bewegen, of wel hij heeft later de onjuistheid zijner meening ingezien. Immers sedert de Minister dat gezegd heeft zijn nu tien maanden verloopen en er is in al dien tijd nog slechts eene enkele der vacatures in de hoven vervuld, waar de benoeming van een raadsheer niet langer gemist kon worden. Ik ben in mijne meening bevestigd door hetgeen onlangs in Frankrijk gebeurd is. In de zitting der assemblée nationale van den 3den Mei is eene wet omtrent de regterlijke organisatie behandeld. De regering had daar voorgesteld niet eene provisionnele, maar eene definitive wet tot regeling der regterlijke magt, omdat zij meende die organisatie niet in een geheel provisionnelen toestand te moeten laten. Die wet werd niet aangenomen, en nu ontstond de vrees dat de raadsheersplaatsen, die men wenschte te supprimeren, door de regering onmiddellijk vervuld zouden worden. Men begreep intusschen algemeen, dat hoezeer het getal der raadsheersplaatsen bij de wet bepaald was, er toch geene verpligting bestond tot dadelijke vervulling, zoolang niet de geregelde loop der dienst zulks vorderde. Ik kan mij dus niet gedrongen voelen tot de aanneming der wet door den wensch om het gedrag des Ministers goed te keuren. Integendeel, indien ik om die reden de wet aannam, dan zou ik verklaren dat wij tien maanden lang in een staat van onwettigheid geleefd hebben.

Andere redenen houden mij terug om eene goedkeurende stem uit te brengen en doen mij ernstig hopen, dat de Kamer zich met dit wets-ontwerp niet vereenige. Ik zie in de aanneming daarvan niet alleen oponthoud maar onbepaald uitstel der verbetering van ons regtswezen; ik voorzie dat, indien de wet wordt aangenomen, de verbetering onzer regterlijke organisatie, die allen zoozeer wenschen, zoowel de regtsgeleerden als de staatslieden die bezuiniging verlangen, voor een onbepaalden tijd zal worden uitgesteld. Op het bestaan van deze voorloopige wet zal gesteund worden en men zal geen haast meer hebben met het tot stand brengen eener betere definitive organisatie, noch bij de Regering noch bij de Kamer. Het bewijs hiervoor levert de ondervinding. Sedert 13 Mei 1848, dus bijna een jaar geleden, moeten des Ministers denkbeelden omtrent de wijze van inrigting der nieuwe regterlijke organisatie gevestigd zijn geweest, want zoo men eenmaal zegt dat het regtswezen veranderd zal worden, dan moet men de gronden van een nieuw stelsel gereed hebben, omdat men niet afbreekt zonder te weten hoe iets nieuws op te bouwen. Den 23sten Junij daaraanvolgende dient de Regering een voorloopig wets-ontwerp in en dit wordt den 29sten Julij door de Eerste Kamer afgestemd. Sedert die afstemming zijn nu bijna tien maanden verloopen en nog hebben wij geen voorstel van eene definitive wet. Dit is des te opmerkelijker, omdat de blik, dien men in de geheime beraadslagingen tusschen den Koning en Zijne Ministers heeft willen laten slaan, heeft doen zien, dat in November 1848, dus zes maanden geleden, het geheele plan eener nieuwe regterlijke organisatie geconcipieerd was. Ik mag zeggen dat de tijd, dien men heeft laten verloopen, zoo lang is, dat het den schijn heeft als of men geen kans ziet om eene definitive regterlijke organisatie voor te dragen, die aangenomen zou kunnen worden. Ik meen hier te mogen herinneren wat onder eene vroegere regering heeft plaats gehad. Op den 25sten Mei 1843, bij gelegenheid der beraadslaging over de conversie-wet, beloofde de Regering, bij monde van den Minister van Finantien, bezuiniging ook op het budget van het departement van Justitie door vereenvoudiging der regterlijke organisatie. Den 7den Augustus 1843, dat is nog geen twee en eene halve maand later, diende de Regering een definitief voorstel van wet in tot verandering der regterlijke organisatie. Dat wets-ontwerp zal ik noch prijzen, noch laken. Het had misschien vele gebreken en ik zelf, die deze wet ontwierp, zou thans daarin meerdere wijzigingen aanbrengen, maar hetzelve werd toch alleen uit hoofde van de bepaling der toenmalige Grondwet omtrent de provinciale hoven met eene geringe meerderheid afgestemd. Ik beroep mij op hetgeen in 1843 heeft plaats gehad alleen om te doen zien, dat men in twee en eene halve maand wel eene wet omtrent dit onderwerp kan maken, die eenigermate voldoet. Die in 1843 voorgedragene wet zou geleid hebben tot eene dadelijke bezuiniging van f 180,000 en in de toekomst tot eene besparing van f 240,000. Ik zou geene vergelijking durven maken tusschen de Regering der mediocriteiten van dien tijd en die der capaciteiten van heden, maar ik wilde alleen op de mogelijkheid wijzen om binnen vrij korten tijd eene definitive verandering onzer regterlijke organisatie in gereedheid te brengen. Het verschil tusschen twee en eene halve maand en tien maanden is te opmerkelijker, daar wij toch sedert November uit het eigenlijke departement van Justitie slechts twee hoofdwetten ontvangen hebben. Op het verledene afgaande, durf ik alzoo voorspellen dat uitstel hier afstel zal worden, indien wij deze wet aannemen, en hiervan wil ik de verantwoordelijkheid niet helpen dragen. Reeds de groote Meijer heeft opgemerkt, dat het provisionnele bij ons maar al te vaak definitief wordt; dat zoo men eenmaal het provisionnele heeft, aan het definitive niet meer gedacht wordt.

Welke zal nu — en hiermede ga ik over tot de beschouwing der wet op zich zelve — die provisionnele toestand zijn van de regterlijke magt, dat palladium van den Staat? Hier vind ik een nieuw bezwaar. Men wil bezuiniging zoeken niet in de vermindering van het getal der hoven, maar in de verzwakking der hoven; in de vermindering der waarborgen voor de veiligheid der maatschappij, die reeds bedreigd wordt door het tegenwoordig systema omtrent de toepassing van het regt van gratie. Ik zal over de bezwaren, die uit dit oogpunt tegen de wet aangevoerd kunnen worden, niet uitweiden. Andere sprekers, daartoe meer bevoegd dan ik, hebben dit reeds gedaan of zullen dit waarschijnlijk nog doen. Alleen dit wil ik opmerken, dat de overtuiging van de nadeelen, die de wet hebben zal, zoo groot is, dat een geacht spreker uit Gelderland — hij houde mij ten goede dat ik dit herinner — in de ongelegenheden welke uit de wet zullen ontstaan, eene reden gevonden heeft om haar aan te nemen. Hij begrijpt dat hoe slechter de toestand wordt, men des te eerder daaruit zal geraken. Met die reden kan ik voor mij, mij moeijelijk vereenigen.

Welke reden zal ons dan nu aan den anderen kant bewegen, om aan het wets-ontwerp onze goedkeuring te schenken? Men heeft gesproken van *bezuiniging;* men heeft dat woord gebezigd om het ontwerp ingang te doen vinden. Zoo ik het toegaf, dat hier eenigzins aanmerkelijke bezuiniging te verwachten is, dan zou ik nog vragen of onze zucht tot bezuiniging, in de afgeloopen zitting zoo juist bezuinigingswoede genoemd, ons bewegen mag

om eene ligtvaardige hand te slaan aan den kostelijksten waarborg voor vrijheid, zekerheid en eigendom, of zij ons bewegen mag om dien in een provisionnelen toestand te plaatsen? Wat mij betreft, zoo ik al toegaf dat de wet tot aanmerkelijke bezuiniging leidt, ik zou meenen dat dergelijke consideratie niet tot de aanneming der wet bewegen mag. Maar wat van die bezuiniging gezegd is, moet ik tegenspreken. Wij hebben reeds geleerd, in hoeverre men bij de tegenwoordige Regering op *beloften* van bezuiniging kan staat maken, laten wij toezien dat wij ons niet laten bedriegen door hare *voorspiegelingen* omtrent te wachten besparingen. Volgens de Regering zal uit de voorgestelde vermindering der raadsheeren in de provinciale geregtshoven eene besparing van f 50,000 voortvloeijen. Maar dat is het bedrag der tractementen van 22 raadsheeren, wier plaatsen niet vervuld zouden worden indien deze vacant kwamen. Die 22 raadsheeren sterven intusschen niet allen op één dag; alles zal hier afhangen van den physieken dood van hen, wier zedelijke dood de wet reeds dadelijk ten gevolge zou hebben. En hoeveel raadsheeren kan men nu redelijkerwijze stellen dat jaarlijks sterven? Wanneer ik stel dat er jaarlijks van de 80 raadsheeren die er zijn 4 sterven en dat dus het personeel om de 20 jaren geheel vernieuwd wordt, dan meen ik niet onmatig weinig gerekend te hebben. In het eerste jaar zal dan f 8000 bezuinigd worden. Maar hoeveel is in den tegenwoordigen toestand op deze zelfde posten bezuinigd? Ik verzoek u in te zien de door de Rekenkamer goedgekeurde rekeningen over 1842, 1843 en 1844 (die over 1845 bezitten wij nog niet), en dan zal men zien dat in 1842, toen de hoven, regtbanken en kantongeregten nog in éénen post vereenigd waren, de besparing f 16,000 bedroeg, eene besparing alleen verkregen door het niet-vervullen van vacaturen in de hoven en regtbanken. Dit heeft plaats gehad, terwijl ik aan het hoofd stond van het departement van Justitie. De Regering werd over dat systeem dikwijls in het geheim aangevallen, en men verweet haar, dat zij gedurig zoo lang wachtte met de vervulling der ontstaande vacatures. Maar de toenmalige Regering die meer hield van handelen dan van schitteren, meer van het bezuinigen zelf dan van het spreken van bezuinigingen, heeft zich daardoor niet laten afschrikken en, zonder eenigen ophef daarvan te maken, langs dien weg in één jaar f 16,000 bezuinigd. In het jaar 1843 werd op dezelfde wijze mede f 16,000 bespaard, en uit de rekening over 1844 (zie het Bijblad tot de *Nederlandsche Staats-Courant*, 1847—1848, bl. 7415) blijkt, dat in dat jaar op de geregtshoven f 3500 en op de regtbanken f 5800 bezuinigd is. Wanneer ik nu aanneem, dat in het eerste jaar voor de hoven van zelf eene gelijke besparing zal kunnen verkregen worden als in het jaar 1844, dan zal de besparing, die in dat eerstvolgend jaar uit de wet zal voortvloeijen, slechts f 4000 bedragen. En dat zal dan tevens — indien ik geheel ter zijde stel, wat reeds door een spreker uit Friesland zoo juist is opgemerkt, dat men door nu te bezuinigen zou opofferen voor de toekomst, — dat zal dan, zeg ik, tevens de geheele bezuiniging zijn die de wet zal opleveren. Immers ik mag aannemen, dat de wet op de regterlijke organisatie in den loop van het volgende jaar gereed zal zijn; want wat eene vroegere Regering in twee en eene halve maand deed, dat zal deze Regering toch wel in anderhalf jaar kunnen verrigten. Dit alzoo aannemende, hetgeen zeker niet onredelijk is, dan zal hier de geheele bezuiniging op f 4000 nederkomen. Aan zulk eene zeker minime bezuiniging mogen wij de kracht van ons regtswezen niet opofferen; eene opoffering, die, gelijk ik reeds zeide, zelfs niet voor eene veel grootere besparing zou mogen gedaan worden. Ziedaar de gronden, die mij zullen bewegen om tegen dit wets-ontwerp te stemmen en die ik meende bij deze algemeene beraadslaging te moeten voordragen.

De heer **Meeussen** zegt hoofdzakelijk: Ik zal gaarne, en met de gemoedelijke overtuiging dat ik eene nuttige zaak doe, mijne stem uitbrengen voor deze wet.

Ik heb tegen de wet geen ander bezwaar, dan de bepaling vervat in art. 1, hondende eene veranderde zamenstelling van de kamers voor burgerlijke en strafzaken van den Hoogen Raad.

Ik zal, bijaldien andere leden dit niet mogten doen, een amendement voorstellen, om dat artikel uit de wet te ligten, doch ik verklaar reeds thans, dat ook de verwerping van dat amendement voor mij geen genoegzame reden zijn zal om mijne goedkeurende stem aan de wet, zoo als zij voor mij ligt, te weigeren.

Ik acht het tot dezer wets-voordragt in dit tijdstip en onder de gegeven omstandigheden van zooveel belang, dat ik mij verpligt gevoel mijn votum te motiveren en met redenen te omkleeden.

Ik heb mij bij de beoordeeling dezer wet deze twee vragen gesteld: 1°. is het doel der wet nuttig in het algemeen belang? 2°. zoo ja, zijn er nadeelen verbonden aan de maatregelen, die tot bereiking van dat doel worden voorgesteld, van zoodanig gewigt dat zij het niet overschaduwen?

Wat is het doel der wet? Het doel der wet is, om, in afwachting der regterlijke organisatie, die volgens de Grondwet moet plaats hebben, door niet-aanvulling der reeds ontstane of nog te ontstane vacaturen in de provinciale hoven en regtbanken, te verkrijgen eene dadelijke bezuiniging voor het oogenblik, bij eene vermindering van voortdurende lasten in de toekomst.

Wij herinneren ons allen, hoe de instelling der provinciale hoven niet werd doorgedrongen dan na hevigen tegenstand van vele leden der Staten-Generaal, en dat slechts de zucht naar instellingen, die vroeger hadden bestaan, de meerderheid bewoog tot de aanneming. Maar naauwelijks was de regterlijke organisatie ingevoerd, of allerwege verhieven zich klagten daartegen; men achtte ze te kostbaar, nadeelig voor eene goede regtsbedeeling en strekkende tot aankweeking van een kleingeestig provincialisme. Die klagten waren zoo hevig zelfs bij de Staten-Generaal, die op eene herziening der organisatie aandrongen, dat de Regering reeds in 1843 eene wet voordroeg, waarbij 6 hoven en eenige regtbanken opgeheven werden. Die wet werd verworpen onder voorgeven, dat zij streed met den geest, zoo al niet met de letter der Grondwet. Wij weten, dat in het vorige jaar het hoofdstuk der Grondwet, handelende van de Justitie, gewijzigd is geworden en dat thans het bezwaar is opgeheven, hetwelk vroeger werd aangevoerd. De verandering, die dat hoofdstuk der Grondwet heeft ondergaan, heeft het kennelijke doel, om door opheffing van alle of eenige provinciale hoven en sommige regtbanken ons justitiewezen op een eenvoudiger en min kostbaren voet te brengen. Deze wet heeft nu de nuttige strekking om het personeel der regterlijke magt inmiddels te verminderen en reeds dadelijk bezuiniging te erlangen. Ik heb met nadruk hooren tegenspreken wat de Regering hier omtrent bezuiniging gezegd heeft. De spreker uit Noordholland heeft het doen voorkomen, als of deze wet slechts tot weinig besparing zou leiden, maar ik kan niet toegeven dat de bezuiniging zoo gering zou zijn. Wij bezitten thans elf provinciale hoven en elf regtbanken van de eerste klasse (daaronder begrepen die van Amsterdam, 's Gravenhage en Rotterdam), 8 van de 2de en 15 van de 3de klasse. Het getal der ambtenaren die volgens deze wet kunnen uitvallen zonder door andere vervangen te moeten worden, bedraagt alzoo 112, welke ambtenaren eene bezoldiging trekken van f 4000 tot 1300. Nu weet ik wel, dal al mogt de nieuwe regterlijke organisatie twee jaren wegblijven, geene 112 vacatures kunnen komen; ik zou niet wenschen dat de dood zoo onverbiddelijk onder de leden der regterlijke magt woedde. Maar zeker is het toch, dat er gedurende twee jaren van de 368 leden der regterlijke magt, welke het hier geldt, een zeer aanzienlijk getal door overlijden kan wegvallen. Bovendien is de bezuiniging niet zoozeer gelegen in de bezuiniging van het oogenblik maar vooral in de bezuiniging voor de toekomst. Zoo er bijv. gedurende de twee jaren, die ik stel dat de wet zal werken, 30 vacatures ontstaan en wij moeten die aanvullen, dan heeft men even zooveel ambtenaren, die, later uitvallende, een wachtgeld voor hun leven zouden ontvangen van misschien 2/3 van hun tractement. Die bezuiniging benadeelt niemand en door de niet-aanvulling der vacatures zal men later minder menschen behoeven op te offeren, mogelijk niemand behoeven te ontslaan en in het geheel geen verkregen regten behoeven te kwetsen. Het overblijvend personeel zal later toch genoegzaam zijn om daarmede de nieuwe collegien te bezetten.

Een spreker uit Friesland heeft gezegd, dat hoe verder men verwijderd zal zijn van het tijdstip der laatste herziening van de Grondwet, des te meer de neiging der natie om offers te brengen op het altaar des vaderlands wel zal verdwijnen. Hij zeide, dat men, langer wachtende, meer moeijelijkheden zal ondervinden; dat indien thans deze wet wordt aangenomen, dan de verandering der regterlijke organisatie later te meer tegenstand zal ontmoeten, omdat daaraan zoovele belangen van plaatsen en personen verbonden zijn. Dit alles is zoo, maar ik vraag van mijnen kant, of wij dien tegenstand nog niet zullen vermeerderen, indien wij, door deze wet te verwerpen, het bestaan der hoven als het ware zouden bestendigen en het getal vergrooten van hen, die bij eene verandering niet behouden zouden kunnen worden. Indien het nu waar is, dat eene nieuwe regterlijke organisatie binnen twee of drie maanden in gereedheid kan worden gebragt, dan hebben de sprekers uit Friesland en Noordholland volkomen gelijk, dat zij, om dit doel te bereiken, hunne stem aan de wet weigeren. Maar ik voor mij durf dit, bij de moeijelijkheden die dat werk noodwendig moet opleveren, niet zoo gereedelijk aannemen. Immers bij de regterlijke organisatie zijn veelerlei belangen verbonden; daarbij moet men het oog hebben op belangen van personen, van zaken en op het algemeen belang der maatschappij. De tegenwoordige wet is dus in mijn oog nuttig.

Maar welke zijn nu de bezwaren, aan deze wet verbonden? Zijn die zoo groot, dat zij het nut der wet overschaduwen? Men zegt, dat wij door deze wet zouden prejudicieren op de definitive verandering onzer regterlijke instellingen, dat wij daardoor de

in het verslag der tijdelijke Ministers van November ll. gegeven schets eener regterlijke organisatie zouden bekrachtigen. Ik moet dit ontkennen ; wij blijven in ons geheel; wij keuren noch goed noch af de schets van het verslag van November ll. Wij praejudicieren slechts ééne zaak , deze namelijk , dat de regterlijke magt op minder kostbaren voet en eenvoudiger zal zijn ingerigt. Maar ik geloof dat dit wenschelijk is.

In de tweede plaats heeft men gezegd, dat wij door deze wet met volle zeilen een provisionnelen toestand van ons regtswezen binnenloopen , en dat elk weet wat dit in Nederland te beduiden heeft. Ik erken, dat het provisionnele hier in den regel van langen duur is. Maar wij worden ten deze hieromtrent gerust gesteld door de Grondwet , die een termijn bepaalt binnen welken de nieuwe regterlijke organisatie moet worden voorgedragen. Zij schrijft voor , dat die organisatie uiterlijk in de tweede zitting , volgende op de afkondiging der nieuwe Grondwet, voorgesteld zal worden. Ik voor mij zou betwijfelen of het nuttig zou zijn, dat die voordragt reeds in deze eerste zitting plaats had. De grondwetgever ging van het denkbeeld uit, dat zaken van nog hooger belang in het eerste zittingjaar afgedaan zouden worden, namelijk de kieswet , de provinciale en gemeentewet, en bij de werkzaamheden , die verder dringend spoedige afdoening eischen , zal, geloof ik, de Kamer daarmede in dit zittingjaar werk genoeg hebben. Men zegt , dat de Minister sedert November ll. den tijd gehad heeft om de nieuwe regterlijke inrigting te ontwerpen. Ik laat daar de vraag, of de Minister zich den tijd , dien hij gehad heeft , ten nutte heeft gemaakt, maar ik vraag alleen, of wij door deze wet nu te verwerpen, den verloren tijd zullen herwinnen? Ik heb hooren zeggen, dat de Minister een jaar tijd gehad heeft, maar de spreker, die dit zeide, scheen uit het oog te hebben verloren , dat in Mei van het verleden jaar de grondwets-herziening nog niet voltooid was en het grondwettig bezwaar , dat vroeger aan eene verandering der regterlijke organisatie in den weg gestaan had, nog steeds bestond. Het zou nutteloos , ja bespottelijk geweest zijn, indien de Minister zich toen reeds met het ontwerpen der nieuwe regterlijke organisatie bezig gehouden had. — Eindelijk heb ik laatstleden Zaturdag hooren zeggen, dat de aanneming der wet zou zijn een votum van vertrouwen voor het ministerie. Ik beken, dat ik de kracht van dit argument niet begrijp. Ik meen dat de aanneming nimmer als zoodanig votum beschouwd kan worden. Ik voor mij protesteer tegen zoodanige uitlegging mijner stem, en betwist een ieder het regt, om uit mijne goedkeurende stem af te leiden dat ik aan het ministerie een votum van vertrouwen zou willen geven.

Het groote argument dat tegen de wet is aangevoerd , is het bezwaar van de verandering der strafkamers van de hoven en de zamenstelling daarvan uit vier in plaats van zes raadsheeren. Men zegt , dat deze verandering de waarborgen voor eene goede regtsbedeeling te veel vermindert. Ik ben een voorstander van bezuiniging; bij mij weegt elke gulden en al moest ik erkennen met den spreker uit Kampen , dat men door bezuiniging niet kan komen tot aanzienlijke vermindering van lasten , dan toch zou ik aandringen op bezuiniging, opdat de natie de overtuiging erlange, dat in dit opzigt al het mogelijke gedaan wordt en dat niets meer wordt uitgegeven dan noodig is , ten einde op die wijze de tevredenheid in het land bevestigd worde. Maar hoezeer ik nu ook hecht aan bezuiniging, ik ga daarin niet zoover, om aan eene quaestie van geld op te offeren eene heilige verpligting die op elke beschaafde maatschappij rust, de verpligting namelijk om te zorgen dat er regtvaardig regt worde gedaan. Ik erken, dat de waarborg, dien deze wet oplevert, minder is dan die welke nu bestaat, want de beschuldigde heeft meerder kans van vrijgesproken te worden , indien 4 dan indien 3 personen van zijne schuld overtuigd moeten zijn. Maar wat bewijst dit? Is dit genoeg om het wets-ontwerp af te stemmen? Op die wijze zou men nimmer het getal der regters in strafzaken kunnen veranderen, zonder onregtvaardigheid te plegen. Als men het vermeerdert , dan zal men onregt aandoen aan de vroeger veroordeelden; maakt men het getal kleiner , dan zal men onregtvaardig zijn jegens hen die nog moeten te regt staan. De vraag is , dunkt mij , alleen deze: welk getal is voldoende? welk getal levert een voldoenden waarborg? En zoo ik mij dan herinner, dat in Nederland van 1813 tot 1838, dat is gedurende 25 jaren, door de hoven van assises crimineel regt is gesproken met vijf raadsheeren, dat die hoven met drie raadsheeren veroordeelden , en dat gedurende dat lange tijdvak geene klagten over verkeerde uitspraken gerezen zijn, noch uit dien toestand eenig nadeel voor de maatschappij ontstaan is, dan bestaat er bij mij geene vrees, dat deze wet tot onregtvaardigheid aanleiding zou geven. Zelfs zal de toestand van den beklaagde nu min of meer gunstiger zijn dan destijds, want toen werden er drie stemmen gevorderd voor de vrijspraak en nu slechts twee. Het schijnt mij toe, dat men zich van deze omstandigheid een schrikbeeld vormt. Onze criminele justitie levert groote waarborgen voor den beschuldigde op. Er heeft eerstens plaats een grondig onderzoek door den regter-commissaris, die de verklaringen der getuigen in geschrift doet brengen; 2°. een onderzoek in raadkamer der regtbank , die verklaart of er al dan niet termen bestaan tot vervolging , en zoo die er zijn , den beschuldigde naar het hof verwijst; 3°. onderzoek in raadkamer van het hof, en dan eerst volgt 4°. de behandeling der zaak ter openbare teregtzitting. Men voert nu wel aan, dat in criminele zaken nimmer eene misvatting moet kunnen plaats hebben, maar elk een zal instemmen, dat naar mate het misdrijf ernstiger en de straf waarmede die bedreigd wordt grooter is, de regter des te naauwgezetter onderzoeken zal, en de beschuldigde bij den minsten twijfel vrijgesproken zal worden. Men heeft gewezen op de ongelijkheid die nu bestaan zal, daar voor de uitspraak in correctionnele appellen zes raadsheeren gevorderd zullen blijven. Maar men verlieze niet uit het oog, dat daar het hier zaken van minder belang geldt, de instructie over het algemeen niet dienzelfden graad van naauwkeurigheid bereikt als in criminele zaken; dat vele zaken naauwelijks worden aangebragt, en dat soms 12 of 13 correctionnele appellen in ééne zitting worden afgedaan. Hier is dus misverstand veeleer te vreezen dan bij criminele zaken. Bovendien mag men bij het beoordeelen der voorgedragen vermindering van het getal der raadsheeren in strafzaken niet vergeten, dat nog altijd het beroep in cassatie overblijft, en dat de regter niet alleen op overtuiging mag regt spreken , maar ook een wettig bewijs daar moet zijn. Nu weet ik wel, dat de theorie van het bewijs soms faalt, maar daarin, dat niet enkel op overtuiging wordt regtgesproken, is toch een waarborg gelegen voor den beschuldigde.

Wat artikel 1 betreft vereenig ik mij met de gronden , die daartegen Zaturdag ll. zijn aangevoerd door den geachten spreker uit de residentie. De wet op de regterlijke organisatie bepaalt thans, dat de Hooge Raad bestaat uit 12 leden minstens, uit een president en een vice-president. Dit minimum bestaat thans. De wet ging van de veronderstelling uit, dat uit dit getal de kamers met 7 raadsheeren konden worden bezet. De kamers van het hof van cassatie moeten mijns inziens sterk zijn bezet, om meerdere vastheid in de jurisprudentie te verkrijgen, en om dat hof meer ontzag naar buiten bij de natie te doen hebben. Het is ook oneigenaardig, dat het hof van cassatie, terwijl de provinciale hoven in burgerlijke appellen met 5 en in strafzaken met 4 raden regt doen, slechts met 5 raadsheeren zal regtspreken.

Ik hoop, dat de wet zal worden aangenomen. Ik wil er niet in het breede van spreken, hoe buiten de Kamer de verwerping der wet zou worden beschouwd. Dat is hier niet de vraag. Maar dit moet ik ten slotte mijner rede toch opmerken, dat de verwerping mogelijk den schijn zal doen ontstaan, dat wij veel spreken over bezuinigingen, maar dat het steeds bij spreken blijft. Ik geloof dat de verwerping bij de natie tot deze redenering aanleiding zal geven: men zou eene nieuwe regterlijke organisatie erlangen, die minder kostbaar en eenvoudiger zal zijn , en nu wordt het ministerie, bij den eersten stap dien het doet om daartoe te geraken, gedwarsboomd; het is zeker niet ernstig gemeend met de reorganisatie der regterlijke magt. Bij eene verwerping der wet zal de hoop op het behoud van het vermolmde gebouw der provinciale hoven op nieuw flikkeren. Men zal zeggen dat wij dit gebouw hebben geschut en beschermd.

De heer **Lolsy** zegt , dat hij na den tegenstand, dien de wet ontmoet heeft, het woord heeft gevraagd, omdat hij de vaste overtuiging heeft dat zij goed en doelmatig is. Ik had wel gewenscht — zoo gaat de spreker voort — het woord te voeren onder den indruk van de rede , die de spreker uit de residentie ll. Zaturdag gehouden heeft. Thans zal ik , na de grondige teregtwijzing van den laatsten spreker , zeer kort kunnen zijn. Den indruk , dien de bestrijding dezer wet op mij gemaakt heeft , kan ik niet korter en beter te kennen geven, dan door te vragen of wij hier dan discussieren over eene definitive wet op de regterlijke organisatie , die wij allen vurig verlangen? Ik geloof dat men uit het oog verloren heeft , dat we hier spreken over een provisionnelen maatregel, die ja in zeker opzigt praejudicieren zal op de nieuwe definitive organisatie , maar slechts in één punt waaromtrent we het allen eens zijn. Als ik mij niet bedrieg, hebben de tegenstanders der wet twee bezwaren voorop gesteld. Het eerste is , dat wij in een provisionnelen toestand zullen komen. Maar ik vraag , in welken toestand verkeeren we thans? De tegenwoordige toestand is veel erger , dan die waarin we ons van 1813 tot 1838 bevonden. Toen was het een provisionnele toestand , maar men noemde de zaak bij haren waren naam; na 1838 heeten wij een definitiven staat van zaken te hebben, maar er is geen Minister van Justitie voorbijgegaan, die geene poging heeft aangewend om de regterlijke organisatie te wijzigen; welke pogingen altijd mislukt zijn. Men zegge dus niet, dat we hier iets aantasten dat vaststaat,

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

en dat we door deze wet in het provisionnele zouden geraken. — Men heeft verder gezegd: gij zult het voorstel eener definitive regterlijke organisatie verschuiven. Ik wil niet zeggen, dat men geene vrijheid heeft zoodanige redenering te maken, maar ik betwijfel zeer of men dat argument hier grondwettig mag aanvoeren. Wij zijn nog in de eerste zitting na de afkondiging der nieuwe Grondwet; deze zitting spoedt nog niet ten einde, en de Grondwet zegt, dat de nieuwe regterlijke organisatie in het eerste of tweede zittingjaar na de uitvaardiging der nieuwe Grondwet moet worden voorgedragen. Aangenomen nu, dat men het regt heeft om de wet met redenen die buiten dezelve gelegen zijn te bestrijden, dan vraag ik nog met welk regt wij de Regering kunnen dwingen om die nieuwe regterlijke organisatie reeds nu, in het begin van het eerste zittingjaar, voor te stellen. Men is ook het bewijs schuldig gebleven, dat wij door deze wet te verwerpen, den Minister van Justitie inderdaad zullen noodzaken het werk der herziening onzer regterlijke instellingen te bespoedigen.

Gij bederft door deze wet het justitiewezen, heeft een lid uit de residentie tot de Regering gezegd; gij bederft dat voortreffelijke gebouw. Mijne ondervinding geregtigt mij om u bescheiden voor te dragen, dat bij mij sinds lang twijfel bestaat omtrent de voortreffelijkheid van dat gebouw; het is zeker goed en ruim ingerigt voor de hoven en raadsheeren, maar ik betwijfel of het even goed is voor de natie. Een lid uit Amsterdam heeft de tegenwoordige regterlijke organisatie een kostelijk iets genoemd; ik stem dat toe, indien men onder *kostelijk* hetzelfde verstaat als onder *kostbaar*, want om van de tegenwoordige regtsbedeeling volkomen genot te hebben moet men òf zeer arm òf zeer rijk zijn. De middenstand kan in het gebouw niet binnentreden, want het heeft den sleutel van dat gebouw niet. Ik spreek hier van geen denkbeeldigen sleutel, maar van een die passen moet op de geldkist. De middenstand ondervindt, waar de gedingvoerende door drie instantien gesleept wordt, inderdaad regtsweigering, en ik voor mij geloof dat al de vroeger voorgestelde verbeteringen, die ja nu eens om deze dan eens om gene reden werden afgekeurd, werkelijk alleen daarom werden afgestemd, omdat zij ons regtswezen uit het aangegeven oogpunt nog altijd op te kostbaren voet ingerigt lieten.

Het is een provisionnele maatregel, dien men ons voorstelt. Ik zal de quaestie omtrent de bezuiniging die daaruit zal voortvloeijen, niet meer aanroeren, nadat de vorige spreker reeds genoegzaam heeft aangetoond, dat het lid uit Amsterdam zich in zijn betoog van het geringe der bezuiniging aan overdrijving heeft schuldig gemaakt. Maar wat zal nu door dien provisionnelen maatregel gepraejudicieerd worden? Slechts een enkel punt, waaromtrent wij het allen eens zijn, gelijk ik reeds in het voorbijgaan te kennen gaf. Wij zijn het allen daaromtrent eens, dat het personeel der regterlijke magt thans veel te groot is en dat is het eenige punt dat gepraejudicieerd zal worden. Wij behoeven dus voor de aanneming uit dit oogpunt niet terug te deinzen. En wat is er verder van dat vonnissen in cassatie met vijf raadsheeren? Ik voor mij vind daarin een voldoenden waarborg. De vraag is niet wat beter, maar wat voldoende is. Zoo men zich niet hiertoe bepaalt, dan zal men tot het resultaat moeten komen, dat het grootst mogelijke getal den besten waarborg oplevert, terwijl ik meen dat juist in een niet te groot getal een beter waarborg gelegen is. Ik herinner, dat een geacht lid der vorige Kamer, die in de practijk meer ondervinding heeft dan het lid uit de residentie, die Zaturdag tegen de wet sprak, en ik te zamen, in den verleden zomer juist op dit punt gesproken heeft van klinkers en medeklinkers, die men in alle groote vergaderingen vindt. Hoe meer men daar het getal der leden uitbreidt, des te meer kans bestaat er, geloof ik, dat het getal der medeklinkers ten koste der klinkers zal worden vermeerderd. Vijf bekwame, ervaren regtsgeleerden moeten, meen ik, voldoende geacht worden om in cassatie uitspraak te doen. De spreker uit de residentie heeft ook gewaagd van eene *cour régulatrice*. Wij handelen hier over het behoud van eene *cour régulatrice*, maar dit moet ik opmerken, dat de gevallen waarin de Hooge Raad geroepen wordt om over wezenlijke regtspunten van blijvende waarde te beslissen niet zeer menigvuldig zijn. De arresten van den Hoogen Raad hebben op mij wel eens dezen indruk gemaakt, dat zij geschiedden ten gevalle van twee advocaten, die het wel aardig vonden de beslissing van den Hoogen Raad omtrent deze of gene regtsvraag in te roepen. Maar zoo wordt de Hooge Raad inderdaad een casuscollegie. Ik voor mij zou het niet zoo noodlottig rekenen voor de regtsbedeeling en voor de partijen, indien zulke gevallen, waarin de Hooge Raad als *cour régulatrice* beslist, slechts zelden voorkwamen. Dat de Minister van Justitie in staat zou zijn om nu reeds eene definitive verandering der regterlijke organisatie voor te dragen, is door den vorigen spreker wederlegd, en de Minister zelf zal dit zeker veel beter, dan ik het zou kunnen doen, nog nader tegenspreken.

Nog een enkel woord moet ik hier bijvoegen over den indruk, dien de wet naar buiten gemaakt heeft. Ik wil opregt zijn. Ik wensch hier weinig te hooren spreken van de openbare meening. Als wij die te veel huldigen, dan zouden wij gevaar loopen van de belangrijke bepaling der Grondwet uit het oog te verliezen, volgens welke wij alleen volgens eed en geweten, zonder last van of ruggespraak met hen, die ons benoemden, moeten oordeelen. Het gevaarlijke van het beroep op de openbare meening is nu volkomen gebleken. Het lid uit de residentie heeft zijne verwondering daarover te kennen gegeven, dat de Minister de wet niet had ingetrokken, nadat zij buiten de Kamer zoo veel tegenstand ontmoette, en de spreker uit de hoofdstad heeft gezegd, dat de verwerping eener dergelijke wet in het verleden jaar werd toegeschreven aan den ongunstigen indruk dien zij bij de natie maakte. Ik voor mij ben het eens met een lid uit Gelderland, dat de openbare meening gunstig voor deze wet gestemd is en dat juist de verwerping der wet ten verleden jare door de Eerste Kamer destijds een ongunstigen indruk gemaakt heeft. Ik verklaar volkomen het gevoelen van het bedoelde lid uit Gelderland te deelen, maar het zal niet dit gevoelen zijn dat mij tot de aanneming der wet zal leiden. Ik zal voor de wet stemmen omdat zij mij voorkomt goed en doeltreffend te zijn.

De heer ***van Doorn*** zegt, dat toen hij zich op de lijst der sprekers liet inschrijven, hij alleen voornemens was, om de aandacht der Vergadering op het doel der wet te vestigen. Dat doel is kennelijk de zoo veel besprokene, gewenschte en noodzakelijk gekeurde bezuiniging en vereenvoudiging. Nadat evenwel dit punt reeds door andere sprekers met zooveel juistheid behandeld is geworden, zal hij daaromtrent niet verder uitweiden. Hij verklaart alzoo van het woord af te zien.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** zegt hoofdzakelijk: Het ontwerp dezer wet heeft bij mij een punt van gemoedelijke en naauwgezette overweging uitgemaakt. Ik heb ten allen tijde op rationele bezuinigingen aangedrongen en met deze wet zullen wij eene bezuiniging van niet minder dan f 50,000 verkrijgen. Inderdaad men moet zwaarwigtige redenen hebben, om zoodanige besparing van de hand te wijzen. Zulke zwaarwigtige redenen bestaan bij mij en ik zal ze blootleggen. Deze wet is van transitoiren aard, zij voert tot een geheel nieuwen toestand van ons regtswezen en moet daartoe de zachte inleiding zijn. Maar nu moeten wij toch onderzoeken werwaarts wij koers zetten en ik voor mij vrees, dat wij met deze wet het regtswezen in Nederland naar een draaikolk zullen sturen, en daarom acht ik het voorzigtiger om liever niet van wal te steken. Men verlangt eene algemeene wijziging onzer regterlijke organisatie. Die wijziging moet, zal zij in den zin der natie uitvallen, tot eene spoedige en goedkoopere regtsbedeeling leiden. Vergis ik mij niet, dan zal zij zich, om dat doel te bereiken, tot de volgende punten moeten uitstrekken: vermindering van het getal der provinciale hoven, afschaffing van enkele regtbanken, afschaffing van de rijks-advocatuur, afschaffing van het ministerie der procureurs, vermindering van zegel-, registratie- en griffie-kosten, herziening van de tariven voor advocaten, getuigen enz. Door deze eenvoudige en met grond verlangde veranderingen daar te stellen zou aan den wensch der Natie voldaan worden. En zoo men te gelijk met een nieuw ontwerp van strafwetboek, zoodanige wijzigingen in de bestaande wetboeken had voorgedragen als de ondervinding geleerd heeft dat noodzakelijk zijn, dan zou men reeds nu eene schoone vrucht van de nieuwe Grondwet geplukt hebben. Maar neen, de eenvoudige weg om het bestaande te verbeteren is niet de geest van onzen tijd. Afbreken tot den grond toe, is de leus! Maar daarvoor is niet veel genie benoodigd; dat is gewoonlijk het werk der geringste werklieden. Daarentegen om architect te zijn, hiertoe behoort een schrander inzigt, zeer veel oordeel en moet men zijne krachten wel wikken en wegen. En welke zijn nu de beginselen, waarnaar later het gebouw op nieuw zal worden opgetrokken? Ik vind die in het verslag der tijdelijke ministers van 13 November ll. Ik zal hieromtrent naar mijne overtuiging spreken: Nederland heeft vele beproevingen doorgestaan; burgertwist, godsdienstnaat, watersnood, cholera enz. hebben hier op verschillende tijden het volksgeluk verstoord; ik geloof dat Nederland nog vele beproevingen zal moeten doorstaan, maar de Hemel beware ons voor de beproeving van zoodanige regterlijke organisatie als in dat verslag geschetst is. Ik heb eerbied voor elken moed, en ik bewonder ook den moed dien de Minister van Justitie heeft om de regterlijke organisatie van een volk, die nog zoo weinige jaren geleden met zooveel moeite en kosten werd tot stand gebragt, met één slag geheel ten onderste boven te werpen. Maar is dit de tactiek van een bezadigd en geoefend veldheer? Ja, ik weet het, dat men na afgebroken te hebben wil opbouwen; ik weet het, dat het hoofd van den Minister van Justitie zwanger is van eene nieuwe regterlijke organisatie; maar wie waarborgt

ons, dat uit dit hoofd het welgevormde beeld van Minerva en niet Medusa te voorschijn zal treden? De symptomen der geboorte, in dat verslag der tijdelijke Ministers voorhanden, doen bij mij de vrees ontstaan dat het kind Medusa zal heeten. De Minister houde mij mijne openhartigheid ten goede; ik mag dit verwachten, want hij zelf is een openhartig staatsman. Ik spreek niet om te kwetsen. Het is voor mijn gevoel aangenamer om naast dan tegenover de Regering te staan. Maar komt mijn oordeel hem te hard voor, dan moet ik hier iets herinneren. De Romeinen huldigden de godin Muta, de godin der geheimhouding, die stom, doof en blind was. Zij was ook een der huisgodinnen van Koning Willem I en van zijne Ministers. Deze regering heeft hare altaren omvergeworpen; zij heeft eene andere eeredienst ontheiligd, eene andere godin gehuldigd, die der publiciteit namelijk, en de Regering zelve, aan die dienst getrouw, heeft thans de openbare denkwijze over dat verslag geraadpleegd. En hoe zijn de orakels van hare godin geweest? Alle afkeurende, alle overeenstemmende met mijn gevoelen. Te regt stelt men grooten prijs op de onafhankelijkheid der regterlijke magt. De levenslange duur der regterlijke bediening moet daarvoor een waarborg zijn. Maar nu ziet zich de geheele regterlijke magt op eens door eene onstuimige razzia bedreigd; alle regterlijke ambtenaren moeten vreezen met een klein wachtgeld ontslagen, of van het eene uiteinde des Rijks naar het andere, van Appingadam naar Maastricht of van Maastricht naar Appingadam, verplaatst te worden. Ik erken gaarne, dat de onafhankelijkheid van den Nederlandschen regter niet daarop steunt, dat hij niet van zijne plaats verwijderd moet kunnen worden; ik erken dat die onafhankelijkheid op iets hoogers berust. Maar waarom bij den kommer, dien deze tijd aan allen baart, voor de regterlijke magt nog deze bezorgdheid toegevoegd? De Grondwet heeft veel op losse schroeven gesteld, er is wel eens gezegd, dat zij wel uit één artikel had kunnen bestaan: het staatsregt wordt in Nederland bij de wet geregeld. Op één punt evenwel moet ik haar verdedigen, op dit punt namelijk, dat zij geen geheel bouleversement van ons regtswezen gebiedend voorschrijft. Dit bouleversement is niet noodzakelijk; het wordt noch door de natie, noch door de Grondwet verlangd. Ik zie de aanleiding daartoe in deze wet, in verband met het verslag der tijdelijke ministers. Ik zal alzoo tegen de wet stemmen, tenzij die door amendementen, die mijne bezwaren wegnemen, gewijzigd mogt worden en de Minister verklare, dat bij de nieuwe regterlijke organisatie de beginselen, in het verslag van 13 November ll. vervat, door hem verloochend zullen worden.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt zich gedrongen te voelen om nog voor een enkel oogenblik het woord te vragen. De rede, door hem ll. Zaturdag gehouden is op een paar punten verkeerd opgevat geworden. Het lid uit Amsterdam deed het voorkomen, alsof hij gezegd had, dat de provisionnele toestand, waarin wij nu zouden geraken, zoo slecht is, dat hij, spreker, hierin een drang zag om te eerder tot een beteren normalen toestand te geraken, en de wet daarom voor hem aannemelijk was. De spreker heeft zich alleen op het standpunt van hen geplaatst, die dien provisionnelen toestand zoo slecht keurden en daarbij opgemerkt dat in die omstandigheid juist eene geruststelling gelegen was voor hen, die vreesden dat de definitive reorganisatie der regterlijke magt bij de aanneming der wet onbepaald zou worden verschoven. Ook wees de spreker met een enkel woord op de openbare meening ten deze, en men heeft daaruit aanleiding genomen om te zeggen dat men, bij tegenstelling tegenover hem, *niet* op grond van die openbare meening voor de wet zou stemmen. De spreker verklaart geenszins te behooren tot hen, die zich blindelings door de openbare opinie laten leiden. Hij kon dan ook niet zeggen dat hij dit thans zou doen, maar hij meende dat er oogenblikken zijn, waarin eene herinnering aan de openbare meening niet ongepast is. Hij heeft alleen een feit vermeld, maar hij heeft daaruit noch voor zich, noch voor iemand zijner medeleden de consequentie gemaakt, dat men op grond van dat feit voor de wet moet stemmen.

De heer ***van der Linden*** zegt hoofdzakelijk: Ik zal mij verklaren tegen de aanneming van het wets-ontwerp, dat wij thans behandelen, uit hoofde van tweederlei bezwaar: uit hoofde van de algemeene strekking en uit hoofde van het gevolg der wet.

Ik zal niet spreken van het bezwaar dat gelegen is in de gevaarlijke bepaling van art. 3; eene bepaling, die niet is aangedrongen dan door een argument, dat, naar ik meen, niet mag gelden, — door eene uitrekening van kansen; niet als of er van regtsbedeeling, maar als of er van eene loterij sprake was. Maar zoo hier van kansen de rede kan zijn, dan is het nu voorgestelde zoowel bezwarend voor den beschuldigde als voor de maatschappij. Bezwarend vooral voor den regter, die regt moet spreken niet over zaken van weinig belang, maar regtspreken waar het de eer, de vrijheid en het leven geldt. De regter zal zooveel mogelijk zijn oordeel aan dat van een ander willen toetsen; voor hem zal het dus een bezwaar zijn, wanneer het aantal der met hem regtsprekenden vermindert en in gelijke mate bij dit kansspel zijne stem in gewigt vermeerdert. — Ik heb hooren aanvoeren dat er toch genoeg waarborgen zijn, en men heeft gewezen op de voorloopige instructie bij de regtbank, op het onderzoek in raadkamer van het hof enz.; men zag in dat alles waarborgen tegen onregtvaardige vonnissen. Ik voor mij hecht daaraan niet zooveel, omdat het stelsel onzer criminele regtsvordering steunt op het oraal debat ter openbare teregtzitting. En juist op dit punt, de behandeling namelijk ter openbare teregtzitting, zal nu verzwakking plaats hebben, want men zal daar alles doen afhangen van het oordeel van drie personen.

Ik zal ook niet spreken van het bezwaar, dat gelegen is in art. 1 van het wets-ontwerp, waarbij eene geheel *onnoodige* verandering in de organisatie van den Hoogen Raad wordt voorgedragen. Ik zeg met gerustheid *onnoodige*, omdat de Hooge Raad zelf nagenoeg eenparig van oordeel is, dat hij met het minimum van het getal raadsheeren op den tegenwoordigen voet goed *kan* blijven werken, en de Hooge Raad ook *wil* blijven werken. Nu begrijp ik niet, hoe men bij dit wets-ontwerp zeggen kan, dat vijf raadsheeren bij de uitspraken in cassatie genoeg zullen moeten worden geacht, opdat de Hooge Raad zou kunnen blijven werken, wanneer de bestaande organieke wet veronderstelt dat met het minimum nog met zeven raadsheeren zal kunnen worden regtgesproken en de Hooge Raad zelf, op het minimum gedaald, zegt dat geene verandering noodig is. Zoolang de Hooge Raad niet zegt, dat hij niet op de tegenwoordige wijze kan blijven werken, is de bepaling die nu wordt voorgesteld onnoodig.

Maar mijn eerste hoofdbezwaar is tegen de algemeene strekking der wet. Men *breekt* daarbij een gebouw, dat een geheel uitmaakt, voor een gedeelte *af*; men doet daarbij eene greep in het bestaande zamenstel, zonder te weten of die overeenstemt met hetgeen komen zal. Zoo men de memorie van antwoord inziet, dan blijkt het op de eene plaats dat het hier een maatregel van overgang geldt, van overgang tot hetgeen in het verslag van 13 November 1848 geschetst wordt, terwijl uit eene andere plaats opgemaakt moet worden, dat het nog niet zeker is wat later voorgedragen zal worden. Ik weet dus niet, waartoe deze maatregel voeren zal, en zoolang ik dit niet weet, kan ik tot den maatregel de hand niet leenen. Om deze wet te kunnen aannemen, moeten wij weten, waar wij later belanden zullen. Ik ben geen verdediger van het bestaande. Ook ik geloof dat het hervormd zal moeten worden, dat het tegenwoordige gebouw te omslagtig, te kostbaar en te ruim is; ons tegenwoordig zamenstel van regterlijke organisatie is een mengelmoes van nieuwere Fransche inrigtingen en versleten oud-Hollandsche instellingen. Ik geloof dat het bestaande afgebroken moet worden, maar ik wil niet dat dit geschiedt, voordat wij weten wat wij daarvoor in de plaats zullen krijgen. De weg, dien men hier wil inslaan, acht ik allerverderfelijkst. Het is dien van *afbreken zonder* dadelijken *herbouw*, zelfs zonder daartoe nog een vast plan te hebben.

Mijn tweede hoofdbezwaar is hierin gelegen, dat wij door deze wet in een provisionnelen toestand zullen geraken, zonder te weten, wanneer die een einde zal nemen. Ik ben het eens met het lid uit Dordrecht, dat ons regtswezen thans te kostbaar is; ik stem ook toe, dat de tegenwoordige inrigting van het regtswezen het gevolg heeft, dat geen regt kan worden verkregen zonder dat de regtsbehoevende groote sommen op het spel zet; maar daarin juist zie ik eene reden, om onverwijld en spoedig tot eene algeheele hervorming over te gaan. Ik ben een vijand van het provisionnele, vooral bij ons. Provisionneel hebben wij onze regterlijke organisatie veranderd en zij heeft meer dan 25 jaren stand gehouden. Provisionneel heette de inrigting van den Staatsraad, en had na 30 jaren dat provisionnele opgehouden? Provisionneel hebben wij lijfstraffen ingevoerd, die 35 jaren bestaan hebben; provisionneel hebben wij in 1813 het Fransche strafwetboek behouden, met bepaling dat een ander zou worden gemaakt, en nu in 1849 hebben wij het nog.

Ik zal mijne stem met gerustheid aan dit wets-ontwerp onthouden. Toen ten verleden jare een dergelijk ontwerp werd afgestemd, heeft men die afstemming toegeschreven aan tegenstand, die den Minister van Justitie belemmerde op den weg van bezuiniging. En wat was het gevolg? Heeft de Minister de vacatures toen vervuld? Heeft de Minister zich belemmerd gevonden? Neen; zóó weinig vond hij zich belemmerd, dat hij deed als of de wet er was. En zoo toen de vacatures niet dadelijk vervuld zijn, dan weet ik niet waarom de Minister zich thans, wanneer deze wet niet in werking kwam, wel tot die vervulling verpligt zou achten. Ik geloof dat er niemand zijn zal, die een Minister hard zal vallen, indien hij de vervulling nalaat van plaatsen, die bij verandering van inrigting zullen wegvallen. Maar dan moet die verandering in het vooruitzigt zijn; dan alleen is zoodanige provisionnele toestand duldbaar. Nimmer echter gaat het

aan bij de wet eene provisionnele afbraak te regelen, zonder zelfs te weten of het afgebrokene later niet weder zal moeten worden opgerigt.

De zitting wordt alsnu voor eenige oogenblikken geschorst. Na de heropening der beraadslagingen neemt

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** het woord en zegt hoofdzakelijk :

MIJNE HEEREN !

Ik hoop dat de Kamer het mij zal vergeven, indien ik heden, eenigzins afwijkende van mijne gewoonte, om dadelijk tot het onderwerp van beraadslaging toe te treden, eenige beschouwingen vooruitzet. Ik acht dit noodig ter beantwoording van interpellatien, die in den loop der discussie gedaan zijn. Er zijn in constitutionnele landen ministers geweest, die hun doel trachtten te bereiken door de zwakheden der menschen voor zich vruchtbaar te maken; die tot regel hadden aangenomen om, ten einde hunne denkwijzen te doen zegevieren, sommigen te believen, anderen te vleijen, weder anderen de gevolgen van hunnen tegenstand te doen gevoelen. En wanneer dat alles niet baatte, wanneer dat believen, dat vleijen, dat onder het oog brengen der gevolgen van den tegenstand niet genoeg waren, dan ging men tot een ander uiterste over; dan had hij, die het niet met den minister eens was, noch verstand, noch kennis, noch beleid. Hierbij kwam dan nog eene andere tactiek, namelijk deze, dat men vooral ongemoeid liet de magt en de bevoegdheid der Kamer en nooit de eigenliefde derzelve kwetste. Deze kunstgrepen zijn mij niet onbekend, maar zoo ze vroeger ook hier te lande in practijk gebragt zijn, het tegenwoordig ministerie heeft al die middelen als ballast over boord geworpen; het acht ze beneden de waardigheid der Kamer en ook beneden die der Regering. Daarvandaan komt het, dat ik in het oog van eenigen, soms tegenover de Kamer zeer stoutmoedig ben geweest; dat ik zelfs herhaaldelijk gezegd heb: wij, Regering, meenen, dat de Kamer in dit of dat opzigt hare bevoegdheid te buiten gaat. Maar mij dunkt, dat die stoutmoedigheid u de zekerheid moet geven, dat ik, zoo noodig, buiten de Kamer even stoutmoedig zou zijn, dat ik ook den moed zou hebben om daarbuiten hare regten te verdedigen. Ik meen dat deze handelwijze eenig vertrouwen op de Regering moet inboezemen voor het geval, dat het er op aan mogt komen om de constitutionnele instellingen te verdedigen. Zoo stoutmoedig ben ik nu ook geweest, toen ik weigerde de mededeeling niet alleen van het tot dit wets-ontwerp betrekkelijke advies van den Raad van State, maar ook van een stuk, dat alleen aan mij gerigt werd, dat in de wereld is gekomen ten gevolge van eene door mij afgezonden missive, en dat men nu het advies van den Hoogen Raad gelieft te noemen.

Het lid uit Amsterdam, dat in de vorige zitting het woord voerde, zal mij, vertrouw ik, deze mijne handelwijze, wanneer ik haar nader toelicht, niet ten kwade duiden. Daarvoor is zijn karakter mij ten waarborg. De Regering gelooft, dat wanneer zij inlichtingen vraagt, hetzij van een bijzonder persoon, hetzij van eenig collegie, het niet wel kan aangaan, dat die inlichtingen, verkregen zijnde, in de Kamer worden overgebragt. Met dit doel toch zijn zij niet gegeven. De zaak, welke het hier geldt, heeft zich aldus toegedragen. Ik heb ter gelegenheid van de twee laatstelijk in den Hoogen Raad ontstane vacatures dat collegie verzocht geene lijst van aanbeveling op te maken, vermits de Koning van Zijn regt gebruik wilde maken, om het getal der raadsheeren op het bij de wet bepaalde minimum te laten. Om den Hoogen Raad te doen zien wat daarbij de bedoeling der Regering was, deelde ik aan dat ligchaam tevens mede het tegenwoordig wetsontwerp (dat intusschen oorspronkelijk eenigzins anders luidde dan thans). Ik zeide daarbij, dat indien de Hooge Raad eenige aanmerkingen op dat ontwerp hebben mogt, het mij dan aangenaam zou zijn, zoo men mij die aanmerkingen wilde mededeelen. Daarop heb ik een stuk van den Hoogen Raad ontvangen, waarin al de punten van het oorspronkelijk wets-ontwerp behandeld worden; ook de behandeling van zaken in eerste instantie en in appel bij den Hoogen Raad, want van dat alles werd in het oorspronkelijk wets-ontwerp gewaagd. Met dat advies heb ik mij op alle punten vereenigd, behalve wat de uitspraak in cassatie betreft, die ik aan 5 in plaats van aan 7 personen opgedragen wilde hebben. De gronden, waarom ik mij hierin met den Hoogen Raad niet vereenigde, zal ik later openleggen. Dat advies van den Hoogen Raad was dus eigenlijk een brief aan mij, Minister van Justitie, en nu vraag ik, of ik dien brief openbaar mogt maken, of ik daartoe het regt had? Mogt ik dien brief mededeelen aan 68 leden der Kamer? Daartoe zou ik hebben moeten vragen de toestemming van den Hoogen Raad; ik zou hebben moeten zeggen: de Kamer heeft verlangd van uw gevoelen kennis te nemen, mag ik haar daarvan mededeeling doen? Maar zou dat eene rationele verhouding zijn tusschen den Hoogen Raad en den Minister van Justitie? En nu stel ik, dat de Hooge Raad antwoordde: neen, met dat doel is het stuk niet gesteld; in dat geval zal dan de Minister hier moeten komen verklaren, dat de Hooge Raad in de mededeeling niet toestemt. Mag de Regering de waardigheid van den Hoogen Raad en van den Minister zoo blootgeven? En gesteld, dat ik de mededeeling maar op mijne rekening had genomen, dan zou men zeker van de argumenten van den Hoogen Raad gebruik hebben gemaakt en dan zou ik onedelmoedig tegen dit ligchaam, dat zich hier niet zou kunnen verweren, te velde hebben moeten trekken.

In de vorige zitting heeft een der leden, die zeer naauwkeurig scheen te weten wat er in den Hoogen Raad is voorgevallen, gezegd dat dit collegie zich met eenparigheid van stemmen, op één na, tegen de in art. 1 vervatte bepaling verzet heeft. Ik verklaar als eerlijk man, dat mij deze omstandigheid onbekend is. Ik heb met geen der raadsheeren ruggespraak gehouden; ik doe zoo iets niet gaarne, zelfs niet met de leden dezer Kamer; ik ontwijk het steeds, omdat ik een man ben van openbaarheid.

Ik moet er aan twijfelen, of de tactiek, die wij als ballast over boord geworpen hebben, niet tegen het ministerie is aangewend, en of er geen geschriften uitgegeven en dagbladen opgerigt zijn, wier aanvallen tegen mijne wets-ontwerpen door die ontwerpen heendrongen, en dadelijk den Minister raakten, die de voorstellen gedaan had. Indien er zoodanige vijandschap bestaat, moet ik evenwel mijnen vijanden voorzigtigheid aanraden. Ik acht mijne vijanden niet gering en als voorzigtig krijgsman zal ik mij wapenen naar mate van den aanval; ik zal de wapenen bezigen, die mij ten dienste staan, en daaronder konden er wel zijn, die wonden toebragten welke moeijelijk te genezen zijn.

Ik heb alzoo aangetoond, dat de Regering het advies van den Hoogen Raad niet kon mededeelen, dat zij dit niet vermogt zonder de toestemming van den Hoogen Raad, dat zij die toestemming niet kon vragen, omdat zij zich niet aan eene weigering kon blootstellen, en eindelijk, dat het onedelmoedig zou zijn, hier den Hoogen Raad te gaan wederleggen, die zich niet zou kunnen verdedigen. Ik weet wel, dat andere regeringen zoodanige mededeeling dikwijls doen, maar alleen om hare voorstellen te ondersteunen. Het is niet te vergen, dat stukken als het hier bedoelde, worden medegedeeld, wanneer zij strekken ter bestrijding van de regerings-voorstellen. Na deze oplossing van mijn gedrag in dezen, zal ik nog alleen dit zeggen, dat hetgeen in het verslag der Commissie van Rapporteurs voorkomt letterlijk overeenstemt met het stuk van den Hoogen Raad. De conformiteit is ongeloofelijk; ik voor mij ben er over verbaasd. En hiermede meen ik dit punt afgehandeld te hebben; want over de weigering om het advies van den Raad van State over te leggen, behoef ik niet te spreken. Die weigering is reeds door anderen verdedigd, ook door iemand, die zeker niet onder de voorstanders der tegenwoordige Regering gerangschikt kan worden. Zelfs hij achtte het onvoegzaam den Raad van State hier in het spel te brengen.

Ik kom nu tot een verwijt van anderen aard. Waarom, zoo heeft men gevraagd, niet thans eene nieuwe organisatie der regterlijke magt voorgedragen? De Minister, zegt men, had dit gemakkelijk kunnen doen, want van zijn departement zijn sedert November jl. maar twee wetten ingediend. Ik vraag verschooning; ik heb gewenscht om zoo spoedig mogelijk alle bij de Grondwet voorgeschreven wetten, die van mijn departement zouden moeten uitgaan, behandeld te zien. Er zijn dan ook reeds vier van die wetten ingediend: die omtrent de toelating van vreemdelingen, die omtrent de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering, die betrekkelijk het regt van enquête en de wet omtrent de ministeriele verantwoordelijkheid. En waarom heb ik die spoedige behandeling gewenscht? Omdat ik verlang zoodra mogelijk mijn geheele aandeel tot het in werking brengen der Grondwet geleverd te hebben, om dan te kunnen zeggen: hiermede meen ik genoeg gedaan te hebben; ik wensch nu deze ministertafel te verlaten en mij op gindsche banken te gaan plaatsen.

Maar waarom, zoo heeft men gevraagd, is dan de reorganisatie der regterlijke magt nog niet voorgedragen; reeds in Mei van het verleden jaar heeft de Minister van Justitie daarvan gesproken. Het is waar, in mijne rede van 13 Mei 1848 (waaraan ik getrouw hoop te blijven, zoolang ik op deze plaats sta) heb ik van die reorganisatie gewaagd. Men heeft verder gezegd, dat sedert Mei van het vorige jaar nu reeds twaalf maanden verloopen zijn, en uitgecijferd, dat in dien tijd de reorganisatie wel in gereedheid gebragt kon zijn. Maar laat ons nu dat alles eens wel bezien. Het is reeds opgemerkt, dat de nieuwe Grondwet in Mei van het vorig jaar nog niet was aangenomen; de geheele grondwetsherziening moest toen nog plaats hebben; zij moest nog zelfs in den Ministerraad bewerkt worden en het zou wel de ongerijmdheid zelve geweest zijn, indien men toen reeds dadelijk tot het ontwerpen eener nieuwe regterlijke organisatie was overgegaan.

Immers het heeft later aan ééne stem in de Eerste Kamer gehangen, dat de zaak der grondwets-herziening niet verkeerd is uitgekomen. Toen nu de grondwets-herziening was afgeloopen, heb ik terstond verzocht van de ministeriele portefeuille ontslagen te worden, maar de geëerbiedigde Vorst, wiens aandenken bij mij tot aan mijn laatsten snik levendig zal blijven, verwees mij op mijn eigen stuk van 13 Mei 1848; hij herinnerde mij dat de tijdelijke ministers beloofd hadden niet alleen de leiding der grondwets-herziening op zich te nemen, maar ook om op te geven de grondslagen van een algemeen plan van bezuiniging. Op die herinnering moest ik mijn verlangen om ontslagen te worden, laten varen; een woord een woord, een man een man. Veel moeite heeft het aan het tijdelijk ministerie gekost om aan dat tweede gedeelte zijner belofte te voldoen en het verslag van 13 November ll. in de wereld te brengen. Dat verslag werd openbaar gemaakt, en ik moet hier in het voorbijgaan opmerken, dat het, overeenkomstig de wijze waarop het ministerie gewoon was met den afgestorven Koning werkzaam te zijn, in kabinetsraad was vastgesteld, zoodat in die openbaarmaking niets onbehoorlijks gelegen was. Bij dat verslag heeft de tijdelijke Minister van Justitie, zijne denkbeelden omtrent eene nieuwe regterlijke organisatie aan de hand gegeven, gelijk de andere Ministers omtrent de onderwerpen die hun departement betroffen. Al de denkbeelden, in dat verslag voorkomende, waren even zooveel aanbevelingen van het tijdelijk ministerie aan dat, hetwelk zou opvolgen. Toen nu dat verslag in de wereld was, heb ik en andere leden van het ministerie met mijer op aangedrongen om van den last der ministeriele portefeuille ontslagen te worden, zóò weinig aangenaams vonden wij in onze betrekking. Wij hebben daarop ten sterkste aangedrongen en het was alleen de begeerte des Konings, het waren alleen zijne woorden — woorden die ik niet kan herhalen — welke ons deden besluiten om in eene definitive benoeming te berusten. Bij dat in het verslag van 13 November voorkomende plan van regterlijke organisatie had ik uitdrukkelijk gezegd, maar het werd op verlangen mijner ambtgenooten weggelaten, dat ik den moed niet had om eene radicale reorganisatie der regterlijke magt voor te dragen, voordat aan ieder de gelegenheid gegeven was daarop zijne aanmerkingen te maken. Het bedoelde plan werd dan ook in het verslag opgenomen, om uit te lokken de mededeelingen en opmerkingen van allen, die kennis hebben van de zaak, niet om dadelijk in werking gebragt te worden. En hiervan heb ik het nut en de goede werking gezien. Ik heb opmerkingen omtrent détails aangetroffen, waarvan ik de gegrondheid moest erkennen en die later in aanmerking genomen zullen worden. Deze ondervinding doet mij te meer zwarigheid maken, om de verlangde reorganisatie voor te dragen, voordat elk zaakkundige zijne denkbeelden geuit heeft en ik daarvan kennis genomen heb. Nu moet ik belijden, dat ik den tijd nog niet gehad heb, om al de stukken met genoegzame oplettendheid te lezen, die reeds nu over het onderwerp in druk of in geschrifte zijn medegedeeld, en toch is mij aanvankelijk gebleken, dat daarin zulke nuttige wenken voorkomen, dat het onbehoorlijk zou zijn indien de Regering daarvan geen partij trok. Die wet nu voor te dragen voor zij goed bekookt is, zou verderfelijk zijn.

Ik heb nog op een derde verwijt te antwoorden. Men heeft gevraagd, hoe ik er mij uit redden zal, indien nu het wets-ontwerp verworpen wordt. Men heeft gemeend, dat wij dan de bestaande vacatures zullen moeten vervullen, en merkte daarbij op, dat toch op de verwerping eener gelijksoortige wet in Julij 1848 tot heden nog geene aanvulling van vacatures gevolgd is. Op deze wijze heeft men getracht den Minister in verlegenheid te brengen. Ik antwoord daarop dit: ieder kent de geschiedenis van de verwerping van dat vroegere wets-ontwerp te gelijk met nog een ander; ik schreef die verwerping toe aan de begeerte om de plannen der tijdelijke Ministers tegen te werken en ik zag die tegenwerking daarin zoo duidelijk, dat ik het niet mogelijk achtte om hiermede het werk der grondwets-herziening tot een goed einde te brengen. Maar de Koning koos partij voor den Minister tegen de Eerste Kamer, en er werd besloten om de vijf in die Kamer openstaande plaatsen aan te vullen, ten einde eene meerderheid voor de Regering te verkrijgen. Dat dit noodig was bleek bij uitkomst, want zonder die aanvulling had men later bij de grondwets-herziening op de Eerste Kamer het hoofd gestooten. En wat was nu de stand der zaak? Nu moest de grondwets-herziening plaats hebben en daarin lag het vraagstuk van de reorganisatie der regterlijke magt opgesloten; het zou bij de behandeling van hoofdstuk V, en meer bepaaldelijk van de additionnele artikelen, beslist worden. Met het oog op die grondwets-herziening, in afwachting van de beslissing van dat vraagstuk, nam ik het op mijne verantwoordelijkheid, de wet, bepalende het getal der raadsheeren, niet uit te voeren. Ik behield mij voor, om dan later aan de definitive Kamer den toen afgekeurden maatregel op nieuw voor te dragen. Mij dunkt dat ik eenigzins gerust kon zijn, dat die vertegenwoordiging mij dit niet ten kwade kon duiden. Maar geheel anders zal de zaak zijn, wanneer nu *deze* Kamer de wet niet aanneemt. Wanneer nu, nadat het bepaald is dat er eene reorganisatie van het regtswezen zal plaats hebben, door de definitive Vertegenwoordiging verklaard wordt, dat zij niet wil dat de vacatures, welke het hier geldt, opengelaten worden, dan zou ik, als Minister, de vervulling niet durven achterlaten. Ik draag hier eene wet voor, om de bedoelde vacatures onvervuld te laten, en wanneer de Kamer die wet afstemt, dan verklaart zij die vervuld te willen hebben.

Hiermede heb ik de tot mij gerigte interpellatien beantwoord. Ik ga thans over tot de verdediging van het wets-ontwerp zelf. Dat wets-ontwerp bestaat uit twee hoofddeelen. Het eerste is, dat de bestaande en opkomende vacatures in de regterlijke collegien niet vervuld zullen worden, dan voor zoover de dienst der justitie vordert. Het andere strekt om te voorzien in de moeijelijkheden, die uit die niet-vervulling zouden kunnen ontstaan. En nu begrijp ik waarlijk niet, dat sommige sprekers hebben kunnen zeggen: gij breekt af en bouwt niet op. De meesten willen wel dat de vacatures niet vervuld zullen worden, maar willen niet hooren van regtspraak met een minder getal regters. Dit noem ik afbreken zonder opbouwen. Op die wijze zou men, om bij het zoo dikwijls gebezigde beeld te blijven — een stuk van het gebouw afbreken en het dan zoo laten liggen, terwijl ik, afbrekende, tevens een muur wil optrekken, opdat het gebouw bewoonbaar blijve. Toen de wetgever heeft bepaald, dat er in den Hoogen Raad en in de hoven dit of dat getal raadsheeren zoude zijn, toen werd dit getal bepaald in verhouding tot het getal leden, dat voor de regtspraak in de diverse zaken gevorderd werd. Maar als ik nu zeg: neen, waar nu 9 raadsheeren zijn, zullen er voortaan slechts 7 wezen, en waar er thans 11 zijn zal men er in het vervolg 9 hebben; als ik dan niet tevens de inwendige organisatie verander, dan breek ik af en bouw niet op. Er is verband tusschen de getalsterkte van het collegie en de inwendige organisatie, en zij die de niet-vervulling der vacatures verlangen, maar tevens den geregelden gang der justitie verzekerd willen zien, moeten deze wet aannemen.

Zoo versta ik evenmin, wat men meent als men spreekt van een provisionnelen toestand van het regtswezen, waarin men door deze wet geraken zou. De regterlijke organisatie is reeds nu in een geheel provisionnelen toestand, want het is eene uitgemaakte zaak, dat zij veranderd zal worden, en of nu voortaan in de regterlijke collegien meer dan wel minder leden zijn, dit doet hier niets af. De Grondwet bepaalt in de additionnele artikelen, dat er eene nieuwe organisatie ingevoerd zal worden, en die bepaling beteekent iets: zij heeft vooral ten doel dat het regtswezen minder geld koste. Er zal dus áltijd een provisionnele toestand zijn. En aan verschuiven valt niet te denken, want de Grondwet bepaalt ook, dat de reorganisatie in de eerste of tweede zitting na de afkondiging der nieuwe Grondwet zal moeten worden ingediend. Ja, zegt men, maar dan zal eene nieuwe organisatie worden voorgedragen, die men wel a priori weet dat niet zal worden aangenomen. Het is mogelijk; ik ga zelfs verder, het is waarschijnlijk, maar dan is daarin juist eene reden gelegen om de zaak niet in staat van afbraak te laten liggen. Ik zeg, dat het waarschijnlijk is, want het geldt hier eene zaak, waarvan ieder kennis meent te hebben, en waaromtrent bij de regtsgeleerden nog oneindig veel vooroordeelen bestaan.

Ik kom nu tot de afzonderlijke artikelen der wet, in de eerste plaats tot het 1ste artikel. Ik ben ten aanzien van dit artikel bedreigd met amendementen en die wenschte ik te voorkomen, omdat ik aan deze bepaling oneindig veel hecht. Ik ben gewoon met open kaart te spelen en ik wil ook hier het standpunt, waarop ik mij geplaatst heb, juist definieren. Mijn standpunt moet bij de aanstaande reorganisatie van het regtswezen zuiver zijn of ik verlaat mijne plaats. Deze bepaling heb ik in het wets-ontwerp gebragt met het oog op mijne plannen omtrent de nieuwe regterlijke organisatie. Ik meen, dat het voor niemand mogelijk zal zijn eene regterlijke organisatie tot stand te brengen, die groote bezuinigingen oplevert, indien niet tot beginsel wordt aangenomen, dat met weinig regters goed regt kan worden gesproken en bepaaldelijk dat bloote regtsquaestien zeer goed door weinig regtsgeleerden kunnen worden beslist. Als men dat niet aanneemt, dan wensch ik dat anderen beproeven eene regterlijke organisatie voort te brengen, die tot belangrijke bezuiniging voeren zal. Ik voor mij zie geen kans om zonder dat beginsel eene organisatie daar te stellen, die wezenlijke bezuiniging aanbrengt. Ik heb wel van onderscheiden kleine inkrimpingen gelezen, die men voorsloeg om het gewenschte doel te bereiken, maar die zullen in mijn oog, op zich zelve, tot niets leiden. Het komt hier aan op het beginsel, waarvan ik daar even sprak.

Ik ga thans de vraag, welke het bij art. 1 geldt, de vraag namelijk of eene regtsquaestie door velen of door weinigen beslist

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

moet worden, van naderbij behandelen. De tegenstanders van art. 1 hebben weinig met redenen, veel met autoriteiten gestreden. Men heeft gewezen op het voorbeeld van Frankrijk. Dat voorbeeld is aangehaald in den brief van den Hoogen Raad en in het verslag der commissie van rapporteurs. Er is opgemerkt, dat daar het hof van cassatie met elf raadsheeren vonnist en dat mijn stelsel alzoo in strijd is met hetgeen elders bestaat. Maar laat ons hier een weinig naderbij zien. Frankrijk heeft ten allen tijde groote judiciele ligchamen gehad en men mag zeggen dat zij goede vruchten gedragen hebben. De Franschen plagten te leven onder eene volstrekte monarchie en het waren alleen die groote parlementen, welke de zaak eenigzins in bedwang hielden, en de vrijheden des volks eenigermate verdedigden. Het is daar de overlevering, die tot het behoud van groote judiciele ligchamen geleid heeft. Het beginsel van talrijkheid van regtsprekenden is op die wijze ook opgenomen bij de instelling van het hof van cassatie. En als ik Franschman was, dan zou ik, niettegenstaande mijne overtuiging dat eene regtsquaestie beter door weinigen dan door velen beslist wordt, voor het behoud van die groote judiciele ligchamen ijveren, juist omdat dit land allerlei experimenten doet in het vak van staatsinstellingen; als alles daar onverhoeds omvergeworpen wordt, dan leveren die judiciele ligchamen nog eenige zekerheid op en kan men zich ten minste daaraan nog ter bescherming van personen en goederen vasthouden. Uit dit oogpunt zou ik in dat land voor de talrijkheid der hoogste regterlijke collegien gestemd zijn. Maar als men nu die ligchamen in hunne dagelijksche werking ziet, wanneer men dat hof van cassatie en die groote hoven regtsvragen ziet beslissen, dan zou ik haast durven zeggen, dat er in weinig landen met minder menschen regt wordt gesproken dan daar, waar zoovelen op canapé's bijeen gezeten zijn (de leden van die ligchamen zitten op canapé's, gewoonlijk zonder iets te schrijven of op te teekenen). Er zijn, het is waar, vele raadsheeren bijeen, maar hoe gaat de zaak toe? Eerst wordt er rapport gedaan, en wanneer dit geschied is dan volgt onmiddellijk de conclusie van het openbaar ministerie. Die conclusie sluit volmaakt op het rapport, waarmede het openbaar ministerie blijkbaar vooraf is bekend gemaakt. En nu komt de president, die de stukken kent en het arrest reeds gereed heeft, neemt de stemmen op en leest het arrest voor. Zoo worden inderdaad verreweg de meeste zaken door slechts zeer weinigen beslist. Ik ontken niet, dat nu en dan in eene zaak die veel gerucht maakt, de uitspraak acht dagen wordt uitgesteld, maar dit is eene groote zeldzaamheid. En wat waar is voor het hof van cassatie, is waar voor de geheele regterlijke magt in Frankrijk. Men ziet daar bij de hoven en de regtbanken alleen op de presidenten. Deze zijn als het ware de orgeltrappers; zij hebben dan ook drie of vier maal meer tractement dan de overige leden; zij zijn de veldheeren, die boven de anderen uitsteken. Men moet dus met het regtswezen in Frankrijk niet te veel dweepen.

Ik meen, dat in het algemeen de regterlijke organisatie zoo gebrekkig is, omdat zij gemaakt wordt door de personen, die er belang bij hebben om daarvan voor zich eene welingerigte vesting te maken. Het zijn gewoonlijk de leden der regterlijke magt of die daaraan verbonden zijn, welke de organisatie maken, en die komen dan wel eens tot zekere conjugatie, waarvan ik vroeger gesproken heb. Ik voor mij heb getracht zooveel mogelijk alle vooroordeelen ter zijde te stellen, opk in het vak, waarin ik mijn geheele leven doorbragt. Ik heb mij hier gevraagd, wat het oordeel van het publiek is, en zoo vraag ik thans aan u, wat gij doet, als gij het ongeluk hebt van in een proces gewikkeld te worden. Gaat gij dan bij vijf, zes of zeven advocaten, om elk dezer zijn gevoelen te vragen, met gevaar van ten slotte in het geheel niet te weten wat van de zaak te maken? Elk doet in het gewone leven het tegendeel van hetgeen bij de geregtelijke behandeling van zaken plaats vindt. Naar mate de zaak beter is, verlaat men zich te geruster op minder beoordeelaars. Maar er is nog meer. Hebt gij ooit gezien dat in eenig contract, waarin een arbitrage is opgenomen, van zeven arbiters gesproken werd? Neen, daar waar de partijen zich aan de regterlijke magt onttrekken en overeenkomen om hare zaak door arbiters te laten beslissen, wordt hiervoor een zeer klein getal personen gekozen. Oudtijds nam men twee personen en wanneer deze het niet eens waren nog een super-arbiter. Zoodanig is het verlangen van hen, die regt behoeven, en ik wenschte wel, dat dit eens wat meer gold. En dat verlangen spruit niet voort uit zuinigheid. Ik heb vele zaken gezien, waar het op geen duizend gulden meer of minder aankwam en ik heb nooit iemand ontmoet die zeven arbiters vroeg.

Ik heb bij deze discussie voor het eerst hooren verkondigen, dat het factum wel aan weinig regters ter beslissing kan worden overgelaten, maar de regtsquæstie niet. Die leer is zeer vreemd, maar zij is, geloof ik, volstrekt niet rationeel. Ik ten minste ben van een tegenovergesteld gevoelen. En waarom meen ik — en vele regtsgeleerden met mij — dat voor de beoordeeling van het factum eerder veel personen noodig zijn dan bij de beoordeeling van een regtspunt? Omdat men in de overtuiging van velen omtrent het bestaan van het factum het bewijs daarvan ziet. Dit is de grondslag der jury, die alleen het factum beoordeelt. Deze beslist omtrent het factum met veel personen, maar de toepassing der wet wordt daarbij aan weinigen, soms aan één persoon, opgedragen. Ik trek hieruit deze consequentie, dat in art. 1 geen het minste bezwaar gelegen is. Vijf personen kunnen zeer goed eene regtsquaestie beslissen, misschien zelfs beter dan meerdere. De verantwoordelijkheid drukt meer waar die op een kleiner aantal personen rust en in grooter vergaderingen is men ligter geneigd eenigzins over de zaak heen te stappen en anderen te volgen. Men heeft gezegd dat de man van talent, van bekwaamheid en van werkzaamheid in eene kleine vergadering grooter overwigt uitoefent dan in eene meer talrijke. Ik ben van een tegenovergesteld gevoelen. In eene kleine vergadering laat men zich niet zoo ligt leiden, omdat het daar meer op ieder afzonderlijk aankomt; maar in eene groote vergadering gewent men zich spoedig aan het gemak om een ander te laten optreden. Men beseft dat al het onaangename, uit hetgeen besloten wordt voortvloeijende, in eene kleine vergadering op elk der leden neder zal komen en niet alleen op het hoofd van hem, die zich op den voorgrond plaatst, maar in eene groote vergadering heeft men spoedig het besef dat het onaangename, dat door velen gedragen wordt, zacht draagt.

Maar, zegt men, het is toch voegzaam, dat de hoogere regter in grooter getale regt spreekt dan de lagere regter. Ik stem dit toe, wanneer die hoogere regter over hetzelfde beslissen moet waarover de mindere uitspraak deed; als er drie in eerste instantie vonnissen, dan zijn er in appel vijf noodig. Maar de zaak is geheel anders wanneer men aan den hoogeren regter alleen een bijzonder oordeel over de regtsquaestie toekent en hem bindt aan de uitspraak over het factum van den lageren regter.

Dit zijn de algemeene beschouwingen, waarvan ik bij deze wet ben uitgegaan. Zoo de Kamer nu deze wet aanneemt, dan bindt zij zich daardoor niet om elke regterlijke organisatie aan te nemen, die ik later mogt voordragen, zelfs niet zoodanige als in grove trekken in het verslag van 13 November jl. geschetst is. Dergelijke band kan nimmer bestaan. Maar zoo de Kamer de wet verwerpt en wel op dien grond, dat eene regtsquæstie met veel regters beslist moet worden, — dan meen ik, dat hier geene groote bezuinigingen mogelijk zijn, en dan zal ik Zijne Majesteit den Koning moeten verzoeken een ander Minister van Justitie te benoemen, die zich in staat gevoelt datgene te doen waarvoor ik geene kans zie.

Ik heb de zaak tot nu toe in algemeene trekken beschouwd. Ik kom thans meer bepaald tot de hier voorgedragene toepassing van het door mij ontwikkelde beginsel. Men heeft gevraagd: welke behoefte is er aan de bepaling van art. 1. De Hooge Raad, zoo zeide men, doet thans in cassatie met zeven raadsheeren uitspraak, en is bereid om dit te blijven doen zonder aanvulling der bestaande vacatures. Maar ik moet aan hen, die zoo spraken, doen opmerken, dat, hoe naauwkeurig zij ook den brief van den Hoogen Raad aan den Minister van Justitie schijnen te kennen, zij echter niet schijnen te weten wat in het slot van dien brief staat. Daar wordt gezegd, dat de Hooge Raad zich voorbehield, om zoo er, wanneer de organisatie op den tegenwoordigen voet gelaten wierd, moeijelijkheden mogten ontstaan, hetzij door ziekte van een der leden hetzij uit eene andere oorzaak, — om dan op de zaak terug te komen en den Koning te verzoeken om de bestaande vacatures te willen vervullen. Ik weet niet waarom de Hooge Raad zoo op dat groote getal gesteld is. In het door eene commissie uit den Hoogen Raad ontworpen *Reglement betreffende de wijze van eedsaflegging enz. en de orde van de inwendige dienst van den Hoogen Raad, gelijk mede van de hoven en regtbanken*, leest men in art. 81 het volgende: » In de gevallen, waarin de wet geen bepaald getal leden voorschrijft, zit elke kamer van den Hoogen Raad in oneffen getal, doch ten minste met vijf leden, de voorzitter daaronder begrepen." Het moet dus zijn, dat de Hooge Raad oordeelt, dat bepaaldelijk de cassatie-zaken een groot getal regters vorderen, want anders zou de Hooge Raad zich ook hier met een getal van vijf raadsheeren tevreden hebben kunnen stellen.

Maar, zegt men, de zaken gaan dan nu toch bij den Hoogen Raad. O ja, maar hoe gaan zij, of liever hoe moeten zij nu gaan? Ik heb mij dit afgevraagd en gemeend, dat die gang van zaken verre beneden de waardigheid van dat ligchaam is. De Hooge Raad, in twee kamers verdeeld, heeft nu, met den president en den vice-president, in elke kamer juist het getal van zeven leden. Al dadelijk valt in het oog, dat de beide kamers niet te gelijk kunnen zitten, zoodra een enkel lid ziek is. Maar verder nu moet bij de minste ongesteldheid van een harer leden de eene kamer van de andere leenen; van daag leent de civile kamer van die voor de strafzaken, en morgen de kamer voor de strafzaken van

de civile. Nu lette men er wel op, dat eene zaak niet in ééne zitting afloopt; dat in dezelfde zitting verschillende zaken op onderscheiden stand voorkomen, en wat zal dan het gevolg zijn? In eene zitting van de civile kamer bijv. zal gepleit worden in de eene zaak, waarvoor A en B uit de strafkamer geleend zijn; in eene andere zaak zal rapport worden gedaan, waarvoor andere leden uit de strafkamer moeten zitten; in eene derde zaak zal conclusie worden genomen, in eene vierde zal gevoteerd en in eene vijfde zal uitspraak moeten worden gedaan, waarvoor dan telkens weder andere leden moeten opkomen. Op die wijze zal dan voor de zitting van ééne kamer de geheele raad moeten verschijnen, elk der leden voor diverse werkzaamheden, zoodat er eene gedurige plaatsverwisseling zal zijn. Dit acht ik beneden de achtbaarheid van het hoogste regterlijk collegie, en toch wanneer dat ligchaam in alles op den tegenwoordigen voet gelaten wordt, kan de zaak geen anderen loop hebben. Nu komt hier nog dit bij, hetgeen ik nog niet heb opgemerkt, dat er altijd één raadsheer boven het vereischte getal moet zitten; wanneer er zeven raadsheeren gevorderd worden, dan moeten er acht bij de zaak tegenwoordig zijn. Dit is nuttig en goed, juist omdat er zoovele zaken niet zoo spoedig afloopen, want veel hoofden en veel handen vergemakkelijken het werk niet, maar maken dat het langzamer gaat. Bij dien langen duur van den loop der zaken, moet men bedacht zijn op het geval, dat een der leden, die aanvankelijk voor eene zaak is gaan zitten, ziek wordt of sterft; men moet daarop bedacht zijn, vooral bij den Hoogen Raad, waar, uit den aard der zaak, veel menschen van hooge jaren gevonden worden. Dat er één meer dan het vereischte getal zit, is dus noodig. Zoodanige organisatie nu, als ik geschetst heb, met zulk eene wisselpartij, neen, dat kan ik niet goedvinden. Ik blijf bij het principe, dat ik voorop gesteld heb, dat, als de Hooge Raad uit minder personen bestaan zal, ook de werkzaamheden met minder personen verrigt moeten worden. Zoo gij de niet-aanvulling van de bestaande vacaturen verlangt, dan moet gij ook de voorgestelde verandering der inwendige organisatie aannemen. Zoo het eene getal, dat der gezamenlijke raadsheeren, veranderd wordt, kan het andere, dat van de raadsheeren die in cassatie uitspraak moeten doen, niet hetzelfde blijven.

Ik zal hiermede afstappen van het punt van den Hoogen Raad, waarover ik reeds lang gesproken heb. Thans ga ik over tot dat der provinciale geregtshoven. Na al hetgeen ter verdediging van het wets-ontwerp op dit punt gezegd is, zal ik hieromtrent kort zijn. Er bestaan ten aanzien van het uitspraak doen in strafzaken twee verschillende stelsels. Het eerste is, om te hebben veel personen, die de daadzaak uitmaken, en om in de overtuiging van zoodanige veelheid van personen het bewijs van het factum te zien, want die vele personen oordeelen dan alleen over het factum. Dat is het stelsel van regtspraak op overtuiging, op intime convictie, en wanneer men dat stelsel aanneemt, dan heeft men vele regters noodig. Het andere stelsel is, dat van regtspraak op bewijs, en daar worden slechts weinige personen vereischt. In dat stelsel heeft de wet uitgemaakt zoo al niet wat bewijs, dan toch wat geen bewijs is, en de regter oordeelt naar hetgeen hij geleerd heeft bewijs te zijn. Hij moet zijne overtuiging mistrouwen; hij moet, wanneer hem het misdrijf wordt aangebragt, onderzoeken of er wel een corpus delicti aanwezig is, en zoo ja, of het bewijs daar is, dat hij, die te regt staat, de schuldige is; vindt hij het een of het ander niet, dan laat hij de overtuiging, die hij voor zich zelven hebben mogt, rusten. Ik weet wel, dat, al heeft hij het volgens de regtsdoctrine geldige bewijs, dat dan nog, wanneer de omstandigheid bestaat, dat zijne overtuiging zich tegen de schuldigverklaring verzet, vrijspraak volgen moet. Maar bewijs zal er altijd noodig zijn om te kunnen veroordeelen, en daarom bestaat er in dit stelsel weinig gevaar om de uitspraak aan een kleiner getal regtsgeleerden over te laten. Ik moet hier verder appuijeren de verwijzing naar hetgeen vijf en twintig jaren lang hier te lande bestaan heeft. Gedurende al dien tijd werd ten criminele met vijf regters uitspraak gedaan; drie stemmen waren genoeg ter veroordeeling; en geenerlei nadeel is hieruit immer voortgesproten. Ik geloof dan ook, dat men zich hier een schrikbeeld maakt. Ik voor mij ben niet bedacht, dat òf de zekerheid der maatschappij òf die van den beschuldigde door de aanneming der wet lijden zal. Te veel vertrouwen stel ik in de mannen, die in onze hoven zitting hebben, dan dat ik daarvoor zou vreezen. Ik vertrouw op hunne zelfstandigheid bij het regtspreken, al vind ik ze ook niet competent om over eene regterlijke organisatie uitspraak te doen. De uitkomst zal — hiervan houd ik mij overtuigd — doen blijken dat alle vrees hier ongegrond is. Zoo is het ook gegaan met de lijfstraffen. Zonder wreede straffen, zoo spraken vroeger velen, was het niet mogelijk de veiligheid der maatschappij te bewaren, en naar mate ze afgeschaft zijn, maar voor goede politie en strenge tucht in de gevangenissen gezorgd is, naar die mate is de veiligheid grooter geworden.

Het zal u bevreemden, dat ik nog met geen enkel woord van bezuiniging gesproken heb. Ik heb dit niet gedaan, omdat reeds zeer velen over dat punt hebben uitgeweid en omdat wij het in principe allen eens zijn, dat men op bezuiniging uit moet zijn, waar die zonder nadeel verkregen kan worden. Het kwam mij nodeloos voor, alles wat hieromtrent gezegd is wederom op te halen. Op eene der gemaakte opmerkingen mag ik intusschen het stilzwijgen niet bewaren. Herhaaldelijk is aan het Ministerie het verwijt gedaan, dat het nog niets dan beloften van bezuiniging geleverd heeft. Ik geloof dat de doorslaande bewijzen van het tegendeel daar zijn. Toen ik aan het ministerie kwam, vond ik twee ligtingen opgeroepen en aanzienlijke bestellingen van materieel gedaan; zoo dat alles een jaar was volgehouden, dan had dit aan den Staat eene som van tien millioen kunnen kosten. Wij keuren het volstrekt niet af, dat de vorige Regering, onder omstandigheden als die van Februarij van het vorige jaar, die maatregelen genomen heeft, maar ik haal de daadzaak slechts aan. Wij hebben die voorgenomen uitgaven consecutief zoo aanmerkelijk verminderd, dat er ongeveer een derde van is besteed; voor hetgeen onvermijdelijk was, is een buitengewoon crediet gevraagd, en wij zijn, alweder door inkrimping, nog zes ton gebleven beneden de raming, die bij het vragen van het crediet gemaakt was. Zòò heeft men in alles gedaan. Mijn ambtgenoot, de Minister van Kolonien, heeft 8 ton bezuinigd alleen op het vrachtloon der koloniale waren. Elk minister, in één woord, heeft zich bijverd zooveel mogelijk te besparen; het is als het ware het wachtwoord van ieder onzer aan alle sollicitanten: » wij hebben niets te begeven, gratificatien trekken wij in, openvallende posten worden niet vervuld." Kortom, zuinigheid is onze leus geweest, en zij is tot nog toe, zonder onbillijkheid en onregtvaardigheid, nadrukkelijk in toepassing gebragt.

De heer ***van Hall*** vraagt het woord om den Minister van Justitie kortelijk te beantwoorden. Hij zal onbeantwoord laten wat die minister omtrent vorige ministerien gezegd heeft. Hij heeft in de rede des Ministers niets geloord dat eenige betrekking had op het ministerie, waartoe hij spreker, de eer had te behooren. Maar zoo hij al uit den toon des Ministers moest opmaken, dat deze het oog had op dat ministerie, ook dan nog zou hij niet ter verdediging van hetzelve opstaan. Hij kan zich denken, dat er tusschen een afgetreden en een nieuw ministerie omtrent sommige beginselen verschil van gevoelen bestaat, maar hij kan niet denken, dat de afgetreden minister, in deze Kamer zitting hebbende, telkens geroepen zou kunnen worden om zich te verdedigen. Zoo dit ministerie ballast over boord heeft geworpen, dan heeft het zeer voorzigtig gedaan indien namelijk die ballast contrabande was. Een ieder zal dit goedkeuren, zoo het ministerie maar niet beproeft die contrabande weder in te sluiken; maar dit hoopt de spreker toch, dat het ministerie nog zoo beballast zij, dat het stevig de baren kan klieven, en niet verpligt zij dat het bij den minsten wind moet omslaan. De spreker heeft het woord gevraagd, om enkele opmerkingen van den Minister van Justitie op te nemen; geenszins evenwel met het doel om door het wets-ontwerp heen de Minister zelven te treffen. Hij zou het wets-ontwerp niet die schande willen aandoen, om het voor zoo luchtig te houden, dat men er door heen kan zien. De spreker is alsnog van meening, dat het advies van den Hoogen Raad aan de Kamer had moeten worden medegedeeld. Het zal, meent hij, de aandacht der Vergadering niet ontgaan zijn, dat de gronden, waarop de Minister de weigering van die mededeeling verdedigd heeft, nu geheel andere zijn dan die in de memorie van antwoord op het verslag voorkomen. De Minister van Justitie is nu van oordeel, dat hij tot die mededeeling niet bevoegd was en de Hooge Raad zich daarover zou hebben kunnen beklagen. De spreker kan hieromtrent met den Minister niet instemmen, want wanneer de Minister als zoodanig inlichtingen gevraagd en verkregen heeft, dan zijn die het eigendom van den Staat. En het zou den Hoogen Raad zeker veel minder onaangenaam zijn geweest, indien het stuk in zijn geheel was medegedeeld, dan om, gelijk nu het geval is, op zich te hooren doelen en zich te hooren bestrijden, terwijl de argumenten van den Hoogen Raad niet met volkomen juistheid bekend zijn. — De spreker gelooft voorts niet, dat hetgeen hij omtrent den langen tijd dien men op eene definitive reorganisatie der regterlijke magt gewacht heeft, zeide, voldoende is opgelost geworden. De Minister heeft zich, meent de spreker, niet genoegzaam verantwoord met blootelijk te zeggen, dat hij, Minister, sedert November 1848 de verlangde reorganisatie nog niet in gereedheid heeft kunnen brengen. — Evenzeer is de spreker nog van gevoelen, dat de Minister geene autorisatie van de wetgeving noodig heeft, om de bestaande vacatures in de regterlijke collegien onvervuld te laten. Hij heeft in de geheele rede van den Minister geen woord hooren aanvoeren, dat de noodzakelijkheid dier autorisatie aantoonde. De Minister meende vroeger de bedoelde bevoegdheid te hebben uit hoofde van de toen nog aan-

hangige grondwets-herziening. Maar indien die grondwets-herziening voor de Regering een argument kan zijn om zich te verdedigen tegen het verwijt dat zij nog niet de hand aan het werk heeft geslagen ter verandering der regterlijke organisatie, dan kan toch zeker het verwijzen op de grondwets-herzieuing met opzigt tot de bevoegdheid waarover thans gehandeld wordt niets afdoen. De Minister zou in allen gevalle onverantwoord blijven voor het tijdvak dat na de grondwets-herziening verloopen is. De spreker herhaalt overigens dat hij van oordeel is, dat de Minister alle regt had en nog heeft om zonder autorisatie der Vertegenwoordiging de vacatures in de regts-collegien onvervuld te laten. Hij zelf heeft in zijne vroegere betrekking hetzelfde gedaan. Wat verder omtrent het wets-ontwerp zelf door den Minister gezegd is, hierop zal de spreker, zooveel noodig, bij de behandeling der afzonderlijke artikelen terugkomen.

De heer ***Verweij Mejan*** zegt, slechts een enkel woord in het midden te willen brengen, niet tegen en naauwelijks over de rede des Ministers, maar een woord tot opheldering en inlichting. Hij heeft de eer gehad lid te zijn van de commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, waarover thans beraadslagd wordt. Hij was voorzitter van die commissie, en hoewel deze werkzaam was in een tijd, toen de voorzitter der Commissie van rapporteurs niet per se voorzat, acht hij zich echter in die betrekking verpligt een enkel woord van opheldering te geven na de toespelingen op de Commissie gemaakt, èn in de gedrukte stukken, èn in de rede van den Minister, na de zinspelingen, betrekkelijk het advies van den Hoogen Raad. De Minister gaf te kennen, dat hij zelfs de woorden van dat advies in het verslag der commissie teruggevonden had. De spreker moet uit naam van al de rapporteurs verklaren, dat het bedoelde stuk aan hen volkomen onbekend is gebleven, dat zij daarvan niets anders wisten dan hetgeen het publiek gerucht verspreid had, niets anders, dan dat de Hooge Raad zich tegen het voorstel der Regering verklaarde. Alleen dit wenschte hij in het midden te brengen, om de leden der commissie te zuiveren van den min gunstigen schijn, waarin de bedoelde toespelingen hen zouden kunnen doen voorkomen.

Niemand meer het woord vragende, worden de algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp, houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien gesloten.

De beraadslagingen worden geopend over de afzonderlijke wets-ontwerpen en wel in de eerste plaats over *artikel* 1, dat aldus luidt:

» Met wijziging van art. 100 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, vonnist de Hooge Raad in cassatie met vijf raadsheeren."

De heer ***Godefroi:*** [Deze redevoering, reeds voor eenigen tijd aan den geëerden spreker ter inzage toegezonden en nog niet teruggontvangen, zal later worden medegedeeld.]

Het amendement, door den heer Godefroi voorgesteld, wordt door het vereischte getal leden ondersteund en zal mitsdien een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op den volgenden dag, des ochtends ten elf ure, en de zitting gesloten.

ZITTING VAN DINGSDAG 8 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 62 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Financien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de Commissie *ad hoc* verzonden een adres van J. M. Huijssen van Kattendijke en andere ingezetenen van Arnhem, betrekkelijk het misbruik van den sterken drank.

De Commissie van Rapporteurs voor de gewijzigde instructie voor den Griffier en den Commies-griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal brengt haar verslag daaromtrent uit.

Dit stuk zal gedrukt en aan de leden rondgedeeld worden.

De Voorzitter stelt voor, om de beraadslaging over die instructie te bepalen op Maandag den 14den Mei, des voormiddags ten elf ure en tevens om de benoeming van den nieuwen Commies-griffier der Kamer te doen plaats hebben op Dingsdag den 15den Mei.

De heer ***Verweij Mejan*** vraagt het woord. Heden, zegt hij, zullen de beraadslagingen over het wets-ontwerp betrekkelijk de regterlijke collegien voortgezet en wellig ten einde gebragt worden. Daarop zullen volgen de beraadslagingen over de wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering, maar deze wet zal misschien eerst morgen in discussie gebragt kunnen worden, en de beraadslagingen daarover zullen zeker niet zoo spoedig kunnen afloopen. Nu wachten de laatste dagen der week de leden der Kamer in de hoofdstad en de spreker zou daarom willen vragen of het niet beter zal zijn de beraadslaging over de wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering niet op morgen aan te vangen, maar die tot Maandag aanstaande uit te stellen, ten einde dan op morgen en overmorgen andere onderwerpen te behandelen. Op die wijze zal er geen enkel oogenblik verloren gaan en zal men tevens geen gevaar loopen, dat de werkzaamheden te midden van belangrijke discussien voor eenige dagen geschorst moeten worden. De spreker stelt mitsdien voor om morgen hetzij over de instructie voor den griffier en den commies-griffier te beraadslagen, hetzij een ander onderwerp in de afdeelingen te behandelen; in allen gevalle om met de discussie over de wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering eerst Maandag aanstaande te beginnen.

De heer ***de Man*** stelt als amendement op het voorstel van den voorgaanden spreker voor, om, met aanneming van hetgeen de Voorzitter voordroeg, de beraadslaging over de wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering op Dingsdag te doen aanvangen. Het zou mogelijk zijn, dat Maandag nog niet alle leden uit de hoofdstad herwaarts teruggekeerd waren en die dag komt hem daarom minder geschikt voor de discussie over evengenoemde zoo belangrijke wet voor. Morgen en overmorgen zullen dan andere onderwerpen in de afdeelingen behandeld kunnen worden.

De heer ***Verweij Mejan*** geeft te kennen, dat hij zich vereenigen kan met het denkbeeld, van met de beraadslaging over de wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering Dingsdag te beginnen, wanneer Maandag aan sommigen daarvoor minder geschikt mogt schijnen.

De Vergadering neemt alsnu zonder hoofdelijke stemming het voorstel des Voorzitters aan en bepaalt tevens de beraadslaging over de wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering op Dingsdag den 15den Mei, na afloop van de benoeming van den nieuwen Commies-griffier.

Aan de orde is de voortzetting van de beraadslaging over het wets-ontwerp *houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien* en worden mitsdien de beraadslagingen over *artikel* 1 van dat wets-ontwerp vervolgd.

De heer ***Schooneveld*** heeft het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk: Zoolang de discussien hebben geloopen over de algemeene strekking der wet heb ik het woord niet gevraagd, omdat ik die algemeene strekking beaam. Een jaar geleden verdedigde ik eene dergelijke wet en zij schijnt van mijne zijde geene verdere verdediging te behoeven. Maar nu is een amendement voorgesteld, strekkende tot weglating van art. 1 en ik meen eenige redenen te kunnen aanvoeren, waarom die weglating ook voor den Minister in zijn eigen stelsel raadzaam is. De strekking der wet is om regtslighamen, die niet hebben het bij de wet bepaalde getal leden, tot zekere hoogte niet aan te vullen en om daartegen voor sommige regtszaken minder regters te vorderen. Ik vind ook dit laatste goed, maar dan moet er ook vermindering zijn van het bij de wet bepaalde getal leden, en dit is met den Hoogen Raad het geval niet. Daar zal het getal leden slechts op het minimum, bij de wet op de regterlijke organisatie bepaald, gehouden worden, maar de wet wordt in dit opzigt niet veranderd en de wijze waarop de Hooge Raad moet arbeiden is geregeld met het oog ook op dat minimum. Dit wets-ontwerp bevat alzoo eene bepaling, die in het systeem van den Minister zelven niet te huis behoort. De Minister geeft alleen als reden voor de bepaling op de mogelijkheid, dat zich anders moeijelijkheden zullen voordoen. Maar dat is dan van latere zorg. Tusschen nu en de daarstelling der nieuwe regterlijke organisatie zal zoodanig geval zich misschien niet opdoen, en doet het zich werkelijk op dan zal de Minister zich nader en met meer grond dan thans tot de Kamer wenden. Ik herhaal dat art. 1 niet

in het systeem des Ministers behoort omdat de Hooge Raad niet uit minder raadsheeren bestaan zal dan waarop in de wet gerekend is. Ten verleden jare bestond evenzeer reden om moeijelijkheid te vreezen en in de toen voorgedragen wet kwam toch zoodanige bepaling als nu in art. 1 vervat is niet voor. Ik meen ook dat de Minister deze bepaling gemakkelijk kan laten varen, omdat de weglating daarvan hem niets behoeft te doen veranderen in zijn systeem omtrent de regterlijke organisatie. De stelling des Ministers, dat met minder regters beter uitspraak gedaan kan worden omtrent regtsvragen dan met meer regters, die stelling blijft ongepraejudicieerd. Wat die stelling zelve betreft kan ik niet beamen, dat de door den Minister verlangde toepassing daarvan onaannemelijk zou zijn, omdat het eene gevaarlijke proefneming, een experimentum in corpore vili genoemd zou moeten worden Als alle veranderingen in het regtswezen experimenta in corporibus vilibus zijn, dan is geene verandering meer mogelijk; er is geene verandering denkbaar of zij is een experiment. Zoo heeft men ook beweerd, dat de afschaffing der pijnbank, dat de afschaffing der lijfstraffen gevaarlijk was; dat men wanneer deze afgeschaft waren in het oneindige zou zien rooven, branden en moorden; en echter is niets van dat alles gebeurd. Elke verandering is een meer of min gevaarlijke proef. Velen zullen het eene gevaarlijke proef noemen, om met vier in plaats van met zes regters ten criminele uitspraak te laten doen, maar men moet zich daarom niet van het doen van dergelijke proefneming laten afschrikken. Het kan geschieden, dat zij gelukkig uitvalt, en men is het eens dat bezuiniging heilzaam is. De regtspraak met minder regters levert in het algemeen zeker dat voordeel op, dat de regter meer en meer gemoedelijk te werk zal gaan. Zoo deze proef genomen wordt, dan zal men zich naar de uitkomsten kunnen regelen bij de vaststelling der definitive reorganisatie van de regterlijke magt, waarvan in het volgende zittingjaar het plan moet worden ingediend. Heeft men nu de overtuiging, dat hetgeen in art. 1 wordt voorgedragen beter is dan het bestaande, dan stelle men ook voor, om hiervan de proef te nemen, maar men doe dat bij eene andere voordragt. De weglating van art. 1 kan ook daarom geen nadeel, omdat de Hooge Raad zelf verlangt zoo te blijven werken als tegenwoordig, en die Raad dus des te eerder zal zorgen, dat de zaken op dien voet goed blijven loopen. Bovendien, het getal der beroepen in cassatie is in den laatsten tijd sterk afgenomen, en de arbeid van den Hoogen Raad is ook daardoor verminderd, dat hij niet meer omtrent alle verzoeken om gratie behoeft te adviseren. Ten slotte moet ik nog aan de nadere aandacht van den minister onderwerpen, dat het hier geldt eene cour régulatrice. Wanneer de Hooge Raad over een regtspunt uitspraak doet in cassatie, dan doet hij dit niet voor dat geval alleen; er heeft in het algemeen geen beroep in cassatie plaats dan in geval van grooten twijfel omtrent het regt verstand der wet, en de uitspraak vestigt dan de jurisprudentie. Het is dus van het hoogste belang, dat er een naauwgezet onderzoek plaats hebbe, en dit is de reden waarom elders zooveel gehecht wordt aan een groot getal regters in de hoven van cassatie. Wat voor andere hoven zou kunnen doorgaan, dat met minder regters beter regt gesproken wordt, is daarom nog niet waar voor een hof van cassatie, waar een grondig regtskundig onderzoek gevorderd wordt. Het artikel is dus niet boven bedenking en het zou te betreuren zijn, indien de wet om dat artikel wierd afgestemd. Mijn gevoelen komt alzoo hierop neder: de wegneming van artikel 1 zal geen het minste kwaad doen; de Regering zal zich, zoo zij het noodig acht, nader kunnen adresseren; de Hooge Raad verklaart zich bereid om zonder vervulling der bestaande vacatures op den tegenwoordigen voet te blijven werken. Dit zijn in mijn oog zoovele redenen, waarom ik voor den Minister zelven de weglating van het artikel uit eene wet, die overigens vrij algemeen bijval vindt, raadzaam acht, ten einde die wet meer kans hebbe om aangenomen te worden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik vraag het woord reeds nu, ten einde op die wijze de discussie eenigermate te bekorten.

Mijn geachte vriend, die zoo even het woord voerde, nam tot grondslag deze redenering: de wet zelve bepaalt het minimum van de leden van den Hoogen Raad op twaalf; de wet verondersteld dus dat met dit aantal de werkzaamheden op den bestaanden voet behoorlijk afgedaan kunnen worden. Deze redenering, zoo ze gemaakt werd voor eene regtbank, als wij twisten over het verstand der wet, zou ik volkomen beamen, maar ik beaam ze niet in eene wetgevende kamer. Het is waar, in de wet staat als minimum het getal van twaalf bepaald, maar terstond, bij de eerste daarstelling van den Hoogen Raad, heeft men het maximum geroepen en tot nu toe werd de getalsterkte op dat maximum van veertien leden gehouden, omdat men zag, dat zonder dit de dienst der justitie niet behoorlijk loopen kon. De Hooge Raad spant zich thans in om alles zonder vertraging af te doen; maar ik vrees, dat die inspanning overspanning zal worden en dat het onderzoek der zaken daaronder lijden zal. Ik heb alle reden om hiervoor beducht te zijn. Heden als regter te zitten in de civile kamer en morgen in de andere kamer zal, het is zoo, op zich zelf, aan de waardigheid van den regter geen nadeel toebrengen. Maar het gaat niet aan om voortdurend een toestand te hebben, waarin men niet geregeld werken kan. Elk der beide kamers zal niet regelmatig door dezelfde leden bezet kunnen worden. In elke zitting zal nu bij het overgaan van de eene zaak tot de andere eene gedurige verandering van personeel moeten plaats grijpen, en ten gevolge hiervan zal dan de geheele Hooge Raad bijna dagelijks in het locaal, waar hij zitting houdt, tegenwoordig moeten zijn. Zoo iets moet den gang van zaken noodwendig verlammen en van invloed zijn op de wijze, waarop de zaken behandeld worden. — De Hooge Raad is, zoo heeft men gezegd, bereid om met het minimum op den tegenwoordigen voet te blijven werken. Ja, de Hooge Raad wil zich inspannen; die Raad is beducht voor verandering, gelijk in het algemeen bij hen die het regt bedeelen, de zucht bestaat om te behouden wat er is. Maar ik voor mij wenschte, dat de regterlijke organisatie nu toch eens gemaakt wierd in het belang van hen die regt behoeven. In de vroegere commissie voor de wetboeken was er een lid, die voor zijne meening uitkwam, dat er toch eene carrière moest wezen voor de meesters in de regten; velen dachten het zelfde maar zeiden het niet. Ik vraag vermindering van het getal der regters voor het beroep in cassatie, omdat ik den schijn niet op mij wil laden, alsof ik door de vermindering van het getal leden, waaruit de Hooge Raad is zamengesteld, den behoorlijken loop van zaken verlamd zou hebben. Zoo ik overtuigd ben, dat met het minimum bij de tegenwoordige organisatie van den Hoogen Raad een gebrekkige toestand geboren zal worden, dan moet ik door het voordragen eener vermindering van het getal der raadsheeren voor de uitspraken in cassatie, voor een beteren loop van zaken zorg dragen. Hier, in de wetgevende Kamer, kan de suppositie, waarvan de wetgever uitging, niet gelden, en langs den weg, dien ik ten deze ingeslagen wil hebben, zal men komen tot die ware bezuiniging, welke hierin bestaat dat men veel doet met weinig menschen. — En wat is het principe, waarom men zich tegen de zaak verklaarde, en met hetwelk ik als eerlijk man verklaarde geen kans te zien om aanmerkelijke bezuiniging in het regtswezen aan te brengen? Men zeide in het algemeen, dat naar mate de regter hooger staat het personeel dat uitspraak doet grooter moet zijn. Ik kan dit alleen toegeven voor zoover het appèl, niet wat het beroep in cassatie betreft. Ik geef dat toe voor het appèl, omdat daar de regter hetzelfde beoordeelt, waarover de regter van eerste instantie besliste. Maar dat is niet het geval met het beroep in cassatie. Dit laatste is geen gewoon middel van redres, het is een extraordinair middel. In appel oordeelt de regter souverainement, maar bij den Hoogen Raad, bij het beroep in cassatie, geldt het alleen de vraag, of bij het vonnis de wet ook verkeerd is toegepast. Dit alleen heeft de Hooge Raad te onderzoeken en verder heeft hij zich met niets te bemoeijen. Al was de Hooge Raad overtuigd, dat er absurd gevonnisd is, hij heeft daarmede niets te doen, wanneer de wet goed is toegepast. Voor die beoordeeling nu van het regtspunt alleen, zijn vijf regters genoegzaam. Ik heb, om dit te doen gevoelen, gevraagd, of de regtbehoevende, die zijne zaak niet voor den regter wil brengen, ooit meer dan vijf, of hij niet altijd zelfs een minder getal arbiters verlangt. Hierop heb ik gewezen, maar men heeft dit stil laten rusten. Ik ben overtuigd, dat die vijf regters met naauwkeurigheid zullen onderzoeken, ja met meer naauwkeurigheid dan een groot aantal regters, omdat op elk hunner eene grootere verantwoordelijkheid rust. Bovendien dat groote belang van eene cour régulatrice ben ik nimmer gewaar geworden. Ik heb er die gewigtige resultaten niet van gezien. Op allerlei punten heb ik die hoven steeds van gevoelen zien varieren, en er is geen groot regtspunt, waaromtrent niet zoowel vijf of zes arresten van het hof van cassatie aan de eene zijde, als vijf of zes arresten aan de andere zijde zijn bij te brengen. De beste pleitbezorgers beschouwen de zaken dan ook meer uit het regt zelf dan uit de arresten der hoven van cassatie.

Maar nu de vraag, waarom dat controverse punt van art. 1 nu beslist moet worden. Ik zou kunnen antwoorden, wat ik reeds in mijn eerste discours ontwikkeld heb, dat namelijk het denkbeeld om met minder regters in cassatie te vonnissen, aannemelijk is. Zoo dit waar is, dan moet het bij de eerste gelegenheid aangenomen worden. Dat denkbeeld zelf is thans genoeg toegelicht. Maar nu vraag ik van mijn kant, waarom de beslissing over de bedoelde vraag uitgesteld moet worden. Het is nu de derde dag dat over die vraag gediscussieerd wordt. Wij hebben alles bijgebragt wat wij er over weten te zeggen, en waarom

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 8STEN MEI.

zouden wij dan nu niet beslissen? Moeten wij dan altijd uitstellen? Komen wij dan weêr in de termen van ontijdigheid? Ik moet hier alweder van bezuiniging spreken. De bepaling van art. 1 is een middel van dadelijke bezuiniging, maar zij zal ook een baken zijn voor toekomstige bezuiniging bij de regterlijke organisatie. Als die bepaling wordt aangenomen en de zaken blijven bij den Hoogen Raad met eene regtspraak van vijf raadsheeren goed loopen, dan zal men van die ondervinding later gebruik kunnen maken. De zaak zal dan door de practijk beslist zijn. Men heeft gezegd, dat het wets-ontwerp, wanneer art. 1 wierd weggelaten, meer kans zou hebben van aangenomen te worden. Ik weet niet wat men door die kans verstaat; ik maak geen kansberekeningen bij mijne wetten. Als ik goede aanmerkingen in het verslag der rapporteurs vindt dan geef ik daaraan gaarne toe, maar ik kon nooit iets voorstellen van het goede waarvan ik niet overtuigd ben, of iets uit het voorstel wegnemen, waarvan mij het verkeerde niet bewezen is. Nu meen ik nog, dat de vraag, welke het bij art. 1 geldt, thans moet worden uitgemaakt. Ik kan geene zuinige regterlijke organisatie, zoo als men die verlangen zou, zonder het beginsel, waarvan art. 1 uitgaat, tot stand brengen, en ik kan, het bedoelde punt in onzekerheid latende, geen tijd nutteloos laten voorbijgaan, om eenige weken langer minister te zijn. Het is daarom, dat ik van de aanneming van dit artikel mijn aanblijven als Minister van Justitie afhankelijk maak. Ik zal dat niet afhankelijk maken van de aanneming of verwerping van elk wets-ontwerp, niet afzonderlijk van het ontwerp van wet omtrent het regt van vereeniging en vergadering, omdat ik kans zie om met de bepaling van art. 291 van den Code Pénal de orde te handhaven. Ik maak geen misbruik van het vervolgen wegens overtreding van dat artikel, maar waar het werkelijk noodig is, zal ik nimmer in gebreke blijven. Van de aanneming of verwerping der wet omtrent de ministeriele verantwoordelijkheid en der wet tot regeling van het regt van enquête zal ik evenmin mijn blijven in de Regering afhankelijk doen zijn, indien daardoor geen hoog staatsbelang wordt gekrenkt. Ook niet van de aanneming der wet omtrent de toelating en uitzetting van vreemdelingen. Ik kan de verzekering geven, dat ik ook nu zeer goed aan de grenzen weet te weren, die niet in het land behooren te komen, en ik schrijf hieraan vooral de ongekende veiligheid toe, die in het geheele land gedurende den laatsten tijd heerschte. Maar hier is het anders. Het amendement berust op een principe dat ik niet kan toegeven, en over beginselen transigeer ik niet, — op het principe dat bij de regtspraak in cassatie veel regters noodig zijn. Wanneer dat principe wierd aangenomen, dan zou ik mij in de onmogelijkheid gesteld zien om aan eene op mij rustende verpligting te voldoen.

Wat betreft het lot der regterlijke ambtenaren bij de nieuwe organisatie der regterlijke magt, moet ik den spreker die zich daarover bekommerd heeft en mij daaromtrent een verwijt deed, antwoorden: geef mij deze wet, opdat later geene of te minder van die menschen aan den dijk behoeven gejaagd te worden. Als men mij deze wet geeft en het gaat, zoo als in het vorige jaar, toen er tien of twaalf raadsheeren wegvielen, — dan mag men aannemen dat er al zeer weinig of bijna geen leden der regterlijke magt bij de reorganisatie weg te zenden zullen zijn. Ik moet hierbij nog opmerken, dat het lid, dat ik hier beantwoord en dat zich zoozeer verontrustte over het lot van de leden der regterlijke magt, waaronder hij zelf eene plaats bekleedt, van zijne zijde al de procureurs aan den dijk gejaagd wilde hebben.

De heer ***van Heiden Reinestein*** verlangt een enkel woord in het midden te brengen over het zoogenaamde amendement van het lid uit Amsterdam. De spreker zegt *zoogenaamd*, want dat amendement is geheel strijdig met het denkbeeld dat hij zich van amenderen gevormd heeft. Hij gelooft, dat het genoemde lid zich er toe had moeten bepalen om tegen het artikel te spreken en zich bij de stemming tegen hetzelve te verklaren; wanneer dan de meerderheid der leden zich met dat lid tegen het artikel verklaarde dan zou dit van zelf wegvallen. Deze opmerking meende de spreker te moeten maken, ofschoon hij wel weet dat hetgeen nu geschiedt niet zonder antecedent is. — Hij zou gezwegen hebben over de zaak zelve, welker beslissing het hier geldt, indien hij niet aanvankelijk voornemens geweest was om slechts voorwaardelijk zijne goedkeurende stem aan het wets-ontwerp te geven, onder voorwaarde namelijk, dat art. 1 daaruit weggenomen worde. Door den loop der beraadslagingen in het algemeen en bepaaldelijk door de rede van den Minister van Justitie is de spreker van zijn voornemen teruggekomen. Hij gelooft thans, dat de bepaling van art. 1 wel degelijk beschouwd moet worden als in verband te staan met de bepaling van art. 2, die zoozeer verlangd wordt. Art. 2 bepaalt dat in de hoven en regtbanken geene vacatures zullen worden aangevuld dan wanneer de geregelde loop der justitie zulks vordert. Hetzelfde wil men wat men den Hoogen Raad betreft en dit maakt de bepaling van art. 1 noodzakelijk. Het is waar, de zaken loopen thans bij den Hoogen Raad, ofschoon daar twee vacatures bestaan, maar ieder weet dat de zaken slechts met de meest mogelijke moeite gaande blijven. De spreker gelooft, dat als art. 1 uit het wets-ontwerp weggenomen wordt, later al zeer ligt de noodzakelijkheid ontstaan zou om de twee vacatures bij den Hoogen Raad weder aan te vullen, en het gevolg zou dan zijn, dat bij de definitive reorganisatie der regterlijke magt meer wachtgelden toegekend zouden moeten worden. Hij ziet in het artikel volstrekt geen bezwaar, want hij meent dat het meer aankomt op de qualiteit dan op de quantiteit der regters en acht een kleiner getal zelfs verkieslijk boven een grooter. Door zijn votum acht hij zich omtrent de quaestie welke het hier geldt, niet gepraejudicieerd voor de definitive organisatie en hij ziet in de Grondwet alsmede in de plegtige belofte van den Minister van Justitie een genoegzamen waarborg dat de wet omtrent de nieuwe regterlijke organisatie tijdig zal worden ingediend. Hij stemt met den Minister van Justitie in, dat de tegenstand tegen het nu voorgestelde vooral voortspruit uit zucht om aan het bestaande vast te houden. Ten slotte verklaart de spreker, dat ook hij een tegenstander is van bezuinigingswoede, maar een voorstander van geregelde bezuiniging en dat hij het eens is, met een hooggeleerd lid der Vergadering, dat de ware weg van bezuiniging is om in alles te zorgen dat men met weinig middelen veel doe. Zoo zal men hier zorg moeten dragen, dat met weinig personen de dienst der justitie geregeld loope.

De heer ***Sloet tot Oldhuis:*** Als ik den Minister van Justitie in zijne rede wel gevolgd heb, dan heeft hij verklaard, dat deze wet in geen verband staat met het verslag van 13 November 1848; dat het verslag bloot als een advies van het tijdelijk ministerie moet aangemerkt worden, zonder eenige verbindende kracht voor het tegenwoordig bestaande ministerie; dat reeds de voornaamste hoofdbeginselen in dat verslag voorkomende, zijn opgegeven; dat hij Minister zich omtrent andere punten door de algemeene denkwijze wil laten voorlichten. Hiermede is mijn hoofdbezwaar tegen het wets-ontwerp weggenomen, en zal ik mijne stem ten gunste daarvan moeten uitbrengen.

Echter doet het mij leed den Minister van Justitie van het voorgestelde amendement eene kabinets-quaestie te hooren maken; inderdaad komt mij de zaak niet van dat gewigt voor; hoe gunstig men ook voor alle bezuiniging gestemd is, is de toestand onzer finantien niet van dien aard, dat wij geene twee raadsheerplaatsen meer zouden kunnen bezoldigen. In een talrijker personeel kan toch een meerdere waarborg zijn, en hoe bedenkelijk in den tegenwoordigen staatkundigen toestand van Europa ook eene ministeriele crisis voor Nederland zoude kunnen worden, geloof ik toch, dat zij, die meenen voor het amendement te moeten stemmen, zich niet door de overweging daarvan moeten laten beheerschen om hunne stem te wijzigen; ik zal de verdere discussie afwachten.

De heer ***van Hasselt*** zal noch voor noch tegen het voorgestelde amendement spreken; hij zal ook niet onderzoeken of het eigenlijk wel een amendement is. Hij wil alleen in bedenking geven, of dat amendement wel zoo geïsoleerd kan worden voorgesteld. Indien de meerderheid zich voor dat amendement verklaart, dan zoude ook, meent hij, de eerste considerans der wet moeten wegvallen. De spreker geeft daarom aan den heer Godefroi in bedenking of deze niet te gelijk met de weglating van art. 1 ook de weglating van den bedoelden considerans zou voordragen.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat na den afloop der beraadslaging over de bijzondere artikelen de considerantia der wet gewijzigd zullen kunnen worden, zoover dit noodig mogt zijn, om ze met de artikelen, zoo als die dan zullen zijn vastgesteld, in overeenstemming te brengen.

De heer ***Godefroi*** wenscht nog een enkel woord in het midden te brengen omtrent een punt, dat hij van het grootste gewigt acht. Hij meent, na hetgeen de Minister van Justitie gezegd heeft en alvorens tot de stemming wordt overgegaan, nogmaals duidelijk te moeten aangeven, welke de bedoeling is van zijn amendement, opdat niet de Minister, indien het mogt worden aangenomen, aan die aanneming gevolgen verbinde, die de spreker niet bedoeld heeft. De Minister heeft gemeend, dat door de aanneming van het amendement in ontkennenden zin zal beslist worden de quaestie of het raadzaam is om in cassatie door weinig regters uitspraak te laten doen. Maar met dit doel heeft de spreker zijn amendement niet voorgedragen; de bedoeling daarvan is alleen deze, dat de beslissing dier vraag uitgesteld worde tot de behandeling der definitive nieuwe organisatie van de regterlijke magt. Hij heeft uitdrukkelijk gezegd, dat hij art. 1 alleen beschouwen zou in betrekking tot de

tegenwoordige organisatie, dat hij alleen onderzoeken zou of de bepaling past in het tegenwoordig stelsel der regterlijke organisatie en of zij noodig is om de zaken geregeld te doen loopen. Beide die vragen meende hij ontkennend te moeten beantwoorden en zijne overtuiging is nog niet veranderd, zoodat hij bij zijn amendement zal persisteren. De spreker geeft ten slotte, in antwoord op de aanmerking van het lid uit de hoofdstad, te kennen, dat hij voornemens was om wanneer zijn amendement aangenomen mogt zijn, eene motie van orde te doen, daartoe strekkende, dat alsdan zal worden overgegaan om de considerantia met de wet zelve in overeenstemming te brengen.

De heer ***Fokker*** had het voornemen niet, om zich in deze discussien te doen hooren. Hij meende, dat na de langdurige discussie het onderwerp eigenlijk uitgeput was. Hij betreurt dat bij gelegenheid van deze transitoire wet de hoofdbeginselen eener goede regterlijke organisatie zelfs breedvoerig behandeld zijn geworden. De rede, door den Minister van Justitie zoo even gehouden, maakt het voor den spreker noodzakelijk om de stem, die hij over het voorgedragen amendement zal uitbrengen, met een enkel woord te motiveren. De Minister heeft verklaard, dat hij van dat amendement eene kabinets-quaestie maakte en na deze verklaring van den Minister zou het voor diegenen, welke voor het amendement stemmen, den schijn hebben als of zij den Minister zijne plaats zouden willen doen ruimen. Indien de spreker voor dat amendement stemt, dan zal zulks niet zijn om daartoe mede te werken. Hij erkent te zeer wat het vaderland aan den Minister verschuldigd is, dan dat hij dezen zou willen doen aftreden; voor het oogenblik ten minste begeert hij dit niet. Alles wat de Minister van Justitie in het midden gebragt heeft over inspanning van den Hoogen Raad, dat alles zou alleen tot deze conclusie kunnen leiden, dat de Hooge Raad worde aangevuld tot 14 leden zoo als de wet bepaalt. De spreker kan zich volstrekt niet begrijpen hoe men van deze zaak eene kabinets-quaestie kan maken; hij gelooft dat daartoe geene noodzakelijkheid bestaat. Wat toch is het punt van verschil tusschen de Kamer en den Minister? De Minister segt, dat zoo niet bij de nieuwe regterlijke organisatie het beginsel, dat in cassatie met weinig regters uitspraak kan worden gedaan, wordt aangenomen, — dat hij dan geene kans ziet om eene zuinige organisatie tot stand te brengen. Maar als nu dat amendement wordt aangenomen, dan zal zulks den Minister volstrekt niet beletten, om later eene organisatie voor te dragen, waarbij van dat beginsel is uitgegaan. Het verschil betreft bovendien alleen de bezoldiging van twee raadsheeren en die som is zoo belangrijk niet, dat daarvan het vinden van aanmerkelijke besparing op het regtswezen zou afhangen. Het geldt bij dat verschil volstrekt niet de regtspraak der hoven en regtbanken; te dien aanzien zal de Minister in allen gevalle volkomen in zijn geheel blijven. Er bestaat dus alleen verschil omtrent de regtspraak van den Hoogen Raad in cassatie. Verschillende sprekers — waarschijnlijk de meerderheid — meenen dat die regtspraak onveranderd moet worden gelaten, omdat zij het controvers, dat door de voorgestelde verandering beslist zou worden, ongepraejudicieerd willen laten. Nu antwoordt de Minister dat dan voor den Hoogen Raad het tegenwoordig minimum der leden niet voldoende zal zijn, en hieruit maakt de spreker op, dat 14 leden genoegzaam zullen zijn om voor de uitspraken in cassatie zeven raadsheeren te behouden. Zoo nu het amendement wordt aangenomen, dan blijven er zeven raadsheeren voor het beroep in cassatie, en het getal van veertien zal dan voldoende zijn. Het verschil tusschen de Kamer en den Minister loopt dus werkelijk slechts over de bezoldiging van twee raadsheeren en de spreker kan alzoo — hij herhaalt het — niet zien, dat de Minister door de aanneming van het amendement in zijne plannen omtrent de daarstelling eener goede en zuinige organisatie der regterlijke magt gedwarsboomd zou worden. Er bestaat inderdaad zoo weinig reden, om van de zaak eene kabinets-quaestie te maken, dat niemand zich daardoor van de aanneming van het amendement kan laten terughouden.

De heer ***van Hall*** acht het van belang om zich bij den aanvang van ons nieuw constitutioneel tijdperk wel bekend te maken met sommige vraagpunten en met de terminologie van het constitutioneel staatsregt. Indien de spreker den Minister van Justitie wel begrepen heeft, dan maakte deze eene kabinets-quaestie van de aanneming van een wets-artikel, dat slechts tijdelijk moet werken en dat over weinige maanden vervallen kan, terwijl inmiddels het stelsel van den Minister niet perichteert ten gevolge van het aanbod van den Hoogen Raad. Eene tweede opmerking van den spreker is deze, dat er, zoo hij wel verstaan heeft, gesproken is van eene kabinets quaestie en niet van eene quaestie van portefeuille. Zoo hij verkeerd begrepen of verstaan mogt hebben, zal het hem aangenaam zijn te regt gewezen te worden.

De heer ***Verwolf Mejan*** meent, dat wel niemand zich zal hebben voorgesteld, dat aan het einde dezer beraadslaging het woord kabinets-quaestie gehoord zou worden. Als men zich herinnert waarover eigenlijk de beraadslaging loopt, dan kan men zich moeijelijk voorstellen, dat eene zoo kleine zaak tot een zoo groot gevolg zou leiden als nu wordt voorgespiegeld. Wat is in constitutionnele Staten eene kabinets-quaestie? Raadpleegt men de ondervinding, dan ziet men dat eene kabinets-quaestie ontstaat, als men het ministerie noodzaken wil om aan eigen beginselen ontrouw te worden, als men het ministerie de middelen weigeren wil om een noodzakelijk of lofwaardig doel te bereiken. Maar is het eene kabinets-quaestie, als men een of ander beginsel niet transitoir uitgemaakt, maar de beslissing daarover uitgesteld wil hebben tot het oogenblik voor een definitief besluit daar is, — als men omtrent een beginsel niet tijdelijk en voorbijgaand, maar blijvend beslist wil hebben. Immers het voorgestelde amendement komt hierop neder, dat men het vraagpunt, of de regtspraak in cassatie aan weinig regters kan worden overgelaten, thans niet wil uitmaken; men spreekt den Minister niet tegen, maar men wil slechts verdagen, en het is mogelijk, dat men het stelsel van den Minister later met beide handen aanneemt. De spreker gelooft dat er geen voorbeeld van te vinden is, dat immer van eene dilatoire exceptie eene kabinets-quaestie gemaakt is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt dat het voor hem den schijn heeft, als of men hem niet begrijpen wil. Er moet eene nieuwe wet komen op de regterlijke organisatie en als nu een amendement wordt aangenomen, regtstreeks in strijd met zijn plan omtrent die nieuwe organisatie en waarbij omvergeworpen wordt wat hij zou willen maken, dan moet hij in tijds terugtreden opdat een ander de taak op zich neme, die hij, Minister, dan niet meer volvoeren kan.

De heer ***Engelen*** zegt hoofdzakelijk: Zonder te willen hechten aan het zoo plotseling opgeworpen woord *kabinets-quaestie*, wil ik met een enkel woord het amendement van den heer Godefroi ondersteunen. Ik doe dit hoofdzakelijk op de gronden, door den voorsteller zelven gisteren en heden ontwikkeld, en terwijl ik niets zoozeer vrees dan noodelooze herhaling, zal ik daarop thans niet terugkomen. Alleen wil ik te kennen geven, dat ik, zoo door de aanneming van het amendement het bezwaar dat ik heb wordt weggenomen, gaarne voor de wet stemmen zal, omdat zij leiden zal tot het bereiken van vereenvoudiging onzer regterlijke organisatie en tot bezuiniging. Maar ik heb in het bijzonder nog om eene andere reden het woord gevraagd. Ik heb in één adem de woorden *regterlijke organisatie* en *bezuiniging* genoemd. Gisteren en heden heb ik onderscheiden sprekers die twee zaken als in onmiddellijk verband staande hooren voorstellen. Ik wil dit niet laten voorbijgaan, zonder openlijk te verklaren, dat bezuiniging, hoezeer in alle opzigten wenschelijk, naar mijn inzien slechts in zeer ondergeschikt verband staat met de definitive organisatie onzer regterlijke instellingen. Kan die organisatie bezuiniging aanbrengen, dan zal ik dit gaarne zien, maar ook zonder dat is zij eene behoefte, want door haar zal zoowel de waardigheid der regterlijke collegien verhoogd als het belang der justitiabelen bevorderd moeten worden. Ik kan ook niet voorbij, mijnen dank te betuigen aan den Minister van Justitie voor hetgeen ik uit de gisteren door hem gehouden redevoering vernomen heb, dat namelijk bij eene definitive organisatie der regterlijke magt niet tot grondslag genomen zal worden het verslag der tijdelijke ministers van 13 November jl. Zonder dat ik juist beweren wil met den spreker uit Overijssel, dat die nog onvoldragen vrucht met de trekken van Medusa ter wereld zou komen, zoo geloof ik toch altijd dat een geschenk van dien aard eene schadelijke vrucht en eene ramp zou zijn. Indien ik de bedoeling van den Minister van Justitie wel begrepen heb, dan meen ik hem alzoo allen dank schuldig te zijn. Ik zal den verderen loop der discussie afwachten en hoop bij den afloop daarvan eene goedkeurende stem te zullen kunnen uitbrengen.

De heer ***Poortman*** vraagt slechts voor weinige oogenblikken het woord, ten einde een amendement voor te dragen dat overeenkomt met de gesteldheid van zaken, waarin de Kamer zich op dit oogenblik bevindt. De Minister verlangt art. 1 aangenomen te zien, in de eerste plaats omdat de Hooge Raad anders meer dan twaalf raadsheeren noodig zal hebben. Daartegenover staat de bepaling van de wet op de regterlijke organisatie, die van de veronderstelling is uitgegaan, dat een getal van twaalf leden voldoende is om den Hoogen Raad met zeven raadsheeren in cassatie uitspraak te laten doen; daartegen staat verder over het gevoelen van den Hoogen Raad zelf en eindelijk de meening van onderscheiden leden deze Vergadering. Dit punt is dus zeer twijfelachtig en de Minister zelf moet verlangen, dat daaromtrent niet beslist worde alvorens men de meest mogelijke zekerheid en eene vaste overtuiging verkregen heeft. De tweede reden, waarom de Minister de aanneming van het artikel wenscht, is deze, dat hij reeds de quaestie

uitgemaakt wilde hebben, of de Hooge Raad niet met een minder getal raadsheeren uitspraak kan doen in cassatie dan thans, opdat men zich naar de beslissing die nu mogt vallen bij het ontwerpen der definitive organisatie regele. Nopens het verkieslijke om dat beginsel aan te nemen bestaat intusschen nog groot verschil van gevoelen. En bovendien, wanneer nu die quaestie wordt uitgemaakt, is het dan te verwachten, dat de Kamer zich later daaraan gebonden zal achten? Zal de Kamer niet misschien, door de ondervinding geleerd, alsdan van de meening die zij nu omhelzen zou, moeten terugkomen? En is niet in hetgeen de Minister zelf gezegd heeft het denkbeeld gelegen, dat de Kamer zich volstrekt niet binden zou. Dit een en ander heeft den spreker op het denkbeeld gebragt, om als amendement voor te stellen het 1ste artikel aldus te lezen: » Met wijziging van art. 100 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, vonnist de Hooge Raad in cassatie met *ten minste* vijf raadsheeren." Hij volgt hier de artt. 50 en 57 van de wet op de regterlijke organisatie, waar op dezelfde min bepaalde wijze omtrent de arrondissements-regtbanken verordend wordt. De aanneming van dit amendement zal, meent de spreker, dit voordeel opleveren, dat men bij de vaststelling der nieuwe organisatie op dit punt de ondervinding zou kunnen raadplegen. Blijkt het getal van twaalf leden voor den Hoogen Raad niet voldoende te zijn om met zeven raadsheeren in cassatie uitspraak te doen, dan zal die Raad in de wet het vermogen hebben om met vijf raadsheeren uitspraak te doen. De Hooge Raad zal gebruik maken van dit vermogen zoo dikwijls zulks noodig zal zijn en men zal dan later wellijt met meer juistheid kunnen beslissen dan thans.

Het amendement van den heer Poortman wordt door een voldoend getal leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De heer ***van der Linden*** zegt nog eene enkele bedenking ten aanzien van art. 1 in het midden te willen brengen. Tot nog toe had hij zich voorgesteld, dat het wets-ontwerp strekken moest tot provisionele bezuiniging. Afgescheiden van alle andere bedenkingen moet hij opmerken, dat zoodanige bezuiniging niet zal voortvloeijen uit art. 1. Als bij de voorgestelde bepaling het voorschrift gevoegd was, dat het minimum van de leden van den Hoogen Raad in het vervolg niet overschreden zou mogen worden, eerst dan zou bezuiniging uit het artikel voortspruiten. Nu zal het gevolg wezen, dat wel voor de regtspraak in cassatie het getal der raadsheeren verminderd wordt, maar niet het gezamenlijk getal der leden van het collegie. Niets zal verhinderen om na de aanneming van art. 1 de twee vacatures in den Hoogen Raad weder te vervullen, en nu gelooft de spreker wel dat deze Minister het bij de wet bepaalde minimum niet zal overschrijden, maar de wet wordt niet alleen voor dezen Minister gemaakt; het is geene wet waarvan men weet dat zij niet langer dan drie maanden of een halfjaar zal werken, maar wie weet hoelang het nog duurt voordat de nieuwe regterlijke organisatie tot stand gebragt zal zijn. Uit het oogpunt van bezuiniging is het artikel dus onvoldoende. Maar nu meent de spreker uit de rede van den Minister van Justitie te mogen opmaken, dat hier niet zoo zeer sprake is van een bezuinigings-maatregel als wel van de aanneming van een beginsel voor de volgende regterlijke organisatie. Zoodanig theoretisch punt evenwel mag en kan de Kamer, naar zijn inzien, niet aannemen. Men zou in het eene stelsel vrede kunnen hebben, met de uitspraak zelfs van drie regters in cassatie, maar in een ander stelsel niet; dit punt hangt met het geheele stelsel, dat men zal aannemen, zamen. Zoowel omdat art. 1 tot geene bezuiniging leidt, als omdat de Kamer geene bloot theoretische bepaling kan aannemen, zal de spreker zich voor het amendement van den heer Godefroi verklaren.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** merkt op, dat bij Koninklijk besluit van den 13den Februarij jl. reeds bepaald is, dat het getal leden van den Hoogen Raad op het bij de wet bepaalde minimum gehouden zal worden. De bepaling van art. 1 strekt alleen om de aanvulling der twee bestaande vacatures niet noodzakelijk te maken.

De heer ***van Eck*** bestrijdt de beide amendementen, die op art. 1 zijn voorgedragen. Hij heeft het lid uit Amsterdam, ter motivering van het amendement dat tot weglating van art. 1 strekte, hooren aanvoeren, dat de geheele regterlijke organisatie, zoo als die thans bestaat, uit haar verband zou worden gerukt. Het is waar, dat art. 1 verandering brengt in het getal der regtsprekenden, maar als men zoodanige verandering niet wil, dan moet men niet alleen art. 1 verwerpen, maar de geheele wet, want ook art. 3 strekt om het getal der regtsprekenden te veranderen. Indien men nu het stelsel van art. 1 niet wil, dan is het rationeel om ook art. 3 af te keuren, maar dan zal men hoegenaamd geene bezuiniging erlangen, want — en dit is reeds dikwijls opgemerkt — ook het bij de wet bepaalde getal der raadsheeren in de hoven is bij de tegenwoordige organisatie dier hoven niet te groot. Eene andere bedenking van het lid uit Amsterdam was deze, dat ook het beginsel onzer regterlijke organisatie veranderd zou worden, dat de hoogere regter in grooteren getale regt spreekt dan de lagere regter. Ook dit kan de spreker niet toegeven. Zoo met art. 1 ook art. 3 wordt aangenomen, dan zullen er, wat de strafzaken betreft, in cassatie vijf en in appel vier regters uitspraak doen. Hier zal dus opklimming zijn en het bedoelde beginsel niet geheel verlaten worden. — Wat betreft het amendement van den heer Poortman, geeft de spreker te kennen, dat in zijn oog de bepalingen van de wet op de regterlijke organisatie, die door het bedoelde lid werden aangehaald, niet zonder bezwaar zijn. Hij zou gaarne in die wet meer vastheid hebben gezien, en de juiste bepaling van het getal der regtsprekenden in de arrondissements-regtbanken. Maar nu dat min bepaalde eenmaal in de wet voorhanden is, zou er minder bezwaar bestaan om het ook in de nu behandelde wet op te nemen, vooral omdat deze van provisoiren aard is. De spreker moet echter opmerken, dat het amendement van den heer Poortman niet voldoet aan hetgeen deze zich voorstelde; dat lid beriep zich namelijk op de artt. 50 en 57 van de wet op de regterlijke organisatie, maar daar wordt wel het getal der regtsprekenden eenigermate onbepaald gelaten, maar toch tevens voorgeschreven dat zij altijd in oneffen getale zullen moeten zijn. Dit laatste staat niet in het amendement uitgedrukt. Daar staat alleen *met ten minste vijf*, zoodat ook zes raadsheeren de uitspraak zouden kunnen doen.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging over artikel 1 gesloten verklaard.

De ***Voorzitter*** wil alsnu in de eerste plaats het amendement van den heer Godefroi in hoofdelijke omvrage brengen.

De heer ***Poortman*** vraagt het woord. Hij meent dat de aanmerking, die straks gemaakt is, dat het amendement van den heer Godefroi niet wel als een amendement beschouwd kan worden, allezins gegrond is. Niet alleen zou, wanneer nu dat amendement het eerst in omvraag gebragt en indien het dan aangenomen wordt, de vraag niet meer te pas komen, of het amendement, dat de spreker voorstelde, aannemelijk is, maar het zou dan ook onnoodig worden om eene stemming te doen plaats hebben over het artikel zelf. En hieruit blijkt, naar des sprekers inzien, duidelijk, dat hetgeen de heer Godefroi voordroeg, inderdaad geen amendement is. Blijkens art. 88 van het Reglement van Orde, wordt onder »amendement" alleen verstaan dat wat tot wijziging, niet wat tot geheele wegneming van een artikel strekt. In allen gevalle meent de spreker, dat zijn amendement den voorrang moet hebben, omdat ook dan wanneer dit aangenomen wordt, altijd nog dat van den heer Godefroi in stemming gebragt zal kunnen worden.

De heer ***Godefroi*** zegt zich geene partij te willen stellen ten aanzien der vraag, aan welk der beide amendementen op art. 1 de prioriteit verleend zal moeten worden. Hij meent echter in antwoord op hetgeen de voorgaande spreker in het midden bragt, te kennen te moeten geven, dat het zijns inziens een onbetwistbaar iets is, dat elke wijziging, die wordt voorgedragen, een amendement is; hij gelooft daarom, dat ook de wijziging, die hij voorstelde, inderdaad een amendement is. Maar hoe dit ook zij, de zaak is thans beslist; nadat zijn voorstel van wijziging ondersteund is geworden, moet het in allen gevalle als amendement beschouwd worden.

De heer ***Thorbecke*** meent, dat de regel, die tot dusverre gevolgd is, om het verst strekkende amendement het eerst in omvrage te brengen, ook hier gevolgd moet worden. Indien het amendement van het lid uit de hoofdstad het eerst in omvrage gebragt wordt, dan zullen zij, die voor dat van het lid uit Schiedam gestemd zijn, zich tegen het eerstgenoemde moeten verklaren. Heeft dus het amendement van he lid uit Schiedam eene meerderheid voor zich, dan zal het andere van zelf verworpen worden en dit laatste kan dus zonder eenig gevaar voor eerstgemeld amendement in de eerste plaats in omvraag gebragt worden.

De heer ***Poortman*** merkt op, dat als nu in de eerste plaats het amendement van den heer Godefroi in omvraag gebragt zal worden, hij zich daartegen zal moeten verklaren, ofschoon hij het artikel niet zoo aangenomen wenscht te hebben als het daar ligt; de aanneming van dat amendement zou ten nadeele van het zijne zijn. Gesteld nu dat het bedoelde amendement verworpen

wierd en vervolgens ook het zijne geen bijval vond, dan zou in de derde plaats gestemd moeten worden over het artikel zelf, en hierbij zou de spreker dan weder tegen moeten stemmen, want hij zou zich alleen daarom tegen het amendement van den heer Godefroi verklaard hebben, om de aanneming van zijn eigen amendement te verkrijgen. Hij zou alzoo ten slotte werkelijk moeten aannemen het amendement van den heer Godefroi dat hij aanvankelijk zou hebben afgestemd.

De heer ***Thorbecke*** meent, dat hetgeen het lid uit Schiedam gezegd heeft, inderdaad bewijst, dat alle gevoelens ter toetse gebragt zullen worden, indien eerst het amendement van den heer Godefroi, daarna dat van het bedoelde lid en eindelijk het artikel zelf in stemming gebragt worden. Het lid uit Schiedam zeide, dat hij het artikel verwerpen zou, indien zijn amendement niet wierd aangenomen, maar dat hij toch zou beginnen met tegen het amendement van den heer Godefroi te stemmen. De spreker kan zich begrijpen, dat men aan een amendement zeer veel hecht, dat men daarvan eene voorwaarde van aanneming maakt, maar hij kan dat niet begrijpen wanneer het amendement niet meer dan eene eenvoudige verbetering is. Keurt men in een artikel het hoofdbeginsel zelf af, dan moet men er zoo spoedig mogelijk toe medewerken, dat dit niet aangenomen worde.

Niemand meer het woord verlangende, gaat men over tot de stemming omtrent de vraag welk der beide amendementen op art. 1 de prioriteit zal hebben. Daarbij wordt met 44 tegen 18 stemmen besloten, dat het amendement van den heer Godefroi het eerst in stemming zal worden gebragt.

Voor de prioriteit van het amendement van den heer Poortman hebben gestemd de heeren: Costerus, de Monchy, van Nispen van Sevenaer, Anemaet, van der Heijde, van Heiden Reinestein, Boxman, Scheltinga Winterberg, Bots, Poortman, Duijmaer van Twist, de Villers de Pité, van Doorn, Slicher van Domburg, van Voorst, Fokker, van Hasselt en van Heloma.

Het *amendement van den heer Godefroi* wordt alsnu in hoofdelijke omvrage gebragt en daarbij met 38 tegen 24 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Costerus, van der Linden van Hall, Backer, Verweij Mejan, Godefroi, de Lom de Berg, Thorbecke, Hengst, Groen van Prinsterer, Wintgens, Wijnaendts, Engelen, Leclercq, Ter Bruggen Hugenholtz, Borret, Fokker, Meeussen, Jespers, van Randwijck, Westerhoff, van Hasselt, de Moraaz en de Voorzitter.

Daarna wordt het *amendement van den heer Poortman* in hoofdelijke omvrage gebragt en met 49 tegen 13 stemmen afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Costerus, de Lom de Berg, Anemaet, Bots, Poortman, Engelen, Leclercq, Ter Bruggen Hugenholtz, Dullert, van Walchren, van Doorn, Jespers en van Hasselt.

Het *eerste artikel* zelf wordt vervolgens met 38 tegen 24 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Costerus, van der Linden, van Hall, Backer, Verweij Mejan, Godefroi, de Lom de Berg, Thorbecke, Hengst, Groen van Prinsterer, Wintgens, Wijnaendts, Poortman, Engelen, Leclercq, Ter Bruggen Hugenholtz, Borret, Fokker, Jespers, van Randwijck, Westerhoff, van Hasselt, de Moraaz en de Voorzitter.

De zitting wordt alsnu voor een half uur geschorst.

De zitting heropend zijnde brengt de Commissie van Rapporteurs haar verslag uit omtrent het ontwerp van wet betrekkelijk de verantwoordelijkheid der Ministers.

Dit stuk zal worden gedrukt en rondgedeeld en wordt tevens besloten den dag voor de beraadslagingen over genoemd wetsontwerp nader te bepalen.

De beraadslagingen over het wets-ontwerp *houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien* worden voortgezet. Aan de orde is de beraadslaging over *artikel* 2.

Niemand verlangt daarover het woord te voeren; hetzelve wordt terstond zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over het *derde artikel*, hetwelk aldus luidt:

» Met wijziging van het 1ste lid van art. 71 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie en van art. 125, het 2de lid van art. 239, het 2de lid van art. 265 en het 2de lid van art. 266 van het Wetboek van Strafvordering, worden de provinciale geregtshoven bij de behandeling van strafzaken in raadkamer uit *drie*, en bij de behandeling der zaken op de openbare teregtzitting uit *vier* raadsheeren zamengesteld.

» Zij spreken geene veroordeeling uit dan met meerderheid van stemmen.

» Het uitspreken van het arrest geschiedt, in het geval bij art. 213 van het Wetboek van Strafvordering voorzien, in tegenwoordigheid van ten minste drie raadsheeren."

De heer ***Borret*** vraagt het woord tot toelichting van een amendement, dat hij op art. 3 wenscht voor te stellen. Hij zal dat amendement voorstellen, ofschoon reeds een ander, dat, in denzelfden geest gesteld, op art. 1 werd voorgedragen, niet is aangenomen geworden. Hij stelt zijn amendement evenwel met vertrouwen voor, omdat het eene zaak geldt van hoog belang. Er is reeds veel gesproken over de vraag, of het wenschelijk is om met veel dan wel om met weinig regters uitspraak te laten doen. De spreker zal niet terugkomen op de beschouwingen, die reeds door anderen omtrent die vraag in het midden werden gebragt. Al hetgeen daarover gezegd is kan ook in het bijzonder gelden ten aanzien van de criminele jurisdictie der provinciale hoven. Maar er is een enkel punt, dat de spreker nog nader wenschte toe te lichten, een punt dat slechts ter loops aangeroerd en niet opzettelijk behandeld is geworden. Hij heeft bij herhaling hooren zeggen, dat het gewigt, dat men h cht aan de uitspraken van regterlijke collegien, niet afhangt van het getal der regtsprekenden, maar van hunne wijsheid. Die stelling is op waarheid gegrond en de spreker beaamt ze ten volle; hij zegt het anderen met overtuiging na, dat de zedelijke kracht en waardigheid van het regtersambt het best gewaarborgd is door het karakter van hen die dat ambt bekleeden. Maar waarom ziet men dan, ofschoon dit zoo is, vele voorname regtsgeleerden en magistraten, zoowel van vroegeren tijd als van heden, zooveel hechten aan de regtspraak van veel regters is strafzaken? Waarom is dan tegenwoordig de criminele regtspraak aan talrijke regtbanken opgedragen? Waarom heeft dan onze eigene wetgeving het getal der regters voor strafzaken op niet minder dan 6, in sommige gevallen zelfs op 10 gesteld? Het is omdat die veelheid van regters niet enkel een waarborg oplevert voor den beschuldigde en voor de maatschappij, maar voor de regters zelven. Zij, aan wie de wet dikwijls de zware en treurige verpligting opdraagt, om met billijkheid en zonder kleinmoedigheid over het leven van hun medemensch te beschikken, — zij mogen wel het verhevene van hunne roeping gevoelen. Maar zij staan toch altijd bloot aan de indrukken van toevallige omstandigheden, die zoo ligt hun oordeel ter regter of ter linker zijde kunnen doen afdwalen, en daarom heeft men het ten allen tijde hiervoor gehouden, dat men, hoe grooter het getal regters is, des te zekerder waarborg heeft tegen vergissing en dwaling. Is het waar, dat uit de wisseling van denkbeelden licht ontspruit, dan kan het ook niet ontkend worden, dat de strafregter zekerder de waarheid zal vinden, indien niet aan weinigen maar aan velen de uitspraak wordt toevertrouwd. — En nu zegge men niet, dat het wenschelijk is vele regters te hebben waar enkel op innige overtuiging geoordeeld wordt, maar dat, waar op wettig bewijs uitspraak wordt gedaan, vier regters voldoende zijn. Het stelsel van uitspraak op wettig bewijs kan van geen invloed zijn op de vraag, die thans behandeld wordt, want de regter mag geen wettig bewijs aannemen, tenzij het met zijne overtuiging overeenstemt. De beoordeeling van de geloofwaardigheid der voorhanden bewijzen blijft toch altijd de taak der overtuiging. Vaste regters en gezworenen staan op het punt van uitspraak op overtuiging nagenoeg gelijk. De spreker stelt alzoo hoog belang in het behoud der beginselen, die bij de bestaande wetgeving aangenomen zijn, en meent te meer voor dat behoud te moeten strijden, omdat hij geene reden heeft kunnen vinden die de bepaling van art. 3 noodzakelijk zou kunnen maken. Hij heeft den Minister wel hooren zeggen, dat indien het stelsel van vermindering van het getal der regters niet wordt aangenomen, deze geene kans zag om eene regterlijke organisatie daar te stellen, waarbij eene gewenschte bezuiniging verkregen zou worden. Maar naar des sprekers inzien ligt de kostbaarheid onzer tegenwoordige regterlijke organisatie niet in de talrijkheid van het personeel van elk regterlijk collegie, maar in de veelvuldigheid van die collegien. En of nu later in die collegien welke behouden worden een enkel lid minder of meer zal zijn, dit zal geene bezuiniging kunnen beletten. De spreker heeft den Minister hooren zeggen, dat de regterlijke magt meest altijd op zoodanigen voet geregeld is als meest overeenkomt met de belangen van hen die er toe behooren, maar dat hij, Minister, de regterlijke magt nu eens geregeld wenschte te zien overeenkomstig de belangen van hen die regt behoeven. Het kan wezen, meent de spreker, dat dit waar en noodig is voor de burger-

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

lijke regtspraak, maar het kan zulks niet zijn voor de regtspraak in strafzaken, want de strafschuldige zal wel geene behoefte gevoelen aan de uitspraak van den regter. De spreker vindt ook hierin geene reden om zich met de voordragt te vereenigen, dat, gelijk de Minister voorhield, een noodzakelijk verband bestaan zou tusschen de vermindering van het personeel der hoven en de nu voorgestelde verandering van de inwendige organisatie. De Minister oordeelde, dat zoo men de vacatures in de hoven niet vervuld wilde hebben, dan ook de bepaling van art. 3 aangenomen moest worden, omdat anders al ligt de noodzakelijkheid zou kunnen ontstaan, om die vacatures aan te vullen. De spreker gelooft niet dat die noodzakelijkheid zoo spoedig ontstaan zal. Er zijn nu vijf of zes hoven, waar vacatures bestaan en ook daar gaat de dienst der justitie geregeld voort. Al mogt het nu gebeuren, dat de geregelde afdoening van zaken bezwaarlijk wierd, dan nog zouden die hoven zich dezen last zeker wel willen getroosten, om niet in eene vermindering van het getal der regtsprekenden een minderen waarborg voor goede regtsbedeeling gesteld te zien. De spreker vindt alzoo geene reden die hem tot de aanneming van dit artikel kan nopen en hij kan daarom niet medewerken om de waarborgen die het tegenwoordig stelsel van criminele regtspraak oplevert, te verminderen. De bepaling van art. 3 vindt bij hem zoodanig bezwaar, dat van de aanneming of verwerping van zijn amendement op dat artikel, zijne stem over het geheele wets-ontwerp zal afhangen. Het spreekt van zelf dat hij bij het gezegde vooral op het oog had de behandeling van strafzaken op de publieke teregtzitting. Maar hij kan zich ook niet vereenigen met hetgeen daar omtrent de behandelingg van zaken in raadkamer wordt voorgesteld. Hij zal zich op dit punt eenvoudig beroepen op hetgeen de Minister zelf gezegd heeft. De Minister erkende het beginsel, dat in appel meer regters moeten zitten dan in eerste instantie. De behandeling van strafzaken, bij de hoven, in raadkamer, is als het ware een hooger beroep van het onderzoek, dat reeds bij de arrondissements-regtbank in raadkamer heeft plaats gehad, en nu zou het van de zijde des Ministers niet consequent zijn, indien deze door de raadkamer van het hof andermaal met drie regters uitspraak wilde laten doen. De spreker stelt voor om het geheele art. 3 te doen wegvallen.

De heer **Thorbecke** merkt op, dat dit het derde antecedent is van de voorstelling van een amendement, dat tot niets anders strekt dan tot de weglating van een geheel artikel. De spreker geeft toe, dat zoodanig voorstel is een amendement op de wet, maar hij vraagt of het een amendement op het artikel is. Hij meent, dat hetgeen ook nu weder wordt voorgesteld, van zelf het onderwerp der stemming zal zijn, wanneer ten laatste over het artikel gestemd wordt. Dergelijk amendement toe te laten zou tot niets anders leiden dan de Vergadering twee malen over hetzelfde te laten stemmen; al wat zulk een amendement beoogt, kan bereikt worden bij de stemming over het geheele artikel. De spreker heeft, toen er quaestie was, of het amendement van den heer Godefroi op art. 1 van het wets-ontwerp wel als een amendement beschouwd kon worden, de nu in het midden gebragte opmerking niet gemaakt, omdat toen reeds besloten was, dat het amendement een onderwerp van beraadslaging zou uitmaken. Maar thans meent hij aan de Vergadering de vraag te mogen onderwerpen, of zoo iets als ook nu wordt voorgesteld, wel als amendement beschouwd kan worden. Zoo die vraag bevestigend beantwoord wierd, dan zou men nog een stap verder kunnen gaan en als amendement kunnen voorstellen om een geheel wets-ontwerp te doen vervallen.

De heer **Duijmaer van Twist** ondersteunt hetgeen het lid uit Leyden gezegd heeft. Hij moet daarbij nog dit opmerken, dat de ondervinding reeds herhaalde malen getoond heeft, tot welke moeijelijkheden amendementen als het voorgedragene leiden. Ook bij het amendement van den heer Godefroi op art. 1 van dit wets-ontwerp heeft men dit ondervonden. Hij heeft er zich toen tegen verklaard, dat dit amendement het eerst in omvrage gebragt zou worden, omdat, indien het aangenomen was, het amendement van den heer Poortman vervallen zou zijn, zonder in stemming te zijn gebragt. Men heeft bij die gelegenheid den weg, dien het Reglement van Orde aanwijst, als het ware omgekeerd, en is werkelijk begonnen met eerst over het artikel zelf te stemmen, waarna men toen het amendement in omvrage gebragt heeft en eindelijk nog eens het artikel.

De heer **Borret** geeft te kennen, dat hij zich geregeld heeft naar hetgeen vroeger heeft plaats gehad. Hij verklaart intusschen er volstrekt niet op te staan, dat de door hem verlangde weglating van het artikel beschouwd worde als een amendement in den eigenlijken zin des woords.

De heer **de Man** ondersteunt mede het gevoelen van het lid uit Leyden. Hij wijst op de woorden van art. 88 van het Reglement van Orde. Aldaar wordt gesproken van „ wijzigingen *in het* aan de orde zijnde *artikel*." De weglating van een geheel artikel is zeker geene wijziging *in* het artikel.

Na de verklaring van den heer Borret, wordt het door dezen voorgestelde amendement als vervallen beschouwd.

De heer **Dullert** vraagt het woord, ten einde het gevoelen van het lid uit Limburg te bestrijden, dat namelijk het thans behandelde artikel zou behooren te vervallen. De Kamer heeft, door art. 2 aan te nemen, het beginsel gehuldigd, dat van het aantal leden in de provinciale hoven eenige kunnen worden gemist. Wanneer dit nu eenstemmig goedgekeurd is, dan moet men ook goedkeuren den weg, die strekken moet om tot het in werking brengen van dat beginsel te geraken. De spreker heeft hooren beweren, dat er geene noodzakelijkheid is om de bestaande vacatures in de hoven aan te vullen, ook wanneer de tegenwoordige organisatie behouden wordt. Hij bestrijdt dit beweren èn op grond van het Wetboek van Strafvordering èn op grond van hetgeen de ondervinding in zijne woonplaats geleerd heeft. Men heeft, meent hij, uit het oog verloren art. 171 van het Wetboek van Strafvordering, volgens hetwelk voor de behandeling der zaak op de openbare teregtzitting zoo mogelijk raadsheeren moeten zitten, die gebleven zijn buiten het onderzoek der zaak in raadkamer. Wanneer nu vijf leden voor het onderzoek in raadkamer en zes voor de openbare teregtzitting gevorderd worden, dan zal het, indien aan art. 2 gevolg wordt gegeven, ten eenen male onmogelijk zijn aan het genoemde artikel eenig gevolg te geven. Dat artikel intusschen heeft eene belangrijke strekking, het strekt, om zooveel mogelijk te zorgen, dat de regters die vonnissen zullen, van alle vooringenomenheid en vooroordeel vrij zijn. Indien nu art. 3 van het wets-ontwerp verviel, dan zou de bepaling van het Wetboek van Strafvordering geheel onvruchtbaar blijven. Maar nu de ondervinding. De spreker heeft hooren beweren, dat de zaken, ook zonder art. 3, goed gaande zullen kunnen blijven, ook omdat de vacatures nog niet zoo menigvuldig zijn. Maar buiten de vacatures zijn er nog zooveel andere redenen, die beletten, dat het hof voltallig zij, vooral bij den tegenwoordigen staat onzer wetgeving op dit punt. In des sprekers woonplaats b. v. is één lid der regterlijke magt in een krankzinnigen-gesticht geplaatst, terwijl een ander zich in gijzeling bevindt en de wet laat niet toe andere leden te benoemen. Daar is het dan ook twee malen gebeurd, dat het hof zelfs in de onmogelijkheid was om eene civile teregtzitting te houden, daar er geen vijf leden bijeengebragt konden worden. De spreker heeft hooren opmerken, dat de regterlijke magt haren zedelijken invloed vooral daaruit moet putten, dat hare leden uitmunten door bekwaamheid. Maar wie zal nu, onder omstandigheden die vooruit laten zien, dat men binnen twee jaren stellig ter zijde gesteld zal worden, eene benoeming tot lid van een hof willen aannemen? Geen bekwaam practizijn zal met zulk een vooruitzigt eene regterlijke betrekking willen aanvaarden en men zal dus moeten komen tot geheel onbekwame of zeer middelmatige regtsgeleerden, want van eene keuze uit de bekwaamste leden der regtbanken wil de spreker niet gewagen. Hij meent dat de regtbanken thans over het algemeen zoo zijn zamengesteld, dat men ze ontzenuwen zou indien men de beste van hare leden wegnam voor de hoven. De spreker acht alzoo de bepaling van art. 2 heilzaam en wil men deze in werking zien treden, dan moet ook art. 3 aangenomen worden.

De heer **van Hall** zegt, dat hij de vergaderzaal was binnen getreden met de overtuiging, dat ook na de aanneming van art. 2 het 3de artikel gemist zou kunnen worden. De vorige spreker bedroog zich toen hij zeide, dat art. 2 met eenparige stemmen is aangenomen geworden, want over dat artikel is niet gestemd. Maar ook al was het waarheid, wat het bedoelde lid zeide, dan zou zulks hier nog niets afdoen. Bij art. 2 geldt het alleen de toekenning van eene zoodanige bevoegdheid aan de Regering als deze reeds bezit en het doel van de opneming van dat artikel in de wet kan, meent de spreker, bereikt worden zonder de aanneming van art. 3. Deze zijne meening berust op hetgeen de ondervinding geleerd heeft, gedurende nagenoeg een jaar, ja bij sommige hoven gedurende meer dan een jaar. Eenige leden zijn van de onderstelling uitgegaan, dat de nu behandelde wet slechts één jaar zou werken, en het beroep op de ondervinding van een jaar kan hier alzoo wel gelden. En wat heeft men zien gebeuren? Er zijn thans zes vacatures in de provinciale hoven. In het hof te Arnhem bestaat sedert meer dan een jaar eene vacature en een der raadsheeren van dat hof moet zich, volgens de door den geachten

spreker zoo straks gedane mededeeling, sedert eenigen tijd in gijzeling bevinden. In dat hof hebben intusschen de zaken een regelmatigen gang gehad. In andere hoven zijn mede vacatures, en er zijn leden van diezelfde hoven, die zich, zeker tot groot genoegen van hunne medeleden in de Kamer, langdurig in deze Vergadering bevinden. Van een ander hof, waar geene vacature bestaat, hebben zelfs twee leden in de Kamer zitting. Nergens evenwel heeft er eenige stremming in de dienst der justitie plaats gehad, en de ondervinding leert alzoo, dat het getal van twee leden in de hoven gemist kan worden, zonder dat er eene verandering in de wet op de regterlijke organisatie noodig is. Met deze overtuiging is de spreker de vergaderzaal binnengetreden, en zijne overtuiging is door hetgeen het lid uit Gelderland in het midden bragt, niet verzwakt, wel versterkt. Hetgeen dit lid heeft aangevoerd pleit evenzeer *tegen hetgeen bestaan zal als deze wet aangenomen wordt*, als *tegen het nu bestaande*. Indien de hoven zamengesteld zullen zijn uit vijf leden benevens een president en vice-president, dat is uit zeven raadsheeren, dan zal met de bepaling van art. 3 dezer wet even moeijelijk verwezenlijkt worden, wat het lid uit Gelderland wenscht — dat namelijk eene strafzaak niet door dezelfde raadsheeren in raadkamer en in de openbare teregtzitting behandeld worde, — als de verwezenlijking van dien wensch thans inderdaad is. De bedenking, door dat geachte lid ten gunste der wet aangevoerd, pleit dus slechts tegen het systema der Regering evenzeer als tegen het thans bestaande. De spreker zal, na hetgeen het lid uit Limburg in het midden bragt, in geene verdere beschouwingen treden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik zal zeer kort kunnen zijn, want ik heb de zaak, waarover wij thans spreken, reeds behandeld bij de algemeene beraadslaging over deze wets-voordragt. Slechts een enkel woord zal ik in het midden brengen om een paar aanmerkingen te beantwoorden.

Men heeft gezegd, dat hier ten aanzien van het getal regters niet in aanmerking kan komen het belang der regtbehoevenden, hetgeen hier zouden zijn de strafbehoevenden. Ik erken gaarne, dat de schuldige de uitspraak van den regter niet zal inroepen en dat hij liefst geene straf ondergaan zal. Maar ik meen, dat de geheele maatschappij er belang bij heeft, dat er goed en spoedig regt gedaan worde, en in dien zin kan ik ook hier van belang der regtbehoevenden spreken, in tegenoverstelling tot dat der regtbedeelenden.

Bij deze beraadslaging heeft men somtijds aan mijne woorden extensien gegeven, waaraan ik mijn zegel niet hechten kan en waartegen ik protesteren moet. Zoo hebben twee leden gezegd, dat ik verklaard zou hebben, dat al de hoofdbeginselen van het plan der regterlijke organisatie, vervat in het verslag van 13 November, door mij teruggenomen zouden worden. Dit heb ik niet verklaard; ik heb alleen gezegd, dat ik een beroep gedaan heb op de openbare meening en dat ik van de aanmerkingen, van verschillende zijden op het bedoelde plan gemaakt, met vrucht gebruik dacht te maken om op vele punten wijzigingen aan te brengen. Zoo heeft men mij verder van inconsequentie beschuldigd, omdat ik gezegd had dat in appel altijd meer regters noodig zijn dan bij de eerste instantie, terwijl volgens deze wet ten aanzien van strafzaken zoowel bij de regtbank als bij het hof in raadkamer drie leden beslissen zouden. Wanneer ik spreek van de uitspraak in appel, dan bedoel ik alleen het definitive, het eindvonnis.

Eindelijk heeft men gezegd: de zaken zijn tot nu toe geregeld gegaan, niettegenstaande de vacatures die sedert eenigen tijd bestonden; en waartoe is hier dan verandering noodig? Ik merk op, dat we nog slechts het eerste effect hebben van de niet-aanvulling van vacatures in de hoven. Wij hebben nog slechts twee hoven, waarin twee vacatures bestaan en daar zijn de zaken dikwijls al zeer moeijelijk gegaan; er zijn daar oogenblikken geweest, dat de criminele jurisdictie op het punt stond van stil te staan; ik ben daarvoor zeer beducht geweest en ik had dan dadelijk door de vervulling der vacatures in het gebrek voorzien. Nu zeg ik, dat de regtsbedeeling niet in dien toestand gelaten mag worden, dat zij bij de minste omstandigheid stremming moet ondergaan. En indien dit zoo is, hetgeen wel niemand ontkennen kan, dan maakt de autorisatie, bij art. 2 verleend, de bepaling van art. 3 noodig.

Ik zal mij bij dit weinige bepalen.

De heer ***Wintgens*** vraagt, naar aanleiding van hetgeen de Minister van Justitie gezegd heeft, van dezen eene inlichting met opzigt tot het verslag der tijdelijke Ministers van 13 November ll. Hij heeft den Minister hooren zeggen, dat deze ten gevolge van de op zijn plan van regterlijke organisatie gemaakte aanmerkingen, ten aanzien van vele punten van dat plan aan het wankelen gebragt is. In dat verslag vindt de spreker dien waarborg behouden, dat ten criminele door zes regters uitspraak zal worden gedaan, en nu wil hij eenvoudig vragen, of de Minister op dat punt aan het meergenoemde verslag getrouw denkt te blijven, dan of hij nu voornemens is om de criminele regtspraak in het vervolg aan vier personen over te laten, en deze wet moet strekken om dit voor te bereiden. Indien dit laatste het geval mogt zijn, dan zou daarin voor den spreker eene reden te meer gelegen zijn om zich, zoo art. 3 wordt aangenomen, tegen het wetsontwerp te verklaren. Hij zou het allerverderfelijkst achten, indien bij de nieuwe organisatie het beginsel om de criminele regtspraak aan zes regters op te dragen, wierd losgelaten.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** geeft te kennen, dat reeds in de beantwoording van het verslag der Commissie van Rapporteurs is opgemerkt, dat wij eene wetgeving hebben waarin bepaald wordt dat dit of dat geen bewijs is, zoodat de regter thans strikt gebonden is aan zekere leer omtrent het bewijs, en dat daarom nu te minder bezwaar bestaat om ten criminele met vier regters uitspraak te laten doen. Wat in het vervolg door den Minister zal worden voorgedragen, daaromtrent zal hij de vrijheid nemen het antwoord schuldig te blijven.

De heer ***Meeussen*** wenscht nog eene enkele opmerking in het midden te brengen, ter ondersteuning van het gevoelen, dat art. 3 gehandhaafd behoort te blijven. Wanneer dit artikel wegvalt, terwijl art. 1 is aangenomen, dan zal zich het geval kunnen voordoen, dat iemand door het hof, dat is, door zes raadsheeren, veroordeeld wordt wegens een feit, hetwelk in confesso is, en dat de veroordeelde, zich in cassatie voorziende, en bewerende dat het feit niet strafbaar is — dan, terwijl de beslissing van het provinciaal hof slechts eene zuivere regtsquaestie betreft, hierover door het hof van cassatie vervolgens met vijf raadsheeren geoordeeld wordt. Dit zou, meent de spreker, eene groote inconsequentie zijn.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging over art. 3 gesloten en dit met 46 tegen 15 stemmen aangenomen, bij welke stemming de heer Borret afwezend is.

Tegen het artikel hebben gestemd de heeren: Costerus, van der Linden, van Hall, Backer, Verweij Mejan, Godefroi, Thorbecke, Hengst, Groen van Prinsterer, Wintgens, Fokker, van Randwijck, Westerhoff, van Hasselt en de Moraaz.

Daarna wordt het wets-ontwerp, houdende bepalingen betrekkelijk de regterlijke collegien, in zijn geheel in omvrage gebragt en met 46 tegen 15 stemmen aangenomen, zijnde ook bij deze stemming de heer Borret afwezend.

Tegen het wets-ontwerp hebben gestemd de heeren: Costerus, van der Linden, van Hall, Backer, Verweij Mejan, Godefroi, Thorbecke, Hengst, Groen van Prinsterer, Wintgens, Wijnaendts, Engelen, van Randwijck, Westerhoff en de Voorzitter.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

Hoofdzakelijke inhoud van eene rede door den heer ***Thorbecke*** *uitgesproken bij de beraadslagingen over het ontwerp van wet* betreffende de regterlijke collegien, *in de zitting van Zaturdag den 5den Mei* 1849. [Zie bladz. 436, vel 110.]

De heer ***Thorbecke*** zegt een enkel woord in het midden te willen brengen over een punt dat door den voorlaatsten redenaar (den heer van Voorst) is aangeroerd. De redenaar heeft ontdekt, dat bij onze natie twee partijen bestaan, en daarbij zich beroepen op hetgeen door een geliefden volksvertegenwoordiger werd gezegd toen hij een woord van afscheid tot deze Vergadering sprak. De door dat lid gebezigde woorden hadden den spreker getroffen, en waren zij niet door dien persoon onder de omstandigheden, onder welke zij gesproken werden, geuit, dan zou hij onmiddellijk het woord opgevat hebben, om daarop te antwoorden. Nu evenwel dit onderwerp wederom ter sprake is gebragt, zoo acht hij zich verpligt het stilzwijgen niet te bewaren. Hij moet vooreerst opmerken dat de heer van Dam van Isselt niet gezegd heeft dat in deze Vergadering twee partijen bestaan; hij heeft het tegendeel gezegd; hij hoopte dat die twee partijen, die buiten deze Kamer bestonden, hier niet

zouden vertegenwoordigd worden. De redenaar uit Haarlem, zegt spreker, is niet binnen dezelfde grenzen gebleven. Hij wil nu niet antwoorden op de vraag, of het bestaan van partijen wenschelijk is, gelijk in eene vroegere vergadering is beweerd. Het antwoord hangt af van het begrip dat men zich van het woord *partijen* vormt. Maar hij gelooft te moeten waarschuwen, dat men ons niet partijen opdringe, die niet bestaan. Hij meent, onzen politischen toestand sedert jaren opmerkzaam in het oog te hebben gehouden, maar vindt geen blijk van het aanwezen eener zoogenaamde *reactionaire* partij; noch eener andere, die *te ver* zou willen gaan. Hij neemt aan, dat er *individus*, *meeningen*, zijn, die achteruitgang verlangen; andere, die onze instellingen gaarne voorbijstreefden. Doch individus, meeningen, zijn geen *partijen*. Wij moeten ons hier, gelooft hij, vooral wachten, de publieke meening te misleiden; zoo men fictive onderscheidingen buiten deze Kamer maakt, wij hebben geene roeping er toe mede te werken; geven wij in dergelijke, door niets gestaafde bewering, als die van den afgevaardigde uit Haarlem, toe, de natie zal werkelijk beginnen te gelooven, dat er partijen zijn, en aan ieder, die op het publiek tooneel verschijnt, afvragen welke kleur hij drage. Wij zullen dan worden geoordeeld niet naar hetgeen wij denken, zeggen en doen; maar volgens het partijbegrip waarin men ons zal willen rangschikken.

Hij gelooft niet dat de voorlaatste redenaar aan van Hogendorp eere heeft bewezen, wanneer hij hem als den vertegenwoordiger eener derde partij beschreef. Hij gelooft niet, dat die staatsman tot zulk eene derde partij zou hebben willen behooren.

Spreker besluit met de opmerking, dat zij, die in de natie twee partijen zien, die ook in de Kamer zullen moeten terugvinden, of aannemen dat de Kamer de natie niet naar waarheid vertegenwoordigt.

Hoofdzakelijke inhoud der redevoering, door den heer **Godefroi** *uitgesproken ter gelegenheid der beraadslagingen over het ontwerp van wet* betreffende de regterlijke collegien, *in de zitting van Maandag den 7den Mei* 1849. [Zie bladz. 449, vel 113.]

Mijne Heeren! Ik zal bij het reeds ver gevorderde uur geen misbruik maken van het geduld mijner medeleden. Ik heb alleen het woord gevraagd om mijne beschouwingen over artikel 1 mede te deelen, ter adstructie van een amendement dat ik op het bureau van den Voorzitter heb nedergelegd en dat strekt tot weglating van dit artikel. Zoo ik aan de algemeene beraadslagingen over dit wets-ontwerp geen deel genomen heb, dan heb ik dit gedaan omdat ik mij niet heb willen laten verleiden om de gehouden discussien te volgen op een terrein, waarop ze, mijns inziens, niet behoorden. Ik heb bij die beraadslagingen meermalen voor mij zelven de opmerking gemaakt, dat het was alsof wij hier beraadslaagden over het geheel eener nieuwe regterlijke organisatie. Ik heb *hinc et inde* breedvoerig hooren behandelen de vraag, uit hoeveel leden de regterlijke collegien moesten zamengesteld zijn. Die vraag is, geloof ik, geheel vreemd aan het wets-ontwerp, dat hier in beraadslaging is. Het eenige standpunt, waarop men zich bij de beoordeeling van het wets-ontwerp plaatsen moet, is mijns inziens dat, hetwelk door den spreker uit de hoofdstad, die voor mij gezeten is (den heer Backer), werd aangewezen. Hij merkte op, dat men hier zorgvuldig twee hoofdzaken van elkander moet afscheiden; de vraag namelijk of aan de Regering magtiging moet worden verleend om de bestaande vacatures in de regterlijke collegien niet te vervullen, en de vraag of de kamers van cassatie bij den Hoogen Raad en de kamers van strafzaken bij de hoven uit een ander getal raadsheeren bestaan moeten dan thans gevorderd wordt. Ik zal over die eerste vraag nu mijne zienswijze niet ontwikkelen, omdat zij te huis behoort bij het 2de artikel. Intusschen wil ik reeds vooruit verklaren, dat ik dit artikel zal aannemen uit overtuiging dat er noodzakelijkheid bestaat om aan de Regering de gelegenheid te geven tot het onvervuld laten der bedoelde vacatures. Maar nu is het eene andere vraag, of met het toekennen van zoodanige bevoegdheid aan de Regering gepaard moet gaan eene vermindering van regters voor de beregting van zaken in cassatie, als in art. 1 wordt voorgedragen. Wanneer ik mij deze vraag ter behandeling voorstel, dan geloof ik op een zuiver standpunt te blijven, indien ik de zaak beschouw uitsluitend in verband met de tegenwoordige organisatie van het regtswezen. Het is thans de vraag niet, of de kamers van cassatie bij de definitive reorganisatie der regterlijke magt niet uit een minder getal raadsheeren zullen kunnen bestaan: die vraag kan bij dit wets-ontwerp niet in aanmerking komen. Wij zouden aldus beslissen een enkel punt, gegrepen uit een stelsel van regterlijke organisatie, dat wij niet kennen. De Minister van Justitie heeft evenwel gezegd, dat hij aan de aanneming van art. 1 zeer hecht; als ik wel verstaan heb, omdat het zijne bedoeling is om nu reeds bij de Kamer uit te lokken eene beslissing van evengemelde gewigtige vraag. Hij heeft zelfs gezegd, dat hij de bepaling van het 1ste artikel had voorgedragen juist met het oog op zijne plannen omtrent de toekomstige organisatie van het regtswezen. Ik mag mijne bevreemding niet verbergen daarover, dat hij die vraag nu beslist wil hebben, terwijl hij zelf met het oog op het verslag van 13 November ll. erkent, dat zijne denkbeelden nog niet tot rijpheid gekomen zijn. Hij legt zelf de bekentenis af, dat hij dit verslag daarom openbaar heeft gemaakt opdat hij de meening van deskundigen zou vernemen, en hij voegt er de verklaring bij, dat hij reeds nu geleerd heeft dat zijne plannen op vele punten wijziging zullen moeten ondergaan. Ik zeg den Minister dank voor die bereidwilligheid om van de gevoelens van anderen kennis te nemen, want inderdaad onder de stemmen, die zich over dit onderwerp hebben doen hooren, zijn er vele, gewigtig genoeg om daaraan het oor te leenen. Maar met welk doel wil de Minister dan nu eene beslissing der Kamer hebben omtrent de belangrijke vraag, of eene regtsquaestie door een klein getal regters kan worden beoordeeld? Om eene proef te nemen, en te zien of een dergelijk stelsel vatbaar is om in eene definitive organisatie te worden opgenomen. Ik voor mij zou niet gaarne de hand leenen tot dergelijke proefnemingen, tot zoodanige *experimenta in corporibus vilibus*. Welligt heb ik den Minister niet wel begrepen, maar wat mij betreft, ik stel er prijs op, dat ons regtswezen geen enkel oogenblik prijs gegeven worde aan stelselloosheid. Ik verklaar mij ten sterkste tegen zoodanige proefnemingen, die in mijn oog beneden de waardigheid der Regering zijn en strijdig met den eerbied, dien men aan het regtswezen verschuldigd is. Maar daarenboven, als men met de beslissing der vraag wacht tot dat het volledig zamenstel eener nieuwe regterlijke organisatie ingediend zal zijn, dan zal men met kennis van zaken kunnen oordeelen, dan zal men kunnen zien of in verband met dat geheel dergelijk beginsel aannemelijk is. Te oordeelen over een geïsoleerd beginsel, uit een stelsel dat noch de Kamer noch de Regering zuiver kent, dit beschouw ik als eene gevaarlijke proef, waartoe ik nimmer zal medewerken. De Kamer is thans niet geroepen, zij is thans niet bevoegd om die vraag te beslissen. Ik zal alzoo, gelijk ik reeds te kennen gaf, thans niet treden in het fond dezer quaestie, omdat ik daarin niet behoef en niet kan treden. En nu komt de vraag, of het al of niet raadzaam, of het noodig is, om de kamers van cassatie bij den Hoogen Raad *thans* uit een kleiner aantal raadsheeren zamen te stellen? Op deze vraag antwoord ik: neen! het is niet raadzaam, het is niet noodig om een zoo gewigtig punt bij eene tijdelijke wet te veranderen. Er is veel gesproken van het afbreken en herstellen van gebouwen; het zij ook mij vergund dat beeld te gebruiken, en dan moet ik zeggen, dat als ik het voorhemen opvat om een gebouw af te breken en een nieuw daarvoor in de plaats te stellen, dan laat ik het in den toestand, waarin het is, liggen tot ik het afbreek, tot ik het door een ander kan vervangen. Ik breng daaraan geene veranderingen noch ten goede noch ten kwade; niet ten goede omdat zoodanige reparatien nutteloos zouden zijn, niet ten kwade omdat het anders misschien instort voor dat ik gereed ben om af te breken. De tegenwoordige regterlijke organisatie berust op vaste beginselen en zoo men een dier beginselen verandert, dan rukt men het geheel uiteen en verbreekt men het verband. Ik zal dit met een paar woorden duidelijk maken. Onze regterlijke organisatie is onder anderen gebaseerd op het beginsel, dat hoe hooger de trap van regtspraak is er des te meer regters noodig zijn. Er is eene opklimming van het getal der regters voor de verschillende trappen van jurisdictie en dit geldt ook voor de uitspraken in cassatie. En wat zal nu het gevolg zijn van de aanneming van artikel 1? Dat in dezelfde zaak, die in appel door vijf regters beoordeeld wordt, ook in cassatie door een gelijk getal regters uitspraak zal worden gedaan. Er zal hier alzoo een beginsel verbroken worden, dat niet alleen bij ons aangenomen is, maar dat een beginsel is van elke inrigting van het regtswezen. Zie daar eene eerste inconsequentie waartoe de aanneming van art. 1 leiden zou. Maar er is nog meer. Ik geloof niet dat iemand betwisten zal, dat de regtspraak in cassatie de voornaamste en hoogste roeping is van den Hoogen Raad. Voor die regtspraak zou dus wel een grooter aantal regters gevorderd kunnen worden dan voor eenige andere, maar niet omgekeerd. En wanneer men nu de wet op de regterlijke organisatie inziet, dan vindt men voor de regtspraak van den Hoogen Raad in eerste instantie over personele actien tegen den Koning of tegen den Staat ingesteld, over jurisdictie-geschillen, over zaken van prijzen en buit,

zeven raadsheeren gevorderd. Die bepaling zal ook blijven bestaan bij de aanneming van dit wets-ontwerp, zoodat dan voor werkzaamheden van minder gewigt dan de uitspraken in cassatie, een grooter aantal regters gevorderd zal worden. Ook in hooger beroep over de vonnissen der hoven van justitie in de kolonien zal de Hooge Raad blijven oordeelen met zeven raadsheeren. Intusschen kan geen twijfel daaromtrent bestaan, dat de uitspraak in cassatie hooger staat dan die in appel. Ziedaar met een paar woorden aangetoond, dat uit de bepaling van art. 1, die in een ander stelsel misschien goed zou kunnen werken, in het tegenwoordig systema, stelselloosheid geboren zal worden. Ik heb hooren zeggen en ik heb het met grievend leedwezen gehoord, dat indien door deze wet de toestand van ons regtswezen werkelijk slechter zal worden, dan hierin een prikkel te meer gelegen zal zijn om tot den gewenschten normalen toestand te komen. Ik geloof niet, Mijne Heeren, dat gij de heilige, de gewigtige belangen van de regtspleging, al is het dan ook voor nog zoo korten tijd, aan stelselloosheid zult willen prijs geven. — De bepaling van art. 1 is bovendien onnoodig en het bewijs hiervan ligt voor de hand. Ik put dat bewijs vooreerst uit de wet zelve, ten tweede uit de getuigenis van den Hoogen Raad en ten derde uit de ondervinding. — 1°. Uit de wet zelve, want art. 83 van de wet op de regterlijke organisatie kent een minimum van twaalf leden, buiten den president en den vice-president, en heeft nu die wet tevens bepaald, dat, zoo het getal der raadsheeren op dat minimum afdaalt, dan de regtspraak in cassatie met minder regters dan anders zal geschieden? Neen, de wet bepaalt dat altijd zeven raadsheeren in cassatie zullen vonnissen. — 2°. Uit de getuigenis van den Hoogen Raad. Het advies, waarvan bij deze beraadslaging zoo dikwijls gesproken werd, is mij, ook in mijne betrekking van rapporteur over dit wets-ontwerp, even onbekend gebleven als aan elk lid der Vergadering. Intusschen heeft het publiek gerucht doen kennen, dat de Hooge Raad geadviseerd heeft tegen de bepaling van art. 1, en de waarheid van dit gerucht is gebleken; want de Minister van Justitie heeft zelf erkend dat het oordeel van den Hoogen Raad ongunstig was. De Hooge Raad heeft dus geoordeeld, dat hij, niettegenstaande de tegenwoordige vermindering van het personeel, toch in staat zou zijn om de zaken op denzelfden voet als thans te blijven behandelen. Nu heeft de Minister van Justitie hoog opgegeven van de verwikkelingen, die bij vermindering van het gezamenlijke getal der raadsheeren uit het gemis van eene bepaling als deze zoude voortvloeijen. Hij scheen het beneden de waardigheid van den regter te rekenen, dat deze nu eens in de kamer voor strafzaken, dan eens in de civile kamer zou zitten, dan eens aan deze, dan wederom aan andere werkzaamheden zoude deel nemen. Ik vat de regterlijke waardigheid niet in dien zin op, en ik zelf heb het dan ook, als lid van het hof in Noordholland, nimmer beneden mij geacht om in beide kamers van het hof dooreen werkzaam te zijn, als lid zijnde van de kamer voor burgerlijke zaken ook deel te nemen aan de werkzaamheden van de kamer voor strafzaken. Ik geloof, dat ook geen lid van den Hoogen Raad zoo iets beneden zal achten. Als men zoodanig roulement niet wil toelaten, dan zal men nimmer kunnen vereenvoudigen, want dan zal elke kamer, zoowel bij de regtbanken en hoven als bij den Hoogen Raad, altijd op zich zelve een voldoend getal leden moeten hebben. De toestand, waarin de Hooge Raad, volgens den Minister, gebragt zal worden, is juist die van de tegenwoordige hoven, en bij deze heeft die toestand nooit eenig ongerief te weeg gebragt. — 3°. Uit de ondervinding. Er zijn nu reeds vier maanden verloopen, sedert aan den Hoogen Raad twee leden ontvallen zijn, sedert het getal der raadsheeren tot het minimum gedaald is, en de Minister kan geen enkel geval aanvoeren, waarin de dienst der justitie eene stremming heeft ondergaan. Ik geloof dat de geruime tijd van vier maanden, bij de ziekte van den president, waarvan men gesproken heeft, en de mede te berde gebragte herhaalde absentie van een der leden, genoeg bewijst dat er weinig reden bestaat, om voor eene stremming in den loop der justitie ter vreezen, wanneer de tegenwoordige organisatie van den Hoogen Raad bij het minimum van het getal der leden behouden wordt. Er is nog eene andere omstandigheid, die dit voor niet gevaarlijk mag doen houden. Uit de statistieke opgaven omtrent de werkzaamheden van den Hoogen Raad blijkt, dat die werkzaamheden in de twee laatste regterlijke jaren niet onaanzienlijk verminderd zijn. Gedurende het regterlijk jaar 1847 — 1848 bedraagt het getal der beroepen in cassatie 36 en dat der requesten 108 minder dan het jaar te voren. Wanneer men hierbij nu nog in aanmerking neemt, dat de Hooge Raad ten gevolge der bepaling van art. 66 der herziene Grondwet niet meer met zooveel requesten om gratie overladen zal worden als vroeger het geval was, dan geloof ik dat bij de niet onaanzienlijke vermindering der werkzaamheden van den Hoogen Raad te minder voor eene stremming in den loop der justitie te vreezen is.

Op al deze gronden meen ik, dat de noodzakelijkheid van de bepaling van art. 1 niet bewezen is, en dat zij daarenboven uit hoofde van de stelselloosheid, waartoe zij leiden zou, onaannemelijk is. Ik neem alzoo de vrijheid om als amendement de weglating van dit artikel voor te stellen.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 14DEN MEI.

ZITTING VAN MAANDAG 14 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf uren door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 40 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Reinders, Wichers, Zijlker, Storm van 's Gravesande, Groen van Prinsterer, Lotsy, Nedermeijer van Rosenthal, Leclercq, Westerhoff, Thorbecke, Poortman, Dirks, van Voorst, Duijmaer van Twist, Verweij Mejan, Ter Brüggen Hugenholtz, Schooneveld, Smit, Dullert, Boreel van Hogelanden, van Zuijlen van Nyevelt, Sloet tot Oldhuis, Schiffer, de Villers de Pité, Backer, Engelen, Costerus, Anemaet, van Randwijck, van Half, Fokker, Scheltinga Winterberg, de Man, Wintgens, van Heloma, van der Linden, Hengst, van Nispen van Sevenaar, van der Heijde en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ontvangen eene missive van den heer L. D. Storm, die daarbij berigt, dat hij ten gevolge van het overlijden zijner moeder verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Vergadering deel te nemen.

Deze missive wordt aangenomen voor kennisgeving.

Zijn ingekomen de volgende verzoekschriften, als:

een adres van J. C. Vrij, te Rotterdam, strekkende tot aanprijzing van de Pharmacopoea Neerlandica, omtrent welker invoering een wets-voorstel is ingediend;

een adres van van mr. J. van der Veen en andere ingezetenen van Leeuwarden, houdende bezwaren tegen de voorgestelde wet tot dekking van het tekort en aandrang op de invoering van een ander belastingstelsel;

een adres van J. J. Veldhuis en andere landbouwers en veehouders in de grietenij Wijmbritseradeel, betrekkelijk een door de Staten van Friesland vastgesteld reglement voor de heffing eener belasting op de runderen en gebouwde eigendommen;

een adres van mr. A. T. Wichers en andere ingezetenen der stad Groningen, betrekkelijk de regeling van het inkomen des Konings op een aan de behoeften des Vaderlands geëvenredigd bedrag.

Deze verzoekschriften worden verzonden aan de daartoe bestemde Commissie.

Nog zijn ingekomen twee verzoekschriften om in aanmerking te komen bij de benoeming van eenen Commies-griffier der Kamer. Zij zijn van de heeren: 1°. mr. P. Hofstede van Son, advocaat bij de arrondissements-regtbank te Goes en aan het parquet van de officier aldaar werkzaam; en 2°. J. Heringa Kz., adspirant-notaris te Utrecht. Hunne namen zullen worden geplaatst op de lijst van sollicitanten voor de gemelde betrekking van Commies griffier der Kamer. Die lijst zal worden gedrukt en rondgedeeld en wijders wordt, op voorstel van den Voorzitter, besloten, dat de Kamer tot de benoeming zal overgaan op Dingsdag den 15den dezer, bij den aanvang der zitting.

Door den heer J. Heringa is bij zijn verzoekschrift aan de Kamer aangeboden een werk, getiteld: *Gelijke aanspraak voor de belijders van alle godsdiensten en geen provincialisme.*
Wordt besloten dat werk te plaatsen in de boekerij.

De ***Voorzitter*** deelt mede, dat door de tweede afdeeling voor de maanden April en Mei tot Voorzitter gekozen is de heer van Heloma, in plaats van den heer van Dam van Isselt, die zijn ontslag genomen heeft, en tot tweeden Voorzitter de heer Sloet tot Oldhuis.

De ***Voorzitter*** geeft kennis, dat door de afdeelingen gekozen zijn tot rapporteurs:
voor het ontwerp van wet tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen de heeren: Boreel van Hogelanden, Boxman, van Zuijlen van Nyevelt, Wintgens en Storm van 's Gravesande; en
voor dat tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting, de heeren: Boreel van Hogelanden, Lotsy, van der Linden, Wintgens en Storm van 's Gravesande.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over *het ontwerp tot herziening der instructie van den Griffier der Kamer*, (waarvan het algemeen verslag der commissie van rapporteurs in de zitting van 8 Mei jl. is uitgebragt).

De algemeene beraadslagingen over dat ontwerp worden geopend, doch, daar geen der leden het woord vraagt, ook onmiddellijk gesloten.

Er wordt overgegaan tot de behandeling der artikelen van het ontwerp.

Het voorstel der Commissie tot het onveranderd laten van de artt. 1 en 2 der instructie wordt, zonder beraadslaging, met algemeene stemmen aangenomen.

Ook het nieuwe art. 3 wordt op gelijke wijze goedgekeurd.

De beraadslagingen worden geopend over art. 4.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** wenscht nopens dit artikel slechts eenige inlichting te ontvangen. In art. 3 wordt gelezen: » *wanneer de Kamer tot nadere bijeenroeping gescheiden is*, » heeft hij (de Griffier), om zich voor langer dan vier dagen van » de plaats, waar hij zijne bediening uitoefent, te verwijderen, » het verlof *van den Voorzitter* noodig." En in art. 4 wordt bepaald: » dat alle stukken, aan de Kamer, *gedurende den tijd dat* » *zij niet bijeen is*, ingezonden, door den Griffier in ontvang worden ge» nomen; hij bezorgt die zoo spoedig mogelijk aan den Voorzitter." En voorts dat: » de Griffier is belast met het ontvangen en openen » der stukken en met het bestuur der griffie, *na het sluiten der* » *zitting en gedurende het tijdperk, dat de Kamer ontbonden is.*"
Nu ontstaat de vraag, of de Griffier, die, gelijk uit art. 3 blijkt, een verlof van den Voorzitter noodig heeft, om zich te verwijderen, zich gedurende al den tijd, dat de zitting der Kamer werkelijk is gesloten, of gedurende den tijd, dat zij ontbonden is, niet van de plaats, waar hij zijne bediening uitoefent mag verwijderen. Immers dan is er geen Voorzitter aanwezig om hem daartoe verlof te verleenen. Dit zal wel niet in de bedoeling der Commissie liggen, maar dat zou echter uit de beide artikelen, in hun onderling verband beschouwd, afgeleid kunnen worden.
Eene andere aanmerking, waartoe art. 4 aanleiding geeft, is deze, dat daarbij *aan den Griffier* werkzaamheden worden opgedragen, gedurende den tijd, dat de Kamer niet bijeen of *ontbonden* is. Hij is alsdan met het ontvangen en openen der stukken en met het bestuur der griffie belast. Maar is het niet ligt mogelijk, dat er gedurende den tijd, dat de Vergadering gescheiden of ontbonden is, nog meerdere werkzaamheden voor den Griffier zullen zijn te verrigten, zoowel wat de oude als wat de aanstaande Kamer betreft?
Om van geen andere voorbeelden te gewagen, bedenke men slechts de bepaling van art. 15 van het wets-ontwerp, thans in behandeling bij de Kamer, betrekkelijk het regt van enquête. — De Commissie, door deze Vergadering benoemd, zoude, volgens die bepaling, ook bij ontbinding der Kamer hare werkzaamheden voortzetten. Indien nu de Griffier aan deze Commissie was toegevoegd, zoude hij zich dan, bij de beperkende bepaling van dit art. 4, thans in beraadslaging, verpligt en bevoegd achten bij de Commissie werkzaam te blijven, ook na de ontbinding der Kamer, en vooral na de beslissing bij den aanvang dezer zitting door deze Vergadering genomen betrekkelijk de herkiezing van den Griffier door elke nieuwe Kamer?
Zie hier de bedenkingen waaromtrent het mij aangenaam zoude zijn, eenige inlichting van de Commissie met het opstellen van deze instructie belast te ontvangen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***, voorzitter der Commissie tot het opstellen van het ontwerp van Instructie, geeft te kennen, dat de inlichtingen, die het geachte lid gevraagd heeft, reeds ten deele door hem zelven zijn gegeven. Er bestaat tusschen eene tijdelijke scheiding en eene bepaalde sluiting of ook ontbinding der Kamer een groot onderscheid. In alle drie de gevallen heeft uwe Commissie het wenschelijk geacht, dat de Griffier der Kamer zooveel mogelijk in deze residentie aanwezend zij; de gronden daarvoor liggen in den aard der zaak, worden door u allen gevoeld, en behoeven dus niet te worden ontwikkeld of aangedrongen. Maar uwe Commissie was evenzeer van oordeel, dat hem die voortdurende aanwezendheid slechts dàn als verpligting konde worden opgelegd, of liever zijne bevoegdheid om zich van hier te verwijderen, van de voorwaarde van toestemming des Voorzitters alleen voor dàt geval afhankelijk konde worden gemaakt, wanneer de Kamer tijdelijk uit elkander is gegaan.
Het gezag van den Voorzitter houdt met de sluiting der Kamer op; en bij ontbinding is noch Voorzitter noch Kamer aanwezig.
De Commissie achtte zich onbevoegd, om hier het vraagstuk uit te maken of zelfs te prejudicieren, of er, bij elke nieuwe Kamer, na eene ontbinding, ook eene nieuwe keuze van eenen Griffier zou moeten plaats hebben, en daarom heeft zij hare voorzieningen voor den tijd welken tusschen sluiting of ontbinding en heropening verloopt, slechts tot het hoog noodzakelijke, de bevoegdheid tot ontvangst en opening en de verpligting tot bewaring der stukken beperkt.
Maar, ofschoon uwe Commissie dus geene aanleiding heeft kunnen

vinden, om de verpligting tot het vragen van verlof verder uit te strekken dan tot het geval van tijdelijke scheiding der Kamer, zoo acht zij echter de wenschelijkheid van het voortdurend verblijf des Griffiers binnen deze residentie gedurende de beide andere tijdvakken, na sluiting of ontbinding, niet van allen waarborg ontbloot. Zij meent dien waarborg te vinden in het besef der verantwoordelijkheid, die dan op hem rust. In het tijdvak van tijdelijke scheiding wordt zijne afwezendheid door het van den Voorzitter verkregen verlof gedekt, in de beide andere gevallen is hij alleen aan den zedelijken band van het besef zijner verpligtingen onderworpen. En uwe Commissie is van oordeel geweest, dat men dat vertrouwen schenken kan en moet aan den man, die door de vergadering is gekozen; die zijne betrekking eerlijk en ter goeder trouw heeft waargenomen, en wiens verantwoordelijkheid voor zijne handelingen, gedurende den tijd dat de Vergadering niet bijeen is, blijft gelden. De Griffier, die zijne betrekking gemoedelijk en pligtmatig wenscht te vervullen, zal zich ook dan niet dan bij dringende noodzakelijkheid uit zijne woonplaats verwijderen. De verantwoordelijkheid, die op hem is blijven rusten, zal hij dubbel gevoelen.

Wat aangaat de tweede aanmerking, dat er niet genoeg is ontwikkeld, wat de Griffier al dan niet moet of mag verrigten gedurende den tijd, dat de Kamer gescheiden of ontbonden is, „zoo geeft de Commissie het gaarne toe, dat er welligt meer werkzaamheden zijn te verrigten, dan in art. 4 zijn vermeld, en dat het mogelijk is, dat daaromtrent andere voorzieningen dienen te worden vastgesteld. Dit kan onder anderen het geval zijn, indien er eene *enquête* is ingesteld. Maar hij herinnert, dat de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde zich juist heeft voorbehouden, zoodra de wet betrekkelijk het regt van onderzoek (*enquête*) zou zijn vastgesteld, op het onderwerp nader terug te komen en zoo noodig het Reglement van Orde met die wet in verband te brengen. De gemaakte aanmerking zal alzoo, naar het oordeel der Commissie, van zelve vervallen, daar het bijv. een punt van nadere overweging zal moeten uitmaken, wat er zal dienen te worden gedaan, wanneer dergelijke commissien, na de sluiting der zittingen, nog mogten werkzaam zijn. De Commissie is alzoo van oordeel geweest, dat zij voor het oogenblik ten dezen aanzien in geene verdere ontwikkeling kon treden.

Artikel 4 van het ontwerp is daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Achtervolgens worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen het onveranderd blijven van art. 5; de nieuwe artikelen 6, 7, 8 en 9, en het onveranderd blijven van art. 10, de nieuwe artt. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18a en 18b.

Ten aanzien van het nieuwe art. 19 (in de volgorde geworden art. 20), betrekkelijk den werkkring van den Commies-griffier, vraagt

de heer ***de Man*** het woord. De welwillendheid, waarmede de Commissie de bezwaren heeft opgelost, die tegen art. 4 waren in het midden gebragt, spoort hem aan, om van diezelfde welwillendheid gebruik te maken ten opzigte van dit artikel. In het algemeen verslag der Commissie van Rapporteurs is nopens dat artikel gevraagd, » of het denkbeeld van ondergeschiktheid van den Commies-» griffier aan den Griffier in dit artikel niet eenigzins duidelijker » zou behooren uit te komen."

De Commissie heeft die vraag onbeantwoord gelaten en het zal den spreker thans aangenaam zijn daaromtrent te worden ingelicht.

Bij art. 15 van deze Instructie is wel bepaald, dat de beambten, boden en bedienden der Kamer *gehoorzaamheid* verschuldigd zijn aan den Griffier, maar blijkbaar is de Commies-griffier onder die bepaling niet begrepen, hetgeen spreker ook niet zoude verlangen; maar juist uit deze beschikking zoude, in eenen tegenovergestelden zin, door dien ambtenaar zijn af te leiden, dat hij van alle ondergeschiktheid aan den Griffier is vrijgesteld, en dat, wanneer de Griffier wegens deze bepaling van art. 20 zijn bijstand verlangt, hij het regt bezit die te weigeren en alleen aan de bevelen van den Voorzitter verpligt is te gehoorzamen. Dit acht de spreker evenzeer onbestaanbaar. Hij acht eene zekere redelijke ondergeschiktheid volstrekt noodig, en vleit zich dat de Commissie, ofschoon met hem in die meening deelende, alleen maar de meest kiesche woorden gezocht heeft, om dat gevoelen uit te drukken. Het is daarom voor de toekomst van belang te weten welke beteekenis aan die woorden te hechten is.

De heer ***Thorbecke***, lid der Commissie, meent te mogen verzekeren, dat er tusschen het gevoelen van den geachten spreker uit Nijmegen en het stelsel der Commissie geen verschil bestaat. Artikel 19 zegt: » De Commies-griffier is den Griffier behulp-» zaam in alle werkzaamheden van zijnen post, *waarin deze zijne* » *bijstand verlangt*, en volgt voorts alle bevelen op, welke hem » in zijne betrekking door den Voorzitter gegeven worden." De Commissie is van oordeel, dat in dit artikel de ondergeschiktheid van den Commies-griffier aan den Griffier ten duidelijkste wordt uitgedrukt, maar zij heeft gemeend dit te moeten doen op de zachtst mogelijke wijze. Het ligt in den aard der zaak, dat de Commies-griffier onderworpen is aan het hoofd der griffie, aan den Griffier. Intusschen kan de Commies-griffier geroepen worden tot het vervullen van dezelfde werkzaamheden als de Griffier. Wij meenden dus, ook ter zake eener goede welwillende betrekking tusschen Griffier en Commies-griffier, de ondergeschiktheid van den laatste in de meest heusche bewoordingen te moeten uitdrukken. Mogt er tusschen den Griffier en den Commies-griffier evenwel eenige moeijelijkheid ontstaan, dan zal het *bevel* des Voorzitters, waarvan in art. 19 der instructie gesproken wordt, alles beslissen.

De heer ***de Man*** bedankt de Commissie voor de gegevene inlichtingen; zij kunnen in het vervolg haar nut te weeg brengen, om juist te kennen de verhouding der betrekkingen tusschen den Griffier en den Commies-griffier.

Hierna wordt het nieuwe art. 19 zonder stemming aangenomen.

Zonder beraadslaging en zonder stemming worden achtervolgens aangenomen: het nieuwe art. 20; het wegvallen der artt. 21 en 22, en het nieuwe art. 23.

Hierna wordt de geheele Instructie in omvrage gebragt en met algemeene stemmen aangenomen.

Op voorstel van den ***Voorzitter*** wordt besloten, de Instructie, zoo als zij thans vastgesteld is, te doen drukken en ronddeelen, en den Griffier te magtigen, haar in eene doorloopende reeks van artikelen te rangschikken.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DINGSDAG 15 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 59 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Wintgens, Lotsy, de Moraaz, Smit, Groen van Prinsterer, de Lom de Berg, van Hall, van Hasselt, Verweij Mejan, Schiffer, de Villers de Pité, van Eck, Westerhoff, van Doorn, Slicher van Domburg, Wijnaendts, Duijmaer van Twist, van Voorst, Jespers, Sloet tot Oldhuis, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, van Walchren, Ter Bruggen Hugenholtz, van der Linden, Reinders, Bots, Wichers, Dommer van Poldersveldt, van Heloma, Boreel van Hogelanden, Schooneveld, Costerus, Storm van 's Gravesande, Zijlker, van Nispen van Sevenaer, Dirks, Dullert, Hengst, van der Heijde, Nedermeijer van Rosenthal, Engelen, Bicker, Fokker, Anemaet, de Monchy, Thorbecke, Boxman, Bachiene, de Man, van Naamen, Meeussen, Heemskerk, van Randwijck, Mutsaers, van Heiden Reinestein, Luijben, Donker Curtius en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie en voor de Zaken der Hervormde en andere Eerediensten wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de Kamer wordt aangeboden een exemplaar van het werk, getiteld: *Verslag over het stoomwerktuig in den polder van Dreumel, Wamel en Alphen*, door H. F. Fijnje, ingenieur van den waterstaat. — Wordt besloten tot plaatsing in de boekerij der Kamer.

Aan de orde van den dag is de benoeming van eenen Commiesgriffier der Kamer. De lijst van solicitanten voor die betrekking bestaat uit de volgende heeren:

jhr. mr. *J. K. W. Quarles van Ufford*, advocaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden;

mr. *A. Uijttenhooven*, advocaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden;

jhr. mr. *H. J. van der Heim*, advocaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden;

mr. *J. L. de Bruijn Kops*, advocaat te Haarlem;

jhr. *F. E. M. van Alphen*, ambtenaar bij het Ministerie van Koloniën;

mr. *P. Hofstede van Son*, advocaat bij de arrondissementsregtbank te Goes en aan het parquet van den officier aldaar werkzaam;

Jodocus Heringa Kz., adspirant-notaris te Utrecht.

De **Voorzitter** benoemt tot stemopnemers, de heeren: van der Heijde, Dommer van Poldersveldt, Boxman en Heemskerk.

Er zijn op dit oogenblik 58 leden tegenwoordig.

Bij de *eerste* stemming erlangt jhr. mr. H. J. van der Heim 22 stemmen; mr. A. Uijttenhooven 21; jhr. mr. J. K. W. Quarles van Ufford 12; mr. J. L. de Bruijn Kops 2 en J. Heringa Kz. 1; te zamen 58.

Bij de *tweede* stemming verkrijgt de heer van der Heim 22 stemmen, de heer Uijttenhooven 22, de heer Quarles van Ufford 13, en de heer de Bruijn Kops 1; te zamen 58 stemmen.

Bij de *derde* stemming bekomt de heer Uijttenhooven 25, de heer van der Heim 22, en de heer Quarles van Ufford 11 stemmen; te zamen 58 stemmen.

En bij de *vierde* stemming, die nu, ingevolge art. 51 van het Reglement, plaats heeft tusschen de heeren Uijttenhooven en van der Heim, heeft de eerstgemelde 34, de tweede 24 stemmen op zich vereenigd.

Mitsdien heeft de heer mr. A. Uijttenhooven de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd, en verklaart de Voorzitter dien heer te zijn benoemd tot Commies-griffier der Kamer. Heeren stemopnemers worden bedankt voor de door hen volbragte taak. Wijders wordt, op voorstel van den Voorzitter, besloten, dat van deze benoeming zal worden kennis gegeven aan den Koning, aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal en aan den benoemde.

Is ontvangen een schriftelijk berigt van den heer Godefroi, houdende dat hij, ten gevolge van een sterfgeval in zijne familie, verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen; welk berigt wordt aangenomen voor kennisgeving.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet *tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.*

De heer **Groen van Prinsterer** vraagt het woord. Hij zal niet treden in een onderzoek over het al dan niet wenschelijke, om deze beraadslagingen aan te vangen of uit te stellen; maar hij wenscht, dat vooraf worde bepaald, of de beraadslagingen al dan niet voortgang zullen hebben. Hij zou het ten minste verkeerd achten, die beraadslagingen thans aan te vangen en ze over een paar uren wederom te schorsen. In dat geval zou hij het doelmatiger oordeelen, de beraadslagingen tot morgen uit te stellen. Hij doet nogtans daaromtrent geen bepaald voorstel.

De **Voorzitter** is bereid de meening van de Vergadering in te winnen over het al dan niet voortzetten der beraadslagingen op heden, indien er een bepaald voorstel tot verschuiving der behandeling van dit ontwerp gedaan wordt.

De heer **Groen van Prinsterer** zegt, dat hij geen bepaald voorstel heeft gedaan, omdat hij bereid is de beraadslagingen aan te vangen; doch dat hij het onderwerp te gewigtig acht, om, wanneer het eenmaal in behandeling mogt zijn gebragt, haar na korten tijd weder te verdagen.

De **Voorzitter:** Indien geen der leden een bepaald voorstel doet, om de beraadslagingen uit te stellen, dan zie ik er bezwaar in, die verschuiving in omvrage te brengen, nadat de Kamer de beraadslagingen op heden bepaald heeft.

De heer **Groen van Prinsterer:** Indien dan geen ander lid het voorstel doet, dan stel ik om de bovengemelde redenen voor, de beraadslagingen tot morgen uit te stellen.

De heer **Thorbecke:** Nu er een voorstel tot verschuiving van deze beraadslagingen gedaan is, meen ik te moeten doen opmerken, dat er geen enkele grond aangevoerd is, om het te ondersteunen. Ik ben daardoor buiten staat te oordeelen, waarom men dat nieuw uitstel van ons verlangt. Reeds in de vorige week zijn de beraadslagingen over hetzelfde onderwerp uitgesteld, omdat eenige leden een paar dagen vóór de inhuldiging des Konings naar de hoofdstad wenschten te gaan. Doch nu men de beraadslagingen bereids eenmaal heeft uitgesteld, moet dit eene reden te meer opleveren, om ze heden voortgang te doen hebben en niet weder uit te stellen. Het komt mij alzoo voor, dat het in de vorige week genomen besluit, om de beraadslagingen op heden te houden, behoort te worden gehandhaafd en ten uitvoer gelegd en geen verder uitstel in aanmerking dient te komen.

Men gaat tot de stemming over ten aanzien van het gedane voorstel, om de beraadslagingen uit te stellen tot morgen. Er verklaren zich 11 stemmen *voor* en 48 stemmen *tegen* het voorstel, dat mitsdien *niet* is aangenomen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Bots, van Nispen van Sevenaer, van der Heijde, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Boxman, van Randwijck, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, van Eck en Slicher van Domburg.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Linden, Reinders, Wichers, Dommer van Poldersveldt, van Heloma, Boreel van Hogelanden, Schooneveld, Costerus, Storm van 's Gravesande, Zijlker, Dirks, Dullert, Hengst, Engelen, Backer, Anemaet, de Monchy, Thorbecke, Bachiene, de Man, van Naamen, Meeussen, Heemskerk, Mutsaers, Wintgens, Lotsy, de Moraaz, Smit, de Lom de Berg, van Hall, van Hasselt, Schiffer, de Villers de Pité, Westerhoff, van Doorn, Wijnaendts, Duijmaer van Twist, van Voorst, Jespers, Sloet tot Oldhuis, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, van Walchren, Ter Bruggen Hugenholtz, van Heiden Reinestein, Luijben, Donker Curtius en de Voorzitter.

Derhalve worden de beraadslagingen over het ontwerp van wet tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering thans geopend, en is het eerst het woord aan:

den heer **Groen van Prinsterer**, die zegt ditmaal niet kort te zullen zijn. Hij hoopt door deze bekentenis de welwillendheid der Vergadering niet te hebben verbeurd, als hij er onmiddellijk bijvoegt dat hij zoo kort zijn zal als mogelijk is bij de beoordeeling van een ontwerp, dat ingrijpt in de meest belangrijke deelen van ons staatsregt, en waarbij de geheele staatkunde van het ministerie ter sprake zal moeten worden gebragt. Er bestaat eene bijzondere reden waarom de spreker het woord het eerst gevraagd heeft. Hij is namelijk geweest een der leden van de Commissie van Rapporteurs over dit wets-ontwerp. Hij wenscht terstond aan deze discussie, door toelichting van het rapport, het karakter van scherpheid te ontnemen, hetwelk door eene min juiste opvatting van den Minister van Justitie zoo ligt

in die discussie zou kunnen worden gebragt. De Minister heeft naar de reden gezocht dier *scherpe* beoordeeling, zoo als hij haar noemt, en » kon haar moeijelijk aan iets anders toeschrijven, » dan aan den weerzin om het ontwerp grondig te onderzoe- » ken, of aan het verkeerde standpunt, waarop men zich » plaatste, toen men meende hier bloot eene rgeeling van verga- » deringen van politieken aard te zullen vinden." Indien de Minister met die uitdrukking » scherpe beoordeeling", bedoeld heeft, dat het ontwerp zelf, naar zijne meening, krachtig of scherp beoordeeld en veroordeeld is, dan kan hij, spreker, die uitdrukking toegeven; dan is het scherp onderzocht en behandeld. Maar waar staat het geschreven, dat eene oppositie van zoodanigen krachteloozen aard moet wezen als door de Franschen *opposition à l'eau de rose* genoemd wordt? Welk heil brengt zoodanige oppositie den Staat aan? Heeft de Minister van Justitie zelf daarvan het voorbeeld gegeven, toen hij in de oppositie was? Bovendien behoort eene zekere mate van scherpheid en puntigheid tot de natuur van stukken waarin een aantal argumenten binnen een eng bestek moeten worden geconcentreerd. Het ontwerp is door de meerderheid der Kamer krachtig en scherp veroordeeld: dit gevoelen der overgroote meerderheid is opgenomen in het verslag. De bewoordingen, de uitdrukkingen zijn niet scherp. Veeleer heeft men met zorg vermeden wat aanstootelijk scheen. Het kan niet worden ontkend, dat de indruk, dien het ontwerp op de Kamer maakte, van dien aard was, dat zij het niet vatbaar oordeelde voor partiele verbetering; en dat zij het bijkans overbodig achtte ten aanzien van dit ontwerp in een ernstig en naauwkeurig onderzoek te treden. Het is niet moeijelijk zich de uitdrukking te binnen te brengen, waardoor een zoo afkeurend gevoelen met de meeste juistheid zou worden kenbaar gemaakt; doch in het rapport heeft men zich èn daarvan onthouden, èn van al wat beleedigend had kunnen zijn. Dit is in het antwoord der Regering niet geschied. Daarin is niet alleen met nadruk het stelsel der Regering ontwikkeld, maar er zijn uitdrukkingen gebezigd die voor de Kamer beleedigend zijn. Ten voorbeelde strekke: » Hier treft men, op zijn zachtst gezegd, zoovele dwalingen als woorden aan". Nu zal spreker zich nog niet verdiepen in het onderzoek der gegrondheid van dat antwoord, waartoe hij straks zal overgaan; maar hij wijst slechts op de uitdrukking, en vraagt, of dit dan eene zachte beoordeeling is van het verslag der Kamer? Als individu is hij niet buitengemeen gevoelig, voor een lid der Kamer meent hij dat ligtgeraaktheid somwijlen te pas komt, en, wanneer men in naam der geheele Kamer het woord voert, dan is eene hooge mate van susceptibiliteit pligt. Er is in der tijd veel geproken van zelfstandige rapporteurs, en welligt heeft de Minister gedacht, dat hij het woord rigtte tot zelfstandige rapporteurs. Hij vergat echter, dat wij waren organen der Kamer. De Minister is in zijn systema van de eigenliefde der Kamer, waar het noodig zijn mogt, te kwetsen, te ver gegaan, en ik geloof dat de stoutmoedigheid, waarop hij zich beroemd heeft, in dit geval aan overmoed grenst. Maar ik zou het oogmerk, waarmede ik dit een en ander aangevoerd heb, niet bereiken, indien ik niet tevens de redenen in het midden bragt welke ter verontschuldiging van die scherpheid schijnen te pleiten. Ik kan mij voorstellen, dat de Ministers zich meer dan eens in eene moeijelijke positie moeten bevinden; ik begrijp, dat zij veel, zeer veel werk te verrigten hebben; wie zal het ontkennen, dat er eene groote verantwoordelijkheid op hen rust! Ik besef, dat het hun niet aangenaam is, om door de afkeurende verslagen der Kamer in hunnen veelomvattenden arbeid te worden gestoord. Ik kan mij verplaatsen in den toestand van den Minister van Justitie en van anderen zijner ambtgenooten, die gedurende vele jaren voorstanders geweest zijn van het stelsel der regtstreeksche verkiezingen, en die zich thans omringd zien door eene Kamer, uit dat stelsel voortgesproten; in hun oog, althans vóór de aanneming der wet op de regterlijke collegien, wel verre van den heerlijken oogst welken zij te gemoet zagen, een, ik wil niet zeggen schadelijk, maar toch vrij zonderling gewas. Maar hoe dit een en ander ook moge zijn, ik heb alleen willen aantoonen, dat het verslag der commissie zich niet door bijzondere scherpheid kenmerkt, en dat de Kamer, zoo het noodig ware, met meer regt dat verwijt aan den Minister van Justitie ten aanzien der memorie van beantwoording zou kunnen doen. Ik hoop, dat hiermede deze zaak tusschen de Regering en de Kamer als afgedaan zal worden beschouwd, en dat alle verschil over scherpheid, alle onaangenaamheden over woorden thans moge opgehouden zijn. Immers ik zal dat punt nu verder geheel ter zijde stellen. Daartoe heb ik het wenschelijk geacht, dit nu in het midden te brengen. Laten wij gedurende deze en de verdere beraadslagingen zoodanige beschuldigingen ter zijde stellen. Het belang des Lands zal daarbij voorzeker winnen.

Bij deze gelegenheid meen ik echter nog een punt te moeten aanstippen. Ik behoor niet onder de voorstanders van het Ministerie. De beginselen, die de Ministers voorstaan, zijn niet die mijne. Maar dit neemt niet weg, dat ik mij overtuigd houde, dat zij ter goeder trouw de belangen van het Vaderland wenschen te bevorderen. Ik heb nooit geschroomd personen te noemen, wanneer de zaak, die ik behandel, het medebragt; doch ik meen te mogen zeggen dat ik nooit iemand beleedigd en nooit iemand gevleid heb. Ook thans zal ik niet afdalen tot personaliteiten, in den slechten zin van het woord. Wanneer ik heb gesproken of verder zal spreken over den Minister van Justitie, dan is het, omdat hij zich steeds als een voorstander van een, naar mijn inzien, revolutionnairen vooruitgang heeft doen kennen, en omdat hij als de verdediger van dit ontwerp optreedt, dat mij toeschijnt in zich te bevatten een stelsel van gewijzigd behoud, en dat niet geeft die regten, welke aan het Nederlandsche volk zijn toegekend, en waarop het, naar mijn oordeel, aanspraak heeft.

Wat nu het ontwerp zelf aangaat, mijne meening, indien zij met de inzigten der Kamer overeenkomt, zou de discussie aanmerkelijk bekorten. Het komt mij voor, dat geen amendement te pas komt. Het ontwerp is voor geene partiele wijziging vatbaar. Het regt van amendement, hoe nuttig op zich zelf, heeft zijne grenzen. Daarvan kan gebruik gemaakt worden, om een ontwerp te verbeteren, om het aan te vullen; maar geenszins, om stuksgewijze het ontwerp af te breken en er een ander voor in de plaats te stellen. Wij moeten daarbij denken aan een grondwettig ligchaam, aan den Raad van State, dat de Grondwet als een waarborg van naauwgezette overweging heeft daargesteld, en dat, indien de Tweede Kamer het regt van amendement misbruikt, van alle kracht zou worden beroofd.

Voorts meen ik dat men vele quaestien, die ten onregte in het ontwerp gebragt zijn, zou behooren ter zijde te stellen. Wat is het groote doel van dit ontwerp, of wat moest het zijn? Geen ander, dan het regelen van de politieke vereenigingen en vergaderingen. Al het overige behoort in deze wet niet te huis en de voorziening daarvan moet aan andere wetten worden overgelaten. Nog iets dat mij eenigermate persoonlijk betreft. Ik zal over godsdienstige vereenigingen zwijgen. Ik schroom volstrekt niet dit onderwerp aan te roeren, wanneer het te pas komt, maar ik ben thans, bij de verontwaardiging, ook namens de Kamer, aan het einde van haar verslag uitgedrukt, voor vervolgingen van geloofsgenooten niet zeer bevreesd, en ik wensch liever, ook om allen schijn van partijdigheid te ontwijken, het onderwerp uit een algemeen politiek oogpunt te beschouwen. Ik zal mij bepalen tot het 6de artikel, waarin, naar mij toeschijnt, de wet vooral gekarakteriseerd wordt, aan andere leden overlatende, de overige artikelen te behandelen.

In dat art. 6 wordt vastgesteld, » dat ook *binnen gebouwen* » geene vergaderingen openbaar opgeroepen, of waarbij elk en » een iegelijk wordt toegelaten, kan plaats hebben, dan na » voorafgaande kennisgeving aan het gemeentebestuur, met de » opgave van de plaats, den tijd en het doel der vergadering. » Deze kennisgeving moet ten minste drie dagen te voren worden » gedaan." Uit de memorie van toelichting, tot dit ontwerp behoorende, blijkt, dat men van het beginsel is uitgegaan: » dat » de vergaderingen binnen gebouwen krachtens dit ontwerp tot » niets zijn gehouden, zoodra zij bestaan uit een *gesloten* gezel- » schap, of niet bijeen zijn gekomen ingevolge eene openbare » oproeping." Het voorstel is alzoo zeer duidelijk. Een besloten gezelschap wordt niet belet; maar zoodra de vereeniging het karakter van *openbaarheid* aanneemt, waarom het hier juist te doen is, dan wordt zij onderworpen aan de beperkende maatregelen der wet. Toen men zoozeer op het erkennen van het regt van vereeniging en vergadering in de Grondwet aandrong, geschiedde dit juist met het doel, om in het openbaar over politieke aangelegenheden te beraadslagen. Ik kan er bij deze gelegenheid niet genoeg op aandringen, dat de Kamer toch alle ijdele schrikbeelden ter zijde stelle. Vooreerst, zij die het regt van vereeniging en vergadering op eene ruimere schaal wenschen toegepast te zien, dan bij dit ontwerp is geschied, verlangen, evenmin als het ministerie, vergaderingen gewapend of in de opene lucht zonder voorafgaande toestemming. Ten andere, verontruste men zich niet over het opkomen van zoogenaamde *clubs*. Deze kunnen door eene speciale wet worden geweerd. Daaromtrent kan wel geen verschil van gevoelen bestaan. Maar men kan zeer goed openbare vereenigingen houden, zonder tot misbruiken, tot uitersten over te slaan. In Frankrijk is de vrijheid van vereeniging bij de constitutie gewaarborgd. Zij bestaat er in ruime mate. Maar dit neemt niet weg, dat men de buitensporige clubs aan banden heeft weten te leggen. Ik verzoek alzoo de Vergadering, dat zij zich niet door het schrikbeeld, dat de clubs zouden herrijzen, late wegslepen. Voorts is er bij hetgeen wij verlangen geen quaestie van *oproerige zamenscholingen*. Niemand zou het den ministers ten kwade duiden, wanneer politie-maatregelen genomen werden tot stuiting van het kwaad. Eindelijk, waar vereenigingen mogten aangekondigd worden, waarvan het *oogmerk* zelf strijdig ware met de inrigting en wetten van den

Staat, dan zou in de aankondiging zelve reeds een misdrijf en het stuiten van den strafbaren toeleg geen preventie, maar het gevolg van repressive maatregelen zijn. Er bestaat geene reden om zich nu reeds bovenmatig bevreesd te maken. Ook zijn in het strafwetboek nog al middelen bij de hand, om pogingen van dien aard tegen te gaan en te straffen.

Maar wat zou men bepalen bij dat ontwerp? Dat voor elke politieke vergadering, zoodra zij het karakter van publiciteit heeft, onder den naam van *kennisgeving*, *autorisatie* wörde vereischt. Het ministerie, zou er gewis niets tegen hebben, wanneer die vergaderingen zich zouden bepalen tot die van letterkundigen, wetenschappelijken of dergelijken aard. Maar ik meen dan toch aan den Minister van Justitie te moeten vragen, of het zijne bedoeling vroeger geweest is dat de Nederlanders, ten gevolge van het regt van vergadering, vrijheid zouden hebben om op historische en dichterlijke, niet op politieke vruchten te worden onthaald?

De Regering zegt in hare memorie van beantwoording, blz. 9, » dat ook als men openbare oproepingen doet, of de deuren open» zet, er slechts kennisgeving noodig is, en beschermt het regt » van petitie en eene vrije drukpers tegen alle onbehoorlijke be» lemmering der Regering." Die verklaring kan niet tot onze geruststelling strekken. Indien wij art. 6 aannemen, zal het gouvernement bij magte zijn, om elke vergadering, die mishaagt, te schorsen. Maar nu zegt men, uwe schildering is te donker; de Gedeputeerde Staten moeten worden gehoord. De schorsing moet met redenen zijn omkleed, zij kan plaats hebben, alleen in het belang der openbare orde, en dan is er nog het regt van petitie en de vrije drukpers. Welk een overvloed van waarborgen; wat verlangt men meer? De kracht van deze waarborgen reken ik zeer twijfelachtig. Een ieder raadplege zijne eigen ervaring. De mijne heeft mij in de zaak van het onderwijs het ongenoegzame dezer waarborgen getoond. De afwijzing werd met redenen omkleed; de Gedeputeerde Staten werden gehoord; men keurde onze pogingen af, op grond van het algemeen belang. Jaren achtereen werd het regt van petitie gebruikt; maar, om een voorbeeld bij te brengen, een eerbiedig adres aan den Koning, door velen onzer meest geachte landgenooten, bleef 15 maanden geheel zonder antwoord. Telkens nam men de drukpers te baat; maar het bestuur bleef weigerend en het publiek onverschillig. Om eene school in 's Gravenhage te vestigen, is er eene Parijsche, eene Europesche omwenteling noodig geweest! Dergelijke heroïke middelen zijn niet wenschelijk, laat ons liever zorgen dat wij niet alweder, onder andere vormen, aan enge banden worden gelegd. Ik geloof daarbij, dat het een allergevaarlijkst stelsel is, om, bij de beperking van de eene vrijheid, zich te beroepen op het voorregt dat men in andere vrijheden bezit? Evenzoo zou men telkens iedere vrijheid kunnen beperken, op grond dat men toch de overige vrijheden bij de hand heeft; bijv. het petitieregt, omdat men het regt van vereeniging en vergadering behoudt; evenzoo de vrijheid der drukpers, omdat men aan het regt van petitie en aan de vrije bijeenkomsten genoeg heeft. En op die wijze zou er ten laatste geene enkele vrijheid meer overblijven.

Art. 6 der voordragt komt hierop neder, dat er geene politieke vergadering, behalve in het geheim, zal kunnen worden gehouden, dan met autorisatie van het gouvernement. Indien er alleen eene voorafgaande kennisgeving gevorderd wierd, tot het houden van het noodige toezigt, ik zou het goedkeuren. Maar er wordt hier meer, en wel *autorisatie* vereischt. Men heeft het repressief stelsel geheel verworpen en het preventief stelsel daarvoor in de plaats gesteld. En juist dit acht ik in strijd met art. 10 der Grondwet. Daarbij toch wordt het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering erkend, en tevens bepaald:

» De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde." Maar regeling en beperking bij de wet beteekent niet, dat het regt geheel zal worden ter zijde gesteld. De Regering beroept zich op het artikel 10, om aan te toonen, dat deze wet te regt alleen regeling en beperking van het regt bevat. Maar op mijne beurt vraag ik, waar het bepaald is, dat bij deze organieke wet het regt geheel verloren mag gaan? Het Ministerie splitst eigenlijk art. 10 der Grondwet; het ziet de 1ste zinsnede, de erkenning van het regt, voorbij, om slechts op de 2de zinsnede het oog te vestigen, de regeling en beperking. Opmerkelijk is het, wat mijn geachte vriend uit Leyden, in zijne *Bijdragen over de grondwets-herziening*, over het regt van vereeniging en vergadering, dat in de Grondwet is opgenomen, ter neder stelt:

» » Het regt tot vereeniging en vergadering,"" schoon in naam erkend, wordt door de toevoeging, » » behoudens eene wet, de uitoefening daarvan regelende in het belang der openbare orde,"" werkeloos. Wat baat de erkenning van een regt in de Grondwet, welks uitoefening afhangt van de wet? Beter dan, eenvoudig te zeggen: het regt van vereeniging wordt door de wet geregeld. Ook eene Grondwet moet opregt zijn, en niet den schijn aannemen iets te geven wat zij inderdaad onthoudt.

» » De *uitoefening* van het regt tot vereeniging en vergadering"" is, zoo ik mij niet bedrieg, het zich vereenigen, het vergaderen zelf; gelijk de uitoefening van het regt om te eten of te koopen, eten en koopen is. Art. 10 zegt dus aan de ingezetenen: gij hebt het regt om u te vereenigen en te vergaderen; maar of gij u zult mogen vereenigen, of gij zult mogen vergaderen, zal de wet bepalen. Wij schenken u een regt; wij zullen u later zeggen, in hoeverre gij er gebruik van moogt maken; dit is eene grootmoedigheid, die niet veel kost; op deze wijze maakt eene Grondwet rijk in regten, en blijft de begiftigde zoo arm als te voren.

» De gewone wetgever kan, naar art. 10, ten aanzien van het regt van vereeniging doen hetgeen hij ook zonder dat artikel zou kunnen. Art. 291 van het Fransche strafwetboek is met art. 10, des noods, zeer wel bestaanbaar."

Het ministerie trekt, naar het schijnt, uit art. 10 der Grondwet dit gevolg, dat het met dit artikel doen kan wat het wil, en, indien de Regering het noodig acht, elke politieke bijeenkomst kan beletten. Als men het artikel alzoo opvat, is het begrijpelijk hoe de Regering deze wet voordraagt; maar geeft zelfs die uitlegging regt om bij de eerste wet nopens dat onderwerp het regt van vergadering over te geven aan de willekeur van het administratief gezag? Zoo de Grondwet verleent de magt om het regt van vereeniging en vergadering te beperken, zoo die beperking tot vernietiging toe *facultatief* gesteld is; zoo *des noods* hiertoe kan worden overgegaan; zoo de omstandigheden daartoe kunnen leiden: dit alles toegegeven zijnde, zou er dan reeds nu reden voor de Kamer bestaan om de vrijheid van vereeniging en vergadering te beperken tot die uiterste grens, als in deze wet vervat is? Is dat billijk en staatkundig? Is dit vereenigbaar met den geest der Grondwet? Hierop komt het aan. En mij komt het voor, dat dit te ver gaat.

Vergunt mij nu dit ontwerp te beschouwen met het oog op de staatkunde van het gouvernement. De Regering heeft uit het verslag der commissie van rapporteurs vooral dat gedeelte hevig aangevallen, waarin gesproken wordt van: » de droevige strekking » eener staatkunde, die, voor de gevolgen der beginselen, » door haar gehuldigd, bevreesd, gaarne bij de wet het gebruik » bijkans onmogelijk maken zoude der vrijheid, die zij *met* » *ophef* als een der meest gewigtige volksregten in de Grondwet » heeft gebragt." Met andere woorden, dat gedeelte van het verslag der Kamer, waarin gedoeld wordt op een reactionnair systema van het gouvernement. De Regering betwist dat het meergemelde regt *met ophef* als een der gewigtigste volksregten in de Grondwet is gebragt, en drukt zich daaromtrent aldus uit: » Hier treft men, op zijn zachtst gezegd, zoovele dwalingen als woorden aan." Ik geloof, dat de regtvaardiging van onze opmerking niet bezwaarlijk is en spoedig in het oog valt, zoodra men slechts op den oorsprong der verschillende beschouwing acht geeft; de Minister van Justitie ziet enkel op hetgeen de aanneming van art. 10 meer onmiddellijk voorafging; terwijl wij meenen dat er op den geheelen loop der zaak, van den beginne der grondwets-herziening af, moet worden gelet. Wanneer wij ons herinneren, wat er vroeger is voorgevallen, zal het, naar ik geloof, blijken, dat de woorden *met ophef* niet ten onregte in het verslag opgenomen zijn. Immers, welke zijn de antecedenten van dat artikel? In het rapport der Staats-commissie, tot het aanbieden van een volledig ontwerp van grondwets-herziening den 17den Maart 1848 benoemd, wordt daaromtrent het volgende aangevoerd: » Ten aanzien der individuele of bijzondere regten der ingezetenen stellen wij aan Uwe Majesteit voor, de waarborgen, welke de Grondwet reeds bevat, te versterken, en met andere, inzonderheid het regt van vereeniging, de godsdienst en het onderwijs betreffende, tot een, onzen tijd en den Nederlandschen burger waardig, geheel aan te vullen. De Grondwet moet boven vooroordeel en verdeeldheid, al dragen zij populaire kleuren, verheven zijn; zij moet het schild wezen, waarop beide afstuiten." Het is niet ongepast te wijzen op hetgeen dezelfde Commissie, in dat rapport, ten aanzien van art. 10, zegt: » Het regt van vereeniging, waarvan vergadering een uitvloeisel is, heeft in de hedendaagsche gebeurtenissen en maatschappij, gelijk in de wetgeving elders, een zoo groot gewigt verkregen, gezelligheid is een zoo wezenlijk en vruchtbaar middel van menschelijke krachtoefening, dat wij oordeelden, het *onder bescherming* der Grondwet te moeten stellen. Wanneer de wet wordt aangewezen als de magt, welke dat regt met de publieke orde in harmonie moet houden, wordt het tevens tegen de willekeur van een naar afwisselende inzigten handelend bestuur beveiligd." Men letteer wel op, het regt is niet gesteld *onder beperking*, maar *onder bescherming* der Grondwet. En wanneer men *nu* deze woorden leest, mag ik vragen, of in verband daarmede niet mag worden gezegd dat het artikel met ophef in de Grondwet is gebragt? Ik vraag aan de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, of het toen

te voorzien was, dat er dergelijke wet, als de aanhangige, na een jaar tijds, over dit onderwerp zou worden voorgedragen? En of men, met het oog op dergelijke beloften, hun niet met grond kan verwijten, dat zij wetten voorstellen van reactionnairen aard?

Doch er is meer. Wat zegt het ministerie zelf in zijn programma van 13 Mei 1848? » Is Nederland vreemd gebleven aan al hetgeen bij naburige volken is tot stand gebragt? Heeft het geen kennis gedragen van al de hervormingen, welke Brittannie in zijne constitutie heeft gemaakt? van de staatsregelingen, welke elkander in Frankrijk hebben opgevolgd? van de instellingen, welke België zich heeft gegeven, en waaronder het, bij eene koortsachtige aandoening van alle natien, rustig en tevreden is gebleven? Ziet, leest en beoordeelt Nederland de grondwetten niet, die in Duitschland alom worden afgekondigd? Voelt het geene de minste sympathie voor die vrijheid van drukpers, godsdienstoefening, onderwijs en vereeniging welke, *onder een billijk toezigt tot behoud van orde*, den toets eener beproeving schijnen te kunnen doorstaan? Inderdaad, wij gelooven, dat men zich zeer zoude bedriegen, indien men meende, dat de denkbeelden van onzen tijd ook hier te land geene diepe wortelen hebben geschoten." Derhalve, men verkondigde toen dat de vrijheid van vereeniging, welke in de Grondwet zou worden opgenomen, zou verleend worden, en wel onder een *billijk toezigt tot behoud van orde*. Dit is juist wat we van het Gouvernement verlangen. Maar is dit, in verband met hetgeen later plaats gehad heeft, geen *ophef*? Zoo ja, dan getuigen alle de aanhalingen in de memorie van antwoord, niet voor, maar *tegen* het gouvernement. Zij behooren tot hetgeen, na den termijn van ophef, in den termijn van teleurstelling geschied is. Op die wijze worden de stukken, die de Regering tot hare verdediging bijbrengt, stukken tot hare veroordeeling.

Er zijn, in de historie van art. 10, drie tijdperken: 1°. het programma van commissie en ministerie waarin de bedoelde vrijheid met onbekrompenheid voorkomt; 2°. het tijdperk van onderhandeling, waarin de Tweede Kamer, in enkelen en dubbelen getale, en ook de Eerste Kamer, de vrees aan den dag legden, dat men met die vrijheid te ver zou gaan, uit welke transactie het regt *beperkt* is te voorschijn getreden. Thans verkeeren wij in het *derde* tijdperk, waarin, zoo de Kamer het niet verhoedt, het artikel in reactionnairen zin toegepast wordt. De Regering beroept zich op bladz. 2 van haar antwoord, op het overleg met de Dubbele Kamer. En zij besluit die mededeeling met de woorden: » Dit doende, zoude gehandeld worden tegen den uitgedrukten wil van den grondwetgever en ook tegen den aard van het onderwerp en het belang der openbare orde." Dat denkbeeld meen ik te moeten bestrijden. De uitgedrukte wil van den grondwetgever is geen andere, dan om aan den wetgever zekere *latitude* te laten; om beperking, *zoo noodig, mogelijk* te maken; om de magt te laten tot inkrimping van het regt, als er wezenlijk gevaar in gelegen is. Maar het is nooit zijne bedoeling geweest, en het kon die ook niet zijn, om, door die bepalingen in de Grondwet op te nemen, eene nieuwe schrede op het gebied van willekeur te doen, om de vrijheid, het regt, onder *alle* omstandigheden, met betrekking tot *elke* openbare vergadering, aan nieuwe banden te slaan.

Het is mijnerzijds pligt aan te toonen, op *welken grond* ik de reactionnaire staatkunde der Regering veroordeele; waarom dit ontwerp onaannemelijk is voor de partij tot welke ik behoor. Een hooggeacht lid dezer Vergadering heeft dezer dagen gezegd: » dat hij die in of buiten deze Kamer spreekt, of doet spreken van partijen, eene groote ondienst doet aan het vaderland." Welnu, ik moet bekennen, ik behoor tot de schuldigen. Ik heb in en buiten de Vergadering met opzet van partijen gesproken. Een ander geëerd lid heeft gezegd dat er geen partijen in Nederland zijn. Ik ben evenwel niet de eenige die ze gezien heb. Verscheidene leden hebben van het bestaan van partijen gesproken. De Minister van Justitie heeft, bij de beraadslagingen over de grondwets-herziening, het bestaan van drie partijen in den lande erkend. Ons medelid uit Zalt-Bommel, dat wij met leedwezen hebben zien vertrekken, heeft ons verlaten, enkel omdat hij door het zien op partijen voor de toekomst bezorgd was; maar dan had ons medelid uit Leyden, zoo hij van het niet bestaan daarvan zoo volkomen overtuigd was, dit toen met zijne gewone scherpzinnigheid moeten bewijzen. Er zou geen motief meer voor het vertrek geweest zijn. Dit niet bestaan van partijen is, ik erken het, eenigzins met mijne historische herinneringen in strijd. Ik meende dat er jaren lang in en buiten deze Vergadering bestaan had eene partij van zoogenaamd behoud. Ik dacht dat ten vorigen jare de zoogenaamde partij van vooruitgang gezegevierd had. Ik dacht dat tusschen verschillende partijen eene soort van transactie gesloten was nopens het vraagstuk der grondwets-herziening. Ik dacht dat zij door alle partijen aangenomen was, zonder dat daarom de eene partij de geloofsbelijdenis der andere onderschreef; zonder dat de eene aan de beginsels der andere ondergeschikt werd; zoodat binnen den kring der constitutionnele vormen, de strijd der partijen niet als afgedaan kan worden beschouwd.

Laten wij voor de waarheid uitkomen. In geheel het beschaafd Europa en ook in ons vaderland bestaan partijen. Ik geloof, dat wij het vaderland eene groote ondienst doen, indien wij, uit vrees voor drift en partijschap, alle groote vraagstukken ter zijde stellen, en het bestaan van hetgeen onloochenbaar is, ontkennen. Dan zouden wij het voorname doel niet bereiken, dat men met de grondswets-herziening heeft beoogd: het aanwakkeren van den openbaren geest, van *public spirit*. Dan zou het onmogelijk zijn het vaderland voor te bereiden, om rustig te kunnen afwachten de groote schokken, waarmeé Europa steeds bedreigd wordt. Wanneer wij allerwege, zoo in als buiten de Kamer, met openhartigheid en rondborstigheid, maar tevens met bescheidenheid spreken; wanneer wij ons, van welke kleur wij ook zijn, steeds vereenigen in liefde tot het vaderland, in gehechtheid aan het Huis van Oranje, in onderlinge welwillendheid, in het ter zijde stellen van alle godsdienstige vooroordeelen, dan houde ik mij verzekerd dat de weg tot ware eensgezindheid zal worden gebaand en dat wij aan de belangen van het vaderland op eene krachtdadige wijze bevorderlijk zullen zijn. Ik vlei mij, dat men met deze ontwikkeling nopens de partijen tevreden zal zijn. Mogt dit het geval niet wezen, dan behoude ik mij voor, om later nog eene zeer korte uitlegging te geven, die zeer duidelijk zal toonen waarom ik van partijen durf en wensch te spreken en waarom door anderen het bestaan van partijen wordt betwist.

Wat mij zelven betreft, ik verlang niet te behooren noch tot de partij van revolutionnair behoud, noch tot die van revolutionnairen vooruitgang. Ik betwist de waarheid van hetgeen men dezer dagen in een dagblad ter neder stelde, dat de partij van vooruitgang, in kracht vermeerderde, omdat zij door de roomschen en de overdrevene protestanten (de Kamer weet dat ik een *overdreven protestant* ben) ondersteund werd. In sommige resultaten moge ik met die partij overeenstemmen: een bondgenootschap is er tusschen ons niet. Ik mag ook niet stilzwijgend laten voorbijgaan, dat mijne gevoelens door een lid dezer Kamer als *individuele* gevoelens afgeschetst zijn. Ik zou dit welligt geduld hebben in 1840, toen mij de Staten van Holland, wien ik daarvoor steeds erkentelijk blijf, in de Dubbele Kamer hadden gebragt, ik zou bijkans zeggen als eene soort van politieke curiositeit, die men na afloop der tentoonstelling weder in de kast sluit; maar de tijden en omstandigheden zijn niet dezelfde meer. Ik sta hier als volks-vertegenwoordiger, gekozen krachtens het stelsel der regtstreeksche verkiezingen, als mede-vertegenwoordiger eener partij, als een vertegenwoordiger van het geheele Nederlandsche volk, in den betamelijken zin der uitdrukking, als iemand die de belangen en regten van alle gewesten en gezindheden met billijkheid en onpartijdigheid verdedigen wil; niet naar de ongerijmde uitlegging, als iemand zonder eigen woonplaats, of eigen geloof, of eigen beginsel. Ik ben hier gezonden door eene godsdienstige partij, welke behoorlijke handhaving van de regten der hervorinde gezindheid begeert; en ik wensch zoo dikwerf zich de gelegenheid voordoet, getrouw aan deze roeping te zijn. Maar tevens behoor ik tot eene partij die thans in alle landen en onder alle gezindheden aanhangers heeft. Deze partij is van oordeel, dat er in de laatste zestig jaren in Europa en ook in ons vaderland beginselen zijn gevolgd, waarmede zij zich niet kan vereenigen; en dat deze grondtoon der eeuw geen harmonie, maar, bepaaldelijk nog in 1848, wanklanken voortgebragt heeft. Ten aanzien van het regt van vereeniging en vergadering staat die partij op haar eigen terrien; het is een dier regten, waarop zij altijd prijs gesteld heeft. Het is een regt, dat vóór de oppermagt der aristocratie in Nederland geëerbiedigd werd, dat ook in Engeland bestaat, en daar op hoogen prijs gesteld wordt. Mede ten aanzien der vereenigingen heeft de grondtoon der eeuw zich geopenbaard in krachtige belofte en in groote teleurstelling, in een ontsluiten van clubs en in het beletten van elke bijeenkomst, aan het openbaar gezag ongevallig. Wij zien het ook nu wederom hier: de Minister van Justitie was evenzeer als de spreker uit Leyden in den grondtoon zijner eeuw. Zij hebben ons te zamen een heerlijk uitzigt op het regt van vergadering geopend. En reeds nu is de Minister door den aard van meergemelden grondtoon zelven gedrongen tot voorlegging van een uitermate beperkend ontwerp; en wanneer ik nu vraag waarom de een voor en de ander tegen dit ontwerp is, dan weet ik geen oplossing dan dat de een tot het ministerie, de ander tot de oppositie behoort.

Ik houde mij overtuigd, dat zij, die zich scharen onder de partij van den vooruitgang, tegen de wet zullen stemmen. Doch ik acht mij verpligt nog een enkel woord tot de zoogenaamde *conservativen* te rigten. Ik meen te moeten herinneren aan het aandoenlijk tooneel, dat wij weinige dagen geleden in deze vergadering hebben bijgewoond. Ik meen te moeten vragen, of die gebeurtenis als een geïsoleerd feit kan worden beschouwd? Treft

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 15DEN MEI.

men diezelfde ontmoediging niet aan, vertoont zij zich niet dikwerf bij hen, die terugdeinzen voor de gevolgen van een geliefkoosd beginsel, en dien het evenwel hard valt, in tegenspraak te zijn met hetgeen vroeger door hen gezegd en verrigt is?

Er is een uitweg voor dergelijke ontmoediging. Die uitweg is gelegen in de erkentenis der heiligheid van het gezag, in de verwerping der revolutionnaire beginselen. Wil men dit niet, dan zullen wij misschien den toestand verkrijgen van voor 4 Maart 1848, een stelsel van gewijzigd behoud, een toestand die ondragelijk is voor de natie, een toestand die nieuwe omwentelingen voorbereidt.

Bij sommigen bestaat de vrees, dat, als het ontwerp niet wordt aangenomen, die verwerping eene groote blaam op het ministerie zou doen kleven, en zijnen val ten gevolge zou kunnen hebben. Ik ben dienaangaande tamelijk gerust en ook onverschillig. De Minister van Justitie heeft onlangs verklaard, dat hij van die zaak niet zou maken eene kabinets- of portefeuille-quaestie. Wat mij zelven aangaat, is het mij, welligt meer dan iemand, wanneer ik de mogelijke combinatien van het oogenblik overzie, onverschillig wie op de bank der Ministers zitting heeft genomen, mits zij beantwoorden de bedenkingen, die gemaakt zijn, of inlichtingen geven nopens de vragen, die aan hen worden gerigt.

Het is mij aangenaam in de voortduring van dit bewind een eclatant bewijs te zien eener constitutionnele waarheid die ik op hoogen prijs stel; namelijk, dat een ministerie niet voor eene meerderheid der Tweede Kamer behoeft te wijken. Maar het zou in dat stelsel te ver kunnen gaan. De Minister heeft bij de behandeling der voordragt nopens de regterlijke collegien gezegd, dat hij geene portefeuille-quaestie maakte van eene verwerping der voordragten betrekkelijk het regt van vereeniging, de ministeriele verantwoordelijkheid, het regt van enquête, de wet nopens de vreemdelingen enz. Op die wijze zou het Ministerie uitgaan van een beginsel geheel in strijd met de constitutionnele leer. Het zou uitloopen op eene handhaving van het Ministerie *quand même*. Het is de groote vraag, en daarop komt het hier aan, of het Ministerie in staat is, om ons de vrijheden te geven, die de Grondwet ons toezegt, en waarop wij dus aanspraak mogen maken. Maar hoe dit zij, men kan in allen gevalle gerust zijn, dat bij deze gelegenheid, door de verwerping van dit ontwerp, het Ministerie niet zal vallen. Het zou wel eens in de geschiedenis van dat Ministerie kunnen gebeuren, wat men somtijds in het dagelijksche leven ziet, dat juist zij het langst blijven die steeds op het punt zijn van te vertrekken.

Een onzer geachte medeleden heeft laatstelijk gesproken van de groote verdiensten van het Ministerie ten aanzien der herziening van de Grondwet. Hij heeft gewag gemaakt van groote teleurstelling die hij vroeger had ondervonden, en van de gelukkige invoering der regtstreeksche verkiezingen. Ik vrees echter dat hij nog grooter teleurstelling zal ondervinden, indien men wetten voordraagt gelijk aan de tegenwoordige. Hij heeft vooral ook gesproken van de verdienste in het behoud van rust en orde. Dit moet niet te breed worden uitgemeten. Het was was hier eene zaak ook van eigen belang. In zoo ver zijn de volgende regels van *Guizot* toepasselijk:

» Quel est, en définitive, le but des intérêts qui se soulèvent contre un vieil ordre social? C'est de dominer à leur tour, de prendre l'empire, de donner à la société son gouvernement qui sera le leur. La force invoque et produit l'anarchie pour briser le règne de ses ennemis; mais ce qu'elle veut pour son propre compte, c'est le pouvoir. Quant elle l'a acquis, elle ne demande pas mieux que de le règler, car elle en a besoin pour le retenir."

Ik wil niets afdingen op de loffelijke pogingen van het Ministerie, om de rust en orde te helpen handhaven. Maar niet alles is aan het Ministerie te danken. Dat zou onbillijk wezen. Aan de natie bovenal komt eer en lof toe, dat orde en rust in den lande zijn gehandhaafd.

Dit brengt mij tot eene laatste opmerking. Ik verlang de verwerping dezer wet in naam van het Nederlandsche volk. Wij mogen niet dulden dat, om het ministerie buitensporig te verheffen, eene onverdiende blaam op de natie worde gelegd. De onrust, de spanning, die men soms opmerkte, werd te weeg gebragt door de verdediging en verspreiding dier verkeerde beginselen, waarvan ik straks gewag gemaakt heb. Zij ontstond, omdat er somtijds in een beslissend oogenblik niet de minste veerkracht bij de Regering werd aangetroffen, en omdat alzoo belang en regt van het Nederlandsche volk aan het goedvinden van een zeer klein getal personen overgeleverd werd. De Nederlandsche natie heeft, te midden der onrustige tijden, die wij beleven, haar eigenaardig karakter van ordelievendheid behouden. Er bestaat dan ook geene noodzakelijkheid, om hare vrijheid, hare regten aan banden te leggen. Dit ontwerp ontneemt haar een regt. En nu zeg ik aan de Regering: » Regeer, maar misken het volk niet." Regeer; want in Maart 1848 zouden, bij dezelfde regeringloosheid, geen beperkende wetten u hebben behoed. Misken ons volk niet; er is in April 1848 te Amsterdam, er is toen en daarna in Nederland geen wet tegen de vereenigingen noodig geweest om de bevolking te bedwingen. Wat heeft de Koning, op den gedenkwaardigen dag der inhuldiging, Zaturdag jl., tot ons gesproken? » Thans is het oogenblik daar, dat ik voor het oog van den Almagtige, die het lot van Koningen en Volken in handen heeft, mij, onder inroeping van Zijnen Heiligen Naam, aan mijn *edel, trouw en ordelievend* volk zal verbinden." En wat zou dan het gevolg wezen, indien deze wet wierd aangenomen? Dat wij den Koning zouden antwoorden: » Uwe Majesteit regeert over een onhandelbaar volk, het verdient de regten niet, die de Grondwet verleent; wij verlangen uit dien hoofde, dat er een reactionnair stelsel worde gevolgd." Daartoe kan en zal ik mijne stem niet verleenen. Maar ik zal veeleer tot den Koning deze woorden rigten: » Uwe Majesteit regeert over een volk, dat onder de leiding uwer vaderen voor de onafhankelijkheid van den geboortegrond pal gestaan heeft; dat van het voorgeslacht niet ontaard is; dat blijkens 1830 en 1848, de ware vrijheid in het behoud van wettig gezag en orde waardeert; een volk, dat aan Willem I, bij zijn terugkeer op het Scheveninger strand, aan Willem II, en nu ook aan Willem III getoond heeft, dat het gehecht en trouw is aan Oranje; een volk, dat aan Nederland, aan Oranje *en aan de vrijheid*, die Nederland en Oranje steeds voorgestaan hebben, gehecht is. Eene vrijheid niet met valsche begrippen, maar met hooger beginselen in verband; die zich niet enkel in woorden, maar in daden openbaart; niet geneutraliseerd maar gerealiseerd wordt. Wij hebben u gehuldigd als *Koning*; als dengenen aan wien toekomt een *Vorstelijk gezag*, in waarheid, niet in schijn; zelfstandig en onafhankelijk in de sfeer van uw regt; om, overeenkomstig art. 51 der Grondwet, » de algemeene en bijzondere vrijheden van alle de onderdanen te beschermen." Wederkeerig moeten deze vrijheden de steun zijn van uw gezag. Dan zal uw troon vast staan. Dan zal de spreuk: *Je maintiendrai!* nageleefd worden in de beteekenis welke voorvaderlijke dapperheid en vrijheidszin er aan gaven.

Ik eindig met te verklaren, dat ik deze voordragt zal verwerpen, omdat zij *alle* politieke vergaderingen aan de goedkeuring der Regering onderwerpt; omdat zij *reactionnair* is en het doel en de strekking der grondwets-herziening verijdelt; omdat zij met de eer van het Nederlandsche volk en met den aard van een Vorstelijk gezag, gelijk ik het voor Nederland en Oranje wenschelijk acht, in strijd is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt daarop het woord, en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik heb het woord gevraagd, niet om nu reeds over te gaan tot de behandeling van dit wets-ontwerp, of om te wederleggen de weinige argumenten, die de vorige spreker heeft aangevoerd, om de voordragt te bestrijden, waarvan de wederlegging mij, ten slotte dezer beraadslagingen, niet zeer moeijelijk vallen zal, maar ook ik wil gaarne medewerken, om te doen ophouden die bitsheid, die onaangenaamheid, welke in de schriftelijke bescheiden nopens deze zaak maar al te zeer wordt opgemerkt. Het middel, dat de vorige spreker daartoe bezigde, was echter minder geschikt, om dat doel te treffen, maar veeleer om den staat van zaken te verergeren; want het is juist over het punt, waarover hij heeft uitgeweid, dat ik mij meen te moeten beklagen. Dat men in het verslag sprak over onduidelijkheid, onvolledigheid, gemis aan eenheid in beginselen en dat dergelijke verwijten in elke zinsnede van het verslag der commissie van rapporteurs zijn te vinden, daarover beklaag k mij niet: want dit kan alleen treffen de bekwaamheid of de onkunde van den steller van het ontwerp of der andere daartoe behoorende stukken. Maar men stelde in dat verslag ter neder: » dat het geheel de kenmerken zoude dragen van eene afwijking » van den waren zin van art. 10 der Grondwet en van de droevige » strekking eener staatkunde die, voor de gevolgen der beginselen » door haar gehuldigd, bevreesd, gaarne bij de wet het gebruik » *bijkans* onmogelijk maken zoude der vrijheid, die zij *met ophef* als » een der meest gewigtige volksregten in de Grondwet heeft » gebragt." Juist die bijvoeging *bijkans*, of *eenigermate*, heeft mij diep getroffen, heeft mij innig gegriefd, en de wijze, waarop de vorige spreker de zaak heeft behandeld, maakte de beschuldiging niet minder kwetsend. Immers, welke is die beschuldiging? Dat wij wat we in de Grondwet hadden doen opnemen, het regt van vereeniging en van vergadering, nu valschelijk, verraderlijk, geniepig, steelsgewijze *bij de wet*, die het regt moet regelen en beperken, wilden vernietigen; dat wij wat we eerst aan het volk hadden doen geven, nu wilden terugnemen, en dat wij daardoor het volk als het ware hadden bedrogen. Het is die be-

schuldiging, hoe ook ingekleed, die mij gegriefd heeft. Die beschuldiging heb ik in de memorie van beantwoording met kracht bestreden. Ik wil haar thans niet opnieuw wederleggen, nu zij achtervolgd is door eene regtstreeksche beschuldiging, dat wij reactionnair zouden wezen. Doch wanneer men spreekt van het eene of andere stelsel, dan dient toch wel in de eerste plaats in aanmerking te komen de Grondwet, zoo als zij is tot stand gekomen, zoo als zij door ons allen nog dezer dagen is bezworen. Het kan nu niet meer de vraag zijn, wat werd er in het rapport der Commissie van den 17den Maart, wat in de ministeriele mededeeling van 13 Mei te kennen gegeven; ofschoon ook daar nergens met OPHEF het regt van vereeniging en vergadering zoo hoog is opgevijzeld, maar het is nu alleen de vraag, wat schrijft de Grondwet voor? En als het nu uit de verdere opgaven en mededeelingen, bereids verstrekt of nog te geven, blijkt, dat ons voorstel met de bepalingen der Grondwet overeenstemt, dan zijn wij geregtvaardigd. Maar ik zeg het den vorigen spreker gaarne na, laten wij alle mogelijke scherpe punten onderling ter zijde stellen en ons eenvoudig bepalen tot de zaak. Is de wet slecht, keur haar af. Maar komt zij overeen met de bepalingen der Grondwet, dan zijt ge verpligt haar aan te nemen. De Grondwet zegt uitdrukkelijk. » *De wet regelt* EN BEPERKT *de uitoefening van dat regt* IN HET BELANG DER OPENBARE ORDE." Tot *de regeling en beperking* van het regt strekt dit ontwerp; al wat er niet bij beperkt wordt is vrij. Dit moet op den voorgrond staan. Dit moet in het oog gehouden worden. Al wat er nu in de schriftelijke behandeling van het ontwerp is voorgevallen, wil ik gaarne op dit oogenblik ter zijde stellen. Maar ik mag niet toegeven, dat men het Ministerie in eene openbare vergadering van reactionnaire ontwerpen beschuldigt. Wij trachten allen de Grondwet in werking te brengen naar hare letter, naar den geest waarin hare bepalingen zijn vastgesteld en waarin de vrijheden en regten in de Grondwet zijn opgenomen. Ik teeken verzet aan tegen elke andere bedoeling, welke men zich verstout de Regering toe te schrijven.

De vergadering wordt daarna voor een half uur geschorst. Bij de hervatting van de zitting, brengt de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847 haar algemeen verslag uit. — Wordt besloten dat verslag te doen drukken en ronddeelen en den dag der beraadslagingen te bepalen op Zaturdag den 19den dezer, des morgens ten elf ure.

Op voorstel van den ***Voorzitter*** wordt besloten de beraadslagingen over het wets-ontwerp nopens de verantwoordelijkheid der ministers, die den 8sten Mei jl. tot nadere tijdsbepaling zijn uitgesteld, aan de orde van den dag te stellen tegen Maandag den 21sten dezer, des morgens ten elf ure.

De beraadslagingen over het ontwerp van wet tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering worden voortgezet.

De heer ***Zijlker*** : Wanneer wij ons de vraag voorstellen, wat de aandrang des wetgevers is geweest tot herziening, het zij dan wijziging of vernieuwing, op vele punten onzer grondwettige instellingen, dan kan het antwoord niet twijfelachtig zijn.

De tijden en hiermede de inzigten waren veranderd, de natie was allengs tot dien trap van politieke ontwikkeling en zelfstandigheid opgeklommen, dat zij datgene, wat zij als haar natuurlijk eigendom heeft leeren beschouwen, niet langer in handen van anderen wilde laten; dat zij niet langer als aan den leiband van die anderen heeft willen loopen: in één woord, de oude orde en gang van zaken was niet langer houdbaar.

De natie wilde bovenal eene uitbreiding van regten, vrijheden en invloed op de regeling van de publieke aangelegenheden, welke zij meer uit het oogpunt, als uitsluitend de hare heeft leeren beschouwen.

De menigvuldige misbruiken, als: verspilzucht, het dikwerf noodeloos beperken van de regten der burgers en andere fouten der Regering, hebben de natie deswege misschien vroeger dan wel anders de oogen geopend.

Zij geraakte dus in eene crisis, waarbij verandering onzer Grondwet, regtstreeksche verkiezingen, vrijzinniger instellingen en eene belangrijke uitbreiding van burgerlijke regten, tot eene volstrekte voorwaarde was geworden en welke dus niet langer konden worden tegengegaan.

Aan dien invloed is het ook, dat art. 10 der Grondwet: » Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend" zijn bestaan heeft te danken; doch waarbij de wetgever, in het belang der orde, in eene 2de alinea, heeft gemeend te moeten bijvoegen.; » De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde."

Voor het eerst dit artikel lezende, heb ik gemeend, dat de wetgever hier alleen het oog had op de uitbreiding en regeling van politieke regten betreffende vereeniging en vergadering, en dit denkbeeld is mij bijgebleven, tot dat het regerings-voorstel mij deswege, aanvankelijk ten minste eenigermate, in twijfel heeft gebragt.

Of nu evenwel art. 1690 en andere bepalingen van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Koophandel te groote ruimte toelaten aan vereenigingen, welke als zedelijke ligchamen bestaan, of naar buiten willen werken, hierover zal ik — als geheel buiten mijn gezigtskring liggende — niet beslissen, en evenmin het oordeel uitspreken, of in dat geval het tegenwoordige voorstel van wet de geschikte aanleiding zoude zijn om hierin te voorzien: liever zal ik zulks aan meer bevoegde leden dezer Vergadering overlaten; maar in allen gevalle de vrijheid nemen, om aan te merken, dat ik mij hiervan geenszins heb kunnen overtuigen.

Het is daarom slechts alleen uit een politiek oogpunt, dat ik eenige bedenkingen tegen het onderhavig voorstel in het midden zal brengen; ten einde daardoor eenige rekenschap te geven van de gronden, waarnaar ik mijne stem zal regelen.

Mijne bezwaren tegen hetzelve betreffen de willekeurige beperking van dat grondwettig regt der burgers, waartoe het schijnt te kunnen leiden, en hetwelk mij voorkomt in strijd te zijn met de bedoeling van art. 10 der Grondwet; alsmede de lastige en van politieke vergaderingen afschrikkende formaliteiten; o. a. ook vervat in artt. 6 en 7, ten opzigte van vergaderingen binnen gebouwen.

De 1ste alinea van art. 10: » Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend." is duidelijk en eenvoudig, zoodat ieder het vatten kan.

Zonder bijvoeging en nadere omschrijving, zoude dat regt onbegrensd en zonder eenige beperking kunnen worden uitgeoefend.

Minder duidelijk en bestemd is echter de bijgevoegde 2de alinea: » De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde." hetwelk al aanstonds billijkt, dat het tot zoo grootelijks verschillende opvattingen aanleiding heeft gegeven; terwijl, op grond van deze bijvoeging, de een de grenzen van hetzelve naauwer wil beperken, en een ander dezelve verder wil hebben uitgebreid.

Maar nu dat regt daar in het eerste gedeelte van dat artikel zoo definitief, zoo zonder eenig voorbehoud staat uitgedrukt en erkend, is het mij onmogelijk te gelooven, dat de wetgever met de meer gezegde, minder juist bepalende bijvoeging bedoeld kan hebben, om de uitoefening van hetzelve aan de dikwerf zoo willekeurige opvatting van gemeente- en provinciale besturen, of van den Koning prijs te geven.

De bepalingen onder anderen in artt. 6 en 7 vervat, behelzen eenen sleep van formaliteiten, die den Nederlander — welke in den regel toch meer tot rust, tot de bevordering van eigene belangen en die der zijnen overhelt, dan dat hij de rust van zijn gemoed, door zich in een politieken maalstroom te werpen, in de waagschaal zoude willen stellen — van die anders hoogst weldadig werkende politieke vergaderingen zouden afschrikken.

En de magt aldaar, als even reeds is aangemerkt, aan de Regering te verleenen, om die vergaderingen ook zelfs binnen gebouwen te kunnen belemmeren, schorsen of tegengaan, schijnt mij zoo uitgebreid, dat de natie zeer ligt gevaar zoude loopen van deswege te verliezen, in plaats van eene aanmerkelijke uitbreiding betrekkelijk de uitoefening van staatsburgerlijke regten te hebben erlangd; wat toch onmogelijk door art. 10 der Grondwet kan zijn bedoeld.

Mijns inziens kan de wet dusgenoemde repressive, zij kan politie-maatregelen bevelen, zij kan strafwetten tegen het stichten van wanorde daarstellen, des noods den sterken arm doen inroepen in de mogelijke gevallen waar zulks tot handhaving der orde noodig mogt worden geacht; maar om dit grondwettig regt der burgers aldus in handen van gemeente- of provinciale besturen te geven, het schijnt mij onmogelijk, en regelregt in strijd met onze tegenwoordige instellingen niet alleen, maar tevens met den geest en de behoeften der natie; welke dien leiband en die voogdijschap der regering, mijns inziens, thans in geenen deele meer behoeft.

En waartoe zullen die dusgenoemde preventive maatregelen, dat aangeven bij voorbeeld aan het gemeentebestuur, drie dagen voor het houden der vergadering, met opgave van tijd en plaats, derzelver doel, het beteekenen dier kennisgeving door twee ingezetenen der gemeente, alsmede de magt verleend aan de gemeentebesturen, om dezelve, behoudens hooger beroep, te kunnen schorsen enz.: waartoe zal dit leiden, Mijne Heeren?

Aan de eene zijde slechts tot last, moeite en nutteloozen omslag en contrôle voor de betrokken besturen, en aan den anderen kant tot belemmering en het tegengaan dier vergaderingen.

Het politieke leven toch wekt, als reeds is aangemerkt, voor den stillen en kalmen, doch tevens zelfstandigen en zijne waarde

wel gevoelenden Nederlander te weinig de belangstelling op, dan dat hij zich, in den regel, voor het houden van zoodanige politieke vergaderingen zooveel moeite en het voldoen aan al die formaliliteiten zoude willen getroosten, en dit nog somtijds op het gevaar af, van het hoofd te kunnen stooten, waar eenig betrokken bestuur in deszelfs wijsheid vermeenen mogt de schorsing deswege te moeten bevelen.

Buitendien kan ik ook van die preventive maatregelen volstrekt het belang en de nuttigheid niet inzien.

Mogt men echter meenen, dat de 2de alinea van art. 10 der Grondwet zulke belemmerende bepalingen heeft bedoeld, en wilde men dan hieraan voldoen, zoo zoude ik mij daarmede hebben kunnen vereenigen, om gewapende vereenigingen buiten 's huis, voor sommige denkbare gevallen, en als bij uitzondering, aldus te beperken.

Minder om het gevaar, dat hierin zou liggen opgesloten; want de zucht van den Nederlander voor zulke gewapende zamenkomsten is toch waarlijk niet zoo sterk, om billijkerwijze tot het voeden van vrees hiervoor aanleiding te kunnen geven; maar juist omdat die zucht zoo uiterst klein is, en ik in vele van die gewapende zamenkomsten, bij onzen tegenwoordigen toestand, dan ook volstrekt geene nuttigheid kan zien, zou ik met eene beperking als de gezegde vrede hebben gehad, met het oog op den regel: » baat het niet, het zal ten minste ook niet schaden."

Maar inzonderheid ten opzigte van vergaderingen binnen 's huis schijnt mij iedere beperking of belemmering nadeelig en in strijd met de behoeften van het tegenwoordige.

De Grondwet toch waarborgt den burger onder anderen door de regtstreeksche verkiezingen een grooter aandeel, of invloed althans, op het bestuur der aangelegenheden van den Staat, en zal hij nu van dit regt een waardig gebruik maken, zal hij met kennis van zaken handelen, dan heeft hij behoefte om zich hiertoe meer en meer te bekwamen en op de hoogte te plaatsen; dan is het van belang, dat de vroeger heerschende onverschilligheid deswege en dommelzucht vervangen worden door warme belangstelling voor het algemeene welzijn; gelijk de laatste tijdperiode onder de nieuwe orde van zaken hiervan dan ook reeds verblijdende verschijnsels heeft opgeleverd, en dan is het geheel consequent, om de politieke vergaderingen niet te belemmeren of tegen te gaan, maar wel om dezelve aan te moedigen: want tot aanwakkering van die noodige belangstelling en tot politieke ontwikkeling des volks, zal er niet ligt een werkzamer en doelmatiger middel kunnen worden aangewezen, dan juist zoodanige politieke bijeenkomsten.

Vrijheid dus, volledige vrijheid deswege, met de aanwending van repressive maatregelen, tot handhaving der orde, waar dezelve mogt worden bedreigd of gestoord, dit beginsel schijnt mij, in de gegevene omstandigheden, tevens een veel zekerder waarborg dan al de kunstige, of liever altijd gekunstelde preventive maatregelen, welke het vernuftigste brein in staat zou zijn te kunnen scheppen.

Uit den aard der zaak moet hiervan toch dikwerf het resultaat zijn, dat dezelve òf in het geheel niet, òf in andere gevallen te eenzijdig en somtijds willekeurig worden toegepast.

En zien wij eene reeks van jaren terug, Mijne Heeren, op de houding der boven alles de orde beminnende natie, onder de wisselingen van een niet zelden vijandig lot, ook dan leidt dit van zelf tot het resultaat, dat belemmerende wetten deswege — in welk beschaafd land van Europa dezelve dan ook nog als doelmatig mogen worden geacht — op Noord-Nederland wel het minst van allen behoeven te worden toegepast.

Het is hier reeds meermalen en wel te regt aangemerkt, dat een terugblik op de geschiedenis, in vele gevallen, wel de beste leermeester en voorlichter zal zijn; doch waar zulks ook al van toepassing moge wezen, tot toelichting bij de beoordeeling van het onderhavig voorstel voorzeker wel niet het minst.

Vergunt mij dan, Mijne Heeren, dat ik tot dit oogmerk nog met een enkel woord dat verledene in uw geheugen terugroep, ten bewijze hoe weinig moeite en belangstellende ijver voor de bevordering van het wezenlijk geluk des volks er voor de Regering toch slechts toe wordt vereischt, om de publieke zaken aldus te besturen, dat de ontevredenheid niet worde opgewekt, of de orde gevaar zoude loopen van te worden verstoord.

Ik beroep mij slechts op het laatstverloopen dertigtal jaren, op al die verderfelijke en onverantwoordelijke geldverspillingen van de somtijds zuur genoeg bijeengebragte penningen der natie; op het creëren buitendien van die honderden millioenen schulden ten laste van den Staat, en op de toepassing, zoo dikwijls, van onvrijzinnige wetten, en dit niet zelden nog wel in zeer twijfelachtige gevallen: om van andere verkeerde stappen der Regering nu niet te spreken.

En wat was de houding der natie onder dit alles? Zij bleef zwijgen, Mijne Heeren! Of mogten haar somtijds al kreten van ontevredenheid of morrend ongenoegen ontglippen — van wanorde en onrust in den Staat bleef zij steeds een afschuw koesteren.

De orde en rust ging haar boven alles ter harte, wilde zij bewaren tot elken prijs; maar het scheen zelfs tot aan de uiterste grens van het gevaar, dat uit die altijd gelijkmatige en onverstoorbare zucht tot orde, als van zelf, eindelijk de wanorde, en uit die rust en doodelijke stilte de onrust zoude geboren worden.

Gedurende het laatste tiental jaren, doch inzonderheid in 1839 en 1840, toen men eindelijk meende dat het tijdstip daar was om onze grondwettige instellingen te moeten herzien, en daarin de gewigtige wijziging werd aangebragt, dat de zuidelijke provincien voortaan niet langer tot het Koningrijk der Nederlanden zouden behooren, van dien tijd af aan begonnen er vele publicisten op te treden met het edel, van zelfstandigheid en ware vaderlandsliefde getuigend doel om de natie de oogen te openen, om haar den afgrond aan te wijzen, aan welks rand dat blind vertrouwen op de regering, die schier instinktmatige — en dus weinig rationele zucht voor orde en rust, haar had gevoerd: en van dat oogenblik af aan kenmerkt zich ook eene vermeerderde belangstelling omtrent de aangelegenheden van den Staat.

Zeer schielijk won thans de behoefte en de overtuiging der natie veld, aan hervorming van ons regerings-stelsel, aan bezuiniging en vereenvoudiging, en drong steeds sterker door tot de meeste standen — de groote massa althans — der maatschappij.

Doch hoe sterk zich die behoefte mogt openbaren, hoe vele stemmen zich om harentwille mogten verheffen, de Regering betoonde zich intusschen steeds onwillig om het gebrekkige, het met den tijd vermolmde voor iets beters en 't geen de behoefte van den tijd kon bevredigen te doen plaats maken.

Het verlangen der natie naar betere tijden werd wel met den dag algemeener, levendiger en sterker; intusschen bleef zij altijd nog wachten, hopen en geduldig die betere toekomst verbeiden; van wanorde en het zetten van den voet buiten de grenzen der wettigheid, ter vervulling van hare regtmatige wenschen, hiervan bleef zij nog steeds altijd afkeerig.

Eindelijk echter borst in Frankrijk de Februarij-revolutie los, zoo bliksemsnel, zoo onverwacht, zoo in een oogwenk geheel de bestaande orde van zaken omkeerend, als de geschiedenis wel geen tweede voorbeeld zal vermogen aan te wijzen.

Schier alle volken van Europa, als door den electrieken schok getroffen, zagen verbaasd en als verbluft het schouwspel voor een oogenblik lijdelijk aan; — doch eenigermate bekomen van den schok — wat zag men toen elders?

Gewelddadigen opstand tegen de regeringen, wankelende troonen, vlugtende vorsten, verwarring, verwoesting, het stroomen van menschenbloed!

Wat zag men daarentegen in Nederland?

Eene groote mate van spanning: zeer natuurlijk; eene steeds klimmende en met den dag levendiger wordende overtuiging van eene volstrekt noodzakelijke en thans niet meer te keeren staatshervorming.

Doch ook nog thans, onder al die beroeringen en groote gebeurtenissen, bleef de natie nog altijd rustig en kalm de toekomst verbeiden.

De Koning sprak eindelijk tegenover de bestaande orde van zaken zijn veto uit: — de natie juichte, zij had datgene bewaard, wat haar boven alles ter harte gaat: orde, vrede en rust; doch desniettemin het thans zoo goed als zeker uitzigt verkregen op hervorming harer grondwettige instellingen, op een zuiniger bestuur, op uitbreiding van staatsburgerlijke regten.

Later, gedurende de verkiezingen en de hier voorafgaande volksvergaderingen, waarvan sommigen den lande zulke schrikbeelden en zooveel onheil hadden voorgespiegeld, zag men overal belangstelling, warme, hooge belangstelling, — gelijk het gewigt der zaak dit vordert, zoo als dit behoort; maar, zooveel mij bekend is, nergens een zweem zelfs van wanorde heerschen.

En voor eene natie, steeds met zoo veel afschuw ingenomen tegen alles wat slechts naar wanorde zweemt, en onder zoodanige omstandigheden, zou de Kamer eene wet als deze kunnen goedkeuren, met zoovele belemmerende bepalingen? en met zulk eene uitgebreide magt en ruimte van beoordeeling, wat er voor de bewaring der orde dient te worden gedaan, aan gemeente- en provinciale besturen verleend, om door schorsing te kunnen belemmeren, doen uitstellen en gevolgelijk tegengaan?

Het schijnt mij onmogelijk, Mijne Heeren! — ten minste ik kan mijne stem aan het voorstel, zoo als het daar ligt, niet verleenen.

Als reeds meer gezegd, beschouw ik bijna iedere belemmering van politieke vergaderingen hier te lande, aan de eene zijde als geheel nutteloos en overtollig, en aan den anderen kant als niet anders dan van nadeelige strekking, en zou dezelve liever wenschen aangemoedigd, ten einde daardoor de belangstelling voor de belangen des Rijks meer algemeen aan te wakkeren, en om aldus krachtig mede te werken tot de politieke ontwikkeling des volks,

het verspreiden van die kennis omtrent de ware belangen van den Staat en van die zelfstandigheid, welke er toe worden vereischt om de functien van het kiezerschap waardiglijk, onafhankelijk, met kennis van zaken en het meest tot heil des lands te kunnen vervullen.

Evenwel heeft de ervaring mij reeds geleerd, dat er veel meer door amendementen kan worden gewijzigd — ik moet dit bekennen, Mijne Heeren! — dan ik mij hiervan vooraf had voorgesteld. Onvoorwaardelijk zal ik dus voor alsnog aan het voorstel mijne goedkeuring niet ontzeggen. — Mogt hetzelve door dit middel van het preventive stelsel, hetwelk mij hier toch als contrabande schijnt, gelouterd, ontdaan en in een vrijgevigen zin, volgens mijne, zoo even opengelegde wenschen, gewijzigd kunnen worden, dan zal ik gaarne de eerste zijn om het met mijne goedkeuring te helpen bekrachtigen.

De heer ***Anemaet:*** Bij de beoordeeling van het tegenwoordig wets-ontwerp héb ik mij op een hoogst eenvoudig standpunt geplaatst, op dat standpunt van waar ik meen verstaan te hebben, dat de heer Minister van Justitie hetzelve verlangt beschouwd te zien. De wets-voordragt is het gevolg van een gebiedend voorschrift der Grondwet, en er is dus niet langer te onderzoeken of te beoordeelen of het regt van vereeniging en vergadering is een gevaarlijk regt van mogelijke nadeelige gevolgen, of wat van die bedenkingen meerder zij, maar het is thans bij uitsluiting alleen de vraag: welke de wil is en de geest der Grondwet?

Art. 10 van de Grondwet bepaalt: » Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend."

Dat regt derhalve behoeft bij geene nieuwe wet gegeven, maar mag er even weinig bij ontnomen worden.

Er volgt: » De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde."

Derhalve, bij de wet alleen regeling en beperking van dat regt, tot handhaving der openbare orde; meer en anders mag die wet niet inhouden.

Voor den wetgever blijft alzoo het onderzoek, of de tegenwoordige wets-voordragt in overeenstemming is met het gebod der Grondwet? en dan moet ik tot mijn leedwezen erkennen, dat de Regering deze voordragt te veel heeft gebouwd op de vrees voor mogelijke wanorde; en het regt van vereeniging en vergadering *te veel* heeft overgelaten aan de willekeur van enkele besturen of van enkele personen.

Er is een toeleg geweest om te voorkomen en te beletten, en in die zorg voor preventive maatregelen is er veel verloren gegaan van de vrijheid die bij de Grondwet aan de ingezetenen als een regt is erkend en gewaarborgd geworden. Men had die vrijheid moeten eerbiedigen en bij deze wet alleen voor eene krachtige repressie moeten zorgen en waken; en wanneer in dien geest het wets-ontwerp ware bewerkt geworden, dan voorzeker zoude, naar mijn inzien althans, aan hetzelve een minder ongunstig onthaal zijn ten deel gevallen en men had hiertoe te eerder moeten komen, omdat te midden van al de beroering die ons omgeeft, het Nederlandsche volk bewijs heeft gegeven van liefde tot orde en van eerbied voor de wet. Zeg ik te veel in dezen oogenblik, Mijne Heeren, wanneer wij in deze dagen, het oog slaan op de beroeringen in de ons omringende landen, en het gejubel daarentegen in Neêrlands hoofdstad, welligt op dezen zelfden stond in deze residentie. Immers, ik mag het met vertrouwen vragen: van waar leden wij eenig nadeel? De strafwet was voldoende, en zeldzamer nog was hare toepassing geweest, als eene verkeerde staatkunde haar niet met overdrijving had ingeroepen.

Ik erken dat de woorden: *regeling*, *beperking* en *openbare orde*, woorden zijn van eene rekbare beteekenis; maar toch zooveel is mij altijd voorgekomen en als stellig toegeschenen dat, bij het brengen van art. 10 in de Grondwet, men bedoeld heeft, aan het regt van vereeniging en vergadering meerder vijheid en uitbreiding toe te kennen.

Nu is wel aan 30 personen, dus aan 10 *meerder*, de vrijheid gegund om te vereenigen zonder voorloopige goedkeuring of kennisgeving; maar die meerdere vrijheid is onbeteekenend, omdat de bepaling op eenen geheel willekeurigen grondslag rust; want ik vraag het, welk gevaar is er om die vrijheid te geven aan 40, ja aan 60 of meerdere personen?

Men had regelen en beperkingen van orde kunnen voorschrijven en de overtredingen der wet straffen, ja voor de noodige gevallen met gestrenge straffen kunnen bedreigen, en men ware gebleven binnen der perken der Grondwet; maar of in die Grondwet de bevoegdheid aan het gezag is toegekend om eene bijeenkomst, die nog gehouden moet worden en in welke dus nog niets kan misdreven of overtreden zijn, te stuiten, komt mij hoogst twijfelachtig voor.

De Grondwet erkent het regt van vereeniging aan de ingezetenen, en nu geeft deze wet de bevoegdheid aan een gemeentebestuur om eene vergadering te schorsen.

Het is waar, als de openbare orde het vordert, maar die openbare orde is bij deze wet zoo weinig omschreven, dat zij met het goedvinden van een gemeentebestuur gelijkstaat. Erger nog, de gouverneur der provincie kan de schorsing bevelen, en hier berust dus het regt in het goedvinden van een persoon.

Er is wel weder een onderzoek bij Gedeputeerde Staten, maar zullen deze zoo gemakkelijk den Voorzitter hunner vergadering in het ongelijk stellen, te meer daar de uitspraak aan den Koning is verbleven? En hoeveel tijd zullen alle die vormen en beslissingen niet vorderen? Op die wijze het regt van vereeniging, bij de Grondwet gegeven, te verstaan, is zoo goed als of er geschreven stond: » Het regt van vereeniging en vergadering wordt erkend, behoudens den wil en het goedvinden van het gezag."

Tot nog meerdere ondersteuning van mijn oordeel, wijze ik op art. 5 van het wets-ontwerp, dat een verlof van het gemeentebestuur vordert, maar dat verlof wederom verbindt aan de voorschriften tot bewaring der openbare orde en rust door hetzelve bestuur vast te stellen, waardoor men op de eene plaats voldoende zal achten, wat in de naburige gemeente als geheel onvoldoende zal geoordeeld worden. Een bestuur kan een verlof verleenen, en dat verlof neutraliseren door de beperkende voorschriften, en nu is wel een beroep toegestaan tegen de weigering van verlof, maar niet tegen die beperkende voorschriften, zoodat de absolute wil van het gemeentebestuur het verlof beheerscht.

Dat alles zou niet het geval zijn, als deze wet meerder regelde en de beperkingen zuiver omschreef, maar toen men bij hare zamenstelling een preventief stelsel tot grondslag lag, toen moest men wel tot dergelijke voorschriften komen.

Het beginsel waarop deze wets-voordragt rust schijnt mij toe niet in overeenstemming met de Grondwet te zijn, ik wensch het regt van vereeniging en vergadering geregeld en beperkt te zien binnen de grenzen der openbare orde, want alzoo is de wil der Grondwet, en eene onbeperkte vrijheid ontaardt in losbandigheid; maar eene vrijheid onderworpen aan zoovele beletselen als hier worden aangetroffen, is van te weinig belang om op prijs te worden gesteld.

Ik moet daarbij doen opmerken, dat een preventief stelsel ook weinig geschikt is om alle gevallen te voorzien, en soms gevaar loopt van tegen het mindere gewaakt en het meerdere vergeten te hebben; ook om deze reden is het stelsel van repressie aan te raden.

Ziedaar, Mijne Heeren, enkele der redenen die mij beletten zullen aan dit ontwerp van wet mijne goedkeurende stem te geven.

De Grondwet is in milden zin ontworpen, wij moeten haar eerlijk en getrouw in milden zin toepassen. Ik geloof dat die vrijgevigheid niet in dit ontwerp wordt aangetroffen, en daarom zal ik tegen de wet stemmen.

Ik geloof dit nu reeds bij de algemeene beschouwingen stellig te kunnen zeggen, daar ik niet kan voorzien de mogelijkheid dat deze wet door amendementen te verbeteren zoude zijn. Indien mij dit echter mogt blijken, en dezelve in dien zin konde en mogt worden gewijzigd, dat ik er vrede mede konde hebben, dan zoude ik gaarne een gunstiger votum uitbrengen. Ik zal afwachten wat de loop der discussien zal aanbieden.

De heer ***Dommer van Poldersveldt:*** Als ik tot op dit oogenblik het stilzwijgen bewaarde, was zulks waarlijk niet omdat ik niet ook ruime stoffe gevonden had om mij in de voorgaande discussie te voegen. De redenen echter waarom ik mij zelven dat stilzwijgen oplegde, zal ik aan deze Vergadering niet ontvouwen, genoeg zij het, dat ik meende zulks te kunnen doen, zonder aan mijn pligt ontrouw te worden.

De thans voor ons liggende wet gebiedt echter te spreken, en tot mijn leedwezen moet ik al terstond verklaren, dat ik mij met die wet in geen opzigt kan vereenigen.

Wanneer ik in aanmerking neem de kalme, de waardige houding der natie, te midden der woelingen welke Europa hebben geschokt, moet ik volmondig erkennen dat Nederlands bevolking meer vertrouwen verdiende dan men aan dezelve bij deze wet schijnt te willen toekennen.

Ik ben een gezworen vijand van preventive maatregelen; niet zoozeer omdat ze niet ook eene goede zijde hebben, maar dewijl dit regt in handen van regeringen meestal een dekmantel geworden is, om onbillijke handelingen te vergoelijken.

Zeer goed besef ik het, dat er zonder orde, zonder regelmaat, geen Staat denkbaar is; maar ik kan daarom niet toegeven, dat men de vrijheid der individuen aan onredelijke banden zoude leggen; tegenover de vrijheid die ik in dit opzigt vooral noodzakelijk acht, acht ik het even zoozeer noodig dat er wetten zijn, maar wetten geëvenredigd aan de behoeften van het tijdperk waarin wij leven, wetten geëvenredigd aan het land hetwelk wij bewonen, en zoo doende toch zal regeren niet moeijelijk zijn.

Toen ik aannam om eene zending naar herwaarts te aanvaarden, heb ik mij zelven den weg afgebakend welken ik hier

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 15DEN MEI.

dacht te bewandelen; de vaststelling daarvan had plaats op grond van mijne eigene, van mijne deugdelijke overtuiging. Geen uit de lucht gegrepen theorien hebben mij daarbij tot leiddraad verstrekt, maar ik heb met naauwgezetheid overwogen wat toch hoofdzakelijk de oorzaken zijn welke zoo veel staatkundige verwikkeling hebben te weeg gebragt. En het is dat onderzoek hetwelk mij tot het navolgende besluit heeft doen komen:

Het is maar al te waar dat hetzelfde regt hetwelk ons thans bij de Grondwet wordt gewaarborgd, in verschillende Rijken van dit werelddeel onbeschrijfelijk veel onheil en jammeren heeft gebaard; dan zoo zeker dit een feit is, hetwelk niet te ontkennen valt, even zoozeer is bij mij de overtuiging vast, dat de meeste van die regeringen zich zelven den slag hebben toegebragt, welke troonen heeft doen vallen.

Het konde niet anders of de door die regeringen gevolgde staatkunde moest deze resultaten opleveren.

Van den eenen kant had men hoog op met verlichting, beschaving en ontwikkeling, men liet geen middel onbeproefd, om zelfs zoo mogelijk den tijd vooruit te loopen; maar van den anderen kant gaf men aan het onderwijs eene rigting die ten verderve leidt, die op volslagen vernietiging van alle maatschappelijke banden moest uitloopen en wat het ergste van alles is, men wilde zelfs de godsdienst regelen, men ontzenuwde zoo veel mogelijk alle stellige godsdienst.

Eenmaal die vrucht tot volslagen rijpheid gebragt hebbende schrikte men terug voor het werk dat men met zoo veel zorg zamengeweven had. Noodwendig vorderde de staatkundige ontwikkeling het regt, hetwelk wij thans in behandeling hebben.

Die regeringen zagen, maar helaas te laat, dat zij zich voor eenen gapenden afgrond bevonden.

Men wilde den stroom tegenhouden, waartegen niets meer bestand was; het vooruitgaan moede, wilde men stilstaan, maar daartoe waren de verhitte elementen te zeer in beweging gebragt; eene opgewondene, van alle zedelijke en godsdienstige banden ontslagene menigte vorderde met de wapenen in de hand het regt, hetwelk ons hier in Nederland met een goed begrepen staatkundig inzigt op eene wettige wijze (voor het te laat was) is gegeven geworden.

In die landen echter, waar de staatkundige woelingen eene schrikbarende hoogte hadden bereikt, maakten zich oproerlingen meester van een regt, hetwelk, op zijn tijd verleend en naar behooren begrepen, ten goede had kunnen en moeten werken, in stede dat die vereenigingen thans veelal holen des verderfs werden.

En, Mijne Heeren, bedriegen wij ons daaromtrent niet, zij die de maatschappij in hare grondvesten deden wankelen, het waren juist die kweekelingen uit de scholen der onverschilligheid; daar valsche philosophische stelsels ingezogen hebbende, leerden zij God en godsdienst vergeten om even zoo spoedig, als natuurlijk gevolg daarvan, den spot te drijven met regt en met gezag.

Hier in ons Vaderland, zijn wij dat toppunt van algeheele maatschappelijke ontbinding zelfs niet in de verte genaderd. En ik schroom niet te zeggen, dat ik niet behoor tot diegenen die wenschen alléén uit drang van omstandigheden, en dus als het ware schoorvoetend, toetreden tot de toepassing van een regt, hetwelk volgens mijn oordeel zoo ruim mogelijk moet gegeven worden wil men zich niet aan een onvergefelijken staatkundigen misslag schuldig maken.

Ik behoor niet tot diegenen die terugschrikken voor het vrijmoedig betreden van den weg dien wij ons zelven gebaand hebben. Maar als ik die vrees niet deel, dan is het alleen onder deze voorwaarde.

Slechts één middel bestaat er, om niet met eene leus van vrijheid en vooruitgang naar ons verderf te snellen. Niets is er te vreezen wanneer godsdienst en onderwijs, van alle knellende banden ontslagen, zoo vele gewis goedwerkende middelen worden, om de nadeelige passien, welke het regt van vereeniging konde doen geboren worden, te paraliseren.

Eene zinsnede in het antwoord van de Regering op het verslag der rapporteurs omtrent deze wet heeft op mij in dit opzigt echter, ik moet het bekennen, een pijnlijken indruk gemaakt. De Regering zegt onder anderen bladz. 3: »De Grondwet heeft eene andere, eene nieuwe regeling van dat regt gewild." Laat de Regering voorzigtig zijn en zich niet weer wagen op eenen weg, waarop reeds zoo vele, zelfs ervaren staatsmannen hebben schipbreuk geleden.

Zoolang als ik de eer zal hebben in deze Vergadering zitting te nemen, en hier de belangen van Land, Vorst en Volk te behartigen, zal ik niet zonder tegenspraak gedoogen dat de Grondwet niet die milde toepassing erlangt, waarop wij regtens alle aanspraak hebben.

Juist de toepassing van hetgeen in de Grondwet geschreven staat, daar komt alles op aan, wil men niet dat deze Grondwet even zoo zeer als de oude Grondwet in vele opzigten eene doode letter worde.

Zoozeer als iemand wil ik medewerken, opdat de Regering kracht erlange; maar die kracht wil ik door een ander middel dan door hetwelk men dezelve meestal heeft willen tot stand brengen.

Vertrouwen van de Regering op het Volk, en vertrouwen van het Volk op de Regering, zie daar, Mijne Heeren, waarop ik bouwen wil.

De heer ***Wijnaendts*** zal slechts een paar hoofdbezwaren in het midden brengen. Het komt hem in de *eerste* plaats voor, dat art. 10 van de Grondwet, waarbij het regt van vereeniging en vergadering wordt erkend, geheel ten onregte op zedelijke ligchamen wordt toegepast. Hij vraagt het, of men het regt van vereeniging, voor zedelijke ligchamen, in de Grondwet heeft kunnen willen opnemen? Hij gelooft dat slechts het regt tot politieke vereenigingen kan zijn bedoeld. Het regt tot vereenigen in het algemeen is zoo oud als de maatschappij zelve, en de erkenning daarvan behoefde niet opgenomen te worden. Het regt tot staatkundige vereenigingen evenwel kan afhankelijk zijn van den regeringsvorm. Onder eene absolute monarchie zou men die vereenigingen geheel kunnen verbieden, maar het regt daartoe is in onze Grondwet gebragt als een uitvloeisel van den constitutionnelen regeringsvorm. En in de *tweede* plaats erkent hij, dat volgens alinea 2 van het art. 10, de wet de uitoefening van het regt moet regelen en beperken, doch slechts *in het belang der openbare orde*, zoodat het minder geldt eene beperking van het regt, dan wel de handhaving der orde. Hij gelooft dus niet dat de beperking zoo ver kan worden uitgestrekt, als thans in art. 6 van het ontwerp wordt voorgedragen, hetgeen met eene vernietiging van het regt zou gelijkstaan. Al nam hij aan, dat er met de kennisgeving, de schorsing enz. niet te veel tijd zou verloren gaan, dan moet hij verklaren dat hij in de regtstreeksche verkiezing der Provinciale Staten geen waarborg genoeg vindt, dat de ingezetenen niet aan willekeur zouden worden blootgesteld, daar waar het geldt de uitoefening van een grondwettig regt. Hij zal alzoo stemmen tegen dit ontwerp.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik durf bij den aanvang mijner rede met gerustheid aan de Vergadering de verzekering geven, dat ik bij het ontwerpen en met het aanbieden dezer voordragt, geene andere bedoeling gehad heb, dan om eerlijk en ter goeder trouw eene grondwettelijke bepaling ten uitvoer en in toepassing te brengen, om te voldoen aan de bepalingen van het 2de lid van art. 10 der Grondwet. Bij het in gereedheid brengen van dit ontwerp heb ik mij eenvoudig afgevraagd; hoe ik de grootst mogelijke mate van vrijheid kon vereenigen met de zorg tot handhaving van de orde en rust der maatschappij. Het denkbeeld, om de vrijheid of de regten der ingezetenen buiten noodzaak te beperken, is geen oogenblik bij de Regering opgekomen.

Na het afleggen dezer eenvoudige verklaring, ga ik onmiddellijk over tot de behandeling van de zaak zelve, en meen ik te moeten stilstaan bij drie vraagpunten:

I. Of de bepalingen van het ontwerp inderdaad in strijd zijn met de voorschriften der Grondwet, dan wel, integendeel, daarmede overeenkomen?

II. Of hetgeen nu wordt voorgedragen, niet is eene aanmerkelijke verbetering ten opzigte der regeling van het regt van *associatie* en vergadering? En of wij alzoo niet, volgens dit ontwerp, doen een stap voorwaarts?

En III. Of de voordragt zelve niet berust op algemeen erkende beginselen, en of daardoor niet eene betamelijke vrijheid wordt verzekerd?

I. De Grondwet kent het regt van vereeniging en vergadering toe. Zij drukt zich in art. 10, alinea 1, aldus uit: »Het regt »der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend." Door die woorden is geen nieuw regt gegeven, daarbij is geene nieuwe vrijheid verleend. Daardoor is alleen een regt, dat bestond en waarvan gebruik gemaakt werd, erkend. Het regt van vereeniging is geregeld door de bepalingen van het burgerlijk regt nopens de vennootschappen en de zedelijke ligchamen, door die van het Wetboek van Koophandel, en door het welbekende art. 291 van het Strafwetboek. De Grondwet heeft alzoo geen regt geschapen, maar opgenomen een regt dat bestond. Maar zij heeft in art. 10, alinea 2, er bijgevoegd: »*De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde.*" Zij heeft alzoo verlangd eene nieuwe wet tot *regeling* en *beperking* der uitoefening van het regt *in het belang der openbare orde.*

Wat beduidt nu die 2de alinea: »dat de uitoefening van het regt wordt geregeld en beperkt *bij de wet?*" Volgt daaruit, dat er geene preventive maatregelen zouden mogen worden genomen?

Dan zou er hebben moeten staan: » de wet straft het misbruik." Dan zou het gevoelen van hen, die beweren dat er alleen repressive maatregelen moeten worden vastgesteld, volkomen gegrond zijn. Maar de Grondwet schrijft juist het tegendeel voor. Zij bepaalt: » De wet regelt en beperkt *de uitoefening* van dat regt » in het belang der openbare orde." Zij verlangt alzoo, dit vloeit er uit voort, dat de wet zal regelen de wijze hoe, waar en wanneer het regt zal worden uitgeoefend. De Grondwet plaatst alzoo de zaak niet enkel op een repressief standpunt, maar wel degelijk ook op het preventief terrein. De Grondwet verlangt eene wet, die moet aanduiden hoe, waar en wanneer het regt kan worden uitgeoefend. Dat voorschrift was dan ook werkelijk noodig, vooral ten aanzien van *vergaderingen*. Wanneer toch eene vergadering gehouden *is*, en het kwaad, dat daaruit voortspruiten kan, gesticht *is*, dan is het meestal eene onmogelijkheid te bedwingen of te bestraffen, wat door honderden, ja duizenden mogt gepleegd zijn. Er zouden talrijke voorbeelden uit het buitenland bij te brengen zijn, om de gegrondheid van die stelling te bewijzen, doch wij meenen den vreemdeling bij deze gelegenheid in rust te moeten laten. Maar stelt eens, om slechts één voorbeeld bij te brengen, dat een plaatselijk bestuur of een oogenblikkelijk invloedrijk man goedvond eene openbare vergadering te houden, en alle gemeenten uit te noodigen afgevaardigden voor die bijeenkomst te zenden, ten einde daar over 's Lands belangen te raadplegen en besluiten te nemen, en de uitvoering daarvan door alle middelen te verzekeren, en dat die vergadering van afgevaardigden, oneindig grooter in getal dan deze Kamer, zich alzoo stelde naast of tegenover de Provinciale Staten of de Staten-Generaal, en er alzoo eene nieuwe algemeene vergadering in den Staat wierd gevestigd, zoudt ge dan gelooven, dat zoodanige vergadering, bij eenige gisting der gemoederen, op sommige oogenblikken geene omwenteling zou kunnen te weeg brengen? Maar wanneer de Staat de magt gehad had om zoodanige algemeene vergadering tegen te gaan, wanneer het wettig gezag zich hud kunnen doen gelden, en de bijeenkomst had kunnen voorkomen, dan zoude de wettige toestand zijn gehandhaafd. Daarom wil de Grondwet preventive middelen, zij wil waarborgen voor haar bestaan en hare voortdurende werking.

Het is niet te betwijffelen dat, wanneer de Grondwet bepaalt, dat de wet de uitoefening van het regt regelt en beperkt, de wet ook moet bevatten de wijze hoe, waar en wanneer het regt zal worden uitgeoefend. En ik ben alzoo in de grenzen der Grondwet, als ik bij dit ontwerp preventive maatregelen voordrage.

II. De tweede vraag, die ik mij voorgesteld heb te onderzoeken, is deze: wat hebben wij nu ten aanzien van het in de Grondwet opgenomen regt, en wat zullen wij daarvoor in de plaats verkrijgen?

In het Burgerlijk Wetboek is het meest vrijgevige stelsel aangenomen. De oprigting van maatschappen en vennootschappen is daarbij geheel vrijgesteld. Zedelijke ligchamen, waarin niemand verantwoordelijk of aansprakelijk is, kunnen worden opgerigt zonder toestemming van eenig gezag.

Het Wetboek van Koophandel laat de vestiging van alle maatschappen van commercielen aard geheel vrij, mits iemand zich verantwoordelijk stelle. Voor naamlooze maatschappijen of commerciele zedelijke ligchamen, mag de bekrachtiging slechts in bepaalde gevallen worden geweigerd.

Maar dan komt art. 291 van het Strafwetboek, dat op eenmaal alle vrijheid omverwerpt, en dat alle vereenigingen en vergaderingen, hoe ook genaamd, verbiedt, wanneer tot het houden daarvan geene voorafgaande autorisatie van de Regering is verleend. Dat artikel vraagt niet, of die bijeenkomsten zullen worden gehouden in het openbaar of in een bijzonder huis. Zoodra het getal personen dat vereenigd is, maar twintig bedraagt, dan valt de vereeniging in de termen der strafwet. De vrijheid tot vergadering gaat daardoor ten eenen male verloren. Die bepaling kwam mij zoo stootend voor de vrijheid voor, dat ik mij meende te moeten beijveren haar te doen ophouden. Art. 291 van het bestaande Strafwetboek moest vernietigd worden. Dat was mijn doel. Ik dacht dat ik de maatschappij daardoor eene dienst bewijzen zou. Ik wil het u gevraagd hebben, of daardoor geen stap voorwaarts wordt gedaan?

Maar wanneer het eene waarheid is, gelijk ik beweer, dat dit is een stap voorwaarts, dan mogt ik aan den anderen kant niet blind zijn voor de misbruiken, die gemaakt, de misdrijven, die begaan zouden kunnen worden. De bepalingen van het Burgerlijk Wetboek nopens zedelijke ligchamen vorderden, de ondervinding had het bewezen, voorziening. Het laatste lid van art. 1690 van dat Wetboek beschouw ik als zoo verderfelijk voor de maatschappij, dat ik vermeen bij deze gelegenheid daarop te moeten terugkomen. Wanneer men van vereenigingen spreekt, dan moet men niet alleen denken aan huisselijke vereenigingen, wier werking uit den aard der zaak beperkt is, maar aan alle vereenigingen, die naar buiten werken, die een voortdurend bestaan hebben buiten verantwoordelijkheid van eenig lid derzelve, en wier invloed dienvolgens grenzenloos worden kan.

En wat geeft dit ontwerp nu voor die bepalingen in de plaats? Eene volkomene vrijheid, om zich onderling te vereenigen tot eenen kring van 29 personen, zonder iets hoegenaamd tot dat einde te vorderen. En wanneer dat getal grooter is dan 30 personen, ook dan wordt er niets anders verlangd dan de eenvoudige kennisgeving, dat er eene vereeniging van meer dan 30 personen zal worden gevormd. Ik wil er slechts de wetenschap van hebben. Niets kan het vormen der vereeniging beletten. De Regering heeft geen regt hoegenaamd, om zich in de onderlinge vereenigingen te mengen.

Maar geheel iets anders is het, als de vereeniging naar buiten wil of moet werken. Wil zij het karakter hebben van *universitas*, van voortdurend of eeuwigdurend bestaan, van eene inrigting die niet sterft, al sterven ook alle de leden op één na; wil zij den aard aannemen van een ligchaam, dat zijne beheerders of agenten en zijne eigene schatkist heeft, dan zeg ik, dat zoodanige vereeniging, inrigting of ligchaam dat als personne civile wil werken, moet hebben eene erkenning. Zoodanige vereeniging kan gevaar te weeg brengen, kan schadelijke gevolgen doen ontstaan, en de Staat, de maatschappij, moet daarvoor zooveel mogelijk worden gevrijwaard. Een beroemd Fransch regtsgeleerde, MATHIEU MOLÉ, noemde zoodanige inrigting: *un corps vivant dans le coeur de l' état, un état dans l'état*, hetgeen gewis niet mag worden ingewilligd. En hoe heeft men er in Engeland over geoordeeld? Men heeft den beroemden Blackstone slechts op te slaan, en de verdediging van dit geheele ontwerp te lezen.

[Hier leest de spreker eenige passages van dien schrijver voor.]

En nu vindt men in dit ontwerp de opname van diezelfde magt om te erkennen en het toekennen der bevoegdheid om die erkenning aan anderen te delegeren. Het regt van delegatie, waartegen men in deze vergadering zoozeer opkomt, men treft het ook in de Engelsche wetgeving aan.

[De spreker leest hier nog eenige passages uit Blackstone voor, waaruit blijkt, dat zijn ontwerp omtrent de vereenigingen als zedelijke ligchamen geheel instemt met de Britsche wetgeving.]

Daaruit blijkt mitsdien, dat in Engeland, het land der associatien bij uitnemendheid, van waar wij, ten aanzien van het constitutionnele leven, zoo vele lessen ontleenen, juist dat bestaat, wat ik in het aanhangig ontwerp voorstel. Vrijheid van vereeniging, niemand zal ze u betwisten, maar zoodra ge wilt vormen een zedelijk ligchaam zonder persoonlijke aansprakelijkheid, zoodra ge eene perpetuele kracht wilt hebben, dan wordt er gevorderd eene autorisatie, eene erkenning. Te dien aanzien behoort de vrijheid gepaard te gaan met het regt der regering, om, in het belang der maatschappij, toezigt te houden en te waken.

En welke zijn nu de voorgestelde bepalingen betrekkelijk de vergaderingen? Ook tot het houden daarvan is volkomene vrijheid verleend, mits zij niet in het openbaar worde gehouden, mits de deuren niet worden opengesteld, mits er geene voorafgaande openbare oproeping worde gehouden. Heeft er niets van dat alles plaats, dan wordt er ook niets van u gevraagd. Maar als nu de vergadering in het openbaar wordt gehouden, als de deuren worden opengezet, wat wordt er dan verlangd? Dan wordt er niets meer en ook niets anders gevraagd, dan eene kennisgeving. Men versta mij wel, geene *autorisatie*, maar eene bloote *kennisgeving*, en dan gaat men zijnen gang en is het gezag alleen bevoegd, om als de openbare orde het eischt, te schorsen. Wij vragen dus alleen, in het belang der openbare orde, de bevoegdheid, om wanneer er gegronde vrees bestaat, om te duchten, dat de Vergadering aanleiding zou kunnen geven tot onrust, alsdan het houden derzelve onder verantwoordelijkheid te mogen schorsen en beletten. Geheele vrijheid wordt verleend en verzekerd, zoodra men binnen 's huis onder elkander blijft; maar houdt men vergaderingen met opene deuren, doet men openbare oproepingen, dan wordt er eene voorafgaande kennisgeving gevorderd. Men wil ook hier het kwaad voorkomen, beletten. En van wie gaat het verbod uit? Van de Regering, van het ministerie? O neen, het gaat uit van het plaatselijk bestuur, dat, wanneer de grondwettelijke voorschriften te dien aanzien zullen zijn ten uitvoer gelegd, regtstreeks gekozen zal zijn door de ingezetenen. De zaak wordt vervolgens onderworpen aan de beslissing van Gedeputeerde Staten, die mede zullen zijn uitvloeiselen der regtstreeksche verkiezingen en van het volk. Is dat dan zoo illiberaal, dat men aan de vertegenwoordigers der gemeente of der provincien de beslissing overlaat, of eene vergadering als gevaarlijk te beschouwen is en al dan niet zal worden gehouden? En als nu de belanghebbenden opklimmen tot den Koning, zijn dan de verantwoordelijke ministers niet daar, die mede-onderteekenen moeten het besluit dat tot handhaving of tot het buiten werking stellen van de schorsing moet worden genomen? Zal de minister niet voorzigtig handelen in den raad, dien hij den Koning geeft en het besluit dat hij mede-onderteekent? Zouden het regt van verzoekschrift en de vrijheid

van drukpers het den ministers niet moeijelijk maken, indien zij daarbij onbedachtzaam te werk gingen? Denkt men dat die schorsing willekeurig zou geschieden, dat zij stilzwijgend zou voorbijgaan?

Een der eerste geëerde sprekers heeft wel gezegd, dat met dat betoog wel alle vrijheden konden worden verijdeld; dat dan de eene vrijheid kon worden gebezigd om de andere te vernietigen. Dit gevoelen is echter ongegrond; een van beide is waar, òf men heeft gesproken zonder na te denken, en alsdan heeft men gedwaald, òf men is niet geweest ter goeder trouw. Immers, het regt van petitie is aan geen band hoegenaamd gebonden. Het behoeft en moet niet bij eene wet worden geregeld. En ten aanzien der drukpers heeft de Grondwet zelve het preventief stelsel verworpen. Dat krachtig middel blijft u altijd over; daaromtrent is niet bepaald: de wet regelt en beperkt de uitoefening; daar geldt een geheel ander stelsel. Het regt der drukpers mag en kan niet preventief worden beteugeld. De uitoefening van dat regt is bij de Grondwet niet onderworpen aan de wet. » Niemand heeft voorafgaand verlof noodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren; behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet" zegt art. 8 der Grondwet. Alle voorafgaande belemmering van den kant van het gezag is daarbij uitgesloten.

En nu vraag ik, na deze ontwikkeling van den inhoud der voordragt, wat anders wil men daarvoor in de plaats stellen? De Regering zou gaarne de gewrochten van dieper blik in de behoeften der maatschappij kennen en volgen, indien men haar die onderwierp. De Regering zou de eerste zijn, om ontwerpen uit kundige handen voortgekomen, te onderzoeken en tot de hare te maken, indien zij die met het behoud van orde konde vereenigen. Ik houde mij toch volkomen overtuigd, dat gij, Mijne Heeren, voorzeker niet in ons land, zonder goedkeuring en zonder toezigt, zoudt wenschen te zien bijeenkomen die staatkundige vergaderingen, die elders zooveel kwaad hebben gesticht, die tot zulke ongelukkige tooneelen hebben aanleiding gegeven, die in het openbaar worden gehouden, in het openbaar worden opgeroepen, waarin men zich beijvert effect te maken, waar men er niet op uit is, om de ingezetenen in hun wezenlijk belang in te lichten, maar waar het eenig doel is, de burgers op te winden. Het is waar, kwaad kan ook ontstaan in eene besloten vergadering, waarop de Regering, volgens dit ontwerp, geen toezigt houden zal, maar in verre na niet in die mate als in eene openbare vergadering.

Ook ik stel hoogen prijs op de kalmte en ordelievendheid der natie. Ik zal mij wel wachten iets te kort te doen aan of af te dingen op de eer die haar te dien aanzien toekomt. Ik wil volstrekt het Ministerie niet geprezen hebben ten koste der Nederlandsche Natie. Gaarne breng ik het mijne toe, om de Nederlandsche Natie daarvoor den verdienden lof te betuigen. Het strekt haar tot eer en roem, dat zij, te midden eener onstuimige zee, kalm en bedaard gebleven is. Maar ik neem de vrijheid te vragen, of er staatkundige vereenigingen en vergaderingen, in den eigenlijken zin des woords, hier te lande zijn gehouden? en of, zoo zij gehouden waren in Maart of April 1848, de orde wel alom bewaard zoude zijn gebleven? En ge zult een ontkennend antwoord moeten geven. Maar ik kan er op mijne beurt bij voegen, dat, indien ik art. 291 van het Strafwetboek niet gehad had, er wel degelijk dusdanige vergaderingen, en wel in socialistischen zin, zouden zijn gehouden. Men ontleene dus niet uit het niet bestaan van zoodanige vergaderingen het bewijs, dat zij er niet komen kunnen. Integendeel, indien ik art. 291 van het Strafwetboek niet gehad had, dan zou er wel degelijk in de hoofdstad een democratische club ontstaan zijn en de gevolgen daarvan zouden moeijelijk te berekenen geweest zijn. Ik meen er thans alleen dit van te moeten zeggen, dat er onder veel goed zaad, ook wel onkruid kan gevonden worden.

En zal men dan nu alleen steunen op de kalmte van het oogenblik, en daarop de wet bouwen? Omdat gelukkig op dit oogenblik alles in den lande rustig is, moet ik daarom niet voorzien, dat het oogenblik van onrust zou kunnen geboren worden? En heeft de ondervinding der laatste jaren dan niet bewezen, hoe in weinige oogenblikken alles keeren kan? Is het niet gebeurd, dat men hen, die men met eerbewijzingen overlaadde, acht of tien dagen daarna tot verraders verklaarde en hen van alle zijden met de grootste bedreigingen overlaadde?

Bij die beantwoording van den spreker uit de residentie, zou ik mij zelven moeten verdedigen. Ik weet het, dat men mij vroeger leerstellingen of begrippen heeft toegeschreven, die niet de mijne zijn. Reeds twintig jaren geleden noemde men mij een revolutionnair, een jacobijn enz. Maar wie waren het, die mij deze namen gaven? Mijne staatkundige tegenstanders, die van geene hervorming hoegenaamd wilden weten. Mijn gevoelen was steeds, dat elk in de maatschappij zooveel van zijne vrijheid moet opofferen, als noodig is tot behoud der vrijheid van allen, tot behoud der maatschappij. Mijn gevoelen was steeds, dat de vrijheid onderworpen is aan de orde. Beproef maar eens, om aan uwe neigingen toe te geven, en waarheen het zal leiden. Neen, de redelijke vrijheid is wel degelijk onderworpen aan de orde. Ik schat de vrijheid bovenal, maar laten wij zorg dragen, dat het misbruiken der vrijheid door sommigen, de vrijheid niet onbruikbaar make voor anderen.

Tot dat einde is ook voorgedragen om de vergaderingen, in de opene lucht gehouden wordende, aan een voorafgaand verlof te onderwerpen. Gelijke bepaling komt in de Belgische wetgeving voor. Ik geloof niet, dat deze bepaling verdere verdediging behoeft. Het spreekt van zelf, dat, wanneer wij hier spreken van vergadering, wij niet gewagen van zamenscholingen of zamenspanningen enz., daar de gewone strafwet daartegen voorziet en verder voorzien zal.

III. En nu ten slotte meen ik u te moeten verzoeken dit ontwerp te vergelijken met art. 291 van het Strafwetboek. Ik heb bewezen, dat de vereenigingen, volgens dit ontwerp, vrijelijk kunnen worden daargesteld, mits zij niet naar buiten werken; dat de daarstelling van zedelijke ligchamen niet kan worden geweigerd dan in het belang der openbare orde; en dat men vergaderingen binnen 's huis kan houden zooveel men maar verkiest. Maar zullen wij nu verder gaan? Zullen wij nu al de ondervinding, die wij, gelukkig van buiten, hebben opgegaard, in den wind slaan en gevaarlijke proeven nemen? Let toch op de vele gewigtige onderwerpen, die nog in ons vaderland te behandelen zijn. Laten wij dan ten dezen aanzien blijven op den waren weg. Mogt het later blijken dat wij niet genoeg gedaan hadden, welnu, het meerdere is voor het vervolg niet uitgesloten. Het is hier geene grondwet, geen wetboek, waarvan de wijziging of herziening aan vele moeijelijkheden is onderworpen, of waartegen men zou moeten opzien. Het geldt hier eene wet van slechts weinige artikelen, waarbij de hatelijke bepaling van den *Code Pénal* zal worden vernietigd en eene schadelijke bepaling van het Burgerlijk Wetboek wordt gewijzigd. Zijn deze bepalingen niet voldoende, welnu, dan kunnen zij later worden uitgebreid. Bij de grondwets-herziening verklaarde ik, dat er geen bezwaar bestond in de opname van art. 10 in de Grondwet. Er is geene maatschappij zonder regt van vereeniging. Het is een natuurlijk regt. Het had slechts betere regeling noodig. Thans biede ik de wet tot regeling van het regt aan. Ik ken tot op dit oogenblik geen ontwerp, dat beter is. Ons doel is het geweest, art. 291 van het Strafwetboek te vernietigen. Om dat oogmerk te bereiken is het wenschelijk dat het ontwerp worde aangenomen, ik beveel het u aan als geheel overeenkomstig de Grondwet.

De heer ***Groen van Prinsterer:*** Ik heb met groote belangstelling de rede des Ministers gehoord. Ik wil er gaarne bijvoegen, dat ik het begin dier rede, uit hoofde ik daarin eene soort van toenadering meende te zien, met zeker genoegen heb vernomen. Wanneer ik, wat ik niet geloof, eenige personaliteiten mogt hebben gebezigd, vraag ik verschooning daarvoor. Maar ik ken dan ook evenmin aan een ander, ook niet aan een Minister, het regt toe mij te beleedigen. De Minister van Justitie verweet mij, dat ik zonder nadenken of zonder goede trouw heb gesproken. Die taal schijnt mij toe niet zeer parlementair te zijn. Daarbij is het de eerste maal, dat mij de smaad en de smart ten deel valt, om in eene openbare vergadering, ten aanhoore der Natie, van kwade trouw te worden verdacht.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie:*** In den loop mijner rede heb ik gezegd, dat de eerste spreker eene stelling had bijgebragt, uit dwaling of anders niet ter goeder trouw. De vorige spreker beklaagt zich over die uitdrukking. Ik meen te moeten verklaren, dat ik het oogmerk niet gehad heb, hem persoonlijk te beleedigen. En mogt ik onverhoopt in het vuur der improvisatie, hetgeen ik eehter niet geloof, woorden gebezigd hebben, die daarvan den schijn gaven, dan houde ik mij overtuigd, dat hij zich met die verklaring tevreden stellen zal.

Daar het uur reeds ver gevorderd is, zoo wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op den volgenden morgen ten elf ure.

ZITTING VAN WOENSDAG 16 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Lotsy, Wintgens, Scheltinga Winterberg, van Hall, Zijlker, Leclercq, de Moraaz, Groen van Prinsterer, Thorbecke, de Lom

de Berg, Nedermeijer van Rosenthal, Godefroi, Sloet tot Oldhuis, van Voorst, Heemskerk, Villers de Pité, Duijmaer van Twist, van Heloma, Reinders, Smit, Jespers, Luijben, Backer, van Eck, de Monchy, Verweij Mejan, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Poortman, Slicher van Domburg, van Doorn, van Naamen, Bots, van Walchren, Anemaet, Dirks, Dullert, van Hasselt, Costerus, de Man, Bachiene, van der Heijde, Storm van 's Gravesande, Donker Curtius, Engelen, Borret, Boreel van Hogelanden, Wijnaendts, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, Boxman, Ter Bruggen Hugenholtz, Wichers, van der Linden, Fokker, Schiffer, Schooneveld, Hengst, Mutsaers, van Heiden Reinestein, Meeussen, van Randwijck, en de Voorzitter.

De Ministers van Justitie en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst zijn aanwezig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** zegt, dat de nieuwbenoemde Commies-griffier der Kamer, de heer mr. A. Uijttenhooven, gereed is, om door het afleggen der gevorderde eeden, zijne betrekking te aanvaarden.

Mitsdien wordt gemelde heer binnengeleid en legt de bij art. 22 der instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voorgeschrevene eeden af; waarna hij zijne betrekking aanvaardt.

Aan de orde van den dag is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp van wet tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering.

De heer ***van Hall*** had wel gewenscht, dat dit ontwerp de goedkeuring der Vergadering zou hebben kunnen verwerven, omdat daardoor aan een der voorschriften van de Grondwet zou zijn voldaan. Het zou hem ook aangenaam geweest zijn, indien meer kundige leden, door het voordragen van amendementen, die aanneming mogelijk konden maken. Dan ware ook dit punt uit de rij der geschilpunten verdwenen. Mogt hij in den loop der beraadslagingen ontwaren, dat er zoodanige amendementen werden voorgedragen, dat de aanneming van het wets-ontwerp mogelijk zou zijn, dan zal spreker met genoegen daartoe medewerken. Tot hiertoe komt het hem voor, dat de mogelijkheid daartoe niet bestaat. Om dit aan te toonen, gaat spreker over tot eene ontwikkeling zijner bezwaren en tevens tot eene beantwoording van sommige punten, gisteren door den Minister van Justitie aangevoerd.

Hij geeft het den Minister volkomen toe, dat bij de beoordeeling van dit wets-ontwerp alleen in aanmerking komt art. 10 van de Grondwet. Er kan daarbij geene sprake zijn van de vroegere staatkunde van het Ministerie. En wat is er nu bij art. 10 der Grondwet voorgeschreven: » Het regt der ingezetenen » tot vereeniging en vergadering wordt erkend." Maar tevens: » De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het » belang der openbare orde." Spreker ontveinst het niet, dat door die bijvoeging aan zijnen wensch en aan dien van vele anderen, bij de herziening der Grondwet, is voldaan geworden. Immers velen hadden met leedwezen in vroegere ontwerpen alleen de erkenning van het regt gezien, welke in ons Vaderland niet noodig was; doch eenmaal uitdrukkelijk in de Grondwet opgenomen wordende, niet onvoorwaardelijk mogt zijn

Uit die bepalingen nu vloeit voort, dat het regt werkelijk in de Grondwet is opgenomen, doch dat de bepaling der wijze van uitoefening verbleven is aan den gewonen wetgever, wien de magt verbleven is het regt te regelen en te beperken. Maar wat wil het nu zeggen, dat een grondwettig regt zal worden *geregeld* en *beperkt*. Door die bepaling is de zaak teruggebragt op het terrein van de gewone wetgeving, maar met de voorzorg dat die wetgever geene andere beperkingen mag toelaten, dan in het belang der openbare orde. Volgens het 3de der additionnele artikelen van de Grondwet, blijven de bestaande wetten enz. gehandhaafd, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen. En art. 5 der additionnele artikelen schrijft ook uitdrukkelijk voor, dat er eene wet tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering zal worden voorgesteld. De regeling van het regt is alzoo onmisbaar, en tevens eene beperking van hetzelve, ingeval het blijken mogt dat zij werkelijk noodig mogt zijn tot behoud der orde, tot handhaving der vrijheid. Spreker gelooft niet, dat er één lid van de Vergadering zijn zal die het niet zal toestemmen, dat de orde vóór de vrijheid moet gaan. Trouwens, er is geene ware vrijheid denkbaar zonder orde. Het belang der maatschappij vordert, dat de orde worde gehandhaafd. Zonder deze, geene veiligheid voor personen of eigendommen. Maar, aan den anderen kant, moet het regt, de vrijheid, niet worden verkort of beperkt, dan wanneer dit inderdaad tot het behoud of in het belang der openbare orde wordt vereischt.

Men verlieze nu niet uit het oog dat art. 10 niet alleen spreekt van het regt van vereeniging, maar ook van dat van vergadering. De beperkingen op beide kunnen niet op gelijke lijn worden geplaatst. De Grondwet heeft gewild, dat het regt worde geregeld en beperkt in het belang der openbare orde, dat is voor zooveel noodig. Het is geene noodzakelijkheid, het regt van vereeniging te beperken, waar en wanneer dit niet onmisbaar noodig is. Tusschen vereenigingen en vergaderingen bestaat een groot onderscheid. Vereenigingen zijn nuttig in het moreel, industrieel en staatkundig belang des volks, en indien zij gevaarlijk worden, zij worden het niet op eenmaal en in eens. Vergaderingen daarentegen, kunnen noodig, ja nuttig zijn, doch zij zijn daarom gevaarlijk, omdat, waar en wanneer zij kwaad stichten, zij dit juist begaan in eens. Nu ben ik het met de redeneringen des Ministers in vele opzigten eens, mits zij ook worden uitgestrekt tot vereenigingen: zijn voorbeeld bepaalde zich ook alleen tot vergaderingen. Dat voorbeeld was nogtans niet gelukkig gekozen. Immers het oproepen van wege gemeentebesturen tot het houden eener algemeene landsvergadering zou kunnen leiden tot vervolging ter zake van ambtsmisdrijf.

Na een en ander te hebben vooruitgesteld, vraagt spreker zich af, of, door de aanneming van dit wets-ontwerp, wel een stap voorwaarts, dan wel een terugtred zou worden gedaan? Het is verre van hem, dat hij de Regering, den Minister, of iemand anders, van reactie zou beschuldigen, evenmin als hij daarvan beschuldigd wenscht te worden. De reactie zou de grootste dwaasheid zijn. Men moet in de staatkundige wereld voorzigtig zijn met het doen van beloften, maar zijn zij eenmaal gedaan, dan moeten zij ook heilig worden nagekomen. Daarvan hangt het staan of vallen der gewijzigde Grondwet af. Allen zijn verpligt de Grondwet na te leven zoo als zij ligt. Allen hebben den heiligen eed daartoe afgelegd. Spreker herhaalt het: hij beschuldigt niemand van reactie; doch hem komt het voor, dat deze wet is een teruggang, zonder dat zij een bewijs levert van het aannemen van een stelsel van reactie.

Wat wordt toch voorgedragen, en is dat eene verbetering van het bestaande? Er wordt voorgesteld art. 291 van het Strafwetboek af te schaffen en te bepalen, dat tot het houden van vereenigingen, die uit meer dan 30 leden mogten bestaan, eene *voorafgaande* kennisgeving zal worden vereischt. Dit is een vooruitgang, maar een vooruitgang die in den geest der Grondwet ligt. Bij het daarstellen van art. 10 der Grondwet is juist het oog gevestigd geweest op de zoo noodzakelijke afschaffing van art. 291 van het Wetboek van Strafregt. De afschaffing van dat artikel is als het ware door den grondwetgever geboden. Het was dan ook inderdaad met groote verwondering, dat hij onlangs door den Minister te verklaring hoorde afleggen, dat, wanneer de meerderheid der Kamer het aanhangige ontwerp mogt afstemmen, Zijne Excellentie rekende zich dan te kunnen behelpen met art. 291 van den Code Pénal. Hij houdt zich verzekerd, dat de Minister dat stelsel niet lang zou kunnen volhouden, en dat spoedig wel drie vierde gedeelten des volks op de afschaffiing van dat artikel krachtig zouden aandringen, daar het juist het bepaalde doel van den grondwetgever geweest is dat artikel af te schaffen.

Toegegeven nu dat de gemelde afschaffing is een voortuitgang, dan is het de vraag, wat er verder in het ontwerp voorkomt? In art. 2 komt eene bepaling voor, die geheel vreemd is aan deze wet, en die al het goede, dat in art. 1 gelegen is, bederft. In dat art. 2 wordt bepaald: » dat de vereeniging, welke zich als » zedelijk ligchaam wil vestigen, en als zoodanig de bevoegd» heid erlangen tot het aangaan van burgerlijke handelingen en » tot het verkrijgen van eigendommen, vooraf aan den Koning, » of aan het gezag dat daartoe door den Koning wordt aangewe» zen, hare statuten mededeelt, bevattende de grondslagen » waarop zij zal gevestigd zijn, het doel dat zij zich in haren » werkkring voorstelt, en de regelen waarnaar zij zal zijn » zamengesteld, zal worden bestuurd en verlangt werkzaam » te zijn. *Zij treedt niet in werking, dan na van den Ko» ning of van Zijnentwege verkregene erkenning en goedkeuring » harer statuten.*" Er is alzoo vooraf gaande toestemming noodig, niet alleen tot het verkrijgen van onroerende goederen maar ook om eenige burgerlijke handeling aan te gaan. Dit is eene verwarring van denkbeelden tusschen *vereenigingen* en *zedelijke ligchamen*. Men grondt die bepaling op de bewering, dat zedelijke ligchamen tot groote misbruiken aanleiding kunnen geven. Maar dat is een teruggang. Daardoor wordt meer afgenomen dan er door de afschaffing van art. 291 Code Pénal is verleend. Art. 291 spreekt toch alleen van *associations dont le but est de se réunir tous les jours ou à certains jours fixés*. Maar de hier voorgedragene bepaling treft *alle* vereenigingen van welken aard ook. Volgens art. 291 Code Pénal kunnen associatien, waarvan het houden van vergaderingen niet het onmiddellijk gevolg is, zonder

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 16DEN MEI.

magtiging of goedkeuring worden gehouden. Maar het voorstel der Regering treft alle associatien zonder onderscheid; men moet bevoegdheid hebben tot het aangaan van alle burgerlijke handelingen. Men ontneemt dus veel meer dan men geeft. Men treft alle vereenigingen of maatschappijen van letterkundigen, wetenschappelijken, liefdadigen of anderen aard; alle vereenigingen tot openbaar of algemeen nut. Alle die inrigtingen die tot sieraad van ons vaderland of van onze steden strekken, kunnen door die bepalingen worden getroffen. *Felix Meritis*, *Doctrina*, *Zeemanshoop*, om maar enkele nuttige inrigtingen te noemen, vallen onder het bereik der wet. Voortaan zal het niet meer mogelijk zijn, zoodanige inrigtingen daar te stellen, zonder voorafgaande erkenning en goedkeuring. Alle die vereenigingen oefenen burgerlijke handelingen uit. Een geacht spreker uit de residentie heeft alles willen vermijden, wat tot het opperen van bedenkingen van godsdienstigen aard, kon leiden. Men is hem daarvoor dank verschuldigd. Doch spreker mag niet nalaten te doen opmerken, dat, wanneer deze wet wordt aangenomen, men dan terugkeeren zal tot hetgeen twintig jaren geleden bestond, dat er geene godsdienstige vereeniging kan worden daargesteld zonder voorkennis en toestemming der Regering. Men treft bij deze wet alle godsdienstige en staatkundige vereenigingen, die men later zou wenschen op te rigten. Immers er zijn toch altijd burgerlijke handelingen noodig; zoodanige gemeente zou geen locaal tot kerk kunnen verkrijgen. Zelfs de Amstelsocieteit, die een eigen gewoon locaal heeft, en die burgerlijke handelingen aangaat, zou volgens deze wet nooit hebben kunnen bestaan, zonder erkenning der Regering. Ook deze moest burgerlijke handelingen aangaan en een locaal huren; met drukkers, met schrijvers welligt verbindtenissen aangaan; dit alles valt in de termen van deze wet. In een woord, deze wet treft alle associatien, alle vereenigingen zonder eenig onderscheid. En zeg ik dan te veel, vraagt spreker, wanneer ik beweer, dat deze wet, aan de eene zijde, de deur voor misbruiken sluit, maar zij, aan den anderen kant, eene wijder en ruimer deur daartoe openzet.

Ik meen alzoo te moeten spreken, omdat die bepalingen strijden met hetgeen wij tot nu toe gehad hebben, met hetgeen de grondwetgever verlangd heeft, en met hetgeen ik voortaan wensch ingevoerd te zien. Onder het oude regt waren de associatien niet onderworpen aan eene voorafgaande toestemming, dan alleen enkel van godsdienstigen aard, hetgeen in verband stond met de toen bestaande denkbeelden eener heerschende godsdienst, die nu, den Hemel zij dank, geweken zijn. Maar onze oude herkomst levert derhalve het bewijs op, dat, zoodra de vereenigingen niet waren van godsdienstigen aard, de oprigting dan ook volkomen vrij was. In 1798 heeft ook dat onderscheid opgehouden. En te vergeefs zoek ik, althans na 1798, naar een voorbeeld, dat eenige vereeniging eene toestemming gehad heeft, om onroerende goederen aan te nemen, of om burgerlijke handelingen aan te gaan.

En wat voert nu de Minister daartegen aan? Art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek, dat is daargesteld onder een bestuur, dat zoo dikwerf en met regt en ook door mij werd beschuldigd van achterlijk te zijn in de staatkunde, heeft de vrijheid tot oprigting van vereenigingen van personen als zedelijke ligchamen erkend, zonder dat het gevorderd wordt, dat daartoe eenige voorafgaande goedkeuring worde verleend. De Minister meent, dat zoodanig onbepaald voorschrift tot misbruiken kan aanleiding geven, en dat een zedelijk ligchaam, waarover niemand aansprakelijk is, waarborgen moet leveren. Wat mij aangaat, toen het Wetboek van Koophandel in der tijd bij de wetgeving in behandeling was, heb ik mij in het belang van den handel verzet tegen deze voorafgaande kennisgeving en goedkeuring. Ik heb destijds mijne denkbeelden in een opzettelijk geschrift vervat. De handel en vele regtsgeleerden hebben toen bewijzen gegeven, dat zij mijne denkbeelden in dat opzigt deelden. Iedereen moet weten, aan wien hij zijn vertrouwen schenkt, en geen andere uitzondering of toezigt mag gelden, dan de openbare orde. Dat was toen mijn gevoelen. Het is het nog. Maar hoe dit ook zij, de vraag of die bepalingen juist of niet juist zijn, of men al dan niet daarop terug zal komen, komt thans niet in aanmerking; zij kan later onderzocht worden, bij eene verandering van het Burgerlijk Wetboek. Op dit oogenblik en bij de behandeling van dit ontwerp, kan daarvan geene sprake zijn.

De Minister heeft als beginsel aangenomen, dat, zoodra eene vereeniging in het openbaar werkt, zij erkend behoort te worden. Maar de verdediger van dit ontwerp zegt hier meer, dan de wet zelve. De wet spreekt toch alleen van eene vereeniging, die de bevoegdheid wil erlangen tot het aangaan van burgerlijke handelingen. Intusschen kunnen er vereenigingen bestaan, die naar buiten werken, zonder dat zij burgerlijke handelingen aangaan. Maar toen de Grondwet het regt van vereeniging erkende, heeft zij eer zeker op het oog gehad die vereenigingen, die naar buiten werken, daar het art. 10 anders zou slaan op vereenigingen die geen doel hebben.

De Minister heeft gewezen op het gevaar, dat er in gelegen is, dat dergelijke vereenigingen hebben hare eigene beheerders en hare eigene schatkist, en dat zij een Staat in den Staat kunnen vormen. Maar dat is een argument, dat tegen het bestaan van alle vereenigingen kan worden aangevoerd, en waarmede de oprigting van alle vereenigingen zou kunnen worden bestreden. De eenige vraag is en behoort te blijven, of de oprigting der vereeniging niet in strijd is met de openbare orde.

Zij kunnen eenen Staat in den Staat vormen, zij kunnen hoogst gevaarlijk worden, maar zij kunnen zulks in den aanvang niet geweest en daarom toegelaten zijn; en eens toegelaten, heeft de Regering als zoodanig alle kracht op hen verloren, wanneer zij niet buiten hare statuten gaan. Bedenkt het, Mijne Heeren, dat de Maatschappij van Weldadigheid is opgerigt, dat hare statuten zijn vastgesteld, dat men hare vestiging niet heeft tegengegaan; dat het zeer mogelijk zou geweest zijn, dat de maatschappij zich had uitgebreid en gevaarlijk zou zijn geworden voor den Staat. En is dit een en ander het geval geweest? Neen; indien men mogelijke gevaren wil te keer gaan, dan ware het beter geweest, het geheele regt uit het staatsverdrag te laten. Dit argument bewijst te veel en daarom, mijns inziens, niets.

De Minister heeft gewezen op de Engelsche wetgeving, op de meening van Blackstone. Maar die de Engelsche wet bestudeerd heeft, zal het weten, dat de daar in werking zijnde bepalingen nopens de vereenigingen in verband staan met het feudale regt, volgens hetwelk de transmissie van eigendom, bij den dood van den physieken persoon, op eenen anderen overgaat. Wij hebben in allen gevalle gelukkig geen spoor meer van het feudale regt. Gaarne juich ik de beginselen van vrijheid toe, die in Engeland bestaan, maar ik mag ook niet vergeten, dat in ons vaderland de vrijheid oud is. Maar in Engeland zou tot oprigting van soodanige vereenigingen, als hier bedoeld worden, niet gevorderd worden eene erkenning door den Koning, maar tot die erkenning zou worden gevorderd *eene wet*. Blackstone, dien men heeft aangehaald, leert het zelf, dat er eene bill van het parlement noodig is, om zoodanig zedelijk ligchaam te kunnen vestigen. Het is daar, als of de Koning de schepper, de oprigter der vereeniging is. In hoeverre dit aanbeveling verdient, is eene vraag die bij de behandeling van het civile regt te pas komt.

De Minister heeft twee redenen aangewezen, die de Regering mede bewogen hebben dit voorstel aan te bieden. *Ad I*, omdat daardoor zou worden voorgekomen de ophooping van onroerende goederen in de doode hand. Maar bij art. 947 van het Burgerlijk Wetboek is reeds daartegen gewaakt.

En *ad II*, het belang van de schatkist. Maar dat gevaar kan langzamerhand langs anderen weg worden voorgekomen. Er zou, tot dat einde, een ontwerp kunnen worden aangeboden, tot het belasten van goederen in de doode hand. Er is reeds vroeger bij de Regering aan een dergelijk ontwerp gedacht; en bij het ministerie van Finantien zijn daaromtrent voorloopige werkzaamheden verrigt. In allen gevalle noch het belang van den fiscus, noch de vrees voor een mogelijk verlies, dat hij zou kunnen leiden, kan mij aanleiding geven tot aanneming van het aanhangig wets-ontwerp, waarbij alle burgerlijke handelingen worden verboden wanneer de vereeniging niet is erkend.

Ik vinde alzoo in deze wet een teruggang nopens de vereenigingen, welke zich als zedelijke ligchamen willen vestigen. Ik geloof met het Ministerie, dat het volkomen wettig is, om eene *voorafgaande* kennisgeving van het houden van vereenigingen te vorderen. Verder mag de Regering voorloopig niet gaan. Daartegen mis ik in de wet eene krachtige repressie. Mogt het blijken, dat de vereenigingen gevaarlijk worden voor den Staat, worden zij een Staat in den Staat, bemoeijen zij zich met zaken, die aan haren werkking geheel vreemd zijn, dan moet den Koning het regt worden gelaten ze te ontbinden en kan men aan de Regering zelfs de verpligting opleggen, om eene wet tot ontbinding aan de Kamers aan te bieden. Dat regt tot ontbinding kan bovendien worden onderworpen aan de contrôle der wetgevende magt. Zoo wordt met goed gevolg in Engeland gehandeld. Maar er moet niet nu reeds eene wet worden vastgesteld, ten gevolge waarvan alle vereenigingen vóór dat zij nog bestaan, worden onderworpen aan eene erkenning en goedkeuring.

Aan de eene zijde mis ik alzoo de noodige vrijheid in deze wet; aan den anderen kant ontbreken er de noodige waarborgen in, tot het te keer gaan van misbruiken. Die redenen zullen mij bewegen alle de artikelen dezer voordragt af te stemmen. Het schijnt mij ten minste onmogelijk toe om door middel van amendementen van deze wet te maken, wat de Grondwet in art. 10, alinea 2, heeft verlangd.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt hoofdzakelijk: Ik geloof mij niet te bedriegen indien ik beweer dat geen der

voorschriften van de gewijzigde Grondwet tot zulk een strijd van gevoelens aanleiding heeft gegeven, als het art. 10, waarbij het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend. Het scheen aan de eene zijde, als ware er, zonder deze bepaling, geene vrijheid in Nederland denkbaar. Aan de andere zijde liet men het voorkomen, als zouden, door de erkenning van dit regt, wanorde en regeringloosheid voortaan aan de orde van den dag zijn. Sommigen intusschen, en hiermede wil ik ook mijn persoonlijk gevoelen hebben uitgedrukt, sommigen deelden noch die overdreven vooringenomenheid, noch die kleinhartige vrees. Deze herinnerden zich hoe, in vorige jaren, vergaderingen van zuiver godsdienstigen aard met den sterken arm waren uiteengedreven geworden; hoe art. 291 van het Code Pénal steeds had gediend om allerlei willekeur te bemantelen en te regtvaardigen. Zij wenschten dergelijke misbruiken, dergelijke ergernis in het vervolg voor te komen, door de toepassing van art. 291 op geheele onschuldige vereenigingen en vergaderingen onmogelijk te maken. Zij zagen echter de noodzakelijkheid niet om hierin *bij de Grondwet* te voorzien. Hetzelfde doel immers had men kunnen bereiken op eene minder in het oog loopende wijze, zonder, met zekeren ophef, in de Grondwet te gewagen van een regt, door de omwentelingszucht, alom in Europa, als leus en voorwendsel aangenomen.

Toen echter de grondwetgever zijn zegel aan dit artikel had gehecht, toen door de erkenning van het regt van vereeniging aan velen een gewenschte waarborg was verleend en tevens, door de limitative alinea, voor het behoud van rust en orde was gezorgd, konden ook diegenen, welker gevoelen ik hier uitdruk, aan dit artikel hunne goedkeuring schenken, in de billijke verwachting, dat de wet, uitvloeisel van art. 10, geene andere bepalingen zoude behelzen dan de zoodanige, welke eene getrouwe en eerlijke uitvoering van het grondwettige voorschrift zouden verzekeren. Zij konden zich toch niet voorstellen, dat die wet, van de eene zijde, zou kunnen strekken om het regt van vereeniging, zoo als het tot dusverre krachtens de bestaande wetten was genoten, te verkorten; zij konden zich niet voorstellen dat die wet eene veranderde redactie, eene paraphrase als het ware, zoude behelzen van het zoozeer en zoo te regt aangevallen art. 291, maar allerminst hadden zij verwacht dat die wet, terwijl zij voor vereenigingen en vergaderingen in eenen goeden zin den grondwettigen waarborg nagenoeg wegcijferde, van den anderen kant de noodige waarborgen zoude missen voor de openbare orde, dat zij in de handen van het gezag het wapen zoude verlammen, waarmede, in het oogenblik des gevaars, voor het behoud van maatschappelijke rust, met kracht en klem moet kunnen worden te werk gegaan. Vergunt mij in eenige ontwikkeling dezer drie punten te treden.

I. Vooreerst zie ik in deze wet een middel tot verkorting van het regt van vereeniging, zoo als het tot nu toe ongestoord is uitgeoefend. Om die stelling te betoogen behoef ik slechts te verwijzen naar art. 1 in verband met hetgeen in de memorie van toelichting voorkomt, dat namelijk de zedelijke ligchamen niet zoo onbepaald kunnen worden toegelaten als art. 1695 Burgerlijk Wetboek zulks gedoogt, en zij uit dien hoofde door *deze* wet aan naauwere banden moeten gelegd worden. Ik erken, dat toen mij deze zinsnede voor de eerste maal onder de oogen kwam, ik onwillekeurig aan eene misstelling gedacht heb. Ik kon de strijdigheid niet oplossen tusschen de *ratio legis*, de regeling van een *nieuw* grondwettig regt en de willekeurige beperking van datzelfde regt zoo als het krachtens de burgerlijke wet bestaat. Het kwam mij voor dat de natie regt had, uit art. 10 iets meer, niet iets minder te erlangen dan zij tot dusverre bezat. De later gewisselde stukken en de rede des Ministers gisteren uitgesproken hebben mij echter overtuigd dat het werkelijk de bedoeling der Regering is, uit art. 10 der Grondwet de bevoegdheid te ontleenen om art. 1695 van het Burgerlijk Wetboek buiten werking te stellen. De zaak zelve, het al dan niet noodzakelijke om op deze laatste bepaling terug te komen, zal ik, na al wat dienaangaande door den voriger spreker gezegd is, niet opzettelijk behandelen. Alleen wil ik te kennen geven dat die noodzakelijkheid mij noch uit de gewisselde stukken, noch uit de redeneringen des Ministers is gebleken en dat, zoo er al nog andere, meer gewigtige redenen mogten bestaan om de vestiging van zedelijke ligchamen niet zoo onbepaald toe te laten, de regeling dezer zaak althans niet bij *deze* wet diende plaats te vinden, die ik, wat men ook zeggen moge, als van zuiver politieken aard blijf beschouwen.

Hier zij het mij vergund met een enkel woord terug te komen op hetgeen door den Minister van Justitie tot staving van het tegenovergestelde gevoelen is aangevoerd. De Minister beweerde dat men zich bij deze wet tot het staatsregtelijk gebied niet konde bepalen omdat dit strijdig zijn zoude met de bedoeling waarmede èn in de enkele èn in de dubbele Kamer tijdens de grondwets-herziening het 10de artikel was vastgesteld. Ik laat de bewering zelve in het midden. Ik wil niet onderzoeken of de bedoeling waarvan de Minister gewaagde bij alle of bij de meerderheid der leden werkelijk bestaan hebbe. Ik acht dit ten eenen male onverschillig. Wij zijn hier geroepen om de Grondwet uit te voeren, niet om angstvallig de bedoelingen van den grondwetgever te onderzoeken en ons daarnaar te rigten. Wij moeten ons afvragen hoe de grondwettige bepalingen in gezonden zin en tot het meeste heil des Vaderlands kunnen uitgelegd en toegepast worden, maar niet ons oordeel binden aan den veronderstelden wil des grondwetgevers en ons laten terughouden van hetgeen wij, overeenkomstig de letter en den geest der grondwettige voorschriften goed en wenschelijk keuren, omdat het welligt niet zoude strooken met de bedoeling die tijdens het vaststellen dier voorschriften, bij sommigen of al ware het ook bij allen kunnen ondersteld worden. Ik althans, acht mij te dien aanzien volkomen vrij. Ik wil gaarne uit de geschiedenis der grondwets-herziening licht en opheldering putten, maar daaraan een beslissenden invloed toe te kennen, en in strijd met mijne overtuiging mij daaraan te onderwerpen, dat kan, dat mag ik niet.

II. Maar indien de wet de bestaande bepalingen van het Burgerlijk Wetboek aanmerkelijk verzwaart, geeft zij ons dan ten minste van eene andere zijde meerdere vrijheid? Zijn vergaderingen van godsdienstigen of letterkundigen aard, zijn politieke vergaderingen, voor zooverre zij blijken zonder gevaar voor de openbare orde te kunnen worden toegelaten, vrij en onbelemmerd? Is bepaaldelijk de willekeurige bepaling van art. 291 Code Pénal voor altijd uit onze wetgeving geligt? Niets van dat alles, Mijne Heeren, vergaderingen, welke ook haar doel of strekking zij, welke ook de onderwerpen harer bemoeijenis zijn, worden aan eene voorafgaande autorisatie onderworpen; want ik ben het met den eersten spreker van gisteren geheel eens, dat kennisgeving van de eene, behoudens het regt van schorsing van de andere zijde daadwerkelijk impliceert eene stilzwijgende autorisatie. En die autorisatie van wie is zij afhankelijk? Van de willekeur van plaatselijke besturen, van provinciale gouverneurs en Gedeputeerde Staten. Wel heeft de Minister van Justitie hoog opgegeven van den meer gunstigen toestand, waarin men thans, in vergelijking met vroeger, ten aanzien van het regt van vergadering zoude verkeeren. Vroeger, zeide hij, was men afhankelijk van de willekeur van het gezag; nu daarentegen wordt het grondwettig erkende regt alleen *door de wet* beperkt. — Ik zou dit toegeven indien de wet zelve de gevallen behelsde waarin de tusschenkomst van het gezag geoorloofd zoude zijn; nu echter de wet te dien aanzien niet preciseert, maar mijn regt prijs geeft aan het goedvinden van provinciale en plaatselijke besturen, zie ik niet dat wij eene enkele schrede verder zijn gekomen. Art. 291 Code Penal verwijst mij naar *l'agrément de l'autorité;* art. 6 dezer wet naar de willekeur van gouverneurs en Gedeputeerde Staten. Art. 291 Code Pénal stelt op eene en dezelfde lijn *alle* vereenigingen van welken aard ook; art. 6 dezer wet behelst wel is waar die gelijkstelling niet uitdrukkelijk maar de memorie van beantwoording laat ons dienaangaande niet in het onzekere. Immers wij lezen daar pag. 4: » Het komt der » Regering voor dat juist de algemeenheid dezer bepalingen, » juist het niet onderscheiden tusschen het doel der ver» eenigingen en der vergaderingen, of die zich met staatkunde » of letterkunde, met godsdienst of opvoeding, met landbouw of » kanalisatie willen bezig houden, eene der voornaamste verdien» sten van het wets-ontwerp is, omdat daardoor onmiskenbaar » de toepassing der Grondwet uitkomt, welke wil dat alleen het » belang der openbare orde boven het beginsel zal staan." Voorzeker, de ontwerper van art. 291 van het Code Pénal heeft niet anders kunnen redeneren. Ik zie dus hier inderdaad slechts willekeur voor willekeur, want de waarborg door den Minister gezocht in de omstandigheid dat de plaatselijke besturen door de ingezetenen zelven zullen worden gekozen, beteekent niets waar die besturen *verpligt* zijn de bevelen van den gouverneur der provincie op te volgen; terwijl het nader onderzoek van Gedeputeerde Staten, ook al wederom een collegie van uitvoerend gezag, in de meeste gevallen wel eene ijdele formaliteit zal zijn. Wij erlangen derhalve door deze wet niets meer dan wij tot dusverre hebben genoten; alleen zullen voortaan 30 personen ongehinderd kunnen bijeenkomen wat vroeger slechts aan 20 was geoorloofd. Of hiermede gehandeld is in den geest van art. 10 der Grondwet meen ik te mogen betwijfelen.

III. Doch zoo ik al groote waarde hecht aan de getrouwe naleving van het grondwettige voorschrift in de 1ste alinea van art. 10 vervat en mijne medewerking niet kan schenken om dat voorschrift illusoir te maken, veel minder nog ben ik genegen den waarborg op te offeren welke der maatschappelijke orde bij de 2de alinea wordt gegeven. Ik wil vrijheid voorzeker, maar ik wil ook tevens orde en wensch aan het gezag de middelen in handen te geven, om daar waar de orde bedreigd of verstoord wordt, haar met kracht en klem te handhaven. De wet nu, door zich uitsluitend te plaatsen op het preventief terrein, zal, of de vrijheid belemmeren, of, indien zij haar eerbiedigt, de orde ongewaarborgd laten.

Dit is onvermijdelijk. Art. 8 bepaalt, dat vergaderingen alleen dan wanneer zij in strijd met de voorafgaande bepalingen plaats vinden, met den sterken arm uiteengedreven kunnen worden. Derhalve zal eene vergadering, mits vooraf het doel, de tijd en de plaats der bijeenkomst zijn opgegeven en er voor het gezag geene termen tot schorsing waren, ongestoord moeten worden gelaten, ook dan wanneer het mogt blijken dat zij het opgegeven doel ontrouw is, ook dan wanneer zij door hare beraadslagingen of door hare besluiten de maatschappelijke orde in gevaar brengt. Nergens wordt in deze wet aan het gezag de bevoegdheid toegekend om eene eenmaal toegelaten vergadering *die later blijkt gevaarlijk te zijn* uiteen te drijven. De vergunning verkregen, zijnde zal elke vergadering de grofste buitensporigheden kunnen plegen; het gezag zal het lijdelijk moeten aanzien. Wel behoudt het, krachtens art. 293 van het Code Pénal, het regt van vervolging jegens hen die door oproerige taal anderen hebben opgeruid, maar een dadelijk middel om de vergadering op te heffen en des noods uiteen te drijven heeft het gezag niet.

Doch er is nog meer. De wet spreekt alleen van vergaderingen, openbaar opgeroepen of waarbij ieder en een iegelijk wordt toegelaten. Alle andere vergaderingen, b. v. die welke op onderlinge afspraak of uitnoodiging zamenkomen, liggen buiten de wet. Zij zijn aan niets gehouden. Geene kennisgeving van hare zijde; geen regt van schorsing van de zijde des gezags; geen regt tot uiteendrijving: want art. 8 spreekt alleen van vergaderingen in verband met de voorafgaande bepalingen, en de vergaderingen die ik bedoel, zijn onder die bepalingen niet begrepen. Nu is het echter zeer goed denkbaar, dat op die wijze duizenden kunnen bijeenkomen en de orde ernstig in gevaar brengen. Ja, zou men niet kunnen beweren dat juist die *geheime* vergaderingen de gevaarlijkste zijn zullen en dat daartegen meer voorzorgen dan tegen de openlijk opgeroepene moeten genomen worden? En echter regelt de wet te dien aanzien niets. Zij laat alles vrij en geeft zelfs aan de maatschappij het regt niet om, waar zij wordt aangevallen, zich met kracht te verdedigen!

Deze wet voldoet dus niet aan het grondwettige voorschrift. Noch het erkende regt der ingezetenen, noch de maatschappelijke orde vinden in haar den waarborg door de Grondwet bedoeld. Die wet is derhalve onaannemelijk.

En nu ten slotte nog een woord omtrent hetgeen door den Minister is gezegd aangaande het initiatief der Kamer. De Minister heeft het wenschelijk geacht dat, indien deze wet mogt worden verworpen, de Kamer het initiatief tot een voorstel van wet zoude nemen. De Minister heeft er eenigermate ironisch bijgevoegd dat hij zich reeds bij voorraad verheugde, de vrucht, zoo als hij zich uitdrukte, te mogen aanschouwen van eene zooveel rijpere ondervinding en meer grondige kennis dan de zijne. Ik wil niet onderzoeken met welke bedoeling die woorden werden gesproken, maar het kwam mij voor dat daarmede gezinspeeld werd op hetgeen, bij eene vroegere gelegenheid, over het regt van initiatief der Kamer is gezegd en welligt op dengene die daarbij het woord voerde. Bedrieg ik mij hierin niet, dan wil ik eenvoudig den Minister in bedenking geven of dergelijke zinspelingen wel gepast zijn en of zij niet liever achterwege dienden te blijven? Overigens verheugt het mij, ook den Minister het gevoelen te zien voorstaan dat, indien de voorstellen der Regering bij de Kamer geen ingang vinden, deze niet slechts bevoegd maar ook verpligt is haar regt van initiatief te gebruiken. Ik verschil alleen hierin met den Minister, dat ik niet geloof dat daartoe, ten aanzien van *dit* onderwerp, noodzakelijkheid zoude bestaan. Er is hier, ik stem het den eersten spreker van gisteren gaarne toe, geen *periculum in mora*. Het is mij niet bekend dat de aandrang tot het vestigen van vereenigingen en vergaderingen zoo sterk is dat daaromtrent, met achterstelling van alle andere zaken, wettelijke bepalingen dienen te worden gemaakt. Een oogenblik echter heb ik gevreesd dat er werkelijk haast bij de zaak zoude zijn. Het was toen de Minister ons, als een noodzakelijk gevolg van de verwerping dezer wet, de voortdurende toepassing van art. 291 Code Pénal voorhield. Dat vooruitzigt, ik erken het, maakte mij huiverig. De vrees ontstond bij mij, dat het middel om de orde te handhaven, wel eens een middel konde worden om ontevredenheid te stichten en daardoor de orde te verstoren. De latere verklaring intusschen van den Minister in de zitting van gisteren afgelegd, heeft mij volkomen gerustgesteld. Het is mij daaruit gebleken dat ook de Regering van gevoelen is, dat hetzij deze wet afgestemd of aangenomen mogt worden, art. 291 Code Pénal, zoo als het thans geschreven staat, in geen geval mag blijven bestaan. Dit is mij genoeg, en ik zal met des te meer gerustheid mijne stem tegen deze wet uitbrengen.

De heer ***Engelen***: Het heeft mij, en anderen met mij, inderdaad bevreemd, dat dit ontwerp vrij langdurige discussien heeft uitgelokt. Wel is waar, het onderwerp is daartoe belangrijk genoeg en van daar dan ook dat de behandeling der voordragt in de vorige week tot deze week werd uitgesteld. Doch reeds bij de voorloopige beraadslagingen in de afdeelingen hebben bijna alle de leden der Kamer zoo onbewimpeld hun ongunstig gevoelen over het ontwerp geopenbaard; dat gevoelen stemde zoo geheel overeen met de afkeurende meening, die zich buiten de Vergadering ten aanzien van dit ontwerp deed kennen, dat sommige leden het voornemen opvatten, om geen kostbaren tijd met noodelooze beraadslagingen te verkwisten en om eenvoudig eene afkeurende stem uit te brengen, zonder in ontwikkeling te treden der redenen, die hen daartoe noopten.

Ik beschouw het echter als gelukkig en verheug mij er over, dat van dit voornemen, immers ten deele, is afgezien en dat de leden het niet algemeen hebben ten uitvoer gelegd. Immers wij hebben thans van den Minister inlichtingen bekomen, waarvoor de Vergadering hem voorzeker dank zegt. Ja, ik durf er bijvoegen, dat, wanneer zij vroeger gegeven waren, zij waarschijnlijk tot een minder ongunstig oordeel over dit wets-ontwerp zouden hebben geleid. Maar, in de tweede plaats, was mij dit aangenaam, omdat ik het ongaarne gezien had, dat de Regering door een stilzwijgend, afkeurend votum der Kamer op eene zoo éclatante wijze ware ten toon gesteld. Dat zou den schijn hebben doen ontstaan als of, gelijk men het in de zamenleving gewoon is uit te drukken, de tegenpartij geen antwoord waardig was.

Nu vele leden van oordeel geweest zijn, hun afkeurend votum met redenen te moeten omkleeden, acht ik mij verpligt dit evenzeer met een enkel woord te doen.

In de gewijzigde Grondwet komen enkele bepalingen voor, die ik gaarne daaruit gemist had, omdat zij mij deels overbodig toeschenen, of omdat ik mij deels met hare strekking niet geheel kon vereenigen. Tot de eerstgenoemde behoorden de bepalingen van art. 10 der Grondwet. Dat artikel geeft geen nieuw regt aan de Natie; het erkent slechts een oud, bestaand regt. Ik had dat artikel gaarne uit de Grondwet gemist, ook omdat de 2de alinea aanleiding moest geven tot de aanbieding van een wetsontwerp, gelijk aan het tegenwoordige.

Doch het is nu de vraag niet meer, of alle de bepalingen der Grondwet daarin wezenlijk te huis behoorden, maar op welke wijze die bepalingen behoorlijk ten uitvoer gelegd kunnen worden? Het komt mij voor, dat èn de Regering èn de Vertegenwoordiging geene grootere dwaling zou kunnen begaan, dan bij de organieke wetten de voorschriften der Grondwet te ontzenuwen en krachteloos te maken. Het schijnt mij toe, dat dit het geval is in het tegenwoordig wets-ontwerp, en uit dien hoofde kan het mijne goedkeuring niet verwerven. Ik kan mij niet vereenigen met de belemmerende en beperkende bepalingen van de artt. 2, 6 en 7 van het ontwerp. Andere leden hebben reeds al het onaannemelijke daarvan uiteengezet. Doch ik mag mijne hooge verwondering niet ontveinzen, dat dit wets-ontwerp aangeboden is door een Ministerie, dat steeds verklaard heeft de Grondwet in eenen onbekrompen zin te zullen uitleggen, en dat zoodanige voordragt doet aan eene Vertegenwoordiging, regtstreeks gekozen door eene Natie, die niets vuriger verlangt, dan de getrouwe opvolging der gedane beloften, der voorschriften van de Grondwet.

Die bevreemding wordt nog grooter, wanneer men opmerkt, dat de Regering, niettegenstaande de talrijke aanmerkingen, die tegen het ontwerp gemaakt zijn, het niet heeft ingetrokken, het gisteren zelfs in beraadslaging heeft doen brengen en het door den Minister van Justitie heeft doen verdedigen. Niet dat ik ontkennen wil, dat die verdediging met talent geschied is, en dat zij te meer te waarderen is, omdat zij ten koste gelegd werd aan eene hopelooze zaak.

Intusschen hebben de redeneringen mij niet van de ongegrondheid van mijn gevoelen overtuigd, en om dit aan te toonen zal ik slechts bij enkele punten stilstaan.

De Minister heeft gisteren betoogd, dat hij in dit ontwerp bleef binnen de grenzen en perken der Grondwet; en dat de Grondwet niet alleen repressive, maar ook preventive maatregelen heeft op het oog gehad. Ik zal dat gevoelen noch verdedigen, noch bestrijden, maar ik meen alleen te moeten aanmerken, dat in de dubbele Tweede Kamer vele leden van een tegenovergesteld gevoelen waren. Zij waren van oordeel dat de openbare orde werkelijk moest worden gestoord, voor dat men het regt van vereeniging en vergadering kon beperken. Maar hoe dit zij, ik verklaar mij niet tegen de voordragt, omdat daarin gehandeld wordt van maatregelen van preventiven aard, maar omdat daarbij een grondwettig, een maatschappelijk, een aangeboren regt der ingezetenen wordt verlamd en krachteloos gemaakt.

De Minister heeft verder gezegd, dat met dit ontwerp eene schrede voorwaarts werd gedaan. Aanvankelijk begreep ik de beteekenis dier woorden niet. Ik kon geen vooruitgang, maar wel teruggang in dit ontwerp zien. Later verklaarde de Minister zich echter duidelijker en wees hij op de afschaffing van art. 291 van het Strafwetboek. Toen ik die verklaring vernam, moest ik

erkennen, dat er eene schrede voorwaarts gedaan werd, doch zij was niet van dat belang, om er met zooveel ophef van te gewagen. De zaak komt dan toch eigenlijk hierop neder, dat de ellendigste bepalingen van het allerslechtste der Fransche wetboeken door verzachtende bepalingen zouden worden vervangen; bepalingen, die waren daargesteld, toen alle staatkundige vrijheden waren verdwenen en alle individuele vrijheden gevaar liepen. En het was nogtans krachtens dat willekeurige art. 291 Code Pénal, dat, tot schande der Natie en der eeuw, nog weinige jaren geleden, vervolgingen werden ingesteld en het misbruikt werd tot veroordeeling van onschuldige godsdienstige bijeenkomsten.

Ik geloof dan ook niet, dat de rede des Ministers eenen zeer grooten invloed heeft uitgeoefend, en dat zij, ik zeg niet de aanneming der wet, maar hare verwerping met eene eenigzins beduidende minderheid, zal ten gevolge hebben. Ik geloof dit te eer, omdat de Minister bij deze gelegenheid geen gebruik gemaakt heeft van het wapen, dat hij onlangs met zooveel behendigheid en met zoo een uitstekend succes gebezigd heeft, om van dit wets-ontwerp te maken eene kabinets of liever eene portefeuille-quaestie. Vergunt mij daarbij nog een oogenblik stil te staan.

Het laat zich begrijpen dat de Minister van Justitie, bij de verdediging van een ontwerp betrekkelijk de regterlijke collegien, dat eene eerste schrede was tot herziening der bestaande regterlijke organisatie, verklaarde dat, zoo de Kamer de voordragt verwierp welke de grondslagen bevatte voor die regterlijke organisatie, hij dan buiten staat was die nieuwe organisatie voor te dragen en de bezuinigingen en vereenvoudigingen in het regtswezen in te voeren. Het is natuurlijk dat de Minister te kennen gaf, dat hij in dat geval zou aftreden. Het was eene zaak hem als Minister in het bijzonder betreffende. Het was dus geen kabinets- maar eene portefeuille-quaestie, want zijne overige ambtgenooten hadden daarmede regtstreeks niet te maken. Bij dit ontwerp daarentegen geldt het eene zaak die is van algemeen belang. Het betreft de regeling van het grondwettig regt tot vereeniging en vergadering, dat bij het departement van Justitie niet uitsluitend te huis behoort. Het geldt eene wet, die in alle de takken van het Ministerie ingrijpt. Indien het ooit moet blijken dat er homogeniteit bestaat, dan zou het zeer zeker moeten zijn bij de behandeling van dit wets-ontwerp. Hier zou dus geene quaestie moeten zijn van het nederleggen eener portefeuille, maar van het aftreden van het geheele kabinet. Maar gelukkig is het, dat, volgens de verklaring des Ministers, thans noch van het een noch van het ander sprake is.

De slotsom van mijn gevoelen is, dat ik zal stemmen tegen dit ontwerp en tegen de amendementen, die daarop mogten worden voorgedragen. Immers daardoor zou de voordragt wel eenigzins verbeterd, doch zij zou niet zoodanig ingerigt worden als mijn verlangen is en als de natie regt heeft te verwachten. Bovendien wil ik ook geene aanleiding geven, dat, door het invoegen van amendementen, dit grondwettig regt der Kamer op eene verkeerde wijze toegepast en in zijn waren aard miskend zoude worden.

De heer ***van Voorst:*** Zoo er iets is, waarop ik, bij het plaats nemen in deze vergaderzaal, niet had kunnen of durven rekenen, het is dit, dat ik daar de eer zoude genieten, van door drie mannen, ieder op hun standpunt in Nederland beroemd geworden, zoude worden tegengesproken. Ik ben daardoor tot het besluit gekomen, dat in de woorden, welke ik, bij gelegenheid van de beraadslaging over de *regterlijke instellingen* gesproken heb, eene kracht gelegen was, sterker dan ik mij had durven voorstellen, de kracht der waarheid, namelijk, — welke, hoezeer in verschillenden zin, mannen getroffen heeft, wier kunde en talenten ik eerbiedig en aan wier namen door velen in Nederland gezag wordt toegekend.

Ik behoef niet te zeggen, dat ik bedoel de aanwijzing van het bestaan van *partijen* in Nederland, welke zich tot dusverre, de Hemel zij gedankt! nog niet tot *partijschappen* gevormd hebben, — *partijen* echter, wier aanwezen door den hooggeleerden spreker uit Leyden (den heer Thorbecke), zoo niet geheel is ontkend, evenwel tot slechts weinige individuen is beperkt, doch door eenen spreker uit de hoofdstad (den heer van Hall) bepaald is ontkend, gepaard met de betuiging van leedgevoel, dat dit woord in deze Vergadering was uitgesproken.

Van eenen geheel anderen aard was de tegenspraak, welke mij gisteren mogt te beurt vallen van eenen man, dien ik hoogacht, (den heer Groen van Prinsterer), wiens gevoelen, in vele opzigten, ik niet kan deelen, maar die, de verdediging op zich genomen hebbende van eene *partij*, welke onder eene vorige Regering werd vervolgd en onderdrukt, de sympathie heeft opgewekt van allen, wier hart wel geplaatst is, die elke onderdrukking van den sterkeren jegens den zwakken verfoeijen, en onregt onregt durven noemen, zonder aanzien van de personen, door wie het gepleegd of vergoelijkt wordt.

De spreker uit de residentie heeft het bestaan van *partijen* niet alléén niet ontkend, maar zich over haar aanwezen zoo zeer verheugd, dat hij het ontstaan van partijen in Nederland, indien ze niet bestonden, zelfs wenschelijk zoude achten!

En wat, Mijne Heeren, zal nu het oordeel der natie zijn, bij deze drie zoo uiteenloopende meeningen? Ik geloof, zij zal den laatsten spreker toestemmen, dat hij het verschijnsel juist heeft gekarakteriseerd, ofschoon zij dan ook niet moge instemmen met zijne meening over de oorzaken, waaruit het verschijnsel door dezen hooggeachten spreker wordt afgeleid, noch bedoeht is voor de gevolgen, welke uit het door hem genoemde *revolutionnaire* beginsel worden afgeleid.

Wat mij betreft, Mijne Heeren, ik blijf aan het bestaan van *partijen*, of wil men liever aan het bestaan van personen, gelooven, welke, op verschillende wijze, zich eene meening over de beste inrigting van het staatsbestuur in ons vaderland hebben gevormd; partijen, wier sterkte men wel vermoeden maar niet tellen kan, vóór dat zij op het staatstooneel eene heilzame of verderfelijke plaats hebben ingenomen. De spreker uit de residentie heeft, bij die gelegenheid, zijne meening door de woorden van Guizot (*de la Démocratie en France*) trachten op te helderen, en als den hoogsten wensch van elke partij uitgedrukt haar streven, om het gezag meester te worden en op hare beurt te heerschen. In het algemeen kan ik mij gereedelijk met dit gevoelen vereenigen; doch ik geloof tevens, dat naast den regel ook de uitzondering behoort geplaatst te worden. Ik geloof, dat men zich geheel belangeloos kan verheugen over den eindelijken triumf van hetgeen men langen tijd als waar en goed heeft voorgestaan, doch te gelijker tijd afkeerig kan blijven van elke uitoefening van gezag en het bekleeden van waardigheden; en dat men, in weerwil van zich zelven daarmede bekleed, echter den staat van vergeten burger duizendwerf verkieslijk kan blijven achten boven den schitterenden glans, welke de oogen der menigte kan verblinden maar voor den wijze ijdelheid is!

In dien zin, Mijne Heeren, heb ik bij eene vorige gelegenheid het woord *partijen* opgevat, en verklaard het tegenwoordig Ministerie, hetwelk naar mijn oordeel alleen door den loop der gebeurtenissen zijn aanwezen verkregen heeft, te zullen ondersteunen. Ik wensch dit te doen bij elke voordragt van wet, welke naar mijne overtuiging in het belang van het vaderland is opgesteld, en ook bij het tegenwoordig ontwerp over het regt van vereeniging en vergadering; want ik heb van den aanvang af niet gedeeld de veelzijdige afkeuring welke dit ontwerp is te beurt gevallen. Ik heb dit niet gedaan, — niet omdat ik de regeling en beperking van dat regt zoo begeerlijk achtte; maar omdat de verpligting daartoe gebiedend door de Grondwet is voorgeschreven; omdat de toevoeging van het woord *beperkt*, bij velen de uitgedrukte voorwaarde geweest is, waarop dit artikel der Grondwet door de Kamers der Staten-Generaal is aangenomen.

Ik betreur het, dat dit regt, om zich te vereenigen en vergaderen — een regt, zoo oud als de Nederlandsche Staat, door niemand in twijfel getrokken en door geene wetten te verbieden — in de Grondwet is opgenomen. Ik betreur het vooral daarom, omdat onstaatkundige en kleingeestige vervolgingen van andersdenkenden in geloofszaken de naaste oorzaak geweest zijn, om dit artikel in de Grondwet te schrijven; hoezeer art. 291 van het Wetboek van Strafregt naar mijne opvatting geene godsdienstoefeningen op het oog heeft, en ook de Haarlemsche regtbank, waartoe ik de eer heb te behooren, een- en andermaal door eene dergelijke klagte gesaisisseerd, nimmer dit artikel op godsdienstoefeningen van afgescheidenen, gelijk zij genoemd werden, heeft toegepast, maar alleen de straf op het nalaten der verpligte *kennisgeving* van het houden der bijeenkomst heeft uitgesproken.

Maar nu dit regt eenmaal als *erkend* in de Grondwet is opgenomen, en naast die erkenning *de verpligting tot regeling en beperking* geschreven staat, was het Ministerie gehouden daarover eene wet voor te dragen; eene wet, waarbij het niet genoeg is het kwaad, dat gepleegd is, te straffen, maar ook het kwaad, dat gepleegd mogt kunnen worden, zooveel mogelijk, te voorkomen; met andere woorden, eene wet, waarin het *preventief* en *repressief* systema te zamen vereenigd werd opgenomen. En, zoo nu de grondwetgever gewild heeft, dat het regt van vereeniging en vergadering aan banden moet gelegd worden, zoo rust op de Nederlandsche wetgeving de verpligting die banden zoo min mogelijk te doen knellen; banden, echter, die, zoo zij voor de welgezinden onnoodig mogten wezen, te eeniger tijd noodzakelijk kunnen worden, om de heillooze pogingen van minder goedgezinden te beteugelen, vóór het *te laat* en een onherstelbaar kwaad gepleegd zoude zijn.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 16DEN MEI.

Uit dit oogpunt, Mijne Heeren, wordt het wets-ontwerp, waarover wij beraadslagen, door mij beschouwd; ik acht het wenschelijk, dat het worde aangenomen; al ware het alléén daarom, omdat ik geen het minste gevaar er in zie de proef te nemen, om op de voorgestelde wijze dit regt, — dat geregeld en beperkt *moet* worden — te regelen en te beperken. Mogt, in vervolg van tijd, blijken dat òf de vrijheid gevaar liep òf de beperking ongenoegzaam ware, de wetgever zal daàr zijn, om, in ieder geval, tusschen beide te treden en het drukkende òf min-voldoende te herstellen.

En als ik nu let op het voorname, ik mag bijna zeggen het eenige bezwaar, dat in de boeijende rede van den spreker uit de residentie en door andere geëerde sprekers na hem, tegen het ontwerp is ingebragt, de verpligte *kennisgeving* wegens het houden van vergaderingen in gebouwen, bij artikel 6 gevorderd, dan kan ik mij naauwelijks voorstellen, dat dit bezwaar ernstig gemeend zij, althans of het voldoende mag gerekend worden om daarvan alleen de verwerping van het ontwerp, 't welk zich in andere opzigten aanbeveelt, afhankelijk te maken.

Men heeft zich beroepen op den goeden geest der natie, welke eene dergelijke *preventive* wet niet zoude behoeven. Maar, het is de vraag niet, wat, naar het individueel oordeel van sommigen, de natie al dan niet zoude behoeven, maar wat de Grondwet gewild heeft. Daarenboven, zoo iemand, ben ik bereid de Natie regt te laten wedervaren, en ik wil niets ontnemen aan den regtmatigen lof, welke haar toekomt. Ik wil ook hare edele en rustige houding toejuichen, in dagen, welke elders niets dan jammer en ellende hebben geteeld en daàr eenen toestand hebben doen geboren worden, welke voor den stillen burger (gelukkig overal en in ieder land de groote meerderheid!) ondragelijk, en voor de nijverheid, in hare meest uitgestrekte beteekenis, doodelijk is. Dan, men bedriege zich niet, en geve, in kalme oogenblikken, niet te zeer toe aan eene zorgeloosheid, waarover men zich, in meer bewogene tijden, *maar dàn te laat*, zoude beklagen!

Men verlangt algeheele en volkomene vrijheid in de uitoefening der regten, waarover wij beraadslagen, ten einde daardoor de politieke opvoeding der Natie te voltooijen. Niemand meer dan ik, wenscht haar goede leermeesters toe bij dezen tak van onderwijs; maar ik acht niet ieder, die zich daartoe zou willen opwerpen, geschikt en bekwaam om deze veelomvattende taak naar eisch te volbrengen. Wèl acht ik het wenschelijk dat, onder het stelsel der regtstreeksche verkiezingen, de *kiezers* worden voorgelicht omtrent de personen die men, in het belang des gemeenen vaderlands, naar de vertegenwoordiging wenscht af te vaardigen; maar tegen hunne bijeenkomsten is in art. 6 geen beletsel opgeworpen, daar *openbaar* opgeroepene vergaderingen van kiezers van de verpligte kennisgeving zijn uitgezonderd, en alleen *niet* in het openbaar te houden vergaderingen of waarbij *niet elk* en een iegelijk wordt toegelaten, tot deze kennisgeving verpligt zijn. En zal nu — ik vraag dit met ernst — *het belang van den Staat* niet kunnen vorderen, dat *het doel* der laatstgenoemde bijeenkomsten bekend zij?

Misleiden wij ons niet, Mijne Heeren, bij onze eerbiedige erkentenis van al het goede dat onze natie kenmerkt, en vergeten wij niet, dat *onze* publieke opvoeding verre is van voltooid te wezen! Wachten wij ons vooral, ons in dit opzigt met Engeland te vergelijken, waar het gevoel van staatsburger te zijn, dien openbaren geest, *public spirit*, heeft doen ontstaan, welke die natie tot de meest grootsche ondernemingen heeft in staat gesteld; — terwijl, niet lang geleden, *onze* publieke geest zich veeltijds in plaatselijk belang en provincialismus oploste! Laten wij de hoop op eene hoogere politieke verlichting dan ons tot dusverre ten deel viel, dank weten aan de herziening onzer staats-instellingen, welke thans *in alles openbaarheid* huldigen. Getroosten wij ons, uit liefde voor het algemeen belang, de geringe belemmeringen welke de *Grondwet* aan het regt van vereeniging en vergadering heeft opgelegd; laat ons gerust zijn dat, zoo vrees voor misbruik en willekeur hier of elders bezorgdheid moge doen ontstaan, naast *het regt van petitie* de *vrije drukpers* daàr is, om elke ongeregtigheid in een helder daglicht te plaatsen; en houden wij ons verzekerd, dat de vrees voor hare tuchtroede wèl zal opwegen tegen de vrees voor willekeur in de toepassing der wet, welke ik niet aarzel ongegrond, althans zeer overdreven, te noemen.

Ik heb gemeend mijne overtuiging ten aanzien van de doelmatige strekking van het wets-ontwerp te moeten uitspreken, en zal uit dien hoofde mijne goedkeurende stem daaraan niet weigeren.

De heer **Thorbecke** heeft eenige algemeene opmerkingen vooraf. De *eerste*, eene vraag aan de Ministers, betreft de uitvoering van art. 5 der additionnele artikelen van de Grondwet. Volgens dit artikel moeten 1°. de voorstellen der wet, regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, en van provinciale en gemeente-wet, in de *eerste* zitting; 2°. de ontwerpen van wet, betreffende de verantwoordelijkheid der Ministers, de nieuwe regterlijke inrigting, het onderwijs en armbestuur, en „tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering," zoo mogelijk in diezelfde zitting, en in allèn geval niet later dan in de daarop volgende, voorgesteld worden. De Kamer raadpleegt thans, met omkeering der grondwettige orde, het *eerst* over het ontwerp, dat in die reeks de *laatste* plaats bekleedt. Sedert drie maanden is de Kamer vergaderd, en, zoo de voorspelling van den spreker uit Tiel wordt bewaarheid, zal de werkzaamheid der Vergadering in dat gansche tijdvak zijn uitgekomen op verwerping van een voorstel, dat volgens de Grondwet bij andere van dringender aard moest achterstaan. Van dringender aard achtte de grondwetgever, en natuurlijk, de kieswet en de provinciale en gemeente-wetten. Van deze hangt de nieuwe organisatie van ons land bovenal en allereerst af. Hij gebood dus *die* wetten in de *eerste* plaats voor te stellen, en de andere in de eerste zitting slechts dan, zoo de behandeling der eerstgenoemde, die in allen gevalle vooraf moesten gaan, het zou vergunnen. Aangenomen nu, deze wetten wierden ons morgen voorgesteld, en zij hielden ons niet langer dan het thans behandelde ontwerp, bezig, nog zouden zij naauwelijks vòòr den afloop dezer zitting tot stand kunnen komen. Hoe nu, indien zij, hetgeen meer dan waarschijnlijk is, langer tijd eischen? De Grondwet schrijft het aanbieden dier ontwerpen in de eerste zitting voor, *opdat* zij nog vòòr het eind der zitting tot wetten kunnen worden verheven. Eene aanbieding zòò laat, dat dit niet meer mogelijk ware, zou dus den eisch der Grondwet geenszins vervullen. Spreker gelooft niet, dat hierover eenig verschil bij de Vergadering of bij het Ministerie kan bestaan. Hij meent nu aan de Ministers te moeten vragen, binnen welken termijn de wetten, regelende het kiesregt, en de provinciale en gemeente-wetten aan de Kamer zullen worden voorgedragen. Spreker hoopt gedurende deze beraadslagingen een voldoend antwoord op deze vraag te bekomen. Mogt dit het geval niet zijn, dan zal hij, op het einde der discussien, aan de Kamer verlof verzoeken, om op een te bepalen dag de vraag, die inderdaad niet langer vraag mag blijven, andermaal aan de ministers te rigten.

Eene *tweede* algemeene opmerking betreft een gezegde van den Minister van Justitie, gisteren gehoord. De Minister verklaarde, dat hij van dit ontwerp niet maakt eene quaestie van portefeuille, zoo als hij deed bij het ontwerp aangaande de regterlijke collegien. Spreker moet erkennen, dat hij beide tegengestelde verklaringen met één zelfde gewaarwording heeft vernomen, die verre was van aangenaam. Spreker kan aannemen, dat een minister voor zich zijn afscheid of zijn blijven in verband brengt met de ontvangst, die zijne voorstellen bij de Kamer ondervinden; maar indien hij hierdoor op de Kamer tracht te werken, is dit, meent spreker, noch in het belang eener goede wetgeving noch constitutionneel. Men schuift aldus eene persoonlijke quaestie in de plaats der zaak, die behandeld wordt. Eene quaestie van portefeuille of kabinet komt, naar het inzien des sprekers, niet te pas tusschen de ministers en de vertegenwoordiging, maar tusschen de ministers en den Koning. De Kamer heeft de ministers niet te benoemen noch te ontslaan; zij heeft slechts hunne voorstellen en handelingen te beoordeelen. Zij neemt die voorstellen aan of verwerpt ze; zij keurt die handelingen goed of af. Maar mag de vertegenwoordiger zich, in het uitbrengen van zijne stem, laten leiden door den wensch, om dezen of genen minister te zien aftreden of aanblijven? Dan zal eene slechte zaak triumferen om een minister te behouden; of eene goede zaak schipbreuk lijden om den minister te verwijderen.

Tot eene andere opmerking vindt spreker aanleiding in hetgeen de geestige ironie van zijn vriend uit de residentie hem gister scheen te verwijten. Die redenaar behandelde een reeds meermalen aangeroerd punt, het bestaan van partijen hier te lande, en zeide wel te kunnen begrijpen, waarom het lid uit Leyden liefst niet van partijen hoorde spreken. Mijn oude vriend uit de residentie, zegt spreker, ik verzoek dit in 't voorbijgaan te mogen aanstippen, is voor een president, die de orde van beraadslaging wil handhaven, de gevaarlijkste aller redenaars; niet alleen van wege het genoegen waarmede men mijn vriend hoort, en dat ook den gestrengsten voorzitter het onderwerp aan de orde wel eens kon doen vergeten; maar van wege het verwonderlijk talent van mijn vriend om bij de behandeling eener stoffe dingen te zeggen, die er vreemd aan zijn, en met de meest verassende overgangen, telkens keerende, in en buiten de orde te wezen. Mijn geachte vriend uit de residentie, dus gaat de heer Thorbecke voort, tot hiertoe mij ter zijde, thans tegenover mij gezeten, waarbij ik mij in dit geval verheug, dat de plaatsen in deze zaal geene politische beteekenis hebben, ziet partijen, die ik vruchteloos tracht te ontdekken. Een verschil van zien en niet-zien, dat welligt alleen uit een verschil van begrip ontstaat. Eene politische partij, naar mijn begrip, eischt eenheid van overtuiging ten aanzien van doel en middelen, en

handelt naar die overtuiging. Spreker had bij eene vorige gelegenheid gezegd, zoodanige partijen hier te lande niet te kennen; en nu wilde zijn geachte vriend het gisteren doen voorkomen, als of deze ontkenning eigenlijk eene soort van tactiek ware. Spreker vraagt, of zulk een verwijt, dat hij zijne ware meening zou ontveinzen, parlementair is. Hij zal alleen antwoorden, dat hij, verre liefst van partijen niet te willen weten, zoodra er eene partij bestaat, waarvan de overtuiging met de zijne strookt, en wier middelen hem eerlijk en juist schijnen, het zich tot pligt en eere zal rekenen, met die partij zamen te werken, en er openlijk voor uit te komen dat hij tot haar behoort. Hij zou gelooven, in die partij de politische kern der natie te vinden.

Ten aanzien van het ontwerp van wet verklaart spreker in de *eerste* plaats, dat hij art. 10 der Grondwet anders begrijpt, dan het Gouvernement.

De Grondwet zegt, dat de wet de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering regelt en beperkt in het belang der openbare orde. *Regeling* is goed, juist en noodzakelijk. Elk regt heeft zijne regels, in den aard van het regt gegrond, en deze regels wordt de wetgever geroepen te stellen. Maar wordt nu de wetgever eveneens tot *beperking* verpligt? Staan *regeling* en *beperking* in art. 10 op één lijn? Dit gelooft spreker niet. *Regeling* ziet op den gewonen, *beperking* op een buitengewonen toestand, waarin de publieke orde werkelijk bedreigd wordt, en welke dan eens deze, dan gene beperkingen kan eischen.

Ten andere vestigt spreker het oog op de vereenigingen, onder den naam van *zedelijke ligchamen*, waarvan artt. 2 en 3 van dit wets-ontwerp spreken. De denkwijze des sprekers is in dit opzigt niet zoover verwijderd van de beschouwingen van het Gouvernement, als die van vorige sprekers. Hij houdt de voorschriften van het burgerlijk regt, ten aanzien der zedelijke ligchamen, voor hoogst onvolledig; die overde naamlooze vennootschappen voor gebrekkig, en dat ontelbare andere soorten van vereenigingen, bijv. die tot hulpverleening aan armen, de tusschenkomst van den wetgever behoeven. Maar het ontwerp is op verre na niet toereikend om hierin te voorzien. Spreker zet dit nader met eenige voorbeelden uiteen, en betoogt, dat wat is voorgesteld zelfs niet genoegzaam is tot aanvulling dier enkele leemten, waarop de ontwerper uitsluitend heeft gelet. Het doel, dat de ontwerper zich bij voorafgaande autorisatie voorstelt, zal in vele gevallen niet worden getroffen, dan zoo de wet tevens een werkzaam toezigt, met bepaalde regten, waarborgt. Een zedelijk ligchaam, eene vennootschap of andere vereeniging heeft drieërlei betrekking, tot den Staat, tot derden buiten de vereeniging, en als eenheid of geheel tot de leden of deelgenooten der vereeniging zelve. In al deze betrekkingen komen algemeene regels te pas, welke de wet kan geven. Maar van zulk eene wet is het tegenwoordig ontwerp eene hemelsbreedte af. Er schijnt aan de hoofdpunten niet eens gedacht.

Ten derde wenscht spreker nog een woord te zeggen over de vergaderingen. Hier bovenal is het beroep op en de vergelijking met Engeland veroordeeling van het ontwerp. Zijn wij zóóveel onrustiger, zóóveel vergaderzieker dan de Engelschen, dat hunne vrijheid voor ons gevaarlijk zou zijn? Spreker wenschte, dat men de proef nam niet der beperking, maar der vrijheid. Men kan, zoo noodig, tot de beperking omkeeren. Het ontwerp begunstigt geheime vergaderingen, en moest integendeel openbare oproeping begunstigen. Er is onder ons meer neiging tot huisselijk geheim, dan tot publiciteit; de wet trachte in dit opzigt onze zeden te verbeteren. Openbaar misbruik is veel min gevaarlijk dan verborgen misbruik; openbaarheid, openbare oproeping is een sein voor het bestuur om te waken.

De Minister heeft gezegd, dat de overheid, met de politie belast, bij keuze der burgerij zelve zou zijn zamengesteld. Hierin wil ons de Minister een waarborg der vrijheid voorspiegelen. Doch spreker kan dien niet aannemen. Wie is het gemeentebestuur, dat zal kunnen beletten? Gewis niet de raad, maar de autoriteit van dagelijksch bestuur. En in wiens handen zal het dagelijksch bestuur zijn? Van een collegie van burgemeester en wethouders, óf van den burgemeester alleen, dit hangt van de toekomstige gemeentewet af. En de burgemeester wordt in allen geval, naar de Grondwet, door den Koning benoemd. De commissaris des Konings in de provincie zal daarenboven het gemeentebestuur tot de zoogenaamde schorsing kunnen dwingen. En wanneer na 8 dagen de Gedeputeerde Staten over de reeds ten uitvoer gelegde schorsing zullen hebben te oordeelen, zal de commissaris het oog kunnen zijn, waarmede de vergadering ziet.

Spreker zal op gelijke wijze besluiten als het lid uit Tiel. Hij zal het ontwerp niet aannemen en ook geene amendementen voorstellen of ondersteunen. Het regt van amendement heeft uit den aard der zaak zijne natuurlijke grenzen. Men moet het systeem en de grondslagen van een voorstel goedkeuren, dat men tracht aan te vullen of te verbeteren. Doch een onverbeterlijk voorstel door een ander te vervangen, zou niet zijn amenderen, maar het initiatief nemen van een nieuw ontwerp; en dit geschiedt beter in eens, dan bij wijze van correctie van een afgekeurd opstel.

Dit brengt spreker tot hetgeen hier wel eens is gezegd, dat wanneer het Gouvernement onaannemelijke voorstellen aanbiedt, de Kamer verpligt zou kunnen zijn, in zijne plaats het initiatief te nemen. Spreker kan dit niet zoo gaaf toestemmen. De Kroon, de eerste tak der wetgevende magt, moet met het ontwerpen der wetten doorgaans belast blijven. Een ministerie, buiten staat om aannemelijke voorstellen te doen, zou de Kroon hier niet behoorlijk vertegenwoordigen. Maar dit is geene reden, om de Kamer de taak van het ministerie te doen vervullen en aldus de rollen te verwisselen.

Spreker, overtuigd dat dit ontwerp niet vatbaar is voor verbetering, zou willen besluiten met eene stoute motie van orde, maar zoo stout, dat hij schroomvallig is haar voor alsnog te doen. Hij zou wenschen voor te stellen, na de sluiting der algemeene discussien dadelijk eene stemming te doen plaats hebben over de wet in haar geheel. Waartoe beraadslaging over de artikelen, zoo de wet toch geheel en al onaannemelijk schijnt? Spreker zou echter niemands regt om over een artikel te spreken of een amendement voor te stellen, willen verkorten. Spreker zal afwachten, of de verdere loop der beraadslaging hem zal vergunnen, de motie werkelijk te doen.

De heer ***Sticker van Domburg*** : Van den aanvang dat dit wets-ontwerp aan onze beoordeeling is onderworpen geworden, heb ik mij met deszelfs strekking niet kunnen vereenigen, en al hetgeen in de zitting van gisteren en ook heden morgen daaromtrent gezegd is heeft mijne meening niet veranderd.

Ik beken de 2de alinea van art. 10 der Grondwet in een anderen zin verstaan te hebben, en de woorden: » De wet regelt en beperkt" als niet onafscheidbaar van elkander beschouwd te hebben.

De Grondwet erkent het regt van vereeniging maar wil tevens dat dit regt geregeld worde bij de wet; doch het beperken van dit regt in het belang der openbare orde komt dan eerst te pas, als de openbare orde wordt bedreigd, als het regt van vereeniging wordt misbruikt. Volgens de voorgedragen wet wordt het regt van vereeniging alleen beperkt, niet geregeld.

Het zij mij vergund, in navolging van sommige sprekers, die ter staving hunner gevoelens schrijvers aangehaald hebben, eene plaats uit Locke (Du gouvernement civil) mede te deelen. » Het doel der wetten, zegt hij, moet niet zijn om de vrijheid te verminderen of te vernietigen, maar wel om de vrijheid te bewaren en uit te breiden." Streeft deze wet nu naar dat doel? Wordt niet een regt, dat sinds de oprigting van het Koningrijk der Nederlanden ongestoord genoten is, aan banden gelegd? Wordt niet de vrijheid om zich te vereenigen, eene traditionnele vrijheid van het Nederlandsche volk, aan de willekeur van de uitvoerende magt prijs gegeven? Wordt door deze wet niet eene bestaande vrijheid verminderd, zoo niet vernietigd?

De Regering heeft in hare memorie van beantwoording het regt van vereeniging een natuurlijk regt genoemd, maar moet niet de wetgever de meeste omzigtigheid gebruiken, om de wetten nimmer in in strijd te brengen met regten en vrijheden aan de natuur ontleend? Het is den gezelligen mensch eigen zich te vereenigen, en evenwel worden de onschadelijkste vereenigingen afhankelijk van de willekeur der uitvoerende magt gemaakt.

Vereenigingen tot gezellig verkeer, vermaak, ter bevordering van kunsten en wetenschappen, van nijverheid en weldadigheid worden alle aan een preventief systeem onderworpen.

Indien mijn geheugen mij niet bedriegt heeft de Regering aan die leden der Vertegenwoordiging die bij de grondwets-herziening meenden dat art. 10 niet in de Grondwet behoefde opgenomen te worden, als zijnde een bestaand, een overoud regt, geantwoord, dat zij oordeelde dat het regt van vereeniging en vergadering onder de bescherming der Grondwet moest gesteld worden, ten einde het te beveiligen tegen de willekeur van opvolgende besturen. Al wierd deze voordragt van wet aangenomen, dan ben ik niet bevreesd dat het tegenwoordige hoofd van het departement van Justitie immer misbruik van de hem toevertrouwde magt zoude maken; maar het is ook voornamelijk met het oog op toekomende besturen, dat ik het gevraagde stelsel van preventive maatregelen meen te moeten weigeren.

De heer ***Backer*** betoogt, in eene inleiding, dat de wetgever, naar de voorschriften der Grondwet, eene onbehagelijke taak te vervullen had, namelijk de beperking van een regt, dat bij de herziening der Grondwet onder de waarborgen is opgenomen, die aan de Natie zijn gegeven. Hij ziet zich verpligt het ontwerp af te stemmen en zal eenige gronden tot die afkeuring bijbrengen.

Het komt hem in de eerste plaats voor, dat art. 10 der Grondwet vooral eene staatkundige strekking heeft, en dat men, bij het vervaardigen der wet, die het regt moest regelen en beper-

ken, voornamelijk het oog had moeten vestigen op staatkundige vereenigingen. Hij kan zich geheel vereenigen met het gevoelen van het geëerde lid uit Leyden, dat de wetgeving nopens zedelijke ligchamen, of vereenigingen van dergelijken aard, eene andere regeling behoeft, maar dat dit bij deze wet niet te pas komt, en dat dit in allen gevalle daarbij op eene geheel onvoldoende wijze is geschied.

Het ware beter geweest de individuele en maatschappelijke regten, zedelijke ligchamen betreffende, van het onderwerp af te scheiden en zich bij deze wet tot eene politieke strekking te bepalen.

Een *tweede* bezwaar dat bij hem bestaat is daarin gelegen, dat het aanhangig ontwerp geheel onbestemd laat wat de Grondwet eigenlijk verstaan heeft onder de woorden: *in het belang der openbare orde.* Hij had zich voorgesteld dat het ontwerp zou uitmaken, wat onder dat veelomvattende woord moet worden begrepen. Maar art. 2 van het ontwerp bepaalt zich die woorden eenvoudig te herhalen. Indien alzoo deze voordragt wordt aangenomen, dan zou eigenlijk de zaak blijven zoo als zij was. En wat beteekent dan *openbare orde?* Het zal toch zeer zeker niet alleen beteekenen de openbare rust. Men zoude dan alleen daarvan of van de openbare zekerheid hebben gesproken. Doch evenmin kan het hier beteekenen, wat de Franschen verstaan onder *ordre public*, dat door het militair despotisme een ongekenden omvang had gekregen. Indien door *openbare orde* het staatsbelang in den wijdsten omvang ware bedoeld, dan had men van staatsbelang gesproken. Dit niet geschied zijnde, zoo moet het eene *mindere* beteekenis hebben. Hij gelooft dan, dat het meer het *maatschappelijke* belang insluit, de grondzuilen van de maatschappij, het regt van eigendom, de persoonlijke regten, de algemeene rust en veiligheid. Het gemis eener bepaalde beteekenis dier woorden maakt de wet onaannemelijk; hij gelooft, dat de uitdrukking die in de nieuwe Fransche constitutie gebezigd is, veel gelukkiger is. Het is de pligt des wetgevers, om de uitoefening van het regt voor de toekomst te regelen, en dus te verklaren wat de grondwettige woorden eigenlijk beteekenen.

Een *derde* bezwaar, dat bij hem bestaat, is de uitgebreide magt, die bij het voorstel aan sommige besturen wordt gegeven, en waardoor het regt van vereeniging al zijne waarde zou verliezen. Hij laat daar, wat nader bij eene gemeente-wet zal kunnen worden bepaald, maar bij de beoordeeling dezer wet, moet hij de zaak beschouwen in betrekking tot de plaatselijke besturen die bestaan. Er is hier volstrekt geen waarborg, en al mogen die ligchamen voor het meest vertrouwen verdienen, zoo is het niet te ontkennen, dat die ligchamen meestal zien door de oogen van den voorzitter, en dat er tusschen hen zekere inschikkelijkheid en overeenstemming bestaan, die in dezen tot willekeur zouden kunnen aanleiding geven.

Wat overigens de bepaling van art. 291 Code Penal betreft, hoe wenschelijk het ook zij, dat artikel te doen vervallen, is dat artikel niet meer het schrikbeeld van vroegere dagen. Het bestaan daarvan levert thans minder bezwaar op, bij de meerdere magt die de Kamer heeft, en bij het bestaan der ministeriele verantwoordelijkheid. Het komt hem gevaarlijk voor, reeds nu aan de Gedeputeerde Staten en de plaatselijke besturen zooveel magt op te dragen, als bij het tegenwoordig ontwerp geschiedt. Wanneer eenmaal de provinciale en gemeente-wet zullen zijn daargesteld, dan zal het de vraag kunnen zijn, en zal men beter kunnen beooordeelen, welke mate van vertrouwen men aan die besturen mag schenken, en of men hun zulke dierbare belangen mag toevertrouwen.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt nagenoeg het volgende: Ik heb het voornemen mijne stem *tegen* dit ontwerp uit te brengen. Niet dat ik deel in alle de bezwaren, die daartegen èn in het verslag èn in deze beraadslaging zijn aangevoerd: integendeel, naar mijne meening is dit ontwerp somtijds ten onregte en althans niet zonder overdrijving aangevallen. Maar ik heb toch bezwaren, die het mij onmogelijk is geweest, welke moeite ik er ook toe heb aangewend, bij amendementen weg te ruimen. Om het ontwerp in mijn oog aannemelijk te maken, zou ik het regt van amendement, zoo als ik dat versta, hebben moeten overschrijden. En dit heeft mij gebragt tot de conclusie om te stemmen tegen het ontwerp.

Vergunt mij in de eerste plaats eenige punten op te geven, waarbij dit ontwerp, naar mijne meening, òf ten onregte òf met overdrijving is aangevallen; vervolgens wenschte ik op te geven, waarom dit ontwerp mij onaannemelijk voorkomt.

1°. Men heeft gezegd dat de wet *te algemeen* was; dat de Grondwet noch over het *regt* van vereeniging en vergadering, noch over de *regeling en beperking* van dat regt in zoo algemeenen zin, als hier wordt gedaan, heeft gesproken; dat de Grondwet slechts *politieke* vereeniging en vergadering heeft bedoeld.

Ik kan in dat gevoelen volstrekt niet deelen. Wil men van de *bedoeling* spreken, dan moet ik verklaren, dat het althans *mijne* bedoeling en ik durf gerust zeggen, ook de bedoeling van zeer vele anderen, geweest is, om het regt van vereeniging te verstaan in den meest uitgebreiden zin, zoodat er niet alleen door verstaan wierd politieke, maar ook godsdienstige, finantiele, industriele vereeniging, en welke andere vereeniging men maar wil. — En let men op hetgeen er geschreven staat, dan erkent art. 10 der Grondwet *het regt van vereeniging en vergadering* zonder eenige bijvoeging, zonder eenige onderscheiding. En waar nu de Grondwet zelve niet onderscheidt, zal het ook ons wel niet geoorloofd zijn eene onderscheiding te maken. — Ik ontken daarom niet, dat de meeste bezwaren tegen de erkenning van het regt van vereeniging en vergadering geput waren uit de vrees voor politieke vereenigingen en vergaderingen, die zoo moeijelijk van de zoogenaamde *clubs* zijn te onderscheiden: maar dat was omdat men van die zijde het meeste gevaar vreesde. En geen wonder, dat men dat gevaar het meest vreesde; de geschiedenis vooral ook der laatste tijden had al het dreigende van dat gevaar in het helderste licht geplaatst.

De erkenning dus van het regt van vereeniging en vergadering in de 1ste zinsnede van art 10 der Grondwet, is naar mijne meening, *algemeen*. Maar *even algemeen* is dan ook *en* de bedoeling *en* de geschreven letter van de 2de zinsnede. » De wet regelt en beperkt de uitoefening van *dat* regt" zegt zij. Van welk regt? Van geen ander regt, dan van dat *algemeene* regt, waarvan de voorafgaande zinsnede had gesproken.

De Grondwet *erkent* alzoo het regt van vereeniging en vergadering zoo algemeen mogelijk; maar zij *vergunt* tevens de regeling en beperking van de uitoefening van dat regt, *mits* niet anders dan in het belang der openbare orde; ja zij *beveelt* de regeling en de beperking van de uitoefening van dat regt, waar het belang der openbare orde die eischt.

2°. Men heeft voorts beweerd, dat het ontwerp het *staats-* en *burgerlijk regt* had verward; dat het burgerlijk regt daarbij ongemoeid had moeten worden gelaten.

In deze beschuldiging is, mijns inziens, iets waars, en tevens iets onwaars gelegen.

Eene zuiver *politieke* wet behoorde eigenlijk niet anders te regelen, dan de betrekkingen tusschen de vereeniging en *den Staat*, en aan de burgerlijke wet over te laten de regeling der betrekking tusschen de leden der vereeniging onderling, en tusschen de vereeniging en derden. Die juiste onderscheiding zou men zuiver hebben kunnen bewaren, indien er op dit oogenblik niet anders bestond dan art. 10 der Grondwet.

Maar wat is nu het geval? Het burgerlijk regt en het Wetboek van Koophandel *bestaan;* en die wetboeken hebben zich niet zuiver gehouden op het terrein van het burgerlijk regt, maar zijn getreden op het gebied van het staatsregt. Ik zou tot bewijs kunnen aanvoeren hetgeen bepaald is omtrent naamlooze vennootschappen; maar het sterkste bewijs voor mijne stelling is gelegen in art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek, volgens hetwelk de *wet alle* vereenigingen *erkent*, onverschillig of ze erkend zijn of niet.

In dezen toestand van het bestaande moest, dunkt mij, deze wet wel terugkomen op hetgeen het Burgerlijk Wetboek ten onregte of verkeerd had geregeld en bepaald. Ja, ik deel ten deze in het gevoelen van den geachten spreker uit Leyden, dat het te wenschen ware, dat òf een afzonderlijk hoofdstuk van deze wet, òf wil men dit liever eene afzonderlijke wet, de zedelijke ligchamen beter regelde, dan de burgerlijke wet dit gedaan heeft. Maar dit is, dunkt mij, zeker, dat in aanmerking genomen het bestaande, de tegenwoordige wet het burgerlijk regt niet geheel onaangeroerd kan laten.

3°. Men heeft gezegd, dat de Grondwet verwachtingen had opgewekt, dat zij meer zou geven dan men tot hiertoe had, en dat deze wet die verwachtingen te leur stelt, omdat zij meer neemt dan geeft.

Ook in dit beweren is, naar mijne meening, waarheid en onwaarheid dooreengemengd. Ik wil het niet ontkennen, dat vooral door hetgeen aan de eigenlijk gezegde herziening der Grondwet is voorafgegaan, groote en onbestemde verwachtingen zijn opgewekt van iets dat men nu niet had, maar dat men verkrijgen zoude; maar de vraag is nu eenvoudig deze: wat staat in art. 10 der Grondwet geschreven? En hetgeen daar geschreven staat, *moet* worden uitgevoerd. Het artikel nu *erkent* het regt van vereeniging, maar schrijft tevens regeling en beperking voor in de uitoefening, waar het belang der openbare orde die vordert, maar sluit tevens elke andere regeling en beperking uit. Ik voor mij, Mijne Heeren, verklaar gaarne den grootst mogelijken prijs te stellen op het regt van vereeniging en vergadering; maar ik moet er bijvoegen, dat ik nimmer mijne stem zoude hebben gegeven aan de uitdrukkelijke erkenning van dat regt in de Grondwet, indien het daarbij slechts in twijfel ware gelaten, of de uitoefening van dat regt *in het belang der openbare orde* zou kunnen geregeld en beperkt worden.

Maar wat is er nu van de beschuldiging, dat de Grondwet,

indien zij door eene wet als deze moet worden uitgevoerd, meer neemt dan geeft? Er is iets waars in: wanneer iets moet geregeld worden, dat tot hiertoe geheel ongeregeld was, dan zal het wel moeijelijk anders kunnen of die regeling zal iets moeten beperken van de vrijheid die tot hiertoe bestond. Zoo is het ook met het regt van vereeniging, dat tot hiertoe in het geheel niet was geregeld. Maar men zal toch moeten erkennen, dat de beperking, hier voorgesteld, al uitermate onbeduidend is. Want, de exceptionnele soort van vereeniging in art. 2 bedoeld er buiten latende, zal de voorgestelde beperking zich bepalen tot eenvoudige *kennisgeving* zonder iets meer, en dat nog alleen voor vereenigingen van meer dan 30 personen.

Maar nu aan de andere zijde. Indien het niet geheel te ontkennen is dat de Grondwet in art. 10 iets *neemt*, zij heeft daar ook zeer veel gegeven. Zij heeft het *regt* van vereeniging *erkend*. Zij heeft het *gewaarborgd* door te bepalen dat het niet anders zal kunnen worden geregeld en beperkt, dan in het belang der openbare orde. Vóór de herziening bestond die erkenning en die waarborg niet; vóór de herziening bestond het regt van vereeniging en vergadering niet langer dan de gewone wetgever het goedvond: de wet kon toen alles *geven* maar zij kon ook alles *nemen*.

Tot dusverre sprak ik alleen van bezwaren, die de strekking hadden om te betoogen, dat de wet *te veel* regelde en beperkte, bezwaren die ik meende op zijn minst *overdreven* te mogen noemen: Maar nu heb ik van de andere zijde ook hooren beweren, dat in de wet geene voldoende waarborgen waren gegeven voor de handhaving van de regten der maatschappij. Maar ook die vrees meen ik overdreven te mogen noemen. Ik zou niet durven beweren, dat er geene omstandigheden zouden kunnen geboren worden, waarvoor deze wet onvoldoende zou kunnen zijn: maar de vraag is, of zij voldoende kan worden geacht voor de tegenwoordige omstandigheden? Eene wet, die voldoende zoude zijn voor alle buitengewone omstandigheden, ik vraag het met vertrouwen, Mijne Heeren, zou iemand van ons die willen? Wat zou men gezegd hebben, indien het gouvernement nog meerdere magt had verlangd? Het is waar, vereenigingen ontbinden, die voldaan hebben aan de kennisgeving bij art. 4 bedoeld, dat zal de Regering niet kunnen; mogt dit noodig zijn, dan zal de wet moeten tusschen beiden treden; maar hier staat dan ook tegenover, dat die speciale soort van vereenigingen, die het gevaarlijkst kunnen geacht worden, vallen onder de exceptie van art. 2. En wat de *vergaderingen* betreft, waarbij het gevaar het meest dreigend is, hier heeft het gezag de magt van schorsing, altijd en zoodra de vergadering gevaarlijk wordt voor de openbare orde. En zoodra de schorsing heeft plaats gehad, wordt de vergadering ongeoorloofd, en kan des noods met geweld worden uiteengedreven, art. 8; om nu niet te spreken van de straffen bedreigd tegen *iedereen*, die aan eene ongeoorloofde vergadering heeft deelgenomen, art. 9. Ik geloof inderdaad, dat door dit een en ander de regten der maatschappij in gewone tijden genoegzaam gewaarborgd zijn.

Ik geloof dan nu aangetoond te hebben, dat deze wet in onderscheidene opzigten ten onregte en althans niet zonder overdrijving is aangevallen. Vergunt mij nu nog u de gebreken aan te wijzen, die de wet, in mijn oog, onaannemelijk maken.

1°. En hier noem ik in de allereerste plaats eene zeer groote *onduidelijkheid*. Ik zal er eenige proeven van geven.

De vereenigingen in art. 2 en in art. 4 bedoeld staan niet logisch tegen elkander over. Art. 4 moest niet anders zeggen dan *elke andere vereeniging*, zonder eenige verdere bijvoeging of nadere omschrijving. Leest men nu de artt. 2 en 4 in verband met elkander, dan is het, of zou het kunnen schijnen, dat er nog eene derde soort tusschen in zweeft, die noch behoort tot die bedoeld bij art. 2, noch tot die bedoeld bij art. 4. In mijn oog is dit een zeer groot gebrek, dat ook in het verslag is opgewerkt, maar dat de Regering niet heeft kunnen goedvinden te verhelpen.

Volgens art. 1 worden de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek en van dat van Koophandel behouden, *voor zooverre die met deze wet niet in strijd zijn*. Dat *schijnt* eenvoudig en duidelijk; maar wanneer men er over nadenkt, dan is het zoo gemakkelijk niet te zeggen, welke bepalingen van het Burgerlijk Wetboek en van dat van Koophandel met deze wet al dan niet in strijd zijn. Zoo onderscheidt art. 1690 Burgerlijk Wetboek tusschen *maatschap*, *vereeniging* en *zedelijk ligchaam*. Ik voor mij zou zeggen, dat iedere maatschap is eene vereeniging, en dat iedere vereeniging is een zedelijk ligchaam (ik zeg niet, dat ieder zedelijk ligchaam ook eene vereeniging of eene maatschap is). Maar dit daargelaten, zoo vraag ik: houdt deze wet die onderscheiding van het Burgerlijk Wetboek tusschen maatschap, vereeniging en zedelijk ligchaam al dan niet in stand? De vraag is van vrij wat belang in de gevolgen; want hare beantwoording zal van beslissenden invloed zijn op de beantwoording van andere vragen; bijv. zal eene naamlooze maatschappij vergaderingen kunnen houden *openbaar opgroepen*, zonder kennisgeving? Zeker niet, indien de naamlooze maatschappij is eene vereeniging. Zal voortaan geene maatschap of vennootschap, onder eene firma of en commandite mogen bestaan zonder goedkeuring der grondslagen waarop zij zal zijn gevestigd? Zeker niet indien maatschap en vennootschap zijn vereenigingen, want dan zijn het vereenigingen, die zich als zedelijke ligchamen willen vestigen en burgerlijke handelingen willen aangaan.

Zijn de vereenigingen in art. 4 bedoeld, die, beneden de 30 leden, geen kennis hebben gegeven, en die, boven de 30 leden, wel kennis hebben gegeven, op de wijze bij dat artikel voorgeschreven, zijn die vereenigingen al dan niet *wettig bestaande zedelijke ligchamen?* Mij dunkt het is moeijelijk te betwijfelen. En zijn het wettig bestaande zedelijke ligchamen, dan zijn ook de artt. 1691 en volgende van het Burgerlijk Wetboek op die vereenigingen toepasselijk, en dan zijn dienvolgens die vereenigingen, volgens art. 1691, bevoegd tot het aangaan van alle burgerlijke handelingen. Maar is dit zoo, dan is de geheele economie der wet verbroken; want dan staan de vereenigingen, in art. 2 bedoeld, volkomen gelijk met die in art. 4 bedoeld.

Ik vraag verder: welke zijn de *erkende* vereenigingen, waarvan art. 6 spreekt? Zijn het alleen de vereenigingen, bij art. 2 dezer wet bedoeld, of ook andere? En zijn het ook andere, kunnen ook andere vereenigingen *erkend* worden, dan die in art. 2 bedoeld, dan vraag ik: *door wie*, en op *welke wijze* en *naar welke regelen* geschiedt die erkenning?

Ik vraag eindelijk: welke is de *laatste bepaling* van art. 1690, waarvan art. 11 dezer wet spreekt? Tot hoe ver blijft art. 1690 van kracht? Blijven de woorden van kracht daarin voorkomende: *hetzij als geoorloofd toegelaten*? Zoo neen, dan heeft art. 1690 geen zin meer; zoo ja, dan zijn *alle* vereenigingen, in art. 4 dezer wet bedoeld, *erkend* en kunnen dan ook *alle* vergaderingen houden *zonder kennisgeving*; zie art. 6.

Maar genoeg om aan te toonen de *onduidelijkheid* der voorgedragene wet. Op die en andere moeijelijkheden zal ieder stuiten, die trachten wil de wet door amendementen te verbeteren, ofschoon ik van de andere zijde gaarne erken dat de schuld niet alleen ligt bij dit wets-ontwerp, maar ook, en wel voor een groot deel, in het verkeerde en onvolledige der bepalingen van het burgerlijk regt.

2°. Een tweede gebrek dat deze wet onaannemelijk maakt, en dat ik niet schroom een zeer groot gebrek te noemen, is daarin gelegen, dat de wet veel meer *schijnt* te regelen en te beperken, dan zij *in waarheid* doet. Ik zal mij nader verklaren, zoowel met betrekking tot het regt van vereeniging, als met betrekking tot het regt van vergadering.

Indien de wet begon, in plaats van met *de uitzondering* die nu in art. 2 voorkomt, met *den regel* die thans in art. 4 voorkomt: indien zij voorop stelde het beginsel: » geene andere vereeniging, dan » die in art. 2 bedoeld, behoeft erkenning noch goedkeuring harer » statuten": dan zeide de wet in waarheid niets anders dan hetgeen zij ook nu zegt, of althans hetgeen ik vertrouw dat de Regering haar wil laten zeggen; maar dan meen ik toch dat de wet reeds daardoor een ander aanzien verkreeg als thans, nu men de *uitzondering*, die erkenning behoeft, vooropstelt.

En wat betreft het regt van *vergadering*, ik geloof dat bijna niemand er bezwaar in vindt, dat vergaderingen in de open lucht of gewapend, niet zullen kunnen gehouden worden zonder verlof: maar indien nu de wet vervolgens in art. 6 het beginsel vooropstelde: » geenerlei verlof wordt gevorderd tot het houden van » vergaderingen binnen gebouwen": dan zeide de wet in waarheid wederom niets anders dan thans, maar dan verkreeg toch ook daardoor weder de wet een geheel ander aanzien, dan thans, nu na art. 5, alwaar gesproken wordt van vergaderingen, die *niet zonder verlof* kunnen worden gehouden, volgt art. 6 op deze wijze: » ook binnen gebouwen kunnen geene vergaderingen plaats » hebben" enz.

Maar die nu dit gebrek, althans in mijn oog, bij wege van amendementen uit de wet wilde wegnemen, zou niet alleen eene verandering, maar ook eene verplaatsing van sommige artikels der wet moeten voorstellen.

Ik neem deze gelegenheid waar, om een enkel woord te zeggen over een gevoelen, dat ik hier heb hooren uiten, dat het regt van schorsing eener vergadering, dat in art. 6 aan de aldaar genoemde autoriteiten gegeven wordt, inderdaad gelijk zou staan met eene bepaling, volgens welke geene vergadering zonder verlof of autorisatie zoude mogen worden gehouden.

Ik kan in dat gevoelen volstrekt niet deelen. Mijns inziens bestaat er tusschen die beide zaken een zeer groot verschil. Indien ik, ten einde iets te mogen doen, vooraf verlof of autorisatie moet vragen, dan heb ik *het regt niet* om dat te doen *zonder* dat verlof of die autorisatie; indien daarentegen niets dan het regt van *schorsing* aan de autoriteiten is gegeven, dan ben ik *in mijn regt* zonder verlof of autorisatie te hebben gevraagd of verkregen, en ik kom eerst in contraventie nadat van dat regt van schorsing in het belang der openbare orde is gebruik gemaakt. En ik voor

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 16DEN MEI.

mij ben er vrij gerust op, dat in de tegenwoordige tijden van dat regt van schorsing niet zonder zeer gewigtige en afdoende redenen zal worden gebruik gemaakt.

3°. Een derde en laatste hoofdgebrek, waaraan mijns inziens deze wet lijdt, en waarop ik uwe aandacht wilde vestigen, is hierin gelegen, dat zij, in artt. 5 en 6 waarborgen willende verleenen zoowel tegen misbruik van het regt van vergadering, als tegen misbruik van de beperking van dat regt, daarbij te veel op den achtergrond schuift dien waarborg, die mij de beste van alle toeschijnt, ik bedoel *de ministeriele verantwoordelijkheid*.

In de artt. 5 en 6 wordt gesproken van de gemeentebesturen die het verlof zullen verleenen of weigeren of zullen schorsen, en van de Gedeputeerde Staten, die over dat een en ander als 't ware in tweede instantie zullen oordeelen. Ook indien ik aanneem, dat daar van die collegien gesproken wordt voor zooverre zij een deel uitmaken van de uitvoerende magt, dan wordt nog, mijns inziens, door al dien omslag de werking der ministeriele verantwoordelijkheid verlamd. Ik voor mij zou hier liever gesproken hebben van het hoofd van het gemeentebestuur, en van den commissaris des Konings in de provincien. Aan dezen kan de Minister instructien en bevelen geven, maar dan is ook de Minister voor die instructien en bevelen verantwoordelijk, en het gevolg zal zijn dat geen verlof zal kunnen worden geweigerd, geene schorsing zal kunnen worden bevolen of, wanneer de belanghebbenden vermeenen te zijn verongelijkt, de Minister zal zich hier over het gebeurde hebben te verantwoorden.

Ziedaar, Mijne Heeren, de hoofdgebreken, die deze wet in mijn oog onaannemelijk maken. Om die gebreken weg te nemen uit de wet, zouden zoovele amendementen moeten worden voorgesteld, dat daardoor, naar mijne gedachten, de grenzen van het regt van amendement verre zouden worden overschreden. Ik heb daarom mijn oorspronkelijk plan opgegeven, en zal thans moeten stemmen *tegen* de wet.

De heer ***Costerus*** beklaagt zich insgelijks ernstig over de duisterheid van het wets-ontwerp en gelooft dat het een minder ongunstig onthaal zou hebben gevonden, indien het in paragraphen, bijv.: *over vennootschappen, over zedelijke ligchamen, over politieke vereenigingen en vergaderingen*, ware afgedeeld geweest. Hij komt terug op het preventive systeem der wet en betoogt, dat dit in zijnen aard eene onzedelijke strekking heeft, omdat het leidt tot ontduiking, tot veinzerij, tot verkrachting van het geweten bij kwalijkgezinden, en ten andere, dat het geene resultaten kan opleveren, omdat in de twee gevallen, waarin de openbare orde gestoord wordt, te weten door oploop en plundering en door poging tot revolutie, gezegd systeem zijne werking mist. Tot bewijst voert hij aan het gebeurde voor twee jaren in de oostelijke gedeelten van ons vaderland en het voor ruim een jaar voorgevallene te Amsterdam. Ten slotte verklaart hij te minder waarde te hechten aan het preventive systeem, naar mate het stelsel van mutuele contrôle, door den Minister van Justitie bij herhaling aangeprezen, zich meer en meer onder ons mogt komen te ontwikkelen.

De heer ***Bachiene*** zegt: Wanneer men als negende of tiende spreker het woord bekomt, bevindt men zich op een ongunstig standpunt; dan ik zal trachten die ongunst weg te nemen door de meest mogelijke kortheid.

Bij het binnentreden dezer zaal was ik voornemens te stemmen *voor* de artt. 1 tot en met 4, 10 en 11 en *tegen* de overige; dan de hooggeachte spreker uit Leyden heeft de onvolledigheid dier artikelen bij deze discussien zoozeer doen uitkomen, dat ik nu ook daartegen zal stemmen, tenzij de heer Minister de geopperde bezwaren nog voldoende kan opheffen.

Hetgeen anderen tot weglating van eerstgemelde artikelen hebben aangevoerd, komt mij minder aannemelijk voor. Het schijnt mij toe in strijd met de openbare orde te zijn, dat er zedelijke ligchamen ontstaan, wier statuten zelfs onbekend zijn, en waarvoor men den verantwoordelijken persoon soms niet kan vinden. Het is voor mij niet geheel juist te beweren, zoo als ik heb gehoord, dat iedere vereeniging die naar buiten werkt, daardoor tevens eene burgerlijke handeling zoude aangaan. Bovendien het handelen tegen contante betaling in vele gevallen, en het *bezitten* van een eigen locaal, zullen met deze wet ook voor eene niet erkende vereeniging nog wel mogelijk blijven. Alleen de opeenhooping van vaste goederen en handelingen voor de maatschappelijke orde gevaarlijk, zullen worden voorgekomen; waartegen noch art. 947 Burgerlijk Wetboek, noch eene fiscale wet genoegzaam kunnen waken.

Het beginsel om de vereenigingen, die als zedelijk ligchaam optreden, aan erkenning en toezigt te onderwerpen schijnt allezins nuttig; dan, zoo als gezegd is, de bepalingen, die dat beginsel in toepassing zullen brengen, zijn hier onvolledig.

Tegen de artt. 5 en volgende ben ik oorspronkelijk gestemd geweest, omdat, zoo de vorige artikelen althans eenen beteren toestand dan de bestaande daarstellen, in gezegd art. 5 en volgende het tegendeel is te ontwaren.

1°. Zoo er geene vrijheid zonder orde bestaat, er is bij mij ook geene ware orde denkbaar zonder vrijheid; zoodanige toestand zou wanorde of slavernij worden.

Art. 291 en volgende van het Strafwetboek beperken thans niet het regt tot vergaderen van personen, *niet* tot eene associatie behoorende, en dit geschiedt door dit ontwerp in dier voege, dat de uitoefening van dat regt schier afhankelijk wordt van het goedvinden van het plaatselijk bestuur.

2°. De politie is nu meester van straten, wegen en pleinen, en niet van iedere zelfs omheinde plaats in de opene lucht; dan art. 5 maakt haar ook daar meester.

3°. Openbare oproeping *of* het een iegelijk toelaten zijn geene vaste kenmerken van voor de orde gevaarlijke vergaderingen. In het zamentreffen van eene openbare oproeping *en* van het een iegelijk toelaten zou dan eerder eenig gevaar kunnen worden gezocht, *niet* in het aanwezen van één dier beide omstandigheden. Het vergaderen van een in het dagblad der plaats en dus openbaar opgeroepen leesgezelschap heeft niets gevaarlijks, dat zelfs eene voorafgaande kennisgeving kan regtvaardigen, en nogtans wordt zoodanig vergaderen, bij nalatigheid in dat kennisgeven, bij art. 9 strafbaar gesteld. Eene vergadering, waarbij ieder die zich aanmeldt wordt toegelaten, doch zonder eenige hoegenaamde openbare oproeping, zal in den regel wel zeer weinig talrijk zijn; want het houden van zoodanige vergadering zal betrekkelijk aan weinigen bekend zijn.

Eindelijk 4°. Hoe ook geneigd de ware vrijheid te verzekeren door versterking van het gezag tot handhaving van orde, meen ik, dat die vrijheid evenzeer gevaar loopt, als men niet tevens het gezag belet om de opgedragen magt tot iets anders dan tot handhaving van orde te gebruiken, wanneer men niet tevens misbruik van gezag zooveel mogelijk verhindert, door het te binden aan vaste regelen. En nu vraag ik, is dit niet te vreezen, wanneer men aan de individuele begrippen van 1211 burgemeesters (die in het algemeen wel de vocaal in het dagelijksch plaatselijk bestuur zullen blijven en tot wier keus de ingezetenen niet medewerken), *in de eerste plaats* overlaat, om eene vergadering binnen gebouwen al dan niet uiteen te drijven, al laat men ook een hooger beroep toe op een onverantwoordelijk collegie en andere autoriteiten, wier beslissing, zoo ze al helpt, meestal niet dan te laat kan worden ingeroepen? In de eene gemeente bijv., waar de burgemeester voor beschermende regten is gestemd, zal eene vergadering tot het teekenen eener petitie om vrijen handel worden uiteengedreven, en in de andere gemeente waar de burgemeester de orde daardoor niet bedreigd acht, zal het worden vrijgelaten. Ik kan mij wel verscheidene plaatselijke besturen voor den geest brengen, die, wanneer zij met eene wet als deze waren gewapend geweest, in het vorige jaar, iedere openbaar opgeroepene vergadering tot het teekenen van adressen tot adhaesie aan het programma van 13 Mei 1848, hoedanige er vele zijn ingekomen, hadden uiteengedreven. Zelfs het *voor het eerst* vergaderen, om eene geoorloofde vereeniging van nijverheid tot stand te brengen, is aan zoodanige willekeur onderhevig, wanneer de oproeping aan de toekomstige vennooten, gemakshalve in een dagblad der plaats is geschied, en men, op aandrang van eenige concurrente nijverheids-mannen, begrijpt, dat de openbare orde de schorsing der vergadering eischt. Tegen zoodanige misbruiken van gezag geeft het ontwerp geene afdoende waarborgen. Zij zijn te vreezen bij iedere bepaling, die het gezag magtigt, om in eene vergadering met een geoorloofd doel bijeengekomen binnen gebouwen, tusschen beide te treden, aleer nog werkelijk eenige verstoring der openbare orde heeft plaats gehad, hetzij door grove ongeregeldheden in de vergadering, hetzij door het werkelijk ontstaan van onlusten *buiten* het gebouw, in zooverre deze in regtstreeksch verband staan met hetgeen in de vergadering verhandeld wordt. Die misbruiken zouden minder te vreezen zijn, bijaldien eene voldoende *administrative regtspleging* hier te lande ware georganiseerd.

De ***Voorzitter*** stelt voor, de beraadslagingen thans te verdagen en de voortzetting te bepalen op aanstaanden Vrijdag, des morgens ten elf ure.

De heer ***Thorbecke*** geeft te kennen, dat hij, over het algemeen, een tegenstander is van het houden van avondzittingen nadat er, gedurende den dag, langdurige beraadslagingen hebben plaats gehad. In dit geval meent hij echter te moeten voorstellen, daartoe te moeten besluiten, juist omdat er morgen, wegens den Hemelvaartsdag, geene zitting zal worden gehouden. Het is minder geschikt deze beraadslagingen na een uitstel van 24 uren voort te zetten. Men heeft thans zijne denkbeelden over

het onderwerp dat behandeld wordt, bijeen. Het is wenschelijk heden avond deze beraadslagingen voort te zetten en zoo mogelijk ten einde te brengen en den Vrijdag aan de behandeling van andere zaken toe te wijden.

Dit voorstel vindt algemeenen bijval en mitsdien wordt besloten des avonds ten half acht ure de beraadslagingen voort te zetten.

AVONDZITTING VAN WOENSDAG 16 MEI.

De vergadering wordt ten half acht ure heropend.

De algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp op de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering worden hervat.

De heer ***Verweij Mejan*** heeft het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik vraag verlof tot het in het midden brengen van een enkel woord, dat voor mij echter eenige inspanning en zelfbeheersching zal vorderen; inspanning, omdat ik niets herhalen wil van hetgeen reeds door anderen gezegd is, en zelfbeheersching dewijl ik niets wederleggen wil van zooveel dat ik gehoord heb en dat met mijn gemoed en met mijne overtuiging strijdt. Het staat bij mij vast, dat bij het wets-ontwerp aan de Natie regten en vrijheden worden onthouden, waarop zij volgens de nieuwe bepaling van art. 10 der Grondwet aanspraak mogt maken. Het staat bij mij vast, dat de regeling en de beperking bij de Grondwet gewild, alleen betrekking moesten hebben tot vereenigingen van politieken aard; dat uitbreiding van staatkundige regten, niet inkrimping en ontneming van bestaande burgerlijke regten was bedoeld. Doch ik laat een en ander ter zijde, als reeds genoegzaam in den loop dezer beraadslaging behandeld. Een enkel woord alzoo, om in de eerste plaats te kennen te geven dat ik mij wil vereenigen, of liever dat ik verlof vraag om mij te vereenigen, met de heden ochtend door den spreker uit Leyden gedane vraag, welke de redenen zijn waarom de Kamer tot dusver de bij art. 5 der additionnele artikelen van de Grondwet beloofde wetten, die namelijk betreffende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden voor de Eerste en Tweede Kamer, en de provinciale en gemeentewet, nog niet bekomen heeft. Ik wil niets voegen bij de redenen door den spreker uit Leyden bijgebragt om de Regering aan te sporen die wetten spoedig in te dienen; maar ik wil slechts ééne omstandigheid herinneren, waarmede ik het gedane verzoek nader zal aandringen. Onze naburen, de Belgen namelijk, bij welke wij nu de gewoonte hebben lessen en voorbeelden te gaan zoeken, verkeerden in 1831 in eenen toestand geheel gelijk met den onzen. De constitutie werd aldaar den 7den Februarij aangenomen, en den 2den Maart daaraanvolgende was de wet regelende het stem- en kiesregt in Belgie tot stand gebragt. Onze Grondwet daarentegen is reeds zes maanden geleden aangenomen; drie maanden zijn wij reeds hier bijeen vergaderd, en de eerste en voornaamste wet, die over onze toekomst beslissen moet, is nog niet aan de Vergadering aangeboden. Ook ik doe alzoo gelijke vraag als de spreker uit Leyden, en zal gaarne te dien aanzien eenige opheldering en verklaring van de Regering ontvangen. Ik heb mij voorgenomen niets te herhalen van hetgeen reeds door andere sprekers werd medegedeeld, en ik zal mij daarom bepalen tot het doen van slechts ééne vraag en tot het maken van ééne opmerking welke ik aan het oordeel der Vergadering onderwerp. Mijne vraag is deze: Welke betrekking, welk verband zal er bestaan tusschen art. 167 der Grondwet en de artt. 5 en 6 der tegenwoordige voordragt. In art. 167 der Grondwet, opgenomen in het hoofdstuk, handelende over de Godsdienst, lees ik, dat alle openbare godsdienstoefeningen binnen gebouwen en gesloten plaatsen toegelaten zijn, behoudens de noodige maatregelen ter verzekering der openbare orde en rust. Hier is alzoo aan geen preventiven maatregel te denken, noch aan eenige regeling en beperking in den zin van art. 10 der Grondwet. Wanneer ik nu de bepaling van art. 167 in verband breng met die van art. 6 van dit wets-ontwerp, en wel met de 3de alinea, waar staat: » Het gemeentebestuur kan echter het houden van elke openbaar opgeroepene vergadering of van de zoodanige, waarbij een ieder wordt toegelaten, schorsen, doch niet anders dan wanneer de openbare orde het eischt", dan vraag ik, of hieruit volgen zal dat gemeentebesturen het regt zullen hebben om openbare godsdienstige vergaderingen binnen gebouwen te schorsen? of de algemeenheid der uitdrukking van art. 6 vereenigbaar is met art. 167 der Grondwet; met andere woorden, of het regt van regeling en beperking in art. 10 der Grondwet geschreven voor politieke vereenigingen, ook zal gelden voor openbare godsdienstoefeningen waarvan in art. 167 gesproken wordt? Mijne opmerking, die ik wenschte te maken, is deze. Bij de artt. 5 en 6 van dit wets-ontwerp, waarbij het regt van vergadering wordt geregeld, wordt wel voorgeschreven binnen welken tijd de schorsing ter kennis van Gedeputeerde Staten moet komen, maar er staat niet binnen welken tijd de Gedeputeerde Staten zullen uitspraak doen. De artikelen schrijven wel voor dat de Hooge Regering eene eindbeslissing over de uitspraak zal nemen, maar het is onzeker binnen welken tijd de definitive uitspraak zal gedaan worden. Gisteren hebben wij gehoord dat een verzoek tot oprigting eener school vijftien maanden buiten dispositie is gebleven; wanneer hier hetzelfde voorbeeld zal kunnen gevolgd worden, dan was het eenvoudiger de artt. 5 en 6 dezer wet te resumeren in ééne bepaling, namelijk deze: dat het regt van vereeniging en vergadering van het goedvinden van gemeentebesturen en Gedeputeerde Staten afhangt. Hier bestaat dus eene gaping, en daarop wensche ik de aandacht der Vergadering te vestigen. Het grondwettig regt van vergadering is niet meer onderworpen aan het belang der openbare orde, maar is afhankelijk van het goedvinden der administrative magt. Het regt van schorsing, aan geen tijd, aan geen termijn verbonden, maakt de letter der Grondwet tot eene doode letter. Ook om deze reden moet ik mijne stem aan het ontwerp van wet weigeren.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Gewigtige en dringende bezigheden bij het departement van Binnenlandsche Zaken hebben mij verhinderd de zitting van dezen morgen bij te wonen. Indien ik hier tegenwoordig geweest ware zou ik terstond aan het verlangen van het lid uit Leyden voldaan hebben, dat, naar ik van den vorigen redenaar vernomen heb, den wensch heeft te kennen gegeven van de Regering eenige inlichtingen te ontvangen nopens den tijd waarop deze dacht de voorstellen der wet, regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, en van provinciale en gemeente-wet aan de Vergadering te kunnen voordragen. Daar dezelfde redenaar verklaard heeft de te dien aanzien gedane vraag te ondersteunen, zoo haast ik mij thans daarop een antwoord te geven. De kieswet is in het begin der maand Maart van wege het Kabinet des Konings toegezonden aan den Raad van State, en na zeer naauwkeurig en breedvoerig te zijn behandeld, op het laatst van April met de aanmerkingen van dat collegie aan den Koning teruggezonden. Van het kabinet is zij kort daarna weder bij den Ministerraad ingekomen, en hebben de gewigtige aanmerkingen van den Raad van State tot het brengen van belangrijke wijzigingen daarin aanleiding gegeven. Die wet is op dit oogenblik gereed, en ik vlei mij dat zij nog deze week aan deze Vergadering zal kunnen worden aangeboden. De gemeentewet is sedert geruimen tijd door den Raad van State onderzocht; commissarissen hebben daarover gedurende twee dagen met den Minister conferentien gehouden; het verslag is bij dien raad uitgebragt. De provinciale wet is insgelijks door den Ministerraad den Koning reeds aangeboden en op dit oogenblik, zoo ik meen, doch niet durf verzekeren, reeds in handen van den Staatsraad. Benevens die drie wetten, is evenzeer van mijn departement uitgegaan een ontwerp van wet op het lager onderwijs dat mede een onderwerp van overweging bij den Raad van State uitmaakt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De Kamer heeft de taak, die heden op mij drukt niet gemakkelijk gemaakt, vooral niet door het aannemen van het heden ochtend gedane voorstel om eene avondzitting te houden, die kennelijk gevraagd is met het doel om, onder den indruk van de onderscheidene redevoeringen die tegen het wets-ontwerp zijn gehouden, daarover te doen beslissen. Door den spreker uit Leyden, die het voorstel deed, is uitdrukkelijk gezegd dat de Kamer geene vier en twintig uren moest laten verloopen, om betrekkelijk dit onderwerp tot een besluit te komen. Intusschen, elders geroepen, heb ik zelf den tijd niet gehad mijne veelvuldige nota's te verzamelen. Ik bevind mij alzoo in eene hoogst moeijelijke en onaangename positie. Ik vrees dat daarvan het gevolg zal zijn dat ik de Kamer langer zal moeten bezig houden, dan anders het geval zou geweest zijn, daar ik nu niet genoegzaam de verschillende geopperde bedenkingen zal kunnen zamenvatten, maar mijne aanteekeningen stuk voor stuk zal moeten opnemen en de verschillende sprekers afzonderlijk beantwoorden. Maar het is niet anders.

Wat het wets-ontwerp betreft, zoo moet ik daaromtrent opmerken, dat daarin twee zaken behandeld worden, die te dikwijls verward en wel moeten onderscheiden worden, namelijk het

regt van vereeniging en dat van vergadering; met andere woorden, het regt van associatie onder de verschillende benamingen die het aanneemt, òf van maatschap, òf van zedelijk ligchaam, òf van naamlooze maatschappij, en het regt om bijeen te komen, te overleggen en besluiten te nemen, iets, ik merk dit reeds hier ter beantwoording van een der sprekers op, dat geheel en al valt buiten de openbare godsdienstoefeningen, waar de hoorders niet vergaderen om te beraadslagen of te beslissen.

De eerste spreker van heden morgen (de heer van Hall) heeft met zeer veel nadruk, maar ook met de meest mogelijke gematigdheid, het eerste deel van dit wets-ontwerp, het regt van vereeniging regelende, bestreden. Ik dank hem daarvoor, en hoop met dezelfde gematigdheid te antwoorden. Wij zijn hier op het terrein van eene complete regtskundige discussie. Ik doe dit met te meer genoegen, omdat ik weet, dat die spreker omtrent de naamlooze maatschappijen het denkbeeld is toegedaan geweest dat deze geheel en al vrij moesten zijn, ofschoon daaromtrent later bij hem twijfel is ontstaan. Maar die spreker weet ook dat ik steeds van een tegenovergesteld gevoelen ben geweest, en wanneer ik nu de stelling verdedig dat deze als zedelijke ligchamen in den Staat zonder voorafgaande autorisatie niet kunen geconstitueerd worden, dan doe ik niets meer dan mijne vroegere beginselen dienaangaande volgen. De eerste en grootste vraag is deze: moesten de burgerlijke zedelijke ligchamen als *personae civiles* hier bij deze wet aan eene voorloopige goedkeuring worden onderworpen? Dat vraagpunt is in een anderen zin bij het Burgerlijk Wetboek beslist. Was het nu noodig dat de wet hier daarin eene greep deed? De noodzakelijkheid daartoe moet ik al dadelijk verdedigen, want bestond die niet, dan zou dat deel van het wets-ontwerp verwerpelijk zijn. De Grondwet bepaalt en de spreker uit Overijssel heeft het aangetoond, dat het regt van vereeniging in het algemeen zal worden geregeld en beperkt door de wet. Ik heb het reeds in de memorie van beantwoording gezegd, dat juist de algemeenheid der betrekkelijk dit onderwerp voorgestelde bepalingen, juist het niet onderscheiden tusschen het doel der vereenigingen en der vergaderingen eene der voornaamste verdiensten van dit wets-ontwerp is. Want wij als wetgevers moeten niet treden in het onderzoek tot welk doel men zich vereenige. Wij hebben er niets gemeens mede, of die vereenigingen zich met staatkunde of letterkunde, met godsdienst of opvoeding, met landbouw of kanalisatie bezig houden. Dat is ons hetzelfde, want alles kan tot uitspatting leiden, en alles kan van het oorspronkelijke doel afwijken. En daarom ziet de wetgever op de zaak zelve, die hier tweeledig is, namelijk de associatie en de vergadering. Nu wil de Grondwet dat het regt daartoe door de wet geregeld worde en beperkt, en wel in het belang der openbare orde. Vordert deze dus dat eene vereeniging welke wil geconstitueerd zijn als zedelijk ligchaam in den zin van ons burgerlijk wetboek, niet besta dan met goedkeuring der Regering of van de wetgevende magt; is het noodzakelijk tot behoud van eene goede orde van zaken dat zedelijke ligchamen eene institutie hebben, dan moest dit bij dit wets-ontwerp geregeld worden. In het voorbijgaan moet ik hier nog wijzen op een punt dat al te weinig aangeroerd is, ofschoon ik bij mijne vorige rede reeds heb opgemerkt, dat er een hemelsbreed onderscheid tusschen maatschap en zedelijk ligchaam in den zin van ons burgerlijk wetboek bestaat. Op dat onderscheid is niet genoeg gelet, en het is evenwel groot. En waarin is dat gelegen? Dat we in de maatschappen blijven in den gewonen regel die de maatschappij beheerscht, namelijk dat men geheel of pro parte verantwoordelijk blijft voor hetgeen men doet of waarvoor men zich verbindt; terwijl bij zedelijke ligchamen de regel geldt dat niemand van de leden gebonden is, en dat tot datgene waartoe de instelling verpligt is, het individuele lid niet verpligt is. Diezelfde regel geldt ook omtrent den Staat, omtrent de provinciale en plaatselijke besturen en bij de ingestelde corpora moralia. Er bestaat nog een tweede onderscheid. Eene societeit of maatschap gaat te niet door den dood der socii; dat is een tijdelijk iets, waarin voor de maatschappij geen groot gevaar bestaat; want zij worden geboren en ontbinden zich. Maar een zedelijk ligchaam gaat door den dood van een of meer leden niet te niet; leden sterven, andere treden op; het ligchaam blijft bestaan en breidt zich uit; ja dit gaat zoo ver, dat, ofschoon tot constitutie van een collegie drie personen noodig zijn, een zedelijk ligchaam echter aanwezig blijft, indien er slechts nog een enkel persoon is overgebleven. Ziedaar twee onderscheidingen die niet uit het oog moeten verloren worden, en die van grooten invloed zullen zijn op al hetgeen ik verder zal zeggen. Die twee onderscheidingen zijn in acht genomen bij het opstellen der voordragt en beheerschen de verdediging van het ontwerp op dit punt. Nu zeg ik al aanstonds, die toestand van een zedelijk ligchaam, waarbij niemand verbonden is, is in mijn oog een abnormale toestand, die tegen de eerste regelen en beginselen van het regt strijdt. En het noodwendig gevolg daarvan is dat, als men zoodanige fictie onder den naam van zedelijk ligchaam wil creëren, er een onderzoek noodig is om te beoordeelen of zoodanige creatie niet nadeelig zou kunnen werken; want zij, die met zoodanig zedelijk ligchaam handelen, bevinden zich eindelijk tegenover een persoon die niet te vatten is. Maar ook daarom vordert het algemeen belang dat dergelijke institutie geregeld worde, omdat, zoo als ik reeds gezegd heb, het zedelijk ligchaam zeldzaam of nooit sterft, omdat het een voortdurend iets is, dat de bezittingen behoudt die het heeft, de regten uitoefent die eeuwen te voren bedongen zijn en die eeuwen daarna nog doet gelden, en een uitgebreiden werking heeft even als de Staat; zoodanig ligchaam kan zich daarom ook verspreiden als een vlak over de geheele maatschappij, omdat het niet sterft, maar werkende blijft, en op eenmaal eene kracht kan ontwikkelen, waartegen de Regering niet meer bestand zou zijn. En als dat gebeurt, zal dan de Regering het ontbinden? Zij zal het niet wagen eene magt aan te tasten die sterker dan zij zelve is! Dat is onmogelijk. Dat zedelijk ligchaam waarin niemand persoonlijk verbonden is, dat niet sterft, dat voort blijft leven beter dan de tegenwoordige instellingen van onderscheidene rijken, heeft beheerders, wordt naar vaste regelen bestuurd, kan eene schatkist hebben die aangroeit en eene finantiele magt ontwikkelen welke die van den Staat knakt en nietig maakt. Ziedaar, Mijne Heeren, de ware toestand van zedelijke ligchamen. Tegen die finantiele uitbreiding zal weinig baten de bepaling van art. 947 van het Burgerlijk Wetboek, houdende dat aan openbare instellingen geene legaten kunnen toekomen dan na verlof tot aanneming: want dat geheele artikel zal op geheel vrije zedelijke ligchamen van geen toepassing zijn. In het voortdurend ontvangen van legaten is geen kwaad gelegen, maar in het beheer der gelden en in het scheppen van eene kracht die door den tijd bijna onweerstaanbaar wordt. Ziedaar de gronden waarop ik zeg dat, als de Grondwet de regeling en beperking der uitoefening van het regt van vereeniging voorschrijft in het belang der openbare orde, in dat geval ook die vereenigingen, welke als zedelijke ligchamen willen optreden, moeten onderworpen worden aan de bepalingen eener wet. De noodzakelijkheid daarvan zou ik nog nader kunnen doen gevoelen, door te wijzen op de nadeelige gevolgen welke dergelijke vrije zedelijke ligchamen hebben te weeg gebragt. Zoo hebben onder anderen industriele ondernemingen, die ik niet noemen zal, nomina sunt odiosa, ofschoon niet van commercielen aard, negotiatien boven hare krachten gesloten, en daardoor groot nadeel aan hare crediteuren, die, der zake onkundig, daaraan hadden deel genomen, toegebragt. Andere zedelijke ligchamen zijn opgerigt tot aankoop van goederen; hiervan is het gevolg geweest, dat, tot groot nadeel der maatschappij, uitgestrekte goederen onvervreemdbaar werden en bij indivisibele gedeelten door actien overgingen, zoodat zij, die met dusdanige willekeurig opgerigte zedelijke ligchamen gehandeld hebben, eindelijk zelfs geene personen vonden waartegen te ageren, en zoo doende zelfs geen middel hadden om hun regt op de goederen der vereeniging te verhalen. Dat zijn de gevolgen van het laatste lid van art. 1690 Burgerlijk Wetboek en van nieuwe stellingen, welke tot dusverre in geen enkel land geadmitteerd zijn. Toen in België het regt van associatie of vereeniging bij de constitutie werd opgenomen, rees de vraag, of de associatien als zedelijke ligchamen of *personae civiles* waren te beschouwen; men heeft echter alstoen geoordeeld dat het regt van associatie geenszins iets anders kon beteekenen dan het regt om zich onderling te verbinden, maar ook geenszins involveerde het regt, om zich als zoodanig op te dringen en als *persona civilis* te handelen. En evenzoo hebben wij bij dit wets-ontwerp het regt om zich te vereenigen in de ruimste mate gegeven, maar het geheel onraadzaam geoordeeld, aan die vereenigingen als zedelijke ligchamen het regt toe te kennen als *persona civilis* te ageren. Ik geloof hiermede genoeg te hebben aangevoerd ten betooge dat de aard en natuur van zedelijke ligchamen, als waarvan hier de rede is, volstrekt eene investituur der wetgeving of der Regering vereischt.

Ik kom nu aan het der Regering gedane verwijt, dat wij met deze wet een stap achteruit zouden doen, wanneer men het hier bepaalde met art. 291 van het Wetboek van Strafregt vergelijkt. Ik moet die bewering tegenspreken. Want, dat wetboek, de bevoegdheid tot associatie van minder dan twintig leden erkennende, laat zich over de regten van zoodanige vereeniging volstrekt niet uit, en het zegt geenszins dat zoodanige associatie als persona civilis moet erkend worden. De Fransche wet erkende niets dan de société civile, maar niet het zedelijk ligchaam als personne civile. Wat was daarvan het gevolg? Dat alle vereenigingen van niet-commercielen aard als civile associatien beschouwd werden, waarvan alle leden elk pro parte verantwoordelijk waren. En zoo ook in art. 4 van dit wets-ontwerp. Het eenige dat niet geduld kan worden is un état dans le coeur de la nation. Men heeft aangemerkt dat menige vereeniging volgens die bepalingen niet zou hebben kunnen bestaan, en men heeft daarbij gewezen op de afgescheidenen en op de Amstel societeit. Voor den regter heb ik de regten der afgescheidenen con amore verdedigd;

maar bij de behandeling hunner quæstien heb ik mij altijd afgevraagd of zij al dan niet eene associatie daarstelden. Stelden zij die daar, en gingen ze eene verbindtenis aan, dan waren ze elk pro parte, ieder voor zich in het bijzonder, verantwoordelijk. Stelden zij die niet daar, kwamen ze slechts bijeen tot uitoefening van openbare godsdienst, dan had de Regering slechts toe te zien of bij die bijeenkomsten ook ongeregeldheden plaats vonden. Liep alles ordelijk af, dan bestond er ook geene reden om hen te vervolgen of hen te straffen. Zoo ook de Amstel-societeit. Is die eene vereeniging die niet als personne civile geconstitueerd is, dan is ieder lid voor zijn deel verantwoordelijk: maar wil zij zich als zedelijk ligchaam constitueren, dan moet zij in het belang der openbare orde erkend worden, en is zonder die erkenning niet te gedoogen. Men heeft ook gezegd dat hetgeen in deze voordragt wordt voorgesteld met onze oude herkomsten in strijd zou zijn. Ik moet die bewering tegenspreken, en ik ben niet beducht te dien aanzien in een onderzoek te treden. In de memorie van beantwoording wordt reeds opgegeven op welke wijze betrekkelijk dit onderwerp hier te lande vóór 1795 gedacht werd. Voet spreekt onder anderen van tweederlei universitaten; die erkend waren hadden het regt om te acquireren, maar de collegia tolerata hadden geen jus standi in judicio aut patrimonii possidendi. Deze laatste waren niet erkend, en hunne handelingen hadden geen gevolg omdat ze niet als vereenigingen naar buiten konden werken. Om derhalve onder het oude regt als zedelijk ligchaam geconstitueerd te kunnen zijn en voortdurend te bestaan, was eene investituur noodig. Maar nu na 1795. Ik erken er hebben zich diverse maatschappen geconstitueerd, die gehandeld hebben als of zij het regt van zedelijke ligchamen verkregen hadden. Maar ik meen dat dit ook alles is. De vraag zou zijn of, wanneer die zedelijke ligchamen wierden aangesproken, en men zijn regt daarop niet kon verhalen, de leden alsdan afzonderlijk aansprakelijk gesteld konden worden. Adhuc sub judicio lis est. Men heeft van die kleine zedelijke ligchamen gehad die zich over den kop gewerkt hebben, en daaromtrent is menigmaal beslist dat de individuele leden soms solidair, meest pro parte verantwoordelijk waren. Ons Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de leden van een zedelijk ligchaam niet persoonlijk voor de verbindtenissen van hetzelve aansprakelijk zijn. Daar zit de geheele quaestie. De openbare orde gedoogt niet, dat men zich willekeurig zoodanigen exceptionnelen toestand scheppe. Eindelijk heeft de eerste spreker de zwarigheid erkend dat, bij het aannemen van vrije zedelijke ligchamen aanzienlijke goederen in de doode hand kunnen komen, zoo als er werkelijk op dit oogenblik in het bezit van associatien bij actien zijn. Dergelijke vereenigingen zullen voortdurend kunnen worden aangegaan indien men principes met de mijne in strijd aanneemt. Op die bedenking heeft men geantwoord dat de fiscus in de ongelegenheid die daaruit kan ontstaan moet voorzien, door op die goederen belasting te leggen. Diezelfde spreker heeft gezegd dat bij het ministerie van Financien te dien aanzien reeds een onderzoek is ingesteld. Hij heeft daarin gelijk; ik ben met die zaak bekend. Men heeft de zaak onderzocht, maar men moet wel in het oog houden dat een enorme stap zal behooren gedaan te worden eer men van het ingestelde onderzoek tot het daarstellen eener billijke belasting zal kunnen geraken, en ik vrees dat er nog veel tijd verloopen zal voor dat men daartoe zal kunnen overgaan. Ik moet nog opmerken dat het belang van den fiscus hierbij niet alleen in aanmerking komt. Al geniet deze om de twintig of vijf en twintig jaren de hier bedoelde inkomsten, dan is het kwaad daarom nog niet weggenomen. Onafhankelijk van den fiscus heeft de geheele maatschappij er belang bij dat de goederen in andere handen komen en op eene andere wijze beheerd worden. Men heeft dus slechts ééne zwarigheid trachten op te lossen, die niet eens de grootste was. Hiermede meen ik op één punt na de rede van den eersten spreker beantwoord te hebben: maar daar dit punt het regt betreft, dat volgens zijne meening aan de Regering moest gegeven worden, om eene vereeniging ook op andere gronden dan door haar zijn aangegeven, te ontbinden, en die bijzonderheid ook door den spreker uit Leyden is aangeroerd, zoo kan ik gevoegelijk dit punt behandelen bij de beantwoording der aanmerkingen van dien spreker. Deze heeft te kennen gegeven dat hij het betrekkelijk dit onderwerp au fond van de zaak zoo geheel oneens met de Regering niet was. Hij begreep ook dat het instellen van corpora maar niet zoo moest worden losgelaten. Maar hij wilde daaromtrent een geheel nieuwen regel vastgesteld zien. Hij keurde de in het Burgerlijk Wetboek en Wetboek van Koophandel voorkomende bepalingen omtrent de zedelijke ligchamen en vennootschappen niet goed. Hij wenschte die bepalingen in deze wet niet opgenomen te zien en, indien ik wel begrepen heb, dan was zijn hoofdargument voor dat gevoelen gelegen in de vrees die hij koesterde dat, bij het onderzoek der statuten eener vereeniging het burgerlijk belang van het zedelijk ligchaam en het belang der leden onderling verward zou worden met het belang van den Staat, die uit een politisch oogpunt zich zou afvragen of de oprigting eener vereeniging zou kunnen worden toegelaten. Ik geloof dat bij de in dit wets-ontwerp voorkomende bepalingen tegen dat geopperd bezwaar wordt gewaakt. Bij art. 2 toch wordt voorgeschreven dat de vereeniging welke zich als zedelijk ligchaam wil vestigen en als zoodanig de bevoegdheid erlangen tot het aangaan van burgerlijke handelingen en tot het verkrijgen van eigendommen, niet in werking treedt dan na verkregene erkenning en goedkeuring harer statuten, welke alleen kunnen worden geweigerd op gronden, ontleend aan het belang der openbare orde. Wij hebben dus alleen de zaak in zooverre in dit wets-ontwerp geregeld, als daarmede de openbare orde gemoeid was, en alzoo in verhouding met de bepalingen der Grondwet gehandeld. Maar wanneer men nu deze bepaling aanneemt en die in verband brengt met de voorschriften omtrent de zedelijke ligchamen, bij artt. 1690 enz. van het Burgerlijk Wetboek opgenomen, dan zal men vinden dat die artikel voor artikel volkomen werken kunnen. Ik was alleen geroepen om het regt der vereenigingen in het belang der openbare orde te regelen. Mijn wets-ontwerp moest niet verder gaan, en ik behoorde op geen vreemd terrein af te wijken. De spreker dien ik hier bedoel zal mij dan ook wel vergeven, naar ik vertrouw, indien ik niet in eene verdere discussie treed omtrent de meerdere of mindere doelmatigheid der betrekkelijk dit onderwerp voorkomende bepalingen in het Burgerlijk Wetboek en Wetboek van Koophandel. Diezelfde spreker heeft nog eene andere zwarigheid geopperd. Hij heeft gevraagd wat het beteekende te zeggen, dat men de statuten eener vereeniging en alles wat daartoe behoort, goedkeurt, en alzoo de oprigting veroorlooft, en daarbij het regt bezit om bij de afwijking dier goedgekeurde statuten de ontbinding der vereeniging bij den burgerlijken regter te vorderen. Hij wenschte te weten hoe ver dat laatste regt zich voor de Regering zou kunnen uitstrekken, en wat deze als eene afwijking en wat niet als zoodanig beschouwen zou; en heeft tevens gevraagd of, indien, volgens de statuten, de vereeniging om de acht dagen moet bijeenkomen, het openbaar ministerie de bevoegdheid zou hebben om de ontbinding der vereeniging te vorderen, indien zij, in strijd met dat voorschrift, om de veertien dagen vergaderde. Ik moet daartegen opmerken, dat, wanneer wij van statuten spreken, wij dan blootelijk over de grondslagen waarop eene vereeniging gevestigd is, handelen, maar in het geheel niet over een reglement van orde. Indien zij die eene vereeniging wenschen op te rigten, in de statuten, welke zij ter goedkeuring aan de Regering onderwerpen, allerlei kleinigheden gelieven op te nemen, dan zal hun moeten te kennen gegeven worden, dat die in hun reglement van orde behooren te worden gebragt. Trouwens, wat we hier hebben voorgeslagen bestaat alweder in de commerciele maatschap: de statuten van naamlooze maatschappijen moeten aan de goedkeuring der Regering onderworpen worden, en wanneer ze niet met de goede orde en zedelijkheid strijdig zijn, dan behooren zij te worden goedgekeurd. Welke zwarigheid kan er nu in bestaan om de aldaar voorgeschreven bepaling hier over te nemen? Immers geene. Niemand heeft er ooit over geklaagd. En het goede dier bepaling is somwijlen gebleken, want juist daardoor heeft men enkele malen kunnen waken tegen de oprigting van naamlooze maatschappijen, die werkelijk tot detriment der maatschappij zouden gestrekt hebben.

Ik zal nu het punt der vergaderingen behandelen. Het principe van de wet daaromtrent is, dat kennisgeving van het houden van openbare vergaderingen moet geschieden. Ten aanzien van dit onderwerp moet ik opmerken, dat zij die verlangen dat we ons hier van een preventief op een repressief terrein zullen begeven, het onmogelijke, het onvoldoende en het ongrondwettige willen. Ik zeg, het onmogelijke, dewijl het eene bekende zaak is, dat de menigvuldigheid der schuldigen altijd tot straffeloosheid leidt. Openbare vergaderingen, soms uit duizend of twee duizend personen bestaande, moeten niet toegelaten worden, wanneer zij voor de openbare orde schadelijk kunnen zijn; het houden daarvan behoort te worden belet, want wanneer het kwaad begaan is, is het niet mogelijk allen te straffen, terwijl het onregtvaardig zou zijn enkelen slechts straf te doen ondergaan. Wenschte men alleen strafbare daden, die bij zulke vergaderingen gepleegd kunnen worden, gereprimeerd te zien, dan was ook geene wet tot regeling van dit onderwerp noodig, daar de in art. 97 van het Code Pénal voorkomende bepaling alsdan voldoende zou zijn. Voor het houden van oproerige redeneringen in zulke bijeenkomsten, die voor de maatschappij allerverderfelijkst kunnen zijn, bestaan verordeningen in artikel 293 van hetzelfde wetboek. Is er dadelijke opzetting tot oproer, dan zou art. 117 te pas komen. Maar dit alles baat mij niet; daardoor wordt het nadeel hetwelk in de zaak gelegen is niet weggenomen. De vergadering is gehouden; de gemoederen zijn in beweging gebragt, en wat helpt het nu, wanneer het kwaad gepleegd is, dat men zeggen kan dat iemand

HARMONIE TE GRONINGEN

volgens deze of gene bepaling in het Wetboek van Strafregt strafbaar is. Maar ik heb ook gezegd dat zij die het repressive stelsel verlangen, het ongrondwettige willen. Wanneer de Grondwet bepaalt, dat de wet de uitoefening van het regt van vergadering regelt en beperkt, dan wordt daarbij niet gezegd dat de wet het misbruik daarvan straft. Wanneer dat in de Grondwet stond, dan had men gelijk; maar nu er staat, de wet regelt de uitoefening van dat regt, moet deze de bepalingen inhouden, waar, wanneer en hoe men dat regt zal kunnen doen gelden. Evenzoo regelt de wet de uitoefening der voogdij. Bij de regeling van dat onderwerp heeft men het niet genoegzaam geacht te bepalen dat voogden, bij een verkeerd beheer, strafbaar zouden gesteld worden, maar het noodig gerekend, tot zekerheid van dat beheer, hen te verpligten eerst hypotheek te geven tot beloop eener aan het beheer der voogdij geëvenredigde geldsom. Zoo is de uitoefening der geneeskunde bij de wet geregeld; daarbij wordt niet aan allen verlof gegeven als doctor zieken te verplegen en geneesmiddelen voor te schrijven, onder bepaling dat, wanneer deze verkeerd werken, zij die ze voorgeschreven hebben, gestraft zullen worden; maar worden regelen voorgeschreven, volgens welke iemand geregtigd is het beroep van geneesheer uit te oefenen. Evenzoo is het met het regt van de jagt, waarvan de uitoefening en de voorwaarden waaronder die zal mogen plaats hebben, door de wet zijn voorgeschreven. Ik geloof dus niet te veel te zeggen, zoo ik beweer dat zij die hier alleen repressive maatregelen verlangen gesteld te zien, iets ongrondwettigs willen.

Nu sla ik in eens tot eene andere objectie over. Men heeft mij, bij het verwijt van onvrijzinnigheid tevens te laste gelegd, met de hier voorgeschreven bepalingen niet genoeg voor de belangen en de veiligheid der maatschappij gewaakt te hebben. Men wilde bij dit ontwerp aan de Regering het regt voorgeschreven zien om eene vereeniging te ontbinden, zoodra deze haar gevaarlijk mogt voorkomen, terwijl nu slechts eene ontbinding bij den burgerlijken regter zal kunnen gevorderd worden, wanneer zoodanige vereeniging eens eene afwijking van hare statuten veroorloofde. Maar het ten uitvoer leggen van dergelijke bepaling gelijk hier wordt verlangd, zou hoogst moeijelijk zijn. Wanneer toch kan men zeggen dat vereenigingen gevaarlijk worden? Het precise tijdstip daarvoor is niet te bepalen, door den regter ten minste niet. Het openbaar gezag zou dus tusschen beide moeten treden op het oogenblik dat zij werkelijk gevaarlijk werden, en dan zou de toestand tien maal erger zijn, en veel gevaarlijker om haar aan te tasten. Ditzelfde is ook van toepassing op vergaderingen. Men heeft mij verweten, dat ik die vrij laat in gesloten localen; ook daàr, zegt men, kunnen zij gevaarlijk zijn. Ik ontken dit niet; maar het gevaar is ten minste aldaar minder, dan wanneer die bijeenkomsten in het openbaar gehouden worden of na eene publieke oproeping met ostentatie. Desniettemin zullen de bij vergaderingen in gesloten localen gepleegde strafbare daden strafbaar blijven volgens de bepalingen dezer wet. Misbruik kan ieder van alles maken, zelfs in zijn eigen huis en huisgezin. Maar hier moest men een der heiligste regten die ik ken in het oog houden, namelijk dat ieder meester in zijne eigene woning is. Wat zou men gewild hebben dat ik met inachtneming van dat regt hier bepaald had? Verbeeldt u dat iemand in zijn huis honderd, twee honderd personen vereenigt, wie heeft dan de bevoegdheid hem rekenschap van zijne handelwijze af te vragen? Niemand, want hij is koning en meester in zijne woning. Wanneer het openbaar gezag daar binnentreedt dan overschrijdt het de bepaling der Grondwet, waarbij is voorgeschreven dat niemand in de woning eens ingezetenen diens ondanks mag binnentreden. Wanneer aldaar eenig misdrijf mogt zijn geschied dan zal men zich slechts daar binnen mogen begeven op last eener magt, door de wet bevoegd verklaard, dien last te geven, en volgens de in de wet bepaalde vormen. Ik geloof dus hiermede genoeg gezegd te hebben ten betooge dat het wets-ontwerp aan de eene zijde niet zoo ligtvaardig en aan den anderen kant niet zoo beteugelend is. Maar wat heb ik dan nu eigenlijk bepaald? De wet geeft vrijheid, alleen onder den last van kennisgeving, tot het houden binnen gebouwen van vergaderingen, openbaar opgeroepen, en waarbij elk en een iegelijk wordt toegelaten. Aan het openbaar gezag is het regt gegeven om in het belang der openbare orde zoodanige vergadering te schorsen. Is dat regt nu wel zoo vreemd en ongehoord? Men heeft mij tegengeworpen dat ik de Engelsche wet omtrent het punt van vereeniging had onderzocht, maar haar niet met betrekking tot dit onderwerp geraadpleegd had. Men bedriegt zich evenwel. Ik heb dit werkelijk gedaan. Wanneer men ondertusschen de Law dictionnary naslaat, dan zal men zien dat niets diffuser dan juist dit punt door de auteuren is behandeld. Zooveel is echter daaruit op te maken, dat de Engelsche regering ook volgens de op dit onderwerp bestaande wettelijke bepalingen het regt van interventie heeft, en dat de kanselier op de aangifte van twee of drie vredegeregters bevel tot het intervenieren geven kan. Dat denkbeeld is dus eenigzins anders gewijzigd door mij opgenomen. Ik meen alzoo dat deze bepaling, gelijk ik ze versta, geene nadeelige uitwerking zal hebben. De wet in het algemeen beschouw ik als eene wet van vooruitgang. Wanneer het mogelijk ware, zou ik wel wenschen dat men van hare werking een jaar de proef wilde nemen, en ik zou alsdan daarop als een enkel amendement voorstellen, dat zij met den 31sten December 1851 zal ophouden en behooren vernieuwd te worden, wanneer daarvoor redenen bestaan. Want waarlijk het terrein is geheel nieuw. Voor het regt van vergadering is niets dat eenigzins rationeel is te vinden. Men zou in dien tusschentijd dan de werking der hier voorgedragen bepalingen kunnen opmerken, om die later naar de behoeften te wijzigen of te veranderen.

Ik geloof na deze inlichtingen de zaak in een eenigzins duidelijk daglicht te hebben gesteld voor hen voor wie zij niet zoo helder als voor mij was. Men schrijft mij eenige vlugheid toe; ik weet niet waarom, maar dat is zoo; en het gevolg daarvan is dat velen welligt de opmerking zullen gemaakt hebben, dat ik de hier behandelde voorstellen maar zoo zal hebben nedergeschreven. Dat is echter zoo niet. Ik heb over dit onderwerp weken nagedacht, eer ik wist aan welk beginsel ik mij zou kunnen vasthouden. Het is dus wel mogelijk dat sommigen die de wet voor het eerst onder de oogen kregen, daarin eenige onduidelijkheden zagen, maar voor mij bestaan die niet. Indien ik nu het geluk had gehad een verslag te ontvangen, dat meer dan algemeene trekken bevatte, en waarbij men meer in bijzonderheden was getreden, dan geloof ik dat door de van mijnentwege op de gemaakte bedenkingen gegeven inlichtingen veel duisters zou opgehelderd zijn. Wat die onduidelijkheden betreft, waarover onderscheidene redenaars gesproken hebben, zoo geloof ik dat vele reeds door mij zullen zijn uit den weg geruimd. Van enkele moet ik echter nog gewagen. Zoo heeft men eene onduidelijkheid of duisterheid in de artt. 2 en 4 gevonden. Art. 2 spreekt van vereenigingen, welke zich als zedelijk ligchaam willen vestigen en als zoodanig de bevoegdheid erlangen tot het aangaan van burgerlijke handelingen en tot het verkrijgen van eigendommen, terwijl in art. 4 wordt gewaagd van elke andere vereeniging, waarvan de leden slechts onderling verbonden zijn, en die niet of niet anders dan op naam en onder de verantwoordelijkheid van één of meerdere leden naar buiten werkt. Men heeft opgemerkt, dat die twee soorten van vereenigingen niet logisch tegenover elkander staan. Art. 4 moest, naar men meende, niets anders zeggen dan *elke andere vereeniging*, zonder eenige verdere bijvoeging of nadere omschrijving; want, zeide men, wanneer men nu de beide artikelen in verband met elkander brengt, dan is het, of zou het kunnen schijnen, dat er nog eene derde soort tusschen in zweefde, die noch behoort tot die bedoeld bij art. 2, noch tot die bedoeld bij art. 4. Ik meen echter dat de woorden *zedelijk ligchaam* enz. in het 1ste artikel duidelijk aantoonen, dat hier van die zedelijke ligchamen de rede is, waarvan in art. 1690 en vervolgens van het Burgerlijk Wetboek wordt gesproken. Daarop was alleen mijne aandacht gevestigd. Ter verduidelijking van dat denkbeeld heb ik, in tegenstelling van die vereenigingen, in art. 2 bedoeld, van andere vereenigingen in art. 4 gehandeld, waarvan de leden wel onderling verbonden zijn, maar die niet naar buiten werken, niet acquireren of contracteren, of die, dit doende, het doen onder de verantwoordelijkheid van alle of van sommige der leden enz. Misschien echter zou, tot wegneming dier duisterheid, alles verholpen zijn, door in art. 2 de woorden te zetten: „De vereeniging enz. waarvan de leden *niet* verantwoordelijk zijn." Die bijvoeging zou misschien alles duidelijk maken. Ik kan begrijpen dat hier voor sommigen eene onduidelijkheid bestond: voor mij, die de zaak zoo lang bekeken heb, was die echter niet. Er is één opmerking gemaakt, die ik volkomen moet beamen. Zij betreft art. 6. De onduidelijkheid die men in dat artikel meende te ontdekken, is voortgevloeid uit de wijziging die dat artikel heeft ondergaan. Wanneer het oorspronkelijke artikel behouden ware gebleven, dan zou daarin geene duisterheid voorkomen. In het oorspronkelijk artikel werd gezegd dat ook binnen gebouwen geene vergaderingen, openbaar opgeroepen, of waarbij elk wordt toegelaten, plaats hebben kunnen, dan na voorafgaande kennisgeving aan het plaatselijk bestuur. Ten gevolge van de door diverse dagbladen gemaakte opmerking dat zoodanige kennisgeving niet noodig is voor zoodanige ligchamen die erkend zijn en vergaderingen willen houden, is bij dat artikel de volgende bepaling gevoegd, dat aan zoodanige kennisgeving niet onderworpen zijn de openbaar opgeroepene vergaderingen van leden eener als zedelijk ligchaam erkende vereeniging, en van kiezers. Nu had ik er aan moeten denken dat naamlooze maatschappijen ook erkende zedelijke ligchamen zijn, en wanneer nu die leemte mij vroeger dan op dit oogenblik bij de beraadslagingen over dit wets-ontwerp aangewezen ware geworden, dan zou ik ze hebben aangevuld door de bijvoeging der woorden *naamlooze maatschappijen*. Ik geloof alzoo, dat met twee geringe wijzigingen de twee opgenoemde duisterheden zouden weggenomen zijn. Eindelijk is nog als duister opgegeven de in art. 11 voorkomende

bepaling: dat artikel luidt aldus: » De laatste bepaling van » art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek, houdende de wettelijke erkenning van zedelijke ligchamen, noch door het openbaar gezag ingesteld, noch door hetzelve goedgekeurd, en de artt 291, 292 en 294 van het Wetboek van Strafregt, worden bepaaldelijk door de voorschriften dezer wet vervangen." Dat is geen onzin, gelijk men heeft gezegd, want ik heb door de woorden: » houdende" enz. omschreven wat ik uit art. 1690 van het Burgerlijk Wetboek wegneem; terwijl dat artikel blijft bestaan, voor zoover het spreekt van zedelijke ligchamen die door het openbaar gezag erkend zijn. Dezelfde spreker die deze zeer judicieuse aanmerkingen heeft gemaakt, heeft ook gemeend dat de garantie voor de handelingen der plaatselijke besturen en Provinciale Staten alleen moet gezocht worden in de ministeriele verantwoordelijkheid. Ik daarentegen ben van oordeel dat het eindonderzoek alleen onder de ministeriele verantwoordelijkheid moet plaats hebben. Voor al het andere kunnen de ministers niet aansprakelijk gesteld worden; want hoe zal er, bij voorbeeld, in dien zin gelijk die spreker verlangt, gehandeld moeten worden, wanneer op grooten afstand der residentie, aan de uiterste grenzen van het land wordt aangekondigd dat aldaar eene voor de maatschappij en voor de openbare orde hoogst gevaarlijke vergadering zal gehouden worden? Zal dan het plaatselijk bestuur eerst naar de residentie moeten schrijven, en de schorsing van zoodanige vergadering vragen? En wat zal de minister dan doen? Zal hij een onbekookt oordeel vellen, na de zaak slechts van ééne zijde te hebben gehoord? In dat geval zal het al ligt kunnen gebeuren dat hij, zonder genoegzame redenen, bevel tot schorsing eener vergadering geven zal. Zal hij dan informatie bij de tegenpartij gaan vragen? Maar dan zal de tijd verstreken en de gevaarlijke vergadering gehouden zijn. Dat kan dus niet. Ik wil dat de plaatselijke besturen voor de belangen der maatschappij waken zullen, en dat zij ook voor de door hen te dien opzigte begane daden verantwoordelijk blijven. Hoe toch kan een minister in eene zaak beslissen die hij niet kent, en dat nog wel op soms dertig uren afstand van de plaats der gebeurtenis verwijderd, na de inlichtingen slechts van éénen kant ingewonnen te hebben? Hij kan in het algemeen instructien geven, en daarvoor is hij verantwoordelijk: maar wanneer een burgemeester of gouverneur die instructien verkeerd heeft opgevolgd, dan zal de arme minister zulks in waarheid niet kunnen helpen.

Ik besluit met op te merken dat, naar mijn oordeel, de hier voorgestelde bepalingen niet nadeelig werken zullen. Ik meen de verschillende aanmerkingen te hebben nagegaan en beantwoord. Aan de Kamer laat ik over te beoordeelen, of met de twee door mij voorgestelde wijzigingen dit wets-ontwerp niet als aannemelijk kan beschouwd worden, en of door aan het eind te bepalen, dat het slechts voor een bepaald tijdvak van kracht zal zijn, men de proef van de werking daarvan niet zou kunnen nemen.

De heer ***Thorbecke*** vraagt het woord voor een persoonlijk feit. De Minister heeft, zegt hij, ten eenen male de bedoeling miskend waarmede het voorstel door hem aan het einde der ochtendzitting was gedaan om de beraadslagingen heden voort te zetten, en niet tot Vrijdag te verdagen. Hij heeft dat voorstel niet gedaan opdat de Vergadering onder den indruk der woorden van de tegenstanders der voordragt tot eene stemming zou overgaan, gelijk de Minister beweerde. Zijne bedoeling was veeleer omgekeerd. Hij wenschte, dat over het ontwerp zoude beslist worden onder den indruk van hetgeen men gehoord had, vereenigd en te zamen met hetgeen men van den Minister nog hooren zou. De Minister, heden avond sprekende, kon aanstonds en onmiddellijk de redenen zijner bestrijders vernietigen. De uitlegging, door den Minister aan het gedane voorstel gegeven, bevreemdt hem te meer, omdat, wanneer deze zich bezwaard had gevoeld nog heden avond het woord te voeren, hij zich, hetzij als Minister, hetzij als lid der Kamer, tegen die motie had kunnen verzetten. Het is hoogst onwaarschijnlijk, dat de Kamer den Minister den gevraagden tijd zou hebben geweigerd; ja spreker zou het niet eens op eene beslissing der Kamer hebben laten aankomen, maar zijn voorstel hebben ingetrokken. En tot laatst bewijs, hoe verkeerd de Minister den spreker begreep, zal hij, hoe gaarne hij op sommige punten antwoordde, zich onthouden, om de Vergadering onder den indruk van de zoo even gehoorde ministeriele rede geheel en onverdeeld te laten.

De heer ***Groen van Prinsterer*** vraagt het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik had niet gewenscht de Vergadering langer op te houden, maar na hetgeen de Minister zoo even omtrent de vergaderingen gezegd heeft, meen ik de Kamer nog even op het regte standpunt, waarop, naar mijn oordeel, dit onderwerp moet worden beoordeeld, te mogen wijzen. Ik wil enkel en alleen over de in art. 6 van dit wets-ontwerp voorkomende bepaling, betrekkelijk het houden van vergaderingen binnen gebouwen, spreken, en moet te dien aanzien opmerken, dat al mogt het wetsvoorstel ook in alle andere opzigten als volmaakt te beschouwen zijn, het om die bepaling echter alleen eene openlijke blaam verdiende en behoorde te worden afgestemd. De Minister van Justitie heeft gezegd dat het onmogelijk was aan ons verlangen toe te geven, en hij heeft daarbij gesproken van vergaderingen waarbij tien en twintig duizend menschen bijeen konden komen. Ik ben van oordeel dat dergelijke talrijke bijeenkomsten *binnen* gebouwen wel niet te duchten zijn. In het algemeen ben ik niet zeer bevreesd geworden over hetgeen de Minister in zijne rede van gisteren gezegd heeft omtrent vergaderingen waarin beraadslaagd werd om tegen deze Kamer zamen te spannen. Hij heeft uit het oog verloren dat zulke vergaderingen zouden vallen in de termen van hoogverraad en volgens de bepalingen van het strafregt reeds het beleggen daarvan, ook vóór de bijeenkomst zelve, *repressief* zou gestraft worden. Indien deze Vergadering, noch de welgezinden in den lande, noch het Gouvernement in staat mogten zijn zoodanig gevaar te keer te gaan, dan zullen, meen ik, de beste beschermende wetten, welke zulke beperkende bepalingen inhouden, niets baten. De Minister heeft op eenigzins belagchelijke wijze de voorstanders van het repressive stelsel voorgesteld, en de noodzakelijkheid van het nemen van preventive maatregelen aangetoond. De vraag is deze, of bij dit ontwerp, in de tegenwoordige omstandigheden, dat preventive systema zoover moet gedreven worden, dat voor het houden van *elke* vergadering *binnen gebouwen* eene autorisatie (want de *kennisgeving* strekt om eene stilzwijgende autorisatie te verkrijgen) moet verleend worden. — De Minister heeft ook gezegd dat hetgeen wij verlangden ongrondwettig was. Ik meen daarentegen te mogen zeggen, dat het voorstel des Ministers ongrondwettig is. Blijkens het verslag der dubbele Kamer op de ontwerpen der grondwets-herziening uitgebragt, is art. 10 der Grondwet gemaakt met het denkbeeld om aan de Regering voor buitengewone omstandigheden een wapen in de hand te geven wanneer het welzijn van den Staat zulks vereischt; maar men heeft daarbij nooit gedacht om aan de Regering, in gewone omstandigheden, eene magt te verleenen waardoor alle politieke vergaderingen aan banden werden gelegd. De Minister heeft ook gesproken van de drift waarmede hij art. 291 van het Wetboek van Strafregt heeft ingetrokken. Het is zeker prijzenswaardig dat die bepaling is opgeheven, maar de Minister had zich daarbij niet zoozeer behoeven te haasten, want daardoor hebben wij nu eene verergerde editie van dat art. 291 zien voorstellen. Bij die ruiling hebben wij in tweederlei opzigt niet gewonnen. Vooreerst wordt bij dit wets-ontwerp te veel vrijheid gegeven aan de vergaderingen welke niet openbaar opgeroepen of niet voor allen toegankelijk zijn; terwijl de voorzorg van art. 291 algemeen is. Ten andere kan volgens art. 291 eene gewone politieke reunie plaats hebben; terwijl onder deze wet zelfs geene eenvoudige openbare bijeenkomsten tot behandeling van politieke onderwerpen zullen kunnen gehouden worden, zonder voorafgaande kennisgeving.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om een der leden te beantwoorden die gesproken heeft van de overdrijving waarmede dit wets-ontwerp beoordeeld is. Dat is een van die gevaarlijke woorden die eene ontzettende kracht bezitten, vooral in eene Nederlandsche vergadering. Ik ben het ondertusschen met dien spreker niet eens. Die overdrijving zou daarin hebben bestaan, naar zijne meening, dat men het groote onderscheid zou hebben voorbijgezien, hetwelk er bestaat tusschen het vragen van autorisatie en die kennisgeving. Dat onderscheid is, geloof ik, zoo groot niet, want het regt van vergadering dat mij bij dit wets-ontwerp verleend wordt, zal telkens kunnen ontnomen worden; en wat helpt mij zoodanig regt, wanneer mij de uitoefening daarvan telkens door de willekeur van het Gouvernement kan ontzegd worden. Maar, zegt men, enkel in het belang der *openbare orde!* Wanneer zal men zich ontwennen aan dergelijke woorden gezag toe te kennen. Openbare orde is dikwijls niets anders dan hetgeen hij die de overmagt heeft, daaronder verstaat, met het doel zijne magt te handhaven. Dezelfde redenaar heeft te kennen gegeven dat hij alles wat aan de grondwets-herziening was voorafgegaan zou in het midden laten. Ook dat acht ik gevaarlijk, want men behoort niet in het midden te laten wat wezenlijk bij de discussien van nut kan zijn. Waarin ligt het groote nadeel der wet gelegen? Naar mijne meening minder in de wet zelve dan in verband met de omstandigheden waarin het vaderland verkeert. Het nadeel daarvan ligt daarin, dat men van eene organieke wet, die de vrijheid regelen moest, eene *loi exceptionnelle* maakt, die alleen in buitengewone omstandigheden dragelijk wezen zou. Op die wijze zal alles wat men aan de natie omtrent de aan haar te verleenen vrijheid beloofd heeft, tot niets gereduceerd worden. Die handelwijze zou, indien men mij dit vergunt te noemen, eene voortzetting zijn der reactionnaire politiek. Een ander spreker heeft gezegd, dat hij niet zou *dulden* dat men dit ministerie van reactie beschuldigde. Ik

zal gaarne zien welk middel van *contrainte* die spreker zal aanwenden om mij dit te beletten. Ik geloof niet dat wij hier onder de preventive censuur van een onzer medeleden staan. Ik wil omtrent dit punt niet in nadere bijzonderheden treden, maar nog dit zeggen in het algemeen, dat eene wet waarbij alle politieke vergaderingen aan eene prealabele autorisatie onderworpen, en de vrijheden der natie in dit opzigt verkort worden, geen goed accompagnement zou zijn bij de inhuldiging des Konings, en niet in overeenstemming met den feestdronk door Zijne Majesteit in het paleis te Amsterdam ingesteld op het Nederlandsche Volk. En nu bepaal ik mij om de Vergadering te herinneren, wat ten aanzien van art. 6 in het algemeen verslag op dit wets-ontwerp gezegd wordt. » De overgroote meerderheid heeft hare verwondering betuigd, dat voor vergaderingen *binnen gebouwen*, na de erkende billijkheid der klagten over de wijs waarop men zoodanige bijeenkomsten noodeloos heeft belemmerd, bij voortduring meer zou worden vereischt, dan kennisgeving aan de Regering, ten einde, bij naauwkeurig toezigt van haren kant, elke ongeregeldheid onverwijld worde gestuit." Daar nu omtrent dit artikel door de Regering geene verandering is voorgeslagen, zoo zal ik mij om die reden tegen het wets-ontwerp verklaren, en wacht de stemming der Kamer met volkomen gerustheid af.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk :

MIJNE HEEREN !

Ik moet de Vergadering om vergeving vragen, dat ik nog voor eenige oogenblikken het woord wensch te voeren. De spreker van zoo even heeft mij inderdaad eene groote dienst bewezen, want hij heeft mij opmerkzaam gemaakt dat, hoe lang ik ook de aandacht der Vergadering had vermoeid, één punt echter door mij onbehandeld is gebleven. Het is het volgende: men heeft namelijk beweerd dat art. 10 der Grondwet, het laatste deel namelijk daarvan, geschreven is om in buitengewone omstandigheden te werken, dat dus deze wet eene exceptionnele gelegenheidswet was, en dat art. 10 ook in dien zin, bij gelegenheid van de behandeling der wets-ontwerpen betrekkelijk de grondwets-herziening door de dubbele Kamer verstaan en begrepen was. Alzoo zou, volgens die meening, de vrijheid tot het uitoefenen van het regt van vereeniging en vergadering bij de Grondwet verleend zijn, en alleen daaromtrent wettelijke bepalingen worden vastgesteld wanneer dit noodig was en de omstandigheden zulks noodzakelijk maakten. Neen! naar mijn oordeel, strijdt dat gevoelen met de letter en de geschiedenis der Grondwet. In art. 10 staat geschreven : » Het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend." Dat regt wordt door deze wet niet gegeven maar erkend. De Grondwet erkent dat het bestaat, en nu wordt bij die bepaling gevoegd: » De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde." Aan dat verlangen wordt door de indiening van deze wet voldaan. Wel handelen artt. 14 en vervolgens van het Wetboek van Koophandel over vennootschappen, en art. 291 en andere van het Code Pénal over strafbare associatien; maar de grondwetgever heeft gewild, dat er eene doorgaande wet zou bestaan, waarbij de uitoefening van dat regt geregeld en zelfs in het belang der openbare orde beperkt wierd. Dat gevoelen strijdt ook, zeide ik, met de geschiedenis der grondwets-herziening. En dit zal ik aantoonen uit hetgeen geschied is bij de behandeling van het eerste der wets-ontwerpen tot herziening der Grondwet. Ik zal niet herhalen wat in de gedrukte stukken vermeld staat; maar alleen te kennen geven dat, bij gelegenheid der openbare beraadslagingen over art. 10, een van de toenmalige leden der Kamer, de heer Faber van Riemsdijk, wiens scherpzinnigheid van geest niemand betwisten zal, de bepalingen van dat artikel woord voor woord heeft onderzocht, en aangewezen dat de wetgever moet zorgen dat er vooraf maatregelen ter verzekering der openbare orde kunnen genomen worden, en dat hij zoodanige wettelijke verordeningen omtrent dit onderwerp zal behooren vast te stellen, waardoor alle gevaar afgewend, alle stoornis der openbare orde voorkomen kunnen worden, en alzoo eene wet tot stand gebragt worde, die voortdurend en onder alle omstandigheden zal kunnen werken ter voorkoming dat van dat regt misbruik zou kunnen worden gemaakt. En toen die rede gehouden was heb ik geantwoord, dat het voor mij nutteloos was geworden betrekkelijk dat onderwerp in nadere bijzonderheden te treden, daar ik de gevoelens van dien spreker geheel tot de mijne maakte. En zoo is derhalve de uitlegging die men nu aan de 2de zinsnede van art. 10 wil geven, geheel en al in strijd met den geest en de letter der Grondwet. Strijdig met de Grondwet is ons ontwerp niet, want wij hebben art. 10 opgevat in den zin welke daaraan bij gelegenheid van de grondwets-herziening gegeven is. Het zou daarmede strijden wanneer wij het onderwerp op een geheel preventief terrein gebragt hadden.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt, een paar woorden op de door den spreker uit de residentie tegen hem gerigte beschuldiging te willen antwoorden. Deze heeft gezegd, dat hij in eene vroegere rede van *overdrijving* zou hebben gesproken, als om een groot woord te bezigen dat effect zou kunnen maken. Hij moet dien spreker evenwel te kennen geven, dat hij niet blootelijk gezegd heeft, van oordeel te zijn dat deze wet met overdrijving was aangevallen, maar ook dat gevoelen met bewijzen gestaafd, en de punten opgenoemd heeft, waarom hij die meening was toegedaan. Nu wil hij wel gelooven, dat de door hem aangevoerde argumenten misschien nietsbeduidend geweest zijn; maar hij moet ontkennen dat het woord overdrijving door hem gebezigd is met die bedoeling als die spreker wel schijnt te veronderstellen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt, nog even het woord te hebben gevraagd voor een persoonlijk feit. Hij wil alleen te kennen geven, dat hij de door den vorigen spreker gegeven verklaring omtrent het door hem gebezigde woord *overdrijving* volkomen aanneemt, en tevens het getuigenis afleggen, dat het geenszins in zijne bedoeling heeft gelegen om iemand dien hij zoo hoog acht als dien spreker, op eenige wijze te beleedigen. Het woord alleen had hem getroffen, en daarom had hij zich veroorloofd eenige aanmerkingen te dien aanzien in het midden te brengen.

De heer ***Schoonheid*** merkt op dat dit wets-ontwerp reeds bij den aanvang en bij de schriftelijke behandeling met vrij wat hartstogtelijkheid is aangevallen en verdedigd. Hij betreurt dat zeer, zoowel om de zaak zelve maar ook omdat hij vreest dat de hierbij gevolgde handelwijze niet strekken zal om het gemeen overleg te bevorderen. Hij wijst op de bijzonderheid hoe het aan velen mishaagd heeft dat, na de zeer gewigtige en sterke wederlegging der bezwaren tegen dit wets-ontwerp en het te dien aanzien uitgebragt verslag geopperd, dat voorstel niet ten tweeden male aan het onderzoek der afdeelingen is onderworpen geworden. Hij zegt van oordeel te zijn, dat, indien dit het geval ware geweest, en de afdeelingen ten tweeden male de voordragt hadden behandeld, het systema der Regering beter gekend zou zijn geworden, en de zaak met meer beradenheid zou hebben kunnen worden overwogen. Hij meent dat in eene zaak zoo belangrijk als deze, het wel de moeite waardig was geweest, andermaal de leden tot onderzoek der beginsels bijeen te doen komen. Na deze voorloopige aanmerking moet hij te kennen geven, dat hij, na twee dagen lang de discussien met de meeste oplettendheid te hebben aangehoord, nog altijd wacht of er één bezwaar van beslissend gewigt tegen de wet zal worden aangevoerd. Hij heeft wel punten van ondergeschikt belang hooren behandelen, bedenkingen van dien aard hooren opperen, dat die door eene wijziging zouden kunnen opgeheven worden. Maar in vertrouwen doet hij de vraag, of onder de menigvuldige gehoorde bezwaren er één als zoo gewigtig is aan te merken, dat daarom de wet zou behooren te worden afgestemd. Hij voor zich kan in gemoede verklaren de gronden niet te kunnen opnoemen, waarom hij het ontwerp zou afstemmen. Hij acht het zoo liberaal mogelijk. Een der daartegen aangevoerde bezwaren bestaat, zegt hij, daarin, dat naar de meening van sommigen de wet reactionnair zou zijn. Deed ze op de Grondwet inbreuk, hij zou de eerste zijn om ze te verwerpen; maar in zijn oog is zij verre van reactionnair te zijn. Wanneer hij een resumé moest opmaken der door hem daartegen in te brengen grieven, dan zou hij moeten zeggen dat volgens het voorstel niet genoeg voor de belangen van den Staat en tegen de clubs gewaakt wordt. Hij toont aan hoe de geachte spreker die het eerst over dit wets-ontwerp gesproken heeft, en door hem met klimmend genoegen is gehoord, bezwaar vond in art. 6; en hoe de spreker uit de hoofdstad niet de minste bedenking tegen dat artikel had te maken. Hij zegt het gevoelen van den laatsten spreker volkomen te deelen. Te regt is er, meent hij, gezegd dat, wanneer bij de Grondwet de regeling en beperking van dit onderwerp bepaald is, wettelijke voorschriften behooren vastgesteld te worden, waarbij de uitoefening van dat regt aan eenige banden moet worden gelegd. Naar zijne meening is in dit ontwerp de beperking waarvan men zoo hoog heeft opgegeven niet zoo groot, want wat wordter van hen gevorderd die vergaderingen willen houden? Niets anders dan eene kennisgeving van hun voornemen aan het gemeentebestuur. Wanneer men ten allen tijde en op alle plaatsen vergaderingen mag houden, mits men daarvan slechts vooraf aan de bevoegde autoriteit kennis geve, dan kan hij in zoodanige bepaling niet zooveel belemmerends voor de uitoefening van dat regt vinden. Daarenboven zullen, volgens het voorstel, de erkende zedelijke ligchamen aan zoodanige kennisgeving niet onderworpen zijn. Met gerustheid mag hij alzoo vragen, waardoor de Nederlandsche

ingezetenen volgens dit ontwerp gevexeerd worden? Hij vindt ten minste niets stuitends in de bepaling dat maatschappijen en societeiten die millioenen administreren niet dan na bekomene autorisatie kunnen opgerigt worden. De leemten die in deze wet omtrent de regeling van zedelijke ligchamen bestaan, kunnen, meent hij, geene aanleiding tot de verwerping van het geheele ontwerp geven, daar men gevoegelijk door amendementen het minder aannemelijke daaruit wegnemen en de leemten aanvullen kan. Daarbij komt het hem voor, dat om het beginsel van art. 10 in den geest van den grondwetgever goed te mainteneren, eene wet als deze noodig is. En wat betreft het daarin opgenomen stelsel tot voorkoming dat geen misbruik van het hier bedoelde regt worde gemaakt, zoo gelooft hij dat in alle staatsregt tot regel is aangenomen dat men het kwaad moet trachten te voorkomen, terwijl in den regel het niet tegen te spreken valt dat het preventive alsdan oneindig veel beter dan het repressive werkt. Vergaderingen, die schadelijk voor de openbare orde kunnen zijn, acht hij beter door preventive bepalingen te verhinderen, dan door repressive maatregelen uiteen te drijven. Voorts moet hij wel herinneren aan de omstandigheid die door den Minister is medegedeeld dat een lid der vroegere Kamer de bepaling van art. 10 der Grondwet slechts aannam op de door de Regering gegeven belofte dat de daarbij gevorderde wet een preventief stelsel zou inhouden. Ten slotte moet hij opmerken dat de onduidelijkheden, welke volgens den spreker uit Overijssel in deze wet voorkomen, door amendementen kunnen worden opgehelderd, gelijk de Minister heeft aangetoond, terwijl deze heeft voorgeslagen om de wet slechts voor een jaar te doen werken. Nu alleen is er sprake over de algemeene strekking van het wets-ontwerp, terwijl de tegen de enkele artikelen door sommigen geopperde bedenkingen, die weder door anderen bestreden zijn, eerst bij de behandeling der artikelen te pas zullen komen.

De heer **Thorbecke** merkt op, dat de vorige spreker gesproken heeft op eene wijze, als of hij al de redenaars die tegen het wets-ontwerp gesproken hebben, wilde uitdagen, hetgeen zij zeiden te herhalen. Met groote bevreemding heeft hij dien redenaar, anders een voorbeeld van parlementaire heuschheid, hooren verklaren, dat van de zijde der tegenstanders niet één reden van beslissend gewigt tegen dit wets-voorstel is aangevoerd. Spreker zou dien redenaar gaarne de gronden der bestrijders hooren wederleggen; maar meent, dat zulk eene groote doorhalende streep niet parlementair is. Er zou op hetgeen de Haagsche redenaar verder had aangemerkt, mogelijk wel een en ander zijn te antwoorden, bijv. dat zijne gronden voor het preventive stelsel dezelfde zijn, waarmede men de censuur verdedigt. Maar het is sprekers meening enkel, een woord te zeggen ten aanzien van het door zijnen Haagschen vriend in het begin zijner rede aan de rapporteurs, waartoe spreker de eer had te behooren, gedane verwijt, dat zij het ontwerp van wet niet aan een tweede onderzoek hebben onderworpen. Een tweede onderzoek is aan al de rapporteurs onnoodig voorgekomen. Welke ook de ministeriele memorie van beantwoording ware, de afdeelingen hadden zich, bij een tweede onderzoek, met de in het voorstel gebragte veranderingen bezig te houden. Deze nu schenen aan de rapporteurs eenparig van te weinig belang, dan dat de afdeelingen iets anders konden doen, dan voor kennisgeving aannemen. En zoodra men dit moest onderstellen, had een tweede onderzoek geen doel. Is de memorie van beantwoording beter uitgewerkt, dan de memorie van toelichting, dit maakte eene nieuwe zamenroeping der sectien niet noodig. Het kon, zonder lezing in de sectien, zijnen invloed op de leden der Kamer hebben.

De heer **Schooneveld** doet den vorigen spreker opmerken dat zijns inziens de parlementaire heuschheid niet tot het uiterste moet gedreven worden. Daar hij zich niet heeft kunnen vereenigen met de door de vroegere sprekers uiteengezette gronden tot bestrijding van dit wets-ontwerp, zoo heeft hij zijne redenen daarvoor opgegeven, zonder daarom in het minst te kort te willen doen aan de sagaciteit van al de leden die het woord hebben gevoerd, en aan de discussie welke heeft plaats gehad, en die, hij moet het bekennen, sterk tegen den scherpen toon in het schriftelijk proces over deze zaak afgestoken heeft.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de algemeene beraadslagingen over dit wets-ontwerp gesloten, en die over elk der artikelen afzonderlijk, en wel het eerst over *artikel* 1, geopend.

Niemand daarover verlangende het woord te voeren, wordt onmiddellijk tot eene hoofdelijke stemming over dat artikel overgegaan, dat daarbij met 5 stemmen tegen 55 wordt afgestemd.

Vóór hebben gestemd de heeren: de Monchy, Donker Curtius, Schooneveld, Mutsaers en van Voorst.

Tegen hebben gestemd, de heeren: van Heloma, Reinders, Smit, Jespers, Luijben, Backer, van Eck, Verweij Mejan, Westerhoff, van Zuijlen van Nyevelt, Poortman, Slicher van Domburg, van Doorn, van Naamen, Bots, van Walchren, Anemaet, Dirks, Dullert, van Hasselt, Costerus, de Man, Bachiene, van der Heijde, Storm van 's Gravesande, Engelen, Boreel van Hogelanden, Borret, Wijnaendts, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, Ter Bruggen Hugenholtz, Wichers, van der Linden, Schiffer, Hengst, van Heiden Reinestein, Meeussen, van Randwijck, Lotsy, Wintgens, Scheltinga Winterberg, van Hall, Leclercq, de Moraaz, Groen van Prinsterer, Thorbecke, de Lom de Berg, Nedermeijer van Rosenthal, Godefroi, Sloet tot Oldhuis, Heemskerk, de Villers de Pité, Duijmaer van Twist en de Voorzitter.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 2.

De heer **Thorbecke** vraagt het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij gevoelt, dat men soms op den avond meer moed heeft, dan vóór den middag. Daar, na de gehouden stemming over het 1ste artikel der wet, het geding over hare strekking gezegd kan worden in staat van wijzen te zijn gebragt, zoo acht hij het nutteloos, de volgende artikelen één voor één aan de orde te brengen. Hij heeft dus de eer voor te stellen om, wanneer niemand zich daartegen verklaart, en niemand over een der volgende artikelen het woord verlangt te voeren of daarop amendementen voor te dragen, thans onmiddellijk tot eene stemming over het geheele wets-ontwerp over te gaan. Mogt iemand over eenig artikel wenschen te spreken, dan zou, meent hij, dat lid het Reglement van Orde kunnen inroepen.

Daar dit voorstel door verscheidene leden wordt geappuijeerd en niemand eenige bedenking daartegen inbrengt, zoo wordt het zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Dien ten gevolge wordt het wets-ontwerp in zijn geheel aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 6 stemmen tegen 54 afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Nispen van Sevenaer, Schooneveld, Mutsaers, van Voorst, de Monchy en Donker Curtius.

De vergadering wordt daarop gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 18 MEI 1849.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 54 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Oorlog woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen twee verzoekschriften, als:

een adres van B. Eikema, apotheker te Rotterdam, houdende wederlegging van het adres der Nederlandsche maatschappij ter bevordering der Pharmacie, betrekkelijk de in te voeren Pharmacopoea Neerlandica; en

een adres van het Leydsche departement der Nederlandsche maatschappij ter bevordering der Pharmacie, bewerende dat het adres van het Leydsche departement betrekkelijk de in te voeren Pharmacopoea Neerlandica ten onregte op dien naam is ingezonden.

Beide adressen worden in handen gesteld der daartoe benoemde Commissie.

De Commissie tot de Verzoekschriften brengt verslag uit op de volgende verzoekschriften, als:

bij monde van den heer **Godefroi**:

I. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften zijn gesteld de navolgende verzoekschriften, alle betrekking heb-

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 18DEN MEI.

bende tot het ingediende ontwerp van wet, houdende eene buitengewone belasting tot dekking van het tekort in de middelen over de jaren 1848 — 1849, als:

1. van jhr. mr. *Onno Joost Quintus*, oud-directeur der registratie en lid der Staten van de provincie Groningen, te Groningen;

2. van *Jan van Dijk* en vier andere beurtschippers op de pak- of schietschuiten tusschen Utrecht en Amsterdam;

3. van *Joël Beer* Jr. en 21 andere ingezetenen van Amsterdam;

4. van *Augustinus Bernardus Thomaes*, grondeigenaar te Sas van Gent;

5. van commissarissen en directeur der Hollandsche Societeit van Levensverzekering te Amsterdam;

6. van *C. Behr* en 60 andere ingezetenen van Maastricht, allen handelaren en industrielen en leden der handels-societeit *Eendragt*;

7. van *M. J. van der Smissen* en 77 andere ingezetenen van Zwolle, allen kooplieden;

8. van mr. *C. J. F. van den Heuvell* en 70 andere ingezetenen van Breda;

9. van *R. van Driessen* en 230 andere ingezetenen van Sneek;

10. van *W. A. van de Graaff* en 201 andere ingezetenen van Deventer;

11. van *Hendrik Bruijns*, te Amsterdam;

12. van *Dirk Lammers*, grondeigenaar te 's Gravenhage;

13. van *J. J. Tonkens* en 52 andere kiesbevoegden in het tweede kies-district van Groningen;

14. van *J. Hegerink* en 119 andere inwoners van Enschedé en Lonneker;

15. van *Gerardus Hendriekus Muller*, timmerman te Utrecht, en 16. van mr. *J. van der Veen* en 140 andere ingezetenen van Leeuwarden.

Alle deze verzoekschriften strekken ten betooge van het onaannemelijke van voormelde wets-voordragt.

Tegen de *algemeene strekking* van het ontwerp wordt hoofdzakelijk aangevoerd: dat het ongeraden, ja onverantwoordelijk zou zijn nieuwe lasten aan de natie op te leggen in eenen tijd, waarin de belastingen reeds tot eene zoo aanmerkelijke hoogte zijn opgevoerd; dat reeds de aanbieding der voordragt alom ontevredenheid heeft opgewekt, en de gevolgen harer aanneming onberekenbaar zouden zijn; dat daardoor eene belasting wordt ingesteld, die het kapitaal aantast, den kwijnenden handel en de nijverheid kwelt en belemmert, en de zedelijkheid der ingezetenen op eene harde proef stelt, daar zij hun geweten met hunne belangen in tweestrijd zal brengen; dat verarming der natie, stopping harer laatste hulpbronnen het noodzakelijk gevolg zouden zijn van de heffing, zoo zij tot stand kwame; dat de voordragt, in plaats van te leiden tot verbetering van het belastingstelsel, alleen verhooging van de thans geheven wordende belastingen medebrengt, en naast deze eene nieuwe tijdelijke belasting plaatst, waarvan de resultaten eerst over twee jaren wellig zullen aanleiding kunnen geven tot de overweging van de vraag, of aan die belasting een blijvend bestaan ter vermindering of vervanging van sommige accijnsen of andere belastingen zal kunnen worden gegeven; dat er des te minder grond bestaat, om van de natie zoodanige offers te vergen, omdat er geene de minste waarborgen voorhanden zijn, dat daardoor voor het vervolg de tekorten zich niet zullen herhalen; dat eene buitengewone belasting onnoodig is, vermits door afdoende bezuinigingen in het tekort zal kunnen worden voorzien, maar dat in allen gevalle geene nieuwe offers van het volk mogen worden gevorderd, dan te gelijk met de invoering van belangrijke bezuiningen en vereenvoudigingen in het staatsbestuur en van verbetering van het bestaande belastingstelsel; dat overigens ook de heffing der voorgestelde belasting geenszins aan het doel zal beantwoorden, daar zij zal schipbreuk lijden op het onvermogen van een groot deel der belastingschuldigen.

Verschillende der voormelde verzoekschriften treden in de bijzonderheden van het wets-ontwerp, en het is daarop, dat uwe Commissie thans uwe aandacht moet vestigen.

Zoo wordt de voorgestelde *belasting op de inkomsten uit onroerende goederen* bestreden in de adressen van *J. Beer c. s.* en *D. Lammers* en van ingezetenen van Sneek en Leeuwarden. Deze adressanten wijzen op de zware lasten, die thans reeds op den grondeigendom drukken, en op de onevenredigheid dier lasten in verhouding tot die, welke de bezitters van effecten en andere goederen hebben te dragen, eene onevenredigheid, die thans vooral, nu men van alle kanten luide wenschen om een meer geëvenredigd stelsel hoort opgaan, niet moest worden bestendigd en vergroot. En al moge men hiertegen aanvoeren, dat de tegenwoordige bezitters van onroerende goederen deze onder den bedoelden last hebben verworven, het blijft niet minder waar, dat die last in allen gevalle op den grondeigendom zelven nederdaalt, den landbouw reeds uitermate drukt, en de voorgestelde verhooging, waarvan de maatstaf bovendien onbillijk is, dien druk zal vermeerderen, en dat wel in eenen tijd, waarin de landbouw opbeuring zou behoeven. In het verzoekschrift van jhr. *Quintus*, te Groningen, wordt overigens de bepaling van art. 4 van het ontwerp voorgesteld als onregtmatig, uit hoofde daarin eene terugwerkende kracht gelegen is, door de verbreking van vroegere contracten, waarbij de betaling van renten van hypotheken of van uitkeeringen, waarmede onroerende goederen zijn bezwaard, zonder korting is bedongen; terwijl diezelfde adressant ook nog wijst: 1°. op de menigvuldige regtsgedingen, waarin de Staat zal gewikkeld worden, wegens de vrijwaring door hem te verleenen aan pachters, meijers en schuldenaren ter zake van de kortingen die de schuldeischers zich niet zullen willen laten welgevallen op de hun, krachtens vroeger aangegane overeenkomsten verschuldigde sommen; 2°. op het verkeerde, om de vrijstelling van sommige inrigtingen van weldadigheid van de betaling der hier bedoelde belasting afhankelijk te maken daarvan, of derzelver bestuur al dan niet openbaar is.

De voorgestelde *belasting op de renten der Nederlandsche staatsschuld* wordt in het evengenoemde adres, gelijk mede in de adressen van *D. Lammers* en van ingezetenen van Sneek en Leeuwarden beschouwd als strijdig met art. 173 der Grondwet, als een bedekt staatsbankroet, als eene schending van de zoo zeer geprezene eerlijkheid van het Nederlandsche volk, als leidende tot drukking van het krediet en verlaging van den koers der effecten, terwijl het een bezwaar van geringe beteekenis zou zijn bij de invoering eener doelmatige belasting op de inkomsten, van den belastingschuldige de opgave te vragen van de inkomsten van binnenlandsche staatsschulden, gelijk men dit ten opzigte van buitenlandsche effecten op het oog heeft. Aan deze beschouwingen knoopt zich ook nog de opmerking aan van den adressant *Quintus*, wegens het ontstaathuishoudkundige van de voorgestelde *belasting op de renten en inkomsten van buitenlandsche effecten*, wegens het nadeel, hetwelk het crediet en de koers dier effecten daardoor zullen ondergaan.

De adressanten uit *Sneek* en *Leeuwarden* vinden wijders nog een overwegend bezwaar in het progressief tarief der voorgestelde *belasting op inkomsten uit ambten en bedieningen*. Zij achten dit beginsel onbillijk, omdat er geene reden bestaat, waarom de rijkere in dit geval meer zou zijn belast dan de minvermogende; onuitvoerlijk, omdat de progressie toch eens moet blijven stilstaan; gevaarlijk, omdat het is het beginsel van het communisme, welks voorstanders algemeenen rijkdom willen, maar welks verwezenlijking slechts algemeene armoede zou veroorzaken.

Het adres van commissarissen en directeur der Hollandsche Societeit van Levensverzekering te Amsterdam strekt voornamelijk ten betooge, dat enkele bepalingen van het wets-ontwerp de hun toevertrouwde belangen middellijk of onmiddellijk benadeelen. Van dat adres zijn gedrukte exemplaren aan de leden dezer Kamer rondgedeeld. Uwe Commissie vermeent derhalve te kunnen volstaan met u, ten aanzien van deszelfs inhoud, kortelijk te doen opmerken, dat de bedenkingen der adressanten bepaaldelijk gerigt zijn: 1°. tegen art. 9 van het ontwerp, in zooverre de vrijstelling van de belasting op de renten der Nederlandsche staatsschuld niet ook verleend is aan maatschappijen, die zich de verzekering van lijfrenten ten doel stellen, en niet ook is uitgestrekt tot alle andere bezittingen; 2°. tegen art. 19, voor zooverre de daarbij bedoelde belasting op inkomsten uit lijfrenten, in de gevolgen moet leiden tot het heffen, in strijd met de bedoeling der wet, eener belasting over uitkeeringen van kapitalen; 3°. tegen art. 20e, als bevattende eenen irrationnelen grondslag der berekening van de inkomsten uit lijfrenten, door het aannemen van het bedrag der inkomsten van het vorig jaar, terwijl dat bedrag eerst op te maken is, wanneer de laatste termijn van het jaar, waarover de belasting zal zijn verschuldigd, verschenen is; 4°. tegen de bij de artt. 28 en 33 voorgestelde invordering der belasting, bij wijze van inhouding, welke vooral voor maatschappijen als die der adressanten, die tot de uitkeering eener bij overeenkomst bepaalde jaarlijksche som gehouden zijn, hoogst bezwarend is, en te gelijk met de ontduiking der belasting ten gevolge zal hebben, dat vreemde eigenaren van lijfrenten hunne deelneming in de Nederlandsche maatschappijen zullen vaarwel zeggen; 5°. tegen art. 30, als leidende tot eene openbaring van teedere belangen, die overbodig is, omdat men den lijfrentenier in zijne, des noods beëedigde opgave behoorde te gelooven, — die hoogst bezwarend is, omdat zij dikwerf de rust van gezinnen zal storen, en die eindelijk nadeelig is voor de welvaart en den bloei van maatschappijen, als die der adressanten, omdat de deelneming zich van deze naar vreemde maatschappijen zal verplaatsen.

In de meeste der verzoekschriften wordt voorts nog bestreden de voorgestelde belasting *op de inkomsten uit patentpligtige beroepen of bedrijven*. De adressanten uit Groningen, Zwolle, Maastricht, Sneek en Leeuwarden beschouwen dat voorstel als eene noodlottige bezwaring van den handelsstand, als eene dubbele belasting, daar èn de inkomsten èn de nijverheid belast worden; als juist

drukkende op dat gedeelte der Natie, hetwelk de Regering verzekerd had te willen sparen, en hetwelk daarop des te meer aanspraak heeft, omdat hetzelve, terwijl alle andere inkomsten daarvan bevrijd zijn gebleven, sedert 1819 reeds aan eene gevoelige belasting op de inkomsten is onderworpen geweest; als berustende op eenen verkeerden grondslag, omdat de patentpligtigheid zelve doorgaans niet geëvenredigd is aan de winstgevendheid van het beroep, en de classificatie maar al te zeer aan de willekeur van den fiscus is overgelaten. De adressanten uit Maastricht doen hierbij nog uitkomen dat die stad, waar handel en nijverheid sedert de afscheuring van België bitterlijk kwijnen, nog voortdurend wordt aangeslagen volgens den rang, waarin zij bij de patentwet van 21 Mei 1819, en dus op een tijdstip dat handel en nijverheid daar volkomen bloeiden, geplaatst werd. De voorgestelde verhooging van het patentregt wordt eindelijk nog in het adres van *Jan van Dijk* c. s. bestreden uit het oogpunt van het bovenmatige van het patentregt, waarmede zij thans reeds bezwaard zijn, daar hun bestaan als beurtschippers tusschen Amsterdam en Utrecht bijna geheel te gronde is gerigt, eensdeels door de concurrentie van particuliere schippers, die daarenboven een minder patentregt betalen, anderdeels door de daarstelling van den spoorweg tusschen de voornoemde steden.

Een bezwaar tegen den vorm der heffing wordt eindelijk nog geopperd door de adressanten uit Sneek en Leeuwarden, daarin bestaande, dat de bevoegdheid aan het bestuur der belastingen gegeven, om der burgeren inkomsten te beoordeelen, en zelfs de beëediging van gedane aangiften te vorderen, de ingezetenen aan willekeur prijs geeft, en eenen geweldigen slag toebrengt aan hunne bij de Grondwet verzekerde regten.

Uwe Commissie moet thans nog met een enkel woord gewagen van de middelen, die bij verschillende der verzoekschriften worden voorgesteld, om in de plaats van de buitengewone belasting te strekken tot dekking van het bestaande tekort. Zoo wordt in de adressen van jhr. *Quintus* en van *J. Beer* c. s. voorgesteld de uitgifte van schatkistbiljetten tot verschillende sommen, zonder rente, niet geldigen en gedwongen koers, en met den waarborg, dat zij door het Rijk voor belastingen en andere betalingen zullen worden aangenomen. Eene soortgelijke uitgifte van muntpapier wil de adressant *D. Lammers* doen gepaard gaan met eene verdubbeling van de belasting op het binnenlandsch gedistilleerd, waarvan de buitengewone opbrengst tot aflossing van het papier zou moeten strekken. De adressanten uit het tweede kiesdistrict van Groningen willen hebben gekozen tusschen het plan van ons geacht medelid *Sloet tot Oldhuis* en de uitgifte van eenige millioenen rentegevend muntpapier, tot dekking waarvan zij zouden wenschen te zien ingevoerd eene belasting op de renten van de Nederlandsche staatsschuld, in gelijkheid met de kadastrale huurwaarde der gebouwd en ongebouwde eigendommen. Tot aanbeveling van de uitgifte van muntpapier, niet alleen tot dekking van het tekort, maar ook tot aflossing van schuld, en het daarstellen van arbeid, strekt mede het adres van *Hendrik Bruijns*, waarbij deze nog eens nader terugkomt op den inhoud van zijn verzoekschrift, waarover uwe Commissie op 14 Maart jl. verslag heeft uitgebragt. Door den adressant *A. B. Thomaes* wordt voorgesteld de uitschrijving eener vrijwillige leening, voor den tijd van zes jaren à 5 per cent 's jaars, met jaarlijksche aflossing van een zesde, voor welke aflossing op de staats-uitgaven jaarlijks twee à drie millioen gulden zouden behooren te worden bezuinigd. Eindelijk wil de adressant *G. H. Mulder* niet alleen het tekort gedekt, maar daarbij de geheele schuld afgelost hebben, door de quitantien wegens alle betalingen, de som van vijf gulden te boven gaande, aan het zegelregt te onderwerpen. Uwe Commissie acht zich verpligt ten slotte nog te doen opmerken, dat ter gelegenheid van de beoordeeling van het wets-ontwerp betreffende de heffing eener buitengewone belasting, door onderscheidene adressanten denkbeelden omtrent bezuiniging en hervorming van het belastingstelsel zijn ter sprake gebragt. Zoo wordt door de adressanten uit Sneek, Leeuwarden en Enschedé aangedrongen op de invoering eener belasting op de inkomsten, gepaard gaande met afschaffing van accijnsen, waartoe de laatstgemelde adressanten brengen die op het gemaal, het geslagt, den turf, het zout en de zeep; terwijl diezelfde adressanten daarbij verzoeken dat het inkomen van de Kroon worde verminderd; dat pensioenen alleen worden toegekend aan die ambtenaren, die slechts een klein inkomen hebben genoten; maar nimmer aan de zoodanigen, die hooge tractementen genoten of slechts kortstondig, onwillig, onbekwaam den lande dienden; dat buiten de genoemde accijnsen, om vereenvoudiging in den volsten zin des woords te doen plaats hebben, ook alle andere belastingen worden afgeschaft; dat de patenten meer gematigd, en voor den landbouw en de fabrijken meer beschermende regten worden geheven, gepaard met eene strenge bewaking der grenzen; en dat eindelijk ook, ter bescherming van den eigendom, de jagtwet worde ingetrokken. Een plan van bezuiniging door de adressanten uit het tweede kiesdistrict van Groningen voorgesteld, komt hierop neder: dat alle ambtenaren van de directe belastingen moeten worden gesupprimeerd, de commiesen als maréchaussées in dienst gesteld en de overige beambten gepensionneerd; dat het ministerie van Justitie met dat van Oorlog moet worden vereenigd, het departement van Kolonien met dat van Marine, en de beide ministerien van Eeredienst moeten worden opgeheven; dat de tractementen van gezanten tot op de helft moeten worden verminderd; dat de Raad van State uit een klein getal leden moet worden zamengesteld en het inkomen van de Kroon tot op de helft moet worden verminderd.

Aangezien al de voormelde verzoekschriften betrekking hebben tot eene wetsvoordragt, waarvan het onderzoek bij deze Kamer aanhangig is, zoo heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen, die verzoekschriften, ter inzage der leden, neder te leggen ter griffie."

bij monde van den heer **van Eck**:

II. » *Mauritz Johan de Bruijn*, kapitein der genie, *Johannes Coenraad Wagner*, kapitein der veldartillerie, ridder van de militaire Willems-orde en *Antoni Hendrik Drijfhout van Hooff*, kapitein der veld-artillerie, ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, allen grondeigenaars in het schependom van Nijmegen, beklagen zich in een verzoekschrift, aan u gerigt:

dat zij, niettegenstaande zij wel degelijk genoegzaam betalende ingezetenen in het schependom van Nijmegen waren, bij gelegenheid der verkiezingen van de nieuwe leden der Eerste en Tweede Kamer, aldaar niet op de kiezerslijsten zijn geplaatst;

dat in October en November ll. de derde verzoeker in persoon ten raadhuize der stad Nijmegen zich heeft begeven, ten einde mondeling te reclameren wegens het niet plaatsen der verzoekers op de kiezerslijsten, doch dat hij aldaar een afwijzend antwoord heeft bekomen;

dat de eerste verzoeker daarop mede voor de overige verzoekers op 7 November jl. zich tot Gedeputeerde Staten van Gelderland bij requeste heeft gewend, met verzoek, om al nog op de lijst der kiesgeregtigden te worden geplaatst;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland, bij besluit van 18 November 1848, hebben te kennen gegeven, dat de bezwaren, volgens art. 4 van het voorloopig kiesreglement, binnen den daartoe bepaalden tijd bij het stedelijk bestuur hadden moeten zijn ingediend, aan hetwelk het toekomt, om in dat geval daaromtrent te beslissen;

dat daarenboven verzoekers niet aan art. 2 van het reglement voor de stedelijke besturen hadden voldaan en de bepalingen van art. 23 van bedoeld reglement niet op hen toepasselijk zijn;

op welke gronden zwarigheid werd gemaakt om aan het gedaan verzoek gevolg te geven.

Verzoekers al het bovenstaande ter uwer beoordeeling stellende, nemen de vrijheid eerbiedig te verzoeken, dat het u behage om door wettige daar te stellen middelen in dezen te willen voorzien, ten einde zij in het vervolg als officieren van het Nederlandsche leger niet gelijkgesteld worden met hen, die, volgens art. 3 van het reglement voor het bestuur der steden, van het kies- en stemregt uitgesloten zijn.

Uwe Commissie is echter van oordeel, dat door verzoekers aan deze Vergadering verkeerdelijk wordt geklaagd over aangedaan onregt, en vereenigt zich daarentegen volkomen met de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland, daar toch verzoekers, indien zij vermeenden bezwaard te zijn door het niet brengen van hen op de bedoelde kiezerslijsten, ingevolge art. 4 van het voorloopig kiesreglement, binnen acht dagen na de kennisgeving, dat de lijsten ter inzage zijn gelegd, hunne bezwaren in geschrift, vrij van zegel, aan het plaatselijk bestuur hadden moeten indienen, hetgeen door hen is verzuimd, weshalve zij niet in geacht worden in de door hen beweerde grieven te hebben berust.

Op dezen grond meent uwe Commissie te moeten adviseren, dat door u ten aanzien van dit verzoekschrift zal worden overgegaan tot de orde van den dag."

III. » *H. Cappens*, *F. D. de Louw* en *A. van der Westelaken*, alsmede 94 mede-onderteekenaars, allen korenmolenaars in de provincie Noordbrabant, beklagen zich bij drie gelijkluidende verzoekschriften over de wet op het gemaal.

Zij geven te kennen dat de bepalingen der wet op het gemaal hun ter naleving onmogelijk zijn gemaakt en zij zich ten gevolge daarvan gedurig door de administratie zien vervolgd, uit hoofde de geringste nalatigheid even als de grootste fraude bij proces-verbaal wordt geconstateerd en vervolgd.

Een ander nadeel is volgens verzoekers gelegen in de bepaling der wet, dat geen belast graan onder onbelast graan voor beesten voerder mag worden aangegeven, tenzij de landbouwer zich daarvoor voorzie van eene quitantie van betaalden impost, zonder

dat dergelijke graansoorten door de commiesen op den molen worden gezand.

Zij beklagen zich dat de bepalingen der wet hen geheel afhankelijk maken van de willekeur der commiesen, die bij de minste aanmerking dreigen met een proces-verbaal wegens brutaliteit, zonder dat naar dit hun gedrag door controleur of eenig ander superieur eenig onderzoek wordt gedaan, weshalve een zoodanige toestand ondragelijk mag worden genoemd.

Verzoekers voeren verder aan, dat het hun onmogelijk is de artikelen 12, 18, 21, 22, 23, 24, 26 en 28 der wet van 29 Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) na te leven, dat het genot der bepaling van art. 14 door sommige ontvangers onder een of ander voorwendsel wordt ontzegd, terwijl voor den molenaar de bepaling van art. 50 zeer bezwarend is.

Behalve door de wet op het gemaal worden verzoekers daarenboven nog gedrukt door de wet op de patenten en op de grondbelasting. Zij verklaren, wat de eerste belasting betreft, jaarlijks veel te hoog te worden aangeslagen, terwijl de tweede genoemde belasting bij den aanbouw van nieuwe molens, waardoor de waarde der bestaande noodwendig vermindert, toch dezelfde blijft.

De adressanten geven ten slotte hunnen wensch te kennen, dat voor de toekomst hun bedrijf tegen alle belemmeringen en vexatien, waaraan zij nu gedurende 15 jaren zijn onderworpen, worde gevrijwaard en verzoeken van deze Vergadering dat het haar behage de noodige maatregelen te nemen, ten einde de wet op het gemaal van 29 Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) zoo spoedig mogelijk buiten werking worde gesteld.

Aangezien het gedane verzoek een onderwerp betreft, waarvan het onderzoek tot de bevoegdheid van deze Vergadering behoort, zoo stelt uwe Commissie voor de genoemde verzoekschriften ter inzage der leden ter griffie neder te leggen."

IV. » *Jan Jansen*, molenaar, wonende te Doornenburg, gemeente Bommel, provincie Gelderland, geeft u bij verzoekschrift te kennen, dat hij, uit hoofde de twee hem behoorende molens onder de gemeente Elst bouwvallig zijn en te zwaar loopen, eenen nieuwen steenen wind-korenmolen wil bouwen en daarop eene pelmachinerie wenscht in te rigten.

Dat hij daartoe verlangt gebruik te maken van eene machine, uitgevonden door J. J. Corman, door verzoeker genaamd: gemaal machinerien universelles, doch gezien heeft dat dat werktuig reeds sedert 23 October 1847 door de ambtenaren van de administratie der directe belastingen en accijnsen te Helmond verzegeld staat.

Redenen waarom verzoeker wenscht, dat uwe Vergadering hem zal verleenen admissie of autorisatie ter bereiking van zijne spoedvereischende plannen.

Uit hoofde de beschikking van hetgeen wordt gevraagd niet tot uwe bevoegdheid behoort, neemt uwe Commissie de vrijheid te adviseren, om ten aanzien van dat verzoek over te gaan tot de orde van den dag."

V. »*C. H. Nijenhuis* en 179 andere ingezetenen van Hummelo en Keppel, provincie Gelderland, steunende op het van de Regering uitgegaan verlangen, dat de burgerij hare bezwaren openbaar zal maken, meenen uwe Vergadering te moeten wijzen op den sedert lange jaren bestaanden zwaren druk der accijnsen, vooral op dien betreffende het gemaal en geslagt in de plattelands-gemeenten. Zij verwijzen te dien aanzien naar de gedane beloften, alsmede naar hetgeen betreffende de menigvuldige lastige, ja hatelijke formaliteiten met dat belastingstelsel zamengaande, van verschillende zijden is aangevoerd.

Zij verzoeken, dat uwe Vergadering zal medewerken tot geheele afschaffing der belasting op het gemaal en geslagt, en, kan het niet anders, dezelve door eene andere belasting te doen vervangen, of des noods dezelve te doen innen bij wijze van admodiatie of hoofdelijken omslag.

Uit hoofde dit verzoek in verband staat met aan deze Vergadering ingediende wets-ontwerpen, stelt uwe Commissie voor het ter griffie neder te leggen, ter inzage der leden."

VI. » *J. M. Huijssen van Kattendijke* te Arnhem en 48 andere ingezetenen in de provincie Gelderland, vermeenen uwe Vergadering indachtig te moeten maken op het groote nadeel, hetwelk het misbruik van sterken drank te weeg brengt. Volgens statistieke opgaven toch zijn daaraan meer dan een derde gedeelte der misdrijven, en een groot aantal zelfmoorden toe te schrijven, alsmede de toenemende verarming en zedeloosheid onder de mindere volksklasse en zelfs onder de burgerij.

Verzoekers nemen daarom de vrijheid hunne denkbeelden aangaande de mogelijkheid tot het beperken der gelegenheden tot het verkrijgen van sterken drank, met bevoordeeling der schatkist, te ontvouwen ter gelegenheid der voorgedragen veranderingen in de wet op de patenten.

Zij stellen derhalve voor:

In tabel VII, par. 1 A, 2de alinea, aan het eind weg te laten het woord » *dranken*", en dat woord te voegen in par. 2, achter het woord » *boomvruchten*".

In tabel XIV, n°. 36 (doorloopend n°. 383), weg te laten de worden: » *grossiers in sterke dranken, grossiers in likeuren.*"

In n°. 37, (doorloopend n°. 384), weg te laten de woorden: » *sterke dranken, likeuren*",

In n°. 38 (doorloopend n°. 385), weg te laten de woorden: *tappers, kroeghouders en zij, welke fijne likeuren in hunne huizen of winkels uitschenken*", en de classificatie verder te veranderen en te stellen van de 6de tot de 12de klasse B.

N°. 39 (doorloopend n°. 386) te veranderen als volgt: » grossiers, slijters, tappers, en in één woord allen, die sterken drank of likeuren verkoopen, in het groot of in het klein, binnen of buiten 's huis, anders dan op de manier bepaald in art. 39a en 39b; hieronder aan te slaan van de 1ste tot de 7de klasse B."

Echter wordt de zedeloosheid niet alleen vermeerderd door de menigvuldige tapperijen, maar ook door het aanbieden van sterken drank in de winkels aan dienstboden. Het is daarom dat verzoekers nog voorstellen bij art. 39 te voegen:

» Zij, die te gelijker tijd sterken drank en waren van de 1ste en 2de soort verkoopen, zullen niet lager dan in de 4de klasse kunnen worden aangeslagen", en nog: » Logementhouders van de 8ste klasse, en daaronder koffij- en bierhuishouders (n°. 38), restaurateurs (n°. 42), banketbakkers (n°. 44), bakkers van wafels en poffertjes (n°. 47), zullen voor deze beroepen, zoo zij als tapper gepatenteerd zijn, geene verhooging van regt betalen."

Verzoekers vinden die tegemoetkoming billijk, omdat bij hen, die die beroepen uitoefenen, het misbruik van sterken drank even zeldzaam is als menigvuldig in tapperijen en kroegen.

Billijkheidshalve stellen zij de volgende twee nieuwe artikels voor:

N°. 39a (nieuw nummer). » Tappers bij kermissen, ijsvermaken, wedrennen en verkoopingen voor niet langer dan zeven dagen in kramen, tenten of aan tafels voor ieder afzonderlijk van de 7de tot de 11de klasse B."

N°. 39b (nieuw nummer). » Tappers voor een dag, bij jaarmarkten, verkoopingen, wedrennen, ijsvermaken enz., als boven, ook alleen rond aan de met vleesch en glas, van de 10de tot de 12de klasse B".

Welke gunstige bepaling niet kan verleend worden voor den Zondag, in welk geval zij vallen in de categorie van n°. 39a.

N°. 39c (nieuw nummer) » Verkoopers van dranken, andere dan » sterken drank en likeuren, op tafeltjes, in tenten, kramen of » hoedsen, van de 13de tot de 15de klasse B."

N°. 39d (nieuw nummer) » Als boven, voor niet langer dan zes » weken, bij ijsvermaken, kermis enz., van de 16de of 17de » klasse B"

Verzoekers vermeenen verder, dat het, uit hoofde van de menigte kwade posten, die deze verhooging zoude kunnen geven, raadzaam zoude zijn, deze patenten, even als die van tabel VII, ten volle en zonder splitsing naar tijdsgelang te laten voldoen, terwijl zij eene meer doeltreffende wijze van bekeuring en krachtiger wapenen tot bestraffing in geval van contraventie aanbevelen.

Verzoekers vermeenen, dat door die maatregelen de opbrengst der schatkist zoude worden vermeerderd en de zedelijkheid zoude worden bevorderd, en geven ten slotte hunnen wensch te kennen, dat wanneer ons belastingstelsel mogt worden herzien, de belasting op den oud-vaderlandschen drank, het bier, zal worden afgeschaft, en de mindere man daardoor weder in staat zal worden gesteld zich met dien gezonden drank te voeden.

Uit hoofde het gedane verzoek betrekking heeft tot eene bij u aanhangige voordragt van wet, stelt uwe Commissie voor, het ter inzage der leden ter griffie neder te leggen."

bij monde van den heer ***Meeussen***:

VII. » *Vrijdag Zijnen* en nog andere apothekers, wonenden allen te 's Gravenhage, hebben zich bij adres, hetwelk aan alle leden dezer Kamer bereids in druk is medegedeeld, gewend tot uwe Vergadering, met verzoek dat deze Kamer hare goedkeuring niet zal hechten aan art. 2 van het aangeboden wets-ontwerp op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica.

Adressanten, na te hebben herinnerd aan het gebeurde met de Koninklijke besluiten van den 2den en 30sten Julij 1822, waarbij ten behoeve der Lands-drukkerij het regt was gereserveerd tot de uitgaven van wetten en besluiten, in het *Staatsblad* voorkomende, beweren, zich grondende op het gevoelen van den graaf Gijsbert Karel van Hogendorp, dat aan den Staat in dit geval het kopijregt niet behoort te worden toegekend.

Dat toch de Staat niet is te beschouwen als auteur in den geest der wet van 25 Januarij 1847.

Adressanten wijzen verder op de nadeelige gevolgen van art. 2 der wets-voordragt; door het kopijregt wordt de prijs der uitgaven ten nadeele der kunstbeoefenaars noodeloos zeer verhoogd, de kennis der wet bemoeijelijkt en tegen misslagen in de uit-

gaven niet beter gewaakt. Adressanten beroepen zich tot staving daarvan op de menigvuldige fouten, welke in de Pharmacopoea Belgica, door 's Lands Drukkerij in 1823 bezorgd, waren ingeslopen.

Dit adres staat in verband met een bij deze Kamer aanhangig wets-ontwerp.

Uwe Commissie heeft de eer aan deze Vergadering voor te stellen, om het ter griffie te deponeren ter inzage der leden."

VIII. » Bij uwe Commissie voor de verzoekschriften is ingekomen een adres van *C. A. van Dijk*, apotheker te Utrecht.

Adressant verlangt dat art. 2 der wets-voordragt op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica zal worden gehandhaafd, omdat, volgens adressant, bijaldien het kopijregt niet aan den Staat wordt toegekend, alle waarborg voor de juistheid en naauwkeurigheid der uitgaven van de Pharmacopoea zal ontbreken.

Adressant vindt zich bezwaard door de bepaling van art. 4 der gemelde wets-voordragt, waarbij bevolen is, dat de apothekers hunne winkels met 1 Augustus 1849 naar de voorschriften der Pharmacopoea Neerlandica moeten hebben ingerigt; hij acht dat die termijn te kort is gesteld en wenscht dat die worde bepaald op 1 Januarij 1850.

Dat verzoek staat in verband met een wets-ontwerp bij deze Kamer aanhangig.

Uwe Commissie heeft de eer aan deze Kamer voor te stellen om hetzelve ter griffie te deponeren, ter inzage der leden."

IX. » *G. T. N. Suringar* en nog zes andere boekhandelaars, wonende te Leeuwarden, Arnhem, Amsterdam en 's Gravenhage, hebben zich bij verzoekschrift gewend tot deze Kamer, inhoudende hunne bezwaren tegen art. 2 der wet op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica. Zij achten dat door dat artikel aan den Staat een monopolie zou worden verleend, ten nadeele van vele ingezetenen en strijdig met het algemeen belang.

Zij achten het beginsel, waarop art. 2 berust, te zijn onregtskundig en strijdig met de grondslagen der wet van 25 Januarij 1817.

Kopijregt toch, zeggen adressanten, is de bescherming gegeven aan de auteurs van oorspronkelijke werken, ten einde zij ongehinderd en onverdeeld de vruchten van hunne studien en vlijt zouden kunnen genieten.

Adressanten vermeenen verder, dat de bepaling van art. 2 hunnen handel zou belemmeren, en de uitbreiding der wetenschap zou tegenwerken, omdat velen, die anders gaarne met den inhoud der Pharmacopoea zouden bekend willen worden, zich door den verhoogden prijs, welke het noodwendig gevolg van het kopijregt zijn moet, van de aanschaffing der Pharmacopoea zullen laten terughouden.

Zij gelooven dat de editien van de Pharmacopoea, welke den boekhandel zal uitgeven, wat naauwkeurigheid betreft, bij de editien der staatsdrukkerij niet zouden behoeven achter te staan.

Zij verzoeken mitsdien dat deze Kamer hare goedkeuring aan gemeld artikel zal onthouden.

Dit verzoekschrift staat in verband met een wets-ontwerp bij deze Kamer aanhangig.

Uwe Commissie heeft de eer aan deze Kamer voor te stellen, om hetzelve ter griffie te deponeren ter inzage van de leden."

bij monde van den heer ***Dirks***:

X. » Bij dit request geven A. Hobelt en 23 andere veenlieden aan de Dedemsvaart hunne bezwaren tegen den accijns op den turf te kennen. Zij beroepen zich op de veelvuldige klagten daartegen *tot heden vruchteloos*, aangeheven. Zij betoogen, dat er geen nuttiger industrie in het Vaderland is dan die der turfgraverijen, omdat zij duizenden arbeiders, veenlieden, schippers, enz. doet leven en hun een *vast* bestaan verzekeren, daar de *turf* als *levensbehoefte* niet kan gemist worden. De accijns ondermijnt evenwel dat bestaan der veenlieden en dien ten gevolge ook dat der anderen. De meeste veenlieden blijven hunne zaken nog alleen daarom voortzetten, omdat zij geen ander middel van bestaan op hunne woonplaatsen kunnen vinden: zij zullen daarmede voort kunnen gaan tot dat hun *kapitaal* » door *vertering*" *verteerd* is. Maar ook de landbouw wordt in zijne ontwikkeling der veenkolonien gestremd, want de bovenste turfgrond kan de belasting niet dragen en wordt daarom ongefabriceerd, ter dikte van nagenoeg één el, op den ondergrond neêrgestort. Die ondergrond is daardoor voor altijd aan de cultuur onttrokken. Wil men dien nog ontginnen, dan moet van elders het zand over » de *boschaarde*" gebragt worden, waarop kosten loopen te zwaar voor de meeste kleine verveeners, die daarom den afgeveenden grond woest laten liggen, terwijl deze mindere turf voor den arme nog van groot nut zoude kunnen zijn. Requestranten verzoeken op deze gronden deze Vergadering middelen te willen bewerkstelligen om den accijns op den turf af te schaffen. Mogt de slechte staat der schatkist zulks niet gedoogen, dan vervange eene andere minder drukkende deze zoo voor nijverheid, landbouw en handel schadelijke belasting.

Bij dit request doen *J. Hooftman* en 29 andere veenlieden in de gemeenten Boskoop, Middelburg, Reeuwijk, Sluipwijk en Zwammerdam woonachtig, hetzelfde verzoek van afschaffing. Zij vleijen zich, dat hun verzoek niet als vroeger oppervlakkig en als in het voorbijgaan behandeld, maar onderzocht zal worden, uit hoofde het hier minder eene gunst dan wel eene gelijkstelling met anderen geldt. Zij gronden hunne bezwaren op het ongelijkmatige van den accijns, die al hun turf, van welke qualiteit ook, tot de 1ste soort, 1ste klasse brengt; op de onmogelijkheid om op den accijns wegens verliezen en ongelukken te korten; op de moeijelijkheid en kosten der borgstelling; op den steeds toenemenden invoer van steenkolen; op het niet veraccijnsen van het hakhout, waardoor de mindere klasse in sommige houtstreken wel f 12 's jaars minder opbrengt, per huisgezin, dan die in andere streken die alleen turf moeten gebruiken, waaruit voortvloeit, dat de accijns op den turf onbillijk is, als niet gelijkmatig gedragen wordende; en eindelijk omdat het *verbruik* van turf door den accijns verminderd wordt.

Bij dit request vragen *Willem Jan van Heugten* en 100 andere bouw- en veenlieden, wonende te Asten, provincie Noordbrabant, insgelijks de geheele afschaffing van den accijns op den turf in de irreguliere veenderijen. Reeds in het vorige jaar hebben zij zich met een dergelijk verzoek aan deze Vergadering gewend. Als gronden voor hun verzoek brengen zij bij: 1°. dat de belasting, naar evenredigheid der waarde van het belaste, te bezwarend voor de mindere klasse is, en door de slechte veenlagen dikwerf een derde der innerlijke waarde bedraagt; 2°. de wet draagt ongelijk: zij die alleen hout gebruiken zijn vrij; 3°. de vele noodelooze formaliteiten zijn drukkend en hatelijk; 4°. deze drukken hier meer dan elders, uit hoofde zij niet dan *per kar* hun turf uit hunne uitgestrekte veenderijen kunnen vervoeren, moetende ieder voertuig telkens door een vervoerbiljet gedekt zijn, hetwelk zij zich gemiddeld op meer dan een uur afstand aan het kantoor van den rijks-ontvanger moeten verschaffen; 5°. de voorschriften bij de taxatie zijn omslagtig en leiden tot willekeur; 6°. de afschaffing zoude vele armen aan werk en daardoor aan brood helpen.

Bij dit request verzoeken *Harmen H. Spier* en 19 andere verveeners aan het Stads-kanaal, provincie Groningen, dat het dezer Kamer behage het initiatief te nemen of de voordragt te doen tot afschaffing van den accijns op den turf. Zij brengen hunne hulde aan de Vertegenwoordiging voor den aandrang bij de Regering betoond, tot herziening en verbetering onzer belastingen, » opdat de nijverheid haar levensbeginsel, vrije bewe» ging, door wetgeving en bestuur zie eerbiedigen." Zij vragen: *wanneer zal dit waarheid worden*, vooral voor de verveeners, die als nijvere menschen uit moerassen eene heerlijke brandstof voortbrengen, kanalen aanleggen, de scheepvaart bevorderen, ondergronden ontginnen en de dorre eenzaamheid in heerlijke landstreken herscheppen. Desniettemin worden zij gedrukt en in banden geslagen, hunne nijverheid wordt miskend, zij zelven tot debiteurs van hunne verbruikers gesteld, vervolgd en geëxecuteerd, van hunne goederen ontzet, en hun eigendom vernietigd om den accijns te ontgaan.

Uwe Commissie, overwegende dat deze vier verzoekschriften bij eene eventuele herziening van de belastingwetten, en wel bepaaldelijk op die van den accijns voor den turf, in aanmerking kunnen komen, stelt voor deze vier stukken, ter inzage der leden, ter griffie te deponeren."

XI. » Bij dit request verzoeken *J. A. Niks* en 19 andere verveeners aan het Stads-kanaal, provincie Groningen en Drenthe, dat deze Vergadering tusschen beide trede en bij Zijne Excellentie den Minister van Finantien aanhoude tot uitvoering van art. 26 der wet op den accijns van den turf, door aan hen te verleenen afschrijving van meer dan 25 per cent accijns op de ondermaat van 1848 van hunnen in dat jaar vervaardigden turf. Even als vroegere verzoekers, gronden zij dit hun verzoek op de omstandigheden, dat er zeer veel slechte turf in het natte najaar van 1848 is gewonnen, veel turf door de vorst is verloren gegaan, of liever ongeschikt geworden voor de consumtie, en dat hunne petitien, tot afschrijving ingediend, onverhoord zijn afgeslagen.

Uwe Commissie, overwegende dat bij vroegere requesten in dergelijke gevallen door deze Vergadering besloten is genoemde requesten ter griffie te deponeren, en bij afschrift aan den Minister van Finantien te verzenden, stelt zulks ook alsnu voor."

XII. » Dit request, geteekend door *J. H. Tijssen* en 48 andere groothandelaren en winkeldoende kooplieden in boter, wonende te Amsterdam, draagt het opschrift aan *Ed. Achtb. Heeren Gedeputeerde Staten in de provincie Overijsel door tusschenkomst va* » *Edel Mogende Heeren Staten Generaal.* Het bevat eene klagte

HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 18DEN MEI.

over de groote nadeelen, die requestranten ondervinden, door het vaststellen in *Overijssel* van nieuwe bepalingen op het afbranden van boterfusten, waardoor zij verhinderd worden hun vaatwerk naar Overijssel te verzenden. Dat deze tak van handel niet onbelangrijk is, blijkt uit hunne opgave, dat wekelijks 3000 fusten in Amsterdam worden ingevoerd, en deze in Overijssel ingevoerde bepaling hen jaarlijks f 60,000 schade veroorzaakt, behalve de verdiensten die het vervoer aan schuitenvoerders en beurtschippers, en het verkuipen aan de kuipers oplevert. Thans kunnen zij de ingevoerde fust, zoo als zij zeggen, slechts tot brandhout gebruiken. Zij verzoeken derhalve deze Vergadering, te willen bewerken, dat het vroeger op dit onderwerp bij reglement in Overijssel bepaalde weder worde ingevoerd.

Uwe Commissie, overwegende dat het hier geene *algemeene* maar *provinciale* belangen geldt, en het request handelt over bepalingen, uit eene *provinciale* keur voortspruitende, alsmede dat het opschrift mede een verzoek behelst, liggende buiten den werkkring dezer Vergadering, stelt voor ten opzigte van dit request over te gaan tot de orde van den dag."

XIII. » Bij dit request geven *H. J. Veldhuis* en 13 andere landbouwers en veehoeders onder het beheer der stad Sneek en in de grietenij Wijmbritseradeel wonende, te kennen, dat hun bekend is geworden de inhoud der reglementen, vastgesteld door de Provinciale Staten van Friesland, in hunne vergaderingen gehouden in de maand Maart jl., aangaande *de heffing eener belasting op de runderen en ongebouwde eigendommen* in die provincie, om daaruit vervolgens te vinden de vergoedingen, welke, ingevolge gezegde reglementen, van wege de provincie zullen worden gedaan aan eigenaren van *rundvee*, hetwelk als lijdende aan, of besmet met de zoozeer gevreesde *longziekte*, op last van genoemde Provinciale Staten zal worden gedood; — dat voorschreven reglementen, als daarstellende eene provinciale belasting, voorzeker in deze Vergadering zullen moeten worden behandeld om kracht van wet te erlangen; — dat zij die reglementen achten geheel en al in strijd te zijn met de belangen van iederen goeden en weldenkenden veehouder, met de bevoegdheid der Provinciale Staten en met de regelen der regtvaardigheid, en zulks 1°. omdat daardoor de veehouders geheel zullen verliezen hunne eigene en vrije beschikking over de hun behoorende *runderen* en *gedwongen* tot eene huns inziens geheel *onregelmatige verwaarborging* van hun vee voor de longziekte, waartoe zij zich *vrijwillig* in het *veefonds*, getiteld: *Het behoud van den Frieschen veestapel*, of in eene der grietenij's-gewijze op min kostbaren en eenvoudigen voet opgerigte fondsen, kunnen begeven; 2°. omdat de wetten van den Staat den burger waarborgen de vrije beschikking over zijn eigendom, het regt om van het hem toebehoorende zoodanig gebruik te maken als hij verkiest, zelfs om het, zoo hij het mogt willen, te vernietigen of weg te werpen; alleen mag hij er geen gebruik van maken in strijd met de wetten of openbare verordeningen en behoudens het regt van den Staat tot onteigening ten algemeenen nutte: nergens is aan een bestuur de magt toegekend om de eigenaren te dwingen tot het aangaan van contracten van verzekering; 3°. omdat de gedwongene verzekering, verborgen onder den vorm eener belasting, ten doel heeft, *in het algemeen belang* de verspreiding der longziekte onder het vee te keer te gaan, door afmaking van de door die ziekte aangetaste of besmette runderen. Volgens requestranten is het dus eene onteigening van *algemeen provinciaal belang, ten algemeenen nutte.* Het algemeen dient dus ook deze schade te lijden, en zeker niet voor het grootste gedeelte de veehouders, zoo als nu het geval zal zijn.

Om deze redenen wenden zich adressanten tot deze Vergadering, met verzoek om deze punten bij de behandeling van voorschreven reglementen wel in overweging te willen nemen en gezegde reglementen niet te bekrachtigen. Zij nemen verder de vrijheid, aan deze vergadering voor te stellen dat, wanneer eene belasting voor afgemaakte runderen, hun altoos doelloos voorkomende, mogt noodzakelijk worden geacht, dezelve alsdan te laten rusten op alle ingezetenen van Friesland, eveneredig door middel van opcenten op alle thans bestaande belastingen, zonder onderscheid.

Uwe Commissie stelt voor dit request, als in verband staande tot eene eventuele wets-voordragt, ter inzage der leden ter griffie te deponeren."

De Vergadering vereenigt zich achtervolgens met de voorstellen der Commissie, ten aanzien der bedoelde requesten.

XIV. » In handen uwer Commissie zijn gesteld twee adressen van gelijkluidenden inhoud, in deze vergadering den 23sten Maart en 20 April jl. ter tafel gebragt, aangeboden door *John Steijn Parvé* en 13 andere Nederlanders, *hoofden van ondernemingen van grooten landbouw te Djocjocarta.* De beweegredenen tot het aanbieden van dit adres zijn te vinden in een aantal stukken, gevoegd bij het laatst in deze vergadering ingekomen stuk. Hieruit blijkt onder anderen, dat de landverhuurder W. van Rehn te Demakidjoo, door het eigendunkelijk doen omverwerpen van op last van het bestuur daargestelde loodsen, gehandeld heeft geheel in strijd met art. 23 van het provisionneel reglement op de huur en verhuur van landen in de rijken van Soeracarta en Djocjocarta, bedoeld in art. 2 van het besluit van 4 November 1839, n°. 12, en dat uit dien hoofde aan hem de vergunning, bij besluit van 29 September 1839, n°. 3, verleend, tot verblijf in de residentie Djocjocarta, voor den tijd van één jaar, gerekend van 1°. Januarij 1849, tot ultimo December van dat jaar, is ingetrokken bij besluit van den Raad van Indie van 24 November 1848.

In deze handeling vinden de adressanten aanleiding om aan deze Vergadering aan te bieden het voorloopig reglement, zoo even genoemd, daargesteld ten vervolge van het besluit van den commissaris-generaal van Nederlands Indie (*Indisch Staatsblad* 1827, n°. 53), in verband met hun eigenlijk verzoek, dewijl dat voorloopig reglement nimmer is afgekondigd of opgenomen in de gouvernements-verordeningen. Bij art. 23 van dat voorloopig reglement namelijk (1) kent het Indisch gouvernement zich eene magt toe, die de adressanten eerbiedig wenschen dat door de Tweede Kamer worde getoetst aan art. 24 van het reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indie (*Indisch Staatsblad* 1836, n°. 48). (2) Dit art. 24 van het regerings-reglement, zeggen adressanten, voorziet in het algemeen in de gevallen, waarin uitzetting aan het politiek gezag tot dusverre geoorloofd is geweest, maar schrijft gelijktijdig voor, dat aan den te verwijderen persoon behoorlijk tijd zal worden gelaten tot het in orde stellen van zijne zaken, hetgeen alle denkbeeld van verbeurdverklaring van goederen of regten stellig uitsluit, en bepaalt, dat als waarborg tegen misbruik van het besluit kennis moet worden gegeven aan het opperbestuur in het moederland.

De requestranten wenden zich daarom thans aan deze Vergadering met hun verzoek, omdat ingevolge de herziene Grondwet weldra eene wet op het beleid der Nederlandsch-Indische regering zal worden ontworpen.

Het punt van politieke uitzetting zal te dier gelegenheid van zelf een der voornaamste punten van overweging en discussie uitmaken. Wat het lot van dat vraagpunt zal zijn, is van hier, zeggen adressanten, moeijelijk na te gaan. Zeker is het evenwel, dat, wanneer de magt tot uitzetting behouden wordt, zulks alleen zal geschieden als een offer aan de noodzakelijkheid, en dat zulks zal worden beschouwd als eene bedroevende afwijking van den regel en de orde, die men verlangt dat voortaan in de kolonien

(1) Art. 23 van het provisionneel reglement op de huur en verhuur van landen in de rijken van Soeracarta en Djocjocarta aan Europeanen en derzelver afstammelingen, ten vervolge van het besluit van den Commissaris-generaal van Nederlandsch Indie dd. 17 Mei 1827 (*Staatsblad* n°. 53):

» Het verlof om zich in de vorstenlanden te mogen vestigen wordt verklaard, zoo voor de alsdan reeds aanwezige Europeanen als voor degenen die zich aldaar nader zullen nederzetten, te zijn eene gunst verleend tot weder-opzegging toe en welke dadelijk ingetrokken zal worden, wanneer de begunstigden door daden, woorden of gesprekken als anderzins, zoo ten aanzien van het gouvernement, de plaatselijke autoriteiten of inlandsche grooten, aanleiding geven om hunne verwijdering als wenschelijk te beschouwen.

De met der woon in de vorstenlanden gevestigde Europeanen zijn gehouden zich met den meest mogelijken eerbied te gedragen tegen den resident en verdere autoriteiten, zoomede ten aanzien der vorsten en grooten, en zoo zij door daden, woorden of geschriften aanleiding tot aanstoot geven of om den eerbied der inlanders voor het openbaar gezag te krenken, zullen zij dadelijk van daar verwijderd worden," enz.

(2) Art. 24 van het reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indie (*Indisch Staatsblad* n°. 48, 26 September 1836):

» De gouverneur-generaal heeft de magt, om personen, hem gevaarlijk voor de openbare rust of veiligheid voorkomende, bij schriftelijken en eigenhandig onderteekenden last, in verzekerde bewaring te doen nemen.

» De gouverneur-generaal heeft almede de magt, om dezulken of ook andere ingezetenen, wier verblijf in Nederlandsch Indie door hem gevaarlijk geoordeeld wordt, van daar te verwijderen, daarbij zooveel mogelijk zorg dragende, dat aan dezelve een behoorlijke tijd tot het in orde stellen hunner zaken worde gelaten; van het alzoo genomen besluit en de beweegredenen tot hetzelve wordt aan het departement van Kolonien dadelijk kennis gegeven."

zal heerschen. In verband daarmede verzoeken alzoo adressanten, dat deze Kamer overwege:

1°. of er eenig daadzakelijk verschil voor den betrokkene bestaat tusschen politieke uitzetting uit de kolonien en politieke uitzetting uit dat onderdeel der kolonien, alwaar de betrokkene gevestigd is, zijn bes aan vindt en alle zijne bezittingen heeft;

2°. of er in wezenlijkheid eenig onderscheid is tusschen verbeurdverklaring van goederen, die niet meer mag worden opgelegd, en tusschen het eigendunkelijk intrekken of vernietigen door het Indisch gouvernement van groote ondernemingen, die wettige contracten tot grondslag hebben, en die daarenboven steunen op het vorstelijk woord, namens den Koning gegeven, blijkens het *Indisch Staatsblad* van 1827, n°. 23.

Adressanten hopen, dat eene dusdanige overweging van zelve zal leiden tot de gevolgtrekking en het besluit, dat ook verbloemde politieke uitzetting en verbeurdverklaring van goederen of regten, hoedanig ook ingekleed, bij de nieuwe wet op het beleid der regering van Nederlandsch Indie moeten worden onmogelijk gemaakt. Zij vertrouwen op het woord, door den Minister van Justitie in de avondzitting van deze Kamer den 12den Augustus jl. gesproken: » het is thans meer dan ooit tijd, dat de hoogste magten onbepaalden eerbied moeten koesteren voor het heilig regt van eigendom." Mogt daarentegen ten opzigte der politieke uitzetting blijken, dat de toestand van Neerlandsch Indie politieke vrijheidsmaatregelen van den bovenbedoelden aard vordert, dan zullen de adressanten, die door den aard van hunne aanzienlijke ondernemingen meer dan alle anderen behoefte gevoelen aan ongestoorde rust en orde, — dan zullen de adressanten het eerst de aan het Indisch bestuur te geven bevoegdheid tot het nemen van zoodanige maatregelen, erkennen als eene weldaad der wet, maar die maatregelen behooren alsdan uitsluitend te blijven politieke maatregelen van *algemeene veiligheid*. De *algemeene* zoowel als de *plaatselijke* uitzetting zal alsdan gelijkelijk en krachtig beschermd moeten worden tegen willekeur of verkeerde toepassing. Zij zal het moeten worden tegen toepassingen, als voorkomen in de hiernevens gevoegde stukken, bepaaldelijk het besluit van den heere gouverneur-generaal van Nederlandsch Indie, dd. 24 November ll. n°. 1, en de apostillaire dispositie van 9 December ll. n°. 2, betrekkelijk den heer *W. van Rehn*. De Tweede Kamer zal daaruit ontwaren: 1°. dat het herhaald beroep op bescherming tegen verongelijking en spoliatie niet alleen blijft zonder herstel, maar dat een dusdanig beroep niet eens een onderzoek wordt waardig gekeurd, en ontdoken wordt door het overbrengen van eene onschuldige quaestie van eigendoms- en bezit-regt op het gebied der staatkunde, die aan de zaak ten eenen male vreemd is; 2o. dat het regt, hetwelk het Indisch bestuur zich alleen heeft kunnen voorbehouden als politieken veiligheids-maatregel en als *coup d'état*, door de gedelegeerde ambtenaren wordt beschouwd als een wapen ten dienste van hunne eigenliefde en als huismiddel, om oppermagtig te kunnen afwijken van den regel van orde; 3e. dat het regt van politieke uitzetting zelfs door den hoogen staats-ambtenaar, die Zijner Majesteits gezag alhier vertegenwoordigt, wordt gebezigd niet als maatregel van algemeene veiligheid, maar als middel, om de door de ambtenaren zelven met voeten getreden waardigheid van het staats-ambt te releveren ten koste van den goeden naam en het wettig bestaan van een eerlijk en onbesproken Nederlander.

Ten slotte formuleren adressanten hunne verzoeken in dier voege, dat zij van deze Kamer verlangen, om, niet lettende op het oppervlakkige en onvolledige van hun adres: » 1°. welwillend in het » oog te houden, dat het hier voor een groot aantal welgezeten » Nederlanders eene levensquaestie geldt; 2°. om dien ten ge» volge, in verband met al het vorenstaande, bij de voor te » dragen wet op het beleid der regering van Nederlandsch Indie » te doen opnemen: (voor het geval dat de politieke uitzetting » behouden blijft) A. dat de verwijdering van Nederlanders uit » bepaalde gedeelten van Nederlandsch Indie onderworpen is aan » de regelen, die vastgesteld zijn of worden ten opzigte van de » verwijdering uit Nederlandsch Indie; B. dat in beide ge» vallen de te nemen maatregel uitsluitend en bepaald zal zijn » *politieke maatregel van algemeene veiligheid*, en dat hij mitsdien, » onder welk voorwendsel of benaming ook, nimmer moge » worden uitgestrekt tot de zaken van den te verwijderen per» soon, al ware het ook, dat die zaken ontstaan zijn door » vroeger verleend privilegie of octrooi"; zijnde deze laatste bepaling ten dringendste noodig, omdat tot dusverre alle mogelijke ondernemingen van landbouw en nijverheid door het gouvernement van Indie direct of indirect zijn beschouwd en aangerekend als het uitvloeisel van gunst en hooge genade.

Uwe Commissie stelt voor dit adres met de daarbij gevoegde stukken, ter inzage der leden ter griffie te deponeren, en bij afschrift aan den Minister van Kolonien te verzenden.

De heer **Thorbecke** ondersteunt het eerste gedeelte van het voorstel der Commissie, om het adres neder te leggen ter griffie, doch verklaart zich tegen het tweede gedeelte van het voorstel. Het is voor de eerste maal, dat men in deze Vergadering iets verneemt over het onderwerp, in het request behandeld. Verzending aan den Minister komt, naar het inzien van spreker, te pas, wanneer de Kamer inlichting over bepaalde punten verlangt. De Commissie is de Kamer in het ontwerpen van dergelijke vraagpunten niet voorgegaan; het verzoekschrift over eene zaak in hooge mate onze behartiging waardig, moet dus ter griffie worden nedergelegd, ten einde door ons worde onderzocht, welke inlichting of welke verantwoording wij aan den Minister willen vragen, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk. Eenvoudige verzending echter, bestelling van het stuk aan den Minister, zonder meer, is navolging van een Fransch misbruik, eene uitvlugt wanneer men iets en niets wil doen, der Kamer onwaardig.

De heer **Dirks**, rapporteur van de Commissie tot de verzoekschriften, zegt, dat het oogmerk van de Commissie van petitien, met het doen van een tweeledig voorstel, was *in de eerste plaats*, om de leden in de gelegenheid te stellen het onderwerp van dit adres ter griffie met zorg te kunnen onderzoeken, en zich alzoo op de hoogte te plaatsen tot het houden van een nader, grondig onderzoek. Maar, *in de tweede plaats*, was het doel van het voorstel, om den Minister van Kolonien bekend te maken met den inhoud van het adres. Zij heeft toch redenen om te gelooven dat de inhoud er van aan dien Minister ten eenen male onbekend is. Zelfs betwijfelt zij het, of het provisionneel reglement, waarvan in het adres gewag gemaakt wordt, aan het ministerie bekend is. Het is op deze gronden, dat de Commissie bij het door haar gedaan voorstel meent te moeten blijven volharden.

In de *eerste* plaats wordt nu door de Vergadering, zonder hoofdelijke omvraag, daar er deswege geen verschil van gevoelen ontstaan is, besloten tot het nederleggen van het verzoekschrift ter griffie.

Ten *tweede* wordt in stemming gebragt het tweede gedeelte van het voorstel, om het adres bij afschrift te verzenden aan den Minister van Kolonien. Er verklaren zich 36 leden *voor* en 17 leden *tegen* het voorstel; zoodat het is *aangenomen*.

Voor hebben gestemd de heeren: van Walchren, Bots, van Eck, Dirks, Wintgens, Godefroi, Leclercq, de Lom de Berg, van Heiden Reinestein, Reinders, van Voorst, Luijben, Ter Bruggen Hugenholtz, Verweij Mejan, Wichers, Slicher van Domburg, Groen van Prinsterer, Schiffer, van Zuijlen van Nyevelt, Duijmaer van Twist, Smit, Backer, Dullert, Meeussen, van Rijckevorsel, van der Heijde, van Naamen, Borret, Fokker, Anemaet, Boreel van Hogelanden, Nedermeijer van Rosenthal, Poortman, Scheltinga Winterberg, Costerus en van Randwijck.

Tegen hebben gestemd de heeren: Engelen, Jespers, Thorbecke, de Moraaz, Sloet tot Oldhuis, Westerhoff, van Doorn, Storm van 's Gravesande, de Villers de Pité, Bachiene, de Man, Hengst, van Nispen van Sevenaer, van der Linden, Schooneveld, van Heloma en de Voorzitter.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt daarna nog de volgende rapporten uit:

bij monde van den heer **Wintgens**:

XV. » *B. Baartmans* en drie andere ingezetenen van Haarlem, wonende aldaar buiten het hek waar voorheen de Houtpoort gestaan heeft, edoch binnen den paal van het stedelijk octrooi, beklagen zich bij een request, aan deze Kamer gerigt, dat het hun niet wordt vrijgelaten hunne koopwaren in de stad in te voeren, zonder bij het inkomen der poort de stedelijke regten te betalen, niettegenstaande zij wonen binnen het terrein waarop die regten zijn verschuldigd, en zij, volgens hun zeggen, daarvan allen stedelijken impost hebben voldaan; dat hierdoor hun bedrijf aanmerkelijk wordt benadeeld, ja zelfs de perceelen, door hen bewoond, in waarde verminderen, waartegen zij verzoeken, dat door deze Vergadering maatregelen mogen worden genomen.

Hoezeer het herstel der bezwaren, zoo die bestaan, niet kan gerekend worden te behooren tot de bevoegdheid dezer Kamer, maar moet gezocht worden bij de administrative autoriteiten, zoo staat het onderwerp, in dit verzoekschrift behandeld, in verband tot de krachtens art. 142 der Grondwet daar te stellen wetgevende algemeene regels ten aanzien der plaatselijke belastingen; weshalve uwe Commissie voorstelt het verzoekschrift ter griffie neder te leggen."

XVI. » *F. Derks* en 51 onderteekenaren, allen ingezetenen van

Middelaar, gemeente Mook, in het hertogdom Limburg, hebben een verzoekschrift ingediend, waarbij zij te kennen geven, dat dit dorp Middelaar voor omstreeks veertig jaren met de gemeente Mook is vereenigd geworden, zoo zij beweren tot groot ongerief van Middelaar, hetwelk bijna evenveel inwoners telt als Mook en jaarlijks ongeveer f 1100 opbrengst van gemeentegronden heeft, terwijl de gemeentegronden van Mook hoogstens f 600 kunnen opbrengen; dat Mook, in vergelijking met Middelaar, ten aanzien van de gegoedheid der ingezetenen echter verre de overhand heeft, zoodat die ingezetenen grootendeels in de eerste en tweede klasse bij admodiatie worden aangeslagen, terwijl van de ingezetenen van Middelaar slechts enkele in die klassen zouden kunnen worden gerangschikt, niettegenstaande zulks bij een groot getal plaats vindt; dat, wat aangaat de belasting bij admodiatie, die alreeds door het gemeentebestuur zoodanig is gesplitst geworden, dat men in evenredigheid van het getal ingezetenen hoofdsgewijze wordt aangeslagen, door welken aanslag Middelaars ingezetenen, volgens de adressanten, zijn bezwaard;

dat door de afscheiding van Mook, bepaaldelijk ook voor de meerdere opbrengst der gemeentegronden, hierin zou worden te gemoet gekomen, waartoe zij zich reeds herhaaldelijk, edoch vruchteloos, hebben gewend aan Gedeputeerde Staten van Limburg, blijkens een geannexeerd proces-verbaal van het verhandelde in eene vergadering van het gemeentebestuur te Mook, van 15 December 1843;

en dat zij alzoo, vermits art. 2 der Grondwet bepaalt, dat de wet provincien en gemeenten kan vereenigen en splitsen, verzoeken, dat hun regtmatig verlangen ten deze, om van Mook te worden afgescheiden, door deze Kamer moge worden ondersteund.

Vermits het hier geldt een onderwerp, waaromtrent de medewerking dezer Kamer zoude kunnen worden ingeroepen, adviseert uwe Commissie tot nederlegging ter griffie."

XVII. »*H. Gockinga* en 145 andere onderteekenaren, wonende te Groningen, hebben een verzoekschrift aan deze Kamer ingediend, daartoe strekkende, »dat bij de aanstaande regeling van het inko» men des Konings, dit moge worden vastgesteld op een bedrag, » overeenkomstig met en gevenredigd aan de behoeften van het » onder belastingen gebukte vaderland."

De verzoekers geven te kennen, dat hunne wenschen tot bezuiniging in dit opzigt, bij de herziening der Grondwet onbevredigd zijn gebleven; maar dat thans, naar hun inzien, het oogenblik is geboren om hierop terug te komen, nu bij de troonsbeklimming van Zijne Majesteit Koning *Willem III* het inkomen der Kroon door de wet moet worden geregeld.

Zij oordeelen dat hier met goed gevolg eene beduidende vermindering der staats-uitgaven kan plaats hebben, en vestigen ten slotte de aandacht dezer Vergadering op den gunstigen indruk, welken dusdanige wijziging in den lande zou uitoefenen.

Vermits dit verzoekschrift betrekking heeft tot eene wets-voordragt, die eerlang bij deze Kamer wordt te gemoet gezien, adviseert uwe Commissie tot nederlegging ter griffie."

De Vergadering vereenigt zich achtervolgens met de conclusien der uitgebragte verslagen.

XVIII. »*P. J. Stieltjes*, thans zonder beroep, wonende te Zutphen, heeft zich achtervolgens met twee adressen tot deze Kamer gewend — het eerste betrekkelijk tot het formulier van den eed, door de officieren af te leggen — het tweede, houdende mededeeling van zijn ontslag uit de dienst en der omstandigheden onder welke zulks heeft plaats gegrepen.

Bij het eerste stuk geeft de adressant te kennen, dat hem het oogenblik gunstig schijnt, om dat eedsformulier te veranderen. Toen Koning *Willem II* aan de regering kwam, luidde dit formulier, volgens des adressants opgave: » Wij zweren trouw aan » Koning *Willem II*, gehoorzaamheid aan de wetten, onderwer» ping aan de krijgstucht." — De adressant merkt op, dat bij zoodanig een eed, het leger, bij overlijden des Konings, daarvan wordt ontslagen, zonder aan den troonsopvolger verbonden te zijn; terwijl, volgens den adressant, een formulier, waarbij men alleen *trouw aan den Koning* zou zweren, hetzelfde ongerief in nog grootere mate zou opleveren.

De adressant geeft te kennen, dat door den eed van trouw aan de *Grondwet* alle bezwaren worden voorkomen; terwijl hij ten slotte opmerkt, dat bij de lijdelijke gehoorzaamheid van het leger, daarmede niet is overeen te brengen, dat er trouw wordt gezworen, zoo als de adressant dit uitdrukt, » aan » drie zaken, die onderling in strijd kunnen komen;" waardoor men het leger dwingt te beraadslagen, hetgeen de adressant gelijkstelt met ontbinding.

De adressant besluit op die gronden zijn eerste adres met het verzoek aan deze Kamer, om te willen medewerken tot het daarstellen van een eeds-formulier voor het leger, dat in verband zal staan met onze nieuwe grondwettige instellingen.

Het tweede adres behelst geen eigenlijk verzoek, maar houdt de mededeeling in, dat de adressant, ten gevolge van het vragen om uitstel in het afleggen of zoogenaamd *hernieuwen* van den eed der officieren, bij besluit van 20 April jl. uit de dienst, waarin hij den rang bekleedde van 2den luitenant der artillerie, is ontslagen, en dat in genoemd besluit als aanleiding daartoe wordt aangevoerd: »dat hij zich weigerachtig zou betoond hebben om » den gevraagden eed af te leggen."

De adressant beweert dat uitstel en inlichting vragen slechts een voorwaardelijk niet een onvoorwaardelijk weigeren insluit; — een voorwaardelijk weigeren, voor het geval dat de eed niet constitutionneel zijn mogt.

De adressant deelt daarop mede zijne bezwaren:

vooreerst, op het punt van den eed, die, naar zijn oordeel, òf is onbepaald monarchaal, in welk geval er dringende noodzakelijkheid tot verandering bestaat; òf in constitutionnelen zin moet opgenomen worden; maar dan beweert de adressant, dat de trouw aan den Koning beteekent trouw aan den Koning die volgens de Grondwet de Kroon erlangt; en dat er dan van geen hernieuwen van den eed de rede kan zijn; en

ten tweede, omtrent het gegeven ontslag uit de dienst. Hieromtrent zegt de adressant, dat hij, zonder in een onderzoek te kunnen treden, in hoeverre het regt van aanstellen en ontslaan *nu* reeds aan den Koning zoude ontnomen zijn, het onwaarschijnlijk acht, zoo als hij zich uitdrukt, dat een Koningschap, waarvan men aanneemt dat het geen kwaad *kan* doen, het regt zou kunnen hebben, om de loopbaan van iemand, die 13 jaren zonder eenige blaam heeft gediend, te verbreken en hem ook voor andere bedieningen ongeschikt te maken, waartoe een eenvoudig *ontslag* uit de dienst, volgens zijne meening, zoude leiden.

Het is op deze punten, dat de adressant de aandacht dezer Vergadering zegt te willen vestigen, zonder echter daaruit eenig bepaald verzoek te ontleenen.

Uwe Commissie is van gevoelen, dat de door den adressant geopperde bezwaren tegen het *onvoorwaardelijk afleggen van den eed*, in voege als die van hem werd gevorderd, en tegen het hem gegeven *ontslag* uit de dienst, tot geene beslissing van wege deze Vergadering kunnen leiden, als niet behoorende tot den kring van hare bevoegdheid.

Vermits evenwel de vraag omtrent het formulier van den eed voor officieren vast te stellen, bij vervolg in deze Kamer in overweging zoude kunnen komen, wanneer eene wet op de inrigting der militie en schutterijen zal worden voorgedragen, even als zulks heeft plaats gehad bij het besluit van den Souvereinen Vorst van 26 Februarij 1814, vaststellende een formulier van eed voor de militie van den Staat (art. 1) en bij de wet van 11 April 1827, houdende oprigting van schutterijen over de geheele uitgestrektheid des Rijks (art. 30), en daar bovendien, krachtens art. 58 der Grondwet, eene voordragt van wet wordt te gemoet gezien, regelende de bevordering, het *ontslag* en het op pensioen stellen der militaire officieren, met welke punten van wetgeving deze beide adressen in verband staan, zoo adviseert uwe Commissie uit dien hoofde tot nederlegging daarvan ter griffie."

De heer ***Thorbecke*** vraagt het woord en zegt, dat hij de conclusie der Commissie ondersteunt. De zaak is allezins de aandacht en een onderzoek waardig. Hij moet bekennen, dat wat hier gebeurd is hem heeft bevreemd. Hij kan niet inzien, waartoe over 't algemeen, tenzij bijzondere omstandigheden het soms gebieden, de eed, bij eene nieuwe troonsbeklimming, telkens op nieuw aan het leger wordt geboden; als of met den dood van een koninklijk individu de verbindtenis van trouw aan den Koning had opgehouden. Het schijnt hem niet juist, dat, zoo vernieuwing van den eed noodig was, die aan het leger werd afgevorderd, alvorens de Koning zelf den eed, Hem door de Grondwet voorgeschreven, had gedaan. Bovenal echter is het eeds-formulier zelf, en de twijfel, daarover gerezen, van gewigt. Het geldt de betrekking van de gewapende magt tot de Grondwet. Men kan vooraf vragen: welk gezag behoort zoodanig formulier vast te stellen? Kan, mag dat zijn hetzelfde gezag, aan hetwelk de eed wordt afgelegd? Is het de wet, dan zal er niet slechts meer waarborg zijn tegen willekeurige verandering, maar ook, ten gevolge der openbare behandeling, minder aanleiding tot twijfel over de beteekenis der gebezigde woorden. Zulk een twijfel is des te noodlottiger hoe meer aan den eed wordt gehecht. En niet alleen twijfel, maar strijd is werkelijk in ons leger gerezen. Wanneer het tegenwoordige formulier eischt, dat men *trouw* zwere *aan den Koning, gehoorzaamheid aan de wetten, onderwerping aan de krijgstucht*, dan ziet spreker voor zich geen bezwaar, dien eed te doen; maar hij moet tevens erkennen, dat de bewoording geenszins zoo eenvoudig is, als dergelijk gewigtig voorschrift behoort te zijn. Aangenomen, dat onder de

wetten in de eerste plaats aan de Grondwet moet worden gedacht, kan de vraag ontstaan, of de gehoorzaamheid aan de wetten, door de trouw in de eerste plaats aan den Koning te zweren, soms eenige beperking ondergaat. In welke betrekking staan de onderscheidene, inzonderheid de beide eerste, deelen van het formulier tot elkander? Dergelijke vraag, die tot twist en verdeeldheid met opzigt tot de gewijzigde magt in andere landen heeft geleid, mag inderdaad niet blijven bestaan. Het is genoeg, dat zij, te regt of ten onregte, besta, om het noodzakelijk te doen oordeelen, dat zij, door verandering of verduidelijking van het formulier worde opgelost. Men moet niet kunnen gelooven, dat de eed in een anderen zin wordt afgenomen, dan dien, waarin hij, die zich verbindt, het voorschrift verstaat.

En wat is er nu onder ons gebeurd? Een eerlijk en bekwaam officier heeft, daar ook bij hem twijfel opkwam, gemeend, den eed voorloopig niet te moeten afleggen, dan nadat hij de verzekering zou hebben bekomen, dat de eed werd opgevat in den zin, dien hij daaraan gaf.

In dit geval verklaarde hij zich bereid dien te doen. Hij oordeelde, dat de eed, het zegel op de verbindtenis voor de gansche militaire loopbaan, niet gelijkstaat met een gewoon dienstbevel. Hij achtte zich alzoo verpligt, uitleg en geruststelling te vragen aan de hoogere autoriteit. Deze schijnt hem niet te zijn gegeven. Evenwel kan spreker niet gelooven, dat de Minister van Oorlog thans eenige de minste zwarigheid zal maken, om te verklaren, dat wanneer trouw wordt gezworen aan den Koning, daarmede bedoeld wordt de constitutionnele Koning, handelende binnen de grenzen zijner grondwettige bevoegdheid; zoodat getrouwheid aan den Koning rust op getrouwheid aan de Grondwet. Spreker doet deze vraag aan den Minister, en vertrouwt, dat de Minister geen oogenblik zal aarzelen op de meest voldoende wijze te antwoorden. Spreker noémt het eene treurige gebeurtenis, dat, op het oogenblik der troonsbeklimming van een jong Vorst, een man, op wien niets te zeggen valt, dan dat hij den twijfel zwaarder telde dan anderen, uit de dienst wordt ontslagen. Hij is overtuigd, dat de Minister van Oorlog zelf dit betreurt. Maar in het vervolg moet iets dergelijks niet weder kunnen gebeuren. Er kan en moet tegen worden voorzien door verandering van het eedsformulier; zelfs een goed formulier kan door verschil van begrippen onbruikbaar worden; de eed zij krachtig, duidelijk en eenvoudig, en worde vastgesteld bij de wet. Hiertoe kan nederlegging ter griffie van het eerste verzoekschrift dienen. Zij is een blijk, dat de Kamer zich de zaak en hare regeling door de wet wil aantrekken.

De heer ***Verveij Mejan*** zegt, dat straks in het verslag van een der rapporteurs werden aangehaald de woorden van een onzer Ministers: „dat men eerbied behoort te hebben voor het „heilig regt van eigendom." Maar dat regt van eigendom bepaalt zich bij hem niet alleen tot geld en erf, maar er zijn bezittingen, die gelijke, zoo niet veel hoogere waarde hebben, en die evenzeer den eerbied van de Regering verdienen. Het geldt bij het verzoekschrift van den heer Stieltjes verdediging van de eer, het behoud van den goeden naam van eenen krijgsman, onbesproken van gedrag, ten wiens laste niets in het midden te brengen is, en wiens loopbaan gebroken wordt ten gevolge van het opperen van een gewetens-bezwaar. In den tijd waarin wij leven, is de stem des gewetens genoeg buiten de behandeling van zaken gesloten, om niet de gewetens-bezwaren te eerbiedigen, wanneer die zich zeldzaam vertoonen. Een onbruikbaar rigorismus is juist niet de ziekte van den dag. Intusschen werd de man die een gemoedelijk bezwaar had tegen de bewoordingen van een gevorderden eed, ontslagen, zonder bijvoeging van het woord: *eervol*. Hij meent het te moeten vragen, of hij die een gemoedelijk bezwaar oppert, die slechts verklaring en opheldering deswege verlangde, verdiende *niet eervol* te worden ontslagen. Het komt hem voor, met allen eerbied gezegd, dat van de magt, om een *niet eervol* ontslag te verleenen, in dit geval een onregtmatig gebruik gemaakt is. Het niet eervol ontslag is een vlek en smet op eer en op goeden naam geworpen. De gevolgen hiervan zal ik niet opsommen. Welligt zal deze zaak het onderwerp uitmaken van een nader onderzoek. In dat geval zou mogelijk, ten minste aan het bezwaar van het niet eervol ontslag te gemoet gekomen kunnen komen. Ten einde in dezen van zijne belangstelling te doen blijken, zal hij stemmen voor het nederleggen van het adres ter griffie, voornamelijk met de strekking en bedoeling aan dergelijke nederlegging door den spreker uit Leyden verbonden.

De heer ***Groen van Prinsterer*** wenscht te ondersteunen het voorstel der Commissie, tot nederlegging van het adres ter griffie, om dezelfde redenen, die door den vorigen spreker zijn aangevoerd. Ook hem doet het leed, dat op een officier, die 15jarige dienst heeft, en op wiens gedrag, naar het schijnt, niets valt aan te merken, de blaam wordt geworpen van een niet eervol ontslag. Spreker wil voor een oogenblik aannemen, dat de weigering, om den eed af te leggen, hem voor de dienst onbekwaam (*inhabiel*) maakt; maar ook dan nog verkeerde die officier in hetzelfde geval van iemand, die door zijnen bijzonderen toestand wordt verhinderd in dienst te blijven en dien men niet weigeren kan een eervol ontslag, wanneer op zijn persoon en gedrag niets aan te merken valt. Wij leven in eenen tijd, zegt spreker, dat men eerbied moet hebben voor iemand, die een gemoedelijk bezwaar heeft in het afleggen van den eed. Juist van hem, die daarbij met groote gemoedelijkheid te werk gaat, mag men, nadat hij den eed zal hebben afgelegd, de meest getrouwe nakoming verwachten. Hij is voorts van oordeel, dat het wenschelijk zij, dat men den eed niet beschouwe als afgelegd aan den *persoon* des Konings, maar *aan den Koning*, omdat hij ook hier wenscht toegepast te zien het beginsel: *le Roi est mort, vive le Roi!* Daardoor zal ook vervallen die tusschentijd, waarvan de geëerde spreker uit Leyden gewag gemaakt heeft, en die tot groote moeijelijkheden aanleiding zou kunnen geven.

Maar door te ondersteunen het nederleggen van het adres ter griffie, wil spreker geenszins geacht worden goed te keuren vele denkbeelden deswege ontwikkeld, en vooral wil hij niet, dat de gedachte veld zou winnen, dat die eed van trouw der militairen niet uitdrukkelijk *aan den Koning* zou moeten worden afgelegd. Spreker is integendeel van oordeel, dat die eed wel degelijk *aan den Koning* moet worden afgelegd, omdat Hij het oppergezag heeft over de militaire magt. Overigens is hij van oordeel, dat men het woord van *Koning* niet anders kan en mag opvatten dan *constitutionneel Koning*.

Spreker wil zijne bezwaren tegen het afleggen van den eed op de Grondwet kortelijk motiveren; vooreerst moet men dien eed niet te zeer vermenigvuldigen, zoodat die worde gevergd ook van hen in wie eene genoegzame bekendheid met den inhoud en de kracht der grondwettelijke bepalingen bezwaarlijk kan worden ondersteld. Ieder militair in ons land, die eene beschaafde opvoeding genoten heeft, weet zeer goed, dat, als hij den Koning trouw zweert, er geen sprake is van een absolutistisch Koning, evenmin als van een *roi citoyen*; maar hieruit volgt niet, dat in 't algemeen de militairen geacht kunnen worden eene voor het afleggen van een eed op de Grondwet, genoegzame kennis van onze constitutionnele regten en vormen te bezitten. Indien men dergelijken eed zoo zeer vermenigvuldigen wil, dan zou het inderdaad noodig zijn, dat de jeugd op de lagere scholen in het regt verstand der Grondwet opgeleid wierd.

Voorts acht spreker eene zoodanige eedsaflegging der militairen op de Grondwet bedenkelijk, vooral omdat dergelijke eed thans dikwerf met begrippen die bij ons gansch niet constitutionneel zijn, in overweging gebragt wordt. — Ook meent hij dat, bij het ontstaan van partijschappen of moeijelijke omstandigheden, het doel van den adressant met den eed op de Grondwet niet zou worden bereikt. In zoodanig geval, en dat vergat de heer Stieltjes, zegt de eene partij niet dat zij *voor* en de andere dat zij *tegen* de Grondwet is, maar dan zouden zich beide gelijkelijk *op de Grondwet* beroepen.

Spreker meent ten slotte te moeten vragen, en hetgeen er buiten 's lands voorvalt geeft hem grond tot deze vraag, of het wel goed is uit te weiden over dergelijke eventualiteiten omtrent hetgeen door den Koning of ook door de Staten-Generaal met ter-zijde-stelling van de Grondwet zou kunnen worden verrigt. Er zijn vaders die hunne kinderen mishandelen; maar het is weinig bevorderlijk voor den eerbied, door het kind aan den vader verschuldigd, als het steeds aan de mogelijkheid gedachtig is, dat het mishandeling zal ondergaan. Het is evenzoo gesteld met de vriendschap. Er zijn verraderlijke vrienden geweest; maar als men altijd denkt, dat men door den vriend verraden kan worden, dan zal dit aan de bestendigheid der vriendschap niet zeer bevorderlijk zijn.

Spreker zal alzoo ondersteunen de conclusie van het rapport der Commissie, tot het nederleggen van het adres ter griffie, maar alleen uit eerbied voor het gewetens-bezwaar, dat de adressant geopperd heeft. Voor het overige wil hij niet geacht worden, door de stem, die hij zal uitbrengen, goed te keuren de verdere punten, die in het adres worden aangevoerd.

De heer ***Storm van 's Gravesande:*** Het zal wel niemand uwer bevreemden, Mijne Heeren, dat ik, nu er eenmaal eene discussie over de adressen van den heer Stieltjes ontstaan is, mij daarin, als oud-officier, ook voor een oogenblik menge. Ik vereenig mij met de conclusie der Commissie tot nederlegging der adressen ter griffie, om de door die Commissie aangevoerde, en door den geachten spreker uit Leyden nader ontwikkelde gronden; maar ook daarom alleen. Ik zal op dit oogenblik in geene redeneringen treden omtrent den eed zelven, die ook mijnes inziens verbeterd kan worden; alleen merk ik met den laatsten spreker op, dat door het afleggen van den eed van trouw aan

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 18DEN MEI.

de Grondwet, zeker de zaak niet vereenvoudigd, maar zeer bemoeijelijkt zou worden, en men juist datgene zou verkrijgen, wat requisitant zelf wil vermijden (zie zijn eerste adres); men zou namelijk daardoor het leger dwingen om te beraadslagen, dat is, men zou het ontbinden. Ik wensch alleen de aandacht op de twee volgende punten te vestigen. Vooreerst vermeen ik met bescheidenheid te mogen opmerken, dat de vorige spreker zich vergist heeft, toen hij zeide, dat men in der tijd het leger trouw aan Koning *Willem I* heeft doen zweren. Dit is het geval niet geweest; men zweerde toen trouw *aan den Koning*, en de adressant zelf heeft dien eed afgelegd, toen hij in 1839 officier is geworden. In 1840 echter werd het noodig geoordeeld trouw te doen zweren aan Koning *Willem II*, omdat deze den troon beklommen had, ten gevolge van een afstand, niet van het overlijden van den vorigen Koning, en er alzoo in een zekeren zin op dat oogenblik twee Koningen waren, de een die regeerde, de andere die afstand had gedaan. Ik vermeld hier alleen het feit, doch ik treed volstrekt niet in de beoordeeling van het al of niet noodzakelijke of gepaste van dien maatregel. Het blijkt echter genoeg hieruit, dat er *nu*, na het overlijden van Koning *Willem II*, volstrekte *noodzakelijkheid* bestond om den eed te doen *hernieuwen*, hetzij dan vóór of na de inhuldiging van Koning *Willem III*. Dit is geschied en men is daarbij teruggekeerd tot het oorspronkelijk eeds-formulier van trouw *aan den Koning*, zonder daarbij den persoon te noemen.

Wat nu, in de tweede plaats, betreft het aangevoerde door den spreker uit de residentie achter mij gezeten (den heer Verweij Mejan), betrekkelijk het niet eervol ontslaan van den adressant, zoo komt het mij voor dat het zeer moeijelijk zou geweest zijn voor de Regering om hem eenvoudig een eervol ontslag te geven; doch men moet ook niet enkel zeggen, » de adressant is uit de » dienst ontslagen," zonder meer; men moet de dispositie in derzelver verband lezen. » Zijne Majesteit heeft goedgevonden, het » Koninklijk besluit van den 26sten Mei 1839, n°. 49, waarbij » hij (adressant) tot 2den luitenant bij het leger is benoemd, voor » zooveel hem betreft, in te trekken en buiten effect te stellen, » en hem van zijnen rang en betrekking, welke hij tot dusverre » bij het leger heeft bekleed, te ontheffen, en hem dienvolgens » uit de dienst te ontslaan."

De heer Stieltjes is mij persoonlijk onbekend; ik heb nimmer iets ten zijnen nadeele vernomen, integendeel, ik heb steeds met lof van hem hooren spreken, en hem uit zijnen arbeid, toen hij niet lang geleden, gedurende een paar jaren, met een ander hoogst verdienstelijk artillerie-officier in dienst der provincie Overijssel is werkzaam geweest, tot het opmaken van plannen ter verbetering der waterafleidingen in dat gewest, als een bekwaam en ijverig man leeren kennen. Ik heb eerbied voor gemoedsbezwaren, en ik ben een vijand van willekeur; en dit laatste meen ik onder anderen getoond te hebben in de dubbele Kamer, toen de nieuwe bepaling in de Grondwet omtrent het ontslag der officieren met hevigheid werd aangevallen; ik heb die bepaling toen, zooveel ik kon, verdedigd. Maar thans heb ik de innige overtuiging dat de Regering niet anders handelen *kon*, dan zij gedaan heeft. Men heeft den adressant daarenboven niet *op eens* dat ontslag gegeven; hij heeft tijd tot beraad gehad. Het is mij bekend dat onder 's hands alle pogingen zijn aangewend om adressant tot andere gedachten te brengen; zijne vrienden en naaste betrekkingen hebben, zoo ik meen te weten, al het mogelijke aangewend om hem de gevaarlijke gevolgen te doen inzien van zijne weigering om den voorgeschreven eed af te leggen. Eindelijk kon de Regering niet anders doen dan hem van zijnen rang te ontheffen, en het zou dan toch, zoo men hem nu eenvoudig een eervol ontslag uit de dienst had verleend, bij het leger, ik ben er zeker van, een slechten, een nadeeligen indruk hebben gemaakt. Men kan vooral in de tegenwoordige omstandigheden, met het oog op hetgeen er elders in Europa plaats heeft, niet te omzigtig zijn in dergelijke zaken; men *moet* gestreng wezen; men kan bij een leger geene deliberatien doen plaats hebben, zonder aan de discipline een doodelijken slag te geven. In vele gevallen schijnt de regel hard: » eerst gehoorzamen en dan reclameren," maar het *kan* niet anders. Ik wil daarmede nu wel niet te kennen geven, dat men iemand kan gebieden een eed af te leggen, en dat hij eerst zou *moeten* gehoorzamen; dat is er verre af; maar men kon *hier, in dit geval*, naar mijne innige overtuiging geen langer uitstel verleenen; in één woord ik kan volstrekt niet inzien hoe het Gouvernement anders zou hebben kunnen handelen dan het gedaan heeft, zonder nadeel voor de discipline.

Ik herhaal dus, dat ik mij vereenig met de conclusien der Commissie, om de daarbij aangevoerde redenen, maar ook daarom alleen, en dat ik anders zou hebben moeten voorstellen om betrekkelijk deze adressen over te gaan tot de orde van den dag.

De heer **van Zuijlen van Nyevelt** acht zich verpligt eene onnaauwkeurigheid te herstellen, welke den vorigen spreker is ontsnapt. Die spreker heeft gewaagd van de *weigering* der adressanten om den eed af te leggen. Zoodanige weigering intusschen heeft geen plaats gehad. De toedragt der zaak is deze.

Toen Nederland het ongeluk overkwam den Koning te verliezen was de adressant met verlof. Dit verlof moest voortduren tot den 1sten Mei. Opgeroepen om den eed af te leggen, meende hij in die omstandigheid eene billijke reden te vinden om uitstel te vragen. Hij meende dit des te meer, naardien zijn eerste verzoekschrift reeds toen bij de Kamer aanhangig was en hij begeerig was den uitslag af te wachten welke deze zijne poging zoude wedervaren. Dit uitstel werd hem geweigerd. Men gaf hem de keuze, of om den eed *dadelijk* af te leggen of om zijn ontslag te nemen. Hij verklaarde noch het eene, noch het andere te wenschen, en bleef tevens aandringen op eene voor hem geruststellende verklaring. Die verklaring, die toch welligt onder de hand zonder eenig bezwaar had kunnen worden gegeven, werd niet verleend. Integendeel men gaf hem zijn ontslag. De spreker vereenigt zich overigens in allen deele met den wensch door den redenaar uit Leyden uitgedrukt, dat door de Regering *hare* opvatting van de beteekenis van den eed openlijk worde bekend gemaakt. Men weet dat er in het leger omtrent die beteekenis tweederlei gevoelen bestaat. Sommigen meenen trouw gezworen te hebben aan den Koning *quand même*, anderen aan den *grondwettigen* Koning. Naar het eerste gevoelen zou *elke* Koning, ook die welke tot maatregelen van geweld tegen de wettig gestelde magten mogt willen overgaan, in het leger hulp en steun vinden. Naar de tweede meening, alleen de Koning binnen den kring zijner grondwettige bevoegdheid. En is het nu niet wenschelijk, dat die twijfel worde opgeheven, dat ten aanhoore van de natie, de Regering verklare welke de zin is, dien zij aan den eed hecht? Is het niet wenschelijk, dat, tot zoo veler geruststelling, eene verklaring van regeringswege worde afgelegd, want velen, zeer velen, deelen de bezwaren van adressant, ofschoon hij alleen den moed had ze openlijk uit te spreken? — In het belang van het leger, in het belang van den Staat, dringt de spreker aan op eene verklaring van regeringswege, eene verklaring, die de herhaling zal kunnen voorkomen van zulke droevige misverstanden als waarvan de adressant het slagtoffer was.

Zijne Excellentie de **Minister van Oorlog** geeft te kennen, dat de Koning, ingevolge art. 58 der Grondwet, het oppergezag heeft over zee- en landmagt, en dat de militaire officieren door hem worden benoemd. » Zij worden, zegt de Grondwet, door hem » bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels » door de wet te bepalen." Uit die bepalingen vloeit van zelf voort, dat de eed aan den Koning moet worden afgelegd. In de formule van dien eed is niets begrepen, dat strijden zou met de voorschriften der Grondwet. Men zweert trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgstucht. De Grondwet en de Koning maken één geheel uit.

Wat de verder gemaakte aanmerkingen betreft omtrent het enkel, en niet eervol ontslag, dit acht de Minister volkomen door het lid uit Overijssel in het licht gesteld, en hij behoeft er volstrekt niets bij te voegen. De Minister vereenigt zich overigens met het nederleggen van het adres ter griffie, op grond dat welligt het eedsformulier ter sprake zou kunnen komen bij eene der wetten, welke, ingevolge art. 58 der Grondwet, moeten worden aangeboden.

De heer **Thorbecke**: De Minister van Oorlog heeft ons gezegd, dat de Koning en de Grondwet één geheel uitmaken. Eene uitdrukking, die welligt een goeden zin heeft, maar gewis noch door een ieder zal worden begrepen, noch op dezelfde wijze. Nu geldt het hier juist, twijfel en verschil van begrip op te ruimen. Ik moet dus op mijne vraag terugkomen, en een onbepaald antwoord verlangen: of aan Koning, aan wien trouw wordt gezworen, volgens de meening van het ministerie eenig ander begrip mag worden gehecht, dan van grondwettigen Koning, handelende binnen de grenzen zijner grondwettige bevoegdheid?

De heer **van Hall**: Ik begrijp inderdaad niet, hoe de vraag die geopperd is, geacht kan worden eene vraag te zijn. Men spreekt hier over eenen eed, die reeds in Maart jl. door de officieren van de land- en zeemagt is afgelegd, en waartegen geen hunner, dan de adressant, bedenkingen of bezwaren heeft gemaakt. Ik besef niet, hoe in deze vergadering sprake kan zijn van twee Koningen. Wanneer men in Nederland spreekt *van den Koning*, dan verstaat men daaronder slechts één, dat is, die zijne regten en zijn bestaan ontleent aan de Grondwet.

De heer **Thorbecke**: Er kan geen twijfel bestaan, dat wij in deze Vergadering geen anderen Koning kennen dan den *grondwettigen Koning*. Maar het is niet de vraag, wat men in deze

Vergadering denkt. Buiten de Vergadering, bij het leger, bestaat juist dienaangaande twijfel. Ten einde dien twijfel te doen ophouden, heb ik de bepaalde vragen aan den Minister gerigt, waarop ik het antwoord blijf te gemoet zien.

Zijne Excellentie de ***Minister van Oorlog:*** Ik vereenig mij volkomen met het gevoelen van het lid uit Amsterdam. Straks heb ik het reeds gezegd, dat de eed, die wordt afgelegd (en die bestaat in de woorden: *trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgstucht*), geheel is overeenkomstig de Grondwet. Grondwet en Koning maken slechts één geheel uit. Wij kennen in Nederland slechts één Koning, dat is *de constitutionnele Koning.*

Daar geen der leden zich verzet tegen de conclusie van het rapport der Commissie, om dat adres neder te leggen ter griffie, zoo wordt dienovereenkomstig besloten.

Niets meer aan de orde van den dag zijnde, zoo wordt de vergadering gescheiden.

UNIVERSITEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 19DEN MEI.

ZITTING VAN ZATURDAG 19 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 55 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Thorbecke, de Lom de Berg, Luijben, Anemaet, de Moraaz, Backer, Jespers, Verweij Mejan, Dirks, Slicher van Domburg, Schiffer, Fokker, Bots, Smit, Groen van Prinsterer, van Walchren, van Eck, Dullert, Poortman, van Rijckevorsel, Godefroi, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, Duijmaer van Twist, de Man, Bachiene, van Voorst, Wijnaendts, Costerus, Westerhoff, van Nispen van Sevenaer, van Naamen, Ter Bruggen Hugenholtz, de Villers de Pité, Boreel van Hogelanden, Leclercq, Wintgens, van Hall, de Monchy, Borret, van Heiden Reinestein, Nedermeijer van Rosenthal, van der Linden, Sloet tot Oldhuis, Schooneveld, van Randwijck, Meeussen, Hengst, Mutsaers, Wichers, Scheltinga Winterberg, van Heloma, van der Heijde, van Doorn en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Kolonien woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet *tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot, over* 1847.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** zat dadelijk het woord op, en herinnert, dat de strekking van dit wetsontwerp zich alleen bepaalt, om, volgens het Koninklijk besluit van 3 December 1848, n°. 95, het batig slot van de goedgekeurde rekening der koloniale remises, over 1847, ten bedrage van f 4,297,302.53½, ten behoeve van het moederland, bij de wet te regelen; dat hij overigens hier niet optreedt om de handelingen van zijne voorgangers te verdedigen; dat hij zich aansprakelijk stelt voor het evengemeld besluit, en dat hij bereid is, voor zooveel in hem is, alle mogelijke inlichtingen te geven, die hetzij in het algemeen verslag van de commissie van rapporteurs zijn gevraagd, of verder mogten verlangd worden.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: De onderhavige wet is wel eene van de zonderlingste soort van wetten, die aan eene wetgevende vergadering kan worden voorgelegd; want in de gevolgen is het om het even of men voor of tegen haar stemt; zij heeft echter dit boven andere wetten vooruit, dat zij geen gemoedsbezwaar, hoedanig men ook stemt, kan achterlaten. Immers het betreft hier alleen gedane zaken en gedane zaken hebben geenen keer. De bekende regtsregel, dat de wet alleen omtrent het toekomende beschikt, wordt hier geheel omgekeerd. De wet is ook geene homologatie van verrigte zaken, want zulk eene homologatie wordt niet van ons gevraagd. Zoude ik eene definitie of omschrijving er van geven, dan zoude ik haar noemen eene kasrekening van den Minister van Kolonien, met den vorm van eene wet bekleed.

Zoo iets is niet alleen belagchelijk, maar tevens strijdig met een duidelijk en eenvoudig beheer onzer finantien, en ik herhaal daarom den wensch, dat de Minister zoo spoedig mogelijk de gewrongene uitlegging, tot nog toe aan art. 50 der Grondwet van 1840 gegeven, late varen, en dit de laatste wet moge zijn, die ons van dien aard worde aangeboden.

Ondertusschen is deze wet in één opzigt zeer belangrijk, omdat zij de Vertegenwoordiging met vele gewigtige punten van het koloniaal beheer in betrekking brengt, en wij, als volksvertegenwoordigers, wel genoodzaakt zijn om kennis van de Indische huishouding te nemen, al stonden hemel en aarde daartegen op. Zoo is de kracht der zaken niet te overwinnen en sterker dan eene bekrompene achterhoudendheid; en zal ik naar aanleiding van dit ontwerp mij eenige korte aanmerkingen op sommige punten der memorie van antwoord veroorloven.

Bij § 4 wordt gezegd, *dat de overeenkomsten met de Nederlandsche Handel-maatschappij over het nieuwe tijdvak van haar bestaan, aanvang nemende met* 1 *Januarij* 1850, *nog niet gesloten zijn, maar thans een punt van overweging bij de Regering uitmaken.* Ik heb hierop alleen aan te merken, dat zij ook een punt van overweging bij deze Kamer dienen uit te maken. Het is toch waarlijk niet denkbaar, dat zulke hoogst belangrijke finantiele aangelegenheden zonder de tusschenkomst der Volksvertegenwoordiging behandeld kunnen worden, waarmede millioenen schats gemoeid zijn.

In de eerste plaats zullen wij alsdan moeten onderzoeken, of zulke overeenkomsten met de Handel-maatschappij zoo geheel en al onvermijdelijk zijn.

In § 5 wordt met zoovele woorden gezegd, *dat de assurantie van gouvernements-producten door de Nederlandsche Handel-maatschappij heeft opgehouden, en de som door haar tot nu toe geassureerd, voor rekening van het gouvernement is overgenomen.* Wij brengen daarvoor den Minister onzen dank toe. Het ligt ook niet in de bestemming dezer schoone maatschappij, om er een assurantie-kantoor op na te houden, noch om een bloot scheepsveer tusschen Nederland en Java daar te stellen. Laat zij aan hare oorspronkelijke en nuttige bestemming voldoen, door handel te drijven, waartoe zich nog zoovele gelegenheid in den Indischen archipel aanbiedt, als men die maar weet op te sporen; laat zij de oprigting van particuliere Hollandsche handelhuizen op onderscheidene punten in Indie bevorderen, en zij zal waarlijk van een onberekenbaar nut voor moederland en kolonien worden.

Verder zegt ons diezelfde paragraaph, *dat tegen den maatregel om de assurantie der Oost-Indische producten geheel achterwege te laten, bij de Regering vele bedenkingen bestaan.* Waarom deze bedenkingen niet medegedeeld? Ons althans is het voorgekomen dat de Staat hier zich zelf best verassureert. Het is niet te denken, dat op eenmaal alle kielen, die onze kostbare Oostersche producten herwaarts voeren, in den oceaan verzwolgen zouden worden; terwijl het ons ook twijfelachtig voorkomt, of zulk eene schade door de assurantie-kantoren zoude kunnen vergoed worden. Hierover durven wij echter geen bepaald oordeel vellen; maar ons heugt niet, dat er een enkel Oost-Indie-vaarder vergaan is, en hoeveel tonnen ja millioenen zijn er al niet met de assurantie vervlogen! Hiermede zoude een groot gedeelte van het bestaand tekort te dekken zijn.

In § 6 wordt ons gezegd: *dat er eene vrachtvermindering van* f 3 *per last bedongen is en dat voortaan een last koffij zal moeten uitleveren* 1800 *Nederlandsche ponden, in plaats van* 1500.

Wij verheugen ons, den nieuwen Minister den weg der bezuiniging met zulke groote gevolgen te zien inslaan; wij wenschen hem en de natie daarmede geluk, maar vragen hem, waarom niet liever zonder tusschenkomst der Handel-maatschappij, op zijn ministerie, de vracht aan de reeders der Oost-Indische vloot onmiddellijk aanbesteed, onder eene behoorlijke contrôle der bodems? Dan zoude waarschijnlijk de vracht nog veel minder zijn. De Handel-maatschappij zoude zich daarover niet te beklagen hebben, daar zij het middel van aanbesteding met goed gevolg, wat de prijzen betreft, op de Twentsche fabrikanten heeft toegepast; doch daar de vrachtloonen der maatschappij te hoog waren, konden de Twentsche lijnwaden de mededinging met de vreemde op de Oostersche markt niet doorstaan, waardoor het debiet gedrukt, en niet zelden stagnatie in onze inlandsche nijverheid te weeg gebragt werd.

Omdat ik hier meer in het belang van het algemeen, dan in dat eener bijzondere handel-maatschappij spreek, wil ik daarom niet geacht worden tegen den handel gestemd te zijn, al ben ik ook uit eene zoogenaamde landprovincie herwaarts gezonden; ik heb misschien te veel voorliefde voor deze groote en eerste bron van volksbestaan; ik heb deszelfs vrijheid in deze vergaderzaal bij twee opvolgende herzieningen onzer Grondwet, ik heb die in alle mijne openbare geschriften sinds vele jaren verdedigd. Mijne grieve tegen de Handel-maatschappij is juist, dat zij *geenen* handel drijft, namelijk niet in verhouding tot haar enorm kapitaal, en zich tot werk vernedert, dat ieder bekwaam makelaar in Amsterdam of Rotterdam even goed verrigten kan. Laat zij ophouden te verassureren en te bevrachten en zij zal gedwongen worden om handel te drijven.

Ik zal nog eenige woorden ter gelegenheid dezer wet spreken. Toen ik bij de behandeling van de wet op het tekort in de afdeeling, waartoe ik behoorde, eene nota indiende om dat tekort te dekken met schatkistbiljetten, die afgelost zouden worden uit den verkoop van gronden op Java, heeft de Minister van Kolonien zich gehaast, om in eene tot dat einde opzettelijk belegde vergadering in eene breedvoerige wederlegging dier nota te treden.

Vroeger werden door de Regering zulke groote vraagstukken òf met een medelijdend stilzwijgen bejegend, òf wel met eenige groote woorden afgedaan; wij vinden daarom des Ministers ijver zeer prijsselijk, maar moeten toch zeggen, dat hier eene schromelijke verstoring van de wijze van beraadslagen in deze Kamer heeft plaats gevonden; ik wil daarom niet geacht worden door mijn stilzwijgen ook in een enkel punt dier wederlegging te berusten, maar zal ter gelegener tijd deze zaak wederom in ons midden ter sprake brengen, welke in zoo hooge mate de belangstelling niet enkel der Regering maar ook der natie opgewekt heeft, en waarover door de pers van dag tot dag meer licht is verspreid geworden.

Ik ga thans tot eene andere aangelegenheid over. Bij art. 60 der Grondwet is bepaald, dat namens den Koning jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag zal worden gegeven

van het beheer dier kolonien en bezittingen, en van den staat waarin zij zich bevinden.

Het woord *jaarlijks* toont aan, dat wij dit verslag nog in deze zitting mogen verwachten.

Met de levendigste verwachting wordt dat verslag te gemoet gezien. Veel hangt er aan, dat dit eerste verslag zoo volledig mogelijk zij, en niet bloot als eene zaak van vorm betracht worde, dat een treurig antecedent voor volgende verslagen zoude daarstellen.

Wij hopen uit dit verslag over vele nog in het donker liggende Indische zaken licht te bekomen. De woorden der Grondwet *een omstandig verslag* van het beheer dier kolonien en bezittingen en van den staat waarin zij zich bevinden, sluit de geheele koloniale huishouding in. Ik zal daarom de vrijheid nemen de aandacht des Ministers op eenige punten te vestigen, welke naar mijne bescheidene meening in dat verslag dienen toegelicht te worden, zonder dat ik daarover thans eene discussie wensch uit te lokken. Zij zijn de navolgende:

Welk is het bedrag der voorschotten door het koloniaal gouvernement aan de fabrikanten op Java gedaan, waarvan geene terugbetaling te verwachten is?

Eene opheldering daarvan zoude dienen tot eene meer rigtige waardering van het cultuur-stelsel.

Is de Regering er op bedacht om, volgens de inzigten van den oprigter van dat cultuur-stelsel, de contracten der suikerfabrikanten voorloopig of na derzelver expiratie in het openbaar aan meestbiedenden voor eenen bepaalden tijd te verpachten, waaruit naar sommiger oordeel geene verwerpelijke voordeelen in de koloniale kas zouden vloeijen?

Hoedanig is de toestand van de Javasche bank?

Bestaat bij de Regering het voornemen om het verpachten van de bazar's aan de Chinezen af te schaffen? Immers zijn allen, en ook de Regering, overtuigd, dat deze belasting de grootste hinderpalen aan de ontwikkeling der Javasche nijverheid en het dagelijksch verkeer in den weg stelt, en tot de oogehoordste knevelarijen aanleiding geeft.

Hoedanig is de werking van de nieuwe Indische wetgeving? Het is ons voorgekomen, dat deze wetgeving al dadelijk eene herziening behoefde. Hoewel wij gelooven, dat in sommige gevallen de gouverneur-generaal met eene dictatoriale magt bekleed moet zijn, gelooven wij, dat bij die wetboeken den gouverneur in den regel te veel invloed op de bedrijven van het dagelijksche leven wordt gegeven. Zoo komen in het Indische wetboek van koophandel bepalingen voor, die het oprigten van naamlooze vennootschappen geheel aan de willekeur van den gouverneur overlaten, waardoor de groote hefboom van onzen tijd, de vereeniging van krachten tot opbeuring der industrie, geheel verlamd wordt.

Is de Regering er op bedacht om het monopoliestelsel in de Molukken te verbreken, hetwelk even schadelijk voor de koloniale inkomsten schijnt te zijn, als het buiten allen twijfel onregtvaardig en drukkend voor de inlandsche bevolking is?

Welke redenen bestaan er bij het gouvernement, om een onderscheid tusschen Nederlandsche en Nederlandsch-Indische zeebrieven te laten bestaan? Het is toch bekend, dat Fransche, Engelsche en Noord-Amerikaansche walvischvaarders ongestoord op vele groepen eilanden in Indie handelen, waar thans geen Nederlandsch schip mag aankomen.

Zijn er onderhandelingen aangeknoopt over den handel van Neêrlandsch Indie met de Engelsche kolonien in Australie?

Welke nieuwe handelsbeweging is er te Macassar en Menado, door de verheffing dezer plaatsen tot vrijhavens, ontstaan?

Levert de handel met Japan nog werkelijke voordeelen op; zoo ja, tot welk bedrag?

En zouden er geene grootere handelsvoordeelen te verkrijgen zijn, door de bedreiging aan het hof van Jedo om onze vestiging op Decima voor goed en wel te verlaten?

Is het district Indragirie op Sumatra door ons verlaten, zoodat aldaar geen Nederlandsch resident meer aanwezig is. Zoo ja; om welke redenen? daar het toch bekend is, dat op de rivier Indragirie een niet onaanzienlijke handel met Singapore en de Padangsche bovenlanden gedreven wordt.

Welke zijn de directe geldelijke voordeelen die ieder der buitenbezittingen voor de koloniale kas oplevert?

Is de Regering er op bedacht om de nieuwste vorderingen in den bergbouw en bepaaldelijk de stoomkracht, op de tinmijnen van Banca toe te passen, waardoor volgens het oordeel van een zeer bevoegd deskundige, de productie van tin veel aanzienlijker en minder kostbaar zoude worden?

Welke is de aard der bedenkingen, bij het Indisch gouvernement gerezen tegen den tijdelijken afstand van het gouddistrict op Gorontalo aan eene Nederlandsche maatschappij?

Waarom worden de verslagen van de natuurkundige commissie in Indie niet openbaar gemaakt? En welke zijn de kosten die men daaraan verbonden rekent?

Bestaat er ook gevaar, dat er op de kust van Nieuw Guinea, voor zooverre die niet onderworpen is aan den Sultan van Tidor, Engelsche nederzettingen zullen plaats grijpen?

En acht de Regering het niet noodzakelijk, zoowel tot bescherming van den internationalen Indischen handel, alsmede tot uitbreiding van den Nederlandschen handel, kleine bezettingen op de Key-, Tenimber- en Aroë-eilanden te leggen?

Welke is de toestand van het onderwijs over geheel Nederlandsch Indie?

Zal Nederland niet alleen den naam van eene beschaafde, maar ook eene beschavende natie verdienen; zullen wij onzen Nederlandschen invloed onder de Indische volkeren op duurzame en vaste grondslagen vestigen, dan behoort de Regering zich het onderwijs in Indie krachtig aan te trekken.

Als ik geene meerdere punten aanraak, dan wil ik niet geacht worden, het daarvoor te houden dat nog niet veel meerdere en gewigtiger punten in dat verslag zouden kunnen en behooren te worden opgenomen.

De heer ***de Man*** zal zijne stem aan het tegenwoordig wetsontwerp geven, want hij is van oordeel dat in het huidige oogenblik van transitie geen andere weg te bewandelen is, en dat het nutteloos wezen zou, nu nog uit te weiden over het regt verstand van art. 59 der vorige Grondwet. Hij wenscht intusschen, in navolging van den vorigen spreker, eenige niet onbelangrijke punten te dezer gelegenheid aan te raken. Dagen lang hebben wij ons met de staatsburgerlijke regten onzer landgenooten bezig gehouden; hoe belangrijk voor hen ook, wordt het eindelijk toch ook tijd, dat men eens de stoffelijke belangen der Natie op het oog houde. Spreker gelooft dit oogenblik daartoe voornamelijk geschikt, omdat de Regering op het punt is eene overeenkomst met de Handel-maatschappij te vernieuwen, die allergewigtigst zal zijn voor de belangen van handel en nijverheid, onze volkplantingen en de finantien. — Hij zal, naar het voorbeeld van den vorigen spreker, het verslag der rapporteurs tot leiddraad nemen.

In de eerste plaats wijst hij op de in de afdeelingen gedane vraag: » of de Regering wel geacht kan worden geregtigd te zijn, » op eigen gezag met opzigt tot de koloniale producten, derzelver » vervoer en verkoop, contracten met de Handel-maatschappij te » sluiten, en daardoor den Staat eenigermate van die instelling afhankelijk te maken." De Regering heeft daarop geantwoord, » dat de » overeenkomsten met de Nederlandsche Handel-maatschappij voor » de betrekkingen tusschen de Regering en dat ligchaam gedurende » het nieuwe tijdvak van deszelfs bestaan, aanvang nemende met » 1 Januarij 1850, nog niet gesloten zijn, *makende dit onderwerp » thans een punt van overweging bij de Regering uit.*" Zij laat dus de gewigtige aan haar voorgestelde vraag onbeantwoord in het midden. — De natie mag daaromtrent echter niet langer in het onzekere zijn. Ook de Regering behoort te weten, hoe de Kamer er over denkt, nu eenige dagen geleden de Minister van Kolonien op de vraag door een onzer medeleden (den heer Duijmaer van Twist) te kennen gaf, dat dit vraagstuk een onderwerp uitmaakte der overwegingen van den Ministerraad, maar dat het de individuele meening van hem, Minister, was, dat de wetgevende magt niet geroepen is tot die overeenkomst mede te werken. Spreker acht het dien ten gevolge nuttig: 1°. te herinneren, wat er vroeger nopens deze aangelegenheid is voorgevallen, 2°. het gewigt der zaak aan te toonen, en 3°. zijne eigene meening te doen kennen.

Wat het *eerste* punt betreft, herinnert spreker, dat in Junij en Augustus 1840 tusschen het departement van Kolonien en de Handel-maatschappij twee overeenkomsten zijn gesloten, waarvan de eerste meer bijzonder den naam van *kapitalisatie-* en de tweede die van *consignatie-*contract verkreeg. Bij dit eerste contract verklaart de Staat 39 millioen gulden aan de Handel-maatschappij schuldig te zijn. Spreker zal liefst over den droevigen oorsprong van die schuld niet meer gewagen. Bij het tweede contract verbindt zich de Staat, om gedurende het aanwezen van die schuld de maatschappij te belasten met den uitsluitenden vervoer en verkoop van alle producten, tegen genot van de belooningen, die bij die overeenkomst tevens werden beloofd en bedongen. Toen spreker in 1840 lid der Kamer werd, was men wel eenigzins met het bestaan dier overeenkomsten, doch niet met den waren inhoud daarvan bekend. Kort daarna werden aan de Vergadering de begrootings-wetten over 1841 onderworpen; onder de middelen kwam voor een post, voortspruitende uit de inkomsten der overzeesche bezittingen. Bij het onderzoek in de afdeelingen verlangde men algemeen de mededeeling dier contracten. De Regering voldeed aan die begeerte, en het gevolg was dat men, na daarvan kennis genomen te hebben, bijna eenstemmig tot de meening kwam, dat de Regering onbevoegd was geweest dergelijke contracten te sluiten, dat zij van onwaarde waren, zonder de tusschenkomst der wetgevende magt. De Regering wederlegde deze meening. Den 24sten December 1840 zouden de beraadsla-

gingen over het ontwerp van wet tot vaststelling van 's Rijks middelen plaats hebben. Daags te voren legde de Minister van Kolonien eene verklaring af, houdende: » dat de algemeen geuite » wensch om eene vermeerdering van beschikbare middelen te » verkrijgen door eene wijziging in de met de Handel-maatschappij » gesloten contracten, bij de Regering zou uitmaken een punt » van dadelijke en ernstige overweging, en dat, voor zooveel » de daartoe gevorderde maatregelen een gemeen overleg met de » Staten-Generaal mogten vereischen, daartoe zoodra mogelijk » de noodige voorstellen zullen worden gedaan." Bij de beraadslagingen, in den voormiddag van dien dag, gaven vele leden, waaronder spreker, te kennen, dat zij zich met die verklaring niet konden vergenoegen en zwarigheid maakten de wet op de middelen goed te keuren, vermits door die goedkeuring zoude worden gepraejudicieerd de vraag, waarop het hier voornamelijk neêrkwam, of namelijk de besprokene overeenkomsten al dan niet wettig waren tot stand gebragt. In de avondzitting deed daarop de Minister eene nadere verklaring, houdende: » dat noch de Kamer, noch eenig lid derzelve, geacht zou worden door de aanneming der wet te zijn gepraejudicieerd, ten aanzien der onderwerpelijke contracten." Het gevolg van al dit gebeurde was, dat de wet dien nacht met 34 tegen 15 stemmen werd aangenomen. Zoo beoordeelde men (dus vervolgt de spreker) toen, onder de toenmalige Grondwet, eene overeenkomst, *die haar beslag had verkregen.* Thans is het alzoo dubbel pligt voor de leden der Kamer, om hunne meening te doen kennen, onder de tegenwoordige geheel andere beginselen en ten aanzien van een contract, *dat nog gesloten moet worden.*

Wat het tweede punt betreft, *het gewigt der zaak*, spreker zal zich daarbij geheel bepalen tot het *geldelijk* belang voor de schatkist. Vele andere en hoogst gewigtige staatshuishoudkundige vraagstukken komen daarbij in aanmerking. Hij wil zich echter slechts op cijfers beroepen, die geen tegenspraak verooreloven. Hij wijst daarbij: 1°. op het proces-verbaal der staats-commissie van 1846, waarvan spreker toen lid was, en wel op bladz. 6. Daarbij werd toen door den Minister als slotsom opgegeven, dat, indien alles ware gebleven op den voet van het bepaalde bij het contract, in 1835 met de Handel-maatschappij gesloten, de in 1845 geveilde producten een minder netto rendement van f 3,800,000 zouden opgeleverd hebben. Men ziet dus welke enorme bezuiniging reeds in 1845 had kunnen en wezenlijk was tot stand gebragt op de vervoer- en verkoop-kosten van de producten onzer overzeesche bezittingen, welke millioenen schats er uit dien hoofde vroeger waren verspild, en desniettemin had de Handel-maatschappij zich die groote vermindering getroost, en bij het nog overgeblevene harê rekening gevonden niet alléén, maar, zoo als later blijken zal, naderhand nog in vele en aanzienlijke reductien toegestemd. Men twist hier, zegt spreker, over 75 cents wegens meerdere of mindere reiskosten voor de leden der beide Kamers; maar van hoeveel gewigt is deze zaak hier dan niet, wanneer men bedenkt, dat iedere cent, op een pond koffij al of niet uitgespaard, een verschil van nagenoeg een millioen voor de natie uitmaakt.

2°. Om verder het hooge geldelijke belang der zaak te doen uitkomen, beroept hij zich op de antwoorden der Regering ten aanzien van dit ontwerp zelve. Uit § 6 dier antwoorden blijkt, dat er thans weêr nader is bedongen eene vrachtvermindering van f 3 per last; dat er tevens is bepaald, dat voortaan een last koffij zal moeten uitleveren 1800 Nederlandsche ponden, in stede van 1500, zoo als thans gebruikelijk is, en dat ook de last-berekening voor de overige producten op eene gelijkmatige wijze is geregeld. De besparing door dit een en ander te weeg gebragt wordt naar den maatstaf van den gemiddelden aanvoer in de laatste jaren, door de Regering bij datzelfde antwoord geschat op eene nieuwe besparing van niet minder dan f 750,000.

3°. vestigt spreker de aandacht der leden op een staat in 1840, tijdens de discussien over de begrooting, aan de Kamer overgelegd, aanwijzende de bruto- en netto-opbrengst der door de Handel-maatschappij gedurende 1840 verkochte gouvernements-producten. Dat bruto provenu was f 43,712,216.43, waarvan echter wegens assurantie, onkosten en commissie-loon was afgetrokken niet minder dan f 14.715,935.84, zoodat netto voor de schatkist slechts overbleef f 28.996,280.59. Hij wijst daarbij op een paar op dien staat voorkomende posten, onder anderen van geveilde suiker, waarvan de kosten meer dan 50 per cent, ja bijna 60 per cent bedragen van de bruto-opbrengst.

Eindelijk 4°. betoogt hij zijne stelling, dat de zaak van het hoogste gewigt is, uit eene rekening in zijn bezit over 1846, toen van eene bruto-opbrengst der producten van 43 millioen een bedrag van ruim 15 millioen aan onkosten was afgegaan, waaronder zich bevonden (en spreker doet dit uitkomen) ruim 12 millioenen aan vrachten, opslag, kosten van verkoop, enz. betaald, ruim 1½ millioen aan commissieloon, bijna 6½ ton gouds aan courtagie en soortgelijke aanzienlijke uitgaven meer. Hij is in staat gesteld die opgaven te doen, omdat ze te zijner kennis gekomen zijn als lid der staats-commissie, die door den Koning werd belast met het onderzoek der koloniale remise-rekening over het gemelde jaar.* Hij maakt daarbij echter geen misbruik van het vertrouwen, hetwelk in hem, door het aan hem opdragen dier commissie, gesteld werd, want hij nam die taak niet op zich, dan onder het gelijktijdig gemaakt beding, dat hem ten aanzien van al hetgeen hem als lid der commissie werd medegedeeld, geen geheimhouding zoude worden opgelegd, met vrijlating om daarvan als vertegenwoordiger zoodanig gebruik in het belang der natie te maken, als hij, naar zijne overtuiging, zoude gepast en nuttig oordeelen. Hij acht zich te eerder verpligt dit te zeggen, omdat het hem de gelegenheid geeft hier openlijk de verklaring af te leggen, dat de toenmalige Minister van Kolonien (de heer Baud) geen oogenblik zwarigheid maakte, niet alleen, om in dit beding dadelijk toe te stemmen, maar ook in de mededeeling van alles, wat hij in de vervulling van zijne taak noodig keurde, met de meeste vrijgevigheid, des ongeacht, te werk ging. Spreker gelooft, dat hij met deze cijfers bewezen heeft, hetgeen hij in de tweede plaats wenschte aan te toonen, het overgroot gewigt van de zaak, die hier ter sprake is gebragt.

En wat nu aangaat het derde punt, zijne meening over het gewigtige vraagstuk, hetwelk hij thans behandelt, zoude hij zich misschien eenvoudig kunnen bepalen tot een beroep op datgene wat hij, nu 9 jaren geleden, ten dien aanzien van deze zelfde plaats kenbaar maakte, » Het beweerde" (zeide men toen in het algemeen verslag) » dat het consignatie-contract eene zuiver koloniale » aangelegenheid is, wordt niet toegestemd. Het opperbestuur » der kolonien, dat is de huishoudelijke inrigting aldaar, is aan » den Koning toegekend. De inkomsten echter behooren tot de » bemoeijenissen der Staten-Generaal; de gevolgen van het gestelde » door den Minister van Kolonien zouden tot de schromelijkste » misbruiken kunnen leiden. Het geldt hier een beginsel, geen » bijzonder feit. Men veronderstelle dat een Koning der Neder- » landen, art. 59 toepassende, zoo als hier beweerd wordt dat » het toegepast moet worden, zich meester wilde maken van alle » de koloniale geldmiddelen, dan zoude hij slechts een consignatie- » contract te sluiten hebben, òf met eene maatschappij òf met » een particulier, waarbij de voordeelen wierden berekend niet » op 17 pct., zoo als thans, maar op 50 pct., of op zoovele » percenten, als noodig waren, om geen enkelen gulden der » Indische inkomsten in de schatkist te doen vloeijen. Het » consignatie-contract is blijkbaar bezwarend en geeft ongehoorde » winsten aan de maatschappij, die hare goede zijde kan hebben, » maar die dan toch niet onmisbaar genoeg kan worden geoor- » deeld, om haar zulke groote voordeelen toe te kennen, ten » koste der zoo zeer hulpbehoevende schatkist,"

Zoo dacht men bijna algemeen onder de werking der vorige Grondwet, en het sprak nu wel van zelf, dat de spreker na de herziening van dat staatsverdrag van geen ander gevoelen kan geworden zijn. Om den geest der artt. 59 en 60 der tegenwoordige Grondwet wel te verstaan, zou men moeten nagaan alle de menigvuldige phases, welke zij bij de herziening doorloopen hebben. Het was een zonderling verschijnsel, dat de Kamer bijna meer huiverig was dan de Regering, om te ver in de inmenging met de koloniale aangelegenheden te treden. Maar die vrees bepaalde zich tot het inwendig bestuur van die ver afgelegene bezittingen. De geldelijke aangelegenheden daarentegen, wilde men op eenen helderen, vasten voet even als die van het moederland geregeld hebben. Daartoe eischte men de meest mogelijke medewerking en van daar de veelomvattende bepaling van de 2de paragraaph van art. 60: » De wet regelt de wijze van beheer en » verantwoording der koloniale geldmiddelen." In *deze* bepaling der Grondwet ligt, naar des sprekers oordeel, de beslissing van de zaak; hij beroept zich daartoe op de rede door den Minister bij de beraadslaging in de gewone Kamer over deze bepaling gehouden. » De later vast te stellen wetsbepalingen (zeide deze) » omtrent de wijze van beheer en verantwoording der koloniale » geldmiddelen zullen daarheen strekken, om te zorgen, dat de » vertegenwoordiging volkomen kennis zal dragen van den toe- » stand der finantien van de overzeesche bezittingen, *gelijk over* » *die van het moederland.*" Wat zal er, vraagt spreker, van die regeling van de *wijze van beheer der geldmiddelen* door de wetgeving worden? Welk nut zal de Vertegenwoordiging hebben van de kennis omtrent *den toestand der finantien* van de overzeesche bezittingen, wanneer de Minister het vermogen zal hebben, om, naar willekeur en op eigen gezag, eene overeenkomst te sluiten, waarbij voor eene reeks van jaren de producten onzer overzeesche bezittingen, dat is met andere woorden onze *koloniale geldmiddelen*, onder bepaalde onveranderlijke voorwaarden aan eene maatschappij of particulier, ter verkoop of waartoe dan ook, worden overgedaan of opgedragen? — Zoude dit niet gelijkstaan met eene overeenkomst, waarbij een Minister van Finantien aan een particulier of vereeniging opdroeg, tegen zekere belooning, de perceptie van alle rijks-belastingen in het moederland? — Dit zoude, als

geregeld door de wet, onmogelijk zijn, maar even onmogelijk is het hier, wanneer de 2de paragraaph van art. 60 waarheid zal bevatten: » De wet regelt *de wijze van beheer* der koloniale geldmiddelen." Die koloniale geldmiddelen zijn de producten en die *over de wijze van beheer* der producten beschikt, beschikt ook over de koloniale geldmiddelen.

Er zijn, zoo als hij straks reeds opmerkte, buitendien nog andere zeer gewigtige consideratien in het midden te brengen, die hij echter slechts met een woord wil aanstippen, getrouw aan zijn voornemen om alleen over het geldelijke belang der schatkist te spreken. Hij brengt daartoe den overgrooten invloed die door een dergelijk exorbitent privilegie gegeven wordt aan dat reeds magtig zedelijke ligchaam (de Handel-maatschappij) op onzen handel en fabriekwezen en in het bijzonder op onze kolonien zelve, zelfs ook op het daar gevestigde bestuur. De Minister van Justitie sprak onlangs, ter gelegenheid van de wet op de vereenigingen en vergaderingen, over het gevaar voor den Staat van vereenigingen te vreezen, die, zich in magt uitbreidende, ten lange laatste un état dans le corps de l'état vormen, maar spreker vraagt: of eene dergelijke overeenkomst niet daartoe den weg zoude banen en of een minister, die het wagen zoude ze op eigen gezag te sluiten, zich niet blootstelt aan eene grenzenlooze verantwoordelijkheid? Ja, al was het dat de 2de paragraaph van art. 60 de zaak niet naar zijne overtuiging besliste, dan zoude hij, minister zijnde, tot dekking zijner verantwoordelijkheid gebruik maken van de 4de paragraaph van art. 59, die *alle* onderwerpen, de kolonien betreffende, aan de regeling door de wet onderwerpt, *zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan.* Bij resumé verklaart spreker zich te vereenigen met het gevoelen in het verslag der rapporteurs uitgedrukt, dat tot de voorgenomene overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij de medewerking van de Vertegenwoordiging gevorderd wordt.

Met betrekking tot § 5 van datzelfde verslag, handelende over de assurantie der gouvernements-producten door de Handelmaatschappij, heeft hij met het grootste genoegen uit het antwoord der Regering gezien, dat ze heeft opgehouden, en dat de som door haar op elke lading tot nu toe geassureerd, voor rekening van het Gouvernement is overgenomen. Hij moet ter dezer gelegenheid aan den vorigen spreker doen opmerken, dat het de Handelmaatschappij niet zelve was, die buiten de door haar gereserveerde som, die producten verzekerde, maar dat zij die bij anderen deed verzekeren, en zulks uit kracht eener stipulatie in het consignatie-contract, in verband staande met de vroeger bestaande schuld. Uit het zoo even door den spreker aangehaalde ontwerp der Regering blijkt intusschen verder, » dat de vraag, of het doelmatig is, de assurantie der Oost-Indische producten geheel en al achterwege te laten, thans bij de Regering in overweging is." Het is daarom van belang ook daaromtrent zijne denkbeelden te doen kennen. Ook deze zaak is hoogst belangrijk en wordt het best door cijfers gekend. Spreker herinnert, dat de Regering op iedere lading f 40,000 niet doet assureren, of liever voor eigen rekening assureert, en van daar de post in het credit van de onder de bijlagen gevoegde rekening over 1847, groot f 242,018.60, onder den naam van *winst op de assurantie.* Over 1846 was die winst nagenoeg f 187,000, en het bedrag toen aan particulieren wegens assurantie-premien door het Rijk uitbetaald, was ruim f 874,000. Wat daarvoor over 1847 aan particulieren betaald is, is onbekend, maar wanneer men daarvoor dezelfde verhouding mogt aannemen, die in 1846 bestond, dan zoude dit over 1847 ruim dertien tonnen gouds moeten bedragen hebben. De zaak is dus ook van veel gewigt. Hij heeft eens voor zich gehad eene lange lijst van schepen, naar en van de Indien gevaren, loopende over verscheidene jaren, en daarvan was er slechts één, in dat geheele tijdsverloop, totaal verongelukt. Zal men nu jaarlijks een millioen en meer opofferen voor een mogelijk gevaar, hetwelk uit de ondervinding van het verledene blijkt zóó gering te zijn? Spreker heeft wel eens gehoord, dat aanzienlijke eigenaren of reeders van schepen niet doen assureren, omdat de groote kosten, die zeker zijn, op den duur meer bezwarend zijn dan het onzekere gevaar hetwelk men loopt; en hoeveel te meer waar moet dat dan niet zijn ten aanzien van de gouvernements-producten die zeker in uitgebreidheid en waarde die van ieder bijzonder persoon verre overtreffen. Maar spreker gelooft niet, dat het behoud der assurantie toe te schrijven is aan de gevoelde noodzakelijkheid om zich tegen zeegevaar te dekken; die oorzaak moet elders gezocht worden; ze is gelegen in een stelsel van bescherming verleend aan de tallooze assurantie-kantoren, die in de gevaarlooze scheepvaart op de Indien eene vergoeding moeten vinden voor de schaden, die zij lijden kunnen uit de meer gerisqueerde assurantie voor de zoogenaamde kustvaart en de vaart op de Oostzee. Spreker beschouwt dat motief ongeoorloofd. De geheele natie mag niet op die wijze belast worden met het staande houden van dergelijke instellingen, die ontelbaar zijn en, met een zeer gering kapitaal opgerigt, grove winsten aan de ondernemers opleveren.

Ook met opzigt tot de 6de paragraaph van het verslag, meent spreker niet te mogen zwijgen. Het betreft de vrachtprijzen, die, ongeacht de bedongene vermindering, volgens het antwoord der Regering, nog bovenmatig hoog blijven. Men gebruikt daartoe, ofschoon op eene meer uitgebreide schaal als vroeger, vaste schepen, en sluit daardoor de mededinging uit. De aanbouw is, als een gevolg, tot in het excès gedreven. Het is eene bescherming aan de scheepvaart, ten koste van zoovele andere takken van industrie, verleend, die onbillijk is en niet verdedigd kan worden. Zoo onze reederijen bescherming noodig hebben tegenover vreemde, dan volgt daaruit toch nog niet, dat daarom eene vrije mededinging tot vervoer van gouvernements-goederen en producten van en naar de Indien, niet voor *alle* onze inlandsche reeders zoude opengesteld en die vervoer bij aanbesteding aan den minst-aannemende kunnen gegeven worden. Hij is overtuigd, en zoude het met bewijzen kunnen staven, dat door die op zich zelf billijke handelwijze zeer aanmerkelijk zoude worden bespaard.

Eindelijk moet spreker nog eene bedenking in het midden brengen betrekkelijk de schuldvordering ten laste der Nederlandsche stoomboot-maatschappij, wegens de stoomboot *Pylades*, waarvan in § 10 van het verslag der Kamer en van de antwoorden der Regering gewag gemaakt wordt. Hij zal over de geschiedenis dier stoomboot en over den oorsprong dier schuldvordering maar zwijgen. Alle de omstandigheden daarvan zijn hem trouwens ook daartoe niet voldoende genoeg bekend. Doch zooveel is zeker, dat het gebeurde juist geene aanleiding gaf tot bijzondere bescherming van die maatschappij, en ook andere omstandigheden gaven daartoe geene aanleiding. Hij meent, dat die maatschappij aan den Staat aanzienlijke sommen schuldig was, en misschien nog is; dat de Regering, uit voorzigtigheid en om zich te dekken, de stoomboot *Batavia* heeft overgenomen voor f 455,000, alsmede eene andere, *Laurens Koster*, voor f 60,000; dat er zelfs eene zeer aanzienlijke som, geheel gratuit, van de schuld zou zijn afgeschreven; en dat op dit oogenblik de schuld nog niet geheel is afbetaald. Hij heeft daarbij wel eens hooren beweren, dat het gouvernement zijne aankoopen bij de maatschappij te duur betaalt, en dat zij niet altijd even goed zijn. Hij gelooft in allen gevalle, dat de maatschappij altijd te veel voorregten genoten en bescherming gehad heeft. In de provincien is men er niet vreemd van om te gelooven, dat de invloed van vele groote heeren in den Haag en andere plaatsen, die in de zaak betrokken zijn, ten gunste en voordeele der maatschappij werkt. Het belang der Regering brengt mede, dat zij zich zelfs voor den schijn mijde.

Alle deze opmerkingen en beschouwingen zullen den spreker niet afbrengen van zijn voornemen, om het aanhangig wetsontwerp, dat tot het verledene behoort, aan te nemen.

De heer ***van Hall*** zegt, dat hij aanvankelijk slechts het woord gevraagd had om eenige vragen aan den Minister van Kolonien te rigten. Voordat hij echter daartoe overgaat, acht hij zich verpligt, ook van zijne zijde eenige opmerkingen in het midden te brengen over de onderwerpen, door de beide vorige redenaars aangevoerd. Hij verzoekt echter wel in het oog te houden, dat hij op de behandeling van dit onderwerp niet was voorbereid, daar het als het ware slechts incidenteel in behandeling is gekomen. Hij spreekt alleen, om het ongunstig vooroordeel, dat eene bijeengebragte massa van cijfers; welke het onmogelijk is om ter toetse te brengen, bij sommigen zou kunnen doen ontstaan, te voorkomen.

Hij moet dan al dadelijk beginnen met op te nemen, hetgeen de eerste spreker gezegd heeft wegens de beschuldiging van het voorstaan van provinciale belangen, welke die spreker begreep van zich te moeten afweren. Ook hij moet die verdenking, die beschuldiging van zijnen kant ter zijde stellen. De leden der Staten-Generaal, uit welke provincie of uit welk gedeelte van het land ook afgevaardigd, vertegenwoordigen het Nederlandsche volk. Hij hoopt alzoo, dat achter zijne woorden geene nevenbedoelingen zullen worden verondersteld, die hij ook niet bij anderen veronderstelt. Reeds heeft de eerste spreker zijnerzijds voldoende waarborgen gegeven van zijne waardering der handelsbelangen. Hij heeft namelijk verklaard, dat, in welke provincie hij ook moge gevestigd zijn, de handelsbelangen hem altijd zeer dierbaar zijn. Niemand zal hem ooit van het tegendeel verdenken. Maar bovendien, het land is ook zoo groot niet, dat er eene provincie, eene enkele stad zou zijn, welke geen belang bij den handel zou hebben. Het zijn handel en scheepvaart, die in elke ader van het staatsligchaam bloed en kracht doen stroomen.

En wanneer spreker nu het gewigtig vraagstuk van bezuiniging op de assurantie, op de vrachten en op andere onkosten beschouwt zoo als dat door de beide vorige redenaars is uiteengezet, dan zal hij geheel ter zijde stellen de belangen der twee, vooral bij die bronnen van nationale welvaart belang hebbende provincien, welke, zoo niet

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 19DEN MEI.

het grootste gedeelte, zeker de helft in de belastingen betalen. Hij zal ook geheel ter zijde laten de vraag, of de Regering, die zich meester gemaakt heeft van de geheele cultuur en opbrengst van eene kolonie, door voorvaderlijk beleid, moed en opofferingen verkregen, eene Regering welke dien ten gevolge meester is van de transporten, niet zedelijk verpligt is, in sommige gevallen niet te zeer te vragen naar het onmiddellijk, dikwerf slechts schijnbare, hij zou het bijna noemen kleingeestige belang der schatkist, maar ook eenigermate te beschermen de belangen, welke zij door haar monopolie bedreigt. Hij zal zich bepalen dit vraagstuk alleen aan dat onmiddellijk kleingeestig belang der schatkist te toetsen. Spreker zal ook niets ontnemen aan het gewigt der beschouwingen, door den tweeden redenaar in het midden gebragt ten aanzien van de contracten met de Handel-maatschappij. Zoo verre zijne informatien juist zijn, bestond daaromtrent bij de vorige Regering geen twijfel. Hij zal zich ook niet laten bewegen door de vele cijfers door den vorigen redenaar bijgebragt. Het zal hem aangenaam zijn, indien de redenaar de goedheid mogt hebben die cijfers voor de toekomst te bewaren. Het komt spreker dan voor, dat, wanneer men de vrachten der schepen nog meer zou verminderen, wanneer men tot dat einde tot eene aanbesteding van den vervoer zou besluiten, en wanneer men tot eene besparing der assurantie-penningen zou overgaan, door de assurantie geheel voor rekening van het Rijk te doen plaats hebben, alsdan de belangen der schatkist al zeer slecht zouden worden gediend. Spreker kan daaromtrent thans in geen breedvoerig betoog treden. Hij waarschuwt alleen tegen overdrijving, en wenscht, dat de massa cijfers die men heeft opgesomd, geen ongegrond vooroordeel doe ontstaan. Spreker vertrouwt dit, daar wij thans bezitten eene uitmuntende Oost-Indische vloot, niet het schrikbeeld, gelijk de eerste spreker zeide, maar de roem der natie, bestaande uit hechte en goedgebouwde schepen, bevaren door kundige bevelhebbers, die daardoor over het algemeen geringe schade beloopen, die grootendeels bij particulieren verzekerd zijn; daardoor wordt er gewaakt tegen misbruiken, tegen malversatie; kapiteins die geen belang hebben om avarij-rekeningen te maken; assuradeurs, die ze helpen voorkomen en controleren. De contrôle der Handel-maatschappij is altijd daar, om misbruiken voor te komen. Terwijl wij dit alles bezitten en waarborgen tegen misbruiken hebben, zal dit alles, als men de vracht aanbesteedt, verdwijnen, en dan zal de Staat veel grooter verliezen lijden, dan nu het geval is. Dat is nu echter geheel afgescheiden van het belang dier provincien, welke zooveel tot verkrijging dier kolonien hebben gedaan en welke zooveel aan belastingen opbrengen. Maar het blijkt daaruit, dat 's Lands belang onafscheidelijk is van het handelsbelang en beide slechts één geheel uitmaken. Spreker kent dan ook geen ander belang, dan dat des Lands.

Nu moet spreker in de tweede plaats nog een woord in het midden brengen nopens eenige cijfers, die door den vorigen redenaar zijn bijgebragt en die spreker in staat was dadelijk te beoordeelen. Die redenaar meende de winsten der assuradeurs te kunnen berekenen. Hij gaat daarbij aldus te werk: Volgens de rekening over 1846 was er aan premien betaald eene som van . . . . . f 1,060,000
de winst van de assurantie-rekening was. . . 186,000

derhalve was de winst van bijzondere personen. . f 874,000

Maar de vorige redenaar bedriegt zich in deze berekening. Hij trekt toch de *netto*-winst van den Staat af van de *bruto*-winst der assurantie-premien. De f 1,060,000 is het totaal bedrag der premien, die in rekening gebragt en betaald zijn; de f 186,000 is het saldo winst, welke de Staat heeft gemaakt door voor een gedeelte zelf assuradeur te zijn. De bijzondere assuradeurs hebben geene f 1,060,000 premien in 1846 genoten; een deel dier premien is door den Staat zelf genoten en in het credit gebragt der assurantie-rekening, hetwelk na de afbetaling der schaden f 186,000 winst achterliet; ook niet f 874,000. Maar zoo zij die genoten hadden, moesten zij nog de verliezen en avarijen betalen. Men bedriegt zich zeer met netto-winst van bruto uitgaaf af te trekken. Hetzelfde is het geval met den regel van drieën, welke de redenaar van 1846 op 1847 getrokken heeft. Men wachte zich dus voor overdrijving. Het is waar, de assuradeurs genieten eene zekere winst, maar men moet het oude spreekwoord niet vergeten: » men moet weten te leven en te laten leven," » die niet weet » te laten leven zal zelf niet blijven leven."

Spreker heeft niet juist voor den geest, of er gedurende een zeker getal jaren slechts één schip zou zijn vergaan. Een der vorige redenaars bragt ook bij, dat de groote eigenaars van schepen hunne vaartuigen niet lieten verzekeren. Maar die redenaar verwart twee zaken, namelijk de eigenaars van schepen en die van goederen. Het is niet waarschijnlijk, dat, wanneer men vele schepen op verschillende zeeën verspreid heeft, overal te gelijker tijd een orkaan zal woeden. Het is dan ook mogelijk, dat een bezitter van een groot getal schepen zijn eigen assuradeur is. Zoo spreker wel onderrigt is, heeft dit op deze oogenblikken geen plaats. In allen gevalle is het echter geheel anders met de goederen. Spreker is geen voorbeeld bekend, dat men deze niet verzekerd heeft. Het geldt hier bovendien niet alleen de verzekering voor zware schaden, maar het kwaad ligt in de kleinere schaden, in de avarij-rekeningen. Men wachte zich dus voor overdrijving omtrent de winsten van bijzondere personen op dit oogenblik, en de voordeelen der schatkist, indien de tegenwoordige weg verlaten wierd. Nu de zaak ter sprake gekomen is, ware het wenschelijk, dat zij van alle zijden wierd onderzocht. Immers, het geldt hier hooge, gewigtige belangen van den Staat. Men zij steeds gewapend tegen vooroordeelen, welke zoo gemakkelijk bij het nederstellen van cijfers kunnen ontstaan.

Thans meent spreker te moeten overgaan tot het eigenlijke doel zijner rede, dat is, om eenige inlichtingen aan den Minister van Kolonien te vragen. Vooraf moet hij echter doen opmerken, dat hij, bij den aanvang dezer beraadslagingen, den Minister heeft hooren zeggen, dat Zijne Exc. zich niet gehouden achtte, het gedrag of de handelingen zijner voorgangers te verdedigen, en dat Zijne Exc. zich alleen aansprakelijk stelde voor hetgeen hij zelf gedaan had. Maar het geldt hier het Koninklijk besluit van 3 December 1848, waarbij de rekening der koloniale remises over 1847 wordt goedgekeurd en waarbij hij, door het verleenen van zijn contraseing, ook bekrachtigde wat er gedaan is. Spreker meent nu drie vragen te moeten doen omtrent drie punten van bezuiniging. Hij doet dit niet met eenige onaangename bedoeling omtrent den tegenwoordigen Minister, te minder daar hij meent te weten, dat deze zelf niet gewenscht had, dat er met veel ophef van deze bezuinigingen, als afkomstig van dit ministerie, zou worden gesproken; maar spreker doet zulks, om mede te werken dat steeds eere gegeven worde aan wien eere toekomt.

De besparingen, waarvan hij gewag meent te moeten maken, zijn:
1°. die op de vrachten, van. . . . . f 750,000
2°. die op de assurantien, van 150,000
en 3°. die op de commissie, van. 500,000

te zamen f 1,400,000

Indien de spreker wel onderrigt is, dan had reeds in Februarij 1848 de toenmalige Minister van Kolonien eene aanzienlijke besparing op de vrachten voorbereid, en hebben alleen de gebeurtenissen van die maand de dadelijke toepassing daarvan verhinderd. De vraag zoude zijn, waarom het Ministerie het geheele jaar 1848 heeft laten voorbijgaan zonder die besparing in te voeren, hoewel dit had kunnen geschieden, toen de eerste indruk der gebeurtenissen van Februarij voorbij was.

Eene tweede vraag betreft, of niet de besparing op de assurantien mede door den voormaligen Minister was voorbereid, door het brengen van eene wijziging in de voorgestelde nieuwe statuten, met het oog op die besparing; zoodat deze besparing slechts een jaar vervroegd is.

Ten aanzien van het derde punt vraagt spreker, of de besparing van 5 ton op het commissieloon der Handel-maatschappij niet het gevolg is van maatregelen, reeds in 1847 voorbereid, en tijdens de aftreding van den vorigen Minister van Kolonien gereed liggende.

Spreker zal zijn doel bereikt hebben, als de Minister, aan wiens opregtheid hij niet twijfelt, zal hebben doen uitkomen, dat die bezuinigingen reeds door den toenmaligen Minister waren voorbereid. Op die wijze zal er hulde worden toegebragt aan den man, wien vele leden der Kamer, en althans spreker, groote achting toedragen, en die hem, in zijne voormalige betrekking, als ambtgenoot, getrouw heeft ondersteund in alles wat bezuiniging kon bevorderen.

De heer ***de Man*** geeft zijne verwondering te kennen, dat de vorige spreker uit het door hem gezegde aanleiding gevonden heeft, om de beraadslagingen te brengen op een terrein, waarop zij niet behooren en waartoe hij ten minste geenerlei aanleiding gegeven heeft. Hij bedoelt het terrein van provincialismus, door ook nu weêr eene vergelijking te maken tusschen, en een beroep te doen op het verschil van het belasting-bedrag, betaald wordende door de beide provincien Holland en de overige gewesten. De vraag door hem behandeld, of de voorgenomene overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij zonder medewerking der wetgeving kan worden tot stand gebragt, is zuiver grondwettig en hij behoeft dus tot wederlegging den vorigen redenaar op het door hem gekozene terrein niet te volgen, hetgeen slechts dienen kan om oude veten op te halen. Hij werpt alle verdenking van provincialismus van zich af.

Zoo hij zich beroepen heeft op de groote onkosten op de overzeesche producten vallende, dan heeft hij dit gedaan om het groote gewigt der zaak, die hij voorstaat, te doen uitkomen en aan de belangstelling der Kamer aan te bevelen. Hij gelooft dat zijne cijfers in het algemeen juist zijn. Ten aanzien van

hetgeen in 1847 wegens assurantie betaald is, heeft hij alleen bij gevolgtrekking uit hetgeen wegens 1846 bekend was geredeneerd en ook alleen kunnen redeneren, omdat men niet weet wat over het eerstgemelde jaar aan particulieren is uitgekeerd. Mogt hij zich in het aannemen van die verhouding vergist hebben, hetgeen hij buiten de mogelijkheid is te verifieren, dan is dit geschied ter goeder trouw en in allen geval is dit zeker — waarop het hier alleen neérkomt — dat, aan wien dan ook betaald, door den Staat meer dan een millioen aan assurantien over dat jaar is voldaan.

De heer ***van Hall*** acht zich verpligt te antwoorden, dat hij volstrekt van geen provincialismus gesproken heeft, en dat hij zich alzoo niet in het allerminst behoeft aan te trekken de beschuldiging, die men tegen hem heeft ingebragt. Men heeft zich slechts te herinneren wat hij gezegd heeft, dat de beide sprekers zich wel bij voorbaat deswege hadden verontschuldigd, doch dat dit niet noodig was geweest. De spreker althans had alleen geredeneerd uit het oogpunt van het algemeene staatsbelang. Hij had den handel in het algemeen op het oog en zeide daarom, dat in elke ader des lands bloed stroomde, 't welk de handel deed ontstaan.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt nagenoeg het volgende: Bij gelegenheid der beraadslaging over het wets-ontwerp betreffende de wachtgelden, nam ik reeds de vrijheid de aandacht der Kamer en der Regering voorloopig te vestigen op het gewigtige punt, dat ook reeds dezen morgen met zooveel nadruk ter sprake is gebragt, te weten: de contracten met de Handelmaatschappij te sluiten. Toen reeds, ofschoon zich maar zijdelings eene gelegenheid aanbood, meende ik niet te mogen nalaten deze zaak ter sprake te brengen, want het gold eene zaak, die welligt spoedig hare definitive beslissing had kunnen erlangen. Zeker is het, dat de Minister van Kolonien toen verklaarde, dat het onderwerp juist bij den ministerraad in behandeling was.

Ik was dan ook uitermate verheugd, toen ik uit de memorie van beantwoording op dit wets-ontwerp de volledige zekerheid kreeg, dat de contracten nog niet waren gesloten. De zaak is dus nog in haar gehcel; zij is eene grondige behandeling overwaardig. De vraag is echter voor geene beslissing bij stemming in deze Vergadering vatbaar; maar daarom zoude ik het van belang achten, dat ieder van u, die omtrent dit onderwerp eene gevestigde overtuiging heeft, en die met mij en anderen de tusschenkomst der wetgevende magt in dezen voor noodzakelijk houdt, al ware het slechts door een enkel woord, van die overtuiging deed blijken. Want ik acht het ook voor de Regering niet zonder belang, dat zij althans eenigermate met de meening dezer Kamer bekend worde.

Mijn voornemen is niet thans te treden in een onderzoek, wat de Grondwet van 1840 omtrent de overzeesche bezittingen voorschreef: of de bepalingen dier Grondwet al dan niet naar behooren zijn uitgevoerd. Ik zwijg dus insgelijks over hetgeen op dit oogenblik nog bestaat. Ik vestig alleen het oog op de toekomst.

Men bedenke het toch wel, dat, wat nu ook nog bestaan moge, zoowel het *beleid der regering* in de kolonien, als het *beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen* eerlang op nieuw en wel *door de wet* zal moeten worden geregeld. En het zoude daarom zonder nut zijn nu te gaan twisten, of de Regering *in het nu nog bestaande stelsel* al dan niet de bevoegdheid zou hebben, om zonder de tusschenkomst der wetgevende magt de bedoelde contracten te sluiten.

Ik vestig uwe aandacht in de eerste plaats op de *contracten zelve*, en vervolgens op de *uitgaven*, welke uit die contracten zullen voortvloeijen.

Die contracten loopen over het vervoer, den verkoop enz. der Oost-Indische producten, dat is over den verkoop van eigendommen van den Staat. Ik zeg *van eigendommen van den Staat.* Het is toch, mijns inziens, niet twijfelachtig, of de producten, zoodra zij in Indie aan het Gouvernement zijn afgeleverd, zijn eigendommen van den Staat. Het zijn wel is waar *roerende* goederen, maar dan toch goederen, die jaarlijks eene verkoopwaarde hebben van tusschen de 30 en 40 millioen gulden, vroeger wel eens daarboven, en althans over het jaar 1847, waarover het tegenwoordig batig slot loopt, eene verkoopwaarde van f 32,600,000. En hoe kan men nu, onder de orde van zaken, waarvan de gewijzigde Grondwet de beginselen heeft vastgesteld, aan de Regering de bevoegdheid toekennen, om die aanzienlijke eigendommen van den Staat zonder medewerking der wetgevende magt te verkoopen en de voorwaarden van dien verkoop te regelen? En dat nog niet eens voor een enkel jaar, maar welligt voor tien of twintig of zoovele jaren, als de Regering mogt goedvinden. Maar al had ook de Regering, streng genomen, naar de beginselen der Grondwet het regt daartoe, dan nog zou ik met vertrouwen durven vragen: is het behoorlijk, is het voorzigtig dat de Regering, zonder noodzakelijkheid, zulk eene enorme verantwoordelijkheid op zich lade, en den Staat in eene zaak van dat aanbelang, voor zoo vele jaren, binde.

En van welk een belang de regeling dezer zaak is voor de finantien van den Staat, dat heeft mijn geachte vriend uit Nijmegen u zoo even betoogd, onder anderen toen hij zeide, dat, indien in het door hem genoemde jaar de bepalingen van het contract zonder wijziging waren opgevolgd en toegepast, het batig slot ten behoeve van het Rijk de hoogst aanzienlijke som van 38 tonnen gouds minder zoude hebben bedragen. En leest nu na alle de processen-verbaal der staatscommissien, benoemd om de rekening der koloniale remises te onderzoeken, en gij zult in ieder van die stukken aanmerkingen vinden op de te hooge onkosten, loopende op den verkoop der producten, en gij zult tevens in ieder van die stukken van de eene of andere verkregene vermindering van die onkosten gewaagd vinden. En nu heeft ons de Minister van Kolonien, in eene vorige vergadering, bij gelegenheid der beraadslaging over de wachtgelden, te kennen gegeven, dat, volgens de nu gelegde grondslagen, voor de nieuwe contracten, boven en behalve alle reeds vroeger verkregene verminderingen, op eenmaal eene vermindering van onkosten was verkregen van ongeveer veertien tonnen gouds. Is het dan nog verder noodig te betoogen, van welk belang de regeling dezer zaak is voor de finantien van den Staat? Is het nog verder noodig te betoogen, dat het eindelijk eens tijd wordt, nu er nieuwe contracten moeten worden gesloten, dat ook de wetgevende magt daarin worde gekend en daarover haar oordeel uitspreke?

Ik sprak tot hiertoe over de *contracten zelve*. Maar nu de *uitgaven* uit die contracten voortvloeijende. Ik beweer met het volste vertrouwen, dat het zijn *rijks-uitgaven*. Het zijn uitgaven die het Rijk betalen moet wegens het vervoer en den verkoop van producten, aan het Rijk toebehoorende. Al stelt men nu ook die uitgaven voortaan, even als tot hiertoe, op eene afzonderlijke rekening, die men noemt *rekening der koloniale remises* (*of* dit en *hoe* dit zal geschieden, zal de wet moeten regelen) — al preleveert men ze als 't ware op de ontvangsten: het verandert den aard en het wezen dier uitgaven niet: het blijven rijks-uitgaven, die het Rijk betalen moet. En zijn het rijks-uitgaven, dan zal het toch nu vooral wel niet meer twijfelachtig zijn, of de wetgevende magt zal ze moeten toestaan.

Maar is nu deze stelling onbetwistbaar, tot welke moeijelijkheden en complicatien zal het dan aanleiding kunnen geven, indien de Regering mogt hebben goedgevonden, eigener autoriteit, contracten te sluiten, en de wetgevende magt eens niet mogt goedvinden de uitgaven toe te staan, uit die contracten voortvloeijende.

Maar er is buitendien nog eene andere reden, waarom ik van oordeel ben, dat het belang van den Staat vordert, dat de contracten niet worden gesloten zonder goedkeuring der wetgevende magt. Ik geloof te mogen zeggen, dat de ondervinding heeft geleerd, dat die magtige Handel-maatschappij te veel invloed op de Regering uitoefent, althans uitgeoefend heeft, en dat het gebleken is dat een krachtig tegenwigt tegen dien invloed niet overbodig kan worden geacht. Ik heb straks reeds gesproken over de buitensporige winsten, die de Handel-maatschappij bij vroegere contracten voor zich heeft bedongen, maar ik moet hier thans nog bijvoegen, dat het mij is voorgekomen, dat, bij het vervoer en den verkoop der Oost-Indische producten, wel eens meer de bijzondere belangen van handel, scheepvaart, assurantien zijn onder het oog gehouden, dan juist het algemeen belang. Vergunt mij door eenige voorbeelden mijne meening duidelijker te verklaren.

De vraag is wel eens geopperd over het raadzame en voordeelige, om de Oost-Indische producten geheel of gedeeltelijk in Indie zelf te verkoopen. Ik zal mij wel wachten die vraag te beslissen; ik zal mij zelfs wachten om deswege een advies uit te brengen; ik mis daartoe de noodige kennis van vele zaken. — Maar, wanneer die zaak ter sprake kwam, wat was dan een der voornaame argumenten, waarmede zij werd bestreden? Men zeide: dan zouden vreemden met Nederlanders gelijkstaan; de Nederlandsche scheepvaart zou er bij lijden; Engelschen en Amerikanen zouden ook koopen, en het gekochte met hunne schepen vervoeren, en dat wel dadelijk naar Engeland of Amerika, of naar elders; en zoo doende zoude ook de koffijmarkt en de suikermarkt voor Nederland verloren gaan. Ik antwoord nog eens, dat ik de vraag zelve betreffende den geheelen of gedeeltelijken verkoop van producten op Java volstrekt niet wil beslissen; maar in mijn oog zijn de opgenoemde gronden tegen dien verkoop onjuist. Het zijn volmaakt dezelfde argumenten, waarmede de voorstanders der bescherming steeds eene protectie tracten te verdedigen. Welken nieuwen rijkdom geven ons dan toch de scheepvaart en de koffij-

en suikermarkt, indien wij die door opofferingen van onze schatkist, of van onze ingezetenen, moeten koopen?

Ik herinner mij bij deze gelegenheid het geroep, dat er voor eenigen tijd opging, toen het Gouvernement had goedgevonden twee of drie ladingen suiker direct naar Engeland te zenden, ten einde die aldaar te doen verkoopen. Ik onthoude mij alweder van eenige beoordeeling van dien maatregel; maar de grond, waarop hij werd bestreden, was in mijn oog verkeerd: de grond namelijk, als of de Nederlandsche handel regt had om te vorderen, dat alle Oost-Indische producten eerst de Nederlandsche markt moesten passeren, alvorens in vreemde handen te mogen overgaan.

Zoo is ook wel eens de vraag geopperd, of het niet, bij de hooge vrachten, die het Rijk betaalt voor het vervoer der producten, raadzaaam zoude zijn dat vervoer aan den minstbiedende aan te besteden? Ik verklaar alweder de vraag niet te willen noch te kunnen beslissen. Maar ik meen het argument te mogen bestrijden, waarmede tegen dien maatregel werd te velde getrokken. Men zeide: daar zouden onze reederijen bij lijden, en het Gouvernement moest niet alleen trachten lage vrachten te bedingen, maar ook die reederijen te beschermen en staande te houden.

Een dergelijk argument is ook wel eens gebruikt, wanneer er sprake was om de assurantien te verminderen, of wel geheel voor rekening van den Staat te nemen. Een geacht spreker van dezen morgen heeft het u gezegd, dan werd die maatregel wel eens bestreden op grond, dat de Staat de assurantie-compagnien moest beschermen. Maar ook in deze redenering kan ik niet deelen.

Maar, Mijne Heeren, ik stel er hoogen prijs op, om bij dit alles, wat ik hier heb aangevoerd, volstrekt niet verkeerd te worden verstaan. Ik ben volstrekt niet vijandig aan de Nederlandsche Handel-maatschappij; ik erken gaarne alle de verdiensten van dat ligchaam, en zal mij hartelijk verheugen over deszelfs toenemenden bloei. Nog veel minder ben ik vijandig aan handel en scheepvaart en alles wat daarmede in betrekking staat. Ik haast mij te erkennen, dat ik handel en scheepvaart beschouw als de allereerste en voornaamste bronnen van ons volksbestaan; ik onderschrijf gaarne alles wat daaromtrent dezen morgen door den geachten spreker uit de hoofdstad is gezegd. Maar ik verlang, dat die alle rijk worden door den nieuwen rijkdom, dien zij door hunnen arbeid voortbrengen, niet dat zij rijk worden ten koste van de schatkist of van de ingezetenen. Ik ben een vijand van alle bescherming, aan welken tak van nijverheid die ook worde verleend; maar bij handel en scheepvaart en alles wat daartoe behoort, waarvan vrijheid het levensbeginsel is, is bescherming in mijn oog, men vergeve mij de uitdrukking, de uiterste grens van dwaasheid.

Ik vinde dan ook in deze beschouwingen eenen nieuwen grond voor mijn gevoelen, dat, behalve het regt, ook het staatsbelang vordert, dat de nieuwe contracten met de Nederlandsche Handel-maatschappij niet zonder de goedkeuring der wetgevende magt worden gesloten.

De heer ***van Rijckevorsel*** vangt aan met op te merken, dat hij de voordragt, thans in discussie, niet zal goedkeuren, omdat hij niet wil medewerken tot eene eenvoudige herhaling van datgene, wat bij de wet op de middelen tot dekking der staats-uitgaven bereids is vastgesteld.

Spreker heeft steeds beweerd en doet dit nog, dat art. 59 der vorige Grondwet, naar hetwelk deze voordragt nog moet beoordeeld worden, aanleiding en regt geeft om meer van de Regering te vorderen dan eene bloote regeling van het gebruik van het batig slot. En daar hij nu onder eene gewijzigde Grondwet niet kan goedkeuren hetzelfde wat hij onder de voormalige afkeurde, zoo is dit de reden van zijne afstemming.

Alvorens over te gaan tot eenige bijzondere punten, met deze voordragt, naar aanleiding der daarover gevoerde discussien, in verband staande, verklaart spreker vooraf, dat hij overtuigd is dat alle leden dezer Vergadering één doel voor oogen hebben, namelijk de bevordering van het algemeen belang; voor dat doel nu moeten alle ondergeschikte belangen of beschouwingen ten eenen male wijken. Hij rekent er op, dat men ook bij hem geene andere bedoeling zal veronderstellen.

Als er gesproken wordt, zoowel in als buiten de Kamer, over de Nederlandsche Handel-maatschappij, dan heeft spreker meermalen opgemerkt, dat men dat ligchaam stelt op een zeer verkeerd standpunt; dat men van het denkbeeld uitgaat van octrooijen of charters ten behoeve dier maatschappij verleend, ja dat men haar nagenoeg gelijk wil stellen met en beoordeelen wil als de voormalige Oost-Indische Compagnie.

Dat is zeer verkeerd; die maatschappij heeft daarmede volstrekt geene overeenkomst. Zij is een zedelijk ligchaam, eene vennootschap, werkende met het geld, door particulieren zamengebragt, goedgekeurd door de Regering; zij heeft geenerlei charter of octrooi. Het is zoo, zij is bevoorregt door het Gouvernement, maar niet zoodanig en in die mate als twee vorige sprekers dit hebben willen doen voorkomen. Het is geheel onjuist, dat aan die maatschappij goederen worden verkocht of afgestaan en dat zij zoo groote voordeelen op het transport geniet, dat er een tegenwigt noodig is om daaraan perk te stellen. Neen, op die wijze beoordeelt men de instelling geheel verkeerd. De Handel-maatschappij is niets anders als de agent van het Gouvernement die deszelfs orders moet opvolgen; en er is geen ander tegenwigt noodig dan dat van het Gouvernement of van haren lastgever, die somtijds zwaar genoeg op haar drukt.

Na dit te hebben vooropgesteld, komt spreker tot de vraag der consignatie-contracten. Hij zal niet ontveinzen, dat de maatschappij dien ten gevolge vroeger groote voordeelen heeft getrokken, maar moet toch opmerken dat deze in verband stonden met andere omstandigheden en contracten. De Nederlandsche Regering wilde vroeger eene kunstmatige industrie scheppen door fabricatie van katoenen lijnwaden tot verbruik in onze Oost-Indische bezittingen, ten einde daardoor den te grooten invloed van vreemde mededinging tegen te gaan. Het scheppen dier industrie heeft de Noordelijke Nederlanden, na de afscheiding van België, groote opofferingen gekost, die de Handel-maatschappij grootendeels gedragen heeft, zoodat deze overstonden tegen de voordeelen. Die offers hebben dat ligchaam millioenen schats gekost, niet alleen door de hooge prijzen, door haar voor het fabricaat besteed maar ook door de verliezen, voortgesproten uit bankbreuken in Nederlandsch Indie. De maatschappij heeft steeds blijk gegeven van de fabrieken in Overijssel te willen ondersteunen; vrijwillig heeft zij zich ten behoeve derzelve nog nieuwe opofferingen getroost, in de ongelukkige jaren der duurte van levensmiddelen, daartoe aangezocht door de Regering, niet alleen op het fabricaat, dat de maatschappij in ruime mate kocht, maar ook op hetgeen, dat getoond kon worden hier te lande te zijn verkocht en afgeleverd, ten einde vele handen aan het werk te houden en in de nooddruft van vele huisgezinnen te voorzien.

Wat betreft het punt, of het consignatie-contract met de Handel-maatschappij de medewerking der wetgevende magt zou behoeven, hierover verklaart spreker nog geene bepaalde meening te hebben gevestigd. Hij is tot dusver ook door de heden aangevoerde gronden nog niet overtuigd dat tot het sluiten daarvan de tusschenkomst der wetgevende magt noodig is. In ieder geval meent hij dat eerst de wet moet worden daargesteld, voorgeschreven bij de laatste alinea van art. 60 der Grondwet.

Spreker bestrijdt de argumenten, tot aandrang dier tusschenkomst aangevoerd. Dat die producten te beschouwen zijn als rijks-goederen en de koloniale uitgaven als rijks-uitgaven, is nog geen genoegzame grond om eene wet noodzakelijk te maken. Het consignatie-contract schijnt veeleer een zuiver uitvloeisel van het Koninklijk opperbestuur over de kolonien.

Werden de producten verkocht in de Oost-Indische bezittingen zelve, dan zou er geen consignatie-contract te pas komen en zeker geene wet noodig zijn, om die daar te gelde te maken.

Overigens ziet spreker niet in welke waarborg er gelegen is in de medewerking der wetgevende magt tot de vaststelling der consignatie-contracten. Waarborg tegen ieder mogelijk misbruik is alleen gelegen in den persoon des Ministers; zoo deze ooit van 's Lands gelden wilde verduisteren, zou hij het zeker niet doen bij den verkoop der producten hier te lande, maar dan veeleer daartoe middelen in de Oost zelf aanwenden. Nu moet alles verantwoord worden bij de staats-commissie. Wel heeft spreker die commissien steeds beschouwd als niet opleverende een *grondwettigen* waarborg, omdat de Koning het benoemen dier commissie vrijwillig deed en ook kon nalaten, en men niet verzekerd was, dat zij steeds zou bestaan uit schrandere mannen, die met naauwlettendheid alles gadeslaan. Doch nu bij de nieuwe Grondwet nog meerdere waarborgen nopens het finantieel beheer der kolonien zijn gegeven, nu ook vindt hij daarin voldoende bevrediging en geeft hij daaraan de voorkeur boven het indringen in de eigenlijke huishouding der kolonien.

In ieder geval zal de wet, ingevolge de laatste alinea van art. 60 der Grondwet daar te stellen, omtrent dit punt nog moeten beslissen.

Wat de *onkosten* aan de Handel-maatschappij uitgekeerd wordende, betreft, men heeft dit bijna doen voorkomen alsof dat ten deele cadeaux waren; ook daarin is de Maatschappij de getrouwe agent, die niets anders of meer berekent dan wat werkelijk is uitgegeven; zoo zelfs, dat tot de laatste cent, die bespaard kan worden op de berekende taksen voor de verschillende producten, naauwgezet aan het Gouvernement wordt uitgekeerd.

Wat aangaat de *vrachtloonen*, ook deswege is men niet juist geweest. Men heeft die vergeleken met de bruto-opbrengst van het product en dan eenvoudig gezegd, nu is de vracht zooveel per cent. Maar die basis faalt; want als de koffij 30 cents opbrengt, is de vracht niet meer dan als ze 20 cents geldt; zoodat, als bijv. bij een prijs van 30 cents, de vracht 1/3 is, dan is die bij dien van 20 cents de helft van het bruto-provenu.

Men heeft gewezen op de groote bezuinigingen sedert eenige jaren in de vrachtloonen gebragt, en daaruit den aandrang tot meerdere bezuiniging geput. Spreker antwoordt daarop, dat er in alles vooruitgang is; zoo ook bij onze reederijen. Tegenwoordig kunnen de reederijen zuiniger varen dan vroeger, toen alles nog op eene grootere schaal was ingerigt. Spreker herinnert zich, dat toen de vracht f 180 beliep, schepen stil lagen, omdat de reeders beweerden daartoe niet te kunnen varen, omdat men destijds grootere bemanning, kostbaarder uitrusting meende noodig te hebben, in navolging van de voormalige Oost-Indische Compagnie. De schepen van de laatste hadden een geheel jaar noodig voor de reis naar de Oost en een jaar voor de terugreis, terwijl thans onze Oost-Indie-vaarders de uit- en tehuisreis vaak in 7 maanden doen.

Men heeft wijders gezegd, dat de vracht nog te hoog was. Men is zelfs in eene brochure zoover gegaan, dat men beweerd heeft, omdat een schip, dat naar Java op avontuur was uitgegaan, zich met f 70 vracht per last had moeten vergenoegen, dat de Staat de helft te veel vracht betaalde, zonder te vragen: welk verlies de reeder bij die vracht had geleden; eene vracht, die de bevelvoerder moest aannemen, wilde hij niet in ballast terugkeeren, of het schip ongebruikt met de equipagie te Batavia laten liggen. Spreker erkent, dat de vraag voor hoeveel men varen kan, moeijelijk is te beantwoorden, en dat die ten volle eerst bij eene vrije concurrentie beantwoord zal kunnen worden. Hij gelooft dan ook, dat men allengs daartoe zal moeten terugkeeren. Men had die misschien nooit moeten verlaten. Doch men heeft vroeger gemeend den scheepsbouw te moeten aanmoedigen, door bij voorraad tot de toen bestaande vrachten aan ieder schip, waarvan de kiel gelegd werd, twee reizen toe te zeggen. Later heeft men daarmede opgehouden en heeft de vorige president der Handel-maatschappij, bij zijne jaarlijksche aanspraak, gedurig tegen den te sterken aanbouw gewaarschuwd; doch de vroegere Minister van Kolonien, de graaf van den Bosch, zeide daarentegen, dat de productie op Java zoo toenam, dat men steeds op belading zou kunnen rekenen.

Hierop hebben de reeders vertrouwd. Ten gevolge der aanmoediging van het Gouvernement, zijn de schepen voor de Indische vaart in het leven geroepen. Nu mag men daarvan geen gebruik maken, om de reederijen, waarin zoo groote kapitalen zijn gestoken, op eens te ecraseren. Spreker is het geheel eens met hen, die vrijheid en geene protectie voor den handel, dat levensbeginsel van ons bestaan, verlangen, maar als eenmaal die protectie is verleend, dan kan men die niet op eens wegnemen, maar moet men langzamerhand tot den normalen toestand trachten terug te keeren. En bovendien, wat zou het gevolg kunnen zijn van die plotseling te openen concurrentie; men zou met schade gaan varen om de mededingers te vernietigen en er zouden daaruit zware verliezen ontstaan voor zooveel plaatsen, waar schepen gebouwd of aanwezig zijn, niet alleen, maar ook nadeel voor vele bijzondere personen elders, vermits de aandeelen in schepen door geheel het rijk zijn verspreid. Was dan een goed deel der reederijen vernietigd, dan zouden de overgeblevene een monopolie hebben, en aan den Staat de vrachten kunnen voorschrijven, zonder dat men kan verwachten, dat na de geleden zware verliezen, spoedig weder eene nieuwe concurrentie zou ontstaan.

Spreker gelooft dat het een punt van gezet onderzoek kan uitmaken of de vracht nog kan verminderd worden, in verband met de bepalingen thans nog door de maatschappij wegens bemanning en uitrusting voorgeschreven, om zoo doende, langzamerhand tot den normalen toestand en aanbesteding te geraken. Op eenmaal dit te doen zou onbillijk en onstaatkundig zijn.

Spreker wijst mede op onze schoone Oost-Indische vloot, over de 300 bodems tellende, uitmuntende in deugd en soliditeit, en haalt nog aan, dat als onze schepen, uit Indie terugkeerende, Engelsche havens aandoen, men aldaar dan bewondert den goeden staat waarin zij zich bevinden; dit is ten deele toe te schrijven aan de behoorlijke contrôle en aan het zorgvuldig toezigt van de assuradeurs en de experts.

Spreker komt hier op het punt der assurantie. Zich vereenigende met hetgeen reeds te dien opzigte door den heer van Hall, in antwoord op den heer de Man, is aangevoerd, zoo toont spreker nog nader aan, dat ook die berekening om de winst der assuradeurs te leeren kennen nog niet voldoende is. Tot hiertoe heeft de Regering op iederen post f 60,000 risico geloopen. In het vervolg zal dit f 100,000 zijn, onverschillig of de lading f 100,000 of f 1,000,000 waardig is. Op de kleine posten teekenen alzoo de assuradeurs weinig of niets. Zij hebben dus geene compensatie, gelijk het Gouvernement die heeft, wanneer eene rijke lading vergaat, waarop zij eene betrekkelijk groote som geteekend hebben.

Men vergist zich als men meent dat zulke gevallen niet bestaan. Te Rotterdam heeft men voor het schip *de Wijnhandel*, dat specerijen had geladen, meer dan een millioen gulden moeten betalen. In de laatste 12 maanden waren nog twee totale schaden, één in de Europesche, één in de Indische zee. Dat die gevallen zeldzaam zijn, heeft men mede aan den uitmuntenden toestand onzer schepen en aan de contrôle te danken, die door assuradeurs daarop wordt uitgeoefend.

Zeegevaar is het niet alleen waarvoor de Staat moet laten verzekeren. Toen in 1831 onze schepen naar de Engelsche havens werden opgebragt, had dit even als vroeger eene confiscatie ten gevolge kunnen hebben. Alsdan zou de Staat geene aanzienlijke sommen hebben verloren, die hij toen het minst kon missen, gelijk bij een uitbrekenden zee-oorlog steeds het geval is. Het zou onverantwoordelijk zijn, zoovele millioenen schats voor eene in verhouding geringe opoffering geheel onverzekerd te laten.

Spreker behandelt vervolgens het vraagpunt van den geheelen of gedeeltelijken verkoop van producten op Java. Men moet vragen welk voordeel *de Staat* op den duur van zoodanigen verkoop zou kunnen genieten. Spreker gelooft, dat als die massa producten op Java werd verkocht, de Staat minder voordeel zou hebben. Hij moet opmerken, dat bij de veilingen van de Handel-maatschappij steeds de hoogste prijzen voor de producten betaald worden; daarvoor kan geen andere reden bestaan dan dat bij zulke kolossale en periodieke veilingen alle gegadigden daarop wachten om in hunne behoeften te voorzien, gelijk weder bij de laatstgehoudene groote indigo- en suiker-veiling is gebleken.

En dan wil hij het nog gevraagd hebben, of men dan in het geheel niet moet letten op het belang van zoovele duizenden ingezetenen en van de nijverheid in het algemeen, die uit het vertier door het aan de markt brengen van zoovele producten, voordeel of kostwinning genieten? Hij vraagt, of, als er door den agent der Regering, hier de Handel-maatschappij, tien à elf millioen jaarlijks aan de reeders wordt uitbetaald, en dat die som, de winst van de reeders er afgerekend, geheel besteed wordt hier te lande en leven en bedrijvigheid geeft aan zoo vele takken van industrie, of dat dan zoo geheel onverschillig is, en of men dan niet den blik ruimer moet vestigen, en niet alleen moet zien op enkele reederijen, en daarvan de voordeelen opsommen, maar op zoovele ingezetenen des lands; terwijl overigens de vestiging eener hoofdmarkt voor onze overzeesche producten mede geene onverschillige zaak kan genoemd worden èn voor ons land, èn voor onzen algemeenen handel, èn voor de scheepvaart.

Spreker stemt geheel toe dat men alleen op het belang van den Staat moet letten, maar in eenen ruimen zin; niet maar enkel op het tijdelijk belang van 's Rijks schatkist.

Spreker gelooft dus en resumé, dat het sluiten van een nieuw consignatie-contract met de Handel-maatschappij niet alleen wenschelijk, maar in 's lands algemeen belang noodzakelijk is; dat men bij de beoordeeling der Handel maatschappij niet uit het oog mag verliezen de opofferingen, door haar gedaan en die zij nog steeds doet in het belang der Nederlandsche nijverheid: dat hij met genoegen vernomen heeft dat er vele bezuinigingen zijn aangebragt, maar dat hij heeft willen aanvoeren, dat, wie men ook gebruike als tusschenpersoon, als men de massa producten niet concentreert in éene hand, men nooit zoovele voordeelen als tegenwoordig zal genieten, ja dat het dikwerf onmogelijk zal zijn de massa met goed gevolg te realiseren.

Dat men overigens dat denkbeeld van monopolie der Handel-maatschappij moet laten varen, en zich van die maatschappij een veel nederiger en juister denkbeeld moet vormen; dat dit eene maatschappij is die met hare groote kapitalen het Gouvernement ten dienste staat; dat zij daarvoor regtmatige voordeelen geniet, maar buiten deze legale, geene andere hoegenaamd ten koste van de schatkist ontvangt.

Dat, wat de assurantie betreft, het eene gewoonte is, om als iets goed gaat, dan over de voordeelen te spreken, en het gevaar te vergeten; zoo was het langen tijd bij de verzekeringen tegen brandschade, waarop de assuradeurs zeer naijverig waren, terwijl zij thans te Rotterdam op eenmaal f 1½ millioen schade, ten gevolge van de jongste ramp, te betalen zullen hebben.

Ten slotte dringt spreker bij den Minister aan op zoo spoedig mogelijke aanbieding van de wetten, die uitvloeijen uit art. 60 der gewijzigde Grondwet, omdat hij niet gaarne weder eene wet als de onderhavige wenschte te behandelen, die hij noch met de oude noch met de gewijzigde Grondwet in overeenstemming acht.

De heer ***Duijmaer van Twist*** acht zich verpligt eenige gezegden van den vorigen spreker te rectifieren.

1°. heeft hij niet beweerd, gelijk door den vorigen spreker schijnt te zijn begrepen, dat de Regering de producten verkoopt aan de Handel-maatschappij. Het is hem zeer wel bekend, dat de Regering de producten doet verkoopen door de Handel-maatschappij als haren lasthebber. Maar de Regering *verkoopt* de producten dan toch op die wijze; want hetgeen men door een ander laat doen, wordt men geacht zelf te doen. En die be-

DE HARMONIE TE GRONINGEN

voegdheid der Regering *om te verkoopen*, heeft hij in twijfel getrokken.

2°. heeft hij niet gesproken van *koloniale* uitgaven, bij tegenstelling van *rijks*-uitgaven, in den zin van het tegenwoordig bestaande stelsel. Daargelaten dat stelsel, heeft hij alleen beweerd, dat de uitgaven, voortvloeijende uit het consignatie-contract, *inderdaad* zijn *rijks-uitgaven*. Indien men begon met de bruto-ontvangsten wegens den verkoop der producten te storten in 's Rijks kas, en eerst daarna uit 's Rijks kas de onkosten betaalde, dan zou niemand er aan twijfelen of die uitgaven waren rijks-uitgaven. Thans preleveert men als 't ware die uitgaven op de ontvangsten, vóór dat ze in 's Rijks kas worden gestort. Dit is eenvoudig een andere *vorm* van administratie, die het *wezen der zaak* niet kan veranderen. En het is dan ook voor iedereen duidelijk, dat het slot der rekening van de koloniale remises, dat is: het batig slot, juist zoo veel *kleiner* is als de som der onkosten of uitgaven *grooter* wordt.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz***: Ik zou het woord niet gevraagd hebben, omdat ik in de hoofdzaak geheel de zienswijze van de 1sten en 2den spreker van heden deel, maar de geachte spreker uit de hoofdstad en de laatste spreker uit Rotterdam hebben geheel andere denkbeelden ontwikkeld; en daarom reken ik mij verpligt, met een enkel woord ook mijne inzigten te doen kennen. Het lid uit de hoofdstad sprak alleen in het algemeen belang, in het belang der schatkist; ook ik wil dit doen, daarbij in aanmerking nemende dat men leven moet en laten leven, maar tevens geloovende dat de Maatschappij te veel bevoordeeld is, dat de assurantien door het Gouverhement kunnen worden gemist. — Ik deel dan ook geenszins de meening van den laatsten spreker omtrent de Maatschappij. Ik kan dat geachte lid, reeds zoolang in den handel zich bewegende, niet in alles volgen, maar dit is bij mij zeker dat de Handel-maatschappij materieel en finantieel geheel onze Oost-Indien beheerscht. — Men spreekt wel eens van een Staat in een Staat, de 2de spreker van heden heeft het gezegd: hier heeft dit plaats.

Het geheele stelsel van cultures in Indie is met de Handelmaatschappij ineengeweven; de scheepvaart naar en in Indie is in hare magt; zonder de Handel-maatschappij kan in Indie geene industriele onderneming geschieden.

Ik ontken geenszins de goede werken der Maatschappij in de eerste jaren na hare oprigting; ik heb die van nabij gezien; maar zeker is het dat dezelve later te veel voorregten erlangd heeft, ten koste zoo van de kolonien als het moederland.

Het is waar zij heeft eene schoone koopvaardijvloot in het leven geroepen, maar waardoor? door de bovenmatig hooge vrachten die zij betaalde.

De spreker uit Rotterdam heeft gezegd, de vracht is nu f 137 en er zijn tijden geweest dat men tegen eene vracht van f 180 niet varen kon, maar er zijn ook tijden geweest dat men f 250 en meer betaalde, toen was de berekening dat een schip met twee reizen geheel vrij was. Daardoor werd de aanbouw aangemoedigd, die men later niet stuiten kon, en daaraan hebben wij onze schoone koopvaardijvloot te danken, maar ook tevens de in onze havens ledig liggende bodems die in de vrachtvaart geen plaats kunnen vinden. — En waardoor kan de Maatschappij die bovenmatig hooge vrachten, niettegenstaande haar hoog dividend, geven? om de concessien die haar gedaan werden, bij het aangaan van schulden, welke ons nu nog drukken. Als men maar geld kon krijgen, hoe en op welke wijze dit was onverschillig; daartoé was eerst het Amortisatie-syndicaat, later de Handel-maatschappij het hulpmiddel.

Men roemt de welvaart die de Maatschappij verspreid heeft, wijst op onze scheepstimmerwerven, het vertier in de groote koopsteden.

Ik stem toe dat er eenige duizenden individu's groote voordeelen genoten hebben zoo van degene die in onmidellijke aanraking er mede waren, als vooral de aandeelhouders, maar ik ontken dat de werking er van zich in gelijke mate over het geheele land heeft doen gevoelen, en geloof integendeel, dat het in het algemeen belang wenschelijk ware geweest dat eenige millioenen besteed waren tot verbeteringen in de kolonien en eenige millioenen meer in de schatkist, waren gevloeid.

Aangenaam zal het ook mij zijn de bedenkingen te kennen, (zoo als de memorie van beantwoording zegt) die er bij de Regering tegen bestaan om de assurantie der Oost-Indische producten geheel achterwege te laten; want waren deze assurantien nimmer geschied, zeker is het dat ook daardoor ettelijke millioenen meer in de schatkist zouden gevloeid zijn. De spreker uit Amsterdam heeft gezegd dat wij onze prachtige koopvaardijvloot aan onze kundige assuradeurs te danken hebben; maar ik vraag, buiten het reeds aangevoerde, of dan ook in Amerika eene Handel-maatschappij bestond, waardoor assurantie-compagnien ondersteund werden? Mij is zoodanige inrigting daar te lande niet bekend.

En staat onze handelsvloot dan zooveel boven de Amerikaansche? Ik geloof niet dat men dit zal beweren: de eene mag wat meer betimmering in mahonihout, kristallen knoppen aan deuren enz. hebben, maar dat de Amerikaansche schepen in deugdelijkheid beneden de onze zouden staan, beschouw ik als vergedreven eigenwaan. En wie genieten het groote voordeel der assurantie-premie? Eenige aandeelhouders en vooral enkele directeurs van zoodanige vennootschappen. Met het oog op de Handel-maatschappij werden vele derzelve in de laatste tijden in het leven geroepen, om menig jongmensch eene betrekking te bezorgen ten koste van het algemeen.

Ik beaam in veel opzigten de zienswijze van het geachte lid uit Zwolle, omtrent de door hem gestelde vragen, en zou veel daarvan met bewijzen kunnen staven. Bijv. wat de Chinesche pachters betreft, is het eene daadzaak dat de Chinees van Banka Honkwee, die in 1821 als kadraaijer bij het eskader op de rivier van Palembang rondvoer, ten gevolge van pachten, contracten enz. in 1826 aan het Gouvernement f 200,000 op later te leveren tin kon voorschieten.

Ik zal, Mijne Heeren, deze reeds zoo langdurige discussien niet verder rekken; alleen wil ik de Ministers nog in overweging geven, of het niet doelmatiger is de schuldvordering ten laste van de Nederlandsche Handel-maatschappij ad f 60,000, of zooveel nog resteert, te roijeren, in plaats van die te trachten te innen door 10 per cent korting op te doene leverantien. Daar het bij mij niet twijfelachtig is, of eene maatschappij, die in zoodanigen hopeloozen toestand als de onderhavige verkeert, zal vooraf daarop ten koste der schatkist ruimschoots rekenen.

Ik zal eindigen, Mijne Heeren, met te verklaren, dat ook ik de Regering de bevoegdheid ontzeg tot het sluiten van contracten met de Handel-maatschappij, zonder de wetgevende magt; daarbij de Regering opmerkzaam makende op de gevolgen die er uit kunnen voortvloeijen. Volgens de 2de en 4de alinea van art. 59 der Grondwet moeten de daar genoemde onderwerpen bij de wet geregeld worden, en indien nu de Regering contracten sluit waardoor het daarstellen van zoodanige goede wetten onmogelijk wordt, wat zal daarvan het gevolg zijn? Zeker eene groote ontevredenheid en spanning. Om die reden wenschte ik de Regering op dat punt opmerkzaam te maken, hopende tevens dat deze discussien zullen leiden tot het doen ophouden van alle assurantien onzer Indische producten.

Wat de wet in behandeling betreft, daaraan zal ik mijne stem om de reeds meermalen aangevoerde redenen geven.

De heer ***Poortman*** wenscht de aandacht der Vergadering te vestigen op een paar punten, die hem hoogst gewigtig voorkomen. Hij herinnert de gebreken van vroegere gelijksoortige wetten als de onderwerpelijke, uitvloeisels van het toenmalig art. 59 der Grondwet, en die aanleiding gegeven hebben tot de wijziging van dat artikel. Diezelfde gebreken beheerschen het aanhangige ontwerp; doch desniettemin zal het waarschijnlijk wet worden. De aanneming is inderdaad ook noodzakelijk. Immers wat zou het gevolg eener verwerping zijn? Geen ander, dan dat de bestemming van ruim 4 millioenen voorloopig in onzekerheid zou worden gelaten en het Rijk daarvan geen genot kon hebben. Maar indien de Kamer nu tot de goedkeuring besluit, dan zal zij daardoor geenszins te kennen willen geven, dat zij goedkeurt al hetgeen er geschied, of den weg die bewandeld is, maar dan zal zij zulks gewis doen in de hoop en de stellige verwachting, dat er spoedig een andere staat van zaken moge geboren worden. Hij toch kan niet veronderstellen, dat art. 60 der Grondwet in het vervolg als eene doode letter zal worden beschouwd. Hij gelooft, dat de Regering te minder ten kwade kan duiden, dat die wensch met nadruk te kennen gegeven worde, wanneer hij let op hetgeen zij zelve, zoowel bij de behandeling van de tegenwoordige Grondwet, als in hare memorie van beantwoording der aanmerkingen op dit wets-ontwerp, over deze aangelegenheid heeft aangevoerd. Bij de behandeling van artt. 59 en 60 der Grondwet verbond zij zich toch om zich met de reglementen op het beleid der regering in de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, *onmiddellijk* na de aanneming dier Grondwet bezig te houden. (Voorduin, Geschied. blz. 162 en 163); en in hare antwoorden betrekkelijk dit wetsontwerp leest men: » De Regering beaamt ten volle, dat de » *meerdere* tijdruimte, welke haar is gelaten ten opzigte van het » indienen der wetten tot vaststelling van de reglementen op » het beleid der regering in de kolonien, niet toepasselijk is op » de overige wetten, bedoeld bij artt. 59 en 60 der Grondwet." Onder die overige wetten behoort ook die, welke de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen regelen zal; en de eigene woorden der Regering geven alzoo aan de Kamer

het volste regt om aan te dringen op eene spoedige voordragt van die wet.

Doch er is meer. Zoolang er geene nieuwe wet is zal, blijkens het antwoord der Regering t. a. p., de tegenwoordige weg gevolgd worden. De vroegere onregelmatigheden of misbruiken zullen derhalve voortdurend kunnen plaats vinden, en het is vooral ook uit dien hoofde, dat er op eene spoedige verandering ten deze moet worden aangedrongen. Spreker hoopt en verwacht dan ook dat de Regering de bedoelde wet nog in den loop der tegenwoordige zitting zal voordragen; want geschiedt dit niet, dan zal de Kamer in 1852 nog over eene dergelijke wet als de tegenwoordige moeten beraadslagen. Zij beraadslaagt toch nu over het koloniaal batig slot van 1847. Dit heeft plaats in 1849, en alzoo twee jaren later, dan waarover de rekening loopt. Indien de bedoelde wet nog in den loop dezer zitting mogt worden aangenomen, dan zou zij toch eerst voor de dienst van 1850 kunnen werken, en dan zou in 1851 het koloniaal batig slot over 1849 kunnen worden geregeld. Doch is dit het geval niet, wordt de wet in deze zitting niet tot stand gebragt, dan zal men in 1852 nog handelen over de rekening van 1850, en dan zullen de nieuwe grondwettelijke bepalingen in dit opzigt vier jaren later nog zonder invloed zijn gebleven. Daar het intusschen (zoo als uit de gezegden van andere sprekers reeds overvloedig is gebleken) van hoog belang is, dat men spoedig uit dien tijdelijken toestand gerake, zoo wenscht hij van het ministerie bepaaldelijk te vernemen of de bedoelde wet nog in den loop dezer zitting aan de Kamer aangeboden zal worden.

Wat, in de tweede plaats, aangaat de contracten met de Handel-maatschappij, deelt hij het gevoelen, dat ook zij aan de wetgevende magt onderworpen moeten worden. Hij meent de Regering het regt te moeten betwisten, die overeenkomsten op eigen gezag te sluiten. Om het hooge belang der zaak aan te toonen, zal hij niet herhalen wat anderen te dien opzigte reeds hebben aangevoerd en van den anderen kant betwist is. Hij zal zich alleen beroepen op twee onbetwistbare feiten. In de eerste plaats wordt in § 6 der antwoorden van de Regering ten aanzien van dit wets-ontwerp bijgebragt, dat de besparing van f 3 per last, en eenige andere maatregelen nopens de koffij genomen, geschat wordt op eene som van f 750,000. Ten tweede: in het procesverbaal der staats-commissie, bladz. 6, n°. 2, wordt aangemerkt, dat bij de gelegde grondslagen voor eene nieuwe overeenkomst met de Handel-maatschappij tegen het jaar 1850, het commissieloon van de Nederlandsche Handel-maatschappij is teruggebragt van *vier* tot op *een* per cent, zoowel voor goederen waarvan alleen de verzending, als ook van die waarvan de aanschaffing aan de maatschappij wordt opgedragen. Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat, blijkens de algemeene rekening, de Oost-Indische remises in 1847 hebben bedragen ruim f 33,300,000, dan is *één* per cent daarvan f 333,000 en *drie* per cent bijna een millioen. Er blijkt alzoo, dat die twee verminderingen alleen reeds oploopen tot bijna twee millioen, en hieruit wordt het hooge belang der zaak genoegzaam kenbaar. Daar men nu vroeger de individuele meening des ministers gehoord heeft, dat de Regering wel bevoegd zoude zijn om contracten te sluiten, acht spreker het allezins noodig, dat ook de leden der Vergadering hun gevoelen over dat gewigtig onderwerp mededeelen, opdat hunne gronden bij den ministerraad, bij wien hetzelve nog aanhangig is, in overweging kunnen worden genomen.

Ook hij staat de meening voor, dat uitgaven aan de Handelmaatschappij gedaan, zijn 's Rijks uitgaven, en dat de koloniale inkomsten zijn 's Rijks inkomsten, zoodat over een en ander niet mag worden beschikt, dan krachtens eene wet." Of, zegt hij met den schrijver van de Aanteekening op de Grondwet, » zijn welligt de koloniale inkomsten geen inkomsten van het Rijk? Welk eene vraag! Inkomsten van *bezittingen van het Rijk* (en zoo worden de kolonien in de Grondwet genoemd) zullen toch wel inkomsten van het Rijk wezen." De Ministers nu zijn beheerders der lands-belangen, maar zij hebben geene onbeperkte beschikking daarover. Artt. 119 en 122 der Grondwet verbieden die en begrenzen hunne bevoegdheid. *Alle* staats-uitgaven en inkomsten moeten aan de wetgevende magt worden verantwoord; *alle* uitgaven des Rijks (en dus ook die van 's Rijks bezittingen) behoeven eene wettelijke begrooting. En bovendien, nadat art. 60 in de Grondwet is gesteld, kan er geene quaestie meer zijn, dat de contracten met de Handel-maatschappij onderworpen zijn aan de goedkeuring bij de wet. » De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen," dat is, volgens de Regering zelve (vergelijk Voorduin t. a. p. bladz. 169), *dat de Vertegenwoordiging volkomen kennis zal dragen van den toestand der finantien van de overzeesche bezittingen*, GELIJK DIE VAN HET MOEDERLAND.

De heer **Thorbecke** acht de wetgevende magt niet alleen bevoegd, maar zelfs verpligt mede te werken tot de vaststelling der grondslagen van de overeenkomsten, door het Gouvernement met de Handel-maatschappij te sluiten. Al had spreker voor dat gevoelen geen anderen grond dan dien, welken de vorige spreker uit art. 60 der Grondwet ontleende, de stelling zou hem te eenemaal boven twijfel en voldongen schijnen.

De spreker uit Overijssel heeft aan de Handel maatschappij eenen te grooten invloed op het Gouvernement verweten. De heer Thorbecke, in diezelfde meening, dacht juist aan de Handel-maatschappij, toen ons door een Minister onlangs de gevaren van een niet geautoriseerd zedelijk ligchaam werden voorgespiegeld. De Minister zag in de autorisatie een waarborg tegen die gevaren, die aan spreker voorkwamen door dat middel niet te kunnen worden gekeerd. Spreker zou, indien hij toen den Minister had willen antwoorden, hebben gevraagd, hoe de Minister zijne stelling door de geschiedenis der Handel-maatschappij en andere dergelijke vereenigingen dacht te staven.

Daarentegen heeft een geacht redenaar uit Rotterdam aan die maatschappij een veel lager rang aangewezen, en haar slechts als eene nederige dienaresse des Gouvernements doen voorkomen. Spreker wil hierover niet beslissen, en dit punt nu daarlaten, daar het zijn voornemen is, bij deze gelegenheid aan den Minister inlichting te vragen over eene andere zaak van algemeen belang.

Aan het slot van het algemeen verslag is van wege de afdeelingen eene vraag gedaan en door den Minister beantwoord, betrekkelijk de uitkomsten der proeve van kolonisatie, die men in Suriname genomen heeft en omtrent hetgeen men daarvan voor de toekomst belooft. Voor eenigen tijd zijn dienaangaande stukken openbaar geworden, die de algemeene belangstelling hebben opgewekt, zoowel van den heer Lisman, secretaris van het Gouvernement, als brieven van kolonisten aan den bestuurder der kolonisatie, ds. van den Brandhof, met het daarop gegeven antwoord en weder-antwoord.

Als men den inhoud van al deze stukken zamenvat, dan zou men daaruit moeten opmaken, dat de inrigting en het beleid van die kolonisatie niets minder dan goed en doelmatig zijn. Uit het stuk van den heer Lisman blijkt vooral, dat bij de oprigting dier kolonie niet met landbouwkundig beleid is te werk gegaan. Deze voegt er nog bij, dat al kon er meer geproduceerd worden, men toch geene markt heeft, om de voortbrengselen af te zetten. Het schijnt duidelijk, dat de kolonie, naauwelijks aangevangen, reeds tot verval neigt. Het middel, dat de bestuurder, van den Brandhof, den kolonisten aanraadt, hout voor loon te gaan kappen, wordt door hen als een wanhopig middel beschouwd, en kan ook niet wel worden geacht in de bestemming der kolonie te liggen. Het is niet genoeg, dat de kolonisten gezond zijn; de vraag is, of hun de voorwaarden en hulpmiddelen van een vruchtgevenden landbouw niet ontbreken.

Het Gouvernement zegt in zijn antwoord, dat de tot nu toe verkregen uitkomsten van dien aard zijn, *dat eene uitbreiding der proeve doelmatig voorkomt*. Het verklaart echter te bedoelen dat de voortzetting der kolonisatie worde overgelaten aan particuliere personen of maatschappijen, welke, in zooverre zulks geene verdere geldelijke offers vordert, zooveel mogelijk *de hulp des bestuurs* zullen genieten. In dien staat van zaken is het niet alleen van wege de deelneming in het lot der kolonisten, maar van wege het gezegde door het Gouvernement, dat *uitbreiding* der kolonisatie doelmatig is, dat spreker opheldering verlangt van al hetgeen tot hiertoe is geschied en van de gronden, waarop men zich van eene kwijnende onderneming betere uitkomsten belooft voor het vervolg. De Minister zal, door volledige mededeeling van de bevinding en het oordeel des Gouvernements, in eene nationale belangstelling te gemoet komen.

De heer **Storm van 's Gravesande**: Vrees niet, Mijne Heeren, dat ik na deze lange maar toch zeer belangrijke discussie uw geduld op eene harde proef zal stellen; het zij mij vergund slechts eenige weinige oogenblikken het woord te voeren.

In de eerste plaats wensch ik te voldoen aan de uitnoodiging, gedaan door mijn geachten vriend en stadgenoot, door te verklaren dat ook volgens mijne overtuiging de medewerking der Staten-Generaal wordt vereischt bij het sluiten der voorgenomen overeenkomsten met de Handel-maatschappij; al hetgeen ik heden omtrent deze zoo hoogst belangrijke aangelegenheid heb vernomen, heeft mij in die meening versterkt.

In de tweede plaats neem ik de vrijheid, naar aanleiding van hetgeen bij den aanvang onzer deliberatien door den heer Minister van Kolonien is te kennen gegeven, een paar vragen aan Zijne Excellentie te doen, en wel:

1°. welke bijzondere voordeelen door onze bezittingen op de Kust van Guinea worden opgeleverd. Jaarlijks kosten die bezittingen aanzienlijke sommen; telkens worden er personen heengezonden, waarvan men er hoogst zeldzaam ziet terugkomen, en die daar meestal spoedig door den dood worden weggerukt. Dikwerf is bij mij het denkbeeld opgerezen of het niet beter zoude

zijn, dat men trachtte die bezittingen aan eene mogendheid over te doen, die daaraangrenzende bezittingen heeft, of anders ze geheel liet varen. Het kan wezen dat ik deze zaak verkeerd inzie; in allen gevalle zou het mij aangenaam zijn deswege nader door den Minister te worden ingelicht; en

2°. heb ik tot mijn leedwezen aan het slot der memorie van beantwoording een zoo onbepaald antwoord van de Regering gevonden betrekkelijk de West-Indische bezittingen, en de ook voor de bezitters van plantagien zoo hoogst belangrijke zaak van de emancipatie der slaven. De Regering zegt dat zij het lot der slaven *niet uit het oog verliest*. Dit is eene van die rekbare uitdrukkingen, zoo als »men houdt in overweging" en dergelijke meer, die eigenlijk weinig of niets beteekenen. Velen houden voorzeker met mij ook het oog gevestigd op deze en andere zaken, maar *daardoor* zal, wanneer er geene daden mede gepaard gaan, verandering noch verbetering ontstaan. Ik wenschte wel gaarne iets meer bepaalds dienaangaande te vernemen. Men zegt wel in de bedoelde memorie »alles wordt gedaan wat vereenigbaar is met het belang van derden en met de rust en veiligheid in de kolonien"; maar het zou mij hoogst aangenaam zijn te mogen vernemen *wat* er dan eigenlijk gedaan wordt. Het is niet te ontkennen, dat onze West-Indische kolonien in vele opzigten verwaarloosd en stiefmoederlijk behandeld worden.

Daarna wordt de voortzetting der beraadslagingen over dit ontwerp bepaald op overmorgen, Maandag, des ochtends ten 11 ure.

ZITTING VAN MAANDAG 21 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 61 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Van Nispen van Sevenaer, Westerhoff, Reinders, Fokker, de Monchy, de Moraaz, Lotsy, Backer, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer, Schiffer, Sloet tot Oldhuis, Godefroi, van Eck, Wichers, Anemaet, de Villers de Pité, Thorbecke, Jespers, Dirks, van Heiden Reinestein, Meeussen, van Voorst, Ter Bruggen Hugenholtz, Dullert, de Man, Wintgens, Luijben, van Doorn, van Hall, van Hasselt, Duijmaer van Twist, Smit, Leclercq, van der Heijde, van Naamen, Bachiene, Slicher van Domburg, Bots, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, Albarda, Boxman, Costerus, Borret, de Lom de Berg, van Heloma, van Rijckevorsel, Wijnaendts, van Walchren, Engelen, Boreel van Hogelanden, Scheltinga Winterberg, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, Donker Curtius, van Randwijck, Mutsaers, Heemskerk, van der Linden en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Kolonien en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heer Dommer van Poldersveldt heeft, bij missive, mededeeling gedaan, dat hij ten gevolge van familie-aangelegenheden verhinderd wordt de vergadering bij te wonen, en dat hij zich huiswaarts heeft moeten begeven. Deze missive wordt aangenomen voor kennisgeving.

Is ontvangen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp betrekkelijk de wijze van verkiezing van de leden der Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal. Dit ontwerp gaat van eene memorie van toelichting vergezeld.

Deze stukken zullen worden gedrukt en rondgedeeld en worden verzonden naar de afdeelingen, ten einde daar te worden onderzocht.

Zijn ingekomen twee verzoekschriften, als:

een adres van den kerkeraad der afgescheidene gemeente van Baflo en Winsum, om jaarwedden voor hunne predikanten;

een adres van C. A. Kop, apotheker te Rotterdam, betrekkelijk de Pharmacopoea Neerlandica.

Deze adressen worden verzonden aan de Commissie *ad hoc*.

Door de Commissie tot de verzoekschriften wordt, bij monde van den heer ***Meeussen***, verslag gedaan op de volgende adressen, als:

I. »Bij uwe Commissie is nog ingekomen een verzoekschrift van *H. Toussaint* en nog zes andere apothekers, allen wonende te Alkmaar. Adressanten geven daarbij te kennen, dat zij, om de redenen ontwikkeld in het adres der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Pharmacie, aan deze Kamer ingedjend, waaraan zij zich refereren, insgelijks verzoeken, dat deze Kamer hare goedkeuring zal ontzeggen aan de wets-voordragt op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica.

Daar dit verzoekschrift in verband staat met een bij de Kamer aanhangig wets-ontwerp, zoo heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, het ter inzage der leden op de griffie neder te leggen."

II. »Bij uwe Commissie is ingekomen een verzoekschrift van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, gevestigd te Amsterdam, hetwelk bereids aan de leden dezer Kamer in druk is medegedeeld.

Adressante zegt, dat het een der hoofdbedoelingen van eene pharmacopoea is, om de taal aan te wijzen door de geneesheeren te bezigen bij het voorschrijven der middelen, welke de apotheker moet bereiden; die taal moet zoo zijn, dat zij door den geneesheer kan gesproken en door den artsenijbereider goed kan worden verstaan, onder alle omstandigheden, waarin ieder hunner zich bij de uitoefening van zijn beroep kan bevinden.

De geneesheer is gewoon, en aan het ziekbed geplaatst dikwijls door den drang der omstandigheden gedwongen, om de namen der geneesmiddelen te abrevieren, en gebruikt gemeenlijk de oude of zoogenaamde officinale namen, in plaats van de wetenschappelijke.

De artsenijbereider, zelfs hij die bij de uitoefening van zijn gewoon beroep zich tracht te houden op de hoogte der wetenschap, is gewoonlijk, zegt adressante, meer bekend met de oude dan met de nieuwe benamingen.

Indien nu de geneesheer zich moet bedienen van de nieuwe benamingen en dit doet door abreviatie, dan zal daaruit voor den artsenijbereider onzekerheid en twijfel, en voor den lijder menige noodlottige vergissing ontstaan. Tot staving van dit laatste brengt adressante onderscheidene voorbeelden bij, waaruit blijkt, dat geheel verschillende geneesmiddelen, waaronder zware vergiften, door gelijkluidende abreviatien der wetenschappelijke namen worden aangeduid. Eene pharmacopoea, zal zij aan haar doel beantwoorden, moet zijn bevattelijk en begrijpelijk, zegt adressante, ook voor die apothekers, die de beoefening der wetenschap na afgelegd examen hebben laten rusten, en zich meer uitsluitend op de practijk hebben toegelegd.

Volgens adressante is dus de nomenclatuur der voorgedragen pharmacopoea gebrekkig en gevaarlijk, en verzoekt zij dat deze Kamer aan de wetsvoordragt hare goedkeuring zal weigeren.

Ten slotte, en geheel subsidiair, merkt adressante op, dat de termijn van art. 4 veel te kort is gesteld, en geeft het verlangen te kennen, dat, zoo als dit is geschied bij de invoering der Pharmacopoea Belgica, een gansch jaar na de afkondiging der wet, althans een termijn tot 1 Januarij 1850, zal worden gelaten aan de apothekers om hunne apotheken naar de voorschriften der Pharmacopoea Neerlandica in te rigten.

Dit verzoekschrift betreft een onderwerp, waaromtrent eene wetsvoordragt bij deze Kamer aanhangig is.

Uwe Commissie heeft mitsdien de eer aan de Vergadering voor te stellen om hetzelve, ter inzage der leden, op de griffie neder te leggen."

III. »Bij uwe Commissie is ingekomen een adres van *J. E. de Vrij*, doctor in de wis- en natuurkunde en lector der scheiën artsenijbereidkunde aan de geneeskundige school te Rotterdam.

Adressant zegt, dat hij, gelezen hebbende een adres der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Pharmacie, houdende bezwaren tegen de aanneming der ontworpene Pharmacopoea Neerlandica, het van zijnen pligt acht dat adres te bestrijden.

Na te hebben opgemerkt, dat genoemd adres niet van de maatschappij maar slechts van het hoofdbestuur zou zijn uitgegaan, vermits de stem of het oordeel der departementen, waaruit die maatschappij bestaat, gehoord noch gevraagd is, zegt adressant, dat de bezwaren door de maatschappij geopperd zijn ongegrond, want dat niet één geneesmiddel in de Pharmacopoea Neerlandica is beschreven, hetwelk niet, behalve door den wetenschappelijken, bovendien door den ouden of officinalen naam wordt aangeduid.

Adressant is van meening, dat de nomenclatuur hier gevolgd, die is van de beste pharmacopoeën van den tegenwoordigen tijd, door de bekwaamste mannen in het vak der schei- en artsenijkunde in Europa ontworpen, en hij verzoekt mitsdien dat deze Kamer de wets-voordragt op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica zal aannemen.

Dit verzoekschrift staat in verband met een bij de Kamer aanhangig wets-ontwerp, en uwe Commissie heeft mitsdien de eer voor te stellen, het ter inzage der leden op de griffie te deponeren."

IV. » *W. de Sitter*, benevens nog 133 ingezetenen van Groningen, hebben zich gewend tot deze Kamer bij verzoekschrift.

Adressanten geven daarbij te kennen, dat, hoezeer velen hunner zich vroeger niet konden vereenigen met het denkbeeld, om van de zijde der natie op vermindering van het inkomen der Kroon aan te dringen, zij thans, nu de Grondwet en de veranderde omstandigheden daartoe aanleiding geven, niet achterwege willen blijven, om ernstig in overweging te geven, om het inkomen der Kroon in evenredigheid te brengen met dat van andere gekroonde hoofden en met de bevolking van Nederland, en het dus te verminderen.

Adressanten stellen zich voor, dat deze bezuiniging aanleiding geven zal tot vele andere, en dat daardoor een begin zou zijn gemaakt met de verbetering van ons stelsel van uitgaaf, hetwelk met verlangen door de natie wordt te gemoet gezien.

Adressanten dringen verder in algemeene bewoordingen krachtig aan op bezuiniging en op handhaving en ontwikkeling der politieke vrijheden.

Dit verzoekschrift staat in verband met eventueel aan deze Kamer voor te dragen wetten, en uwe Commissie heeft mitsdien de eer aan deze Vergadering voor te stellen, om hetzelve ter griffie te deponeren, ter inzage der leden."

V. » Bij uwe Commissie is ingekomen een verzoekschrift van den heer *C. W. de Quay*, particulier, wonende te Velp, provincie Noordbrabant.

Adressant geeft daarin te kennen, dat, naar zijn inzien, bij de wet op het lager onderwijs behoorde te worden verboden het geven van onderwijs in de godsdienst op de scholen, alsmede het gebruik van boeken, waarin gehandeld werd over onderwerpen van godsdienstigen aard.

Adressant zegt verder, dat de Staat nimmer dermate zou mogen treden in de regten der ouderlijke magt, dat de ouders, zoo als in een naburig land plaats heeft, door bedreiging van straffen zouden kunnen worden gedwongen om hunne kinderen naar de scholen te zenden.

Dit verzoekschrift staat in verband met een onderwerp, waarover eene wets-voordragt is toegezegd.

Uwe Commissie heeft mitsdien de eer om aan deze Vergadering voor te stellen hetzelve ter griffie te deponeren, ter inzage der leden."

VI. » Bij uwe Commissie is ingekomen een verzoekschrift van *H. Minderman*, wonende te Amsterdam.

Adressant legt daarbij over drie afschriften van door hem, gelijk hij zich uitdrukt, gepasseerde stukken, als:

1°. van een aan Z. M. Koning *Willem* II gerigt stuk;

2°. van een adres aan Z. M. Koning *Willem* III;

3°. van een adres aan Zijne Exc. den Minister van Justitie, alle betrekkelijk een » » Koophandels-rekenkundig onderzoek of toetssleutel van belangwekkende millioenen guldens jaarlijksche bezuiniging." "

Het verzoekschrift bevat het bepaald verzoek, dat deze Kamer den Minister van Justitie zal uitnoodigen, om de stukken der schrifturen door den adressant sedert 13 Mei 1848 gepasseerd (hetgeen waarschijnlijk moet beteekenen, aan dien Minister toegezonden), onbewimpeld over te leggen.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het onderwerp van dit adres ligt buiten den werkkring dezer Kamer, en heeft mitsdien de eer aan de Kamer voor te stellen, om te besluiten over te gaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de onderscheidene voorstellen der Commissie.

Aan de orde van den dag is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp van wet *tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over* 1847.

De heer **Dirks** heeft het eerst daarover het woord en zegt: In de zitting van laatstleden Zaturdag zijn een aantal punten tot den handel, scheepvaart, landbouw en nijverheid, bijzonder van onze kolonien betrekkelijk, ter sprake gekomen. Naar aanleiding van het algemeen verslag en de memorie van beantwoording, wenschte ik de aandacht dezer Vergadering nog op een drietal, mijns inziens niet onbelangrijke punten te vestigen, die nog niet ter sprake zijn gekomen.

Mijne eerste opmerking heeft betrekking tot de contracten, welke de Regering *vóór* 1°. *Januarij* 1850 met de Nederlandsche Handel-maatschappij, ook over het vervoer van goederen hetzij van hier naar de Oost-Indien of van daar herwaarts, zal sluiten. Ik verzoek de Regering om in dat contract de bepaling in te voegen, dat voor dat vervoer *alle Nederlandsche schepen onder Nederlandsche vlag, zonder onderscheid waar zij in Nederland te huis behooren*, gebezigd zullen worden.

Men vraagt mij welligt, waartoe die bepaling? Zij schijnt mij noodzakelijk toe om willekeur te voorkomen. Het besluit door de Nederlandsche Handel-maatschappij den 13den December 1848 genomen, geeft mij daartoe aanleiding. Bij dat besluit werd bepaald, dat de bevrachtingen met 1849 zouden worden verdeeld tusschen (de reeders gevestigd in) de steden Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht en Middelburg; zullende

Amsterdam genieten 21/40,
Rotterdam » 15/40,
Dordrecht » 2/40,
Middelburg » 2/40,

met de bepaling, dat schepen, die behooren aan reederijen buiten die vier steden gevestigd, zich voor *een bepaald tijdstip naar eene van die steden zullen moeten verplaatsen, wanneer zij in de gewone bevrachtingen der maatschappij willen deelen.*

De gevolgen van dit besluit moesten zijn, dat vier steden een *uitsluitend privilegie* verkregen op *al* hetgeen de Regering te *vervoeren* had; 52 schepen, te Schiedam, Alblasserdam, Zierikzee, 's Gravenhage, Kinderdijk en elders te huis behoorende, werden willekeurig van die bevrachtingen verstoken, zijnde bijna 1/7 gedeelte van onze geheele Oost-Indische vloot van 370 schepen. Dat besluit bond dus de Regering om *hare* goederen, dat zijn *de goederen* van het *geheele* volk, door middel van schepen in *vier* der steden van Nederland te huis behoorende, te laten vervoeren en ook alleen met deze de transporten van militairen enz. te bewerkstelligen.

Men heeft mij gezegd, dat aan de billijke klagten daartegen, ook in gedrukte stukken voor den dag gekomen, gehoor is verleend geworden, en dat genoemd besluit onlangs is gewijzigd of ingetrokken. Ik wenschte zulks wel met zekerheid van de Regering te weten, te meer omdat het nog in het midden der maand Maart in werking was. In allen gevalle verzoek ik de Regering èn thans èn voor het vervolg hierop attent te willen zijn, te meer omdat nog in het *Handelsblad* van 18 Mei jl. berigt werd, dat namens de eigenaars en boekhouders van Oost-Indische schepen te Amsterdam een protest is ingediend bij de directie van de Nederlandsche Handel-maatschappij tegen de plaats gehad hebbende bevrachtingen van *elders* te huis behoorende schepen tot het afhalen der retouren van Java, die *voor Amsterdam zijn bestemd.* Ook vroeger is men op hoogen en bitsen toon tot verdediging van dat besluit opgetreden.

Een voorstander van vrijen handel zijnde, kon ik mij met dat besluit niet vereenigen, en ik breng de zaak hier daarom met des te meer vrijmoedigheid ter sprake, omdat in mijn gewest geene Oost-Indische reederijen gevestigd zijn.

Ik beschouw de Nederlandsche Handel-maatschappij, behoudens al hare den lande bewezene groote diensten en hare uitgestrektheid en magt, als eene gewone naamlooze maatschappij, die *commissiehandel* voor het Gouvernement drijft; die bevelen van dat Gouvernement heeft te ontvangen en niet te geven; wier statuten wel goedgekeurd zijn door de Regering als gevolg van de bepalingen van het Wetboek van Koophandel, maar wier statuten niets bevatten dat haar regt geeft zulk een besluit te nemen. Maar al ware zulks het geval, dan is thans bij het eindigen van het contract de Regering als *lastgever* geheel vrij met hare agenten op zoodanige voorwaarden contracten aan te gaan als zij zal verkiezen. Zij kan daarbij de natie volledig waarborgen voor willekeurige besluiten. Mijn eenig doel is te trachten te beletten, dat de Nederlandsche Handel-maatschappij immer aan de Regering kunne voorschrijven, welke schepen zij (dat is de Regering) tot het vervoer van goederen en personen zal bezigen. Ik ga daarbij van het denkbeeld uit, dat ieder in Nederland gelijke aanspraak heeft op de bescherming der Regering, waaruit volgt dat ieder geschikt schip evenveel aanspraak heeft op begunstiging.

Een tweede punt waarover ik een woord wenschte te zeggen, betreft de *subsidien* aan Suriname, Curaçao en Guinea verstrekt, ten bedrage van eene som van f 923,356.46 over 1847, waarvan f 455,134.44 destijds reeds betaald. Ik beaam ten volle de aanmerking in § 13 gemaakt: » dat het eenige ware en goede beginsel te dezer zake ongetwijfeld dit is, dat geheel de opbrengst der koloniale remises aan de wetgeving wordt verantwoord, en dat deze bij de regeling of vaststelling van het batig slot tevens bepaalt, hoeveel daarvan voor de kolonien, die hare uitgaven niet uit eigene middelen kunnen bestrijden, kan en zal worden afgevorderd." Datzelfde beginsel, indien ik mij niet bedrieg, heerscht in Groot-Brittannie. Men weet het, Groot-Brittannie heeft allengs eene keten gesmeed van volkplantingen en bezittingen die de aarde als een gordel insluit. De schakels van die keten worden allengskens kleiner gemaakt, maar om dat systeem te voltooijen zijn zeer vele uitgaven noodig. Vele dier kleine volkplantingen en vooral vele versterkte punten kunnen in hunne eigene uitgaven niet voorzien. Is zulks het geval, dan springt het moederland bij en niet de kas

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 21STEN MEI.

van eene andere volkplanting die *rendeert*. Neen alles, indien ik mij niet vergis, keert tot eene *kas* in Engeland terug en uit die algemeene kas worden door middel van *bills van indemniteit* de kosten der kolonien en punten, die niet *renderen*, gehoed. Zoo behoort men, mijns inziens, ook hier te lande te handelen. Ik lees wel in het antwoord der Regering; het punt der subsidien ... *zal* ook *kunnen* worden geregeld, — maar had aldaar liever het woord *moeten* gevonden; want ik vraag het welke *directe relatien* zijn er tusschen Suriname en Java, waardoor zulk een regtstreeksch subsidie, dat tienmaal grooter had kunnen zijn, ofschoon het reeds veel te *groot* is (de behoeften der schatkist in aanmerking genomen), gewettigd wordt.

Nog een derde en laatste punt wensch ik even aan te stippen. Het is eene vraag, waarop ik evenmin als het geacht medelid uit Zwolle op zijne vragen, een onmiddellijk antwoord van de Regering wensch te ontvangen, maar ik wensch, dat deze zaak een punt zal uitmaken van het eerstvolgend omstandig verslag, dat volgens art. 60 der Grondwet over het beheer der kolonien en bezittingen en van den staat waarin zij zich bevinden zal moeten aangeboden worden.

Men weet dat onze naburen de Engelschen, sedert eenigen tijd, met kracht het stelsel *vrije handel overal en voor allen die vrijen handel willen*, prediken en met daden bevestigen. Dien vrijen handel allengs daar te stellen, naar mate de maatschappij met al hare verwikkelingen, in verbods- en belastings-systemata uitgedrukt, daarvoor vatbaar is: ziedaar de grootsche taak, die Engeland zich schijnt voor te stellen. De opheffing van differentiele regten, de intrekking der beruchte *navigatie*-acte, die, in het midden der 17de eeuw daargesteld, ons meer schade deed dan de geheele 80jarige oorlog gedaan had, zullen onder anderen de uitvloeisels van dit grootsche voornemen zijn. De strijd over het beginsel schijnt in Engeland bijna volstreden. Men voorspelt den val der navigatie-acte. Ik wil de vraag niet opperen: wat zal onze Regering doen, wanneer zulks geschied is? De verzekering door haar aan Engeland gegeven en door eene openlegging van lord Palmerston bekend geworden, waarbij deze verklaarde van geen land zulke positive, echt liberale toezegging van reciprociteit, dat is medewerking tot vrijen handel, als van Nederland te hebben ontvangen, heeft mij verheugd. Ik hoop, dat de Regering op dezen eenmaal ingeslagen weg ongestoord zal mogen voortwandelen. Maar ik wil eene andere vraag doen, die tot het zoo even gezegde in een naauw en ondergeschikt verband staat. Ik vind daartoe aanleiding in een besluit door den gouverneur van Britsch Indie den 4den Maart 1848 genomen, waarbij *de differentiele regten, voor zooveel zij de vlag betreffen, in de Engelsche Oost-Indische bezittingen werden afgeschaft*. De regten op de onder vreemde vlag in de havens der Britsche Oost ingevoerde goederen zijn dus gelijkgesteld met die welke verschuldigd zijn van goederen onder nationale (Engelsche) vlag ingevoerd. Uit deze daadzaak put ik deze vraag: welk een invloed heeft dit besluit op onzen handel in het algemeen en bijzonder uit onze Oost-Indische bezittingen op de Britsche Oost uitgeoefend?

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt alsnu het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Het zal wel onnoodig zijn, en dit is trouwens dan ook niet verlangd, al de onderwerpen, vreemd aan het tegenwoordig wets-ontwerp, en die dus slechts moeten worden beschouwd als bij gelegenheid te zijn ter sprake gebragt, te behandelen.

Wanneer de verslagen ontvangen worden, welke de autoriteiten zijn aangeschreven om jaarlijks in te zenden, dan zal de Kamer met meerder kennis van zaken dan thans het geval is, over verschillende aangelegenheden kunnen oordeelen.

Eenlijk zal ik een oogenblik dienen stil te staan bij hetgeen door een geacht spreker uit Zwolle is aangevoerd ten aanzien van eene door hem in der tijd in druk uitgegeven nota, handelende over den verkoop van gronden op Java.

Die spreker heeft mij, naar ik vermeen, ten laste gelegd, dat ik te ongelegener tijd en buiten den gewonen regel, bedenkingen tegen het voorkomende bij die nota heb in 't midden gebragt.

Dan het zij mij vergund, Mijne Heeren, op te merken, dat ook die spreker door het uitgeven van gemelde nota van den gewonen regel is afgeweken, en dat de Regering het onvermijdelijk noodig heeft geoordeeld, om in eene wederlegging van dezelve te treden.

Immers die nota, van eenen volksvertegenwoordiger uitgegaan, staat niet gelijk aan eene gewone brochure, èn de ontevredenheid èn de onrust die dezelve op Java onder hoofden en bevolking kon veroorzaken, behoorden dus in 's Lands belang te worden getemperd door te zorgen, zoo als zulks dan ook heeft plaats gehad, dat de wederlegging van de Regering te gelijk met de nota van den geachten spreker in Indie wierd aangebragt.

Die spreker heeft zich voorbehouden, om nader breedvoerig op het onderwerp terug te komen.

Ik hoop, Mijne Heeren, dat de Regering steeds in staat zal zijn om plannen te bestrijden, die ik zal blijven beschouwen als nadeelig in 's lands belang, en krenkend voor de regten der Indische onderdanen; — een overheerscht volk, dat aanspraak mag maken op eene trapswijze ontwikkeling, als wanneer hetzelve, tot meerderjarigheid gekomen, door dankbaarheid, en als aan Nederland door onderscheidene banden gehecht, eene voogdij zal zegenen, die wij ons hebben aangematigd. Ik, Mijne Heeren, zal gemelde bestrijding echter niet direct op mij kunnen nemen, want ik gevoel mij, ten gevolge van den minvoordeeligen staat mijner gezondheid, alsmede ter oorzake van ook andere omstandigheden, voor de parlementaire loopbaan zeer weinig geschikt.

Ik zal alsnu overgaan tot eene korte behandeling van eenige punten, welke met het tegenwoordig wets-ontwerp meer in onmiddellijk verband staan, en die door den geachten spreker, zoomede door eenige andere leden, zijn ter sprake gebragt.

In de eerste plaats heeft men beweerd dat de Regering niet bevoegd is om met de Nederlandsche Handel-maatschappij de noodige overeenkomsten aan te gaan voor de consignatie der gouvernements-producten, welke uit Indie alhier worden aangebragt.

Die bewering wordt gegrond op het voorkomende bij de Grondwet, en men acht het ook noodig, dat de Kamer vooraf bekend zij met de groote voordeelen, die aan gemelde maatschappij worden toegekend.

Volgens de gewijzigde Grondwet heeft de Koning het opperbestuur der kolonien en bezittingen van het Rijk in andere wereld-deelen.

Hetgeen bij de wet moet worden geregeld, is afgebakend.

Ten aanzien der finantien wordt gezegd:

» De wet regelt de *wijze* van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen."

Dit is dus de *wijze* van *beheer*, doch niet het beheer zelf.

Wanneer de Regering niet bevoegd is, om eene overeenkomst aan te gaan voor de consignatie der gouvernements-producten, dan kan men ook het regt betwisten, om de vrachten te regelen, welke voor den overvoer van die producten betaald worden, om dezelve ten deele te assureren enz.

En gesteld eens, Mijne Heeren, dat de Regering van het intermediair der Handel-maatschappij geen gebruik maakte, dat hetzelve voor den overvoer en verkoop der producten met verschillende huizen van negotie overeenkwam, zouden dan al die overeenkomsten aan de voorafgaande goedkeuring der Kamer moeten worden onderworpen?

Gesteld eens, dat men in Indie zelf de zaken behandelde, dan toch zou het geheel onmogelijk zijn om de Kamer te kennen.

De uitgaven voor den verkoop der producten zijn van zuiver kolonialen aard; het is eene daad van beheer en niet van wetgeving. Eerst dan wanneer de producten zijn gerealiseerd, kan het provenu na aftrek der kosten en hetgeen voor Indie noodig is om het verschil tusschen ontvangsten en uitgaven aldaar te dekken, als eene inkomst voor het moederland worden beschouwd en behandeld. Dit nu is mijn gevoelen, hetwelk ook door den Raad van Ministers, alwaar de behandeling der zaak omtrent het te sluiten consignatie-contract echter nog niet is afgeloopen, wel denkelijk zal worden gedeeld.

De geachte spreker uit Kampen heeft in de laatste zitting de noodzakelijkheid betoogd, dat de Kamer zich bepaald zoude verklaren, in hoever zij de Regering al dan niet geregtigd beschouwde, om het consignatie-contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij aan te gaan.

Ook ik, Mijne Heeren, — en ofschoon thans niet verder in discussie zullende treden over het regt verstand van gemelde grondwets-bepaling, iets hetwelk eerst later zal te pas komen — beschouw zoodanige verklaring als wenschelijk.

Het *tweede* punt, namelijk de groote voordeelen, welke de maatschappij zou erlangen: dezelve bestaan thans uit 3½ pct. commissie voor het te gelde maken der producten; hebbende zij daaruit gemiddeld, gedurende de vijf laatste jaren, genoten f 1,500,000.

Voor volgende jaren zal die commissie verminderen tot op 2½ pct., waardoor, en ten gevolge van eene reductie in de commissie voor de van hier uitgezonden wordende goederen enz., ongeveer zal worden bespaard f 500,000; zoodat de voordeelen der maatschappij zullen worden gereduceerd op ongeveer f 1,000,000, en waarvoor dat ligchaam alsdan jegens het gouvernement aansprakelijk is voor de rigtige uitkeering van het provenu der verkochte producten en bovendien niet onaanzienlijk bijdraagt tot ondersteuning onzer fabrieken.

De belangen van het Gouvernement worden door de maatschappij naar behooren en met zorg behartigd, en de geachte spreker uit Rotterdam heeft niet ten onregte de verdediging van dat ligchaam op zich genomen.

Of die maatschappij nog meerder nut zou kunnen stichten, of zij hare eigene handelsbetrekkingen zou kunnen uitbreiden, valt thans niet te onderzoeken; doch als agent van het Gouvernement voldoet dezelve in allen deele aan het doel, en zeer zeker zou hetzelve aan winstderving en verliezen zijn blootgesteld, wanneer van een minder soliden agent ter verkoop van de koloniale producten wierd gebruik gemaakt.

De grondslagen van het consignatie-contract, hetwelk binnen kort met de Handel-maatschappij moet worden gesloten, zijn reeds in 1846 gelegd, door de Regering in der tijd goedgekeurd en door de maatschappij aangenomen, en op deze aangelegenheid is dus niet terug te komen.

Wanneer die overeenkomst voor de sluiting nu bij de wetgevende magt moest worden gebragt, dan zou de Kamer eene beoordeeling erlangen over koloniale uitgaven ad f 1,000,000, en zij zou dan toch nog aan het goed beheer, aan het vertrouwen van den Minister van Kolonien, onder zijne zedelijke verantwoordelijkheid, eene uitgave van millioenen schats voor den inkoop van goederen, voor den overvoer van producten enz. moeten overlaten.

Zoodanige verdeeling van beheer over de koloniale aangelegenheden kan niet doelmatig zijn.

Een jaarlijksch verslag, door den Minister aan de Kamer te doen, is alles wat kan en moet gevorderd worden, wanneer men de belangen èn van Indie èn van het moederland niet op het spel wil zetten.

Na dit punt te hebben afgehandeld, kom ik als van zelf tot dat der *vrachten;* dezelve drukken zwaar op het provenu onzer koloniale producten, en van daar dan ook grootendeels de vele millioenen aan onkosten op die producten, welke door een mede geacht spreker uit Enschedé zijn opgegeven.

Op die vrachten is echter successief door mijn geachten voorganger en naamgenoot veel bespaard, en ook thans weder eene som van 7 à 8 maal honderd duizend gulden uitgewonnen: eene besparing, waartoe *ten deele* door hem in 1848 ook reeds eenige voorbereidende maatregelen waren genomen, doch waarvan de executie, door de plaats gehad hebbende verwikkelingen in Europa, schijnt te zijn vertraagd geworden.

Op eene verdere vrachtvermindering is voor's hands niet kunnen worden aangedrongen, en zulks in het belang van scheepsbouw en reederijen. Hetgeen als het ware door kunst is daargesteld, kan niet eensklaps worden afgebroken, zonder zich roekeloos aan groote gevaren en botsingen bloot te stellen.

Door hetgeen van den geachten spreker uit Rotterdam in de laatste zitting ten deze is uitgegaan, en waarmede ik mij volkomen vereenig, kan ik mij ontslagen achten om op dit punt verder uit te weiden.

Alleen zal ik nog aanvoeren, dat ook ik, in het afgetrokkene beschouwd, van het denkbeeld ben, dat eene uitbesteding van den overvoer onzer producten een normalen toestand zou daarstellen. Bij het groot aantal aanwezige schepen, die ten deele op aanmoediging en onder zekere toezeggingen zijn gebouwd, kan echter tot het beginsel van uitbesteding voor 's hands niet worden toegetreden; — aangezien zulks ten gevolge zou moeten hebben vernietiging van onze handelsvloot, beschadigden overvoer, zoo niet geheel verlies van een gedeelte onzer kostbare producten. Al het mogelijke zal echter worden aangewend, om langzamerhand alle kunstmiddelen te doen ophouden, en om tot eenen normalen toestand terug te keeren, wanneer zulks namelijk met de belangen van het algemeen is overeen te brengen.

De berekening, dat men door bijv. f 20 minder vracht te betalen op 60,000 lasten f 1,200,000 bezuinigt, is zeer eenvoudig; doch men dient toch ook op de gevolgen, op de verwikkelingen, en op den invloed, dien zulks op andere takken van inkomsten kan en moet hebben, in 's Lands belang naar behooren te letten.

Omtrent het punt der *assurantien*, hetwelk door den genoemden spreker is behandeld, merk ik het volgende op:

In 1846 zijn aan assurantie-premien betaald . .	f 1,061,155.92
waaronder voor eigen rekening van het Gouvernement geboekt	267,811.00
zoodat de betaalde premien bedragen.	f 793,344.92
Uit de som van	f 267,811.00
zijn betaald aan schade enz.	80,833.97
zoodat daarop eene winst is genoten van . . .	f 186,977.03

Indien men de bovenstaande cijfers tot maatstaf kon nemen, hetgeen echter door de ongelijkmatige risico's het geval niet kan, zouden de particuliere assuradeurs, assurantie-inrigtingen en de Nederlandsche Handel-maatschappij in dezelfde verhouding gezamenlijk op de betaalde premien eene winst hebben gehad van ongeveer f 500,000.

Het aandeel der maatschappij gelijk zijnde aan dat des Gouvernements, schiet er over 1846 voor de particulieren over eene gezamenlijke winst van ruim f 300,000, in stede van f 800,000, zoo als de geachte spreker heeft willen aantoonen.

Dat aandeel der particulieren is nog aanmerkelijk verminderd, vermits dat des Gouvernements sedert gebragt is van f 40,000 op f 60,000.

Het voor gouvernements-rekening onverzekerd gehouden gedeelte bedroeg in 1846 nog grootendeels f 40,000 per lading; sedert is dat gedeelte gebragt eerst op f 50,000, later op f 60,000, en thans, door bijvoeging van de risico's der Handel-maatschappij ad f 40,000, op f 100,000 per lading; hetgeen voor 160 ladingen, welke gemiddeld jaarlijks worden aangevoerd, eene waarde voorstelt, welke onverzekerd blijft, van zestien millioen.

Ook op het nemen van een grooter aandeel in de assurantien voor rekening van den lande, is reeds door mijnen genoemden voorganger in 1848 gelet.

Verder kan voor's hands weder niet worden gegaan; want het geheel onverzekerd laten der gouvernements-producten zou tot aanzienlijke verliezen aanleiding kunnen geven: dan, afgescheiden hiervan, het Gouvernement, dat in deszelfs belang den Oost-Indischen handel tot zich heeft getrokken, behoort in billijkheid ook iets te doen ter bescherming der assurantie-inrigtingen en van den particulieren handel.

Uit hetgeen hiervoren door mij gezegd is, geloof ik dat voldoende zullen zijn beantwoord de drie vragen, welke door den geachten spreker uit de hoofdstad tot mij gerigt zijn, en ik zal dus kunnen overgaan om nog aan eenige andere vragen te voldoen.

Een geacht lid uit Overijssel heeft gesproken over aanzienlijke voorschotten aan de Nederlandsche Stoomboot-maatschappij gegeven. Ziehier wat er van is.

In 1836 is aan die maatschappij een voorschot verleend tot den aanbouw van een stoomsleper voor de dienst boven Lobith, ad f 260,000.

Van dat voorschot hebben f 200,000 gestrekt in mindering van den koopprijs van het stoomschip *Batavia*, door de maatschappij geleverd voor . . . . . f 455,000
zoodat na aftrek der evengemelde 200,000
voor dat vaartuig is betaald . . . . . f 255,000

Tot kwijting van de nog verschuldigde f 60,000, met inbegrip van renten van 1 Januarij 1840 (zijnde de renten sedert 1836 verrekend) is van genoemde maatschappij overgenomen de stoomboot *Laurens Koster*, welke wettig ter beschikking van 's Rijks marine is gesteld, krachtens de wet van 31 Maart 1847 (Nederl. *Staatsblad* n°. 11).

Het nog verschuldigde door genoemde maatschappij wegens de stoomboot *Pylades* wordt thans met 10 pct. op alle leverantien gekort.

Hoe men de zaak ook moge beschouwen, termen tot afschrijving der schuld, zoo als dit door een geacht spreker uit Friesland is in overweging gegeven, zijn bij mij niet aanwezig.

Het geacht lid uit Leyden heeft eenige nadere opheldering gevraagd omtrent de kolonisatie aan de Saramacca.

Hij vermeent eenige tegenstrijdigheid op te merken tusschen de dezerzijds gegeven inlichtingen omtrent de kolonisatie, met zeker gedrukt verslag van een hoofdambtenaar in Suriname, als ook met brieven, uit die kolonie ontvangen of gelezen.

Volgens de laatsten zouden de kolonisten geen genoegzaam vruchtbaar land hebben, om hunne ondernemingen voort te zetten, en zou deze jeugdige nederzetting, verre van eene uitbreiding te beloven, veeleer met eene ontbinding worden bedreigd.

Ik zou mij ook op brieven kunnen beroepen en wel van de laatste dagteekening; dan, particuliere berigten laten niet zelden te wenschen over, en ik zal mij dus tot gemeld officieel gedrukt rapport bepalen.

Hoezeer hetzelve op vele punten de kolonisatie in een ongunstig daglicht stelt, wordt desniettemin erkend, dat de gezondheidstoestand der kolonisten in het algemeen, en in het bijzonder het gunstig uitzigt der kinderen, niets te wenschen overlaat; ook latere berigten bevestigen deze gunstige omstandigheden.

De groote zwarigheid, welke men voor eene kolonisatie aan de Saramacca duchtte, was de vermeende ongezondheid van het klimaat; deze zwarigheid nu door eene driejarige ondervinding overwonnen zijnde, kan de proeve in dit opzigt ten minste geacht worden eene bevredigende oplossing te hebben erlangd.

Wat het terrein betreft, kan worden aangemerkt, dat, volgens plaatselijk bekende personen, de post Groningen, alwaar de woningen der kolonisten zijn geplaatst, meer bouwland aanbiedt dan zij willen of kunnen bearbeiden; want een slechts gering gedeelte is er van beplant. Men beweert dat de grond dor en dat er geen meststof aanwezig is, om denzelve vruchtbaar te maken; maar uit het bedoeld gedrukt verslag blijkt ook, dat de kolonisten de koeijen, hun door het Gouvernement geschonken, grootendeels hebben geslagt of

verkocht. Van eene gemeene weide stelt men zich weinig goeds voor; met stalvoeder zijn daarentegen gelukkig geslaagde proeven genomen.

De grond op Groningen is zandachtig, én dus ligt te bewerken, en met een weinig mest vermengd, is dezelve vruchtbaar, doch wanneer de kolonisten zich zelven berooven van de middelen om meststof te bekomen, dan ook hebben zij hun min welvarenden toestand aan hunne eigene nalatigheid te danken.

Voor zoover de grond van Groningen in vruchtbaarheid te wenschen overlaat, zal men bezwaarlijk vruchtbaarder grond kunnen aantreffen, dan op het tegenoverliggende etablissement Voorzorg, met ruim vier honderd bunders land geheel ten gebruike der kolonisten beschikbaar gesteld.

Het gemis van eene goede markt is zeker een bezwaar, doch er bestaan desniettemin handelsbetrekkingen tusschen de kolonisten met de stad, met de naburige plantagien en de schepen, en naar mate de bevolking en de industrie toeneemt, zal de behoefte aan eene buitenmarkt minder worden gevoeld.

Heeft de proeve van kolonisatie geleid tot eene bevredigende oplossing met betrekking tot de gezondheid, aan de andere zijde heeft zij mede het bewijs geleverd dat de wijze waarop men de zaak begonnen heeft, niet doelmatig was.

De hulp van gouvernementswege verleend, heeft het volk deszelfs steun doen zoeken buiten zijne eigene krachtsinspanning: zoo hier een verwijt aan de Regering mogelijk is, dan is het veeleer dat van te veel, dan wel te weinig gedaan te hebben.

Voorgelicht door de ondervinding, houdt de Regering zich overtuigd van de mogelijkheid om aan de kolonisatie eene gewenschte uitbreiding te geven, en verlangt zij daartoe dan ook krachtdadig mede te werken.

Zonder directe ondersteuning zal zij de uitbreiding aan particuliere onderneming overlaten, én in de maand Maart jl. is dan ook reeds eene kleine bezending kolonisten geheel voor eigen rekening naar Suriname vertrokken, om voorbereidselen te maken ter ontvangst van meer landbouwende gezinnen; terwijl zich ook te Amsterdam eene maatschappij wil daarstellen ter uitbreiding van gemelde kolonisatie.

De bestuurder dier kolonisatie, van den Brandhoff, die nog eene kern van kundige en knappe menschen om zich heeft, trekt, niettegenstaande de ondervonden tegenspoeden, het welslagen der onderneming, bij meer toevoer van handen, geen oogenblik in twijfel.

Het geachte lid uit Schiedam heeft, naar ik meen, ook gevraagd, of de Regering voornemens is, om nog staande deze zitting in te zenden de wet, regelende de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen. Hierop kan door mij geen voldoend antwoord worden gegeven, aangezien het onvermijdelijk noodig is geoordeeld om ten aanzien van deze aangelegenheid met de koloniale besturen in gedachtenwisseling te treden; zullende de Regering zich beijveren om de zaak binnen den kortst mogelijken tijd af te doen.

Ter inlichting van dat lid kan ik nog mededeelen, dat de reductie van 4 per cent tot 1 per cent op de provisie der maatschappij wegens de expeditie van *goederen*, waarvan op pag. 6 van het proces-verbaal der staats-commissie gesproken wordt, betrekking heeft tot de goederen, welke uit het moederland naar de kolonien worden gezonden voor de dienst aldaar, en dat zulks geenszins kan worden toegepast op de som van f 33,000,000, welke voorstellen de *netto-opbrengst* der in 1847 verkochte producten.

De waarde der van hier uitgezonden, wordende goederen bedraagt door elkander ruim f 2,500,000 's jaars. De provisie ad 4 per cent beloopt dus f 100,000, en zal tegen 1 per cent slechts bedragen f 25,000, zoodat uit dezen hoofde met 1850 eene besparing zal zijn verkregen van f 75,000, begrepen in de door mij opgegeven som van f 500,000, wegens verkregen besparing op de provisien der maatschappij in 't algemeen.

De geachte spreker uit Deventer heeft inlichting gevraagd over onze bezittingen op de Kust van Guinea.

Deze bezittingen werden in de vorige eeuw van veel belang geacht, toen wij gemeenschappelijk met andere Europesche volken een aanzienlijken handel in slaven dreven.

Later is onze vestiging te dier kust, uit een finantieel oogpunt, eer na- dan voordeelig geweest.

Daar wij ons echter verbonden hebben om te waken tegen den slavenhandel, stelt onze vestiging langs de Kust, alwaar vroeger die handel het sterkst gedreven werd, ons in staat, om dit verbond na te leven.

Gedurende den oorlog op Sumatra hebben de negersoldaten, in Afrika aangeworven, goede diensten bewezen. Dit volk is echter in vredestijd minder geschikt. De behoefte kan zich echter weder doen gevoelen en in zoodanig geval kan de Afrikaansche werving ons van nut zijn.

De goudgravingen aldaar hebben tot dusver nadeelige resultaten opgeleverd; de Europeanen te dien einde derwaarts gezonden zijn meest allen uitgestorven. Een der twee Ashantijnsche prinsen, door den generaal Verveer in 1837 alhier medegebragt, en die, na voorloopig onderwijs aan de academie te Delft, thans in Duitschland zijne studie in de mineralogie met zeer veel vrucht voortzet, zal in het laatst van dit jaar naar Afrika terugkeeren, ten einde te beproeven of hij de goudwinning aldaar met inboorlingen kan voortzetten.

Uit een commercieel oogpunt hebben onze Afrikaansche bezittingen niet alle waarde verloren. Wel zijn de pogingen van een Amsterdamsch huis, om den handel op die bezittingen te verlevendigen, mislukt, doch een ander ondernemend huis te Rotterdam heeft dien handel opgevat, en schijnt zijne onderneming met een goed gevolg bekroond te zien.

Die onderneming verdient dus aanmoediging, niet blootelijk uit een handelsoogpunt beschouwd, maar ook omdat de aanraking met beschaafde volkeren den onbeschaafden Afrikaan uit zijnen vernederden toestand eenigzins kan opheuren.

Ik vermeen dat het een en ander voldoende is, zoo bovendien geen nationaal gevoel zich daartegen verzette, om onze Afrikaansche bezittingen niet te verlaten.

Thans, Mijne Heeren, blijft mij nog over de beantwoording van een zeer moeijelijk punt, door genoemden spreker aangeroerd. Het is het lot der slaven in onze overzeesche bezittingen.

Dit onderwerp is van zeer teederen en moeijelijken aard.

Vele belangen moeten bij de behandeling van dat onderwerp worden in acht genomen. Immers, men kan de regten van den een niet bevorderen door die van den anderen te krenken.

Men moet ook geene regten toestaan, zonder de overtuiging te bezitten, dat van dezelve een redelijk gebruik zal worden gemaakt.

De plaats gehad hebbende emancipatie in de kolonien van andere rijken, hebben de bewijzen niet opgeleverd, dat het geluk van deze, de welvaart van gene is bevorderd gewórden.

De Regering mag zich ook door geene philanthropische denkbeelden laten wegslepen. Heeft de slavenbevolking in de kolonien regt op bescherming, in het moederland zelf valt ook zeer veel te verzorgen, en de Regering mag dus niet zoo gereedelijk besluiten tot het brengen van geldelijke offers, om het eerste doel door emancipatie te bereiken.

Ik ben geen voorstander van het slavenjuk; integendeel, ik verfoei al wat naar slavernij, onder welken vorm dan ook ingekleed, gelijkt. Ik heb met velen in onze Oost-Indische bezittingen steeds betreurd dat aldaar nog slaven bestaan, en heb er dan ook, gedurende een verblijf van 23 jaren aldaar, nimmer een in mijn bezit gehad.

Doch ik moet tevens de bekentenis afleggen, sedert ik in Nederland ben teruggekeerd, sedert ik gezien heb aan welk een gebrek en aan welk eene ellende een gedeelte onzer landgenooten ten prooi is, komt mij het lot der slaven, vooral in hun nog min beschaafden toestand, minder drukkend voor.

Het onderwerp zal evenwel steeds een punt van ernstige overweging bij de Regering blijven uitmaken, en de belanghebbende autoriteiten zijn dan ook aangeschreven om hunne denkbeelden op te geven ten aanzien van al hetgeen kan worden gedaan, om het lot der slavenbevolking te verbeteren; terwijl ook reeds aanvankelijk, in overeenstemming met de eigenaren der plantagien, vele maatregelen zijn genomen tot verbetering van voeding, kleeding en godsdienstig onderwijs der slavenbevolking in de kolonie Suriname.

De heer ***Backer*** meent ook zijn gevoelen te moeten kenbaar maken over het vraagstuk, dat zich gedurende deze beraadslagingen heeft opgedaan, of namelijk de betrekkingen van het departement van Kolonien tot de Nederlandsche Handel-maatschappij behooren uit te maken het onderwerp van overweging of goedkeuring der wetgevende magt, en of de contracten, die door het departement met de maatschappij zullen worden aangegaan, kunnen worden gesloten zonder medewerking der wetgeving. Hij acht zich verpligt dit des te eerder te doen, daar de Minister het wenschelijk geoordeeld heeft, dat de leden der Vergadering zich ten aanzien dezer aangelegenheid zouden verklaren. Ter voldoening aan dat verlangen, en ter beantwoording der vraag, die zich voordoet, dient men zich af te vragen en na te gaan, welke eigenlijk de betrekkingen zijn tusschen de kolonien en de Handelmaatschappij? De Handel-maatschappij verzendt de producten van de kolonien naar het moederland, doet ze aldaar verkoopen en draagt zorg voor de betaling; zij vervult de betrekking van lasthebber in den uitgebreidsten zin; zij is in één woord eene uitgebreide agentuur. Nu erkent spreker volmondig, dat alle die handelingen, geïsoleerd genomen, door het hoofd van het departement van Kolonien, op zich zelf beschouwd, kunnen worden behandeld, en dat hij daaromtrent op zijne verantwoordelijkheid beschikkingen maken, lastgeven, overeenkomsten sluiten kan. Dit staat hem vrij, hij is daartoe bevoegd; als hoofd van het departement mag hij het doen op zijne verantwoordelijkheid.

Maar, en dit moet niet uit het oog worden verloren, het geldt hier eene *massale* overdragt of delegatie. Er is hier daarenboven geene spraak van realisatie van producten bijv. voor één jaar, het is hier geene gewone daad van beheer, maar het betreft hier het aangaan van verbindtenissen voor een groot aantal, voor eene reeks van jaren. Het is hier niet eene afloopende zaak, maar men verbindt zich voor de toekomst. Uit dien hoofde acht hij den Minister, als beheerder, onbevoegd tot het sluiten van de bedoelde overeenkomsten.

Bovendien bestaat er bij den spreker nog een andere grond, waarom hij bij deze gelegenheid dat gevoelen meent te moeten ontwikkelen. De wet, welke de wijze van beheer en van verantwoording der koloniale geldmiddelen zal regelen, die ingevolge de Grondwet moet worden vastgesteld, bestaat nog niet. Hij vertrouwt daarom, dat de Minister van Kolonien, die, ingevolge het 5de additionnele artikel der Grondwet, binnen drie jaren na de afkondiging derzelve, de wetten op het beleid der regering in de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen moet aanbieden, geene maatregelen zal nemen of doen nemen, waardoor zoowel deze wetten als die betrekkelijk de wijze van verantwoording der koloniale geldmiddelen zouden worden gepraejudicieerd.

Het is op alle deze gronden, dat spreker van oordeel is, dat de meergemelde contracten niet moeten worden gesloten zonder medewerking der wetgevende magt.

De heer ***Groen van Prinsterer*** acht zich verpligt bij deze gelegenheid nog een enkel woord in het midden te brengen omtrent het belangrijk onderwerp der emancipatie van de slaven. Met genoegen heeft hij het opgemerkt, dat dit onderwerp ook de belangstelling der Vergadering tot zich trekt. Immers zij heeft zich, in hare zitting van 14 Maart jl., op zijn voorstel, kunnen vereenigen met de verzending van een daartoe betrekkelijk stuk aan den Minister van Kolonien. Toen gaf hij te kennen, » dat er » in de laatste tijden verschillende bijzonderheden aan de Kamer » zijn medegedeeld omtrent de *gruwelijke* wijze, waarop de slaven » in onze kolonien somtijds behandeld worden." Spreker verklaart, dat hij dat woord *gruwelijke* meent te moeten volhouden, en het niet heeft teruggenomen. Daar in het *Bijblad* voor dat woord gebezigd is dat van »*ruwe* wijze", zoo konden sommigen vermeenen, dat hij het onbedacht of zonder nadenken gebezigd en het uit dien hoofde teruggenomen had. Dit is echter het geval niet. Integendeel, hij handhaaft het woord *gruwelijke*. Toen hij dat woord bezigde, had hij het oog op een request, dat in 1848 over deze gewigtige aangelegenheid aan den Koning werd aangeboden, en op de bijzonderheden, welke over dit onderwerp voorkomen in het tijdschrift *de Vereeniging*, van Junij 1848. Het is den spreker voorgekomen, dat het besluit dezer Kamer van 14 Maart jl. in dien zin moest worden opgevat, dat, daargelaten de meerdere of mindere juistheid van deze en dergelijke feiten, ook zij wenschelijk achtte, dat dienaangaande een nader onderzoek wierd geprovoceerd. Men heeft wel eens te kennen gegeven dat bovengemeld adres op losse en onbewezene allegatien steunde, maar spreker heeft zich gewend tot iemand die vele jaren in Suriname gewoond heeft, en die niet gezind is de zaken van eene overdrevene zijde te beschouwen; een man bij het Gouvernement in achting, en wiens naam (ofschoon het om het gepreciseerde zijner opgaven overbodig is) de spreker bereid is aan den Minister van Kolonien te openbaren. Deze heeft bijzonderheden medegedeeld en feiten opgegeven, die door het Gouvernement gemakkelijk kunnen worden onderzocht. Die schrijver heeft op den voorgrond gesteld dat het inderdaad zeer moeijelijk is bewijzen te leveren in een land waar aan de getuigenissen der slaven geene juridieke kracht toegekend wordt. Evenwel zoodanige bewijzen bestaan. Bij voorbeeld, de beruchte zaak van den heer Rüpperhoff, op de plantagie Resolutie, die een neger ter dood geeselen liet, en de gruwelijke straffen, in het jaar 1846, op de plantagie Waijampibo, ten gevolge waarvan eene stellige aanklagt, zoo 't schijnt, voor de eerste maal wegens mishandelingen in de kolonie tegen den directeur ingebragt werd, die hierop uitliep, dat hij tot eene maand arrest, de onkosten en de onbevoegdheid om over negers het bevel te voeren, veroordeeld werd. Een zekere directeur Valenstein moest wegens mishandelingen in 1846 uit de kolonie vlugten: hij had zijne zwangere bijzit ter dood getrapt op de plantagie la Levante. — Het woord *gruwelijk* zal hier wel niet te sterk zijn. — Zelden, volgens denzelfden berigtgever, gaat er een jaar zonder doodslag voorbij; maar wie kan of durft de partij der slaven tegen de meesters nemen ?.... Men bedenke daarenboven dat er geen land is waar de wetten zoo geheel ten gunste der meesters gemaakt zijn als in Suriname; bijna geen waar naar evenredigheid zoovele suikerplantagien (alwaar de arbeid het zwaarste is) bestaan; dat misschien nergens zoodanige mengeling van allerlei natien aangetroffen wordt. Reeds hieruit kan men vergelijkenderwijs met de authentiek bewezene feiten in andere, bijv. in de Fransche kolonien, opmaken, dat er allezins voor het Nederlandsche Gouvernement reden moet zijn om in de klagten welke over dit onderwerp ingebragt werden, te voorzien. In verband met deze mededeelingen, vraagt de spreker of het niet wenschelijk is, iets meer dan de Regering tot dusver gedaan heeft te verrigten? Wat deed, wat doet zij? Men leze de laatste paragraaph van het verslag en van het antwoord der Regering: » Het ligt," aldus leest men daar, » in de bedoelingen » en inzigten der Regering, om al het mogelijke aan te wenden, » ten einde het lot der slaven te verbeteren en hen langzamerhand » te helpen voorbereiden voor eenen anderen maatschappelijken » toestand, dan waarin zij zich nu bevinden." Dit ligt ook in de bedoelingen en inzigten der Kamer; doch zij wenscht ook het *bepaalde voornemen* en den *vasten wil* bij de Regering te ontdekken, om het lot der slaven te verbeteren. Inderdaad, het antwoord der Regering is te flaauw. Het geeft geen hoop op het volgen van dien spoed, die wenschelijk, die noodzakelijk is. In de verklaring der Regering, dat zij het lot der slaven niet uit het oog zal verliezen, is geen waarborg voor de toekomst. — Het Gouvernement deelt in zijne antwoorden mede, dat eene dadelijke emancipatie der slaven groote geldelijke offers zou vergen. Spreker kan dat zoo gaaf niet toegeven. Er hebben ontwerpen het licht gezien, of zijn aan de hand gegeven, bij welker uitvoering die geldelijke offers niet zouden worden gevergd. De zaak is voor tweeledige beschouwing vatbaar. En het zijn wederom niet zijne eigene beschouwingen, die hij wil mededeelen, maar hij meent zijne medeleden te moeten verwijzen naar een geschrift, dat in 1848 in deze residentie het licht heeft gezien, getiteld: *Opmerkingen over den Afrikaanschen slavenhandel*, dat blijken draagt door een kundig man te zijn vervaardigd. Bij eene uitvoering van het ontwerp, in dat geschrift aan de hand gegeven, zouden er geene buitengewone offers van de Regering worden gevorderd tot verwezenlijking van menschlievende wenschen.

De Regering zegt wel, dat elders door eene dadelijke emancipatie het geluk der gemancipeerden niet bevorderd geworden en de productie verminderd is. Ook dat is een punt waarover tusschen deskundigen een groot onderscheid van gevoelen bestaat.

Spreker herinnert zich daarbij een brief, door den Minister van Marine en Kolonien, den 15den Mei 1848, over dit onderwerp geschreven, en die voorkomt in het XVIIde verslag van de Maatschappij tot bevordering van het godsdienstig onderwijs onder de slaven en verdere Heidensche bevolking in Suriname. Hij moet den Minister dank zeggen voor de gevoelens en beginselen, in dien brief blootgelegd. Maar wat blijkt nu uit den brief zelven, ten aanzien dezer gewigtige aangelegenheid? Dat de bevordering der zaak veel te wenschen overlaat en dat men haar tot een punt van ernstige overweging heeft gemaakt. Reeds in 1828 rustte op het Gouvernement de verpligting zorg te dragen tot spoedige behandeling dezer aangelegenheid en tot verbetering van het lot der slaven. Toen erkende het zelf reeds, dat de toestand dier ongelukkigen veel te wenschen overliet. In 1841 was de tegenwoordige Minister van Marine gouverneur der West-Indische bezittingen. Hij heeft zich toen kunnen overtuigen, dat er in die dertien jaren wel overwogen, maar eigenlijk volstrekt niets gedaan was. De gouverneur gaf bevel tot het ontwerpen van een reglement tot verbetering van het lot der slaven. Hij verloor alzoo deze belangrijke zaak niet uit het oog. Hij is ook later met den kolonialen raad in overleg getreden, om eenige verbeteringen te dien aanzien aan te brengen. Er zou geene mishandeling der slaven meer plaats hebben. Alle mogelijke verbeteringen in hun lot zouden worden aangebragt. Toen de Minister de kolonie verliet, was hij derhalve volkomen gerust gesteld. Hij zag met zelfvoldoening terug op hetgeen er in dat opzigt door hem was gedaan. Hij hoopte dat eerlang de zaak op eenen geregelden voet zou worden gebragt, en dat weldra de gewenschte verbeteringen in het lot der slaven zouden worden aangebragt. En wat was er nu het gevolg van? In het jaar 1848, den 15den Mei, schrijft die voormalige gouverneur, nu Minister, dat alle die ontwerpen zijn ter zijde gelegd en dat er eigenlijk in den bedoelden zin nog niets is verrigt. De Regering heeft alzoo gedurende twintig jaren het lot der slaven *niet uit het oog verloren*, en de uitkomst daarvan is, dat, ingevolge hare eigene verklaring, het lot der slaven nog veel te wenschen overlaat; dat de ontwerpen nog geene uitvoering hebben erlangd, en dat er mitsdien nog niets is gedaan. Spreker hoopt dat, door de aanhaling van dezen brief, het homogeen ministerie niet in gevaar zal worden gebragt, want hij is volkomen overtuigd, dat ook de Minister van Kolonien de slaven tegen mishandeling wenscht te kunnen vrijwaren. Spreker erkent dat de Regering hare aandacht op het onderwerp gevestigd heeft, maar hij verlangt meer. De tijd van wenschen en toezeggingen behoort ook in dit opzigt te eindigen. Het is eindelijk pligt, om met de emancipatie der slaven een aanvang te maken. Hij wil het aannemen, dat de regten van eigendom door den Staat, wat de toewijzing eener indemniteit betreft, moeten worden geëerbiedigd, maar de eerbiediging der regten van den een, kan nooit aanlei-

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 21STEN MEI.

ding geven tot mishandeling van den ander. Alles komt hier aan: 1°. op de voorbereiding en den aanvang der emancipatie, en 2°. het verleenen, middelerwijl, van de noodige bescherming aan de slaven. En het is ten aanzien van beide punten, dat hij meer geruststellende toezeggingen van den kant der Regering wenscht te ontvangen, dan tot hiertoe het geval was.

De heer ***Sloet tot Oldhuis:*** [Deze redevoering, reeds eenigen tijd geleden aan den geëerden spreker ter inzage toegezonden en nog niet terug ontvangen zijnde, zal later geplaatst worden, gelijk mede het door Zijne Excellentie den Minister van Kolonien daarop gegeven antwoord.]

De heer ***de Monchy:*** Ook ik acht mij verpligt nog een enkel woord in het midden te brengen over de aanvallen, waaraan de Handel-maatschappij dikwerf, en ook bij deze gelegenheid, was blootgesteld. Ik weet wel, dat allen die haar bestrijden, verklaren, dat zij der Nederlandsche Handelmaatschappij alles goeds toewenschen, en ik heb het nog gedurende deze beraadslagingen hooren zeggen, dat men verlangde, dat de Handelmaatschappij tien maal meer voordeelen mogt afwerpen, dan dit tot hiertoe het geval is geweest. In hoeverre die hartelijke wenschen nu gemeend waren, zal ik in het midden laten. Ik heb daarbij gedacht aan die vorsten, die onder de ernstigste betuigingen, dat zij den vrede lief hebben en dien wenschen, hun grof geschut doen aanrukken om den vijand heftig te bestrijden. Maar ik vraag nu op mijne beurt, waardoor wordt de aanval op de Handel-maatschappij toch veroorzaakt? Heeft zij meer berekend dan haar bij contracten was toegekend? O neen! Heeft zij dan door slinksche middelen gelden opgenomen, of de haar toevertrouwde gelden tot andere einden gebezigd, dan waarvoor zij bestemd waren? Evenmin. De Handel-maatschappij betoonde zich steeds zelfstandig en standvastig, en dit wel in zeer moeijelijke tijden en in gewigtige omstandigheden. Al de voordeelen die zij genoot, werden ruim verspreid over den handel, de nijverheid en geheel het vaderland. Maar waaruit ontstaan dan de aanvallen tegen die instelling? Zij zijn eenvoudig daaraan toe te schrijven, dat de deelhebbers en degenen die in betrekking staan tot de maatschappij te groote voordeelen hebben genoten.

De geachte spreker uit Enschedé heeft ons eene geschiedenis geleverd van al hetgeen met de Handel-maatschappij is voorgevallen en hoe die voordeelen van tijd tot tijd zijn ingekort. Wij zijn hem daarvoor dank verschuldigd. Ik neem echter de vrijheid hem te doen opmerken, dat hij bij het ontwikkelen dier geschiedenis één omstandigheid heeft vergeten. Hij heeft namelijk gewezen op het proces-verbaal der staats-commissie over 1846, en op de mededeelingen door den Minister van Kolonien bij die gelegenheid gegeven, onder anderen dat, wanneer alles ware betaald als in 1835, er dan ruim $3\frac{1}{2}$ millioen meer aan onkosten op de producten zou zijn uitbetaald. Maar nu moet worden opgemerkt, dat in 1844 de groote finantiele maatregel heeft plaats gehad, die ten gevolge heeft gehad, dat de schuld aan de Handel-maatschappij toen is afgelost, en de toestand der Regering tegenover die inrigting geheel van aard is veranderd. Die spreker heeft misschien reden gehad om van deze omstandigheid niet te gewagen en toch is het onmiskenbaar dat zij een grooten invloed gehad heeft op de bezuiniging. Maar tevens zou zijn edele wel gedaan hebben van meer te doen uitkomen, dat hoofdzakelijk de besparingen plaats hadden op uitgaven die de maatschappij zelve niet genoot, maar aan anderen uitbetaaldé en die door het departement van Kolonien vroeger op denzelfden voet zouden zijn betaald geworden, indien ook de Nederlandsche Handel-maatschappij de tusschenpersoon niet ware geweest.

Een spreker uit Friesland heeft opgemerkt, dat men niet maar f 180, maar zelfs f 250 voor vracht heeft betaald. Het is waar, doch het was niet aan de maatschappij maar aan de reeders.

Over het vraagstuk der verzekeringen meen ik bij deze gelegenheid niet meer te moeten uitweiden. De spreker uit Rotterdam heeft dat vraagstuk reeds op eene voldoende wijze behandeld.

Wat aangaat het aangevoerde door den spreker uit Kampen, nopens den verkoop van eenige ladingen suiker in Londen, die verkoop kan geen nadeeligen invloed ten aanzien der Handelmaatschappij te weeg brengen. Ook deze spreker heeft eene omstandigheid verzwegen, die alles afdoende is. De redenen, waarom deswege klagten zijn ontstaan, althans in deze Kamer, bestonden niet zoozeer in dien verkoop te *Londen*, maar daarin dat de gouverneur-generaal suiker had gekocht, om naar de Europesche havens te zenden, ten einde traites op Nederland te kunnen afgeven. Hij werd zoo doende koopman, zonder gevaar te loopen van in zijne particuliere beurs schade te lijden, en schiep eene concurrentie, die allen particulieren handel den bodem moest inslaan.

Bij die gelegenheid heeft men van den Minister van Kolonien de verzekering wenschen te ontvangen, dat aan den gouverneur-generaal zulke daden zouden worden verboden.

Het komt mij voor, dat het billijk is, dat, wanneer men aan de eene zijde hoog opgeeft van de voordeelen, door de Handel-maatschappij genoten, men ook aan den anderen kant niet onopgemerkt mag laten den soliden werkkring dier maatschappij, en dat zij zich gewacht heeft om zich in te laten met onverstandige handelingen die aan de actionnarissen, aan degenen die tot de maatschappij in betrekking staan, en aan het vaderland groote rampen zouden hebben kunnen veroorzaken.

Een spreker uit Zwolle heeft gewag gemaakt van de ondersteuning van particuliere industriele ondernemingen op Java, ten beloope van 7 à 8 millioen, die welligt nimmer terug te bekomen zouden zijn. Zoo iets heeft de Handel-maatschappij echter *niet* gedaan. Zij is voorzigtiger geweest dan de Javasche Bank, die misschien toen zoovele voordeelen had kunnen afwerpen als de Nederlandsche Handel-maatschappij, indien de administratie dier Bank niet hare duurste verpligtingen had verzaakt. — De Handelmaatschappij heeft zich niet schuldig gemaakt aan de verwoesting van het muntwezen in de kolonien. En wanneer men nu let op den gunstigen invloed, dien het bestaan en de werking der Handelmaatschappij op den handel, de scheepvaart en de nijverheid zoowel in het moederland als in de kolonien heeft uitgeoefend; op de levendigheid en het vertier, dat zij heeft te weeg gebragt, dan meen ik te mogen vragen, of men niet met welgevallen op het bestaan der Handel-maatschappij kan terugzien, waarvan gelukkig niets anders kan gezegd worden, dan dat zij voordeelen heeft behaald en dat de uitkomsten voor de deelhebbers niet zoo ongunstig geweest zijn, als dit ten opzigte van andere inrigtingen het geval is geweest.

Men wachte zich dus een ligchaam af te breken, dat nu eerlang 25 jaren zal bestaan hebben en waarnaar de geheele koloniale handel zich gerigt heeft. Moet het zich noodzakelijke besparing laten welgevallen, men wachte zich voor overdrijving. Voor de uitzendingen zal het commissieloon van 4 per cent op 1 per cent worden teruggebragt. Was het eerste te hoog, het laatste is zeker te laag.

Er is gedurende deze beraadslagingen veel gesproken over de noodzakelijkheid, om de overeenkomsten, die met de Handelmaatschappij zullen worden aangegaan, vast te stellen *bij de wet*.

Het is mij voor alsnog niet mogelijk dienaangaande eenige beslissing te nemen. Ik durf niet dadelijk beslissen, dat het onderwerp te huis behoort bij de wetgevende magt. Geschiedt het, het is mij wel, en ik vind het zelfs beter, om, als de algemeene aandacht op eene zaak gevestigd wordt, toe te geven. Ik meen nog alleen te moeten doen opmerken, dat men gezegd heeft, dat het provenu der producten zijn staats-inkomsten en de onkosten staats-uitgaven. Het is mij tamelijk onverschillig, hoe men die ontvangsten en uitgaven beschouwt, mits men maar altoos behoude een tusschenkomenden commissionnair, hetzij dan de Handel-maatschappij of wie ook, en dat men de uitvoering niet opdrage aan het departement van Kolonien. In het algemeen verslag heb ik in § 4 gevonden de aanmerking: » dat zoodanige contracten als hier » worden bedoeld, staats-uitgaven medebragten, die, volgens » art. 119 der Grondwet, door de wet moeten worden vastge» steld." Het gevolg van deze redenering zou kunnen zijn, dat alle handels-operatien zouden zijn onderworpen aan de controle der Algemeene Rekenkamer. Dat zou ik als eene wezenlijke ramp, maar tevens onuitvoerlijk beschouwen. Het schijnt mij toe, dat men voor het overbrengen en verkoopen der koloniale producten noodwendig een commissionnair met een groot kapitaal moet bezigen; dat anders de faciliteiten worden verminderd, die zulk een belangrijken invloed hebben op de te bedingen prijzen, en dat men dwaas zoude handelen de kapitalen af te wijzen, die met zooveel vrucht kunnen aangewend worden.

Nog één punt meen ik te moeten behandelen, naar aanleiding van hetgeen gesproken is over ons etablissement aan de Kust van Nieuw-Guinea. De Minister heeft daarop wel geantwoord, doch heeft over het handelsbelang weinig gezegd. Ik moet doen opmerken, dat er tegenwoordig twee schepen daarop in de vaart zijn, die elk twee reizen doen, zoodat zij met vier schepen gelijk kunnen worden gesteld. Een derde schip wordt te Rotterdam voor de vaart in gereedheid gemaakt, en ook te Amsterdam houdt men zich bezig die vaart aan te wakkeren. Het kan alzoo niet opgaan, een etablissement te verlaten, dat juist het onderwerp van nieuwe handels-ondernemingen begint uit te maken. Het doet mij dan ook in zooverre leed, dat men in deze Vergadering het heeft doen voorkomen, dat het Gouvernement zelf het etablissement verwaarloosde. Zulke uitdrukkingen zijn weinig geschikt om den ontwakenden handelsgeest aan te moedigen. Ik acht het ten minste niet raadzaam, dat wij eenig etablissement in Afrika opgeven, terwijl het bovendien eene plaats is, waar onze vlag is blijven wapperen onder alle ongelukkige omstandigheden. Ik meen in dit opzigt te mogen wijzen op het voor-

beeld van Denemarken, dat, niettegenstaande zijne moeijelijke positie, zijne etablissementen in stand houdt.

Voor het overige zal ik op dit oogenblik hier niets meer bijvoegen. Ik zal stemmen *voor* deze wet, omdat hare afstemming geen nut hoegenaamd zou te weeg brengen en de regeling dezer zaak daardoor slechts nutteloos zou worden uitgesteld.

Hierna wordt de zitting voor een half uur geschorst.

Bij de hervatting der zitting geeft de Voorzitter kennis, dat hij een schriftelijk berigt ontvangen heeft van den heer Poortman, die, ten gevolge van het plotseling overlijden zijns broeders, verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen.

Dit berigt wordt aangenomen voor kennisgeving.

De beraadslagingen over het ontwerp *tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over* 1847, worden voortgezet.

De heer ***Boreel van Hogelanden:*** De Minister van Kolonien heeft den wensch geuit, dat de leden der Kamer hun gevoelen zouden kenbaar maken ten aanzien van de verpligting der Regering, om de contracten, die zij voornemens is met de Handel-maatschappij te sluiten, door de wetgevende magt te doen bekrachtigen. Ik meen mij aan de voldoening van dat verzoek niet te mogen onttrekken. Ook ik deel in het gevoelen, dat de grondslagen dier overeenkomsten door de wetgevende magt behooren te worden bekrachtigd. Voor het overige zal ik thans niet herhalen wat te dien aanzien reeds door andere sprekers is gezegd, noch treden in de verdere behandeling van het aanhangig wetsontwerp. Het is alleen ten gevolge van het door den Minister van Kolonien te kennen gegeven verlangen, dat ik mij verpligt heb geacht deze verklaring af te leggen.

De heer ***van Hall:*** Ik kan het voorbeeld van den vorigen spreker niet volgen. Ik ben op dit oogenblik tegen het afleggen van eenige verklaring in dit opzigt. De wetgeving moet de voorwaarden kennen, waarop die overeenkomsten worden gesloten. Maar ik kan en mag geene verklaring afleggen, waardoor ik mij onvoorwaardelijk te dezen aanzien zou binden. Het is mogelijk dat de Minister betrekkelijk deze aangelegenheid nog geene bepaalde opinie heeft, of voor alsnog die niet wenscht kenbaar te maken; maar dit moet ons niet leiden daaromtrent eene bepaalde beslissing te nemen, zonder vooraf deswege behoorlijk te zijn ingelicht. Als lid dezer Vergadering, zal ik te zijner tijd, na behoorlijk te zijn ingelicht en na al wat daarbij in aanmerking komt te hebben overwogen, nopens dit onderwerp mijne stem uitbrengen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal:*** Het is ook mijn voornemen niet, om over het aanhangig wets-ontwerp het woord te voeren. Het is evenmin mijn oogmerk om uit te weiden over de menigvuldige onderwerpen, die bij gelegenheid der behandeling van dit wets-ontwerp ter sprake zijn gebragt. Sommige der antwoorden van de Regering heb ik met genoegen, andere met minder genoegen vernomen. Er zal later welligt gelegenheid bestaan, om omtrent deze laatste onze gevoelens te wisselen. Ik had mij dan ook kunnen en wenschen te onthouden om het woord te vragen. Doch er is eene omstandigheid, die mij zulks heeft belet, omdat het geldt het gewigtig onderwerp van de emancipatie of vrijlating der slaven. Dat vraagstuk is mij niet vreemd. En men zal dit erkennen, als ik herinner, dat ik reeds 33 jaren geleden, tot verkrijging van den academischen graad, over die aangelegenheid eene dissertatie geschreven heb, waarin ik die vrijlating als nuttig en noodzakelijk heb voorgesteld. Ook als man, op meer gevorderden leeftijd, heb ik dat gevoelen blijven voorstaan, maar het werd getemperd door de wetten der voorzigtigheid en van staatkunde. Het beginsel der regtvaardigheid heb ik nooit betwijfeld. Het werd dit ook niet door de regeringen, en steeds was het antwoord van hare zijde, dat er maatregelen tot dat einde werden voorbereid. Maar wat billijk, wat regtvaardig is, is ook noodzakelijk. Het is pligt, handen aan het werk te slaan. De Regering bedient zich ook nu weder van uitdrukkingen als die van *in het oog te zullen houden*, *nader te overwegen* en dergelijke meer. Doch de waarde en beteekenis dier uitdrukkingen zijn ons bekend. Ik vraag het u, Mijne Heeren! zouden wij in zulke antwoorden berusten, daar waar het eene zaak van zoo groot belang geldt? Of zouden wij niet veeleer, juist naar aanleiding dier antwoorden, bij de Regering er op aandringen, nader te vernemen, wat door haar vastgesteld, wat dan door haar beraamd is? Het is toch niet genoeg te zeggen, wij hebben de verbetering van het lot der slaven op het oog. Zoodanig antwoord is dikwerf bij deskundigen van betrekkelijke waarde. Men dient beter ingelicht te worden. Men behoort het onderzoek, de overwegingen te kennen, waartoe deze zaak gewis bij de Regering heeft aanleiding gegeven. Bestaat er hoop, of de zaden die gelegd zijn, of zullen worden, weligen wasdom zullen verkrijgen? Zullen de heilige regten van eigenaren worden geëerbiedigd? Zal de vrijheid aan onze natuurgenooten worden geschonken? Op welke wijze zal dit geschieden? In één woord, wij moeten onderrigt worden, werwaarts men ons ten aanzien dezer gewigtige aangelegenheid zal leiden.

Wanneer ik nu zelfs uit de kolonien denkbeelden ten dezen aanzien zie oprijzen; wanneer er van verschillende zijden ontwerpen het licht zien, om die vrijlating aan te vangen, dan mag ik een en ander niet met stilzwijgen, noch met magtspreuken, voorbijgaan. Er is zelfs aan deze Kamer een ontwerp aangeboden, om die emancipatie buiten bezwaar van de schatkist te doen plaats hebben. Zoodanige verschijnselen zijn inderdaad hoogst gewigtig. En zoo er ooit grond voor deze Kamer bestond, om eene enquête te doen plaats hebben, dan zou het gewis zijn over het onderwerp der vrijmaking van de slaven. Wil men de voorzigtigheid in het oog houden; wil men de heilige beginselen van regtvaardigheid en menschlievendheid betrachten; wil men eene goede staatkunde volgen: dan behoort men het geschikte oogenblik niet voorbij te laten gaan. Het is nuttig, het is heilzaam, de aandacht der Regering op deze zaak te vestigen.

De heer ***Thorbecke:*** Ik durf niet te zeggen, dat het antwoord, door den Minister gegeven betrekkelijk de kolonisatie aan de Saramacca, mij voldoende toeschijnt. Ik heb mij niet beroepen op bijzondere correspondentie, maar op publieke, gedrukte stukken, rapporten van den gouvernements-secretaris, brieven der kolonisten aan den bestuurder, en door dezen beantwoord. Ik hoopte door mijne vragen te bereiken, dat de Minister ons eene omvattende en naauwkeurige schets van den tegenwoordigen toestand dier kolonisatie en van hare uitzigten voor het vervolg zou geven.

Tegen de toepasselijkheid van art. 60 der Grondwet op de overeenkomsten met de Handel-maatschappij, heeft de Minister aangevoerd, dat er onderscheid is tusschen *de wijze van het beheer* en *het beheer*. Zonder twijfel; maar indien het onderwerp dier overeenkomsten, welke aan de Handel-maatschappij een zoo groot en gewigtig deel der verrigtingen van beheer toekennen, niet onder *de wijze van beheer en verantwoording* is begrepen, vraag ik, wat deze woorden dan toch beteekenen. Mijns inziens omvat *de wijze* de regels en vormen van beheer, en is *het beheer* de daad, de uitvoering naar die regels en vormen, welke de wet, krachtens art. 60, moet vaststellen.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz:*** Duidt het mij ten goede, dat ik nog eenige oogenblikken deze reeds zoo langdurige discussien over een zoo eenvoudig wets-ontwerp als in behandeling is, rekke, door aan den Minister van Kolonien nog eene vraag te rigten, die ik hoop dat Zijne Excellentie wel zal willen beantwoorden, vertrouwende dat dezelve door u van genoegzaam gewigt beschouwd zal worden. In de rede van den Minister heb ik de beantwoording der vraag, door den afgevaardigde uit Zwolle gedaan, of er eenige gegronde vrees bestaat dat de Engelschen zich vroeg of laat op Nieuw Guinea kunnen vestigen, niet gevonden. Er is, Mijne Heeren, in deze vergaderzaal reeds veel gesproken over Laboan-Serawak; maar ik geloof dat de vraag omtrent Nieuw Guinea veel gewigtiger is. Ten bewijze hiervan kan dienen: toen in 1825 — 1826 de Engelschen zich op Melvil's eiland benoorden Nieuw-Holland vestigden, vreesde de regtschapen nu wijlen P. G. Merkus, destijds gouverneur in de Groote Oost, dat dit ten gevolge kon hebben het eerlang in bezit nemen van Nieuw Guinea door deze energieke natie; dat aldaar even als te Singapore een vrijhaven kon opgerigt worden, waarvan het gevolg zoude zijn, dat de geheele kusthandel der Groote Oost met de Aroë-, Tenimber-, Key-eilanden daarheen getrokken wierd en voor ons verloren ging, waardoor, bij de handhaving van het voor anderhalve eeuw misschien gepaste maar nu hoogst ondoelmatige monopoliestelsel, de Molukken een nog zwaarder lastpost zouden worden.

Op dit betoog van den heer Merkus werd in 1828 eene expeditie gezonden om de Kust van Nieuw Guinea in bezit te nemen, hetwelk, behoudens de geringe regten van den Sultan van Ternate en Tidor, na de stichting van het fort du Bus, te Merkus-oord, aan de Tritons-baai op den 24sten Mei van dat jaar plaats vond en waarbij de geheele Oostkust van af kaap Valsch aan de Torres-Straat tot de Kaap de Goede Hoop aan de Dampierstraat een deel van Nederlands bezittingen in Indie werd; eene uitgestrektheid, Mijne Heeren, van 0° tot 18° Z. B. en 148° tot 170° L.; hebbende Nieuw Guinea eene oppervlakte van 13 à 14,000 vierkante mijlen. Dit uitgestrekte eiland, hoewel nog weinig of niet bekend, is, zooveel weet men zeker, een van de schoonste in den Indischen Archipel, misschien van den aardbol. Men ziet er onder den equator sneeuwgebergten en dus in het binnenland ook eene groote verscheidenheid van klimaat en plantengroei, die er aan de kusten reeds zoo weelderig

is dat in den korten tijd, dien wij er vertoefden, ruim 600 nieuwe ontdekt werden; de notenmuscaat, kruidnagel, kokosnoot enz. groeit er in het wild; ook in het rijk der delfstoffen en het dierenrijk werden door de zich aan boord bevindende natuurkundige commissie gewigtige ontdekkingen gedaan.

In 1836 is dit fort weder afgebroken en de kust verlaten; de redenen waarom zijn mij onbekend. Maar nu is de vraag, zijn de omstandigheden ten deze veranderd, heeft het bezit van Nieuw Guinea voor ons zijn vroegere waarde verloren? Zouden wij het met leede oogen moeten aanzien als eene andere natie van dit rijke land bezit wilde nemen? Aangenaam zal het mij zijn indien de Minister daarop eenig antwoord wilde geven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** verklaart, dat hij van zoodanig voornemen tot inbezitneming geene kennis draagt.

De heer ***de Man*** vraagt het woord tot het doen van eene motie van orde. Eergisteren, zegt spreker, heeft een onzer geachte ambtgenooten de noodzakelijkheid betoogd, dat de Vergadering zich, ten opzigte van het vraagstuk nopens de overeenkomsten met de Handel-maatschappij zou verklaren. Hij schetste het belang van zoodanige verklaring, op een oogenblik dat de overeenkomsten met de Handel-maatschappij op het punt stonden van te worden gesloten. Na het ontwikkelen van het gevoelen van dat lid, heb ik over de zaak nagedacht, en overwogen, of er geen middel zou bestaan, om zoodanige verklaring der Vergadering uit te lokken, en om dienaangaande een besluit der Vergadering tot stand te brengen, hetwelk in het belang der Regering zelve zou wezen. Die gedachten zijn bij mij verlevendigd, toen ik van den Minister van Kolonien de verklaring vernam, dat het der Regering zelve aangenaam wezen zou, omtrent dit vraagstuk het gevoelen der Kamer te kennen. Aanvankelijk heb ik gedacht te moeten voorstellen eene gemotiveerde orde van den dag; maar wij bevinden ons in de orde van den dag, dat is, overweging en beraadslaging over het ontwerp tót regeling van het koloniaal batig slot. Intusschen geldt het hier eene zaak van het hoogste belang. Er is zelfs geen tijd te verliezen. Ik ben dan nu op het denkbeeld gekomen, om gebruik te maken van het regt, bij art. 32 van het Reglement van Orde toegestaan, dat is, om voor te stellen de sluiting der algemeene beraadslagingen, en bij die gelegenheid, in dat besluit de verklaring te doen vervatten, die de Minister van ons verlangt, en die velen onzer, naar het schijnt, wenschelijk beschouwen. De Vergadering zou namelijk daarbij als haar oordeel te kennen geven dat de overeenkomsten met de Handel-maatschappij niet zonder medewerking der wetgevende magt kunnen worden tot stand gebragt. Het geldt nu slechts eene quæstie van vorm. De Regering zelve verlangt eene verklaring; het komt mij voor, dat er geene bezwaren bestaan om die af te leggen op de wijze als ik dit heb voorgedragen. Mijn eenig oogmerk is, het gewenschte doel te bereiken en ons gevoelen duidelijk te doen uitkomen. Op deze gronden stel ik voor te nemen het volgende besluit:

» De Kamer, verklarende van oordeel te zijn, dat de voorgenomene overeenkomsten met de Handel-maatschappij niet zonder » medewerking der wetgevende magt kunnen worden tot stand » gebragt, sluit de algemeene beraadslagingen."

Deze motie van orde wordt, ter voldoening aan het voorschrift van art. 32 van het Reglement, behalve door den voorsteller, door vier leden ondersteund.

De heer ***Albarda*** merkt op, dat, ingevolge de gedane motie van orde, niet alleen de algemeene beraadslagingen worden gesloten, maar er wordt daarbij te gelijker tijd een belangrijk punt door de Vergadering beslist, hetwelk ter beslissing niet aan de orde was gesteld. Hij gelooft niet, dat dit is overeen te brengen met de voorschriften van art. 32 van het Reglement van Orde, en zelfs niet met de voorschriften van de Grondwet. Deze veroorlooft geene belangrijke beslissingen, over welk onderwerp ook, dan na het houden van een voorafgaand onderzoek in de afdeelingen. Hij kan niet nalaten te waarschuwen tegen zoodanige overijlde beslissingen, waarvan men de gevolgen elders maar al te zeer heeft betreurd, en vermeent dat, hetgeen nu werd voorgesteld, een antecedent zoude vestigen, hetwelk van hoog belang is, dat niet ontsta. Hij kan zich uit dien hoofde met de gedane motie van orde voor alsnog niet vereenigen.

De heer ***Lotsy*** meent het gevoelen, door het lid uit Friesland ontwikkeld, ten sterkste te moeten ondersteunen. Ook hij is niet bereid op dit oogenblik over deze gewigtige aangelegenheid eene beslissende stem uit te brengen. Hij wil echter gaarne zijn gevoelen zeggen. Op het oogenblik zou hij geneigd zijn het gevoelen van den geëerden spreker uit Leyden te omhelzen, maar hij zou het niet willen doen, dan na eene grondige studie van het belangrijk vraagstuk gemaakt te hebben, en nadat er vooraf een bepaald voorstel geformuleerd en bediscussieerd was. Wat toch is het geval? Hoe men de zaak ook inkleede, of men het beoogde doel ook noeme eene gemotiveerde orde van den dag, of welken anderen naam men daaraan ook moge geven, het blijft altijd een voorstel, dat daartoe strekt, dat de Kamer eene beslissing nemen zal over een gewigtig onderwerp. En nu is spreker van oordeel, dat zoodanig besluit niet na eene oppervlakkige onverwachte beraadslaging als bij verrassing moet verkregen worden. Hij acht het strijdig met de bepalingen der Grondwet en van het Reglement van Orde, die de wijze regelen waarop voorstellen aan de Vergadering worden onderworpen.

De heer ***van Hall*** ondersteunt mede ten sterkste het gevoelen van de beide laatste sprekers. Ook hij stelt thans den grond der zaak geheel ter zijde. Bovendien gelooft hij, dat het nemen van dergelijk besluit geheel overbodig is. De Ministers hebben toch de zittingen der Kamer bijgewoond. Zij zullen zich gewis hebben kunnen overtuigen, waarheen de meening der Vergadering leidt. Zij schijnt deze te zijn, dat de overeenkomsten met de Handel-maatschappij niet kunnen worden gesloten zonder de goedkeuring der wetgevende magt. De Ministers hebben de gronden, die voor dat gevoelen zijn bijgebragt, gehoord. Zij kunnen geacht worden daaromtrent volkomen te zijn ingelicht. Spreker gelooft, dat er door het geëerde lid uit Overijssel een voorstel is gedaan, dat in de gevolgen hoogst gevaarlijk zou kunnen zijn, indien het mogt worden aangenomen; immers het zou de deur openzetten, om allerlei verklaringen over de meest gewigtige punten, bij surprise van de Kamer te verkrijgen. Het blijkt uit de toelichting der motie van orde door den voorsteller, dat hij eigenlijk zelf niet regt wist, hoe hij die motie zou inrigten. Eerst wilde hij voorstellen eene gemotiveerde orde van den dag, doch hij herinnerde zich te regt, dat de beraadslagingen die gehouden worden, behooren tot de orde van den dag. Eene orde van den dag nu strekt om een voorstel te doen afwijzen; de Kamer keert daardoor tot de beraadslagingen, die aan de orde van den dag waren, terug. Het geacht lid gaat alzoo van een verkeerd standpunt uit. Wij zijn in de orde van den dag; wij beraadslagen over een ontwerp, dat aan de orde van den dag is gesteld; wij behooren ons daartoe te bepalen.

Maar nu ontstaat eene andere vraag: Welke zullen de gevolgen zijn van de aanneming van het voorstel? Voor wie zal het verbindende zijn? Welke uitkomsten zal het te weeg brengen? Geen gevolg hoegenaamd. Noch de Regering, noch eenig lid der Kamer zal zich daardoor gebonden achten. Geen lid der Kamer zal daardoor belet worden het gevoelen voor te staan, dat de bedoelde contracten *niet* bij de Vergadering te huis behooren. De Kamer zou geen bepaald voorstel aangenomen, geen stellig besluit vastgesteld hebben. Zij zou een gevoelen hebben geuit, dat als een gevolg van den indruk van het oogenblik zou kunnen worden aangemerkt. Spreker verklaart ten minste, dat hij zich, bij eene aanneming dezer motie, niet gebonden zou rekenen. Hij zou het zeer onvoorzigtig rekenen, en kan niet genoeg daartegen waarschuwen, dat er eene zijdelingsche beslissing over eene quaestie zou worden genomen, zonder dat deswege een bepaald voorstel gedaan, en het op de gebruikelijke wijze behandeld is.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** ondersteut de motie van het geachte lid uit Nijmegen. Die motie heeft zijns inziens eene zeer nuttige strekking. Zij zal beletten dat ieder die het gevoelen is toegedaan, dat geene contracten met de Handel-maatschappij kunnen gesloten worden buiten medewerking der wetgevende magt, genoodzaakt zij afzonderlijk het woord te nemen, ten einde dit gevoelen uit te drukken, waartoe men na de gevoerde beraadslaging en de bepaalde uitnoodiging van den Minister van Kolonien als 't ware zedelijk verpligt zoude zijn. De spreker zelf verkeert in dit geval. Hij heeft zich tot nu toe buiten de discussie gehouden, naardien alles wat hij zou hebben kunnen zeggen met de meeste kracht en waardigheid door andere sprekers, bepaaldelijk door de beide eerste van gisteren, was aangevoerd. Te meer kan hij dit doen, omdat hij hoopte van den Minister te vernemen dat de Regering teruggekomen is van het ongelukkige denkbeeld dat zij bevoegd zoude zijn op eigen gezag overeenkomsten met de Handel-maatschappij te sluiten; in die hoop heeft hij zich echter te leur gesteld gezien. De Minister heeft verklaard, dat de Regering het gevoelen voor weinige dagen door hem als zijne individuele meening geuit, tot het hare had gemaakt. Nu kunnen zij die van het tegendeel overtuigd zijn niet langer zwijgen. Zij *moeten* spreken. Zij *moeten* het oordeel der meerderheid van de Kamer over deze hoogst gewigtige aangelegenheid aan den dag brengen; want, en dit moet vooral niet voorbijgezien worden, men verkeert hier in een hoogst zonderling geval. Sedert twee dagen wordt hier beraadslaagd,

niet over maar ter gelegenheid van een wets-ontwerp. Welk ook het resultaat der stemming over dit ontwerp zij, de hoofdquaestie welke de gemoederen zoo zeer in beweging brengt, zal er niet door worden uitgemaakt. De gedane motie nu strekt om in dit alles te gemoet te komen. Zij zal een aantal leden van de verpligting ontheffen om het woord op te vatten, ten einde hun individueel gevoelen kenbaar te maken. Zij zal duidelijk het gevoelen der Kamer doen uitkomen. Zij zal aan deze beraadslaging en aan deze stemming eene kleur bijzetten, welke anders daarin niet zullen aangetroffen worden. Die motie is dus in alle opzigten aannemelijk en de spreker hoopt en vertrouwt dat zij tot een besluit der Kamer zal worden gemaakt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Zoowel mijne medeleden van het kabinet als ik zelf beschouwen het onderwerp, dat bij gelegenheid van de behandeling van dit wets-ontwerp ter sprake is gekomen, van het hoogste gewigt. In het algemeen moet ik doen opmerken, dat ik het een allergevaarlijkst antecedent zou vinden, indien de Vergadering deze motie van orde, zoo als zij is gedaan, zou aannemen, 't welk den schijn zou kunnen doen ontstaan, dat men hier den weg zou wenschen te volgen, dien men tegenwoordig in andere constituerende vergaderingen, die het volle gezag in handen hebben, ziet bewandelen. Welken naam men ook aan de beslissing geve, hetzij om over te gaan tot de orde van den dag, hetzij om de beraadslagingen te sluiten, zij zou toch altijd daarop nederkomen, dat de Kamer, die slechts een deel uitmaakt der wetgevende magt, ongeroepen voorloopig, ten einde zich en de Regering te binden, haar oordeel zou vellen over een gewigtig vraagstuk zonder eenige kennis te dragen van het gevoelen der andere takken van de wetgeving en zonder een formeel voorstel te doen. Dit ziet men ook in Frankfurt en in Parijs gebeuren, maar daar bestaan geheel andere ligchamen; er bestaat noch dualiteit van vertegenwoordiging, noch een Koning medewetgever. Hier zoude een tak der wetgeving praejudicieren op quaestien, die voor de maatschappij van het hoogste belang zijn. Ik ben een vriend en voorstander van vooruitgang, maar ik kom er evenzeer openlijk voor uit, dat ik een vijand ben van alle surprise en van usurpatie. Ik ken den geëerden voorsteller te goed, om een oogenblik te mogen veronderstellen, dat dit zijne bedoeling is, maar ik acht mij verpligt de Vergadering opmerkzaam te maken, dat de aanneming der gedane motie tot dit gevolg zou kunnen leiden, en zij inderdaad gesurpreneerd zou kunnen worden.

Het geldt eene zaak van het hoogste gewigt, die in het kabinet een onderwerp van naauwgezette overweging uitmaakt. Het is er verre af, dat die contracten het daglicht niet zouden mogen zien, of dat men daaromtrent het geheim zou willen bewaren. Maar men behoort, ten aanzien derzelve, voorzigtig te wezen. De regten der Kroon en der wetgevende magt moeten met juistheid, naar waarheid worden afgebakend. De grondwettelijke voorschriften moeten opgevolgd, gehandhaafd worden. De Grondwet schrijft voor, dat de wet de *wijze van beheer* der koloniale geldmiddelen regelt. Uit die bepaling leidt een der geëerde sprekers af, dat de beschikking over de koloniale producten, het in handen stellen derzelve aan anderen, om ze te verkoopen, het aangaan van contracten daartoe strekkende, behoort tot de wijze van beheer en dat dit alles onderworpen is aan de wet. Dat is een vraagstuk, dat behandeld en beslist kan worden, wanneer die wet tot regeling der wijze van beheer der koloniale geldmiddelen, ingevolge de grondwettelijke bepalingen, aan de Kamers zal worden aangeboden. Oppervlakkig beschouwd zou ik gelooven, dat onder *wijze van beheer* zou moeten worden begrepen de bepaling hoe en op welke wijze de producten moeten worden verkocht, of men daartoe een of meer agenten zal gebruiken, en wat dies meer zij. Doch het contract zelf betreft de uitvoering, dat is het *beheer* zelf. Als men bij voorbeeld goedvond met 50 personen contracten te sluiten, omdat men den verkoop der producten door 50 agenten raadzaam oordeelde, en men wisselde de voorwaarden en bepalingen, in die contracten vervat, af, naar mate het belang van den eigenaar dit medebragt, zouden dan alle die contracten aan de goedkeuring der wetgevende magt moeten worden onderworpen?

Maar bij een en ander doet zich nog eene andere vraag voor. De spreker uit de hoofdstad heeft wel gezegd, dat de Regering den geest der Kamer heeft kunnen gadeslaan. Doch toegegeven voor een oogenblik, dat zij heeft kunnen opmerken, dat de meerderheid der Kamer gestemd is voor de wettelijke bekrachtiging der contracten, dan blijft het nog de vraag, wat bedoelt men daarmede? Strekt zich dat verlangen alleen uit om de bedoelde contracten te zien? Of moet elk derzelve gehomologeerd worden bij de wet? Zou dit laatste niet tot de grootste moeijelijkheden aanleiding kunnen geven? Zou dan deze of de Eerste Kamer hare goedkeuring niet kunnen geven aan het eene en weigeren aan het andere contract? Zou daarvan het gevolg niet kunnen zijn, dat er voor den jare 1850 in het geheel geene contracten bestonden? Op die wijze zou alsdan de dienst stilstaan, het vervoer zou geen voortgang hebben. Ik vraag het u, of dit te verantwoorden zou wezen.

Ik stel mij dan ook voor, dat de gemotiveerde sluiting niet zal worden aangenomen, maar dat de behandeling van dit gewigtig vraagstuk moet worden verdaagd tot het tijdstip, dat zal worden aangeboden de voordragt van wet, regelende de wijze van beheer der koloniale geldmiddelen, of ten minste tot na een behoorlijk onderzoek dezer belangrijke quæstie in de afdeelingen. Eerst dan zou men kunnen uitmaken wat wezenlijk, naar de bepalingen der Grondwet, tot het gebied der wetgeving behoort. Ik vertrouw, dat de Kamer niet onverwacht, en ik meen te mogen zeggen niet onvoorbereid, dit gewigtig vraagstuk zal behandelen en beslissen.

De heer ***de Man***: Ik vleije mij bij deze Kamer genoeg bekend te zijn, om mij niet te behoeven te verdedigen tegen de bedoeling dat ik, bij het doen der motie, bij surprise zoude hebben willen te werk gaan. Mijne bedoeling heb ik zoo duidelijk mogelijk uiteengezet en mijn voorstel is het eenvoudig resultaat van het gebeurde; ja ik ga verder, ik erken dat zij, die meenen nog niet genoeg te zijn ingelicht, om een beslissend votum uit te brengen, dat zij mijn voorstel niet kunnen, en dat ook ik, in hunne plaats, het niet zoude aannemen; ik eerbiedig daarom de door hen ingebragte bezwaren, maar ik acht mij verpligt mijn voorstel te verdedigen tegen de aanvallen, uitsluitend uit den vorm geput, die in de vroegere Kamer zoo gewoon waren en waardoor bijna ieder voorstel werd geëcarteerd. Zoo heeft men gezegd, dat art. 32 van ons Reglement van Orde een dergelijk *gemotiveerd* voorstel niet kende; ik antwoord eenvoudig, dat het zulk een voorstel niet verbiedt; art. 32 heeft alleen het gewone geval, hetgeen gewoonlijk gebeurt, voorzien en geregeld, hoe en op welke wijze de sluiting der beraadslagingen moet gevraagd en verleend worden. Maar is nu hieruit af te leiden, dat alles, wat bij en te dier gelegenheid gevraagd wordt, verboden zoude zijn?

Ten *tweede* heeft men het voorstel strijdig geoordeeld met de voorschriften der Grondwet, als niet vooraf onderzocht in de sectien. Maar wij nemen dagelijks besluiten zonder ze vooraf ter overweging aan de afdeelingen te verzenden. Alleen bepaalde voorstellen van wet, of bepaalde voorstellen van dergelijken aard, die van regeringswege of van den kant der Kamer worden gedaan, worden ter overweging aan de afdeelingen verzonden.

Ten *derde* heeft een der sprekers opgemerkt, dat de indruk, dien de Regering uit de beraadslagingen der beide laatste dagen zal hebben verkregen, voldoende te achten is. Ik geloof intusschen niet, dat men de Regering, bij eene zoo belangrijke quaestie, alleen op den indruk moet laten afgaan. De Minister van Kolonien dacht er anders over en heeft zelf het verlangen te kennen gegeven, dat de Kamer zich zou verklaren. Moeten dan nu *alle* de leden één voor één opstaan en het woord voeren, om te doen uitkomen, of zij voor dan wel tegen de wettelijke bekrachtiging der contracten gestemd zijn?

Ten *vierde* heeft men aangemerkt, dat men eene beslissing zou nemen, zonder de andere takken der wetgevende magt te hebben gehoord. Maar het is het gevolg der provocatie, als ik mij zoo uitdrukken mag, van den Minister van Kolonien, die het woord gerigt heeft tot dezen tak der wetgeving en dezen tot het afleggen der verklaring heeft aangespoord. Maar dit besluit zal de overige takken der wetgeving niet binden. De motie van orde strekt daartoe, dat deze Kamer hare meening kenbaar make en hare verklaring aflegge.

De heer ***Thorbecke*** antwoordt op de aanmerkingen, door den Minister van Justitie gemaakt. Wat de hoofdzaak aangaat, gelooft hij, dat de Minister de meening miskend heeft van diegenen, die zich kunnen vereenigen met de motie van orde, door het lid uit Overijssel gedaan, en alzoo met de verklaring, die namens de Vergadering zou worden afgelegd. De Minister heeft gezegd, dat, indien art. 60 der Grondwet in dien geest moet worden verstaan, als de voorgestelde verklaring schijnt te bedoelen, er dan wel 50 contracten aan de overweging der Kamer zouden moeten worden onderworpen. Dit is echter in geenen deele de bedoeling van de verdedigers der af te leggen verklaring. Niet de contracten zelve, maar hunne grondslagen, behoeven de goedkeuring der Vergadering. Het is de vraag niet, die contracten te laten homologeren door de wet, noch ze tot wet te verheffen; maar dat *de wet de grondslagen vaststelle* waaraan het Gouvernement zich bij het sluiten der contracten zal moeten houden. Spreker kan in de voorgedragene motie van orde niets strijdigs zien met de Grondwet, noch met het Reglement van Orde, noch iets gevaarlijks voor de toekomst. Spreker kan ook

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 21STEN MEI.

niet toegeven dat aldus het oordeel der Kamer bij verrassing zou worden uitgelokt. Zoowel Zaturdag als heden liepen de beraadslagingen nagenoeg uitsluitend over dit onderwerp. Reeds eenmaal is de wet in de zaak dier overeenkomsten tusschen beiden getreden; en meermalen zijn zij in en buiten de Tweede Kamer als een publiek belang met ijver behandeld. Het is voor het Gouvernement, en de Minister van Kolonien heeft dit volkomen ingezien, van bijzonder gewigt, dat de Kamer haar gevoelen over dit onderwerp nu kenbaar make. Hetgeen wij en de Minister van Kolonien verlangen is wat men in het Engelsche lagerhuis eene »resolution" zou noemen over een onderwerp, dat, bij gelegenheid der behandeling eener wet, in de vergadering ter sprake is gekomen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Indien ik den vorigen geëerden spreker nu wel heb begrepen, dan schijnt zijn gevoelen daarop neder te komen, dat hij niet verlangt, dat de Kamer hare medewerking verleene tot het sluiten der contracten zelve, maar eenvoudig, dat de grondslagen van zoodanige overeenkomsten, in het algemeen, aan de wetgeving onderworpen, of bij de wet bekrachtigd zouden worden. Die grondslagen zouden onder het oog der wetgevende magt gebragt en goedgekeurd moeten worden. Dat denkbeeld komt nu wel eenigermate overeen met hetgeen ik als mijn gevoelen, oppervlakkig beschouwd, heb medegedeeld, en met hetgeen ik zou begrijpen, dat onder de *wijze van beheer* zou moeten worden verstaan. Maar ik mag niet nalaten te doen opmerken, dat wanneer die geëerde spreker verlangt, dat de *grondslagen* der overeenkomsten *bij de wet* moeten worden vastgesteld, hij zich dan met de motie van orde niet kan vereenigen, omdat daarbij wel degelijk wordt uitgegaan van het denkbeeld, om de *contracten* zelve goed te keuren. Immers er wordt daarbij gezegd: »dat de Kamer verklaart van oordeel te zijn »dat *de voorgenomene overeenkomsten met de Handel-maatschappij* »niet zonder medewerking der wetgevende magt kunnen worden »tot stand gebragt."

Maar dit voere ik slechts in het voorbijgaan aan. Wat de hoofdzaak aangaat, vraag ik, of het oogenblik wel geschikt is, om de quaestie te behandelen? Dat gewigtige punt dient rijpelijk te worden overwogen. Het is de groote vraag, wat zal de wet tot regeling der wijze van beheer der koloniale geldmiddelen moeten inhouden? Is het wel doelmatig, is het voorzigtig, dat de handen der Regering in dit opzigt worden gebonden? Beboort zij ten deze dan eenvoudig te volgen, wat de Tweede Kamer alleen mogt goedvinden te besluiten? Men heeft het slechts eene resolutie van het lagerhuis genoemd, waaruit blootelijk het gevoelen dezer Kamer zou blijken over een onderwerp, dat ter sprake is gekomen. Maar ik twijfel er aan, of die resolutie eenig gevolg hebben zou, indien het personeel, hetzij van de Ministers, hetzij van de leden der Kamer, verandering mogt ondergaan? De Regering heeft zich betrekkelijk deze aangelegenheid gewend tot het Indisch bestuur. Zij verwacht daaromtrent inlichting en berigt. Eerst na de ontvangst daarvan zal zij zich met het zamenstellen der bedoelde wet kunnen bezig houden. Inmiddels zal de resolutie dezer Kamer buiten eenigen invloed moeten blijven. Ik kan niet genoeg tegen alle overhaasting en overijling ten deze waarschuwen. De tijd moet en zal komen, waarop het vraagstuk der wijze van beheer bij de wetgeving zal worden behandeld. Dat oogenblik is nog niet daar. Het komt mij alzoo voor: 1°. dat de motie van orde niet overeenstemt met het geopperde denkbeeld, om alleen de grondslagen van de bedoelde overeenkomsten vast te stellen, en 2°. dat de aanneming dier motie tot niets anders leiden zal, dan om noodeloos de Regering aan een band te leggen, dien de Kamer later welligt zelve zal verbreken.

De heer ***van Heiden Reinestein*** geeft te kennen, dat ook hij de motie van orde niet zal kunnen aannemen. Ook hem komt het vraagstuk dat daarbij uitgemaakt wordt, te gewigtig voor, om het staande de vergadering te beslissen. Hij zal alzoo tegen het gedane voorstel stemmen. Doch hij mag niet nalaten hierbij te voegen, dat hij het gevoelen deelt, dat de sluiting der contracten niet kan plaats hebben zonder medewerking der wetgevende magt. Hij acht zich verpligt die verklaring af te leggen, nadat de Minister van Kolonien zijn verlangen heeft kenbaar gemaakt, dat de Vergadering zich deswege zou verklaren. Intusschen is gedurende deze beraadslagingen bij den spreker de vraag ontstaan, of het doel van het voorstel niet zal worden gemist, indien het door hem en anderen wordt afgestemd, op grond der ontijdigheid of der wijze van inkleeding van hetzelve. Immers wanneer zij, die voor de medewerking der wetgevende magt ten opzigte der contracten gestemd zijn, zich echter tegen de motie van orde meenen te moeten verklaren, dan zou het schijnen, dat de meerderheid der Vergadering niet voor het eerste cardinale punt, de medewerking der wetgevende magt, gestemd was. Op die wijze zou het juiste gevoelen van de meerderheid der Vergadering niet gekend worden. Om dit voor te komen, meent spreker aan hen, die zijn gevoelen voorstaan, te moeten voorstellen, ook hunne meening bloot te leggen. Dan zal de motie van orde niet worden aangenomen, maar de Regering zal het gevoelen van de meerderheid der Vergadering niettemin kennen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** meent evenzeer het aangevoerde, tot bestrijding der gedane motie van orde, te moeten ondersteunen, doch is het eens met het gevoelen, dat de grondslagen van dergelijke overeenkomsten, als waarvan nu sprake is, aan de goedkeuring der wetgevende magt behooren te worden onderworpen. Door de aanneming der gedane motie van orde, zou men een allergevaarlijkst antecedent daarstellen. Indien het Britsche lagerhuis gelijksoortige resolutien neemt, spreker acht dat men dit voorbeeld hier te lande niet moet volgen. Men weet daarbij wel waar men begint, maar niet waar men eindigen zal. Ook van zijne zijde zou spreker gaarne eene dergelijke motie van orde wenschen voor te stellen, ten behoeve van de afschaffing der slavernij. Andere leden zouden ook verlangen, dat de Vergadering zich, ten aanzien van het een of ander punt, verklare, en zoo zouden eindelijk alle gevoelens in de motie van orde moeten vervat worden. Nog in den loop dezer beraadslagingen heeft men het gezien, hoe de ééne over de stoomboot de *Pylades*, de andere over de bezetting van Nieuw Guinea door de Engelschen, de derde over het verjagen op eene onbehoorlijke wijze van ingezetenen op Java enz. heeft gesproken. Indien men nu alle deze en andere punten in motien van orde wilde begrijpen, er zou aldus ligtelijk, zonder opzettelijke overweging aan eene gansche reeks van voorstellen en wenschen eene soort van goedkeuring der Kamer worden gehecht. Men denke daarbij, dat zulke motien kunnen worden gedaan op oogenblikken van opgewondenheid en heftigheid. Het zou werkelijk een gevaarlijk antecedent wezen, om op die wijze individuele gevoelens door te drijven. Het zou hoogst bedenkelijk zijn, dergelijk stelsel in de Nederlandsche Tweede Kamer over te brengen.

De heer ***Godefroi*** zegt, dat hij niet voornemens was te voldoen noch aan de uitnoodiging des Ministers van Kolonien, noch aan die van den geachten spreker uit Deventer, om zijn gevoelen over het in deze beraadslaging *ter loops* te berde gebragte gewigtige punt waartoe de motie van orde betrekking heeft, kenbaar te maken. Hij acht zich daartoe onverpligt, en alleen gehouden om zijne stem uit te brengen over *de aan de orde zijnde* onderwerpen van beraadslaging. Maar bij den loop, dien de discussien genomen hebben, ziet spreker zich verpligt te verklaren, dat het licht, hetwelk uit de beraadslagingen van eergisteren en heden is ontstaan, tot dusverre hem de overtuiging heeft gegeven, dat de regeling van de grondslagen der contracten met de Handel-maatschappij, zullen die overeenkomsten wettiglijk kunnen worden tot stand gebragt, de medewerking der wetgevende magt behoeft. Het zou kunnen zijn, dat hij later te dezen aanzien beter wierd ingelicht, maar voor 's hands is hij deswege tot de evengenoemde meening gebragt. Wanneer hij nu deze verklaring aflegt, dan is het om te voorkomen, dat hij, de motie van orde afstemmende, niet geacht wil worden af te keuren het doel, dat men daarmede eigenlijk beoogt. Hij acht de motie onaannemelijk, omdat zij, zijns inziens, aan een groot gebrek lijdt. Er bestaat geen verband tusschen het motief dat tot het doen van het voorstel leidde en de motie van orde zelve. Het geëerde lid uit Nijmegen verlangt dat de beraadslagingen zullen worden gesloten, op grond dat de overeenkomsten, die aangegaan zullen worden, de medewerking der wetgeving zouden behoeven. Tusschen dit motief en het voorstel zelf bestaat inderdaad geen verband hoegenaamd. Spreker zal op dien grond tegen de motie van orde stemmen, als irrationeel en daarenboven in strijd met de Grondwet, welke naar hare letter en geest, de aanneming van voorstellen als het onderhavige, op de wijze die men ingang wil doen vinden, zeer zeker niet gedoogt.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** merkt op, dat hetgeen hij wilde gezegd hebben reeds door het lid uit Drenthe en door den vertegenwoordiger uit de Veluwe is in het midden gebragt. Hij verklaart, zich met het door die beide sprekers aangevoerde volkomen te vereenigen. Hij stelt voor om de beraadslagingen te sluiten, en terstond te stemmen over de vraag of de Vergadering de gedane motie van orde in beraadslaging zal nemen.

De heer ***Thorbecke*** antwoordt in de eerste plaats aan den Minister van Justitie. De Minister heeft gemeend een strijd op te merken tusschen het gevoelen van den spreker, dat de grond-

slagen der overeenkomsten met de Handel-maatschappij de goedkeuring der wetgevende magt behoefden, en de door hem verdedigde gemotiveerde motie van orde. Die strijd bestaat niet. De motie van orde, zeggende, dat die overeenkomsten niet zonder medewerking der wetgevende magt tot stand behooren te komen, zegt niets meer dan hetgeen spreker reeds in de vorige vergadering heeft verlangd.

Een geacht spreker uit de residentie heeft aangemerkt, dat hij op die wijze ook eene motie van orde zou kunnen doen, ten voordeele der afschaffing van de slavernij en een ander weder over een ander onderwerp. Spreker zal er alleen op antwoorden, dat zoodanige andere motie niet is gedaan en dat men, zoo zij wordt gedaan, zal zien. Hij ondersteunt deze motie van orde, omdat zij juist is en het Gouvernement tijdig waarschuwt. Hij vindt zich, te dien aanzien, tot zijn leedwezen, tusschen twee Ministers in, den Minister van Kolonien, welke de verklaring begeert, en den Minister van Justitie, die haar gevaarlijk keurt. Hij geeft echter liever toe aan den eerste, dan aan den laatste; niet alleen dewijl de Minister van Kolonien het eerst heeft gesproken, maar dewijl het zijn departement geldt.

De heer ***Lotsy***: Ik meen nog slechts eene enkele opmerking te moeten maken tegen het voorstel van het geachte lid uit Nijmegen. Zij is deze: dat de Regering, na de verklaringen die zij van de leden thans bekomen heeft, geacht kan worden haar verlangen te hebben verkregen en op de hoogte te zijn gebragt, om de denkwijze dezer Vergadering te kennen.

Voorts mag ik niet nalaten te doen opmerken, dat er tusschen het voorstel van het lid uit Nijmegen, dat men eene Engelsche resolutie genoemd heeft, en dat daartoe strekt, om de Vergadering te doen besluiten, dat de wetgeving kennis beboort te nemen van de met de Handel-maatschappij te sluiten contracten en het gevoelen van den spreker uit Leyden, dat ook mijn gevoelen is, een zeer groot verschil bestaat. Laatstgemelde verlangt alleen de grondslagen van zoodanige overeenkomsten, de wijze van beheer bij de wet, vast te stellen; maar het voorstel van den redenaar uit Nijmegen, de motie van orde, is van veel uitgebreider aard en omvang. Juist dit belet mij er mijne goedkeuring aan te hechten. Het blijkt toch, dat er tusschen de leden zelven verschil van opinie bestaat, hoever in dezen de medewerking der wetgeving gaan moet. Wij delibereren over eene quaestie, vreemd aan de orde van den dag, waarop wij niet zijn voorbereid. Het zou inderdaad onraadzaam zijn, nu eene beslissing te nemen.

De heer ***van Hall***: De geëerde spreker uit Leyden hoopt, dat de leden der Kamer, na twee dagen deze beraadslagingen te hebben bijgewoond, wel genoegzaam op de hoogte zullen zijn, om ten aanzien van het vraagstuk, dat zich heeft voorgedaan, eene beslissing nemen. Ik schroom niet te zeggen, dat ik, hoezeer ik die discussien heb bijgewoond, nog niet daartoe voorbereid ben. Immers, weten wij allen dan juist waarover gesproken wordt, wat men van ons vraagt? Wat bedoelt de spreker met zijne motie van orde? De een heeft gesproken van het sluiten van contracten van langen duur. De wetgeving moest daaromtrent gekend worden. Dat is ook mijne gedachte. Maar niemand onzer weet op dit oogenblik, of dit het geval zal zijn met de contracten der Handel-maatschappij. In de motie van orde wordt intusschen reeds uitgemaakt, dat daartoe de medewerking der Staten-Generaal wordt gevorderd. Een ander spreker schijnt die medewerking tot het mede-contracteren te willen uitstrekken. Hoe het zij, een en ander levert grond op om voorzigtig te wezen. Wanneer wij de quaestie *au fond* behandelen en beslissen, dan zou het voor de Regering van belang zijn, dat zij kennis zou dragen van het gevoelen en het besluit der Kamer. Maar dit zou bij de tegenwoordige beraadslaging het geval niet zijn. Ik heb met opzet bij herhaling het woord gevraagd, om te verzoeken u voor overijling, voor surprise te behoeden. Ik kan het niet genoeg zeggen: het zou zijn een gevaarlijk antecedent. De meerderheid der Kamer moet hare meening niet kenbaar maken, wanneer zij slechts een onvolledig begrip heeft der zaak die behandeld wordt. In Engeland wordt eerst een voorstel behoorlijk gedaan, en dan, na onderzoek, behandeld en beslist. Maar ik kan mij niet herinneren, dat er ooit op eene dergelijke wijze, als nu voorgesteld wordt, eene beslissing genomen is. Men vergete toch niet, dat het hier geldt eene quaestie, waarbij het aankomt op de uitlegging van een artikel der Grondwet. Daartoe mag vooraf wel een voorstel worden gedaan.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het is waar, dat de Minister van Kolonien bij zijne rede heeft te kennen gegeven, dat het wenschelijk zou zijn, dat de Regering ten aanzien van het meergemelde vraagstuk het gevoelen der Vergadering zou kennen. Maar daaruit volgt niet, dat zij verlangt, dat de Kamer, op welke wijze ook, hare gevoelens zou doen kennen en de zaak incidenteel beslissen. Het spreekt wel van zelf, dat het der Regering aangenaam wezen zal, indien zij zal kunnen nagaan welke de denkbeelden der Vergadering daaromtrent zijn; maar zij zal dit niet kunnen opmaken uit deze beraadslagingen noch uit de aanneming der gedane motie van orde. Immers men is het met zich zelven niet eens, wat men onder medewerking der wetgevende magt verstaat. Sommigen gewagen van de homologatie der contracten bij de wet. Anderen beweren, dat slechts de grondslagen der overeenkomsten *bij de wet* zouden moeten worden gelegd. Welk gevolg kan dan de Regering daaruit trekken? Men stelle nu eens, dat de Minister van Kolonien, de tegenwoordige of de toekomstige, van oordeel is, dat het consignatie-contract niet aan de goedkeuring der Kamer moet worden onderworpen. Wanneer hij nu daarover onderhandelingen voert, dan moet hij ze voortzetten, maar zou hij door de beslissing der Kamer in die onderhandelingen worden gestremd, of zou hij voor 's hands middelen moeten beramen, om op eene regelmatige wijze eene uitkomst te kunnen verkrijgen. Aan de eene zijde vordert de zaak voorziening, de tijd tot sluiten is daar, en wat eigenlijk de Kamer wil is duister, wat de wet vordert is onzeker, want de wet is nog niet gemaakt. Laten wij zorg dragen, den moeijelijken toestand van den Minister van Kolonien niet te verzwaren en toch waken, dat het beheer van 's lands dierbaarste belangen niet gestremd worde, en tot regel nemen, dat de zaken op den ouden voet worden behandeld tot dat ze wettelijk op anderen voet zullen zijn geregeld.

De heer ***de Man*** beweert nog nader, dat zijne motie van orde, in den tegenwoordigen stand van zaken, raadzaam en aannemelijk is. Hij kan niet toegeven, dat de Kamer nog niet zou weten, wat zij eigenlijk verlangt. Immers in § 4 van het algemeen verslag is van wege de Kamer te kennen gegeven, dat bij eenige leden de bedenking is gerezen, of de Regering wel geacht kan worden geregtigd te zijn, om op eigen gezag met opzigt tot de koloniale producten, derzelver vervoer en verkoop, contracten met de Nederlandsche Handel-maatschappij te sluiten, en daardoor den Staat eenigermate van die instelling afhankelijk te maken. De Regering heeft daarop geantwoord, dat de overeenkomsten met de Nederlandsche Handel-maatschappij voor de betrekkingen tusschen de Regering en dat ligchaam gedurende het nieuwe tijdvak van deszelfs bestaan, aanvang nemende 1 Januarij 1850, nog niet gesloten zijn, makende dit onderwerp thans een punt van overweging bij de Regering uit. Nog weinige dagen geleden zijn in deze zelfde Vergadering van den Minister inlichtingen gevraagd omtrent hare bedoelingen en haar voornemen in andere opzigten. De Regering heeft zich dienaangaande verklaard en te kennen gegeven, dat het onderwerp behandeld werd bij den ministerraad. En nog heden heeft een ander Minister in deze Vergadering den wensch te kennen gegeven, dat de Regering zou worden ingelicht omtrent de meening der Kamer ten opzigte van de medewerking der wetgevende magt tot de sluiting der contracten. Spreker gelooft dus inderdaad, dat het onderwerp genoegzaam bekend en gepreciseerd is en niet gezegd kan worden onverhoeds behandeld te worden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Marine*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Na deze langdurige beraadslaging, waarvan ik de belangrijkheid in geenen deele ontken, zou ik gaarne bereid zijn van het woord af te zien, ware het niet, dat door een geacht redenaar uit deze residentie bij deze gelegenheid een allerbelangrijkst vraagstuk was te berde gebragt en dat geëerde lid ook mij daarin heeft betrokken. Ik zou mij kunnen bepalen met te kennen te geven, dat de schilderij, die hij heeft geleverd van den toestand der slaven op Suriname, door een veel te donker glas is gezien. Ik meen dit te mogen zeggen, omdat ik spreek op grond mijner eigene ondervinding. De gruwelen, die hij geschetst heeft, worden daar niet gepleegd. De beschrijvingen die daarvan worden gedaan, zijn hartstogtelijk en overdreven. Ik zou te veel van uwe reeds lang bezig gehoudene aandacht moeten vergen, indien ik hieromtrent op dit oogenblik in nadere bijzonderheden wilde treden. Later zal zich daartoe wel de gelegenheid voordoen. Voor heden moet ik mij bepalen met het aangevoerde feit te wederspreken. Ik zou kunnen aantoonen, dat het tijdsbestek van twintig jaren, waarover de geëerde spreker heeft uitgeweid, niet zoo onvruchtbaar geweest is, als hij het heeft doen voorkomen en de Regering niet stil gezeten heeft. De uitdrukkingen, die ik in 1842 heb gebezigd, tot verbetering van het lot der slaven, ik houd deze vol, en ik deel die wenschen nog op dit oogenblik. Later ben ik bereid de Vergadering inlich-

lingen te geven omtrent hetgeen er gedaan is, en dien wensch te verwezenlijken, en om ook dat lid ten dezen aanzien gerust te stellen. Ik deel volkomen zijne gevoelens, maar men verlieze niet uit het oog, dat het hier geldt een onderwerp van teederen aard en dat elk woord, dat hier verkeerd wordt gebezigd, in de kolonie weêrklank vindt, daar verkeerd kan worden uitgelegd en daar veel kwaad kan stichten. Ik onthoude mij dan ook op dit oogenblik in eene verdere ontwikkeling te treden en behoude mij dit voor bij eene nadere gelegenheid.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** moet erkennen, dat onze opvoeding in de constitutionnele vormen geene groote vorderingen heeft gemaakt. Immers, bij gelegenheid der behandeling van eene motie van orde, tot sluiting der beraadslagingen, is men gekomen tot de uitlegging van art. 60 der Grondwet, en wel bepaaldelijk van de woorden, die daarin voorkomen: *wijze van beheer*. Men is gekomen tot de behandeling der vraag, of de Regering, ten aanzien der contracten, die met de Handelmaatschappij worden gesloten, eene andere denkwijze dan vroeger omhelst? Wij gewagen nu van de wet, die regelen moet de wijze van het beheer der koloniale geldmiddelen. Wij spreken alzoo over eene wet, die zeker voor langeren tijd bestemd is dan de overeenkomsten met de Handel-maatschappij. Het geldt hier de vraag, of de beginselen, die in de organieke wet zullen worden opgenomen, ook zullen worden toegepast op de overeenkomsten, welke met de Handel-maatschappij zullen worden gesloten? Het is hoogst noodzakelijk, dat de Kamer zich dienaangaande verklare vóór de sluiting der overeenkomsten. De geschiedenis der laatste jaren is daar, om er de noodzakelijkheid van aan te toonen. Behoef ik u te herinneren, wat er in 1844 en 1845 betrekkelijk deze aangelegenheid is voorgevallen? Spreker is er alzoo voor, dat de gelegenheid gevonden worde, om te verklaren, welke de denkwijze der Kamer daaromtrent is. Maar spreker kan zich niet vereenigen met de motie van orde, die gedaan is. Hij is het met vorige redenaars volkomen eens, dat er geen verband bestaat tusschen de sluiting der beraadslagingen en het beginsel, dat men wenscht uit te maken. Bovendien zou het een allergevaarlijkst antecedent zijn, soortgelijke vraagstukken bij motien van orde te beslissen. Hij zal alzoo tegen de gedane motie van orde stemmen, doch hij acht het van het hoogste belang, dat de quaestie vóór de sluiting der overeenkomsten met de Handel-maatschappij worde uitgemaakt. Daarop meent hij dan ook te moeten aandringen. Hij gelooft, dat de Minister zijne verantwoordelijkheid niet zou dekken, indien hij overging tot eene sluiting der overeenkomsten voor lange jaren. In allen gevalle beveelt hij den Minister aan geene contracten voor langeren tijd dan voor een jaar te sluiten. Indien zich niet spoedig eene gelegenheid mogt voordoen, om dit vraagstuk nader te behandelen, dan meent hij dit denkbeeld den Minister te moeten aanbevelen.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** vraagt het woord tot het doen eener motie van orde.

De ***Voorzitter*** meent, dat er, ingevolge de voorschriften van het Reglement, geene nieuwe motie van orde meer kan worden gedaan, nadat er eene in behandeling is tot sluiting der beraadslaging.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** antwoordt, dat de motie van orde die hij voornemens was te doen, eenvoudig daarin bestond, om de beraadslagingen over de gedane motie van orde door den heer de Man, te sluiten.

Dat gevoelen wordt algemeen ondersteund.

De ***Voorzitter*** meent het eerst in omvraag te moeten brengen de vraag, of de motie van orde, door den heer de Man gedaan, eene zoodanige is, als bedoeld is en zich gronden kan op art. 32 van het Reglement van Orde, en of alzoo die motie van orde aan de stemming der Vergadering kan worden onderworpen?

De heer ***de Man*** gelooft, dat de vraag, of de motie van orde aan de stemming zal worden onderworpen, moeijelijk in hoofdelijke omvrage kan worden gebragt, daar er geen voorstel daartoe is gedaan.

De ***Voorzitter*** antwoordt, dat hij zich verpligt acht de Vergadering daarover te raadplegen, nadat er verschil is ontstaan over de vraag, of de motie van orde wel eene zoodanige is, als bij art. 32 van het Reglement van Orde is bedoeld.

De heer ***de Man*** merkt op, dat door niemand een bepaald voorstel deswege is gedaan. Maar hij meent te moeten vragen, of, indien de meerderheid beslist, dat de motie niet in strijd is met het Reglement van Orde, dan ook is uitgemaakt, dat zij niet strijdt met de voorschriften der Grondwet?

De heer ***de Monchy*** geeft te kennen, dat hij zich geheel en al met het gevoelen van den Voortzitter vereenigt. Hij vindt de motie niet overeenkomstig art. 32 van het Reglement.

Die meening wordt van verschillende kanten ondersteund.

De heer ***van Eck*** vereenigt zich met het gevoelen van den heer de Man. De stemming, die gehouden zal worden, zal alzoo loopen over de uitlegging van art. 32 van het Reglement.

De ***Voorzitter***: Daar het duidelijk gebleken is, dat er verschil van gevoelen in de Vergadering bestaat over de vraag, of de gedane motie van orde aan de stemming der Kamer kan worden onderworpen, behoort deze eerste vraag bij stemming beslist te worden.

De heer ***de Man***: Ik kan inderdaad niet begrijpen, hoe er verschil kan bestaan over de vraag, of eene motie van orde aan de beslissing der Vergadering zal worden onderworpen?

De ***Voorzitter*** antwoordt, dat het verschil bestaat en het alzoo bij stemming moet worden uitgemaakt.

Er wordt overgegaan tot de stemming over de vraag, of de gedane motie van orde werkelijk is te beschouwen als eene motie van orde, bedoeld bij art. 32 van het Reglement van Orde?

Die vraag wordt *toestemmend* beslist met eene meerderheid van 40 tegen 19 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Godefroi, van Eck, Wichers, Anemaet, Thorbecke, Dirks, Meeussen, Ter Bruggen Hugenholtz, Dullert, de Man, Wintgens, van Doorn, van Hall, Duijmaer van Twist, Smit, Leclercq, van der Heijde, Bachiene, Bots, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, Albarda, Costerus, Borret, de Lom de Berg, van Heloma, Wijnaendts, Boreel van Hogelanden, Scheltinga Winterberg, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, Heemskerk, van der Linden, van Nispen van Sevenaer, Westerhoff, Reinders, Fokker, de Moraaz, Lotsy en Backer.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schiffer, Sloet tot Oldhuis, de Villers de Pité, van Heiden Reinestein, van Voorst, van Hasselt, van Naamen, Slicher van Domburg, Boxman, van Rijckevorsel, van Walchren, Engelen, Donker Curtius, van Randwijck, Mutsaers, de Monchy, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer en de Voorzitter.

Nu de Vergadering heeft besloten, dat het gedane voorstel door den heer *de Man* is eene motie van orde, wordt die motie zelve in hoofdelijke omvraag gebrag. Zij wordt afgestemd met eene meerderheid van 31 tegen 27 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Heemskerk, van der Linden, van Nispen van Sevenaer, Westerhoff, Reinders, de Moraaz, van Eck, Wichers, Anemaet, Thorbecke, Meeussen, Dullert, Ter Bruggen Hugenholtz, de Man, van Doorn, Duijmaer van Twist, Smit, Leclercq, van der Heijde, Bachiene, Bots, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, van Heloma, de Lom de Berg, Wijnaendts en Boreel van Hogelanden.

Tegen hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, van Randwijck, Mutsaers, de Monchy, Lotsy, Backer, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer, Schiffer, Sloet tot Oldhuis, Godefroi, de Villers de Pité, Dirks, van Heiden Reinestein, van Voorst, Wintgens, van Hall, van Hasselt, van Naamen, Slicher van Domburg, Albarda, Boxman, Costerus, Borret, van Rijckevorsel, van Walchren, Engelen, Scheltinga Winterberg, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal en de Voorzitter.

De algemeene beraadslagingen over het ontwerp worden nu gesloten. De beraadslagingen over het eenig artikel der voordragt worden geopend, doch, daar niemand het woord vraagt, onmiddellijk gesloten.

Het ontwerp wordt vervolgens in zijn geheel in hoofdelijke omvrage gebragt en aangenomen met eene meerderheid van 59 stemmen tegen 1, zijnde die van den heer van Rijckevorsel.

Het aangenomen ontwerp zal worden gezonden aan de Eerste Kamer.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN DINGSDAG 22 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 57 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Heemskerk, Nedermeijer van Rosenthal, de Man, Dullert, Fokker, Luijben, van Heiden Reinestein, van Doorn, Meeussen, van Naamen, Albarda, de Lom de Berg, van Hall, Storm van 's Gravesande, Westerhoff, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Reinders, Wintgens, van Eck, de Moraaz, Thorbecke, Godefroi, Backer, van Voorst, Jespers, Schiffer, Bots, van Hasselt, Slicher van Domburg, Smit, van Nispen van Sevenaer, van der Heijde, Scheltinga Winterberg, Wichers, Schooneveld, Duijmaer van Twist, Ter Bruggen Hugenholtz, Costerus, Dirks, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, Donker Curtius, Lotsy, Wijnaendts, van Randwijck, van Heloma, Borret, van Rijckevorsel, Bachiene, Boreel van Hogelanden, Engelen, Boxman, van Walchren, van der Linden, Mutsaers en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Financien en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp, *regelende de verantwoordelijkheid der Ministers.*

De algemeene beraadslagingen over het geheel van dat wetsontwerp worden geopend.

De heer ***Albarda*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk. Het zal wel door niemand uwer worden betwist dat wetten zonder eene rigtige uitvoering ijdel zijn. Die stelling is te dikwerf betoogd, dan dat zulks niet als eene erkende waarheid, ook zonder eenige toelichting van mijne zijde, zoude mogen worden aangenomen. Meermalen is dit door de ondervinding vroeger bewezen; de herziening der Grondwet in 1840 heeft daarvan ook een sprekend voorbeeld opgeleverd. Het goede in die herziening vervat, heeft, bij gebrek van uitvoering, dat voordeel niet aangebragt, hetwelk men daarvan verwacht had. De vrees ontstaat dat die van 1848 geene betere uitkomsten zal opleveren wanneer de bestaande staat van zaken in het vaderland niet spoedig verandert.

Welke is toch die staat van zaken? De veranderde Grondwet heeft eene nieuwe orde doen ontstaan, welke voor ruim een jaar geleden werd toegezegd; waarbij direct stem- en kiesregt, eene onschendbare Kroon, ontbindbare Kamers, verantwoordelijke ministers, opheffing der ridderschappen en andere standen, de kiem van aanwezen hebben erlangd, maar welke door den gewonen wetgever levenskracht moesten ontvangen. En nu in Mei 1849, ruim een jaar nadat dit alles was beloofd, is bijna niets van dit alles geregeld of bestaande.

Het directe stemregt heeft nog geene uitvoering bekomen. In Junij aanstaande treden de Provinciale en Gedeputeerde Staten af; door geene directe en vrije keuze zullen de openvallende vacatures aangevuld worden, maar de ridderschappen en andere standen tot het doen van dergelijke keuzen worden te zamen geroepen. De ridderschappen zijn echter volgens de nieuwe Grondwet afgeschaft; doch zij blijven voortleven; de privilegen, die zij genoten, duren voort, ja wat meer zegt, zij die in het dragen van 's Lands belastingen voorregten genoten, behouden die tot op dit oogenblik, hoewel die privilegien bij deze Grondwet zijn verboden. Die toestand van zaken is niet dragelijk; men behoort dien niet aan te houden. De Gedeputeerde Staten zullen weder uit de standen gekozen worden, in strijd met de bestaande Grondwet. De Kroon is onschendbaar, maar de waarborg daartegen, de ministeriele verantwoordelijkheid, is nog ongeregeld. Bij elke nieuwe troonsbeklimming moet het inkomen des Konings bij de wet vastgesteld worden, en niettegenstaande de troonsbeklimming en inhuldiging van Willem III heeft plaats gehad, zoo is het inkomen des Konings tot den huidigen dag niet geregeld noch daaromtrent eene wet voorgesteld. Dit alles baart bij de natie teleurstelling en ontevredenheid, en onwillekeurig rijst de gedachte op, dat van de grondwets-herziening van 1848 even weinig als van die van 1840 moet gewacht worden.

Het is echter verre van mij, alleen aan het Ministerie dien tegenwoordigen toestand van zaken te wijten. Ik geloof gaarne dat het zich grootendeels te dien opzigte zal kunnen verantwoorden. De onlangs door den Minister van Binnenlandsche Zaken gedane mededeeling, dat de wetten betrekkelijk het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, de provinciale en gemeente-wet, voorlang door hem waren ontworpen, en spoedig bij deze Kamer zouden worden ingediend, gelijk hij meende dat zou kunnen plaats hebben, — de aankomst van de wet op het kiesregt, gelijk ik gisteren heb opgemerkt, dit alles is mij hoogst aangenaam geweest, als mij het bewijs gevende, dat aan dien Minister niet is te wijten, dat de toestand van zaken dien ik afkeurde, alsnog voortduurt. Niettemin meen ik, dat die minister, na die mededeeling gedaan te hebben, niet van alle verantwoordelijkheid is ontslagen. Hij had moeten zorgen, dat die wetten in het begin dezer zitting bij deze Kamer hadden kunnen ingediend worden, terwijl zij nu bij de Ministerraden en den Raad van State te lang aangebleven zijn. Daarenboven moet ik de aandacht der Vergadering vestigen op de bijzonderheid dat de gemeentewet vooralsnog niet vatbaar is om in deze Vergadering te worden behandeld. De Grondwet wil dat zij eerst aan het oordeel der Provinciale Staten zal onderworpen worden, en hoezeer het strijdig met de bedoeling van den grondwetgever mag zijn, die wet naar de tegenwoordige Staten te verzenden, daar men in 1848 niet had kunnen denken dat dezen nu nog door de standen zouden worden gekozen en dat daarbij ridderschappen zouden tegenwoordig zijn, zal dit echter alsnu onvermijdelijk moeten intreden. Deze opmerking toont echter aan, dat die gemeente-wet voor alsnog aan deze Vergadering niet zal kunnen worden aangeboden. Ik herhaal het nogmaals, ik wil niet alles aan de Ministers wijten, maar ik geloof toch dat er zaken zijn die zoo gemakkelijk en zonder eenige de minste inspanning hadden kunnen worden uit den weg geruimd. Zoo hadden de privilegien op de jagt voor de edelen, die strijdig met de Grondwet en een doorn in het oog van het verjongd Nederland zijn, kunnen zijn weggenomen voor dat het nieuwe jagtseizoen weder aanving, en die voorregten op nieuw weder hunnen loop behielden. Zoo had het privilegie aan de Ministers bij de pensioenwet toegekend, ingetrokken kunnen worden. Dat omtrent dit alles, en omtrent zoo vele andere zaken geene regeling heeft plaats gehad, meen ik te moeten afkeuren, en ik meen er alzoo ook op te moeten aandringen dat daarin ten spoedigste verandering worde gebragt, opdat ook bij het algemeen dat nut en voordeel worden ondervonden, hetwelk het gevolg van de grondwetsherziening moest zijn.

Het zal wel door niemand betwijfeld worden noch misbillijkt dat ik in dezen toestand van zaken de wet op de verantwoordelijkheid der Ministers met de meeste belangstelling en met het grootste genoegen heb zien aanbieden. Dat voorstel van wet heb ik met de uiterste zorg nagegaan, omdat ik zoodanige wet als eene werkelijke aanwinst zoude beschouwen, daar zij den noodigen waarborg moet opleveren voor den rigtigen loop van den nieuwen regeringsvorm, en van het in de Grondwet opgenomen beginsel dat de Koning onschendbaar, maar zijne Ministers verantwoordelijk zijn. Ik acht die wet alzoo voor ons vaderland van het hoogste gewigt. Daar, waar de Kroon onschendbaar is, moet de natie een waarborg bezitten dat die geene nadeelen zal veroorzaken. En die waarborg bestaat in de ministeriele verantwoordelijkheid. Wanneer die goed geregeld is bezit de natie een waarborg voor haar nieuw politiek leven. Wanneer de wet daarop goed is, dan kan de natie gerust zijn; is zij slecht, dan verkeert de natie in een minderen toestand dan waarin zij zich vóór de grondwetsherziening bevond. Die waarborg, bij de wet geregeld, moet dan ook eene waarheid zijn, en niet slechts in naam of schijn bestaan. Anders ware het in mijn oog beter geweest dergelijke bepaling in de Grondwet niet op te nemen, doordien in stede van één, negen hoofden zullen zijn ontstaan, waardoor de zaak in geenen deele zou zijn verbeterd.

Ik vertrouw alzoo en vlei mij dat de Vergadering de wet, waarbij dat onderwerp geregeld wordt, en welke nu aan onze beraadslagingen is onderworpen, met de meeste naauwgezetheid zal overwegen, en dat niemand daaraan zijne goedkeuring zal hechten, dan na de overtuiging verkregen te hebben, dat zij niet tot schade maar tot werkelijk voordeel van de natie strekken zal.

Wanneer ik met de zoo even door mij ontwikkelde denkbeelden het wets-ontwerp, dat wij hier behandelen, in de hand neem en mij afvraag wat de grondwetgever met de instelling der ministeriele verantwoordelijkheid voorhad, dan geloof ik dat deze voordragt niet in den geest van dien grondwetgever is opgesteld.

HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 22STEN MEI.

Deze heeft gewild dat die verantwoordelijkheid in haren geheelen omvang zou geregeld worden, te weten zoowel de zedelijke, civile als poenale verantwoordelijkheid, zoodat eene wet daarop moet bevatten, wat de artt. 53, 73 en 159 der Grondwet voorschrijven. Wanneer ik de bij dit wets-ontwerp behoorende Koninklijke boodschap inzie, dan vind ik dat de Kroon daaromtrent met mij van hetzelfde denkbeeld is. Daarbij wordt niet te kennen gegeven, dat een ontwerp van wet aan ons wordt ter overweging aangeboden, waarbij een gedeelte van de ministeriele verantwoordelijkheid, maar de geheele verantwoordelijkheid wordt geregeld. Ik word in dat denkbeeld nog verder bevestigd door de praemissen van het wets-voorstel, omdat daarin ook van de drie door mij opgegeven artikelen der Grondwet gesproken wordt. In voldoening dus aan die drie grondwets-bepalingen is alzoo dit wets-ontwerp aangeboden; maar nu is daarmede niet overeen te brengen wat in de memorie van beantwoording op het betrekkelijk dit wets-ontwerp uitgebragte verslag is gezegd. Uit dat antwoord moet men opmaken dat de Regering met deze voordragt slechts bedoeld heeft de strafregtelijke verantwoordelijkheid der Ministers in haren geheelen omvang te regelen, zoowel wat de strafbaarheid zelve aangaat als de wijze van strafvordering. Zij erkent mitsdien zelve dat deze wet alleen de ministeriele ambtsmisdrijven regelt, zonder meer. Dit loopt in èn tegen de Koninklijke boodschap en de praemissen der wet, èn wat meer is, tegen de voorschriften der Grondwet. Wanneer hét doel der Regering aannemelijk was, dan houdt, in mijn oog, het ontwerp veel goeds in om dat doel te bereiken, maar ik voor mij heb bezwaar om dat denkbeeld aan te nemen, en kan niet inzien dat de regeling der ministeriele verantwoordelijkheid tot een deel daarvan mag worden teruggebragt. Ik versta de ministeriele verantwoordelijkheid niet in dien zin; de geheele waarborg, waarvan ik zoo even sprak, zou zich dan oplossen in de bijzonderheid, dat de Ministers voor den Hoogen bij het plegen van ambtsmisdrijven zouden te regt staan, zonder meer. Ik voor mij hecht weinig waarde aan zoodanige vervolging, want ons Vaderland zal zeldzaam, welligt nooit, daarvan het voorbeeld opleveren. Mijns inziens zal alzoo bij het bestaan van deze wet de natie de zekerheid niet bezitten, dat de Grondwet en de overige wetten ongeschonden nageleefd worden. Het is dus niet genoeg dat voor het opzettelijk begaan van ambtsmisdrijven door de Ministers strafbepalingen worden voorgesteld; neen, ik verlang ook dat deze wet voorschriften zal inhouden, waarbij de ministers wegens hunne ambts-handelingen ter verantwoording zullen kunnen geroepen worden, alsmede wegens hunne ambtsdaden, waarbij de Staat of de particulieren nadeel hebben geleden, tot vergoeding aansprakelijk zullen worden gesteld. Ik wensch alzoo de zedelijke, de civile en strafregtelijke verantwoordelijkheid der ministers geregeld te zien. En daar de laatste alleen bij deze wet eene regeling ondergaat, zoo kan ik daaraan mijne goedkeuring niet schenken. Ik zal de gronden mijner bezwaren nader doen uitkomen. Niets echter beweegt mij om de ministers op eenigerlei wijze te bemoeijelijken; ik heb alleen het oog op het welzijn van mijn vaderland, en daarom wensch ik dat mijne beschouwing mag worden overwogen.

Ik stel dat de Minister door de Kroon geroepen wordt om handelingen te doen die met de belangen der natie strijden, of contracten te sluiten waarbij het budget niet gehandhaafd wordt, ten gevolge waarvan nadeelen voor den Staat of voor particulieren ontstaan. Zal nu deze wet in staat zijn dat kwaad te verhoeden, en de Minister, volgens de hier voorgeschreven bepalingen teruggehouden worden om aan de wenschen der Kroon toe te geven? Ik geloof het niet, en ben van oordeel dat de civile verantwoordelijkheid krachtiger werken zal en oneindig meer nut zal stichten dan de bedreiging van voor ambts-misdrijven voor den Hoogen Raad poenaal te worden vervolgd. De Minister heeft in de memorie van beantwoording reeds eenigermate de gegrondheid der aanmerking in het verslag omtrent de finantiele verantwoordelijkheid voorkomende, erkend, doch te kennen gegeven dat die bij deze wet niet behoorde geregeld te worden, maar dat bepalingen daaromtrent in eene rekenwet moesten opgenomen worden. Het is mogelijk dat het beter ware in zoodanige wet wettelijke voorschriften deswege vast te stellen; ofschoon ik aan het denkbeeld blijf vasthouden, dat volgens de Grondwet de ministeriele verantwoordelijkheid in éène wet moet geregeld worden. Maar al ware dit denkbeeld van den Minister juist, dan zou bij deze wet uitdrukkelijk nog bepaald moeten worden dat de civile en geldelijke verantwoordelijkheid eene nadere regeling zal ondergaan. Indien de wet, gelijk zij daar ligt, wierd aangenomen, dan zou de Regering later kunnen zeggen dat de ministeriele verantwoordelijkheid reeds geregeld was, en dus te dien aanzien geene wettelijke voorschriften meer te wachten waren. Omtrent de noodzakelijkheid die er bestaat om bij deze wet meer dan de lijfstraffelijke vervolging te regelen, zal ik nog het volgende bijbrengen.

Indien de Kroon ambten uitdeelt en eerbewijzen verleent, dan zullen de ministers de daartoe betrekkelijke besluiten behooren te contrasigneren. Maar indien nu ongeschikte ambtenaren worden aangesteld, indien men meent dat de uitgifte van ridderorden niet volgens de in de wetten voorgeschrevene bepalingen heeft plaats gehad, dan behoort, mijns inziens, de minister die het besluit gecontrasigneerd heeft, zich deswege te verantwoorden, zonder dat ik daarin een ambtsmisdrijf door den Hoogen Raad te straffen zie. Zal de natie waarborg hebben dat onder de onschendbare Kroon, de gehalte van het eerejuweel voor groote daden en diensten toe te kennen, immer hetzelfde blijve, en niet gelijk de andere munt, in waarde vermindere, zoodat andere middelen moeten worden opgespoord om dit te herstellen, dan zal het noodig zijn dat het contraseing van den minister het randschrift zij, dat die munt hare waarde hebbe, en dat de minister die het besluit der benoeming tot ridder mede heeft onderteekend, zich verantwoordelijk stelle dat elk die het juweel ontvangen heeft de daad heeft verrigt, welke bij de wet gevorderd wordt. Maar indien nu eene orde uit gunst mogt uitgereikt worden, en geenszins volgens de wettige bepalingen, zal die omstandigheid dan aanleiding geven tot eene aanklagte jegens den minister van ambtsmisdrijf? Ik geloof het niet, en toch zal het noodig zijn dat, wanneer dit het geval is, een minister zedelijk verantwoordelijk voor de mede onderteekening van zoodanig besluit worde gesteld. Het is bekend dat de toekenning der Militaire Willemsorde slechts volgens bestaande bepalingen kan geschieden. Men verwacht dus dat, wanneer een minister een besluit tot zoodanige toekenning contrasigneert, de vereischte daden werkelijk door den begunstigde zijn verrigt. Tevens behoort bij de aankondiging dier toekenning in de *Staats-Courant* vermelding gedaan te worden van de daad, waarvoor dit heeft plaats gehad, hetgeen tot nu toe niet altijd is nageleefd, en waarvoor de Ministers verantwoordelijk moesten zijn. Ik ben te dien aanzien de tolk van vele gedecoreerde militairen, te wier opzigte zoodanige vermelding vroeger plaats vond, en die even als ik gaarne zouden wenschen dat het publiek voortdurend over de regtmatigheid van het contraseing des Ministers een oordeel konde vellen. Ziedaar zoovele voorbeelden die het mij niet moeijelijk zijn zou verder uit te breiden, maar die genoegzaam zullen zijn om te doen zien dat de hier bij deze wet voorgestelde regeling der ministeriele verantwoordelijkheid niet voldoende is. Ik zou daarin voor de zedelijke en civile verantwoordelijkheid ook tevens regels willen opgenomen zien. En ofschoon het moge waar zijn, dat de eerste het vaststellen van slechts weinige regelen toelaat, acht ik toch eenige bepalingen deswege noodzakelijk. Zoo zou ik verlangen, dat daarin wierd gewag gemaakt van de verpligting der Ministers om aan de Kamers op de aan hen door leden gerigte interpellatien deswege te moeten antwoorden, en op aan hen gerenvoijeerde petitien mededeeling van de door hen genomene maatregelen te moeten doen. Wat de civile verantwoordelijkheid betreft, zoo acht ik het noodzakelijk daaromtrent in deze wet bepalingen te maken of in allen gevalle deswege tot de regels in het burgerlijk wetboek, en de te maken rekenwet te verwijzen. Met de wet, zoo als zij daar ligt, kan ik mij niet vereenigen, omdat de waarborg welke daarbij wordt gegeven voor de natie niet van dien aard is, dat daden der onschendbare kroon door de Ministers *werkelijk* zullen verantwoord worden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Men zal zich misschien eenigzins verwonderen dat ik reeds bij den aanvang der discussie, nadat slechts één redenaar gesproken heeft, het woord vraag. Maar ik verklaar dat noch mijne stoffelijke noch zedelijke krachten voldoende zijn om, na misschien eene zeer gerekte discussie, de verschillende sprekers te beantwoorden en de door hen gemaakte bedenkingen te wederleggen in éène enkele rede. Ik heb na eene zeer droevige ondervinding te zeer de moeijelijkheid daarvan ingezien, om mij daaraan andermaal te wagen. Ik zal alzoo ieder spreker, wiens rede mij daartoe aanleiding geeft, afzonderlijk beantwoorden. Ik vat ook al dadelijk het woord op om te kennen geven, dat ik mij moeijelijk vereenigen kan met hetgeen in deze Kamer bij de behandeling van deze en andere wetten heeft plaats gehad. Ik acht dit wets-ontwerp van gewigtigen en moeijelijken aard. Daarop is een verslag door deze Kamer uitgebragt: ik heb dat met aandacht nagegaan en overwogen, en ten gevolge van de daarin gemaakte aanmerkingen eenige wijzigingen in dit ontwerp gebragt, die, mijns inziens, nog al van belang zijn, en eene uitgebreide memorie van beantwoording daarbij gevoegd. Des echter heeft geen nader onderzoek betrekkelijk dit onderwerp in de sectien plaats gehad, en nu zal het zeer moeijelijk zijn te bepalen waarover de discussien zullen loopen. Zoo is onder anderen de termijn gewijzigd, waarin de aanklagte na het sluiten en heropenen der vergadering vervallen zal; tevens is het regt gegeven aan den

Koning om eene beschuldiging op te vatten, zoo die door de Kamer is ingetrokken, en aan de Kamer om hetzelfde te doen, zoo van de aanklagte door de Kroon is afgezien, indien zij van haar is uitgegaan. Ten derde is bepaald dat het arrest, in raadkamer door den Hoogen Raad gewezen, in eene openbare teregtzitting zal worden uitgesproken. Ten vierde is eene verandering in de toe te passen straffen of verjaring daarvan voorgesteld. Daar nu niettegenstaande deze wijzigingen geen nader onderzoek in de afdeelingen heeft plaats gehad en geen nader verslag is uitgebragt, is het mij onmogelijk te weten in hoeverre de Kamer met die veranderingen genoegen neemt. Ik bevind mij alzoo op een moeijelijk terrein. Naar mijn oordeel behoorde bij dergelijke wetten als deze, punten van hoog belang regelende, een nader onderzoek plaats te hebben en een definitief verslag te worden opgemaakt, opdat de Regering wete waaromtrent nog bezwaren bestaan. Dan kan de discussie een geregelden loop hebben, terwijl anders aan de Regering de noodige voorbereiding ontbreekt om, wanneer zij door tien of twintig leden op onaangeroerde punten aangevallen wordt, den één hierop en den anderen daarop te antwoorden.

Ik neem dan ook onmiddellijk het woord op, om het door den eersten spreker behandelde punt uit te maken. Die spreker meent dat de geheele ministeriele verantwoordelijkheid in deze wet moest geregeld worden. Ik voor mij acht het voldoende en noodzakelijk dat de strafregtelijke vervolging bij eene afzonderlijke wet worde behandeld, en ofschoon ik niet praejugeren wil aan hetgeen in de wet van rekening en verantwoording (die ongelukkig in de memorie van beantwoording de *rekenwet* is genoemd) ten aanzien van de ministeriele verantwoordelijkheid zou kunnen worden opgenomen, en het ook niet noodig heb gekeurd in eene wettelijke regeling der civile en morele verantwoordelijkheid te treden, zoo wil ik toch heden onmiddellijk mijne meening te dien opzigte doen kennen.

Ik voor mij geloof, dat, daar de strafregtelijke verantwoordelijkheid niet geregeld was, eene wettelijke regeling daaromtrent moest plaats grijpen. De spreker heeft de noodzakelijkheid van zodanige regeling erkend; maar hij heeft van eene civile en finantiele verantwoordelijkheid gesproken. Ik geef toe dat die beide bestaan, ofschoon ik ze liever de persoonlijke aansprakelijkheid des Ministers zoude noemen, alsmede nog eene derde die ik de staatkundige verantwoordelijkheid zal noemen. Maar tusschen de civile en finantiele verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid bestaat, dunkt mij, in beginsel geen onderscheid, en daarin is voorzien bij art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek. Zoodra een Minister eene onwettige daad doet (dit is een vereischte) sine dolo, en daardoor den Staat beschadigt, of een individu benadeelt, dan is hij civiliter vervolgbaar. En daarin lost zich in beginsel, meen ik, ook de finantiele verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid op. Indien een Minister zijn budget overschrijdt, dan kan daaruit nog niet altijd volgen dat men van hem in privé vraagt de som waarmede hij het budget heeft overschreden. Ik geloof niet dat iemand Minister zou willen zijn indien dit het geval ware. Iets anders zou het zijn indien hij den Staat werkelijk benadeeld en nuttelooze uitgaven gedaan had. Maar wanneer hij nuttige uitgaven had gedaan, dan zou er wel sprake van eene staatkundige maar niet van eene finantiele verantwoordelijkheid kunnen zijn. Immers elk Minister kan dagelijks zijne begrooting overschrijden, terwijl geen menschelijke magt hem daartegen waarborgen kan. Ik zal daarvan een voorbeeld geven. Er is op de begrooting eene som voor de gevangenissen uitgetrokken. Met het oog op die som ga ik contracten aan, en bereken in den middelbaren toestand der gevangenissen met de mij toegelegde gelden te zullen kunnen toekomen. Maar nu gebeurt het dat het getal gevangenen buitengewoon toeneemt, en nu word ik gedwongen mijn budget te overschrijden. Zal nu die minister voor die daad verantwoordelijk of aansprakelijk gesteld worden, en het door hem boven het budget uitgegeven geld moeten teruggeven of bijleggen? Met den besten wil zou ik het niet kunnen doen, want ik geloof niet dat mijne beurs toereikende zou zijn. En aan dergelijke overschrijding der begrooting staat elk minister bloot. Derhalve is de finantiele verantwoordelijkheid niets anders dan de civile aansprakelijkheid, en de minister zal slechts vervolgbaar zijn volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, indien hij de gelden van den Staat gaat verknoeijen, en in facto illicito verseert. Wanneer men de zaak wel inziet dan zal men bevinden dat de civile en finantiele verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid dezelfde is; wil men later omtrent de laatste bepalingen vaststellen in de te maken wet van rekening en verantwoording, niets belet dit te doen, maar volgens mijn begrip is te dien opzigte bij a. t. 1401 van het Burgerlijk Wetboek in beginsel voorzien. — Wat nu de staatkundige verantwoordelijkheid betreft, zoo moet ik verklaren geen kans te zien om die behoorlijk in eene wet op te nemen. Ik begrijp inderdaad niet hoe het zal kunnen geschieden. Ik erken, dat, wanneer een Minister maar goedvond om ook ten nutte van het land de budgetten te overschrijden, hij laakbaar zal gehandeld hebben, al mogt hij naderhand aantoonen den Staat daardoor niet benadeeld te hebben. Ik geef toe dat, wanneer een Minister bij voorkeur ongeschikte personen deed aanstellen, of door zijn contraseing medewerkte om ridders op ridders tot in het oneindige toe te benoemen, hij hoogst laakbaar zou handelen, en geen Minister meest blijven. En als de Kamer dit begreep dan zou zij bij de behandeling van wets-voordragten en bij elke andere gelegenheid doen gevoelen dat hij het vertrouwen der Kamer verloren had en zijne portefeuille niet langer moest behouden; zijne ambtgenooten zouden hem omtrent het laakbare zijner handelingen moeten onderhouden en hem te kennen geven dat hij zijn ontslag behoorde te vragen. Hij zal echter dit in tijds begrijpen en zich genegen toonen om af te treden. Maar van dit alles kan in geene wet gewag gemaakt worden. Dergelijke verantwoordelijkheid varieert zoo ontzaggelijk, de nuances zijn zoo ondersche den, dat ik geen kans zou zien om dergelijke gevallen in eene wet op te nemen. Ik herhaal alzoo: de finantiele en civile verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid komen mijns inziens op hetzelfde neder, en daarvoor vind ik bepalingen in art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek. Vergis ik mij daaromtrent, dan zou voor de laatste bij de behandeling der wet van rekening en verantwoording gezorgd kunnen worden. — Voor de staatkundige ken ik geene regels, weshalve alleen bij dit ontwerp de strafregtelijke verantwoordelijkheid geregeld wordt. Ten slotte moet ik nog opmerken dat ik het een ongelukkig denkbeeld vind, om bij zulke speciale wetten als deze te zeggen, dat de Regering daarin meer kon geven, waarom men ze niet wil aannemen. Zoodanige redenering acht ik hoogst gevaarlijk. Er is toch geene wet uit te denken, waarin nog niet meer zou kunnen worden opgenomen. Op die wijze zouden de voorschriften der Grondwet bezwaarlijk ten uitvoer gelegd kunnen worden. Reeds is art. 10 der Grondwet, ten aanzien van het regt van vereeniging en vergadering, voorloopig onuitgevoerd gebleven. Bij eene verwerping van dit voorstel zou dit ook het geval zijn met art. 73. Zoo voortgaande zou ik vreezen, dat men in tegenspraak zou komen met den geuiten wensch om de uitvoering der Grondwet zooveel mogelijk te bespoedigen en daarentegen de zaak ad calendas Graecas uitstellen zou.

De heer ***van Hall*** zegt hoofdzakelijk: Ofschoon de rede van den eersten spreker, die de beraadslagingen geopend heeft, mij het bewijs heeft geleverd dat ik omtrent vele denkbeelden betrekkelijk dit onderwerp met hem instem, en ik daardoor eenigzins ben gerustgesteld, dat mijne eigene beschouwingen daarover niet geheel onjuist zijn, zoo kan ik toch niet ontveinzen, dat ik met schroom en aarzeling het woord opvat. Hetzelfde gevoel, dat mij dien schroom en die aarzeling inboezemt, dringt mij de verklaring af te leggen, dat, wanneer ik in zienswijze aangaande deze zaak met de Regering meen te moeten verschillen, ik daarom niet geacht wil worden, die Regering hard te beoordeelen. Evenzeer als ik, bij de behandeling van dit uiterst moeijelijk onderwerp, de toegevendheid der Vergadering voor mij zelven inroep, evenzeer acht ik mij verpligt diezelfde toegevendheid te verleenen aan hem die het wets-voorstel ontworpen heeft. — Het onderwerp, zeide ik, noem ik uiterst moeijelijk. In België, waar hetzelfde beginsel als hier aangenomen is, bestaat tot heden op dit stuk geene wet. In Frankrijk, waar men in den haast weet wetten te maken, en in die kunst niet achterlijk is, was bij het charter van 1814 zoodanige wet beloofd, en tot 1830 was men er niet in geslaagd om die tot stand te brengen. In 1830 werd bij het charter die wet bevolen, en na herhaalde mislukte proefnemingen is men na vijf jaren eerst kunnen slagen om in de Kamer van gedeputeerden met honderd vijf en tachtig tegen honderd zestig stemmen een ontwerp te dien aanzien te doen aannemen. In 1836 werd dat ontwerp bij de kamer der pairs behandeld, en onderging aldaar vele veranderingen, met welke de kamer van afgevaardigden zich niet kon vereenigen. Zoodat Frankrijk twee dynastien heeft zien optreden en vallen zonder dat de wet tot stand kwam. Welligt heeft die omstandigheid niet weinig tot den val der laatste dynastie bijgedragen. Het eenige verwijt dat ik alzoo aan de Regering zou kunnen doen, is dit; waarom deze wet zoo vroeg ingediend? Waarom ons niet meer tijd gelaten en zelve meer tijd genomen om dit onderwerp te behandelen? Dit is alles wat ik vraag, en wel, omdat volgens art. 5 der additionnele artikelen der Grondwet de bevoegdheid wordt gelaten om deze wet in de volgende zitting voor te dragen. — Maar het onderwerp is niet alleen moeijelijk, doch ook uitermate gewigtig. Wij maken geene wetten met het denkbeeld om die niet na te leven, noch daaraan de hand te houden; maar wij maken wetten ten einde die tot waarborg voor de natie te doen strekken; niet om te beletten dat kundige en eerlijke mannen het roer van den Staat in handen houden. Ook uit het oogpunt onzer nationale eer is dit onderwerp gewigtig. Wij leven in een tijd waarin de belangrijk-

ste vragen van het openbaar regt ter sprake gebragt worden; en wij, die het geluk hebben onder ons orde en rust in het vaderland te zien wonen, moeten wij niet toezien aan Europa een goed voorbeeld te blijven geven, en zorgen geene verkeerde wetten te maken, opdat deze niet tot voorwendsel zouden kunnen strekken om onrust hier te doen ontstaan en oproer aan te stoken? Laten wij derhalve geene wetten aannemen, dan die, waaromtrent wij overtuigd zijn dat zij de beste zijn die gemaakt kunnen worden. De ministeriele verantwoordelijkheid is de hoeksteen van het constitutionnele staatsregt. Wij hebben het beginsel daarvan opgenomen in de Grondwet.

De artikelen welke dat stelsel bevatten, zijn twee in getal. Art. 159, waarvan in dit ontwerp gesproken wordt, kan niet gezegd worden de ministeriele verantwoordelijkheid zelve te maken; het bepaalt alleen voor welk collegie de ministers, even als de overige hooge staatsambtenaren, zullen te regt staan; het is dus geheel vreemd aan deze discussie, voor zooverre de algemeene strekking der wet betreft. Die artikelen zijn dus, gelijk ik gezegd heb, twee: vooreerst art. 53, waarbij bepaald is, dat de Koning onschendbaar is en de Ministers verantwoordelijk zijn; en ten tweede art. 73, hetwelk onder anderen voorschrijft, dat de hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt, en dat hunne verantwoordelijkheid door de wet wordt geregeld. De Grondwet beveelt derhalve de regeling dier verantwoordelijkheid door de wet. Zij spreekt dus niet van strafregtelijke verantwoordelijkheid; zij wil alzoo niet eene wet daargesteld zien die de straffen stelt, maar die de verantwoordelijkheid der ministers regelt, dat is, die bepaalt *hoe* zij verantwoordelijk zijn, en welke er de gevolgen van zijn. En welke is nu die verantwoordelijkheid naar de Grondwet? Geene andere, meen ik, dan de staatkundige verantwoordelijkheid. In de beteugeling van gewone misdrijven, die elkeen kan begaan, ook wanneer hij geen minister is, wordt door de gewone strafwet voorzien. Maar welke is nu de staatkundige verantwoordelijkheid? Zij is die, welke op de ministers als staatslieden moet rusten; de verantwoordelijkheid voor die handelingen, waarvoor iemand *moet* en de Vorst niet verantwoordelijk *kan* zijn. Die algemeene verantwoordelijkheid is in art. 53 der Grondwet uitgedrukt. Het is de verantwoordelijkheid voor het verkeerde gebruik dat ministers van hunne magt maken. Zoo wordt zij begrepen in Engeland, van waar het beginsel afkomstig is, en in alle andere constitutionnele rijken, en op die wijze wordt zij uitvoerig uiteengezet en behandeld door Benjamin Constant (zie zijn werk De la responsabilité ministérielle, pag. 55 tot 59). Deze en geene andere verantwoordelijkheid wordt alzoo bij art. 53 der Grondwet bedoeld. Daarbij is de aansprakelijkheid der ministers voor al de regerings-handelingen vastgesteld, hetgeen blijkt uit de daarin voorkomende tegenstelling dat de Koning onschendbaar is. In geen land kan de laatste aansprakelijk zijn. Dit moet echter iemand wezen, en dus stelt men de ministers verantwoordelijk. Bij art. 73 is op hen eene bepaalde verpligting gelegd, daarin bestaande dat zij moeten zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten. Nu wordt daarin verder niet gezegd, dat hunne verantwoordelijkheid *deswege* door de wet zal geregeld worden; maar dat de verantwoordelijkheid der Ministers in het algemeen aan wettelijke voorschriften zal verbonden zijn. En daarom is ook met zeer veel juistheid art. 53 der Grondwet in de praemissen van dit ontwerp aangehaald. Te regt heeft de Regering ingezien, dat deze wet ter uitvoering ook van dat artikel dienen moest. De juistheid der redeneringen van den eersten spreker te dien opzigte zal voorzeker allen getroffen hebben. De Grondwet wil alzoo dat de geheele verantwoordelijkheid der ministers door de wet zal geregeld worden. Het zijn niet alleen de woorden der Grondwet die dit voorschrijven, het ligt ook in den aard der zaak zelve, want zoo er geene wet bestond, die de bij art. 53 bedoelde verantwoordelijkheid regelde, dan zou dat artikel eene doode letter zijn, en aan eene verantwoordelijkheid die niet geregeld was zou men niets hebben. En nu art. 73. De daarin voorkomende uitdrukking dat de ministers voor de uitvoering der Grondwet en andere wetten zorgen, impliceert niet alleen de *vormelijke* uitvoering, maar ook eene *goede* uitvoering. Mij hebben zeer getroffen de woorden, welke te dien aanzien door den geleerden schrijver, welken wij het geluk hebben in ons midden te bezitten, in zijne Aanteekening op de Grondwet voor 1840 aan het slot van art. 75 is gezegd. „Waarom, zegt hij, niet geschreven, *verantwoordelijk voor de uitvoering der Grondwet en andere wetten?* Tusschen de wet niet schenden of haar opvolgen, en de wet in volle werking brengen, kan een hemelsbreed onderscheid zijn. Gedurende vijf en twintig jaren werd de Grondwet over het algemeen niet geschonden; werd zij over het algemeen opgevolgd, en werd zij echter niet uitgevoerd. Het is eene letter, die men tot eene levenskracht maken; die men ook ontzien kan als boeijen, waarnaar men zich voegt. De uitvoering der Grondwet en andere wetten eischt een geheel systeem van instellingen, gestadige ontwikkeling, toezigt en handhaving, waarin geen schakel mag ontbreken, of de uitvoering is onvolledig. Het is over dit gansche verband, zoowel als over elk deel, zooverre het van de Kroon afhangt, dat de ministeriele verantwoordelijkheid zich moet uitstrekken." En inderdaad, het kwaad dat uit een verkeerd beheer, uit een *mal administration*, gelijk de Engelschen zeggen, voortvloeit, kan oneindig grooter zijn dan dat, hetwelk uit de bloote overtreding of niet-uitvoering voortspruit. Als voorbeelden wil ik daaromtrent het volgende aanhalen. Artikel 72 der Grondwet beveelt dat geen reglement van algemeen bestuur kan vastgesteld worden, zonder dat de Raad van State gehoord is, en de Minister die aan de daarstelling van zoodanig reglement heeft medegewerkt zonder daarover den Raad van State gehoord te hebben, zal de Grondwet geschonden hebben. Ondertusschen zal men ook reglementen kunnen maken, waarover de Raad van State gehoord is, en die zeer gevaarlijk zijn en het land tot groot nadeel verstrekken. Nu vraag ik, is het niet beter den Raad van State niet te hooren en goede reglementen te maken, dan die te hooren, en slechte in te voeren? Een ander voorbeeld. Na de afwijzing van het wetsontwerp regelende het regt van vereeniging en vergadering, heeft de Regering de bevoegdheid, om art. 291 van het Strafwetboek, welks afschaffing daarbij werd voorgesteld, toe te passen. Past zij het toe en legt zij de wet in dien engen zin uit, dan heeft men uit een wettelijk oogpunt niets te zeggen. En echter zou die toepassing onregtvaardig en onbillijk zijn ten opzigte van godsdienstige vereenigingen, ja ik zou zelfs zeggen dat de Grondwet alsdan niet uitgevoerd werd. Beter zou het dus zijn dat artikel niet, dan op zoodanige wijze toe te passen. Een derde voorbeeld. Ten gevolge van eene verkeerde opvatting kan een tractaat, waarbij een wettelijk regt naar het oordeel van velen veranderd wordt, niet ter goedkeuring aan de Staten-Generaal zijn medegedeeld, alvorens door den Koning bekrachtigd te zijn. Daardoor is de Grondwet geschonden, al mogten daaruit geene nadeelen voor den Staat ontstaan zijn. Maar volgens art. 57 der Grondwet, zal een minister kunnen medewerken tot het daarstellen van tractaten, waarbij de Staten-Generaal niet behoeven gehoord te worden, en welke echter hoogst nadeelig voor den Staat kunnen zijn en belangrijke offers vorderen. Naar mijne opvatting, zou een minister, die had bijgedragen tot het sluiten van een vredes-verdrag, waarbij de nationale eer of het nationaal belang benadeeld wordt, wel degelijk moeten vervolgd worden. Ziedaar zoovele voorbeelden ten betooge dat de vormelijke uitvoering der Grondwet en van andere wetten tot groote schade der maatschappij strekken kan. Nu heeft de Minister van Justitie wel gezegd, in antwoord op eenige door het lid uit Friesland gemaakte opmerkingen, dat een Minister, die zijne magt zoover te buiten mogt zijn gegaan, het vertrouwen der Kamer verliezen zal, en dit bemerkende zijn ontslag wel zal moeten nemen of vragen. Maar ik vraag, is dit wapen, dat men meent te bezitten, raadzaam of voldoende? Ik geloof het niet. Wanneer ik hier over dit onderwerp spreek, wil ik niet geacht worden in het minst personen te bedoelen. Deze moeten van de discussie vreemd blijven. Maar ik spreek in de veronderstelling, dat een Minister die door den Vorst gehandhaafd wordt, en, òf uit gehechtheid aan eigen denkbeelden, òf ter goeder trouw, meent dat hij de eenige geschikte man van het oogenblik is, zijn ontslag niet verkiest te nemen, niettegenstaande alles wat in de Kamer tegen hem gezegd wordt. Wat zal dan gebeuren? De Kamer kan hem dan zijn ontslag niet geven, en ik geloof dat het ook niet goed zou zijn te veel magt bij de Kamers over te brengen. Hetgeen ik hier zeg is zeer mogelijk; de geschiedenis levert verscheidene voorbeelden van ministers, die, ofschoon zij het vertrouwen der Natie en der Vertegenwoordiging verloren hadden, weigerden af te treden, en hunnen post behielden. Nog in het laatst der vorige eeuw is in Engeland lord North niet voor een votum van wantrouwen geweken, maar alleen toen in de kamer leden opstonden met het voornemen om het voorstel te doen dat hij in staat van beschuldiging zou worden gesteld. En indien een minister nu niet aftreden wil, welk is dan het middel om hem daartoe te dwingen? Het weigeren der begrooting? Dat is in mijn oog een ongeoorloofd middel. Ik herinner mij nog wat in der tijd een lid, die destijds tot de oppositie behoorde, te dien aanzien opmerkte en aantoonde, dat men, zoo handelende, om den minister te dwingen het arme vaderland treffen zou. Daartoe nu leidt het stelsel om de staatkundige verantwoordelijkheid niet in de wet op te nemen. Het weglaten daarvan leidt tot schokken en het stilstaan der staatsmachine. Of dit in Frankrijk nog niet tot erger zaken geleid heeft wil ik niet onderzoeken. Ik houd het er voor dat alleen de staatkundige verantwoordelijkheid het kwaad kan voorkomen. Neemt men die niet aan, dan komt men terug op het stelsel van voor 1848. Het eenige middel dat men toen had om een Minister zijn ontslag te doen nemen, was het afstemmen der begrooting. Ik geloof derhalve dat onder ministeriele verantwoordelijkheid niet anders begrepen moet

worden dan de staatkundige, die als zoodanig op de Ministers rust. Zoo ik mij daarin evenwel mogt vergissen, indien bij onze Grondwet, niettegenstaande de duidelijkheid van art. 53, de staatkundige verantwoordelijkheid niet bedoeld was, dan in allen gevalle, meen ik, dat onder ministeriele verantwoordelijkheid niets anders kan verstaan worden dan die welke op een Minister rusten moet voor de daden welke hij als zoodanig tot uitvoering van de Grondwet en andere wetten heeft gepleegd. Deze meer bepaald staatkundige verantwoordelijkheid in engen zin ligt zeker in art. 73 opgesloten. Daar ik meen te weten dat anderen dit punt nader en opzettelijk behandelen zullen, zoo zal ik daarover niet verder uitweiden. Maar ook dan nog, wanneer de staatkundige verantwoordelijkheid zich daartoe bepaalt, en de Ministers alleen gestraft moeten worden voor het niet uitvoeren of schenden der Grondwet en andere wetten, dan behoorde de wets-voordragt nog niet zoo onbepaald te zijn. Die onbepaaldheid maakt haar gevaarlijk voor de Ministers en voor den Staat. Voor de eersten, want hun zal ieder oogenblik het zwaard van Damocles boven het hoofd hangen voor het niet ten uitvoer leggen van wetten. Van het niet naleven van wetten zouden reeds onderscheidene voorbeelden kunnen gegeven worden, zonder dat iemand daarvoor eenige straf heeft ondergaan. En hoewel nu, volgens de hier voorgestelde bepalingen, de Kamer eerst verlof zal moeten geven om in zoodanig geval een Minister te beschuldigen, zoo zal, al mogt het daartoe strekkende voorstel niet goedgekeurd worden, de zedelijke kracht des ministers daardoor verloren gaan. Die beschuldiging moet voorgekomen worden, en juist omdat de Kamer een magtig ligchaam is, zoo zullen voor die magt de noodige waarborgen in de wet geleverd moeten worden. Die onbepaaldheid, zeide ik, is ook gevaarlijk voor den Staat. Want zoo de wet onregtvaardig is, dan zal ze in minachting geraken, en ze zal niet nageleefd worden; wanneer men haar kan uitleggen gelijk men wil. Ik geloof dat men dat kwaad zal kunnen voorkomen door te bepalen, niet zoo zeer dat er opzet moet plaats gehad hebben, maar dat het belang van den Staat of van bijzondere personen moet benadeeld zijn. Dit kan echter door een amendement verholpen worden. Ik geloof dus dat het beginsel van de wet niet goed is. Dit is blijkbaar uit de antwoorden zelve van de Regering op de ten deze uitgebragte verslagen, waarbij zij te kennen geeft de staatkundige verantwoordelijkheid volstrekt niet op het oog te hebben, terwijl naar mijn oordeel daarvan alleen sprake kan zijn, en daarvan alleen in de Grondwet gesproken wordt. De Minister van Justitie heeft in zijne zoo straks gehoudene rede te kennen gegeven dat hij voor zich geene kans zag de staatkundige verantwoordelijkheid in de wet te brengen. Maar mij dunkt hij moet daartoe kans gezien hebben toen hij als Minister de voorstellen voor de grondwets-herziening indiende. Want de Grondwet spreekt van geene andere verantwoordelijkheid. Ik vermeen echter dat er wel kans zal zijn om die staatkundige verantwoordelijkheid in de wet te brengen. In Engeland bestaat zij sedert eeuwen. De regeling daarvan zal geene zwarigheid opleveren, en zoo slechts de Vergadering het door mij aangeprezen beginsel aanneemt dan geloof ik dat de zaak door amendementen wel zal te vinden zijn.

Ben ik er in geslaagd om mijne overtuging omtrent dit punt tot de uwe te maken? Ik hoop het. Maar dit alleen moet ik in allen gevalle in overweging geven, dat in eene zoo moeijelijke en gewigtige quaestie en waaromtrent twijfel bestaat, geene wet, waarbij alleen de strafregtelijke verantwoordelijkheid geregeld wordt, aangenomen behoort te worden, maar de zaak vooreerst moet blijven rusten. De spreker uit Friesland heeft reeds aangemerkt dat, door de aanneming van dit wets-ontwerp de staatkundige verantwoordelijkheid uit de Grondwet geligt zou worden. De Grondwet wil, dat de verantwoordelijkheid der ministers door de wet zal geregeld worden, en als die regeling daarvan volgens deze wet wordt vastgesteld, dan zal de staatkundige verantwoordelijkheid uitgesloten worden, en dit te zekerder omdat in de praemissen dezer wet art. 53 der Grondwet opgenomen is. Voor een oogenblik wil ik mij verplaatsen in de eigen hypothese van den Minister en aannemen dat hij de straffen heeft willen vaststellen voor de verkeerde handelingen van Ministers bij de schending of niet-uitvoering van Grondwet en andere wetten. Maar ook dan nog acht ik het wets-ontwerp onvolledig. Vooreerst uit het oogpunt der misdrijven waarvan in deze wet gesproken wordt. Volgens de hier voorgestelde bepalingen wil men den Staat beveiligen tegen het kwaad dat de Minister kan bedrijven op dezelfde wijze als ieder bijzonder persoon. Nu zal ik eenige gevallen opnoemen die werkelijk strafbaar zijn en die, wanneer deze wet wordt aangenomen, naar mijn oordeel toch niet gestraft zullen worden. Ik heb die gehaald uit de Fransche wets-voorstellen die bij de Kamer van gedeputeerden in 1835 onder de monarchie, en door de assemblée nationale in 1848 onder de republiek zijn voorgesteld. Wanneer een minister zich schuldig maakt aan hoogverraad, door de gewapende magt tegen de Staten-Generaal te bezigen, of niet te zorgen voor de veiligheid der Kamers, dan zal hij noch volgens de bestaande strafwet, noch volgens deze wet strafbaar gesteld kunnen worden. Zulks zal mede het geval zijn, wanneer hij zich schuldig maakt aan handelingen of overleggingen ten einde de Grondwet buiten werking te stellen of daarin op eene andere dan de bepaalde wijze veranderingen te doen opnemen; of, wanneer hij met opzet gelden, wapenen enz., die aan den Staat behooren, verduistert of toestaat dat die verduisterd worden: wanneer hij misbruik maakt van zijne magt en zich in de verkiezingen mengt, giften aanneemt, circulaires en bevelen aan zijne onderhoorige ambtenaren rondzendt, enz.; wanneer hij deelneemt aan ongeoorloofde handelingen om op de prijzen der openbare fondsen invloed uit te oefenen; wanneer hij laakbare middelen aanwendt om op de regters of op de getuigen invloed uit te oefenen. Ziedaar eenige voorbeelden van daden, welke ik gevonden heb dat, volgens de in deze wet voorkomende bepalingen, niet strafbaar zullen zijn. Ik heb ze slechts aangehaald om anderen de gelegenheid te verschaffen daarover na te denken, en ten betooge hoe gevaarlijk het is eene algemeene wet te maken, waarbij omtrent al die zaken geen straf bepaald is.

Eene tweede algemeene bedenking die ik tegen het stelsel van het ministerie heb, is het gemis daarin van eene regeling der collective verantwoordelijkheid. Volgens de memorie van beantwoording is het de bedoeling der Regering geweest bij de wet de collective aansprakelijkheid van alle ministers, het ministerie, en van ieder minister afzonderlijk, vast te stellen. Nu vind ik wel in de wet dat de ministers gezamenlijk kunnen vervolgd worden, maar naar de regeling dier gezamenlijke verantwoordelijkheid heb ik te vergeefs gezocht. Het spreekt, dunkt mij, wel van zelf, dat wanneer alle Ministers een besluit mede-onderteekend hebben, zij dan allen daarvoor aansprakelijk moeten gesteld worden; maar nu rijst de vraag, of wanneer een besluit door de Ministers met eene meerderheid van stemmen genomen is, de minderheid, die vóór dat tot de uitvoering daarvan wordt overgegaan, haar ontslag niet genomen heeft, ook voor dergelijk besluit verantwoordelijk zal gesteld worden. Ik moet te meer de aandacht der Vergadering op dat punt vestigen, omdat het antwoord der Regering op de in het verslag gedane vraag betrekkelijk de inrigting van den ministerraad mij niet bevredigd heeft. De Regering meent dat de Kamer met de inwendige inrigting van den ministerraad niets te maken heeft; maar ik ben van oordeel dat de regeling der collective aansprakelijkheid daarmede in het naauwste verband staat.

Eindelijk meen ik nog eenige woorden over de civile verantwoordelijkheid in het midden te moeten brengen. Verwacht echter niet dat ik, na de uitgebreide rede van den eersten spreker, die daarover gehandeld heeft, deswege veel zeggen zal. Ik meen dat voor de regeling daarvan art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek niet voldoende is, en moet daaromtrent met den Minister van Justitie in gevoelen verschillen.

Ik moet ten slotte verklaren, dat ik mijne goedkeurende stem aan dit wets-ontwerp niet zal kunnen geven. Ik zal dit niet doen, omdat daarin niet alles opgenomen is, wat ik wel wenschen zou, maar omdat ik er niets in vind van hetgeen de Grondwet geregeld wil hebben, en omdat bij de aanneming van dit wets-ontwerp, naar mijne meening, de Grondwet zou gefausseerd en daaraan eene geheele andere strekking gegeven worden. Maar al ware het alleen, dat niet alles in de wet opgenomen is wat ik verlang, zoo zou ik er tegen zijn, omdat de ministeriele verantwoordelijkheid daarin geheel geregeld wordt, en omdat, door haar aan te nemen, niets anders dan hetgeen in de voordragt voorkomt tot de verantwoordelijkheid der ministers gebragt en de staatkundige verantwoordelijkheid uitgesloten zou kunnen worden.

Ik eindig met de Vergadering verschooning vragen voor de uitvoerigheid waarin ik bij de behandeling van dit wets-ontwerp onwillekeurig vervallen ben.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik meen dat, de persoonlijke aansprakelijkheid der ministers daargelaten, de ministeriele verantwoordelijkheid, waarvan de regeling bij de Grondwet is voorgeschreven, notoir tweeledig is; de strafregtelijke en zedelijke of staatkundige, die zich oplost in eene goed- of afkeuring der Kamer. Ik meen dat dit juist volgt uit artikel 53 der Grondwet in verband met artikel 73. In artikel 53 is het beginsel uitgedrukt: „De Koning is onschendbaar, de Ministers zijn verantwoordelijk." Daarbij staat echter niet geschreven: *die verantwoordelijkheid zal bij de wet geregeld worden.* Dat voorschrift is alleen bij artikel 73 opgenomen, als gevolg van de 2de paragraaph, en dat voorschrift wordt hier in toepassing gebragt. Artikel 53 stelt alzoo eenvoudig het beginsel vast; van geene regeling is daarbij sprake; maar in

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 22STEN MEI.

artikel 73 wel. Daar wordt gezegd dat de verantwoordelijkheid der ministers door de wet zal worden geregeld, welke bepaling wordt voorafgegaan door die waarbij hun de last wordt opgelragen te zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten. En dat is juist, naar mijn oordeel, de strafregtelijke verantwoordelijkheid. Wat het tweede door den vorigen spreker behandelde punt betreft, zoo moet ik opmerken dat de beste schrijvers over dit onderwerp, en ook de door hem aangehaalde, van meening zijn geweest dat het niet mogelijk was de misdrijven die door de ministers konden begaan worden te praecisederen. Ik zou onderscheidene schrijvers, die dit gevoelen aankleven, kunnen opnoemen, maar ik wil nu slechts aantoonen hoe ongelukkig de voorbeelden gekozen zijn, welke die spreker uit het in Frankrijk betrekkelijk dit onderwerp behandelde wets-voorstel heeft aangehaald. De ministeriele misdrijven worden in dat bedoelde wets-ontwerp in drie deelen verdeeld: trahison, prévarication et concussion. » Il y a trahison de la part des ministres, wordt in dat ontwerp gezegd: 1°. lorsque par des ordres donnés, des actes faits ou méchamment omis, des plans concertés et arrêtés, ils attentent à la sûreté de la personne du Roi, ou de la Reine ou de l'héritier présomptif de la couronne au premier et au deuxième degré, ou du régent du royaume; 2°. lorsque par les mêmes faits, ils attentent à la sûreté intérieure ou extérieure de l'État, à la charte constitutionnelle et aux droits qu'elle garantit, à l'ordre de succession au trône, et à l'autorité constitutionnelle du Roi et des Chambres." Nu wil ik vragen of die geheele definitie zich niet oplost in schending der Grondwet. » Il y a prévarication de la part des ministres, wordt er verder gezegd, lorsqu'ils compromettent à dessein les intérêts de l'État par la violation ou l'inexécution des lois, ou par l'abus du pouvoir qui leur est légalement conféré." Ik vraag alweder of hier niet alles nederkomt op schending van wetten en misbruik van gezag, en of al het andere niet overbodig is. » Il y a concussion, wordt er ten laatste gezegd: 1°. lorsqu'ils ordonnent la perception de droits, taxes, contributions, qui ne seraient pas établis ou autorisés par la loi; 2°. lorsque directement ou indirectement ils détournent à leur profit les deniers de l'État ou du domaine public; 3°. lorsqu'ils reçoivent et agréent des offres, promesses ou dons, pour faire ou pour omettre un acte de leur ministère: 4°. lorsqu'ils prennent un intérêt dans les marchés de l'État." Ik vraag nogmaals of dit alles is geen misbruik van gezag, en of voor al die gevallen niet voorzien is door de bepaling van art. 1 van dit wets-ontwerp, even als voor de omstandigheid van een aanval op de Staten-Generaal, waarvan die redenaar gesproken heeft, daar door zoodanige handelwijze de Grondwet op de verregaandste wijze zou geschonden zijn. Ons artikel is alzoo zoo ruim mogelijk gesteld, omdat het niet mogelijk is al de misdrijven die door de ministers gepleegd kunnen worden te preciseren. En daarom moet er ook eene groote speling in de daarop toe te wijzen straffen zijn, hetgeen dezelfde schrijvers aantoonen en hetgeen een gevolg is van het beginsel, dat eene juiste aanwijzing der hier bedoelde misdrijven niet mogelijk is. Het is bijna of de wetgevende magt die aan den regter overlaat. Dezelfde spreker heeft over het gemis der regeling van de collective verantwoordelijkheid der Ministers in dit ontwerp geklaagd. Daaromtrent valt op te merken dat, wanneer eene aanklagt van wege deze Kamer komt, het zal blijken wie, of één of meerdere Ministers in zulk eene zaak gemoeid zijn. Het is mij echter onverklaarbaar hoe, gelijk die spreker gemeend heeft, de kennis van de inrigting van den ministerraad zou kunnen strekken om de ministeriele verantwoordelijkheid naar behooren te regelen. Die verantwoordelijkheid kan collectief zijn wanneer uit de behandeling der zaak blijkt, dat voor het tot stand brengen eener zaak alle Ministers zullen medegewerkt hebben. Zij zal het niet zijn, wanneer dit het geval niet is en het vereischte van *opzet*, bij de wet gevorderd, zal het onmogelijk maken, eenen onschuldige te treffen.

De zitting wordt daarop voor een half uur geschorst.

Bij de heropening berigt de ***Voorzitter***, dat van wege de Eerste Kamer schriftelijk berigt is ingekomen, dat de beraadslagingen over het wets-ontwerp regelende de reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste en van de reiskosten van de leden der Tweede Kamer, alsmede over dat strekkende om eene wettelijke bestemming te geven aan het batig slot der rekening wegens het bijzonder fonds voor de uitvoering van werken aan de Dedemsvaart, aldaar plaats zullen hebben op Woensdag den 23sten Mei aanstaande, des middags ten 2 ure.

Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

De algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot regeling der ministeriele verantwoordelijkheid* worden daarop hervat.

De heer ***Godefroi*** zegt hoofdzakelijk: Ook ik heb, gelijk ik steeds gewoon ben te doen bij het onderzoek van ieder wetsontwerp, dit voorstel in de eerste plaats aan de Grondwet getoetst. Ik heb mij allereerst afgevraagd, welke de verantwoordelijkheid is, die bij de wet moet geregeld worden, en ten tweede, op welke wijze die regeling moet plaats hebben. Bij dat onderzoek heb ik mij al dadelijk voor den geest gesteld de drieledige onderscheiding waarvan in deze discussie is gewag gemaakt, namelijk van de staatkundige, de strafregtelijke en civile verantwoordelijkheid. Het verder onderzoek heeft mij van zelf geleid tot het doen van de vraag, of het de staatkundige verantwoordelijkheid is welke de Grondwet wil geregeld hebben. Ik beken dat, wanneer de staatkundige verantwoordelijkheid in den zin moet opgevat worden, welken de spreker uit de hoofdstad daaraan heeft gegeven, dat is, eene verantwoordelijkheid voor de politieke daden welke de ministers plegen, zij dan is begrepen in de Grondwet, en die staatkundige verantwoordelijkheid lost zich dan in de poenale en civile op. Ik voor mij heb mij echter altijd een ander begrip van de staatkundige verantwoordelijkheid gevormd, en gemeend die te moeten beschouwen als de *zedelijke* verantwoordelijkheid der ministers, niet alleen tegenover de wetgevende magt, maar ook tegenover de openbare meening, eene verantwoordelijkheid die zich oplost in zoogenaamde kabinets-quaestien of quaestien van portefeuille, in eene censuur der Kamer of der openbare meening ten opzigte van de door de ministers gepleegde daden. Maar die verantwoordelijkheid acht ik ten eenen male onvatbaar om bij eene wet te worden geregeld. Ik weet niet welke regels er zouden moeten worden vastgesteld, waaronder de censuur der Kamer en der openbare meening zoude moeten uitgeoefend worden. Die staatkundige verantwoordelijkheid valt alzoo, mijns inziens, geheel en al buiten het bereik der Grondwet. Maar nu de strafregtelijke verantwoordelijkheid: — zij lost zich op in die daden, die vallen moeten in de termen der strafwet. Wanneer ik dan op den voorgrond stel, dat het hier altijd is de *minister*, die misdrijft, dan kunnen de bedoelde daden, naar ik vermeen, drieledig zijn. Vooreerst de misdrijven die geen ander dan een minister kan plegen, ten tweede de misdrijven die een minister kan plegen omdat hij ambtenaar is, maar waaraan zich ook andere ambtenaren kunnen schuldig maken, en eindelijk de misdrijven die een minister even als elk ander persoon plegen kan. En wanneer ik nu vraag, welke van die drie soorten de Grondwet kan bedoeld hebben, dan moet ik antwoorden: geene andere dan die, welke *alleen* door een minister kunnen gepleegd worden: — de strafregtelijke verantwoordelijkheid alzoo voor die daden, die binnen den kring der ministeriele bevoegdheid liggen, de verantwoordelijkheid voor die daden, die, hoezeer van het Hoofd van den Staat uitgaande, echter daden van den minister worden, die daartoe medegewerkt heeft, zoodra die daden in de termen vallen van de strafregtelijke verantwoordelijkheid. Deze alleen kan de Grondwet bedoeld hebben. Ik geloof dat het bewijs van die stelling niet ver te zoeken is. Het is, mijns bedunkens, in de eerste plaats gelegen in artt. 53 en 73 der Grondwet. Door sprekers die mij vooraf zijn gegaan is reeds betoogd, hoe in art. 53 de verantwoordelijkheid der ministers naauw verbonden is aan de onschendbaarheid des Konings; hoe die volgens art. 74 in het naauwste verband staat met de zorg voor de rigtige uitvoering der Grondwet en andere wetten; en hoe zich daaraan weder onmiddellijk aansluit het voorschrift omtrent de mede-onderteekening. De strekking dus, die in, en vooral het verband dat er tusschen de beide opgenoemde artikelen bestaat, toonen duidelijk aan, dat de ministeriele verantwoordelijkheid zich alleen tot ministeriele daden bepalen kan. Maar een tweede bewijs is voor mij gelegen in de overeenkomst, die er bestaat tusschen art. 73 der tegenwoordige Grondwet en de artt. 74, 75 en 76 der Grondwet van 1840. In het eerste artikel is geen ander beginsel opgenomen dan in de drie laatste. Men heeft deze slechts willen verduidelijken en verkorten, en daarom de daarin voorkomende bepalingen, met behoud van het beginsel, in één artikel te zamen gebragt. En nu lees ik in art. 75 der Grondwet van 1840, dat de hoofden der ministeriele departementen verantwoordelijk zijn voor alle daden, *door hen als zoodanig verrigt, of tot welker daarstelling of uitvoering zij zullen hebben medegewerkt, waardoor de Grondwet of de wetten mogten geschonden of niet opgevolgd zijn.* Dus is het de schending der Grondwet en de niet-opvolging der Grondwet en der wetten die daarvan het uitvloeisel zijn, die het onderwerp uitmaken der strafregtelijke verantwoordelijkheid. Maar dan spreekt het ook van zelf dat die verantwoordelijkheid zich oplost in de daden die een minister als zoodanig alléén plegen kan. Een derde bewijs vind ik in de omstandigheid, dat de Grondwet het vaststellen eener speciale wet voor de regeling der poenale verantwoordelijkheid voorschrijft. De grondwetgever kan daarmede, mijns inziens, niet bedoeld hebben, dat die speciale wet ook ten onderwerp moet hebben de

gewone ambtsmisdrijven en de andere gewone misdrijven, die door den minister in de uitoefening zijner functie worden begaan, en waartegen bij de gewone strafwet is voorzien. Hij kan niet bij eene speciale wet hebben willen laten regelen, wat reeds daarbij geregeld is. Hij heeft juist de regeling gewild van hetgeen tot nu toe niet geregeld was, namelijk de zoogenaamde ministeriele misdrijven, de misdrijven die geen ander dan een minister plegen kan. De Grondwet kan niet geacht worden den minister buiten het gemeene strafregt te hebben willen stellen voor gewone misdrijven die door elk ander kunnen gepleegd worden. Dit toch zou een onbehoorlijk privilegie aan de ministers boven elk ander burger toekennen. Indien dat het geval ware, dan zou bij voorbeeld aan een minister, die, door drift vervoerd, een persoon, die hem over staatszaken komt spreken, overhoop steekt, en alzoo een misdrijf in de uitoefening van zijn ambt begaat, volgens de bepaling van dit wets-ontwerp, voor den Hoogen Raad te regt gesteld, met de meest mogelijke willekeur, eene hoogst eenvoudige straf, eene geldboete bij voorbeeld, kunnen opgelegd worden. Wel heeft art. 159 der Grondwet aan de ministers een forum privilegiatum gegeven, maar nergens geeft zij hun eene gepriviligieerde strafwet. Integendeel, boven en behalve het gemeene strafregt, heeft zij die daden willen treffen die niet in dat gemeene strafregt vallen. — En wanneer ik nu aan de voorafgaande beschouwingen het wets-ontwerp toetse, dan vind ik het door mij aangewezene kenmerk der ministeriele misdrijven in het ontwerp niet terug. Ik vind in art. 1, in verband met art. 19, het begrip opgesloten dat *alle* door ministers begane misdrijven in de uitoefening hunner betrekking in de termen van dit wets-ontwerp vallen. Ik word in dit denkbeeld bevestigd door hetgeen te dien aanzien in de memorie van beantwoording is in het midden gebragt. » Er zijn misdrijven, wordt aldaar gezegd, die uit hunnen aard ambts-misdrijven zijn, omdat niemand die plegen kan dan de minister. Er zijn misdrijven die, van nature gewone misdrijven, ambts-misdrijf worden, zoodra zij gepleegd zijn door iemand die minister is, en dat wel in de uitoefening van zijn ambt, of met misbruiking van dat ambt. Beide deze soorten stellen ambtsmisdrijven daar; voor deze beide zijn de bepalingen dezer wet geschreven; wegens deze beide mag, ingevolge art. 159 der Grondwet, geene vervolging plaats hebben dan op last des Konings of der Tweede Kamer; wegens deze beide staat de minister voor den Hoogen Raad te regt." En nu vind ik in deze voorstelling der zaak eene verwarring van straf*regt* met straf*vordering*. En dat is in de Grondwet juist onderscheiden. Ja, het is waar, art. 159 der Grondwet geeft aan den minister een *forum privilegiatum*, ook voor ambtsmisdrijven; maar daarvan is het gevolg niet, naar ik vermeen, dat alle misdrijven, door ministers ook in hunne ambtsbetrekking gepleegd, een onderwerp kunnen uitmaken van eene speciale regeling der strafregtelijke verantwoordelijkheid. Uit art. 159 kan niet worden afgeleid wat onder art. 73 moet worden verstaan. Art. 159 bevat eene exceptionnele competentie, maar de daarin voorkomende bepaling heeft de ministeriele verantwoordelijkheid zoo weinig tot grondslag, dat hetzelfde artikel ook diezelfde competentie regelt voor ambtsmisdrijven, door anderen begaan, onder anderen door de leden der Staten-Generaal. Maar daarom ook geloof ik dat artikel 159 hier verkeerd is toegepast, want wat wordt daar met ambtsmisdrijven bedoeld? Mij dunkt niet alle misdrijven die iemand in de uitoefening zijner functien begaat, maar alleen die, welke alleen door ambtenaren kunnen worden begaan, welke inhaerent zijn aan het ambt, *délits de fonctionnaires*. Het bewijs daarvan vind ik in de vergelijking van artikel 159 der tegenwoordige Grondwet met artikel 175 van die van 1840. Aldaar was bepaald dat de bij dat artikel bedoelde personen voor den Hoogen Raad zouden te regt staan wegens alle misdrijven *gedurende* den tijd en *in* het uitoefenen hunner functien begaan. Die bepaling was dus zoo ruim mogelijk gesteld; maar voor misdrijven in de uitoefening hunner functien begaan konden zij niet dan op uitdrukkelijk verlof der Staten-Generaal vervolgd worden. Door de in dat artikel bij de grondwets-herziening van 1848 aangebragte wijziging is men tot een meer beperkt denkbeeld van ambts-misdrijven gekomen, en ik geloof dat in dat gerestringeerd begrip onder ambts-misdrijven geene andere kunnen verstaan worden dan die door ambtenaren en door geene andere kunnen worden gepleegd. Intusschen zou volgens het onderhavig wets-ontwerp een minister ook voor het plegen van gewone misdrijven aan die exceptionnele judicature onderworpen zijn. En daarin zie ik een aan den minister boven den burger verleend door geenerlei wettelijke bepaling gehuldigd privilegie. De slotsom dus van mijne beschouwing over de strafregtelijke verantwoordelijkheid komt daarop neder, dat dit wets-ontwerp moet beperkt worden: 1°. wat de misdrijven betreft, die de strafregtelijke verantwoordelijkheid ten onderwerp heeft, tot die misdrijven waaraan geen ander dan een minister zich kan schuldig maken; 2°. wat de regeling der proces-orde aangaat, voorerst tot evengenoemde misdrijven, ten andere tot de misdrijven, die een minister kan plegen omdat hij ambtenaar is, maar waaraan zich ook andere ambtenaren kunnen schuldig maken. Ik geloof echter dat het aangewezen gebrek van het ontwerp op dat punt gevoegelijk door middel van amendementen kan verholpen worden, en dit gebrek op zich zelf zal mij niet bewegen om het te verwerpen. — Ik kom nu tot de civile verantwoordelijkheid. Dat deze in het ontwerp niet is opgenomen, daarover valt niet te twisten; want de Minister heeft zulks zoo even zelf erkend. Wat mij intusschen dienaangaande bevreemdt is dit, dat, terwijl de Minister zelf in de memorie van beantwoording heeft te kennen gegeven dat er onderscheid tusschen de finantiele en civile verantwoordelijkheid moet worden gemaakt, hij nu straks beweerd heeft, dat die beide slechts ééne zouden uitmaken, en dat de eene in de andere zou zijn opgesloten. Ik zal nu niet uitweiden over de vraag of werkelijk de finantiele verantwoordelijkheid iets anders dan de civile is. Ik zou meenen dat de eerste nog iets anders dan de laatste was, dat die op een anderen grondslag dan de laatste berustte, dat zij zich oploste in eene regeling der comptabiliteit. Maar het zij zoo, laat de finantiele verantwoordelijkheid in de civile begrepen zijn! Waarom dan niet die laatste, de burgerlijke verantwoordelijkheid, die zich oplost in den eisch tot schadevergoeding wegens onregtmatige daden, hetzij strafbaar bij de wet, hetzij niet, geregeld bij deze wet? De Minister heeft gezegd dat zij reeds bij art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek geregeld was. Ik moet bekennen, tot heden niet in staat geweest te zijn te begrijpen hoe het mogelijk is de burgerregterlijke aansprakelijkheid gelijk te stellen met de staatsregtelijke verantwoordelijkheid. In het burgerlijk regt berust de aansprakelijkheid daarop, dat iemand verantwoordelijk is voor eigen daden, voor daden, waarvan men zelf de *auctor physicus* is. Het is waar, volgens art. 1403 is men ook voor die van anderen aansprakelijk; maar daaronder kan de ministeriele verantwoordelijkheid zeer zeker niet gebragt worden. En waarop rust nu de staatsregtelijke verantwoordelijkheid? Ik meen op art. 53 der Grondwet, op het beginsel van de onschendbaarheid des Konings. Het gevolg daarvan is dat de verantwoordelijkheid des Konings op den Minister overgaat: die alzoo verantwoordelijk is voor de daden van een ander, die niet mag noch kan voor die daden verantwoordelijk zijn. Hier is dus geen sprake van directe verantwoordelijkheid voor eigen daden, die de basis uitmaakt der in art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek voorkomende bepaling; en zoo dit waar is, dan is de civile verantwoordelijkheid der ministers bij die bepaling niet geregeld. En het behoeft daarbij wel geen betoog, dat, waar verschil van grondslag bestaat, ook noodwendig verschil van actie moet bestaan; en dat dus ook de regtsvorderlng voortvloeijende uit art. 1401 Burgerlijk Wetboek, niet is de actie, die uit de civile verantwoordelijkheid der ministers moet voortvloeijen. Ook de ondervinding en de practijk leeren zulks. Welke toch is de gewone loop van de actien, die wegens schade uit regeringsdaden ontstaan worden ingesteld? Zij worden ingesteld tegen den Staat, en volgens art. 87 van de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie doet daarop de Hooge Raad deswege uitspraak. Maar zoo doende is de civile verantwoordelijkheid van de ministers een ijdele klank; want deze zou moeten medebrengen dat die minister aansprakelijk voor eigen daden moest zijn, en de schade daarvan behoorde te dragen, terwijl volgens den tegenwoordigen loop van zaken de schatkist moet boeten voor onregtmatige daden der ministers; zoodat bij slot van rekening de natie betaalt. Ziedaar alweder een privilegie voor den minister boven den burger, die de door hem aangerigte schade uit eigen beurs moet vergoeden. — Er bestaan overigens bij mij nog twee andere redenen, waarom ik de civile verantwoordelijkheid der ministers door eene afzonderlijke wet zou wenschen geregeld te zien. Wanneer die niet alzoo geregeld is, dan zal de gewone proces-orde gevolgd worden. Daarin zou ik bezwaar zien. Ik geloof dat de redenen, die geleid hebben om voor de strafregtelijke verantwoordelijkheid eene exceptionnele proces-orde voor te schrijven, ook gedeeltelijk voor de civile zouden kunnen gelden. Zullen dezelfde redenen die zullen kunnen weêrhouden om een minister strafregtelijk te vervolgen, ook niet gelden kunnen om zich te onthouden van het tegen hem instellen eener civile actie? Ik geloof het inderdaad, en de vraag is echter in mijn oog te belangrijk om niet in ernstige overweging genomen te worden. — De andere reden is deze: Ik heb hooren spreken van de collective aansprakelijkheid der ministers. Het is mij echter niet duidelijk voorgekomen hoe die bij artikel 1 van dit wets-ontwerp zal geregeld worden. Eene poenale solidariteit kan ik mij niet voorstellen; zij is in mijn oog een onding. Maar eene collective verantwoordelijkheid is echter ten civile denkbaar; zij moet daarom ook geregeld worden, want daarop zullen de gewone regels der solidariteit in het burgerlijk regt niet kunnen toegepast worden. Op alle deze gronden meen ik te mogen beweren, dat er allezins redenen zijn om de civile verantwoordelijkheid ook bij deze wet te regelen.

Wanneer ik mij nu afvraag, welk *votum* ik over het onderhavig wets-ontwerp zal moeten uitbrengen, dan erken ik, dat de gebreken, die in dit ontwerp ten opzigte der strafregtelijke verantwoordelijkheid bestaan, gemakkelijk door middel van amendement kunnen verbeterd worden; maar het zal moeijelijk zijn in het gemis van de regeling der civile verantwoordelijkheid door wijzigingen te voorzien. Intusschen wil ik gaarne den verderen loop der beraadslagingen afwachten. Maar bepaaldelijk wensch ik van den Minister te vernemen, of deze van oordeel is dat de civile verantwoordelijkheid door de wet *moet* worden geregeld, en vervolgens of men de wettelijke regeling daarvan te verwachten heeft. Naar gelang van de inlichtingen, die ik deswege van den Minister ontvangen zal, zal ik mijne over dit wets-ontwerp uit te brengen stem regelen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt ten derden male het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De laatste spreker heeft weder een geheel nieuw vraagpunt opgeworpen, te weten: in hoeverre er eene aanklagt van deze Kamer noodig is om eenen minister te vervolgen voor misdrijven die ook in den bijzonderen persoon strafbaar zijn. Hij heeft de bepaling van art. 159 der Grondwet aangevoerd en die met art. 175 der vorige Grondwet in verband gebragt, en hij heeft daaruit de gevolgtrekking gemaakt dat, wegens door eenen minister in zijne functien gepleegde delicten, maar die niet per se tot zijne functien behooren, zoodanige aanklagt niet noodig was. Uit eene vergelijking der beide opgenoemde artikelen, blijkt mij echter het tegendeel. In de Grondwet van 1840 stond, dat de leden van de Staten-Generaal, de hoofden van algemeen bestuur, de leden van den Raad van State, de commissarissen van den Koning in de provincien, te regt staan voor den Hoogen Raad, *wegens alle misdrijven, gedurende den tijd hunner functien begaan.* Deze laatste woorden zijn niet in art. 159 der tegenwoordige Grondwet opgenomen. Verder stond in artikel 173: » Wegens *misdrijven in het uitoefenen van derzelver functien begaan* (in art. 159 der tegenwoordige Grondwet *ambts*misdrijven genoemd), worden zij nimmer in regten betrokken, dan nadat door de vergadering der Staten Generaal daartoe uitdrukkelijk verlof is verleend." Wegens alle misdrijven hadden zij dus een geprivilegieerden regter, maar voor misdrijven in de uitoefening hunner functien begaan, was eene autorisatie ter vervolging noodig. Dit acht ik ook ten hoogste noodzakelijk, bepaaldelijk ten opzigte van eenen Minister. De positie van den minister die de onschendbaarheid der Kroon dekt, die onder alle omstandigheden voor de veiligheid der maatschappij moet waken, is van dien aard, dat het wenschelijk is hem niet dan op autorisatie der Kamer voor het plegen van een commun delict in officio begaan, te vervolgen. In dat opzigt is hem een privilegie verleend, en dat verlang en reclameer ik. De minister kan in omstandigheden komen dat hij zich boven de wet moet stellen, en dat beginsel vind ik in alle grondwetten van andere Staten opgenomen. Dat vordert het belang der maatschappijen. Ik stel: er wordt ontdekt, dat eene zamenzwering binnen eenige uren zal uitbarsten. De zekerheid daarvan kan men slechts verkrijgen door het geheim der brieven te violeren. De minister stapt over alle consideratien heen, verbreekt het geheim, maar redt het land. Ziedaar juist een geval waarin de Kamer verklaren moet, dat zoodanig minister als gewoon burger door zoo te handelen zou misdreven hebben, maar als minister zijn pligt heeft gedaan. Hetzelfde zou plaats hebben met illegale arrestatie. Zoo zou tot een minister van Oorlog, die zich aan het hoofd der troepen stelde tot redding van den Staat, en het leven van eenigen op het spel zette, de Kamer moeten zeggen: gij hebt wel gedaan, want gij hebt het land gered. Maar gij gevoelt het hoe exceptionneel die toestand is, en hoe weinige ministers er zich aan wagen zullen, ook omdat de Kamer, moetende oordeelen of eene autorisatie tot vervolging zal worden verleend of geweigerd, over de zaak wel eens anders dan de minister zou kunnen oordeelen. Maar ook in verhouding tot den maatschappelijken toestand waarin de minister verkeert, is zijne vervolging voor zijne in functie gepleegde misdrijven niet wel mogelijk zonder autorisatie der Kamer. Want wie zal hem vervolgen? Het openbaar ministerie? Zal dit nu tegen den minister opstaan en tegen hem zeggen: gij hebt misdreven, ik zal u vervolgen? Maar dan staat de procureur-generaal van den Hoogen Raad boven den minister, van wien hij anders bevelen ontvangt. Dit kan niet, en daarom moet de Kamer de vervolging veroorloven, en den procureur-generaal door eene autorisatie daartoe in staat stellen. Uit zich zelven zal hij het niet kunnen doen. Datzelfde privilegie, dat onttrekken aan de gewone regtsmagt ter zake van alle delicten bestaat ook in andere landen voor de ministers. Reeds wordt daarvan gesproken in het Fransche charter van 1814: » La chambre des députés a le droit d'accuser les ministres, et de les traduire devant la chambre des pairs, qui a celui de les juger." Volgens die bepaling, die ook in het charter van 1830 overgenomen is, had de kamer van afgevaardigden alleen het regt om de ministers aan te klagen, en de kamer der pairs dat om hen te oordeelen. In de constitutie van Belgie wordt bij artikel 90 het volgende voorgeschreven: La chambre des représentans a le droit d'accuser les ministres et de les traduire devant la cour de cassation, qui seule a le droit de les juger, chambres réunies, sauf ce qui sera statué par la loi, quant à l'exercice de l'action civile par le partie lésée, et aux crimes et délits que les ministres auraient commis hors l'exercice de leurs fonctions." En artikel 134 derzelfde constitutie bepaalt: » Jusqu'à ce qu'il y soit pourvu par une loi, la chambre des représentans aura un pouvoir discrétionnaire pour accuser un ministre, et la cour de cassation pour le juger, en caracterisant le délit et en déterminant la peine. Néanmoins, la peine ne pourra excéder celle de la réclusion, sans préjudice des cas expressément prévus par les lois pénales." Zoodat dus voor alle soort van delicten en ook zelfs voor die waarin bij het gewone strafregt voorzien was, eene autorisatie tot vervolging van wege de chambre des représentans gevorderd werd. Hetzelfde beginsel is ook bij Mittermaier opgenomen, en Mohl leert almede, dat ministers voor de door hen in hunne functien begane misdrijven slechts op aanklagt der Kamers mogen vervolgd worden. Hetzelfde beginsel is ook in uitgestrekten zin in Frankrijk toegepast. Men heeft slechts de betrekkelijk dit onderwerp in 1834 en 1835 voorgestelde wets-ontwerpen na te slaan om zich daarvan te overtuigen. Blijkens die voorstellen moest geen minister, welk delict hij ook mogt begaan hebben, anders dan op autorisatie der kamer van deputés vervolgd worden; ja, al had hij zich aan eenig misdrijf op straat, aan moord of diefstal schuldig gemaakt, altijd behoorde eene aanklagt der kamer vooraf te gaan. Maar dat staat nu in onze Grondwet niet, die alleen spreekt van ambtsmisdrijven van ministers, dat is van misdrijven in de uitoefening hunner bediening begaan.

Ten aanzien van hetgeen door den vorigen spreker over de civile verantwoordelijkheid is gezegd, zoo moet ik opmerken dat de door hem bijgebragte voorbeelden niets afdoen omtrent de toepasselijkheid van artikel 1401 van het Burgerlijk Wetboek. Indien de Staat aangesproken werd voor eene wederregtelijke daad des ministers, en veroordeeld werd, dan zou daaruit volgen dat de Staat eene actie tot het betalen van schadevergoeding tegen den minister had. En ten slotte kan ik volstrekt niet toegeven, dat indien de Kamer aan den minister voor eene door hem begane daad in het staatsbelang een vrijbrief had gegeven, daarom de bijzondere persoon, die door den minister benadeeld was geworden, tegen dezen geene actie zou kunnen instellen. Dit zou hoogst onregtvaardig zijn. De minister kan door de Kamer tegen strafregtelijke vervolging gewaarborgd worden; de Kamer kan zeggen dat hij geen straf verdiend heeft; maar zij mag niet treden in het bijzonder regt van eenen individu. Wanneer deze door den minister is benadeeld geworden, en hij zich op het burgerlijk regt beroept, en vergoeding voor de hem toegebragte schade eischt, dan kan de Kamer nimmer dien man het regt ontnemen dit te doen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt hoofdzakelijk: Mijn oordeel over de aannemelijkheid van dit wets-ontwerp is tot dusverre nog niet volkomen bepaald. Voor 's hands echter kan ik verklaren, dat door den Minister van Justitie veel is gezegd, waarmede ik mij zeer wel vereenigen kan. De regeling der staatsregtelijke verantwoordelijkheid voor de daden der ministers als staatsleden, voor zoover die vatbaar zijn om onder eene strafwet te vallen, behoort het onderwerp der wet te zijn; maar ik kan niet inzien dat de politieke verantwoordelijkheid ligtelijk door eene wet zal kunnen geregeld worden. De waarborg voor dusdanige verantwoordelijkheid vind ik meer gelegen in de veerkracht der Staten-Generaal en der Natie, in de veerkracht welke zij in de uitoefening van het kiesregt ontwikkelt. Ik heb het woord gevraagd in verband met de nota, die ik bij het op dit ontwerp uitgebragt verslag heb gemeend te moeten voegen, alsmede in verband met het amendement dat ik op den considerans wenschte voor te stellen (*), en daar dit zoo geheel en al in de economie der wet grijpt, zoo heb ik gemeend reeds bij de algemeene beraadslagingen mijne gedachten over dit onderwerp aan de Vergadering te moeten mededeelen. Deze wet, gelijk alle organieke

(*) Dit amendement zou, met wijziging van het bij de nota voorgestelde, gestrekt hebben om in den considerans van het gewijzigd ontwerp vòòr artt. 53 en 159 der Grondwet te plaatsen *art. 11*, en de volgende cursief gedrukte woorden op te nemen: » Alzoo de verantwoordelijkheid der ministers, hoofden der ministeriele departementen, *als waarborg voor de grondwettelijke uitoefening van het souverein gezag des Konings*, moet worden geregeld bij de wet".

wetten, moet met de Grondwet in verband worden gebragt. Ik heb de wet op het regt van vereeniging en vergadering verwerpelijk geacht omdat ik meende de regten der *Natie* te moeten handhaven; op deze wet zal ik een amendement voorstellen in verband met de regten der *Kroon*. Er moet ten dien aanzien, ten gevolge van de grondwets-herziening geen misverstand bestaan. De ministeriele verantwoordelijkheid moet het karakter dragen, dat zij in den *Nederlandschen Staat* behoort te hebben. Bij het onderzoek van dit ontwerp moet, naar mijne meening, artikel 53 der Grondwet met artikel 11 in verband gebragt worden. Ik stel mij voor, daaromtrent in eenige bijzonderheden te treden, en daar ik bij de behandeling van een zoo teeder als gewigtig onderwerp meer dan ooit uwe welwillende aandacht zal noodig hebben, zoo roep ik die met aandrang voor mij in, en verzoek tevens verlof volkomen vrij in de keuze mijner *woorden* en *redeneringen* te mogen zijn. Vrijheid van *terminologie* is mij onmisbaar. Daardoor zal alle misverstand omtrent mijne meening worden voorgekomen, en ik zal den schijn ontgaan eener scherpheid, die buiten mijne bedoeling ligt, die met mijn karakter niet overeenkomt, en die ik als beneden de waardigheid van het onderwerp en dezer Vergadering beschouw. Ik zal bepaaldelijk mij van twee woorden bedienen, die ik noodig heb, als ik van het staatsregt onzer dagen gewag maak. Het eene woord, dat vroeger reeds eenigen aanstoot heeft gegeven, is *Reactie*, het andere is *Revolutie*. Onder die twee woorden versta ik de twee hoofd-rigtingen die Europa sedert zestig jaren verdeeld hebben, de twee partijen, welke uit de wijsgeerte der 18de eeuw voortgekomen zijn, en overal moeten ontstaan waar men zich van Openbaring en Geschiedenis losgemaakt heeft, om in willekeur en conventie te berusten. Een hooggeacht lid dezer Vergadering heeft in eene vorige zitting eene uitdrukking gebezigd, die, naar het mij voorkomt, de door mij genoemde systema's caracteriseert. Hij heeft gesproken van orde en vrijheid, en gezegd, dat hij voor zich de *vrijheid* op de tweede lijn stelde. Ziedaar het systema van *reactie* geschetst. Daartegenover staat *orde* in de tweede lijn, dat is *revolutie*. De Minister van Justitie heeft gezegd dat, naar zijn inzien, van de vrijheid zooveel moest worden opgeofferd als voor de orde noodig was. Ziedaar weder het systema van reactie met juistheid en kortheid gecaracteriseerd. Ik moet, zonder persoonlijke toepassing, met bescheidenheid in bedenking geven, of dit niet het systema van elken despoot zou kunnen zijn; ook een Napoleon zou gaarne de vrijheid in zooverre gehandhaafd hebben als zij met de orde, welke ook door hem op de eerste lijn gesteld werd, vereenigbaar was. De tegenstelling is wederom blijkbaar. Want gelijk er zijn die zooveel noodig is van de vrijheid aan de orde prijs geven, zoo zijn er anderen die de orde aan de vrijheid, voor zooveel het noodig is, en des noods geheel, ten offer willen brengen. Ziedaar het antagonisme. Waar een Ledru Rollin triumfeert, komt een Cavaignac; waar een Robespierre gewoed heeft, staat een Napoleon op; na de reactionnaire politiek van een Louis Philippe en Guizot volgt eene revolutie. Dat uit den toestand, waarin Duitschland nu verkeert, tirannen zullen te voorschijn komen, is openbaar. De taak der hedendaagsche politiek is niet om orde of vrijheid op de tweede lijn te plaatsen, maar om na te gaan op hoedanige wijs beide op ééne lijn, ter wederzijdsche ondersteuning, niet ter beurtelingsche omverwerping, kunnen worden gesteld. Ik heb vroeger eene uitdrukking gebezigd, die misschien door sommigen verkeerd uitgelegd is. Ik heb gezegd dat het mij tamelijk onverschillig was wie zich op de ministeriele banken bevond. Ik heb dit bedoeld, dat zoolang men geen middel gevonden zou hebben om orde en vrijheid te vereenigen, men het bij verschil van nuance niet verder brengen zou dan tot een gewijzigd systema van behoud, dat vroeg of laat weder tot revolutien leidt. — Ik verlang vrijheid ook van *redenering*. Een lid dezer Vergadering, met beleefdheid het zuur en het zoet dooreenmengende, heeft mij een verwijt gedaan dat ik een allergevaarlijkst spreker was voor een president die de orde zou willen handhaven. Hij heeft gezegd dat ik zaken in de discussie wist te brengen, die niet bij het in behandeling zijnde onderwerp te pas kwamen. Men gevoelt dat er geen gevaarlijker beschuldiging kan gedaan worden. Er is geene vergadering waar meer het *à la question*, het *ad rem* te pas komt dan hier. Doch ik moet opmerken, dat er eene orde der *discussie*, niet enkel eene orde van het onderwerp is. Wanneer een der leden van de Kamer het een of ander in het midden heeft gebragt, dat niet tot het onderwerp behoort, zoo is hij, die hem op dat punt beantwoordt, aan de orde der discussie getrouw. Hoe schadelijk aan eene wenschelijke discussie eene overdreven naauwgezetheid in het handhaven der orde zou kunnen zijn, blijkt, wanneer men, naar aanleiding der uitdrukking zelve van *parlementaire taktiek*, op zeer eenvoudige vergelijkingen acht geeft, uit de *krijgskunde* ontleend. Als eene afwijking een omweg is, om te beter het doel te bereiken, zal men den spreker die aldus zijne tegenpartij overvleugelt, niet berispen als of hij gedivageerd had. Wanneer men eene vesting aantast, begint men niet met zich bij den muur te plaatsen, maar op een afstand vangt het werk aan waarmeê men den vijand nadert en tot overgaaf dwingt. Het is voor deze Kamer een voorregt, dat haar Voorzitter orde en vrijheid op ééne lijn plaatst en de beraadslagingen met onbekrompenheid leidt. Inderdaad voor de eerste maal twijfel ik, ten opzigte eener politieke betrekking, of ons geëerd medelid uit Leyden met eene genoegzame mate der voor die roeping bepaaldelijk vereischte begaafdheid toegerust is. Hij zou, zoo ik zijn verwijt in goeden ernst moet opvatten, een allergevaarlijkst president zijn voor ieder die in de beraadslagingen vrijheid verlangt. Wij zouden door hem met een altijd opgeheven hamer worden bestuurd. Die opgeheven hamer zou een zwaard van Damocles zijn, hetwelk den spreker, wel niet den hals, maar toch de rede doorsnijdt.

Ik heb eene aanmerking van ernstiger natuur. Wat verlangt men in het oog te doen houden bij de behandeling eener wet? Wil men de specialiteit isoleren? wil men zich alleen met de details bezig houden, en niet met de beginsels? wil men terzijde-stelling der begrippen van historie en staatsregt, waaraan de oeconomie en de geest der geheele wet ondergeschikt is? Onlangs een van die dagbladen lezende, waarvoor ik een betamelijken, dat is, steeds voorwaardelijken, steeds van de wijze waarop zij hun roeping vervullen, afhankelijken eerbied gevoel, las ik omtrent mijne nota over de ministeriele verantwoordelijkheid, dat men door dergelijke bespiegelingen de Vergadering jammerlijk in strikvragen, vreemd aan het onderwerp, wikkelen zou. Dergelijke zoogenaamde afdwalingen zijn evenwel onmisbaar. Of zal men, bij voorbeeld, bij de behandeling der gemeentewet, zich alleen met de bijzonderheden bezig houden, en een spreker, die bij die gelegenheid het centralisatie-stelsel aantast, toeroepen dat hij buiten het ontwerp gaat? Zal men bij het onderzoek van de wet, regelende het regt van enquête, alleen de details nagaan, en de positie dezer Kamer tegenover de Kroon niet mogen toetsen? Zal men alleen de afzonderlijke bepalingen eener wet op het onderwijs overwegen buiten betrekking tot de regten van de ouders, van de gezindheden en van den Staat? Er zijn vele bedaarde en bedachtzame mannen, die hetgeen de beginsels raakt, liever verzwijgen, en zeggen: » het is eene teedere zaak, roer ze niet aan, wie weet welke moeijelijke discussien volgen kunnen." Alles hangt af van het denkbeeld, dat men zich omtrent den invloed en de kracht van theorien gevormd heeft. Meent men dat ze geen gevaar kunnen aanbrengen, dan kan men ze laten rusten, maar zijn ze gevaarlijk, dan meene men niet dat het gevaar door zwijgen gekeerd wordt. Als wij hooren dat het gebouw ondermijnd wordt, voegen we ons niet naar de vermaning van bedachtzame lieden, die, voor den mokerslag doof, ten kwade duiden dat men in het voortbouwen ook op hetgeen onder den grond gebeurt let. Ik geloof dat men, door het beperken van den gezigteinder binnen den materielen kring van de wet, zou vallen in dezelfde fout welke men aan de Regering verweten heeft, dat zij *administreerde*, maar niet *regeerde*. Er is eene soort van mederegering, van gebruikmaken van den invloed die in den constitutionnelen Staat aan de Vertegenwoordiging toegekend is, dat inzonderheid tot pligtsbetrachting behoort. De groote vraagstukken van staatsregt kunnen wij ontduiken, maar wij mogen, wij behooren het niet te doen. Welke is onze roeping? Om wetten te maken? Voorzeker. Om als acht en zestig scherpe recensenten op te treden van al hetgeen door het ministerie gedaan wordt? Ik geloof dat die collective recensie nut heeft. Maar de wezenlijke kracht der Kamer bestaat daarin, dat ze eenigermate en soms in ruime mate door zedelijken invloed mederegeert, en door het werken op de publieke opinie gewigt heeft. Daarin bestaat voor de Natie en, als de Vertegenwoordiging hare pligten kent, ook voor de Kroon, het grootste voorregt van den constitutionnelen vorm. Dit geldt vooral bij de organieke wetten, waarmede de grondwets-herziening voltooid wordt. Indien we alleen op den vorm, maar niet op de beginselen acht geven, dan zullen wij een kader hebben zonder inhoud, een ligchaam zonder ziel, maar dat ligtelijk door een geest zal bezield worden waarvoor de Kamer geen sympathie heeft.

En nu tot het onderzoek van het wets-ontwerp zelf overgaande, moet ik opmerken dat in de memorie van toelichting gezegd is, dat het beginsel van de verantwoordelijkheid der ministers bij de Grondwet uitdrukkelijk is aangenomen. Ik vraag: welke ministeriele verantwoordelijkheid? en hoe moet die worden verstaan? Ik wil de ministeriele verantwoordelijkheid in volle kracht, in hare gansche uitgestrektheid; ik wil ze overeenkomstig de behoeften van den tijd en in overeenstemming met de bepalingen der Grondwet. Maar ik wil niet dat, door misverstand, een artikel der Grondwet, in verband met de beginselen door sommigen bij de grondwets-herziening opengelegd, eene uitlegging ontvange waardoor de hoeksteen van het Nederlandsche staatsregt zou worden ter zijde gelegd. Ik wil niet dat de onschendbaarheid

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 22STEN MEI.

des Konings eene constitutionnele fictie, maar dat zij een heilig regt en eene historische realiteit zij. De ministeriele verantwoordelijkheid is niet de voorwaarde der conventionnele onschendbaarheid des Konings, maar het gevolg der historische en grondwettige souvereiniteit. Ik wensch eene ministeriele verantwoordelijkheid voor dezen tijd. De Minister van Justitie heeft in eene zijner vroegere redevoeringen te kennen gegeven dat ik de historie der laatste tijden als niet geschreven beschouwen en zestig jaren achteruit zou willen gaan. Inderdaad, dit zou in volle kracht een individueel gevoelen mogen heeten; maar het mijne is het niet. Ik waardeer de geschiedenis ook van den laatsten tijd. Ik zou vooral geen afstand van die van 1848 en 1849 willen doen. Als ik de voorstanders der revolutie-begrippen, bijv. een Odilon Barrot (en hier te lande behoeft geen persoon door mij te worden genoemd) aan denzelfden reactionnairen geest, welken zij in anderen zoo fel bestreden hebben, ondergeschikt zie, dan ken ik geen krachtiger aanprijzing der beginselen die ik, tegenover den Minister van Justitie, belijd. Ik wil de geschiedenis in haren ganschen omvang. Ontwikkeling van vrijheid, regt en waarheid, hervorming is ook mijn wensch. De vraag is, op welke wijze die regten gehandhaafd, en de hervorming tot stand gebragt wordt. Naar mijn inzien moeten de denkbeelden welke de Revolutie, en niet zonder reden, met opgetogenheid vermeldt, om heilzaam te kunnen werken, worden losgemaakt van het anarchiek beginsel waaraan zij die denkbeelden vastgehecht heeft. Ook ik wil de ministeriele verantwoordelijkheid volgens de bepalingen der bezworene Grondwet. En hier kom ik aan een zeer teeder punt, dat reeds bij eene vorige discussie behandeld is, en dat ik nu met de meeste rondborstigheid ter sprake zal brengen. Wij hebben allen de Grondwet ter goeder trouw bezworen. Maar we hebben dit gedaan, niet opdat we ons door dien eed gebonden zouden achten met de Grondwet de verkeerde denkbeelden aan te nemen, die sommigen daaraan hechten; noch opdat we daardoor voet zouden geven aan de wanbegrippen die deze of gene daarmeê verbindt. Als ik art. 165 der Grondwet, waarbij het verleenen van gelijke bescherming aan alle kerkgenootschappen in het Rijk wordt toegezegd, niet ongaarne eerbiedig, voeg ik mij niet bij hen, die door gelijke bescherming gelijke verdrukking verstaan, ten gevolge eener algemeene suprematie van den Staat. Ik onderwerp mij aan het stelsel van regtstreeksche verkiezingen bij art. 76 der Grondwet bepaald. Maar zullen we nu daarom dat stelsel moeten goedkeuren, als een *nec plus ultra* van politieke wijsheid? Zal onze bewondering worden gevergd, wanneer men telkens met een lossen greep uit het finantieel vermogen der bevolking tot de politieke vatbaarheid der ingezetenen besluit? Hoe zal men art. 54 der Grondwet, waarbij bepaald wordt dat de uitvoerende magt bij den Koning berust, hoe zal men dat groote, valsche woord, gelijk het door een geacht lid te regt genoemd werd, anders opvatten dan in een zin waarbij het niet onuitvoerbaar en ongerijmd is; zoodat het te kennen geeft dat onder de regten der Kroon ook de eenheid der uitvoerende magt geteld wordt. Wij nemen de resultaten der grondwets-herziening aan, hetzij ze goed of slecht zijn, hetzij ze ons al dan niet bevallen; maar wij begeeren niet dat de Grondwet aan een geest van reactie of van revolutie ondergeschikt zij. Zoo ook is het met art. 53, handelende over de onschendbaarheid des Konings en de verantwoordelijkheid der ministers. Bij de uitlegging daarvan komen geene uitheemsche begrippen of radicale voorstellingen, maar de beginselen van ons eigen staatsregt te pas. Wanneer wij die bepaling vergelijken met eene dergelijke uitdrukking in de Belgische constitutie, waarin men leest: *le Roi est inviolable, les ministres sont responsables*, en iets verder: *tous les pouvoirs émanent de la nation*, dan ziet men dat de uitdrukking niet dezelfde beteekenis heeft. In beide landen is een *constitutionnele Koning*, doch het is noodig, dat de zin en kracht van dezen titel met eenige juistheid worde bepaald. Ik heb mij vereenigd in eene vorige zitting met de opvatting van den eed der officieren in een zin waardoor de Grondwet niet ter zijde gesteld wordt. Des te belangrijker is de vraag, hoedanig de constitutionnele Koning in Nederland zij. Aan welken Koning wordt de eed gedaan? Men heeft zich over die vraag bijkans geërgerd, als of er, zeide men, meer dan één Koning bestond. Maar, in den zin eener verschillende opvatting van den aard der koninklijke magt, zou ik vreezen dat er thans ten onzent een aantal constitutionnele koningen zijn. Ik vermeen dat ook door de Kamer zooveel mogelijk voor het ophouden van zoodanige verwarring moet worden gezorgd. Dat ik omtrent dit punt niet te veel zeg, blijkt, wanneer wij het oog vestigen op de verschillende opinien die te dien aanzien kenbaar zijn gemaakt. Zoo beweert men dat de Koning niet zelf moet regeren, dat hij alleen zijne Koninklijke sanctie geeft, of, gelijk Hegel het uitdrukt, de punten op de i's zet. Het geachte lid uit Leyden maakt in zijne *Bijdrage tot de herziening der Grondwet* gewag van hen » volgens wie het beginsel aller staatsregelingen van onzen tijd volksregering, en monarchie, waar zij bestaat, niet meer dan een vorm van volksregering is, een vorm slechts nog als overgang geduld"; voorts zinspelende op de spreuk: *le Roi règne et ne gouverne pas*, vraagt hij wat er aan den Koning, indien hij (zoo als in 1848 reeds eenigermate geschied is) de zamenstelling van het ministerie aan een president moet overlaten, en alzoo ook de keus der ministers hem wordt ontnomen, voor het *règner* overig blijft? Ik wil de aanhalingen niet noodeloos vermenigvuldigen. Doch er is één punt, dat ik, als historisch en grondwettig feit, ter wegneming of vermindering althans dezer verscheidenheid van begrippen, op den voorgrond zou wenschen te stellen; een feit waarvan de aard der ministeriele verantwoordelijkheid hier te lande en het karakter dezer wet afhangt: namelijk dat aan het Huis van Oranje de *souvereiniteit* opgedragen is en blijft. Bij gelegenheid van de discussie over het adres van antwoord, heb ik voorgesteld dit denkbeeld bij eene zinsnede in te lasschen. Dat voorstel is toen ter zijde gesteld door de Commissie voor dat adres, en bestreden als bestemd zijnde om een geheel stelsel van individuele begrippen in het adres in te lijven. De voorzitter dier Commissie heeft onder anderen gezegd: » Van eene *souvereiniteit van het Huis van Oranje* te gewagen komt aan uwe Commissie, ook na den voorsteller te hebben gehoord, niet juist voor. Ik zou ongaarne het woord *volkssouvereiniteit* in de Grondwet of in het adres zien bezigen; ik vraag of de souvereiniteit van een huis of van eene dynastie helderder en gepaster zij. De Grondwet van 1814 zeide: de souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen aan Zijne Koninklijke Hoogheid Willem Frederik; dit strookte met den toenmaligen titel van Souvereinen Vorst; maar ik vraag of deze Vergadering zou kunnen besluiten, een artikel in de Grondwet op te nemen, waarbij aan iemand, in plaats van de Kroon, de *Souvereiniteit* over Nederland wierd opgedragen". Maar de vraag is niet om een gewijzigd artikel in de tegenwoordige Grondwet op te nemen, maar alleen of art. 15 der bestaande Grondwet niet in den waren zin moet worden uitgelegd; het vraagpunt is eene geheel historische quaestie. Indien ik nu de kunstgrepen van de parlementaire taktiek wilde te baat nemen, zou ik beginnen met het woord *souvereiniteit* te ontdoen van de verkeerde begrippen welke men daaraan gehecht heeft; maar ik heb een zoo onbepaald vertrouwen in de waarheidsliefde dezer Vergadering, dat ik bij dit historisch onderzoek terstond en zonder eenige voorbereiding u de vraag onderwerp, of in art. 15 de woorden: *de Kroon der Nederlanden* enz. niet moeten opgevat worden in den zin van artikel 1 der Grondwet van 1814, dat van de *souvereiniteit van het Huis van Oranje* gewaagt. Wie verlangt men, voor dit historisch feit, als getuigen te doen optreden? De mogendheden? In het tractaat van Parijs leest men: » la Hollande, placée sous la souveraineté de la maison d'Orange". In de bekende nota van den minister Verstolk van Soelen aan het Oostenrijksch gouvernement wordt te regt opgemerkt: » On parle du titre et de l'exercice de cette souveraineté comme établis, et la seule stipulation nouvelle, c'est que les Pays-Bas ne pourront appartenir à un prince portant ou appelé à porter une couronne étrangère, et que la Hollande recevra un accroissement de territoire." En in diezelfde nota, die weêrklank bij de natie gehad heeft, acht ik ook de volgende zinsnede behartigenswaard: » Quant à cette souveraineté, le Roi la doit, après la Providence, au sang versé par ses ancêtres pour la patrie, à la gloire qu'elle a acquise et au bien-être dont elle a joui sous leurs auspices, aux rapports intimes, établis dans le cours des siècles entr'eux et la nation, aux anciens droits de sa maison, et à la confiance ainsi qu'au choix spontané d'un peuple libre." Wil men liever de Commissie tot herziening der Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden, in 1815 aangesteld, hooren, zie hier wat zij zegt: » De wet had voorts den *Souverein* bekleed met al het gezag en de magt, welke geschikt is om zijne hooge waardigheid allerwege te doen eerbiedigen. Zij had de wetgevende magt geplaatst in de zamenstelling van den Vorst met de Staten-Generaal. In zulk een welingerigt zamenstel van wetten en inrigtingen erkenden de leden der Commissie uit de zuidelijke provincien spoedig de gronden hunner aloude gesteldheid, de beginselen hunner aloude vrijheid en onafhankelijkheid." Verlangt men den Koning zelven te hooren, men leze zijne proclamatie van den 16den Maart 1815. » Naauwelijks had de eenstemmige wil der mogendheden, op het congres van Weenen vergaderd, zich door de vereeniging van alle de Nederlanden onder hetzelfde gemeenschappelijk gebied, verklaard, of de ingezetenen der Belgische provincien betuigden Ons om strijd hunne vreugde over dien gewigtigen maatregel, en hun verlangen, dat *tot hen wierde uitgestrekt dat souverein gezag*, hetwelk de liefde der Hollanders Ons bevorens opgedragen had." In zijne aanspraak bij de opening der buitengewone vergadering der Staten-Generaal den volgenden dag, zeide Hij: » Het vredestractaat, in den verleden zomer te Parijs gesloten, had aan dezen Staat *onder mijne souvereiniteit* eene vergrooting van grondgebied toegezegd." Verlangt men nu de Staten-Generaal zelven te hooren; men zie het antwoord van den president dier vergadering op de bovenvermelde

aanspraak gegeven: » Het volk van Nederland had, bij het vaststellen eener Grondwet, geen gewag gemaakt van den *titel* van den Souvereinen Vorst, wel wetende dat eene bepaling daaromtrent meer afhing van de overeenstemming der mogendheden, dan van zijne beslissing: doch de wensch en de verwachting van alle brave Nederlanders is steeds geweest, dat wanneer zij, tot welzijn van het algemeen, het opperste gezag aan Uwe Majesteit opdroegen, Hoogstdezelve ook eene plaats zoude innemen onder de gekroonde hoofden van Europa." Koning was voortaan *de titel van den Souvereinen Vorst.* Veder leest men in datzelfde antwoord: » Een vrijwillige opstand, de hulp van alle zijden toegesneld, *de souvereiniteit in het huis van Oranje gevestigd*, ... en heden *alle* deze weldaden *bevestigd* door een verdrag van geheel Europa; wie erkent niet in dit alles de zigtbare hand des Almagtigen?" En vraagt men naar het denkbeeld der Natie zelve, die in 1813 de souvereiniteit aan het Huis van Oranje had opgedragen, dan meen ik niet dat hare gemoedstemming ten gevolge der dagen van Quatre-Bras en Waterloo eene ongunstige verandering had ondergaan. En wil men tot staving van mijn beweren een getuigenis uit den allerlaatsten tijd, dan beroep ik mij op den Minister van Justitie zelven, die met zijne ambtgenooten in de discussie over het adres van antwoord het stilzwijgen omtrent dat punt bewaard heeft, doch op wiens ondersteuning ik nu ten minste rekening maak. In het programma van 13 Mei 1848 heeft hij gezegd: » De natie gevoelt diep, dat, even als zij hare zelfstandigheid verschuldigd is aan het regerend geslacht, die zelfstandigheid gehecht blijft *aan het behoud der souvereiniteit in dat Huis.*" En bij de beraadslagingen over de grondwets-herziening: » Wij moeten hier niet twisten van waar het *souverein gezag* afkomstig is. Genoeg, *het bestaat;* wij hebben een *Koning* en een Koninklijk Huis, dat naauw verbonden is met den roem van ons land." Vraagt men nu wat die souvereiniteit *is*, zoo geef ik kortelijk ten antwoord: geen geconcentreerde volkswil, geen revolutionnaire autocratie, geen wegcijfering van den Koning. Vraagt men wat van die souvereiniteit *gemaakt is?* Men heeft er alles van gemaakt. Door de schuld van ministers, vorsten en natie is dit geschied. Men heeft er een revolutionnair absolutismus van gemaakt, eene omgekeerde volks-souvereiniteit, zoodat de vorst, naar de leer van Napoleon, eerste representant van het volk, krachtens deze theorie, op een bijkans onvoorwaardelijk alvermogen regt scheen te hebben, en dit revolutionnaire koningschap heeft men bovendien in de herinneringen uit vroegere tijden gehuld; den nieuwerwetschen troon gedrapeerd met de sieraden der legitimiteit. Dit systema heeft onberekenbaar nadeel aan het vorstelijk gezag gedaan; de terugwerking daarvan is gebleken in de omstandigheden die wij hebben betreurd. En welke is de invloed daarvan op de positie der ministers geweest? Dat ze alternatief commiesen waren des Konings of der Staten-Generaal. Ziedaar in welken staat wij sedert dertig jaren in Nederland door die verwarring van begrippen hebben verkeerd. We moeten terugkeeren tot het historisch denkbeeld van 1813 en 1815, tot de twee gedachten die Hogendorp, Falck en Kemper bij de opdragt der souvereiniteit voor den geest hebben gestaan. De eerste, dat er moet zijn eene *onverdeelde*, niet onbeperkte oppermagt; de getemperde monarchie, de vroegere constitutie ontwikkeld en gewijzigd naar de behoeften des tijds. De tweede gedachte is, dat de oppermagt des Konings, blijkens de ervaring hier te lande, vereischt wordt tot handhaving der vrijheden en regten van het volk. En nu zal ik met bescheidenheid de Vergadering verwijzen naar hetgeen ik in mijne nota bij het verslag op dit wets-ontwerp gevoegd heb te kennen gegeven omtrent het verband der ministeriele verantwoordelijkheid tot deze souvereiniteit. Ik wil de ministeriele verantwoordelijkheid niet in radicalen of liberalen zin; geene ministeriele verantwoordelijkheid naar Engelschen trant, geen parlementair gouvernement; maar eene ministeriele verantwoordelijkheid waarvan de hoeksteen is het zelfstandig en onafhankelijk vorstelijk gezag. Ik resumeer mij. De souvereiniteit is en blijft opgedragen aan het Huis van Oranje-Nassau. Met dat beginsel moet elke organieke wet in verband worden gebragt. Die souvereiniteit van dat Huis van Oranje is de historische hoeksteen van het Nederlandsche staatsgebouw. Wij moeten terugkeeren tot het groote denkbeeld van 1813, tot een koningschap, als vrucht van de geheele ontwikkeling der tijden, met vrijheid gepaard, door vrijheid sterk, en waaraan wij, ook om der vrijheids wille gehecht zijn. Ik geloof dat de door mij aangeroerde snaar weêrklank vindt bij het Nederlandsche volk. Van waar de opgetogenheid in deze dagen bij de troonsbeklimming van den nieuwen Vorst? Is die hulde gebragt aan het hoofd eener uitvoerende magt, aan een Koning of constitutionnelen Koning in 't algemeen, of wel, zonder een terugblik naar vroegeren tijd, aan den persoon die nu de kroon draagt? Neen, zij is aan Willem van Oranje, aan den afstammeling van het Nederlandsche Stamhuis gebragt. Het Huis van Oranje is onafscheidelijk verbonden aan de glorie van ons volk: dit voorregt is onwaardeerbaar. Wij maakten niet, gelijk in België het geval was, eene constitutie *in blanco*, waarin naderhand de naam van den Koning ingevuld werd. Vraagt men of het mogelijk is, bij de gevaren die overal in Europa zich voordoen, uit de desorganisatie te geraken waarin ook Nederland verkeert, ik meen, dat het zeer moeijelijk en toch niet onmogelijk is. Maar wij hebben daarbij een kompas noodig; voor mij ligt het in de vereeniging van *Oranje en Vrijheid;* verkrijgbaar alleen door het handhaven eener *souvereiniteit bij de gratie Gods*, welke in Nederland historisch, nationaal en constitutionneel is. Ziedaar de denkbeelden waarop mijn amendement rust. Ik meende die reeds bij de algemeene beschouwingen te moeten mededeelen, omdat zij met het karakter der geheele wet in verband staan.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op den volgenden morgen, ten elf ure.

ZITTING VAN WOENSDAG 23 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 54 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Storm van 's Gravesande, Wintgens, Boxman, Reinders, Luijben, van Heiden Reinestein, Nedermeijer van Rosenthal, van Naamen, Westerhoff, van Hasselt, Backer, Wichers, Duijmaer van Twist, van Nispen van Sevenaer, Heemskerk, Godefroi, Meeussen, Verweij Mejan, van Eck, Groen van Prinsterer, Slicher van Domburg, Bots, de Moraaz, Smit, Costerus, van Voorst, Thorbecke, Scheltinga Winterberg, Dirks, Dullert, Schiffer, Albarda, van Hall, Ter Bruggen Hugenholtz, van der Heijde, Lotsy, de Lom de Berg, Fokker, Bachiene, Donker Curtius, van Randwijck, Engelen, Wijnaendts, de Man, Borret, Boreel van Hogelanden, van Doorn, van Walchren, van Rijckevorsel, van Heloma, van der Linden, Mutsaers, Jespers en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De beraadslagingen over het ontwerp van wet *op de verantwoordelijkheid der ministers* worden voortgezet.

De heer ***van Eck:*** Ook ik zeg het den eersten spreker na, dat eene wet op de ministeriele verantwoordelijkheid niet behoort te worden beschouwd als eene zaak van ondergeschikt belang, dat zij integendeel is van het hoogste gewigt, omdat ze diep ingrijpt in de instellingen van den Staat en de kracht en den steun van de Koninklijke magt behoort uit te maken.

Meermalen heeft de geschiedenis ons van die waarheid overtuigd; vele omwentelingen toch zouden zijn voorkomen, vele troonen niet zijn ingestort of zelfs niet hebben gewankeld, indien, waar dit is geschied, eene goede wet op de ministeriele verantwoordelijkheid hadde bestaan.

Eene zoodanige wet is echter niet alleen gewigtig, maar hare zamenstelling tevens moeijelijk. Getuigen daarvan mogen zijn de vele pogingen aangewend bij onze naburen om eene goede wet omtrent dat onderwerp daar te stellen; pogingen, die alle op de moeijelijkheid der zaak zijn afgestuit; en ik trek uit die opmerkingen dus de conclusie, dat wij aan deze wet vooral onze belangstelling moeten schenken en we daaraan een hoogst naauwkeurig onderzoek behooren te besteden, voor wij overgaan om daarover door een afkeurend of goedkeurend votum ons oordeel uit te brengen.

Mijne studie van deze wet heeft mij daarin vele gebreken doen ontdekken, die mij niet gunstig omtrent haar doen gestemd zijn. Ik zal die bezwaren uiteenzetten, Mijne Heeren, en zoo ik dwaal, ik hoop door den Minister van Justitie en door u van mijne dwalingen te worden teruggebragt; zoo niet, dan zal ik door amendementen zoeken te gemoet te komen aan datgene, wat mij zoude noodzaken mijne goedkeurende stem aan dit ontwerp van wet te onthouden.

Van de andere zijde deel ik niet de meeste der bezwaren, die in het verslag zijn geopperd en ook door de voorgaande sprekers zijn aangeroerd, en ik ga dus in de eerste plaats over om die grieven te wederleggen die mijns inziens tegen dit ontwerp niet mogen gelden.

Waarom zoo vroeg? zeide een geacht spreker uit de hoofdstad (de heer van Hall) en die dilatoire exceptie, die quaestie van ontijdigheid, vind ik ook in het verslag opgenomen.

Het antwoord ligt echter, mijns bedunkens, voor de hand. Art. 5 der additionnele artikelen onzer Grondwet gebiedt hier spoed. De voordragt van een ontwerp van wet betreffende de ministeriele verantwoordelijkheid moet zoo mogelijk nog in deze zitting worden voorgedragen.

Of zou men de zaak moeten uitstellen tot eene nieuwe regterlijke organisatie zal zijn daargesteld? Immers neen? Houden wij toch wel in het oog, dat deze wet is eene speciale wet, dat ze geheel op zich zelve staat en dat eigenlijk eene regterlijke organisatie daarop weinig of geen invloed kan uitoefenen.

Het zijn toch de omschrijving van het ambts-misdrijf, de procedure voor de Kamer en voor den Hoogen Raad, alsmede de aanwijzing der straffen, die de drie voornaamste onderwerpen zijn, door deze wet te regelen. Meer afhankelijk zoude deze wet kunnen worden geacht van de denkbeelden, die ten grondslag zullen liggen aan onze nieuwe Wetboeken van Strafvordering en Strafregt; maar tot zoover zal men de opgeworpen exceptie wel niet laten strekken; alsdan zal kunnen worden veranderd wat met eene goede regtsbedeeling mogt blijken te strijden.

En te meer moet ik hier op spoed aandringen, wanneer ik mijne aandacht vestig op den aard van het onderwerp. Is het toch waar dat hetzelve van zooveel belang is voor eene goede inrigting onzer staatsinstellingen, dan is het zaak dat dit onderwerp niet alleen *goed* maar ook *spoedig* worde geregeld.

Het doel dezer wet: *regeling der strafregtelijke verantwoordelijkheid*, heeft bij de meeste sprekers, die mij voorat zijn gegaan, veel tegenstand ontmoet.

Het was deze verantwoordelijkheid niet, zeide men, die door de Grondwet was bedoeld, en dit behoefde ook niet omdat de strafwet daartegen voorziet.

De strafwet echter, Mijne Heeren, voorziet niet in alles: het zijn bepaalde onderwerpen die daarin zijn opgenomen, niet alles; al die handelingen die deze wet met straf bedreigt; ik bewijs dit door de definitie van het ambtsmisdrijf, in art. 1 van het ontwerp. Die definitie betreft niet de specialia, maar al datgene, waarin de Minister zoude kunnen misdoen. Ook de straffen zelve behooren beter te worden geregeld. Het oogpunt, waaruit de Minister handelt is een geheel ander, dan dat, wat den particulier tot overtreding drijft, de straffen moeten dus niet dezelfde zijn. Eindelijk is er regeling noodig van procedure, en die regeling vinden we slechts gedeeltelijk terug in het Wetboek van Strafvordering.

En wat zoude de Grondwet dan hebben bedoeld?

Volgens denzelfden spreker uit Amsterdam alleen de *staatkundige* verantwoordelijkheid. Art. 53 der Grondwet geeft daar aanleiding toe. Men bedenke echter dat deze wet een uitvloeisel is van art. 73 der Grondwet, dat de 3de alinea in verband moet worden gebragt met de 2de, en dan geloof ik houdt de twijfel aan verpligting tot regeling der strafregtelijke verantwoordelijkheid op. Het is juist die verantwoordelijkheid, zeide de Commissie van Rapporteurs (zie Voorduin, Geschiedenis der Grondwet op art. 53), die men, *afgescheiden van de staatkundige*, bij de wet wilde regelen.

Maar laat ons bovendien nagaan wat eigenlijk die *staatkundige* verantwoordelijkheid is. Ze is die verantwoordelijkheid die *alleen staatkundige gevolgen heeft*. Ze is de aansprakelijkheid van een verkeerd bestuur, eene in het oog der Vertegenwoordiging verkeerde politieke strekking, de aansprakelijkheid daarenboven voor onkunde. Daarop echter kan geen straf staan, ze is, en wij zeggen dit der Commissie van Rapporteurs (zie Voorduin l. c.) na, „niet te regelen bij eene wet"; ze lost zich op in afkeuring, onthouding van vertrouwen, in antipathie.

Doch, zeide men, als niettegenstaande uwe afkeuring de minister toch blijft, wat dan, indien er geene wet is die de solutie geeft, want die zult ge niet verkrijgen door het verwerpen van het budget; daarmede benadeelt ge slechts het algemeen, en dat moogt ge niet.

Ik kan dat gevoelen niet deelen. Ik acht het dan pligt het budget te verwerpen; het aannemen van het budget geeft een vertrouwen te kennen op het ministerie; het stelt dat ministerie in staat de teugels van het bewind in handen te houden; en nu vraag ik of men daar regt op heeft, of men dat mag, als men oordeelt dat dat ministerie nadeelig werkt voor de algemeene belangen. Ik geloof integendeel dat de Vertegenwoordiging geene bevoegdheid heeft, daardoor haar vertrouwen te blijven schenken aan hen die, volgens haar oordeel, dat vertrouwen niet waardig zijn.

Diezelfde spreker (de heer van Hall) verwees ons naar de Engelsche staatkunde. Ook daar, zeide hij, had men steeds alleen de staatkundige verantwoordelijkheid op het oog gehad, om de *mal administration* te keer te gaan.

Mij heeft het nasporen dier wetgeving tot geheel andere resultaten geleid, en ik geloof integendeel dat de Engelsche zienswijze geene andere is, dan die van art. 1 van dit ontwerp.

Eenige feiten mogen tot voorbeeld strekken.

In 1624 werd in the House of Commons eene beschuldiging ingebragt tegen graaf van Middlesex, wegens willekeurige heffing van regten op de Fransche wijnen en de afschaffing dier regten tegen het aannemen van geschenken. Veroordeeling had plaats.

In 1625 volgde eene beschuldiging tegen lord Buckingham, wegens verspilling van 's lands gelden door het voeren van eenen onraadzamen en onstaatkundigen krijg.

In 1640 werd tegen lord Strafford de doodstraf uitgesproken wegens misbruik van gezag in Ierland door heffing van geldsommen op eigen gezag en inlegering van krijgsvolk om tot de voldoening daarvan te noodzaken.

Na die vervolgingen, die alle onder Karel I plaats hadden, volgden:

In 1667 veroordeeling wegens hoogverraad tot verbanning, tegen lord Clarendon, omdat hij onder anderen:

had aangeraden onderdanen des Konings in strijd met de wet gevangen te zetten;

het voornemen had gehad het parlement te ontbinden, hetzelve niet meer zamen te roepen en met de krijgsmagt te regeren;

alsmede omdat hij Duinkerken aan den Koning van Frankrijk had afgestaan tegen eene som, beneden de waarde der ammunitie aldaar voorhanden.

In 1722 beschuldiging tegen den lord kanselier, graaf van Macclesfield, wegens kuiperijen (het ontvangen van sommen voor door hem begevene ambten). Die lord werd veroordeeld tot eene boete van P. st. 30,000 en gevangenzetting tot de volle betaling.

Eindelijk werd in 1787 Hastings, gouverneur van Bengale, van eene beschuldiging van kuiperijen vrijgesproken.

Als qualificatie van die misdrijven, waarvan de vertegenwoordiging in Engeland kennis kan nemen, vinden we dan ook vermeld: hoogverraad, knevelarij of concussie en wanbedrijven van eenen ergen aard (high misdemeanors) waartoe alle misdrijven gebragt worden die niet tot de twee eerstgenoemde behooren, en ik geloof dus uit het aangevoerde *en* uit de qualificatie der misdrijven *en* uit de opgevolgde straffen, mijne denkwijze over het Engelsche stelsel genoegzaam te hebben gestaafd.

Ik kom nu tot de *financiele verantwoordelijkheid*. Eerst is daarvan door den Minister van Justitie, zoo als ook door sommigen onzer, eene afzonderlijke categorie gemaakt, nu brengt die Minister ze weder tot de *civile* verantwoordelijkheid terug. De vraag is, wat of men er door verstaat. Verantwoordelijkheid wegens financiele handelingen? Maar dan maakt ze geene categorie uit, want dan zal ze, indien er kwade trouw plaats heeft en de Staat met opzet is benadeeld, begrepen zijn in de strafregtelijke; heeft ze zonder opzet plaats maar alleen door onkunde, verzuim enz. met benadeeling van den Staat of van den particulier, dan is ze vervat in de civile en ook in de staatkundige verantwoordelijkheid. Men kan eene zoodanige verantwoordelijkheid dus noch als afzonderlijke categorie aanmerken, noch uitsluitend tot de civile verantwoordelijkheid terugbrengen.

Ik begrijp dan ook niet, waarom het *financieel beheer* tot eene afzonderlijke categorie van verantwoording zoude leiden.

Ik ken slechts *staatkundige* verantwoordelijkheid, dat is niet, die staatkundige onderwerpen betreft, want dat doen al die soorten van verantwoordelijkheid, daar ze alle den Minister qua talis betreffen: ze is dus die verantwoordelijkheid die staatkundige gevolgen heeft; *strafregtelijke*, die strafregtelijke gevolgen heeft; *civile*, die aanleiding geeft tot civile veroordeeling; *financiele* verantwoordelijkheid is dus diegene, die financiele gevolgen heeft, en ze is zoo begrepen, dus niets anders dan de civile.

Maar nu de *civile verantwoordelijkheid*. Die, zeide men, is niet geregeld en is toch ook bedoeld.

Is het Burgerlijk Wetboek hier van toepassing, zeide een ander spreker uit Amsterdam (de heer Godefroi) dan zal de Minister nog slechts alleen wegens onregelmatige daden worden vervolgd (art. 1001 Burgerlijk Wetboek). Maar dan is immers art. 1402 ook daar, hetwelk verantwoordelijkheid bepaalt voor schade door nalatigheid of onvoorzigtigheid veroorzaakt? En indien het al waar is, dat ten aanzien van al zulke feiten *de Staat* wordt aangesproken, dan nog heeft de Minister van Justitie dat bezwaar opgelost, door de aanmerking dat de Staat op zijne beurt den Minister kan aanspreken, en ik voeg er bij, dat deze even als iedere lastgever zijnen mandataris, in vrijwaring zoude kunnen roepen, ten einde hem aansprakelijk te doen verklaren.

Echter acht ik het met dien spreker wenschelijk, dat eene nieuwe wet dat onderwerp regele en dat niet alleen met betrekking tot de Ministers, maar ook dat zij tevens de verpligting tot schadevergoeding van alle ambtenaren regele.

Maar indien het nu al in de bedoeling der Grondwet lag, ook de civile verantwoordelijkheid bij eene nieuwe wet te regelen, dan dring ik er met den eersten spreker (den heer Albarda) nog niet op aan, dat die regeling in deze wet zal plaats hebben. Het kan de wil der Grondwet niet zijn, dat niet meer dan één wet aan dat onderwerp zij gewijd. Het is onze gewoonte niet, civiel en straf-

regt te vereenigen. Onze codes van burgerlijk en strafregt, van burgerlijke regts- en van strafvordering, zijn alle afzonderlijk daargesteld. Men heeft dit gedaan om de verscheidenheid van regelen, die die onderwerpen vereischen, met wilde verwarring voorkomen. En zoo is het ook hier: reeds de omschrijving der aanspraklijke daad is zeer verschillend. Hier een misdrijf, dolus, daar verzuim, kwaad overleg, culpa. De wijze van bestraffing en de modus procedendi, wijken insgelijks in de meeste opzigten van elkander af.

Diezelfde geachte spreker zoude zich dan ook wel kunnen vereenigen met het denkbeeld eener afzonderlijke behandeling, ware het niet dat de considerans der wet scheen de verpligting tot verdere regeling te ontkennen. Ik vat echter dien considerans niet alzoo op: „Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat volgens art. 73 is. artt. 53 en 159 der Grondwet, de ministeriele verantwoordelijkheid moet worden geregeld door de wet, Zoo is het," enz.

Niet vind ik in den considerans wel het denkbeeld uitgedrukt, dat deze wet het gevolg is van die artikelen der Grondwet, maar nog niet dat ze het *eenig* gevolg is: ik geloof als men dien considerans naauwkeurig leest, dat men dan geene uitsluiting van verdere regeling vinden zal.

Wat betreft de qualificatie van het misdrijf, zoo kan ik mij ook zeer goed vereenigen met den Minister. Ik geloof ook dat men niet kan specificeren de verscheidenheid van handelingen waardoor een minister zich strafbaar maken kan, is zoo groot dat eene wet niet alle kan omvatten. Door de omschrijving dezer wet wordt alles voorzien; kan de Minister geen opzettelijk kwaad ongestraft plegen. Er is ook weinig grond voor die specificatie. Het is minder de daad, dan het doel, dat hier strafbaar maakt, en het is daartegen, tegen de kwade trouw, dat men wilde waken.

Het denkbeeld dat men al wat gewone delicten betrof uit deze wet moest ligten en aan het gewone strafregt overlaten, werd door een geacht spreker uit de hoofdstad (den heer Godefroi) verdedigd.

Doch hier zijn immers geene gewone misdrijven. De daad in den particulier strafbaar geacht, behoeft nog niet strafbaar te zijn in den minister. Laat ons toch wel in het oog houden dat deze op een zeer speciaal terrein staat, dat hij uit een geheel ander oogpunt handelt dan de particulier, die van zich zelven uitgaat, terwijl de minister steeds bij zijne handelingen den Staat op het oog heeft of moet hebben.

Op beide daden kan dus niet dezelfde straf worden toegepast, en aan dit principe kan niet te kort worden gedaan, omdat de strafwet eenige feiten heeft strafbaar gesteld, die ook door den Minister kunnen worden bedreven. Ik deel dus met dien spreker de vrees niet, dat door deze wet de minister wegens commune delicten aan de regtmatige straf zoude worden onttrokken, en het voorbeeld door hem gegeven acht ik evenmin toepasselijk; want de Minister die op eene audientie in drift ontstoken eenen moord pleegde, zoude onmogelijk volgens deze wet kunnen worden gestraft, omdat hij dat feit niet zoude hebben gepleegd *in de uitoefening zijner bediening* zoo als art. 1 wil, maar *à l'occasion de ses fonctions.*

Anderen zullen den tegenovergestelden weg bewandelen en het *à l'occasion* in deze wet begrijpen. Ik geloof dat het denkbeeld van ministeriele verantwoordlijkheid tegen dien wensch strijdt. In die gevallen handelt hij toch niet als minister, maar als particulier; die daden zijn geene uitvloeisels van zijn ambt. De speciale waarborg dezer wet is aan den minister verleend, niet aan den individu; door de handelingen van den laatste wordt het stelsel der Regering niet in gevaar gebragt: er is dus geene afzonderlijke voorziening noodig.

Ik raak een ander bezwaar aan: het woord *opzettelijk.*

Sommigen onzer wenschen dat het ambtsmisdrijf zich ook uitstrekke tot *verzuim, schuld, verkeerd* beheer (culpa). Ik vind dit zeer goed voor wat aangaat de staatkundige en de civile verantwoordelijkheid, maar ik zou het onbillijk achten ten aanzien van de strafregtelijke.

De Staat mag door *onverstand* lijden, maar daardoor ontstaat dat gevaar niet, hetwelk *de kwade trouw* doet ontstaan.

Het is mijn verlangen niet, Mijne Heeren, om eenig privilegie aan den minister te schenken, en wanneer ik u mijne bezwaren zal hebben voorgedragen, dan zult ge zien dat ik ieder denkbeeld van privilegie van mij afwerp, en dat ik er met vrucht tegen op kom, daar waar ik een spoor van dat principe meen te ontdekken. Maar aan de andere zijde wil ik ook geene onbillijkheden; ik wil op den minister geene zwaardere straffen toepassen, dan de regtvaardigheid medebrengt.

De voorbeelden, die ik u uit de Engelsche wetgeving mededeelde, hielden alle in eene vervolging op grond van kwade trouw. En wat zeggen onze gewone regelen van strafregt? Dat het juist de *dolus* is, die het kenmerk uitmaakt van het misdrijf. Er is geen misdaad zonder dolus, en ook in wanbedrijven wordt die dolus, op eene enkele exceptie na, overal vermischt. Zal men nu eene enkele in den Code Penal omschreven exceptie, hier zonder onderscheid en zonder grond tot algemeenen regel verheffen en den regel verwerpen? Hoe onbillijk dit zoude zijn zullen eenige voorbeelden bewijzen.

Volgens de vorige Grondwet, art. 67, was de minister verpligt van de verleende dispensatien ten tijde dat de Staten Generaal niet vergaderd waren aan hen in de eerstvolgende vergadering daarvan kennis te geven. Hij verzuimt dit en de omstandigheden toonen aan dat dat verzuim niet opzettelijk plaats had. Hij denkt er niet aan, om een wets-ontwerp aan te bieden binnen eenen bepaalden termijn, en hoe gemakkelijk kan dit niet onder onze Grondwet geschieden!

Eene twijfelachtige zaak wordt door hem bij besluit geregeld en de Vertegenwoordiging is van oordeel, dat ze bij de wet moest worden vastgesteld.

Zal men nu voor die geringe verzuimen, voor dat verschil van gevoelen den minister voor den strafregter brengen? Dat, Mijne Heeren, zou ik uiterst onbillijk achten; tot dat beginsel kan ik niet medewerken.

Die tegenstand tegen het vereischte van *opzettelijkheid* is misschien alleen ontstaan omdat men vreesde dat geen minister zoude kunnen worden vervolgd, indien niet reeds bij het doen der aanklagt het opzet ware bewezen. Men stelle zich echter ten dien opzigte gerust. Er wordt hier niet gesproken van bewijs, alleen van qualificatie. Het onderzoek der Kamer is slechts eene voorloopige instructie; het bewijs wordt dus hier evenmin dadelijk vereischt als bij het voorloopig geregtelijk onderzoek. Maar *vermoeden* van dat opzet wordt er gevorderd, doch dat is dan ook genoeg om de aanklagt ingang te doen vinden.

Ook het *facultative* in het al of niet overwegen der aanklagt door de Kamer of in het verzenden naar den regter heeft bij mij geen bezwaar gemaakt: integendeel meen ik dat het doel der wet juist die facultative vervolging vereischt.

Ik zou niet begrijpen wat anders art. 159 der Grondwet hadde bedoeld met eene verzending naar den Hoogen Raad door middel van de Tweede Kamer.

Dat facultative vindt zijnen grond eensdeels, in staatkundige redenen, wanneer de vervolging des ministers niet raadzaam wordt geacht, anderdeels in het standpunt, waarop de minister staat en dat oorzaak is dat de daad, die anders zoude moeten worden gestraft, soms straffeloos moet kunnen geschieden.

In tijden van spanning bijv. zoude de minister zonder wet of tegen de wet eenen vreemdeling, die zich aan de grenzen bevond en onrust veroorzaakte aan eenen naburigen Staat, waardoor ons eigen vaderland in gevaar zoude kunnen worden gebragt, uit het Rijk kunnen doen voeren. Onvoorziene gebeurtenissen zouden het noodzakelijk kunnen maken dat hij meer gelden uitgaf dan het budget hem toestond.

Maar ofschoon de Minister in dergelijke omstandigheden het Vaderland had gered, zoude men dan toch tegen hem *moeten* zeggen: ik verzend u naar den strafregter, want in alle gevallen hebt gij de wet overtreden, en gij waart er van overtuigd dat gij dit deedt?

Ook de *gezamenlijke* aansprakelijkheid heeft bedenkingen uitgelokt. Eene collective vervolging steunt, zeide men, op *poenale* solidariteit, en dat is onzin.

Ja, dat zoude waar zijn, indien er een ligchaam, een corps, aansprakelijk was gesteld, maar dat doet art. 1 niet. Het geeft alleen te kennen, dat er gevallen kunnen aanwezig zijn, dat er sommige ministers of allen te gelijk kunnen worden aangeklaagd. Wanneer bijv. een besluit, strijdig met de algemeene belangen, van den voorzitter van den raad der ministers is uitgegaan, dan acht ik daar alle ministers aansprakelijk voor, ten ware ze konden aantoonen, dat ze het stuk niet kenden, en ik geloof zulks daarom, omdat de voorzitter dat besluit onderteekende uit naam van allen. Voor zoover nu de Ministers het roer van den Staat in handen blijven houden, moeten ze gerekend worden met den inhoud van dat stuk in te stemmen en tot de invoering daarvan mede te werken, en dit wel, al konden ze ook aantoonen in den ministerraad tegen dat besluit te hebben gestemd, omdat de aanblijving des ministers op zich zelve toont dat ook hij dat besluit voor zijne rekening neemt.

Misschien echter vergis ik mij en hecht de Regering eene andere bedoeling aan dat woord *gezamenlijk;* maar dan wacht ik van de Regering de uitlegging welke door haar aan dat woord wordt gegeven.

Na de opneming en wederlegging van de genoemde bedenkingen, waartoe ik mij verpligt rekende, Mijne Heeren, omdat die bedenkingen mijns inziens ten onregte tegen het wets-ontwerp waren aangevoerd, ga ik over tot de opsomming en uiteenzetting van sommige gewigtige bezwaren, die bij mij en sommige daarvan, blijkens het verslag, ook bij velen uwer zijn gerezen.

In de eerste plaats hal ik gewenscht, Mijne Heeren, dat het niet ten uitvoer leggen van tractaten, besluiten of beschikkin-

HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 23STEN MEI.

» gen alsmede het mede-onderteekenen en ten uitvoer leggen van » zoodanige acten, indien zij strijden tegen het belang van het » algemeen of tegen de regten van bijzondere personen" als een der kenmerken van het ambtsmisdrijf in art. 1 ware opgenomen.

Ik geloof niet dat dat alles is vervat in de uitdrukking: *misbruik van magt;* want indien die uitdrukking zoo algemeen is, dan immers is daarin evenzeer besloten *de schending of niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet*, en art. 1 zoude zich alsdan aan tautologie schuldig hebben gemaakt.

Ik ben te meer geregtigd om te gelooven dat in het door mij genoemde bezwaar door dit artikel niet wordt voorzien, omdat de verantwoordelijkheid wegens het onderteekenen van besluiten en beschikkingen in het eerste ontwerp was opgenomen en daartegen geene bedenking was gemaakt, zoodat, wanneer nu ten gevolge van de ineensmelting van artt. 1 en 2 van het eerste ontwerp in art. 1 van het gewijzigde, en dit om andere redenen, die verantwoordelijkheid betreffende de besluiten hier niet in opgenomen is, ik die weglating aan een verzuim moet toeschrijven; een verzuim waartegen ik nadrukkelijk moet waarschuwen, omdat zoo vele belangen en regten van algemeenen en bijzonderen aard bij besluiten zijn geregeld.

Een tweede bezwaar betreft *de voorloopige inhechtenisneming van den beklaagden Minister.* Zoo als ze zich hier voordoet treft ze geen doel. Volgens het ontwerp toch wordt er aanklagte bij de Kamer gedaan; de Minister, *behoorlijk opgeroepen*, en dat zal wel willen zeggen op behoorlijken termijn en met kennisgeving van de zaak, kan zich komen verdedigen. De Kamer raadpleegt of ze de aanklagte in overweging zal nemen. Dit besloten zijnde wordt over de aanklagte geraadpleegd even als over een voorstel van wet; onderzoek in sectien, verslagen van rapporteurs, openbare discussien: dit alles wordt vereischt, en de Minister moet, wanneer hij dat wenscht, ten allen tijde in zijn belang worden gehoord. En wanneer nu dit alles is afgeloopen en het besluit tot de vervolging voor den Hoogen Raad wordt genomen, dan eerst kan de Kamer de inhechtenisneming bevelen.

Op die wijze, Mijne Heeren, kan men de voorloopige inhechtenisstelling wel geheel achterwege laten, want is de Minister schuldig en is dit genoegzaam uit het aangevoerde voor de Tweede Kamer gebleken, dan zal die minister, die alles heeft aangehoord en de waarde der klagt geheel en al kan beoordeelen, zich, daar hem daarvoor toch overvloed van tijd wordt gelaten, wel uit de voeten maken en zich aan de dreigende straf onttrekken. Voorloopige inhechtenisstelling is een middel bestemd om hen te treffen die er onbewust van zijn, dat hunne misdadige handelingen worden nagegaan, om hen, vòòr zij weten dat eene aanklagt tegen hen wordt aangevangen, voorloopig aan te houden, opdat aan de wet gevolg kunne worden gegeven.

Dit is dan ook de inhechtenisstelling, die in het strafregtelijke plaats heeft; het Wetboek van Strafvordering toont dit aan; en nu zie ik niet in, dat wanneer de gewone burger reeds dadelijk bij de aanklagte in hechtenis kan worden gesteld, ditzelfde niet ten aanzien van den minister zal gelden.

Het doel dezer wet is *waarborg voor den Staat*, waarborg dat geene vervolging zal plaats hebben, dan wanneer redenen van strafregtelijken en staatkundigen aard dit gebieden; maar dat doel is niet om privilegien daar te stellen. Tot privilegien kan ik niet medewerken, Mijne Heeren, en toch als zoodanig beschouw ik deze bepaling, want ze is een vrijbrief aan den minister bij de wet verleend, dat, welk kwaad hij ook bedrijve, geene straf op hem zal worden toegepast, tenzij hij vooraf behoorlijk zij verwittigd van het gevaar hetwelk hem dreigt.

3°. In de bepaling *dat bij verwerping of intrekking geene nieuwe aanklagte wegens dezelfde feiten meer bij de Kamer zal plaats hebben*, vind ik eenen nieuwen vrijbrief voor den Minister.

Iedere ligtvaardige aanklagt zal dus voor altoos de bevoegdheid tot nader onderzoek uitsluiten. Ik stel mij het geval voor dat een minister, om zich zelven te verrijken, door misbruik van magt invloed op de beurs heeft uitgeoefend. Het gerucht is tot 5 leden der Kamer doorgedrongen en deze achten het hunnen pligt te onderzoeken of dat gerucht waarheid behelst. Twee, drie maanden later zoude de Kamer welligt op hunne aanklagte den Minister hebben vervolgd en veroordeeld, maar neen, vijf andere leden, die ook van de zaak hebben gehoord en oppervlakkiger te werk gaan, dienen onmiddellijk eene aanklagt in. De redenen die zij voor hunne zaak bijbrengen, zijn echter zoo onbeduidend, de aanklagte zoo weifelend, dat de Kamer zich verpligt acht aan die aanklagte geen gevolg te geven en ziedaar den Minister door die toevallige en onbekookte beschuldiging voor altoos gered.

Ik vraag dus, op welke gronden de vrijheid van onderzoek bij de Kamer zoozeer beperkt? De Minister antwoordt daarop dat hij in overeenstemming handelt met den regel *non bis in idem*. Doch die regel komt niet hier te pas. Zij geldt in het regterlijke evenmin bij de instructie, hoe menigmalen die instructie ook moge worden gestuit wegens gebrek aan bewijs: wanneer nieuwe gronden worden bijgebragt, dan wordt die instructie weder opgevat en voortgezet. Alleen dàn, wanneer de zaak in openbare zitting is behandeld, wanneer de geheele instructie is afgeloopen en de regter die op de zitting zelve nog de zaak kan uitstellen tot het inwinnen van nadere bewijsmiddelen (art. 203 Wetboek van Strafvordering), derhalve van alle middelen, die konden strekken om de zaak tot klaarheid te brengen, gebruik heeft kunnen maken, kan, wanneer het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, geen nader onderzoek meer plaats hebben, en de regel non bis in idem wordt dan te regt ingeroepen, omdat aan het oordeel van den regter, uitgesproken na het volledigste onderzoek en waarin is berust, niet mag getwijfeld worden.

Maar het standpunt waarop hier de zaak bij hare intrekking staan kan is verre van definitief. Niet dan na een dubbel onderzoek van de Kamer, eene voorloopige instructie bij den Hoogen Raad en een arrest in raadkamer wordt de zaak ter openbare teregtzitting gebragt, en nu zoude men, vòòr het onderzoek is afgeloopen, ja wanneer hetzelve slechts eenen aanvang neemt, den regel non bis in idem reeds in werking willen brengen. Dat zoude zijn een voorregt daarstellen, een voorregt, omdat, zonder dat daarvoor goede gronden kunnen worden bijgebragt, aan den Minister wordt verleend, hetgeen aan den gewonen burger niet wordt toegestaan.

4°. Eene andere bevoegdheid wordt daarentegen aan den Koning en de Tweede Kamer toegestaan, die ik liever niet zag gegund, namelijk *het regt om de voor den regter gebragte vordering terug te trekken.*

Doch wij verkeeren hier niet in civilibus, maar in foro criminali. Het is eene strafwaardige daad die begaan is, eene daad die de maatschappij heeft beleedigd; aan den regter is het opgedragen te waken dat dit niet ongestraft geschiede, en we zijn het dus aan de achting van het standpunt, waarop de regterlijke magt staat, verschuldigd, om niet toe te laten dat eene aanklagt, welke aan haar oordeel is onderworpen geworden, weder uit hare handen worde gerukt.

Zoude het er menigmalen niet veel van hebben als of men den regter slechts als een dreigmiddel wilde bezigen, even als ware die regter de zwarte man, waar men den Minister naar verzond om hem dadelijk weder terug te voeren, gelijk men hem, wien men gratie wil toestaan, vooraf nog het schavot doe beklimmen en na die vreesaanjaging eerst aan die uiterste grens hem vergiffenis schenkt?

Laten we dus hier weder den algemeenen regel volgen, niet eene enkele exceptie, waarop de Regering zich beroept en waarvoor geen enkele grond bestaat.

Er kunnen ja, redenen van politieken aard bestaan, die het wenschelijk kunnen doen achten terug te komen op een besluit tot vervolging. Koning en Kamer kunnen hunne zienswijze aan elkander doen kennen en elkander inlichten omtrent het belang hetwelk naar hun inzigt de natie er bij heeft, dat de vervolging geen voortgang hebbe. Maar het is daarom niet noodig om de bevoegdheid te verleenen elk oogenblik de zaak van onder de handen van den regter te halen. Immers zoude men bijv. eenen termijn van tien dagen kunnen stellen, die tusschen het besluit en de verzending moesten verloopen, of den procureur-generaal kunnen gelasten van de ingestelde vordering niet eerder aan den Hoogen Raad kennis te geven dan 10 dagen na de ontvangst daarvan. Een zoodanige termijn zoude mijns inziens genoegzaam zijn om te gemoet te komen aan het bezwaar, dat door het niet gehoor geven aan de politieke redenen, die zich veelal na het besluit krachtig zullen doen kennen, zoude kunnen ontstaan; en wanneer men nu dat regt om de ingestelde vordering terug te trekken tot dien termijn beperkte, dan was er slechts eene kleine vertraging en de waardigheid des regters was behouden.

5°. Ik kom nog tegen eene andere bepaling van het ontwerp op, namelijk *het onderzoek in raadkamer.*

In het algemeen ben ik geen vriend van dat onderzoek. Het nut daardoor verkregen, weegt niet op tegen het nadeel, dat het veroorzaakt door vertraging der zaak, vooral bij voorloopige inhechtenisneming. Het onderzoek in raadkamer betreft toch de qualificatie en het bijgebragte bewijs. Doch een onderzoek naar de qualificatie, waarin het openbaar ministerie zich toch niet zoo dikwijls zal vergissen, is van te minder belang omdat de regter, indien hij bij het eindarrest mogt oordeelen, dat het feit tot de competentie van eenen minderen regter behoort, toch zelf de zaak moet afdoen (art. 207 Strafvordering) terwijl hij, wat het bewijs betreft, bij het eindonderzoek evenzeer het uitstel der zaak kan bevelen tot het inwinnen van nadere bewijzen (art. 203 Strafvordering).

Het is dus een kleine waarborg, die dat onderzoek in raadkamer voor den beschuldigde oplevert, en zeer dikwijls is het hem uiters tnadeelig. Ik herinner mij onder anderen uit mijne practijk eene zaak, waar het eene criminele vervolging gold. Die zaak werd bij de regtbank in raadkamer gebragt: dat college was het echter met den officier niet eens omtrent de qualificatie,

hoewel beiden de zaak als crimineel beschouwden. De officier kwam in verzet. Het hof bekrachtigde de uitspraak des eersten regters. Van daar cassatie. De Hooge Raad deed daarop vonnis en arrest te niet en verzond de zaak naar de openbare teregtzitting van het hof. Dit collegie bleef echter, op eene kleine veranderingna, bij zijn vroeger geuit gevoelen, en de zaak moest ten definitive nog eens voor den Hoogen Raad worden beslist. Indien men dus de daders raauwelijks voor het hof had kunnen voeren, er zouden dan slechts twee instantien zijn vereischt geworden, nu vijf, terwijl de waarborg dien de beschuldigden genoten zich daarin oploste dat de duur hunner voorloopige gevangenis met zes of zeven maanden werd vermeerderd.

Bij eene vervolging der Tweede Kamer doet nu zulk een onderzoek in raadkamer te minder af, omdat de qualificatie bij de Kamer zelve reeds een tweeledig onderzoek heeft ondergaan.

Bedenken wij toch daarenboven, Mijne Heeren, dat het hier geldt eene zaak van algemeen belang, waar geheel het land het oog op heeft gevestigd en die aan politieke hartstogten ruim voedsel geeft. En wanneer nu de Hooge Raad, in raadkamer vergaderd, vermeent eene zoodanige zaak niet te moeten verzenden naar de openbare teregtzitting, zal dit dan tot geene verkeerde beoordeeling leiden en bij velen de gedachte doen ontstaan dat de Hooge Raad den minister wel heeft willen helpen? Tegen die opvatting, welke de waardigheid en het gezag der regterlijke magt zoozeer in de waagschaal stelt, zal het openbaar uitspreken van dat arrest geen groote waarborg zijn. Zoo het oraal debat ergens wordt gevorderd, hier is daaraan tot ontslag des ministers behoefte.

6°. Ik heb nog eene laatste bedenking tegen dit ontwerp, Mijne Heeren! Ze betreft *het behoud der straffen van den Code Pénal wegens misdrijven daar voorzien.*

In het eerste ontwerp volgde de minister een geheel ander stelsel en was op al de ministeriele vergrijpen alleen die lijst van straffen toepasselijk, die in het ontwerp was vastgesteld. Men is daarvan afgeweken, hoewel schoorvoetend, op de aanmerkingen daartegen, die in het verslag zijn opgenomen, en in dit gewijzigd ontwerp heeft men de bepaling ingelascht, dat voor zoover het gold de ambtsmisdrijven reeds bij den Code Pénal voorzien, ook die straffen zouden worden toegepast, die daartegen in den Code Pénal worden bedreigd.

Is die verandering nu verbetering, Mijne Heeren? Mijns inziens niet. Waarom toch één lijst van straffen uitgeschreven tegen al die misdrijven, die niet in den Code Pénal staan vermeld? Waarom is de specificatie der vergrijpen, waaraan een minister zich kan schuldig maken, zoo uiterst moeijelijk of liever gezegd onmogelijk? Omdat ja, wel het geledene nadeel, de waarschijnlijke gevolgen, der geïncrimineerde handeling in aanmerking moeten worden gebragt, maar het toch voornamelijk *het doel*, de *oogmerklijkheid* der beraadslaging is, waartegen de straf moet worden uitgeschreven. En als dat nu waar is, dan doet het weinig af of in den Code Penal sommige dier vergrijpen toevallig zijn opgenoemd; dit geeft geene reden om ten aanzien van die misdrijven eene andere straflijst dan die van den Code Pénal aan te nemen.

En dit is te meer waar, omdat de Code Pénal *en* minister *en* particulier op dezelfde lijn plaatst. Ik heb het reeds meermalen gezegd, Mijne Heeren, en ik herhaal het hier, dat de minister op een geheel ander standpunt staat dan de particulier, dat dezelfde daar door beiden begaan volgens geheel andere regelen moet worden beoordeeld. De drijfveren van de ministers zijn, en juist wegens het standpunt waarop hij is geplaatst en het vertrouwen dat hem is geschonken, soms veel slechter dan die welke den ambteloozen burger hebben bewogen; soms, indien de minister tevens het algemeen welzijn op het oog had, zijn ze minder strafbaar, ja, het kan geschieden dat daarop geene straf behoort te worden toegepast, maar aan den minister integendeel dank is verschuldigd voor het overtreden der wet.

Het afwijken van die regelen; het gedeeltelijk verlaten van het straffen-systema van het eerste ontwerp, noem ik het volgen van twee systema's omtrent dezelfde zaak; het hinken op twee gedachten.

Er komt nog iets bij, Mijne Heeren, dat bij mij zeer zwaar weegt. Indien ik aanneem de straffen die de Code Pénal bepaalt tegen feiten die volgens dit ontwerp als ambtsmisdrijf zullen gelden, dan zal ik tevens op politieke overtredingen de doodstraf moeten toepassen. Het zal later de vraag zijn of de doodstraf onder de rij van onze straffen zal moeten worden behouden, doch zoo die straf ergens mogt worden vereischt, hier, waar politieke driften, ja politieke haat zoo gereedelijk bij de vervolging kan voorzitten, hier ware het beter alleen die straffen te bepalen op welke kan worden teruggekomen.

En zegt niet, de Hooge Raad zal tegen dat kwaad waken en slechts straffen uitspreken geëvenredigd aan het misdrijf, want ieder die met den Code Pénal en ons geeselbesluit van 1813 bekend is, weet het, dat alleen in misdaden van mindere aangelegenheid de regter het vermogen bezit eene mindere straf toe te passen, maar dat ten aanzien van die van meer ernstige aangelegenheid aan hem geene keuze wordt overgelaten. En zijn de politieke driften zoo aan het woeden, wie waarborgt ons dan dat ze op het middel van gratie niet eenen overwegenden invloed zullen trachten uit te oefenen?

Daarbij komt nog meer. Ik kan het dulden, Mijne Heeren, dat in onze beschaafde tijden de straffen van geeseling en brandmerk in onze wetboeken geschreven staan; hoewel ze gelukkig niet in toepassing worden gebragt. Ik kan ze op dit oogenblik dulden, omdat ze bestaan en bij eene nieuwe regeling van de strafwet zullen verdwijnen. Maar ik kan niet medewerken om dat wat ik in het algemeen afkeur hier waar ik geheel vrij kan handelen, op den Minister toe te passen.

Het is hier toch niet de vraag, of ik nog genoodzaakt ben die straffen eenigen tijd te dulden, maar of ik ze hier zal invoeren. We hebben eene nieuwe, eene speciale wet voor ons, die eene afzonderlijke categorie van overtredingen, de ambtsmisdrijven, regelt en daartegen straffen bepaalt. De straffen, waarmede wij die overtredingen willen treffen, hetzij wij ze dan afzonderlijk bepalen, hetzij wij daartoe naar den Code Pénal verwijzen, zijn dus straffen, die wij hier op het misdrijf toepassen en derhalve *invoeren*. Ik maak bezwaar, Mijne Heeren, mij met de invoering van zulk een stelsel te vereenigen.

De heer ***Wichers***: Als lid van de Commissie van Rapporteurs, meen ik te moeten antwoorden op het zijdelingsch verwijt, dat gisteren door den Minister werd gedaan, dat de antwoorden der Regering, benevens het gewijzigd ontwerp, niet het onderwerp van een nieuw onderzoek in de afdeelingen hebben uitgemaakt. De Minister is volkomen in zijn regt, wanneer hij zijne ontwerpen verdedigt, en wanneer hij die verdediging op zoodanige wijze inrigt als hij goedvindt. Maar dat gezegde noopt mij de redenen bloot te leggen, waarom de Commissie van Rapporteurs geoordeeld heeft een nieuw onderzoek in de afdeelingen niet noodig geoordeeld werd. Toen zij toch zoowel de antwoorden der Regering, als voornamelijk het gewijzigd ontwerp, had overwogen en onderzocht, bleek het haar, dat het stelsel der wet geheel hetzelfde was gebleven. In de afdeelingen was van verschillende zijden de opmerking gemaakt, dat men niet alleen verlangde de regeling van de strafregtelijke verantwoordelijkheid der ministers, maar dat men die regeling ook in andere opzigten wenschelijk en noodzakelijk oordeelde. Het ministerie heeft het tegendeel volgehouden in zijne antwoorden en in zijn ontwerp. Nu vraag ik, waartoe zou dan een uitstel der behandeling dezer zaak, een nieuw onderzoek in de afdeelingen gelei hebben? Zoudt gij, Mijne Heeren, hebben kunnen gelooven, dat het ministerie zijn stelsel op eenmaal na een nader onderzoek zou laten varen? Maar het tegendeel blijkt ook, niet alleen uit de antwoorden der Regering en het gewijzigd ontwerp zelf, maar ook uit de antwoorden, die door den Minister op de rede van het geachte lid uit Friesland gegeven zijn. Die spreker heeft duidelijk en krachtig uitgedrukt denzelfden wensch, die reeds in het verslag der Kamer was te kennen gegeven, om bij dit ontwerp ook de financiele verantwoordelijkheid geregeld te zien. Een ander lid wenschte opgenomen te zien de zedelijke verantwoordelijkheid; weder een ander geëerd lid begreep, dat bij dit ontwerp alleen en uitsluitend de staatkundige verantwoordelijkheid in aanmerking kon komen. Welnu, alle die wenschen, gisteren en heden geuit, waren den Minister uit het verslag der Kamer volkomen bekend. Zij zijn volstrekt niet nieuw. Maar noch vroeger, noch later heeft de mededeeling dier wenschen den minister kunnen bewegen, om aan dat verlangen toe te geven. Immers nog gisteren heeft de Minister het stelsel volgehouden, dat deze wet alleen moet bevatten *de strafregtelijke*, maar dat de *financiele* verantwoordelijkheid daarin niet te huis behoort; dat de *civile* verantwoordelijkheid wordt geregeld naar aanleiding van art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek; en dat de *staatkundige* niet vatbaar is onder de bepalingen dezer wet te worden begrepen. Het ministerie heeft, van het eerste oogenblik tot op gisteren, hetzelfde doel blootgelegd, hetzelfde stelsel verkondigd: dat is, dat alleen in de *strafregtelijke* verantwoordelijkheid bij deze wet moest worden voorzien. Ziedaar de reden waarom het gewijzigd ontwerp niet wederom aan de afdeelingen is onderworpen, en waarom de Commissie van Rapporteurs begrepen heeft, dit ontwerp aan de beraadslagingen der Kamer te mogen onderwerpen. Het blijkt alzoo, dat er geene redenen bestonden, om het opmaken van het algemeen verslag uit te stellen. Immers de Regering had in het stelsel der wet geene verandering gebragt.

Nogtans wil ik gaarne, voor zooverre mij persoonlijk betreft, erkennen, dat de voordragt zelve belangrijke verbeteringen heeft ondergaan. Zoo had men bijv. in de afdeelingen gevraagd, of er eene *individuele* of *collective* verantwoordelijkheid zou bestaan en in het ontwerp vervat was. De Regering heeft gemeend den twijfel

welke bij sommige leden omtrent de beteekenis van het 1ste artikel in dat opzigt bestaat, te moeten wegnemen door de ineensmelting van de artt. 1 en 2. In art. 1 wordt alsnu gelezen: » De ministers, hoofden der ministeriele departementen, kunnen, hetzij *gezamenlijk*, hetzij *ieder afzonderlijk*, worden aangeklaagd" enz. Eene tweede verbetering van het ontwerp is gelegen in de bepalingen nopens de ambtsmisdrijven. Ook ten aanzien der medepligtigheid heeft dit ontwerp belangrijke verbeteringen ondergaan. Volgens dezelve zullen medepligtigen aan misdrijven, door ministers bedreven, thans met gelijke straffen gestraft worden als de ministers zelven. Ook ten aanzien der verjaring is bij de voordragt een groot bezwaar uit den weg geruimd. Alverder is art. 11, nopens de intrekking van het bevel tot eene vervolging en het daarop mogen terugkomen, aanmerkelijk verbeterd. In dat artikel wordt nu bepaald, dat op het ingetrokken bevel niet kan worden teruggekomen, behoudens het regt tot vervolging van den Koning, voor zooverre van Hem, of der Kamer, voor zooverre van haar het bevel tot intrekking niet is uitgegaan. Alzoo heeft zoowel de Koning als de Kamer het regt om ook op het ingetrokken bevel tot vervolging terug te komen, mits het bevel daartoe, in het eerste geval niet door Z. M., en in het tweede geval niet door de Kamer zij gegeven. Nog eene andere verbetering in het ontwerp is gelegen in artt. 3 en 13, waarbij bepaald wordt, dat zoowel het voorstel tot geregtelijke vervolging van eenen minister, in de Kamer gedaan, als dat tot intrekking van hetzelve, niet, gelijk in het oorspronkelijk ontwerp was voorgedragen, door *vijf* leden, maar door *tien* leden zal moeten worden gedaan. Maar alle deze en meerdere verbeteringen, juist omdat zij verbeteringen waren overeenkomende met de aanmerkingen in de sectien gemaakt, gaven der Commissie geen grond, om een nieuw onderzoek in de afdeelingen te doen plaats hebben.

Het zijn dan ook deze groote verbeteringen, die in het ontwerp gebragt zijn, die mij zullen doen besluiten voor het ontwerp te stemmen. Het zij mij intusschen geoorloofd, bij deze gelegenheid nog een paar woorden in het midden te brengen, tot bestrijding van het door sommigen aangevoerde en tot verdediging der voordragt.

Art. 53 der Grondwet behelst eene algemeene bepaling: » De » Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk." Het gemis dier bepaling in de grondwetten van 1815 en 1840 heeft tot vele moeijelijkheden aanleiding gegeven. Daardoor werd het zelfs moeijelijk te bepalen wie, bij eene kritiek van regeringsdaden, voor den verantwoordelijken persoon moest worden gehouden. Het was een stelsel, waarvoor eigenlijk geen naam was te vinden. Nu ten minste is dat verschil geëindigd. Nu is het aan geen twijfel meer onderhevig, dat de Koning buiten alle verantwoordelijkheid gesloten is. » De Koning is onschendbaar; de » ministers zijn verantwoordelijk." Dit is het grondwettig voorschrift in Nederland en ook in andere Staten. Maar nu gaat de grondwetgever verder en in art. 73 onzer staatsregeling lezen wij: » De Koning stelt ministeriele departementen in, benoemt er de hoofden van en ontslaat die naar welgevallen.

» De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt.

» Hunne verantwoordelijkheid wordt geregeld door de wet.

» Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door een der hoofden van de ministeriele departementen mede-onderteekend."

Neemt men die woorden nu op in den natuurlijken, in den gezonden zin, dan beteekenen zij, dat de 2de alinea slaat op *alle* mogelijke wetten, op *de Grondwet* en *de andere wetten*, waarvan in de 1ste alinea gesproken wordt. En hoe is het dan mogelijk te beweren, dat hier alleen bedoeld wordt de *staatkundige* (politieke) verantwoordelijkheid? Ik geloof niet, dat dit gevoelen kan opgaan. Maar ik geloof veeleer, dat de Grondwet wel degelijk en uitsluitend de *strafregtelijke* verantwoordelijkheid bedoeld heeft. In deze meening worde ik bevestigd door art. 159 der Grondwet, waarbij bepaald wordt dat de leden der Staten-Generaal, de hoofden van ministeriele departementen enz., wegens *ambtsmisdrijven* te regt staan voor den Hoogen Raad. En wanneer men nu leest van *ambtsmisdrijven*, dan kan er ook wel van niets anders sprake zijn dan van de strafwet. En men zal het met den Minister van Justitie eens moeten zijn, dat de Grondwet alleen het oog heeft gehad op eene *strafregtelijke* verantwoordelijkheid. Men heeft daartegen opgemerkt, dat dergelijke bepalingen, als thans zijn voorgedragen, niet noodig waren, omdat er andere bijzondere wetten bestonden tot bestraffing en tot beteugeling van ambtsmisdrijven. Men wees daarbij op den *Code Pénal*. Maar ik ben van een tegenovergesteld gevoelen. Art. 166 van het lijfstraffelijk wetboek zegt uitdrukkelijk, dat alle misdaad, door een openbaar beambte in de verrigtingen van zijn post begaan, is eene *ambtsmisdaad*. Er wordt daarbij alzoo gesproken van facta, van begane misdaden. Maar het ontwerp, thans in overweging, gaat veel verder en spreekt zelfs van non facta, van *verzuimen* waaraan de ministers zich mogten schuldig maken. De *Code Pénal* slaat alleen op *ambts*-MISDADEN, het ontwerp op *ambts*-MISDRIJVEN. En ook uit dien hoofde was dit ontwerp noodzakelijk.

Er bestaat daarvoor nog een andere grond. Art. 114 Strafwetboek stelt de straf vast voor een ambtenaar, die eenige daad van willekeur verrigt, waardoor op de persoonlijke vrijheid, op de burgerschaps-regten der ingezetenen enz. inbreuk mogt worden gemaakt. Maar die bepaling is niet op ministers van toepassing. Integendeel, volgens art. 115 Code Pénal is de minister te dien aanzien niet strafbaar, dan na het doen van drie interpellatien. Dat voorschrift is geheel onvereenigbaar met ons staatsregt, en het is alzoo wel degelijk noodzakelijk, dat er eene *strafregtelijke* regeling voor de verantwoordelijkheid plaats hebbe, gelijk in art. 1 van het tegenwoordig ontwerp het geval is. Ik zal dan ook mijne stem aan dit ontwerp niet weigeren.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt hoofdzakelijk:

Het onderwerp, dat ons op dit oogenblik bezig houdt, is hoogst gewigtig; het loopt over een der belangrijkste onderwerpen van het constitutionneel staatsregt. Ik zeg dit bepaaldelijk van het onderwerp, dat ons *op dit oogenblik* bezig houdt; ik wil niet beweren dat het regelen der strafregtelijke gevolgen van de ministeriele verantwoordelijkheid is zonder gewigt; maar ik noem vooral de ministeriele verantwoordelijkheid *in haar geheel*, waarover thans onze beraadslaging loopt, hoogst gewigtig. In die ministeriele verantwoordelijkheid is, in mijn oog, de eerste en voornaamste waarborg gelegen bij die regeringsvormen die men tegenwoordig is overeengekomen de *constitutionnele* te noemen.

Maar is het onderwerp hoogst gewigtig, het is ook hoogst moeijelijk. En altijd, maar vooral op dit oogenblik moet ik uwe toegevendheid met ernst inroepen, nu ik wensch eenige mijner denkbeelden omtrent dit onderwerp te ontwikkelen. Ik verzoek u die denkbeelden niet anders te beschouwen dan als *vragen*, die ik de vrijheid neem aan uw oordeel te onderwerpen.

De eerste vraag is deze: Wat is door de ministeriele verantwoordelijkheid te verstaan? Wat is het, dat de *ministeriele* verantwoordelijkheid onderscheidt van elke andere verantwoordelijkheid? Wat is het dat haar caracteriseert?

Ieder mensch, ieder burger in den Staat is verantwoordelijk voor hetgeen hij *doet* of *nalaat*.

Buiten en behalve die algemeene verantwoordelijkheid, is nog daarenboven ieder, die eenige bediening uitoefent, hetzij hem die door den Staat, hetzij door eene maatschappij, hetzij door een particulier is opgedragen, als ambtenaar, als bediende verantwoordelijk voor hetgeen hij als zoodanig *doet* of *nalaat*.

Zoo ook *ieder minister*. Buiten en behalve de algemeene verantwoordelijkheid, die op iederen burger en ook op hem drukt; buiten en behalve de verantwoordelijkheid, die ook op hem, uit hoofde van andere betrekkingen, kan drukken; buiten en behalve dat alles, is de minister ook nog verantwoordelijk *als minister*. En die verantwoordelijkheid is de *ministeriele* verantwoordelijkheid.

Bedrieg ik mij niet, dan kan hetgeen die ministeriele verantwoordelijkheid caracteriseert, hetgeen haar onderscheidt van elke andere verantwoordelijkheid, tot drie hoofdpunten worden teruggebragt.

1. Het eerste punt betreft den *persoon* die verantwoordelijk is; dat is *de minister als zoodanig*, de minister in zijne hoedanigheid als minister, nooit dit of dat individu, maar altijd de minister van justitie, de minister van binnenlandsche zaken, enz.

2. Het tweede punt betreft de *daad*, waarover de verantwoordelijkheid loopt van den minister als zoodanig; dat is *eene daad van den minister als zoodanig*, eene ministeriele daad. Men noemt dit gewoonlijk eene daad gepleegd *in de uitoefening zijner betrekking*. Ik geloof dat de uitdrukking, wel beschouwd, niet volkomen juist is; de minister als zoodanig kan eene wet overtreden, maar dan kan men bezwaarlijk zeggen, dat hij, dat doende, zijne betrekking uitoefent. Evenwel de uitdrukking is als 't ware geijkt; en ik zie er geen overwegend bezwaar tegen om haar te behouden. Zal er dus sprake zijn van ministeriele verantwoordelijkheid, dan moet de minister iets *gedaan* hebben, hetwelk hij als *minister* verpligt was na te laten, of iets *nagelaten* hebben, hetwelk hij *als minister* verpligt was te doen.

3. Het derde punt, dat de ministeriele verantwoordelijkheid caracteriseert, betreft *den persoon aan wien de verantwoording moet worden gedaan*. Wie is die persoon? Niet altijd dezelfde.

Het kan zijn *de Koning*. Want ongetwijfeld is de minister verantwoording schuldig aan den Koning, die hem tot minister heeft benoemd. Ik geloof evenwel, dat gewoonlijk, wanneer er sprake is van ministeriele verantwoordelijkheid, deze verantwoordelijkheid jegens den Koning er niet door wordt verstaan.

De personen, voor wie de ministers zich verantwoorden, zijn

gewoonlijk de wetgevende kamers, ofschoon niet altijd beide die kamers dezelfde gevolgen kunnen geven aan eene verantwoording, die niet ten haren genoege is afgelegd. Somtijds is ook de persoon die de verantwoording afneemt en over de gevolgen uitspraak doet, *de wetgevende magt in haar geheel.* Zoo bepaalt ook art. 122 van onze Grondwet, dat de verantwoording van de staats-uitgaven en ontvangsten aan *de wetgevende magt* wordt gedaan.

Maar wat hier ook van zij, de persoon aan wien bij de ministeriele verantwoordelijkheid de verantwoording wordt gedaan, is altijd *de wetgevende magt of een van hare takken*, nooit eene andere magt.

Is het nu waar, hetgeen ik gezegd heb; heb ik met juistheid de criteria opgegeven die de ministeriele verantwoordelijkheid onderscheiden van elke andere verantwoordelijkheid, dan leid ik daaruit twee gevolgen af:

1. Het eerste gevolg is, dat de ministeriele verantwoordelijkheid *altijd* is eene *staatkundige* verantwoordelijkheid.

Wanneer de minister zich te verantwoorden heeft wegens het aanstellen van ongeschikte ambtenaren, wegens het verkeerdelijk verleenen van ridderorden, wegens verkeerd beheer van 's Lands zaken, — staatkundige verantwoordelijkheid.

Wanneer de minister zich te verantwoorden heeft wegens het verkeerd beheer van 's lands finantien, wegens zoodanige daden, die hem welligt tot geldelijke vergoeding zouden kunnen verpligten, — staatkundige verantwoordelijkheid.

Ja zelfs, wanneer de minister zich te verantwoorden heeft wegens eene ministeriele daad, *door de wet met straf bedreigd*, — staatkundige verantwoordelijkheid. Want ook dan verantwoordt zich de minister als zoodanig, wegens eene ministeriele daad, voor een der takken van de wetgevende magt, maar *nooit voor den regter.* Eerst dan, wanneer de minister zich niet behoorlijk heeft kunnen verantwoorden, kan de *strafregtelijke vervolging* worden bevolen. Maar is die bevolen, dan beoordeelt de regter alleen hetgeen ieder ander strafregter beoordeelt, of het bewezen feit valt in de termen der wet die straf bedreigt; nimmer *verantwoordt* zich de minister voor den strafregter.

2. Heb ik met juistheid de criteria opgegeven, die de ministeriele verantwoordelijkheid onderscheiden van eene andere verantwoordelijkheid, dan volgt daaruit in de tweede plaats, dat de ministeriele verantwoordelijkheid *nooit* is eene *civile* verantwoordelijkheid, die, naar aanleiding van art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek, door den *burgerlijken regter* zou worden afgenomen. Ik laat daar de vraag, wanneer en in hoeverre *de Staat* wordt verbonden door de handelingen der ministers, en zelfs in regten deswege kan worden aangesproken; ik laat almede daar de vraag, wanneer en in hoeverre de Staat de schade, die hij mogt hebben geleden door de handelingen der ministers, op die ministers kan verhalen; maar ik beweer, dat *nooit* een minister *als zoodanig*, op grond van art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek, voor den burgerlijken regter kan worden gedagvaard, ten einde zich òf voor dien regter te verantwoorden wegens eene ministeriele daad, òf zich door dien regter te hooren veroordeelen. En dat is het toch, geloof ik, hetgeen men er in de gewone taal door verstaat, wanneer men spreekt van *civile* verantwoordelijkheid.

Ik heb tot hiertoe nagegaan, wat de ministeriele verantwoordelijkheid is, door wien, wegens welke daden en aan wien zij wordt afgelegd; ik vraag nu: *welke zijn de gevolgen?*

Wanneer een minister zich verantwoordt, dan is die verantwoording of *ten genoege* of *niet ten genoege* van hem, aan wien hij zich verantwoordt. In het eerste geval is natuurlijk de zaak afgedaan. In het laatste geval zijn de gevolgen zeer verschillend.

Die de verantwoording afneemt, kan zich eenvoudig bepalen bij de verklaring of het besluit, *dat de minister verkeerd heeft gehandeld.* Misschien is de zaak van dien aard, dat het onnoodig wordt gekeurd, er verder gevolg aan te geven.

De wetgevende Kamers of eene van haar, zouden ook kunnen besluiten, wegens eene daad of eene reeks van daden van een minister of van een ministerie, eene voordragt te doen aan den Koning.

Ook is het niet ondenkbaar, dat zou kunnen worden besloten tot een bepaald onderzoek omtrent de daad of daden van eenen of meerdere ministers.

Sommigen zijn ook van meening dat er gevallen en omstandigheden kunnen zijn, waarin de daden van een minister of der Regering grond kunnen geven tot afstemming der begrooting. Ik erken te behooren onder diegenen, die dat gevoelen voorstaan, ofschoon het door anderen, aan wier meening ik veel gewigt hecht, wordt bestreden. Ik erken, dat dit middel behoort tot die uiterste middelen, waartoe men niet anders dan in nood zijne toevlugt neemt. Maar ik heb met overtuiging aangeprezen bij de behandeling der thans nog loopende begrooting, toen ik geen ander middel zag, dat met vrucht kon worden aangewend, om de ministers te beletten de zaken des Lands langer ten verderve des Lands te besturen. Doch die vraag nu daargelaten, *sommigen* zijn althans van meening, dat de daden van een minister of der Regering grond kunnen geven tot afstemming der begrooting.

Het is ook niet onmogelijk, dat de minister, die zich niet voldoende kan verantwoorden omtrent deze of gene ministeriele daad, verpligt wordt tot geldelijke vergoeding.

Ziedaar eenige der gevolgen opgenoemd, die de ministeriele verantwoordelijkheid kan hebben, indien de minister zich niet voldoende weet te verantwoorden; misschien zijn er nog andere. Maar buiten en behalve al die gevolgen, kunnen de daden of verzuimen, waaromtrent de minister zich niet behoorlijk weet te verantwoorden, van dien aard, van dat gewigt zijn, dat de regten der beleedigde maatschappij vorderen, dat die minister in den eigenlijken zin des woords worde *gestraft.*

En is dit zoo, wil men daartoe casu quo kunnen overgaan, wat is er dan noodig? Eene *strafwet*, die de strafbare feiten omschrijft en de straffen bepaalt. Eene strafwet kan men niet eerst maken wanneer de feiten gepleegd zijn, of men zoude schenden de allereerste beginselen van strafwetgeving, volgens welke aan geen misdrijf te denken valt zonder voorafgaande strafwet, aan geene straf zonder strafwet.

Zoodanige strafwet nu daar te stellen, die later casu quo zal kunnen worden toegepast, houde ik voor mij *voor het eenige doel der tegenwoordige voordragt.* Maar is er slechts een enkel lid in deze Kamer, die dit in twijfel trekt, of die meent dat het immer in twijfel zou kunnen worden getrokken en beweert, dat deze wet de strekking zoude hebben, om alle andere gevolgen der ministeriele verantwoordelijkheid, die ik voor mij verreweg de gewigtigste acht, af te snijden, dan ben ik van oordeel, dat zelfs die mogelijke twijfel door de meest stellige bepaling in de wet zelve behoort te worden weggenomen. Want dan zoude deze wet de ministeriele verantwoordelijkheid, dat voornaamste bolwerk van den constitutionnelen regeringsvorm, zoo goed als vernietigen.

Neemt men dus aan, dat, boven en behalve alle andere gevolgen der ministeriele verantwoordelijkheid, ook de mogelijkheid moet bestaan, om de ministers in bepaalde gevallen, in den eigenlijken zin des woords, te *straffen*, dan is eene wet als deze onontbeerlijk. Maar even onontbeerlijk als ik zoodanige strafwet acht, even moeijelijk, ik zou bijna zeggen even onmogelijk komt het mij voor, de ministeriele verantwoordelijkheid en hare gevolgen in het algemeen, bij de wet te regelen. Ik heb zoo even eenige gevolgen opgenoemd, die kunnen plaats vinden, indien de minister zich niet voldoende kan verantwoorden. Maar hoe het nu doenlijk zal zijn, bij de oneindige verscheidenheid van daden en omstandigheden die zich kunnen voordoen, vooraf te bepalen, welke gevolgen in dit, en welke in een ander geval zullen plaats hebben, verklaar ik voor mij niet te begrijpen. En mogt men er in slagen, op die wijze de ministeriele verantwoordelijkheid in haar geheel te regelen, ik zoude vreezen, dat men daardoor inderdaad de kracht der zaak zoude hebben verlamd. Misschien ware het mogelijk in de wet eene lijst te te maken van *alle* de gevolgen, die de ministeriele verantwoordelijkheid zou kunnen hebben. Maar zoo iets zoude mij minstens *overbodig* voorkomen. Want er zouden toch geene andere kunnen worden opgenoemd, dan die de Grondwet toelaat. En die, welke de Grondwet toelaat, kan men in de Grondwet zelve lezen, en behoeft de wet niet op te noemen.

Evenwel zoo onraadzaam en zelfs ondoenlijk het mij toeschijnt, de ministeriele verantwoordelijkheid en hare gevolgen *in het algemeen* bij de wet te regelen, zoo wenschelijk en noodzakelijk acht ik het, *een deel* dier verantwoordelijkheid bij de wet te regelen; ik bedoel de ministeriele verantwoordelijkheid, voor zooverre zij betreft *het beheer der finantien en eigendommen van den Staat.*

En die regeling is wenschelijk en noodzakelijk, niet alleen in het belang van den Staat, maar ook vooral in het belang van de Ministers zelven. Eene verantwoordelijkheid wegens een beheer dat bij ons, alleen voor zooverre de begrooting betreft, jaarlijks loopt over ruim zeventig millioen gulden, is een last die ondragelijk is, die het fortuin der ministers iederen dag ja bijna ieder uur in de waagschaal kan stellen, wanneer daarbij alles, ik zou bijna zeggen van de willekeur der wetgevende magt zal afhangen, wanneer de Ministers niet weten wat zij zullen kunnen en moeten doen of laten, wanneer niet bepaaldelijk met juistheid is afgebakend wanneer en ook wanneer alleen hunne eigene geldelijke aansprakelijkheid in het spel komt.

Ik mag bij deze gelegenheid niet met stilzwijgen voorbijgaan, hetgeen betrekkelijk dit onderwerp voorkomt op bladz. 2 der memorie van beantwoording.

De Minister spreekt daar van de *finantiele* verantwoordelijkheid; in mijn stelsel zoude ik ook hier spreken van *staatkundige* verantwoordelijkheid, voor zooveel zij betreft het beheer der finantien en eigendommen van den Staat. Maar ik wil over het woord niet twisten, wij bedoelen dezelfde zaak.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 23STEN MEI.

1. In de eerste plaats wordt aldaar betwijfeld het bestaan dier verantwoordelijkheid naar onze instellingen; *indien*, zegt de Minister, *indien* eene finantiele verantwoordelijkheid in het Nederlandsch staatsregt wordt opgenomen. En hiertegen kom ik met ernst en met nadruk op. Dat is niet meer twijfelachtig, en dat mag niet meer in twijfel worden getrokken, nu onze gewijzigde Grondwet met zoovele woorden in art. 122 bepaalt, dat de verantwoording van de staats-uitgaven en ontvangsten wordt gedaan aan de wetgevende magt. Die verantwoording zal voortaan *moeten* worden gedaan aan de wetgevende magt, en aan niemand anders dan aan de wetgevende magt; want de Grondwet schrijft dat voor.

2. Indien eene finantiele verantwoordelijkheid in ons staatsregt wordt opgenomen, dan, zoo gaat de Minister voort, dan moet eene *rekenwet* daaromtrent de vereischte bepalingen inhouden. Indien de Minister niet reeds bij den aanvang dezer beraadslaging had erkend, dat dit woord *rekenwet* hier niet juist is gekozen, dan zoude ik mij hebben veroorloofd de onjuistheid daarvan aan te toonen. Thans bepaal ik mij eenvoudig tot het uiten van mijne meening, dat die zoogenaamde finantiele verantwoordelijkheid niet moet worden geregeld bij de *rekenwet*, maar bij eene wet regelende de ministeriele verantwoordelijkheid voor zooveel zij betreft het beheer der finantien en eigendommen van den Staat. Bij de jaarlijksche behandeling der rekenwet, of vereffeningswet, of regelingswet, of hoe men die wet ook anders zal willen noemen, die het uitvloeisel zal zijn van art. 122 der Grondwet, — bij de behandeling dier wet zullen de beginselen der door mij bedoelde wet op het gevoerde beheer worden toegepast, dat beheer zal aan die beginselen worden getoetst, en de rekenwet zal zijn de toepassing dier beginselen op dat gevoerde beheer.

Ik ben huiverig om in den tegenwoordigen tijd aan te dringen op het indienen van wetten. Ik erken, dat het onredelijk is van de Regering alles te gelijk te vergen; ik erken mede, dat, al gaf ons de Regering alles te gelijk, wij toch niet in staat zouden zijn om alles te gelijk te behandelen. Maar toch het groote belang der zaak noopt mij, om bij de Regering op de indiening der door mij bedoelde wet met ernst aan te dringen. Indien de begrooting over 1850, die in September aanstaande moet worden ingediend, niet naar de beginselen dier nieuwe wet wordt ingeriet; indien die begrooting naar de bestaande wet, dat is naar de wet van 5 October 1841, zal worden beheerd, en dat beheer worden verantwoord, niet aan de wetgevende magt, maar aan de Algemeene Rekenkamer, dan zullen in 1853 de beginselen der Grondwet van 1848 nog onuitgevoerd zijn. Ik meen het als niet onmogelijk, ja zelfs als niet onwaarschijnlijk te mogen stellen, dat velen zich bezwaard zouden kunnen vinden, om, in dat vooruitzigt, hunne stem aan de voor te dragen begrooting te geven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik heb den eersten spreker van heden onbeantwoord gelaten en omdat hij het, wat de algemeene beschouwingen betreft, met de Regering eens is, en omdat ik hem reeds ten deele gisteren op zijne bedenkingen heb geantwoord. Zijne verdere bedenkingen stel ik mij voor bij de behandeling der artikelen op te nemen.

Wat den laatsten spreker betreft, deze is het ook *au fond* met de Regering eens. En als men zijne rede wel nagaat, dan lost zich het verschil in woorden op: wat namelijk te verstaan is onder, en wat het onderscheid is tusschen *verantwoordelijkheid* en *aansprakelijkheid*.

Ik erken, dat de ministeriele verantwoordelijkheid altijd is eene *staatkundige*, en dat zich daarin oplost zoowel de *finantiele* als de *strafregtelijke*. Maar daarbij kan dan wel degelijk de *persoonlijke aansprakelijkheid* in aanmerking komen.

Elk minister is natuurlijk verantwoordelijk voor de gelden die hij beheert, of die hem toevertrouwd worden. Zijne verantwoording kan goed- of afgekeurd worden. De Kamers kunnen hem eene blaam opleggen. Maar buitendien kan hij als individu persoonlijk aansprakelijk zijn. De Kamer kan geen straf opleggen, kan niet veroordeelen tot vergoeding. Doch bestaan daartoe termen, dan behoort dit tot het gebied der burgerlijke wetgeving. Ik vraag het, hoe een vonnis door de Kamer gewezen, ten uitvoer gelegd zou kunnen worden? Intusschen zou ik er geen bezwaar in vinden, om in de overwegingen der voordragt te stellen: *ook strafregtelijke*, en den eersten considerans derhalve te lezen als volgt:

» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens art. 73, in verband met de artt. 53 en 159 der Grondwet, de verantwoordelijkheid der ministers, hoofden der ministeriele departementen, *ook strafregtelijk* moet worden geregeld bij de wet."

Ik geef het in overweging, of deze verandering vele der gemaakte bedenkingen uit den weg ruimen kan. Een bepaald voorstel doe ik daartoe echter nog niet, omdat ik vrees, door eene verandering in het ontwerp, zoo als het ligt, in te willigen, aanleiding tot meerdere afwijkingen te kunnen geven. Maar op die wijze zou dan de persoonlijke aansprakelijkheid later, voor zoover die niet uit het burgerlijk regt kan worden geput, kunnen geregeld worden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

In antwoord op de rede van den voorlaatsten spreker moet ik verklaren, dat de Regering zijn gevoelen volkomen deelt, omtrent het wenschelijke dat de verantwoordelijkheid der ministers voor het finantieel beheer ten spoedigste door de wet geregeld worde. Het is mij aangenaam er te kunnen bijvoegen, dat een ontwerp van zoodanige wet reeds bij mijn departement in behandeling is. Ik vlei mij in de gelegenheid te zijn dat ontwerp nog in deze zitting aan de Kamer te kunnen aanbieden.

De heer ***van Voorst.*** Het tegenwoordig wets-ontwerp is op den 8sten Maart jl. bij de Kamer ingekomen, en zeer weinige dagen daarna, ik meen op den 12den Maart, reeds in de afdeelingen behandeld. Het draagt het nummer XVII der ingezondene stukken, doch was het *veertiende* ontwerp, hetwelk ons, sedert de opening der zitting, ter beoordeeling werd aangeboden. Al deze cijfers en dagteekeningen getuigen van de zorg der Regering en van de vlijt der Kamer, om ons den kostbaren tijd, welken wij in de residentie zouden doorbrengen, nuttig te doen besteden en het ons aan werk niet te laten ontbreken.

Ik breng dit in herinnering, om vooreerst het verwijt van ons af te werpen, dat er nog zoo weinig door deze Kamer is tot stand gebragt; maar ten andere, om te doen uitkomen dat, wanneer *binnen veertien dagen* (van 22 Februarij tot 12 Maart) *veertien* ontwerpen van verschillenden aard in de afdeelingen behandeld moeten worden, en van deze veertien dagen nog moeten worden afgetrokken de twee Zondagen en de afmattende beraadslagingen over het adres van antwoord op de troonrede, welke ons twee dagen en eene avondzitting hebben bezig gehouden, *deze spoed* op de grondige behandeling der zaken niet geheel zonder invloed is moeten blijven.

Wat mij althans betreft, voor wien de wetgevende loopbaan voor het eerst geopend werd, was deze spoed, ik erken het gaarne, zorgwekkende, en ik had voor mij zelven wel eene meerdere ruimte van tijd gewenscht, om mij met de onderscheidene ontwerpen meer volledig bekend te maken, vóór dat ik geroepen werd daarover een oordeel in mijne afdeeling uit te brengen.

Zoo was het ook gelegen met het tegenwoordig ontwerp van wet. Ik had vroeger wel veel gehoord en gelezen *over de verantwoordelijkheid der Ministers*, vooral bij gelegenheid van de beruchte boodschap van 11 December 1829; ik wist, dat ten aanzien van de noodzakelijkheid van deze verantwoordelijkheid en van hare regeling bij de wet, bij sommigen een meer helder of duister gevoel aanwezig was; maar ik wist ook, dat het bestaan van deze verantwoordelijkheid, in het belang der toenmalige Regering, fel werd bestreden en op hoogen toon werd ontkend. Dan, daar ook naar de meening van velen, die tot het regt verstand van dit onmisbaar bestanddeel van den constitutionnelen regeringsvorm waren doorgedrongen, de ministeriele verantwoordelijkheid, in tegenstelling van de onschendbaarheid des Konings, in de Grondwet van 1815 niet letterlijk was opgenomen, — en, Mijne Heeren, onze natie is gehecht aan de letter der wet, al moge die dooden! — bleef dit beginsel onvruchtbaar en zonder toepassing in onzen Staat. De herziening der Grondwet in 1840 bragt ons slechts weinig verder en de zaak bleef zoo als zij was, tot dat in artikel 73 der tegenwoordige Grondwet de gulden regel werd opgenomen: *De verantwoordelijkheid van de hoofden der ministeriele departementen wordt geregeld door de wet.*

Is het wonder, Mijne Heeren, dat bij de herinnering aan de verloopene 33 jaren, zonder dat er eene wet op de ministeriele verantwoordelijkheid in Nederland tot stand was gekomen of had kunnen komen; bij het gemis van voorbeelden in andere landen, welke wij, veranderd of misschien verbeterd, op onzen toestand konden overnemen; is het wonder, zeg ik, dat bij sommigen niet duidelijk was uitgemaakt, wat eene zoodanige wet op de verantwoordelijkheid der ministers zoude behooren te bevatten, wat daarin niet moest opgenomen worden?

In dezen toestand ons in de afdeelingen vereenigende, was het natuurlijk dat ieder die een oordeel over het aangeboden ontwerp uitsprak, daarbij zijne vroegere herinneringen, naar mate die meer of minder levendig bij hem waren, raadpleegde; terwijl het geene bevreemding mogt wekken, dat velen huiverig

waren, om *reeds toen* een beslissend oordeel over een onderwerp van zoo hooge aangelegenheid te vellen. Ik had het dus zeer wenschelijk geacht, dat, zoowel bij dit ontwerp, als bij dat over het regt van vereeniging en vergadering, de heeren rapporteurs tot het besluit hadden kunnen komen, om beide ontwerpen op nieuw in overweging te brengen in de afdeelingen. Ik twijfel er niet aan, of, niettegenstaande de verdediging van het besluit der heeren rapporteurs, waarom zij zoo en niet anders gehandeld hebben, het oordeel over beide ontwerpen zoude op meer vasten grond zijn gevestigd geworden; zoowel door het ter sprake brengen van het gevoelen geuit in andere afdeelingen, dan waartoe men zelf behoorde, als door de kennisneming van de uitvoerige memorie van beantwoording door de Regering ons toegezonden.

Dan, zoo dit niet heeft mogen gebeuren, aan voorlichting heeft het ons toch sedert den 12den Maart tot op heden niet ontbroken. Voor mij althans is het duidelijk geworden, wat bij deze wet behoort geregeld te worden, namelijk de *strafregtelijke* verantwoordelijkheid van de hoofden der ministeriele departementen. Bij de lezing van *artikel één* van het oorspronkelijk ontwerp, was ook bij mij, ik erken het, de eerste indruk, dat daarbij de *staatkundige* verantwoordelijkheid bedoeld werd; en, ofschoon niet deelende in de meening, dat de wet zich tot dit eenige artikel behoorde te bepalen, en nog veel minder geloovende, dat de overige artikelen, waarin van straffen en strafvordering gehandeld wordt, gemist zouden kunnen worden, kwam mij echter het vooruitzetten van deze constitutionnele waarheid als eene nuttige herinnering voor welke zonder schade daar hare plaats konde behouden.

Ik herinnerde mij toch, hoe heilzaam het begrip van deze *staatkundige*, of wil men *zedelijke* verantwoordelijkheid, in Engeland, waar zij meer dan anderhalve eeuw bestond, werkte; en hoe zeldzaam, in dat lange tijdsverloop, door de discretionnaire magt van het parlement, eene straf over eenen schuldig verklaarden minister werd uitgesproken. Ik herinnerde mij tevens de woorden van den graaf van Hogendorp, uit zijne brochure: *De verantwoordelijkheid*, op 6 December 1830 uitgegeven, wanneer hij zegt: » Het is echter niet de toepassing van de verantwoordelijkheid, die alleen zoo heilrijke vruchten draagt. Deze instelling op zich zelve brengt alreeds zulke vruchten voort, door het fijnere gevoel van verantwoordelijkheid in het hart der Ministers en verdere hooge ambtenaren. Ik herinner mij bij deze gelegenheid de stelling van eenen onzer Ministers, die in een hoogen ouderdom overleden is, en die van zijne jeugd af in ministeriele posten had verkeerd. Meer dan eens heeft hij mij in onzen vertrouwelijken omgang betuigd, dat aangaande een ambtenaar, de veiligste waarborg van de stipte vervulling zijner pligten in een diep gevoel van zijne verantwoordelijkheid bestaat.

» Zulk een gevoel wordt in Engeland opgewekt en onderhouden, door het regt van het lagerhuis om te beschuldigen."

Maar, Mijne Heeren, zoo ik vroeger meende dat deze *staatkundige* verantwoordelijkheid werkelijk bij het *eerste artikel* bedoeld was, ben ik, echter, na kennisneming van het antwoord der Regering, na de veranderde redactie van het artikel, en niet minder door de openbare beraadslaging, tot de vaste overtuiging gekomen, dat alléén de *strafregtelijke* verantwoordelijkheid bij deze wet behoort geregeld te worden.

Ik acht deze regeling, zoo als zij in het ontwerp is voorgesteld, doelmatig; omdat daarbij het belang van den Staat, niet minder dan dat van den aangeklaagden Minister in het oog is gehouden. Staatsbelang toch kan de intrekking van eene gedane klagte wenschelijk maken, en de weg daartoe moet openstaan, tot zoolang door den aangewezen regter, dat is hier door den Hoogen Raad, het arrest van verwijzing niet is uitgesproken.

Dat in de straffen zoowel als in de wijze van strafvordering, in vervolg van tijd, andere wetsbepalingen zullen kunnen tot stand gebragt worden, kan ons niet terughouden, om het ontwerp, indien het overigens onze goedkeuring wegdraagt, aan te nemen. De gevallen toch, waarin er termen zullen bestaan, om deze wet toe te passen, blijven bepaald; de wijze van procederen bij deze Kamer zal zijn geregeld; en, bij het vast staan van *deze beide hoofdpunten*, zal eene latere wijziging in de soort der straf en in de wijze van strafvordering, aan het bereiken van het doel, door deze wet beoogd, niet in den weg staan.

Ik acht het geheel overbodig de gronden waarop mijne overtuiging berust, hier te herhalen. Zij zijn geene andere, dan die, in de memorie van beantwoording door den Minister van Justitie duidelijk zijn uiteengezet en bij de beraadslaging nader door hem zijn aangedrongen. Ik vereenig mij alzoo geheel en volkomen met het *gewijzigde* ontwerp van wet, zoo als het thans in beraadslaging is gebragt. Voor mij zelven ben ik geheel onbezwaard het aan te nemen, zoo als het daar ligt; doch ik ben evenzeer bereid mij te vereenigen met zoodanige amendementen, als welke zouden kunnen strekken, om elken twijfel omtrent de onderwerpen, welke bij deze wet geregeld worden, weg te nemen.

Ik had zelf gemeend daartoe een tweetal amendementen te moeten voorstellen. *Vooreerst*, de bijvoeging van een nieuw artikel, tusschen artikel 1 en 2, waarbij verklaard werd: » dat de vervolging plaats heeft, hetzij van Koningswege hetzij van wege de » Tweede Kamer der Staten-Generaal." Hierdoor zoude, niet voor ons, die de Grondwet in ons hoofd en steeds vóór ons hebben, maar voor het publiek de lezing der wet duidelijker worden. Ten *tweede*, de verklaring, aan het slot der wet: » dat de eisch tot schadevergoeding, gegrond op artikelen 1401 en volgende van het Burgerlijk » Wetboek, aan elk en een iegelijk, die door eene onregtmatige » daad des ministers schade geleden heeft, blijft voorbehouden en » bij den gewonen burgerlijken regter wordt aangebragt." Deze verklaring, zoo zij ook voor ons overbodig moge wezen, zoude een ieder de zekerheid aanbieden, dat, zoo de regten der maatschappij in de straf van den schuldigen minister zullen worden gehandhaafd, ook de bijzondere belangen in eene veroordeeling tot vergoeding der toegebragte schade zullen worden verzekerd, — ook dan, wanneer het den schuldige mogt gelukken zich door de vlugt — aan eene hem dreigende toepassing der strafwet te onttrekken.

Ik wil mij het regt tot het voorstellen van deze amendementen, indien ze door een genoegzaam getal leden mogten worden ondersteund, voorbehouden; en het is uit dien hoofde, dat ik reeds nu de vrijheid neem ze aan de aandacht der Vergadering aan te bevelen.

De heer ***van der Linden***: De vorige spreker noopt mij terug te komen op de redenen reeds straks door het geachte lid uit Groningen blootgelegd, welke de Commissie van Rapporteurs, waartoe ik de eer heb te behooren, hebben doen besluiten geen nader onderzoek van het wets-ontwerp in de afdeelingen te doen plaats hebben. Het ontwerp bevat bepalingen omtrent de verantwoordelijkheid, de proces-orde bij strafregtelijke vervolging, en, waar deze toe leiden kan, straffen met daarbij behoorende bepalingen van verjaring enz. Het hoofdpunt is het eerste. Het ontwerp heet te zijn tot *regeling* der ministeriele verantwoordelijkheid. Wat daarover voorkwam was vervat in de twee eerste artikels. Bij het onderzoek daarvan was in de afdeelingen de klagte algemeen over onvolledigheid, onduidelijkheid en overgemis van regeling der finantiele en civile verantwoordelijkheid. Uit het antwoord der Regering en het gewijzigd ontwerp is gebleken, dat hier slechts een deel der verantwoordelijkheid, de strafregtelijke, zou geregeld worden; dus geene geheele regeling werd bedoeld; dat de beide eerste artikels tot één waren zamengesmolten. Overigens betroffen de veranderingen de proces-orde, de straffen, de verjaring. Deze maken de hoofdzaak evenwel niet uit; zij zijn bijzaken. Regeling der verantwoordelijkheid is de vraag, niet eene lijst van straffen te maken. De veranderingen waren dus niet van dien aard, dat zij een om de hoofdzaak onaannemelijk voorstel, aannemelijk konden maken. Daarom kwam naar het oordeel der Commissie geen nader onderzoek in de afdeelingen te pas.

Maar bovendien, er bestond nog eene andere reden, die mij tot dat besluit leidde. Het behandelen van een wets-ontwerp is geen geding; daarbij wordt geene schriftelijke instructie gevorderd. In het openbaar moet er over worden beraadslaagd; slechts één onderzoek van het onderwerp in de afdeelingen schrijft de Grondwet voor. Maar dat onderzoek moet niet zoolang duren, zoo dikwijls herhaald worden tot dat men het eindelijk eens zij, tot dat de openbare beraadslagingen niet anders zullen kunnen vertoonen dan een spiegelgevecht, met lange redevoeringen over eene zaak die in de afdeelingen zal zijn beslist.

En wat nu het ontwerp zelf aangaat, het moet, blijkens de overwegingen, strekken tot regeling van de verantwoordelijkheid der Ministers. Het moet strekken om te voldoen aan de bepalingen van art. 73, in verband met de artt. 53 en 159 der Grondwet. In de afdeelingen was er twijfel gerezen of het ontwerp wel aan het doel beantwoordde, of de ministeriele verantwoordelijkheid daarbij wel *geheel* geregeld werd? De Regering antwoordde: » dat het doel dezer voordragt alleen is de strafregtelijke verantwoordelijkheid der ministers in haren geheelen omvang te regelen, zoowel wat de strafbaarheid zelve aangaat, als de wijze van strafvordering." Uit den verderen loop dier memorie blijkt tevens, dat de Regering van oordeel is dat de regeling der ministeriele verantwoordelijkheid door eene wet als het ontwerp voorstelt, zal plaats vinden. Het ontwerp is dan ook in hoofdbeginsel onveranderd gebleven. Daarbij heeft men dus noch de *finantiele* noch de *civile* verantwoordelijkheid geregeld. De Minister van Justitie heeft dit in zijne rede, gisteren gehouden, erkend. Maar daardoor reeds, dat het ontwerp desniettegenstaande zou moeten geacht worden, de ministeriele verantwoordelijkheid in haar geheelen omvang te regelen, en aan de bepalingen van art. 73 der Grondwet te voldoen, bestaat dan ook in de eerste plaats voor mij een bezwaar om het ontwerp goed te keuren.

Vooral weegt bij mij, dat die zoogenaamde finantiele verantwoordelijkheid opzettelijk blijkt ter zijde te zijn gesteld. Immers, in de memorie van beantwoording wordt betoogd dat die verantwoordelijkheid in dit ontwerp *niet* behoort. De steller dier memorie gaat zelfs van de veronderstelling uit, dat finantiele verantwoordelijkheid niet in het Nederlandsch staatsregt is opgenomen, en voegt er bij, dat, *indien* zij daarin wel ware opgenomen, dan eene rekenwet de vereischte bepalingen daaromtrent zou moeten inhouden. Nu is het waar, dat zoo aanstonds de Minister van Finantien ons heeft medegedeeld, dat er betrekkelijk de finantiele verantwoordelijkheid der Ministers bij zijn departement een wets-ontwerp wordt bewerkt en bijna gereed is; maar ik moet erkennen, dat die mededeeling mij zeer vreemd voorkomt, na hetgeen in de memorie van beantwoording over dit punt te kennen gegeven is. In die memorie zien wij een der Ministers betwijfelen, of de finantiele verantwoordelijkheid in het Nederlandsch staatsregt wel te pas komt, en nu, veertien dagen later, deelt een ander, de Minister van Finantien, ons mede, dat eene wet daarover reeds bijna gereed is. Die twijfel over den omvang van ons staatsregt, die strijd van verklaringen levert mij bewijs op, dat over het onderwerp dat bij deze voordragt behoorde te zijn geregeld nog geen duidelijk begrip schijnt te bestaan. Als een grond tegen die finantiele verantwoordelijkheid heeft men beweerd dat hare regeling weinig baat, als de beurzen der Ministers het toch niet toelaten, vergoedingen te geven. Maar ik vraag dan op mijne beurt, of zoo een hoop volks mijn oogst en erf verwoest, mij geene actie tot vergoeding zal moeten toekomen omdat de schade op de verwoesters niet zal zijn te verhalen? Zal men, uit vrees voor een mogelijk onvermogen des daders, de actie tot schadevergoeding niet meer in de wet opnemen?

Er bestaat nog een *tweede* grond tot niet-aanneming van het ontwerp. Hij ligt in het woord *opzettelijk*, dat in art. 1 wordt aangetroffen. „ De ministers moeten zich *opzettelijk* aan schending of „ niet-uitvoering der Grondwet of van eenige andere wet enz. „ schuldig maken." Naar mijn inzien is ministeriele verantwoordelijkheid niet beperkt tot hetgeen *opzettelijk* door de ministers geschiedt, maar omvat zij ook hetgeen door *nalatigheid* plaats heeft. Dat ook *verzuim* in 't ontwerp wordt strafbaar gesteld verhindert niet dat nalatigheid straffeloos zijn zal. Want het *opzettelijk* is ook op het *verzuim* van toepassing. En nu is *opzettelijk verzuimen* of *vergeten* eigenlijk niet denkbaar. Die opzettelijk vergeet denkt er aan; opzettelijk *vergeten* is opzettelijk *niet doen*. En toch de minister behoort ook aansprakelijk of verantwoordelijk te zijn voor hetgeen hij niet opzettelijk nalaat, dat bij in den echten zin des woords *verzuimt* of *vergeet*. Dat wordt geheel ter zijde gelaten door het woord *opzettelijk*; dat daarom voor mij reeds het geheele ontwerp onaannemelijk doet zijn.

Een derde grond tot afkeuring van het ontwerp is gelegen in het onduidelijke van het woord *ambts-misdrijf*. Er kunnen door Ministers drie soorten van misdrijven worden gepleegd: 1°. wanneer zij misdrijf begaan als elk ander particulier; 2°. wanneer de Minister van zijne betrekking misbruik maakt, om eene strafwaardige daad te plegen, en 3°. wanneer hij een misdrijf begaat, dat alleen door hem, die Minister is, kan gepleegd worden. De beide eerste soorten zijn eigenlijk gezegd geene ambts-misdrijven; zij kunnen geene aanleiding geven tot eene bijzondere proces-orde, bijzondere straffen, bijzondere verjaringstermijnen. De tweede kan alleen tot verzwaring brengen der straf, die tegen het feit is bedreigd, indien het door een ander dan door een Minister is begaan. Die exceptionnele proces-orde, die afzonderlijke buitengewone straflijst kan alleen voor de derde soort, het eigenlijk ambts-misdrijf, te pas komen. Art. 159 der Grondwet dwingt niet om het stelsel des ontwerps aan te nemen. Ik ben het daaromtrent eens met den spreker uit Amsterdam; niet met hetgeen de memorie van beantwoording daarover zegt. Het ontwerp verwart de tweede en derde soort, vereenigt ze en plaatst alle op éene lijn. Daarvolgens zou dan voortaan geen Minister niet dan op uitdrukkelijk bevel des Konings of der Kamer kunnen worden vervolgd, ter zake van misdrijven, weswege hij, geen minister zijnde, als elk ander burger kan worden vervolgd en voor den gewonen regter zou moeten te regt staan. Dat stelsel acht ik strijdig met alle goede regtsbeginselen, het neemt de gelijkheid van het regt, gelijkheid van allen voor de wet weg. Daarvoor bestaat geenerlei reden. Op die wijze zou er voor de ministers straffeloosheid kunnen bestaan daar waar de ambtelooze burger zal worden gestraft; een privilegie van straffeloosheid voor de meest verantwoordelijken in den Staat! — Ik wil het voor een oogenblik eens toegeven dat een minister, op wien eene zoo groote verantwoordelijkheid rust, in bijzondere gevallen of gevaarvolle oogenblikken zoude kunnen besluiten in het belang des lands de wet te overtreden of buiten kracht te stellen; doch in dat geval zou de minister, die gemeend had dat zijn pligt hem dit geboden had, zich deswege onmiddellijk bij de Kamer moeten komen verantwoorden.

Naar mijne meening, moet voor de eerste en tweede soort der misdrijven, waarvan ik sprak, altijd vervolging plaats vinden, zonder verlof of uitdrukkelijk bevel van iemand. Maar de Kamer moet daarbij het regt hebben om, waar het openbaar ministerie de vervolging des ministers nalaat, die te bevelen. Evenzeer als ten aanzien van elk misdrijf, thans zoodanig bevel door den Koning aan het openbaar ministerie kan gegeven worden. Is er echter een eigenlijk ambtsmisdrijf, dat is zoodanig een als alleen door den ministerielen ambtenaar kan bedreven worden, dan geene vervolging, dan op bevel van de Kamer of der Kroon. Maar bij dat alles aan de Kamer het regt om tegen vervolging te kunnen beschermen; bevoegdheid bij de Vertegenwoordiging om den minister tegen vervolging vrij te waren, die bij haar zich volkomen heeft verantwoord. Zoo zal eene magt buiten de Kamer, de steeds door niets weêrhouden vervolging van het openbaar ministerie, den minister drijven om zich ten spoedigste bij de Kamer te komen verantwoorden: naar het ontwerp zal om die verantwoording eerst worden gedacht, wanneer het feit zoo dringend is, dat de Kamer bevel tot vervolging in overweging neemt en tot verantwoording roept. Daar de Kamer zich niet met feiten van minder aangelegenheid zal, noch zal kunnen bemoeijen, zal de eisch van een bevel om te kunnen vervolgen, ten opzigte eener menigte van daden voor den minister straffeloosheid daarstellen. Dat is waarlijk niet het stelsel dat de Grondwet wil. De ministeriele verantwoordelijkheid zal zoo doende in ministeriele straffeloosheid ontaarden. Want behoef ik het te herinneren, hoe bezwaarlijk men daartoe in ons land zal besluiten? Ik mag het niet ontveinzen, dat dit ontwerp op mij den indruk gemaakt heeft, als of het in plaats van de verantwoordelijkheid te regelen, strekken moet om de ministers in bescherming te nemen. Dat schijnt nog uit andere bepalingen duidelijk te blijken. Immers wanneer er eene klagte bij de Kamer wordt gedaan, en zij mogt niet zeer spoedig tot een eindbesluit daarover komen, dan zijn weldra de drie maanden, in art. 5 vermeld, voorbij, en de aanklagte wordt geacht te zijn vervallen. En nu vraag ik, waarom moet voor het ministeriele misdrijf een zoo bij uitnemendheid korte verjarings-termijn loopen? Iets anders dan de vaststelling van eene verjaring van slechts drie maanden schijnt de bepaling van art. 5 niet te beteekenen. Maar ik ga verder; nu zal er een eindbesluit bij de Kamer genomen worden; dan wordt slechts de Kamer ontbonden om dadelijk de aanklagte of kennisgeving te doen vervallen van regtswege, overeenkomstig art. 7. Het is waar, overeenkomstig art. 3 kan eene nieuwe aanklagte of kennisgeving bij de nieuwe Kamer in overweging genomen worden. Tot zoolang blijft echter de zaak geheel rusten. Door de ontbinding heeft de minister de zaak weder teruggebragt tot het punt waarop nog niets was gedaan. Stel echter dat de nieuwe Kamer ook de vervolging hebbe bevolen, dan zal nog weder, volgens art. 13, een voorstel door vijf leden kunnen worden gedaan tot het intrekken der vervolging. En het zou al zeer ongelukkig zijn, ja bijkans niet te veronderstellen, dat een ministerie geen vijf leden in de Kamer op zijne zijde had. Bij eene *nieuwe* Kamer zelfs, welke dadelijk met allerlei werkzaamheden kan worden overstelpt, zou door des Ministers vrienden terstond een voorstel kunnen worden gedaan om het bevel tot vervolging, door de vorige Kamer gegeven, nog weder in te trekken.

Het strijdt met alle goede beginselen van strafvordering, dat men eene beschuldiging, tegen iemand ingebragt, kan laten voortduren, zoodat men een beschuldigde onder een altijddurend bezwaar kan laten gebukt gaan, zonder dat het hem mogelijk zij, zich daarvan door regterlijke uitspraak te doen zuiveren. Die onmogelijkheid, welke het ontwerp bij uitzondering voor Ministers bestaanbaar maakt, is hoogst onstaatkundig. Het belang van den betrokken Minister, van het geheel ministerie, waartoe hij behoort, vordert, dat de zaak worde uitgemaakt en dat er onverwijld eene beslissing worde genomen. Het regt tot uitstel, tot verschuiving, tot intrekking eener aanklagte, kan zoowel in het voordeel, als in het nadeel van den Minister worden gebruikt. In de memorie van beantwoording der Regering wordt gesproken van mogelijken partijgeest in de Kamer, en van de voorzorgen die men daartegen nemen moet, even als of beschuldiging en vervolging altijd aan partijdigheid en oppositiegeest tegen de personen zal moeten worden toegeschreven; maar ik maak van die veronderstelling juist gebruik, om er een ander gevolg uit te trekken. Want bestond eens zoodanige kwaadwillige, partijdige meerderheid tegen de ministers in de Kamer, dan zou dat regt tot intrekking der aanklagte het gevaarlijkste wapen zijn, dat men tegen het ministerie haar zou kunnen in handen geven. Want zij zou zwaar kunnen beschuldigen en de mogelijkheid daarna benemen om van onschuld te doen blijken. Ik geloof dat het belang van ministers zelf medebrengt, dat, wanneer eenmaal eene aanklagte geschied is, de zaak haren geregelden loop neme, den minister de gelegenheid blijve zich te zuiveren, en de procedure onbelemmerd zij. Ook de Minister moet daarin geene belemmering kunnen aanbrengen, door ontbinding der Kamer, waardoor

de aangevangen procedure, volgens het ontwerp, wordt geschorst. Het gevaar wordt dan geboren dat alligt, niet in het algemeen belang, maar in het persoonlijk belang der ministers, tot eene ontbinding der Kamer besloten worde.

Een laatste bezwaar, dat ik tegen de voordragt heb, is gelegen in de daarbij voorgedragene bepalingen nopens het onderzoek in de raadkamer. Na al hetgeen deswege in het verslag en in den loop dezer beraadslagingen gezegd is, zal ik op dat onderwerp niet meer terugkomen. Het onbehoorlijke, dunkt mij, springt in het oog, dat door eene eenvoudige beslissing der raadkamer van den Hoogen Raad, » dat de schuld van den beklaagde haar niet is gebleken", de beslissing dezer Kamer zal worden te niet gedaan; ja niettegenstaande zij *eenstemmig* van oordeel mogt geweest zijn, dat de Minister schuldig was.

Om alle deze redenen zal ik tegen het ontwerp stemmen.

De heer ***Thorbecke:*** [Deze redevoering, reeds voor eenigen tijd aan den geëerden spreker ter inzage toegezonden, en nog niet terug-ontvangen, zal later worden medegedeeld.]

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN !

De eerste en de beide laatste sprekers hebben eenige algemeene punten behandeld, die ten deele reeds gisteren door mij beantwoord zijn, ten deele kunnen blijven rusten tot de raadpleging over de bijzondere artikelen, waarbij zij meer eigenaardig te huis behooren. Ik zal mij alzoo voor het oogenblik bepalen tot die punten, die mij toeschijnen nog eenige nadere toelichting te behoeven.

1°. De laatste spreker heeft opgemerkt, dat we, op het voorbeeld van andere Staten, deze wet nog niet hadden moeten aanbieden, en ons hadden moeten tevreden stellen met het grondwettelijk voorschrift, dat de wet zal regelen de verantwoordelijkheid der Ministers, maar dat wij voor alsnog geene wet hadden moeten aanbieden, waarbij die ministeriele verantwoordelijkheid werkelijk wordt geregeld. En waarom zouden wij nu ook deze grondwettelijke bepaling onuitgevoerd moeten laten, even als die betrekkelijk het regt van vereeniging? Omdat we nopens dit onderwerp nog ondervinding moesten opgaren. Maar ik vraag het u, Mijne Heeren, of die ondervinding gedurende den tijd tusschen de tegenwoordige en volgende zitting wel zeer groot zal zijn? Ik geloof, dat ze uiterst gering zal wezen. En niettemin, het 5de van de additionnele artikelen der Grondwet zegt duidelijk en stellig, dat het ontwerp betreffende de verantwoordelijkheid der Ministers: *zoo mogelijk in deze zitting, en in alien gevalle niet later dan in de volgende, zal worden vooryesteld.* De ondervinding in den tijd tot de volgende zitting, zal, vrees ik, weinig vruchten opleveren. De tijd is daartoe te kort. Maar een verwijl kan te minder in aanmerking komen, omdat het bekend is, dat het onderwerp in andere Staten bij herhaling is behandeld, en dat daar onderscheidene voorstellen zijn aangeboden, die of verworpen of ingetrokken werden. Wij hebben de ondervinding, die de behandeling van dit onderwerp hier of elders mogt hebben opgeleverd, niet voorbijgezien. Integendeel, wij hebben haar in aanmerking genomen; wij hebben ons het gebeurde elders ten nutte gemaakt; wij hebben gadegeslagen wat ten aanzien dezer zaak is tot stand gekomen; binnen- en buitenlandsche schrijvers zijn over dit onderwerp geraadpleegd. Deze weg moest door ons worden ingeslagen, wij mogten niet wachten naar hetgeen eene denkbeeldige ondervinding van eenige weinige maanden ons zoude kunnen leeren, omdat de Grondwet den tijd aanwees binnen welken de wet tot regeling dezer belangrijke aangelegenheid moest worden aangeboden. Het is ter regeling van dat grondwettelijk voorschrift, dat dit ontwerp is ingediend.

2°. Men heeft geoordeeld, dat wanneer de artt. 2 en 3 in verband werden gebragt, men dan zou ontwaren, dat er niet voorzien was in de verantwoordelijkheid voor eene reeks van daden. Men begeeep, dat de Minister, die bijv. eene reeks van nalatigheden of verzuimen had begaan, daarvoor ter verantwoording diende te kunnen worden geroepen. Maar ik antwoord op die aanmerking, dat, wanneer er eene reeks van daden gepleegd of verzuimen begaan waren, er dan grond zou bestaan, om, naar art. 1 van dit ontwerp, eene vervolging tegen den minister in te stellen. De minister zou dan toch de Grondwet of andere wetten hebben geschonden, en er zou alzoo grond bestaan, om hem wegens schending der Grondwet te doen vervolgen.

3°. Men heeft beweerd, dat de Minister van Justitie in art. 73 der Grondwet niets anders zou hebben gezien dan noodzakelijkheid tot regeling der *strafregtelijke* verantwoordelijkheid. Maar om de woorden, die ik gisteren tot u sprak, duidelijk te begrijpen, is het noodig u te herinneren waarop zij sloegen. Een spreker uit Amsterdam heeft toch de meening ontwikkeld, dat art. 73 der Grondwet niets anders bedoelde dan eene zedelijke of staatkundige verantwoordelijkheid. En in antwoord daarop is door mij te kennen gegeven, dat in art. 53 der Grondwet de geheele verantwoordelijkheid is begrepen. Hoe men ook moge denken over administrative, civile, staatkundige, strafregtelijke, finantiele of eenige andere verantwoordelijkheid, de Regering beweert, dat alle verantwoordelijkheid, hoe ook genaamd, ligt opgesloten in de bepaling van art. 53 der Grondwet, houdende: » De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk." Ik heb dus niet het bestaan van verschillende soorten van verantwoordelijkheid ontkend, maar ik heb er bijgevoegd, dat zij zich ook kunnen oplossen in eene *strafregtelijke* verantwoordelijkheid, waarop, naar het inzien der Regering, meer bepaaldelijk slaat art. 73 der Grondwet, waarbij vastgesteld wordt, dat de verantwoordelijkheid der ministers wordt geregeld *door de wet.* De voordragt, die thans aanhangig is, is van *strafregtelijken* aard. Dat is het doel der wet. Ik heb geene zwarigheid gevonden, om, door de inlassching van het woord *strafregtelijke*, in de overwegingen van het ontwerp, dat doel duidelijk te doen uitkomen. Immers, de overwegingen van eene wet moeten met haar doel, met haren inhoud, overeenkomen, en dit zou alsdan het geval zijn.

4°. Men heeft er bezwaar in gevonden, dat ook niet andere punten van verantwoordelijkheid in *eene* wet worden gebragt, bij de erkenning van den kant der Regering, dat er toch buiten de *strafregtelijke* verantwoordelijkheid andere soorten bestonden. En men heeft zich te dien aanzien beroepen op het 5de additionnele artikel der Grondwet, waar slechts gesproken wordt van een ontwerp van wet betreffende de verantwoordelijkheid der ministers. Ik meen daarop te moeten vragen, of de bepaling in dat 5de additionnele artikel zòò moet worden opgevat en gelezen, dat juist de vier soorten van verantwoordelijkheid, die men heeft opgegeven, in éene wet behooren te worden vervat, en of dit noodzakelijk en raadzaam is, wanneer het onderwerp voor vier onderscheidene soorten van regeling vatbaar is. De *strafregtelijke* verantwoordelijkheid is geheel en al van alle andere verantwoordelijkheid afgescheiden. Wij allen mogen *civiliter* aansprakelijk zijn, maar zijn zeker ook *strafregtelijk* verantwoordelijk.

Het is niet onbehoorlijk, om de strafregtelijke verantwoordelijkheid op zich zelve te regelen. Het 5de additionnele artikel kan geen bezwaar opleveren daartoe over te gaan.

5°. Men heeft aangevoerd, dat het regt van toezigt der Kamer geen ander uitwerksel zou hebben, dan de in-staat-van-beschuldiging-stelling, en dat de onderscheidene gevallen van verantwoordelijkheid ongeregeld zouden blijven. Ik antwoord, dat het mij niet helder is, wat men hier bedoelt en in eene wet wil brengen, maar ik meen te moeten herinneren, dat de spreker zelf in zijne geschriften en in zijne rede de moeijelijkheden heeft erkend, om de ministeriele verantwoordelijkheid *in haren geheelen omvang* in de wet op te nemen, en toch bestond nu zijn bezwaar daarin, dat de verantwoordlijkheid niet in haren geheelen omvang, maar bij gedeelten, wordt geregeld. De spreker veroordeelt thans dit ontwerp, terwijl hij zelf in zijne schriften erkent, dat niet alles in de wet kan worden opgenomen. Inderdaad, dit is vreemd.

6°. Men heeft opgemerkt, dat de verantwoordelijkheid ook in verband moest staan met het regt van enquête, met de begrooting, de wet van rekening, het burgerlijk regt enz. Ik antwoorde, dat alles met elkander in verband kan worden gebragt. Op die wijze zou men slechts *een* Nederlandsch wetboek kunnen daarstellen, waarin alles is voorzien; want bijv. deze voordragt grijpt ook in het geheele Wetboek van Strafvordering, in de bepalingen nopens de medepligtigheid, de toerekenbaarheid, en wat niet al meer. Indien men zoo wil redeneren is het niet mogelijk eenig bijzonder onderwerp wettelijk te regelen.

7°. Wat nu de voordragt zelve aangaat, is, onder anderen, aangemerkt, dat bij deze wet het geval niet zou geregeld zijn, dat ambtenaren, onder den minister staande, misdrijven begingen, die de minister had kunnen beletten. Die quæstie is opgelost door de wet zelve, want zij spreekt van de verantwoordelijkheid der ministers wegens het zich *opzettelijk* schuldig maken aan schending of niet-uitvoering der Grondwet, of andere wetten, misbruik van gezag enz. Dat *opzettelijke* is een hoofdbestanddeel der wet en lost het vraagpunt geheel op. Heeft men buiten weten des ministers gehandeld, dan vervalt het opzet; terwijl overigens de regter, die de aanklagte tegen een minister beoordeelen moet, in allen geval ook de *opzettelijkheid* van een verzuim kan beoordeelen, dat gelegen kan zijn in het gedrag des ministers, door niet te beletten wat in zijne magt was te beletten, of aan te zien en stilzwijgend goed te keuren wat niet geschieden mogt.

8°. Men merkte aan, dat er, volgens dit ontwerp, eene drieledige vervolging kan plaats hebben. De Grondwet kende slechts twee vervolgingen, door den Koning en door de Kamer. Hier, zegt de spreker uit Leyden, heeft men eene derde vervolging, van wege den procureur-generaal bij den Hoogen Raad. Dit is eene dwaling, gesproten uit eene te vlugtige lezing van het ontwerp. Wat

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 23STEN MEI.

zegt dan art. 3 van dit ontwerp? » De Tweede Kamer kan de » schriftelijke vervolging van eenen Minister bevelen, hetzij *op* » *aanklagte* harer leden, hetzij *op de kennisgeving* van den » procureur-generaal bij den Hoogen Raad." En verder: » De » procureur-generaal bij den Hoogen Raad is bevoegd, om, wan- » neer hij van oordeel is, dat een of meerdere ministers zich » als zoodanig hebben schuldig gemaakt aan eenig misdrijf bij » de gewone strafwetten voorzien, daarvan *kennis te geven* aan de » Tweede Kamer van de Staten-Generaal." Die kennisgeving kan dan aanleiding geven tot vervolging van den kant der Tweede Kamer. De procureur-generaal geeft derhalve eenvoudig kennis van delicten, die, naar zijn oordeel, door ministers zouden zijn begaan en die, naar zijn begrip, tot regterlijke vervolgingen aanleiding konden geven; hij heeft geen regt tot vervolging en er blijven alzoo slechts twee magten over om de vervolging te bevelen, dat is de Koning of de Tweede Kamer, juist zoo als de Grondwet het wil.

En nu 9°. De Grondwet, zeide men, heeft niet gewild, dat de autorisatie der Kamer, om eenen Minister te vervolgen, zou ontaarden in een regt van abolitie, en het stelsel, bij het voorstel voorgedragen, is een stelsel van abolitie. Indien die redenering tegen het oorspronkelijke ontwerp met eenigen schijn van grond kon worden gemaakt, dan kan dit het geval niet zijn tegen het ontwerp zoo als het nu is. Immers, wanneer de Kamer de vervolging intrekt, dan kan de Koning ze, volgens het voorstel, nog gelasten. De Kamer heeft alzoo geen regt van abolitie. De Koning of de Kamer kan de vervolging opnemen, waarvan de een of de andere mogt hebben afgezien.

Ook in Frankrijk is voorgedragen zoodanige intrekking in de wet nopens de ministeriele verantwoordelijkheid op te nemen, en ofschoon ook daar geen regt tot abolitie bestaat, heeft men daartegen een bezwaar gevonden, en die intrekking volstrekt niet beschouwd als gelijkstaande met het regt van abolitie.

Dit zij voor het oogenblik genoeg, de staatkundige of zedelijke verantwoordelijkheid lost zich op in de goedkeuring of afkeuring der Vertegenwoordiging, zij laat zich door geene wet regelen; — daarover is thans de rede niet.

De heer ***van Hall*** zal thans niet terugkeeren tot het slot zijner rede, gisteren gehouden, dat door den Minister eigenlijk onbeantwoord is gelaten. Hij zou anders aantoonen, dat sommige gronden des Ministers tot bevestiging van zijn gevoelen strekken. Spreker zal echter alle die neven-beschouwingen ter zijde stellen en zich op dit oogenblik alleen plaatsen op het ware standpunt, van waar dit ontwerp moet worden beschouwd. Dat standpunt is de algemeene strekking van het ontwerp. Het maakt aanspraak te voldoen aan art. 5 der additionnele artikelen van de Grondwet; het is de wet tot regeling der ministeriele verantwoordelijkheid. Het is aan dat voorschrift, dat spreker gisteren dit ontwerp heeft getoetst, en, naar hij vermeent, aangetoond, dat bij die wet de verantwoordelijkheid in haren geheelen omvang niet is geregeld en dat, onder anderen, de *staatkundige* verantwoordelijkheid daaronder niet is gebragt. De Minister heeft op die aanmerking eigenlijk niets anders geantwoord, dan door de verwijzing naar art. 73 der Grondwet, waarbij bepaald wordt, dat de verantwoordelijkheid der ministers wordt geregeld door de wet. Intusschen heeft een der geëerde sprekers van heden opgemerkt, dat de bepaling van art. 73, alinea 3, der Grondwet: » *Hunne verantwoordelijkheid* » *wordt geregeld door de wet*," in verband moet worden beschouwd met de zorg, in de 2de alinea opgedragen, voor de *uitvoering der Grondwet en der andere wetten.* Maar in het hoofd der wet wordt niet alleen gewezen op art. 73, maar ook op de artt. 53 en 159 der Grondwet. *Hunne verantwoordelijkheid*, waarvan art. 73 gewaagt, moet dus in den geest van het wets-ontwerp slaan op de algemeene verantwoordelijkheid. Neemt men dit niet aan, dan blijft art. 53: » De Koning is onschendbaar; de ministers zijn » verantwoordelijk," eene doode letter; dan keeren wij terug tot den staat van zaken vóór 1848, toen alleen de afstemming der begrooting het eenig middel was, aan de Kamer verbleven, om zich tegen de handelingen van een ministerie te verklaren of te verzetten. Wanneer hij nu nagaat wat er gisteren en heden bij de beraadslagingen is aangevoerd, dan meent hij, dat zijn gevoelen over de staatkundige verantwoordelijkheid, die hier gemist wordt, allezins wordt bevestigd. Een geacht spreker uit Overijssel heeft veel gezegd, waarmede de spreker kan instemmen; alleen zou hij in bedenking geven of die spreker de denkbeelden van *verantwoording* en *verantwoordelijkheid* wel genoeg onderscheiden heeft. Waarom wordt de ministeriele verantwoordelijkheid als een bijzonder iets uitgedrukt? Omdat een minister, volgens de gewone regelen van het regt, als zoodanig niet persoonlijk aansprakelijk zou zijn, daar een mandataris zulks nimmer is; maar het constitutionnele staatsregt wil, dat hij, ofschoon mandataris, verantwoordelijk zal zijn. Juist door hunne benoeming tot ministers, zijn zij verantwoordelijk geworden, hetgeen zij niet waren. Hij is verantwoording verschuldigd: 1°. aan zijnen Vorst, als lasthebber van den Vorst, maar 2°. is hij ook aansprakelijk aan de Vertegenwoordiging, omdat hij tot minister benoemd is, en, zonder dit, die verantwoordelijkheid niet op hem zou rusten. Het gevolg van een en ander is, dat er geene andere dan eene staatkundige verantwoordelijkheid bestaat of bestaan kan, gelijk spreker dit gisteren breedvoerig heeft uiteengezet. Het is zoo, de gevolgen dier verantwoordelijkheid kunnen verschillend zijn, maar dit moet de wet juist regelen. En hoe kan men nu, wanneer men de denkbeelden van den geachten spreker uit Overijssel aankleeft, zijne stem geven aan een ontwerp waarin *alle* die gevolgen *niet* zijn vervat? Waartoe leidt het stelsel, dat wij bestrijden? Het leidt tot niets anders dan tot een stelsel van dwang, uit te oefenen door de Kamer. Dat stelsel leidt daartoe, om het vaderland in het gevaar te brengen van crisissen; om den Staat te straffen, in plaats van den verantwoordelijken minister.

Zal het nu nog noodig zijn te herinneren aan hetgeen heden morgen in deze vergadering is voorgevallen? De Minister heeft zelf gewag moeten maken van eene verandering, in het ontwerp te brengen, waarvan het resultaat niets anders is, dan dat slechts een der gevolgen van de ministeriele verantwoordelijkheid bij deze wet, die *de ministeriele verantwoordelijkheid* behoort te regelen, zou worden geregeld. De Minister zegt nu wel, dat het onderwerp bij verschillende wetten kan worden behandeld en geregeld, maar de Regering heeft het ontwerp aangeboden ter voldoening aan de grondwettelijke bepalingen, en dit ontwerp behoorde alzoo alles te bevatten. Met één woord, en hiermede zal spreker besluiten, dit ontwerp voldoet niet aan het grondwettelijke voorschrift; deze wet regelt niet *de ministeriele verantwoordelijkheid.*

Hierna zijn de algemeene beraadslagingen gesloten.

De ***Voorzitter*** stelt voor, uit hoofde van het vergevorderde uur, de verdere beraadslagingen over dit ontwerp uit te stellen tot den volgenden morgen ten elf ure.

De heer ***van Heiden Reinestein***: Het komt mij voor dat het van wezenlijk belang kan worden beschouwd, dat bij de behandeling van een onderwerp als thans aanhangig is, het getal leden dat aanwezig is, zoo talrijk mogelijk zij. Het is eene daadzaak dat reeds onderscheidene leden huiswaarts zijn gekeerd, en dat anderen voornemens zijn, na de behandeling van dit ontwerp, dit voorbeeld te volgen. Het is op dien grond, dat ik meen te moeten voorstellen het houden eener avondzitting.

De heer ***van Hall*** en andere leden verklaren zich daartegen.

De heer ***Thorbecke***: De gedane motie van orde zou kunnen leiden om de verdere beraadslagingen over het ontwerp uit te stellen tot dat de werkzaamheden der Kamers zullen worden hervat, maar de aangevoerde gronden, tot verdediging der motie, kunnen geen aanleiding geven, om in de behandeling van deze voordragt met eenige overhaasting te werk te gaan. Ik vermeen, dat het na eene langdurige zitting, van 11 ure des morgens tot 4 ure des middags, van de leden niet te vergen is, om heden avond de beraadslagingen over de artikelen van het ontwerp aan te vangen. Men moet toch behoorlijken tijd hebben, om het gewigtig onderwerp te onderzoeken. Verlangt men huiswaarts te keeren, dan is het doelmatiger de behandeling der zaak uit te stellen, dan haar met eenige overhaasting voort te zetten. Ik kan te minder tot eene avondzitting besluiten, omdat het niet zijn de veelvuldige werkzaamheden, die ons dringen, maar het verlangen van vele leden, om huiswaarts te keeren.

De heer ***van Heiden Reinestein***: Ik mag het gevoelen van den vorigen spreker niet toegeven, dat wij, indien we eene avondzitting mogten houden, de zaak met overhaasting zouden afdoen. Immers de meeste sprekers zijn reeds in hunne redevoeringen tot de geringste bijzonderheden van het onderwerp en der voordragt afgedaald; zoodat we genoegzaam voorbereid zijn tot het maken van amendementen. Het is ook geene ijdele zucht, om naar huis te keeren, die vele leden bezielt, maar zij behooren op het einde dezer maand te huis te zijn, tot bijwoning van verkiezingen, die alsdan voor de Provinciale Staten zullen worden gehouden.

De heer ***van Hall***: Ook ik moet mij verklaren tegen het houden eener avondzitting. Het onderwerp is te belangrijk, om het met overhaasting af te doen. Men moet behoorlijk den tijd hebben, om zich tot de behandeling der artikelen van het ontwerp voor te bereiden, en te onderzoeken, of het ontwerp al dan niet door amendementen is te verbeteren? Verlangt men alzoo huiswaarts te keeren, dan ware het doelmatiger de beraadslagingen vooreerst uit te stellen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt, dat het ook hem aangenaam zal wezen, dat er geene avondzitting worde gehouden, doch dat hij bereid is om, wanneer de meerderheid zulks verlangt, in de Vergadering te verschijnen.

De heer ***Albarda***: Het schijnt mij toe, dat er genoegzame gronden aangevoerd zijn, om heden avond geene zitting te houden; maar de beraadslagingen morgen ochtend voort te zetten. Ik kan echter niet goedkeuren, om, nu wij twee dagen de beraadslagingen over het geheel der voordragt hebben gehouden, de beraadslagingen over de artikelen veertien dagen later eerst aan te vangen. Dan zou men den draad van de discussie wel verloren hebben.

De heer ***Thorbecke***: Ik meen te moeten opmerken, dat ik het voorstel niet gedaan heb, dat door den laatsten spreker en ook door vorige sprekers is bestreden. Maar daar het blijkt,

Redevoering van den heer SLOET TOT OLDHUIS, *uitgesproken in de zitting van den 21sten Mei, en daarop door Zijne Excellentie den Minister van Kolonien gegeven antwoord.*

dat er bijzondere redenen bestaan, die vele leden huiswaarts zullen doen keeren, hetgeen een der leden ook heeft verklaard, zoo is het mij toegeschenen, dat het, in dat geval, meer doelmatig was, de beraadslagingen veertien dagen uit te stellen, dan te dezen aanzien met eenige overhaasting te werk te gaan. Wij moeten de uiterste zorg aan de behandeling van dit onderwerp besteden; geene overijling dient er plaats te hebben. Maar ik blijf bepaald tegen het houden eener avondzitting, waarin men zal overgaan tot het aanbieden en behandelen der amendementen. Het komt mij voor, dat wij, na deze langdurige beraadslagingen, heden avond daartoe niet in staat zullen zijn.

De heer ***de Man***: Zou het niet raadzaam zijn, om de behandeling der zaak zooveel mogelijk te bespoedigen, de beraadslagingen morgen ochtend ten tien ure voort te zetten. Ik geef deze motie aan de Vergadering in overweging.

De ***Voorzitter*** brengt thans in hoofdelijke omvrage zijn voorstel, strekkende om de beraadslagingen voort te zetten morgen ochtend ten elf ure. Dat voorstel wordt aangenomen met eene meerderheid van 39 tegen 12 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Jespers, Storm van 's Gravesande, Wintgens, Boxman, Reinders, Nedermeijer van Rosenthal, van Naamen, Westerhoff, van Hasselt, Backer, Duijmaer van Twist, van Nispen van Sevenaer, Heemskerk, Godefroi, Meeussen, Verweij Mejan, van Eck, Groen van Prinsterer, Slicher van Domburg, van Voorst, Thorbecke, Scheltinga Winterberg, Dirks, Dullert, Schiffer, Albarda, van Hall, Ter Bruggen Hugenholtz, van der Heijde, Fokker, Donker Curtius, van Randwijck, Wijnaendts, de Man, Borret, Boreel van Hogelanden, van Heloma, van der Linden en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Luijben, van Heiden Reinestein, Wichers, Bots, de Moraaz, Smit, Lotsy, Bachiene, Engelen, van Doorn, van Walchren en van Rijckevorsel.

Nu komt in aanmerking het *voorstel van den heer de Man*, om de beraadslagingen morgen ochtend reeds ten 10 ure aan te vangen.

De heer ***Boreel van Hogelanden*** doet opmerken, dat art. 15, § 2, van het Reglement van Orde bepaalt, „dat „ het uur der bijeenkomst is *des voormiddags ten elf ure, ten* „ *ware de Voorzitter*, naar mate van de aan de orde van den „ dag zijnde zaken, *het doelmatig oordeelt de bijeenkomst vroeger* „ *of later te stellen.*" Het voorstel van de heer de Man grijpt alzoo eenigzins in de regten van den Voorzitter in. En hij gelooft, dat het doelmatiger ware de beslissing van het uur der morgen te houden vergadering aan den Voorzitter te laten.

De heer ***de Man*** meent, dat art. 15 van het Reglement van Orde van de veronderstelling uitgaat, dat de Vergadering niet bijeen is. Dan moet er natuurlijk iemand zijn, die dag en uur van bijeenkomst bepaalt. Maar de Vergadering is thans bijeen, en zij, die het Reglement van Orde heeft tot stand gebragt, kan de voorschriften van hetzelve uitleggen en toepassen. Het is er verre af, dat hij de regten van den Voorzitter zou willen verkorten, maar hier geldt het een regt, dat onbetwistbaar aan de Vergadering toekomt.

De ***Voorzitter*** wil in omvrage brengen het voorstel van den heer de Man, om morgen de beraadslagingen ten tien ure aan te vangen, daar hij vermeent, dat er zonder stemming der Vergadering niet mag worden afgeweken van het voorschrift van art. 15 van het Reglement, dat de bijeenkomsten ten elf ure zullen aanvangen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** geeft te kennen, dat hij het regt der Vergadering in dit opzigt gaarne erbiedigt, maar dat het hem, bij de werkzaamheden, die hij des morgens aan zijn ministerie te verrigten heeft, onmogelijk wezen zal, vóór elf ure de beraadslagingen bij te wonen.

De heer ***de Man*** verklaart, dat hij, na al de bezwaren tegen zijn voorstel, vooral van den Minister, vernomen te hebben, zijne motie intrekt.

Mitsdien wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op morgen, Donderdag, des ochtends ten elf ure; en wordt alsnu de Vergadering gescheiden.

Hoofdzakelijke inhoud van eene rede, door den heer ***Sloet tot Oldhuis*** *uitgesproken in de zitting van den 21sten Mei, bij gelegenheid der beraadslagingen over de regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847, en antwoord daarop door Zijne Excellentie den* ***Minister van Kolonien*** *gegeven.* [Zie blad. 511, vel. 129.]

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Ik zal bij deze gelegenheid niet meer spreken over de door mij ingediende nota, alhoewel men eene aanmerking gemaakt heeft, die mij aanleiding konde geven om het woord over een persoonlijk feit te voeren. Het komt mij voor, dat het beter is 25, ja 50 dergelijke persoonlijke feiten te laten voorbijgaan, dan den kostbaren tijd van de leden der Kamer bezig te houden met de behandeling van dergelijke punten. Ik zal derhalve mijne nota voor dit oogenblik niet aanroeren. Het onderwerp zelf kan later stof tot verdere beschouwing en onderzoek geven. Ik zal mij alzoo bepalen tot de behandeling van eenige andere punten, die ik aan de aandacht des Ministers wensch aan te bevelen en waaromtrent ik gaarne, zoo mogelijk, eenige nadere inlichtingen zou wenschen te ontvangen.

1°. Voor eenige jaren had een jeugdig procureur op Java den moed, de bankbreukige bank aldaar in regten te betrekken. De regterlijke magt stelde hem in het gelijk tegenover de bank. Toen werd hij als ballast op een schip geladen en naar het moederland teruggezonden. Aldaar aangebragt, wendde hij zich tot het gouvernement, om de redenen te mogen kennen, die tot zoodanigen stap hadden doen besluiten. Hij verlangde bepaaldelijk, dat een onderzoek dienaangaande zou worden ingesteld. Tot nu toe is dat onderzoek noch aangevangen, noch ten einde gebragt. Ik geloof dat die uitzetting geheel onregtmatig en onbillijk heeft plaats gehad. De kolonien hadden van de schranderheid en bekwaamheid van den bedoelden heer groot nut kunnen trekken. Ik hoop, dat de Minister zijnerzijds het bewerkstelligen van dat onderzoek zal bevorderen.

2°. In het afgeloopen jaar is er eenige onrust op Java ontstaan. Daarbij werd betrokken een zeer geacht protestantsch geestelijke, die veel heeft bijgedragen om de kennis van de kolonie te vermeerderen, en die nog dagelijks werkzaam is om daartoe bijdragen te leveren. De gouverneur-generaal heeft dien geestelijke als de oorzaak opgegeven der ongeregeldheden, die hebben plaats gehad. Er schijnen ook valsche getuigen tegen hem te zijn opgetreden. Die heer heeft, daarentegen, de schuld van het gebeurde op den gouverneur-generaal geworpen, en hem als de oorzaak der ongeregeldheden aangewezen. Hij beroept zich op feiten, waarvan de waarheid door den gouverneur-generaal niet zal worden ontkend. Ook die heer heeft Indie verlaten; ook zijne loopbaan werd afgebroken. Ook hij heeft aan de Regering verzocht, dat er een onderzoek naar zijn gedrag zou worden ingesteld. De Minister heeft zich de zaak aangetrokken en tot het bekomen van nadere inlichtingen naar Java geschreven. Inderdaad, we mogen wel jaloersch zijn over de wijze, waarop de regten der ingezetenen van Java worden geëerbiedigd, en het is uit dien hoofde, dat ik den Minister verzoek, het onderzoek van deze zaak zooveel mogelijk te bespoedigen.

3°. meen ik te moeten spreken over eene nog meer duistere zaak, waarbij de eer van het Indische gouvernement gemoeid is, die reeds in dagbladen en vlugschriften is behandeld, en waarvan de geheele natie geacht kan worden te zijn gesaisisseerd. De advocaat Themmen heeft in 1845 eene klagte wegens meineed en ontrouw ingediend tegen den president van het hoog-geregtshof, den procureur-generaal en een lid van het hof. Hij wilde die beschuldiging staven zoo door het overleggen van authentieke geschriften, als door het verhoor van 90 getuigen. In het eerst werd die man in hechtenis genomen en vastgezet, doch spoedig uit de gevangenis ontslagen. Maar men heeft kort daarop in Indie begrepen, dat iemand, die zoo iets durfde zeggen, uit den aard der zaak krankzinnig *moest* zijn. De toestand van dien vermetelen klager werd geneeskundig onderzocht. En de geneesheer van het krankzinnigen-gesticht zoude, na behoorlijk onderzoek, verklaard hebben dat de man zeer goed bij zijn verstand was. Toen deze echter later voor den regter-commissaris verscheen, weigerde hij op alle de vragen, die hem gedaan werden, te antwoorden. En het is daaruit, dat men zoude hebben opgemaakt, dat die man wel totaal krankzinnig moest zijn. Toen werd hij, uit medelijden, niet geplaatst in het krankzinnigen-gesticht, maar in het hospitaal. Hij zou zich, naar men verzekert, daar nog bevinden. En nu vreezen zijne vrienden en betrekkingen in het moederland, dat hij in vijf jaren tijds in dat hospitaal wel werkelijk krankzinnig is geworden of zal worden. Ik geloof die daadzaken niet, want de eer der Indische regering belet mij er geloof aan te slaan. Maar ter handhaving van de eer van het Indisch gouvernement, tegenover de drukpers in het moederland, verzoek ik den Minister mij dienaangaande wel eenige inlichtingen te willen mededeelen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien***: Ik acht mij verpligt den geëerden spreker te antwoorden, dat mij van de laatste der door hem behandelde zaken volstrekt niets bekend is. Noch toen ik mij op Java bevond, noch later in het moederland, is mij iets officieels daarvan bekend geworden.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Ik acht mij verpligt den Minister te antwoorden, dat ik, tot aanvulling van het door mij in de laatste plaats aangevoerde, meen te moeten mededeelen, dat het onderwerp is behandeld in de *Indische regtsbedeeling*, welk geschrift reeds in 1846 bij den heer L. van der Vliet is in het licht verschenen, alsmede in eenen brief uit Batavia, die reeds den 31sten October 1845 in de *Arnhemsche Courant* werd opgenomen. Indien Zijne Excellentie van deze zaak volstrekt geene officiele kennis draagt, dan zou ik het allezins wenschelijk oordeelen, dat de Minister alsnog deswege inlichtingen inwinne.

HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DONDERDAG 24 MEI.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 55 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Marine, van Binnenlandsche Zaken en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ontvangen eene missive van den heer J. L. baron van Scherpenzeel Heusch, die zijn ontslag neemt als lid der Kamer. Deze missive is van den volgenden inhoud:

EDEL MOGENDE HEER!

Ik heb de eer U Edel Mogende te berigten, dat thans in de onmogelijkheid zijnde mijn mandaat van afgevaardigde bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal te kunnen aanvaarden, ik hetzelve nederleg.

Ik verzoek U Ed. Mogende, de verzekering mijner hoogachting te willen ontvangen, en heb de eer mij te teekenen,

Uw Edel Mog. gehoorzame dienaar,

Baarlo, *Baron* J. L. VAN SCHERPENZEEL HEUSCH,

den 22sten Mei 1849. *Ridder der Belgische Militaire Leopolds-orde.*

Aan den heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Ingevolge art. 117 van het Reglement van Orde, zal de Kamer van dit genomen ontslag kennis geven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, terwijl de brief voorts voor kennisgeving wordt aangenomen.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:

een adres van S. A. J. Durlen, te Harderwijk, houdende klagten tegen zekeren Wolff Hartog Wolff, en

een adres van dr. M. Mess, te Leyden, aandringende op de aanneming der wet betrekkelijk de Pharmacopoea Neerlandica.

Aan de orde van den dag is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp van wet betrekkelijk de verantwoordelijkheid der Ministers, en wel over art. 1 van hetzelve.

De ***Voorzitter*** zegt, dat, na afloop der beraadslagingen over de artikelen, er gelegenheid zal worden gegeven, om wijzigingen voor te dragen in de overwegingen van het ontwerp.

Het *eerste* artikel der voordragt, zoo als het in beraadslaging wordt gebragt, luidt als volgt:

» De Ministers, hoofden der ministeriele departementen, kunnen, hetzij gezamenlijk, hetzij ieder afzonderlijk, worden aangeklaagd en vervolgd wegens ambtsmisdrijf, wanneer zij zich opzettelijk aan schending of niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet, aan misbruik van gezag, of aan eenig feit of verzuim hetwelk bij de wet is strafbaar gesteld, in de uitoefening hunner bediening, schuldig maken.

» De poging tot het plegen van een der misdrijven, bij deze wet opgenoemd, wordt voor het misdrijf zelf gehouden."

De heer ***Thorbecke*** bestrijdt hoofdzakelijk de in dit artikel voorkomende uitdrukkingen: *ministers*, *hetzij gezamenlijk* en *opzettelijk*.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* I.)

De heer ***Bornet***: Ik heb aanvankelijk het voornemen gehad deel te nemen aan de algemeene beraadslagingen, doch ik heb van dat voornemen afgezien, nadat ik ontwaard had dat mijne beschouwingen, zoo niet geheel en in hetzelfde verband, dan toch grootendeels en in denzelfden geest door andere sprekers waren ontwikkeld. Bij de beoordeeling dezer wet heb ik het van het begin af wenschelijk geoordeeld, dat zij, met eenige wijzigingen, mogt worden aangenomen. Hebben wij ons toch verheugd over de herziening onzer Grondwet, en over de hechte waarborgen van constitutionnele vrijheid die daarbij gegeven zijn, dan zullen wij evenzeer er prijs op moeten stellen die waarborgen te verzekeren, en door eene doelmatige daarstelling van organieke wetten in toepassing te brengen. Uit het oogpunt dan van het wenschelijke dat deze wet worde aangenomen, heb ik besloten nu op art. 1 een amendement aan het oordeel der Vergadering te onderwerpen. De strekking van dat amendement is, om de bezwaren en bedenkingen op te heffen die ik tegen het ontwerp heb, en tevens om te beproeven sommige der bezwaren te doen vervallen, welke mij voorgekomen zijn bij andere leden der Kamer tegen dit ontwerp te bestaan. Bij de beoordeeling van dit wets-ontwerp heb ik mij afgevraagd, wat daarvan het hoofdbeginsel zij? De Regering geeft mij het antwoord op deze vraag; want zij heeft, zoowel in hare memorie van toelichting en in de memorie van beantwoording, als in den loop van de algemeene beraadslagingen verklaard, dat het doel en de strekking van hare wets-voordragt is, de strafregtelijke verantwoordelijkheid der Ministers in haren geheelen omvang te regelen. Wanneer ik nu aanneem dit doel der wet, dat door de Regering is vooropgezet; wanneer ik nu daaraan toets al hetgeen door den Minister is ontwikkeld, dan schijnt het mij toe, dat de wet niet aan haar doel beantwoordt; dat dit doel integendeel wordt voorbijgezien, en dat daardoor het oogmerk, dat de Regering zich voorstelt, niet zal worden bereikt.

De Grondwet heeft, in art. 53, als een algemeen beginsel gehuldigd, dat de Koning onschendbaar is, dat de Ministers verantwoordelijk zijn. De verantwoordelijkheid der Ministers is alzoo de waarborg tegen alle aanrandingen der Grondwet. Zij strekt zich uit tot alle daden van bestuur. Er is gedurende de gehouden beraadslagingen over dit wets-ontwerp veel gesproken van verschillende soorten van verantwoordelijkheid. Ik geloof dat men met het maken van alle die onderscheidingen, de ware zaak heeft uit het oog verloren. Er is geene daad des Ministers, of hij is deswege hoe dan ook verantwoording schuldig. Dit is een der voornaamste grondslagen van den grondwettigen regeringsvorm. De ministeriele verantwoordelijkheid kan betrekking hebben tot de onderscheidene deelen van het bestuur, en zij kan voor de aansprakelijkheid der Ministers onderscheidene gevolgen hebben. Zij kan leiden tot eene parlementaire aansprakelijkheid en zich oplossen in eene parlementaire blaam. Zij kan evenzeer leiden tot civile aansprakelijkheid, wanneer er schade voor den Staat is te weeg gebragt. In dat geval kunnen er termen bestaan, om de schade op den Minister te verhalen. Zij kan ook de strafregtelijke verantwoordelijkheid ten gevolge hebben. Wanneer ik nu de ministeriele verantwoordelijkheid alzoo versta, wanneer de Regering verklaart, dat dit ontwerp de geheele strafregtelijke verantwoordelijkheid zal regelen, dan meen ik te mogen vragen, heeft deze wet dat doel bereikt? Het regelen van de geheele ministeriele aansprakelijkheid uit het strafregtelijk oogpunt, kan niet anders beteekenen dan het regelen der ministeriele verantwoordelijkheid, voor zooverre zij eenig gevolg hebben kan voor elk geval, tot elke daad van het bestuur, en voor zooverre daaruit eenige bestraffing in strafregtelijken zin kan voortvloeijen. En dat doel bereikt deze wet volstrekt niet. Zij bevat daartoe èn te veel èn te weinig. Te veel, omdat, volgens art. 1, elk ambtsmisdrijf, door den minister begaan, zal worden vervolgd uit krachte der ministeriele verantwoordelijkheid. Die bepaling zondigt tegen het zuivere begrip der ministerieel verantwoordelijkheid. De constitutionnele verantwoordelijkheid toch vindt alleen hare toepassing wanneer de ministers handelen als bewindsmannen van den Staat, als vertegenwoordigers van de Kroon, als agenten van den onschendbaren Koning. Maar wanneer zij gewone misdaden of misdrijven begaan, dan vloeit hunne aansprakelijkheid niet voort uit hun constitutionnele standpunt, maar dan staat hunne aansprakelijkheid gelijk met die van elk ambtenaar. Wanneer dus een minister eene misdaad, een gewoon delict pleegt in de uitoefening van zijne bediening, dan kan hij niet aansprakelijk zijn krachtens de ministeriele verantwoordelijkheid, maar dan moet hij strafbaar geacht worden krachtens de algemeene strafwet. Er bestaat trouwens geene reden, om ministers ook voor *ambtsmisdrijven* als verantwoordelijke ministers te regt te stellen en hen deswege aan bijzondere straffen te onderwerpen. Waarom zouden *ambtsmisdrijven*, door eenen minister begaan, minder strafbaar zijn dan die van elken anderen ambtenaar? En dit zou toch het gevolg zijn, als de ministers krachtens deze wet zouden moeten worden vervolgd voor gewone ambtsmisdrijven. Dat zou niet billijk, dat zou niet regtvaardig wezen. Den minister, handelende als een gewoon ambtenaar, behoort niet meer bescherming of straffeloosheid te worden verleend dan aan eenig ander ambtenaar; integendeel, de maatschappij heeft veel meer belang bij de strenge bestraffing van eenen minister, wanneer hij schuldig is, dan van eenigen anderen ambtenaar.

Men heeft tegen deze beschouwingen ingebragt, dat art. 159 der Grondwet voorschrijft: » dat de hoofden der ministeriele » departementen enz. *wegens ambtsmisdrijven*, ter vervolging, » hetzij van Koningswege, hetzij van wege de Tweede Kamer, » te regt staan *voor den Hoogen Raad*." Maar dat artikel geeft aan den minister even als aan andere hooggeplaatste ambtenaren, alleen eene bevoorregting uit hoofde van zijn bijzonder standpunt in den Staat; doch het heeft geene betrekking tot den aard van de strafbaarheid der daad. Wanneer art. 1 van dit ontwerp de verantwoordelijkheid der ministers tot hare eigendommelijke werking en binnen hare eigenaardige grenzen zal beperken,

dan zal toch art. 159 der Grondwet nog volkomen in zijn geheel blijven. Ik kan evenmin een ander gevoelen voorstaan op grond der bewering, dat het Wetboek van Strafregt alleen zou kennen *ambts*-MISDADEN, en er hier wordt gesproken van *ambts*-MISDRIJVEN. Ook die bewering kan niet opgaan. Of het feit meer of minder strafwaardig is, doet niets ter zake. Dit onderscheid kan gelden, wanneer men het regtsgebied vaststelt, wanneer men straffen bepaalt. Als deze wet niet spreekt van *ambtsmisdrijven*, dan kan de Minister ook vervolgd worden wegens alle handelingen, waartegen in het strafregt of bij bijzondere wetten is voorzien. Alle gronden die men uit art. 159 der Grondwet ontleent, kunnen derhalve niet opgaan, om de ministeriele verantwoordelijkheid op de gewone ambtsmisdrijven toe te passen.

Het amendement, dat ik de eer heb voor te stellen, strekt dan ook in de eerste plaats, om in art. 1 het woord *ambtsmisdrijf* weg te laten, en wijders de woorden: » *of aan eenig feit of verzuim, hetwelk bij de wet is strafbaar gesteld.*"

In den aanvang mijner rede heb ik gezegd, dat, wanneer ik het ontwerp meer van nabij beschouwde, het doel, dat men daarmede beoogde, niet zou worden bereikt. Ik meen aangetoond te hebben, dat de wet onvoldoende was, en dat de verantwoordelijkheid der ministers, krachtens art. 53 der Grondwet, van algemeenen aard is; dat een minister voor elke daad van zijn bestuur verantwoording zal kunnen en moeten afleggen. De bepaling, in art. 1 van het ontwerp voorkomende, dat zij aangeklaagd en vervolgd kunnen worden wegens *schending of niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet*, kan in den meest uitgestrekten zin worden verstaan. En toch kunnen daaronder niet alle daden worden begrepen, waarvoor de ministers geacht kunnen worden verantwoording verschuldigd te zijn. Ook zonder de Grondwet of eenige andere wet te schenden of niet uit te voeren, kunnen zij daden plegen, waarvoor zij strafregtelijk verantwoordelijk geacht moeten worden. Uit dien hoofde bevat, zoo als ik straks zeide, het ontwerp in zeker opzigt te weinig. Immers is het doel der wet de strafregtelijke vervolging geheel vast te stellen, dan moet daarbij ook worden voorzien ten opzigte van elke daad, waarvoor de minister strafregtelijk kan worden vervolgd.

En nu kom ik tot de zoogenaamde finantiele verantwoordelijkheid der Ministers. Daaronder kan niet anders worden begrepen, en daarmede is ook niets anders bedoeld, dan het verkeerd beheer van 's lands finantien. Het verspillen van 's lands gelden, het verwaarloozen der eigendommen of goederen van den Staat, kan en moet aanleiding geven tot parlementaire, tot civile, maar ook tot strafregtelijke vervolging. Het is derhalve noodzakelijk, dat in art. 1 der voordragt worde vastgesteld, dat de Minister, ook ter zake van het finantiele beheer, strafregtelijk zal kunnen worden vervolgd. Dan zal later, bij de vaststelling der wet nopens de finantiele aansprakelijkheid, kunnen worden bepaald, wanneer een Minister strafregtelijk kan worden vervolgd en veroordeeld. Maar indien de wet later die strafregtelijke vervolging wil regelen, dan moet toch in deze wet betrekkelijk de regeling der ministeriele verantwoordelijkheid vastgesteld worden, dat de strafregtelijke vervolging te dier zake mogelijk is.

Zoo is het ook met de staatkundige of zedelijke verantwoordelijkheid. Er kunnen door ministers daden van verzuim of van achteloosheid worden begaan, waardoor de eer en het aanzien van den Staat in gevaar zouden kunnen worden gebragt. Het is verre van mij, dat ik wenschen zou, dat een minister voor elke daad van onvoorzigtig beheer, voor elken onvoorzigtigen raad, voor elke achteloosheid, ook door zijne ambtenaren bedreven, in regten zou moeten worden vervolgd. Het is juist daarop, dat de parlementaire verantwoordelijkheid moet slaan. Het zal dan aan de Kamer zijn te beslissen, als de minister zich heeft verantwoord, welk gevolg zij daaraan mogt willen geven. Maar dit komt mij stellig voor, dat de Kamer ook in dit opzigt eene strafregtelijke vervolging zal moeten *kunnen* instellen, wanneer de Kamer zich bij haar onderzoek mogt overtuigen, dat de minister door achteloosheid of verzuim 's lands belangen heeft benadeeld, of de Staat daardoor in gevaar is gebragt. Wanneer bijv. een minister op een tijdstip van oorlog of dreigend gevaar, verzuimt of verwaarloost, 's lands verdedigingsmiddelen in goeden staat te brengen of te houden, waardoor het land in groot gevaar zou kunnen verkeeren, dan moet de minister daarvoor verantwoordelijk zijn en te regt gesteld kunnen worden. En intusschen zou hij, volgens art. 1 van het ontwerp, te dier zake niet strafregtelijk verantwoordelijk of vervolgbaar zijn. Ik geloof nogtans, dat verregaande achteloosheid en pligtverzuim, in het belang der maatschappij, met straf moet worden bedreigd; ik verlang, dat de strafregtelijke vervolging te dier zake, krachtens de grondwettige ministeriele verantwoordelijkheid, en krachtens deze wet, mogelijk zij. Het is uit dien hoofde, dat ik wensch, dat daaromtrent eene bepaling in art. 1 van het ontwerp worde opgenomen. Ook daartoe strekt het tegenwoordig ontwerp.

Ik geloof thans het amendement, dat ik de eer heb aan te bieden, genoegzaam te hebben toegelicht. Daardoor zullen, naar ik vertrouw, mijne eigene bezwaren en ook die van vele anderen uit den weg worden geruimd. Daardoor zal, naar ik mij vlei, het doel der Regering, in hare memorie van toelichting en in hare memorie van beantwoording te kennen gegeven, beter worden bereikt. Daardoor zal de strafregtelijke verantwoordelijkheid wezenlijk in haren geheelen omvang worden geregeld. Daardoor zal een belangrijk beginsel worden uitgemaakt, dat namelijk de strafregtelijke vervolging ook kan plaats hebben ter zake van een verkeerd beheer der finantien van den Staat. Daardoor zal worden uitgemaakt, dat de strafregtelijke vervolging kan geschieden, wanneer een minister, door achteloosheid of nalatigheid, de belangen of de zekerheid van den Staat in gevaar brengt.

Het amendement dat ik aanbiede, strekt alsnu om het 1ste lid van art. 1 aldus te veranderen:

» De ministers, hoofden der ministeriele departementen, kunnen, hetzij gezamenlijk hetzij ieder afzonderlijk, worden aangeklaagd en vervolgd, wanneer zij zich schuldig maken aan schending of niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet, aan verkeerd beheer van de algemeene geldmiddelen, aan het in gevaar brengen van de zekerheid van den Staat, of aan eenig misbruik van gezag, hetwelk bij de bestaande wet niet is strafbaar gesteld."

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo, volgens het Reglement van Orde, een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De heer ***Verweij Mejan***: Een onzer geachte leden heeft verklaard het beginsel der wet, zoo als het in art. 1 van het ontwerp is uitgedrukt, niet te kunnen goedkeuren, maar echter te schromen eenig amendement voor te stellen. Ik deel in het bezwaar van dien spreker, en kan ook den schroom om bij amendement tegen het stelsel der Regering een ander stelsel te stellen, niet geheel van mij verwijderen. En echter ik besluit er toe, een amendement voor te stellen, al ware het dan ook maar alleen, om stellig en duidelijk van mijne meening te doen blijken. Ik zal mij echter van alle noodelooze voorafspraak onthouden en mij bepalen tot de voorlezing van het amendement en tot toelichting van hetzelve. Het amendement heeft een deele gelijke strekking, als dat van het geëerde lid uit Limburg, doch gaat in anderen opzigte zoo ver niet. Het strekt namelijk om art. 1 te lezen als volgt:

» De hoofden der ministeriele departementen kunnen worden aangeklaagd en vervolgd wegens elke daad, waardoor zij zich opzettelijk schuldig maken aan schending of niet-uitvoering van de Grondwet, van eenige andere wet, of van eenig reglement van algemeen bestuur en waartegen bij de gewone strafwetten niet is voorzien.

» De poging tot het plegen van zoodanig misdrijf wordt voor het misdrijf zelf gehouden."

Ik ga nu onmiddellijk tot toelichting en verdediging van dat amendement over. Daartoe zal ik aanvangen met de vraag: welke is de beteekenis, wat is het doel der voordragt? Wij hebben voor ons liggen een ontwerp, dat, blijkens de opgegevene beweegredenen, strekt ter uitvoering van de artt. 53, 73 en 159 der Grondwet. Nu meen ik, dat het ontwerp niet aan dat doel beantwoordt, en dat het niet uitvoert de artt. 53 en 73 der Grondwet. Art. 53 behelst eene eenvoudige bepaling: » De » Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk." Door deze bepaling in de Grondwet op te nemen, meende men het staatsbestuur op geheel nieuwe grondslagen te vestigen; men dacht daardoor tot de ware beginselen eener constitutionnele regering, gelijk die in Engeland en elders bestaat, terug te keeren. Men had groote verwachting van de opname in de Grondwet van den constitutionnelen regel: » De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk." Men dacht, dat daardoor het koningschap op nieuwe, op hechte grondslagen zou worden gebragt. Met dat doel werd art. 53 in de Grondwet opgenomen. Men had geen oogmerk de Koninklijke magt te verzwakken, maar integendeel stelde men zich ten doel om haar te verhoogen. Men stelde zich voor van den Nederlandschen Koning te maken den Engelschen Koning, waarvan gezegd wordt, dat hij magteloos voor het kwade, alvermogend is voor het goede, en hierdoor juist zooveel magt verkrijgt. De Nederlandsche Koning zal dan ook tot den minister hier staan, als de monarch der oude Fransche geschiedenis tot den *Major Domus*. Neen, gewigtig zijn de attributen het koningschap opgedragen, en men leze slechts de afdeeling onzer Grondwet over de magt des Konings handelende, om zich te overtuigen dat de ministeriele verantwoordelijkheid, wel verre van de magt des Konings te verminderen, niets anders bedoelt dan den waarborg der maatschappij voor de Koninklijke onschendbaarheid. Wanneer de Vorst geacht wordt nimmer iets verkeerds te doen en tot geene verantwoording van zijn gedrag kan geroepen worden, zoo behoort de Staat daarbij de gerustheid te behouden dat de wetten zullen geëerbiedigd, dat

het volksbelang zal behartigd worden. Zoodra art. 53 het beginsel zoude opnemen » de Koning is onschendbaar", moest evenzeer in het belang van den Staat als van het koningschap, de bijvoeging volgen » de ministers zijn verantwoordelijk". Het geldt hier niet eene zoogenaamde ministeriele verantwoordelijkheid, maar eene verantwoordelijkheid der ministers. En wil men de vraag beantwoord hebben, welke de verantwoordelijkheid is, die, naar onze Grondwet, ter verzekering der Koninklijke onschendbaarheid, eene regeling behoeft bij de wet, zoo verlate men het veld der bespiegeling, zoo rigte men de oogen niet naar elders, maar men raadplege alleen het art. 73, alwaar bepaaldelijk over de verantwoordelijkheid wordt gehandeld den hoofden van ministeriele departementen opgelegd. Niet genoeg ware het, naar veler meening, geweest, zich tot art. 53 te bepalen. Het scheen noodzakelijk aan de meeste bepalingen der Grondwet eene meer stellige beteekenis te geven, en daar waar bij name over de ministeriele departementen gehandeld wordt, kwam men terug op de algemeene uitdrukking die men genoegzaam keurde, toen alleen de Koninklijke onschendbaarheid moest worden verzekerd. Art. 73 volgde dan ook spoedig art. 53 op. Art. 53 behelst een algemeen beginsel, stelt een algemeenen regel daar. Art. 73 bevat eene nadere toepassing en uitlegging van dien regel. Wat zegt nu art. 73? Het artikel luidt als volgt:

» De Koning stelt ministeriele departementen in, benoemt er de hoofden van, en ontslaat die naar welgevallen.

» De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt.

» Hunne verantwoordelijkheid wordt geregeld door de wet.

» Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door een der hoofden van de ministeriele departementen mede-onderteekend."

Welke verantwoordelijkheid wordt nu in art. 73 bedoeld? Slechts eene verantwoordelijkheid, die uit art. 53 der Grondwet voortvloeit? Is hiermede geheel de aansprakelijkheid der Ministers behandeld? Waarlijk niet. De algemeene verantwoordelijkheid van alle ambtenaren, blijft hierbij in het midden. De wet behoudt hieromtrent volle vrijheid. De gewone beginselen der aansprakelijkheid van alle menschen voor hunne daden en zoo van alle ambtenaren voor hunne ambtsverrigtingen, komen hier niet in aanmerking. De verantwoordelijkheid waarover wij hier handelen gaat uit van de Koninklijke onschendbaarheid. Er bestaat alzoo een noodzakelijk en onmiddellijk verband tusschen de beide artikelen. Maar om dat onmisbaar verband aan te wijzen, is het niet noodig te redeneren, noch naar den zin van art. 73 te zoeken. Ik vinde toch duidelijk in de 2de alinea van dat artikel uitgedrukt: » De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt." En daarop volgt: » Hunne verantwoordelijkheid wordt geregeld door de wet." De grondwettige bepalingen betrekkelijk de ministeriele verantwoordelijkheid komen alzoo hierop neder: 1°. zij strekken tot handhaving van de onschendbaarheid des Konings, tot dekking der Kroon (art. 53), en 2°. zij hebben ten doel te zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt (art. 73). Die bepalingen staan alzoo in een onmiddellijk en onverbreekbaar verband met de onschendbaarheid des Konings en met de uitoefening der Koninklijke magt. Een en ander komt mij derhalve voor, op eene duidelijke wijze in de Grondwet te zijn opgenomen. De verantwoordelijkheid der Ministers, is eene verantwoordelijkheid ter uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt. Niets meer, niets anders. Is dit ongenoegzaam, onvolkomen, het moge waar zijn: het staat ons thans niet de Grondwet aan te vullen en te beoordeelen, maar wel de Grondwet uit te voeren en toe te passen. Het ontwerp van wet gaat buiten de grens door art. 73 gesteld. Het verwart eene algemeene verantwoordelijkheid van staatsdienaren met eene bijzondere verantwoordelijkheid der Ministers, in den zin van het aangehaalde artikel. Dat ontwerp wil tot de Ministers als staatsdienaren hebben uitgestrekt, hetgeen alleen betreft de Ministers als uitvoerders des Koninklijken wils, als door de constitutie geroepen om de Kroon te dekken, en de onschendbaarheid des Konings te verzekeren. Tot deze strekking en beteekenis moet het ontwerp worden teruggebragt; al wat daarbuiten ligt, moge nuttig en voordeelig zijn voor de Ministers: de Grondwet heeft dergelijk voorregt niet toegekend. De regeling der verantwoordelijkheid moet geen vrijbrief worden, die aan het misdrijf van den minister de straffeloosheid verzekert. Niet boven de gewone regelen der verantwoordelijkheid is de Minister verheven; integendeel bij is, in de betrekking tot de Koninklijke onschendbaarheid, aan eene bijzondere verantwoordelijkheid onderworpen.

Er is nog een ander argument aan te voeren tot bevestiging van dat gevoelen. Waar is in de Grondwet gesproken van de ministeriele verantwoordelijkheid? In het *tweede hoofdstuk*, handelende *van den Koning*. In de zesde afdeeling van dat hoofdstuk, ten opschrift voerende: *Van de magt des Konings*, wordt in art. 53 het beginsel der ministeriele verantwoordelijkheid opgenomen; en in de zevende afdeeling: *Van den Raad van State en de ministeriele departementen*, treft men in art. 73 de uitvoering van het beginsel aan. De geheele verantwoordelijkheid, waarvan in de artt. 53 en 73 der Grondwet gewag gemaakt wordt, en die als een waarborg voor het volk in de Grondwet is opgenomen, staat alzoo in een onmiddellijk verband tot de Koninklijke magt. En die verantwoordelijkheid moet, volgens art. 73, alinea 3, geregeld worden *bij de wet*. Maar wat moet nu die vast te stellen wet inhouden? Het moet eene wet zijn, die handelt van misdrijven door ministers begaan, maar niet van gewonen aard, doch van bijzonderen aard. Er moet bij die wet alleen en uitsluitend sprake zijn van de ministeriele verantwoordelijkheid, in betrekking tot de onschendbaarheid des Konings, en tot den pligt, op de ministers rustende, om te zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt.

En wat wordt daartegen nu ingebragt? Ik heb hooren spreken van art. 159 der Grondwet, waarbij bepaald wordt, dat onder anderen de hoofden der ministeriele departementen, wegens *ambtsmisdrijven* te regt staan voor den Hoogen Raad. En hieruit wordt afgeleid, dat de verantwoordelijkheid der Ministers in de artt. 53 en 73 der Grondwet, bedoelt alle ambtsmisdrijven der hoofden van ministeriele departementen, en dat de wet bij art. 73 gewild en bij het 5de der additionnele artikelen bedoeld, alle ambtsmisdrijven der ministers moet behandelen. Die bewering meen ik te moeten betwisten en ik meen u tot dat einde te moeten wijzen op de geschiedenis en op de ware beteekenis van het artikel.

Het bedoelde 159ste artikel heeft, bij de handelingen ter herziening der Grondwet, vele wijzigingen ondergaan. Het is ontleend aan het oude art. 175, waarin sprake was van twee gevallen, dat is: 1°. van misdrijven *gedurende* den tijd hunner functien begaan, en 2°. van misdrijven *in het uitoefenen* van hunne functien gepleegd. Het zal geene ontwikkeling behoeven dat er nu gehandeld wordt over misdrijven *in de uitoefening* der functien gepleegd. Welnu, de ambts-misdrijven, waarvan art. 159 der Grondwet gewaagt, zijn niets anders, dan het voorschrift van art. 175 der Grondwet (oud): *misdrijven in het uitoefenen van hunne functien begaan.* Maar de bijzondere delicten, weswege een minister kan worden vervolgd en gestraft, zonder dat het in eigenlijken zin zijn ambtsmisdrijven; daarin is bij dat artikel niet voorzien. Het woord *ambtsmisdrijf* is in de Grondwet een nieuw woord. Het oude art. 175 hield het woord ambtsmisdrijf niet, doch sprak met gelijke bedoeling van misdrijven in het uitoefenen der functien begaan. Voor de veranderde uitdrukking vond ik geene reden opgegeven. De zaak zelve heeft men niet willen veranderen; alleen naar eene betere redactie werd gestreefd. Ambtsmisdrijf zal dan moeten beteekenen, misdrijf in de uitoefenen der functien begaan, maar daarom geene gewone misdrijven, geen misdrijf door den ambtenaar gepleegd met misbruiking van zijn ambt. Alleen schending van eene ambtsverpligting wordt een misdrijf in de uitoefening der functien. Het ambtsmisdrijf is, met andere woorden, een onwettig gebruik van een wettig gezag. Zal nu het woord ambtsmisdrijf al datgene uitdrukken wat volgens het art. 73 het onderwerp eener regeling bij de wet moet wezen? Zal de regeling dezer verantwoordelijkheid van de hoofden der ministeriele departementen, alleen het ambtsmisdrijf ten doel hebben? — Niemand zal het beweren; maar even hierdoor is er ook slechts een zijdelingsch verband, misschien geen verband ter wereld tusschen de beide artt. 73 en 159.

Aan het art. 159 der Grondwet moet eene ruime beteekenis worden gegeven. Daarbij wordt niet alleen gehandeld van ministers, maar ook van andere ambtenaren. Zij worden allen op gelijke lijn geplaatst. Art. 159 strekt slechts tot regeling der competentie, tot aanwijzing der judicature. Art. 159 staat alzoo geheel op zich zelf en heeft geene regtstreeksche betrekking tot de artt. 53 en 73.

En wanneer nu de ministeriele verantwoordelijkheid opgenomen wordt in den zin van art. 73, dan zal voornamelijk, zoo niet alleen, in aanmerking moeten komen zoodanige staatkundige of parlementaire verantwoordelijkheid, als ten oogmerk heeft de waardigheid en de onschendbaarheid des Konings te verzekeren en den waarborg aan het volk te leveren, dat de ministers zullen zorgen en waken voor de uitvoering der Grondwet of der andere wetten. Het tegenwoordig ontwerp, regelende de ministeriele verantwoordelijkheid, moet tot die punten worden beperkt, welke uit art. 73 der Grondwet voortvloeijen. De gewone strafregtelijke of civile verantwoordelijkheid moet alhier niet worden behandeld. De wet die ter uitvoering van art. 73 wordt gemaakt moet het exceptionneel karakter behouden in den zin van dat artikel gelegen. Tot dat einde stel ik, bij wijze van amendement, een geheel nieuw artikel voor. En hiermede geloof ik dat amen-

dement ook op eene voldoende wijze te hebben toegelicht. Ik kan mij tot deze algemeene beschouwing bepalen, daar sommige van het ontwerp der Regering afwijkende uitdrukkingen in dit amendement voorkomende, reeds door vroegere sprekers werden toegelicht.

Intusschen mag ik niet nalaten te doen opmerken dat we hier handelen over een zeer gewigtig en teeder punt, en dat we de handen geslagen hebben aan een belangrijk werk, dat elders nog niet is beproefd of welks oprigting elders nog niet is gelukt.

Maar wij allen wenschen voorzeker deze beraadslagingen tot een goed einde te brengen en ons niet te doen afschrikken door de moeijelijkheden welke wij op onzen weg mogten ontmoeten. Er zullen waarschijnlijk nog verschillende amendementen ten aanzien van art. 1 worden voorgedragen, die ook alle aan onze beoordeeling zullen worden onderworpen. Die amendementen zullen waarschijnlijk voor verschillende en zeer uiteenloopende beschouwingen vatbaar zijn. Het zal bij die amendementen aankomen op woorden en uitdrukkingen; op het onderling verband der veranderde en der onveranderde artikelen. Zullen we die alle hier behandelen, na slechts eenmaal de voorlezing daarvan te hebben aangehoord? Zullen zij daarna achtervolgens aan onze stemming worden onderworpen? Zal zoodanige behandeling en beraadslaging wel rijpe vruchten dragen? Ik wil de vrijheid nemen een voorstel te doen om eenen anderen weg te bewandelen. Ik zou namelijk wenschen, dat alle de leden die amendementen hadden voor te dragen, ze aanboden en ze toelichtten en dat de Vergadering alsdan gebruik zou maken van de bepaling van art. 87 van het Reglement van Orde, om namelijk de beraadslagingen over die amendementen uit te stellen en de amendementen naar de afdeelingen te verzenden. Na den afloop van dat onderzoek der amendementen in de afdeelingen, konden de openbare beraadslagingen spoedig worden voortgezet. Op die wijze ware het mogelijk de behandeling van dit wets-ontwerp tot een goed einde te brengen.

Van onderscheidene zijden verklaren de leden dit voorstel te ondersteunen.

De heer ***Thorbecke*** ondersteunt met eenige wijziging het door den heer Verweij Mejan gedane voorstel.
(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* II.)

De ***Voorzitter***: Het voorstel van den heer Verweij Mejan strekt daartoe, om alle wijzigingen, die men op art. 1 mogt wenschen te maken, te ontwikkelen en aan te bieden, maar ze vervolgens te verzenden aan de afdeelingen. Dat voorstel komt mij voor, geheel overeenkomstig art. 87 van het Reglement van Orde te zijn. Maar er dient dan ook vooraf gelegenheid te worden gegeven, om alle amendementen te ontwikkelen en voor te dragen. Eerst dan komt de motie van orde, die men op het oog heeft, te pas. Indien de Kamer zich met mijn gevoelen mogt vereenigen, dan vervalt ook het voorstel van den heer Thorbecke, daar, in dat geval, door de Vergadering zal zijn beslist, dat alle de wijzigingen naar de afdeelingen zullen worden verzonden, om daar een onderwerp van nadere overweging uit te maken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik geef het volkomen toe, dat de Vergadering het regt en de bevoegdheid heeft, om alle de amendementen, die er aangeboden zijn, of nog aangeboden mogten worden, aan de afdeelingen te verzenden. Maar ik kan niet toegeven, dat het de behandeling der zaak vereenvoudigen en bespoedigen zal, wanneer alle die amendementen, die onderling met elkander kunnen en zullen strijden, naar de afdeelingen zullen worden verzonden. Inderdaad, ik moet bekennen dat het mij duister is, wat daarvan het gevolg zijn zal. Maar ik meen toch aan de Vergadering te moeten mededeelen, welk gevolg die verzending hebben zal op het voorstel, dat thans aanhangig is, voor zooveel de Regering aangaat. Die amendementen zulle niet allen slaan op art. 1, dat thans in behandeling is, maar zij zullen ook van toepassing zijn op de overige artikelen, ja op het geheel van het ontwerp. Maar wat er ook mogt worden voorgedragen; dit kan ik verklaren, dat dit ontwerp zal blijven het voorstel der Regering. Ik meen dit te moeten doen opmerken, omdat bijv. het geopperde denkbeeld, of de aanklagt der Kamer wel gevorderd wordt voor de misdrijven, die naar de gewone strafwet kunnen worden beregt, een dier hoofdpunten is, waarover reeds gedurende twee dagen in deze Vergadering is geraadpleegd. Wordt nu een der amendementen, die tot verwerping dier aanklagte strekken, vroeger of later aangenomen, dan zoude het geheel ontwerp vervallen; en dan is het doelmatiger eenvoudig het ontwerp af te stemmen, daar de Regering toch verpligt zoude zijn bij de overneming van dergelijk amendement de wet in te trekken. Reeds gedurende twee dagen is er breedvoerig over het stelsel der wet beraadslaagd. Men zal de Regering, door het voordragen van amendementen, op geen ander, naar haar oordeel verkeerd terrein brengen. Wij kunnen toegeven, dat het ontwerp nog niet volmaakt en dat het voor verbetering vatbaar is, doch wij kunnen niet medewerken, om de hand te leenen tot het afbreken der grondslagen waarop het ontwerp rust. Het is buiten onze magt, om de verzending van de amendementen naar de afdeelingen tegen te houden, doch wij hebben het pligtmatig geoordeeld, om, vòòr dat daartoe besloten wordt, mede te deelen, dat die verzending niet tot de uitkomst zal leiden, die sommigen zich daarvan schijnen voor te stellen. Wij zullen toch, wat het stelsel en de hoofdpunten aangaat, in geen geval van dit ontwerp afwijken.

De heer ***Thorbecke*** licht zijn voorstel nader toe.
(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* III.)

De heer ***van Hall***: Ik vereenig mij geheel en al met de zienswijze van vorige sprekers, die daartoe strekt, om de aangebodene amendementen naar de afdeelingen te verzenden, ten einde aldaar nader te worden overwogen. Ook ik wensch gaarne, dat dit ontwerp tot stand kome. Maar ik wensch tevens mede te werken tot de daarstelling van goede wetten. Daartoe is het noodig dat zoowel de Regering als wij de onderwerpen, die hier behandeld worden, aandachtig kunnen overwegen. Bij de vaststelling van het Reglement van Orde, heb ik in den boezem dezer vergadering wijze en ware woorden gehoord, nopens de voorzigtigheid en bezadigdheid, waarmede de beraadslagingen in de vergadering behooren te worden gevoerd. Wij hebben thans zeer gewigtige amendementen hooren voordragen. Er zullen andere volgen. Het zijn amendementen, die in het geheele stelsel der wet ingrijpen. Ik kan mij alzoo vereenigen met het gevoelen, dat de amendementen, die reeds voorgedragen zijn, aan de afdeelingen zullen worden verzonden. De Minister heeft nu wel gezegd, waartoe zal de verzending van alle die amendementen naar de afdeelingen leiden? De Regering is, zegt men, te vast besloten nopens het stelsel der wet, om te kunnen verwachten, dat eenig overleg, betrekkelijk de hoofdpunten, tot een goed einde zou leiden. Maar ik geloof dat de Regering, die erkend heeft dat de wet niet is volmaakt, ook niet eene nadere overweging in de afdeelingen in den weg behoort te staan, omdat juist daardoor het doel, dat ook zij beoogt, zou kunnen worden bereikt, dat is de daarstelling der wet nopens de ministeriele verantwoordelijkheid.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Wat ik gezegd heb, gold meer de amendementen, die nog mogten worden aangeboden, dan die, welke reeds ingediend zijn. Wat nu meer bepaaldelijk de beide laatste amendementen aangaat, het spreekt van zelf, dat de Kamer volkomen in haar regt is, om ze naar de afdeelingen te verzenden. Maar ik geloof tevens, dat zij niet op de bloote lezing en toelichting der amendementen behoort te besluiten, dat het noodzakelijk is, eene nadere overweging in de afdeelingen te doen plaats hebben. Ik wenschte gaarne over de beide aangebodene amendementen het woord te voeren en dan aan de Vergadering de beslissing over te laten der vraag, of zij het noodzakelijk zou blijven oordeelen, ze naar de afdeelingen te verzenden en de beraadslagingen te verdagen?

De heer ***Duijmaer van Twist***: Ik kan niet nalaten ook bij deze gelegenheid te doen opmerken, hoe zeer het te betreuren is, dat wij bij onze openbare beraadslagingen niet zoodanige commissie van rapporteurs hebben, als onlangs bij de herziening van ons Reglement van Orde was voorgesteld. Niet alleen voor het opmaken van een behoorlijk verslag, maar ook, ja vooral bij de openbare beraadslagingen is zoodanige commissie bijkans onmisbaar, eene commissie, die, het onderwerp meester, in den regel terstond in staat zou zijn, om het noodige licht ook over voorgedragene wijzigingen te verspreiden.

Wij missen thans zoodanige commissie. En het is nu niet de eerste maal dat zich dit gemis doet gevoelen. Pas is art. 1 van dit ontwerp in discussie, en pas zijn daaromtrent een paar amendementen voorgedragen, of het voorstel wordt gedaan, die amendementen ter overweging naar de afdeelingen te verzenden. En wanneer de meerderheid dit alzoo verlangt, dan zijn wij wel genoodzaakt aan dat verlangen toe te geven. Maar ik moet u toch verzoeken wel te willen bedenken, waartoe dat verzenden naar de afdeelingen, indien het niet blijft eene zeldzame uitzonde-

ring, leiden zal. Men zal nu de beide voorgedragen amendementen naar de afdeelingen verzenden; van de aldaar plaats gehad hebbende overweging zal een verslag worden opgemaakt; misschien zal het aan de Regering moeten worden medegedeeld en door haar beantwoord, zeker zal het in de Vergadering moeten worden uitgebragt, en de dag der beraadslaging op nieuw bepaald. Wij zullen dan op nieuw beginnen te beraadslagen over art. 1, en wie weet, of er geene nieuwe amendementen op art. 1 zullen worden voorgedragen, nieuwe beginselen behelzende, die óók weder eene nieuwe overweging in de afdeelingen zullen vorderen? En als dan eindelijk art. 1 zal zijn afgedaan dan zullen de beraadslagingen over art. 2 worden geopend. Maar wanneer wij dan op den ingeslagen weg zullen voortgaan, dan vraag ik, waar het einde zal zijn van onze beraadslagingen? Zal men niet met regt van ons zeggen, dat wij veel en lang overwegen, veel en lang beraadslagen, maar weinig goeds voor het land tot stand brengen?

De heer ***Verweij Mejan:*** Ik mag niet nalaten u, Mijne Heeren, bij deze gelegenheid opmerkzaam te maken, dat wij eene eerste schrede doen op eene nieuwe baan, dat is die der amendementen, en dat wij alzoo voorzigtig moeten zijn in dat opzigt met geene overhaasting te werk te gaan; niet *te* verre te gaan, maar ook niet terug te treden voor de toepassing en uitvoering van onze eigene besluiten. Het geëerde lid uit Overijssel heeft u de gevaren geschetst, die er uit zouden voortvloeijen, indien wij heden van art. 87 van ons Reglement zouden gebruik maken. Dit nu is een argument tegen de bepaling in ons Reglement opgenomen, niet tegen mijn voorstel. Dat voorstel toch bedoelt eenig en alleen de toepassing van hetgeen wij in het Reglement onlangs hebben geschreven. Maar ik neem dan ook de vrijheid alleen te vragen of art. 87 al dan niet in het Reglement voorkomt? En zoo ja, of we daarvan geen gebruik mogen maken om de amendementen naar de afdeelingen te verzenden? Er staat in dat artikel volstrekt niets, of dit kan plaats hebben met 1, 2, 3 of meer amendementen. Maar het regt bestaat onbepaald en ik verlang juist, dat het artikel van het Reglement worde toegepast en uitgevoerd ten opzigte der amendementen die bereids aangeboden zijn.

De Minister heeft als een bezwaar tegen de verzending naar de afdeelingen aangevoerd, dat de amendementen, die voorgedragen zijn, ingrijpen in het geheele beginsel, in den geheelen grondslag der wet. Maar dit argument is eene reden te meer, om die amendementen naar de afdeelingen te verzenden, ten einde daar nader te worden onderzocht. Het geldt hier niet eene vraag naar woord of uitdrukking, waarop dadelijk het antwoord te geven is. De zaak is van meerdere beteekenis. Wij kunnen hier niet, staande de vergadering als met de losse hand onderzoeken en beslissen of soms vrij ingewikkelde amendementen in strijd zijn met het stelsel, dat wij mogten meenen, dat in deze wet behoort te worden aangenomen.

Juist omdat de Minister beweerd heeft, dat de aangebodene amendementen in strijd zijn met het geheele stelsel der voordragt, kan ik mij vereenigen met het voorstel van het geëerde lid uit Leyden, om althans de twee tot dusverre voorgedragen amendementen naar de afdeelingen te verzenden. Ik geloof echter te vens, dat wij daartoe niet behooren te besluiten, dan nadat wij den Minister hebben gehoord. Het zal mij zelfs aangenaam wezen eerst dan tot het nader onderzoek in de afdeelingen over te gaan, wanneer wij, door de tegenbedenkingen des Ministers, geheel op de hoogte van het onderwerp zullen zijn gebragt.

De heer ***van Hall:*** Ik kan niet nalaten, ten opzigte van het aangevoerde door een redenaar uit Overijssel, aan te merken, dat men op dit oogenblik het eene uiterste stelt tegenover het andere en dat men zich voor beide uitersten behoort te wachten. Eenerzijds verlangt men, dat men niet te langzaam arbeide, maar aan den anderen kant behoort men te zorgen, dat er ook niet te snel en bij overhaasting gewerkt worde. Men erkent zelf, dat het hier geldt een zeer belangrijk en moeijelijk onderwerp, en men bestrijdt een nader onderzoek der zaak en van de amendementen, die aangeboden zijn, niettegenstaande zij den grondslag van het ontwerp betreffen, omdat men vreest, dat men van het eene uitstel tot het andere zal geraken. Ik meen te mogen herinneren, dat wij bereids eenige wetten behandeld hebben, waarin amendementen zijn opgenomen, zonder dat zij naar de afdeelingen zijn verzonden. Het is dus geene gewoonte, die de Kamer volgt. De geëerde spreker heeft deze gelegenheid te baat genomen, om zijn leedwezen te kennen te geven over het niet vestigen der zelfstandige commissien van rapporteurs. Maar al waren zij, bij de behandeling van dit wets-ontwerp, aanwezend geweest, het zou niets ter zake hebben gedaan. Dit wil ik echter gaarne verklaren, dat wanneer uit het niet bestaan dier commissien van rapporteurs zou moeten voortvloeijen, dat, wanneer we eens over een ontwerp beraadslaagden, wij altijd dadelijk eene beslissing zouden behooren te nemen over elk amendement, dat ten aanzien eener wet mogt worden aangeboden, ofindien de Regering, gelijk zoo straks de Minister van Justitie deed, ten einde alle nader onderzoek af te snijden zich reeds vooruit verklaarde geen amendement te kunnen toelaten en alzoo uitsloot het door hem zelven vroeger zoo hoog opgevijzeld gemeen overleg, dat hangende het voorloopig onderzoek plaats grijpt, — dat ik mij alsdan zou scharen aan de zijde van hen, die de vestiging dier zoogenaamde zelfstandige commissien van rapporteurs verlangen; dat ik alsdan zou vermeenen de eene kracht tegen de andere te moeten overstellen, en dat ik, in dat geval, de eerste zou wezen om het voorstel te doen tot verandering der artikelen van het reglement, die daartoe betrekking hebben.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt hierop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De vorige sprekers gewagen van deze voordragt, als of zij als het ware geheel uit de lucht komt vallen. Zij meenen, dat, wanneer de Kamer zich, bij eene gewigtige voordragt, en bij eene belangrijke aangelegenheid, met het stelsel der Regering niet kan vereenigen, er dan een ander stelsel moet worden aangenomen. Maar ik neem de vrijheid op een en ander te antwoorden, dat de Regering het ontwerp op de gewone wijze heeft voorgedragen; dat het op de gebruikelijke wijze in de afdeelingen is onderzocht; dat de Commissie van Rapporteurs zonder overhaasting het verslag der Kamer daarover heeft opgemaakt; dat de Regering zonder overijling hare memorie van beantwoording heeft ingediend; dat het ontwerp daarbij onderscheidene wijzigingen heeft ondergaan, ter voldoening aan het verlangen van de Kamer; dat de Commissie van Rapporteurs geen nader onderzoek in de afdeelingen noodzakelijk heeft geoordeeld, en dat daarop door de Vergadering zelve, na het uitbrengen van het algemeen verslag, de dag der beraadslagingen over dit wets-ontwerp is bepaald. Ik zeide nog daar zoo aanstonds, er zijn wijzigingen in het ontwerp gebragt, maar die veranderingen hebben geene betrekking gehad tot de hoofdbepalingen, tot de hoofdbeginselen van het ontwerp. Van den eersten dag af, dat ik de voordragt heb aangeboden, tot op dit oogenblik, heb ik het stelsel van het ontwerp verdedigd en gehandhaafd. Van het beginsel der wet ben ik volstrekt niet afgeweken. De zaak is alzoo, indien ik mij hier zoo mag uitdrukken, volkomen geinstrueerd. In het gewijzigd ontwerp zijn geene hoofd-veranderingen gebragt. De zaak is van alle zijden beschouwd. Een nader onderzoek in de afdeelingen kan tot geene hoofd-veranderingen leiden. Ik wil niet zeggen, dat er geene amendementen voorgesteld en aangenomen kunnen worden, maar ik meen er te moeten bijvoegen, dat de Regering geene veranderingen in het stelsel der wet kan toelaten.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal:*** Het was mijn voornemen niet, mij op dit oogenblik in de discussie te mengen. Slechts een enkel woord zij het mij vergund te spreken, nu ik wederom van het stelsel der zelfstandige rapporteurs hoor gewagen dat ik heb verdedigd en dat ik nog voorsta. Ik meen namelijk te moeten doen opmerken, dat, indien er zoodanige commissie van rapporteurs bestond, men dan geen *imperium in imperio* zou daargesteld hebben; een ligchaam, dat steeds tegenover het ministerie zou staan. Integendeel, men zou in dat geval hebben vijf personen, die geheel op de hoogte van het onderwerp waren, en die het in zijnen geheelen omvang zouden beschouwd en overzien hebben, waardoor de door ons voorgestelde bepaling doel zoude hebben getroffen, volgens welke deze commissie over ieder voorgesteld amendement moest worden gehoord. Die bepaling is echter uit ons stelsel gevallen, en reeds dadelijk voelt men daarvan het gemis. Nu wordt eene voorgestelde nadere overweging in de afdeelingen bestreden, omdat men zich reeds twee dagen met de behandeling der voordragt in de vergadering heeft bezig gehouden. Eene verzending van voorgesteld wordende wijzigingen is intusschen het eenige, wat als waarborg voor eene eenigzins goede behandeling der zaak is overgebleven. Het is tegen zoodanige verzending, dat men nu opkomt. Ja, zelfs het ministerie acht zulks niet noodzakelijk. Intusschen is het toch van belang, dat de aangebodene amendementen in de afdeelingen een onderwerp van naauwgezette overwegingen uitmaken, omdat het dient te worden onderzocht, of zij beginselen bevatten, in strijd met het stelsel der Regering, of in strijd met dat, hetwelk de Kamer verlangt aangenomen te zien. Deze wet is niet van oogenblikkelijke behoefte. Bij hare vaststelling behoort geene overhaasting plaats te hebben. Het eigenbelang der Regering, het eigenbelang der Kamer, brengt mede de verzending van de amendementen naar de afdeelingen. Ik ondersteun mitsdien de motie van orde tot verzending van de amendementen naar de afdeelingen.

De heer ***Godefroi:*** Ik ondersteun gaarne de motie van

orde, die door twee geëerde leden is gedaan. Wat den vorm betreft, is zij geheel in overeenstemming met art. 87 van het Reglement van Orde. En wat aangaat de doelmatigheid en noodzakelijkheid der verzending van de amendementen naar de afdeelingen, kan ik mij volkomen vereenigen met hetgeen door den vorigen redenaar is in het midden gebragt. Over de motie van orde zelve zal ik alzoo geen woord meer spreken.

Maar door een der geëerde leden is, behalve het voorstel, om de ingediende amendementen naar de afdeelingen te verzenden, bovendien voorgesteld om alle de amendementen, die nog aangeboden mogten worden, ter griffie neder te leggen, ze te doen drukken en ronddeelen. Men heeft dit geacht in strijd te zijn met art. 83 van het Reglement van Orde, volgens hetwelk, van het oogenblik, dat het algemeen verslag is uitgebragt, tot 24 uren vóór den aanvang der beraadslaging, het aan ieder lid vrijstaat, door hen onderteekende wijzigingen in het aanhangige voorstel ter griffie in te zenden, die, na afloop van den termijn, met den meesten spoed gedrukt en rondgedeeld worden. Ik erken dat het gedane voorstel met dat voorschrift van het Reglement van orde niet geheel is in overeenstemming. Wij zouden ons dus hier eene afwijking van het Reglement van Orde moeten veroorloven. Maar is het dan de eerste keer dat wij ons iets dergelijks veroorloven? Herinnert u de beraadslagingen, in deze Kamer gehouden over het ontwerp betrekkelijk het regt van vereeniging en vergadering. In de toen gehouden avondzitting is door het volgen van eene geheel andere wijze van stemming van het Reglement afgeweken. Men vergete toch niet, dat het Reglement van Orde is de wet der Kamer; zij kan van die wet afwijken, wanneer zij het doelmatig mogt oordeelen. Ik geloof alzoo de beide motien van orde te moeten ondersteunen. Het volgen van dien weg zal wel niet leiden tot het verkrijgen van eene volmaakte wet, maar wel ten minst tot het erlangen eener zoo volmaakt mogelijke wet ten aanzien der ministeriele verantwoordelijkheid.

Ik heb echter nog een anderen grond, om op deze verschuiving der beraadslagingen aan te dringen. In het ontwerp is niet opgenomen de civile of de finantiele verantwoordelijkheid der Ministers. Dit heeft aanleiding gegeven, dat de Minister van Justitie door sommige leden is uitgenoodigd, om in de overwegingen van het ontwerp eenige verandering te brengen, ten einde later aan dat verlangen te kunnen voldoen. Maar nu meen ik te moeten vragen, of het verschuiven der behandeling van dit ontwerp niet allezins wenschelijk te achten is, ook in dien zin dat daardoor aan de Regering de tijd en de gelegenheid zal worden gegeven, om over het beginsel der civile en finantiele verantwoordelijkheid der Ministers na te denken, en om alsnog te voldoen aan het verlangen van zoo vele leden der Kamer, die zich anders in de noodzakelijkheid zouden bevinden tegen het wets-ontwerp te stemmen.

De heer ***Albarda***: Ik kan mij niet vereenigen met de gedane motie van orde. Zij strekt om twee amendementen, die aangeboden zijn, naar de afdeelingen te verzenden. Ik meen integendeel, dat beide amendementen dadelijk aan onze beraadslagingen behooren te worden onderworpen en in behandeling gebragt. Immers, het is niet te ontkennen, dat de beide amendementen met het stelsel der aanhangige, door de Regering voorgestelde wet in strijd zijn. Wij hebben dit reeds vernomen van den Minister van Justitie, den verdediger der Regering. Eene hoogst oppervlakkige inzage dezer amendementen toont aan dat dit werkelijk het geval is, en dat die amendementen strekken tot daarstelling van eene geheel andere wet. En nu geloof ik, dat de Kamer onbevoegd is dezelve aan te nemen. De Kamer heeft wel het regt van initiatief; zij mag wel een geheel nieuw voorstel tot stand brengen, op de wijze bij reglement bepaald; maar ik kan niet toegeven, dat het regt van amendement zich zoo ver zou uitstrekken, dat het voorstel der Regering eene geheel nieuwe wet zou worden. Men kan de voorstellen der Regering wijzigen, verbeteren, doch niet daarvoor eene geheel nieuwe wet in de plaats stellen. Daarom vermeen ik dat hier een onderzoek in de afdeelingen tot niets zoude leiden en de beraadslaging nutteloos vertragen. Twijfelt men echter of deze amendementen dit karakter hebben, en verlangt deze Vergadering daarop een nader onderzoek in de afdeelingen, laten wij dan hier het voorbeeld van andere wetgevende vergaderingen volgen, en geen uitstel van dagen veroorzaken, maar laten wij dan onmiddellijk naar de afdeelingen gaan en na een kortstondig onderzoek de openbare beraadslagingen hervatten, waar wij dezelve hebben afgebroken.

De heer ***van Voorst***: Ik kan mij geheel vereenigen met het aangevoerde door den vorigen spreker en moet mij op dit oogenblik ten stelligste tegen elk uitstel der beraadslaging verzetten. Naar mijne wijze van zien, zoude de verzending der amendementen naar de afdeelingen niet slechts een uitstel van dagen of weken ten gevolge kunnen hebben, maar zeer gemakkelijk het ontwerp van wet geheel uit het oog kunnen doen verliezen.

Nu wordt het *amendement van den heer Verweij Mejan* voorgelezen.

Vijf leden verklaren het te ondersteunen, zoodat het een onderwerp van overweging der Vergadering zal uitmaken.

De ***Voorzitter*** herinnert, dat er eene motie van orde is aangeboden om de twee ingediende amendementen naar de afdeelingen te verzenden. Het is die motie, waarover thans het eerst moet worden beslist.

De heer ***Thorbecke*** antwoordt kortelijk op de door den heer Albarda geopperde bedenkingen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* IV.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik acht mij verpligt te herhalen, wat ik straks gezegd heb. Ik wenschte gaarne in de gelegenheid te worden gesteld mijn gevoelen over de aangebodene amendementen kenbaar te maken, en mijne meening toe te lichten, dat het overbodig te achten is, die amendementen naar de afdeelingen te verzenden. Welligt, dat de Vergadering door de redenen, die ik zal aanvoeren, zal worden overtuigd, dat het niet noodzakelijk is, tot die verzending te besluiten.

De heer ***Thorbecke*** merkt op, dat wanneer een minister den wensch heeft te kennen gegeven om het woord te voeren, hij altoos moet worden gehoord, weshalve er geen bezwaar bestaat om aan het verlangen van den Minister van Justitie te voldoen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** verkrijgt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Reeds in den aanvang dezer zitting heb ik gezegd, dat het mij niet moeijelijk toescheen, de gemaakte bedenkingen en de aangebodene amendementen, ten opzigte van het 1ste artikel van het ontwerp, dat in beraadslaging is, te wederleggen. Doch ik wil desniettemin gaarne een blijk geven, dat de Regering niet elk amendement, dat aangeboden mogt worden, blindelings verwerpt, of dat zij het regt der Kamer zou betwisten, om amendementen van allerlei aard aan te bieden. Zij zal zich dan ook niet verzetten tegen de weglating van de woorden: „*hetzij gezamenlijk, hetzij ieder afzonderlijk,*" in het 1ste artikel voorkomende. De Regering stelt zich, ten aanzien van dat amendement, geene partij.

Maar geheel iets anders is het met het voorstel van den geëerden spreker uit Limburg, waarin opgesloten ligt dat het woord *opzettelijk* uit het ontwerp zou behooren weg te vallen. Met dat amendement kan de Regering zich niet vereenigen. De meerderheid der Kamer zal mogen beslissen, dat het amendement een onderwerp zal uitmaken van nadere overwegingen in de afdeelingen, maar de Regering acht zich verpligt voor 's hands te verklaren, dat, al mogt dit amendement den bijval van de meerderheid der leden in de afdeelingen verwerven, zij zich daarmede niet zal kunnen vereenigen. Zij is van oordeel, dat er hier, waar gesproken wordt van *strafregt*, allezins behoefte bestaat, het woord *opzettelijk* in deze voordragt te behouden. Bij mij bestaat die overtuiging levendig. Juist bij de veelvuldige werkzaamheden van de Ministers, ten gevolge waarvan nalatigheid, verzuim, ja misbruik van gezag zoo mogelijk is, is het van gewigt, het woord te behouden, daar men, door eenen tegenovergestelden weg te bewandelen, een nieuw strafregt voor de Ministers zou vaststellen. De eerste spreker heeft wel gemeend, dat het hoogst moeijelijk wezen zou, dat het *opzet* afzonderlijk zou moeten worden bewezen. Het is waar, er zijn sommige misdrijven, waar de daad zelve het bewijs van dolus of opzet medebrengt. Doch dit neemt niet weg, dat toch altijd in de wet moet behouden blijven, dat de daad met opzet zij gepleegd. De toepassing van dit beginsel is zoo moeijelijk niet, wanneer men slechts behoudt, wat in de wet is opgenomen. Schending of niet-uitvoering van de Grondwet, of van eenige andere wet, misbruik van gezag, eenig feit of verzuim, hetwelk bij de wet is strafbaar gesteld: deze misdrijven, vooral de laatste, moeten juist *opzettelijk* worden gepleegd, om strafbaar te kunnen worden gesteld. Juist daar waar het geldt verzuimen van ambtenaren, die niet verhinderd hebben wat zij konden verhinderen, behoort het opzet wel degelijk bewezen te worden, om het verzuim strafbaar te kunnen stellen. Het *misdrijf* behoort bewezen te zijn, om daarop eene straf te kunnen toepassen. En om te weten, of

er werkelijk *misdrijf* begaan is, moeten de *bedoelingen* van den dader onderzocht worden. Dit is de algemeene regel van dit ontwerp. En er zullen, bij de daden die hier gestraft worden, slechts weinige zijn waarbij de dolus in het feit gelegen is en waarop het niet billijk wezen zal dien regel toe te passen. Een geëerd spreker uit Leyden herinnerde, dat deze wet is eene strafwet. Ik geef dit volmondig toe, maar voeg er te gelijker tijd bij: om met billijkheid en met regtvaardigheid eene straf te kunnen uitspreken, behoort er te bestaan eene overtreding, een misdrijf of eene misdaad. Dit is het doel en de strekking van deze wet. Uitzonderingen op dien regel kunnen, vooral bij deze wet, niet worden toegelaten, daar men anders naar de uitkomst de zaak zoude beslissen, en het handelen of niet handelen des ministers strafbaar zoude maken, indien zijne daad of verzuim, ofschoon met de beste inzigten gepleegd, nadeelig voor den Staat uitviel.

Het slot van het amendement van den spreker uit Limburg heeft bij de Regering ook geen bijval kunnen vinden. Volgens hetzelve zou het *verkeerd beheer van de algemeene geldmiddelen* door eenen minister, strafwaardig zijn en de strafwet daarop toegepast moeten worden. Op die wijze zou een onbekwaam minister, die eene wet van finantielen of van anderen aard verkeerd mogt hebben begrepen, daarvoor in de gevangenis moeten worden geworpen. Ik begrijp inderdaad niet, hoe een dergelijk voorstel ter overweging aan de afdeelingen zou kunnen worden gezonden. Niet den schuldigen, maar den onbekwamen minister zou men straffen! Kan zoodanig minister het helpen, dat hij door den Koning tot minister benoemd is, en is het niet eene zeer menschelijke dwaling zich bekwaam te oordeelen voor eene roeping, waarvoor men de bekwaamheid mist? Inderdaad in zoodanig geval zou eene parlementaire afkeuring voldoende zijn.

Maar eene moeijelijke vraag ligt in het hoofdpunt van het amendement, of namelijk een minister alleen door den Koning en alleen door de Kamer kan worden aangeklaagd, wegens een misdrijf als minister, in de uitoefening zijner bediening gepleegd? Ook daaromtrent ben ik het met den spreker volstrekt oneens. Oordeelt de Kamer dat de vervolging aan het openbaar ministerie moet worden overgelaten; oordeelt zij, dat als de minister, in het belang van den Staat, in de toepassing zijner functien, de gewone strafwet heeft overtreden, hij van de Kamer geen vrijbrief kan erlangen, dan moet het aanhangig ontwerp vallen, doch men moet het alweder niet amenderen. Stemt dan deze wet af en de zaak is beslist. Ik geef er de voorkeur aan, dat men deze wet afstemme, dan dat men trachten zal het geheele stelsel, waar zij op rust, omver te werpen. Zoodanig amendement zou geheel en al in strijd zijn met het beginsel der wet. Ik geloof, dat de Koning en de Kamer alleen de ministers in vervolging behooren te kunnen stellen. De Kamer behoort het regt te bezitten, het in vervolging stellen van den minister voor te komen, door te verklaren: de minister is niet schuldig, hij heeft gehandeld in het belang van den Staat. Dat is geen privilegie voor de ministers, het is een staatkundige waarborg, eene voorwaarde, een vorm, en nu zegt de Grondwet niet, dat de vervolging niet aan bepaalde vormen zou kunnen worden onderworpen. Ik stel deze bepalingen voor in het belang der maatschappij. Ik geloof niet, dat in eene Nederlandsche Kamer ooit eene vervolging tegen eenen Minister zal plaats hebben, die kennelijk gehandeld heeft ter goeder trouw. Het is geen privilegie, maar het is een waarborg voor den Staat, opdat een Minister in buitengewone gevallen den moed hebbe, zelfs de wet te overtreden, mits hij overtuigend kan aantoonen, dat hij alzoo gehandeld heeft voor de rust en het welzijn van de maatschappij.

En dat er in sommige gevallen een vrijbrief wordt gegeven, is volstrekt niet vreemd. De leden der Staten-Generaal hebben mede een vrijbrief, want zij zijn, ingevolge art. 92 der Grondwet, niet geregtelijk vervolgbaar wegens de adviezen, door hen in de vergadering uitgebragt. Men moge u beschuldigen, dat gij in uwe adviezen beleedigd, belasterd, gehoond hebt, het baat niet; uw vrijbrief strekt u tot schild, tot volkomen waarborg. Geen regter kan u deswege vervolgen. Gij, Mijne Heeren, zijt daaromtrent volkomen gewaarborgd en gevrijwaard; en waarom? opdat niets u weêrhoude in het belang van den Staat de waarheid in hare naaktheid bloot te leggen. Welnu, deze wet bevat denzelfden grondslag. De Kamer moet de Ministers een vrijbrief kunnen geven, hen kunnen vrijspreken, in het belang van den Staat, ook dan zelfs wanneer zij de wetten hadden overtreden en de strafwet op hen van toepassing zou zijn. Dat zelfde hooge belang van den Staat, dat u vrijwaart, roep ik in ten behoeve der Ministers. De Ministers behooren op een geheel ander standpunt geplaatst te zijn, dan ieder ander ambtenaar. De Kamer moet hun kunnen zeggen: ge hebt gezondigd, maar ge wordt niet vervolgd, want ge hebt het gedaan voor het heil van het vaderland!

Wat ik nu tot verdediging van het 1ste artikel aanvoer, dat heb ik gedaan van het eerste oogenblik, dat dit wets-ontwerp aan uwe overwegingen werd aangeboden. Dit zal ik volhouden, al mogt de val van het ontwerp daarvan het gevolg wezen. En wat zal het nu baten, of de Kamer deze amendementen verzendt aan de afdeelingen? De stand van zaken zal daardoor niets veranderen. Wat ik van den beginne af heb volgehouden, sta ik met volle overtuiging voor. Ik zal er niet van afwijken.

Wat nu verder het 1ste artikel aangaat, ik houde het voor zoo ruim mogelijk gesteld. Alles kan daaronder worden begrepen. Niets kan daaraan worden onttrokken. Onder de woorden: *» misbruik van gezag, of eenig feit of verzuim, hetwelk bij de wet » strafbaar is gesteld"* kan alles worden begrepen. Wat men ook bijgebragt heeft in de amendementen, het is in het 1ste artikel vervat.

Men heeft voorgesteld, om achter: » de schending of niet-uit» voering van de Grondwet of van eenige andere wet," te voegen: » of van eenig reglement van algemeen bestuur". Doch ook dit is ten eenen male overbodig. Onder de woorden: *» misbruik van gezag"*, in het ontwerp voorkomende, kan alles worden verstaan en alles gebragt. Het komt mij alzoo voor, dat het artikel in alle opzigten goed en aannemelijk is en dat het geene verandering behoeft.

Ten slotte kan ik bij dit alles nog voegen, dat alle constitutien en alle schrijvers het nopens deze aangelegenheid in dat opzigt eens zijn, dat er geene vervolging tegen den minister moet kunnen worden ingesteld zonder vergunning van de Tweede Kamer.

De beraadslagingen over de gedane motie van orde, tot verzending van de beide amendementen, aangeboden door de heeren Borret en Verweij Mejan, worden gesloten.

Men gaat ter stemming over.

De motie van orde wordt *verworpen* met eene meerderheid van 38 tegen 17 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, van der Linden, van der Heijde, van Hall, Heemskerk, de Lom de Berg, van Nispen van Sevenaer, Godefroi, Verweij Mejan, Jespers, Thorbecke, Reinders, Wintgens, Ter Bruggen Hugenholtz, de Moraaz, Borret en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Mutsaers, Schooneveld, Bachiene, Backer, Lotsy, Albarda, Wichers, van Naamen, de Monchy, Groen van Prinsterer, Slicher van Domburg, Dirks, Westerhoff, van Hasselt, Schiffer, Dullert, van Voorst, Donker Curtius, Storm van 's Gravesande, van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Smit, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Boreel van Hogelanden, van Walchren, Wijnaendts, Bots, Luijben, van Eck, van Doorn, van Heiden Reinestein, Fokker, de Man, Engelen, Boxman, Meeussen en van Randwijck.

Hierna wordt de vergadering voor een half uur geschorst.

Bij de hervatting der zitting doet de Voorzitter mededeeling, dat van de Eerste Kamer berigt ontvangen is, dat zij zich vereenigd heeft met de ontwerpen van wet, haar door de Tweede Kamer toegezonden, betrekkelijk de bestemming van het batig slot van het bijzonder fonds nopens de Dedemsvaart, en ten aanzien der reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste en der reiskosten van de leden der Tweede Kamer. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Vervolgens worden de beraadslagingen hervat over art. 1 van het ontwerp van wet *wegens de ministeriele verantwoordelijkheid.*

De heer ***van Hall:*** Indien de Vergadering straks had kunnen besluiten, de voorgedragene amendementen naar de afdeelingen te verzenden, dan zou het overbodig geworden zijn, dat wij onze gevoelens nader ontwikkeld hadden, hetzij over art. 1, hetzij over de amendementen, die daarop zijn voorgedragen. Wij zijn daartoe echter thans verpligt, nu uit de stemming, die plaats gehad heeft, gebleken is, dat de meerderheid der Vergadering, ten aanzien van dit ontwerp reeds zoodanig is ingelicht, dat er noch nader onderzoek in de afdeelingen, noch nader overleg met de Regering gevorderd wordt. Ik kan mij echter ditmaal bepalen met te kennen te geven, dat ik het met vorige sprekers volkomen eens ben, dat art. 1 twee hoofdgebreken heeft. In de eerste plaats stelt het een privilegie daar voor de ministers, die ook voor gewone misdrijven niet anders kunnen te regt gesteld worden, dan naar de voorschriften van dit ontwerp. En ten tweede wordt daarbij een gewigtig gedeelte der verantwoordelijkheid niet getroffen, dat is: de staatkundige verantwoordelijkheid. Na al de gronden, die gedurende twee zittingen en ook heden tot ontwikkeling van dat gevoelen, ook door mij, zijn aangevoerd, zal ik mij bepalen met eenige voorbeelden uit de vaderlandsche geschiedenis bij te brengen,

ten bewijze dat het door ons voorgestane stelsel in onze vroegere geschiedenis geworteld is. Ik som die tot besparing van tijd slechts kortelijks op.

Door den Hove van Holland is de burgemeester Assendelft, die op last der Haarlemsche regering over de overgave der stad had gehandeld, met de koord gestraft, dat er de dood na volgde.

Hooft, in zijne *Nederlandsche Historien* het 27ste boek, schrijft aan de Staten de magt toe, om de raadslieden te straffen, die den Graaf verkeerd hadden geraden.

Cornelis van Aarssen, heer van Sommelsdijk, maakte, na den mislukten aanslag van *Willem den Tweede* op Amsterdam, gebruik van de algemeene amnestie, omdat hij de vervolging vreesde, ofschoon hij niet anders gedaan had, dan de bevelen van zijnen Vorst te volgen.

De Groot, in zijne *Verantwoording van de Regering van Holland*, erkent dezelfde beginselen bij de verdediging van zijn gedrag.

Vele staatkundige schrijvers ook van lateren tijd staan gelijke gevoelens voor.

In den derden der *Gemeenzame Brieven*, waarvan ik den schrijver hier niet wil noemen, leest men onder anderen: »Laat ik eens aannemen dat de Koning goedvond gratie te verleenen aan al de misdadigers; niet de Vorst zoude deswege voor de maatschappij aansprakelijk zijn, maar de minister, die niet had geweigerd alle deze roekelooze besluiten mede te onderteekenen."

Ook wanneer men het oog slaat op het staatsregt van Engeland, dan zal men daaruit het bewijs kunnen ontleenen, dat de staatkundige verantwoordelijkheid in het ontwerp diende te worden opgenomen. En in dat land zijn toch de beginselen van vrijheid en orde diep bij de ingezetenen ingeprent. Het is toch genoegzaam gebleken, dat daar te land werkelijk vrijheid, in den waren zin van het woord, bestaat.

Tegen dat alles wordt nu aangemerkt, dat zich dit een en ander kan oplossen in eene parlementaire blaam. En in zooverre zijn wij het eens. Maar wanneer nu die parlementaire blaam eenmaal uitgesproken is, en de Minister blijft desniettegenstaande in zijne roekelooze of onvoorzigtige daden, het zij dan uit onkunde, volharden, dan moeten zij wel degelijk als opzettelijke verzuimen of misbruiken van gezag beschouwd worden. Ook dit vordert het belang des lands.

Mogt bij deze gelegenheid de staatkundige verantwoordelijkheid niet in de wet worden opgenomen, dan houde ik mij overtuigd, dat de Kamer vroeg of laat op het onderwerp zal moeten terugkomen en aannemen wat thans voorgedragen is.

Ten slotte van deze beraadslaging mag ik niet nalaten de opmerking te maken, of, wanneer deze wet, zoo als zij ligt, mogt worden aangenomen, de natie dan niet te regt zal vragen, wat zij gevorderd is met de constitutionnele verantwoordelijkheid, die in de Grondwet is opgenomen. Zij zal zich afvragen, wat zij vóór Maart 1848 had kunnen verkrijgen en wat zij nu in dit opzigt bekomen heeft. Zij zal zich herinneren, dat in art. 6 van titel IX, boek II, van het ontwerp van Strafwetboek, dat den 20sten October 1847 is aangeboden, dezelfde bepaling werd aangetroffen, die nu voorgedragen is. Het kan intusschen nooit het doel van de verandering der grondwettige bepaling geweest zijn, om alleen datgene, wat in het ontwerp vervat is, onder ministeriele verantwoordelijkheid te begrijpen. Ik geloof, dat de natie te dezen aanzien in hare verwachting zal worden te leur gesteld.

De heer ***van Voorst***: Ik acht mij verpligt, bij gelegenheid der behandeling van dit artikel, een amendement voor te dragen, dat in verband staat met artt. 2 en volgende van het ontwerp. Het komt mij voor, dat de redactie der wet, indien mijn amendement mogt worden aangenomen, zal worden verbeterd. Het zou mij doelmatig toeschijnen, om in deze wet te doen voorafgaan dergelijke woorden als vervat zijn in art. 159 der Grondwet, waarbij wordt uitgedrukt, op wiens last de vervolging plaats heeft. Dan is tevens uitgemaakt dat die vervolging op geene andere wijze kan geschieden; terwijl in de volgende artikelen de wijze van procederen, in beide gevallen te volgen, wordt voorgeschreven. Ik acht het dan ook onnoodig iets tot verderen aandrang van dit amendement bij te brengen. Het strekt daartoe, om tusschen de artt. 1 en 2 te plaatsen het volgende nieuw artikel:

» Art. 2. De vervolging heeft plaats, hetzij van 's Konings wege, hetzij van wege de Tweede Kamer der Staten-Generaal."

Dat amendement wordt door geen vijf leden ondersteund, en kan alzoo geen onderwerp van overweging uitmaken.

De heer ***Godefroi***: In de zitting van eergisteren heb ik mijne bedenkingen tegen dit wets-ontwerp voorgedragen. Zij bestonden hoofdzakelijk daarin: 1°. dat het begrip van *ambts-misdrijven*, hetwelk ik daarin vond, mij voorkwam niet in overeenstemming te zijn met de bepalingen der Grondwet; 2°. dat er eene andere regeling plaats vond der proces-orde dan met de voorschriften der Grondwet overeenkomt; en 3°. dat ik het ontwerp meende te moeten bestrijden, uit hoofde van zijne onvolledigheid, omdat ook de civile verantwoordelijkheid in de wet had behooren te worden opgenomen. Wat nu laatstgemeld bezwaar aangaat, mag ik niet ontkennen, dat het verminderd is, na de toezegging van den Minister van Justitie, dat hij na afloop van de beraadslagingen over de artikelen eene wijziging in de overwegingen van het ontwerp zal aanbieden, waardoor aan dat bezwaar zal worden te gemoet gekomen. Wat betreft de finantiele verantwoordelijkheid, ook dienaangaande hebben wij van den Minister van Finantien eene geruststellende verklaring bekomen, dat er eene nadere regeling van dat onderwerp bij de wet zal plaats hebben.

En wanneer ik nu op de twee eerstgenoemde bezwaren het oog vestig, dan heeft het amendement van den geëerden spreker uit Zuidholland de strekking om het eerste bezwaar, ten aanzien van het begrip der *ambts-misdrijven*, te doen vervallen, want daarbij is de toepassing der voorgedragene wet beperkt tot die daden, welke alleen door de Ministers, en door geen ander dan de Ministers, kunnen worden gepleegd. Het zal u, Mijne Heeren, dan ook niet bevreemden, dat ik het aangeboden amendement van dien spreker krachtig ondersteun.

Doch ik kan in geenen deele ondersteunen het amendement, door den geëerden redenaar uit Limburg aangeboden. Van den beginne af, heb ik het voor onmogelijk geacht, om alle gevallen, waarin de Ministers strafbaar konden zijn, in deze wet bepaaldelijk op te noemen. Nu worden er in het amendement feiten vermeld, die reeds in de algemeene bewoordingen van art. 1 zijn begrepen. Zoo verlangt de voorsteller van het amendement strafbaar te stellen:

1°. *het verkeerd beheer van de algemeene geldmiddelen*, maar dat lost zich op in *schending der wet*, waartegen bij het ontwerp der Regering reeds is voorzien;

2°. *het in gevaar brengen van de zekerheid van den Staat*; maar dat feit kan niets anders zijn, immers om strafbaar te wezen, dan: *schending* of *niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet.* En ook daaromtrent is bij het voorstel der Regering voorzien;

3°. *eenig misbruik van gezag;* maar behoef ik te herinneren, Mijne Heeren, dat elk gezag moet steunen op de wet, en dat dus misbruik van gezag noodwendig is schending van de *wet* waarop het gezag berust. En in dien geest wordt ook reeds in het voorstel der Regering van *misbruik van gezag* gewag gemaakt.

Ik vinde derhalve in het amendement niets anders en ook niets beters, dan in art. 1 van het ontwerp der Regering is vervat. Maar in allen gevalle zou ik mij met dat amendement niet kunnen vereenigen, omdat het woord *opzettelijk*, naar mijn oordeel, volstrekt in art. 1 moet worden behouden. Het wordt volstrekt gevorderd, dat de misdrijven, die in art. 1 van het ontwerp strafbaar worden gesteld, *dolens*, met opzet, zijn begaan, om strafbaar te kunnen zijn. Ik kan mij daaromtrent geheel vereenigen met hetgeen door den Minister van Justitie is gezegd en ondersteun het volkomen. Maar ik kom terug op het amendement van den spreker uit Zuid-Holland, om te doen zien dat het niet geheel en al het door mij te kennen gegeven bezwaar uit den weg ruimt. Immers het is niet alleen noodig, dat in het ontwerp een juist begrip voorkome van de misdrijven, die het onderwerp moeten zijn van de strafregtelijke verantwoordelijkheid der ministers; maar daarenboven moet uit het ontwerp duidelijk blijken, dat de daarbij voorgedragene exceptionnele proces-orde ook van toepassing behoort te zijn, niet alleen op de evengenoemde misdrijven maar op de delicten, die bij art. 159 der Grondwet *ambtsmisdrijven* genoemd worden; en het is daarom dat ik, als een toevoegsel tot dat amendement, of als een nieuw artikel tusschen de artt. 1 en 2, wensch voor te dragen een amendement van dezen inhoud: » De vervolging ter zake van » de voorschreven misdrijven, gelijk mede ter zake van andere » ambts-misdrijven, heeft plaats, hetzij van 's Konings wege, na» dat deswege de Raad van State zal zijn gehoord, hetzij van » wege de Tweede Kamer der Staten-Generaal." Ik heb in dat amendement de woorden: *nadat deswege de Raad van State zal zijn gehoord*, ingelascht, omdat ik dit als een onmisbaar vereischte tot de vervolging van Koningswege, en als een waarborg voor den Staat en den Minister, beschouw. Ik heb mij afgevraagd, of het hooren van den Raad van State niet het gevolg was van art. 72 van de Grondwet, en of de Koning niet, op grond van dat artikel, verpligt was den Raad van State te hooren? Dat artikel der Grondwet houdt èn de *verpligting* èn de *bevoegdheid* des Konings in, betrekkelijk het hooren van den Raad van State; nu valt het wel niet te ontkennen, dat het vervolgen van eenen Minister kan gerangschikt worden onder de zaken van algemeen of bijzonder belang waarover de Koning de gedachten van den Raad van State *kan* innemen; maar er moet mijns in ziens daartoe bestaan eene duidelijke *verpligting*. Die *verpligting* nu wordt in de Grondwet aangetroffen ten aanzien van *alle algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat en van*

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 24STEN MEI.

zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen. Maar daaronder kan de vervolging van eenen minister niet worden gerangschikt. Door mijn amendement wensch ik dus te doen uitkomen eensdeels dat de *ambtsmisdrijven*, bij art. 159 der Grondwet bedoeld tot de bij dat artikel aangewezene exceptionnele proces-orde aanleiding moeten geven; anderdeels dat de Ministers van 's Konings wege niet anders behooren te worden vervolgd, dan nadat door den Koning de Raad van State zal zijn gehoord. De waardigheid der Kroon en niet minder het belang der Ministers vorderen dit.

Het amendement van den heer Godefroi wordt door geen vijf leden ondersteund en maakt alzoo geen onderwerp van nadere overweging bij de Vergadering uit.

De heer ***Borret***: Ik beschouw het als pligt, de bedenkingen die tegen mijn voorstel gemaakt zijn, te beantwoorden, vooral na de rede, door den Minister gehouden. Ik zal dit echter doen met de meest mogelijke kortheid, om niet noodeloos deze langdurige beraadslagingen te rekken.

Er is opgemerkt, dat het amendement de strekking zou hebben, om deze wet op geheel andere en op geheel nieuwe grondslagen te vestigen. Het kwam mij intusschen voor, ik dacht het ter goeder trouw, dat het amendement juist gegrond was op dezelfde grondslagen, dat het trachtte te bereiken hetzelfde doel, als het voorstel der Regering. Dat doel behoort toch te zijn, zoo als de Regering zelve oordeelt, de toepassing van het beginsel der strafregtelijke verantwoordelijkheid der ministers, in den meest uitgebreiden zin te regelen. Elke daad van het bestuur behoort aan de ministeriele verantwoordelijkheid te worden onderworpen. Zij kan zich oplossen in civile, finantiele, parlementaire of strafregtelijke verantwoordelijkheid. Nu geef ik gaarne den Minister toe, dat de parlementaire en civile aansprakelijkheid bij eene andere wet kunnen worden geregeld; maar indien de strekking dezer wet, volgens de verklaring van den Minister van Justitie is de *strafregtelijke verantwoordelijkheid in haren geheelen omvang te regelen*, dan moeten in deze wet bepalingen aangetroffen worden, die de toepassing van die strafregtelijke verantwoordelijkheid voor *alle* daden van bestuur toelaten, mogelijk maken. Het is het gebrek van zoodanige bepaling hetwelk ik door mijn amendement gemeend heb te moeten aanvullen. Het schijnt mij toe, ik herhaal het, dat art. 1, zoo als het ligt, de strafregtelijke verantwoordelijkheid *niet in haren geheelen omvang* regelt, en dat alzoo het doel, dat de Regering verklaart op het oog te hebben, door dit ontwerp niet zal worden bereikt.

Door verschillende leden der Kamer is beweerd, dat het niet voldoende was, dat een minister kan worden vervolgd, wanneer hij eene bepaalde schending der Grondwet of der wetten gepleegd, of wanneer hij een strafbaar feit begaan heeft, maar dat hij ook vervolgbaar en strafbaar moet zijn, wanneer hij de zekerheid of veiligheid van den Staat in gevaar brengt; en wanneer hij door achteloosheid of nalatigheid het een of ander heeft verzuimd, waardoor de veiligheid of zekerheid, de belangen van den Staat in gevaar zijn gebragt. Ook in die gevallen moet een minister verantwoording verschuldigd en vervolgbaar zijn. Leest nu vrij art. 1, zoo als het is voorgedragen. Volgens hetzelve zal de minister, die de zekerheid en veiligheid van den Staat in gevaar brengt, veelal niet strafregtelijk ter verantwoording kunnen worden geroepen. Misbruik van gezag, wetschending, worden strafbaar gesteld, maar niet het in gevaar brengen, door achteloosheid of pligtverzuim, van de hooge belangen van den Staat. Het zal der Kamer wel mogelijk zijn, eene parlementaire blaam deswege op den minister te leggen, maar vervolgbaar, strafbaar, zal hij daarvoor niet kunnen zijn. Mijn amendement heeft ten doel die gaping aan te vullen. Het inroepen van achteloosheid of pligtverzuim zal alsdan den minister niet meer baten; vervolging en bestraffing wachten hem, wanneer hij daardoor de zekerheid en de veiligheid van den Staat in gevaar mogt hebben gebragt.

Wat voorts aangaat de *finantiele* verantwoordelijkheid, geef ik het ook volkomen toe, dat de toegezegde wet betrekkelijk het rekenpligtig beheer en de verantwoording der geldmiddelen van den Staat, die later, ter uitvoering van de voorschriften der Grondwet, tot stand moet worden gebragt, die verantwoordelijkheid in alle hare bijzonderheden *kan* regelen. Maar is het al wederom waar, dat de wet, die thans aanhangig is, ten doel heeft de *strafregtelijke* verantwoordelijkheid *in haren geheelen omvang* te regelen, dan moet in deze wet als wettige regel ook worden bepaald, dat een minister strafregtelijk zal kunnen vervolgd worden wegens het *verkeerd beheer van de algemeene geldmiddelen*. Dit is het geval niet in het ontwerp der Regering. Een minister zal zich meest wel wachten voor dadelijke *wetschending* of *misbruik van gezag*; verspilling van de geldmiddelen van den Staat, *achteloosheid* en *pligtverzuim* zijn veeleer mogelijk. In één woord, wanneer de strafregtelijke aansprakelijkheid des ministers, een der uitvloeisels van de ministeriele verantwoordelijkheid, door deze wet *in haren geheelen omvang* moet geregeld worden, dan moet men ook voor elke daad waarvoor de minister ter verantwoording kan worden geroepen, in deze wet stellige bepalingen vinden, die de strafregtelijke vervolging van den minister *casu quo* kunnen wettigen. Het is er dus verre af, dat ik het beginsel der wet zou wenschen te veranderen, ik verlang geheel te treden en te blijven in haren geest en hare strekking, dat is de regeling der strafregtelijke verantwoordelijkheid der ministers in haren geheelen omvang.

Een ander punt, dat meermalen ter sprake is gekomen, betreft de gewone ambtsmisdrijven. De minister blijft er op staan, dat in de voordragt behouden blijven de woorden: *wegens ambtsmisdrijf*, omdat, volgens zijne meening, het aan de Kamer altijd vrij moet staan den minister, al heeft hij ook strafbaar gehandeld, een vrijbrief te geven. Ik ben het met den Minister volkomen eens, dat zoodanige vrijbrief door de Kamer moet kunnen worden verleend. Daarom schrijft art. 159 der Grondwet ook voor, dat onder anderen de ministers wegens ambtsmisdrijven niet kunnen worden vervolgd, dan op last des Konings of der Kamer. Dien waarborg wil ik den minister volstrekt niet ontnemen. Dat noodzakelijk vereischte tot vervolging blijft volkomen in zijn geheel. Art. 159 zal altijd volkomene werking blijven erlangen. Wat ik eigenlijk verlang, zal ik trachten door een voorbeeld te verduidelijken. Het is nog niet lang geleden, dat men in Frankrijk een minister, den minister Teste, heeft zien te regt stellen wegens een *ambtsmisdrijf* wegens omkooping in de uitoefening van zijne ministeriele betrekking gepleegd. Maar hij werd niet ter verantwoording geroepen, vervolgd en gestraft als *verantwoordelijk minister*, maar wel als *gewoon ambtenaar*, ofschoon tot zijne teregtstelling eene bijzondere autorisatie der volksvertegenwoordiging kon verleend worden. Dit is nu juist mijn stelsel. De ministeriele verantwoordelijkheid heeft geen ander oogmerk, dan om de onschendbaarheid des Konings te dekken en daartoe is de ministeriele aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid bepaaldelijk in de Grondwet opgenomen. Wanneer dus een minister niet als zoodanig, niet als agent der uitvoerende magt eene daad van bestuur verrigt strijdig met de Grondwet of met 's Lands belang, maar eene strafwaardige handeling, een misdrijf pleegt, dat ook elk ambtenaar kan plegen, dan moet de minister, die zoodanig feit begaan heeft, niet worden vervolgd als *verantwoordelijk* minister, maar naar de gewone strafwet als gewoon ambtenaar; hetgeen niet zal beletten dat die ministers, even als andere hoofdambtenaren altijd de waarborgen zullen behouden, die in art. 159 der Grondwet hun zijn toegekend, namelijk het *forum privilegiatum* van den Hoogen Raad, en den voorafgaanden last tot vervolging van den Koning of van de Kamer. Eischen deze beschermende bepalingen van art. 159 der Grondwet vaststelling eener bijzondere proces-orde, hetzij ten opzigte van de teregtstelling voor den Hoogen Raad, hetzij ten opzigte van het te verleenen verlof der Kamer, dan zal dit moeten geschieden bij het Wetboek van Strafvordering, of bij ons Reglement van Orde. Maar de wet, regelende de strafregtelijke vervolging der ministers als verantwoordelijke agenten der Kroon, heeft niets gemeen met de vervolging en bestraffing der gewone *ambts-misdrijven*, die door de ministers mogten worden gepleegd.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Tot dusverre dacht ik dat er maar eene ministeriele verantwoordelijkheid bestond, en dat derhalve in deze wet alle mogelijke daden strafbaar dienden te worden gesteld. Volgens den laatsten spreker zou dit het geval niet zijn. Ministers zijn eerst, zeide dat lid, voor gewone ambtsmisdrijven naar de strafwet vervolgbaar en strafbaar, en staan alsdan gelijk met elken ambtenaar, en hunne ministeriele verantwoordelijkheid, die de Kroon dekt, is geheel van staatkundigen aard. Ik zal op dat onderscheid eenvoudig antwoorden, dat, wanneer ik de ministeriele verantwoordelijkheid, op die wijze beschouwd, strafregtelijk zou moeten behandelen, hetgeen toch allen verlangen, er dan voor de daar te stellen wet geene enkele bepaling zou overblijven.

De heer ***Fokker***: Ik heb het voornemen mij te vereenigen met het amendement van den heer Borret, doch ik geloof, dat in allen gevalle, welk het lot van het amendement van dat geachte lid ook moge zijn, het woord *opzettelijk* in het 1ste artikel dient te vervallen. Uit voorzigtigheid meen ik derhalve een amendement te moeten voorstellen, dat eenvoudig daarin bestaat, om in art. 1 van het wets-ontwerp het woord *opzettelijk* weg te laten.

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund,

zoo zal het een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De heer ***Godefroi*** : Daar het mogelijk zou kunnen zijn, dat de voorgestelde amendementen wierden verworpen, zoo acht ik het doelmatig nog twee amendementen voor te dragen.

Het *eerste* strekt daartoe, om in art. 1 weg te laten de woorden: *hetzij gezamenlijk, hetzij ieder afzonderlijk*. Dit amendement vereischt geene nadere toelichting. De Minister van Justitie heeft zelf verklaard, dat hij geen bezwaar vindt in de weglating der bedoelde woorden.

Het *tweede* heeft ten doel, om in art. 1, achter de woorden: » *eenige andere wet*" te stellen: » of van eenig reglement van » algemeen bestuur". Het komt mij noodzakelijk voor, dat ook schending of niet-uitvoering van eenig *reglement van algemeen bestuur* strafbaar worde gesteld. Daardoor wordt meer volledig uitgedrukt, wat in art. 1 min volledig staat geschreven.

Beide amendementen worden door vijf leden ondersteund en zullen alzoo het onderwerp van overwegingen der Vergadering uitmaken.

De heer ***Thorbecke*** bestrijdt het laatste amendement van den heer Godefroi en ondersteunt dat van den heer Fokker.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* V.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

EDEL MOGENDE HEEREN!

Ik blijf het gevoelen voorstaan, dat het woord *opzettelijk* in het wets-ontwerp moet behouden blijven. Er is daartegen wel ingebragt, dat in den regel geen minister ter kwader trouw zal hebben gehandeld, maar traagheid of onbekwaamheid meest de oorzaken zullen zijn van gepleegde vergrijpen. Maar ik meen te moeten antwoorden, dat in eene strafwet traagheid of onbekwaamheid niet kunnen worden gestraft. Het is bekend, dat wanneer men eenmaal minister is, al het werk, dat men levert, dadelijk door de oppositie wordt verklaard te zijn proeven, die vol fouten zijn; die van het begin tot het einde niets deugen; werk, dat de bewijzen draagt van de onkunde, de onbekwaamheid, de slordigheid, de achteloosheid der ministers; elk minister wordt derwijze beoordeeld en veroordeeld. Komt nu die oppositie tot de Regering, dan zullen steeds de aftredende ministers als misdadigers moeten worden vervolgd! De uitkomst bekroont daarenboven niet altijd den best berekenden maatregel, en de meerderheid wijt altijd de schade aan de onhandigheid van den bewerker. Neen, als men straft, moet men den wezenlijk schuldige treffen, en daartoe is het behoud van het woord *opzettelijk* volstrekt noodzakelijk. Men bedenke daarbij toch, dat er velen zijn, die meenen, dat, wanneer zij eenen minister wenschen te verwijderen, zij tot dat einde geen gebruik mogen maken van het uiterste middel, de afstemming zijner begrooting. Deze voorzullen er op uit zijn om den minister van traagheid en onbekwaamheid te beschuldigen, en daardoor eene strafregtelijke vervolging op den hals te laden. Ik eindig deze beraadslaging mijnerzijds met de verklaring, dat ik niet zal medewerken, om tot de weglating van het woord *opzettelijk* de hand te leenen, en dat ik dat gevoelen, hetwelk ik van den beginne af heb verdedigd, zal blijven voorstaan, den val van het ontwerp verkiezende boven de verminking van beginselen, waarvan het hoogste staatsbelang de handhaving vordert.

De heer ***Thorbecke*** licht zijn gevoelen over het door den heer Fokker voorgestelde amendement nader toe.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* VI.)

De heer ***van Hall***: Ik meen alsnog te moeten doen opmerken, dat er in dezen geen stap zal kunnen worden gedaan zonder goedkeuring der Kamer. Het is op dien grond, dat ik er geen bezwaar in zie, mij te vereenigen met het amendement van den heer Fokker. Ik begrijp niet waarom, wanneer men, gelijk bij dit voorstel van wet geschiedt, alle misdrijven, ook wanbedrijven door een minister bedreven, in de wet opneemt, een minister *opzettelijk* eene daad moet hebben gepleegd, om hem strafwaardig te maken. Indien eene verwonding door onvoorzigtigheid begaan wordt, wanneer met het rijtuig bij ongeluk iemand overreden wordt, zal de bijzondere persoon daarvoor schuldig zijn en de Minister niet? Hieromtrent vraag ik nog oplossing van den Minister die dit wets-voorstel verdedigt.

De beraadslagingen over art. 1 worden nu gesloten.

Ten *eerste* wordt in omvraag gebragt *het amendement van den heer Borret*, tot verandering van het geheele 1ste lid van art. 1. Dat amendement wordt *verworpen* met eene meerderheid van 39 tegen 15 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Hall, de Lom de Berg, van Nispen van Sevenaer, Jespers, Westerhoff, Thorbecke, Reinders, Wintgens, Ter Bruggen Hugenholtz, de Moraaz, Fokker, Borret, Nedermeijer van Rosenthal, van der Linden en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schooneveld, Bachiene, van der Heijde, Backer, Lotsy, Albarda, Wichers, Heemskerk, van Naamen, Godefroi, de Monchy, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer, Slicher van Domburg, Dirks, van Hasselt, Schiffer, Dullert, van Voorst, Donker Curtius, Storm van 's Gravesande, van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Smit, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Boreel van Hogelanden, van Walchren, Wijnaendts, Bots, Luijben, van Eck, van Doorn, de Man, Engelen, Boxman, Meeussen, van Randwijck en Mutsaers.

Ten *tweede* wordt in omvraag gebragt *het amendement van den heer Verweij Mejan*, tot wijziging van het geheele 1ste artikel. Ook dat amendement wordt *verworpen* met eene meerderheid van 44 stemmen tegen 10.

Vóór hebben gestemd de heeren: van Hall, de Lom de Berg, Godefroi, Verweij Mejan, Dirks, Jespers, Scheltinga Winterberg, Ter Bruggen Hugenholtz, Fokker en Borret.

Ten *derde* stelt de Voorzitter voor, in omvrage te brengen *het amendement van den heer Godefroi*, strekkende tot weglating van de woorden: » *hetzij gezamenlijk, hetzij ieder afzonderlijk*," in art. 1 voorkomende.

De heer ***Thorbecke***: Ik geloof niet, dat eene hoofdelijke stemming over dit amendement noodzakelijk is. Geen der leden heeft zich daartegen verklaard. En de Minister van Justitie heeft gezegd, dat hij zich tegen deze verandering niet zou verzetten.

De ***Voorzitter***: Indien de Vergadering zich daarmede kan vereenigen, en geen der leden eene stemming verlangt, dan stel ik voor, het amendement van den heer Godefroi zonder hoofdelijke omvrage te beschouwen als *aangenomen*. Dienovereenkomstig wordt besloten.

Ten *vierde* wordt aan de stemming onderworpen *het tweede amendement van den heer Godefroi*, strekkende tot invoeging in art. 1, achter de woorden: » *of van eenige andere wet*," der woorden: » *of van eenig reglement van algemeen bestuur*. Dat amendement wordt *verworpen* met eene meerderheid van 52 tegen 2 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Godefroi en Verweij Mejan.

Ten vijfde wordt in omvraag gebragt *het amendement van den heer Fokker*, strekkende tot weglating van het woord *opzettelijk* uit art. 1. De uitslag dier stemming is, dat er zich 25 leden *voor* en 25 leden *tegen* het amendement verklaren.

Vóór hebben gestemd, de heeren: van Hall, Heemskerk, de Lom de Berg, van Nispen van Sevenaer, Dirks, Jespers, Westerhoff, Thorbecke, Reinders, Dullert, Storm van 's Gravesande, Wintgens, Scheltinga Winterberg, Ter Bruggen Hugenholtz, van Walchren, Wijnaendts, Bots, de Moraaz, Fokker, Borret, Meeussen, Nedermeijer van Rosenthal, van der Linden, Bachiene, Backer, Albarda en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Wichers, van Naamen, Godefroi, de Monchy, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer, Slicher van Domburg, van Hasselt, Schiffer, van Voorst, Donker Curtius, van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Smit, van Heloma, Boreel van Hogelanden, Luijben, van Eck, van Doorn, de Man, Engelen, Boxman, van Randwijck, Mutsaers, Schooneveld, van der Heijde en Lotsy.

De ***Voorzitter***: Daar de stemmen staken, zal, ingevolge art. 101 der Grondwet, het nemen van een besluit tot eene volgende vergadering worden uitgesteld. Ik stel voor de beraadslagingen te verdagen tot morgen ochtend ten elf ure.

De heer **Lotsy** stelt daarentegen voor, de beraadslagingen heden avond ten half acht ure voort te zetten.

Dat voorstel wordt van verschillende zijden ondersteund.

De heer **Fokker**: Indien er waarschijnlijkheid bestond, dat het ontwerp heden avond kon worden afgewerkt, dan zou ik mij daarmede kunnen vereenigen, maar daar dit eene onmogelijkheid is, ook al bragten wij hier het grootste gedeelte van den nacht door, zoo meen ik, dat deze zaak zonder overijling behoort te worden behandeld. Ik verklaar mij alzoo tegen het houden eener avondzitting, daar de voordragt toch niet behoorlijk zal kunnen worden afgewerkt. Veeleer blijf ik het gevoelen toegedaan, dat de Vergadering, op grond van art. 87 van het Reglement van Orde, de beraadslaging uitstelle en de amendementen naar de afdeelingen verzende.

De **Voorzitter**: Ik meen te moeten herinneren, dat, volgens de voorschriften der Grondwet, bij het staken der stemmen het nemen van een besluit tot eene volgende vergadering wordt uitgesteld, zoodat in allen gevalle de beslissing over het amendement van den heer Fokker in de zitting van heden geen plaats kan hebben.

De heer **Lotsy**: Het is mij zeer wel bekend, dat de beraadslagingen heden toch niet zullen afloopen, maar ik wensch, door het houden eener avondzitting, dien afloop op morgen of uiterlijk overmorgen, en alzoo vóór het uiteengaan der Kamer, mogelijk te maken.

De heer **Thorbecke**: Ik meen het gevoelen van den heer Fokker te moeten ondersteunen, en het voorstel van het lid uit Dordrecht, tot het houden eener avondzitting, te moeten bestrijden. Zoo ooit, moet in de behandeling van dit onderwerp alle overhaasting worden vermeden. De verdere beraadslagingen over dit ontwerp zullen voornamelijk loopen over de amendementen, die op de artikelen zullen worden voorgedragen. Wij moeten den tijd en de gelegenheid hebben, ons voor te bereiden tot het onderzoek, of en welke amendementen als nuttig en noodzakelijk kunnen worden beschouwd. Overhaasting zou eenen nadeeligen invloed op de afdoening van deze voordragt uitoefenen. Ik meen alzoo aan de Vergadering te mogen vragen, of het doelmatig te achten is, een zoo belangrijk wets-ontwerp niet met de vereischte zorg af te werken?

Zijne Excellentie de **Minister van Justitie** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het is mij anders wel, of de Kamer de voortzetting der beraadslagingen des morgens of des avonds voortzet, doch ditmaal meen ik mij voor het laatste te moeten verklaren, omdat ik morgen, Vrijdag, bijwonen moet de beraadslagingen over het ontwerp betrekkelijk de regterlijke collegien, die bij de Eerste Kamer gehouden zullen worden. Nu kan ik moeijelijk op twee plaatsen te gelijk zijn, en het is uit dien hoofde, dat ik gaarne zag, dat de Vergadering heden avond de beraadslagingen voortzette.

De heer **Schooneveld**: Er bestaat bij sommigen een bezwaar tegen het houden eener avondzitting. Dat bezwaar is daarin gelegen, dat eene avondzitting niet als eene nieuwe zitting of als eene volgende vergadering te beschouwen is. Men meent alzoo, dat het weinig baten zou, of er eene avondzitting zou plaats hebben, daar het alsdan toch tot geene herstemming zou kunnen komen over het amendement van den heer Fokker, waarover de stemmen staken. Maar ik meen, dat er allezins mogelijkheid bestaat, om dat bezwaar op te heffen. Er is nergens bepaald, dat de *volgende vergadering*, waarvan art. 101 der Grondwet spreekt, des ochtends of des avonds, of denzelfden of den volgenden dag, moet worden gehouden. De Kamer is daaromtrent volkomen vrij. Ten einde nu alle bezwaren op te heffen, stel ik mitsdien voor, deze vergadering te sluiten en aan de Kamer in bedenking te geven, heden avond eene volgende vergadering, of eene nieuwe zitting zoo als men haar verlangt te noemen, te houden.

De heer **Thorbecke** gelooft niet, dat dit redmiddel behoort te worden aangewend; maar na al hetgeen hij, ook door den Minister van Justitie, heeft hooren aanvoeren, meent hij, dat er allezins gronden bestaan, terug te komen op het besluit heden morgen afgestemd, om deze beraadslagingen vooreerst tot nadere bepaling uit te stellen.

Onderscheidene leden geven te kennen, dat zij zich daarmede niet kunnen vereenigen.

De **Voorzitter** brengt in omvrage de motie van orde van den heer Lotsy, geamendeerd door den heer Schooneveld, strekkende om thans de zitting te sluiten en de volgende vergadering te doen plaats hebben op heden avond.

Dat voorstel wordt, in omvrage gebragt zijnde, aangenomen met eene meerderheid van 35 tegen 19 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, Dirks, van Hasselt, Schiffer, Dullert, van Voorst, Donker Curtius, van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Smit, van Heloma, Scheltinga Winterberg, Boreel van Hogelanden, van Walchren, Bots, Luijben, de Moraaz, van Eck, van Doorn, de Man, Borret, Engelen, Boxman, Meeussen, van Randwijck, Mutsaers, Schooneveld, Bachiene, van der Heijde, Lotsy, Wichers, van Naamen, de Lom de Berg, Godefroi en de Monchy.

Tegen hebben gestemd de heeren: Groen van Prinsterer, Jespers, Westerhoff, Thorbecke, Reinders, Storm van 's Gravesande, Wintgens, Ter Brüggen Hugenholtz, Wijnaendts, Fokker, Nedermeijer van Rosenthal, van der Linden, Backer, Albarda, van Hall, Heemskerk, van Nispen van Sevenaer, Verweij Mejan en de Voorzitter.

Dienvolgens wordt deze vergadering gesloten en de volgende bepaald op heden avond ten half acht ure.

AVOND-ZITTING VAN DONDERDAG 24 MEI.

De vergadering wordt ten half acht ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 58 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Justitie van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz., van Finantien, van Oorlog en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over artikel 1 van het ontwerp van wet op *de verantwoordelijkheid der ministers*, en wel bepaaldelijk over het door den heer Fokker voorgestelde amendement, strekkende om uit dat artikel het woord *opzettelijk* weg te laten, en waaromtrent, bij de daarop in de vorige zitting plaats gehad hebbende stemming, de stemmen hebben gestaakt.

De heer **van der Heijde** vraagt daarop het woord en verklaart, dat hij bij nader inzien bemerkt heeft, zich in de strekking van het door den heer Fokker voorgestelde amendement te hebben vergist, en dat hij, na de deswege gevoerde discussien te hebben aangehoord en overwogen, in verband met zijn gevoelen nopens het beginsel dezer wet, alsnu van oordeel is, dat het woord *opzettelijk* uit de voordragt moet blijven, weshalve hij zijne goedkeurende stem aan de daartoe strekkende wijziging geven zal. Hij acht zich verpligt deze inlichting te moeten geven, ten einde den schijn van inconsequentie te vermijden.

De heer **Wijnaendts** zegt niet te zullen treden in eene wijdloopige beschouwing over het door den spreker uit Zeeland voorgedragen amendement. Hij is het met den voorsteller eens dat de zaak genoegzaam is toegelicht. Hij meent echter dit nog te moeten opmerken dat, even als hij toegeeft dat aan eenen minister in sommige gevallen door de Kamer een vrijbrief tegen vervolging moet worden uitgereikt voor het overtreden van eenige wet, wanneer dit tot redding van het land heeft plaats gehad, hij eveneens van oordeel is, dat na de behandeling der vraag, of een minister vervolgd zal worden, die vervolging niet moet afstuiten op het zeggen dat de misslag niet met opzet is geschied. Hij heeft het woord gevraagd, om op de aanneming van het amendement van den heer Fokker ten ernstigste aan te dringen,

en voegt er bij, dat van het al of niet aannemen van die wijziging zijne over dat wets-ontwerp uit te brengen stem zal afhangen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over art. 1 gesloten; en gaat de Vergadering over tot eene herstemming over het door den heer Fokker voorgestelde amendement, dat daarbij met 27 tegen 26 stemmen wordt aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Fokker, van Nispen van Sevenaer, Jespers, Thorbecke, van Hall, van Walchren, Meenssen, Heemskerk, Borret, Bots, Bachiene, Backer, Storm van 's Gravesande, de Lom de Berg, van der Linden, Dirks, Wijnaendts, Wintgens, van der Heijden, de Moraaz, Nedermeijer van Rosenthal, Ter Bruggen Hugenholtz, Reinders, Albarda, Westerhoff, Dullert en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd, de heeren: van Naamen, Lotsy, Mutsaers, Schooneveld, van Doorn, Rijckevorssel, van Heloma, Smit, Duijmaer van Twist, van Hasselt, van Eck, de Monchy, Wichers, Godefroi, Schiffer, Verweij Mejan, Luijben, Boxman, de Man, Boreel van Hogelanden, van Randwijck, Slicher van Domburg, Groen van Prinsterer, Donker Curtius, Engelen en van Voorst.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** vraagt daarop het woord.

De ***Voorzitter*** geeft te kennen, dat, daar nu het aldus geamendeerde artikel aan eene stemming moet worden onderworpen, hij den Minister slechts het woord zal kunnen verleenen, zoo deze mogt verlangen eene motie van orde te doen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt het woord te hebben gevraagd, juist om eene belangrijke motie van orde te doen; hij verklaart namelijk, in naam des Konings, het in behandeling zijnde wets-ontwerp op de verantwoordelijkheid der ministers in te trekken.

Ten gevolge van die mededeeling worden de beraadslagingen gesloten, en de vergadering tot Dingsdag den 5den Junij, des middags ten twee ure, gescheiden.

ERRATUM.

In de rede van den heer *Wichers*, voorkomende in het Bijblad pag. 533, staat: 1ste kolom, regel 22 en verv.: » Nog eene verandering in het ontwerp is gelegen in artt. 3 en 13, waarbij bepaald wordt, dat zoowel het voorstel tot geregtelijke vervolging van eenen Minister, in de Kamer gedaan, als dat tot intrekking van hetzelve, niet, gelijk in het oorspronkelijke ontwerp was voorgedragen, *door* VIJF *leden, maar door* TIEN *leden zal moeten worden gedaan.*" Deze laatste woorden moeten aldus gelezen worden: » *niet door* TIEN *leden, maar door* VIJF *leden zal moeten worden gedaan.*"

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DINGSDAG 5 JUNIJ.

De vergadering wordt ten twee ure door den Voorzitter, mr. J. K. baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 36 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Verweij Mejan, van Doorn, de Moraaz, Smit, van Voorst, van Eck, Backer, de Lom de Berg, Thorbecke, van Heloma, Groen van Prinsterer, de Monchy, Bachiene, Dommer van Poldersveldt, Wijnaendts, Schiffer, Wintgens, Dullert, de Man, Wichers, Donker Curtius, Duijmaer van Twist, van Hall, Costerus, Storm van 's Gravesande, van Naamen, van Randwijck, Anemaet, Scheltinga Winterberg, Hengst, Schooneveld, Mutsaers, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel, Borret en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Hervormde Eeredienst, van Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** geeft aan de Vergadering kennis, dat de heer van Hasselt schriftelijk heeft berigt dat hij door dringende ambtsbezigheden verhinderd wordt de vergadering bij te wonen.

Dat berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen een Koninklijk besluit, waarbij aan den heer nr. D. Donker Curtius, op zijn verzoek, eervol ontslag wordt verleend als Minister van Justitie, alsmede een Koninklijk besluit, houdende benoeming van den heer jhr. mr. H. L. Wichers, lid van den Raad van State, tot Minister van Justitie. Deze beide stukken worden voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen zes missives van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, houdende kennisgeving dat zij zich vereenigd heeft met even zoovele wets-ontwerpen, te weten:

1. een wets-ontwerp tot het verleenen van vrijdom van accijns aan vermicelli- en macaroni-fabrieken;
2. een wets-ontwerp tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen over 1848;
3. een wets-ontwerp houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien;
4. een wets-ontwerp tot het verleenen van dispensatie voor een gebouw te Ooltgensplaat;
5. een wets-ontwerp betrekkelijk schadevergoeding en wachtgelden voor buiten betrekking gerakende ambtenaren; en
6. een wets-ontwerp tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.

Wordt besloten deze missives voor kennisgeving aan te nemen.

Nog is ingekomen eene missive van den heer Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings, ter begeleiding van afschriften van acht in het *Staatsblad* geplaatste wetten, uit welke afschriften blijkt dat de Koning de voorstellen dier wetten, welke door de Staten-Generaal waren aangenomen, met Zijne goedkeuring heeft bekrachtigd.

Deze wetten zijn de volgende:

1°. eene wet betrekkelijk de reis- en verblijfkosten voor de leden der Eerste en de reiskosten van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal;

2°. eene wet betrekkelijk het batig slot van het fonds voor de Dedemsvaart;

3. eene wet tot regeling van het fonds van koopprijzen van domeinen over 1848;

4. eene wet tot het verleenen van vrijdom van accijns aan vermicelli- en macaroni-fabrieken;

5. eene wet houdende bepalingen omtrent de regterlijke collegien;

6. eene wet tot het verleenen van dispensatie voor een gebouw te Ooltgensplaat;

7. eene wet betrekkelijk schadevergoeding en wachtgelden voor buiten betrekking gerakende ambtenaren; en

8. eene wet tot het onvervreemdbaar verklaren van militaire pensioenen en gagementen.

Wordt besloten de missive voor kennisgeving aan te nemen.

Naar de Commissie voor de petitien worden verzonden:

een adres van C. Bakker Bz. en andere ingezetenen van den Helder, betrekkelijk het verlangen dat die gemeente niet langer onder het onvrije territoir begrepen en als los- en ladingsplaats aangewezen moge worden;

een adres van A. H. Coppens en andere korenmolenaars in de provincie Gelderland, die daarbij op de afschaffing der wet op het gemaal aandringen;

een adres van E. J. Mecima, te Vianen, betrekkelijk het erlangen eener jaarlijksche toelage als oud-burgemeester van die en naburige gemeenten.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 6 JUNIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 50 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

de Man, Smit, Schiffer, Reinders, de Lom de Berg, Boreel van Hogelanden, Costerus, de Moraaz, Lotsy, Hengst, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, Borret, Wijnaendts, Zijlker, Anemaet, Boxman, van Voorst, van Naamen, Ditks, van Doorn, Heemskerk, de Monchy, van Hall, van der Linden, van Zuijlen van Nyevelt, van Nispen van Sevenaer, Wintgens, Dullert, van Randwijck, van Eck, Thorbecke, Godefroi, van Rijckevorsel, Dommer van Poldersveldt, Groen van Prinsterer, Verweij Mejan, Bachiene, Storm van 's Gravesande, Ter Bruggen Hugenholtz, Jespers, van Walchren, Scheltinga Winterberg, Backer, Westerhoff, Schooneveld, Duijmaer van Twist, Donker Curtius, Wichers en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Finantien, voor de Zaken van de Hervormde en andere Eeredienst, en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den heer Poortman, inhoudende dat hij door ongesteldheid verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen; welke missive voor kennisgeving wordt aangenomen.

Nog is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp regelende het inkomen der Kroon, met eene daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van April en Mei.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs over het ontwerp van wet regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer benoemd zijn, de heeren: de Moraaz, Wijnaendts, Heemskerk, Thorbecke en Bachiene.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt de navolgende rapporten uit:

bij monde van den heer ***Godefroi:***

I. » In handen van uwe Commissie voor de verzoekschriften is gesteld geworden een adres, geteekend *C. van der Sneeuw*, welke onderteekenaar werd opgegeven woonachtig te zijn te Nijmegen.

Ten gevolge van bij uwe Commissie ontstanen twijfel omtrent de echtheid der evengenoemde onderteekening, heeft zij, door tusschenkomst van den heer Voorzitter dezer Kamer, daaromtrent informatien ingewonnen bij den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, welke, bij missive van 21 Mei jl. n°. 132, heeft berigt, dat de persoon van *C. van der Sneeuw* binnen Nijmegen niet bekend is, en op de bevolkings-registers niet voorkomt.

Uwe Commissie heeft dien ten gevolge de eer, u voor te stellen, het hier bedoelde verzoekschrift ter zijde te leggen."

II. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een adres, aan deze Kamer ingediend door den kerkeraad der christelijke afgescheidene gemeente van Baflo en Winsum, en namens denzelve onderteekend door *J. Talsma*, predikant te Baflo.

Uwe Commissie, uitgaande van de tot hiertoe althans door geenerlei bewijs van het tegendeel gelogenstrafte veronderstelling, dat de genoemde gemeente is een erkend zedelijk ligchaam, heeft in de onderteekening van het adres door gemelden *J. Talsma* uit naam van meerderen geen bezwaar gezien.

Het adres strekt, om voor de leeraren van gemelde gemeente een tractement uit 's Lands kas te erlangen, welk tractement men

wenscht bepaald te zien op een jaarlijksch bedrag van zes honderd gulden, te rekenen van den eersten April 1849.

De adressanten gronden dit hun verzoek op art. 168 der Grondwet, voor zooverre daarbij bepaald wordt, dat aan de leeraren, die tot nog toe uit 's Lands kas geen tractement genieten, een tractement kan worden toegelegd.

Zij geven daarbij te kennen, dat zij zich in de maand December van het vorige jaar met gelijk verzoek reeds gewend hebben tot Koning Willem II, edoch bij schrijven van den Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst van 27 December 1848, n°. 8, hun is te kennen gegeven, dat aan hun verzoek niet kon worden voldaan, eensdeels omdat bij art. 168 der herziene Grondwet geene andere of meerdere verpligting jegens de leeraars aan den Staat is opgelegd, dan vóór de grondwets-herziening; anderdeels, dat 's Lands omstandigheden geene verhooging van het cijfer der staats-uitgaven gedoogen.

De adressanten verklaren, echter zonder aanvoering van eenige gronden, zich met de uitlegging aan art. 168 der Grondwet gegeven niet te kunnen vereenigen, en doen wijders opmerken, dat zij wel is waar de noodzakelijkheid van inkrimping van de staatsuitgaven erkennen moeten, maar aan den anderen kant niet inzien, waarom zij juist van alle genot van geldelijke ondersteuning moeten verstoken blijven, terwijl voor andersdenkenden hoogescholen gevestigd zijn, professoren bezoldigd worden en leeraren in het genot van tractementen niet alleen, maar ook van kinder- en weduwen-geld worden gesteld. »Laat ons (dus vervolgen de adressanten) mededeelgenooten zijn, en onze stem geldig; dat godsdienst en onderwijs en opvoeding de zenuwen zijn van den Staat, wie weet of het ons tot blijmoediger gehoorzamen, geruster wonen, zonder hunkeren naar Noord-Amerika, hartelijker gebeden voor Vorst en Vaderland, niet merkelijk zal opwakkeren."

Uwe Commissie is van oordeel, dat het verzoek der adressanten welligt een onderwerp van beraadslaging zou kunnen uitmaken bij de behandeling der aanstaande staatsbegrooting, en heeft op dien grond de eer u voor te stellen de nederlegging van het verzoekschrift ter griffie."

III. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een adres aan de Staten-Generaal, ingediend door *Simeon August* en *Jozeph Durlen*, beiden gegageerden uit het leger in de Oost-Indien, wonende te Harderwijk.

De adressanten geven te kennen, dat zij hun gagement verpand hebben aan zekeren *Wolff Hartog Wolff*, wonende te Harderwijk; dat zij, beiden van het gezigt beroofd zijnde, en met dergelijke zaken minder bekend, door genoemden *Wolff* zijn bedrogen geworden, daar deze, in strijd met de door hen aangegane overeenkomst, volgens welke de verpanding voor een bepaald getal jaren had plaats gehad, beweert, dat hunne gagementen hun leven lang gedurende aan hem zijn verpand geworden; dat genoemde *Wolff* met hen geheel naar goedvinden handelt, aan den eersten adressant f 27 per quartaal, aan den tweeden adressant f 17 per quartaal uitkeert, terwijl deze laatste sedert negen weken geene uitkeering hoegenaamd ontvangen heeft.

De adressanten roepen nu tegen deze gedragingen de hulp in der Staten-Generaal.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het onderwerp van dit verzoek is liggende buiten de bemoeijingen der Kamer, en heeft mitsdien de eer u voor te stellen, dat omtrent dit verzoek worde overgegaan tot de orde van den dag."

IV. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften zijn gesteld twee adressen, beide betrekking hebbende tot het bij deze Kamer aanhangige wets-ontwerp op de invoering der *Pharmacopoea Neerlandica*, het eene ingediend door *C. A. Kop*, apotheker te Rotterdam, het andere door *Mary Mess*, medicinae, chirurgiae et artis obstetriciae doctor te Leyden. Bij het eerste bepaalt zich de adressant alleen tot het geven zijner adhaesie aan het adres, door *J. E. de Vrij*, te Rotterdam, aan deze Kamer ingediend, en waarover in hare zitting van 21 Mei jl. verslag is gedaan, en tot het verzoek, dat de Kamer bovengemeld wets-ontwerp moge aannemen.

De tweede adressant dringt mede aan op de aanneming van dat wets-ontwerp. Zijn adres strekt voornamelijk tot bestrijding van het denkbeeld, geuit in het adres, door de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie aan deze Kamer ingediend, en waarover reeds in hare vergadering van 21 Mei jl. verslag is gedaan, als zouden er groote moeijelijkheden voor de geneesheeren te wachten zijn bij de aanneming der nieuwe of wetenschappelijke nomenclatuur in de Pharmacopoea Neerlandica. De bezwaren, daaromtrent in evengemeld adres voorkomende, acht de adressant te zijn uit de lucht gegrepen. De geneesheer, zegt hij, zal in de behandeling zijner lijders de keus hebben tusschen het gebruik maken van de wetenschappelijke of van de officinele nomenclatuur; en wanneer de hier bedoelde Maatschappij in haar adres beweert, dat de geneesheer bij voorkeur niet die benamingen gebruikt, welke de nieuwste vorderingen der schei- en artsenijmengkunde als verkieslijk aan de hand geven, dan antwoordt de adressant, dat de groote vooruitgang der scheikundige wetenschap bereidingen heeft opgeleverd, die geenen anderen dan eenen wetenschappelijken naam bezitten. Van deze bereidingen zijn vele in de geneeskunde reeds in gebruik, en die benamingen staan den geneesheer evenmin in den weg, om ze aan te wenden, als de onder officinelen naam reeds in de oude Pharmacopoea opgenomen middelen. En wat den artsenijbereider betreft, deze moet beide nomenclaturen kennen. Het was dus in allen opzigte een juist denkbeeld van de Commissie ter redactie der Pharmacopoea Neerlandica, om de officinele benamingen als hulpmiddel te bewaren, en de wetenschappelijke nomenclatuur aan het hoofd te stellen. De adressant voegt hierbij nog de opmerking, dat de aanhalingen uit Linnaeus, Hufeland en andere schrijvers, in het door hem bestreden adres voorkomende, niets afdoen, en òf door de stellers van dat adres niet begrepen zijn, òf toegepast zijn op eene wijze, die het bewijs van weinig goede trouw met zich draagt.

Aangezien de adressen, waarvan uwe Commissie u bij deze den inhoud heeft doen kennen, beide betrekking hebben tot een wetsontwerp, waarvan het onderzoek bij deze Kamer aanhangig is, zoo heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen de nederlegging van beide adressen ter griffie."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de door de Commissie bij deze rapporten genomen conclusien.

De heer ***Backer*** vraagt het woord en zegt, dat in het antwoord door den Minister van Finantien gegeven op het verslag van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet betrekkelijk de reis- en verblijfkosten van de leden der Staten-Generaal, is aangemerkt dat de bestaande tariven van reis- en verblijfkosten voor ambtenaren voor *aanzienlijke* vermindering vatbaar waren en daar bijgevoegd dat spoedig veranderingen daaromtrent zouden worden gemaakt. Intusschen gaat het reizen voor rekening van den lande voort, en is het tarief niet verminderd. De wet welke de reis- en verblijfkosten van de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal regelt is door de Eerste Kamer aangenomen en door den Koning bekrachtigd, maar de toezegging van de wijziging der tariven van reis- en verblijfkosten van ambtenaren is alsnog onvervuld. Spreker gelooft, dat men er vooral bedacht op behoort te zijn, dat alles wat toegezegd wordt waarheid worde, en in dat opzigt gelooft hij dat de reis- en verblijfkosten, vooral die welke in de hoogste klasse uitbetaald worden, verandering behoeven; dat het van belang is dat de beloften deswege waarheid worden, en wel dat de veranderingen daaromtrent spoedig plaats hebben. Hem bezielt geen geest van wantrouwen, maar hij gelooft dat de natie er belang in stelt dergelijke misbruiken ten spoedigste te zien ophouden, en het is ook in het belang van de Regering, te toonen dat haar de meeste ijver bezielt en dat zij in die zaken, waarin het van haar alleen afhangt verbeteringen aan te brengen, een goed voorbeeld wil geven. Het is uit dien hoofde dat de spreker, op grond van art. 97 van het Reglement van Orde, van de Vergadering verlof wenschte te bekomen om aan den Minister van Finantien de vraag te rigten, of de Kamer *eerlang*, of zij zeer *spoedig* zulke veranderingen kan te gemoet zien.

Het gevraagde verlof wordt verleend, waarop

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** het woord neemt en hoofdzakelijk zegt:

MIJNE HEEREN!

Het is mij aangenaam aan den geachten spreker uit de hoofdstad de meest geruststellende verzekering te kunnen geven. Slechts op één punt wensch ik zijne aandacht te vestigen, namelijk dat de door hem bedoelde taak niet zoo ligt, niet zoo gering is als hij schijnt te meenen. De tariven voor de reis- en verblijfkosten, die op het oogenblik bij de verschillende ministeriele departementen in werking zijn, maken eene soort van Code uit; bij elk departement van algemeen bestuur bestaan daaromtrent verschillende verordeningen, en het vereischt dus veel moeite, veel arbeid uit dat alles een geheel te vormen. Eergisteren avond, toevalligerwijze, is dit onderwerp is beraadslaging geweest in den Raad van Ministers; misschien nog wel in den loop dezer week zullen bepalingen deswege aan den Raad van State ter overweging worden verzonden en dan zal er niets meer zijn, dat de Ministers wederhoudt het onderwerp te regelen. Het ministerie wenscht zelf zoo spoedig mogelijk de zaak in orde te kunnen brengen.

Daar niemand meer het woord over deze zaak verlangt wordt zij beschouwd als te zijn afgedaan.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DONDERDAG 7 JUNIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten twee ure door den oorzitter, mr. *J. K.* baron van *Goltstein*, geopend.

Er zijn 49 leden tegenwoordig, te weten: de heeren: Scheltinga Winterberg, de Lom de Berg, Westerhoff, Reinders, Vichers, Smit, Schiffer, de Moraaz, Costerus, de Man, Boreel an Hogelanden, Boxman, Donker Curtius, Lotsy, van Heloma, toet tot Oldhuis, Borret, Wijnaendts, Zijlker, Anemaet, van oorst, van Naamen, Dirks, van Doorn, Heemskerk, de lonchy, van Hall, Schooneveld, van Zuijlen van Nyevelt, an Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, van Rijcevorsel, Godefroi, Thorbecke, van Eck, Dullert, van Randrijck, van Hasselt, Wintgens, Groen van Prinsterer, Duijmaer an Twist, Jespers, Backer, Verweij Mejan, Storm van 's Gravesande, Bachiene, van Walchren, Ter Bruggen Hugenholtz en e Voorzitter.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp, houdende voorzieningen omtrent de kroondomeinen, met eene daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken, ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van April en Mei.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN MAANDAG 11 JUNIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 52 leden tegenwoordig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een ontwerp van wet omtrent het heffen van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant, met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken, ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van April en Mei.

Is ingekomen eene missive van den Hoogen Raad der Nederlanden, houdende kennisgeving van het overlijden van den raadsheer mr. A. Z. Hanlo, en waarbij tevens eene aanbevelings-lijst wordt gevoegd van zes candidaten voor de opengevallen betrekking, te weten de heeren mrs.:

1. jhr. G. A. Melort, raadsheer in het provinciaal geregtshof van Zuidholland;
2. P. G. Sevenstern, procureur-generaal bij het provinciaal geregtshof van Groningen;
3. J. B. van Son, oud-minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst;
4. H. H. Geradts, vice-president van het provinciaal geregtshof van Limburg;
5. J. N. J. Heerkens, kantonregter te Zwolle; en
6. J. W. van Romunde, raadsheer in het provinciaal geregtshof van Noordholland;

Wordt besloten, de aanbevelingslijst te doen drukken en ronddeelen, alsmede in de eerstvolgende zitting een dag te bepalen waarop de nominatie zal worden opgemaakt, waaruit Z. M. de Koning eene keuze zal doen tot vervulling der bestaande vacature.

Nog zijn ingekomen, en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van G. E. Jordens en andere ingezetenen van Deventer, betrekkelijk het tot stand brengen van bezuiniging in het inkomen der Kroon;

een adres van G. Brouwer en andere ingezetenen der stad Kampen, van gelijke strekking;

een adres van mr. A. A. van de Graaff en andere ingezetenen der stad Deventer, betrekkelijk de bepaling van het jaarlijksch inkomen der Kroon op een millioen gulden;

een adres van P. Baartmans c. s. te Haarlem, betrekkelijk het heffen der stedelijke belastingen in de buitenwijken;

een adres van J. D. S. Romsbach te Heerde, betrekkelijk de benoeming van plaatselijk bezoldigde geneeskundigen tot voorzitter of lid van het gemeentebestuur;

een adres van Samuel Fierie, oliemolenaar te Jutphaas, betrekkelijk het erlangen van verlof tot het malen van koren op zijn oliemolen;

een adres van H. J. Roosegaarde en andere stemgeregtigde ingezetenen der stad Zutphen, houdende bezwaren tegen den census bij de voorgedragen kieswet voor die stad vastgesteld;

een adres van H. W. Ketjen en andere stemgeregtigden te Zutphen, betrekkelijk dezelfde bezwaren, en waarbij tevens op eene regeling van het regt van vereeniging in den meest uitgebreiden zin wordt aangedrongen;

een adres van G. J. Lugaro en andere ingezetenen der stad Deventer, houdende bezwaar tegen den census bij de voorgedragene kieswet voor die stad vastgesteld.

Door het hoofdbestuur van de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, is aan de Kamer hulde gedaan van het navolgende boekwerk: *Geschiedkundig overzigt van het lager onderwijs in Nederland.*

Wordt besloten tot de plaatsing van dit werk in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering, dat door de afdeelingen tot rapporteurs over het wets-ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon zijn benoemd de heeren: Wichers, Donker Curtius, van Doorn, Dommer van Poldersveldt en Nedermeijer van Rosenthal.

De heer ***van Eck*** vraagt hierop het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik heb dezer dagen een artikel gelezen in de openbare nieuwsbladen en wel bepaaldelijk in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 8 Julij jl., hetwelk mij met diep leedwezen heeft vervuld en hetwelk ik vertrouw, dat bij diegenen uwer, die dat artikel onder de oogen hebben gehad, dezelfde gewaarwording zal hebben te weeg gebragt. Daar toch stond geschreven, dat men met zekerheid wist, dat de Regering het afkeurde, indien officieren in het openbaar en vooral in geschrifte hunne meening omtrent militaire onderwerpen (wanneer namelijk die meening niet met de beschouwingen der Regering strookt) bekend maakten;

dat men zijn ongenoegen heeft te kennen gegeven over zeker stuk, door een zeer bekwaam en geacht officier in een tijdschrift geplaatst, met bijvoeging, dat, wanneer deze op dienzelfden weg voort geliefde te gaan, eene hem niet-aangename verplaatsing daarvan spoedig het gevolg zou zijn;

dat op de lange lijst van de onlangs gedecoreerden noch werd aangetroffen de naam van dien officier, die hoog in de achting zijner krijgsmakkers staat aangeschreven, noch die van eenige andere officieren, die wegens langdurige en getrouwe diensten het eerst in aanmerking schenen te moeten komen, doch wier namen in het verleden jaar gevonden werden op een adres, waarbij de Koning werd verzocht, den toenmaligen Minister van Justitie het door dezen verlangde ontslag niet te verleenen; noch eindelijk de namen van hen, die, hoewel dat adres niet geteekend hebbende, echter het gedrag hunner wapenbroeders goedkeurden.

Ik heb, Mijne Heeren, u het gemelde opstel niet woordelijk willen mededeelen, maar heb dit slechts wat de hoofdzaak betreft gedaan, omdat in dat artikel de persoon des Konings in een naauw verband was gebragt met den inhoud van dat opstel, en omdat ik van oordeel ben, dat het niet parlementair is, den naam des Konings in onze discussien te mengen. Al wat ik hier aanvoer wil ik gerigt hebben tegen het ministerie, omdat die handelingen, die voornemens, zoo die hebben plaats gehad, of zullen volbragt worden, niet kunnen geschieden, zonder dat het ministerie daaraan een werkzaam deel neme.

En indien de denkwijze der ministers nu zoodanig is als men heeft gemeld, dan . . . . . .

De ***Voorzitter*** doet den spreker opmerken, dat hij wenscht te weten, wat de bedoeling des sprekers is. Is het om verlof te vragen, dat de Kamer een dag bepale, om den Minister van Oorlog te interpelleren, dan verzoekt de Voorzitter, dat de spreker de door hem verlangde vragen gelieve op te geven, ten einde hij de Kamer kunne raadplegen over het al of niet toestaan van het verlof tot interpellatie.

De heer ***van Eck*** geeft daarop te kennen, dat het zijn doel was, om, naar aanleiding van hetgeen hij gelezen had, de Ministers van Oorlog en Marine te interpelleren.

De ***Voorzitter*** verklaart daarop, dat hij alsdan het woord verleent, om die vragen te doen.

De heer ***van Eck*** antwoordt, dat hij zich voorgesteld had, om de vragen, door hem te doen, te motiveren, maar dat hij, indien dit verlangd wordt, zich voor het oogenblik zal bepalen tot het doen der vragen, en verzoekt alsnu aan de Vergadering, de volgende vragen aan de Ministers van Oorlog en Marine op eenen daartoe bestemden dag te mogen doen:

of het waar is, dat een algemeen geacht officier niet gedecoreerd is geworden, omdat hij eene beschouwing in een tijdschrift heeft geleverd in strijd met de zienswijze der Regering?

dat andere officieren, die wegens langdurige en getrouwe diensten het eerst in aanmerking schenen te komen, doch wier namen in het verleden jaar gevonden werden op een adres, waarbij de Koning werd verzocht, den toenmaligen Minister van Justitie het door dezen verlangde ontslag niet te verleenen, om die reden niet zijn gedecoreerd en evenmin de zoodanigen, die dat gedrag hebben goedgekeurd?

of het 't voornemen is van de Ministers van Oorlog en Marine, om tegen te gaan en door onthouding van eerbetoon of promotie, of op eenige andere wijze te beletten, de uiting der gevoelens omtrent politieke of krijgskundige onderwerpen door officieren van het Nederlandsche leger, wanneer die gevoelens in strijd zijn met de denkwijze van het Gouvernement?

Het zijn deze vragen, eindigt de spreker, die ik aan uw oordeel wilde onderworpen hebben. Alleen dit wensch ik daarbij te voegen, dat ik niet geloof dat dergelijke gevoelens, als in het opstel, waarvan ik u kennis gaf, zijn ontwikkeld, door de Ministers van Oorlog en Marine worden aangekleefd; maar toch van die gevoelens is in het openbaar melding gemaakt; op stelligen toon is er verzekerd, dat ze zouden zijn geuit, en het wordt dus onze pligt, die feiten niet met stilzwijgen voorbij te gaan, maar door eene vraag aan de Ministers van het al of niet bestaan daarvan te doen blijken.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Indien ik de vraagpunten door den vorigen spreker voorgedragen wel verstaan heb, dan betreft een dier punten eene decoratie die *niet* verleend zou zijn door den Koning. Ik geloof dat in den regel, de decoratie alleen door den Koning, naar zijn welbehagen wordt geschonken. Wanneer wij ten minste de reden zouden willen vragen van het verleenen van iedere decoratie, of waarom slechts een zeker aantal personen en niet een grooter deel der natie gedecoreerd is, zou de zaak inderdaad eene zeer bespottelijke zijde krijgen. Ik meen bovendien dat men zoo doende zou ingrijpen in een grondwetttg regt des Konings, en daarom stel ik aan de Vergadering voor dat op dit punt althans geene vragen aan den Ministers zullen worden gerigt.

De heer ***van Eck***: Ik heb tot mijne verwondering door den geachten spreker die op mij gevolgd is, het gevoelen hooren ontwikkelen dat geene inlichtingen zouden kunnen gevraagd worden ten aanzien van ridderorden door den Koning geschonken. Ik moet opmerken dat de reden voor die meening door den geachten spreker aangevoerd, niets kan afdoen, omdat, indien dat waar was, wij niet bij magte zouden zijn inlichtingen te vragen omtrent ieder onderwerp waarvan de beschikking bij Zijne Majesteit den Koning berust, ofschoon het naauw verband dat er bestaat tusschen den Koning en de Regering ons aanleiding zou kunnen geven de Ministers te interpelleren, ten einde hunne denkwijze te kennen omtrent handelingen die door den Koning worden verrigt.

De geachte spreker heeft mijne vragen niet begrepen indien hij zegt dat het bespottelijk zou zijn indien den Ministers inlichtingen wierden gevraagd over het verleenen van iedere decoratie. Alleen wilde ik vragen of de Regering de zienswijze deelt zoo als die in dat artikel is omschreven, en zoo ja, dan zou ik die denkwijze in strijd achten met het regt dat aan ieder gewaarborgd is om zijne gedachten en meening openlijk te kennen te geven.

De heer ***Thorbecke*** vraagt het woord tot het doen van eene motie van orde. Het komt hem voor dat het Reglement van Orde niet betracht wordt. De geachte voorsteller heeft goedgevonden de vragen op te noemen die hij wilde rigten aan de Ministers van Oorlog en Marine, maar spreker gelooft dat de voorsteller zich had kunnen bepalen tot het vragen van verlof aan de Kamer om over dit onderwerp inlichtingen te vragen op een nader te bepalen dag. Het Reglement van Orde toch zegt in art. 97: "Indien een lid ten aanzien van een bepaald door hem aangeduid onderwerp, dat vreemd is aan de orde van den dag, inlichtingen van een der hoofden van departementen van algemeen bestuur verlangt, vraagt hij verlof aan de Kamer tot het doen *van* vragen", niet *der* vragen maar *van* vragen. De vragen behoeven niet te worden omschreven. Spreker meent derhalve, dat het oordeel der Kamer niet behoeft af te hangen van de vragen zoo als zij zijn geformuleerd, maar van het onderwerp zelf. Dit in antwoord op hetgeen het geachte lid uit Zwolle gezegd heeft.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** moet den geachten redenaar uit Leyden antwoorden, dat hij geen andere bedoeling heeft en ook niet meent zich in een anderen zin uitgelaten te hebben, dan dat juist de aard der vragen geen punt kan uitmaken van het onderzoek der Kamer, namelijk, in hoeverre de zienswijze, zoo als die in de *Rotterdamsche Courant* is geuit, door de Regering gedeeld wordt. Spreker doelt niet alleen op het bloote geval dat hier gemeld wordt, om rekenschap aan den Minister te vragen omtrent het geven van decoratien, maar op den algemeenen aard van het onderwerp, en gelooft dus geheel in den geest van het Reglement van Orde, gelijk die ook door het geachte lid uit Leyden wordt begrepen, zich tegen het gedane voorstel te hebben verzet.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard.

De Vergadering alsnu ter stemming overgaande, beslist met 48 tegen 4 stemmen dat het door den heer van Eck gevraagde verlof niet zal worden verleend.

Vóór het verleenen van het gevraagde verlof hebben gestemd de heeren: Westerhoff, Wijnaendts, van Doorn en van Eck.

Tegen hebben gestemd de heeren: Reinders, de Moraaz, de Man, Smit, Slicher van Domburg, Fokker, Wichers, Schiffer, Costerus, Boreel van Hogelanden, de Lom de Berg, Meeussen, Donker Curtius, Lotsy, van Heloma, Leclercq, Borret, Sloet tot Oldhuis, Anemaet, van Voorst, Engelen, Heemskerk, de Monchy, van Naamen, Dirks, van Zuijlen van Nyevelt, van Hall, Duijmaer van Twist, Ter Bruggen Hugenholtz, Nedermeijer van Rosenthal, Storm van 's Gravesande, Jespers, Verweij Mejan, Backer, Scheltinga Winterberg, de Villers de Pité, van Walchren, Mutsaers, Zijlker, Groen van Prinsterer, Thorbecke, van der Heijde, Dullert, van Rijckevorsel, Dommer van Poldersveldt, van Randwijck, Wintgens en de Voorzitter.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DONDERDAG 14 JUNIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 53 leden tegenwoordig.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** deelt der Vergadering mede, dat is ingekomen eene missive van den heer mr. J. B. van Son, oud-minister voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst, die verzoekt bij het opmaken der nominatie voor de openstaande betrekking van raadsheer in den Hoogen Raad der Nederlanden niet in aanmerking te komen.

Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

De ***Voorzitter*** stelt aan de Vergadering voor om den dag voor het opmaken der nominatie tot vervulling der vacature in den Hoogen Raad te bepalen op Maandag den 18den Junij aanstaande, des voormiddags ten elf ure.

De heer ***Duijmaer van Twist*** wenscht aan de Vergadering in overweging te geven om de behandeling van het onderwerp, dat de Voorzitter op aanstaanden Maandag aan de orde verlangt te stellen, liever te bepalen op Zaturdag den 16den Junij. Hem dunkt, dat de Kamer in het tegenwoordig oogenblik niet zeer veel werkzaamheden heeft te verrigten. Noch voor morgen, noch voor overmorgen is eenig onderwerp bepaald, en daarom herhaalt spreker zijn voorstel om de nominatie op aanstaanden Zaturdag te doen plaats hebben.

De heer ***Lotsy*** vindt in hetgeen door den vorigen spreker is gezegd juist aanleiding om het voorstel van den Voorzitter te ondersteunen. Want als er nu niets aan de orde is, dan moet dit eene reden zijn om de nominatie op Maandag te bepalen, wanneer welligt meerdere werkzaamheden zullen voorhanden zijn, die de

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 14DEN JUNIJ.

Kamer ook nog de volgende dagen zullen bezig houden. De leden die wenschen in het laatst der week naar huis te keeren, zouden anders voor de nominatie alleen zich in de residentie moeten ophouden.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zal eenvoudig antwoorden, dat de reden door het geachte lid uit Dordrecht aangevoerd om de nominatie op aanstaanden Maandag te bepalen, zeer geldig is voor de leden die in Amsterdam, Dordrecht of in de nabijheid der residentie wonen, maar niets kan afdoen voor de afgevaardigden uit de andere provincien. Spreker zal ook de vrijheid nemen straks, wanneer de dag der beraadslaging over andere aanhangige onderwerpen moet vastgesteld worden, voor te stellen dien op aanstaanden Zaturdag te bepalen. Wanneer er nog werkzaamheden voorhanden zijn, zal wel niemand er iets tegen hebben om hier te blijven, ten einde na afloop daarvan te kunnen uiteengaan.

De heer ***Lotsy*** zegt dat hij het geheel eens is met den vorigen spreker indien nog andere onderwerpen op aanstaanden Zaturdag kunnen behandeld worden; zoo daarvan het gevolg zou zijn dat de Kamer voor eenigen tijd uiteen zou kunnen gaan, dan zou het spreker zelfs aangenaam zijn, zoo noodig, ook morgen en overmorgen eene zitting te houden.

De heer ***van Hall*** wenscht aan de Vergadering in bedenking te geven de bepaling der andere werkzaamheden af te wachten, alvorens den dag vast te stellen tot het opmaken der nominatie. Het ligt in het denkbeeld van den geachten spreker uit Kampen, dat er op Zaturdag ook andere werkzaamheden zullen bepaald zijn. Maar indien alleen het opmaken der nominatie op dien dag zou worden vastgesteld, dan moet men bekennen dat het voor de leden uit Amsterdam, Dordrecht en elders geriefelijker zou zijn dat onderwerp ook uit te stellen. Indien er op Zaturdag meerdere werkzaamheden voorhanden zijn, dan vervalt dit van zelf. Daarom meent spreker te moeten voorstellen de bepaling van den dag tot het opmaken der nominatie uit te stellen tot dat de behandeling van andere onderwerpen zal zijn vastgesteld.

De heer ***Thorbecke*** ondersteunt den vorigen spreker, vooral omdat de werkzaamheden, die nog in de eerstvolgende vergadering moeten worden afgedaan, beter op Maandag dan op Zaturdag zullen kunnen aangevangen worden en omdat men dan wel zal doen, die werkzaamheden te doen voorafgaan door het opmaken der nominatie. Spreker moet herinneren dat deze Kamer bestaat uit leden die ook iets anders dan in deze volle vergadering hebben te doen, die daarom niet vrij zijn en niet verlangen naar huis te keeren. Er zijn onderscheiden commissien werkzaam en hare taak wordt afgebroken wanneer er meer algemene vergaderingen gehouden worden dan noodig is. Het komt spreker voor dat hetgeen in ééne vergadering kan geschieden niet over twee zittingen moet verdeeld worden. Is het noodig dat de werkzaamheden op Zaturdag worden hervat, dan zal spreker daar voor zijn, maar kan dit op Maandag bepaald worden dan wenscht hij dat ook op dien dag de nominatie worde opgemaakt.

De ***Voorzitter*** zal, ten gevolge der gehouden beraadslaging, de beslissing van het punt, waarvan thans sprake is, uitstellen tot na de bepaling van den dag tot behandeling der andere onderwerpen.

Namens den schrijver is door den uitgever Thieme te Nijmegen aan de Kamer ingezonden een exemplaar van een werk, getiteld: *Is Nederland nog te verdedigen? Toestemmend beantwoord door den schrijver der denkbeelden van een oud soldaat.*

Wordt besloten tot de plaatsing van dit boekwerk in de boekerij der Kamer.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van M. de Bruijn, kapitein der genie, betrekkelijk het uitoefenen van burgerschapsregten door officieren van het leger;

een adres van C. E. de Bourbon, zich noemende directeur du matériel de l'atelier de pyrotechnie te Delft, betrekkelijk zijne belangen in verband met het namens de Kamer uitgebragt verslag omtrent het aanhangige wets-ontwerp wegens verstrekkingen;

een adres van 336 schippers in Overijssel en Drenthe, betrekkelijk de tolquaestie van het Zwolsche Diep.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering dat door de afdeelingen benoemd zijn tot rapporteurs:

voor het wets-ontwerp houdende voorzieningen omtrent de kroondomeinen, de heeren: Wichers, Donker Curtius, van Doorn, Dommer van Poldersveldt en Nedermeijer van Rosenthal;

voor het wets-ontwerp tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant, de heeren: Slicher van Domburg, Meeussen, van Naamen, van Eck en Bots.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over het wets-ontwerp houdende regeling van eenige uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen bij de departementen van Marine en Oorlog ontvangen.

De ***Voorzitter*** stelt voor dat stuk te doen drukken en rondedeelen en den dag der beraadslaging te bepalen op Maandag 18 Junij aanstaande.

De heer ***Duijmaer van Twist*** neemt de vrijheid, in verband met zijn vroeger gedaan voorstel, thans aan de Vergadering in bedenking te geven, om de beraadslaging te bepalen op Zaturdag 16 Junij aanstaande. De zaak is niet van grooten omvang, zij is eenvoudig. Wanneer er morgen geene werkzaamheden bepaald zijn, zullen de leden tijds genoeg hebben om het ontwerp in overweging te nemen, en daarom stelt spreker voor de beraadslaging niet op Maandag maar op Zaturdag te doen plaats hebben.

De ***Voorzitter*** geeft kennis dat het verslag op morgen zal gedrukt zijn en rondgedeeld worden.

De heer ***Thorbecke*** merkt aan, dat, gelijk zoo even is vernomen, het verslag van de Commissie van Rapporteurs eerst den volgenden dag zal worden rondgedeeld. Spreker voor zich durft die zaak niet te houden voor zoo eenvoudig als door den vorigen spreker vermeend is. Het een of ander lid kan bovendien zoo ligt verhinderd zijn den dag van morgen te bestuderen. Spreker moet nog daarbij herinneren dat de zaak geruimen tijd geleden in de afdeelingen is behandeld, zoodat men wederom op nieuw geheel in den geest van het ontwerp zal moeten indringen, het op nieuw zal moeten onderzoeken. Spreker ondersteunt dus het voorstel van den Voorzitter om de beraadslaging te bepalen op aanstaanden Maandag.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** wenscht als lid der Commissie van Rapporteurs het lid uit Overijssel te ondersteunen. Spreker moet der Vergadering kenbaar maken dat het antwoord der Regering niet van dien aard is dat het nader onderzoek van het wets-ontwerp de leden langen tijd zal behoeven bezig te houden. Het eenige bezwaar zou zijn dat de Commissie voor de verzoekschriften nog verslag moet uitbrengen over het request door den heer de Bourbon, dat met deze zaak in verband staat, aan de Kamer ingediend, maar indien de Commissie bereid mogt zijn zich van deze taak te kwijten vóór de beraadslaging, zoo als meermalen gebeurd is, dan zou de beraadslaging zeer goed dadelijk daarop kunnen plaats hebben.

De heer ***Lotsy*** neemt de vrijheid ter ondersteuning van hetgeen door het geachte lid uit Leyden is aangevoerd, nog te zeggen dat wanneer eerst morgen het verslag wordt rondgedeeld over het wets-ontwerp, dat spreker ook niet zoo eenvoudig acht, dan de gelegenheid geheel wordt afgesneden om amendementen in te zenden. Dit toch zou niet kunnen geschieden als de beraadslaging op aanstaanden Zaturdag wierd bepaald. Spreker gelooft dat dit eene reden moet zijn om de beraadslaging op Maandag aan de orde te stellen; dan zal aan de Vergadering gelegenheid worden gegeven om een geregelden loop van werkzaamheden in acht te nemen.

De heer ***Godefroi*** geeft als voorzitter der Commissie voor de verzoekschriften aan de Vergadering kennis, dat wanneer de beraadslaging op aanstaanden Zaturdag bepaald wordt, de Commissie bereid is om vóór de behandeling van het wets-ontwerp verslag uit te brengen.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zal nog een enkel woord rigten tot den geachten spreker uit Dordrecht, die gemeend heeft dat door het bepalen der beraadslaging op Zaturdag, den leden de gelegenheid zou worden ontnomen amendementen op het ontwerp in te leveren. De geheele quaestie bepaalt zich tot één artikel, en spreker gelooft dat er wel geen bezwaar zou gevonden worden, om kort voor de opening der beraadslaging, bij voorb. een kwartier uurs van te voren, de gelegenheid open te stellen om van het regt om amendementen in te dienen gebruik te maken.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt de beraadslaging gesloten, en gaat de Vergadering over tot stemming over het voorstel van den Voorzitter, om de beraadslaging over het

gemelde wets-ontwerp te doen plaats op Maandag den 18den Junij aanstaande, des voormiddags ten elf ure, hetwelk met 28 tegen 25 stemmen wordt *aangenomen*.

Voor hebben gestemd de heeren: de Lom de Berg, Schiffer, Lotsy, Ter Bruggen Hugenholtz, Sloet tot Oldhuis, Jespers, Duijfert, Westerhoff, Engelen, van der Linden, Backer, Heemskerk, Donker Curtius, Wijnaendts, de Morauz, Thorbecke, van Doorn, Boxman, Meeussen, Reinders, Smit, van Naamen, Costerus, van Hall, van Randwijck, van der Heijde, van Nispen van Sevenaer en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Bots, Schooneveld, Scheltinga Winterberg, van Heloma, Dommer van Poldersveldt, Nedermeijer van Rosenthal, Wichers, Godefroi, Wintgens, van Zuijlen van Nyevelt, Storm van 's Gravesande, van Eck, Duijmaer van Twist, Groen van Prinsterer, Anemaet, de Villers de Pité, Sicher van Domburg, Albarda, Luijnen, van Voorst, van Heiden Reinestein, Borret, Fokker, Leclercq en Dirks.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting over de dienstjaren 1840-1843 brengt haar algemeen verslag uit.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen en de beraadslaging over het wets-ontwerp te doen plaats hebben na de behandeling van dat hetwelk op Maandag 18 Junij aan de orde is gesteld.

Door de Commissie voor de verzoekschriften worden de navolgende rapporten uitgebragt:

bij monde van den heer ***Godefroi:***

I. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften zijn gesteld geworden drie verzoekschriften, betrekking hebbende tot het aan deze Kamer ingediende ontwerp van wet op de uitoefening van het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Twee dier verzoekschriften, afkomstig uit Zutphen en onderteekend het eene door *G. J. Rooseyaarde* en twee en veertig andere ingezetenen, het andere door *H. W. Keijen* en twintig andere ingezetenen dier stad, strekken tot bestrijding van den voor Zutphen bij genoemd wets-ontwerp voorgestelden census van f 60, als te hoog, en als moetende, volgens het oordeel van de eerstgenoemde adressanten, worden teruggebragt tot het bedrag van f 40, waarop die census bij het voorloopig kiesreglement was bepaald. In beide de adressen wordt tot staving hiervan gewezen op de weinige verhouding tusschen den census van f 60 voor de stad, en dien van f 30 voor de onder-kiesdistricten voorgesteld; waarvan het gevolg zal zijn, dat in die districten *drie* kiezers zullen zijn tegen *één* in de stad, en deze omstandigheid zal, volgens der adressanten oordeel, vooral daarom na teelig op de verkiezingen werken, omdat ten platten lande de kiezers op vele plaatsen afhankelijk zijn van eenige weinige rijke grondbezitters. Beide de adressen doen voorts het onbillijke uitkomen, om burgers, die volgens het voorloopig kiesreglement kiesgeregtigden waren, door de verhooging van den census thans uit te sluiten. De eerstgemelde adressanten ziet daarin eene schending der Grondwet, welke zooveel mogelijk aan *allen*, die door hunnen stand gerekend kunnen worden belang te hebben bij de instandhouding eener welgeordende maatschappij, en daarvan door de betaling van zekeren census het bewijs leveren, het kiesregt wil hebben toegekend. Zij meenen dat dit onregt niet wordt opgewogen doordien ook het patent onder den census begrepen is, daar hierin alleen een voordeel zal zijn gelegen voor hen, die toevallig een groot patent betalen, maar geenszins voor de zoo talrijken, die hunne zaken van de hand hebben gedaan, of met een minder hoog patent die zaken drijven, en daarom niet minder belang stellen in het heil van het vaderland. Dezelfde adressanten zien voorts in de verhooging van den census eene miskenning van den geest der Nederlandsche natie, welke zich als zoo bij uitstek bezadigd en ordelievend bij de jongste verkiezingen heeft doen kennen; terwijl de onderteekenaren van het tweede verzoekschrift uit Zutphen daarenboven het regt van vereeniging, bepaaldelijk met opzigt tot het werk der verkiezingen, op de meest uitgebreide schaal wenschen te zien verzekerd en buiten den invloed gesteld van de uitvoerende magt.

Het derde in handen uwer Commissie gestelde verzoekschrift draagt de onderteekening van *G. J. Luyarde* en honderd vier en veertig andere ingezetenen van Deventer. Zij verzoeken daarbij, dat door deze Kamer de census zoo laag mogelijk worde gesteld, en dat bepaaldelijk degenen, die aan de laatste verkiezingen hebben deelgenomen, van het kiesregt niet worden uitgesloten, maar veeleer door uitbreiding van dat regt, de natie in hare bij de Grondwet verkregene regten al meer en meer worde bevestigd. In verband met dit verzoek brengen zij onder de aandacht dezer Kamer, dat door de bepaling van den census voor Deventer op f 60, van de ruim vier honderd kiezers, welke volgens het voorloopig kiesreglement aan de verkiezingen hebben deelgenomen, een aanzienlijk aantal van de geachtste burgers, wier stand en beschaving hun het kiesregt moesten verzekeren, daarvan verstoken zullen worden; de ontevredenheid hierdoor te ontstaan, zal zich weldra algemeen doen gevoelen, en zelfs zij, die het kiesregt blijven behouden, zien zich geheel aan den invloed der buiten-gemeenten, waar de census tot op f 30 daalt, overgegeven.

Na u aldus den inhoud dezer adressen te hebben doen kennen, heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen derzelver nederlegging ter griffie, ter inzage van de leden."

bij monde van den heer ***Wintgens:***

II. » *Pieter Baartmans*, wonende te Haarlem, wendt zich op nieuw met een verzoekschrift aan deze Vergadering, waarbij hij even als vroeger zich beklaagt, dat hij door zijne woning binnen den kring van het stedelijk octrooi der stad Haarlem, maar buiten den kring der kantoren, waar de betaling der regten wordt ingevorderd, zich in zijn bedrijf vindt belemmerd en verzoekt dat hiertegen door deze Vergadering voorzieningen mogen worden genomen.

Daar het herstel der bezwaren zoude moeten worden gezocht bij de administrative autoriteiten, zoude er alle grond bestaan ten opzigte van dit verzoekschrift over te gaan tot de orde van den dag, ware het niet dat het onderwerp dezer petitie kon geacht worden in verband te staan tot de voor te dragen wet, gevende algemeene regels ten aanzien der plaatselijke belastingen; — weshalve uwe Commissie adviseert om deze petitie, even als de vroegere van den requestrant, ter griffie neder te leggen."

III. » *E. J. Mecima*, gewezen burgemeester der gemeente Vianen en Lexmond, Achthoven en Lakerveld, thans notaris, wonende te Vianen, geeft bij verzoekschrift te kennen, dat hij bij zijne periodieke aftreding als burgemeester in 1838, niet op nieuw als zoodanig is aangesteld en dien ten gevolge van een vast inkomen is verstoken; en verzoekt, op grond daarvan dat zijne belangen bij wettelijke bepaling gunstig mogen worden geregeld, waartoe naar des adressants meening aanleiding zoude bestaan in art. 42 der wet van 9 Mei 1846, betreffende de burgerlijke pensioenen (*Staatsblad* n°. 24), luidende: » *In buitengewone gevallen, waarin bij deze afdeeling niet is voorzien of waaromtrent de bepalingen derzelve geacht worden geen billijken maatstaf tot vergelding van diensten, door burgerlijke ambtenaren van den Staat bewezen, op te leveren, wordt bij afzonderlijke wetten voorzien.*

Die bepaling komt voor in de eerste afdeeling der wet, handelende van de toekomstige ambtenaren, tot welke deze verzoeker niet behoort, die reeds in 1838 heeft opgehouden ambtenaar te zijn; en dus reeds om die reden wordt die bepaling geheel ten onregte door den verzoeker ingeroepen.

Daar overigens de vraag in het verzoekschrift vervat, ook niet behoort tot de attributen dezer Vergadering, zoo adviseert uwe Commissie nopens hetzelve over te gaan tot de orde van den dag."

bij monde van den heer ***van Eck:***

IV. » *H. H. Coppens*, korenmolenaar te Nijmegen, en honderd en tien andere korenmolenaars in de provincie Gelderland, wenden zich tot u met een verzoekschrift, woordelijk overeenkomende met dat getekend door *H. Coppens* en andere korenmolenaars in Noordbrabant en waarop in uwe vergadering van 18 Mei jl. rapport is uitgebragt.

Ook deze verzoekers verlangen, opdat de belemmeringen, die zij van alle zijden in hun vak ondervinden, een einde mogen nemen, dat het u gelieve te behagen de noodige maatregelen te nemen, ten einde de wet op het gemaal van 29 Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) zoo spoedig mogelijk worde afgeschaft en buiten werking gesteld.

Uit hoofde dat het gedaan verzoek een onderwerp van uwe beraadslagingen kan uitmaken, is uwe Commissie van oordeel, dat dit verzoekschrift, ter inzage der leden, ter griffie behoort te worden nedergelegd."

V. » *Samuël Tierie*, oliemolenaar te Jutphaas, provincie Utrecht, beklaagt zich, dat een request, hetwelk hij in het afgeloopen jaar heeft gerigt aan Zijne Excellentie den heer Minister van Financiën, om op zijn oliemolen ook koren te mogen malen, is gewezen van de hand. Requestrant wendt zich derhalve tot u, ten einde hem die gunst te willen verleenen, en hem in zijne regten te beschermen; daar toch zijn molen zoodanig is ingerigt dat die ten allen tijde kan worden gesurveilleerd.

Verzoeker geeft ten slotte te kennen, dat hij meent de ont-

houding van die gunst te wijten te hebben aan zijn gemeentebestuur, hetwelk, naar zijn oordeel, dikwerf in de waarneming zijner pligten en in betooning van onpartijdigheid veel te wenschen overlaat.

Uit hoofde de beschikking, die van u wordt verlangd, niet behoort tot uwe competentie, vermeent uwe Commissie te moeten adviseren, dat ten aanzien van dit verzoek uwe Vergadering zal behooren over te gaan tot de orde van den dag."

bij monde van den heer ***Meeussen***:

VI. » Bij uwe Commissie is ingekomen een adres van het Leydsch departement der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie.

In dat adres wordt gezegd, dat de leden van genoemd departement met groote verbazing hebben gezien, dat namens de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie een adres aan de Tweede Kamer is ingezonden, betreffende de nomenclatuur der ontworpen Pharmacopoea Neerlandica.

De departementen dier maatschappij zijn toch over deze zaak niet gehoord of geraadpleegd; het ingezonden adres wordt dus ten onregte gezegd uitgegaan te zijn van de maatschappij en kan alleen afkomstig zijn van het hoofdbestuur.

Ten slotte geven de leden van het Leydsch departement te kennen, dat zij de geopperde bezwaren tegen de voorgestelde nomenclatuur, mits de officinele namen er zijn bijgevoegd, beschouwen als te zijn onjuist en zonder grond, en verzoeken dat deze Kamer zal aannemen de voorgedragen Pharmacopoea.

Dat adres heeft betrekking op een aanhangig wets-ontwerp.

Uwe Commissie heeft derhalve de eer aan deze Kamer voor te dragen om hetzelve te deponeren ter griffie, ter inzage der leden."

VII. » Bij uwe Commissie is ingekomen een verzoekschrift van *B. Eickma*, apotheker en lid van de plaatselijke commissie van geneeskundig toevoorzigt te Rotterdam.

Adressant geeft daarin te kennen, dat hij zich niet kan vereenigen met de bezwaren tegen de nomenclatuur der voorgedragen Pharmacopoea Neerlandica, geopperd door de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, gevestigd te Amsterdam.

Volgens den adressant verdienen de wetenschappelijke benamingen der geneesmiddelen de voorkeur boven de officinele, omdat zij de zamenstelling van het ligchaam in een helder licht stellen of aanduiden.

Hij gelooft, dat het gebruik der wetenschappelijke benamingen bij den geneesheer en apotheker tot geene vergissing aanleiding geven kan, omdat in het formulierboek telkens achter de scheikundige de officinele benaming is gevoegd.

Adressant zou afkeuren het uitsluitend gebruik van officinele benamingen, omdat zij dagteekenen van het tijdperk toen de scheikunde nog in hare kindschheid verkeerde, zelden kunnen uitdrukken het hoofdkarakter van het geneesmiddel, evenmin als de wetenschappelijke benamingen de mogelijkheid van vergissing uitsluiten, en niet bestaan voor de nieuwe geneesmiddelen, die de voortgang der wetenschap in de laatste jaren in de apotheek heeft doen opnemen.

Adressant wil wel erkennen, dat de pharmacie in ons land op eenen lageren trap dan elders staat, maar toch zeker niet zoo laag, dat wij een formulierboek zouden behoeven, dat niet op de hoogte der tegenwoordige wetenschap zou mogen staan.

Hij verzoekt deze Kamer om aan te nemen de voorgedragen Pharmacopoea Neerlandica.

Dit adres heeft betrekking op een aanhangig wets-ontwerp.

Uwe Commissie heeft derhalve de eer deze Kamer te adviseren om hetzelve ter griffie neder te leggen, ter inzage der leden."

VIII. » Bij uwe Commissie zijn ingekomen drie adressen, als: 1°. van *G. E. Jordens* en nog honderd zeventien andere ingezetenen van Deventer; 2°. van mr. *W. A. de Graaff* en nog een en negentig inwoners van Deventer; 3°. van *J. H. Buitendijk* en nog honderd ingezetenen van Kampen.

Alle die adressanten dringen daarbij met klem aan op de vermindering van het inkomen der Kroon, zoo als het tot heden was vastgesteld bij art. 27 der Grondwet.

Zij vermeenen dat dit inkomen, in aanmerking genomen de zware lasten die de Natie dragen moet, als veel te hoog mogt worden beschouwd; dat eene vermindering daarvan gereede aanleiding geven zal om ook op andere te hooge bezoldigingen te bezuinigen, en in den lande een gunstigen indruk maken zou.

De adressanten mr. *W. A. de Graaff* c. s. uit Deventer, verlangen bepaaldelijk dat het jaarlijksch inkomen der Kroon, met inbegrip van dat spruitende uit de domeinen, niet meer dan één millioen gulden bedrage.

Alle deze adressen staan in verband met een de bij deze Kamer aanhangig wets-ontwerp.

Uwe Commissie heeft mitsdien de eer aan deze Kamer voor te dragen om dezelve ter griffie te deponeren, ter inzage der leden."

bij monde van den heer ***Dirks***:

IX. » Bij dit request geeft *J. D. S. Rombach*, medicinæ doctor te Heerde, te kennen, dat hij, in aanmerking nemende, dat meermalen stedelijk en plaatselijk bezoldigde geneeskundigen tot leden van een stedelijk of plaatselijk bestuur benoemd werden, maar deze benoemingen van hooger hand, als in strijd met bestaande wetten, niet werden bekrachtigd, de vrijheid neemt deze Vergadering te verzoeken om te bepalen, dat *bezoldigde geneeskundigen tot voorzitter of lid der gemeenteraden* zullen kunnen benoemd worden.

Als gronden voor dit zijn verzoek brengt de requestrant te berde, dat in sommige gemeenten het getal van voor die betrekkingen geschikte personen hoogst gering is, de geneesheer, als het meest met de gemeente in aanraking, het best geschikt is om den maatschappelijken toestand en behoeften te leeren kennen van hen wie hij zal besturen, terwijl voor de goede waarneming zijne wetenschappelijke opleiding hem geschikt maakt. Ook vreest hij geenszins, dat daardoor eenige afhankelijkheid der gemeente van den geneeskundige, of wederkeerig van dezen van haar, zal ontstaan, te minder daar het getal van geneeskundigen in eene gemeente onbepaald is en uit vele gedane benoemingen blijkt dat die vrees ongegrond is. Eindelijk vermeent de requestrant: » dat de geneeskundige op die betrekkingen, even als op het » kiesregt, evenveel aanspraak meent te mogen maken, omdat » niemand zooveel onbeloonde dag- en nachtrust opofferd voor » het welzijn van een groot gedeelte der bewoners van den Staat, » als de geneeskundige."

Uwe Commissie, oordeelende dat dit request bij eene eventueel te doene wets-voordragt in aanmerking kan komen, stelt voor het nederleggen er van ter griffie."

X. » In handen uwer Commissie is gesteld een afschrift van een adres door *C. Bakker* Bz. en 65 andere ingezetenen van den Helder aan Z. M. den Koning aangeboden, begeleid door eene missive door genoemde requestranten dd. 26 Mei 1849 aan deze Vergadering gerigt.

Het is uwe Commissie gebleken, dat zoowel door het gemeentebestuur van den Helder, als door vele ingezetenen aldaar reeds vroeger verzocht is geworden om de gemeente hunner inwoning te ontslaan van die voor nijverheid en handel zoo drukkende beperkingen, welke in ons belastingstelsel voor het zoogenaamd *onvrij territoir* noodzakelijk schijnen geacht te worden *en* de gemeente de Helder, met uitzondering van Huisduinen en het Koegras aan te wijzen tot *lossing-* en *ladingsplaats*. Die vroegere verzoeken zijn telkens, *zonder mededeeling der gronden*, van de hand gewezen, requestranten kennen dus de bezwaren niet, maar zij maken zich sterk om die te weêrleggen en het onjuiste aan te toonen.

Met betrekking tot het *eerste* voorname punt, het *onvrij territoir van den Helder*, zoo willen requestranten, *in het algemeen*, niet beoordeelen de noodzakelijkheid van het behoud van een onvrij territoir, welks bewaking zoovele kostbare voorzorgen vereischt en zulk eene aanzienlijke streek gronds in eenen ongelukkigen exceptionnelen toestand verplaatst. Zij willen evenmin in een onderzoek treden of het mogelijk zij, dat belastingstelsel, dat daartoe aanleiding geeft, door een ander, dat minder voorzorgen zal vereischen, te vervangen. Zij herinneren alleen als grond tot aandrang van de vervulling van hun geuit verzoek, aan de bepalingen der algemeene wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 38), waarbij is verboden op het onvrij territoir het houden van magazijnen, desgelijks het oprigten, zonder vergunning, van zoutziederijen, suikerraffinaderijen, brouwerijen, branderijen, distilleerderijen, azijnmakerijen, spijker-, papier-, wollen- of andere groote fabrieken, ja zelfs van molens, in één woord, waarbij handel- en fabriekwezen aldaar niet geduld worden. Zij houden het er voor, dat deze beperkingen duldbaar zijn, daar waar het onvrij territoir aan de zeekust over de duingronden, of aan de landgrenzen over onbebouwde heidevelden zich uitstrekt, maar dat de daaruit voortvloeijende bezwaren hoogst grievend zijn, waar zij eene werkzame bevolking eener gemeente van ruim 9000 zielen treffen.

De wetgever heeft dit zelf begrepen en in art. 118 van het onvrij territoir de besloten steden en *forten* uitgezonderd, ja voor opene dorpen met eene bevolking van meer dan 2000 zielen den afstand tot op meer dan 1/5 verminderd.

Op *den Helder*, ofschoon in 1822, bij het invoeren der wet, reeds nagenoeg 3000 zielen tellende, werd deze bepaling niet toegepast en men heeft die later te vergeefs ingeroepen, niettegenstaande *de Helder* ook in het Koninklijk besluit van 8 Julij 1844 (*Staatsblad* n°. 37), onder de vestingen en sterkten der 1ste en 2de klasse

opgenoemd wordt. Bovendien is de surveillance op den Helder niet moeijelijker dan elders, dewijl aan de eenige zijde, waar zij niet door de zee wordt besproeid eene onafgebroken reeks van fortificatien en wallen haar van het overig gedeelte van het vaste land afscheidt, maar al ware zulks het geval, dan mag het belang van meer dan 9000 zielen niet aan eenig meerder aan te wenden toezigt worden opgeofferd.

Wat het tweede punt betreft, te weten dat de Helder tevens als *lading- en losplaats* zal mogen worden aangewezen, zoo is dit van de opheffing van het onvrij territoir afhankelijk. Requestranten vermeenen, dat het eens de verbazing van een later geslacht zal opwekken, als men verneemt, dat de schoonste, de veiligste, de ruimste haven van Nederland, dat die haven alle hare voordeelen met verkrachting der natuur onvruchtbaar zag maken door een verbod van daar te lossen en te laden.

Er gaat geene enkele week voorbij, dat niet een schip binnenvalt te zwaar beladen om op zijne losplaats te komen. De natuur zegt: los in de heerlijke, veilige haven waar gij ligt; de belastingwet daarentegen: gij zult hier niet lossen, maar de lading in ligters overbrengen. Bij ministeriele rescriptie van 21 April 1846 werd zelfs aan één der requestranten, die eene aanzienlijke leverantie steenkolen had aangenomen en eene overeenkomst over den aanvoer uit Engeland reeds gesloten had, eensklaps kenbaar gemaakt, dat hem geen verlof tot lossing zoude worden toegestaan, dan in hoeverdheden voor de consumtie van de plaats en nabijgelegen eilanden berekend. Door zulke maatregelen wordt alle vrijheid van handel op den Helder vernietigd, en het belastingstelsel spreekt zijn eigen vonnis uit, als het tot zulke zaken noodzakelijk moet leiden. De natuur is echter sterker dan de wet. Ieder winter saizoen, wanneer andere havens ongenaakbaar zijn, heeft het bewezen en het Nieuwe Diep tot eene ladingsplaats van vee aangewezen. Ten slotte geven requestranten hun verlangen te kennen, om de gronden te weten waarop hunne vroegere verzoeken zijn geweigerd. Eene enkele wordt door het gerucht genoemd, te weten: eene *tegenwerking of vreeze der stad Amsterdam.*

Requestranten aarzelen dezen grond op te geven. Zij houden den Amsterdamschen handelstand te verlicht om zulke bedenkingen te maken. Welk verlies zou de hoofdstad bij het lossen van een enkel scheepje in de haven van het Nieuwe Diep lijden, zoolang de groote kapitalen, het groote brandpunt van den Nederlandschen handel, te Amsterdam gevestigd is, te meer daar de Amsterdamsche handel nog voor een paar jaren het destijds bestaande voornemen, om het Nieuwe Diep met Amsterdam door een spoorweg te verbinden, ondersteund heeft. Een voornemen, dat, gestuit hebbende op eenige moeijelijkheden uit het defensiewezen gesproten toch van zelf de noodzakelijkheid in zich bevatte om den Helder tot eene los- en ladingplaats te verheffen. De toestemming eens verkregen kon toch de exceptie niet bevatten dat er geen goederen uit zee langs dien spoorweg vervoerd zouden mogen worden.

Requestranten weten wel dat de vervulling van hun verzoek buiten den kring der werkzaamheden van de Staten-Generaal behoort, maar zij hebben gemeend ook in het algemeen belang hun daarvan kennis te moeten geven, omdat het tegenwoordig belastingstelsel daartoe heeft geleid, » dat de schoonste, de ruimste » en veiligste haven van ons Vaderland, de haven die met alle » getijden is te bereiken, ten behoeve van den handel tot heden » geen voordeel van zijne ligging heeft mogen trekken en dat » aan eene nijvere bevolking van ruim 9000 zielen èn handel- » èn fabriek-industrie is ontzegd geworden." De feiten die zij op de e wijze aan de Staten-Generaal kenbaar gemaakt hebben, spreiden ook over de werking van het bestaand belastingstelsel eenig licht en zijn belangrijk bij een grondig onderzoek van een ander stelsel eventueel aan de Staten-Generaal ter goedkeuring aan te bieden.

Uwe Commissie zich met de laatst aangevoerde gronden geheel vereenigende, stelt voor dit request ter griffie ter inzage der leden te neder te leggen."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

ERRATUM.

Vel 139, bladz. 553 reg. 10 v. o. en volgg. leze men aldus:

» De ***Voorzitter*** verlangt van den spreker te weten, wat eigenlijk zijne bedoeling is. Is zijn verlangen, dat de Kamer een dag bepale, om interpellatien aan den Minister van Oorlog te rigten, dan verzoekt de Voorzitter, dat de spreker de vragen, die hij verlangt te doen, opgeve, ten einde de Kamer omtrent het al of niet toestaan van het verzoek kunne beslissen."

ZITTING VAN ZATURDAG 16 JUNIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 52 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ontvangen eene Koninklijke boodschap, van 14 Junij jl., waarbij wordt aangeboden een ontwerp van wet tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.

Dit ontwerp, met de daarbij behoorende memorie van toelichting en verdere stukken, zullen worden gedrukt en rondgedeeld, en worden naar de afdeelingen verzonden.

Zijn ingekomen twee verzoekschriften, als:

een adres van R. B. van den Bosch en andere ingezetenen der stad Goes, houdende bezwaren tegen de voorgedragene kieswet, en

een adres van J. W. Sassen, te Amsterdam, betrekkelijk het betalen van successie-regt voor de vermakingen uit den boedel van Z. M. Willem I, Graaf van Nassau.

Deze adressen worden verzonden naar de Commissie *ad hoc.*

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van het inkomen der Kroon is bereid haar algemeen verslag uit te brengen.

De heer ***Duijmaer van Twist*** dringt op de voorlezing van dat algemeen verslag aan, omdat de inhoud daarvan van invloed kan zijn op de bepaling van den dag der beraadslagingen over dat ontwerp, die door den Voorzitter waarschijnlijk zal worden voorgesteld.

Dat verlangen wordt door onderscheidene leden gedeeld, zoodat het bedoelde verslag door den Griffier wordt voorgelezen.

Na het eindigen dier voorlezing stelt de ***Voorzitter*** voor, de beraadslagingen over het gemelde ontwerp te bepalen op aanstaanden Dingsdag den 19den dezer.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** vraagt het woord en herinnert, dat er op dit oogenblik twee wets-ontwerpen bij de Kamer aanhangig zijn, die in naauw verband tot elkander staan. Het eene betreft het bedrag van het inkomen, dat uit de schatkist aan de Kroon zal worden toegekend; het andere houdt voorzieningen in omtrent de goederen die, blijkens art. 27 der Grondwet, in 1848 door Koning Willem II tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven zijn.

Het komt hem voor, dat er tusschen die beide ontwerpen een onafscheidelijk verband bestaat, en dat het onraadzaam is, over het eerste te beraadslagen, zonder zelfs het verslag der Kamer en de antwoorden der Regering ten aanzien van het tweede, te kennen. Hij vreest dat de eenstemmigheid die bij de beoordeeling van het cijfer van het inkomen der Kroon behoort te bestaan, verbroken zou kunnen worden, indien het punt der domeinen niet eerst beslist wierd. Hij is derhalve van oordeel dat het tweede wets-ontwerp eerst moet behandeld worden, en stelt mitsdien voor de beraadslaging over het eerste tot na die omtrent het laatste uit te stellen. Door anders te handelen, zou men zijns inziens gevaar kunnen loopen het eerste wets-ontwerp, uit hoofde van het tweede afgestemd te zien; en dit, meent hij, moet worden voorgekomen.

De heer ***Thorbecke*** ondersteunt dit voorstel, doch acht het voldoende dat de beraadslagingen over het ontwerp betrekkelijk het inkomen der Kroon worden bepaald, wanneer zal zijn ontvangen het verslag over het nader ingekomen ontwerp ten aanzien der kroondomeinen.

HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 16DEN JUNIJ.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** ondersteunt het door den Voorzitter gedane voorstel. Hij voor zich kan niet inzien dat er eenig verband tusschen de beide bedoelde wets-ontwerpen zou bestaan. Maar al bestond dat, dan zou hij er nog geen bezwaar in vinden, om dat tot regeling van het inkomen der Kroon eerst te behandelen. Daarbij wordt, blijkens de memorie van toelichting, voorgesteld, om dat inkomen op omstreeks één millioen te bepalen. Uit het te dien aanzien uitgebragt verslag is gebleken, dat het gevoelen der leden daaromtrent, op weinige uitzondering na, niet ongunstig was. Tevens is bij de memorie van toelichting te kennen gegeven, dat de opbrengst van de kroondomeinen gemiddeld iets meer of iets minder dan vier maal honderd duizend gulden jaarlijks bedraagt. Hij gelooft dat de vraag, of, tot het bekomen van zekerheid aangaande dit laatste punt, de opbrengst dier goederen van wege den Staat zal moeten worden gecontroleerd, dan wel, of andere middelen zullen dienen aangewend te worden, ten einde de zuivere inkomsten der goederen te leeren kennen, ook na de aanneming van dit wets-ontwerp, volkomen onbeslist blijft. Daar er alzoo geene de minste zwarigheid bestaat, om het inkomen der Kroon eerst te regelen, en de quaestie van teederen aard is, zoo acht hij de behandeling van dat wets-ontwerp vóór dat tot voorziening omtrent de kroondomeinen wenschelijk, en om die reden blijft hij op de aanneming van het voorstel des Voorzitters aandringen.

De heer ***Duijmaer van Twist*** verklaart, dat hij behoort tot degenen, die, blijkens het uitgebragte verslag, het tegenwoordig wets-ontwerp met genoegen hebben ontvangen. Hij kan niet inzien dat er tusschen de ontwerpen van wet tot regeling van het inkomen der Kroon, en dat betrekkelijk de kroondomeinen, een zoodanig onmiddellijk en regtstreeksch verband bestaat, dat de goedkeuring der eene wet van de aanneming of verwerping der tweede zou moeten afhangen. Al bestonden er gronden tot afstemming van dat wegens de kroondomeinen, dan nog bestaat er geene noodzakelijkheid tot afstemming van dat wegens het inkomen der Kroon. Spreker acht het intusschen van belang, dat de voordragt van wet nopens het inkomen der Kroon geen grooten tegenstand ondervinden.

Indien nu vele leden echter het gevoelen van den eersten spreker zijn toegedaan, en de behandeling dezer zaak wenschen uitgesteld te zien tot na den afloop der beraadslagingen over dat betrekkelijk de kroondomeinen, dan zou hij tot afwending van het gevaar eener afstemming van een wets-ontwerp waaromtrent in de hoofdzaak geen verschil van gevoelen zou kunnen bestaan, in het gevraagde uitstel, waarvan hij de noodzakelijkheid niet inziet, kunnen bewilligen.

De heer ***de Man*** ondersteunt het voorstel van het lid uit Gelderland, tot verschuiving van de behandeling van dit ontwerp. Indien dat ontwerp, nopens het inkomen der Kroon, het eerst zou worden behandeld, dan zou het onvermijdelijk gevolg daarvan wezen, dat men bij die gelegenheid onderscheidene punten zou ter sprake brengen, die bij de behandeling van het ander wets-ontwerp, nopens de kroondomeinen, in aanmerking behooren te komen. Men is het eens, dat het ontwerp wegens 's Konings inkomen met kieschheid en met de meest mogelijke eenstemmigheid moet worden behandeld. Het is juist om die te bevorderen dat het hem wenschelijk voorkomt, het wets-ontwerp betrekkelijk de kroondomeinen het eerst in behandeling te brengen.

De heer ***Donker Curtius*** ondersteunt het voorstel van den Voorzitter. Het komt hem voor, dat het gevaarlijk wezen zou, twee zaken te verwarren, die behandeld moeten worden. De eene wet strekt tot vaststelling van het inkomen der Kroon en dat behoort niet af te hangen van eene wet, die geen beginsel maar slechts regelen vaststelt. De eerste wet beslist nopens de kroondomeinen slechts één punt, namelijk, dat de Koning de vruchten zal trekken der kroondomeinen, die aan den Staat zijn teruggegeven, en voorts een jaarlijksch inkomen uit de schatkist van f 600,000. De andere wet is bloot eene wet van regeling. Zij regelt de wijs waarop de kroondomeinen zullen worden beheerd. Indien nu het laatste ontwerp, dat een gevolg is van het eerste, het eerste wierd behandeld, en het lot van het eerste van dat van het tweede zou moeten afhangen, dan zou men inderdaad gevaar loopen, het paard achter den wagen te spannen, en op die wijs zou de zaak, waarover men het eens is, namelijk het cijfer van het inkomen des Konings, afhankelijk worden gesteld van het lot, dat aan eene regelings-wet zou te beurt vallen. De hoofdzaak zou dan van eene ondergeschikte moeten afhangen. De eerste wet bevat het beginsel, de tweede de regeling. Men moet eerst het beginsel uitmaken. Men blijft dan geheel vrij in zijn oordeel over de regeling.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** ontwikkelt nader zijn gevoelen. Hij heeft geoordeeld, het voorstel te moeten doen, juist om alle verwarring voor te komen. Er zijn verschillende leden die van oordeel zijn, dat het inkomen der Kroon wel op een millioen moet worden vastgesteld, maar die verlangen dat de betaling daarvan geheel uit de schatkist plaats hebbe, en dat dan te gelijk de Staat weder de vrije beschikking erlange over de daarvan in 1848 tot kroondomeinen teruggegevene domeinen. Nemen zij nu de eerste aan, dan is het uitgemaakt, dat er 4 ton als vruchten van de kroondomeinen en 6 ton uit 's Rijks schatkist zullen worden toegekend. Dan is die hoofdzaak al dadelijk beslist. Men behoort liever het eerst omtrent het vraagstuk der kroondomeinen tot een besluit te komen, en wanneer de daartoe strekkende wet mogt zijn aangenomen, dan zullen de gemelde leden met het voorstel der 6 ton, zoo als het ligt, natuurlijk genoegen kunnen nemen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** zegt het laatste door den vorigen spreker aangevoerde te moeten tegenspreken. Deze heeft gewezen op de omstandigheid dat vele leden het denkbeeld ter sprake hebben gebragt om de geheele som van één millioen jaarlijks uit 's Rijks schatkist aan Zijne Majesteit toe te leggen, en dus te gelijk aan den Staat weder de vrije beschikking over de daaraan in 1848 tot kroondomeinen teruggegevene domeinen te doen erlangen, daarbij opmerkende dat die opinie zou kunnen geprejudiceerd worden indien men niet eerst over het wets-ontwerp nopens de kroondomeinen besliste, maar onmiddellijk over dat betrekkelijk het inkomen der Kroon handelde. Hij, spreker, is van een tegenovergesteld gevoelen, en is van oordeel dat, ten aanzien van de vraag of de Staat al dan niet over de teruggegeven domeinen zal kunnen beschikken niet het minste verband tusschen de beide wetten bestaat; terwijl de quaestie of de vruchten der domeinen aan de Kroon zullen worden uitgekeerd, dan wel of zij in eens één millioen uit de schatkist zal bekomen, altijd bij de behandeling der wet regelende het inkomen der Kroon zal kunnen besproken en beslist worden.

De heer ***Thorbecke*** zegt het gevoelen van den spreker uit Enschedé te deelen, en gelooft dat men wel in aanmerking moet nemen wat door den spreker uit Deventer in de tweede plaats is aangemerkt, namelijk dat het niet vooraf beslissen van het vraagpunt der kroondomeinen, voor vele leden eene reden zou kunnen zijn om het andere ontwerp, regelende de inkomsten der Kroon, af te stemmen. Hij, spreker, acht dat er tusschen de beide wets-ontwerpen een naauw verband bestaat, en meent dat over dat tot regeling van het inkomen der Kroon niet volledig dan na het uitbrengen van het verslag omtrent de kroondomeinen zal kunnen geoordeeld worden. Als een bewijs van het naauwe verband brengt hij bij hoe men in zijne sectie bij de behandeling van het tweede ontwerp, omtrent één punt niet in ontwikkeling van denkbeelden is getreden, omdat men nog geen kennis had bekomen van het verslag over het eerste wets-ontwerp, en daar dit nog niet aan de leden was rondgedeeld, heeft men het onderzoek der zaak moeten uitstellen. Uit dien hoofde acht hij het wenschelijk den dag der beraadslagingen over het eerste slechts dan vast te stellen wanneer over het tweede verslag zal zijn uitgebragt.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** herinnert, dat hij alleen gesproken heeft van die leden welke genegen zijn het gevraagd bedrag van een millioen toe te kennen, doch die zich verpligt zouden zien het ontwerp, daartoe strekkende, af te keuren, indien niet vooraf het vraagstuk nopens de kroondomeinen ware behandeld en uitgemaakt.

De beraadslagingen over dit voorstel worden gesloten.

Het *eerst* wordt nu in hoofdelijke omvrage gebragt het voorstel van den Voorzitter, om de beraadslagingen over het ontwerp van wet tot regeling van het inkomen der Kroon te bepalen op aanstaanden Dingsdag. Dat voorstel wordt afgestemd met eene meerderheid van 40 tegen 12 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Leclercq, de Villers de Pité, van Heiden Reinestein, Borret, van Randwijck, Donker Curtius, Nedermeijer van Rosenthal, van Voorst, van Naamen, de Lom de Berg, Luijben en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Rijckevorsel, Bots, Jespers, de Man, Albarda, van der Heijde, Wintgens, Dullert, van Nispen van Sevenaer, Costerus, de Monchy, van der Linden, Engelen, van Eck, Schooneveld, Hengst, Groen van Prinsterer, Meeussen, Thorbecke, Backer, Heemskerk, Wijnaendts, de Moraaz, van Doorn, Wichers, Dommer van Poldersveldt, Reinders, Duijmaer van Twist, Dirks, Slicher van Domburg, Godefroi, Storm van 's Gravesande, van Heloma, van Hasselt, Schiffer,

Westerhoff, Ter Bruggen Hugenholtz, Sloet tot Oldhuis, van Zuijlen van Nyevelt en Fokker.

Ten *tweede* wordt alsnu in omvrage gebragt het voorstel van den heer van Zuijlen van Nyevelt, dat daartoe strekt, om den dag der beraadslagingen over het ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon eerst te bepalen nadat die over het wetsontwerp wegens de kroondomeinen zullen zijn vastgesteld en wel zoodanig, dat diegenen die tegen dit voorstel stemmen, geacht worden de daaraan door den heer Thorbecke gegeven wijziging goed te keuren.

Dat voorstel wordt aangenomen met eene meerderheid van 40 tegen 12 stemmem.

Tegen hebben gestemd, de heeren: van Heiden Reinestein, van Randwijck, Engelen, Schooneveld, Groen van Prinsterer, Donker Curtius, van Naamen, Godefroi, van Hasselt, Schiffer, van Rijckevorsel en de Voorzitter.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt, bij monde van den heer ***Wintgens***, het volgende verslag uit:

» *Charles Edouard de Bourbon*, zich noemende *directeur du matériel de l'atelier de pyrotechnie*, heeft aan deze Kamer eene uitvoerige memorie in de Fransche taal ingediend, gedagteekend uit Delft, den 14den Junij j.l., en betrekkelijk de op Maandag aanstaande in beraadslaging zijnde voordragt van wet, houdende regeling van eenige uitgaven op de fondsen, welke voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen bij de departementen van Marine en van Oorlog worden ontvangen.

Dit zeer breedvoerig stuk, opgemaakt naar aanleiding van het verslag der Commissie van Rapporteurs over deze wets-voordragt, heeft de strekking om licht te verspreiden over de handelingen, welke tusschen den adressant en wijlen zijnen vader met de Regering hier te lande hebben plaats gehad; alsmede om meer bepaald te doen kennen den oorsprong der pyrotechnische werkplaats, waarover de adressant sedert den 7den Januarij 1846 tot den 22sten Junij 1848 het bestuur voerde, toen zij op last van den tegenwoordigen heer Minister van Oorlog werd gesloten.

De adressant, na ontkend te hebben dat men in Engeland de uitvindingen, welke het hier geldt, zoude hebben verworpen, vangt aan met een verhaal der omstandigheden, onder welke zijn vader *Charles Louis*, in het stuk genaamd: » *Duc de Normandie*", hier te lande in den aanvang van het jaar 1845 is aangekomen; — omstandigheden, die, naar de meening van den adressant, van invloed moeten zijn op de beoordeeling van den aard der eerst bedongene som van f 60,000, bedoeld bij art. 5 van de overeenkomst, door hem met de Regering aangegaan.

In Januarij 1845 was de vader des adressants voornemens uit Londen eene reis te ondernemen, waarbij hij Nederland zoude doortrekken. Hij voorzag zich daartoe bij den Nederlandschen consul te Londen, den heer *May*, van twee paspoorten, een op eigen naam en een ander voor een reisgenoot, genaamd kolonel *Butts*, waarop hij voorkwam als zijnde in dienstbetrekking tot dien persoon. De adressant beweert, dat de Nederlandsche consul naderhand verschillende pogingen heeft aangewend om de verleende paspoorten terug te erlangen, en bij het niet slagen daarvan eene vertraging van den overtogt der stoomboot heeft weten te bewerken, waardoor hij gelegenheid had de Regering hier te lande langs een anderen weg, over Ostende, van de aankomst van des adressants vader te Rotterdam te verwittigen; dat dan ook bij die aankomst de beambten der politie des adressants vader hebben herkend, aangehouden, in zijn hôtel bewaakt en verboden om zonder verlof de stad Rotterdam te verlaten. De teruggave van zijn paspoort werd geweigerd, tenzij men onmiddellijk naar Londen wilde terugkeeren, onder aanbod zelfs van de kosten van den overtogt te voldoen.

Des adressants vader vond zich niet geneigd hieraan gevolg te geven, maar droeg zijne belangen op aan een derden persoon te Rotterdam, ten einde aan de Regering hier te lande zijne geheimen en oorlogsmiddelen aan te bieden, op de voorwaarde, dat men hem en zijn talrijk gezin een onafhankelijk bestaan zoude verzekeren, en zonder af te zien van de regtsvordering, die hij zich voorbehield in te stellen tot vergoeding der schade (zoo als het adres zegt), » *que lui faisait éprouver la trahison de mr.* » May, — *si ses propositions amiables n'etaient pas acceptées.*"

Na aanvankelijke weigering van wege het Ministerie van Oorlog, op 14 Februarij 1845, en eene vergeefsche geregtelijke aanmaning tot teruggave van het paspoort door den directeur van politie te Rotterdam, werden echter de onderhandelingen voortgezet met betrekking tot de mededeeling der geheimen, waarbij des adressants vader tevens deed gelden eene aanspraak op schadevergoeding, wegens onwettige aanhouding, ten bedrage van 5000 ponden sterling, zijnde het bedrag, waarvoor hij het geheim der raketten te Londen zoude hebben verkocht. De aanhouding te Rotterdam had hem dit voordeel doen verliezen, en ook het etablissement van des adressants vader te Londen doen te gronde gaan.

Van die onderhandelingen was het gevolg de overeenkomst, gesloten in de maand Julij 1845 met de heeren Ministers van Oorlog, Marine en Kolonien; waarbij, behalve de prijs voor de uitvindingen, aan des adressants vader die schadevergoeding van f 60,000 of 5000 pond sterling werd toegelegd. De adressant onthoudt zich van eene verdere mededeeling dezer overeenkomst, als kunnende daarvan de overlegging van de Regering worden gevraagd.

Korten tijd hierna overleed de vader van den adressant. Van de som van f 60,000 was uit 's Lands kas nog niets getrokken; maar onder de personeele garantie van den toenmaligen heer Minister van Oorlog werd door een derden persoon aan des adressants vader f 30,000 voorgeschoten, die daarop zijne familie herwaarts had doen overkomen.

Deze mededeelingen worden gedaan ter juister beoordeeling van het contract, hetwelk sedert met dezen adressant is gesloten, waarin de betaling dier som van f 60,000 mede voorkomt, en dat onder de aan deze Kamer medegedeelde bescheiden is opgenomen. Die som is aan den adressant betaald, toen hij het bestuur der pyrotechnische werkplaats had aanvaard; — waarvoor hij nog gedurende twee jaren wegens zijne eigenlijke werkzaamheden f 30,000 genoten heeft; — terwijl de adressant zich gedwongen ziet het hem verder verschuldigde, bij wijze van eene regtsvordering tegen den Staat, op te eischen. Eene geringe vergelding, volgens den adressant, voor oorlogsmiddelen, die de Regering in staat zullen stellen om millioenen schats op het materieel der artillerie te bezuinigen, tot bevestiging waarvan de adressant zich beroept op het getuigenis van bevoegde deskundigen.

Als eene bijlage tot de overeenkomst van 4 October 1845, volgt nu in het adres de opneming der briefwisseling door den adressant gevoerd met den heer Minister van Oorlog, sedert den 2den Mei 1847, waarbij de adressant te kennen gaf, dat hij, hoezeer niet in allen deele aan de verpligtingen bij het contract omschreven kunnende voldoen, echter belangrijke resultaten had verkregen; in antwoord waarvan van den kant van het ministerie van Oorlog bedenkingen zijn ontwikkeld en voorzieningen getroffen; en waarop vervolgens onder den tegenwoordigen Minister van Oorlog de werkplaats is gesloten; al hetgeen eindelijk heeft ten gevolge gehad de beide arbitrale rapporten van 21 Augustus en 14 November 1848, die reeds aan deze Kamer van regeringswege zijn medegedeeld met de daarbij behoorende processen-verbaal, op welke de adressant in het bijzonder de aandacht dezer Vergadering inroept.

Wat ten slotte betreft het verzoek in dit adres vervat, zoo acht uwe Commissie het eenvoudigst de eigene bewoordingen mede te deelen, waarmede het adres wordt besloten:

» La décision que vous allez rendre, devant envelopper en quelque sorte l'avenir entier de ma famille et le mien; en raison du plus ou moins d'importance que vous donnerez à l'atelier de pyrotechnie, dont je ne suis plus, pour ainsi dire, qu'un directeur honoraire; je me suis un peu appésanti sur l'historique de cette affaire, en y joignant des copies de pièces officielles pour justifier l'intégrité de mon exposé.

» La Hollande, ce lieu de refuge que la Providence avait semblé marquer pour la veuve et les enfans du Duc de Normandie, était devenue notre terre de prédilection; va-t-elle aussi nous échapper et serons nous contraints de nous éloigner des cendres de notre père, pour aller vers une autre plage porter nos souffrances et le fardeau d'une existence importune à la politique? Le dénouement de cette question presque vitale pour nous, sortira de l'urne de vos délibérations. Sans votre officieuse et équitable intervention, je ne puis plus rester dans l'atelier de pyrotechnie dans les circonstances difficiles où je me trouve, par la direction donnée aux travaux; et je n'aurai plus la possibilité de concourir à réaliser le voeu loyalement exprimé en ma faveur par messieurs les officiers supérieurs de la commission d'arbitrage.

» La question que je soulève, Messieurs, n'est point hors de votre compétence, quoiqu'elle semble rentrer dans le domaine de l'administration du Gouvernement; puisque Leurs Excellences vous ont rendus appréciateurs du traité, et que vous êtes investis du droit d'en évaluer les avantages pour le passé comme pour l'avenir. Vos attributions dans cette affaire ne sauraient donc se borner à refuser ou à concéder l'allocation demandée. Les États-Généraux ne sont-ils pas un pouvoir supérieur et régulateur, chargé de soutenir les intérêts du Trône et ceux du Pays? Ne devez-vous pas vouloir tout ce qui peut concourir à la force, à la gloire de l'État, sans vous laisser détourner de cette importante mission par des considérations d'économies qui compromettraient les uns et les autres, et qui n'ont pas d'ailleurs de fondement réel, s'il est vrai que les projectiles acquis au Gouvernement doivent être la source d'une

immense diminution de matériel, dans les dépenses de la guerre et de la marine?

» Vous devez, Messieurs, assurer par vos puissantes influences, un respect inviolable pour les droits de tous, et surtout pour ceux des particuliers dans leurs rapports avec le Gouvernement, représenté par les Ministres, tous solidaires les uns des autres pour l'exécution des promesses, faites par leurs prédécesseurs. Ce respect est le plus impérieux des devoirs; celui qui constitue la foi publique, la force et la moralité des pouvoirs. Vos paroles sont graves, Messieurs; elles parviennent jusqu'au Trône, et sont recueillies par la sagesse du monarque; il vous appartient de concilier, avec les intérêts de l'État, les sympathies que pourraient vous inspirer de grandes infortunes imméritées; et de provoquer le redressement des torts que j'éprouve par l'effet de ma confiance dans la bonne foi du Gouvernement; de faire en sorte, en un mot, qu'on me tienne compte des services majeurs que j'ai rendus à l'État, en livrant les secrets de projectiles dont messieurs les ministres ne sauraient se dissimuler la prodigieuse puissance, et qu'ils utilisent en ce moment, sans s'occuper des intérêts du directeur du matériel de l'atelier pyrotechnique. Sous ces divers rapports votre compétence est illimitée."

Daar nu dit verzoekschrift in dadelijk verband staat tot eene voordragt van wet bij deze Kamer aanhangig, zoo adviseert uwe Commissie om het ter inzage der leden ter griffie te deponeren."

De Vergadering vereenigt zich met dat voorstel en besluit mitsdien tot het nederleggen van het verzoekschrift ter griffie.

Niets meer aan de orde van den dag zijnde wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN MAANDAG 18 JUNIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 60 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Backer, van Rijckevorsel, Luijben, van Nispen van Sevenaer, Schiffer, Dullert, Reinders, van Heloma, van Hasselt, Leclercq, Godefroi, van Zuijlen van Nyevelt, Storm van 's Gravesande, de Moraaz, Heemskerk, Wichers, Smit, Wintgens, Groen van Prinsterer, van Voorst, Hengst, van der Heijde, Albarda, van Doorn, Lotsy, Boxman, Duijmaer van Twist, de Monchy, Dommer van Poldersveldt, van Hall, Ter Bruggen Hugenholtz, Costerus, Mutsaers, Wijnaendts, Slicher van Domburg, van Naamen, van Heiden Reinestein, Dirks, Bots, Borret, Jespers, Sloet tot Oldhuis, Bachiene, Fokker, de Man, Anemaer, Thorbecke, Westerhoff, Donker Curtius, Scheltinga Winterberg, de Lom de Berg, van Randwijck, van Walchren, Boreel van Hogelanden, Meeussen, van der Linden, van Randwijck, Schooneveld, Engelen en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers, met uitzondering van den Minister van Kolonien, wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Finantien, ten geleide van eene door de Rekenkamer afgesloten rekening van ontvang en uitgaaf wegens den achterstand van 1840 en vroeger.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar eene commissie van vijf leden, ten einde daaromtrent verslag te doen. Tot leden dier Commissie worden door den Voorzitter benoemd de heeren: van Rijckevorsel, Smit, Lotsy, Scheltinga Winterberg en Bachiene.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de volgende verzoekschriften:

een adres van J. Dozy en andere ingezetenen der stad Zaandam, houdende bedenkingen tegen de voorgedragene kieswet;

een adres van F. van Brakell, op den Eng, onder Lienden, waarbij op het vaststellen eener wet omtrent de afkoopbaarheid der tienden wordt aangedrongen;

een adres van G. Hesch, te Amsterdam, houdende bedenkingen tegen het toekennen van een deel van het inkomen der Kroon uit de domeinen, en

een adres van F. J. Stieltjes, betrekkelijk zijn ontslag als officier der artillerie.

Is ingekomen een request van den baron van Hugenpoth tot Aerdt, vroeger regter-plaatsvervanger en advocaat te Arnhem, houdende verzoek om geplaatst te worden op de nominatie ter vervulling der bestaande vacature in den Hoogen Raad.

Dit verzoekschrift wordt, na gedane voorlezing, voor kennisgeving aangenomen.

Nog zijn ingekomen twee missives van de heeren mr. H. H. Geradts, vice-president van het provinciaal geregtshof in Limburg, en mr. P. G. Sevenstern, procureur-generaal bij het provinciaal geregtshof in Groningen, wier namen geplaatst zijn op de aanbevelings-lijst tot opmaking der nominatie ter vervulling der openstaande betrekking van raadsheer in den Hoogen Raad, door dat collegie aan de Kamer ingezonden, — waarbij zij verlangen bij de op te maken nominatie niet in aanmerking te komen.

Deze verzoekschriften worden na gedane voorlezing, insgelijks voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is het opmaken der nominatie van vijf candidaten, ter vervulling der vacature ontstaan in den Hoogen Raad door het overlijden van den raadsheer mr. A. Z. Hanlo.

Tot stemopnemers worden benoemd de heeren: Schooneveld, van Randwijck, van der Linden en Wintgens.

Bij de eerste stemming ter verkiezing van den *eersten* candidaat, waaraan 60 leden deel nemen, vereenigen zich 3 stemmen op mr. J. N. J. Heerkens, kantonregter te Zwolle, 28 op jhr. mr. G. A. Melort, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuidholland, 15 op mr. J. L. A. Luijben, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Noordbrabant en lid der Kamer, 2 op mr. W. L. F. C. ridder van Rappard, oud-president van het provinciaal geregtshof in Gelderland, 5 op mr. U. A. Evertsz, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Friesland, 1 op mr. J. W. van Romunde, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Noordholland, 4 op mr. F. J. Jespers, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Noordbrabant en lid der Kamer; 1 op mr. K. A. Meeussen, regter in de arrondissements-regtbank te Breda en lid der Kamer, en 1 op mr. A. Ypeij, officier bij de arrondissement-regtbank te Leeuwarden.

Daar niemand derhalve eene volstrekte meerderheid heeft bekomen, gaat men tot eene tweede geheel vrije stemming over, waaraan 60 leden deel nemen; de uitslag daarvan is, dat zich 35 stemmen vereenigen op den heer Melort; 6 op den heer Jespers, 12 op den heer Luijben, 5 op den heer Evertsz, en op de heeren Meeussen en Heerkens elk eene stem.

Daar alzoo jhr. mr. *G. A. Melort* de volstrekte meerderheid heeft bekomen, wordt besloten hem als *eersten* candidaat op de lijst te plaatsen.

Bij de eerste stemming ter verkiezing van een *tweeden* candidaat, waaraan 60 leden deelnemen, vereenigen zich 16 stemmen op den heer Luijben, 3 op den heer van Rappard, 16 op den heer Heerkens, 9 op den heer Evertsz, 8 op den heer Jespers, 1 op den heer mr. J. B. Bots, plaatsvervangend kantonregter te Helmond en lid der Kamer, 2 op den heer Meeussen, 1 op mr. P. Timmers Verhoeven, officier bij de arrondissements-regtbank te Dordrecht en oud lid der Kamer, 1 op den heer Ypey, 1 op jhr. mr. F. L. H. J. Bosch van Drakenstein, regter in de arrondissements-regtbank te Amsterdam, en 2 op den heer van Romunde, zoodat niemand de volstrekte meerderheid op zich heeft vereenigd. — Derhalve wordt er overgegaan tot eene tweede geheel vrije stemming, met den volgenden uitslag: de heer Heerkens verkrijgt 21 stemmen, de heer Luijben 19, de heer Evertsz 10, de heer Jespers 6, de heer mr. A. Veder, advocaat te Rotterdam, 1, de heer van Rappard 2 en de heer Meeussen 1 stem.— Daar alzoo ook bij deze stemming niemand de volstrekte meerderheid heeft erlangd, gaat de Vergadering tot eene derde stemming over, welke zich, ingevolge art. 50 van het Reglement van Orde, bepaalt tot de vier personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben. Bij deze derde stemming erlangt de heer Heerkens 26, de heer Luijben 20, de heer Evertsz 10 en de heer Jespers 4 stemmen. Daar ook bij deze stemming geene volstrekte meerderheid is gebleken, heeft er eene vierde en laatste stemming plaats welke, ingevolge art. 51 van het Reglement van Orde, zich bepaalt tot de twee personen die bij de derde stemming de meeste stemming op zich hebben vereenigd. Daarbij erlangt de heer Heerkens 33 en de heer Luijben 26 stemmen, terwijl er één blanco-briefje in de bus wordt gevonden.

Dien ten gevolge wordt besloten den heer mr. *J. N. J. Heerkens* als *tweeden* candidaat op de lijst te plaatsen.

Tot verkiezing van den *derden* candidaat hebben achtervolgens twee vrije stemmingen plaats, waaraan telkens 60 leden deelnemen. Bij de eerste stemming erlangt de heer van Rappard 4, de heer mr. S. Schmolck, raadsheer in het provinciaal geregthof in Zuidholland 4, de heer mr. C. D. Beels, regter in de arrondissements-

regtbank te Rotterdam 1, de heer Luijben 17, de heer mr. A. Boxman, oud lid van de arrondissements-regtbank te Gorkum en lid der Kamer 1, de heer Evertsz 13, de heer mr. J. Crans, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuidholland 1, de heer mr. P. J. Elout, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Zuidholland 3, de heer mr. B. Albarda, advocaat te Leeuwarden en lid der Kamer, 1, de heer Ypeij 7, de heer Jespers 2, de heer van Romunde 2, de heer mr. J. H. van der Sande, regter in de arrondissements-regtbank te Leyden, 1, de heer mr. P. Elias, kantonregter te Haarlem, 1, de heer Meeussen 1, de heer mr. M. P. H. Strens, procureur-generaal bij het provinciaal geregtshof van Noordbrabant, 1 stem.

Bij de tweede stemming verkrijgt de heer van Rappard 5, de heer Schmolck 3, de heer Beels 1, de heer Luijben 19, de heer Boxman 1, de heer Evertsz 17, de heer Crans 2, de heer Elout 2, de heer Albarda 2, de heer Ypey 2, de heer Jespers 3, en de heeren van Romunde, Elias en mr. B. Wichers, president van het provinciaal geregtshof in Groningen, elk 1 stem.

Daar niemand alsnog de volstrekte meerderheid heeft verkregen, moet er tot eene derde stemming worden overgegaan, welke zich, overeenkomstig art. 50 van het Reglement van Orde, bepaalt tot de vier personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen verkregen hebben. Het is echter bij de tweede stemming niet uitgemaakt tusschen wie er moet overgestemd worden, daar de heeren Schmolck en Jespers elk 3 stemmen erlangd hebben. Dien ten gevolge heeft er, naar het voorschrift van art. 52 van het Reglement van Orde, nog eene voorafgaande tusschenstemming plaats tusschen de betrokken personen, waarbij de heer Schmolck 22 en de heer Jespers 34 stemmen erlangen, terwijl er twee blanco-biljetten en twee niet behoorlijk ingevulde briefjes in de bus gevonden worden.

Alsnu wordt overgegaan tot eene derde stemming tusschen de heeren Luijben, Evertsz, van Rappard en Jespers, waarbij zich 25 stemmen op den heer Luijben, 24 op den heer Evertsz, 9 stemmen op den heer van Rappard en 2 op den heer Jespers vereenigen.

Daar alzoo niemand de volstrekte meerderheid op zich vereenigd heeft, heeft er eene vierde of laatste stemming plaats, over de twee personen die bij de derde stemming de meeste stemmen verkregen hebben. De heer Luijben erlangt 27 en de heer mr. *U. A. Evertsz* 33 stemmen, zoodat deze als *derde* candidaat op de lijst zal geplaatst worden.

De heer ***Luijben*** vraagt het woord om op te merken dat hij een blanco-briefje in de stembus geworpen heeft; daar er niettemin 60 stemmen zijn uitgebragt, komt het hem voor, dat de stemopneming niet in behoorlijke orde heeft plaats gehad.

De ***Voorzitter*** merkt aan dat men niet mag veronderstellen dat de heeren stemopnemers de hun opgedragen taak niet naauwkeurig zouden hebben ten uitvoer gebragt, en dat derhalve aan hunne opgave geloof moet worden gehecht, weshalve daaraan niets veranderd kan worden.

De heer ***Luijben*** zegt dat hij alleen wenscht van zich af te wenden den schijn dat hij voor zich zelven zou gestemd hebben, en blijft bij zijne verzekering volharden, dat hij een blanco-biljet in de bus geworpen heeft.

De Vergadering gaat alsnu over tot benoeming van den *vierden* candidaat en bij de eerste stemming, waaraan 59 leden deel nemen, erlangt de heer Luijben 6 stemmen, mr. L. Asser, regter in de arrondissements-regtbank te 's Gravenhage 28, mr. W. C. J. van Hasselt, regter in de arrondissements-regtbank te Amsterdam 2, de heer Strens 2, de heer Albarda 2, de heer Schmolck 4, de heer van Romunde 2, de heer van Rappard 2, de heer Jespers 4, de heer Elout 3, de heer mr. G. W. T. Vogelvanger, kantonregter te Hulst 1, de heer Elias 1, de heer Bosch van Drakenstein 1, de heer mr. L. graaf van Heiden Reinestein, kantonregter te Assen en lid der Kamer, 1 stem.

Daar alzoo niemand de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd heeft, heeft er eene *tweede* geheel vrije stemming plaats, waaraan, even als aan de beide volgende stemmingen, 59 leden deel nemen; de heer Luijben erlangt 5 stemmen, de heer Asser 40, de heer van Hasselt 5, de heeren Strens, Schmolck, van Romunde, Jespers en Elout elk 1, de heer van Heiden Reinestein 2, de heer mr. M. H. Godefroi, raadsheer in het provinciaal geregtshof in Noordholland en lid der Kamer, 1 stem, terwijl een blanco-briefje in de bus gevonden wordt. De heer mr. *L. Asser*, die de volstrekte meerderheid van stemmen verkregen heeft, wordt alzoo tot *vierden* candidaat benoemd.

Eindelijk worden bij de eerste stemming over den *vijfden* candidaat uitgebragt, op den heer Schmolck 18, op den heer Luijben 9, op den heer Schooneveld 1, op den heer van Romunde 3, op den heer Elout 3, op den heer Elias 1, op den heer mr. L. D. Storm, griffier bij de arrondissements-regtbank te Breda en lid der Kamer, 2, op den heer Albarda 1, op den heer van Rappard 4, op den heer Jespers 3, op den heer Beels 1, op den heer van Hasselt 3, op mr. J. F. Pringle, regter in de arrondissements-regtbank te Leyden, 6, en op de heeren Timmers Verhoeven, mr. A. W. Engelen, kanton-regter te Tiel en lid der Kamer, mr. W. H. van Voorst, regter in de arrondissements-regtbank te Haarlem en lid der Kamer, en mr. D. Donker Curtius, lid der Kamer, elk 1 stem.

Daar het blijkt dat niemand de volstrekte meerderheid der stemmen verkregen heeft, wordt tot eene *tweede* geheel vrije stemming overgegaan; daarbij bekomen de heer Schmolck 30, de heer Luijben 11, de heer van Rappard 3, de heer van Hasselt 3, de heer Pringle 3, de heer Albarda 1, de heer Jespers 2, de heer mr. W. Wijnaendts, griffier bij het kanton-geregt te Oud-Beijerland en lid der Kamer, 1, de heer Elout 2 en de heeren Engelen en van Romunde elk 1, terwijl een onleesbaar briefje in de bus gevonden wordt.

Derhalve wordt de heer mr. *S. Schmolck* als *vijfde* candidaat op de lijst geplaatst.

De Voorzitter brengt ter kennis der Vergadering dat de nominatie, volgens art. 56 van het Reglement van Orde, den Koning schriftelijk zal worden toegezonden, daar Z. M. zich niet alhier bevindt.

De heeren stemopnemers worden bedankt voor de genomen moeite.

Daarna wordt de Vergadering voor een half uur geschorst.

De vergadering wordt heropend.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp *tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting.*

Daarover heeft de heer ***van Rijckevorsel*** het eerst het woord en zegt: Ik wensch Zijne Excellentie den Minister van Finantien opheldering te vragen over eenige punten, die mij ten eenen male duister zijn gebleven. Ik lees in de memorie van beantwoording bladz. 1 en 2: » Het aanhangig wets-ontwerp, hetwelk de verevening ter Algemeene Rekenkamer van de in 1842 en later gedane betalingen op de diensten 1840 en later moet mogelijk maken, heeft niets gemeen met de (laatstelijk op bladz. 62/63, bijlage 10, en onder de som van f 94,322.45½, bij het verslag over 1847 begrepene) fondsen wegens herbelasting op de grondbelasting over 1839 en *vroegere dienstjaren*.

» Die som, welke, hoezeer tot andere diensten behoorende, voor het eerst in 1845 op de boeken der Generale Thesaurie is gebragt (zie verslag over 1845, bladz. 70 en 71), bestaat uit saldo's van oudere dagteekening, welke eerst bekend zijn geworden nadat in 1844 het beheer der middelen van de gouverneurs der provincien op de arrondissements-directeurs is overgegaan. Op dit fonds zullen nog eenige vereveningen moeten plaats hebben; — bij de eindelijke liquidatie zal er wellig eenig restant als toevallige bate voor 's Rijks schatkist kunnen overschieten."

En nu lees ik in de volgende alinea: » De uitgaven ter dier plaatse bedoeld, zijn in het aanhangig wets-ontwerp begrepen, als geschied zijnde over de dienstjaren 1842 en 1843, en sedert de invoering der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), ten gevolge waarvan dezelve aan de verevening ter Algemeene Rekenkamer zijn onderworpen."

In de eerste plaats verklaar ik niet te begrijpen hoe die uitgaven in het aanhangig wets-ontwerp begrepen zijn, en wensch daaromtrent opheldering van Zijne Excellentie den Minister van Finantien te erlangen. In de tweede plaats moet ik aandringen op de geheele liquidatie van dat fonds, ontstaande uit het beheer der middelen van den gouverneur der provincie, hetwelk later op de arrondissements-directeurs is overgegaan. Het verwondert mij dat sedert 1844 die liquidatie nog niet is tot stand gekomen, en ik moet den wensch uiten, dat zij alsnog onverwijld geschiede.

Ik verlang verder van den Minister te vernemen, of, gelijk ik veronderstel, door deze wet van die posten, waarvan hier sprake is, geen overschot meer bestaan zal, of die posten nu geheel zullen zijn geabsorbeerd. Ik begrijp, ofschoon dit in strijd is met hetgeen op bladz. 2 der memorie van beantwoording voorkomt, dat het *niet* in betrekking staat met die gelden, die vroeger onder het beheer van de gouverneurs der provincien waren, en dat het eenvoudig sommen zijn, die als bekend tot het juiste bedrag stonden uitgetrokken. Mogt ik mij vergissen en er nog een saldo overblijven, dan dring ik er op aan, dat te gelijker tijd de opheffing van het fonds plaats vinde, en dat de bepaling worde gemaakt, dat hetgeen alsnog mogt overschieten, als toevallige bate zal worden verevend. Kortom, ik wensch

SOC HAR GRO

ZITTING VAN DEN 18DEN JUNIJ.

over de geheele zaak meerdere inlichtingen te ontvangen, want op dit oogenblik is zij mij nog duister. Tevens wensch ik dan ook te weten, waarom hier in het wets-ontwerp van een *fonds* gesproken wordt, terwijl in § 5 van de memorie van beantwoording wordt gezegd, dat er geen fonds voor kwade posten op de grondbelasting bestaat. Het schijnt dat men hier niet moet drukken op het woord *fonds*, maar op de uitdrukking *kwade posten*. Ik geloof, dat het voor het regt verstand der zaak noodig zal zijn de memorie van beantwoording te dezen aanzien te verduidelijken, ten einde aldus een helder inzigt in de zaak te erlangen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik zal trachten die opheldering te geven, welke de geachte spreker uit Rotterdam heeft verlangd. In de eerste plaats heeft die spreker gewaagd van de laatste zinsnede van de 3de paragraaph der memorie van beantwoording en bepaaldelijk van de daarin voorkomende uitdrukking: » De uitgaven, te dier plaatse bedoeld, zijn in het aanhangig wets-ontwerp begrepen." Ik erken, dat de redactie welligt iets duidelijker had kunnen zijn, maar als men het oog wil slaan op het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1845, dan zal men daaruit eene gereede oplossing der zaak kunnen ontleenen. In dat verslag is van tweederlei fonds van herbelasting sprake: op bladz. 70 en 71 wordt melding gemaakt van een fonds van herbelasting op de grondbelasting over de dienstjaren 1841 en vroeger, waarachter dezelfde som van f 94,322.45½ staat uitgetrokken, die hier in de memorie van beantwoording in § 3 wordt vermeld, en die almede voorkomt in het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1847. Maar nu wordt er nog ter zelfder plaatse in het verslag over 1845 gesproken van een tweede fonds van herbelasting op de grondbelasting, dienst 1843; waarachter een postje van f 27.44 staat uitgetrokken; deze post nu wordt bedoeld in de aangehaalde uitdrukking, en het is deze som welke behoort onder de uitgaven in deze wet begrepen. Men heeft bij de opmerking van de memorie van beantwoording de vraag in het verslag der commissie van rapporteurs voorkomende, aldus opgevat, alsof die post van f 27.44 bedoeld werd. Ik hoop dat deze opheldering voldoende zal zijn.

Wat de aanmerking omtrent het fonds zelf betreft, welligt heeft de terminologie hier eenige verwarring gebaard. In den regel hecht men aan de benaming » *fonds*", het denkbeeld van eene som gelds, tot een bijzonder doel uit de schatkist afgezonderd. Maar diezelfde benaming is tot dusverre ook gebezigd ten aanzien van geldsommen die enkel en alleen als boekposten moeten beschouwd worden. Onder deze laatste categorie behoort het onderwerpelijke fonds, dat zijnen oorsprong te danken heeft aan de zonderlinge gewoonte om de gedeelten der op de kohieren van de grondbelasting van een jaar gebragte geldsommen, waarvoor ontheffing of vermindering was verleend, door vermeerdering van de provinciale omslagen over het volgend jaar, en dus door herbelasting te dekken. Daar die herbelasting niet anders geschiedde dan tot een bepaald en bekend bedrag, valt daarbij aan geen overschot te denken. Met den geachten spreker betreur ik het dat dergelijke oude zaken zoolang onafgedaan blijven: en het is juist aan den ouderdom dier posten te wijten, dat de zaak minder duidelijk is; ik wensch met het geachte lid, dat dergelijke onduidelijkheden uit het beheer der finantien verdwijnen, en beijver mij dat doel te bereiken.

Het derde door den spreker aangeroerde punt betrof § 5 van de memorie van beantwoording, en de vraag kwam hierop neder, of het fonds voor kwade posten niet iets anders was dan het fonds van herbelasting. Die vraag moet ik toestemmend beantwoorden: het is eene geheel andere zaak. Het zoogenaamde fonds voor kwade posten op de grondlasten is niets anders dan hetgeen op de begrooting onder de 9de afdeeling van hoofdstuk IX B voorkomt, waar men onder dien titel leest: » Voor ontheffingen, kwijtscheldingen, oninbare posten, onverhaalbare kosten van vervolging en kosten van schade-opnemingen tot bepaling der kwijtscheldingen." De spreker zal zich herinneren, dat voor de loopende begrooting de zaak op dezelfde wijze geregeld is. Maar nu is hier alweder het woord *fonds* gebruikt, terwijl daarmede niet anders bedoeld wordt dan een begrootingspost, eene aanwijzing van eene som op de begrooting. Het is eene geheel andere zaak dan het quaestieuse fonds van herbelasting. Gelden zijn, ik herhaal het, voor dit laatste fonds niet afgezonderd, het was enkel een post in de boeken om daarop te kunnen aanwijzen de fictive uitgaaf welke gedaan werd om een fictief als ontvangen geboekten, doch niet ontvangen post van een vorig jaar te kunnen dekken.

Ik hoop dat het mij gelukt zal zijn deze duistere zaak hiermede eenigzins in het licht te stellen.

De heer ***van Rijckevorsel***: Ik wenschte nu nog dat de Minister de goedheid gelieft de hebben te verklaren, of, bij aanneming van deze wet, nog een restant ter verevening zal overblijven, of dat de zaak hiermede geheel zal zijn geliquideerd, en in de tweede plaats duidelijk op te geven, wat, na de aanneming van deze wet, van dergelijke zaken nog ongeliquideerd zal blijven. Als deze wet zal zijn aangenomen (ten minste zoo begrijp ik het) zal er niets meer overblijven dan het fonds, geproflueerd uit de administratie van de gouverneurs der provincien.

De heer ***de Monchy***: Ik wil gaarne erkennen, dat ook voor mij bij deze voordragt veel duisters heerscht; maar de spreker, die mij is voorafgegaan, heeft daaromtrent de noodige inlichtingen gevraagd. Ik wil mij tot eene andere zaak bepalen, namelijk de inrigting van het ontwerp. Ik geloof, dat, indien het ware voorgedragen gelijk het behoort, reeds daardoor alleen veel duisterheid zou zijn weggevallen. De Minister zelf heeft gezegd, dat zoo hier sprake is van *fonds*, daarmede niet zekere som, maar eene rekening of post bedoeld wordt. In art. 1 leest men: »De Algemeene Rekenkamer zal op het fonds van herbelasting op de grondbelasting over dienstjaren aan het jaar 1844 voorafgaande verevenen de uitgaven" enz. Hier moet het woord dus zien op eene rekening; men verevent dan ook niet op geld, maar men verevent uitgaven. Indien nu in art. 1 de uitgaven en in art. 2 de middelen tot dekking waren aangewezen, zoude het ontwerp eenen duidelijken vorm gekregen hebben; dan zouden niet, zoo als nu, zelfs bij het vragen en geven van inlichtingen, uitgaven en middelen verward worden; dan zoude men misschien hebben kunnen te weten komen welke de middelen zijn; deze bestaan toch, en op bladz. 3 van de memorie van beantwoording wordt gezegd: »De Regering vermeent, dat het wets-voorstel, waarvan het 1ste artikel tevens het middel tot dekking der uitgaven aanwijst, geheel aan dat doel beantwoordt." Hier zijn dus in art. 1 de middelen en uitgaven ineengesmolten. Nu moeten we aannemen dat de juiste som van de middelen is aangegeven, maar welke die zijn, van waar ze komen blijft duister.

Ik heb mijne bedenkingen over de inrigting der wet aan de heeren rapporteurs medegedeeld, maar het schijnt dat de Regering de zaak niet goed begrepen heeft, en ik zal dus, in strijd met mijn wensch, mijne goedkeurende stem aan het wets-ontwerp onthouden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Wat aangaat de vraag, door den geachten eersten spreker uit Rotterdam gedaan, of met de aanneming van dit wets-ontwerp de zaak geheel zal zijn geliquideerd en er niets ter liquidatie overblijven, zoo kan ik die bevestigend beantwoorden; het fonds, in het wets-ontwerp bedoeld, zal hiermede geheel zijn opgeheven en niets daarvan overblijven; alleen het oudere fonds, van vroeger dagteekening dan het jaar 1841, zal nog later moeten geregeld worden.

Wat het door den laatsten spreker aangevoerde betreft, zoo zij het mij vergund aan te merken, dat deze geheele zaak het gevolg is van een verschil van gevoelen tusschen het departement van Finantien en de Algemeene Rekenkamer. Het departement van Finantien was van oordeel dat ten deze niet aan een eigenlijk rijks-fonds moest gedacht worden, maar dat hier blootelijk aan eene meest huishoudelijke schikking te denken viel, de toewijzing namelijk van zekere ontvangsten aan een vroeger dienstjaar, voor welks rekening zij, als het ware, in een volgend jaar waren ontvangen. De Algemeene Rekenkamer was daarentegen van oordeel dat hier wel degelijk aan een fonds moest gedacht worden, waarop geene uitgaven buiten tusschenkomst van den wetgever mogten verevend worden.

Ik heb gemeend, om den nutteloozen strijd te eindigen, aan het verlangen der Rekenkamer te moeten toegeven. Doch ik moet erkennen dat ik niet inzie, hoe of men hier aan inkomsten of uitgaven kan denken, en dus den vorm der wet zoo als de laatste spreker bedoeld heeft, noodeloos keurde. Er was toch geen fonds voorhanden dat eenige middelen bezat: er waren slechts eenige boekposten te regulariseren, die men onder den naam van »fonds" had laten openstaan: de zoogenaamde uitgaven daarvan zijn niets dan inkomsten die tot een vroeger jaar reeds waren teruggebragt en daarbij verantwoord.

De heer ***Lotsy***: Het wets-ontwerp, dat thans aan de beslissing der Vergadering is onderworpen behoort zeker tot die eenvoudige onderworpen, waaromtrent slechts weinig bedenkingen worden gemaakt; of het tot de zeer heldere behoort, wil ik niet beslissen. Er is in de gewisselde stukken iets, dat mijne aandacht heeft tot zich getrokken, en waaromtrent ik eene vraag aan den Minister wil rigten. Het verslag over dit eenvoudig wets-ontwerp (waaromtrent

ik rapporteur was) is den 16den Mei aan de Regering ingediend, en eerst den 14den Junij is haar antwoord ingekomen. Ik neem de vrijheid als mijn gevoelen kenbaar te maken, dat het ter bevordering van den geregelden loop der werkzaamheden bij deze Vergadering in het belang van de Regering en de Kamer beide wenschelijk is, dat bij dergelijke eenvoudige wets-ontwerpen het antwoord der Regering geene maand worde uitgesteld. Na den geregelden afloop van meer belangrijke ontwerpen werden wij nu onverwacht met dat antwoord verrast. De gewisselde stukken hebben op mij dien indruk gemaakt, en ik neem daarom deze gelegenheid waar ten aanzien van dergelijke zaken op meerderen spoed aan te dringen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** beantwoordt den laatsten spreker met de opmerking, dat hij zelf den geuiten wensch geheel en al deelt, en dat in het onderwerpelijk geval eene omstandigheid, die geheel van zijnen wil onafhankelijk was, eenige vertraging heeft veroorzaakt; immers het gold hier eene oude en tamelijk ingewikkelde zaak, waarin het moeijelijk was den draad te vinden, en de ambtenaar van het departement, die bepaald met dit onderzoek belast was geweest, was gedurende geruimen tijd ongesteld geweest, waaraan dus de vertraging van het antwoord is toe te schrijven.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over de algemeene strekking der wets-voordragt gesloten.

Over de beide artikelen verlangt niemand het woord en zij worden achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Daarna wordt het wets-ontwerp zelf met 58 tegen 1 stem aangenomen, zijnde de heer Schooneveld afwezend.

Tegen heeft gestemd de heer de Monchy.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp tot *regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

De beraadslagingen over de algemeene strekking van het wets-ontwerp worden geopend.

De heer ***Bachiene*** heeft het eerst het woord en zegt:

De onaangename indruk, welken het tegenwoordig wets-ontwerp op velen uwer heeft gemaakt, is bereids in het verslag vermeld. Het is reeds de tweede maal, dat deze Kamer wordt geroepen om betalingen goed te keuren voortvloeijende uit overeenkomsten, onbevoegdelijk aangegaan onder vroegere ministerien, namelijk uit eene overeenkomst in 1831 door het Amortisatie-syndicaat met Benteijn en Cie. gesloten, en nu weder uit eene overeenkomst van 1845 — alzoo onder het bestaan van de voor het Vaderland zoo verderfelijke stelsels van volharding en behoud, gedurende welke zooveel misbruik van het staatscrediet is gemaakt, zoovele schulden zijn aangegaan, *alle* posten der begrooting telken jare uitgeput, en waarvan in het algemeen de naweeën geen einde schijnen te nemen. Wij hebben althans de verzekering nog niet ontvangen, dat niet nog meer bezwarende contracten vroeger zijn aangegaan, waaruit nog betalingen kunnen voortspruiten.

Vooral komt de toestand van den Staat ten aanzien van het onderhavig geval aanvankelijk ongunstig voor, omdat reeds f 90,000 *is betaald*, iets, waarvoor de betrokken ministers zich hoogst waarschijnlijk wel zouden hebben gewacht, wanneer zij, even als het tegenwoordig ministerie (dat bij zijne aankomst de zaak bijna geheel voltooid vond) het zoo juist bezwaar van de Algemeene Rekenkamer *vóór de betaling* hadden gekend, eene kennis, welke hun niet ware ontgaan, bijaldien meerdere uitbreiding *aan het stelsel van voorloopige verevening* ware gegeven geworden.

Daar echter de vroegere ministers buiten de begrootings-wetten zijn getreden, hebben zij hunne bevoegdheid te buiten gegaan, en zal welligt de Staat niet wettig verbonden zijn geworden. — *De contractant toch heeft kunnen weten*, dat de begrooting over 1845 geene gelden toestond voor den aankoop van constructiegeheimen, en schijnt de Staat alzoo bevoegd om, in regten aangesproken, de vroegere ministers in vrijwaring op te roepen. Al is het burgerlijk regt hier niet regtstreeks toepasselijk, art. 1844 B. W., over lastgeving handelende, verdient hierbij te worden ingezien. Ik hoop echter in den loop der discussien nopens dit gewigtig regtspunt meer licht te ontvangen van de vele en bekwame regtsgeleerden in deze Kamer aanwezig.

Al mogt het nogtans daarbij blijken, dat de Staat tegenover den contractant in obligo is gesteld en alzoo tot betaling verpligt, dan nog blijft de vraag: 1°. in hoeverre de Staat, dien onverminderd, regt tot verhaal heeft op de Ministers, welke, zonder voorafgaande magtiging van de wetgevende magt, den Staat tot betaling hebben verbonden, en 2°. of hier termen zijn dit regt tot verhaal uit te oefenen, dan wel eene zoogenaamde bill of indemnity te verleenen.

Naar het mij toeschijnt behoort de eerste vraag als van zelf toestemmend te worden beantwoord. Elk beheerder is verantwoordelijk voor zijn beheer en voor de schade, welke uit magts-overschrijding voortspruit, en moet ik voorts verklaren ten opzigte van de laatst gestelde vraag, dat ik de aanmerking, in het verslag opgenomen, deel, dat men zich dezerzijds nog niet geheel bevoegd kan achten, om de waardij der voor de bestede som verkregen geheime oorlogsmiddelen te beoordeelen, en nogtans zal het daarvan alleen afhangen, of het hier eene uitgaaf geldt, waarbij het land werkelijk is gebaat, en of men alzoo die bill of indemnity in gemoede zal kunnen verleenen. Het rapport der deskundigen, opgemaakt zoo ik meen door zeer bekwame hoofd-officieren, ondergeschikt evenwel aan de Ministers van Oorlog en Marine, is het voornaamste stuk, dat ons oordeel nopens de waardij der nieuwe oorlogsmiddelen kan bepalen, zoomede de toelichtingen in de regerings-antwoorden gegeven, waaromtrent ik al aanstonds moet vragen, of de op bladz. 2 en 3 opgegeven besparingen van plus minus f 440,000 reeds op de loopende begrooting door het bezit dier percussie-bommen zijn verkregen.

Het zal van de verdere inlichtingen, welke ik van de heeren Ministers, vooral nopens de onbetwistbaarheid van de waarde des geheims, te gemoet zie, afhangen, of ik mijne stem aan dit wets-ontwerp zal kunnen geven, en zelfs ben ik bereid, hoezeer ik het nalaten van de aanvraag eener voorafgaande magtiging blijf afkeuren, mij met onpartijdigheid, zooveel mogelijk, te plaatsen op het standpunt, waarop de Regering in 1845 stond, toen het besluit van 26 September van dat jaar is genomen.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** zegt hoofdzakelijk: De bezwaren, die bij mij bestaan tegen het wetsontwerp dat op dit oogenblik in deliberatie is, zijn grootendeels vervat in het verslag daaromtrent uitgebragt door de Commissie van Rapporteurs, waarvan ik de eer heb lid te zijn. Ik zal mij dus thans hoofdzakelijk er toe bepalen om na te gaan wat in de memorie van beantwoording op dat verslag is gezegd.

De Regering vangt die memorie van beantwoording aan met te kennen te geven, dat zij vermeent, dat er in het verslag geen genoegzaam onderscheid is gemaakt tusschen de handelingen der vroegere en tegenwoordige Regering, en op eene volgende plaats zegt zij » zich te willen onthouden van het treden in bijzonderheden wegens onderwerpen bij het verslag aangeroerd, welke » niet regtstreeks met de zaak in verband staan, en waaromtrent » zij niet kan geacht worden de verantwoording of verdediging op » zich te moeten nemen."

Ik moet al dadelijk aanmerken, dat ik in het verslag niets heb gevonden dat niet met de ongelukkige zaak, waarvan hier sprake is, in verband staat; ik meen ook, dat er wel degelijk onderscheid is gemaakt tusschen deze en de vorige Regering, door geheel overeenkomstig de bedoeling der afdeelingen, bepaaldelijk in het verslag melding te maken van den loffelijken ijver, door den tegenwoordigen Minister van Oorlog in het vorige jaar betoond om de pyrotechnische werkplaats te Delft te doen sluiten, en de zaak ten einde te brengen. Maar het is inderdaad nog al bijzonder, dat van de twee ministers die de memorie van beantwoording onderteekend hebben, waarin wij deze woorden lezen: » De tegenwoordige Regering heeft, bij hare komst tot het bestuur, de zaak *opgezet*, *voortgezet* en *bijna geheel voltooid* gevonden", juist één, namelijk de Minister van Marine (thans ook alhier aan de ministerstafel gezeten), het contract heeft mede-geteekend, dat in der tijd met C. E. de Bourbon is gesloten, en dat die Minister dus zelf heeft medegewerkt om de zoo even bedoelde zaak *op te zetten*, *voort te zetten* en *bijna geheel te voltooijen*. Er bestaat dus mijnes inziens wel eenige reden om nog een woord te zeggen over het gebeurde onder de vorige Regering, en dit woord meer bepaald te rigten tot dien Minister mede-contractant.

Men gaat in de memorie de in het verslag geopperde vraag met stilzwijgen voorbij » of de Regering bevoegd kan worden geacht, om, » zonder medewerking der Staten-Generaal, en *zonder tot de daartoe* » *noodige uitgaven door eene begrootings-wet gemagtigd te zijn*, dergelijke hoogst bezwarende overeenkomsten, als waarvan hier sprake » is, te sluiten, en daarvoor de geldmiddelen van den Staat te verbinden." En toch is dit voorzeker eene hoogst belangrijke vraag, vooral voor den Minister, mede-onderteekenaar van het bedoeld contract. Want in de Grondwet van 1840 was ook de ministeriele verantwoordelijkheid opgenomen, en ik vraag u, Mijne Heeren, wat die verantwoordelijkheid beteekent, indien de Ministers de bevoegdheid hebben, zonder verdere navraag, buiten de begrooting uitgaven te doen, die, zoo als hier het geval had kunnen zijn, eene som beloopen van f 435,000, boven en behalve nog het jaar-

geld van f 4000 levenslang aan den contractant toegezegd. Immers zoo hij aan al zijne beloften voldeed, zou hij ontvangen:

f 300,000 in zes jaren te betalen,
60,000 meer bijzonder voor het geheim der percussie-bommen,
15,000 als directeur der pyrotechnische werkplaats het eerste jaar,
15,000 als idem het tweede jaar,
13,000 als idem het derde jaar,
11,000 als idem het vierde jaar,
9,000 als idem het vijfde jaar,
7,000 als idem het zesde jaar,
5,000 als idem het zevende jaar,

f 435,000 te zamen,

en dan vervolgens jaarlijks zijn leven lang de zoo even vermelde som van f 4000.

Te regt zegt, dunkt mij, het verslag: » Hoe laat het zich bij» lijken, dat men de bedoelde fondsen als 't ware voor de toekomst » verbindt en van hunne eigenaardige bestemming vervreemdt, » door daaruit een hoogst aanzienlijk jaargeld levenslang aan den » uitvinder of bezitter van een geheim oorlogsmiddel te willen toe» kennen?"

Als daar nu de verantwoordelijkheid des Ministers buiten blijft, dan beteekent dat woord inderdaad niet veel. Ik geloof integendeel dat de Ministers, onderteekenaars van het contract, eene zeer zware verantwoordelijkheid op zich hebben geladen; dit blijkt nog nader als men den geheelen loop der zaak nagaat, die ons wel niet geheel door de Regering is medegedeeld, maar waaromtrent wij eenige meerdere inlichtingen hebben verkregen, door het dezer dagen aan de Kamer ingediend adres van C. E. de Bourbon, waaromtrent in de zitting van 11. Zaturdag rapport is uitgebragt.

Volgens dat adres is de vader van den adressant, de zich noemende Hertog van Normandije, in het begin van het jaar 1845 uit Engeland herwaarts overgekomen, en hier te lande door de politie aangehouden (*waarom?* is ons niet bekend, doch dit doet thans ook niets ter zake). Men bood hem dezerzijds al dadelijk aan, hem des noods franco naar Engeland te doen terugkeeren, doch voor dat aanbod heeft hij bedankt, en zich hoogelijk beklaagd over wederregtelijke terughouding, tevens eene som van 5000 L. st. reclamerende als schadevergoeding, omdat men hem belet had, aan zijne in Engeland aangegane verbindtenissen betrekkelijk het leveren van vuurpijlen te voldoen. Mij dunkt in dat geval ware het beter voor hem geweest dadelijk weder naar Engeland terug te keeren, waartoe hem de gelegenheid openstond! Het blijft dus eene duistere zaak wàarom hij van die gelegenheid geen gebruik heeft gemaakt. Men schijnt vervolgens nadere kennis met hem gemaakt te hebben; andere liefhebbers van uitvindingen vonden behagen in zijnen omgang (en het schijnt dan ook een man van eigenaardig talent te zijn geweest), te Breda werden door hem eenige proeven gedaan omtrent sommige van zijne geheimen, en de militaire academie gaf hem deswege een attest, dat welligt zeer belangrijk is, maar dat wij niet kennen. — Intusschen was hij om geld verlegen, ook om zijne familie uit Engeland te kunnen laten overkomen, en nu werd hem door een particulier, *onder garantie van den toenmaligen Minister van Oorlog*, den luitenant-generaal List, een voorschot gedaan van f 30,000. Dat is voorzeker eene zeer belangrijke omstandigheid, want het is voor een ieder duidelijk, in welk eene groote mate de zaak daardoor gepraejudicieerd was, en hoe dit voorschot krachtig moest medewerken om een contract tot stand te doen komen; immers het was ook regtstreeks in het belang van den zoo even genoemden Minister dat er een contract werd aangegaan, ten einde eenige zekerheid voor de gegarandeerde som te verkrijgen.

In Julij 1845 kwam dan ook het contract werkelijk tot stand, doch onder welke voorwaarden weten wij niet; dit alleen is ons uit het adres bekend, dat: » *en dehors du prix de ses inventions*" bedongen werd de meergemelde som van L. st. 5000 of f 60,000 — wordende er verder in het adres gezegd, dat » *pour régulariser* » *le payement de cette somme au regard de la Chambre des Comptes*" dezelve werd aangeduid » comme un premier payement à faire » au jour où le contractant serait entré dans l'exécution du traité » par l'épreuve d'un des numéros auxquels il s'était engagé."

Kort nadat het contract was aangegaan, kwam echter de zoogenoemde Hertog van Normandije te sterven, hetgeen niet belette dat men in October 1845 met den zoon het contract aanging, dat met de wet die wij nu behandelen in verband staat. Maar had men nu genoegzamen grond om hetzelfde vertrouwen te stellen in den zoon? Ik geloof het niet: de proeven waren genomen door den vader, en deze schijnt veel bekwamer te zijn geweest dan zijn zoon; althans de ondervinding heeft geleerd dat deze laatste in geenen deele in staat is geweest aan zijne beloften te voldoen. In allen gevalle zou het van belang zijn hieromtrent iets te vernemen, en zou ik de mededeeling wenschen van het reeds vroeger vermelde attest van de Militaire Academie. Sommigen toch beweren (ik vermeld het slechts als een gerucht, maar niettemin het bestaat) dat dit attest bij lange na niet zoo uitstekend zou zijn, om op *dien* grond eene zoodanige overeenkomst te sluiten, als die van Julij 1845. Het is in het belang der onderteekenaars van het contract, en dus ook van den Minister van Marine, om, zoo die bewering onjuist is, dit door het stuk zelf te bewijzen.

Laat ons nu terugkeeren tot de memorie van beantwoording en wel tot § 1, handelende over de waardij der nieuwe oorlogsmiddelen. Ik moet vooraf zeggen, dat ik voor mij niet veel hecht aan het *aankoopen* van zulke geheimen; wat voor waarborg heeft men, dat het inderdaad *geheimen* zullen blijven? De officieren die met het onderzoek belast zijn zullen het zeker wel bewaren, dat betwijfel ik niet; maar zoo de contractant zelf dit ook al doet, dan zijn er toch ook werklieden tot hulp noodig. Ik vind in het adres zelf reeds gesproken van eenen jongen Engelschman, door den eersten contractant medegebragt, en die hem in zijne werkplaats in Engeland behulpzaam was geweest; ook in het tweede contract wordt van werklieden gesproken, die dan toch ook naderhand, als men de zaken in practijk brengt, nog in grooter aantal noodig zijn. Daarenboven ziet men dikwijls dat proeven in het klein genomen gelukken, en dat de zaak toch naderhand blijkt, in het groot toegepast, niet zooveel waarde te hebben en weinig practisch nut oplevert.

Wat nu de belangrijkheid eener *goede* toepassing van het percussie-stelsel op holle projectilen betreft, daaraan kan (onafhankelijk van de vraag of de percussie-bommen van den contractant werkelijk goed zijn) geen redelijke twijfel bestaan. Het zou echter van belang zijn het proces-verbaal te kennen van de ook in het adres vermelde proeven, die te Vlissingen, welligt ook elders, met de percussie-bommen zijn genomen; gaarne zou ik daaromtrent nadere inlichtingen bekomen. Maar ik wil hier bepaald de aandacht vestigen op de redenering voorkomende in de memorie van beantwoording, als of door den aankoop van het bedoeld geheim voor den Staat eene bezuiniging van meer dan f 400,000 zou verkregen zijn: dit vermeen ik te moeten betwijfelen.

In de eerste plaats merk ik op, dat de eerste vereischten van vuurmonden voor kustbatterijen zijn: *juist treffen* en *snel vuren*; immers in zeer vele gevallen is het vuur gerigt tegen *zeilende* schepen, of in het algemeen tegen *in beweging zijnde* vaartuigen, hetzij dan zeil- of stoom-schepen, die dus slechts gedurende korten tijd aan het vuur der batterijen blootgesteld zijn, zoodat men uit de vuurmonden op deze batterijen geplaatst, in een korten tijd veel schoten moet kunnen doen. Het kan misschien wel liggen aan mijne beperkte artillerie-kennis, maar ik kan mij wel voorstellen, dat men door eene verandering in het geschut zelf de trefkans van dat geschut kan wijzigen en verbeteren, doch of men met gewone granaten dan wel met percussie-granaten schiet, dit zal wat de trefkans aangaat, wel nagenoeg gelijk zijn en op de snelheid van het vuur althans geen *grooten* invloed uitoefenen. Nu zal zeker door het gebruik van percussie-granaten de uitwerking van een zelfde aantal bom-kanons aanzienlijk kunnen vergroot worden, maar of men daarom het *aantal* kanons, op *verschillende punten verdeeld*, *zoo aanmerkelijk* zal kunnen verminderen (op ⅓ zoo als in de memorie van beantwoording wordt beweerd), dit kan ik voor het oogenblik niet gelooven; ik vermeen dit als *zeer* overdreven te moeten beschouwen, tot zoolang ik daaromtrent niet meer bepaaldelijk ben ingelicht. Waarlijk, de kracht van die percussie-bommen moet al buitengewoon groot zijn, om zulke resultaten te kunnen opleveren!

In de tweede plaats vraag ik: waar staat het geschreven, dat er 200 bomkanons, volgens de memorie van beantwoording ieder met toebehooren ruim f4000, en dus te zamen meer dan 8 tonnen gouds kostende, zouden aangekocht worden? Waren de fondsen daartoe reeds door de Staten Generaal toegestaan? Ik geloof neen: of had men welligt plan dat ook op het fonds voor verstrekkingen te verrekenen? Ik twijfel er zeer aan of, indien de Regering bij de Staten-Generaal autorisatie tot deze uitgave van f 800,000 had gevraagd, deze zoo gereedelijk zou verleend zijn. En toch eerst dan, als er magtiging was verleend tot dien aankoop, zou er, in geval van *niet* aankoopen, sprake van verkregen bezuiniging kunnen zijn.

Het is ongelukkigerwijze bij ons gedurig en ook nu weder blijkbaar, dat men bij alles wat de artillerie betreft te veel naar wat nieuws, en steeds naar het *aller*voortreffelijkste, het *aller*beste zoekt, zonder daarbij het oog te houden op onzen finantielen toestand, en deze toch maakt het noodzakelijk, ja maakt het tot *pligt*, dat men zich met het middelmatige trachte te behelpen. Dit geldt bepaaldelijk ook ten opzigte van al onze artillerie-werkplaatsen: ik wil gaarne erkennen dat zij uitmuntend zijn ingerigt, en zeer goed werk leveren; ik breng gaarne hulde toe aan de kennis en den ijver van de zeer bekwame officieren, die met het opzigt aldaar belast zijn; maar men had het ook met minder kunnen en moeten doen. Evenzoo het nieuw ligt veldmaterieel; ik wil eens aannemen dat dit het voortreffelijkste materieel is dat men uit-

denken kan, en dat er op de wijze van invoeren niets is aan te merken (hoewel ik beide betwijfel), ik wil echter voor een oogenblik dat alles aannemen, maar dan is het toch ontwijfelbaar zeker dat het tijdstip uit een finantieel oogpunt allerongunstigst gekozen was, om zulke nieuwe zaken te doen aanmaken; immers groote geldelijke offers waren van de natie gevraagd, vele andere hoogst nuttige en noodige zaken konden niet tot stand komen, en bij het oorlogswezen was en is men nog voortdurend tot de meest mogelijke, ja schadelijke bezuiniging op het personeel gedrongen. En dit alles geldt mijns inziens ook evenzeer en vooral op de zaak waarvan thans sprake is; waarlijk ik acht het onverantwoordelijk zulke uitgaven te doen.

En dan nog, die beloften van bezuiniging, die schoone bespiegelingen komen niet altijd tot werkelijkheid. Slechts één voorbeeld. Bij de verdediging van het budget voor 1848 en 1849 is door den toenmaligen minister van Oorlog List, in de maand Augustus 1847, naar aanleiding der geopperde bedenkingen omtrent het nieuwe ligte veldmaterieel, als een der gronden van aanbeveling aangevoerd, dat er eene aanmerkelijke bezuiniging door de invoering van dit materieel zou verkregen worden, omdat men in het vervolg de zesponders met 4 paarden in plaats van met 6 zou bespannen, en dus 2 paarden per stuk zou bezuinigen.

Al dadelijk was die bespanning met 4 paarden aan de meeste deskundigen min doeltreffend voorgekomen, om de eenvoudige reden, dat zoodra men in het gevecht of anderzins één of twee paarden eener bespanning verliest, men dan met het stuk niet naar behooren kan werken. De president der commissie, die *nadat* er reeds zes batterijen geheel gereed waren, en dus eigenlijk dat materieel reeds ingevoerd *was*, benoemd werd om dat materieel nader te onderzoeken, merkte dan ook te regt in zijn rapport (waarvan ik hier een exemplaar nevens mij heb liggen) op, dat » elke geschutsbespanning met 4 paarden in den krijg als *onvoldoende* moet beschouwd worden"; en inderdaad dezelfde minister, die in Augustus 1847 aan de Staten-Generaal de hiervoren vermelde bezuiniging had voorgespiegeld, gaf dan ook in Maart 1848, dus ongeveer zeven maanden daarna, aan de artillerie kennis, » dat het voornemen bestond om ook 6 paarden voor het kanon van 6 pond te bestemmen." En alzoo was de geheele bezuiniging op eens verdwenen. Ik wil niet zeggen dat het met de bomkanonnen evenzoo gaan zal, maar ik wil alleen doen opmerken, wat dergelijke beloften van bezuiniging soms beteekenen.

Ik ga nu over tot de 2de paragraaph der memorie van beantwoording. Ik vind daarin een krachtig bewijs van de misbruiken waartoe het fonds voor verstrekkingen aanleiding kan geven; men leest daarin: » dat de uitgaaf, voor zooveel Oorlog betreft, » niet op de begrooting van dat departement kon plaats hebben, » omdat niet op de daarbij betrokken afdeeling: *materieel der artillerie*, maar op de artikelen (onderdeelen der afdeeling) ordonnantien worden afgegeven. Zoodanige onderdeelen komen op » het fonds van verstrekking niet voor." Juist deze laatste bijzonderheid maakt het zoo gemakkelijk op dat fonds allerlei zaken buiten de begrooting om te verrekenen, waarmede men anders liever niet voor den dag wil komen. Ook vroeger zijn, als ik mij niet bedrieg, buiten de begrooting, op dat fonds de kosten voor andere geheimen verrekend, zoo als onder anderen de Shrapnel-granaten van de vinding van den Hannoverschen luitenant Siemens. Ik wil alweder gelooven dat dit goede zaken zijn, maar het strekt toch steeds om vele uitgaven zonder autorisatie van de wetgevende magt te doen; dit alles kan geschieden, juist omdat op dat fonds geen onderdeelen zijn aangewezen, hetgeen zeker de zaak aanmerkelijk vereenvoudigt.

Nog zegt de Regering in diezelfde paragraaph: » Zelfs zou » men kunnen beweren dat de betalingen ten deze in den » geest der wet zijn van *gelijken aard*, omdat de kosten, » welke zijn aangewend, gestrekt hebben tot *verandering*, *wijziging* en *verbeteriug* der bestaande projectilen, en dus in dat » opzigt niet nieuw." Als die redenering doorging, dan zou de Regering bij magte zijn om bijv. het geheele artillerie-materieel te laten *veranderen*, *wijzigen* en *verbeteren* buiten de begrooting om, en de kosten op het fonds van verstrekkingen kunnen verrekenen. Neen, die uitgaven zijn niet in den geest der wet (van 29 Augustus 1848): het fonds is alleen bestemd om daaruit de kosten te verrekenen voor het weder aanschaffen van voorwerpen van gelijken aard als die, welke hetzij aan particulieren, hetzij aan de kolonien uit 's Rijks magazijnen verstrekt zijn, en geene andere.

„Vreemd is ook het aangevoerde in de 4de alinea derzelfde paragraaph » dat de aanwijzing welke thans op het bedoelde » fonds wordt voorgedragen, daarom moet gehandhaafd blijven, » omdat de uitgaven welke *geregulariseerd* moeten worden, de » bereids afgesloten dienstjaren 1845, 1846 en 1847 betreffen." Neen, de Kamer is geheel iets anders dan een werktuig tot regularisatie van onwettige uitgaven; althans ik voor mij ben in geenen deele bereid of van voornemen om daartoe mede te werken.

Wat de 3de paragraaph der memorie van beantwoording betreft, zoo zoude ik wel eenigzins nader wenschen te worden ingelicht omtrent de daarin vermelde besparing van plus minus f 40,000, en hoe men tot de bepaling van die som gekomen is.

Verder zou het mij aangenaam zijn te vernemen, of onder de som van f 526,394.79½, die als het actueel bedrag der gelden op het fonds van verstrekkingen voor zooveel het materieel der artillerie betreft wordt opgegeven, ook begrepen is de opbrengst van den reeds zoo dikwerf besproken verkoop van metalen geschut aan Frankrijk, en *hoeveel* die opbrengst heeft bedragen. Dit is mijns inziens geen verstrekking geweest in den geest der wet maar een eenvoudige verkoop van rijks-eigendom, en dan behoort de opbrengst *niet* op dit fonds, maar als eene toevallige bate in de schatkist te komen en aldaar te worden verantwoord.

Wat de 5de paragraaph betreft, zoo merk ik op, dat men bepaaldelijk de overlegging der dispositie van 5 Julij 1845, litt. O[13], heeft verlangd, omdat die dispositie de eenige was, in de overgelegde stukken vermeld, waarin men licht meende te zullen vinden omtrent het eerste contract. Ook thans nog blijft bij mij het verlangen naar meer inlichtende stukken bestaan, met name naar het zoo even gemeld contract, naar het reeds door mij vermelde attest van de militaire academie en naar de processen-verbaal der met de percussie-bommen genomen proeven.

En hiermede meen ik de voornaamste bedenkingen te hebben ontwikkeld, die ik ten aanzien van deze zaak heb te maken. Ten slotte moet ik verklaren, dat ik *tegen* de wet zal stemmen, vooreerst omdat het mijne innige overtuiging is dat zaken als deze niet op het fonds van verstrekkingen te huis behooren, en wij geen werktuigen van regularisatie van verkeerde uitgaven zijn, en in de tweede plaats om een openlijk blijk van afkeuring te geven over de wijze waarop men ten opzigte van deze geheele zaak is te werk gegaan; en ik wil dit daarom des te meer doen omdat één der tegenwoordige Ministers daarin zelf betrokken is, en daarenboven ook in andere betrekkingen nog dezelfde personen zijn, die vroeger op deze en andere zaken van dien aard zeer grooten invloed hebben uitgeoefend.

De heer ***Smit*** zegt hoofdzakelijk: Ik heb mij verpligt geacht u de redenen te ontvouwen waarom ik tegen deze wet zal stemmen.

Om daarin zoo ordelijk mogelijk en kort te zijn, zal ik de vrijheid nemen uwe aandacht te vestigen op twee punten; en wel

1. op datgene wat in 1847 en 1848 in deze Kamer bij twee vorige wetten, die met dit ontwerp in verband staan, wat het comptabele punt aangaat, is voorgevallen en welke beginselen toen zijn gehuldigd; en

2. wensch ik bij dit wets-ontwerp stil te staan.

Wat dan het eerste aangaat, roep ik aan uwe herinnering terug, dat bij Koninklijke boodschap van 25 November 1847 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd aangeboden een ontwerp van wet, waarbij de bijvoeging eener nieuwe bepaling tot art. 32 van de instructie voor de Algemeene Rekenkamer (welke instructie was vastgesteld 5 October 1841) werd voorgesteld.

De strekking van dat wets-ontwerp was, om aan moeijelijkheden een einde te maken, die ten aanzien der verevening van uitgaven, door de departementen van algemeen bestuur te doen uit geldelijke restitutien wegens verstrekkingen van voorwerpen uit 's Rijks magazijnen en dergelijke, ontstaan waren.

Dit wets-ontwerp vond bij de toenmalige Tweede Kamer geen gunstig onthaal en werd den 13den Julij 1848 verworpen met 25 tegen 19 stemmen. De reden dezer verwerping komt mij voor daaruit vooral te zijn ontstaan, omdat dit toevoegsel tot art. 32 zou hebben daargesteld eene gewigtige afwijking van ons comptabel beheer, het beginsel namelijk dat geene verevening kan plaats hebben, dan op een bepaalden post der begrootings-wetten of andere daarmede gelijkstaande wetten.

Dat art. 32 acht ik inderdaad het plechtanker eener goede comptabiliteit, en dit mijn gevoelen werd ook gedeeld door den toenmaligen tijdelijken Minister van Binnenlandsche Zaken, die, dat wets-ontwerp te dier tijde even als ik bestrijdende, gezegd art. 32 noemde » den grondsteen van de geheele instructie der » Rekenkamer, den waarborg voor eene rigtige comptabiliteit, den » toetssteen voor de Rekenkamer bij het verevenen van uitgaven » en inkomsten, het schild waarachter de schatkist veilig is."

Korten tijd na die afstemming is daarop van wege de Hooge Regering ingediend eene wet tot tijdelijke verevening van uitgaven uit gelden wegens verstrekkingen, welke wet den 26sten Augustus 1848 met algemeene stemmen is aangenomen. Toen is in de memorie van toelichting, bij dat wets-ontwerp overgelegd, van de zijde der departementen van Oorlog en Marine, de stellige verklaring afgelegd, dat er geen voornemen bestond om aan die verstrekkingen eenige meerdere uitbreiding te geven, en dat men te dien aanzien niet anders zou handelen dan zoo als op grond van vroegere gewoonte gebruikelijk was.

Deze verklaring en de waarlijk eenvoudige, en als ik hem zoo

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

noemen mag, onschuldige inhoud dier wet zullen zeker tot de aanneming met *algemeene* stemmen veel hebben bijgedragen.

Aan die wet nu van 26 Augustus 1848, in verband beschouwd tot art. 32 van de instructie der Rekenkamer, moet het wets-ontwerp heden in behandeling worden getoetst, en dit geschiedende acht ik dit ontwerp in strijd met eerstgenoemde wet.

Na dit korte overzigt wat er gedurende de twee laatste jaren, dat ik de eer had lid dezer Kamer te zijn, omtrent het punt der verstrekkingen is voorgevallen, kan ik gereedelijk tot het wets-ontwerp zelf overgaan, hetgeen ik mij tot tweede deel dezer korte rede had gesteld.

Wat dit wets-ontwerp dan zelf aangaat, Mijne Heeren, zal ik niet treden in de waardering der aangeleerde oorlogs-kunsten. De vorige geachte spreker heeft dit punt met het hem eigen talent in het breede behandeld.

Evenmin wil ik de vraag behandelen of eenige regering, hier te lande, bevoegd mag worden geacht zoodanige contracten te sluiten, als in 1845 ten spijt van een gedeelte der wetgevende magt is geschied. Maar ik meen toch, op bescheiden wijze, vrijmoedig te moeten en te mogen verklaren, dat ik er zeer aan twijfel, om niet te zeggen dat ik het voor onwettig houd, dat de Regering bevoegd zou zijn, zonder medewerking der Staten-Generaal en zonder door eene begrootingswet gemagtigd te zijn, zoodanige bezwarende overeenkomsten te sluiten, en daardoor de geldmiddelen van den Staat te verbinden. De eerste spreker behandelde dit punt reeds.

Hetgeen ik u nog meen te moeten doen opmerken is, dat, indien deze wet wordt aangenomen, het beginsel der wet van 29 Augustus 1848 wordt omvergestooten, dat voor gelden, voortvloeijende uit verstrekkingen, slechts nieuwe aankoopen en aanmaak van behoeften of andere uitgaven *van gelijken aard* mogen worden gedaan.

Het eenig artikel toch der genoemde wet is duidelijk en luidt aldus: » De Algemeene Rekenkamer zal, in afwachting van nadere » voorziening, de uitgaven verevenen, welke de departementen » van Oorlog en Marine in het geval zijn te doen uit de gelden, » voortvloeijende uit verstrekkingen of hulpbetoon aan 's Rijks » kolonien, aan vreemde, plaatselijke of andere besturen, aan » bijzondere personen of aan bijzondere inrigtingen, welke gelden » daartoe achtervolgens zullen worden overgebragt bij de Neder- » landsche Bank, en waaruit nieuwe aankoopen en aanmaak » van behoeften of andere uitgaven van gelijken aard worden » gedaan overeenkomende met de omschrijving van de afdeeling » der begrooting, waarop oorspronkelijk de uitgaven voor de » verstrekte voorwerpen of gedane diensten verevend zijn; zullende » deze magtiging niet langer van kracht zijn, dan over het tijd- » vak hetwelk gerekend zal worden een aanvang te hebben geno- » men met den eersten Januarij dezes jaars, en hetwelk, zoo » daaromtrent vroeger niet anders is bepaald, eindigen zal met » den laatsten December 1849."

Te regt heeft de Rekenkamer, naar mijne zienswijze, met dit artikel in de hand, de verevening geweigerd, en ik moet mijne verwondering betuigen, dat de tegenwoordige Regering pogingen heeft gedaan bij de Algemeene Rekenkamer om de betalingen, waarvan in de wet die wij nu behandelen sprake is, aan te wijzen op de fondsen van verstrekking bij de departementen van Marine en Oorlog in beheer.

Immers de Regering weet toch dat de missive van 14 Mei 1847, van de Rekenkamer aan gezegde departementen, bestaat, en dat de wet van 29 Augustus een uitvloeisel mag worden geacht van die missive. Men mogt dus te regt weigering van die zijde verwachten, en ik deel volkomen de zienswijze der Rekenkamer, die er is tegen opgekomen dat een *constructie-geheim* of *oorlogsmiddel* onder de benaming *materieel der artillerie* zou worden begrepen. De bewering toch der Regering in de memorie van beantwoording, dat men zou kunnen aanvoeren en met regt, dat de betalingen ten deze in den geest der wet *van gelijken aard* zijn, omdat de kosten, welke zijn aangewend, gestrekt hebben tot verandering, wijziging en verbetering der bestaande projectilen, en dus in dat opzigt niet nieuw, mag zeker zeer gezocht heeten. Zoodanige poging was dus reeds gewaagd en onjuist. Maar om daarna deze wet, die zoo lijnregt in strijd is met bovengenoemd eenig artikel van de wet van 29 Augustus 1848, aan deze Kamer in te dienen, acht ik evenzeer onjuist, omdat door deze wet fondsen aan hunne eigenaardige bestemming zouden worden onttrokken; en eene aanwijzing op die fondsen tot verwarring aanleiding zou geven. In het kort, Mijne Heeren, indien gij u te binnen brengt of het herlezen wilt, wat in het afgeloopen jaar over de restitutien wegens verstrekkingen en het van die gelden te maken gebruik tusschen de Regering en de Tweede Kamer is verhandeld, kan een ieder zich overtuigen hoe verkeerd de weg is, dien de Regering in dit geval heeft ingeslagen en verder schijnt te willen bewandelen.

Ik kan mijne goedkeuring daaraan in geenen deele schenken, en zal dus tegen de wet stemmen.

De heer ***Alberda:*** Ik heb over dit wets-ontwerp niet het woord gevraagd, ten einde de vorige sprekers te volgen, en te handelen over de wijze, waarop in deze zaak is gehandeld, maar ik heb gemeend niet met stilzwijgen te mogen laten voorbijgaan een punt van staatkundig regt, dat deze zaak grootendeels domineert. De spreker uit Zeeland heeft het reeds in het voorbijgaan aangewezen. Het is namelijk van het grootste belang wèl te overwegen in hoeverre uit de daad, door vroegere Ministers bedreven, al of niet eene verpligting voor den Staat ontsta, om hun, die met die Ministers onderhandelden, hunne vordering toe te staan; ik vraag of er werkelijk een *obligo* voor den Staat aanwezig is, om aan de verpligtingen, door die vroegere Ministers op zich genomen, te voldoen.

Die quaestie is van een teederen aard, maar ook hoogst belangrijk, en dat niet alleen om het onderwerp af te doen, dat op het oogenblik onze aandacht bezig houdt, maar ook voor de toekomst, daar het de allergewigtigste gevolgen hebben kan. Wij leven in een constitutionnelen Staat; wij hebben een gansch jaar gearbeid om onze constitutie te verbeteren, vooral om zekerheid te hebben omtrent het gebruik van 's Lands penningen; wat baten ons nu onze verbeterde instellingen, wat baat het ons, dat op een jaarlijksch budget eene bepaalde som voor ieder onderwerp zij aangewezen, wat baat ons de reken-wet, waarbij de Minister verpligt is het gebruik der geldmiddelen aan te wijzen; wat eindelijk de Rekenkamer, die het toezigt moet hebben dat de gelden overeenkomstig de begrooting worden besteed, wanneer hier wordt aangenomen, dat, wat ook de gevolgen dienaangaande van een door een Minister aangegaan contract zijn mogen, daaruit tegen den Staat de verpligting tot voldoening aan derden ontstaat. Dan zal alle beschermende vorm afhankelijk zijn van de goede of minder goede uitvoering der Ministers; en hunne verantwoordelijkheid zal in het raderwerk van den Staat geen beterschap aanbrengen, want zij zullen hoogst zeldzaam verpligt worden en in staat zijn de schade te vergoeden, door hun toedoen veroorzaakt. Het geheele mecanismus van den constitutionnelen regeringsvorm wordt doelloos ten opzigte van de beperking en nuttige aanwending van 's Lands uitgaven, tenzij men als grond aanneme, dat de Staat tegen derden alzoo niet verbonden kan zijn. — Ik ontken niet, dat er veel tegen is, om in dien zin dit vraagstuk te beslissen; maar ik geloof toch, dat het van onze instellingen een noodzakelijk gevolg moet zijn, deze quaestie ontkennend te beantwoorden. Ik geloof daarenboven, dat zoo ik de beginselen van het burgerlijk regt overbreng op eene zaak, waaromtrent ons publiek regt geene bepaalde regelen voorschrijft, ik met den spreker uit Zeeland mag zeggen, dat zoodanige *obligo* niet bestaat. De Ministers toch hebben, wat het beheer der geldmiddelen aangaat, in een constitutionnelen Staat, en zoomede hier, last en volmagt gekregen, beperkt tot hetgeen het budget bepaalt. Wanneer wij dus hier redeneren naar de beginselen van het *mandaat*, dan is hier geen *generaal*, maar een *beperkt mandaat;* en wat leest men nu in het burgerlijke regt? dat een derde, die met een mandataris handelt, geen vervolging tegen den lastgever kan instellen, waar het mandaat is geëxcedeerd; dat dus daar tusschen hen geen regtsband bestaat; dan kan alleen hij die met dien derde handelde door hem aangesproken worden wegens schadevergoeding, wanneer de derde niet geweten heeft dat het mandaat is overschreden en het mandaat hem onbekend gebleven was.

Wij leven hier in eene publieke orde van zaken; de mandaten, waarvan hier quaestie is, worden openbaar gemaakt; niemand kan dus onbekendheid daarmede voorwenden; als nu een minister zijnen last excedeert, dan moge daaruit voor derden nadeel voortvloeijen, maar dit kan hem nooit magtigen om daarvoor schadevergoeding van den Staat te vorderen. Het is een bekende regtsregel, dat ieder, die met een ander contracteert, de conditie moet kennen van hem, met wien hij handelt. Dit algemeene beginsel van het burgerlijk regt geeft ook genoegzamen grond tot den algemeenen regel in een constitutionnelen regeringsvorm, dat, wanneer een minister zijne magt te buiten gaat ten opzigte van het budget, daaruit voor den Staat geenerlei verpligting kan ontstaan. Ik wil niet ontkennen, dat op dien algemeenen regel nu en dan eenige wijziging moet worden toegestaan; dat elk minister moet geacht worden te zijn algemeen gemagtigde van den Staat in zijn departement, en dat als een minister zijn budget had overschreden, er termen zouden kunnen bestaan voor den Staat, om zich desniettemin verpligt te beschouwen en de daad des Ministers goed te keuren. Evenzeer als het waar is, dat wanneer voor eene bepaalde zaak iemand eene algemeene lastgeving ontvangt, hij daaromtrent den lastgever jegens derden verbindt, onverschillig wat de bedoelde grens bevatte, geenszins echter voor zaken aan den algemeenen last vreemd. Zoomede wanneer iemand in eene affaire

is gesteld als algemeene voorstander der belangen, als institor, en deze betrekkelijk zijne commissie overeenkomsten sluit tegen den wil van den committent, is deze desniettemin verpligt de contracten aan derden gestand te doen, omdat zij den contrairen wil niet konden kennen. Maar die uitzonderingen nemen den algemeenen regel niet weg, en dan vraag ik: zijn de Ministers gemagtigd geweest door de Vertegenwoordiging om te mogen bezigen die sommen boven hetgeen de begrootingswet hun had veroorloofd? Zijn er termen geweest om aan te nemen dat de Nederlandsche Regering volmagt heeft gehad, die penningen aan te wenden? En dan meen ik, dat zoodanig mandaat nooit aan de Regering is verstrekt, en hij, die met de Regering contracteerde, *kon* weten dat het niet bestond, dat dus de Regering buiten haar mandaat ging toen zij contracteerde. Dit mag aandruischen tegen denkbeelden, die in de residentie gehuldigd worden, deze zullen mij niet terughouden van het volharden bij mijne meening, en evenmin zal de vrees voor die bedreigde processen mij er toe brengen om toe te staan dat gelden uit de staatskas genomen worden, die ik meen dat de Staat niet verschuldigd is, omdat ik de overtuiging heb, dat de regterlijke magt ook hier naar regt uitspraak zal doen. Maar aan den anderen kant ben ik ook geheel ongenegen om dit wets-ontwerp af te stemmen alleen om te zien wat de regterlijke magt zal doen. Ik ben met u op een te hoog standpunt geplaatst, dan dat ik, geroepen om deze zaak in haren aanvang te beoordeelen, wachten zou naar de uitspraak der regterlijke magt. Naar eigene overtuiging op dit oogenblik mijne beslissing te geven, is mijn voornemen.

Maar ik heb nog eene andere regtsbeschouwing die mij voorkomt hier voor oogen te moeten zijn; zij is deze: niet altijd dan, wanneer het mandaat is geëxcedeerd, is hij, die het gaf, naar burgerlijk regt vrij, en kan zeker zijn niet te worden aangesproken door den derden belanghebbende. Ik meen, dat, zoo de derde aantoont dat de lastgever gebaat is, en voordeel heeft getrokken, hij dan ook eene directe actie heeft tegen dien persoon; zoo ik dus hier hoor voordragen dat er eene bate van f 400,000 voor den Nederlandschen Staat is ontstaan door het aangegaan contract, dan moet ik betwijfelen of ik mij in mijn oordeel wel op het juist terrein bevindt en of de Staat in dezen wel is onverpligt en niet aansprakelijk. Is dat toch waarheid, dan heeft ook die zoogenaamde de Bourbon regt om den Staat aan te spreken, en dan is het niet de actie *ex mandato* maar *de in rem verso*, die tegen den Staat kan worden gerigt. Is het dus eenmaal bewezen dat de bate bestaat, dan acht ik den Staat tot betaling verpligt en wensch de Regering alsdan daartoe de middelen te verschaffen.

Nog een derde geval kan ik mij voorstellen. Wanneer zonder mandaat, op naam van een ander, eene zaak is aangegaan, dan nog kan daaruit ontstaan eene actie tegen hem in wiens naam is gehandeld wanneer de vruchten van *negotiorum gestie* zich slechts voordoen. Indien alsdan de Ministers in deze zaak zonder lastgeving te goeder trouw behoorlijk voor den Nederlandschen Staat gehandeld hebben, en diens belangen werkelijk hebben waargenomen, dan kan daaruit eene *actio negotiorum gestorum* tegen den Staat ontstaan, ja zelfs al ware het niet volkomen bewezen, dat de Staat daarbij voordeel heeft gehad, zoo zou die actie toegewezen kunnen worden. Is het dus bewijsbaar dat de Staat werkelijk is gebaat of de Ministers, ten nutte van den Staat, het belang hebben waargenomen, dan zou mijn gevoelen in dien zin zich wijzigen; maar, zoo als de zaak nu is toegelicht, is het één zoo min als het ander geenszins bewezen; het is mij niet gebleken, dat werkelijk voor het land de bate zit in dat geheim; evenmin dat de Regering als *negotiorum gestor* in het belang van het land heeft gehandeld. Wordt dit echter duidelijk gemaakt, dan voorzeker zou men, ter voorkoming van nog meerdere kosten, op de eene of andere wijze in die zaak moeten voorzien, waartoe ik alsdan bereid zoude zijn. Nu moge het waar zijn, wat het lid van Zaandam heeft aangevoerd, dat de bij dit wets-ontwerp voorgestelde verevening niet overeenkomstig is met de bestaande verordeningen: ik zal die bewering niet bestrijden, en ik wil gaarne gelooven, dat er een veel eenvoudiger middel behoorde te worden gebezigd, namelijk dat de Regering eenvoudig aan deze Vergadering bij eene wet aanvrage deed om op de begrooting een suppletoiren post te brengen, waarop de verevening zou kunnen geschieden; want ik erken gaarne, dat een constructie-geheim onder het materieel der artillerie wel nooit zal kunnen worden begrepen.

De heer ***van Rijckevorsel***: Ik moet in deze zaak nog vooral de aandacht vestigen op eene omstandigheid, die de contractant zelf in zijn aan deze Kamer ingediend adres heeft aangewezen: het komt mij voor, dat er bij de onderhandelingen met den zich noemenden Duc de Normandie niet alleen sprake is geweest van een constructie-geheim, maar bij den aanvang der onderhandelingen ook van eene vergoeding, aan hem te verstrekken wegens aanhouding hier te lande. Merkwaardig zijn te dien aanzien de uitdrukkingen in het adres, omdat zij van den man zelven uitgaan, die ons daardoor nopen wil onze goedkeurende stem aan dit ontwerp te geven. Nadat hij gesproken heeft van die aanhouding en eene daardoor veroorzaakte schade van 5000 L. st. zegt hij: » Après six mois de résidence forcée en Hollande mon père passa avec les Ministres de la Guerre, de la Marine et des Colonies un traité, ratifié par ordonnance de Sa Majesté, dans lequel les f 60 000 réclamés lui furent alloués *en dehors du prix de ses inventions.*"

Ik verzoek u op dit punt wel te letten. Vervolgens gaat de adressant aldus voort:

» Pour régulariser le payement de la somme, que je viens de nommer, au regard de la Chambre des Comptes, elle fut désignée *comme un premier payement à faire* au jour où le contractant serait entré dans l'exécution du traité, par l'épreuve d'un des numéros, auxquels il s'était engagé. Mais il tomba malade et nous eûmes la douleur de le perdre . . . . . .

» Le Ministre de la Guerre . . . . donna à M. van Buren sa garantie personnelle jusqu'à concurrence de la somme de f 40,000. . . . . .

» M. le lieutenant-colonel de Bruijn . . . . . informait mr. Gruau de la Barre de cette généreuse détermination en lui écrivant: » » Il m'est excessivement agréable de pouvoir vous annoncer, que je viens de donner de la part du Ministre à M. van Buren les garanties nécessaires pour le remboursement des f 30,000, qu'il paraît vouloir vous avancer . . . . . ""

» Vous savez maintenant, que la somme de f 60,000 allouée à mon père, est en dehors du prix de l'acquisition des secrets des projectiles, dont l'État est approprié, quoique le payement n'en ait été régularisé qu'après mon entrée dans l'atelier de pyrotechnie."

Nu moet ik vragen of wij eene goedkeurende stem kunnen geven aan dit wets-ontwerp, waar eene som van f 60,000 gedegui-seerd schijnt. Spreekt de man waarheid, dan had men met ronde woorden moeten zeggen, waarvoor die f 60,000 waren verleend: wij hadden dan kunnen oordeelen over het doeltreffende van de betaling, over de verpligting van den Staat om ze te voldoen.

Nu, de quaestie geheel daar latende van het doelmatige van het aangekochte geheim, en van het missen van autorisatie tot het aangaan van een contract deswege, is de inhoud van dit adres voor mij reeds voldoende om mijne goedkeurende stem aan het ontwerp te weigeren, tenzij ik ten deze een antwoord en opheldering ontvang, die ik als geheel voldoende kan beschouwen.

Daar het uur reeds ver gevorderd is, stelt de ***Voorzitter*** voor, de beraadslagingen te verdagen tot den volgenden ochtend ten 11 ure.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** geeft in bedenking liever eene avondzitting te houden.

Daar er verschil van gevoelen bestaat, gaat de vergadering tot de stemming omtrent het voorstel van den Voorzitter over, dat daarop met 34 tegen 26 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Nispen van Sevenaer, Schiffer, Reinders, van Heloma, van Zuijlen van Nyevelt, de Moraaz, Smit, Wintgens, Hengst, van der Heijde, Lotsy, de Monchy, Ter Bruggen Hugenholtz, Slicher van Domburg, van Heiden Reinestein, Dirks, Bots, Jespers, Bachiene, Fokker, de Man, Anemaet, van Walchren, van der Linden, Schooneveld en Engelen.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DINGSDAG 19 JUNIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 53 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Oorlog, van Marine, van Finantien, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst enz. en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het

ontwerp van wet *tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

De heer ***Buijnaer van Twist*** heeft het eerst het woord en zegt:

Ik heb niet het plan om te spreken over bommen of raketten, noch over de vraag of het hier in behandeling zijnde contract al dan niet is geweest in het belang van het land; ook niet over de vraag of er bezuiniging door is verkregen, zoo als in de memorie van beantwoording wordt gezegd, en wel tot een bedrag van vier maal honderd duizend, en dan nog eens weêr van veertig duizend gulden. Dat alles ligt buiten den kring van mijne kennis, maar indien het mij als leek was opgelegd om te dezer zake een oordeel te vellen, dan zou ik mij voegen bij mijnen ambt- en stadgenoot, die gisteren over dit onderwerp uitvoerig heeft gesproken.

Maar één ding weet ik, de zaak geheel daargelaten, dat *de wijze* waarop de zaak behandeld is geworden de sterkst mogelijke afkeuring verdient. Immers wat is er gebeurd? Het Gouvernement heeft in der tijd eene poging gedaan om drie of vier tonnen gouds uit te geven buiten weten en toestemming der Staten-Generaal, omdat het zeer wel kon berekenen, dat zoo men hier was gekomen met het voorstel, er geen gelden zouden zijn toegestaan voor den aankoop van een constructiegeheim van zoo grooten prijs, op een oogenblik dat het cijfer der begrooting van Oorlog reeds zoo hoog was opgedreven, dat velen niet dan schoorvoetend daaraan hunne toestemming gaven. Dit zag het Gouvernement vooruit, en daarom heeft het gezocht naar een ander middel, om *buiten toestemming der Staten-Generaal* het beoogde doel te bereiken.

En men heeft gemeend dat middel te vinden in het fonds voor verstrekkingen; een fonds daaruit voortspruitende, dat men van tijd tot tijd zaken verkoopt die men op het oogenblik niet noodig heeft, al moet men die dan ook over een of twee jaren op nieuw aankoopen. Zoo verschaft men zich geld ten einde uitgaven te kunnen doen buiten de begrooting! Behalve dit bijzonder bezwaar tegen dit fonds, dat het aanleiding geeft om nog bruikbare rijks-goederen te verkoopen, alleen om maar geld beschikbaar te krijgen, heeft dit fonds nog daarenboven alle andere bezwaren, die in het algemeen tegen de bijzondere rijks-fondsen pleiten, waarvan bij ons zulk eene menigte plagt te bestaan. Zij hadden bijna alle, even als ook dit fonds, de strekking om uitgaven te doen buiten toestemming der wetgevende magt; terwijl die uitgaven daarenboven, als geschiedende buiten de begrooting, ook bleven buiten de rekening dier begrooting, zoodat de hoogst gewigtige vraag: of er evenwigt bestond tusschen de inkomsten en uitgaven van het Rijk, zoo niet geheel onmogelijk, dan toch uiterst moeijelijk werd om te beantwoorden. En dat het hierbij geene kleinigheden gold, kan daaruit blijken, dat, zoo ik mij wel herinner (ofschoon ik over het juiste cijfer niet achterhaald wil worden), de uitgaven die tijdens de behandeling der thans loopende begrooting, uit de speciale fondsen waren gedaan, tot circa 9 millioen waren gestegen.

Toen ik zeide, dat de wijze, waarop deze zaak was behandeld de sterkst mogelijke afkeuring verdiende, heb ik niet bedoeld de handelwijze van de tegenwoordige Regering; integendeel! Het verkeerde had plaats gehad onder eene vroegere Regering; maar ik hecht mijne volkomene goedkeuring aan de daden van het tegenwoordige ministerie in dezen, hetwelk daarvoor gezorgd heeft, dat dit werk der duisternis eindelijk aan het licht is gekomen, terwijl er misschien middelen voorhanden waren om het geheim te houden.

Ik keur dus het gebeurde af, zoo sterk als iemand; maar moet ik nu daarom mijne stem weigeren aan deze wet? Dat is de vraag die thans te beantwoorden valt, en die vraag meen ik voor mij ontkennend te moeten beantwoorden, omdat ik niet zie welk nuttig doel wij zullen bereiken door afstemming der wet. Immers wat is er gebeurd? Een contract is in 1845 gesloten, door de toenmalige ministers, handelende voor het Rijk. Ik voor mij twijfel geenszins, of door dat contract is de Staat verbonden; en men tracht dan ook reeds die verbindtenis voor den Hoogen Raad te doen gelden. Voor dat collegie is reeds eene actie tegen den Staat hangende, en als ik nu zie, wat reeds bij den Hoogen Raad in deze zaak is gebeurd, dan word ik versterkt in mijne overtuiging dat de Staat zal worden veroordeeld. Konden wij door afstemming der wet het contract ontbinden, dan zou dat ten minste een doel *kunnen* zijn, dat men zich door afstemming voorstelde te bereiken. Maar onze afstemming zal het contract in geenen deele ontbinden; de Staat zal desniettegenstaande evenzeer verbonden blijven. Die quaestien tusschen de Regering en de Rekenkamer of eene uitgaaf of betaling zal verevend worden, en hoe die zal verevend worden raken diegenen die met den Staat gecontracteerd hebben, de crediteuren van den Staat, hoegenaamd niets. De schuld moet betaald worden, onverschillig of en hoe en waar die betaling op eenige rekening zal voorkomen. Ik heb gisteren hooren beweren dat een minister, die eene uitgaaf contracteert buiten zijne begrooting, den Staat niet verbindt, maar dat hierin ook voor niemand eenig bezwaar is gelegen, daar toch ieder contractant die met een minister een contract aangaat, gemakkelijk weten kan of die minister al of niet buiten zijne begrooting gaat, vermits de begrooting door plaatsing in het *Staatsblad* wordt openbaar gemaakt. Ik geloof dat die openbaarmaking geenszins de bezwaren wegneemt en ik zal slechts één voorbeeld aanhalen, om dit duidelijk te maken. Ik stel, op de begrooting staat een post van f 100,000 uitgetrokken voor oorlogsmaterieel; de Minister contracteert nu met iemand wegens de *leverantie van oorlogsmaterieel* voor eene som van f 50,000; nu kan zeker wel f 50,000 op een post van f 100,000 worden aangewezen; maar hoe kan de contractant weten, of de Minister niet reeds vroeger over de geheele f 100,000 heeft beschikt? Inderdaad, als men die redenering zou willen aannemen, dan zou men tegen het belang van den Staat zelf gaan handelen, want, als de moeijelijkheden en gevaren om met den Staat te contracteren zoo groot worden gemaakt, zal de Staat geene contractanten of ten minste geene concurrentie van contractanten meer kunnen vinden.

Ziedaar mijn gevoelen wat aangaat hetgeen nog betaald *moet worden;* namelijk door afstemming dezer wet wordt het contract niet ontbonden, de schuld niet vernietigd. Ik wil nu het oog vestigen op hetgeen reeds betaald *is*; want er is ingevolge het aangegane contract reeds f 90,000 betaald. Kan men nu, door eenvoudig deze wet af te stemmen, die som van zelf weder in de schatkist doen vloeijen? Zullen diegenen, die de f 90,000 hebben ontvangen, die som, na afstemming dezer wet, van zelf en gewillig weêr in de schatkist terugbrengen? Ik zal geene woorden verspillen om te betoogen, dat dit het geval niet zal zijn, en dat, indien men dit mogt willen en mogt meenen dit te kunnen gedaan krijgen, men dan andere maatregelen zal moeten nemen, dan de eenvoudige afstemming dezer wet.

Het komt mij dus voor, dat wij door de afstemming der wet noch zullen bereiken het doel dat de verbindtenis vernietigd worde, noch dat het reeds betaalde geld, door hen die het ontvangen hebben, in de schatkist worde teruggebragt.

Maar kan men er wellig dit doel mede bereiken, dat de Ministers, die het contract hebben aangegaan, gedwongen worden tot restitutie, niet alleen van die f 90,000, die reeds betaald is, maar ook van die som, tot welker betaling de Staat zal worden veroordeeld? Ik geloof evenmin dat dit doel door de eenvoudige afstemming dezer wet zal kunnen bereikt worden. Kan iemand inderdaad ernstig meenen, dat, zoo deze wet wordt afgestemd, ieder van de drie ministers, die het contract hebben geteekend, zoo maar zoetsappig met f 30,000 zal komen aandragen? Neen! zij zullen daartoe niet overgaan dan gedwongen; en hoe zal men hen tot betaling dwingen, dan door een vonnis der regterlijke magt, dat men, des noods, ter executie zal kunnen leggen? Als men nu dat wil, dan zal men zeker iets anders moeten doen dan eenvoudig deze wet afstemmen; wil men eene vordering hebben tegen den minister, die men voor de regterlijke magt zal kunnen doen gelden, dan moet er eene wet zijn, waarop die vordering steunt, die de ministers tot restitutie verpligt, en — zoodanige wet bestaat niet. Dat is juist wat ons ontbreekt, en ons altijd heeft ontbroken.

Telkens is dit onderwerp ter sprake geweest, en meermalen is het reeds gezegd: zoolang ons ontbreekt eene wet, regelende de ministeriele verantwoordelijkheid ten aanzien van het finantieel beheer, zal men nooit een minister ter zake van eene handelwijze als deze tot restitutie of vergoeding kunnen dwingen. Bij zoodanige wet, waaraan volstrekte en dringende behoefte is, en die ook, volgens de bij eene vorige discussie door den Minister van Finantien gegeven verzekering, bij zijn departement in behandeling is, — bij zoodanige wet zal de vraag te pas komen, in welke gevallen een minister uit eigen beurs jegens den Staat aansprakelijk zal moeten zijn, door wie en op welke wijze in die gevallen het regt van den Staat zal worden geldend gemaakt. Maar zoolang zoodanige wet ontbreekt, is daaraan mijns inziens niet te denken.

Ik moet dus nog eens vragen: welk doel zal men dan met de afstemming dezer wet bereiken? Het is toch niet genoeg te zeggen: ik wil, door mijne stem aan deze wet te geven, zelfs den *schijn* niet op mij laden dat ik het gebeurde goedkeure, want het gebeurde goedkeuren of niet, dat is de vraag niet, die wij beantwoorden, door *voor* of *tegen* deze wet te stemmen. Wat wil men dan door afstemming? De Regering in moeijelijkheid brengen? Maar de tegenwoordige Regering is onschuldig en zij zal ook in geenerlei moeijelijkheid door de afstemming geraken. Want de f 90,000 is betaald, en het overige zal, zoodra er een arrest komt van den Hoogen Raad, ook wel moeten betaald worden, *met de kosten* nog daarenboven; zoo niet, dan zal de advocaat van den be-

lanhebbende wel middel weten om den Staat te dwingen tot betaling, al is het des noods door executorialen verkoop van de goederen van den Staat. En als dat alles dan eenmaal betaald zal zijn, en de Kamer maar ferm haar stelsel blijft volhouden; dat zij bij de wet geen post wil daarstellen, hetzij op het fonds, hetzij op de begrooting, waarop de Rekenkamer die uitgaaf kan verevenen, wat zal dan het slot zijn? Eenvoudig dit: dat het geld betaald zal zijn, maar de uitgaaf op geene rekening zal voorkomen.

Zal men nu eindelijk de wet afstemmen, omdat men deze uitgave niet wil gedaan hebben uit het fonds voor verstrekkingen, maar liever uit de begrooting? Ik erken volkomen dat het onregelmatig is de uitgaaf te brengen ten laste van het fonds van verstrekkingen, maar daar waar zij eigenlijk op behoorde gebragt te worden, kan zij niet meer worden gebragt, namelijk op de begrooting van 1845 of 1846 of 1847, want die zijn alle afgesloten, en dus zou het even onregelmatig zijn haar daarop te brengen. Haar te brengen op de begrooting van 1848 is niet minder onregelmatig, omdat zij behoort tot een vroeger dienstjaar. Altijd zal er dus onregelmatigheid zijn, en die zal men, door de wet af te stemmen, niet wegnemen. En als er dan toch onregelmatigheid moet wezen, dan heb ik nog maar het liefst, dat de uitgave op het fonds van verstrekkingen worde gebragt; want zoo zij op eene begrooting wordt gebragt, dan krijgt men de geheele som meer vrij op dat fonds, en daarvoor zouden dan welligt maar weder nieuwe kanonnen en bommen worden aangekocht.

Ik hecht hieraan evenwel niet zooveel, dat ik er een overwegend bezwaar in zou zien, om de uitgaaf op de begrooting te brengen. Maar dat diegenen, die dat verlangen, dan een amendement in dien geest voorstellen; dan kan men zien wat de meerderheid wil. Nu de wet afstemmende, omdat men *den schijn* niet wil hebben van de zaak goed te keuren, zal men later slechts de keuze hebben, om *of* op zijn eigen stelsel terug te komen, *of* toe te staan dat eene staats-uitgave op geenerlei rekening, noch van de begrooting noch van het fonds voorkome.

Ik wensch nu nog een enkel woord te spreken over drie punten, die in de discussie van gisteren zijn aangeroerd. Een geacht lid heeft gezegd, dat het jammer was, dat wij hier het preventive stelsel niet hadden, want dat, zoo wij dit hadden gehad, de Rekenkamer wel gezorgd zou hebben, dat die f 90,000 niet wierden uitbetaald. Ik moet die bewering op zijn minst vreemd noemen; wij leven onder volle vigueur van dat preventive stelsel, de wet houdende instructie voor de Algemeene Rekenkamer, schrijft uitdrukkelijk voor, dat het zoo uitgebreid zal worden toegepast, als het nut der zaak toelaat, en de Rekenkamer is gehouden de wet uit te voeren. Het is dus wel eene vreemde argumentatie, als men het preventive stelsel in zijne volle kracht heeft, te zeggen: hadden wij het preventive stelsel maar, dan ware het niet gebeurd! Maar ik trek uit deze zaak eene andere conclusie; het is deze, dat het preventive stelsel het doel niet kan bereiken, dat men er zich mede voorstelt. De Rekenkamer *kan* geene betaling voorkomen, zij kan geen enkelen gulden in de schatkist houden, tenzij men aan haar geve (men vergeve mij deze uitdrukking) de sleutels van de geldkist, met andere woorden, dat de Rekenkamer comptabel ambtenaar, en dus aan zich zelve comptabel worde. Maar ook daarmede zouden wij nog niet gered zijn; want als men dan zijn stelsel goed wilde doorvoeren, dan zou men ook moeten bepalen, dat geen enkel contract kon worden gesloten zonder goedkeuring van de Rekenkamer. Ik beroep mij op het tegenwoordige geval: de Minister heeft een contract gesloten en de Staat is daardoor verbonden; of nu al de Rekenkamer de schatkist konde gesloten houden, wat zou het baten? toch zal de betaling moeten plaats hebben als het contract valabel is. Om dus van het stelsel effect te hebben, zou de Rekenkamer niet alleen de sleutels van de schatkist moeten hebben, maar ook moeten beheeren, administreren, contracteren, in één woord het werk doen dat nu de Ministers doen; maar dan zou er wel weêr eene tweede Rekenkamer noodig zijn, om die eerste te controleren, die dan toch ook wel weêr verantwoording zou moeten doen aan de wetgevende magt. Of wil men soms alle magt in handen geven aan een collegie, dat aan niemand verantwoordelijk is, en waarvan de leden voor hun leven worden gekozen?

Een ander spreker heeft gezegd: wat zal de ministeriele verantwoordelijkheid beduiden, als de ministers tonnen gouds zonder toestemming der wetgevende magt kunnen uitgeven? Ik antwoord, die ministeriele verantwoordelijkheid, al staat zij als beginsel in de Grondwet geschreven, zal niets beduiden, voor zooveel betreft het verhalen van onwettige uitgaven, zoolang dat beginsel niet door de wet is uitgewerkt en in practijk gebragt; eventuin als die verantwoordelijkheid tot het toepassen van straffen zal kunnen aanleiding geven, zoolang de wet die straffen niet heeft bedreigd. Ik besluit dus alweêr, dat de wet moet worden gemaakt, die de ministeriele verantwoordelijkheid toepast op het finantieel beheer; dat die wet is van dringende urgentie, daar zonder haar de ministeriele verantwoordelijkheid in dit opzigt is een hol woord dat tot geen resultaten leidt.

Ik heb in de derde plaats nog een enkel woord te antwoorden aan den geachten spreker uit Friesland, die heeft trachten te betoogen *uit de regels van het Burgerlijk Wetboek omtrent het mandaat*, dat de Staat door de handelingen der Ministers in dezen niet was verbonden, dat die Ministers zelven zouden moeten betalen hetgeen zij, al ware het dan ook namens den Staat, hadden gecontracteerd enz. Ik wil tegen die redenering slechts kortelijk twee punten aanvoeren. *Vooreerst* moet ik stellig ontkennen, dat de artikels van het Burgerlijk Wetboek zouden regelen de betrekkingen tusschen de Ministers en den Staat. Het Burgerlijk Wetboek regelt de burgerlijke regten; het regelt daarom ook de regten, die ontstaan uit overeenkomsten tusschen de Ministers, voor den Staat contracterende, en particulieren. Maar over de regten en pligten tusschen de Ministers en den Staat handelt het Burgerlijk Wetboek niet.

Ten andere: aangenomen, dat de artikelen van het Burgerlijk Wetboek hier konden worden ingeroepen, dan nog zou ik zeer betwijfelen, of hier wel sprake kan zijn van een *mandaat*.

De spreker uit Friesland heeft de zaak zoo voorgesteld, als of de wetgevende magt aan de Ministers door het toestaan der begrooting gaf een mandaat. Ik ontken zulks, en kan het mij ook moeijelijk voorstellen. Zoo hier van een mandaat, in den zin van het Burgerlijk Wetboek, sprake kan zijn, dan ontvangen de Ministers hun mandaat van den Koning, zeker niet van de wetgevende magt.

Het waren deze drie punten, die ik met een enkel woord wenschte te wederleggen. Over de wet zelve heb ik mijn oordeel blootgelegd. Zoo sterk als iemand keur ik het gebeurde af, maar ik kan niet zien dat wij met de afstemming van deze wet eenig doel tot herstel van dat gebeurde zouden kunnen bereiken; ik vrees zelfs, dat wij, nu weigerende om een post bij de wet daar te stellen waarop de Rekenkamer de bedoelde uitgaaf zal kunnen verevenen, later een nog grooteren post tot hetzelfde einde zullen moeten goedkeuren.

De heer **Schoonevelt**: Ik heb met mijn spreken geen ander doel dan de leer van den geachten spreker uit Friesland te bestrijden, en den indruk te keeren, welken die leer mogt hebben gemaakt. Die leer strekt om vast te stellen, dat de Ministers zijn mandatarissen der wetgevende magt; dat de wetgeving zelfs bij het bestaan van regterlijke vonnissen niet behoeft te verantwoorden wat de Ministers buiten haar hebben gedaan, en dat een derde persoon niet zou hebben te klagen, omdat hij kon kennen de conditie van hem met wien hij contracteerde.

Die leer nu komt mij voor uit te gaan van en te steunen op verkeerde grondslagen, en eenmaal dat verkeerde beginsel aangenomen zijnde, acht ik de toepassing noodlottig voor den Staat.

De geachte spreker begon zijne rede met te zeggen, dat het hier eene zeer belangrijke quaestie van staatsregt gold, maar daarna is in zijne rede van de staatkunde geen sprake meer geweest; hij is dadelijk gevallen in het civiele regt, en dat is eene groote dwaling. Als we hier leefden, onder de meest algemeene volks-souvereiniteit zou hij zijne stelling niet eens hebben bewezen; maar het is daar zeer verre af: we hebben hier eene zuivere, goed geregelde, constitutionnele regering, we hebben de *trias politica*, de respectivelijke controle, en alle voorzieningen, om de lijn van demarcatie wèl te bewaren; maar niemand zal, denk ik, het gevoelen voorstaan, dat de uitvoerende magt is de mandataris van de wetgevende magt, en dat de regterlijke magt niet zelfstandig zou moeten werken. — Dat alles is niet te rijmen met de gevolgen van dat civiel contract; staatkunde verschilt van civiel regt; het beginsel is dus verkeerd: er is hier geen mandaat, geen mandataris, en alle regels door den spreker aangehaald falen in de staatkunde. Staat niet de uitvoerende magt geheel op zich zelve? Wel is zij onderworpen aan eene contrôle; maar toch zij handelt op zich zelve en is er voor verantwoordelijk.

Een tweede punt: zou de regterlijke magt zich laten dwingen in hetgeen tot hare betrekking behoort? Er zou om in dat systeem consequent te blijven een *coup d'état* noodig zijn om de executie te bereiken, en arresten van den Hoogen Raad buiten effect te stellen. Staat het niet in de Grondwet, dat de regterlijke magt daar is, om over het mijne zijn uitspraak te doen? Alle verdere regels falen evenzeer, en dit is het gevolg van het verkeerde beginsel. — De derden, en dit is vooral het punt, waardoor de leer wordt aangegrongen, de derden moeten kennen de conditie van hunne medecontractanten. Maar ik vraag u, hoe wilt ge controleren wat bijv. voor den waterstaat is gebruikt of niet, waarvoor 1350,000 staat uitgetrokken, wat voor de bruggen en wegen, waarvoor f 160,000 is

DE HARMONIE TE GRONINGEN

aangewezen? Hoe zal men weten of die sommen zijn geëpuiseerd? Zou elk en een ieder regt hebben het geheele ministerie aldus te contróleren, en na te gaan voor hoeveel bij de verschillende departementen reeds was gecontracteerd? Inderdaad, men vergeve het woord, het is eene doorslaande absurditeit. Als het heden mogelijk was, dat die leer kon worden gehuldigd, dan is er geen mensch in het geheele land, die meer een contract met den Staat zou willen aangaan, en de regering staat ten eenen male stil.

Dat is, meen ik, het gevolg van de verwarring van staatsregt en civiel regt. Wat het civile regt aangaat, dit is geheel en al met groote schranderheid ontwikkeld, maar het is maar jammer, dat er eene fout is, daar al het overige zoo juist is, dat namelijk de quaestie van het civile regt op het staatsregt is overgebragt. In het staatsregt hebben wij noch mandans, noch mandataris, maar drie zelfstandige magten, die ieder op zich zelve werken.

De heer ***Albarda*** vraagt het woord voor een persoonlijk feit en zegt:

De spreker uit de residentie die zoo even zijne rede eindigde, heeft uit hetgeen gisteren heeft plaats gehad beweerd, dat ik toen het staatsregt en het civile regt verward had; hij heeft gezegd dat ik wel in den aanvang mijner rede van het staatsregt had gewaagd, maar dat ik verder geheel had achterwege gelaten er van te spreken. Ik geloof dat die spreker zich vergist. Ik heb gewezen op de inrigting van ons staatsregt, ik heb betoogd, dat die constitutionnele inrigting wil, dat jaarlijks een budget wordt opgemaakt, dat er eene Rekenkamer zij en dat er wettelijke verantwoordelijkheid besta, ten einde aan de natie waarborgen te verschaffen dat de landsgelden niet anders worden besteed, dan volgens het goedvinden der wetgevende magt. Ik heb gezegd, dat indien de quaestie aan het regt getoetst moest worden, zulks dan analogisch moest geschieden naar de voorschriften van het burgerlijk regt, omdat in ons staatsregt geene bijzondere bepalingen daarover beslissen, en bij gelijkheid van reden het burgerlijk regt tot gids mogt strekken. En ik vraag of het ergens in onze Grondwet geschreven staat, en of het door dien spreker als regel uit het publieke regt kan worden aangewezen, dat elk contract door een minister aangegaan door den Staat zou moeten worden nageleefd en de gevolgen daarvan geldelijk worden gekweten. Hij heeft zoodanigen regel niet aangewezen en zal dit te vergeefs mede beproeven naar mijne meening, omdat in ons publiek regt geen regelen deswege zijn voorgeschreven. En daarom heb ik subsidiair de voorschriften van het burgerlijk regt toegepast.

In de tweede plaats heeft de spreker mij zeer verkeerd verstaan, als hij meent, dat ik de leer zou hebben verkondigd, dat men zich niet behoefde te storen aan de arresten der regterlijke magt. Ik heb hieraan geheel niet gedacht, en geloof mede niet iets gezegd te hebben dat daartoe leidde. Maar ik heb de phrase gebruikt, dat mij niet bezielde de vrees, die anderen scheen te bezielen, dat de regterlijke magt den Staat in dezen tot betaling zou condemneren. Die vrees bestaat bij mij volstrekt niet: het arrest, dat nu reeds is gewezen, geeft daartoe geen genoegzamen grond, het was van een zeer praeparatoiren aard, liet de hoofdzaak onbeslist. En ik vertrouw dat desniettegenstaande de Hooge Raad zal vonnissen zoo als het regt voorschrijft.

Ik heb het noodig geacht dit te zeggen, ten einde de discussie niet op een verkeerd terrein mogt worden gebragt.

De heer ***Godefroi:*** Ik heb inderdaad na hetgeen door de geachte sprekers uit Deventer en uit de residentie is gezegd niet veel nieuws in het midden te brengen; maar ik acht mij niettemin verpligt ook mijne denkbeelden omtrent het onderhavig wetsontwerp te ontwikkelen, omdat ook ik van gevoelen ben, dat het behoort te worden aangenomen. Maar ik heb mij, even als het lid uit de residentie, vooral daarom als spreker laten inschrijven, omdat op mij de rede van den geachten afgevaardigde uit Leeuwarden een indruk heeft gemaakt, die mij deed gevoelen, dat hij de zaak op een verkeerd terrein had gebragt. Ik zal niet treden in eene nadere ontwikkeling van hetgeen door de sprekers uit Deventer en uit de residentie zoo juist is aangetoond, dat een onderwerp, als hetwelk ons hier bezig houdt, voor zooveel aangaat de betrekking tusschen den Staat en de Ministers, volstrekt niet vatbaar is om aan de regels van het burgerlijk regt getoetst te worden. De spreker uit Deventer echter heeft daarnevens zeer te regt betoogd, dat het burgerlijke regt wel degelijk moest strekken om de betrekkingen tusschen de Ministers en derden te regelen.

En nu wil ik mij met den spreker uit Friesland in dat opzigt op het burgerregtelijk terrein plaatsen, en vragen, of zijne leer in overeenstemming is met de burgerlijke wet. Waarop komt die leer neder? Dat wanneer de ministers met derden contracteren en hunne bevoegdheid te buiten gaan, die derden geene actie tegen den Staat zouden hebben. De eenige grond voor dat stelsel aangevoerd was deze, dat die derden konden en moesten weten of die ministers de bevoegdheid hadden om eene dergelijke overeenkomst met hen aan te gaan. Nu is mij de regtsregel bekend dat ieder moet kennen de conditie van hem, met wien hij contracteert; maar ik ontken, dat die regel van toepassing is in eene materie als deze; hij is alleen toepasselijk daar waar het geldt eene onbekwaamheid, inhaerent aan een persoon; het is een odieus beginsel, want het benadeelt een derde, maar daarom ook moet aan dat beginsel geene uitbreiding worden gegeven buiten de wet. Die wet leert, dat handelingen door minderjarigen, personen die onder curatele gesteld zijn, getrouwde vrouwen, in de gevallen bij de wet voorzien, en in het algemeen al degenen, aan wie de wet het aangaan van zekere overeenkomsten verboden heeft, van regtswege nietig zijn (art. 1366 Burgerlijk Wetboek). Die bepaling berust op den regtsregel dien ik zoo even aanhaalde; maar de gevallen in die bepaling vermeld zijn dan ook de eenige gevallen waarin de regtsregel van toepassing is. Als men buiten die gevallen nog een ander geval gaat stellen, het geval wanneer een Minister buiten zijne bevoegdheid is gegaan, dan breidt men het beginsel uit buiten, en handelt dus tegen de wet.

De geachte spreker uit Friesland, uit de beginselen van het mandaat redenerende, heeft beweerd dat ten opzigte van den mandataris hetzelfde zou kunnen plaats hebben. Het zal mij aangenaam zijn te vernemen, op welke bepaling van het burgerlijk regt een dergelijke regel berust; ik vind nergens den regel aangewezen, dat van regtswege nietig zou zijn wat buiten een gegeven last is geschied. Daarenboven, ik behoef u niet te wijzen (vooral na hetgeen deswege door het lid uit Deventer is gezegd) op de practische gevolgen van die leer. Als die leer van toepassing wierd gemaakt, dan zou ieder steeds met de verschillende begrootings-wetten in den zak moeten loopen, ten einde te kunnen nazien of voor deze of gene zaak wel een post op de begrooting stond uitgetrokken; maar zijne kennis zou nog verder moeten gaan; het zou niet genoeg zijn dat hij ziet dat er een post van uitgave is toegestaan, maar hij zou zich ook nog moeten kunnen overtuigen of er van de toegestane middelen nog gelden beschikbaar zijn, of de post niet uitgeput is. Zoo wordt het sluiten van alle overeenkomsten met den Staat onmogelijk, of de voorwaarden, waarop de Staat zou moeten contracteren, zouden zoodanig onereus worden, dat de nadeelen onberekenbaar zouden zijn. Ik geloof dus dat èn op grond van het regt, èn om den wille der gevolgen, de Staat jegens derden gehouden moet zijn ook dan als de ministers hunne bevoegdheid zijn te buiten gegaan. Zoo ik dit beginsel aanneem, dan kan ik ook *in casu* tot geen ander resultaat komen, dan dat de Staat *in obligo* is jegens den zich noemenden de Bourbon op grond van het contract van 1845.

Maar, zal men vragen, kan dan elke onbevoegde handeling van een Minister den Staat verbinden? Voorzeker neen; maar daarvoor staat in de Grondwet de ministeriele verantwoordelijkheid geschreven. En dat is zoo stellig, en hieraan moet zoo zeer gehecht worden, dat ik verre ben van het gevoelen van den spreker uit Friesland te deelen, dat die verantwoordelijkheid zou ophouden als de Staat gebaat is. Van eene *actio de in rem verso* of van eene *actio negotiorum gestorum*, van al die gevallen kan hier geene sprake zijn; ook als de Staat gebaat is, is de Minister verantwoordelijk als hij zijne bevoegdheid is te buiten gegaan. En wat vloeit daaruit voort? Dat, wanneer de Staat verpligt is te betalen, hij dan regres heeft tegen den aansprakelijken Minister.

Gij zult u herinneren, Mijne Heeren, dat ik bij de behandeling van het ontwerp van wet op de ministeriele verantwoordelijkheid, dat wets-voorstel juist bestreden heb, omdat de finantiele verantwoordelijkheid daarbij niet geregeld was. Maar tevens is toen van regeringswege voorgestaan het beginsel, dat zulks niet noodig was, omdat dit onderwerp bij de gewone wet was geregeld; de toenmalige Minister van Justitie heeft, als orgaan der Regering, voorgestaan de leer, dat art. 1401 Burgerlijk Wetboek toepasselijk zou zijn op een minister die zijne bevoegdheid was te buiten gegaan. Welnu, wanneer dit destijds het gevoelen was van het ministerie, dat voor het tegenwoordige slechts, wat één van deszelfs leden aangaat, verandering heeft ondergaan, en dus die zienswijze nog wel zal zijn toegedaan, dat men dan die leer in toepassing brenge! Ik ben het eens met den spreker uit Deventer, dat men bij de regterlijke magt schipbreuk zal lijden; maar huldigen de ministers ook nu nog die leer, men brenge haar in toepassing en stelle eene actie in tegen de hier betrokkene Ministers.

Maar, en hierop komt het hier aan, dat regt van regres gaat de derden niet aan; het staat dus in allen gevalle vast, dat de Staat, behoudens zijn regt van regres tegen de Ministers, is *in obligo* jegens de Bourbon en dus verpligt te betalen; en als de Staat daartoe verpligt is, dan moet de wetgevende magt hem daartoe de middelen verschaffen. — En dat de Staat hier *in obligo* is, zou ik durven beweren, dat de wetgevende magt zelve erkend heeft. Op de thans loopende begrooting voor het departement van Oorlog, XVde afdeeling, art. 1, staat voor 1848 een post van f 90,000 en voor 1849 een post van f 100,000 uitgetrokken, onder de benaming van *materieel der artillerie*, en bepaaldelijk voor uit-

gaven verbonden *aan de aanmaak van behoeften, waarvan de vervaardiging het bestaan eener bijzondere (pyrotechnische) inrigting vereischt.* Nu vind ik in den uitgewerkten en toelichtenden staat bij deze afdeeling behoorende gesproken van eene pyrotechnische inrigting, en daarachter lees ik de woorden: » vorderende het belang van 's Rijks verdediging, dat daarvan geene openbare melding worde gemaakt"; ik weet niet of destijds omtrent dat geheim ook inlichtingen van de zijde der Kamer zijn gevraagd; maar zeker is het, dat hier niets anders kan bedoeld zijn dan die pyrotechnische inrigting aan het hoofd waarvan de zoogenoemde de Bourbon geplaatst is geworden. Ik geloof dus gerust uit de aangehaalde begrooting de gevolgtrekking te mogen maken, dat de wetgevende magt ook destijds het *obligo* van den Staat heeft erkend.

Maar er is hier nog iets anders, dat naar mijn inzien allen twijfel wegneemt. Het geldt hier eigenlijk eene gewijsde zaak. Gij zult u herinneren dat bij de overeenkomst met de Bourbon in art. 11 eene compromissoire clausule was opgenomen van den navolgenden inhoud: » Les clauses de la présente convention qu contre toute attente pourraient être sujettes à controverse, seront soumises à l'explication d'une commission d'officiers supérieurs de l'armée de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, choisis en nombre égal par chaque partie contractante.

» En cas d'égalité de voix, cette commission sera augmentée d'un officier-général à nommer par le gouvernement contractant et qui présidera la dite commission pour faire rendre une décision.

» Les parties contractantes s'engagent à se soumettre à l'arbitrage de ces officiers supérieurs, sans recourir au jugement des tribunaux."

En wat is er nu gebeurd? Er zijn geschillen ontstaan, die beslecht zijn geworden door officieren, waarvan er twee van de zijde van de Regering en twee van die van den contractant als arbiters zijn gekozen; deze officieren hebben een zoogenaamd vonnis gewezen, waarbij werd uitgemaakt, dat de contractant voor $\frac{1}{20}$ aan zijne verpligtingen had voldaan, en waarbij de Staat dus werd veroordeeld tot voldoening van $\frac{1}{20}$ der overeengekomene som. Zeker is dat vonnis vrij zonderling; men zou mogen vragen, welke maatstaf was er voor de bepaling van dat getal van $\frac{1}{20}$? Maar niettemin is het een vonnis in het hoogste ressort gewezen, en het is dus zeker dat die beslissing is eene gewijsde zaak; het heeft mij dan ook eenigermate bevreemd, dat er nog eene procedure voor den Hoogen Raad is gevoerd, want er bestond mijns inziens regt van executie; er was hier eene *chose jugée.*

Gij ziet dus, Mijne Heeren, dat men ook op die gronden moet komen tot het resultaat, dat de Staat verpligt is te betalen; maar als ik tot dat resultaat kom, dan mag ik daarom niet verzwijgen, dat ik mijne afkeurende stem voeg bij die van anderen, ten aanzien van de handelingen der vroegere Regering, die deze overeenkomst heeft aangegaan. Ik ben, even als de spreker uit Rotterdam, die gisteren het woord voerde, geenszins vreemd aan het denkbeeld, dat die som van f60.000 bij het contract als eerste betaling van den prijs van het geheim bedongen, is gedeguiseerd, en dat zij gestrekt heeft tot afdoening van de schadevergoeding wegens de wederregtelijke aanhouding, waarvan in het adres van de Bourbon aan deze Kamer sprake was. Maar ook dit kan mij niet beletten vast te houden aan de overtuiging, dat de Staat gehouden is te betalen, hoezeer ook hier weder blijkt, dat het strengste regt dikwerf gepaard gaat met de grootste onbillijkheid.

Er zijn dus middelen noodig, om in die betaling te voorzien; die middelen worden gevraagd, en nu behoef ik niet te wijzen op de gevolgen, welke eene afstemming zou te weeg brengen. Men heeft gezegd, dat het beter ware procedures af te wachten; maar die procedures zullen nutteloos zijn, en ten slotte zal de Regering met het arrest van den Hoogen Raad in de eene, en een nieuw wets-ontwerp in de andere hand, bij ons terugkomen. Daarenboven, wanneer de Kamer deze wet afstemt, dan zal zij de Ministers noodzaken tot handelingen buiten de wetgeving om, ten einde middelen tot dekking te bekomen, handelingen, die wij de eersten zouden zijn om ze af te keuren, indien ze reeds hadden plaats gehad. Maar wanneer ik deze wets-voordragt wil hebben aangenomen, dan begin ik met mijn zegel te hechten aan al hetgeen omtrent de toepasselijkheid der wet van 29 Augustus 1848 is gezegd. De Rekenkamer was in haar volle regt, toen zij deze uitgave op grond dier wet niet verevende; maar het is hier voor deze Kamer de vraag, of het fonds, bij de wet van 29 Augustus 1848 bedoeld, kan worden aangewezen tot dekking van de uitgaven, waarvan hier sprake is? En nu, ik acht mij geheel onbezwaard, die vraag toestemmend te beantwoorden. Ik acht de imputatie van die uitgaven op het bedoelde fonds in zekeren zin zelfs voordeelig; want dan zal er ten minste door die bommen op eens eene geweldige bres in dat fonds voor verstrekkingen geschoten worden, dat nooit had moeten worden toegelaten; dan zal het des te eerder zijn uitgeput en des te spoediger worden opgeruimd.

Ik zie mij dus verpligt vóór de wet te stemmen, maar onder de uitdrukkelijke verklaring, dat ik daardoor niet wil geacht worden mijne goedkeuring te hechten aan de handelingen, waaraan zij haren oorsprong te danken heeft.

De heer ***Lotsy:*** Ik zou na hetgeen door den geachten spreker uit de residentie en dien uit Deventer, hier voor mij gezeten, die zoo grondige juridieke beschouwingen heeft ontwikkeld ter bestrijding van hetgeen door een lid uit Friesland gisteren is aangevoerd, zeker het woord niet hebben gevraagd, indien niet een enkel punt dat voor mijn subjectief gevoel deze geheele wet praedomineert, den eersten indruk, welken het indienen van deze wet op mij gemaakt heeft, zou verzwakken. Ik voeg mij van ganscher harte en volkomen bij de meerderheid van die leden waarop dit wets-ontwerp een treurigen indruk heeft gemaakt en die het met sterke afkeuring bejegend hebben, in zooverre namelijk betreft de wijze waarop door de vroegere Regering is 1845 in deze zaak gehandeld is. De redenen door den spreker voor mij gezeten bijgebragt, hebben op mij dien indruk gemaakt, dat ik volkomen toestem: ja aan de zaak is niets meer te doen. Het effect van afstemming dezer wet: ik zie niet in dat het aan het land te bate zoude kunnen strekken. Maar ik wenschte wel iets meer, om met gerustheid mijne stem voor deze wet te kunnen uitbrengen. Ik moet bekennen dat de memorie van antwoord van den Minister in sommige opzigten een gunstigen indruk op mij heeft gemaakt en dit was vooral het geval met hetgeen op pagina 2 van de memorie gezegd wordt. Mijne Heeren, ik ben een warm voorstander van de gulden les: *si vis pacem, para bellum.* In vredestijd maatregelen voor te bereiden om een eerlijken vrede te behouden, ziedaar wat ik in het belang van het vaderland hoogst wenschelijk acht. Een eerlijke vrede, die niet op onverschilligheid of opoffering der hoogste nationale belangen gegrond is, maar een vrede die die belangen in het oog houdt en behartigt. In dien zin moeten wij allen de gulden les *parate bellum* betrachten. Rigt het defensie-wezen zoo in dat gij niet een roof zijt voor den eersten den besten vreemdeling die u aanrandt. Welnu, ook zonder kennis van oorlogszaken, meen ik toch dit te weten, dat vooral in ons land de verdediging van de kusten en de stroomen hoogst belangrijk is. Indien het nu waarheid is hetgeen de Minister zegt, dat de verdediging door de maatregelen hier bedoeld, verbeterd, aanzienlijk verbeterd en versterkt is, dan zal dit grootendeels den ongunstigen indruk, dien het wets-ontwerp op mij gemaakt heeft, wegnemen. Welligt zal men zeggen die verzekering vindt gij in de memorie van toelichting. Ik verlang iets meer. De ministers van Marine en Oorlog zullen mijne gunstige stem voor dit wets-ontwerp verkrijgen, wanneer zij willen verklaren dat het Rijk in dezen gebaat is. Die verklaring is voor mij meer dan de vermelding in de memorie van toelichting. Wij weten toch allen dat die kan opgemaakt zijn door een minderen ambtenaar of verdediger, advocaat of voorstander van het bomkanon. De gemoedelijke verklaring van een man van eer in deze Vergadering afgelegd, is mij genoeg, en wanneer die verklaring gegeven wordt zal ik met gerustheid voor het wets-ontwerp stemmen.

De heer ***van Hasselt:*** Toen ik heden oehtend mijn naam inschreef om te spreken over het aanhangig wets-ontwerp, deed ik zulks met de bedoeling om de leer, gisteren door den geachten afgevaardigde uit Leeuwarden hier te berde gebragt, te bestrijden en zoo mogelijk den indruk, dien zijne keurige rede en zijne welbespraaktheid op eenigen der leden dezer Vergadering had kunnen maken, weg te nemen. Deze taak echter is door anderen reeds heden op eene wijze vervuld, welke ik niet zou kunnen verbeteren. Ik zal derhalve niet meer over die, naar mijn inzien, verkeerde leer van dien spreker het woord voeren, maar, daar ik thans nu toch eenmaal ben ingeschreven, eenige woorden over het onderhavig wets-ontwerp in het midden brengen. Ik zal niet lang wezen, ik maak zelden misbruik van het regt dat ik heb om hier te spreken. Een spreker uit Amsterdam, met wien ik voor het overige ten eenen male over de al of niet toepasselijkheid van de leer der mandaten overeenstem, heeft daareven, ten slotte van zijn discours, eene wending aan de zaak trachten te geven, door te zeggen dat hier bestond eene gewijsde zaak; dat het compromis en het vonnis van degenen aan wie de beslissing over het contract was overgelaten, u, Mijne Heeren, deze Vergadering bond. Het is deze leer welke ik meen te moeten bestrijden. Wat toch was dat compromis, wat was die arbitrage? Het was eene zaak uitsluitend van kracht tusschen de personen die gecontracteerd hadden: tusschen de Ministers contractanten ter eenre en den zich noemenden Hertog van Normandije, den zich noemenden de Bourbon, ter andere zijde. En wanneer nu bij een vonnis werd geoordeeld dat aan dien zich noemenden Bourbon moest betaald worden een twintigste deel van het contract, dan veranderde dit hoegenaamd niet het *obligo*, dan bleven dezelfde personen met wie het oorspronkelijk contract was aangegaan, verbonden. In dien men dus meent dat ab initio het contract, door de Ministers aangegaan, voor den Staat niet verpligtend is, dan wordt ook

door dat arbitraal vonnis geene verandering in dien staat van zaken gebragt, want dat compromis, die arbritage heeft alleen kracht, heeft alleen verbindtenis voor de daarbij betrokkene partijen, niet voor derden. Dit aan den spreker uit de hoofdstad; en nu wat het onderwerp zelf betreft.

Ik behoor, Mijne Heeren, tot degenen die, als ik lid der Rekenkamer ware geweest, evenzeer de verevening der ten deze in aanmerking komende som, op rekening der *verstrekkingen*, zou hebben geweigerd. Ik verheug mij in het praeventief stelsel dat bij onze Rekenkamer is ingevoerd; ik hoop dat het lang zal worden gehandhaafd en verschil in dat opzigt met den geëerden spreker uit Deventer. Maar thans is het noch de tijd noch de plaats om daarover uit te weiden; later en welligt spoedig kunnen wij elkander op dat terrein ontmoeten. Ik behoor tot degenen, Mijne Heeren, die, even als andere sprekers, de handelingen welke in deze zaak plaats gehad hebben, ten sterkste afkeur en betreur. Maar ik behoor ook tot degenen die van oordeel zijn dat bij den Hoogen Raad de aanhangige zaak ten nadeele van den Staat zal worden uitgewezen. Ik behoor tot degenen die vermeenen dat het *obligo* van de zijde van den Staat ten opzigte van den zich noemenden de Bourbon vaststaat, en dat de Staat veroordeeld wordende, verpligt zal zijn te betalen en te betalen met de kosten van den processe. Van daar dat ik hartelijk wensch dat deze zaak spoedig worde beslist en tot een einde gebragt, want ik voorzie anders dat er bij de gelden aan den contractant verschuldigd nog aan proces-kosten eene aanzienlijke som meer betaald zal moeten worden. Ik heb hooren spreken door dezen en genen uit ons midden en ook door den spreker uit de hoofdstad, dat wanneer de Staat heeft betaald, dat dan de Ministers zouden kunnen opgeroepen worden ter verantwoording, en wel krachtens art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek. Ik ben die leer ook toegedaan. De spreker uit de hoofdstad zeide zulks niet te zijn, maar alleen zulks hypothetisch in het midden te brengen, vermits de voormalige Minister van Justitie, namens de Regering, die leer had voorgestaan. Maar wanneer en waarom kunnen dan die ministers ter verantwoording worden geroepen? Wanneer de Staat door hunne handelingen nadeel en schade geleden heeft. Dan en dan eerst kunnen zij veroordeeld worden. En nu lees ik in de memorie van beantwoording, dat de Staat door deze zaak gebaat is. Wanneer de ministers dat kunnen bewijzen, dan valt er noch aan vervolging der ministers, noch aan veroordeeling te denken. Ik zal mijne stem doen afhangen van hetgeen ik op dit punt namens het ministerie vernemen zal.

Maar, Mijne Heeren, ik zeide daar even, ik betreur de handelingen ten deze gevoerd, en ik betreur ze te meer, omdat wij in de eerste dagen toen wij hier bijeenkwamen, uit den mond van den Minister van Financien moesten vernemen, dat er over 1848 een tekort bestond van meer dan elf millioen; welke millioenen dan nu weder zullen vermeerderd worden met meer dan eene tonne gouds. Ik moet bij deze gelegenheid aan den Minister van Financien vragen of dat tekort werkelijk thans nog bestaat, dan of het welligt na dien tijd, door berekeningen en herberekeningen, is weggeraakt; want zoo dit het geval niet is, moet ik den Minister van Financien vragen, waar het ontwerp van wet blijft, houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 en 1849, reeds ingediend zes dagen nadat wij hier bijeenkwamen, dus met groote overhaasting; een wets-ontwerp waarop reeds den 27sten Maart de bedenkingen van de zijde deze Vergadering zijn gevolgd; en welke wet destijds wel veel spoed moet hebben gehad, vermits bij art. 42 van het ontwerp werd gezegd: » Deze wet treedt in werking op den vijfden dag na dien van hare plaatsing in het Staatsblad" en in de memorie van toelichting: » Bij den reeds ver verloopen tijd is het volstrekt noodzakelijk de verbindbaarheid der wet op zoo kort mogelijken termijn te stellen." Er was derhalve in Februarij *periculum in mora*, en wij hebben nu reeds meer dan drie maanden gewacht zonder iets naders van dit wets-ontwerp te vernemen.

Mijne Heeren, ik kom uit eene plaats, en velen uwer welligt ook, waar dat onbesliste punt grooten indruk maakt. Ik verlang, de natie verlangt te weten, en zij heeft regt, — de natie verlangt te weten of er werkelijk een tekort bestaat; of hare beurzen zullen moeten geopend worden, om dat tekort te dekken. De natie verlangt te weten of zij nog gedurende dit jaar geroepen zal worden nieuwe geldelijke offers aan den Staat te brengen. De onzekerheid deswege verwekt onrust. Ik ken er, en dit heeft een nadeeligen invloed op de mindere klasse, die van dag tot dag werkzaamheden uitstellen, om hun budget over dit jaar — want menig huisvader maakt ook een budget — niet te bezwaren met uitgaven, die anders overgaan in de kas van den nijveren arbeidsman; want zij vreezen die penningen later te moeten uitgeven tot dekking van het hun bekend gemaakt tekort. In naam der natie, die ook ik vertegenwoordig, zou het mij aangenaam zijn dat de Minister van Financien ons uit deze onzekerheid wilde verlossen.

En nu nog een enkel woord tot den door mij hooggeachten Minister van Marine. Het is een kiesch woord, maar het woord moet er uit. Men spreekt over geldverspilling. Het is waarschijnlijk hem even als mij bekend dat een vlag-officier, een hoofd-officier der Marine, in eene brochure, eenige maanden geleden uitgegeven, over geldverspilling bij het departement van Marine heeft gesproken. Was het niet eene brochure afkomstig van eene bekende, en zoo ik meen geachte hand, maar van een ongenoemde, ik zou geen acht daarop slaan, maar thans verzoek ik dat de door mij genoemde heer Minister, hetzij thans hetzij later, mij, en welligt eenige leden dezer Kamer, op dit punt geruststelle.

En nu, Mijne Heeren, nog een enkel woord, — ik gevoel dat ik misbruik van uwe aandacht begin te maken — nog een enkel woord tot deze Vergadering, een woord uit het hart. Ik heb gehoord dat wij heden voor eenigen tijd naar huis zullen gaan. Dat berigt heeft op mij, ik moet het erkennen, een zeer treurigen indruk gemaakt. Ik heb mij gevraagd, wat hebben wij dan in die vier maanden dat wij bijeen waren belangrijks tot stand gebragt, zoo veel belangrijks, dat de tijd van rusten reeds daar is? Waarlijk, Mijne Heeren, de natie klaagt, en ik geloof niet ten onregte, over deze traagheid in onze werkzaamheden. Is er dan voor ons niets te doen, Mijne Heeren? Ter uitvoering der Grondwet wachten ons nog zoovele organieke wetten, die door het ministerie moeten worden in orde gebragt. Die organieke wetten, zij zullen komen, want de Grondwet heeft bepaald den tijd, binnen welken zij aan ons moeten aangeboden worden. Maar ik heb op eenen anderen tijd ter dezer plaatse reeds gezegd, onze natie heeft nog andere behoeften dan die aan organieke wetten. De materiele belangen der natie moeten ook worden behartigd. De handel klaagt te regt, Mijne Heeren, over de voortduring van de algemeene wet van 26 Augustus 1822, houdende heffing van de regten van in-, uit- en doorvoer, en over het tarief dier regten. Onze fabrieken gaan gebukt, niet zoozeer onder de accijnsen — ik zou niet gaarne de accijnsen geheel opgeheven zien — maar onder de formaliteiten die de accijnswetten na zich slepen, en de landbouw wordt belemmerd, deels door diezelfde formaliteiten, deels door de wet op de registratie en de verordeningen op de hypotheken; want èn hypotheken èn registratie beletten den min gegoeden landbouwer onze heidevelden te ontginnen; beletten den meer gegoeden hem in die ontginningen behulpzaam te zijn.

En nu eindig ik, Mijne Heeren, zoo als ik daar straks zeide, mijne stem omtrent het onderhavig wets-ontwerp afhankelijk makende van de inlichtingen die ik van de zijde van het ministerie zal ontvangen.

De heer ***van Hall*** : Ik vereenig mij geheel en al met die leden, welke de leer van den spreker uit Friesland hebben bestreden. Ik zal hetgeen door de verschillende sprekers is gezegd niet herhalen, omdat ik vertrouw dat de indruk van het gezegde niet zal verdwenen zijn, ofschoon de laatste spreker de aandacht op verschillende andere punten heeft gevestigd. Ik wensch alleen eene kleine bijdrage te geven tot hetgeen die sprekers hebben ontwikkeld.

In de eerste plaats vestig ik de aandacht daarop, dat het contract, waarvan de verbindtelijkheid in twijfel wordt getrokken, is gesloten krachtens een Koninklijk besluit, zoodat de ambtenaar, die het op last des ministers heeft uitgevoerd niets anders heeft gedaan dan het uitvoeren van een Koninklijk besluit. Ik weet wel dat 'sKonings naam een minister niet kan dekken; dat de minister die het besluit heeft gecontrasigneerd, daarvoor verantwoordelijk is; maar juist daaruit blijkt, dat hier alleen quaestie kan zijn van ministeriele verantwoordelijkheid; dat zeker de minister verantwoordelijk is, maar de wettigheid van het contract niet in twijfel kan worden getrokken.

In de tweede plaats moet ik er bijvoegen, dat het mij voorkomt, dat de geachte spreker uit Friesland, uit de begrootingswetten redenerende, geheel heeft voorbijgezien, dat bij die wetten alleen betalingen en uitgaven worden vastgesteld. De derde heeft met die begrootingswetten niet te maken. De minister is verantwoordelijk voor zijn budget; de wet stelt volstrekt geen mandaat tot contracteren daar, en de minister is alleen verpligt de wet na te leven en uit te voeren.

Zoo wij dus ons hier begeven op het terrein van het civile regt, als wij den minister al beschouwen als mandataris, heeft deze in de begrootingswet geen limitatie dan wat de betaling aangaat; de minister moet weten, of hij die bij mandaat of bij credietopening wil doen plaats hebben; de derde kan niet weten van waar het geld komt. Al wat dus uit de begrootingswet wordt geredeneerd is geheel bezijden de zaak; zij raakt niet het mandaat om te contracteren, maar alleen het mandaat, dat de minister heeft, om uit te geven.

Het hier besproken contract is aangegaan, maar de Minister van Financien heeft het bestaan er van eerst gekend, toen het reeds was gesloten. Welke opinie men zich ook over de handeling in deze zaak

moge vormen, in het belang van den Staat hoop ik dat deze wet zal aangenomen worden. Want zoo wij de wet niet aannemen, zal de uitgaaf nog grooter worden, er zullen nog proces-kosten bijkomen en de Staat zal moeten eindigen met te betalen: dan zal het ministerie naar andere middelen ter voldoening moeten omzien, en het fonds voor verstrekkingen blijft inmiddels intact en disponibel voor andere doeleinden.

Het eenige (en reeds werd dit door den spreker uit de hoofdstad aangedrongen) wat ik van het ministerie zou verlangen, is dit, dat het de verzekering geve, dat alle uitgaven te dezer zake op het fonds van verstrekkingen zijn gebragt, en dat er geen gebruik zal worden gemaakt van den post op de begrooting onder de XVde afdeeling voorkomende, welke door dien spreker is voorgelezen. Anders zal er een groot gevaar ontstaan, en ik acht mij verpligt daarvoor te waarschuwen. Hoe meer uitgaven men uit dit fonds zal dekken, hoe meer men in het belang van den Staat zal handelen.

Ik zal, om de discussie niet te verwarren, twee punten van verschil tusschen den spreker uit Overijssel en mij onopgemerkt laten. Als ik zijne geheele rede wilde doorloopen, zou ik veel hebben op te merken. Ik geloof niet dat het zwarte tafereel, door hem ter zake van het bestaan van fondsen opgehangen, geheel overeenkomstig de waarheid is. Men kan overdrijven, en daarvan is juist deze zaak het bewijs. Hij zegt dat door de fondsen geheime uitgaven geschieden; deze wet bewijst het tegendeel. Ik zou mijne stem niet gegeven hebben aan het fonds voor verstrekkingen; maar nu het eenmaal bestaat is dat fonds wettig en de uitgaven daaruit zijn niet geheim.

Het tweede punt van verschil betreft het praeventive stelsel. Alles voor te komen is niet mogelijk, maar de gelegenheid open te laten om uitgaven voorloopig te verevenen is in het belang van den Staat; het is voorzigtig den Minister in de gelegenheid te stellen, om op de gevolgen van zijne handelingen oplettend te zijn. Had men *in casu* de zaak aan een voorloopig onderzoek kunnen onderwerpen, het ware beter geweest.

Ik zal in geen diep onderzoek omtrent deze quaestie treden; later zal zich daartoe de gelegenheid opdoen. Ik wensch alleen te voorkomen dat door de in deze discussie gebezigde uitdrukkingen een vooroordeel tegen het praeventive stelsel ontsta.

De vergadering wordt voor eenigen tijd geschorst.

Nadat de vergadering heropend is, geeft de Voorzitter kennis dat bij de Kamer is ingekomen een Koninklijk besluit houdende het eervol ontslag van den heer G. L. Baud, als Minister van Kolonien, alsmede een dergelijk besluit, waarbij de schout-bij-nacht E. B. van den Bosch tot die betrekking wordt benoemd.

Die besluiten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

De heer ***Baehiene*** heeft het woord en zegt: Ik heb alleen het woord gevraagd om een paar punten te wederleggen, door een geacht spreker uit Overijssel aangevoerd, en slaande op het gisteren door mij gesprokene.

Het preventief stelsel in zake van finantien, zou thans reeds volledig bestaan, heeft die spreker gezegd. Dit is eene dwaling, het bestaat slechts gedeeltelijk. Het is niet toegepast op het onderhavig geval.

Zou een Minister zich gewaagd hebben aan betaling, als hij vooraf wist dat de Rekenkamer niet zou verevenen?

De Rekenkamer, heeft dezelfde spreker gezegd, zou zelf wel minister dienen te worden en ieder contract moeten goedkeuren. Neen, dit behoeft zij niet. Zij kan echter door weigering der voorloopige verevening zorgen dat *de betaling* niet plaats hebbe, dan in overeenstemming met de posten der begrooting.

Het is beter dat zij het betalen in strijd met en boven de begrooting *voorkome*, dan later na de betaling de verevening weigert, waaruit meestal weinig heil voor de schatkist zal voortvloeijen. Het bewijs dat die latere weigering van verevening weinig waarborg oplevert, ligt voor de hand. De geachte spreker uit Overijssel heeft zelf gezegd, dat de ministeriele verantwoordelijkheid niet medebrengt, tenzij eene nadere wet zulks verklare en regele, dat een minister tot vergoeding is gehouden voor de sommen, waarover hij buiten of boven de begrooting beschikt; en buitendien, wanneer al eene wet zulks zal bepaald hebben, dan nog zal wel meest het geval bestaan, dat een minister buiten magte is, om de verlangde vergoeding op te leggen, en dat de eenmaal uit de schatkist betaalde gelden toch niet daarin terugkeeren. Daarom geloof ik nog, dat het beter is, vooraf te zorgen, dat de betaling niet plaats hebbe, dan naderhand eene meestal ijdele actie in te stellen tegen eenen minister die veelal ter goeder trouw zal hebben gedwaald.

Een tweede aangevoerd punt is, dat er geen regtsmiddel zou bestaan, om tot terugbetaling van buiten de begrooting betaalde gelden te noodzaken. Ik had mij voorgesteld dat voor het fonds van verstrekkingen toch wel een rekenpligtig beheerder zal wezen, dat bij de rekening en afsluiting van dat fonds de verantwoordelijke man het saldo zal behooren op te leggen, en dat de regter hem des noods zal veroordeelen tot betaling van het overschot van rekening, alleen op overlegging van de rekening zelve, door de Rekenkamer afgesloten.

Ik herhaal overigens, wat ik gisteren heb gezegd, dat de ratio decidendi ten slotte voor mij blijft gelegen *in de waarde des geheims.* Kan mij de volle zekerheid worden verschaft, dat die nieuwe oorlogsmiddelen f 106,200 inderdaad waardig zijn, en dat daardoor ons oorlogswezen aanmerkelijk is gebaat, dan zie ik om die reden geen bezwaar voor de wet te stemmen.

De heer ***Alberda***: Ik heb voor een oogenblik het woord op nieuw gevraagd, omdat ik zie, dat de stelling, die ik gisteren bij den aanvang van deze discussie heb vooruitgezet, van zeer veel kanten wordt bestreden; ik acht het noodig eenigermate op het door mij gezegde terug te komen, omdat ik het punt zelf ook voor de toekomst van te groot belang acht om in deze discussie niet volledig te worden toegelicht. Een der sprekers heeft de stelling, dat niet *elke* handeling van een minister den Staat verbindt, eene stelling die ik had verdedigd, bestreden, en gemeend te moeten erkennen dat uit zoodanige handeling steeds eene verpligting voor den Staat ontstond. En waarom? omdat eene argumentatie uit het burgerlijk regt hier geheel ter zijde moest worden gelaten en dat regt hier niet van toepassing was, dat men zich zuiver moest bepalen tot het publieke Nederlandsche regt. Dit verdient allezins onze aandacht; maar ik geloof, dat, indien het publieke Nederlandsche regt, onze Grondwet, omtrent deze vraag werd geraadpleegd, geen stellig voorschrift deswege is te vinden en het Nederlandsche publieke regt werkelijk ingezien, niet de overtuiging zal geven, en daaruit kan worden afgeleid, dat elk contract den Staat zou verbinden. De Kroon is onschendbaar verklaard, en zij heeft regten, waaronder ook behoort de aanstelling der Ministers; wanneer het nu waarheid was, dat de Ministers slechts zijn mandatarissen der Kroon zonder meer, gelijk een der vorige sprekers heeft beweerd, dan zou daaruit volgen dat de Ministers, aangesteld door de Kroon, alleen aan de Kroon verantwoording schuldig zouden zijn. Dit is zeker met het Nederlandsche staatsregt niet in harmonie. Ik meen dat men uit dat staatsregt en volgens de wet der begrooting door de gezamenlijke wetgevende magt vastgesteld, mag afleiden, dat de Kroon verpligt is die begrootingswet na te leven, en dat de ministers verantwoordelijk zijn voor die naleving aan de wetgeving, onverschillig of de Kroon die ministers al of niet aanstelt. Men noeme die wet nu mandaat of geen mandaat, altijd zal het waarheid zijn dat in ons publiek regt de begrootingswet de Ministers verbindt en dat de Ministers buiten die wet gaande, ophouden wettig te handelen, en den Staat te vertegenwoordigen. De Kroon en de Ministers, als vertegenwoordigende de Kroon, hebben als het ware tweederlei betrekking, zij zijn èn uitvoerende magt, èn zij concurreren tevens tot de wetgevende magt; maar als uitvoerende magt zijn zij gebonden aan de wet, ter uitvoering waarvan zij worden geroepen; en de Kroon wordt in geene deele in zijne regten verkort, wanneer de ministers verpligt worden volgens de wet te handelen en in zooverre slechts den Staat te vertegenwoordigen als dit plaats heeft; de bedenking door een ander spreker gemaakt, en mijne beschouwingen tegengeworpen, dat men eene begrooting verkeerdelijk met een mandaat gelijkstelde, doordien zij eene wet was, geloof ik dat geenszins van klem is te achten, doordien, onverschillig of zij met een mandaat al of niet gelijkstaat, in allen gevalle zij de magt beperkt van de uitvoerende magt. Ik geloof voor mij dat door eene wet moet worden uitgemaakt, of eene uitgave mag gedaan worden of niet, en dat bij gebreke of ontstentenis van zoodanige wet, eerst dan, wanneer een minister aan de wetgevende magt heeft gevraagd suppletie van begrooting, en alzoo eene *bill d'indemnité* is verstrekt, door de latere toestemming de uitgave als gecoorloofd is aan te merken en het contract daartoe voor den Staat verbindend.

Ik meen dus dat uit het publieke regt de verpligting niet is af te leiden, dat de Staat boven de begrooting aan een derde zou moeten betalen, die met een minister had gecontracteerd; was dat waar, dan zouden alle voorzorgen om misbruik van 's lands gelden voor te komen vruchteloos zijn. Ik herhaal alsnog, wat baat ons dan het budget, wat de Rekenkamer, wat baat het dat bij eene wet van rekening bepaald worde, gelijk een spreker van meening was, dat behoorde bij die wet te geschieden, dat de ministers *civiliter* verantwoordelijk zijn voor de gelden die aan hun beheer zijn toevertrouwd? Ofschoon ik vermeen dat niet eene wet van rekening, maar eene wet van verantwoordelijkheid dat beginsel behoort te bevatten.

Maar wat zal dat alles baten, als het zal vrijstaan, dat een minister met derden alle contracten kan aangaan, en als de Staat verpligt zal zijn de gevolgen daarvan te dragen of daartoe kan worden gedwongen, onverlet het regt van terugvordering tegen den minister? Men houde toch in het oog, dat die wet van civile verantwoordelijkheid nimmer het bezwaar zal wegnemen uit de tegengestelde leer ontstaande, tenzij eene geldelijke garantie, een cautionnement bij de wet wordt bepaald en van de ministers gevorderd, hetgeen onuitvoerlijk zou zijn. Maar juist omdat dit beginsel, hetwelk ik voorsta, den Staat voor alle nadeelen vrijwaart, behoort het waarheid te zijn dat de derde geen regt van actie heeft; die derde moet weten of de minister te regt of ten onregte het contract heeft aangegaan en in zijn belang zoude men ten onregte ten koste van den Staat de tegengestelde leer aannemen. Het beginsel dat er in dien stand van zaken voor den Staat geen obligo ontstaat, is van hoog belang. Immers dan is de Staat niet in de conditie geplaatst van geld te moeten uitgeven zonder vooruitzigt van het ooit terug te krijgen. Alle de gevaren, zonder dat onvermijdelijk, bestaan dan niet, want door de aansprakelijkheid van den Staat te ontkennen en dit te bewijzen zijn al die gevaren afgewend.

Er is ook nog gevraagd door een spreker uit de hoofdstad hoe men die aansprakelijkheid in deze zaak konde betwisten, na de bestaande compromissoriale uitspraak. Had die spreker de zaak naar waarheid voorgedragen, ik zou gaarne erkennen de gegrondheid zijner opmerking, maar ik heb dat stuk waarop gedoeld werd ingezien, en ontwaard, dat die spreker eene *expertise* met een *compromis* heeft verward, waardoor de tegenwerping geheel wegvalt. Ik zoude zonder dat aan dat lid kunnen vragen wanneer het tegendeel bestond, of inderdaad de Ministers hadden de capaciteit voor den Staat, zulke compromissen aan te gaan? dewijl zoo zij dit regt hadden, men tevens zoude moeten toestemmen dat zij bevoegd waren om 's Lands eigendommen naar willekeur te alieneren. Maar ik meen dat zij alleen tot beheer, niet tot alienatie geroepen zijn; en dat alzoo deze argumentatie de taak niet tot beslissing kan brengen.

Datzelfde lid heeft ook gevraagd inlichting omtrent de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, die ten deze, als analogisch van toepassing, door mij uit het mandaat waren ingeroepen, doordien dat lid betwistte dat de actie van een derde, bij geëxcedeerd mandaat zoude wegvallen, volgens het burgerlijk regt. Ik zal trachten zijn verlangen te bevredigen, door te wijzen op artt. 1843 en 1844 van het Burgerlijk Wetboek. Ik lees daar:

» De lasthebber die aan dengenen met wien hij in die hoedanigheid handelt behoorlijk kennis gegeven heeft van zijne volmagt, is niet aansprakelijk ten aanzien van hetgeen *boven zijnen last* geschied is, ten ware hij zich daartoe *persoonlijk* had verbonden.

» De lastgever is verpligt na te komen de verbindtenissen, door den lasthebber, *overeenkomstig de magt* welke hij hem heeft verleend aangegaan.

» Hij is *niet gehouden* tot hetgeen *bovendien* mogt geschied zijn, dan voor zooverre hij zulks uitdrukkelijk of stilzwijgend bekrachtigd heeft."

Ik zal niet alle verdere opmerkingen beantwoorden tegen de stelling door mij voorgestaan aangebragt, maar eindigen met deze algemeene beschouwing, dat, indien wat ik gesteld heb waarheid is, daarin eene groote constitutionnele zekerheid is gelegen. Ik erken dat er moeijelijkheden aan zijn verbonden, maar zij kunnen niet opwegen tegen de bezwaren die uit het andere stelsel voortspruiten; deze zijn van dat belang in een constitutionnelen Staat, dat ik dat stelsel niet kan aannemen. Thans is er quaestie van den aankoop van een constructie-geheim; morgen kan welligt een ander minister het belangrijk achten, het geheim der pillen van Holloway aan te koopen; die bommen mogen wat kleiner zijn waarvan alsdan sprake zal wezen, de zaak zal echter dezelfde zijn, wanneer de verkooper den Staat tot betaling aanspreekt: belastingen zullen zonder toestemming dienen om de gevolgen daarvan af te wenden. Ik vraag het u, Mijne Heeren, kan zoo iets overeengebragt worden met eene begrootingswet en met de belangen van den Staat? Ik kan het niet gelooven, en blijf alzoo mijne meening alsnog voorstaan.

De heer **Backer**: Indien ik kortelijk resumeer wat dezen ochtend tot nu toe is gesproken, dan kom ik tot de volgende drie resultaten:

1°. Zij die in 1845 het bewuste contract hebben gesloten, hebben dit buiten de begrooting om gedaan, dit is eene daadzaak.

2°. komt het mij, uit een regtskundig oogpunt voor, dat de Staat wel degelijk gebonden is door de daad van hen die het contract aangingen.

3°. geloof ik dat het zeer onzeker, hoogst twijfelachtig is, of de Staat wel immer de daardoor ontstane uitgave terug zal kunnen bekomen.

Wat is nu, naar aanleiding van die drie stellingen, waarheid? Dit, dat er een buitengewoon contract is aangegaan, niet geheel steunende op de gewoonte en de regelen van het staatsregt. En wat is het gevolg daarvan? Dat die buitengewone schuld buitengewoon moet worden gedelgd.

Wij zijn geroepen om zeer veel misbruiken te herstellen; maar niet om daden te vergoelijken en er een anderen naam aan te geven dan behoort; dit zouden wij doen als wij de zaak bragten onder het hoofdstuk waaronder men haar brengen wil. Gaarne zal ik het Gouvernement in staat stellen aan deze verpligting te voldoen, maar niet op de voorgestelde wijze. Op eene buitengewone wijze wil ik de zaak regelen, want ik geloof inderdaad, dat wij onzer onwaardig zouden handelen, en dat het een slechten indruk zou maken, indien wij haar eene wettige kleur gaven.

Het argument, door een paar sprekers aangevoerd, dat de voorgestelde wijze van regeling wenschelijk is, omdat zoo doende het fonds voor verstrekkingen zal worden uitgeput of verminderd, houdt mij niet terug. Ik onderstel niet dat de tegenwoordige Minister van Oorlog zich aan dergelijke geldverspillingen zou schuldig maken; die redenering maakt dus op mij volstrekt geen indruk, en ik geloof dat wij, de wet afstemmende, door die manifestatie de zaak zullen verwijzen tot zoodanige wijze van buitengewone regeling, waardoor dezelve alléén kan worden verevend en afgedaan.

Zijne Excellentie de **Minister van Marine** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik had niet het voornemen het woord te vragen, daar de Marine slechts meer zijdelings in deze zaak betrokken was en dezelve grootendeels bij Oorlog behandeld is, maar ik word daartoe genoodzaakt door hetgeen in den loop der discussie is gezegd, en bepaaldelijk door hetgeen gisteren de geachte spreker uit Deventer (de heer Storm van 's Gravesande) heeft in het midden gebragt. Die spreker maakte te regt de opmerking, dat *ik* tot die vroegere Regering had behoord, waarvan hier sprake is. Het komt mij dan ook voor dat ik hier moet optreden, niet als lid van het tegenwoordige ministerie, maar als lid van het vroegere en mede-onderteekenaar van het veelbesproken contract.

Uit de verschillende redeneringen moet worden afgeleid, dat men de zaak uit een zeer verschillend oogpunt beschouwt. De spreker uit Deventer noemde haar eene ongelukkige zaak, de spreker uit Rotterdam sprak van staatkundige beweegredenen, vele anderen waren van gevoelen dat hier buiten de begrooting om, onwettige uitgaven zijn gedaan.

Ik zal de onderscheidene opmerkingen niet in dezelfde volgorde beantwoorden waarin zij gemaakt zijn, doch ik zal beginnen met aan te toonen, dat de zaak, die aan het contract ten grondslag ligt, door het toenmalig bestuur niet zoo ligtvaardig is behandeld geworden, als men schijnt te meenen. Ik zal er intusschen niet zoo duidelijk over kunnen zijn, als mijn toenmalige ambtgenoot van Oorlog. Ik spreek hier ook geenszins uit naam van het toenmalige kabinet; de wijze van werken in dien tijd verschilde veel van de tegenwoordige; er is hier dus bepaald sprake van *drie* Ministers die het contract onderteekend hebben, die van Oorlog, die van Kolonien, en eindelijk die van Marine.

In de eerste plaats zal ik den spreker uit Rotterdam beantwoorden, die meende, dat die bewuste som van f 60,000 aan den contractant op staatkundige gronden was verstrekt, iets waarop ook de geachte spreker uit Zeeland heeft gedoeld; ten minste, dat er in het adres van C. E. de Bourbon eenige aanleiding werd gevonden om zulks te vermoeden. Ik heb dat adres niet gelezen, doch kan de meest stellige verzekering geven, dat ik nooit heb gehoord dat iets dergelijks bestond. De man kwam hier, deed zich kennen als houder van belangrijke geheimen en wenschte met het Gouvernement in aanraking te komen; en zoo is het ook uitgedrukt in het contract. Hij moest zich hier vestigen en schulden, elders aangegaan, afdoen; daarvoor had hij dadelijk geld noodig, en heeft zijne percussie-granaten voor de eerstgenoemde som afgestaan, doch hij heeft geene betaling erlangd, dan nadat het gebleken was dat die granaten in allen opzigte hadden voldaan; en dat dit het geval was, hiervan kan het navolgend certificaat getuigenis geven:

» De ondergeteekenden, als daartoe gemagtigd bij de dispositien van het departement van Oorlog van den 13den October jl., Kabinet litt. P[18], en van Hunne Excellentien de Heeren Ministers van Oorlog, van Marine en van Kolonien van den 31sten daaraanvolgende, Kabinet litt. Y[19], verklaren op den eed aan den Koning gedaan, dat de heer Charles Edouard de Bourbon, met betrekking tot de toepassing van het percussiestelsel op de granaten, volkomen heeft voldaan aan het deswege overeengekomene bij art. 5 van het contract tusschen hem contractant en het Gouvernement op den 4den October jl. gesloten en op den 8sten daaraanvolgende goedgekeurd, en dat van hem contractant

zijn overgenomen, daarna verzegeld en weder aan hem teruggegeven de twee model percussiegranaten, welke bij zijne declaratie zullen behooren te worden gevoegd.

» Weshalve aan hem contractant zal behooren te worden uitbetaald de som in het voormelde artikel overeengekomen.

» Delft, den 24sten December 1845.

De Bruijn.
Van Meurs.
Steuerwald."

Dus, Mijne Heeren, was daar niet ligtvaardig mede gehandeld; hij had zijn geheim vooraf medegedeeld aan officieren, daartoe aangewezen, die zich ten volle konden overtuigen, dat hij aan het eerste gedeelte van zijne aangegane verbindtenis had voldaan en er alle redenen bestonden om te vertrouwen dat hij ook aan het verder gestipuleerde in zijn contract zou kunnen voldoen. En wat daarvan verder overbleef, ook daarin is men niet ligtvaardig te werk gegaan; getuigende daaropgestelde voorwaarden; en die waren voorzigtig gesteld. Immers de man, met hoeveel buitengewone en bewonderenswaardige kundigheden ook toegerust, was een vreemdeling; hij had ten zijnen koste te Breda, ten overstaan van velen, en in de eerste plaats van een artillerie-officier die wegens zijne theoretische en practische kennis hoog staat aangeschreven, die daarenboven een zeer bezadigd karakter bezit en zich niet ligt door nieuwigheden laat medeslepen, zijne proeven gedaan. Die officier heeft daarvan een uitvoerig verslag aan het departement van Oorlog ingezonden, dat in dit cahier is opgenomen, doch dat te wijdloopig en ook niet in allen deele geschikt is om hier te worden voorgelezen, doch hetgeen daarin voorkomt grenst inderdaad aan het wonderbaarlijke. Zoo hetgeen in het klein was verrigt, in het groot diezelfde resultaten kon opleveren, waaraan men niet kon twijfelen, dan inderdaad zou de Staat daaruit een oneindig voordeel trekken, en wel door de zooveel meerdere kracht, die men met minder dan de gewone middelen tegenover den vijand zou kunnen ontwikkelen.

Het contract is u allen bekend, Mijne Heeren. Door het departement van Marine moest f 20,000 betaald worden, nadat de percussiegranaten beantwoord zouden hebben en het geheim daarvan volledig zou medegedeeld zijn, en wij die ook zelven zouden kunnen maken. Die som zou bij mij betaald worden uit den begrootingspost voor het artillerie-materieel, daar ik te goeder trouw meende, dat die uitgave daar te huis behoorde en aldus gedaan kon worden verevend. Bij mijn ambtgenoot voor Oorlog, waarvan de posten van artillerie-materieel meer naauwkeurig beschreven waren, ontstonden deswege moeijelijkheden, en meende men aan zijn departement dat uit het fonds voor verstrekkingen die uitgave geschieden kon; daar dit toch ook diende tot aanschaffing van artillerie-materieel, waarnaar ik mij voegde, alzoo ook bij mij daartegen geen bezwaar bestond. Maar daardoor is geen schade voor de schatkist berokkend, want van den begrootingspost waaronder het artillerie-materieel voorkomt is in datzelfde jaar bij mijn departement f 133,000 vrijgevallen en als toevallige bate in 's Lands schatkist teruggevloeid. Hieruit kan ten duidelijkste blijken, dat er geene uitgaven boven de begrooting zijn gedaan noch nieuwe schuld is gecreëerd, en ik twijfel niet of zulks zal bij het departement van Oorlog ook het geval niet zijn geweest.

Dit om te doen zien, dat, ofschoon men niet overeenstemmend van gevoelen is omtrent hetgeen men onder artillerie-materieel eigenlijk verstaat, toch geene uitgaven boven de begrooting zijn gedaan. Het gold hier eene verandering en zeer groote verbetering van het reeds bestaande materieel, en dit heeft men gemeend onder den generieken naam van artillerie-materieel te moeten en te kunnen brengen.

Voor Marine waren geene andere betalingen te doen dan na verloop van twee jaren, wanneer de contractant aan het verder toegezegde zou hebben voldaan.

Die som waarvoor de Ministers zich verbonden hebben, is zeker aanmerkelijk, maar de betaling was verdeeld over vele jaren, en als men dan berekent dat zulks vooral ook voor de kolonien van zoo overwigtig belang kon zijn, dan ware de uitgave zeker spoedig gevonden door de aanmerkelijke vermindering in den aankoop van artillerie-materieel die het gevolg er van moest zijn.

Wat de quaestie betreft omtrent de bevoegdheid van de ministers om zoodanig contract te sluiten, ik zal die in het midden laten. De gevoelens daaromtrent zijn verdeeld, en een mijner regtsgeleerde ambtgenooten zal daarover zeker beter het woord voeren dan ik zou kunnen doen, indien dit nog noodig mogt zijn, dat ik geloof het geval niet te wezen, daar het bijna nondeloos schijnt iets te voegen bij hetgeen het geachte lid uit Overijssel (de heer Duijmaer van Twist) deswege heeft aangevoerd.

Men heeft er ook van gesproken, dat de toenmalige Minister van Oorlog zijne garantie zou gegeven hebben voor gedane voorschotten. Ik moet zeggen, dat ik daarvan nooit iets heb gehoord, dat het mij dus ten eenen male onbekend is en dat ik het niet geloof. Wat mij betreft, ik heb den zich noemende de Bourbon slechts ééns gezien, zijnen zoon slechts enkele keeren, doch wist toen niets van dien naam; hij werd mij onder eenen anderen voorgesteld. In mijn gesprek met hem, den vader, leerde ik hem al dadelijk kennen als een man van buitengewone kennis, maar ik heb hem dadelijk gezegd, dat er geen gelden bij mij beschikbaar waren tot het doen van proeven op groote schaal, en heb hem sedert niet weêrgezien. Ben ik wel onderrigt, dan heeft hij toenmaals den Minister van Oorlog gevraagd bewijzen van het gewigt zijner geheimen te leveren *te zijnen koste*, en is men eerst na het doen van uitgebreide proeven te Breda, geheel ten zijnen koste, waarvan het vroeger aangehaalde verslag het gevolg was, begonnen met hem te contracteren.

De geachte spreker uit Deventer heeft over het punt der waarde van het verkregen resultaat gesproken, doch meer humoristisch, dan wel zoo als men, mijns inziens, het van een oud militair, zoo als hij, zou hebben moeten verwachten. Die geachte spreker houdt niet van het invoeren van allerlei nieuwigheden; ik deel volkomen zijn gevoelen en neem zoo min mogelijk proeven; maar men mag dat systema ook niet te ver drijven, want zoo men zich steeds bij het oude wilde houden dan had men bij pijl en boog moeten blijven, toen elders vuurwapenen in gebruik waren gekomen.

Gedurende den tijd dat die man, toen de zoon, werkzaam was in de pyrotechnische inrigting te Delft, zijn er nog vele verbeteringen gebragt in die percussie-bommen. Later heeft men zich willen verzekeren of de verkregen resultaten niet alleen goed waren maar ook geschikt voor algemeen gebruik. Ik heb hier een zeer uitgebreid proces-verbaal van de destijds geleverde proeven, genomen met eene oude afgekeurde kanonneerboot. En daarin vindt men het volgende (het rapport is zeer uitgebreid; ik zal uwe aandacht alleen met het voornaamste bezig houden):

» Op heden den negentienden October achttien honderd acht en veertig en volgende dagen vereenigden zich de ondergeteekenden, C. T. van Meurs, majoor onder-directeur der artillerie stapel- en constructie-magazijnen te Delft, H. A. Gobius, majoor der artillerie en inspecteur der artillerie van de Marine, en R. Verschoor, majoor bij het 1ste regement vesting-artillerie, uitmakende de commissie van onderzoek aan het hoofd dezes vermeld. . . . . .

» Bij het ingestelde onderzoek en de verder daaruit voortvloeijende beproevingen, heeft de commissie zooveel doenlijk gevolgd de instructie van Zijne Excellentie den heere tijdelijken Minister van Oorlog, die gevoegd was bij de hooger genoemde aanschrijving, en dus onderzocht:

» 1ste punt. De mogelijkheid van toepassing enz.

» 6de punt. De uitwerking van de percussie-granaat bij de ontploffing, in vergelijking van die van gewone granaten.

» Tot het te doene onderzoek, in dit punt bepaald, was ter beschikking der commissie gesteld eene oude kanonneerboot, klein model, om tot doel te dienen waarop zoude gevuurd worden; daartoe waren de beide boorden van deze boot, ter lengte van $9,^{m}83$, tot op eene hoogte van $2,^{m}2$ boven het potdeksel opgetrokken, voorstellende een fregats-boord, dik, op de hoogte van gezegd potdeksel $0,^{m}48$ en van boven $0,^{m}34$, te zamen gesteld op de wijze zooals een fregats-boord werkelijk wordt ingerigt. De boorden stonden op $5,^{m}3$ van elkander, en waren door vier balken hoog $0,^{m}26$ en dik $0,^{m}1$ van boven verbonden terwijl ze door zes stuks rondhouten van $0,^{m}2$ geschoord waren."

(Hier worden een aantal bijzonderheden overgeslagen om de aandacht van deze Vergadering niet te vermoeijen, en overgegaan tot andere details:)

» De percussie-granaat heeft het doel, even onder de verdikking van het boord, tusschen-deks, getroffen, ongeveer op $0,^{m}4$ boven het water, en is onmiddellijk na het treffen gesprongen.

» De grootte van het gemaakte gat in het boord was ongeveer dezelfde als dat, verkregen met de gewone granaat, met even zoovele afscheuringen en afwerping van splinters, ofschoon men hier in het oudere en dus minder sterke hout van de boot had getroffen.

» Daarentegen was de uitwerking van het springen der granaat binnen boord en over het geheele vaartuig *oneindig grooter*, als zijnde daardoor het geheele beschietwerk letterlijk verbrijzeld, het dek opgeligt, het hoofd van het luik afgescheurd en het schip zoodanig uiteengezet, dat het daarop spoedig zonk, ofschoon het eigenlijke gat, waardoor het projectiel naar binnen was gedrongen, zich nog ruim $0,^{m}4$ boven den waterspiegel bevond, en onder hetzelve geene merkbare scheuren zigtbaar waren. Eene meer volledige opneming van dit schot op de onderscheidene deelen der boot werd door het spoedig binnenstroomen van het water ten eenen male belet.

» Uit de vergelijkingen der hiervoren omschrevene uitkomsten, verkregen met beide projectilen, geschoten op hetzelfde doel en

onder overigens zooveel mogelijk gelijke omstandigheden, is het der commissie gebleken:

» *Eerstens*, dat het niet dan zeldzaam en onder bepaalde omstandigheden (zwakke lading of geringe snelheid op het einde der baan) zal kunnen gebeuren dat, vurende met de gewone granaat van 20 duim, men van deze eene in het scheepsboord zal brengen en daarin doen springen; maar integendeel, dat de meeste dezer granaten, door de beide boorden zullen worden geschoten zonder eenige andere uitkomst te geven, dan dat van elk schot met eenen gewonen kogel gedaan.

» Voorts, dat zoo gezegd projectiel, ook al in het boord zittende, aldaar springt, de vernieling van dat boord daar ter plaatse aanmerkelijk is, en bijaldien zulks onder water geschiedt, het gat niet voor stopping vatbaar zoude wezen, doch dat ook alsdan, de verdere spring-uitwerking van deze granaat binnen boord gering is, en men van dit projectiel alleen eene meer belangrijke uitwerking kan verwachten, wanneer het toeval wil dat het tusschen beide boorden blijft liggen en aldaar springt.

» *Tweedens*, dat de percussie-granaten van den heer de Bourbon, geschoten met eene gemiddelde lading van drie kilog., eene groote tref-zekerheid geven door de vrij juiste rigting die zij behouden, welke, gevoegd bij de zekerheid die men heeft, dat het projectiel, zoodra hetzelve het scheepsboord is binnengedrongen, uiteenslaat, reeds daardoor aan die granaten een zeer groot voordeel boven de gewone moet worden toegekend.

» Neemt men verder daarbij nog in aanmerking, dat, zoodra deze granaten door het boord zijn heengedrongen, hunne stukken met eene geweldige kracht naar binnen worden gedreven, en zij daardoor, behalve de schade door den schok en de onmiddellijk daarop volgende ontploffing, met voortgestuwden vuurkegel, reeds daargesteld (die zoo als wij hebben gezien, buitengewone uitkomsten kunnen opleveren), nog bovendien een panischen schrik onder de bemanning en de uitwerking als 't ware van een allervernielendst kartetsschot in het binnenste van het schip te weeg brengen; dan meent de commissie daaruit gerustelijk te mogen afleiden, dat de werking van de percussie-granaat, in vergelijking van die der gewone granaten, buitengewoon groot moet geacht worden te zijn.

» Dit proces-verbaal aldus naar bevinding en waarheid opgemaakt in tweevoud en gesloten te Vlissingen den een en dertigsten October achttien honderd acht en veertig.

» VERSCHOOR. VAN MEURS, *Maj.* GOBIUS, *Maj.*"

Dit was eene proef genomen met een 60ponder of met granaten van 20 duim. Later heeft men te Vlissingen ook proeven genomen met een 80ponder, schietende granaten van 22 duim, ook deze proeven beantwoordden volkomen; het hier voor mij liggend proces-verbaal luidt aldus:

» De proeven hebben plaats gehad te Vlissingen in tegenwoordigheid van vele officieren der Marine, welke, tot het bijwonen dier onderzoekingen, door Zijne Excellentie den heere vice-admiraal Lucas, directeur en kommandant der Marine aldaar, daartoe waren uitgenoodigd, en wel van af de wallen der vesting op bastion n°. 7, achter het groot arsenaal der Marine, uit een kort kanon van 80 pond, model der landmagt, door de artillerie der landmagt tot dat einde op de aangewezen plaats in batterij gebragt, en gerigt tegen eene houten schijf, dik ongeveer 7 duimen, 6,00 ellen lang en 3,50 ellen hoog, opgesteld op 260 ellen van den vuurmond, hebbende op ongeveer 40 ellen achter zich den grooten zeedijk beoosten gemelde vesting gelegen.

» Na het doen van twee proefschoten met de percussie-granaten eenige gegevens, betreffende den te nemen opzet, verkregen hebbende, heeft men met de lading van 3,75 pond (de kleinste der ladingen voor het granaat-kanon van 22 duim bij de Marine vastgesteld) 2 schoten gedaan, van welke het eerste na eenen opslag voor de schijf en het tweede zonder eenen opslag, het doel heeft getroffen; beide granaten hebben onmiddellijk na geraakt te hebben gepercuteerd.

» Vervolgens is men overgegaan tot het doen van 4 schoten met de lading van 5 pond (de grootste der bij de Marine voor het granaatkanon van 22 duim bepaalde lading), waarvan de drie eerste de schijf zonder aanslag te hebben gemaakt, hebben getroffen, en het laatste even bezijden dezelve is heengegaan en in den zeedijk gedrongen; bij alle deze schoten hebben de granaten onmiddellijk na te hebben geraakt, gepercuteerd.

» De gepercuteerd hebbende granaten hebben alle hunne stukken achter de schijf verspreid en zijn tot op groote afstanden, regts en links, in den achter liggende zeedijk gedrongen. De laatste der geschoten granaten, welke de schijf heeft gemist, heeft den zeedijk getroffen en is, niettegenstaande de grond niet zeer vast was, onmiddellijk na het treffen in denzelve gesprongen, makende een gat van nog al aanmerkelijke grootte, doch waarvan de juiste afmetingen moeijelijk waren op te nemen, doordien de losse daarboven liggende aarde hetzelve, na het springen der granaat, weder gedeeltelijk heeft aangevuld, doch waarvan de hoegrootheid echter zoodanig was, dat men van de aanwending dezer projectilen tegen aarden borstweringen zich een zeer gunstig oordeel moet vormen.

» Uit de ondervinding door de vorenstaande uitkomsten verkregen, meenen de ondergeteekenden te mogen besluiten, de inrigting der percussie-granaten van 80 pond (22 duim der Marine), zoo als die door hen zijn beproefd, goed is, en meenen te moeten voorstellen de overige te vervaardigen granaten van dat kaliber volkomen naar de afmetingen van deze te doen vervaardigen.

» De granaat kan geheel gevuld bevatten 1,80 pond buskruid n°. 2, en dezelve woog geheel gereed 32,54 ponden.

» Bij het schieten met deze granaten is het gebleken de opzet aanmerkelijk hooger moet wezen dan bij gewone granaten, en dat deze vermeerdering van opzet schijnt toe te nemen met de grootte van het kaliber.

» De elevatien tot het doen dezer schoten gebezigd, zijn echter genomen in verband met den gebruikelijken kernring der artillerie van de landmagt.

» Vlissingen, den 3den Februarij 1849.

» *De Commissie voornoemd*,

» VERSCHOOR, *kapitein.* GOBIUS, *majoor.*"

Ik heb hier nog een verslag van proeven genomen met eene ligtere soort van geschut en de percussie-granaten. Ik zal echter uwe aandacht daarmede niet vermoeijen.

Men heeft zich echter niet tot bloote proefnemingen bepaald. Het zijn niet van die proefnemingen waarvan men de onderwerpen later ter zijde legt of in de magazijnen opbergt. Neen, de percussie-bommen en granaten zijn dadelijk in toepassing gebragt. Het stoomschip *Bromo*, dat naar de Oost-Indiën is vertrokken, heeft deze projectilen reeds aan boord; zoo ook *de Sperwer*. 480 stuks van die projectilen zijn er reeds gereed of worden aangemaakt, en men gaat er mede voort, en dus is de zaak wel bepaaldelijk in toepassing gebragt.

Dit houde ik voor stellig waar, Mijne Heeren, dat wij tot op het oogenblik de eenige natie zijn, die dit geheim bezit; en mogt dit al zelfs niet zoo zijn of zoo kunnen blijven, dan is dit toch zeker, dat wij niet kunnen aangevallen worden met wapenen, welke sterker zijn dan die, welke wij kunnen tegenstellen.

Wat betreft de toepasselijkheid der zaak op het verdedigen van stroomen en kusten, hier heeft men het voordeel kleine vaartuigen groote schepen te kunnen tegenstellen; een schot uit eene met deze projectilen gewapende kanonneerboot kan een groot schip dwingen om af te houden of zelfs bij een gelukkig schot doen zinken. Dit is ook het geval met de kustbatterijen van deze projectilen voorzien. En dan is het zeker, dat, schoon over het algemeen de zeelieden weinig kogelvrees kennen, zij toch zoo min als ieder ander gesteld zijn batterijen te naderen met de zekerheid van met één schot in den grond te kunnen worden geboord.

En wat aangaat de bezuiniging die in de toepassing gelegen is, het is het minder materieel dat men zal noodig hebben, en ik moet vragen: zijn niet alle voorbereidende maatregelen voor oorlog in tijd van vrede gelijk met de uitgaven hier gedaan?

De spreker uit Dordrecht heeft het zeer te regt gezegd: *si vis pacem para bellum*, en het verkregen voordeel zal in tijd van oorlog moeten blijken. Zooveel is zeker, dat men, ten minste wat de marine betreft, gerust kan zijn dat het Rijk in dezen werkelijk gebaat is, wanneer men afgaat op de genomen proeven en de opinie van de meest kundige officieren, dan moet men inderdaad zeer tevreden zijn met de verkregen resultaten.

Ik zal niet treden in de beschouwing van het verkeerde dat er in gelegen zou zijn, om deze uitgaaf op het fonds van verstrekkingen te brengen, maar ik geloof dat de toepassing van het daarbij ten grondslag gelegde beginsel wat al te ruim genomen is. Zouden er inderdaad niet velen zijn, die even als wij zouden meenen, dat deze zaak bepaaldelijk onder het materieel der artillerie te huis behoorde? En omdat nu later blijkt, dat men dit niet als zoodanig kan aannemen, brengt dit toch geen verandering in de waarde van de zaak; men denke niet dat deze zaak aldus behandeld is om die voor de wetgeving geheim te houden. Het doel was alleen om zoo min mogelijk ophef er van te maken, zoo als in soortgelijke omstandigheden in alle landen plaats heeft. Het tegenwoordig kabinet heeft echter begrepen de zaak ter uwer kennisse te moeten brengen. De aangevangen procedures zijn aangehaald, op de gevolgen is gewezen, de kosten die daaruit voortspruiten, zullen moeten worden betaald, en de som die per resto nog betaald moet worden, is inderdaad zeer gering; zij bedraagt slechts f 16,000, die dan nog over twee departementen verdeeld zijn; al het overige is betaald, en wanneer die f 16,000 zullen zijn voldaan is de gansche zaak er mede afgeloopen.

Ik geloof hiermede te kunnen volstaan voor zooveel aangaat het technische gedeelte der quaestie. De overige punten zijn door velen van u lieden genoegzaam over en weder behandeld. Alleen moet ik den wensch uiten, dat dit wets-ontwerp worde aangenomen, hetgeen voorzeker bij allen, die daartoe zullen hebben medegewerkt, een aangenamen indruk zal achterlaten.

Alvorens van het woord af te zien, moet ik den geachten spreker uit Amsterdam nog antwoorden ten opzigte van de door hem bedoelde brochure over het instituut voor de marine te Medemblik. Natuurlijk heeft een geschrift als dit, door een zoo hoog geplaatst persoon geschreven, mijne aandacht tot zich getrokken; ik heb het niet slechts gelezen, maar zelf reeds eenige punten deswege op het papier gebragt; als de mededeeling daarvan verlangd wordt, dan ben ik bereid die te geven. Ik stel daartoe voor de eerstvolgende zitting of wanneer het daartoe de geschikte tijd mogt zijn, dewijl ik nu de gelegenheid minder geschikt acht, daar de in behandeling zijnde zaak vooraf dient te worden afgedaan.

Ik zal thans het woord aan mijnen ambtgenoot voor Oorlog overlaten.

Zijne Excellentie de ***Minister van Oorlog*** neemt hierop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Mijn ambtgenoot voor Marine heeft, naar ik vermeen, volledig toegelicht den oorsprong van het aangegaan contract en de gevolgen uiteengezet. De toenmalige ministers hebben gemeend deze uitgaaf te kunnen brengen op het fonds voor verstrekkingen uit het materieel voor Marine en Oorlog, en zij vermoedden geenszins, dat daarover bedenkingen zouden kunnen ontstaan. Wat overigens de waarde van het geheim aangaat, ik geloof gerust te kunnen zeggen dat de uitkomsten aan de verwachting zullen beantwoorden.

Of de toenmalige ministers bevoegd waren buiten de begrooting een contract te sluiten, dit is eene regtsquaestie, welke mijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken op zich heeft genomen te behandelen en hetgeen ik met vertrouwen aan hem overlaat.

Wat de vraag van den spreker uit Deventer betreft omtrent de 200 bomkanonnen, waarvan in de memorie van beantwoording wordt melding gemaakt, dat getal is aldus te verklaren, dat aan het aantal der benoodigde bomkanonnen nog 200 te kort kwamen. Om de vestingen, linien en kustbatterijen behoorlijk te voorzien had men, hoezeer elke armering aanzienlijk verminderende, toch nog 200 stuks noodig; thans kan dat aantal verminderd worden tot de vijftig aangekochte. Men berekent dat de percussie de kracht van het geschut vertienvoudigt; neemt men nu slechts de helft van het geschut, dan blijft het toch altijd nog eene vijfvoudige kracht.

De geachte spreker heeft ook gewaagd van het nieuwe veldmaterieel. Zoover hiervan in aanmaak is wordt het voltooid, doch verder niet, en ook daarop zal eene aanzienlijke bezuiniging kunnen plaats hebben.

Diezelfde spreker heeft ook gevraagd naar de gelden die zijn voortgevloeid uit de verstrekking van geschut aan Frankrijk. Deze gelden zijn in het fonds van verstrekkingen gestort.

De uitslag der genomen proeven heeft overigens bij mij de volledige overtuiging gevestigd, dat de aangegane verbindtenis zeer voordeelige uitkomsten voor den Staat zal opleveren. Zij hebben doen zien, dat vermeerdering van kracht met vermindering van materieel gepaard zal gaan. Op dezen grond beveel ik dan ook de aanneming dezer wet aan.

Ten slotte moet ik nog op eene vraag van den geachten spreker uit Noordholland antwoorden, dat geene uitgaven ter dezer zake zullen gebragt worden op de XVde afdeeling der begrooting voor Oorlog.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het ministerie, dat de eer heeft voor u te zijn opgetreden, vindt moeijelijkheden waar het zich wendt. De taak, die op het oogenblik op dat ministerie rust, is zwaar en moeijelijk te torschen; de taak, die in de toekomst voor dat ministerie is weggelegd, en met ieder oogenblik nadert, is niet ligter noch gemakkelijker te dragen, en bij die bezwaren van het tegenwoordige en van de toekomst komen niet zelden bezwaren van het verledene.

Bij zijne optreding vond het onderscheidene beginselen in uitvoering, die het niet kon aannemen; vele zaken opgezet, die het niet kon voltooijen; en het moest dus bij al de lasten, die het had te dragen, ook nog de moeijelijkheden van het verledene overwinnen. Onder deze laatste bekleedde eene niet onaanzienlijke plaats de zaak die ons thans bezig houdt, en om u die zaak en onze handelingen en bedoelingen wel te doen doorgronden, vraag ik nog voor weinige oogenblikken uwe aandacht, ten einde u te bepalen: 1°. bij den toestand waarin de zaak door het ministerie werd gevonden; 2°. bij den toestand waarin wij ten opzigte van deze zaak verkeerden; 3°. bij de handelingen die wij ons ter dezer zake hebben verooorloofd; en 4°. bij de bedoelingen waarmede wij die handelingen hebben verrigt.

In 1845 is door een vorig bestuur eene overeenkomst gesloten, waaruit al deze gevolgen zijn ontstaan. Dat bestuur meende zoo te kunnen en te moeten handelen. Het bedong bij art. 5 van het contract dat, wanneer het geheim zou zijn geleverd en de uitkomst proefondervindelijk aan de verwachting zou hebben voldaan, alsdan een gedeelte der belooning, ten bedrage van f60,000, dadelijk zou worden uitbetaald. Gij hebt gehoord, dat daaraan stiptelijk is voldaan. Het geheim is aan deskundigen overgegeven, de werking is beproefd, de voorwerpen zijn geleverd, de betaling is geschied. Volgens art. 2 moest nu de contractant aangesteld worden als beheerder eener werkplaats, onder het oog der ambtenaren van het ministerie, ten einde verder de verlangde voorwerpen overeenkomstig het geleverde geheim te vervaardigen, onder genot eener jaarwedde.

Dat contract had aldus geleidelijk zijne uitwerking, tot dat in 1848 er veel was afgedaan maar ook nog veel onafgedaan was gebleven. In dien stand van zaken zijn wij opgetreden; wij vonden 1°. eene overeenkomst, die hare uitwerking had gehad, ten gevolge van welke betalingen waren geschied, en 2°. het Gouvernement in het bezit van een geheim, dat beproefd en ten uitvoer was gelegd en met de uitkomsten waarvan alle navolgende Ministers van Oorlog en Marine uiterst tevreden waren. Want inderdaad die processen-verbaal bevatten verslagen van uitwerkingen, die niet slechts alle verwachting overtreffen en alle verbeelding te boven gaan, maar zelfs stof opleveren om te betreuren dat het menschelijk vernuft zoo vindingrijk is in middelen om menschen door menschen te doen vernielen.

In dien stand der zaak zijn wij opgetreden. Er was veel in het gebeurde wat wij moesten afkeuren, veel ook, waarover wij ons moesten verheugen. Maar verder op dien weg met den contractant te handelen, werd niet dienstig geacht; de werkplaats werd gesloten, een arbitrage werd te werk gesteld, om uit te maken wat er was geleverd en wat nu nog de schuld van den Staat was. Zeer juist werd daarom opgemerkt, dat dit niet was eene commissoriale uitspraak, maar een onderzoek en oordeelvelling van deskundigen, die aan het licht bragten wat er tot nu toe was gedaan, en welke grond tot vordering aanwezig was.

Nu werd er bekend wat men verschuldigd was; wat zou het ministerie doen? Zou het den weg des geheims of dien der openbaarheid bewandelen? Het eerste had veel aanlokkelijks, daardoor kon eene zaak die bedekt was, bedekt blijven, men kon zich ontslaan van vele moeijelijkheden en verdrietelijkheden, welke aan die zaak verbonden waren, omdat afkeuring zeer wel te wachten was van veel dat plaats had gevonden. De gelegenheid om de zaak in het geheim af te doen ontbrak niet; van die moeijelijkheden met de Rekenkamer kon men zich gemakkelijk ontslaan, één enkele stap, die reeds dikwijls was gedaan, behoefde maar te geschieden, om alles te bedekken.

Het ministerie heeft dat niet verkozen; het heeft den weg der openbaarheid willen bewandelen, en is met vertrouwen en moed alle uwe aanmerkingen en bedenkingen tegengetreden, in het zelfbewustzijn: wat er ook afkeurenswaardigs in deze zaak moge gevonden worden, het kan niet op *onze* rekening worden gesteld.

Wij hebben met u één roeping: voor te komen dat het verkeerde voortdure, te doen betalen wat geacht moet worden de schuld van den Staat te zijn, en die zaak in het openbaar te vereffenen.

De vordering werd inmiddels ingesteld. Langs regelmatigen weg haar te voldoen was niet mogelijk, met gezochte middelen zich aan de betaling te onttrekken streed tegen de eerlijkheid; wij zochten de regtsvordering te doen verschuiven, om inmiddels van de wetgeving de middelen ter voldoening te bekomen; dat mogten wij niet verkrijgen. Na het indienen van het thans in behandeling zijnde wets-ontwerp, beproefden wij eene schorsing van den voortgang van het regtsgeding te doen uitspreken; ook dat werd ons betwist, en mogten wij daarom niet verwerven. De vordering zelve is wettig, zij moet worden voldaan, zij mag niet worden betwist.

» Neen!" heb ik hooren zeggen, » die vordering is ten laste van den Staat niet wettig, de Staat is hier niet verbonden, er bestaat geen *obligo* voor den Staat." Ik was eerst voornemens die bewering dadelijk te beantwoorden, doch ik stelde het uit, en thans is de bestrijding mij uiterst gemakkelijk geworden, daar anderen reeds de goedheid gehad hebben haar met afdoende redenen als dwaling te kenschetsen. En waarlijk, er behoeft slechts weinig nadenken toe om in te zien, dat de aangehaalde bepalingen uit den titel *van lastgeving*, voorkomende in het

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 19DEN JUNIJ.

burgerlijk Wetboek, hier niet toepasselijk zijn. Ik stem gaarne toe, er bestaat een regt boven alle geschreven wetten in, in het burgerlijke, en in het staatkundige, en in het volkenregt, overal uit gij er de beginselen van aantreffen. Maar even waar als het is, dat er zijn algemeene beginselen, die gemeen zijn aan al die soorten van wetgeving; even waar is het ook, dat iedere soort van wetgeving haar eigendommelijk karakter heeft, en dat niet alles uit het burgerlijke regt op het staatsregt van toepassing is, en omgekeerd. En zoo is dan hier op den Minister het staatsregt van toepassing, en als gij op hem wilt toepassen, wat voor den lasthebber in uw Burgerlijk Wetboek staat geschreven, dan slaat gij een dwaalspoor in, en uw weg loopt uit in verwarring. *De uitvoerende magt berust bij den Koning. De Koning stelt ministeriele departementen in. De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten. De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.* Deze alle zijn bepalingen eigen aan het staatsregt; vreemd aan het burgerlijke regt. Wilt gij weten wat de minister is, welke zijne bevoegdheid, welke zijne verpligtingen zijn, raadpleegt dan de Grondwet en niet het burgerlijke regt.

En zoudt ge dan zeggen: de minister is lasthebber, en de begrooting zijn mandaat? Ik bid u, denk eens even na! Dan is die begrooting alleen omschrijvende den kring van zijne bevoegdheid; dan kan hij niets meer doen dan die begrooting hem middelen verschaft, dan moet hij geheel werkeloos blijven, overal waar geen bepaalde post op de begrooting voor deze of gene zaak is aangewezen. Neen, hij moet zorgen voor de uitvoering van al de wetten, hij moet waken voor alle belangen, hij mag nooit werkeloos zitten, hij is de dienaar des Konings, en bij den Koning berust de uitvoerende magt.

En zoo de begrooting een beperkende lastbrief is, lost dat dan de zwarigheden op, reeds door een uwer uiteengezet, hoe de derde zal te weten komen, of er reeds op dezen of genen post iets is aangewezen, hoeveel er is aangewezen, of er nog wel iets overig is enz.? Bedenkt eens, dat eene begrooting slechts wordt gegeven voor een enkel jaar; en dat de minister zeer dikwijls geroepen wordt om den Staat te verbinden voor meerdere jaren; bedenkt dat de begrooting niet slechts uitgaven, maar ook ontvangsten wettigt, en de minister niet slechts lasten op den Staat brengt, maar ook inkomsten voor hem bedingt; en dat dikwerf voor meerdere jaren, al ware het maar door eenvoudige verhuurcontracten te sluiten. Er is inderdaad slechts weinig nadenken toe noodig om de onaannemelijkheid van dit stelsel, dat uit het burgerlijk regt hier de regelen ontleend zouden moeten worden, in te zien, en overtuigd te worden dat de nadeelen, die er voor den Staat uit zouden voortspruiten, ontelbaar zijn.

Ik zal na al het gezegde hier niets meer bijvoegen. Het zal wel bij u vaststaan, dat de minister is eene schepping der Grondwet, dat alles wat hem betreft, al zijne regten en pligten alleen uit de Grondwet worden ontleend, dat hij den Staat verbindt overal waar hij overeenkomsten aangaat, maar dat hij verantwoordelijk is, hetzij voor de strafwet, hetzij voor ieder andere wet, naar den aard der zaken. — De derden zijn dus veilig en kunnen gerustelijk contracten met hem sluiten, maar de minister zal wel moeten toezien, want gewigtig is zijne verantwoording.

Zoo vonden wij de zaak. In dien toestand verkeerden wij, en nu hebben wij deze wet voorgedragen, deels om u met de zaak bekend te maken, deels om de moeijelijkheden ten opzigte van het reeds betaalde maar niet verevende op te ruimen, deels om de middelen ter voldoening van het nog onbetaalde te verkrijgen. Er viel inderdaad niet te kiezen. Aan deze uitgave haren eigenaardigen naam te geven door de verevening op vroegere begrootingen te vragen was niet mogelijk, want die dienstjaren waren gesloten; op de loopende begrooting haar te brengen, was evenzeer onraadzaam, vermits dat dienstvermenging zou opleveren. Daar alzoo de vroegere begrootingen gesloten waren en dienstvermenging verboden was, bleef ons niet anders te doen overig, dan hetgeen bij dit wets-ontwerp is voorgesteld. Het grootste gedeelte der bedongen som is betaald, het kleinste moet nog betaald worden en het geld is er voor aanwezend. De bron, waaruit wij willen putten, is u bekend. Het is dus geen nieuwe uitgave, het is slechts eene regeling, die wij komen vragen, en daarbij hebt gij naar uwe eigene berekening voordeel. Daardoor zullen de uitgaven van het fonds voor verstrekkingen vermeerderd, de beschikking over dat fonds zal verminderd worden, en gij zult dus geene vrees kunnen koesteren dat het ministerie van dat fonds verder gebruik zal maken tot soortgelijke einden. Wij bewandelen den eenigen weg die voor ons openstond, zoo als u betaamt en ons voegt. Wij belasten den Staat niet, maar regelen op eene effene wijze eene zaak, die daarvoor vatbaar is.

En wat bedoelen wij daarmede? Dat blijken moge, dat de beginselen van het verloopen jaar ons nog heden leiden, en dat terwijl wij betreuren dat een enkele onzer ons heeft moeten verlaten de nieuw, opgetredene met de aangeblevenen aan dezelfde beginselen getrouw blijven. Daardoor vleijen wij ons uw vertrouwen te verdienen, en daarom thans, en ten opzigte deer voordragt, uwe goedkeuring te zullen wegdragen. Daarop stellen wij prijs. Het verwondert mij niet, dat de aanvang dezer zaak uwe afkeuring wekt; maar dat kan u niet wegslepen om haar onafgedaan, eene wettige schuld onbetaald te laten. Die vordering is voor den Hoogen Raad gebragt; en de Staat draagt nu reeds kosten te dezer oorzake. „Ik vrees die regtsvordering niet," heeft de geachte spreker uit Friesland gezegd, „de Hooge Raad zal haar wel afwijzen." Maar op welken grond? bidde ik u. Gij zult toch niet van dit ministerie verwachten dat het de verbindende kracht van de gesloten, nageleefde en bijna geheel uitgevoerde overeenkomst zal betwisten. Neen, daartoe zal dit ministerie niet besluiten.

En als nu het ministerie dat niet vermag, van waar zal dan de Hooge Raad de mogelijkheid ontleenen om de vordering af te wijzen. Zal de Hooge Raad zelf de begrooting opslaan en daaruit afleiden, dat er geene verpligting voor den Staat aanwezig is. Neen, want dan zou de Hooge Raad art. 48 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering overtreden, dat den regter wel de verpligting oplegt om de *regtsgronden* — maar niet de bevoegdheid schenkt om de *regtsmiddelen* aan te vullen, die door de partijen niet zijn aangevoerd. Ik zie dus de mogelijkheid niet in, dat de Hooge Raad de vordering zou kunnen afwijzen; zijne afwijzing zou naar mijn oordeel de onregtmatigheid zelve zijn; want er is schuld: en schuld moet eerlijk worden betaald.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** zegt hoofdzakelijk:

Het zij mij vergund slechts eenige weinige oogenblikken nog het woord te voeren; ik zou die vergunning niet vragen, zoo ik mij niet *verpligt* achtte, kortelijk te antwoorden op dat gedeelte der rede van den Minister van Marine hetwelk bepaald tot mij gerigt was.

Al dadelijk moet ik opmerken dat de loop der zaak, mijns inziens, door den Minister eenigzins verward is voorgesteld, door namelijk het gebeurde met den vader te vermengen met het gebeurde betrekkelijk den zoon. Het is de oude Bourbon die de proeven te Breda heeft gedaan, en aan wien door de militaire academie een attest is afgegeven, en ik heb gisteren naar *dat* attest gevraagd, en tevens in twijfel getrokken of men wel genoegzame gronden had, om op den zoon zooveel vertrouwen te stellen als op den vader. Het door mij bedoelde attest hebben wij nu dezen morgen wel *gezien* in de handen des Ministers, maar daar is het bij gebleven; van den inhoud hebben wij niets vernomen. Wel is ons een certificaat voorgelezen, maar dat stuk was ons reeds bekend, daar er een afschrift van te vinden is bij de op de griffie gedeponeerde stukken betrekkelijk het wets ontwerp, thans in deliberatie.

Verder heeft de Minister van Marine het voorgedragen, als of ik gezegd had dat ik tegen alle nieuwigheden ware, en heeft Zijne Exc. daarbij gevoegd, dat men dit niet te ver moet drijven, want dat men zich dan ook had moeten houden bij pijl en boog, ook na de uitvinding der vuurwapenen. Ik meen dat gezegde meer als eene soort van aardigheid te moeten beschouwen, dan als eene wezenlijke tegenwerping. Maar ik heb ook volstrekt niet gezegd dat ik tegen *alle* nieuwigheden ben, doch dat ik in het algemeen geen voorstander ben van den *aankoop* van zulke *geheimen* als de hier bedoelde, en dat ik tegen de invoering van *zulke* nieuwigheden ben, als er vele bij de artillerie zijn ingevoerd, zonder dat de *volstrekte noodzakelijkheid* daarvan was bewezen, en *ten koste* van *meer* noodige zaken, waarop men nu ten nadeele van het algemeen moest bezuinigen; en tegen de invoering van *zulke* nieuwigheden op ongeschikte tijdstippen zal ik blijven ijveren en strijden, zoolang ik de eer zal hebben lid dezer Vergadering te zijn.

Nog heeft de Minister gelieven te zeggen dat ik over kustbatterijen en bomkanons meer humoristisch heb gesproken, dan zoo als men het van een gewezen militair zou verwachten; maar daar heeft Zijne Exc. het bij gelaten en mij niet verder gerefuteerd, ja zelfs gezegd dat men op de getallen in de memorie van beantwoording voorkomende zooveel acht niet moest slaan. Ik zal de aandacht, die mijne geachte medeleden mij gisteren zoo bijzonder welwillend hebben geschonken, niet op nieuw vermoeijen door in herhaling te treden van hetgeen ik toen heb gezegd, maar met alle bescheidenheid geloof ik het er voor te mogen houden, dat, zoo men vergelijkt door wien er meer over dit punt gezegd is, door den Minister van Marine of door mij, het voordeel dan aan mijne zijde zal zijn.

Wel heeft de Minister ons iets ter loops medegedeeld over de proeven genomen tegen eene stilliggende oude kanonneerboot, die al spoedig zonk, alsmede omtrent eenige weinige andere proeven, maar hoe men enkel uit *die* proeven heeft kunnen komen tot het besluit dat er nu in plaats van zoo slechts 50 bomkanons zul-

len noodig zijn, beken ik niet te begrijpen, en ik moet verklaren, dat er door hetgeen de Ministers van Marine en van Oorlog betrekkelijk dit onderwerp heden is medegedeeld, weinig meer licht voor mij is opgegaan, en de zaak nog niet genoegzaam is opgehelderd, om mij ten dezen opzigte van meening te doen veranderen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Marine*** neemt nogmaals het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik heb alleen de bedoeling om met een enkel woord den geachten spreker uit Deventer te beantwoorden. Wat in de eerste plaats het aan den zoon geschonken vertrouwen betreft, zeker is het dat de vader de proeven heeft gedaan; maar de zoon werkte met den vader en gaf evenzeer bewijzen van ervaring, en daar de vader meermaals had doen kennen dat de zoon bezitter van alle zijne geheimen was, vermeende men het vertrouwen aan den vader geschonken bij zijnen dood op den zoon te kunnen doen overgaan, doch stelde de voorwaarde dat de Staat niet verbonden zou zijn indien hij aan de van hem gekoesterde verwachtingen niet voldeed. Ik zie niet dat hier iets anders te antwoorden valt, en meen mij hiertoe te moeten bepalen, daar zoo als ik vroeger zeide, ik slechts indirect in de zaak betrokken was. Het rapport waarvan men heeft gewaagd, ligt hier voor mij en kan worden ter inzage gegeven. Van een aan de Bourbon afgegeven certificaat is mij niets bekend, vermoedelijk wordt daarmede dit rapport bedoeld. De tot deze zaak betrekkelijke processen-verbaal heb ik slechts verkort medegedeeld, daar zij zeer uitgebreid zijn en ik uwe aandacht niet te zeer heb willen vermoeijen.

Wat aangaat hetgeen ik gezegd heb omtrent den afkeer van zoovele nieuwigheden, zoo heb ik de daarbij gebezigde vergelijking misschien wat te ver gedreven, maar ik meende mijn denkbeeld niet beter te kunnen aanduiden. Ik ben evenzeer als de geachte spreker tegen het ligtvaardig aannemen van nieuwigheden. Ik hoop echter dat die geachte spreker wel overtuigd zal willen zijn, dat het nimmer mijne bedoeling is geweest iets te zeggen, dat hem onaangenaam zou kunnen zijn.

Zijne Excellentie de ***Minister van Oorlog*** beantwoordt nog den spreker uit Deventer ten aanzien van de door hem aangehaalde cijfers van 50 in plaats van 200 bomkanonnen, en merkt aan dat er 200 stuks zouden benoodigd zijn geweest, wanneer de percussie niet ware ingevoerd, welk getal ten gevolge van die invoering met 150 stuks heeft kunnen verminderd worden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik moet verschooning vragen, dat ik deze langdurige discussie nog eenige oogenblikken verlenge door te spreken over een onderwerp dat eigenlijk vreemd is aan deze discussie. Ik vind mij daartoe echter genoopt door de interpellatie van den geachten spreker uit Amsterdam, die eenige inlichtingen heeft gevraagd ter zake van het tekort en de beraamde middelen tot voorziening daarin. Ik kan zijne tweeledige vraag niet zoo volledig en categorisch beantwoorden als hij het wenschte; eensdeels omdat ik daartoe in te veel détails zou moeten treden, waartoe het oogenblik thans weinig geschikt is, anderdeels omdat ik op het oogenblik niet bij magte ben al het daartoe noodige mede te deelen. — Dit alleen kan ik verzekeren, dat het tekort over 1848 onveranderd bestaat, en niet anders is gedekt dan gedeeltelijk door de uitgifte van schatkistbiljetten. Ik kan er dit nog bijvoegen, dat de omstandigheden sedert de indiening van het wets-ontwerp tot dekking van het tekort aanmerkelijk zijn veranderd. De reden waarom de Regering toenmaals als eerste wets-ontwerp indiende wat den minst aangenamen indruk moest maken, was daarin gelegen dat er destijds *periculum in mora* was. Het geschiedde omdat de Minister van Kolonien ons toen had aangekondigd, dat er een aanzienlijk tekort zou zijn in de opbrengst der kolonien ook over het loopende jaar. De uitslag der voorjaars-veilingen van de Handel-maatschappij, een uitslag dien men in Februarij moeijelijk konde voorzien, heeft meer gunstige vooruitzigten voor dit jaar geopend, en de omstandigheid, dat de beantwoording der aanmerkingen bij de Kamer op de voordragt der Regering gevallen eenigzins kan worden uitgesteld, is wel het onwederlegbaarste bewijs, dat er geen dringend gevaar voor het oogenblik en geen dadelijke behoefte bestaat

Over hetgeen later wellicht zal gebeuren, en de nadere voorstellen die de Regering voornemens is te dezer zake te doen, zijn nog deliberatien bij de Regering aanhangig, en de Kamer zal het mij dus wel ten goede duiden dat ik daarover voor alsnog het stilzwijgen bewaar.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz:*** Ik zal niets meer zeggen over het in dit wets-ontwerp bedoelde contract, over de redenen waarom, over de wijze waarop het gesloten is, en hoe men de gelden er toe benoodigd heeft getracht te verevenen. De geheele zaak is reeds door zooveel der zaak kundige leden van alle zijden toegelicht, dat ik in herhaling zou moeten treden om daaromtrent nog iets te zeggen; en zou dus kunnen volstaan met de verklaring, dat ik de zienswijze van den spreker uit Overijssel, en op sommige punten die van anderen, geheel ben toegedaan.

Men een enkel woord wil ik echter mijne stem na het gehoorde door de Ministers van Oorlog en Marine aangevoerd motiveren. Ook op mij maakte het wets-ontwerp, na de eerste lezing, zoowel als het contract en de andere stukken, een hoogst onaangenamen indruk, beschouwende ik dit alles als eene dier geheime handelingen der vroegere Regering die aan ons finantiewezen zooveel kwaad hebben gedaan.

De afgevaardigden uit Dordrecht en uit de hoofdstad verheugden zich over de mededeelingen in de memorie van beantwoording gedaan. De eerste zou van eene mondelinge bevestiging zijne stem doen afhangen. Bij mij had die memorie eene geheel andere uitwerking. Ik ergerde mij over de berekening voorkomende op bladz. 2. De geachte spreker uit Deventer heeft die rekening reeds bestreden. De Minister van Oorlog heeft haar naderhand toegelicht en trachten te verdedigen, daarbij de berekening der 200 minder benoodigd zijnde bom-kanonnen, de vervijfvoudiging der kracht volgehouden, en alzoo de stelling, dat men met de betaling van f 106,000 tot eene bezuiniging van f 400,000 is gekomen.

Wat mij betreft ik kan die berekening niet begrijpen; het is eene van die rekeningen zoo als er in deze Kamer wel meer opgemaakt zijn, die zeer voordeelig klonken bij de voordragt, maar bij de latere proef allerongelukkigste resultaten opleverden; en geloof dan ook dat bij een naauwkeurig onderzoek, dit met de onderhavige zaak hetzelfde geval zal zijn.

Het is moeijelijk over geheimen als deze een juist oordeel te vellen; ik kan begrijpen dat de percussiebommen eenig voordeel geven, doordat zij bij de aanraking dadelijk springen, maar zal het percussie-projectiel zooveel naauwkeuriger treffen? Is dit het geval niet dan vervalt al dadelijk veel van die berekening. De voornaamste proef is genomen met eene *oude* kanonneerboot, het schot is hoogst gelukkig geweest en de boot is gezonken. Wat zou het gevolg van een ander projectiel geweest zijn?

De Minister heeft aangevoerd dat een enkel schot met een percussiebom een schip kan dwingen om af te houden; maar zal dit minder het geval zijn wanneer men met een ander hol projectiel treft?

Er is betoogd dat de verdediging van onze rivieren aanmerkelijk er door gewonnen heeft. Maar kan men in ernst gelooven dat een vijand in den blinde onze vaarwaters zal opzeilen, zonder zich eerst bekend te hebben gemaakt met de middelen van verdediging? Het pleit waarlijk niet voor de zaak, als men door zoodanige stellingen dezelve tracht te verdedigen; bij mij hebben deze dan ook geen den minsten ingang gevonden, integendeel mijne overtuiging om tegen de wet te stemmen is er nog sterker door geworden.

De heer ***Thorbecke:*** Ik heb hier onderscheidene redeneringen gehoord, waaruit zou volgen, dat elke door een Minister gesloten overeenkomst, van welken aard ook, zou moeten worden bekrachtigd. Ik heb ten gevolge van het subsidiaire beroep van den geachten spreker uit Friesland (Albarda) de discussie hooren ontstaan over de vraag, in hoeverre de Staat burgerlijk gehouden zou zijn te betalen, ten gevolge van een door een Minister aangegaan contract. Ik meen, dat deze vraag behoort voor den burgerlijken regter, en dat wij hier niet zitten als burgerlijke regtbank. Ik vraag ook niet met den spreker uit Deventer, of we, deze wet afkeurende, eenig doel zullen bereiken. Maar ik houd één beginsel vast, een beginsel van publiek regt: dat geen ambtenaar, geen minister bevoegd is den Staat te verbinden, dan krachtens de wet. Nu kan die wet aan de daad, aan de gesloten verbindtenis voorafgaan; dat is regel, dat behoort zoo; maar uitzonderingen moeten worden toegestaan, want het kan zijn, dat de wet niet in tijds kan voorgedragen worden; een geval intusschen, dat hier geenszins aanwezig is.

Ik vraag mij zelven: zoo de toestemming in 1845 ware gevraagd tot het aangaan van eene dergelijke verbindtenis, wat zou ik gedaan hebben? Ik zou gedaan hebben, wat toen, geloof ik, de meesten met mij zouden gedaan hebben, de toestemming zou ik hebben geweigerd. Het Gouvernement echter heeft, zonder de toestemming der Vertegenwoordiging te vragen, de overeenkomst gesloten; en nu meen ik, dat de tegenwoordige voordragt twee vragen inhoudt:

1°. toe te staan, dat uitgaven worden gedaan uit een fonds, dat eene andere bestemming heeft, iets dat ik voor bedenkelijk houde;

2°. De tweede vraag is gewigtiger, toestemming verleenen tot het geven van de noodige gelden, om eene dergelijke verbindtenis te kwijten.

Men kan nu de overeenkomst ook naar de uitwerkselen beoordeelen. En ik erken, dat mijn advijs, na die te hebben leeren kennen, niet gunstiger is dan het in 1845 zou zijn geweest. Ja, er zijn thans, geloof ik, *meer* gronden nog, dan men in 1845 zou hebben gehad, om de stem aan zulk eene uitgaaf te weigeren.

Wordt de Staat gecondemneerd, en dien ten gevolge eene uitgaaf op de begrooting voorgedragen, *dan* zullen wij zien. Maar hetgeen *thans* wordt gevraagd, is, dat we toestemmen in eene uitgave tot bereiking van een doel hetwelk ik niet kan goedkeuren.

Ziedaar de redenen, waarom ik mij niet zal kunnen vereenigen met dit wets-ontwerp. Ik moet terugkomen op hetgeen ik in den beginne heb gezegd: dat een minister niet bevoegd is den Staat te verbinden dan krachtens de wet. Dat is mijns inziens als een hoofdbeginsel van staatsregt te beschouwen, dat we nimmer mogen laten varen, en dat ik geheel afgescheiden wil hebben van de burgerlijke gevolgen, die het contract kan hebben.

De heer ***Bullert*** : Ik heb het woord gevraagd, niet zoozeer om te spreken over het wets-ontwerp in beraadslaging, als wel om, naar aanleiding van hetgeen bij deze discussien is voorgevallen, eene enkele vraag tot de Regering te rigten. Door den spreker uit Noord-Holland is gezegd, dat wij nu vier maanden hier te hebben doorgebragt, nu huiswaarts zullen keeren, maar dat we dit zullen doen zonder dat we eigenlijk iets tot stand hebben gebragt. Die spreker heeft de schuld daarvan eenigzins geworpen op de leden der Kamer; maar daar kan ik die schuld niet vinden; er bestaat daar lust en ijver genoeg om de zaken af te doen. Maar die schuld bestaat bij het ministerie. De Regering is naar aanleiding van de nieuwe Grondwet verpligt ruim veertig organieke wetten voor te dragen; zeer enkele zijn ons aangeboden; en nog slechts éene enkele van die welke in deze zitting moeten worden vastgesteld. Bij de discussie over het wets-ontwerp betreffende het regt van vereeniging en vergadering is reeds aan de Minister van Binnenlandsche Zaken gevraagd, waar toch de wet op het stem- en kiesregt, de provinciale en gemeente-wet bleven. De wet op het stem- en kiesregt is nu ingekomen, de provinciale en gemeente-wet wachten wij nog steeds te vergeefs. En hieraan is het te wijten dat we nu naar huis moeten keeren.

Behalve dat is er nog een ander bezwaar, in de Grondwet zelve gelegen, en dat het onvergefelijk maakt dat de aanbieding van die wetten nog niet is geschied. Wij zijn nu genaderd tot een tijdstip dat wij niet meer geheel aan de Grondwet zullen kunnen voldoen; wij zijn nu gebragt tot de keuze tusschen schending van een artikel der Grondwet, of van een der additionnele artikelen. Ik lees in art. 138: „ De zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen worden, nadat de Provinciale Staten zijn gehoord, door de wet geregeld, met inachtneming der voorschriften" enz. Die Provinciale Staten, waarvan hier sprake is, kunnen geene andere zijn, dan de Provinciale Staten, gekozen door het volk, nooit die, welke gekozen zijn door de drie standen. Het kan toch nimmer de bedoeling des grondwetgevers geweest zijn om de wetten die uit kracht dier Grondwet zouden worden zamengesteld te doen beoordeelen door eene vertegenwoordiging welke hij zelf noemde eene fictive en geenszins eene ware vertegenwoordiging des volks. En nu schrijft art. 5 der additionnele artikelen voor, dat in de eerste zitting volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet, de gemeente-wet zal moeten worden voorgedragen, die gemeente-wet zal nu moeten worden gezonden aan de Provinciale Staten, die voorloopig zijn blijven bestaan. Wij zijn dus door het verzuim van het in tijds indienen der provinciale wet gedrongen om hier of daar schending der Grondwet toe te laten. De Regering heeft te kiezen waaraan zij de voorkeur geeft: schending van de bepaling der Grondwet of niet naleving van de voorschriften der additionnele artikelen. Moest ik kiezen, ik gaf aan het laatste de voorkeur. Ik wensch daarom aan den Minister van Binnenlandsche Zaken deze vragen te rigten: 1°. zal die Minister spoedig gereed zijn met de provinciale wet; 2°. zal de gemeente-wet eerst worden voorgedragen nadat de Provinciale Staten volgens de gewijzigde Grondwet zullen zijn verkozen, of wel zal zij aan de nog bestaande Provinciale Staten gezonden worden.

Nadat het verlof tot het doen der gemelde vragen door de Vergadering is verleend, neemt Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** het woord en begint met de opmerking dat hij den voorgaanden spreker met ernst zal beantwoorden, daar hij bij deze hernieuwde beschuldiging zich tot de vraag genoopt acht, of het werkelijk den leden ernst was, wanneer hier meermalen, hetzij ingewikkeld hetzij uitdrukkelijk, beschuldigingen van traagheid tegen de Regering werden ingebragt. De Minister herinnert aan de omstandigheden waarin het Ministerie optrad, aan al wat sedert dien tijd voorviel, aan alles waartoe de Regering geroepen werd, en meent te mogen opmerken, dat zij tot het mogelijke geroepen is, maar tot het onmogelijke niet gehouden is. De Minister merkt voorts op, wat er al toe behoort eene wet zoodanig te ontwerpen dat zij waardig zij te worden aangeboden en wat er al mede voorvalt alvorens dit geschieden kan. Meer bepaald tot beantwoording der gedane vragen overgaande, herinnert de Minister, dat de kieswet reeds in het begin van Maart gereed was, maar eerst in het laatst van April uit den Staatsraad terugkeerde; — dat voor meerdere weken de gemeente-wet is ontworpen, door den Minister met zorg onderzocht en daarna aan den toets van den Raad van State onderworpen; dat de aanmerkingen, daarop door dien Raad gemaakt, een nieuw onderzoek van den Minister en nieuwe beoordeeling van den Ministerraad hebben gevorderd, en het ontwerp, uit dat alles voortgevloeid, thans alleen de goedkeuring des Konings verbeidt, om naar de Staten der onderscheidene provincien te worden verzonden, die daarover in hunne aanstaande gewone vergaderingen, in de maand Julij hun oordeel zullen vellen. — De Minister voegt daarbij dat de Provinciale Staten, waarvan hier sprake is, geene andere kunnen zijn, dan die nog heden bestaan, vermits de provinciale wet, zoo zij al op den eersten dag der opening van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal te dezer vergadering ware ingediend, en dadelijk onderzocht, en kort daarna in beraadslaging genomen, en ook door de Eerste Kamer goedgekeurd, en spoedig daarop afgekondigd, dan nog met geene mogelijkheid op den 3den Julij 1849, of zelfs maar vóór het einde der tegenwoordige zitting van de Staten-Generaal, aan die wet zóó volledige uitvoering kon zijn gegeven, dat de nieuwe provinciale vertegenwoordiging, naar de voorschriften van die wet te verkiezen, reeds zitting kon nemen. Van het oogenblik der opening dezer zitting, zeide de de Minister, zijn wij thans slechts vier maanden verwijderd, en tot het werk van het opmaken en zuiveren der kiezers-lijsten en de verkiezingen zelve worden alleen meer dan vier maanden gevorderd.

De genoemde provinciale wet maakt, volgens des Ministers verklaring, tegenwoordig een voorwerp van onderzoek voor den Raad van State uit.

De heer ***van Hasselt*** vraagt het woord om te verklaren dat de spreker uit Gelderland hem verkeerd heeft begrepen, wanneer deze meent, dat hij (spreker) deze Vergadering van traagheid heeft beschuldigd. De spreker zegt dat hij alleen zijn leedwezen heeft willen betuigen dat er nog zoo weinig was verrigt, en dat hij dit leedwezen in den boezem der Vergadering heeft willen uitstorten, in de meening daar weerklank te zullen vinden.

De heer ***Bachiene*** wenscht te kennen te geven, dat het door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven antwoord hem weinig heeft bevredigd. Volgens art. 5 der additionnele artikelen moesten in den loop dezer zitting de wet op het stem- en kiesregt, de provinciale en de gemeentewet worden voorgedragen. Spreker had verwacht dat de Kamer met die wetten zou zijn afgewacht geworden; in plaats daarvan zijn door den Minister van Justitie twee wetten ingediend geworden, waarmede voorzeker zooveel haast niet was, namelijk die betreffende de ministeriele verantwoordelijkheid en het regt van vereeniging en vergadering. De spreker herinnert voorts, dat men om de tegenwoordige Grondwet tot stand te brengen slechts vier maanden heeft noodig gehad, en dat men die drie organieke wetten, uitvloeisels dier Grondwet, nog niet in een half jaar heeft kunnen tot stand brengen. Indien, zoo als uit de rede van den heer Minister schijnt te blijken, de traagheid aan den Raad van State te wijten is, zal er, naar des sprekers inzien, wel middel zijn dien raad tot spoed te nopen, en hij blijft aandringen op eene spoedige indiening der bedoelde wetten.

De heer ***Donker Curtius*** : Toen ik in de maand Maart 1848 het ministerie van Justitie op mij heb genomen, heb ik dat gedaan in het belang van den lande, opofferende mijn eigen belang, mijne genoegens, mijne vrijheid. Thans heb ik die vrijheid teruggenomen, eveneens in het belang van den lande: ik heb het gedaan juist om het ministerie, waaruit ik getreden ben, van een geheel onafhankelijk standpunt te verdedigen tegen de ongehoorde beschuldigingen, welke niet slechts buiten maar ook in de Kamer tegen dat ministerie worden ingebragt. Ik zwijg van de lasterlijke aantijging van verkwisting, die buiten de Kamer tegen het ministerie is gehoord, maar ik meen als afgetreden lid van dat ministerie te moeten opmerken, dat men niet in het minste in aanmerking neemt de omstandigheden der laatste maanden. Gij hebt den afgestorven Koning gezien, zittende op dien troon, zijne rede tot u uitsprekende met moeite, reeds aangetast door de doodelijke kwaal, die Hem ten grave sleepte. Het ministerie moest zich toch met den Vorst verstaan, de leden

er van zijn 's Konings Ministers, en zij moeten het dus met den Vorst eens zijn, en geen belangrijk onderwerp kon buiten Hem worden behandeld. Welnu, reeds van Januarij af was de Vorst buiten staat zich naar eisch met de staatszaken bezig te houden; telkens moesten de kabinets-raden worden uitgesteld.

De Vorst is ten laatste gestorven. Ik spreek niet van de moeijelijke omstandigheden, waarin het ministerie toen verkeerde; ik vraag niet of een ander ministerie de zaken ook zoo goed haren loop zou hebben doen nemen; maar zeker is het toch, dat het ministerie zich nu weder met den nieuwen Vorst moest verstaan, alvorens er kon worden voortgearbeid. Al dat oponthoud, al die moeite, al die bezwaren, rekent men niet, en men beschuldigt hier dat ministerie van traagheid, dat van den ochtend tot den avond heeft gewerkt, dat reeds veel heeft voorgedragen, dat, ja! geen bijval mogt verwerven, maar dat toch tijd en moeite had gekost. De wets-ontwerpen door den Minister van Binnenlandsche Zaken opgenoemd zijn ontworpen, ook de wet op het onderwijs is afgewerkt, in één woord er is bijna geen onderwerp, dat ons is voorgekomen, waarvan niet ten minste de grondslagen gelegd zijn. Als alles hier niet spoedig afloopt, dan ligt dat in den aard der zaak: wij hebben inderdaad eene geheel nieuwe Grondwet; zij is ten minste zóó gewijzigd, dat het geheele werktuig van den Staat moet herzien worden; ruim veertig wetten, gelijk de spreker uit Gelderland zelf reeds opmerkte, zijn daartoe noodig. En waar moeten die worden voorgebragt? Bij eene nieuwe Kamer, waarin, om van geene partijen te spreken, de nuances nog niet zijn geteekend! waarin men nog niet weet welke ondersteuning men eigenlijk te wachten heeft en men tot nog toe alleen eenen geest van *critiek*, een geest van afkeuring zonder verbetering heeft aangetroffen.

Inderdaad, men kan, gelijk de Minister van Binnenlandsche Zaken het uitdrukte, het onmogelijke niet doen.

Nog wil ik niet geacht worden met dit alles de Kamer te beschuldigen; ik wil veel aan de omstandigheden en aan het nieuwe der zaken hebben toegeschreven, maar ik verdedig uit den grond van mijn hart het ministerie.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen over de algemeene strekking van het wets-ontwerp gesloten.

Over het eenig artikel verlangt niemand het woord; dat artikel, in stemming gebragt, wordt met 42 tegen 11 stemmen verworpen.

Daarna wordt het geheele wets-ontwerp in hoofdelijke omvraag gebragt en desgelijks met 42 tegen 11 stemmen verworpen.

Tegen het artikel en het ontwerp hebben gestemd, de heeren: Jespers, van Rijckevorsel, Slicher van Domburg, Ter Bruggen Hugenholtz, Dullert, Sloet tot Oldhuis, van der Heijde, Backer, Wijnaendts, van Nispen van Sevenaer, Wintgens, Storm van 's Gravesande, Boxman, Borret, Bots, Dommer van Poldersveldt, Thorbecke, Wichers, Hengst, Boreel van Hogelanden, Schiffer, Engelen, de Man, van Heloma, Bachiene, van Walchren, van Heiden Reinestein, Meeussen, Westerhoff, Costerus, van Hasselt, Smit, de Moraaz, Albarda, Luijben, Poortman, Dirks, van Doorn, Reinders, de Lom de Berg, Heemskerk en de Voorzitter.

Vóór hebben gestemd de heeren: Scheltinga Winterberg, Lotsy, van Voorst, van Randwijck, van Hall, Mutsaers, Donker Curtius, van Naamen, Duijmaer van Twist, Godefroi en Groen van Prinsterer.

Daar er niets meer aan de orde is, wordt de vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

ZITTING VAN DEN 10DEN JULIJ.

ZITTING VAN DINGSDAG 10 JULIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten twee ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 41 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Nedermeijer van Rosenthal, Dommer van Poldersveldt, van Eck, Slicher van Domburg, Bots, Smit, van Naamen, Heemskerk, Thorbecke, van Voorst, Schilfer, Groen van Prinsterer, Jespers, van der Heijde, de Man, Backer, Wijnaendts, Dullert, Storm van 's Gravesande, Schooneveld, Bachiene, van Zuijlen van Nyevelt, Costerus, Fokker, Mutsaers, Poortman, van Hall, Engelen, Wintgens, van Hasselt, Westerhoff, Lotsy, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel, van der Linden, Duijmaer van Twist, Donker Curtius, van Doorn, Borret, van Randwijck en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** deelt mede dat de heer Luijben schriftelijk berigt heeft wegens het overlijden zijner echtgenoote verhinderd te worden om de Vergadering bij te wonen.

Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Er zijn ingekomen twee Koninklijke boodschappen, respectivelijk ten geleide van de beide navolgende wets-ontwerpen, elk vergezeld van eene daarbij behoorende memorie van toelichting, te weten:

een wets-ontwerp tot aanvulling van het Iste hoofdstuk der staatsbegrooting over 1849, in verband met art. 31 der Grondwet;

een wets-ontwerp tot het overbrengen van gelden benoodigd voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, van de begrooting voor 1848 op die voor 1849.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de straks te trekken afdeelingen voor de maanden Julij en Augustus.

Zijn ingekomen en worden naar de nieuw te benoemen Commissie voor de Verzoekschriften verzonden de navolgende adressen als:

een adres van de commissie van landbouw in Gelderland, betrekkelijk het vaststellen eener wet omtrent de afkoopbaarheid der tienden;

een adres van de Geldersche maatschappij van landbouw, van gelijke strekking;

een adres van C. W. Wassenaar en andere inwoners van de grietenij het Bildt, betrekkelijk het tot stand brengen van bezuiniging en van een verbeterd belastingstelsel;

een adres van H. H. Visser en andere leeraars der doopsgezinde gemeente te Balk, betrekkelijk de ontheffing voor de leden hunner godsdienstige gezindte van de verpligting tot de gewapende dienst, tegen eene billijke retributie;

een adres van G. A. de Boer c. s. te Winschoten, betrekkelijk het uitbrengen van een votum van wantrouwen tegen het ministerie, ter zake van het gebeurde met officieren, die wegens het voorstaan van een ander gevoelen dan dat der Regering niet gedecoreerd zijn;

een adres van mr. A. D. Meijer te Amsterdam, betrekkelijk zijne plannen tot het openen van een zedelijk, nuttig openbaar kansgenot;

een adres van F. Struijck te Breda, betrekkelijk de verzekering der staatsburgerlijke regten van hem en andere niet in Nederland geboren ingezetenen;

een adres van C. Thomassen en andere ingezetenen van Velp, betrekkelijk de betaling van het personeel voor de werkvrouwen of kooksters, die zij gedurende de zomermaanden in dienst nemen,

een adres van H. H. Spier jr., en andere verveeners, aan het Stads-Kanaal, waarbij op de verhooging van de inkomende regten op de steenkolen en afschaffing van de accijnsen op de brandstoffen wordt aangedrongen;

een adres van F. IJlff en andere stemgeregtigde ingezetenen van Assendelft, die verzoeken dat bij de nieuwe kieswet elke gemeente van meer dan 2000 zielen als onder-kiesdistrict moge worden aangewezen;

een adres van P. Varkevisser en andere ingezetenen van Scheveningen, houdende bezwaren tegen de toepassing van den stedelijken census voor de verkiezing der leden van de Tweede Kamer op hun dorp;

Aan de Kamer zijn ingezonden de navolgende boekwerken:

door den schrijver, den heer J. van der Smissen, vijf exemplaren van het tweede stuk van zijne *Beschouwingen over de kolonie Suriname, in verband met een ontwerp tot emancipatie der slaven*;

door de uitgevers, Weijtingh en van der Haart te Amsterdam, een exemplaar van het werkje: *Eenige bedenkingen tegen de wet op de schutterijen door een lid van de dienstdoende schutterij te Amsterdam*;

door den gouverneur van de provincie Zeeland een exemplaar van het *Verslag der Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie Zeeland, gedaan in derzelver algemeene vergadering van 3 Julij 1849.*

Wordt besloten tot de plaatsing dezer werken in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering dat het nieuw benoemde lid der Kamer voor de provincie Limburg, de heer J. J Lambrechts, zijne geloofsbrieven heeft ingezonden.

Deze stukken worden, overeenkomstig art. 2 van het Reglement van Orde, gesteld in handen van eene commissie van onderzoek.

Door den Voorzitter worden tot leden dier commissie benoemd de heeren: Thorbecke, Poortman en van Voorst, en wordt deze Commissie uitgenoodigd om in eene volgende zitting haar verslag uit te brengen.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica, en die voor het wets-ontwerp tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant brengen respectivelijk haar verslag over die wets-ontwerpen uit.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en de beraadslaging over het eerstgenoemde ontwerp te bepalen op Zaturdag, den 14den Julij aanstaande, des voormiddags ten elf ure, ten einde na afloop daarvan de beraadslaging over het tweede wets-ontwerp te doen plaats hebben.

De Vergadering gaat alsnu, overeenkomstig art. 61 van het Reglement van Orde, over tot het trekken der afdeelingen voor de maanden Julij en Augustus, na afloop waarvan de leden de vergaderzaal verlaten, ten einde zich in hunne respective afdeelingen bezig te houden met de verkiezing van voorzitters en tweede voorzitters der afdeelingen, alsmede ingevolge art. 108 van het Reglement, van de leden eener nieuwe Commissie voor de verzoekschriften.

Na eenige oogenblikken keeren de leden in de vergaderzaal terug en maakt de Voorzitter als den uitslag der verkiezingen van de afdeelingen bekend, dat door dezelve benoemd zijn:

tot hare respective voorzitters, de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, de Man, van Naamen, Thorbecke en Albarda;

tot tweede voorzitters, de heeren: Backer, Duijmaer van Twist, Smit, van Zuijlen van Nyevelt en Fokker;

tot leden van de nieuwe Commissie voor de Verzoekschriften de heeren: Wijnaendts, Heemskerk, van der Linden, van Heiden Reinestein en Borret.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DONDERDAG 12 JULIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 46 leden tegenwoordig.

Zijne Excellentie de Minister van Marine woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** deelt der Vergadering mede, dat de heeren Ter Bruggen Hugenholtz en Hengst elk berigt hebben dat zij door ongesteldheid verhinderd worden aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen. Deze berigten worden voor kennisgeving aangenomen.

Is ingekomen een afschrift van een Koninklijk besluit van den 2den Julij jl., waarbij jhr. mr. G. A. Melort benoemd is tot raadsheer in den Hoogen Raad der Nederlanden.

Dit stuk wordt voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:

een adres van R. van Meerlant en andere ingezetenen der provincie Utrecht, strekkende om aan te dringen, dat bij de aanhan-

gige kieswet het belastingsbedrag als maatstaf worde aangenomen, waarnaar het aandeel in de vertegenwoordiging worde afgemeten;

een adres van Adriaan Lau en andere ingezetenen van Wormerveer tegen de bij de kieswet voorgedragen bepaling om de verdeeling der hoofdkiesdistricten aan Gedeputeerde Staten toe te vertrouwen;

een adres van Johan Nagel, civiel gegijzelde in het huis van arrest te Gorinchem, betrekkelijk de slechte behandeling welke hij in dat gevangenhuis zegt te ondervinden.

De ***Voorzitter*** geeft der Vergadering kennis, dat door de nieuw benoemde commissie voor de verzoekschriften tot haren Voorzitter verkozen is de heer Heemskerk.

De ***Voorzitter*** deelt nog mede, dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden verkozen zijn de heeren: van Hasselt, Heemskerk, Lotsy, van Rijckevorsel en Boxman.

De commissie van rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen brengt haar algemeen verslag uit.

Dit stuk zal gedrukt en rondgedeeld worden en wordt tevens besloten om de beraadslaging over het genoemde wets ontwerp te bepalen op Maandag 16 Julij, des voormiddags ten elf ure.

De afgetreden Commissie voor de verzoekschriften brengt bij monde van den heer ***Wintgens*** de navolgende verslagen uit omtrent in der tijd aan haar toegezonden adressen, als:

I. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften zijn gesteld geworden drie adressen, betrekking hebbende tot het aan deze Kamer ingediende ontwerp van wet tot regeling van het kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Bij het eerste dier adressen, ingediend door *Mauritz Johan de Bruijn*, kapitein der genie, eerst aanwezend ingenieur te Woerden, en grondeigenaar in het schependom van Nijmegen, herinnert de adressant, dat hij zich vroeger met anderen bij deze Kamer beklaagd heeft over zijne uitsluiting van de uitoefening van het kiesregt, bij gelegenheid der jongste verkiezingen; dat deze Kamer echter in hare zitting van 18 Mei jl. omtrent zijn toenmalig verzoek, als behelzende eene reclame tegen eene onherroepelijke beslissing van Gedeputeerde Staten van Gelderland, is overgegaan tot de orde van den dag. De adressant meent thans op nieuw de aandacht der Kamer te moeten vestigen op de uitsluiting van de uitoefening van het kiesregt, welke, volgens de bepalingen van het aan de Kamer ingediende ontwerp eener kieswet, zoodanige militairen zullen ondergaan, die, ofschoon den gevorderden census betalende, ten gevolge, dat zij belast zijn met eenige commissie, die hunne tegenwoordigheid door het geheele rijk of elders vordert, nergens eene *werkelijke* woonplaats zouden kunnen hebben, op het oogenblik, dat de opgaven bij art. 7 van het ontwerp bedoeld, door de ontvangers van de directe belastingen, aan de plaatselijke besturen moeten worden ingediend. Hetzelfde zou den militair gelden, tijdelijk op eene andere plaats in garnizoen, dan die alwaar hij voor de directe grondlasten is aangeslagen, daar hij toch op zoodanige garnizoensplaats niet behoort tot de aldaar werkelijk inwonende ingezetenen, waardoor ook de bepaling van art. 8 van het ontwerp, betreffende de ingezetenen eener plaats, die elders den verschuldigden census voldoen, op hem niet van toepassing is. Wanneer na het opmaken der kiezerslijsten in Februarij, in Maart, April of Mei garnizoensveranderingen mogten plaats hebben, zullen de militairen, die kiezers zijn, in Junij verpligt zijn naar hunne vorige garnizoensplaatsen te reizen, alwaar hun soms alles minder bekend en dus onverschillig is. Het zou naar des adressants oordeel, billijker zijn, indien de militair de plaats zijner geboorte of die zijner vaste bezittingen mogt kunnen kiezen tot het uitoefenen van kiesregt. De adressant eindigt met op alle deze gronden de Kamer te verzoeken, dat er bepalingen worden vastgesteld, ten gevolge waarvan den militairen van het Nederlandsche leger in het algemeen, en hun, die eene bepaalde haardstede hebben, en genoegzame belasting betalen in het bijzonder, gelijke regten mogen geworden met al de overige burgers van den Staat en hun hunne burgerlijke regten niet ontnomen worden.

Bij het tweede adres verzoeken *R. B. van den Bosch* en vijf en twintig andere ingezetenen der stad Goes, dat de Kamer, in het welbegrepen belang der regtstreeksche verkiezingen, de voorgedragene kieswet moge verwerpen. Hun bezwaar tegen die voordragt betreft den census van f 70 voor de stad Goes, waardoor die stad van ongeveer 5500 zielen op éene lijn gesteld wordt met steden als Utrecht, Zwolle, Leeuwarden en anderen. Zij meenen dat de census, die volgens het voorloopig kiesreglement reeds op f 55 bepaald was, tot f 35, hoogstens f 40 kan worden gebragt, maar willen onder dat bedrag de belasting op het patent niet begrepen hebben. De adressanten meenen namelijk, dat het beginsel, volgens hetwelk die belasting bij den census onder het belastings-bedrag is in aanmerking genomen, valsch is, aangezien die belasting slechts door een gedeelte der ingezetenen wordt opgebragt, en dus nimmer over de geheele bevolking kan omgeslagen worden, zonder tot een onwaar resultaat te leiden: daar toch de wezenlijke verhouding van het totaal bedrag der belasting tot de bevolking door dat middel nimmer kan verkregen worden. Het beginsel is voorts ook daarom valsch, omdat in de kleine steden in het algemeen de verhouding der patentpligtigen tot de overige ingezetenen groot is, en aan dezen door toepassing van hetzelve een buitensporige census wordt opgelegd, een census, die ongerijmd wordt, waar, zoo als te Goes, door geheel plaatselijke omstandigheden, het getal patentpligtigen zeer groot is.

Bij het derde adres vestigen *J. Dozy* en zes andere ingezetenen der stad Zaandam, in der tijd uitgemaakt hebbende het bureau der vereeniging van stemgeregtigde ingezetenen dier stad, de aandacht dezer Kamer op de bepalingen van het hier besproken ontwerp, voorkomende in artt. 9 en volgende, art. 30, alinea 3 en art. 42.

Ten opzigte van de eerstgemelde bepalingen, doen zij het omslagtige uitkomen van de voorgestelde wijze van procederen, om herstel te bekomen van bezwaren tegen de kiezerslijst. Door zoodanige omslagtigheid zou eene regtvaardige grief kunnen worden gesmoord. Het gebiedend gebruik van eenen advocaat of procureur, het persoonlijk verschijnen voor commissarissen zijn formaliteiten, die vooral dan bezwarend zijn, als men van den zetel der betrokken regterlijke collegien verwijderd woont. De adressanten zouden eene schriftelijke procedure voor den kantonregter verlangen, met appel of cassatie tot den Hoogen Raad, des noods met toevoeging aan den kantonregter van zijne beide plaatsvervangers, of van de beide hoogst aangeslagenen in de directe belastingen ter standplaats van den regter, met naauwkeurige aanwijzing ten opzigte van de redenen van uitsluiting, zoo als het lidmaatschap van den gemeenteraad, bloedverwantschap met den klager, enz.

Het voorschrift van art. 30, de aanwijzing van onderkiesdistricten en derzelver hoofdplaatsen aan Gedeputeerde Staten opdragende, bestrijden de adressanten op grond van de ondoelmatige werking van dit beginsel onder het voorloopig kiesreglement. Als voorbeeld daarvan weren zij aan het voegen van Oostzaan bij het onder-kiesdistrict Zaandijk; terwijl eerstgenoemde gemeente een uur gaans van Zaandam ligt, waar zich een hoofd-kiesdistrict bevond, en ruim twee uren van Zaandijk, en terwijl daarentegen de kiesgeregtigden van Oostzaan, om zich naar hun onderkiesdistrict te begeven, de gemeenten Zaandam en Koog aan de Zaan moesten passeren. De adressanten en velen met hen hadden in de kieswet wenschen bepaald te zien, dat ieder kiezer zijne stem in zijne eigene gemeente kan uitbrengen.

Eindelijk doen de adressanten bij de beschouwing van art. 42 het gemis gevoelen van wezenlijke kiezers-*vergaderingen*; terwijl die vergaderingen, volgens het ontwerp, slechts bloote toeschouwers zijn, en alle werkzaamheden aan het bureau van stemopneming worden opgedragen, hetwelk, buiten medewerking der vergadering, een zoo onbeperkt regt van beslissing heeft, dat de meest eerlijke leden van dit bureau al ligtelijk in verzoeking zouden kunnen worden gebragt, en de keuze die eens gemeenteraads zou kunnen worden, vertegenwoordigd door deszelfs gemagtigden, en niet zijn de keuze van de kiezers uit het district.

Uwe Commissie adviseert, om deze adressen, als in betrekking tot een aanhangig wets-ontwerp, ter griffie neder te leggen."

II. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een adres van *J. W. Sassen*, zaakwaarnemer te Amsterdam, waarbij die adressant te kennen geeft, dat hij zich in het vorige jaar tot deze Kamer heeft gewend, met het verzoek, dat mogt worden onderzocht waarom, na het overlijden van Koning Willem I, Graaf van Nassau, geen regt van collateraal is betaald op de legaten, lijfrenten of pensioenen, uit diens boedel vermaakt, noch ook regt van eigendomsovergang op de onroerende goederen, voor zooverre Zijne Majesteit als vreemdeling mogt kunnen worden aangemerkt. Daar destijds, gelijk de adressant beweert, op dat verzoek geenerlei beschikking is genomen, zoo verzoekt hij, dat het door hem bedoelde onderzoek alsnog moge worden ingesteld.

» Het onderwerpelijk verzoek is, naar het oordeel uwer Commissie, niet vatbaar voor eenige bemoeijing van de zijde der Kamer, weshalve zij de eer heeft u voor te stellen, dat omtrent hetzelve zal worden overgegaan tot de orde van den dag."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Nog brengt de voornoemde Commissie, bij monde van den heer ***Wintgens***, het volgend rapport uit:

III. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een aan deze Kamer ingediend adres van *F. van Brakell*, wonende op den huize den Eng, onder Lienden.

De adressant verzoekt de Kamer te willen bewerken, dat de tienden bij eene wet worden afkoopbaar gesteld, of op eene andere wijze, met schadeloosstelling der tiendheffers, de uit het tiendregt ontstaande bezwaren voor den landbouw worden opgeheven. Hij doet opmerken, dat zoolang dat regt, zoo als het thans wordt geheven, in werking blijft, het uitgemaakt is, dat de landbouw niet tot de allerhoogste volmaaktheid kan geraken, daar men, om eene dubbele opbrengst te verkrijgen, zeker veel meer moet verwerken dan op de oude gebruikelijke wijze. Van dit werk en kosten nu eischt de tiendheffer zijn aandeel, zonder iets in de kosten bij te dragen. Het noodzakelijk gevolg hiervan is, dat geen landbouwer ligtelijk verbeteringen zal invoeren, indien hij genoodzaakt is van de onzuivere opbrengst en dus niet alleen van den grond maar zijn werk en kapitaal tiend te geven.

De adressant geeft hierbij nog in overweging, of niet, bij het behoud van het tiendregt, de wetgeving evenwel zoude kunnen bepalen, dat van de rijencultuur van alle gewassen en het planten van dezelve de tiend door eene bepaalde som per bunder kan worden voldaan, gelijk thans met den tabak en eenige andere gewassen op sommige plaatsen reeds geschiedt; wordt die som dan hooger gesteld dan hetgeen de tiendheffer tot hiertoe per bunder trekt, dan kan deze laatste ook niet zeggen door den afkoop te zijn benadeeld.

Daar het onderwerp van dit adres kan aanleiding geven tot een voorstel van wet, door de Regering of door eenig lid dezer Kamer te doen, zoo stelt uwe Commissie u voor, hetzelve adres ter griffie neder te leggen."

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** vraagt het woord. Hij wenscht dat in navolging van hetgeen vroeger ten aanzien van adressen als het zoo even behandelde heeft plaats gehad, omtrent dit adres niet alleen tot de nederlegging ter griffie, maar ook tot de verzending naar den Minister van Binnenlandsche Zaken besloten worde. Hij zou verlangen, dat de Kamer op die wijze een blijk gaf van hare belangstelling in het onderwerp van dat adres. De spreker zal niet uitweiden over de nadeelen, die de tienden herokkenen, maar zich bepalen tot de verwijzing naar hetgeen over die nadeelen in den laatsten tijd geschreven is. Bij den landbouw zou het, meent hij, een hoogst gunstigen indruk maken, zoo de Kamer een bewijs gaf, dat zij die nadeelen gevoelt. De spreker appuijeert alzoo de conclusie der Commissie, maar stelt bovendien voor de verzending van het adres naar den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De heer ***Wintgens***, rapporteur, geeft namens de Commissie voor de Verzoekschriften te kennen, dat deze zich geenszins verzet tegen het voorstel tot verzending van het adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Wat hem zelven betreft, verklaart hij geen bezwaar te maken om, door zijne stem te geven aan dat voorstel, den wensch naar eene wettelijke regeling van de afkoopbaarheid der tienden te ondersteunen.

De heer ***Thorbecke*** is het met het lid uit Gelderland eens, wat betreft het hooge belang van eene wettelijke regeling van de afkoopbaarheid der tienden, maar hij meent dat de Kamer andere middelen heeft om hare belangstelling in dezen te doen blijken dan de verzending van dit adres naar den Minister van Binnenlandsche Zaken. Onder de tegenwoordige Grondwet, nu de Kamer het regt van interpellatie en het regt van enquête heeft, moet, meent de spreker, de gewoonte vervallen om adressen naar een of anderen Minister te verzenden, tenzij die verzending gepaard ga met eene bepaalde vraag. Alleen eene verzending op deze wijze komt hem voor der Kamer waardig te zijn; zoodanige verzending kan soms pligt der Vergadering zijn. Maar een bloot renvooi, waarop geen antwoord of besluit van de zijde der Regering behoeft te volgen, zulk een renvooi acht hij niet gepast en in dezen het hooge belang van het onderwerp onwaardig. De spreker verklaart zich derhalve alleen voor de oorspronkelijke conclusie der Commissie.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt, dat het hem leed doet, dat zijn voorstel bij het lid uit Leyden geene ondersteuning vindt. Hij moet verklaren niet te kunnen zien, hoe men hier bijv. door middel van het regt van enquête, dat bovendien nog niet bij de wet geregeld is, van zijne belangstelling in het bedoelde vraagstuk zou kunnen doen blijken. De spreker merkt nog op, dat hij niet blootelijk de verzending van het behandelde adres heeft voorgesteld, maar dat hij daarbij verlangde, dat men, door voor die verzending te stemmen, een blijk van belangstelling zou geven in het bedoelde onderwerp. Hij wenschte dus iets meer dan eene enkele verzending; hij verlangde dat die verzending een blijk van belangstelling mogt zijn.

De heer ***Thorbecke*** meent nog een enkel woord te moeten antwoorden, omdat hij niet beschouwd wil worden als onverschillig ten aanzien van het onderwerp in het adres behandeld. Spreker heeft niet gemeend, dat nu met opzigt van dit onderwerp van het regt van enquête gebruik zou kunnen worden gemaakt, maar hij wees op dit regt en op dat van interpellatie slechts om in het algemeen de gewoonte van het bloot verzenden van adressen naar ministers te bestrijden. Eene stemming, zoo als het lid uit Gelderland die verlangt, zou, meent de spreker, indien de Vergadering zich daarbij voor de verzending verklaarde, nog niet bewijzen, wat dit lid wenscht, dat namelijk de Kamer de Regering uitnoodigde tot het voordragen van wettelijke bepalingen omtrent de afkoopbaarheid der tienden. Die uitnoodiging zou in het besluit tot verzending zelf opgenomen moeten worden; alleen dan zou het beoogde doel bereikt worden. Men kan nu voor de verzending van het adres stemmen, zonder dit te doen in dien zin, waarin het lid uit Gelderland zelf zijne stem zou uitbrengen. En uit dien hoofde zal het besluit tot verzending nu niet die werking kunnen hebben, die dat lid zich daarvan belooft.

De heer ***Fokker*** ondersteunt het voorstel van het lid uit Gelderland. Hij moet erkennen, dat er krachtiger middel zou zijn om van de belangstelling der Kamer in het bedoelde onderwerp te doen blijken, dan de verzending van het adres, waaromtrent zoo even verslag is uitgebragt, naar den Minister van Binnenlandsche Zaken. Maar hij vreest dat indien het voorstel tot die verzending, op de gronden door den laatsten spreker aangevoerd, wierd verworpen, de natie welligt in een verkeerden waan gebragt zou worden, in den waan namelijk dat deze Kamer geen belang stelt in de zaak waarover het adres handelt. Om die verkeerde meening te voorkomen, zal de spreker voor het voorstel van het lid uit Gelderland stemmen.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging gesloten.

De Vergadering besluit in de eerste plaats zonder hoofdelijke stemming tot de nederlegging van het adres van F. van Brakell ter griffie, en daarna met 36 tegen 9 stemmen tot de verzending van dat adres naar den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij welke stemming de heer Poortman afwezend is.

Vóór het voorstel tot verzending hebben gestemd de heeren: de Monchy, Reinders, Mutsaers, Bachiene, Fokker, Dirks, van Doorn, Boxman, de Moraaz, van Hall, Backer, Wijnaendts, Wichers, Heemskerk, Storm van 's Gravesande, Wintgens, Scheltinga Winterberg, Leclercq, Bots, Smit, Dommer van Poldersveldt, Sicher van Domburg, van Voorst, van der Heijde, Schooneveld, van Nispen van Sevenaer, Jespers, Nedermeijer van Rosenthal, van Heloma, Costerus, van Zuijlen van Nyevelt, Lotsy, Borret, Meeussen, Donker Curtius en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Linden, van Eck, de Man, van Naamen, Groen van Prinsterer, Dullert, van Randwijck, Thorbecke en Duijmaer van Twist.

De bovengenoemde Commissie brengt bij monde van den heer ***Wintgens*** nog de volgende verslagen uit:

IV. » In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld geworden een adres van *Gerrit Hesch*, wonende te Amsterdam.

» De adressant geeft aan deze Kamer in overweging, of het niet nuttig en voordeelig zoude zijn, dat de Kroondomeinen in den handel wierden teruggebragt. Men heeft slechts te denken aan die uitgestrekte velden, die dan als kleine grondbezittingen in handen van den nijveren landbouwer zouden overgaan, aan het verschil in cultuur en opbrengst van die duizendtallen bunders lands, thans door het domeinbestuur beheerd, indien die in handen van duizenden verschillende eigenaars zouden zijn overgegaan. Maar ook het directe voordeel van den Staat moet niet worden uit het oog verloren; immers de opbrengst der kroondomeinen gekapitaliseerd tegen eenen maatstaf van 3 per cent, levert een bedrag van f 13,300,000; wordt deze som aangewend tot delging van schuld, zoo bekomt men tegen 5 pct. eene jaarlijksche rente van f 665,000, hetgeen met het bedrag van het inkomen der kroondomeinen, ad f 400,000, een verschil oplevert van f 265,000. Hierbij komen nog de overgangs-regten, die door de gedurige

eigendoms-verandering van particuliere bezittingen ten bate van den Staat vallen.

Het onderwerpelijk adres heeft betrekking tot een wets-ontwerp, waarvan het onderzoek bij deze Kamer aanhangig is. Uwe Commissie heeft alzoo de eer u voor te stellen de nederlegging van het adres ter griffie."

V. » Aan uwe Commissie voor de verzoekschriften is verzonden geworden een adres van *T. J. Stieltjes*, thans zonder beroep, vroeger officier der artillerie, wonende te Zutphen.

Aan dit adres is geannexeerd eene missive, door den adressant gerigt tot den Heer Voorzitter dezer Kamer, waarbij hij het adres aan diens aandacht aanbeveelt. Het adres zelf intusschen is gerigt aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal, en is alzoo gelegen buiten den kring van de bemoeijingen *dezer* Kamer.

Uwe Commissie stelt u op dien grond voor, hetzelve adres ter zijde te leggen."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens ook met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Daarna wordt de zitting gesloten.

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 14DEN JULIJ.

ZITTING VAN ZATURDAG 14 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 55 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
de Lom de Berg, van Naamen, Poortman, Reinders, van Rijckevorsel, Backer, van der Heijde, Heemskerk, de Monchy, Storm van 's Gravesande, Leclercq, Dirks, de Man, Smit, Fokker, Bots, van Hasselt, Boxman, van Voorst, Jespers, Slicher van Domburg, Lotsy, Bachiene, Wintgens, Costerus, Duijmaer van Twist, Groen van Prinsterer, van Zuijlen van Nyevelt, Dullert, van Eck, de Moraaz, Wijnaendts, van der Linden, Engelen, Schiffer, Meeussen, Zijlker, van Heloma, Schooneveld, Westerhoff, Scheltinga Winterberg, Nedermeijer van Rosenthal, van Hall, Donker Curtius, Wichers, Dommer van Poldersveldt, Verweij Mejan, van Randwijck, van Nispen van Sevenaer, Boreel van Hogelanden, Thorbecke, van Doorn, Hengst, Mutsaers en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen de volgende verzoekschriften:
een adres van dr. G. Stamming en andere ingezetenen der stad Bolsward, bezwaren inbrengende tegen den bij de kieswet voorgedragen census voor die stad;
een adres van den raad der stad Workum, houdende bezwaren tegen de voordragene wet omtrent de heffing der vuur-, ton- en bakengelden;
een adres van C. Beens en andere schippers die van de haven van Workum gebruik maken, bezwaren inbrengende als voren;
een adres van J. R. Visser en andere ingezetenen van Workum, houdende bezwaren als voren.
Deze stukken worden verzonden aan de Commissie *ad hoc*.

Is ontvangen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij een exemplaar wordt aangeboden van het *Verslag over den staat der gestichten voor krankzinnigen enz. in het Rijk*, over den jare 1847.
Wordt besloten dit werk in de boekerij der Kamer te plaatsen.

De ***Voorzitter*** deelt mede, dat door de afdeelingen tot rapporteurs gekozen zijn:
1°. voor het ontwerp van wet tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over 1849, de heeren: Poortman, Storm van 's Gravesande, van der Linden, Dullert en Dirks; en
2°. voor dat tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Bosch, dezelfde heeren.

Aan de Kamer is door den schrijver aangeboden het volgend werk: *De gemeentebesturen onder de staatsregelingen van* 1798, 1801, 1805 *en* 1806, *door jhr. mr. W. G. van de Poll jnr., advocaat bij den Hoogen Raad.*
Wordt besloten tot de plaatsing van dit werk in de boekerij der Kamer.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over het ontwerp van wet omtrent de kroondomeinen. Wordt besloten dat verslag te doen drukken en ronddeelen.

De ***Voorzitter***: Ik acht mij verpligt, aan de Vergadering te doen opmerken, dat er in eene vroegere zitting is besloten, dat de dag der beraadslagingen over het ontwerp betrekkelijk het inkomen des Konings niet zou worden bepaald, dan nadat die over het ontwerp wegens de kroondomeinen zou zijn vastgesteld. Het algemeen verslag over het ontwerp wegens het inkomen der Kroon is intusschen reeds sedert geruimen tijd in de Vergadering uitgebragt; het eenige bezwaar, dat tegen dat ontwerp bestond, was eigenlijk daarin gelegen, dat men het bedrag van de opbrengst der kroondomeinen tot zekerheid wenschte gebragt te zien. Aan dit verlangen is door de mededeeling der ter griffie nedergelegde staten voldaan. Daarentegen wordt thans eerst het algemeen verslag over het ontwerp betrekkelijk de kroondomeinen uitgebragt, en daarin komen punten voor, die der Regering waarschijnlijk aanleiding zullen geven tot eenige nadere beschouwingen. Het is op dien grond, dat ik meen te moeten voorstellen, eerst het tijdstip te bepalen, waarop over de voordragt wegens het inkomen der Kroon zal worden beraadslaagd en daarna het tijdstip voor de beraadslagingen over het ontwerp ten aanzien der kroondomeinen vast te stellen. Mitsdien stel ik voor, alsnu de beraadslaging over het ontwerp betrekkelijk het inkomen des Konings te bepalen op Dingsdag den 17den, en die over de voordragt wegens de kroondomeinen op Woensdag den 18den dezer.
Dienovereenkomstig wordt besloten.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet tot invoering van de *Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek*.

De beraadslagingen over het geheel van het ontwerp worden geopend.

De heer ***Westerhoff*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:
Het wets-ontwerp, waarbij een nieuw artsenij-bereidkundig formulierboek, onder den naam van *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek*, zal worden ingevoerd, hetwelk wij thans in overweging en beraadslaging nemen en dat schijnbaar tot de eenvoudigste behoort, heeft desniettemin tot verschillende bedenkingen en bezwaren, zoowel in als buiten deze Kamer, aanleiding gegeven. Zulks is te meer vreemd, dewijl reeds in den loop dezer eeuw twee verschillende doch soortgelijke artsenijbereidkundige formulierboeken, onder volkomen gelijke omstandigheden en voorwaarden, hier te lande zijn uitgegeven en ingevoerd. Mijne maatschappelijke betrekking en het onderwerp mijner studien maken het natuurlijk, dat ik dit wets-ontwerp met bijzondere belangstelling ontvangen en in alle zijne deelen naauwkeurig en met zorg onderzocht heb, en ik acht mij daarom verpligt, bij deze beraadslagingen het stilzwijgen niet te moeten bewaren, maar integendeel mijne gevoelens, nopens eenige der geopperde bezwaren, in het midden te moeten brengen.
Men heeft in het algemeen drie hoofdbezwaren tegen het in discussie zijnde wets-ontwerp in 't midden gebragt, welke door de Regering niet gedeeld worden en waaraan zij daarom gemeend heeft niet te moeten toegeven.
Vooreerst het voorbehoud aan den Staat van het uitsluitend regt van drukken en uitgeven der *Pharmacopoea Neerlandica* en der *Nederlandsche Apotheek*, beide aan de Kamer in handschrift, bij dit wets-ontwerp, overgelegd.
Het *tweede* en schijnbaar gewigtiger hoofdbezwaar is gelegen in de benamingen, onder welke, in de genoemde formulierboeken, de geneesmiddelen voorkomen.
Het *derde* hoofdbezwaar, eindelijk, bestaat daarin, dat in dit wets-ontwerp niet zijn opgenomen alle voorschriften en bepalingen omtrent de invoering en het gebruik dezer nieuwe Pharmacopoea, maar dat daarentegen daarin verwezen wordt naar de bepalingen, thans, omtrent het gebruik en de naleving der *Pharmacopoea Belgica*, bestaande.
I. Wat nu het eerste bezwaar aanbelangt, de vele uitstekende regtsgeleerden, waarop deze Kamer roem mag dragen, zullen dit ongetwijfeld wel toelichten, en gaarne zal ik dat licht opvangen en er mijn voordeel mede doen, doch voor alsnog wordt dit bezwaar niet door mij gedeeld, en met genoegen heb ik gezien, dat de Regering in dezen niet aan de wenschen van sommigen heeft toegegeven, maar aan het bepaalde in het oorspronkelijke wets-ontwerp blijft vasthouden. De ingezetenen toch hebben, zoo als te regt in de memorie van beantwoording door de Regering wordt aangemerkt, er belang bij, dat van die Pharmacopoea eene *naauwkeurige uitgave* bestaat, iets hetwelk evenzeer in het belang der geneesheeren en apothekers is. De bezwaren, hiertegen, door eenige boekhandelaars en pharmaceuten uit de residentie, ingebragt, hebben, hoezeer ik ook een verklaard vijand ben van alles wat naar monopolie zweemt, bij mij niet zwaar genoeg gewogen, om alléén om dit voorbehoud aan den Staat, de wet af te stemmen. De belangen der ingezetenen worden hierbij in geenen deele benadeeld, integendeel, behartigd! Laten wij ons toch, onder de schoonklinkende leus van vrijheid, niet laten wegslepen en aan losbandigheid de hand reiken en daardoor de rust en veiligheid der burgers op het spel zetten! Evenmin als de heer van Dijk (in zijn adres bladz. 1), gehouden willende worden het Koninklijk besluit van den 2den en van den 3osten Julij 1822 (*Staatsblad* no. 16 en n°. 22) goed te keuren, zoo houde ik mij echter met hem overtuigd, dat de Regering zeer gegronde en wijze redenen gehad heeft, om dat besluit op de *Pharmacopoea Neerlandica* toe te passen, daar het welzijn der ingezetenen vordert, dat in elken apothekerswinkel een officieel exemplaar der Pharmacopoea voorhanden is. De Haagsche pharmaceuten plaatsen in hun adres, aan deze Kamer, het regt van drukken en uitgeven van deze Pharmacopoea Neerlandica, door den Staat, op *eene* lijn met het regt dat de Regering zich bij bovengenoemde besluiten van 1822, naar onze wijze van zien, *onregtmatig* reserveerde tot de uitgave van wetten en besluiten in het *Staatsblad* voorkomende; doch wij gelooven, dat *deze* vergelijking niet gelukkig gekozen is, daar toch

het onderwerpelijke geval gezegd moet worden tot de exceptien te behooren, het debiet, in vergelijking der werken bij bovengenoemde besluiten bedoeld, zich slechts tot een betrekkelijk gering getal individuen der maatschappij kan bepalen en deze zaak echter op de gezondheid en het leven der ingezetenen van onberekenbaren invloed kan zijn, iets hetwelk in het andere geval geen plaats kan vinden. De wets-ontwerper heeft dit laatste te regt ingezien, en zeer juist begrepen en gevoeld, dat de Regering verpligt is te waken voor het leven en het ligchamelijk welzijn van de burgers van den Staat en tevens verantwoordelijk voor de wetten, instructien en voorschriften, die het zijnen dienaren, de geneeskunst-oefenaren, geeft. Uit dit begrip, schrijft te regt de heer van Dijk, tot schade van de ingezetenen en de geneeskundigen nooit regt ingezien of slechts partijdiglijk toegepast, volgt, dat de Staat eene zoo belangrijke zaak, als de Pharmacopoea, niet uit de handen geven mag, maar als auteur en lastgever de echtheid waarborgen moet, iets hetwelk nimmer het geval zoude kunnen zijn, indien ieder boekdrukker of boekverkooper maar naar hartelust konde nadrukken en uitgeven! Reeds vroeg, bij de eerste uitgave van een algemeen lands-artsenijbereidkundig formulierboek heeft de Regering te regt begrepen en ingezien, dat dit een allerbelangrijkst deel der geneeskundige staatsregeling uitmaakte en zij daarbij eene zware verantwoordelijkheid op zich laadde, eene verantwoordelijkheid welke zij begreep niet op een ander te mogen overdragen. Daarom dan ook bepaalde de wetgevende vergadering der Bataafsche Republiek, op voordragt van het Staatsbestuur, dat de *Pharmacopoea Batava*, het eerste algemeene lands-artsenijbereidkundig formulierboek dat onder ons bestaan heeft, op de wijze door genoemd bewind te bepalen, zoude worden gedrukt en uitgegeven, hetgeen dan ook, onder waarmerking van den daartoe gedelegeerden heer H. A. Bake (en later door den heer Groen van Prinsterer) bij Joh. Allart te Amsterdam heeft plaats gevonden. (Zie *Publicatie van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek*, van den 25sten Februarij 1805.) Later toen de *Pharmacopoea Batava* verouderd en minder bruikbaar was geworden, volgde men, bij het invoeren der *Pharmacopoea Belgica* in 1822 hetzelfde beginsel, daar bij Koninklijk besluit van den 30sten Julij 1822 (*Staatsblad* no. 23) bepaald werd, dat het regt op het uitsluitend drukken en uitgeven der *Pharmacopoea Belgica* ten behoeve der Algemeene Lands-drukkerij voorbehouden werd; wordende de heer referendaris der 2de klasse voor de zaken der geneeskunde bij het departement van Binnenlandsche Zaken, F. J. van Maanen, gemagtigd de exemplaren, door zijne naamteekening, te waarmerken. In andere landen heeft de regering hetzelfde beginsel gehuldigd en nog onlangs bepaalde Z. M. de Koning van Pruissen, bij koninklijk schrijven aan den staatsminister Eichhorn van den 5den October 1846, dat de 6de uitgave der *Pharmacopoea Borussica*, die op Z. M. bevel op de drukkerij van den geheimen opper-hofboekdrukker Decker te Berlijn gedrukt was geworden, van den 1sten April 1847 tot rigtsnoer van doctoren, heelmeesters, apothekers enz. dienen zoude, en het bevelschrift, waarin dit voorkomt, is op last van Z. M. niet alleen in de verzameling van wetten opgenomen, maar ook vóór de 6de uitgave der bovengenoemde Lands-apotheek geplaatst geworden. Deze wijze van handelen acht ik met den heer van Dijk, voor den apotheker vooral, van het hoogste belang, daar deze toch het regt heeft te vorderen, dat de Staat hem niet in twijfel late omtrent de echtheid en naauwkeurigheid van de voorschriften die hij geeft en waarvoor hij hem verantwoordelijk stelt. Bovendien is de Staat het aan zijne burgers verpligt te waken, dat zij het slagtofter niet worden van misstellingen, die vooral in bereidingen, waarbij het zoozeer op maat en gewigt aankomt, zoo ligtelijk kunnen plaats vinden. Hoezeer ik ook een voorstander van vrijheid ben, zoo geloof ik echter dat de vrijheid hier en daar (en vooral in gevallen als het onderhavige, waarbij de burgerlijke vrijheid niet benadeeld wordt), in het belang der maatschappij, beperkt moet worden; want laat men de vrijheid hier onbeperkt den vrijen teugel, dan zal zij in losbandigheid ontaarden en, verre van een allerwenschelijkste zegen te zijn, een af te bidden vloek voor het menschdom worden. Vooral zie ik in deze wets-bepaling *thans* geen bezwaar, omdat de Regering in hare memorie van beantwoording, op het verlangen van onderscheidene leden, beloofd heeft, dat de prijs van het werk zoo laag mogelijk gesteld zoude worden en in geen geval de som van f 3 zal te boven gaan. Hierdoor toch wordt alle zucht tot concurrentie uitgedoofd en ten eenen male weggenomen; terwijl de Regering daardoor tevens toont, dat zij het regt van uitgave eenig en alleen aan zich voorbehoudt in het belang der ingezetenen, en geenszins, zoo als dat, naar 't schijnt, vroeger, bij de uitgave der andere Pharmacopoeën, het geval was, om ten koste der geneeskunst-oefenaren en artsenijbereiders er winst of voordeel mede te behalen.

Met genoegen heb ik uit de memorie van beantwoording de verzekering van de Regering vernomen, dat de Staats-commissie die het werk vervaardigde, aan haar heeft aangeboden, het afdrukken naauwlettend gade te slaan en al de proeven na te zien en van feilen te zuiveren. Ongetwijfeld zullen dan de schrijffouten, die hier en daar in het handschrift worden aangetroffen, worden weggenomen en zal men op eene zeer correcte uitgave (in eene zaak als deze zeker van het hoogste belang) kunnen rekenen. Veelligt zal dan ook hier en daar de lijst der synonymen nog wat besnoeid en op andere plaatsen wat uitgebreid worden. Zoo miste ik, onder anderen, onder het artikel *Chloretum ammonium* ongaarne *Murias ammoniae;* onder het artikel *Nitras kalicus*, *Nitrum depuratum;* onder het artikel *Bi-Boras Natricus*, *Borax sodae;* onder het artikel *Bi-Tartras kalicus*, *Cremor tartari depuratus;* onder het artikel *Tartras kalico-stibicus*, *Tartras potassae stibiatum.*

II. Wat nu het tweede hoofdbezwaar, de benamingen namelijk onder welke in de nieuwe artsenijbereidkundige formulierboeken de geneesmiddelen voorkomen, aan belangt, hetzelve — en dit is inderdaad verwonderlijk — is eenig en alleen zijne geboorte verschuldigd aan het bekende en in uw aller handen zijnde adres, aan deze Kamer gerigt door de *Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie*, gevestigd te Amsterdam, een adres, hetwelk op velen uwer, en, ik wil het niet ontveinzen, aanvankelijk ook op mij eenigen indruk heeft gemaakt, daar er toch — en dit op schijnbaar goede gronden en met tentoonspreiding van geene geringe mate van geleerdheid en belezenheid — niets minder en niets meer in beweerd wordt, dan dat de Staats-commissie in het haar opgedragen werk eene nomenclatuur gebezigd zoude hebben, geheel nieuw, vreemd, voor de receptuur onbruikbaar, onverstaanbaar en onvermijdelijk tot de schromelijkste verwarringen, vergissingen en misvattingen aanleiding zullende geven. Geen wonder, Mijne Heeren, dat deze bewering op u allen indruk maakte, daar men toch dan, indien die bewering gegrond ware, door het invoeren eener zoodanige onbruikbare en gevaarlijke Pharmacopoea, het dierbaarste dat wij bezitten, ons leven en onze gezondheid, roekeloos en ligtvaardig op het spel zoude zetten en alzoo een onvergefelijken misstap zoude begaan op het gebied der geneeskundige staatsregeling. Maar, Mijne Heeren, bij nader onderzoek is dat schrikbeeld, dat spook verdwenen, en is mij en ook zeker velen uwer overtuigend gebleken, dat die bewering geheel valsch, van allen grond ontbloot en niets dan een verachtelijk verzinsel is! Het was, bij bedaarde overweging, ook wel niet te denken, dat de Staats-commissie, zamengesteld uit mannen ver boven mijnen lof verheven, uit mannen doorkneed in de vakken van wetenschap welke zij beoefenen, die ons vaderland tot luister en sieraad verstrekken, en wier roem niet binnen de enge grenzen van ons vaderland beperkt bleef, maar zelfs tot buiten de grenzen van dit werelddeel is doorgedrongen, zich aan zulk een onvergefelijk vergrijp tegen de gezondheid en het leven hunner medeburgers zoude hebben schuldig gemaakt! Neen, Mijne Heeren, zij hebben wijsselijk den besten, den zekersten en den algemeen bewandelden weg bij hunnen arbeid ingeslagen! Zij hebben op het voetspoor van andere wijze mannen hunnen arbeid voltooid. Zij hebben niet alleen de wetenschappelijke namen der geneesmiddelen, volgens den tegenwoordigen stand der wetenschap, opgegeven, maar zij hebben ook, ter voorkoming van verwarring en ten gerieve der apothekers van ons handeldrijvend vaderland, dat zoo dikwijls door vreemdelingen bezocht wordt, opgenomen de verschillende namen, onder welke het medicament in de apotheken der vreemdelingen voorkomt; ja, zij hebben nog meer gedaan: zij hebben — en dit schijnt *met opzet* in het bewuste *adres* der Amsterdamsche pharmaceuten verzwegen te zijn geworden — zij hebben ook bij elk geneesmiddel de oude, *officinale* benamingen, die sedert eeuwen het burgerregt verkregen hebben, opgegeven, zoodat er, bij het gebruik maken van hunnen arbeid, wel bij geene mogelijkheid verwarring of vergissing kan plaats vinden. Gij ziet dus, Mijne Heeren, dat zij in dezen aan de vereischten eener goede en bruikbare pharmacopoea volkomen voldaan hebben, maar tevens ziet gij, dat hun arbeid, reeds vóór de geboorte, in het bewuste *adres* op eene schandelijke wijze is belasterd geworden. Hetzelfde beginsel, dat nu gevolgd is, is in de twee vroeger hier te lande van staatswege uitgegeven Pharmacopoeën ook gevolgd. Eerst treft men daarin, boven aan, den wetenschappelijken naam, vervolgens de noodzakelijk geoordeelde synonymen, en eindelijk den empirischen of officinalen naam. Dezelfde regel, die in deze Apotheken gevolgd is, en ook door de Staats-commissie in de Pharmacopoea is aangenomen, is te regt gevolgd geworden door alle schrijvers der latere en nieuwste Apotheken, zoo als in de Pharmacopoea Londinensis, in de Ph. Edinburgensis, in de Ph. Dublinensis, in de Ph. Americana (1820), Borussica, Danica, Gallica (1818), Austriaca (1822), Bavarica (1822), Hannoverana (1819), in het Codex of Pharmacopée Française, in de Ph. Rossica, Saxonica, Slesvico-Holsatia, Suecica (1845), Badensis (1841) en Wurtembergensis. Ziedaar het duidelijkst, het overtuigendst bewijs geleverd, dat onze Commissie den gewonen, den zekeren en algemeen ge-

bruikelijken weg bewandeld heeft, dat zij geene gezochte, nutteloozé en ongewone nieuwigheden, maar integendeel iets ouds heeft trachten in te voeren, en dus niet verdiende op zulk eene schandelijke wijze belasterd te worden! Sterker bewijs voor de deugdelijkheid van het door haar gevolgde beginsel, zal er toch wel bij geene mogelijkheid geleverd kunnen worden! Wilt gij weten, Mijne Heeren, en dit zal u op dit stuk zeker volkomen geruststellen, hoe de schrijvers der *Pharmacopoea Batava*, reeds in 1805, toen de wetenschap nog op verre na niet tot die hoogte was opgevoerd, als waarop wij haar thans kennen, over het opnemen der wetenschappelijke namen — die hier een doorn in het oog der adressanten schijnen te zijn — dachten? Ziehier dan wat een Brugmans, Driessen, Vrolik en Deiman, die dat werk zamenstelden, en daarbij zeker niet ligtzinnig en onbesuisd zullen zijn te werk gegaan, daaromtrent schrijven op bladz. 17 der voorrede: » Voorts hebben wij het raadzaam geoordeeld, van de verbetering welke de nieuwste en geachtste schrijvers over de artsenijmengkunst, omtrent de benaming der geneesmiddelen, vooral de zamengestelde, hebben ontworpen, een nuttig gebruik te maken.

» Immers zal het niet noodig zijn te betoogen, dat door het onbestendige der namen, ook de kennis van geneeskrachtige zelfstandigheden onzeker en wankelbaar is gemaakt geworden, en van hoeveel nut het derhalve zij, eene nomenclatuur te bezitten, welke uit vaste beginsels is afgeleid, gelijk die, waarmede de onsterfelijke Lavoisier de scheikunde verrijkt heeft, noch ook te doen zien, welke voordeelen daaruit voor de artsenijmengkunst voortvloeijen. Daar derhalve het gevoelen algemeen is, dat de gronden der Lavoisieriaansche scheikunde zoo zeer gevestigd zijn, en de overtuiging van een ieder zoo algemeen hebben weggedragen, dat het aantal van hen, die òf wezenlijk of in schijn deze leer bestrijden, bijzonder gering is, dunkt het ons, *dat er geene tegenwerping hoegenaamd bestaat, zij moge dan ontleend zijn van gewoonte of van eenig meerder gemak, waarom het invoeren van nieuwe benamingen der scheikundige bereidsels zou worden nagelaten.*

» Ter bereiking derhalve van het bedoelde oogmerk, hebben wij zooveel in ons vermogen was aan de geneesmiddelen namen gegeven, *welke eene uitvinding der nieuwere scheikunde zijn*, en zich voorts schikken naar den staat en voortgang, welke deze wetenschap in onze tijden heeft gemaakt, ten einde door middel van deze benamingen, *op het hooren slechts van dezelve, elk kunstoefenaar zich straks zou kunnen herinneren, uit welke enkelvoudige deelen het zamengesteld middel bestaat.*"

Zoo, Mijne Heeren, dachten de genoemde beroemde mannen over het gebruik maken van nieuwe wetenschappelijke namen, bij het zamenstellen eener Pharmacopoea, en wel in een tijd toen er hier te lande nog nimmer een algemeen verordend artsenijbereidkundig formulierboek bestaan had, in een tijd waarin de apotheker van scheikunde bijna niets wist, en men zich algemeen met gebrekkige stedelijke Pharmacopoeën, waarin geene wetenschappelijke namen te vinden waren, moest behelpen. En deze eerste en daardoor vreemde proeve hier te lande heeft, voor zoover mij bekend is, geen bezwaren opgeleverd, noch tot schromelijke verwarring of vergissing aanleding gegeven. En zoude dat *nu* dan in *onze* dagen te vreezen zijn? Dezelfde geleerden, uitgezonderd de heer Deiman, die toen overleden was, hebben dan ook in 1822 met de heeren de Fremery, van Mons, Sauveur, Wauters en van den Zande, die hun van wege Zijne Majesteit onzen Koning toegevoegd waren, bij het bewerken der nieuwe *Pharmacopoea Belgica*, wederom *denzelfden weg* bewandeld en *de wetenschappelijke namen gewijzigd naar de vorderingen der wetenschap* (zie bladz. X en volgg. der voorrede); een bewijs voorzeker, dat hun eerste werk en hunne daaromtrent opgedane ondervinding daarvan niet afschrikte maar integendeel daartoe aanmoedigde. Behalve eene menigte anderen verdedigt ook de beroemde Niemann, die zich anders niet zoo bijzonder spoedig door al wat maar nieuw was liet wegslepen, en als pharmaceut eenen grooten en gevestigden naam had, het gebruik maken van wetenschappelijke namen in de Pharmacopoeën. Vergunt mij dat ik u mededeele 't geen hij daaromtrent schrijft op bladz. XXI van de voorrede der IVde afdeeling zijner *Codex medicamentarius Europaeus.*

» Fieri non potuit, schrijft hij, quin res innumerae, recentiorum sollertia patefactae, novis denominationibus fuerint insigniendae, omnesque desiderio capti, nomina inepta, quae rebus nullo modo respondebant, rejeciendi, meliora adoptandi. Pharmaceutae et pharmacopoearum editores, recentioris chemiae luce ducti, similiter repudiarunt plura vocabula tam absurda, quam inania praeparatis medicis imposita. Nova eligere prima coepit pharmacopoea Londinensis (1788), secuta est Danica (1805). Nominavit prior e. g. tartarum emeticum, antimonium tartarisatum, posterior eum ipsum tartarum stibiatum. Maxime autem dolent omnes, quod haec et aliae in nominibus mutandis non eandem viam ingressae sunt. Imitata est Danicam Borussica, Britannicas Batava, Gallia pluresque aliae. Quantum autem differt Suecica ab his omnibus ceteroquin omni laude digna! nominat e. g. tartarum emeticum tartar. kalico-stibiosum. Discedunt in universum nomenclatores in duas partes, sed maxime differunt in singulis rebus designandis. Unguentum Aegyptiacum dicitur in pharmacopoea Borussica oxymel aeruginis, in Londinensi linimentum aeruginis, nomine minus apto. Quod appellationes metallorum attinet, eorumque et metalloïdum connubia cum oxygenio et acidis, hi proponunt novum substantivum, quod oxygenii nexum et acidum designat, illi adjectivum; utraque ratio rem sat bene exponit. Hinc evenit, ut medicus, qui principia chemiae bene norit, omnem errorem evitet. Qui si legerit in pharmacopoea Batava sulphas potassae, protinus intelliget, kali sulphuricum pharmacopoeae Borussicae idem sal denotare. Cum tamen non omnia nomina tam facilia sint intellectu, cum nemo e. g. divinatione quadam statim videat, aetherem spirituosum pharmacopoeae Suecicae (1817), idem remedium esse ac liquorem anodynum Hoffmanni, jam tabulae comparativae nominum antiquatorum et recentiorum ob ubertatem molestam quam maxime necessariae habitae sunt. Vanam alas spem, nomina antiquata contra disciplinae chemicae jus civitatem unquam receptura esse, aut ullam recentiorum pharmacopoearum causam eorum feliciter peracturam, quae ea in integrum restituere sibi sumserit. Contra non peribunt, quae verum disciplinae incrementum produnt, quin ne nomina quidem, quae cultiori scientiae statui debentur."

Ook de beroemde Link verdedigt den door de Staats-commissie opgevolgden regel, en schrijft dienaangaande op bladz. VIII zijner voorrede, geplaatst vòòr de vierde uitgave der *Pharmacopoea Borussica*, het navolgende:

» Nomina praeparatorum chemicorum in pharmacopoeae editione priori indicata retinuimus, et primo loco posuimus, cum medici his jamjam adsueti videantur. Sequuntur nomina antiqua, saepe aptissima. Tandem nomina novissima secundum systema Berzelianum addidimus, quia Pharmacopoea Anglica, Parisiensis, Suecica, Austriaca, Bavarica ejusmodi nominibus utuntur. Non multum inter se differunt haecce nomina; igitur, qui illius systematis nomina cognoverit, reliqua facile intelliget. Et nomina illa systematica etiam *idcirco addidimus*, *quod definitionem rei continent*, *et meliori jure fortasse definitiones dicendae sunt*, *quam nomina.*"

Veel meer andere schrijvers van groot gezag zoude ik hier kunnen aanvoeren om het gevoelen, door mij verdedigd en voorgestaan, eenig gezag bij te zetten en te staven, ware het niet dat ik zulks geheel doelloos achtte, en vreesde dat ik uw geduld, bij zulk een voor u allen geheel vreemd wetenschappelijk onderwerp, op al te harde proef zoude stellen. Alleen wil ik hier nog mededeelen het gevoelen, nopens de wetenschappelijke nomenclatuur, van den grootsten scheikundige van onzen tijd, van den beroemden Berzelius, dien men met regt de fakkel zijner eeuw kan noemen. Deze dan schrijft, in zijn *Leerboek der scheikunde*, deel III bladz. 404: »Elke wetenschap heeft eene systematische nomenclatuur noodig, doch voor geene is deze eene grootere behoefte, dan voor de scheikunde. De verwarring, welke heerschte alvorens Guyton de Morveau op zijn gelukkig denkbeeld gekomen was, is daarvoor het beste bewijs. De nomenclatuur, van welke de scheikundigen zich sedert het jaar 1780 bediend hebben, is de vrucht van zijne werkzaamheden, die door Lavoisier, Berthollet en Fourcroy ondersteund en geleid werden. Het voordeel hetwelk zij aanbiedt bestaat daarin, dat, wie eene nieuwe verbinding wil leeren kennen, dezelve haren waren naam kan geven, zonder dezelve vooraf te kennen, zoodat hij niet noodig heeft, zijn geheugen met een groot aantal verschillendsoortige benamingen te overladen, dewijl alle die hij moet gebruiken uit elkander voortspruiten. De systematische nomenclatuur is weder op zich zelve de uitdrukking eener geheele theorie, zoodat, wanneer aan de eene zijde de theorie den naam geeft, de naam aan de andere zijde de theorie uitwijst. Tegen deze betrekking tusschen de theorie en de nomenclatuur heeft men opgeworpen, dat zij noodig maakt met de theorien ook de namen te veranderen, hetgeen bij het gebruik van zuiver technische benamingen niet gevorderd wordt, dewijl deze steeds onveranderd blijven. Doch daar deze veranderingen gewoonlijk de gevolgen van eenen vooruitgang in heldere begrippen zijn, is de verandering der nomenclatuur, verre van schadelijk te zijn, in het tegendeel een middel te meer, om den loop der denkbeelden gemakkelijk te maken. In het algemeen is dat een voordeel, hetwelk bijdraagt om nimmer eenig deel der wetenschap stationnair te maken. Alles moet in dezelfde maat vooruitgaan als ontdekkingen en kennis vermeerderd worden." Ziedaar, Mijne Heeren, het oordeel, over de nieuwe wetenschappelijke nomenclatuur, van den beroemdsten en grootsten scheikundige zijner eeuw, afgelegd in rijpe ja zelfs op vergevorderde jaren, toen hij rijk aan ondervinding, rijk aan levenswijsheid was! Waarlijk, indien de commissie in den geest der Amsterdamsche maatschappij gehandeld had en van den algemeen gevolgden regel ware afgeweken; indien zij alleen de offici-

nale namen in haar werk had opgenomen, zonder zich aan de wetenschappelijke, die door den stand der wetenschap worden aangewezen, te bekreunen, haar werk, hoe voortreffelijk voor het overige ook, zoude daardoor veel in waarde verloren hebben en alleen daarom de hoogste, de regtmatigste afkeuring verdienen. Zij zou, zoo als de Regering in hare memorie van beantwoording zeer juist aanmerkt, de aanmerking niet hebben kunnen ontgaan, dat zij achterlijk was in de kennis van dit onderwerp.

Het is toch volstrekt noodzakelijk, Mijne Heeren, dat de wetenschappelijke namen boven elk der geneesmiddelen geplaatst zijn en wel, behalve om het reeds aangevoerde, ook om de volgende redenen:

a. De andere benamingen zijn aan de geneesmiddelen gegeven, toen men hunne zamenstelling en aard niet kende en zij zijn òf van deze of gene uiterlijke eigenschap, òf van eene of andere soms gefingeerde uitwerking, òf van den naam van den man, die het middel in gebruik gebragt heeft, ontleend. Zoo is bij voorbeeld de benaming van *lac*, *cremor*, *butyrum*, *oleum*, *flores*, enz. aan stoffen gegeven die niet uit het planten- òf dierenrijk afkomstig zijn, maar metaal-praeparaten zijn: zoo is menige stof *sal* genoemd, ofschoon zij een *zuur* en *geen zout* is, of *saccharum*, hoewel zij van suiker hemelsbreed verschilt.

b. De niet wetenschappelijke benamingen zijn *geheel willekeurig en zonder eenig beginsel.* Zij kunnen aan elke stof, op het uiterlijk afgaande, ook gegeven worden en het geheugen wordt verlicht, om te weten, dat men aan het medicament dien oneigenlijken naam gegeven heeft.

c. De wetenschappelijke namen drukken daarentegen den aard en de zamenstelling der stoffen uit, zoodat zij eene *bepaalde beteekenis* hebben en aan geene andere stof kunnen gegeven worden, en daar men thans die zamenstelling met zekerheid kent, wordt hunne waarde nog grooter. Als men ze leest of hoort, vernemt men terstond welke stof bedoeld wordt, vermits zij, als het zamengestelde stoffen zijn, de stoffen noemen, waaruit zij zijn zamengesteld, en tevens uitdrukken, tot welke klasse zij behooren. Men denke slechts aan *Sulphas kalicus*, *Sulphas natricus*, *Nitras hydrargyrosus*, enz.

d. Hadden de wetenschappelijke namen reeds groote waarde, toen de *Pharmacopoea Batava* en *Belgica* geschreven werden, en zijn zij daarom door de kundige ontwerpers daarin voorop gezet, thans, in de *Pharmacopoea Neerlandica*, zijn zij nog van grootere beteekenis, dewijl wij nu stellig en zeker weten, wat men toen de beide eerste pharmacopoeën geschreven werden niet wist.

e. Zij maken bij eenige oplettendheid alle vergissing *onmogelijk* en nemen allen twijfel weg, wat men bedoelt, vermits zij de stoffen geheel en duidelijk uitdrukken.

f. De *Berzeliaansche nomenclatuur*, die door de Commissie gevolgd is, is kort, eenvoudig, duidelijk en de beste en daarom dan ook algemeen gevolgd. Zij wordt gemakkelijk begrepen en bij het onderwijs algemeen voorop gezet, zoodat de minst geoefende leerlingen, gelijk de heer de Vrij in zijn adres zegt, haar verstaan. Als men haar bij examina bezigt, beantwoordt men als 't ware zijne eigene vraag.

g. Vele geneesmiddelen, in lateren tijd eerst in gebruik gekomen, hebben daarom dan ook terstond eenen wetenschappelijken naam bekomen, en deze is dadelijk de officinale geworden, zoo als het geval is met vele metaal-verbindingen, met alle praeparaten van plantaardige alcaloïden en iodium enz. Zij hebben geene andere dan wetenschappelijke namen.

h. Ofschoon, eindelijk, de geneesheeren de officinele benamingen bij de receptuur kunnen blijven gebruiken en waarom zij in de Pharmacopoea dan ook zijn opgenomen, zoo schrijven de jongere doctoren, in sommige steden althans, op hunne recepten, reeds sedert geruimen tijd, vele wetenschappelijke namen, zoo als bijv. *Chloretum ammonicum*, zoodat zij reeds *alléén daarom onmisbaar zijn.*

Wat de opgegeven synonymen betreft, ook in dezen heeft de Commissie den algemeenen regel gevolgd en heeft slechts de voornamste gekozen, vooreerst om aan te duiden, onder welke benamingen de geneesmiddelen vroeger in onze en in andere Pharmacopoeën voorkomen, en ten andere, om apothekers bij recepten van vreemdelingen te gemoet te komen, daar zij dikwijls anders met vreemde recepten verlegen staan, en niet weten, welk middel door dezen of genen naam in zulk een recept bedoeld wordt. Indien ik mij hierbij eene aanmerking mag veroorloven, dan zoude ik de Regering, of liever de Staats-commissie, in overweging willen geven, of het niet best zoude zijn, dat men de wetenschappelijke en officinale namen bovenaan plaatste, en daarop, afgescheiden door eene streep, de synonymen, gemerkt met de letter der Pharmacopoea, in welke zij onder dien naam voorkomen (even als dit laatste in de *Pharmacopoea Batava* en *Belgica* ook heeft plaats gevonden en waardoor de bruikbaarheid aanmerkelijk zoude verhoogd worden) liet volgen, iets hetwelk in het bij de wet overgelegde manuscript echter niet het geval is.

Mij geheel onthoudende van eene beoordeeling van alles wat over dit zooveel gerucht makend onderwerp in verschillende dagbladen geschreven is, als hier niet te huis behoorende, zoude ik van deze naamsquaestie voor goed kunnen afstappen, ware het niet, dat ik gemeend had, nog eenige oogenblikken opzettelijk te moeten stilstaan, bij het Amsterdamsch adres, door de heeren Pas en Sarphati onderteekend en bij de Kamer ingediend, alsmede bij 't stukje tegen den *Nederlander.* Beide toch kunnen gerekend worden het eigendom der Kamer te zijn, en de zaak is inderdaad belangrijk genoeg, Mijne Heeren, om er eenige oogenblikken opzettelijk bij stil te staan.

Met voorbijgaan dan van hetgeen op bl. 1 van het *adres der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie* wordt aangevoerd, wil ik dadelijk uwe aandacht vestigen op de bijzonderheden van de hoofdbedenking, welke dat adres bevat, en uit hoofde van welke de genoemde maatschappij wenscht, dat de wet, welke op de invoering der *Pharmacopoea Neerlandica* aan de Staten-Generaal is voorgedragen, zal worden verworpen.

De woorden van Linnaeus: » Pharmacopoeorum nomina, saepius licet absurda, sancte servavi, utpote complurium saeculorum auctoritate, ratione legibusque exemta", door den schrijver van het adres blz. 3 uit 's mans *Materies Medica* aangehaald, zijn door hem *geheel verkeerd* toegepast. Linnaeus toch heeft *in hetzelfde werk, waaruit deze woorden ontleend zijn*, en ook, indien mijn geheugen mij niet bedriegt, in zijne *Philosophia Botanica* (in welk werk hij hoofdzakelijk nopens de oude planten-namen hetzelfde zegt) *de wetenschappelijke namen vooraan geplaatst, en hij heeft daarop de officinale of oude laten volgen.* De Staats-commissie nu, die belast geweest is met de zamenstelling der *Pharmacopoea Neerlandica* heeft volkomen *hetzelfde* gedaan, hetgeen door den grooten Linnaeus gedaan is, eerst namelijk de *wetenschappelijke* namen vooropgezet en daarna de *officinale* of *winkelnamen.* Het gezag van Linnaeus hier door de Maatschappij *tegen* de Commissie ingeroepen, pleit derhalve geenszins *tegen*, maar *voor* de handelwijze der Commissie.

Hetgeen vervolgens van het betoog van Hufeland gezegd wordt, bewijst insgelijks de deugdelijkheid van de meening en het beginsel door de Commissie gevolgd. Zij heeft toch overal bij elk geneesmiddel de *officinale namen* opgegeven en heeft immers nergens den medici verboden de *officinale namen* te blijven gebruiken. Als de Commissie op de gebruikelijke namen geen prijs had gesteld, Mijne Heeren, en die als overtolligen ballast had beschouwd, dan had zij die voorzeker geheel achterwege gelaten. Het betoog van den beroemden Hufeland kon derhalve niet *tegen* haar worden aangevoerd, daar zij *volkomen volgens zijn beginsel* gehandeld heeft.

Hetzelfde geldt omtrent de woorden van Robiquet, Pelletier en Geiger. Alleen door *onkunde* of *kwade trouw* kunnen zij tegen den arbeid der Staats-commissie worden aangevoerd. Zij is hetzelfde beginsel toegedaan als de genoemde schrijvers en heeft dat beginsel in practijk gebragt, door *overal de officinale namen* er bij te voegen. Als de Commissie of wel de wet de geneesheeren gelastte om de *scheikundige* of wel de *wetenschappelijke benamingen* op de recepten te schrijven, ja, dan zouden deze woorden tegen de Commissie of tegen de wet kunnen worden aangevoerd; maar nu is het niet alleen strijden tegen eenen denkbeeldigen vijand, neen, het is — laat ik het ronduit zeggen, Mijne Heeren, — nu is het meer, het is kwade trouw om de zaak aldus voor te stellen. Hetgeen men verlangt, heeft de Commissie werkelijk gedaan; hetgeen men *niet* verlangt, is ook *niet* door de Commissie verrigt. De steller van het bewuste adres, die zoozeer hecht aan het gezag van Geiger, doch dat gezag hier misbruikt, had uit het door hem aangehaalde geschrift de navolgende woorden ook wel mogen overnemen: » Preussen hat das grosze Verdienst, die geläuterten Grundsätze und Erfahrungen der neuern Chemie, so wie der übrigen Zweige der Naturwissenschaft zuerst auf die Bearbeitung einer neuen Pharmacopoe angewendet zu haben. Anstatt der alten Formeln entstanden neue zeitgemässere, und der alte Wust wurde ausgemerzt. Das Werk erhielt allgemein den verdienten Beifall, und nicht nur in Preussen, sondern auch in mehreren andern Deutschen Staaten wurde diese neue Pharmacopoe gesetzlich eingeführt; in andern Ländern entstanden nach diesem Muster ähnliche, oft nur wenig abweichende Producte." (*Ann. der Pharmacie.* B. XVI. S. 4.)

Evenmin, als het opgenoemde, kunnen de woorden van Sundelin, om de reeds aangevoerde redenen, tegen de Commissie gebruikt worden.

De ontwerper van 't adres handelt verder geheel ter kwader trouw, door het aanhalen van Mulder en de Vriese. Het heeft nu, voor den onkundige, den schijn, als of zij bij het schrijven der *Pharmacopoea tegen hun eigen stelsel* gehandeld hebben. Neen, Mijne Heeren, zij zijn dit beginsel getrouw gebleven en hebben het ten uitvoer helpen leggen. Het is bedrog

schandelijk bedrog, de zaak anders voor te stellen! De heer de Vriese schrijft op de aangehaalde plaats toch het volgende: » De » benamingen der geneesmiddelen zijn deels chemisch, deels » pharmaceutisch. De laatste namen gebruiken vooral de geneeskundigen. Zoo men slechts niet de allerpudste gebruikt, is er » voor het behoud der pharmaceutische namen veel te zeggen. In » beide behooren zoowel de arts als de apotheker zich te houden » aan de voorschriften der Pharmacopoea, *en deze behoort daarom* » *de scheikundige benamingen vooral naar de hoogte der wetenschap-* » *pen voor te dragen*". Deze laatste woorden laat de schrijver van 't adres geheel weg en deelt derhalve de plaats verminkt mede, omdat zij nu niet *voor* maar *tegen* de Commissie getuigen. De hoogleeraar de Vriese is te regt op dit schandelijk bedrog teruggekomen en heeft zulks openlijk aangetoond in de *Geneeskundige Courant* van Zondag den 20sten Mei 1849.

Hetgeen nu volgt op bl. 4 van het adres, betreffende de door de Commissie gebezigde namen, dat alles is ten eenen male onjuist en valsch. De door haar gebezigde namen zijn de thans gebruikelijke in de wetenschap: zij drukken juist den aard der stof uit, die men bedoelt. Die uit de *Pharmacopoea Batava* en *Belgica* konden en mogten niet bovenaan worden geplaatst, omdat zij meestal verkeerd zijn en de zamenstelling van 't medicament niet uitdrukken. De namen in de beide eerste zijn niet alleen geheel onjuist, maar zij zijn ook, ofschoon adressanten het tegendeel beweren, veel langer dan die der *Pharmacopoea Neerlandica*. Een vlugtige blik slechts in de *Belgische Apotheek* geworpen, zal dit voldingend en overtuigend bevestigen. De Commissie heeft daarenboven, zoo als wij reeds gezegd hebben, volkomen hetzelfde beginsel gevolgd, als in de *Pharmacopoea Batava* en *Belgica* en in *alle pharmacopoeën* welke in deze eeuw en reeds vroeger in het licht zijn verschenen, gevolgd is. Nimmer is dit beginsel op eenigen houdbaren grond bestreden, en *nu* bestrijdt men het, en dat met geheel verkeerde redenen, met oneerlijke wapenen, met onwaarheid! Doch het doel was, naar 't vrij duidelijk schijnt, om de Kamer in de war te brengen, Mijne Heeren, en ter bereiking van dat doel moest iets, al was het ook verkrachting der waarheid en onedel misbruik van vertrouwen, gevonden worden. Wij willen hier slechts één voorbeeld aanhalen. In de *Pharmacopoea Batava*, p. 182, staat bovenaan: *Murias hydrargyri oxydulati*, *Murias hydrargyri basi oxydi imperfecti*, en onderaan: *Mercurius dulcis*, *sive calomelas;* in de *Pharmacopoea Belgica*, pag. 130, staat: *Murias protoxydi hydrargyri* en na 5 andere namen onderaan: *Mercurius dulcis*, *sive calomelas*, en in de *Pharmacopoea Neerlandica* staat *Chloretum hydrargyrozum* en na de overige noodzakelijke synonymen, *Mercurius dulcis*, *Calomelas*. De door de Commissie gekozen naam is de juiste en tevens de kortste en die der beide pharmacopoeën (*Bat.* en *Belg.*) zijn geheel verkeerd: doch *hetzelfde beginsel*, *dezelfde regel* is gevolgd! Zoo is het nu met alle geneesmiddelen, en de gemaakte aanmerking is dus òf uit onkunde òf uit kwade trouw ontstaan.

Nu holt de schrijver van het adres onbesuisd voort en verzint, op bl. 5, allerlei dwaze verkortingen om onkundigen vrees voor verwarring en misvatting aan te jagen. Hij kiest — let wel, Mijne Heeren! — daartoe namen, in de veronderstelling, dat de medicus zich alléén van scheikundige benamingen en dan nog wel *verkeerd geabrevieerd* bedient! Maar hij schijnt bij zijn geopperd bezwaar geheel niet gedacht te hebben aan art. 13 der *Instructie voor de medicinae doctoren in het Koninkrijk der Nederlanden van den 31sten Mei* 1818, noch aan de *Instructie voor de apothekers in het Koninkrijk der Nederlanden*, van hetzelfde jaar en dezelfde dagteekening! Art. 10 toch van die instructie zegt: » Een apotheker, ontdekkende, of zulks vermoedende, dat een medicinae doctor of heelmeester zich door eene schrijffout of anderzins in zijn voorschrift zoude hebben *kunnen* vergissen, is gehouden, zoodanigen medicinae doctor of heelmeester in persoon te gaan opzoeken en zijne intentie te vernemen, *zonder zelf de vermoedelijke fout eigendunkelijk te veranderen.*" De schromelijke dwalingen en verwarringen, waarvan adressanten droomen en waarvoor zij zoozeer vreezen, zullen dus zoo ligt niet kunnen plaats vinden als zij ons wel willen doen gelooven! In *casu dubio* dus is de apotheker, volgens deze instructie, verpligt den geneesheer te vragen. Doch zoo weinig, Mijne Heeren, is de steller van het adres met het door hem behandelde onderwerp bekend, dat hij op bladz. 5 van het adres schrijft *iodium hydrargyricum* en *iodium hydrargyrozum*, iets dat volkomen onzin is en zoo als die stoffen nimmer ergens genoemd zijn. Die zòò schrijft, Mijne Heeren, toont zelfs deze zoo bekende stoffen niet eens te kennen.

Na al deze valsche en verkeerde voorstellingen, na de *zorgvuldige verzwijging*, dat de Staats commissie de officinale namen er heeft bijgevoegd, verzoekt men nu de Kamer om de *Pharmacopoea Neerlandica* niet aan te nemen, en nu drijft men, zoo mogelijk, het bedrog nog verder, door op de zoo even genoemde bladzijde met namen te gaan spelen en synonymen (die de Commissie, op het voorbeeld van alle andere Pharmacopoeën moest gebruiken, om aan te duiden wat men bedoelt) met de eigenlijke namen te verwarren; en welke synonymen juist dienen, om die oude en onkundige apothekers, waarvan de steller spreekt, het te doen begrijpen en aan het verstand te brengen. De geheele voorstelling der zaak is, wetenschappelijk beschouwd, onzin en volgens de zedelijkheid beoordeeld, slecht. Geiger zegt: » und die beigefügte Synonymie macht jede Verwechselung un- » möglich." p. 15.

De inzenders van het adres noemen zich ten slotte *onpartijdige deskundigen*. Beide praedicaten, Mijne Heeren, zijn zeker onjuist, iets hetwelk, na al het aangevoerde, zeker wel niet nader door ons zal behoeven betoogd te worden! — En mogt soms iemand uwer aan de onpartijdigheid nog twijfelen, dan wordt die twijfel *geheel* weggenomen door hetgeen op bl. 6 van het adres geschreven staat, waarin duidelijk de spijt wordt uitgedrukt, dat men bij de zamenstelling der nieuwe Pharmacopoea door de Hooge Regering niet geraadpleegd en geroepen is geworden. Doch de Hooge Regering, Mijne Heeren, had de raad en voorlichting van *soortgelijke* pharmaceuten zeker niet noodig. De reden is, na al het aangevoerde, zeker duidelijk en behoeft dus geen nader betoog.

Daarenboven vergeten adressanten dat de heer d'Ailly, die bijna 40 jaren apotheker is geweest, dit vak nog ten huidigen dage uitoefent en de uitstekendste geneesmiddelen in zeer aanzienlijke hoeveelheid bereidt en door geheel Nederland aflevert, lid der Staats-commissie is geweest. Zijn Ed. had de bedoelde en verlangde practische kennis en heeft, naar ik in het zekere onderrigt ben, zonder eenige zwarigheid, steeds in de aangenomen en gevolgde nomenclatuur volkomen ingestemd.

Hetgeen op bladz. 6 betreffende Keur-Hessen, Saksen en Oostenrijk gezegd wordt, is door de schrijver van het adres, even als al het overige, geheel verkeerd voorgesteld. Hetgeen hij dàar bedoelt, is gegrond op eene aanteekening in de *Annal. der Pharm.* B. XVI S. 15, en welke geheele aanteekening aldus luidt: » Dass man übrigens in neuen Zeiten auch anderwärts das Be- » dürfniss fühlte, die ältere Nomenclatur der Arzneimittel wieder » ein zu führen beweisen die *Kurhessische* und *Sachsische*, so wie » die in diesem Jahre erst erschienene neue *Oestreichische* Phar- » macopoe, welche die alten Namen auch wieder hervorgesucht » haben". En welk beginsel is er nu in deze pharmacopoeën gevolgd? *Hetzelfde*, voîkomen *hetzelfde*, Mijne Heeren, dat door de Staats-commissie is aangenomen! Om het met één voorbeeld daaruit op te helderen, zoo schrijven zij bovenaan: *Kali sulphuricum depuratum* en als synonymen: *Tartarus vitriolatus*, *Arcanum duplicatum*, *Sal de duobus;* zòò *Kali aceticum* en dan er onder: *Terra foliata tartari;* zòò *Ammonium muriaticum ferratum* en dan er onder: *Flores salis ammoniaci martiales;* zòò bovenaan: *Ammonium carbonicum pyro-oleosum*, en er onder: *Sal cornu cervi volatile.* Adressanten willen dat men *dit* beginsel in de *Pharmacopoea Neerlandica* zal volgen en de Commissie *heeft* het gevolgd! En nu durft de onkunde of de kwade trouw daarop laten volgen: » Het is te wenschen, dat Nederland zich de lessen der onder- » vinding van andere landen ten nutte make!" Welnu, het *is* in Nederland gevolgd! Men heeft zich die lessen ten nutte gemaakt! Wat wil men toch meer? Hoe toch durft men zòò schrijven?

In de Pruissische Pharmacopoea zijn de *officinale* namen ook *onder* de scheikundige opgegeven.

De Staats-commissie heeft eindelijk, gelijk wij reeds meermalen herinnerd hebben, volkomen *hetzelfde beginsel*, *denzelfden regel* gevolgd, als in alle pharmacopoeën *in Europa* gevolgd is en ook, zoo als wij straks reeds gezegd hebben, is aangenomen in de *Pharmacopoea Badensis* in 1841 uitgegeven en waaraan de beroemde Geiger, door de adressanten *tegen* het werk der Staats-commissie aangehaald, gewerkt heeft, en die van *Wurtemberg*, in 1847 uitgegeven.

Maar kan eindelijk, Mijne Heeren, dit adres wel gezegd worden afkomstig te zijn van de *Maatschappij ter bevordering der Pharmacie?* Zijn de departementen en leden in dezen geraadpleegd? Of heeft welligt slechts één enkel lid van het bestuur het opgesteld en het opgedrongen aan de leden van het bestuur dier Maatschappij, dat niet eens voltallig vergaderd is geweest? Is dat een adres eener geheele Maatschappij, gelijk er in geschreven staat? Neen, Mijne Heeren, die schande willen wij niet op *geheel de Maatschappij* laden. Zij telt onder hare leden te veel kundige en achtenswaardige mannen. Alleen de protesten, van leden dier maatschappij, tegen het adres bij deze Kamer ingediend, kunnen u op deze vragen een bevredigend, een voldoend antwoord geven.

Dit zij genoeg nopens het beruchte adres van de Amsterdamsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, hetwelk aanvankelijk, onder de leden dezer Kamer, een ware *terror Panicus* verspreid heeft. Wat men er van te denken hebbe, zal u uit

het aangevoerde duidelijk genoeg gebleken zijn. Werpen wij nu nog een vlugtigen blik op het door ons reeds genoemde en bij u allen bekende stukje tegen het dagblad *de Nederlander*, een geschrift hetwelk duidelijk uit dezelfde bron afkomstig is.

Het stukje, Mijne Heeren, tegen *de Nederlander*, hetwelk men ons in handen heeft gespeeld en dat men met regt *een werk der duisternis* mag noemen, aangezien het geen spoor van herkomst draagt, en op eene geheimzinnige wijze in deze Kamer en ook elders is verspreid geworden, heeft niet alleen niets hoegenaamd te beteekenen, maar er wordt niet *een* enkel nieuw argument tegen het werk der Staats-commissie in aangetroffen, en het verraadt overal groote zwakte van den steller. Op de eerste bladzijde begint het bedrog weder, waarin hij ontkent dat de namen die in de nieuwe Pharmacopoea voorkomen *de gebruikelijke* zijn. Zoo als ik reeds herhaalde malen gezegd heb, *alle officinale*, dat is *gebruikelijke* namen, staan bij ieder medicament, en deze *waarheid*, die niemand ontkennen kan, noemt de schrijver *onwaarheid* en *ondeugendheid*. Wat moet men toch wel van zoo iemand denken?

Van de woorden op bladz. 1, beginnende met »*Men behoort*" en eindigende met »*het slagtoffer zou worden*", mag elk deskundige niet anders zeggen, dan dat het onkunde of bedrog is. Want is een geneesmiddel uit zijnen aard niet volkomen rein, dan drukken de benamingen, door de Commissie aan hetzelve gegeven, dit ook uit, zoo als bijv. *Succinas ammonicus cum oleo succini* voor *spiritus cornu cervi cum oleo succini*. Zoo wordt in den naam uitgedrukt hetgeen de steller van het stukje meent, dat niet uitgedrukt kan worden. » De geneesheer verlangt geen »scheikundig zuiver praeparaat", schrijft hij; van de meeste verlangt de geneesheer dit *wel*, zoo als van *glauberzout*, *bitterzout*, *sulphur auratum antimonii*, enz. enz. Doch de schrijver schijnt in zijne onnoozelheid niet begrepen te hebben, dat men onder chemisch rein dat gene verstaan moet, wat iets anders bevat, dan het bevatten moet, iets hetwelk wij hier gewis niet door voorbeelden zullen behoeven op te helderen.

Al het overige op blz. 2 en 3 is door den schrijver overgenomen uit de voorrede van Friedrich Mohr voor zijne Commentaar op de Pruissische Pharmacopoea en verkeerdelijk, hetzij op de onderwerpelijke *Pharmacopoea Neerlandica*, hetzij op het stuk in *de Nederlander* toegepast. Hij schrijft die voorrede zelfs letterlijk over en dit gaat zoò ver, dat hij zelfs op blz. 3 zeer gewone gedachten uit Mohr haalt. De plaats van Tacitus op blz. 3 zelfs ook, daar Mohr in zijne voorrede schrijft: » Die ausübende » Kritik muss, frei von jeder Persönlichkeit, sich nur an die » Sache halten, sie muss wie Tacitus sagt »sine ira et studio" sein."

Op blz. 2 gevoelt de schrijver, dat het toch wat hard voor de heeren Pas en Sarphati is, die om hunne onvoorzigtigheid reeds vier maal in het openbaar zijn te regt gewezen, om de schuld te dragen van hetgeen hij eigenlijk gedaan heeft, en nu werpt hij ten onregte de schuld op de Maatschappij ter bevordering der Pharmacie.

Op blz. 3 trekt hij de woorden, in het adres geuit, dat de medewerking ontbroken heeft van practische mannen, weder in, en hij durft nu het verkrachten der waarheid niet langer volhouden, en de woorden op blz. 4, dat de leden der Commissie in de wetenschappelijke wereld *genoeg bekend zijn*, is eene andere bekentenis van schuld. Wat nu volgt, op blz. 4, is alweder uit de voorrede van Mohr, wiens minder gunstig en in algemeene bewoordingen over de *Pharmacopoea Borussica* geuit gevoelen, geenszins door anderen gedeeld wordt, ofschoon toch altijd gezegd moet worden, dat hij niet zoò sterk tegenstander tegen de wetenschappelijke nomenclatuur is als men wel wil doen voorkomen, als zij namelijk maar doelmatig en nuttig is, daar hij toch schrijft: »Vermehrung von Nahmen *ohne Zweck und Nutzen* gibt nur Veranlassung u. s. w." Te regt zegt hij: »*ohne Zweck und Nutzen*" en dit zijn wij volkomen met hem eens. Waarlijk, Mijne Heeren, het is schande om de Tweede Kamer met zulk geschrijf lastig te vallen en het goede op zulk eene wijze tegen te werken. Ieder uwer, dit vertrouwe ik, ja daarvan houde ik mij verzekerd, zal zelf wel gevoelen, dat deze verdediging van den schrijver, na zulk eene duchtige teregtwijzing, als *de Nederlander* gaf, groote zwakte verraadt.

Ik vertrouw, dat al het tot hiertoe door mij gesprokene, nopens de nomenclatuur door de Commissie in de *Pharmacopoea Neerlandica* aangenomen, wel voldoende zal zijn, om u te overtuigen, dat het door de Commissie aangenomen en gevolgde beginsel inderdaad alle aanprijzing verdient en in geen geval *meer* tot verwarring en misvatting aanleiding zal kunnen geven, dan wanneer men zich, tegen het algemeen aangenomen gebruik aan, bloot van *officinale* of zoogenaamde *winkelnamen* bediend had, iets hetwelk in het bij deze Kamer ingediend adres van den heer Eickma, uit Rotterdam, duidelijk en overtuigend is aangetoond geworden. Vergissing in de apotheek is en blijft altijd mogelijk, ook bij empirische of officinale namen, gelijk de heer de Vrij ons in zijn adres, door een treffend voorbeeld heeft aangewezen, doch bij de gevolgde en aangenomen nomenclatuur *niet meer* dan onder alle *andere* gevallen, vooral niet daar èn geneesheer èn apotheker onderwezen worden naar de namen en kunsttermen der chemie van heden en niet naar die van voor 30, 50 of 100 jaren. Overigens is natuurlijk het vrije voorschrift en de vrije keuze aan den arts verbleven, en ware dit het geval niet, dan zouden ook wij het gevolgde beginsel ten hoogste afkeuren, daar men dan toch gerustelijk een zeer groot getal practici kon opruimen. Te regt zegt de heer de Vrij in zijn bij deze Kamer ingediend adres, » dat het *niet denkbaar is* hoe *met mogelijkheid* de verwarring of verwisseling zou kunnen ontstaan voor welke de adressanten voorgeven dat gevaar zoude kunnen bestaan". Na al het aangevoerde meen ik dan ook dat wij alle reden hebben om hier, aan 't einde dezer beschouwing, met Silius Italicus te kunnen uitroepen: » Foecundum in fraudes hominum genus"!

Vinden wij dan geen de minste reden om het geopperde bezwaar tegen de gevolgde nomenclatuur te deelen, anders, Mijne Heeren, is het gelegen met het derde en laatste hoofdbezwaar waarvan ik sprak, *de verwijzing namelijk in het onderwerpelijke wets-ontwerp op en naar vroegere bepalingen, wetten en besluiten*. Verleent mij nog eenige oogenblikken uwe aandacht tot de overweging van dit, mijns inziens, veelbeteekenend bezwaar, bij de overweging waarvan ik echter zoo kort mogelijk zal zijn.

III. Het heeft mij, inderdaad, bijzonder veel leed gedaan, Mijne Heeren, dat de Regering gemeend heeft niet aan het in de afdeelingen *schier algemeen* geuit verlangen (aan het slot van ons verslag opgegeven), om namelijk, zonder verwijzing op vroegere wetten en besluiten in *deze* wet op te nemen, *alle* voorschriften en bepalingen omtrent de invoering en het gebruik dezer nieuwe *Pharmacopoea Neerlandica*, te moeten voldoen, en wij vinden in deze handelwijze der Regering inderdaad geen sterk bewijs van geneigdheid bij haar tot *gemeen overleg*, nog onlangs, en zeker te regt, in deze Kamer zoo zeer door haar aangeprezen (zie onder anderen het verhandelde in de zitting van den 21sten April jl). Wij worden nu toch geroepen, Mijne Heeren, om de werking van wetten en besluiten te helpen bestendigen, die, naar mijn oordeel, het merk van onvolledigheid en onduidelijkheid niet alleen, maar tevens ook het merk van onregtvaardigheid en van willekeur duidelijk op het voorhoofd dragen. Zonder mij hier in eene uitvoerige beschouwing nopens de bepalingen op het gebruik der *Pharmacopoea Belgica* bestaande, en waarop bij dit wets-ontwerp verwezen wordt, te verdiepen, — zonder mij hier bij eene menigte gebreken daarin voorkomende, welke geacht kunnen worden van minder belang te zijn, te bepalen, wil ik hier alleen door een paar in het oog springende voorbeelden en met slechts weinige woorden, het gestelde trachten aan te toonen. In art. 2 dan, van het *besluit, houdende verordeningen omtrent de invoering der Pharmacopoea Belgica*, van den 28sten April 1821 (*Staatsblad* no. 2), en waarop art. 5 van het in behandeling zijnde wets-ontwerp verwijst, leest men onder anderen ook dit: »De apothekers, alsmede de droogisten, voor zooverre de qualiteit der enkelvoudige geneesmiddelen betreft, mitsgaders zoodanige medicinae doctores, aan welke het vrij staat en de plattelands-heelmeesters, aan welke toegelaten is, om geneesmiddelen te bereiden of artsenij-winkels aan hunne woonplaatsen te houden, zullen geene andere dan deugdzame geneesmiddelen, *van de qualiteit als in de Pharmacopoea Belgica* wordt opgegeven, *mogen houden*, terwijl voorts *alle* zamengestelde geneesmiddelen, naar de voorschriften daarin vervat, naauwkeurig zullen moeten bereid worden." En in de *wet, houdende verordeningen omtrent het gebruik der Pharmacopoea Belgica* van den 12den Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7), op welke mede in het onderwerpelijk wets-ontwerp gewezen wordt, leest men in art. 4: »Bij herhaling zal de boete dubbel zijn en wanneer iemand, die reeds drie maal is beboet geweest, bij voortduring bevonden wordt ondeugdzame, bedorvene, vervalschte of *niet naar gemelde Pharmacopoea bereide geneesmiddelen te houden en te debiteren*, zal, enz." Die bepalingen nu, Mijne Heeren, woordelijk opgevat zoo als zij er staan en streng uitgevoerd, zijn voor den medicinae doctor hoogst belemmerend, onbillijk, hard, ja onverdragelijk; terwijl daardoor tevens, worden zij streng gehandhaafd, alle vooruitgang in de practische genees- en artsenij-bereidkundige wetenschappen als het ware belet en tegengewerkt wordt. Mij als medicinae doctor, die meen, krachtens mijne doctorale bul, vrij en naar eigen inzigt en overtuiging te mogen practiseren, zonder daarbij den raad of het verlof van eenige geneeskundige commissie of wel van de Regering te behoeven, wordt door deze restrictive bepalingen belet, *die* medicamenten aan mijne zieken te geven, welke ik nuttig en noodzakelijk voor hen oordeel en waaraan zij, *naar mijne wijze van zien*, behoefte hebben. Ik word hier gebonden aan en beperkt tot diegene, welke de *Pharmacopoea Neerlandica* zal

bevatten en die de wetgever mij voorschrijft. Hij treedt hier als het ware als opper-geneesheer op het gebied der practische geneeskunde, ziet de medicijnen voor mij uit en zegt: zie daar, die kunt en moogt gij bij uwe zieken gebruiken en geen andere, dat wordt u bij deze verboden. Andere dan die welke in de *Pharmacopoea Neerlandica* voorkomen mag ik dus niet in mijn gesloten apothekers-winkel (art. 5 der wet van 27 Maart 1838) nahouden of debiteren. Als ik hier of daar een nieuw geneesmiddel vind aangeprezen of wel reeds lang bekende en in gebruik zijnde medicamenten, welke de *Pharmacopoea Neerlandica* niet heeft opgenomen en alzoo niet bevat, tegen deze of gene ziekte hoor roemen, ik mag, wil ik mij niet aan straf blootstellen, er geen gebruik van maken, ik mag ze niet nahouden en beproeven. De wet, welke wij thans in behandeling hebben, verbiedt mij zulks en bedreigt mij zelfs met eene gevoelige straf. Ten tijde der Bataafsche Republiek, bij de invoering en het in werking brengen der *Pharmacopoea Batava* was het staatsbewind en het wetgevend ligchaam in dezen vrij wat vrijgeviger en vrijzinniger dan onze Regering, daar het in de *publicatie*, houdende *Verordening omtrent het gebruik der Pharmacopoea Batava*, van den 25sten Februarij 1805, na in art. 6 nagenoeg hetzelfde bepaald te hebben, als hetgeen in de boven opgegeven artikelen van het besluit van den 28sten April 1821 voorkomt, in art. 7 liet volgen: » Het zal nogtans vrijstaan, *doch niet anders dan op schriftelijke begeerte van den eenen of anderen arts, en ten dienste van deszelfs bijzondere patienten*, om ook nog *andere* of *anders bereide* medicamenten te debiteren, dan die in de *Pharmacopoea Batava* gevonden worden." Ja, zegt men wellig, maar gij dwaalt, dat is de geest, de bedoeling van het door u aangehaalde besluit en der daarop gebouwde wet niet: gij moogt wel nieuw uitgevonden wordende geneesmiddelen, gij moogt wel meer en andere en anders toebereide artsenijen nahouden en debiteren dan die in de *Pharmacopoea Neerlandica* voorkomen en beschreven zijn! De wet wil alléén, dat gij als apotheker *alle* en als medicinae doctor ten platten lande of plattelands-heelmeester *die* geneesmiddelen in uwen winkel zult nahouden, welke voorkomen op de lijst door de commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt voor uw gewest geformeerd en u ter hand gesteld, en juist *zoo* bereid en van *die* qualiteit als de *Pharmacopoea Neerlandica* voorschrijft. *Dat* slechts wil de wet, *dat* is haar geest. Voldoet gij daaraan, dan staat het nahouden en debiteren van andere geneesmiddelen u volkomen vrij; in allen gevalle weet gij dat dit steeds is toegelaten. Maar ik vraag, waaruit blijkt mij die bedoeling, die zoogenaamde geest der wet dan toch wel, indien de letter mij dat niet aanwijst? De letter wijst mij juist het tegendeel aan en verbiedt mij zulks ten stelligste. En als het de bedoeling niet ware, zoo als er thans duidelijk in geschreven staat, waarom voegde men dan in de aangehaalde publicatie van den 25sten Februarij 1805 het medegedeelde art. 7 er bij? Dat artikel maakt de zaak regt duidelijk en geeft ons de verzekering dat die aangehaalde artikels van het besluit en van de wet van 1821 wel degelijk letterlijk moeten worden opgevat, en zulks wel te meer daar zij schier *letterlijk* wedergeven wat in art. 6 van de *Publicatie van* 1805 voorkomt. Wat overigens het oogluikend toelaten in dezen aanbelangt, dit verlang ik niet; ik wil hier slaaf van de wet en wel van de letter der wet zijn. Maar voor een oogenblik eens aangenomen, dat de inhoud dier artikels werkelijk alléén ziet op de medicamenten der *Pharmacopoea Neerlandica* welke men in zijnen winkel verpligt is na te houden, en dat de wetgever daarmede alléén gewild heeft dat *die* nagehouden wordende geneesmiddelen zouden moeten zijn overeenkomstig de qualiteit en naauwkeurig bereid naar de voorschriften van het zoo even genoemde *formulierboek*, ook dan nog, Mijne Heeren, moet men het voorschrift dwingelandij noemen. Ook dan nog maakt het inbreuk op mijne vrijheid en op de regten, die ik meen te hebben en die mij door niemand mogen ontnomen worden. Het moet mij toch als medicinae doctor, als iemand die in zijn vak den hoogsten graad bezit, welken hij door eigen willen en werken verkrijgen kan, volkomen vrijstaan, door welke geneesmiddelen, hetzij naar de *Pharmacopoea Belgica*, hetzij naar de *Neerlandica*, hetzij naar de *Borussica*, *Americana* of eenige andere bereid, ik mijne zieken wil genezen. Dwang of voorschrift mag hier in het geheel geen plaats vinden en de Regering zal verstandig handelen door zich voortaan van soortgelijke kleingeestige bemoeijingen geheel te onthouden. Zoo iets ligt niet op den weg der Regering. 't Is hare roeping niet zich met allerhande kleinigheden en specialiteiten te bemoeijen en vooral niet zoo het zaken geldt geheel buiten het bereik harer beoordeeling gelegen. De therapie, Mijne Heeren, is, om u de zaak nog wat duidelijker te maken, eene zuivere ondervindings-wetenschap in de bepaling der doses en de opgave van medicamenten. De *ondervinding* betrekkelijk de geneesmiddelen dagteekent van verschillende, soms ver verwijderde tijdvakken, — van tijdvakken zelfs, waarin chemie en pharmacie ver, zeer ver van de huidige afstonden of bijna in 't geheel niet bestonden, ja naauwelijks bij name bekend waren. Wat nu, Mijne Heeren, is, vraag ik u, de medische ondervinding *indien medicamenten naar den huidigen stand der chemie bereid worden? Wat wordt zij vooral ten opzigte van praeparaten van welke men geene eigenlijke formule kan geven? Hoe moet ik handelen als de Staats-commissie medicamentem uit de* Pharmacopoea *heeft weggelaten waaraan ik gewoon ben, waarop mijne practische ervaring berust en die ik nu, volgens de wet, welke de Regering verlangt dat wij zullen invoeren, niet langer zal mogen nahouden en debiteren? Van waar toch haalt men het regt om de bereidingswijze van mijne gewone medicamenten, op de werking van welke mijne medische ervaring steunt, geheel te veranderen?* Ziedaar, Mijne Heeren, vragen welke zich hier als van zelf bij ons opdoen. Een en ander zal ik hier, door een paar voorbeelden slechts, ophelderen en duidelijker trachten te maken. De *Kermes minerale*, een medicament van Lemery afkomstig en dat veel gebruikt wordt, bevat volgens de eene methode van bereiding: *Antimonium* 61.91, volgens eene andere 69.00; *Zwavel* 30.26, volgens eene andere 28.41; *Kali* 5.66, volgens eene andere 2.25; *water* 2.17, volgens eene andere o. (zie L. Gmelin *Handb d. Chemie* 1843 T. I. S. 772.). Liebig zegt, dat goede *kermes* steeds 26 — 28% antimonigzuur moet bevatten. (Berzelius *Chem.* 1844 III. s. 303.) Rose verklaart de *kermes* een mechanisch mengsel van antimonig sulphide en antimonigzuur (Berz. s. 304) enz. Over welke nu hebben wij ondervinding opgedaan? Op welke berust onze practische ervaring? Welke keuze heeft de Staats-commissie gedaan? — Een ander voorbeeld. De *Aethiops mineralis*, zoo beroemd in de kinder-practijk, maar vooral de *Aethiops antimonialis*, afkomstig van Huxham in 1750; — geldt hier de jongste scheikundige bereidingswijze of die van Huxham op wien de praxis medica sedert dien tijd steunt? — Een derde voorbeeld. De *Tinctura nervina Bestucheffii*, zegt de een, moet op eene *donkere*, de andere op een *lichte* plaats bewaard worden; naar de eene moet ze er *wit*, naar de andere moet ze er *geel* uitzien; naar de eene moet zij vrije chlorure bevatten, naar de andere niet. Welke hebben wij nu in de *Pharmacopoea Neerlandica?* — Ik zal u hier niet lastig vallen, Mijne Heeren, met vele formules; nog slechts iets over de onschuldige *Magnesia*. In Otto Graham's *Chemie* 1846 II. p. 289 vindt men deze vier formules, behalve nog één van Berzelius en één van Fritsche.

4	Magnesia	3	Acid. Carb.	5	Aq.	
4	»	3	»	6	»	
5	»	4	»	6	»	
5	»	4	»	7	»	
1	»	3	»	4	»	Berzelius.
1	»	1	»	5	»	Fritsche.

Wat is nu de *Magnesia alba*, een geneesmiddel sedert eeuwen den geneeskundige bekend en in gebruik? — Ik sprak hier slechts nog maar van een paar geneesmiddelen, Mijne Heeren, uit het mineraal-rijk afkomstig, om niet over de organische, waaromtrent veel meer gezegd zoude kunnen worden, uit te weiden. Mogen wij, verder, bij de bereiding van tincturen en bij die van extracten gelijk stellen de werking van het vuur op het vocht in een open pan, regtstreeks dus aan het vuur blootgesteld, of in een waterbad, of bij doorleiding van stoom, enz., enz.? Ik moet hier vragen, zal altijd het *kunstgemässe* praeparaat, gelijk de Duitschers zeggen, ook het therapeutisch bedoelde zijn? Van waar zal de geneeskundige het verschil opdoen? Stellig zeker niet, Mijne Heeren, in de betere of slechtere scheikundige reactie! Het leven, en laat ons dit hier niet vergeten, is een veel gevoeliger reagens dan al onze praeparaten. De practische ervaring zal hem hier den weg wijzen, zal hem hier ten gids en rigtsnoer moeten zijn!

Neen, Mijne Heeren, hoe men er ook over denken moge, en wat de Regering ons ook moge voorschrijven, eene Pharmacopoea is en kan en mag zeker niet zijn de *Codex absolutus* voor den geneeskundige; deze moet zich in zijn edel bedrijf vrij kunnen bewegen, deze moet in de keuze zijner medicamenten door niemand belemmerd worden, deze mag door niemand ter wereld aan banden worden gelegd! — Maar de Pharmacopoea bepaalt slechts voor den apotheker hetgeen hij in voorraad hebben moet, en dien voorraad zoo toebereid als in de Pharmacopoea wordt voorgeschreven, ten einde de geneesheer zeker wete, over welke medicamenten hij, bij de receptuur, beschikken kan. Dit is de Pharmacopoea en niets meer: die er meer in zoekt of er meer van maken wil dwaalt en bedriegt zich zelven en anderen.

Maar kan nu bij deze wet de apotheker wel een anderen weg van bereiden dan die 't formulier-boek voorschrijft inslaan, indien de medicus of wel de medici, eener stad bij voorbeeld, zulks verlangen of wel indien er goedkoopere bereidingswijzen van medicamenten bekend worden, dan die welke de Pharmacopoea heeft opgenomen en voorgeschreven? Zeker niet! De wet, Mijne Heeren, welker bekrachtiging men van ons verlangt, verbiedt dit ten stelligste! In beide gevallen echter *kan en mag*,

mijns bedunkens, de Pharmacopoea niet *bij uitsluiting* gevolgd worden, daar het eerste geval, zoo als ik reeds aanmerkte, strijdt tegen de vrijheid die den arts in de keuze zijner middelen toekomt en die hem niet betwist of door geene Regering ontnomen mag worden, en in het andere geval het eigen belang van den apotheker al te zeer benadeeld wordt. Stelt u eens — om dit laatste geval ook door een enkel voorbeeld op te helderen — stelt u eens de *Chloroformylum* voor, Mijne Heeren, een middel hetwelk in de laatste tijden, vooral in de heelkunde, zoozeer in gebruik is gekomen; die kost, indien ik mij niet vergis, althans eenigen tijd geleden, in Nederland f 20.25 cents het Nederlandsche pond (nagenoeg 1½ liter): sedert het voorgaande jaar is eene bereidings-methode bekend geworden van Hierault en Laroque (*Comptes rendus de l'Academie des Sciences à Paris 17 Janvier* 1848) waardoor de Chloroforme geleverd kan worden voor 14 francs het kilogramme, — wil men nu den apotheker of geneesheer dwingen om voor f 20.25 cents iets te koopen 't welk voor f 7 ingevoerd wordt? Neen, Mijne Heeren! Gij ziet het, deze wetsbepaling deugt niet en het daarin aangenomen beginsel mag nimmer door ons gehuldigd worden. Het aangehaalde voorbeeld, hetwelk ik gemakkelijk met honderd soortgelijke zoude kunnen vermeerderen, bewijst dit overtuigend en maakt alle tegenspraak onmogelijk. Men late den geneesheer in de keuze zijner geneesmiddelen volkomen vrij. Men late ook vrij den plattelands-heelmeester en apotheker, maar men legge, bij wets-bepalingen, dezen laatsten op, dat zij in hunne winkels altijd in voorraad hebben alle die medicamenten welke de hun door de geneeskundige commissien verstrekte lijst of wel de *Pharmacopoea Neerlandica* inhoudt en opnoemt, en wel volkomen bereid naar en overeenkomstig de formulieren en van de qualiteit daarin voorgeschreven. Dan weet de geneesheer op welke medicamenten hij zeker rekenen kan, dan weet hij wat hij aan zijne zieken voorschrijft, en dit is genoeg. Wil de plattelands-heelmeester, die, blijkens art. 21 zijner instructie van 31 Mei 1818, ook recepteren en aan zieken van andere geneesheeren medicamenten leveren mag, of de apotheker bovendien nog meer of wel anders bereide geneesmiddelen in zijnen winkel nahouden, zulks moet hem geheel vrij staan: genoeg is het als de receptuur maar verzekerd is; daarvoor alleen heeft de lands-regering te zorgen en te waken!

Verder lees ik in art. 3 van bovengenoemd besluit van den 28sten April 1821, dat ieder apotheker of die een artsenij-winkel aan zijn huis heeft, verpligt zal zijn, behalve een exemplaar der Pharmacopoea — dat nu, blijkens de *memorie van beantwoording*, de Latijnsche zal moeten zijn — na te houden en te gebruiken, naauwkeurige schalen, maten en bij uitsluiting het nieuw medicinaal gewigt, enz. Maar ik vraag u, Mijne Heeren, en ik vraag u dit in ernst, wat heeft toch een medicinae doctor te lande of in steden met het platte land gelijkgesteld, eigenlijk met de Pharmacopoea te maken? Hij is behalve medicinae doctor wel is waar ook gepatenteerd artsenij-*menger* doch hij is geen artsenij-*bereider*; daartoe is hij niet bevoegd, daartoe heeft hij geen examen afgelegd en hij mag bovendien te lande en in steden met het platte land gelijkgesteld, volgens art. 11 der *wet tot regeling van hetgeen betrekkelijk is tot de uitoefening van de verschillende takken der geneeskunde van den 12den Maart* 1818 (Staatsblad n°. 16), volgens art. 7 der *instructie voor de medicinae doctoren in het Koninkrijk der Nederlanden van den 31sten Mei* 1818 en volgens art. 5 van de *wet van den 27sten Maart* 1838 (Staatsblad n°. 10), *houdende wijzigingen in die van den 12den Maart* 1818 (Staatsblad n°. 16), *nopens de gecombineerde uitoefening van eenige takken der geneeskunde* — niet anders dan aan zijne *eigene* zieken, dus niet aan die van *andere* geneesheeren, medicamenten leveren, welk laatste vooral blijkt uit de zoo evengenoemde *instructie* art. 9. Het *bereiden* nu der geneesmiddelen is in het ons aangeboden *formulierboek* voorgeschreven, niet de wijze waarop zij *gemengd* moeten worden, bij welk laatste *alleen* zich de medicinae doctor, als geen artsenij-bereider zijnde, mag bepalen. Wel is waar heeft de Regering, in hare *memorie van beantwoording* bladz. 11 verklaard, deze onderscheiding tusschen artsenij-*mengers* en artsenij-*bereiders* niet te kunnen of te mogen aannemen, doch voldoende en geldige redenen daarvoor, is zij ons schuldig gebleven! Waarom mij dan bij de wet verpligt de Pharmacopoea aan te schaffen en na te houden? Wat zal ik dan nu met het formulierboek doen? Wel, zegt de Regering, in hare *memorie van beantwoording*, bladz. 11, zien of uwe medicamenten wel echt en overeenkomstig de voorschriften der *Pharmacopoea Neerlandica* bereid zijn! want de kenmerken van echtheid of vervalsching worden er in opgegeven en gij zijt voor de nadeelige gevolgen van het tegendeel aansprakelijk! Maar die kennis omtrent de echtheid of vervalsching heb ik van elders opgedaan! zoo mijne medicamenten niet goed, niet deugdzaam en van slechte qualiteit zijn, wel straf mij dan! Waartoe mij den weg aangewezen en afgebakend om die straf te ontgaan? Moet de zorg der Regering wel zóó ver gaan en zich tot bijzonderheden bepalen en tot bijzonderheden afdalen? Maar bovendien, Mijne Heeren, ik ben als medicinae doctor, althans dit vermeen ik, geheel vrij in mijne practijk, als ik nu de medicamenten naar 't voorschrift der *Pharmacopoea Neerlandica* bereid eens niet aan *mijne* zieken wilde geven, als mijne geneeskundige ervaring niet daarop maar op anders bereide geneesmiddelen gegrond was, en aan de zieken van andere kunstbroeders *mag* ik geene geneesmiddelen debiteren, wat moet ik dan doen? — Ik heb, overeenkomstig het bepaalde in art. 5 der wet van den 27sten Maart 1838 (*Staatsblad* n°. 10) geen *open* apothekerswinkel, maar een winkel uitsluitend voor mijne *eigene* zieken, wat heb ik dan toch, ik vraag het nog eens, met de Pharmacopoea te maken? Niemand heeft grooter belang bij 't herstel mijner zieken dan ik zelf, dit zal men wel willen gelooven, en ik zal dus wel zorgen, dat zij geneesmiddelen erlangen, welke in *mijn* oog het best en het vermogendst zijn tegen de kwaal waaraan zij lijden. Ik bedank voor elken opgedrongen raad in dezen en protesteer nog veeleer tegen alles wat naar dwang zweemt. Voor een apotheker en heelmeester ten platten lande echter is het nahouden der *Pharmacopoea Neerlandica* geheel iets anders. Ten aanzien van den eerste zal dit hier wel niet door ons betoogd behoeven te worden, terwijl het ten opzigte van den laatste duidelijk in het oog springt bij het lezen van art. 21 zijner *instructie* van den 31sten Mei 1818, daar toch bij dat artikel hem de bevoegdheid wordt gegeven om ook, op voorschrift, geneesmiddelen aan zieken van andere geneeskunstoefenaren te leveren.

Maar ook wordt mij, bij meergenoemd en door de wet bekrachtigd besluit, als medicinae doctor ten platten lande, voorgeschreven, het nahouden van bepaalde maten en gewigten. Ik heb mijne eigene oude maten en gewigten, Mijne Heeren! waaraan ik gewoon ben en waarmede ik dus verkies mijne *eigene* zieken de geneesmiddelen toe te meten en toe te wegen: die maten en gewigten voldoen mij veel beter dan de voorgeschrevene, en sinds jaren maak ik steeds van dezelve gebruik. Voor de zieken van andere kunstbroeders *mag* ik niet afmeten en afwegen, waartoe dan voor mij deze bepaling in de wet?

In art. 5 van hetzelfde besluit van den 28sten April 1821 lees ik ook, dat de medicamenten welke de apothekers en apotheekhoudende geneeskunstoefenaren nahouden op derzelver bewaarplaatsen, als potten, flesschen, doozen, enz. duidelijk en naauwkeurig moeten aangeduid zijn, behalve met de *oude* ook met zoodanige *nieuwe* namen, als welke in de *Pharmacopoea Belgica* (hier *Neerlandica*) aan dezelve toegekend zijn. Maar wat heb ik hier onder *oude* namen te verstaan? De nu verouderde wetenschappelijke namen der *Pharmacopoea Belgica* zeker? Dat zijn nu toch *oude* namen! Of bedoelt men hier onder *oude* de vroegere empirische? bij voorbeeld, voor *Spiritus vini*, *Aqua ardens* of *Mercurius vegetabilis?* voor *Chloretum ammonicum* of *Sal ammoniac* een der volgende *oude* namen: *Anima sensibilis*, *Cancer*, *Aquila*, *Lapis aquilinis*, *Lapis angeli conjungentis*, *Aqua duorum fratrum ex sorore?* Zoo ja! welke dan der *oude namen* moeten op de potten en flesschen enz. geplaatst worden? Of *alle* welligt, daar er in het meervoudige gesproken wordt? Wel neen, zal men welligt zeggen, hier worden onder *oude* de *officinale* namen bedoeld! Waaruit, vraag ik, blijkt dan toch wel die bedoeling? Zeker niet uit de woorden van het aangehaalde artikel! Maar voor een oogenblik eens toegegeven, Mijne Heeren, dat het besluit onder *oude* namen *officinale* verstaan wil hebben, welke der officinale namen moet ik dan kiezen om op mijne potten, flesschen, doozen enz. te plaatsen? Er zijn immers zooveel verschillende officinale namen voor één en hetzelfde medicament? De heer Eickma zegt onder anderen in zijn aan deze Kamer gerigt adres, dat alléén voor *Chloretum stibicum* niet minder dan *achttien* verschillende *officinale* benamingen voorhanden zijn. De wetgever zal nu toch wel niet kunnen verlangen dat ik op de etiquettes zal plaatsen, behalve den nieuwen *Berzeliaanschen* naam, *al* die oude *officinale* namen. Dit toch zoude bij een fleschje van behoorlijke grootte met opgeplakte etiquette onmogelijk en bovendien niets dan last zijn. Dat men bij de uitgave der *Pharmacopoea Batava*, toen er voor *'t eerst* nieuwe wetenschappelijke benamingen werden ingevoerd, zoodanig schreef en zoodanige bepaling opnam was eenigzins toe te geven; minder voorzeker kan men het goedkeuren dat men bij de uitgave der *Pharmacopoea Belgica* die bepaling uit art. 3 der Publicatie van 1805 uitligtte en woordelijk overnam, en nog minder voorzeker dat men in 1849 daarop verwijst en die bepaling alzoo goedkeurt.

Ook wordt mij eindelijk nog, bij art. 4 van opgenoemd besluit, waarop onze wet terugwijst en welk besluit bekrachtigd is door de wet van den 12den Julij 1821, opgelegd, om schouwbaar voorhanden te hebben al die geneesmiddelen, welke zullen gevonden worden op de lijst in elke provincie door de commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt te formeren en aan de plattelands-geneeskunst-oefenaren ter hand te stellen. Onbillijker, harder en meer beleedigende bepaling, Mijne Heeren, voor een medicinae doctor, die vrij, naar eigen licht en inzigt, mag practiseren en geen geneesmiddelen aan zieken van anderen mag leveren, kan men zich bezwaarlijk voorstellen, kan men zich niet

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 14DEN JULIJ.

wel denken. Door deze wets-bepaling toch wordt mij opgelegd en ben ik gehouden, geneesmiddelen aan te schaffen en na te houden, welke ik bij mijne eigene zieken nimmer gebruik en ook nimmer gebruiken wil en aan die van andere geneesheeren niet debiteren mag. Waartoe dan, vraag ik, mij de verpligting opgelegd om ze in mijn winkel na te houden? Ik ben bovendien verpligt en gehouden die medicamenten, vooral bij eene eenigzins vochtige woning, van tijd tot tijd te vernieuwen, ten einde, wegens slechte qualiteit derzelve, door de winkel-visitatoren niet gestraft en beboet te worden, iets waardoor die bepaling nog al kostbaar wordt. Maar bovendien, hoe zien die lijsten der geneeskundige commissien er uit, Mijne Heeren? Allerzonderlingst voorwaar; en alle dragen duidelijk het merk van de grilligste willekeur op het voorhoofd. Zoo wil bij voorbeeld de geneeskundige commissie van Noorbrabant, dat de plattelands-geneeskundige schouwbaar in voorraad hebbe 105 verschillende artikelen; de commissie van Gelderland daarentegen meent, dat hunne geneesheeren drie maal zooveel, namelijk 311 verschillende soorten van geneesmiddelen behoeven om hunne ziekten te bestrijden; die van Utrecht wederom denkt dat dit met 137 kan gebeuren; Noordholland met 220; Zuidholland, ressort 's Gravenhage, met 228, ressort Dordrecht, met 229; Zeeland met 137; Overijssel met 182; Groningen met 171; Drenthe — voor *alle* geneeskunst-oefenaren, en dus ook in steden alwaar apothekers gevestigd zijn — met 177, en Friesland met 155, dat wil zeggen ten platten lande alwaar geen bevoegd apotheker gevestigd is, moetende — en dit is inderdaad zonderling en onverklaarbaar — de Friesche plattelands-genees- en heelkundigen op plaatsen alwaar een bevoegd apotheker geëtablisseerd is, hun winkelvoorraad nog met 111 artikelen vermeerderen en dus op 266 brengen. Nog meer. Art. 4 van het opgemeld Koninklijk besluit gelast de stads-apothekers *alle* medicamenten der Pharmacopoea na te houden en de plattelands-apothekers en plattelands-geneeskundigen *alle* die op de *provinciale lijsten* voorkomen. Volgens de duidelijke letter van dit artikel moeten die lijsten geformeerd worden *uit* de *Pharmacopoea Belgica* en zullen het voortaan moeten zijn uit de *Pharmacopoea Neerlandica*. Intusschen is het *facto* waar, dat op sommige provinciale lijsten voorkomen, medicamenten die in de eerstgenoemde Pharmacopoea *niet* zijn opgenomen. Wat is hiervan het gevolg? Geen ander, dan 1°. dat men bij deze lijsten den plattelands-geneeskundigen de verpligting oplegt geneesmiddelen na te houden welke zij, blijkens het door ons betoogde, volgens art. 2 van genoemd besluit en volgens art. 4 van de wet van den 12den Julij 1821 niet *mogen* nahouden; en 2°. dat de stads-apotheker niet zou behoeven, ja niet zou *mogen* nahouden hetgeen door geneeskundige commissien en Gedeputeerde Staten aan plattelands-medici wordt opgelegd (cf. de instructien gevoegd bij het Koninklijk besluit van 31 Mei 1818, n°. 63), schouwbaar voorhanden te hebben. En welke straf zou men appliceren op den plattelands-medicus, die niet in voorraad heeft de in de Pharmacopoea *niet* vermelde geneesmiddelen, doch die door de commissien op de lijst zijn gebragt? Hier, zoowel als in andere opzigten, heerscht zooveel willekeur, verwarring en gebrek aan verband, dat art. 5 van het wets-ontwerp zulks niet moest bestendigen, maar een duidelijk, billijk en regtvaardig voorschrift in dezen had behooren te geven.

Eindelijk hebben sommige geneeskundige commissien, zoo als die van Noordbrabant, Zeeland, Friesland, Overijssel en Drenthe, zich het regt aangematigd en hare magt zoo ver uitgestrekt — krachtens welk besluit of welke wet is ons geheel onbekend — dat zij, niet tevreden met het voorschrijven *welke soort* van geneesmiddelen de plattelands-medici schouwbaar zullen hebben na te houden — den plattelands-geneeskundigen zelfs hebben voorgeschreven de *hoeveelheid* welke men van ieder opgegeven artikel verpligt is na te houden; en ook in die voorschriften, Mijne Heeren, heerscht de grootste willekeur! Voor de hand op, willen wij slechts eenige voorbeelden aanhalen. Zoo schrijft de commissie in Noordbrabant voor, dat men in zijn winkel in voorraad moet hebben van *Pulv. Ipecacuanhae* unc. IV, die van Friesland, in de *tweede* lijst, unc. II; die van Zeeland en Overijssel, unc. I; terwijl de Drentsche commissie gemeend heeft dat hunne medici dat medicament niet behoefden na te houden. Van *Opium* wil de Noordbrabantsche commissie, dat men zal nahouden, I dr.; de Friesche IV dr.; de Zeeuwsche, Overijsselsche en Drentsche, I unc., dus acht maal zooveel als die van Noordbrabant! Van *Moschus* moeten de Overijsselsche en Drentsche plattelands-geneeskundigen nahouden dr. I, terwijl de Noordbrabantsche en Zeeuwsche, mitsgaders die van Friesland, op plaatsen alwaar in Friesland geen bevoegd apotheker gevestigd is, daarvan geheel zijn vrijgesteld; zullende echter, op plaatsen alwaar zich een bevoegd apotheker bevindt — en dit is inderdaad weder vreemd en onverklaarbaar! — de Friesche geneesheeren insgelijks I dr. van dit medicament in hunnen winkel voorhanden moeten hebben. Van *Lapis infernalis* moeten de plattelands-medici in Noordbrabant, Overijssel en Drenthe I dr. nahouden; in Friesland en Zeeland eens zoo veel, dus dr. II. Van *Fruct. tamarindor.*, eindelijk, een alledaagsch en weinig kostend geneesmiddel, moet de Drentsche geneesheer unc. II nahouden — eene hoeveelheid die dikwijls in één drank verbruikt wordt — de Overijsselsche unc. IV; de Zeeuwsche en Noordbrabantsche unc. VIII en de Friesche unc. XII. Gij ziet, Mijne Heeren, dat de geneesheeren hier niet vrij zijn, maar integendeel aan de zonderlingste en grootst mogelijke willekeur der geneeskundige commissien zijn prijs gegeven en in hunne practijk als het ware verpligt worden door de oogen der geneeskundige commissien te zien en aan derzelver leiband te loopen. Waarlijk, harder, onregtvaardiger voorschriften, ik herhaal het, kan men zich moeijelijk denken. Wat toch zal ik, bij voorbeeld, als homoöpaath, — en wie kan mij beletten dat ik zulks bij uitsluiting verkies te zijn — met dien grooten en veelsoortigen voorraad van geneesmiddelen? ik, die geen open apothekers-winkel mag houden en niet dan aan mijne *eigene* zieken geneesmiddelen mag leveren? Wonder inderdaad dat men ons ook nog niet voorschrijft welke boekwerken wij hebben te lezen en na te houden en *hoeveel* medicamenten wij, *pro dosi*, aan onze zieken zullen mogen geven. Op dit laatste is vroeg of laat, naar het schijnt, nog wel eens kans, daar het nu reeds in overweging gekomen schijnt te zijn, aangezien wij in de memorie van beantwoording deze zeker zonderlinge zinsnede lezen op bladz. 11: „Ten einde aan de geneesheeren in hunne *voorschriften* de vereischte vrijheid te laten, is in de nieuwe Pharmacopoea niet bepaald, *tot welke hoeveelheden sommige geneesmiddelen mogen worden voorgeschreven*, dit zou inbreuk gemaakt hebben op de vrijheid der doctoren." Inderdaad, eene gunst, Mijne Heeren, waarvoor ik der Regering hier openlijk dank, ja hartelijk dank moet zeggen. Neen, wil men zoodanige lijsten aan de plattelands-heelmeesters, die ook voor anderen mogen recepteren, voorschrijven, ik heb er vrede mede en het kan welligt zijn nut hebben, maar dan make men die eenvormig voor geheel het koningrijk.

Alléén wegens de bezwaren door mij sub III kort en beknopt aangestipt en ontwikkeld, Mijne Heeren! moet ik, mijns ondanks, de wet afstemmen, dewijl ik toch niet kan of wil medewerken om de verderfelijke werking van vroegere onbillijke, duistere en verwarde wetten en besluiten, waarbij mijne vrijheid en die van anderen belemmerd en aangerand wordt, te helpen bestendigen.

De heer **Fokker**: Na de uitvoerige rede, die gehouden is, zal ik over dit onderwerp weinig meer in het midden brengen. In het algemeen geloof ik te moeten verklaren, dat ik het met den geëerden spreker wenschelijk acht, dat het ontwerp, dat thans aanhangig is, door de Vergadering wordt aangenomen. Ik zal op dit oogenblik niet onderzoeken, of de invoering der *Pharmacopoea* wel de taak is van den wetgever, zoodat de invoering daarvan behoort te geschieden *bij de wet*. Het zou mij intusschen niet bevreemden, indien nog in den loop dezer beraadslagingen dat vraagstuk in eenen tegengestelden zin werd beslist. Zeker is het echter, dat er groote behoefte bestaat, dat de *Pharmacopoea Neerlandica* spoedig tot stand kome en de *Pharmacopoea Belgica*, die verouderd en onbruikbaar geworden is, vervalle.

Ik meen echter van deze gelegenheid gebruik te moeten maken, om een paar vragen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te rigten, waarvan de beantwoording voor de geheele Kamer van belang te achten is.

In de *eerste* plaats meen ik te moeten vragen, welke de oorzaak is, dat het verslag der Kamer, dat den 21sten April jl. is opgemaakt, eerst den 2den Julij jl. door de Regering is beantwoord. Het is voor de Kamer van het grootste belang, dat dit bekend worde, en de Minister daarop antwoorde. Buiten de Kamer wordt er geklaagd, dat zij niet meer uitvoert. Maar de Natie behoort dan ook te weten, dat het niet aan de Kamer is te wijten, wanneer er zoo weinig tot stand komt.

Eene *tweede* vraag betreft de voordragt zelve. Zij is deze: waarom de Regering niet beantwoord heeft het uitgedrukt verlangen, dat alle vroegere bepalingen, die van kracht mogten blijven, in deze wet worden opgenomen.

Op het einde van het antwoord der Regering, voorkomende in het algemeen verslag, wordt wel gezegd, „dat men vermeend „heeft aan dien algemeenen wensch niet te mogen voldoen, „omdat men zoo doende zoude vooruitloopen op hetgeen nader „ten aanzien van deze zaak bij de wet zal worden vastgesteld. „In afwachting daarvan heeft men het beter geacht, bij wijze „van overgang en om de nieuwe Pharmacopoea met de bestaande „in verband te brengen, de bepalingen omtrent deze laatste „op de eerstgemelde van toepassing te maken, terwijl later, „wanneer de geneeskundige wetten zullen zijn vastgesteld, daar„door van zelf deze zaak geregeld zal zijn, en de daarbij om„trent het gebruik en de naleving der Pharmacopoea te geven „voorschriften de tegenwoordige zullen vervangen." Nu meen ik te moeten vragen, welke redenen er kunnen bestaan, om de

nieuwe *Pharmacopoea* met de bestaande in verband te brengen? Immers, de *Pharmacopoea Belgica* wordt eenvoudig afgeschaft en er behoeft geen verband met de nieuwe *Pharmacopoea* te bestaan. De Regering zegt wel, » dat men zoo doende zoude vooruit-» loopen op hetgeen nader ten aanzien van deze zaak *bij* » *de wet* zal worden vastgesteld." Maar uit dat antwoord ontstaat eene andere vraag; hebben we dan nog eene latere wet nopens de invoering te verwachten? Wat mij betreft, ik geloof dit niet. Ik meen het daarvoor te moeten houden, dat men doelt op de wet en het besluit van 1821, in art. 5 der voordragt aangehaald, en dat de voorschriften, daarin vervat, te huis behooren in de wetten omtrent de geneeskundige staatsregeling, die wij te verwachten hebben, en waarvan wij de aanbieding met de grootste belangstelling te gemoet zien. Het ware intusschen van belang geweest, dat de Regering in dit opzigt aan den wensch van zoo vele leden had voldoen. Wanneer ik toch art. 5 van het besluit van 1821 inzie, dan zijn de apothekers verpligt, de nieuwe namen, die in de *Pharmacopoea Belgica* voorkomen, op de potten of flesschen, in hunne winkels voorhanden, te plaatsen. Op de niet-naleving dier bepaling is eene straf gesteld. Veronderstellen wij dat een apotheker, na de invoering der Pharmacopoea Neerlandica, niets aan zijne potten en flesschen veranderd heeft. Zoo hij deswege vervolgd wordt en de regter de wet letterlijk toepast, zal hij worden vrijgesproken, want hij zal aan de letter der wet hebben voldaan, zoolang op zijne potten en flesschen, behalve de oude namen ook die welke in de *Pharmacopoea Belgica* voorkomen, gevonden worden. Het is alzoo inderdaad nadeelig, dat in deze wet niet geheel worden opgenomen alle regelen en voorschriften, die in het vervolg ten aanzien van dit onderwerp van kracht zullen zijn.

Wat nu de *Pharmacopoea* zelve aangaat, is de meerderheid der Vergadering buiten staat, om met volkomene kennis van zaken daarover een oordeel uit te brengen. Onze taak behoort zich te bepalen, vertrouwen te stellen in het door kundige mannen vervaardigd werk, aan den Staat het regt te verleenen het te doen drukken en uit te geven, het verpligtend te maken voor alle de apothekers in het Rijk, en strafbepalingen vast te stellen tegen alle overtreding daarvan. Wat nu de verdiensten van het werk aangaat, wanneer ik daarvan gewaag, dan denk ik onwillekeurig aan het adres van de Maatschappij tot bevordering der Pharmacie. Het doet mij inderdaad leed, dat de vorige spreker in zijne verontwaardiging over den inhoud van dat adres uitdrukkingen heeft gebezigd, die inderdaad hard zijn. Ik wil niet onderzoeken, of daartoe grond heeft bestaan; ik wil de maatschappij niet van kwade trouw beschuldigen. Uit hetgeen ten aanzien van dat adres is voorgevallen, kan echter dit gevolg worden getrokken, dat zoowel de maatschappij, als ieder ander, die zich tot de Kamer wendt, voorzigtig behoort te wezen. Het bleek toch wel uit dat adres, dat de maatschappij, immers hare bestuurders, of de steller van het adres, met den inhoud van de Pharmacopoea op eene officieuse wijze bekend waren, maar tevens, dat zij de waarde van het artsenijbereidkundig formulierboek niet konden onderzoeken, omdat de gelegenheid daartoe voor hen niet heeft bestaan. Maar is het dan geene roekelooze handeling, om bij ons op de verwerping aan te dringen van een boek, waarvan men buiten staat geweest is op eene behoorlijke wijze uit een wetenschappelijk of een practisch oogpunt de waarde te beoordeelen. Het gebeurde kan èn aan de maatschappij, èn aan elk ander, die zich tot ons wendt, tot voorzigtigheid nopen.

Gaarne had ik verlangd, dat de Regering had toegegeven aan den geuiten wensch, om alle verordeningen, die van kracht blijven, in de wet zelve op te nemen, doch het niet voldoen aan dat verlangen komt mij minder bezwarend voor, dan de verwerping der wet en de vertraging, die daaruit ontstaan zou, van de zoo noodzakelijke invoering van de Pharmacopoea Neerlandica.

De heer ***van Hasselt:*** Ik zal niet spreken over het onderwerp, dat thans in beraadslaging is, waartoe ik mij minder geroepen gevoel, en dat ook geheel buiten de kennis van de meesten onzer en buiten de mijne ligt. Ik heb het woord ook niet gevraagd om te treden in het verschil van gevoelen, dat over dit onderwerp tusschen de leden der Staats-commissie en eenige pharmaceuten bestaat; niet beslissen of de artsenijmengers hier te lande, over het algemeen, reeds zoo wetenschappelijk zijn, als de eersten beweren, en door de laatsten wordt ontkend. Ik zal niet eens mijne stem doen hooren tegen den barbaarschen naam *Neerlandica*, welke men aan de onderwerpelijke *Pharmacopoea* heeft gelieven te geven. Maar ik heb aanleiding gevonden, om voor een oogenblik het woord te vragen, in hetgeen door den eersten spreker is gezegd; die heeft woorden gebezigd en zich uitdrukkingen veroorloofd, waarop ik het stilzwijgen niet meen te mogen bewaren. Deze spreker, Mijne Heeren, heeft het adres, aan deze Kamer, ter bestrijding van het thans in behandeling zijnde wets-ontwerp, door het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering van Pharmacie ingediend, genoemd *het adres van de heeren* PAS *en* SARPHATI. Hij heeft den inhoud van dat adres herhaalde malen met de namen van *lasterzucht*, *kwade trouw* en *onkunde* bestempeld, en de stellers van hetzelve met die *epitheta* begroet. Ik wil niet onderzoeken, of die beleedigende uitdrukkingen niet zouden vallen in de termen, waartegen bij art. 35 van ons Reglement van Orde is gewaakt; maar wat hiervan zij, die beschuldigingen, indien zij al gegrond en hier ter plaatse voegzaam waren, hadden alsdan aan het hoofdbestuur der Maatschappij, uit wiens naam het adres is ingediend, maar niet bepaaldelijk en bij uitsluiting aan de onderteekenaren van hetzelve moeten gerigt zijn. Indien men het adres inziet, zal men zien dat de heeren Pas en Sarphati hetzelve niet in hun privé, maar in hoedanigheid van voorzitter en secretaris, hebben onderteekend. En nu zou het de vraag nog kunnen zijn of wel één van die beide onderteekenaren de steller is geweest? Of zij met den inhoud van het adres wel instemden? Indien ik wel onderrigt ben, dan is geen der beide gemelde heeren de steller van het bewuste stuk. Maar er is meer. De aanval tegen hen was daarenboven te minder edelmoedig, omdat zij in deze Vergadering noch kunnen noch mogen antwoorden. En het is ook hierom dat ik het woord gevraagd heb, opdat *mijn* stilzwijgen niet eene berusting in, en goedkeuring van het gesprokene door den eersten spreker mogt schijnen. De beide heeren onderteekenaren van het adres zijn mij zeer goed en van nabij bekend. De beschuldiging van *onkunde*, door den eersten spreker hun toegevoegd, moge deze met zijnen collega dr. Sarphati en met den heer Pas, buiten deze Vergadering, later afmaken; maar dit meen ik in deze Vergadering te mogen en te moeten verklaren, dat geen dier beide heeren verdient van *kwade trouw* of *lasterzucht* verdacht te worden gehouden; dat zij kunnen dwalen, — en wie is er die boven dwaling verheven is? — maar dat zij beiden te regtschapen zijn, om met opzet *kwade trouw* of *laster* tot hun wapen te maken. Ik heb gezegd.

De heer ***Thorbecke*** oppert eenige bedenkingen tegen sommige in de rede van den heer Westerhoff voorkomende uitdrukkingen; ondersteunt den heer Fokker in zijne aan den Minister van Binnenlandsche Zaken gerigte vraag, en bestrijdt de algemeene strekking van dit wets-ontwerp. Hij geeft hoofdzakelijk den wensch te kennen, dat in de wet niets anders worde opgenomen dan het beginsel, dat onder de zorg van het algemeen bestuur zal vervaardigd worden eene Pharmacopoea, waarvan de bepalingen verpligtend zijn, en dat de Pharmacopoea zelve als een algemeene maatregel van inwendig bestuur zal worden vastgesteld.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* I.)

De heer ***Lotsy:*** Ik had het voornemen, Mijne Heeren, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken dezelfde vraag te rigten, die de spreker uit Zeeland hem heeft gedaan. Ik zal die vraag niet herhalen, maar het was mijn voornemen bij het doen van die vraag er nog iets bij te voegen. Ik ondersteun ten sterkste hetgeen door den geachten spreker uit Leyden omtrent het belang dier vraag gezegd is, maar neem de vrijheid aan de Vergadering op te merken dat door mij, eenige weken geleden, dezelfde vraag gerigt werd aan den Minister van Financien en dat ook toen daarop eenig antwoord werd gegeven.

Maar ik vrees dat het doel en de belangstelling welke die spreker en ook ik in die vraag stel geenszins bereikt wordt, wanneer men ze niet ter kennis der natie brengt. Zij zullen bekend zijn, ja over eenige maanden. Dan zal ook wellig in het Bijblad der Staats-Courant voorkomen het antwoord dat de Minister daarop gaf. Het is daarom, ten einde het doel te bereiken dat de spreker zich voorstelt, tot bevordering van ware publiciteit, die van het hoogste belang is en waarop de natie regt heeft, dat ik bij deze gelegenheid de vraag aan den Minister van Binnenlandsche Zaken met den meesten ernst rigt, of door hem in de zaak der stenographie, der snelschrijverij, werkelijk dat belang gesteld wordt, 't welk hij, reeds eenige maanden geleden, gezegd heeft daarin te stellen. Ik doe die vraag aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, en doe ze met aandrang, en bij het rigten dier vraag reken ik ook op de ondersteuning van de leden der Commissie tot herziening van ons Reglement van Orde, welke met de taak belast zijn om de zaak der stenographie te regelen; want ik stel zoo groot belang in de zaak der snelschrijverij, dat ik niet aarzel de meening te uiten, dat wanneer die Commissie bij den Minister van Binnenlandsche Zaken niet mogt ondervinden zoodanige medewerking als noodig is, ik dan, voor zooveel mij betreft — en dit is zeker ook het verlangen van meer leden der Vergadering die met mijnen wensch instemmen — de Commissie wil hebben uitnoodigd om zelve aan deze Kamer de noodige maatregelen voor te stellen om de zaak uit te voeren. Ik heb

thans te meer regt om op dat punt aan te dringen omdat ik sedert ons laatste reces in de gelegenheid ben geweest te ondervinden dat werkelijk op dit oogenblik bij de Staats-Courant een ambtenaar is geplaatst die de stenographie volkomen weet toe te passen. Er bestaat dus een systeem van stenographie dat in werking zou kunnen gebragt worden; maar als de zaak blijft rusten, als de Minister van Binnenlandsche Zaken de zaak zóó laat zonder dat er werkelijk maatregelen genomen worden, dan zal er in het eerste jaar wel geen voortgang gemaakt zijn. Ik stel groot belang in hetgeen door den spreker, door het lid uit Zeeland is gezegd, maar wij zullen noch door het voorstellen onzer vragen, noch door de antwoorden iets vorderen, wanneer de zaak der stenographie niet wordt tot stand gebragt, dat is wanneer hetgeen hier verhandeld en gesproken wordt niet spoedig en juist algemeen bekend wordt.

Met een kort woord wil ik ten slotte zeggen dat bij mij de beide bezwaren, welke ik tegen het wets-ontwerp omtrent de Pharmacopoea had, door het gewijzigd ontwerp zijn weggenomen. Het eerste bezwaar betrof de invoering op 1 Julij, welke reeds door het lange verwijl bij de beantwoording van het verslag onmogelijk is geworden. De invoering zes maanden na de uitgave, kan mijns inziens voldoende geacht worden. Mijn tweede bezwaar, dat bij het eerste ontwerp een algemeen kopij-regt van den Staat werd erkend, is ook weggenomen. Ik voeg mij bij die leden welke oordeelen dat eene uitzondering omtrent deze Pharmacopoea moet gemaakt worden, zoo als door den eersten spreker betoogd is, — dat bijzonderlijk omtrent deze Pharmacopoea nuttig en noodzakelijk is, aan den Staat uitsluitend het regt te geven tot het drukken en verspreiden van een werk, welks juiste uitvoering alleen het belangrijk maakt. Ik zal daarom mijne stem voor deze wet uitbrengen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Toen ik in het vorige jaar de betrekking van Minister van Binnenlandsche Zaken tijdelijk aanvaardde, bleek het mij spoedig, dat vele belangrijke zaken voorziening vorderden. Niet de minst gewigtige daarvan was de geneeskundige wetgeving. Er bestond behoefte aan eene nieuwe geneeskundige staatsregeling. Er bestond behoefte aan de invoering eener nieuwe Pharmacopoea en aan de regeling van al hetgeen daarmede in verband stond. Het ontwerp der Pharmacopoea lag gereed, maar wat de geneeskundige wetgeving aangaat, daaromtrent was nog alles daar te stellen.

De vraag deed zich voor of het artsenijbereidkundig formulierboek zou blijven rusten tot dat de geheele geneeskundige staatsregeling gereed zoude zijn, en beide te gelijk aan de beoordeeling der Staten-Generaal zouden kunnen worden onderworpen; dan wel of in afwachting van het laatste al vast en al dadelijk het eerste in werking zou worden gebragt. Ik aarzelde niet maar besloot tot het laatste.

Zoodra de ijverige commissie, die hare vlijt en hare kennis aan het vervaardigen van dit formulierboek had besteed, daarvan werd onderrigt, gaf zij mij te kennen, dat zij ongaarne zoude zien dat dit werk, zoo als het daar lag, nu werd uitgegeven, vermits er sedert het oogenblik van het voltooijen daarvan drie jaren waren verloopen, in dien tusschentijd meerdere geneesmiddelen waren uitgevonden, en het werk daarom tegenwoordig niet was op de hoogte der wetenschap. Doordrongen van de juistheid dezer opmerking, noodigde ik diezelfde commissie uit haren arbeid te willen herzien en aanvullen. Zij nam dat bereidvaardig op zich en volbragt het met belangstellenden ijver.

Inmiddels was eene andere commissie benoemd tot het ontwerpen der wetten voor eene volledige geneeskundige staatsregeling gevorderd. Ook zij aanvaardde hare taak met ijver. Maar die taak werd bevonden zeer uitgebreid te zijn. Te uitgebreid dan dat zij binnen het daarvoor vastgestelde getal maanden kon worden afgewerkt. Eene eerste, en daarna eene tweede verlenging van dien termijn werd gevraagd en gereedelijk ingewilligd; en bij dat inwilligen verheugde ik mij over het besluit ten opzigte dezer Pharmacopoea genomen; want voor weinige dagen eerst ontving ik den rijken oogst, dien de arbeid van de laatstgenoemde commissie heeft opgeleverd: en nu reeds mogen wij hier beraadslagen over de invoering der Pharmacopoea Neerlandica.

Vraagt men mij nu, waarom ik niet dadelijk een volkomen geheel wetstelsel, ten opzigte van het gebruik van dit formulierboek, heb voorgedragen, en niet alle overtredingen der gegevene voorschriften met straffen bedreigd, dan ligt mijn antwoord in hetgeen ik zoo even zeide reeds opgesloten; want daaruit blijkt, dat het voldoen aan zoodanig verlangen was gelegen buiten mijn tegenwoordig doel; en dat wel om drie redenen:

In de eerste plaats, omdat ik hier slechts het eene boek met het andere wilde verwisselen, overtuigd, dat daardoor reeds eene groote weldaad aan de natie zou worden bewezen. Ik heb begrepen, mij voor het oogenblik daartoe te moeten bepalen.

In de tweede plaats, omdat ik alle mogelijke stof tot verschil van gevoelens over nevenpunten wenschte af te snijden, ten einde het eenvoudige punt der afschaffing van de oude en invoering van de nieuwe Pharmacopoea, in al zijne eenvoudigheid te bewaren, en daardoor te beter van eene gave aanneming te verzekeren. Trad ik in het voordragen van al de thans verlangde bepalingen, dan moest ik òf de thans bestaande overnemen, òf nieuwe ontwerpen. In het eerste geval zou men mij hebben bestreden ter oorzake der gebreken, die de bestaande bepalingen gezegd worden aan te kleven; in het laatste geval zou ik te kampen hebben gehad met hen, die mijne nieuwe voorstellen voor geene verbeteringen zouden willen houden.

In beide gevallen zou de Pharmacopoea gevaar loopen van in mijne mogelijke nederlaag te deelen, en in dat geval de natie van hare invoering zijn verstoken geworden.

En *in de derde plaats*, omdat de commissie hare uitgebreide taak in al haren omvang heeft ondernomen; en zoo als mij nu ook is gebleken, in hare geheele uitgebreidheid heeft volbragt. Tot die taak behoort ook de voorziening in al de nu reeds verlangde bepalingen, betreffende het voorhanden hebben, het gebruiken, het naleven van dit formulierboek; de regten en verpligtingen der geneesheeren, plattelands-heelmeesters, artsenijbereiders, -mengers en verkoopers ten opzigte van dat formulierboek, en dergelijke. Voldeed ik aan het nu geuite verlangen, dan moest ik op die latere wetten in deze vroegere vooruitloopen. Deed ik dat, dan liep ik gevaar, daarmede in strijd te geraken, en bepalingen te maken, die weldra weder zouden worden ingetrokken. En had ik het geluk met die commissie in te stemmen, liet ik mij, om mij daarvan te verzekeren, door haar voorlichten, dan zou ik èn hier èn daar, d. i. èn in deze vroegere èn in die latere wetten, een onvolledig d. i. een verdeeld werk leveren; èn het gebruik van die wetgeving belemmeren.

Ik hoop weldra die volledige wetten aan het oordeel der Kamer te onderwerpen. Voor het oogenblik zullen wij der Natie eene groote dienst bewijzen, wanneer wij haar zoodra mogelijk het gebruik en genot van dit verbeterde formulierboek verzekeren.

Maar waartoe, merkte men aan, de vaststelling van dit formulierboek door de wet? En ik meen te moeten antwoorden, dat de zaak van te gewigtigen aard is, om haar bij besluit af te doen. Het betreft hier toch de invoering van een hoogst gewigtig werk, waarbij de geheele maatschappij middellijk belang heeft. Zoowel de Kamers als de Regering behooren tot de invoering van dit boek mede te werken. Uit de invoering van dat boek vloeijen gewigtige verpligtingen voort; tegen de overtreding van zijne bepalingen zijn straffen gesteld. Het gewigt der zaak vordert alzoo, dat de invoering der *Pharmacopoea* niet gerangschikt worde onder de maatregelen van algemeen bestuur. Op welken grond zou dit ook geschieden? Want waar is de wet, waaruit de bevoegdheid tot het doen ontwerpen en invoeren van zoodanige Pharmacopoea zou kunnen worden afgeleid? Op welken grond zou zoodanige maatregel van algemeen bestuur rusten?

De Vertegenwoordiging behoeft niet meer dan de Regering schroomvallig te zijn ten opzigte van het vaststellen en invoeren van zoodanig formulierboek. Noch de eene, noch de andere, kan de wetenschappelijke waarde van het werk beoordeelen, maar beiden mogen hun vertrouwen schenken aan de algemeen hooggeschatte deskundigen, die het ontwierpen, herzagen, hunne namen daaraan verbonden. De natie zou er alzoo niets bij winnen, indien de Regering op eigen gezag tot de invoering besloot.

Men heeft ter aanbeveling daarvan aangevoerd, dat de Regering in dagelijksch overleg met deskundigen kan en behoort te treden en dat alzoo de herziening van het boek naar mate der behoeften, op eene meer geleidelijke wijze kan plaats hebben. Maar ook dit kan niet opgaan: want dit boek moet geen veranderlijk voorwerp zijn; maar eenmaal vastgesteld zijnde moet het lang de grondslag der artsenijbereidkunst, en der uitoefening van de geneeskunst blijven. Zoo ras, en zoo veelvuldig zal de behoefte aan verbetering van dat boek niet worden geboren: en wanneer die aanwezig is, zal zij door aanvulling kunnen worden bevredigd.

Uit dat oogpunt is er in de voordragt van wet in het eerst geene melding gemaakt van de bevoegdheid der Regering tot wijziging en verbetering, en werd dit daarbij voor het vervolg aan den wetgever overgelaten. Uit uw midden is echter de wensch geuit, dat dit punt bij de wet zou worden geregeld. De Regering heeft geen groot bezwaar gevonden in de voldoening aan dat verlangen. Van daar de bijvoeging van art. 6. De Regering is echter van oordeel, dat het boek vastheid en zekerheid moet aanbieden, en zij is alzoo voornemens slechts zeldzaam van het regt, haar bij de wet toe te kennen, gebruik te maken.

Het vertrouwen, dat de Regering heeft gemeend te mogen stellen in het werk der commissie, dat bovendien door bevoegde beoor-

deelaren is onderzocht en goedgekeurd, kan evenzeer bij de wetgevende magt bestaan. Ik meen ten minste haar dat werk gerust te mogen aanbevelen, als volkomen op de tegenwoordige hoogte der wetenschap: ik zou veeleer durven zeggen, als overtreffende in waarde alle pharmacopoeën die Europa thans bezit.

Maar ik zweeg tot nog toe van eene andere gewigtige reden, waarom dit onderwerp door de wet moet worden geregeld: zij is, omdat aan den Staat moet worden toegekend het uitsluitend regt, om dit boek te doen drukken en uitgeven; ten einde alle misstellingen daarin, en alle noodlottige gevolgen daarvan voor de ingezetenen des Rijks voor te komen. Daartoe wordt volstrekt gevorderd eene uitdrukkelijke bepaling der wet.

Maar bij dit alles komt ten slotte nog dit, dat er twijfel, verschil van gevoelen blijkt te bestaan, of het onderwerp door de wet *moet*, dan wel door besluit *kan* worden geregeld? Daar waar die twijfel bestaat, is het altoos beter en voorzigtiger, de tusschenkomst der wetgevende magt in te roepen. Het is altijd beter dat de wetgevende magt in zoodanig geval misschien iets meer dan noodig was doe, dan dat de maatregelen van algemeen bestuur geacht en verklaard worden de bevoegdheid van dat bestuur te buiten te gaan; en daarom van alle uitwerking worden verstoken.

Ik wil gaarne erkennen, dat ik in de aanneming van dit wetsontwerp veel belang stel. Ik vleije mij te hebben aangetoond: 1°. waarom het ontwerp zóó gesteld is, als het ligt; 2°. waarom het niet meer bevat; en 3°. waarom de tusschenkomst der wetgevende magt is ingeroepen. Mogt dat betoog tot die aanneming van dit wets-ontwerp kunnen leiden!

Bij deze gelegenheid is de vraag gedaan, waarom er zoo veel tijd is verloopen tusschen het uitbrengen van het verslag der Commissie van Rapporteurs dezer Kamer en de beantwoording van dat verslag door de Regering. Gaan wij na, wat er met dit wets-ontwerp is voorgevallen. Het werd den 8sten Maart jl. aan de Vergadering aangeboden, den 21sten April werd het verslag der Kamer vastgesteld en den 25sten April aan de Regering toegezonden. De Regering heeft alzoo van den 8sten Maart tot den 25sten April op het verslag der Kamer ten aanzien van dit wets-ontwerp gewacht. Toen het den 25sten April in het bezit der Regering kwam, moest zij daarvan kennis nemen, den inhoud overwegen, omtrent veel van hetgeen daarin voorkwam, onderzoek doen, de voorlichting van anderen, ook der ontwerpers van het formulierboek, inwinnen. Het ingezamelde moest worden onderzocht en beoordeeld; en uit dat alles is een geheel nieuw wets-ontwerp voortgevloeid, dat den 2den Julij der Kamer is aangeboden. Het is zoo, dat alles heeft meerdere weken tijds gekost. Maar moet dan alles tegenwoordig gaan bij versnelling of overijling. Moet voortaan de arbeid beoordeeld worden, niet meer naar het gewigt, of het gehalte, maar naar den tijd, daaraan besteed? Werken wij dan bij den dag, bij het uur? Is deze de verhouding geworden tusschen de Vertegenwoordiging en het Ministerie, dat de eerste bij ieder stuk zal mogen vragen aan het laatste: waarom is dat niet spoediger afgewerkt?

Indien dat het geval is, en onder den druk van vele afmattende dagelijksche bezigheden, aan dezen gewigtigen arbeid de gevorderde tijd niet meer mag worden besteed, dan zullen deze plaatsen weldra ledig staan; want niemand zal onder zulke voorwaarden verlangen dezelve in te nemen.

Van onze zijde haasten, jagen wij de Vertegenwoordiging niet. Wij waarderen de zorg aan het onderzoek onzer voordragten besteed; wij beseffen de billijkheid, dat daartoe de noodige tijd worde gebruikt, maar wederkeerig verlangen wij voor ons hetzelfde.

Vestig ik daarbij het oog op de zorgvolle tijden waarin wij leven; op de groote menigte van wetgevende bemoeijingen, die ons dagelijks bezig houden; op hetgeen u van den voortgang van onzen arbeid bekend is, dan word ik schier genoopt, de vraag te herhalen, die ik onlangs op soortgelijke vraag ten antwoord gaf: Is het u wel ernst, wanneer gij vraagt waarom wij niet meer, waarom wij niet sneller arbeiden?

Op de vraag betrekkelijk de snelschrijverij gedaan, antwoorde ik, dat ik dat onderwerp volstrekt niet uit het oog heb verloren. Het belang, dat ik daarin betuigde te stellen is niet voorbijgegaan. Ik heb een grondig onderzoek ingesteld, de uitkomsten daarvan hoop ik in de volgende vergadering mede te deelen.

De heer ***Costerus***: Ik vind mij verpligt te verklaren, dat de oplossing der bedenking van den geachten spreker uit Leyden, zoo even door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven, mij geenszins voldoet. De Regering erkent zelve, dat de wetgevende magt niet in staat is om een geldend oordeel uit te spreken over de *Pharmacopoea Neerlandica*, en toch verlangt zij dat wij daaraan onze goedkeuring zullen hechten. Ik ben bereid de Regering te magtigen tot de invoering van hetgeen ik ken en dat zij, na alle mogelijke waarborgen daarvoor te hebben verkregen, meent goed te zijn, maar ik kan geene magtiging verleenen tot invoering van iets dat ik volstrekt niet ken en waarvan ik dan toch de verantwoordelijkheid zou deelen. Maar nog minder ben ik de leer toegedaan, dat de wetgevende magt iets doen moet wat zij niet mag doen, waartoe zij niet geroepen mag worden, nimmer bevoegd kan zijn. Ik bedoel art. 2 van het ontwerp: het voorbehoud aan den Staat tot het uitsluitend regt van drukken en uitgeven der *Pharmacopoea Neerlandica en der Nederlandsche Apotheek*. Wel heb ik met genoegen de rede van den eersten spreker gehoord, wiens woorden gewis weêrklank bij velen zullen vinden, en dat hij zich daardoor niet alleen getoond heeft een man van het vak, maar ook met teedere bezorgdheid voor de lijdende menschheid vervuld te zijn; maar ik mag niet nalaten te doen opmerken, dat wij niet alleen geroepen worden om voor de ligchamelijke belangen der ingezetenen zorg te dragen, doch dat we ook behooren te waken voor hunne regten. Het zijn deze, die bij dit wets-ontwerp, naar mijn inzien, worden benadeeld.

Reeds bij de behandeling van het eerste ontwerp in de afdeelingen heb ik mijne bezwaren ontwikkeld tegen het kopijregt van den Staat, dat daarbij werd hersteld. Mijne zienswijs is niet veranderd, nu dat regt niet meer kopij-regt, maar uitsluitend regt van den Staat heet, en ik kan mij met de leer niet vereenigen, dat het doel de middelen genoegzaam wettigt. Dat doel moge dan goed zijn, het komt mij in allen gevalle voor, dat men het doel, dat men op het oog heeft, zeer goed op eene andere wijze zal kunnen bereiken. De Regering drage *ten eerste* zorg voor eene goede uitvoering van het werk in verschillende formaten en tegen goedkoopen prijs, en *ten tweede* worden alle apothekers verpligt, steeds eene dier officiele uitgaven bij zich te hebben. Dan zal er van de uitgaven van den Staat wel het meeste gebruik worden gemaakt. Vooral als men overweegt, hoe bezwaarlijk een bijzonder persoon tot eene uitgave zal kunnen besluiten, die daarbij zulk een concurrent heeft en gedurig met de vrees moet bezield zijn, dat de vorderingen in het chemische vak welligt eene andere staats-uitgave noodzakelijk zullen maken. Dan zal ook een regt ongeschonden bewaard blijven, dat ik voor mij als heilig beschouw.

De heer ***Thorbecke*** licht zijne gevoelens nader toe en beantwoordt sommige redeneringen van den Minister van Binnenlandsche Zaken.

(*De rede zal later worden medegedeeld.* II.)

De heer ***Fokker***: Ik moet bekennen, dat het antwoord des Ministers mij niet bevredigd heeft. De Minister is in eene vergelijking getreden van twee zaken, die volstrekt niet gelijkstaan. Den 8sten Maart werd het ontwerp ingediend, maar naar mate het onderwerp vreemd was aan de Kamer, naar die mate moest zij zich wachten voor overhaasting, te meer daar zij de voorlichting van deskundigen noodig had. Het gevolg daarvan is geweest, ik erken het, dat eerst den 21sten April, en alzoo zes weken na de aanbieding, het verslag der Kamer werd opgemaakt. Maar de Regering, die geheel op de hoogte der zaak stond, stelde de beantwoording onzer aanmerkingen twee maanden uit. Toen dat antwoord zoo lang achterbleef, dacht ik, dat het ontwerp, overeenkomstig den door schier alle leden uitgedrukten wensch, geheel zou zijn omgewerkt en daarom misschien andermaal naar den Raad van State was gezonden. Maar dat was volstrekt niet het geval. Toen wij het gewijzigd wets-ontwerp ontvingen, bleek het, dat daarin slechts zeer weinig veranderd was. Ik kan niet inzien, dat die nadere raadpleging van deskundigen, waarop de Minister heeft gedoeld, zoo volstrekt onmisbaar was. Uit het verslag blijkt wel, dat enkele leden der Kamer zwarigheid gemaakt hebben in de invoering eener nieuwe wetenschappelijke nomenclatuur en die gevaarlijk achtten, als kunnende aanleiding geven tot noodlottige dwalingen, verwarringen en misvattingen; maar reeds in de *Geneeskundige courant* van 29 April en in den *Nederlander* van 2 Mei jl. werd aangetoond, dat deze bezwaren, ook door de Amsterdamsche maatschappij aangevoerd, volstrekt geene bezwaren waren en dat zij alzoo het ontwerp ten onregte afkeurden. Er was alzoo geen nader onderzoek van deskundigen noodig. De Regering was ten minste in staat, zonder nadere overwegingen van deskundigen, op vele bezwaren te antwoorden. Maar al verlangde zij dit te doen, dan nog werd voor dat onderzoek geen zoo lange tijd vereischt dat het antwoord der Regering twee maanden moest uitblijven. Ik geloof derhalve, dat ik alle regt had om over traagheid in de beantwoording van het verslag te klagen.

De heer ***Donker Curtius*** onderzoekt de vraag, die in den loop dezer beraadslaging is ontstaan, of het onderwerp der *Pharmacopoea* behoort geregeld te worden bij eene wet of bij eenen maatregel van algemeen bestuur? Sommige leden schijnen aan dit laatste de voorkeur te geven, omdat zij de waarde, den inhoud van het formulierboek niet meenen te kunnen beoordeelen.

Het komt hem echter voor, dat het hier geldt de vaststelling van een onderwerp van algemeen belang, tegen de overtreding waarvan straffen zullen moeten worden bepaald. Uit dien hoofde schijnt het hem toe, dat regeling door *de wet* noodzakelijk is. Hij kan inderdaad niet begrijpen, waarom men opziet tegen de invoering van het voltooide werk *door de wet*. Welk onderscheid bestaat er dan toch tusschen een maatregel van algemeen bestuur en eene wet? Een maatregel van algemeen bestuur is een besluit des Konings, genomen na gehoord te hebben den Raad van State; en dat gecontrasigneerd is door den minister. Het onderscheid tusschen een maatregel van algemeen bestuur en eene wet is alleen daarin gelegen, dat eene wet op gelijke wijze wordt vastgesteld, maar met overleg van de Staten-Generaal. Men zegt nu wel, de Koning, de Raad van State en het ministerie maken het onderzoekend en beheerend deel der Regering uit. Maar dit ministerie kan en zal voorzeker aan de Staten-Generaal evenzeer als aan den Raad van State die inlichtingen geven, die zij verlangen, om zich op de hoogte van dit onderwerp te stellen. Doch niet alleen dit, er bestaat in het gemeen overleg met de Kamers nog meer zekerheid. De Kamer heeft, ten opzigte van dit onderwerp, eene specialiteit in haar midden, en deze heeft verklaard, dat het werk was overeenkomstig den tegenwoordigen stand der wetenschap. De leden der Kamers konden andere specialiteiten raadplegen. Evenzoo is het geval in anderre zaken, bij andere onderwerpen. Hoe verkrijgen de leden der Kamers inlichtingen nopens zoo vele verschillende andere punten? Hoe vele onderwerpen van wetgeving worden hier niet behandeld? Hebben alle gelijke kennis van handel en scheepvaart, van landbouw en nijverheid; van bodemerij en avarij? En van zoovele andere zaken meer? Men stelt zich op de hoogte van het onderwerp, hetzij door de inlichtingen, die men van de Regering verkrijgt, of die men haar vraagt; hetzij door die welke men van zijne medeleden, of van deskundigen, ontvangt. Noch de Koning noch de Raad van State, noch de Staten-Generaal, noch de Ministers, hebben volledige kennis van alle onderwerpen, die zij behandelen, waartoe zij medewerken. De toestand van allen staat in dat opzigt gelijk bij besluit, of bij eene wet. Bij eene wet verkeeren de Staten-Generaal in gelijken toestand als de Koning, de Raad van State en de Ministers bij een besluit

De Regering heeft, ter voldoening aan den wensch uit den boezem der Kamer te kennen gegeven, voorgedragen, dat wanneer er later verbeteringen mogten gevorderd worden in de *Pharmacopoea*, dit zal geschieden bij eenen maatregel van algemeen bestuur. De wetgever geeft alzoo eene autorisatie voor het vervolg. Dit wordt nu wederom afgekeurd en sommigen vinden daarin grond om dit ontwerp te verwerpen. Spreker mag niet nalaten te doen opmerken, dat juist daarin de grond ligt dat er niets wordt verrigt of tot stand komt. Bij de behandeling van het eene ontwerp wordt er gezegd, dat er te weinig, bij het andere, dat er te veel in de voordragt vervat is; nu is het ontwerp ontijdig; dan is men niet op de hoogte om het te behandelen of af te doen. Ziedaar zoovele oorzaken dat er niets wordt uitgerigt, en waarover de natie, als spreker zich niet bedriegt, zich spoedig zal beklagen.

Men heeft er bezwaar in gevonden, dat het regt, om de *Pharmacopoea* te drukken en uit te geven, bij dit ontwerp uitsluitend aan de Regering wordt verleend. Men heeft dit genoemd schending van het eigendomsregt, eene inbreuk op de vrijheid van drukpers. Maar wat is dan hier het geval? Aan de Regering wordt uitsluitend het regt verleend, *dit* werk te doen drukken en uitgeven. Het geldt hier een buitengewoon geval, het betreft een onderwerp van bijzonderen aard. Immers, het is hier een eigendom, die de wet schept en die in de natuur der zaak niet gelegen is. Het denkbeeld van eigendom op iets wat openbaar gemaakt is, is niet natuurlijk. Op het denkbeeld bestaat eigendom, zoolang het niet openbaar gemaakt is; maar zoodra het openbaar gemaakt is, houdt het op bijzonder eigendom te zijn. De wet vestigende een kopijregt voor schrijvers, heeft een bijzonder eigendom geschapen; waarom zoude dit niet evenzeer voor den Staat kunnen worden daargesteld voor onderwerpen, waarbij het welzijn der ingezetenen is betrokken en dat welzijn zoodanig uitsluitend regt eischt? Dit kopijregt of regt van uitgave moet geen regel zijn. Spreker herinnert, dat op zijne voordragt het gedurende 18 jaren vastgehouden staats-kopijregt is vervallen, omdat het niet begrepen was in de wet van 1817, nopens de handhaving van den eigendom van kunst- en lettervruchten. Maar bestaat er voor een bijzonder persoon, uit kracht der wet, een exceptioneel regt, dan kan ook in een bijzonder geval, wanneer het belang der maatschappij, het algemeen welzijn dit vordert, bij eene nieuwe wet zoodanig regt ten behoeve van den Staat worden ingesteld. Zeker kan daarin geene reden gevonden worden om dit wets-ontwerp af te stemmen.

Hij zou met leedwezen zien, dat een onderwerp dat regeling vordert, wederom ongeregeld bleef. Door de aanneming van dit ontwerp wordt er op den weg tot verbetering der geneeskundige wetgeving, gedaan een eerste stap. En in het tegengestelde geval zal de tegenwoordige zitting der Kamer ook in dit opzigt weder onvruchtbaar blijven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Indien ik den redenaar uit Leyden wel heb begrepen, dan heeft hij in zijne rede metderdaad mijn gevoelen verdedigd. Hij wenscht toch dat dit ontwerp een algemeen voorschrift bevatte, inhoudende dat door de zorg der Regering eene pharmacopoea zal worden ontworpen, vastgesteld en ingevoerd. Dat zou niets anders zijn dan eene opdragt, door de wetgeving aan de uitvoerende magt gedaan, om dat een en ander te verrigten. En nu is een van beide waar: òf de Regering heeft de bevoegdheid daartoe in zich zelve, en dan is zoodanige opdragt niet noodig, òf zij bezit die bevoegdheid niet, en dan is in die opdragt onbetwistbaar eene overdragt van magt gelegen.

Deze redenaar die opdragt verlangende keurt haar noodig. Haar noodig keurende erkent hij, dat de Regering de bevoegdheid tot de bedoelde daden niet bezit: en erkent hij dat, dan zal hij ook moeten toestemmen, dat in zijne verlangde opdragt mijne beweerde overdragt onmiskenbaar is gelegen.

Welk onderscheid bestaat er nu tusschen den weg, dien ik heb bewandeld, en dien hij verlangt?

Ik ben begonnen met het ontwerpen van dit formulierboek aan eene commissie op te dragen, haren arbeid leg ik aan de Kamer voor, en vraag haar daarvan de vaststelling en invoering.

De bedoelde redenaar daarentegen wil de zaak hebben omgekeerd: de wetgeving zal de Regering magtigen, om zoodanig boek te doen opstellen, en daarna het opgestelde boek vast te stellen en in te voeren.

Welke weg is nu de beste? Het antwoord komt mij voor niet twijfelachtig te kunnen zijn.

Naar mijn voorstel heeft de Kamer gelegenheid dit werk in te zien, kunnen de deskundigen onder de leden der Kamer het beoordeelen; anderen de voorlichting van deskundigen daaromtrent inwinnen: worden zelfs, gelijk gebleken is, deskundigen buiten de Kamer in staat gesteld, daarover een oordeel te vellen, en dat bekend te maken: alles vòòr dat de vaststelling wordt uitgesproken, en de invoering gelast.

Doch naar het voorstel des geëerden redenaars zal niets van dat alles plaats vinden. De Pharmacopoea, door de zorg der Regering vervaardigd, zal plotseling vastgesteld en ingevoerd worden: en al bleek ook bij de eerste inzage van het boek, dat het werk uiterst gebrekkig is: het zou niettemin vastgesteld en ingevoerd wezen: en de wetgever zal daarmede genoegen moeten nemen.

Het is waar, art. 6 heb ik in het wets-ontwerp opgenomen en ik heb daardoor dat artikel tot het mijne gemaakt. Maar ik heb de oorzaak van die opneming opgegeven. Het is niet uit mij zelven voortgekomen, maar ik heb mij daarmede kunnen vereenigen. In dat artikel is eene overdragt gelegen, die men afkeurt. Er zullen nu, zeide men, veranderingen door de uitvoerende magt kunnen worden gemaakt in hetgeen de wetgevende magt heeft vastgesteld. Ja, in enkele gevallen, om gewigtige redenen, krachtens uitdrukkelijke magtiging van de wetgevende magt: zoo verlangden het meerdere leden der Kamer, volgens het verslag der Commissie, om het belang, daarbij verdedigd.

Ik erken, dat daarin overdragt van magt is gelegen; maar meen ook dat dit in enkele gevallen, bij zeldzame uitzondering, binnen beperkten kring, ter bevordering van gewigtig belang, kan geschieden; en dat het, zoo als dat hier plaats vindt, en met betrekking tot dit voorwerp van beschikking, meer goed- dan afkeuring verdient.

Men heeft het afgekeurd, dat het uitsluitend regt van drukken en uitgeven blijft voorbehouden aan den Staat. Men heeft dit genoemd schending van eigendom. Ik zie niet welk eigendom men hier bedoelt, aan wien dat zoude toekomen, waaruit dat zoude voortspruiten, welk voorwerp van eigendom men hier op het oog heeft.

Zoolang deze Pharmacopoea niet is vastgesteld, kan niemand aanspraak maken op de bevoegdheid om haar te drukken.

Wanneer de wetgever, bij het vaststellen der Pharmacopoea, in het belang van de ingezetenen gelast, dat zij alleen door den Staat zal worden gedrukt en uitgegeven, wordt de zóo even vermelde bevoegdheid der drukkerij niet geboren. Dat de wetgever daartoe bevoegd is schijnt mij toe niet te kunnen worden betwijfeld. Wiens eigendom wordt dan hier geschonden?

Ik moet nogmaals terugkomen op de vraag, mij gedaan, waarom het antwoord der Regering op het verslag der Commissie zich zoo lang heeft laten wachten. Men heeft mij ten laste ge-

legd, dat ik had geantwoord met een verwijt van traagheid tegen de Kamer gerigt. De redenaar die dat uitsprak deed mij onregt aan. Geen verwijt huisvestte in mijne ziel, geen verwijt vloeide van mijne lippen. Ik heb alleen den geheelen loop van het onderzoek van dit wets-ontwerp overzien, en de verschillende dagteekeningen der gewisselde stukken herinnerd. Daaruit is gebleken, dat de Kamer eenigen tijd aan het onderzoeken van dit wets-ontwerp heeft besteed. Heb ik dat afgekeurd? daarover mij beklaagd? daaruit een verwijt geput? Neen! ik heb het integendeel natuurlijk, noodzakelijk genoemd: ik heb het geprezen.

Maar, zeide men, na al dat tijdverlies is er weinig in dat wets-ontwerp veranderd. Ik antwoorde, dat de uitkomsten van een onderzoek geenen maatstaf opleveren om te bepalen, hoeveel tijds er tot dat onderzoek gevorderd werd: maar ik mag er bijvoegen, dat de daadzaak zelve onjuist is. Men legge het oorspronkelijke en het gewijzigde wets-ontwerp naast elkander, en men zal in het laatste, weinig van het eerste onveranderd wedervinden.

Eindelijk herhaal ik: het ministerie is niet in die verhouding tot deze Kamer geplaatst, dat het de laatste zou toekomen, aan het eerste de dagen en de uren af en toe te meten, die zij den ministers tot hunnen arbeid gunt.

Vertegenwoordiging en Regering moeten onafhankelijk van elkander arbeiden; den noodigen tijd aan hunnen arbeid besteden; door elkander te jagen, ijver te overdrijven, in overijling wetten te maken, en geen tijd tot overleg te gunnen, wordt het waarachtig heil des vaderlands niet bevorderd.

De heer ***van der Linden*** : Ik heb gelijke bezwaren als het lid uit Leyden. Ik heb in de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken daarvan geene oplossing gevonden. — Zoowel in de memorie van beantwoording, als nu bij de algemeene beraadslagingen, is het argument gebezigd, dat de Regering en de Kamers, ten aanzien van dit onderwerp, op gelijk standpunt geplaatst zijn; dat beide geene volledige kennis hebben om het werk te beoordeelen, maar vertrouwen moeten, zich moeten verlaten op de inlichtingen en opheldering van anderen. De Kamer zal alzoo evenzeer vertrouwen in de Commissie moeten stellen als de Regering. Die bewering gaat niet op. Noch de Kamer, noch de Regering, mogen wetten maken, bloot op het vertrouwen aan anderen geschonken, en zonder kennis ter beoordeeling van het onderwerp te bezitten. Zeker althans is het, dat de Kamer niet geroepen is, om te vertrouwen; en dat wat zij niet beoordeelen kan, door haar moet worden afgewezen. De Kamer echter is volstrekt niet op hetzelfde standpunt geplaatst als de Regering. De minister roept op zijne verantwoordelijkheid eene commissie bijeen, laat zich door haar voorlichten, en wanneer hij haar werk aanneemt, dan wordt het zijn werk. De Kamer heeft op de zamenstelling der commissie, op inrigting of volbrenging harer taak, volstrekt geen deel gehad, zij behoorde dit ook niet te hebben. Maar daaruit volgt niet, dat zij nu maar moet vertrouwen op de Regering; neen, nog verder, moet vertrouwen op degenen die onder den minister werkten.

De geachte spreker uit Almelo heeft een voorbeeld aangehaald en gevraagd, hoe het dan gaat met wetten betrekkelijk den landbouw, met de wetboeken enz. Dragen nu alle leden de noodige kennis ter beoordeeling van dergelijke onderwerpen. En toch worden zij door de geheele Kamer daargesteld; niemand onthoudt zich daaraan, en te regt. Ik erken dit volkomen; maar de gevallen staan niet gelijk. In dat eene worden die ontwerpen vooraf gedrukt en openbaar gemaakt. Zoo doende zijn zij aan het oordeel van het gansche publiek onderworpen; een ieder heeft daarover zijn oordeel kunnen uitbrengen, en elk lid heeft alzoo eene bron gehad, waaruit hij de noodige kennis voor de aannemelijkheid des ontwerps heeft kunnen putten. « Wat is echter hier gebeurd? De eigenlijke inhoud van het ontwerp is niet bekend, het stuk is bij de Kamer op de griffie blijven berusten. De Maatschappij tot bevordering der Pharmacie heeft zelve in haar adres verklaard, dat zij buiten staat was, over den inhoud van het formulierboek uit te weiden, dat er geen woord van dat boek in het openbaar bekend geworden is. Hebben wij nu niet medegewerkt tot de invoering van dat boek, dan hebben wij gehandeld overeenkomstig onzen pligt, door niet goed te keuren, waarvan wij niet stellig overtuigd waren, dat het goed was. Ik zie volstrekt geene noodzakelijkheid, dat juist de wetgeving dat boek zou moeten vaststellen. Bepalen wij ons tot de vaststelling dat er zoodanig boek zal zijn, en dat daarvan gebruik zal moeten worden gemaakt, dan doen wij genoeg. Ik geloof geenszins, dat het noodzakelijk zij dat het formulierboek zelf bij de *wet* worde bekrachtigd en tot wet verheven, opdat strafbaar gesteld kunne worden hij, die het formulierboek niet naleeft. Wordt echter door de meerderheid beslist, dat de bekrachtiging en de invoering van het formulierboek moet plaats hebben bij en ingevolge de wet, dan moeten dezelfde argumenten, die daarvoor pleiten, ook op art. 6 der voordragt gelden; dan moet het beginsel ongeschonden gehandhaafd worden; dan moeten ook alle veranderingen en verbeteringen *aan de wet* worden onderworpen.

Ten slotte meen ik te moeten ondersteunen de vraag van het geachte lid uit Dordrecht, nopens de *snelschrijverij*, waarop wij het antwoord des Ministers van Binnenlandsche Zaken nog te gemoet zien.

De heer ***Verweij Mejan*** meent slechts een enkel woord in het midden te moeten brengen in het belang van de Kamer. Hij erkent, dat de Minister geen verwijt tot de Kamer heeft gerigt. Trouwens, zij zou ook geen verwijt van den Minister verwachten die vroeger steeds op de bresse was, wanneer het de eer der Kamer gold. Het geldt dan ook geen verwijt, slechts eene aanmerking. Maar nu de aanmerking eens gemaakt is, dat de Kamer gedurende zes weken bezig is geweest met het onderzoek van het tegenwoordig wets-ontwerp, nu kan spreker niet halaten te doen opmerken, dat de Kamer aan het onderwerp geheel vreemd was, dat zij zich op de hoogte daarvan stellen moest, dat zij inlichtingen moest inwinnen, en dat er, op het oogenblik van de aanbieding van het ontwerp, vele gewigtige ontwerpen aanhangig en in behandeling waren. Maar bovendien, dat te midden van deze werkzaamheden eene treurige gebeurtenis de Kamer tot werkeloosheid heeft veroordeeld. De dood des Konings toch, heeft de Kamer voor drie weken doen uit elkander gaan, en die lange termijn van zes weken is alzoo teruggebragt op de helft. Zulks onder omstandigheden, waarbij nog wel iets anders aan de orde was, dan de *Pharmacopoea Neerlandica*. Voor het antwoord der Regering, dat meer dan tien weken achterbleef, waren de omstandigheden minder ongunstig.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de algemeene beraadslagingen gesloten, en die over artikel 1 geopend.

De heer ***Thorbecke*** verdedigt nader zijn gevoelen; beantwoordt sommige aanmerkingen van den Minister van Binnenlandsche Zaken; zegt voornemens te zijn op dit artikel een amendement voor te stellen van den navolgenden inhoud: » De nieuwe Pharmacopoea of Nederlandsche Apotheek, door de zorg van het algemeen bestuur vervaardigd en uitgegeven, zal, ter vervanging der Pharmacopoea Belgica worden ingevoerd op het tijdstip, door Koninklijk besluit aan te wijzen, met de volgende bepalingen" enz.; maar doet tevens het voorstel om de beraadslagingen over dit wets-ontwerp thans te schorsen en op Maandag aanstaande voort te zetten.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* III.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** herinnert, wat er zoowel door den geëerden vorigen spreker, als door hem, Minister, is gezegd. Hij bestrijdt het voorgestelde amendement, betoogende:

1°. dat het, zoo als het wordt verdedigd door den voorsteller, niets meer zou behelzen dan eene vermelding van feiten, en dus zoude zijn een bloot berigt; en dat het als zoodanig in geene wet kan worden opgenomen, vermits de wet alleen moet gebieden of verbieden;

2°. dat het amendement werkelijk meer inhoudt dan een berigt, en indedaad behelst eene onbeperkte en volledige overdragt van magt; hoedanige in zulke uitgestrektheid niet kan worden toegelaten;

3°. en dat de Regering juist ter vermijding van alle overdragt van magt, en om het stelsel der wet geheel zuiver te bewaren, het 6de artikel der wet heeft ingetrokken.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt kortelijk den Minister van Binnenlandsche Zaken.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* IV.)

De heer ***Donker Curtius*** zegt inderdaad niet te vatten wat de bepaling in het Reglement van Orde zal beteekenen, dat eenigen tijd vóór den aanvang der beraadslagingen over een wets-ontwerp, amendementen daarover bij de griffie kunnen worden ingezonden, wanneer men over een punt dat men voor's hands voorzien kon dat tot belangrijke discussien zou aanleiding geven, wijzigingen bij de openbare zitting voordraagt, en daarop een uitstel voor de behandeling daarvan vraagt. Op die wijze zou men, naar hij meent, vertraging op vertraging ondervinden. Volgens het voorstel der Regering moet de Pharmacopoea bij wet worden vastgesteld, en het lid uit Leyden wenscht dat die vaststelling bij maatregel van inwendig bestuur zal plaats hebben. Waarom dan niet vier en twintig uren te voren een daartoe strekkend voorstel bij de griffie ingezonden? Datzelfde lid had ook moeten berekenen dat door dat amendement de geheele oeconomie der wet zou veranderd worden, en daarom des te

eerder zijne wijziging vroeger moeten indienen. Hij gelooft het raadzaam, om, ten einde goede wetten tot stand te brengen, amendementen vòòr den aanvang der beraadslagingen voor te stellen en ze niet bij de discussien te improviseren.

De heer ***Fokker*** ziet zich verpligt, het voorstel tot verschuiving der beraadslagingen te bestrijden. Art. 87 van het Reglement, dat de bevoegdheid geeft om de beraadslaging uit te stellen na het aanbieden van een amendement, gaat van de veronderstelling uit, dat er werkelijk een amendement is voorgesteld. Dit is hier het geval niet. Men verlangt een uitstel, om een behoorlijk amendement voor te bereiden en te kunnen voordragen. Een uitstel, daarop gegrond, komt spreker voor te strijden met het belang, om de zaken af te doen. Het doet hem echter leed, dat de geëerde spreker niet heeft kunnen besluiten, reeds nu zijn amendement voor te dragen.

Na al hetgeen hij gehoord heeft, moet hij toch bekennen, dat hij overhelt tot het omhelzen van het stelsel van den spreker uit Leyden. De Kamer is buiten staat, de deugdelijkheid van het formulierboek te beoordeelen. Indien de Kamer door de aanneming van dit ontwerp zou geacht worden het formulierboek goed te keuren, dan moet hij verklaren, de verantwoording daarvan niet op zich te willen nemen. Maar daar er geen amendement voorgedragen is, kan hij het voorstel tot verschuiving der beraadslagingen op dien grond niet goedkeuren.

De heer ***van Hall*** meent, dat het voor allen wenschelijk is, dat, bij het vergevorderde uur, de beraadslagingen worden uitgesteld. Het Reglement laat altijd de gelegenheid open om de beraadslagingen uit te stellen.

Het voorstel van den heer *Thorbecke*, tot verschuiving der beraadslagingen tot aanstaanden Maandag, wordt hierop in omvraag gebragt en met 33 tegen 20 stemmen *aangenomen*.

Vóór hebben gestemd de heeren: Verweij Mejan, van Randwijck, van Nispen van Sevenaer, Thorbecke, Poortman, Reinders, Backer, van der Heijde, Zijlker, Storm van 's Gravesande, Leclercq, de Man, Smit, Fokker, Jespers, Lotsy, Bachiene, Costerus, Duijmaer van Twist, Groen van Prinsterer, van Zuijlen van Nyevelt, Dullert, van Eck, de Moraaz, Wijnaendts, van der Linden, Schooneveld, Westerhoff, Nedermeijer van Rosenthal, van Hall, Dommer van Poldersveldt en de Voorzitter.

Daarna wordt de vergadering gescheiden tot aanstaanden Maandag.

ZITTING VAN MAANDAG 16 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 59 leden tegenwoordig, te weten de heeren: Schiffer, Fokker, Godefroi, Zijlker, Heemskerk, Meeussen, Reinders, van Eck, Storm van 's Gravesande, Bots, Smit, van Hasselt, van Naamen, Backer, Sloet tot Oldhuis, Groen van Prinsterer, de Lom de Berg, van Doorn, Poortman, de Moraaz, Dommer van Poldersveldt, Verweij Mejan, van Voorst, Lotsy, Slicher van Domburg, van der Heijde, de Monchy, Wichers, van Rijckevorsel, Dullert, Costerus, Leclercq, Wintgens, Schooneveld, van Zuijlen van Nyevelt, de Man, Dirks, Duijmaer van Twist, van Nispen van Sevenaer, Jespers, Donker Curtius, van Randwijck, Borret, Wijnaendts, Thorbecke, Boxman, Westerhoff, van Heiden Reinestein, Bachiene, Boreel van Hogelanden, van Hall, Scheltinga Winterberg, Hengst, van der Linden, Mutsaers, Nedermeijer van Rosenthal, van Heloma, Luijben en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen de volgende verzoekschriften, als:

een adres van de permanente commissie der Nederlandsche Stoombootmaatschappij te Rotterdam, betrekkelijk het ontwerp van wet tot regeling der vuur-, ton- en bakengelden;

een adres van A. Nijman en andere stemgeregtigde ingezetenen van het district Zutphen, betrekkelijk de door de Kamer genomene besluiten omtrent de aanhangige wets-ontwerpen wegens de kroondomeinen en het inkomen der kroon; en

een adres van H. Schipper en andere korenmolenaars te Kampen, daarbij aandringende op de intrekking van de wet tot heffing van eenen accijns op het gemaal.

Deze adressen worden verzonden aan de Commissie *ad hoc*.

Aan de Kamer is door de uitgevers, de Gebr. Belinfante, ingezonden een boekwerk, getiteld: *Iets over de kroondomeinen*.

Wordt besloten tot de plaatsing van dit werk in de boekerij der Kamer.

De ***Voorzitter*** verleent het woord aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, ten einde inlichtingen te geven nopens de vragen, in de vorige zitting gedaan, betrekkelijk de invoering der stenographie.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** geeft te kennen, dat het verlangen, uit den boezem dezer Kamer opgegaan, tot eene verbeterde wijze van mededeeling van het verhandelde in de Kamer, en bepaaldelijk tot invoering der snelschrijverij of *stenographie*, met de meeste belangstelling door het Ministerie is vernomen en overwogen. Zijne Excellentie was terstond bereid geweest aan dit verlangen door het aanwenden van alle middelen, die ter zijner beschikking stonden, te gemoet te komen; en, sedert hij de eer gehad heeft, met eene Commissie der Kamer deswege een onderhoud te hebben, heeft hij over de zaak een onderzoek doen instellen waarvan Zijne Excellentie thans den uitslag mededeelt. Hij is bekend geworden met den staat der stenographie, naar het nieuwste stelsel toegepast. Hij mag het evenwel niet ontveinzen, dat hij daarbij nog vele bezwaren heeft ontmoet, en dat het gebleken is, dat de invoering van de snelschrijverij hier te lande de schatkist op aanzienlijke kosten te staan zal moeten komen. Een en ander had hem wel huiverig gemaakt doch niet afgeschrikt; en Zijne Excellentie was desniettemin overgegaan tot eene beoordeeling van de middelen, om het doel in dezen te bereiken, en wat ten grondslag kon en moest liggen van het wets-ontwerp, dat hiertoe aan de Kamer zou behooren te worden aangeboden. Zoodanig wets-ontwerp is door hem aan den Ministerraad ter beoordeeling voorgelegd. Die Raad gevoelde met hem, dat het bezwaar in heeft zoodanige vermeerdering van uitgaven, voor dit zedelijke belang der natie, voor te dragen; op het oogenblik, dat al de Ministers verpligt zijn hunne uitgaven, voor de overige zedelijke en alle stoffelijke belangen der natie, zooveel maar immer mogelijk in te krimpen en uit te sparen; en door het afdanken en op wachtgeld stellen van ambtenaren meerdere huisgezinnen in ongelegenheid te brengen. Uit dien hoofde besloot de Raad, deze voordragt voor 's hands nog te laten rusten, om haar bij gelegenheid van het ontwerpen der eerstvolgende begrooting op nieuw in overweging te nemen. De interpellatie in de vorige Vergadering gedaan heeft aanleiding gegeven tot eene nieuwe beraadslaging van dien Raad, die tot het besluit heeft geleid, dat het voormelde wets-ontwerp, met 's Konings goedkeuring, dadelijk aan den Raad van State zal worden toegezonden, om weldra der Kamer te worden aangeboden.

Tegenwoordig wordt aan de ambtenaren belast met de mededeeling van het verhandelde in de Kamers, ten koste gelegd eene som van f 5800.

Dat bedrag zou worden vervangen:

bij de *Tweede Kamer*, door *acht* snelschrijvers, die eene bezoldiging van f 1600 zouden genieten; te zamen . . . f 12,800

bij de *Eerste Kamer* door *vier* snelschrijvers, die elk f 1000 zouden erlangen; te zamen. 4,000

hetgeen een nieuwen jaarlijkschen last zou uitmaken van . . . . . f 16,800

Zijne Excellentie doet opmerken, dat bovendien het personeel ter drukkerij, zoowel voor de correctie als de expeditie, zou moeten worden uitgebreid; en wel ten minste tot een bedrag van f 1500; zoodat gezamenlijk eene jaarlijksche verhooging van uitgaven van f 18,300 zou ontstaan.

Wijders zou, tot meerdere bevordering van spoed, eene snelpers moeten worden aangekocht, waarvan de kosten geraamd worden op f 4000; terwijl een locaal zou moeten worden gebouwd om de snelpers te plaatsen, geschat op f 6000.

De kosten zouden dus nederkomen op eene uitgave van f 10,000 eens, en op eene jaarlijksche uitgave van f 18,300. Wel zouden de tegenwoordige kosten, ad f 5800, van laatstgemelde som moeten afgetrokken worden; doch Zijne Excellentie kan niet nalaten te doen opmerken, dat men aanvankelijk en zoolang de nieuwe

snelschrijverij niet zal zijn gebleken zoodanige volmaaktheid te hebben bereikt, dat men zich op haar uitsluitend kan verlaten, de tegenwoordige inrigting zal moeten worden bijbehouden en de kosten daarvan zullen moeten worden gedragen.

Geen der leden vraagt hieromtrent meer het woord.

De ***Voorzitter*** bedankt den Minister voor de gegevene inlichtingen.

De heer ***Dommer van Poldersveldt***: Toen in de zitting dezer Kamer van 12 dezer verslag werd gedaan op het adres van den heer van Brakell, betrekkelijk den afkoop der tienden, waarvan een afschrift is verzonden aan den Minister van Financien, is bij die gelegenheid dat belangrijk onderwerp ter sprake gekomen. Ik heb mij toen vereenigd met het voorstel van den spreker uit Gelderland, om een afschrift van het adres aan den Minister te verzenden, hoezeer ik het met den spreker uit Leyden eens was, dat die eenvoudige verzending niet altijd het gewenschte gevolg heeft. Dan terwijl die laatste spreker geen voorstel deed om van den Minister bepaalde inlichting te verkrijgen, heb ik uit dien hoofde thans het woord gevraagd, om, ingevolge de bepalingen van het reglement, der Vergadering verlof te verzoeken tot het rigten van eene interpellatie aan den Minister van Finantien, nopens het tot stand komen eener wet regelende de afkoopbaarheid der tienden.

De ***Voorzitter***: Indien geen der leden daartegen eenige aanmerking heeft, wordt aan den geëerden spreker daartoe verlof gegeven, en wel op aanstaande Woensdag, na afloop der beraadslagingen over het ontwerp betrekkelijk de kroondomeinen.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Aan de orde van den dag is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp van wet tot invoering der *Pharmacopoea Neerlandica* of *Nederlandsche Apotheek*, en wel over art. 1 van dat ontwerp.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** verklaart, dat na den loop der beraadslagingen op eergisteren te hebben nagegaan, de Regering besloten heeft, art. 6 van het ontwerp in te trekken en te doen vervallen.

De heer ***Thorbecke*** draagt alsnu het amendement voor, dat hij in de zitting van Zaturdag gezegd had voornemens te zijn voor te stellen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* V.)

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo maakt het een onderwerp van overweging uit.

De heer ***van Voorst***: Bij den twijfel, die bij vele leden gerezen is, of dit onderwerp bij de wet dan wel bij besluit dient geregeld te worden, meen ik, tot opheffing van dien twijfel, eene geringe wijziging in art. 1 te moeten voordragen. Ik meen alzoo te moeten voorstellen, om aan het einde van het 1ste artikel, achter het woord *formulierboek*, te stellen: » verbindend verklaard, op het tijdstip bij art. 4 dezer wet vastgesteld." Art. 1 zal dienvolgens aldus luiden: » De Latijnsche en Nederduitsche opstellen, onder de opschriften Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek, bij het ontwerp dezer wet overgelegd, worden als artsenijbereidkundig formulierboek *verbindend verklaard op het tijdstip, bij art. 4 dezer wet* vastgesteld." Ten gevolge van deze wijziging zou elke regeling bij besluit vervallen. Ik acht het van het hoogste belang, dat de *wet* in dezen alles regele. Men is te regt in vroegere jaren, bij meer dan één gelegenheid opgekomen tegen de regeling bij *besluit* van onderwerpen, welke eene *wettelijke* voorziening vereischten. Ik behoef daarvan geene voorbeelden op te noemen. En zal men dan nu, terwijl de Regering toont den *wettigen* weg te willen bewandelen, hieraan zijne goedkeuring weigeren? Wat de zaak, thans in behandeling, aangaat, is door de Regering, zoowel als door de Kamer verklaard, dat, op één enkele uitzondering na, beide zich gelijkelijk onbevoegd achten eene Pharmacopoea te beoordeelen. Men heeft dus bij hare zamenstelling deskundigen moeten raadplegen. De namen en de maatschappelijke betrekking der geleerde mannen, aan wie de Regering dit werk heeft opgedragen, moet voor de maatschappij een voldoende waarborg wezen, dat men veilig in den arbeid dier commissie kan berusten en haar werk *verbindend* kan *verklaren*. De aanneming van het wets-ontwerp zal eene hulde zijn door de wetgeving aan de wetenschap toegebragt. Hierdoor zal in geenen deele de weg tot latere verbeteringen zijn afgesloten, welke op gelijke wijze bij de we zullen kunnen worden bekrachtigd, en dan, evenmin als nu eenige zwarigheid zullen ontmoeten, wanneer de Regering ever gelukkig als thans wezen zal in de keuze der commissie, aa welke zij het opstellen dier verbeteringen zal toevertrouwen.

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zo zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uit maken.

De heer ***Thorbecke*** bestrijdt het door den heer van Voors voorgedragen amendement.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* VI.)

De heer ***Schooneveld*** acht het amendement van den hee Thorbecke nog al aan bedenking onderhevig, in zooverre mer naar dat stelsel *nu* reeds straffen zal bepalen op iets, dat he uitvoerend gezag later eerst zou vaststellen. Eene zoodanige delegatie van magt is een gevaarlijk antecedent. Op deze wijze stelt men een te groot vertrouwen in de uitvoerende magt. Art. 6 verleende die magt aan de regering voor het vervolg. Dat artikel is door den geëerden spreker zelven bestreden. De Regering heeft dat artikel ingetrokken. Het stelsel der Regering is nu zuiver. Alles hangt nu van de wet af. Maar door het voorgedragen amendement zou men juist het werk aan besluiten overlaten. Zonder nadere inlichting kan hij zich moeijelijk daarmede vereenigen.

De heer ***Thorbecke*** antwoordt op de door den heer Schooneveld geopperde bedenkingen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* VII.)

De heer ***van Voorst*** beantwoordt den spreker uit Leyden. Dat geëerde lid heeft zelf eergisteren het moeijelijke aangetoond, om aan het uitvoerend gezag eene opdragt of delegatie te geven. Door de weglating van art. 6 is de zaak op haar waar standpunt teruggekomen en de delegatie op het uitvoerend gezag vervallen. Door zijn amendement stelt men vertrouwen in het werk der commissie van den aanvang der invoering van de Pharmacopoea af. En waarom zou men dit niet mogen doen? Zoowel de Regering als de Kamer moeten in zoo vele opzigten vertrouwen stellen in de handelingen en werkzaamheden van deskundigen. Is dit bijv. niet evenzeer het geval bij het toekennen van academische graden, waarbij allen die daarmede bekleed zijn, bekwaam geacht worden een beroep uit te oefenen, waaraan regten verbonden zijn en waaraan de wet bescherming verleent? Bij deze wet is de waarborg voor de maatschappij, dat zij in hare verwachtingen niet zal worden te leur gesteld, oneindig grooter dan bij het verleenen van academische graden, omdat de Commissie niet *anderen* bekwaam verklaart maar de verantwoordelijkheid voor het werk *persoonlijk* op zich neemt. Haar werk moet geoordeeld worden het beste te zijn, 't welk op dit oogenblik geleverd kan worden. De verbeteringen, welke, bij de vordering der wetenschap, in lateren tijd, noodzakelijk geacht zullen worden, kunnen, gelijk reeds is opgemerkt, op dezelfde wijze als thans wordt voorgesteld, wederom bij de *wet* verbindend worden verklaard.

De heer ***Fokker*** zegt, dat hij in de vorige zitting het wetsontwerp ondersteund en er de aanneming van verlangd heeft. Hij heeft wel erkend, dat art. 6 in beginsel in strijd was met art. 1, doch hij heeft tevens gemeend, dat over die zwarigheid moest worden heengestapt, ten einde tot de noodzakelijke invoering van de Pharmacopoea te geraken. Doch reeds op het einde der zitting heeft hij verklaard, dat hij waarschijnlijk tot het amendement van den spreker uit Leyden zou toetreden, indien het door hem gedaan werd. Na de intrekking van art. 6 door de Regering is het echter nog meer noodzakelijk geworden, het thans voorgedragen amendement aan te nemen. Door de intrekking van art. 6 is de magtiging op het bestuur ingetrokken, om veranderingen en verbeteringen in het werk aan te brengen. Bij de vorderingen der wetenschap, is het allernoodzakelijkst, dat de herziening of aanvulling op niet al te ver verwijderde tijdstippen plaats hebbe en dat men niet verpligt zij, om gedurende twintig of meer jaren dezelfde pharmacopoea te gebruiken. Men mag toch wel aannemen, en het wordt door alle deskundigen verzekerd, dat een zoodanig werk, wanneer het twintig jaren oud is, volstrekt onbruikbaar is. Indien nu het stelsel van den spreker uit Leyden wordt aangenomen, dan is de Regering verantwoordelijk voor de pharmacopoea die zij invoert, en voor alle veranderingen die zij dat werk zal doen ondergaan. Het is volstrekt zijn oogmerk niet eenige verantwoordelijkheid, die de Kamer op zich behoort te nemen, van de Kamer te willen afwerpen en die op het ministerie te laden, maar de Kamer kan de verantwoordelijkheid voor den inhoud der

Pharmacopoea niet op zich nemen, omdat zij, op eene enkele uitzondering na, geen kennis van het onderwerp erkent te hebben, en ook niet door het oordeel van deskundigen is kunnen worden voorgelicht. Een enkel lid misschien is in de gelegenheid geweest, om het bewuste boek ter griffie in te zien in gezelschap en met behulp van eenen deskundige, doch er bestaat een groot onderscheid tusschen het onderzoek op die wijze, of dat, hetwelk, ten aanzien van andere voordragten plaats heeft, die openbaar worden gemaakt en waarover alle deskundigen hun gevoelen aan de Kamer kunnen mededeelen. De gegrondheid dezer opmerkingen blijkt uit het request der maatschappij tot bevordering der pharmacie. Zij schijnt op eene officieuse wijze kennis van de Pharmacopoea te hebben bekomen, doch die kennisneming is zoo onvolkomen geweest, dat de maatschappij zelve in haar adres erkent de waarde van het voorgedragen formulierboek noch uit een wetenschappelijk, noch uit een practisch oogpunt te kunnen beoordeelen, omdat daarvoor een opzettelijk en naauwkeurig onderzoek vereischt wordt, waartoe zij buiten staat geweest is. De deskundigen hebben zich alzoo niet kunnen doen hooren; de naauwkeurigheid van het werk kunnen wij niet beoordeelen, niet bekrachtigen. De Regering daarentegen, die den raad en de voorlichting van bekwame mannen ten haren dienste heeft, kan zonder bezwaar de verantwoordelijkheid op zich nemen. De vorderingen der wetenschap kunnen meermalen veranderingen noodzakelijk maken. De weg daartoe moet niet belemmerd worden. Uit dien hoofde hoop ik dat het voorgedragen amendement den bijval der Vergadering zal verwerven.

De heer ***de Man*** deelt het gevoelen van den vorigen spreker, en zal te eerder, nu art. 6 uit het wets-ontwerp is vervallen, voor het amendement stemmen. Hij zoekt den bijzonderen aard van dit ontwerp niet in de bijzondere kennis, die men van het onderwerp hebben moet. Er zijn soms wel meer voordragten, waaromtrent de leden der Kamer op het gezag van anderen moeten afgaan. Maar het is een onderwerp, dat aan vele veranderingen onderworpen is en waarbij het eerste belang van den Staat, de gezondheid namelijk zijner medeburgers, met de vorderingen der wetenschap is verbonden. Het zou mogelijk wezen, en de eerste spreker, als deskundige, heeft onze aandacht daarop gevestigd, dat er een nieuw chemisch stelsel wierd ingevoerd, waardoor de geheele nomenclatuur van de Pharmacopoea behoorde te worden veranderd. Dit zou ook van tijd tot tijd noodzakelijk kunnen zijn. Het zal intusschen verboden zijn van de vorderingen der wetenschap gebruik te maken, zoolang dit niet bij eene wet is bekrachtigd, omdat, het stelsel der Regering aangenomen wordende, de Pharmacopoea een deel van de wet zelve zal uitmaken en dus even onveranderlijk als de wet zelve zijn zal. Alle de ontwerpen tot verandering, soms van eenen enkelen naam of van eene zamenstelling, zullen alzoo aan de Kamers moeten worden voorgedragen, en dit zal gewis van dikwerf noodzakelijke veranderingen afschrikken. Hij vreest ten minste, dat, indien men geene delegatie tot dat einde aan de Regering verleent, men zeldzaam bij de vergadering op verandering zal aandringen. Wanneer spreker dus al mogt getwijfeld hebben of hij zijne stem aan het amendement zoude geven, op grond dat art. 6 daarin voorzag, zoo is thans die twijfel voor hem weggenomen.

De heer ***Godefroi*** geeft te kennen, dat hij door toevallige omstandigheden verhinderd geweest is, de zitting van eergisteren bij te wonen, zoodat het hem tot hiertoe onbekend was, welke ontwikkeling de spreker uit Leyden in die zitting aan zijn stelsel heeft gegeven. Het verheugt hem echter, dat het amendement door dien spreker voorgesteld hem de gelegenheid verschaft zijne zienswijze omtrent het vraagstuk, daarbij bedoeld te doen kennen. Van den beginne af is hij van oordeel geweest, dat de invoering en vaststelling van de Pharmacopoea moesten uitgaan van de uitvoerende magt; en dat dan eerst de wetgevende magt konde worden geroepen tot het vaststellen van bepalingen nopens haar gebruik. Bij de invoering der Pharmacopoea Belgica in 1821 is men dien weg ingeslagen. Toen heeft men daarvan geene ongelegenheden ondervonden. Gaarne zou spreker wenschen, dat men thans denzelfden weg zou volgen. Wat toch vordert men hier van de Kamer? Dat zij medewerke tot de uitgave van een wetenschappelijk werk, door de Regering, of liever door hare gecommitteerden, door hare gelastigden vervaardigd, tot wier benoeming de Kamer niet eens heeft geconcurreerd, gelijk zij dan ook met die benoeming niets had te maken. Maar die uitgave, die vaststelling is eigenlijk, in den zin van het onderhavig wets-ontwerp, de schepping van het werk. Men moet zich voorstellen een ontwerp van een artsenijbereidkundig-formulierboek te hebben voor zich liggen, en dat ontwerp nu moet in eenen definitiven, voor het gebruik, waartoe het strekt, vereischten toestand worden gebragt. De Kamer moet die Latijnsche en Nederduitsche opstellen, die daar als concepten, als ontwerpen voor haar liggen, tot een artsenijbereidkundig-formulierboek arresteren. Dit ligt buiten de roeping der wetgevende magt; daartoe wordt hare medewerking niet vereischt. Het is de taak der uitvoerende magt zich met de bedoelde invoering te belasten.

De aanneming van dit uit den aard der zaak voortvloeijende beginsel zal tevens het voordeel aanbieden, dat de Regering op eene zeer gemakkelijke wijze in de gelegenheid zal zijn, om de Pharmacopoea geheel of ten deele te herzien, zoo dikwerf de behoeften der wetenschap dit zullen vorderen.

Moet de Pharmacopoea bij *wet* worden ingevoerd, dan zal ook voor elke verbetering, hoe gering ook, eene nieuwe *wet* gevorderd worden; want het met gezonde begrippen van staatsregt strijdende beginsel van het door de Regering ingetrokken art. 6 van het ontwerp zal niemand terugwenschen. En nu bedenke men, dat het ontwerp den 6den Maart jl. is ingediend en men heden, op den 16den Julij eerst over het ontwerp beraadslaagt, en men oordeele, wat er in het vervolg worden zal van het tot stand brengen van verbeteringen, welke vorderingen der wetenschap in de Pharmacopaea zullen noodzakelijk maken. Men zoude gewis door het vasthouden aan het denkbeeld, dat tot de invoering der Pharmacopoea eene wet vereischt wordt, aan de wetenschap geene dienst bewijzen.

Wat nu aangaat het amendement van den spreker uit Leyden, daaromtrent bestaat bij den redenaar de twijfel, of niet daarin zoo niet direct, dan ten minste indirect ligt opgesloten eene delegatie door de wetgevende op de uitvoerende magt verstrekt, om de Pharmacopoea uit te geven en in te voeren en of niet zoo doende het ingetrokken art. 6 in eenen anderen vorm wordt hersteld. Naar des sprekers oordeel bestaat hier geen middenweg: òf de uitvoerende magt is tot de invoering bevoegd, òf tot die invoering wordt de medewerking der wetgevende magt gevorderd. Is het eerste waar, dan is daardoor de wetgevende magt van zelve uitgesloten. Eene magtiging van deze op het uitvoerende gezag is dan niet alleen overbodig, maar in strijd met de eerste beginselen van staatsregt, volgens welke elke magt in den Staat zich binnen den kring harer bevoegdheid vrijelijk en onafhankelijk van andere staatsmagten beweegt. Indien het geopperde bezwaar mogt worden opgelost, dan zal spreker stemmen *voor* het amendement, maar anders blijft hij de voorkeur geven aan het bewandelen van denzelfden weg, die in 1821 is gevolgd, om namelijk eerst de invoering der Pharmacopoea te doen plaats hebben *bij besluit*, en daarna *bij wet* de gevolgen dier invoering te regelen.

De heer ***Donker Curtius*** geeft te kennen, dat men algemeen verzekert, dat de Pharmacopoea zoo als ze thans vervaardigd is, een goed boek is. Hij gelooft dan ook, dat men door hare invoering een stap op den weg van verbetering zal doen. In het algemeen betwijfelt hij het, of de duizende geneesmiddelen die ontdekt zijn en die in het formulierboek voorkomen, wel ten voordeele van het menschelijk geslacht strekken. Maar hoe het zij, het werk wordt voor onmisbaar gehouden, het wordt doelmatig geoordeeld, en het dient dan ook te worden ingevoerd. Nu komt het spreker voor, dat het amendement dat voorgedragen is, niets anders bepaalt dan bij de wet is vastgesteld. Immers, volgens dat amendement, zal de Koning met gemeen overleg der Staten-Generaal bepalen » dat de Pharmacopoea door de zorg van het algemeen bestuur vervaardigd en uit te geven, zal worden ingevoerd." Dat is géene andere pharmacopoea dan die ter griffie van de Kamer berust; volgens dit amendement zal alzoo wel degelijk door de wetgevende magt worden vastgesteld, dat die Pharmacopoea verbindend verklaard en ingevoerd zal worden. Alleen de bepaling van het tijdstip, waarop die invoering zal plaats hebben, zou op die wijze door de wetgevende magt aan de Regering worden overgelaten. Spreker had gedacht, dat het geachte lid uit Leyden zijn amendement in dien geest zou hebben ingerigt, dat het zou slaan op elke Pharmacopoea, die de Regering zou kunnen of meenen te moeten vaststellen, op elke te vervaardigen pharmacopoea. Maar indien dit ware voorgesteld, of indien dit de bedoeling van het amendement mogt zijn, dan zou spreker vragen, of dit niet wat veel gevorderd is? Op die wijze zou men de Regering wel de handen vrij kunnen laten tot invoering van elke Pharmacopoea, die zij maar verkoos. Hij meent alzoo nopens de bedoeling en den geest van het amendement inlichtingen te moeten vragen. Het komt hem toch voor dat hier de hoofdzaak is, de invoering van het werk, dat nuttig en noodzakelijk geacht, en doelmatig geoordeeld wordt. Zal het voorgedragen amendement, of wel het ontwerp der Regering daartoe het spoedigste leiden?

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Ik deel in het algemeen het stelsel van den geachten spreker uit Leyden dat de invoering van eene nieuwe pharmacopoea bij een Koninklijk besluit en niet bij de wet moet geschieden. De invoering der pharmacopoea behoort tot de geneeskundige politie, en behoort in zooverre tot de administrative magt. Is alzoo de invoering van eene pharmacopoea

een maatregel van algemeen bestuur, dan stem ik volkomen in met den geachten spreker uit de hoofdstad dat de wetgevende magt niet noodig heeft om het algemeen bestuur te magtigen om dergelijken maatregel te nemen; ja, ik ga met dien spreker nog verder, en geloof ook werkelijk dat wij eene dergelijke delegatie niet kunnen geven. Op deze gronden zou ik tegen het amendement moeten stemmen, tenzij mij op dat punt nadere inlichtingen worden gegeven. Ik vraag toch, Mijne Heeren, als de Koning bevoegd is om, als maatregel van algemeen bestuur, eene pharmacopoea in te voeren, of wij dan aan den Koning kunnen voorschrijven dat Hij voorloopig het tijdstip bepale waarop Hij dien maatregel van algemeen bestuur zal nemen. Ik geloof dus dat er hier geene de minste quaestie van delegatie van magt kan plaats grijpen. Maar ik heb tegen het amendement nog een ander bezwaar. Als een gevolg van het amendement op artikel 1 zouden in artikel 2 strafbepalingen worden opgenomen tegen de overtredingen ten opzigte der pharmacopoea; zulks komt mij echter ten eenen male overbodig voor, aangezien reeds bij de wet van den 6den Maart 1818 strafbepalingen zijn daargesteld omtrent al dergelijke overtredingen van maatregelen van algemeen bestuur; luidende toch de aanhef dier wet: » Alzoo Wij in overweging genomen hebben de noodzakelijkheid om aan de regtbanken bepaalde voorschriften te geven omtrent het straffen der overtredingen van algemeene maatregelen van inwendig bestuur, voor zoover daartegen geene wettelijke bepalingen aanwezig zijn." Alzoo, Mijne Heeren, geloof ik dat wij consequent zullen handelen, tenzij andere inlichtingen ons daaromtrent gegeven worden, om tegen het amendement maar insgelijks ook tegen de wet te stemmen. Mogt ik tot het laatste overgaan, dan zal mijne afkeurende stem deze beteekenis hebben: niet dat ik de Pharmacopoea zoo als zij daar ligt afkeur, — ik meen goede gronden te hebben om te gelooven dat die Pharmacopoea op de hoogte der wetenschap en allezins geschikt voor het gebruik is, — maar dan zal mijn votum dit beteekenen, dat ik de geheele zaak overlaat aan de uitvoerende magt.

De heer ***Thorbecke*** geeft de redenen op, die hem bewogen hebben zijn amendement eerst nu voor te dragen en beantwoordt de daarop door de heeren Godefroi, Donker Curtius en Sloet tot Oldhuis gemaakte aanmerkingen.

(Deze rede zal later worden medegedeeld. VIII.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** zal het voorgedragene amendement bestrijden met het oog

1°. op de voorgedragene wet,

2°. op het amendement in het algemeen beschouwd,

3°. op dat amendement, in bijzonderheden onderzocht.

I. In het ontwerp, art. 1, wordt bepaald, dat, » de Latijnsche en Nederduitsche opstellen, onder de opschriften *Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek* bij het ontwerp dezer wet overgelegd, als *artsenijbereidkundig formulierboek* worden vastgesteld." Onder de woorden *bij het ontwerp dezer wet overgelegd*, is derhalve begrepen een bepaald en onveranderd ontwerp, dat bij de voordragt der wet is overgelegd. Het is op dat bepaalde ontwerp, dat de Regering de bekrachtiging der wetgeving verlangt.

Is dat voorstel nu nadeelig of gevaarlijk te achten? Het is den Minister bekend, dat de wetenschap met den dag verandert, maar, om daaruit nu een argument te trekken tot bestrijding dezer voordragt, schijnt hem toe, geheel verkeerd te zijn. Ook hij bekent gaarne, dat hem de materie vreemd is, doch zooveel is zeker, dat bekwame mannen in de geneeskunde, in het onderzoek naar de bestanddeelen der hulpmiddelen, die hebben aangeduid onder eigendommelijke, bekende namen. Langzamerhand heeft de wetenschap reuzenschreden gedaan. Die hulpmiddelen werden allengskens meer geclassificeerd en gespecificeerd. En de wetenschap heeft thans zoodanige namen gevonden, dat men dadelijk weet, welke het gebruik en de toepassing van elk bestanddeel is, wat onder elken naam moet worden verstaan. Hij betwijfelt het dan ook zeer, of die namen spoedig groote veranderingen zullen ondergaan, en of daaruit wel zoodanig verschil zal voortvloeijen, als sommigen op dit oogenblik veronderstellen. Hij gelooft naar de inlichtingen die hij bekomen heeft, te mogen aannemen, dat hetgeen nu wordt tot stand gebragt, thans vast staat en dit voorreerst wel zal blijven. Er kunnen wel nieuwe geneesmiddelen worden uitgedacht. De wetenschap gaat steeds voort, doet telkens nieuwe vorderingen en ontdekkingen. Maar in dat geval zullen de namen niet worden veranderd, maar zij zullen worden vermeerderd. Er zal dan eene aanvulling van het werk gevorderd worden. Het werk zal alsdan worden onvolledig, maar niet onjuist of onwaarachtig.

Het is deze *Pharmacopoea*, die, naar de verklaringen van bevoegde beoordeelaren, op de hoogte der wetenschap staat, welke de Minister wenscht in te voeren en te doen vaststellen met alle die waarborgen, die het vertrouwen kunnen geven, dat de *Pharmacopoea* zoo goed is, als zij op dit oogenblik wezen kan. Hij kan alzoo geene behoefte aan spoedige verandering inzien, maar alleen de mogelijkheid van aanvulling. Bovendien, eene spoedige verandering is niet wenschelijk, noch voor de *medici*, noch voor de artsenijbereiders, noch voor de lijdenden, noch voor het algemeen. Dat is zeer ligt te begrijpen en zal men moeten toestemmen. Hoe ligt zou er, bij herhaalde en spoedige verandering, geene verwarring in het voorschrijven, in het toedienen, in het gebruik van geneesmiddelen kunnen ontstaan! Dit zou derhalve noch verstandig, noch voorzigtig wezen. Maar pligtmatig is het, om het werk, dat door deskundigen, op hunnen naam af, als het beste in den tegenwoordigen tijd wordt afgeleverd, aan te nemen en het in te voeren. Dat vastgestelde kan, naar hij zich vleit, jaren duren en van tijd tot tijd kan er eene aanvulling plaats hebben. Doch ook al mogt die aanvulling lang achterwege blijven, dan nog zal men dit werk alleen kunnen verwijten, dat het onvolledig geworden is, en dit er het voornaamste gebrek van uitmaakt.

Hij herhaalt het, er wordt in art. 1 een bepaald voorwerp aangeduid, waaraan de wetgever zijne bekrachtiging hecht. Dat was het doel des Ministers van den aanvang af. Art. 6 was in het ontwerp gebragt ter voldoening aan het verlangen van een deel der Kamer. De Minister heeft echter begrepen dat het beter ware, het art. 6 wederom in te trekken. Daardoor is hij tot de zuiverheid van zijn stelsel teruggekeerd. Aan den wetgever is voor het vervolg overgelaten op dezelfde wijze in dezen te werk te gaan, als dit nu het geval is. De *Pharmacopoea* moet uitgaan van een bevoegd gezag; zij moet worden vastgesteld door eene bevoegde autoriteit; hare handhaving en naleving moeten worden bevolen door eene bevoegde magt. Noch dit een en ander, noch de vaststelling van strafbepalingen, kan uitgaan van de administrative magt.

II. Wanneer de Minister nu het ontwerp beschouwt, dat aangeboden is om een en ander te verwezenlijken, dan komt hij als van zelf op het *tweede* punt, dat hij wenscht te behandelen, *het amendement* in het algemeen beschouwd. Zoowel bij de Grondwet als bij het Reglement van Orde, is het voordragen van amendementen te regt vastgesteld, maar men behoort niet te vergeten, dat het een laatste hulpmiddel is, om de wet te verbeteren of te zuiveren. Amendementen kunnen hoogst nuttig zijn, maar ook gevaarlijk. In den regel dienen de amendementen dan ook te worden voorgedragen eenige dagen vóór den aanvang der beraadslagingen; terwijl als uitzondering in het Reglement gesteld is de aanbieding gedurende den loop der beraadslagingen. Tot het voorkomen van alle overijling, is zelfs aan de Kamer de gelegenheid gelaten, om dan nog de wijzigingen naar de afdeelingen te verzenden. De Grondwet en het Reglement gaan intusschen steeds uit van het denkbeeld, dat het amendementen zijn tot zuivering of tot verbetering der voordragt. Maar wat heeft men nu zien gebeuren? Er wordt bij art. 1 een amendement aangeboden, en er wordt bijgevoegd, dat dit eerste amendement gevolgd zal worden door andere, op al de overige artikelen der voordragt. Het is alzoo een 1ste artikel van eene nog onbekende voordragt; eene eerste schrede op eenen nog geheel onbekenden weg. Het ware dan beter geweest dat men dadelijk eene nieuwe wet had voorgedragen. Men kent nu slechts alleen het 1ste artikel; men weet dat andere artikelen zullen moeten volgen. De Minister vraagt het, of het ooit de bedoeling kan geweest zijn, dat er zonder eenig beraad of overleg eene nieuwe wet tot stand worde gebragt, in plaats van het wets-ontwerp dat aanhangig is. Hij mag niet nalaten de aandacht der Vergadering te vestigen op de allergevaarlijkste en allernoodlottigste gevolgen die uit dergelijke behandeling van zaken kunnen ontstaan.

III. En wat nu in de derde plaats het amendement van den spreker uit Leyden in zijne bijzonderheden aangaat, of de invoering plaats gehad heeft, of nog plaats moet hebben, hoe men de woorden ook inkleedt, uit het amendement is niets anders op te maken, dan eene overdragt, eene delegatie, eene magtiging, hoe men haar ook noemen wil, van de wetgevende magt op de uitvoerende magt, tot het doen vervaardigen, uitgeven en invoeren der *Pharmacopoea*. Die last der wetgevende magt strekt zich zelfs zoover uit, dat er vastgesteld wordt in het amendement, dat het tijdstip tot invoering bij Koninklijk besluit zal worden bepaald, zoodat men zelfs den tijd overlaat waarop de last zal worden volvoerd. Volgens het amendement, zou er eene overdragt van magt plaats hebben. En nu beweert de Minister op zijne beurt, dat, indien de Regering de bevoegdheid heeft tot invoering, zij die overdragt van de wetgevende magt niet zou behoeven. Of het amendement ook op het verledene of op de toekomst slaat, het blijft altijd de Regering, die gemagtigd wordt; het is niets anders dan

eene goedkeuring of bekrachtiging van het werk der Regering. Wanneer hij nu nagaat al hetgeen over dit ontwerp, en bijzonder over het 1ste artikel, aangevoerd is, en overweegt, wat in het belang van den Staat dient vastgesteld te worden, dan meent hij dat het amendement in het algemeen eene gevaarlijke strekking heeft, en in zijne bijzonderheden geacht moet worden met de Grondwet in strijd te zijn.

De heer ***Costerus:*** Toen ik mij in de zitting van eergisteren voor het amendement van den heer Thorbecke verklaarde, voegde ik daarbij, dat ik des noods de bedenkingen tegen art. 1 zou kunnen laten slippen. Ik blijf dus in mijn geheel, zoo ik thans tegen dat amendement mijne stem uitbreng, en ik zal dit doen, niet, omdat ik van gevoelen veranderd ben, maar omdat hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken in de tweede plaats heeft aangemerkt, mij huiverig doet zijn, om tot iets mede te werken, dat, zoo het later gevolgd wierd, het stuk der wetgeving op losse schroeven zou stellen.

De beraadslagingen worden gesloten. Men gaat tot de stemming over.

Het *eerst* wordt in omvraag gebragt het *amendement van den heer Thorbecke*, hetwelk wordt *afgestemd* met 31 tegen 27 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Hengst, van der Linden, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Zijlker, Heemskerk, Meeussen, Reinders, Storm van 's Gravesande, Sloet tot Oldhuis, Poortman, de Moraaz, Dommer van Poldersveldt, Verweij Mejan, van der Heijde, Dullert, van Zuijlen van Nyevelt, de Man, Duijmaer van Twist, van Nispen van Sevenaer, Jespers, Borret, Wijnaendts, Thorbecke, Westerhoff, Boreel van Hogelanden en van Hall.

Tegen hebben gestemd de heeren: Scheltinga Winterberg, Mutsaers, van Heloma, Schiffer, Godefroi, van Eck, Bots, Smit, van Hasselt, van Naamen, Backer, Groen van Prinsterer, de Lom de Berg, van Doorn, van Voorst, Lotsy, Slicher van Domburg, de Monchy, Wichers, van Rijckevorsel, Costerus, Leclercq, Wintgens, Schooneveld, Dirks, Donker Curtius, van Randwijck, Boxman, van Heiden Reinestein, Bachiene en de Voorzitter.

Ten tweede is in omvraag gebragt *het amendement van den heer van Voorst.* Ook dat wordt afgestemd met 53 tegen 5 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, van Voorst, van der Heijde, Slicher van Domburg en Schooneveld.

Ten derde is in omvrage gebragt het *eerste* artikel van het ontwerp, zoo als het door de Regering is voorgedragen. Het wordt *aangenomen* met 31 tegen 21 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Monchy, de Man, van Nispen van Sevenaer, Borret, Wijnaendts, Thorbecke, Westerhoff, Hengst, van der Linden, Nedermeijer van Rosenthal, Fokker, Godefroi, Heemskerk, Reinders, Storm van 's Gravesande, Sloet tot Oldhuis, Groen van Prinsterer, Poortman, de Moraaz, Dommer van Poldersveldt en Verweij Mejan.

De beraadslagingen worden geopend over art. 2, dat luidt als volgt:

» Het uitsluitend regt van drukken en uitgeven der *Pharmacopoea Neerlandica* en der *Nederlandsche Apotheek* wordt aan den Staat voorbehouden.

» De drukker, uitgever, verkooper en verspreider van eenig exemplaar van dit formulierboek, niet van staatswege gedrukt, uitgegeven en gewaarmerkt, worden gestraft met eene boete van f 100 voor ieder exemplaar door hen gedrukt, uitgegeven, verkocht, verspreid of in hun bezit gevonden, en, ingeval van onvermogen om die boete te betalen, met gevangenis van één maand tot twee jaren.

» Alle zoodanige exemplaren, waar ook gevonden, worden verbeurd verklaard ten behoeve van den Staat."

De heer ***Bachiene:*** Eene enkele opmerking van geheel practischen aard wenschte ik in het midden te brengen nopens het uitsluitend aan den Staat voorbehouden regt van drukken en uitgeven der Pharmacopoea. Ik laat het beginsel of de Staat in het algemeen kopijregt behoort te hebben in het midden, ofschoon ik welligt ten voordeele daarvan zou kunnen bijbrengen, dat de wetgevende en uitvoerende magten door de geheele natie beta ald worden, het niet zoo geheel onbillijk is te achten, dat hetgeen een uitvloeisel van die magten is, en dat zich vertoont in den vorm van wetten en besluiten, ten koste van de geheele Natie gedrukt, door de gebruikers ook uitsluitend betaald worde aan de geheele Natie en niet aan enkele speculanten. Ik dring daarop niet, omdat ik geloof dat in andere opzigten de Natie ook belang heeft geen kopij-regt ten behoeve van zich zelve uit te oefenen.

In dit geval echter is, naar ik meen eene uitzondering wenschelijk. Aanzienlijk toch zullen voor 's Rijks schatkist, dat is bij slot van rekening voor de Natie, de kosten zijn van het drukken en de uitgave der Pharmacopoea. Wij hebben de verzekering dat dit boekwerk ten gerieve van de gebruikers *goed* zal worden gedrukt en goedkoop (voor f 3 of minder) verkrijgbaar zijn. Wil men nu de Natie met *de kosten* bezwaren en aan enkele particuliere ondernemers *de voordeelen* wegschenken, dan verwerpe men art. 2, doch die niterste doorvoering (het Nederlandsche Instituut vergeve mij hier dit woord) van eene hier min toepasselijke theorie, noem ik onpractisch en schadelijk. Wil men de boekdrukkers en uitgevers bevoordeelen, ik zal daartoe gaarne medewerken, waar het pas geeft, want die tak van nijverheid verdient inderdaad al onze belangstelling. Bedriegen de geruchten mij niet, dan hebben sommige drukkers reeds f 3000 en meer aangeboden om dit werk *uitsluitend* te mogen drukken. De Staat is niet *verpligt* om zulks op 's Lands drukkerij te laten drukken; de heer Minister behoort te weten, wat het voordeeligst is — doch ik zie geene reden, om zulk eene bate voor de schatkist weg te schenken. Die schatkist met kosten te bezwaren, daartoe is men ligt gereed, maar komt het daarop aan, om aan het einde des jaars het tekort door belastingen te bestrijden, dan is ieder ontevreden en bezwaard. — Ik geloof dat wij het belang der Natie ook behartigen en medewerken tot voorkoming van tekorten, door de schatkist niet noodeloos te bezwaren, en als een voorzigtig beheerder geene baten weg te werpen, die men zich zonder krenking van iemands regt kan verschaffen.

De heer ***Costerus***: Ik voel mij genoopt, om nog een enkel woord omtrent art. 2 in het midden te brengen, al was het slechts om mijnen dank te betuigen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en aan den afgevaardigde van Almelo voor de moeite, die zij zich wel hebben willen geven, om mij van mijne meening terug te brengen. Die dank zou dubbel zijn, als zij er in geslaagd waren mijne bezwaren weg te nemen, maar rondborstig moet ik bekennen, dat ik het slechts eens ben met het lid van Almelo, zoo als hij voor ettelijke jaren dacht, en dat ik het zeer oneens ben met den Minister, zoo als hij thans spreekt. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gevraagd, welk regt van eigendom kan iemand beweren op een werk van staatswege vervaardigd en uitgegeven? Maar ik vraag op mijne beurt; of dat niet de eigendom van ieder is, wat aan niemand toekomt, en of wel de Staat het regt heeft, zich dat uitsluitend aan te matigen? Men heeft gezegd, dat men er geen bezwaar in ziet in een bijzonder geval eene uitzondering te maken, en dat de uitzondering den regel bevestigt, maar ik meen, dat de regels zonder uitzondering de beste zijn, en ik vind groot bezwaar in het opofferen van een principe, als dit offer noodeloos is. De Regering zegt wel in het algemeen verslag, dat het allernoodzakelijkst is, dat zij het regt van het drukken en uitgeven der Pharmacopoea hebbe; maar ik bid u, Mijne Heeren, slaat met mij dat verslag eens op en leest met mij blz. 10, om te kunnen oordeelen, wie met meer grond beweert, de *Regering* haar *allernoodzakelijkst* of *ik* het *noodeloos*. Wij lezen daar: » De ingezetenen hebben er belang bij dat van die *Pharmacopoea* eene *naauwkeurige* uitgave bestaat, hetgeen evenzeer in het belang der geneesheeren en apothekers is." Het zij mij vergund tusschen beide op te merken, dat de lijders inderdaad nog wat meer belang hebben bij het behoud van hun leven, dan de geneesheeren en apothekers in eene officiele uitgave van de *Pharmacopoea*, maar dit daargelaten: wie ontkent het nut van zulk eene officiele uitgave? Maar is daarvan nu een noodzakelijk gevolg, dat men anderen van hun regt beroove? Verder: » Mogten vroegere drukwerken van den Staat hier en daar minder naauwkeurig zijn, de Pharmacopoea zal voorzeker met de vereischte naauwkeurigheid worden afgedrukt." Het is, met eerbied gezegd, hier eene taal als van kinderen, die bekennen ondeugend te zijn geweest, maar die beloven voortaan beter te zullen oppassen. Verder: » vermits — ik verzoek u, Mijne Heeren, wel te willen letten op de kracht van dit redegevend woord, — vermits de Staats-commissie, die haar heeft ver» vaardigd, aan de Regering heeft aangeboden, het afdrukken » naauwlettend gade te slaan en al de proeven na te zien en van » feilen te zuiveren." Ik wil den lof niet herhalen, die aan de Staats-commissie is toegezwaaid over de vervaardiging der *Pharmacopoea*; die lof zou ook in mijnen mond al zeer weinig beduiden; doch hare tusschenkomst voor eene goede uitgave zal van geringe beteekenis zijn, ja, ik schroom niet voor mijne meening uit te komen, met te beweren, dat zij boven allen voor die taak ongeschikt zijn. Ik zou vele en treffende voorbeel-

den kunnen bijbrengen, dat zeer geleerde heeren in drukproeven grove feilen hebben laten staan. En dit gold dan nog hun eigen werk, waarmeé zij voor de geleerde wereld optraden en voor den inhoud waarvan zij persoonlijk verantwoordelijk waren, maar hier is geen eigenlijk vaderschap, hier heeft men alle kans, dat die geleerde mannen, in hunne gewigtige studien verdiept, zich ieder voor zijn persoon de zaak niet bijzonder zullen aantrekken. Men weet immers wel hoe het werk tusschen zulke heeren gaat De een schuift het op den ander, en de verbetering der proeven blijft achterwege. Men behoorde daarom veel liever een deskundige met het nazien der drukproeven te belasten en hem daarvoor goed te beloonen. Verder: » Het welzijn der ingezetenen vordert, dat in elke apotheek een officieel exemplaar der Pharmacopoea voorhanden is." Waarlijk, niemand zal dit alweder betwisten, evenmin als onze bevoegdheid, om deze bepaling wettelijk vast te stellen, maar daaruit volgt alweder evenmin, dat wij aan anderen een onbetwistbaar regt zouden mogen ontnemen. » Dit is mede", zoo gaat de memorie voort, » in het belang der apothekers zelven, daar dusgenaamde goedkoope maar ook meestal minder naauwkeurige nadrukken voor de ingezetenen en de apothekers de nadeeligste gevolgen zouden kunnen hebben." Zouden *kunnen* hebben, ja als het waarheid was wat hier stond, maar, hoezeer het hard moge schijnen dit te zeggen, deze woorden bevatten eene stellige onwaarheid. Getuigen bijv. de stereotype uitgaven, die de prachtigste in naauwkeurigheid en goedkoopte plegen te overtreffen. En is het niet bekend, dat de officiele uitgaven van het *Staatsblad* en der wetboeken noch goedkoop, noch naauwkeurig zijn, en de niet-officiele uitgaven in beide opzigten bij de ingezetenen de voorkeur hebben verkregen? Wij zouden de lezing nog kunnen voortzetten, Mijne Heeren, zoo ik u niet nu reeds gerustelijk durfde vragen, wat klemmender is, het *allernoodzakelijkst* van de Regering of het *noodeloos* van mij? Neen! er is geen andere waarborg voor goede en goedkoope uitgaven dan in de vrije mededinging. Thans zeggen de adressanten tot de Regering, uwe uitgaven deugen niet en de Regering antwoordt op hare beurt hetzelfde aan de adressanten; zulk een geschil zou, mondeling gevoerd, zijne belagchelijke zijde hebben, schoon ik niet geloof, dat tot dusver de Regering haar gelijk zou kunnen bewijzen. Maar dat daargelaten, oordeel ik het best, om voor de Regering een zekeren prikkel daar te stellen, in de mogelijkheid dat men hare uitgave zou kunnen overtreffen. Voor de uitgevers, dat zij welligt, met eigen voordeel, het belang der wetenschap zouden kunnen bevorderen. Ik heb opgemerkt, Mijne Heeren, dat sommigen uwer niet weinig bevreesd zijn voor leven en gezondheid: welaan! wie weet, of niet deze of gene onzer leven en gezondheid aan den maatregel, dien ik aanprijs, kan te danken hebben. En wat zegt leven en gezondheid bij het handhaven van een beginsel?

De heer **Dirks**: De vorige geachte spreker eindigde zijne rede met ons op het hart te drukken, niet uit vrees voor feilen een beginsel ten offer te brengen. Hij drong er alzoo op aan, dat het artikel, of de bepaling, dat de Staat het regt zal hebben, om uitsluitend te drukken en uit te geven, uit het ontwerp zou worden weggelaten. Ik mag niet ontveinzen, dat ik van een tegenovergesteld gevoelen ben. Juist omdat het hier geldt de *Pharmacopoea*, of *Nederlandsche Apotheek*, brengt het algemeen belang mede, dat de Staat in dit speciaal geval het uitsluitend regt van het drukken en uitgeven bezitte. Immers, wanneer dat boek, dat op den gezondheids-toestand der bevolking van zoo grooten invloed kan zijn, door een ieder zal mogen worden gedrukt, dan zal de uitgave van staatswege zeer spoedig door eenige nadrukken worden gevolgd. Men zal alsdan een dubbel gevaar loopen. Er zouden bijv. in de eerste uitgave van den Staat fouten kunnen ingeslopen zijn. Zoodra nu de wet zal zijn aangenomen, waarbij aan den Staat de eerste uitgave wierd voorbehouden, dan zal meer dan een zich *haasten* de nadrukken ter perse te leggen. Een ieder zal zich spoeden het eerst gereed te zijn. Eene slechte uitvoering, maar vooral eene slechte correctie zouden daarvan het gevolg zijn, en het gevolg van dit een en ander is, door dan de dubbele risico om drukfouten te maken, de nadruk natuurlijk steeds fautiver dan de officiele uitgave moet zijn, vooral in het eene gedeelte van het werk, in het Latijn opgesteld.

De vergadering wordt voor eenigen tijd geschorst.

Na die schorsing worden de beraadslagingen voortgezet.

De heer **Groen van Prinsterer**: Ik heb tegen het amendement zoowel als tegen het 1ste artikel der voordragt gestemd, en ben ook voornemens tegen art. 2 te stemmen. Ik meen alsnu rekenschap mijner afkeurende stem te moeten geven. Ik breng gaarne hulde aan de bekwaamheid, de duidelijkheid, de helderheid van den spreker uit Leyden, die dit geheele onderwerp met scherpzinnigheid heeft toegelicht, die de grenzen der wetgevende en der uitvoerende magt zoo juist heeft afgebakend, en de meeste bedenkingen, tegen zijn amendement gemaakt, heeft uit den weg geruimd. Ik heb mij dan ook in allen deele met zijn gevoelen kunnen vereenigen en niettemin heb ik mij verpligt geoordeeld tegen zijn amendement te stemmen. Ik geloof, dat ik daardoor gehandeld heb overeenkomstig het stelsel, vroeger door hem zelven ontwikkeld. Het kwam mij voor, dat deze wet, om de wijs waarop zij de Kamer in de eigenaardige bemoeijenissen van het Gouvernement mengt, in haar beginsel niet goed is, en ik meen dat bij eene wet, die, wat het *beginsel* aangaat, onaannemelijk is, geen amendement te pas komt. De geëerde spreker heeft het gevoeld, en het eenige dat hij tot verdediging van zijn amendement, wat de afwijking van dat gevoelen betreft, heeft aangevoerd is dit, dat dit ontwerp van zeer eenvoudigen aard is. Maar ook al is het hier eene eenvoudige zaak, vind ik zwarigheid in dergelijk antecedent. Naauwelijks kan het regt van amendement, op die wijze toegepast, met het grondwettig bestaan van den Raad van State overeen worden gebragt. Op die wijze kan men wel eene geheel nieuwe wet maken zonder dat de Raad van State daarover wordt gehoord. Ik ben gebleven bij het eigen stelsel van den spreker en meende geen amendement te moeten ondersteunen wanneer de wet in beginsel slecht is. De Regering kan bij eene verwerping der voordragt zeer gemakkelijk een ontwerp aanbieden in den zin en geest door het geëerde lid voorgedragen. Mogt de wet worden aangenomen, dan zal ik het betreuren, omdat zij, naar mijn inzien, de grenzen der wetgevende en der uitvoerende magt miskent.

De heer **Zijlker**: Nagenoeg hetzelfde voornemen hebbende, hetwelk zoo even door den voorlaatsten geachten spreker uit Sneek is ten uitvoer gebragt, namelijk het doen van het voorstel om art. 2 weg te laten, zoo neem ik thans evenwel de vrijheid, om tot ondersteuning van hetzelve nog een enkel woord in het midden te brengen. Reeds bij de eerste lezing van het voorstel van wet, op de invoering van de Pharmacopoea, gelijk tijdens deszelfs onderzoek in de afdeeling en ook nog thans, na de ondergane wijzigingen, waren en bleven de bepalingen in art. 2 vervat, en behelzende het uitsluitend regt en voorbehoud van drukken en uitgeven aan den Staat, der Pharmacopoea Neerlandica en de Nederlandsche Apotheek, met strafbepalingen voor den nadrukker, uitgever, verkooper, enz. van eenig exemplaar niet van staatswege uitgegeven. Deze bepalingen scheenen mij altijd een struikelblok en eene der voorname redenen van genoegzaam gewigt, om hier misschien aan het wets-voorstel mijne stem te moeten onthouden, hoe dringend noodzakelijk anders de spoedige invoering hiervan door vele deskundigen dan ook moge worden geacht.

De vrees der Regering » voor opzettelijke afwijking of toevallige » dwaling", volgens de memorie van toelichting, en voor » dusgenoemde goedkoope, maar ook meestal minder naauwkeurige na» drukken" gelijk het heet in de memorie van beantwoording, — in die vrees kan ik bij eene vrijheid der drukpers om in dezen onbelemmerd de kopijen te mogen verspreiden, niet deelen.

Niet alleen toch munten onze drukkerijen over het algemeen uit in naauwkeurigheid van het werk, en behoeven zij deswege, meestal ten minste, niet achter te staan bij onze Lands-drukkerij, maar buitendien schrijft het belang van den uitgever en de te verwachten veelvuldige concurrentie deswege, bij vrijheid van drukken en uitgeven, den uitgever wel van zelf naauwkeurigheid in de uitvoering voor: want, waar slordigheid somtijds nog eenige verschooning mag ondervinden, ik geloof dat de uitgevers genoegzaam doordrongen zullen zijn, dat zulks in dezen allezins tot hun nadeel zoude uitvallen. Welk geneeskundige toch, apotheker of ander belanghebbende, zoude zich een dusdanig, altijd nog al kostbaar, doch onnaauwkeurig of slordig werk willen aanschaffen, waar het aan de gelegenheid tot het verkrijgen van iets beters niet ontbreekt? Vind ik nu aan de eene zijde in de vrijheid van nadruk en verspreiding desaangaande, geen het minste bezwaar, aan den anderen kant vind ik in zulk een geval het voorbehoud van een dusdanig monopolie voor den Staat onvoegzaam, onbillijk en geheel in strijd met onze inrigtingen en tegenwoordige behoeften.

Ik zeg onvoegzaam; wat is er toch wel onvoegzamer dan dat de Staat, van het regt van den sterkste gebruik makende, schijnbaar echter om voor het welzijn en de gezondheid der ingezetenen zorg te dragen, dat de Staat zich om eenige geringe voordeelen voor de schatkist een monopolie toeëigent van eenig handels- of nijverheids-product, hetwelk toch eigenaardig in de maatschappij, aan eene klasse van afzonderlijke burgers behoort, welke hun leven aan de uitoefening van dien tak van nijverheid hebben toegewijd, en waar schier de stellige zekerheid bestaat dat de concurrentie ten prikkel zal dienen, dat er niet minder goede, en dan in allen gevalle goedkooper waar worde geleverd, dan de Staat dit bij het stelsel van monopolie vermag.

Ik heb gezegd onbillijk: want wat is er onbillijker, ja zelfs onregtvaardiger, dan dat de Staat zich zelf een monopolie verschaft van iets, wat toch uit den aard der zake een publiek eigendom, of een eigendom van ieder Nederlander uitmaakt ten koste van een aantal nijvere burgers, welke in dien tak van nijverheid hun bestaan vinden en hierdoor tevens hun schot en lot aan den Staat kunnen opbrengen. En even onbillijk is het ook, vooral tegenover deegenen, welke ambshalve door de wet verpligt zijn, om zich dat boek te moeten aanschaffen: terwijl het toch, als reeds is aangemerkt, ligt te denken valt, dat de prijs van het werk, bij vrije concurrentie, lager zal loopen, dan dezelve buitendien door den monopolist, den Staat n. l. zoude worden gesteld. Men spreke hier niet van onbeduidendheid, want de hoogere of lagere schatting van eene kleine som hangt dikwerf van het bezit van meer of minder fortuin en andere toevalligheden af: en buitendien blijft eene onbillijkheid altijd eene onbillijkheid; hetzij dan dat het plegen hiervan veel of minder beteekenende zaken betreft.

Eindelijk heb ik gezegd, dat het monopolie van den Staat in dezen, geheel in strijd is met onze inrigtingen en tegenwoordige behoeften. — Openbaarheid, vrijheid van drukpers, of des noodig, tegemoetkoming aan dezelve, om vooral datgene, wat hier en in andere collegien, waar volksbelangen behartigd worden, voorvalt, spoedig, goed en goedkoop door den druk te verspreiden, en hiermede eene uitbreiding der kennis van 's lands wetten onder het volk; dit alles is toch thans eene levensvraag geworden en wordt zoo dringend door de behoefte van het tegenwoordige voorgeschreven, dat al datgene wat hiermede nog in strijd is, of hiertegen belemmering in den weg plaatst, hoe eerder hoe beter dient te worden opgeheven. Het is dan daarom ook dat ik mij, als reeds gezegd, ten volle met het voorstel, tot weglating van art. 2, van den even bedoelden spreker, vereenige, opdat de drukpers, ook in betrekking tot deze wet, niet aan banden gelegd, maar volkomen vrij worde gesteld, om door nadrukken, uitgeven, verkoopen en verspreiden van dit formulierboek, hetzelve, aldus, onder het volk te helpen verspreiden. De prioriteit, welke de Staat hier van zelf bezit, is reeds privilegie genoeg, en schijnt mij volkomen voldoende om de concurrentie tegenover particuliere ondernemingen te kunnen volhouden.

De heer ***Godefroi***: Ik heb tegen het amendement van den geëerden spreker uit Leyden gestemd, omdat ik daarin steeds bleef zien eene zoodanige delegatie van magt, als door dien spreker zelven werd afgekeurd; ik heb vervolgens gestemd tegen het 1ste artikel, omdat ik de meening ben toegedaan, dat de invoering der Pharmacopoea moet uitgaan van de uitvoerende magt. En niettemin meen ik de aanneming van het thans in beraadslaging zijnde 2de artikel te moeten ondersteunen. Immers de daarin vervatte bepaling *moet* bij de *wet* worden vastgesteld; want alleen *bij de wet* kan aan de Regering zoodanig regt worden gegeven als zij zich bij dat artikel wil hebben voorbehouden. — En wat nu de bepaling zelve betreft, al keurt men een beginsel, als het daarin vervatte, in elk ander geval af, hier is dat beginsel onmisbaar.

Ik begin met ten volle te beamen, hetgeen met opzigt tot het belang der schatkist daaromtrent door eenen afgevaardigde uit Zeeland is in het midden gebragt; maar ik voeg er bij, dat het eene onbillijkheid zou zijn, terwijl men den nadruk vrijlaat, den Staat te noodzaken tot het bezorgen eener officiele uitgave der Pharmacopoea, enkelen alleen, omdat de apothekers een exemplaar dier uitgave in hunne winkels zullen moeten voorhanden hebben, en dus tot kosten, welke door de opbrengst van den verkoop dier officiele uitgave niet zouden gedekt worden. Maar het belang van den openbaren gezondheidstoestand eischt, dat van de Pharmacopoea geene andere dan eene uitgave van staatswege voorhanden zij. Ik stel op den voorgrond, dat, naar mijne overtuiging, alleen die uitgave voldoende waarborgen van duidelijkheid en naauwkeurigheid oplevert; en ik mag daarop te eerder vertrouwen na de herhaalde verzekering des Ministers, dat de kundige mannen, die de Pharmacopoea hebben zamengesteld, het vereischte toezigt over het drukken en uitgeven van dat werk zullen houden. Nu vorderen, de beginselen eener goede geneeskundige staatsregeling, dat zij, die door hunne betrekking geroepen zijn de Pharmacopoea aan te wenden, alleen van zoodanige uitgave van dat werk gebruik maken, welke de evengenpemde waarborgen oplevert. Ten opzigte van de apothekers kan van staatswege daarvoor gezorgd worden, door hun bij de wet, onder strafbedreiging, de verpligting op te leggen van het voorhanden hebben der officiele Pharmacopoea in hunne winkels. Maar met betrekking tot de geneeskunstoefenaren, aan wie de Pharmacopoea mede tot regelmaat moet strekken voor de inrigting hunner voorschriften, is het vaststellen eener zoodanige wettelijke bepaling doelloos, daar het middel van contrôle ontbreekt. En intusschen vordert het belang van den openbaren gezondheidstoestand, dat ook zij, de Pharmacopoea aanwendende, van geene andere uitgave gebruik maken dan van de officiele. Dat doel moet dus langs eenen indirecten weg bereikt worden, door namelijk geene andere uitgaven der Pharmacopoea dan de officiele toe te laten. Reeds uit dat oogpunt dus is de bepaling van art. 2 een onmisbaar voorschrift. En wanneer men nu de bezwaren nagaat, welke in eenige aan de Kamer ingediende adressen tegen dat voorschrift worden in het midden gebragt, dan vervalt al dadelijk hetgeen daarbij wordt aangemerkt omtrent het voordeel dat ten aanzien van den prijs uit de concurrentie zou voortvloeijen, na de verzekering van de Regering, dat de prijs van een zoo lijvig boekdeel als de Pharmacopoea zal opleveren, de som van drie gulden niet zal overschrijden; meer kan billijkerwijze in dat opzigt niet verlangd worden. Maar men is bovendien bij die adressen van het denkbeeld uitgegaan, hetwelk aan art. 2 van het oorspronkelijk wets-ontwerp ten grondslag lag, het denkbeeld namelijk van een aan den Staat toe te kennen kopijregt, en de daaruit voortvloeijende toepasselijkheid der wet van 25 Januarij 1817 (*Staatsblad* n°. 5). Dat denkbeeld heeft de Regering zelve naderhand laten varen, en het thans door haar verlangde uitsluitend regt van drukken en uitgeven der Pharmacopoea staat alzoo niet op één lijn met het eigenlijk gezegde kopijregt. Het gevolg daarvan is, dat onderscheidene bezwarende bepalingen der wet van 1817 hier hare toepassing zullen missen. Zoo zal bijv. het voorschrift van art. 2 mijns inziens, niet kunnen beletten, dat de Pharmacopoea, met commentarien of toelichtingen voorzien, door anderen worde uitgegeven.

Ik ondersteun alzoo ten sterkste het beginsel in art. 2 vervat, en heb nu nog slechts eene enkele bedenking tegen de 3de zinsnede van dat artikel in het midden te brengen. Daarbij wordt de verbeurdverklaring verordend van alle exemplaren, in strijd met het regt van den Staat uitgegeven. Maar de straf van verbeurdverklaring is in den regel geheel illusoir, wanneer aan de veroordeeling niet is voorafgegaan de inbeslagneming der goederen, die door den regter kunnen worden verbeurd verklaard. De ondervinding leert, dat bij gemis van het regt van inbeslagneming, de regterlijke magt dikwerf in die gevallen, waarin het voorwerp van het misdrijf bij veroordeeling kon worden verbeurd verklaard, hare toevlugt heeft moeten nemen tot het middel van huiszoeking, ten einde langs dien weg in het bezit te komen van het voorwerp op hetwelk eventueel de verbeurdverklaring kan worden toegepast. Dat middel zoude ik niet gaarne in eene materie als deze wenschen te zien toegepast. Tot dat einde wenschte ik aan de justitie hier te zien toegekend het regt tot inbeslagneming van de exemplaren bij de 3de zinsnede van art. 2 bedoeld; wesbalve ik de eer heb aan de Vergadering voor te stellen eene wijziging dier zinsnede, strekkende, om dezelve te lezen als volgt:

» Alle zoodanige exemplaren, waar ook gevonden, worden in beslag genomen en ten behoeve van den Staat verbeurd verklaard."

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** geeft te kennen, dat de laatste geëerde spreker te regt heeft opgemerkt, dat alle denkbeeld van kopijregt uit het ontwerp is weggelaten en al wat daarnaar zweemt uit de voordragt is verdwenen, terwijl in plaats daarvan gesteld is, dat de Staat het regt heeft de *Pharmacopoea Neerlandica* of *Nederlandsche Apotheek* uitsluitend te doen drukken en uitgeven. Nu is de Minister het met den spreker ook volkomen eens, dat dat regt aan den Staat moet worden verleend in het belang der maatschappij, voor de veiligheid en zekerheid der ingezetenen.

Maar bestaan er nu voldoende redenen tot vaststelling van dusdanige bijzondere maatregelen? Reeds in de memorie van toelichting en in die van beantwoording heeft de Minister genoegzame redenen daarvoor blootgelegd. De laatste spreker heeft die redenen aangevuld. Trouwens, men stelle zich toch voor den geest, dat dat boek is het rigtsnoer voor de artsenijbereiders en artsenijmengers; het rigtsnoer voor geneeskundigen. Het strekt tot wering van hetgeen verderfelijk kan zijn voor hen, die door geneesmiddelen eene verlorene gezondheid wenschen te hergeven en te herkrijgen. Van daar de pligt der wetgeving, om zorg te dragen voor de zuiverheid en echtheid dezer Pharmacopoea. Daartoe wordt het nemen van dezen bijzonderen maatregel gevorderd. Nu heeft men wel beweerd, dat daardoor de eigendom der natie wordt geschonden, maar men is het bewijs schuldig gebleven, waarmit die eigendom zou zijn ontsproten. En hoe kan er eene inbreuk op het regt van eigendom, met grond worden beweerd waar geen zoodanig regt bestaat? De Minister gelooft, dat de Staat wel degelijk de bevoegdheid heeft, om bij de wet datgene wat de Staat schept, ook voor dezen te behouden en zelf, in het algemeen belang, te doen drukken en verkrijgbaar stellen.

Het komt den Minister voor dat er geen beter middel tot goede

uitvoering van een werk kan bestaan, dan hij heeft aangegeven. Hij heeft zich verzekerd, dat er eene zuivere, onberispelijke uitgave van wege den Staat zal geschieden. Er zal vooral ditmaal bijzonder naauwlettend worden toegezien, dat er geene feilen in de afdrukken overblijven en dat de uitgifte met alle zorg geschiede. Om dat doel te bereiken is de hulp der commissie die het werk met zooveel zorg heeft vastgesteld, ingeroepen en door haar welwillend toegezegd. Ook de commissie zelve hecht er groote waarde aan, dat haar werk volledig, zuiver wordt uitgegeven. De Regering stelt daarop niet minder prijs. De Regering vertrouwde deze commissie het opstellen van dit werk toe: zou zij haar het zuiveren der drukproeven niet toevertrouwen? Men zou haar beleedigen indien men dit niet deed. In het nazien der proeven door een ander daartoe gekozene, die zeer zeker ook deskundig zou moeten zijn, zou men volstrekt niet die zekerheid vinden, dat er goed en naauwkeurig werk zal worden geleverd, want hier zal diezelfde pen, die het werk heeft vervaardigd, ook voor de goede uitgave zorg dragen. De Minister is daarom overtuigd, dat de keuze, door hem gedaan, de beste, de gelukkigste is.

Reeds heeft de Minister de verzekering gegeven, dat de prijs van het uit te geven werk zoo matig mogelijk zal worden gesteld. Het is volstrekt het doel niet, om eenig monopolie ten eigen voordeele daar te stellen, of uit te oefenen. De gemaakte kosten zullen over het getal exemplaren worden omgeslagen.

Wat betreft het voorgedragen amendement op de 3de alinea van art. 2, de Minister kan zich daarmede gaarne vereenigen. Hij heeft de bepaling, dat de voorwerpen *in beslag* genomen zouden worden, niet voorgedragen, omdat hij van oordeel is, dat de ambtenaar, die, een verboden exemplaar aantreffende, daarvan proces-verbaal opmaakt, ook bevoegd en verpligt is dat exemplaar in beslag te nemen, om het corpus delicti te leveren, en stof voor de uit te spreken verbeurdverklaring mede te brengen. Doch daar hij gaarne wenscht mede te werken tot iedere verandering die verduidelijking kan te weeg brengen, zoo zal hij zich vereenigen met de voorgestelde aanvulling.

De beraadslagingen worden gesloten.

Het *eerst* wordt in omvrage gebragt *het amendement van den heer Godefroi*, dat *aangenomen* wordt met 54 tegen 4 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Hengst, Zijlker, Heemskerk en Sloet tot Oldhuis.

Ten *tweede* wordt in omvrage gebragt art. 2, gewijzigd door *het amendement van den heer Godefroi*. Dat artikel wordt *aangenomen* met 46 tegen 13 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Zijlker, Heemskerk, Reinders, Storm van 's Gravesande, Sloet tot Oldhuis, Groen van Prinsterer, Dommer van Poldersveldt, Dullert, Costerus, Wijnaendts, Thorbecke, Hengst en van der Linden.

Artt. 3 en 4 worden zonder hoofdelijke omvrage met algemeene stemmen aangenomen. Zij luiden als volgt:

» Art. 3. De *Pharmacopoea Neerlandica* en *de Nederlandsche Apotheek* worden ter Algemeene Lands-drukkerij gedrukt, van staatswege uitgegeven en algemeen verkrijgbaar gesteld, en door of van wege den Minister van Binnenlandsche Zaken gewaarmerkt.

» De uitgave en verkrijgbaarstelling zal de bekendmaking door middel van het *Staatsblad* vervangen.

» Art. 4. De Pharmacopoea Neerlandica en de Nederlandsche Apotheek worden zes maanden na den dag der uitgave in werking gebragt, en vervangen de Pharmacopoea Belgica, die met hetzelfde tijdstip wordt afgeschaft.

» De dag der uitgave wordt in de *Staats-Courant* aangekondigd."

De beraadslagingen worden geopend over art. 5, dat van den volgenden inhoud is:

» De bepalingen, thans omtrent het gebruik en de naleving der *Pharmacopoea Belgica* bestaande, zijn, tot dat zij door andere worden vervangen, van toepassing en verpligtend ten opzigte der *Pharmacopoea Neerlandica* en der *Nederlandsche Apotheek*, alleen met deze uitzondering, dat de termijn van één jaar, in art. 2 van het Koninklijk besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) en in art. 3 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7) vastgesteld, wordt vervangen door den termijn van zes maanden in art. 4 dezer wet bepaald."

De heer ***Westerhoff***: Daar, tot mijn leedwezen, het amendement, door den hooggeachten spreker uit Leyden straks voorgesteld, niet is aangenomen, zoo neem ik alsnu de vrijheid als amendement voor te stellen, dat men, in plaats van het tegenwoordige art. 5, leze het navolgende:

» Op het gebruik en de betrachting dezer Pharmacopoea zullen toepasselijk zijn de bepalingen van de artt. 2, 3, 4, 5, 6 en 7 van het Koninklijk besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) en van artt. 2, 3 en 4 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7), met deze wijzigingen:

1°. dat die bepalingen, althans voorloopig, niet van toepassing zullen zijn op die medicinae doctoren, aan welke het, volgens art. 11 der wet van 12 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 6) en volgens art. 7 der instructie voor de medicinae doctoren in het Koningrijk der Nederlanden van den 31sten Mei 1818 vrijstaat, om op of in steden te dezen opzigte met het platte land gelijkgesteld, slechts aan hunne patienten geneesmiddelen te leveren;

2°. dat artt. 2 en 4 van het besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) en de wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7) voor apothekers, droogisten en plattelands-heelmeesters wel is waar van kracht blijven, doch onder dien verstande, dat het hun geoorloofd zal zijn en vrij zal staan ook andere, of wel anders bereide geneesmiddelen, dan die welke in de Pharmacopoea Neerlandica zijn opgenomen, na te houden en te debiteren; zullende zij echter bij receptuur steeds gebruik moeten maken van medicamenten, bereid naar het voorschrift en naar de qualiteit zoo als dit in de Pharmacopoea Neerlandica is voorgeschreven, tenzij het tegendeel door den medicinae doctor of heelmeester door wien het recept is afgegeven uitdrukkelijk verlangd mogt worden;

3o. dat in art. 5 van het meergenoemd besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2), onder oude namen te verstaan zijn de officinele namen der Pharmacopoea Belgica, dat zijn die welke bij ieder medicament in een afzonderlijken regel onderaan komen:

4°. dat de lijst van geneesmiddelen, vermeld in art. 4 van het besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2), bij besluit door Ons eenvormig voor het geheele Koningrijk zal worden ingevoerd, na daaromtrent gehoord te hebben en voorgelicht te zijn door eene commissie, daarvoor door Ons te benoemen."

Daardoor zullen mijne bezwaren tegen het wets-ontwerp, meerendeels althans, weggenomen zijn, want tegen de Pharmacopoea zelve heb ik, zoo als gij weet, geen het minste bezwaar. Ik geloof, Mijne Heeren, dat het, na al hetgeen door mij, in de zitting van Zaturdag, over en tegen de bestaande bepalingen gezegd is, niet noodig zal zijn, zelfs een enkel woord tot verdediging of adstructie van 't voorgestelde amendement in 't midden te brengen.

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund, en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

De heer ***Fokker***: Dit amendement grijpt zoodanig in de geneeskundige staatsregeling, en daarin worden zoo vele onderscheidene belangen aangeroerd, dat het voor de leden der Vergadering eene onmogelijkheid is om bij eene bloote lezing van het amendement, de gevolgen en strekking daarvan te overzien en te beoordeelen. Er bestaan mijns bedunkens allezins termen, om, op grond van art. 87 van het Reglement van Orde, voor te stellen, dat het amendement naar de afdeelingen verzonden en intusschen de verdere behandeling van het ontwerp uitgesteld worde.

De heer ***van Hall***: Ik ondersteun het voorstel van het lid uit Zeeland, doch wensch er bijgevoegd te hebben, dat de beraadslagingen zullen worden uitgesteld tot na de behandeling van het ontwerp nopens het inkomen der Kroon. Er bestaat allezins grond, om het aangeboden amendement naauwgezet te onderzoeken. Ik moet verklaren, dat ik het gevoelen niet deel, dat door den Minister is blootgelegd, dat het voorstellen van een amendement zou zijn een *laatst* hulpmiddel. Ik beschouw het veeleer als een *eerste* hulpmiddel. Daardoor wordt men in de gelegenheid gesteld, om niet van het laatste hulpmiddel gebruik te maken, dat is de verwerping van de voordragt. Ik deel niet de meening van hen, die *thans* zoo zeer ijveren tegen de amendementen waarvan zij vroeger het stelsel zoo zeer voorstonden. Maar ik vrees wel voor geïmproviseerde amendementen, en uit dien hoofde meen ik de verzending van het ingediende amendement naar de afdeelingen te moeten ondersteunen. De beraadslagingen konden dan plaats hebben na die over het inkomen der Kroon, welke op morgen bepaald zijn.

De heer ***van Eck***: Ik zal mij tegen het voorgedragene amendement moeten verklaren, niet omdat ik den inhoud daarvan zoude afkeuren; integendeel ik weet niets daartegen aan te voeren, maar ik zal mij daartegen moeten verklaren omdat de wijze waarop de geachte voorsteller zijn stelsel aan ons oordeel onderwerpt, mij niet toelaat mij met de strekking daarvan bekend te maken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken noemde het regt van amenderen een ultimum remedium. Een ander spreker (de heer van Hall) meende dit te moeten betwijfelen. Ik wil het in het midden laten wat hiervan aan zij, maar meen toch dat het raauwelijks voordragen van amendementen zeer gevaarlijk kan zijn, indien het amendement eenigzins ingewikkeld zij, omdat ook met de beste bedoeling van voorsteller en beoordeelaars, hetzelve in kan grijpen in het stelsel der wet en daardoor verwarring en tegenstrijdigheden kan veroorzaken. En dat meen ik, is hier het geval. Het voorgedragen amendement betreft een onderwerp ons geheel vreemd, hetzelve is van eenen wijden omvang en houdt de aanhaling van verschillende wetsbepalingen en besluiten in. Indien de voorsteller zijn amendement aannemelijk wilde maken dan had hij gebruik moeten maken van het regt dat het Reglement van Orde ons geeft om amendementen daags te voren door den druk mede te deelen.

Maar nu wordt er voorgesteld om de beraadslagingen over dat voorstel te verdagen. Daartoe vind ik geene reden. Ik geloof niet dat de Kamer verpligt of geregtigd is om wanneer er maar een amendement van eenigzins omvattenden aard wordt voorgesteld, de beraadslagingen te verdagen. Er behoort te worden aangetoond dat het voorgestelde van genoegzaam belang is om die verdaging te doen plaats hebben. Doch daarin is men juist in gebreke gebleven. Er is geen enkele grond aangevoerd om het aannemelijke van dat voorstel aan te toonen en ik zal mij dus ook tegen het verzochte uitstel moeten verklaren.

De heer ***Dirks*** kan het voorgedragen amendement met het daarop gevolgde voorstel, niet ondersteunen. Dingsdag jl. heeft de Commissie van Rapporteurs verklaard, dat zij van oordeel is dat er geene nadere overwegingen in de afdeelingen noodzakelijk zijn. Zij beslist dit, niettegenstaande het oorspronkelijke wetsontwerp, onder n°. 2 der stukken voorhanden, onder n°. 5 aanmerkelijk is gewijzigd. De bedenkingen die tegen art. 5 worden gemaakt, zijn niet nieuw. Het bevreemdt mij alzoo, dat een der leden van de Commissie van Rapporteurs nu aan de Vergadering voorstelt een *nader onderzoek* te doen plaats hebben en tot dat einde eene verzending van het amendement naar de afdeelingen verlangt.

De heer ***Dullert*** meent zich evenzeer tegen eene verzending van het amendement naar de afdeelingen te moeten verklaren. De vragen waartoe dat amendement aanleiding geeft, zijn in het algemeen verslag over dit ontwerp, bladz. 5, behandeld. De Regering heeft daarop op bladz. 11 geantwoord. Het komt den spreker voor dat, wanneer zoodanig punt reeds bij de wisseling der stukken behandeld is, er dan ook in den regel gedurende de zitting eene beslissing over kan genomen worden. Hij kan zich alzoo niet met de verzending van het amendement naar de afdeelingen vereenigen.

De beraadslagingen over de motie van orde van den heer Fokker, geamendeerd door den heer van Hall, strekkende, om het amendement van den heer Westerhoff te verzenden aan de afdeelingen en de beraadslagingen over het aanhangige ontwerp betrekkelijk de Pharmacopoea Belgica uit te stellen tot na die over het inkomen der Kroon, worden gesloten.

Die motie van orde wordt *afgestemd* met 45 stemmen tegen 14.

Voor hebben gestemd de heeren: Fokker, Sloet tot Oldhuis, Groen van Prinsterer, de Moraaz, Verweij Mejan, van Rijckevorsel, Schooneveld, Wijnaendts, Westerhoff, van Hall, Hengst, van der Linden, Mutsaers en Nedermeijer van Rosenthal.

Mitsdien worden de beraadslagingen over het amendement van den heer Westerhoff voortgezet.

De heer ***Godefroi:*** Ik moet bij de bestrijding van het voorgestelde amendement eene algemeene aanmerking op den voorgrond plaatsen. Eergisteren is u, naar ik vernomen heb, door den Minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld, dat bij de Regering het onderzoek aanhangig is van verschillende ontwerpen betreffende de geneeskundige staatsregeling, en daaronder ook van een ontwerp op de uitoefening der artsenijbereidkunde. Bij de behandeling van die ontwerpen, en bepaaldelijk van het laatstgenoemde, zullen van zelf ter sprake moeten komen de onderscheidene vraagpunten, tot wier beslissing het aangeboden amendement aanleiding geeft. Maar vermeen ik te moeten vragen, of het voorzigtig is, op een oogenblik dat men het vooruitzigt heeft van eerlang tot die beslissing geroepen te worden, deze quaestien, behoorende tot een geheel stelsel van geneeskundige staatsregeling, als het ware te isoleren, ze reeds nu afzonderlijk en op zich zelve te behandelen en daardoor de toekomstige regeling der geheele zaak wellig te prejudicieren.

Ik geloof, Mijne Heeren, dat gij met mij zult van oordeel zijn, dat de behandeling der bedoelde vraagpunten bij deze beraadslagingen even ontijdig als onraadzaam is.

En wanneer ik nu het amendement eenigzins meer van nabij beschouw, dan lees ik in de 1ste zinsnede van hetzelve niet anders dan hetgeen te lezen staat in art. 5 van het ons aangeboden ontwerp, met dat onderscheid, dat, terwijl daar *in het algemeen* naar de bepalingen omtrent het gebruik en de naleving der Pharmacopoea Belgica verwezen wordt, bij het amendement daarentegen die bepalingen artikelsgewijze uit de des betreffende verordeningen worden aangehaald, hoedanige aanhaling, ik erken het, uit een oogpunt van naauwkeurigheid de voorkeur verdient.

Wat nu verder betreft het in het amendement onder n°. 1 voorkomende, zoo moet ik al dadelijk doen opmerken dat de verwijzing naar art. 11 der wet van den 12den Maart 1818 en naar art. 7 der instructie voor de medicinae doctoren van 31 Mei 1818 minder juist is, uit hoofde eerstgemelde bepaling bij de wet van 27 Maart 1838 (*Staatsblad* n°. 10) is ingetrokken, terwijl omtrent de aangehaalde instructie door den Hoogen Raad reeds voorlang beslist is, dat zij, uit hoofde van gemis aan behoorlijke afkondiging, niet is van verbindende kracht.

Maar bovendien, het beginsel hetwelk de geachte voorsteller van het amendement in het ontwerp wenscht te zien opgenomen, is reeds het uitvloeisel van de door hem aangehaalde bepalingen van het besluit en de wet van 1821, in verband tot de wet van 27 Maart 1838. Immers volgens laatstgemelde wet, zijn de medicinae doctoren, aan welke het *alleen* geoorloofd is geneesmiddelen aan hunne patienten te *leveren*, juist diegenen, die uitgesloten zijn van de bevoegdheid om apothekers-winkel te houden. En wanneer nu de voorschriften van het besluit en van de wet van 1821 alleen slaan op degenen, die geregtigd zijn artsenijwinkels te houden of geneesmiddelen te *bereiden*, dan volgt daaruit van zelf, dat zij nu reeds *niet* van toepassing zijn juist op die medicinae doctoren, op welke het amendement ze dan ook niet toepasselijk wil hebben gemaakt.

Onder n°. 2 van het amendement wil de geachte voorsteller: 1°. aan de apothekers de bevoegdheid hebben toegekend om ook andere of anders bereide geneesmiddelen, dan die in de Pharmacopoea zijn opgenomen, na te houden; 2°. aan de apothekers evenzeer hebben vrijgelaten, om, wanneer de geneeskunstoefenaren dit bij hunne recepten uitdrukkelijk verlangen, in de bereiding der geneesmiddelen van de voorschriften der Pharmacopoea te mogen afwijken. Wat het eerste betreft, het behoeft wel geen betoog, dat de verlangde bevoegdheid, indien zij op eene zoo absolute wijze als het amendement dit bedoelt, erkend wordt, al spoedig het doel van de invoering der Pharmacopoea, die nu niet zooveel zorg is daargesteld, zou verijdeld worden. Eene goede geneeskundige staatsregeling, hoezeer zij het voorhanden zijn in de apotheken van andere dan in de Pharmacopoea opgenomene geneesmiddelen niet moet uitsluiten, mag echter de bevoegdheid daartoe aan apothekers niet verleenen, dan onder behoorlijke, door een streng toezigt van de geneeskundige autoriteiten verzekerde, waarborgen. En wat nu betreft de afwijking van de Pharmacopoea bij recepten van geneeskunst-oefenaren, het zal aan dezen steeds moeten vrijgelaten worden om, hoezeer in het algemeen de Pharmacopoea de regelmaat behoort op te leveren voor de inrigting hunner voorschriften, zoodanige bereidingswijze voor te schrijven, als zij noodig oordeelen, mits slechts door eene duidelijke en naauwkeurige aanwijzing daarvan noch twijfel, noch vergissing kunne ontstaan. Maar ook dit punt moet voor de volkomene regeling van de uitoefening der geneeskunst en der artsenijbereidkunst blijven voorbehouden.

Hetgeen verder onder n°. 3 van het amendement wordt voorgesteld komt mij voor te zijn overbodig. Wanneer de bepaling van art. 5 van het besluit van den 28sten April 1821 op de Pharmacopoea Neerlandica zal worden toegepast, zullen de daar bedoelde *nieuwe* namen van de Pharmacopoea Belgica door de *nieuwe* namen van de Pharmacopoea Neerlandica worden vervangen, terwijl men onder de in het aangehaalde art. 5 bedoelde *oude* namen altijd zal blijven verstaan de zoogenaamde *officinele* namen der geneesmiddelen.

Eindelijk strekt het voorstel onder n°. 4, in het amendement voorkomende, om de thans bestaande *provinciale* lijsten van de geneesmiddelen, welke de medicinae doctoren, heelmeesters en apothekers ten platten lande moeten voorhanden hebben, te doen vervangen door eene *algemeene* lijst dier geneesmiddelen, welke voor het geheele Koningrijk verbindende zal zijn. De vragen, welke zich aan dat voorstel aanknoopen, zijn te gewigtig, dan dat men ze, door de aanneming van het voorstel bij gelegenheid van het aanhangig wets-ontwerp, zoo geheel in het voorbijgaan mag behandelen en beslissen. Het mag wel ernstig gewikt en gewogen worden, of er voldoende redenen bestaan, om het beginsel op te geven, dat de

verscheidenheid van oorzaken, welke in de verschillende provincien op den gezondheidstoestand der ingezetenen werken, niet eene verscheidenheid van geneesmiddelen althans bij den beperkten voorraad, dien men ten platten lande kan vorderen, voor die verschillende provincien behoort mede te brengen. Het zou in allen gevalle gevaarlijk zijn door eene ontijdige beslissing een zoo gewigtig vraagstuk te prejudicieren.

Maar ik moet, nu van die provinciale lijsten sprake is, de aandacht van den Minister van Binnenlandsche Zaken vestigen op den invloed, welken de invoering van de Pharmacopoea Neerlandica op die lijsten zal behooren uit te oefenen. Die lijsten immers zijn tot nu toe, ingevolge art. 4 van het besluit van 28 April 1821, gegrond geweest op de Pharmacopoea Belgica; maar nu behoeft het naauwelijks betoog, dat, bij het groote verschil tusschen laatstgemelde en de nieuwe Pharmacopoea, de bedoelde lijsten, vergeleken met de Pharmacopoea Neerlandica, in menig opzigt zullen worden bevonden te zijn onvolledig. Zij zullen dus in verband tot die Pharmacopoea behooren te worden herzien.

De door mij ontwikkelde gronden, maar vooral en in de eerste plaats de door mij op den voorgrond gestelde bedenking van algemeenen aard, hopen mij, mij te verklaren tegen de aanneming van het door den afgevaardigde uit Groningen voorgestelde amendement.

De heer **Westerhoff** geeft te kennen, dat hij, na al het gesprokene over zijn amendement, het doelmatig oordeelt, het wederom in te trekken.

De beraadslagingen over art. 5 van het ontwerp worden gesloten. Het voorgedragen amendement ingetrokken zijnde, heeft geen verder gevolg.

Het art. 5 wordt, zoo als het door de Regering is voorgedragen, in stemming gebragt en *aangenomen* met eene meerderheid van 46 tegen 13 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Thorbecke, Westerhoff, van Hall, Hengst, van der Linden, Nedermeijer van Rosenthal, Zijlker, Heemskerk, Reinders, Groen van Prinsterer, de Moraaz, Dommer van Poldersveldt en Verweij Mejan.

De heer **Wijnaendts** vraagt het woord tot het voordragen van een amendement.

De **Voorzitter** merkt op, dat de tijd, tot het aanbieden van amendementen voorbij is.

De heer **Wijnaendts** gelooft daarentegen, dat nu juist het oogenblik gekomen is, om een nieuw amendement voor te dragen.

De **Voorzitter**: De gelegenheid tot het voordragen van amendementen is aan een ieder der leden, bij de behandeling van het laatste artikel, gegeven geworden. Dit was overeenkomstig de voorschriften van het Reglement. Verlangt het geachte lid echter eene motie van orde te doen, om alsnog een amendement aan te bieden, dan ben ik bereid, die motie van orde aan het oordeel der Vergadering te onderwerpen, maar anders houde ik de beraadslagingen over de artikelen voor te zijn gesloten.

De heer **Schooneveld**: Ik meen te moeten opmerken, dat de beraadslagingen over de artikelen toch wel moeten afgeloopen zijn voor dat men nieuwe artikelen kan voordragen. Het amendement schijnt ten doel te hebben, een nieuw artikel in het ontwerp te lasschen. Ik begrijp niet, dat het de bedoeling van het Reglement kan geweest zijn, om op die wijze den weg tot verdere verbetering van een ontwerp, door het toevoegen van nieuwe bepalingen af te snijden. Ik stel mij voor, dat het amendement ten doel heeft, het ingetrokken art. 6 te herstellen. En dan meen ik, . . .

De **Voorzitter**: Ik meen den geachten spreker te moeten doen opmerken, dat wij op dit oogenblik beraadslagen over eene motie van orde, over de vraag of er aan den heer Wijnaendts alsnog gelegenheid zal worden gegeven om een amendement aan te bieden. Bestaat er bij de Vergadering daartegen geen bezwaar, dan verleen ik dien heer daartoe het woord.

De heer **Wijnaendts**: Heden morgen is het amendement van den geachten spreker uit Leyden met 31 tegen 27 stemmen afgestemd. Uit den verderen loop der beraadslagingen is het gebleken, dat er van die 31 nog eenige leden waren, die de strekking van het ontwerp afkeurden, al vereenigden zij zich niet met het amendement. Ik stel mij alzoo den val van het ontwerp als mogelijk voor. Doch de zekerheid daarvan bestaat in geenen deele. Ik acht het echter van gewigt, dat het formulierboek van tijd tot tijd worde verbeterd. Ik vrees, dat wanneer zoodanige bepaling niet in de wet wordt opgenomen, de Regering niet zoo dikwijls daartoe noodzakelijkheid zal bestaan, eene wet tot partiele verbetering zal voordragen. Ik meen alzoo te moeten voorstellen het 6de artikel, dat heden morgen door de Regering is ingetrokken, wederom in het ontwerp op te nemen. Het is van den volgenden inhoud:

» Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om in dit *artsenijbereidkundig formulierboek* van tijd tot tijd die verbeteringen aan te brengen, welke latere vorderingen der wetenschap en behoefte der geneeskunde noodig zullen hebben gemaakt.

» Zoodanige verbeteringen zullen worden beschouwd als een geheel met dit formulierboek uit te maken en op haar al de bepalingen dezer wet toepasselijk zijn."

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zal het een onderwerp van overweging der Vergadering uitmaken.

De heer **Duijmaer van Twist**: Het heeft mij zeer leed gedaan, dat het amendement van ons geacht medelid uit Leyden de goedkeuring dezer Kamer niet heeft mogen wegdragen. Mijns inziens zoude daardoor het doel, dat men zich voorstelt, op eene grondwettige wijze zijn bereikt; dat is veranderlijkheid der Pharmacopoea overeenkomstig de behoeften en de vorderingen der wetenschap, en dit zonder delegatie.

Tegen het thans voorgestelde amendement moet ik mij ten sterkste verzetten. Het beginsel is nu aangenomen, dat de Pharmacopoea zelve is een onderwerp van wetgeving, dat de Pharmacopoea *wet* zal zijn: en ik meen aan het Gouvernement de bevoegdheid niet te mogen geven om eene *wet* bij *besluit* te veranderen. Dit zoude zijn de sterkst mogelijke delegatie; ware dit geoorloofd, het zoude evenzeer geoorloofd zijn de geheele wetgevende magt op de uitvoerende magt over te dragen.

Ik meen dus dat langs den nu voorgestelden weg het beoogde doel niet mag worden bereikt, en zal dus stemmen tegen dit amendement.

De heer **van Hall** gelooft niet, dat art. 6 in strijd zou zijn met de bepalingen der Grondwet. Tot op dit oogenblik is de Pharmacopoea Neerlandica nog niet geworden eene wet, maar zij is aangenomen als het artsenijmengkundig formulierboek, dat voortaan gevolgd zal moeten worden. De wetgever, die dat vaststelt, kan zeer wel de magt, om dat boek te veranderen, aan de Regering opdragen. Reeds nu verzekeren sommigen — doch bij kan voor de waarheid niet instaan — dat de Commissie zelve in het boek, dat ter griffie is nedergelegd, veranderingen wenscht te brengen. Wij allen zijn, althans in de wetenschap, mannen van vooruitgang, en dus zeker niet van onherroepelijken stilstand. Laten wij dan zorg dragen, dat niet onveranderd worde daargesteld datgene wat nu reeds blijkt verandering te behoeven. Spreker zal alzoo stemmen voor het amendement.

De heer **Fokker**: Het is u bekend, dat ik zooveel mogelijk getracht heb deze wet te doen aannemen. De voorname grond daartoe was daarin gelegen, dat het voorwerp der wet dringend werd gevorderd. Doch na den loop, dien de beraadslagingen hebben genomen, zou ik mij verpligt zien, tegen het ontwerp te stemmen, tenzij het amendement van den heer Wijnaendts worde aangenomen. Zonder te willen beweren, dat de pharmacie is eene wetenschap, die met den dag verandert, is het toch niet te ontkennen dat zij aanhoudend vorderingen maakt. Ik geef het gaarne toe, dat het zeer lang duurt vóór de benamingen in de wetenschap het zoogenaamde burgerregt hebben verkregen. Men zal zich alzoo wel wachten, vooreerst nieuwe namen in de Pharmacopoea te brengen. Het is nogtans zeker, dat het noodzakelijk is, de Pharmacopoea op zekere tijdstippen aan te vullen. Aan dien wensch en aan die behoefte zal moeten worden voldaan. En nu zullen wij verklaren, dat de pharmaceutische wetenschap voor eenen onbepaalden tijd tot stilstand wordt gedoemd. Het formulierboek zal voor onbepaalden tijd worden gedrukt, voor eenen onbepaalden tijd in werking blijven en van kracht zijn. Hoezeer er nu ook strijd schijnt te bestaan in het beginsel, dat in art. 1 is aangenomen, met dat hetwelk wij nu bij art. 6 wenschen vast te stellen, is toch art. 6 in de gegevene omstandigheden als het beste conciliatoir te beschouwen. Ik zal dan ook voor het amendement stemmen.

De heer **Schooneveld**: Straks, toen er over de motie van orde gehandeld werd, had ik willen zeggen, dat juist naar aanleiding van hetgeen er heden morgen heeft plaats gehad, ik zal stemmen voor het aangeboden amendement. Eene delegatie van de wetgevende op de uitvoerende magt gaat niet op. Er ontstond verschil over de vraag of de Pharmacopoea een object van wetgeving, dan wel van een reglement van openbaar bestuur moest

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 16DEN JULIJ.

ijn. Het stond bij sommigen vast, dat het een onderwerp van wetgeving moest uitmaken; bij anderen dat het een reglement noest wezen. De meerderheid heeft zich daarvoor verklaard, lat de Pharmacopoea moest uitgaan van de wetgeving. Het gevolg daarvan zal moeten zijn, dat alle veranderingen bij de wet noeten worden vastgesteld. Op die wijze bestaat er vrees, dat r niet zeer spoedig daartoe zal worden overgegaan, en men bij le wet zal stilstaan. Op die wijze zal aan de behoefte en aan le vorderingen der wetenschap niet worden voldaan. Indien er ru geen conciliatoir gevonden en aangenomen wordt, dan blijft er niets anders over dan tegen de wet te stemmen. Den tusschenweg, die voorgedragen is, meen ik te moeten aanbevelen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***: Het doet mij leed, dat het amendement van den heer Thorbecke straks niet is aangenomen, omdat ik overtuigd was, dat de vaststelling der Pharmacopoea was een onderwerp, dat tot het gebied van het algemeen bestuur behoorde; maar bovenal meen ik daaraan te moeten hechten, dat het beginsel hetwelk men aannam, zuiver behouden bleef. De meerderheid dezer Vergadering heeft nu uitgemaakt, dat de Pharmacopoea is een voorwerp van wetgeving. Na die beslissing kan de overlating aan de uitvoerende magt van het maken van veranderingen in wettelijke bepalingen niet anders beschouwd worden, dan als eene delegatie van wetgevende magt; waartoe ik ons onbevoegd acht. Men zal de bezwaren van het aangenomen beginsel, naar ik vrees, spoedig ondervinden. Het zal moeijelijk, zoo niet onmogelijk wezen, telkenmale als dit noodig mogt zijn, wettelijke veranderingen in het werk te brengen. Maar het zal zijn het gevolg van het beginsel dat bij de wet is aangenomen, dat er geene verandering in het werk kan worden gebragt dan *bij de wet*.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** kan zich niet vereenigen met de gronden ten voordeele van het amendement aangevoerd. Allerminst kan hij zich vereenigen met hetgeen door den spreker uit Amsterdam gezegd is, die tegen de bevoegdheid, welke het amendement aan de Regering wil toekennen, geene bedenking heeft, omdat naar zijn oordeel het artsenijkundig formulierboek geen deel van de wet zoude zijn. Juist de redactie van art. 1 strekt ten bewijze dat hier aan geene bloote aanhaling of vermelding te denken is, maar dat formulierboek een integrerend deel van de wet is. Het amendement van het lid uit Leyden had kunnen strekken om de zwarigheid weg te ruimen; maar hiermede heeft zich de Kamer niet kunnen vereenigen, en nu moet de spreker zich verklaren tegen elk middel, dat zou kunnen strekken om de moeijelijkheden waarin men zich willens en wetens heeft gewikkeld, op eene indirecte, naar zijne overtuiging ongeoorloofde wijze weg te ruimen.

Wat nu het voormalig art. 6 betreft, dat door dit amendement zou hersteld worden, zoo moet spreker verklaren, van den beginne af dit artikel te hebben beschouwd als volstrekt noodzakelijk, maar tevens als volstrekt onaannemelijk. De vereeniging van die beide hoedanigheden in dezelfde zaak was hem een bewijs dat het systeem der wet verkeerd was. Daarom heeft hij zich vereenigd met het amendement van het lid uit Leyden, dat strekken moest om het systeem der wet te veranderen. Nu echter de Kamer hare goedkeuring aan dat amendement heeft geweigerd, hoopt de spreker dat de verwerping ook van dit laatste amendement (hoe noodzakelijk ook op zich zelf) zal volgen, en dat daardoor de weg bereid worde tot afstemming der geheele wet, die, op een verkeerd beginsel gebouwd, zonder toevoeging eener volstrekt onaannemelijke bepaling, geen doel zal kunnen treffen.

De heer ***Donker Curtius***: Ik vraag het woord om te ondersteunen het amendement dat is voorgesteld. Ik behoor niet onder degenen, die de verwerping betreuren van het eerste amendement op deze wet voorgesteld. Ik zal mijne redenen daarvoor niet ontvouwen: dat is eene afgedane zaak; maar naar mijn inzien moet men wel onderscheiden omtrent de gevallen waarin de wetgevende magt niet delegeren kan, en omtrent de gevallen waarin eene delegatie goed, en ik mag zeggen noodzakelijk is. Ik stem toe, dat deze Kamer zich nooit moet laten verleiden om eenige algemeene delegatie te geven aan de Regering. Dat zou zijn eene abdicatie van hare magt, maar ik houd het er tevens voor, dat er onderwerpen zijn, welke aan de wetgevende magt worden onderworpen, welke hare beoordeeling behoeven, en die echter van dusdanigen aard zijn dat de omstandigheden dringende wijzigingen kunnen noodzakelijk maken in hetgeen door den wetgever bepaald was. In dat geval vordert het belang der maatschappij, dat zoodanige wettelijke bepalingen worden gemaakt, die hetzij aan de Regering, hetzij aan zeker collegie, hetzij aan zekere ambtenaren de magt verleenen andere voorschriften te geven. Zoo beschouw ik ook deze zaak. Hier is een boek vastgesteld; dat boek, dat daar ligt, dat maakt uit de Nederlandsche Pharmacopoea, op dit oogenblik; maar de aard dezer zaak brengt mede dat dikwijls, maar daarom niet dagelijks, ook niet op bepaalde tijdstippen, niet om de drie, vier, vijf of tien eerste jaren, maar dat dikwijls in dit boek wijzigingen moeten worden gebragt; en nu zegt, dunkt mij, de rede, dat de wetgevende magt bevoegd is, niet alleen om aan te wijzen de uitvoerende magt, maar om zelfs, zoo het noodig mogt zijn, aan te wijzen eene commissie van deskundigen, die van tijd tot tijd veranderingen in dat boek zullen kunnen brengen. Bij mij geldt de regel niet, dat een beginsel zóó streng moet worden vastgehouden, zóó streng, dat de maatschappij er onder lijdt. Dat is de bedoeling niet van de Grondwet, van geene wet hoegenaamd. Welnu, hier doen wij eene rationele zaak; wij hebben het principe bij de wet vastgesteld, maar wij zeggen, in zekere gegeven omstandigheden, als het blijken mogt dat verbeteringen noodzakelijk zijn, dan kan men die aanbrengen. Dergelijke delegatie is rationeel en ik voorzeg dat wij bij andere onderwerpen ook tot dergelijke delegatie zullen moeten komen, want er zijn mogelijkheden die de wetgever voorziet, die onmiddellijke voorziening behoeven, en waaromtrent het alzoo noodzakelijk is eene magt aan anderen op te dragen. En in dat geval moet men wel aan de uitvoerende magt of aan anderen de bevoegdheid overlaten om er in te voorzien. Ook dan is dat eene zekere soort van delegatie, maar het is niet die algemeene delegatie die rationeel niet zou mogen gegeven worden, waarbij in het algemeen een afstand van regt wordt gedaan. Ik meen dat hier het amendement eene nuttige strekking heeft, dat het kan leiden tot het aannemen van de wet, en het is juist daarom dat ik, in tegenoverstelling van den laatsten spreker, mijne stem voor hetzelve zal uitbrengen.

De heer ***van Eck***: Ik heb met de Kamer medegewerkt om den voorsteller de gelegenheid te geven om zijn amendement voor te dragen, niet omdat ik dacht dat hij daartoe nog het regt had; artikel 85 van het Reglement van Orde staat dunkt mij daartegen in den weg, maar omdat ik er geen bezwaar in zag dat desniettegenstaande die gelegenheid aan den voorsteller werd toegestaan.

Wat nu het stelsel zelf betreft, dat de Regering heeft laten varen, doch door den voorsteller weder wordt opgenomen, daarmede ben ik het niet eens.

Een der voorgaande sprekers verdedigde dat amendement door de opmerking dat het hier slechts gold eene delegatie door de Kamer aan de Regering gegeven, en dat eene zoodanige delegatie geoorloofd was; dat soms het belang der maatschappij het medebragt eene dergelijke opdragt aan een collegie of eenen ambtenaar te doen. Ik moet u echter herinneren, Mijne Heeren, hetgeen reeds voor mij door den heer Duijmaer van Twist is opgemerkt, dat dat regt, hetwelk we in handen zouden stellen der Regering, meer zoude zijn dan delegatie; dat we inderdaad aan de Regering het regt zouden toekennen om de door ons gemaakte wet bij besluit te veranderen. En wat er nu aan zij van het regt van delegatie, het verleenen aan de Regering der bevoegdheid om onze wetten te veranderen, dat zoude iets ongehoords zijn in de jaarboeken onzer politieke geschiedrollen, en dat regt mogen we, mijns inziens, ook nu niet toestaan.

Een ander spreker (de heer van Hall) wees u op het bezwaar dat er voor ons in lag om wetenschappelijke zaken te regelen; hij meende te weten dat de commissie nu reeds veranderingen wenschte te maken in het door haar aangeboden werk, en vroeg of wij dan die beginselen als onveranderlijk bij de wet zouden willen vaststellen.

Die bezwaren zijn niet de mijne. Wat de regeling van wetenschappelijke zaken betreft, daartoe zijn wij even bekwaam als de Regering zelve, beide moeten wij door anderen worden ingelicht. Die quaestie betreffende het regelen van wetenschappelijke zaken is dan ook reeds door de Kamer beslist, toen ze artikel 1 van dit ontwerp heeft aangenomen en het daarop voorgestelde amendement heeft verworpen. En wat nu de onveranderlijkheid betreft der beginselen door ons aan te nemen, zoo zie ik niet in dat die van anderen aard zal zijn dan die der Regering. Is de noodzakelijkheid tot verandering daar, dan zal die verandering van onze zijde even goed geschieden als van de zijde der Regering. Alles lost zich op in eene vertraging van enkele maanden, die tot het aannemen der wet zullen worden gevorderd, maar dat kan geen bezwaar genoemd worden, daar de aan te brengen veranderingen nimmer zoo spoed-vereischend zullen zijn, dat ze dat tijdsverloop niet zouden kunnen dulden.

En dit moet ik ten slotte aanmerken, dat het aannemen van dit amendement niet zoude zijn het maken van eene uitzondering op den regel in art. 1 aangenomen, maar integendeel eene verwarring van begrippen: het toekennen aan de Regering van een regt, dat artikel 1 toestaat aan de wetgevende magt en

derhalve het aannemen in dezelfde wet van twee lijnregt tegen elkander over staande beginselen. Ik mag daartoe niet medewerken.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***: De afgevaardigde van Almelo heeft mij zijdelings het verwijt gedaan, dat ik te veel aan beginselen hecht, zelfs dan wanneer de maatschappij daardoor nadeel zoude kunnen lijden. Eenig antwoord is daarop verschuldigd, en dan zeg ik: ik hecht niet zoozeer aan beginselen dat ik ze vasthoude, al zou ik daardoor ook de maatschappij in groot gevaar brengen. Maar ik ben er niet ligtelijk toe te brengen, om het heil der maatschappij in de verzaking van beginselen te zoeken en daarom staan de beginselen bij mij op den voorgrond. Ten aanzien van dit ontwerp is nu een beginsel aangenomen. De volgende bepalingen der voordragt dienen daarmede overeen te stemmen. Men moet door het aannemen van amendementen geene verwarring in de beginselen te weeg brengen. Nu door de Vergadering geoordeeld is dat de zaak geheel en al te huis behoort bij de wetgevende magt, nu moet deze ook de toevlugt blijven. Nu moet men zich die moeite veeleer getroosten dan af te gaan van de vastgestelde beginselen, of zonder overwegende redenen aan te nemen, dat nood de wet moet breken.

Wanneer ik nu al in het algemeen zoude kunnen toegeven, dat er omstandigheden kunnen bestaan, waarin de afwijking van beginselen door het staatsbelang gevorderd wordt, dan kan men mij echter moeijelijk opdringen, dat hier dusdanig geval aanwezig is. Immers de vasthouding aan het door de meerderheid aangenomen beginsel brengt alleen mede, dat iedere in deze wet te brengen verandering de medewerking der wetgevende magt vordert. Dit kan voor ons of onze opvolgers te dezer plaatse moeijelijkheden opleveren, maar ik geloof niet dat de gronden, voor eene afwijking van beginselen aangevoerd, ten deze in toepassing kunnen worden gebragt. Ik zal stemmen *tegen* het voorgedragen amendement en *voor* het ontwerp zoo als het ligt, nadat de meerderheid het beginsel heeft uitgemaakt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** zegt, dat hij bij gelegenheid dezer beraadslagingen bij herhaling heeft hooren beweren, dat de commissie, belast met de vervaardiging van de Pharmacopoea Neerlandica, nu reeds te kennen zou hebben gegeven, dat er gebreken in dat werk zijn, en dat daarin veranderingen dienen gebragt te worden. De Minister acht dit eene omstandigheid van te veel gewigt, om het stilzwijgen dienaangaande te bewaren. Hij meent te moeten verklaren, dat hem zoodanig gevoelen van de commissie volstrekt niet bekend is, en dat geen der leden der commissie hem iets dergelijks heeft gezegd. Ware dit het geval geweest, de Minister zou zich tot op het laatste oogenblik beijverd hebben het werk te doen verbeteren, om het zoo zuiver mogelijk te leveren. Niettegenstaande hij in den laatsten tijd, zelfs tot gisteren toe, met eenige leden dier commissie dikwerf in aanraking is geweest, heeft geen hunner hem daarvan een enkel woord gesproken. Hij meent het alzoo daarvoor te moeten houden, dat dit beweren op eene dwaling berust.

De heer ***Wijnaendts***: Tot verdediging en toelichting van het door mij aangeboden amendement, zal ik, na het daarover door anderen gesprokene, niets behoeven te zeggen; alleen wil ik eene opinie rectifieren omtrent het doel van dat amendement in het midden gebragt, en waartoe tegen mijne meening het gezegde van een paar leden aanleiding heeft gegeven, dat ik namelijk door het amendement het ontwerp aanneembaar heb willen maken; integendeel blijf ik tegen het beginsel van vaststelling van het formulierboek bij de wet, en het is daarom, dat, ook al wordt dat amendement aangenomen, ik stemmen zal tegen dit ontwerp, waarin ik art. 6 heb teruggewenscht, omdat, indien de wet mogt worden aangenomen, het dan mogelijk zal zijn, in het formulierboek vooruitgang te doen plaats hebben wanneer dit noodzakelijk mogt wezen.

De beraadslagingen worden gesloten.

Eerst wordt gestemd over *het amendement van den heer Wijnaendts*. Het wordt *niet aangenomen*, daar zich 41 stemmen tegen en 18 stemmen voor hetzelve verklaren.

Voor hebben gestemd de heeren: de Monchy, van Rijckevorsel, Wintgens, Schooneveld, de Man, Dirks, Jespers, Donker Curtius, Wijnaendts, Boxman, van Heiden Reinestein, van Hall, Scheltinga Winterberg, van Heloma, Schiffer, Fokker, van Naamen en Slicher van Domburg.

Daarna is in omvrage gebragt het ontwerp in zijn geheel, zoodanig als het is geamendeerd. Er verklaren zich 36 leden *voor* en 23 *tegen* het ontwerp, dat dienvolgens is *aangenomen*. Het zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Man, van Nispen van Sevenaer, van Randwijck, Wijnaendts, Thorbecke, Westerhoff, Hengst, van der Linden, Fokker, Zijlker, Heemskerk, Reinders, Storm van 's Gravesande, Sloet tot Oldhuis, Groen van Prinsterer, de Moraaz, Dommer van Poldersveldt, Verweij Mejan, van der Heijde, Dullert, Costerus, Schooneveld en van Zuijlen van Nyevelt.

De ***Voorzitter***: Morgen ochtend ten 11 ure zullen de verdere beraadslagingen bij de Vergadering worden voortgezet.

De heer ***Duijmaer van Twist*** merkt op, dat de Vergadering heeft bepaald, dat de beraadslaging over het ontwerp van wet nopens de heffing van opcenten in Noordbrabant zal volgen op de beraadslaging over dat, hetwelk thans nog in behandeling is. De Vergadering heeft evenwel almede bepaald, dat de beraadslaging over het ontwerp betrekkelijk het inkomen van de Kroon op morgen (Dingsdag) zal plaats hebben. Hij meent dat door die twee besluiten eenige onzekerheid bestaat welke beraadslaging zal volgen op die over het ontwerp, thans nog in behandeling, en verlangt derhalve dat die onzekerheid worde weggenomen.

De ***Voorzitter*** antwoordt, dat achtervolgens in beraadslaging zullen worden gebragt, overeenkomstig de beslissing der Kamer: 1°. het ontwerp wegens de heffing van opcenten in Noordbrabant; 2°. dat nopens de toelating en uitzetting van vreemdelingen; 3°. dat betrekkelijk het inkomen der Kroon; en 4°. dat ten aanzien der kroondomeinen. Die volgorde is door de Kamer vastgesteld en zal, zoolang er geene andere beslissing valt, in acht genomen worden. De beraadslagingen zullen in orde volgen.

Niets meer aan de orde van den dag zijnde, wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN DINGSDAG 17 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn aanvankelijk 58 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Binnenlandsche Zaken, van Financien, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst enz., voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Justitie wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De ***Voorzitter*** berigt dat de heeren L. D. Storm en Smit schriftelijk hebben te kennen gegeven, de eerste, dat hij, ofschoon opzettelijk tot dat einde herwaarts overgekomen, zich buiten de mogelijkheid bevindt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen: de laatste, dat hij uit hoofde van dringende omstandigheden de zitting niet kan bijwonen.

Beide missives worden voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie voor de verzoekschriften verzonden, de volgende adressen:

een adres van P. Klercks en andere schippers van Noordbrabant, betrekkelijk de vermindering van hun patentregt;

een adres van H. J. Aising, uit het gesticht Veenhuizen, betrekkelijk zijne bijzondere belangen.

De Commissie belast met het onderzoek der geloofsbrieven van den heer Lambrechts brengt, bij monde van den heer ***Thorbecke***, het navolgend verslag uit:

Uwe Commissie belast met in de eerstvolgende vergadering verslag te doen omtrent de door den heer Lambrechts ingezonden stukken, heeft reeds dadelijk bij de eerste inzage daarvan opgemerkt, dat verscheidene ontbraken, en aan die omstandigheid is de reden toe te schrijven dat tot heden daaromtrent geen rapport is uitgebragt. Thans evenwel zijn die stukken bij haar ingekomen. Daaruit blijkt dat de heer Lambrechts, geboren den 29sten April 1804 te Grevenbricht, op den 14den Julij jl. te Sittard bij eene eerste stemming de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen niet verworven heeft, waarop, blijkens het proces-verbaal op den

21sten daaraanvolgende tot eene herkiezing is overgegaan tusschen de twee personen die bij de eerste stemming de meeste stemmen verkregen hebben, waarbij zich op den heer Jan Jacob Lambrechts 181 stemmen en op den heer Corneli 154 stemmen vereenigd hebben. Bij de stukken is eene verklaring van den verkozene zelven gevoegd, dat hij binnen gemelde geboorte- en woonplaats de betrekking van schepen bij het gemeentebestuur bekleedt. Alle stukken zijn in volkomen orde bevonden. Naar het oordeel uwer Commissie staat aan de toelating van den heer Lambrechts in deze vergadering niets in den weg, en zij doet alzoo het voorstel om tot die toelating te besluiten, zoodra de gevorderde eeden door dien heer zullen zijn afgelegd.

De Vergadering vereenigt zich met de door de Commissie genomen conclusie en wordt mitsdien besloten den heer Lambrechts toe te laten.

De ***Voorzitter*** berigt, dat is ingekomen een Koninklijk besluit van den 10den Julij jl., waarbij hij gemagtigd wordt om van den nieuw verkozene de bij de Grondwet gevorderde eeden af te nemen.

Na voorlezing van dat besluit, wordt de heer Lambrechts door den Griffier binnengeleid, en neemt hij, na de eeden te hebben afgelegd, onmiddellijk zitting.

De ***Voorzitter*** deelt daarop mede dat de heer Groen van Prinsterer het verlangen heeft te kennen gegeven om aan de Kamer verlof te vragen tot het doen van interpellatien aan de Ministers: Te dien einde erlangt die heer het woord

De heer ***Groen van Prinsterer***: Een geacht lid dezer Vergadering heeft op gisteren verlof gevraagd en bekomen om over een zeer belangrijk punt eene vraag tot de Ministers te rigten. Ik hoop heden even gelukkig te zijn, ten aanzien eener vraag die mij en, naar ik geloof een aantal leden der Vergadering, zeer ter harte gaat. Ik wenschte verlof te bekomen om op een nader te bepalen dag aan de Ministers inlichtingen te vragen omtrent de beteekenis in hun oog en de toepassing van de artt. 53 en 73 der Grondwet, of om mij terstond duidelijker en bepaalder uit te drukken: ik wenschte inlichtingen te vragen omtrent het *al dan niet bestaan van een homogeen ministerie hier te lande, in verband met de werkzaamheden der Kamer.* Ik vind daartoe meer bepaald aanleiding in hetgeen bij de afgeloopen discussie in de verleden week is voorgevallen; in de wederkeerige beschuldigingen, ik geloof geen zachter woord te kunnen gebruiken, in de wederkeerige verwijten van eenige leden dezer Kamer en een Minister, omtrent de traagheid die oorzaak zou zijn dat er in de Kamer zoo weinig afgedaan werd. Ik geloof dat het feit als zoodanig aan geen wederspraak onderhevig is. Dat er weinig verrigt is, dat er weinig verrigt wordt, is een historisch feit, dat geconstateerd is, en ik ben het volkomen eens met hetgeen in den loop der discussien gezegd is dat het niet lang kan of zal duren of er zal bij de natie eene zeer ernstige klagte deswege ontstaan. Nu versta ik door de natie niet degene, die in den laatsten tijd zeer ongeroepen zich tot organen der natie op den voorgrond geplaatst hebben, maar ik versta door de natie, die kern der bevolking, welke de kracht der maatschappij uitmaakt en waarvan ik wenschelijk acht en hoop en verwacht, dat zij eindelijk hare aandacht zal vestigen op de wezenlijke belangen en regten van het volk. De vraag dus, die in de afgeloopen discussie aangeroerd werd was deze: van waar de oorzaak van dat weinig verrigten, en is die te vinden in de traagheid van de Ministers of in de traagheid van de Kamer?

Is die te vinden in de traagheid van de Ministers? Ik moet voor mij zelven erkennen, — daargelaten of in het een of ander bijzonder geval de ontwerpen of antwoorden te laat ontvangen zijn, — maar wat de zaak in het *algemeen* betreft, moet ik erkennen, dat ik geen dergelijk verwijt aan een der Ministers kan doen. Ik meen niet in twijfel te kunnen trekken den ijver, dien de Ministers gestadig aan den dag gelegd hebben. Ik zou waarlijk niet wenschen hun een verwijt van traagheid te doen. Ik kan zeer goed begrijpen de gevoeligheid van den Minister van Binnenlandsche Zaken over dergelijk verwijt en ik beaam gaarne wat onlangs door hem gezegd werd, dat van niemand het onmogelijke mag worden gevergd. Ik geloof dat het niet te pas komt van een Gouvernement te vorderen in de wetgeving te werken op de klok. Een ministerie behoeft niet zijne zoo gewigtige en moeijelijke taak af te werken als een kind op school, dat ter afdoening in een dag of in eene week een *pensum* ontvangt.

Ligt dan de schuld bij de Kamer, is aan ons de traagheid te wijten? Ik moet betuigen dat ik niet weet wat van de Kamer meer verlangd wordt. Wij zijn onmiddellijk toen er ontwerpen van wet inkwamen, bij elkander gekomen. Met den meesten spoed, die vereenigbaar is met eene overweging geëvenredigd aan het belang van het onderwerp, zijn de wets-ontwerpen in de sectien behandeld.

Er wordt tegenwoordig veel gesproken van een *negatief* vermogen door deze Kamer aan den dag gelegd; men zegt dat zij niets positefs heeft verrigt. Ik acht eene beschuldiging hierover onverdiend. Wij bewijzen eene even groote dienst aan het land, wanneer wij een slecht wets-ontwerp verwerpen als wanneer een goed wets-ontwerp aangenomen wordt. Trekt men de opregtheid van onze overtuiging in twijfel, of verlangt men dat wij slechts wetten aannemen, om den schijn te hebben van werkzaam te zijn?

Dikwijls heeft men zich over de vorige Kamer beklaagd, dat menigeen wetten aannam, waarvan hij de afkeurenswaardigheid betoogd had. Dit voorbeeld behoeft door ons niet te worden gevolgd. Maar zou men dan begeeren dat wij ter bespoediging gebruik maakten van het regt van initiatief? Ik wensch dat regt niet ter zijde te stellen. Bij zoodanige behandeling van zaken zal de Kamer zich welligt gedrongen zien het te gebruiken. Maar wanneer wij dit gedaan hadden, en wanneer dan menigvuldige bezwaren geopperd waren die eene afstemming ten gevolge hadden, of wanneer het voorstel door de Eerste Kamer verworpen werd, en wanneer het bleek, dat wij na eene omslagtige behandeling van zaken niets tot stand gebragt hadden, ook dan zouden wij beschuldigd worden, ofschoon ook ten onregte, dat wij van het initiatief gebruik hadden gemaakt in plaats van de ontwerpen af te wachten die de Regering ons zou voorgelegd hebben.

Ik geloof inderdaad, Mijne Heeren, dat die verwijten ongegrond zijn, weinig nut hebben, en veeleer nadeel kunnen stichten. Groot nadeel ook, omdat zij doen voorbijzien de *ware* oorzaak van het kwaad.

Naar die oorzaken onderzoek te doen acht ik onzen pligt. Ik meen die te vinden in den aard en de zamenstelling van het Ministerie. In de zamenstelling, in zoover die niet overeenkomt met den aard van een homogeen ministerie. Aldus stel ik terstond alle personele quaestien ter zijde. Ik vraag thans niet of de beginselen der Ministers overeenkomen met de beginselen die ik verdedig.

Evenmin is er quaestie van het opdringen van een Ministerie of van Ministers aan de Kroon. De vraag die ik wensch te doen geldt enkel en alleen den aard en het wezen van een homogeen ministerie. Daarop wensch ik dat de aandacht dezer Kamer worde gerigt.

En nu wensch ik te handelen geheel in den geest van art. 97 van het Reglement van Orde. Het is een nieuw punt, wij hebben daaromtrent nog geene ervaring, maar het schijnt dat men in geene uitvoerige ontwikkeling moet treden bij het vragen van verlof. Ik zeg in geene *uitvoerige* ontwikkeling, want dan zou men inderdaad op eene indirecte en slinksche wijze reeds datgene doen, waarvan het twijfelachtig is of het door de Kamer zal worden vergund. Maar art. 97 verlangt toch eenige ontwikkeling, als ware het eene schets der redenering waaruit de vraag ontleend wordt; want anders zouden de ministers onvoorbereid moeten antwoorden, waartegen men juist een waarborg begeert. Ik bepaal mij dus enkel en alleen bij eene korte opgave van hoofddenkbeelden: Een homogeen ministerie is naar mijn inzien onmisbaar in een constitutionneelen Staat. Door een homogeen ministerie versta ik een bewind hetwelk, op grond van eenheid van beginselen, naar een vast beraamd plan te werk gaat, en daardoor den invloed verkrijgt en behoudt, die met de roeping en waardigheid van een gouvernement overeenkomt. Zoodanig homogeen Ministerie is onmisbaar en wel in verband vooreerst met de regten der *Kroon*, ten andere met de werkzaamheden der *Staten-Generaal*, ten derde met de beloften bij de *grondwets-herziening* gedaan, en eindelijk met de duidelijke bepalingen en den onmiskenbaren geest der *Grondwet*. Zoodanig homogeen ministerie, in ieder constitutionneel bewind en bepaaldelijk hier te lande onmisbaar, bestaat thans in Nederland niet. Ook dit is een historisch feit. Althans de homogeniteit is niet kenbaar geworden indien ze bestaat; en er zijn een aantal verschijnselen waaruit het tegendeel schijnt te kunnen worden ontleend. Opheldering is voorzeker voor de Kamer niet overtollig. Ten gevolge van het gemis van zoodanig onmisbaar homogeen ministerie zijn wij in groote ongelegenheid geraakt. Daaromtrent behoef ik in geen lang betoog te treden, want die zwarigheden bestonden juist daarin dat geen voortgang, geene behoorlijke afdoening van zaken plaats heeft. — Hier zie ik op hetgeen tot dusver in de zitting der Kamer verrigt is, en ik vraag wat zal er nog worden verrigt? Wij staan reeds digt genoeg bij het einde der zitting, om te kunnen inzien dat er waarschijnlijk niet één der groote aangelegenheden die aan deze Kamer zouden voorgelegd worden, zal afgedaan zijn.

Als bijna zeker kunnen wij aannemen dat noch de kieswet, noch de provinciale wet, noch de gemeente-wet, noch de wet op het onderwijs zullen tot stand komen. Als ons gevraagd zal worden wat wij eigenlijk gedaan hebben, zullen wij moeten antwoorden: *niets, niets, niets!* Aldus zullen wij met weinig aangename en inderdaad onaangename herinneringen van deze zitting

huiswaarts keeren. Napoleon zeide, toen hij, na den eersten glansrijken veldtogt, het leger van Italie ontbond: » Soldats! vous pourrez dire un jour, et moi aussi, j'étais à l'armée d'Italie." Wij zullen moeten zeggen dat wij tot de vergadering behoord hebben die eene wet gemaakt heeft voor de vermicellien macaroni-fabrieken, en over de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.

Mijne Heeren, deze zaak heeft eene belagchelijke zijde, maar naar gelang van die belagchelijkheid ook een meer ernstigen kant. De verantwoordelijkheid rust niet enkel op het Ministerie, maar ook op ons. Het is niet genoeg zoo wij met ijver en getrouwheid de wets-ontwerpen hebben nagegaan. Wanneer iemand ons gemoedelijk rekenschap afvraagt, en wij zeggen: ik ben trouw in de sectien geweest, ik heb geene vergadering gemist, ik heb menigwerf het woord gevoerd, ik heb het constitutionneel geduld tot vervelens toe in beoefening gebragt, — hij zal ons te gemoet kunnen voeren: ik vraag naar geene bijzonderheden, maar naar den gang der zaken, wat de groote belangen van het Vaderland betreft. Wist gij dan niet dat in den Staat de springveer van het bewind ontbrak? Ik neem voor dit intellectueel onderwerp een materiele vergelijking. Wist gij niet dat de spoortrein niet in beweging gebragt wordt, als hij niet aan een locomotief gehecht is?

Het is meer dan tijd dat de aandacht van deze Kamer, van het Ministerie en van de Natie op deze aangelegenheid worde gevestigd. Ik wensch daarom verlof te erlangen om op een nader te bepalen dag aan de Ministers inlichtingen te vragen omtrent de beteekenis en toepassing van de artt. 53 en 73 der Grondwet, nopens het bestaan van een homogeen ministerie, in verband vooral tot de werkzaamheden dezer Kamer.

Daar niemand eenige bedenkingen daartegen in het midden brengt, wordt het gevraagde verlof toegestaan, en besluit de Vergadering, op voorstel van den Voorzitter, om Vrijdag, den 20sten dezer, voor het doen dier interpellatie aan de Ministers te bepalen.

Nadat door den ***Voorzitter*** aan de orde gesteld zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot heffing van provinciale opcenten in de provincie Noordbrabant*, en hij daartoe het woord gegeven heeft aan den heer Hengst, vraagt

de heer ***Poortman*** het woord tot het doen van eene motie van orde. Toen onlangs, zegt hij, door den Voorzitter werd voorgesteld om de behandeling van het wets-ontwerp, regelende het inkomen der Kroon, vooraf te doen gaan aan die van het wets-ontwerp tot voorziening omtrent de kroondomeinen, bevreemdde mij het alstoen door de Kamer in dien zin genomen besluit. Geen der leden vatte het woord op. Ik zelf, sedert eenigen tijd wegens ongesteldheid hier in deze Vergadering niet tegenwoordig geweest zijnde, schreef mijne bevreemding toe aan mijne onbekendheid met hetgeen te dien aanzien vroeger had plaats gehad. Maar mijne bevreemding is op nieuw opgewekt, nadat ik gisteren avond in het *Bijblad der Staats-Courant* het verslag van het verhandelde in de zitting van den 16den der vorige maand, ten opzigte van het voorstel van den heer van Zuijlen van Nyevelt heb gezien. De zaak komt mij voor van zooveel gewigt te zijn, dat ik mij verpligt reken de aandacht der Vergadering op nieuw op die aangelegenheid te vestigen, daar ik het noodig acht, dat de Kamer zich andermaal omtrent dit punt verklare. Immers wat is wenschelijk, en welk is het doel der Kamer? dat het wets-ontwerp betrekkelijk het inkomen der Kroon met algemeene stemmen en zoo mogelijk zonder beraadslagingen worde aangenomen. Nu vrees ik zeer dat wij dat doel niet zullen bereiken, zoo de beraadslagingen omtrent het wets-ontwerp tot voorziening omtrent de kroondomeinen, aan die over de voordragt tot regeling van het inkomen der Kroon niet voorafgaan. Onderscheidene leden zijn nog van oordeel dat art. 27 der Grondwet niet verbiedt het inkomen der Kroon geheel uit de schatkist te doen betalen, en aan den Staat de vrije beschikking over de hem in 1848 tot kroondomeinen teruggegeven domeinen toe te kennen. Die leden zullen het ontwerp op het inkomen der Kroon niet kunnen aannemen; maar om in hun geheel te blijven, zullen zij daartegen moeten stemmen. Maar ook zij, die van een tegenovergesteld gevoelen zijn, en meenen, dat het inkomen der Kroon uit de domeinen afgescheiden moet blijven van dat uit de schatkist, moeten verlangen dat de prioriteit aan de voordragt omtrent de kroondomeinen gegeven worde. Immers art. 27 der Grondwet veronderstelt, dat de zaak der kroondomeinen geregeld is, en dat daaromtrent niets meer te regelen valt. En dat zou het geval zijn geweest, die regeling zou hebben plaats gehad, indien Koning Willem II niet overleden ware. Maar mogen wij nu afwijken van de bedoeling der Grondwet? Ik geloof het niet. Het is naar het mij voorkomt, wenschelijk en pligtmatig eerst te regelen wat de Grondwet veronderstelt geregeld te zijn. Ik geloof eindelijk ook, dat het voor de Regering noodzakelijk is het wets-ontwerp betrekkelijk de kroondomeinen het eerst in behandeling gebragt te zien. Zij is, natuurlijkerwijze, uitgegaan van het denkbeeld dat de voorziening omtrent de kroondomeinen moest plaats hebben op de wijze als door haar is voorgedragen. Daarin ligt de onderstelling, dat het uit die domeinen voortvloeijende inkomen aan de Kroon zal komen, en op die onderstelling is het wets-ontwerp nopens het inkomen der Kroon gegrond. Mogt nu het eerstgenoemde wets-ontwerp belangrijke wijzigingen ondergaan of afgestemd worden, dan zou de Regering kunnen meenen, dat door haar eene andere voordragt betrekkelijk het inkomen der Kroon zou moeten gedaan worden. Ik geloof alzoo dat het in alle opzigten als wenschelijk is te beschouwen, dat de Kamer op haar laatst genomen besluit terugkome, en alsnog bepale, gelijk vroeger gedaan is, om de beraadslagingen over de wet, houdende voorzieningen omtrent de kroondomeinen, door die omtrent de wet tot regeling van het inkomen der Kroon te doen volgen.

Deze motie van orde, door een genoegzaam getal leden ondersteund, in hoofdelijke omvrage gebragt zijnde, wordt daarbij met 36 tegen 22 stemmen aangenomen, en alzoo bepaald dat de discussie over het wets-voorstel tot regeling van het inkomen der Kroon door die over het voorstel tot voorziening omtrent de kroondomeinen zullen worden voorafgegaan.

Voor hebben gestemd de heeren: van Eck, Zijlker, Reinders, Sloet tot Oldhuis, Godefroi, Meeussen, van Zuijlen van Nyevelt, Hengst, Wijnaendts, Verweij Mejan, de Moraaz, Dommer van Poldersveldt, Dirks, de Man, Storm van 's Gravesande, van der Linden, Schiffer, Wintgens, Fokker, Westerhoff, Jespers, Bots, van Heiden Reinestein, Boreel van Hogelanden, Duijmaer van Twist, Costerus, Borret, Engelen, Lambrechts, Slicher van Domburg, van Hasselt, Dullert, Thorbecke, Poortman, van der Heijde en Heemskerk.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Groen van Prinsterer, de Lom de Berg, Backer, Scheltinga Winterberg, Leclercq, van Nispen van Sevenaer, Bachiene, van Walchren, van Hall, van Randwijck, de Monchy, Nedermeijer van Rosenthal, Donker Curtius, Mutsaers, Schooneveld, van Voorst, Luijben, Lotsy, Boxman, van Rijckevorsel, van Naamen en de Voorzitter.

De heer ***Thorbecke*** ontwikkelt daarop de redenen die, zijns inziens aanleiding hebben gegeven tot de omstandigheid dat de Kamer zoo even op een vroeger door haar genomen besluit is moeten terugkomen. Hij geeft den wensch te kennen dat dit in het vervolg worde voorgekomen. Daar echter te dien aanzien geen bepaald voorstel door hem wordt gedaan, heeft de zaak geen verderen voortgang.

(*Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.* I.)

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets ontwerp *tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant*, en wel in de eerste plaats de algemeene beraadslagingen over het geheele wets-ontwerp.

De heer ***Hengst*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

De Nederlandsche natie gaat gebukt onder buitengewoon zware lasten, welke vooral den middelstand doen kwijnen, en waardoor menig huisvader, die anders met handenarbeid zijn onderhoud konde vinden, tot den bedelstaf wordt gebragt. Waarin ligt die reden? 1°. in een verkeerd belastingstelsel, en 2°. in de uitvoering van hetzelve; wat het eerste betreft behoeft geen betoog, en wat het tweede aangaat, is er slechts noodig op eene menigte van processen-verbaal te wijzen, welke den middelstand voornamelijk drukken; en in het district althans, voor hetwelk ik gekozen ben, vexatoir kunnen genoemd worden, welke ik hoop, dat spoedig, door tusschenkomst van Zijne Excellentie den Minister van Financien mogen een einde nemen.

Bezwaard met rijks-, provinciale en gemeentelasten, strekt de thans in behandeling zijnde wet al wederom om belastingen op belastingen te stapelen, en zoo als dezelve is voorgedragen, acht ik ze ondoelmatig en onstaatkundig. Het zijn immers de Provinciale Staten, welke weldra zullen ophouden te bestaan, waarvan de voordragt is uitgegaan? En zal men er nu toe kunnen besluiten, om voor het geheele tijdvak, waarover dat noodig zal zijn, twee buiten gewone opcenten op de grond- en personele belasting toe te staan?

Neen, Mijne Heeren, was zulks voor een jaar, zoude ik een goedkeurende stem aan de voordragt kunnen geven. Wat een buiten gewonen opcent op de grond- en personele belasting betreft, daartoe bestaat naar mijn inzien geene de minste noodzakelijkheid; immers zal men nu in dezen tijd nieuwe lasten creëren en onder den dek

HARMONIE TE GRONINGEN

mantel van verbetering van wegen en waterleidingen invoeren; neen, Mijne Heeren, het is niet geoorloofd boven zijne krachten ondernemingen te beginnen, die eene provincie, als het ware, uitputten; wat zal het baten, dat men hier en daar schoone wegen ziet aanleggen, als de ingezetenen onder de zwaarste lasten gebukt gaan en de provinciale kas door het aangaan van leeningen uitgeput is? En, Mijne Heeren, welk gedeelte der provincie Noordbrabant plukt de meeste vruchten van al die gelden? In bijzonderheden zal ik niet treden, slechts ééne vermeen ik met stilzwijgen niet te mogen voorbijgaan; ik bedoel de resolutie van den 11den Julij 1848, waarbij Gedeputeerde Staten worden gemagtigd voor 's hands een voorschot uit de provinciale fondsen te verstrekken, de som van zes duizend gulden niet te boven gaande, tot schadeloosstelling van de leden der commissie en tot voldoening der kosten van repartitie der omslagen voor het uitwaterings-kanaal van Grave naar Geertruidenberg, en zulks met handhaving van het regt van repetitie van de bij dat werk belang hebbende gemeente- en polder-besturen.

Het is de stad 's Hertogenbosch en eenige omliggende gemeenten, welke nut van die groote onderneming zouden genieten. Ja, Mijne Heeren, landen van particulieren worden daardoor in waarde vermeerderd, maar het algemeen belang niet op den voorgrond gesteld; want vele ingezetenen, zoowel boven als beneden gelegen, zullen hierdoor worden benadeeld; en nu wil men van die onderneming eene provinciale, ja eene gouvernements-onderneming maken; en men gaat zelfs zoo ver, van daarvoor aan de leden der commissie en tot voldoening der kosten van repartitie, uit de provinciale fondsen de niet onaanzienlijke som van zes duizend gulden toe te kennen! Ik betreur wel is waar, het lot van sommige arme gemeentenaren, die door het water gekweld worden, maar hierdoor wordt de onderneming niet gewettigd ten koste eener geheele provincie, ten koste van polderbesturen, die een tegenovergesteld belang hebben. Hoe vaak zouden niet de belanghebbenden, zooals in andere provincien des Rijks heeft plaats gevonden, een werk kunnen ondernemen tot verbetering en droogmaking hunner gronden? Immers de waarde hunner eigendommen wordt meer dan verdriedubbeld; dat hij dan ook, die de voordeelen geniet, de nadeelen afdrage; want zoo doende zou men eene provincie bezwaren ten behoeve van bijzondere personen. Ik heb dit weinige aangevoerd om aan te toonen, dat het wel degelijk noodzakelijk is, dat men wete tot welk einde de gelden eener provincie gebruikt worden. Het is waar art. 129 der Grondwet roept alleen de bekrachtiging bij de wet, bij den invoer eener provinciale belasting in; maar dit sluit niet in dat ik als vertegenwoordiger, mij moet bepalen binnen den engen kring en beoordeeling van den aard der belasting, in; zoo als in het algemeen verslag te lezen staat. Krachtens art. 131 der Grondwet *wordt aan de Staten de regeling en het bestuur van het provinciaal huishouden door de wet overgelaten;* wij hebben in gewone gevallen niets met het huishoudelijke eener provincie te maken, en dat is de geest van art. 131.

Maar wordt onze goedkeuring gevraagd tot heffing eener belasting, dan treden wij krachtens art. 129 op, en onderzoeken of er noodzakelijkheid bestaat tot het verleenen eener heffing; dan onderzoeken wij de oorzaak, wij treden in eene beschouwing der huishouding van de betrokkene provincie: wij regelen het provinciaal huishouden niet, maar vestigen slechts ons oog op die administratie; zijn wij niet doordrongen van de noodzakelijkheid en doelmatigheid der heffing, wij weigeren onze goedkeuring. Immers, Mijne Heeren, heb ik alleen te onderzoeken of de provinciale belasting strijdig is met het algemeen rijks-belang; en moet ik mij alleen daarbij bepalen, dan had de Grondwet in art. 129 niet in algemeene bewoordingen de bekrachtiging moeten voorschrijven, dan hadden wij niet eens te weten dat die gelden zouden strekken tot verbetering van wegen en waterleidingen, en die bijvoeging was alsdan in het ontwerp overbodig; ja onnoodig is het dan het getal opcenten uit te drukken, daar het dan onverschillig is of er een of twintig opcenten voorgedragen worden.

Van welke zijde men nu deze voordragt beschouwe en welke uitlegging men aan de Grondwet geve, is het tijdstip dan niet ongunstig, om eene belasting toe te staan van één per cent, voor werken die nog daargesteld moeten worden, voor werken die misschien niet eens de goedkeuring zullen wegdragen van het aanstaand nieuw collegie.

De heer ***van Rijckevorsel*** zegt hoofdzakelijk: Ik kan geenszins het gevoelen deelen van den vorigen spreker, dat wij zouden te treden hebben in een naauwkeurig onderzoek van de werken, waartoe de uitgeschreven belasting strekt, veel minder dat wij het oog zouden moeten vestigen op de provinciale administratie. Dit is, mijns inziens, geheel buiten den kring der wetgeving en uitdrukkelijk bij de Grondwet aan de Provinciale Staten en aan den Koning opgedragen. Art. 129 der Grondwet zegt: » De Staten dragen jaarlijks de kosten van hun bestuur, voor zooveel het rijks-bestuur is, aan den Koning voor, die zé, in geval van goedkeuring, op de begrooting der staatsbehoeften brengt De begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt; vereischt 's Konings goedkeuring. Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, vereischen bekrachtiging door de wet." En wanneer ik nu naga hetgeen verhandeld is bij gelegenheid van de grondwets-herziening, dan zie ik, ja, dat door vele leden daarop aangedrongen is, dat niet die bekrachtiging telkens moest noodig gemaakt worden, maar eene algemeene wet de regels moest vaststellen, waarbij provinciale belastingen zouden kunnen worden geheven; en dat, ja, in de Grondwet gebragt is, wat we er thans in lezen, maar alleen daarom, omdat bij de Provinciale Staten geene wetgevende magt bestaat om belastingen te heffen. Ik kan mij zeer goed voorstellen dat de grondwetgever het noodig geacht heeft in de Grondwet de bepaling op te nemen dat de Koning en de Staten-Generaal alleen de heffing van provinciale belastingen zullen kunnen toestaan, ten einde daardoor zekerheid te erlangen dat die belastingen niet in botsing met de algemeene belastingen zullen komen. Maar daaruit vloeit nog geenszins voort, dat om die reden de wetgevende magt in een onderzoek moet treden van al de onderdeelen van het provinciale huishouden. Tot dat onderzoek acht ik de Kamer in allen deele onbevoegd. Het moge waar zijn dat deze wet nog te veel behelst, maar die omstandigheid kan geen grond opleveren om haar te verwerpen. In allen gevalle moet ik het gevoelen van sommige leden bestrijden, dat de wet daarom verwerpelijk zou zijn, omdat daarbij de noodzakelijkheid en het nut der uit te voeren werken niet is aangetoond, of omdat die werken slechts voor een gedeelte der provincie van dienst zullen zijn, weshalve al de ingezetenen van dat gewest daaraan niet zouden behoeven bij te dragen. Dit alles is de zaak der Provinciale Staten en van den Koning, die de provinciale begrooting goed- of afkeurt, maar deze Kamer heeft zich met die aangelegenheden in het minst niet te bemoeijen. In de afdeelingen heb ik ook de bedenking hooren opperen, dat wij de heffing der hier voorgestelde belasting slechts voor één jaar moesten toestaan. Ook dit kan ik niet toegeven. Ik vraag het, hoe of het mogelijk zou zijn een belangrijk, langdurig werk tot stand te brengen, zoo de voleindiging daarvan van eene jaarlijksche goed- of afkeuring wierd afhankelijk gesteld? Men heeft ook opgemerkt dat die heffing van provinciale opcenten zou plaats hebben voor werken die nog gedaan moeten worden en nog niet zijn daargesteld: dit zal te regt geschieden; want de Provinciale Staten kunnen geen werk doen ondernemen, voor en aleer zij verzekerd zijn daartoe de noodige middelen te bezitten. Maar er is meer. Er is volgens het wetsontwerp ook sprake van de voortzetting van een reeds bestaand werk, en er moeten alzoo gelden gevonden worden tot voortdurende rentebetaling en aflossing van negotiatien, die volgens Koninklijke goedkeuring geschied zijn. Derhalve behooren de geldschieters de zekerheid te hebben, dat die voorgestelde heffing zal mogen geschieden over al den tijd gedurende welken zij tot aflossing en rentebetaling zal noodig zijn; deze behooren van eene jaarlijksche begrooting niet afhankelijk en alzoo *onzeker* te worden gemaakt. Ik moet aannemen dat de Provinciale Staten bekend zijn met de provinciale belangen, en die ook voorstaan, en dat zij dienovereenkomstig een voorstel aan den Koning doen, en dat de Koning daaraan zijne goedkeuring niet schenkt, zoo het niet in overeenstemming met de provinciale belangen is. Ik heb als volksvertegenwoordiger alleen te vragen, of de voorgestelde belasting met de algemeene belangen des Rijks strijdig is? En wanneer dit het geval niet is, dan mag ik mijne goedkeurende stem aan dit ontwerp niet onthouden. Het is waar, er staat in de Grondwet, dat de provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven door de Staten *jaarlijks* zullen worden opgemaakt en dat de provinciale belastingen, tot dekking *dezer* uitgaven, bekrachtiging vereischen door de wet. Nu zou men kunnen aanvoeren, dat er alzoo ook eene jaarlijksche bekrachtiging moet plaats hebben; doch ik geloof niet dat dit de bedoeling der Grondwet is. De geschiedenis der grondwets-herziening kan omtrent dit punt eenige opheldering geven. Art. 12 later art. 13 van het vierde der wets-ontwerpen tot herziening der Grondwet luidde oorspronkelijk:

» De Staten dragen de kosten van hun bestuur, voor zooveel het rijksbestuur is, aan den Koning voor, die ze, ingeval van goedkeuring op de begrooting der staatsbehoeften brengt.

» De begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven, door de Staten opgemaakt, vereischt 's Konings goedkeuring.

» Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, vereischen bekrachtiging door de wet."

Daarop is, ten gevolge van de in de afdeelingen gemaakte opmerkingen, het woordje *jaarlijks* in de 1ste en 2de alinea door de Regering er bijgevoegd. De laatste zinsnede is onveranderd ge-

bleven. De uitdrukking: »Provinciale belastingen tot dekking *dezer uitgaven*, slaat dus op de begrooting der provinciale en huishoudelijke uitgaven, *niet* op het woord *jaarlijks*. Wanneer ik het verhandelde in de Kamer bij gelegenheid van de beraadslagingen over dat vierde hoofdstuk der Grondwet nalees, dan zie ik dat omtrent den geest waarin dit artikel moet worden opgevat, geen twijfel kan blijven bestaan. In de zitting van den 21sten Augustus van het verleden jaar heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken tot opheldering van dit punt de volgende woorden van Hogendorp, voorkomende in het VIIIste deel zijner Bijdragen, aangehaald: » Wij lezen niets in de Grondwet van eenige vaste belastingen, door de Staten der provincien te heffen. De provinciale werken, bij art. 150 vermeld, en waarvan wij reeds het noodige hebben gezegd, vereischen slechts tijdelijke en geene vaste belastingen. De kosten van het bestuur der Staten dragen zij, volgens art. 143, aan den Koning voor, en wanneer de Koning ze goedkeurt, brengt Hij ze op de begrooting der staatsbehoeften. Hoezeer de Grondwet geene vaste belastingen aan de Staten der provincien toelaat, *zoo verbiedt zij echter zulke belastingen niet.* De zaak is in het midden gelaten, en wanneer de ondervinding aantoonde, dat zulke belastingen noodig en nuttig waren, *zouden zij kunnen ingevoerd worden bij de wet.* Iets van dien aard is geschied bij de wet van den 12den Julij 1821, art. 14. Daarbij zijn zes opcenten van eenige algemeene belastingen, op de heffing en opbrengst in iedere provincie, aan de Staten derzelve toegelegd."

Gaarne had ik ook nageslagen de discussie, welke in de vorige zitting der Staten-Generaal over hetzelfde onderwerp gehouden is; maar helaas! dit is mij ondoenlijk geweest, daar in het Bijblad van de Staats-Courant het verslag van het gebeurde in de vergadering van den 18den December 1848 nog niet in zijn geheel is geleverd, en van die zitting alzoo slechts een onvolledig stuk bestaat, zoodat men nog niet weet of dat Bijblad enkel als scheurpapier is te beschouwen, dan wel of het later aangevuld zal worden en zal kunnen dienen. Ik moet vragen waartoe dient dat Bijblad? Voorzeker niet voor de liefhebbers van het dagelijksch nieuws, want daarvoor komt het veel te laat en te ongeregeld uit. Nu geloof ik gereedelijk dat er bij de tegenwoordige wijze van werken bezwaar bestaat om spoedig een volledig verslag te leveren van hetgeen dagelijks ter vergadering voorvalt, en dat het daaraan is toe te schrijven dat men zoozeer ten achtere is. Ik wil niets afdingen op de werkzaamheid en den ijver van de ambtenaren bij de Staats-Courant; ik geloof niet dat zij gehouden zijn het onmogelijke te doen. Ik vrees zelfs dat, zoo bij deze Kamer stenographen werkzaam mogten zijn, ook deze niet geheel aan het voorgestelde doel zullen beantwoorden, ten ware het door hen te leveren verslag zoo regelmatig en spoedig in het licht verscheen, dat men, met ter-zijde-stelling van alle andere nieuwsbladen, zich met het Bijblad zou kunnen tevreden stellen. Maar ik heb dikwijls opgemerkt dat het publiek veel liever te rade gaat bij goede uittreksels, dan bij de volledige langdradige lecture van al het verhandelde in de Kamer. Dit Bijblad beschouw ik nu niet anders dan de bouwstoffen bevattende voor de geschiedenis, welke men bij volgende gelegenheden zal kunnen raadplegen. Maar wat heb ik nu aan die bouwstoffen, wanneer zij slechts gedeeltelijk en gebrekkig voorhanden zijn? De hier in behandeling zijnde zaak kwam mij zoo belangrijk voor, dat ik in het Bijblad wenschte na te gaan wat de Minister van Binnenlandsche Zaken betrekkelijk hetzelfde onderwerp in de vergadering van den 18den December jongstleden heeft gezegd, en waarom de Kamer alstoen de heffing van provinciale opcenten slechts voor één jaar heeft toegestaan. Dit is om de door mij opgegeven reden onmogelijk geweest. Ik laat het niet bij dit enkel beklag, maar ik beschouw de zaak zoowel voor de natie als voor ons van zooveel belang, dat ik aan den ten deze verantwoordelijken Minister, namelijk dien van Binnenlandsche Zaken, bepaaldelijk de vraag rigten moet, waarom dit Bijblad van de vorige zitting tot heden een onvolledig stuk is gebleven, en waarom de redactie daarmede niet heeft gehandeld, gelijk zij dezer dagen heeft gedaan, ten aanzien van redevoeringen, welke zij van sommige leden nog niet nagezien heeft terugbekomen, door voorloopig slechts hunnen naam naar de orde der discussie te vermelden, onder toezegging van nader op het gesprokene terug te zullen komen. Diezelfde weg zou ten opzigte van die vroegere zitting kunnen zijn ingeslagen; door dit stelsel daar niet te volgen, bestaat er eene vertraging van rnim een half-jaar in de uitgave. Die ongeregeldheid heeft ook plaats bij de uitgave van het Bijblad van dit jaar. Zoo eindigt de laatste bladzijde van vel 114 (pag. 455) in het midden eener door den heer Borret in de zitting van den 8sten Mei jl. uitgesproken rede, terwijl het daarop volgende vel (pag. 457) met de zitting van den 14den Mei aanvangt. (*) zoodat van het eene tot het andere vel drie bladzijden worden overgesprongen. Ik heb gemeend over dit onderwerp eenigzins te moeten uitweiden, en verzoek nogmaals den Minister van Binnenlandsche Zaken de redenen te willen mededeelen die tot zulke slordigheden aanleiding geven.

De heer ***van der Heijde:*** In de Grondwet van 1840 werden geene uitdrukkelijke bepalingen gevonden ten aanzien van het heffen van belastingen tot dekking van de uitgaven voor het onderhouden en aanleggen der werken, van welke in art. 148 dier Grondwet wordt gesproken; met andere woorden, bij die Grondwet was niet uitgemaakt of het heffen van provinciale belastingen voor dergelijke uitgaven, de bewilliging des Konings alléén of der wetgevende magt behoefde.

Bij het stilzwijgen dier Grondwet, werd de tusschenkomst van de Staten-Generaal in deze aangelegenheid door de Regering niet noodzakelijk beschouwd; het heffen van provinciale belastingen werd dien ten gevolge bestendig door den Koning, zonder de medewerking van de Staten-Generaal, geautoriseerd, gelijk dan ook in de provincie Noordbrabant uit dewelke ik hier afgevaardigd ben, bij Koninklijk besluit van den 2den April 1845, n°. 55, twee buitengewone opcenten op de hoofdsommen der belastingen op de gebouwde en ongebouwde eigendommen en der personele belasting, tot aflossing van kapitaal en interesten eener geldleening van f 300,000, voor den aanleg van wegen en waterleidingen, toegestaan zijn; welke geldleening op grond van gedacht Koninklijk besluit, met affectatie van die twee buitengewone opcenten, werkelijk tot stand gebragt is voor de invoering van de in 1848 gewijzigde Grondwet.

Het 129ste artikel dezer Grondwet heeft wel hierin eene belangrijke verandering gemaakt met te bepalen, dat provinciale belastingen, tot dekking van enkel provinciale uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging door de wet vereischen; doch, Mijne Heeren, deze innovatie kan geene terugwerkende kracht hebben en niet dan voor het toekomende verbindend zijn.

Tot de heffing van de twee buitengewone opcenten, waarvan thans de bekrachtiging door de wet, voor het geheele tijdvak waarover dat zal noodig zijn, wordt voorgesteld, was bij Koninklijk besluit van den 2den April 1845, n°. 55, autorisatie gegeven, niet om jaarlijks op nieuw aangevraagd en verleend te worden, maar om doorloopend te werken, tot dat de geldleening zal afgedragen zijn en deze geldleening, tot welker aflossing en rentebetaling die opcenten zijn aangewezen en onderzet, was gesloten en de opcenten waren reeds jaarlijks zonder hernieuwde goedkeuring geheven, alles anterieur de invoering van de gewijzigde Grondwet, welker voorschreven art. 129 dan ook op die heffing niet kan worden toepasselijk verklaard, zonder aan hetzelve eene terugwerkende kracht toe te kennen, welke het met de schuldeischers aangegane contract zoude kunnen schenden, hen in hunne verkregene regten verkorten en hunnen toestand onzeker maken, want in die heffing vinden de schuldeischers hunnen waarborg voor de teruggaaf van kapitaal en de rente-betaling, zonder denwelke zij met de provincie niet zouden gecontracteerd hebben en de provincie ook niet in staat zoude zijn hare verbindtenissen na te komen. Die waarborg mag dus aan de geldschieters, als een bestanddeel des contracts, niet worden ontnomen en bij de toepasselijkheid van art. 129 der Grondwet, wordt het behoud van die garantie eenigzins problematiek, want wie kan waarborgen, dat de beide Kamers der Staten-Generaal hare toestemming maar zoo dienstwillig zullen verleenen, terwijl een onderzoek au fond tot eene andere uitkomst zoude kunnen leiden.

Ik ben op deze gronden van oordeel, dat de voortdurende heffing van de twee bedoelde opcenten niet onder het bereik van art. 129 der Grondwet valt en dat mitsdien de bekrachtiging door de wet daarop niet vereischt wordt; ik zal daarom, tot handhaving van het beginsel der niet-retroactiviteit van de wetten, en ten einde de regten der schuldeischers intact te laten en buiten alle contestatie te houden, mijne goedkeuring aan het voorstel van wet, onder letter *a*, niet geven; zijnde het mij, onder allen eerbied gezegd, voorgekomen, dat bij de wet van den 21sten December 1848 (*Staatsblad* n°. 83), waarbij krachtens art. 129 der Grondwet aan de heffing dier opcenten voor een jaar bekrachtiging verleend is, het 4de artikel der wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koningrijk: »De wet verbindt alleen voor het toekomende en heeft geene terugwerkende kracht", niet geheel is in het oog gehouden.

(*) *Aanmerking der Redactie.* De geëerde redenaar zal later bemerkt hebben, dat hier *geene* slordigheid bestond. Ten gevolge van vertraging in het terug ontvangen van eene der redevoeringen die op vel 1141 voorkomen, kon dit vel eerst later uitgegeven worden, doch nu loopt zoowel de inhoud als de foliëring der vellen en bladzijden geregeld door.

Onder litt. *b* des ontwerps van wet wordt mede voorgesteld e heffing te bekrachtigen voor hetzelfde tijdvak en dus voor vijftig ıren, van eenen buitengewonen opcent op dezelfde belastingen, oor de rentebetaling en aflossing eener geldleening van f 200,000, raartoe de Staten van Noordbrabant den 10den Julij 1848 hebben beloten tot het verder voortzetten der verbetering van wegen en waterleidingen in de provincie; welke heffing bij voormelde wet van den 15ten December 1848 ook was geautoriseerd, doch slechts over het erstvolgend dienstjaar, zoodat ingevolge den tweeden considerans, eze geldleening niet kon worden tot stand gebragt, ten ware an de geldschieters de zekerheid worde gegeven, dat die heffing al mogen geschieden over al den tijd gedurende welken zij tot flossing en rentebetaling noodig zal zijn.

Ik zal hier in het voorbijgaan aanstippen, dat deze overweing mij bevestigt in mijn hierboven geuit gevoelen, dat de ieffing van de twee buitengewone opcenten voor de eerste geldeening van f 300,000 niet mag worden afhankelijk gemaakt an eene latere wet. Men wil thans, om eene tweede geldeening te bevorderen, onherroepelijke zekerheid geven voor hare flossing en rentebetaling, en men verliest uit het oog, dat roegere geldschieters in gevaar worden gebragt de zekerheid die hun ij Koninklijk besluit tot bewaring van kapitaal en interesten was egeven, te verliezen, door dezelve *ex post facto*, aan de sanctie an den wetgever te onderwerpen.

Ik zie hierin eene inconsequentie en contradictie, die ik niet weet p te lossen.

Laatstgemelde geldleening, zegt de tweede considerans, — ik moet lenzelve herhalen om den inhoud in uw geheugen te verlevendigen — an niet worden tot stand gebragt, ten ware aan de geldschieters le zekerheid worde gegeven, dat die heffing zal mogen geschieden ver al den tijd, gedurende welken zij tot aflossing en rentebetaling oodig zal zijn.

Let wel op, Mijne Heeren, die geldleening is dus nog niet gesloten n echter is de eene buitengewone opcent op de grond- en personele elastingen van de loopende dienst ten behoeve van de provincie itgetrokken; die opcent, waarvan het totale cijfer ruim f 12,500 al bedragen, moet strekken tot aflossing en rentebetaling der geojecteerde tweede geldleening van f 200,000; en dewijl die eldleening nog niet tot stand gekomen is, zijn bij mij twee vragen ontstaan: de eerste, of die heffing vooraf wel wettig is, en de weede, welke bestemming aan dit inkomen door het provinciaal estuur zal worden gegeven?

Mij komt voor, dat de geldleening de heffing van de belasting ad behooren vooraf te gaan en dat de geldleening niet gelukkende, le belasting niet mogt uitgeschreven worden; dit heeft bij mij de edachte doen ontstaan, dat de betaling dezer opgelegde belasting oor alsnog niet kan gevorderd worden, en zulks op grond van rt. 1371 van het Burgerlijk Wetboek, volgens hetwelk eene erbindtenis zonder oorzaak aangegaan, is krachteloos. In casu s geene oorzaak aanwezig, alzoo de schuld niet bestaat en dus an geene aflossing van kapitaal of rentebetaling te denken valt.

Met betrekking tot het voorstel van wet onder letter *b*, zullen le Staten-Generaal in een grondig onderzoek van hetzelve treden f daaraan een votum van vertrouwen schenken, *omdat de Regering* naar hare memorie van toelichting, *genoegzame reden eeft gevonden tot het verleenen der bekrachtiging een voorstel te doen*, — naar het algemeen verslag *eene meerderheid van meening is, dat de Staten-Generaal, bij de beoordeeling der voorgestelde provinciale elastingen, niet moesten treden in de huishouding der provincie, naar, van een algemeen standpunt uitgaande, alléén hadden te onderoeken of de provinciale belasting strijdig is met het algemeen belang, wijl de behartiging van het zuiver provinciaal belang geheel an de Provinciale Staten is toevertrouwd*, — en naar de memorie van eantwoording door de Regering, *de Staten-Generaal onmogelijk enoegzame kennis van het huishouden van elke der provincien zich ouden kunnen eigen maken, om volledig te kunnen beoordeelen of le voorgestelde uitgaven zijn doelmatig en uitsluitend in het belang er provincie, of de behoefte aan het heffen der belasting bestaat n of de keuze der soort van belasting en de wijze der heffing is vereen te brengen met het belang der provincie.*

Ik zal verschooning moeten vragen, Mijne Heeren, dat ik deze ienswijze dier meerderheid en der Regering niet tot de mijne maken an, dewijl ik welligt in dwaling verkeer met van gevoelen te zijn, lat, bijaldien, ter voorziening in provinciale behoeften, het heffen an provinciale belastingen noodig wordt, de Staten-Generaal bij rt. 129 der Grondwet geroepen worden een oppertoezigt over de rovinciale aangelegenheden uit te oefenen en overzulks de nuttigeid en de noodzakelijkheid der te heffen belasting te beoordeelen, onder hetwelk ik de doelmatigheid van het voorschrift der Grondvet, *dat provinciale belastingen bekrachtiging door de wet vereischen*, eer zoude betwijfelen en geneigd zijn de voorkeur aan het gebruik roeger hierin gevolgd, te geven. Ik kan niet gelooven, dat de Grondwet de bevoegdheid der Staten-Generaal binnen zoo engen ring zoude willen beperkt hebben, dat het 129ste artikel in dien beperkten zin door de Regering voorgedragen en door de Staten-Generaal aangenomen zoude zijn.

Ik lees op folio 11 van het verslag der Tweede Kamer van de Staten-Generaal in dubbelen getale vergaderd, in fine der 2de alinea van art. 12: » Nog heeft men gevraagd of de wetgevende magt » wijzigingen kan brengen in de voordragten der Staten," waarop de Regering bij hare memorie van beantwoording heeft geantwoord op folio 9: » De laatste vraag of de wetgevende magt wijzigingen kan brengen in de voordragten der Staten, moet bevestigend worden beantwoord.

» Hoe toch zijn wijzigingen denkbaar, indien in geen onderzoek over de verdiensten van de voordragt mag worden getreden, indien in het wezen der zaak niet mag worden doorgedrongen? Welke zoude de waarde eener wijziging zijn op geen voorafgaand onderzoek gegrond."

In de beoordeeling dus van dit wets-ontwerp onder litt. *b* de opinie, die ik van de Grondwet heb opgevat, zullende volgen, zal mijne uit te brengen stem op mijne eigene overtuiging door een zooveel mogelijk grondig onderzoek verkregen, gebaseerd zijn.

Voor eene grondige oordeelvelling heb ik geene elementen gevonden in de voor ons liggende stukken; ik heb uit andere bronnen moeten putten, mij door eenige locale kennis en door mijne vorige betrekking van lid der Provinciale Staten van Noordbrabant aangewezen; de uitkomst van mijn onderzoek is niet gunstig voor het voorstel van wet en legt mij de verpligting op om mijne goedkeuring aan hetzelve te onthouden.

En inderdaad, hoe zou ik voor dat voorstel een goedkeurend votum kunnen uitbrengen, nu de ondervinding heeft geleerd, waar zooveel tonnen gouds gebleven zijn, nu ook gebleken is dat de eerste geldleening van f 300,000 ter afdraging en rentebetaling van dewelke de geheele provincie gedurende 50 jaren met eene verhooging van twee opcenten op de grond- en personele belastingen zal bezwaard zijn, geheel is geabsorbeerd, en dat een geheel arrondissement der provincie, eene bevolking van nagenoeg 80,000 zielen en eene inhoudsgrootte van 76,000 bunders hebbende, noch uit de geldleening van f 300,000, noch uit de andere provinciale fondsen door de 6 opcenten geheven op de grond- en personele belastingen, ingevolge de wet van den 12den Julij 1822 bijeengebragt, geen cent heeft kunnen bekomen tot het verbeteren en aanleggen van wegen en waterleidingen, waaraan echter de behoefte groot en algemeen erkend is, terwijl andere streken der provincie, voornamelijk het arrondissement 's Bosch, zoo rijkelijk uit de provinciale fondsen genoten hebben, dat nagenoeg alle gemeenten in gezegd arrondissement met elkander door middel van straat-, klinker- of grindwegen verbonden of aaneengeschakeld zijn.

Er bestaat een tweede meer beslissend bezwaar tegen het verleenen van de gevraagde bekrachtiging.

Die tweede geldleening van f 200,000 zoude, gelijk door de Regering wordt opgegeven, moeten strekken tot het verder voortzetten der verbetering van wegen en waterleidingen, en zoude het van belang zijn, dat die gelden weldra kunnen worden opgenomen omdat anders de bedoelde werken, die reeds gedeeltelijk zijn uitgevoerd, moeten worden gestaakt. Er zijn dus reeds werken ondernomen, voor de bekostiging van welke de gelden nog bij leening moeten worden verkregen en tot afdraging van welke geldleening en de rentebetaling, provinciale belastingen zullen worden geheven na bekrachtiging door de wet. Dit zoude niet voor de voorzigtigheid van de Gedeputeerde Staten in Noordbrabant getuigen; het is immers onzeker, dat de gevraagde bekrachtiging zal worden verleend en de geldleening tot stand komen zal?

Dan, Mijne Heeren, evengemeld aangevoerd motief, dat de reeds gedeeltelijk uitgevoerde werken zouden worden gestaakt, ook dat hieruit voor die werken zelve groote nadeelen zouden voortvloeijen en tevens voor de arbeidende klasse de gelegenheid zoude worden benomen, om bij die werken arbeid en brood te vinden, acht ik blootelijk palliativen door de Gedeputeerde Staten gebezigd om de thans voorgestelde bekrachtiging des te zekerder te bekomen, want tot uitvoering van die werken bestaat de noodzakelijkheid niet eener tweede geldleening en dus ook niet eener buitengewone belasting, dewijl de laatst ondernomene werken nog begrepen zijn onder de begrooting van kosten, tot dekking van welke de eerste geldleening van f 300,000 heeft plaats gehad, hetgeen ik bewijs door de resolutie van de Staten van den 10den Julij 1848, waarbij onder letter *a* is bepaald, dat alle onder handen zijnde en gedecreteerde wegen, met inbegrip van dien van Veghel over Erp naar Gemert, finaal afgewerkt en tot stand gebragt zullen worden; zoodat deze geldleening van f 200,000 nog geene vaste bestemming bekomen heeft en er geene werken om uit dezelve bestreden te worden vastgesteld of ondernomen zijn, maar het waarachtig motief voor de tweede geldleening van f 200,000 is om daaruit aan te vullen een aanmerkelijk tekort in de provinciale kas, waarvan mij het cijfer niet juist bekend is, omdat hetzelve noch bij de jaarlijksche verslagen van Gedeputeerde Staten, noch bij de begrootingen als restant wordt opgegeven.

Dit tekort, ongetwijfeld groot, en de oorzaak waardoor hetzelve ontstaan is, zullen bij de Regering wel niet bekend zijn (trouwens Gedeputeerde Staten geven daaraan zoo min mogelijk publiciteit); ik zal die oorzaak mededeelen en het wezenlijk bestaan van het deficit door de verslagen van Gedeputeerde Staten over de jaren 1847 en 1848 en door eene resolutie van de Provinciale Staten van den 10den Julij 1848, aantoonen.

Zoodra de geldleening van f 300,000 was tot stand gekomen, werd door de Provinciale Staten overwogen welke wegen zouden worden ondernomen en onder anderen besloten, dat aan die wegen tot daarstelling van welke de gemeenten het meest zouden bijdragen, de prioriteit zoude worden gegeven.

Hierop volgden aanzienlijke aanbiedingen voor bijdragen, door de gemeenten, zonder eenigen waarborg voor de nakoming en welke door de Gedeputeerde Staten ter goeder trouw en zonder eenige verzekering of aanwijzing van middelen te vorderen, zelfs naar men zegt, mondeling, zijn aangenomen.

Alle die gemeenten werden al spoedig in het genot der wegen gesteld; eenige voldeden aan hare verbindtenissen, andere weigerden of bleven nalatig en daar de wegen provinciaal waren verklaard en door de Gedeputeerde Staten waren aanbesteed, was de provinciale kas tot de betaling der aannemingspenningen, op de betaalde tijden, gehouden, hoezeer de gemeenten hare quota's, vrijwillig aangeboden, nog niet in de provinciale kas overgebragt hadden, en waaraan zij zich tot heden weten te onttrekken, ondanks alle pogingen van Gedeputeerde Staten.

Het bestaan van dat deficit wordt ontegensprekelijk bewezen door de verslagen van Gedeputeerde Staten en de resolutie der Provinciale Staten hierboven vermeld; ik zal de vrijheid nemen de plaatsen daartoe betrekkelijk, aan u, Mijne Heeren, voor te lezen. (Hier leest spreker voor de plaatsen voorkomende op folio 38 van het verslag van 1847, op folio 41 van het verslag van 1848 en den korten inhoud der resolutie van de Staten van 10 Julij 1848, te vinden op folio 10 van het Kort overzigt van de onderwerpen behandeld in de gewone zitting der Provinciale Staten van Noordbrabant in 1848).

Ik zal hiermede van dit onderwerp afstappen, daar ik gevoel, Mijne Heeren, dat ik uw geduld te lang heb op de proef gesteld; ik zal mij nog veroorloven te doen opmerken, dat het alleronregtvaardigst zoude zijn, om tot dekking van het verzuim van Gedeputeerde Staten in het nemen van behoorlijke voorzorgen, en tot bestrijding van uitgaven die op de negotiatie van f 300,000 behooren geïmputeerd te worden, eene nieuwe geldleening van f 200,000 te openen en tot aflossing van dezelve eene buitengewone provinciale belasting gedurende vijftig jaren te heffen, waarin zoovele gemeenten, welke ook de zes gewone en de twee buitengewone opcenten in de provinciale kas brengen, zonder dat tot heden aan hare wegen en waterleidingen gedacht, veel minder tot verbetering van dezelve iets gedaan is, zullen moeten dragen, en wel alleen tot ontheffing van die gemeenten, welke na in het volle bezit van prachtige en kostbare wegen gesteld te zijn (die daarenboven, als provinciale wegen, ten koste der provincie worden onderhouden), in gebreke blijven hare te dier zake aangegane verbindtenissen te vervullen.

Ik eindig met aan de Regering in overweging te geven, of het in deze omstandigheden niet gepast en raadzaam zoude zijn, een onderzoek ten deze in te stellen en inmiddels het voorstel van wet in te trekken; overlatende aan de aanstaande onmiddellijk door de ingezetenen te benoemen Provinciale Staten, om, indien zij daartoe termen vinden, op deze zaak terug te komen, op de afdoening van welke Gedeputeerde Staten zoo sterk schijnen aan te dringen, hetgeen uit hoofde van hun ephemerisch bestaan wel eenige verwondering wekken moet.

De heer ***Moeussen*** zegt hoofdzakelijk: Ik had aanvankelijk het voornemen niet het woord te voeren. Ik achtte dit niet noodig, omdat ik meende dat het wets-ontwerp dat thans in behandeling is niet zou worden bestreden. Ik beschouwde deze wet als dienende tot regeling van zaken, die reeds voorlang hadden behooren geregeld te zijn, als eene wet die ten doel had te herstellen de wettelijke verhouding tusschen de schuldeischers in de provincie Noordbrabant, die geacht kon worden in 1848 verbroken te zijn. Ik meende alzoo, dat deze voordragt niet zou worden bestreden, te minder, omdat de daarbij voorgestelde belasting reeds in volle werking is. Nu men echter goedgevonden heeft haar te bestrijden, zal ik optreden om haar te ondersteunen. Men heeft een beginsel aangerand dat ik als nuttig voor het land beschouw, en zoo dit het onderspit moet delven, dan zal daarvan het gevolg zijn dat wij jaarlijks hier hartstogten en driften uit iedere provincie zullen zien optreden, dat wij met allerlei nutteloos werk overladen zullen worden en in vele bijzonderheden ons zullen begeven, gelijk zulks reeds heden morgen het geval is geweest. Ik ben geen zoodanig voorstander der provinciale onafhankelijkheid, wanneer daardoor Staten in eenen Staat zouden gevormd worden; dit zou zijn eene schrede terug naar het stelsel van federatie; maar ik ben evenmin een voorstander van zoodanige centralisatie, dat daardoor de onafhankelijkheid en zelfstandigheid der provincien, en de vrije werking en het huishoudelijk leven der gewesten gedood en vernietigd zou worden. De Grondwet van 1848 schrijft te dien aanzien een billijken middenweg voor. Daarbij is aan de provincien geene volstrekte onafhankelijkheid toegekend, maar echter geene vrije beweging ontzegd. Daarom onderzoeken ook de Provinciale Staten en niet de Staten-Generaal, die beheerders van het algemeene huishouden zijn, of de in de provincien te ondernemen werken nuttig of onnoodig zijn, of zij hier of daar in het gewest, op deze of gene wijze, zullen worden tot stand gebragt. Wanneer de Staten der provincien de ten uitvoer te leggen werken goedgekeurd, de uitgaven daarvoor geraamd en op de begrooting gebragt, en de goedkeuring daarop des Konings ontvangen hebben, en wanneer zij daarna aan ons de magtiging vragen om de tot dekking der uitgaven benoodigde belasting te heffen, dan mogen wij te dien aanzien in geen verder onderzoek treden. Wij hebben alsdan alleen na te gaan of die belastingen met de algemeene belangen des Rijks in strijd zijn, en te vragen of daardoor bijv. de vrije invoer of doorvoor zal belemmerd worden; hetgeen onder anderen het geval zou kunnen zijn indien men de producten en voortbrengselen van naburige provincien belastte en daardoor den vrijen invoer werkelijk benadeelde. Reeds in het vorige jaar heeft een begaafd spreker uit Gelderland dit punt met onaanvolgbare helderheid en klaarheid uiteengezet. Die onderscheiding welke ik hier op het oog heb is niet nieuw in ons staatsregt. De staatsregelingen van 1801 en van 1805 huldigden dat beginsel insgelijks. Daarbij was bepaald dat de departementale belastingen door de wetgeving moesten worden goedgekeurd, maar dat zij niet mogen worden geweigerd, dan ingeval zij bevonden worden in strijd met de algemeene belangen des lands te zijn, of met het algemeene belastingstelsel. Men heeft deze wet bestreden om redenen die hier in geenen deele te huis behooren. Ik laat daar op de Provinciale Staten van Noordbrabant bij deze belasting eene billijke verdeeling hebben in acht genomen. Ik ben uit een arrondissement van dat gewest afgevaardigd, waar men zich te dien aanzien billijk beklaagt; maar dit zal mij niet beletten af te wijken van een beginsel dat ik nuttig en heilzaam voor het land reken te zijn. Ik zou het woord hebben gevraagd om te dezer gelegenheid de Regering en meer bijzonder den Minister van Binnenlandsche Zaken en dien van Oorlog bekend te maken met de klagten die met zekere kracht aangeheven worden in een gedeelte der provincie Noordbrabant, betreffende een door hunne voorgangers genomen besluit. De Staten dier provincie hebben eenige jaren geleden aan den Koning voorgedragen den aanleg van een geheel stel wegen en magtiging voor dien aanleg gevraagd. Die magtiging werd verleend met uitzondering van den weg van de Willemstad op Bergen op Zoom. De weigering was daarop gegrond dat de Staten dien weg beschouwende als tevens te zijn in het belang des Rijks, daarvoor een rijks-subsidie hadden gevraagd. De Staten van Noordbrabant zijn naderhand bij herhaling op dat onderwerp teruggekomen, zonder een subsidie te vragen. De gevraagde magtiging is echter voortdurend geweigerd op grond, gelijk de Regering beweerde, dat die weg de verdediging van de Willemstad en mitsdien van de linie van het Hollandsche Diep zou benadeelen. Ik acht de zaak van het uiterste gewigt, en het is daarom dat ik de aandacht der Regering op dit punt wensch te vestigen. Bergen op Zoom is verbonden door een straatweg met Antwerpen, Rotterdam door een grindweg met de Buitensluis tegenover de Willemstad; de uiteinden dezer beide wegen zijn slechts vijf uren van elkander verwijderd. Wanneer nu de door mij bedoelde weg bestond, dan zou over Bergen op Zoom eene regtstreeksche communicatie tusschen de twee groote koopsteden Rotterdam en Antwerpen bestaan, die veel korter zou zijn dan de tegenwoordige over Breda. Daarenboven zou die weg loopen door een rijk land, dat zich door vruchtbaarheid onderscheidt, en vier gemeenten doorsnijden waaronder er één is van vijf duizend zielen. Deze gemeenten betalen en zullen nog langen tijd moeten bijdragen in de kosten der provinciale wegen, terwijl zij zelve, ten gevolge van het bedoeld verbod, van die opbrengsten niet het minste voordeel zullen trekken. Die gemeenten stellen dan ook, even als de Willemstad en Bergen op Zoom, zooveel belang in de zaak, dat zij bereid zijn aanzienlijke subsidien te verleenen. En indien nu het verbod tot het aanleggen van dien door mij bedoelden weg gegrond ware, dan zou ik kunnen toegeven dat het bijzonder belang voor het algemeen wijken moest. Ik ben geen beoordeelaar der krijgskunst; maar ik meen dat het verbod meer het uitvloeisel is van het vooroordeel, dat het land geschapen is om er proeven van verdedigingskunst op te nemen. Ik moet vragen, waarom, indien die weg voor de Willemstad zoo gevaarlijk is, men dan naauwelijks drie jaren geleden een steenweg van Bergen op Zoom naar de Belgische grenzen heeft mogen aanleggen. Indien die weg in het front der vesting niet gevaarlijk is, waarom

HARMONIE TE GRONINGEN

zou dan de door mij bedoelde in den rug van de sterkte gevaarlijk zijn. Bovendien, het terrein is aldaar doorsneden door twee rivieren, wier mondingen zijn afgedamd of gesloten door zoogenaamde sassen. Door middel dezer sassen kan de landstreek worden geïnundeerd; de sassen kunnen verdedigd worden en met geschut voorzien, zoo als is geschied tijdens de Belgische onlusten. En als uiterste middel zou de zeedijk bij de Willemstad kunnen doorgestoken, en daardoor de zeevloed over het land gejaagd worden. Eindelijk heeft de geschiedenis geleerd dat, niettegenstaande vroeger een zandweg ten zuiden van Bergen op Zoom bestond, dit in 1747 geen beletsel heeft opgeleverd voor de Franschen om zwaar geschut van Antwerpen over te voeren en dit voor de wallen van Bergen op Zoom te brengen, terwijl de slechte staat der wegen om de Willemstad geen hinderpaal voor het berennen dier stad in 1793 is geweest. Ik eindig alzoo met deze zaak aan de ernstige overweging der Ministers van Binnenlandsche Zaken en Oorlog te onderwerpen, en hun dit onderwerp bijzonder aan te bevelen.

De beraadslagingen worden voor een half uur geschorst.

Bij de heropening berigt de ***Voorzitter***, dat de Commissie van Rapporteurs gereed is haar algemeen verslag uit te brengen over het wets-ontwerp *tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over* 1849. — Wordt besloten dat stuk te doen drukken en ronddeelen, en de beraadslaging daarover te doen plaats hebben na die over het wets-ontwerp *tot regeling van het inkomen der Kroon.*

De algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant* worden daarop hervat.

De heer ***van Eek***: Ik voeg mijne klagte bij die van den heer van Rijckevorsel over het niet afdrukken van het Bijblad van den 18den December 1848. Ik heb mij beijverd deze klagte te brengen in de Commissie van Rapporteurs. Ik behoefde er echter niet op aan te dringen dat die klagte in het verslag zou worden opgenomen, want zij was de klagte van allen, zij was de klagte van ieder lid dezer Vergadering. Wat toch zal openbaarheid, een der hechtste grondzuilen in een constitutionnelen Staat, beteekenen, indien het aan het gezag zal vrijstaan die openbaarheid te niet te doen door de middelen onder zich te houden die tot openbaarheid kunnen leiden? Daarom, Mijne Heeren, heeft uwe geheele Vergadering er hare afkeuring aan gegeven dat dat Bijblad niet openbaar was geworden; maar de Kamer heeft er nog een wensch bijgevoegd. Zij heeft gevraagd dat aan het gebrek dat daardoor ontstaan was en waardoor de discussien over een dergelijk onderwerp, hetwelk in het vorige jaar is behandeld, niet behoorlijk konden worden gevolgd, zou worden te gemoet gekomen. Zij heeft gevraagd dat de Minister haar in staat zou stellen, zijne redevoering toen gehouden in te zien, en het heeft mij ten hoogste verwonderd dat aan dien wensch geen gevolg is gegeven; dat de Minister niet alleen niet heeft kunnen goedvinden daaraan te voldoen, maar dat dat uitgedrukt verlangen zelfs met geen antwoord is verwaardigd geworden, en geen enkel woord met betrekking tot dat onderwerp in het antwoord op het verslag van de Commissie van Rapporteurs is geplaatst. Ik wensch derhalve nu nog aan den Minister de vraag te rigten waarom dat Bijblad niet is bijgedrukt en wanneer die aanvulling zal plaats hebben.

Ik kom nu tot de wet. Er is strijd bij verschillende leden ontstaan omtrent het regt begrip van art. 129 der Grondwet, en waarlijk het is in het verslag opgenomen en bij deze discussie gebleken dat die strijd alsnog bestaat. Er waren er die beweerden dat de Kamer alleen bevoegd was om te vragen of de belasting, die hier voorgedragen is, in strijd was met het rijks-belang; en er waren anderen, die beweerden dat de volheid der wetgevende magt ook ten dezen opzigte aan ons was verbleven en dat wij het regt hadden om te onderzoeken waarop die belasting was gegrond. Ik moet ten deze opmerken, dat indien het eerste stelsel hetwelk ik heb opgenoemd mogt worden aangenomen, dan de belasting niet wordt bepaald door de Tweede Kamer, maar in waarheid door de Provinciale Staten. Indien toch de Tweede Kamer niet mag vragen waarop die belasting berust, niet mag onderzoeken wat aanleiding gegeven heeft tot die belasting, alsdan bestaat de magt om tot dekking der voorgenomen uitgaven belastingen voor te dragen bij de Provinciale Staten, zonder dat de Kamer daarop eenigen invloed kan uitoefenen, en het eenig gewigt dat door haar in de schaal zou worden gelegd, bestaat dan alleen in het *toezigt*, dat zij zou hebben, dat die belastingen overeenkwamen met de rijks-belastingen. Ik geloof dus niet te veel te zeggen, wanneer ik beweer dat zoo het eerste stelsel opgaat het regt om belastingen uit te schrijven in waarheid verblijft bij de Provinciale Staten.

En nu vraag ik: welk stelsel is hier raadzaam? Er zijn er, die beweren dat het regt om belastingen uit te schrijven moet blijven berusten bij de Provinciale Staten, en dat wel daarom, omdat, zoo de Kamer dat regt had, zij zou moeten indringen in de provinciale belangen. Ik kan echter niet gelooven dat de Kamer misbruik zal maken van het regt, dat volgens mijne zienswijze haar is geschonken, en ik meen integendeel dat, indien dat regt tot onderzoek aan de wetgevende magt wordt toegestaan, er vele misbruiken zullen worden voorgekomen, waarover nu menigvuldige klagten worden gehoord. Ten bewijze welke misbruiken uit het tegenovergestelde stelsel kunnen ontstaan, wijze ik op de belasting, die hier ten verleden jare aan uwe beoordeeling werd onderworpen. Toen was men zoo ver gegaan, dat men voorgedragen had eene belasting op twee districten; en hoewel ik nu wel gelooven wil dat dit ter goeder trouw is geschied, zoo meen ik, dat toch op dit geheel onderwerp een waakzaam oog zal moeten worden gehouden door de Kamer, ten einde misbruiken, daaraan gelijk, maar waartegen de Kamer, naar het aan mij tegengesteld gevoelen handelende, misschien minder gewapend ware, te voorkomen. Immers zou al ligtelijk kunnen worden beweerd, dat zoodanige belastingen toch niet strekken om rijks belangen te behartigen, en in dat geval zoude eene zoodanige belasting moeten blijven bestaan. Maar ik vraag hier niet welk stelsel *raadzaam* kan worden genoemd; ik laat dat geheel en al in het midden, omdat ik mij in de eerste plaats moet bepalen bij hetgeen de Grondwet zegt, en omdat ik, waar deze heeft gesproken, niet meer moet vragen wat raadzaam zou zijn, maar wat geschreven staat. En dan, Mijne Heeren, is het in de eerste plaats zeker, dat het regt om belastingen uit te schrijven nimmer heeft bestaan bij de Provinciale Staten sedert 1798. Ik beroep mij tot bevestiging daarvan op de Aanteekening van professor Thorbecke, deel 2, bladzijde 68. De vorige Grondwet was op dit punt niet duidelijk; zij bepaalde niet of de Provinciale Staten dat regt zouden hebben al dan niet, maar — en dat is opmerkelijk, Mijne Heeren — de vorige Grondwet gaf dat regt ook niet aan de Provinciale Staten, en dan beweer ik, dat wanneer dat regt niet gegeven is, hetzelve blijft berusten bij dengene die met de wetgeving is belast, op wien de taak is gelegd van belastingen uit te schrijven. Ik moet dus aannemen, dat volgens de vorige Grondwet die zorg was opgedragen aan de wetgevende magt. Tot bevestiging van deze stelling moge daarenboven strekken de wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9), waar in art. 14 bepaald wordt, » dat ter » bestrijding der uitgaven van provinciaal belang enz. zes opcenten » zullen geheven worden op de hoofdsom der belastingen op de » gebouwde en ongebouwde eigendommen en op het personeel." En hierop volgt dan in hetzelfde artikel: » De aanvrage tot gebruik derzelve opcenten door de Provinciale Staten te doen, zal moeten geschieden *met opgave der objecten, tot welker bestrijding de aangevraagde sommen zullen moeten dienen*, en onder zoodanige verantwoording als door Ons zal worden voorgeschreven." De wet van 1821 heeft dus met zoovele woorden bevestigd dat de wetgevende magt *ook* onderzoek zou kunnen doen omtrent de objecten die aanleiding gaven tot het uitschrijven van belastingen.

Art. 129 van de Grondwet nu houdt geene andere bepaling in. Alinea 1 zegt: » De Staten dragen jaarlijks de kosten van hun bestuur, voor zooveel het rijks-bestuur is, aan den Koning voor, die ze, in geval van goedkeuring, op de begrooting der staatsbehoeften brengt." Ten aanzien van al die belastingen die het rijksbestuur betreffen is dus aangenomen, dat ze moeten bekrachtigd worden door de wet. Wat nu alle overige provinciale belastingen betreft, die namelijk waarvan in alinea 2 wordt gesproken, en die de provinciale en huishoudelijke uitgaven moeten dekken, daaromtrent bepaalt de 3de alinea van art. 129 der Grondwet dat ze bekrachtigd moeten worden bij de wet. Er is dus ten aanzien van deze soort van belasting evenmin inbreuk gemaakt op het aan de wetgevende magt in het algemeen toekomende regt om belastingen uit te schrijven; integendeel, dit stelsel is hier zuiver bewaard gebleven; en toch, zoo men ten deze had willen onderscheiden, dan had men in alinea 3 de clausule moeten bijvoegen: » opdat ze aan het rijksbelang niet zouden schaden". Hiervan staat echter niets te lezen, en dus is naar mijn gevoelen eene dergelijke beperking van de bevoegdheid der wetgevende magt, juist omdat die beperking in die 3de alinea niet te lezen staat, in strijd met art. 129 der Grondwet.

Men heeft zich ook nog beroepen op de 2de alinea van art. 129, dat zegt dat de begrooting der provinciale belastingen aan den Koning ter goedkeuring worden voorgedragen en hieruit redeneerde men dat onze bevoegdheid zoo algemeen niet kan worden gedacht, daar in dat geval de goedkeuring door den Koning te verleenen, als eene overtolligheid zoude moeten worden aangemerkt. Ik geloof echter niet dat deze bepaling iets daartoe af- of toedoet. Het is waar, dat de provinciale belastingen aan den Koning worden aangeboden, maar dat is alleen om den Koning het regt te schenken, om indien Hij gelooft dat die belastingen niet moeten worden uitgeschreven, daaraan dan geene goedkeuring te

geven. Het regt des Konings is dus meer van negativen dan van positiven aard. Het stelsel dus, dat, ten gevolge van de goedkeuring van die belastingen door den Koning, de Staten-Generaal daarom ook hunne goedkeuring zouden moeten geven, dat stelsel staat niet geschreven in alinea 2.

Ik heb gesproken, Mijne Heeren, met betrekking tot de woorden van de Grondwet; maar ik wenschte er een woord bij te voegen over den geest en de geschiedenis van dit artikel, en wanneer wij dan die geschiedenis nagaan, dan worden wij volkomen overtuigd dat deze geene andere bedoeling aantoont, dan die welke ik aan art. 129 toeschrijf.

In de memorie van toelichting die dit ontwerp vergezelde, stond hetzelfde stelsel te lezen, hetwelk ik hier verkondig, en ik verwijs daartoe op de Handelingen der Regering en der Staten-Generaal over de herziening der Grondwet, 1ste deel, bladz. 360. Het beginsel, hetwelk in de memorie van toelichting, even als in de Grondwet, staat vermeld, vond echter veel tegenstand bij de leden van de Kamer. Men beweerde dat de wetgever geen genoegzame kennis had van de meer bijzondere en plaatselijke aangelegenheden; men zag in dat artikel meer dan de Regering daar nu in ziet; men wilde dat iedere belasting aan den Koning zou worden onderworpen en dat deze alleen kennis zoude geven van zijne goedkeuring aan de Staten-Generaal. Zij, die dat stelsel waren toegedaan, vermeenden dan ook dat art. 129 in lijnregten strijd was met hun gevoelen, en daarom verklaarden zij aan dat hoofdstuk van de wet hunne toestemming niet te zullen geven, zoodat dan ook dat IVde hoofdstuk de meeste tegenstanders tegen zich heeft gevonden. Wat was nu de zaak van de Regering, van de Regering die zag hoeveel gevaar dat stelsel had te duchten, indien die Regering toen in waarheid geen ander gevoelen aankleefde dan dat hetwelk ze nu verdedigt? Het ware te denken geweest dat zij aan al die leden, die zooveel bezwaar in dat artikel vonden, zou gezegd hebben: gij verkeert in dwaling, wij hebben geen andere meening dan gij; art. 129 houdt het stelsel in dat gij zelf wenscht, en niet dat gevoelen dat gij daarin en in onze toelichting meent aan te treffen. Ondertusschen heeft de Regering dat niet gedaan: de Regering heeft verklaard dat zij juist dat stelsel voorstond, dat door zoo velen werd afgekeurd en dat ze de tegenovergestelde leer voor dwaling hield. Men zie de redevoering des Ministers van Binnenlandsche Zaken in de enkele Kamer, te vinden in het IIde deel der Handelingen, bladz. 387. Daar heeft de Minister beweerd dat provinciale belastingen nimmer zijn uitgeschreven geworden door de provincien. » Het is, zoo leest men daar verder, dus alleen naar eenheid van wetgeving, dat de tegenwoordige Regering streeft, en dienovereenkomstig heeft zij in art. 13 van dit ontwerp hetzelfde beginsel aangenomen, dat reeds in art. 58 der staatsregeling van 1801 plaats vond; zij heeft daarbij gezorgd dat de bevoegdheid van den wetgever, die in dat 58ste artikel zeer beperkt was, dit thans niet meer zal zijn. Die bevoegdheid moest uitgebreid worden, want anders zou iedere door de Provinciale Staten voorgedragen belasting, met uitzondering van slechts enkele bepaalde gevallen, goedgekeurd moeten worden."

En in art. 58 nu stond juist eene uitzondering, als diegenen die mijn gevoelen niet zijn toegedaan in deze wet willen omschreven zien. Er stond in art. 58, dat het staatsbewind zal vaststellen de departementale begrootingen, maar dat zij omtrent de waarde der belastingen niet zou hebben te waken, dan alleen als het rijksbelangen betrof. En wanneer ik u nu herinner dat de Minister juist die beperking der wetgevende magt wilde wegnemen, dan geloof ik dat daaruit voortvloeit dat de Regering toen een tegenovergesteld gevoelen aankleefde, dan men nu wil laten gelden.

In de beantwoording van de Regering van het verslag van rapporteurs over de nieuwe Grondwet in de dubbele Kamer (zie Handel. dl. III, bl. 94) zie ik dan ook de volgende stelling: » de Staten dragen slechts voor aan den Koning. De Koning, die voordragt òf geheel òf ten deele goedkeurende, doet daarvan een ontwerp van wet maken, dat aan de Staten-Generaal wordt voorgesteld, en het gemeen overleg der wetgevende magt verheft die voordragt tot wet. De Staten kunnen door hunne voordragt noch den Koning, noch de wetgevende magt binden. Deze voordragt der Provinciale Staten is geen uitvloeisel hunner wetgevende magt; over die magt wordt in dit artikel niet gehandeld."

Ik moet ook verwijzen naar de redevoering des Ministers in de dubbele Kamer (zie Handel. dl. 3 bl. 389), waar gezegd wordt: » Maar waarom, heeft men gevraagd, is dat uitschrijven van belastingen dan niet aan de Staten zelven overgelaten? Het antwoord is eenvoudig; de veelheid der wetgevende magten in een Rijk, vooral in een Rijk zoo beperkt als het onze is op zich zelve niet wenschelijk; ten opzigte van belastingen niet raadzaam. De bestaande wetgevende magten te behouden, mag wijsheid worden geacht, daaraan uitbreiding te geven zou onberadenheid mogen heeten. Eenheid moet vooral ten opzigte der belastingen worden bejaagd; eenvoudigheid in de heffing derzelve worden bevorderd. Dezelfde redenen van staatkundig beleid, die vroeger de vaststelling van departementale belastingen aan de departementale besturen niet vrijlieten, dezelfde redenen deden het thans raadzaam achten voor de provinciale belastingen de bekrachtiging door de wet te vorderen." Misschien zou het mij vergund geweest zijn meer inlichtingen te putten uit de redevoering des Ministers van den 18den December 1848, maar dit is mij, zoo als ik vroeger zeide, niet toegelaten.

En nu, Mijne Heeren, de slotsom. Ik meen dat de Provinciale Staten nooit bevoegd geweest zijn om provinciale belastingen uit te schrijven.

Er is ten dezen opzigte altijd eenheid van wetgeving geweest bij de wetgevende magt. Ik beweer verder, dat dat principe in deze Grondwet is opgenomen en dat dit wezenlijk blijkt *en* door de woorden *en* door den geest van art. 129 der Grondwet; en het gevolg van dat alles is, dat wij de geldigheid der redenen die tot de voorgenomen belasting aanleiding geven, kunnen en behooren te onderzoeken. Immers indien door al het aangevoerde mijn stelsel wordt bekrachtigd, dan staan wij hier op ons gewoon terrein, en dan vraag ik: wat is in het algemeen de pligt der wetgevende magt? Immers te onderzoeken of de maatregel die wordt voorgesteld goed en nuttig zij, en ze kan dus aan dien maatregel hare goedkeuring niet schenken, indien haar de middelen worden onthouden die tot dat onderzoek noodig zijn. Ik vraag de erkenning, ik vraag de toepassing van dat beginsel op hetgeen hier geschiedt. En nu vrees ik de beschuldiging niet dat ik streve naar eene magt die wij niet bezitten, dat ik streef om de palen onzer bevoegdheid uit te breiden, daar ik toch alle onderzoek naar de beoordeeling van het al of niet wenschelijke der tegenwoordige zaak heb afgesneden en mij heb bepaald tot de vraag welk stelsel de Grondwet ons gebiedt op te volgen. Daartoe de aanhaling van de woorden des Ministers; niet, Mijne Heeren, om aan den dag te brengen dat de Minister thans, nu hij zegt de gevoelens der meerderheid, zoo als die uit het verslag blijken, te zijn toegedaan, zich in volkomen strijd bevindt met hetgeen in vroegeren tijd door hem is verkondigd. Ik heb niet willen aantoonen dat de Minister zoozeer daarvan was afgeweken, om aan te toonen hoezeer hij nu ijvert voor het federale stelsel, terwijl hij vroeger heeft verklaard dat hij het departementaal bestuur niet beschouwde als eene wetgevende magt in dezen, maar aanzag als eene afdeeling van het ministerie van Binnenlandsche Zaken. Maar ik heb die woorden des Ministers alleen bijgebragt omdat die strekken ter toelichting van dit wets-ontwerp, omdat ter beoordeeling van art. 129 die woorden van den Minister, even als die van de Kamers, in acht moeten worden genomen.

Ik vraag dus, zijn wij in staat gesteld door den Minister om behoorlijk te onderzoeken of de belasting, die aan ons oordeel wordt onderworpen, goed en noodzakelijk is? Ik vraag hetgeen onze geachte Voorzitter vroeg in de zitting van den 18den December van het vorige jaar, bij de behandeling van een gelijksoortig onderwerp: » En nu komt de vraag op of wij thans met volkomen kennis van zaken zouden kunnen overgaan tot de bekrachtiging der in deze wets-ontwerpen opgenoemde belastingen. Ten einde dezelve juist te beoordeelen, zouden wij bekend gemaakt moeten zijn met de besluiten waarbij die belastingen vroeger bekrachtigd zijn, met de beweegredenen, die tot deze bekrachtiging geleid hebben, met de van de Provinciale Staten uitgegane voordragten dier belastingen en met de redenen ter regtvaardiging die in deze voordragten ontvouwd worden. Men bedenke toch wel, dat het hier geene bloote formaliteit geldt."

Ik doe hier dezelfde vraag, en mijn antwoord is ontkennend. Die ontkennende beantwoording was reeds te voorzien bij het indienen van die wet, omdat toen geen enkel stuk werd overgelegd. En nu later heeft men, op verzoek van een gedeelte van de leden der Kamer, ja, enkele stukken overgelegd, maar die stukken zijn niet voldoende. Zij bestaan alleen in: 1°. een extract uit het verbaal van het verhandelde bij de Staten der provincie Noordbrabant van den 9den Julij 1844, houdende autorisatie van Provinciale op Gedeputeerde Staten tot het doen van eene negotiatie *uiterlijk* tot f 300,000, tegen 4½ per cent interest, met aflossing van 2 per cent 's jaars, zoomede tot heffing van 8 opcenten in plaats van 6 op de grond- en personele belasting; 2°. een Koninklijk besluit van 2 April 1845, houdende: *a.* autorisatie tot het openen dier geldleening overeenkomstig het plan van negotiatie door Gedeputeerde Staten opgemaakt, *b.* tot het heffen van nog 2 opcenten en dus van 8, waarbij is gevoegd een plan van negotiatie tot f 300,000; 3°. een extract uit het verbaal van 10 Julij, houdende magtiging om de onder handen zijnde en gedecreteerde wegen, met inbegrip van dien van Veghel over Erp naar Gemert, finaal te doen afwerken, met autorisatie tot nadere negotiatie van f 200,000 tegen 5 per cent en autorisatie te vragen aan de Regering tot het nog heffen van 1 opcent op grondbelasting en personeel. Doch waarover de werken loopen zullen; of ze nuttig zijn of niet; of die gelden niet op eene andere wijze hadden

kunnen gevonden worden: daarvan vind ik hoegenaamd geen bewijs, en ik meen dus niet in staat gesteld te zijn om de zaak naar haren eisch te kunnen beoordeelen en de vraag te beantwoorden, of ik al dan niet verpligt ben aan de Provinciale Staten van Noordbrabant toe te staan om de belasting te heffen. Ik zal dus verpligt zijn mijne stem niet te verleenen aan dit ontwerp.

De heer **de Monchy** zegt hoofdzakelijk: De eerste spreker van heden morgen heeft opgemerkt dat, zoo het waar is, dat wij ons niet in het huishouden der Provinciale Staten te mengen hebben, dit wets-ontwerp te veel inhoudt; en de spreker die daarop volgde, heeft gezegd: het is wel mogelijk, dat het te veel inhoudt. Ik voor mij meen dat het stellig te veel bevat, ofschoon die omstandigheid voor mij geene reden zal zijn om het voorstel niet aan te nemen. Ik behoor tot die groote meerderheid der leden, die van oordeel zijn dat de Staten-Generaal zich zoo min mogelijk met de provinciale aangelegenheden moeten bezig houden. En om die reden beschouw ik dat het wets-ontwerp te veel in bijzonderheden treedt. Het zij mij geoorloofd een oogenblik bij art. 129 der Grondwet stil te staan, en meer in het bijzonder bij de twee laatste alinea's van dat artikel. Alinea 2 zegt: » De begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt, vereischt 's Konings goedkeuring." En alinea 3 zegt: » Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, vereischen bekrachtiging door de wet." Hier moet men nu wel onderscheiden dat alinea 2 eene jaarlijksche voordragt vordert, maar dat de bepaling van alinea 3 alleen dan te pas komt voor het geval dat de Provinciale Staten het noodig keuren eene belasting te heffen. Dit moet vooral in het oog gehouden worden. Ik zal dit met een voorbeeld uit hetgeen in deze Kamer plaats heeft ophelderen. Wanneer er eene belasting moet uitgeschreven worden, bij voorbeeld op de patenten, kan die belasting in ééns voorgedragen worden, terwijl bij de jaarlijksche begrooting de opbrengst daarvan onder de inkomsten, bij de wet op de middelen moet aangewezen worden. Maar de belastingwet zelve wordt slechts ééns behandeld. Zoo ook is het met de zaak gelegen die wij hier te beschouwen hebben. De belasting die hier verlangd wordt, wordt nu uitgeschreven, maar de Staten der provincie zijn verpligt de inkomsten daarvan jaarlijks bij de begrooting aan de goedkeuring des Konings te onderwerpen. Indien wij art. 129 der Grondwet in dien zin opvatten, dan zal men opmerken dat wij ons wel behooren te wachten om iets te beoordeelen, dat tot de provinciale begrooting behoort, en dat wij ons alleen hebben te bepalen met te onderzoeken in hoeverre de verlangde belasting met het algemeene belastingstelsel in strijd is. Maar indien dat waar is, dan staat er ook eigenlijk te veel in deze wet. In den considerans toch, wordt alles opgehaald wat de uitgaven, de geldleening, betreft, ja zelfs wordt vermeld waartoe de opbrengst dier belastingen, namelijk tot verbetering van wegen en waterleidingen, strekken moet. Juist daardoor is men tot het verkeerd begrip gekomen dat wij over de in provincien aan te leggen wegen en waterleidingen te oordeelen hadden. De Provinciale Staten hebben eenvoudig de goedkeuring der wetgevende magt tot het heffen eener belasting noodig. Wat zij met de inkomsten daarvan doen, gaat deze Kamer in geenen deele aan. Maar waarom maak ik deze aanmerking? Omdat ik van den Minister van Binnenlandsche Zaken de verklaring wensch te hooren, dat we, deze wet aannemende, daarmede niet geacht worden de daarin vermelde werken goed te keuren. Ik ten minste wil niet geacht worden daaraan mijne goedkeuring te hechten, want met provinciale zaken heb ik niets te maken. Die verklaring des Ministers is te meer noodzakelijk, omdat wij meer dergelijke wetten te wachten hebben. Daarom wensch ik zoo weinig mogelijk in deze soort van wetten voorgesteld te zien. Er is nog iets in de wet dat ik als te veel beschouw, en dit niet alleen in den considerans, maar ook in het eenig artikel: wij stellen hier in twee provinciale fondsen. Is dit zoo, hetgeen ik niet als wenschelijk zou achten, maar dat aan de Kamer onverschillig moet zijn, dan zou het bezwaar vervallen, hetwelk geopperd is door den spreker uit Noordbrabant, die meende, dat de hier gevraagde gelden moesten strekken tot aanvulling van het in de provinciale kas aanwezige tekort. — Er zijn leden geweest, die zich over het niet aanvullen van het *Bijblad der Staats-Courant* van de vorige zitting beklaagd hebben, en die te kennen hebben gegeven dat zij juist daardoor zich volstrekt niet op de hoogte bevonden om dit wets-ontwerp te beoordeelen. Ik wil niet ontkennen dat het ook mij eenige moeite gekost heeft om te dien aanzien tot eene conclusie te komen, en daar deze zaak geheel nieuw is, zoo zou het mij niet verwonderen dat de Minister van Binnenlandsche Zaken ook in der tijd niet een zoo vast stelsel omtrent de heffing der provinciale opcenten had. Of dat aanleiding heeft gegeven dat het *Bijblad* niet is bijgehouden, durf ik niet beslissen; maar ik geloof dat vorige sprekers te regt hebben aangemerkt dat men daaromtrent tot een vast systema moet trachten te komen.

De heer **Schiffer**: Indien ik niet door daartoe aanleiding gegeven hebbende redenen van oordeel opzigtens het onderwerpelijke wets-ontwerp ware veranderd sedert de overweging daarvan in de afdeelingen, dan zou ik daarover het woord niet gevoerd hebben; thans acht ik mij daartoe verpligt, ten einde mijne uit te brengen stem te motiveren.

Ik zal de redenen waarvan ik sprak kortelijk doen kennen.

Bij de overwegingen in de afdeelingen nopens dit wets-ontwerp, behoorde ik tot diegenen, welke vermeenden dat de Staten-Generaal zich zoo min mogelijk moesten mengen in zuiver huishoudelijk provinciale aangelegenheden, *voor zoover althans als daardoor inbreuk zou mogen worden gemaakt op de magt*, en bemoeijelijkt de werkzaamheden der Provinciale Staten, of te kort gedaan aan de zelfstandigheid der provincien; en het onderwerpelijke wetsontwerp in betrekking staande *met* naar mijn oordeel uitsluitend provinciale huishoudelijke aangelegenheden, zoo zou ik tot de aanneming daarvan mijne stem hebben uitgebragt, dewijl ik, ofschoon de onderscheidene bedenkingen van tegenovergestelden aard bij sommige leden der afdeeling waartoe ik de eer had te behooren, gerezen, niet van gewigt ontbloot achtende, deze mij echter van minder gewigt voorkwamen, *te meer en vooral* omdat ik daarbij van de veronderstelling uitging, dat toch bij de Provinciale Staten wel nimmer, bij het gebruik maken van provinciale fondsen of gelden, of wat van dien aard ook, *het algemeen provinciaal belang* wordt uit het oog verloren, en steeds een en ander des betrekkelijk genoegzaam wordt gewikt en gewogen.

Er was meer, wat mij van spreken zou hebben teruggehouden.

In het algemeen beschouw ik het spreken dan alleen geoorloofd of pligtmatig, als men de stellige overtuiging bezit, dat het spreken, zoo niet noodzakelijk, althans overwegend nuttig, — doelmatig *zal*, *niet* als het dit slechts zijn *kan*. — Ik zeg overwegend nuttig, en bedoel hiermede dat, indien het nut of voordeel van dat spreken niet de daaraan verbondene nadeelen, door oponthoud als anderzins, overtreft, het dan ook oorbaar ja pligtmatig is te zwijgen, en geen gehoor te geven aan ijdele eerzucht, spreeklust of zelfbegoocheling (ik zeg dit *alléén* om *mijne* zienswijze ten dezen aanzien te doen kennen).

Daarenboven schrikte mij nog iets anders af — ik beken het — van geheel personelen aard. Indien men hen, welke met drift iets verlangen, te keer gaat; indien men de uitvoering van eenig opzet, al ware het ook van den onbillijksten, boosaardigsten aard, tracht te beletten, dan maakt men zich ongetwijfeld vijanden, en de vijandschap is te grooter naar mate de drift sterker, het opzet onbillijker was. En indien men deze vijanden kent, als men bij ondervinding weet waartoe zij in staat zijn; dat zij zich niet ontzien de ongeoorloofdste wapenen te bezigen; zich in het duister verschuilende, in eene hinderlaag verborgen, verraderlijk met vergiftige pijlen te kwetsen; als men nog aan de reeds ontvangene wonden lijdt; als nog het gif daarin vlijmt, ofschoon uiterlijk geheeld, en zich op de smartelijkste wijze doet gevoelen, dan huivert men onwillekeurig terug bij het denkbeeld dat het in te slane pad dien vijand op nieuw mishagen, op nieuw aanvuren zal; vooral gedachtig aan de spreuk: » mentire audacter nam semper aliquid haeret."

Thans echter de overtuiging bekomen hebbende, dat ik in mijne veronderstelling gedwaald heb, betrekkelijk het doelmatig, nuttig en pligtmatig gebruik der ontvangene, en alzoo waarschijnlijk ook van de nog te ontvangen gelden der reeds gehevene en nog te heffen opcenten als provinciale belasting, zoo *moet* ik, ofschoon mijns ondanks, mij verzetten tegen alle verdere belasting aan de ingezetenen van Noordbrabant op te leggen.

Ik zal thans slechts eene plaats gegrepen hebbende zaak aanhalen (reeds door den eersten geachten spreker uit Noordbrabant) aangevoerd, ten bewijze dat ik opzigtens het bedoelde punt gedwaald heb.

De Provinciale Staten van Noordbrabant hebben kunnen goedvinden, om uit het fonds der verkregen of nog te heffen opcenten f 6000 voorloopig toe te staan of toe te leggen, voor te verrigten werkzaamheden, aan eene commissie, betrekkelijk het ontworpen zoogenaamde uitwateringskanaal van Grave naar Waspik of Geertruidenberg.

Indien nu dit kanaal in het *algemeen belang der provincie*, of althans in het belang van een overwegend gedeelte daarvan, kennelijk behoorde, en dit op eene doelmatige, wettige, regtmatige en billijke wijze kon worden daargesteld; dan waren deze f 6000 zoo niet op eene verstandige, althans op een geoorloofde wijze besteed geworden. Was echter het tegenovergestelde het geval, dan was die uitgave onbehoorlijk en onregtmatig.

Dat het eerste het geval *niet is* zal ik zoo kort mogelijk bewijzen, door aan te toonen: vooreerst dat het ontwerp-kanaal niet strekt in *het algemeen belang* en ook zelfs, kennelijk en bekend, niet in dat van een overwegend gedeelte der provincie Noordbrabant;

ten tweede, dat het niet is doelmatig, althans dat op meer dan eene en gepastere wijze eene voldoende en beoogde uitlooziug van water kan plaats grijpen;

en in de derde plaats dat zulks niet op eene wettige, regtmatige en billijke wijze kan worden daargesteld.

Ad I. Dat het niet strekt in het algemeen of overwegend belang.

a. Het is bekend uit openbare en authentieke stukken en bescheiden, dat het gedeelte der provincie hetwelk door het kanaal wordt *verondersteld* bevoordeeld te zullen worden, bij verre na niet van zoo groote uitgestrektheid is, als dat hetwelk daardoor *stellig* zou worden benadeeld (men hebbe slechts het statistiek tableau der polders in de provincie Noordbrabant en de door mij geschreven » Memorie betrekkelijk het ontwerp-kanaal van uit» watering" enz., uitgegeven bij Gebroeders Belinfante te 's Gravenhage 1848, te raadplegen om zich daarvan te overtuigen.

b. Eveneens is het bekend dat het eerstgenoemde bij verre na niet zooveel inwoners telt noch van zooveel waarde is (welligt slechts het 1 10) als het laatste.

c. En dat het zekere nadeel van het laatste oneindig ver het voordeel van het eerste zou overtreffen.

Ad II. Dat het ontworpen kanaal niet doelmatig is, blijkt daaruit, vooreerst: dat de geraamde kosten verreweg het voordeel zouden overtreffen daaruit voort te vloeijen (kortheidshalve moet ik wederom naar meergenoemde memorie verwijzen, pag. 57 en volgende);

ten tweede dat op eene andere veel minder kostbare wijze eene zeer voldoende uitlozing kan plaats grijpen (men zie om voormelde reden de genoemde memorie);

ten derde, dat door de ontwerpers wordt gezegd dat de f 900,000, door de polders te dragen, nagenoeg overeenkomt met het daarvan te *wachten* voordeel, terwijl echter voor de uitvoering daarenboven nog f 3,098,000 uit 's Rijks kas schijnt gevorderd te worden.

Ad III. Dat de uitvoering van het ontworpen kanaal, bij de bestaande omstandigheden niet kan plaats hebben op eene wettige wijze behoeft mijnes inziens geen betoog, dewijl het uit het voorafgaande blijkt, dat het niet zou zijn van *algemeen*, zelfs niet van overwegend gedeeltelijk provinciaal *nut*; en de wet der onteigening op de benoodigde gronden niet kan worden toegepast, en er wel geen andere *wettige weg* tot de uitvoering overblijft.

Wat aangaat de regtmatigheid en billijkheid valt op te merken dat: indien men in het oog houdt dat ten jare 1766 willekeuriglijk, althans zonder toestemming der betrokkene polders en landen, de Baardwijksche overlaat is daargesteld; dat deze in 1826 aanmerkelijk is verbreed, en dat daardoor een veel meer belangrijk gedeelte der provincie is benadeeld dan een ander gebaat, zoodat het eerste onberekenbare schade en nadeelen heeft ondergaan, terwijl het voordeel van het laatste zoo gering is geweest, dat men *evenzeer nu* als *vóór* het aanwezen des Baardwijkschen overlaats over last des waters heeft geklaagd;

indien men in het oog houdt, dat nimmer eenige schadevergoeding door de zoo zeer benadeelden is genoten, en dat men de onredelijkheid desalniettemin zoo ver heeft gedreven, van te vorderen dat zelfs in het zomersaizoen geen keerdam in dien overlaat zou worden gelegd, en alzoo het volkomen bederf der belangrijke benedenpolders heeft verlangd;

indien men daarenboven in aanmerking neemt, dat thans op nieuw een groot en vooral belangrijk gedeelte der provincie, aan een veel kleiner en zeer veel minder belangrijk gedeelte zou worden opgeofferd, op eene wijze waartoe men, in welk opzigt ook, niet het minste regt kan aantoonen te bezitten, — dan zal wel niemand in plaats van regt en billijkheid in den bedoelden maatregel te vinden, de onregtmatigheid en onbillijkheid daarvan betwisten.

En echter geven *Provinciale* Staten f 6000 uit de provinciale kas ter bevordering van een *zoodanig* ontwerp, en alzoo grootendeels mede van hen tot wier ondergang zulks zou strekken.

Zoo iets in staat ware om de noodzakelijkheid of de nuttigheid te doen gevoelen van het onderzoek nopens het gebruik maken van gelden uit de reeds opgebragte en voorgedragene opcenten, dan zou het zeker het voormelde zijn.

Zoo iets in staat ware een voorgedragen wets-ontwerp te doen afkeuren, het zou voorzeker het aangeduide zijn; vooral met het oog op den ongelukkigen finantielen en in alle takken van het volksbestaan en kwijnenden toestand der ingezetenen, en het bijna ondragelijke gewigt der bestaande belastingen. Overigens stem ik grootendeels in met de zienswijze van den geachten spreker uit Eindhoven, en kan geenszins beamen die door den geachten spreker uit Bergen op Zoom geuit; en vermeen, indien eene *zoodanige* vrijheid aan Provinciale Staten mogt worden toegekend, als die spreker goed en nuttig schijnt te oordeelen, dit voorzeker zou kunnen leiden, dat eene provincie een *Staat in den Staat* wierd.

Ik zal niet verder in bijzonderheden treden; alleen slechts nog aanmerkende dat laatstgemelde spreker eindelijk ook in bijzonderheden is getreden, welke met onze zienswijze strooken. Ook wat andere sprekers hebben aangevoerd, pleit grootendeels voor de door ons aangenomene stelling.

Wat aangaat eene provinciale belasting in het algemeen, ben ik van oordeel, dat *geene* provinciale belasting voor aanleg of verbetering van wegen, vaarten of waterleidingen in de provincien immer behoorde plaats te grijpen. Ik zal echter hieromtrent niet in eenige ontwikkeling mijner gevoelens treden, om niet strijdig met mijne verkondigde beginselen te handelen.

Ik zal ten gevolge van het door mij gezegde, zoo als ik reeds heb te kennen gegeven, tegen de wet stemmen, mij de vrijheid voorbehoudende om ter gelegener tijd meer uitvoerig over een en ander betrekkelijk het ontworpen kanaal te handelen. Terwijl ik gemeend heb thans hetgeen in betrekking tot het onderwerpelijke wets-ontwerp staat, alléén en zoo beknopt mogelijk te moeten zamenvatten.

De heer ***de Man*** zegt hoofdzakelijk: Hetgeen hier op dit oogenblik gebeurt, heb ik gevreesd en voorspeld dat gebeuren zou, tijdens de beraadslagingen over de Grondwet in het afgeloopen jaar. Men maakt van de bepaling van de 3de paragraaph van art. 129 misbruik, en doet eene poging, om, strijdig met de bedoeling, de kennisneming van het huishouden der provincien hier over te brengen. Het is een eerste stap, en zoo die niet krachtdadig wordt tegengegaan, dan vrees ik dat die door meerdere gevolgd zal worden. Daarom heb ik het woord gevraagd. Zoolang ik op deze plaats stond, heb ik altijd de zelfstandigheid der provincien en der gemeenten verdedigd, in zooverre ze niet met het algemeen belang in tweestrijd kwam. Die zelfstandigheid ligt in onze geschiedenis en in de zeden van het volk; aan die inrigtingen hebben wij de beste en nuttigste werken en inrigtingen te danken. Het volk hecht daaraan meer misschien dan aan de algemeene vertegenwoordiging en nu nog meer dan onder onze vroegere instellingen, nu het geroepen wordt door regtstreeksche verkiezingen de vertegenwoordigers der provincien en gemeenten zamen te stellen. Ik heb, bij gelegenheid van de beraadslagingen over het IVde hoofdstuk der wets-ontwerpen tot herziening der Grondwet in de enkele Kamer, juist om deze 3de paragraaph van art. 129 tegen dat hoofdstuk gestemd, en het uit vrees voor de verkeerde consequentien bestreden. Destijds schaarden zich vele leden aan mijne zijde. In de dubbele Kamer werd ik echter door onderscheidene verlaten; ik heb echter tot het einde toe volgehouden, en, uit overtuiging van het gewigt der zaak, ook toen het hoofdstuk om die reden afgekeurd. Intusschen is dit zeker, dat het in de bedoeling van hen, die mijne vrees niet deelden, niet lag of gelegen heeft de zelfstandigheid, die ik verdedigde, aan te randen of voe te geven aan dat wat thans hier wordt beweerd. Ik geloof dat de beste regel tot uitlegging der wetten wel deze is, dat de eene bepaling met de andere vergeleken worde, en dat daaraan zoodanige uitlegging worde gegeven dat de eene met de andere ter uitvoer kunne gebragt worden. En wanneer ik nu in art. 13 dierzelfde Grondwet zie voorgeschreven dat aan de Staten de regeling en het bestuur van het provinciaal huishouden door de wet wordt overgelaten, hoe kan ik dan daarmede vereenigen al de bijzonderheden die hier ter sprake gebragt zijn. Ik herinner mij welke beteekenis aan dat woord *overgelaten* tijdens de grondwets-herziening gegeven is. Daarover ontstond strijd in de afdeelingen: de een vatte het op als beperking, dat de wet er zoovee van zou overlaten, als ze verkoos te missen, en die keurde he af; de ander meende juist daarin eene geruststelling te zien, ee verbod aan de wet, om zich in het minst in de regeling van da huishouden te begeven, en die verklaarde er zich vóór. De laatst uitlegging werd door de Regering gedeeld, maar beide tegenover staande meeningen vereenigden zich derhalve op één punt, da ze de onafhankelijkheid van het huishouden der provincien wilde beschermd zien. Met deze bepaling staat in onmiddellijk ver band de 2de paragraaph van ditzelfde art. 129, waarbij word vermeld dat de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijk inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt 's Konings goedkeuring vereischt. Deze beide bepalingen, zonde beperking daarneder geschreven, zijn onuitvoerbaar bij het stelse dat ik hier heb hooren verdedigen. Volgens sommigen moet d Kamer de wet afwijzen omdat een gedeelte der provincie nie evenveel belang bij de zaak heeft als de andere deelen, omdat he aanleggen van andere wegen en kanalen noodzakelijker zoud zijn, enz. Ziedaar een eerste stap dien men zich veroorlooft waarvan de grenzen niet te bepalen zijn. Wanneer de beoor deeling dezer bijzonderheden geoorloofd is, waar zullen dan d

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 17DEN JULIJ.

uitersten der bevoegdheid zijn. De Kamer, niet de Staten, zal dan beslissen, of dit of dat werk zal gemaakt worden, of het zoo of op eene andere wijze zal tot stand gebragt worden; of de kosten zooveel of minder zullen bedragen. Ten einde dan dit alles te onderzoeken kan en zal zij gebruik moeten maken van het regt van enquête en commissien naar de provincien zenden tot plaatselijke opneming. Maar ik vraag het, waar blijven dan de provinciale huishoudingen en begrootingen? Men zegge niet dat ik overdrijf. Het is de natuurlijke loop en het gewone gevolg wanneer men een beginsel verlaat. Bij den lust tot magtsuitbreiding komt men van den eenen stap tot den anderen. Heden is de beurt aan de provincien, morgen aan de gemeenten, om ten slotte alles in deze Kamer te concentreren. Ik zal niet onderzoeken, in hoeverre de Minister van Binnenlandsche Zaken, blijkens de op het verslag ingezonden memorie van beantwoording, aan zijne vroegere meening is getrouw gebleven. Ik zal die taak aan hem zelven overlaten, maar dit meen ik tot zijne verdediging te mogen bijbrengen, dat hij zich toen, tot toelichting van de paragraaph, waarover thans strijd is, beriep op art. 58 van de staatsregeling van 1801, waarbij wel aan de wetgevende magt de bekrachtiging van provinciale belastingen was opgedragen, maar met de uitdrukkelijke bijvoeging dat zij de bekrachtiging daartoe niet mogt weigeren dan ingeval de gevraagde belastingen gerekend werden in strijd met de algemeene belangen des Rijks te zijn of met het algemeene belastingstelsel. En in dien geest moet ook, naar mijn oordeel, de 3de paragraaph van art. 129 onzer Grondwet uitgelegd worden. Ik meende nu niet te mogen zwijgen bij de eerste gelegenheid dat dit punt ter sprake werd gebragt. Ik was er toe verpligt omdat ik vroeger heb voorspeld hetgeen nu gebeurd is.

De heer **Luijben** zegt hoofdzakelijk: Ofschoon de quaestie genoegzaam als uitgeput moet beschouwd worden, zoo wil ik toch eenige korte argumenten in het midden brengen ter wederlegging van hetgeen tegen dit wets-ontwerp is aangevoerd. Wat het provinciale huishouden betreft, zoo geloof ik dat de Provinciale Staten alleen de bevoegdheid hebben deswege te oordeelen; dit punt is door bevoegde deskundigen ook zoo zeer toegelicht dat ik te dien aanzien in geene bijzonderheden zal treden. Dit alleen wil ik nog zeggen dat de Provinciale Staten zijn zamengesteld uit leden uit alle oorden der provincien; zij moeten dus geacht worden de belangen van het gewest door en door te kennen. Die der provincie Noordbrabant nu hebben in hunne vergadering geconcludeerd tot het doen van eene voordragt tot heffing van opcenten op de belasting ter voltooijing van aangelegde en tot daarstelling van nog aan te leggen wegen. Nu geloof ik dat deze Vergadering niet verder behoeft te gaan dan aan te nemen dat de Provinciale Staten de bevoegdheid en de kennis hebben om over het nut der aan te leggen werken in de provincie te oordeelen. Het oordeel toch daarover is hun bij de Grondwet toegekend en de Staten-General hebben daarmede niets te maken. Ik heb het woord gevraagd om eenigzins de door den eersten spreker van heden ochtend (den heer Hengst) geopperde bezwaren te wederleggen. Deze heeft te kennen gegeven dat de commissie, benoemd tot onderzoek van het nut der te verbeteren uitwatering van de Maaspolders, tot schadevergoeding f 6000 zou hebben verkregen; ik moet opmerken dat die gelden niet bestaald zijn uit de twee opcenten welke door de provincie tot het uitbreiden van provinciale wegen zijn geheven; maar dat zij uit de gewone provinciale fondsen zijn voorgeschoten. Het nut en de noodzakelijkheid der bedoelde uitwatering valt niet te betwijfelen; men moet daarbij in aanmerking nemen dat die uitwatering zal plaats hebben in eene zeer verarmde landstreek, waar zes en twintig duizend bunders land jaarlijks onder water geraken, en daarvan steeds te laat bevrijd worden, om er de vruchten van te kunnen genieten. Wanneer men dat wel in het oog houdt, en bedenkt dat door die uitwatering het land verbeterd en daardoor veel tot uitbreiding van den veestapel en den landbouw zal worden gedaan, dat de bewoners van gemeenten in aangrenzende en zelfs verwijderde zandstreken, waar geen halmpje gras groeit, bij die verbetering het grootste belang hebben, omdat zij zich aldaar van hooi kunnen voorzien, dan zal men ontwaren en moeten toegeven dat de aanneming van dit wets-ontwerp, in het algemeen, althans in een overgroot belang van het genoemd gewest gevorderd wordt. Een ander lid uit Noordbrabant heeft te kennen gegeven dat de hier gevraagde gelden hoofdzakelijk strekken moeten tot dekking van een in de provinciale kas aanwezig deficit door de wanbetaling van eenige gemeenten harer quota's veroorzaakt. Ik ben toevallig in de gelegenheid geweest met daarmede bekende mannen over dit onderwerp te spreken, en ik heb mogen vernemen dat slechts twee of drie gemeenten meer in gebreke zijn gebleven het verschuldigde te voldoen. Die som kan alzoo niet van dien aard zijn dat eene belasting als de onderhavige noodig zou wezen om dat ontbrekende aan te vullen. Die omstandigheid kan alzoo geen hinderpaal zijn om het wets-ontwerp aan te nemen.

Een ander lid heeft beweerd, dat de uitwatering van de Maaspolders aan het land van Heusden en Altena veel nadeel zou toebrengen. De te dien aanzien geopperde bedenkingen, zijn door deskundige beambten van den waterstaat nagegaan en grondig onderzocht, en deze hebben verklaard dat door de geprojecteerde uitwatering niet het minste nadeel aan de bedoelde landstreek zou toegebragt worden. Dien ten gevolge zijn de Staten doorgegaan met eene voordragt voor het te ondernemen werk te doen. Maar het is hier de plaats niet om over het bedoelde werk te spreken. Bovendien, wij kunnen uit de redevoering van het lid uit Heusden niet met juistheid opmaken wat zijne bedoeling is. Immers hij staaft zijne redenering door verwijzing naar eene door hem uitgegeven brochure, bij velen onzer onbekend. Ik heb die brochure gelezen, doch heb zijne argumenten niet duidelijk meer voor den geest, en kan derhalve deze niet anders tegenspreken, dan door hem te antwoorden, dat ik den spreker renvoijeer naar de door den baron van Rijckevorsel uitgegeven brochure, waarin die schrijver de zijne wederlegd heeft.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt daarop het woord tot opheldering van de tegen het wets-ontwerp door sommige sprekers geopperde bezwaren, en ter wederlegging der bewering van enkele leden, dat hij ontrouw zou zijn geworden aan zijne vroegere denkbeelden omtrent de onafhankelijkheid der provinciale besturen. Daartoe treedt hij in eene beschouwing over den zin, welke, zijns inziens, moet worden gehecht aan de onder hoofdstuk IV der gewijzigde Grondwet voorkomende bepalingen. Hij toont aan met welke zorg de grondwetgever dien titel heeft behandeld, en hoe daarin de betrekkingen der provinciale en gemeentebesturen en van het landsbestuur met omzigtigheid zijn bepaald en omschreven. Nu meent hij dat, wanneer de vraag ontstaat, welke de bevoegdheid dier onderscheidene besturen is, aan de in dat hoofdstuk voorkomende woorden hunne eigendommelijke beteekenis moet gegeven worden. Zoo behoort men onder anderen wel te letten op de in art. 131 voorgeschreven bepaling, waarbij is vastgesteld dat aan de Staten de regeling en het bestuur van het provinciaal huishouden wordt overgelaten; hetgeen, naar zijn oordeel, genoegzaam aanduidt dat de landsregering zich met dat huishouden niet te bemoeijen heeft. De grondwetgever heeft alzoo met die bepalingen de zelfstandigheid der provincien onaangeroerd gelaten, en tevens tot handhaving daarvan verlangd dat de leden der Provinciale Staten regtstreeks door de ingezetenen zouden verkozen worden. Overgaande tot de beschouwing van art. 129 doet hij het schoon verband opmerken, dat er, gelijk hij meent, tusschen de daarin voorkomende bepalingen te vinden is. Daarbij toch verkrijgen de Provinciale Staten het regt, om onder 's Konings goedkeuring hun eigen huishouden te regelen; terwijl de door hen uit te schrijven belastingen tot dekking der provinciale uitgaven slechts bekrachtiging behoeven van de wetgevende magt, die alleen te onderzoeken heeft in hoeverre die belastingen met het algemeen belastingstelsel en met de algemeene belangen des Rijks en met die der overige provincien, al dan niet in strijd zijn. Hij herinnert er aan, hoe door hem, bij gelegenheid van de beraadslagingen over de voorstellen tot herziening der Grondwet, het door sommige leden der Kamer geuite verlangen, om in art. 129 de bepalingen van art. 58 der staatsregeling van 1801 op te nemen, is bestreden, en wel op grond der mogelijkheid, die er, naar het hem voorkwam, bestond, dat de heffing eener provinciale belasting, ook om nog andere redenen dan in dat artikel werden opgegeven, in het belang des Rijks zoude behooren vermeden te worden. Dewijl de regten der provinciale besturen en der Regering thans zoo juist geregeld zijn, zoo vreest hij dat door het aankleven en volgen van andere denkbeelden dan de opgegevene, slechts eene onnoodige verwarring zou gesticht worden. Hij voor zich acht het onmogelijk voor de Volksvertegenwoordiging in een onderzoek van de provinciale belangen en van de voorstellen der provinciale besturen te treden, en daaromtrent een oordeel te vellen; en betwijfelt het of deze Vergadering hetgeen door de Provinciale Staten is goedgekeurd, gereedelijk zal kunnen afkeuren, en zulks op de bloote bedenkingen van een of meerdere voorstanders van het gevoelen der minderheid in de Provinciale Staten-vergadering, die hunne bezwaren gemakkelijk hier kunnen doen opperen, zonder vrees van te zullen worden tegengesproken, daar de tegenpartij hier niet tegenwoordig is. De lands-vertegenwoordiging zou zich, meent hij, door in de bijzonderheden van het provinciaal huishouden te dringen, op den zetel van den Minister van Binnenlandsche Zaken plaatsen, welk denkbeeld hij niet alleen niet vrij keurt van verwarring te stichten, maar ook onuitvoerbaar acht. Want waar zou de Vertegenwoordiging des volks zich tot het houden van zulk een verlangd toezigt moeten plaatsen. Welke zouden de te dien aanzien door haar te bezigen middelen, en welke de uitkomsten van dat toezigt voor haar zijn? Dit alles zou slechts tot verwarring leiden, en om

die reden is hij van oordeel, dat tot bewaring van orde in het beheer van den Staat, en tot handhaving der belangen van ieder ingezeten, elk zich behoort te houden op het hem door de Grondwet aangewezen terrein, en alzoo de wetgevende vergadering uitsluitend de algemeene belangen des Rijks moet in overweging nemen.

Zijne Excellentie de Minister vervolgens overgaande tot de behandeling van het wets-ontwerp zelf, toont de strekking daarvan aan, en doet uitkomen hoe de Provinciale Staten van Noordbrabant op het denkbeeld zijn gekomen om de uitgaven, voor den aanleg en de voltooijing van sommige in dat gewest hun nuttig voorkomende werken, benoodigd, te bestrijden door middel van geldleeningen. Eene daarvan was reeds gesloten, maar de tweede moest nog gesloten worden. Tot de sluiting daarvan waren de Provinciale Staten bij een Koninklijk besluit gemagtigd. Van die magtiging kon geen gebruik worden gemaakt, zoolang aan de geldschieters geene volkomene zekerheid konde worden gegeven, dat de belasting, tot dekking van rentebetaling en aflossing bestemd, wettig zou worden geheven. Tot dat einde moet die belasting door de wetgevende magt worden bekrachtigd. Tot het verkrijgen daarvan is het tegenwoordig wets-ontwerp aangeboden. De door sommige sprekers gemaakte opmerking dat de voordragt te veel bevatte, beaamt hij ten volle. In dit bijzonder geval, zegt hij, echter niet te hebben willen afwijken van den in 1848 ten dezen opzigte gevolgden regel. Hij ziet er echter geen bezwaar in om in het vervolg in dergelijke wetten alles weg te laten wat niet uitsluitend daarin behoort, daar dit strekken kan om alle punten van bezwaar uit den weg te ruimen. Hij geeft de verzekering, dat men daarvan binnen kort reeds een bewijs zal zien in het spoedig in te dienen wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland.

Ten slotte meent de Minister nog omtrent de achterlijkheid der uitgave van het Bijblad, waaromtrent in het algemeen verslag en door sommige sprekers iets is in het midden gebragt, te moeten opmerken dat de bedoelde vertraging te wijten is aan het terugblijven van een deel der benoodigde bouwstoffen. Hij verklaart echter dat die reden weldra zal ophouden. — Eindelijk verklaart hij volgaarne de taak op zich te willen nemen om den Minister van Oorlog bekend te maken met de klagten van een lid dezer vergadering omtrent het niet bestaan van een steenweg tusschen Bergen-op-Zoom en de Willemstad, en de aandacht van het hoofd van dat departement op die aangelegenheid te vestigen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt, dat hij het woord niet zou hebben gevraagd indien hij daartoe door hetgeen de Minister gezegd heeft niet genoodzaakt wierd. Ofschoon naar zijne meening de Minister voldingend bewezen heeft dat eene beoordeeling van het provinciale huishouden aan de Kamer niet geoorloofd is, zal hij echter aan de onderhavige wet zijne goedkeuring niet kunnen schenken. In alinea 2 en 3 van art. 129 der Grondwet leest hij, dat de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt, 's Konings goedkeuring vereischt, en dat provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging door de wet vereischen. Nu gelooft hij dat bij de beoordeeling dezer wet twee punten in aanmerking komen: 1o. of de hier bedoelde uitgaven zijn van provincialen en huishoudelijken aard: 2o. of het tot dekking daarvan voorgedragen middel in strijd is met de belangen des Rijks. Hij meent dat men hieromtrent niet tot een bepaald besluit kan komen, zoolang de wet tot regeling van het provinciaal beheer niet zal zijn vastgesteld. Zoolang die wet niet bestaat, zal er, naar zijn gevoelen, geen toetssteen zijn ter beoordeeling wat als van provincialen en huishoudelijken aard moet gehouden worden. Tot dien tijd, meent hij, behoort de zaak volgens de bepaling van art. 3 der additionnele artikelen geregeld te blijven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** beantwoordt den vorigen spreker en zegt dat, naar zijn oordeel, het onderzoek of de hier bedoelde uitgaven van huishoudelijk provincialen aard en voor de provincie al dan niet nuttig zijn, niet tot den werkkring dezer Kamer behoort. Zoodanige beoordeeling moet aan de Provinciale Staten overgelaten worden, welker oordeelvellingen en voordragten, in hunne begrootingen opgenomen, aan de goed- of afkeuring des Konings, naar het voorschrift van art. 129 der Grondwet, zijn onderworpen. Der wetgevende magt komt daarover geen oordeel toe. Wordt het heffen eener provinciale belasting, tot het dekken van zoodanige uitgaaf, noodig gekeurd door de Staten en door den Koning, dan wordt ook daarover geen oordeel aan die wetgevende magt, te vellen opgedragen; maar zij alleen geroepen, om hare bekrachtiging aan die belasting op zich zelve, en in verband tot de algemeene belangen des Rijks beschouwd, te verleenen of te weigeren.

De heer ***van der Linden*** zegt met een enkel woord te willen toelichten waarom hij tegen de wet zal stemmen. Hij wijst op de bepaling voorkomende in de 3de alinea van art. 129, waar te kennen wordt gegeven dat provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven (te weten van die waarvan sprake is in de 2de alinea) door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging door de wet vereischen. Hij gelooft niet dat die bepaling eene bloote formaliteit is, maar dat een onderzoek naar den aard der aldaar bedoelde belastingen allezins noodzakelijk is. De gevraagde bekrachtiging moet zijns inziens niet worden toegestaan, tenzij het aan de Vertegenwoordiging blijke dat de verlangde belasting strekt tot dekking van uitgaven van provincialen aard. Naar zijne meening mengen de Staten-Generaal zich in geenen deele met het provinciale huishouden, maar zij houden zich alleen bezig met het onderzoek in hoeverre met de opbrengst der belasting uitgaven van provincialen aard gedekt worden. En nu blijkt het, zegt hij, uit het in behandeling zijnde wets-ontwerp niet dat de belasting strekt tot dekking van uitgaven van provincialen aard, maar integendeel om daarop eene geldleening te gronden. En om die reden meent hij dat dit wets-voorstel niet behoort tot die waarvan sprake is in alinea 3 van art. 129 der Grondwet, waaraan bekrachtiging door den wetgever moet verleend worden. Hij moet zich ook verklaren tegen het denkbeeld, dat voor de bedoelde belasting slechts eenmaal bekrachtiging vereischt zou worden, voor den tijd dat zij gevorderd werd. Hij erkent dat, zoo jaarlijks zulk eene bekrachtiging verleend moest worden, dit dan eenige meerdere moeite zou veroorzaken; maar die omstandigheid kan zijns inziens de juistheid zijner uitlegging van art. 129 in niets verminderen. Zoo doende zou toch de Vertegenwoordiging jaarlijks onder de oogen krijgen welke belastingen in de provincien worden geheven. Zoo men nu vaststelt dat de hier gevraagde belasting zoolang zal duren, als zij in Noordbrabant noodig zal zijn tot aflossing en rentebetaling der schuld, die eene halve eeuw zal kunnen duren, dan zal daarvan het gevolg zijn dat deze Kamer de zaak voor een halve eeuw uit het oog verliest. Op die wijze zou de Kamer voor de provincien doen hetgeen zij niet voor het geheele Rijk zou doen. Hij gelooft alzoo dat het buiten de bevoegdheid dezer Kamer ligt eene wet vast te stellen, waarbij wordt toegestemd dat eene belasting gedurende den tijd van vijftig jaren zal geheven worden. Daar hij zich, uit dit oogpunt beschouwd, niet met de strekking der wet vereenigen kan, zal hij er zich tegen verklaren.

De heer ***Thorbecke*** zegt, om welke redenen hij van oordeel is dat de Staten-Generaal in eene beoordeeling behooren te treden omtrent den aard en de doelmatigheid der hier bedoelde uitgaven.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* H.)

De heer ***Donker Curtius*** zegt hoofdzakelijk: Ofschoon ik gaarne een einde aan deze discussien zzg, zoo acht ik mij toch verpligt het tweede gedeelte der rede van den laatsten spreker te beantwoorden, omdat door hem een gevoelen wordt voorgezet, dat veel schijn van waarheid heeft, maar naar mijn begrip geheel onwaar is. De vraag is deze, of deze Kamer mag beoordeelen wat de Staten der provincien beoordeeld hebben, dan wel of het de roeping der Staten-Generaal is alleen na te gaan of hetgeen door Provinciale Staten wordt voorgesteld ook tegen de algemeene belangen des Rijks indruischt. Dit laatste is mijn gevoelen; geen ander onderzoek behoort bij de Staten-Generaal plaats te hebben. Neen! zegt men, in sommige gevallen behooren de Staten-Generaal de door de Staten der provincien voorgestelde middelen tot dekking van uitgaven te kunnen afkeuren, wanneer zij hebben bevonden dat de laatsten vexatoire belastingen hebben uitgeschreven, tegen welker invoering het hunne roeping is zich te verzetten. Neen! dat is uwe roeping niet; want wij hebben tweederlei vertegenwoordiging. Vooreerst de Staten-Generaal: de kiezers benoemen ons tot behartiging van het algemeen rijks-belang; maar men lette wel op, diezelfde kiezers zullen hunne provinciale vertegenwoordigers benoemen, zoodat dezelfde personen in elke provincie hunne provinciale belangen doen waarnemen. Tot die vertegenwoordiging wendt men zich, wanneer men vreest dat de Provinciale Staten in eenig opzigt vexatoir gehandeld hebben. Maar de Staten-Generaal hebben geen regt om voogdij over de Provinciale Staten uit te oefenen. Zij zijn eene plaatselijke vertegenwoordiging, die de plaatselijke belangen in de provincien behartigt. Het is de zamenhang onzer instellingen die men hierbij wel in het oog moet houden. Aan de algemeene vertegenwoordiging is nergens het regt opgedragen om de provinciale vertegenwoordiging te surveilleren. En juist wegens de omstandigheid dat dezelfde kiezers ons en de Provinciale Staten benoemen, blijkt dat er geene mogelijkheid bestaat om voogdij over die laatste uit te oefenen. Iets anders is het vraagpunt, in hoever een minister, die de

Koninklijke goedkeuring aan een vexatoiren maatregel der Provinciale Staten heeft doen hechten, in staat van beschuldiging zou kunnen gesteld worden. Maar dat punt valt hier niet te behandelen. Hier alleen is de vraag, of de Staten-Generaal mogen onderzoeken wat door de Provinciale Staten is vastgesteld. Zij moeten alleen nagaan of die provinciale belastingen niet in strijd zijn met het algemeen belastingstelsel of met de algemeene belangen des Rijks. Zoo dit het geval mogt zijn, dan behoort deze Kamer de gevraagde bekrachtiging te weigeren, in het tegenovergestelde geval moeten zij in het voorgestelde berusten. Ik redeneer niet uit den toestand waarin we toevallig nog zijn, maar uit de Grondwet, zoo als die is en werken zal. En nu kan het niet de bedoeling van art. 129 zijn, dat hier vijf of zes zouden kunnen opstaan om eene provinciale vertegenwoordiging, die veel grooter is dan deze, aan te klagen.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt den heer Donker Curtius.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* III.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt ten derden male het woord, ter bestrijding der denkbeelden van den vorigen spreker. Hij zegt het stelsel van dien spreker niet te kunnen goedkeuren, daar volgens hetzelve de plaatselijke en provinciale besturen geheel zouden worden opgelost en alzoo verloren in het landsbestuur, dat door hem gezegd wordt allen te omvatten. Op die wijze toch zouden de eersten in het laatste verzwolgen en de zelfstandigheid der eersten ten eenen male vernietigd worden. Ook is, zijns inziens, de bewering van dienzelfden spreker, dat de rijks-vertegenwoordiging eene controle op de provinciale vertegenwoordiging moet uitoefenen, onjuist, want de Grondwet bepaalt wel dat het gemeentebestuur aan het toezigt van het provinciaal bestuur onderworpen zal zijn; maar nergens staat geschreven dat de rijksvertegenwoordiging over dit laatste toezigt, veel minder gezag zal uitoefenen. Beide komen alleen den Koning toe. In art. 129 der Grondwet is het beste antwoord op de stelling van den vorigen spreker opgesloten en door de daarin voorkomende bepalingen worden de redeneringen van dien redenaar omvergestooten. Daarbij toch is alleen bepaald dat de regeling der enkel provinciale uitgaven en inkomsten aan de Provinciale Staten, onder goedkeuring des Konings, overgelaten zijn; want niettegenstaande de onafhankelijkheid der Staten, moet de Koning, uit hoofde van het hooge standpunt, dat Hij inneemt, de bevoegdheid hebben om de uitvoering van eenig door de Provinciale Staten gedaan voorstel te weigeren, zelfs hunne besluiten te schorsen of te vernietigen. Dit zoo zijnde, zoo heeft deze Kamer niet te onderzoeken, welke de bestemming en duur eener provinciale belasting is; maar aan haar is alleen overgelaten te beoordeelen of de voorgestelde belasting al dan niet in strijd met de algemeene belangen des Rijks is.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de algemeene beraadslagingen gesloten verklaard, en die over het *eenig artikel* geopend.

Daar ook niemand daarover het woord wenscht te voeren, worden ook deze beraadslagingen gesloten.

Het eenig artikel en daarop het geheele wets-ontwerp, vervolgens in stemming gebragt zijnde, worden met 53 tegen 9 stemmen aangenomen.

Tegen het artikel en het wets-ontwerp hebben gestemd de heeren: Thorbecke, Poortman, van der Heijde, van Eck, van Zuijlen van Nyevelt, Hengst, Dommer van Poldersveldt, van der Linden en Schiffer.

Op voorstel van den ***Voorzitter*** besluit alsnu de Vergadering om de beraadslagingen over het wets-ontwerp betrekkelijk de regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen te doen plaats hebben op morgen, Woensdag den 18den, des ochtends ten 11 ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 18 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Zijlker, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, Reinders, Westerhoff, Backer, Lotsy, Groen van Prinsterer, van der Heijde, van Naamen, Godefroi, Wintgens, Jespers, de Lom de Berg, Heemskerk, Schiffer, Smit, Anemaet, van Doorn, van Eck, Dommer van Poldersveldt, Verweij Mejan, van Hasselt, de Moraaz, Dirks, Meeussen, van Voorst, Bots, Boreel van Hogelanden, Boxman, Wijnaendts, Thorbecke, Leclercq, Costerus, Dullert, Luijben, Borret, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, van der Linden, Lambrechts, Poortman, Bachiene, Scheltinga Winterberg, Duijmaer van Twist, Mutsaers, van Walchren, Slicher van Domburg, van Randwijck, de Man, de Villers de Pité, van Rijckevorsel, Wichers, Fokker, Engelen, Hengst, van Nispen van Sevenaer, Donker Curtius, van Heiden Reinestein, Nedermeijer van Rosenthal, Schooneveld, van Hall en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst, van Marine en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie, die belast is geworden rapport uit te brengen, omtrent de Rekening wegens het fonds van het Staatsblad over 1847, brengt bij monde van den heer ***van Voorst***, omtrent dat stuk verslag uit.

De Vergadering besluit, zich te vereenigen met de conclusie van het rapport, en alzoo tot aanneming van de gemelde rekening voor kennisgeving, alsmede tot het doen drukken en ronddeelen van dat verslag.

Voorts brengt de Commissie, die belast is geworden rapport uit te brengen over de Opgave van verkochte of afgestane domeinen enz. in de laatste maanden van 1848, bij monde van den heer ***van Doorn*** verslag uit.
Wordt mede besloten overeenkomstig de conclusie der Commissie, tot de nederlegging namelijk van de gemelde opgave ter griffie, alsmede tot het doen drukken en ronddeelen van het uitgebragte rapport.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen*, en wel in de eerste plaats over de algemeene strekking van dat wets-ontwerp.

Daarover heeft de heer ***Costerus*** het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:
Ik verheug mij ongemeen het eerst het woord te voeren over dit wets-ontwerp, omdat zoo doende de discussie, naar mate zij vordert, ongetwijfeld in belangrijkheid zal toenemen en daarin een climax niet zal te miskennen zijn. Ik vleije mij toch, dat de discussie, zoodra zij het woord zullen voeren, die onbepaalde voorstanders van gastvrijheid zijn, eene poëtische kleur zal verkrijgen, ten gevolge van schilderingen, uit het aartsvaderlijke leven als ontleend en op onze voorvaderen toepasselijk gemaakt. Ik, die noch dichter ben noch een buitengewoon groot voorstander van het dichterlijke bij de behandeling van politieke onderwerpen, zal mij vergenoegen met de beantwoording in eenvoudig proza van deze vragen: 1°. wat heeft men te denken van gastvrijheid van den Staat jegens vreemdelingen? 2°. wat is de Staat aan zijne ingezetenen verschuldigd? en 3°. in hoeverre voldoet dit wets-ontwerp aan billijke eischen?
1°. Wat is gastvrijheid in het algemeen? Het is de uitoefening van die deugd, waardoor men den gast, die ons bezoekt, op zoodanige wijze ontvangt, dat deze zich vrij gevoelt als ten zijnent. En omtrent wie oefent men die deugd uit? Men oefent die uit, vooreerst jegens bekenden en ten tweede jegens min of meer onbekenden, maar in den regel ons toch aanbevolenen, doch in 't algemeen jegens genooden; want dat de gastvrijheid omtrent ongenooden, vooral als zij niet bekend zijn, niet algemeen is, bewijst het oud-Nederlandsche spreekwoord: een ongenoode gast is zelden welkom. Wij mogen dus als kenmerken der gastvrijheid aannemen: 1°. dat de gast genoodigd zij; 2°. dat hij slechts tijdelijk blijve; 3°. dat hij in staat en geneigd zij om op zijne beurt te ontvangen, op dergelijke wijze als hij ontvangen wordt. Vraagt men nu, hoe een volk den naam van gastvrij bekomt, het is, als er velen onder zijn, die deze deugd uitoefenen, en in dien zin werd vroeger gesproken van Geldersche gastvrijheid en nog heden van Nederlandsche gastvrijheid. Maar, als men nu deze kenmerken op het oog houdt, hoe zal, bid ik u, de gastvrijheid van een Staat georganiseerd zijn, tenzij men op het budget van Buitenlandsche Zaken een post wilde toestaan, onder den titel van tafelgelden,

om er op naam van den Staat vreemdelingen voor te onthalen? Waar alleen over toelating van vreemdelingen in het Rijk gehandeld wordt, daar kan geene sprake zijn van gastvrijheid; die vreemdelingen zijn onbekend; zij zijn ongenoodigd; zij ontvangen niet terug; zij komen om hier te blijven; zij zijn adspirant-Nederlanders. Ik voor mij mag dus wel lijden, dat men bij de behandeling van dit wetsontwerp van Nederlandsche gastvrijheid spreke, maar men wachte zich voor verwarring van begrippen. De Staat gunt ongetwijfeld aan ieder Nederlander het genoegen, om van over Maas en Rhijn en Schelde vele gasten bij zich te noodigen; ze kunnen daartoe een bewijs van bekendheid aan die lieden overmaken (ofschoon ik niet geloof, dat die poëtische gastvrijheid zeer ver zal gaan, wanneer men zich voor den geest brengt hoe men gewoonlijk militairen, die toch landskinderen zijn, al spoedig met een biljet van inkwartiering ergens naar een kroeg afscheept). Maar, vraagt men, wat kan de Staat als Staat voor de gastvrijheid doen? Dan is het antwoord, dat deze zich alleen kan bepalen tot het corps diplomatique en die personen, welke het belang van den Staat medebrengt dat met luister ontvangen worden. Want van het corps diplomatique gesproken, juist het bestaan hiervan bewijst de algemeenheid der overtuiging, dat iedere natie in den vreemde voor hare eigen onderdanen heeft te zorgen. Het geldt dus hier slechts de vraag, wat een christelijke Staat, bij den tegenwoordigen toestand der Europesche beschaving, aan vreemdelingen verschuldigd is, en dan geloof ik, dat de Staat in dit opzigt aan zijne verpligtingen voldoet, als hij, bij gelijke bescherming der personen en goederen van vreemdelingen en ingezetenen, aan ieder vreemdeling, die zich in het land ophoudt, nog bovendien het voorregt geeft om met der tijd, wanneer hij ophoudt te behooren tot de maatschappij waarvan hij lid was, onder de landskinderen opgenomen te worden.

2°. Wat is de Staat aan de ingezetenen verschuldigd? Ik wil hier uitgaan van een dood-ouderwetsch denkbeeld, van het denkbeeld namelijk dat de liefdadigheid is als de kring van een steenworp in het water, die naar mate hij zich uitbreidt, ook flaauwer zal zijn. Hiervan uitgaande kan men niet willen dat de maatschappij die bestaat den vreemdeling die de zijne verlaat, in alles gelijk zal stellen met hare eigen leden, of zelfs boven hare leden, die van hunne geboorte af de lasten der maatschappij gedragen hebben. Niet alzoo, Mijne Heeren! dat wat geen huisvader omtrent vreemde kinderen doet, behoeft de Staat, onze algemeene moeder, niet omtrent buitenlanders te doen. Maar aan deze algemeene beschouwing hechten zich twee gewigtige vragen: 1°. welke vreemdelingen heeft men hier te wachten, 2°. waarom moet men die onder bepaalde omstandigheden kunnen weren? Om de eerste vraag met juistheid te beantwoorden moet men het oog slaan op den tegenwoordigen politieken toestand van Europa. Hoe zeer is die toestand van Europa niet veranderd sedert de 17de en 18de eeuw. Toen was bijna nergens godsdienstige en politieke vrijheid en deze was vooral uitgesloten in de landen, die ons van nabij omringen. Thans bestaat die vrijheid overal, en zoo heeft de voornaamste reden opgehouden, die de vreemdelingen welke nuttig voor het land konden zijn herwaarts voerde. Er bestonden in de 17de en 18de eeuw Engelschen, Franschen, Duitschers; maar hoezeer zij toen bestonden als de natien die zich bij uitstek groote natien noemden, het is vooral in deze tijden dat zij zich groot doen gevoelen en op den voorgrond treden. Nu weet men, dat de zon als het grootste ligchaam het meeste licht tot zich trekt. Zoo zal ook de grootste natie het meeste tot zich aanlokken en de kleinere natie het meeste gevaar loopen van vergeten te worden. Ik wil niet zeggen dat het licht dier grootere natien intensief sterker, maar dat het extensief grooter zal zijn. In diezelfde 17de en 18de eeuw was ons land een voorwerp van algemeene bewondering, als de wieg en bakermat van handel en nijverheid. Ook dit heeft thans opgehouden; ik voor mij ten minste geloof niet, dat het tot de zwakheden onzer naburen behoort om thans nog veel bewondering voor ons te hebben. Wij mogen dit zonder overgroote eigenliefde geenszins aannemen. Welk is dus het onderscheid tusschen de vreemdelingen die in vroegere eeuwen herwaarts kwamen en die welke wij thans te wachten hebben? Zoo wij van de oude Nederlandsche gastvrijheid spreken, dan denken wij aan vervolging om godsdienstig of staatkundig geloof, dan denken wij aan Descartes en Bayle, aan uitgeweken Israëlieten. Maar dat waren geen mannen, waarvoor men bevreesd behoefde te zijn; het waren mannen die door de schatten van hun geest een stroom van licht verspreidden; lieden die door de schatten van handel en nijverheid een gouden regen over ons land deden stroomen; er waren ook velen onder hen, die bij ons in land- of zeedienst verlangden te treden en de kaders voltallig maakten; velen, die een eenvoudig bedrijf of handwerk zochten uit te oefenen, die slechts werk verlangden, dat toen, bij de voordeelen, die handel en zeevaart opleverden, ruimschoots voorhanden was: — terwijl wij thans ons leger desorganiseren en, om uit te winnen, onze nationaliteit in gevaar brengen; terwijl thans duizenden onzer landgenooten zonder werk en brood zijn. En wie hebben wij nu te wachten? Socialisten, die bij verdeeling van goederen slechts kunnen winnen; woelgeesten, die voordeel zoeken in de omverwerping van den Staat. Wat is nu die Staat verpligt aan zijne ingezetenen? Voorwaar niet om kapitalen, om talenten, om zelfs nijvere lieden te weren, maar wel om er tegen te waken, dat ons land overstroomd worde door gelukzoekers, wie hun eigen land schijnt uit te werpen. Dat is de pligt van zelfbehoud, niet alleen tegenover die vreemdelingen, maar ook tegenover de duizenden van verarmde landgenooten, die wij, om genen te ondersteunen, niet tot verbitterde vijanden onzer maatschappij mogen maken. Ja, Mijne Heeren, ik geloof, dat, zoo wij in de gelegenheid geweest waren, om het verslag van het armwezen over het vorige jaar te lezen vóór de behandeling dezer wet, of zoo de verwachte armenwet, gelijk de heilige pligt der Regering had medegebragt, reeds ingediend en onderzocht was geweest, — dat men dan deze wet niet te onvriendelijk, maar veeleer te uitlokkend geacht zou hebben.

3°. Nog een enkel woord over de vraag, in hoeverre dit wetsontwerp aan billijke eischen voldoet. Naar mijn gevoelen kan verstandige vrijzinnigheid niet verder gaan dan deze wet. Wordt wel iemand geweerd? Niemand, tenzij hij geen middel van bestaan heeft en dit niet door werkzaamheid kan verkrijgen. En dit is zoowel in het belang van den Staat als in dat van den vreemdeling zelven, als men van het denkbeeld uitgaat, dat de gastvrijheid van den Staat iets geheel anders is dan de gastvrijheid van burgers onderling. Maar ook de volgende bepalingen omtrent paspoorten en geleibiljetten zijn ja zooveel in het belang van den vreemdeling zelven. Hoe beter die stukken zijn, hoe uitvoeriger, des te meer aanbeveling voor hem zelven. Want ik vraag het u, wie zal bij den tegenwoordigen politieken toestand van Europa, zoo hij van vaderland gaat verwisselen en eerlijke bedoelingen heeft, het verkieslijker achten binnen te sluipen, dan om met open vizier te voorschijn te treden en te laten zien, wat hij in het schild voert. Hoe! een dienstbode, die in de stad zijner geboorte eene dienst zoekt, zou van getuigschriften voorzien moeten zijn om zich aan te bevelen, en men zou den vreemdeling in het land van vreemdelingschap toelaten, zonder dat men kan zien wie hij is, of van waar hij komt. Deze twee punten zijn de spil, waarop de geheele wet draait. De volgende bepalingen vloeijen slechts voor uit deze hoofdvoorschriften en strekken om de voldoening hieraan te verzekeren.

Ik voor mij verheug mij dus dat de Regering aan de beginselen van het eerste ontwerp getrouw is gebleven en ik verklaar onvoorwaardelijk voor de wet te zullen stemmen. Mogt de scherpzinnigheid der regtsgeleerden in den loop der beraadslaging aantoonen, dat hier of daar eenige verbetering is aan te brengen, dan zal ik die gaarne helpen aannemen; maar al stond de Regering zoodanige verbetering niet toe en al wierd deze afgestemd, ik zou daarom de wet niet verwerpen; want het belang der maatschappij vordert dringend de invoering eener wet, die strekt om woelgeesten in toom te houden, onbekwamen en luijaards uit het land te weren en misdadigers aan den bevoegden regter over te leveren. Voor het overige wordt geen ligchaam, geen burger verhinderd, om bekwame vreemdelingen herwaarts te lokken. Ik voor mij vind dit zeer verdienstelijk; en toch, als mij gevraagd wierd, aan wien ik den palm zou toekennen, aan hem die bekwame vreemdelingen herwaarts wist te lokken, of aan hem, die *jusque dans la mer* de vreemdelingen van over Maas en Rhijn langs de rivieren wist te verwijderen, ik zou den palm toekennen aan den laatste en ik zou allezins gestemd zijn, om hem een standbeeld te doen oprigten, waarvan het opschrift zou zijn: *aperti Rheni ostiis.*

De heer ***Bachiene***: Afgevaardigde uit en woonachtig in een grensdistrict, heb ik bijzonder veel belang gesteld in het onderhavig wets-ontwerp, hetwelk, wat de algemeene strekking betreft, geen overwegende bezwaren bij mij heeft ontmoet. Het regelt een van die onderwerpen, welke niet in bijzondere gevallen voor algeheele voorafgaande regeling vatbaar schijnen, en waarbij immer eenige ruimte aan de uitvoerders van de algemeene regels, die deze wet stelt, zal moeten worden overgelaten. Het ontwerp bevestigt voor een groot gedeelte datgene, wat de uitoefening van het politieregt reeds feitelijk heeft ingevoerd, en waardoor de openbare veiligheid in den lande is bevorderd geworden. Er is echter in het antwoord van den Minister eene stelling geopperd, welke ik bepaaldelijk tegenspreek, namelijk dat art. 7 der Grondwet inhoudende, dat de wet verklaart wie Nederlanders zijn, niet zoude bedoelen eene speciale wet, maar dat daarbij uitdrukkelijk en uitsluitend is gedacht aan de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Ik beroep mij daartoe op art. 1 van datzelfde Burgerlijk Wetboek, luidende dat het genot der burgerlijke regten onafhankelijk van de staatkundige regten, welke alleen overeen

komstig de Grondwet worden verkregen, en die Grondwet naar eene wet verwijzende kan zulks bezwaarlijk weder gelijkstaan met eene verwijzing naar het Burgerlijk Wetboek. Welke redeneringen ook gevoerd zijn bij het ontwerpen en vaststellen van art. 7 der Grondwet, ik meen dat artikel te moeten opvatten zoo als het daar staat, naar de uitgedrukte bedoeling en niet naar eene bedoeling uit andere stukken geput en niet in dat artikel uitgedrukt. Het heeft tijdens de herziening der Grondwet ook niet ontbroken aan beweringen, dat bij art. 7 wel degelijk *eene afzonderlijke wet* is bedoeld, en ik beroep mij daartoe op het getuigenis van een lid der vorige Staten-Generaal, wiens staatkundige denkwijs ik hier niet zal inroepen, doch wien niemand de hoedanigheid van een bekwaam regtsgeleerde te zijn zal betwisten, ik bedoel den heer *van Rappard*, die in zijne rede over art. 3 der additionnele artikelen zegt, dat in art. 7 der Grondwet duidelijk is kenbaar gemaakt, dat *eene afzonderlijke wet* zal bepalen, wie ten aanzien van *de burgerschapsregten*, als *Nederlanders* moeten worden beschouwd.

Wanneer ik dan al mijne stem aan dit wets-ontwerp mogt kunnen geven, bijaldien de loop der discussien mij geene overwegende redenen daartegen doet kennen, het is onder uitdrukkelijk protest, dat ik de beschouwing der Regering over art. 7 der Grondwet niet deel, doch eene nadere afzonderlijke wet ter aanwijzing van degenen, die in staatsregtelijken zin Nederlanders zijn, te gemoet zie. Ik had zelfs gewenscht, dat zoodanig wets-ontwerp, hetwelk wel niet zeer uitvoerig zal behoeven te zijn, reeds nu ware aangeboden, opdat verder geen twijfel kon bestaan, wie Nederlanders en wie vreemdelingen zijn in staatsregtelijken zin, en dat ik alzoo de zekerheid had erlangd, dat de onderhavige wet nimmer zou worden toegepast op zekere categorie van Nederlanders, die mijns inziens ten onregte als vreemdelingen worden behandeld, door verkeerde toepassing van — of wel door het besluit van 24 Augustus 1839, en die dan nu nog door deze wet uit het gastvrije Nederland zouden kunnen worden gezet, al hebben zij veertig en vijftig jaren onafgebroken in Noord-Nederland gewoond, alléén omdat zij, geboren in de zuidelijke provincien van het voormalig Koningrijk der Nederlanden, in 1839 gemeend hebben niet verpligt te zijn tot de schriftelijke verklaring, in opgemeld besluit gevorderd van hen, op wie het tractaat met België van invloed zou zijn.

Alle onzekerheid nopens de staatsburgerlijke hoedanigheid der bedoelde personen op te heffen, is van groot belang, te meer daar allerlei nadeelige gevolgen daaruit zouden kunnen ontstaan. Om iets te noemen, haal ik art. 991 Burgerlijk Wetboek aan, waarbij is bepaald, dat de getuigen bij het maken van testamenten tegenwoordig, behooren te zijn *ingezetenen van het Koningrijk*. Hoe ligt kan echter later bekend worden, dat de getuigen, in den zin aan opgemeld besluit gehecht, vreemdelingen waren, en ofschoon daaromtrent een geruststellend advies voorkomt op bladz. 46 en volgende van de tweede verzameling van regtsgeleerde adviezen, in 1845 uitgekomen, zoo behoort te dier zake zelfs niet de minste twijfel over te blijven.

Reeds in de zitting van den 1sten Maart 1849 heb ik uit de verzameling van tractaten van de Martens aangetoond, dat deze personen zouden kunnen beschouwd worden als behoorende tot den Staat, waarin zij tijdens de scheiding hunne woonplaats hebben, *leur silence dans ce cas devant être envisagé comme une déclaration tacite.*

Thans, nu door deze wet de uitzetting van vreemdelingen geregeld wordt, is het te meer noodig, dat eene voorziening worde opgenomen ten opzigte van deze belanghebbenden, en ik hoop van den Minister van Justitie daaromtrent eene geruststellende verklaring te mogen ontvangen.

De heer ***Engelen***: Het wets-ontwerp met welks behandeling wij ons thans onledig houden is zijn oorsprong verschuldigd aan de bepaling van art. 4 der vorige, overeenkomende met art. 3 der gewijzigde Grondwet. Bij dat artikel werd aan de vreemdelingen in het land gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen gegeven, als aan de ingezetenen. De geschiedenis van de zamenstelling der Grondwet van het voormalig Koningrijk der Nederlanden leert ons dat deze bepaling opgenomen is op bijzonderen aandrang van de Noord-Nederlandsche leden der commisie die met de herziening der grondwet van 1814 belast was. Deze leden meenden op die wijze een waarborg te vinden der handhaving van dien roem van gastvrijheid, dien de Nederlandsche Republiek eeuwen lang bezeten had. Intusschen gaf deze bepaling al spoedig tot belangrijke moeijelijkheden en zwarigheden aanleiding, en het bleek weldra, dat de onbeperkte toepassing daarvan òf geheel onmogelijk òf voor de rust en de orde van den Staat hoogst gevaarlijk zijn zou. Ik behoef u hier niet te herinneren, Mijne Heeren, hoe, reeds kort na de vaststelling der Grondwet van 1815, vooral het zuidelijk gedeelte van het toenmalig Koningrijk der Nederlanden de wijkplaats werd van een aantal politieke ballingen en woelgeesten, die derwaarts zamenstroomden, niet om het rustig en vreedzaam genot te hebben van de inwoning die hun daar vergund en in hun eigen vaderland ontzegd was, maar om het gouvernement van dat vaderland, waardoor zij zich verongelijkt waanden, in hunne geschriften en door woorden en door daden op de verregaandste wijze te verguizen. Ik behoef ook niet te herinneren, Mijne Heeren, dat de toenmalige Nederlandsche Regering geen bezwaar vond om die ook voor haar gevaarlijke personen buiten het grondgebied van den Staat te verwijderen, en hoe de meerderheid der wetgevende Vergadering geen schending der Grondwet zag in dezen stap der Regering, die zelfs in den waardigen Kemper een even krachtigen als welsprekenden verdediger vond. Intusschen verhieven zich daar tegen toenmaals, maar vooral in lateren tijd, vele stemmen die deze daad der Regering ten hoogste afkeurden, en haar, mijns inziens te regt, als in volstrekten strijd beschouwden met die bepalingen der Grondwet, welke aan den vreemdeling gelijke regten of bescherming van zijn persoon als aan den ingezeten toekenden. Van daar dat men, overtuigd van de noodzakelijkheid om personen die voor de orde en de rust van den Staat gevaarlijk mogten zijn, van daar te kunnen verwijderen, van lieverlede begon in te zien, dat de bepaling van dat art. 4 door eene bijvoeging behoorde gewijzigd te worden, in het belang van die orde en rust. Van daar dan ook, dat bij de grondwetsherziening van 1840 door alle afdeelingen eenstemmig het verlangen geuit werd, dat thans eene zoodanige bijvoeging en wijziging der Grondwet zou plaats hebben, dat namelijk het art. 4 voor zooveel het vreemdelingen betreft, in buitengewone omstandigheden en tijdelijk, door de wet zou kunnen geschorst worden. Toenmaals echter heeft de Regering gemeend aan dat verlangen geen gehoor te moeten geven. Eerst bij de grondwets-herziening van het jongstverloopen jaar werd, evenwel niet in dien geest als men vroeger alleen schijnt verlangd te hebben, aan den gewonen wetgever eene grootere bevoegdheid met betrekking tot de vreemdelingen toegekend, door de bijvoeging in de 2de alinea van art. 3, dat de wet de toelating en uitzetting van vreemdelingen regelt. Met verlangen werd dan ook in deze Vergadering dat wets-ontwerp te gemoet gezien ter regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen, en het werd met belangstelling ontvangen en in de afdeelingen onderzocht. De geschiedenis van dat wets-ontwerp levert nog de eigenaardige bijzonderheid op, dat in den tijd, tusschen de indiening daarvan en de openbare beraadslaging verloopen, de Minister uit wiens departement het voorkwam, en die zich met de verdediging daarvan zou belasten, zijne portefeuille heeft ter neder gelegd, om nu uitsluitend zijne plaats in te nemen onder de Vertegenwoordigers des volks, eene plaats die hij voorzeker met eere bekleeden zal, waar wij allen hem ongaarne zouden missen, en waar wij hem al dat genoegen en die voldoening voor zich zelven en voor de natie toewenschen, die hem, zoo 't schijnt, aan gindsche tafel niet is ten deel gevallen.

De ontvangst die dat wets-ontwerp in de afdeelingen genoot, was verre van gunstig, en een hoofdbeginsel, daarbij aangenomen, ontmoette zelfs bij vele leden onbepaalde afkeuring. Het heeft dan ook eenigzins verwondering gewekt, dat ons thans slechts een gewijzigd, niet een geheel nieuw wets-ontwerp is aangeboden. Deze verwondering moest te grooter zijn, dewijl het tegenwoordige hoofd van het departement van Justitie door geen gevoel van gekrenkte eigenliefde behoefde teruggehouden te worden om een stelsel te laten varen, dat oorspronkelijk niet door hem ontworpen en voorgesteld was en gehoor te geven aan de vele belangrijke bedenkingen in de afdeelingen tegen dat wets-ontwerp bijgebragt. Ik moet intusschen erkennen, Mijne Heeren, dat in het gewijzigd wets-ontwerp eenige dier bedenkingen zijn uit den weg geruimd en dat het alzoo ten dezen opzigte ver de voorkeur verdient boven het vroegere. Er is echter, mijns inziens, nog te veel van het verkeerde of althans min goed te keurene overgebleven, dan dat ik, voor zoover ik mij thans daaromtrent kan uitlaten, mijne goedkeurende stem aan het ontwerp zou kunnen geven. Ik zal slechts enkele bezwaren die bij mij tegen het ontwerp bestaan, kortelijk aanvoeren.

Het hoofdbezwaar dat ook bij mij bestaat, was daarin gelegen dat de Regering bij de zamenstelling van dit wets-ontwerp schijnt uit het oog verloren te hebben, welke vreemdelingen inzonderheid in het art. 3 der Grondwet bedoeld worden, dezulke namelijk die voor de rust van den Staat gevaarlijk kunnen geacht worden. En dat dit het geval is valt, dunkt mij, niet te betwijfelen na hetgeen ik reeds aangaande den vermoedelijken oorsprong der wet in het midden gebragt heb. De Regering heeft daarentegen bijna uitsluitend op het oog gehad behoeftige vreemdelingen. Ik zal hier niet herhalen wat in het algemeen verslag voorkomt nopens dit onderwerp, en hetgeen men daar gezegd heeft met betrekking tot den zoo geheel ongastvrijen geest dien het wets-ontwerp ademt. Ik geef der Regering in hare memorie van beantwoording gaarne toe, dat men aan het woord *gastvrijheid* geene al te onbeperkte beteekenis moet

hechten. Ik wil gaarne erkennen dat men hier niet denken moet aan de gastvrijheid der Ouden, of gelijk zij nog bij sommige der hedendaagsche onbeschaafde volken wordt uitgeoefend; maar van een vreemdeling, voordat men hem toelaat de grenzen des Rijks te betreden, gestrengelijk te vorderen dat hij overtuigende bewijzen overlegge van genoegzame middelen van bestaan te bezitten of die door werkzaamheid te kunnen verwerven, dat komt mij voor ook met het meest beperkte denkbeeld van gastvrijheid in openbaren strijd te zijn; dat komt mij voor eene bepaling te zijn die weinig voegt in de wet van een land, dat door handel en nijverheid, en dus door verkeer met vreemdelingen, groot is geworden, en dat steeds voor de vreemdelingen openstond, dat aan vreemdelingen, ja, dikwijls de gelegenheid aanbood om zich hier brood, welvaart of rijkdommen te verwerven, maar dat toch ook een deel der algemeene welvaart aan die vreemdelingen verschuldigd is. Ik geef aan den eersten spreker van dezen morgen gaarne toe, dat wanneer men van de Nederlandsche gastvrijheid spreekt, de veranderde tijden niet uit het oog moeten verloren worden; maar toch komt het mij voor, dat hij in zijne afschildering van de vreemdelingen die in vroegere eeuwen herwaarts kwamen een wat al te gunstig licht daarover verspreid heeft. Ook toenmaals kwamen veel behoeftige vreemdelingen herwaarts. Tot bewijs daarvan behoef ik mij slechts te beroepen op de Waalsche gemeenten hier te lande, die dikwijls reeds kort na hunne vestiging onderstand voor hunne armen, hetzij van de algemeene christelijke liefdadigheid, hetzij van de steden waar zij zich gevestigd hadden, behoefden. Maar bovendien, wie zal — men heeft deze vraag reeds gedaan, maar ik herhaal ze, omdat zij nog niet voldoende is opgelost — wie zal kunnen bepalen, of een vreemdeling genoegzame middelen van bestaan bezit? Dit hangt geheel af van den stand en rang, dien de vreemdeling bekleedt; en tot hoeveel willekeur zal dan de bedoelde bepaling niet aanleiding geven, ook al zijn het niet de ondergeschikte ambtenaren, maar de hoofden der politie, die beslissen; ook al is de Minister van Justitie geneigd om in twijfelachtige gevallen zelf uitspraak te doen. En dit nog daarlatende, komt het mij volstrekt onmogelijk voor, om met eenige zekerheid te bepalen, of de vreemdeling, die zonder middelen van bestaan is, in staat zal zijn, om in het vervolg in zijn onderhoud te voorzien. Men zal dit van niemand met zekerheid kunnen zeggen, want ook de ervarenste kunstenaar, de beste handwerksman is geheel onzeker van te zullen slagen, en alles hangt voor hem van omstandigheden af. Men zal dus òf allen moeten weren òf allen toelaten die in de kracht van hun leven zijn en handen hebben om te werken, ja zelfs niet eenmaal den lamme of den blinde zal men kunnen keeren, die eene welluidende of niet welluidende stem heeft en door straatgezang zijn brood zoeken wil. Ik geloof dus, dat het hoofdbeginsel omtrent de toelating van vreemdelingen in art. 1 aangenomen, den toets van eene onpartijdige oordeelvelling niet kan doorstaan.

Wat nu de gevallen van uitzetting betreft, moet ik mij ten sterkste verklaren tegen de magt, aan den kantonregter toegestaan, om den vreemdeling, als deze volgens zijn inzien niet meer voldoet aan het bepaalde van art. 1, uit het land te verwijderen. Op die wijze zal een vreemdeling, die gedurende eene reeks van jaren hier gevestigd was, maar die door een toevalligen zamenloop van omstandigheden tot armoede geraakt is en geene bewijzen heeft dat hij later in zijn onderhoud zal kunnen voorzien, over de grenzen gebragt kunnen worden op het oordeel van een enkel persoon. En welk middel van herstel zal die vreemdeling hebben? Het beroep op een hoogeren regter? Neen, want het beroep op den Hoogen Raad is tot een enkel geval beperkt, waarop van de duizend vreemdelingen niet één zich zal kunnen beroepen. Ook de uitzetting op last des Konings, en dit bij bloot besluit, hetwelk niet eens met redenen omkleed behoeft te zijn, kan ik niet goedkeuren. Ook dit kan tot daden van willekeur leiden, waartegen de ministeriele verantwoordelijkheid slechts een zwakken waarborg zal opleveren, daar de woorden: *redenen van staat* schier op alle gevallen toegepast zullen kunnen worden. En toch zou ik er toe kunnen besluiten om aan de Hooge Regering eene zoo uitgestrekte magt te helpen toekennen, zoo het alleen was voor buitengewone omstandigheden en tijdelijk. Ik stem gaarne toe, hetgeen in de memorie van beantwoording gezegd wordt, dat daarvan te dezer plaatse geene sprake meer kan zijn en dat hier ten gevolge der aanneming van art. 3 der herziene Grondwet van 1848 de zienswijze der commissie van 17 Maart 1848 geacht moet worden niet door den grondwetgever gedeeld te zijn. Maar juist daarom heeft het mij zeer leed gedaan, dat de Regering geen aannemelijken grond heeft kunnen vinden, om deze geheele wet slechts voor een bepaald getal jaren te doen vaststellen. Ik meen dat een zeer aannemelijke grond hierin gelegen is, dat eene wet omtrent de vreemdelingen meestal het uitvloeisel is of althans het kenmerk draagt van de omstandigheden van den tijd, waarin zij gemaakt wordt. Dit was het geval met de Engelsche wet tijdens de Fransche revolutie der vorige eeuw, en met de Fransche en Belgische wetten omtrent de vreemdelingen, die alle slechts voor een bepaalden tijd werden vastgesteld en telkens hernieuwd moesten worden. En dat de invloed der tijds-omstandigheden ten deze ook wel degelijk op de Regering gewerkt heeft, dit blijkt hieruit, dat sedert het begin van 1848 met buitengewone klem ten aanzien der vreemdelingen gehandeld is; maar het blijkt ook vooral daaruit, dat de algemeene indruk, dien dit ontwerp gemaakt heeft, het met den naam van bedelaarswet deed bestempelen, eene benaming die juist in verband is met het groote verschijnsel van dezen tijd, het pauperisme namelijk. Zelfs aan deze wet met al hare gebreken zou ik mijne goedkeurende stem kunnen geven, indien zij slechts voor een bepaalden tijd wierd vastgesteld. Ook ik ben geenszins blind voor de gevaren van een al te grooten toevloed van arme vreemdelingen naar herwaarts in een tijd, dat het pauperisme overal dreigend het hoofd opsteekt. Maar de thans zoo treurige politieke en maatschappelijke toestand van Europa is voor verandering vatbaar; en mogten er eens, hetgeen de Hemel geve, betere tijden aanbreken, dan zou eene wet als de tegenwoordige eene schande zijn voor de Nederlandsche natie. Ik zal mij thans bij deze algemeene opmerkingen bepalen, mij voorbehoudende om bij de afzonderlijke artikelen mijne denkbeelden, voor zooveel ik dit noodig acht, nader te ontwikkelen.

De heer ***Godefroi***: Ik ben steeds van oordeel geweest, dat het voor eenen welgeordenden Staat eene behoefte is, om eene krachtige wet op de toelating van vreemdelingen te bezitten. Van den beginne af heb ik dan ook gedeeld in de beschouwingen van die leden dezer Vergadering, wier gevoelen in § 4 van het verslag der Commissie van Rapporteurs ontwikkeld is. Ik erken, dat de gastvrijheid eene schoone deugd is; ook ik stel er den hoogsten prijs op, dat de roem, dien onze voorvaderen door het uitoefenen dier deugd voor ons land verworven hebben, niet verloren ga, maar ongeschonden bewaard blijve. Ik wil evenwel geene gastvrijheid ten koste van de rust en veiligheid van den Staat, ten koste van de openbare orde, ten koste van de belangen der ingezetenen en vooral van die onzer behoeftige landgenooten, welke door de openbare en bijzondere liefdadigheid met zooveel moeite worden ondersteund. Ik wil geene gastvrijheid, waardoor Nederland een toevlugtsoord zou worden voor de woelzieken en onruststokers, die andere landen uitwerpen, — een algemeen armengesticht voor de behoeftigen, de bedelaars, de landloopers van alle oorden der wereld. Dat zoodanige gastvrijheid bedoeld is, toen bij art. 3 der Grondwet aan vreemdelingen en ingezetenen gelijke bescherming van personen en goederen verzekerd werd, kan ik niet gelooven. En wanneer ik op die bepaling der Grondwet het oog vestig, dan is het mij niet duidelijk, hoe de geëerde leden dezer Kamer, wier meening in § 3 van het verslag der Commissie van Rapporteurs wordt uiteengezet, in die Grondwet het stelsel hebben kunnen zien eener algemeene en onvoorwaardelijke toelating van vreemdelingen in gewone tijden, terwijl alleen voor buitengewone tijden buitengewone maatregelen zouden mogen worden vastgesteld. Dit gevoelen acht ik strijdig met hetgeen de geschiedenis der laatste grondwets-herziening leert. Het bedoelde stelsel was inderdaad opgenomen in het ontwerp der commissie van 17 Maart 1848 en in het eerste ontwerp der Regering; maar dat stelsel vond tegenstand bij de Tweede Kamer, die geene *exceptionnele*, maar eene *blijvende* wetgeving op de toelating van vreemdelingen verlangde, eene wetgeving die zoowel op buitengewone als op gewone omstandigheden toepasselijk zou zijn. Aan dat verlangen der toenmalige Tweede Kamer is het tegenwoordige art. 3 der Grondwet zijne geboorte verschuldigd. — Ik hebden spreker, die mij is voorafgegaan, met het oog op den wensch van velen, om eene wet als de onderhavige alleen voor buitengewone omstandigheden vast te stellen, hooren beweren, dat deze wet slechts voor een zeker aantal jaren van kracht verklaard moest worden. Het nut van dergelijke bepaling kan ik voor mij niet beseffen; immers, zal die bepaling ten doel hebben, om eene mogelijk verkeerde werking der wet te doen ophouden; welnu, ook zonder dezelve bestaat ten allen tijde de gelegenheid haar door eene andere wet te vervangen. Maar ik kan bovendien niet begrijpen, hoe dergelijke bepaling aan den evengemelden wensch van sommige leden voldoen zou; want juist gedurende het in de wet bepaalde tijdperk zouden er buitengewone omstandigheden kunnen ontstaan, die eene verandering der wet noodzakelijk maakten. Ik voor mij kan mij zeer goed vereenigen met hetgeen de Regering meent, dat de hoofdstrekking moet zijn der wet, bedoeld bij art. 3 der Grondwet; zij moet strekken eensdeels tot het verleenen van waarborgen aan den Staat en aan de ingezetenen tegen de nadeelen en de gevaren, die uit eene onbeperkte toelating, uit eene onvoorwaardelijke vrijheid van verblijf van vreemdelingen kunnen voortspruiten, anderdeels om aan de vreemdelingen zelven waarborgen te geven tegen elke willekeur, waaraan zij ten opzigte van toelating, uitzetting of uitlevering zouden kunnen zijn blootgesteld. En nu erken ik gaarne, dat het oorspronkelijk ontwerp met opzigt tot die

vereischte hoofdstrekking groote verbeteringen heeft ondergaan, dat onderscheiden bedenkingen door de latere wijzigingen zijn uit den weg geruimd. Evenwel meen ik nog te mogen betwijfelen, of de tegenwoordige voordragt wel geheel aan de aangeduide hoofdstrekking beantwoordt. *Bij* mij althans zijn, na een nader onderzoek, nog twijfelingen en bezwaren blijven bestaan, die ik wensch, dat alsnog door den Minister van Justitie zullen worden opgelost. Vergunt mij, Mijne Heeren, dat ik die bedenkingen aan uwe overweging onderwerp.

Mijn hoofdbezwaar betreft het bij het ontwerp aangenomen begrip omtrent het *vreemdelingschap*. Men heeft aan het ontwerp het verwijt gedaan, dat daaruit volstrekt niet blijken zou, wie als vreemdelingen te beschouwen zijn. Dat verwijt acht ik onverdiend. Zoo ik het oog sla op art. 19 van het ontwerp, dan zie ik, dat de Regering door vreemdelingen verstaat hen, die niet zijn òf Nederlanders òf krachtens art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders gelijkgesteld, òf niet verkeeren in het geval van met eene Nederlandsche vrouw te zijn gehuwd of gehuwd geweest, en uit haar een kind of kinderen te hebben, in Nederland geboren. Er is dus wel degelijk aangegeven, wie onder vreemdelingen te begrijpen zijn; maar ik meen te mogen betwijfelen of dat begrip der Regering wel geheel juist is. Wat toch zal het gevolg zijn van het aannemen van dit begrip? Dit, dat op ééne lijn gesteld worden de vreemdelingen die slechts tijdelijk hier vertoeven en die welke, na wettiglijk te zijn toegelaten, zich op het grondgebied van het Rijk *vestigen*. Op deze laatste zijn volgens het ontwerp dezelfde bepalingen omtrent uitzetting ook toepasselijk, als op de eerste. Ik geloof, dat het wets-ontwerp in dit opzigt te ver gaat. Ik acht zoodanig beginsel al dadelijk te zijn in strijd met eene welbegrepene gastvrijheid, die juist vreemdelingen uitlokt om hunnen handel, hunne nijverheid herwaarts over te brengen, hunne belangen aan die van ons land te verbinden. Wil men op die vreemdelingen dezelfde maatregelen toepassen, die volgens dit ontwerp kunnen worden aangewend tegen hen, die hier te lande slechts doortrekken of tijdelijk verblijven, men zal eindigen met hen te weren, tegen het belang van het vaderland. Maar de bedoelde gelijkstelling is in de tweede plaats ook onbillijk, omdat wij niet mogen vergeten, dat vreemdelingen, die ingezetenen zijn, gelijke lasten dragen als de Nederlanders. Ik behoef slechts te wijzen op de verordeningen betreffende de nationale militie, de schutterij, waarbij die vreemdelingen aan dezelfde lasten onderworpen worden als de Nederlanders. In de derde plaats zie ik hier strijd met de beginselen, die elders in onze wetgeving zijn aangenomen, want overal waar de wet vreemdelingen in een exceptionnelen toestand plaatst, gelden die odieuse bepalingen alleen omtrent hen, die hier geen vast verblijf hebben, die geene ingezetenen zijn. Ik behoef slechts te wijzen op het middel van gijzeling bij voorraad, hetwelk bij het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering alleen wordt toegestaan tegen vreemdelingen die geen vast verblijf binnen het Koningrijk hebben; op de bepalingen van de algemeene wet op de heffing der in- en uitgaande regten, waarbij de voorloopige aanhouding wordt toegestaan van degenen, die zich aan frauduleusen in-, uit- of doorvoer schuldig maken, edoch alleen van de zoodanigen, welke geen bekend domicilie binnen het Rijk kunnen aanwijzen.

Ik moet daarenboven betwijfelen of de door de Regering aangenomene onderscheiding, welke ik hier bestrijd, overeen te brengen is met de bepaling der Grondwet. De Regering stelt *vreemdelingen* tegenover *Nederlanders* en hen die met deze gelijkstaan (van het geheel exceptionnele geval, in art. 19 opgenoemd, spreek ik niet). De Grondwet echter stelt in art. 3 *vreemdelingen* tegenover *ingezetenen*. » Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, — zoo leest men daar — hetzij *ingezetenen* of *vreemdelingen*, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen." De tegenstelling is hier dus eene geheel andere dan in de wet; en wanneer nu de Grondwet bij de 2de zinsnede van art. 3 de wettelijke regeling voorschrijft van de toelating, uitzetting en uitlevering van *vreemdelingen*, dan kan zij alleen die vreemdelingen bedoelen, welke geen ingezetenen zijn. Dat de Grondwet hier geene tegenstelling van vreemdelingen tegenover Nederlanders bedoeld heeft, blijkt nog duidelijker, wanneer men art. 3 vergelijkt met art. 76, in welk laatste artikel de uitsluiting van vreemdelingen juist berust op de bijvoeging van het woord *Nederlanders*, ten blijke dat de daar bedoelde *ingezetenen* Nederlanders moeten zijn. Doch art. 3 zelf is reeds duidelijk genoeg; en de Regering heeft dus, door alle vreemdelingen op ene en dezelfde lijn te stellen, zich ook uit een grondwettelijk ogpunt op een verkeerd terrein geplaatst. Ik erken, dat dit ezwaar het geheele wets-ontwerp beheerscht en ik zie vooral nog e mogelijkheid niet in om hetzelve door middel van amendemenen weg te ruimen. Gaarne evenwel zal ik door den Minister an Justitie overtuigd worden, dat mijne zienswijze niet juist is, of at het geopperde bezwaar door eene enkele wijziging kan worden eggenomen.

De voordragt gaat, mijns inziens, nog in een ander opzigt te ver. Men heeft daarbij over het hoofd gezien, dat er eene klasse van vreemdelingen is, wier toelating aan andere regelen onderworpen moet zijn, dan die deze wet aangeeft. Er zijn vreemdelingen, die jaarlijks hierheen trekken tot uitoefening van zekere beroepen of werkzaamheden, die, in het belang van handel, nijverheid en landbouw, alleen door die vreemdelingen verrigt kunnen worden omdat deze hiertoe sedert jaren gebezigd zijn en onze eigen landgenooten de bekwaamheid daartoe missen. Ik heb het oog op de vreemde grasmaaijers, turfgravers enz. Ik geloof, dat het in het belang van handel, nijverheid en landbouw noodig is, dat de personen, welke ik hier bedoel, ontslagen worden van moeijelijkheden in de toelating. Maar is dit wenschelijk, dan moet ook bij de wet ten hunnen aanzien eene uitzondering gemaakt worden; want zoo als de wet nu ligt, is zij toepasselijk op *alle* vreemdelingen zonder onderscheid, die zich aan de grenzen vertoonen. — Ik knoop aan deze aanmerking aan het onderwerp der landverhuizers, waarop de aandacht der Regering reeds in het verslag der Commissie van Rapporteurs gevestigd is geworden. De Regering heeft daarop te kennen gegeven, dat landverhuizers zijn doortrekkende vreemdelingen en dat te hunnen aanzien speciale verordeningen bestaan en noodzakelijk zijn. Ik erken, dat het doortrekkende vreemdelingen zijn, maar elk vreemdeling, die zich hier tijdelijk ophoudt, is doortrekkend en de bepalingen der wet omtrent de doortrekkende vreemdelingen zijn dus van zelf op de landverhuizers toepasselijk, voor zooverre bij die wet geene exceptionnele maatregelen ten aanzien van deze laatste voorgeschreven worden. Ik weet, dat er een besluit van 28 December 1837 bestaat omtrent den doortogt van landverhuizers; maar ik vraag, of dat besluit, na de aanneming dezer wet, nog van verbindende kracht zal blijven. Dat besluit regelt immers de toelating van vreemdelingen en zoo nu de Grondwet eene *wettelijke* regeling van die toelating wil, dan zullen, zoodra die wettelijke regeling daar is, alle voorafgegane besluiten omtrent dat onderwerp hunne kracht verliezen.

Terwijl ik alzoo meen dat de wet in die beide opzigten, ten aanzien namelijk van de door mij bedoelde vreemde werklieden, en ten opzigte van de landverhuizers, te ver gaat, zoo geloof ik aan den anderen kant, dat de wet niet ver genoeg gaat ten opzigte van vreemdelingen, die zich hier tijdelijk ophouden, in het algemeen. Ik heb hier het oog: 1°. op het toezigt, hetwelk op de vreemdelingen volgens de artt. 5 tot 8 van het gewijzigd ontwerp zal worden uitgeoefend; 2°. op de weglating van art. 14 van het oorspronkelijk wets-ontwerp.

Ad rum. Ik moet vragen of die artt. 5 tot 8, waarbij het toezigt op de vreemdelingen geregeld wordt, wel beantwoorden aan het doel, waartoe zij strekken moeten. Ik geloof, dat dat doel geen ander kan zijn, dan dat de politie in staat zij den vreemdeling, die zich hier tijdelijk bevindt, te volgen van dat hij in het land komt tot dat hij vertrekt; dat zij de gelegenheid hebbe tot een aaneengeschakeld toezigt van de eene plaats tot de andere, zoodat de vreemdeling, des noodig, geen enkel oogenblik uit het oog wordt verloren.

Ik heb hier meer bepaaldelijk het oog op die vreemdelingen, welke gevaarlijk zijn voor de openbare rust en orde. En nu erken ik wel, dat niet alle vreemdelingen met betrekking tot de uitoefening van dat toezigt op ééne lijn geplaatst kunnen worden, dat het toezigt verschillend moet zijn naar gelang der localiteiten; dat bijv. in eene groote stad een strenger toezigt noodig is dan in kleinere plaatsen. Maar de wet kan in al die nuances niet treden; de wet kan slechts één beginsel inhouden, en dat beginsel moet aan de politie de middelen geven om haar toezigt op de vreemdelingen op de meest krachtdadige wijze te *kunnen* uitoefenen. De toepassing van dat beginsel moet aan het beleid der politie worden overgelaten. Maar dat beginsel wordt hier gemist. Het gevolg van de bepalingen dezer wet zal zijn, dat de vreemdeling het geheele land kan rondreizen, zonder dat de politie van de verschillende plaatsen die hij doortrekt, of waar hij zich ophoudt, kennis draagt van zijn verblijf. Alleen op de grensplaats of op de plaats der eerste aankomst zal men van zijn verblijf kennis dragen, want daar wordt hem een reis- en verblijfpas afgegeven, daar wordt, indien de politie dit noodig oordeelt, zijn buitenlandsche pas in bewaring genomen. Nu brengen de de artt. 6 en 7 de verpligting mede tot het doen verlengen van den reis- en verblijfpas na een termijn van drie maanden en tot het vertoonen van dit stuk zoo dikwijls zulks gevorderd wordt. Maar wat baten deze bepalingen, zoo de politie de wetenschap niet heeft van het verblijf van den vreemdeling en bij gevolg voor de nakoming der gemelde verpligtingen niet kan waken. — Er bestaat ten opzigte van art. 5 nog een ander bezwaar bij mij. Ik kan het niet goedkeuren, dat het al of niet in bewaring nemen van den buitenlandschen pas aan het oordeel der politie is overgelaten; ik geloof, dat hieromtrent een imperatief voorschrift noodig is, en dat de vreemdeling tegen afgifte van zijn buitenlandschen pas altijd van een ander stuk,

als bewijs van zijne bevoegdheid om in het land te verblijven, moet worden voorzien. Uit een drieledig oogpunt acht ik dit noodig. In de eerste plaats, omdat het a priori niet te voorzien is of er soms redenen kunnen opkomen, om het vertrek van den vreemdeling te beletten. Is nu de buitenlandsche pas bij de politie in bewaring genomen, dan heeft zij het middel in handen om *dat* vertrek tegen te houden; terwijl in het tegenovergestelde geval de vreemdeling elk oogenblik het land kan verlaten. En om te doen zien, dat er wettelijke redenen kunnen bestaan, om eenen vreemdeling te beletten het land te verlaten, behoef ik slechts te wijzen op de bevelen van voorloopige aanhouding, van gevangenneming, van gijzeling, die tegen eenen vreemdeling kunnen zijn uitgevaardigd. In de tweede plaats verlang ik de verpligte in-bewaringgeving van den buitenlandschen pas daarom, omdat indien de vreemdeling in het bezit van dit stuk is en te gelijk van een reis- en verblijfpas, het bezit van die twee stukken tot misbruik aanleiding zal kunnen geven. De vreemdeling zal dan het middel hebben, om zich nu eens, door het vertoonen van zijn buitenlandsch paspoort, voor te doen als of hij pas in het land komt, en om dan weder, met overlegging van zijnen reis- en verblijfpas, te voorschijn te komen als zich reeds sedert eenigen tijd in het land ophoudende. In de derde plaats is het daarom van het uiterste belang, dat de vreemdeling in elke gemeente, waar hij zich ophoudt, zijn buitenlandschen pas in bewaring geve, omdat daarin alleen voor de politie een afdoend middel gelegen zal zijn om het verblijf van den vreemdeling in en zijn vertrek uit de gemeente naauwkeurig te kunnen controleren.

Na deze opsomming van mijne hoofdbezwaren tegen het stelsel van toezigt op de vreemdelingen, hetwelk bij dit wets-ontwerp wordt voorgesteld, wil ik nu verder niet spreken van ondergeschikte bezwaren, die bij mij tegen de artt. 5—8 zijn gerezen. Alleen moet ik in het voorbijgaan doen opmerken, dat ik een termijn van drie maanden voor de geldigheid van een reis- en verblijfpas te lang acht, en dat in allen gevalle, naar mijn inzien, die verlenging door de politie geweigerd moest kunnen worden, niet alleen wegens gemis der vereischten in art. 1 bedoeld, maar ook om redenen van staat, die bij de politie bekend kunnen zijn voordat de Hooge Regering ze kent; anders zal, alvorens het Koninklijk besluit bij art. 12 bedoeld genomen is, dikwijls reeds gepleegd zijn wat men wil voorkomen. De slotsom van mijn onderzoek der bepalingen omtrent het toezigt op vreemdelingen is dit, dat daarin menige leemte bestaat, die men, wanneer zij in de wet zelve niet wordt hersteld, welligt later door ministeriele aanschrijvingen zal trachten aan te vullen. Maar hoe gemakkelijk dat middel van aanvulling ook zijn moge, het liet zich nog eenigzins regtvaardigen zoolang het onderwerp bij *besluiten* geregeld was; maar wanneer eenmaal eene *wettelijke* regeling zal bestaan, dan moet die aanvulling door middel van ministeriele aanschrijvingen van zelf ophouden, of men zal zich aan willekeur, aan wederregtelijke handelingen schuldig maken, die op het regtmatig verzet van den vreemdeling zullen afstuiten. Vraagt men nu welk stelsel ik hier aangenomen zou willen zien in plaats van het nu voorgedragene, dan geloof ik dat men inderdaad beter zou doen, in het algemeen, behoudens de noodige wijzigingen, het stelsel te behouden, dat thans gegrond is op het nog niet afgeschafte besluit van 9 October 1830 (*Staatsblad* n°. 66). Ik geloof niet dat dit stelsel, waar het behoorlijk is toegepast geworden, zoo geheel ondoelmatig gewerkt heeft. Ik zou althans gelooven, dat daarin een meer afdoend middel gelegen is, om door de politie een behoorlijk toezigt over den vreemdeling te doen houden, dan in het hier voorgedragene.

Ad 2um. Ik gaf reeds te kennen, dat de wets-voordragt ook daarom niet ver genoeg gaat, omdat nu daaruit is weggelaten art. 14 van het oorspronkelijk wets-ontwerp. Ik heb die weglating betreurd, niet omdat ik mij zoo geheel onvoorwaardelijk met den geheelen inhoud van dat artikel vereenigde, want van den beginne af bestond bij mij bezwaar ten aanzien van het ontslag van den vreemdeling tegen geldelijken borgtogt; ik heb in dat beginsel altijd gezien eene toepassing van het bekende: *qui non habet in aere, luat in pelle.* Maar van den aanvang af heb ik het beginsel zelf van het artikel goedgekeurd. De dringende behoefte aan de aanneming van dat beginsel is reeds te lang gevoeld. Terwijl de ingezeten, die niet zoo gemakkelijk have en goed verlaten kan, eene welverdiende vervolging en veroordeeling niet zal kunnen ontgaan, zal de vreemdeling, wanneer het slechts een misdrijf geldt waarvan de vervolging niet met preventive gevangenzetting kan gepaard gaan, zich èn aan vervolging èn aan veroordeeling kunnen onttrekken en met de justitie en onze wetten den spot kunnen drijven. De ondervinding leert, hoe dikwerf dit geschiedt, en daarom heb ik de opneming van art. 14 in het oorspronkelijk ontwerp van harte toegejuicht. Om het gewigt van eene bepaling als die van het bedoelde artikel te doen gevoelen, behoef ik slechts te wijzen op de gevallen van verzet tegen de openbare magt; zoodanig verzet, zoo het zich bij mishandeling en beleediging, zonder verwonding, bepaalt, is een misdrijf van correctionnelen aard hetwelk geene preventive gevangenneming toelaat. Een vreemdeling zal dus zoodanig misdrijf en de daarmede gepaard gaande schending en bespotting van de openbare magt hier te lande, zoo hij zich slechts spoedig uit de voeten maakt, straffeloos kunnen plegen. En nu lette men nog bovendien op de schromelijke inconsequentie, welke te dien aanzien in de wetgeving bestaat. Aan den schuldeischer, wiens schuldvordering nog niet eens bij regterlijke uitspraak geldig is verklaard, wordt middel van gijzeling bij voorraad gegeven, om het vertrek van den vreemdeling te verhinderen; aan den fiscus wordt voor de heffing der in- en uitgaande regten het middel van voorloopige aanhouding toegekend; maar aan den Staat wordt in het belang zijner veiligheid, in het belang van de openbare rust en orde zoodanig middel niet gegund! Ik geloof, dat dit genoeg is om de onvergefelijke inconsequentie der wetgeving in het helderst daglicht te plaatsen. En wat heeft men tegen die bepaling van art. 14 in het verslag der Commissie van Rapporteurs aangevoerd? Men heeft op bladz. 10 van dat verslag gezegd, dat de bepaling in strijd is met de Grondwet. Ik ontken dit ten stelligste; alinea 2 van art. 3 der Grondwet laat de meest mogelijke ruimte om de verhouding te regelen tusschen Nederland en de vreemdelingen die niet zijn ingezetenen van het Rijk. Het beginsel in het oorspronkelijke art. 14 vervat, is inderdaad eene dier algemeene voorwaarden, waarvan de toelating des vreemdelings afhankelijk kan worden gesteld. Wat daarvan in de memorie van toelichting gezegd wordt is volkomen juist. Maar daarom ook is het motief, dat de Regering geleid heeft tot de weglating van art. 14, ongegrond. Het geldt hier de regeling van een punt, welke zeer geschikt in deze wet opgenomen kan worden; het is niet noodig dat men die regeling uitstelle, tot dat het Wetboek van Strafvordering eens aan eene herziening onderworpen wordt. Maar al behoorde ook die bepaling eigenlijk in dat wetboek te huis, dan nog acht ik het beginsel te gewigtig om dat aan eene quaestie van vorm op te offeren. Ik hoop, dat de Minister van Justitie de hier aangeduide leemte alsnog zal aanvullen, gelijk ik in het algemeen hoop, dat de opheldering en inlichtingen, welke ik van Zijne Excellentie omtrent de door mij geopperde bezwaren verwacht mij zullen in staat stellen tot het geven eener goedkeurende stem aan de onderhavige wets-voordragt.

De heer ***Wintgens***: Ik heb bij de behandeling der algemeene strekking van dit wets-ontwerp het woord gevraagd, niet om te treden in bespiegelingen over de gastvrijheid in het algemeen, maar om te maken eene enkele opmerking, eene opmerking van practischen aard, die toch ingrijpt, zoo ik geloof, in het geheele systeem van deze wet; zij geldt namelijk de vraag wie de vreemdelingen zijn, bedoeld bij dit wets-ontwerp; en het bezwaar, hetwelk reeds in de eerste plaats door den vorigen spreker uit de hoofdstad dienaangaande is behandeld. Ik deel ook dat bezwaar door hem daaromtrent geopperd, maar ik geloof tevens, dat de opheffing van hetzelve niet moet worden gezocht in deze wet, maar dat het middel daartegen in eene andere wet is gelegen, die wij van het ministerie te gemoet zien, in eene wet op de naturalisatie. Ik vraag, wie zijn de vreemdelingen, bedoeld bij dit wets-ontwerp; en dan moet ik zeggen dat ik volstrekt niet kan deelen de zienswijze in § 1 van het verslag van deze Kamer uitgedrukt; dan moet ik zeggen dat ik zeer stellig geloof dat er geene wet noodig is om aan te wijzen wie Nederlanders en wie vreemdelingen zijn, maar dat dit volledig geregeld is bij art. 5 van het Burgerlijk Wetboek. Daar, in het Burgerlijk Wetboek, staat wie men voor Nederlanders en wie men voor vreemdelingen heeft te houden, en ik geloof dat wanneer eene nieuwe wet daarop gemaakt werd, zij hetzelfde zeggen zou als het Burgerlijk Wetboek, en dit ware overbodig, — of iets anders, en in het laatste geval zou dit aanleiding geven tot schromelijke verwarring. Ik deel op dat punt volkomen de zienswijze der Regering, dat het Burgerlijk Wetboek de vraag wie vreemdelingen zijn voldoende beantwoordt, en die quaestie ten eenen male trancheert. Maar er is een ander punt: dat Burgerlijk Wetboek bepaalt wie Nederlanders zijn, en zegt in artikel 5, n°. 5, dat ook Nederlanders zullen zijn die zijn genaturaliseerd of het regt van inboorlingschap hebben verkregen; en dat is een punt dat, zoover ik weet, nog nimmer hier te lande naar behooren geregeld is geweest en waarvan intusschen de regeling eene eerste behoefte uitmaakt, grooter zelfs misschien dan die welke bestond aan dit wets-ontwerp. Die behoefte is gebleken bij de laatste verkiezingen. Toen toch heeft men gezien dat een aantal achtenswaardige personen, die sinds jaren hier te lande gevestigd waren, die sedert jaren in de belastingen hadden bijgedragen, die schot en lot betaalden, die aan militie en schutterij met de hunnen hadden voldaan, de chefs van voorname handelhuizen in Amsterdam en Rotterdam, en zoo vele anderen, dat die personen zijn uitgesloten van het regt van verkiezing, omdat zij waren vreemdelingen. En waarom? Omdat in ons land geene wet bestaat, die hun de gelegenheid

opent om naturalisatie of het regt van inboorlingschap te verkrijgen. Dit is eene behoefte, zoo ik geloof grooter nog dan die aan deze wet bestaat. Nu zegt art. 7 van de Grondwet: » De wet verklaart wie Nederlanders zijn. Een vreemdeling wordt niet dan door eene wet genaturaliseerd." In het algemeen acht ik het wenschelijk, dat er eene wet worde daargesteld die regelt de naturalisatie, die bepaalt de voorwaarden waarop en de wijze hoe naturalisatie kan worden verkregen; maar tevens geloof ik dat er noodzakelijkheid bestaat op dit oogenblik aan eene andere wet; dat op dit oogenblik dezelfde behoefte aanwezig is als na de Grondwet van 1815 werd gevoeld en die in die Grondwet van 1815 art. 9 heeft doen daarstellen. Toen werd gedurende één jaar na de invoering de gelegenheid opengesteld om die naturalisatie door Koninklijke vergunningen te verkrijgen, en zoo moest nu, zoo ik geloof, van wege de Regering een maatregel genomen worden om bij wettelijke bepaling te voorzien in het belang van al die personen, die zoolang hier te lande gevestigd zijn en zoo regtmatige aanspraken verkregen hebben tot de uitoefening der regten, waarvan zij nu zijn verstoken. Van de Regering kon uitgaan een maatregel, ten gevolge waarvan die personen zich konden aanmelden, om, na onderzoek van hunne aanspraken, bij de wet genaturaliseerd te worden. Tevens zou billijkerwijze eene reductie op het regt van registratien, te heffen van de brieven van naturalisatie, waarvoor van 100 tot 600 gulden moet worden betaald, volgens art. 12 der wet van 31 Mei 1824, bij die wet kunnen worden daargesteld. En dan zou ieder, die dit verdiende, het regt van inboorlingschap kunnen erlangen, hetgeen vooral zou strekken om die algemeene beginselen van gastvrijheid, in het breede door den vorigen spreker ontwikkeld, in toepassing te brengen.

Ziedaar de korte opmerking, die ik bij deze algemeene beschouwingen wenschte te maken.

De zitting wordt alsnu voor een half uur geschorst.

Na de heropening der zitting geeft de Voorzitter aan de Vergadering kennis, dat door de huishoudelijke Commissie der Kamer de begrooting van de huishoudelijke behoeften der Kamer voor 1850 ter griffie is nedergelegd.

De algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen* worden alsnu hervat.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: De laatste spreker heeft verklaard dat hij niet in bespiegelingen omtrent het beginsel van gastvrijheid zou treden. Ondertusschen is het dat beginsel waarvan welligt het lot dezer wet afhankelijk is. Immers in de meeste, zoo niet in alle afdeelingen heeft men een zeer groot bezwaar daarin gevonden dat de voorouderlijke gastvrijheid door deze wet zou worden geschonden. Men hecht er veel aan dat die roem van voorouderlijke gastvrijheid als een kostbaar erfdeel ongeschonden worde bewaard. Het is voornamelijk uit dit oogpunt dat ik het onderwerpelijke wets-ontwerp zal trachten te verdedigen.

De wet is gerigt tegen twee klassen van vreemdelingen: tegen vreemdelingen die de rust en de orde van den Staat in gevaar zouden kunnen brengen; tegen vreemdelingen, in de tweede plaats, die het minder op de rust der maatschappij dan op den zak en de private eigendommen der goede Nederlanders gemunt hebben. De wet omvat beide vreemdelingen in één kader. Men zegt dat is niet de bedoeling van art. 3 der Grondwet. Ik zie volstrekt niet in waar dat de Grondwet zulks verbiedt. De wet stelt deze twee klassen van vreemdelingen op één lijn. Ik geloof dat ze bij elkander behooren en dat het groote onderscheid alleen daarin bestaat dat de eerste klasse van vreemdelingen meestal gekleed is in een zwarten rok en de tweede klasse in een blaauw linnen kiel of Duitsche pij; maar overigens is het bij mij onbeslist, tegen welke van beide klassen men dezen Staat het meest moet vrijwaren.

Ik zal tot het punt der gastvrijheid onzer voorouders overgaan. Ik zal hier eenige voorbeelden van die gastvrijheid aanvoeren, ten einde men duidelijk leere inzien hoedanig onze voorouderen die gastvrijheid verstonden. Ten tijde van den raadpensionaris Jan de Witt, werden de regters van Koning Karel den Eerste door de regering van het land aan die van Engeland uitgeleverd, die ze vervolgens te Londen liet schavotteren. Ik keur zulke feiten ten hoogste af, maar 't is hier om feiten te doen. In een later tijdperk moest de christelijke wijsgeer Locke zich drie maanden te Amsterdam in een bovenhuis schuil houden uit vreeze van aan Engeland uitgeleverd te worden, dat zijne uitlevering vroeg, omdat men hem, ofschoon onschuldig, verdacht hield van verstandhouding met den pretendent Monmouth. Was, Mijne Heeren, de arrestatie van den Spaanschen minister Alberoni niet de openbaarste en schromelijkste verkrachting van alle volkenregt. Nog in het laatst van de vorige eeuw liet de Regering van Amsterdam bij het aannaderen van de legers van Dumouriez, zonder eenigen vorm van proces, alle tooneelisten van het Fransche theater buiten de poort der stad zetten. Had niet onder de republiek iedere stad, groote en kleine, zijn regt van expulsie, een regt waarvan dapper gebruik gemaakt werd, een regt dat zelfs door de heeren der heerlijkheden, hoe onbeduidend ook, werd uitgeoefend. Ik heb hier hooren spreken van de gastvrije opname der Israëlieten uit het Spaansche Schiereiland; ik heb hier hooren gewagen van de gastvrijheid bewezen aan de Fransche vlugtelingen. Maar wat bewijzen deze feiten, Mijne Heeren? De eersten waren, zoo als ook reeds aangemerkt is, nijvere en rijke kooplieden, slagtoffers, als onze voorvaders, van een noodlottigen godsdienshaat, die toenmaals de gemoederen der volken bestierde. De Fransche vlugtelingen waren de bloem van het Fransche volk; stille nijvere lieden; maar, nog meer, zij waren onderdrukte geloofsgenooten, onderdrukt door een koning die een verklaarde vijand van onze republiek was. De Fransche vlugtelingen werden niet alleen in ons land, maar ook in Brandenburg, in Engeland, ja zelfs door den Czaar van Moscovie gastvrij ontvangen. Maar ook hier staan andere feiten tegenover. Zijn niet de vreemde Remonstrantsche predikanten in de zeventiende eeuw, zijn niet de Jezuïten in de achttiende eeuw uit het land verdreven?

Laat ons nu een blik werpen op de gastvrijheid onzer voorouders voor de vagebonden. Het is der moeite waard om de oude landregten en de registers van de resolutien van de ridderschappen en steden des lands op te slaan, om te zien welke bepalingen daarin voorkomen omtrent de heerlooze knechten, gasten, nettebroeven, rabauen, schuimers en schooijers en al die soort van menschen die de voormalige Minister van Justitie met den generieken naam van schorriemorrie heeft bestempeld. Men had in de landsprovincien politie-ambtenaren onder den naam van armenjagers. Dat was eene zeer juiste benaming, want zij jaagden de vreemde armen op, ze verjaagden hen van de eene plek naar de andere plek, tot dat zij geen plek meer hadden om het hoofd neêr te leggen. Op last van den souverein in de provincien, van de ridderschappen en de steden werden armenjagten uitgeschreven. De landlieden wapenden zich met gaffels en hooivorken, met alles waarmede men treffen en kwetsen kon. Er ging nog veel meer in die dagen om. Men verklaarde van regeringswege de vagebonden vogelvrij. Dit was onder anderen in Overijssel het geval met de zoogenaamde Zigeuners of Heidens. Het is bekend, dat de laatste Zigeuner in Overijssel, in het laatste gedeelte der vorige eeuw, een oud onschuldig man, balddadig doodgeschoten werd door een boerenzoon. Maar de boerenzoon beging hier geen moord in den zin der wet, want hij deed het op uitnoodiging van eene resolutie van de ridderschap en de steden, waarbij alle vagebonden in Overijssel verklaard werden hun leven verbeurd te hebben. De Hemel beware mij, Mijne Heeren, dat ik die staatkunde onzer voorouders, dat ik zulke maatregelen zou goedkeuren. Die staatkunde, die politie, wekt mijne verontwaardiging op, maar men zegge dan ook niet, dat wij de eer der nationale gastvrijheid als een erfdeel onzer voorouders schenden, wanneer wij, door vreedzame en zachte middelen bij de wet vast te stellen, onzen bodem zoeken te zuiveren van woelgeesten en vagebonden. Zijn wij het nu reeds vergeten hoe Don Jan van Halen, die jaren achtereen de gastvrijheid hier te lande genoten had, die zelfs daarenboven inkomsten uit de private kas des Konings genoot, in de straten van Brussel het opwerpen der barricaden bestuurde, en het eerste kanon rigtte op de Hollandsche troepen. Neen, Mijne Heeren, daargelaten wat men de geschiedenis dezer wet kan noemen, daargelaten wat men welligt spitsvindig en ook met juistheid tegen eenige artikelen kan aanvoeren, wat mij betreft mag ik lijden dat men Nederland het meest ongastvrije land van de wereld noeme, liever dan dat het een toevlugtsoord voor de Proudhons en Louis Blancs en andere vijanden van de maatschappij worde.

En wat nu betreft de vagebonden van dit oogenblik. Men sla eens de registers van ons strafregt op, om te zien hoeveel crimineel veroordeelden daarop voorkomen. Men raadplege eens de ondervinding in de grens-provincien, welk een geweldigen overlast men daar heeft van die vreemde indringers en vagebonden; een last die des daags en des nachts gevoeld wordt, maar vooral des nachts te regt drukkend kan genoemd worden. Men vrage eens hoe of onze armbesturen gedrukt worden door het onderhoud van vreemdelingen, van Duitschers die zich zes jaren in het land hebben weten staande te houden. Men vrage eens aan de gemeentebesturen tot welk eene correspondentie, tot welke onkosten en uitgaven het vervoer van vreemdelingen, die over de grenzen moeten gebragt worden, aanleiding geeft, omdat men ze niet dadelijk aan de grenzen konde weren. Maar ik weet niet, Mijne Heeren, of ook gijlieden het weet, en daarom zal ik het zeggen: in het koningrijk Hannover heeft men de practijk uitgevonden om de gevan-

genen eenige jaren vroeger dan hun tijd van straf uit den kerker te ontslaan als zij zich verbinden willen om zich naar Nederland te begeven. Zulk een voorbeeld is mij in eene andere voormalige ambtsbetrekking voorgekomen met een jeugdigen Hannoveraan, die twee jaren vroeger uit den kerker te Göttingen ontslagen werd, mits hij zich naar Holland begaf, en dien men bij zijne afreis tot dit einde eenige goede grosschen in den zak gaf. Wanneer Hannoversche vagebonden door onze Regering over de grenzen worden gezet, dan weigert de regering van Hannover die aan te nemen, tenzij hij een Hollandschen zakstuiver bij zich hebbe. In Pruissen, Mijne Heeren, is het nog veel erger gesteld. Daar ontziet men zich niet om Hollandsche huisgezinnen, die daar 20 jaren lang geweest zijn, als er de minste vrees bestaat dat zij tot armoede vervallen zullen, door de hand der politie, met pak en zak op eene kar te laden en die aan deze zijde der grenzen te ontlasten. Men vergunne mij hier een eenigzins triviaal spreekwoord bij te brengen. Bij zulke naburen mag men wel zeggen: *Al te goed is buurmans gek.*

In eene der laatste zittingen heb ik een geacht medelid, afgevaardigd uit Almelo, hooren zeggen, dat het belang van den Staat boven beginselen moet zijn. Bij mij niet, Mijne Heeren, Ik kan mij geene maatschappij voorstellen zonder beginselen, noch eene maatschappij die boven beginselen is. Ik hoop ook dat deze leer nooit de leer der Regering, nooit de leer dezer Vertegenwoordiging zal worden, want daarin toch zie ik de eindsloopingder geheele maatschappij, bij verdere ontwikkeling, te gemoet. In de toegepaste staatkunde — en ik wil gelooven, dat dit ook de bedoeling van dien geëerden spreker is — komt het alleen daarop aan om harmonie tusschen de verschillende beginselen daar te stellen. Zoo is er een beginsel van nationale gastvrijheid. Ik erken dat beginsel, het is een eisch der hedendaagsche beschaving. Maar er is ook een beginsel van staatkundige rust, er is ook een beginsel van inwendige veiligheid van personen en goederen. Deze laatste beginselen beperken natuurlijk het eerste. Die beperking is in de wet. In die beperking ligt de harmonie, en het komt mij voor dat die harmonie door deze wet gelukkig getroffen is. Men zegt, ja de Regering kan misbruik van deze wet maken; de Regering kan onschadelijke vreemdelingen, kan zelfs nuttige vreemdelingen weren, bijv. die arbeid verrigten in onze veenen, op onze weidelanden, in onze tigchelarijen die op de haringvloot varen, enz. Het is zoo, Mijne Heeren, zij zou dat kunnen, maar dan zou de Regering den geest en de letter dezer wet ten eenen male schenden. Daartegen zie ik dan toch een waarborg in de vrije drukpers, in de openbaarheid, in de ministeriele verantwoordelijkheid en, zoo ik hoop, in de kracht der volksvertegenwoordiging. Maar welk belang zou de Regering er bij hebben om deze wet te schenden, welk voordeel zou zij daarmede beoogen als zij van onzen bodem verdienstelijke vreemden weerde, omtrent welke onze vaderen zich ook gastvrij wisten te betoonen. Het zou moeten zijn, als ik mij zoo eens mag uitdrukken, een zeker boos opzet; maar wij mogen in groote inzigten van staatkunde met de inzigten der Regering verschillen, wat stellig met mij geval is; maar daarom wil ik bij den Minister geen opzet veronderstellen om eene ongeoorloofde uitbreiding aan deze wet te geven of haar te verkrachten. Ik geloof ook dat een volgend ministerie zich daarvoor zal weten te hoeden. Ik zal om de algemeene nuttige strekking der wet, voorbijzien eenige bezwaren die ik tegen sommige artikelen heb. Ik zal eene gunstige stem voor deze wet uitbrengen, omdat bij mij de zekerheid bestaat, dat daardoor aan eene algemeen dringende behoefte wordt voldaan en het doel van den Staat, de veiligheid van personen en goederen er nog meer door bevorderd zal worden.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt***: Ik zal het voorbeeld volgen van den vorigen spreker en ter verdediging van de algemeene strekking van dit wets-ontwerp het een en ander in het midden brengen.

Ik acht dit wets-ontwerp aannemelijk met het oog èn op de bepalingen der Grondwet èn op de omstandigheden welke die bepalingen, zoo als zij in de gewijzigde Grondwet voorkomen, hebben te weeg gebragt.

Men kent de geschiedenis van het voormalig art. 4. Men weet tot hoevele ongelegenheden, tot hoe vele moeijelijkheden van de eene en ontevredenheid van de andere zijde, de veel te algemeene regel van onbeperkte gastvrijheid aanleiding heeft gegeven. Spoedig heeft men dan ook de noodzakelijkheid ingezien, om dit artikel te verbeteren en aan te vullen, en geene poging tot herziening der Grondwet werd er aangewend, zonder dat art. 4 daarbij in de allereerste plaats werd ter sprake gebragt. Dit geldt ten aanzien van de herziening van 1840, van het voorstel van 1844, van de bekende 27 ontwerpen, van het ontwerp der commissie van 1848; dit geldt eindelijk ten aanzien van de Grondwet welke wij thans bezitten, waarin, met behoud van het vroegere voorschrift, als regel, eene limitative alinea voorkomt, welke aan de wet de bevoegdheid toekent om de toelating en uitzetting van vreemdelingen te regelen.

Dat er dus behoefte aan wijziging, aan aanvulling bestond, dat die behoefte algemeen werd erkend, kan naauwelijks worden betwijfeld. Maar nu rijst de vraag: wat gaf daartoe aanleiding? Welke waren de redenen, die schier algemeen het voormalig art. 4 deden afkeuren? Was het alleen het uitzigt op bewogen, op revolutionnaire tijden, zoo als wij die thans beleven? Was het uitsluitend de vrees om vreemde onruststokers en oproermakers, van elders verjaagd, hier een veilig toevlugts-oord te zien zoeken? Neen, de reden ligt naderbij. Niet slechts de vrees voor hetgeen *in het vervolg* zou kunnen geschieden, niet het uitzigt op gebeurtenissen die men acht of tien jaren geleden naauwelijks kon vermoeden, maar veeleer de onmiddellijke, dagelijksche last, door het indringen van allerhande gelukzoekers en landloopers, den ingezetenen veroorzaakt; de omslagtige, kostbare weg, langs welken het alleen geoorloofd was zich van die onwelkome gasten te ontdoen, deze zijn naar mijne schatting de ware oorzaken, die eene verandering in art. 4 schier algemeen noodzakelijk deden achten. Men verlangde geene bepalingen alleen voor buitengewone tijden, voor exceptionnele gevallen of voor bijzondere categorien van vreemdelingen, maar wel degelijk waarborgen van duurzamen aard, tegen dat slag van vreemdelingen, dat zoowel in gewone als in buitengewone tijden de ingezetenen tot last en tot kwelling strekt.

Wanneer ik nu in het verslag der Kamer deze wet bestempeld zie met den naam van *bedelaars- en vagebonden-wet*, dan moet ik erkennen te behooren tot diegenen welke haar deze qualificatie willen hebben gegeven, maar tevens geenszins met het verwijt te kunnen instemmen, dat hiermede in het verslag tegen de wet wordt afgeleid, noch met de bewering dat *zoodanige* wet niet door art. 3 der Grondwet wordt gevorderd. Integendeel geloof ik, dat door deze benaming, zoo niet het uitsluitend karakter der wet, dan toch eene harer grootste verdiensten wordt in het licht gesteld, omdat wij voor het minst evenzeer behoefte hebben aan waarborgen tegen vreemde bedelaars en landloopers als tegen vreemde socialisten en revolutionnairen. Ik zou b. v., daar er toch in deze beraadslaging van socialisten is gesproken, het tijdelijk oponthoud van een Proudhon, Ledru-Rollin en anderen, ter verkondiging van communistische theorien, van minder bedenkelijken aard achten, dan het voortdurend ongehinderd binnendringen dier benden niet minder voortreffelijke mannen, die, zoo als de vorige spreker ze beschreef, in blaauwe kielen gehuld, zich herwaarts begeven met het bepaalde doel, om hetgeen hun ontbreekt uit onzen overvloed aan te vullen, en alzoo niet zoozeer het communisme te prediken, als wel om het dadelijk in practijk te brengen.

Maar ook de redactie van art. 3, vergeleken met die welke oorspronkelijk was voorgesteld, toont duidelijk dat de opvatting die ik voorsta, de ware is. Al wat betrekking had op buitengewone omstandigheden, al wat kon doen denken aan slechts tijdelijke maatregelen, is met opzet uit het artikel weggelaten, een duidelijk bewijs, dat het karakter dezer wet niet tijdelijk maar duurzaam, dat de waarborgen die zij verleent niet exceptionneel, maar normaal moeten zijn.

Men heeft beweerd, dat deze wet het beginsel zoo als men het noemt, van de aloude Nederlandsche gastvrijheid in gevaar zoude brengen. Er is reeds veel voor en tegen die gastvrijheid gesproken: het zij mij vergund daarbij nog een enkel woord te voegen. Wij hebben zoo even van den vorigen spreker vernomen wat wij daarvan, met het oog op vroegere tijden, hebben te denken. Maar ook dan, wanneer deze zijne beschouwing onjuist ware, wanneer werkelijk die deugd, welke men zoo hoog laat klinken, door onze voorouders zoo onbepaald als men beweert ware beoefend geworden, dan nog kan ik niet gelooven dat *wij* daardoor zouden gebonden zijn, of dat men *thans* ter handhaving van den alouden roem genegen zoude zijn, zich voortdurend de lasten te getroosten, welke uit de beoefening dier zoogenaamde gastvrijheid voortvloeijen.

Ik zeg *zoogenaamde* gastvrijheid, want ik kan aan dat woord niet die uitgestrekte beteekenis hechten, welke sommigen daarin zoeken. In het burgerlijk leven noemt men gastvrij, dengenen die zijne vrienden en bekenden, soms ook vreemden, die hem zijn aanbevolen, in zijne woning ontvangt, en aldaar met gulheid en vriendelijkheid bejegent. Maar nooit heb ik de eischen zóó verhooren uitstrekken, dat men om den naam van gastvrij te verdienen, genoodzaakt zoude zijn, zijne deur voor ieder en een iegelijk open te stellen, of diegenen, welke men aan zijne tafel ontvangt, ook nog daarenboven van kleederen te voorzien.

Zoo ook op het staatsregtelijk gebied. Wij zijn gastvrij door de vreemdelingen, *die het ons behaagt te ontvangen*, op gelijken voet met de ingezetenen te stellen, door hun de voorregten deelachtig te maken welke wij zelven genieten. Maar die gastvrijheid kan zeer goed gepaard gaan met het stellen van eenige voorwaarden, met het opleggen van eenige verpligtingen; zij kan zeer goed ge-

aard gaan met eene behoorlijke schifting tusschen hen die wij l en die wij niet verkiezen op ons grondgebied toe te laten. Ja, k geloof te mogen beweren, dat hoe meer wij hechten aan het denkbeeld van werkelijke gastvrijheid ten aanzien van vreemdelingen, die zich op het grondgebied des Rijks bevinden, hoe naauwettender wij behooren toe te zien wie wij daarop toelaten, opdat onze gastvrijheid aan geene verkeerden, aan geene onwaardigen worde besteed. Wil men verder gaan, wil men ieder zonder onderscheid toelaten, wil men aan den vreemdeling het regt hebben gegeven van op onze kosten te leven, dan diende men, om consequent te ztjn, zich ook hierbij niet te bepalen, maar dan zou ook bovendien ieder vreemdeling, die goed mogt vinden zich hier ieder te zetten, van alle lasten moeten vrijgesteld worden. Dit doch is het eenige middel om hem de toegezegde bescherming *kosteloos* te doen genieten.

Ik zeg dit met het oog op hetgeen in het verslag der Kamer bl. 2 voorkomt. Ik lees daar: » gastvrijheid en de eisch dat » de vreemdeling al datgene medebrengt, wat hij naar het oor» deel des gastheers noodig heeft om in zijne behoefte te voor» zien, zijn twee geheel onvereenigbare denkbeelden."

Naar mijne schatting zijn die denkbeelden zeer wel overeen te brengen, ja ik meen te mogen beweren, dat de grondwettig toegezegde *bescherming van goederen* geenerlei beteekenis heeft, indien niet de vreemdeling iets bezit en medebrengt, waarop de bescherming kan worden toegepast.

Doch ik herhaal het, ik hecht niet veel aan dien roem van gastvrijheid en indien men mogt oordeelen dat wij gevaar loopen dien door deze wet te verbeuren, welaan ik verklaar mij tot die opoffering gereed. De gastvrijheid, zoo als die door sommigen wordt begrepen, is, men veroorlove mij de uitdrukking, *un métier de dupe*. Dit is vooral waar in de omstandigheden waarin wij ons bevinden. Te regt wordt, geloof ik, in de memorie van beantwoording opgemerkt, dat de orde en rust die wij in deze onstuimige tijden hebben mogen genieten, grootendeels aan het strenge toezigt op onze grenzen zijn te danken. Wij moeten voorzeker deze voorregten des te meer waarderen, als zij elders minder werden ondervonden. Maar dan betaamt het ons ook het middel niet af te slaan, hetwelk ons die voorregten duurzaam kan verzekeren. Ik althans zoude daartoe moeijelijk kunnen besluiten.

Ziedaar, Mijne Heeren, wat ik te zeggen had over het beginsel der wet. Het zij mij nu nog vergund eenige bedenkingen van algemeenen aard op te noemen, welke tegen hare strekking zijn in het midden gebragt.

Vooreerst het juiste begrip van het woord *vreemdelingen* in tegenoverstelling van *Nederlanders*. Ik moet beginnen met te verklaren, dat hetgeen door den spreker uit Amsterdam gezegd is, betrekkelijk het niet behoorlijk onderscheiden tusschen Nederlanders en ingezetenen, een onderscheid door de Grondwet, althans bij art. 3, zeer goed in het oog gehouden, mij voorkomt van zeer gewigtigen aard te zijn. Ik wacht dienaangaande de oplossing van de Regering. Maar onafhankelijk van deze zeer gegronde bedenking, heeft *in dit geval* de verwijzing naar het Burgerlijk Wetboek, ter bepaling wie, in tegenoverstelling van Nederlanders, vreemdelingen zijn, mij bevredigd.

Ik zeg *in dit geval*, want bij meer dan éene gelegenheid is diezelfde noeijelijkheid opgerezen, bepaaldelijk bij de behandeling van de kieswet in de afdeelingen. Om eenig burgerschapsregt te hebben, regt de Grondwet, moet men Nederlander zijn, en wie Nederlander is, verklaart de wet. Kan men nu, waar het de bedeeling van staatsburgerlijke regten geldt, verwijzen naar het Burgerlijk Wetboek?

Mijns inziens neen. In dezen zin behoor ik dus tot diegenen die eene wet als uitvloeisel van art. 7 der Grondwet, in verband met art. 5, noodzakelijk achten. Hier echter komt mij deze zin minder gegrond voor. Immers wat wordt bij art. 3 den vreemdeling toegezegd? Bescherming van persoon en goederen. Nu meen ik dat het hier een onderwerp geldt meer van burgerregtelijken dan van publiek-regtelijken aard, zoodat eene verwijzing naar het burgerlijk regt ter bepaling van den staat des persoons wien het hier betreft, in dit geval niet ongepast, niet onjuist kan worden genoemd.

In de tweede plaats heeft men deze wet te onbepaald gevonden. Men heeft gevreesd, dat zij tot willekeur aanleiding zou kunnen geven. Men zal mij, hoop ik, niet verdenken een vriend van willekeur te zijn; nogtans geloof ik, dat er gevallen zijn, waar aan de uitvoerende magt eene zekere ruimte, eene zekere mate van willekeur moet worden overgelaten, ten einde het doel des wetgevers te kunnen treffen. En juist hier geldt het zulk een geval. Ik zal slechts een enkel voorbeeld geven. De kamer heeft in haar verslag den wensch te kennen gegeven, dat behoeftige vreemdelingen die jaarlijks herwaarts komen om *nuttigen veldarbeid* te verrigten, en in de verveeningen, fabrieken en op andere wijzen werkzaam zijn, niet mogten geweerd worden. De regering heeft daarop geantwoord, dat er geene vrees behoeft te bestaan voor het buitensluiten van zoodanige vreemdelingen, wier werkzaamheid bij veldarbeid, verveeningen, fabrieken, of op andere wijze, *nuttig* kan zijn. Van weêrszijden heeft men dus hier op het oog zoodanige vreemde werklieden wier arbeid *nuttig kan zijn*. Nu is het mij zeer goed bekend, dat er streken in ons Vaderland zijn, waar de arbeid van vreemde werklieden nuttig, ja onmisbaar is. Kan men nu onderstellen dat de Regering dáár het binnenkomen van zoodanige vreemdelingen zal bemoeijelijken? Maar er zijn daarentegen oorden waar men dat vreemde werkvolk niet behoeft, niet verlangt, ja waar het eene wezenlijke plaag is voor den rustigen ingezeten. Dáár zal derhalve de wet met meerdere strengheid moeten toegepast worden, en juist dit verschil van handelwijze op de eene of op de andere plaats vinde ik met juistheid in art. 1 uitgedrukt. Immers het zal te onderzoeken zijn, of de vreemdeling *door werkzaamheid* middelen van bestaan kan verkrijgen. *Door werkzaamheid:* dat is, niet de bloote wil of het vermogen om te arbeiden, maar de gelegenheid, althans de waarschijnlijkheid die er bestaat, dat de vreemdeling door arbeid zich zelven zal kunnen onderhouden. Nu geloof ik niet dat het mogelijk is deze onderscheiding, die geheel van plaatselijke gesteldheid en van voorbijgaande omstandigheden afhankelijk is, met juistheid in de wet op te nemen. Daarom wordt de beoordeeling aan het gezag overgelaten. Daarom moet *in dit geval* eene zekere mate van willekeur worden getolereerd.

Eene derde bedenking van algemeenen aard is deze: de wet begeeft zich te zeer op het preventief terrein, meerdere vrijheid en krachtige repressie zou beter en tevens doeltreffender zijn. Deze bedenking tast het geheele systeem der wet aan; zij werd, en voorzeker met meer regt dan hier, tegen het wets-ontwerp omtrent het regt van vereeniging en vergadering geopperd. Dáár naar ik meen gegrond, wordt zij hier een aandrang om de wet illusoir ja overbodig te maken. Wat beteekenen repressive maatregelen, dan wanneer de vreemdeling, eenmaal toegelaten, niet zonder kosten, moeite en omslag kan uitgezet worden? Is men het dan vergeten hoe naburige regeringen de behoeftigen, van hier verdreven, weigeren te ontvangen, hoe dikwerf, na uren of dagen reizens, de teruggedreven vreemdeling op nieuw ons grondgebied betreedt om daar voortdurend tot last onzer armenkassen te strekken? Weet men het niet hoe elders die preventive maatregelen, die wij *ten aanzien van vreemdelingen* zouden huiveren te nemen, met de meeste gestrengheid op terugkeerende *inboorlingen* worden toegepast? Het klinkt fraai, te zeggen: landlooperij en bedelarij zijn misdrijven die bij de bestaande wetten strafbaar zijn verklaard. Maar men zal den last niet ontwijken door het bloote *straffen* van den landlooper en bedelaar. Gewoonlijk wordt hierdoor slechts vermeerdering van kosten te weeg gebragt. — Één middel is er dat doel zal kunnen treffen, het bewaken onzer grenzen, het afweren van allen, die men met grond kan vermoeden dat spoedig tot landlooperij of bedelarij zullen vervallen. Maar, zegt men, en dit is eene vierde bedenking, dat preventive toezigt zal een talrijk personeel en groote kosten vorderen, en men zoekt daarin een grond tot verwerping van het systeem dezer wet. Hier kan ik echter mijne bevreemding niet bedwingen. Die kosten en omslag die men hier zoo zwaar laat wegen worden werkelijk aangewend. Onze grenzen worden door een heirleger van ambtenaren dag en nacht bewaakt, wel is waar niet tegen vreemde landloopers en bedelaars, maar tegen het invoeren van doodonschuldige voorwerpen, van koopwaren en fabriekgoederen. Ik voor mij wenschte wel wat minder bezorgdheid te zien koesteren ten opzigte van *onschadelijke zaken*, wat meer ten aanzien van *schadelijke personen*, want ofschoon ik mij gaarne een voorstander verklare van den vrijen handel en dus een vriend van onbelemmerd verkeer en van vrije beweging, zoo wenschte ik wel ten aanzien van het artikel *vreemdelingen* eene kleine uitzondering te hebben gemaakt. Ik althans acht die soort van sluikerij verreweg de gevaarlijkste, die bij gebrek aan het noodige toezigt in de levende bestanddeelen van oproer en wanorde zou kunnen worden gedreven.

Ik verklaar mij, Mijne Heeren, voor de strekking dezer wet.

De heer ***Zijlker***: De zamenstelling eener wet tot regeling van het toelaten en uitzetten van vreemdelingen is voorzeker eene moeijelijke taak. Er staan, zoo voor den Staat als voor vele takken van industrie, zoovele belangen mede in naauw verband, er zijn zoovele klippen te vermijden, dat men al ligt gevaar loopt om, gelijk het heet op den Scylla te stranden, wanneer men Charybdis zoekt te vermijden.

Aan den eenen kant bijv. grijnst willekeur ons tegen met haar afschuwelijk duivelengelaat, en aan den anderen kant schijnt het toch wel onmogelijk, om aan de overstrooming van ons land door landloopers, vagebonden, beurzensnijders enz. paal en perk te stellen, indien er niet zeer veel aan de magt en het billijk oordeel van hiertoe aan te wijzen autoriteiten worde overgelaten.

Aan de eene zijde zoude er aan vele takken van nijverheid en

industrie een onnoemelijk nadeel worden aangebragt, ja zelfs geheele of gedeeltelijke vernietiging. Gij allen, Mijne Heeren, kent dien toestand van ons Rijk; zoodat ik, zonder in bijzonderheden te treden, slechts noodig heb om u hieraan in het algemeen te herinneren. Die takken van nijverheid zouden, aan de eene zijde, herzeg ik, aan kwijning of achteruitgang ten prooi worden gesteld, indien men den vreemden werkman belemmerde of bemoeijelijkte om jaarlijks, hetzij voor korteren of langeren tijd, ons in het belang van sommige takken van nijverheid, fabrieken, land- en hooibouw zijne diensten te betoonen; en aan de andere zijde hoort men dikwerf bittere klagten oprijzen over het groot aantal gealimenteerde vreemdelingen hier te lande, over de vrije kamers der gevangenissen, in sommige onzer grensprovincien grootendeels door vreemdelingen bezet, over hun in den weg staan aan velen onzer handwerkers, kleinhandelaars, en waarover niet al meer?

Over de nuttigheid eener doelmatige wet op de toelating en het uitzetten van vreemdelingen, is schier maar éene stem; doch juist daarom, dat er deswege zoovele klippen te vermijden zijn, ligt het in den aard der zaak, dat er hier een groot verschil van meeningen moet plaats vinden; dat de een, volgens zijn standpunt, van waar de omstandigheden hem meer de licht- of schaduwzijde der zaak hebben leeren beschouwen, deze, en de ander die klippen, met behoud echter van het nuttige hierin opgesloten, zal trachten te vermijden.

Zoo dus het opmaken van eenige belangrijke wet, tot genoegen van allen, noodwendig tot de zeldzame uitzonderingen moet behooren, dan zal dit inzonderheid ook wel hier van toepassing zijn.

Het stelsel der Regering, om Nederland, als van ouds, tot een vrij toevlugtsoord voor onschadelijke vreemdelingen te doen verstrekken en om mede vrijelijk toegang te verleenen aan allen, welke in staat zijn om door werkzaamheid middelen van bestaan te verkrijgen, aan de eene zijde; doch om zich aan den anderen kant ook van schadelijke vreemdelingen te kunnen ontslaan; dit stelsel, ik juich het van harte toe, Mijne Heeren, — intusschen moet ik bekennen, dat het middel hiertoe, in de wet liggende, mij niet geheel heeft willen bevallen.

Ik had gewenscht, en ook schijnt het mij dat het beter doel zoude hebben getroffen, dat de bepalingen voor het toelaten van vreemdelingen in het algemeen zeer mild en toegevend waren geweest; maar dat daarentegen de middelen om die vreemdelingen, van welke, eenmaal binnengekomen, de schadelijkheid van hun hierzijn kwam te blijken, om dan de middelen tot uitzetting en om ons in dat geval van hen te kunnen ontslaan, zoo veel te gestrenger aan te wijzen.

Geheel zonder eenige willekeur, ik beken het, Mijne Heeren, schijnt mij de uitvoering van bovengezegd stelsel, onmogelijk; intusschen schijnt mij mede de al- of niet-toelating aan de grenzen ligter dan de uitzetting aan willekeur bloot te staan en in het eerste geval ook gevaarlijker en tevens minder aan het oogmerk voldoende te zijn.

Om uwe aandacht niet te vermoeijen, Mijne Heeren, zal ik voor mijn oogmerk kortelijk slechts uit vele een paar voorbeelden aanstippen.

Een staatkundige vlugteling, bij voorbeeld, komt aan de grenzen; dat zijne regering hem geen paspoort heeft medegegeven, ligt in den aard der zaak. In het gemakkelijkste geval nu, kan er, volgens art. 4, van hem gevorderd worden een bewijs van bekendheid, door twee of meer bij de politie bekende personen geteekend. Nu is ligt het geval denkbaar, dat hij dit bewijs niet kan bekomen, dat men hem dus — hetgeen aan eene uitlevering gelijkstaat — over de grenzen doet zetten en hem alzoo in handen stelt van zijne vijanden: welk geval, deed het zich eenmaal voor, ik zou verafschuwen en er mij alsdan bitterlijk over beklagen, indien ik tot het daarstellen van eene wet had medegewerkt, welke zulke gruwzame vruchten zoude kunnen dragen. — Een ander voorbeeld, betreffende het onvoldoende der middelen, om verdachte vreemdelingen aan de grenzen te weren. Onze oostelijke naburen, de Hannoveranen bijv., hebben altijd, ten minste aan dat gedeelte der grenzen waar zich mijne kennis met hen het meest bepaalt, — deze dan hebben altijd veel zucht, ijver en geneigdheid betoond, om ons diegenen van hunne medeburgers wel te willen toeschikken, die men meende aldaar zeer wel te kunnen missen: de voorlaatste spreker, de heer Sloet, heeft die zucht en derzelver vruchten voor Nederland reeds met donkerder kleuren geteekend, dan ik dit zou vermogen; waardoor ik mij dus ontslagen kan rekenen om nog meerdere bijzonderheden desaangaande aan te stippen. — Indien nu die geneigdheid, na de groote Duitsche revolutie, nog dezelfde is gebleven, dan zal aldaar bij die evengenoemde soort van burgers weinig bezwaar bestaan, om die documenten te verkrijgen welke er benoodigd zijn, ten einde hier te worden toegelaten; hetgeen dan van onze zijde al ligt aanleiding tot mindere waakzaamheid hier tegenover zoude geven, dan, wanneer het toezigt en de verantwoordelijkheid deswege, na het binnenkomen des vreemdelings meer uitsluitend aan onze eigene politie ware opgedragen.

Als zoo even reeds is aangemerkt, is het preventive stelsel of de magt aan de grenzen verleend, om den vreemdeling, welke niet van paspoort of geleibrieven is voorzien en geene bewijzen van bekendheid kan verkrijgen — is de magt om hem, in dat geval te kunnen weren, somtijds eene gevaarlijke magt en welke veel ligter tot willekeur, onnoodige hardheid en onwelvoegelijkheid zal kunnen leiden, dan het repressive stelsel, dan het regt tot uitzetting door de politie van den schadelijken vreemdeling.

De formaliteiten, hierbij noodwendig in acht te nemen, het verhoor, het hierin betrokken zijn van meerdere personen, en derzelver verantwoordelijkheid, de publiciteit, welke het uitzetten van den vreemdeling natuurlijk moet verkrijgen, en nog andere redenen meer, zijn toch oneindig veel beter waarborgen tegen willekeur, dan dat de toelating bloot door het hoofd der politie in eene gemeente aan de grenzen en bij gebrek aan papieren zoude kunnen worden geweigerd.

De aangevoerde bezwaren, Mijne Heeren, behooren tot de voornaamste, welke ik heb tegen het voorstel van wet. — Het zoude mij aangenaam zijn indien deze opgenoemde en andere niet opgenoemde bezwaren, door amendementen konden worden opgeheven. — Omtrent ondergeschikte punten, zou ik voor het behoud der wet zelfs volgaarne iets van mijne inzigten deswege willen prijs geven, uit aanmerking van misschien zoovele bestaande verschillende gezigtspunten, welke toch niet alle de juiste kunnen zijn en waaronder ik de mijne wel het minst zoude durven rangschikken, en uit aanmerking der hooge noodzakelijkheid — ten minste gelijk ik de zaak beschouw — dat die belangrijke aangelegenheid weldra zij geregeld; zoodat Nederland, tegenover den vreemdeling, hetzij dat deze door zijne vlijt, onze nijverheid of industrie denkt te bevoordeelen, hetzij hij hier om andere redenen verschijnt, wel zijnen roem beware, van het oude gastvrije, welwillende Nederland te blijven; maar dat men aan den anderen kant ook toch bij magte zij om het schuim van andere natien en waarmede deze ons anders wel volgaarne gelieven te belasten, om hetzelve, hetzij dan meer of minder beleefd, even als onze naburen, welke hiermede in zulke gevallen weêrkeerig ook bitter weinig omstandigheden plegen te maken, om hetzelve eenvoudig terug en over de grenzen te doen transporteren.

De heer ***van Heiden Reinestein*** zegt hoofdzakelijk: Ik had het woord gevraagd om meer uitvoerig over het thans behandelde wets-ontwerp te spreken, maar hetgeen ik in het midden te brengen had is thans voldoende ontwikkeld door de heeren Sloet en van Zuijlen. Ook mij verheugt het, dat wij eindelijk eene wet voorgedragen zien omtrent dit belangrijk onderwerp. Ik ben meer dan iemand in staat om het belang eener wet als deze te beoordeelen. Zes jaren lang was ik burgemeester eener gemeente en gedurende acht jaren kantonregter in een grenskanton, waar ik dagelijks de behoefte gevoelen kon aan eene wet ter beteugeling van het binnenkomen van vreemdelingen in ons land. Ik zal hierover, na hetgeen reeds gezegd is, niet uitweiden, maar er dit bijvoegen; dat het bij de tegenwoordig overal heerschende revolutie-koorts en bij de versnelde middelen van vervoer, ten gevolge waarvan eene massa kwaadwilligen of onruststokers zich zoo spoedig op een gegeven punt kunnen vereenigen om de vlam des oproers aan te blazen en hunne misdadige plannen te verwezenlijken, thans dubbel gewigtig is zulke maatregelen ter beteugeling in het werk te stellen, en bepaaldelijk in dezen het *preventief* stelsel toe te passen. Een geacht voorgaand spreker heb ik hooren zeggen, dat het hem leed deed, dat de tegenwoordige Minister van Justitie het wets-ontwerp in denzelfden geest behouden had, als waarin diens voorganger het voorgedragen had. Mij daarentegen verheugt het, dat het gevoelen van den vorigen Minister van Justitie gedeeld is door een man, die door zijne vroegere belangrijke betrekking in eene grensprovincie, allezins bevoegd is om in dezen te oordeelen. Wat betreft de vrees voor willekeur, deze ducht ik voor mij geenszins. De ondervinding heeft mij telkens doen zien, dat de autoriteiten veeleer te zacht dan te hard te werk gaan, waar het aankomt op het in toepassing brengen der bepalingen omtrent vreemdelingen in het algemeen en behoeftige vreemdelingen in het bijzonder. Eene harde behandeling van deze strijdt met het menschelijk gevoel. Een voorgaand spreker verlangde, dat deze wet slechts voor een bepaalden tijd vastgesteld zou worden. Ik voor mij zie daarin geen voordeel, maar zie veel dat er tegen pleit. Deze wet is een uitvloeisel van een bepaald voorschrift der Grondwet; er zou, wanneer zij ophield van kracht te zijn, terstond eene nieuwe wet in plaats moeten treden, en de bezigheden, die wij te verrigten hebben, zijn zoo talrijk, dat het inderdaad niet verkieslijk is om over twee of drie jaren eene nieuwe wet omtrent de vreemdelingen te laten maken. Leert de

ondervinding dat deze wet niet deugt, dan zal zij iets vroeger of later herzien kunnen worden. Ook de door sommigen geuite vrees voor willekeur ten aanzien der zoogenaamde hannekemaaijers kan ik niet deelen. In dit opzigt bestaat er geenerlei gevaar. Die lieden komen jaarlijks niet ter sluik maar met geheele troepen binnen, doorgaans met viool of klarinet voorop; zij zijn als het ware *habitués* in ons land, maar ook slechts tijdelijke gasten, veelal bij dezelfde landgebruikers werkzaam. De meesten hunner zijn van vader op zoon bij de ingezetenen der grensgemeenten bekend, dermate dat hen te weren voor de autoriteiten, al mogten die daartoe genegen zijn, veelal ondoenlijk zoude zijn.

Ten slotte, hetgeen door het geachte lid Zijlker gezegd is, omtrent staatkundige vlugtelingen, kan ik geenszins deelen; voorereerst is het bezwaarlijk te bepalen wie daaronder te regt kunnen worden gerekend, maar daarenboven zijn de staatkundige vlugtelingen van den tegenwoordigen tijd, lieden op welker toelating ik geenszins zoude gesteld zijn. Door hen te weren zal het algemeen belang worden gebaat, en het zoude hoogst onstaatkundig zijn zoodanige lieden, veelal oproermakers en rustverstoorders of gens sans aveu, met een welkomstgroet in te halen; en door hunne toelating de rust des lands op het spel te zetten. Ik zal met volle overtuiging mijne stem aan het onderwerpelijk wets-ontwerp geven.

De heer **Donner van Poldersveldt** zegt de aandacht der Vergadering niet lang bezig te zullen houden. Hij kan zich in het algemeen zeer goed vereenigen met de strekking der wet, maar er is één punt overgebleven, waaromtrent hij nog eenige inlichtingen hoopt te ontvangen. Door hen die de grensprovincien bewonen is de noodzakelijkheid eener wet als deze erkend, maar men heeft ook gezegd, dat het nadeelig zou zijn indien, ten gevolge dezer wet, menschen die nuttig werk leveren, uit ons land geweerd wierden. De spreker kan dit gevoelen niet deelen; hij ziet niet in, dat het in het belang van Nederland zou zijn zoo vele vreemdelingen als jaarlijks herwaarts komen om arbeid te verrigten toe te laten. Vroeger mogt men gretig zijne toevlugt nemen tot den vreemdeling in het belang van handel, nijverheid en landbouw, thans is dit minder verkieslijk. Hij wil toegeven, dat er nog provincien zijn, waar men handen voor den arbeid te kort komt, maar daartegen staat over dat er provincien zijn, waar eene overbevolking is. Die overbevolking zou, in stede van uit het land te verhuizen, overgebragt kunnen worden naar die streken waar gebrek aan menschen is. De spreker heeft meermalen hooren beweren, dat de Nederlanders voor dien arbeid, welke de vreemdelingen hier komen verrigten, niet of minder geschikt zijn. Het is zeer gemakkelijk om altijd aan eene oude gewoonte te blijven hechten, maar de spreker kan niet zien, waarom de Nederlander dat werk niet even goed zoude kunnen doen. Hij zou gaarne onze landgenooten bevoordeeld zien met het loon dat thans vreemde werklieden trekken. Wanneer art. 1 van het wets-ontwerp in behandeling gebragt zal zijn, zal hij een amendement voordragen, strekkende om de handen der Regering eenigzins te binden. Zoo als het artikel daar staat, de bepaling dat alle vreemdelingen die middelen van bestaan hebben of door werkzaamheid kunnen verkrijgen, toegelaten moeten worden, acht hij al te ruim en onbepaald.

De heer **Groen van Prinsterer** zegt hoofdzakelijk: Onder de menigvuldige juiste aanmerkingen van het hooggeachte lid uit Leyden, voorkomende in zijne uitmuntende *Bijdrage tot de herziening der Grondwet*, behoort ook de aanmerking omtrent art. 3 der Grondwet. Indien art. 4 der vorige Grondwet moet opgenomen worden in dien zin, waarin Kemper en de vorige Tweede Kamer het niet opgevat hebben, indien het in den meest ruimen zin opgenomen moet worden, dan is het ook waar, dat art. 3 der tegenwoordige Grondwet niets beteekent, dat hier, even als in zoovele artikelen der hedendaagsche grondwetten, eene *contradictio in terminis* is; dat dit artikel in dit opzigt gelijkstaat met art. 10, waar van het regt van vereeniging en vergadering gehandeld wordt. Ik erken dit, maar zal ik nu art. 3 onvoorwaardelijk afkeuren? Neen, want hoe zonderling het ook is, om met de eene hand weg te nemen, wat men met de andere hand gaf, verdient het toejuiching, dat men, wanneer in de 1ste alinea eene onvoorzigtigheid begaan is, deze in de 2de alinea herstelt. Zoo de bepaling der 1ste alinea eene onvoorzigtigheid is, dan moet men zich verheugen dat die in de volgende alinea tot een ijdelen klank gemaakt is.

Maar is het nu wenschelijk, dat men bij de wet omtrent de vreemdelingen aanneme wat sommigen in de Grondwet zelve bepaald hadden willen zien, dat namelijk de werking van den regel, in alinea 1 van het 3de artikel der Grondwet vervat, alleen voor bepaalden tijd en in buitengewone omstandigheden geschorst zal kunnen worden? Ik geloof niet dat eene soort van *alien-bill* verkieslijk is. In Engeland kan veel plaats hebben wat niet geschikt is om hier, om op het vasteland nagevolgd te worden. Bovendien, men moet in het oog houden dat het geheele karakter van den tijd waarin wij leven buitengewoon is. Het onderwerp der tegenwoordige beraadslaging, de voorwaardelijke toelating van vreemdelingen, waaromtrent men vroeger misschien volstaan kon met eene voorziening in buitengewone omstandigheden, schijnt daarom thans eene duurzame voorziening te eischen. En mogt dit later blijken niet zoo te zijn, mogt zich binnen weinige jaren eene aanmerkelijke verbetering in den toestand van Europa voordoen, dan zal men altijd op deze wet kunnen terugkomen.

Nog omtrent drie andere punten wensch ik enkele woorden in het midden te brengen. De Vergadering zal daaruit bemerken, dat ik mij met den inhoud der thans behandelde wet wel kan vereenigen. Bij deze verklaring behoud ik mij evenwel de volkomene vrijheid voor, om zoodanige amendementen, als mij wenschelijk zullen voorkomen, te helpen goedkeuren.

Omtrent het eerste punt, de verpligting van den Staat tot *gastvrijheid*, zal ik zeer kort zijn. Ik ben, evenmin als zoovele sprekers die mij zijn voorafgegaan, een vriend en voorstander eener algemeene en onvoorwaardelijke gastvrijheid van den Staat. Een lid, die zich ten spreuk schijnt gemaakt te hebben: *ridendo dicere verum, quid vetat?* heeft de gastvrijheid onzer voorouders niet zoo breed uitgemeten als door andere sprekers geschied is. Ik geloof het resultaat der discussien over dit punt kortelijk aldus te kunnen zamentrekken en daarmede aan onze voorouders niet te veel en niet te weinig eer te geven. Onze voorvaderen hebben den roem van gastvrijheid inderdaad verdiend; zij hebben, in verband met de belangen van den handel en vooral ook met hunne godsdienstige en politieke sympathie, eene gastvrijheid uitgeoefend, die, in sommige opzigten, tot de schoonste herinneringen onzer geschiedenis behoort; zij hebben de gastvrijheid ook uitgestrekt tot zoodanigen, waarvoor zij geene sympathie hadden, en jegens dezen eene voor die tijden zeldzame verdraagzaamheid aan den dag gelegd; maar zij hebben ook getoond zeer wel bekend te zijn met de middelen en met het regt om zich van vreemdelingen te ontslaan, die gevaarlijk konden zijn voor de rust van den Staat en de veiligheid der burgers. Inderdaad, gastvrijheid onderstelt het regt om zijn huis te sluiten. Zoodra gastvrijheid een regt en niet eene gunst is, is zij als deugd niet meer denkbaar.

Mijn tweede punt betreft de niet-uitlevering van vreemdelingen, wegens een *zuiver politiek misdrijf*. Het is zeer moeijelijk zich een juist denkbeeld te maken van een zuiver politiek misdrijf. Ik heb bij deze gelegenheid hooren afkeuren de handelwijs van onze voorouders, die de moordenaars van Karel I van Engeland uitgeleverd hebben; ik wil niet zeggen dat ik die handelwijs goedkeur, maar zij toont dan toch, dat die uitdrukking: politiek misdrijf, voor zeer ruime uitlegging vatbaar is, en ik moet opmerken dat het zuiver politieke zich dan toch hier in eene vreesselijke daad geopenbaard had. Men maakt zich thans, mijns inziens, al zeer zonderlinge denkbeelden van zuiver politieke misdrijven. Als iemand roof, moord of diefstal begaan heeft, ja dan zal hij uitgeleverd kunnen worden, maar als iemand door het prediken van verderfelijke leerstellingen duizenden aanzet tot het begaan van zeer onzuivere politieke misdrijven, tot daden die op het onheil van ontelbaar velen moeten uitloopen, dan wordt hij, indien hij slechts de sluwheid heeft om, terwijl hij anderen opzet, zich zelf van alle deelneming te onthouden, voor eene soort van eerbiedwaardig persoon gehouden, door wiens uitlevering bijkans heiligschennis zou worden gepleegd. Ofschoon ik meen, dat er een tijd zal komen, waarin men daaromtrent andere denkbeelden zal hebben, zoo geloof ik dat in den tegenwoordigen stand van zaken dergelijke vrijheid om niet uit te leveren volstrekt noodzakelijk is. Nu in het volkenregt van Europa de politieke misdadigers van heden morgen als wettig gouvernement erkend worden, nu is het goed dat men niet tot uitlevering der wettige gouvernementen van gisteren, omdat zij heden als politieke misdadigers beschouwd worden, verpligt zij. — Aan den anderen kant is het wenschelijk dat het gouvernement de magt in handen hebbe om hen uit het land *te weren*, die leerstellingen verkondigen gevaarlijk voor de rust van den Staat. En hier moet ik opnemen eene door een voorgaand spreker geopperde aanmerking, die welligt indruk gemaakt heeft. Dat lid zeide veel minder bevreesd te zijn voor lieden als Ledru-Rollin, Proudhon, Louis Blanc, die socialistische en communistische leerstellingen komen verkondigen, dan voor benden van zoodanige lieden, die, in blaauw linnen kielen gekleed, zelven het communisme in practijk komen brengen. Ik ben van een tegenovergesteld gevoelen; zij die het communisme dadelijk komen uitoefenen, zullen bij de geheele natie tegenstand vinden, maar zij die het slechts komen verkondigen, zullen door fraaije woorden misschien zeer velen medeslepen. — Nog een enkel woord over art. 13, waarbij aan de Regering de bevoegdheid gegeven wordt om aan den vreemdeling wegens redenen van staat eene bepaalde plaats in het Rijk tot verblijf aan te wijzen. Ik acht dit eene zeer nuttige bepaling. De Regering heeft zich,

ten einde die bepaling te regtvaardigen, te regt beroepen op de ondervinding van vroegere jaren. Tijdens onze vereeniging met Belgie heeft ons Gouvernement met oogluiking en welgevallen geduld, dat in de nabijheid van het gebied eener bevriende mogendheid door herwaarts geweken vreemdelingen tegen haar zamengespannen werd. Men heeft daarvoor leergeld betaald. Men heeft ondervonden dat door lijdelijk op Nederlandsch grondgebied de ondermijning van een ander Gouvernement te aanschouwen, men aan zijn eigen val bevorderlijk was.

In de laatste plaats, en dit is mijn derde punt, moet ik eene uitdrukking opnemen, die op bladz. 6 der memorie van beantwoording door den Minister van Justitie gebezigd is. » De Kamer — zoo leest men daar — heeft in de 3de alinea harer aanteekeningen op art. 8 van het eerste ontwerp aanmerking gemaakt op de daarin voorkomende woorden: » *op Onzen last*" en den wensch te kennen gegeven, dat men voor goed mogt afzien van het gebruik om in Nederlandsche wetten op die wijze den Koning aan te duiden." Ik verlang niet, dat aan dien wensch gehoor gegeven worde en ik kom op tegen de voorstelling alsof het hier een gevoelen van *de Kamer* gold. De Minister heeft niet in het oog gehouden, dat het verslag der Commissie van Rapporteurs thans niet anders is dan, gelijk het geachte lid uit Leyden zich vroeger uitdrukte, eene compilatie van individuele opinien, die in de afdeelingen geuit zijn. Ik protesteer er dus tegen, wanneer men zegt dat het bedoelde gevoelen de meening der Kamer is en verklaar met de Regering te hechten aan de uitdrukking die thans in de wet gebezigd wordt. Zij, die op deze uitdrukking aanmerking gemaakt hebben, beroepen zich op art. 104 der Grondwet. Het onderscheid is schijnbaar van gering belang, daar de wet nooit anders tot stand gebragt kan worden dan door overleg van den Koning met de Staten-Generaal, maar inderdaad is dat onderscheid van groot gewigt, want het geldt een beginsel, namelijk dat de Koning bepaalt wat regt zal zijn na overleg met de Staten-Generaal. Wat betreft het argumenteren uit de uitdrukking *wetgevende magt*, zoo als die in het bedoelde artikel der Grondwet voorkomt, moet men wel in het oog houden, dat in alle constitutien uitdrukkingen ingeslopen zijn, waarmeê, zoo men ze isoleert, de geheele constitutie weggeredeneerd wordt. Art. 104 moet in verband worden beschouwd met art. 11, maar zoo het op zich zelf genomen in liberalen zin wordt uitgelegd, dan is er, in den zin van art. 11, geen Koningschap meer. De eene bepaling der Grondwet moet in verband beschouwd worden met de andere, de uitdrukkingen der Grondwet moeten, zoo als de Minister van Justitie hier gedaan heeft, opgevat worden in den zin en den geest van den Staat waarin wij leven. Het is mijne bedoeling niet om eene discussie over dit punt uit te lokken; maar alleen om te protesteren daartegen, dat men het door mij bestreden gevoelen heeft voorgesteld als dat der Kamer.

Ik eindig met eene personele aanmerking niet tegen maar over den Minister, die dit wets-ontwerp heeft ingeleverd. Over het algemeen betreur ik het, dat de periodieke drukpers zooveel berigten mededeelt, die later blijken onnaauwkeurig te zijn geweest; maar nu verheugt het mij te weten, dat menige door de nieuwsbladen verspreide tijding onwaar is. Het zou mij hoogst aangenaam zijn omtrent den Minister van Justitie te vernemen, dat hetgeen de dagbladen onlangs van hem gemeld hebben onjuist is, en dat het *potius ostensus quam datus* op hem niet van topassing zal zijn.

De heer **van Eck** zegt, dat hij zich, wat de wet zelve betreft, die thans in beraadslaging is, bepalen zal tot de verklaring, dat hij daaraan eene goedkeurende stem geven zal. Hij wenscht de aandacht alleen te vestigen op een onderwerp, dat met deze wet in het naauwste verband staat, op de vraag namelijk wie Nederlanders zijn. Deze vraag is van het hoogste gewigt; van de beantwoording derzelve hangt het voor elk af, of het hem toekomt om politieke regten uit te oefenen. Er is intusschen geen onderwerp, waarover meer verschil van gevoelen bestaat dan dit, en zoo men aan elk lid dezer Vergadering de vraag ter beantwoording voorstelde, dan zou misschien elk hunner een ander antwoord geven. Altoos heeft te dezen aanzien verwarring geheerscht. Ik voor mij, zoo vervolgt de spreker, heb met velen altoos gedacht, dat in de bepaling van art. 8 der Grondwet van 1840 op eene speciale wet ter regeling van dit onderwerp gewezen werd; dat volgens die bepaling alle inboorlingen Nederlanders waren en dat eene afzonderlijke wet dit kon uitbreiden. Anderen zijn er weder, die de meening zijn toegedaan, dat het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39) ten deze toepasselijk is. Maar dit gevoelen wordt van den anderen kant weder, en mijns inziens te regt, bestreden, omdat dat besluit — hoe billijk en regtvaardig ook in zijne bepalingen ten aanzien van hen die het staatsburgerschap ten gevolge der scheiding van Belgie verloren hebben — als niet wettig is aan te merken, daar dat onderwerp volgens de Grondwet door de wet behoorde geregeld te worden. En nu wordt een nieuw gevoelen ontwikkeld door den Minister van Justitie, dat namelijk het Burgerlijk Wetboek hier ten rigtsnoer moet strekken. Ik laat daar, of niet de vraag gedaan zou kunnen worden, in hoeverre door de reglementen op de zamenstelling der Provinciale Staten en door die betrekkelijk de stedelijke besturen invloed wordt uitgeoefend, in welke aan deze en gene staats burgerlijke bevoegdheid wordt geschonken. Ik laat die vraag daar maar wil alleen door het verwijzen op die verschillende gevoelens hebben aangetoond dat hier groote verwarring heerscht en dat het geenszins vaststaat wie als Nederlanders te beschouwen zijn. Van deze onzekerheid heb ik de treurigste gevolgen gezien. Ik ben gekozen uit een kiesdistrict, dat het ongeluk heeft een grensdistrict te zijn en derhalve ook met betrekking tot dit onderwerp, in al de nadeelen deelt, welke aan eenen zoodanigen toestand eigen zijn. Ik heb mij dezer dagen derwaarts begeven en heb toen van alle zijden klagten gehoord over uitsluiting van de verkiezingen. Men heeft mij gewezen op plaatsen, waar van de personen, eene voor de kiesbevoegdheid voldoende belastingsom opbrengende, veel meerderen van deelneming aan de verkiezing van een lid der Tweede Kamer waren uitgesloten dan daartoe toegelaten; er zijn daarover requesten ingezonden en het is mij gebleken dat personen die sedert 1795 inwoners hunner woonplaats waren en anderen die zich vóór 1839 in hunne woonplaats vestigden en goed en bloed opgeofferd hebben om tegen den vreemdeling te strijden, van de medewerking tot de keuze van een lid der Tweede Kamer uitgesloten zijn geworden. Men heeft reeds veel gesproken van gastvrijheid, maar ik vraag of dit gastvrijheid is en of men zich niet moet beijveren om in dien toestand te voorzien.

Een geacht spreker uit Zeeland, de heer Bachiene, heeft reeds gezegd dat de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek hier van geene de minste toepasselijkheid zijn. Hij merkte reeds op, dat het Burgerlijk Wetboek burgerlijke regten geeft, maar geene staatsburgerlijke regten. Ik stem hiermede volkomen in, en ik wijs, behalve op het reeds door dien spreker aangehaalde art. 1 van het Burgerlijk Wetboek, ook op de plaats waar die bepaling voorkomt, op het hoofd van den Isten Titel, hetwelk aldus luidt: *Van het genot en het verlies der* BURGERLIJKE *regten.* Uit het werk van Voorduin, *de Geschiedenis en beginselen der Nederlandsche Wetboeken* blijkt duidelijk, dat bij de discussie over de bepalingen, waarbij aangeduid wordt wie Nederlanders zijn, èn de Regering èn de leden der Kamer niets anders op het oog hadden dan de *burgerlijke* regten. Zoo het daarbij de toekenning der staatsburgerlijke regten gegolden had, dan zouden die bepalingen waarschijnlijk geheel anders zijn geweest dan zij nu zijn, nu de toekenning van staatsburgerlijke regten niet is bedoeld.

Maar indien dit zoo is, dan is er nog een ander bezwaar. Ik bedoel het geval, dat iemand van die uitgeslotenen, waarvan ik zoo even sprak, zich tot de Regering wendt met het verzoek om genaturaliseerd te worden. Deze zou dan misschien verwijzen naar het Burgerlijk Wetboek en zeggen: gij *zijt* reeds staatsburger, maar als dan de quaestie of hij als staatsburger te beschouwen is voor den regter kwam, dan zou het al ligt kunnen gebeuren, dat die regter verklaarde: neen, gij hebt geene staatsburgerlijke regten, want gij beroept u op een wetboek, dat niet over staatsburgerlijke regten handelt.

Ik moet den heer Wintgens, die gezegd heeft, dat het Burgerlijk Wetboek hier wel geldt, nog doen opmerken, dat, al zouden de bepalingen, in eene speciale wet op te nemen, dezelfde moeten zijn als die van het Burgerlijk Wetboek, dan nog zoodanige speciale wet vereischt zou worden, om een wettigen staat van zaken ten aanzien van het genot der staatsburgerlijke regten daar te stellen. Maar zoodanige wet zou, meen ik, meer moeten inhouden. Ik heb gewezen op het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39). Ik heb gezegd, dat hoewel ik dat besluit onwettig acht, ik echter de bepalingen van hetzelve goedkeur, en ik hoop dus, dat deze bepalingen in zoodanige wet overgenomen zullen worden. Te meer zal het billijke van dit verlangen worden begrepen wanneer ik daarbij voeg, dat die personen, waarvan dat besluit spreekt, altoos Nederlanders zijn geweest: dat ze alleen vreemdelingen zijn geworden ten gevolge van eene omstandigheid, geheel en al van hunnen wil onafhankelijk, omdat hun geboortegrond zich van Nederland heeft afgescheurd. Die omstandigheid mag hun niet worden toegerekend, omdat zij van den aanvang van den opstand af aanhoudend hebben getoond dat zij zich aan Nederland wilden blijven hechten, zoo door het vestigen hunner woonplaats hier te lande, als ook door hunne handelingen. En toch, het Burgerlijk Wetboek sluit hen uit. Ik ondersteun derhalve het verlangen van den heer Bachiene, dat de Minister van Justitie de belofte geve dat bij eene nieuwe wet zal worden bepaald wie Nederlanders zijn. Ik voeg er den wensch bij dat de Minister ons tevens belove dat hij spoedig eene wetsvoordragt zal indienen, houdende algemeene regelen omtrent te verleenen naturalisatie. Maar al mogt die belofte ook niet gegeven

worden, dan zal ik toch voor de wet stemmen, zonder evenwel daarom geacht te willen worden van oordeel te zijn, dat het Burgerlijk Wetboek hier van toepassing zou zijn.

De heer ***Poortman*** zegt hoofdzakelijk: Het onderwerp, dat ons thans bezig houdt, is zeker hoogst gewigtig. Aan de eene zijde staat hier het nadeel, het ongerief, dat ons land lijdt van vreemdelingen, die zonder geoorloofde of genoegzame middelen van bestaan herwaarts komen; een nadeel, dat vooral geleden wordt door de grensprovincien en dat te grooter moet zijn, zoo het waar is, dat zelfs vreemde regeringen hierin tegen ons de hand leenen. Maar aan den anderen kant komen hier in aanmerking de belangen van het onderling verkeer tusschen ons en andere volken; belangen die voor ons, als beschaafde, maar vooral ook als handeldrijvende natie van niet minder gewigt zijn dan het evengemelde nadeel. Als wij nu op die beide punten het oog vestigen en vragen wat de Regering te doen hebbe, om het een met het ander overeen te brengen en het zwaarste te doen wegen wat het zwaarste is, dan komen wij van zelf tot de slotsom dat zij hier te kiezen heeft tusschen een preventief en een repressief systeem. Het preventive kan in het algemeen geene goedkeuring wachten, omdat het, zoo als bekend is, onderscheiden gebreken in zich draagt, en belangrijke nadeelen onafscheidelijk daaraan verbonden zijn: 1°. het preventief systeem is inderdaad ook repressief, maar het is zulks daar waar nog geene strafbare daad bestaat; 2°. het preventief systeem treft den onschuldige met den schuldige en geeft alzoo tot vele gegronde klagten aanleiding; 3°. het bereikt zelden het beoogde doel. Zulk een preventief systeem is in dit wets-ontwerp aangenomen en dat wets-ontwerp lijdt dan ook aan al de gebreken, die ik zoo even opsomde. 1°. Alleen om kwaad te *voorkomen*, weigert men aan den vreemdeling den toegang tot ons land, en het verblijf daar ter plaatse waar hij zich zou willen vestigen, hetgeen ten slotte inderdaad met uitzetting gelijkstaat. 2°. En niet enkelen, maar allen worden daardoor bemoeijelijkt; niet alleen vreemdelingen, maar ook de ingezetenen des lands. Geen burger van Nederland zal, wanneer hij eenmaal het land verlaten heeft, kunnen terugkeeren, zonder zijn reispas te vertoonen en zich aan een tijdroovend en lastig onderzoek te onderwerpen. 3°. Men zal het beoogde doel niet bereiken. Art. 1 is, zoo als in het verslag gezegd wordt, onmogelijk in practijk te brengen. Te regt wordt daar aangemerkt; » Hoe toch zal men in den regel kunnen uitmaken, of iemand *voldoende* middelen van bestaan bezit en of hij die in de toekomst zal kunnen verkrijgen? Zoo iets kan zelfs met opzigt tot degenen die met ons te midden der maatschappij leven, niet genoegzaam worden geconstateerd; maar hoeveel te minder dan met opzigt tot den vreemdeling, die zich aan de grenzen aanbiedt? Het gevolg zou dus zijn, dat het onderzoek òf in 't geheel niet, òf uiterst willekeurig plaats had, en zulk eene willekeur zou hier te meer te vreezen zijn, omdat het dan toch doorgaans ondergeschikte ambtenaren der politie of de aan onze grenzen geplaatste ambtenaren der belastingen zouden zijn, die over de toelating van den vreemdeling zouden beslissen. Zij zouden, bij eene letterlijke opvatting van de hoofdbepaling der wet, een vreemdeling kunnen afwijzen, alleen omdat op zijn reispas de vermelding: *zonder beroep* voorkwam. Eene even onuitvoerlijke als onaannemelijke voorwaarde is hier dus gesteld, maar te gelijk is het beginsel, waarvan men is uitgegaan, te eng. Allen toch, die het bezit van voldoende middelen van bestaan kunnen bewijzen, *moeten* toegelaten worden. Maar nu kan het geval zich voordoen, dat vreemdelingen, die dit bewijs kunnen leveren, om staatkundige redenen afgewezen behooren te worden; en zulk eene afwijzing aan de grenzen zou, volgens het zamenstel der wet, niet mogelijk zijn. Het beoogde doel zal dus niet bereikt worden; datgene wat het meest te vreezen is, gelijk een voorgaand spreker zeide, het binnendringen namelijk van staatkundige woelgeesten uit den vreemde in ons land, zal niet voorgekomen worden. — Wil men nu al die gebreken vermijden, dan blijft er niets anders over dan de aanneming van het repressief systeem, althans als hoofdbeginsel. Ik wil echter gaarne erkennen, dat het thans behandelde onderwerp voorzieningen behoeft, die niet alle in de wet opgenomen kunnen worden; het is niet mogelijk vooraf bepalingen te maken voor alle bijzondere gevallen, die zich kunnen voordoen, en daarom zoude ik gaarne medegewerkt hebben tot de uitvaardiging eener wet, waarbij de Regering in staat gesteld en aan haar ruimte gelaten wierd om, waar dit blijken mogt noodig te zijn, met krachtige hand te werk te gaan tegen de nadeelen, die de Staat van de zijde der vreemdelingen zou kunnen ondervinden. Ik zou hierin te minder bezwaar gevonden hebben, wanneer die wet, zoo als ik zou verlangd hebben en vooral dan niet moeijelijk te geven ware geweest, genoegzamen waarborg bevatte tegen willekeur. Zoodanige wet zou voldoende zijn, om het kwaad, dat men hier keeren wil, van den vaderlandschen grond te weren. Zij zou ook in overeenstemming zijn met hetgeen onze voorvaderen gedaan hebben, die, gelijk uit het bij deze discussie aangevoerde gebleken is, in dezen niet preventief, maar repressief te werk gingen; zij zou het middel opleveren, om het meest gevreesde onheil, dat wat staatkundige woelgeesten kunnen berokkenen, voor te komen. Die wet, zoo als ik haar verlang, zou aan de Regering het regt geven, om vreemdelingen uit te zetten, wanneer de publieke orde, rust of veiligheid het vorderden; maar de afwijzing van vreemdelingen zou daarin geene plaats vinden. De Regering heeft een geheel tegenoverstaand stelsel gevolgd en ik zal daarom aan het wets-ontwerp mijne stem moeten weigeren.

De heer ***Dirks***: Ik zal beginnen met de verklaring af te leggen, dat ik, behoudens mijn regt om amendementen goed te keuren, mijne stem aan deze wet zal geven. Ik heb thans alleen het woord gevraagd om slechts op een enkel punt terug te komen, hetwelk door een spreker even is aangestipt, ik bedoel eene wet op de landverhuizers. In het verslag en in de memorie van beantwoording is ook dat punt even aangeroerd; ik wil hieromtrent alleen aanmerken, dat het bij een besluit van 28 Februarij 1828 voor het eerst is geregeld geworden, maar dat men spoedig daarop de noodzakelijkheid heeft ingezien om nadere en betere bepalingen omtrent de landverhuizing vast te stellen. Reeds den twaalfden Junij van datzelfde jaar is een ampliatie op dat besluit genomen, welke gevolgd is door eene ampliatie van 1 Julij 1832; terwijl het laatste besluit (behoudens eene ampliatie van 13 April 1839) van 28 December 1837 dagteekent. Zulks is dus omstreeks *twaalf* jaren geleden. De landverhuizing is in dat tijdsverloop meer en meer toegenomen. Ik wilde dus den Minister van Justitie in overweging geven dat punt op nieuw te regelen. Bij eene vroegere regeling, en wel bepaaldelijk toch bij die van het jaar 1828, schijnen de bepalingen van dien aard te zijn geweest, dat zij zeer verderfelijk voor den handel waren. Het is toch eene waarheid, Mijne Heeren, dat vele schepen naar Noord-Amerika uit ons land *met ballast* moeten vertrekken, zoodat de prijs van hetgeen men van Amerika hier invoert hooger moet zijn dan elders waar men *heen-* en *terugvracht* kan krijgen. Dit is de reden dat men na 1828 in Bremen gretig de gelegenheid heeft aangegrepen om de schepen die naar Amerika gaan *heen* met *landverhuizers* en *terug* vooral met *tabak* te bevrachten. Ik heb hooren verzekeren dat dit de oorzaak is waarom Bremen op dit oogenblik de *stapelplaats van den tabakshandel* is. De bepalingen van 1828 en 1837 doen, zegt men, den handel op Noord-Amerika en bijzonder den tabakshandel groot nadeel, zoodat die veel aanzienlijker zou kunnen zijn dan hij nu is. Waren destijds die besluiten, verzekert men, niet genomen, en had men niet goedgevonden die schadelijke bepalingen vast te stellen uit overdreven vrees, dan was in evenredigheid dat de volksverhuizing uit Duitschland naar Amerika toenam, ook onze handel op dat land toegenomen. Men ziet hoe uit een klein beginsel groote zaken kunnen geboren worden!

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der algemeene beraadslaging over het wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen bepaald op den volgenden morgen ten elf ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DONDERDAG 19 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Dirks, van Eck, Godefroi, van Naamen, van Heloma, Backer, Schooneveld, Verweij Mejan, de Lom de Berg, de Man, van Voorst, Jespers, Bots, Storm van 's Gravesande, Groen van Prinsterer, Heemskerk, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, de Monchy, Reinders, Smit, de Villers de Pité, Hengst, van der Heijde, Anemaet, Wijnaendts, Thorbecke, Leclercq, Boxman, Scheltinga Winterberg, Bachiene, Wichers, Luijben, Dullert, Lambrechts, de Moraaz, Fokker, van Zuijlen van Nyevelt, Duijmaer van Twist, Costerus, van Rijckevorsel, Engelen, van Randwijck, Poortman, Schiffer, Borret, van Doorn, van Heiden Reinestein, Donker Curtius, Boreel van Hogelanden, Dommer van Poldersveldt, Nedermeijer van Rosenthal, Albarda, Zijlker, Slicher van Domburg, Meeussen, van Walchren, van Nispen van Sevenaer, van der Linden, van Hasselt, van Hall, Mutsaers en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Binnenland-

sche Zaken, voor de Zaken der Hervormde en andere Eeredienſten, voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Marine wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt aan de Commissie *ad hoc* verzonden, een adres van de heeren van Wassenaar Catwijck en andere leden eener minderheid van de commissie van landbouw in Gelderland, tegen de afkoopbaarheid van tienden en voor de verandering der tienden in grondrenten.

Aan de orde is de voortzetting der algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen.*

De heer ***Hengst*** heeft daarover het eerst het woord en zegt: Ik heb het woord slechts gevraagd, om in het kort de reden te ontwikkelen, waarom ik mijne goedkeuring aan dit wets-ontwerp zal geven, behoudens de bevoegdheid mijner uit te brengen stem omtrent de voor te stellen veranderingen.

Een geacht medelid uit Zwolle, naast mij gezeten, heeft reeds met historische feiten aangetoond, wat eigenlijk de zoo geroemde en van ouds bekende Nederlandsche gastvrijheid was, en hoedanig onze voorvaderen dezelve in toepassing bragten.

Het moge streelend zijn voor onze natie, met den naam van gastvrij te worden bestempeld, maar de uitwerking, helaas! is allernoodlottigst, en rampzalig voor den armen Nederlandschen burger: — hij ziet den vreemdeling het brood eten, waarop hij als Nederlander aanspraak had; door het uitputten der armenfondsen, wordt hij in eenen poel van ongelukken gestort en moedeloos staart hij op de toekomst, welke hem wacht, zonder op eenige redding te kunnen hopen.

Ik wil aannemen, dat, misschien in enkele industriele ondernemingen, men goedkooper en beter met vreemde handen zoude kunnen werken, doch ik ontken, dat onze burgers niet evenzeer de geschiktheid zouden hebben, om tot dat werk te worden afgerigt zonder nadeel van de ondernemers; welke is de uitkomst nu? Dat ten slotte de arm- en gemeentebesturen verpligt zijn eene menigte vreemdelingen te onderhouden, zonder ooit of immer van dien last te worden ontslagen? Ziedaar de uitwerking van de thans bestaande gastvrijheid! De ondervinding is onze leermeesteres.

In de betrekking welke ik sedert eenige jaren heb bekleed, heeft de ondervinding mij geleerd, dat onze naburen er zich op toeleggen, om zooveel mogelijk van onze gastvrijheid gebruik te maken, en in hoeverre de practijk gedreven wordt, zal ik onder vele slechts met een enkel voorbeeld aantoonen.

In het naburige Pruissen woonde een man, gehuwd, geheel arm, van een gedrag dat de familie, ofschoon eenvoudige burgers, schande aandeed; men vestigde de oogen op het gastvrije Nederland en zonder middel van bestaan, werd die man in dat gastvrije land ontvangen; uit vrees echter voor eenige gevolgen, en ten einde *zeker* spel te spelen, werd hij in zooverre door de familie ondersteund, dat hij niet behoefde te bedelen; doch, na verloop van zes jaren, was die familie buiten magt iets van haar gering bestaan af te zonderen; de man was alzoo genoodzaakt zich tot het bestuur zijner woonplaats in Nederland te wenden, en man, vrouw en kinderen was men verpligt te onderhouden om niet meer te zeggen.

Diezelfde naburen daarentegen, dulden niet, dat Nederlandsche jongelingen aldaar huwen en zich vestigen, of men vordert een bewijs, eenen zoogenaamden ontlastbrief, inhoudende dat, in geval van armoede, man, vrouw en kinderen ten laste komen der gemeente in Nederland, alwaar zij hun domicilie van onderstand hadden.

Het eenige redmiddel is eene goede en krachtige wet op de vreemdelingen, eene wet, waardoor de autoriteiten in staat gesteld worden, het kwade in zijn beginsel te keeren. Dat er misbruiken kunnen plaats vinden, is zeker, doch even waar is het, dat het onmogelijk is, in alle gevallen te voorzien. De vrije drukpers, het regt van petitie geven waarborgen genoeg voor de toekomst, en wij kunnen voor een enkel geval, hetwelk plaats kan hebben, de veiligheid van personen, den waarborg der eigendommen en de rust der maatschappij niet op het spel brengen.

De heer ***Schooneveld:*** In de tegenwoordige tijds-omstandigheden keur ik de voorgedragene wet goed, en ik zou die zelfs goedkeuren, al onderging de eene of andere bepaling nog veranderingen. Maar men begrijpe wel dat ik haar als organieke wet niet zou kunnen goedkeuren, en alleen als gelegenheids-wet aanneem; ik acht haar noodig om het arbitraire omtrent het punt, dat er bij geregeld wordt te doen ophouden, maar als blijvende wet acht ik haar veel te illiberaal en weinig strookende met onze tegenwoordige instellingen. Ik deel het gevoelen van den geachten afgevaardigde uit Tiel, maar niet zijne conclusie, omdat het hier geene wet geldt, die een integrerend deel der Grondwet uitmaakt, maar het is eene wet, waarop elk oogenblik kan worden teruggekomen. Ik had gaarne gezien, dat de bepaling ware gemaakt geworden, dat deze wet om de vijf jaren zou worden herzien, maar overigens zal ik gaarne zien dat er eene wet wordt uitgevaardigd tegen die drukkende en terugstootende vreemdelingen, die ons in overvloed komen overstroomen. Dit is de reden, waarom ik de wet aanneem, maar alleen als gelegenheids-wet, en als zoodanig keur ik haar goed en noodig. Maar wanneer later te eeniger tijd de omstandigheden zullen zijn veranderd, als we niet meer te duchten zullen hebben voor communisten, noch in theorie noch in practijk, dan zeker zal men haar moeten veranderen, omdat het wel de onvrijzinnigste wet is, die ik bedenken kan.

Ik zal stellig vóór de wet stemmen, ook dan als er nog veranderingen in worden aangebragt, maar ik verklaar uitdrukkelijk dat ik haar alleen als nuttig en noodzakelijk aanneem uit hoofde van de tijds-omstandigheden.

De heer ***Donker Curtius:*** Ik heb lang geaarzeld, of ik over dit wets-ontwerp het woord zou voeren, want gij gevoelt, Mijne Heeren, ik verkeer te dien opzigte in moeijelijke omstandigheden. Het oorspronkelijk wets-ontwerp was van mij uitgegaan; de correctien daarin aangebragt, zijn mij geheel vreemd, en het besluit van de Commissie van Rapporteurs, om dit zoozeer gewijzigd ontwerp niet weder in de sectien te brengen, heeft mij buiten staat gesteld eenige mijner begrippen daaromtrent ter toetse te brengen.

Ik heb echter moeten besluiten het woord over dit ontwerp te voeren, omdat anders mijne houding bij de stemming over sommige artikelen, over het geheel der wet en over eventuele amendementen onverklaarbaar zou zijn.

Ik behoef niet te zeggen, dat ik instem met de beginselen, die in deze wet ten grondslag zijn gelegd, en dat ik evenzeer goedkeur den gang van denkbeelden, welke is gevolgd, want het een en het ander stemt overeen met hetgeen ik zelf heb voorgedragen. Ik kan (en dit is het aangename gedeelte van mijne taak) er bijvoegen, dat verschillende wijzigingen, in het oorspronkelijk wets-ontwerp aangebragt, mij toeschijnen wezenlijke verbeteringen te zijn. Zoo is, onder anderen, de bepaling in art. 5 omtrent de plaats van eerste aankomst, mijns inziens, eene verbetering; zoo komt ook de geheele bepaling van art. 11 omtrent de bevoegdheid van den kantonregter, omtrent het op te maken proces-verbaal, en het bevel van uitzetting mij voor eene opmerkelijke verbetering te zijn; van dergelijken aard is de bijvoeging in art. 13, dat het verwijderen van een vreemdeling van zekere plaats, en het hem aanwijzen van zekere plaatsen tot verblijf, alleen om redenen van staat zal kunnen plaats vinden. Het is mij aangenaam dit te kunnen erkennen en het is tevens een blijk, dat ik onbevooroordeeld de zaak beschouw.

Maar — en hiermede kom ik tot het minder aangename gedeelte van mijne taak — zoo is het niet met alle wijzigingen. Ik vind wijzigingen in het ontwerp, die mij voorkomen, door amendementen te kunnen worden verbeterd. Maar ik mistrouw te dien aanzien mij zelven; want let wel, dat ik bij het voordragen van zoodanige wijzigingen zou optreden als correcteur van den correcteur van mijne eigene wet; ik zal dus zelf geen enkel amendement voorstellen: om dat te doen, moet men volkomen zeker zijn van zich zelven, en dat ben ik in dezen niet; want ik vrees (en wie staat daar niet voor bloot?), dat welligt nog eenige greinen eigenliefde te veel op mijn hersengestel zouden kunnen werken. Ik vraag daarom ook aan de Kamer, dat zij mij aanhoore met vertrouwen, wel bedenkende, dat ik hier betwist, of immers niet volkomen beaam eenige wijzigingen, die in mijn eigen ontwerp zijn gebragt. Mogten later de leden oordeelen, dat hetgeen ik bijbreng den toets van het onbevangen oordeel kan doorstaan, dan vlei ik mij dat anderen de gelegenheid zullen aangrijpen om een enkel amendement voor te stellen, hetwelk ik dan ook niet zal aarzelen te ondersteunen, evenzeer als ik mij tegen een enkel artikel van het tegenwoordig ontwerp zal verklaren.

Ik voeg er echter bij, dat al werd niet één amendement in mijn geest aangenomen, al werd dat artikel, dat ik op het oog heb, goedgekeurd, ik niettemin mijne stem vóór de wet zal uitbrengen.

Ik kom ter zake; en dan moet ik al dadelijk aanmerken, dat ik hoop, dat artikel 1 in zijn geheel zal behouden blijven en dat men het niet zal trachten te wijzigen. Dat artikel toch bevat het beginsel der wet, en deze wet is bloot eene wet van beginsel; de uitvoering er van is overgelaten aan de uitvoerende magt, en wel meer bepaald aan den Minister van Justitie, en den waarborg,

lien men tegen willekeur bij die uitvoering heeft, moet men zoeken in den geheelen zamenhang onzer instellingen, in de vrijheid van drukpers, het regt van petitie, enz. Maar hier in artikel 1, is het beginsel nedergelegd, en dat is dit: onze deur staat open voor alle vreemdelingen, die òf bij zich hebben iets om van te leven, òf van wie het blijkt, dat zij op eene eerlijke wijze iets kunnen verkrijgen. Dat beginsel is verder bij wet niet uit te werken; het is niet mogelijk de bijzondere gevallen op te geven waarnaar de toepassing zich wijzigen kan. De instructien, door den minister, conform aan dit principe, te geven, zullen niet overal dezelfde zijn; de aard der zaak brengt mede dat hier veel aan de verantwoordelijkheid van den uitvoerder der wet moet worden overgelaten. De vreemdelingen die over ons oostelijk frontier tot ons komen, zijn van een geheel anderen aard dan die, welke over zee uit Frankrijk of Engeland ons komen bezoeken, en zij die uit Belgie komen zijn weder van een geheel anderen aard dan die uit Pruissen zich herwaarts begeven. Eene volkomen gelijkvormigheid van instructie zou hier dus onregtvaardigheid zijn; het is onmogelijk om hetgeen zelfs administratief niet eenvormig kan worden behandeld, bij wet eenvormig vast te stellen. Ik dring er te meer op aan dat dit artikel ongeschonden behouden *blijve*, omdat het in verband staat met de bepaling van art. 6; dat artikel is niet alleen de grondslag voor de instructie des ministers, maar daarop wordt ook gewezen als men definieert de magt van den kantonregter. — Inderdaad, door dat artikel te wijzigen zoudt gij de economie der wet omverwerpen.

Bij art. 2 heeft men eene definitie gegeven van regelmatige buitenlandsche passen. Mijne leer is steeds: *in lege — omnis definitio periculosa* (dat is, voor hen die geen Latijn verstaan, en daar zijn er velen, die niettemin zeer goede vertegenwoordigers zijn: elke omschrijving in de wet is gevaarlijk); en daarom zou het mij wel aangenaam zijn dat die definitie maar uit de wet wegbleef, te meer omdat zij niet volledig is, en — dit voeg ik er dadelijk bij — ik zie ook geen kans om haar volledig te maken; het is aldus verre af, dat ik daaruit eene grief tegen mijnen opvolger zou willen gemaakt hebben. De eerste alinea toch van die definitie luidt: » Buitenlandsche paspoorten zijn regelmatig wanneer zij zijn afgegeven door of van wege de regering van het land, waartoe de vreemdeling behoort." Dit is het eerste vereischte: afgegeven door of van wege de regering van het land, waartoe de vreemdeling *behoort*. Maar als ik mij niet vergis, dan geeft het Engelsche gouvernement, dat alle vreemdelingen ontvangt zonder pas, zelf ook geen passen af. Een Engelschman vraagt zijn pas bij de Nederlandsche legatie of den consul als hij naar Nederland wil gaan, en in het algemeen bij de legatie van het land, waarnaar hij denkt te vertrekken; zoodat de definitie al dadelijk op die passen niet slaat. — Maar er is meer; een vreemdeling houdt zich gedurende een, twee, drie jaren te Parijs of elders op; ik stel het is een Rus of een Duitscher. De pas, hem door zijn eigen gouvernement verleend, is na verloop van dien tijd noodwendig verjaard en dus krachteloos; maar nu vraagt hij een pas aan het Fransche gouvernement, hij toont aan dat hij al dien tijd in Parijs zijn verblijf heeft gehouden, dat hij een rustig burger is, en hij verkrijgt den pas; daarin zal men hem zelfs behulpzaam zijn: dit is geenszins zeldzaam. Welnu, zoo iemand gaat nu met dien pas op reis, en vertoont hier een buitenlandscben pas, die wel in orde is, maar niet door de regering van het land afgegeven, waartoe hij behoort. Ik zeg dus, dat de definitie onvolledig is; laat de zaak gerust over aan den magthebbende, en zet de bepaling niet in de wet.

Zoo is het ook met het derde vereischte: » niet verjaard." — Daarmede is het zeer verschillend gelegen. Bij ons staat op de passen: » *valable pour un an.*" Er zijn landen, waar er volstrekt geen tijdsbepaling op gevonden wordt; in andere zijn zij gedurende drie jaren geldig. Maar dat verjaren beteekent niet veel. Er zijn personen, die altijd op reis zijn, hunne passen verjaren noodwendig; moeten die nu jaarlijks naar hun land gaan om een pas te halen? — Inderdaad, ik geloof dat het beter ware de definitie niet in de wet op te nemen.

Eene tweede aanmerking betreft artikel 5, luidende: » De toelating geschiedt door het hoofd van politie der gemeente aan de grenzen of ter plaatse van eerste aankomst, met uitreiking van een reis- en verblijfpas, hetzij al dan niet tegen in-bewaargeving van het buitenlandsche paspoort of van andere vertoonde geleibrieven." Ik heb daarop eene aanmerking in het belang der administratie van de politie. Van die bepaling zal het gevolg zijn, dat alle mogelijke vreemdelingen, die hier te lande zich vertoonen, zullen *moeten* ontvangen een reis- en verblijf-pas. Met de facultative laatste bepaling van het artikel betreffende de overneming dezer papieren neem ik genoegen, maar die overname van papieren zal toch niet moeten plaats hebben, dan ingevalle men eenig vermoeden koestert. Doch die verpligting om aan alle mogelijke vreemdelingen te geven een reis- en verblijfpas zal zeer lastig zijn voor de vreemdelingen niet alleen, maar ook voor de politie, en bovendien met vrij groote kosten gepaard gaan. Ik wensch dat zeer spoedig die ijzeren armen, die men spoorwegen noemt, zich niet slechts binnen ons land, maar ook over de grenzen naar Duitschland en Belgie zullen uitstrekken; ik wensch zulks en het zal zeker ook gebeuren. Tot nu toe hebben wij voor buitenlandsche correspondentie de stoombooten, en die kunnen ook vrij wat reizigers bevatten, maar als nu in het vervolg te eeniger tijd een spoortrein aankomt, waarop zich honderden reizigers bevinden, zal men dan aan al die reizigers een pas moeten geven? (Ik herhaal hier intusschen, wat ik in het begin zeide: weest voorzigtig met mij! want ik ben eenigermate de correcteur van den correcteur van mijn eigen werk) Maar is dat wel zaak om dat voorschrift zoo positief in de wet te stellen? Zou het niet beter zijn het bloot facultatief op te nemen? Er zijn toch vele reizigers, die *omni suspicione majores* (d. i., alweder voor hen die geen Latijn verstaan, die boven alle verdenking verheven) zijn, menschen, wier naam door geheel Europa, door geheel de wereld bekend is; het zal toch wel niet noodig zijn aan de zoodanigen een pas te geven; mij dunkt het zou voldoende zijn wanneer in het artikel stond: » met een visum van den buitenlandschen pas, òf met uitreiking" enz. Ik herhaal evenwel, dat ik geen amendement voor zal stellen; maar naar mijns inzien ware dergelijk eene verandering raadzaam ook in het belang der politie.

Ik kom tot art. 6 en dat is het artikel, waartegen ik stemmen zal; ofschoon, ik herinner dit nogmaals, wanneer het mogt worden aangenomen, ik evenwel voor de wet zal stemmen. Dat artikel luidt: » De reis- en verblijfpassen zijn geldig voor den tijd van drie maanden. Zij kunnen worden verlengd door het hoofd van politie ter plaatse waar de vreemdeling zich bevindt.

» De verlenging dezer passen kan alleen worden geweigerd wegens gemis van de vereischten bij art. 1 bedoeld.

» Wanneer de betrokken ambtenaar van politie meent, dat de verlenging van den reis- en verblijfpas niet kan worden toegestaan, zal hij de weigering onverwijld aan de beoordeeling van den kantonregter onderwerpen, om daaromtrent te handelen overeenkomstig art. 11."

Hier wordt dus inderdaad aan den vreemdeling de verpligting voorgeschreven, om na verloop van drie maanden te komen bij de politie en te zeggen: ik verlang eene verlenging van pas. Die bepaling is zeer onaangenaam voor den goeden vreemdeling en volstrekt zonder beteekenis voor den slechten. Voor den goeden onaangenaam: er zijn vreemdelingen, die in het land komen om er te blijven één jaar, twee, drie jaren, die zelfs een huis huren en het meubelen; daarvan zijn vele voorbeelden voorhanden; die zullen nu alle drie maanden bij de politie moeten komen en een pas verlangen! Ik voor mij wil wel bekennen dat ik zeer gevoelig ben aan zulke soort van zaken, gelijk in het algemeen aan alles wat mij met de politie in aanraking brengt; inderdaad, indien in een vreemd land eene dergelijke bepaling omtrent de vreemdelingen bestond, het zou voor mij reden genoeg zijn om er niet te komen. Zoo zullen meerderen denken; welnu, ik wil niet gaarne aan een ander doen, wat ik liefst niet aan mij zelf gedaan zie. — Maar nu de slechte vreemdelingen! wel, die komen niet, die blijven te huis. Ja, men kan begrijpen, dat zij bij de politie zullen komen om te zeggen: ik ben berooid, zet mij als het u belieft het land uit! En nu is er op het artikel geen poenale sanctie, zij kunnen dus veilig wegblijven. Het eenige wat er op staat is dit, dat, wanneer de vreemdeling om een pas komt vragen, de politie kan zeggen: » ik vind daarin zwarigheid, ik kan u geen pas geven; maar ik zal u naar den kantonregter verwijzen, en die zal zien, of men u niet het land moet uitzetten." En daarvan loopt de vreemdeling geen gevaar, als hij stil te huis blijft.

Maar er is nog meer: de vreemdelingen zullen die bepaling niet kennen; er zijn er weinigen, die eene studie van onze wetten maken. Neen voorzeker, ik geloof dat wanneer de dunk buiten 's lands bestaat: het is tegenwoordig niet gemakkelijk om in Holland te komen voor die personen, die men met den algemeenen naam van *schorriemorrie* kan aanduiden, dit genoeg af zal doen.

De vorige spreker vond het artikel niet sterk genoeg: hij wil den vreemdeling op den voet volgen en in het oog houden, van plaats tot plaats waar hij zich bevindt. Ik moet verklaren dat ik geen middel zie, om hem in het oog te houden van Rotterdam, waar hij bijv. aankomt, tot Delft, 's Gravenhage, van daar naar Amsterdam enz. enz.

Maar nu hier eens een woord over de gastvrijheid. Ik ben het zeer eens met den spreker uit de residentie, dat de gastvrijheid eene deugd is, en dat zij zelfs niet bestaan zou, als men verpligt ware zijne deur voor een ieder open te zetten; dan werd de gastvrijheid een gastenregt of iets dergelijks. Maar als ik nu eenmaal iemand in mijn huis heb toegelaten (en dit is het geval bij art. 6, de papieren zijn in orde bevonden, en de vreemdeling is nu in huis), als ik nu den gast in huis heb, en dan zeg: » hoor eens vriend! het is excellent, dat gij hier logeert, maar als gij in mijn

tuin verkiest te gaan, dan zal ik u mijn tuinman medegeven om op u te passen, en als gij u ter ruste begeeft, dan zal ik zoo vrij zijn de deur van uw slaapvertrek te sluiten," dan, inderdaad, wordt de gastvrijheid eene plaag; evenmin als ik gaarne zou zien dat Nederland een toevlugtsoord wierd voor allerlei deugnieten en schelmen, evenmin zou ik er gaarne eene soort van gevangenis van maken, en dat wordt het als men den toegelaten vreemdeling volgt op den voet. Daarentegen zijn er andere middelen om hem, zonder dat hij het zelfs bemerkt, te surveilleeren, middelen die naar gelang van omstandigheden meer of minder bruikbaar zijn, o. a. de verpligting, die op alle logement- en slaapsteêhouders rust, hetzij het van hen gelde: » *ici on loge à pied*" of wel: » *ici on loge à cheval*", om op te geven, welke personen bij hen inwonen.

Dat is een zeer goed middel om de vreemdelingen te surveilleren, zonder dat ze van iets merken. En dit is ook het eenige middel dat in den laatsten tijd der regering van Koning Lodewijk Philips in Frankrijk is aangewend, waar toch de resultaten vrij goed mogen genoemd worden. De vreemdeling wordt met niets geplaagd, men laat hem zoo vrij mogelijk; en als men dan heeft eene goed georganiseerde politie, als er verband bestaat bij die politie, dat hier te lande, men moet het erkennen, geheel ontbrak, als er zamenhang heerscht in hare organisatie, dan zal men weten waar de vreemdeling is en blijft tot hij het land verlaat, zonder dat hij er zelf iets van gewaar wordt.

En wat verder dit artikel aangaat, de vreemdeling zal het niet eens kennen, tenzij men mogt besluiten het in alle mogelijke talen over te zetten, en achter op den reispas te doen drukken. Zonder dat zal niemand er van gebruik maken, daarvoor sta ik in, en ik ben dan ook zoozeer overtuigd dat het nietsbeteekenend is en in onbruik zal geraken, dat ik, hoezeer tegen hetzelve stemmende, toch vóór de wet zal stemmen, als het mogt worden aangenomen.

De volgende bepaling, in art. 7, beteekent wat meer dan die verpligting en daaraan moet men dan ook de hand houden.

Ik ga over tot art. 12, 1ste alinea: » De uitzetting op Onzen last heeft alleen plaats om redenen van Staat, en niet in eenig bijzonder belang." — Alleen dus: om redenen van Staat. — In mijn ontwerp stond: om gewigtige redenen. Ik wenschte dat een of ander lid er toe kon komen om weder die lezing op te nemen. Ik zal mijne redenen waarom ik zulks wensch, ontvouwen.

Men heeft in deze Vergadering tot dusver alleen gesproken van tweederlei vreemdelingen (van tweederlei slechte namelijk, want van de goede behoeft hier geen sprake te zijn), van de zoodanigen die niets hebben en niets kunnen verdienen en van hen die slechte theorien verkondigen, van communisten, socialisten, en wat voor- isten er meer mogen zijn. Maar er is nog eene derde soort of ras, en dat kan ik volstrekt niet om redenen van staat het land uitzetten: dat zijn de guiten en deugnieten, die onder allerlei gedaanten zich voordoen, en zeer wel bij de politie bekend zijn. Van die soort zijn er van zeer diversen aard, zeer bekend bij de politie; zij bevinden zich overal, maar vooral in de groote steden en bij de speelbanken. Zij komen daar aanrijden met eene equipagie; het is mijnheer de graaf *** met mevrouw de gravin, en een neef, de baron ***. Aan tafel vestigt mevrouw de gravin het oog op een jongeling tegenover haar, noodwendig een die vermogen heeft; het jonge mensch gelijkt naar een neef, daar wordt over gesproken tusschen mijnheer en mevrouw en eindelijk met den jongman zelf; men knoopt de connectie aan, men laat zich zoo langzamerhand door hem in de societeit introduceren.

Mijnheer de baron speelt nooit, want de fortuin is hem altijd tegen; maar mijnheer de graaf houdt van een spelletje, de baron maakt zijne observatien, speelt tegen den graaf en verliest natuurlijk weder zijn geld. Eindelijk wordt er ook een partijtje met dat jonge mensch gemaakt, en die verliest er zijne veeren bij.

Dergelijke historietjes zijn volstrekt niet zeldzaam. Daarbij komt nog, dat die reizigers zeer vergeetachtig zijn. Op eens komt er een brief van oom den hertog . . ., men moet in aller ijl vertrekken en men vergeet te betalen de marchande de modes, enz.

Daar zijn ook van die soort van minderen rang; men heeft ze van allerlei aard; er zijn er die zeer handig zijn om u uw horologie of uwe beurs te ontfutselen; er zijn er die eene reis ondernemen om een coup te doen op een kabinet of geldkist.

Er is volstrekt geen reden van staat om die hoogst suspecte personen, die men overal kan zien rondzwerven, die te Baden-Baden, Wiesbaden en Homburg kunnen worden aangetroffen, weg te krijgen. Ik wenschte dus dat te dezen aanzien meer vertrouwen wierd gesteld in de uitvoerende magt, en dat men dus in dat artikel las: » om gewigtige redenen en niet *in eenig bijzonder belang*". Die negative bepaling toch is de kracht van het artikel; niet in eenig bijzonder belang, maar in het algemeen belang zal het wel zijn die gesignaleerde guiten te verwijderen. Ik laat het aan de Vergadering over; het is dunkt mij wijs en raadzaam in dit artikel de lezing van het oorspronkelijk project te behouden.

Eindelijk — doch neen, ik heb nog een paar aanmerkingen. Verder zou ik wenschen de herstelling van art. 14 uit het oorspronkelijk wets-ontwerp, luidende:

» Vreemdelingen, in Nederland vervolgd wordende wegens eenig misdrijf, waarop eene zwaardere straf gesteld is, dan van drie dagen gevangenis of tien gulden boete, kunnen voorloopig in hechtenis worden gesteld.

» Zij worden echter, wanneer in het bestaande geval tegen Nederlanders geene voorloopige inhechtenisneming is toegelaten, door den regter, voor wien de zaak moet dienen, tegen geldelijken borgtogt, door dien regter te begrooten, ontslagen.

» De aangehouden vreemdelingen worden binnen twee maal vier en twintig uren ondervraagd, en de zaak als van dringenden spoed behandeld."

Mijne Heeren, ons wetboek van lijfstraffelijke regtspleging is hoogst liberaal, ja, op straffe van op nieuw voor reactionnair te worden uitgekreten, mij in sommige opzigten veel te liberaal. Dat wetboek bepaalt in art. 88, dat, wanneer bevonden wordt, dat er genoegzame gronden van bezwaar aanwezig zijn, en tegen het misdrijf lijf- of onteerende straf is bedreigd, de regtbank dagvaarding in persoon, bevel van gevangenneming of van gevangenhouding tegen den beklaagde zal verleenen. Het bepaalt verder, dat zij dit insgelijks zal kunnen doen ter zake van diefstal, opligting, misbruik van vertrouwen, verwonding, bedelarij en landlooperij. Voorts, dat in alle andere correctionnele strafzaken nimmer een bevel van gevangenneming kan worden verleend. Daarvan is het gevolg, dat een aantal van misschien vijf en twintig delicten, waarop eene gevangenisstraf van zes maanden en meer is gesteld, hier door den vreemdeling straffeloos kan worden gepleegd. Er is meer, een vreemdeling hier te lande heeft het regt den spot te drijven met al uwe politie-reglementen op wegen en vaarten, in provincien en steden. Hij zal er zich in kunnen verlustigen al die reglementen te overtreden, vrijelijk reizende van het eene einde van het land naar het andere. Overal zal proces-verbaal worden opgemaakt, overal zal zijn vervolging voor de regtbank, veroordeeling in eerste instantie, appel, veroordeeling in appel, cassatie, verwerping van cassatie; in al dien tijd mag het vonnis niet worden geëxecuteerd, terwijl drijft de vreemdeling den spot met de reglementen en de regterlijke magt zelve, en komt eindelijk bij de politie, met verzoek dat men zijn pas afteekent, en kan er bijvoegen: » Ik groet allen die uwe reglementen hebben gemaakt, ik groet de regtbank, het hof en den Hoogen Raad."

Kan dat zoo blijven? Moogt gij zoodanig privilegie geven aan den vreemdeling? Ik keur het zeer goed, dat ten aanzien van de ingezetenen hier geen preventief stelsel worde toegepast, daar zij genoegzame waarborgen opleveren, maar diezelfde garantie levert de vreemdeling niet op. Ik wenschte dus wel dat de geachte spreker uit de hoofdstad, die dit punt heeft aangeroerd (de heer Godefroi), en de weder-opname van art. 14 wenschte, tot het voorstellen van een amendement in dien zin kon besluiten.

Men heeft in het verslag der Kamer over mijn ontwerp gezegd: dat het ontslag onder borgtogt eene soort van privilegie voor den vreemdeling zou daarstellen; maar ik moet daarop antwoorden, dat als onze wetgever zegt: alleen voor die delicten kan iemand preventief worden gestraft, hij juist op het oog heeft de zekerheid, die de sociale positie van den ingezeten oplevert, maar die zekerheid bestaat niet bij den vreemdeling; en dan zal er eene andere zekerheid moeten zijn, door den regter te bepalen, hooger, als het geldt gevangenisstraf, lager, als het slechts eene boete geldt; in het voorgestelde artikel geloof ik dat zoodanige zekerheid gevonden wordt, en ik meen dat die bepaling *in casu* rationneel is.

En waarom heeft men nu art. 14 niet gewild? Men heeft gezegd: die bepaling behoort hier niet, zij behoort in het wetboek, en het strijdt tegen het principe haar hier op te nemen. Maar nu zeg ik verder: aan zoodanig principe wensch ik het belang der zaak niet op te offeren; ik meen dat het algemeen belang ook een principe is, en als men dus harmonie tusschen de verschillende beginselen wil, dan zal het een voor het ander moeten wijken. Het denkbeeld blijft geheel hetzelfde, maar het is hier de geschikte gelegenheid om eene zeer groote leemte in het wetboek aan te vullen. De wet wil ik geheel intact laten, maar alleen aan de vreemdelingen zeggen: » komt binnen, blijft hier op die en die voorwaarden, maar gij moet eerbiedigen de wetten van het land." — Dat is eene verpligting, die elk fatsoenlijk man gaarne op zich neemt; en als hier namen genoemd zijn van personen, die men wegens de door hen gepredikte beginselen welligt zou willen geweerd zien, zoo moet ik verklaren, dat er velen onder zijn, van wie ik de uitzetting volstrekt niet zou hebben bevolen, wanneer ze hier niets verkeerds hadden gedaan;

te meer, omdat velen zich bemoeijen met de zaken van hun eigen land en daar ook regt toe meenen te hebben, die zich elders volstrekt den gang van zaken niet aantrekken. Ik zou zeker in Rusland of Turkije mij zoodanig aan de wet onderwerpen, dat men geen de minste reden tot klagen zou hebben; dat is de conditie, waarop ik daar zou zijn toegelaten en mijn eigen fijn gevoel zou er mij toe dringen aldus te handelen, terwijl ik in mijn eigen land zou meenen regt van spreken te hebben.

Deze inlassching acht ik dus van hoog belang. Daardoor zal worden te gemoet gekomen in een wezenlijk gebrek in onze wetgeving.

Eindelijk heb ik ook bezwaar tegen art. 17. Men moet wel in het oog houden wat we hier behandelen. Wij maken hier geene verbindtenis met vreemde regeringen, maar wij bepalen naar de Grondwet de algemeene voorwaarden, waarop de verbindtenissen met andere mogendheden zullen gesloten worden. Men moet zich dus tot zeer algemeene voorwaarden bepalen en tot geen specialia afdalen; die dient men over te laten aan elk tractaat. Nu vind ik in art. 17: » Op aanzoek van buitenlandsche regeringen kunnen, onder belofte van wederkeerigheid, uitgeleverd worden vreemdelingen door den regter daar te lande veroordeeld of in staat van beschuldiging gesteld, of tegen wie door dien regter regts-ingang, met bevel van gevangenneming is verleend," enz.

Die belofte van wederkeerigheid als algemeene voorwaarde, waarvan de Regering niet zal kunnen afwijken, vind ik bedenkelijk. Wij hebben hier opgesomd diverse misdaden; maar nu in een ander land, Engeland bijv., zijn verscheiden misdaden waarvoor men niet wil uitleveren, en daarentegen zal Engeland aan ons de uitlevering wel vragen. Waarom aan dit beginsel zoo bepaald vastgehouden? Wij hebben volstrekt geen belang bij de niet-uitlevering van moordenaren, als anderzins. Ik zeg niet dat ik ten behoeve van anderen alle wederkeerigheid zou willen prijs geven, maar ik vraag: is het raadzaam haar als algemeene voorwaarde te stellen en zoo doende der Regering volkomen de handen te binden, zoodat het onmogelijk zal zijn eenig tractaat te sluiten, waarbij niet eene volkomene reciprociteit is in acht genomen?

Maar ik heb eindelijk nog veel tegen die definitie in het artikel: » moord, vergiftiging, vadermoord", en wat voor verschrikkelijkheden meer er zijn opgenoemd. Ik vraag, is het wel raadzaam, hier alweder in die specialiteiten te treden? Laten wij die definitie liever uit de wet ligten. Er kunnen gevallen zijn, dat op de grenzen van weêrszijden delicten plaats hebben van niet zoo zwaren aard, maar waaromtrent het toch voor eigen veiligheid van belang kan zijn uitlevering te doen plaats hebben; zoo als bijv. boschdieverij en dergelijke, waardoor de grenzen van weêrszijden onveilig worden. In die gevallen kan het van het hoogste gewigt zijn, dat de uitlevering plaats vinde. Zoo zijn er nog meer gevallen op te noemen. Ik weet maar éene reden, waarom men deze bepaling hier aldus kan hebben opgenomen, het is deze, dat zij zoo geschreven staat in vreemde wetten. Anders kan er geen reden bestaan. Dat men zegt: » niet voor politieke delicten", ofschoon de toepassing moeijelijk zal zijn, dit laat ik daar, maar overigens zijn we hier aan eene bepaling van algemeene voorwaarden, en moesten we die bijzonderheden liever achterwege laten en overlaten aan de uitvoerende magt.

Ziedaar de aanmerkingen, die ik had in het midden te brengen. Ik moet nogmaals herhalen, dat ik er met moeite toe ben overgegaan om het woord op te vatten; ik heb strijd gehad tusschen mijnen pligt als afgevaardigde, die meende te moeten medewerken zooveel in mij was tot verbetering van het ontwerp, en tusschen mijne fijngevoeligheid (men vergeve mij dit woord) die mij terughield, hier, het ministerie van Justitie verlaten hebbende, aanmerkingen te maken op aanmerkingen op mijne eigene wet. Ik heb beide, meen ik, geconcilieerd, maar ik heb er bijgevoegd, dat ik mij niet onpartijdig genoeg rekende om ook slechts één enkel amendement voor te stellen, dat ik slechts tegen één artikel zou stemmen, maar dat de aanneming daarvan mij niet zou beletten, de wet goed te keuren. Er is te veel goeds in de wet, dan dat ik haar wegens de aanmerkingen die ik heb gemaakt zou wenschen te doen vallen. Zal men iets gezamenlijk tot stand brengen dan moet men niet te veel op zijn eigen begrip blijven staan, maar liever vragen, of het voorgestelde ook een stap tot verbetering zij, en zoo het dit geval is het onderstennen en niet door al te streng aan eigen gevoelen vast te houden den gang van zaken belemmeren.

De heer ***van der Linden***: Ik had gewenscht, dat het wets-ontwerp volledíger ware; immers men moet het niet beschouwen als eene gelegenheids-wet, maar als eene organieke wet, waarbij het geheele onderwerp: *vreemdelingen* voor goed en voor langen tijd wordt geregeld. Het is dus niet voor dezen tijd alléén, niet slechts onder de tegenwoordige omstandigheden, dat deze bepalingen zullen moeten gelden.

Ik geloof echter, dat juist de omstandigheden, waaronder deze wet ontworpen is, te veel invloed op de zamenstelling hebben uitgeoefend, dan dat wij haar als organieke wet mogen aannemen. Ik vrees in de eerste plaats, dat zij aanleiding zal geven tot groote misbruiken, ik geloof van den anderen kant, dat zij onvoldoende zal zijn om te voorkomen wat men wil voorkomen.

Artikel 1 behelst het beginsel van het geheele ontwerp; ik moet bekennen dat artikel 1 ziet er alles behalve gastvrij uit; immers gastvrij geloof ik niet dat dàt land mag geheeten worden, waar men zegt: allen mogen binnentreden die niet tot last zullen strekken. Ik geloof dat, wanneer men op dien koop den roem van gastvrijheid kan verkrijgen er wel geen land zal zijn, dat niet gastvrij zal kunnen heeten. Indien ik echter dat artikel nu nalees, dan vind ik er in dat alle vreemdelingen zullen worden toegelaten, die voldoende middelen van bestaan hebben of kunnen verkrijgen; en dan vraag ik, wie worden er dan toch wel geweerd? *Letterlijk* niemand, want wie geen middel van bestaan heeft valt in de andere categorie en kan het verkrijgen; wie is er die niet door werkzaamheid zijn bestaan kan vinden? Zelfs de luiste persoon, de kreupele, de blinde, kan door werkzaamheid een middel van bestaan vinden. Wij hebben dus hier te verstaan allen, die geen geld hebben, en dan is het artikel al te ongastvrij; als dat het geval niet is en we het artikel letterlijk moeten opvatten, dan beteekent het inderdaad niets.

Ik vraag: wat is de strekking van het artikel? wat heeft men er mede op het oog? wie wil men er mede weren? En als ik dan inzie de memorien van toelichting en beantwoording en naga hetgeen gisteren over de strekking der wet is in het midden gebragt, dan geloof ik dat het ontwerp vooral is gerigt tegen drie klassen van menschen:

1°. tegen de armen, die niets hebben;
2°. tegen de woelgeesten, de socialisten, communisten, enz;
3°. tegen de fortuinzoekers.

Wat in de eerste plaats de armen betreft, dat men die weert, wie zal er tegen zijn? Maar *zal* men ze inderdaad weren? Ik geloof het niet. Ze komen tegenwoordig hier zonder pas of geleibrief, zonder zich aan te melden, en ze zullen dat doen ook al is er de wet. Alleen kan men tegen hen baat vinden bij eene goede politie-wet en eene goede armenwet. Ik geef toe dat vele vreemdelingen herwaarts komen, omdat ze hier gratis onderkomen en voeding zoeken; maar als ge dat tegen wilt gaan, verbetert dan de armenbedeeling, verbetert dan de armenwet; om het met een dagelijksch beeld uit te drukken: neemt den strooppot weg en de vliegen zullen wegblijven.

Men heeft gisteren gewaagd van hetgeen in een naburigen Staat zou plaats grijpen, dat namelijk de regering hare gevangenen zou ontslaan om ze herwaarts te zenden. Ik wil het feit voor waar aannemen, maar kan het een motief zijn om er eene geheele vreemdelingen-wet naar in te rigten? Ik geloof dat klagten bij de bedoelde regering moeten worden ingebragt; door den Minister van Buitenlandsche Zaken behoort tegen zoo iets gewaakt te worden, niet door deze wet. Ik geloof, dat het de pligt van den Minister van Buitenlandsche Zaken is, om, als dergelijke feiten gebeuren, daarover te klagen, dat hij er tegen had behooren te waken, maar dat daaruit nimmer motiven voor deze wet kunnen worden ontleend.

De tweede klasse van menschen waartegen deze wet gerigt schijnt, zijn de woelgeesten. Als die zich hier bevinden, hetzij het vreemdelingen zijn, hetzij inlanders (want daaronder zijn zij evenzeer te vinden), dan moet de politie tegen hen waken, en, als zij te ver gaan, de strafwet. Maar uithoofde men *presumeert* dat sommige vreemdelingen zich zullen gedragen als woelgeesten, moet men ze niet op grond van die presumtie van de grenzen houden. Als zich hier vreemdelingen nederzetten om te werken ten nadeele van een naburigen Staat, dan zou zoodanige daad tot een delict kunnen worden gesteld, en zou men op dien grond moeten kunnen uitzetten. Want wij mogen ons land niet doen dienen tot verzamelplaats der vijanden van een naburigen Staat. De socialisten en communisten, ik verlang ze ook niet; ik geloof zelfs dat er reeds te veel communisme in ons land is, dat het te veel en wel met de beste bedoelingen, en door hen die er zeker het sterkst tegen zijn, wordt gekweekt. Maar zal men nu iemand op zijn neus af van de grenzen weren, omdat men hem voor een communist houdt? Ik geloof niet dat het mogelijk of geoorloofd is. Die verkondigers van leerstellingen, die theoristen, die tegen het beginsel van alle maatschappij zich keeren, kan men niet weren. Zij kunnen immers hunne theorien in geschrifte brengen en hier laten drukken en verspreiden: zal men nu eene censuur tegen die geschriften oprigten? Niemand zal het verlangen, en toch verlangt men eene censuur op personen, op opinien, en wenscht die van de grenzen te weren. En eene censuur op eene veronderstelde denkwijze is eene nog ergere censuur dan over wat in boeken staat gedrukt.

En hoe zal men de opinien dier personen nu onderkennen?

Bij algemeen gerucht? Of zullen zij bij den burgemeester der plaats van eerste aankomst (want men vergete niet dat de toelating door dien ambtenaar geschiedt) eene soort van examen moeten afleggen ten aanzien van hunne gevoelens omtrent communisme en socialisme?

Wat in de derde plaats de fortuinzoekers aangaat, deze kan men evenmin weren. Hun uiterlijk voorkomen geeft daartoe hoegenaamd geen aanleiding; we hebben het nog zoo even hooren schetsen; zij komen met koets en paarden herwaarts; en dat men met den besten wil zoodanige fortuinzoekers niet weren kan, daartoe zouden voorbeelden verstrekt kunnen worden.

Het komt mij dus voor, dat deze wet, waarvan het beginsel in art. 1 is nedergelegd, verkeerd is, daar zij de erkende maar niet eens uitgedrukte strekking heeft, personen alleen op presumtie van de grenzen te weren.

Wij leven, Mijne Heeren! hier in een land van handel, landbouw en fabrieken, en nu geloof ik dat een eerste levensbeginsel van dat land is, dat vreemdelingen gemakkelijk tot ons kunnen komen, dat zij niet met formaliteiten worden gekweld, maar vrijelijk zich kunnen bewegen; de handel heeft daar het hoogst mogelijke belang bij. Ik zou daarom ook niet aan den spreker uit Amsterdam kunnen toegeven, dat de vreemdeling bij het binnenkomen van het land zijn pas zou *moeten* deponeren. Stel, een Antwerpsch koopman wil een bezoek afleggen op de beurs te Amsterdam en over Keulen terugkeeren naar zijne woonplaats; dan zal met zijne reis van de grenzen bij het punt van aankomst tot aan de grenzen bij zijn heengaan slechts weinig tijd gemoeid zijn, en dan zal het wel niet mogelijk zijn, zonder eene schier ondenkbare versnelling van administrative handelingen, te zorgen, dat hij zijn pas op den bestemden tijd aan de Pruissische grenzen terug kan erlangen.

Het belang van den landbouw brengt evenzeer mede dat de toegang tot het land gemakkelijk worde gemaakt; het brengt mede dat vele vreemde werklieden herwaarts komen, die nu zullen worden geweerd, ten minste ik vrees zeer dat dit het gevolg van de wet zal zijn. Ik heb wel gelezen dat zulks niet ligt in de bedoeling van den Minister van Justitie; maar waar is de waarborg dat over een jaar het ministerie hetzelfde of nog van hetzelfde gevoelen zal zijn? wie geeft ons waarborgen, dat de burgemeesters ten platten lande, indien dezelfde bedoeling al blijft bestaan, overeenkomstig die bedoeling zullen handelen? Wij weten genoegzaam hoe door velen geijverd wordt tegen de toelating van vreemde arbeiders, omdat men meent door hen te weren de armoede te zullen verminderen. Ik geloof echter dat dit denkbeeld onjuist en verkeerd is; ik geloof dat de toepassing daarvan nadeelig voor het land zou zijn; want de armoede zal er niet door verminderen. Integendeel! Eensdeels zal het werk niet, anderdeels zal het slechter worden gedaan.

Niettegenstaande dat, zal het aan elk hoofd van politie der gemeente van aankomst vrijstaan aan die personen, welke hij hier overbodig zoude rekenen, de toelating te beletten. De spreker uit Zwolle had geene vrees voor verkeerde uitlegging, want, vroeg hij, welk belang zou er bij de Regering bestaan, om hierin tegen hare eigene bedoeling, tegen het belang van het land te handelen? Ik geloof ook niet dat er eenig belang voor haar in zou gelegen zijn; dat de Minister van Justitie bedoeling hebben zou den handel te belemmeren; maar ik geloof evenmin dat er bij het ministerie van Finantien ooit eenig belang heeft bestaan om nadeelig te zijn voor den handel, en toch ben ik overtuigd dat handel en nijverheid belemmerd, benadeeld, gedrukt worden door eene massa van formaliteiten. Er is geen belang voor de Regering in gelegen om de vrije communicatie te beletten, en niettegenstaande de beste bedoeling zou zij het toch doen.

Bij dit alles nu geloof ik niet, dat deze wet die waarborgen geeft tegen armen, woelgeesten en fortuinzoekers, die men er in zoekt: art. 3 zegt: » ook het bezit van andere geleibrieven kan de toelating wettigen, mits daaruit blijke wie de houder is, en van waar en met welk doel hij herwaarts komt." Hoe ligt is het zoo iets op te geven; maar welken waarborgen heeft men, dat het waarheid is? Zoo een Pruis de grenzen overkomt en verklaart dat hij naar Amsterdam wil gaan om dienst te nemen op een koopvaardijschip, wat zekerheid heeft men dan dat hij geen ander doel heeft? Als een fortuinzoeker zegt: mijn doel is eenvoudig door te reizen, welke waarborgen heeft men dan, dat hij niet blijven zal om eene of andere kwade industrie uit te oefenen? In die opgave van herkomst, naam en doel, volgens art. 3, is mijns inziens volstrekt geen waarborg gelegen.

Als een groot motief voor de aanneming van deze wet heb ik hooren aanvoeren, dat tegenwoordig de overstrooming van vreemdelingen zooveel schrijverij bij de gemeentebesturen veroorzaakt en zooveel kosten, om hen weder over de grenzen te brengen. Ik vraag, zal dat dan nu verminderen door deze wet? Als deze wet zal zijn aangenomen, gelooft gij dan dat alleen door die wet geen vreemdelingen meer zullen verschijnen? Neen! evenzeer als vroeger zullen ze komen; evenzeer als vroeger zal het geld kosten, om ze weder uit te zetten; ook uit dit oogpunt bereikt dus de wet haar doel niet. Integendeel zij zal meer kosten veroorzaken, men zal den vreemdeling een reis- en verblijfpas geven voor drie maanden; die drie maanden zijn om, en nu wordt hij gebragt voor den kantonregter, die zijne uitzetting beveelt, en nu zal het gebeuren dat bijv. een persoon uit Noordholland tot over de Pruissische grenzen zal moeten worden gebragt; want uit zich zelf zal hij niet gaan, men zal hem moeten dwingen en wegbrengen. En dit alles zal voorzeker geen vermindering van kosten veroorzaken.

Neen, eene goede politie-wet en eene goede armenwet moeten weren en voorkomen, wat men bij dit ontwerp hoofdzakelijk in het oog heeft, en waartoe de intrede in het land zoozeer wordt bemoeijelijkt.

Ik geloof dat in gewone tijden de vreemdelingen hier moeten kunnen komen, verblijven enz. met de meest mogelijke vrijheid; zoo iets is nuttig, noodzakelijk en behoort het beginsel van elke vreemdelingen-wet bij ons uit te maken. En omdat dit beginsel niet in deze wet ten grondslag ligt, zal ik mijne stem daaraan niet kunnen geven.

De heer ***Verweij Mejan***: Ik verlang eene korte bijdrage te leveren tot de tegenwoordige beraadslaging. Ik heb het een en ander vernomen wat niet wel zonder tegenspraak kan blijven. Ik ben eene meening toegedaan, die door weinigen, welligt door niemand buiten mij, wordt aangekleefd. Ik zal te meer kort zijn, omdat ik getrouw wil blijven aan mijn beginsel om bij de algemeene beraadslaging in geen bijzonderheden te treden; ik geloof dat die regel niet altijd genoegzaam in het oog wordt gehouden, en dat men bepaaldelijk bij deze beraadslaging wel eens heeft geantipiceerd op het later onderzoek der bijzondere bepalingen en op de volgende behandeling der artikelen.

Wij handelen hier over de regeling van het regt van gastvrijheid bij wet, en men heeft zich, ten gunste van restrictive bepalingen, beroepen op het voorbeeld onzer voorvaderen. Hieromtrent moet ik bepaaldelijk een woord van tegenspraak doen hooren. Ik heb ook de geschiedenis geraadpleegd en de staatsstukken nageslagen, en wat heb ik gevonden? Dat er, ja! gevallen zijn geweest, waarin men welligt zwak en kleinmoedig in de toepasing is geworden, maar steeds is men bij het voorgeslacht getrouw gebleven aan het beginsel en aan het denkbeeld van gastvrijheid. Het is minder just, dat de hand van de voorvaderen altijd zwaar gedrukt zoude hebben op den vreemdeling. Ik moet tegen die bewering opkomen. Wanneer men zijne herinneringen uit onze geschiedenis raadpleegt, dan zal men zich te binnen brengen, welke groote verpligting Nederland aan den vreemdeling heeft gehad; het zal dadelijk voor den geest komen hoe breed de lijst is der vreemde namen, waaraan Nederland roem en welvaren te danken heeft. Wie zal vergeten dat de eerste onzer stadhouders was geboren te Dillenburg, dat Neêrlands grootste dichter was geboren te Keulen? Men zal zich herinneren, dat Luzac in zijn werk, waarin hij over den rijkdom van Holland handelt, een bijzonder hoofdstuk heeft kunnen wijden aan de voordeelen die door de toelating van vreemdelingen ons zijn ten deel gevallen. Hoe zou, onder dergelijke omstandigheden, de hand van het voorgeslacht zwaar op den vreemdeling hebben kunnen drukken?

Ik wil afstappen van dit zoo rijke onderwerp, en alleen verlof vragen om twee aanhalingen te mogen doen, waarin volkomen staat uitgedrukt de meening van het voorgeslacht omtrent de toelating van vreemdelingen. De eerste is uit de voorrede van een besluit der Staten van Holland van het jaar 1709, genomen bij gelegenheid van de toelating van gevlugte Fransche protestanten; daarin leest men: » Dat de Staten, in achting genomen hebbende, » dat in het algemeen de grootheid en welvaart van een land » bestaat in de menigte van ingezetenen en dat ook bijzonder dit » gewest in macht en rijkdom steeds was toegenomen door den » toevloed van verdreven en ongelukkige menschen, die, om de » belijdenis der Religie of door andere hardigheden verjaagd zijnde, » van ouds veel hadden bijgedragen tot vermeerdering van nering- » gen, handwerken en welvaart."

De Staten der verschillende gewesten hebben zich op gelijke gronden met dat besluit vereenigd, en zes jaren later besloten de Staten-Generaal in gelijken zin en met bijna gelijke bewoordingen als de Staten van Holland.

Een tweede voorbeeld vind ik in de bekende propositie van Willem IV, in het jaar 1751 aan de Staten-Generaal gedaan tot redres en verbetering van den koopman. Daarin lees ik: » Dat » het steeds de constante politiek van deze republiek was ge- » weest, om deze landen te maken tot eene veilige en altoos » verzekerde vrijplaats voor alle vervolgde en verdrukte vreem- » delingen. Geen alliantien, geen verdrag, geen consideratien » voor eenig Vorst en geen verzoek van eenige mogendheid in

de wereld, is ooit bekwaam geweest, om den Staat van deze bescherming en beveiliging dergenen die hunne toevlucht in dat land genomen hebben te doen afwijken."

Zoo sprak men in 1751, en deze beginselen zijn op Nederandschen bodem zoodanig traditionneel, dat in 1815, toen het apport omtrent de herziening der Grondwet den Koning werd angeboden, over art. 4, daarin het volgende werd gezegd: Het gastvrije Nederland zal bij voortduring bescherming en hulp verleenen aan allen die, door deszelfs zachte wetten en vaderlijke regering gelokt, zich in hetzelve neder zetten."

Ik herhaal, er zijn voorbeelden in de geschiedenis aan te wijzen, waarin men aan deze handelwijze niet geheel getrouw bleef, naar nimmer heeft men in het beginsel zelf geaarzeld, en gastvrijheid is steeds een maxime van het voorgeslacht geweest. Dat algemeene beginsel, is dat uit het oog verloren en is dat nu bij deze wet verlaten? Ik moet hier eene onderscheiding maken: ik erken, zoo het ontwerp onveranderd ware gebleven, zoo wij moesten stemmen over het oorspronkelijk wets-ontwerp, dan zou ik mij er tegen verklaren; ik vond in dat voorstel eene afwijking van het regt van gastvrijheid; ik vond dat regt van gastvrijheid onderworpen aan willekeur.

Ik kom nu tot het punt van behandeling, waarom het tweede ontwerp mij meer aannemelijk voorkomt dan het eerste. Bij de oorspronkelijke voordragt beteekende de reispas niets; dit blijkt reeds uit art. 2: het was alleen om zekerheid te hebben omtrent den stand van den vreemdeling ten einde art. 1 in toepassing te brengen. De reispas dekte den reiziger in niets; alleen het onderzoek der politie naar de genoegzaamheid der middelen van bestaan, was beslissend. Was er nu al niets op den reispas aan te merken, en was er hoegenaamd geen bedenking tegen den persoon des vreemdelings te maken, zoo kwam altijd art. 8 in aanmerking, en tegen dat artikel zouden steeds gewigtige bezwaren overblijven; daarbij werd geheel aan de politie overgelaten een vreemdeling te weren, ten gevolge van een oppermagtig oordeel van de politie over de bestaan-middelen van dien vreemdeling. De regeling der toelating was dus niets anders dan eene onderwerping aan het goedvinden der politie. Is die willekeurige bepaling nu bij het tegenwoordig wets-ontwerp behouden? Ik geloof neen; maar ik ga hier eene meening uiten, die welligt die van velen uwer niet is. Als ik dus de wet niet goed heb gelezen, zal het mij aangenaam zijn te regt te worden gewezen; maar dubbel aangenaam zal het mij zijn als Zijne Excellentie de Minister van Justitie mij de verzekering zal kunnen geven, dat ik werkelijk in de wet gevonden heb, wat de bedoeling was aldaar te schrijven. Ik verbeeld mij nu, dat met het bezit van een reispas, ingerigt volgens de vereischten van art. 2 (ik wil hier aannemen dat de pas daar behoorlijk omschreven is, en laat dit overigens ter verdediging aan den Minister zelven over), de eerste toelating nimmer zal worden geweigerd. Ik verbeeld mij, dat door de verandering van art. 2 in het gewijzigd ontwerp, en, wat meer zegt, door de uitligting van art. 8, de grenzen van Nederland zijn geopend voor allen, die van een behoorlijken reispas voorzien zijn, en van wie het alzoo blijkt, dat zij zich door hun vroeger gedrag de toelating niet onwaardig hebben gemaakt. Wat volgt nu naar de economie der wet? Volgens art. 6 zal de vreemdeling zich, na een verblijf van drie maanden, op nieuw bij de politie moeten aanmelden, en bij die tweede aanmelding komt eerst het onderzoek te pas, of hij, hetzij voldoende middelen van bestaan bezit, hetzij die door werkzaamheid kan verkrijgen. Artikel 1 werkt dus alleen en uitsluitend voor het geval van art. 6 en niet voor het geval van de toelating in de artt. 2, 3, 4 en 5. Zoo stel ik mij het stelsel der wet voor, en zoo vind ik het billijk.

Blijkt het nu na drie maanden, dat de vreemdeling genoegzame middelen van bestaan heeft of kan verkrijgen, dan wordt de verlenging van het verblijf vergund; maar zoo het blijkt, dat hij alleen uit speculatie op de liefdadigheid herwaarts was gekomen, dan zal men zijne uitzetting kunnen bevelen.

Versta ik de wet goed in dien opgegeven zin, dan zal ik ook geen bedenking hebben tegen dat deel, waarbij gehandeld wordt over de wijze van toelating. Minder gunstig denk ik over de wijze van uitzetting. Hieromtrent is dat bevel van den kantonregter, waartegen geen hooger beroep mogelijk is, een groot bezwaar; dat ongemotiveerd besluit der uitvoerende magt levert bij mij bedenkingen op, en ik hoop, dat in den loop der beraadslaging dat bezwaar voor mij zal worden opgelost. Wat de uitlevering betreft, ik geloof dat men daaromtrent aan het goede beginsel is getrouw gebleven, en ik heb daartegen geen bedenking.

Ik heb dus tegen deze en gene bepaling der wet zwarigheid en aanmerkingen, maar ik zie geen reden, waarom ik mij reeds nu tegen hare algemeene strekking zou moeten verklaren.

De heer ***de Man***: Mijn geachte mede-afgevaardigde uit Overijssel heeft gisteren eene schets gegeven van den toestand der gemeenten aan de grenzen, en ik geloof dat het u misschien niet onaangenaam zal zijn, vooral na hetgeen door den voorlaatsten spreker is gezegd, van mij te hooren de bevestiging van de gemelde feiten ten aanzien van een ander deel onzer grenzen. Ik bewoon eene stad onmiddellijk aan die grenzen gelegen. Het is hoogst moeijelijk den staat van zaken aldaar behoorlijk te beschrijven. Het bestuur aldaar is, bij gemis aan wettige bepalingen, volkomen buiten staat tegen den toevloed van onvermogende vreemdelingen te waken, en de vernuftige vergelijking van den spreker uit Gelderland (den heer van Zuijlen) die gisteren het woord voerde en de vreemdelingen als een artikel van koopwaar beschouwde, is ook in dit opzigt volkomen juist, dat, gelijk elders op den uitvoer van goederen, zoo hier op den uitvoer van minvermogenden eene premie is gesteld en de weder-invoer verboden is. Ten aanzien van hunne verwijdering uit het land van hun oorspronkelijk verblijf, worden hun alle mogelijke faciliteiten verschaft, het is in Pruissen zeer gemakkelijk een Auswanderungs-Pass te verkrijgen, maar tegen afstand van alle latere aanspraak op onderstand. Ik moet aan den laatsten spreker, die de weglating van art. 1 verlangde, opmerken, dat alsdan de geheele wet van zeer weinig nut zoude zijn, alzoo wij alsdan verpligt zouden zijn een kennelijk onvermogend Pruissisch onderdaan op het vertoon van zijn Auswanderungs-Pass te ontvangen, zonder hem, uit hoofde van zijn kennelijk gemis aan middelen van bestaan, te mogen afwijzen.

Wanneer de Pruissische ingezeten eenmaal hier met zoodanigen pas is opgenomen, dan is voor hem onze nabuur Pruissen omringd als met een Chineschen muur, en er is geen mogelijkheid den eens toegelatene terug te zenden. Welk middel men ook aanwende, of men hem ook op 30 of 40 uren afstand van de grenzen van dat rijk nederzette, men kan zeker zijn, dat hij over een dag of vier weder voor onze oogen zal staan. Geldt het vreemde behoeftigen, die door Pruissen heen naar hun vaderland willen wederkeeren, dan is men verpligt bij den eersten burgemeester in Pruissen, bij wien zij aankomen, vijf thaler te deponeren: zonder deze worden zij niet toegelaten. Ik heb wel eens gehoord, doch kan zulks niet stellig verzekeren, dat op sommige plaatsen nog bovendien een paar schoenen zou worden gevorderd.

Ik heb bijzondere aanleiding gevonden hierover te spreken uit het verslag der Gedeputeerde Staten van Gelderland van 1849, ten aanzien van de stad mijner inwoning; daarin wordt bevestigd, dat te Nijmegen de verhouding van de behoeftigen en bedeelden tot de bevolking boven mate ongunstig is, en verre overtreft de overige gemeenten van die provincie. Ik geloof de zaak niet te overdrijven wanneer ik beweer, dat meer dan een derde gedeelte daarvan Pruissen en andere vreemdelingen zijn, die in de laatste 10 jaren zijn binnengedrongen. Er is aan den kant van het bestuur geen gebrek aan voorzorgen, maar men heeft geen middelen om er tegen te kunnen waken. Die vreemdelingen beginnen bovendien niet met bedelaars of landloopers te zijn; zij hebben iets of wat als zij aankomen, maar zij vervallen weldra tot armoede en melden zich tot ontvangst van bedeeling aan; onze buurman wil ze niet terugnemen, en men heeft nu geen andere keuze dan hen op straat te zien sterven, wat toch niet mogelijk is, of hun bedeeling te verleenen.

Men beklaagt zich, en te regt, over den druk der belastingen; men wil uit dien hoofde bezuiniging; maar men heeft daarbij alleen het oog op de algemeene belastingen en verliest de gemeentelasten geheel uit het oog; de gemeentelijke uitgaven groeijen jaarlijks aan, vooral door de groote subsidien, die uit de stedelijke kassen aan de armen-inrigtingen moeten worden verleend. In de stad mijner inwoning is het bedrag van die subsidien zoodanig aangegroeid, dat, ofschoon men werkelijk de bedeeling tot de uiterste grenzen van spaarzaamheid drijve, die gelden in de laatste tien jaren vervijfdubbeld zijn, en de eigenlijke ingezetenen krijgen daarvan hoe langer hoe minder, terwijl de vreemdelingen een groot gedeelte wegnemen.

Men dringt bij ons aan op de verwijdering van ambtenaren, men maakt sommigen met hun talrijk gezin ongelukkig, en op hetzelfde oogenblik zal men misschien tonnen gouds uitgeven ten behoeve van vreemden, die van elders binnendringen. Ik geloof inderdaad, dat, hoe ver men de gastvrijheid ook drijven wil, zoo iets toch niet gevergd kan worden.

Ik heb ter gelegenheid van deze wet wel eens hooren spreken als of we hier handelen over eene Grondwet die nog gemaakt moest worden; maar de Grondwet *is* gemaakt en bij art. 3 wordt gelast eene wet te maken, waarbij de toelating en uitzetting van vreemdelingen geregeld wordt. Die verpligting bestaat dus, wij kunnen er ons niet aan onttrekken, en nu heb ik door allen, die deze wets-voordragt hebben bestreden, nog geen enkel middel aan de hand hooren geven om aan die verpligting te voldoen.

Dat uit de bepalingen dezer wet misbruik zal ontstaan (en men is inderdaad niet spaarzaam in het uitte meten) is stellig; dit zal wel het geval zijn zoolang menschen ter uitvoering van wetten moeten

worden gebruikt, en men geen middel heeft die uitvoering te doen plaats hebben door andere krachten dan die van menschen; overal waar gezag is, kan ook misbruik van gezag plaats vinden. Maar als men altijd het misbruik op den voorgrond wil zetten, en als vast aannemen, dan zal men eindigen met het gebruik geheel weg te nemen, en het wordt onmogelijk eene wet tot stand te brengen, en toch, eene wet wordt hier gevorderd.

Er is nog eene omstandigheid die ik niet mag verzwijgen, zij is deze, dat maar al te zeer de meening is doorgedrongen, dat de man die heden nog de achting en het vertrouwen van al zijne medeingezetenen geniet, morgen nagenoeg verdacht wordt, wanneer hij met een ambt wordt bekleed. Maar men drijft de verdenking ook hier veelal te verre. In den regel toch is het niet te vermoeden, dat een hoofd var eene gemeente, die belast zal worden op zijne verantwoordelijkheid met de uitvoering dezer wet, zich aan noodelooze vexatien zal overgeven, en dat bij het bestaan eener vrije drukpers, het regt van petitie aan deze Kamer en de openbaarheid onzer beraadslagingen.

Dit weinige heb ik alleen willen leveren als een kleine bijdrage, om u met den waren staat van zaken aan onze grenzen bekend te maken. Hierbij zal ik het voor het oogenblik laten berusten en ter gelegenheid van de behandeling der artikelen zelve zien, of ik ook in de onderdeelen verbeteringen kan helpen aanbrengen.

De zitting wordt alsnu voor eenigen tijd geschorst.

Nadat de vergadering heropend is, vraagt de heer ***van Heloma*** het woord en zegt:

Het stilzwijgen, dat ik tot dusverre steeds heb bewaard bij de discussie, wil ik thans afbreken, ten einde te verklaren dat ik mijne stem ten gunste van dit wets-ontwerp zal uitbrengen. Ik doe zulks uit volle overtuiging, omdat ik meen dat het in het belang der ingezetenen, in het belang van het vaderland is. Ik weet het, dat gebreken aan dit wets-ontwerp kleven, maar ik moet ronduit verklaren dat de bezwaren, die gisteren en heden er tegen zijn aangevoerd, mij niet zijn voorgekomen van zoodanig overwegend belang te zijn, dat ik daarom hetzelve zoude afstemmen, en wel omdat ik het eene behoefte reken, dat het als wet worde aangenomen. Dat het eene behoefte is, wie uwer zal het willen ontkennen, zoo hij terugdenkt de rede, door den geachten spreker uit Zwolle gehouden, die met kracht en klem gewezen heeft op de bezwaren aan het onvoorwaardelijk toelaten van vreemdelingen verbonden, terwijl hetgeen die spreker heeft gezegd later is beaamd geworden door het geachte lid uit Gelderland, en ook heden nog de laatste spreker uit Overijssel daarop is teruggekomen. Eene behoefte is het; want wat men ook moge zeggen over die zoo hoog geprezene gastvrijheid, hoezeer wij er dan ook op gesteld mogen zijn om den naam van een gastvrij volk te dragen, zoo geloof ik nogtans dat wij de rust en de veiligheid van de ingezetenen en van den Staat zelf, welke beide bij deze wet, waarborgen erlangen, niet uit het oog mogen verliezen en daaraan niet ten offer mogen brengen. Op het behoud van die rust stelt de Nederlander den hoogsten prijs, want hij weet dat zijn geluk en zijne welvaart daaraan onafscheidelijk zijn verbonden, of zoudt gij meenen, dat hij nooit het oog op het buitenland heeft geslagen, om het daarna met een dankbaar hart op eigen bodem te vestigen en de weldaden te erkennen, die hij geniet.

Maar wordt bij de aanneming dezer wet dan aan die gastvrijheid zoo geheel de bodem ingeslagen? Voorzeker neen! Wel is waar wordt het verkeer tusschen de verschillende landen aan zekere banden gelegd, maar die zijn niet zoo knellend, als men wil doen gelooven en zeker niet knellender dan in andere landen, waar ook het verkeer niet geheel vrij en onbelemmerd wordt toegelaten. Ik zal evenwel over die gastvrijheid niet meer spreken; wij hebben reeds daarover te veel gehoord, maar dit weinige vermeen ik toch te moeten opmerken, dat de tijds-omstandigheden, waaronder men leeft, eene zekere rekbaarheid of inkrimping aan de gastvrijheid schijnen te geven. Zoo was de gastvrijheid in vroeger eeuwen eene der schoonste deugden onzer voorvaderen. Maar waarom? omdat de toenmalige toestand des vaderlands en de betrekkingen tot het buitenland daartoe allezins medewerkten, en zoo in lateren tijd die deugd eenigzins minder werd beoefend, dan was zulks ook aan de veranderde omstandigheden te wijten. Zoo werd vóór 1848 het verkeer der ingezetenen van onderscheidene rijken in een meer vrijgevigen zin toegestaan en de politie waakte met minder naauwgezetheid aan de grenzen en ontving de binnenkomende gasten met eenigzins meerder beleefdheid. Waarom? Omdat de rust in Europa, althans schijnbaar, heerschte, en omdat er misschien minder toezigt noodig was. Maar toen in het begin van verleden jaar de revolutie in Frankrijk uitbarstte en later tot andere landen oversloeg, en socialisme, communisme en roode republiek, en wat niet al meer, de gemoederen in beweging bragten, toen maakte de deugd der gastvrijheid wederom plaats voor de betrachting der deugd van zelfbehoud en het vrije verkeer der volken onderling was grootendeels verdwenen. Onder den indruk dier tijden werd in het verleden jaar de 2de alinea in art. 3 der Grondwet geschreven, en als gevolg daarvan, houden wij ons thans bezig met het wets-ontwerp regelende de toelating en uitzetting van vreemdelingen. En wanneer, gelijk ik geloof, wij nog in zoodanige omstandigheden verkeeren, dat men meer moet blijven hechten aan de zorg voor eigen behoud, dan aan de deugd van gastvrijheid, dan is de invoering van deze wet als eene dringende behoefte te beschouwen.

Ik zal daarover evenwel niet verder het woord voeren en ook niet in de bijzondere bepalingen van het ontwerp treden; ik wil alleen zeggen, dat ik de strekking van het wets-ontwerp goedkeur, en dus geheel van die sprekers, die gisteren en heden het woord voerden, verschil, welke het repressive boven het preventive stelsel zouden verkiezen.

Het zij mij geoorloofd hierover nog kortelijk mijne denkbeelden in het midden te brengen. Naar mijne bescheidene meening is de aanneming van een zuiver repressief stelsel niet met het doel en de strekking der wet in harmonie, ja ik zou bijna zeggen daarmede onvereenigbaar. Deze wet regelt de toelating en uitzetting van vreemdelingen. Hare bepalingen zijn dus niet gerigt tegen de ingezetenen van het Rijk, maar tegen de vreemdelingen die op het grondgebied van het Rijk willen overgaan. Zij zijn gerigt niet tegen den vreemdeling die eerlijke gevoelens koestert, ofschoon deze zich dan ook aan weinig beteekenende formaliteiten aan de grenzen moet onderwerpen, maar vooral tegen hem, die met geen goede bedoelingen de grenzen des Rijks nadert. De laatstgenoemde alzoo, indien zulks mogelijk is, te weren, is de taak des wetgevers, en hiertoe zijn volstrekt preventive maatregelen noodig.

Wilde de wetgever alleen een repressief stelsel omhelzen, dan zou ieder vreemdeling, van welken stand of rang of met welke bedoelingen hij herwaarts kwame, vrijelijk ons land kunnen binnendringen, ter sluik en heimelijk alle mogelijke misdadige plannen beramen en ten uitvoer leggen, om daarna met de noorderzon, gelijk men wel eens zegt, weder naar een ander land te verhuizen. Men denke hier vooral aan de grensprovincien en overtuige zich van de waarheid, dat het beter is door preventive maatregelen te voorkomen, dat de rust, de veiligheid van personen en goederen worden verstoord, dan later door repressive maatregelen te willen herstellen, wat soms voor geen herstelling meer vatbaar is en waarvan dan reeds sommige ingezetenen het slagtoffer zijn geworden.

Maar wijders, het gevoelen van eenen spreker te dien aanzien bestrijdende, houd ik het daarvoor dat ook het finantieel belang des Rijks ons dringt tot de aanneming der wet. Het Rijk zal namelijk zoo vele duizenden guldens 's jaars niet behoeven uit te geven voor reis- en transportkosten van de vreemde bedelaars en landloopers, menschen zonder eenig middel van bestaan, of die zulks door arbeid niet kunnen verkrijgen, welke gedurig van de meer binnenwaarts gelegene provincien naar de grenzen worden gevoerd, en dan nog, zoo als de spreker uit Zwolle aanmerkte, dikwijls zonder eenig gunstig gevolg. Zij worden aldaar afgewezen door de naburen. Het is dus beter dat men geheel trachtte te voorkomen, dat zoodanige personen het Rijk binnendringen.

Eindelijk meende de spreker uit Schiedam, dat men met de invoering van een preventief systema het bij de wet voorgestelde doel niet zou beriken. Het is mogelijk, ofschoon ik zulks niet kan toestemmen, maar dit is zeker, dat met een zuiver repressief systema nog in meerdere mate het doel niet zal worden bereikt. In dat geval toch zou de politie aan de grenzen geheel ophouden te bestaan, en de toegang tot ons grondgebied voor alle vreemdelingen zonder onderscheid worden opengesteld, en alzoo die toestand geboren worden waarvan ik zoo even sprak.

De heer ***de Lom de Berg***: Na al hetgeen bereids over dit wets-ontwerp over de algemeene strekking is gezegd, zal ik niet veel er bij te voegen hebben: ik wensch alleen te verklaren, dat ik mijne goedkeurende stem daaraan geven zal. Reeds in rustiger, in minder woelige tijden heeft men de behoefte van eene zoodanige wet gevoeld; als bewoner eener grensplaats, in de betrekking die ik aldaar eene reeks van jaren bekleede, heb ik de noodzakelijkheid daaraan dikwijls ondervonden. Aldaar treft men steeds eene menigte vreemdelingen aan, die wel niet dadelijk van alles ontbloot, eenige weinige middelen van bestaan bezitten, welke spoedig uitgeput zijnde, tot armlastigheid vervallen. Men kan wel als zeker aannemen dat in Limburg, een groot gedeelte der armenkassen door dergelijke vreemdelingen wordt genoten. Het is bekend dat onze naburen er zoodanig op uit zijn om zich van behoeftigen te ontdoen, dat zij niet hebben geschroomd, eene Nederlandsche vrouw, die met een Pruis gehuwd was en ruim 20 jaren in Pruissen had gewoond, bij het overlijden van haren man, met vijf kleine kinderen over

de grenzen te zetten, op grond dat de vrouw bij het overlijden van haren echtgenoot, ophoudt deszelfs qualiteit te volgen.

Men veroorlove mij op te merken dat ook ik art. 14 van het oorspronkelijk wets-ontwerp behouden zou wenschen te zien. Indien eene dergelijke bepaling niet in de wet wordt opgenomen, dan zullen vreemdelingen oneindig meer regten hebben dan inboorlingen; meestal zullen zij straffeloos de wet kunnen overtreden; zij zullen eene menigte delicten kunnen begaan, en worden zij tot eenige straf veroordeeld, dan zal er doorgaans geene mogelijkheid bestaan die veroordeeling tegen hen ten uitvoer te doen leggen.

Ik vermeen ook dat bij dit ontwerp al te veel magt aan den kantonregter is gegeven; deze is altijd een op zich zelf staand persoon, en dan vind ik ook geenerlei bepaling omtrent het geval dat de kantonregter de uitzetting mogt weigeren van personen die wel degelijk in de termen vallen van diegenen die noodzakelijk behooren te worden verwijderd. Het komt mij voor dat er eene bepaling diende te bestaan, volgens welke de beslissing van den kantonregter, in dit geval, aan hooger beroep onderworpen blijft.

Ik acht het wenschelijk en dringend noodzakelijk dat ten spoedigste eene wet op de naturalisatie worde voorgedragen. Het is mogelijk dat voor de toepassing der in discussie zijnde wet geene andere bepaling, om te weten wie al voor vreemdeling zal kunnen worden gehouden, zal noodig zijn, dan die van het Burgerlijk Wetboek; edoch zal men de regeling van politieke regten wel niet in dat wetboek zoeken mogen. Ik heb gisteren hooren klagen dat sedert jaren in ons land gevestigde vreemdelingen aan de verkiezingen geen deel hebben kunnen nemen. Ik vind, al heeft een vreemdeling 50 jaren en langer alhier gewoond, dat hij daardoor geen Nederlander wordt: de regten en voordeelen aan de hoedanigheid van inboorlingen verbonden, zijn als het ware de vergelding der opofferingen, welke zij zich ten behoeve van den Staat laten opleggen en welgevallen, en daarom moet het niet van den vreemdeling afhangen in die voordeelen te komen deelen, zonder uitdrukkelijke toestemming der natie bij welke hij die genieten zal; van daar dan het verleenen der naturalisatie niet aan de uitvoerende magt alleen kan worden overgelaten; de tusschenkomst der wetgeving is noodzakelijk; zij kan, zij moet de vervulling van zekere formaliteiten, het geven van waarborgen van den kant des vreemdelings, vorderen; en een der eerste gevolgen der naturalisatie moet zekerlijk zijn dat de genaturaliseerde vreemdeling ophoude deel te maken van de natie waartoe hij tot dusverre behoorde; dan eerst kan hij met Nederlanders worden gelijkgesteld en geacht worden lief en leed met hen te willen deelen; dan zoolang een vreemdeling, ter bekoming van naturalisatie, niet zal verpligt zijn, positive acten te poseren, daden te verrigten die van zijn besluit om aan zijn vaderland vaarwel te zeggen, doen blijken, zoude het hem steeds vrij staan, in minder gunstige tijden zich aan lasten te onttrekken die van Nederlanders zouden kunnen worden geëischt.

De heer **Leelercq**: Indien ik het woord opneem, is dit hoofdzakelijk om te ondersteunen de gezegden van den spreker voor mij gezeten (den heer de Man). Even als in Nijmegen bestaan in Roermond, uit welk district ik afgevaardigd ben, dezelfde ongelegenheden, voortspruitende uit den aanhoudenden toeloop van vreemden en om zoo te zeggen uitsluitend van Pruissische onderdanen, waarvan de toegang op dit grondgebied niet wettig kan worden verhinderd. Meest allen zijn zonder vermogen en indien zij het bezitten, kan hetzelve slechts tot hunne behoeften gedurende weinige dagen strekken. Van daar het gevolg, dat òf wel zij geen werk vinden kunnen, òf wel dat de opbrengst van hunnen arbeid niet toereikend is om in de nooddruft van hunne meest altijd talrijke huisgezinnen te voorzien, zij ten laste der armenkassen komen. Ik kan de verzekering geven, en deze geef ik ten gevolge der ondervinding in mijne vroegere betrekking van burgemeester en althans van raadslid dier stad, dat de behoeftige vreemdelingen meer dan een derde der nooddruftigen uitmaken. Daarbij is nog te voegen dat, bij uitzondering van weinigen, zij zich allen aan de betaling der belastingen en bepaaldelijk aan die op het gemaal enz., in Limburg bij admodiatie geheven, onttrekken. Van daar dat om, voorbeelden te geven en ten einde hunne weigering òf om beter te zeggen hunnen kwaden wil tot betaling, zonder slechten invloed op de overige inwoners zou zijn, vervolgingen tegen hen dienen ingespannen te worden, waarvan de uitslag steeds voor de gemeentekassen nadeelig is, daar de opbrengst der verkooping hunner roerende goederen zelden of nooit toereikend is tot betrijding van de door hen verschuldigde belastingen en der aanzienlijke aan te wenden kosten om tot gezegden verkoop te komen. En even als die vreemdelingen nadeelig zijn aan de gemeenten, even nadeelig zijn zij aan den lande; immers worden velen hunner, hetzij als bedelaars, hetzij als landloopers aangehouden en veroordeeld. Daarvoor worden kosten aan den Staat veroorzaakt, en het is meermalen gebeurd, dat soortgelijke personen, ter beschikking der hoogere Regering gesteld, in de arresthuizen hebben moeten verblijven, na hunne straf te hebben ondergaan, uit hoofde het naburig Pruissisch gouvernement, waar zij vroeger met der woon gevestigd waren, dezelven weigerde te ontvangen, of, wanneer zij door de politie over de grenzen worden gebragt, dezelve met onmenschelijkheid herwaarts gedreven worden, hetgeen meestal tot eene nieuwe arrestatie en gevolgelijk tot nieuwe kosten aanleiding geeft. Dit is het gedrag, waardoor voor Nederland groote ongelegenheden te weeg worden gebragt, hetwelk een naburige Staat ten aanzien zijner eigene onderdanen houdt, en uit hezelve is ligt af te leiden, dat de Nederlanders die zich aldaar bevinden niet gunstiger worden behandeld. Het gaat zoover, dat aan een huisvader die er meerdere jaren gewoond had, van politie's wege werd aangezegd dat hij met zijn huisgezin binnen eenen bepaalden tijd het land diende te verlaten, uit hoofde van de bestaande vrees dat hij ten laste der armenkas zou kunnen komen; aan dat bevel wordt geen gehoor gegeven en na verloop van den gestelden termijn worden, tegen wil en dank, zijne roerende goederen op karren geladen en even als het geheel huisgezin over de grenzen gebragt. Ook wordt een Nederlander, welk ook het getal jaren van zijn verblijf in het koningrijk Pruissen zij, slechts tot het huwelijk toegelaten, wanneer, zoo als gevergd wordt, hij overlegt eene verklaring van het gemeentebestuur zijner geboorteplaats, inhoudende de verpligting van in zijn onderhoud te voorzien, indien hij tot armoede zou komen. In tegenwoordigheid van zulke daadzaken en van die door de afgevaardigden uit Zwolle en Enschedé aangevoerd, is het voorzeker niet wenschelijk dat eene onvoorwaardelijke gastvrijheid aan de vreemdelingen geschonken wordt.

Wat nu de wet zelve betreft, moet ik verklaren dat ik derzelver algemeene strekking niet kan afkeuren, dewijl het tot stand brengen van soortgelijke wet stellig voorgeschreven is. De bepalingen vervat in de 2de alinea van art. 3 der Grondwet laten daaromtrent geen twijfel. Ik verklaar ten slotte, dat, ik middels eenige wijzigingen, mijne goedkeurende stem aan het in deliberatie zijnde wets-ontwerp zal kunnen geven.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** kan het door den spreker uit Limburg betoogde volkomen bevestigen. Hij zoude meerdere dergelijke daadzaken kunnen opsommen, doch wil slechts één nog aanvoeren. Hem is een geval bekend, dat een Nederlander die met eene niet geheel onbemiddelde Pruissische vrouw in den echt wilde treden, daarin door het bestuur der gemeente waar deze woonde verhinderd werd.

In den loop dezer discussie heeft hij door den spreker uit Nijmegen hooren aanvoeren dat alle Pruissische onderdanen, die dit land waren binnengekomen, voorzien van eenen Auswunderungs-Pass, wanneer dezelve, tot armoede vervallen, naar Pruissen gevoerd worden, van daar worden teruggezonden.

Hieromtrent is echter eene opheldering noodig waarvan hij niet heeft hooren gewagen.

De Pruissische onderdaan verliest deze qualiteit bij het erlangen van den Auswanderungs-Pass. Hij houdt op Pruissisch onderdaan te zijn en wordt, zoo als op den pas vermeld staat, *aus dem Unterthanen-Verband entlassen.*

Het ligt in den aard der zaak, dat zoodanige personen, tot armoede vervallen zijnde, in Pruissen niet als onderdanen erkend en toegelaten worden.

Hij moet tevens nog de aandacht der Kamer vestigen op de ongunstige positie waarin de Nederlander verkeert die zich in Pruissen vestigen wil. Herinnert hij zich toch de Pruissische verordeningen op dit stuk wel, dan kan de Nederlander in Pruissen geen regt hoegenaamd verkrijgen dan ten gevolge van toelating der hooge Regering en toestemming van de zijde der gemeente waar hij zich vestigen wil.

Tot zijn leedwezen heeft hij de Pruissische verordeningen thans niet ter hand, maar zal welligt nog gedurende de discussien over deze wet in staat zijn deze aan de Kamer te doen kennen.

De heer ***Engelen***: Na hetgeen ik gisteren omtrent de algemeene strekking van het in behandeling zijnde wets-ontwerp heb gezegd, zou het onnoodig zijn daar nog iets bij te voegen, indien ik mij niet verpligt achtte te antwoorden op de aanmerkingen door den geachten spreker uit Zwolle gemaakt. Die spreker heeft, zoo ik wel onderrigt ben (want ik was op het oogenblik dat hij het woord voerde niet in deze vergaderzaal tegenwoordig), gezegd, dat men zich van de aanneming dezer wet niet moest laten terughouden door de herinnering aan de zoo hoog geroemde gastvrijheid onzer voorouders. Ik moet echter opmerken, dat ik mij tegen die aanneming heb verzet, niet omdat ik het wets-ontwerp in strijd acht met de te regt of te onregt geroemde gastvrijheid der oude Nederlanders, maar omdat ik het in strijd acht met alle mogelijke denkbeeld van gast-

vrijheid tusschen de ingezetenen van verschillende Staten onderling. Maar de bewijzen door dien spreker voor zijne stelling bijgebragt, komen mij voor zeer ongelukkig te zijn gekozen. Zoo heeft hij onder anderen gewaagd van de wreede en willekeurige maatregelen, die in vroeger tijd tegen de zoogenaamde Heidens werden genomen. Ik moet daarop antwoorden dat deze geen gewone vreemdelingen waren, maar een op zich zelf staanden volksstam uitmaakten, die zich bij benden en attroupementen over verschillende landen verspreidden, en zich over het geheel van eene zeer ongunstige zijde door dieverijen en misdaden van allerlei soort kennen deed. De gedenkschriften van de lijfstraffelijke regtspleging hier te lande kunnen ons leeren dat op het aantal misdaden te dier tijde bedreven, altijd een zeker, vrij aanzienlijk, gedeelte door de Heidens was gepleegd, die geheele landstreken onveilig maakten, zòò zelfs dat zij somtijds met gewapende benden rondzwierven, en daartegen werden dan soms zoogenaamde Heiden-jagten gehouden. Maar misschien heeft men nog andere voorbeelden bijgebragt — men zou ze ten minste kunnen bijbrengen — dat hier te lande dikwijls zeer willekeurig met behoeftige vreemdelingen is omgesprongen; maar dit is volstrekt niet wat ik bedoelde; het is zeer ligt mogelijk dat in den een of anderen vergeten hoek van Overijssel of Gelderland een schout, baljuw, landjonker, drost, of hoe die kleine despoten ook mogen hebben geheeten, zich hebben veroorloofd om jegens arme vreemdelingen willekeurig te werk te gaan; want ook de ingezetenen zelven stonden vaak aan allerlei willekeurige behandelingen van hunne zijde bloot. Maar ik heb bedoeld de maatregelen uitgaande van het algemeen bestuur, van de generaliteit of het bestuur der verschillende gewesten, en dan geloof ik niet dat er eenig bewijs voorhanden is, dat hier een vreemdeling eerst zijne beurs moest openen en toonen dat hij een middel van bestaan had, alvorens te kunnen worden toegelaten. Behalve hetgeen reeds door den spreker uit de residentie ten aanzien van de behandeling der vreemdelingen is aangevoerd, kan ik mij beroepen op eene publicatie van de Staten van Holland van 1792; toenmaals moest een maatregel genomen worden tegen vreemdelingen die gevaarlijk waren voor de rust, toen België in opstand was, en in Frankrijk eene revolutie was uitgebroken; toen gold het de zoodanigen die hier met den naam van zwartrokken, in tegenoverstelling van kielenmannen, zijn aangeduid geworden. Die publicatie nu, daartoe strekkende, begint met de verklaring, dat de republiek, als commerciele Staat, altijd had toegelaten alle vreemdelingen, die op eene vreedzame en rustige wijze herwaarts kwamen, zonder eenige vraag te doen naar hunne middelen van bestaan.

Ik wil overigens gaarne gelooven dat de burgemeesters der grensprovincien, en daaronder mijn ambtgenoot en krijgsmakker uit Zuidlaren, weinig zwarigheid maken om soortgelijke vreemdelingen, die te voet, en even als de wijsgeer der oudheid, al het hunne met zich voerende, de grenzen overschrijden, te verwijderen, maar daarom geloof ik ook, dat zij geen geheel onpartijdige beoordeelaars dezer materie zijn.

De heer ***Dullert***: Ik behoor tot het mindere getal leden, dat een afkeurend votum tegen deze wet zullen uitbrengen; ik doe zulks, omdat zij in strijd is met art. 3 der Grondwet en in geenen deele voldoende voor het doel, dat bij deze wet moet worden vooropgesteld. Men heeft bij het onderzoek van het eerste wets-ontwerp de opmerking gemaakt, dat deze wet te veel tegen de bedelaars en niet genoegzaam tegen de vreemdelingen gerigt was, die de rust van den Staat bedreigen kunnen. Dat men bij het ontwerpen meer uitsluitend het eerste op het oog had gehad, daarvan zijn de sporen door het geheele ontwerp duidelijk aan te wijzen: ik vond echter toenmaals de in het verslag gebezigde uitdrukking wat sterk, dat deze wet zou zijn eene *bedelaars- en vagebonden-wet*, maar na de tot hiertoe gehouden discussie is mijns inziens die benaming volkomen geregtvaardigd. Bijna geen enkel spreker heeft in een anderen zin over de wet gesproken, dan als een zoodanige die de beurzen der ingezetenen in bescherming nam. Ik wil niet uitweiden over het illiberale van het wetsvoorstel; andere sprekers hebben dit voldoende gedaan. Maar inderdaad, zoo men, nadat deze wet zal zijn aangenomen, nog wil gewagen van gastvrijheid hier te lande, dan zal dat woord alleen kunnen beteekenen dat men wenscht *vrij* te zijn van *gasten*.

Artikel 3 der Grondwet heeft zoo iets nooit bedoeld. Het beginsel van dat artikel is in de eerste alinea gelegen, welke aldus luidt: » Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hetzij ingezetenen of vreemdelingen, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen." Het geldt hier dus bescherming van persoon en goederen, en nu houdt de 2de alinea de uitzondering in, in verband met het 1ste lid, en dan kan ik niet toestemmen dat eene wet, die enkel en alleen ten doel heeft bedelaars te weren, rijmt met dat 3de artikel.

Ik heb hooren zeggen, dat men deze wet zou aannemen niet als organieke maar als gelegenheids-wet; maar dat men dit zou kunnen doen, wordt wedersproken door den considerans en den inhoud der wet, door de memorie van toelichting en door art. 3 der Grondwet zelf, waarnaar de considerans verwijst. Geene enkele bepaling der wet duidt aan dat zij slechts tijdelijk zou zijn. Er wordt hier dus voor goed eene der organieke wetten geregeld.

Er zijn bezwaren geopperd tegen het eerste ontwerp, die men meende dat in het tweede waren weggenomen. De spreker uit Zuidholland meende, dat het oorspronkelijk art. 8 geheel in het gewijzigd ontwerp vervallen was; maar die spreker heeft over het hoofd gezien, dat aan het einde van art. 1 staat: » op den voet bij de vier eerstvolgende artikelen omschreven". In artt. 2, 3 en 4 wordt over de geleibrieven gehandeld, maar nu volgt art. 5 en daar staat uitdrukkelijk: » De toelating geschiedt door het hoofd van politie der gemeente aan de grenzen of ter plaatse van eerste aankomst, met uitreiking van een reis- en verblijfpas", enz. Die toelating slaat op allen, evenzeer op hen die een regelmatigen pas hebben als op de overigen; en dit wordt nog versterkt door hetgeen men in art. 10 leest, dat de kantonregter de uitzetting kan bevelen, en in art. 11, dat die uitzetting geschiedt wegens gemis der vereischten in art. 1 omschreven. Dus kan een vreemdeling van een pas voorzien en toegelaten zijn, en dan zal het evenwel van de willekeur van de politie afhangen of zij hem wil voeren voor den kantonregter, en deze zal beslissen of hij acht dat er voldaan is aan art. 1.

Maar ik vraag bovendien of dan de wet zelve voldoende is om datgene te bereiken wat volgens het uitgedrukt beginsel bedoeld wordt, namelijk bedelaars en vagebonden te weren? Ik moet die vraag ontkennend beantwoorden. Wat schrijft art. 1 voor? » Alle vreemdelingen, die voldoende middelen van bestaan hebben of door werkzaamheid kunnen verkrijgen, worden in Nederland toegelaten. Dus de rijken, en de armen die werken kunnen. En dat de Regering het in geen anderen zin bedoeld heeft, kan blijken uit het antwoord der Ministers van Justitie omtrent art. 1 gegeven. Men kan dus niemand weren, die gezond van lijf en leden is en zijn kost kan verdienen. Zoo dit waar is, zal dan na deze wet die tijd van geluk voor Nederland komen, dat geen vagebonden meer ten laste der goede ingezetenen zullen zijn? Gij hebt het gehoord, Mijne Heeren, langs de onderscheidene grenzen des Rijks hebben de verschillende sprekers u geleid; zij hebben u getoond hoe onze naburen handelen, hoe willekeurig de regeringen der nabijgelegen landen te werk gaan. Zal dat nu ophouden, omdat deze wet in de wereld is? Zullen de beweegredenen om dus te handelen niet langer bestaan? De spreker uit Nijmegen heeft gezegd, dat de vreemdelingen die tot ons komen vaak over een of twee maanden tot den bedelstaf vervallen; hoe zal men na deze wet die behoeftigen nu kwijt raken? Zal Pruissen ze zooveel gemakkelijker terugnemen, nu wij ze uitzetten volgens eene wet, als toen wij het deden zonder daartoe geregtigd te zijn? Ik denk wel dat het denzelfden weg zal blijven bewandelen.

Men heeft nog een middel tot aanprijzing van deze wet gebezigd dat uiterst vreemd is. Men heeft gezegd, dat wij onregt moesten plegen aan de vreemdelingen omdat deze zulks jegens ons doen: aldus de leer der reciprociteit in toepassing te brengen, komt mij voor al zeer weinig met het denkbeeld van gastvrijheid te strooken.

Het zijn deze gronden, die mij bewegen mijne goedkeurende stem aan het wets-ontwerp te weigeren.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Misschien verwacht men, dat ik, voor het eerst in deze Vergadering als Minister, ter verdediging van een wets-ontwerp optredende, van die gelegenheid gebruik zal maken om mijne staatkundige denkwijze uiteen te zetten en een overzigt te geven van hetgeen men van mij te wachten heeft.

Ik heb meer dan één reden om mij daarvan te onthouden.

In de eerste plaats acht ik die handeling min verkieslijk, dewijl ik het liefst naar mijne daden en verrigtingen zoude wenschen beoordeeld te worden.

In de tweede plaats acht ik haar min gepast, dewijl ik de mogelijkheid niet mag ontveinzen, dat ik mij eerlang genoopt zal kunnen zien, Zijne Majesteit den Koning te verzoeken mij uit mijne tegenwoordige betrekking te willen ontslaan.

Mijne gezondheid, die door eenen onafgebroken en ingespannen arbeid, onder het afmattend klimaat van Java, veel geleden heeft, is nog op verre na niet hersteld.

Hij, die, vooral in het tegenwoordig tijdsgewricht, deel zal nemen aan de Regering des lands, behoort in het vol genot zijner krachten te zijn, want de onderwerpen, die geregeld moeten

worden, zijn veen gewigtig als menigvuldig, en daarmede te dralen, is pligtverzuim.

Dit zoo zijnde, zoude ik, indien ik mij na korten tijd niet volkomen in staat gevoelde om mij van mijnen pligt jegens den Koning en de natie, naar de inspraak van mijn geweten, te kwijten, onverantwoordelijk handelen door het niet vragen van mijn ontslag.

Ik blijf evenwel nog de hoop voeden, dat ik tot dien stap niet zal behoeven over te gaan, want het is mijn innige wensch het vaderland nog verder te dienen, ook met opoffering van mijne rust.

Vergeeft mij, Mijne Heeren, dat ik een enkel oogenblik uwe aandacht heb bepaald bij hetgeen mij persoonlijk betreft. Zonder verdere uitweiding ga ik thans over tot het in behandeling zijnde ontwerp van wet.

De inhoud en strekking van dit ontwerp laten zich gemakkelijk aldus te zamen vatten.

Alle vreemdelingen die met de middelen, die zij bezitten, of door eerlijken arbeid op eene voldoende wijze in hun onderhoud kunnen voorzien, worden in Nederland toegelaten, wanneer zij zich daartoe aan de grenzen of ter plaats van eerste aankomst, bij het hoofd der politie aanmelden, met vertoon van een regelmatig buitenlandsch paspoort.

Het bezitten van zoodanig paspoort is evenwel geen noodwendig vereischte. De toelating kan ook geschieden op andere geleibrieven, en zelfs op bloote mondelinge opgaven, des noods door twee geloofwaardige personen gestaafd. Doch uit die geleibrieven en opgaven moet op eene voldoende wijze blijken, dat de persoon, die wenscht te worden toegelaten, en het doel waarmede hij herwaarts komt, niet verdacht zijn.

Ook is de toelating van den vreemdeling niet volstrekt afhankelijk van zijne aanmelding aan de grenzen of ter plaatse van eerste aankomst. Zij kan ook elders en later geschieden, met inachtneming derzelfde regelen, die voor de toelating van eerstaankomende vreemdelingen zijn vastgesteld.

Ten bewijze zijner toelating wordt aan den vreemdeling kosteloos een reis- en verblijfpas uitgereikt, welke voor drie maanden geldig is, en daarna verlengd kan worden. Indien de vreemdeling houder is van een buitenlandsch paspoort, of andere geleibrieven, kan de ambtenaar van politie, door wien de toelating geschiedt, die stukken in bewaring nemen, indien hij zulks noodig of nuttig acht.

De vreemdeling, die, zonder te zijn toegelaten en dus zonder reis- en verblijfpas te hebben bekomen, binnen 's lands wordt aangetroffen, en die er geen kan verkrijgen, wordt uit het Rijk verwijderd.

De toelating geeft aan den vreemdeling de bevoegdheid om zich binnen het Rijk op te houden, daar waar het hem goeddunkt, ten ware de Koning hem, om redenen van staat, eene bepaalde plaats tot verblijf mogt aanwijzen, of het verblijf op bepaalde plaatsen mogt ontzeggen.

De eens toegelaten vreemdeling heeft regt om, tenzij hij in de termen valle van uitzetting op 's Konings last, om redenen van staat, of van uitlevering wegens desertie, of in eenig ander der bij deze wet voorziene gevallen, in Nederland te blijven, zoolang hij zich in staat bevindt om behoorlijk in zijn onderhoud te voorzien.

De verlenging van den hem bij zijne toelating uitgereikte reis- en verblijfpas, kan dan ook op geenen anderen grond geweigerd worden, dan dat hem de noodige middelen van bestaan ontbreken.

De beslissing der vraag, of een toegelaten vreemdeling zich in het geval bevindt van niet meer op voldoende wijze in zijn onderhoud te kunnen voorzien, geschiedt door den kantonregter, die den belanghebbende moet hooren, en bij het erkennen van diens onvermogen de uitzetting beveelt.

De Koning kan het daartoe strekkend bevel of de uitvoering daarvan opheffen.

De op last van den kantonregter uitgezette vreemdeling kan op nieuw worden toegelaten, wanneer de reden van uitzetting heeft opgehouden te bestaan; doch zijn binnendringen in het Rijk, zonder nieuwe toelating, maakt hem strafschuldig, wanneer die handeling plaats heeft binnen vijf jaren na de dagteekening van het tegen hem afgegeven bevelschrift.

De vreemdeling, die op 's Konings last is uitgezet, mag niet in Nederland terugkeeren, zoolang die last niet is opgeheven.

Het overtreden van dit verbod wordt met straf bedreigd.

De bepalingen der wet zijn niet op den vreemdeling toepasselijk, zoodra hij, volgens de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek, met Nederlanders moet worden gelijkgesteld, of indien hij met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd of gehuwd geweest, en uit haar kind of kinderen heeft in Nederland geboren.

Wanneer iemand, op wien deze wet wordt toegepast, beweert Nederlander te zijn, wordt dit punt aan den Hoogen Raad ter beslissing onderworpen.

Ziedaar de zakelijke inhoud van het ontwerp. De verdediging der algemeene strekking er van is mij in hooge mate gemakkelijk en ligt gemaakt door hetgeen reeds in den loop der beraadslagingen is gezegd; want onder de verschillende sprekers heb ik vele warme verdedigers van deze voordragt opgemerkt. Dit verligt mijne taak, daar ik mij nu bij vele der geopperde bedenkingen òf niet òf slechts ter loops zal hebben op te houden. Ik wensch alleen na te gaan eenige punten die nog eene nadere toelichting behoeven.

Er is veel gesproken over het begrip van gastvrijheid. Nog onder de laatste sprekers zijn er geweest die zich verklaard hebben tegen het wets-ontwerp, omdat het niet zou voldoen aan het ware denkbeeld van gastvrijheid. Ik wil niet in herhaling treden van hetgeen omtrent dit punt reeds is opgemerkt; men heeft bereids het regte oogpunt doen kennen, waaruit men de gastvrijheid eener natie moet beschouwen, en het is gebleken dat de meeste sprekers met mij het gevoelen zijn toegedaan, dat men het belang der landskinderen niet moet opofferen aan dat van vreemden. Het is in het welbegrepen staatsbelang, aan den disch, die reeds niet al te ruim is voorzien, de eerste plaats door de landskinderen te doen innemen, en niet voor een groot deel het brood af te staan aan de zoodanigen die geen het minste regt hebben op zulk eene overdrevene vrijgevigheid.

Als onze vooronders gastvrij zijn geweest, dan zijn zij het geweest met verstand, en het betaamt ons even verstandig te zijn als zij; hunne deugden na te volgen maar tevens hunne voorzigtigheid. Er zijn bewijzen genoeg voorhanden, dat geen onbeperkte gastvrijheid hier ooit is uitgeoefend; waar men het zonder den Staat te benadeelen kon doen, liet men de vreemdelingen toe, maar men heeft het nooit zooverre gedreven, dat men hetgeen blijkbaar nadeelig was voor de maatschappij, heeft opgenomen. Te regt heeft men ook opgemerkt, dat er onderscheid bestaat tusschen hen die vroeger onze gastvrijheid inriepen, en hen die dit thans doen. Thans is er geen sprake meer van vervolgingen om des geloofs wille. Het geldt hier de verplaatsing van behoeftigen, terwijl men bovendien te waken heeft tegen het schuim der natien, tegen de zoodanigen die het oproermaken tot een beroep hebben verheven, en die van volk tot volk, van stad tot stad rondgaan, ten einde de barricaden op te werpen, van achter welke zij de grondslagen van rust en veiligheid bedreigen. Laat ons toch meester blijven in onze eigene woning, en niet, door aan theoretische begrippen toe te geven den toegang tot ons land openstellen voor het uitschot van alle volken!

Maar waartoe hier langer bij stil gestaan? Al die denkbeelden zijn reeds genoegzaam ontwikkeld, zoodat het niet verder noodig is er bij te verwijlen. Ik houd mij overtuigd, dat de meerderheid van de Vergadering doordrongen is van de noodzakelijkheid eener wet als de tegenwoordige. Wat hare doelmatigheid betreft, ik geloof niet dat men die in twijfel zal trekken. Ik wil niet zeggen, dat haar geen gebreken aankleven, integendeel, indien die in den loop der discussie worden aangewezen, zal ik gaarne medewerken om ze weg te nemen. Maar wat hare algemeene strekking aangaat, zoo geloof ik dat zij allezins doelmatig is. Men heeft gezegd: Het is eene wet tegen bedelaars en landloopers. Ongetwijfeld zullen dezen krachtens hare bepalingen aan de grenzen kunnen en moeten worden afgewezen, maar daaruit volgt niet dat deze wet alleen en uitsluitend tegen de zoodanigen gerigt zou zijn. Ik beweer dat men met deze wet alles kan weren wat schadelijk is. Aan de grenzen komende moet hij die in het Rijk wil worden toegelaten, de zekerheid geven dat hij ons niet dadelijk tot last zal zijn, maar in zijn eigen onderhoud zal kunnen voorzien; voorts moet hij aantoonen wie hij is, terwijl daarenboven het doel waarmede hij herwaarts komt, moet blijken niet verdacht te zijn. Die een regelmatig paspoort heeft en daaraan paart het bezit van genoegzame middelen van bestaan, wordt toegelaten. Dit is zeer juist, want de houder van zoodanig paspoort heeft het vermoeden voor zich dat hij niet gevaarlijk is voor den Staat. Het daarop gestelde *visa* van den Nederlandschen diplomatieken consulairen agent strekt daarvoor in den regel tot waarborg, want men kan niet onderstellen dat zoodanig *visa* gesteld zal worden op den pas van den vreemdeling, van wien het te vermoeden is, dat hij hier kwaad zou willen stichten. Is de vreemdeling niet in het bezit van een regelmatig buitenlandsch paspoort, dan kan de toelating op andere geleibrieven en zelfs op mondelinge opgaven geschieden, doch de politie heeft dan het regt om nadere toelichting te vorderen. In dit geval is de toelating facultatief, en wanneer de politie niet genoegzaam wordt ingelicht omtrent den persoon en de bedoelingen van hem, die zich aanmeldt, dan kan zij dezen den toegang weigeren. Ik vermeen dat met dusdanige bepalingen de Regering bij magte zal zijn vele schadelijke elementen uit het Rijk te weren.

Men is ook nu teruggekomen op het beweren, dat art. 7 der Grondwet eene afzonderlijke wet zou vorderen, en dat dus dit wets-ontwerp afkeuring zou verdienen omdat het verwijst naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Tot staving van dit beweren heeft men zich bepaaldelijk beroepen op art. 1 van het Burgerlijk Wetboek, luidende: » Het genot der burgerlijke regten is onafhankelijk van de staatkundige regten, welke alleen overeenkomstig de Grondwet worden verkregen." Wat mij betreft ik geloof dat uit deze bepaling niets kan worden afgeleid, dat op de behandeling van dit onderwerp van eenigen invloed kan zijn. Men heeft niet genoeg in het oog gehouden, dat artikel 1 van het Burgerlijk Wetboek alleen spreekt van *regten* en niet van *personen*. Ik zie in deze bepaling de toepassing van het zeer juiste beginsel: de burgerlijke wetgever bemoeit zich niet met de toekenning en omschrijving van politieke regten. Maar ik lees nergens dat de burgerlijke wet niet zou mogen doen kennen, wie Nederlanders, wie vreemdelingen zijn. Deze wet zegt dan ook duidelijk wie zij zijn en welke hunne burgerlijke regten zijn, maar met staatkundige regten laat zij zich niet in. Ik geloof dat de heer van Rappard, op wien men zich heeft beroepen en voor wiens gevoelen als regtsgeleerde ik groote achting heb, ook zijnerzijds niet genoeg heeft gelet op de omstandigheid, dat in art. 1 van het Burgerlijk Wetboek geene sprake is van *personen* maar alleen van *regten*.

Daar hier nu toch de rede is van het al of niet grondwettige van het ontwerp, wil ik hier opnemen de bedenking van den geachten spreker uit de hoofdstad (den heer Godefroi), die tegen het ontwerp gestemd was uit hetzelfde gezigtspunt. Deze heeft gezegd, dat de wets-voordragt niet in overeenstemming was met art. 3 der Grondwet, 'dat vreemdelingen tegenover ingezetenen stelt, terwijl in het wets-ontwerp vreemdelingen tegenover Nederlanders worden geplaatst. Het is waar dat alinea 1 van het 3de artikel der Grondwet van vreemdelingen spreekt in tegenoverstelling van ingezetenen. Maar hieruit kan niets worden afgeleid ten opzigte van dit wets-ontwerp. Men moet letten op de strekking van die 1ste alinea. Hare bedoeling is geene andere, dan kenbaar te maken, dat allen, die zich op het grondgebied van den Staat bevinden, gelijke aanspraak hebben op bescherming van persoon en goederen. Dit is het eenige denkbeeld uitgedrukt in die 1ste alinea en de wettelijke beteekenis van het woord » vreemdelingen" komt daarbij niet in aanmerking. Maar wanneer nu in de 2de alinea sprake is van uitzetting, dan moet men omzien naar eene streng wettelijke bepaling omtrent hetgeen men door *vreemdelingen* heeft te verstaan; en als ik dan lees in art. 7 der Grondwet, dat de wet verklaart wie Nederlanders, en zoo ook, bij tegenstelling, wie vreemdelingen zijn, en naar die wettelijke verklaring omzie, dan leidt dit mij noodwendig naar het Burgerlijk Wetboek, hetwelk naar mijne overtuiging hier tot rigtsnoer verstrekt.

Als grieve tegen het wets-ontwerp is herhaaldelijk ingebragt dat het preventief en niet repressief is. Dat is eene tegenwerping, die ik in waarheid niet goed begrijp. Ik kan mij inderdaad niet voorstellen, waarom men de voorkeur wil geven aan het reprimeren boven het voorkomen van het kwaad. Wanneer men een kwaad kan voorkomen is zulks toch verre te verkiezen boven dat men het eerst late geschieden, om het daarna met moeite te onderdrukken.

Ook heeft men de vrees geuit, dat de bepalingen van dit wets ontwerp aanleiding zouden kunnen geven tot vexatien van de zijde der autoriteiten. Deze tegenwerping is reeds opgenomen, en naar ik meen opgelost door de vraag, welk belang de Regering en bepaaldelijk ook de politie er bij kan hebben om noodeloos te kwellen. Men mag veilig onderstellen, dat het belang der maatschappij in het oog zal worden gehouden en het vrije verkeer niet zal worden belemmerd, want dat men zich, zonder andere drijfveren dan bloote kwelzucht, het plegen van vexatoire handelingen zoude veroorloven, is ten eenen male onaannemelijk. Op dit oogenblik bestaan er op dit stuk geene wettelijke bepalingen, en zijn dus de ambtenaren nog meer vrij, dan zij onder de werking van deze wet zullen zijn; en ik verklaar dat er, voor zoover mij bekend, over kwade practijken en misbruiken nog geen klagten zijn ingekomen, en dat altijd het streven der politie is het vrije verkeer der vreemdelingen in het land te bevorderen. Men mag geloof ik geen afkeurend votum tegen eene wet dáárop gronden, dat misbruiken kunnen plaats hebben aan de zijde van hen, die tegen hare bedoeling zouden willen handelen, want dan zou inderdaad nimmer eene wet tot stand kunnen komen.

Onder de algemeene bedenkingen tegen de voordragt behoort ook deze, dat men het onmogelijk acht de wet uit te voeren althans op eene doelmatige wijze. » Hoe zal men aan de grenzen beoordeelen, heeft men gevraagd, of iemand in de mogelijkheid is den kost te verdienen?" Anderen zeggen: » Iedereen *kan* den kost verdienen." Ik betwijfel zeer of de wet door hen, die haar moeten uitvoeren, aldus zal worden opgevat. De bedoeling is blijkbaar deze: alle vreemdelingen worden toegelaten die een paspoort vertoonen of zich op andere wijze voldoende kunnen legitimeren, ook wat het doel hunner komst betreft, en in hun onderhoud kunnen voorzien. Blijkt nu naderhand, dat die toestand is veranderd, dat de toegelaten vreemdeling niet meer in zijn onderhoud kan voorzien, dan zijn de bepalingen daar, volgens welke de kantonregter hem het land kan doen ruimen. Op die wijze geloof ik dat de wet zeer goed uitvoerbaar is, en ik twijfel dan ook niet of hare werking zal aan de verwachting allezins beantwoorden.

Ook heeft men te kennen gegeven, dat men, deze wet op zich zelve afkeurende als te streng in beginsel, haar evenwel zou aannemen als gelegenheidswet. Deze zienswijze mag, geloof ik, geen ingang vinden. De Grondwet wil geen gelegenheidswet, zij wil eene vaste wettelijke regeling; hare bepaling hieromtrent is imperatief: er zal op de toelating en de uitzetting van vreemdelingen eene wet worden uitgevaardigd. Reeds daarin ligt opgesloten dat hier aan geen tijdelijke wet te denken valt. Maar ik ontken tevens, dat deze wet iets zou behelzen, dat niet op den duur zou kunnen werken. Alle hare bepalingen hebben de strekking om te weren diegenen, die ons tot last zouden strekken, daar wij met hun onderhoud zouden worden bezwaard, of op andere wijze schade zouden berokkenen aan de maatschappij. Zulke bepalingen zijn onder alle tijds-omstandigheden toepasselijk. Ik zie geen enkel voorschrift in de wet, dat gezegd kan worden het dadelijke uitvloeisel te zijn van de tegenwoordige tijds-omstandigheden, en er bestaat dus geen reden om haar alleen als tijdelijke wet aan te nemen.

Er zijn nog vele punten aangeroerd, die ik meen dat meer bijzonder betrekking hebben op de bepalingen der verschillende artikelen. Ik geloof wel te doen die nu ter zijde te stellen. Te zijner tijd hoop ik in staat te zijn de gemaakte bedenkingen op te lossen en de bedoeling en strekking der onderscheidene bepalingen op voldoende wijze toe te lichten.

Omtrent twee punten meen ik nog iets te moeten zeggen. In de eerste plaats verklaar ik volkomen in te stemmen met hen, die hebben aangedrongen op eene wet op de naturalisatie. Ook mijnerzijds beschouw ik zoodanige wet als een onmisbaar iets, en het is mijn voornemen, daar ik niet twijfel of het geheele Ministerie zal hieromtrent mijne zienswijze deelen, binnen kort eene daartoe strekkende voordragt in gereedheid te brengen.

In de tweede plaats moet ik, naar aanleiding van hetgeen in de discussie is gezegd, opmerken, dat ik almede doordrongen ben van de noodzakelijkheid om op eene behoorlijke en billijke wijze te voorzien in den toestand van hen, die, oorspronkelijk Belgen geweest zijnde, bij het sluiten van het tractaat van 1839 in Nederland zijn blijven wonen, zonder eene schriftelijke verklaring, volgens het besluit van 24 Augustus 1839, te hebben afgelegd, zoodat zij op dit oogenblik noch als Belgen noch als Nederlanders worden beschouwd. Ik leg de verklaring af, dat de Regering er op bedacht zal zijn om dit onderwerp eerlang en behoorlijk te regelen.

De heer ***van Hall***: Ik wensch nog een oogenblik het woord te voeren, niet over de wet in het algemeen, maar om aan den Minister van Justitie eenige opheldering te vragen omtrent de wet op de naturalisatie. Indien ik wel begrepen heb de strekking van de deswege gedane vraag, dan was deze, waarom er nog niet voldaan was aan het verzoek van hen die wenschten genaturaliseerd te worden. Er is bij mij geen sprake van eene algemeene wet omtrent de naturalisatie, maar wel van eene wet die het gevolg zou zijn van een verzoek om naturalisatie, dat reeds voor eenige maanden is gedaan.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** beantwoordt den vorigen spreker met de aanmerking, dat het hem voor het oogenblik onmogelijk is de verlangde inlichting te geven, daar hij heden voor het eerst van deze zaak hoort gewagen; maar dat hij gaarne morgen daarop zal terugkomen, in de veronderstelling dat de beraadslaging over deze wet alsdan nog niet zal zijn afgeloopen.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de algemeene beraadslagingen gesloten verklaard.

De beraadslagingen worden geopend over *art.* 1 van het wets-ontwerp.

Daarover heeft de heer ***Thorbecke*** het eerst het woord. Hij herinnert wat ons land aan de vreemdelingen verschuldigd is, en geeft de gronden aan, waarom hij de in artikel 1 opgenomen voorwaarde van toelating meent te moeten afkeuren. Hij geeft te kennen dat zijns inziens artikel 1 aldus zou behooren te luiden: » Vreemdelingen worden in Nederland toegelaten op den voet bij de vier volgende artikelen omschreven", en dat alsdan het stelsel der wet, in verband met de vier volgende artikelen, juist zou zijn, zon-

er dat hij evenwel voorshands deze wijziging als amendement voorstelt.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* I.)

De heer ***Albarda:*** De aanmerking, zoo even door den geachten spreker uit Leyden omtrent art. 1 in het midden gebragt wordt in vele opzigten door mij gedeeld. Ik ben ook even als de spreker achter mij gezeten (de heer van der Linden) van oordeel dat het artikel niet bepaald genoeg is geredigeerd. Ik zou dus wenschen, dat de redactie van het artikel eenige verandering onderging. Ik kan het denkbeeld van den Minister van Justitie niet toegeven, dat de omschrijving van vreemdelingen duidelijk genoeg in de wet voorkomt zonder dat het noodig zij daarvan eene nadere bepaling te geven. Ik geloof dat de woorden *Nederlanders* en *vreemdelingen* geen genoegzaam bepaalden zin hebben, zoo men eenvoudig verwijst naar het Burgerlijk Wetboek. Ik deel het gevoelen van den Minister van Justitie evenmin, dat in art. 7 van de Grondwet de bedoeling zou gelegen zijn naar dat wetboek te verwijzen. Ik geloof dat juist daarom omdat er onderscheid bestaat tusschen staatkundige en burgerlijke regten, men volgens deze bepaling der Grondwet verpligt is, expresselijk bij eene afzonderlijke wet te verklaren wie Nederlanders zijn.

Ik mag niet voorbij te dezen aanzien op te merken dat de practische ondervinding, die Nederland bij de ten-uitvoer-legging van het voorloopig kiesreglement, waarin alleen het woord *Nederlanders* voorkomt, heeft opgedaan, heeft doen zien, dat de grootste ongeregeldheden daaruit zijn ontstaan; het eene bestuur heeft gemeend zich te kunnen rigten naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, het ander heeft gemeend zich daarnaar niet te moeten rigten, maar zich een willekeurig denkbeeld gevormd, wie Nederlander was en wie niet, en zoo is het geschied, dat het reglement eene zeer verschillende toepassing heeft erlangd. Bij het onderzoek der geloofsbrieven in deze Kamer zijn de overtuigendste bewijzen van die willekeur in de toepassing gegeven.

Ik geloof zelfs, dat, al mogt het tegendeel van mijn gevoelen overeenkomstig de waarheid zijn, waarvoor welligt vele gronden zijn bij te brengen; al ware derhalve het denkbeeld van den Minister van Justitie gegrond, het nog verkieslijk zou zijn, om elken twijfel en alle onzekerheid te doen ophouden, dat hieromtrent eene meer bepaalde aanwijzing bij eene afzonderlijke wet plaats vond. Dan zal in allen gevalle de uitvoering der Grondwet uniform zijn; en ik moet opmerken, dat ik mij te minder met de door den Minister gegeven uitlegging kan bevredigen, daar ik niet zie dat er eenig verschil bestaat tusschen de uitdrukkingen van art. 3 en die van art. 7 der Grondwet. De Minister meende, dat in het eene geval eene separate wet gevorderd werd, in het andere niet. Ik zou meenen dat de uitdrukkingen van beide artikelen tot één en dezelfde uitlegging en tot één en dezelfde wet zouden moeten leiden.

Zoowel dus met betrekking tot de uitzetting van vreemdelingen, als ten aanzien van de omschrijving der politieke regten, zou ik meenen, dat het wenschelijk ware, dat in artikel 1 dezer wet eene meer duidelijke bepaling van vreemdelingen en Nederlanders wierd aangetroffen.

De heer ***van Hall:*** In de redevoering van den geachten spreker uit Leyden komt eene stelling voor, die ik volkomen beaam; men moet nimmer vergeten wat wij aan de vreemdelingen verschuldigd zijn, maar ik voeg er bij, men moet dit vergeten noch ten goede, noch ten kwade. Ten goede wenschen wij zulks zeker niet, en daarom was deze wet noodig, want zij zal het arbitraire doen ophouden en de vreemdelingen die met wetenschappelijke en dergelijke bedoelingen tot ons komen gerust in ons midden doen leven.

Twee andere stellingen van dien spreker kan ik minder beamen. De eerste is deze, dat in deze discussie een geest van angstvalligheid en uitsluiting ten aanzien van vreemdelingen zou heerschen, die onze geschiedenis niet waardig is. Uit een tweeledig oogpunt kan men uit de geschiedenis nuttige lessen van voorzigtigheid trekken. Eene eerste les is deze: onze geschiedenis leert (en als ik hier van geschiedenis spreek, dan bedoel ik niet die, welke naar buiten schittert, maar die van gewigt is voor het practische belang der natie), die geschiedenis leert hoe wij hier overstroomd worden door vreemdelingen, die ons brood komen eten. Ten andere heeft de geschiedenis geleerd, dat de eenige onrust die zich hier te lande, in de hoofdstad des Rijks, heeft vertoond, aan eenige vreemdelingen te wijten is geweest, welke in die stad waren toegelaten.

Eene andere stelling was deze: dat als wij art. 1 dezer wet goedkeuren wij eene voorwaarde van toelating opnemen, die in geene wetgeving der wereld voorkomt. Ik kan die stelling noch toegeven noch tegenspreken, omdat ik op dit oogenblik niet voor den geest heb de wetgevingen van alle natien omtrent dit punt (die men voorzeker niet in grondwetten maar in politiewetten zal hebben te zoeken), maar dit kan ik zeggen, dat er een aantal volkeren is, in welker wetgeving geene voorwaarde als deze voorkomt, omdat daarin alles is overgelaten aan de willekeur van het gezag en dus eene dergelijke bepaling daar niet noodig is; maar juist de opname van deze bepaling zal aan Europa toonen, dat we geneigd zijn alle vreemdelingen op te nemen, mits ze slechts de rust niet storen. En we zullen dit met te meer gerustheid kunnen doen, omdat in al de landen aan onze grenzen juist het tegendeel plaats heeft van hetgeen hier volgens dien spreker zou moeten plaats vinden. In Hannover en Pruissen wordt geen vreemdeling toegelaten, die geen middel van bestaan heeft, gelijkwij in het breede hebben komen aanwijzen. Ik meen derhalve dat de geachte spreker uit Leyden die stelling niet zoo algemeen had behooren te stellen als hij gedaan heeft.

Ik geloof dat deze voorwaarde, om het Rijk te mogen binnenkomen, allezins wenschelijk is. De verdediging van het artikel zal beter aan den Minister van Justitie zelven, dan aan mij zijn toevertrouwd, maar dit alleen wil ik nog opmerken, dat het in het stelsel van den spreker uit Leyden hoogst moeijelijk zal zijn te bepalen, waar de vestiging des vreemdelings, welke hij van de voorwaarde wil afhankelijk maken, begint, en waar het reizen van den vreemdeling zou kunnen worden gezegd te eindigen.

De heer ***Thorbecke:*** De geachte vorige spreker heeft van stellingen gesproken die ik zou hebben geuit. Ik heb gezegd dat ik in geene wetgeving eene bepaling als deze *kende*, en daarbij heb ik zeer zeker bedoeld de politie-wetgevingen, en daaronder versta ik niet juist de wetten door den Koning en de Vertegenwoordiging vastgesteld, maar ik versta daaronder alle regels, die als regels gelden, ook al zijn ze bij eene instructie van een Minister gegeven. Het rust op eene verwarring van denkbeelden als men te dezen aanzien op Pruissen en Hannover wijst. Ik heb gezegd dat eene voorwaarde als deze zou te pas komen als de vreemdeling zich *vestigen* wil; maar aan de grenzen eene dergelijke bepaling toe te passen vind ik niet behoorlijk. En nu wil ik volstrekt niet dat wij ons met het onderhoud van vreemdelingen zouden belasten, maar dat wij zullen zorgen, en uit den aard der zaak dat bepaaldelijk de gemeente, waar de vreemdeling zich vestigen wil, zal zorgen, dat hij niet hier kome om te leven van de weldaden der ingezetenen. En dan zal daar met die naauwkeurigheid kunnen worden onderzocht, die wenschelijk is, of hij behoorlijke middelen van bestaan heeft.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De geachte spreker uit Leyden heeft op nieuw de aandacht gevestigd op het gebrek aan overeenstemming, dat er zou bestaan tusschen dit wets-ontwerp en art. 3 der Grondwet, aandringende dat de 2de alinea van dat artikel, van vreemdelingen sprekende, geene andere vreemdelingen kan bedoelen dan die, waarvan de 1ste alinea gewaagt. Uit hetgeen gisteren over dat artikel is voorgevallen hebben wij kunnen opmerken, dat tusschen die beide alinea's een zeer gebrekkig verband bestaat, want, gelijk een spreker reeds opmerkte (de heer Groen van Prinsterer) de eerste geeft alles, doch het tweede gedeelte ontneemt voor meer dan de helft het gegevene; die spreker heeft zulks zeer toegejuicht, meenende, dat het altijd verstandig was, zoo men eenmaal te ver was gegaan, zoo spoedig mogelijk terug te keeren. Ik voer dit slechts aan om te doen gevoelen, dat men niet te sterk moet dringen op het logisch verband van beide bepalingen, en nu geloof ik, dat wanneer het er op aankomt de beteekenis van het woord *vreemdelingen* in eenen wettelijken zin te bepalen, men zich dan te rigten heeft naar de eenige thans bestaande wet, en die is het Burgerlijk Wetboek. Daarin vindt men de onderscheiding tusschen vreemdelingen en Nederlanders aangegeven. Ik wil niet ontkennen, dat later eene afzonderlijke wet te dezen aanzien zou kunnen worden gemaakt, maar nu bestaat zoodanige wet niet en dienen wij ons te houden aan het bestaande.

Artikel 5 van het Burgerlijk Wetboek zegt wie Nederlanders zijn, en daaruit blijkt dus tevens wie voor vreemdelingen zijn te houden. Men zie wat daaromtrent bij *Voorduin* (Geschiedenis en beginselen der Nederlandsche wetgeving) voorkomt. De wetgever heeft bij het stellen van die bepaling ongetwijfeld gelet op de bepalingen der toen vigerende Grondwet, en als nu de latere grondwetgever te dezen aanzien geen andere bepalingen heeft gemaakt, dan moet hij ondersteld worden in die van het Burgerlijk Wetboek te hebben berust. Ik geloof dat dit genoegzaam zal zijn om mijn gevoelen te staven, dat het Burgerlijk Wetboek in dezen tot rigtsnoer moet dienen.

Dezelfde spreker heeft zich zeer stellig verklaard tegen de verpligting voor den vreemdeling om aan de grenzen reeds dadelijk

te doen blijken, dat hij niet van middelen van bestaan is ontbloot. Iets dergelijks wordt, zegt hij, in geene andere wetgeving aangetroffen. Ik wil eens toestemmen dat dit het geval is, maar daaruit kan men toch niet met grond afleiden, dat wij zoodanige bepaling niet zouden moeten vaststellen, als onze speciale toestand zulks noodig maakt. Er bestaan bij ons daarvoor bijzondere redenen: ons land wordt bij voortduring overstroomd door vreemdelingen, die hier den last van het pauperisme grootelijks helpen verzwaren. Tot dusverre mogen wij ons in rust en orde verheugen, terwijl alles rondom ons onrust en woeling is, en wij hebben het allergrootste belang er bij, dien staat van rust te bestendigen. Men zegge dus niet dat het irrationneel is, dat wij eene zoodanige bepaling vaststellen, in afwijking van hetgeen gezegd wordt bij andere volken te bestaan.

Maar er is nog meer: als wij die woorden uit het artikel nemen, die de geachte spreker wenscht te doen vervallen, dan ligt de geheele wet in duigen; het voorstel daartoe is inderdaad geen amendement, maar eene geheele omverwerping der wet. Al de daarop steunende latere bepalingen zullen dan moeten vervallen, zoo als die van art. 6 omtrent de niet-verlenging van passen en art. 11 omtrent de uitzetting door den kantonregter ingeval aan de vereischten van art. 1 door den vreemdeling niet meer kan worden voldaan. Tot aanprijzing van zoodanige weglating is gezegd, dat van het onderzoek naar de bestaansmiddelen dan eerst sprake kan zijn, als de vreemdeling zich in deze of gene gemeente wil vestigen. Ik kan zulks niet toegeven. Als men begint met hem toe te laten is het kwaad reeds ten halve gepleegd. Men heeft er groot belang bij al dadelijk te kunnen weren, wat tot last zou kunnen strekken. Moeijelijk is het dit te verwijderen, als het eens is binnengedrongen. Verstandig en wijs is het, alles van het grondgebied af te wenden, wat nadeel kan aanbrengen; maar eerst toe te laten, om daarna te verwijderen, is geene verstandige staatkunde.

Nog een enkel woord ten aanzien van hetgeen door den geachten spreker uit Friesland is gezegd. Deze heeft, op grond der onzekerheid welke omtrent dat punt zoude bestaan, ook zijnerzijds er op aangedrongen, dat bij de wet zoude worden verklaard wie vreemdelingen zijn. Ik kan de noodzakelijkheid hiervan niet erkennen, dewijl ik geenen redelijken grond van twijfel kan ontwaren. Het Burgerlijk Wetboek, ik herhaal het, geeft eene voldoende oplossing, en het is de schuld van hem die twijfelt als hij de bepalingen der wet voorbijziet. Ik kan dien twijfel, aan niets anders toeschrijven, dan dat men hecht aan zaken, waaraan niet gehecht moet worden. In allen gevalle houd ik het daarvoor, dat dit veelbesproken punt niet bij *deze* wet in eenen algemeenen zin kan geregeld worden.

Men heeft ook nog aangevoerd, dat, evenzeer als in art. 3, ook in art. 7 der Grondwet het voorschrift tot het vaststellen van eene afzonderlijke wet lag opgesloten. Ik kan dat niet toestemmen. Omtrent de toelating en uitzetting van vreemdelingen bestaat geene wet, en dus moet die worden vastgesteld. Het bij art. 7 bedoelde punt, is volgens mijne meening, wel degelijk bij de wet geregeld en dus is er geene verdere voorziening noodig.

De heer ***van Hijckevorsel***: Het was aanvankelijk mijn voornemen geenszins om over deze wet het woord te voeren. Ik meende mijne goedkeurende stem aan de wet te kunnen geven, niettegenstaande dat ik in de letter van art. 1 wel eenig bezwaar vond, uit hoofde van de anti-liberale werking, die de uitvoerende magt, met dat artikel in de hand, aan de wet zou kunnen geven. Maar het kwam mij voor, dat zulk eene magt, somtijds noodig, aan de Regering niet kon onthouden worden en bij eene vrijgevige executie ook onschadelijk kon zijn. Alsnu, Mijne Heeren, moet ik echter erkennen dat vele uitdrukkingen door de voorstanders van de wet, sommige uitdrukkingen zelfs heden door den Minister van Justitie gebezigd, mij thans doen wankelen in mijn voornemen. Er bestaat eene klasse van vreemdelingen, waarover in ons midden zeer verschillend wordt gedacht. Ik bedoel die arbeidslieden, die met hunne handen onzen landbouw, onze nijverheid helpen bevorderen, die jaarlijks komen werken op onze landen, of in onze fabrieken arbeiden; die, mijns inziens, niet kunnen gemist, niet mogen geweerd worden. Ik heb eenige vrees dat men deze bedoelt, wanneer men spreekt van lieden die het brood uit den mond van onze landskinderen komen nemen, van hen die armlastig zouden kunnen worden. Indien zulke nijvere arbeiders aan de grenzen zouden moeten bewijzen, dat zij niet alleen handen hebben om te werken, maar dat zij de zekerheid bezitten van arbeid te zullen vinden, en dat zij, later tot armoede vervallende, niet zullen komen ten laste der armbesturen, gelijk ik heb hooren aanvoeren dat in naburige landen geschiedt, dan verklaar ik te vreezen dat men aan deze wet eene te groote uitgestrektheid zou kunnen geven. Daar bij mij geene genoegzame zekerheid bestaat, wat het gevoelen der Regering in dezen is, zal ik gaarne eene volledige verklaring van den Minister ontvangen, wat men zal verlangen van hem, die over de grenzen komt met den wensch om hier werk te verkrijgen: of men van hem meer zal verlangen dan dat hij schijnbaar in staat zij den kost te verdienen. In het belang van de nijverheid zelve zoude ik het ten sterkste afkeuren dat men die lieden uit het land weerde; daarom wensch ik op dit punt nader ingelicht te worden, alvorens mijne stem omtrent art. 1 van het wets-ontwerp te bepalen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** beantwoordt den vorigen spreker en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Art. 1 van het wets-ontwerp bepaalt niet anders, dan dat alle vreemdelingen, die voldoende middelen van bestaan hebben of door werkzaamheid kunnen verkrijgen, in Nederland zullen worden toegelaten op zekere voorwaarden. Nooit, geloof ik, heeft men daarmede iets anders bedoeld, dan dat hij, die zich aan de grenzen aanmeldt, als hij een beroep of ambacht verstaat, dat een gezond mensch kan voeden, zeer zeker zal worden toegelaten. Men heeft dus volstrekt geen gedachte gehad te rade te gaan met de convenientie van lieden, aan wie zulks wellijt minder aangenaam kon zijn. Ik hoop dat ik hiermede den vorigen spreker zal hebben bevredigd.

Uit hoofde van het vergevorderde uur, worden de beraadslagingen verdaagd tot den volgenden ochtend ten 11 ure.

De ***Voorzitter*** meent te moeten opmerken, dat na afloop der beraadslagingen over dit wets-ontwerp de interpellatien zullen plaats hebben:

1°. van den heer Dommer van Poldersveldt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, ter zake van de afkoopbaarheid der tienden;

2°. van den heer Groen van Prinsterer aan de gezamenlijke Ministers, ter zake van het bestaan hier te lande van een homogeen ministerie.

Daarna wordt de zitting gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 20 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen*, en bepaaldelijk over *artikel* 1 van dit wets-ontwerp.

De heer ***van Hall*** heeft daarover het woord en zegt: Ik heb het voornemen mijne stem aan dit artikel te geven. Maar ik zou niet gaarne zien, dat, wanneer wij de bepaling daarin voorkomende aannemen, ons land het eenige ter wereld zou geacht worden, waar dergelijke strenge bepalingen, gelijk men ze noemt, bestaan. Ik neem ongaarne eene dergelijke blaam op mij, en ik ben overtuigd, dat het den geachten spreker uit Leyden niet onaangenaam zal zijn, indien hij door mij kan overtuigd worden, dat, zoo ik mijne stem geef aan het hier voorgestelde, ik niet anders aanneem, dan hetgeen zoo niet in alle, dan toch in de meeste landen van Europa bestaat. Ik heb daarom de moeite genomen om na te gaan of de algemeene ontkentenis, gisteren door dien spreker geuit, waarheid bevatte. Ik geloof zooveel gevonden te hebben, dat ik niet te veel zeg wanneer ik beweer, dat juist het tegendeel van hetgeen de geachte spreker stelde, waar is, en dat er geen land bestaat waar dat regt niet bij den Staat berust of gerekend wordt te berusten. De meest liberale van alle Duitsche regtsgeleerden, Mohl, in zijn werk getiteld: *System der Preventivjustiz* (III, p. 161), wil dat alle vreemdelingen wier beroep, bezigheden of leefwijze voor den Staat in het algemeen of voor bijzondere burgers nadeelig is, door een algemeen verbod uit het land worden gehouden. Wij herinneren ons allen (wat mij gisteren niet te binnen schoot),

at in vele landen, zoo als bijv. in België en te Bremen, derelijke bepalingen bestaan omtrent de landverhuizers, die enkel omen met het bepaalde doel om door te reizen. Deze worden elfs tot die doorreizen aldaar niet geadmitteerd of zij moeten door ene zekere som gelds te storten, zekerheid stellen. In sommige lanen bestaan zelfs zoodanige bepalingen niet alleen voor de eis in, maar ook voor de reis uit het land. Wij hebben reeds in de twee voorgaande vergaderingen door anderen oorbeelden hooren aanhalen van hetgeen in Pruissen en Hannover geschiedt. Ik heb in het Pruissische *Pass-Edict* an 22 Junij 1817 en in de generale instructie van den minister an politie van 17 Julij 1817, krachtens dat edict afgegeven, iets ergelijks bepaald gevonden; in § 16 van die instructie wordt vastesteld dat aan hen, wier reis niet kan worden toegelaten, hetzij wegens het doel der reis, hetzij wegens hun gebrek aan niddelen om te reizen, geen passen tot binnenkomen in het and mogen worden afgegeven. Die bepalingen vindt men in le verzamelingen die later herhaaldelijk zijn gedrukt, en zij ijn door latere ministers steeds in herinnering gebragt. Ik geoof niet te veel te zeggen, wanneer ik verklaar dat een boekeel van drie duim dik over die materie alleen in Pruissen betaat. Omtrent Wurtemberg vindt men in Roller, *das Würtembergische Polizey-Recht*, eene lijst van personen, die, al bezitten ij eenen pas, niet in Wurtemberg mogen komen, en daarmede worden allen bedoeld, die geen vaste woonplaats buiten 's lands en geen beroep hebben. Het geheele Duitsche regt is hieromtrent netzelfde wat de grondslagen betreft, zoodat dat regt door Pruissen tegenover Hannover wordt uitgeoefend en omgekeerd.

Wat eindelijk Engeland en Amerika betreft, deze hebben geen behoefte aan dergelijke bepalingen, omdat de zeereis kosten vorlert, die met zich brengen, dat zeer zelden dergelijke soort van menschen als hier bedoeld worden derwaarts gaan. Maar Amerika heeft sinds jaren, daar het niet zeer kiesch behoefde te zijn omdat het werk in overvloed had, alle vreemdelingen tot zich geroepen, ook de zoodanige, die de geachte spreker zelf uit dit and zou willen geweerd hebben. In Amerika bestaat dan ook geen algemeene wet van dezen aard, maar zelfs in dat land is n verschillende municipale verordeningen bepaald, dat geen vreemdelingen in de gemeente zullen worden opgenomen, indien le kapitein of de reeders van het schip waarmede zij aangekomen zijn, geen borg blijven, dat hunne passagiers gedurende een jaar niet ten laste van de gemeente zullen komen.

Dit weinige heb ik noodig geacht onder de aandacht der Vergadering te brengen.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt den heer van Hall en den Minister van Justitie en stelt als amendement op art. 1 voor, dat het aldus gelezen worde:

» Vreemdelingen worden in Nederland toegelaten op den voet bij de vier volgende artikelen omschreven."

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* II.)

Daar dit amendement door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund, zal het een onderwerp der beraadslagingen uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik voel mij verpligt het amendement van den spreker uit Leyden te bestrijden, daar ik mij overtuigd houde, dat de aanneming er van voor het grootste gedeelte zou doen vervallen de goede gevolgen die ik mij van deze wet voorstel, en vele harer bepalingen illusoir zou maken. Ik zal de argumenten volgen, door dien geachten spreker aan zijne voordragt voorop gezonden en het een en ander ter wederlegging bijbrengen.

Een afgevaardigde uit de hoofdstad (de heer van Hall) heeft door de aanhaling van verschillende verordeningen aangetoond, dat het niet zoo geheel juist was wat door den voorsteller van het amendement was gezegd omtrent het niet aanwezig zijn van soortgelijke bepalingen in de wetgeving van andere Europesche Staten. Ook is door dien spreker aangevoerd hetgeen in sommige gedeelten van Noord-Amerika als wettelijk voorschrift is aangenomen, namelijk dat aldaar geen landverhuizers worden toegelaten, dan wanneer er borg is gesteld dat zij althans gedurende een jaar niet ten laste der gemeente zullen komen, waar zij zich willen vestigen. Het argument, dat hieruit kan worden afgeleid, is door den spreker uit Leyden ter zijde geschoven, door te zeggen, dat hier geen spraak was van landverhuizers, die bepaaldelijk het doel hebben zich in het land te vestigen. Ik moet daartegen opmerken, dat uit het aangevoerde dan toch blijkt, dat het vrije Amerika de gastvrijheid niet zoo ver uitstrekt als sommigen dit in Nederland wenschen gedaan te hebben, en dat in het oog derzulken de aangehaalde bepalingen al zeer onvrijzinnig moeten zijn; want het is inderdaad eene groote beperking der in dien zin opgevatte gastvrijheid, dat men niemand toelaat, tenzij hij de zekerheid met zich brenge, dat hij de middelen heeft om gedurende een jaar in zijn onderhoud te voorzien.

Daarmede in verband, heeft dezelfde spreker gezegd, dat hier wettelijke bepalingen omtrent de landverhuizers noodig waren. Dit is, naar ik geloof, uit het aangegevene niet af te leiden. Dat zoodanige bepalingen in Amerika bestaan is natuurlijk en noodwendig; maar tot ons staan de landverhuizers in eene geheel andere verhouding: zij willen zich hier niet vestigen maar alleen onze stroomen en wegen en onze middelen van vervoer gebruiken om zich naar de plaats hunner bestemming te begeven en daarom zijn te regt in deze wet geen voorschriften omtrent landverhuizers opgenomen. De Grondwet toch wil alleen wettelijke bepalingen omtrent hen, die begeeren in ons midden, niet omtrent de zoodanigen die wenschen elders — te worden toegelaten.

Diezelfde spreker heeft voorts gezegd: dat de afgevaardigde uit Almelo gewaagd had van een dunk die reeds bij de vreemden zou bestaan, dat het niet gemakkelijk was om in Holland binnen te komen; doch dat dit stellig het geval zou worden bij de aanneming dezer wet. Ik geloof dat dit onjuist is, en dat men zich onjuiste denkbeelden vormt van de werking dezer wet. Hare strekking is geenszins om de toelating van vreemden te beletten of nodeloos te bemoeijelijken, en men mag billijkerwijze onderstellen dat zij overeenkomstig hare strekking zal worden uitgevoerd. Men denke dus niet dat alle reizigers, zonder onderscheid, en dus bijv. ook zij die met een wetenschappelijk doel of voor hun genoegen reizen, zullen genoodzaakt worden bij hunne aankomst den staat hunner zaken open te leggen. Eene dergelijke opvatting zoude strijdig zijn met den geest der voorgedragene bepalingen. Alleen dan wanneer er redelijke gronden van twijfel bestaan, zullen deze hare toepassing vinden.

Maar, heeft nog die spreker gezegd, de Minister van Justitie heeft te regt aangemerkt, dat deze wet geen gelegenheidswet is. Ook hij is van die meening, maar hij kan daarmede moeijelijk rijmen dat ik als in één adem er van had gesproken dat Nederland er juist nu belang bij had dat deze wet werd uitgevaardigd, nademaal dien alles om ons heen in onrust verkeerde, terwijl men hier nog rust genoot. Ik geloof dat daarin geen de minste tegenstrijdigheid gelegen is. Wanneer ik de wet beschouw geheel afgescheiden van de tegenwoordige omstandigheden, vind ik daarin, reeds gisteren heb ik het gezegd, geen enkele bepaling, die daaruit gemist kan worden of niet op zich zelve noodig en nuttig is. Maar dit belet niet dat deze wet juist op het gegeven tijdstip zeer heilzaam kan werken, en meer dan het geval zoude zijn wanneer zij in een gewonen staat van zaken wierd uitgevaardigd.

Ik verlang, heeft al verder de spreker uit Leyden gezegd, dat de reiziger aan de grenzen niet bemoeijelijkt worde, maar dat men eerst later hem vrage, of hij bij voortduring in staat is in zijn onderhoud te voorzien. Ik heb reeds gisteren gezegd, en ik geloof dat het eene onomstootelijke waarheid is, dat eene toelating op zoodanige wijze het onmogelijk zou maken het kwaad te keeren, dat men wenscht tegen te gaan. Bijaldien eenmaal een stroom van vreemdelingen aldus ware toegelaten, zoude het niet wel mogelijk zijn, alles weder tot den normalen toestand terug te brengen, en den Staat wederom geheel te zuiveren van hetgeen schadelijk is; men zou daarin op onovorkomelijke zwarigheden stuiten. Wil men het doel bereiken dat men zich voorstelt, dan is het volstrekt noodzakelijk dat art. 1 onveranderd blijve, en ik durf met gerustheid zeggen, dat men door de aanneming van het voorgestelde amendement de wet geheel zal omverwerpen en haar een harer voorname doeleinden zal doen missen.

Nu nog een enkel woord over art. 3 der Grondwet. De spreker uit Leyden heeft gezegd, dat hij niet kon onderstellen dat in de 2de zinsnede van dat artikel iets anders dan in de 1ste zou bedoeld zijn. Redelijkerwijze kan men zulks zeker *a priori* niet aannemen; maar als elke andere verklaring onmogelijk is zal men er wel toe moeten komen. Wanneer men vraagt, wie in wettelijken zin vreemdelingen zijn, dan verwijst de Grondwet naar de bestaande wet, en dat is het Burgerlijk Wetboek, aangezien er geen andere wet bestaat.

De heer ***Donker Curtius***: Men heeft mij toegedicht iets dat ik in dien zin niet heb gezegd, als het nu wordt voorgesteld. Ik heb gesproken van den laatsten tijd, ik heb gesproken van de maatregelen die genomen waren om de berooide vreemdelingen en deugnieten uit het land te houden, en ten dien opzigte heb ik gezegd dat door die maatregelen een gelukkige dunk was ontstaan dat zulk soort van volk zoo gemakkelijk niet in Nederland zou worden toegelaten. Maar goede reizigers, personen die hier komen om ons land te bezoeken, met een nuttig doel: bij dezen

heeft die dunk niet bestaan en zal ook niet geboren worden door deze wet. Volstrekt niet: wat zegt deze wet? Bedelaars, ledigloopers die niets hebben, die weren we, zoo wij *kunnen* — want volkomen zal het niet zijn, dat geef ik toe, — van de grenzen. En indien ze daarover mogten zijn gekomen, dan nemen wij de vrijheid ze 't land uit te zetten. Deugnieten kunnen door het gezag worden verwijderd, en nu zal het een dunk zijn, die wenschelijk is, dat dat soort van volk niet gemakkelijk toegelaten wordt in Nederland, maar integendeel zullen alle anderen de overtuiging hebben dat Nederland in zijn belang, met genoegen zal ontvangen alle diegenen, die om wetenschappen of andere geoorloofde redenen ons vaderland zouden komen bezoeken.

De heer ***Godefroi***: Ik heb het woord gevraagd om, naar aanleiding van hetgeen door den Minister van Justitie is gezegd, eenige weinige aanmerkingen in het midden te brengen. In de eerste plaats wil ik een oogenblik stilstaan bij hetgeen de Minister omtrent de landverhuizers heeft gezegd. Ik heb, toen ik in de zitting van eergisteren over de algemeene strekking van het wetsontwerp het woord voerde, de opmerking gemaakt, dat, indien er speciale verordeningen voor de landverhuizers noodig waren, die verordeningen hetzij in deze, hetzij in eene afzonderlijke wet moesten worden vastgesteld, omdat ik van oordeel was, dat het besluit van den 18den December 1837, waarbij nadere bepalingen omtrent de landverhuizers zijn vastgesteld, niet meer verbindende zal zijn, als deze wet zal zijn aangenomen. Ik blijf dit gelooven, want ik kan mij niet vereenigen met het denkbeeld van den Minister van Justitie, dat landverhuizers iets anders zijn dan die vreemdelingen die korter of langer hier te lande vertoeven.

Er bestaat tusschen doortrekkende personen geen onderscheid, of zij hier vertoeven met het doel om zich in een ander land te gaan vestigen, of met het doel, om ons land uit eenigen anderen hoofde te bezoeken. Het wekt bij mij te meer bevreemding, dat de Minister heeft geoordeeld, dat deze wet in alles voorzag, ook wat de landverhuizers betreft, daar aan het slot der memorie van beantwoording is te kennen gegeven, dat ten aanzien van dezen speciale verordeningen noodig zijn. Het zal mij dus aangenaam zijn nadere inlichtingen daaromtrent te ontvangen of de Minister die verordeningen alsnog noodig oordeelt, en zoo ja, of die in deze wet of elders te huis behooren.

Er is nog een ander punt, waarop ik kortelijk de aandacht der Kamer wenschte te vestigen. De geachte spreker uit Leyden heeft ten aanzien van de toepassing van art. 3 der Grondwet het een en ander gezegd, waarmede ik mij volkomen kan vereenigen. Ik geloof dat er een noodzakelijk verband bestaat tusschen de beide zinsneden van dat artikel, en dat de vreemdelingen in alinea 1 vermeld dezelfde zijn, die bedoeld worden in alinea 2, en alzoo allen die noch Nederlanders, noch ingezetenen zijn. De Minister blijft bij zijne meening volharden dat wij ten opzigte van de vreemdelingen in alinea 2 moeten recurreren tot art. 7 der Grondwet, in dien zin dat zij, die volgens de wet, dat is het Burgerlijk Wetboek, niet zijn Nederlanders, vreemdelingen zijn. Maar juist dat art. 7 bewijst de gegrondheid mijner meening: juist omdat in art. 7 der Grondwet eene tegenstelling gevonden wordt van *Nederlanders* tegenover *vreemdelingen*, zoo wordt daardoor versterkt de daarvan verschillende tegenstelling in art. 3 van *vreemdelingen* tegenover *ingezetenen*. Daarenboven geloof ik, dat de Regering in haar eigen stelsel ten opzigte van dit vraagpunt niet consequent is, en ik zeg dit met het oog op art. 19 van het wets-ontwerp. Wanneer het eene waarheid is, dat de vreemdelingen, in de termen dezer wet vallende, de zoodanigen zijn, welke niet zijn Nederlanders, dan moesten de personen, in art. 19 genoemd, van de bepalingen dezer wet niet worden uitgezonderd, want deze zijn geene Nederlanders. Dit is wel zonder eenigen twijfel waar van de in de laatste plaats daar genoemde vreemdelingen, namelijk die met Nederlandsche vrouwen gehuwd zijn of geweest zijn en uit haar kinderen hebben in Nederland geboren. Maar ook de in de eerste plaats genoemde vreemdelingen, die bij art. 8 van het Burgerlijk Wetboek zijn bedoeld, en die men wil uitzonderen, zijn geen Nederlanders; zij worden ten opzigte van de uitoefening van speciale regten met Nederlanders gelijkgesteld, maar zij zijn daarom nog geene Nederlanders. Het is opmerkelijk hoe dit stelsel juist door dat gedeelte van de geschiedenis der grondwets-herziening wordt bevestigd, waarop de Minister zich beroepen heeft ten voordeele van het zijne. Toen, bij gelegenheid der grondwets-herziening, omtrent het tegenwoordig art. 7 de vraag ontstond, welke wet daar bedoeld wordt, is door de Regering (in de memorie van beantwoording op het verslag der gewone Tweede Kamer) geantwoord: » dat zij niet kon instemmen, dat wanneer bij dat artikel wordt bepaald: » de wet verklaart wie Nederlanders zijn", art 8 van het Burgerlijk Wetboek daarom toepassing zou vinden. Immers artt. 5 en 6 van dat wetboek bepalen uitsluitend wie Nederlanders zijn, en art. 7 zegt uitdrukkelijk: » Vreemdelingen zijn al degenen, die niet in de twee vorige artikelen begrepen zijn." En als nu art. 8 eenige vreemdelingen met Nederlanders gelijkstelt, *worden zij daarom toch geene Nederlanders, maar blijven zij vreemdelingen.* Gij ziet, de Regering verklaart met zooveel woorden, dat zij het gevoelen voorstaat dat de bedoelde vreemdelingen geen Nederlanders zijn. Maar dan strijdt ook met die verklaring de uitzondering van de toepassing dezer wet op de personen, bij art. 19 bedoeld.

En de Regering is zoozeer blijven volharden bij haar gevoelen, dat zij bij eene latere gelegenheid, toen dit onderwerp weder ter sprake kwam, nogmaals heeft gezegd (memorie van beantwoording op het verslag der dubbele Kamer): » Naar het oordeel der Regering kan geen twijfel bestaan, dat, zoo het Burgerlijk Wetboek in art. 8 voor zijne werking vreemdelingen met Nederlanders gelijkstelt, het door die bepaling hen geenszins tot Nederlanders maakt. De Regering bevestigt nadrukkelijk, wat zij daaromtrent vroeger heeft aangevoerd." Gij ziet dus dat in het eigen stelsel der Regering art. 19 eene tastbare inconsequentie daarstelt, maar dat stelsel zelf zoo als ik gezegd heb is niet aannemelijk.

Dit bezwaar blijft, ook na hetgeen door den Minister is aangevoerd, bij mij bestaan. Intusschen zal het mij aangenaam zijn, indien het door eene wijziging in art. 19 aan te brengen kan worden opgeheven, en ik behoud mij voor daaromtrent bij de behandeling van dat artikel een voorstel te doen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt***: Ik zie mij verpligt het amendement van den spreker uit Leyden te bestrijden. Ik behoor tot diegenen, die bepaaldelijk het *systeem* dezer wet zijn toegedaan en kan derhalve niet medewerken tot het aannemen eener wijziging welke dat systeem ten eenen male zoude omkeeren. Ik ben, ik erken het, geenszins gerustgesteld; door hetgeen door den geachten voorsteller gezegd is, dat namelijk uit de weglating der opgenomen voorwaarde in art. 1 geenszins zou volgen, dat zij ook in art. 11 zou moeten vervallen. Dit juist is mij een bewijs, dat hij het systeem der wet wil veranderen. Immers, dat systeem in art. 1 vervat, is van preventiven aard. Om *toegelaten* te kunnen worden, moet de vreemdeling voldoen aan de gestelde voorwaarden. Maar in art. 11 is sprake, niet van *toelating* maar van *uitzetting* en al wat de uitzetting betreft, is *repressief*. Door de voorwaarde uit art. 1 te ligten, zou, al blijft zij ook in art. 11 gevorderd, de wet op het zuiver repressief terrein worden gebragt. — In het voorbijgaan moet ik intusschen opmerken, dat art. 1 niet slechts in art. 11 maar ook in art. 6 wordt aangehaald, en dus de eventuele aanneming van het amendement ook in dat artikel eene wijziging noodzakelijk zal maken.

De voorsteller van het amendement heeft zijne stelling verdedigd door te onderscheiden tusschen doortrekkende vreemdelingen, dat zijn reizigers, en de zoodanige, die zich hier duurzaam vestigen willen. De eerste categorie wil hij geheel vrij en onbelemmerd hebben toegelaten, maar ten aanzien der tweede wenscht ook hij naauwkeurig acht te hebben gegeven op de middelen van bestaan of de gelegenheid om die te verkrijgen. Dit onderzoek zou moeten plaats hebben dan, wanneer de vreemdeling ophoudt reiziger te zijn en aanvangt, zoo als een spreker het gisteren uitgedrukte, *adspirant-Nederlander* te worden. Maar hoe zal de wet deze grens trekken? Hoe zal zij den toegelaten vreemdeling verpligtingen opleggen zonder dat deze het in zijne magt hebbe zich daarvan naar willekeur te ontslaan? Hoe zal het den vreemdeling die zulks ontkennen wil, kunnen worden bewezen, dat hij voornemens is zich hier te vestigen en dat hij zich derhalve aan een onderzoek naar zijne middelen van bestaan moet onderwerpen? Ik vrees inderdaad dat uit een systeem volgens hetwelk ieder ongehinderd moet worden toegelaten, al spoedig de noodzakelijkheid zoude voortvloeijen om ieder ongehinderd op dit grondgebied te blijven dulden en dat alzoo art. 3 der Grondwet tot een ijdelen klank zoude worden gemaakt.

Wat gezegd is omtrent de noodzakelijkheid van bepalingen aangaande landverhuizers, is, naar ik meen, niet van dien aard, dat het op het lot van deze wet van invloed zou kunnen zijn. Het doel toch van deze wet is onze grenzen te sluiten voor gevaarlijke vreemdelingen; maar het komt mij voor dat van alle categorien van vreemdelingen, die der landverhuizers wel de alleronschadelijkste is, juist omdat hunne hoedanigheid van landverhuizers ons borg staat dat zij hier niet zullen vertoeven. Uit den aard der zaak behoeft dus het onderzoek ten aanzien van eigenlijke landverhuizers niet bijzonder streng te zijn. Dit neemt niet weg, dat ik van eene andere zijde gaarne de noodzakelijkheid erken van voorschriften aangaande landverhuizers, maar ik bedoel hierdoor voorschriften *in hun belang*, waardoor zij gewaarborgd zouden zijn tegen vele misbruiken welke ten hunnen aanzien elders en mogelijk ook hier te lande plaats vinden. Zoodanige voorschriften intusschen behooren in deze wet niet te huis, omdat zij noch met de toelating noch met de uitzetting van vreemdelingen in verband staan.

Wat in de laatste plaats de spreker uit Amsterdam heeft in het

midden gebragt, en waarop reeds eergisteren met nadruk is gewezen, aangaande het niet behoorlijk onderscheiden in deze wet tusschen Nederlanders, ingezetenen en vreemdelingen, ook mij komt het voor dat de Minister dit bezwaar niet gelukkig heeft opgelost. Ik zoude mij derhalve wel kunnen vereenigen met een amendement dat de strekking had dit gebrek te verhelpen indien ik niet vreesde dat door zoodanige wijziging de toepassing der wet in vele gevallen moeijelijk zal worden, wanneer men althans, zoo als ik meen dat de bedoeling van dezen spreker is, de categorie van hen die, ofschoon vreemdelingen, als ingezetenen beschouwd zouden worden, zeer ruim wil maken. Ik zal echter om mij dienaangaande te bepalen, den verderen loop der beraadslaging afwachten.

De heer ***Albarda***: In de zitting van gisteren heb ik reeds te kennen gegeven, dat bij mij het bezwaar tegen de wet bestond, dat zij niet duidelijk genoeg de personen aanwees die zij bedoelt. Wat vreemdelingschap is kwam mij voor bij deze wet niet duidelijk genoeg te zijn aangegeven; ik heb daaromtrent van den Minister van Justitie ten antwoord bekomen, dat daaromtrent geen twijfel bestond. Ik kan mij daarmede niet vereenigen, ik geloof dat mijn twijfel niet zoo geheel onredelijk is; zij steunt op de verbetering der Grondwet, toen voor het eerst daarin de bepaling van artt. 7 werd opgenomen. Die was in de vorige Grondwet niet aanwezig, niettegenstaande het Burgerlijk Wetboek toen reeds in artt. 5 en 7 bepalingen had daargesteld wie in het burgerlijke regt voor Nederlanders, wie voor vreemdelingen waren te achten. Ik kan mij dus niet met het gevoelen vereenigen dat, toen de grondwetgever in 1848 de bepaling vaststelde: „ De wet verklaart wie Nederlanders zijn", hij daarmede beoogd zou hebben wat reeds acht jaren vroeger in het Burgerlijk Wetboek geschreven stond. Dan ware het niet de moeite waard geweest die bepaling expresselijk in de Grondwet op te nemen. Immers volgens die opvatting zoude de grondwetgever met dit expresse voorschrift niets hebben gedaan tot ophef van het bezwaar, hetwelk uit art. 1 van het Burgerlijk Wetboek voortspruit, dat de staatkundige regtstoestand onafhankelijk is van het bepaalde in het Burgerlijk Wetboek. Juist daarom omdat deze gegronde twijfel bestond, en omdat de grondwetgever politieke regten had toegekend aan Nederlanders in tegenoverstelling van vreemdelingen en aan ingezetenen in tegenoverstelling van vreemdelingen, was het noodig dat de wet verklaarde, wie volgens de Grondwet de personen waren die onder de namen van *Nederlanders* en *vreemdelingen* bedoeld werden, en tevens zou het noodzakelijk zijn bij die wet aan te wijzen wie al of niet *ingezetenen* zijn. Op dit oogenblik is de zaak zeer duister en de vraag is moeijelijk te beantwoorden: wie is op dit oogenblik ingezeten wie Nederlander? Geene definitie bestaat daarenboven van het ingezetenschap dan in de reglementen der steden en ten platten lande; daarin zijn zeer naauwkeurig de voorwaarden van het ingezetenschap bepaald. Maar men heeft er in deze Vergadering de vruchten van gezien, hoe er op verschillende plaatsen met dat woord *ingezeten* is gehandeld bij gebrek van algemeene bepalingen. In de stad mijner inwoning, waar meerdere inwoners bestaan en vrij wat meerdere belastingen worden betaald dan in veel andere kleinere steden, die een getal van 5 à 600 kiezers bij de ten-uitvoer-legging van het voorloopig kiesreglement opleverden, waren slechts 300 kiezers te vinden. Dit verschil ontstond omdat men in de eene plaats voor ingezetenen nam, allen die haar factisch bewoonden, terwijl men zich elders hield aan de reglementen de vereischten van het ingezetenschap bepalende. Van daar dus het verschil, dat op de eene plaats veel, op de andere weinig kiezers tot de verkiezingen medewerkten. De grondoorzaak hiervan was, dat men bij dit algemeene stemregt van meening was geene bepalingen omtrent het provinciale stemregt, betrekkelijk het ingezetenschap te mogen in aanmerking nemen, en bij ontstentenis van een algemeen voorschrift aan willekeur in de toepassing zich overgaf.

Datzelfde zal weder plaats hebben omtrent de vreemdelingen. Als er eenvoudig van vreemdelingen wordt gesproken, en geen bepaalde aanwijzing wordt gedaan, wie vreemdelingen zijn, dan zal het geval kunnen ontstaan, dat hij, die reeds een geruimen tijd zich in Nederland heeft opgehouden, aldaar zich heeft gevestigd, in 's lands lasten mede heeft gedragen, maar den vorm heeft verzuimd om met een Nederlander gelijkgesteld te worden, en niet expresselijk is toegelaten, na de aanneming dezer wet, ten gevolge van dezelve weder over de grenzen zal kunnen worden gebragt. Dat dit niet de bedoeling der Regering is, daarvan ben ik zeker, en zoodanige uitvoering der wet is zeker in het algemeen niet te wachten, maar bij de groote menigte ambtenaren aan de grenzen, en elders waar deze wet in uitvoering zal kunnen komen, is het te vreezen, dat die niet allen van hetzelfde gezigtspunt bij de toepassing dezer wet zullen uitgaan.

Het is dus noodzakelijk dat bepaaldelijk wordt aangegeven, wie vreemdelingen zijn volgens de wet: ik kom er nogmaals op terug, dat naar mijne meening de Grondwet niet heeft gewild eene verwijzing naar het Burgerlijk Wetboek, gelijk de Minister van Justitie zulks heeft uitgelegd, maar eene duidelijke aanwijzing en uitdrukkelijke verklaring. Het zou mij derhalve aangenaam zijn als de Regering op haar denkbeeld mogt willen terugkomen, en eene algemeene wet daarstellen den staatkundigen stand der personen expresselijk regelende. Moet echter, bij gebreke van zoodanige regeling en bepaling omtrent vreemdelingen, omtrent ingezetenen eene wet worden daargesteld, dan moet ik, indien ik mijne stem er aan geven zal, eene uitdrukkelijke verklaring in de wet erlangen, wie vreemdelingen, wie ingezetenen zijn, die door deze wet zullen kunnen worden getroffen, ten einde willekeur niet mogelijk in de toepassing zij.

De heer ***Duymaer van Twist***: Ik stel er zeer groot belang in, dat deze zaak beslist worde in den zin der Regering en niet in dien van den geachten spreker uit Leyden, en het is daarom, dat ik de vrijheid neem de aandacht te vestigen op hetgeen, naar mijne meening, hier het eigenlijke vraagpunt is, op de vraag wat wij eigenlijk beslissen, indien wij het voorstel der Regering en wat indien wij het amendement van den geachten spreker uit Leyden aannemen. Zoo ik mij niet bedrieg, dan is de vraag deze: als aan onze grenzen zich voordoet een vreemdeling met een regelmatigen pas (op dit vereischte druk ik) *moet* dan de toelating plaats hebben? of, zoo het blijkt dat hij, ofschoon een regelmatigen pas bezittende, geen voldoende middelen van bestaan heeft of kan verkrijgen, zal dan het gezag de bevoegdheid hebben hem af te wijzen of toch verpligt zijn hem toe te laten? Neemt men het stelsel aan van den spreker uit Leyden, dan zal de Regering elk *moeten* toelaten die slechts een regelmatigen pas bezit, ook zoo het mogt blijken, dat hij geen voldoende middelen van bestaan heeft of kan verkrijgen. Niet alzoo volgens het voorstel der Regering; en hierin is het onderscheid gelegen.

Nu heeft men, en wel vooral in de zitting van gisteren, gezegd: dat onderzoek aan de grenzen zal uit den aard der zaak in de meeste gevallen niet kunnen plaats hebben. Ik stem zulks toe: ik geloof ook dat men zelfs in de meeste gevallen niet trachten zal dat onderzoek te doen. En indien dit dan zoo is, wat volgt er uit? Dit, dat dan althans in alle die gevallen de wet *onschadelijk* zal zijn.

Ik erken evenwel dit is niet voldoende om eene wet te doen aannemen; als wij haar zullen aannemen moet zij ook *nuttig* kunnen werken; en nu geloof ik inderdaad, dat zij in sommige, in vele gevallen nuttig werken kan. Als aan de grenzen iemand komt, voorzien van een regelmatigen pas, en het blijkt reeds zonder een scrupuleus onderzoek, dat hij geene genoegzame middelen van bestaan bezit, en niet in staat is zijn brood te verdienen, dan is het nuttig hem niet toe te laten, en dit zelfs verkieslijker dan hem korten tijd na zijne toelating weder uit het land te zetten.

Men zal welligt zeggen: „ zoo iets is ondenkbaar, zoo iemand zal geen regelmatigen pas hebben." Ik moet dit betwijfelen, vooral na hetgeen wij gisteren hebben gehoord.

Er is toen veel gesproken van die *Auswanderungspässe*, die, naar het schijnt, in Pruissen zeer gemakkelijk te bekomen zijn, misschien wel te gemakkelijker naar mate iemand minder middelen van bestaan heeft. Slechts dit enkele voorbeeld haal ik aan om het nut te toonen dat de zaak kan hebben. Nemen wij het voorstel der Regering aan en komt dan iemand met een *Auswanderungspass* (die toch wel een *regelmatige* pas zal zijn), maar het blijkt dat hij geen middelen van bestaan heeft noch kan verkrijgen, dan zal men hem kunnen afwijzen.

Ik erken voor het overige volkomen dat het stelsel van het gouvernement voor misbruik vatbaar is; maar men moet mijns inziens niet al te zeer voor misbruik vreezen; alle magt is voor misbruik vatbaar, en zoo men de magt zoodanig wilde omschrijven, dat geen misbruik mogelijk ware, dan zou er geen magt in het geheel mogelijk zijn. Maar een waarborg tegen zoodanig misbruik is gelegen in de verantwoordelijkheid der uitvoerende magt.

Ik zal mijne stem derhalve aan het amendement van den spreker uit Leyden niet kunnen geven.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***: Ik zal na deze reeds zoo lang gerekte beraadslagingen noch over de strekking der wet, noch over art. 1 het woord voeren, maar alleen de redenen blootleggen waarom ik, ofschoon de gevoelens van den geachten spreker uit Leyden uit een bespiegelend oogpunt en met het oog op de Grondwet toegedaan, toch niet voor zijn amendement stemmen zal. Wij zijn het ten opzigte van het ontwerp daaromtrent eens, dat het bedoelt uitvoering aan de Grondwet te geven. Daartoe moet men den zin der Grondwet wel verstaan, en nu ben ik het volkomen eens, dat men, zonder de beginselen der wets-uitlegging te schenden, aan het woord *vreemdelingen* van alinea 2 van art. 3 der Grondwet geen andere beteekenis kan hechten, dan aan datzelfde woord in alinea 1 van dat artikel.

In de 2de alinea zijn duidelijk die vreemdelingen genoemd, die werkelijk tegenover ingezetenen staan. De wet heeft dus ten doel de regeling van de toelating en uitzetting van die vreemdelingen, die tegenover de ingezetenen gesteld worden. Als dit het doel is, dan is, naar mijn begrip, de wet eenigzins onsystematisch ingerigt en verdient zij daarom berisping. Twee hoofdklassen van dusdanige vreemdelingen zijn er (want Nederlanders, ofschoon buiten het Rijk wonende, en dus geene ingezetenen, zijn toch geene vreemdelingen), de zoodanigen die als reizigers herwaarts komen, en de zoodanigen die het kennelijk doel hebben zich hier te vestigen en in de bescherming die bij de 1ste alinea wordt toegezegd te deelen. Wilde men nu de wet systematisch inrigten, dan behoorde men die groote onderscheiding te volgen, en wat nu de eerste categorie, de reizigers, betreft, zoo heeft men ook daarbij eene groote classificatie: 1°. de op zich zelf staande reizigers; 2°. zij die met massa's komen, waartoe de landverhuizers behooren.

Tot de 2de groote afdeeling behooren zij, die tot het ingezetenschap willen komen, en dus is het eene noodzakelijke behoefte het karakter van ingezetenschap bij de wet vast te stellen.

Ik geloof werkelijk dat de wet, indien zij dienovereenkomstig ware ingerigt, eene meer systematische houding zou hebben, en dat menige bedenking alsdan van zelve opheldering erlangen zou. Maar dat neemt niet weg dat de wet nog aanneembaar kan wezen.

En nu moet ik met een enkel woord zeggen, waarom ik mij met het voorgestelde amendement niet zal vereenigen. Er is namelijk tweederlei hoofdklasse van vreemdelingen, gelijk ik reeds aangaf: doortrekkende en zich vestigende. Nu geef ik gaarne toe dat de bescherming van het land tegen het meer en meer invretend pauperisme, vooral te pas komt als een vreemdeling er toe wil overgaan om ingezeten te worden; maar dit neemt niet weg dat de Regering het zeer noodzakelijk kan achten, om de voorwaarde dat men in zijn onderhoud kan voorzien, algemeen te maken en ook tot de tweede categorie uit te strekken, zoodat zij zoowel voor de doortrekkende als voor de zich hier vestigende vreemdelingen gelden zal. De wet is dan wel niet systematisch, maar aan hetgeen ik meen te kunnen vorderen is voldaan, en ik zie niet in dat de Regering, die beide klassen aan hare bepalingen wil onderwerpen, moet worden tegengewerkt.

Ik zal dus, hoewel ik het in beginsel met den geachten spreker uit Leyden eens ben, niet voor zijn amendement maar voor het wets-voorstel stemmen, en de uitvoering der wet ten deze afwachten.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** deelt de Pruissische verordeningen mede, waarvan hij in de vorige zitting heeft melding gemaakt.

De heer ***Thorbecke*** vraagt en bekomt verlof om ten derden male het woord te voeren en zegt dat hij den Minister niet beantwoorden zal maar de beslissing aan de Vergadering wil overlaten, daar hij, nu hij zijn amendement heeft voorgedragen en de Minister daarop geantwoord heeft, de zaak als in staat van wijzen beschouwt. Een enkel woord slechts wil hij antwoorden aan den spreker uit Deventer, met wien hij bijzonder gaarne zegt te discussieren, omdat gewoonlijk diens advies veel licht over de zaken in quaestie verspreidt. Die spreker heeft niet zoo zeer van de wet zelve, als wel van hare uitvoering gesproken. Hij heeft die wet verdedigd, als of in het 1ste artikel stond, wat volgens het amendement daarin gelegen zou worden, en als of dan een 2de artikel volgde, waarin van de toelating op een regelmatig paspoort wierd gewaagd. Hij heeft haar verdedigd, als of in art. 1 niet meer stond dan het amendement zou medebrengen, en of dan in art. 2 de exceptie van de middelen van bestaan was opgenomen. Dan voorzeker zou de bevoegdheid, die nu het beginsel der wet is, eene bevoegdheid bij uitzondering zijn. Die bevoegdheid als regel te stellen, dit wil de spreker door zijn voorgedragen amendement bestrijden.

De heer ***Duijmaer van Twist***: Het schijnt dat ik mij onduidelijk heb uitgedrukt; ik zal er dus nog een enkel woord tot opheldering bijvoegen. Ik heb gesproken over de uitvoering der wet, omdat ik meen, dat, wanneer men geroepen is te beoordeelen of eene wets-bepaling goed en aannemelijk is, men wel gedwongen is te letten op het effect, dat de toepassing en uitvoering dier bepaling zal hebben. Op die wijze dan over de uitvoering sprekende, heb ik beweerd, dat, als het gouvernement de bevoegdheid zou hebben een vreemdeling af te wijzen, ook indien hij een regelmatigen pas bezat, het dan noodig was, die bevoegdheid bij art. 1 der wet niet uit te sluiten, en dat men dan niet het amendement van den geachten spreker uit Leyden moest aannemen, daar dit aan het Gouvernement die bevoegdheid zou ontnemen. In dit amendement toch leest men: » Vreemdelingen *worden* in Nederland toegelaten, enz." Dat is een positief voorschrift, waarvan het Gouvernement niet zou vermogen af te wijken. Stel nu, dat art. 1 gelezen wierd, zoo als de spreker uit Leyden voorstelt; en dat daarop dan in art. 2 volgt: » De toelating heeft plaats op een regelmatig paspoort." Dus *moet* de Regering den vreemdeling toelaten. Het is met dat artikel niet als met artt. 3 en 4; die zijn *facultatief*, maar art. 2 is *positief*, en derhalve zou, bij aanneming van het amendement van den spreker uit Leyden, de Regering strijdig handelen met de voorschriften der wet, als zij een vreemdeling met een regelmatig paspoort afwees.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik begin met te verklaren dat ik mij volkomen vereenig met de uitlegging, door den laatsten spreker gegeven. Hij heeft volkomen juist aangemerkt, dat de vreemdeling, die met een regelmatig paspoort verschijnt, in het systeem van den spreker uit Leyden moet worden toegelaten. Er bestaat dus geen keuze: de vreemdeling kan niet worden afgewezen. Dat dus de strekking van het amendement allergevaarlijkst is, zal ik niet nader behoeven te ontvouwen.

Sommige aanmerkingen omtrent eenige punten wil ik nog met een enkel woord beantwoorden. Men heeft mij tegengeworpen, dat het niet wel te verklaren was, waarom het onnoodig zoude zijn wettelijke bepalingen vast te stellen aangaande de landverhuizers, terwijl deze wet toepasselijk zou zijn op hen, die voor hun genoegen of met een wetenschappelijk doel reizen. Ik geloof te kunnen volstaan met de aanmerking, dat er een groot onderscheid bestaat tusschen de eerstgenoemden, die het land slechts doortrekken, en de laatstgemelden die zich daarin wenschen op te houden. Ten aanzien van dezen alleen kan er sprake zijn van eene eigenlijk gezegde toelating.

Ik zal niet verder uitweiden over hetgeen betreft de beteekenis van het woord » vreemdelingen" in de 2de alinea van art. 3 der Grondwet. Voor mij is het duidelijk, dat men, bij gemis van andere wets-bepalingen, zich rigten moet naar de bestaande, dat is naar die van het Burgerlijk Wetboek. Ik wil daaruit niet hebben afgeleid, dat het misschien niet oirbaar en nuttig zou kunnen zijn, dit onderwerp bij eene afzonderlijke wet te regelen. Het is mogelijk dat zich te eeniger tijd de noodzakelijkheid daarvan zal doen gevoelen, maar tot zoolang houd in mij aan het bestaande.

Wijders heeft men nog opgemerkt, dat er tusschen art. 19 en de overige gedeelten der wet tegenstrijdigheid zou bestaan. Ik verklaar, dat ik niet wel den grond bevroeden kan, waarop die tegenwerping berust. Deze wet betreft alle vreemdelingen zonder onderscheid. Maar men is van oordeel geweest dat men hare werking niet zoover moest uitstrekken, dat er niet enkele uitzonderingen zouden bestaan, en men heeft gemeend, dat op hen, die met Nederlanders waren gelijkgesteld, schoon vreemdelingen blijvende, de wet niet moest toepasselijk zijn. Ik vind dus tusschen deze en de overige bepalingen der wet geene tegenstrijdigheid maar overeenstemming. En hiermede beantwoord ik tevens den spreker uit Friesland ten aanzien van de onzekerheid der beteekenis van het woord » vreemdelingen". Ik wil toestemmen, dat in andere opzigten de aanmerking van dien spreker juist zou kunnen zijn; doch zij is dit mijns inziens niet met opzigt tot de toepassing dezer wet. Juist uit art. 19 vloeit voort wie men voor vreemdelingen te houden hebbe, namelijk allen die geen Nederlanders zijn, al zijn zij ook met Nederlanders gelijkgesteld. Echter zal deze wet niet op allen zonder onderscheid toepasselijk zijn; hare werking wordt bepaald tot die vreemdelingen die niet vallen in de termen van art. 19.

De heer ***Dommer van Poldersveldt***: Alvorens tot de stemming over te gaan, wil ik een enkel woord in het midden brengen, ten einde mij zelven vrij te waren van de beschuldiging van inconsequentie. Na hetgeen ik gisteren heb gehoord omtrent de bedoeling van art. 1, komt het mij voor, dat het gedeelte van dat artikel luidende: » die voldoende middelen van bestaan hebben, » of door werkzaamheid kunnen verkrijgen" van dien aard is, dat men even goed het amendement van den spreker uit Leyden kan aannemen. Ik zie nu, dat men volgens dat artikel niemand zal kunnen weren, zelfs niet een kreupele of blinde, want ook deze zullen voldoende middelen van bestaan kunnen verkrijgen; het tegendeel zal ten minste zeer moeijelijk te bewijzen zijn.

Ik zal dus voor het amendement, en, bij afstemming daarvan, tegen het artikel stemmen.

De heer ***Poortman***: Ik zou het woord, na eenmaal mijn gevoelen te hebben kenbaar gemaakt, niet andermaal opvatten, indien ik niet gisteren door den heer Minister van Justitie eene

eer had hooren verkondigen, die ik met alle kracht en ernst meen e moeten bestrijden. De Minister verklaarde, dat hij mijne tegenverping niet had gevat; ik hoop, dat ik den Minister niet zal hebben begrepen. Ter beantwoording van hetgeen door mij was aangevoerd, dat hier het repressive stelsel vóór het preventive moest gelden, heeft hij gezegd, dat het altijd beter is het kwaad voor te komen dan het te straffen. Ik moet mij tegen die leer met ernst verzetten. Die leer bevreemdde mij zeer in den mond van den Minister, die niet onbekend kan zijn met den strijd te dezer zake gevoerd, en vooral ook in den mond van hem die geroepen is om de tegenwoordige Grondwet in werking te helpen brengen en uit te voeren. Immers indien die leer algemeen gelden moet, weg dan met alle vrijzinnige beginselen in die Grondwet geschreven, weg met de vrijheid der drukpers, met het regt van vereeniging en vergadering en wat dies meer zij. Al die vrijheden *kunnen* misbruikt worden, en van alle kan het dus gelden: het is beter het kwaad te voorkomen dan het te straffen.

Ik hoop, zeide ik, dat ik den Minister niet zal begrepen hebben en dat het dus zijne bedoeling niet is geweest, die leer zoo onbepaald te verkondigen, want, zoo ik daaruit eene gevolgtrekking tot zijne staatkundige geloofsbelijdenis, die ons nog niet is bekend geworden, moest maken, dan zou ik meenen den wensch, waarvan gisteren een welsprekend redenaar in het slot zijner rede met betrekking tot den Minister van Justitie melding maakte, tot den mijnen te moeten maken. Die leer is *in abstracto* waar, maar daarom is het des te gevaarlijker haar in het algemeen te verkondigen. Zij is niet altijd waar in concreto, en vooral ook gaat zij niet op in een constitutionnelen regeringsvorm, want zij vernietigt de vrijheid. Ik verlang geen overdreven liberalismus, maar de voorgedragene leer moet ik bestrijden omdat zij de betamelijke en onmisbare vrijheid niet gedoogt. Ik verzet er mij tegen ook ten aanzien van het tegenwoordig wets-ontwerp. Ik doe zulks ook omdat hare toepassing ons finantieel belang zeer zou benadeelen, iets wat, naar ik geloof, vooral in den tegenwoordigen tijd, niet uit het oog mag verloren worden.

Wat zal het gevolg zijn als wij art. 1 in toepassing brengen? Al degenen die zich aan de grenzen aanmelden, zullen aan die belemmerende bepaling onderworpen zijn. Stel nu dat van hen een vijfde gedeelte moet worden geweerd, dan zullen de vier overige vijfde gedeelten met noodelooze formaliteiten gekweld worden. En dat zal men doen in een land van handel en nijverheid, dat het grootste belang heeft bij een vrij verkeer, dat nog onlangs ondervonden heeft, wat eene belemmering van het verkeer ten aanzien der koloniale producten heeft te weeg gebragt. Ik heb gemeend hierop nogmaals de aandacht der Vergadering te moeten vestigen, omdat ik onder de verdedigers van de wet niemand heb gevonden die de zaak van die zijde heeft beschouwd, en het oog gevestigd op de nadeelen die uit de aanneming dezer wet zouden kunnen ontstaan, tegenover de nadeelen aan hare verwerping verbonden. Wij hebben hier reeds genoeg formaliteiten en lasten; zij behoeven waarlijk niet vermeerderd te worden. Ook ik verlang, dat het nadeel door landloopers en bedelaars te weeg gebragt ophoude, en ik geloof dat, zoo het beginsel van het repressief systeem op den voorgrond wierd geplaatst, alle belangen bevredigd konden worden. Het komt mij voor, dat, als men eenvoudig in art. 1 bepaalde, dat *alle* vreemdelingen zullen worden toegelaten, en vervolgens, dat zij, zich vestigende en verblijf houdende zonder genoegzame middelen van bestaan te bezitten, door uitzetting zouden kunnen verwijderd worden, en daarvan proces-verbaal moest worden opgemaakt, dit vrij wat beter zou zijn dan hetgeen thans is voorgesteld. Zoo dat wierd aangenomen, had de Regering de handen veel ruimer dan thans. Ik geloof niet, dat het mogelijk is, de zaak in haar geheel bij de wet te regelen; daarom wilde ik aan de Regering die meerdere ruimte geven. Maar aan den anderen kant, verlang ik ook geen wet wier bepalingen men naar bloote willekeur al of niet toepast. Ik vrees niet dat de Hooge Regering zelve misbruik van de voorgedragene bepalingen maken zal. Ik vrees dit niet, omdat de ministers verantwoordelijk zijn, en hierin des noods ook het middel aanwezig is om misbruik van harentwege te keeren. Maar ik vrees juist, dat zij, om het door mij beoogde doel te bereiken, de wet meermalen niet zal toepassen; en dit wil ik niet. De voorstanders van het ontwerp vleijen zich met dusdanige willekeur; ik kan mij daarmede niet vereenigen. Waar eene wet is, moet zij worden nageleefd, ook en in de eerste plaats zelfs door de Regering, anders liever geen wet. Buitendien, wij weten dat een Minister de toepassing der wet niet altijd in handen heeft; maar dikwijls die voor een groot gedeelte aan mindere ambtenaren moet overlaten. Die mindere ambtenaren zullen doen wat de Minister nagelaten wilde hebben, en zij zullen in hun regt zijn, omdat de wet het voorschrijft, en zoo zij het niet deden, zij zouden strafschuldig zijn.

En wat zou voortvloeijen uit hetgeen ik verlang? Daaruit zou voortvloeijen dat die verpligting niet bestond, dat noodelooze formaliteiten wierden weggenomen en dat men zou kunnen letten op degenen waarop men wilde en moest letten. Nu zal de wet, gelijk de Minister en de spreker uit Kampen wilde, niet op iedereen worden toegepast, maar ook slechts op enkelen en naar goedvinden; doch dat zal zijn in strijd met de wet. Naar mijn voorstel daarentegen zou de wet zulks veroorloven. Daarenboven als men aannam wat ik wensch, dan zou men niets anders hebben dan hetgeen *facto* reeds bestaat of gedaan wordt om het gevreesde kwaad te verhoeden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

In de rede van den laatsten spreker is iets voorgekomen, dat mij de verpligting oplegt om nog een enkel woord te zeggen. Hij heeft namelijk gezegd, dat de gisteren door mij geuite stelling, dat het beter is het kwaad te voorkomen dan het naderhand te straffen (ik geloof eigenlijk niet dat ik het woord *straffen* heb gebruikt), tot het denkbeeld moest leiden, dat ik dit in geheel algemeenen zin had gezegd, en dat er dus weinig goeds te verwachten was van eenen Minister, die alles maar wilde prevenieren, en dusdoende alle grondwettige vrijheden doen te loor gaan. Ik hoop en vertrouw dat het bij weinigen uwer zal opkomen, dat zoo iets in mijne zienswijze gelegen is. Ik heb gezegd dat er omstandigheden waren, die mij weêrhielden eene staatkundige geloofsbelijdenis af te leggen, en ik blijf daarbij volharden. Maar ik zie mij nu gedrongen te verklaren, dat naar mijne overtuiging de bepalingen der Grondwet, met name ook de zoodanige, die vrijzinnige beginselen ten grondslag hebben en daarmede overeenstemmende regten of vrijheden schenken, geheel ter goeder trouw, naar hare strekking en bedoeling, moeten worden in werking gebragt, en dat zoodanige toepassing der Grondwet in mij altijd een warm voorstander zal vinden. Toen ik de bedoelde woorden uitte deed ik zulks met betrekking tot dit wets-ontwerp. Velen uwer hebben getoond mijn gevoelen *in casu* te zijn toegedaan. Zij erkenden dat men de vreemdelingen die ons kunnen schaden reeds aan de grenzen moest afweren en zij hebben dus met opzigt tot dit onderwerp ingestemd met hetgeen ik ook in dien zin alleen heb gezegd, dat het beter is het kwaad te voorkomen dan het naderhand te keer te gaan door moeijelijke en welligt ontoereikende maatregelen.

Daar niemand verder het woord verlangt, worden de beraadslagingen over art. 1 gesloten verklaard, en het eerst in stemming gebragt het door den heer Thorbecke voorgestelde amendement, dat met 49 tegen 13 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Reinders, Verweij Mejan, Thorbecke, Poortman, Fokker, Jespers, Dullert, Meeussen, Zijlker, van der Linden, Dommer van Poldersveldt, Engelen en Albarda.

Tegen hebben gestemd de heeren: Heemskerk, Groen van Prinsterer, van Voorst, de Villers de Pité, van Rijckevorsel, Lotsy, Luijben, Duijmaer van Twist, Scheltinga Winterberg, de Monchy, Smit, Costerus, van Zuijlen van Nyevelt, Leclercq, Bots, Lambrechts, van Hall, Sloet tot Oldhuis, Dirks, Schooneveld, van Hasselt, van Eck, Schiffer, van Heiden Reinestein, van der Heijde, de Man, Wichers, Wijnaendts, Boxman, de Moraaz, van Doorn, van Walchren, van Randwijck, Slicher van Domburg, Storm van 's Gravesande, van Nispen van Sevenaer, Donker Curtius, Boreel van Hogelanden, Borret, Nedermeijer van Rosenthal, van Heloma, Bachiene, Mutsaers, Anemaet, van Naamen, de Lom de Berg, Godefroi en de Voorzitter.

Daarna wordt het artikel zelf in hoofdelijke omvrage gebragt en met 52 tegen 11 stemmen aangenomen, zijnde thans ook de heer Hengst aanwezig.

Tegen hebben gestemd de heeren: Verweij Mejan, Thorbecke, Poortman, Fokker, Jespers, Dullert, Meeussen, Wijnaendts, van der Linden, Dommer van Poldersveldt en Engelen.

De beraadslagingen over het *tweede artikel* worden geopend.

De heer ***Wintgens*** heeft daarover het eerst het woord en zegt:

Wij hebben in de zitting van gisteren eene bedenking hooren inbrengen ten aanzien van de definitie der buitenlandsche paspoorten in dit artikel. De spreker uit Almelo meende dat het voorzigtiger zou zijn de definitie daaruit geheel weg te laten. Ik deel die meening ten volle. Ik geloof dat die definitie onnoodig, onjuist en onvolledig is. Dat zij onnoodig is, volgt, geloof ik,

daruit dat alinea 1 van het artikel inhoudt: » De toelating heeft plaats op een *regelmatig* buitenlandsch paspoort;" het kan dus veilig aan de politie worden overgelaten daaromtrent te decideren.

Dat zij onjuist is, blijkt reeds uit litt. *a* » afgegeven door of van wege de Regering van het land waartoe de vreemdeling behoort;" maar nu zal het toch wel waar zijn, dat een pas door eene andere regering afgegeven ook is een regelmatige pas. Ook acht ik het min verkieslijk altijd het visum van den diplomatieken of consulairen agent te vorderen; er kunnen omstandigheden zijn, waarin zulks niet volstrekt noodzakelijk is. Ten derde wordt gevorderd dat de pas niet verjaard zij. Er zijn landen waar het visum geldt voor prolongatie, en dus zou deze bepaling in de toepassing tot ongeregeldheden aanleiding kunnen geven.

Dat eindelijk de definitie onvolledig is, is daarin gelegen dat zij alleen de paspoorten zoo als zij daar liggen geldt, en niet de personen, die ze bij zich moeten hebben. Als de definitie volledig ware, dan moest er ook in gevonden worden, dat blijken moest, dat de houder van den pas ook was eigenaar, door opgave van signalement enz.

Eindelijk vind ik de bepaling ook daarom niet goed, omdat hier in effecte voorschriften aan vreemde regeringen worden gegeven. De passen der onderscheidene landen zijn zeer verschillende en hier werden aan vreemde regeringen daaromtrent regelen gesteld.

Ik geloof niet dat dit bij de wet geschieden kan, en ik meen dus, dat het beter is de definitie geheel weg te laten en de zaak over te laten aan de ambtenaren der politie. Ik stel dus als amendement voor, eenvoudig te lezen de 1ste alinea, en de vier overige alinea's weg te laten.

Daar dit amendement genoegzame ondersteuning vindt, zal het een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De heer ***Lotsy***: Ik heb het woord gevraagd om al dadelijk de hoofdstrekking van het voorgestelde amendement te bestrijden. Eene aanmerking, welke veelvuldig op onze wetten wordt gemaakt in deze, dat zij op zich zelve onvolledig zijn en naar andere wetsbepalingen, instructien en dergelijke verwijzen. Het gevolg daarvan is dat men meer dan noodig is aan het goeddunken der Regering of der uitvoerende magt is overgelaten.

Als wij nu hier eenvoudig lezen de 1ste alinea, dan rijst bij mij en, geloof ik, ook bij anderen de bedenking, dat dan geheel aan de onbepaalde, om niet te zeggen willekeurige uitlegging der Regering wordt overgelaten, wat een regelmatig buitenlandsch paspoort zij. Nu de Regering hier deze bepaling heeft opgenomen, meen ik dat in het belang van den vreemden reiziger, die zich aan onze grenzen aanbiedt, betere waarborgen aanwezig zijn, dan wanneer geheel onbekende voorschriften aan het goedvinden der uitvoerende magt waren overgelaten. Ik treed dan niet in de quaestie of deze bepaling geheel volledig is, maar ik verlang eene bepaling wat volgens de Regering een regelmatig buitenlandsch paspoort is: naar mijn oordeel kan men dit artikel gemakkelijker aannemen indien zoodanige bepaling er in voorkomt, en op dien grond bestrijd ik de hoofdstrekking van het amendement.

De heer ***van Heiden Reinestein***: Ik beaam geheel het zoo even door den spreker uit Dordrecht gezegde ten aanzien van het amendement, door het lid uit de residentie voorgedragen. Ik heb ten opzigte van hetgeen door dat lid is gezegd met betrekking tot de visa van den consul of consulairen agent nog dit er bij te voegen, dat die formaliteit wel degelijk van het hoogste belang is te achten. Het is een waarborg, dat geen personen, die door eene Regering, welke er prijs op stelt ze te slijten, worden verwijderd, hier zullen binnenkomen. De consul zal hun geen visum verleenen, als ze geen middelen van bestaan hebben of er bezwaar bestaat ze toe te laten. Wat betreft het signalement, ik meen dat dit nooit op de passen wordt achterwege gelaten. Ik heb in mijne qualiteit honderden passen gezien, maar het nog nooit er op gemist. Het visum door een ambtenaar des Rijks is hoogst doelmatig; het is de eenige weg, die er bestaat, om zich te overtuigen, dat de houder de middelen, die hij had, heeft blijven behouden.

Het is op deze gronden, dat ik tegen het amendement zal stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik acht het voor de regelmatige uitvoering der wet van het hoogste belang, dat art. 2 onveranderd blijve. Men houde wel in het oog, als er sprake is van weglating van bepalingen, welke de strekking is dier bepalingen in verband met de overige. Het wets-ontwerp zegt: de vreemdeling *moet* worden toegelaten op een regelmatig buitenlandsch paspoort. Daardoor krijgt hij *regt* op de toelating; zoo hij zoodanig paspoort niet bezit, heeft hij geen regt op toelating, maar *kan* hij worden toegelaten, als het blijkt dat hij geen verdachte bedoelingen heeft. Het is dus in het belang van de betrokkene autoriteiten zoowel als in dat der vreemdelingen, dat de vereischten van zoodanigen pas in de wet worden uitgedrukt: van de autoriteiten, opdat zij weten waaraan zij zich te houden hebben; van de vreemdelingen, omdat zij, houders zijnde van een met de vereischten der wet overeenstemmend paspoort, kunnen vorderen, om te worden toegelaten; terwijl, wanneer men de nadere omschrijving weglaat, de toelating altijd min of meer van het inzigt der betrokkene ambtenaren wordt althans kelijk gemaakt. Het amendement heeft dus inderdaad eene zeer onvrijzinnige strekking.

Ik kan derhalve niet toestemmen dat de definitie onnoodig is; evenmin kan ik toegeven dat zij onjuist zou wezen. Wel heeft men gezegd: » Ook door andere regeringen dan die van het land waartoe de vreemdeling behoort, kan hem een pas gegeven worden, en ik stem dit toe. Maar wat doet dit ter zake? Hier is alleen de vraag, wat is in het oog der wet een regelmatig buitenlandsch paspoort? Om als zoodanig te kunnen worden aangemerkt moet het afgegeven zijn door de regering van het land waartoe de vreemdeling behoort. Is dit het geval niet, dan kan hetzelve slechts als geleibrief gelden; de vreemdeling kan daarop worden toegelaten, doch hij heeft geen regt om dit te vorderen.

Het *visum* van den diplomatieken of consulairen agent is een allerbelangrijkst vereischte, gelijk reeds door een afgevaardigde uit Drenthe werd aangemerkt. Daarin toch is in den regel de waarborg gelegen, dat de houder van den pas gerustelijk kan worden toegelaten.

Wij mogen en kunnen, zegt men, geen voorschriften geven aan buitenlandsche mogendheden. Ik erken dit; maar het staat ons toch vrij te bepalen wat wij in eenen pas verlangen, opdat de vreemdeling *regt* hebbe op toelating. Voldoet de pas daaraan niet, dan kan hij als geleibrief dienen en zijne waarde is niet geheel verloren.

Reeds gisteren is gezegd, dat de bepaling omtrent het niet verjaard zijn onaannemelijk is, omdat men niet kan vorderen, dat een reizend vreemdeling telkens naar zijn land zal terugkeeren om zijn pas te doen verlengen. Ik antwoord hierop dat het hem vrij staat dit te doen of te laten, maar dat een verjaarde pas niet regelmatig kan genoemd worden en dus alleen kan gelden als geleibrief.

Ik meen dat dit een zuiver stelsel is.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard en het eerst in stemming gebragt het door den heer Wintgens voorgestelde amendement, dat met 41 tegen 20 stemmen wordt verworpen; hebbende de heeren Smit en de Man zich verwijderd.

Voor hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, van der Linden, Donker Curtius, Dommer van Poldersveldt, Engelen, Borret, Nedermeijer van Rosenthal, Wintgens, van Voorst, Luijben, Scheltinga Winterberg, Costerus, Fokker, Jespers, Schooneveld, van Hasselt, Dullert, Wichers, Wijnaendts en Zijlker.

Daarop wordt het artikel zelf in hoofdelijke omvrage gebragt en met 55 tegen 6 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Wijnaendts, van der Linden, Poortman, Jespers, Dullert en Meeussen.

Daarop wordt art. 3 van het wets-ontwerp zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over *artikel 4* vraagt

de heer ***Zijlker*** het woord en zegt: De bezwaren, tijdens de discussie over de algemeene strekking van dit wets-voorstel, tegen hetzelve geopperd, hebben mij geschenen, grootendeels het gevolg te zijn, hetzij dan in meerdere of mindere mate, van het preventive beginsel in hetzelve doorstralende. Gelijk ik reeds vroeger heb aangemerkt, maakt ook dit voor mij het groote, en wel een zeer groot bezwaar uit, 't welk ik in de wet vind opgesloten. Tot wegneming van deze bezwaren, althans grootendeels, zoude mij een amendement op art. 4 wenschelijk schijnen. Eenigzins sterk, doch dan misschien ook wel eenigermate met de warmte der improvisatie, heeft de heer Minister van Justitie gisteren echter die preventive maatregelen in bescherming genomen. Even als den geachten vertegenwoordiger van Schiedam, heeft toen die uitdrukking ook mij eenigermate

mate verontrust; het verheugt mij daarom, dat de Minister in de gelegenheid is gesteld geweest, om dien indruk weder weg te nemen. Om het groote gewigt der zaak, 't welk in 't algemeen in het al of niet volgen van dat beginsel ligt opgesloten, om het nog daar te stellen aantal organieke wetten, waarbij dit vraagpunt zich nog meermalen zal voordoen, en eindelijk, omdat mijne overtuiging mij, om de tegenwoordige behoeften onzer maatschappijen, tot een verklaard vijand en tegenstander maakt van alle preventive maatregels, in zoover dit door den drang der omstandigheden niet dringend, niet gebiedend wordt gevorderd, en ik dus van meening ben, dat men in de toepassing van dezelve altijd hoogst omzigtig behoort te werk te gaan, daarom kan ik evenwel niet voorbij, om hierop bescheidenlijk nog met een enkel woord terug te komen.

Zeer kort geleden stond er nog in Duitschland eene partij aan het hoofd der zaken — en het zal te bezien staan, of zij — voor korten tijd althans — nog niet weder haar verloren terrein zal herwinnen — eene partij, die de overtuiging was toegedaan, dat men meest overal het kwaad door preventive maatregels moest voorkomen; men betwistte zelfs den burger, ten einde hem rustig en kalm bij zijne eigene en buiten eenige bemoeijing met 's lands zaken te houden, het regt van petitie, men hield de drukpers onder censuur, om hem aldus tot orde en van het kwaad terug te houden, enz.

Tegen zoodanige en ook andere preventive maatregels, als bijv. tegen het regt van den burger tot vereeniging en vergadering, en dergelijke, moet ik mij nogmaals, even als de heer Poortman, ten sterkste verklaren, gelijk ik overtuigd ben, Mijne Heeren, dat velen van u met ons hiertegen zullen zijn.

Naar 't mij geschenen heeft, hadden — als gezegd — de meeste der aangevoerde bezwaren dan ook wel hierin hunnen grond, en dit wel te regt; want kon men hier met die maatregelen van voorzorg alleen treffen de schadelijke vreemdelingen, dan zouden dezelve wel weinig tegenkanting ontmoeten; maar juist, terwijl dit onmogelijk is, terwijl tevens de nuttige en voor ons hoogst wenschelijke vreemdelingen ook hierdoor worden getroffen, juist daarom heeft *dat* preventive in dezen zulk een bedenkelijk aanzien, en schijnt inzonderheid ook de waarborg tegen onwelvoegelijkheid, belemmering en bemoeijelijking uitsluitend gelegen in de veronderstelling van de billijkheid en het rigtig oordeel van dien éénen politieambtenaar, aan de grenzen, niet voldoende tegen somtijds zeer onbetamelijke willekeur, terwijl buitendien de afgifte van al die reispassen, volgens art. 5, gelijk ook reeds door den geachten afgevaardigde uit Almelo is opgemerkt, een zeer omslagtig, zoo niet in sommige gevallen een bijna onmogelijk werk zoude zijn.

Buiten de zeer denkbaar mogelijke gevallen, vroeger reeds aangestipt, zal ik nog in bedenking geven, of het niet schier als doelloos is aan te merken, en in allen gevalle als zeer lastig, belemmerend en weinig uitlokkend voor den reiziger, die slechts voor korten of langeren tijd zijn bezoek hier denkt uit te strekken, dat hem altijd aan de grenzen een reis- of verblijfpas moet worden gegeven. Ik heb gezegd doelloos; immers zoo schielijk hij, het land binnengekomen, lastig, of op de eene of andere wijze gevaarlijk begint te worden, welnu, men heeft dan altijd het middel — het repressive middel — in deze wet liggende, bij de hand, om hem over de grenzen te doen brengen. Een tweede bezwaar, waarop niet zonder gegronde redenen door sommigen, en o. a. gisteren ook door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam is gestooten, is mede zeer denkbaar; ook dit zal ik nog slechts even met een enkel voorbeeld aanstippen. — Jaarlijks komt er voor korten of langeren tijd een groot aantal fabriekarbeiders, hooijers, enz., enz, over de grenzen, deze zijn ten minste thans nog geheel onontbeerlijk. Met de eersten, de fabriekarbeiders namelijk, zoude het bij het in werking treden dezer wet, in den regel, nog al zoo kwaad niet gaan, uit hoofde deze meestal bij vaste meesters werkende, dezelve dus wel, volgens art. 4, voor het bewijs van bekendheid zouden zorgen, noodig voor de bekoming van reis- of verblijfpassen. Maar nu dan de hooijers, waarvan speciaal ook reeds door andere leden is gesproken, welke verre af wonen, en hier niet aan de grenzen blijvende, maar somtijds eene of meer provincien moetende doortrekken, ten einde op de plaats der bestemming te komen: deze zullen meestal aan de grenzen geene bekenden vinden, voor het teekenen van het noodige bewijs en ook niet — de meesten ten minste niet — van de plaats hunner bestemming, omdat het meerendeel het eene jaar dezen en het andere jaar weder een anderen meester dient, en omdat de afstand hiervoor dan ook meestal te groot is. Om nu voor hun oogmerk de noodige documenten uit hun eigen eigen land mede te brengen, hieraan zoude ten minste aanvankelijk door die arbeiders, die ongaarne van hunne gewoonte afwijken, en zich het allerminst aan zulke maatregels zouden zien onderworpen, niet ligt worden gedacht, en het hoofd stootende, zoude het zeer tot ongerief en nadeel van den hooibouw op sommige plaatsen, — somtijds eene aanleiding tot afleiding deswege kunnen zijn, wat in soortgelijke gevallen niet tot de zeldzaamheden behoort, en dan wel eens van belangrijken invloed kon zijn op den voor- of achteruitgang der nijverheid van die plaatsen, welke dit treft. — Buiten deze bezwaren, Mijne Heeren, is hieraan echter ook nog een ander bezwaar verbonden; het is de niet geringe moeite voor de hoofden der politie aan de grenzen, om aan die duizenden van arbeiders, in zoo ver noodig, al die passen af te geven, voorgeschreven in art. 5.

En of er overal zooveel welwillendheid en zucht om hen voort te helpen tegenover die menschen gevonden wordt, als een geacht vertegenwoordiger uit Drenthe meende te mogen aannemen, meen ik, bij het meer en meer veld winnen van niet weinigen der denkbeelden van uitsluiting deswege, berustende op het, ook mijns inziens, ten minste thans nog niet rationeel en toe te passen begrip, van aldus het pauperisme te kunnen tegengaan, — op dien grond, meen ik dit wel te mogen betwijfelen. Maar aangenomen, Mijne Heeren, dat die welwillendheid bestaat, waaraan ik dan voor het meerendeel ook in geenen deele twijfel, dan geeft altijd het voorschrift in artt. 4 en 5 — en de wet eenmaal daar zijnde, mag hiervan toch niet worden afgeweken — dan geeft dit altijd eene belemmering en bemoeijelijking aan genoemde en andere somtijds ook heen- en terugtrekkende arbeiders, groot genoeg ten minste, om elders werk te zoeken, waar somtijds wel de te behalen voordeelen, maar ook de moeijelijkheden minder groot zijn.

Tot wegruiming, voor een groot gedeelte ten minste, van die bezwaren, schijnt mij noodig eene wijziging van art. 4, waardoor hetzelve, met weglating der laatste alinea, aldus werd gelezen: » Zelfs zullen vreemdelingen worden toegelaten, op bloote aanmelding van hunne personen, met opgave wie zij zijn, en van waar en met welk doel zij herwaarts komen;" en met eene geringe wijziging van art. 5, behelzende het verleenen der vrijheid aan het hoofd van politie der gemeente, om den vreemdeling al of niet een reis- of verblijfpas uit te reiken en dit voor korten of langeren tijd, naar mate het hem geraden zal voorkomen. Deze wijzigingen zouden de aanleiding zijn dat de belemmeringen bij het binnenkomen grootendeels zouden worden voorkomen. De gewenschte vreemdeling zoude dan zelfs, zonder zich aan te melden, vrij binnenkomen, en eenmaal hier zijnde, zoude er verder deswege geene notitie van hem worden genomen, of anders zou hem het bekomen van een reis- of verblijfpas binnen 's lands niet moeijelijk zijn. Die minder zeker is van eene gunstige ontvangst, kan zich dan, om zijne papieren, of om toelating, bij het hoofd der politie aangeven, waardoor hij valt in de termen van art. 10 en verv., en konde dus niet anders, dan op bevel van den kantonregter of op last des Konings, of welke autoriteit hiervoor dan anders ook nog misschien mogt worden aangewezen, worden uitgezet. Een groot, en in allen gevalle het gevaarlijkste en meest bezwarende gedeelte der willekeur zoude hierdoor zijn opgeheven, en naar ik geloof, zouden de meer repressive middelen, genoegzaam in de wet liggende en welke de politie meer verantwoordelijk stelt, beter dan de preventive aan het oogmerk beantwoorden.

De kosten uit politie-maatregelen voor het uitzetten voortvloeijende, en welke vooral door twee geachte sprekers uit Overijssel en Gelderland zijn aangestipt, deze kunnen, dunkt mij, tegen het betere geen genoegzaam gewigt in de schaal liggen. Buitendien geloof ik ook, dat de meerdere omslagtsgheid en kostbaarheid van het preventive stelsel in 't algemeen de in sommige gevallen, grootere omslagtigheid bij de uitzetting, en de meerdere hieraan verbondene kosten nog wel ruim genoeg zouden kunnen opwegen. — Als vroeger reeds gezegd, Mijne Heeren, stel ik in de aanneming dezer wet groot belang; intusschen schijnen mij de genoemde bezwaren in het voorstel van zooveel gewigt, dat ik de in de artikelen aan te brengen wijzigingen, en de voorlichting der discussien, zal moeten afwachten, voor en aleer ik mij stellig, hetzij voor of tegen, zal durven verklaren.

Daar dit amendement geen genoegzame ondersteuning vindt, kan het geen onderwerp van beraadslaging uitmaken.

Artikel 4 daarop in stemming gebragt, wordt met 58 tegen éene stem, die van den heer Zijlker, aangenomen, zijnde de heeren Albarda en van Doorn niet aanwezig.

Over art. 5 heeft

de heer ***Godefroi*** het woord en zegt: Artikel 5, thans in beraadslaging, opent eene reeks van bepalingen, die hoofdzakelijk bestemd zijn om het toezigt der politie over vreemdelingen, die toegelaten zijn, te regelen. Gij zult u herinneren, dat bij de beraadslagingen over de algemeene strekking van het wets-ontwerp, ik onder anderen de wet ook op dien grond heb bestreden, dat dit toezigt niet voldoende is geregeld. De geachte afgevaardigde uit Almelo, die gisteren het woord heeft gevoerd, heeft mijne beweringen bestreden; hij heeft de voorstel-

ling, die ik omtrent dat toezigt gaf, opgevat in dien zin, alsof ik ieder vreemdeling door een politie-agent zou willen doen volgen, en mij verweten, dat ik van Nederland eene gevangenis zou willen maken. Die spreker heeft mij verkeerd begrepen of ik heb mij niet duidelijk genoeg uitgedrukt. Mijne bedoeling is niet dat de wet een streng toezigt *verpligtend* zou maken voor *alle* vreemdelingen zonder onderscheid, maar ik beweerde dat het toezigt in dit wets-ontwerp onvoldoende is, omdat daarbij aan de politie geene genoegzame magt is gegeven tot de uitoefening van een streng toezigt waar dit noodig is. Ik verlang volstrekt geene preventive maatregelen tegen vreemdelingen die onschadelijk zijn; maar ik wensch de gelegenheid verschaft te zien, om dergelijke maatregelen op eene afdoende wijze te kunnen toepassen op schadelijke vreemdelingen, en met het oog daarop stel ik al dadelijk op den voorgrond, dat het een hoofdvereischte is, dat bij de politie steeds besta eene stellige wetenschap omtrent het verblijf van elken vreemdeling. Ik wil daaromtrent geen onderscheid tusschen de schadelijken en de onschadelijken; ik wil stellige wetenschap omtrent het verblijf van allen. En nu geloof ik, dat de middelen tot verkrijging daarvan, die bij dit wets-ontwerp aan de politie worden gegeven, zijn onvoldoende. De afgevaardigde uit Almelo bij de behandeling van dit punt, en de Minister van Justitie in zijne eerste redevoering, bepaaldelijk bij zijn exposé van den algemeenen inhoud der wet, hebben met nadruk gewezen op de legitimatie aan de grenzen; deze zou al dadelijk wetenschap geven nopens het doel der komst en de verdere reis. Ik moet beginnen met aan te merken, dat ik de bepaling van art. 5, zoo als zij daar ligt, voor zoover die legitimatie betreft, noodeloos acht; ik geloof, dat men aan de grenzen zeer goed zou kunnen volstaan met de paspoorten eenvoudig te viseren. Ik geloof zelfs dat, wil men die legitimatie, men die niet eerst op *de plaats van eerste aankomst*, maar onmiddellijk aan de grenzen zou moeten laten plaats grijpen, en de behartiging van dat belang zou moeten verbinden aan de waarneming op de grenzen van de belangen van den fiscus. Men heeft dan zekerheid dat geen vreemdeling aan de bedoelde formaliteit zal ontsnappen. Op deze wijze is de zaak in de meeste landen geregeld. Daar waar de ambtenaren zich bevinden die over de inkomende regten gesteld zijn, kunnen ook gevoegelijk de ambtenaren zijn, die zich bezig houden met het onderzoek der paspoorten.

Maar dit alles is niet voldoende voor de verdere reis. Die legitimatie aan de grenzen levert alleen het vermoeden op van onschadelijkheid; maar het tegendeel kan al zeer spoedig blijken. Men verbeelde zich niet dat schadelijke vreemdelingen door het informele van hunne paspoorten al dadelijk den argwaan der politie zullen opwekken. Die lieden zijn gewoonlijk van de meest regelmatige passen voorzien; daarvoor zorgen zij wel in de eerste plaats. Daarenboven, art. 6 vordert de verlenging van de reis- en verblijfpassen, en nu herhaal ik, hoe zal die verlenging kunnen plaats hebben, als de beambten der politie geen kennis dragen van het verblijf des vreemdelings? Art. 7 vordert het vertoon van de paspoorten, maar ik zeg alweder: hoe zal die verordening worden nagekomen, als de politie geen kennis draagt van het verblijf des vreemdelings? De geachte afgevaardigde uit Almelo heeft verwezen naar art. 475, n°. 2, *Code Pénal*, houdende de bepaling, dat de herbergiers, logementhouders enz., op straffe eener boete van 6 tot 10 francs, in een register moeten opteekenen de namen, qualiteiten enz. van al wie een nacht in hun huis hebben doorgebragt en dit register aan de bevoegde autoriteit moeten vertoonen. Vooreerst geloof ik, dat er geen genoegzame waarborg gelegen is in eene bepaling, die op zoodanige overtreding niet meer stelt dan eene boete van 6 tot 10 franken, eene straf die niet is in verhouding tot de nadeelen, die uit de overtreding kunnen ontstaan. In de tweede plaats geloof ik dat een essentieel bestanddeel, de bepaling van het tijdstip waarop dat register moet worden vertoond, een maatregel ongetwijfeld van algemeen belang, ten onregte wordt overgelaten aan de plaatselijke reglementen, waarvan de meest mogelijke onregelmatigheid het gevolg is. Ten derde vind ik de bepaling daarom vooral onvoldoende, omdat zij geene verpligting oplegt aan hen, die zonder herbergiers, logementhouders of verhuurders van gestoffeerde huizen te zijn, vreemdelingen huisvesten. Ik meen dat het geen betoog behoeft, dat juist die vreemdelingen, die gevaarlijk zijn voor de openbare rust, bij voorkeur bij andere personen hunnen intrek zullen nemen. Die lieden nemen hun intrek niet in een logement; zij zijn gewoonlijk zeer goede wetgeleerden, en weten, dat zij in een logement komende hunnen pas moeten vertoonen, en zij hunnen naam, hoedanigheid en wat dies meer zij moeten inschrijven. Zij hebben er dus al dadelijk belang bij, hunnen intrek te nemen daar, waar de politie hen niet vinden kan. Er is slechts één afdoend middel om aan de politie de gewenschte wetenschap te verschaffen; het opleggen van de verpligting aan een ieder die vreemdelingen huisvest, om daarvan opgave aan de politie te doen, onder strafbepaling op de overtreding. Het moge lastig zijn; maar het geldt de vervulling van een burgerpligt in het belang der openbare orde. En ik geloof mij niet te bedriegen als ik zeg, dat art. 7 werkelijk zoodanige verpligting op het oog heeft; immers daar wordt aan de vreemdelingen de verpligting opgelegd hunne passen te vertoonen aan de bewoners der huizen, waarin zij worden opgenomen; met welk doel dit zij, kan ik mij niet voorstellen, indien het niet is om die bewoners in de gelegenheid te stellen tot het doen van de aangifte der huisvesting.

Dit alles leidt mij dus tot deze slotsom, dat beter dan bij deze wet plaats heeft gezorgd moet worden, dat de politie behoorlijk wetenschap drage van het verblijf der vreemdelingen. Heeft zij die eenmaal erlangd dan kan men haar de meest mogelijke ruimte laten ten opzigte van de vreemdelingen, die onschadelijk zijn, maar dan moet zij ook tevens de middelen hebben om de schadelijke streng te bewaken. Vaste regels hieromtrent vast te stellen is onmogelijk. Het eenige waartoe men moet komen, is een beginsel op te nemen dat in de toepassing kan leiden tot het geven van bevoegdheid aan de politie om al zoodanige maatregelen te nemen als noodig zijn in het belang der openbare rust. Dit beginsel zou, mijns inziens, zeer gevoegelijk kunnen bestaan in het aannemen, behoudens de wijzigingen, die de ondervinding heeft leeren kennen, van het stelsel der tegenwoordige gemeentelijke verblijfpassen of veiligheidskaarten, die na een kort tijdsverloop moeten verlengd worden, en op het verzuim waarvan poenaliteiten moeten zijn vastgesteld.

Ik erken dat de toepassing van dit denkbeeld nog in vele bijzonderheden regeling zou behoeven. Maar het was mij alleen te doen de bedenkingen nader uiteen te zetten, die ik reeds bij de algemeene beraadslagingen heb geuit, en die mij zullen weêrhouden van mijne stem aan dit en de volgende, dit onderwerp mede behandelende artikelen te geven. Door een amendement er aan te gemoet te komen is onmogelijk. Ik zal liever het oordeel der meerderheid van deze Vergadering afwachten. Indien zij meent dat deze bepaling voldoende is, zal ik er in berusten. Zoo niet, dan zal zij met mij dit artikel afkeuren; en zal de door zoodanige afkeuring ontstane leemte nader kunnen worden aangevuld.

De heer ***Wijnaendts***: Wanneer een vreemdeling het *visum* zal verkregen hebben van den consul of consulairen agent, als daarna het hoofd der politie van de gemeente zal begrepen hebben dat hij genoegzame middelen van bestaan bezit of kan verkrijgen, en hij wordt toegelaten, dan zal hem, gelijk hier wordt voorgesteld, zijn verblijf nog bemoeijelijkt worden door het uitreiken van een reis- en verblijfpas, die nog volgens art. 6 om de drie maanden verlengd zal moeten worden. Deze bepalingen zijn nog niet genoeg, en de spreker van zoo even heeft voorgesteld daarenboven nog gemeente-kaarten af te geven, en aldus het verblijf van reizigers alhier genoegzaam onmogelijk te maken. Ik geloof dat, wanneer men zulke strenge bepalingen opneemt, de wet geheel ondoelmatig zal worden. Het preventief systeem mag zoover niet gaan. Ik kan niet alleen niet instemmen met den spreker uit Amsterdam, maar ik zou zelfs op de uitlating der bedoelde woorden aandringen.

Er is nog iets; die spreker heeft ook gezegd, dat de legitimatie der vreemdelingen aan de grenzen zou kunnen verbonden worden aan de waarneming van de belangen van den fiscus; maar ik geloof niet dat zoo iets afdoende zou kunnen werken, daar er toch aan de grenzen zoo vele bijwegen openstaan, langs welke de smokkelhandel gedreven wordt.

Ik ben geen vriend van het voorstellen van amendementen. Maar, in tegenstelling van den vorigen spreker, zou ik hier, in plaats van eene uitbreiding, eene beperking der moeijelijkheden wenschen te zien voorgesteld.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt andermaal het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De Regering is bij de zamenstelling van dit wets-ontwerp van het denkbeeld uitgegaan, dat zij er zooveel waarborgen in moest opnemen als noodig waren tot het uitoefenen van een behoorlijk toezigt, maar dat zij dan ook niet verder moest gaan en geen nodelooze zwarigheden aan het verblijf des vreemdelings hier te lande in den weg leggen. Ik vermeen het daarvoor te mogen houden, dat de politie door de thans voorgestelde bepalingen genoegzaam zal worden in staat gesteld tot de uitoefening van het bedoelde toezigt, want voor den vreemdeling zal bij zijne aankomst al dadelijk de verpligting bestaan om zich aan te melden, terwijl de ambtenaren der politie bevoegd of verpligt zullen zijn om bij de aankomst van vreemdelingen zich voldoende inlichtingen te doen geven omtrent hunne middelen van bestaan en het doel hunner reis.

Tot eene rigtige uitvoering dezer wet wordt noodwendig een

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 20STEN JULIJ.

goed personeel der politie vereischt, en men dient van de onderstelling uit te gaan dat daarbij bekwame menschen geplaatst zijn.

De ondervinding leert, dat de politie hier te lande over het geheel genomen behoorlijk wordt gehandhaafd, en dat zonder zoodanige voorschriften als de spreker uit de hoofdstad heeft voorgesteld, ook in groote steden van ons land, een toereikend toezigt op de vreemdelingen bestaat.

Ik acht de bepalingen van het ontwerp te meer doeltreffend, omdat deswege geraadpleegde deskundigen verklaard hebben dat zij zich met die bepalingen sterk maakten het benoodigde toezigt te houden. Ik geloof dan ook dat eene verdere uitbreiding hier onnoodig is; maar eene beperking zou zeker niet aan het doel beantwoorden, en ik kan er dus niet in toestemmen dat hier eene beperkende wijziging worde opgenomen.

Daar niemand verder het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en art. 5, daar het door den heer Zijlker voorgestelde amendement vervallen is, in hoofdelijke omvrage gebragt, en met 53 tegen 8 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Wijnaendts, Boxman, Slicher van Domburg, van der Linden, van Nispen van Sevenaer, Godefroi, Fokker en Jespers.

Daarop wordt art. 6 zonder beraadslaging met 47 tegen 13 stemmen aangenomen, zijnde de heer Dommer van Poldersveldt afwezig.

Tegen hebben gestemd de heeren: Poortman, Fokker, Jespers, Schooneveld, Dullert, Meeussen, Wijnaendts, Boxman, Slicher van Domburg, van Nispen van Sevenaer, Donker Curtius, Godefroi en Wintgens.

Vervolgens worden de artt. 7, 8, 9 en 10 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over art. 11 vraagt

de heer ***Wintgens*** het woord en zegt: Ik wenschte eene kleine bijvoeging bij de 1ste alinea van dit artikel aan het oordeel der Vergadering te onderwerpen. Die alinea luidt aldus:

» De kantonregter kan geene uitzetting bevelen dan wegens gemis der vereischten in art. 1 omschreven, en na den vreemdeling te hebben gehoord."

Voor de uitzetting is dus een absoluut vereischte, dat de vreemdeling door den kantonregter worde gehoord. En nu staat het aan den vreemdeling om zich al of niet te doen hooren. Indien hij niet verkiest te komen bij den kantonregter om zich te doen hooren, dan wordt de uitzetting eene onmogelijkheid. Ik stel derhalve voor om bij deze alinea te voegen de woorden: » of nadat deze daartoe behoorlijk is opgeroepen."

Ik meen dat een noodzakelijk gevolg van deze verandering zou zijn, dat de 2de alinea aldus gelezen wierd:

» Van dit verhoor of de niet-verschijning wordt proces-verbaal opgemaakt."

Ik stel derhalve dit als aanvulling van mijn amendement op alinea 1 mede voor.

Deze wijzigingen vinden genoegzame ondersteuning om een onderwerp der beraadslagingen uit te maken.

De heer ***van Hall***: Ik wenschte aan de Vergadering in overweging te geven, of indien wij het voorgestelde amendement aannemen, de zaak goed zal kunnen gaan. Ik geloof dit niet. Ik stel mij voor, dat als een vreemdeling moet worden uitgezet, dan de agent van politie zich met dien vreemdeling begeeft naar den kantonregter, door wien hij dan wordt gehoord en die uitspraak doet. Wanneer nu de voorgestelde bepaling wordt opgenomen en de vreemdeling dan wordt opgeroepen, hetgeen eene dagvaarding onderstelt, dan zal er een termijn moeten bepaald worden, en dan zal men den man, als hij niet komen wil, niet in hechtenis kunnen nemen, want hij zal van de eene plaats naar de andere trekken en zich binnen den termijn uit de voeten maken. Als de politie-agent hem niet kan halen, dan is de zaak moeijelijk uit te voeren. Wij hebben hier te doen met vreemdelingen, en als wij het nu voorgestelde bepalen, dan is het zoo goed als of we nimmer de uitzetting willen toepassen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik geloof, dat men in het oog dient te houden, dat zich onderscheidene gevallen kunnen voordoen. Artikel 8 bepaalt: dat aan den vreemdeling, die binnen 's lands zonder reis- en verblijfpas wordt aangetroffen, alsnog door het hoofd van politie der gemeente, binnen welke hij zich bevindt, zoodanige pas kan worden afgegeven, met inachtneming der regelen voor de toelating van eerst aankomende vreemdelingen vastgesteld. Bestaan er geene termen om aan zoodanigen vreemdeling een reis- en verblijfpas uit te reiken, dan moet hij over de grenzen gebragt worden, en dit geschiedt zonder tusschenkomst van den kantonregter. De bemoeijingen van dezen ambtenaar komen alleen te pas ten aanzien van de toegelaten vreemdelingen, en wel bepaaldelijk in het geval dat zij bevonden worden geene voldoende middelen van bestaan meer te bezitten. Dezulken zullen in den regel door de ambtenaren der politie voor den kantonregter gebragt worden, en dan is de oproeping overbodig. Maar de wet geeft aan den kantonregter de bevoegdheid, niet alleen om den vreemdeling uit te zetten op de aangifte der politie, maar ook om zulks te doen op eigene bevinding. De tusschenkomst der politie is geen volstrekt vereischte; de kantonregter kan ook van elders zekerheid erlangen omtrent het bestaan der redenen van uitzetting, en in dat geval kan de oproeping te pas komen.

Wat het amendement zelf aangaat, er kan geen bezwaar bestaan het aan te nemen, maar ik wilde daaraan niet het denkbeeld verbonden hebben, dat de politie niet bij magte zou zijn den vreemdeling voor den kantonregter te brengen. Ik wil het amendement alleen laten gelden als werkende in exceptionnele gevallen.

De heer ***van Hall***: Ook na de opheldering door den Minister van Justitie gegeven, moet ik in bedenking geven, of niet altijd in het geval door den Minister gesteld, dat de kantonregter *proprio motu* de uitzetting beveelt, hij niet als *officier de police judiciaire* aan eenen ambtenaar van politie last zal moeten geven om den bedoelden persoon bij hem te brengen. Wanneer wij in de wet aannemen het amendement van den afgevaardigde uit Delft, zullen wij *implicite* verklaren, dat die persoon niet zal kunnen worden gearresteerd. Ik moet dus wel nadrukkelijk vragen of in het geval dat de Minister bedoelt, de kantonregter geen last tot inhechtenisneming zal kunnen geven aan eenen ambtenaar van politie.

De heer ***Godefroi***: Ik wensch slechts een enkel woord in het midden te brengen. De geachte spreker uit de hoofdstad gaat uit van eene onderstelling, die ik niet kan beamen, dat namelijk de kantonregter zou kunnen geven een bevel van medebrenging. De bevoegdheid daartoe moet gegrond zijn op eene wettelijke bepaling, en bij deze wet evenmin als bij eenige andere wet is den kantonregter voor het hier bedoelde geval de bevoegdheid gegeven om een vreemdeling aan den lijve te doen aantasten en voor hem brengen. Eerst dan wanneer de uitspraak van dien regter, het bevel tot uitzetting, aanwezig is, kan dergelijke aanhouding plaats hebben ten einde de uitzetting ten uitvoer te leggen.

Ik moet dus de bewering van dien spreker bestrijden en ben het eens met het voorgestelde amendement.

De heer ***van Hall*** vraagt en bekomt verlof om ten derden male het woord te voeren en zegt: Ik verlang het woord, om ernstig aan te dringen, dat, als wij het amendement aannemen, waarlijk het geheele effect der wet verloren is. Mij is niet opgelost het bezwaar, dat alsdan geen vreemdeling uitgezet zal kunnen worden; als wij nu aan een regtsgeleerden vorm blijven hangen, dan offeren wij daaraan de zaak op. Is het dan regtskundig zoo onjuist wat ik zeg? Wij verseren hier in materie van politie, wij spreken hier van vreemdelingen, en nu is het noodig dat de kantonregter die in zekere gevallen uitzet; en dan zal hij toch wel als ambtenaar van politie ageren en bevoegdheid moeten hebben ze aan te tasten. Mag nu een ambtenaar van politie een vreemdeling, die in den tusschenstaat tusschen de dagvaarding en het bevel van uitzetting verkeert, die als het ware *in flagranti* is, niet voor zich laten brengen om zich te doen hooren? Vooral daar het niet tegengesproken is, dat als een agent van politie zoodanig persoon op straat vindt, hij hem brengt voor den kantonregter.

Maar zoo gij de bepaling van het amendement in de wet opneemt, bepaal dan ook een termijn, binnen welken aan de oproeping zal moeten voldaan worden.

De heer ***Duijmaer van Twist*** : Ik kan volstrekt het gevoelen niet deelen van den laatsten en ben het geheel eens met den anderen spreker uit de hoofdstad. Mij is niet bekend een voorschrift, waarbij de kantonregter, of wie ook, de bevoegdheid erlangt om iemand, die zelfs niet van misdrijf verdacht wordt, te arresteren. Men moet wel in het oog houden dat hier sprake is van uitzetting van een vreemdeling, *die eenmaal is toegelaten*, die eenmaal een pas, en alle vereischte papieren verkregen heeft, die alle formaliteiten heeft geobserveerd, maar die nu moet worden uitgezet. Nu moet ik vragen of een kantonregter een bevel tot arrestatie zou kunnen uitvaardigen tegen een ingezeten, die zelfs niet verdacht wordt van misdrijf? En zoo neen, hoe zou hij dan zoodanig bevel kunnen uitvaardigen tegen een toegelaten vreemdeling?

Ik heb hooren spreken van *flagrant délit*; van *flagrant délit* kan hier geen quaestie zijn, want er is in het geheel geen quaestie van een delict.

Ik onderstenn het amendement van den spreker uit de residentie voor zoo ver betreft de bijvoeging bij de 1ste alinea. Minder kan ik mij vereenigen met het tweede gedeelte van het amendement, volgens hetwelk de 2de alinea zou luiden: » Van dit verhoor *of de niet-verschijning* wordt proces-verbaal opgemaakt." Dat opmaken van zulk een proces-verbaal van niet-verschijning is nog al moeijelijk; ik kan mij daar geen helder denkbeeld van maken. In elk geval is het, dunkt mij, onnoodig. Het doel van het voorstel kan op eene andere wijze bereikt worden, en daarom stel ik als sub-amendement voor, de 2de alinea aldus te lezen:

» Indien de vreemdeling niet is verschenen, wordt daarvan in het bevel tot uitzetting melding gemaakt."

Daar dit sub-amendement door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund zal het een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De heer ***Fokker:*** Toen ik het woord vroeg, had ik het voornemen een enkel woord te zeggen, om uitdrukkelijk te protesteren tegen de denkbeelden van den voorlaatsten spreker, namelijk als of men aan den politie-agent zou kunnen toekennen de magt, om iemand, even als volgens de wet der XII tafelen bij de Romeinen plaats had, waar men *obtorto collo*, bij aantasting aan den lijve, naar den praetor werd gesleept, zoo hier voor den kantonregter te slepen. Als in al onze wetten de waarborgen voorhanden zijn, dat niemand zal worden gearresteerd (want zoodra een politie-dienaar iemand bij den kraag pakt dan is hij arrestant) dan *in facto illicito* alleen, waarbij de wetten de arrestatie wettigen, hoe zal dan hier een politie-dienaar iemand aan den lijve vatten en arresteren, die volstrekt niet *in facto illicito* is? Tegen het verleenen van zoodanige magt moet ik ten sterkste protesteren: ons land zou op die wijze het onvrijzinnigste land der wereld worden.

En nu zal ik de vrijheid nemen dienzelfden spreker te antwoorden op de vraag, die nog niet beantwoord is, of bij het aannemen van het voorgesteld amendement de bepaling van art. 11 wel ooit toepassing zal vinden, of de kantonregter dan wel ooit zal kunnen uitzetten? Ik zeg daarop: ja! het doet er niets toe of de vreemdeling verschijnt; zoo hij niet verschijnt zal toch de kantonregter een met redenen omkleed vonnis vellen, de vreemdeling zal worden uitgezet, en of de vreemdeling zich begeven heeft naar een ander kanton, zulks doet niets ter zake, want het bevel zal door het geheele land excecutoir zijn.

De menschen hier bedoeld zijn geen misdadigers of overtreders van eenige wet. Dit moest men niet uit het oog verliezen.

Het amendement dat is voorgesteld kan worden aangenomen, zonder dat de kracht van dit artikel eenigzins wordt verzwakt.

De heer ***Wintgens*** verklaart, dat hij, naar aanleiding van het door den spreker uit Deventer gezegde, en om de discussie zooveel mogelijk te bekorten, het amendement van dien spreker tot het zijne maakt, en dienvolgens het tweede gedeelte van het door hem voorgestelde intrekt.

De heer ***van Hall*** vraagt het woord voor een persoonlijk feit en zegt:

Ik geloof dat ik het een persoonlijk feit mag noemen, waarover ik nog eens het woord vraag. De spreker uit Zeeland heeft gezegd, dat hetgeen ik wilde met de Grondwet in strijd, dat mijne beschouwing eene ongrondwettige beschouwing was. Het spreekt van zelf, dat ik tegen die bewering (met alle zedigheid, wel te verstaan) mijn denkbeeld moet verdedigen; met alle zedigheid, want ik zal nimmer protesteren tegen eens anders meening.

Onze Grondwet heeft omtrent de arrestatie twee bepalingen: de eene is, dat, buiten de gevallen in de wet bepaald, niemand in hechtenis mag worden genomen dan op bevel van den regter (art. 151); de tweede is, dat zelfs zonder wet, in buitengewone omstandigheden, door het politiek gezag de aanhouding kan geschieden (art. 152). En ik geloof dat hier, in het geval bij deze wet bedoeld, de kantonregter wel degelijk handelt namens het politiek gezag. Ik zie dus niet waarom mijne meening met de Grondwet zou strijden, en ik blijf er bij, dat, als men het voorgestelde stelsel aanneemt, alsdan het effect verloren is. Dat de vonnissen door het geheele land executoir zullen zijn, zal bovendien eene oorzaak wezen van veel kosten.

De heer ***Fokker*** : Ik heb slechts een enkel woord tot antwoord aan den vorigen spreker. Deze heeft zich verdedigd tegen de beschuldiging, die ik zou geuit hebben, dat hij een ongrondwettig sustenu verdedigde. Ik geloof niet dat het door hem gesprokene een antwoord is op hetgeen ik in het midden heb gebragt. Ik heb volstrekt zelfs het woord *Grondwet* niet gebruikt, en ik laat ook daar de uitlegging door dien spreker aan een artikel der Grondwet gegeven. Ik heb alleen geprotesteerd (en mogelijk zal men dit niet beleefd vinden) tegen eene geuite meening, omdat ik ongaarne dergelijke denkbeelden als de ontwikkelde zou zien veld winnen. Ik heb mij alleen verzet tegen het denkbeeld, dat men iemand, die niets kwaads gedaan heeft, bij den lijve zou vatten en voor den regter slepen.

De heer ***van Voorst*** : Ik moet mij tegen het voorgestelde amendement verklaren, omdat hier geen quaestie is van het voeren van een regtsgeding, maar alleen van de uitvoering van een maatregel van politie. Bij niet-verschijning van een gedaagde, die behoorlijk is gedagvaard, kan de regter bij verstek uitspraak doen, en de veroordeelde kan daartegen in verzet komen, en voorts alle regtsmiddelen beproeven, om eene uitspraak in het hoogste ressort, zoo lang mogelijk uit te stellen.

Bij de toepassing van art. 11, is de loop van de zaak vrij wat eenvoudiger, en zij behoort dat te wezen. Het geldt alleen de uitzetting van iemand, die vermoed wordt geene middelen van bestaan te hebben en die dus niet meer voldoet aan de voorwaarden van art. 1 dezer wet, waarop hij in het Rijk is toegelaten. In den regel zal een dergelijk persoon door de politie worden aangehouden, en voor den kantonregter gebragt worden; deze zal den aangehoudene hooren, van zijne antwoorden in het procesverbaal melding maken, en ingeval zijne uitzetting noodzakelijk geoordeeld wordt, daartoe een met redenen bekleed bevel opmaken. Ziedaar waarborgen genoeg voor den vreemdeling van de soort, welke de wet in dit artikel in verband met art. 1 op het oog heeft. Ik acht daarenboven dat het artikel onuitvoerlijk is, wanneer de kantonregter niet in de gelegenheid is hem te hooren. Indien de politie weet, dat een dergelijk persoon zonder middelen van bestaan rondzwerft, zal hij worden nageschreven en gerechercheerd, en vindelijk zijnde, voor den kantonregter der plaats, waar hij gevonden is, worden gebragt, die dan handelen zal gelijk in het artikel is voorgeschreven.

De bijvoeging » *of, nadat hij daartoe behoorlijk is opgeroepen*", is alzoo doelloos. Die woorden laten verder onbeslist de wijze waarop die oproeping zal behooren te geschieden: of dit zal plaats hebben bij mondelingen last van eenen agent van politie, of wel bij deurwaarders-exploit. In de laatste veronderstelling, ware ook noodzakelijk het stellen van een termijn tusschen de oproeping en de verschijning. Maar om kort te gaan, die zich verantwoorden kan, zal gaarne vrijwillig voor den kantonregter verschijnen; die in dat geval niet verkeert, zal zich aan geene oproepingen storen, maar wel zorgen zich uit de voeten te maken. Het amendement is dus, in elk geval, overtollig; en de wet behoort geene bepalingen op te nemen, welke in de toepassing falen.

De heer ***Thorbecke*** : Het komt mij voor dat de voorgaande spreker bestreden moet worden. Zijne redenering zou er toe leiden om ook te doen wegvallen de woorden: » en na den vreemdeling te hebben gehoord." Die woorden evenwel zijn opzettelijk in de wet gebragt, omdat men zonder zoodanig verhoor veelal de zaak niet goed kan beoordeelen. Men vermoedt dan wel den toestand des vreemdelings, maar men heeft er geen zekerheid van en daarom moet hij worden gehoord. Men heeft gezegd als

grond tegen het amendement: welke personen zijn het, die opgeroepen, niet verschijnen zullen? Zij die niets bezitten. Neen, dat is juist het punt dat onderzocht moet worden. Ik geloof inderdaad dat het gecombineerd amendement zeer wenschelijk is.

De heer ***Schooneveld***: Ik heb niets tegen het voorgestelde amendement: het verzacht nog eenigzins de strengheid der bepaling. Toen ik mij verklaarde voor de wet heb ik zulks gedaan om de tijds-omstandigheden, en omdat men er altijd op kan terugkomen. Maar heeft men over deze zaak wel nagedacht? Gisteren noemde ik de wet onvrijzinnig, en dit artikel nu is zoo onvrijzinnig, dat het alleen door de omstandigheden kan worden toegelaten. De vreemdeling is nu eenmaal met alle mogelijke formaliteiten toegelaten, en nu zal hij op eens de plaats moeten ruimen omdat hij te behoeftig is! En een eenvoudig bevelschrift van den kantonregter is voldoende om hem het land uit te zetten! Inderdaad het is wel hard, dat hij, na eerst genot van de inwoning te hebben gehad, eensklaps wordt uitgezet omdat hij tot ongelukkige omstandigheden is vervallen, en daartoe wordt niets meer dan een bevelschrift vereischt!

Dit alleen om wel te doen doordenken het gewigt der bepaling. Het staat nu bloot in de magt van den kantonregter om hen, die eenmaal toegelaten zijn, en steeds schot en lot betaalden, het land uit te zetten. Ik zal vòòr het amendement, tegen het artikel, en evenwel vòòr de wet stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Een enkel woord ten aanzien van hetgeen de laatste spreker uit de residentie ter ondersteuning van het amendement heeft aangevoerd. Hij heeft van die gelegenheid gebruik gemaakt om uit te weiden over de verregaande onvrijzinnigheid der wet. Ik kan in gemoede die beweerde onvrijzinnigheid ontkennen. Men kan de zaken wel zoo voorstellen en er den schijn aan geven als of de bepalingen dezer wet zouden medebrengen, dat men nijvere, rustige en onschadelijke vreemdelingen uit het Rijk zoude kunnen verwijderen; maar ik beweer dat dit geenszins in hare bedoeling ligt. Indien al de mogelijkheid van zoodanig misbruik bestaat, dan zal het plegen daarvan toch wel tot de zeer zeldzame uitzonderingen behooren.

Ik mag aan den anderen kant vragen: welk regt heeft de vreemdeling om bij voortduring in het Rijk te vertoeven, zoolang hij hier niet het ingezetenschap heeft verkregen? Waar geen regt is, is ook geen schending van regt denkbaar. En welken last zouden wij ons niet op den hals halen als wij ons de bevoegdheid niet voorbehielden, om den eenmaal toegelatene, wanneer deze tot armoede vervalt, weder te kunnen verwijderen?

Het artikel is gerigt tegen hen die zoodanig armoedig zijn, dat zij in hun levensonderhoud niet kunnen voorzien. Dit zoo zijnde, begrijp ik niet hoe men kan zeggen dat de gelegenheid alleen zoodanige bepaling regtvaardigt? Of is het niet ten allen tijde eene welbegrepene staatkunde, dat men wettige middelen daarstelle om het land van hetgeen daaraan tot overlast strekt, te bevrijden? Dit te doen is zelfbehoud, geen onvrijzinnigheid.

Daar niemand verder het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten verklaard, en het eerst in hoofdelijke omvrage gebragt het door den heer Duijmaer van Twist gesubamendeerde amendement van den heer Wintgens, volgens hetwelk alinea 1 en 2 van art. 11 alsnu zouden luiden:

» De kantonregter kan geene uitzetting bevelen dan wegens gemis der vereischten in art. 1 omschreven, en na den vreemdeling te hebben gehoord, of nadat deze daartoe behoorlijk is opgeroepen.

» Van dit verhoor wordt proces-verbaal opgemaakt.

» Indien de vreemdeling niet is verschenen, wordt daarvan in het bevel tot uitzetting melding gemaakt."

Dat amendement wordt met 48 tegen 11 stemmen aangenomen, zijnde de heer Poortman afwezig.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schiffer, Meeussen, van Randwijck, Slicher van Domburg, Engelen, van Voorst, Villers de Pité, Lotsy, Luijben, Jespers en van Hall.

Daarop wordt het aldus geamendeerde artikel met 50 tegen 9 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Engelen, Verweij Mejan, Villers de Pité, Thorbecke, Schooneveld, Dullert, Meeussen, Wijnaendts en van der Linden.

Over artikel 12 heeft

de heer ***Thorbecke*** het woord en zegt: Ik heb met uitstekend genoegen van den Minister van Justitie gehoord, dat de uitvoering dezer wet vrij zou blijven van willekeur. Ik meen echter, dat inzonderheid uit de wet zelve willekeur geweerd moet worden. Het is niet over de uitvoering, maar het is over de wet zelve dat wij hier handelen. De 1ste alinea van dit artikel, ontleend uit de Belgische wet, luidt aldus: » De uitzetting op Onzen last heeft alleen plaats om redenen van staat en niet in eenig bijzonder belang." Ik stel voor die aldus te lezen:

» De vreemdeling, gevaarlijk voor de publieke rust kan op last des Konings worden uitgezet."

De heer ***Schooneveld*** verlangt eene motie van orde voor te stellen, en wel om de beraadslagingen, wegens het belangrijke van het onderhavig onderwerp te verdagen tot den volgenden ochtend ten 11 ure, waartoe na eenige woordenwisseling tusschen dien heer en den Voorzitter wordt besloten.

Daarop wordt de zitting opgeheven.

ZITTING VAN ZATURDAG 21 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 62 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Marine, van Buitenlandsche Zaken, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst enz., voor de Zaken van de Roomsch-KatholijkeEeredienst en van Justitie wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de Commissie voor de verzoekschriften verzonden een adres van Neu en Cie, bierbrouwers te Middelburg, betrekkelijk de afschaffing van de belasting op het bier.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over de wet tot *regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen*, en wel bepaaldelijk over art. 12.

De ***Voorzitter*** berigt dat door Zijne Excellentie den Minister van Justitie is ingezonden eene nota ten geleide van een nieuw artikel (21) bij dit wets-ontwerp, hetwelk aldus luidt:

» Alle acten en stukken ten gevolge dezer wet op te maken of af te geven zijn vrij van zegel-, registratie- en griffieregten."

Na voorlezing van het op art. 12 door den heer Thorbecke voorgestelde amendement, strekkende om de 1ste alinea aldus te lezen: » De vreemdeling gevaarlijk voor de publieke rust kan op last des Konings worden uitgezet," vraagt

de heer ***Groen van Prinsterer*** het woord en zegt hoofdzakelijk:

Ik heb voor een enkel oogenblik het woord gevraagd, niet om mij te verzetten tegen het amendement in het algemeen, integendeel ik zal gaarne den loop der discussie afwachten, om nader omtrent het amendement te worden ingelicht. Ik kan er zelfs bijvoegen dat ik overhelling voor het amendement heb, omdat ik geene bijzondere voorliefde gevoel voor de uitdrukking » redenen van staat", » staatsbelang." Ik gelcof dat » redenen van staat, staatsbelang" en dergelijke gevaarlijke uitdrukkingen zijn. De woorden van Louis XIV » l'état c'est moi" zijn thans in den grond der zaak, de leus bijna van iedereen, wanneer het op eene definitie van den Staat aankomt. Wat mij in het amendement minder bevalt is de bijvoeging » *op last des Konings*," in plaats van » *op Onzen last*." Ik beschouw deze verandering eenigzins als een vreemd element in onze wetgeving, als een element dat hier te lande zich niet heeft gevestigd en nog niet is gelegitimeerd — het is van Belgischen oorsprong — dat nog niet is toegelaten en dat indien het toegelaten

was; naar mijn inzien, weder spoedig over de grenzen zou behooren te worden gezet. Ik zal hier niets meer van zeggen, om drie redenen. De eerste is, omdat ik mijne denkbeelden daarover reeds eergisteren uiteengezet heb. De tweede, omdat ik thans liever het gevoelen van den heer Minister van Justitie zou willen hooren, die zeker het gevoelen der Regering omtrent dit punt zal openleggen. De derde reden is, dat de zaak reeds door deze Vergadering is beslist, want in artikelen 10 en 11 heeft zij haar zegel aan de uitdrukking gehecht. Het verwondert mij dat aan het geachte lid uit Leyden deze bijzonderheid is ontgaan. Wanneer zijn amendement wierd aangenomen, dan zou men in de wet twee strijdige beginselen opnemen. Dit is eene soort van *Vermittlung der Extreme*, die wel eenigzins ligt in den grondtoon van onzen tijd, maar toch niet kan vallen in de bedoeling van het lid uit Leyden, die altijd eenheid van redactie en beginsel gewild heeft.

Ik geloof inderdaad dat die vereeniging bezwaarlijk wezen zou. Intusschen doet het mij leed dat ik mij op dit *prejudicium* beroepen moet. Ik wenschte dat deze quaestie in hare zuiverheid door de Kamer wierd uitgemaakt. Wanneer het voorgestelde amendement niet mogt worden aangenomen, zal er altijd twijfel bestaan waarom het is afgekeurd. Indien de voorsteller van het amendement mogt goedvinden het te wijzigen, zou ik hem voorstellen daarmede te wachten, tot dat de Minister van Justitie zich omtrent de woorden: » op Onzen last" eerst zal hebben uitgelaten.

De heer ***Verweij Mejan***: Ik wil de vraag over de redactie van het amendement voor een oogenblik in het midden laten. Ik wil dat punt laten debatteren tusschen den voorsteller en den geachten spreker dien wij zoo even hebben gehoord. Ik verlang enkel een woord te zeggen over de zaak zelve; en dan ben ik geneigd om mij met het amendement tevreden te stellen, omdat wij daardoor eenigzins terugkomen op het terrein dat wij in deze wet nimmer hadden moeten verlaten, op het politiek, op het staatkundig terrein. Ik zoude echter verlangen dat er nog eene bijvoeging plaats hadde, eene bijvoeging die, naar het schijnt, in den geest van de meerderheid der Kamer ligt; eene bijvoeging die het verslag aanprees en aandrong, en waar van den kant der Regering niet op is geantwoord? Ik bedoel namelijk het besluit der uitvoerende magt: want het moge een besluit heeten des Konings, het zal altijd wezen een besluit van de uitvoerende magt. Dat besluit nu der uitvoerende magt zou ik wenschen met redenen omkleed te zien. Mij dunkt het voorgaande artikel geeft daartoe aanleiding. De kantonregter moet den vreemdeling, met uitzetting bedreigd, vooraf hooren. Het bevel van uitzetting moet, gelijk ik zeide, met redenen zijn omkleed. Waarom moeten wij alsnu bij de uitvoerende magt, waarom zullen wij bij de executive magt, waarvan dan hier toch sprake is, niet de waarborgen moeten hebben dat het hier niet geldt eene vermomde en bedekte uitlevering, maar dat het inderdaad zijn redenen van staat, of zoo men wil redenen in het belang der openbare rust, die tot de uitzetting aanleiding zouden geven. Dus verlang ik dat het besluit der uitvoerende magt zal zijn omkleed met redenen. In het algemeen moesten, dunkt mij, de besluiten des Konings beter bekend worden, in aanleiding en in beginsel. Vóór de revolutie van 1848 in Frankrijk, en nog in België, worden bij alle gewigtige Koninklijke besluiten de redenen daartoe en het rapport van den Minister daarover, in het officiele blad opgenomen. Ik zoude dit in toepassing willen brengen, wanneer, gelijk hier, de waarborg mag gevorderd worden dat de uitlevering alleen plaats hebbe in het belang der openbare rust. Ik zoude een amendement in dien zin hebben voorgesteld, maar ik heb dat denkbeeld laten varen omdat ik openlijk zal bekennen dat voor mij geene verbetering ter wereld de voorgestelde wet kan aannemelijk maken, en dat ik mijne stem tegen het geheele ontwerp zal moeten uitbrengen, na de interpretatie die men aan art. 1 heeft gegeven. Ik stelde mij voor, dat deze wet moest wezen eene wettelijke regeling der grondwettige aanspraak van vreemdelingen op de bescherming van persoon en goederen, gelijk met die van Nederlandsche ingezetenen. Men heeft nu gaandeweg deze wet gemaakt tot eene armenwet, tot eene politiewet.

Het politieke karakter dat deze wet moest hebben is verdwenen; dat regt van toelating is nu geheel overgelaten aan de willekeur der politie, zonder eenig beroep, zonder eenigen waarborg. Met dat beginsel kan ik mij niet vereenigen; mijne interpretatie van art. 1 in verband met art. 6, heeft geen ingang gevonden. Het doet mij leed, want de wet is mij daardoor onaannemelijk geworden, en dat wel bepaaldelijk uit hoofde van het artikel waarvan hier sprake is. Ik geloof intusschen dat het, bij het stelsel nu eenmaal door de meerderheid aangenomen, eene wezenlijke verbetering zoude zijn, wanneer de Kamer kon goedvinden aan te nemen dat het Koninklijke besluit van uitzetting met redenen zal moeten zijn omkleed.

De heer ***Thorbecke*** zegt aan het verlangen van den heer Groen van Prinsterer te zullen voldoen, en op diens interpellatie slechts na den Minister gehoord te hebben, te zullen antwoorden; hij geeft voorts te kennen dat hij voornemens is op het volgende artikel een amendement voor te stellen, waarbij grootendeels aan het verlangen van den heer Verweij Mejan zal voldaan worden.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* III)

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Ik heb de eer aan de Vergadering voor te stellen om het amendement van den geachten spreker uit Leyden in dier voege te wijzigen, dat gelezen worde in plaats van: »*op last des Konings*", »*op Onzen last*". Ik geloof dat alsdan dat amendement meer kans zal hebben om te slagen. Overigens moet ik zeggen dat ik ook in dezen het gevoelen deel van het geachte lid, den afgevaardigde uit het district Harderwijk.

Daar dit amendement door meer dan vijf leden wordt ondersteund, zoo wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer ***Donker Curtius***: Indien ik mij niet bedrieg, spreken wij thans over het amendement van den heer Thorbecke. Ik meen aan de Vergadering, of liever aan den voorsteller, te moeten doen deze vraag, of in de woorden: » de vreemdelingen, gevaarlijk voor de publieke rust, kunnen op last des Konings worden uitgezet", ook begrepen is de algemeene veiligheid, in dien zin dat, op grond van deze bepaling, bekende booswichten, die evenwel hier te lande nog niet hebben misdaan en wier uitlevering niet is gevraagd, zouden kunnen worden uitgezet. Mijn bezwaar tegen het gewijzigd ontwerp dat nu is voorgedragen, is geweest, dat daarin voorkwamen de woorden »*redenen van staat*", in plaats van: *gewigtige redenen*; woorden opgenomen in het oorspronkelijk ontwerp. Ik meende toch dat het als geene reden van staat kon worden aangemerkt dat iemand elders misdrijven heeft gepleegd, en oordeel echter, dat ook aan zoodanig een, in het belang der veiligheid, het verblijf hier te lande moet kunnen worden ontzegd. Intusschen bepaalt deze wet in een volgend artikel, dat men verdragen kan sluiten tot uitlevering van vreemdelingen die elders zekere misdrijven hebben begaan. In dat geval gaat de Staat een stap verder dan zich zelven te beveiligen. De Staat doet eene dienst aan andere mogendheden en levert over den schuldige of den beschuldigde aan zijn natuurlijken regter. Maar die uitlevering wordt niet altijd gevraagd; die uitlevering van booswichten, indien het niet zijn booswichten van eene bijzondere soort, wordt zelfs zeer zelden gevraagd; men vraagt die voornamelijk wanneer er financieel belang mede gemoeid is, om den misdadiger in handen te hebben; maar als dat het geval niet is, wordt de uitlevering hoogst zeldzaam gevraagd. Men zegt gewoonlijk »*vas te faire pendre ailleurs*", en men is blijde dat de misdadiger het land uit is. Men weet wel dat de schuldige onder de bedreiging eener condemnatie, in het land waar hij de misdaad heeft gepleegd, niet zal terugkomen. Maar nu komen dergelijke erkende misdadigers hier, menschen wier leven eene aaneenschakeling van misdaden is geweest. Moet men die maar in het land houden zoolang tot dat ze ook hier eene misdaad bedrijven? Dat wil er bij mij niet in. En daarom doe ik de vraag of onder de woorden » redenen van Staat", of wel onder de woorden » publieke rust" ook is begrepen de algemeene veiligheid, en of anders het woord *veiligheid* er niet zal moeten worden bijgevoegd. De woorden: » redenen van staat" hebben ook de eer niet van mij te bevallen. Die woorden zeggen misschien te veel, het voorgestelde amendement misschien te weinig. Ook zie ik met leedwezen uit de wet wegvallen het verbod van uitzetting, *in eenig bijzonder belang*, omdat ik weet dat het gebeurd is in de tijden van het behoud dat men vreemdelingen bedreigd heeft met uitzetting wel degelijk in het bijzonder belang, wel te verstaan van de ministers. Ik wil over dit punt niet verder uitweiden, maar dat verbod is in mijn oog nog altijd belangrijk, omdat, hetzij men spreke van algemeene rust, hetzij van redenen van staat, het altijd slechts indicatien zijn die eene ruime of minder ruime uitlegging toelaten; terwijl een verbod veel meer positief is. — Het is daarom dat het mij leed zal doen, indien die bijvoeging: *niet in eenig bijzonder belang* uit de wet moet vallen. Overigens druk ik slechts op dat eenige punt, dat de Staat ook het regt moet hebben erkende misdadigers, ofschoon niet opgeëischt, ter deure uit te zetten. Intusschen zal ik geene wijziging voorstellen; ik blijf bij mijn stelsel om ten aanzien van dit onderwerp, waarbij ik in zoo buitengewonen toestand verkeer, slechts mijn advies te geven.

ZITTING VAN DEN 21STEN JULIJ.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

In tweederlei opzigt kan ik mij met het door den geachten spreker uit Leyden voorgestelde amendement niet vereenigen; in de eerste plaats omdat ik het daarvoor houd, dat, door de aanneming dier wijziging de nuttige werking der wet voor een goed deel vervallen zou. Het komt mij namelijk voor, dat door die aanneming zal afgeweken worden van een beginsel, door de Kamer reeds door de goedkeuring van vroegere artikels gehuldigd, te weten dat men ten opzigte van dit onderwerp preventief behoorde te werk te gaan. De meerderheid der Kamer heeft zich voor dit stelsel verklaard. Dit zoo zijnde, moet men ook op dien weg voortgaan, en alzoo den Koning in de gelegenheid stellen, om, indien redenen van staat de uitzetting van eenen vreemdeling dringend vorderen, daartoe te besluiten. Door te bepalen dat de vreemdeling, *gevaarlijk voor de publieke rust*, kan worden uitgezet, wordt naar het mij voorkomt voor een goed deel die bevoegdheid afgesneden. Het zal moeten blijken dat iemand voor de publieke rust gevaarlijk is. Er zullen dus reeds daadzaken moeten gebeurd zijn; de weg zal reeds betreden zijn, dien men nimmer had behooren in te slaan; en al komt men dan ook later tot de verwijdering van den vreemdeling, dan neemt dit niet weg, dat er reeds veel geschied kan zijn, dat beter ongedaan ware gebleven. Wil men alzoo de Regering de gelegenheid geven om de rust in het land te bewaren, dan moet men ook haar de noodige ruimte laten om dat doel te bereiken. Ik geloof niet dat dit in de bedoeling des voorstellers gelegen is; maar het amendement, gelijk het daar ligt, drukt een zeker wantrouwen jegens de Regering uit. Dat behoort niet te bestaan. Wat zoude men van eene Regering te denken hebben, aan welke men de magt niet durft toevertrouwen, om, wegens redenen van staat, eenen vreemdeling uit het land te zetten?

Ik zie niet dat er eenige drang bestaat om van het voorstel der Regering af te wijken, en ik wensch alzoo het hier in behandeling zijnde artikel onveranderd te behouden.

In de tweede plaats moet ik mij tegen de wijziging verklaren op denzelfden grond, die reeds door andere sprekers is aangevoerd, namelijk dat hier de woorden *op last des Konings* zouden gebezigd worden in plaats van *op Onzen last*. Men heeft het verlangen te kennen gegeven dat ik mij over de wettelijkheid dier uitdrukking meer bepaaldelijk zou uitlaten. Het zij mij veroorloofd op te merken dat ik het minder gepast oordeel op dit oogenblik dit punt te behandelen. Waartoe zou dit leiden? Het zou tijdverpilling zijn, want de zaak zelve is reeds uitgemaakt, daar in art. 10 eene gelijke uitdrukking, als door de Regering wordt voorgesteld, door de Kamer is aangenomen.

Een geacht spreker uit de residentie heeft, zonder eene wijziging voor te dragen, den wensch geuit dat in dit artikel de bepaling mogt worden opgenomen dat het bevel tot uitzetting met redenen omkleed moest zijn, en hij heeft zijne verwondering te kennen gegeven dat op het te dien aanzien door de Kamer in het verslag geuite verlangen niets door de Regering is geantwoord. Wanneer de Regering aan den wensch van de meerderheid der Kamer niet heeft toegegeven, dan ligt dit niet in de omstandigheid dat zij begreep dat daarvoor geenerhande aannemelijke redenen bestonden, maar alleen omdat, wanneer het eene uitzetting om redenen van staat betreft, er gewigtige redenen kunnen zijn die tot het nemen van dergelijken maatregel geleid hebben, welke het beter is te verzwijgen en niet bloot te leggen. Gij gevoelt het, Mijne Heeren, dat men de gevoeligheid van andere Staten door zoodanige openlegging zou kunnen kwetsen, en uit dien hoofde heeft de Regering het beter geoordeeld hierin aan het verlangen der Kamer niet toe te geven.

De heer ***Thorbecke*** antwoordt op de aanmerkingen van den Minister van Justitie en van den heer Donker Curtius, alsmede op de interpellatie van den heer Groen van Prinsterer. Hij eindigt met een tweede amendement op dit artikel voor te stellen, hetwelk aldus luidt: » Hij wordt dan verwijderd over die grens, welke hij zelf zal aanwijzen."

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* IV.)

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt het woord te hebben gevraagd om even de door het lid uit Leyden en den Minister van Justitie gemaakte aanmerkingen te beantwoorden; maar in het geheel niet om over het hier in behandeling zijnde punt te twisten. In de discussie zelve daarover wil hij niet treden en deze teedere quaestie niet compliceren. Zijne bedoeling is alleen geweest om te protesteren tegen de in de memorie van beantwoording voorkomende uitdrukking, alsof het de wensch *der Kamer* was geweest, dat men voor goed mogt afzien van het gebruik om in de Nederlandsche wetten op de wijze als in de hier bedoelde artikelen plaats vond den Koning aan te duiden. Meer heeft hij niet bedoeld, en niet verlangd in eene discussie te treden. De spreker merkt vervolgens op, dat uit de zoo even gehouden redevoering wederom is op te maken hoe belangrijk dergelijke discussien zijn, daar zij dienen om langzamerhand de kennis te erlangen waarin men met elkander overeenkomt, en waarin men van elkander verschilt. Bijv. de redenaar uit Leyden heeft bij eene vroegere gelegenheid ontkend, dat de in de Grondwet voorkomende uitdrukking: » de Kroon der Nederlanden" gelijkstaat met die van » Souvereiniteit", en nu ontkent hij dat de Koning bepaalt wat regt zijn zal, na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal. Dit laatste is eene door het Gouvernement gebezigde uitdrukking. Het systema, zegt de spreker, dat de Koning in Nederland souverein is en bepaalt wat regt is na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal, noemt de redenaar uit Leyden een individueel gevoelen, en hij zou zich verwonderen indien nog een ander lid in deze Vergadering dat gevoelen deelen zou. Indien geen enkel lid der Vergadering het beweren van dien redenaar afkeurt; indien hij (spreker) alleen met de meening van den Minister van Justitie omtrent dit punt overeenstemt, hij zal het zich getroosten, met het oog op de Natie en met de Grondwet in de hand. — Ten slotte wil de spreker nog een enkel woord tot den Minister van Justitie rigten. Deze zag niet in dat de behandeling dezer quaestie op dit oogenblik noodig was, en meende dat dit tijdverspillen zou zijn. Tegen die uitdrukking moet de spreker opkomen. Zijns inziens moet de Regering, wanneer zij meent dat eene gewigtige bepaling der Grondwet in de Kamer aangevallen wordt, zich ten allen tijde tegen dergelijken aanval verzetten. Dit kan geen tijdverspilling genoemd worden. Men heeft in vorige tijden te dikwerf gezien tot welke droevige gevolgen het stilzwijgen der Regering, wanneer de gronden van het staatsregt aangerand werden, heeft geleid.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik gevoel mij gedrongen een enkel woord te antwoorden op hetgeen door het lid uit de residentie zoo even is gezegd. Het zou mij zeer leed doen indien die spreker meende dat het zoo even door mij gesprokene in dien zin moest worden opgevat, dat ik het door hem ter sprake gebragte onderwerp als een punt van ondergeschikt belang zou achten. Ik geloof dat het door dien spreker bedoelde stelsel in de memorie van beantwoording op, naar ik meen, voldoende gronden, is wederlegd, en zoo ik geroepen wierd om de stelling der Regering te verdedigen, zou ik in geenen deele mij daaraan onttrekken. Indien ik gezegd heb, dat ik het minder gepast oordeelde dat onderwerp nu te behandelen, dan heb ik daarmede niets anders bedoeld, dan dat de Kamer reeds door de aanneming van een ander artikel, waarin dezelfde uitdrukking voorkomt, getoond heeft in te stemmen met het door de Regering in hare memorie van beantwoording voorgestane gevoelen. Ik meende alzoo niet te mogen betwijfelen of de Kamer keurde de in dit artikel voorkomende uitdrukking goed, en het is op dien grond dat ik gemeend heb dit punt als afgehandeld te mogen beschouwen.

De heer ***van Naamen*** zegt met attentie de discussie over het door het lid uit Leyden voorgestelde amendement gevolgd te hebben. Hij is niet geneigd om de te verleenen waarborgen tot handhaving der publieke veiligheid te verzwakken. Maar hij kan ook niet inzien dat de woorden » publieke rust" in het amendement, mindere waarborgen dan die van » redenen van staat" zouden opleveren. Hij kan dus niet begrijpen wat de aanneming van dat amendement verhinderen kan. Hij verklaart alzoo zich daarmede, in zooverre als het door den heer Sloet tot Oldhuis is gewijzigd, te kunnen vereenigen. De door den laatste voorgestelde redactie acht hij verkieslijker omdat die reeds in een vorig artikel gevolgd is.

De heer ***Duymaer van Twist*** zegt het woord te hebben gevraagd om iets over het laatste door den heer Thorbecke voorgestelde amendement te zeggen. Hij wil noch vóór noch tegen die wijziging spreken. Hij erkent dat er iets wenschelijks ligt in de bepaling om aan den vreemdeling de keus te geven over welke grenzen hij wil vervoerd worden, en zoo daartegen geene bezwaren bestaan, zal hij volgaarne zijne stem daaraan geven. Ofschoon hij het beginsel wel is toegedaan, zoo moet hij toch verklaren dat er gevallen kunnen voorkomen, waarin die ten-uitvoer-legging dier bepaling aan moeijelijkheden onderhevig kan zijn. Hij stelt het geval dat zich hier een Pruis ophoudt, op wien de in art. 12 voorkomende bepaling toepasselijk is: een man, die algemeen als een geraffineerde booswicht bekend is, tegen wien criminele vonnissen

elders zijn uitgesproken, en dien men hier, als gevaarlijk beschouwende, uit het land wil zetten. Wanneer nu, na de aanneming van het amendement, die persoon gebruik maakt van de hem daarbij toegekende bevoegdheid om te kiezen waarheen hij zich zal begeven, en verklaart naar Belgie te willen vertrekken, dan zal men, volgens die bepaling, hem over de Belgische grenzen moeten vervoeren. Maar wat zal nu plaats hebben indien de Belgische regering na weinige dagen dien persoon naar ons terugzendt, en zegt dat zij met hem niets te maken heeft? De spreker gelooft alzoo dat de voorgestelde bepaling haar nut kan hebben, maar ze als een positief bevel in de wet op te nemen, acht hij niet raadzaam. Indien echter zijne bezwaren kunnen opgelost worden, dan zal hij het amendement gaarne aannemen.

De heer ***Verveij Mejan*** zegt dat hij, na den laatsten spreker gehoord te hebben, ook tegen het tweede amendement van het lid uit Leyden, maar voor dat van den spreker uit Zwolle, stemmen zal.

De heer ***Schooneveld*** merkt op dat het tweede door den spreker uit Leyden voorgestelde amendement hem in den aanvang zeer aannemelijk was voorgekomen. De spreker uit Overijssel heeft echter reeds aangetoond dat die bepaling inpracticabel is. Ook hij is van hetzelfde oordeel. Indien toch de Belgische of Pruissische regeringen ons données over den een of anderen zich hier ophoudenden vreemdeling gegeven, en hem als gevaarlijk voor de publieke rust aangeduid hebben, dan zou het zijns inziens hoogst ondankbaar zijn zoodanig persoon over de Belgische of Pruissische grenzen terug te zenden. Uit die voorgestelde bepaling zou dus, naar zijn oordeel, slechts nadeel voortvloeijen, en om die reden zal hij er zich tegen verklaren.

De heer ***Albarda*** herinnert hoe door het eerste, door het lid uit Leyden voorgestelde amendement, de aandacht der Vergadering gevestigd is op het woord *Ons*, en daaruit eene discussie ontstaan, waaruit gebleken is dat dit woord volgens de Grondwet niet die beteekenis kan hebben die daaraan gegeven is. Hij is echter niet van het gevoelen van den spreker uit Amsterdam, die van oordeel is, dat daar die hier voorkomende uitdrukking: *Onzen last* reeds in een vroeger artikel is aangenomen, ze daarom ook hier moet behouden blijven. Hij meent integendeel dat, nu eenmaal de aandacht der Vergadering op dat punt gevestigd is geweest, die woorden niet verder in de wet moeten voorkomen; en om die reden zal hij zich tegen het op dat amendement voorgesteld sub-amendement verklaren.

De heer ***Thorbecke*** antwoordt op de door de heeren Duijmaer van Twist en Schooneveld geopperde bedenkingen.

(*Deze rede zal nader worden medegedeeld.* V.)

De heer ***Schooneveld*** vreest zich niet duidelijk genoeg te hebben uitgedrukt. Immers het geachte lid uit Leyden heeft de door hem geopperde bezwaren niet wederlegd. Hij heeft van het geval gesproken dat een vreemdeling werd gevoerd over de grenzen van een land, welks mogendheid ons voor dien persoon gewaarschuwd had. Wanneer bijv. een Deen hierheen was gevlugt, en het gouvernement van Denemarken de aandacht onzer Regering op dien persoon had gevestigd, als een gevaarlijk wezen in den Staat, en ten gevolge van die waarschuwing de Regering besloten had dien vreemdeling uit te zetten, wie zou dan, indien de voorgestelde wijziging aangenomen, en in de wet bepaald werd dat een vreemdeling zelf zal kunnen aanwijzen over welke grens hij zal verwijderd worden, beletten, dat hij dit verlangende, den kant naar Denemarken uit vervoerd werd.

Op die wijze handelende zouden wij, meent de spreker, in dat geval eene regering die ons eene dienst had bewezen met de zwartste ondankbaarheid betalen. Zoo doende zouden wij in moeijelijkheden kunnen gebragt worden, en deze wenschte hij te zien voorgekomen.

De heer ***Bachiene*** verklaart, dat, wanneer hij zijne stem zal uitbrengen voor het amendement van het lid uit Leyden, daaruit niet zal mogen worden afgeleid, wat een spreker uit de residentie daaruit zou wenschen af te leiden. Hij ziet in de Kroon het zinnebeeld der Koninklijke waardigheid, en verstaat door dat woord, in art. 11 der Grondwet, die waardigheid zelve, waaraan is verbonden de Koninklijke magt, zoodanig als deze in de Grondwet is bepaald. Spreker ziet niet in dat hij, stemmende voor dat amendement, iets zou ontnemen aan hetgeen de Koninklijke magt toekomt, waartoe hij nimmer direct of indirect zal medewerken. Hij heeft echter een ander bezwaar, en dit betreft het regt verstand der woorden: *publieke rust*, welke in het amendement voorkomen. Moet hij alleen door die woorden verstaan de rust *binnen 's lands*, of moet hij die in ruimeren zin nemen, in dier voege dat de uitzetting (niet de uitlevering) des noods ook zou kunnen geschieden op aanzoek eener buitenlandsche mogendheid, al ware de betrokken persoon niet dadelijk gevaarlijk voor de publieke rust hier te lande? Kan hij deswege nog worden ingelicht, het zal hem aangenaam zijn; anders houdt hij zich liever aan de woorden van het artikel, zoo als het ontwerp thans nog luidt.

De heer ***Poortman*** zegt voornemens te zijn voor het subamendement van het lid uit Zwolle te stemmen. Wanneer hij dit doet wil hij echter niet geacht worden in te stemmen met de zienswijze van het lid uit de residentie omtrent het in dit artikel voorkomende woord *Ons*. Hij weet niet in welken zin dat woord door de Vergadering, bij de behandeling van vroegere artikels, is opgevat; hij kan daarover niet oordeelen, omdat hij bij de beraadslaging over die artikels niet is tegenwoordig geweest. Hij meent te mogen veronderstellen dat die uitdrukking niet bijzonder de aandacht zal getrokken hebben, en vermoedt dat allen die vóór die artikels hebben gestemd, zich zullen vereenigd hebben met de betrekkelijk dit punt door den Minister van Justitie op pag. 7 der memorie van beantwoording gegeven verklaring, dat de tegenwoordige spreekwijze moet behouden blijven, als beter passend in de zamenstelling van de wet, welke, met de inleiding en de executoriale formule ten slotte, een geheel uitmaakt, waarin de Koning bepaalt wat regt zijn zal, na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal. De spreker, ofschoon deze redenen niet erkennende, zegt echter te zullen stemmen voor het subamendement van het lid uit Zwolle; want indien, volgens het amendement van het lid uit Leyden, in dit artikel werd gezet *op last des Konings*, dan zou het schijnen als of elders niet van den Koning alleen werd gesproken. Hij deelt overigens volmaakt in de zienswijze van den spreker uit Leyden, en meent ook dat hier in de wet van den Koning alleen behoort gewag te worden gemaakt; maar ter voorkoming van alle verwarring zal hij, na de aanneming van vorige artikels, zich ten gunste van het sub-amendement verklaren.

De heer ***Lotsy:*** Ik heb voor een oogenblik het woord gevraagd om den geachten spreker uit Zeeland mijn gevoelen te zeggen over de vraag die hij heeft gedaan. Wanneer mijn gevoelen in dat opzigt in strijd mogt zijn met het gevoelen van den geachten spreker uit Leyden, dan zal hij welligt, hetgeen hij thans uit misschien al te overdrevene bescheidenheid heeft nagelaten, — op hetgeen gevraagd is antwoorden. Ik geloof niet dat men het twijfelachtig kan vinden of in het amendement door den spreker uit Leyden door *publieke rust* alleen moet verstaan worden de publieke rust hier te lande, en wanneer dat waarheid is, dan is het voor mij eene reden om tegen het amendement te stemmen. Die geëerde spreker uit Leyden heeft het tegenstemmen op zijn eerste amendement gemakkelijk gemaakt door het voorstellen van het tweede amendement. Dat die vreemdelingen zouden kunnen verklaren aan welke grens zij zouden willen uitgezet worden is mijns inziens aan eenig bezwaar in de practijk onderhevig, maar het amendement heeft, naar ik meen, deze belangrijke verbetering in de wet gebragt, dat daardoor de uitzetting geene vermomde uitlevering kan worden. Wanneer het nu waarheid is dat onder de woorden: » publieke rust" niet begrepen zijn redenen van staat, welke, naar mijn inzien, bij de Hooge Regering zouden kunnen bestaan om een vreemdeling uit te zetten, dan is dat voor mij eene reden om de uitdrukking » redenen van staat" boven de uitdrukking »publieke veiligheid" te verkiezen. Ik kan mij zeer goed voorstellen dat een vreemdeling die hier geen kwaad doet, een gevaarlijken toeleg kan beginnen ten uitvoer te leggen tegenover eene bevriende mogendheid, zonder dat hij daarom de publieke veiligheid van onzen Staat in gevaar brengt. Ik wensch aan den regter de bevoegdheid te geven om dien vreemdeling het land uit te zetten, maar tevens een waarborg te bezitten tegen eene vermomde uitlevering. Wanneer de vreemdeling niet wordt gebragt ozer de grenzen die hij aanwijst, zal er eene vermomde uitlevering plaats hebben. Het is daarom dat ik tegen het eerste amendement zal stemmen, maar indien ik niet beter ingelicht worde, *voor* het tweede amendement mijne stem zal uitbrengen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** wenscht de bedenking van het lid uit Schiedam te beantwoorden. Deze heeft zich verwonderd dat op gisteren twee artikelen door de Vergadering, waarin eene gelijke uitdrukking voorkomt, als waarvan hier thans in art. 12 sprake is, zijn aangenomen, zonder dat iemand daartegen heeft geprotesteerd. Hij wenschte op die aanmerking eenvoudig te kennen te geven, dat omtrent dit punt bij een aantal leden wel verschil van gevoelen bestond met de zienswijze der Regering, maar dat zij, die voor de aanneming

gestemd hebben dit hebben gedaan, omdat zij aan die uitdrukking niet die bijzondere waarde hechten, als anderen wel deden, en omdat zij ook niet meenden dat bij de behandeling dezer wet de ingewikkeldste vraagpunten van het staatsregt ter sprake gebragt moesten worden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt nogmaals het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het is geenszins mijne bedoeling het tweede door den spreker uit Leyden voorgestelde amendement te bestrijden. Ik deel het gevoelen van het lid uit Dordrecht, dat door de aanneming van dit amendement de mogelijkheid eener uitlevering onder den schijn eener uitzetting zal worden voorgekomen. Daar zoodanige bedekte uitlevering niet mag plaats hebben, acht ik eene bepaling in de wet, ter verhindering daarvan, allezins doelmatig. Maar het is toch zeer denkbaar dat zich redenen voordoen die beletten den vreemdeling uit te zetten aan den kant waar hij zulks verlangt. Het geval kan bij voorbeeld plaats hebben dat een vreemdeling die verkiest naar den kant van Hannover uitgezet te worden, aan de grenzen van dat land geweerd wordt. Bij volharding in zijn verlangen zoude hij niet kunnen uitgezet worden. Ik vereenig mij alzoo met de voorgestelde wijziging, indien daarin de woorden „zoo mogelijk" worden opgenomen.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Bij het voorstellen van het amendement op het amendement van den geachten spreker uit Leyden, heb ik verklaard mij te voegen bij het gevoelen van den geachten spreker, den afgevaardigde uit Harderwijk. Ik wil daarom niet geacht worden de geheele leer van dien laatsten spreker omtrent de souvereiniteit te deelen. Mijn geloof is dat in Nederland werkelijk het regt van den Koning uitgaat. Dat geloof was bij mij gebaseerd, niet op het afgetrokken staatsregt, maar op de Grondwet zelve, en bepaaldelijk op art. 116 dier Grondwet, waarin de wijze van afkondiging der wetten wordt geregeld. Daarin vinden wij:

„Wij enz. . . . Koning der Nederlanden, enz. . . .

„Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

„Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat enz.

„(De beweegredenen der wet.)

„Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

„(De inhoud der wet.)

„Gegeven enz."

Wanneer dan al niet met ronde woorden in de Grondwet voorkomt dat het regt in Nederland van den Koning uitgaat, is het, mijns inziens, duidelijk genoeg in dat artikel gelegen. Maar, zegt men, de woorden van afkondiging is eene onderscheidene zaak van de wet. Ik moet dat naar mijne zienswijze tegenspreken. Ik beschouw de woorden van de afkondiging te zijn een *caput legis*, een integrerend deel van de wet, zonder welk deel de wet geen wet zou zijn. Ik vind verder in art. 145 tot bevestiging van mijn stelsel dat er regt wordt gesproken *in naam des Konings*. Hoe kan er regt gesproken worden in naam des Konings als niet van den Koning geacht moet worden het regt uit te gaan? Dat zijn de gronden, Mijne Heeren, die ik voor mijn stelsel in dezen heb en welke ik meende verpligt te zijn, om niet kwalijk verstaan te worden, aan u nog mede te deelen.

De heer ***Thorbecke*** verklaart dat hij met zijn amendement niet de bedoeling gehad heeft de Regering tot het onmogelijke te verpligten. Hij zal alzoo zeer gaarne de door den Minister van Justitie voorgestelde invoeging in die wijziging opnemen.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten.

Het door den heer *Sloet tot Oldhuis voorgestelde sub-amendement op de wijziging van den heer Thorbecke*, wordt alsnu het eerst in stemming gebragt, en daarbij met 38 tegen 24 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Heloma, Sloet tot Oldhuis, Poortman, de Lom de Berg, van Naamen, van Nispen van Sevenaer, Verweij Mejan, Godefroi, van Voorst, de Man, Zijlker, Dirks, Groen van Prinsterer, Schiffer, Scheltinga Winterberg, van Zuijlen van Nyevelt, Costerus, van Rijckevorsel, Leclercq, Bots, Lambrechts, Luijben, Storm van 's Gravesande, de Monchy, van Hasselt, Borret, Slicher van Domburg, van Hall, Duijmaer van Twist, Boreel van Hogelanden, van Randwijck, van Walchren, Boxman, Hengst, Schooneveld, van Rosenthal, Engelen en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Eck, de Moraaz, Thorbecke, Westerhoff, de Villers de Pité, Reinders, Lotsy, Jespers, Albarda, Heemskerk, van Doorn, Wijnaendts, Dullert, Wintgens, Wichers, Anemaet, van der Heijde, Donker Curtius, Dommer van Poldersveldt, Bachiene, Fokker, van Heiden Reinestein van der Linden en Meeussen.

Op de aanmerking van den ***Voorzitter***, dat door de aanneming van dit amendement, dat van den heer Thorbecke als vervallen moet beschouwd worden, vraagt deze heer het woord, en zegt dat hij zich den loop der zaak aldus heeft voorgesteld, dat eerst het sub-amendement van den heer Sloet tot Oldhuis, als eene wijziging op het door hem voorgedragen amendement bevattende, moest worden in stemming gebragt, en dat, daar dit nu is aangenomen, het aldus gewijzigde amendement in hoofdelijke omvraag moest worden gebragt.

Dienovereenkomstig besloten zijnde, wordt *het gewijzigde amendement van den heer Thorbecke* in stemming gebragt, en daarbij met 50 tegen 12 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Heijde, Donker Curtius, Borret, Slicher van Domburg, Bachiene, van Heiden Reinestein, van Randwijck, van Walchren, Boxman, van Voorst, Lotsy en Leclercq.

Het tweede amendement van den heer Thorbecke wordt daarop in hoofdelijke omvraag gebragt, en daarbij met algemeene (62) stemmen aangenomen.

Het aldus gewijzigde artikel wordt daarop bij de volgende stemming met 59 tegen 2 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg en Bachiene.

De vergadering wordt daarop voor een half uur geschorst.

Bij de heropening berigt de ***Voorzitter*** dat door den schrijver den heer de Serrière is hulde gedaan aan de Kamer van een boekwerk getiteld: *Mijne loopbaan in Indie*.

Wordt besloten tot de plaatsing van dit stuk in de boekerij der Kamer.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot het overbrengen van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch brengt daarop haar algemeen verslag uit.

Wordt besloten dat stuk te doen drukken en ronddeelen, terwijl bepaald wordt de beraadslaging over dat wets-ontwerp te doen plaats hebben na afloop van die over het wets-ontwerp, tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over 1849.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het wets-ontwerp tot *regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen*, en wel bepaaldelijk over art. 13.

De heer ***Thorbecke*** draagt op dit artikel twee amendementen voor. Vooreerst wenscht hij in de plaats van de woorden: *redenen van staat en niet in eenig bijzonder belang*, gelezen te zien, *aan vreemdelingen gevaarlijk voor de publieke rust eene bepaalde plaats*, enz. Ten tweede stelt hij, ter gedeeltelijke tegemoetkoming aan het verlangen van den heer Verweij Mejan, voor om als 2de alinea bij dit artikel te voegen: „Van het Koninklijk besluit in dit en het 12de artikel bedoeld, wordt mededeeling gedaan aan de Kamers der Staten-Generaal."

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* VI.)

Daar beide amendementen door een genoegzaam aantal leden worden ondersteund, worden zij verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen maken.

De heer ***Verwey Mejan*** zegt eene bedenking tegen het bij art. 13 aangenomen stelsel te hebben, die hij kortelijk zal doen kennen. In dit artikel wordt voorgesteld om aan toegelaten vreemdelingen eene bepaalde plaats binnen het Koningrijk tot verblijf aan te wijzen, of hun het verblijf op bepaalde plaatsen van het rijk te ontzeggen. In het stelsel der wet moet, alvorens deze

bepaling werken kan, de toelating vooraf hebben plaats gehad, en die is zonder voorwaarde geschied. Dit zoo zijnde, zoo komt hij terug op eene bepaling der Grondwet, die, meent hij, te veel op den achtergrond is geschoven. Daarbij is (te weten bij art. 3) het beginsel aangenomen, dat allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen hebben. Ziedaar het beginsel. De uitzonderingen daarop zijn: de toelating, uitzetting en de uitlevering, welke bij de wet moeten geregeld worden. Nu moet er toch regel omtrent de gelijke bescherming zijn. Op den toegelaten vreemdeling nu is, naar des sprekers meening, die regel toepasselijk, en wanneer men nu dien persoon eene bepaalde plaats kan aanwijzen tot verblijf, of hem het verblijf op eene bepaalde plaats kan ontzeggen, dan gelooft hij dat hetzelfde ook zal kunnen plaats hebben ten opzigte van den ingezeten, want volgens alinea 1 van art. 3 der Grondwet staan ingezetenen of vreemdelingen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, op gelijke lijn. Art. 13 gelooft hij alzoo met het voorschrift der Grondwet in strijd te zijn, en het is om die reden dat hij gemeend heeft te dien aanzien zijne bezwaren te moeten doen kennen.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt den heer Verweij Mejan, en zegt dat de hier voorkomende bepaling wel niet met de letter, maar met den geest der Grondwet is overeen te brengen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* VII.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Wat betreft het eerste amendement van den spreker uit Leyden, dat, naar de meening van dien redenaar, tot verbetering van dit artikel zou strekken, vermeen ik te moeten aanmerken, dat, naar mijne wijze van zien, er geene de minste reden bestaat, om, ten gevolge van de aanneming der op het vorige artikel voorgestelde wijziging, ook dit artikel eenige verandering te doen ondergaan. Ik geloof dat het meer nog dan het vorige moet onveranderd blijven. De vreemdeling die gevaarlijk is voor de openbare rust moet verwijderd en niet in het land geduld worden. Op zulke personen behoort de bepaling van dit artikel van toepassing zijn. Men late het dus onveranderd luiden: » Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om redenen van staat, en niet in eenig bijzonder belang, aan vreemdelingen eene bepaalde plaats binnen het Koningrijk tot verblijf aan te wijzen, of hun het verblijf op bepaalde plaatsen van het Rijk te ontzeggen." Ik beroep mij op hetgeen te dezen opzigte in de memorie van beantwoording is aangevoerd. Daar is gezegd dat jegens bevriende mogendheden, behalve uit tractaten voortvloeijende verpligtingen, nog andere bestaan.

» De betrekking van goede nabuurschap (zoo luidt het daar) » vordert wederzijds toegevendheid en oplettendheid. Wegens staat- » kundige misdrijven, levert de Nederlandsche Staat geen voortvlug- » tigen uit. Maar zoude nu het veilig verblijf van zoodanigen mis- » dadiger aan de uiterste grenzen van Nederland, van waar hij de » rust van den ontweken geboortegrond voortdurend en ongemoeid » zou kunnen bestoken, niet veel gevaarlijker zijn voor dat rijk » dan zijn verblijf binnen hetzelve? Zou de Nederlandsche Rege- » ring in zoodanige gevallen niet verpligt zijn, jegens dat naburig » rijk, dien gevaarlijken vreemdeling in eene meer verwijderde » streek des lands, waar hij minder schadelijk zal wezen, eene » vaste verblijfplaats aan te wijzen, ten ware hij mogt verkiezen » elders een heenkomen te zoeken? Zou zij het bovendien niet » verpligt wezen jegens de rust van het eigen land, die in stre- » ken, welke aan sterk bewogene landen grenzen, altijd meer » gevaar loopt dan elders?"

Ziedaar waarom ik mij met het voorgestelde amendement niet vereenigen kan, daar deze strekking der wet daardoor grootendeels zou verloren gaan.

Wat de tweede wijziging van hetzelfde lid betreft, zoo moet ik in overweging geven of er wel termen bestaan, om de Regering onder de door dien spreker beoogde verpligting te brengen. Ik heb door den voorsteller van het amendement hooren zeggen, dat er een toezigt van de Kamers der Staten-Generaal over de daden der uitvoerende magt behoort te bestaan, doch mijnerzijds geloof ik, dat er, althans *in casu*, geen grond bestaat om den Koning rekenschap te doen geven van Zijne besluiten. Hier toch wordt van den kantonregter geene rekenschap gevraagd van hetgeen hij verrigt, en zal men nu meer van den Koning dan van den kantonregter eischen? Ik zal hier verder niets bijvoegen, maar mij bij deze opmerkingen bepalen.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt de bedenkingen van den Minister van Justitie tegen zijne beide amendementen in het midden gebragt.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* VIII.)

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt daarop nogmaals het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik moet verklaren niet gehouden te willen zijn als of ik niet van de verantwoordelijkheid der Ministers overtuigd zoude wezen. Ook voor mij is die verantwoordelijkheid eene onbetwistbare waarheid. Het door mij gezegde heeft alleen betrekking op hetgeen ten deze door den spreker uit Leyden verlangd wordt. Indien het door hem aangegeven motief, waarom hij de mededeeling van de hier bedoelde besluiten wenschelijk acht, geldig ware, dan zou diezelfde grond moeten leiden om de kennisgeving van alle door de Regering te nemen besluiten te vorderen. Ik beweer dat hier geene bijzondere reden kan bestaan, om de bedoelde mededeeling voor te schrijven. De verantwoordelijkheid der Ministers heb ik alzoo in geenen deele ontkend maar alleen te kennen gegeven dat, naar mijn inzien, er geen de minste noodzakelijkheid bestaat om, in dit geval, van de Regering te vorderen dat de genomen besluiten aan de Kamers der Staten-Generaal zullen worden medegedeeld.

De heer ***Thorbecke*** neemt ten derden male het woord ter bestrijding van de door den Minister geopperde bezwaren.

(*Deze rede zal nader worden medegedeeld.* IX.)

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten verklaard en het eerste door den heer *Thorbecke* voorgestelde amendement alsnu in stemming gebragt, dat daarbij met 38 tegen 23 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Naamen, van Voorst, de Man, de Villers de Pité, Scheltinga Winterberg, Lotsy, Costerus, van Rijckevorsel, Leclerq, Bots, Lambrechts, van Doorn, Luijben, Storm van 's Gravesande, Donker Curtius, Borret, Slicher van Domburg, Bachiene, van Heiden Reinestein, van Randwijck, Boxman, Nedermeijer van Rosenthal en Mutsaers.

Alsnu wordt het tweede amendement van den heer *Thorbecke* in hoofdelijke omvraag gebragt, en met 45 tegen 17 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, Mutsaers, van Naamen, van Voorst, Groen van Prinsterer, Scheltinga Winterberg, Lotsy, Costerus, Albarda, van Doorn, Donker Curtius, Slicher van Domburg, van Hall, Boreel van Hogelanden, van Randwijck en Boxman.

Het aldus geamendeerde artikel daarop aan eene stemming onderworpen, wordt daarbij met 46 tegen 15 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Naamen, Verweij Mejan, van Voorst, de Man, Scheltinga Winterberg, Lotsy, Costerus, van Doorn, Storm van 's Gravesande, Donker Curtius, Slicher van Domburg, Fokker, van Randwijck, Boxman en Schooneveld.

De beraadslagingen worden geopend over art. 14, maar terstond daarop gesloten, daar niemand daarover het woord verlangt te voeren. Aangezien niemand zich daartegen verzet, wordt het artikel zelf zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 15.

De heer ***Godefroi*** vraagt het woord en zegt niet voornemens te zijn over dat artikel te spreken, of daarop eene wijziging voor te dragen, maar het voorstel te doen tusschen dit en het volgende een nieuw artikel in te lasschen, hoofdzakelijk overeenkomende met art. 14 van het oorspronkelijk wets-ontwerp. Die bepaling zou aldus luiden: » Vreemdelingen in Nederland vervolgd wordende wegens een misdrijf, waarop eene zwaardere straf gesteld is, dan van drie dagen gevangenis of tien gulden boete, kunnen voorloopig in hechtenis worden gesteld. Zij kunnen echter, wanneer in het bestaand geval bij de wet geene voorloopige inhechtenisneming is toegelaten, door den regter voor wien de zaak moet dienen, tegen geldelijken borgtogt, door dien regter te begrooten, worden ontslagen. De voorschriften van het Wetboek van Strafvordering betreffende de voorloopige aanhouding zijn hier van

SOCIETEIT DER HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 21STEN JULIJ.

epassing." Over de strekking van deze bepaling zegt de spreker ier niets verder te zullen bijvoegen. Vroeger heeft hij daarover eeds zijne meening doen kennen, en de noodzakelijkheid van en voorschrift, als het voorgestelde, is nog nader door den fgevaardigde uit Almelo betoogd. Hij wil alleen de aandacht estigen op de punten van verschil tusschen de door hem voorestelde bepaling en het oorspronkelijke art. 14. In het laatste ordt het ontslaan van den vreemdeling tegen geldelijken borgogt imperatief gesteld: in zijn amendement wordt het aan het ordeel van den regter overgelaten den vreemdeling al dan niet egen borgtogt te ontslaan. Ten tweede heeft hij gemeend voor e in art. 14 voorkomende woorden: *tegen Nederlanders* in de plaats te moeten stellen de woorden: *bij de wet*. En in de derde plaats heeft hij de laatste alinea van art. 14 vervangen door eene ndere, strekkende om hetgeen in het Wetboek van Strafvordering p de voorloopige inhechtenisneming is voorgeschreven, hier van oepassing te doen zijn.

Daar dit amendement door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund, wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging e zullen uitmaken.

De heer **Dirks**: De gronden gisteren door den geachten fgevaardigde uit Almelo aangevoerd hadden op mij dien indruk gemaakt, dat ik voornemens was een amendement in denzelfden in voor te stellen als door den spreker uit Amsterdam is voorgesteld. Ik behoef dus niet te zeggen dat ik mij met het amendement wel kan vereenigen, en alzoo ook geenszins beaam hetgeen in der tijd in het verslag tegen het art. 14 is ingebragt, n dat verslag lees ik: »De in dit art. 14 bepaalde *voorloopige inhechtenisneming* verdient, naar men meent, om meer dan éene reden afkeuring. Men acht die regtstreeks strijdig met le Grondwet." Ik ben, Mijne Heeren, van een ander gevoelen, k geloof dat de toestand van den vreemdeling ten opzigte van lie misdrijven welke men nu zoekt te straffen, *gunstiger is dan die van den Nederlander*. Wanneer ik, dit in het oog houdende, art. 3 der Grondwet herlees en aldaar de woorden vind: » Allen lie zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hetzij ingeetenen of vreemdelingen, *hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen*;" dan geloof ik dat wij door het aannemen van het amendement eene leemte zullen aanvullen die bestaat en dat daardoor *werkelijk* eene *gelijkheid* van bescherming van persoon en goederen ook voor den *Nederlander* zal worden daargesteld, eene gelijkheid die de vreemdeling nu straffeloos kan verbreken. Hetgeen toch gisteren gezegd is door den afgevaardigde uit Almelo, kwam voornamelijk daarop neder, dat de vreemdeling, wanneer hij zich aan kleine misdrijven had schuldig gemaakt, altijd bij magte was zich aan de toepassing der straf te onttrekken, voordat zij hem kon bereiken. Hij kon zich altijd nog uit het land verwijderen nadat de zaak in eerste instantie, appel en cassatie ware uitgemaakt. Om deze redenen zal ik voor het amendement stemmen.

De heer **Thorbecke** vraagt daarop het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij stelt voor dat eerst met de behandeling van artikel 15 worde voortgegaan. Het door den afgevaardigde uit Amsterdam voorgestelde amendement betreft de inlassching van een nieuw artikel tusschen de artikelen 15 en 16. Nu is door den vorigen spreker het woord gevoerd over iets dat nog volgen moet. Voor de regelmaat der beraadslagingen zou hij het alzoo wenschelijk achten eerst artikel 15 af te doen.

Daar niemand zich tegen dit voorstel verklaart, wordt dienovereenkomstig besloten.

Niemand over artikel 15 wenschende het woord te voeren, wordt dat artikel zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

De beraadslagingen worden alsnu geopend over het door den heer Godefroi voorgestelde amendement.

De heer **Wichers** heeft daarover het woord en zegt hoofdzakelijk: Met het voorgestelde amendement kan ik mij niet vereenigen. Ik geloof dat het regtstreeks in strijd is met de 2de alinea van art. 3 der Grondwet. Daar lezen wij, dat de wet de toelating en de uitzetting van vreemdelingen regelt. Ziedaar dus het onderwerp waarover deze wet moet loopen; de wet regelt de toelating en uitzetting der vreemdelingen. Al wat buiten deze materie valt, behoort in andere wetten behandeld te worden. Deze strikte interpretatie wordt nog bekrachtigd, zoo ik art. 146 der Grondwet inzie. Daar lees ik: » Er is een algemeen wetboek van burgerlijk regt, van koophandel, van strafregt, van burgerlijke regts- en van strafvordering, en van de zamenstelling der regterlijke magt" enz. Ziedaar dus zes onderscheidene wetboeken, handelende over onderscheidene onderwerpen, die afzonderlijk moeten geregeld worden. En waartoe strekt nu het voorstel? Daartoe, dat vreemdelingen die in Nederland vervolgd worden voor eenig misdrijf, waarop eene zwaardere straf gesteld is, dan van drie dagen gevangenis of tien gulden boete, voorloopig in hechtenis kunnen worden gesteld. Nu vraag ik of dit niet een onderwerp tot het Wetboek van Strafvordering behoorende betreft. En zou men dan niet tegen de Grondwet en tegen art. 146 handelen, indien men hier ter loops het ter sprake gebragte punt regelde? Ik geloof dat men die vraag bevestigende zou moeten beantwoorden. Ik ben van oordeel dat dit systema, om zoo maar ter loops deze materie in deze wet te regelen, een teruggang in de kunst van wetgeving, in de art législatoire zou zijn. Sedert den laatsten tijd is men begonnen eene behoorlijke rangschikking van hetgeen in elk wetboek behoort, in acht te nemen. Vroeger vond men onderscheidene objecten in één wetboek behandeld: bepalingen omtrent den koophandel werden in het Burgerlijk Wetboek aangetroffen, en strafregtelijke bepalingen in datzelfde wetboek waargenomen. Zal men nu tot dien staat van zaken niet terugkeeren, indien men bij deze wet den weg inslaat hier door den voorsteller der wijziging aangegeven? Ik geloof dat dit tot confusie van denkbeelden zal leiden, indien men de zaken niet behoorlijk onderscheidt. Ik meen dat de kennis der wetten op die wijze niet zal bevorderd worden, indien men in de wet tot toelating en uitzetting van vreemdelingen bepalingen tot het Wetboek van Strafvordering behoorende zoeken moet. Ik kan mij met dat stelsel niet vereenigen, en omdat ik geloof dat dit amendement strijdig is met art. 146 der Grondwet, verklaar ik mij daarmede niet te kunnen vereenigen en daartegen te zullen stemmen.

De heer **Poortman** zegt zich tegen het amendement, ofschoon om andere dan door den vorigen spreker aangegevene gronden, te zullen verklaren. Hij zal dit doen omdat hij die bepaling in lijnregten strijd met het voorschrift in de 1ste alinea van artikel 3 der Grondwet voorkomende acht te zijn. Over het verband tusschen de beide alinea's van dit artikel is reeds veel gesproken, en daarom zal hij te dien aanzien niet uitweiden. Naar het hem toeschijnt is dat verband niet zoo slecht als sommige sprekers het wel hebben willen doen voorkomen, en hij kan niet denken dat de spoed waarmede de Grondwet is tot stand gebragt van zooveel invloed is geweest, dat men bij de behandeling van het 2de lid van een artikel niet meer zou gedacht hebben aan den inhoud van het 1ste. Hij neemt dus aan dat, volgens de 1ste alinea, de vreemdeling die zich op het grondgebied van het Rijk bevindt, met den ingezeten volkomen gelijkgesteld wordt. Op die volkomen gelijkstelling heeft de Grondwet slechts twee uitzonderingen, namelijk de toelating binnen en de uitzetting buiten het Rijk. Overigens bestaat er tusschen den vreemdeling en den ingezeten, ten aanzien van de bescherming van hun persoon, geen onderscheid. Maar wat zal nu plaats hebben, indien het amendement wordt aangenomen? Dan zal er, naar des sprekers meening, tusschen den toestand van den vreemdeling en den ingezeten een belangrijk onderscheid bestaan; dan zou de eene blootstaan aan eene preventive opsluiting en de andere niet. Met het gevoelen van den afgevaardigde uit Franeker, die vóór het amendement gesproken heeft, en meende dat door die bepaling de door de Grondwet verlangde gelijkheid zou ontstaan, kan hij zich niet vereenigen; want de ongelijkheid die deze meende te zien is werkelijk niet aanwezig. Ook op de aanmerking van den spreker uit Almelo, die gezegd heeft dat de vreemdeling in een gunstiger toestand verkeerde dan de Nederlander, aangezien hij, na een misdrijf begaan te hebben, zich aan de welverdiende straf kan onttrekken door het land te verlaten, meent hij te moeten antwoorden dat de Nederlander die bevoegdheid evenzeer bezit, en wanneer deze daarvan geen gebruik maakt, dit alleen toe te schrijven is aan zijnen wil of beweegredenen van eigenbelang, die hem daarvan terughouden. Bovendien, wie om de vervolging wegens een misdrijf te ontgaan, het land verlaat, straft zich zelven met ballingschap; en wie dit doet als het zulke geringe misdrijven geldt als waarvan in het amendement sprake is, men late hem gaan en sta niet op de treurige en kostbare zelfvoldoening van te kunnen straffen, die tevens, door de zorg van het openbaar ministerie, nog altijd zal kunnen verkregen worden, tenzij de ballingschap altijddurende en mitsdien eene zeker niet geringe straf zij. Hij gelooft dat art. 14 uit het oorspronkelijk ontwerp te regt is weggevallen.

De heer **Godefroi** zegt op het door den vorigen spreker aangevoerde slechts zeer weinig te zullen antwoorden. Hij gelooft te kunnen beweren dat de strijd, welken die redenaar tusschen zijn amendement en de bepalingen der Grondwet meent te zien, niet

bestaat. Indien hij artikel 3 der Grondwet wel begrijpt, dan komt het hem voor dat in alinea één *als regel* is opgenomen het beginsel, dat aan den vreemdeling gelijke bescherming als aan den ingezeten wordt toegezegd. Maar op dien regel worden bij alinea 2 uitzonderingen toegelaten, te dien effecte, dat in sommige opzigten die gelijkheid van bescherming van ingezeten en vreemdeling, ten opzigte van laatstgemelde in bij de wet aan te wijzen gevallen, kan ophouden te bestaan. Nu is ongetwijfeld de bescherming van personen ook gelegen in de verzekering van de persoonlijke vrijheid, in de waarborging tegen inhechtenisneming. Te dien opzigte ook wordt de persoon des vreemdelings in den regel op gelijken voet als de persoon des ingezetenen beschermd. Maar de Grondwet laat hierop uitzonderingen toe in het belang van de openbare orde, uitzonderingen die de wet moet aanwijzen. Welnu zoodanige uitzondering bevat het voorgestelde amendement; en waar is dan de strijd, welken men meent te zien tusschen zijn voorstel en de Grondwet? Wanneer de bedenkingen van den eersten spreker tegen het voorgestelde amendement de strekking hebben om aan te toonen dat de bepaling hier niet op hare plaats zou zijn, en dat zij veeleer in het Wetboek van Strafvordering zou te huis behooren, dan meent hij dat die bedenkingen almede door het zoo even aangevoerde zullen wederlegd zijn. De wet bij alinea 2 van art. 3 der Grondwet bedoeld, is juist die, welke zoodanige uitzonderingen op het in alinea 1 vervatte beginsel van gelijke bescherming van ingezeten en vreemdeling moet bevatten, als waartoe zijn amendement is strekkende. Maar zoo al daaromtrent eenige twijfel mogt overblijven, dan herhaalt hij, dat in allen gevalle een heilzaam beginsel niet aan eene quaestie van vorm moet opgeofferd worden.

De heer **Fokker** zegt aanvankelijk niet in de beraadslagingen zich te hebben willen mengen: maar het nu behandelde punt komt hem te belangrijk voor, om daaromtrent het stilzwijgen te bewaren. De laatste door den vorigen spreker gesproken woorden geven hem daartoe aanleiding. De achter hem gezeten redenaar (de heer Wichers) heeft, zijns inziens, het voorgestelde amendement te regt bestreden en wel vooreerst omdat het in strijd is met de Grondwet. Dat gevoelen deelt hij ten volle. Maar ten tweede werd het ook bestreden op grond dat, zoo de bepaling al met de Grondwet in harmonie was, zij daarom nog niet in deze wet te huis behoorde. De voorsteller heeft gezegd dat men de quaestie niet aan den vorm moest opofferen. In dit speciale geval en in alle dergelijke meent de spreker dat men dit wel behoort te doen. Vooreerst bestaat ieder oogenblik de mogelijkheid om bepalingen als de hier bedoelde in het Wetboek van Strafvordering te brengen, en ten andere is de zaak op zich zelve niet onverschillig. Want door die gedurige invoeging en door het behandelen van dezelfde onderwerpen in onderscheidene wetboeken kan verwarring ontstaan, en tot bewijs daarvan haalt hij het volgende voorbeeld aan. In art. 65, n°. 3, van de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie staat, dat over alle correctionnele vervolgingen binnen het provinciaal regtsgebied tegen kantonregters en hunne plaatsvervangers, regters, plaatsvervangers en griffiers wegens misdrijven, gedurende den tijd hunner bediening begaan, mitsgaders over de daaruit voortspruitende vordering tot vergoeding van kosten, schaden en interesten, overeenkomstig de bepalingen van het 2de lid van art. 56, de provinciale geregtshoven in eersten aanleg oordeelen, en, naar luid van art. 70 derzelfde wet, vonnissen met *vijf* raadsheeren. Ziedaar alzoo eene bepaling omtrent dit onderwerp, die gevonden wordt in de wet handelende over de zamenstelling en bevoegdheid der regterlijke collegien. Maar nu wordt op dit stuk ook eene bepaling in een ander wetboek gevonden, en wel in dat der strafvordering. Daar staat in art. 266, onder den achtsten titel, betreffende de vervolging en de teregtstelling van regterlijke ambtenaren ter zake van misdrijven door hen gedurende den tijd hunner bediening begaan, dat, indien het hof oordeelt dat de daad door de wet wordt verklaard te zijn wanbedrijf of politie-overtreding, en dat er genoegzame bezwaren tegen den beklaagde bestaan, het den beklaagde naar deszelfs openbare teregtzitting zal verwijzen, om aldaar, volgens de bepalingen van denzelfden of van den zevenden titel in het hoogste ressort te worden te regt gesteld, zullende het hof in dat geval uit *zes* raadsheeren zijn zamengesteld. Nu vraagt de spreker of er aperter strijd dan in dat geval kan bestaan. Die strijd is ontstaan door de omstandigheid dat men in het Wetboek van Strafvordering eene bepaling heeft opgenomen die daarin niet te huis behoorde. Toen men daarin handelde over de wijze van procederen in strafzaken, herinnerde men zich niet dat in de wet op de regterlijke organisatie te dien aanzien eene andere bepaling was opgenomen. Deze enkele bijdrage, gelooft de spreker genoegzaam te zullen zijn, ten betooge welk gevaar er in bestaat bepalingen over een zelfde onderwerp in verschillende wetten op te nemen. Indien er alzoo geen strijd mogt bestaan tusschen de bepaling van artikel 3 der Grondwet en het voorgestelde amendement, dan zal de spreker het nog bestrijden, omdat het zijns inziens eene waarheid blijft, dat in eene wet geene voorschriften behooren te worden opgenomen die daarin niet te huis behooren.

De heer **van Hasselt**: Ik zal voor het amendement stemmen. Ik wil echter een paar woorden in het midden brengen ten einde de bedenkingen te wederleggen, die door ons medelid Wichers en door ons medelid Poortman zijn gemaakt. Wat den eersten spreker aangaat, deze is, naar mijn inzien, te ver gegaan door te betoogen en vast te houden dat alle strafbepalingen moeten worden opgenomen in één wet, in het Wetboek van Strafregt, en dat bij geene bijzondere wet strafbepalingen behooren te worden daargesteld. Ik behoef het u, Mijne Heeren, waarlijk niet te herinneren dat er zeer vele bijzondere wetten zijn waarin strafbepalingen voorkomen. Wie denkt hier niet aan de bepalingen ter beteugeling van overtredingen van de jagt. Wij hebben nog dezer dagen den wensch van eenige leden dezer Kamer gehoord, en die wensch is ook in het verslag omtrent het wets-ontwerp tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden opgenomen, dat bij die wet, ook vermeld zouden worden de strafbepalingen wegens het vernielen, afzeilen of doen afdrijven van tonnen en bakens. Die leden hebben alzoo in zoodanige speciale wet de opname verlangd van speciale strafbepalingen en het klinkt waarlijk vreemd thans in deze Kamer een tegenovergesteld gevoelen te hooren verdedigen. Ons medelid uit Schiedam heeft in het voorgestelde amendement eene verkrachting gezien van de Grondwet; hij heeft gezegd dat bij art. 3 dier Grondwet is bepaald dat vreemdelingen en ingezetenen gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen hebben. Het is zoo. Maar, Mijne Heeren, zijn omtrent vreemdelingen dan ook niet bij het Burgerlijk Wetboek andere bepalingen daargesteld dan omtrent Nederlanders? Men denke slechts dat men tegen een vreemdeling die in Nederland schuld heeft, het middel van gijzeling kan aanwenden, in gevallen waarin men zulks niet zou kunnen doen ten opzigte van een Nederlander; dat men van vreemdelingen, ook van hen die in Nederland wonen, *cautie* kan vragen, als zij in regten als eischers willen optreden; dat een vreemdeling, die geen vaste woonplaats in het Koningrijk heeft, tot boedel-afstand niet wordt toegelaten. Er bestaat derhalve ook in het burgerlijke geene volmaakte gelijkstelling tusschen Nederlanders en vreemdelingen. Dezelfde spreker heeft, antwoordende op de bedenkingen van den afgevaardigde uit Almelo, beweerd dat vreemdelingen en Nederlanders, ook wanneer zij worden gecondemneerd, gelijke regten hebben, want dat beide, des verkiezende, om de straf te ontgaan het land kunnen verlaten. Maar ik vraag het u, Mijne Heeren, of de vreemdeling, het land verlatende om de gevolgen van een vonnis te ontgaan, niet veelal naar zijn land terugkeert, naar zijne haardstede; terwijl de Nederlander, zijn land verlatende, vaderland en haardstede vaarwel zegt. De gelijkstelling is alzoo en kan uit den aard der zaak nimmer dezelfde wezen. Het voorgestelde amendement komt mij alzoo doeltreffend voor.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten en *het amendement van den heer Godefroi* aan eene stemming onderworpen, dat daarbij met 34 stemmen tegen 26 wordt afgewezen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Voorst, de Villers de Pité, Dirks, Groen van Prinsterer, Schiffer, Scheltinga, Winterberg, Costerus, Heemskerk, Storm van 's Gravesande, de Monchy, Wintgens, van Hasselt, Donker Curtius, Borret, Slicher van Domburg, van Hall, Boreel van Hogelanden, van Heiden Reinestein, van Randwijck, van Walchren, Boxman, Schooneveld, Mutsaers, de Lom de Berg, van Naamen en Godefroi.

Nadat door den **Voorzitter** aan de orde gesteld is artikel 16, vraagt

de heer **Loisy** het woord tot het doen van eene motie van orde. Daar er, naar zijne meening, geen kans bestaat om de beraadslagingen nog heden ten einde te brengen, zoo stelt hij voor die op Maandag aanstaande om elf ure voort te zetten. Hij acht het tegenwoordig oogenblik geschikt om die discussie te schorsen, daar dat gedeelte der wet, waarin over uitzetting gehandeld wordt is afgedaan, en de Vergadering alsnu over de uitlevering zal moeten handelen.

Daar omtrent dit voorstel verschil van gevoelen bestaat, zoo wordt het in hoofdelijke omvraag gebragt en daarbij met 35 tegen 25 stemmen afgewezen, en alzoo besloten de beraadslagingen voort te zetten.

Tegen hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, Duijmaer van Twist, Fokker, van Heiden Reinestein, van Rand-

wijck, van Walchren, Hengst, Schooneveld, Nedermeijer van Rosenthal, van Heloma, de Lom de Berg, Westerhoff, van Naamen, van Voorst, de Man, de Villers de Pité, Reinders, Zijlker, Dirks, Schiffer, Scheltinga Winterberg, van Zuijlen van Nyevelt, Costerus, Albarda, Leclercq, Bots, Lambrechts, van Doorn, Wijnaendts, Dullert, Storm van 's Gravesande, Wintgens, Wichers, Anemaet en de Voorzitter.

De beraadslagingen daarop voortgezet zijnde, wordt *artikel* 16 zonder discussie en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over *artikel* 17.

De heer ***Thorbecke*** stelt op dit artikel twee amendementen voor, strekkende om daaruit te laten de woorden: *» op belofte van wederkeerigheid"*, en uit de laatste alinea *» zuiver staatkundige misdrijven"*.

[*Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.* X.]

Daar de beide door den vorigen spreker voorgestelde amendementen door een genoegzaam aantal leden ondersteund worden, worden zij verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt daarop het woord en verklaart in de aanneming van die beide amendementen geen bezwaar te vinden. Hij wil slechts dit te kennen geven dat, wat de uitdrukking: *zuiver staatkundige misdrijven* betreft, deze met het oog op het door de Commissie van rapporteurs opgesteld verslag, door de Regering in de wet is opgenomen.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt de beraadslaging gesloten.

Het eerste amendement van den heer Thorbecke wordt, dewijl niemand zich daartegen verklaart, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het tweede wordt in hoofdelijke omvraag gebragt en daarbij met 50 tegen 8 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Engelen, Sloet tot Oldhuis, Albarda, Leclercq, van Doorn, Wijnaendts, Dullert en Wichers.

Het aldus geamendeerde artikel zelf wordt zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Art. 18 wordt mede zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over *artikel* 19.

De heer ***Godefroi*** vraagt daarover het woord. Hij herinnert hoe over de vraag omtrent het regt begrip van het vreemdelingschap, verschil van gevoelen is ontstaan tusschen eenige leden en den Minister van Justitie. Terwijl door sommige leden werd beweerd, dat bij art. 3 der Grondwet die personen als vreemdelingen moesten beschouwd worden die geene ingezetenen des Rijks zijn, heeft de Minister gemeend dat als zoodanig alleen moesten aangemerkt worden, die geene Nederlanders zijn, of niet met Nederlanders zijn gelijkgesteld.

De Minister heeft naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek verwezen ter oplossing van de gerezen bedenkingen. Ondertusschen gelooft hij, spreker, dat er volstrekt eene beslissing noodig is van de vraag, wie als vreemdelingen te beschouwen zijn. En ten einde die beslissing te doen plaats hebben, wenschte hij als 2de alinea bij het in behandeling zijnde artikel het volgende bijgevoegd te zien: » De bepalingen dezer wet zijn evenmin van toepassing op vreemdelingen, welke zijn ingezetenen des Rijks. Eene nadere wet bepaalt, welke vreemdelingen zijn ingezetenen des Rijks." Die laatste bijvoeging acht hij hier volstrekt noodzakelijk. Het ware misschien wenschelijk geweest, om, gelijk dit in andere wetten, bij voorbeeld in die op de schutterijen, op het regt van successie enz. het geval is, in deze wet zelve eene omschrijving van het ingezetenschap op te nemen; maar, na den loop dien de beraadslagingen over dit wets-ontwerp genomen hebben, acht hij het opnemen van dergelijke bepaling hier ter plaatse moeijelijk. Zoo men van den beginne af in dit wets-ontwerp een bepaald onderscheid had gemaakt tusschen vreemdelingen die tijdelijk hun verblijf hier houden, en hen die hier als ingezetenen gevestigd zijn, dan zou de gerezene zwarigheid niet zijn ontstaan, maar nu acht hij het niet wel mogelijk die onderscheiding alsnog in de wet te brengen, zonder de oeconomie daarvan te verstoren. Daarom gelooft hij het noodig, om van den eenen kant in de wet duidelijk te doen uitkomen het beginsel, dat art. 3 der Grondwet ten opzigte van het begrip van het vreemdelingschap inhoudt, maar tevens de verdere ontwikkeling van dat begrip over te laten aan eene nadere wet. In de aanneming van dit amendement ziet hij ook dit voordeel, dat door die nadere wet ook al de thans en vroeger geopperde bezwaren betrekkelijk het juiste begrip van het ingezetenschap zullen kunnen opgelost worden. Zoolang die nadere wet niet is tot stand gebragt, levert art. 20 van dit wets-ontwerp voldoenden waarborg op tegen willekeurige toepassing. Tot zoolang toch, zal de Hooge Raad in elk geval, waarin een vreemdeling beweert dat de wet ten onregte op hem is toegepast, omdat hij is ingezeten des Rijks, over de waarde of onwaarde van dat beweren een onpartijdig oordeel kunnen vellen.

De heer ***Wijnaendts*** acht dit artikel overbodig. Tot staving van dit zijn gevoelen merkt hij vooreerst op dat hier gezegd wordt dat de bepalingen dezer wet niet toepasselijk zijn op vreemdelingen die, naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek, met Nederlanders zijn gelijkgesteld. Maar, naar het hem voorkomt behoeven die personen hier niet genoemd te worden, daar in Nederland gevestigde vreemdelingen ingezetenen des Rijks zijn, van wie het niet noodig is in deze wet melding te maken. Ten tweede wordt er gezegd, dat de bepalingen dezer wet niet toepasselijk zullen zijn op den vreemdeling, die met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd of gehuwd geweest en uit haar een kind of kinderen heeft, in Nederland geboren. De vreemdelingen kunnen hier in twee categorien verdeeld worden. Zij zijn gevestigd of niet. Zijn ze niet gevestigd, dan begrijpt de spreker niet dat een vreemdeling die met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd en uit haar kinderen heeft, in eene betere conditie zou verkeeren, dan een vreemdeling die ongehuwd is of geene kinderen bezit. De vrouw toch volgt den staat van den man: en de kinderen die in Nederland geboren zijn, worden Nederlanders in geval ze zich hier vestigen; minderjarig zijnde volgen ze de ouders. Voor hen behoort alzoo naar zijne meening geene uitzondering te bestaan. Behooren ze tot de tweede categorie, zoo ze gevestigd zijn, dan kan van hen, naar des sprekers meening, in deze wet geene sprake zijn. Iemand die gevestigd is, is ingezeten en op dezen kunnen van zelf de bepalingen dezer wet niet toepasselijk zijn. De spreker is alzoo van oordeel dat dit geheele artikel niet noodig en daarenboven met den considerans in strijd is.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** zegt de vrijheid te nemen als amendement op dit artikel voor te stellen, om daarin in den 4den regel te lezen: » noch op den binnen het Rijk gevestigden vreemdeling." Hij zegt dit daarom te doen, omdat in dit artikel wordt gezegd dat de bepalingen dezer wet niet toepasselijk zijn op vreemdelingen die, naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek, met Nederlanders zijn gelijkgesteld. Maar daarvoor bestaat eene reden, namelijk deze, dat zoodanige personen (blijkens nommer 1, en 2, van dat artikel 8) hier gevestigd zijn; maar hier in art. 19 is nog eene andere uitzondering gesteld: er wordt gesproken van vreemdelingen, die met eene Nederlandsche vrouw gehuwd zijn of geweest zijn en uit haar in Nederland geboren kinderen hebben, op welke de bepalingen dezer wet mede niet van toepassing zouden zijn. Dit laatste gedeelte vindt hij niet in verband met het eerste gebragt, en meenende dat het in het vervolg tot bezwaren zou kunnen aanleiding geven, gelooft hij dat deze zouden kunnen worden voorgekomen wanneer de door hem voorgestelde woorden in de wet wierden opgenomen.

Daar dit amendement door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund, wordt het verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen uitmaken.

Nadat door den heer ***Sloet tot Oldhuis*** het woord is gevraagd, verzoekt

de heer ***van Hall*** voor zich het woord tot het doen van eene motie van orde. Hij toont aan dat er op dit artikel reeds verscheidene amendementen zijn voorgesteld, waarvan het eerste, daar het van grooten omvang is, grooten invloed op het wets-ontwerp zal kunnen uitoefenen. Hij wenschte dus voor te stellen om, wanneer door geen der leden verdere wijzigingen mogten voorgedragen worden, de beraadslaging op dit oogenblik te schorsen, om die aanstaanden Maandag voort te zetten.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** stelt voor om de discussien tot heden avond ten half acht ure te verdagen.

Nadat de **Voorzitter** zich bereid heeft verklaard om dit voorstel in omvraag te brengen, vraagt

de heer **van Eck** het woord en zegt dat, daar de spreker uit de hoofdstad heeft voorgesteld om de beraadslagingen over dit artikel tot Maandag uit te stellen, wanneer daarop geene amendementen meer werden voorgedragen, hij van deze gelegenheid wenschte gebruik te maken, om daarop de volgende wijziging voor te stellen, die hij zal adstrueren wanneer daartoe het oogenblik gekomen zou zijn. De verandering die hij in het artikel zou willen gebragt zien, luidt als volgt: » De bepalingen dezer wet zijn niet toepasselijk op den vreemdeling die met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd of gehuwd geweest en uit haar een kind of kinde en heeft, in Nederland geboren."

Daar ook dit amendement door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund, wordt het verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen uitmaken.

De **Voorzitter** wil nu op nieuw het voorstel van den heer *van Zuijlen van Nyevelt* in omvraag brengen, waarop

de heer **Thorbecke** het woord verzoekt over het stellen van de vraag. Het komt hem voor dat de motie van den heer *van Hall* het eerst in stemming behoort te worden gebragt, omdat zij het eerst is gedaan en ook om de gronden die door den spreker ten opzigte van de amendementen zijn bijgebragt. Deze heeft zich op den omvang van het eerste amendement beroepen, en daarbij op de onderscheidene andere wijzigingen gewezen, waaruit, naar het hem voorkomt, genoegzaam valt op te maken dat die spreker inzonderheid wenschte alle die amendementen gade te slaan en in verband met de andere artikelen te overwegen. Hij gelooft dat daarvoor een langer tijd dan tot heden avond moet worden toegestaan. Om die reden wenscht hij die motie te ondersteunen, en stelt alzoo voor dat die de eerste in stemming zal worden gebragt.

De **Voorzitter** verklaart zich bereid aan dat verlangen gevolg te geven, en stelt nu voor om over de *motie van den heer van Hall* te stemmen; zullende zij, die zich daartegen verklaren, gehouden worden het *voorstel van den heer van Zuijlen van Nyevelt* goed te keuren.

De Vergadering alsnu ter stemming overgegaan zijnde wordt daarbij de *motie van orde van den heer van Hall* met 31 tegen 26 stemmen aangenomen, en alzoo besloten de beraadslaging over dit wets-ontwerp tot Maandag aanstaande uit te stellen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Wijnaendts, Dullert, Storm van 's Gravesande, Wintgens, Donker Curtius, Duijmaer van Twist, van Heiden Reinestein, van Randwijk, van Walchren, Hengst, Nedermeijer van Rosenthal, Engelen, van Heloma, de Lom de Berg, van Naamen, de Villers de Pité, Reinders, Zijlker, Dirks, Schiffer, Scheltinga Winterberg, van Zuijlen van Nyevelt, Albarda, Leclercq, Lambrechts en de Voorzitter.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN MAANDAG 23 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 63 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, voor de Hervormde Eeredienst, voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt der Vergadering mede, dat de heer Backer schriftelijk berigt heeft, door ongesteldheid verhinderd te worden aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen. Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over *artikel* 19 *van het wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen.*

Nadat de Voorzitter herinnerd heeft, dat in de vorige zitting drie verschillende amendementen op dit artikel zijn voorgesteld, en wel respectivelijk door de heeren van Eck, Godefroi en van Nispen van Sevenaer, erlangt

de heer **Thorbecke** het woord en stelt een amendement voor, volgens hetwelk art. 19 aldus luiden zou: » Op vreemdelingen, ingezetenen van het Rijk, is deze wet niet toepasselijk. Wie ingezeten is bepaalt eene nader vast te stellen wet. Deze wet is ook niet toepasselijk op den vreemdeling", enz. Hij zet de gronden waarop dit amendement berust uiteen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* XI.)

Het amendement van den heer Thorbecke wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De heer **Godefroi** zegt hoofdzakelijk: Toen ik in de vergadering van eergisteren een amendement voorstelde, had ik daarbij een tweeledig doel; vooreerst om den twijfel omtrent den zin van het woord *vreemdelingen* in alinea 2 van art. 3 der Grondwet op te heffen, een twijfel die ontstaan is uit verschil van gevoelen tusschen den Minister en eenige leden; ten andere, om verzekerd te zien, dat het begrip van ingezetenschap bij eene nadere wet bepaald zou worden. Ik had, behoudens de door mij voorgestelde bijvoeging, het voornemen om hetgeen nu in art. 19 gelezen wordt onveranderd te laten. Het uitstel der discussie heeft mij de gelegenheid gegeven, om hetgeen ik wenschte nader te onderzoeken en ik moet thans erkennen eenigzins teruggekomen te zijn van het denkbeeld, dat ik mijn doel zou kunnen bereiken met behoud van hetgeen het artikel nu zegt. Ik geloof thans, dat, zal men op een zuiver terrein blijven, dan geen andere weg openstaat dan om eenvoudig het beginsel aan te nemen, dat de wet niet toepasselijk zal zijn op hen die geene vreemdelingen zijn volgens art. 3 der Grondwet, en verder te verwijzen naar eene nadere wet, waarbij bepaald zou worden wie ingezetenen zijn. Hieraan komt, meen ik, het amendement, dat zoo even door het lid uit Leyden werd voorgesteld, geheel te gemoet, en ik maak dan ook geene zwarigheid om thans mijn amendement in te trekken en mij bereid te verklaren tot het aannemen van het nieuw voorgedragen amendement. Ik vind daarin te minder bezwaar, omdat de personen, die in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek bedoeld worden, zeker opgenomen zullen worden onder hen die de nadere wet tot ingezetenen zal verklaren. Het is waar, dat men nu, indien het amendement wordt aangenomen, eene wet omtrent de toelating van vreemdelingen zal maken zonder het geheele stelsel te kennen, daar het dan voor het oogenblik onbepaald blijft wie onder vreemdelingen te verstaan zijn, maar ik moet daartegenover stellen de vraag, of niet door hier te verwijzen naar het Burgerlijk Wetboek twee verschillende zaken verward worden, het begrip namelijk van het ingezetenschap met opzigt tot de uitoefening van burgerlijke regten en het begrip van het ingezetenschap met betrekking tot de uitoefening van politieke regten. Zoodanige verwarring meen ik in art. 19 te zien en dit doet mij thans terugkomen van de meening, dat de aanvang van het artikel behouden kan blijven. Ik blijf alsnog van gevoelen, dat de vreemdelingen waarover wij hier te handelen hebben, niet anders zijn dan niet-ingezetenen des Rijks; maar te vergeefs zal men ergens zoeken naar eene duidelijke omschrijving van het ingezetenschap, om daarnaar te verwijzen, ten einde de leemte, die nu in de wet zal overblijven, aan te vullen. De verwijzing naar eene nadere wet is dus hier het eenige middel en zoodanige wet is een volstrekt vereischte. Ik verklaar alzoo mijn amendement op art. 19 voorgesteld in te trekken en nu dat van het lid uit Leyden te ondersteunen.

De **Voorzitter** zegt dat hij het *amendement van den heer Godefroi* thans als vervallen zal beschouwen.

De heer **Sloet tot Oldhuis**: Ik had eergisteren het woord gevraagd om mij te verklaren tegen het amendement dat door den heer Godefroi is voorgesteld, en wel tegen het laatste gedeelte, luidende: » Eene nadere wet bepaalt welke vreemdelingen zijn ingezetenen des Rijks." Daar alsnu door een geacht spreker uit Leyden een amendement is voorgesteld, waarin nagenoeg dezelfde bepaling, maar eenigzins krachtiger uitgedrukt voorkomt, zal ik de vrijheid nemen om alsnog tegen die bepaling het woord te voeren.

Het amendement van den geachten spreker uit Leyden zegt onder anderen: » Wie ingezeten is bepaalt eene later vast te

llen wet"; hetgeen zakelijk overeenstemt met de zoo even aanhaalde woorden van het amendement van den spreker uit de ofdstad. Ik kan mij voorstellen, Mijne Heeren, dat men bij ne Grondwet bepaalt, dat omtrent deze of gene materie eene et moet worden gemaakt. Onze Grondwet geeft daarvan vele orbeelden aan de hand, misschien wel te veel voorbeelden, aar het is waar, dat wanneer de Grondwet eenen termijn iarbij voorschrijft, de Regering dan gehouden is om binnen dien rmijn eene voordragt van wet daaromtrent aan de Kamer aan bieden; dat alsdan eene grondwettige verpligting voor de Rege-ng ontstaat om van haar regt tot initiatief binnen bepaalden tijd bruik te maken. Nu komt het mij inderdaad voor iets geheel anrs te zijn wanneer men bij eene wet bepaalt dat er eene wet zal maakt worden. Gaat toch dit op, dan zouden wij op die ijze zeer gemakkelijk tot vele wetten kunnen geraken waaraan ingende behoefte gevoeld wordt; dan zou ik zeer genegen zijn n voor te stellen eene wet van een zeer korten, maar toch zeer wigtigen inhoud, luidende: » Wij Willem III, Koning der ederlanden enz., na overleg der Staten-Generaal, gelasten dat eene wet zal gemaakt worden op de banken van leening, p de hulpbanken; eene wet tot herziening van ons tarief van - en uitgaande regten; eene wet op de tienden; eene wet op et armwezen; eene wet op de verdeeling van onze woeste gron-en; enz." Maar, Mijne Heeren, welke gevolgen zou toch wel usdanige wet hebben? Ik geloof geene. De Regering bezit het egt van initiatief, zij bezit dat regt geheel vrij en onverlet. Wij unnen de Regering niet beletten om van dat initiatief gebruik maken; evenmin kunnen we haar gebieden dat zij van dat egt moet gebruik maken. De Kamer bezit ook het regt van nitiatief, maar wij kunnen ons zelven evenmin die verpligting pleggen. Het bezwaar dat ik heb tegen het amendement van en geachten spreker uit Leyden, bestaat hierin dat het niet is ndicatief, maar imperatief, want het spreekt van vast te stellen vet. Ik twijfel er echter geenszins aan of het geachte medelid, lie ons zoo dikwijls den weg gewezen heeft in de grondbepaingen van het staatsregt, zal ons daaromtrent nader kunnen nlichten, en, zoo ik hoop, mijn bezwaar in dezen wegnemen, en bezwaar dat voor alsnog zeer bij mij weegt, en mij zou kunnen nopen om daarom het amendement af te stemmen.

De heer ***Wintgens:*** Er zijn drie amendementen voorgesteld; én daarvan is teruggenomen. Dit is een bewijs dat er zeer uiteenloopende gevoelens over deze zaak bestaan, maar een bewijs evens, zoo ik geloof, dat wij hier eene moeijelijke keuze te doen ebben. Dit laatste maakt dat ik niet dan met huivering er toe verga om mijn oordeel in dezen uit te brengen. Ik meen het chter te moeten doen; ik acht het pligtmatig omdat ik verschil n gevoelen met hetgeen de vorige spreker heeft gezegd. Ik geloof amelijk dat men zich hier moet vasthouden aan het Burgerlijk Wetboek, dat men geen nieuwe wet te maken heeft, en dat vanneer men eene nieuwe wet maakt, men zal komen op een gevaarlijk terrein, en niets dan verwarring uit die wet zal ontpruiten. Ik geloof dus dat men zich moet houden aan het Burgerlijk Wetboek. In dat wetboek, in art. 5, staat uitgedrukt vie Nederlanders zijn en ik geloof niet dat de uitdrukking » *Nelerlanders*", daar gebezigd, ooit in eene politieke wet eene andere beteekenis hebben kan dan wij daaraan in het Burgerlijk Wetboek egeven vinden. De sprekers hebben dan ook niet gezegd dat ij in eene politieke wet, onder de bepaling wie Nederlanders ijn, andere personen zouden willen vermeld zien dan die in et Burgerlijk Wetboek zijn opgenoemd. Daar staat juist wie Nederlanders door geboorte zijn, en de naturalisatie, die het olle regt van inboorlingschap geeft, wordt daar in het Burgerlijk Wetboek ook vermeld. Dat is wel een bewijs dat de omschrijving van het Burgerlijk Wetboek niet alleen op het civile regt maar ook op het politieke toepasselijk is. De wet egt ook wie vreemdelingen zijn. In art. 7 leest men wie voor vreemdelingen moeten gehouden worden, en nu geloof ik dat ook het ingezetenschap bij het Burgerlijk Wetboek is uitgemaakt, dat daarbij is bepaald wie ingezeten is. Art. 991 van et Burgerlijk Wetboek noemt als een vereischte om getuige te zijn ij het maken van een testament, dat men moet wezen ingezeten les Koningrijks, en nu heeft de jurisprudentie uitgemaakt dat door ingezetenen verstaan moeten worden de Nederlanders en die vreemdelingen die volgens art. 8 Burgerlijk Wetboek met Nederanders gelijkstaan, dat is, wanneer zij hebben verkregen de toestemming des Konings om zich hier te vestigen, en daarvan aan het gemeentebestuur van hunne gekozene woonplaats hebben doen blijken; dat is, wanneer zij, na hunne woonplaats binnen eene gemeente in het Koningrijk te hebben gevestigd, en gedurende zes jaren binnen dezelfde gemeente te hebben behouden, aan het plaatselijk bestuur van die woonplaats het voornemen zullen hebben te kennen gegeven om zich binnen het Koningrijk te blijven vestigen. Dus geloof ik dat de Grondwet in art. 3 geene andere personen bedoelen kan dan die aldaar in het Burgerlijk Wetboek zijn vermeld, en ik heb daarvoor mijne gronden in de geschiedenis van het daarstellen van het Burgerlijk Wetboek. Bij het eerste ontwerp van dat wetboek had men getracht de burgerlijke wet in verband te brengen met de toenmalige Grondwet en daarin opgenomen die categorien van personen die in de toenmalige Grondwet vermeld stonden: van inboorlingen, van ingezetenen, van burgers en vreemdelingen. Die personen waren daar omstandig omschreven. Die verdeeling heeft men wijsselijk, zoo ik geloof, laten varen. Bij het later door de wetgevende magt vastgestelde Burgerlijk Wetboek daarop teruggekomen, heeft men eene meer eenvoudige verdeeling van Nederlanders en vreemdelingen aangenomen. Bij de discussie die daarover is gevoerd heeft de heer Nicolaï dit uiteengezet:

» *Le projet avait divisé les personnes en quatre classes*, zeide hij. *Cette division n'a pas été suivie par la Chambre, parceque l'exercice des droits purement civils ne réclamant qu'une seule distinction, celle entre Belges et étrangers, il suffisait de bien déterminer les qualités des uns et des autres. Dans cette opération il a fallu prendre pour base les artt.* 8, 9 *et* 10 *de la loi fondamentale.*"

Bij die eenvoudige algemeene verdeeling, in Nederlanders en vreemdelingen, waarbij men de Grondwet als grondslag genomen heeft, liet men ook gedeeltelijk achterwege de artt. 94 en 95 van het ontwerp, waarin werd opgegeven wie de wet verstond door ingezetenen. » Art. 94. Door ingezetenen verstaat de wet alle zoodanigen, welke, schoon binnen dezen Staat niet geboren, echter hier te lande hunne vaste woonplaats hebben. — Art. 95. Vreemdelingen welke zich in dit Rijk zouden willen nederzetten, worden door deze daad geene ingezetenen, dan

1°. wanneer zij de toestemming van den Koning bekomen hebben, om zich op het grondgebied van den Staat te vestigen;

2°. wanneer zij van deze toestemming hebben doen blijken aan het bestuur der plaats, alwaar zij zich willen vestigen;

3°. wanneer zij aldaar met der daad hunne woonplaats hebben gevestigd.

Het ongestoord, openlijk en onafgebroken wonen gedurende tien jaren op het grondgebied van het Koningrijk, zal hun echter insgelijks de hoedanigheid van ingezetenen geven, enz.

Maar in plaats dier artikelen kwam de bepaling van art. 8 van het Burgerlijk Wetboek. Men liet varen het leerstellige dier bepalingen, maar behield het eigenlijk voorschrift, het wezen der zaak. En uit dien geschiedkundigen oorsprong van art. 8 Burgerlijk Wetboek leid ik af dat geen andere dan de daar aangewezen personen, met de eigenlijke Nederlanders, voor *ingezetenen* mogen worden gehouden.

Ik stel mij voor, dat, gelijk men vroeger had willen adapteren de burgerlijke wet aan de Grondwet, men later, toen men de nieuwe Grondwet gemaakt heeft, zich heeft willen houden aan dat Burgerlijke Wetboek; dat men toen heeft aangenomen die verdeeling van Nederlanders en vreemdelingen, en als ingezetenen heeft beschouwd die klasse van personen, die bij art. 8 wordt vermeld als te zijn gelijkgesteld met Nederlanders. Nu maakt men de bedenking — dat in dat art. 8 eene aanzienlijke klasse van personen niet is begrepen, die namelijk welke niet genaturaliseerd kunnen worden, die, zich in het Koningrijk hebbende gevestigd, niet gedurende zes jaren in dezelfde gemeente eene woonplaats hebben behouden en geene verklaring aan het plaatselijk bestuur hebben afgelegd. Die klasse, zegt men, wil ook de voordeelen van het ingezetenschap genieten. Ik vraag, is dat wenschelijk, is het wenschelijk om op die wijze de vreemdelingen hier te ontvangen en hun dezelfde voorregten te geven als aan de ingezetenen zijn toegekend? Ik geloof het niet. Art. 8 moet men aanmerken als eene kleine naturalisatie, terwijl de groote naturalisatie, die de Koning verleent, — die bij eene andere wet moet worden geregeld, hetgeen eene dringende behoefte is, — het eigenlijk regt van Nederlander geeft. Ik geloof niet dat het wenschelijk is den toegang tot het ingezetenschap zóó ruim open te stellen. Als een vreemdeling er werkelijk prijs op stelt om ingezeten van het Rijk te worden, dan heeft hij niets te doen dan een eenvoudig verzoek aan den Koning te rigten, en dat is voldoende, en zoo hij dan het regt van ingezeten te zijn waardig is, zal het hem zeker niet worden ontzegd. Ziedaar de gronden die ik wenschte in het midden te brengen, omdat ik van een ander gevoelen ben als de vorige sprekers, en omdat uit wrijving van denkbeelden de waarheid in het licht komt.

De heer ***van der Linden*** herinnert dat hij zich bij de discussie over het geheel der wet tegen de algemeene strekking van deze verklaard heeft. Hij erkent dat de wet later verbeteringen heeft ondergaan, maar niet van zoo groot gewigt dat zij hem zullen bewegen eene goedkeurende stem uit te brengen. Vooral om het beginsel, in art. 1 der wet opgenomen, verklaarde hij zich tegen de wet en dat beginsel is onveranderd gebleven. De discussie heeft hem in het vroeger door hem geuite gevoelen versterkt, want daarbij is het wets-ontwerp door de voorstanders

van hetzelve slechts beoordeeld met het oog op de vreemde landloopers en bedelaars. Maar hoe dit zij, de spreker acht zich niet ontslagen van den pligt om het zijne bij te brengen ter verbetering der wet. Het is om deze reden, dat hij thans in de eerste plaats de aandacht wenscht te vestigen op de vraag, welk het verband is tusschen deze wet en den Code Pénal. Volgens den Code Pénal worden als landloopers en geboefte beschouwd diegenen, die noch vaste woonplaats, noch middelen van bestaan hebben en geenerlei ambacht of beroep gewoon zijn uit te oefenen. Wanneer nu zoo iemand, hier aangehouden, vreemdeling is, wat zal er dan te doen zijn? Zulk een persoon zal òf toegelaten zijn òf hij zal dit niet wezen. Indien hij niet toegelaten is, dan zal hij verkeeren in het geval van art. 9 dezer wet; hij zal behooren tot hen, die geen reis- of verblijfpas kunnen bekomen en alzoo over de grenzen gebragt moeten worden. Maar zal men nu ook het Strafwetboek toepassen, dan zal zoo iemand eerst gebragt moeten worden voor den correctionnelen regter en eene gevangenisstraf van minstens drie maanden moeten ondergaan. Het komt den spreker voor, dat in zoodanig geval, even als in dat van art. 10 der wet, de correctionnele vervolging en veroordeeling onnoodig is, dat het onnoodig is zulk een vreemdeling drie maanden lang te huisvesten en hem eerst dan het land uit te zetten. Veel beter is het, naar des sprekers inzien, de correctionnele straf hier geheel te doen vervallen. Hij stelt daarom voor, aan het slot van art. 19 de volgende bepaling te voegen: » Vreemdelingen, die volgens art. 271 van het Strafwetboek wegens landlooperij moeten vervolgd en gestraft worden, zullen behandeld worden naar de artt. 9 en 10 dezer wet."

In de tweede plaats moet de spreker de aandacht vestigen op het binnenkomen van vreemd scheepsvolk. Hij gelooft, dat men, door hier te veel het oog te vestigen op de landloopers, die op landgrenzen het Rijk binnendringen, een ander gedeelte onzer grenzen, den zeekant, over het hoofd gezien heeft. Wanneer een vreemd schip in eene onzer havens binnenvalt en de vreemde bemanning het schip verlaat tegen de order van den kapitein, dan is, gelooft de spreker, niet toepasselijk art. 402 van het Wetboek van Koophandel, waar het volgende bepaald wordt: » De schipper of die hem vervangt, kan de sterke hand inroepen tegen diegenen, welke weigeren aan boord te komen, hetzelve zonder verlof verlaten en weigerig zijn den verhuurden dienst ten uiteinde toe te volvoeren" enz. De spreker gelooft niet, dat deze bepaling op het bedoelde geval toepasselijk is, omdat zij in direct verband staat met hetgeen omtrent contracten met *Nederlanders* over het huren van dienst in dat wetboek wordt vastgesteld. De Regering schijnt evenzeer begrepen te hebben dat dit artikel 402 op het omschreven geval niet van toepassing is, want zij heeft tractaten gesloten, waarin hierover gehandeld en de aan den vreemden kapitein verleende hulp *uitlevering* genoemd wordt. Inderdaad heeft er dan ook in zulk een geval uitlevering plaats en nu kan, wanneer geene nadere bepaltng in deze wet wordt opgenomen, geene zoodanige uitlevering meer geschieden, omdat in het vervolg geene tractaten hierover gesloten zullen kunnen worden, want art. 16 van het wets-ontwerp bedoelt klaarblijkelijk alleen uitlevering wegens militaire desertie en niet van weggeloopen scheepsvolk, — uitlevering aan buitenlandsche regeringen en niet aan den bevelhebber van een schip. Dat het evenwel noodzakelijk is, dat vreemd scheepsvolk, hetwelk wegloopt, terstond weder op het schip gebragt kunne worden, dit is duidelijk; zulks is noodzakelijk, opdat een vreemd schip niet soms gedrongen zij om wegens het wegloopen van een deel zijner bemanning zijn vertrek uit te stellen of met onvoltallige bemanning te vertrekken. De spreker stelt mitsdien als amendement voor, om tusschen de artt. 19 en 20 de navolgende bepaling in te voegen: » Vreemd scheepsvolk, het vreemde schip waarop het dient zonder wettige redenen verlatende, kan, op aanzoek van den bevelhebber des schips, worden aangehouden, om op het schip en in handen van den bevelhebber te worden overgeleverd. Zoo noodig, kan het in verzekerde bewaring worden gehouden tot aan het vertrek van het schip en op diens kosten. Het aanzoek wordt door den bevelhebber gedaan aan den kantonregter der plaats, waar het schip zich bevindt, met overlegging der bescheiden, waaruit van de dienstpligtigheid des weggeloopenen blijkt. De kantonregter beveelt in dat geval de aanhouding en, na den aangehoudene gehoord te hebben, de vrijlating of de in-verzekerde-bewaring-stelling en overlevering."

De spreker merkt hierbij nog op, dat het bepaalde in de tweede zinsnede van zijn amendement noodig is om het beoogde doel te bereiken; immers zoo een weggeloopen matroos heden op het schip gebragt wordt, zal hij morgen weder kunnen wegloopen en voor zoodanig geval is het hier bepaalde noodig. In het amendement wordt verder gesproken van de overlegging der bewijzen van dienstpligtigheid des weggeloopenen, omdat de geheele bepaling alleen in het belang van de dienst van het schip is.

De beide amendementen van den heer van der Linden worden achtervolgens door vijf leden ondersteund en zullen alzoo een onderwerp van overweging uitmaken.

De heer ***van Eck*** herinnert, dat de Minister van Justitie op het eind der algemeene beraadslagingen nog nader het systeem verdedigd heeft der toepasselijkheid ten deze van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek omtrent de hoedanigheid van Nederlander en vreemdeling. Hij had toen gemeend den Minister te beantwoorden en te wederleggen, maar bij de reeds lang gerekte beraadslagingen heeft hij het beter geacht van zijn voornemen af te zien. Maar in deze zitting is men op dat systeem teruggekomen en heeft men weder het gevoelen voorgestaan, dat hier, ter beoordeeling wie vreemdelingen zijn, het Burgerlijk Wetboek in aanmerking genomen moet worden. Deze zienswijze kan de spreker niet deelen, gelijk hij reeds vroeger te kennen gaf, en hij meent daartegen alsnog een enkel woord in het midden te moeten brengen, en de noodzakelijkheid aantoonen van het aannemen van zijn gevoelen, hetwelk alleen geschikt is om in de bestaande onregelmatigheden en leemten te voorzien. Daartoe wenscht hij eenige omstandigheden onder de aandacht te brengen, die van gewigt zijn voor de beoordeeling van dit vraagpunt. Het hooge belang der zaak maakt hem dit tot pligt.

De Minister heeft gezegd, dat, daar art. 7 der Grondwet naar de wet verwijst om te weten wie vreemdeling is, en hij geene andere wet kan vinden, die het vreemdelingschap bepaalt, dan het Burgerlijk Wetboek, — dat hij daarom zijne toevlugt tot dit wetboek nemen moet. De spreker kan dit niet toegeven. Is er toch tot uitvoering van art. 7 der Grondwet geene wet daargesteld die bepaalt, welke personen staatkundige regten genieten, dan blijft alles, ingevolge het 3de der additionnele artikelen van de Grondwet, op den ouden voet, en dan moet men vragen welke bepalingen naar aanleiding van de vorige Grondwet behooren gevolgd te worden. Maar nooit zal het gemis van andere wettelijke bepalingen ten deze aanleiding kunnen geven tot het inroepen van het Burgerlijk Wetboek, wanneer men toestemt, dat dat wetboek op zich zelf geene staatkundige regten verleent. Art. 4 der Grondwet bepaalt, dat de uitoefening der *burgerlijke* regten door de wet geregeld wordt, terwijl in art. 7 afzonderlijk wordt vastgesteld, dat de wet verklaart wie Nederlanders zijn. Dit laatste artikel doelt dus enkel op *staatkundige* regten en derhalve op eene *staatkundige* wet en nu is de vraag alleen of het Burgerlijk Wetboek staatkundige regten toekent. Eerst dan wanneer is aangetoond dat dit wetboek staatkundige regten regelt, kan men zich hier op hetzelve beroepen. Maar de spreker wil nu, alvorens die vraag te onderzoeken, eens voor een oogenblik aannemen, dat het Burgerlijk Wetboek staatkundige regten kan regelen, wat zal dan het geval zijn? Dan zal ten deze dezelfde onzekerheid als thans bestaan, ja de verwarring zal nog grooter worden, want het Burgerlijk Wetboek zal dan niet het eenige zijn dat de staatkundige regten regelt. Er zijn toch nog andere verordeningen, die het genot geven van staatkundige regten en derhalve aantoonen wie als Nederlander kan worden aangemerkt; hare bepalingen loopen dikwijls lijnregt in tegen die van het Burgerlijk Wetboek, hetgeen derhalve, moet dit laatste als staatkundige wet gelden, menigen onoplosbaren strijd zal doen ontstaan. De spreker verwijst, om dit aan te toonen, in de eerste plaats naar het besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39), een besluit dat wel van partielen aard is, maar toch in waarheid staatkundige regten regelt. Nu beweert de spreker wel, dat dat besluit niet mag gelden, omdat de vorige Grondwet alleen aan de wet en niet aan een besluit de magt verleende, om de regten van Nederlander aan eenen vreemdeling te schenken, maar het wordt toch als wettig erkend door de Regering. In de *Zeeuwsche Courant* van 15 December 1848 heeft de spreker eene dispositie gevonden van burgemeester en wethouders van IJzendijke op een request van eenige inwoners uit die plaats, betreffende de uitoefening van hun stemregt, en die dispositie, waarin de geldigheid van het besluit van 24 Augustus 1839 is aangenomen, is, gelijk uit het stuk blijkt, in overeenstemming met het gevoelen, hetwelk door de Gedeputeerde Staten van Zeeland is omhelsd na briefwisseling met het algemeen bestuur. Vervolgens verwijst de spreker op de reglementen omtrent de zamenstelling der Provinciale Staten en het bestuur der steden. Die reglementen kunnen, meent de spreker, waar het staatkundige regten geldt, zeker met meer regt aangehaald worden dan het Burgerlijk Wetboek. Bij de afkondiging van dat wetboek waren ze toch meer dan dat; want de Grondwet van 1815 heeft verklaard dat zij, voor zooverre ze op het einde van het tiende jaar na de afkondiging dier Grondwet in werking waren, een deel zouden uitmaken van de Grondwet. In die reglementen betreffende de zamenstelling der Provinciale Staten nu wordt bepaald, dat iemand lid van de Staten zal kunnen zijn, *indien hij binnen het Rijk of deszelfs kolonien geboren is*, en dit is, indien men aanneemt dat het Burgerlijk Wetboek de staatkundige regten regelt,

in lijnregten strijd met dat wetboek, waarin gesproken wordt van geboorte binnen het Rijk of deszelfs kolonien, *uit ouders aldaar gevestigd*. Nu kan het toch niet ontkend worden dat die reglementen aanwijzen wie als Nederlander moet worden aangemerkt, want is het van de eene zijde waar dat niet ieder Nederlander alle staatkundige regten behoeft te bezitten, van de andere zijde is het even waar dat niemand tot het genot van een staatkundig regt bevoegd kan verklaard worden, indien niet tevens wordt aangenomen dat hij in politieken zin Nederlander is. Medewerking tot het algemeen bestuur kan toch slechts verleend worden aan hem die lid is van het groote huisgezin van den Staat. De spreker vestigt de aandacht verder op de reglementen voor het bestuur der steden, waar hetzelfde omtrent de leden van het stedelijk bestuur bepaald wordt en die dus eveneens in strijd zijn met het Burgerlijk Wetboek. Ook verdient het opmerking dat in het reglement voor de steden van Zeeland (en waarschijnlijk ook in die reglemeten, welke in de overige provincien gelden) in art. 2 bepaald wordt: „Voor *stemgeregtigden* worden gehouden zij, die ten minste gedurende het laatstverloopene jaar ingezetenen der stad of van derzelver grondgebied geweest . . . zijnde," enz., terwijl daartoe geen der hoedanigheden van geboorte of afkomst worden gevorderd, welke het Burgerlijk Wetboek eischt om als Nederlanden te worden aangemerkt, zoodat ook hij, die volgens dat wetboek als *vreemdeling* wordt beschouwd, desniettemin *stemgeregtigde* kan zijn. Indien nu die stemgeregtigdheid zich alleen bepaalde tot de keuze der stedelijke besturen, dan zou de verwijzing naar het even aangehaalde artikel van minder gewigt zijn, maar de stemgeregtigden werken, ofschoon op eene indirecte wijze, ook mede tot het verkiezen der leden van de Tweede Kamer en behooren dus inderdaad als Nederlanders te worden beschouwd. — Na aldus aangetoond te hebben, dat, zoo men aanneemt, dat het Burgerlijk Wetboek ook het genot der staatkundige regten regelt, juist daardoor de bestaande onzekerheid slechts zal worden vermeerderd, merkt de spreker nog op, dat de aanneming van het Burgerlijk Wetboek als staatkundige wet tot verschillende onbillijkheden leidt, en die wet ook daarom eene dadelijke herziening behoeft. Hij verwijst naar art. 5 van dat wetboek, waar in n°. 2 staat dat Nederlanders zijn: kinderen buiten'slands uit Nederlanders geboren; terwijl n°. 3 Nederlanders noemt: allen die binnen het Koningrijk zijn geboren, hoezeer uit ouders aldaar niet gevestigd, *mits zij zelven hunne woonplaats aldaar vestigen*. Alzoo zal het kunnen zijn dat hij die buiten het Rijk geboren is meer voorregt heeft dan degene, die onder dezelfde omstandigheden binnen het Rijk geboren is. Eene andere onbillijkheid is deze, dat zij, die van geboorte Belgen zijn, die zich bij de afscheiding van België in ons land gevestigd hebben en zich dadelijk aan de zijde van Nederland hebben geschaard, volgens art. 5 van het Burgerlijk Wetboek niet als Nederlanders te beschouwen zijn. Men heeft dit rationneel genoemd, doch daarmede stem ik niet in. Die personen toch waren vóór den afval van België Nederlanders. Door den afval van hunnen geboortegrond, en derhalve door eene omstandigheid onafhankelijk van hunnen wil, hebben zij, ten gevolge van de bestaande wetsbepalingen, hoezeer dan ook, gelijk gebleken is, tegen hunnen wil, dat radicaal verloren en worden zij als Belgen aangemerkt. Ik blijf dit eene onbillijkheid noemen en houd vol dat zij door eene of andere wet in hun regt moeten worden hersteld, zonder dat zij hunne toevlugt tot het middel van naturalisatie behoeven te nemen. Er komen daarenboven in het Burgerlijk Wetboek bepalingen voor die aanleiding geven tot tweederlei opvatting. Indien toch dat wetboek over politieke regten handelt, dan moet daaruit volgens den spreker voortvloeijen, dat zij, die volgens art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders gelijkgesteld worden, dit ook zijn wat betreft de politieke regten; maar dit is het gevoelen der Regering niet. De spreker noemt dit inconsequent en wil dit verschil van gevoelen door nadere bepalingen uit den weg hebben geruimd.

Maar, vraagt spreker vervolgens, is het wel waar dat het Burgerlijk Wetboek staatkundige regten regelt? Hij ontkent dat. Hij gaat nu over tot de wederlegging van eenige tegenwerpingen, die men geopperd heeft tegen zijne stelling, dat het Burgerlijk Wetboek hier niets mag afdoen. Eene eerste tegenwerping des Ministers tegen de redeneringen die de spreker tot staving van zijn stelsel geput had uit art. 1 van het Burgerlijk Wetboek was, dat dat artikel van *regten* spreekt en niet van den *staat van personen*. De spreker meent, dat het geheele 1ste boek van het Burgerlijk Wetboek als een zamenhangend geheel beschouwd moet worden en dat dus, wanneer art. 1 zegt dat het wetboek niet spreekt van *staatkundige* regten, ook niet, als daar van personen gehandeld wordt, personen *in politieken zin* bedoeld kunnen worden. De naam van *Nederlander* of *vreemdeling* is in des sprekers oog niet anders dan eene qualificatie van het bezit of gemis van zekere regten. Een persoon heet meerderjarig omdat hij zekere regten heeft, of minderjarig omdat hij die regten mist. Eveneens is het met de benamingen: *Nederlander* en *vreemdeling* gelegen, en waar bepaald wordt wie Nederlander is of niet, wordt alzoo inderdaad van *regten* gehandeld. Zoo lees ik ook in art. 74 van het ontwerp van het Burgerlijk Wetboek van 1820, het werk van Kemper: „Door personen verstaat de wet in het algemeen alle menschen of gemeenschappen, welke civile of burgerlijke regten kunnen hebben." Indien derhalve het Burgerlijk Wetboek ingevolge art. 1 alleen handelt over *burgerlijke* en niet over *politieke* regten, dan mogen de qualificatien *Nederlander* en *vreemdeling*, in dat wetboek voorkomende, niet opgevat worden in politieken maar alleen in burgerlijken zin. — Eene andere tegenwerping was deze, dat men bij de vaststelling van den IIden titel van het Burgerlijk Wetboek de Grondwet van 1815 tot basis genomen heeft; dat men, toen het de vraag gold aan wien de hoedanigheid van Nederlander zou worden toegekend, de artt. 8, 9 en 10 van die Grondwet gevolgd heeft. Maar dit maakt, meent de spreker, de vraag niet uit, want men kon die artikelen volgen zonder daarom meer te beoogen dan de toekenning eener burgerlijke hoedanigheid. Het lid uit de residentie, den heer Wintgens, die zich zoo even op de discussien over het Burgerlijk Wetboek beriep, verwijst de spreker op zijne beurt naar hetgeen de heer Nicolaï bij die discussien in het midden bragt, en hetgeen in het algemeen ten aanzien van de zienswijze der Regering en van de Tweede Kamer omtrent dit onderwerp blijkt. Men leze slechts wat in de geschiedenis der Nederlandsche wetgeving door Voorduin vermeld wordt, op art. 1, n°. 1, op art. 5, n°. 5, en op art. 8, n°. 2 (van het Burgerlijk Wetboek). — De spreker merkt ten voordeele van de door hem voorgestane stelling nog op, dat behalve hetgeen door hem bij de discussien over de algemeene strekking van dit wets-ontwerp is geredeneerd uit de *plaats*, waar die bepalingen worden gevonden, alsmede uit haar *verband* met andere artikelen en met de discussien, ook de *tijd* waarop het Burgerlijk Wetboek tot stand kwam, hier in aanmerking genomen moet worden. Dat Burgerlijk Wetboek werd daargesteld in 1838, en het kon dus, indien men meende dat het ook over staatkundige regten handelde, geene bepalingen inhouden in strijd met de reglementen die op dat tijdstip, ingevolge art. 7 der Grondwet van 1815, een deel daarvan uitmaakten. — Indien het derhalve waar is dat het Burgerlijk Wetboek geene staatkundige regten toekent, dan moet art. 7 der Grondwet eene nieuwe wet bedoelen; eene wet die te meer noodig zal zijn, omdat, wanneer die provinciale en gemeentelijke reglementen vervallen zullen, het nog moeijelijker zal worden om te beoordeelen wie al of niet Nederlander is in staatkundigen zin. Vóór of bij de kieswet zal het dus noodig zijn hieromtrent nieuwe bepalingen te maken.

De spreker besluit met eene korte toelichting van het in de vorige zitting door hem voorgedragen amendement. Dat amendement strekt om het eerste gedeelte van art. 19 te doen wegvallen. Daarin toch wordt gezegd dat deze wet niet toepasselijk zal zijn op vreemdelingen, die naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders zijn gelijkgesteld. Hij acht de verwijzing naar het Burgerlijk Wetboek hier verkeerd, omdat, wanneer de wet waarvan art. 7 der Grondwet spreekt tot stand komt, dan weder eene nieuwe regeling of verwijzing noodig zou zijn en het beter is dit te voorkomen. Bovendien, het woord *vreemdelingen* in art. 5 der Grondwet moet ongetwijfeld opgevat worden in den zin van *niet-ingezetenen*. Onder ingezetenen zullen zeker begrepen moeten worden de categorien van personen in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek bedoeld; nu blijkt het duidelijk uit den considerans dezer wet dat zij ter uitvoering strekt van de bepaling van art. 3 der Grondwet, en dus alleen toepasselijk kan zijn op diegenen, welke het artikel der Grondwet met het woord *vreemdelingen* bedoelt. Komt nu de wet nog eens in art. 19 verklaren dat ze niet van toepassing is op hen die in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek worden genoemd, dat is op ingezetenen, dan is die verklaring overtollig.

Eindelijk houde ik zelfs, zegt spreker, eene verwijzing hier naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek voor gevaarlijk. Indien toch, hetzij uit dat Wetboek, hetzij uit andere verordeningen, konde worden aangetoond — en dit is zoo geheel onwaarschijnlijk niet — dat er nog andere categorien van ingezetenen bestonden, dan waarop in art. 8 wordt gedoeld, dan zoude men, op grond van de verwijzing die nu in art. 19 wordt gevonden, aan deze wet ten laste leggen, dat ze, in strijd met de Grondwet, de toepasselijkheid van het regt van uitzetting beoogd had ten aanzien van alle andere *ingezetenen*, dan die welke in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek worden vermeld, want: *qui dicit de uno, negat de altero*.

De heer **Donker Curtius** zegt hoofdzakelijk: Ik acht mij verpligt kortelijk op te geven het begrip, dat ik mij gemaakt heb van art. 3 der Grondwet en van de toepassing, die dat artikel nu moet vinden. Ook ik ben van gevoelen, dat het

woord *vreemdelingen* dezelfde beteekenis heeft in de 2de alinea van art. 3 als in de 1ste. Maar deze 1ste alinea is het 4de artikel der oude Grondwet. Wij hebben noch in 1840 noch in 1848 eene nieuwe Grondwet gekregen, maar slechts eene gewijzigde Grondwet; wij hebben nog altijd de Grondwet van 1815 en nu is hier behouden wat in deze Grondwet stond. Die Grondwet was sedert jaren in werking, en de wetten, die sedert 1815 gemaakt zijn, werden vervaardigd in overeenstemming met de bepalingen van die Grondwet. Zoo werd ook het Burgerlijk Wetboek vastgesteld in verband met art. 4 der oude Grondwet en dit behoort men wel in het oog te houden. Het bedoelde art. 4 sprak van ingezetenen en vreemdelingen, en nu is vervolgens het Burgerlijk Wetboek gemaakt en daar opgegeven, wie Nederlanders, wie vreemdelingen en wie ingezetenen zijn. Nu zegt men, dat het Burgerlijk Wetboek alleen den burgerregtelijken toestand van personen kan regelen, maar ik geloof dat men hier te veel redeneert uit het opschrift van den 1sten titel. Want al is het, dat in dit wetboek iets voorkomt dat daarin niet te huis behoort, het is daarom toch niet minder wet van den Staat. In dat wetboek komen meerdere bepalingen voor, die niet van zuiver burgeregtelijken aard zijn, en juist dat gedeelte van het wetboek, waarover wij nu spreken, levert hiervan een belangrijk voorbeeld op. Men vindt daar bepaald, hoe iemand de hoedanigheid van Nederlander verliest, hetgeen zeker geen onderwerp van burgerlijk regt is. Zal men nu in zulke gevallen kunnen zeggen: de wetgever is hier niet op zijn terrein gebleven en wij stellen dus hetgeen hij hier bepaalde ter zijde? Ik geloof niet, dat men dit zal willen beweren. Toen nu de Grondwet laatstelijk gewijzigd werd had men voor zich art. 4 der oude Grondwet en de quaestien die daaruit voortgevloeid zijn. Ik voor mij heb dat art. 4 nooit anders verstaan dan aldus, dat de persoon des vreemdelings, zoolang hij zich hier bevindt, wat hem en zijne goederen betreft, voor den regter dezelfde bescherming geniet als de ingezeten, maar dat toelating en uitzetting van den vreemdeling geheel vrijgelaten wordt. Omtrent dit art. 4 heb ik steeds het gevoelen gedeeld van Kemper en eene in vroegeren tijd uitgegevene reeks van adviezen van advocaten over den zin van het artikel bevat een in het Hollandsch gesteld advies van mij, waarin ik datzelfde gevoelen uiteengezet heb. Maar nu was er voortdurend twijfel omtrent den zin van art. 4 der Grondwet en daarom voegde men in 1848 bij de vroegere bepaling eene 2de alinea, aldus luidende: „De wet regelt de toelating en de uitzetting van vreemdelingen." Dit deed men met het oog op de wetten, die destijds bestonden, die ingevolge de Grondwet van 1815 tot stand gebragt waren en die wij nog hebben. De grondwetsherziener moest op die wetten zien en nu kwam hem hetgeen in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek omtrent het ingezetenschap bepaald is voldoende voor. Men spreekt nu van eene regeling van het ingezetenschap als niet bestaande, maar dat reeds het Burgerlijk Wetboek dit *moest* regelen, volgt uit art. 5 van dat wetboek zelf, waar men in den aanvang leest: „Nederlanders zijn: 1°. Allen die binnen het Koningrijk of deszelfs kolonien zijn geboren, uit ouders, aldaar *gevestigd*", enz. Om uit te maken wie Nederlanders zijn, moest bepaald worden, wie als in Nederland gevestigd te beschouwen zijn. De wet zou zonder dit laatste zeer onvolledig geweest zijn en ziedaar de beteekenis van hetgeen in evengenoemd art. 8 bepaald wordt. En nu is het de vraag, of men bij die nieuwe wet, welke men verlangt, van hetgeen art. 8 bepaalt zou afwijken? Zoo ja, waarom dan in deze wet zelve het ingezetenschap niet nader gedefinieerd? Ik voor mij geloof dat eene afwijking niet raadzaam, zeker niet dringend noodig is. Men heeft gewezen op de vreemdelingen, die de bepalingen van art. 8 nimmer geobserveerd hebben en die nu, ofschoon lange jaren hier te lande gevestigd, steeds als vreemdelingen beschouwd worden. Maar ik vraag, hoe zal men anders dan in art. 8 gedaan wordt, bepalen waar het ingezetenschap begint en waar het nog niet begint? Zal men bijv. vaststellen, dat iemand daarom ingezeten is, omdat hij in de personele belasting draagt? Zoo iets zou strijden met het algemeene beginsel van het domicilie, met het beginsel dat het domicilie berust op de intentie van den persoon. Dat beginsel is te regt door het Burgerlijke Wetboek gehuldigd en het is voor den vreemdeling hoogst noodzakelijk dat daarvan niet afgeweken worde. Het Burgerlijk Wetboek vordert nu eene wilsverklaring van den vreemdeling, alvorens hem als ingezeten te beschouwen; eene wilsverklaring bestaande òf in eene erlangde toelating, òf in eene kennisgeving van het voornemen om zich te blijven vestigen. In elke nieuwe wet op dit onderwerp zal hetzelfde beginsel aangenomen moeten worden. Menig vreemdeling toch wil zich wel voor één, twee of tien jaren hier te lande vestigen, maar hij wil daarom nog niet voor gevestigd, voor ingezeten doorgaan, omdat hij dan de regten van ingezeten in zijn land verliest. De Nederlander, die zich elders voor goed vestigt, verliest volgens art. 9 van het Burgerlijk Wetboek zijne hoedanigheid van Nederlander, en zoo worden ook in andere landen de regten van het ingezetenschap verloren. Maar verder, wat zoeken wij door deze wet? Wij willen aan Nederland het regt geven, om aan den vreemdeling, die zich hier ophoudt, wanneer hij gevaarlijk blijkt te zijn, de gastvrijheid te ontzeggen. Maar als dit het doel is, dan zal men ook bij het bepalen welke personen, als ingezetenen, niet uitgezet kunnen worden, moeten verlangen, dat de vreemdeling zich hier eenigen tijd opgehouden hebbe alvorens hij ingezeten zij, opdat niet de wet volkomen ijdel worde; — dan zal men altijd een waarborg moeten hebben, dat iemand niet te spoedig ingezeten kunne worden, opdat niet het geheele doel der wet vervalle. Welnu, dezen waarborg vindt men in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek en waarom zullen wij dan de daar voorkomende bepalingen veranderen, waarom zullen wij ons dan verbinden om eene nieuwe wet te maken, die andere bepalingen inhoudt? Want zoo wij eene nieuwe wet verlangen, dan ligt het in den aard der zaak, dat wij andere bepalingen wenschen dan de bestaande. Daarin kan ik voor mij geen heil zien. Ik meen in het algemeen, dat wetten, die hier worden voorgedragen, wèl moeten sluiten op de wetgeving die bestaat, wil men niet in de noodzakelijkheid komen om geheel nieuwe wetboeken en wetten over verschillende onderwerpen daar te stellen. Zoo heeft men dan ook deze wet sluitend gemaakt op het Burgerlijk Wetboek, en om allen twijfel hieromtrent weg te nemen, is in art. 19 bepaald, dat de wet ook niet toepasselijk is op de vreemdelingen die volgens art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders gelijkgesteld worden. In den geest, waarin ik de wet verdedig, zou deze bepaling eigenlijk overbodig zijn, maar omdat er geschil over zou kunnen ontstaan, is het met zoovele woorden uitgedrukt. — Ziedaar de redenen waarom ik meen, dat wij best zullen doen met ons te houden aan de wet die nu voorgedragen is.

De heer ***Wynaendts*** herinnert, dat hij in de zitting van laatstleden Zaturdag heeft trachten aan te toonen, dat art. 19 overbodig is. Zonder als amendement de weglating van dat artikel voor te stellen, daar een amendement van dien aard niet meer toegelaten wordt, heeft hij toch het wenschelijke van die weglating voorgehouden. Hij verlangde de weglating, omdat hij meende, dat het artikel steunde op eene verkeerde uitlegging van art. 3 der Grondwet. De spreker heeft de op art. 19 der wet voorgedragen amendementen nagegaan en zijne aandacht is gevallen op dat van het lid uit Leyden. Door dit amendement is het evenvermelde bezwaar, hetwelk het eerste gedeelte van het artikel betrof, vervallen. Maar bovendien had de spreker tegen het tweede gedeelte, hetwelk bij het amendement van het lid uit Leyden behouden is, twee bezwaren. Een dier bezwaren, en wel het voornaamste, zou door dat amendement mede vervallen, omdat daardoor het art. 19 onmiddellijk gerattacheerd wordt aan art. 3 der Grondwet, zoodat er nog slechts één bezwaar voor den spreker zou overblijven, dit namelijk, dat hij niet inziet, waarom de vreemdeling die eene Nederlandsche vrouw gehuwd heeft van beter conditie moet zijn, dan de vreemdeling die niet met eene Nederlandsche vrouw gehuwd is. De spreker zou wel voorstellen om het tweede gedeelte van het artikel te doen wegvallen, maar bij de menigvuldige amendementen die reeds op art. 19 zijn voorgedragen, acht hij dit niet raadzaam. Bij het min overwegende van zijn bezwaar aan den eenen kant en bij de onzekerheid aan den anderen kant of de wet wel zal vallen, zal hij voor het amendement van het lid uit Leyden stemmen. De toevoeging, dat eene nadere wet bepalen zal wie ingezetenen zijn, acht spreker wenschelijk, opdat men ten deze eenmaal tot een bepaald stelsel kome.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** meent, dat het gewigt der zaak, welke het hier geldt, hem verschooning zal doen vinden, indien hij nog voor een enkel oogenblik het woord vraagt. Met groot genoegen heeft hij van den oorspronkelijken ontwerper der wet de erkentenis gehoord, dat het woord *vreemdelingen* in de 2de alinea van art. 3 der Grondwet geene andere beteekenis kan hebben dan in alinea 1. Hij voor zich had hieraan geen oogenblik getwijfeld, omdat de regelen der wets uitlegging van zelve vorderen, dat de uitzondering in denzelfden geest worden opgevat als de regel. Maar mogt er eenige twijfel hebben kunnen bestaan, het staat nu, meent hij, na hetgeen deze beraadslagiug geleerd heeft, vast, dat ook in alinea 2 van het genoemde grondwets-artikel door het woord *vreemdelingen* alleen bedoeld worden zij die geene ingezetenen zijn. Terwijl daar alzoo ingezetenen en vreemdelingen tegenover elkander gesteld worden, zoo is het thans van hooge noodzakelijkheid, zich te verstaan over de vraag wie ingezetenen zijn. Reeds vroeger, onder de oude Grondwet, was het van belang dat die vraag uitgemaakt wierd, maar zulks is vooral hier van gewigt, omdat zij, die geacht kunnen worden ingezetenen te zijn, noch aan toelating noch aan uitzetting onderworpen zullen wezen, — omdat de in deze wet omschreven exceptive magt tegen de vreemdelingen ophoudt, zoodra zij het karakter van ingezetenen erlan-

gen. Nu is hetgeen het lid uit Almelo gezegd heeft, naar des sprekers inzien, niet volkomen juist. De spreker kent het bedoelde advies van Kemper en hoezeer hij in vele opzigten in diens gevoelens instemt, zoo gelooft hij toch dat de bepaling van art. 4 der oude Grondwet iets meer beteekent dan Kemper meende. Hij gelooft, dat wanneer de Grondwet spreekt van gelijke bescherming van ingezetenen en vreemdelingen, dan iets meer bedoeld wordt dan dit de vreemdeling evenzeer als de ingezeten door den regter beschermd wordt, — dat dan ook bedoeld wordt, dat de vreemdeling even als de ingezeten die bescherming, die politieke vrijheid geniet, waardoor hij gewaarborgd is tegen willekeurige uitzetting. Men heeft intusschen ingezien, dat, hoewel elke willekeurige uitzetting van den vreemdeling door de Grondwet geweerd moest worden, toch in sommige gevallen eene uitzetting noodig kon zijn, terwijl bij eene strenge uitlegging der grondwettige bepaling elke uitzetting onmogelijk was. Hierin had men bezwaar en nu liet de grondwets-herziener van 1848 het aan de wet over de toelating en uitzetting van vreemdelingen te regelen. Die regeling nu vindt men in het tegenwoordig wets-ontwerp, maar zij is minder systematisch. Men heeft zich daarbij het denkbeeld van toelating met betrekking tot het onderwerp waarover nu gesproken wordt, niet juist voorgesteld. Zoo de Grondwet exceptionnele bepalingen omtrent uitzetting en uitlevering wil voor vreemdelingen, dan moet de werking van die bepalingen ophouden, wanneer men ophoudt vreemdeling te zijn en ingezeten wordt. Maar nu kan het, om tot het ingezetenschap te geraken, bij het steeds toenemend pauperisme niet genoeg zijn dat men de intentie hebbe om zich in het Rijk te vestigen. Eene uitdrukkelijke toelating van vreemdelingen moge noodig zijn ook waar het slechts een doortrekken of tijdelijk verblijf geldt, zij is het uit het bedoelde oogpunt nog meer, wanneer de vreemdeling zich wil vestigen, wanneer hij ingezeten wil worden. Wil men te keer gaan dat het pauperisme door toevloed van vreemdelingen verergere, dan zal het juist noodzakelijk zijn de toelating tot het ingezetenschap te regelen en daarvoor zal dan nu nog eene afzonderlijke wet noodig zijn. Het lid uit Almelo heeft wel gezegd, dat het Burgerlijk Wetboek het ingezetenschap regelt en dat dus daarvoor geene afzonderlijke wet noodig is, maar de spreker kan dit beweren niet deelen. Men zou kunnen oordeelen dat dergelijke bepalingen als in het Burgerlijk Wetboek voorkomen voldoende zouden zijn, maar tevens meenen dat die bepalingen zelve hier niet van toepassing kunnen zijn. De spreker beroept zich hier op den hoogleeraar Nienhuis, die in zijne *Akademische Voorlezingen over het Nederlandsch burgerlijk regt*, omtrent het ingezetenschap het volgende zegt: » Bij de onderscheiding van personen in Nederlanders en vreemdelingen gaven wij in het opschrift der 31ste § op bladz. 239 en in de aanteek. op die plaats bladz. 247, te kennen, dat deze beiden kunnen zijn ingezetenen of niet, terwijl wij ons, om deze onderscheiding te regtvaardigen, beriepen op onderscheidene bepalingen, zoo der Grondwet, als van onze wetboeken en van bijzondere wetten, waarbij bepaaldelijk *ingezetenen* genoemd worden, als voorwerpen van staatsburgerlijke en burgerlijke regten en verpligtingen. Daarom is het noodig te bepalen, wat men door ingezetenen te verstaan heeft, niet om hier, waar wij ons bij de verklaring van het burgerlijk regt bepalen, te onderzoeken, of in het een of ander artikel der Grondwet de uitdrukking *ingezeten* eene meer of minder algemeene beteekenis hebbe, en of, hetgeen daar omtrent ingezetenen bepaald is, ook op grond van art. 4 der Grondwet moet worden toegepast op allen, die, zonder ingezetenen van het Koningrijk te zijn, zich op deszelfs grondgebied bevinden, noch ook ook om het begrip van ingezetenen vast te stellen met betrekking tot de toepassing van deze of gene bijzondere wet of verordening; maar om daar, waar wij in de burgerlijke wetgeving het woord *ingezeten* gebezigd vinden, zonder nadere bijvoeging of verklaring van den wetgever, te weten, welke beteekenis daaraan moet worden gehecht. Men ziet uit deze merkwaardige woorden, dat de bepaling van het ingezetenschap, die in het Burgerlijk Wetboek voorkomt, alleen kan gelden waar het de uitoefening van burgerlijke regten betreft en dat alzoo de behoefte aan eene afzonderlijke wet omtrent het ingezetenschap in verband met de thans behandelde wet altijd blijft bestaan. Die behoefte bestaat te meer, omdat anders, ook buiten de mogelijkheid van gemis aan homogeneïteit bij het Ministerie, groot verschil zou kunnen ontstaan tusschen den Minister van Justitie en bijv. dien van Financien, bij de vraag omtrent de al- of niet-verwijdering van den vreemdeling. Terwijl de Minister van Justitie zich dan, ter oplossing der vraag of die vreemdeling al dan niet als ingezeten beschouwd moet worden, op het Burgerlijk Wetboek zou beroepen, zou de Minister van Financien met hetzelfde regt de bepaling van het ingezetenschap, die in de wet op het regt van successie gevonden wordt, kunnen aanvoeren. Men ziet dus dat het woord *ingezeten* geene vaste beteekenis heeft en dat dus hier eene nadere bepaling van die beteekenis hoogst wenschelijk is. De spreker herinnert dat hij vroeger gezegd heeft dat het wets-ontwerp minder systematisch is ingerigt. Hij gelooft dat het amendement van het lid uit Leyden thans voldoende is, om in dat gebrek te voorzien, en dat dit door bijvoeging van eenige woorden bevredigend gemaakt kan worden voor alle gevoelens. De Minister en de ontwerper der thans behandelde wet achten de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek hier voldoende, maar zij hebben dan toch geoordeeld dat de vreemdelingen, die zich met 's Konings toestemming in het land gevestigd of na zes jaren in dezelfde gemeente gewoond te hebben, de verklaring afgegeven hebben van zich in het Rijk te willen vestigen, bepaaldelijk van de toepassing der wet uitgezonderd moesten worden. De spreker wenschte nu in het artikel uit te drukken, dat zoolang de nader vast te stellen wet omtrent het ingezetenschap niet daar zal zijn, alleen die vreemdelingen, welke volgens art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders gelijk gesteld zijn als ingezetenen beschouwd zullen worden. Dan zal wel voor het oogenblik de wet toepasselijk zijn op dat groot aantal personen, die, zich hier zonder 's Konings toestemming gevestigd hebbende, de verklaring, waarvan in n°. 2 van meergemeld art. 8 gesproken wordt, om de eene of andere reden niet gedaan hebben of niet hebben kunnen doen, daar zij niet zes jaren lang in dezelfde gemeente woonden; maar dit bezwaar acht de spreker niet overwegend. Hij stelt alzoo als subamendement voor om in het amendement van het lid uit Leyden achter de woorden: » eene nader vast te stellen wet", te laten volgen: » Zoolang die wet niet zal zijn vastgesteld, worden in betrekking tot deze wet alleen die vreemdelingen als ingezetenen aangemerkt, die volgens art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders zijn gelijk gesteld." Op die wijze zal, meent de spreker, aan alle gevoelens bevrediging gegeven worden en het begrip van ingezetenschap niet tijdelijk zweven.

Het *amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal* wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De zitting wordt alsnu voor een half uur geschorst.

Nadat de zitting heropend is erlangt de heer ***Wintgens*** het woord, en zegt dat er na de reeds zoo lang gerekte beraadslagingen inderdaad moed toe behoort, om nog een amendement voor te stellen. Hij zal niettemin alsnog een amendement voordragen, en hij put den moed daartoe uit de overtuiging dat hetzelve kan leiden tot conciliatie der verschillende opinien. Dat amendement strekt om in art. 19 achter het woord *gelijkgesteld* in te voegen: » en met betrekking tot deze wet voor ingezetenen worden gehouden." De spreker gelooft dat door dit amendement alle moeijelijkheden weggenomen worden. Men houde wel in het oog, dat zoo er eene nadere wet gemaakt wordt ter bepaling wie ingezetenen zijn, men dan gevaar loopt inbreuk te maken op andere wetsbepalingen die moeten blijven bestaan. De vorige spreker heeft reeds gewag gemaakt van de wet op het regt van successie; die wet geeft eene definitie wie met betrekking tot die wet voor ingezetenen moet worden gehouden. Zoo ook de wet op de nationale militie, voor zoover die is uitgelegd bij de Koninklijke besluiten van den 25sten Junij 1817 en van den 4den Mei 1824. Eindelijk geeft ook de wet op de schatting eene dergelijke definitie. Maar telkens is daarbij de uitdrukkelijke bepaling gevoegd dat die definitie alleen voor de betrokken speciale wet geldt. Ten einde nu alle moeijelijkheden te doen ophouden, gelooft de spreker dat het best zal zijn, dat men, ook hier afzonderlijk bepalende wie ten aanzien dezer wet als ingezetenen beschouwd zullen worden, referere naar art. 18 van het Burgerlijk Wetboek. Er bestaat geen enkel bezwaar dat verhindert om dat artikel hier uitdrukkelijk van toepassing te maken. De vreemdeling zal dan om ingezeten te worden, niets anders te doen hebben dan een verzoek aan den Koning te rigten tot vestiging zijner woonplaats binnen het Koningrijk. Men zal op die wijze in deze wet een vast begrip omtrent het ingezetenschap hebben, zonder daarom de meening aan te nemen van hen die mogten oordeelen, dat het Burgerlijk Wetboek ook den politieken staat der perronen regelt.

Het amendement van den heer ***Wintgens*** wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging uitmaken.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** beveelt nog nader de aanneming van het door hem voorgestelde amendement aan. Hij merkt op, dat het in de grensprovincien zeer dikwijls gebeurt, dat een buiten 's lands gevestigde vreemdeling met eene Nederlandsche vrouw huwt en herwaarts komt, indien hij met zijn gezin in behoeftigen toestand geraakt is. De spreker acht het van groot belang hiertegen te waken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Het 19de artikel der thans in behandeling zijnde wets-voordragt

heeft aanleiding gegeven tot veelvuldige discussien en tot het uiten van zeer verschillende gevoelens. Afzonderlijk bij al hetgeen in het midden gebragt is stil te staan zou mij te ver leiden. Ik zal dus slechts de hoofdpunten aanroeren en met opzigt tot hetgeen ik te zeggen heb de meest mogelijke kortheid in acht te nemen.

Op nieuw is ter sprake gebragt de meening, dat aan het woord *vreemdelingen* in alinea 2 van art. 3 der Grondwet niet dezelfde beteekenis gehecht moet worden als dat woord in de 1ste alinea heeft. Het is mij voorgekomen, dat deze meening weinig bijval heeft gevonden. Evenwel kan ik mij nog niet overtuigd houden van hare ongegrondheid. Het lid uit Almelo heeft zoo even te regt opgemerkt, dat hetgeen in de 1ste alinea staat, vroeger het geheele artikel der Grondwet uitmaakte en de 2de alinea eene latere bijvoeging is. Het artikel, zoo als het in de vorige Grondwet stond, had geene andere bedoeling dan om aan allen die zich op het grondgebied van den Staat bevinden, gelijke bescherming van personen en goederen te verzekeren. Bij die bepaling kwam het alzoo volstrekt niet te pas te omschrijven wat men onder *vreemdelingen* te verstaan heeft. Niet alzoo is het gelegen met de 2de alinea van het tegenwoordig art. 3. Tot de rigtige toepassing daarvan is een streng begrip van hetgeen men door *vreemdelingen* te verstaan heeft, volstrekt noodig; en nu kan ik niet zien, dat het zoo onjuist is, om wanneer men eene definitie van het woord *vreemdelingen* zoekt en niets anders vindt dan hetgeen dienaangaande in het Burgerlijk Wetboek voorkomt, daarheen het oog te wenden. Ik wil zelfs voor een oogenblik toegeven, dat in alinea 2 even als in alinea 1 van art. 3 der Grondwet, door vreemdelingen niet anders bedoeld worden dan niet-ingezetenen; ook dan nog is het wetsontwerp in overeenstemming met de Grondwet, want in art. 19 worden zij, die in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek zijn genoemd, uitdrukkelijk vermeld als niet onderworpen aan de toepassing dezer wet.

Wanneer men niet aanneemt, dat de grondwetgever het oog heeft gehad op de door mij bedoelde bepalingen, dan moet men het daarvoor houden dat hij zich aan nalatigheid heeft schuldig gemaakt; want door van vreemdelingen in tegenoverstelling van ingezetenen te gewagen zonder eene bepaalde wettelijke beteekenis aan het woord ingezetenen te hechten, zou hij aanleiding gegeven hebben tot de opvatting, dat allen die slechts eenigen, hoezeer dan ook korten tijd zich hier te lande hebben opgehouden ingezetenen zijn, hoedanige interpretatie de 2de alinea van art. 3 der Grondwet, wat betreft het regt van uitzetting, geheel illusoir zou maken. En wat zou er, bij zulk eene opvatting, van het regt van uitlevering worden?

Alzoo, ook dan wanneer wij aannemen, dat in art. 3 der Grondwet vreemdelingen tegenover ingezetenen gesteld zijn, moet de grondwetgever geacht worden het oog gehad te hebben op de bestaande wettelijke verordeningen en wel op het Burgerlijk Wetboek. En dit zoo zijnde, is eene nadere bepaling van het ingezetenschap overbodig.

Ik moet hier nog bijvoegen dat eene nadere wet tot regeling van het vreemdelingschap en ingezetenschap noodwendig eene inkorting ten gevolge zou hebben van hetgeen thans met opzigt tot de uitzetting en uitlevering wordt voorgedragen, en ik vraag of het nuttig en wenschelijk zou zijn, dat de wet, die tot stand gebragt wordt met het doel om den Staat te behoeden en te vrijwaren tegen het indringen van schadelijke elementen, krachteloos gemaakt worde door eene nadere wet waarbij ook aan personen, die hier slechts korten tijd zonder 's Konings toestemming gevestigd waren, aanspraak wordt gegeven op een ongestoord verblijf? Is het niet verkieslijk, dat de wet hare werking bepale tot hen die in dit wets-ontwerp worden aangeduid? Ik geloof in waarheid niet, dat het raadzaam zou zijn die werking in te korten.

Buitendien moet ik vragen, of het wel mogelijk zal zijn eene algemeene wet te maken ter bepaling wie ingezetenen zijn. De wetgeving, die wij thans bezitten, doet ons zien dat verschillende bepalingen hieromtrent naar mate der verschillende onderwerpen nuttig zijn bevonden. Men denke slechts aan de wet op de nationale militie, aan die op de schutterijen en aan die aangaande het regt van successie, waar telkens bepaaldelijk wordt opgegeven wie, met betrekking tot elk dier wetten, als ingezetenen te beschouwen zijn. Die onderscheidingen nu zouden niet kunnen worden in het oog gehouden bij het vaststellen van eene algemeene bepaling van hetgeen ingezetenen zijn.

De orde die ik meen dat bij de behandeling der amendementen op art. 19 in acht genomen zal worden, geeft mij aanleiding om mij in de eerste plaats te verklaren omtrent het amendement van het lid uit Zeeland, strekkende om het artikel dus te lezen: » De bepalingen dezer wet zijn niet toepasselijk op den vreemdeling, die met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd of gehuwd geweest en uit haar een kind of kinderen heeft, in Nederland geboren." Deze wijziging, zoo zij wierd aangenomen, zou medebrengen, dat de wet ook toepasselijk wierd op hen, die in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek genoemd worden. De restrictie van de werking der wet zou zich dan bepalen tot den in het amendement genoemden vreemdeling, terwijl bijv. hij die zes jaren hier gevestigd was geweest en verklaard had zich hier te willen blijven vestigen, uitgezet zou kunnen worden. Ik geloof dat hierin eene voldoende reden gevonden zal worden om het amendement te verwerpen.

Aangaande het amendement van het lid uit Leyden, geloof ik na het daaromtrent reeds gezegde niets meer te behoeven bij te brengen. Ik acht dit amendement op de gronden, welke ik de eer had te ontwikkelen, onaannemelijk.

Door een afgevaardigde uit de residentie zijn twee amendementen voorgedragen. Het eerste strekt tot eene bijvoeging tot art. 19, van dezen inhoud: » Vreemdelingen, die volgens art. 271 van het strafwetboek wegens landlooperij moeten vervolgd en gestraft worden, zullen behandeld worden naar de artt. 9 en 10 dezer wet." Te dezen aanzien moet ik opmerken, dat de wet alleen strekt tot het regelen der toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de uitlevering van misdadigers, en geene bepalingen behoort in te houden die verandering brengen in de bestaande strafwetgeving. De inmenging van zoodanige bepalingen in de wet zou, geloof ik, oneigenaardig en niet gepast zijn. Maar ik meen bovendien dat er geene reden bestaat om af te wijken van hetgeen de strafwetgeving omtrent landlooperij bepaalt, want ik zie niet in, waarom hij die het misdrijf van landlooperij gepleegd heeft niet gestraft zou worden. Bovendien, ware de voorgestelde wijziging noodig, dan zou hetzelfde ten aanzien van vreemde bedelaars bepaald moeten worden.

Het andere amendement van het lid uit de residentie heeft ten doel de inlassching van een nieuw artikel, ter aanvulling eener leemte, die in de wets-voordragt bestaan zou. Het is mij voorgekomen, dat de bedoelde leemte niet bestaat, aangezien het woord *desertie* in art. 16 in algemeenen zin moet worden opgevat. Onder *deserteurs* worden, ook in verdragen, mede diegenen verstaan, die van schepen zijn weggeloopen. Ik herinner mij al dadelijk één verdrag, waarin de uitdrukking *desertie* aldus gebezigd is. Ik bedoel de overeenkomst tusschen de Nederlanden en Zweden en Noorwegen betrekkelijk de uitlevering van gedeserteerde zeelieden, welke overeenkomst bij Koninklijk besluit van 6 Julij 1827 goedgekeurd en met dit besluit in het *Staatsblad* opgenomen is. In art. 1 van die overeenkomst leest men: » Elk matroos of persoon wie hij ook zoude mogen zijn, behoorende tot de bemanning van een oorlogs- of koopvaardij-vaartuig van een der twee Staten, die in eene haven in het gebied van den anderen Staat gelegen, zoude mogen *deserteren*, zal, van welken aard ook de door hem elders aangegane verbindtenissen mogen zijn, kunnen worden teruggevorderd, en hij zal worden uitgeleverd, zonder dat er in dat opzigt onderscheid gemaakt worde tusschen matrozen, geboortig van het land, waartoe het vaartuig behoort, en de zoodanigen die in een derde land mogten geboren zijn, mits het door de monsterrollen bewezen zij, dat zij behoord hebben tot het scheepsvolk tijdens de aankomst van het vaartuig in de haven alwaar de *desertie* zoude hebben plaats gehad." Ik geloof dus, dat eene bepaling als de voorgestelde overbodig zou zijn. In allen gevalle zou het amendement reeds daarom onaannemelijk zijn, omdat het in strijd is met alinea 2 van art. 3 der Grondwet, waar men leest: » De wet regelt de toelating en de uitzetting van vreemdeling en de algemeene voorwaarden op welke, ten aanzien van hunne uitlevering, verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten." Deze wet mag dus slechts in algemeene trekken de bepalingen omtrent de uitlevering van gedeserteerde zeelieden aanwijzen, terwijl zij volgens het amendement alle bijzonderheden zou inhouden. Hetzelve is alzoo in strijd èn met den geest èn met de letter der Grondwet.

Ten aanzien van het sub-amendement van het lid uit Gelderland zal ik in geene ontwikkeling treden. Ik meen dat hetgeen omtrent het amendement van het lid uit Leyden geldt ook toepasselijk is op het bedoelde sub-amendement. Alleen wil ik verklaren, dat zoo de meerderheid van gevoelen mogt zijn, dat hier eene afzonderlijke bepaling, buiten het Burgerlijk Wetboek, noodig is, ter aanduiding wie ingezetenen zijn, dan het voorstel, zooeven door een lid uit de residentie gedaan, de voorkeur verdient boven andere voorstellen. Daardoor toch zou niets gepraejudicieerd worden; de zaak zou in haar geheel blijven en aan alle gevoelens zou te gemoet zijn gekomen.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik, om te antwoorden op eene vraag, die mij in den aanvang der discussie over dit wetsontwerp door een lid uit de hoofdstad gedaan is. De vraag had betrekking op gedane verzoeken tot het erlangen van naturalisatie, en de onzekerheid omtrent het gevolg dat daaraan gegeven zal worden, terwijl men wenschte te weten hoe met deze verzoeken zal gehandeld worden. — Het is mij gebleken, dat tot nog toe aan die verzoeken geen bepaald gevolg gegeven is, omdat men nog niet volkomen overtuigd was van de noodzakelijkheid eener algemeene wet op de naturalisatie. Wat mij betreft, ik ben van oordeel dat eene algemeene wet op de naturalisatie tot stand gebragt moet worden, en de Regering is thans voornemens daartoe eene voordragt te doen. Daar die wet wel binnen korten tijd

haar beslag zal kunnen krijgen, schijnt het verkieslijk de beslissing op de bedoelde verzoekschriften voor'shands nog op te schorten. Mogt de algemeene wet op de naturalisatie niet zoo spoedig tot stand kunnen komen, dan zal omtrent de gedane verzoeken tot het erlangen van naturalisatie eene afzonderlijke wet worden voorgedragen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** zegt, dat het belang der zaak hem doet betreuren dat de Minister zich niet met het door hem voorgedragen conciliatoir heeft kunnen vereenigen. In de strekking van het amendement van het lid uit Leyden was voor den Minister geen bezwaar dan voor zooverre deze niet overtuigd was van de noodzakelijkheid eener nieuwe wet die het ingezetenschap zou regelen. De Minister kon zich daarom alleen vereenigen met het amendement van het lid uit de residentie (den heer Wintgens). Om twee redenen meende de Minister de noodzakelijkheid eener nieuwe wet omtrent het ingezetenschap niet te kunnen erkennen. De eerste was deze, dat de grondwetgever bij de vaststelling der 2de alinea van art. 3 der Grondwet het oog gehad zou hebben op het Burgerlijk Wetboek, dat hij daarbij uitging van de stelling dat het ingezetenschap alleen verkregen kan worden op de wijze, bij art. 8 van het Burgerlijk Wetboek omschreven. De spreker houdt deze redenering voor onjuist. Wanneer de grondwetgever nieuwe beginselen vaststelt en de verdere uitvoering daarvan aan den wetgever overlaat, dan kan men niet aannemen, dat het de bedoeling zou zijn bestaande wetten te bestendigen. De tweede reden was, dat er zooveel verschillende onderwerpen van wetgeving zijn, waarbij het ingezetenschap telkens op eene andere wijze omschreven is. De Minister noemde de wetten op de militie, op de schutterij, op het regt van successie. De spreker geeft dit toe, maar dan zal ook eene nieuwe speciale wet tot regeling van het ingezetenschap met opzigt tot de toelating en uitzetting van vreemdelingen daargesteld kunnen worden. De Minister wil, dat naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek verwezen zal worden, maar zoo nu dezelfde Minister zegt de noodzakelijkheid ingezien te hebben van eene algemeene wet op de naturalisatie, dan zal de voordragt van zoodanige wet eene geschikte gelegenheid aanbieden voor de omschrijving van het ingezetenschap, want, naar de spreker meent, zal niemand genaturaliseerd kunnen worden tenzij hij ingezeten is, en alzoo eene definitie van het ingezetenschap van zelve noodig zijn.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** beantwoordt het lid uit Gelderland. Deze heeft, zegt de Minister, een subamendement voorgedragen op het amendement van het lid uit Leyden. Zoo de Minister dit laatste amendement wel begrepen heeft, dan strekt het om te bepalen dat eene nadere wet zal worden vastgesteld die in het algemeen verklaart wie ingezetenen zijn. Ware dit niet het geval, dan zou het lid uit Leyden in zijn amendement gezegd hebben, dat eene nadere wet verklaren zal wie ingezetenen zijn *met opzigt tot het onderwerp der tegenwoordige wet.* Daarentegen heeft het lid uit Gelderland gesproken van eene speciale wet tot regeling van het ingezetenschap met betrekking tot de wet omtrent de toelating en uitzetting van vreemdelingen, en nu rijst de vraag hoe de beide amendementen nevens elkander bestaanbaar zijn? De Minister vraagt ook, hoe eene omschrijving van het ingezetenschap in betrekking tot de tegenwoordige wet zou voegen in eene algemeene wet op de naturalisatie?

De ***Voorzitter*** zegt, dat over het tweede *amendement van den heer van der Linden* eene afzonderlijke beraadslaging geopend zal worden na afloop der beraadslaging over art. 19.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt den Minister van Justitie en verklaart zich te kunnen vereenigen met het sub-amendement dat op zijn amendement is voorgedragen.

De heer ***Lotsy*** wenscht na hetgeen de leden uit Arnhem en Leyden in het midden gebragt hebben, nog een enkel woord te zeggen. Hij zal tegen al de amendementen, op art. 19 voorgesteld, stemmen behalve tegen dat van den heer Wintgens. Alle leden, die niet willen beslissen dat binnen kort eene afzonderlijke wet ter bepaling van het ingezetenschap gemaakt zal *moeten* worden, kunnen zich, naar des sprekers inzien, met dat amendement vereenigen. De spreker zou op het oogenblik niet durven beslissen, of het regt van ingezetenschap moet worden toegekend aan de vreemdelingen die in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek met Nederlanders gelijk gesteld worden. Maar er is hier nu geene sprake van eene wet op het ingezetenschap; volgens het amendement van den heer Wintgens zal het artikel alleen zeggen wie als ingezetenen beschouwd zullen worden *met opzigt tot de thans behandelde wet.* Onder deze omstandigheid vindt de spreker geen bezwaar in de verwijzing naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek. Hij merkt op, dat de leden uit Arnhem en Leyden dit art. 8 op dezelfde wijze aangehaald willen hebben en dat het eenige verschil tusschen hetgeen die leden verlangden en het amendement van den heer Wintgens hierin bestaat, dat de eersten de daarstelling eener nadere wet op het ingezetenschap verbindend willen hebben verklaard, terwijl de laatste dit punt in het midden wil laten. Het laatste denkbeeld verdient, naar des sprekers oordeel, de voorkeur. Men wil de bepalingen dezer wet niet toegepast hebben op ingezetenen, en nu is het genoeg te bepalen wie *met opzigt dezer wet* ingezetenen zijn, maar wie nu in het algemeen als ingezetenen beschouwd moeten worden en of daaromtrent eene nadere wet gemaakt zal worden, dit behoeft men nu niet te beslissen en kan in het midden gelaten worden. Het is thans slechts te doen om aan de vreemdelingen die waarborgen te geven, welke zij noodig hebben, niet om de quaestie van het ingezetenschap te beslissen. De spreker acht alzoo het amendement van het lid uit de residentie aannemelijk, maar met de andere amendementen kan hij zich niet vereenigen.

De heer ***van der Linden*** licht het eerste der door hem voorgedragen amendementen nader toe. Hij merkt nogmaals op, dat in de artt. 9 en 10 van het wets-ontwerp gehandeld wordt van vreemdelingen, die geen middelen van bestaan hebben en die niet door werkzaamheid verkrijgen kunnen, en dat dit juist zoodanige personen zijn als vallen in de termen van art. 271 van het strafwetboek. Op die vreemdelingen zullen dus twee verschillende wetsbepalingen toepasselijk zijn, en nu meent de spreker dat er eene bepaling noodig is die op dit punt het verband tusschen deze wet en art. 271 van het Strafwetboek juist regelt. Nu strekt zijn amendement om te vereenvoudigen. Er zal, zoo als deze wet thans ligt, in verband met het Strafwetboek op tweederlei wijze met de bedoelde personen gehandeld moeten worden; men zal verpligt zijn om hen, alvorens ze over de grenzen te brengen, voor den regter te vervolgen en eene gevangenis van minstens drie maanden te doen ondergaan. Dit laatste acht de spreker volstrekt nutteloos en hij wenscht zulks te doen vervallen. Dit is het doel van het amendement, dat hij de eer had voor te stellen.

De heer ***Storm van 's Gravesande*** stelt voor om een einde te maken aan de reeds zoo lang gerekte beraadslagingen over artikel 19 van het thans behandelde wets-ontwerp en die beraadslagingen thans te sluiten.

Dienovereenkomstig wordt door de Vergadering besloten.

De ***Voorzitter*** brengt alsnu het eerst in hoofdelijke omvrage het *amendement van den heer van Eck*, dat met 60 tegen 2 stemmen wordt afgestemd, zijnde op het oogenblik der stemming de heer van Voorst niet in de vergadering tegenwoordig.

Voor hebben gestemd de heeren: Poortman en van Eck.

Tegen hebben gestemd de heeren: Dirks, Sloet tot Oldhuis, Jespers, Thorbecke, Lambrechts, van der Linden, Wijnaendts, Heemskerk, van Walchren, Wintgens, van Heloma, Wichers, van Hall, Schooneveld, Duijmaer van Twist, de Villers de Pité, van Doorn, Schiffer, Verweij Mejan, Scheltinga Winterberg, Bots, Storm van 's Gravesande, de Monchy, Godefroi, Zijlker, Reinders, van Zuijlen van Nyevelt, Anemaet, Groen van Prinsterer, Nedermeijer van Rosenthal, Dommer van Poldersveldt, de Lom de Berg, Smit, van Nispen van Sevenaer, van Hasselt, Luijben, van Heiden Reinestein, Fokker, Bachiene, Lotsy, van der Heijde, van Rijckevorsel, Meeussen, Slicher van Domburg, Leclercq, Costerus, van Naamen, Dullert, Hengst, Donker Curtius, Mutsaers, Borret, van Randwijck, Engelen, Boreel van Hogelanden, Boxman, Westerhoff, de Man, de Moraaz en de Voorzitter.

Vervolgens wordt het *sub-amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal* in omvrage gebragt, dat met 49 tegen 13 stemmen wordt aangenomen, zijnde ook terwijl deze stemming plaats heeft de heer van Voorst niet in de vergadering tegenwoordig.

Tegen hebben gestemd de heeren: Costerus, van Naamen, Hengst, Dirks, Sloet tot Oldhuis, Wijnaendts, van Walchren, Wintgens, van Heloma, de Monchy, Zijlker, Luijben en van Rijckevorsel.

Het *amendement van den heer Thorbecke*, thans in omvrage gebragt zijnde, wordt met 37 tegen 26 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Eck, Wichers, van Hall, Duijmaer van Twist, van Doorn, Verweij Mejan, Godefroi, Reinders, Anemaet, Nedermeijer van Rosenthal, Dommer van Poldersveldt, Smit, van Nispen van Sevenaer, Fokker, Bachiene, Meeussen, Leclercq, Poortman, Dullert, Westerhoff, de Moraaz, Jespers, Thorbecke, van der Linden, Heemskerk en de Voorzitter.

Daarna wordt het *amendement van den heer Wintgens* met 38 tegen 25 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Bachiene, Poortman, Dullert, Hengst, Engelen, Westerhoff, de Moraaz, Thorbecke, van der Linden, Wijnaendts, Heemskerk, van Eck, Wichers, Verweij Mejan, Bots, Storm van 's Gravesande, Godefroi, Zijlker, Reinders, van Zuijlen van Nyevelt, Anemaet, Dommer van Poldersveldt, van Nispen van Sevenaer, van Hasselt en de Voorzitter.

Het *amendement van den heer van Nispen van Sevenaer* vervolgens in omvrage gebragt zijnde, wordt met 33 tegen 30 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Fokker, Lotsy, van Rijckevorsel, Slicher van Domburg, Poortman, Dullert, Donker Curtius, Engelen, Westerhoff, de Man, de Moraaz, Sloet tot Oldhuis, Thorbecke, van der Linden, Wijnaendts, Heemskerk, van Walchren, van Eck, Wintgens, van Heloma, Schooneveld,

Duijmaer van Twist, Schiffer, Verweij Mejan, Scheltinga Winterberg, de Monchy, Reinders, Anemaet, Smit en van Hasselt.

Het *amendement van den heer van der Linden* wordt met 62 stemmen tegen ééne, die van den heer van der Linden, afgestemd.

Het door de aanneming der amendementen van de heeren Wintgens en van Nispen van Sevenaer alsnu gewijzigd *artikel* 19 wordt thans in hoofdelijke stemming gebragt en daarbij met 48 tegen 15 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Heijde, Poortman, Dullert, Engelen, Westerhoff, de Moraaz, Thorbecke, van der Linden, Wijnaendts, Heemskerk, van Eck, Verweij Mejan, Godefroi, Reinders en Nedermeijer van Rosenthal.

Alsnu wordt de beraadslaging geopend over het *amendement van den heer van der Linden*, hetwelk strekt om een nieuw artikel van den volgenden inhoud tusschen de artt. 19 en 20 in te lasschen: » Vreemd scheepsvolk, het vreemde schip, waarop het dient, zonder wettige redenen verlatende, kan, op aanzoek van den bevelhebber des schips, worden aangehouden, om op het schip in handen van den bevelhebber te worden overgeleverd. Zoo noodig, kan het in verzekerde bewaring worden gehouden tot aan het vertrek van het schip en op diens kosten. Het aanzoek wordt door den bevelhebber gedaan aan den kantonregter der plaats, waar het schip zich bevindt, met overleggieg der bescheiden, waaruit de dienstpligtigheid des weggeloopenen blijkt. De kantonregter beveelt in dat geval de aanhouding, en, na den aangehoudene gehoord te hebben, de vrijlating of de in de verzekerde-bewaring-stelling en overlevering."

De heer ***Lotsy*** vraagt het woord om het amendement van het lid uit de residentie kortelijk te bestrijden. Het heeft in des sprekers oog eene voor de politie in onze havens gevaarlijke strekking. De Minister van Justitie heeft de zaak eenigzins hooger opgevat, dan de spreker zich die voorstelt. De bepaling, waarop de Minister gewezen heeft, is toepasselijk ingeval iemand die tot de bemanning van een vreemd schip behoort, weggeloopen is cum animo non redeundi. Maar nu stelt de spreker zich de zaak anders voor. Vreemd scheepsvolk, dat zonder verlof aan wal komt, komt gemeenlijk niet met het voornemen om niet terug te keeren; zulke lieden komen aan wal alleen om daar eenige uren door te brengen en blijven zoolang zij geld op zak hebben; zij komen zonder wettige reden en eenmaal aan wal zijnde geraken zij gewoonlijk in dien toestand dat zij geen wil hebben. Op zoodanige gevallen zou dan het nieuw voorgestelde artikel toepasselijk zijn en nu meent de spreker dat tegen die soort van lieden de beste maatregel is de tusschenkomst der politie, die ze oppakt en weder op hun schip brengt. Het zijn lieden die in geenen deele in de termen dezer wet vallen en de behoefte aan eene bepaling als de voorgedragene heeft zich nog niet doen gevoelen, zoo als men daaruit mag opmaken, dat uit de koopsteden geene enkele stem haar verlangd heeft. Het voorgedragen amendement is dus onnoodig, maar het is tevens ook gevaarlijk. De kapitein van een vreemd schip zou daarvan in een gegeven geval misbruik kunnen maken ten praejudicie der plaats, waar het schip ligt. Er zou volgens het amendement een aanzoek van den kapitein ter uitlevering noodig zijn en nu zal deze het aldus weggeloopen scheepsvolk ten koste der stad daar kunnen laten blijven, om het terug te vorderen eerst wanneer hij weggaat. De spreker acht zich om deze redenen verpligt de aanneming van het voorgedragen artikel af te raden.

De heer ***van der Linden*** antwoordt, dat de bepaling, die hij heeft voorgedragen, niet doelt op de personen, waarvan het lid uit Dordrecht sprak, op zoodanige lieden namelijk die, aan wal gekomen, in zulk een toestand geraken, dat zij geen wil meer hebben. Het eenige en beste, dat in zulke gevallen te doen is, is zeker dat de politie hen weder op hun schip bezorgt. Maar des sprekers amendement bedoelt die personen, welke de scheepsdienst verlaten, welke aan wal komen om zich aan hunne engagementen te onttrekken. Dat dit gekeerd worde, acht de spreker in het belang der scheepvaart noodig, en dat zulks werkelijk noodig is, wordt, meent hij, bewezen door de tractaten omtrent dit onderwerp, tractaten die niet gesloten zouden zijn indien er geene behoefte bestond. Nu maken die tractaten de voorgestelde bepaling niet overbodig. Er zijn, indien de spreker het wel heeft, slechts drie tractaten van den bedoelden aard gesloten, een met Zweden en Noorwegen, een met Frankrijk en een met Texas, en hij wenscht dat ten opzigte van alle natien de regel gelde, dat vreemd scheepsvolk, dat in onze havens zijne dienst verlaat, weder aan boord gebragt worde. Hij weet wel, dat ook tegenwoordig zoonoodig scheepsvolk door den waterschout met geweld weder aan boord wordt gebragt; hij weet zeer wel dat het geval zich heeft voorgedaan, dat de geheele equipagie van een vreemd schip, niet aan boord terug willende keeren, is opgebragt, maar dergelijke feiten zijn tegenstrijdig met de wet. Nu meent hij dat eene wettelijke bepaling noodig is, die den bevelhebber van een vreemd schip regt geeft om het scheepsvolk dat weggloopt op te vorderen en zoo noodig in verzekerde bewaring te doen houden tot dat hij vertrekt. De Minister van Justitie heeft tegen het opnemen van zulk eene bepaling in deze wet bezwaar geopperd en opgemerkt, dat in het hier bedoelde geval voorzien is door art. 16, waar van de uitlevering ter zake van desertie gesproken wordt. De spreker meent, dat het spraakgebruik wel medebrengt dat onder het woord *desertie* verstaan wordt ook het wegloopen van hen die bij 's Rijks zeemagt maar niet van hen die op koopvaardijschepen dienen. Hij weet wel, dat in het aangehaalde tractaat met Zweden en Noorwegen dezelfde uitdrukking gebezigd wordt van de dienst op oorlogs- en op koopvaardijschepen, maar in de twee andere door hem genoemde tractaten is het verlaten der koopvaardij-dienst niet als desertie beschouwd. De eerste tegenwerping van den Minister vervalt alzoo, naar het den spreker voorkomt. Eene andere tegenwerping van den Minister bestond hierin, dat de voorgedragen bepaling in strijd zou zijn met de Grondwet. De spreker kan dien strijd niet inzien. De bepaling van alinea 2, art. 3 der Grondwet strekt alleen om de bevoegdheid des Konings tot het sluiten van tractaten omtrent uitlevering te beperken, maar het is daarom niet verboden om ook bij wet bepalingen omtrent uitlevering te maken. Ook dit bezwaar vervalt dus. Het geldt hier, zoo besluit de spreker, eene zaak die tot nu toe ongeregeld is gebleven, en hoezeer nu geene stem uit de koopsteden is vernomen, die eene wettelijke regeling der zaak verlangde, zoo moet daarom eene zaak niet ongeregeld blijven, die thans van regels is beroofd.

Niemand meer het woord vragende, wordt het *amendement van den heer van der Linden* in hoofdelijke omvrage gebragt en daarbij met 55 tegen 4 stemmen afgestemd, zijnde de heeren: Thorbecke, van Hall, van Zuijlen van Nyevelt en Nedermeijer van Rosenthal op het oogenblik der stemming niet in de vergadering aanwezig.

Vóór hebben gestemd de heeren: Jespers, van der Linden, van Eck en Reinders.

Artikel 20 wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over *artikel* 21 van het wets-ontwerp.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik wensch slechts een enkel woord te zeggen ter toelichting van dit artikel, hetwelk eerst later door de Regering in het wets-ontwerp is gebragt. De Regering heeft begrepen, dat het billijk en juist is, alle acten en stukken, ten gevolge dezer wet op te maken, vrij te stellen van zegel-, registratie- en griffie-regten, daar deze wet uitsluitend de bevordering van het algemeen belang en van de openbare orde ten doel heeft. Zij heeft gemeend de vrijstelling niet te moeten uitstrekken tot de formaliteit zelve der registratie, omdat het in de toepassing der wet soms op de dagteekening der stukken zal aankomen.

De heer ***de Man*** meent dat hetgeen de Mininster ter toelichting van art. 21 gezegd heeft, wel door allen beaamd zal worden. Hij moet echter na het gezegde nog ééne vraag doen, de vraag namelijk of, terwijl het hier eene zaak geldt van zuiver openbaar belang, ook niet de andere acten, dan de geregtelijke welke uit deze wet zullen voortvloeijen, van kosten vrijgesteld zullen zijn. De spreker heeft het oog op art. 5, waar van reis- en verblijfpassen gesproken wordt. Hij vraagt of voor die stukken van de belanghebbenden eene retributie zal worden verlangd? En deze vraag doet hij niet zonder reden, want hij was in 1830 en 1831 in de gelegenheid om van de vreemdelingen klagten te hooren over de retributien die voor dergelijke stukken gevorderd werden. Vooral ten aanzien van minvermogenden zou de spreker het heffen van eene retributie voor reis- en verblijfpassen afkeuren. Hij zou het onbillijk achten minvermogenden aan eene soort van belasting te onderwerpen, bij het verkrijgen van iets, dat in het algemeen belang voorgeschreven wordt. Het zal hem aangenaam zijn hieromtrent eene geruststellende verzekering van den Minister te ontvangen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Justitie*** zegt volmondig de verzekering te kunnen geven, dat de door door den spreker bedoelde acten kosteloos aan de vreemdelingen uitgereikt zullen worden, en dat stellige voorschriften zullen worden gegeven, dat voor die stukken door de beambten niets gevorderd zal mogen worden.

Niemand meer het woord vragende, wordt de beraadslaging over artikel 21 gesloten, en dit artikel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Alsnu wordt het geamendeerde wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen in deszelfs geheel in hoofdelijke omvrage gebragt, en daarbij met 51 tegen 12 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Verweij Mejan, Godefroi, Fokker, Meeussen, Poortman, Dullert, Engelen, Westerhoff, Jespers, Thorbecke, van der Linden en Wijnaendts.

Daarna wordt de vergadering gesloten en verdaagd tot den volgenden ochtend ten elf ure, wanneer de beraadslaging zal aanvangen over het wets-ontwerp houdende voorziening omtrent de Kroondomeinen.

HARVO... TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 24STEN JULIJ.

ZITTING VAN DINGSDAG 24 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 62 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt, bij monde van den heer ***van Heiden Reinestein***, de volgende verslagen uit:

I. » Vijf en vijftig ingezetenen van het kiesdistrict Zutphen hebben zich bij adres aan deze Vergadering gewend, waarbij zij verklaren hunne adhaesie te geven aan het naar aanleiding van het voorstel van den heer van Zuijlen van Nyevelt op den 16den Junij door haar genomen besluit, om bij de openbare beraadslagingen der project-wetten op het inkomen der Kroon en de regeling der kroondomeinen aan laatstgenoemde wet de prioriteit te geven. De adressanten vereenigen zich in hun adres geheel en al met de redenen voor dat besluit door een aantal leden in de discussie aangevoerd; begrijpen dat het verband tusschen beide wets-ontwerpen bestaande daardoor geregeld wordt behouden, en dat de uitkomst de waarde van het genomen besluit allezins zal billijken; terwijl zij eindelijk verklaren in hetzelve niet te zien eene ijdele zucht tot tegenwerking, maar een voldingend bewijs dat de belangen des vaderlands door de Volksvertegenwoordiging op eene harer waardige wijze worden behartigd.

Uwe Commissie is van oordeel dat het onderwerpelijk adres, als blootelijk bevattende eene adhaesie aan een genomen besluit bij deze Vergadering door kiesbevoegde burgers van het Koningrijk, ter griffie behoort te worden nedergelegd, en heeft overzulks de eer daartoe te adviseren."

II. » In handen uwer Commissie is gesteld een verzoekschrift, onderteekend door zestig veenlieden, wonende bij en om het Stads-kanaal, in de provincien Groningen en Drenthe, en waarbij adressanten aan deze Vergadering mededeelen het afschrift van een adres door hen aan Zijne Majesteit den Koning ingediend, waarbij Hoogstdeszelfs tusschenkomst wordt ingeroepen ter verhooging van de inkomende regten op de steenkolen gepaard met eene afschaffing der accijnsen op de binnenlandsche brandstoffen.

De adressanten voeren in evengemeld adres tot ondersteuning aan, dat, ten gevolge van het besluit der Pruissische regering, waarbij eene premie van 4 per cent per centenaar, ruim f 2 per f 1000, wordt toegestaan op den uitvoer van steenkolen uit de Westphaalsche bergwerken, die brandstof door de daad is ontheven van het daarop gevestigd inkomend regt binnen dit Rijk en ten gevolge van dien de bestaande bezwaren van concurrentie met dit artikel van den binnenlandschen turf merkelijk zijn vermeerderd.

De voordeelen aan de bescherming der veenderijen verbonden, worden door adressanten in hun adres ontwikkeld, en de menigvuldige takken van industrie aangewezen waarmede de exploitatie van den turf verbonden is en op welker ontwikkeling en welvaart hare begunstiging een onmiskenbaren invloed uitoefent.

De adressanten ontveinzen niet in hun adres, dat hun belang ten onderwerpe welligt eenigzins in botsing is met dat der groothandelaren en der zoodanigen die den vrijen invoer van artikelen van vreemden oorsprong voorstaan, doch uiten den wensch en het vertrouwen dat deze laatste belangen mogen achterstaan voor de werkelijke behoefte, die, huns inziens, bestaat om deze belangrijke inlandsche bron van Nederlandsch volksbestaan op eene allezins doelmatige wijze te bevorderen en te begunstigen.

De adressanten verzoeken op al deze gronden, dat het den Koning moge behagen gebruik te maken van het voorbehoud bij art. 2 der wet van 19 Junij 1845 bedongen, en waarbij aan Zijne Majesteit is vrijgelaten om in bijzondere gevallen in het belang van handel en nijverheid de invoerregten te verhoogen. Terwijl ten slotte de adressanten de ondersteuning van deze Vergadering inroepen, bepaaldelijk door dit hun adres aan den Minister van Finantien te verzenden.

Wat nu het verzoek van adressanten aanbelangt, om hunne petitie aan den Koning door verzending aan den Minister van Finantien te ondersteunen, zoo zal het wel geen betoog behoeven, dat, hoe gunstig ook de Kamer voor het verzoek van adressanten mogt gestemd zijn, zij in geen geval kan medewerken tot de verzending eener petitie, niet aan haar, maar aan den Koning gedaan en die overzulks ten eenen male buiten den kring harer bemoeijenissen is gelegen.

Daar echter het onderwerp van der adressanten verzoek op zich zelf gewigtig is en daarenboven met aanhangige wets-ontwerpen in verband staat, vermeent uwe Commissie tot nederlegging derzelve ter griffie, ter inzage der leden, te moeten adviseren."

III. » De persoon van *H. J. Aising*, thans door de Maatschappij van Weldadigheid gehuisvest in het 3de gesticht te Veenhuizen, heeft zich bij een breedvoerig adres tot deze Kamer gewend en daarin eene reeks van bezwaren ontwikkeld, ten betooge dat door hem te laten blijven in den toestand waarin hij zich thans bevindt, miskend worden de veelvuldige en veelsoortige verdiensten waarop hij zich in zijn adres beroept, en welke hem, zijns inziens, een beter lot zouden waardig maken.

De adressant zegt, dat hij van af het jaar 1830 tot 1846 in verschillende militaire betrekkingen, zoo in dit Rijk als in deszelfs overzeesche kolonien gediend heeft; dat hij zich vele vijanden door zijn heldhaftig gedrag heeft verworven, maar dan ook steeds zoo in het moederland als ter zee en in Oost-Indie heeft gezegepraald; dat hij intusschen, als lid der hervormde godsdienst verstooten zijnde, weder had besloten in dienst te treden, ten einde de eer der vaderlandsche wapenen andermaal te handhaven, en zijn Nederlandsch bloed op nieuw voor den Koning te doen koken en stroomen; dat hij echter, na drie malen te zijn goedgekeurd, eindelijk in de kolonie Veenhuizen is te regt gekomen, alwaar hij zich thans in het genot van een gagement van f 57 bevindt.

Terwijl de adressant alverder in zijn adres zijn leedgevoel ontboezemt, dat hij niet in een ander koningrijk zich bevond, waar het hem minder aan trouwe kameraden en vrienden zoude ontbreken, heeft hij zijne hoop op de Staten-Generaal gevestigd, en eindigt met het verzoek, dat het dezer Vergadering moge behagen hem spoedig uit de slavernij te verlossen waarin hij zegt zich te bevinden, of wel hem even spoedig de gelegenheid te verschaffen om door kanon of kogels een vrijwilligen dood te ondergaan.

Het is uwer Commissie voorgekomen, dat het onderwerpelijk verzoek geheel en al tot den kring der bemoeijenissen van de uitvoerende magt behoort, zonder met eenig in behandeling zijnde wets-ontwerp in verband te staan; en zij heeft overzulks de eer voor te stellen, met ter-zijde-legging van hetzelve, over te gaan tot de orde van den dag."

IV. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften is gesteld een adres van *Johan Nagel*, sedert December 1844 civiel gegijzelde in het huis van arrest te Gorinchem.

De adressant beklaagt zich in zijn adres op eene zeer uitvoerige en bittere wijze over het inwendige dier inrigting, over den gebrekkigen en voor de gezondheid hoogst nadeeligen toestand der woningen in dezelve, over de slechte voedingsmiddelen, maar bovenal over de willekeurige, harde en baatzuchtige behandeling, die hij in zijnen overigens reeds deerniswaardigen toestand van den cipier der gevangenis moet ondergaan.

De adressant schijnt bij herhaling klagten over dezen zijnen toestand te hebben ingediend, doch beweert ten opzigte van den cipier steeds in het ongelijk te zijn gesteld ten gevolge eener onbepaalde protectie, welke deze bij den president der arrondissements-regtbank zoude ondervinden. Zijne klagten, zegt hij, blijven onverhoord, het collegie van regenten trekt zich zijner niet aan; de cipier, gesterkt door den steun dien hij van elders ondervindt, wordt dagelijks onhandelbaarder: in één woord, hij beweert dat zijne positie ten eenen male ondragelijk is geworden en dat hij voor de wraakzucht van den cipier in zijnen verlaten toestand ten sterkste beducht is.

Uwe Commissie zoude gaarne in een breedvoerig onderzoek der aangegeven klagten uitweiden, die zij hoopt dat voor het minst overdreven zijn, en een voorstel te doen, waardoor der Kamer gelegenheid wordt aangeboden het onderwerp der klagten, in verband met de daaromtrent bestaande wettelijke verordeningen, meer speciaal en naauwgezet na te gaan; vermits echter het onderwerpelijk adres is ongezegeld en van geen certificaat van onvermogen vergezeld gaat, vermeent uwe Commissie tot geene beschikking te moeten adviseren, maar om, met ter-zijde-legging van dat stuk, over te gaan tot de orde van den dag."

De heer ***Boxman*** vraagt het woord en zegt: Het is mij aangenaam aan de Kamer eenige opheldering te kunnen mededeelen omtrent het onderwerpelijke adres, en te kunnen verzekeren dat de hoop gegrond is in het laatste gedeelte van het rapport geuit, dat de klagten van den adressant overdreven zijn. Ik ben, als mede-regent van het bedoelde huis van arrest, geheel bekend met zijne positie en zijne aangevoerde grieven. Deze zijn allezins gegrond, voor zoover zij ontleend zijn uit den ellendigen toestand dier gevangenis, waarin den gegijzelden nog wel de beste localiteit is toegewezen, en uit het gebrek aan gelegenheid om gebruik te maken van de opene lucht; want deze bestaat er niet. Wat echter de voeding en de behandeling door den cipier betreft, is alles in behoorlijke orde: dit is aan het collegie van regenten, dat getrouw het dagelijksch toezigt houdt,

en aan het Hooger Bestuur bij opzettelijk en herhaald onderzoek gebleken. De klagten daarover zijn niet alleen overdreven maar ten eenen male ongegrond, en slechts uitvloeisels van het prikkelbaar gestel en karakter van den ongelukkige, die door eene lange detentie allengs hooger zijn opgewonden, zoodat hij tot het *idée fixe* is vervallen van het slagtoffer te zijn van eene formele zamenzwering van alle hoogere en lagere autoriteiten tegen zijnen persoon. Van harte wensch ik dat de ongelukkige spoedig moge worden ontslagen; zeker zullen zijne grieven, voor zoover zij gegrond zijn, geheel vervallen, wanneer onze nieuwe penitentiaire gevangenis, die, zegt men, naar alle de eischen van het nieuwe systeem is gebouwd en ingerigt, zal worden betrokken; maar ik heb in dezelve tot nog toe slechts niet zeer uitlokkelijke cellen gezien en vergeefs naar gijzelkamers gezocht; ik twijfel echter niet of deze zullen op de eene of andere wijze te voorschijn komen, want het kan de gedachte der Regering niet zijn om het cellulair penitentiair systeem op civiel gegijzelden toe te passen.

Ik hoop door deze ophelderingen de zaak in het behoorlijke licht gesteld te hebben, en kan mij overigens geheel vereenigen met de conclusie van de commissie om over te gaan tot de orde van den dag. Ik meen hier te moeten bijvoegen, dat aan den adressant nog voor eenige weken een attest van onvermogen is uitgereikt, maar dat hij er geen gevraagd heeft voor dit adres; waarschijnlijk met het doel om deze zaak geheel in het geheim te behandelen en in de hoop om alle hoogere en lagere autoriteiten zoo mogelijk onverwacht ten toon te stellen.

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij de uitgebragte rapporten genomen conclusien.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet, *houdende voorzieningen omtrent de kroondomeinen*, en wel in de eerste plaats over de algemeene strekking van dat wets-ontwerp.

De heer **van Doorn** heeft het eerst het woord en zegt: Blijkens het voorloopig verslag, hetwelk den 18den Julij jl. over het thans in beraadslaging gebragte wets-ontwerp is vastgesteld, heeft hetzelve vrij algemeen goedkeuring gevonden, voor zoover het ten doel heeft om de goederen, die het hier geldt, door overschrijving in de openbare registers het kenmerk van kroondomeinen te doen dragen en tevens regelen omtrent het beheer dier goederen vast te stellen, meenende men dat werkelijk door een en ander een vaste regtstoestand omtrent deze goederen zoude worden geboren.

Ik behoor tot die leden, welke zoo over de zaak denken, doch die daarom toch het opstel, het zamenstel der wet, niet kunnen goedkeuren, en ik rangschik mij onder de zoodanigen, welke verklaard hebben, niet te kunnen instemmen met de bewering der Regering, dat de kroondomeinen als eene zuivere *schenking* zouden zijn aan te merken. Ik verlang echter ten aanzien van dit laatste noch wederlegging noch nadere toelichting en, daargelaten wat anderen hieromtrent kunnen begeeren, is het voor mij genoegzaam, dat in art. 27 der Grondwet, en alzoo bij de meest plegtige, de meest authentieke acte, is verklaard, dat de bedoelde goederen, als kroondomeinen, aan den Staat zijn teruggegeven.

Het zijn dus niet de grootere en meer ingewikkelde vraagstukken in verband met de geschiedenis dezer domeinen, welke door mij behandeld zullen worden, doch bedenkingen van eenen anderen aard, welke mij dringen uwe aandacht eenige oogenblikken bezig te houden. In de memorie van toelichting wordt door de Regering gezegd, dat even als bij den afstand, welke in 1822 plaats vond, de goederen zijn aangewezen, het ook thans noodzakelijk is voorgekomen, eene wettelijke aanwijzing van die goederen te verkrijgen. Maar wat wordt ons daartoe voorgesteld? Eene reeks kadastrale nummertjes, beslaande meer dan 100 bladzijden druks en waaruit wel gewisselijk niemand iets kan leeren, niemand zelfs gissingen maken kan, welke goederen daarbij bedoeld zijn. Mag dat nu wel eene wettelijke aanwijzing der goederen heeten, en kan deze Vergadering, zoo geheel in den blinde, aannemen of bekrachtigen wat haar wordt voorgelegd?

Toen er zeer onlangs quaestie was van de Pharmacopoea Neerlandica, heeft de bedenking zwaar gewogen of de Staten-Generaal konden arresteren een boek, hetwelk buiten den kring viel van de schatting van velen. Maar daar was dan toen toch een boek, hetwelk door zaakkundigen konde worden verstaan en hier, waar de beoordeeling van het onderwerp voor niemand te moeijelijk zoude wezen, is het boek (want ik mag dit wets-ontwerp wel haast een boekdeel noemen) zóó geschreven, dat niet één kan uitmaken, wat er eigenlijk de inhoud van is.

De Regering antwoordt op de aanmerkingen, welke te dezen aanzien waren opgenomen in het verslag, dat naast de kadastrale aanduidingen andere omschrijvingen zouden hebben kunnen geplaatst worden, maar dat zulks de uitgebreidheid der wet en de moeite der overschrijving slechts nutteloos zoude hebben vergroot, vermits de beoordeelaars der wet of van haar ontwerp dan nog geene overtuiging, veel minder zekerheid zouden hebben verkregen, dat die omschrijving juist op het daarnaast staande kadastrale perceel past. Maar dit antwoord kan niet met de vereischte bedachtzaamheid daar neder zijn geschreven en men moet om het zóó te geven de vraag niet regt verstaan hebben. Het komt er niet op aan te weten, welke kadasternummertjes volgens de bevinding der Regering uitmaken het eerste of het laatste der perceelen voorkomende in de wet van 26 Augustus 1822, maar om deze Kamer de volkomenste verzekerdheid te geven, dat thans dezelfde en geene andere goederen dan in die wet begrepen zijn, tot kroondomeinen worden verklaard, en dat kan niet anders en niet beter geschieden, dan door in de omschrijving de gemelde wet te volgen.

De spreker brengt hier eenige aanmerkingen in het midden over het onvolledige en gebrekkige, hetwelk er, naar zijn inzien, in de aanduiding der goederen is gelegen en beweert, dat zoo er abuizen in de kadastrale tenaamstelling mogten zijn ingeslopen of verkeerde nummers zijn aangehaald, het alsdan hoogst moeijelijk zal vallen zulks te herstellen of moeijelijkheden en twisten, hetzij dan met het staatsdomein, zoo het er bij mogt betrokken zijn, hetzij met anderen, te ontgaan. Hij vervolgt wijders aldus:

Men wil nu dat deze wet als een aanhangsel zal worden beschouwd van de wet van 1822, dat men *daar* de perceelen heeft omschreven en *hier* de kadastrale indeeling, maar de aangestipte verschillen, zoo in het voorloopig verslag met betrekking tot de gemeenten Westcapelle en Domburg, als in het algemeen verslag met betrekking tot de gemeenten Arnemuiden en Kleverskerke, staven het mijns inziens voldingende, dat men eene andere, eene nieuwe aanduiding en omschrijving in aard en hoegrootheid noodig heeft van de goederen, welke thans het kroondomein zullen uitmaken.

Ik zoude gewenscht hebben, dat die aanduiding had kunnen geschieden, in gelijker voege als bij den verkoop der staatsdomeinen en als gebruikelijk is bij alle overdragten van onroerende goederen, waarin altijd eene algemeene omschrijving de specificatie der goederen voorafgaat; doch vermits zulks thans niet wel meer zoo zal kunnen plaats vinden, zal ik zoo vrij zijn een amendement voor te stellen, om in de ongelegenheid te voorzien, welke uit eene gebrekkige aanduiding kan voortspruiten.

Ik stel te meer prijs op eene naauwkeurige omschrijving der goederen, omdat de Regering verklaard heeft dat ook het accres door aanspoeling, aan het kroondomein zal behooren en zoo ik daarin kan berusten, dan verlang ik het toch in de wet uitgemaakt te zien, dat hier alleen sprake is van den aanwas der goederen welke in den afstand van 1822 zijn begrepen. De Regering zegt dat met deze goederen in 1822 alle regt van aanwas is afgestaan, en zij voegt er bij: » Hier in een onderzoek te treden, te beoordeelen en te beslissen, wat al wat niet voor aanwas moet worden gehouden, is de taak des wetgevers niet, maar zoo daarover geschil rijst, de taak der regterlijke magt." Ik zal dat niet weerspreken maar geloof dan toch dat men die geschillen zooveel mogelijk moet trachten te voorkomen.

In 1822 was er sprake van de overdragt van goederen welke een zuiver inkomen van 5 tonnen gouds opbragten en er kunnen alzoo niet wel onder zijn begrepen geweest *slikken of wateren*, destijds nog onvruchtbaar. Het zoude uit eene omschrijving zoo als door mij, eenstemmig met vele andere leden, wordt verlangd, uitgemaakt zijn, dat ook thans geene andere goederen tot het kroondomein behoorden, en ik wil gaarne verklaren, te gelooven dat het de bedoeling niet is, er andere onder op te nemen. Maar dat kan niet blijken uit de wet zoo als zij ons is voorgesteld; en gelijk er waarde aan gehecht wordt, ook bij de Regering, om de overdreven denkbeelden te keer te gaan, welke ten opzigte der opbrengsten dezer goederen blijken te bestaan, zoo kan het ook tot bevrediging van velen verstrekken, de zekerheid te erlangen, dat er niets meer toe gebragt wordt dan er toe behoort. Daarom ook vlei ik mij, dat de Ministers goed zullen vinden, nog de noodige opheldering te geven ten aanzien der op blad. 14 en 30 van de concept-wet voorkomende *overstroomde of verdronken landen of aanslibbingen*, waaromtrent bij de memorie van beantwoording de aanmerking opgenomen in het voorloopig verslag met stilzwijgen is voorbijgegaan.

Die overstroomde of verdronken landen worden omschreven als volgt:

Onder de gemeente Dussen:

Een perceel vroeger geweest zijnde zoogenaamd verdronken land, ter grootte van omtrent 25 bunders, belend: ten O. de aanslibbingen van den polder Boerenverdriet, ten W. de aanslibbingen van den polder Jannezand, ten Z. de Oostkil en ten N. de Bakkerskil, niet kadastraal bekend.

Onder de gemeente Wijk:

Een perceel zoogenaamd verdronken land, en derhalve niet kadastraal bekend.

Onder de gemeente Poederoijen:

Sectie A, n°. 42, 2 bunders 74 roeden 60 ellen en eenige thans nog overstroomde landen, welke dien ten gevolge nog niet bij het kadaster bekend staan.

En nu lette men op, Mijne Heeren, dat het eerste perceel wordt opgegeven te bevatten 25 bunders en dat van de beide andere noch de hoegrootheid noch de belendingen worden vermeld. Zij kunnen klein en onbeduidend zijn, maar ook eene groote oppervlakte beslaan. Zoo zij nu in den afstand van 1822 zijn begrepen, doet er dat niets toe, doch zulks wenschte ik te zien toegelicht en uitgemaakt. In de veronderstelling dat men in 1822 geene andere dan productive domeinen heeft kunnen afstaan, moet men wel huiverig zijn te erkennen, dat thans soortgelijke bezittingen als hier omschreven zijn, aan het kroondomein kunnen behooren en mag men ten minste eenige nadere toelichting hierover verlangen.

Eene andere bedenking, Mijne Heeren, is bij mij ontstaan met betrekking tot de tienden en ik maak de woorden tot de mijne welke in het voorloopige verslag ten aanzien der *nova novalia* zijn gebezigd, dat bij het vaststellen der wet van 1822 het geenszins de bedoeling kan geweest zijn, om onder de goederen, welke een inkomen moesten uitleveren van f 500,000, regten te begrijpen die nog geboren moesten worden. Ik oordeel dien ten gevolge en zonder in uitweidingen te treden over den aard der nova novalia, dat zij niet behooren tot het kroondomein; maar dan is het ook noodzakelijk om, tot voorkoming dat zich niet weder regtsgedingen dienaangaande voordoen, zulks duidelijk en blijkbaar te maken, zoo als mijns inziens gemakkelijk had kunnen plaats vinden, door eenvoudig in de wet op te noemen de tienden welke in 1822 zijn afgestaan geworden.

Had men zoo eene optelling gegeven der tienden, welke thans aan het kroondomein kunnen behooren, dan zouden daar van zelf deze novalia buiten zijn gevallen, en dan was de strijd beslist over de beteekenis der woorden: » *Alle de domaniale tienden in de provincie Gelderland*" » *Alle de domaniale tienden in de andere provincien*", welke in 1822 geene andere konde zijn dan: *de toen bestaande tienden*, en waaronder wel gewisselijk de nova novalia niet begrepen waren, om de eenvoudige reden, dat de tienden welke toen nog niet konden geheven worden, geene inkomsten opleverden en mitsdien geen plaats konden nemen onder hetgeen gevorderd wordt om eene opbrengst van 5 tonnen gouds uit te maken.

Ik geloof dan ook dat men den twijfel hieromtrent, geboren uit de bewoordingen der wet van 1822, thans, nu zich daartoe de gelegenheid opdoet, uit den weg moet ruimen en dat men niet moet nalaten om tevens ten aanzien van de tienden tot het kroondomein behoorende, het voor altijd uit te maken dat deze op gelijke lijn staan met de tienden van het staatsdomein, en dat daarop alzoo art. 6 der wet van 6 Junij 1840 volkomen van toepassing behoort te wezen, zoo als de afkoopbaarheid der tienden van het kroondomein, nu de Staat daarvan eigenaar is, naar mijn inzien niet wel volgens een anderen maatstaf kan worden geregeld, dan die voor het gewone staatsdomein, krachtens de wet van 29 Augustus 1848 wordt aangenomen.

Wat nu overigens betreft het beheer der kroondomeinen, zoo moet ik verklaren, dat indien het stelsel der Regering op dit punt onveranderd blijft, ik mij daardoor op zich zelf niet weêrhouden zal vinden, mijne stem aan het voorstel te geven, maar dan toch bepaaldelijk zal moeten aanhouden dat de belangen van den Staat meer en beter verzekerd worden door het verleenen der waarborgen, welke aan het slot van het algemeen verslag zijn aangewezen.

De heer ***Lotsy***: Ik wenschte, nu mij het woord over dit wets-ontwerp is verleend, in eenige korte beschouwingen omtrent de wet in het algemeen te treden, en tevens met een enkel woord een paar bezwaren van vorige sprekers, naar mijn gevoelen ongegrond, wederleggen.

Er zijn ons twee wets-ontwerpen voorgedragen tot regeling der uitvoering van art. 27 der Grondwet. Bij elke nieuwe troonsbeklimming wordt het inkomen der Kroon bij de wet geregeld. Koning Willen de Tweede genoot, behalve de opbrengsten der kroondomeinen, een jaarlijksch inkomen van één millioen gulden uit 's Lands kas. Koning Willem de Derde stelt voor dat inkomen der Kroon met vier ton gouds te verminderen. Dat is het eerste wets-ontwerp. Kort daarna is ons een tweede wets-ontwerp omtrent de kroondomeinen voorgedragen.

Het eerste ontwerp is mij hoogst welkom. Ik noem de voorgedragen vermindering met vier ton gouds van het inkomen een waar koninklijk voorstel, en durf gerust beweren dat de natie daarmede tevreden is en van haren Koning in dit opzigt niets meer verlangt. Het tweede wets-ontwerp — ik ontveins het geenszins, Mijne Heeren, (het is niet belangrijk genoeg u daarvoor mijne redenen mede te deelen) — het tweede ontwerp was mij aanvankelijk minder welkom, maar ik heb later ingezien, dat ik in die beschouwing heb gedwaald. Ik verklaar nu dat het tweede wets-ontwerp mij niet minder welkom is dan het eerste, dat ik in het aannemen van het tweede wets-ontwerp uiterst veel belang stelle, en dat die belangstelling dan ook de eenige reden is waarom ik thans het woord heb gevraagd, om in het algemeen omtrent dat wets-ontwerp te zeggen, dat het mij voorkomt te zijn een wets-ontwerp van onvermijdelijke noodzakelijkheid: een wets-ontwerp waaromtrent ik mij hartelijk verheug dat Koning Willem III het initiatief heeft genomen. De gronden van deze beschouwingen zal ik niet in het breede ontwikkelen, want ik oordeel het onderwerp daartoe te kiesch te zijn. Wij allen, Mijne Heeren, hebben over de zaak nagedacht, ik wil dus alleen dit opmerken, dat zonder dit wets-ontwerp aan de bepaling van art. 27 der Grondwet, den overgang van den eigendom der kroondomeinen betreffende, geen gevolg zal zijn gegeven; dat de Staat der Nederlanden, het Nederlandsche Volk, geen bloot eigenaar van die kroondomeinen is geworden, zoolang dat wets-ontwerp, tot wet verheven zijnde, niet is ten uitvoer gelegd. Dit in het algemeen en zoo ik vertrouw met de vereischte bescheidenheid gezegd omtrent het hooge belang dat ik in de aanneming van dit wets-ontwerp stel. Maar de natie heeft bij dit ontwerp van wet ook nog een ander belang: de natie wordt bloot eigenaar van die kroondomeinen en heeft er dus belang bij dat die goederen naar behooren beheerd en de opbrengst daarvan verzekerd worde. Met het oog op de toekomst is het belangrijk dat de administratie dier goederen behoorlijk geregeld zij, opdat, wanneer die goederen op het tijdstip eener nieuwe troonsbeklimming veel meer dan vijf ton mogten opbrengen, de Kroon het initiatief neme omtrent eene vermindering van haar inkomen, en de Vertegenwoordiging bij het regelen van dat inkomen de opbrengst der kroondomeinen in het oog houde.

Maar, Mijne Heeren, terwijl ik uwe aandacht vestig op de toekomst, wil ik het tegenwoordige niet geheel en al uit het oog verliezen. Wanneer het wets-ontwerp, naar mijne beschouwing en overtuiging, zoo gebrekkig ware als de spreker die mij is voorafgegaan gelooft, wanneer het nog gebrekkiger ware, dan zou ik het mijne goedkeurende stem niet onthouden, omdat ik tot nog toe en zoolang als ik door de verdere discussie geene inlichtingen zal ontvangen die mij een tegenovergesteld gevoelen zullen doen omhelzen, van oordeel ben dat het beter is eene gebrekkige wet dan geene wet op dit onderwerp te hebben. Het bezwaar van den vorigen spreker betrof vooral eene minder juiste, eene gebrekkige omschrijving dier goederen, en indien ik hem wel begrepen heb, dan zou hij eenen waarborg voor meerdere naauwkeurigheid zoeken in meerdere omschrijving van die goederen volgens de wet van Augustus 1822 en vervolgens; in eenen last, dien hij aan den Minister van Financiën wil opdragen, om eene betere omschrijving der kroondomeinen te geven, waartoe dan ook zal strekken een amendement dat hij wenscht voor te stellen. Ik maak nu reeds geene zwarigheid om te verklaren dat eene omschrijving der goederen, volgens de domeinwet van 1822, mij zoude voorkomen in deze wet van geen het minste nut te zijn en juist aanleiding te geven, dat de bezwaren die hier voor ons bestaan tegen eene juiste en naauwkeurige opgave, nog veel grooter en verdubbeld zouden worden, indien wij ook de juistheid van de leggers der domeinen moesten onderzoeken. Wat toch zou het geval zijn wanneer dergelijke opgaven in het wets-ontwerp waren opgenomen. Ook daarin zouden alweder misslagen kunnen zijn. Door verkeerde opgaven zouden òf de regten van het kroondomein òf die van het staatsdomein òf de regten van derden kunnen verkort worden. En nu kan ik mij niet voorstellen dat de mededeeling van eene andere of nadere omschrijving in dezen *ons* iets zoude kunnen baten om het mogelijk verkeerde te vinden of te herstellen. In dergelijke gevallen nemen partijen hare toevlugt tot eene acte van rectificatie, en wanneer zij het niet eens kunnen worden dan is er een proces noodig om de zaak tot een einde te brengen. En zoo zal de wet van 1822, in verband met deze wet, de grondslag moeten zijn tot latere rectificatie van mogelijke vergissingen; en ik stem dus geheel in met het antwoord der Regering, dat het voor *ons* niet mogelijk is misvattingen te herstellen. Het is niet mogelijk in dezen met zekerheid te beslissen dan door middel van eene inspectie in loco.

Hetgeen de vorige spreker omtrent de nova novalia gezegd heeft deel ik volstrekt niet. Ik beschouw de nova novalia als een bezwaar en belemmering tegen landontginning, maar ik oordeel dat eene voorziening of bepaling deswege in deze wet volstrekt niet behoort, en geheel ongepast zou zijn.

Mijns oordeels zijn de nova novalia niet begrepen in de wet van 1822, omdat zij daar niet *expressis verbis* zijn aangewezen, en alle cessie *stricte* moet uitgelegd worden. Maar, Mijne Heeren, wij zouden, mijns bedunkens, gevaarlijk handelen in deze wet eene uitzondering daar te stellen op de wet van 1822, òf daaraan eene nadere uitlegging te geven. En bovendien, dat onderwerp is van de competentie der regterlijke magt. Hetgeen de vorige

spreker gezegd heeft omtrent het wenschelijke van processen te vermijden, deel ik volkomen, maar ik geloof niet dat men dat doel op de voorgestelde wijze zal bereiken.

Ten slotte wil ik nog een kort woord zeggen over een punt dat in het verslag dezer Vergadering is behandeld. Men beweert dat het nuttig zoude zijn deze domeinen, kon het zijn, tot staatsdomeinen terug te brengen, ze te vervreemden en eene hoogere som, bijv. een millioen, voor het inkomen der Kroon vast te stellen. Ik wil de vraag niet behandelen of dat op den duur en ten allen tijde in het belang van het Rijk zou zijn, want ik oordeel dat het brengen dier vraag in deze discussie geheel en al overbodig en ondoelmatig is. Wij zijn gehouden aan art. 27 der Grondwet, en het blijkt uit het wets-voorstel dat de Koning deze en geene andere regeling der zaak wil. Nu wil ik van mijne zijde noch direct noch indirect medewerken dat van de zijde der Regering op het voordragen dezer wet zoude kunnen worden teruggekomen, en ik wil van den anderen kant niet medewerken om den Koning tot eenen stap te dwingen die hem op dit oogenblik ten aanzien van deze zaak niet bevalt, en dien ik ongrondwettig oordeel. Ik keur de pogingen die daartoe zijn aangewend ten hoogste af. Ik zal ook, om dit reeds vooraf te zeggen, stemmen tegen alle amendementen welke aanleiding zouden kunnen geven om deze wet in hare hoofdstrekking te veranderen of waarmede de Regering niet instemt, omdat ik van mijne zijde geen de minste aanleiding wil geven dat aan de Regering eene deur zou worden geopend, om dit wets-voorstel in te trekken of daarop terug te komen. In het belang van Koning en Natie beide oordeel ik de gave aanneming hoogst wenschelijk.

De heer ***Sloet van Domburg***: Indien ik het woord gevraagd heb over het wets-ontwerp thans aan onze beraadslagingen onderworpen, dan is het niet om hetzelve te bestrijden, noch om er onvoorwaardelijk mijne goedkeuring aan toe te zeggen: dit laatste zal afhangen van het al of niet aannemen van de wijziging door ons geacht medelid uit Kampen voorgesteld.

Blijkens het laatste verslag, blijven vele leden aandringen op eene meer volledige omschrijving der perceelen bij de wet aangeduid. De spreker uit Utrecht, die mij vooraf is gegaan, heeft hetzelfde gevoelen verdedigd. Men meende dat de wet vollediger zoude zijn indien men naast de kadastrale aanduiding de omschrijving der perceelen, zoo als dezelve op de domeinleggers aangeteekend staat, vond. Ik geef de voorkeur aan de thans aangenomen kadastrale aanduiding. Voor zooveel mij gegeven is na te kunnen gaan, zijn de perceelen gebragt onder de gemeenten waar zij gelegen zijn, met aanduiding van de sectien en nummers, zoodat er nu geen twijfel meer kan bestaan en men de administratie geen daden van eigendom meer zal zien plegen op gronden waarvan de wet althans hun den eigendom niet toekende. Voorts is de aanduiding bij de wet welk perceel wei- of bouwland is, even als de benaming der pachters, als aan gedurige verwisseling onderhevig, van weinig waarde.

Even als de bloote kadastrale aanduiding ongenoegzaam is, om die regten, welke aan de goederen uitmakende de kroondomeinen, mogten verbonden zijn, te doen kennen, zoo zijn die evenwel bij de meerdere omschrijving in de wet van 26 Augustus 1822 ook niet opgenomen. Ik beaam evenwel het wenschelijke dat er achter de optelling dier goederen eene clausule gevoegd worde, waarin die regten worden opgenoemd.

Ik heb in mijne afdeeling onder die leden behoord, die verlangden dat de kroondomeinen onder het beheer van den Staat zouden gebragt worden. Het antwoord der Regering evenwel, dat de ondervinding niet geleerd heeft, dat de domeinbeheeren van wege den Staat gevoerd, de beste zijn, in verband gebragt met de staten van opbrengst gedurende de laatste veertien jaren, hebben mij van gevoelen doen veranderen. De staten bewijzen dat die goederen aanzienlijk in opbrengst en bij gevolg ook in waarde zijn toegenomen, sedert dezelve in 1843 in particulier beheer zijn overgegaan.

Hoe voldoende die staten ook mogen geweest zijn, zoo heeft het ook mij bevreemd geen rubriek voor de verkoopprijzen er op gevonden te hebben. Men schijnt zich bepaald te hebben tot het opgeven van het rentebedrag, voortvloeijende uit de bedongene koopprijzen. Daar er evenwel aanzienlijke sommen voor afkoop van tienden ontvangen zijn, welke wel is waar nog geene renten afgelegd hebben, zoo maken die gelden evenwel een niet onaanzienlijk deel der tegenwoordige waarde van de kroondomeinen uit.

Ik vereenig mij geheel met de wijziging door ons medelid uit Kampen voorgesteld; ik wensch dat niet alleen aan den Minister van Financien, maar ook aan de Staten-Generaal jaarlijks een omstandig verslag van den toestand en de opbrengst der kroondomeinen medegedeeld worde: zoo doende zullen ook de overdrevene denkbeelden omtrent de opbrengst dezer goederen opheuden.

De heer ***Boxman***: Dit ontwerp van wet, hetwelk de edelmoedige schenking van Koning Willem II aan de natie gedaan, definitief zal regelen, hoop ik, dat zonder langdurige discussien, zoo al niet met algemeene stemmen, dan toch met groote meerderheid, zal worden aangenomen. Ik geloof dat dankbaarheid zulks gebiedt en het belang van den Staat dat eischt, om hoogst gewigtige redenen, die minder vatbaar zijn voor eene openlijke en luidklinkende beraadslaging, en ik vertrouw dat velen in deze zienswijze met mij zullen overeenkomen.

Want, ofschoon ik het gevoelen aankleef van hen, die vermeenen dat de letter van art. 27 der gewijzigde Grondwet de omvorming der eventuele kroondomeinen in vervreemdbaar staatsdomein tegen behoorlijke schadeloosstelling aan de Kroon niet verbiedt, zoo geloof ik dat men deze quaestie moet laten rusten tot gelegener tijd; wanneer de in 1822 als patrimonieel goed aan Koning Willem I afgestane eigendommen, die, na zoovele wisselingen ondervonden te hebben, in het bijzonder eigendom van Willem II zijn overgegaan, en door dien onvergetelijken Vorst als kroondomein aan de natie zijn teruggeschonken, in waarheid en wezenlijkheid deze karakteristieke qualificatie verkregen hebben. Daartoe is deze voorgedragene wet noodzakelijk, dringend noodzakelijk, en daarom moeten wij die zoo spoedig mogelijk tot stand brengen.

En zou deze omvorming van het eventueel kroondomein zoo wenschelijk zijn voor beide, voor de Kroon en de Natie, in beider welbegrepen belang? Daar dit punt, nog al ernstig in het algemeen verslag der rapporteurs aangeroerd, zeer de aandacht der Natie getrokken heeft, acht ik het noodig, ook na hetgeen door den spreker uit Dordrecht daarover gezegd is, hetzelve eenigzins nader toe te lichten.

De voorstanders beweren, dat, daar alsdan deze belangrijke bezittingen uit de doode hand in die van particulieren zouden kunnen overgaan, de inkomsten van den Staat aanmerkelijk zouden worden gebaat, door de vermeerdering der overgangsregten, aan welke zij gelijk alle andere goederen zouden zijn onderworpen; maar ik heb reeds door vele staathuishoudkundigen, en zelfs in deze Kamer hooren aandringen, ik weet niet op eene gedeeltelijke of geheele afschaffing dier regten in het belang van den landbouw, en mogt dit plaats kunnen hebben, hetgeen ik ten sterkste betwijfel, dan verviel deze bate, welke overigens niet zoo groot zoude zijn, als de verbeelding zich voorspiegelt. Want in dit opzigt moet niet uit het oog worden verloren dat 3/5 of 2/3 van dit kroondomein bestaat uit tienden, welke minder voor vervreemding vatbaar zijn, daar deze soort van bezittingen, in het tegenwoordig idée der koopers eenigzins precair zijnde, slechts tegen onvoordeeligen prijs kan worden verkocht; hetgeen daarenboven dit nadeel zoude aanbrengen dat zij, in vreemde handen gerakende, niet zoo gemakkelijk en billijk zullen kunnen worden afgekocht door de tiendpligtigen, als thans de algemeene wensch schijnt te zijn, zoo als blijkt uit de stemmen die van alle zijden opgaan en de interpellatien nog pas in deze Kamer aan de Hooge Regering gerigt. Ook zal dit 3/5 of 2/3 van het kroondomein allengs door den afkoop in het algemeene landbezit versmelten, en ik durf betwijfelen of de landerijen van het tiendregt ontheven, daardoor in evenredigheid in prijs zouden stijgen, en de invloed daarvan op de inkomst der overgangslasten voelbaar zoude zijn.

Maar het overblijvend 1/3, circa 8300 bunders kostbare landerijen, zullen, in het bezit van particulieren overgegaan, beter worden bebouwd en eene hoogere waarde verkrijgen en dus den nationalen rijkdom oneindig meer vermeerderen dan in de doode hand der Kroon: zoo zeggen de voorstanders der vervreemding. Deze bewering is niet ongegrond, maar kan voor een groot gedeelte worden opgeheven door eene goed ingerigte administratie, over welk punt ik straks nog eenige woorden zal spreken. Er is, zegt men, nog een ander voordeel, dat men door de omvorming van het kroondomein in staatsdomein zoude verkrijgen, en wel een allergewigtigst, namelijk het beste en afdoende middel tot dekking van het bestaande deficit. De kapitaal-waarde der kroondomeinen, al stelt men dat die door de wisselingen, welke zij sedert de overgifte in 1822, hebben ondergaan, van 20 millioen tot 10 millioen geslonken zij, staat, geloof ik, met het bedrag van dat deficit gelijk, zoo als wij het eenigzins verminderd sedert lang van den Minister van Financien hopen te vernemen; men zou met hypotheek daarop, bij den tegenwoordigen overvloed van ledigliggende gelden, gemakkelijk eene leening tegen lage rente kunnen sluiten; de aflossingen kunnen vinden uit de bezuinigingen, die met zoo loffelijken ijver door de vereenvoudiging onzer staats-instellingen worden bewerkstelligd, en welke men ook gaarne zoude zien toegepast op de tractementen der hoogste ambtenaren in den Staat; terwijl de renten zouden kunnen worden betaald uit de opkomst der nieuwe staatsdomeinen.

Ik erken gaarne dat hierin voor mij grootendeels het aanbevelenswaardige ligt voor het geheele plan. Niet omdat wij daardoor

HARMONIE TE GRONINGEN

de zoo gevreesde belasting op de inkomsten zouden ontkomen, die ik, behoorlijk ingerigt, geheel rationneel achte, maar omdat wij alsdan de handen ruim zouden hebben om eenige accijnsen, die te zwaar op de geringere klassen drukken, te kunnen afschaffen, onder welke ik echter, voorloopig gezegd, die op het gemaal niet geheel wenschte begrepen te zien, welke wij, geloof ik, niet kunnen missen, en waaromtrent, zelfs na de onvoorzigtige en verleidelijke belofte van eenen voormaligen president van het ministerie, de publieke opinie bij de meeste zaakkundigen veranderd schijnt.

Ik geloof met de meeste onpartijdigheid de gunstige zijde van het omvormingsplan te hebben blootgelegd; laten wij ons thans tot de keerzijde wenden.

Vooreerst kan het niet ontkend worden dat, al laat de Grondwet naar hare letterlijke uitlegging de omvorming van kroon- in staatsdomein aan eene wettelijke regeling bij eene nieuwe troonsopvolging vrij, het doel en de begeerte van den onvergetelijken schenker waarschijnlijk anders geweest zijn, en dat hij gewild en gewenscht heeft, dat dat kroondomein een onvervreemdbaar inkomen zoude opleveren voor zijne troonopvolgers. Ik geloof tevens dat, bij de aanvaarding der schenking, bij de dubbele Kamer het gevoelen algemeen was dat zij in dien geest was geschied, en dat zij dan ook in die opvatting is aangenomen. Zouden wij dan, zonder onvermijdelijke noodzakelijkheid, zelfs zonder al te dringende behoefte, het doel mogen verijdelen, den wensch mogen vergeten van den geliefden Koning, wiens nagedachtenis bij ons in zegening zal blijven, omdat hij milddadig was jegens de natie in het geven van vrijzinnige instellingen, en zoo milddadig jegens derzelver individuen door werkverschaffing en geldelijke ondersteuningen, dat zijn particulier vermogen er voor een groot gedeelte is door verloren gegaan?

Maar ten tweede is in het tegenwoordige tijdvak, zoo rijk aan onverwachte gebeurtenissen en ontdekkingen, alles mogelijk. De waarde der edele metalen kan eene aanmerkelijke vermindering ondergaan (men denke slechts aan den Russischen Ural en het Amerikaansche Californie); de finantien van ons vaderland, schoon thans een troostrijk uitzigt opleverende, kunnen door onvoorziene gebeurtenissen zoo geweldig worden geschokt, dat alles voor de verdediging van dat vaderland moet worden opgeofferd, en ook de Kroon zal zich dat gaarne getroosten; maar is het niet in het belang der Natie, dat die Kroon altijd met voegzamen, ofschoon bescheiden luister omringd blijve, dat haar prestige ten minste eenigzins bewaard worde; en wat kan daartoe meer bijdragen, waarop kan dat beter gevestigd blijven dan op een aanzienlijk grondbezit, welks inkomen, volgens de leer der staatshuishoudkunde, zal stijgen, naar mate de edele metalen in waarde verminderen en dat altijd de zekerste opkomst levert, wanneer de andere bronnen zijn verdroogd. Nog meer — gelijk te regt in eene voortreffelijk geschrevene brochure over de *kroondomeinen* gezegd wordt — de Koning behoort de grootste of een der grootste grondbezitters te zijn in den lande: dat verhoogt den luister zijner kroon, dat vermeerdert zijnen invloed, dat bindt hem vast aan den bodem waar zijn troon is ingeplant. En zonderling, maar van staatkundig gewigt, de kroonlanderijen, liggen voor het grootste gedeelte in Noordbrabant en Zeeland, twee grensprovincien meest blootgesteld aan een vijandelijken inval, en vormen daar, in vereeniging met de domeinen van Prins Frederik en het particulier eigendom des overleden Konings, eene verbazende uitgestrektheid, welker talrijke bevolking door de innigste banden aan het Huis van Oranje gehecht is, en op welks trouw in moeijelijke omstandigheden dus gerust kan gerekend worden.

Ik geloof dus, om het gesprokene met eenige woorden te resumeren, dat de omvorming van het kroondomein in staatsdomein, al is zij door de Grondwet toegelaten en wordt zij door den Koning toegestemd, niet zulke belangrijke voordeelen voor den Staat zou aanbrengen, dat er geene even belangrijke tegen zouden over staan om ze te laten wat zij zijn: eigendom van den Staat, inkomen van de Kroon en onvervreemdbaar aan dezelve gehecht.

Eigendom van den Staat, die dus het grootste belang heeft bij derzelver rigtige exploitatie, die het toezigt moet houden, dat hij ze na veertig of vijftig jaren, wanneer een volgend geslacht bij eene nieuwe troonsbeklimming het Koninklijk inkomen zal regelen, niet terugverkrijgt uitgeput en verwaarloosd, ter halver waarde van hetgeen zij thans zijn; maar verhoogd in opbrengst, vermeerderd in uitgestrektheid, want voor beide zijn zij boven andere grootendeels vatbaar, door den uitmuntenden aard van den grond en de gunstige ligging voor aanslibbing en aanwas. De administratie moge van 's Konings wege gevoerd worden, maar de administrateur zij aan vaste regelen gebonden en verantwoordelijk aan den Staat; geene van zijne handelingen schuilen weg in het donker, geene honderden bunders mogen voor lange jaren worden verpacht onder de hand, tot onbekenden prijs, gelijk wel eens tot heden geschied is, maar waarvan wij geene rekenschap te vragen hebben, daar de overleden Koning met zijn wettig eigendom kon handelen gelijk hij verkoos; doch thans geschiede alles in het openbaar, want thans is het kroondomein eigendom van den Staat.

En juist deze waarheid, die wel eens uit het oog wordt verloren, dat het vroeger geheel vrij eigendom was van den Koning, die over hetzelve konde beschikken gelijk hij wilde, hetzij door schenking, verruiling of verkoop, verheft mij boven het bezwaar door velen en ook door den spreker uit Utrecht gemaakt, dat de lijst van het weder-geschonkene in 1849 zooveel verschilt van het gegevene in 1822, en dat men dan geene genoegzame zekerheid heeft dat het dezelfde goederen zijn. Hier vindt men meerder, daar minder, maar naar hetgeen bij eene globale berekening gebleken is, schijnt het getal bundertallen vrij gelijk te zijn. In allen gevalle heeft de dubbele Kamer dankbaar aangenomen, wat ons edelmoedig en onverpligt gegeven is, en mogen ook wij er dankbaar voor blijven aan de nagedachtenis van Willem II.

Eene aanmerking nog ten slotte. Het zal thans noodig zijn den tegenwoordigen toestand van het kroondomein naauwkeuriger te constateren en door eene algemeene nieuwe opneming en herziening de vrij onvolledige omschrijving te verbeteren, welke ons door de lijst in de wet opgenomen gegeven wordt; opdat wij duidelijk weten wat de Staat verkregen heeft en zulks beter kan blijken aan een volgend geslacht, dan wij weten wat er in 1822 door onze voorgangers is afgestaan. Naar de voleinding van dit wijdomvattend werk kan natuurlijk niet worden gewacht, en de overschrijving op de kadastrale leggers moet zoo spoedig mogelijk geschieden volgens de thans bekende nommers, welke later op de gewone wijze kunnen worden gerectifieerd.

De heer ***van Hall*** geeft zijn leedwezen te kennen, dat hij aan het ontwerp van wet nopens de domeinen der Kroon zijne stem zal moeten weigeren. Hij zal zelfs zijne goedkeuring onthouden aan alle amendementen, die betrekkelijk deze voordragt mogten worden gedaan. Hij zal niet treden in eene ontwikkeling der redenen van afstemming, maar die redenen blootelijk opgeven. Op den voorgrond plaatst hij, dat hij reikhalzend uitziet naar het oogenblik, waarop hij, met overtuiging van tot iets duurzaams te kunnen medewerken, zal kunnen bijdragen tot vaststelling eener wet, die aan de Kroon verzekert het genot der inkomsten, haar toebehoorende, en daarbij die vrije administratie, welke haar in dat belang toekomt. Wat nu het ontwerp aangaat, hij acht het ontijdig, niet verzekerende de regten der Kroon en van den Staat, en onvolledig, als niet behoorlijk bepalende de onderhavige regten van den Koning, die het genot dier inkomsten heeft, en van den Staat, wiens eigendom verzekerd moet blijven, welk een en ander behoorde te geschieden bij eene wet, die het kroondomein constitueert. Spreker bepaalt zich tot deze korte blootlegging van zijn gevoelen, en heeft zich daartoe verpligt geacht, ten einde zijne afkeurende stem aan geene andere bedoelingen, hoe ook genaamd, worde toegeschreven.

De heer ***Albarda:*** Evenmin als de redenaar die mij is voorafgegaan, heb ik het voornemen, het woord over de algemeene strekking van het wets-ontwerp gevraagd hebbende, in vele beschouwingen over dat ontwerp te treden. Ik heb het woord meer bepaald daarover gevraagd, omdat het mij voorkwam dat het ministerie de discussie over dit ontwerp wilde bepalen binnen grenzen die mij te eng voorkomen, en waarmede ik mij niet kan vereenigen.

Bij de memorie van antwoord toch op het verslag der sectien heeft het ministerie vooropgesteld *een vijftal grondstellingen* die hetzelve *onbetwistbaar* noemt, en welke, als deze zaak dominerende, hetzelve verlangt, dat bij deze wets-voordragt als grondwaarheden zullen worden aangenomen, waarnaar de discussie over het ontwerp zich zal moeten rigten.

Ik kan mij met deze eng gestelde grenzen niet vereenigen, en verlang dat de discussie meer vrij zal blijven, niet omdat ik zal betwisten hetgeen het ministerie als onbetwistbaar heeft voorgedragen; maar omdat ik meen redenen te hebben, om te betwijfelen, of die gestelde daadzaken wel inderdaad zoo *onbetwistbaar* zijn.

De daadzaken die ik beoog, komen voor aan het hoofd van de memorie van beantwoording en bepalen zich tot een vijftal punten.

Het eerste is: dat Koning Willem II in 1848 volledig en uitsluitend eigenaar was van de goederen van welke hier de rede is. Maar ik vraag het, was dit wel zoo zeker, dat die goederen aan den Nederlandschen Staat niet waren verbonden en bezwaard? Ik meen mij niet te vergissen wanneer ik stel, dat de Staat geregtigd was, ten gevolge van het besluit van 28 Augustus 1822, van de Brusselsche Maatschappij van Volksvlijt, met het einde van het jaar 1849, in zijne kas te zien storten de som van 20 millioen gulden, naar 2½ per cent f 500,000 jaarlijksche renten kunnende opleveren. Den afstand van dit regt wil het ministerie afgeleid hebben uit de goedkeuring, die de wet van 4 Februarij 1843 aan het

tractaat van Belgie gaf. Edoch meen ik de juistheid daarvan te mogen betwijfelen, omdat uitdrukkelijk zulks in die wet niet voorkomt, en de bekrachtiging van dat tractaat méde kan worden beperkt tot de afstand en ruiling van grondgebied, zonder meer, waartoe de discussien over die wet allen grond gaven. Is deze twijfel niet geheel ongegrond, alsdan zal daaruit volgen, dat regt van den Staat deze goederen aankleefde. De tweede stelling, dat Koning Willem II uit zuivere goedwilligheid, *om niets*, deze goederen heeft geschonken aan den Staat, staat hiermede in verband. Immers wanneer het waarheid was dat de Staat op die goederen vordering konde maken, dan is de afstand, die daarvan in 1848 plaats had, en daarenboven tegen een verhoogd jaarlijksch inkomen uit de staatskas, boven hetgeen Z. M. dus zoude zijn toegestaan, niet geheel om niets geweest; dan was de regeling van dit een en ander, hetgeen bij de Grondwet van 1848 plaats had, geenszins eene zuivere schenking, maar had die handeling veeleer het karakter van eene dading die aan die moeijelijkheden een einde maakte.

Maar wilde men hier aan eene *zuivere* schenking denken, waar staan dan *uitgedrukt* die *uitdrukkelijke* voorwaarden van *onvervreemdbaarheid* enz., waaronder dezelve is gedaan, en welke de Staat verpligt is na te leven? hetgeen de drie andere door het ministerie gestelde daadzaken uitmaken.

Mij is niet bekend dat eenige andere acte van deze handeling bestaat als art. 27 der Grondwet. Dit is de eenige titel, die voor het eigendom bij den Staat van deze domeinen is bekend gemaakt; daarin nu vind ik die uitdrukkelijk gestelde voorwaarden niet.

Bestaan er alzoo zoodanige *uitdrukkelijke* voorwaarden, dan moeten dezelve vervat zijn in eene andere acte, gelijk de Regering aan de dubbele Kamer in 1848 heeft gezegd in den vereischten vorm te hebben doen opmaken; maar die acte is nimmer publiek gemaakt, nimmer aan de wetgeving medegedeeld. En ik neem alzoo de vrijheid van het ministerie te vragen, zich deswege te willen verklaren, en bijaldien, behalve art. 27 der Grondwet, eene andere acte is aangegaan, betrekkelijk dien afstand, dezelve alsdan aan de Kamer mede te deelen, ten einde het terrein naar waarheid bij de Kamer gekend worde, waarop deze zaak zich bevindt. Ik heb gemeend in de algemeene discussie dit te berde te moeten brengen, om aan de discussie meerdere vrijheid te zien geven.

De heer ***van Hasselt*** : Hetgeen de vorige spreker heeft in het midden gebragt, geeft mij aanleiding, om ook eenige weinige woorden over deze zaak te spreken, en om u, Mijne Heeren, bekend te maken hoedanig ik voor mij zelven den afstand van Koning Willem den Tweede heb geformuleerd. Ik heb hooren spreken van de schenking van Koning Willem den Tweede als van eene vrijwillige daad. Ik zal hierover niet veel uitweiden; maar, naar mijn inzien, waren bij art. 60 van het tractaat van 1843 de goederen waarover thans sprake is, aan Koning Willem den Tweede niet als privaat persoon, maar als Koning der Nederlanden, in zijne qualiteit van Koning, overgedragen. Wanneer wij dat tractaat met aandacht nagaan, wanneer wij hoofdstuk III inzien, dan zullen wij als opschrift van dat hoofdstuk vinden » Finantien", en dan ontwaren wij dat bij dat tractaat niet geregeld zijn de bijzondere belangen van Koning Willem den Tweede als privaat persoon, maar de belangen der beide contracterende partijen en daaronder ook die van den Koning *qua talis*; voor zooverre zij met die van gezegde partijen in verband stonden. Van daar dan ook dat dit tractaat, als tevens een afstand van grondgebied bevattende, aan de goedkeuring der Staten-Generaal is onderworpen geworden. Was het eene eenvoudige handeling tusschen Koning Willem II en het gouvernement van Belgie, eene zoodanige goedkeuring ware overbodig geweest. En nu zie ik dat bij art. 60, zoo als ik daar even zeide, *aan den Koning der Nederlanden*, niet aan *Willem den Tweede*, de bewuste domeinen worden teruggegeven. Dat ook Willem den Tweede het zoo heeft begrepen, en waarschijnlijk ook zij die van zijnen rade waren, blijkt, mijns inziens, uit den loop der omstandigheden. Hadden die goederen aan Willem de Tweede, als particulier, als privaat persoon, behoord, zij zouden niet anders aan den Staat hebben kunnen overgaan dan door eene schenking. Maar dan had men ook al de formaliteiten van het Burgerlijk Wetboek moeten in acht nemen, en dan had die schenking, ingevolge art. 1719 van dat wetboek, niet anders plaats kunnen hebben dan bij notariele acte. Maar zoodanige acte was niet noodig uit het standpunt waarvan ik de zaak beschouw, en met regt heeft de Regering in 1848 naar mijn inzien begrepen dat de Koning deze goederen bezat als Koning der Nederlanden. Zij zijn dan ook altijd afzonderlijk geadministreerd, en het provenu van verkochte of veralieneerde gedeelten is steeds op een afzonderlijk hoofd op het grootboek gebragt en nimmer met den privaat eigendom van Koning Willem II vermengd. Bij de wijziging der Grondwet in 1848 bepaalde de Koning met de Staten-Generaal, met de leden der Kamers, wat er met die goederen, die sedert het tractaat met Belgie waren geworden het eigendom van hem als Koning der Nederlanden, en in die qualiteit alleen, zou moeten geschieden, wat er met die goederen zou gedaan moeten worden; en dien ten gevolge werden bij art. 27 der Grondwet die goederen *verklaard te zijn kroondomeinen*, waaruit gedeeltelijk het inkomen zou moeten worden gevonden zoo van hem Koning Willem II als van de vorsten die hem zouden opvolgen. Wanneer men de zaak uit dit standpunt beschouwt, bestaat er geene leemte, dan volgen wij een effen weg, en dan behoeven wij niet te vragen waar ligt nu die acte van schenking? De regelmatige en behoorlijke regeling der zaak ligt in het tractaat met Belgie, zij ligt in de Grondwet.

Ik heb daar zoo even een spreker uit Gorinchem ter loops eene beschuldiging tegen mij hooren rigten, eene beschuldiging die mij ook is aangewreven in eene onlangs uitgekomen brochure, getiteld: *Iets over de kroondomeinen*, hierin bestaande dat ik voor eenigen tijd in deze Vergadering zou gezegd hebben *dat het regt van overgang nadeelig was voor den landbouw en het uit dien hoofde zoude moeten worden afgeschaft.* Noch de spreker uit Gorkum, noch de schrijver van dat *Iets* heeft mij begrepen, en ik acht mij gelukkig dat juist de rede, die ik op dien dag heb gehouden, allernaauwkeurigst van woord tot woord, door den snelschrijver welken wij reeds een paar dagen geleden in deze Vergadering hebben hooren prijzen, door middel der stenographie is overgebragt geworden. Ik heb bij de bedoelde gelegenheid niet gesproken van het regt van overgang; dat regt is ook naar mijn inzien door den genoemden schrijver en spreker min juist hier ter sprake gebragt; want het *regt van overgang* is strikt genomen het regt dat betaald wordt van vaste goederen die door vreemdelingen geërfd worden. Ik heb niet gezegd dat het regt van overgang behoorde te worden afgeschaft, maar ik heb gezegd dat de wet op de registratie en de wet op de hypotheken een nadeeligen invloed hebben op de ontginningen in het klein, omdat kleine landbouwers, deels om de hooge kosten die op den aankoop van weinige bunders woesten grond door het regt van registratie vallen, deels door het met moeite en kosten opnemen van geld op hypotheek, door het regt op de hypotheken, belemmerd worden om kleine gedeelten lands te ontginnen. Maar dit zou mij te ver brengen en ik zoude ook van de orde van den dag afdwalen. — Ik eindig met de verklaring, dat, uit het standpunt waarvan ik de zaak der kroondomeinen beschouw, ik voornemens ben mijne stem voor het ontwerp van wet zoo als het door de Regering is voorgedragen, te geven.

De heer ***van der Linden*** : Ik zal mij bepalen tot het mededeelen mijner beschouwing der algemeene strekking van het ontwerp thans in behandeling.

Het ontwerp is aangeboden om domeinen, eigendommen, naar men meent, van Koning Willem II, aan den Staat terug te brengen. Ik wil hierbij niet twisten of bij het tractaat die goederen door Belgie aan Willem II als Koning of als particulier eigenaar zijn overgegeven. Evenmin of in der tijd door de Staten-Generaal het tractaat geheel, dan wel voor zooverre den afstand van grondgebied betreft, is bekrachtigd; hoezeer ik met den spreker uit Friesland tot het laatste gevoelen het meest zou overhellen.

Maar hoe dit zij, steeds had er, naar mijn inzien, na de uitvoering van het tractaat door Belgie eene wettelijke regeling van dit onderwerp moeten plaats vinden; de toestand der partijen, die op die wedergekeerde domeinen regten konden doen gelden, had daarbij moeten worden bepaald; het regt van den Staat had alzoo behooren te zijn verzekerd. Want ook de Staat had regt op die domeinen, hoe men ook het gebeurde in 1822 en het daarop tot aan het tractaat van 1842 gevolgde beschouwen wil. Niet Koning Willem II alleen heeft van het zijne afgestaan om die domeinen terug te brengen. Niet het paleis te Brussel, noch het domein van Tervueren en andere in art. 60 genoemde particuliere goederen van Koning Willem II waren voldoende om op te wegen wat de domeinen meer waard waren, dan bij de verdeeling van de zaken van de Brusselsche maatschappij, door Belgie gerekend werd te moeten worden afgestaan. Maar bij datzelfde art. 60 doet Nederland, doet onze Staat, om dat ontbrekende aan te vullen, aan Belgie eene uitkeering van f 1,300,000 aan losrenten. Niet alleen de Koning heeft zich dus eene opoffering getroost, maar evenzeer de Staat. Beiden hadden dus regten te doen gelden op de teruggekeerde domeinen. Niets billijker, niets meer gepaster dan dat over dat onderwerp eene wettelijke regeling had plaats gevonden; niets natuurlijker, dan dat er aan den Koning en aan den Staat, die beiden zich opofferingen hadden laten welgevallen om die domeinen terug te erlangen, daarbij het aandeel ware toegewezen wat ieder in dien eigendom toekwam.

Maar dat is niet geschied. Bij de wijziging der Grondwet heeft men het beschouwd als of alles wat van Belgie was teruggekomen, bijzonder eigendom van Koning Willem II was. Op beide punten is niet terug te komen. Al het ten aanzien dier domeinen in en sedert 1822 gebeurde op te halen, is onnoodig. Alle die domeinen worden nu toch het eigendom van den Staat. Ik kan

dus toestemmen in het ontwerp om ze alle op den Staat over te schrijven.

Nog een tweede punt moet ik echter aanroeren: de onvervreemdbaarheid dier goederen namelijk. Naar mijn inzien is dit geen noodzakelijk uitvloeisel van art. 127 der Grondwet; evenmin eene onvermijdbare voorwaarde van de zoogenaamde schenking. Want zoo ik aanneem, dat bij het tractaat alles particulier eigendom van den overleden Koning geworden is, dan heeft Willem II ook als particulier eigenaar en niet als Koning die domeinen aan den Staat geschonken. Die goederen zijn dus geworden staatseigendom. Waarom zou de Staat daarover niet kunnen beschikken als hij goedvond? Wie zou daarin den Staat kunnen verhinderen, zoo de erven van den schenker het niet verlangden? Men houde toch wel in het oog, dat die onvervreemdbaarheid, dat karakter van kroondomein, dat men wil dat bij de schenking aan die goederen gegeven is, is eene voorwaarde van den schenker, den particulieren eigenaar, niet van den Koning; dat het is geen praescript van ons staatsregt.

En nu heb ik er niets tegen, dat de inkomsten der Kroon voor een gedeelte gevonden worden uit de inkomsten dier domeinen, over welker eigendom in het vervolg nu geen verschil meer kan bestaan.

Ik kan eveneens mijne toestemming aan het ontwerp geven, hoezeer daarin die domeinen onvervreemdbaar worden verklaard. Want die onvervreemdbaarverklaring is niet meer dan een woord, dat in de volgende bepalingen weder krachteloos wordt gemaakt. Immers de tienden kunnen worden afgekocht, en alle de goederen zullen kunnen worden verruild tegen andere goederen.

De onvervreemdbaarheid volgt dus mijns inziens niet uit de Grondwet, en wat deswege uit deze wet zal volgen is te weinig bindend, dan dat ik daarom het ontwerp zou moeten afkeuren.

Ik zal dus voor het ontwerp stemmen, voor zooverre de algemeene strekking aangaat. De behandeling der onderdeelen zal echter grond kunnen opleveren om te dien opzigte anders te handelen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** zegt hoofdzakelijk: Ik ben niet gewoon mij in de algemeene beschouwingen over eenig wets-ontwerp te mengen, omdat de beraadslagingen over de onderdeelen mij in den regel ruimschoots de gelegenheid aanbieden, om het weinige, dat ik in het midden te brengen heb, aan uwe aandacht te onderwerpen. Heden wil ik daaromtrent eene uitzondering maken, omdat de beschouwingen, die ik tot dusverre heb hooren ontvouwen, zoozeer uiteenloopende zijn, dat ik meen eenig nut te kunnen stichten door die tot de bepaalde punten van verschil terug te brengen en deze eenigermate toe te lichten.

De beraadslagingen loopen thans over de algemeene strekking van het aanhangig wets-ontwerp; het is dus ter vermijding van afwijkingen van het hoogste belang zich over die strekking naauwkeurig te verstaan.

Zij is, mijns inziens, daarin gelegen om de goederen, die voortaan den naam van kroondomeinen zullen dragen, naauwkeurig te omschrijven, door de overdraging in de registers van het kadaster der levering, overeenkomstig de voorschriften des burgerlijken regts te bewerkstelligen, en bij die gelegenheid eenige wettelijke bepalingen tot stand te brengen, waardoor de belangen van den Staat als eigenaar dier goederen, en van den Koning als levenslangen vruchtrekker, op eene regelmatige en billijke wijze in overeenstemming kunnen worden gebragt.

Tegen deze algemeene strekking van het aanhangig wets-ontwerp kan en zal zich niemand verzetten; integendeel moet ieder het toejuichen, dat men zich beijvert deze gewigtige aangelegenheid eens voor al goed te regelen.

Maar bij die algemeene strekking gaat de Regering, die dit wets-ontwerp heeft ingediend, van de onderstelling uit, dat de kroondomeinen op eene regelmatige wijze in den eigendom van den Staat zijn teruggekeerd, dat er een wettige titel van overdragt bestaat, en dus tot de levering overeenkomstig de voorschriften des burgerlijken regts kan worden overgegaan; en het is deze onderstelling, zonder welker aanneming men zich moeijelijk met de algemeene strekking van het wets-ontwerp vereenigen kan, die in vele leden dezer Kamer zoo al niet bestrijders, althans betwijfelaars heeft gevonden; en het is dus de juistheid dier onderstelling, die, met ter-zijde-legging van de ondergeschikte vragen over het doeltreffende der voorgestelde wettelijke bepalingen, bij deze algemeene beschouwingen tot helderheid behoort te worden gebragt.

De voornaamste reden tot twijfel op dit punt is uit de verhandelingen tijdens de laatste herziening der Grondwet geput. Toen namelijk van wege de Kroon het voorstel is gedaan, om, ter opheffing van de ontstane wrijving van denkbeelden over eene gewenschte vermindering van het inkomen der Kroon, den eigendom der kroondomeinen, met behoud des vruchtgenots, aan den Staat terug te geven, is dit denkbeeld met welgevallen door de enkele en dubbele Kamer ontvangen, maar tevens de noodzakelijkheid aangedrongen, of liever de wensch geuit, om dien afstand, die in de gewijzigde Grondwet zou worden vermeld, door eene acte in den vorm des burgerlijken regts te bekrachtigen of te voltooijen. Die noodzakelijkheid is toen door de Regering bij belofte van voldoening aan den geuiten wensch ingewikkeld erkend; en nu men, na het verlies, dat het Vaderland in den edelen schenker heeft geleden, allengskens de zekerheid heeft verkregen, dat dusdanige acte niet is tot stand gekomen, nu vormt de toenmaals bestaande overtuiging omtrent de noodzakelijkheid eener dusdanige acte een gewigtigen grond tot twijfel omtrent de juistheid der onderstelling, waarop dit wets-ontwerp rust.

Ik wil niet betwisten, dat, ter geruststelling van andersdenkenden, het aanwezen van dusdanige acte als eene wenschelijke zaak kon worden beschouwd, omdat in dezen althans het overtollige niet zoude schaden; maar voor mij heb ik die geruststelling niet noodig. Ik ben, even als ik meen dat de Raad van State dit vraagstuk heeft beschouwd, volledig overtuigd, dat hier een wettige titel van overdragt bestaat, en eene acte dus als overbodig moet worden beschouwd. Wij zullen de geschiedenis dezer kroondomeinen even doorloopen, om de gronden voor deze mijne overtuiging geleidelijk te doen uitkomen.

Toen in 1822 Koning Willem I den wensch te kennen gaf, om de bepaling der Grondwet in het leven te roepen, volgens welke aan hem, ter vervanging van f 500,000 in kontanten uit de schatkist, eene zoodanige hoeveelheid staatsdomeinen konde worden afgestaan, als berekend zouden worden eene gelijke som aan inkomsten af te werpen, moest natuurlijk de vraag rijzen, in welken vorm de eigendoms-overgang van den Staat op den Koning zoude worden tot stand gebragt. Immers de uitdrukking *patrimonieelen* eigendom, in de Grondwet voorkomende, ofschoon op den Koning, als zoodanig, toegepast, bood zulk een vermengd denkbeeld van staatsregtelijke en zuiver burgerlijke regtsverhoudingen aan, dat men ook toen, ofschoon daarvan uit geene staatsstukken blijke, noodzakelijk de vraag heeft moeten behandelen, of ook hier de vormen des burgerlijken regts behoorden te worden in acht genomen.

Die vraag werd, zoo als door de uitkomst blijkt, in eenen ontkennenden zin beantwoord, en mijns inziens allezins te regt; want, ofschoon, gelijk wij zoo even opmerkten, uit het grondwettig voorschrift, dat in het leven moest worden geroepen, een gemengd denkbeeld moest ontstaan, was het echter bij eenig nadenken niet te ontkennen, dat hier uitsluitend de persona moralis, de Koning als Koning, in aanmerking kwam, in dien zin namelijk, dat de verwisseling van f 500,000 uit de schatkist in zoovele inkomsten uit domeinen, niet slechts voor den toenmaligen Koning, maar ook voor al zijne opvolgers, zonder verandering der betrekkelijke grondwettige bepaling, eene evenredige vermindering van regtstreeksche inkomsten uit de schatkist ten gevolge moest hebben. En zoodra men tot deze overtuiging gekomen is, moet de vraag, of eene eigendomsoverdragt van den Staat op den Koning, als zoodanig, aan de voorschriften en vormen des burgerlijken regts onderworpen is, naar mijne beschouwing althans, ontkennend beantwoord worden. Het burgerlijk regt toch en deszelfs vormen zijn uitvloeisels derzelfde magten, die hier als contractanten tegen elkander overstonden; dat regt en die vormen regelen de betrekkingen der bijzondere personen onderling en hunne burgerlijke regtsverhoudingen jegens den Staat; zij treden in werking daar, waar het gebied van het zuiver staatsregtelijke ophoudt, en dit burgerlijke gevolgen voortbrengen moet; maar eene wilsverklaring op het staatsregtelijk gebied kan onmogelijk aan de voorschriften des burgerlijken regts onderworpen worden geacht.

Naar aanleiding van deze of soortgelijke overwegingen werd dan in 1822 de wilsverklaring van den Staat als eigenaar, houdende overbrenging van den eigendom der onderwerpelijke domeinen op den Koning als Koning, en de aanneming van dien afstand door den Koning, niet bij vorm eener acte, maar eener wet gedaan, en dat de wettigheid van dien overgang, onder eene wetgeving die geene overschrijving noch traditie tot beklijving van dien eigendoms-overgang vorderde, door niemand betwijfeld werd, bleek spoedig ten allerduidelijkste.

Immers werden, weinige dagen na de uitvaardiging der bedoelde wet, de aan Koning Willem I afgestane domeinen door dezen aan de Maatschappij ter bevordering van Volksvlijt, door zijnen krachtigen arm te Brussel in het leven geroepen, in eigendom overgedragen. Die overdragt geschiedde bij notariele acte, en allezins te regt, omdat nu de overeenkomst, die staatsregtelijk was voltooid, op het gebied des gewonen burgerlijken regts overging, aldaar gevolgen voortbrengen moest, en dus aan deszelfs voorschriften en vormen onderworpen was. Maar de wettigheid van den verkrijgtitel van hem, die toen dien afstand aan de Brusselsche maatschappij deed, is noch toen, noch later immer betwijfeld geworden, en men kan dus aannemen, dat omnium consensu

eene eigendoms-overdragt van de eene staatsmagt op de andere bij eene wet volkomen kan worden volbragt.

Bij eene andere beschouwing toch, thans door velen uwer voorgestaan, zoude de Maatschappij ter bevordering van Volksvlijt door den aan haar in 1822 gedanen afstand alleen een titel *à non dominio* hebben verkregen, die haar tot verkrijging door verjaring beregtigde, maar geenen onmiddellijken eigendom had overgebragt. En echter is de wettigheid van haren eigendom, die toch alleen van de kracht van den verkrijgtitel door de wet van 1822 afhankelijk was, zoo weinig in twijfel getrokken, dat men na 1830 als het ware jure belli op hare inkomsten in deze provincien de hand heeft moeten leggen, en tot terugbrenging van den eigendom op het hoofd des laatstontslapenen Konings volkenregtelijke stipulatien en nieuwe burgelijke acten heeft noodig geacht. Het staat dus vast, dat een eigendomsovergang tusschen dusdanige partijen, als in 1822 tegen elkander overstonden, allezins en met volkomen regtsgevolgen bij wet geschieden kon.

Het is hier de plaats om met een enkel woord eene bedenking aan te roeren, die door sommigen uit de bedingen is ontleend, welke Koning Willem I bij de overdragt dezer goederen aan de Brusselsche maatschappij ten behoeve van den Staat heeft gemaakt. Men heeft daarbij dat beding op het oog, waarbij de bedoelde maatschappij zich verbindt, om, na tegeldemaking der afgestane domeinen en besteding der ontvangen koopprijzen ter bevordering van volksvlijt, uit de langs dien weg verkregen winsten in 1849 eene som van 20 millioen in 's Lands schatkist terug te brengen. Dit beding, dat nimmer is ingetrokken, meenen enkelen, dat tot omzigtigheid in dezen behoort te leiden; althans wenschen zij van de Regering eenige inlichtingen omtrent den aard en strekking van dat beding te mogen ontvangen.

Naar mijne beschouwing is die verlangde opheldering reeds in de bekende daadzaken en staatsstukken gelegen. Dit beding toch was onbetwistbaar eene stipulatie in favorem tertii. Naar algemeene regtsbeginselen nu kan dusdanige stipulatie, zoolang die door de contracterende partijen niet is ingetrokken, door de derde partij, te wier gunste zij is gemaakt, worden aangenomen en verbindende regtsgevolgen voortbrengen. Wanneer dus de zaken op den voet gebleven waren, waarop zij in 1822 stonden, zoude namens de Nederlandsche schatkist het ten haren behoeve gemaakt beding nog op dit oogenblik kunnen worden geaccepteerd, en daardoor aanspraak op die 20 millioen verkregen kunnen worden; maar nadat bij het tractaat van 1842 over de nog niet verkochte domeinen, en over de verevening der koopprijzen van de verkochte nieuwe bedingen waren gemaakt, en de Staat der Nederlanden, door de goedkeuring der wetgevende magt, tot dit tractaat was toegetreden, moesten èn het vroeger gemaakt beding èn de bevoegdheid om hetzelve voor de schatkist te accepteren, als vervallen beschouwd worden.

Wel is waar wordt hiertegen de bedenking geopperd, dat de goedkeuring, door de Staten-Generaal aan het tractaat van 1842 gegeven, naar luid van de toenmaals bestaande grondwettige bepaling alleen den afstand van grondgebied betrof, en geenszins tot de overige bepalingen van dit tractaat kon worden uitgestrekt. Het valt niet te ontkennen, dat dit stelsel op aannemelijke gronden verdedigd kan worden, en bij de hoogst belangrijke beraadslagingen over het tractaat met klem verdedigd is; maar eene aanzienlijke meerderheid heeft echter dit stelsel verworpen; het tractaat van 1842 is niet slechts voor zooveel den afstand van grondgebied betreft, maar in al deszelfs bestanddeelen goedgekeurd, en daardoor is de herinnering aan het beding van die 20 millioen niets anders dan de aanhaling eener geschiedkundige daadzaak, waarvan de werking ten eenen male heeft opgehouden.

De domeingoederen, bij de wet van 1822 aan Koning Willem I afgestaan, en door dezen aan de Maatschappij ter bevordering van Volksvlijt overgedragen, zijn dan bij het tractaat van 1842, voor zooverre die binnen de grenzen der vroegere noordelijke provincien gelegen waren, aan Koning Willem II teruggegeven.

Tweederlei omstandigheden trekken hierbij onze aandacht. In de eerste plaats verdient het opmerking, dat de teruggave, bij art. 60 van dat tractaat gedaan, niet is geschied aan den voormaligen eigenaar, van wien de Brusselsche maatschappij die had verkregen, maar aan zijnen opvolger op den troon der Nederlanden. Die voormalige eigenaar was echter toenmaals nog in leven, en, wanneer het dus niet de persona moralis des Konings, maar de bijzondere persoon, Willem de I van Nassau, geweest ware, die in 1822 den eigendom verkregen en aan de Brusselsche maatschappij overgedaan had, dan zoude de retrocessie aan een ander bijzonder persoon een uiterst onjuist denkbeeld geweest zijn, waarvan men de opneming in eene gewigtige volkenregtelijke overeenkomst niet had mogen verwachten. Deze beschouwing bevestigt dus onze vroegere opmerking ten aanzien van den geest en strekking der eigendoms-overdragt bij de wet van 1822, omdat zij ons de overtuiging schenkt, dat die goederen ook op het gebied des volkenregts als eigendommen der Kroon, niet van den bijzonderen persoon des kroondragers, werden beschouwd.

De tweede omstandigheid, die hierbij opmerking verdient, is deze, dat om die teruggave aan Koning Willem II te voltooijen en volkomen uitwerking te doen verkrijgen, men, boven en behalve het tractaat, zelf nog eene afzonderlijke acte in den vorm des burgerlijken regts heeft noodig geoordeeld, die op den 24sten Junij 1843 binnen deze stad is opgerigt. Men zoude hieruit kunnen afleiden, dat, daar de vormen en voorschriften des gewonen burgerlijken regts op het gebied des volkenregts zeker nog minder ingeroepen kunnen worden, dan op het gebied des staatsregts, en men echter hier, om eene volkenregtelijke stipulatie volkomen te doen beklijven, de oprigting eener acte volgens het burgerlijke regt noodzakelijk heeft geoordeeld, onze voorafgaande beschouwingen over de wettigheid van eene eigendoms-overdragt bij wet als minder klemmende moeten worden beschouwd. Men verlieze echter hierbij niet uit het oog, dat de eigendom dier goederen, ten gevolge der notariele acte van 13 December 1822, door een zedelijk ligchaam was verkregen, dat, ten aanzien der werking van het burgerlijk regt, met een bijzonder persoon volkomen gelijkstond. Daar nu, volgens de straks door ons ontwikkelde beginselen, de vormen en voorschriften des burgerlijken regts steeds moeten worden gevolgd, wanneer een bijzonder persoon in onderhandelingen met staatsmagten betrokken is, of wanneer eene zuiver staatsregtelijke handeling werkingen op het gebied des gewonen burgerlijken regts voortbrengen moet, zoo gelooven wij met vertrouwen te mogen beweren, dat door de tusschentreding der acte van 24 Junij 1843 onze beschouwingen over dit onderwerp meer bevestigd, dan verzwakt zijn.

Koning Willem II had dan door de zamenwerkende kracht van het tractaat van 1842 en der acte van 24 Junij 1843 den eigendom dezer goederen verkregen; wij zeggen Koning Willem II, en niet, het zij met eerbied gezegd, de bijzondere persoon Willem de IIde van Nassau; wij drukken op die onderscheiding, niet om het edel karakter der handeling van 1848 in een minder gunstig daglicht te plaatsen, of het toen gebragte offer te verkleinen, maar om over de verschillende belangen, die hierin betrokken zijn, of die zich nader mogten willen doen gelden, het volle licht der waarheid te doen opgaan, en iedere bezorgdheid voor de toekomst af te snijden. Hetzij men toch tot de wet van 1822 opklimme; hetzij men aanneme, dat België jure belli aanspraak op deze goederen verkregen had, en dus de titulus acquirendi van den laatstontslapenen Koning alleen uit het tractaat van 1842 ontleene, altijd zal het waar bevonden worden, dat de persona moralis des Konings in 1848 als eigenaar der bij het tractaat van 1842 teruggegeven goederen moet worden beschouwd.

Het gevolg van deze beschouwing is allergewigtigst en voltooit de bewijsvoering, die ik gemeend heb bij de behandeling der algemeene strekking des wets-ontwerps in het midden te moeten brengen.

Immers, wanneer het waar is, dat de wilsverklaring, die in de wet van 1822 lag opgesloten, volkomen voldoende is bevonden, om den eigendom der daarbij omschreven goederen van de eene der daarbij optredende staatsmagten op de andere over te brengen, dan kan het toch wel aan geenen redelijken twijfel onderhevig zijn, dat, wanneer diezelfde staatsmagten in 1848 zijn opgetreden, en eene gemeenschappelijke wils-verklaring, niet slechts bij wet, maar op de meest plegtige wijze, bij Grondwet, afleggen, aan die wils-verklaring althans eene niet mindere kracht kan worden toegekend, dan aan de wilsverklaring bij de wet van 1822, zoowel op het gebied des burgerlijken, als des staats- en volkenregts, gegeven is; — met andere woorden, dat door de bepaling van art. 27 der gewijzigde Grondwet de bloote eigendom der zoogenaamde kroondomeinen op eene volkomene wijze op den Staat is overgegaan, en de Staat dus in dien eigendom nimmer, door wien het ook zijn moge, met eenige hoop op gunstig gevolg kan worden bemoeijelijkt.

Ik heb de taak voleindigd, tot welker opneming ik mij bij deze algemeene beschouwingen genoopt gevoelde; alvorens evenwel van het woord af te zien, meen ik reeds nu als in het voorbijgaan de opmerking te mogen in het midden brengen, dat het, naar aanleiding mijner begrippen over de onderwerpelijke zaak, niet slechts vrijstaat, maar zelfs pligt is om de onjuistheden of duisterheden, die, blijkens de ondervinding, in de omschrijvingen van 1822 bestaan, thans op te heffen en tot volkomene duidelijkheid te brengen. Naar mijne beschouwing toch staan dezelfde partijen, die bij de wet van 1822 eene gemeenschappelijke wilsverklaring uitbragten, thans weder gereed, om eene nadere beschikking over hetzelfde onderwerp tot stand te brengen; — die gelegenheid mag en moet te baat genomen worden, om, zonder dat men daardoor geacht kan worden elkanders regten te krenken, door eene meer naauwkeurige uitdrukking van den ge-

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 24STEN JULIJ.

meenschappelijken wil, eene bron van twistgedingen voor altijd te stoppen.

Men gevoelt, dat ik de omschrijving der domaniale tienden in vier provincien, zoo als die in de wet van 1822 omschreven worden, op het oog heb. Naar mijne innige overtuiging laten noch het doel der wet van 1822, als alleen strekkende, om een bepaald cijfer van inkomsten aan de Kroon te verzekeren, noch de bepalingen, althans van het Geldersche tiendregt, toe, om onder die algemeene omschrijving het regt op de *nova novalia* te bevatten; — en echter hebben reeds eenige beslissingen der regterlijke magt de overtuiging verschaft, dat de algemeenheid der uitdrukking tot dusdanige opvatting leidt. Dit kan en mag niet langer zoo voortduren; de onzekerheid deswege is belemmerend voor iedere ontginning in het gewest mijner inwoning; de zekerheid zoude iedere zucht tot ontginning in de kiem dooden. Ik behoud mij dus voor, om bij de behandeling van art. 1 der wet een amendement in den zin van verduidelijking dier algemeene omschrijving voor te dragen en zal mij daarvan niet doen terughouden door het antwoord der Regering, dat de beslissing daarvan aan de regterlijke magt behoort te verblijven. Ik zoude dit kunnen begrijpen, wanneer de Regering open het stelsel voerde, dat ook het regt op de nova novalia onder den afstand van 1822 begrepen was; — maar dit wordt niet vooruitgezet, en dan acht ik het voortdurend doen bestaan eener duistere uitdrukking met de betrekkingen, waarin deze partijen optreden, niet wel bestaanbaar.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** beroept zich op de memorie van beantwoording, waarin het hoofdpunt, dat hier geldt, is in het licht gesteld. Hij herinnert op nieuw dat bij de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) de daarin vermelde goederen in vollen eigendom en als patrimonieel goed zijn afgestaan aan Willem Frederik van Oranje-Nassau, in voldoening aan art. 31 der toenmalige Grondwet, dat Koning Willem I daarvan gebruik heeft gemaakt met het doel om landbouw, fabrieken en handel te bevorderen, en ze daartoe overgedragen heeft aan de *Algemeene Nederlandsche Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt*. Zijne Excellentie gaat den geschiedkundigen loop der zaak verder na, wijst aan hoe, na de gebeurtenissen van 1830, de maatschappij voormeld in de getrouw gebleven gewesten het beheer voortgezet heeft over de goederen, die in de laatstgenoemde gewesten gelegen zijn; terwijl de nieuwe Belgische regering de goederen, die zich op Belgisch gebied bevonden, liet beheeren: een staat van zaken, die tot 1842 heeft voortgeduurd. Zijne Excellentie staat vervolgens stil bij het verdrag van 5 November 1842, bij de wet van 4 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 3) door de wetgevende magt hier te lande bekrachtigd, en hetwelk strekte tot uitvoering van het den 19den April 1839 te Londen aangegaan tractaat en tot definitive regeling der wederzijdsche regten en belangen. De Minister beroept zich nu op art. 60 van het verdrag van 1842, volgens hetwelk » de tienden en goederen, voor zooverre zij op het Nederlandsch grondgebied gelegen waren, die aan de Algemeene Brusselsche Maatschappij waren afgestaan bij acte van 16 December 1822, en zoodanig als die op 1 October 1830 bestonden, *in vollen eigendom teruggegeven werden aan Z. M. den Koning der Nederlanden;*" terwijl » tevens werd afgezien van alle aanspraak op de inkomsten dier tienden en goederen sedert 1 October 1830 ontvangen, en nog te ontvangen." Zijne Excellentie dringt aan, dat de goederen dus hier tot hem wederkeerden, die ze oorspronkelijk verkregen had; staat stil bij de wederzijds tusschen dezen verkrijger en den Belgischen Staat overeengekomen overdragten, bij notariele acte van 24 Junij 1843 te 's Gravenhage verleden; somt op de daarbij door den Koning der Nederlanden afgestane paleizen, goederen enz., in 't algemeen en zonder eenige uitzondering alle roerende en onroerende goederen, welke de Koning, uit welken hoofde ook, in België bezat; en waaronder zich dus zelfs bevond het geschenk dat de Nederlandsche Natie hem, in België, aangeboden had als hulde wegens zijn roemrijk aandeel aan de gebeurtenissen van Junij 1815.

Zijne Excellentie betoogt verder, dat de zin en bedoeling van art. 60 van het verdrag niet twijfelachtig kunnen zijn; dat aan den zoon de goederen teruggegeven worden, die het eigendom van den vader hadden uitgemaakt, doch die door dezen aan eenen derde waren afgestaan; — dat door de uitdrukking: *Koning der Nederlanden* niet anders kan worden verstaan dan de persoon des Konings, als particulier eigenaar; — dat men tot dusverre hier te lande niet anders kende dan de *particuliere* eigendommen *of domeinen des Konings*; — dat niemand in der tijd en sedert is opgekomen tegen de opvatting van het verdrag van 1842, die Zijne Excellentie thans gemeend heeft te moeten herinneren. Z. M. Koning Willem II heeft de bedoelde goederen dus in vollen eigendom terugverkregen in 1842, en bezat ze als zoodanig in den jare 1848.

Zijne Excellentie gaat alsnu na wat er in dat jaar deswege heeft plaats gegrepen; bij wijst op de toen gewisselde stukken, en inzonderheid op de memorie van toelichting, die van regeringswege gevoegd werd bij het *tweede* der *twaalf* ontwerpen tot herziening der Grondwet. Hij doet opmerken, dat art. 27 der Grondwet alstoen voorgedragen werd zoo als het nu luidt, en dat bij de toelichting wel opzettelijk weder vermeld werd, dat de tienden en goederen, waarvan hier sprake, » in vollen eigendom" door den regerenden Koning waren terugverkregen, en dit » voor zoo- » verre zij op het Nederlandsche grondgebied zijn gelegen." In die memorie wordt toch verder vermeld, » dat deze gedeeltelijke teruggaaf niet is verkregen dan tegen opoffering van alle de goederen, den Koning in bijzonder eigendom in België toebehoorende en in art. 60 van het verdrag aangewezen. Zijne Majesteit stond in 1848 de tienden en goederen, bij hem laatst ingevolge het verdrag bezeten, zonder eenige vergoeding aan den Staat af; bedong alleen voor zich en zijne opvolgers in de regering van dit Rijk de opbrengsten van die goederen, en maakte ze daartoe tot *staatsdomeinen*, verbonden aan de Kroon. De Minister doet uitkomen, dat dit eene vrijwillige opoffering des Konings was, welke bij de schatting van het inkomen der Kroon niet mag voorbijgezien worden: herinnert hoe zij door de Vertegenwoordiging ten vorigen jare werd ontvangen, hetgeen Zijner Excellenties betoog allezins bevestigde; en vindt in den tekst zelf der Grondwet de onomstootbare waarheid ten deze gelegen. Art. 27 immers luidt: » Behalve het inkomen uit de domeinen, door de wet van 26 Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door den Koning *tot kroondomeinen* aan den Staat teruggegeven, geniet Koning Willem II een jaarlijksch inkomen van één millioen gulden uit 's lands kas." De Minister dringt het aan, dat de bedoelde goederen alzoo *tot dat einde*, TOT *kroondomeinen*, en tot geen ander einde hoegenaamd, aan den Staat zijn wedergegeven; dat zoowel volgens de Grondwet als den wil des schenkers de vruchten van die kroondomeinen zullen worden genoten door zijne opvolgers op den Troon van het Koningrijk der Nederlanden; dat *kroondomeinen* zoodanige zijn, welke afgescheiden van de *staatsdomeinen* worden beheerd; dat zij zijn van eenen bijzonderen aard; dat de vruchten dier kroondomeinen door de bezitters van de Kroon zullen worden genoten; dat Koning Willem II dus doende gewaakt heeft voor de belangen des Staats en tevens voor die zijner opvolgers.

De Minister herhaalt het: » voor de belangen des Staats", daar, vermits die goederen onvervreemdbaar zijn, en zij aan hunne bepaalde bestemming niet kunnen worden onttrokken, zij ook zekere vruchten zullen opleveren, die, ingevolge het voorschrift der Grondwet, een deel van het inkomen der Kroon moeten uitmaken; zoodat de Natie, voor dat deel van 's Konings inkomen, ten gevolge van den vrijwilligen afstand dier goederen door Koning Willem II, nimmermeer behoeve te worden belast. De Minister betoogt dat, indien men het geopperde denkbeeld zou omhelzen, indien men de bedoelde goederen tegen den wil des schenkers verkocht, en uit de opbrengst daarvan bijv. een tekort dekte, daaruit dan ook eene verpligting voor de Natie zou voortspruiten om uit eigen beurze dat gedeelte van 's Konings inkomen op te brengen of het daaraan ontbrekende aan te vullen. En zoo is voor 's Konings opvolgers gewaakt.

Zijne Excelentie gaat nu het doel der voordragt na, en beaamt het gezegde des laatsten sprekers, dat dit doel geen ander is dan om, overeenkomstig de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, op eene wettige wijze de levering te doen plaats hebben van hetgeen in 1848 aan den Staat is geschonken, door de overschrijving in de registers der hypotheken, ten einde er in den vervolge geen twijfel kunne bestaan over den eigendom dier goederen, thans verkregen door den Staat, noch over de aanspraak, die de Kroon op de inkomsten daarvan kan maken. Zijne Excellentie meent, dat, indien men zich bij dat eenvoudige doel bepaald had, men vele moeite zou hebben vermeden. Hij gelooft dat de gedane opgave, nopens de goederen waarvan sprake, die is, welke de wet verlangt; dat geene breedere omschrijving vereischt wordt. Hij kan den waarborg geven, dat de gegevene omschrijving de juiste en ware is; eene andere zou geen verzekering van meerder naauwkeurigheid bieden, het tegendeel is waar. Zijne Excellentie meent toch veilig te mogen vaststellen, dat bij eene aanduiding van soorten der perceelen wel zooveel misslagen zouden kunnen worden begaan, dan bij de vermelding der eenvoudige, maar naauwkeurige opgaven van de kadastrale gemeenten, secties en nummers. Zijne Excellentie deelt mede, dat er, sedert de goederen in 1843 aan den Koning zijn teruggegeven, ten aanzien daarvan acten zijn opgemaakt, gegrond op de indeelingen van het kadaster; dat er zeer enkele dwalingen werden aangewezen en hersteld; dat de ondervinding later het zegel der deugdelijkheid op die kadastrale indeelingen en inschrijvingen heeft gedrukt; — dat men overigens thans gehandeld heeft als bij de handelingen van 1822, bij het verdrag van 1843 en bij de overdragt in 1848. — Zijne Excellentie eene andere aanmerking beantwoordende, oordeelt dat het niet opnemen van

de aanwassen in de overgave, strijdig zou zijn met het doel der wet; dat met de goederen in quaestie in 1822 toch mede is afgestaan alle regt van aanwas; dat iedere andere bepaling nopens tienden op aanwassen en schorren tot geschillen, moeijelijkheden en regtsgedingen zou leiden; terwijl het hoogelijk te betwijfelen is of er meerdere opbrengsten uit eene andere bepaling zouden voortvloeijen.

De Minister eindigt met als het tweeledig doel des ontwerps op te geven: 1°. het bevorderen der overschrijving van kroondomeinen in de daartoe bestemde openbare registers; en 2°. het vaststellen van bepalingen ter bevordering van het behoud dezer kroondomeinen en van hun regelmatig beheer.

De heer ***Alberda***: Het zij mij vergund eenige oogenblikken alsnog uwe aandacht te vragen, om op de geëindigde rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken, voor zooverre dezelve de beantwoording bevatte van mijne vroeger gehoudene rede, eenige tegenwerpingen te mogen maken.

De Minister erkende, dat het eenige stuk waaruit de afstand van Koning Willem de IIde wordt bewezen en waaruit de voorwaarden door het Ministerie vooruitgezet, zouden te lezen zijn, was art. 27 der Grondwet. Ik heb dat artikel op nieuw gelezen, en hoezeer ik daarin wel vind de woorden: *tot kroondomeinen*, kan ik echter niet toestemmen dat daarin uitdrukkelijk is te vinden hetgeen de Minister bij gevolgtrekking daaruit afleidde; hetgeen mogelijk is dat daaruit zoude kunnen worden afgeleid. Maar niemand zeker, vertrouw ik, zal, als *uitdrukkelijk* daarbij geschreven, die voorwaarden erkennen. Hetgeen ik echter van belang acht zeer te doen uitkomen is de verklaring van den Minister, dat geen ander artikel dan art. 27 der Grondwet voor de stellingen van de Regering wordt ingeroepen, en de Grondwet de eenige titel uitmaakt.

De aanvoering, tot betoog dat aan geene schenking hier mogt worden getwijfeld, omdat in het verbaal der sectien van de dubbele Kamer zulks mede zoodanig was opgevat, en alstoen verklaard: dat *die schenking dankbaar werd opgenomen*, geloof ik dat weinig tot beslissing zal afdoen, wanneer men bedenkt dat dit stuk door de meerderheid van de rapporteurs der sectien alzoo is gesteld, geenszins door de leden der dubbele Kamer, waaronder zeer velen zich bevonden, die de handeling in geenen deele als eene zuivere schenking wilden hebben aangemerkt.

Die uitdrukking aldaar beslist zulks niet; evenmin als het woord *teruggegeven* in art. 27 der Grondwet, in tegenstelling van het voorafgaand woord *afgestaan*, zoodat mijn twijfel aan eene zuivere schenking door de gehouden rede niet is weggenomen.

Wanneer ik de stukken gewisseld in de dubbele Kamer op mijne beurt raadpleeg, dan vind ik op pag. 5 van de memorie van beantwoording, toen door de Regering gegeven, dat dezelve aannam om den afstand van Koning Willem II in den vereischten vorm tot stand te zullen brengen bij eene latere acte, zoodra de Grondwet zoude zijn bekrachtigd. Toen was het ministerie van meening dat eene nadere acte in het denkbeeld van schenking vereischt werd; thans hebben wij van de Regering verstaan, dat die acte niet is ingetreden. Het schijnt alzoo dat de Regering het eerste denkbeeld van schenking heeft laten varen, en ik geloof zeer te regt, daar *de Grondwet die handeling geheel perfecteerde;* maar dan ook schijnt het mij weder minder consequent, van eene zuivere donatie te spreken, waarop de regelen van schenking inroepbaar zouden zijn.

Het denkbeeld van dading werd door den Minister verworpen, omdat daarbij, behalve andere vereischten, een bestaand geschil werd gevorderd, hetwelk niet bestond. Ik meen echter te moeten opmerken dat dading evenzeer kan intreden, wanneer een geschil te wachten, te vreezen is.

Eindelijk meen ik te moeten vragen, dat, bijaldien eene zoo uitdrukkelijke conditie van *onvervreemdbaarheid* dezer goederen bestaat, die zoo heilig moet worden gehouden, of het dan daarmede is te rijmen, hetgeen de concept-wet bevat, om die goederen te mogen verruilen, de tienden te mogen doen afkoopen, en of van die bepalingen alsdan de wet niet zal behooren te worden gezuiverd, om de voorwaarden inderdaad stipt te vervullen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** antwoordt, dat nadat de schenking bij art. 27 der Grondwet had plaats gehad, nadat de afstand door den Koning voorgesteld en door de Natie aangenomen was, men begrepen had dat de regeling van dit onderwerp het best kon geschieden *bij eene wet*, en dit is dan ook de grondslag van dit ontwerp. Omdat men aan eene wet de voorkeur boven eene notariele acte in dezen gegeven heeft, kan daaruit het bewijs niet ontleend worden, dat de schenking, in 1848 door Koning Willem II gedaan, geene zuivere, onverpligte schenking was geweest. Hier wordt alles geïnist wat naar eene dading zweemt en wat daartoe volgens het Burgerlijk Wetboek vereischt wordt.

De heer ***van der Linden*** geeft te kennen, dat hij niet geacht wil worden, door het stilzwijgen te bewaren, de beschouwingen des Ministers in menig opzigt te deelen. Hij zal echter thans in geene wederlegging van de beweringen des Ministers treden. Alleen meent hij te moeten doen opmerken, dat er in art. 60 van het verdrag onderscheid gemaakt is tusschen *den Koning der Nederlanden* en het *Nederlandsche gouvernement*, maar dat beiden aan den Belgischen Staat hebben afgestaan; terwijl daarentegen, naar men wil, de Koning alléén ontvangen zou hebben.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** erkent, dat art. 60 van het verdrag met België beter gesteld kon zijn, en dat het nu tot verschillende vragen kan aanleiding geven. Intusschen bevat het in de alinea's 1 en 3 twee soorten van afstand, als: 1°. in alinea 1, *teruggave in vollen eigendom* van de meergemelde tienden en goederen op het Nederlandsche grondgebied gelegen, aan den *Koning der Nederlanden;* en 2°. in alinea 3, afstand *in vollen eigendom* door *den Koning der Nederlanden* aan den *Belgischen Staat* van eenige zijner particuliere bezittingen in België. Het is *aan den Koning*, dat werd *teruggegeven;* het is *de Koning*, die aan den anderen kant *afstond*. Er is met opzet in alinea 1 en 3 van art. 60 gesproken van *Koning der Nederlanden* en van den *Belgischen Staat*. Het was toch de *Koning der Nederlanden*, die zijne particuliere domeinen terugontving, en die daarvoor andere particuliere eigendommen afstond. Beide bepalingen hadden eigenlijk buiten het Nederlandsche gouvernement vastgesteld kunnen worden: maar nu werden zij verbonden aan andere overeenkomsten, die de beide wederzijdsche gouvernementen in ditzelfde artikel aangaan.

De algemeene beraadslagingen over het ontwerp worden gesloten. Daarop wordt de zitting voor een half uur geschorst.

Na de hervatting van de zitting, worden de beraadslagingen geopend over *artikel* 1 van het ontwerp.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** geeft te kennen, dat bij gelegenheid der straks afgeloopen algemeene beraadslagingen, ten opzigte van art. 1 van dit ontwerp is aangemerkt, dat men eene juister omschrijving van de goederen verlangde. De Regering heeft reeds in de memorie van beantwoording verklaard dat zij door de openingen aan haar gegeven, en door de stukken door haar onderzocht, de overtuiging heeft verkregen, dat de goederen in de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 22) afgestaan, voor zooverre die op het Nederlandsche grondgebied zijn gelegen, na de wijzigingen en verwisselingen, die zij sedert dien tijd hebben ondergaan, dezelfde zijn welke in de voorgedragene wet zijn vermeld. De Minister kan er nu nog dit bijvoegen, dat in 1843, na de sluiting van het tractaat met België, door den gevolmagtigde van dien Staat, den heer Donny, met de administratie van 's Konings domeinen de noodige acten zijn gepasseerd, waarbij de behoorlijke overschrijving ten kantore der betrokken hypotheek-bewaarders is geregeld van de goederen welke in 1822 waren afgestaan. In die acten zijn de goederen in de volgorde waarin zij op de oorspronkelijke domaniale leggers voorkomen, vermeld, en vergeleken met de leggers van de Algemeene Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt: nommer voor nommer is daarbij, met aanwijzing van de later daaraan gegeven kadastrale indeeling, opgenoemd. Die acten, welke de Minister alsnog ter inzage van de leden aanbiedt, bewijzen dat al de in 1822 afgestane goederen, behalve de, om verschillende redenen vervreemde kleine perceelen, waarvan een staat aan de Kamer is overgelegd, zorgvuldig en geheel in de kadastrale registers zijn overgebragt. Daaruit blijkt ook dat het perceel water waarover gesproken is, hetzelfde is dat in de wet van 1822 als bies- of rietland is opgenomen: welk land later gebleken is een overstroomd land te zijn, dat nu nog niet op het kadaster is gebragt, doch dat weldra daarop behoorlijk zal worden vermeld.

De Minister voegt er ten slotte bij, dat bij gelegenheid van de redactie van dit wets-ontwerp, de nummers opzettelijk zijn geverifieerd. Een nader onderzoek zou alzoo overtollig wezen, want het evenbedoelde onderzoek heeft de stellige overtuiging gegeven, dat alle de goederen, die aan den Staat zijn afgestaan, ook in dit wets-ontwerp zijn begrepen.

De heer ***van Doorn*** heeft straks reeds betoogd, dat de voorgestelde aanwijzing der goederen geheel onjuist kan zijn, of te veel of te weinig kan bevatten. Hij gelooft dat het eenvoudig en voorzigtig wezen zou, zich bij dit ontwerp niet in te laten met de kadastrale indeeling der perceelen, waarin zoo ligt abuizen kunnen plaats hebben, of waarbij men zoo spoedig iets over het hoofd kan zien. Hij stelt misschien *twee* amendementen voor. Het *eerste* strekt tot wijziging van het eerste onderdeel van art. 1 op de volgende wijze: » 1°. al de goederen en regten, vermeld

en begrepen in de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* nº. 40), voor zooverre dezelve op het Nederlandsche grondgebied zijn gelegen en niet zijn verkocht en vervangen door het na te melden kapitaal inschrijvingen op het grootboek der nationale 2½ percents schuld."

Bij eene aanneming van dit amendement, zullen de 102 bladzijden, waaruit het eerste onderdeel van art. 1 bestaat, vervallen en zal de overschrijving in de registers der hypotheken veel gemakkelijker worden gemaakt.

Het *tweede* amendement strekt, om een nieuw artikel na art. 1 te plaatsen, dat, om het verband, hetwelk er tusschen de voorgedragen wijziging van art. 1 en dat nieuwe 2de artikel zou bestaan, nu door den spreker wordt aangeboden. Dat nieuwe 2de artikel zou luiden als volgt:

» In de registers van het kadaster zullen de goederen en regten, in art. 1 vermeld, worden overgeboekt onder de benaming van *kroondomeinen* en zal die overboeking geschieden door de zorg van den Minister van Finantien op door hem te vervaardigen en in de daartoe bestemde openbare registers over te schrijven staten van de kadastrale indeeling dezer goederen en regten, waarvan afschriften aan de Staten-Generaal zullen worden medegedeeld. De directie van het grootboek is gemagtigd, om de inschrijving in het grootboek der 2½ percents nationale schuld, in art. 1 opgenoemd, onder de benaming van *kroondomeinen* in hare registers over te schrijven."

Daar het eerste amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** herinnert, dat hij straks reeds met een enkel woord gesproken heeft over de beteekenis, die aan de woorden *nova novalia* moet worden gehecht, en over de geschillen, waartoe zulks aanleiding gegeven heeft en verder aanleiding geven kan. Het komt spreker voor, dat men hier, zonder iemands regten te verkorten, zou kunnen bepalen dat de *nova novalia* niet onder de tienden, waarvan in dit ontwerp wordt gesproken, zijn begrepen. Hij acht dit allezins wenschelijk, om de ontginningen van woeste en onbebouwde goederen niet te belemmeren en om alle moeijelijkheden voor het vervolg te voorkomen. Na al hetgeen deswege in sommige provincien is voorgevallen, acht spreker zich verpligt eene uiterste poging te wagen, om nieuwe geschillen voor te komen. Uit dien hoofde stelt hij bij wijze van amendement voor, om in art. 1, bladz. 40, op het midden der bladzijde, achter de woorden: » en alle de domaniale tienden in gemelde provincie *Gelderland* » niet kadastraal bekend" te doen volgen de woorden: » waarbij onder echter niet begrepen is het regt op de *nova novalia*.

De spreker stelt wijders voor gelijke bijvoeging te plaatsen, op bladz. 44 voor zooveel de provincie Zuidholland, bladz. 102 voor zooveel de provincie Zeeland, en bladz. 102 voor zooveel de provincie Utrecht aangaat.

Op de aanmerking van den ***Voorzitter***, dat, indien de heer Nedermeijer van Rosenthal voornemens mogt zijn daaromtrent amendementen voor te dragen, hij dit nu zou behooren te doen, biedt die heer daartoe amendementen aan, die alle van gelijksoortigen inhoud zijn, en alle worden voorgelezen.

Daar deze amendementen door meer dan vijf leden worden ondersteund, zoo zullen zij alle een onderwerp van overweging uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** meent de amendementen te moeten wederleggen, die op art. 1 gemaakt zijn. Hij kan inderdaad niet inzien, welke meerdere zekerheid de Staat bekomen zal, als de lijst der goederen in art. 1 voorkomende wordt weggelaten. De Kamer heeft nu de bevoegdheid om te onderzoeken en zich te overtuigen, of de vermelding der goederen juist en aannemelijk is. De Regering zou, wierd het amendement aangenomen, niets meer en niets anders kunnen doen dan zij nu gedaan heeft, dat is de vroeger reeds door den Minister opgenoemde acten onderzoeken, en na de aanneming der wet de overschrijving in de kadastrale registers bezorgen. De zaak zou dus in den grond volkomen dezelfde blijven.

Ook het tweede amendement, door dien spreker aangeboden, levert evenzeer minder zekerheid op.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt, dat hij voornemens was op art. 4 een amendement voor te dragen, ter voldoening aan de verschillende wenschen, die in het verslag opzigtens het vraagstuk der tienden staan opgeteekend. Daar echter reeds vóór de behandeling van dat artikel het vraagstuk der *nova novalia* wordt opgeworpen, acht hij zich verpligt de Kamer bekend te maken met dat gedeelte van zijn amendement dat daarop betrekking heeft, ten einde de Kamer in de gelegenheid te stellen te beoordeelen hoe en waar dit punt het best zal worden geregeld. Het bedoelde gedeelte van het door hem voor te stellen amendement luidt aldus:

» Geene tienden zullen immer ten behoeve van het kroondomein » worden geheven van de, na de uitvaardiging dezer wet ont» gonnen, drooggemaakte en ingedijkte gronden, in de artt. 2, » 9 en 10 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* no. 17) nader » omschreven."

De heer ***van Hasselt*** verlangt een sub-amendement voor te dragen op dat van den spreker uit Utrecht.

De ***Voorzitter*** merkt op, dat dit tweede amendement nog niet in beraadslaging is. Zoodra art. 1 zal zijn afgeloopen, dan zal er over dat tweede amendement, zijnde een nieuw artikel 2, worden beraadslaagd, en dan zal er gelegenheid bestaan een sub-amendement aan te bieden.

De heer ***van Hasselt*** antwoordt, dat hij dan tot de behandeling van dat artikel zal wachten.

De heer ***de Man*** ondersteunt het voorgedragen amendement van den afgevaardigde uit Arnhem (den heer Nedermeijer van Rosenthal) wegens de *nova novalia*. Nadat die geëerde spreker zelf dat amendement heeft toegelicht, zal hij daarover niet breedvoerig uitweiden en alzoo ook niet aantoonen het zeer groote belang, dat het vaderland bij deze zaak heeft. De Regering heeft in haar antwoord beweerd, dat eene beperking omtrent de *nova novalia* het gevolg zou hebben, dat de Staat minder aannam en alzoo minder ontving dan werd aangeboden, en dat het meerder aangebodene, maar niet aangenomene, het eigendom blijft van den schenker. Volgens die redenering beweert men alzoo, dat bij de wet van 26 Augustus 1822 het regt op de *nova novalia* is gecedeerd. Dit ontkent spreker en het bewijs daarvan is ook niet geleverd. Trouwens dat bewijs zal ook wel moeijelijk te leveren zijn, want om aan te nemen, dat dat regt in 1822 was afgestaan, zou men, gesteld dat het bijv. met opzigt tot Gelderland wierd ingeroepen, moeten kunnen aantoonen, dat het aan den Staat toekomende tiend*regt* (het *jus* decimandi) in die geheele provincie aan Koning Willem I was gecedeerd. Dit is niet geschied. Alleen de domaniale tienden in die provincie zijn overgedragen, en dit kan, bij eene gezonde uitlegging der bedoelingen (onafhankelijk van de omstandigheid, dat die afstand geschiedde in solutum van eene bepaalde som), niet anders beteekenen dan de tienden, die op dat oogenblik geheven werden, in exploitatie waren, niet het expectativum op tienden, die, ten gevolge van ontginning, nog geboren moesten worden. Het domein heeft zelf tegen partikulieren dit altijd volgehouden. Iemand die onder het Fransch bewind *alle* de tienden in zekere gemeente had gekocht, wilde dat regt ook uitoefenen op de vruchten van nieuw ontgonnen gronden. Het domein kwam in verzet op denzelfden grond, dat de *nova novalia* niet onder den koop begrepen, maar gebleven waren bij den souverein van den lande. Het is hier noch de tijd, noch de plaats om daarover meer breedvoerig en regtskundig uit te weiden, maar wat er ook van zij, en toegegeven dat de zaak twijfelachtig is, dat men zich in 1822 niet duidelijk heeft uitgedrukt, hetgeen wel het meeste is wat men toegeven kan, dan gebiedt de noodzakelijkheid van de gelegenheid die zich opdoet gebruik te maken en dit verschil bij deze wet te doen eindigen. Daartoe is het voorgedragen amendement volkomen geschikt en minder dat van den heer van Zuijlen van Nyevelt, omdat daarbij wordt aangenomen, dat in waarheid de *nova novalia* in den afstand van 1822 zijn begrepen geweest.

De heer ***Duijmaer van Twist***: Ik acht mij verpligt het amendement van ons geacht medelid uit Arnhem te bestrijden, hetwelk de strekking heeft, om bij art. 1 te doen verklaren, dat onder de aldaar vermelde domaniale tienden niet zijn begrepen de zoogenaamde nova novalia. Het komt mij voor, dat dat amendement niet wel is overeen te brengen met het regt; terwijl ik daarenboven geloof, dat het amendement het doel niet zal bereiken, dat ons geacht medelid zich voorstelt.

De bedoelde spreker stelde op den voorgrond, dat het in 1822 nooit had gelegen in de bedoeling dergenen die de wet tot stand bragten, dat de nova novalia zouden begrepen zijn onder de toen als patrimonieel goed afgestane tienden en eigendommen. Indien ik hier mijn bijzonder gevoelen mag uiten, dan geloof ik dat de geachte spreker gelijk heeft; maar ik betwijfel, of de wetgevende magt, en dus ook deze Kamer, als deel der wetgevende magt, bevoegd is om daarover uitspraak te doen. Mij dunkt deze bevoegdheid behoort eigenaardig, en volgens onze Grondwet, uitsluitend bij de regterlijke magt. Wat de wetgevende magt in 1822

als patrimonieel goed aan Willem I heeft afgestaan, dat mag thans de wetgevende magt niet beslissen; en art. 27 der Grondwet zegt het uitdrukkelijk, dat *hetzelfde* wat in 1822 is afgestaan, in 1848 *tot kroondomein* is teruggegeven.

Maar, zeide de geachte spreker dien ik bestrijde, dezelfde partijen staan thans hier tegen elkander over als in 1822; kunnen die dan niet uitleggen, veranderen zelfs hetgeen zij in 1822 hebben bepaald? Ik geloof die stelling minstens zeer betwistbaar te mogen noemen. Wil men spreken van partijen, ja, dan is de eene partij, de Staat, dezelfde gebleven; maar de andere partij? Die andere partij was in 1822 Willem I, die de goederen als patrimonieel goed ontving. Diezelfde goederen zijn, bij het Belgisch tractaat, voor zooverre zij in Nederland waren gelegen, aan Willem II *teruggegeven* (zoo luidt het tractaat), dus insgelijks als patrimonieel goed. Maar in 1848, terstond na de aanneming en afkondiging der gewijzigde Grondwet, zijn die goederen, uit kracht van art. 27, geworden *kroondomein*, en dus gegaan *uit* het patrimonium van Willem II, ten gevolge waarvan zij ook thans *niet* zijn *in* zijne nalatenschap. De Staat staat dus thans, als ik het zoo uitdrukken mag, tegenover Koning Willem III, tegenover *de Kroon*, en niet tegenover de erfgenamen van Willem I of van Willem II.

En het is juist dit een en ander dat mij leidt tot de meening, dat het amendement van ons geacht medelid het doel niet zal bereiken, dat die spreker zich voorstelt. Het doel is, dat voortaan de nova novalia niet meer zullen worden geheven; en men tracht dat doel te bereiken, door op de woorden, waarmede art. 1 der wet aanvangt: » De goederen, tot kroondomeinen door Koning Willem II » in 1848 aan den Staat teruggegeven, zijn de volgende", later te doen volgen: » waaronder echter niet begrepen is het regt op de » nova novalia." Maar indien het nu waar is, hetgeen althans door de regterlijke magt tot hiertoe schijnt te worden aangenomen, dat Koning Willem II, krachtens de bij het Belgisch tractaat *teruggegevene* goederen, *wel* had het regt op de nova novalia; en indien men daarbij dan tevens aanneemt en bepaalt, dat onder de in 1848 tot kroondomein teruggegevene goederen *niet* is begrepen het regt op de novalia: wat zal dan het gevolg zijn? Immers dat het regt op de nova novalia, als zijnde in 1848 niet teruggegeven, zal zijn gebleven in het patrimonium van Willem II, bij gevolg een deel uitmaakt zijner nalatenschap; zoodat de nova novalia dan voortaan zouden worden geheven, wel is waar niet ten behoeve der Kroon, maar ten behoeve en door de erfgenamen van Willem II! Zoo zoude dan, volgens het amendement, de tiend blijven bestaan, maar slechts de tiendheffer veranderen. En dat is toch de bedoeling niet.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** zegt hoofdzakelijk: Ik zal de verschillende bedenkingen, die tegen de door mij voorgestelde amendementen gemaakt zijn, niet één voor één opnemen, noch derzelver wederlegging beproeven. Die wederlegging is toch, naar mijne schatting, reeds gelegen in hetgeen door mij en anderen ter ondersteuning van ons gevoelen is in het midden gebragt; — en ik acht iedere herhaling, bij den buitendien langzamen gang onzer beraadslagingen, ongeoorloofd.

Alleen den laatsten geachten spreker wil ik nog een enkel woord toevoegen, om hem te doen opmerken, dat wij het omtrent de beginselen eens zijn, doch slechts in de toepassing verschillen, en dat er overwegende gronden zijn, om mijne toepassing voor de juiste te houden.

Wij zijn het toch, indien ik dien spreker wel gevat heb, daarover eens, dat geenerlei regtsbeginsel verhindert, om wanneer dezelfde partijen, tusschen wie vroeger eene overeenkomst heeft bestaan, aanleiding vinden om het onderwerp dier overeenkomst nader te regelen, bij die nadere regeling de min juiste uitdrukkingen der vroegere overeenkomst, die stof tot regtsgedingen hebben gegeven, te verduidelijken en tot volkomen klaarheid te brengen.

Wij zijn het verder daarover eens, dat op het staatsregtelijk gebied, tusschen twee staatsmagten de wet een verbindenden vorm daarstelt, ook voor zoodanige belangen die tusschen bijzondere personen, overeenkomstig de voorschriften en vormen des burgerlijken regts, geregeld worden

Ik meen eindelijk, dat de geachte spreker in geenen deele betwist, dat de bedoeling der wet van 1822 geenszins geweest is, om aan den toenmaligen Koning het regt op de nova novalia over te dragen, zoodat, wanneer slechts de overige voorwaarden tot eene zoodanige nadere regeling aanwezig waren, ook naar zijn begrip geene regten zouden worden geschonden of ingekort door de duidelijke bepaling, in mijn amendement beoogd, dat de nova novalia daaronder niet begrepen waren.

Maar wij verschillen daarover, dat, terwijl ik beweer, dat hier dezelfde staatsmagten, dezelfde personae morales, dus dezelfde partijen aanwezig zijn, dit beweren door hem wordt wedersproken, en volgehouden dat wij hier slechts de gevolgen eener geheel vrijwillige schenking hebben te regelen, van de termen dier schenking volstrekt niet mogen afwijken, en dit, uit hoofde dezelfde partijen niet aanwezig zijn, ook niet met het bedoelde regtsgevolg zouden kunnen doen.

De aaneengeschakelde geschiedenis dezer kroondomeinen, zoo als ik die bij de algemeene beraadslagingen heb gegeven, levert, mijns inziens, het volkomen bewijs op, dat èn vroeger èn vooral na het tractaat van 1842, alleen van den Koning, als persona moralis, sprake is geweest. Ik zal dus dit betoog niet herhalen; maar alleen vragen, of het voorstel van wet, zoo als het is liggende, niet de volledige wederlegging bevat van hetgeen door den geachten spreker en anderen beweerd wordt.

Immers is de hoofdstrekking van dit wets-ontwerp daarin gelegen, om aan de overeenkomst, dat is de schenking of teruggave, benevens de aanneming daarvan, die op het staatsregtelijk gebied is voltooid, zoodanige verdere uitvoering te geven, dat zij ook op het gebied des gewonen burgerlijken regts gevolgen kunne voortbrengen. Maar om dit doel te bereiken houdt men zich niet aan dezelfde uitdrukkingen, die bij den eersten afstand in 1822 gebezigd zijn; men blijft niet binnen de termen der schenking, waarbij die wet, zoo als zij luidt, wordt aangehaald; maar, erkennende dat de omschrijvingen, in 1822 gedaan, niet volkomen juist zijn, aanleiding tot misvatting en twijfel hebben gegeven, stelt men voor, die, overeenkomstig de bedoelingen der wet van 1822, te verduidelijken en te bepalen, in één woord iedere aanleiding tot verschil voor het vervolg af te snijden.

Wat bedoel ik meer bij mijn amendement? ben ik niet geheel in den zin en geest der aanhangige wet getreden? Uwe meerderheid zal beslissen.

De heer ***Donker Curtius*** zegt, dat het hier nederkomt op de vraag, of het novale tiendregt is begrepen onder de goederen, die in 1822 aan Koning Willem I zijn afgestaan? Deze vraag kan hier niet worden beantwoord; zij wordt ook door de voorgestelde amendementen niet beantwoord, want de strekking dier amendementen is alleen om voortaan de heffing van nova novalia ten behoeve van het kroondomein te beletten, om uit te maken dat dit domein het regt tot deze heffing niet heeft.

Om de zaak uit te maken, zoude men moeten maken eene interpretatie-wet, eene wet, die verklaarde wat al, wat niet in 1822 was overgedragen. Dit kan, dit mag hier niet; niet alleen omdat de wet van 1822 door de regterlijke magt is uitgelegd en toegepast, maar omdat hier sprake is van eene contractuele wet, en de Grondwet bevestigd heeft wat bij de wet van 1822 is geschied, zóó als het toen is geschied.

In 1822 werd in de daad eene verbindtenis tusschen den Koning en den Staat tot stand gebragt: de Staat gaf in betaling domeinen, de Koning nam die in betaling aan. Wat nu het voorwerp is geweest dat is gegeven, wat daar al of niet toe behoort, moet in elk geval door den regter worden uitgemaakt. Het is een onderwerp van contracts-intrepretatie en niet van wetgeving.

Maar daarenboven, men herdenke, dat er eene geheele geschiedenis nopens de zoogenaamde kroondomeinen te vervaardigen is. Zij werden geschonken aan Koning Willem I. Door dezen werden zij afgestaan aan de Algemeene Maatschappij tot begunstiging van de Volksvlijt. Van deze kwamen zij in het bezit van den Belgischen Staat. De Belgische Staat gaf ze terug aan Koning Willem II. Deze stond ze af aan den oorspronkelijken eigenaar, den Staat. Koning Willem II heeft bij de Grondwet afstand gedaan van alle de regten, die hij persoonlijk zou hebben kunnen doen gelden, van al wat hij gehad, of wat hij verkregen mogt hebben. Hij heeft afgestaan al wat in 1822 mogt zijn overgedragen, en de grondwetgever heeft dit alzoo aangenomen. De grondwetgever heeft nu vastgesteld en gewild, dat het goed, zoo als het in 1822 aan Willem I is afgestaan, met alle lusten en lasten, zou zijn kroondomein. De grondwetgever heeft die goederen, bij art. 27 der Grondwet, tot kroondomeinen verklaard. En nu mag de gewone wetgever op geenerlei wijze de hand aan dat goed slaan, omdat de dotatie grondwettig gedaan is ten behoeve van alle de troonopvolgers. De afstand heeft nu geen plaats gehad, gelijk in 1822, *bij de wet*, maar de afstand is nu geschied bij de herziening der Grondwet door den grondwetgever. Alle opvolgers op den troon der Nederlanden hebben dienvolgens een verkregen regt op al hetgeen in 1822 mogt overgegeven zijn, en dat zoo ongeschonden als vaste dotatie der Kroon is gevestigd. Het is verworven bij en steunt op art. 27 der Grondwet, in verband met de wet van 1822.

En is nu bij de wet van 1822 onder die tienden en eigendommen, die door den Staat destijds op Koning Willem I zijn overgedragen, ook begrepen het novale tiendregt, dan heeft de grondwetgever dat novale tiendregt ook verheven tot kroondomein, en dan kan noch de gewone wetgever, noch iemand anders, die inkomsten aan haren wettigen eigenaar onthouden.

Is het novale tiendregt onder den afstand van 1822 niet begrepen; dan is alle spraak daarover hier nutteloos. — De beoordeeling hiervan staat aan de regterlijke magt. Het is onjuist te

ZITTING VAN DEN 24STEN JULIJ.

zeggen, hier staan tegenover elkander dezelfde partijen als in 1822; zij kunnen haar contract wijzigen; want dit is zoo niet, omdat het goed als patrimonieel goed is gegeven, en dit is vooral zoo niet nu de zaak een onderwerp der grondwets-herziening is geweest.

De grondwetgever alleen zou nu in deze bepaling eene verandering kunnen brengen. De Hooge Raad moge tot hiertoe de geopperde vraag nog niet categorisch hebben beantwoord, toch staat het vast, dat noch Koning Willem III, noch de Kamers, kunnen terugkomen op een besluit van de constituerende staatsmagt. Derhalve zal spreker dan ook alle amendementen verwerpen, die mogten voorgedragen zijn of worden, en die ten doel mogten hebben van de grondwettelijke bepaling af te wijken. Al wat in 1822 is afgestaan moet kroondomein zijn en blijven; niets meer, maar ook niets minder; daarin kan de wetgever niets meer veranderen noch wijzigen.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** vestigt de aandacht der Vergadering op het bestaan van een besluit in den jare 1814 door den Souvereinen Vorst genomen, waarbij, zoo zijne herinnering niet dwaalt, is vastgesteld dat ten behoeve van het domein geene novale tienden meer zullen worden geheven. Dit besluit is toen aan de commissien van landbouw medegedeeld doch nimmer openbaar gemaakt. Hij heeft in der tijd door een lid der commissie van landbouw een afschrift daarvan erlangd en heeft dit, doch op dit oogenblik niet voorhanden. Het stuk kan een lid van het ministerie, met wien hij vroeger over dat onderwerp heeft gesproken, niet onbekend zijn. Hij zoude aan den bedoelden Minister meerdere bijzonderheden kunnen herinneren, die zulks gewis in deszelfs geheugen zouden terugroepen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** verklaart dat hij het amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal zal ondersteunen, ofschoon de bedenkingen daartegen ingebragt hem niet geheel ongegrond voorkomen. Hij acht zich intusschen verpligt de Kamer te doen opmerken dat die bedenkingen grootendeels vervallen, indien de Kamer de voorkeur mogt geven aan het amendement, dat hij voornemens was op art. 4 voor te dragen. Immers de spreker uit Deventer heeft beweerd dat het amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal: 1°. ingrijpt in de bevoegdheid der regterlijke magt; 2°. het doel niet zoude treffen, vermits hetgeen aan den Staat niet overgedragen wordt, het particulier eigendom van den schenker blijft. De redactie, door hem, spreker, voorgesteld voorziet in beide bezwaren. Daar wordt alleen bepaald » dat geene tienden ten behoeve van het kroondomein zullen geheven worden." Het regtspunt, of het tiendregt al dan niet aan het kroondomein toekomt, blijft dus onaangeroerd. Er wordt alleen bepaald dat de Kroon van dat regt geen genot zal hebben. Tevens laat deze redactie geene ruimte voor de inderdaad niet ongegronde bewering, dat het maken eener uitzondering in art. 1 alleen ten gevolge kan hebben dat het uitgezonderde niet onder de aan den Staat teruggegeven goederen is begrepen. Duidelijk vindt men toch hier uitgedrukt, dat geene tienden welke hier bedoeld worden, ten behoeve van het kroondomein zullen geheven worden en daar nu, behalve het kroondomein, alleen het staatsdomein regt op deze tienden kan hebben, maar daarvan door de wet van den 6den Junij 1840 is verstoken, zoo volgt hieruit ontegensprekelijk, dat *niemand* de bedoelde tienden zal heffen, en dat dus de bepaling allezins haar doel zal bereiken.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal***: Ik meen tot toelichting van mijn amendement niets meer in midden te moeten brengen, maar zal mij alleen veroorloven, aan den laatsten spreker te doen opmerken, dat het betoog, dat zijn amendement meer aannemelijk zoude zijn dan het mijne, zelfs wanneer het juist ware, geene krachtige ondersteuning van het amendement is, waarvoor hij verklaard heeft te zullen stemmen. Ik zal dat voorbeeld niet volgen, maar, wanneer de meerderheid zich niet met mijn voorstel mogt kunnen vereenigen, zonder het trekken van eenige parallel, eenvoudig voor het amendement van dien spreker stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** meent, dat, na al hetgeen in de memorie van toelichting en in de memorie van beantwoording gezegd is, en na al hetgeen door hem Minister in den loop dezer beraadslagingen reeds is aangevoerd, het niet noodig zijn zal, op dit oogenblik het vraagstuk verder op te halen. Hij zal zich bepalen met te verklaren, dat de Regering het voorgedragen amendement niet kan goedkeuren. Alleen doet de Minister nog opmerken, dat het laatste amendement, van het lid uit Arnhem, *moet* worden verworpen, op de gronden door het geachte lid uit Almelo uiteengezet, en tot handhaving van de grondwettige regten van den Troonopvolger. De grondwetgever heeft regten toegekend en verzekerd, door Willem II bedongen voor hem en zijne opvolgers op den troon der Nederlanden. Hij heeft dit gedaan met verwijzing naar de wet van 1822. Een van beide is alzoo waar: of het tiendregt is onder de eigendommen in 1822 aan Willem I overgedragen, begrepen geweest, of niet. Zoo neen, dan is deze beperking overbodig; zoo ja, dan zou dit amendement de regten van al de troonbeklimmers in Nederland krenken. Is het nu eene waarheid, dat er eene contractuele bepaling in de Grondwet is opgenomen, dan kunnen ook niet bij amendement regten worden ontnomen, die bij de Grondwet aan de troonopvolgers zijn toegekend en verzekerd.

De beraadslagingen over art. 1 en de daarop voorgedragen amendementen worden gesloten.

De heer ***Duijmaer van Twist*** geeft in overweging, eerst het amendement van den heer van Doorn in omvrage te brengen, dat wel de meest verwijderde strekking heeft. Men weet anders niet, waarheen eene stemming leiden kan.

De ***Voorzitter*** antwoordt, dat hij het amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal het eerst in omvrage meent te moeten brengen, daar, indien dat van den heer van Doorn wierd aangenomen, er dan geene mogelijkheid meer zou bestaan, het amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal aan de goedkeuring der Vergadering te onderwerpen, daar het alsdan van zelf zou komen te vervallen. Het is de eenige weg, die met goed gevolg kan worden ingeslagen.

Het *eerst* wordt in omvrage gebragt het *amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal*. Het wordt *verworpen* met 44 tegen 17 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Costerus, Hengst, van der Heijde, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Dommer van Poldersveldt, Heemskerk, Jespers, Zijlker, Bots, Dullert, Wichers, van Nispen van Sevenaer, de Man, Meeussen en van der Linden.

Tegen hebben gestemd de heeren: Fokker, van Eck, de Moraaz, van Walchren, Sloet tot Oldhuis, Mutsaers, Donker Curtius, Schooneveld, van Hall, van Heloma, van Rijckevorsel, Dirks, Schiffer, Slicher van Domburg, Lambrechts, van Heiden Reinestein, Leclercq, Wintgens, van Doorn, Albarda, Anemaet, Luijben, Verweij Mejan, Storm van 's Gravesande, van Voorst, Thorbecke, Godefroi, Smit, de Villers de Pité, Wijnaendts, Boxman, van Naamen, de Lom de Berg, de Monchy, van Hasselt, Borret, Scheltinga Winterberg, Westerhoff, Groen van Prinsterer, Bachiene, Lotsy, Duijmaer van Twist, Boreel van Hogelanden, van Randwijck en de Voorzitter.

Het *tweede* wordt in omvraag gebragt *het amendement van den heer van Doorn*. Het wordt *verworpen* met 32 tegen 29 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Reinders, Jespers, van Doorn, Albarda, Zijlker, Luijben, Verweij Mejan, Thorbecke, Wijnaendts, de Monchy, van Hasselt, Dullert, Scheltinga Winterberg, Slicher van Domburg, Westerhoff, Groen van Prinsterer, Bachiene, de Man, Meeussen, Duijmaer van Twist, van der Linden, Fokker, van Eck, de Moraaz, Donker Curtius, Schooneveld, van Rijckevorsel, van der Heijde en van Zuijlen van Nyevelt.

Eindelijk, ten *derde*, wordt in omvraag gebragt het geheele *eerste artikel* van het ontwerp, dat *aangenomen* is met 46 tegen 15 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Man, van der Linden, van Eck, van Walchren, van Hall, van der Heijde, van Zuijlen van Nyevelt, Reinders, Dommer van Poldersveldt, Heemskerk, van Doorn, Thorbecke, Wijnaendts, Dullert en Westerhoff.

De heer ***van Doorn*** vraagt, nadat de uitslag der stemming bekend gemaakt is, het woord, en verklaart, dat hij alsnu meent te moeten intrekken het tweede door hem voorgedragen amendement, dat ten doel had, een nieuw artikel achter het 1ste te voegen.

De voortzetting der beraadslagingen wordt bepaald op den volgenden morgen ten elf ure en de vergadering alsnu gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 25 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 60 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ontvangen eene Koninklijke boodschap van den 24sten dezer, ten geleide van een ontwerp van wet, strekkende tot bekrachtiging eener den 2/3 dezer maand tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst. — Dat ontwerp, met de daartoe behoorende stukken, zal worden gedrukt en rondgedeeld en ter overweging verzonden aan de afdeelingen.

Is ingekomen eene missive van den Minister van Finantien, van 21 Julij, waarbij wordt toegezonden de ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten rekening van ontvang en uitgaaf, betrekkelijk de raming van kosten voor de Algemeene Lands-Drukkerij over 1847, vastgesteld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* no. 32).

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en die rekening in handen te stellen eener commissie van vijf leden, om deswege aan de Kamer verslag te doen. Die commissie bestaat uit de heeren: Storm van 's Gravesande, Dullert, Dommer van Poldersveldt, Poortman en de Moraaz.

Zijne Excellentie de Minister van Kolonien heeft het woord verzocht, tot het doen eener mededeeling. De Voorzitter stelt hem mitsdien daartoe in de gelegenheid.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** zegt daarop het volgende:

MIJNE HEEREN!

De Indische brieven, dezen morgen ontvangen, behelzen twee belangrijke berigten, welke ik mij haast u mede te deelen, overtuigd van uw aller belangstelling in deze onze bezittingen.

Het eerste is, dat de tijding van het overlijden van wijlen Koning Willem II op Java met diepe smart is vernomen, waarvan door algemeene deelneming aan den Gouverneur-Generaal is gebleken, en dat de troonsbeklimming van Koning Willem III aldaar met de meeste plegtigheid is afgekondigd.

Het tweede is, dat de zege onzer wapenen te Djagaraga een beslissenden invloed heeft gehad op de onderwerping van Balie.

De berigten van den generaal Michiels, opperbevelhebber der expeditie die zulke belangrijke resultaten heeft opgeleverd, komen in substantie hierop neder;

Na de verovering van Djagaraga heeft de bevolking van Boliling zich aan het Nederlandsche gezag onderworpen, den weêrspannigen vorst verjaagd, en zich voorloopig gesteld onder de leiding van een door haar zelve gekozen bestuur.

Het landschap Djembrana, gelegen aan den westhoek van Balie tegenover de Javasche kust, is mede in onderwerping gekomen en verlangt van ons eenen nieuwen vorst.

Die van Banglie, onder de vijanden van Boliling behoorende, is weder in het bezit gesteld van het landschap Batoer, hetwelk hem vroeger door Boliling was ontnomen.

Door dezen Vorst is men almede onderrigt geworden, dat eenige dorpen van Karang-Assam zich aan hem onderworpen hebben.

De generaal Michiels is, na eenige politieke regelingen in het Bolilingsche, met de onder zijne bevelen staande magt tegen Karang-Assam opgerukt; Padang-Cove, eene belangrijke positie aan de oostkust van Balie, werd bezet en tot hoofdkwartier gekozen; de bevolking en hoofden werden zeer tot onderwerping geneigd bevonden, en vele dezer laatste zijn dit ook persoonlijk komen betuigen. — Ook is gebruik gemaakt van het aanbod der Vorsten van Selaparang (Lombok) om hulptroepen te leveren; en het gevolg van dit alles is geweest, dat de Vorst van Karang-Assam door die hulptroepen en een gedeelte zijner eigene onderdanen is aangevallen en om het leven gebragt, en dat de Vorst van Boliling, zoomede de voorname aanvuurder van den oorlog, Goesti Djilantiek, de vlugt naar het gebergte hebben genomen; terwijl zij door de bevolking geheel zijn verlaten, die van alle zijden in onderwerping komt en vele wapenen inlevert, welke bij de vorige expeditie in hare handen waren gevallen.

Men mag dus thans de verwachting koesteren, dat de volgende landmail ons de finale en gunstige beslechting der Baliesche quaestie zal melden.

De ***Voorzitter*** stelt voor de gedane mededeeling aan te nemen voor kennisgeving, en die te doen drukken en aan de leden rond te deelen.

De heer ***van Ryckevorsel*** vraagt daarop het woord en zegt: Ik heb het woord gevraagd ten einde de tijding die wij zoo even gehoord hebben, de zeer verblijdende boodschap van den Minister van Kolonien niet voor kennisgeving zou worden aangenomen, zonder dat ten minste één onzer daarover niet slechts zijne innige vreugde, maar tevens zijne dankbaarheid aan het Indische leger zoude betuigen. Het vaderland is ongetwijfeld aan den moed en de dapperheid, door dat leger betoond, veel verschuldigd. Het innemen van Djagaraga is een der schoonste wapenfeiten die de geschiedenis zal vermelden. Dertig duizend man hadden twee jaren gearbeid, ten einde die plaats te versterken en onneembaar te maken. Vijf en twintig duizend man verdedigden die sterkte, en in weinige uren werd zij door de dapperheid van een betrekkelijk kleinen troep manmoediglijk ingenomen, en alzoo heeft men den roem van den Nederlandschen naam aldaar gehandhaafd. Ik betuig met geheel mijne ziel niet alleen mijne bewondering, maar mijne dankbaarheid aan dat roemwaardig leger.

De heer ***Wintgens***: Ik geloof, Mijne Heeren, dat het uiten van de dankbaarheid jegens het Indische leger gevoegelijk kan uitgaan van de gansche Vergadering. Ik meen dat die dankbaarheid niet alleen aan het leger maar ook aan de zeemagt moet betuigd worden. Ik wenschte dus voor te stellen dat, namens de Kamer, hulde zal worden gebragt aan de dapperheid van het Indische leger en de zeemagt, die zoo krachtdadig hebben geijverd tot het welslagen der expeditie tegen Balie.

De ***Voorzitter*** stelt mitsdien voor, den dank der Vergadering te betuigen voor de diensten door de land- en zeemagt bewezen, in den strijd tegen Balie ondernomen en bij de overwinning daar behaald.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Aan de orde van den dag is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp van wet, *houdende voorziening omtrent de kroondomeinen.*

Artt. 2 *en* 3 worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 4, waaromtrent de ***Voorzitter*** herinnert, dat door den heer *Duijmaer van Twist* een amendement is voorgesteld, hetwelk gedrukt aan de leden is rondgedeeld en aldus luidt:

» In de 3de zinsnede, na de woorden: *door Ons*, in te voegen: *bij besluit.*"

De heer ***Duijmaer van Twist***: Ik kan met weinige woorden het doel en de strekking van mijn amendement opgeven. Ze zijn tweeledig: 1°, om te verkrijgen eenvormigheid in de wet. In de volgende zinsnede van dit artikel wordt bepaald, dat de aldaar bedoelde overeenkomsten *bij besluit* zullen worden bekrachtigd; in het volgende artikel wordt bepaald, dat de instructien van den administrateur *bij besluit* zullen worden vastgesteld, daarom meen ik, dat ook hier uitgedrukt behoort te worden, dat de voet waarop en de prijs waarvoor de afkoop der tienden zal worden toegelaten, *bij besluit* zal worden bepaald. En hierdoor zal dan tevens worden afgesneden de *mogelijke* redenering, dat, vermits elders uitdrukkelijk van *besluit* wordt gesproken, terwijl daarvan hier niet wordt gewaagd, hier iets anders dan een gewoon besluit zoude bedoeld zijn.

2°. Wenschte ik, door bijvoeging der voorgestelde woorden, ook deze besluiten uitdrukkelijk te betrekken onder diegene, waaromtrent ik de vrijheid zal nemen bij art. 5 voor te stellen, dat zij in het *Staatsblad* zullen worden geplaatst.

Daar dit amendement genoegzame ondersteuning vindt, wordt het verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer ***van Doorn*** herinnert, dat reeds bij het eerste onderzoek van dit wets-ontwerp, is te kennen gegeven, » dat men de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) aangehaald wilde zien, ten einde er steeds gelijke maatstaf voor den afkoop van tienden tot het kroondomein behoorende, als voor den afkoop der tienden van het staatsdomein, aangenomen zal worden."

Uit het algemeen verslag over dit wets-ontwerp blijkt, dat men op het voldoen aan dien wensch heeft blijven aandringen, en dat men er evenzeer hooge waarde aan hecht om een einde te maken aan de onzekerheid in hoe verre de *nova novalia* kunnen begrepen zijn onder de tienden welke bij de wet van 26 Augustus 1822 zijn afgestaan. Wanneer men hier opklom tot de oorspronkelijke bedoeling; wanneer men zich herinnerde dat die wet eenigljk strekte om aan Koning Willem I, uit daarvoor af te stane domeinen, een zuiver jaarlijksch inkomen van vijf tonnen gouds te

verzekeren, dan kon men zich niet voorstellen, dat in dien afstand zoodanige veelomvattende, eerst in eene verwijderde toekomst geldig wordende regten begrepen waren geweest, als uit de heffing van nova novalia over geheele, uitgestrekte, nog geenszins overal bebouwde provincien te eeniger tijd konden en moesten voortspruiten, en men meende dan ook dat thans de gelegenheid moest worden aangegrepen, om eens en voor altijd de bron te stoppen van moeijelijke regtsgedingen, die, welke ook de uitslag mogt wezen, altijd wrevel zouden opwekken en welligt niemand meer benadeelen dan de Kroon zelve.

Als een geschikt middel daartoe had men in de afdeelingen in beraad gegeven om de bepalingen van art. 6 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17), thans, nu de goederen waarover de wet handelt, weder staatsdomeinen zijn geworden, ook op die goederen van toepassing te verklaren; doch de Regering heeft zich met dat denkbeeld niet kunnen vereenigen en hieromtrent eenvoudig geantwoord, dat ingeval met betrekking tot de tienden te eeniger tijd geschil ontstaat, de beslissing daarover aan de regterlijke magt moet worden overgelaten. Men was daarmede zoo weinig voldaan, dat men in § 3 van het algemeen verslag hierop is teruggekomen en deswege het volgende heeft gezegd: » Uitgaande van het reeds » aangeduide, door niemand betwiste denkbeeld, dat de ontgin» ning van woeste gronden hier te lande niet te zeer kan worden » aangemoedigd, heeft men zich te leur gesteld gezien door het» geen de Regering met opzigt tot de toepasselijkheid van art. 6 » der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) op de tot de » kroondomeinen behoorende tienden heeft geantwoord. Zoo het » slechts eenigermate twijfelachtig kon zijn, of het kroondomein » in dit opzigt wel met het rijksdomein geheel en al *op ééne lijn* » staat, behoort dit vraagstuk te dezer gelegenheid in den zin der » volkomene gelijkstelling te worden uitgemaakt." Het is van veel gewigt, dat alle onzekerheid nopens de toepasselijkheid dier beide wetten ophoude. Spreker meent ten ernstigste daarop te moeten aandringen en verlangt alsnog, dat het aanhangig ontwerp op de eene of andere wijze ten dezen aanzien worde aangevuld. Door niemand kan toch genoegen genomen worden met hetgeen de Regering daarop heeft geantwoord. Er moet geen twijfel overblijven over de vraag wat al, wat niet in de overdragt van 1822 is begrepen geweest en ten minste naar een middel worden uitgezien om de ongelegenheden te voorkomen welke daaruit kunnen voortspruiten. Zoowel het algemeen belang, als dat der Kroon vordert zulks. Het schijnt hem toe, dat art. 27 der Grondwet het heeft uitgemaakt, dat de kroondomeinen wat den eigendom aangaat, behooren aan den Staat. De belemmering welke aan de vruchten dier domeinen wordt gegeven, kan geene andere of meerdere regten doen geboren worden, dan de eigenaar zelf zoude kunnen laten gelden, en hij oordeelt overzulks dat op het kroondomein van toepassing moeten zijn de beperkingen, welke in het uitoefenen van regten voor het staatsdomein zijn daargesteld. Van de kroondomeinen moeten dezelfde en] geene andere of meerdere vruchten kunnen worden genoten, dan van die van den Staat. Spreker gelooft, dat de bepalingen, die hij voordraagt, geschikt zijn om alle geschillen dienaangaande in het vervolg te voorkomen. Het is uit dien hoofde, dat hij zijn amendement aan de schatting der Vergadering onderwerpt. Indien echter het amendement, dat gisteren door den heer van Zuijlen van Nyevelt is toegezegd, mogt worden aangeboden, en vroeger dan het zijne in omvraag gebragt, dan zal hij het aannemen, omdat ook op die wijze zal worden verkregen hetgeen hij hoofdzakelijk beoogt. Er bestaat eenig verschil tusschen de beide amendementen, en spreker doet opmerken dat het zijne geen wijdere strekking heeft, dan om te verklaren dat het kroondomein, voor zooveel de tienden betreft, op ééne lijn zal zijn geplaatst met het staatsdomein. Zijn voorstel strekt om art. 4 zoodanig te wijzigen, dat alinea 3 van dat artikel worde gelezen als volgt: » De afkoop van tienden wordt voortdurend toegelaten op den voet en voor denzelfden prijs als uit kracht van art. 3 der wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) zal zijn of worden vastgesteld voor de staatsdomeinen, en zullen de bepalingen der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17), op het regt van tiendheffing, tot het kroondomein behoorende, van toepassing wezen."

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** draagt thans een amendement voor, strekkende om art. 4, 2de alinea, te lezen als volgt:

» De wetten op de onteigeningen ten algemeenen nutte en de » bepalingen omtrent den afkoop en de aflossing van tienden, » krachtens de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39), of » bij eene latere wet vast te stellen, zullen op de kroondomeinen » toepasselijk zijn.

» Geene tienden zullen immer ten behoeve van het kroon» domein worden geheven van de na de uitvaardiging dezer » wet ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden, in artt. 2, » 9 en 10 der wet van 6 Julij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) nader » omschreven."

En wijders, om de 3de alinea van het artikel te doen vervallen.

Overgaande tot de ontwikkeling van dit amendement, zegt de spreker, dat toen voor weinige dagen met eene overgroote meerderheid werd besloten, een adres betreffende de afkoopbaarstelling der tienden bij afschrift te verzenden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, hij en velen met hem daarin een bewijs meenden te zien van de belangstelling der Kamer in dit onderwerp, van hare zucht om maatregelen te ondersteunen die, met billijke inachtneming van wederzijdsche regten en belangen, den landbouw van een drukkenden last zouden kunnen bevrijden. Zoo dienaangaande eenige twijfel had kunnen overblijven, de bloote inzage van het verslag der rapporteurs betreffende het in behandeling zijnde ontwerp zou voldoende zijn om alle onzekerheid weg te nemen. De spreker beroept zich op de aanhalingen uit dat verslag, door den vorigen redenaar voorgelezen waaruit blijkt hoe krachtig te dezer gelegenheid de noodzakelijkheid is aangedrongen van algemeene wettelijke voorschriften tot opruiming der tienden. Doch hierbij bepaalt zich het verslag niet; want na de noodzakelijkheid te hebben betoogd van algemeene voorschriften, behandelt het de vraag, hoe, met het oog op dergelijke algemeene voorschriften, ten opzigte van de tienden aan het kroondomein toebehoorende moet worden gehandeld? Het antwoord lost zich op in de drie volgende punten:

1°. dat later vast te stellen algemeene bepalingen opzigtens de tienden, ook op die van het kroondomein toepasselijk zullen zijn;

2°. dat door de aanhaling van de wet van 29 Augustus 1848 duidelijk mogt blijken dat geen tweederlei maatstaf van afkoop voor tienden, onder het staats- en onder het kroondomein behoorende, zal kunnen bepaald worden;

3°. dat de gunstige bepaling van art. 6 der wet van 6 Junij 1840 ook op het kroondomein toepasselijk mogt worden gemaakt.

Voorzeker heeft ieder, wien het onderwerp der tienden ter harte gaat, met levendige belangstelling dat gedeelte van het verslag gelezen; want ofschoon de hoofdzaak, de afschaffing der tienden, te dezer gelegenheid niet kan worden bereikt, zoo kan men echter daartoe eenigermate den weg bereiden: men kan zwarigheden, die zich later zouden voordoen, reeds nu, althans gedeeltelijk, vereffenen. In elk geval dient men geen nieuwe bezwaren te scheppen, waartoe art. 4 dezer wet, indien het onveranderd mogt blijven, maar al te zeer aanleiding zoude geven.

Intusschen is het antwoord door de Regering op deze bedenkingen gegeven, verre van bemoedigend. Dat antwoord getuigt van een zekeren onwil, die, bij gebreke van goede redenen, zich met uitvlugten behelpt. Het is een antwoord dat niet *op* maar *neven* de gedane vragen slaat. Dit blijkt duidelijk uit hetgeen opgeteekend staat bladz. 6 van de memorie van beantwoording:

» Op den regel der onvervreemdbaarheid van de kroondo» meinen wordt deze afkoop der tienden als uitzondering toege» laten.

» *Daartoe wordt geene wet gevorderd* en daardoor de afkoop zoo » gemakkelijk mogelijk gemaakt."

Hiermede acht de Regering wederlegd te hebben de betoogde noodzakelijkheid, dat de toepasselijkheid van later vast te stellen algemeene voorschriften op de tienden van het kroondomein uit den inhoud dezer wet mogt blijken. *Voor den afkoop der tienden van het kroondomein*, zegt de Regering, wordt geene wet gevorderd. Maar dat is ook door niemand beweerd. Steeds is er gesproken van eene *algemeene*, nergens van eene *speciale* wet, en zoolang die algemeene wet niet bestaat zal men zich wel met den afkoop uit den vrijen wil des Konings voortvloeijende, tevreden moeten stellen. Maar later, wanneer de wet de regelen der afkoopbaarheid in 't algemeen zal hebben vastgesteld, wil men geen voorwendsel geven aan de bewering, dat de tienden van het kroondomein daarvan uitgezonderd zouden zijn; en juist zoodanig voorwendsel zou uit de 3de alinea van art. 4 zijn af te leiden.

Wat de aanhaling betreft van de wet van 29 Augustus 1848, bezigt de Regering al wederom eene zonderlinge uitvlugt. » De » woorden: » » op den voet en voor den prijs nader door Ons te » » bepalen"" zegt zij » » zijn overgenomen uit art. 3 der wet van » 29 Augustus 1848." Men zou bijkans moeten vragen: is dit antwoord in goeden ernst gegeven? Vloeit het uit het bezigen derzelfde uitdrukkingen voort, dat de maatstaf hier te bepalen dezelfde zal wezen als die welke in de wet van 29 Augustus bedoeld wordt? Voorzeker neen. Ook hier is er derhalve wederom noodzakelijkheid de wet aan te vullen.

Wat ik hier zeg, Mijne Heeren, is, naar ik vertrouw, in den geest van de overgroote meerderheid der Kamer. Schier algemeen heeft men zich, blijkens het algemeen verslag, door de oplossing der Regering onbevredigd verklaard, en wanneer ik door het eerste gedeelte van mijn amendement datgene tracht te bereiken

wat zoo algemeen en zoo herhaaldelijk als wenschelijk is erkend, meen ik werkelijk op ruime ondersteuning te mogen rekenen. — Twee bijzonderheden intusschen vorderen nog eenige ontwikkeling. Het amendement spreekt niet slechts van *afkoop*, maar ook van *aflossing* van tienden. Het is door alle staathuishoudkundigen schier eenparig erkend, dat de bloote bevoegdheid tot afkoop, den tiendpligtige verleend, geen genoegzamen waarborg aanbiedt tot de zoo gewenschte opruiming der tienden, maar veeleer de verwisseling van deze in *vaste*, *afkoopbare* grondrenten, berekend naar de gemiddelde opbrengst van een zeker aantal jaren. Het is allernoodzakelijkst zich daartoe de gelegenheid voor te behouden en de redactie van het artikel zoodanig in te rigten dat zij alles omvat. Het moet later niet kunnen worden beweerd dat alleen bepalingen betreffende den *afkoop*, en geene andere, hier zijn bedoeld. — De tweede bijzonderheid is de weglating van alinea 3 van het oorspronkelijk artikel. Zoodra het vaststaat dat de tienden van het kroondomein onderworpen zullen zijn aan de verordeningen hetzij krachtens de wet van 29 Augustus 1848, hetzij door eene latere wet vast te stellen, bevat deze 3de alinea niet anders dan eene nuttelooze herhaling van het reeds bepaalde; die alinea moest derhalve vervallen.

Na aldus het eerste gedeelte van het amendement te hebben toegelicht, gaat de spreker over tot het tweede gedeelte, en zegt, ook hier zich te durven vleijen met de ondersteuning der Kamer, naardien blijkens èn het voorloopig èn het algemeen verslag, men vrij eenstemmig het gevoelen is toegedaan, dat hem tot het voorstellen dezer bepaling heeft geleid, een gevoelen dat men als 't ware zamengetrokken vindt op bladz. 3 van het verslag, in deze woorden: » Men veronderstelt, dat in elk geval de » gunstige bepalingen van art. 6 der wet van 6 Junij 1840 » (*Staatsblad* n°. 17), thans, nu de goederen, waarover de wet » handelt, wederom staatsdomeinen zijn geworden, op die goe» deren van toepassing zullen zijn." En later in het algemeen verslag, ter gelegenheid dat er over de toepasselijkheid van het meergemelde art. 6 der wet van 1840 gesproken wordt: » Zoo » het slechts eenigermate twijfelachtig kan zijn of het kroondomein » in dit opzigt wel met het rijksdomein geheel en al op één lijn » staat, behoort dit vraagstuk te dezer gelegenheid in den zin der » volkomene gelijkstelling te worden uitgemaakt."

Toen in de beraadslaging van gisteren dat punt, naar sprekers inzien, eenigzins ontijdig ter sprake gebragt was, heeft de rede des Ministers van Binnenlandsche Zaken hem de gronden doen kennen waarop de Regering meent zich tegen eene dergelijke bepaling te moeten verzetten. De spreker verheugt zich hierover, want, na gezette overweging komen hem die gronden geenszins zoo afdoende voor als de Minister het wilde doen voorkomen. Sprekende van het regt der Kroon tot het heffen van novale tienden, heeft de Minister een dilemma gesteld, nagenoeg in deze woorden: het regt bestaat of bestaat niet. Bestaat het niet dan is de bepaling overbodig, bestaat het wel dan is zij ongeoorloofd. Ik wil hier, zegt de spreker, trachten den Minister op den voet te volgen en dan zij het mij al dadelijk vergund te betwijfelen of de eerste gevolgtrekking juist is. Indien het regt niet bestaat, is de bepaling overbodig. Waarom? Is alles *overbodig* wat strikt genomen gemist zou kunnen worden? Zou men, indien men besloot alle zoodanige overbodige bepalingen uit onze wetten te ligten, aan de duidelijkheid der wetgeving en aan de zekerheid van het regt zeer bevorderlijk zijn? Maar er is nog meer. Gesteld men is in deze Kamer overtuigd dat het regt niet bestaat, kan men dan uit deze overtuiging alleen eene genoegzame reden afleiden tegen de noodzakelijkheid eener stellige bepaling? Kan men dit doen, op hetzelfde oogenblik waarin ons duidelijk blijkt van het voornemen der Regering om de wet in een anderen zin op te vatten, terwijl wij de arresten voor ons hebben liggen waardoor die opvatting wordt bevestigd. Maar dan werpt gij u op, zegt men ons, als uitleggers der wet; dan maakt gij inbreuk op de natuurlijke bevoegdheid der regterlijke magt. Hoe! indien wij, als wetgever, eene bron van regtsgedingen stoppen, zouden wij inbreuk maken op het regterlijk gezag? Die leer is mij vreemd; zij is bovendien, in het onderwerpelijk geval, onwaar. De gewezen arresten blijven in volle kracht. De tienden, door die arresten aan het kroondomein toegewezen, blijven daaraan verzekerd, want het amendement betreft alleen die tienden welke *na* de uitvaardiging dezer wet zullen ontstaan. Maar wanneer wij de overtuiging bezitten, dat verkeerde of onvolledige wets-bepalingen tot eene onbillijke jurisprudentie hebben aanleiding gegeven, dan is het ons regt, onze pligt, die bepalingen te wijzigen of aan te vullen. Het is ons regt, onze pligt te beletten dat hetgeen in strijd met de bedoeling des vroegeren wetgevers geschiedde, thans andermaal, in strijd met *onze* zoo duidelijk uitgedrukte bedoeling, plaats vinde. Waar zou het heen, indien de wetgever ondergeschikt was aan den regter, in dier voege dat het hem niet vrij zoude staan, door de wijziging der wet, voor het vervolg een billijker regt in het leven te roepen? Hoe menigmaal zijn ons niet reeds wetten voorgelegd met het uitsluitend doel om de nadeelige gevolgen, die men van regterlijke beslissingen had ondervonden of vreesde, te lenigen of voor te komen? En ook dan, wanneer men deze wet uit een ander oogpunt beschouwt en haar deelachtig wil maken aan den aard eener overeenkomst, blijft de niet wederlegde redenering van een spreker die gisteren het woord voerde in volle kracht, dat de partijen hier andermaal tegenover elkander staande, het hun vrijstaat mutuo consensu de vroegere overeenkomst te verduidelijken of aan te vullen.

Maar gesteld het regt bestaat; dan is, zegt de minister, deze bepaling ongeoorloofd. De spreker uit Almelo ging nog verder en gewaagde van eene berooving der Kroon. Ik moet dit tegenspreken. Indien het regt bestaat, indien het regt door deze wet komt te vervallen dan ligt hierin geene berooving der Kroon maar eene opoffering voor den Staat. Het is slechts noodig zich den waren staat van zaken voor oogen te stellen om hiervan overtuigd te zijn. Het inkomen der Kroon, waarover wij thans beraadslagen en dat bij elke troonsbeklimming op nieuw geregeld moet worden, zal gedeeltelijk uit de inkomsten der kroondomeinen, gedeeltelijk uit de schatkist worden voldaan. Nu is het echter zeker dat de wetgever zich bij elke regeling van dat inkomen een zeker cijfer moet voor oogen stellen. Van hier dat de som, uit de schatkist te voldoen, grooter of kleiner is, naar mate de inkomsten der domeinen geringer of aanzienlijker zijn. In het onderwerpelijke geval wenscht men één millioen in het geheel aan de Kroon toe te leggen, en naardien de inkomsten der domeinen gemiddeld 4 tonnen gouds kunnen geschat worden te bedragen, stelt men ons voor het cijfer tot aanvulling op f 600,000 te bepalen. Maar die 4 tonnen gouds zijn berekend naar de tot dusverre genotene inkomsten. Geene tienden die nog moeten ontstaan zijn daaronder begrepen. Wil men deze er onder begrijpen, gelooft men dat het voordeel daaruit te genieten, aanzienlijk zou kunnen zijn, dan is hierin een zeer billijke grond gelegen, misschien om reeds dadelijk, maar zeker om bij eene volgende gelegenheid, het cijfer van f 600,000 in te korten. De schatkist, niet de Kroon, zou daaruit voordeel genieten. Intusschen wordt juist *dit* en niets anders door het amendement uitgesloten. De Staat, die reeds in 1840 eene opoffering ten behoeve des landbouws deed, zal hier andermaal zich eene opoffering getroosten. Doch, en dit voeg ik er terstond bij: de opoffering is niet groot; het is hier inderdaad, *faire le généreux à bon marché*. Zoolang het novale tiendregt bestaat, wordt er noch ontgonnen, noch drooggemaakt, noch ingedijkt. Deze en geene andere is de reden der vrijstelling die men in 1840 meende te moeten verleenen. Er worden van de bedoelde gronden geene tienden geheven juist omdat zij tiendpligtig zijn. Wat beteekent dus de opoffering, of zoo men wil de *berooving*, die hier zoude plaats hebben? Wat beteekent een regt, dat niet dan onder zekere voorwaarden kan uitgeoefend worden, maar dat zelf een onoverkomelijken hinderpaal oplevert tot de verwezenlijking dier voorwaarden? Dit is niet te veel gezegd. Gij hebt het van den spreker uit Arnhem gehoord, hoe in de provincie waaruit hij en ik zijn afgevaardigd, dat novale tiendregt met een looden arm op alle ontwikkeling en verbetering drukt, hoe de landeigenaren, met dit zwaard van Damocles bedreigd, tot onbewegelijkheid gedoemd zijn, ja hoe reeds aangevangen ontginningen worden gestaakt en de gronden tot hunnen voormaligen woesten toestand allengs terugkeeren. Alles ten gevolge van het regt dat hier door de Regering in bescherming wordt genomen. En men zou huiveren de gelegenheid aan te grijpen om uit dien ondragelijken toestand te geraken, men zou den landbouw voortdurend onder dien druk laten zuchten! Men zou het odieuse regt om anderen te benadeelen zonder zich zelven eenig voordeel te verschaffen op het kroondomein doen kleven; men zou de regtmatige klagten, de verwenschingen waartoe dit regt dagelijks aanleiding geeft, op de Kroon, op het Hoofd van den Staat willen doen nederkomen!

Doch het is bovendien, geloof ik, niet moeijelijk te betoogen dat het regt *niet* bestaat. Ik beroep mij op de zoo juiste omschrijving gisteren door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven van hetgeen men eigenlijk door kroondomeinen heeft te verstaan. Kroondomeinen, zeide de Minister, zijn domeinen van den Staat verbonden voor de Kroon. Ik maak gaarne deze definitie tot de mijne en voeg er bij: de voormalige particuliere domeinen van Koning Willem II zijn kroondomeinen geworden door de afkondiging der grondwettige bepaling welke de teruggave als een voldongen feit voorstelt. Er is hier geen sprake van hetgeen zijn moet, maar van hetgeen *is*. Er *zijn* thans kroondomeinen of domeinen van den Staat verbonden voor de Kroon, en nu vraag ik: hoe zouden die kroondomeinen van het oogenblik af dat zij als zoodanig door den Staat zijn overgenomen, niet onderworpen zijn aan dezelfde bepalingen die de staatsdomeinen beheerschen? Hoe kan de Staat aan de Kroon *uitkeeren* wat hij naar de wet van 1840 niet bevoegd is te *heffen*. Door het overnemen der voormalige particuliere domeinen, als kroondomeinen, heeft de Staat zich

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 25STEN JULIJ.

stilzwijgend verbonden al de inkomsten daarvan aan de Kroon uit te keeren, doch alléén die inkomsten die hij *vermag* uit te keeren, en hieronder zijn geen novale tienden begrepen, omdat de Staat niet bevoegd is die te *heffen*. Ik weet inderdaad niet wat men daartegen zoude overstellen.

Mij heeft ook zeer getroffen wat ik gisteren van een redenaar uit Gelderland vernam, dat reeds bij een besluit van October 1814 de heffing van novale tienden aan het staatsdomein zoude zijn verboden. Ik heb vruchteloos getracht van dit besluit inzage te hebben; doch naar mij wordt verzekerd moet daarin werkelijk eene zoodanige bepaling voorkomen. Kan men nu onderstellen dat de wetgever, toen hij in 1822 de domeinen aan den Koning overdroeg, van den inhoud van dat besluit onkundig is geweest? Voorzeker neen, maar in elk geval kan men aannemen dat de Vorstelijke Begiftigde zijn besluit heeft gekend en dus niet dan onder voorbehoud de domeinen heeft kunnen aanvaarden. Welligt werpt men mij tegen, dat het hier een onderwerp van wetgeving gold, dat de Koning onbevoegd was een dergelijk besluit te nemen. Maar weet men dan niet dat nergens in Nederland eene enkele tiend wordt geheven dan alleen uit krachte van een Koninklijk besluit, het besluit namelijk van 22 October 1814, waardoor het keizerlijk decreet van 22 Januarij 1813, houdende de afschaffing der tienden en de vervanging daarvan door grondrenten, buiten werking wordt gesteld? Indien men dus aan een Koninklijk besluit genoegzame kracht toekent om tienden te *herstellen*, waarom ook niet om het heffen van tienden te verbieden?

Zijn er nu nog die beweren, dat ook dit amendement geen doel zal treffen; is het denkbaar dat zich tusschen de Kroon en den Staat een derde kwam indringen, ten einde het genot te vindiceren der tienden welke beide eerstgemelde onbevoegd zijn te heffen: welnu, dan moet het antwoord gelden door de Regering gegeven, dan komt de verwijzing te pas naar de regterlijke magt, ter handhaving niet slechts van de letter maar ook van den geest der wet. Ik althans zal op dit terrein de regterlijke uitspraak met gerustheid afwachten; met meerdere gerustheid voorzeker dan op het gebied waarop de Regering ons wil plaatsen door alles in het onzekere te laten. Het is de pligt der wetgeving zooveel mogelijk door duidelijkheid en volledigheid de oorzaken tot geschillen voor te komen. Daartoe strekt het amendement door mij voorgesteld. De Kamer beslisse of zij tot zoodanig doel wil medewerken, dan wel door de verwerping van deze bepaling de milde bron van reeds zoo vele twisten en klagten ruimer dan ooit doen vloeijen.

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De heer ***Wintgens*** beschouwt de beide amendementen als overtollig, daar de domeinen door de teruggave in eigendom aan den Staat rijksdomeinen geworden zijn; zoodat alle bepalingen, die betrekkelijk de staatsdomeinen bestaan, ook op de kroondomeinen toepasselijk zijn geworden. Ten einde allen twijfel weg te nemen, zou hij zich welligt met het amendement van den heer van Doorn kunnen vereenigen, waarbij die gelijkheid eenvoudig wordt uitgesproken. Dit is echter het geval niet met het amendement van den heer van Zuijlen van Nyevelt, dat eene te uitgebreide strekking heeft. Daarbij toch wordt niet eenvoudig naar die wetten verwezen, maar eene afzonderlijke, op zich zelve staande bepaling gemaakt, waarbij niet op het oog gehouden is art. 11 § 1 der wet van 6 Junij 1840, hetwelk bepaalt, dat, voor zooverre 's Rijks domein regt heeft op novale tienden van de in artt. 9 en 10 vermelde gronden, wegens die in art. 9 bedoeld gelijke vrijstelling zal worden genoten als bij art. 6 voor de ontgonnen woeste gronden is verleend, en ten opzigte van de bij art. 10 bedoelde landen de heffing niet zal geschieden dan na verloop van twintig jaren, in te gaan op den tijd daarbij vastgesteld. Dit laatste is in het voorgesteld amendement niet in het oog gehouden en in dit opzigt is dus van de regtens bestaande gelijkheid afgeweken. Spreker acht zich bezwaard een amendement aan te nemen, volgens hetwelk zoodanig verschil zou worden daargesteld tusschen de staats- en kroondomeinen. Het amendement van den heer van Doorn komt hem uit dien hoofde aannemelijker voor, dan dat van den heer van Zuijlen van Nyevelt.

De heer ***Bachiene*** verklaart zich in het algemeen voor het beginsel van de afkoopbaarstelling der tienden en het min wenschelijke van de heffing der *nova novalia*, doch verklaart zich tegen elk amendement op dit wets-ontwerp voorgesteld, omdat de Kroon meer regtstreeks daarbij is betrokken en hij *deze gelegenheid ongeschikt* vindt, om door amendementen, aan de Kroon in dit teedere en kiesche onderwerp als het ware iets op te dringen, dat min voegzaam kan worden geacht na de loyale voordragt, om het vroegere inkomen der Kroon met 4 ton te verminderen. Zoo al de Kroon het regt der *nova novalia* niet heeft, wenscht hij, dat de verklaring deswege niet van de zijde dezer Kamer kome, als het ware in antwoord op de voormelde voordragt.

De heer ***van der Linden***: Ik zal stemmen voor de amendementen die de strekking hebben om het regt te doen ophouden, dat de spreker uit Gelderland, volgens mijne overtuiging te regt, heeft bestempeld met den naam van odieus. Ik zal dat doen, ook omdat ik geloof dat het ondoelmatig is om geschillen te laten voortduren over een regt dat, naar mijn inzien, niet meer bestaat. Op dien grond kan ik dan ook niet zien dat door eene bepaling in de wet op te nemen, die zegt dat er voortaan geene novale tienden meer kunnen geheven worden, gehandeld wordt tegen den zin, tegen den geest en de bedoeling van de wet van 1822. Ik ga uit van het denkbeeld dat een regt van tiendheffing op gronden die nimmer ontgonnen zijn geweest, die nimmer tiendbaar zijn geweest, waarvan nimmer tienden geheven zijn, dat zoodanig regt bij ons thans niet kan bestaan. Waar zal dat regt zijn grond vinden! Ik weet, het is uitgeoefend door het domein; maar wie is dat domein? Het is een tak van beheer van den Staat. Het domein is niemand anders dan de Staat zelf. En nu wil ik gevraagd: hebben waar heeft de Staat het regt ontleend om van gronden, die nooit tiendbaar geweest zijn, tienden te heffen? Ik zie in ons staatsregt zoodanig regt aan den Staat niet gegeven, evenmin als in het burgerlijk regt; ik zie wel dat er eene expresse bepaling noodig werd geacht, en daarom ook in de wet geschreven is, dat alle gronden, die aan niemand behooren, eigendom van den Staat zijn; maar ik vind in ons regt geene enkele bepaling, die aan den Staat het regt geeft, om op gronden, die nooit bebouwd, dus nooit vertiend zijn, tienden te heffen. Zoo was het *vóór* de wet van 1822, zoo ook was het *na* de wet van 1822. Naar mijn inzien, kan dus nooit bij de wet van 1822 een regt van novale tiendheffing van de Regering zijn overgegaan; kan nimmer in de overdragt van de domeinen aan den Koning zoodanig tiendregt zijn vervat. Ik geloof des echter, dat het goed is, dat er thans worde voortgegaan op den weg dien men in 1840 heeft ingeslagen. Ik vind althans geen bezwaar om voor alle rijks-domeinen, ook al zijn zij dan tot een bijzonder gebruik aangewezen, ook al zijn het kroondomeinen, op dien weg voort te gaan. Ik zal om die reden stemmen voor het amendement.

Ik wil echter bij deze gelegenheid nog eene opheldering vragen ten opzigte van een punt, dat ik in de staten heb opgemerkt, die bij dit wets-ontwerp zijn overgelegd. Ik heb namelijk daarin gevonden een staat, waarop in de eerste plaats voorkomt eene opgave van zuivere opbrengst van de domeinen, waarover thans quaestie is. Onder die zuivere opbrengsten komen echter posten voor, die als opbrengst van 's Konings goederen te regt daaronder zijn opgetrokken, maar geen opbrengst waren van de domeingoederen, waarover wij thans handelen. Namelijk bij het rentambt Rosendaal staat dat Koning Willem II was grondeigenaar van den grond die begrepen is in de wet van 1822, dus grondeigenaar van het oorspronkelijk domein. Daar staat verder bij, dat in eene latere domaniale tiendverkooping door den Koning uit zijne privé kas is gekocht dat regt van tiendheffing op diezelfde gronden. Nu heeft de opsteller van dien staat te regt de opbrengst van die tienden welke door den Koning, als privé kooper, geheven werden, afgetrokken van de zuivere opbrengsten, die daar dan vermeld zijn als uitmakende de opbrengst van die domeinen; maar nu wil ik in de eerste plaats deze inlichting vragen: of werkelijk domaniale tienden werden geheven van domeingronden? Naar mijn inzien een ondenkbaar iets.

Ik kan mij niet voorstellen dat iemand tienden heft van zijn eigen grond, een tiendregt heeft op zijn eigen grond; dat het *domein* tienden kan heffen van *domein*gronden. En nogtans, dat moet hebben plaats gehad, indien mijne veronderstelling juist is, dat die gronden behooren tot de in 1822 aan den Koning gegeven domeingronden; en dat toch, na het jaar 1822, van dezelfde gronden nog domaniale tienden zijn geheven. — Maar nu moet ik opmerken, in de tweede plaats; daar dat tiendregt in allen gevalle, door den aankoop, dien Koning Willem de Tweede gedaan heeft van dat regt, in dezelfde handen gekomen is als het regt van eigendom op de gronden, zoo is het tiendregt door confusie vernietigd geworden. Door den aankoop van dat regt zijn derhalve die gronden nu tiendvrij geworden. En mijsdien, wanneer die gronden nu terugkomen aan den Staat, komen zij tiendvrij terug. Dit is alzoo een nadeel voor de erfgenamen van Koning Willem den Tweede, daar zij door dien overgang aan den Staat van tiendvrije gronden, die ze als tiendpligtig hebben ontvangen, een tiendregt zullen missen dat uit het private vermogen van den Koning is aangekocht. En daarom wenschte ik in bedenking te geven, of het niet juist zoude zijn bij deze wet te bepalen, dat, door deze overgifte aan den Staat, die soort van renten weder zouden herleven, weder in hunnen oorspronkelijken toestand zouden worden gebragt, waarin Koning Willem de Tweede ze heeft aangekocht. Geschiedt dit

niet, dan zullen alle die regten zijn vernietigd en alzoo een nadeel voor de erfgenamen van Koning Willem den Tweede ontstaan.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** beantwoordt den heer Wintgens. Hij wil geenszins de juistheid ontkennen van de opmerking door dien spreker in het midden gebragt. Inderdaad kent het amendement *algeheelen* vrijdom van tienden toe in gevallen waar de wet van 1840 slechts van 20jarigen vrijdom gewaagt. Intusschen zal ieder deskundige erkennen, dat de 20jarige vrijdom, bij de wet van 1840 toegezegd, geen genoegzamen prikkel oplevert tot de indijking der gronden welke het hier geldt, en dat de wetgever, om zijn doel te bereiken, de categorie van gronden in alle opzigten met de beide andere had behooren gelijk te stellen. Het is dus eenigermate als eene fout in de wet van 1840 te beschouwen, dat hier slechts tijdelijke en geen volledige vrijdom wordt verleend, en zal men nu, door de ondervinding voorgelicht, hier andermaal, willens en wetens, denzelfden misslag begaan? Dit kan de spreker niet toegeven. Moet de gelijkheid van toestand tusschen het kroon- en het staatsdomein hersteld worden, beter ware het de wet van 1840 zoodanig te wijzigen, dat zij met het voorgestelde amendement in verband wierd gebragt, dan dit laatste te plooijen naar eene bestaande wet, welke kennelijk niet aan haar doel beantwoordt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** geeft te kennen, dat hij vermeende, dat men reeds gisteren, door de verwerping van het amendement van den heer Nedermeijer van Rosenthal, beslist had, dat, hoe wenschelijk ook eene regeling van het vraagstuk der tienden moge geacht worden, dit in elk geval niet kon plaats hebben bij de behandeling van dit ontwerp, ten aanzien der kroondomeinen. Na al hetgeen gisteren over dat onderwerp gezegd, en nadat het amendement door eene groote meerderheid verworpen is, kan de Minister nu zeer beknopt zijn.

Wat aangaat het doel dezer voordragt, zij strekt, om het ontvangene eenvoudig te doen overgaan tot de eigendommen van den Staat. Het zou alzoo met het doel van het ontwerp strijden, indien men zoodanige voorzieningen wenschte tot stand te brengen, als thans voorgesteld zijn. Bij dit ontwerp wordt bloot geleverd wat den Staat teruggegeven is, zoo als de goederen zich bevinden.

De Minister zal dan ook niet uitweiden over het al of niet wenschelijke van de afkoopbaarheid der tienden. Hij erkent gaarne, dat, in den tegenwoordigen tijd, en om den heerschenden geest des tijds, het wenschelijk is, dat de tienden werden opgeheven; doch dat dit diende te geschieden met eerbiediging van ieders regten. Het is zeer gemakkelijk den wensch te uiten, dat de afkoopbaarheid der tienden door de wet worde vastgesteld en geregeld, maar het is moeijelijker daarvoor zoodanige voorschriften te geven die geen inbreuk maken op het regt van eigendom van particulieren. Die tienden toch zijn voorwerpen van gewoon burgerlijk eigendom. Wanneer de wetgever nu voorstelt, dat de eigenaar van dat voorwerp zal worden verstoken, dan schendt hij dat eigendom, dan berooft hij den bezitter van zijn goed. Vindt dit ten algemeenen nutte plaats, dan moet daarvoor ook schadevergoeding verleend worden. Zijne Excellentie toont daarbij aan, hoe moeijelijk het wezen zou, een maatstaf voor de afkoopbaarstelling aan te nemen, die èn den tiendheffer èn den tiendpligtige bevredigt. Zoo lang die maatstaf niet zal zijn uitgevonden, zal het ook moeijelijk wezen aan den geuiten wensch te voldoen. Zijne Excellentie herhaalt het echter, dat deze wet daartoe niet bestemd is, en dat haar eenig doel is de overschrijving der kroondomeinen op de registers van het kadaster en der hypotheken te bevorderen.

Wat nu de voorgedragene amendementen aangaat, zoo is een van beide waar: òf het regt om de tienden van de nova novalia te heffen is door de wet van 26 Augustus 1822 aan Koning Willem I afgestaan en later aan Koning Willem II teruggegeven, òf dat regt is van die overdragt en teruggaaf uitgezonderd geweest en gebleven. In het eerste geval zou men, door het aannemen der voorgedragene bepalingen, de regten die verkregen werden krenken, verminderen. In het laatste geval zouden de bepalingen overbodig zijn.

De Minister acht het niet van deze plaats te onderzoeken, of het bedoelde regt in 1822 is afgestaan en overgedragen. Dat geschilpunt moet toch door den regter worden uitgemaakt. Dat is een vraagstuk van verkregen regt. De beslissing daarover behoort niet te huis bij de wetgevende, maar bij de regterlijke magt, die, naar aanleiding van art. 148 der Grondwet, *bij uitsluiting* beslist over alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten.

In antwoord op de vraag, door een geëerd lid uit Gelderland gedaan, deelt de Minister mede, dat bij het departement van Binnenlandsche Zaken het vorstelijk besluit van den 17den October 1814, waarvan dat lid gewag gemaakt heeft, ten eenen male onbekend, doch dat het bij het departement van Financien bekend ofschoon niet voorhanden is. Zijne Excellentie meent vroeger dat geëerde lid uit Gelderland te hebben vertoond eene aanschrijving aan het voormalige Amortisatie-Syndicaat gedaan, waarbij die instelling werd aangeschreven, de tienden der *nova novalia* voor 's lands niet te heffen. Bij het bedoelde besluit wordt bepaald, » dat er » provisioneel geene verpachtingen van novale tienden zullen plaats hebben" (tot dat, gelijk uit het begin van het besluit blijkt, bij eene nieuwe wet, nopens het vraagstuk van het tiendregt uitspraak zou worden gedaan). Dat besluit kan alzoo van geen invloed zijn op de eigendommen, waarop dit wets-ontwerp slaat.

De Minister herinnert, dat de hier bedoelde staatsdomeinen, met alle de daaraan verbonden regten, tot *kroondomeinen* zijn verheven, en dat de vruchten daarvan door de troonopvolgers moeten worden genoten. Dat deel van het inkomen der Kroon is voor geene vermindering vatbaar. De wetgever is buiten magte daarin eenige verandering te brengen. Wat zeker is, mag niet verwisseld worden tegen hetgeen wisselvallig is. Waar zou dan de waarborg blijven, die als voorwaarde der schenking gesteld is?

De Minister beantwoordt het door den vòòrlaatsten spreker aangevoerde. Zijne Excellentie betoogt dat de leer der confusie, waarvan dat geëerd lid sprak, bij het tiendregt geen toepassing vindt, en het niet zeldzaam is dat de eigenaar tienden trekt van de vruchten, verbouwd op zijn eigen grond.

Ten slotte merkt de Minister op, dat bij art. 218 van het keizerlijk organiek decreet van October 1811, bij de invoering der Fransche wetgeving hier te lande het tiendregt, zoo als het van ouds bestond, onveranderd is gelaten en daardoor de plakkaten van Keizer Karel V en al de oude costumen verbindende kracht hebben behouden; en dat ook het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek nog den 8sten titel van het Tweede Boek aan het nieuw te verkrijgen tiendregt heeft toegewijd.

De heer ***van der Linden*** meent, in antwoord op het aangevoerde door den Minister, te moeten wijzen op de deswege bestaande arresten van verschillende regterlijke collegien. Hij kan niet gelooven, dat de aanmerking, die hij gemaakt heeft omtrent vernietiging van tiendregt door confusie zoo ongegrond is. Hij herinnert zich zeer goed, dat het hof in Zuidholland onder anderen niet des Ministers leer huldigt, en tiendregt niet meer bestaande geacht heeft, uit hoofde dat het met den eigendom van den grond in ééne hand werd vereenigd.

Wat aangaat het decreet van Keizer Napoleon, dat door den Minister is aangehaald, dat decreet heeft alleen eenen bepaalden toestand doen voortduren. Dat decreet heeft geen nieuw tiendregt in het leven geroepen, noch oud tiendregt afgeschaft. Het bepaalt alleen, dat het tiendregt zou voortduren zoo als het op dat oogenblik bestond. En of op dat oogenblik voor den Staat die soort van tiendregt bestond waarvan nu quaestie is, is de vraag, en blijft eene vraag, die door dat decreet in geenen deele werd uitgemaakt.

De heer ***van Nispen van Sevenaer*** bedankt den Minister voor de mededeeling van het besluit, en herhaalt dat hij een afschrift van hetzelve, op de wijze door hem in de vorige zitting opgegeven, in zijn bezit heeft gekregen; dat hij dat stuk in der tijd aan den Minister heeft vertoond, ter gelegenheid dat een bijzonder belang hem noopte met denzelve daarover te spreken.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt eenige door den Minister van Binnenlandsche Zaken gemaakte aanmerkingen, inzonderheid die omtrent de vraag of hier sprake van verkregen regt kan zijn.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* I.)

De heer ***Donker Curtius***: Mijn voornemen was niet om over deze zaak andermaal het woord te voeren, omdat ik die inderdaad door de verwerping van het amendement, voorgesteld door den heer Nedermeijer van Rosenthal, voor beslist hield. Thans heeft men aan die beslissing eene andere beteekenis gegeven. Men zegt, vele leden hebben het amendement kunnen verwerpen uit hoofde dat het geen doel trof, en derhalve is het vraagpunt inderdaad nog niet beslist. Ik kan zeker niet lezen in de gemoederen mijner medeleden, maar omdat ik mij in gemoede verpligt reken het beginsel van het voorgestelde amendement te bestrijden, moet ik de zaak opnemen zoo als zij nu is voorgedragen. En als ik nu wel begrepen heb de redenering van den vorigen spreker, dan komt die hierop neder: wij moeten eerbiedigen verkregen regten, maar regten kunnen eerst uit krachte van eene wet worden geacht verkregen te zijn, wanneer men, ten gevolge van die wet, is gekomen in het bezit; en het gevolg hiervan is dat niets den wetgever belet de wet terug te nemen voor het vervolg. Ik geloof dat hier de redenering van den vorigen spreker in al hare kracht voorkomt, en nu geef ik die redenering in het algemeen volkomen toe, maar zij is hier niet van toepassing; daar zit de fout, als ik het

zoo zeggen mag, daar zit de fout der argumentatie. Het is waar, wanneer ik uit eene gewone wet ontleen een regt en ik eenmaal in het bezit ben, dan heb ik een verkregen regt, maar wanneer er nog geen regt verkregen is dan kan de wet worden veranderd. Maar de wet van 1822 was eene contractuele wet, die stond gelijk met eene verbindtenis tusschen Koning Willem den Eerste en den Staat; dat was als of er een contract ware aangegaan, als of er eene verbindtenis bestond: in betaling van vijf ton zult gij de inkomsten genieten van die of die goederen. Zoodanige verbindtenis constitueert een verkregen regt en die verbindtenis kan niet anders opgelost worden, dan wanneer dezelfde partijen ze oplossen willen. » Omne jus eodem modo dissolvitur, quo colligatur." Uit dien hoofde hebben wij hier eene contractuele wet, eene regeling van een in solutum datio, en de regterlijke magt is alleen bevoegd te beslissen wat contractueel is overeengekomen of niet. En nu is er geene bevoegdheid bij deze Kamer om hier eene uitlegging aan die wet te geven. Maar dat kleeft te meer, omdat hier nog veel meer gebeurd is. Hier heeft plaats gehad eene grondwets-herziening: eene buitengewone magt in den Staat is opgeroepen, en die buitengewone magt, de Koning eerst met de Kamer alleen, daarna met de dubbele Kamer, die hebben vastgesteld: de goederen die in 1822 aan Koning Willem I zijn overgegeven, worden tot kroondomeinen geconstitueerd. En nu begrijp ik niet hoe de spreker kan zeggen dat dat voorgevallene nog niet veel onwrikbaarder heeft gemaakt hetgeen was vastgesteld bij de wet van 1822; want wie toch kon alleen dissolveren hetgeen was daargesteld? De grondwetgever; maar de gewone wetgever kon het niet meer. Ik wil met den spreker aannemen dat de overgifte of de teruggave van de domeinen gegeven bij de wet van 1822 is eene gouvernements-daad. Ik neem dat bij voorkeur aan. Ik laat de quaestie op zijde of het eene zuivere schenking is dan of het ook iets van eene dading heeft. De teruggave bij de Grondwet is eene gouvernements-daad, maar het is niet eene daad geweest van den Koning met de Eerste en Tweede Kamer van de Staten-Generaal, het is eene daad geweest van den grondwetgever. Nu zeg ik kan de gewone wetgever niet meer bepalen wat daar al of niet onder begrepen is. Nu die grondwetgever verwezen heeft naar de wet van 1822, kan alleen de regterlijke magt in enkele bijzondere gevallen uitmaken wat in 1822 is overgedragen, ja dan neen. Men wil hier òf een regt constitueren, òf een regt afnemen. Dat is altijd de strekking van al de amendementen en dat is men juist niet geroepen uit te maken. Wij zijn alleen geroepen om te doen overdragen al hetgeen wat in 1822 aan den Koning is afgestaan. Eene andere roeping ken ik in de Grondwet niet. Intusschen aarzel ik niet mijn gevoelen te zeggen; als men mij vraagt oordeelt gij dat werkelijk onder de woorden: » Al de domaniale tienden in Zuidholland, Gelderland, Utrecht en Zeeland", begrepen is het novale tiendregt, dan zeg ik neen. Dat is mijn particulier gevoelen; in dien zin heb ik steeds geadviseerd, maar anderen kunnen er anders over denken en zeggen: in dien contractuelen afstand van 1822, waarnaar de grondwetgever heeft verwezen, is het novale tiendregt begrepen; en dan zeg ik heeft de gewone wetgever geen bevoegdheid meer, juist omdat het hier eene handeling geldt van den grondwetgever, want de Koning zou welwillend afstand kunnen doen van de vruchten der kroondomeinen, maar hij kan omtrent die kroondomeinen zelven geene bepalingen maken, verbindend voor zijne opvolgers; de Kroon en allen die tot de Kroon komen, ontleenen hun regt, onafhankelijk van den tegenwoordigen bezitter, uit de Grondwet, in verband met de wet van 1822.

Derhalve, ofschoon ik wensch dat de regterlijke magt mijn gevoelen omtrent de novale tienden mag aannemen, hoewel ik geen voorstander van het novale tiendregt ben, wanneer wij de lege constituenda handelen,— zoo meen ik toch, dat alle amendementen moeten worden verworpen, want alle hebben de strekking om op de eene of andere wijze te expliceren wat tot de bij de wet van 1822 afgestane domeinen behoort; en dergelijke explicatie kan niet gegeven worden door deze Vergadering, nadat de *grondwetgever* gezegd heeft: al wat toen afgestaan is, zal in het vervolg kroondomein zijn.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt door den heer Donker Curtius gemaakte opmerkingen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* II.)

De beraadslagingen over art. 4 worden gesloten.

Het *eerst* wordt in omvraag gebragt het *amendement van den heer van Zuijlen van Nyevelt.* Het wordt *aangenomen* met 31 tegen 30 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Costerus, de Man, de Villers de Pité, Lambrechts, van der Heijde, Meeussen, Wichers, van der Linden, Anemaet, van Doorn, Jespers, Heemskerk, Westerhoff, Reinders, Albarda, van Eck, Wijnaendts, Bots, Thorbecke, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt, de Moorraaz, Poortman, Storm van 's Gravesande, Slicher van Domburg, Zijlker, Dullert, Sloet tot Oldhuis, Fokker, Dommer van Poldersveldt en van Nispen van Sevenaer.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Bachiene, Mutsaers, Donker Curtius, Schooneveld, de Monchy, de Lom de Berg, Verweij Mejan, van Hasselt, Smit, Groen van Prinsterer, Godefroi, Dirks, van Naamen, van Heiden Reinestein, Wintgens, van Walchren, Luijben, Scheltinga Winterberg, Leclercq, Borret, Schiffer, van Rijckevorsel, van Hall, van Heloma, van Randwijck, Duijmaer van Twist, Lotsy, Boxman, Boreel van Hogelanden en de Voorzitter.

Ten gevolge van de aanneming van dit amendement, zijn de andere (die van de heeren van Doorn en Duijmaer van Twist) komen te vervallen en worden zij ingetrokken.

Art. 4 wordt, zoo als het nu gewijzigd is, in omvrage gebragt en *aangenomen* met 31 tegen 30 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Hall, van Heloma, van Randwijck, Duijmaer van Twist, Lotsy, Boxman, Boreel van Hogelanden, Bachiene, Mutsaers, Donker Curtius, Schooneveld, de Monchy, de Lom de Berg, Verweij Mejan, van Hasselt, Smit, Groen van Prinsterer, Godefroi, Dirks, van Naamen, van Heiden Reinestein, Wintgens, van Walchren, Luijben, Scheltinga Winterberg, Leclercq, Borret, Schiffer, van Rijckevorsel en de Voorzitter.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 5.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** vraagt daarop het woord, en zegt dat de Regering, daartoe door den Koning gemagtigd, nog eene wijziging in dit artikel voordraagt, daarin bestaande, dat de laatste alinea door de volgende zal worden vervangen:

» De besluiten in dit en het vorige artikel bedoeld, worden in het *Staatsblad* geplaatst. Het jaarlijksch verslag aan den Minister van Finantien te geven, wordt jaarlijks, voor zooveel den toestand van het kroondomein betreft, aan de Staten-Generaal medegedeeld. De administrateur is persoonlijk aansprakelijk jegens den Staat wegens de schade aan dezen toegebragt door het niet-naleven zijner instructie. Alle kosten van beheer der kroondomeinen worden uit de opbrengsten der goederen bestreden."

De ***Voorzitter*** berigt dat door den heer Duijmaer van Twist op dit artikel is voorgesteld een amendement, hetwelk gedrukt en aan de leden is rondgedeeld, en van den volgenden inhoud is:

» De 2de zinsnede aldus te lezen:

» » Hij treedt als eischer of verweerder op in alle regtsgedingen voor zooveel die de regten der Kroon op die goederen betreffen; de daartoe betrekkelijke vonnissen en arresten worden voor of tegen hem uitgesproken en ten uitvoer gelegd." "

De heer ***Duijmaer van Twist*** bekomt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk: Het eerste door mij voorgestelde amendement verschilt daarin van het gouvernements-voorstel, dat, volgens het laatst genoemde, de administrateur der kroondomeinen als eischer of verweerder op zal treden in alle regtsgedingen *welke die goederen en hun beheer betreffen;* terwijl, volgens mijn amendement, de administrateur alleen zou optreden als eischer of verweerder in die regtsgedingen, *die de regten der Kroon op die goederen* betreffen. Ik meen dat het in mijn amendement voorgestelde beginsel zuiver is. De regten op de kroondomeinen toch zijn tweeledig, te weten: die van den Staat als eigenaar, en die van de Kroon om de vruchten of opkomsten te trekken. Door de Kroon wordt een administrateur benoemd, ten einde hare regten uit te oefenen. Ik geloof dat die administrateur overal en ten allen tijde voor *die* regten moet kunnen optreden, maar niet voor de regten van den Staat als eigenaar, die welligt zelfs in strijd zouden kunnen zijn met de regten der Kroon. De behartiging van die verschillende, soms tegenstrijdige regten, kan, dunkt mij, moeijelijk aan denzelfden persoon worden opgedragen.

Daar dit amendement door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund, wordt het verklaard een onderwerp van overweging te zullen uitmaken.

De ***Voorzitter*** berigt dat door den heer Duijmaer van Twist

op dit artikel is voorgesteld een tweede amendement, hetwelk gedrukt en aan de leden is rondgedeeld, en aldus luidt:

» De laatste zinsnede te doen vervallen, en in de plaats daarvan de vier volgende te stellen:

» » De besluiten, in dit en het vorige artikel bedoeld, worden in het *Staatsblad* geplaatst.

Het jaarlijksch verslag, aan den Minister van Finantien te geven, wordt jaarlijks aan de Kamers der Staten-Generaal medegedeeld.

De administrateur is persoonlijk aansprakelijk jegens den Staat, wegens de schade, aan dezen toegebragt door het niet naleven zijner instructien.

Alle kosten van beheer der kroondomeinen worden uit de opbrengsten dier goederen bestreden.""

De heer ***Duijmaer van Twist*** vraagt alsnu het woord en zegt: Door de nieuwe wijziging, zoo op het oogenblik door het Gouvernement op art. 5 voorgesteld, heeft de stand der zaak eene aanmerkelijke verandering ondergaan. Die wijziging komt geheel overeen, ja is letterlijk dezelfde als het amendement door mij voorgesteld, slechts op eene enkele uitzondering na, te weten: het Gouvernement stelt voor, dat het jaarlijksch verslag, door den administrateur aan den Minister van Finantien te geven betrekkelijk den *toestand* en de *opbrengst* der kroondomeinen, slechts in zoo verre jaarlijks aan de Kamers der Staten-Generaal zal worden medegedeeld, als het den *toestand* dier domeinen betreft.

Ik zou mij daarmede kunnen vereenigen, en alzoo mijn amendement intrekken, indien het vaststond, dat het geenszins de bedoeling is van het nieuwe gouvernements-voorstel, om daarmede later aan de Kamers te betwisten de bevoegdheid, aan haar bij art. 89 der Grondwet gegeven, om ook ten opzigte van de *opbrengst der kroondomeinen*, aan de Ministers alle zoodanige inlichtingen te vragen, als zij zullen oordeelen noodig of nuttig te zijn, met dat gevolg, dat de Ministers alsdan, naar den inhoud van genoemd grondwets-artikel, verpligt zullen zijn de gevraagde inlichtingen te geven. Naar mijne overtuiging kan het wel in geenen deele twijfelachtig zijn, dat aan het bedoelde grondwetsartikel door de bepalingen dezer wet niet wordt gederogeerd: maar ik wensch dan toch de stellige verklaring van het Gouvernement te ontvangen, dat het geenszins de bedoeling is van de thans voorgestelde wijziging, om daaruit later aanleiding te nemen tot het beweren, dat de opbrengst der kroondomeinen niet is een staatsbelang, en de Ministers uit dien hoofde niet verpligt zouden zijn daaromtrent de gevraagde inlichtingen te verleenen. Slechts indien ik deswege eene voldoende verklaring mogt ontvangen; slechts indien het onbetwist blijft, zoo als het, mijns inziens, inderdaad onbetwistbaar is, dat de Kamers, ingevolge art. 89, het regt hebben, om, zoo dikwijls zij dit noodig achten, van de Ministers inlichtingen te vragen betrekkelijk de *opbrengsten* van het kroondomein: slechts dan zou ik er toe besluiten om het door mij voorgestelde amendement in te trekken, omdat ik meen, dat er inderdaad redenen bestaan, die het minder raadzaam maken, dat jaarlijks *gedwongen* de opbrengst der kroondomeinen *moet* ter sprake komen, die dan toch een deel van het inkomen der Kroon uitmaken.

Daar vijf leden verklaren het tweede amendement van den heer Duijmaer van Twist te ondersteunen, zoo wordt het verklaard een onderwerp van overweging bij de Kamer te zullen uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** wederlegt de voorgedragene amendementen. Wat het eerste aangaat, volgens hetwelk de administrateur als eischer of verweerder zal optreden in alle regtsgedingen, *voor zooveel die de regten der Kroon op die goederen betreffen*, acht de Minister het te beperkend. *De regten op die goederen* duiden alleen aan de regtsgedingen tusschen de Kroon en den Staat over de regten die de eerste bezit op de goederen van den laatsten. De administrateur zou, op grond daarvan, in de gedingen, waar het de *uitoefening* van die regten, en niet die *regten zelve* betrof, niet kunnen optreden. Hij zou alzoo niet kunnen optreden bij vorderingen, die jegens derden worden ingesteld betrekkelijk de tiendheffing. De Minister somt de bezwaren op, die daaruit kunnen ontstaan. Zoo zou de administrateur niet mogen optreden tot handhaving van de regten der goederen zelve, bij geschillen bijv. over erfdienstbaarheden, aanwassen, grensscheidingen, vernielingen, beschadigingen en dergelijke. Hij zou stil moeten zitten en de behandeling der zaken overlaten aan den Minister van Finantien. Zoo zou het zijn wanneer hij van eenen tiendpligtige tiend vorderde, en de gedaagde de tiendpligtigheid van zijn grondstuk ontkende. Bovendien zal er daardoor eene wijde deur worden geopend, om iedere vordering altijd met eene exceptie van inqualificatie te bestrijden. Indien nu de Minister van Finantien voor reëele regten zal moeten optreden, dan zal het gevolg daarvan zijn, dat die Minister deze regtsgedingen zal voeren ten koste van den Staat. Het gevolg daarvan zal wederom wezen het ontstaan van allerlei moeijelijkheden en geschillen tusschen den administrateur der kroondomeinen en den Minister van Finantien, daar eerstgemelde, bij iedere, zelfs de geringste miskenning der regten van de kroondomeinen, verlangen zal, dat de Minister regtsvorderingen instelle ten koste van den Staat, waartegen de Minister zal opzien. Het gevolg van het voorgedragen amendement zou verder wezen, dan men zou verkrijgen twee administratien over deze goederen, als 1°. eene voor den eigenaar, en 2°. eene voor den vruchtgenieter. De Minister betoogt het onraadzame daarvan, daar het hier geldt het beheer over kroondomeinen, waaruit een deel van het inkomen der Kroon zal worden gevonden, en die tot dat einde zijn teruggegeven en afgestaan, en die als zoodanig moeten worden bewaard en beheerd door den administrateur der Kroon. De Minister ontwikkelt de doelmatigheid van het stelsel, door de Regering bij art. 4 aangenomen, volgens hetwelk de administrateur door den Koning wordt benoemd, niet als particulier zaakgelastigde, maar als lands-ambtenaar. Zijne instructie wordt door den Koning bij besluit, en alzoo gecontrasigneerd door eenen Minister, vastgesteld. Het besluit zal bovendien worden geplaatst in het Staatsblad. Hij doet jaarlijks van den toestand en de opbrengst dier goederen verslag aan den Minister van Finantien. Hij, administrateur, werkt, als staats-ambtenaar, onder de oogen van den Minister van Finantien en is aan hem verantwoording verschuldigd. Ziedaar duidelijke en eenvoudige bepalingen in het belang van die goederen, maar ook in het belang van den Staat, die, ten gevolge van deze bepalingen, van vele nadeelen is bevrijd. De Regering meent dan ook het voorgedragen amendement te moeten bestrijden.

En wat nu het tweede amendement aangaat, het verschil tusschen het voorstel der Regering en het amendement van den geëerden spreker ligt alleen hierin: de Regering stelt voor, 1°. dat het jaarlijksch verslag van den administrateur der goederen aan den Minister van Finantien zal loopen over den *toestand* en de *opbrengst* der goederen, en 2°. dat dit verslag aan de Staten-Generaal zal worden medegedeeld alleen voor zooveel het den *toestand* van het kroondomein aangaat. Doch de redenaar verlangt, dat die mededeeling ook zal worden uitgestrekt tot de *opbrengst* der goederen. De Minister bestrijdt ook dat amendement. De Kroon heeft een dadelijk belang bij de opbrengst, bij de vruchten; de Staat heeft daarbij geen onmiddellijk belang. De Minister ontwikkelt het min raadzame, dat jaarlijks bij de Vertegenwoordiging over de opbrengst dier goederen worde gehandeld, hetgeen het gevolg van de mededeeling van het verslag wegens de opbrengst zou wezen. Dit ontneemt echter der Vertegenwoordiging volstrekt het regt niet, om inlichtingen deswege aan de Ministers te vragen en alzoo van het regt om te interpelleren gebruik te maken, zoo als dat door de Grondwet vergund en beperkt is.

De heer ***Duijmaer van Twist:*** Het zij mij vergund den heer Minister van Binnenlandsche Zaken kort te beantwoorden.

Vooreerst meen ik wel uitdrukkelijk uwe aandacht te moeten vestigen op het beginsel hier door dien Minister als in transitu vooropgesteld, dat de administrateur van het kroondomein zonde zijn *rijks-ambtenaar*. Ik meen deze stelling, om der gevolgen wille, ten sterkste ter moeten bestrijden. Mij dunkt, die administrateur heeft niets hoegenaamd gemeens met eenen rijks-ambtenaar. Aan hem is de behartiging opgedragen van de zeer bijzondere belangen en regten der Kroon op het kroondomein; en hij wordt daarenboven niet betaald uit 's Rijks kas, maar uit de opbrengst der kroondomeinen.

Voor het overige zal ik de vrijheid nemen eenige der door den heer Minister tegen mijn amendement ingebragte bedenkingen, ten getale van *zeven*, te zamen te vatten en te zamen te beantwoorden. En dan maak ik vooraf de opmerking, dat de Minister de zuiverheid van het door mij gestelde beginsel niet heeft betwist, maar slechts heeft gewezen op de moeijelijkheden die daaruit zouden voortvloeijen. Ik meen met bescheidenheid te mogen zeggen, dat die moeijelijkheden deels niet te vermijden zijn, deels niet zonder overdrijving zijn voorgesteld.

Wat betreft het tiendregt, zal, meen ik, mijn amendement juist den weg aanwijzen, wie ter zake van dat regt in regten zal moeten optreden. Wordt de tiend eenvoudig niet betaald, zonder dat het tiendregt zelf wordt betwist, is het duidelijk dat dan alleen de regten van den bruiker, van de Kroon, in het spel komen; maar wordt het tiend*regt* zelf betwist, dan mag den eigenaar van dat regt de bevoegdheid niet worden ontnomen, om voor zijn eigen regt op te komen en te strijden; dan mag het den administrateur niet worden overgelaten om de regten van den eigenaar òf in het geheel niet òf niet goed te verdedi-

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 25STEN JULIJ.

gen. Hetzelfde meen ik te kunnen zeggen omtrent regtsgedingen over servituut, grensscheiding, aanwas en wat dies meer zij. Wil men hier moeijelijkheden zien, het zijn dan moeijelijkheden, die onafscheidelijk verbonden zijn aan de goede verdediging van ieders regten.

De vrees, dat iedere strijd voor den regter zal aanvangen met exceptien van inqualificatie, meen ik overdreven te mogen noemen. Is inderdaad de verkeerde persoon opgetreden of opgeroepen, dan is het goed dat eene exceptie van inqualificatie worde voorgesteld. Maar voor ongegronde exceptie van inqualificatie behoeft hier, dunkt mij, evenmin vrees te bestaan als overal elders. De regter zal uitspraak doen, en de *poena temere litigantium* is waarlijk bij ons groot genoeg, om zelfs van gegronde vorderingen te doen afzien.

Geschillen, zeide de Minister, zal men hebben tusschen den Minister en den administrateur, indien niet aan dezen laatste *alles* wordt overgelaten. Zijn zoodanige geschillen iederdaad te vreezen, dan pleit dit sterk voor mijn stelsel. Of wil men liever de regten van den Staat prijs geven, wanneer de Minister soms mogt zien of oordeelen, dat de administrateur die regten niet naar behooren behartigt?

Van *twee* administrateuren kan, mijns inziens, nimmer sprake zijn, en dit om de eenvoudige reden, dat men den Minister, die alleen waakt voor de regten van den eigenaar, niet naar waarheid *administrateur* kan noemen.

En nu wil ik nog ten slotte de reeds door mij gemaakte opmerking herhalen, dat de regten der Kroon en die van den Staat op de kroondomeinen verschillend, ja *in strijd* met elkander kunnen zijn. Het is zelfs door den Minister niet ontkend. Maar dan moet ik vragen, hoe het mogelijk zal zijn, dat *dezelfde* persoon *tegenstrijdige* regten zal verdedigen, en bijv. eerst voor den eischer en vervolgens voor den verweerder zal concluderen en pleiten?

Ik kan er nog niet toe besluiten om mijn amendement in te trekken, omdat ik den Minister van Binnenlandsche Zaken heb hooren spreken van *uitzonderingen* op art. 89 der Grondwet. Maar wanneer ik nu dat artikel inzie, dan vind ik daarin van geene uitzonderingen hoegenaamd gewag gemaakt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** beantwoordt den vorigen spreker. Het stelsel, dat door dat geëerde lid is voorgedragen, is zuiver, als er zijn twee administratien, de eene wakende voor den eigendom, de andere voor de vruchten. Maar de Minister meent dat stelsel te moeten bestrijden omdat het: 1°. niet overeenkomt met deze materie; en 2°. niet wenschelijk is voor den Staat. Immers de goederen waarvan hier sprake is, behooren naar bijzondere beginselen en regelen te worden beheerd. In navolging van hetgeen men elders ziet gebeuren, moet dat beheer worden opgedragen aan eenen staats-ambtenaar, met bepaalde regten en naar bepaalde verpligtingen. Indien hij geen staats-ambtenaar was, dan kwam het niet te pas hem verslag te laten doen aan den Minister van Financien, ook van zijn beheer betrekkelijk de vruchten; hem persoonlijk verantwoordelijk te stellen, en op hem te verhalen elk nadeel dat ten gevolge van zijn beheer mogt worden geleden. Maar hij is een staats-ambtenaar, wiens betrekking door de wet is geschapen; die door den Koning zal worden benoemd; die eene instructie hebben zal, door den Koning vastgesteld, door den Minister van Financien gecontrasigneerd; die uit de opbrengst der goederen zal worden betaald; het is in 't kort een staats-ambtenaar, wiens betrekking uit de wet voortvloeit en die naar bijzondere regelen werkzaam en verantwoordelijk zal zijn. Ten gevolge van zijn aanwezen, zal er zijn één administrateur, in plaats van twee administrateurs, zoo als uit het amendement van den laatsten spreker zou voortspruiten. Hij treedt op in alle regtsgedingen, welke de meergemelde goederen en hun beheer betreffen. Door het bestaan van dien administrateur zullen alle de moeijelijkheden worden voorgekomen, die de Minister straks heeft opgesomd, en welke uit het bestaan van twee administratien zouden kunnen voortvloeijen. De Minister betoogt, dat het stelsel, te dien opzigte bij het ontwerp voorgedragen, de voorkeur verdient boven dat van den voorsteller van het amendement.

Wat aangaat het tweede amendement, de redenaar uit Deventer heeft aanmerking gemaakt op hetgeen door hem, Minister, straks opgemerkt is ten aanzien van het regt van de leden der Kamers, om, wegens dit onderwerp, en bepaaldelijk nopens de opbrengst der kroondomeinen, in het vervolg inlichtingen te vragen, en de Minister zegt, dat hij, toen hij, straks het woord voerende, van beperkingen sprak, art. 89 der Grondwet niet voor zich had, maar nu, na dat artikel te hebben ingezien, gaarne erkent dat die beperkingen daar genoemd, moeijelijk ten opzigte dezer zaak grond zullen vinden. Het is er verre af, dat de Regering zich thans van woorden zou bedienen, waarvan zij later misbruik zou willen maken. Uit dien hoofde verklaart zij, dat de eenige reden, waarom zij niet besluiten kan, het tweede amendement van den spreker uit Deventer te ombelzen, daarin bestaat, dat zij het noch raadzaam, noch doelmatig acht, dat het verslag wegens de opbrengst der kroondomeinen jaarlijks een onderwerp van overweging bij de Staten-Generaal zal uitmaken, hetgeen het gevolg zou kunnen wezen van de aanneming van het aangeboden amendement.

De heer ***Duymaer van Twist***: Na thans andermaal den Minister te hebben gehoord, verklaar ik mijn tweede amendement op art. 5 in te trekken.

De heer ***Fokker*** geeft te kennen, dat uit het aangemerkte zoowel door den vorigen geachten spreker, als door den Minister van Binnenlandsche Zaken, blijkt, dat er groot verschil van gevoelen bestaat nopens de optreding der administratie van de kroondomeinen, in geschillen of regtsgedingen, die goederen betreffende. Het is mogelijk en te voorzien, dat uit dat verschil van gevoelen vooral in de practijk vele moeijelijkheden kunnen geboren worden. Het is wenschelijk, die moeijelijkheden te ontgaan. Daartoe bestaat de mogelijkheid, door de geheele bepaling uit de wet weg te laten en zich eenvoudig te bepalen tot hetgeen bij het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering ten dien aanzien is voorgeschreven. Het is met die bedoeling, dat hij zoo vrij is, een eenvoudig amendement aan te bieden, dat daarin bestaat, om de 2de zinsnede van art. 5 weg te laten.

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De heer ***Schooneveld*** meent het voorgestelde amendement krachtig te moeten ondersteunen. Daardoor zal de zaak in haar normalen staat worden teruggebragt. Er is geene bedenking tegen te maken, dat de gewone regelen van het regt ook hier van toepassing worden gemaakt. Niets is natuurlijker, dan dat de Minister van Finantien optreedt voor al hetgeen de eigendommen, de goederen van den Staat betreft. De moeijelijkheden, die uit het optreden in regten van eenen afzonderlijken administrateur kunnen voortvloeijen, worden niet weggenomen door het vaststellen eener bijzondere of afzonderlijke instructie. Spreker doet toch opmerken, dat de gewone regelen betrekkelijk het vruchtgebruik hier niet in aanmerking kunnen komen en dat er uit dien hoofde eene afzonderlijke instructie noodig is, omdat de Kroon het vruchtgebruik heeft. Daaruit vloeit de noodzakelijkheid voort, dat er bijzonder zorg gedragen worde, dat de eigendom niet worde gedeterioreerd. Maar in alle geschillen over het goed zelf behoort de wezenlijke handhaver van de regten van den Staat, de Minister van Finantien, op te treden. Het komt spreker onmogelijk voor, de bepalingen uit te voeren zoo als zij liggen, en op op dien grond is hij voor de weglating der tweede zinsnede gestemd.

De heer ***Thorbecke*** brengt wederom ter sprake wat door den heer Duijmaer van Twist is ingetrokken, en stelt als amendement voor de weglating der in dit artikel voorkomende woorden: » *voor zooveel den toestand van het kroondomein betreft*".

(Deze rede zal nader worden medegedeeld. III.*)*

De heer ***Donker Curtius***: Het doet mij leed dat ik ook ten dezen aanzien met mijn geacht medelid uit Leyden niet kan instemmen, maar ik voeg er bij dat ik ook ten opzigte van het vraagpunt dat hier behandeld wordt mij niet vereenige met hetgeen door de Regering wordt verdedigd. Ik beschouw de vraag, of jaarlijks aan de Staten-Generaal moet worden medegedeeld een verslag van de opbrengsten, uit een geheel ander oogpunt dan tot nu toe is gedaan, en kom tot het besluit dat zoodanige mededeeling volstrekt geen plaats moet hebben, ook niet op eene interpellatie. Ik moet hieromtrent aan de Kamer verzoeken met eenige welwillendheid te willen aanhooren, hetgeen ik bijbreng uit innige overtuiging, ofschoon ik meen dat ik hier tot nog toe op mij zelven sta.

Wat moeten wij hier regelen? Wij moeten hier regelen een beheer van een goed, dat ja aan den Staat behoort, maar in zoodanigen blooten eigendom als waarin gewoonlijk een eigenaar zich tegenover een vruchtgebruiker niet bevindt; dat is, dat voor den eigenaar hier nooit het vooruitzigt bestaat die goederen in vollen eigendom te zullen verkrijgen. De Kroon daarentegen heeft het vruchtgebruik, dat niet eindigt met het leven, maar overgaat op de descendenten, en er is dus veel grooter belang bij de Kroon dan ooit bij een fiduciairen bezitter of vruchtgebruiker. Er is een belang om dat goed te bewaren ten behoeve van de opvolgers der Kroon. Dat is de toestand der zaak, en nu meen ik dat wij dien ten gevolge mogen besluiten dat de Kroon en de Staat voor niets anders moeten waken, dan voor den ongeschonden toestand van het eigendom, en voor niets meer. En nu zeg ik,

met welk regt zal men jaarlijks aan den vruchtgebruiker vragen, wat hebt ge van het goed genoten? Er bestaat geen vruchtgebruiker die regtens verpligt is jaarlijks aan den eigenaar op te geven welke de inkomsten zijn die hij van het goed dat bij hem in vruchtgebruik is, trekt. Geen bloote eigenaar heeft het regt aan den vruchtgebruiker te vragen: wat hebt ge van dat goed getrokken? Dit is ook waar bij fiduciair bezit; de verwachter heeft geen regt te vragen wat de fiduciaire bezitter elk jaar van het goed trekt. Dus hier creëert men een exceptionneel regt in omstandigheden waarin men juist tot een ander besluit moet komen. Maar nu is er veel meer, en hierop vooral vestig ik uwe aandacht. Ik vind die jaarlijksche opgave aan de Kamer van de opbrengsten, in strijd met de beginselen en den geest van de Grondwet. Wat heeft men gewild bij de Grondwet? Dat het Koninklijk inkomen niet jaarlijks ter sprake zoude komen. Dat het eens voor al voor eene geheele regering zou worden geregeld. Wat is daarvan de reden? De reden daarvan is, dat het een onderwerp betreft dat niet telkens moet worden overwogen, dat niet telkens in twijfel moet worden getrokken. Bij den aanvang der regering wordt dat in overweging genomen, bij den aanvang der regering, op het oogenblik als een nieuwe Vorst optreedt, dien nog niemand heeft kunnen schatten, op wien nog alle hoop en verwachting is gebouwd. Het is tot behoud van het koningschap, tot behoud van het beginsel van orde, dat wij te vergeefs nog op eene andere wijze in Europa gezocht hebben. Te regt heeft men daarom in de Grondwet gesteld, dat men maar eens bepaalt, en op het gunstigste oogenblik voor den Vorst, wat hem als inkomen zal worden toegelegd. En nu, Mijne Heeren, wilt gij de zaak jaarlijks ter sprake gebragt hebben; nu zal u jaarlijks moeten worden medegedeeld hoeveel de kroondomeinen opbrengen, en als het een jaar zal zijn dat de opbrengst geringer is, dan zult gij er op zwijgen, maar wanneer die domeinen eens door gunstiger omstandigheden een of twee tonnen gouds meer opbrengen, dan zal terstond ter sprake komen de vraag of het wel de bedoeling is zooveel aan den Koning toe te leggen, en ge zult derhalve jaarlijks in overweging nemen, wat jaarlijks in overweging niet moest worden genomen, wat strijdt tegen het beginsel verkondigd in de Grondwet. Ik kan mij daarmede niet vereenigen. Ik voor mij geloof dat de Grondwet, die maar ééns zoodanige regeling wil, nooit kan gewild hebben dat deze zaak jaarlijks ter sprake zoude komen. Hetzij dat men dan door het ter sprake brengen eene verandering in dat inkomen brengen kunne of niet, zal toch onder alle omstandigheden aan den volke worden verklaard: uw Vorst heeft zulk een aanzienlijk inkomen, en dit is gevaarlijk voor ons die niet alle de lasten kennen welke op den Koning rusten, maar vooral voor de menschen uit den minderen stand, die niet begrijpen hoe gewigtig het is den luister der Kroon staande te houden, die niet begrijpen dat de rust van den Staat niet anders dan in naam des Konings kan bewaard worden. Dat inkomen zal nu van jaar tot jaar op nieuw moeten worden voorgelegd, op nieuw onder uw oog moeten gebragt worden. Wat meer is: de Koning heeft de inkomsten der kroondomeinen, maar als ik de inkomsten heb van een goed, als ik heb het vruchtgebruik, wie verpligt mij dan om de goederen die ik in vruchtgebruik heb, te verpachten? Wie zal den Koning het regt betwisten om de vruchten in natura te gebruiken, op dat stuk land de paarden te fokken die Hij behoeft voor zijn stal, daar hooi te nemen voor diezelfde paarden, ginds al de veldvruchten, die Hij voor zijn huis noodig heeft, in één woord in natura een vierde of vijfde van de opbrengst te ontvangen? En zal dan dat alles wat zoò getrokken wordt, moeten worden getaxeerd; is dat de inzage die men verlangt? Wanneer Hij het in zijne huishouding bekomt voor gebruik, zal dat alles dan moeten worden aangeteekend; en zal men dan zoo het keukenboekje van den Koning moeten houden? Neen, Mijne Heeren, dat alles is naar mijne wijze van zien verkeerd, en mijn voornemen was, wanneer van de zijde der Regering geene wijziging in het ontwerp wierd gebragt, een amendement voor te stellen in lijnregten strijd met hetgeen nu is voorgesteld en strekkende om uit het gewijzigd ontwerp te ligten de woorden: » van de opbrengsten", en alleen te vragen een verslag van den toestand der goederen van den Staat, van het eigendom waarvoor noodwendig de Staat waken moet, latende de opbrengsten geheel vrij aan den Koning.

Ik meen nu te moeten beantwoorden de objectie die men daartegen heeft aangevoerd. Men zegt in de eerste plaats: het is noodig dat de opbrengsten worden medegedeeld aan de Staten-Generaal, opdat de overdreven denkbeelden omtrent het cijfer daarvan zouden ophouden. Maar, Mijne Heeren, die overdreven denkbeelden kunnen nu niet meer bestaan, want de opbrengst is u medegedeeld over de laatste veertien jaren. Dat is openbaar geschied, daarover is gesproken en gehandeld, en men weet dat door elkander vier maal honderd en eenige duizend gulden de opbrengst is. Dat is nu lippis et tonsoribus notum, dat is voor een ieder te lezen, dat is met naauwkeurige staten gestaafd en boven allen twijffel gesteld. En wat zal nu die meerdere of mindere opbrengst tot het inkomen der Kroon kunnen doen? Dat ware goed, indien er eene bepaling ware gemaakt dat het Koninklijk inkomen klom of daalde naar mate van de opbrengst: dan zou ik het kunnen begrijpen. Men heeft alleen noodig die opbrengst te kennen bij eene nieuwe Regering. Dan kan men vragen hetgeen men thans heeft gevraagd en dan zal de nieuwe Regering de opbrengst moeten opgeven even als de bestaande gedaan heeft, om de eenvoudige reden dat de Staten-Generaal het inkomen moeten goedkeuren voor het geheele leven des Konings. — Maar er is nog eene andere reden. Men zegt die opgave is een waarborg voor eene goede administratie. Ook dit kan ik niet zien, want de opgaven van de opbrengsten kunnen nimmer iets omtrent eene goede of verkeerde administratie beslissen. En indien de Koning goedvond om de inkomsten die hij percipieren kan en mag van de kroondomeinen grootendeels in natura te nemen, iets dat wel bij voorbeeld in het denkbeeld zou hebben kunnen vallen van den afgestorven Vorst, die veel voor zijne huishouding uit de opbrengsten zijner goederen gebruikte, — dat was van dien Koning, veldheer en wijsgeer, eene liefhebberij, — wanneer dat nu geschiedt, zullen dan die eigendommen minder goed behandeld worden, zal de Staat uit dat oogpunt er eenigermate bij lijden? O neen, want wanneer men de opbrengst der vaste goederen voor zich zelven gebruikt is de administratie gewoonlijk, immers met opzigt tot den staat der goederen, beter dan in het tegenovergestelde geval, als alles aan pachters wordt overgelaten. Er is dus inderdaad geene enkele reden uit te denken, waarom men hier iets zal doen hetwelk strijdt met de Grondwet, die niet wil telkens het inkomen der Kroon tot den laatsten penning te zien berekenen en aanwijzen en als het ware bij elke gelegenheid dat er meer of minder penurie is deze zaak te zien te berde te brengen. En nu zal men vragen: maar waarom bestreden wat de Regering schijnt ten minste inclusief te willen geven? Ik antwoord omdat, zoo wij geroepen zijn om de Grondwet in toepassing te helpen brengen, ik, bij het vasthouden van dat beginsel evenzeer de regten van de Kroon moet voorstaan, als, wanneer het noodig is, de regten van het Volk.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt de aanmerkingen van den vorigen spreker en licht zijn amendement nader toe.

(*Deze rede zal nader worden medegedeeld.* IV.)

De heer ***Duijmaer van Twist:*** Ik heb het woord gevraagd om nog eenige bedenkingen in het midden te brengen tegen het amendement, voorgesteld door den geachten spreker uit Zeeland, strekkende om de 2de zinsnede van art. 5 geheel te doen wegvallen. Ik kan mij daarmede niet vereenigen.

Ik moet opmerken, dat men door de weglating dier zinsnede zal missen het doel, dat de geëerbiedigde naam des Konings niet worde genoemd in de regtsgedingen die over de kroondomeinen kunnen ontstaan.

Voor het overige weet ik zeer wel, dat het van iederen eischer afhangt te beoordeelen, wien hij meent te moeten dagvaarden, en dat de gedaagde zal moeten verschijnen wil hij niet bij verstek worden veroordeeld; maar het verschil tusschen de geheele weglating der 2de zinsnede en mijn amendement zal zijn, dat mijn amendement het beginsel zal vaststellen, naar hetwelk zoowel de gedaagde als de regter steeds zullen kunnen beoordeelen, of de gedaagde bevoegd is om den aangeboden strijd te voeren, of in de gedane vordering toe te stemmen; terwijl, bij geheele weglating der 2de zinsdede, geen vaste regel in dit opzigt zal bestaan, maar men zijne toevlugt zal moeten nemen tot *algemeene* beginselen.

Ik erken geheel, dat het amendement van ons geacht medelid de moeijelijkheden *voor ons op dit oogenblik* wegneemt, vermits wij dan niets zullen behoeven te beslissen; maar ik meen ook, dat wij juist, door thans niets te beslissen, de moeijelijkheden voor het vervolg zullen laten bestaan.

De heer ***Schooneveld***, die straks het amendement van het lid uit Zeeland heeft ondersteund, beantwoordt eenige bedenkingen door den vorigen spreker daartegen ingebragt. De vruchtgebruiker zal hebben een administrateur, die het beheer voeren zal volgens eene instructie bij de wet vast te stellen. In die instructie zal kunnen worden bepaald, dat de administrateur zal optreden in gedingen, voor den persoon des Konings. De regterlijke magt heeft meermalen zoodanige instructie geëerbiedigd. Daardoor zullen vele moeijelijkheden worden voorgekomen, die uit het tegenwoordige voorstel, zoo als het ligt, kunnen geboren worden. Hij gelooft dan ook niet, dat er gegronde bezwaren tegen dit amendement kunnen worden ingebragt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** bestrijdt het amendement van den heer Fokker, en betoogt, dat door dat amendement inbreuk zou worden gemaakt

op het stelsel der Regering, die de kroondomeinen, als bijzonder goed, ook verlangt te stellen onder een bijzonder beheer, dat uitgeoefend zal worden naar bijzondere regelen. Die administrateur, door den Koning benoemd, zal zijn beheer voeren naar eene vast te stellen instructie; hij zal ten aanzien van dat beheer verantwoordelijk zijn jegens den Minister van Finantien. Hij zal bevoegd zijn, om voor deze goederen en hun beheer in regten op te treden. Dit is bij het aangenomen stelsel volstrekt noodzakelijk, en daardoor zullen alle moeijelijkheden worden voorgekomen. Het stelsel in deze voordragt vervat, snijdt alzoo alle onzekerheid af, alsmede alle tegenwerking die tegen zoodanige administratie zou kunnen ontstaan over de vraag, of zij wel bevoegd is in regten op te treden. Immers zulke quaestien zijn, ook ten aanzien dezer goederen, in de regtszalen niet onbekend. De Minister gelooft dat het stelsel der Regering, in deze wet vervat, allezins goedkeuring verdient.

De beraadslagingen worden gesloten.

Het *eerst* wordt in omvrage gebragt het *amendement van den heer Fokker.* Het wordt *verworpen* met 44 tegen 16 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Westerhoff, Reinders, van Eck, Thorbecke, van Rijckevorsel, Luijben, de Moraaz, Storm van 's Gravesande, van Heloma, Zijlker, Dullert, Fokker, Dommer van Poldersveldt, de Villers de Pité, van der Heijde en Schooneveld.

In de *tweede* plaats wordt in omvrage gebragt *het amendement van den heer Duijmaer van Twist.* Dit wordt mede *verworpen*, met 38 tegen 22 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Slicher van Domburg, Zijlker, Duijmaer van Twist, Fokker, Dommer van Poldersveldt, Costerus, de Man, de Villers de Pité, van der Heijde, van der Linden, Schooneveld, de Monchy, van Hasselt, Jespers, Heemskerk, Westerhoff, Reinders, van Eck, Scheltinga Winterberg, Nedermeijer van Rosenthal, van Zuijlen van Nyevelt en Storm van 's Gravesande.

Ten *derde* wordt in omvraag gebragt het *amendement van den heer Thorbecke.* Het wordt *aangenomen* met 35 tegen 25 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: de Moraaz, Poortman, Storm van 's Gravesande, van Heloma, Slicher van Domburg, Zijlker, Dullert, Fokker, Dommer van Poldersveldt, van Nispen van Sevenaer, Costerus, de Man, van der Heijde, van der Linden, Anemaet, Verweij Mejan, van Hasselt, Smit, Jespers, van Heemskerk, Westerhoff, Reinders, Albarda, Godefroi, van Eck, Dirks, Wintgens, van Walchren, Scheltinga Winterberg, Leclercq, Bots, Schiffer, Thorbecke, Nedermeijer van Rosenthal en van Zuijlen van Nyevelt.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Hall, van Randwijck, Duijmaer van Twist, Sloet tot Oldhuis, Lotsy, Boxman, Boreel van Hogelanden, de Villers de Pité, Lambrechts, Bachiene, Meeussen, Mutsaers, Wichers, Donker Curtius, Schooneveld, de Monchy, van Doorn, de Lom de Berg, Groen van Prinsterer, van Naamen, van Heiden Reinestein, Luijben, Borret, van Rijckevorsel en de Voorzitter.

Vervolgens wordt *artikel* 5, zoo als het door de Regering voorgedragen en in deze zitting door haar veranderd is, en zoo als het door de Kamer, ten gevolge der aanneming van het amendement van den heer Thorbecke, gewijzigd is, in omvrage gebragt en *aangenomen* met 54 tegen 6 stemmen.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Luijben, van Hall, Sloet tot Oldhuis, Mutsaers, Donker Curtius en van Doorn.

Artikel 6 wordt daarop, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming, *aangenomen.*

Daarna wordt het ontwerp in zijn geheel, zoo als het door de Kamer is gewijzigd, in omvrage gebragt en *aangenomen* met 55 tegen 5 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Albarda, van Hall, Mutsaers, Wichers en Donker Curtius.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet *tot regeling van het inkomen der Kroon.* Die beraadslagingen worden geopend maar onmiddellijk gesloten, daar niemand der leden over het ontwerp in zijn geheel noch over het eenig artikel het woord verlangt te voeren. In stemming gebragt, wordt het eenig artikel zonder hoofdelijke stemming en het ontwerp zelf met algemeene (60) stemmen *aangenomen.*

Wegens het vergevorderde uur, wordt, op voorstel des Voorzitters, de beraadslaging over andere ontwerpen van wet, waarvan de behandeling nu aan de orde is, tot den volgenden dag uitgesteld en de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN DONDERDAG 26 JULIJ.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 60 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Finantien en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet *strekkende tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over* 1849.

Die beraadslagingen worden geopend.

Geen der leden vraagt het woord, noch over het geheel van het ontwerp, noch over het eenig artikel daarvan.

Mitsdien worden de beraadslagingen gesloten. Bij hoofdelijke omvrage, wordt het ontwerp met algemeene stemmen *aangenomen.* Het zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

De beraadslagingen worden geopend over het ontwerp van wet *tot het overbrengen van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch*, en wel in de eerste plaats over de algemeene strekking van hetzelve.

De heer ***de Monchy*** meent den Minister te moeten vragen waarom er van regeringswege niet is geantwoord op de aanmerking, in het verslag der Kamer vervat, dat de staatsrekening voor 1846 en zelfs voor 1845, nog niet aan de Kamer is ingezonden, en op den daarbij geuiten wensch, dat de staatsrekeningen minder traag dan tot nog toe aan de Vergadering mogen worden medegedeeld.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** geeft te kennen, dat de staatsrekeningen over 1845 en 1846 tot hiertoe niet aan de Kamer hebben kunnen worden medegedeeld, omdat daarover nog briefwisseling met de Algemeene Rekenkamer wordt gehouden. Bij de menigvuldigheid der werkzaamheden aan het departement, is de behandeling van deze zaak aanvankelijk niet met dien spoed voortgezet kunnen worden, als de Minister wel gewenscht had, doch hij meent te kunnen verzekeren, dat de mededeeling aan de Kamer alsnu spoedig zal plaats hebben, althans wat de rekening van 1845 betreft.

De beraadslagingen over het geheel van het ontwerp worden gesloten.

Artikelen 1 *en* 2 worden achtervolgens in beraadslaging gebragt, doch geen der leden vraagt daarover het woord.

De beraadslagingen over het ontwerp worden gesloten. Bij hoofdelijke omvrage wordt het met algemeene stemmen aangenomen. Het zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt, bij monde van den heer ***Dirks***, het volgende verslag uit:

» In handen der Commissie voor der petitien is gesteld een reqnest geteekend door *H. J. de Vries* en 336 andere *binnenlandsche* of zoogenaamde *kleine* schippers, allen wonende in de provincie Drenthe en Overijssel.

De requestranten geven te kennen, dat ingevolge Zijner Majesteits besluit van 26 Junij 1844, n°. 2, te Zwolle is opgerigt eene vereeniging onder den naam van *Maatschappij tot verbetering van den*

handelsweg over het Zwolsche Diep, mede door middel van land-aanwinning; en dat bij datzelfde besluit aan die maatschappij in eigendom een aanzienlijk deel der Zuiderzee aan de monden van voornoemd Diep is afgestaan; dat langs genoemd Diep, als vereeniging tusschen het Zwarte Water en de Zuiderzee, alle scheepvaart van uit Drenthe en een aanzienlijk gedeelte van Overijssel moet plaats hebben; dat door genoemde maatschappij aanzienlijke werken en bekribbingen zijn daargesteld, klaarblijkelijk *alleen en uitsluitend* in het belang van den *buitenlandschen* handel en *zeevaart* der stad Zwolle; dat door requestranten ten betooge dier stelling wordt aangevoerd, dat de oude diepte van 1,65 el meer dan genoeg was voor hunne schepen, terwijl slechts grootere schepen meerderen diepgang behoefden om Zwolle te kunnen bereiken; wier aantal bovendien zeer klein is, in vergelijking van dat van schepen gelijk die welke zij bevaren; dat die verdieping bovendien hun varen door het veroorzaken van meerder stroom, ter oorzake der krib- en damwerken en het ontstaan eener droogte aan de uitmonding, belemmert en in gevaar brengt, zijnde het laatste gebleken in de winters 1847—1848 en 1848—1849; dat nimmer *wettiglijk* aan genoemde maatschappij eenig gedeelte der Zuiderzee, en daaronder het Zwolsche Diep, in eigendom konde worden afgestaan als zijnde het eigendom van den Staat; dat hunne klagte, gepaard met die van anderen, bij adressen aan Zijne Majesteit den Koning en andere autoriteiten kenbaar gemaakt, tot heden niet alleen onverhoord zijn gebleven, maar dat zelfs bij Koninklijk besluit van 4 Julij 1848, n°. 53, een tarief van regten is vastgesteld, op te brengen door de schepen dat Diep bevarende, ten voordeele van genoemde maatschappij, en door haar te heffen; dat deze heffing, door de verbazende hoogte der gevorderde regten, de veengraverij en den turfhandel in Drenthe en Overijssel drukt en den ondergang van requestranten na zich sleept; dat zij bovendien is onbillijk en onregtvaardig, omdat zij aan genoemde maatschappij is toegestaan bij wijze van vergoeding der kosten door haar gemaakt; kosten waardoor *zij binnenlandsche schippers* in de uitoefening van hun bedrijf niet zijn gebaat, ja waardoor men hen dwingt, gelijk requestranten zich uitdrukken » de roeden te betalen waarmede men hen geeselt";

dat requestraten, vermeenende dat zoodanige belastingen niet buiten weten der Staten-Generaal kunnen worden daargesteld en bovendien nimmer ten voordeele van bijzondere personen of maatschappijen mogen worden opgelegd, noch de invordering daarvan opgedragen, deze Vergadering ten aanzien der hoofdgronden verwijzen naar werkje van mr. L. Oldenhuis Gratama *Over de tol-quaestie van het Zwolsche Diep*; waarvan zij aan elk der leden dezer Kamer een exemplaar hebben aangeboden;

dat aangezien bij art. 90 der Grondwet aan deze Vergadering *het regt van onderzoek* is toegekend, requestranten deze Vergadering verzoeken om, gebruik makende van dat regt, hunne zaak te onderzoeken in dier voege en op zoodanige wijze als men zal vermeenen te behooren; en dat, voor het geval, dat gij, Mijne Heeren, mogt oordeelen, dat regt van onderzoek niet te kunnen uitoefenen voor en aleer de regelende wet daaromtrent zal zijn aangenomen, deze zaak en het onderzoek er van alsdan tot de aanneming dier wet aan te houden, en dan te handelen, zoo als gij, volgens die wet, zult oordeelen te behooren.

Uwe Commissie, zonder in een onderzoek te willen treden omtrent de waarheid van de feiten door de requestranten aangevoerd, noch ook omtrent de regtsgevolgen daaruit voorvloeijende, en zulks te minder dewijl het van openbare bekendheid is, dat een regtsgeding omtrent deze zaak aanhangig is, oordeelt, dat de zaak van genoegzaam gewigt is om, door nederlegging van het verzoekschrift ter griffie dezer Kamer, ter kennisse van de leden gebragt te worden, ten einde de gelegenheid te openen tot het rigten van interpellatien aan den daarin betrokken Minister of tot het doen van eenig ander voorstel.

Uwe Commissie heeft alzoo de eer tot nederlegging van het verzoekschrift ter griffie te concluderen."

De heer ***van Heiden Reinestein*** vraagt het woord en zegt hoofdzakelijk:

Indien ik op het oogenblik het woord vraag, dan is het niet, om terug te komen op de gronden in het adres vervat, want deze zaak is op dit oogenblik aanhangig voor het hoogste regterlijke collegie; zij maakt een onderwerp van overweging en beslissing uit bij de regterlijke magt, en het zou alzoo minder doelmatig kunnen beschouwd worden, thans over de zaak zelve uit te weiden. Maar ik acht het pligt mij bij deze gelegenheid te bepalen tot het ter sprake brengen van een punt, dat door de adressanten niet is ontwikkeld, namelijk de wijze waarop de Regering tegenover de Provinciale Staten van Drenthe heeft gehandeld. Ik acht mij daartoe te eerder bevoegd, ja ten deele ook verpligt, als gewezen lid van de Provinciale Staten van Drenthe, in welke betrekking ik ook meer van nabij bekend geraakt ben met al hetgeen tot het vraagstuk van het Zwolsche Diep in betrekking staat.

Ik meen te moeten aanvangen met zoo beknopt mogelijk de *historia facti* mede te deelen. Toen het onderwerp van het Zwolsche Diep ter sprake kwam, en alvorens de concessie was verleend, kwamen er bij de Staten van Drenthe menigvuldige adressen in, waarbij de Staten verzocht werden, dat zij tusschen beiden zouden treden, om te bewerken, dat de werken gestaakt en de belemmeringen, aan de kleine scheepvaart toegebragt, opgeheven zouden worden. De Staten van Drenthe, gebruik makende van hunne bevoegdheid, hun bij de Grondwet toegekend, om te zorgen, dat de doorvoer en de uitvoer naar, en invoer uit andere provincien geene belemmering ondergaan, en dat zij de belangen van hunne provincien en van hare ingezetenen bij den Koning kunnen voorstaan, hebben zich aan de Regering gewend, met verzoek, dat de concessie niet zou worden verleend, althans niet voordat de Provinciale Staten zouden zijn gehoord. De Regering heeft daarop geantwoord, dat de concessie niet zou worden verleend, dan nadat het gevoelen der Provinciale Staten deswege zou zijn ingewonnen. Wat gebeurde er echter. In het volgende jaar werd aan de Staten medegedeeld het besluit, waarbij de concessie werd verleend. Vernieuwde bezwaren en klagten kwamen nu bij de Staten in. Deze besloten toen zich andermaal tot den Koning te wenden. Zij gaven bij hun adres te kennen, dat, hoezeer het hun leed deed dat zij niet vooraf waren gehoord, zij evenwel hoopten, dat het der Regering behagen mogt, hun dan toch te hooren nopens den te heffen tol. Te dien aanzien werd geen antwoord gegeven en het volgende jaar werd de goedkeuring aan het tarief van den op het Zwolsche Diep te heffen tol verleend, zonder dat de Staten van Drenthe deswege waren gehoord. De Provinciale Staten hadden hun pligt gedaan; zij hadden voor de belangen der ingezetenen gewaakt. Hun bleef niets anders over, dan bij een nader adres hun leedwezen te kennen te geven, dat alle vertoogen zonder eenig gevolg waren gebleven.

Ziedaar de toedragt der zaak, eenvoudig maar naar waarheid medegedeeld. Ik zal nu alle regtsgronden geheel in het midden laten. Ik zal niet spreken over de onverantwoordelijke wijze waarop, men aan eenen last van tol heeft onderworpen een overgroot aantal nijvere schippers, die, in stede van voordeel, niets dan hinder in de aangelegde werken en daargestelde verkribbingen vinden, en die door dat een en ander op eene wijze worden gedrukt welke door de Regering niet voor het allerminst kan worden verdedigd. Maar ik heb gemeend te moeten aantoonen, dat de Staten zijn werkzaam geweest in het belang der schipperij van Drenthe. Ik heb alleen bij deze gelegenheid willen doen uitkomen de handelwijze, die de Staten van Drenthe van den kant van het Gouvernement in deze zaak hebben ondervonden. En nu vermeen ik, dat deze zaak wel eenig blijk van belangstelling van den kant der Kamer verdient. Daar het regt van enquête nog niet wettelijk is geregeld, en daar ik eene bepaalde interpellatie nog wensch te voorkomen, zoo meen ik te moeten voorstellen, dat het verzoekschrift niet alleen, gelijk de Commissie voorstelt, ter griffie worde nedergelegd, maar dat het bij afschrift ook worde verzonden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Welligt zal Zijne Excellentie, ten gevolge van die verzending, aanleiding vinden om eenige ophelderingen te geven. Ik geloof, dat het voor het oogenblik voldoende is, dat de Kamer hare belangstelling in de zaak betoone. Het is op dien grond, dat ik die verzending meen te moeten voorstellen.

De heer ***van Voorst*** zegt, dat de feiten, door den vorigen spreker aangevoerd, en in het adres, waarop heden verslag gedaan is, vervat, ook ter zijner kennisse zijn gekomen. Het geldt aan de eene zijde het belang eener maatschappij in Overijssel, die zooveel goeds in het belang van de nijverheid heeft gedaan en verder voornemens is te doen; het geldt hier, aan den anderen kant, het belang van eene talrijke klasse van ingezetenen, die tot de schipperij behooren en zich beklagen, dat zij, door de voorregten aan die maatschappij verleend, in de uitoefening van hun beroep worden belemmerd en benadeeld. Een onderzoek nopens deze gewigtige aangelegenheid komt den spreker alzoo hoogst wenschelijk, zeer noodzakelijk voor. Het is op dien grond dat het hem toeschijnt, dat er alle redenen bestaan, om gebruik te maken van de bevoegdheid, bij art. 115 van het Reglement van Orde verleend, dat bepaalt, » dat, wanneer de verzoekschriften » loopen over onderwerpen, die tot de dadelijke en regtstreeksche » bemoeijingen der Kamer behooren, de Commissie voor de ver» zoekschriften tot de benoeming eener bijzondere commissie kan » concluderen, aan welke wordt opgedragen, om, na naauwkeurig » onderzoek der daadzaken, omtrent de te nemen maatregelen een » bepaald voorstel te doen. Tot zoodanige commissie wordt uit en » door iedere afdeeling één lid benoemd." Het gebruik maken van die bevoegdheid hangt niet af van de regeling van het regt van enquête. Het onderzoek, bij art. 115 van het Reglement van Orde

SOCIETEIT DE HARMONIE TE PROVINCIEN

bedoeld, is onafhankelijk van enquête, bij art. 90 der Grondwet aan de Tweede Kamer toegekend, daar ook in het *vorige* Reglement van Orde deze zelfde bepaling geschreven staat, toen de Grondwet dat regt niet aan de Kamer had verleend. De Vergadering kan, door het uitgebragte rapport, voldoende gesaisisseerd geacht worden, om zoodanig besluit te nemen als haar bij art. 115 is vrijgelaten. Hierdoor zal de zaak levendig blijven, en zal de Commissie (indien zij noodig mogt oordeelen tot zoolang te wachten) onmiddellijk na de uitvaardiging der wet tot regeling van het regt van enquête den weg kunnen volgen, welken die wet zal aanwijzen. Spreker ondersteunt alzoo het voorstel der Commissie tot het nederleggen van het verzoekschrift ter griffie, maar kan niet goedkeuren de verzending van het adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat tot niets leidt. Hij stelt daarentegen voor, in de afdeelingen over te gaan tot het benoemen eener bijzondere commissie, ten einde de daadzaken naauwkeurig te onderzoeken en daarna omtrent eenen te nemen maatregel een bepaald voorstel te doen.

De heer **Thorbecke** kan zich met het gedane voorstel, tot verzending van het adres bij afschrift aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, niet vereenigen. Hij bestrijdt het niet alleen op den algemeenen grond, dat dergelijke verzending zonder bijgevoegde bepaalde vraag geene beteekenis noch uitwerksel heeft; dat zij is *iets* en *niets* doen; maar inzonderheid dewijl met verzending het doel van den voorsteller zelven niet zal worden bereikt. Zijns inziens moest de voorsteller den Minister van Binnenlandsche Zaken, hier tegenwoordig, interpelleren. Op dezen weg alléén kan zijn bezwaar oplossing vinden. — Spreker meent ook het voorstel van het lid uit Haarlem niet te mogen ondersteunen. De Kamer kan op dit oogenblik niet besluiten, om de zaak in handen te stellen eener commissie van onderzoek. De zaak is aanhangig bij den burgerlijken regter. De adressanten beroepen zich op een geschrift van den heer Gratama. Spreker heeft dat geschrift met groote belangstelling gelezen, doch er geen grond in kunnen vinden om te gelooven, dat het Gouvernement ten aanzien der tolheffing eenige andere magt zou hebben uitgeoefend, dan die ter zake van publieke werken bij concessie aan het bestuur toekomt. De spreker uit Haarlem kan, zoo hij het noodig oordeelt, zich eveneens van het regt van interpellatie bedienen. Instelling der commissie, door hem gevraagd, schijnt nu nog te vroeg.

De heer **van Heiden Reinestein**: Ik meen den spreker uit Haarlem te moeten antwoorden, dat eene verzending van de zaak naar de afdeelingen, alsmede het benoemen eener bijzondere commissie, om de zaak te onderzoeken en een bepaald voorstel deswege te doen, niet kan te pas komen. Immers, reeds straks heb ik gezegd, dat men de beslissing van den hoogsten regter in dezen behoorde af te wachten.

En wat nu aangaat het aangemerkte door den spreker uit Leyden, heb ik gemeend mij te moeten houden aan de antecedenten der Kamer. De Kamer behoort in de eerste plaats een blijk van belangstelling te geven. Ik behoude mij voor, later nopens deze aangelegenheid den Minister van Binnenlandsche Zaken te interpelleren. Ik blijf op dit oogenblik het renvooi van het request aan den Minister volhouden, tenzij het Zijne Excellentie, die zich in de vergadering bevindt, mogt behagen, dadelijk op de klagten, in het adres vervat, te antwoorden, of de handelingen der Regering, die ik heb blootgelegd, te verdedigen; hetgeen mij aangenaam wezen zou.

De heer **Dirks**, rapporteur der Commissie tot de Verzoekschriften, meent te moeten herinneren, *wat de adressanten eigenlijk verlangen*. Zij vragen eene *enquête*, of, zoo deze niet kan worden ingewilligd, omdat de uitoefening van dat regt nog niet is geregeld, dan verzoeken zij, dat het onderzoek worde *aangehouden* tot dat de wet op de *enquête* zal zijn tot stand gekomen. De Commissie oordeelde alzoo, dat zij niet overeenkomstig de bedoeling der verzoekers zou handelen, door een halven maatregel, de verzending aan den Minister, noch ook door de verzending naar eene afzonderlijke commissie, overeenkomstig art. 115 van het Reglement van Orde der Kamer, voor te stellen. De Commissie tot de Verzoekschriften gelooft alzoo te moeten volharden in het door haar gedane voorstel.

De heer **Sloet tot Oldhuis**: Ik zal zeer kort slechts hierover het woord voeren. Eene zaak verzoek ik echter, u, Mijne Heeren, wel in aanmerking te willen nemen, dat ik hier niet spreek *pro domo*, maar *pro patria*. Het is zoo, ik ben in deze zaak betrokken; ik zal de Vergadering mededeelen op welke wijze. De Maatschappij tot verbetering van het Zwolsche Diep is haar oorsprong verschuldigd aan de maatschappij tot ontwikkeling van provinciale welvaart in Overijssel, waarvan ik voorzitter ben. Toen wij na groote moeijelijkheden eindelijk de concessie bekomen hadden tot oprigting van eene maatschappij tot verbetering van het Zwolsche Diep, waardoor aan een wensch van meer dan twee eeuwen werd voldaan, begreep ik dat, om vertrouwen aan de inschrijvers in te boezemen, ik van mijne zijde, naar gelang van mijn vermogen, aandeelen in die maatschappij moest nemen. Hiermede, Mijne Heeren, heb ik gemeend een pligt van vaderlandsliefde te volvoeren, en ik ben vervolgens in den raad van administratie dier maatschappij gekomen. Die raad van administratie werkt kosteloos, geniet geenerlei schadeloosstelling van eenigen aard, heeft zeer drukkende, zeer lastige en menigvuldige bezigheden. Maar even als ik een gedeelte van mijn vermogen heb durven wagen in het Zwolsche Diep, zoo heb ik ook van mijnen kant, wat mij meer waard is, mijn tijd en mijne rust ten koste gehad aan deze grootsche, schoone en nuttige onderneming. Ik meen dat te moeten zeggen, niet om daar lof mede in te oogsten, maar om het verwijt van mij af te werpen als of ik hier eenigermate in mijn belang zou spreken. Het leven is een strijd voor ieder regtgeaard mensch, maar wanneer men in Nederland een werk van algemeen nut wil daarstellen, daaraan zijn kapitaal wagen, zijn tijd, zijne rust opofferen, dan wordt de strijd haast te zwaar om ten einde te brengen, ware het niet dat in de borst van den mensch geloof bestond, geloof dat het de roeping is van alle menschen, die, zekeren stand in de maatschappij bekleeden, om voor het welzijn van die maatschappij, niet met het oog op de menschen, maar met het oog op God, te werken. Van dien strijd, Mijne Heeren, kunnen de directeuren onzer maatschappij getuigen, een strijd tegen bekrompenheid van denkbeelden, tegen logen en laster, tegen communisme en provincialisme, een strijd tegen alle geestelijke boosheden in de lucht.

Men vraagt, Mijne Heeren, eene enquête op dit stuk. Ik verklaar in naam der Maatschappij tot verbetering van het Zwolsche Diep, dat de maatschappij niets liever verlangt dan eene enquête, om den aard van dezen strijd voor de geheele natie en voor de nakomelingschap te doen kennen. Ik zal, ofschoon ik volkomen de gronden, die tegen deze enquête zijn aangevoerd, erken, ik zal uit dien hoofde, met voorbijgang van parlementaire vormen, stemmen voor de enquête. Men heeft voorgesteld, Mijne Heeren, om dat adres te verzenden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, opdat hij zich op de klagte van die schippers zou kunnen verdedigen over zijn gehouden gedrag tegen de Staten van Drenthe: de klagt van die schippers, Mijne Heeren, die drie jaren lang, door het vervoer van de materialen van ons werk, ons brood hebben gegeten, die nu in het voorjaar bijna twee maanden lang zouden vastgezeten hebben op het Zwolsche Diep, als het in zijn vorigen toestand ware geweest, die nu bij nacht en ontijden het Zwolsche Diep kunnen binnenvaren, dat zij vroeger niet konden. Maar, om op dat adres terug te komen, men wil het verzenden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken hier tegenwoordig. Ik geloof niet dat die staatsman daar zeer bang voor zal zijn. Wat is eigenlijk, Mijne Heeren, de klagte die men dan heeft tegen de Regering? Ik wil hier niet de geschiedenis ontvouwen van al wat er omtrent het Zwolsche Diep voorgevallen is, maar ik wil er alleen van zeggen dat de Regering vóór dat de concessie verleend was, het provinciaal bestuur van Drenthe gekend heeft in die zaak, en dat nu het provinciaal bestuur van Drenthe oordeelt dat het ten eeuwigen dage over die zaak van het Zwolsche Diep moet worden gehoord. Niet dat het Zwolsche Diep in Drenthe ligt, neen, Mijne Heeren, het ligt in Overijssel, maar er varen Drentsche schepen op, even als er schepen op varen van Holland, Gelderland, Zeeland, van al de provincien die maar schepen bezitten. Er varen ook schepen op naar Riga, naar Archangel enz.; want het is een vaarwater van belang, daar 20,000 schepen 's jaars op passeren, Mijne Heeren! Op welken grond men nu kan beweerd hebben dat Drenthe miskend is, omdat men het niet heeft gehoord, begrijp ik niet; alle provincien zouden dezelfde klagte hebben. Maar ik laat dat punt gaarne over aan de Regering om zich daaromtrent te verdedigen tegen de schippers van Hoogeveen en Zwartsluis, en ik zal dus ook op dien grond stemmen voor het renvooi naar den Minister.

De heer **Verweij Mejan** geeft te kennen, dat de vorige redenaar door vroegere handelingen, meer dan iemand het regt had, over dit onderwerp te spreken, en zulks dan ook met warmte heeft gedaan. Meer vreemd aan de behandelde zaak, zal hij spreker de tol-quaestie van het Zwolsche Diep, die zoo onverwacht alhier ter sprake komt, in het midden laten en zich eeniglijk bepalen tot het onderzoek der verschillende voorstellen, die gedaan zijn. Die voorstellen zijn van drieledigen aard: 1°. dat der Commissie tot de Verzoekschriften, strekkende tot het nederleggen van het adres ter griffie; 2°. dat van het lid uit Drenthe, om dat adres bij afschrift te verzenden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken; en 3°. dat van het lid uit Haarlem, tot toepassing van art. 115 van het Reglement van Orde en het benoemen eener bij-

zondere commissie.—Wat aangaat het voorstel tot verzending van het adres bij afschrift aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, heeft de geëerde spreker uit Leyden alles gezegd wat strekken kan, om dat voorstel minder aannemelijk te doen achten. Wat betreft het voorstel, om gebruik te maken van de bevoegdheid, welke art. 115 van het Reglement van Orde verleent, tot het benoemen eener commissie, vraagt de spreker, wanneer er eigenlijk redenen zullen bestaan tot toepassing van dat art. 115? Het artikel spreekt van onderwerpen, die tot de dadelijke en regtstreeksche bemoeijingen der Kamer, behooren. En nu is het wel zeker, dat hier voor de Kamer, dergelijk dadelijk en regtstreeksch belang niet bestaat. De Drentsche schipperij klaagt over geleden onregt en over aangedane verongelijking. Hier is het in de eerste plaats de regterlijke magt tot wie toevlugt te nemen. Is de wet overtreden, niet de Kamer maar de bevoegde regter zal het ongelijk herstellen. De wetgevende magt moet vreemd blijven aan geheel de zaak, zij moet dit althans en in elke toepassing, zoolang de regterlijke magt niet heeft beslist. De bestaande litispendentie verbiedt elke tusschenkomst van onze zijde, en zoolang de regter onderzoekt, is voor ons het onderzoek bij art. 115 bedoeld, niet mogelijk. Doen wij ook eene eenige schrede op dat terrein voor den regter afgebakend, zoo gaan wij onze bevoegdheid te buiten en maken wij inbreuk op een gebied dat het onze niet is, en dat de Grondwet vrij en onafhankelijk wil hebben bewaard. In dien stand van zaken blijft er slechts één middel over, dat is, zich te vereenigen met de conclusie van het rapport der Commissie tot de Verzoekschriften, en dit adres neder te leggen ter griffie. Daardoor wordt niets geprejudicieerd, daardoor wordt niets uitgemaakt, daardoor blijft het een ieder vrij, ter gelegener tijd zoodanig voorstel te doen als men mogt goedvinden. Het is dan ook daartoe, dat spreker zich zal bepalen. Later kan men, dit oorbaar achtende, toevlugt nemen tot andere middelen om onregt te weren of ongelijk te herstellen. Het Reglement zal hier den goeden weg wijzen. Voor het oogenblik, en in verband tot de bestaande omstandigheden, moeten wij ons tot de nederlegging van het verzoekschrift ter griffie bepalen.

De heer ***van Randwijck:*** Indien ik heden voor het eerst afwijk van het voornemen, dat ik heb opgevat, om mij, gedurende het eerste jaar van mijn lidmaatschap van deze Kamer, niet te mengen in de openbare beraadslagingen, dan doe ik dit niet, omdat het hier betreft een adres van ingezetenen uit de provincie waaruit ik afgevaardigd ben, maar omdat ik met het onderwerp, waarover het adres loopt, ten gevolge van mijne vroegere ambtsbetrekkingen als Gouverneur van Drenthe en Minister van Binnenlandsche Zaken, meer van nabij bekend ben. Het is uit dien hoofde, dat ik mij bevoegd en verpligt acht, mijn gevoelen over dit onderwerp mede te deelen.

Ik zal mij niet verdiepen in de geschiedenis van de zoogenaamde verbetering van den handelsweg over het Zwolsche Diep. Evenmin zal ik treden in beschouwingen over de tolquaestie, dat is de vraag, of de Regering al dan niet het regt had, de heffing van een tol op dat Diep aan eene particuliere maatschappij te verleenen; ik wil slechts eenige *daadzaken* aanvoeren, die, zoo ik mij vleije, van genoegzaam gewigt geacht zullen worden om u, Mijne Heeren, over te halen om u te vereenigen met het voorstel gedaan door het geachte lid over mij gezeten. Immers wat is dat renvooi aan den Minister anders, dan eene verklaring van de Kamer dat het onderwerp van een adres haar toeschijnt van zooveel gewigt te zijn dat zij de aandacht des Ministers daarop bijzonder wil vestigen. De bedoelde daadzaken nu zijn:

1°. dat, niettegenstaande het Zwolsche Diep de eenige uitwatering is van Drenthe in de Zuiderzee, en datzelfde Diep de monding uitmaakt van de voornaamste Drentsche kanalen, desongeacht de concessie tot verandering van het vaarwater en tot tolheffing in den jare 1844 is verleend, zonder dat het provinciaal bestuur van Drenthe is gehoord, zoodat die concessie in betrekking tot de Drentsche belangen als het ware bij verrassing is verleend;

2°. dat in den jare 1848 het bestuur van die provincie wel is gehoord over het tarief van den tol op het Zwolsche Diep, maar dat het advies van dat bestuur niet is gevolgd;

3o. dat de watertol wordt geheven niet in verhouding tot den diepgang der vaartuigen maar tot derzelver ruimte in scheepstonnen, waaruit volgt, dat weinig diepgaande vaartuigen, die volstrekt geen belang hadden bij uitdieping van het vaarwater, maar voor welke integendeel het vaarwater, — door vernaauwing van hetzelve binnen de leidammen, waardoor het laveren verhinderd wordt, — alles behalve verbeterd is, desniettegenstaande een tol moeten betalen, die bij het veelvuldig gebruik van het vaarwater een ondragelijken last daarstelt;

4°. eindelijk, dat het onderwerpelijke toltarief (en hierop druk ik bijzonder) niet definitief maar slechts bij wijze van proefneming is vastgesteld en hetzelve alzoo door de Regering kan worden afgeschaft of gewijzigd.

Ik ben volstrekt geen voorstander, Mijne Heeren, van veelvuldige renvooijen van verzoekschriften aan de Ministers, niet alleen omdat daardoor, zoo als te regt is opgemerkt, het renvooi aan de Ministers spoedig zou ontaarden in een tweede depôt ter griffie, maar ook omdat de Kamer, door te ligtvaardig tot het renvooi te besluiten, dikwijls gevaar zoude loopen van een bewijs van belangstelling te geven in eene zaak, in een onderwerp, haar slechts oppervlakkig bekend. Maar zulks is thans het geval niet, Mijne Heeren, de zoogenaamde tolquaestie is zoo herhaaldelijk in openbare geschriften behandeld, dat ik meen te mogen aannemen dat het gewigt daarvan u allen bekend is. Daarenboven, het geldt hier niet het belang van een enkel persoon maar een strijd van belangen tusschen het grootste deel der schipperij van Overijssel en Drenthe en eene maatschappij, die, ofschoon ik de door haar gebezigde middelen niet kan goedkeuren, zich toch een loffelijk doel heeft voorgesteld. Eindelijk, bij gemis van eene wet, betrekkelijk de enquête, kan de Kamer dat regt nog niet uitoefenen. Het hangt echter van het Ministerie af, om de bestaande klagten te doen ophouden: immers, ik herhaal zulks, het tarief is slechts bij wijze van proefneming daargesteld. Het is nog tijd, om op de zaak terug te komen. In dien stand van zaken meen ik het renvooi van het adres aan den Minister te moeten ondersteunen.

De heer ***van Voorst*** betoogt nog nader het wenschelijke, om het adres in handen eener bijzondere commissie te stellen. Het verzoekschrift, zegt hij, loopt over een onderwerp, hetwelk, volgens art. 115 van het Reglement van Orde, wel degelijk tot de *dadelijke* en *regtstreeksche* bemoeijingen der Kamer behoort. De Kamer is ten allen tijde bevoegd, ja verpligt, voor de getrouwe naleving der Grondwet te waken. Het geldt hier eene klagte, dat de uitvoerende magt hare bevoegdheid heeft overschreden en hierdoor de verzoekers in de vrije uitoefening van hun beroep heeft belemmerd. Daaromtrent onderzoek te doen, behoort ongetwijfeld tot de dadelijke en regtstreeksche bemoeijingen der Kamer.

De spreker blijft van meening, dat de verzending van het adres aan denzelfden Minister, die het besluit onderteekende waarover men zich beklaagt, tot niets zal leiden. Het denkbeeld van den spreker uit Leyden (den heer Thorbecke), om den Minister te dezer zake te interpelleren, komt hem evenzeer onaannemelijk voor, omdat bij zoodanige interpellatie zoude worden vooruitgeloopen op feiten, welke nog niet als bewezen kunnen worden aangenomen, maar vooraf tot klaarheid moeten worden gebragt. Maar zelfs al waren die feiten reeds nu bewezen, dan nog zou op dit oogenblik die interpellatie ontijdig moeten geacht worden, daar het overleg eener commissie ten aanzien van het formuleren der vraagpunten, noodzakelijk zoude dienen vooraf te gaan.

De heer ***Godefroi*** voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften, zegt, dat, wanneer hij voor een oogenblik het woord opvat, dit alleen geschiedt met het oogmerk, om te verklaren, dat, wanneer de Commissie tot de Verzoekschriften geen ander voorstel doet, dan het nederleggen van het adres ter griffie, daaruit geenszins de gevolgtrekking moet worden afgeleid, dat bij haar gemis aan belangstelling in de zaak zou bestaan. Zij gelooft integendeel, dat deze zaak in de hoogste mate de belangstelling der Kamer verdient. Zij houdt het zelfs daarvoor, dat, wanneer onderscheidene feiten, die in de adressen worden opgegeven, waar zijn, er allezins aanleiding bestaat tot de vraag, of hier niet in sommige opzigten aan schending der Grondwet zou kunnen worden gedacht. De Commissie heeft echter geoordeeld, dat het oogenblik nog niet daar was, om deze zaak *au fond* te behandelen. Wat men toch van het feitelijke der zaak kent, berust alleen op de eenzijdige voorstelling daarvan in het request der Drentsche schipperij en het geschrift van den heer Gratama. Eene bepaalde oordeelvelling derhalve zou thans voorbarig zijn. Doch eene tweede reden, die de Commissie geleid heeft, eenvoudig het ter griffie nederleggen van het adres voor te stellen, is daarin gelegen, dat zij van oordeel is dat de Vergadering zich op dit oogenblik niet behoort te mengen in eene zaak, die aanhangig is bij de regterlijke magt. De Kamer moet noch regtstreeks noch zijdelings in een onderzoek van het gevoerd wordende regtsgeding treden.

De heer ***Dirks*** vereenigt zich geheel en al met het door den vorigen spreker aangemerkte. Doch hij wenscht bij deze gelegenheid, nu er sprake is van het al dan niet houden eener *enquête*, eene *enquête* in te stellen naar den stand van zaken betreffende de voordragt van wet nopens het regt van *enquête*. Het onderzoek van dat ontwerp heeft sedert lang in de afdeelingen van de Tweede Kamer plaats gehad. De Commissie van Rapporteurs heeft haar verslag over dat ontwerp opgemaakt. Dat rapport is echter

nog niet gedrukt. Tot hiertoe missen het de leden. Spreker verzoekt alzoo, dat het bedoelde rapport worde gedrukt, waardoor de zaak zelve *en* bij de Kamer *en* bij de Regering zal verlevendigd worden.

De beraadslagingen worden gesloten.

In de *eerste* plaats wordt besloten tot het nederleggen van het verzoekschrift ter griffie.

Ten *tweede* wordt in omvraag gebragt het *voorstel van den heer van Voorst*, strekkende tot het benoemen eener commissie tot onderzoek, naar aanleiding van art. 115 van het Reglement van Orde. Dat voorstel wordt *verworpen* met 57 tegen 2 stemmen.

Voór hebben gestemd de heeren: Sloet tot Oldhuis en van Voorst.

Ten *derde* wordt in omvraag gebragt het *voorstel van den heer van Heiden Reinestein*, tot het verzenden van het adres bij afschrift aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Ook dat voorstel wordt met 30 tegen 29 stemmen *verworpen*.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Smit, Westerhoff, van Rijckevorsel, Slicher van Domburg, Costerus, Ter Bruggen Hugenholtz, Jespers, van Eck, Godefroi, Dullert, Duijmaer van Twist, Poortman, Mutsaers, van der Linden, van Hall, Meeussen, Engelen, Leclercq, Verweij Mejan, Heemskerk, Reinders, Thorbecke, van Walchren, Dirks, Wintgens, van Voorst, Dommer van Poldersveldt, Lambrechts, de Moraaz en de Voorzitter.

Vóór hebben gestemd, de heeren: Fokker, Scheltinga Winterberg, Storm van 's Gravesande, Borret, Groen van Prinsterer, van Randwijck, de Man, Wichers, Nedermeijer van Rosenthal, Anemaet, Schooneveld, van Nispen van Sevenaer, Boxman, van der Heijde, Donker Curtius, de Lom de Berg, Bots, van Heloma, de Villers de Pité, van Zuijlen van Nyevelt, Zijlker, de Monchy, Sloet tot Oldhuis, Wijnaendts, van Doorn, Albarda, Schiffer, van Heiden Reinestein en van Hasselt.

De ***Voorzitter*** stelt thans, naar aanleiding van het door den heer Dirks in het midden gebragte, voor, het door de Commissie van Rapporteurs betrekkelijk het ontwerp van wet nopens het regt van enquête opgemaakte verslag te doen drukken en ronddeelen. Dienovereenkomstig wordt besloten.

De ***Voorzitter*** stelt vervolgens voor, om morgen ochtend ten 11 ure de interpellatien aan de Ministers te doen plaats hebben, waartoe door de Vergadering verlof gegeven is, als: 1°. die door den heer Dommer van Poldersveldt, nopens de tienden, en 2°. die door den heer Groen van Prinsterer, wegens het al dan niet bestaan van een homogeen ministerie. Daartoe wordt besloten.

De heer ***van Heiden Reinestein*** vraagt andermaal het woord en zegt: Daar straks mijn voorstel, tot het verzenden van het adres uit Drenthe aan den Minister van Binnenlandsche Zaken door de Vergadering is afgestemd, vraag ik nu de Kamer verlof, om op een vast te stellen dag den Minister wegens het in gemeld adres behandelde onderwerp te mogen interpelleren. Ik acht mij daartoe te meer verpligt, omdat de Minister, die in de Vergadering aanwezig is, het diepste stilzwijgen over deze zaak schijnt in acht te willen nemen. Dit leidt mij te meer, om de zaak tot een onderwerp van opzettelijke behandeling te maken, hetzij dadelijk, hetzij later.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord, en geeft te kennen, dat hij om twee redenen zich in de gehouden beraadslaging niet gemengd heeft. In de eerste plaats wenschte hij de beslissing der Kamer over hetgeen ten opzigte van dit adres zal worden gedaan niet vooruit te loopen, noch daarop eenigen invloed uit te oefenen; maar eenvoudig af te wachten wat de Kamer te dien aanzien besluiten zou. Ten tweede heeft hij het stilzwijgen bewaard, omdat de door sommige leden geopperde bezwaren de handelingen eener vorige Regering en van vroegere Ministers betroffen. Het ongelijk, waarover gesproken is, zou in 1845 bedreven zijn, en indien men daaromtrent nader wenschte te worden ingelicht, zou hij zich verpligt gevoelen eerst te onderzoeken wat vroeger ten deze is verrigt. Onvoorbereid kon hij zich niet mengen in eene discussie, die hij niet verwachtte, en waaromtrent hij niet kon voorzien dat zij zoodanige wending zou nemen. Hij zal alzoo afwachten welk besluit de Kamer zou nemen, en zoo deze mogt goedvinden te bepalen, dat betrekkelijk dit onderwerp tot de Regering vragen zullen worden gerigt, zal hij volgaarne aan dat verlangen voldoen, indien hem de noodige tijdruimte wordt gelaten ter opsporing van hetgeen door zijne voorgangers te dezen opzigte is verrigt.

De heer ***van Hall***: Het doel der interpellatie, die men tot den Minister wenscht te rigten, schijnt daarin te bestaan, dat men de gronden wenscht te kennen waarom de Provinciale Staten niet zijn gehoord. Nu begrijp ik wel, dat men een onderzoek instelt, of vragen rigt naar de handelingen van vorige of tegenwoordige ministers; maar ik kan niet begrijpen, dat men interpellatien zou rigten over handelingen van vorige ministers, waarbij van niets ongrondwettigs sprake is, maar ten hoogste van iets, dat, volgens de meening van den geachten voorsteller, — eene meening welke ik echter in geen opzigt deel — onvoegzaam zou geweest zijn. Het moet, dunkt mij, ondoelmatig geacht worden, dat er tot dat einde zelfs gebruik van het regt van renvooi van een adres aan den Minister zou worden gemaakt, en ik zou althans zeker gelooven, dat er op die wijze geen goed gebruik van het regt van interpellatie zou worden gemaakt. Het komt mij dan ook voor, dat er door de Vergadering geen dag dient te worden bepaald, om te dezer zake eenige vraag aan den Minister te rigten.

De heer ***van Heiden Reinestein***: Ik heb zoo aanstonds van den Minister van Binnenlandsche Zaken vernomen, dat de klagten, die aangevoerd worden, betrekking hebben tot handelingen door vroegere ministers verrigt. Het is mij wel bekend, dat het eerste besluit te dezer zake genomen, door eenen anderen minister is mede-onderteekend, doch ik veronderstelde, dat het laatste besluit wel degelijk onder het bestuur van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken is tot stand gebragt. Is het echter eene waarheid dat deze zaak geheel buiten medewerking van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken heeft plaats gehad, dan ben ik het met den vorigen spreker geheel eens, en dan zal ik van het voorstel, om den Minister deswege te interpelleren, afzien, behoudens mijne vrijheid tot het alsdan doen van andere voorstellen. Ik wensch dienaangaande zoo mogelijk van den Minister eenige inlichting te bekomen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt andermaal het woord, en geeft op de vraag, wat door hem in deze zaak gedaan is, te kennen, dat, voor zooverre hij zich op dit oogenblik herinnert, hij bij de tijdelijke aanvaarding zijner betrekking deze zaak voor afdoening geheel rijp heeft gevonden; dat alleen ten opzigte van het tarief nog eenige bezwaren waren ingebragt door de kleine schippers; dat hij ten hunnen behoeve in briefwisseling met de autoriteiten, zelfs in onderhandeling met de ondernemers, is getreden; dat daardoor vrij aanzienlijke voordeelen voor die kleine schippers zijn verkregen; en dat hij, meenende daardoor aller belangen te hebben bevredigd, het besluit den Koning heeft aangeboden, en na verkregene goedkeuring des Konings, datzelfde besluit mede-onderteekend.

De heer ***van Heiden Reinestein***: Ik bedank den Minister voor de inlichtingen, die Zijne Excellentie wel heeft gelieven te geven. Ten gevolge daarvan zal ik voor het oogenblik het door mij gedane voorstel terugnemen; doch onder uitdrukkelijk voorbehoud, om, na de zaak nader te hebben onderzocht, op het onderwerp terug te komen. Het komt mij voor 's hands voor, dat een Minister, die een besluit gecontrasigneerd heeft, altijd blijft de verantwoordelijke persoon voor de zaak, die hij heeft helpen tot stand brengen.

Mitsdien wordt het voorstel, om den Minister van Binnenlandsche Zaken te dezer zake te interpelleren, *ingetrokken*, en is deze beraadslaging daarmede afgeloopen.

Niets meer aan de orde van den dag zijnde, zoo wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN VRIJDAG 27 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 53 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen en wordt naar de Commissie voor de Verzoekschriften verzonden een adres van het vierde Landhuishoudkundig Congres betrekkelijk de wenschelijkheid van de afkoopbaarheid der tienden en de uitbreiding van het landhuishoudkundig onderwijs.

Aan de orde is het doen eener interpellatie door den heer ***Donner van Polderveldt***, daartoe strekkende om van de Regering te vernemen, of de Kamer eerlang een ontwerp van wet verwachten mogt tot regeling van den afkoop en de aflossing der tienden.

Die heer daartoe het woord bekomen hebbende, zegt hoofdzakelijk:

Van onderscheidene zijden is er op de noodzakelijkheid aangedrongen van het tot stand brengen eener wet, regelende de afkoopbaar-stelling der tienden; en laatstelijk is zulks geschied in een adres aan deze Kamer gerigt door den heer F. van Brakell enz.

De Kamer heeft harerzijds van hare belangstelling doen blijken, door het besluit, hetwelk is genomen, om een afschrift van dit stuk te zenden aan den betrokken Minister.

Later zijn nog bij deze Kamer ingekomen twee adressen, van gelijken inhoud, van de Commissie van Landbouw en van de Geldersche maatschappij van Landbouw, aandringende op het bij de wet regelen der afkoopbaarheid en verwisseling der tienden in natura in eene geëvenredigde grondrente.

En eindelijk is nog over dat onderwerp ingekomen een adres van de heeren van Wassenaar Catwijck, van Lijnden van Hemmen en Dijckmeester, die ook evenzeer de wenschelijkheid van het zooveel mogelijk afkoopen van het tiendregt betoogen, maar niet dezelfde middelen daartoe willen bezigen. Deze wenschen zulks te doen plaats hebben op de volgende wijze:

1°. men verklare het van algemeen belang dat de tienden in natura vervallen;

2°. de Staat onteigene die alle naar eenen billijken maatstaf, gegrond op de opbrengst van een zeker aantal jaren;

3°. de Staat doe eene negotiatie op alle die tienden, alsdan het eigendom van het Rijk;

4°. de Staat, eigenaar van alle tienden, verklare die veranderd in grondrente, te verdeelen over alle gronden niet bewijsbaar tiendvrij, en betale daaruit de rente der negotiatie;

5°. de rijks-ontvangers worden belast met de inning dier grondrenten, te gelijk met het innen der directe belastingen op die gronden;

6°. de Staat verklare deze grondrenten uitkoopbaar, en gebruike de gelden, daaruit voortspruitende, tot aflossing der geldleening.

Ik zal wel niet noodig hebben nader op het hoog belang dezer zaak terug te komen. Een ieder die zich maar eenigermate met landbouw of ontginning van gronden heeft bezig gehouden, weet hoe loodzwaar de tiendheffing op den landbouwer drukt.

En wanneer men het ontstaan der tienden nagaat, dan blijkt het duidelijk waarom die uitkeering van een gedeelte van de opbrengst zooveel weêrzin ontmoet.

De meeste van die tienden toch ontleenen haar bestaan uit het bewustzijn onzer voorouders, dat zij de kerken en heo die de kerken bedienden, moesten onderhouden. Door zoo doende een gedeelte van de opbrengst der gronden aan Hem terug te geven, van Wien men alles erlangen moest, waren onze voorvaderen van oordeel dat zij duizendvoudig voor hunne gift zouden gezegend worden. Dan door verkoop en overgang zijn de meeste tienden van aard veranderd; ze zijn veelal het voorwerp van speculatie geworden, en drukken daarom vooral op hem die ze uitkeeren moet.

Het zij verre van mij dat ik zelfs den schijn zoude willen aannemen om eenigermate goed te keuren het gewelddadig verzet, hetwelk er tegen het innen der tienden onlangs heeft plaats gehad; dan, ofschoon ik elk feitelijk verzet tegen het eigendom en de bestaande wetten in hooge mate afkeur, neemt dit niet weg dat de hovenbedoelde heffing behoort te worden afgeschaft.

De heer F. baron van Brakell van den Eng, te Lienden, verzoekt bij zijn adres, dat deze Kamer bemerke dat de tienden bij de wet worden afkoopbaar gesteld, of op de eene of andere wijze, met schadeloosstelling der tiendheffers, de uit het tiendregt ontstaande bezwaren worden opgeheven.

In het belang dus der Natie in het algemeen en in het belang van den landbouw in het bijzonder, zoude het mij aangenaam zijn dat de Regering de verklaring gaf, dat wij eerlang de in het adres van den heer van Brakell bedoelde wet mogten te gemoet zien.

Deze Kamer zal alsdan van hare zijde, ik twijfel daar niet aan, zich haasten, om, met het oog op de belangrijkheid van dit onderwerp, en doordrongen van de verpligting welke op haar rust, eene zoo algemeen gewenschte en inderdaad allernoodzakelijkste wet te helpen tot stand brengen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt daarop het woord, en begint met op te merken dat onder de eigenaardigheden van dezen tijd vooral behoort eene zekere groote ingenomenheid tegen het tiendregt en de tienden. Hij verklaart echter tegen die vooringenomenheid niet te velde te zullen trekken, daar hij van oordeel is alsdan een nutteloos werk te zullen verrigten, en gevaar te zullen loopen vooringenomenheid tegen zijne eigene rede op te wekken. Hij heeft die opmerking echter slechts op den voorgrond willen stellen, en vraagt of hij het regt niet heeft van te zeggen, dat, hoe drukkend de heffing der tienden ook moge zijn, en hoe lastig hare opbrengst aan sommigen in vele omstandigheden ook voorkome, de daartegen aangeheven klagten als te hoog opgevoerd te beschouwen zijn. — Tot eene beschouwing van het tiendregt overgaande, zegt hij dat het hem onnoodig voorkomt daarvan den oorsprong op te sporen, en na te gaan, of het aan het geestelijk of aan het staatsregt is ontleend. Dat geschilpunt behoeft hij, zijns inziens, niet te behandelen, daar door zoovele geleerden in ons vaderland is uitgemaakt, dat (de provincie Noordbrabant misschien voor een gedeelte uitgezonderd) wat de overige provincien des Rijks betreft, de oorsprong van dat regt niet in het geestelijke moet gezocht worden. Voor het oogenblik acht hij het voldoende te weten dat dit tiendregt zich bevindt in handen van particulieren, die het hebben gekocht, geërfd, of op eene andere wettige wijze verkregen; dat het alzoo een voorwerp van hun bijzonder eigendom uitmaakt, waarvoor men een onbepaalden eerbied moet koesteren. Bij de eerste door hem gemaakte opmerking, te weten, of de klagten over de tiendheffing niet als te overdreven moeten worden beschouwd, meent hij nog eene tweede te mogen voegen, namelijk die, of men niet moet zorgen zich door die klagten niet te laten vervoeren, en voorzigtig toezien dat men dien eigendom niet aanrande. Wanneer men nu de zaak uit dat oogpunt beschouwt, dan gelooft hij dat eene wet, gelijk men hier verlangt, tot afkoopbaarheid van dien eigendom, òf niet noodig òf niet wel mogelijk is. Tot staving van dit zijn gevoelen, zegt hij, zich niet te zullen wikkelen in den strijd tusschen de geleerden gevoerd, of het besluit, dat het vroegere keizerlijk decreet 't welk de afkoopbaarheid der tienden vaststelde, wederriep, al dan niet van verbindende kracht is. Dit punt wil hij onaangeroerd laten, en alleen onderzoeken of de tiendpligtige ook zonder wet tot den afkoop zijner tiendpligtigheid niet geëedelijk kan geraken. Hij meent dat daartoe alle mogelijkheid bestaat, wanneer de tiendpligtige maar kan besluiten eenen billijken afkoopprijs daarvoor te besteden. De tiendheffer toch miskent zijnen tijd niet. Hij verneemt dagelijks hoe vijandig men tegen zijn regt gezind is. Hij ondervindt nog levendiger hoe vele middelen door zijnen tiendpligtige worden te werk gesteld, om zich aan zijne verpligting te onttrekken: en hoe hij tiendheffer geheel afhankelijk is van zijnen tiendschuldige. Het hangt toch geheel en al van dezen af of hij al dan niet tienden zal betalen; want wanneer hij op den tiendpligtigen grond eene woning of andere gebouwen verkiest te plaatsen, of boomen te planten, of bosschen of een moestuin aan te leggen, of daarop niet tiendpligtige gewassen te verbouwen, dan behoeft hij in alle die gevallen geene tienden uit te keeren. En wanneer men nu hierbij in aanmerking neemt, dat de tiendheffers, bij de inzameling van hunne tienden, niet zelden met allerlei moeijelijkheden te kampen hebben, daar de tiendpligtigen ook dan nog dikwerf de opbrengst daarvan op alle wijzen zoeken te verminderen, of geheel wegvoeren: en dat zij over kleine opbrengsten soms kostbare regtsvorderingen hebben te voldingen, dan mag men aannemen dat het tiendregt geen voordeelig, veel minder een aangenaam voorwerp van eigendom is, en dat de eigenaar bereid zal worden bevonden, om dat kommervolle regt af te staan tegen eenen redelijken verkoopprijs, wiens vruchten hij met minder moeite en gevaar zal kunnen inoogsten. Om die redenen kan eene wet op de afkoopbaarheid der tienden onnoodig worden geacht: de betrokken partijen zullen van zelf tot elkander gebragt worden, en de wetgever behoort zich met de bijzondere belangen van particulieren niet in te laten. Mogt er evenwel eene wet op dit onderwerp volstrekt noodig zijn, dan blijft nog de vraag of men door haar zal kunnen verkrijgen wat men schijnt te verlangen? Dit mag met reden betwijfeld worden, want het is allezins te vreezen dat men hier voorregten aan den tiendpligtige wil schenken ten koste van den tiendheffer, en alzoo dezen door de wet zelve berooven.

Daartoe mag de wetgever de hand niet leenen. De bepalingen van het meer besproken keizerlijk decreet zouden aan het verlangen der bestrijders vooral niet voldoen, vermits daarbij voor de belangen der tiendheffers regtmatig is gezorgd. Ten slotte verklaart hij, dat, om alle die redenen, er voor de Regering, die het heilig regt van eigendom in ijverige bescherming wil hebben gehouden, groote

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 27STEN JULIJ.

moeijelijkheden bestaan om de belangen van tiendheffers en tiendpligtigen in billijke en regtmatige overeenstemming te brengen. Daarom heeft de Regering nog geene wet betrekkelijk dit onderwerp kunnen aanbieden; zij is echter nog beraadslagende over de wijze, waarop in de bestaande omstandigheden in billijkheid en regtvaardigheid aan den geuiten wensch voldoening zou kunnen worden gegeven.

De heer ***Thorbecke*** gelooft dat hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken zoo even is gezegd, allezins vatbaar voor tegenspraak is, en aanleiding tot langdurige discussien kan geven. Hij kan echter niet zien welk nut het op dit oogenblik zou hebben over dit onderwerp verder te beraadslagen. Om die reden heeft hij de eer over te stellen dat de Vergadering moge goedvinden om, naar aanleiding van art. 90 van het Reglement van Orde, eene commissie te benoemen, welke belast zal worden met het opmaken van een adres aan den Koning, dat tweederlei strekking zal hebben; waarin namelijk ten eerste kortelijk de redenen zullen ontwikkeld worden welke zouden schijnen te pleiten voor het tot stand brengen eener zoodanige wetgeving, die den weg zou openen tot den afkoop en aflossing van tienden, en waarin ten tweede de eerste beginselen van zoodanige wetgeving, gelijk die commissie zich die zal voorstellen, zullen aangegeven worden; welk adres dan later in zijn geheel door de Kamer in overweging zal worden genomen. Hij zegt dit voorstel te doen, omdat, naar het hem voorkomt, het Gouvernement niet genegen is om, door de indiening eener wet op dit onderwerp, mede te werken tot bevrediging der ten dezen opzigte geuite verlangens: maar beraadslaagt meer onder den indruk der bezwaren welke het tot stand brengen van zoodanige wet zouden kunnen bemoeijelijken, dan bezield met den wil om ten deze iets tot stand te brengen. In die stemming van het Gouvernement is daarvan vooreerst aldus niets te wachten. Wanneer nu bij de Kamer het verlangen en de begeerte naar eene wetgeving omtrent dit onderwerp, zoo sterk zijn als dit bij de behandeling van het wets-voorstel tot voorziening in de kroondomeinen het geval scheen te zijn, dan moet de Kamer daarvan doen blijken, en dit kan, naar hij meent, door den zoo even door hem aangewezen weg in te slaan. Op die wijze zouden aan de Regering de redenen en de gronden worden voorgelegd, welke, naar het oordeel der Kamer, voor zoodanige wetgeving pleiten; en het Gouvernement, bekend gemaakt met de inzigten der Vergadering, zou alsdan in staat zijn om dit onderwerp te beschouwen van een anderen kant, dan het tot nu toe heeft gedaan, en kunnen zien in hoeverre zijne denkbeelden met die der Kamer in overeenstemming te brengen zouden zijn. Hij erkent dat het wenschelijker zoude zijn indien de Regering zelve een wets-ontwerp over dit vraagstuk voordroeg, maar daar dit het geval niet schijnt te zullen zijn, zoo gelooft hij dat de Kamer, indien zij hieromtrent het initiatief verlangt te nemen, niet beter kan doen, dan den door hem aangewezen weg te volgen, en het voorstel aan te nemen, dat hij de eer heeft gehad zoo even aan de Vergadering te doen.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** zegt dat hij, in verband met hetgeen zoo even door den vorigen spreker is gezegd, zal afzien van het voornemen om de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken te beantwoorden. Wanneer dat voorstel echter niet mogt worden aangenomen, zou het welligt moeijelijk wezen op die rede terug te komen, en daarom acht hij het noodig, ten einde den indruk weg te nemen, welken die rede op sommige leden mogt hebben gemaakt, tegen twee punten op te komen. De Minister heeft ten eerste gezegd dat de klagten over het tiendregt overdreven zijn en toegeschreven moeten worden aan den geest des tijds, terwijl hij ten tweede dien geest des tijds in verband gebragt heeft met eene mindere eerbiediging van den eigendom. De spreker gelooft dat het noodig is tegen die uitdrukkingen te protesteren. Hij ten minste moet verklaren dat die klagten geenszins aan den geest des tijds zijn toe te schrijven, maar wel aan den voortgang der wetenschap, die geleerd heeft, dat het tiendregt is een exceptionnele last, en dat hetzelve opgeheven kan worden zonder in het allerminst het beginsel van den eigendom ook in de verte te krenken. Men behoeft daartoe slechts te wijzen naar hetgeen geschied is in andere landen van Europa, waar de tienden zijn afgeschaft zonder den eigendom in gevaar te brengen. De op gisteren en heden gehouden redevoeringen van den Minister van Binnenlandsche Zaken zijn hem een bewijs dat deze niet genoeg de gronden onderzocht heeft die tegen het tiendregt pleiten. Het heeft hem verwonderd van den Minister te hebben moeten vernemen dat deze den tiendenlast met elken anderen last gelijkstelde. Hij acht het niet noodzakelijk op dit oogenblik te onderzoeken in hoeverre die bewering gegrond of ongegrond is; maar gelooft het genoegzaam, te verwijzen naar die werken waarin dit onderwerp wetenschappelijk is behandeld, en aangetoond dat die exceptionnele last moet worden opgeheven.

De heer ***van Hall*** zegt het woord te hebben gevraagd om zijne verwondering te kennen te geven over hetgeen zoo even werd gezegd door den spreker uit Leyden, die wenschte dat alle onderzoek nopens deze quaestie op dit oogenblik mogt geëcarteerd blijven; maar die tevens een voorstel deed omtrent de wijze waarop, naar zijne meening, in deze zaak, ter beslissing van het vraagstuk, door de Kamer moest gehandeld worden. Diezelfde redenaar heeft zich bij het doen van dat voorstel beroepen op art. 90 van het Reglement van Orde. Indien de Kamer mogt besluiten in den zin van dat artikel te werk te gaan, dan zou zoodanig besluit niets praejugeren. Maar het gedane voorstel gaat verder dan het artikel wil. Indien het werd aangenomen, dan zou de Vergadering zich nu reeds omtrent het indienen van een adres aan den Koning en omtrent de strekking van dat stuk verklaren. Daar de zaak van hoogst gewigtigen aard is, meent de spreker dat de Vergadering zich behoort te wachten voor alles wat den schijn van surprise heeft, en omtrent het voorstel niet behoort te beslissen voor en aleer eene grondige discussie over het geschilpunt is voorafgegaan. Hij zal op dit oogenblik te dien aanzien in geene beraadslaging treden, ofschoon hij niet wil ontveinzen dat er in de redenen van den Minister van Binnenlandsche Zaken op gisteren en heden gehouden veel voorkwam, dat hij allezins toejuicht. Hij moet de vorige sprekers, die de Vergadering betrekkelijk het regt verstand dezer zaak naar de over het wets-ontwerp tot voorziening in de kroondomeinen gehouden discussie verwezen hebben, doen opmerken, dat daar geen quaestie van afschaffing van tiendregt, maar alleen van nova novalia was, weshalve het verwijzen naar die beraadslagingen strekt om de Vergadering op een geheel verkeerd terrein te brengen. Hij moet alzoo verklaren dat hem het voorstel tot het indienen van een adres aan den Koning ontijdig voorkomt; en meent ook dat het strijdig is met de bepaling van art. 90 van het Reglement van Orde, waarop de voorsteller zich beroepen heeft.

De heer ***Fokker*** zegt hoofdzakelijk: Ik kan mij geheel en al vereenigen met hetgeen door den heer van Zuijlen van Nyevelt is gezegd, en ik gevoel op dit oogenblik den pligt op mij rusten het stilzwijgen niet te bewaren. Ook van mij, die zeer gaarne eene dergelijke wet, als hier verlangd wordt, zou zien tot stand komen, is alle denkbeeld verwijderd van eenige schending van iemands wettig verkregen eigendom. Dat denkbeeld moet ik dus verre van mij werpen. Maar wat mij inderdaad bevreemd heeft, en wat mij leed doet is de verklaring van het Ministerie (want ik geloof de vrijheid te hebben te mogen veronderstellen, dat hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken is gezegd, van het Ministerie afkomstig is en door alle leden wordt gedeeld), dat zoodanige wet, als hier verlangd wordt, nutteloos en onuitvoerbaar zou zijn. Dit doet mij leed, vooral wanneer ik zie, dat nagenoeg overal in het beschaafd Europa dergelijke wetten zijn tot stand gekomen. Ik spreek niet eens van Engeland, Oostenrijk, Pruissen enz., maar ik vraag het, of wij Nederlanders omtrent dit onderwerp nog moeten achterstaan bij Spanje en Portugal, waar eene wetgevende regeling op dit stuk bestaat? Ik acht echter het oogenblik hoogst ongeschikt om deze quaestie te behandelen, en de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken te beantwoorden. — Wat nu het voorstel van het lid uit Leyden betreft, zoo moet ik verklaren dat ik dit gaarne ondersteunen zou, indien ik meende dat het inderdaad overeenkomstig de bepalingen van het Reglement van Orde was gedaan, en, indien het aangenomen wierd, tot eenig resultaat kon leiden. Ik vrees echter dat het geen resultaat zal hebben. Wat toch is het geval? Het geacht lid Dommer van Poldersveldt interpelleert het Ministerie, ten einde daarvan te bekomen een categorisch antwoord, of er van het Ministerie te wachten is een ontwerp van wet, regelende de afkoopbaarheid of aflosbaarheid der tienden. Die interpellatie is geschied omdat bij de behandeling van de voordragt nopens de voorziening in de kroondomeinen in het te dien aanzien uitgebragt verslag der afdeelingen vrij algemeen de wensch is geuit, de zienswijze der Regering deswege te kennen. Het antwoord op het verslag heeft doen zien dat er vooreerst van de zijde van het Ministerie te dien aanzien niets te wachten is. Maar dewijl daaromtrent twijfel kon bestaan, heeft de geachte vrager gemeend alle onzekerheid uit den weg te moeten ruimen, en een categorisch antwoord van het Ministerie gevraagd. En nu geloof ik dat, na de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken te hebben aangehoord, het voor u allen duidelijk moet zijn, dat we vooreerst (want de zaak is nog in beraad) zoodanige wet niet te verwachten hebben. Wehu, wanneer het voorstel van den afgevaardigde uit Leyden mogt worden aangenomen, dan zal er, ja, eene commissie worden benoemd, die een adres zal opstellen waarin de redenen zullen opgenomen worden

die schijnen te pleiten voor het tot stand brengen eener wetgeving, die den weg baant tot aflossing en afkoop van de tienden, alsmede de beginselen, welke ten grondslage van zoodanige wet moeten dienen; maar, gesteld dat dit voorstel overeenkomstig het Reglement van Orde ware, dan meen ik dat wij daarmede nog niet verder zullen komen; want wij zullen op dat adres òf geen antwoord van de Regering bekomen, òf de Minister zal in gelijken zin als heden mogen antwoorden. En zij, die met mij van gevoelen zijn, dat voorziening in deze zaak dringend verlangd wordt, en daaromtrent voor den landbouw behoefte bestaat, ten einde die te ontheffen van een drukkenden last, op eene wijze die voor den tiendpligtige tot voordeel, en voor den tiendheffer niet tot nadeel zal verstrekken, zullen vragen of we dan door dat voorstel niet nutteloos tijd zullen verliezen. Nu de zekerheid bestaat dat het Ministerie niets zal doen, zoo geloof ik dat men aan de Kamer de beslissing moet overlaten of zij hieromtrent een initiatief zal nemen. Een adres zou niets anders bevatten dan wat reeds verscheidene over dit onderwerp uitgekomen boekwerken en andere geschriften van den dag behelzen. Daarenboven is de zaak ook op de landhuishoudkundige congressen behandeld geworden, en ik mag niet onderstellen dat de regering onkundig zou zijn van hetgeen aldaar voorgevallen en daaromtrent gerapporteerd is geworden. Ook in het verslag over het wets-ontwerp over de kroondomeinen kan iedereen lezen wat het lid uit Leyden verlangen zou dat in het adres zou behooren te worden opgegeven. Gelijk ik gezegd heb, ik wacht alzoo niet dat dit voorstel, indien het wordt aangenomen, tot eenig resultaat zal leiden. Bovendien is het niet overeenkomstig art. 90 van het Reglement van Orde, waarop de voorsteller zich bereepen heeft, daar dit artikel spreekt van commissien tot het ontwerpen van een voorstel, op grond van de art. 110 en 111 der Grondwet, welke artikelen betrekking hebben tot voorstellen van wet en niet tot adressen. Daar wij, naar mijne meening, alzoo niets gewonnen zullen hebben met den door den afgevaardigde uit Leyden aangewezen weg in te slaan, vermits het gedane voorstel ook in strijd is met het Reglement van Orde; en het beter is om alle discussien thans af te snijden, zoo komt het mij eenvoudiger voor indien de Kamer het besluit nam, dat zij, na de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord te hebben, overgaat tot de orde van den dag.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt andermaal het woord en zegt den vorigen spreker te moeten doen opmerken dat de heer Dommer van Poldersveldt eene interpellatie gerigt heeft aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en niet aan het Ministerie. Indien het verlangen ware te kennen gegeven om het gevoelen van het geheele Ministerie nopens het ter sprake gebragte onderwerp te vernemen, dan zou hij hebben moeten antwoorden dat de vraag door het Ministerie in overweging genomen en daarop op een nader te bepalen dag zou geantwoord worden. Dat is evenwel niet geschied; het woord is gerigt geworden tot den Minister van Binnenlandsche Zaken, en deze heeft niet anders dan zijn eigen gevoelen medegedeeld, en niet geaarzeld dit te doen, ofschoon de vraag onverwachts aan hem is gedaan, daar hij vertrouwde dat, gelijk aanvankelijk was aangekondigd, de interpellatie over dit onderwerp tegen den Minister van Finantien zou worden gerigt. Wat hij dus gezegd heeft, moet als zijn eigen gevoelen worden aangemerkt. Overigens neemt hij deze gelegenheid waar, om bij het door hem aangevoerde nog dit te voegen, dat hij er niets tegen zou hebben om de bepalingen van art. 798 van het Burgerlijk Wetboek ook op de oude tienden toepasselijk te maken.

De heer ***Duijmaer van Twist:*** Door ons geacht medelid uit Leyden is het voorstel gedaan, om, *naar aanleiding van art.* 90 van ons Reglement van Orde, te besluiten tot het benoemen eener commissie, ten einde te ontwerpen een aan Z. M. in te dienen adres betrekkelijk het aflossen der tienden. Ik meen het daarvoor te mogen houden, dat de geachte voorsteller zich zal hebben vergist in de aanhaling van het artikel van het Reglement. Art. 90 staat in verband met de artt. 110 en 111 der Grondwet, die handelen over *voorstellen van wet* door deze Kamer te doen; van *andere voordragten* aan den Koning te doen spreekt art. 113 der Grondwet. De geachte voorsteller zal dus waarschijnlijk bedoeld hebben *art.* 98 van ons Reglement van Orde.

Maar het voorstel zelf, zoo als het is gedaan, komt mij voor te zijn niet aannemelijk. Ik voor mij zoude in geen geval vrijheid vinden aan hetzelve mijne stem te geven, indien er niet uitdrukkelijk wierd bijgevoegd, dat de grondslagen der aflossing of afkoop in ieder geval zouden moeten worden ontworpen *met eerbiediging van de regten der tiendheffers.* Met zegge niet, dat zoodanige bijvoeging onnoodig is; dat dit van zelf spreekt. Althans wat mij betreft, ik wil gaarne bekennen *of* dat ik het doel der geheele tegenwoordige interpellatie niet heb begrepen, *of* dat zij juist de strekking heeft om des noods niet te eerbiedigen de regten der tiendheffers, maar integendeel hen, ook tegen hunnen wil, tot afkoop of aflossing te noodzaken. En indien dit inderdaad de strekking is, dan meen ik dat die van den beginne af moet worden tegengegaan. Ik kan gerust verklaren dat ik in geenen deele een voorstander ben van de tienden, en dat ik van meening ben, dat diegenen die een middel mogten kunnen uitdenken, om de tienden, met eerbiediging van de regten der tiendheffers, af te schaffen, inderdaad eene zeer nuttige zaak zouden hebben tot stand gebragt. Maar hoe nuttig die zaak ook zijn moge, mij dunkt, dat wij ons moeten wachten om den eersten stap te zetten op eenen verderfelijken weg, die leiden zoude tot aanranding van den eigendom. Ik acht daarom het voorstel van ons geacht medelid in ieder geval onaannemelijk, tenzij de Kamer den door haar op te dragen last aan de commissie in zooverre bepale, dat de door haar te ontwerpen grondslagen ook het eigendom der tiendheffers zullen moeten eerbiedigen.

Maar het benoemen eener commissie volgens het voorstel van ons geacht medelid, komt mij daarenboven *onnoodig* voor. Indien er inderdaad vijf of meer leden in deze Vergadering te vinden zijn, die het mogelijk achten, om, zonder krenking van regten, het beoogde doel te bereiken, welnu, dat zij zich vereenigen, een ontwerp van wet in dien geest opstellen en aan deze Kamer voorstellen het initiatief te nemen. Ik houde mij overtuigd dat zij op den bijval van velen zouden kunnen rekenen. Maar bij het bestaan van deze bevoegdheid, zelfs voor ieder individueel lid dezer Vergadering, kan ik niet zien, dat het benoemen eener commissie door de onderscheidene afdeelingen noodig of nuttig zou kunnen zijn. Integendeel, ik geloof dat de zaak beter zal worden bevorderd, indien diegenen, die het meeste belang stellen in de zaak en die het beste met haar vertrouwd zijn, elkander vrijwillig opzoeken en zich vereenigen. Onder de leden door de afdeelingen te benoemen zouden zich ook tegenstanders kunnen bevinden, die welligt het werk der commissie meer zouden bemoeijelijken dan bevorderen.

De heer ***Thorbecke*** beantwoordt de verschillende tegen zijn voorstel gemaakte aanmerkingen en licht dit nader toe.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* I.)

De heer ***Dommer van Poldersveldt*** geeft te kennen, dat hij zijne vragen in het algemeen aan de Regering heeft gerigt, en niet bepaaldelijk aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Hij herinnert aan de woorden der straks door hem gehouden rede, die dit aantoonen.

De heer ***Schooneveld*** verdedigt het eerste voorstel, zoo als het bij erreur is gedaan, en bestrijdt het, zoo als het later bij rectificatie is gewijzigd. Art. 90 van het Reglement van Orde is juist het artikel, dat hij hier verlangt te zien toegepast. Er doen zich hier deze vragen voor. Is er eene wet op dit stuk noodzakelijk? Is zij mogelijk? Is zij bestaanbaar, wanneer men niet in het allerminste het eigendomsregt wil krenken? Daarbij kan er zeer lang gedebatteerd worden, en men heeft het in de laatste dagen ook in deze Vergadering kunnen gadeslaan, wat eigenlijk nova novalia zijn, en wat onder novale tienden moet worden gerangschikt enz. Men zou ten slotte niet meer weten, wat men behouden of afschaffen wil. Uit dien hoofde zie ik groot heil in de benoeming eener commissie, overeenkomstig art. 90 van het Reglement van Orde. De te benoemen commissie zal alsdan overwegen, òf en in welken zin omtrent het onderwerp van het tiendregt, op grond van de artt. 110 en 111 der Grondwet, een voorstel zal worden gedaan. Met de benoeming eener commissie op grond van art. 98 van het Reglement van Orde, kan spreker zich minder vereenigen. Immers dan wordt aan die commissie de bepaalde last opgedragen, een adres of voordragt aan te bieden volgens art. 113 der Grondwet. Het komt spreker voor, dat de zaak te moeijelijk is, om de Vergadering aan banden te leggen. Geheel iets anders is het, eene commissie te benoemen, die belast zal zijn te onderzoeken of er een voorstel te dezer zake zal worden gedaan en zoo ja, op welke grondslagen het zal berusten? Indien tot dat einde eene commissie zal worden benoemd, dan is er veel heil van te verwachten en dan zal het bij haar ongetwijfeld een bepaald punt van onderzoek uitmaken, of er termen bestaan, om het vraagstuk tot een onderwerp van wetgeving te maken. Mogt de commissie tot eene toestemmende beantwoording dier vraag komen, welnu, dan zal zij een bepaald voorstel tot dat einde doen. En langs dien weg zullen we geleidelijk tot het doel geraken dat we hopen. Ingevolge art. 98 van het Reglement zal de commissie, die zamengesteld zou moeten worden uit een lid van elke afdeeling, dadelijk moeten overgaan tot het voordragen van een adres. Indien zij benoemd wordt ingevolge art. 90 van het Reglement, dan zijn hare handen volkomen vrij. Spreker meent zich alzoo te moeten verklaren tegen het voorstel van het geëerde lid uit Leyden, zoo als het is geamen-

deerd en stelt bepaald voor, dat, ingevolge art. 90 van het Reglement, eene commissie zal worden benoemd, om te onderzoeken, of eene wet ten deze noodzakelijk is, en zoo ja, op welke grondslagen? Acht nu deze commissie eene wet noodzakelijk, dan komen de beraadslagingen over deze aangelegenheid terug en kan de Kamer oordeelen.

De heer ***van Hall*** zal ook nu nog in geene ontwikkeling der zaak treden. Hij kan echter niet nalaten te doen opmerken dat de geëerde voorsteller, terwijl hij verklaart geen discussie te verlangen, echter voorstelt dat de Vergadering over zal gaan tot eene beslissing der zaak zelve; zij wordt daartoe geroepen door het voorstel tot het benoemen eener commissie tot het opstellen van een adres aan den Koning. Men loopt bovendien gevaar daardoor verwachtingen te doen ontstaan, die later niet zullen kunnen worden verwezenlijkt. Een adres laat bovendien de zaak in onzekerheid en in het duistere. Het heeft iets zonderlings, dat men de aanbieding verlangt van een bepaald adres over eene zaak, waarover men de discussien nog niet wenscht te voeren.

De heer ***Fokker***: Mijne tegenspraak tegen het voorstel van het geëerd lid uit Leyden was daarop gegrond: 1°. dat ik bezwaar had tegen de toepassing van art. 90 van het Reglement van Orde, dat ingeroepen werd, en 2°. dat het gedane voorstel niet leiden zou tot een spoedig gewenscht gevolg. Deze beide gronden van tegenspraak zijn komen te vervallen. Ten opzigte van den eersten, is het artikel van het Reglement, waarop het voorstel gegrond was, veranderd, en ten aanzien van den tweeden is het gebleken, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken niet gesproken heeft uit naam der Regering, maar dat hij zijn eigen gevoelen heeft blootgelegd. Er bestaat alzoo nog mogelijkheid, dat het ministerie besluiten zal tot de aanbieding van een ontwerp van wet. Een en ander geeft mij aanleiding, om vóór het gedane voorstel te stemmen, ook al mogt het op art. 90 van het Reglement van Orde gegrond worden. Ik wensch elken stap zooveel mogelijk te ondersteunen, die leiden kan, het beoogde doel te bereiken.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** verklaart zich voor het voorstel van den heer Schooneveld, omdat hij betere vruchten verwacht van het dadelijke initiatief der Kamer dan van een adres aan den Koning, nu het toch blijkt dat de Ministers van de noodzakelijkheid eener spoedige opheffing der tienden geenszins overtuigd zijn. Hij gelooft ook met den heer Schooneveld, dat het wenschelijk is dat de commissie die door de Kamer zoude benoemd worden om een wets-voorstel te ontwerpen, niet uitsluitend zamengesteld mogt zijn uit voorstanders van de afschaffing der tienden. Het is nuttig en noodzakelijk dat eene zoo gewigtige zaak van alle zijden worde beschouwd en overwogen. Het is nuttig en noodzakelijk dat in den boezem der commissie alle die bedenkingen worden opgeworpen en uiteengezet, welke èn tegen de zaak zelve èn tegen de middelen ter uitvoering pleiten, opdat men door wrijving van gevoelen, door wikken en wegen tot een voorstel moge komen, dat den toets van een grondig onderzoek werkelijk kunne doorstaan. Ofschoon groot voorstander van de afschaffing der tienden, ontveinst zich de spreker geenszins dat de uitvoering groote moeijelijkheden zal ondervinden, welke dan alleen zullen weggeruimd kunnen worden, wanneer de zaak die men wil regelen zorgvuldig onderzocht, naauwkeurig gekend en zoowel de gronden vóór als tegen juist gewaardeerd zullen worden.

Spreker moet hierop te meer aandringen, omdat de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken hem een nieuw bewijs opleverde hoeveel dwaalbegrippen nog ten aanzien van dit onderwerp bestaan, ja hoe de feiten waarop de beoordeeling der zaak zich grondt, onjuist en verkeerd worden voorgesteld. — De Minister heeft het tiendregt genoemd een meer dan alle andere billijken en dragelijken last, omdat hij klimt en daalt, naar mate de opbrengst aanzienlijk of gering is. Maar de Minister zag geheel en al voorbij dat het hier een last geldt, drukkende op de onzuivere opbrengst, dus op de kosten van voortbrenging, juist datgene wat door alle andere lasten gespaard wordt; dat hij dus geenszins geëvenredigd is aan het voordeel door den tiendpligtige behaald, omdat de tiend geheven wordt ook dan, wanneer er geene of eene geringe winst wordt behaald, ja wanneer de exploitatie met verlies heeft plaats gehad.

Voorts heeft de Minister beweerd dat elk tiendpligtige zich van den op zijn land drukkenden last kon ontslaan, wanneer hij slechts den grond tot een ander einde bezigde, bijv. tot het daarop stichten van gebouwen of het telen van hout. Doch moet het geene verwondering baren, dergelijke redeneringen te hooren uit den mond van hen, die zoozeer aandringen op het onuitvoerlijke van elk plan tot afschaffing van tienden en die de belangen der tiendeigenaren zoozeer op den voorgrond stellen? Is het denkbaar, is het mogelijk dat alle thans tiendpligtige bouwlanden met huizen of met bosschen bedekt zouden worden? Zou eene dergelijke omkeering, gesteld zij konde plaats vinden, niet eene wezenlijke ramp over Nederland brengen? En de tiend-eigenaars voor welker belangen men zoozeer ijvert, zouden zij niet veel meer reden tot billijk beklag hebben, indien de oplossing van het vraagstuk door den Minister gegeven doorging, dan wanneer de opheffing van het tiendregt met inachtneming van regtvaardige schadeloosstelling ten hunnen aanzien vergezeld ging? Inderdaad, indien ter verdediging van het tiendregt en ter bestrijding van zijne tegenstanders, geene betere en meer houdbare gronden kunnen aangevoerd worden, dan die welke door den Minister in zijne rede zijn opgenomen, zou men al ligt in den waan gebragt worden, dat de regeling dezer zaak weinig of geene hinderpalen zal ontmoeten, en alzoo de wezenlijke en groote bezwaren die zich kunnen en stellig zullen voordoen, voorbijzien.

Maar ook ten opzigte van de *feiten* heeft de Minister gedwaald, en wel inzonderheid waar hij beweerde dat wettelijke bepalingen onnoodig waren, vermits *mutuo consensu* de afkoop altijd kan plaats hebben, en de tiend-eigenaren niets liever verlangen dat tot alle billijke voorstellen, die hun door de tiendpligtigen gedaan zouden kunnen worden, toe te treden. Dit moge waar zijn in sommige gevallen maar veel menigvuldiger zijn de voorbeelden van tiendeigenaren, die halsstarrig alle voorstellen tot afkoop van de hand wijzen, vooral daar, waar zich pogingen tot vooruitgang en ontwikkeling in den landbouw laten vernemen en waar dus, in het algemeen belang, een regt hetwelk deze pogingen stremt en tegenhoudt, in de allereerste plaats diende te vervallen. Spreker wil slechts een enkel voorbeeld dat hem van nabij bekend is, aanvoeren. Een onzer voornaamste landbouwkundigen in den Tielerwaard heeft sedert eenige jaren, ten koste van groote opofferingen en door de invoering van nieuwe bouw-methoden de onzuivere opbrengst zijner tiendpligtige gronden aanzienlijk zien toenemen. De vermeerdering der tiend hield daarmede gelijken tred. Nadat dien ten gevolge de waarde der tiend nagenoeg was verdubbeld, werd door dezen ijverigen tiendpligtige aan den tiendeigenaar voorgesteld: zijne tiend af te koopen naar den maatstaf in het Burgerlijk Wetboek ten aanzien van tienden na 1838 ontstaan, vastgesteld, met nog 25 per cent daarboven. Dit aanbod werd echter van de hand gewezen. De tiendpligtige ziet zich in zijne verdere pogingen tot verbetering belemmerd, terwijl daarentegen het baatzuchtig oogmerk van den tiendheffer geenszins wordt bereikt, wijl de verder voorgenomen verbeteringen achterwege moeten blijven. Dergelijke voorbeelden zijn in menigte aan te voeren en toonen de onjuistheid aan van hetgeen door den Minister gezegd is, dat de bestaande wetgeving voldoende zoude zijn en dat de tiendeigenaren in 't algemeen niets liever verlangen dan aan de opheffing van het tiendregt hunne medewerking te verleenen.

De heer ***Duijmaer van Twist***: Ik kan niet onopgemerkt laten voorbijgaan, hoe het gezegde door den laatsten geachten spreker mij in mijne meening heeft bevestigd, dat het de bedoeling is der voorstanders van de afschaffing der tienden, om die afschaffing des noods ook *tegen den wil* der tiendheffers tot stand te brengen. Immers bij het voorbeeld van den heer van Brakell, door dien spreker aangehaald, heeft hij zich beklaagd, dat de tiendheffer den afkoop in den tegenwoordigen toestand onzer wetgeving had kunnen weigeren, niettegenstaande het billijke, ja het hooge aanbod hem door den heer van Brakell gedaan. Het was dus daartegen, meende de spreker, dat moest worden voorzien. En blijkt dan nu hieruit, vraag ik, niet duidelijk de bedoeling, dat men hier niet alleen afkoop, of aflossing, maar des noods gedwongen onteigening op het oog heeft? — En vergunt mij nu ten slotte nog eene vraag: indien men meent aan den tiendgever het regt te kunnen toekennen om tot den tiendheffer te kunnen zeggen: vriend! het is voor mij onaangenaam en nadeelig dat gij op mijn land de tiend komt weghalen van mijne vruchten; ik wil dat niet langer hebben, ziehier eene som gelds die u voldoende zal schadeloos stellen. Indien men meent dat regt te kunnen toekennen aan den tiendgever, waarom zou men dan niet evenzeer aan den tiendheffer het regt kunnen toekennen, om tot den tiendgever, den eigenaar van den grond, te zeggen: vriend! het is mij onaangenaam en nadeelig, dat ik niet meer dan de tiend van uwe vruchten trekke, ik verlang voortaan al de vruchten van uwen grond te trekken en uwen grond in eigendom te bezitten; ziehier eene som gelds die u voldoende zal schadeloos stellen. Gij begrijpt, Mijne Heeren, dat ik de vraag doe uitsluitend en alleen met het oog op het *regt*.

De heer ***Poortman*** gelooft, dat men zal moeten toegeven, dat het vraagstuk, dat nu in behandeling is, van hoogst gewigtigen aard is. Wanneer men let op hetgeen hier en elders te dien aanzien gebeurt, zal dit punt wel boven alle bedenking zijn. Het oogenblik is nog niet daar, om in eene wederlegging te treden van hetgeen door den Minister over deze zaak is in het midden gebragt. Spreker meent echter, dat de Vergadering ver-

pligt is iets te doen, en wel hetgeen door den heer Schooneveld is voorgedragen. Indien de Kamer mogt overgaan tot de benoeming eener commissie, dan blijft zij toch nopens deze zaak volkomen in haar geheel. Aan die commissie wordt opgedragen, te onderzoeken: 1°. of er een voorstel van wet zal worden gedaan; en 2°. in welken zin dat zal geschieden? Tot beoordeeling dezer zaak, en ten einde met geene overijling te werk te gaan, moet de Kamer behoorlijk worden ingelicht. Dan kunnen de grondslagen worden gelegd, waarop de wet berust; en indien men nu den weg volgt, door den heer Schooneveld aangewezen, dan kan de Kamer ook op die wijze op de plaats komen waar de spreker uit Leyden haar verlangt te brengen. Een ieder kan zich alzoo met het door het lid uit de residentie gedane voorstel vereenigen.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal:*** Wij moeten eene keuze doen tusschen twee voorstellen, die, volgens de daaraan gegeven ontwikkelingen, tot hetzelfde doel moeten leiden; in het midden der beide geëerde voorstellers gezeten, zoude ik gaarne eenen middenweg vinden, om beide gevoelens te vereenigen; doch dit is onmogelijk; en ik verklaar mij dus, na de redenen voor eentegen gehoord te hebben, ten voordeele van het voorstel van den geëerden spreker uit Leyden. Mijne gronden zijn de volgende:

In het VIIde hoofdstuk van ons Reglement van Orde, waarin het artikel voorkomt, uit hetwelk de geëerde spreker, voor mij gezeten, zijn voorstel ontleent, wordt (en dit gelieve men niet uit het oog te verliezen) over het nemen van initiatief door deze Kamer in onderwerpen van wetgeving gehandeld.

Tweederlei wegen, om dit regt der Kamer in het leven te doen treden worden daarbij afgebakend. Een dezer wegen gaat van het denkbeeld van een voorstel uit, door een of meer leden dezer Kamer gedaan; volgens ons Reglement van Orde wordt in zoodanig geval aanvankelijk beraadslaagd, of het gedane voorstel in nadere overweging genomen en als een gewoon ontwerp van wet behandeld zal worden.

Het ongerief aan het doen van dusdanige voorstellen verbonden en de weinige ondersteuning, die zij tot dusverre in de Kamer ondervonden, heeft de ontwerpers van ons Reglement van Orde op een ander middel bedacht gemaakt, om het regt van initiatief, aan deze Kamer toekomende, meer vruchtbaar te doen zijn.

Daartoe is in art. 90 de weg aangewezen. Wanneer uit den boezem der Kamer de wensch opkomt, om een of ander onderwerp bij wet te regelen; de Regering aarzelt, zwarigheid maakt of volstrekt weigert, om daaromtrent het initiatief te nemen, en geen der leden uit eigene beweging zich tot het doen van een bepaald voorstel van wet genoopt gevoelt, wordt van wege de Kamer eene commissie benoemd, die omtrent het wenschelijke eener wettelijke regeling van het besproken onderwerp een nader onderzoek instelt, en bij haar uit te brengen verslag niet slechts de Kamer omtrent die wenschelijkheid inlicht, maar ook, bij toestemmende beantwoording der hoofdvraag, de bestanddeelen eener zoodanige wet aanwijst, en volkomen formuleert, om, zonder voorafgaande prise en considération, op de gewone wijze geformuleerd te worden.

Van dit middel, waarvan ik het doeltreffende over het algemeen volkomen beaam, wil de geachte spreker, die voor mij is gezeten, thans gebruik maken, terwijl de spreker die achter mij gezeten is, alleen de wenschelijkheid der regeling van het besproken onderwerp bij adres aan den Koning wil hebben aangedrongen.

Bij aanneming van het voorstel, om naar aanleiding van art. 90 eene commissie te benoemen, vrees ik, dat de te benoemen commissie op schier onoverkomelijke zwarigheden zal stuiten. Immers, ofschoon de aandrang tot wettelijke opheffing der tienden op zulke gewigtige, aan de staathuishoudkunde ontleende gronden steunt, dat daaraan waarschijnlijk op den duur geen weerstand zal kunnen worden geboden, en die wensch ook hier een billijken weerklank vindt, zoo blijft het echter niet te ontveinzen, dat het eene uiterst moeijelijke taak is, om de algemeene belangen van den landbouw, en de wenschelijke ontheffing der tiendpligtige landen, in billijke overeenstemming te brengen met de heilige eigendomsregten der tiendheffers. En wanneer nu de commissie reeds niet voor deze eerste zwarigheid terugstuit, dan zal zij, om eene op billijke gronden rustende wet tot afkoop of opheffing tot stand te brengen, zoovele inlichtingen, opgaven, staten en berekeningen behoeven, dat zij, terwijl ons regt van enquête nog slechts als kiem bestaat, die ontwikkeling behoeft, naar ik vrees, de onmogelijkheid zal ondervinden, om hare gewigtige taak te volbrengen.

Indien nu die vrees door de ondervinding bewaarheid mogt worden bevonden, wat zal dan daarvan het gevolg zijn? Immers dit, dat, hoe wenschelijk uwe meerderheid eene wettelijke regeling van dit onderwerp ook moge achten, het eerste lid der door haar te beantwoorden vraag in eenen ontkennenden zin zoude moeten uitvallen, of wel wegens gebrek aan genoegzame inlichtingen, haar geformuleerd ontwerp zoude blijken aan onoverkomelijke zwarigheden onderworpen en onaannemelijk te zijn. In beide gevallen zoude de door uwe meerderheid gewenschte zaak voor eenen geruimen tijd verschoven, misschien als onuitvoerlijk gekenmerkt en geheel ter zijde gelegd worden.

Wanneer wij ons daarentegen, overeenkomstig het voorstel van den geëerden spreker uit Leyden, tot het aanbieden van een adres beperken, waarin de gronden worden nedergelegd, die voor eene wettelijke opheffing der tienden pleiten, en daarbij verzoeken, dat de Regering, die op haar standpunt in het bezit is of geraken kan van alle bouwstoffen, die hier gebezigd moeten worden, een wetsontwerp moge indienen, waardoor met eerbiediging der eigendomsregten de gelegenheid tot slaking van de banden des landbouws geopend werd, dan zouden wij èn onze verpligtingen ten dien aanzien vervullen, èn eenen, het doel meer naderenden, weg bewandelen.

Ik zal daarom tegen het voorstel van den heer Schooneveld, en voor dat van den heer Thorbecke stemmen.

De beraadslagingen worden gesloten.

In de *eerste* plaats wordt in omvraag gebragt *het voorstel van den heer Thorbecke*, dat strekt, om, ingevolge art. 98 van het Reglement van Orde, eene commissie te benoemen: 1°. tot het ontwerpen van een adres aan den Koning, waarin de wensch zal worden kenbaar gemaakt, dat er eene wet worde tot stand gebragt nopens de afkoopbaarheid en aflosbaarheid der tienden; en 2°. tot het ontwerpen der grondslagen, waarop zoodanige wet zou moeten berusten. Dat voorstel wordt *verworpen* met 30 tegen 23 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Fokker, van der Linden, van Nispen van Sevenaer, Westerhoff, Smit, de Lom de Berg, Dommer van Poldersveldt, Lambrechts, de Moraaz, Wijnaendts, Verweij Mejan, Reinders, Jespers, van Heemskerk, Storm van 's Gravesande, Sloet tot Oldhuis, Bots, Meeussen, van der Heijde, Bachiene, Nedermeijer van Rosenthal, Thorbecke en Engelen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Hall, van Randwijck, Luijben, Groen van Prinsterer, van Heloma, Costerus, de Man, Duijmaer van Twist, van Voorst, Schiffer, Borret, van Doorn, de Villers de Pité, Dullert, Poortman, Godefroi, van Zuijlen van Nyevelt, Slicher van Domburg, Donker Curtius, van Eck, Dirks, Wintgens, Lotsy, Albarda, Schooneveld, Leclercq, Boreel van Hogelanden, van Rijckevorsel, van Heiden Reinestein en de Voorzitter.

Ten *tweede* wordt in omvrage gebragt *het voorstel van den heer Schooneveld*, strekkende om, ingevolge art. 90 van het Reglement van Orde, eene commissie te benoemen, ten einde te overwegen, of en in welken zin nopens de afkoopbaarheid en aflosbaarheid der tienden een voorstel zal worden gedaan. Dat voorstel wordt *aangenomen* met 50 tegen 3 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Duijmaer van Twist, Lotsy en Boreel van Hogelanden.

De vergadering wordt daarop voor een kwartier-uurs geschorst.

Bij de heropening der zitting berigt de ***Voorzitter*** dat is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wetsontwerp omtrent de heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850, met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en rondddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Julij en Augustus.

Aan de orde is het rigten eener interpellatie door den heer ***Groen van Prinsterer*** aan de gezamenlijke ministers ten aanzien van hunne opvatting der beteekenis en strekking van artt. 53 en 73 der Grondwet, bepaaldelijk omtrent de homogeniteit van het ministerie in betrekking tot de werkzaamheden der Kamer. Die heer daartoe het woord bekomen hebbende, zegt hoofdzakelijk:

Ik moet op dit oogenblik wel een zeer levendig besef hebben van de uitgestrektheid der pligten en regten van den vertegenwoordiger van het volk; ik moet wel zeer doordrongen zijn van het gewigt dat het met algemeene stemmen en onmiddellijk door de Kamer verleende verlof aan mijne interpellatie bijzet, om niet eenigermate verlegen te zijn, nu ik (niet aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, maar aan het Ministerie) eene vraag rigt, die de teederste en gewigtigste belangen van het Vaderland omvat. Ik wil gaarne erkennen dat indien de keuze aan mij stond, ik, veel

liever dan die vraag in den plegtigen vorm van eene constitutionnele interpellatie te formuleren, aan de leden van het ministerie als bijzondere personen eene aanvrage, eene bescheidene aanvrage om inlichtingen en om teregtwijzing zoude rigten. Dat gevoel zal voor mij eene dubbele reden zijn om bij mijn spreken dien eerbied in acht te nemen, welke mij tegenover de vertegenwoordigers der Kroon betaamt, en, ik verheug mij, er reeds terstond te mogen bijvoegen dat ik alles, wat eenigzins in een minder gunstigen zin, personaliteit mag worden genoemd, ter zijde zal stellen, en dat het, naar mijne bedoeling — indien ik mij met juistheid zal uitdrukken — geen levensquaestie betreft voor het Ministerie, maar dat het geldt eene vraag van verlevendiging van het Bewind. In elk geval zal ik er bijvoegen dat het geldt eene levensquaestie voor den Nederlandschen constitutionnelen Staat. Ik meen dat ik aan de bedoeling van art. 97 van ons Reglement van Orde en aan hetgeen bij dergelijke interpellatie over zulk een gewigtig onderwerp in andere landen geschiedt, eerst zal kunnen voldoen, wanneer ik ten minste eenige ontwikkeling geef aan de denkbeelden die ik in eene vorige zitting op den voorgrond heb gesteld. Ik heb het voornemen mij met de meeste getrouwheid aan die denkbeelden te houden en indien er tusschen mij en het Ministerie strijd is, zal er van mijne zijde op eene loyale wijze strijd worden gevoerd. Ik heb, daargelaten het kaliber van mijn geschut, geene enkele gemaskeerde batterij.

Een van onze medeleden, voor wien ik bijzondere hoogachting gevoel, en die de gaaf bezit om dikwijls in eene zeer eenvondige vraag een zeer behartigenswaardigen wenk ncêr te leggen, heeft mij gevraagd, onmiddellijk nadat ik in eene vorige zitting de gronden voor het gevraagd verlof tot mijne interpellatie had aangegeven, of ik, ter ontwikkeling van mijne denkbeelden, niet wel een uur zoude noodig hebben. Ik heb toen geantwoord: het is mij ten eenen male onbekend, maar dit antwoord ik er bij: ik zal trachten zoo kort, zoo beknopt mogelijk te zijn, ik zal alle quaestien die tot het onderwerp in geen onmiddellijk verband staan, afsnijden, maar aan den anderen kant zal ik trachten te doen blijken dat ik gedaan heb wat van mij kan worden gevergd, dat ik heb getracht mij te stellen op de hoogte van het onderwerp, en met het oog op de waardigheid van de Kamer en het Ministerie, de vraag opzettelijk en naar vermogen heb bestudeerd.

Ik begin met de definitie van een *homogeen ministerie*. Ik meen alsnog dat de definitie die ik heb gegeven juist is. Een homogeen ministerie is een bewind dat gegrond is op eenheid van politieke denkwijs. Ziedaar het levensbeginsel. Dat homogeen ministerie, van die eenheid uitgaande, heeft een vast plan, een stelselmatig ontwerp in de maatregelen die het voordraagt. Ziedaar de openbaar-wording. En eindelijk, dat eensgezind ministerie, hetwelk te werk gaat naar dat vast en welberaamd plan, verkrijgt aldus en behoudt dien invloed die met de roeping en de waardigheid van elk gouvernement overeenkomt. Ziedaar de vrucht.

Nu begin ik met af te scheiden hetgeen niet tot het onderwerp behoort. Vooreerst de zeer belangrijke vraag of het tot de eischen van een homogeen ministerie behoort, of het wenschelijk is dat aan het hoofd daarvan geplaatst zij één persoon, een *minister-president*. Ik laat dit punt geheel ter zijde. In de *Bijdrage* van het hooggeachte lid uit Leyden kan men zien dat het bestaan van een minister-president tot een aantal moeijelijke vraagpunten aanleiding geeft. Er is eene andere quaestie die ik ook zal afsnijden, en die evenwel op veelerlei wijze met mijn onderwerp in verband is, de vraag namelijk of wij tot dusverre in den constitutionnelen zin *ministers* gehad hebben, en of de aanmerking niet juist is, dat onze ministers te veel geweest zijn administrateurs, te weinig staatslieden, te veel — indien ik mij zoo mag uitdrukken, — chefs de bureau? Ik wil daarmede niet in het minst ongelijk doen aan zoovele bekwame menschen die bij ons in het ministerie geweest zijn, maar zij zouden zelf moeten erkennen dat de wijze van inrigting hier te lande, de routine waarin men is vervallen, hun dikwijls het ontwikkelen der talenten van staatsman belet heeft. Maar ik geloof deze quaestie veilig ter zijde te kunnen stellen en ik vraag alleen, is het noodig dat in Nederland besta een homogeen ministerie, dat is een bewind dat door eenheid van beginselen, naar een vast welberaamd plan te werk gaande, den invloed verkrijgt en uitoefent, die met de waardigheid en de roeping eener regering overeenkomt?

En nu kom ik al dadelijk tot het tweede punt. Ik heb gezegd zulk een homogeen ministerie is *onmisbaar*, en wel vooreerst om *de regten van de Kroon*. Ik wil hier weder eene zeer moeijelijke, eene zeer teedere vraag afsnijden, de betrekking namelijk van een homogeen ministerie tot den *persoon* des Konings. Indien ik daaromtrent met openhartigheid en met bescheidenheid mijne denkbeelden in het midden brengen mag, geheel en al theoretisch, geheel en al volgens den aard van het constitutionneel bewind, dan is dunkt mij de voortreffelijkheid van een homogeen ministerie in zijne betrekking tot den persoon des Konings juist daarin gelegen, dat, indien de Vorst niet wenscht zich persoonlijk met de regering bezig te houden, het ministerie den persoon des Konings eenigermate vervangt; indien hij verder mogt gaan dan zijne constitutionnele bevoegdheid, het ministerie tegen die overschrijding een dam vormt, en dat eindelijk, wanneer een land zoo gelukkig is een Koning te bezitten die kracht en talenten heeft om de hooge aangelegenheden naar eisch te behartigen, en de regering persoonlijk uit te oefenen, het ministerie dergelijken Koning in staat stelt om zijne roeping te volbrengen, en een uitnemend orgaan is voor den regtmatigen invloed van de Kroon. Ook deze vraag laat ik geheel en al ter zijde, en om nu te toonen hoe zeer ik mij beijver om beknopt te zijn, wil ik nog eene vraag afsnijden, die, indien ik ze aanroerde, tot vele en strijdige beschouwingen aanleiding zoude kunnen geven. Ik wil niet in het allerminst treden in de vraag omtrent den aard en de uitgestrektheid van het Koninklijk gezag, omtrent de beteekenis van art. 11 der Grondwet, en wat dies meer zij. Het geachte lid uit Leyden heeft in eene vorige vergadering de goedheid gehad mij te berigten dat mijne denkbeelden over souvereiniteit die waren welke in de Duitsche monarchien vóór het jaar 1848 bestonden. Ik zal dat in het midden laten, ik meen enkel te moeten doen opmerken dat ik dank schuldig ben aan deze Kamer voor de moeite die zij aan mijne constitutionnele vorming heeft te koste gelegd. Zes weken geleden heeft ons geëerd lid uit Almelo beweerd dat ik zestig jaren ten achtere was; en nu ben ik maar een jaar ten achtere, er is derhalve voor mij nog mogelijkheid om te geraken op de hoogte van den tijd. Maar, Mijne Heeren, al die quaestien omtrent de uitgestrektheid van het Koninklijk gezag laat ik daar. Ik spreek tot eene Vergadering waarin zich geen enkel lid bevindt dat niet de instandhouding verlangt der Koninklijke magt. Iedereen eerbiedigt het monarchaal gezag. Iedereen wil, bij het toezigt en *veto* der Staten-Generaal ten minste eenige leiding, eenigen invloed, eenige magt ook van de Kroon. Ieder lid verlangt ten minste eene *uitvoerende magt*; eene uitdrukking waardoor het denkbeeld van ondergeschiktheid vervalt. Eene magt zonder zelfstandige werking, eene magt die een werktuig is, is eigenlijk geene magt meer. Wij willen dus eene uitvoerende magt, hoe dan ook; wij willen dat er bij de Kroon eenige invloed, eenig gewigt, eenige magt zij.

Maar nu vraag ik, hoe zal de Kroon invloed uitoefenen op de Kamer, indien er geen homogeen ministerie bestaat? Dat is het eenig orgaan, het eenig intermediair waardoor de Kroon dien invloed uitoefenen kan. Ik spreek niet van een materielen invloed, van het indienen van voorstellen van wet, maar ik spreek van een morelen invloed, en dan vraag ik of het mogelijk, of het denkbaar is dat het Koningschap zedelijke kracht uitoefene op de Kamer en de Natie, wanneer het eenig werktuig, het eenig orgaan, het eenig intermediair van kracht beroofd is? Wij hebben dezer dagen aangenomen — en ik verheug mij daarover — wij hebben aangenomen zeer belangrijke wetten, maar ik mag met bescheidenheid zeggen, laat ons niet vergeten, dat indien wij spreken van prestige van de Kroon in een goeden en redelijken zin, die uiterlijke luister nooit mag strekken om magteloosheid te verbergen, maar enkel ter verhooging van zedelijke kracht. Laat ons niet vergeten — ook de laatste jaren hebben het ons geleerd — dat de vastheid der troonen niet ligt in het goud, ook niet in het staal, maar alleen in zedelijke kracht. En nu kan de Koning, ik spreek niet van den Koning als individu, maar de Koning als vertegenwoordiger van het Koningschap, de Koning als *persona moralis*, als Hoofd van het constitutionneel bewind, kan geen zedelijke kracht uitoefenen zonder een homogeen ministerie: het niet bestaan van een homogeen ministerie is derhalve aan de wegcijfering van het Koningschap gelijk.

Ik kom tot de tweede reden der onmisbaarheid van een homogeen ministerie, ontleend uit het verband dezer instelling tot de *werkzaamheden en roeping der Kamer*. Hier meen ik alweder eene zeer belangrijke quaestie ter zijde te kunnen stellen; de vraag namelijk of een ministerie altijd de meerderheid in de Kamer moet hebben; of naar het constitutionneel beginsel een ministerie, *zoodra* het geen afdoende meerderheid heeft, aftreden moet? Ik zou dat zóo onbepaald niet aannemen, doch laat die quaestie in het midden. Hetgeen ik aan een niet homogeen ministerie verwijt, is niet dat het de meerderheid niet heeft, maar dat het zich in de onmogelijkheid stelt om de meerderheid te verkrijgen. Ik spreek niet van de meerderheid voor deze of gene wet, maar van dien zedelijken invloed waardoor het ministerie eene meerderheid heeft in de Kamers, ter behoorlijke regeling en afdoening van de groote aangelegenheden des lands.

Ziedaar het kenmerk van een homogeen ministerie; niet dat het altijd de meerderheid heeft, maar dat het naar de meerderheid streeft, naar die meerderheid, welke den boventoon, de overhand, het overwigt in de Kamers aan het bewind geeft. Om te regeren moet het ministerie in de Kamers hebben eene meerderheid die het regelmatig ondersteunt, eene meerderheid die, met de beginselen van het ministerie bekend en eensgezind, aan dat ministerie

kracht en bijstand verleent; eene partij die in zaken van mindere aangelegenheid somtijds individuele begrippen en meeningen (nooit beginselen), die hare eigenliefde en bedilzucht althans, ten offer brengt aan de instandhouding en waardigheid van het gouvernement. Nu weet ik zeer goed — en de ondervinding heeft het in menig land geleerd, — dat die meerderheid door slechte middelen kan worden verkregen, maar geen lid dezer Vergadering zal mij het onregt doen te denken dat ik dergelijke middelen goedkeur; ik zeg alleen dat het ondenkbaar is op den duur de aangelegenheden van een land naar de eischen van een constitutionneel gouvernement te bestieren, wanneer het bewind den boventoon en het overwigt in de Kamers niet bezit. Ziedaar juist de uitnemendheid van het constitutionneel gouvernement. Er is eene meerderheid en eene minderheid, de minderheid bepleit en de meerderheid beslist, en als de minderheid zich over de meerderheid beklaagt, dan zeg ik: zie wederom de uitnemendheid der constitutionnele monarchie, in hare publiciteit; want zoo de meerderheid beslist, zij doet het ten aanhoore der Natie, en de minderheid van heden kan morgen de meerderheid zijn.

Maar, Mijne Heeren, wanneer geen meerderheid in de Kamer het bewind ondersteunt, wat gebeurd er dan? Wanneer door het gemis van een homogeen ministerie, ook eene ministeriele partij gemist wordt, welke is dan de toestand van het gouvernement en van de Kamer? hoedanig is dan de houding van den minister die in deze Kamer verschijnt om ontwerpen van wet te verdedigen? Dan is hij niet meer het hoofd van eene ministeriele partij, — in goeden zin genomen, — maar dan is hij daar als individu. En verbeeldt u nu, Mijne Heeren, eene vergadering van 68 leden, — het is toevallig dat ik dit getal neme, want ik beschouw nu de zaak in het algemeen, — verbeeldt u eene vergadering van 68 leden, waar de minister de ontwerpen van wet als individu voorbrengt, en bedenkt de moeijelijkheid van zijne positie. Nu is de Kamer veranderd in eene soort van dispuut-collegie, daar alle 68 personen gelijk zijn, geen middelpunt hebben, en de Minister is een 69ste buitengewoon lid, zelfs niet aan de anderen gelijk. Zijne positie is veel moeijelijker; hij komt als ontwerper en de 68 leden staan tegen hem over als zoovele recensenten. Hij is bovendien de man der Regering en dat geeft, waar geene ministeriele partij aanwezig is, eene soort van wantrouwen tegen hetgeen door hem in het midden gebragt wordt. Verbeeldt u dan eene dergelijke vergadering; dat aantal leden zonder vereenigingspunt, zonder eenheid over de moeijelijkste aangelegenheden beraadslagende; houdt in het oog de eigenliefde die ieder in mindere of meerdere mate bezit; voegt daarbij voor allen de gelijkheid der kansen voor het eigen begrip. Vergeet niet dat het *variis modis bene fit*, waar men in de keus niet geleid wordt, de onzekerheid en weifeling verdubbelt. Berekent, zoo gij kunt, hoe nadeelig ook dit zal werken; want als eene zienswijze door de meerderheid ondersteund wordt, gaat het wèl; maar al die zienswijzen, op zich zelve welligt goed, worden in beraadslaging gebragt, en het gebeurt ligt, wanneer wij tusschen vele zaken te kiezen hebben, dat de keus zich op het minst goede bepaalt. Verbeeldt u nu de verwarring die op den duur uit dit een en ander ontstaat. Er is geen bewind, geen bewind in den eigenlijk gouvernementalen zin van het woord, en omdat men geen vat op het bewind heeft, is er ook geene oppositie. En wat zal nu het gevolg zijn, wat zal de Kamer doen? Eindelijk misschien van dergelijke telkens meer verwarde beraadslagingen afgemat, zal zij, *de guerre lasse*, tot een tegenovergesteld uiterste vervallen, en, in plaats van alle wetten te verwerpen, alle wetten aannemen om tot eene uitkomst te geraken. Maar, zoolang men zoo diep niet is gevallen, zoolang er nog leven, nog energie is, wat zal de Kamer dan doen? Zij zal wijziging brengen in haar Reglement van Orde; zij zal trachten zelfstandige rapporteurs te hebben; zij zal het regt van amendement gebruiken om geheel nieuwe wetten daar te stellen; zij zal het wapen van haar initiatief laten blinken; en als ze nog verder wil gaan, zal ze het gemis van een homogeen ministerie aanvullen, zij zal streven om een homogeen ministerie te hebben, niet door de Kroon gegeven, maar door de Kamer opgelegd. Zoo vereenigt mijne tweede aanmerking zich met de eerste; want ook aldus is er volkomen terzijde-stelling van den invloed en van de regten der Kroon.

Eene derde door mij gegeven reden voor de onmisbaarheid van een homogeen ministerie was: dat alleen door het bestaan daarvan voldaan zou worden aan *de bij de grondwets-herziening gedane beloften*. Ik geef hier de verzekering, dat ik niet behoor tot hen die streng eischen zullen dat alle de in de Grondwet gedane beloften vervuld worden: maar ik geloof dat onder al die beloften er eenige zeer goede en uitnemende zijn, en op de vervulling daarvan dring ik aan, en te meer, omdat we leven in een tijd waarin alle eventualiteiten mogelijk zijn; het zou kunnen gebeuren dat men, in weerwil van de geheele grondwets-herziening, geheel andere gevoelens omhelsde dan daarbij op den voorgrond stonden. En nu wil ik van te voren daartegen waken. In de Grondwet komen zeer wenschelijke veranderingen voor, en daaronder vind ik er geen uitnemender dan de belofte omtrent de instelling van een homogeen ministerie: Vooreerst omdat zoodanige instelling overeenkomt met den aard van een constitutionneel bewind. Ten tweede, omdat wij de zaak zelve hier altijd gemist hebben, en alzoo niet bezaten wat in eene constitutionnele regering behoort te bestaan. Ik zal niet lang spreken over de regering van Willem I. Het is eene erkende zaak, dat de Ministers onder zijne regering niet anders waren dan commiesen en advocaten des Konings. De wil des Konings was de eenige grond der homogeneiteit. Zal ik spreken over de Regering van Willem II? Ik wil liefst vermijden te dien aanzien veel te zeggen; maar alleen met een enkel woord opmerken, dat er in dien tijd veel gesproken is van het bestaan van een homogeen ministerie: maar dat het mij niet mogelijk geweest is homogeneiteit, in den door mij opgegeven zin, te ontdekken. Ik heb hoogstens gezien overeenstemming in een negatief beginsel: wil men nu karakterloosheid ook karakter, kleurloosheid ook eene kleur, beginselloosheid ook een beginsel noemen, dan, ja, is er homogeneiteit geweest, maar het is niet degene welke ik bedoel als voorwaarde van eenheid en kracht. Ik heb die belofte in de Grondwet ten derde uitnemend gevonden, omdat de droevige gevolgen van het gemis onder de regering van de vorige Koningen, bepaaldelijk in de moeijelijke tijden van 1830, 1840 en 1848, zigtbaar geweest zijn. Ten vierde acht ik die belofte noodig en goed, omdat het gemis van zulk een ministerie in dier voege is gevoeld, dat de wensch daarnaar telkens met nadruk op den voorgrond is gesteld. Behalve door de gewone periodieke drukpers, is dit vooral met kracht gedaan door twee welbekende tijdschriften, *de Noordstar* en *de Tijdgenoot*. Zoolang deze hebben bestaan, hebben zij op de verwezenlijking van zoodanig ministerie altijd aangedrongen. En indien men zich beroepen wilde op hetgeen te dien aanzien in deze Kamer is gezegd, dan zou het gemakkelijk vallen uit de redevoeringen een boekdeel zamen te stellen van klagten over het niet bestaan van een homogeen ministerie, en van wenken over hetgeen in dit opzigt verlangd werd en nu nog gemist wordt.

En daarom, bij de belangrijke discussien over het ontwerp regelende de ministeriele verantwoordelijkheid, vroeg ik mij dikwijls: indien het den Minister van Justitie mogt gelukken, ondersteund door de amendementen der Kamer, de wet tot stand te brengen, zou hij dan daardoor aan de beloften der grondwets-herziening voldaan hebben? Mijn antwoord op die vraag was: volstrekt niet, want het groote punt, dat te regelen valt, is niet de betrekbaarheid in regten der ministers, maar de vorming van een conconstitutioneel bewind; met andere woorden, een ministerie, handelende naar éénheid van beginselen en naar een vast beraamd plan.

Eene vierde en laatste reden voor de onmisbaarheid van een homogeen ministerie vond ik in de uitdrukkelijke bepalingen der *Grondwet*. Ik zal hier zeer kort kunnen zijn. Ik ben het geheel eens met hen die meenen dat een homogeen ministerie in eene Grondwet minder beschreven wordt dan ondersteld. Dit is zoo: maar ik voeg er echter bij, dat de Grondwet in 1848, in verband met de noodzakelijkheid van zoodanig ministerie, wijziging ondergaan heeft. Art. 73, alinea 2 der Grondwet luidt: » De hoofden der ministeriele departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt." Die alinea is nieuw. Nu stelle men daarnaast de woorden van het geëerde lid uit Leyden, die een zoo groot en onmiskenbaar aandeel heeft gehad in het werk der grondwets-herziening, voorkomende in zijne » Aanteekening op de Grondwet" 2de druk, pag. 197, en men zal opmerken dat die alinea daarmede volkomen overeenkomt. De geëerde schrijver beklaagt zich dat in art. 75 der Grondwet van 1840 niet geschreven stond: » de Ministers zijn verantwoordelijk voor de uitvoering der Grondwet en andere wetten." » Want, zegt hij, de uitvoering der Grondwet en andere wetten eischt een geheel systeem van instellingen, gestadige ontwikkeling, toezigt en handhaving, waarin geen schakel mag ontbreken, of de uitvoering is onvolledig. Het is over dit gansche verband, zoowel als over elk deel, zooverre het van de Kroon afhangt, dat de ministeriele verantwoordelijkheid zich moet uitstrekken." De voorgestelde bijvoeging wordt in de tegenwoordige Grondwet aangetroffen, en nu mag ik mij, ook op grond hiervan, over dit ministerie beklagen, niet omdat het aan de Grondwet op sommige punten niet getrouw is, maar omdat het zich, door gemis aan homogeneiteit, in de onmogelijkheid bevindt de Grondwet in hare wezenlijke kracht en verband, volgens art. 75, ten uitvoer te leggen.

Ik ben aan het moeijelijkste punt mijner rede genaderd; tot dusverre heb ik geredeneerd in de onderstelling dat er geen homogeen ministerie bestaat. Maar nu zullen de Ministers zeggen, als ge die onderstelling niet kunt bewijzen, is uwe geheele rede nutteloos. Eigenlijk geloof ik het reeds betoogd te hebben, want de toepasselijkheid mijner redenering over het beginsel, de kracht, den invloed van een ministerie was onmiskenbaar. Ik vraag het den Ministers: hebt

ge het gemis van eenheid en kracht niet in uwe positie tegenover de Staten-Generaal gevoeld; hebt ge inderdaad het bewustzijn, dat ge in deze Kamer door uwen zedelijken invloed gedaan hebt, wat met uwe roeping overeenkomt? Maar ik wil den schijn niet hebben een dieper onderzoek te ontduiken, en daarom zal ik nader in de quaestie dringen. Ik zeg dan, het ministerie dat nog bestaat is het *ministerie van Mei* 1848; na het ministerie Schimmelpenninck, dat zich te veel in Engelsche atmospheer bewoog, opgetreden, als de meer zuivere uitdrukking van den Maartschen dampkring, van de Maartsche buijen. Eerst tijdelijk, naderhand definitief, heeft het, tot op den huidigen dag, ten minste eene historische eenheid gehad. En nu moet ik bij de verdere behandeling de welwillendheid der Vergadering inroepen; daar ik, zonder in personaliteiten te vallen, evenwel van personen moet gewag maken. Persoonlijke beleediging ligt voorzeker niet in mijne bedoeling; en ik verzoek ook den Voorzitter, die zooveel bewijzen geeft van groote naauwgezetheid omtrent de handhaving van orde en het niet overschrijden van parlementaire vormen, mij te waarschuwen, zoodra ik, tegen mijn oogmerk, den schijn mogt hebben van iemand te kwetsen. Daarenboven, ik toon slechts dat er in het tegenwoordig ministerie verscheidenheid is van elementen; ik spreek over het verschil der bestanddeelen, en niet over hun waardij. Er is goud, zilver, ijzer en zoo voorts, ik vermeet mij niet te bepalen wat als goud, zilver of ijzer moet worden beschouwd; ik beoordeel niet de soorten, ik zeg slechts dat de bestanddeelen heterogeen zijn. Ik begin met den Minister van Binnenlandsche Zaken. Die taak is zeer gemakkelijk voor mij. Het is overbekend dat die Minister, jaren achtereen, met een buitengemeen talent verdedigd heeft, wat men noemt de milde en vrijzinnige begrippen, en wel in eene tamelijk geprononceerde kleur. Nu moet ik verder gaan en eene kleine noodzakelijke uitweiding maken over den afgetreden Minister van Justitie. Deze was een der meest invloedrijke leden van het Ministerie, en met hem heb ik een punt te vereffenen. Ons medelid heeft mij ten kwade geduid, als of ik hem, omdat hij voor de gevolgen zijner eigen vroeger geliefkoosde denkbeelden terugtreedt, van onopregtheid beschuldigen zou; hij duidt mij niet ten kwade, dat ik uitkom voor mijne beginsels, maar dat ik dubbelhartigheid in hem onderstel. Dit is de zin niet van mijn verwijt: laat de Kamer oordeelen. Als iemand klatergoud gevonden heeft, en meent dat het goud is, en hij maakt ophef van zijne vondst, is dat onopregtheid? Als iemand die licht heeft willen opsteken, wanneer de vlam in het huis slaat, ontstelt, is dat onopregtheid? Als iemand te laat erkent dat een rietstaf, dien hij als een stevig steunsel beschouwde, hem de hand doorboord heeft, is dat onopregtheid? Zeer merkwaardig zijn de woorden door den heer Thiers aan het einde van eene zijner laatste redevoeringen uitgesproken! » Vous pouvez arriver au gouvernement! eh bien, ce jour-là, vous seriez dans la plus cruelle des situations; car, impuissants, vous seriez accusés d'avoir été des imposteurs, en promettant ce que vous n'aviez pas." Ziedaar het lot van al degenen, die, vooringenomen met milde en vrijzinnige beginselen, vroeger daarvan grooten ophef maakten, maar, ze naderhand moetende realiseren, zelven terugdeinzen voor de baan die ze openden. Dan worden ze beschuldigd, en zeer ten onregte, en zeer lasterlijk, van kwade trouw en onopregtheid, waar enkel *zelfbedrog* was. Zoodanige beschuldiging kan in mij niet opkomen, omdat ik hier niet in de personen, maar in de wanbegrippen de oorzaak eener onvermijdelijke weifeling en palinodie vind, en ik zooveel mogelijk hulde breng aan iemands karakter, al keur ik zijne beginselen af. Neen, op het terrein van onopregtheid kunnen het lid uit Almelo en ik wederkeerig elkander de hand reiken. Ik zal voortgaan met zijne talenten hoog te schatten, maar beoordeeling of veroordeeling van principes moet vrij blijven. Zoo hij dit niet met mij eens is, zal ik moeten zeggen, dat hij aan anderen de vrijheid niet gunt, waarvan hij zelf zoo dikwerf en ruimschoots ten opzigte van anderen gebruik heeft gemaakt.

Over andere leden van het tegenwoordige ministerie zal ik in geen ontwikkeling treden. Ik heb voor mij personen, wien ik alle achting toedraag, die met uitnemende talenten voorzien zijn, maar . . . . welke is de band die hen zamenhoudt, welke is de pensée politique van hun bewind? Ik zal mij niet in bijzonderheden verdiepen, maar mij slechts enkele opmerkingen veroorloven. Een homogeen ministerie spreekt zich niet tegen. En dat dit hier het geval is geweest, zou ik met voorbeelden kunnen bewijzen. Ik herinner aan het gebeurde in 1848 bij de behandeling van de wets-voordragt over de verstrekkingen, in 1849 toen van de commissie voor het hooger onderwijs gewag werd gemaakt. Doch ik behoef naar geen bewijzen van tegenspraak te zoeken, want het is gemakkelijk zich niet tegen te spreken, wanneer men zwijgt. Een homogeen ministerie spreekt en dit Ministerie zwijgt. Dat gebrek is bij de allerbelangrijkste gelegenheden duidelijk uitgekomen. Bij de opening der Kamers wachtte ik in gespannen verwachting, wat door een homogeen ministerie (omtrent welks bestaan ik nog in eenige illusie verkeerde) in de troonrede zou gezegd worden. Ik heb al veel teleurstellingen, vooral bij het tegemoet zien van troonredenen gehad, maar nooit was die grooter dan toen. Ik had gemeend dat het ministerie althans op eenige punten zijne hoofddenkbeelden in groote trekken zou hebben bekend gemaakt aan de eerste na de grondwets-herziening opgekomen vergadering; maar de rede behelsde niets dienaangaande, en ik geloof zelden een staatsstuk zoo kleurloos als dit gezien te hebben. Bij de beraadslagingen over het adres van antwoord heeft zich hetzelfde verschijnsel opgedaan. Ik had mij gevleid dat bij die gelegenheid het Ministerie zich omtrent het een en ander zou verklaard hebben. Dit is niet geschied, evenmin als bij de verdediging van wetten, en ik weet mij niet te herinneren, dat men omtrent gouvernementale quaestien eenigzins heeft mogen te weten komen de meeningen, het doel en de uitzigten van het Gouvernement. Maar wat erger is, een homogeen Ministerie moet spreken, vooral dan, wanneer de grondslagen van het staatsregt worden aangerand: dit Ministerie heeft altijd het stilzwijgen bewaard. Ik wil de quaestie niet het geachte lid uit Leyden, omtrent de souvereiniteit van het Huis van Oranje niet ophalen, maar te dien aanzien slechts dit zeggen. De gewezen Minister van Justitie heeft in zijn programma, en bij andere gelegenheden, die souvereiniteit als den hoeksteen van ons staatsgebouw en onafscheidelijk van ons volksbestaan genoemd. Ik zeg hem daarvoor dank; maar toen deze hoeksteen werd aangevallen, dacht ik dat het gansche Ministerie als één man zou zijn opgestaan, om tegen dien aanval te protesteren. Dit is evenwel niet gebeurd; het Ministerie zwijgt dus bij de meest vitale quaestien, ook wanneer het de grondslagen van ons staatsgebouw betreft. Meer voorbeelden van dien aard wil ik thans niet bijbrengen. Nog heden hebben wij gezien hoe weinig de Ministers, ook in gewigtige zaken met elkanders gevoelen bekend zijn. Men heeft uit de antwoorden van den Minister van Binnenlandsche Zaken weder kunnen ontwaren, dat er bij hem volkomen onzekerheid bestond ten aanzien van het gevoelen van het Ministerie omtrent de afkoopbaarheid der tienden. Ik meende dat, bij het gewigt van het onderwerp in de tegenwoordige omstandigheden, vooral na de aangekondigde interpellatie, ook dit eene quaestie was, welke bij het Ministerie had moeten worden ter sprake gebragt.

Ik meen van mijnen kant dit gedeelte mijner taak met de meeste eenvoudigheid afgehandeld te hebben; maar nu moet ik ook van de Ministers verzoeken dat zij, bij de beantwoording mijner interpellatie, geen gebruik maken van dien overvloed van oratorische wendingen, waardoor de aandacht der Kamer wel wordt geboeid, maar de Vergadering eigenlijk wordt afgeleid van het punt dat in behandeling is, en waar het vooral op aan komt. Zoo zouden ze kunnen zeggen: » Wat wilt ge nu toch? Wij zijn immers allen vrienden van Oranje en Nederland; wij staan den gematigden vooruitgang voor; wij zijn vijanden van revolutie en reactie, verdedigers der constitutionnele monarchie; wat verlangt ge meer, wat kunt ge bovendien eischen?" Maar we zijn allen vrienden van Oranje en Nederland, wij beminnen de vrijheid en de verlichting, en ik geloof met dankbaarheid te mogen zeggen dat de geheele natie in dit opzigt homogeen is. Zou het iets meer beteekenen, dat men den gematigden vooruitgang bemint? Die uitdrukking is zeer relatief. Ieder zal verkondigen dat hij zulk een vooruitgang voorstaat en overdreven vooruitgang afkeurt. Hetzelfde geldt de uitdrukking dat men noch revolutionnair, noch reactionnair is; juist dat heeft de gewezen Minister van Justitie in zijn programma van 13 Mei 1848 gezegd: maar het heeft hem weinig gebaat; sommigen althans beweren desniettegenstaande, dat hij, tegen wil en dank, het een en het ander geweest is. Niet minder algemeen is het gezegde, dat men de constitutionnele monarchie wil. Ieder verklaart zich daarvoor gestemd; maar het blijft de vraag wat men daaronder verstaat. Wat is monarchie? Wat is constitutie? Wat is van beide de aard niet slechts, maar het verband? Men zal mij mogelijk toevoegen dat ik ons voorregt misken; dat nu, na de grondwets-herziening, alle onderscheid van gevoelens in de gewijzigde Grondwet te niet gaat. Maar ik herinner slechts aan hetgeen vóór en na 1830 in Frankrijk is gebeurd. Daar zeide men: »la charte, toute la charte, rien que la charte"; en welke zijn de gevolgen van die zoogenaamde eenstemmigheid geweest? Ook in Nederland zal men, welke kleur men ook voorsta, zich algemeen op de herziene Grondwet beroepen. Maar die Grondwet is slechts een stuk papier, dat ieder op zijne wijze kan verstaan en uitleggen. Ik blijf dus vragen, waar is de homogeneïteit van het Ministerie? Indien men de zaak tot de groote quaestien terugbrengt, waar is de leiding welke gij, Ministers! in de voorname aangelegenheden, aan de Kamers en aan de Natie gaaft? waar is uw grondslag en waar zijn uwe beginselen? waarin werden zij geopenbaard? Het is mogelijk dat er homogeneïteit bestaat, maar dan zeker niet

in een constitutionnelen zin. Die homogeneïteit is dan wel een goed bewaard geheim, want niemand in het land, en zelfs niemand in deze Kamer, weet het. Dit blijkt vooral uit de eenstemmigheid waarmede het doen dezer interpellatie vergund is. Indien een enkel lid in deze Vergadering van dat geheim kennis had gedragen, dan zou hij het mij hebben geopenbaard, op het oogenblik dat ik het verlof tot het doen der vragen verzocht. En indien die homogeneïteit werkelijk bestond, dan zou de gewezen Minister van Justitie mij op dat oogenblik te dien aanzien genoegzaam hebben ingelicht. Hij toch zou daarvan wel kennis hebben moeten dragen. Indien er een homogeen Ministerie bestaat, dan bestaat het als of het niet bestond, het leeft als of het dood was. Men zegt misschien » beoordeel mij naar mijne daden"; maar daar ligt juist de klagt: de daden worden niet gezien, en om die reden ontstaat er onzekerheid. Het is genoeg op te staan, ten blijke dat men zich kan bewegen en leeft. Wanneer het homogeen ministerie in werking geraakt, zal zijn bestaan niet in twijfel worden getrokken. Het behoort een stelsel te openbaren, een gouvernementaal systeem te ontwikkelen en de resultaten daarvan te kunnen aantoonen.

Daar ik noch zoodanig stelsel, noch de uitkomsten daarvan ken, zal ik mij veroorloven de *resultaten van de niet-homogeneïteit* na te gaan. Ik kom aan een zeer moeijelijk gedeelte van mijne taak. Ik zal zoo beknopt mogelijk zijn en mij vooral voor overdrijving wachten. Men heeft mij dikwerf daarvan beschuldigd, ofschoon ik altijd getracht heb binnen de grenzen der gematigdheid te blijven. Ik zal de zaak zoo eenvoudig mogelijk voorstellen. Door de niet-homogeneïteit zijn wij in groote ongelegenheid geraakt. Ik meen met grond te mogen zeggen dat ons land in ongelegenheid is, wanneer aldaar geen Regering in den eigenlijken zin des woords bestaat; te meer, wanneer men op de eigenlijke gesteldheid zoowel van Europa als van Nederland let. Gebeurtenissen, als in de twee en drie laatste jaren hebben plaats gehad, beleeft men niet zonder dat de toestand bedenkelijk blijft. Wanneer wij het oog slaan op ons vaderland, zien wij veel waarover wij ons mogen verblijden: maar reden tot onbezorgdheid hebben wij niet. Zien wij op Europa, dan ontwaren wij veel dat vergelijkenderwijze eenigzins geruststelt, doch het gevaar is niet voorbij. Met reden heeft dezer dagen de Montalembert gezegd: » la société elle-même, la société entière, est à la merci d'un coup de main." Die woorden karakteriseren den toestand niet van Frankrijk alleen. Is het nu, in dergelijken staat van zaken, niet van het hoogste gewigt zich af te vragen, of ook bij ons een gouvernement in constitutionnelen zin bestaat? En indien het niet aanwezig is, is het dan geen pligt voor het bestaan daarvan te zorgen, opdat wij ten gevolge van buitenlandsche schokken niet weder verder gesleept worden dan wij begeeren, even als in Maart 1848? — Doch ik wil mij thans bepalen bij de ongelegenheid waarin *de Kamer* door het niet bestaan van een homogeen ministerie geraakt is? Ik zal niet wijzen op hetgeen men zich bij den aanvang der tegenwoordige zitting voorgesteld had. Men had de grootste verwachtingen van de nieuwe, voor het eerst regtstreeks gekozene Kamers. Alle de leden vereenigden zich met de loffelijkste zucht ter verbetering van de zaken des Lands. Maar treffend zou de schildering kunnen zijn van het contrast tusschen hetgeen men zich voorgespiegeld heeft en hetgeen verrigt is. Met lette slechts op het adres dat de Tweede Kamer den Koning aanbood, waarin gesproken werd van de onverwijlde ontwikkeling der vrijheden en regten, de regeling van het bestuur, herziening van het stelsel van uitgaven en van belastingen, enz. En men herinnere zich, dat het de eerste regtstreeks gekozen Kamer was, die aldus sprak, en optrad na de herziening der Grondwet. Wij allen gevoelden dat; we hebben daarover veel gesproken; en stelden ons voor veel in behoorlijke orde te brengen, en niet terug te treden voor de moeijelijkheden op onzen weg. Doch ik laat dit alles daar: ik gewaag niet van hetgeen men had kunnen doen, maar van hetgeen volgens de bepalingen der Grondwet had moeten worden verrigt. En bij dit onderzoek zal het blijken, dat van hetgeen ons is voorgeschreven te doen, niets gedaan is, en hoogst waarschijnlijk niets zal worden gedaan. Men zie, om zich daarvan te overtuigen, slechts het 5de der additionnele artikelen van de Grondwet. Daarin staat dat de voorstellen der wet, regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, en van provinciale en gemeente-wet worden voorgedragen in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet. Er staat in dat artikel: *worden voorgedragen*. De Regering zou kunnen zeggen, wel, deze zitting zal niet worden gesloten, of ze zullen zijn voorgedragen. Ik geloof het gaarne, doch vraag: moet het woord opgevat worden enkel in letterlijken zin? werd niet een zoodanig voordragen bedoeld dat afdoening door de Kamers mogelijk ware geweest en de tot-stand-brenging dier wetten nog in den loop dezer zitting had kunnen plaats hebben? Het kan nooit de bedoeling van den grondwetgever geweest zijn, dat de Regering op den laatsten dag der tegenwoordige zitting zou kunnen voordragen de ontwerpen van wet, die in de allereerste plaats dienden te worden vastgesteld en waarmede de Kamer zich onverwijld had behooren bezig te houden. De slotsom blijft, dat de Kamer gedurende deze zitting, door gebrek aan leiding, niets van dat alles heeft tot stand gebragt; en dat daarvan ook nu niets zal worden verrigt.

Maar, en dit is eene tweede opmerking, er is niet alleen niets *afgedaan*, er is nopens de belangrijke aangelegenheden des lands ook niets *voorbereid*. Zoodanige voorbereiding moet reeds plaats hebben, lang voordat dergelijke wetten worden ter tafel gebragt. Een homogeen ministerie moet in de hoofdtrekken weten wat het wil; dan kan het met vrucht voorbereidend werken. Dat denkbeeld is treffend uitgedrukt door het geachte lid uit Leyden, in zijne *Bijdrage*, waar hij zegt: » het *initiatief der schepping* moet zijn bij het Gouvernement". Onder de vele krachtige wenken van den geleerden schrijver in zijne veelvuldige geschriften, is er geene meer behartigenswaard. Men vergunne mij een voorbeeld. Eene der belangrijkste wetten die zullen worden voorgedragen, is zeker die op het onderwijs, ter voldoening aan art. 194 der Grondwet. Ik klaag niet dat die wet nog niet ter tafel is gebragt; maar dat wij ten aanzien van de beginselen der Regering omtrent het regelen van dit onderwerp onbekend zijn. Wij weten niet of bij de voor te dragen wet de vrijheid van bijzonder onderwijs, na zoo menige teleurstelling, thans in waarheid zal verleend worden; wij weten omtrent het openbaar schoolwezen niet wat het Gouvernement verstaat onder *eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen*: wij weten in 't algemeen niet hoe de regten van den Staat met die der ouders en die der gezindheden zullen overeen gebragt worden. Men behoorde reeds lang vóór het inbrengen der ontwerpen, het nopens die punten, in algemeene trekken, eens te zijn, en die algemeene trekken moesten reeds voorlang zijn bekend gemaakt. Die openbaarmaking zou aanleiding geven tot het overwegen onder den indruk van het voorloopig resultaat der gouvernements-beschouwing. Daardoor zou men zich den weg banen om het overwigt te verkrijgen. Dan zou men den regel volgen die bij een waarlijk constitutionnelen regeringsvorm behoort in acht genomen te worden. De heilzame invloed hiervan zou in de verlevendiging der periodieke drukpers worden gevoeld. Met grond mag men vragen of onze dagbladen over het algemeen zijn, wat ze behoorden te wezen? Ik wil in geenen deele te kort doen aan belangrijke hoofdartikelen, die men nu en dan in sommige dagbladen aantreft; maar worden daarin, gelijk elders, uit onderscheidene gezigtspunten, met kennis van zaken, de aangelegenheden reeds vooraf onderzocht, die aan de overwegingen der Kamers zullen worden aangeboden? Met regt mag men dit betwijfelen. Ook ten dezen opzigte zou de leiding kunnen en moeten komen van boven af; ook hier moest het Ministerie rigting aan de denkbeelden geven: daardoor alleen zou met voordeel wat men *public spirit* noemt, kunnen worden gewekt. Dan zou de overweging der ontwerpen van wet op goede gronden voorbereid zijn. En wat gebeurt er nu? Ieder ontwerp komt eensklaps in de Vergadering: zoodat het, in de plaats van de uitkomst eener reeds langdurige en algemeene en veelzijdige beschouwing te zijn, een twistappel en het begin van eindelooze discussien wordt.

Vergunt mij nog een derde treurig historisch feit te vermelden. Deze Kamer heeft niet alleen niets afgedaan en niets voorbereid, maar hare aandacht werd zelfs *afgeleid* van hetgeen haar te doen stond. Men heeft ons bezig gehouden met zaken, die vergelijkenderwijs onbeduidend waren. Men heeft den regelmatigen gang van zaken verbroken; en ons bezig gehouden met onderwerpen die niet noodwendig in deze zitting hadden moeten behandeld worden, en die, indien de meest belangrijke ontwerpen het eerst waren voorgedragen, wel tot eene volgende zitting hadden verschoven kunnen worden. Ik bedoel hiermede de ontwerpen regelende het regt van vereeniging en vergadering, en dat omtrent de ministeriele verantwoordelijkheid. Voegt daarbij dat de voorgedragen wets-ontwerpen soms behandeld werden op eene wijze die de zaak op de lange baan schuift. Het is thans schier onmogelijk eene volledige wet op het onderwijs tot stand te brengen. Ten einde alzoo te voorkomen dat omtrent dit punt niets uitgerigt worde, ware het mijns inziens doeltreffend geweest aan te vangen met een transitoiren maatregel, waardoor vele moeijelijkheden zouden weggevallen zijn.

Ik wil betrekkelijk dit gedeelte mijner rede nog slechts éénen trek mededeelen, dien ik verder niet behoef te ontwikkelen. Zou het, bij de overweging van dit een en ander, niet mogelijk zijn, dat deze Kamer, door gebrek aan leiding, *onbekwaam* wierd ter behartiging van de groote belangen des Lands?..... Het zij mij vergund het oog op de volgende zitting te slaan. Alles wat in deze had behooren te worden afgedaan, zal dan nog moeten worden behandeld. Voorts al de overige in art. 5 der additionnele artikelen voorkomende wetten, over de verantwoordelijkheid der Ministers, de nieuwe reg-

terlijke inrigting, het onderwijs en armbestuur, en tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering. Daarbij komt dan de begrooting. Daarbij lette men op het mogelijke gebruik van drie regten waarvan de uitoefening aan de Kamer verleend of toegezegd is; het regt van *initiatief*, het regt van *interpellatie*, het regt, waaraan men ons dezer dagen heeft herinnerd, van *enquête*. Bij dit alles komt de behandeling van het adres in antwoord op de troonrede, welligt van andere adressen enz., enz. En wanneer we nu dit alles bijeen nemen, dan mogen wij met regt vragen, wat zal er gebeuren? Vooral wanneer wij die opeenstapeling van werkzaamheden in verband brengen met de wijze waarop in deze zitting door de Kamer gearbeid is. Wij hebben in de laatste dagen aan de behandeling van het wets-ontwerp omtrent de invoering eener nieuwe pharmacopoea *drie* zittingen, aan dat nopens de heffing van opcenten in Noordbrabant *twee* zittingen, aan dat omtrent de regeling van toelating en uitzetting van vreemdelingen *vijf* zittingen gewijd. Stelt men nu daartegenover dat de begrootingswetten, de finantiele aangelegenheden des lands, en alle de organieke wetten die straks opgesomd zijn, zullen moeten behandeld worden, dan zal het inderdaad moeite kosten te berekenen hoeveel tijds er wel noodig zal zijn om de behandeling ten einde te brengen. Trouwens, dat er in ons land veel tijd gevorderd wordt om wetten daar te stellen, is niet onbekend. *Drie en twintig* jaren had men noodig om de nieuwe wetgeving tot stand te brengen, en *vier en dertig* zijn niet voldoende geweest tot het invoeren van een nieuw Wetboek van Strafregt. Wij kennen de aanmerking der Engelschen, toen het van stapel loopen van onze stoomboot de *Atlas* eerst acht dagen na de eerste proefneming gelukt was. Zij zeiden dat de Nederlanders zulke lange stoombooten maakten, dat zij acht dagen behoefden om te water te komen. Met meer regt, vrees ik, zullen zij eenmaal kunnen zeggen dat wij zulke volmaakte organieke wetten trachten te maken, dat zij altijd in de maak zijn. Ik heb in het vorige jaar geschreven bij de behandeling der grondwets-herziening, dat ik aan de gewijzigde Grondwet geene levensverzekering durfde geven van één jaar. Die uitdrukking kwam sommigen gewaagd voor. Maar nu docht ik veeleer, althans zoo de organieke wetten moeten aantoonen dat de Grondwet in het leven is gebragt, dat mijn uitdrukking niet stout genoeg was, en dat bij zoodanige wijze van werken, aan de gewijzigde Grondwet nimmer het leven zal worden gegund. Die toestand laadt, naar mij voorkomt, eene zware verantwoordelijkheid ook op de Kamer; want ofschoon zij van den aanvang af ijverig hare taak opvatte, heeft zij zich welligt te weinig in oppositie gesteld tegen de handelwijze die ik hier doe uitkomen; alhoewel ik als een begin van zoodanige oppositie mag beschouwen de eenstemmigheid, waarmede de Kamer mij het verlof tot het rigten dezer interpellatie verleend heeft.

Ten slotte blijft mij over mijne apologie aan het Ministerie te maken.

1°. Ik heb met mijne interpellatie volstrekt geen persoon of iets persoonlijks op het oog; ik heb eene algemeene quaestie van ons constitutionneel staatsregt ter sprake gebragt.

2°. De behandeling van dat vraagstuk is op dit oogenblik van dubbel gewigt, onder het eerste Ministerie dat, na de herziening der Grondwet opgetreden, geroepen is die Grondwet in toepassing en ten uitvoer te brengen. Gewigtig is daarom het feit, dat noch de Regering, noch de Kamer eenige belangrijke werkzaamheid hebben volbragt. Juist om het deel dat dit voortgezette Ministerie van Mei of Maart 1848 aan de grondwets-herziening heeft genomen, rust dienaangaande, vooral op sommige der Ministers, eene groote persoonlijke verantwoordelijkheid. Ik meen door deze herinnering en waarschuwing hun geen ondienst te doen. Al hun bedrijvigheid zonder eenheid van plan en beginsel beteekent niets. Zeker is het dat het Vaderland in groote ongelegenheid is geraakt, en de wonden, die daarvan het gevolg kunnen zijn, worden niet altijd door de aftreding van een Ministerie of van dezen en genen Minister geheeld.

3°. Het is mijne bedoeling niet de Ministers met werk te overladen, en hun geen rust te gunnen. Neen, ik acht veeleer, dat zij, door eene verbeterde inrigting der departementen van algemeen bestuur, door meer zelfstandigheid der ambtenaren, van vele werkzaamheden moesten worden bevrijd. Ik verlang van hen niet dat ze zwoegen van des morgens vroeg tot des avonds laat. Ik geloof dat dit in alle opzigten voor hen nadeelig is. Ik wensch dat zij, gelijk ieder ander, behoorlijken tijd hebben tot rust, tot uitspanning, en ik ben overtuigd dat ook voor hen, al is het onder koeler luchtstreek, het *dolce far niente* somtijds als voorwaarde van rigtige werkzaamheid te pas komt. Die overlading met werkzaamheden strekt mij tot een bewijs dat de Staat in een anormalen toestand verkeert.

4°. Ik verlang aan het Ministerie te geven, wat het in de troonrede gevraagd heeft. Ik verlang dat er eene *krachtige Regering* besta. Maar om haar krachtig te doen zijn, moet er eerst eene Regering, een Gouvernement zijn. Het tegendeel is waar. Ik wil niet zeggen dat er bij de Ministers geene kiem ligt voor een constitutionneel gouvernement, mijn betoog strekt integendeel om te bewijzen dat er bij het Ministerie bestanddeelen voor meer dan één gouvernement zijn: doch wij hebben er slechts één noodig.

Indien ik nu de vragen, die ik aan het Gouvernement rigt, moet formuleren, valt dit mij gemakkelijk, want ik volg slechts de punten mijner rede, en vraag: 1°. is niet een homogeen ministerie onmisbaar? 2°. Zijt ge een homogeen ministerie? 3°. Zoo ge het zijt, welke zijn dan uwe beginselen? 4°. Zoo ge beginselen hebt, waar is dan uw plan, uw programma? 5°. Zoo ge een plan hebt, hoe zult ge het dan in werking brengen, om daardoor kracht te verkrijgen, overeenkomstig de roeping van een gouvernement? Maar ik zal niet onbescheiden zijn, en liever aan de Ministers de meest mogelijke vrijheid geven. Ik laat daarom mijne interpellatie gelijk zij oorspronkelijk was, en herhaal de vraag: » welke beteekenis hecht gij aan artt. 53 en 73 der Grondwet, in het bijzonder nopens het bestaan van een homogeen ministerie, in verband tot de werkzaamheden der Kamer?"

De heer ***Donker Curtius:*** Het is mijn voornemen geenszins om den vorigen spreker te volgen in zijne theorie omtrent een homogeen ministerie; ook niet om te beantwoorden de vragen die ten slotte door hem zijn voorgesteld. Maar al aanstonds heeft hij verlangd met mij te vereffenen een punt, waarop ik mij tot dusverre niet heb uitgelaten. Het is daarin dat ik van harte deel; daarna moet ik een woord spreken van mijne gewezen betrekking tot het Ministerie. De veronderstelling van den vorigen spreker omtrent mij en mijn geachten vriend, den Minister van Binnenlandsche Zaken — en als ik hier spreek van mijn geachten vriend, dan meen ik het uit de volheid van mijn hart, — het begrip omtrent ons en omtrent allen, — want velen zijn er onder begrepen — die de liberale beginselen zijn toegedaan, komt hierop neder: Gij hebt aan het land voorgespiegeld beginselen, als het ware eene utopia; en geroepen tot de regering zijt ge teruggetreden. Gij hebt uwe beginselen verloochend; doch (zegt men) niet ter kwader trouw; maar gij hebt gemeend te steunen op een goeden grond, gij hebt gezien dat het was een moeras, en daarom zijt gij teruggegaan. Maar ik vraag, waar is het bewijs van dat alles? De spreker neemt eenvoudig aan, zonder het immer te zullen kunnen aantoonen, dat ik zoodanige overdreven liberale beginselen heb gepreekt, waarmede het regeren onmogelijk was. Wat ik ooit verlangd heb, dat heb ik verkregen, dat ligt in de Grondwet. Die Grondwet namen wij allen aan en hebben wij bezworen. Welnu, toon mij aan dat ik ooit iets meer dan dat heb verlangd, welligt iets minder. Het doet mij leed dat ik hier moet spreken over een der wetsontwerpen, die zijn afgedaan. Ik had gaarne van dat alles gezwegen; ik had liever nimmer daarop teruggekomen; ik zou er ten allen tijde van gezwegen hebben, indien ik niet er nu zoodanig aan herinnerd was geworden, dat ik noodwendig daarover moest spreken.

Een van mijne eerste wets-ontwerpen is geweest dat omtrent het regt van vereeniging en vergadering. Men vraagt nu waarom? Omdat ik van mijne zijde wilde geven zoo spoedig mogelijk al de wetten die van het ministerie van Justitie moesten uitgaan; en dat het gemakkelijker was voor mij, dan het is voor den Minister van Binnenlandsche Zaken om te geven zijne wets ontwerpen, is daarin gelegen, dat ten aanzien van die wets-ontwerpen die van mijn departement uitgingen, ik slechts had te zoeken naar het beginsel en dat beginsel uit te werken, zonder dat het noodig was iemand anders te raadplegen dan de andere Ministers en den Raad van State, terwijl de Minister van Binnenlandsche Zaken noodwendig informatien moest nemen door het geheele land, specialiteiten, facta moest weten, die meer gelden dan theorie, en zeer moeijelijk bijeen te brengen zijn.

Maar dat wets-ontwerp is eerst gekomen, en hoe is het bejegend? Men zegt nu, en men somt op, dat de Regering overladen is geweest met werkzaamheden, dat zij den moed bezit om eene massa van werk aan te vatten of, om het beeld te nemen dat door den spreker uit de residentie is gegeven, dat zij pas op een berg gekomen, alweder een hoogeren berg ziet. Dat is de toestand, waarin zich de Regering bevond; en nu dien toestand meende ik, had men wel mogen apprecieren. Men had moeten zien in het zoo spoedig aanbieden van *vier* wetten over abstracte zaken, over zaken die niet geregeld waren, de begeerte ten minste om iets tot stand te brengen. En wat heeft men er in gezien? Eene rede van beschuldiging. Het eerste wets-ontwerp heeft men niet alleen hoogst ongunstig bejegend, maar daarop ook zoodanig aantal aanmerkingen gemaakt dat ze niet te overzien waren, en van al die aanmerkingen zijn er, in de algemeene discussie maar twee overgebleven; de overige waren volkomen weggeslagen door de antwoorden; zoo gegrond waren

zij. En nu vraag ik u, als een werkman zooveel te verrigten heeft dat gij de mogelijkheid zelfs niet ziet hoe hij aan het einde zal komen, moet men dan, wanneer men meent dat hij zijn werk niet in allen deele zoo goed verrigt, hem onmiddellijk met beschuldigingen overladen en zeggen: gij treedt terug? Inderdaad, dat ware niet edelmoedig! Maar dat was het te minder, omdat de beschuldigingen die men voorop stelde onjuist waren. Nooit was dat regt van vereeniging door mij voorgespiegeld als zoodanig bijzonder regt. Ik heb altijd gezegd: het bestaat. Het vereischte slechts eenige regeling. De beschuldiging was ongegrond. Dan ik had verwacht van den vorigen spreker dat hij edelmoedig het zou hebben weten te erkennen en de beschuldiging niet zoude hebben volgehouden op gronden niet ontleend aan mijn werk. Mijn beroep was op de Grondwet zoo als deze het laatst is herzien. . . Veel schrijf ik toe aan dezen eersten stap, veel aan die omstandigheid, en ik moet erkennen, dat toen in het verslag zoovele aanmerkingen waren opeengestapeld, en toen deze Kamer met zòò groote meerderheid mijn ontwerp verwierp, van dat oogenblik de scheiding tusschen de Kamer en mij uitgesproken was. Ik ben alleen aangebleven, omdat ik onvoorzigtig had gezegd dat ik niet voor elk wets-ontwerp en bepaald niet voor dit ontwerp uit het Ministerie zou treden. De mogelijkheid bestond dat de meerderheid voor het tweede wets ontwerp zou zijn, en daarom wilde ik den last van het Ministerie nog eenigen tijd torschen, maar toen de groote meerderheid zich voegde bij het stelsel van het verslag tegenover het ministerie, toen scheidde ik als Minister. Ziedaar wat ik ter mijner verdediging had te het midden te brengen. Ik ontken ooit eenig beginsel te hebben voorgestaan, dat ik niet getracht heb op die plaats [en hier wijst de spreker naar de bank der Ministers] vol te houden. . . .

En nu zeg ik, dit Ministerie heeft een programma gehad. Ik meen thans, nu ik geen lid meer van dat Ministerie ben, zijne verdediging niet te behoeven op te nemen; dit is zeer goed aan de leden van dit Ministerie overgelaten, maar ik had een programma en dat had ik zelf gemaakt, dat was de gewijzigde Grondwet zelve. Al de beginselen, voor zoover men beginselen verlangde, waren opgenomen in de gewijzigde Grondwet, in de wijzigingen door hetzelfde Ministerie voorgesteld. Vraagt men een programma van uitvoering, van hetgeen men administratief wilde, ook dat programma is gegeven. Op den dertienden Mei heb ik verklaard wat de beginselen van het Ministerie waren en ik vertrouw dat het nog de beginselen zijn van het tegenwoordig Ministerie. Op den dertienden November is nader ontwikkeld hoe men die beginselen in toepassing wilde brengen, en ik vertrouw dat het programma van dertien November niet verloren is voor het Ministerie. Ik voorzeg er groote uitkomsten van voor het Land indien het gevolgd wordt. — En nu op mijne beurt, als lid van deze Kamer, rigt ik mij tot het Ministerie en moet bepaaldelijk de aandacht mijner oude collega's en ook van de nieuwe Ministers vestigen op een hoogst belangrijk punt; dat is de verdediging des Lands. Ik eisch niet dat het Ministerie naar de letter het programma van dertien November zal volgen; het Ministerie zelf heeft reeds door den mond des Konings aangekondigd dat daarin wijzigingen zullen ontstaan. Maar zoo men wil eene werkelijke bezuiniging op het hoofdstuk van Oorlog en van Marine, zonder daardoor te kort te doen aan de verdediging van het Land, zonder het personeel te veel te benadeelen, dan behoort een stelsel van verdediging te worden aangenomen, en dan behoort men vooral te blijven bij hetgeen vastgesteld is bij het verslag van dertien November; dan blijf ik te gemoet zien de slechting, daarin toegezegd, der vestingen aan den IJssel; dan blijf ik te gemoet zien de opheffing van die van het oostelijk frontier; dan blijft er een vraagpunt te beslissen in hoeverre Groningen, Breda en meer vestingen behouden moeten blijven. Daarop wenschte toen het Ministerie de aandacht van het geheele volk te vestigen, het verlangde dat allen die bekwaamheid hebben, zich deswege zouden verklaren; het heeft niemand den mond willen sluiten, en een der verdiensten van het Ministerie waartoe ik heb behoord is deze, dat het niet alleen de openbaarheid in alles heeft voorgestaan, maar dat het de rust van het Land heeft bewaard, zonder eene enkele tijdelijke wet, zonder eene enkele vervolging tegen de drukpers. Dat heeft dan dat Ministerie van Mei gedaan, dat voortgesproten was uit de Maartsche buijen.

Ik eindig met deze verklaring, hoe ongaarne ik ook over mij zelven spreek, dat ik geloof dat er weinigen zijn die gemakkelijker tegenspraak kunnen velen en die meer een ieders vrijheid eerbiedigen dan ik; maar dat ik meen dat die vrijheid in den mond van iemand als den vorigen spreker toch beperkt moet zijn, en vooral dat die vrijheid binnen grenzen moet ingesloten zijn en dat, zoo mogelijk, men zich moet onthouden van grievende beschuldigingen, voor welke — het is misschien omdat het mij zelven betreft, — maar voor welke ik meen dat geene de minste gronden bestaan.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt daarop het woord en geeft te kennen dat het Ministerie, ten einde in staat te zijn op de door den heer Groen van Prinsterer gedane interpellatie te antwoorden, daartoe eenigen tijd van beraad noodig heeft. Hij verklaart dat het Ministerie na gehoord te hebben hetgeen door den geëerden spreker is in het midden gebragt, bereid is de aan hetzelve gerigte vragen onverwijld in overweging te nemen, en dat het daarop binnen den kortst mogelijken tijd zal antwoorden. Hij verzoekt mitsdien dat de verdere behandeling dezer zaak tot eene volgende zitting moge uitgesteld worden.

Ten gevolge van deze mededeeling van den Minister, wordt, op voorstel van den Voorzitter, besloten de behandeling dezer zaak op Maandag aanstaande, des morgens ten 11 ure, voort te zetten.

De vergadering wordt daarop gescheiden.

ZITTING VAN MAANDAG 30 JULIJ.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 53 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
de Moraaz, Costerus, Groen van Prinsterer, Bots, de Lom de Berg, Reinders, Heemskerk, Godefroi, van Walchren, de Villers de Pité, van Voorst, Smit, Thorbecke, Storm van 's Gravesande, Wijnaendts, Verweij Mejan, van Doorn, Jespers, Dommer van Poldersveldt, Westerhoff, Scheltinga Winterberg, van Hall, Lotsy, van Rijckevorsel, Albarda, Dirks, Duijmaer van Twist, Wintgens, van Zuijlen van Nyevelt, Borret, Engelen, Poortman, van Nispen van Sevenaer, Leclercq, van Eck, Ter Bruggen Hugenholtz, Luijben, Donker Curtius, Lambrechts, Fokker, Wichers, Slicher van Domburg, Bachiene, Boreel van Hogelanden, Meeussen, van der Linden, Schooneveld, van Heiden Reinestein, Dullert, van Randwijck, van Heloma, de Man en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers, hoofden der verschillende departementen, wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Er is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van twee gewijzigde wets-ontwerpen tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen, met daarbij behoorende memorie van toelichting.
Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen dezer stukken en de verzending naar de afdeelingen.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften, als:
een adres van inwoners der grietenij Menaldumadeel, betrekkelijk het behoud der grietenijen in de voor te dragen gemeentewet; en
een adres van ingezetenen te Utrecht, betrekkelijk de aanneming van het belastings-bedrag als maatstaf van het aandeel in de vertegenwoordiging.

Door den schrijver, mr. T. M. A. Simon van der Aa, is aan de Kamer hulde gedaan van het navolgend boekwerk:
Iets over de veesterfte in Friesland en de daartegen genomen maatregelen.
Wordt besloten dit werk in de boekerij der Kamer te plaatsen.

Aan de orde is de beantwoording der *interpellatie van den heer Groen van Prinsterer* door het Ministerie.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt namens het Ministerie het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Het Ministerie kan niet ontveinzen met leedwezen te hebben aangehoord de uitvoerige rede, ter vergadering van 27 dezer gehouden, door het geëerde lid, dat vergunning van deze Kamer had verkregen om inlichtingen te vragen betrekkelijk het bestaan van een homogeen Ministerie.
De geëerde redenaar heeft uitgeweid in vele en verschillende bespiegelingen, en daarvoor veelvuldige onderwerpen gekozen.

Het Ministerie kan — mag hem daarin niet volgen; vooral niet antwoorden, om daardoor eenen strijd te openen en te voeren over eene reeks van stellingen, het staatsregt in het algemeen, en de bepalingen der Grondwet in het bijzonder betreffende.

En wanneer hij zich over het stilzwijgen van het Ministerie beklaagt, vooral daar en toen hij meende te moeten verwachten, dat het Ministerie uitvoerig zou spreken en ijverig redetwisten, dan verantwoordt dit zijn stilzwijgen, door het gevoelen te belijden, dat de vergaderingen dezer Kamer niet zijn bestemd om daarin over alle — volstrekt alle onderwerpen, ten allen tijde, en bij elke gelegenheid, ook in het afgetrokkene en zeer breedvoerig te redeneren: maar alleen om daarin de onderwerpen, die aan de orde zijn, naauwkeurig maar ook zoo beknopt mogelijk te behandelen.

Om deze reden gaat dan ook nu het Ministerie het bespiegelende gedeelte van des redenaars voordragt, zonder antwoord te geven, voorbij.

II. Hij heeft gevraagd:

1°. Bestaat er een *homogeen* Ministerie?

Dat woord *homogeen* wordt in de Grondwet niet gevonden. Over de juiste beteekenis van dat woord kan veel worden getwist.

Daarom antwoordt het Ministerie, dat, naar zijne overtuiging, zoodanig Ministerie bestaat, als de Grondwet vordert.

2°. Is dat Ministerie eenstemmig in beginselen?

Antwoord: ja, in de hoofdbeginselen van ons staatsregt en der regering zijn de leden van het Ministerie volkomen eenstemmig, in begrip, in verlangen en bedoeling.

3°. Welke zijn dan die beginselen? Antwoord: gij leest die in uwe Grondwet.

Toen in Maart 1848 het bestaande Ministerie werd ontbonden, en een nieuw tijdelijk optrad, omdat het geëerbiedigde Hoofd van den Staat zelf verlangde, met de Vertegenwoordigers van zijn Volk in overleg te treden over de herziening en wijziging van de geheele Grondwet van den Staat, en bij gevolg van zijne Regering, toen was het noodig, dat die nieuw optredende ministers der Vertegenwoordiging opening gaven van de beginselen die zij beleden, en van de voornemens die zij koesterden en ten uitvoer wilden brengen.

Toen weinige weken later eene scheuring dat Kabinet verdeelde; de Koning het gevoelen der meerderheid omhelsde, en de minderheid dien ten gevolge aftrad, toen was het weder noodig, dat het vernieuwde tijdelijk Kabinet zijn stelsel bloot legde en zijne gekozen gedragslijn openbaarde.

Die verklaring van 13 Mei 1848 is sedert onveranderd het programma van het Ministerie gebleven. Alle later opgetredene ministers zijn daarmede vóór hun optreden bekend gemaakt, hebben zich daarmede vereenigd, en hebben door hun plaats nemen in den Ministerraad zich tot de naleving daarvan verbonden.

Zoodra de herziening der Grondwet gelukkig was tot stand gebragt, verlangde de Koning van zijn tijdelijk Ministerie eene ontwikkelde voordragt ten opzigte der uitvoering en toepassing van hun aangekondigd stelsel van bezuiniging door vereenvoudiging.

Die voordragt werd den Koning den 13den November 1848 aangeboden. Zijne Majesteit vereenigde zich met de strekking daarvan, en bij de uitvoering werd vrijheid tot wijziging, dat is tot verandering, tot vermindering en tot vermeerdering gelaten; zoo als de troonrede daarvan der Vertegenwoordiging heeft kennis gegeven.

Ook dat verslag, alzoo opgevat, is de grondslag gebleven der handelingen van het Ministerie, betreffende de onderwerpen daarin vermeld; want daarop heeft de Koning, op één uitzondering na, al de tijdelijke Ministers, die de grondwets-herziening hielpen tot stand brengen en dat verslag uitbragten, tot zijne Ministers definitief benoemd.

Toen zij optraden was de vernieuwde aflegging eener politieke geloofsbelijdenis ten eenen male overbodig. Hun programma van 13 Mei 1848, de afgekondigde gewijzigde Grondwet, en hun verslag van 13 November 1848, drukten alles uit, wat men ten opzigte hunner beginselen, bedoelingen en voornemens met eenig regt kon verlangen te vernemen.

Iedere verandering van personen in dat Ministerie later voorgevallen, heeft alleen gestrekt, om die banden te hernieuwen en te versterken, vermits ieder nieuw optredend lid van het Ministerie eerst zijne volledige toetreding tot die beginselen, bedoelingen en voornemens moest hebben te kennen gegeven, voordat hij zijne betrekking kon aanvaarden.

Bij iedere dezer gelegenheden nieuwe verklaringen in de Kamers der Vertegenwoordiging af te leggen, werd geacht noch noodig noch raadzaam te zijn, nuttelooze vertooning en verlies van tijd op te leveren.

4°. Welke zijn de plannen, de wenschen van dat Ministerie?

Het antwoordt luidt: de Grondwet getrouw ten uitvoer te leggen, de banden tusschen Vorst en Volk bevestigd, als heilig te onderhouden, zoo mogelijk te versterken; — de stoffelijke zoowel als de zedelijke belangen des volks in ijverige bescherming te nemen, en daardoor het waarachtig heil van Koning en Vaderland te bevorderen.

III. Met dit korte antwoord op die uitvoerige rede zou dit Ministerie kunnen volstaan: — maar het gewigt der zaak, het belang van troon en vaderland, en de omstandigheden van den tijd schijnen het Ministerie toe iets meerder te vorderen.

Het begrijpt, dat er zooveel tijds en zoovele woorden niet zijn gebezigd, òf om weinig te zeggen, òf om niets uit te werken; dat zoo belangrijke vraagpunten niet zijn opgeworpen, alleen maar om zijn gevoelen daarover te uiten; en dat zoo gewigtige zaken niet ter sprake zijn gebragt, alleen om die aan te wijzen.

Neen! de redenaar beoogde meer. Zijne woorden hebben dus dieperen zin, dan de oppervlakkige beoordeelaar welligt zou meenen; en in de bedoeling moet meer worden gezocht dan die woorden schijnen aan te duiden.

In deze overtuiging heeft het Ministerie de redevoering van dit geëerde lid dezer Vergadering overwogen.

Het meent daarin aan te treffen:

òf eene afkeuring van het stelsel van regering door den grondwetgever aangenomen, en in zijne Grondwet beschreven, en dus eene bedekte bestrijding van de Grondwet zelve;

òf eene afkeuring van de tegenwoordige zamenstelling van het Ministerie, en dus een meer geopenbaarden strijd tegen al — of tegen de meesten van — de Ministers.

Het eerste dezer beide denkbeelden heeft het Ministerie al dadelijk verworpen, oordeelende, dat de tegenwoordigheid van dezen redenaar in deze Kamer het bewijs medebrengt van zijne bereidvaardigheid, om, overeenkomstig de door hem aangenomene roeping, de bezworene Grondwet in bescherming te nemen en in milde uitvoering te helpen brengen.

Het laatste der beide genoemde denkbeelden is het Ministerie daarentegen meer en meer aannemelijk voorgekomen. Die waarschijnlijkheid is voor het Ministerie tot zekerheid opgeklommen.

Immers:

1°. De redenaar heeft aangevoerd, dat er zich één of meerdere onder de leden van het Ministerie bevinden, die vroeger meer vrijzinnige begrippen hebben voorgestaan en verdedigd, dan zij nu, tot het bewind gekomen, in uitoefening kunnen brengen, en die daarom niet kunnen geven, wat zij hebben beloofd.

Er is reeds gevraagd naar het bewijs van die stelling. Die vraag wordt door deze Ministers herhaald. Het geldt hier niet het oordeel, dat anderen vroeger over zoodanige leden van het tegenwoordige Ministerie hebben geveld; niet den dunk dien zij zich van die leden hebben gevormd, en daarna verspreid; niet de overdrevene verwachtingen, die anderen zich van zoodanige leden hebben gelieven te vormen. Maar het geldt de vraag, welke beginselen die leden vroeger zelven verkondigden en verdedigden, wat zij zelven hebben beloofd. En dan mag de vraag worden herhaald: waar is het bewijs voor de waarheid dezer stelling?

2°. De redenaar ging voort, met te beweren, dat het tegenwoordige Ministerie uit elementen van onderscheiden, zeer verschillenden aard — dat het uit heterogene bestanddeelen is zamengesteld.

Het Ministerie heeft moeite deze berisping te begrijpen: want de redenaar zal dan toch wel niet vorderen, dat het Ministerie bestaan uit negen even bekwame mannen, in alle opzigten volkomen aan elkander gelijk, in beginselen, begrippen, karakter, bedoeling, kennis, ervaring en wat niet al. Zoo hij dat verlangt, erkent het Ministerie, dat die volkomene gelijkheid in zijn midden niet bestaat.

Maar de redenaar is hier ongetwijfeld uitgegaan van het door hem vooropgestelde begrip van hetgeen hij *homogeneïteit* noemde, waarop zoo even reeds geantwoord is.

3°. De redenaar noemt evenwel eenige proeven op van verschil van gevoelens, door hem bij de Ministers opgemerkt.

Juist die opmerking wederlegt den redenaar, en regtvaardigt het Ministerie. Hetgeen hij aanvoerde betrof slechts ten deele dit tegenwoordige definitive Ministerie: — te zamen genomen is het bijzonder weinig, vooral in vergelijking met dit gewigtige tijdperk, waarin zoo vele en zoo gewigtige beginselen en zaken, niet slechts ter sprake worden gebragt, maar uitgevoerd moeten worden — en dan nog betreft het zeer ondergeschikte punten, geene beginselen van regering.

Hij sprak van een verschil van gevoelens van den tijdelijken Minister van Binnenlandsche Zaken, met de tijdelijke Ministers van Oorlog en Marine betreffende eene wet over de militaire verstrekkingen, in Julij 1848 geopenbaard, toen die tijdelijke Minister van Binnenlandsche Zaken tevens lid van de Tweede Kamer was, en als zoodanig zijne stem tegen dat wets-ontwerp uitbragt.

Hij sprak van een verschil van gevoelens tusschen de de-

finitive Ministers van Binnenlandsche Zaken en voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst, betrekkelijk de keuze eener commissie tot onderzoek van de tegenwoordige behoeften van het hooger onderwijs, door dien Minister van Binnenlandsche Zaken, voor zijn ministerie, alléén bewerkstelligd.

Hij sprak ook van een verschil van gevoelens, tusschen de Ministers betrekkelijk het tiendregt zullende bestaan, waaryan aan het Ministerie zelf nog niets is gebleken.

Meer heeft hij niet opgenoemd, maar wel beweerd, dat er geen gemeen overleg onder de Ministers bestaat, en dat dit zigtbaar is in de door hen voorgedragene wetten. Dit beweren is om zijne algemeenheid voor geene wederlegging vatbaar. De Ministers vermeenden zich juist in het tegendeel te mogen verheugen, zich daarop te mogen beroemen.

4°. Maar met dat al, zegt de redenaar, is er nog niets verrigt; zijn de wetten die in deze zitting moeten worden voorgedragen, nog niet alle ingekomen; en zal de Kamer niet bij magte zijn die in de tegenwoordige zitting te onderzoeken en daarover definitief te beraadslagen.

Aan wien de schuld?

Het tijdelijke Ministerie kon — mogt — zich met het voorbereiden en ontwerpen der wetten, in die eerste zitting der Staten-Generaal voor te dragen, niet bezig houden. Het geheele werk der grondwets-herziening lag voor rekening van dat Ministerie, slechts eene tijdelijke roeping tot dat einde vervullende; die arbeid was uitvoerig, moeijelijk genoeg, de tijd daarvoor gegund zeer beperkt; de bijkomende gewigtige zaken van den dag waren vele en van het uiterste belang: aan het voorbereiden van de wetten, die de uitvloeisels der Grondwet zouden moeten zijn, te werken voor dat die gewijzigde Grondwet zelve was aangenomen, afgekondigd en ingevoerd, mogt buitendien niet in aanmerking komen; en zoo dat al mogelijk en oorbaar ware geweest, zou het nog den tijdelijken Ministers niet hebben vrijgestaan, omdat zij dat werk voor hunne opvolgers, de definitief te benoemen ministers, moesten overlaten.

Tegen hunnen wensch en alleen toegevende aan het verlangen van hunnen hoog gewaardeerden Koning en aan den drang der belangen van het dierbare Vaderland, die geene onzekerheid gedoogden, zijn op één na al de tijdelijke Ministers in het definitive Ministerie opgetreden, en hebben daardoor de verpligting op zich genomen, om zelven de taak te vervullen, die zij voor anderen hadden weggelegd. Maar het tijdvak voor die vervulling gegund, mag nu ook niet vroeger worden gedagteekend dan van het oogenblik hunner definitive benoeming tot Ministers af, d. i. van 21 November 1848.

Tusschen 21 November 1848 en 13 Februarij 1849 voor de ontwerpen der *wet regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer* en der *provinciale* en der *gemeente*-wet, al de benoodigde opgaven en inlichtingen uit het geheele Rijk te zamen te garen; de moeijelijke keuze van den besten maatstaf voor eenen billijken census te doen; die ontwerpen zelve op te maken, vast te stellen, aan het oordeel des Konings, van den ministerraad, van den staatsraad — en dan nog der gemeente-wet aan het oordeel der Staten van de onderscheidene provincien — te onderwerpen, was eene volstrekte onmogelijkheid.

Die dus beweert dat het Ministerie deze drie wets-ontwerpen reeds in Februarij 1849 ter tafel dezer Vergadering had kunnen en moeten brengen, vordert het volstrekt onmogelijke.

De drie wetten zijn achtervolgende door het Ministerie van Binnenlandsche Zaken bewerkt, en zoo als het der Kamer bekend is reeds voor geruimen tijd door dien Minister in den Ministerraad gebragt, en door dien Raad, na onderzoek, verder bevorderd; en dat zij niet reeds alle dezer Kamer zijn aangeboden, is dien Raad niet te wijten.

En hierbij wordt dan nu nog gezwegen van het oponthoud en de vermeerdering van dringende werkzaamheden en zorgen voortgevloeid uit het afsterven van den diep betreurden Koning, en het optreden en huldigen van zijnen geëerbiedigden Opvolger.

5°. Daarbij legt de redenaar het Ministerie ten laste, dat het, in stede van de drie verpligte wetten in te dienen, de aandacht der Vergadering door het voordragen van andere wets ontwerpen heeft afgeleid van hetgeen deze Kamer behoorde te doen.

Is deze Kamer dan alleen te zamen geroepen, om art. 5 der additionnele artikelen der Grondwet in uitvoering te brengen: of moet art. 104 der Grondwet hier volledige toepassing vinden?

Het Ministerie is van het laatste doordrongen, en heeft daarom uit pligtbesef de overige, ook de stoffelijke belangen des vaderlands en der ingezetenen, niet vergeten, maar zich beijverd om alles aan deze Kamer voor te dragen, wat de belangen der natie vorderden.

6°. In plaats daarvan wil de redenaar dat de Kamer ware bezig gehouden met de beginselen en grondslagen van later voor te dragen wetten, en heeft daartoe het onderwerp van het *onderwijs* opgegeven.

Het Ministerie acht het betreden van zoodanigen weg noch wenschelijk, noch raadzaam, noch overeenkomstig met de bestaande voorschriften. Daarom heeft het zich gehaast eene wet op het lager onderwijs te ontwerpen; en het ziet met verlangen het oogenblik te gemoet, waarop het, dat ontwerp terugontvangen hebbende, in staat zal zijn, dat der Kamer voor te leggen.

7°. De slotsom van het betoog des redenaars — want bij ieder deel van zijne voordragt kan niet afzonderlijk worden stil gestaan, — komt hierop neder, dat dit Ministerie, zoo het dien naam kan dragen:

a. uit heterogene bestanddeelen is te zamen gesteld;

b. geene eenheid in beginselen oplevert;

c. geen vastberaamd plan bezit, waarnaar het handelt;

d. geenen invloed op deze Kamer uitoefent — noch kan uitoefenen, wegens gebrek aan zedelijke kracht;

e. integendeel eene belemmering voor die Kamer in hare werkzaamheden oplevert, die Kamer onbekwaam zou kunnen maken voor hare taak;

f. dat het niet regeert, niet regeren kan, en daarom de regten der Kroon niet dekt;

g. en dat het niet is, wat het in den tegenwoordigen tijd voor Vaderland en Koning zijn moet.

Is dat alles waar: dan mag zoodanig Ministerie geen oogenblik langer blijven bestaan. Maar dan is het ook niet genoeg dat te vermelden, die gebreken op te sommen, daarover te redeneren, dienaangaande eenige vragen te doen. Neen! dan moet er worden gehandeld: gehandeld om troon en volk van dreigend gevaar en groot nadeel te verlossen.

Dan is het de roeping, de pligt van den volksvertegenwoordiger, die overtuiging uit te spreken, en de Kamer uit te noodigen die voor den troon te brengen.

En is alzoo hetgeen de geëerde redenaar voordroeg, de uitspraak zijner gevestigde overtuiging, dan is het zijne roeping, zijn pligt dezer Kamer voor te stellen, aan Zijne Majesteit onzen Koning eerbiedig mede te deelen: dat Zijn Ministerie het vertrouwen der meerderheid dezer Kamer niet bezit.

Daartoe noodigt het Ministerie het geëerde lid, dat de bedoelde vragen deed, met den meesten nadruk uit, — opdat het Ministerie wete, wat het te doen heeft.

De heer ***Groen van Prinsterer*** heeft daarop het woord en zegt:

Ik heb eenezware taak op mij genomen, welligt te zwaar voor mijne krachten. Gaarne zoude ik niet alleen twee dagen, maar, kon het zijn, acht dagen uitstel vragen om op de uitgestrekte rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken te antwoorden. Daar dit evenwel niet mogelijk is, zoo zal ik de Vergadering verlof vragen om met beknoptheid en echter toch ook met eenige uitvoerigheid te mogen antwoorden, vooreerst op hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken heden gezegd heeft; in de tweede plaats op hetgeen in de vorige zitting door ons geëerde medelid uit Almelo te berde gebragt is; en eindelijk zal ik aan de Vergadering voorstellen wat naar mijn inzien het gevolg van deze geheele interpellatie behoort te zijn. Ik zeg, naar mijn inzien, niet naar het inzien dergenen, die mij, naar het schijnt, willen voorschrijven wat ik ten gevolge van mijne interpellatie zou behooren te verrigten.

Ik geloof allereerst te mogen herinneren dat ik in mijne vorige rede dien eerbied in allen opzigte bewaard heb, welke mij tegenover de vertegenwoordigers van de Kroon voegt. Indien er eenige schijn van onbescheidenheid kon hebben bestaan, dan zou die zijn oorsprong hebben in den aard van de interpellatie zelve, in het betwisten, in het betwijfelen althans van het bestaan van een homogeen ministerie. Het blijk van gebrek aan eerbied zou dus niet liggen in de wijze waarop de interpellatie is gedaan, maar in het onderwerp zelf, en dan komt de schuld op de Kamer die tot zoodanige interpellatie haar verlof verleend heeft. Ik geloof daarbij te mogen voegen, dat ik alle blijken gegeven heb van persoonlijke hoogachting voor de Ministers, en dat het bij mij niet kan opkomen om hunne talenten, hunne bedoelingen, hunne wezenlijke verdiensten in vele opzigten te willen in twijfel trekken. Het zij althans verre van mij, dat ik mij tot een weêrklank zoude maken van de onbetamelijke aanvallen, welke òf tegen de Ministers in het algemeen, òf tegen een Minister, tot leedwezen van ons allen, buiten de Kamer geschieden. Ook heb ik in mijne geheele rede, mijne afkeuring niet gerigt tegen de daden en maatregelen van het Ministerie; de eenige vraag is geweest deze: of het Ministerie inderdaad den naam kan dragen van homogeen ministerie. Eindelijk, deze geheele interpellatie en de wijze waarop ik haar in het midden gebragt heb, is voor dengene, die onpartijdig oordeelt, het duidelijk bewijs dat ik in deze Kamer, tusschen de Vertegenwoordiging en het Ministerie slechts

een onderzoek omtrent een zeer gewigtig constitutionneel punt heb willen provoceren; en dat ik eene bepaalde aanleiding en roeping gehad heb in de verantwoordelijkheid die op ons allen rust, als leden van de Vertegenwoordiging der Natie. Zoo als er, of liever zoo als er *niet* in de laatste maanden gewerkt is, zoo kan het onmogelijk voortduren; en indien ik deze interpellatie thans niet gedaan had, houd ik mij verzekerd, dat binnen kort een aantal leden hetzelfde zouden hebben verrigt wat nu door mij geschied is.

Nu ben ik nog geheel onder den indruk van de welsprekendheid die wederom heeft doorgestraald in de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Ik zal de menigvuldige punten daarin vervat niet alle opnemen; ik zal echter zooveel mogelijk die rede kortelijk trachten te wederleggen. Ik moet erkennen, — ik weet niet in hoever de leden dezer Kamer in dat gevoelen met mij deelen, — ik moet erkennen dat, ofschoon ik, zoo als ik zeide, op dit oogenblik mij geheel bevind onder den indruk van de rede des Ministers, ik aangaande het bestaan en de werking van een homogeen ministerie nog geen volkomene overtuiging erlangd heb.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gezegd dat hij het bespiegelend gedeelte van mijne rede geheel ter zijde zoude leggen, gelijk ons geachte medelid uit Almelo zeide niet te zullen treden in al de theorien waarmede ik deze Vergadering had bezig gehouden. Ik meen, althans in de behandeling van dit onderwerp, nog al practicaal te zijn geweest; het bespiegelend gedeelte van mijne rede heeft zich bepaald tot eene definitie van een homogeen ministerie. Indien men nu zoodanigen afkeer heeft van theorien en bij de behandeling van een onderwerp geene definitie wil vooropstellen, en wanneer men met zekere minachting het bespiegelend gedeelte ter zijde stelt, dan wordt de discussie moeijelijk, omdat het punt van uitgang ontbreekt. Ik hecht veel aan eene definitie tot juist begrip van de zaak. Een voornaam punt van mijne rede, namelijk het verwijt dat ik omtrent het stilzwijgen der ministers bij vele gelegenheden gedaan heb, heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken beantwoord, met te zeggen: dat deze Vergadering niet bestemd was om, gelijk welligt sommige redenaars doen, over alle onderwerpen, ten allen tijde, bij elke gelegenheid, uitvoerig te spreken, maar dat het Ministerie wenschte zich met naauwgezetheid te beperken tot de onderwerpen die aan de orde van den dag zijn en die zoo kort mogelijk te behandelen en af te doen. Ik geloof inderdaad dat het zeer wenschelijk is zoo kort en beknopt mogelijk de zaken te behandelen, en niet ten allen tijde alle onderwerpen te berde te brengen; maar toch zijn er stellingen in een constitutionnelen Staat, van zoo groot belang, die zoo zeer ingrijpen in het leven van den Staat zelven, dat ze, wanneer ze in deze Kamer betwist worden, door een homogeen ministerie behooren te worden gehandhaafd.

Ik heb gevraagd: bestaat er een homogeen ministerie; de Minister van Binnenlandsche Zaken heeft geantwoord: „er bestaat een ministerie, zoodanig als de Grondwet vordert." Welke zijn de beginselen van dat ministerie? De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gezegd: „Gij leest ze in uwe Grondwet." Maar nu moet ik inderdaad erkennen dat juist geschiedt wat ik zoo gaarne had willen vermijden, wij vallen namelijk in die algemeenheden die niets beteekenen, en die ons geene de minste inlichtingen geven omtrent den aard der beginselen van het Ministerie. De Grondwet, en alweder de Grondwet. Zij is het middelpunt van ons allen. Niemand betwist dat, maar die Grondwet bevat beginselen die op velerlei wijze kunnen uitgelegd worden. Men had dus niet op de Grondwet moeten wijzen, zonder tevens aan te toonen hoe de beginselen der Grondwet door de Regering worden opgevat. In iederen Staat is het duidelijk dat algemeene verwijzing naar de charte, naar de Grondwet niets beteekent. De Grondwet wordt het strijdperk van al de partijen, weshalve ik inderdaad in het antwoord eene zeer duidelijke uitvlugt, eene zeer duidelijke ontduiking mijner vraag zie. Gij doet u zelven onregt, moet ik tot de Ministers zeggen, als gij meent dat iemand hier van gevoelen is dat gij willens en wetens de Grondwet ter zijde stelt. Ik geloof niet dat het bij een enkel lid der Vergadering, evenmin als bij het Ministerie opkomt, de Grondwet uit het oog te verliezen, maar wij wenschten te weten, hoe de Grondwet wordt opgevat en welk denkbeeld de Ministers daaromtrent hebben.

Maar de Minister van Binnenlandsche Zaken heeft nog een kort overzigt gegeven van historische feiten in het laatste jaar voorgevallen; en hij heeft zich beroepen op het Ministerie van Maart dat zijne beginselen geformuleerd had. Maar kon er nu wel ooit een ongelukkiger voorbeeld gekozen zijn dan dat? Het Ministerie van Maart, met den graaf Schimmelpenninck aan het hoofd, heeft zijne beginselen geformuleerd; het is zoo, maar weinige weken later bleek het dat die ministers elkander zoo weinig kenden, dat er geen homogeneïteit bestond, en wel eenvoudig om de reden dat men zich niet verstaan had omtrent de beginselen; er kwam eene scheuring en het Ministerie ging uiteen. Ik geloof waarlijk dat ons geëerd medelid uit Leyden dat Ministerie van Maart zeer juist in zijne *Bijdrage* heeft gekarakteriseerd, als hij zegt dat men plaats nam in het Ministerie, even als of men een partijtje ging maken. De Minister heeft verder gewezen op het programma van 13 Mei; maar dit is van het begin tot het einde niets anders dan eene zamenvoeging juist van die nietsbeteekenende uitdrukkingen, van gehechtheid aan de Grondwet, aan de constitutie, aan de constitutionnele monarchie, en dergelijke meer, die ons niet de minste karakterschets van het eigenlijke stelsel der Regering geven. En nu heeft de Minister ten derde ons gewezen op het verslag van 13 November 1848. Dat voorwaar is een heerlijk programmageweest: bezuiniging door vereenvoudiging! Maar nu is het toch geloof ik algemeen bekend, dat juist in dit verslag meer dan ooit doorstraalt gebrek aan beginselen: dat het eenvoudig was eene compilatie van punten waarop zou kunnen bezuinigd worden, zonder eenige eenheid in strekking en doel. Wanneer dan de Minister van Binnenlandsche Zaken zegt: „Er was *derhalve*, toen het tijdelijk ministerie definitief werd, geene politieke geloofsbelijdenis meer noodig, dan keer ik dat gezegde om en zeg: Er was *derhalve* wel eene politieke geloofsbelijdenis noodig.

Maar, het plan van het Ministerie dat de Minister van Binnenlandsche Zaken heeft opengelegd, wat zegt dat? De Grondwet getrouw ten uitvoer te leggen, de banden tusschen Vorst en Volk naauwer toe te halen, en de stoffelijke en zedelijke belangen des Volks te bevorderen. En nu vraag ik of er wel iemand in het land is die zich niet met dat programma zal vereenigen! zijn dat beginselen die het Ministerie aankleeft? is daaromtrent niet homogeneïteit bij alle mogelijke Ministers? zal niet ieder onzer het met die punten eens zijn? Maar de vraag is op welke wijze men dit doel meent te bereiken. Het antwoord van den Minister is zoo als ik het had verwacht; vague en oratorische wendingen, kunstig maar nietsbeduidend, waarvan ik verzocht heb verschoond te mogen blijven.

Nu kom ik aan dat gedeelte van de redevoering des Ministers van Binnenlandsche Zaken dat ik inderdaad tot mijn leedwezen heb aangehoord. Men is daarbij overgegaan — en ik meende dat een lid dezer Vergadering daartegen gewaarborgd behoorde te zijn — men is daarbij overgegaan den spreker allerhande persoonlijke bedoelingen toe te schrijven, bedoelingen waarvan ik dikwerf genoeg, zoo in als buiten de Kamer en ook nog in mijne vorige rede, afkeer en weerzin betoond heb. Men heeft gezegd, één van beide: er is bij den spreker afkeuring van het stelsel der Regering, door den grondwetgever aangenomen, en derhalve bedekte bestrijding van de Grondwet zelve; of afkeuring van de tegenwoordige zamenstelling van het Ministerie, en dus een meer openlijke strijd tegen alle of sommige der Ministers. Ik meende dat ik tegen dergelijke opvatting van mijne woorden had moeten gewaarborgd blijven. Er is gezegd dat men de eerste onderstelling geheel en al ter zijde schoof, maar er is eene wijze van iets te verwerpen die veelbeteekenend is. Ik meen genoeg te hebben getoond dat ik wensch, overeenkomstig mijn eed, getrouw te blijven aan de Grondwet; dat ik daarvan geene afwijking, hoe ook genaamd, begeer, noch in den zin van reactie, noch in dien van revolutie. Wat het tweede punt aangaat, ik heb mij onthouden de maatregelen en daden van het Ministerie ter toetse te brengen; ik heb mij enkel en alleen bepaald bij de aanwijzing dat het Ministerie niet was een homogeen bewind, naar den aard der grondwettelijke vormen. Het is mij niet mogelijk de onderscheidene punten die de Minister van Binnenlandsche Zaken heeft aangeroerd te beantwoorden, maar ik moet vragen, of hij in goeden ernst meent, dat de Kamer veel gewigt kan hechten aan algemeene uitdrukkingen, gelijk aan die bij voorbeeld, waarmede hij de leden van het Ministerie van inconsequentie vrijwaart, bepaaldelijk ook met betrekking tot hetgeen door mij is aangevoerd, dat zij die vroeger milde en vrijzinnige beginselen hebben verkondigd, naderhand, in de uitlegging en toepassing daarvan zijn afgeweken? Ik moet vragen of hij gelooft dat de Kamer er veel aan gehecht heeft als de Minister, antwoordende op mijne vraag nopens de eenstemmigheid, eenvoudig weder vraagt, of ik inderdaad kan willen dat die negen Ministers in alle mogelijke zaken even bekwaam zullen zijn. Ik moet vragen of hij meent dat de Kamer niet opgemerkt heeft, dat, toen hij sprak over het door mij gedane verwijt betrekkelijk het gebeurde bij de behandeling der wet wegens de verstrekkingen — een punt dat ik ter loops heb aangestipt — hij zeer uitvoerig heeft geantwoord, terwijl hij een ander verwijt nopens de niet-verdediging van de souvereiniteit van het Huis van Oranje, toen dat beginsel in deze Kamer werd aangerand, in 't geheel niet heeft aangeroerd? Ik moet den Minister vragen of hij meent dat de Kamer in goeden ernst er veel aan kan hechten, wanneer hij zegt dat het Ministerie zich verheugt en beroemt over het overleg en de overeenstemming zijner leden? Ik moet vragen of ik inderdaad gezegd heb, wat hij mij laat zeggen, dat het Ministerie reeds in Februarij de drie wetten die in artikel 5 van de additionnele artikelen der

Grondwet worden opgenoemd, had behooren in te zenden. Ik geloof dat ik al die bijzonderheden daar kan laten, en blijven zeggen dat mijne rede omtrent de onmisbaarheid van een homogeen ministerie door den Minister van Binnenlandsche Zaken niet is beantwoord.

Ik meen hier nog bij te mogen voegen dat het beste bewijs voor het gebrek aan homogeneïteit van het bewind gelegen is in het uitstel hetwelk in de vorige vergadering gevraagd is om op mijne interpellatie te antwoorden. Ik had bijna kunnen zeggen: *habemus reum confitentem*. Het gold hier een kardinaal punt, een levensbeginsel. Ik heb volstrekt niets anders in het midden gebragt dan hetgeen ik reeds verscheidene dagen te voren (*zitting van 19 Julij*) gezegd had, toen ik de strekking van mijne interpellatie aangeduid heb; en wanneer dan het Ministerie nog moet gaan overleggen, nog moet afspreken, op welke punten het zich zal baseren om staande te houden dat er een homogeen ministerie is, dan kan de indruk hiervan niet gunstig zijn.

Ik zal de mij door het ministerie gedane uitnoodiging nader opnemen, doch wensch vooraf den spreker uit Almelo te beantwoorden. Ik zal niet antwoorden op hetgeen die spreker gezegd heeft, dat hij mij in de ontwikkelde theorien niet volgen zou. Ik meen, gelijk ik reeds zeide, bij uitnemendheid practicaal te zijn geweest. Ik kan hem niet ten kwade duiden dat hij optrad als verdediger van het bewind waartoe hij vroeger heeft behoord: maar ik moet bij eene door hem gebezigde bedenkelijke uitdrukking stilstaan. Ter verdediging van het voordragen van niet dadelijk gevorderde wetten, zeide hij tot die aanbieding zich aangespoord te hebben gevoeld, omdat hij *zijn aandeel* zoo spoedig mogelijk wenschte te leveren in de wetten, die het uitvloeisel der Grondwet waren. Zijn aandeel; ziedaar reeds het bewijs van gebrek aan zamenwerking. Het ter tafel brengen door een Minister van zijn aandeel zonder in overleg te zijn getreden, of niet andere wets-voorstellen de voorkeur verdienden, komt niet overeen met de homogeneïteit. Als reden waarom de hier bedoelde wetten vroeger dan andere waren ingediend, heeft dezelfde spreker opgegeven, dat ten aanzien van die voorstellen, hij slechts te zoeken had naar een beginsel om het vervolgens uit te werken. Dit zal bij het maken van iedere wet wel het geval zijn. Het komt er slechts op aan een beginsel te hebben, en dit uit te werken. Dat dit echter niet zoo gemakkelijk is, blijkt uit hetgeen met de door den Minister van Justitie ingediende wets-voordragten is voorgevallen. Die spreker zeide verder, dat de Regering met werk was overladen, dat zij echter begeerig was *iets* tot stand te brengen, en daarom de bedoelde wetten had voorgedragen. Hij sprak daarom van een niet edelmoedig beantwoorden van die poging. Doch er kan hier geen sprake zijn van *iets*, maar om *iets goeds* tot stand te brengen; weshalve het van de Kamer niet gevorderd kan worden aan te nemen wat zij niet goedkeurt, maar in gemoede meent te moeten verwerpen. Dezelfde spreker heeft vervolgens over de wet nopens de regeling van het regt van vereeniging en vergadering uitgeweid, als of deze weder in discussie was gebragt. Ik vind mij verpligt iets hierop te antwoorden. Hij is met veel ijver opgekomen tegen het uitgebragte verslag, of liever tegen den steller daarvan. Ik begrijp wie bedoeld wordt, en deze omstandigheid geeft mij aanleiding om te vragen of het hem bekend is, op welke wijze de woorden *bijkans* en *eenigermate*, waarover hij bepaaldelijk geklaagd heeft, in dat rapport zijn gekomen. Wanneer hij die zaak tot een punt van nader onderzoek maakte, zou hij ontdekken dat zijn misnoegen tegen den steller onverdiend is. Mijn verwijt, dat hij teruggetreden is voor het ten uitvoer leggen van vroeger door hem voorgestane beginselen, heb ik gestaafd met stukken waaraan hij niet vreemd is, met het rapport van de Commissie van 17 Maart 1848 en het programma van 13 Mei daaraanvolgende. En zoo nu, na het verwerpen van die wet op de vereenigingen en vergaderingen door de groote meerderheid der Kamer, de scheiding tusschen de vertegenwoordiging en hem, gelijk hij thans verklaard heeft, was uitgesproken, zoo zou ik inderdaad medegewerkt hebben om ons medelid uit het Ministerie te doen treden. Ik heb het niet zonder schrik vernomen, maar mij weldra gerustgesteld met de gedachte dat vóór de scheiding, de verstandhouding niet zeer intiem was, en voorts dat het verslag niet de uitdrukking eener individuele opinie was, maar hetgeen door de rapporteurs in de afdeelingen was opgeteekend; de opinie der Kamer. Het is bij de stemming gebleken dat dit zoo was. Heeft nu de Kamer door die voordragt af te stemmen verkeerd gehandeld? Ik geloof het niet. Ik herinner slechts met een woord dat de hoofdreden voor de onnaannemelijkheid dier wets-voordragt daarin was gelegen: dat elke vergadering van politieken aard, ook binnen gebouwen van gouvernementswege kon worden geschorst. Dat was een gevaarlijk beginsel; het kon ook bij andere wetten in toepassing worden gebragt; het was het begin van een reactionnair systema. . . .

De ***Voorzitter*** neemt hier het woord en verzoekt den vorigen spreker de vriendelijkheid te hebben, van het onderwerp der interpellatie, namelijk de vraag over het regt verstand van artt. 53 en 73 der Grondwet, in het bijzonder nopens het bestaan van een homogeen ministerie, in verband tot de werkzaamheden der Kamer, niet te willen afwijken.

De heer ***Groen van Prinsterer*** geeft te kennen dat hij, zooveel mogelijk, zich daartoe bepalen zal, maar toch vergunning moet vragen te antwoorden op hetgeen door het lid uit Almelo tegen zijne bedenkingen is aangevoerd.

De ***Voorzitter*** verklaart dat, zijns inziens, dit punt genoegzaam is toegelicht, weshalve hij hem uitnoodigen moet tot het onderwerp in beraadslaging terug te keeren.

De heer ***Groen van Prinsterer*** gaat daarop hoofdzakelijk aldus voort: Ik wil mij gaarne bepalen met te zeggen dat de Kamer, bij de verwerping der bedoelde wet gedaan heeft, wat noodig was, daar deze eene reactionnaire strekking had. Eene uitdrukking moet ik nog opnemen, die van het grootste belang is. Ik geloof daarbij de orde der discussie niet te buiten te gaan. De spreker uit Almelo heeft onder de verdiensten van het Ministerie geteld, dat de rust in het vaderland bewaard was, zonder eenige wet van bedwang, zonder eenige maatregelen tegen de drukpers. Ik wil aan het Ministerie den lof niet onthouden die het toekomt; maar geen lof geven waarmede men te na komt aan de eer der natie. Men waardeert niet genoeg de eigenaardigheid van het Nederlandsche volk. Men doet het voorkomen als ware in 1848 veel energie noodig geweest om de rust te handhaven. Neen, die veerkracht was niet noodig. Die handhaving van orde en rust ligt niet in de verdienstelijkheid van het Ministerie maar in de geaardheid van het volk. Ik zal over dit punt niet verder uitweiden; maar alleen nog zeggen, dat de opgewondenheid in Maart 1848 grootendeels kunstmatig geweest is; eene opgewondenheid niet doorgedrongen tot de kiem der natie. Waartoe zouden wetten van dwang gediend hebben? Uw eigen partij kwam aan het bewind, en de natie schaarde zich in die oogenblikken om elk bewind. Zij ondersteunde het Ministerie, in zoover het eene voortzetting was van het conservatief gouvernement, en een gewijzigd stelsel van behoud voorstond. De eer derhalve waarop het Ministerie zich beroept, kan ik niet geven, omdat ze voor de Natie beleedigend is. Na de vermaning van den Voorzitter zal ik over dit punt niet verder spreken: wanneer ik hier een oogenblik van de orde ben afgeweken, en eene excursie heb gemaakt, dan is die excursie gedwongen geweest, omdat ik meende te moeten antwoorden op het gezegde van den spreker uit Almelo nopens de verdiensten van het bewind omtrent de handhaving van orde en rust.

Ik kom tot het onderwerp in behandeling terug, en zeg: wij hebben aan een homogeen Ministerie behoefte, om die leiding te hebben, welke de Natie verlangt. Men moet die Natie niet aan banden leggen, maar haar ook niet aan zich zelve overlaten. Leiding, of liever opleiding moet er zijn. Een Ministerie moet, om kracht uit te oefenen, weten waar de bron van wezenlijke kracht ligt. Zonder homogeen Ministerie is er geen leiding, en zonder die leiding zal het gevolg zijn, òf dat het volk door verkeerde beginselen afgeleid, dat is verleid wordt, òf dat het tot apathie, onverschilligheid, vervalt; zoodat bij de eerste crisis het Bewind, niet door de magt zijner vijanden, maar door eigen magteloosheid andermaal bezwijkt.

En nu, wat te doen? De Minister van Binnenlandsche Zaken eischt, dat ik de Kamer zal oproepen om aan den Koning te doen kennen dat het Ministerie het vertrouwen van de meerderheid der Kamer niet bezit. Ik zal mij door zoodanige vriendelijke uitnoodiging niet van mijn doel laten afbrengen. Men miskent daardoor den zin en geest mijner interpellatie; ik zal blijven doen wat ik mij bij eene vroegere gelegenheid heb voorgesteld, en hetgeen, naar mijn inzien, met mijn pligt en roeping overeenkomt. Ik verlang noch adres aan den Koning, noch *ordre du jour motivé*. Indien een ander zoo iets zou willen voorstellen, ik zou er mij tegen verzetten, omdat het tegen mijn oogmerk strijdt. Mijne bedoeling was alleen, en ik geloof dat dit ook de bedoeling der Kamer was, toen zij het verlof verleende, dat het gewigtig onderwerp in overweging gebragt wierd. Het was tevens om te doen uitkomen dat alle verantwoordelijkheid voor de plaats gehad hebbende vertraging in de werkzaamheden van haar moest worden afgeworpen, en om aan het ministerie den noodigen tijd van beraad te geven wat in de gegeven omstandigheden te doen.

Ik heb mij gevraagd, of mijne interpellatie aanleiding tot eene algemeene discussie zal geven? Daaromtrent bestaat bij mij, ik wil het gaarne bekennen, tweestrijd. In sommige opzigten zou ik het gaarne willen, maar aan den anderen kant vind ik het raadzamer, en in het belang der zaak beter, de discussie te sluiten.

Ik ben voorzeker niet voldaan over het door het Ministerie gegeven antwoord, maar ik heb reden om tevreden zijn over den afloop der zaak. In het openen eener algemeene beraadslaging zie ik tweederlei bezwaar: vooreerst zal men welligt het karakter eener interpellatie uit het oog verliezen, en alzoo tot de omslagtigste beraadslagingen komen. Het lid uit Almelo zal gereedelijk veel kunnen antwoorden op hetgeen door mij is aangevoerd, en ik zou weder daarop moeten antwoorden. En wanneer zich nu vele leden in die discussie mengen, en doen wat het lid uit Almelo heeft gedaan, die eene interpellatie in de mijne mengde, dan voorwaar zie ik geen einde aan de discussie. Zoodanige behandeling zou ten tweede ligtelijk tot hartstogtelijkheid aanleiding geven, die ik gaarne vermijd. Mijn oogmerk met de interpellatie is bereikt. Het is duidelijk geworden welke de oorsprong der stagnatie in de werkzaamheden der Kamer is, en deze is ontheven van hare verantwoordelijkheid. De Kamer heeft door het verleenen van haar verlof, genoeg van haar gevoelen doen blijken, en ik houd mij overtuigd dat wanneer de leden op het door den Minister van Binnenlandsche Zaken aangevoerde, zwijgen, dit stilzwijgen door niemand als goedkeuring aangemerkt wordt. De beslissing kan nu gerustelijk aan de natie overgelaten worden. Dat Ministerie heeft van deze Kamer eene waarschuwing ontvangen. Er is nu tijd van beraad. Het Ministerie is *en demeure* gesteld, en zoo er omtrent dit onderwerp niets is *afgedaan*, ik acht dat er ten minste iets *voorbereid* is.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt, op voorstel van den Voorzitter, deze zaak als afgedaan beschouwd.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN DINGSDAG 31 JULIJ.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 49 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Albarda, Dommer van Poldersveldt, de Monchy, Godefroi, Nedermeijer van Rosenthal, de Lom de Berg, van Doorn, van Heiden Reinestein, Lambrechts, Verweij Mejan, Smit, de Man, Thorbecke, van Nispen van Sevenaer, Jespers, Wintgens, Storm van 's Gravesande, Bots, Leclercq, Fokker, Wichers, de Villers de Pité, Meeussen, Westerhoff, van Randwijck, van Walchren, Scheltinga Winterberg, Borret, Heemskerk, Dirks, Groen van Prinsterer, Reinders, Dullert, de Moraaz, van Zuijlen van Nyevelt, van Heloma, van Voorst, Duijmaer van Twist, Slicher van Domburg, Boreel van Hogelanden, Costerus, Lotsy, Boxman, Schooneveld, van Hall, Donker Curtius, Wijnaendts, Bachiene en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Finantien, ten geleide van de rekening wegens het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, over den jare 1847.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen en te stellen in handen van eene commissie van vijf leden, ten einde daarover verslag uit te brengen.

De ***Voorzitter*** benoemt tot leden dier commissie de heeren: de Man, Albarda, Dirks, Reinders en de Lom de Berg.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit omtrent het wets-ontwerp betrekkelijk het heffen der vuur-, ton- en bakengelden.
Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen, en den dag der beraadslaging te bepalen op Zaturdag den 4 Augustus aanstaande, des voormiddags ten elf ure.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering dat door de afdeelingen zijn benoemd:
tot rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk de bekrachtiging der met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst, de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, de Monchy, Smit, Dullert en Dirks; en
tot leden der commissie, ingevolge art. 90 van het Reglement van Orde daargesteld om te overwegen of en in welken zin omtrent de aflossing en den afkoop der tienden een voorstel van wet zal worden gedaan, de heeren: Wijnaendts, van Nispen van Sevenaer, van der Linden, Thorbecke en van Doorn.

Daarna wordt de zitting gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 1 AUGUSTUS.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 55 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Heemskerk, de Man, Slicher van Domburg, de Monchy, Verweij Mejan, van Voorst, Jespers, Storm van 's Gravesande, Duijmaer van Twist, Godefroi, Bachiene, van Nispen van Sevenaer, van Randwijck, Lambrechts, Scheltinga Winterberg, Bots, de Lom de Berg, Leclercq, Groen van Prinsterer, Borret, Thorbecke, Dullert, van Heiden Reinestein, van Zuijlen van Nyevelt, Schooneveld, Wijnaendts, Albarda, van Heloma, Dommer van Poldersveldt, de Moraaz, Ter Bruggen Hugenholtz, Smit, van Doorn, Donker Curtius, van Hall, de Villers de Pité, Fokker, Boxman, Boreel van Hogelanden, van Eck, Meeussen, Westerhoff, Reinders, Costerus, Nedermeijer van Rosenthal, Lotsy, Wintgens, Dirks, van Rijckevorsel, van Naamen, Poortman, van Walchren, Anemaet, van der Linden en de Voorzitter.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap ten geleide van een ontwerp van provinciale wet, met daarbij behoorende memorie van toelichting.
De Vergadering besluit tot het doen drukken en ronddeelen dezer stukken en tot het verzenden naar de afdeelingen van Julij en Augustus.

Nog is ingekomen eene Koninklijke boodschap, ten geleide van een wets-ontwerp tot verhooging der uitgaven van het departement van Binnenlandsche Zaken en de Algemeene Lands-drukkerij, ter zake van het meer volledig en spoediger door den druk openbaar maken van het verhandelde in de zittingen der Staten-Generaal, met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Julij en Augustus.

De heer ***van Rijckevorsel*** vraagt het woord en zegt: Bij gelegenheid der herziening van het Reglement van Orde is de behandeling van dit onderwerp, de zaak der snelschrijverij, gesteld in handen der Commissie, die gepraeadviseerd heeft omtrent de herziening van het Reglement van Orde, in vereeniging met de huishoudelijke commissie. Ik herinner mij niet dat daaromtrent eenig rapport bij deze Vergadering is uitgebragt, en het komt mij voor noodig te zijn, alvorens dit ontwerp naar de afdeelingen worde verzonden, dat het rapport der Commissie worde openbaar gemaakt, en dat men daarom gezegde Commissie verzoeke binnen den kortst mogelijken tijd dat rapport uit te brengen.

De ***Voorzitter*** merkt, ter beantwoording van den vorigen spreker, aan, dat dit rapport in der tijd werkelijk is uitgebragt, en dat er alstoen is besloten tot het doen drukken en ronddeelen daarvan, aan welk besluit der Vergadering destijds is gevolg gegeven.

De Vergadering besluit daarop overeenkomstig het voorstel van den Voorzitter.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering, dat door de derde afdeeling van Februarij en Maart, ter vervanging van den heer van Dam van Isselt, als mede-rapporteur over het wets-ontwerp houdende belasting tot dekking van het tekort benoemd is de heer Dirks.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt daarop verslag uit op de volgende verzoekschriften, als:

bij monde van den heer ***Heemskerk***:

1. „ Uwe Commissie heeft te rapporteren op een adres van

den stedelijken raad van Workum in Friesland, bezwaren inbrengende tegen de rangschikking van de haven hunner stad onder het eerste bakenkwartier. Adressanten beweren dat vele Friesche en Groninger schippers uitsluitend gebruik maken van de naburige zeeplaatsen Stavoren en de Lemmer, tot het *derde* kwartier behoorende, en dat niet dan dringende noodzakelijkheid hen in de haven van Workum voert, omdat deze, als tot het eerste kwartier behoorende, hen verpligt tot het op nieuw betalen van vuur- en bakengeld;

dat zonder dit bezwaar schippers, uit het midden der provincie komende, bij zuidewind, van Workum gebruik zouden maken, als hun veel moeijelijken arbeid besparende, terwijl die haven bij stormachtig weder in het voor- en najaar ook met westewinden zeer gemakkelijk is aan te doen;

dat deze omstandigheid blijkens de ondervinding ontegenzeggelijk eenen hoogst nadeeligen invloed uitoefent op de algemeene belangen van Workum's ingezetenen, die zich dan ook bij requeste tot den stedelijken raad hebben gewend, en wier verzoekschrift, met dat van vele schippers elders woonachtig en gelijke bezwaren inhoudende, door bovengenoemde adressanten tot staving van hun gevoelen en aandrang van hun verzoek, bij hun adres is overgelegd.

Dit verzoek nu strekt, om de haven der stad Workum onder het *derde* kwartier te doen rangschikken, waartoe, naar het oordeel van adressanten, niet alleen de ligging der Friesche kust gereedelijk aanleiding geeft, maar welke gelijke rangschikking met de havens van Stavoren en de Lemmer door den loop der binnenvaarwaters in de provincie Friesland gebiedend wordt gevorderd. De bevordering der belangen van stad en burgerij, het gerief en voordeel voor schippers en scheepvaart, die van deze veranderde rangschikking het gevolg zouden zijn, doen adressanten ten volle vertrouwen dat uwe Vergadering gaarne zal willen medewerken om hun dringend verzoek met ernst en nadruk bij de Hooge Regering te ondersteunen, en alzoo bij te dragen tot opbeuring eener stad, die, van vroegeren welstand en bedrijvigheid verstoken, tot een staat van kwijning vervallen is.

Daar dit adres betrekking heeft tot een wets-ontwerp, waarvan het onderzoek bij deze Kamer aanhangig is, heeft uwe Commissie de eer u voor te stellen het ter inzage der leden ter griffie neder te leggen."

II. » De permanente commissie der Nederlandsche Stoombootmaatschappij te Rotterdam meent, dat het uwe afkeuring niet kan verdienen dat eene maatschappij, wier naam is genoemd als hebbende mede aanleiding gegeven tot het herzien van de voorschriften op de heffing der vuur-, ton- en bakengelden, met belangstelling de behandeling afwacht van het wets-ontwerp omtrent deze zaak.

Zij erkent het goede en minder bezwarende van vele der voorgestelde bepalingen, waardoor de last van het bakengeld voor stoombooten die niet regelmatig dezelfde kwartieren bevaren is verligt, maar brengt nog enkele bedenkingen in tegen eenige bepalingen van het wets-ontwerp. Waarom, vragen de adressanten, bij de algemeen gunstige bepaling in art. 12 (volgens welke de stoombooten bij elke doorvaart kunnen volstaan met een *tiende* van het jaarlijksch bedrag te storten) in het 2de lid gevoegd: » dat bij de eerste doorvaart voor de wijze van betaling in het geheele jaar eene beslissende keus moet worden gedaan?" Wilde men bepalen, dat bij latere betaling in eens voor het geheele jaar, het reeds betaalde 1/10 niet in rekening zou komen, dan zouden daartegen, op grond van het toegekend voordeel, geen gewigtige bedenkingen kunnen ontstaan: mits men er bijvoegde, dat, na betaling van bijv. 12/10 of 15/10, de doorvaart van zelf vrij zoude zijn.

Naar luid van genoemd artikel, kan het nu gebeuren, dat, wanneer eene boot ééne proefreis in een bakenkwartier doet, en later voor de dienst aldaar wordt aangewezen, men in het geval kome van misschien 300 tienden te betalen. Weshalve adressanten als wenschelijk voorstellen eene redactie, gewijzigd als volgt:

» Eenmaal betaalde 1/10 vuur-, ton- en bakengelden kunnen niet in korting gebragt worden wanneer eene stoomboot later tot de jaarlijksche betaling mogt willen overgaan, hetgeen echter altijd vrijstaat. Na 12 maal in een kwartier 1/10 betaald te hebben, heeft men het regt, om, zonder verdere betaling, dit kwartier te blijven bevaren."

In art. 2 zou, mede in den geest van de ontwerpers der wet, eene bijvoeging noodig zijn, waardoor sleepbooten geheel wierden vrijgesteld. Het artikel toch wil van stoombooten alleen het *laadruim* belasten, en stoom*slepers* bestaan alleen uit eene werktuigkamer *zonder* laadruim, terwijl ze volgeladen ligters of schepers achter zich voeren, die *zuiver* laadruim zijn. Hetzelfde geldt van passagiers-stoombooten, die, om een schip, dat spoedig hulp behoeft, een eind voort te slepen, alleen als slepers enkele tusschen-reizen doen. In beide gevallen is het gesleepte schip de hoofdzaak; en betaalt dit voor het laadruim, dan behoort de afzonderlijk drijvende werktuigkamer van belasting vrij te zijn.

Tusschen het 2de en 3de lid van art. 2 zou dus, naar meening der adressanten, kunnen worden ingelascht:

» Stoombooten als slepers dienst verrigtende, zonder lading o
» passagiers, zijn van de betaling geheel vrijgesteld."

Nademaal deze bedenkingen van invloed kunnen zijn bij de aanstaande behandeling van bedoeld wets-ontwerp, adviseert uwe Commissie tot nederlegging van dit adres ter griffie."

III. » In handen uwer Commissie is gesteld een adres van *P. Klerks* en 25 andere mede-onderteekenaars, allen schippers, gedomicilieerd in de provincie Noordbrabant, te kennen gevende dat zij adressanten zich te zwaar gedrukt achten in de betaling van patentregt in evenredigheid van andere bedrijven, waarvan het patent wordt bepaald naar de grootte van het debiet;

dat er ongelijkheid bestaat in de waarde en deugdelijkheid der vaartuigen, zoodat alle niet geschikt zijn tot allen vervoer, terwijl bij gelijke grootte een slecht schip evenveel regt betaalt als een van hooger waarde;

dat hun bedrijf van schipper hoogstens 8 maanden kan worden gedreven, terwijl het patentregt voor een vol jaar berekend wordt; — wordende zij bovendien nog gedrukt door de betaling van ton- en bakengelden;

dat de vaart aanmerkelijk is afgenomen en de vrachtloonen zeer veel zijn verlaagd, waarom adressanten zich tot deze Vergadering wenden met verzoek om billijke vermindering van het patentregt.

Daar het onderwerp van dit adres bij eene algemeen verlangde herziening der patentwet zou kunnen in aanmerking worden genomen, zoo heeft uwe Commissie de eer nederlegging van het adres ter griffie voor te stellen."

bij monde van den heer ***Wijnaendts:***

IV. » *Franciscus Struijck*, rentenier te Breda, beklaagt zich bij adres aan deze Kamer, dat hij van de lijst der benoembaren voor het lidmaatschap der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, onder de werking van het voorloopig kies-reglement is weggelaten; terwijl anderen, minder dan hij in de belastingen aangeslagen, daarop waren vermeld, waartegen hij, te vergeefs bij het Gedeputeerde bestuur van de Staten der provincie Noordbrabant heeft gereclameerd.

Verder neemt hij in zijn adres op 1°. een verzoekschrift, gerigt aan den Koning den 22sten December ll., waarin hij, na de bovenstaande klagt te hebben geuit, mededeelt dat hem later bij extract uit het register der besluiten van de Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant, d.d. 17 November 1848, is te kennen gegeven: » dat hij adressant op de bedoelde lijst niet is kunnen worden gebragt, omdat hij in België geboren en, niet verkeerende in het geval opgenomen in art. 1 van het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39), in der tijd de verklaring niet heeft afgelegd, bedoeld bij art. 2 van dat besluit, zoodat hij niet is kunnen beschouwd worden de hoedanigheid van Nederlander in den zin der wet te bezitten."

Op welk besluit, waarmede hij zich bezwaard acht, hij deze aanmerkingen laat volgen: » dat de requestrant, toch geboren te Antwerpen in 1788, toen België als onafhankelijke Staat nog was onbekend, en sedert 1810 te Breda gevestigd, bij het sanctionneren der Grondwet in 1815 *als Nederlander* is erkend; dat hij als zoodanig krachtens art. 8 dezer wet *tot lid der Staten-Generaal* benoembaar was; dat die hoedanigheid, dat regt, hem door de hoogste wet gegeven, door geene wet, veel minder door een besluit ontnomen of eenigzins beperkt konde worden, tenware hij door eigen daden die hoedanigheid, hetwelk niet is, had verloren;

» dat gedacht besluit van 24 Augustus 1839, volgens deszelfs bewoordingen alleen van toepassing kan zijn op *dezulken op wier hoedanigheid van Nederlander de tractaten van* 19 *April* 1839 *van invloed zouden kunnen zijn;*

» dat deze tractaten in art. 17 alleen spreken van ingezetenen, die, ten gevolge der *toenmalige omstandigheden*, hunne woonplaats van het eene land naar het andere willen overbrengen, maar geenszins van degenen die reeds lang vóór die betreurenswaardige gebeurtenissen hun vast verblijf en woonplaats in de noordelijke provincien hadden gevestigd en daar in verschillende betrekkingen zijn geweest, gelijk het geval met den requestrant is;

» dat de requestrant toch in December 1810 zich als zout- en zeepzieder te Breda heeft gevestigd, en daar in 1813 met mejufvrouw Havermans, zijnde eene burgerdochter, is gehuwd en binnen deze stad tot heden onafgebroken heeft gewoond;

» dat de requestrant in 1813, zoowel als alle Nederlanders, als onderdanen van het keizerrijk tot de ingezetenen van het Koningrijk der Nederlanden behoord heeft, en na de afscheiding der

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 1STEN AUGUSTUS.

zuidelijke provincien die hoedanigheid ook na 1830 heeft behouden;

» dat de adressant in 1814 en 1815 was lid van het stedelijk bestuur en andere betrekkingen bij liefdadige instellingen heeft waargenomen;

» dat hij in 1813 zich heeft doen vervangen in de nationale garde, en later deel uitmaakte van de stedelijke schutterij;

» dat de requestrant steeds tot op heden beschouwd is geworden bevoegd te zijn om als stemgeregtigde en kiezer deszelfs regten te mogen uitoefenen; en eindelijk dat hij tot de uitoefening van alle regten bekwaam, zoowel als tot vervulling zijner pligten jegens den lande steeds is bereid gevonden;

» dat de requestrant mitsdien bij de nu afgeloopene verkiezingen door meergemeld besluit van heeren Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, is beroofd geworden van een regt hetwelk hem toekwam, in de toekomst mede te dien aanzien in zijne regten blijft verkort, hetgeen des te grievender voor hem is, daar anderen van gelijken aard in het volle genot hunner regten zijn verbleven."

Op grond van welke bezwaren requestrant redenen meende te vinden, den Koning te verzoeken, gemeld besluit buiten effect te stellen en hem bevoegd te verklaren, tot uitoefening van alle zoodanige staatsburgerlijke regten waartoe elk Nederlander geregtigd en geroepen is.

2°. Neemt genoemde *Struijck* in zijn adres aan deze Kamer op eene dispositie op zijn verzoekschrift aan den Koning, geteekend door de heeren *J. M. de Kempenaer* en *H. L. Wichers*, en volgens adressant inhoudende, dat, vermits hij van de gelegenheid, hem bij art. 2 van het Koninklijk besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39) gegeven, geen gebruik heeft gemaakt, in zijn verzoek niet kan worden getreden; dat hij thans alleen door naturalisatie Nederlander kan worden en dat hem dien ten gevolge vrij en onverlet wordt gelaten om, dit wenschende, naar aanleiding van art. 7 der Grondwet een verzoek in te dienen om door de wet te worden genaturaliseerd.

De adressant besluit volgenderwijze:

» De ondergeteekende, onder allen eerbied voor de beschikkingen der daarbij betrokken autoriteiten, kan voor alsnog moeijelijk besluiten, om de hem aanbevolen naturalisatie aan te vragen, daar het hem niet duidelijk genoeg uitgemaakt voorkomt, wie *Nederlander* en wie *geen Nederlander* is, zoolang dit bij de wet, gelijk de Grondwet zegt, niet zal zijn bepaald.

» Adressant, in de overtuiging dan ook, dat hij werkelijk die hoedanigheid bezit, en dat het besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* n°. 39) op hem verkeerdelijk is toegepast, op grond 1°. dat de hoedanigheid van Nederlander bij geene besluiten kan noch mag worden ontnomen of verleend, en 2°. omdat, wanneer dit al konde, gemeld besluit op hem nog niet van toepassing kan worden gemaakt, — zich bij voortduring in deszelfs regten verkort achtende, heeft vermeend de wetgevende magt te moeten adiëren, en wendt zich mitsdien, onder aanbeveling van deszelfs belangen, tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal, met verzoek vòòr de op handen zijnde verkiezingen zoodanige maatregelen te nemen, als zij voor den adressant en voor zoovele anderen, die met hem binnen het Rijk in hetzelfde geval verkeeren, en *ter verzekering hunner staatsburgerlijke* regten, in hare wijsheid zal oirbaar oordeelen."

Uwe Commissie wil aangemerkt hebben, dat het behandelde adres de noodzakelijkheid doet uitkomen eener reeds herhaaldelijk in de Kamer besproken wet, uitmakende wie Nederlander zij en op welke wijs en volgens welke regelen zal worden genaturaliseerd, en stelt, daar het tevens in verband staat met de voorgestelde kieswet, de nederlegging van dit adres ter griffie voor, ter inzage van de leden."

V. » In handen uwer Commissie voor de verzoekschriften zijn onder n°. 142 en 145 gesteld 2 adressen als *a.* van *J. Kroon* en 10 mede-onderteekenaren, stemgeregtigden ter verkiezing van leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal in de gemeente Assendelft, en

b. van *Adriaan Lau* en 54 mede-ondergeteekenden, stemgeregtigden in de gemeente Wormerveer, provincie Noord-Holland,

Bij het eerste wordt de wensch geuit dat in de nieuw daar te stellen kieswet voortaan gemeenten, eene bevolking tellende van 2000 of meerder zielen regtens tot onder-kiesdistricten zullen worden aangewezen en wel om reden dat ook aan adressanten daardoor noodeloos tijdverzuim zou worden bespaard. Bij de afgeloopen verkiezing voor leden van de Tweede Kamer en candidaten voor de Eerste Kamer toch, verklaren adressanten dat zij genoodzaakt zijn geweest hunne stem uit te brengen in eene gemeente waar minder stemgeregtigden waren dan binnen die hunner woonplaats en voor velen nog daarteboven van die woonplaats ruim een en een half uur verwijderd.

Bij het tweede wordt beweerd dat de zamenvoeging van verschillende gemeenten tot één onderkiesdistrict door Gedeputeerde Staten tot vele klagten heeft aanleiding gegeven;

dat een grooter getal stemgeregtigden, dan men oppervlakkig zou denken, door ligchamelijke beletselen, door het offer in tijd of in geld verhinderd wordt in eene verwijderde gemeente aan de verkiezingen deel te nemen;

dat er voor adressanten, bij de plaats gehad hebbende verkiezingen, naar de hoofdplaats van hun onderkiesdistrict geen communicatie-weg bestond en de afstand geheel te voet moest worden afgelegd en een somtijds moeijelijk veer gepasseerd;

dat eenige stemgeregtigden der gemeente Wormerveer zich in der tijd te vergeefs met verzoek tot tegemoetkoming aan hunne bezwaren aan Gedeputeerde Staten hebben geadresseerd; en

dat bij de herstemming over eenen candidaat voor de Eerste Kamer de afstand en de moeite bijna allen terughielden; — op grond van welke bezwaren adressanten verzoeken:

1°. dat de bevoegdheid der Gedeputeerde Staten tot het verdeelen der hoofddistricten volgens het aangeboden wets-ontwerp, op grond van ondoelmatigheid, niet worde goed gestemd; en

2°. dat in het ontwerp de bepaling worde opgenomen, dat de biljetten der stemgeregtigden in de gemeente tot welke zij behooren, door de respective besturen zullen worden aangenomen met inachtneming van alle maatregelen van zekerheid die tot handhaving der wet noodzakelijk geacht worden.

Daar beide adressen betrekking hebben tot een aanhangig ontwerp van wet, heeft uwe Commissie de eer het depôt dier beide adressen ter griffie, tot inzage van de leden, voor te stellen."

VI. » *P. Varkevisser* en 7 andere ondergeteekenden, ingezetenen van Scheveningen, geven aan deze Kamer te kennen, dat zij in October 1848, bij de verkiezingen voor leden uwer Kamer, zich hebben gewend tot de bevoegde autoriteit, om langs alle gepaste middelen hunne staatsburgerlijke regten te handhaven en opheffing te erlangen van eene, huns inziens, fiscale wets-uitlegging, waardoor zij, bewoners van het platteland en als zoodanig in de personele en de grondbelasting aangeslagen, aan den stedelijken census ter kiesgeregtigdheid onderworpen werden.

Supplianten leggen hierbij kopijelijk over hun adres en het daarop van heeren Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland ontvangen antwoord. Zij gaan met stilzwijgen vele punten voorbij, hoezeer wel voor nadere uitlegging vatbaar, om zich alleen tot de hoofdquaestien in dezen te bepalen:

1°. was het staatsburgerlijk regt onder de vroegere formaliteiten minder voor belangstelling vatbaar. Thans echter, even als bij de bedoelde electie ten vorigen jare, is het ook voor supplianten geworden eene zaak van zoo groot gewigt, dat zelfbeschuldiging hen kwellen zoude, indien zij zich niet beijverden hunne regten als staatsburgers van Nederland te verwerven;

2°. is het beweerde door heeren Gedeputeerde Staten min juist, als zoude Scheveningen *alleen* kerkelijk en geneeskundig tot het platteland behooren. Scheveningen is van oudsher een dorp, dat *alleen* sedert zekeren tijd plaatselijk administratief met den Haag is verbonden. Door behoefte, zeden en gewoonten evenzeer als door den maatstaf van vele belastingen hetzelve opgelegd blijft het een dorp; waarin nooit het plattelands-karakter te miskennen valt;

3°. is de plattelands-belasting voor het personeel nooit een *voorregt*, waarop heeren Gedeputeerde Staten zoo doelen, maar juist een groot *nadeel*, aangezien de vermindering voor deuren en vensters in verre na niet opweegt tegen het meerder getal belastingschuldigen, zijnde in 's Hage alle panden beneden de f 67 huurwaarde vrij van personeel, terwijl te Scheveningen alle huisjes van f 25 in de belasting aangeslagen worden;

4°. zijn de grondlasten door de locale taxatie alhier onbetwistbaar genomen naar de plaatselijke situatie en zijn alzoo de panden berekend naar eene plattelands-gemeente, hoezeer ook begrepen onder sectie A van het kadaster te 's Gravenhage;

5°. was het getal kiezers ten vorigen jare, naar de meening van supplianten *zeven*, maar toegegeven dat het *negen* hebbe bedragen, dan nog vragen zij wat de uitoefening van dit regt beteekent in verhouding tot andere plattelands-gemeenten, waarvan twee als voorbeelden door heeren Gedeputeerde Staten worden aangehaald.

Tot staving hunner meening is aan het adres eene tabel toegevoegd, waaruit blijkt dat, ter gelegenheid der laatste verkiezingen, Scheveningen heeft geteld 8 à 9 kiezers op eene bevolking van plus minus 6500 zielen; 's Gravesande enz. enz.

Zij eindigen met te verzoeken, dat op hunne hoogst onaangename verhouding acht worde geslagen en des noods in de kieswet eene periode worde ingelascht als voorkomt in de wet op het personeel, te weten: » Indien een dorp met eene stad tot één gemeente is vereenigd, zal dat dorp als eene gemeente op zich zelve worden beschouwd."

De nederlegging van dit adres ter griffie ter inzage voor de leden

wordt door uwe Commissie voorgesteld, aangezien het daarbij geopperde bezwaar in verband staat met de aanhangige kieswet."

VII. » In handen uwer Commissie is gesteld een adres van *R. van Meerlant* en 147 mede-onderteekenaren, ingezetenen der provincie Utrecht.

Adressanten zeggen dat zij gemeend hadden zich te mogen vleijen met de hoop dat in het wets-ontwerp tot regeling van het kiesregt niet zouden worden aangetroffen de beide kapitale gebreken, die volgens hen het ten vorigen jare vastgestelde voorloopig kiesreglement ten aanzien der Tweede Kamer opleverde, namelijk de vertegenwoordiging naar den maatstaf der bevolking en de hoogst onevenredige verhouding van het aantal kiezers in onderscheidene districten des Rijks. Art. 30 van het ontwerp van kieswet verklaren zij evenwel dat hunne verwachting heeft te leur gesteld.

Zij ontwikkelen met betrekking tot hun eerste bezwaar, het gevoelen, dat het belastingsbedrag de maatstaf behoort te zijn, waarnaar het aandeel in de vertegenwoordiging behoort te worden afgemeten, en willen dat de gewesten welke in verhouding tot andere een zooveel grooter aandeel bijdragen aan hetgeen van het Rijk wordt opgebragt, een grooteren invloed op de wetgeving uitoefenen.

Eene andere ongelijkmatigheid zien adressanten in de onbepaalde indeeling van ieder district tot eene bevolking van nagenoeg 45,000 zielen, en wijzen er op, dat bij de laatste verkiezingen, in een deel des lands 300 à 400 kiezers een lid benoemden, en in een ander deel omstreeks 1100 kiezers mede een lid afvaardigden.

Zij besluiten aldus:

» De ondergeteekenden wenschen beide deze hoofdgebreken van het wets-ontwerp hersteld te zien, door het aandeel der vertegenwoordiging van elk gewest naar deszelfs deel in de directe belastingen te regelen, als wanneer de afgevaardigden voor Limburg, Noordbrabant, Gelderland, Overijssel en Drenthe zullen worden *verminderd* en die van al de overige provincien *vermeerderd*, — en door ook de ongelijke verhouding van het getal kiezers in onderscheidene districten zooveel mogelijk weg te nemen.

» Zij zijn van gevoelen dat de Grondwet, het stelsel van vertegenwoordiging naar het aandeel in de belastingen aannemende, en niets onherroepelijks vaststellende dan het getal leden *in massa* genomen, en hetgeen gevorderd wordt om kiezer te zijn, de wetgever geheel vrij is om de nadere omschrijving der kiesdistricten te bepalen, en om, òf vast te stellen dat er in de kiesdistricten van sommige provincien meer dan één lid voor de Tweede Kamer zal worden gekozen, òf, zoo er ordeshalve tot regel wordt gesteld dat ieder district slechts één lid zal benoemen, in dat geval in de ééne provincie meerdere kiesdistricten dan in de andere op te rigten, zonder dat men genoodzaakt is *alléén op de bevolking te zien.*

Zij vermeenen, in het belang der zaak, voor het Vaderland in het algemeen en in dat der teruggezette deelen van hetzelve in het bijzonder, de vrijheid te mogen nemen, hunne bedenkingen eerbiedig, doch ernstig, onder uwe aandacht te brengen, met den wensch, dat dezelve uwe ernstige overweging mogen worden waardig geacht.

Uwe Commissie is van oordeel dat de wensch, om het aandeel der vertegenwoordiging van elk gewest naar deszelfs deel in de directe belastingen te regelen, eerder bij de herziening der Grondwet, dan thans had behooren te worden aangegeven. Dit punt evenwel is niet aan haar te beslissen en te minder, daar het door adressanten ontwikkelde gevoelen ook in deze Kamer wel niet door velen gedeeld, maar toch door enkelen is aangegeven. Zij heeft de eer voor te stellen, daar het adres in verband staat met een aanhangig wets-ontwerp, het ter inzage van de leden ter griffie neder te leggen."

VIII. » Bij een adres aan deze Kamer en gesteld in handen uwer Commissie voor de verzoekschriften, vestigen dr. *G. Hamming* en 87 mede-onderteekenaren, ingezetenen der stad Bolsward, de aandacht bijzonder op de onregelmatigheid welke het gevolg zal zijn van den door de Regering aangenomen grondslag in het bepalen van den census bij het ontwerp van wet tot regeling van het kiesr gt enz.

Zij gelooven in het algemeen dat de bepaalde census, volgens de bij art. 1 van het ontwerp gevoegde tabel, vooral voor de kleinere gemeenten, geenszins kan geacht worden in overeenstemming te zijn met de door de Regering toegezegde milde en vrijgevige beginselen eener wet, welke het uitvloeisel moet zijn van art. 76 der Grondwet; — zij stellen echter te veel vertrouwen op de vrijzinnige gevoelens der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, dan dat zij het noodzakelijk zouden achten hierop de aandacht te vestigen. Meer in het bijzonder doen zij dit op de onregelmatigheid, welke het gevolg zal zijn van het aannemen van den door de Regering aangenomen grondslag in het bepalen van den census.

Uit de genoemde tabel blijkt, dat de census voor de gemeente Bolsward bepaald is op f 60, terwijl voor steden, die *vier* of *vijf* maal meer zielen tellen, de census *even hoog* of *lager* gesteld is. Zij schrijven deze in het oog vallende onevenredigheid toe aan eene verkeerde toepassing van het bij het ontwerp aangenomen beginsel; daar men bij het opmaken van het totaal bedrag der belastingen voor de steden, niet heeft gelet op de omstandigheid, dat sommige gemeenten binnen de stadswallen besloten zijn, andere, onder welke ook Bolsward, een uitgestrekt grondgebied buiten dezelve hebben; en dus het kohier der grondlasten van ongebouwde eigendommen dit bedrag aanmerkelijk verhoogt, zonder het getal kiezers te vermeerderen.

Het resultaat, hetwelk het volgen van den voorgestelden grondslag op deze wijze zal opleveren, doet het verkeerde hiervan volkomen kennen.

Volgens de memorie van toelichting zoude *meer* dan één van de 45 zielen tot de kiezers behooren, en zoude dit getal voor Bolsward ruim 94 moeten zijn, terwijl inderdaad dit getal slechts 62 zal bedragen; welk getal met meer dan de helft moet vermeerderd worden, om het bedoelde aantal kiezers te verkrijgen.

Het aannemen van den voorgestelden grondslag zal mede het gevolg hebben dat, ten minste te Bolsward, de kiezers enkel zullen bestaan uit de grondbezitters en de neringdoenden, die hoog in het patentregt zijn aangeslagen, met geheele uitsluiting van den verderen fatsoenlijken burgerstand.

Daar tot dusverre aldaar de census om tot kiezer te kunnen worden benoemd bepaald was op f 20, en het aantal der hiertoe bevoegden, die als zoodanig volgens het voorloopig kies-reglement aan de laatste verkiezing hebben deelgenomen, ruim 170 bedroeg, zien de ondergeteekenden in den voorgestelden census meer eene zeer enge beperking dan eene milde uitbreiding van het kiesregt en verzoeken zij van de Tweede Kamer der Staten-Generaal *eene aanzienlijke vermindering van den census naar eenen beteren grondslag*; of, indien de voorgestelde voor de overige gemeenten minder bezwaar oplevert, voor hunne gemeente *eene betere toepassing*, en wel in dier voege, dat de gemeente Bolsward, even als de steden Workum, Sloten en andere kleinere steden, tot den laagsten voor de provincie vast te stellen census moge gebragt worden.

Der adressanten bezwaren zijn gerigt tegen een aanhangig wetsvoorstel, waarom uwe Commissie de nederlegging ter griffie van dit verzoekschrift, ter inzage van de leden, voorstelt."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

De vergadering wordt daarop gescheiden.

ZITTING VAN ZATURDAG 4 AUGUSTUS.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 57 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Westerhoff, van Hasselt, Smit, Bots, Schiffer, Dirks, van Rijckevorsel, Leclercq, van Heloma, de Lom de Berg, Lambrechts, Heemskerk, Ter Bruggen Hugenholtz, Anemaet, de Villers de Pité, de Monchy, van Voorst, Jespers, Thorbecke, Groen van Prinsterer, Lotsy, Wintgens, van der Heijde, Dullert, Wijnaendts, Dommer van Poldersveldt, Reinders, Wichers, Bachiene, de Moraaz, Godefroi, Storm van 's Gravesande, Borret, Duijmaer van Twist, Poortman, van Zuijlen van Nyevelt, van Nispen van Sevenaer, Costerus, Scheltinga Winterberg, Slicher van Domburg, Fokker, van der Linden, Boreel van Hogelanden, Meeussen, Boxman, van Eck, van Naamen, van Heiden Reinestein, Donker Curtius, van Randwijck, Mutsaers, Albarda, van Hall, Nedermeijer van Rosenthal, Schooneveld, van Doorn en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Finantien en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen een berigt van den heer de Man, dat hij, ten gevolge der ernstige ongesteldheid van zijne dochter, de stad heeft verlaten en alzoo aan de werkzaamheden der Kamer geen deel kan nemen.

Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Zijn ingekomen de navolgende verzoekschriften:

een adres van T. J. Stieltjes, betrekkelijk zijn ontslag als officier der artillerie bij het Nederlandsche leger;

een adres van W. J. Hendriksen, oud pastoor te Gendringen en Ulft, betrekkelijk de regten van collatie;

een adres van C. Fles, te Maastricht, betrekkelijk de vaststelling eener wet tot het te keer gaan van het begraven van schijndooden;

een adres van L. M. Rosen, te Amsterdam, betrekkelijk de verpligting van het Nederlandsche Gouvernement tot betaling van achterstallige renten van de schulden der stad Middelburg, en

een adres van H. Minderman, te Amsterdam, betrekkelijk de door hem voorgestelde dusgenoemde nationale reddingsmiddelen.

Deze stukken worden aan de Commissie *ad hoc* verzonden.

De ***Voorzitter*** geeft kennis, dat door de afdeelingen tot rapporteurs gekozen zijn:

1°. voor de ontwerpen van wet tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen, de heeren: Costerus, Storm van 's Gravesande, Wintgens, van Zuijlen van Nyevelt en Albarda; en

2°. voor het ontwerp van wet tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850, de heeren: Anemaet, Storm van 's Gravesande, Wintgens, van Zuijlen van Nyevelt en Albarda.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over het ontwerp van wet *tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden*, en wel in de eerste plaats die over het wets-ontwerp in deszelfs geheel.

De heer ***van Voorst*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

Zoo ik verlangd heb in deze discussie het woord te voeren, is het niet om het aannemelijke van het wets-ontwerp, wat den inhoud betreft te betoogen, maar het is *in de eerste plaats* en vooral om aan den Minister van Finantien mijnen dank te betuigen wegens de aanbieding van een ontwerp van wet, 't welk volgens de memorie van toelichting, *hoofdzakelijk* de strekking heeft, om *wettelijke kracht* te geven aan de bepalingen, bij Koninklijk *besluit* van 28 Maart 1836 (*Staatsblad* n°. 8) vastgesteld.

Ik verheug mij te meer over deze voordragt van wet (welke, met weinige uitzonderingen, algemeen in de afdeelingen is toegejuicht), omdat bij de memorie van beantwoording van het verslag der afdeelingen gehoor is gegeven aan den uitgedrukten wensch van zeer vele leden, dat dit wets-ontwerp het eerste mogt wezen eener reeks van wets-voordragten, door welke ook voor andere onderwerpen van bijna gelijken aard eene wettelijke regeling wierd tot stand gebragt.

Immers bij de memorie van beantwoording hebben wij de verzekering ontvangen, dat een ernstig onderzoek deswege, alreeds de Regering tot eene wets-voordragt over het *brievenvervoer* geleid heeft, die, naar zij hoopt, eerlang der Kamer zal kunnen worden voorgelegd; terwijl eene gelijke voordragt nopens het *loodswezen* reeds nu aan de Kamer is toegezegd. En wanneer wij daarbij letten op de verklaring des Ministers, dat bij dit onderzoek geen der onderwerpen, welke voor eene wettelijke regeling vatbaar kunnen geacht worden *onaangeroerd* zullen blijven, zoodra de belangen van meer dringenden aard, welke thans de onverdeelde zorg der Regering vereischen, dit zullen toelaten, — dan geloof ik in deze toezegging voor het oogenblik te kunnen berusten, en met vertrouwen de vervulling dezer belofte te mogen verwachten.

De afgelegde verklaring door den Minister van Finantien, welke, ik mag er niet aan twijfelen, door het Ministerie gedeeld wordt, verdient dus onzen welgemeenden dank, omdat hierdoor het bewijs geleverd wordt, dat het Ministerie voor goed den verkeerden weg wil verlaten, te dikwijls door eene vroegere Regering bewandeld, en voortaan *niet* bij *besluit* maar bij de *wet* zal regelen, wat eene wettelijke regeling vereischt. Ik word te meer versterkt in mijn vertrouwen, dat de Regering dit haar voornemen zal ten uitvoer brengen, juist door de aanbieding van het tegenwoordig wets-ontwerp, ten aanzien van de heffing der vuur-, ton- en bakengelden, omdat daarvoor aan de zijde van het Ministerie geene dringende noodzakelijkheid bestond, daar de Hooge Raad, niet lang geleden, bij twee arresten van 29 Junij 1847, de verbindende kracht van het besluit van 28 Maart 1836 had uitgesproken. Zelf de eer hebbende eene regterlijke betrekking te bekleeden, en diep doordrongen van het hooge belang, 't welk de maatschappij heeft, dat regterlijke uitspraken worden geëerbiedigd, zal ik mij zorgvuldig wachten van deze plaats die arresten te beoordeelen, veel min te bestrijden. Ik wil alléén opmerken, dat door deze arresten de jurisprudentie van den Hoogen Raad, op dit punt, nog niet is gevestigd, dat zij alléén verbindende zijn voor de partijen tegen welke zij zijn uitgesproken, en dat, onder andere omstandigheden, zeer ligt eene tegenovergestelde beslissing zoude kunnen volgen.

Ik verheug mij dus, ook uit dien hoofde, over de aanbieding van de tegenwoordige voordragt van wet, omdat zij mij het vooruitzigt geeft, dat, ook bij andere onderwerpen, geene regterlijke uitspraken de Regering zullen terughouden, om, hetgeen zij ten onregte bij besluit geregeld acht, òf zelve bij een later besluit af te schaffen, òf, indien het bij voortduring regeling vereischt, daarbij de medewerking der wetgeving in te roepen. Dit was het wat ik in *de tweede plaats* te dezer gelegenheid nog kortelijk wenschte kenbaar te maken.

De Minister heeft het gezegd: » geene onderwerpen, welke eene » *wettelijke regeling* vereischen, zullen onaangeroerd blijven." In het *verslag* zijn reeds enkele dier onderwerpen opgenoemd. Ik waag het niet deze reeks te vervolgen, veelmin tot volledigheid te brengen. Ik acht het echter nuttig bij deze gelegenheid de aandacht van het Ministerie op nog enkele onderwerpen te vestigen, welke wel niet alle tot de bemoeijingen van den Minister van Finantien behooren, maar welke ik vertrouw dat een even gunstig onthaal bij des Ministers ambtgenooten zullen ondervinden. Het verledene strekt mij hier eenigzins tot bemoediging voor de toekomst. Reeds zagen wij in de vaststelling der *Pharmacopoea Neerlandica* bij de wet, — welk ontwerp door de meerderheid dezer Vergadering is goedgekeurd, — de voldoening van dezen grondwettigen eisch. Bij het opslaan van het *Staatsblad* zal het niet aan voorbeelden van gelijken aard ontbreken, namelijk, van besluiten, waarin bepalingen voorkomen, welker toepassing voor den regter soms moeijelijk, dikwijls onmogelijk is.

Om een enkel voorbeeld hiervan bij te brengen, beroep ik mij op het *besluit* van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), rakende de vergunning ter oprigting van sommige fabrieken, waarbij een, volgens velen, kracht van wet hebbend *decreet* van 15 October 1810 is afgeschaft, en waarbij tevens de reeks van fabrieken en beroepen, voor welke het verkrijgen van vergunning tot oprigting gevorderd wordt, is uitgebreid en vermeerderd; een onderwerp van het hoogste gewigt, omdat het den eigendom en de vrije uitoefening der nijverheid beperkt. Ik voeg daarbij het besluit van 15 Maart 1820 (*Staatsblad* n°. 6) op het afzeilen van bakens, in het verslag over het onderhavig wets-ontwerp opgenoemd, waarin strafbepalingen voorkomen, wier wettigheid in twijfel wordt getrokken. Eindelijk, om nog een laatste voorbeeld te noemen, de besluiten omtrent den ijk, waarin, behalve de vaststelling van het ijkloon, de straf van *confiscatie* van onherijkte maten en gewigten wordt bedreigd; besluiten, welke langen tijd tot vele tegenstrijdige vonnissen van vrijspraak en veroordeeling aanleiding hebben gegeven, tot dat eindelijk de Hooge Raad daaraan een einde gemaakt heeft door de beslissing, dat de straf van confiscatie niet bij de wet van 6 Maart 1818 opgenomen zijnde, ook niet bij besluit kon worden bedreigd.

Bij de regeling van al deze onderwerpen zal buiten twijfel de tusschenkomst van den wetgever gevorderd worden. Maar, zonder die tusschenkomst af te wachten, zal de Regering ook in menig geval zelve kunnen handelen. Zij zal daarbij de voorbeelden van vroegere Regeringen, al zijn die niet menigvuldig, kunnen volgen en vroegere illegale besluiten bij latere besluiten afschaffen. Ik verwijs hierbij op het besluit van 24 April 1841 (*Staatsblad* n°. 11), waarbij is ingetrokken het besluit van 2 Junij 1822 (*Staatsblad* n°. 16), betrekkelijk het drukken en uitgeven van staatsstukken door particulieren; benevens op het besluit van 20 Mei 1844 (*Staatsblad* n°. 25) houdende intrekking van het besluit van 5 October 1825 (*Staatsblad* n°. 44), aangaande de conflicten.

Maar ook deze Kamer van hare zijde, zal der Regering in het bewandelen van den wettelijken weg de behulpzame hand kunnen bieden, wanneer zij de gelegenheden zal aangrijpen, om, bij wel bewezene en gegronde feiten, welke bij verzoekschrift ter harer kennis gebragt worden, de intrekking van *besluiten* te provoceren, welke òf met het algemeen belang strijden, òf onderwerpen betreffen, welke, om verbindend te zijn, de tusschenkomst der wetgeving vorderen. Om van vroegere adressen, welke in menigte ter griffie zijn nedergelegd, niet te gewagen, heb ik mij slechts te beroepen op het adres van de 336 schippers in *Overijssel* en *Drenthe*, hetwelk bij besluit dezer Vergadering van den 26sten Julij jl. mede ter griffie is verwezen en het oogenblik verbeidt, dat een onzer zich de belangen der requestranten zal kunnen en willen aantrekken. Ook bij dat verzoekschrift is er sprake van belemmeringen der scheepvaart in den weg gelegd, en van regten, over wier invordering men zich beklaagt. Ik eerbiedig het besluit der Kamer, waarbij men geoordeeld heeft niet in het onderzoek van de daarin vermelde feiten te moeten treden, omdat een geschil over de wettelijke kracht van het Koninklijk besluit, waarbij zekere *tol op het Zwolsche diep* gevorderd wordt, voor den Hoogen Raad aanhangig is en weldra door dit hoogste regterlijke collegie zal worden beslist. Maar, hoedanig die beslissing moge uitvallen, zal daarmede de zaak niet zijn afgedaan. Immers, bijaldien bij arrest aan het bedoelde besluit eene verbindende kracht mogt worden toegekend, zal hetzelfde

geval plaats hebben, als thans ten aanzien van de vuur-, ton en bakengelden bestaat; en zal het *Koninklijk besluit*, hetwelk de heffing veroorlooft en door den Hoogen Raad, *wat den vorm betreft*, onberispelijk werd geoordeeld, evenwel een naauwkeurig onderzoek ten aanzien van deszelfs *inwendige waarde*, waarover de regter *niet* oordeelt, noodzakelijk kunnen maken.

Ik mogt deze ongezochte gelegenheid niet laten voorbijgaan, zonder daarbij op nieuw uwe aandacht te vestigen op eene zaak, welke in hooge mate de belangstelling van velen heeft opgewekt. Ik blijf de hoop koesteren, dat, wanneer later door een onzer het voorstel mogt worden gedaan, om het door die requestranten verlangde onderzoek in te stellen, dat voorstel eene gewenschte ondersteuning zal ondervinden. En, bijaldien alsdàn mogt blijken, dat werkelijk te dien aanzien de wettelijke vormen niet mogten zijn in acht genomen, vleije ik mij, dat op die besluiten van 1844 en 1848 zal worden teruggekomen, en dat, in dit geval, de Minister van Binnenlandsche Zaken, die het laatste besluit onder zijne verantwoording nam, de eerste zal wezen, om, beter onderrigt zijnde, op zijne eigene daad terug te komen.

Zoo doende zal, in grondwettigen zin, het gemeen overleg tusschen Regering en Vertegenwoordiging op eene voor de natie heilzame wijze worden bevorderd en aan eene te regt veroordeelde besluiten-regering een einde worden gemaakt; terwijl voor den heer Minister van Finantien de regtmatige lof zal bewaard blijven, van bij de memorie van beantwoording tot dit wets-ontwerp behoorende, hiervoor de meest bemoedigende uitzigten te hebben geopend.

De heer ***Godefroi*** : Indien ik het woord heb gevraagd, om aan deze algemeene beraadslagingen deel te nemen, dan is het niet, om in eenige beschouwingen te treden over de hoofdzaak, waarover thans gehandeld wordt. Dit zou inderdaad tijdverspilling wezen, daar ik toch de algemeene strekking van dit wets-ontwerp volkomen beaam, en ook door de groote meerderheid der Kamer in de afdeelingen daaraan hare goedkeuring is geschonken. Maar ik heb het woord gevraagd, om, in de eerste plaats, even als de spreker die mij is voorafgegaan, eene welverdiende hulde te brengen aan den Minister van Finantien voor den weg, dien hij ten deze gemeend heeft te moeten volgen. Ik geloof, dat men zooveel te meer dank aan dien staatsman verschuldigd is, omdat hij, hoezeer geruggesteund door het gezag van den Hoogen Raad, evenwel gemeend heeft van dat krachtige wapen geen gebruik te moeten maken tot handhaving van het Koninklijk besluit van 28 Maart 1836. Het is mij niet minder aangenaam geweest, uit de memorie van beantwoording het voornemen van den Minister van Finantien te vernemen, om op dien weg voort te gaan ten aanzien van de regeling van onderwerpen van soortgelijken aard. Maar ik hoop, en ook hier sluit ik mij geheel aan hetgeen door den vorigen spreker is gezegd, dat het voornemen van den Minister ook door diens ambtgenooten in dezelfde ruime mate moge worden gedeeld, en dat de Regering onze algemeene wetgeving allengs moge zuiveren van het groot aantal onverbindende verordeningen, welke thans nog tot die wetgeving behooren. Het kan inderdaad niet genoeg worden herinnerd, dat de toestand onzer algemeene wetgeving in het bedoelde opzigt zeer treurig is. Een ieder, die door zijne betrekking geroepen wordt, om verordeningen van de uitvoerende magt afkomstig toe te passen, stuit niet zelden op de onverbindbaarheid dier verordeningen. Hier toch vindt men bij Koninklijke besluiten onderwerpen geregeld, die alleen behooren tot de bemoeijingen der wetgevende magt. Daàr geldt het weder besluiten, waaraan alle verbindende kracht wordt ontnomen door het gemis van behoorlijke afkondiging. Elders zijn het besluiten wier verbindbaarheid aan twijfel onderworpen is; omdat het niet blijkt, dat de Raad van State daarover is gehoord. Kortom, ik geloof dat er niet één constitutionneel land is, waar zoo schromelijke verwarring in dat opzigt bestaat als hier. Daarvan zouden talrijke voorbeelden kunnen worden bijgebragt. Zelfs in den loop van het onderzoek van dit wets-ontwerp is men gestuit op een besluit van 15 Mei 1820, *strafbepalingen* inhoudende welker verbindbaarheid met volle regt kan worden in twijfel getrokken. En nog onlangs is mij bij een onderzoek, waarmede ik mij bezig hield, een treffend voorbeeld voorgekomen van hetgeen ik hier beweer. Het gold namelijk een Koninklijk besluit van 1825, betreffende het begraven in de kerken. Daarbij werd in het leven teruggeroepen een Fransch keizerlijk decreet van 1806, welk decreet bij een besluit van den Souvereinen Vorst in 1814 was afgeschaft. Men riep dus bij een *besluit* eene *wet* in het leven terug. Maar daarenboven: waar was dat besluit te vinden? In het *Staatsblad*, — behoorlijk afgekondigd? Volstrekt niet; ik vond het extractsgewijze medegedeeld in eene resolutie van Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant, en die resolutie zelve heb ik gevonden in de *niet officiele* verzameling van verordeningen, bekend onder den naam van het *Bijvoegsel tot het Staatsblad*.

Ik heb gemeend dit een en ander te moeten bijbrengen tot staving van de door mij beweerde verwarring, die er nopens het wettig bestaan en de verbindbaarheid van sommige verordeningen hier te lande heerscht. Ik zou daarvan nog talrijke voorbeelden kunnen bijbrengen. De jaarboeken der regtspleging houden te dien aanzien, de laatste jaren vooral, menig voorbeeld in. En al is het ook waar, dat de strijd voor de verbindbaarheid van wettelijke verordeningen niet altijd zonder overdrijving is gevoerd, zoo heeft echter de impulsie, door den Hoogen Raad gegeven aan de toepassing van het beginsel, dat de regter bevoegd is, de verbindende kracht der ingeroepene verordeningen te beoordeelen, een heilrijken invloed uitgeoefend. Maar het is, aan den anderen kant, even waar, dat de *gevolgen* van den aangeduiden toestand hoogst treurig zijn. Die gevolgen lossen zich op in regts-onzekerheid, eene groote kwaal in een welgeordenden Staat, want zij maakt de Regering geheel krachteloos tegenover de toepassing van wettelijke verordeningen, wanneer die toepassing bij regterlijke uitspraken geweigerd wordt. Ik hoop dat deze opmerkingen niet zonder vrucht zullen zijn gemaakt, en herhaal den wensch, dat de ambtgenooten van den Minister van Finantien, die getoond heeft in dit opzigt verbetering te willen, hem op dien weg zullen volgen.

Als ik nu nog voor een oogenblik terugkom tot de algemeene strekking van de tegenwoordige voordragt, dan meen ik de aandacht des Ministers nog op één punt te moeten vestigen. Het is bekend, dat aan het besluit van 28 Maart 1836 in menig opzigt uitbreiding is gegeven door een groot aantal Koninklijke besluiten en ministeriele resolutien. Die besluiten en resolutien zullen door de invoering dezer wet komen te vervallen. Intusschen bevinden zich daaronder eenige, waarbij zekere voordeelen aan handel en scheepvaart zijn toegekend. Nu zou ik het ten hoogste betreuren, indien bij de uitvoering dezer wet, waarbij toch de bepalingen van het besluit van 1836 worden bestendigd en tevens eene verligting voor de binnenlandsche scheepvaart wordt daargesteld, de voordeelen bij de bedoelde verordeningen, die dan toch het uitvloeisel waren van het besluit van 1836, gegeven, voor handel en scheepvaart zouden verloren gaan. Ten bewijze dat men ook in deze Kamer mijn gevoelen dienaangaande deelt, maak ik u opmerkzaam op hetgeen in het verslag der commissie van rapporteurs over art. 7b gezegd wordt, waar ik onder anderen deze vraag aan de Regering zie voorgesteld: » Behooren de bepalingen » van de ministeriele resolutien van 28 Julij 1836, n°. 70, en van » 31 December 1846, n°. 110, niet in deze wet te worden opge» nomen?" In de memorie van beantwoording is daarop door de Regering geantwoord: » Het onderwerp der aangehaalde resolutien » schijnt min vatbaar voor eene regeling bij de wet, die daardoor » te zeer tot kleinigheden zou moeten afdalen." Intusschen betreffen die ministeriele resolutien niet zoo geheel en al kleinigheden: daarbij is toch aan het begrip van ballast eene uitbreiding gegeven, waarvan het gevolg is, dat verschillende objecten waarmede een schip kan beladen zijn, onder ballast zijn gebragt, die anders onder de lading zouden hebben moeten worden begrepen. Door die voorwerpen alzoo onder ballast te begrijpen, vallen zij in de gunstige bepaling van slechts de helft der vuur-, ton- en bakengelden te betalen. Dit moge nu *in abstracto* voor den wetgever als eene kleinigheid te beschouwen zijn, maar voor de belanghebbenden is de zaak niet van gewigt ontbloot. Ik geloof, dat ook na de invoering dezer wet de Regering de bevoegdheid heeft, dergelijke gunstige bepalingen te handhaven. Ik verzoek alzoo met den meesten aandrang, dat de Minister van Finantien daaromtrent eene geruststellende verklaring geve; want ik zou het betreuren, dat eene vermindering van lasten voor de binnenlandsche scheepvaart aan den eenen kant, zou gepaard gaan met de verijdeling van voordeelen, bij de verordeningen, die het uitvloeisel waren van het besluit van 1836, aan handel en scheepvaart toegekend.

De heer ***Wintgens*** : Ik kan mij ook met het onderhavig wets-ontwerp in het algemeen wel vereenigen, en toch heb ik er in het algemeen eene bedenking tegen, welke ik meende niet te mogen verzwijgen, eene bedenking die misschien meer geldt den vorm van het wets-ontwerp dan de zaak zelve; eene bedenking namelijk ontleend aan de vraag of men zich wel genoeg rekenschap heeft gegeven van het onderwerp dat het hier geldt, van de aangelegenheid die hier behandeld wordt? Er straalt, zoo ik geloof, in het ontwerp niet genoeg door dat het is eene belastingwet, dat hetgeen hier onder den naam van vuur-, ton- en bakengelden wordt gevraagd is eene belasting, geheven op de scheepvaart. Als ik toch zie den considerans van het wets-ontwerp dan lees ik daar: » Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat het bedrag en de wijze van heffing van het vuur- ton- en bakengeld bij de wet behoort geregeld te worden". Maar ik zie niet waarom, en ik zou in dien considerans de vermelding verlangen dat het moet geschieden om te voldoen aan artikel 176 der Grondwet, waar bepaald is dat geene belasting mag geheven

UNIVERSITEIT TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 4DEN AUGUSTUS.

worden dan krachtens eene wet. Ik zie verder in art. 1 van dit ontwerp den Staat optreden als ware hij de ondernemer, de entrepreneur van die verlichting, betonning en bebakening; ik zie hem daar zijn regt opgeven als ter vergoeding van die dienst verschuldigd; — en toch van den anderen kant, wanneer gij, Mijne Heeren, het wezen van de zaak nagaat, dan is deze wet eene belastingwet en dan wordt die voorgedragen door de Regering — waarom? — omdat men voorziet, dat wanneer eenmaal aan deze Kamer wierd onderworpen eene wet op de middelen, waarin was opgenomen het vuur-, ton- en bakengeld, en wanneer blijken zou, zoo als nu, dat die heffing geschiedde krachtens een Koninklijk besluit, dat dan de goedkeuring van deze Kamer niet zoude volgen; en ik ben het niet eens met den eersten spreker, dat men op dat punt zou gedekt zijn door een arrest van den Hoogen Raad, want ik geloof niet dat de Kamer door dat arrest zich in dit opzigt in het minst gebonden zoude achten. Ik zeg, Mijne Heeren, ik beschouw deze wet als eene belastingwet en hetgeen uit krachte daarvan zal worden geheven als eene belasting. Hetgeen hier zal worden betaald komt in 's Lands kas en strekt om de algemeene lands-uitgaven te bestrijden. Het is onjuist te zeggen dat het enkel bestemd is om daarmede te vergoeden en te vergelden de vuur-, ton- en bakengelden. Neen het is eene algemeene lands-inkomst, het vloeit in de algemeene schatkist en het is dus eene algemeene landsbelasting die geene bepaalde destinatie heeft. Er heeft eene wijze van heffing, er heeft eene wijze van vervolging plaats gelijk bij andere belastingen, en zoo als ik zeide, wat alles afdoet, de strekking, de bestemming van de gelden is om algemeene lands-uitgaven te betalen. Nu zegt men dat daaraan verbonden is een zeker genot: dat zij die de belasting betalen daarvoor hebben de dienst van vuren en bakens; maar dat ontneemt aan de zaak het criterium, het karakter van belasting, niet. In een algemeenen zin zijn alle belastingen van dien aard en staat tegenover elken last als vergoeding het nut dat hij die de belasting betaalt trekt uit de landsinstelling; maar bovendien, zijn er niet een aantal belastingen, waarbij, even als hier, tegenover de belasting het genot eener staats-instelling aanwezig is? Ik heb slechts te noemen hetgeen men betaalt voor de jagt, voor ijk- en keurloonen, tollen, loodsgelden, briefporten enz., en nog gisteren is in de sectien behandeld eene belasting op het rundvee in de provincie Friesland om middelen te vinden tot keering van de veepest. Bovendien zullen de vuur-, ton- en bakengelden menigwerf betaald worden zonder dat er de schipperij eenig het minste voordeel bij heeft. Dit is het geval wanneer men namelijk een bakenkwartier passeert zonder boei of baken te vinden; wanneer ik mij, bij voorbeeld, beroep op hetgeen plaats heeft in het vierde bakenkwartier. Zij, die uit zee varen naar Maassluis, passeren het zoogenaamde *Scheur* en daar is niet een enkele boei of baken te vinden, ofschoon de klagten van de schippers daarover zeer gegrond en menigvuldig zijn. Zij toch worden dan verpligt te betalen tot vergoeding van diensten die hun niet worden bewezen Met twee boeijen en drie bakens ware dit te redresseren.

Maar om tot de zaak in het algemeen terug te komen: ik voor mij stel dat begrip van belasting ruim, en vereenig mij op dat punt met de definitie die Say geeft van hetgeen belasting is: » Quelque soit le nom que l'on donne à l'impôt, qu'on l'appelle » *contribution*, *taxe*, *droit*, *subside* ou bien *don gratuit*, c'est une » *charge imposée* à des particuliers, ou à des réunions de particuliers, » par le souverain, peuple ou prince, pour fournir aux consom- » mations, qu'il juge à propos de faire à leurs dépens — c'est donc » un impôt." Dat is het karakter van belasting, eene opgelegde *charge*, waaraan men zich niet onttrekken kan. Maar, zal men vragen, waartoe strekt dat betoog: het zal geene verwerping, het zal geen amendement ten gevolge hebben? Eenvoudig hiertoe: om te doen zien dat het verkeerde denkbeeld, dat de Staat hier is een entrepreneur, in der tijd schatten van geld aan het land heeft gekost; en daarvan is geweest het gevolg, dat naar mijne overtuiging aan al die particulieren, personen of steden, die vroeger die vuren, tonnen of bakens geplaatst hebben, en aan wie ze nu ontnomen zijn, onverschuldigd eene schadeloosstelling is gegeven. Wat toch is het geval? Vroeger, en zoo ik meen tot 1832, waren die vuren, tonnen en bakens in handen van bijzondere personen, van steden en provincien, en die genoten daarvan de inkomsten, en nu zal het toch waar zijn dat het stellen van die bakens, vuren en tonnen is eene daad van openbaar gezag, van staatszorg, dat zij de politie op de waterwegen betreft, en dat het dus is eene zaak die uitsluitend behoort tot de attributen van den Staat, tot de verpligtingen die op de Regering *qua talis* rusten, en dat het daarom is eene zaak, onvatbaar om door particulieren te worden bestuurd. Ik lees in de Staatsregeling van het jaar 1798, in artikel 13: » Buiten de wettig aangestelde magten, kan geen burger, noch ook eenig gedeelte des volks, eenig openbaar gezag uitoefenen." Reeds bij die staatsregeling dus zijn dergelijke handelingen van openbaar gezag door bijzondere personen verboden. De aard der zaak brengt het trouwens mede. Daaruit leid ik af dat het stellen van vuren en bakens, hier in der tijd aan particulieren overgelaten, aan die particulieren niet toekwam, en dat de Staat in zijn regt was om eenvoudig die zaak als een tak van bestuur aan zich te trekken. De Staat kon met het volste regt zeggen: Dat behoort tot de zorg die aan mij is opgedragen: het stellen en onderhouden van bakens, van vuren, behoort aan mij, aan den Staat en ik ben geen schadevergoeding verschuldigd wanneer ik mijn regt terugneem. Intusschen betaalt men thans aan schadevergoeding f 21,000 jaarlijks, zonder nog te rekenen de gelden die reeds betaald zijn. Het is om het noodlottig uitvloeisel aan te wijzen van het verkeerd beginsel dat ik aanwees en waarvan men ook eenigermate bij dit ontwerp is uitgegaan, dat ik in dezen het woord heb gevoerd.

De heer ***Smit***: Ik kan mij geheel en al met de algemeene strekking der voordragt vereenigen en zal dan ook daarover het woord niet voeren. Ik doe dit alleen naar aanleiding van eene zinsnede, voorkomende in het verslag der Kamer en het daarop gegeven antwoord der Regering. In het verslag wordt namelijk op bladz. 2 het volgende gezegd: » Uit datzelfde bovengenoemde verslag (Verslag in betrekking tot de algemeene begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847) heeft mén ook vooral het fonds van bakengelden ter sprake gebragt, welk fonds, dienst 1839 en vroeger, het aanmerkelijk bedrag beloopt van f 415,889.50, hetgeen voorkomt als beschikbaar saldo op den staat der ontvangsten en uitgaven op de gedeponeerde fondsen, gedurende den jare 1847. Men wenschte de opheffing en beschikbaarstelling van dit fonds door de wet."

De Regering heeft daarop geantwoord: » Eindelijk heeft de Kamer nog den wensch te kennen gegeven, dat het fonds van bakengelden (dienst van 1839 en vroeger) opgeheven en bij de wet beschikbaar gesteld wierd. Die wensch zoude door de Regering reeds uit eigen beweging zijn voorgekomen, ware het niet dat zij nog onzeker is of het raadzamer zijn zal dit fonds tot de aflossing der hoofdsommen, met welker jaarlijksche rente zich de Staat ten gevolge der onderscheidene afkoop-contracten, bezwaard ziet, aan te wenden of wel het fonds op te heffen."

Wat mij aangaat, Mijne Heeren, ik zou wenschen dat het laatste plaats mogt grijpen, de opheffing van het fonds, namelijk, en de storting van hetzelve als toevallige bate in de schatkist. Wat toch zal het geval zijn zoo het eerstgenoemde plan der Regering doorgaat? Geen ander dan dat het vermoedelijk jaarlijksch evenwigt tusschen de ontvangsten en uitgaven der bakengelden terstond weder zal verbroken zijn, en dus datzelfde weder plaats vinden zal waarom gedeeltelijk althans ook nu de herziening en vermindering der ton-, vuur- en bakengelden geschiedt. Indien men toch de verschuldigde renten kapitaliseert door middel van het bestaande fonds, zal er terstond weder een overschot van circa f 21,000 zijn. En nu geloof ik, met het oog op den goeden dunk, welken dit wets-ontwerp te regt heeft gaande gemaakt, ten gevolge van de ontheffing der binnenlandsche scheepvaart, die daaruit zal voortvloeijen, dat, als men zien zal dat er weder een overschot van f 21,000 zal bestaan, men dan op nieuw spoedig op vermindering zal gaan aandringen. Daar nu evenwel het vuur-, ton- en bakengeld, zoo als het hier te lande geheven wordt, inderdaad minder bedraagt dan elders, zoo zou ik zulk eene vermindering noch noodzakelijk noch raadzaam oordeelen. Ik ontken in geenen deele dat elke vermindering van lasten wenschelijk en pligtmatig is, als zoodanige vermindering geschieden kan; maar ik geloof tevens dat ook de schatkist hare eischen en regten heeft, en ben ten volle overtuigd dat in haren tegenwoordigen benarden toestand door het tekort van 1848 elke toevallige bate zoo mogelijk aan haar moet worden toegewezen; en dan vooral te eerder, als men beweren mag dat het vuur-, ton- en bakengeld, van landswege geheven, laag mag worden genoemd.

Mij zal het dus aangenaam zijn eene verklaring van den Minister te ontvangen, dat het plan bij de Regering bestaat, om het hier bedoelde fonds op te heffen en het, even als vroeger met andere fondsen, als toevallige bate in de schatkist te storten.

De heer ***van Hasselt***: Ik ben niet opgestaan om de wet te verdedigen; die wet verdedigt zich zelve. Ik ben niet opgestaan om de wet te bestrijden, want waarlijk ik zou niet weten welke wapenen ik ter bestrijding zou moeten gebruiken. Ik kan mij geheel vereenigen met hetgeen door de beide eerste sprekers is in het midden gebragt; ik vereenig mij met al hetgeen zij gezegd hebben, maar ik heb mij voorgenomen om bij gelegenheid van deze wet eenige weinige woorden te spreken.

Deze wet moet strekken, om de belasting, bekend onder die van *vuur-*, *ton- en bakengelden* te regelen bij de wet, en tevens om door vermindering van het tarief dier gelden, de binnen-

landsche scheepvaart eenigzins te ontlasten. Die laatste poging is loffelijk, de Regering verdient hiervoor dank. Maar, Mijne Heeren, het is niet alleen de binnenlandsche scheepvaart in ons land, welke klaagt over de zware lasten, het is vooral de buitenlandsche scheepvaart die daaronder gebukt gaat. Het zal den heer Minister van Financien bekend zijn dat onlangs een adres is aangeboden aan Zijne Majesteit den Koning, de dato 14 Julij, door eenige kooplieden en commissionnairs wonende te Amsterdam, die zich beklagen over de hooge lasten die op de scheepvaart drukken, die voornamelijk bestaan in het hooge tonnegeld, maar tevens ook in de hooge vuur-, ton- en bakengelden in de buitenkwartieren. In dat request beklagen die kooplieden zich dat zij onmogelijk kunnen concurreren met de havens van Antwerpen, Bremen en Hamburg. Ik bevind mij in staat, Mijne Heeren, om u te doen zien het groote verschil dat er is tusschen de lasten van de buitenlandsche scheepvaart hier te lande en die te Antwerpen, te Bremen en te Hamburg. Een schip van 500 ton, komende uit Zuid-Amerika, om een voorbeeld te geven, moet hier te lande, bestemd naar de haven van het Nieuwe Diep, in het winter-saizoen aan loodsgeld betalen f 256, aan ongelden f 58.25, aan tonnegeld f508.50, en daarenboven aan vuur-, ton- en bakengelden f 112.50; en van gezegde haven door het Noordhollandsch kanaal varende nog f 282 en daarenboven f 164 aan jaaggelden, behalve aan haven- en dok-gelden nog f 65. Dit alles bedraagt dus voor een schip van 500 ton f 1446.25. En een schip van dezelfde charte, van dezelfde plaats komende, in hetzelfde saizoen, betaalt te Antwerpen voor al die kosten en ongelden slechts f 975, te Bremen slechts f 426, en te Hamburg f 560. Dat verschil maakt dat onze scheepvaart niet kan wedijveren met de buitenlandsche, en derhalve dat de vreemdelingen schepen huren van het buitenland en hunne goederen aanvoeren in de havens van Antwerpen, Bremen en Hamburg, waar zij minder ongelden te betalen hebben. Ik heb vermeend in het belang der scheepvaart, en naar aanleiding van het daaromtrent aangevoerde in het gemelde adres, dit onder de aandacht der Regering te moeten brengen, mij overtuigd houdende, — want een voorbeeld daarvan hebben wij in het tegenwoordig wetsontwerp, — dat zij alles zal aanwenden om de lasten die op de scheepvaart drukken op te heffen en te verligten.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz:*** Ik ben opgestaan, niet omdat de wet zich zelve verdedigt, maar om mijne afkeurende stem te motiveren. Ontegenzeggelijk zijn er in de laatste jaren vele en velerlei verbeteringen in de verlichting, betonning en afbakening daargesteld, vooral wat het eerste, de verlichting, betreft. Indien men toch de tegenwoordige vuren op onze kust in vergelijking brengt met die welke in 1830 bestonden, dan is er veel gedaan en zijn er reeds vele schepen behouden gebleven, door deze aanmerkelijke verbeteringen, — er kan dan ook wel geene meer wettige vergelding plaats hebben dan het betalen van een buiten-vuur-, ton- en bakengeld. Maar, Mijne Heeren, die vergelding moet evenredig zijn aan het voordeel, dat men van een en ander trekt.

De evenredigheid kan, mijns inziens, in deze wet, waarbij het bedrag der buiten-vuur-, ton- en bakengelden bepaald wordt naar de tonnemaat en naar gelang der havens of plaatsen van waar de schepen komen of gaan, niet gevonden worden. Men heeft daartoe, ja zeer kennelijke punten op den bol aangewezen, met het doel, om naar evenredigheid der afstanden de betalingen te verhoogen of te verlagen; maar wordt daardoor het doel dat men zich voorstelt, bereikt? Ik ontken dit ten eenen male; er kan naar mijne wijze van zien geene onevenrediger berekening bestaan, dan die in het wets-ontwerp voorkomt. Bijv. in art. 6 *a.*, beoosten de Kaap de Goede Hoop, wordt de Oostkust, werwaarts volgens de troonrede de handelsondernemingen zich uitbreiden, Madagascar, de Fransche eilanden, een afstand van 3, 4 à 500 mijlen, gelijkgesteld met groot 2000 mijlen den afstand van China;

in *b*, de Kaapverdische eilanden gelijk met Buenos-Ayres; dat ongeveer 1000 mijlen verschil in afstand is;

in *c*, Gibraltar gelijk met de Levant, dat een verschil van 4 tot 600 mijlen is, en van welke eerste plaats men zeker ruim twee malen de reis kan doen tegenover eene naar Smirna;

in *d* komt het nog meer uit: daar wordt Cadix gelijkgesteld met de Schelde; en nu zal het toch wel waar zijn, dat men vijf en meer reizen kan doen van Ostende naar Hellevoetsluis tegen één naar Cadix.

Ik geloof dat dit genoeg zal zijn, Mijne Heeren, om te doen zien dat de in het wets-ontwerp gestelde afstanden tot geene de minste evenredigheid leiden. Maar al kon men eene goede evenredigheid in de afstanden daarstellen, dan nog zoude het heffen daarnaar eenen fautiven grond hebben. De Regering zegt in de memorie van beantwoording dat de reden is, om de heffing in verhouding te brengen tot de verdiende vrachtpenningen, welke naar gelang van den omvang der reis verschillen.

Maar, om niet te spreken van de gedurige afwisseling der vrachtpenningen van om de Noord, zijn dan de vrachten van Malaga gelijk aan die van Smirna of 1/4 hooger dan die van Cadix; die van Cadix gelijk aan die van Calais? Ik geloof, dat indien men hieromtrent in becijfering trad, er al eene wonderlijke geometrische evenredigheid verkregen zoude worden. Neen, Mijne Heeren, de eenige reden is, dat het besluit, zoo als het daar lag, met uitzondering alleen der vermindering van het binnen-vuur-, ton- en bakengeld, als wet wordt voorgedragen, omdat zoo als de memorie van toelichting zegt, tegen de onderscheidene bepalingen en voorschriften van het besluit zich gedurende eene nu reeds 13jarige werking geene noemenswaardige bedenkingen verheven hebben. Maar mag dit als eene reden genoemd worden? Hoe vele zoodanige besluiten hebben er niet bestaan en bestaan er nog, waartegen met grond klagten konden aangeheven worden, die in den tijd van blind vertrouwen geëerbiedigd werden, omdat men dacht er niets tegen te kunnen doen, of zich niet aan eene langdurige kostbare procedure wilde wagen. Bij mij, Mijne Heeren, is dit geene reden om een fautiven grondslag, daar waar een goede voor de hand ligt, aan te nemen. Immers, niets is zoo rationeel als dat het buiten- vuur-, ton- en bakengeld, in dezelfde rede als het loodsgeld, dat is naar den diepgang *in verhouding tot de tonnemaat*, geheven wordt. Hoe dieper een schip gaat des te meer nut trekt het van de vuren, tonnen en bakens, onverschillig van waar het komt.

Een schip van 60 palmen diepgang heeft er meer dan het dubbele belang bij, op sommige punten op een afstand van 5 of 6 mijlen een vuur te kunnen zien, dan een van 30 palmen diepgang. Met een schip van 30 palmen diepgang zal een loods bij buijige lucht, al mist hij ook alle tonnen, op het lood af naar binnen zeilen. Met een schip van 60 palmen diepgang zouden, zoo er al toe besloten werd, vele voorzorgmaatregelen moeten genomen worden. De diepgang is dan ook naar mijne overtuiging de eenige regtmatige maatstaf, waarnaar de buiten- vuur-, ton- en bakengelden even als de loodsgelden moeten geheven worden. In die overtuiging had ik dan ook zeker, overeenkomstig art. 83 van het Reglement van Orde, zoo het mogelijk ware geweest, een amendement voorgedragen, om, indien de meerderheid der Kamer, bij eene meer breedvoerige ontwikkeling, deze overtuiging deelde, het wets-ontwerp in dien geest gewijzigd te zien. Maar daartoe behoorde eene statistieke opgaaf van den diepgang der in de laatste jaren binnengekomen en uitgegane schepen, ten einde het cijfer te bepalen dat elk schip zou moeten betalen, om tot de vereischte som van f 145,000 te komen. Deze missende, was natuurlijk aan zoodanige berekening niet te denken. Er blijft mij dus niets anders over dan tegen het wets-ontwerp te stemmen, met welks hoofdstrekking, en ook wat de heffing op het binnen- vuur-, ton- en bakengeld betreft, ik mij anders zeer goed kan vereenigen.

De heer ***Lotsy:*** Ik vraag alleen het woord naar aanleiding van hetgeen door eenige der vorige sprekers gezegd is, ten einde mijne zienswijze die eenigzins van de hunne verschilt, mede te deelen. Het ontwerp verdient aanbeveling om twee hoofdredenen, waaromtrent ik geloof dat de meerderheid van de leden dezer Vergadering het eens is, omdat het eene regeling van het onderwerp is bij de wet, en omdat het strekt tot verligting van de binnenlandsche scheepvaart, van een tak van nijverheid die zwaar belast is en allezins onze belangstelling verdient. Maar ik wenschte, gedeeltelijk naar aanleiding van hetgeen door den voorgaanden spreker gezegd is, gedeeltelijk naar aanleiding van de memorie van beantwoording van de Regering, eenige aanmerkingen in het midden te brengen.

De Regering heeft in hare memorie van beantwoording gezegd: » Gelijktijdig zullen ook de belangen der loodsen en bakenmeesters op de *Lek*, de *Maas* en de *Waal* tegen het nadeel kunnen gewaarborgd worden, waaraan hen, onder de bestaande verordeningen, de onwil van enkele schippers welligt zoude kunnen blootstellen." Die uitdrukking is zeer zacht. Ik wil dat nu geene euphemie noemen, maar ik neem toch de vrijheid aan den Minister van Financien te vragen of het hem niet bekend is dat die onwil van de schippers werkelijk bestaat? Onze loodsen en bakenmeesters op de Lek, de Maas en de Waal zijn rijks-ambtenaren. Wanneer die rijks-ambtenaren aan vreemde, bijzonderlijk aan Belgische schippers betaling van de loods- en bakengelden vragen, dan behooren zij gehandhaafd te worden in hunne vordering. En als nu op de weigering van die schippers om het gevorderde te voldoen, op de onbetamelijke weigering van die Belgische of vreemde schippers geen regard wordt geslagen, dan strekt dat tot vernedering en minachting van die ambtenaren. Het geval bestaat: die schippers toonen onwil; zij onttrekken zich aan de betaling der verschuldigde loods- en bakengelden, omdat, zoo als zij zeggen, er geene

wet bestaat, welke hen tot betaling verpligt. Daarom meen ik, naar aanleiding van hetgeen ten dien opzigte in de memorie van beantwoording gezegd wordt, bij den Minister van Finantien ten ernstigste te moeten aandringen dat ook op de Lek, op de Maas en de Waal, die loods- en bakengelden bij de wet zullen worden geregeld, opdat onze rijks-ambtenaren voor vernedering en minachting mogen gewaarborgd zijn.

In de tweede plaats wenschte ik bij de Regering aan te dringen op hetgeen aan het einde van nº. I van de memorie van beantwoording gezegd wordt. Vooral na 1833 is er veel gedaan tot verbetering der kust-verlichting; mij is echter door deskundigen verzekerd dat zij vooral aan de noordelijke kust nog veel ontbreekt, en dat men daarom bij de Regering niet genoeg kan aandringen dat die kust-verlichting aan de noordelijke kusten van ons vaderland worde verbeterd. De Regering zal, naar mijn inzien, voldoende fondsen vinden om dat doel te bereiken, wanneer zij volgt het plan van het geachte lid uit Zaandam, om het fonds der bakengelden van ruim vier ton gouds als eene toevallige bate in de schatkist te brengen. Ik wensch veeleer dat de Regering dat fonds gebruike, om daarmede de aflossing der jaarlijksche uitkeering van twintig duizend gulden te bewerkstelligen en daardoor die blijvende rente af te doen. Daarvan zal dan het gevolg zijn dat die twintig duizend gulden niet meer jaarlijks uit de opbrengst der bakengelden behoeven voldaan te worden en alzoo het beschikbaar bedrag daarvan zal vermeerderen. Die bate zal zeker meer dan voldoende zijn om de kust-verlichting verder in voldoenden staat te brengen.

Ten slotte wensch ik nog eene aanmerking te maken over het tarief. Het zal wel niet doenlijk zijn, Mijne Heeren, eene volkomene gelijkheid daar te stellen. De ongelijkheden, waarop de spreker uit Friesland heeft gewezen, zijn zeker niet van belang ontbloot. Echter neem ik de vrijheid aan te merken, dat er, mijns inziens, buiten hetgeen door de Regering bij hare memorie van beantwoording is aangevoerd, nog zeer goede redenen bestaan waarom schepen, van verwijderde havens komende, meer ton- en bakengeld moeten betalen, dan die men veronderstelt dat de reis in denzelfden tijd meermalen zullen doen. Een schipper, die kortere reizen doet en menigvuldige malen onze havens binnenvalt, kent de kusten en stroomen beter en heeft niet zooveel belang bij de bakens en vuren als een Oost-Indie-vaarder, die eens in de twee jaren onze zeegaten bezoekt, en daarom is het volstrekt niet onbillijk dat dit laatste schip meer betaalt dan het eerste. Mijne Heeren, ik neem de vrijheid de Vergadering af te raden zich met veranderingen in het tarief in te laten, want dan komen wij op het terrein van particuliere belangen. Zoo als wij gezien hebben, is door een afgevaardigde uit Noordholland een amendement voorgesteld op het tarief, in het belang van Amsterdam en Rotterdam. Wanneer dat amendement in beraadslaging zal komen, dan zal ik mij veroorloven een ander in het belang van Dordrecht, Alblasserdam en Lekkerland voorte dragen; welligt zal een afgevaardigde uit Groningen hetzelfde doen voor Groningen en een uit Overijssel voor Zwol. De grondslag, waarop de betaling der bakengelden voor de verschillende kwartieren berust, moet behouden blijven zoo als zij door de Regering is voorgesteld. Gij betaalt voor een baken-kwartier zoodra gij het bevaart, of gij dat een kwartier of een uur, of geheel of gedeeltelijk doet, is onverschillig. Het staat gelijk met tollen op groote wegen: of gij kort of lang op den straatweg rijdt, het tol-tarief betaalt ge als ge een tol passeert. Dat is eene ware en juiste beschouwing van het tarief, en daarom zal ik stemmen tegen alle amendementen die in discussie mogten komen.

Er is door den eersten spreker veel gezegd over andere noodzakelijke wetten; over het belang dat het land er bij heeft dat nog vele andere onderwerpen bij de wet worden geregeld. Ik voor mij behoor niet onder die leden, die beweren dat òf de Regering òf de Kamer te weinig werkt. Er is misschien eene betere wijze van behandeling der wets-ontwerpen mogelijk, maar toch onze constitutionnele wijze van wetten te maken, zal altijd eene omslagtige blijven. Er zijn verschillende wetten voorgedragen en er zullen nog vele voorgedragen worden; maar er is ééne wet waarop ik bij deze de aandacht der Regering en van deze Vergadering wensch te vestigen. Wij hebben quaestien van wateren en rivieren, van bakens en tollen behandeld, in het belang van schippers, zeevarenden en kooplieden. Maar er zijn meer menschen die bij het water belang hebben. Het zijn de grondeigenaars. Het belang van onze ingelanden vordert dringend dat er eene wet op den waterstaat worde voorgedragen, opdat die wet in de plaats trede van willekeur, opdat ergerlijke misbruiken ophouden, en de regten der minderheden, vooral van kleinere ingelanden, niet langer worden voorbijgezien. Het is, mijns inziens, ten uiterste wenschelijk en van de hoogste noodzakelijkheid, ook als middel tot vermindering der polderlasten, dat onder de wetten, waarop de ernstige aandacht der Regering gevestigd is, ook begrepen zij de wet op het bestuur van den waterstaat. Zoolang die wet niet is voorgedragen en daargesteld, blijft het IXde hoofdstuk der Grondwet eene doode letter.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

De algemeene beraadslagingen die over het ontwerp gehouden zijn, hebben mij tot de aangename opmerking geleid, dat onder alle de sprekers die over de algemeene strekking het woord hebben gevoerd, slechts één is opgetreden, om haar te bestrijden en dat nog wel op een ondergeschikt punt. Ik zal alzoo zeer kort kunnen zijn en slechts enkele punten behoeven op te nemen, die in den loop dezer beraadslagingen zijn ter sprake gebragt.

Het zal, in de eerste plaats, wel niet noodig zijn te kennen te geven, dat het mij aangenaam was, reeds uit het verslag te ontwaren dat de zienswijze der Kamer over den door mij in dezen ingeslagen weg met de mijne overeenstemt. Ik kan hierbij naar aanleiding der gedane vraag de verzekering geven, dat mijne ambtgenooten mijne zienswijze en mijn gevoelen hieromtrent geheel deelen en dat onderscheidene ontwerpen van gelijken aard aan de Kamer aangeboden zullen worden. Eenige derzelve zijn reeds in behandeling. Wanneer men nagaat hoevele er buitendien nog ter sprake zijn gebragt dan is daaruit gereedelijk op te maken, dat het *dolce far niente*, dat een geacht lid der Kamer de Ministers zoo gaarne wenschte te verschaffen, nog lang onder de vrome wenschen zal behooren.

Een der sprekers uit Noordholland heeft heden het onderwerp ter sprake gebragt, dat reeds bij art. 76 van het verslag was aangeduid, ten aanzien van den wensch, om de gunstige bepalingen, bij sommige resolutien, uitvloeisels van het besluit van 28 Maart 1836, uitgevaardigd, te blijven handhaven. In de memorie van beantwoording van de Regering is deswege gezegd, » dat het onderwerp dier resolutien min vatbaar scheen voor eene » regeling bij de wet, die daardoor te zeer tot kleinigheden zou » moeten afdalen." Nu heeft de spreker er op aangedrongen, dat die bepalingen behouden zouden blijven. Ook door een ander lid is een amendement op art. 4 voorgedragen, dat mede de strekking heeft, om eenige vroeger verleende vrijstellingen te handhaven. Men schijnt derhalve bezorgd te zijn, dat aan de aanhangige wet eene uitlegging zal worden gegeven, niet zoo vrijgevig als de gunstige bepalingen, welke thans in dit opzigt bestaan. Het is er echter verre af, dat het mijne bedoeling zou zijn in dezen te willen terugkomen op vroegere beslissingen. Dit zou strijden met de bedoeling der Regering, die eenvoudig dit onderwerp, dat thans door een besluit geregeld wordt, bij eene wet wenschte te regelen. Zonder deswege in eenige verdere ontwikkeling te willen treden, hetgeen ligt tot nieuwe discussien aanleiding kon geven, zoo meen ik den geëerden spreker uit de hoofdstad de verzekering te kunnen geven, dat de gunstige bepalingen nopens de ballast-schepen, in het begrip van ballast *onveranderd* zullen moeten blijven bestaan, omdat zij billijk zijn.

Wat aangaat de opmerking van een lid uit de residentie, die meende dat de in der tijd verleende schadevergoedingen tot afkoop onverschuldigd zouden zijn betaald, meen ik te moeten doen opmerken, dat dit onderwerp hier niet wel ter sprake kan komen, omdat deze vergoedingen tot afkoop zijn verleend, lang vóór dat deze Regering optrad. De vraag of ze toen verschuldigd waren, behoeft in elk geval zeer zeker op dit oogenblik geen onderwerp van behandeling bij deze beraadslagingen uit te maken, daar zij eerst bij de behandeling der begrooting eenig practisch nut kan opleveren.

Wat betreft de aanmerking nopens de bestemming der gelden, voortspruitende uit het fonds der bakengelden, meen ik te moeten herhalen, wat reeds in de memorie is gezegd, dat de Regering nog haar gevoelen niet gevestigd heeft nopens de vraag, welke die bestemming zijn zal, of zij strekken zullen tot aflossing van de onderscheidene afkoop-contracten, dan wel als eene toevallige bate in de schatkist zullen moeten worden overgestort. De twee laatste sprekers hebben reeds verschillende gevoelens dienaangaande voorgestaan. Mogelijk zouden er nog onderscheidene andere bestemmingen kunnen worden aangewezen. Daar er nu ook bij de Regering nog geen bepaald besluit deswege is genomen, zoo ben ik thans buiten staat daaromtrent meerdere opheldering te geven.

Ten aanzien van het onderwerp, door een der sprekers uit Dordrecht behandeld, en die aandrong op eene voorziening omtrent de dienst der rivier-loodsen, in verband tot het nadeel, waaraan zij, ten gevolge van den onwil van enkele schippers kunnen blootstaan, kan ik de verzekering geven, dat ook dit punt een onderwerp van overweging bij de Regering uitmaakt. Ik ken de gerezen bezwaren. Ik deel het gevoelen nopens den wenschelijken toestand waarin deze aangelegenheid zich bevindt en ik zal mij beijveren zoo spoedig mogelijk daarin te voorzien.

Wat aangaat het aangevoerde door een geëerd lid uit Friesland, dat het beter was den *diepgang* als maatstaf van berekening voor de buiten-vuur-, ton- en bakengelden aan te nemen, meen ik

in dat opzigt van het gevoelen des sprekers te moeten verschillen, en geloof ik ook niet, dat die spreker zal beweren, dat die berekening de volmaaktste wezen zou. Ik wil evenmin beweren, dat het tarief bij art. 6 aangenomen de zaak volkomen juist regelt en eene volmaakte evenredigheid daarstelt tusschen de verschillende sommen, die bij de uitvaart, en tusschen die welke bij de terugvaart verschuldigd zijn. Maar reeds bij de memorie van beantwoording is met een enkel woord gesproken van de redenen, die daarvoor bestonden, en waardoor het verschil zich geheel en al laat regtvaardigen. Ik mag daarbij voegen dat er eene reden van billijkheid bestaat waarom schepen die korte reizen maken, minder betalen dan schepen die eene langere reis volbrengen. De eerste toch verdienen minder vracht: de bevelvoerders verkrijgen, door de meerdere talrijkheid hunner reizen, meer kennis van de zeegaten en hebben dus de kustverlichting en bebakening minder noodig: eindelijk is de telkens herhaalde betaling voor hen een grooter bezwaar nog dan voor dengene die slechts zelden onze kusten aandoet, ter zake van de langere reizen die zijn vaartuig doet.

Ik meen hiermede genoegzaam te hebben opgehelderd wat bij de discussien over de algemeene strekking van het ontwerp in het midden is gebragt.

Hierna worden de beraadslagingen over het geheel van het ontwerp gesloten en die over de artikelen van het ontwerp geopend.

Artikel 1 wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 2.

Door den heer ***Godefroi*** wordt een amendement voorgedragen, daartoe strekkende dat in alinea 2 het woord *zulks* zal worden veranderd in: *de meting*. Dat woord *zulks* had toch betrekking tot de *eerste* alinea van het oorspronkelijk ontwerp, welke geheel veranderd is. Door die verandering mist het woord *zulks* alle beteekenis; doordien men bij de verandering der 1ste alinea, verzuimd heeft de 2de daarmede in verband te brengen.

Dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

Geen der leden vraagt het woord, noch over het voorgedragen amendement, noch over het art. 2. Beide worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Ten opzigte van *artikel* 3, waarover de beraadslagingen nu worden geopend, was door den heer van Hasselt, naar aanleiding van art. 83 van het Reglement van Orde, een amendement voorgedragen strekkende om de slotbepaling van art. 3 te doen vervangen door een nieuw artikel en alzoo art. 3 te doen eindigen met alinea 1 luidende dat amendement zoo als het aan de leden is rondgedeeld, en door den Griffier wordt voorgelezen als volgt:

» » Artikel 3 te doen eindigen met:

§ *1. vaartuigen beneden de vier ton*,

en te doen volgen een nieuw artikel, luidende:

» » Art. 4. Vrijstelling van de betaling der verschuldigde regten voor het 3de bakenkwartier wordt verleend aan schepen komende van de reede van *Texel* tot in het Nieuwe Diep, en welke, na het Noordhollandsche Kanaal te zijn doorgevaren, het IJ van de Willemsluis tot aan de stad *Amsterdam* passeren.

Gelijke vrijstelling voor het 8ste bakenkwartier wordt verleend aan zeeschepen, komende van *Rotterdam*, *Delfshaven*, *Schiedam*, *Vlaardingen* en *Maassluis*, welke hunnen weg nemen langs de Nieuwe Maas, door het Voornsche Kanaal naar de reede van *Hellevoetsluis*, en van daar, zonder verandering van koers, naar zee zeilen.

Wij behouden Ons daarenboven voor, in het geval eener overvaart tusschen twee op zeer geringen afstand tegen elkander over liggende oevers, kwijtschelding van het verschuldigde vuur, tonen bakengeld te verleenen.""

» *Toelichting.*

De schepen hierboven vermeld genieten thans de verlangde vrijstelling, en wel: de eerste ingevolge resolutie van den Minister van Financien van den 28sten Julij 1836, te vinden in het *Bijvoegsel tot* het *Staatsblad* van dat jaar n°. 203, in verband met eene dispositie van den Gouverneur van Noordholland van den 8sten September 1836, te vinden ter aangehaalde plaatse n°. 242 — en de tweede ingevolge resolutie van den Minister van Financien van den 23sten Maart 1838, geplaatst in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad* van dat jaar n°. 65.

Door aan voormoemde schepen bij het onderhavig wets-ontwerp die vrijstelling niet te waarborgen zou men, wel verre van de scheepvaart te bevorderen, de grootvaart, reeds aanzienlijk bezwaard, ten hoogste benadeelen; immers en in allen geval de reeders noodzaken om op nieuw zich aan de Regering te wenden om de opgegeven vrijstelling, die zij thans genieten, te blijven behouden."

De heer ***van Hasselt*** zegt dat hij het woord heeft gevraagd, deels om zijn amendement te verdedigen, deels om eene wijziging in hetzelve voor te stellen. Dat wat de verdediging betreft, hij vermeent te kunnen volstaan met hetgeen hij als *toelichting* onder het amendement heeft doen drukken en hetwelk naar zijn inzien de gronden voor hetzelve genoegzaam ontwikkelt. Dat wat de wijziging aanbelangt, het hem is gebleken, dat ten gevolge der later door de Regering in het wets-ontwerp gebragte wijzigingen, in zijn amendement eene dwaling is ingeslopen: dat het toch zijne bedoeling niet is, de door de Regering later voorgestelde alinea *k*, eene vrijstelling voor stoombooten bevattende, te doen vervallen, dat hij integendeel die alinea wenscht te behouden, maar dat hij alleen verlangt de slot-periode van art. 3 te doen wegvallen, en daarvoor in de plaats te stellen een nieuw artikel, waarin die periode aan het eind wordt opgenomen; luidende dat artikel als in de aan de leden ter hand gestelde, hier boven vermelde wijzigingen staan vermeld.

Daar het amendement tot weglating van de slotbepaling van art. 3 door geen vijf leden wordt ondersteund, zoo maakt het geen onderwerp van overweging bij de Vergadering uit, en wordt alsnu het geheele artikel 3, zoo als het bij het ontwerp van wet is voorgedragen en bij de memorie van wijzigingen is veranderd, in beraadslaging gebragt.

De heer ***van Hasselt*** vraagt daarop het woord en zegt: Ik moet mij verdedigen op hetgeen een lid uit Zuidholland zoo even tegen mij heeft in het midden gebragt; ik moet mij verdedigen op een enkel woord van den Minister van Financien.

Ik heb een amendement voorgedragen dat geene ondersteuning bij de Kamer heeft mogen erlangen. Ook op dat punt moet ik mij verdedigen. Ik heb dat amendement voorgesteld, Mijne Heeren, omdat ik aan de Regering en aan de belanghebbenden moeite wilde besparen. Toen het besluit van 1836 in de wereld was gekomen, heeft men onmiddellijk gevoeld dat het niet kon worden toegepast op de schepen die van Texel door het kanaal naar Amsterdam varen, en ook niet op sommige der schepen die gebruik maken van het kanaal van Voorne; en weldra zijn dan ook aan de eerstgemelde vrijdom voor het 3de baken-kwartier verleend, bij resolutie van den Minister van den 18den Julij 1836, en aan de laatste voor het 8ste, bij die van den 23sten Maart 1838.

Een spreker uit Amsterdam heeft daar even gezegd, als het besluit van 1836 door deze wet vervangen zal zijn, zullen ook alle ministeriele aanschrijvingen en resolutien die met dat besluit in verband staan, ook te gelijk met dat besluit vervallen wezen. Is dat waar, — en wie zal het ontkennen? — dan zijn ook van den dag van de invoering van deze wet af, de schepen van Amsterdam en Rotterdam die door het Noordhollandsche en Voornsche kanaal varen, de regten voor het 3de en 8ste bakenkwartier verschuldigd. In het eerste ontwerp van wet had de Regering bij art. 3 zich voorbehouden om aan veer- en beurtschepen vrijstelling te verleenen, wanneer zij slechts voor eene korte poos eenig bakenkwartier zouden bevaren. Indien dat ontwerp was doorgegaan, nimmer ware er voor de eigenaren van zeeschepen, het Noordhollandsche Kanaal en dat van Voorne bevarende, op teruggekomen kunnen worden, en zij hadden door de invoering van deze wet verloren de vrijstelling die zij hadden, ten gevolge van de resolutien van den Minister naar aanleiding van het besluit van 1836 genomen. Bij het gewijzigd ontwerp, het is waar, heeft de Regering eene andere redactie van art. 3 voorgesteld, en thans kan zij, ik zeg *kan* de Regering vrijstelling verleenen voor de overvaart van den eenen naar den anderen oever. Maar om daartoe te geraken moet een nieuw besluit van den Koning worden geprovoceerd, of moet zoodanige vrijstelling vrijwillig door den Koning worden verleend. Om die moeijelijkheden nu weg te ruimen, had ik gewenscht dat vrijstellingen, — geene nieuwe vrijstellingen, — maar vrijstellingen die door het besluit van 1836 en de ministeriele resolutien van 1836 en 1838 bestaan, bij deze wet waren gehandhaafd.

Nu, Mijne Heeren, zullen de belanghebbenden zich aan de Regering moeten wenden om eene nieuwe vrijstelling te erlangen, en derhalve zal een nieuw besluit moeten worden geprovoceerd. Kosten en moeite zullen hiervan noodwendig de gevolgen zijn. Het is dus geene vrees van mijne zijde, zoo als de Minister van Financien zich uitdrukt, dat de Regering deze wet minder liberaal zou willen toepassen, maar het was zorg om moeijelijkheden te ontgaan, en om te weren het inleveren van requesten om een besluit te provoceren. Maar het was — en dit aan ons geacht medelid uit Zuidholland — het was ook geen plaatselijk

belang dat mij deed spreken. Ik heb even goed voor Rotterdam als voor Amsterdam gesproken, en het geachte lid kan verzekerd wezen dat indien Dordrecht eene gelijksoortige vrijstelling had kunnen bijbrengen, of wanneer ik in het Bijvoegsel tot het Staatsblad, waarin die vrijstellingen verscholen liggen, zoodanige vrijstelling ook voor Dordrecht, of eene andere plaats waar ook gelegen, had kunnen vinden, ik die ook in mijn amendement zou hebben opgenomen, ten einde ook die plaats de onaangenaamheid te besparen, om zich tot behoud van het genot van eene eenmaal op goede gronden bekomene vrijstelling op nieuw aan de Regering te moeten wenden.

Het zal mij, en hiermede eindig ik, het zal mij nu aangenaam zijn door den Minister van Finantien de verklaring te hooren afleggen, dat onmiddellijk na de aanneming van deze wet, door de Regering een besluit zal worden genomen, waarbij de vrijstelling, die ik bij mijn amendement heb voorgesteld, aan de belanghebbenden zal worden verleend. Zonder zoodanige verklaring gevoel ik mij verpligt tegen dit wets-ontwerp, hetwelk anders mijne volle goedkeuring zou verwerven, te stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik geef gaarne de verzekering die door den vorigen spreker is verlangd. De Regering heeft nooit de bedoeling gehad iets terug te nemen van de vrijstellingen, vergunningen of vrijgevige uitleggingen die verleend zijn en die hier bedoeld worden. Ik zal thans niet onderzoeken of alle de resolutien die het uitvloeisel zijn van het besluit van 1836, thans ophouden van kracht te zijn. Maar ik verzeker, dat, zoodra de wet zal zijn aangenomen, ik allengs zal doen wat in mijn vermogen is, en onmiddellijk aan Zijne Majesteit een besluit ter onderteekening zal voorstellen, om den Amsterdamschen handel te doen behouden de vrijstellingen, die hij geniet en waarop hij aanspraak mag maken. Wat nu betreft de ter gelijker tijd bij het amendement beoogde vrijstelling aan de zeeschepen, komende van Rotterdam en Delfshaven, die hunnen weg nemen door het Voornsche kanaal naar Hellevoetsluis, daaromtrent kan ik dezelfde verzekering niet geven, omdat de beschikking, daaromtrent vroeger genomen, niets anders is geweest dan eene interpretatie van bestaande verordeningen, de beslissing namelijk der vraag of schepen die uit zee komende, te Helvoet binnenloopen om het kanaal van Voorne te bevaren, geacht kunnen worden het 8ste bakenkwartier te bevaren, hetgeen het geval niet is. De bedoelde beslissing kan dus eigenlijk eene vrijstelling genoemd worden. Het schijnt mij toe, dat tot dat einde geene bijzondere beschikking noodig zal wezen.

De heer ***Lotsy***: Naar aanleiding van het antwoord, dat de Minister van Finantien aan den spreker uit Amsterdam heeft gegeven, meen ik eene inlichting te moeten vragen. Het komt mij namelijk voor, dat na de uitvaardiging dezer wet, de Regering noch de bevoegdheid, noch het regt hebben zal, om vrijstellingen van ton- en bakengelden te blijven verleenen, zoo als die tegenwoordig toegekend en in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad* verscholen zijn.

Er wordt in dit ontwerp aan de Regering alleen de bevoegdheid verleend, » om, in het geval eener overvaart tusschen twee op » zeer geringen afstand tegen elkander overliggende oevers, kwijt- » schelding van het verschuldigde vuur-, ton- en bakengeld te » verleenen." Het schijnt, dat de Minister van Finantien van die bevoegdheid wenscht gebruik te maken, om aan de schepen die het Noordhollandsche kanaal doorvaren, en zich naar Amsterdam begeven, vrijstelling te verleenen van de regten van het 3de bakenkwartier. Nu komt het mij voor, dat, indien de Regering, op grond van de gemelde bepaling, die vrijstelling zou verleenen, zij alsdan eene onregtvaardigheid zou begaan ten behoeve van het magtige Amsterdam, maar ten nadeele van andere plaatsen, die uren buiten de grens van het een of ander bakenkwartier zijn gelegen, bijv. van het kleine Workum. Indien de Regering niet handhaaft het bij deze wet aangenomen beginsel, » zoodra ge de grens van het bakenkwartier betreedt, zoodra ge het bakenkwartier korter of langer bevaart, zult ge betalen", zullen er vele onregtvaardigheden voortspruiten. Op die wijze zou er van de bevoegdheid, bij art. 3 dezer wet verleend, geen gebruik maar misbruik worden gemaakt.

Art. 3 wordt daarop onveranderd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De ***Voorzitter*** zegt, dat hij alsnu aan de Vergadering zal voordragen het 2de gedeelte van het amendement van den heer van Hasselt, strekkende tot invoeging van een nieuw artikel, achter het aangenomen art. 3.

Hierop geeft de heer ***van Hasselt*** te kennen, dat vermits art. 3 nu is aangenomen, en zijn amendement op dat artikel den bijval van de Kamer niet heeft mogen verwerven, hij, daar de Minister van Finantien bij de behandeling van art. 3, de verzekering heeft gegeven omtrent een spoedig te nemen besluit tot bestendiging der bestaande vrijstellingen, bij het nieuwe art. 4, dat hij als amendement had voorgedragen bedoeld, hetzelve meent te *moeten* intrekken.

Ten gevolge dier intrekking, maakt dat nieuwe artikel geen onderwerp van overweging of van beraadslaging uit en wordt het verklaard te zijn vervallen.

Artt. 4, 5, 6, 7 en 8 van het ontwerp worden achtervolgens zonder stemming en zonder beraadslaging *aangenomen*.

Art. 9 bepaalt, » dat het dubbel van het bovenvermeld bedrag » verschuldigd is door vreemde schepen, tot Staten behoorende » waar soortgelijke betalingen tot een hooger bedrag aan Neder- » landsche schepen worden in rekening gebragt dan aan de na- » tionale." Geen der leden verlangt over dat artikel het woord te voeren, doch van verschillende zijden verlangt men eene hoofdelijke stemming over dat artikel.

In omvrage gebragt, wordt artikel 9 *aangenomen* met 36 tegen 20 stemmen.

Tegen hebben gestemd, de heeren: Storm van 's Gravesande, Borret, Poortman, van Zuijlen van Nyevelt, van Nispen van Sevenaer, Costerus, van der Linden, van Eck, van Heiden Reinestein, Westerhoff, ter Bruggen Hugenholtz, Jespers, Thorbecke, Wintgens, van der Heijde, Dullert, Wijnaendts, Dommer van Poldersveldt, Bachiene en Fokker.

Art. 10 wordt vervolgens zonder beraadslaging en zonder stemming *aangenomen*.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 11.

De heer ***Costerus***: Het is niet dan met schroom, dat ik het woord heb gevraagd, om een amendement voor te stellen, dewijl ik vreeze, daardoor den spreker uit Dordrecht te zullen mishagen. Aan den anderen kant bemoedigt het mij, dat ik zoo doende welligt dien spreker aanleiding geef, om zijnen ijver voor de belangen zijner stadgenooten te toonen, iets dat een heilige pligt voor hem zou zijn, indien zijn amendement op zulke goede gronden steunt, als ik geloof, dat met het mijne het geval is. Hoe dit zij, ik stel het voor naar aanleiding van een verzoekschrift van den raad der stad Workum, waarvan onlangs in eene openbare zitting verslag werd uitgebragt en waarvan de inhoud reeds vroeger in de afdeelingen en aan de Regering werd kenbaar gemaakt. De Regering heeft gemeend, in het daarin ontwikkelde verzoek niet te mogen treden en heeft in hare memorie van beantwoording met een enkel woord de redenen daarvoor opgegeven. Het zal dus noodig zijn, die redenen ter toetse te brengen, voor ik de gronden voor mijne verbetering mededeele. Die verbetering zou daarin bestaan, dat ik sub no. 1 en n°. 3 van het tarief wilde gelezen hebben in plaats van:

» N°. 1. De Groninger en Friesche Wadde, de Dollart, de Vliestroom tot aan den hoek van Stavoren en tot aan Enkhuizen ingesloten.

» N°. 3. De Zuiderzee, van af Stavoren en van Enkhuizen, met al hare kusten en inhammen tot Amsterdam en het geheele IJ."

aldus:

» N°. 1. De Groninger en Friesche Wadde, de Dollart, de Vliestroom tot Workum en tot Enkhuizen ingesloten.

» N°. 3. De Zuiderzee, met alle hare kusten en inhammen, van Workum en van Enkhuizen tot Amsterdam en het geheele IJ."

Wij lezen dan in de memorie pag. 6 onderaan, als volgt:

» Eene verandering van de indeeling der verschillende bakenkwartieren zoude aan velerlei bezwaar onderhevig zijn, en slechts door bedenkingen van het hoogste gewigt kunnen geregtvaardigd worden.

Ten gevolge van een ondergeschikt belang aan het grootste van al de bakenkwartieren eene nieuwe uitbreiding te geven, en daartoe eene grenslijn, welker tegenwoordige rigting door den vorm zelven der van weêrszijden vooruitstekende kusten wordt aangewezen, willekeurig te verleggen, schijnt minder aanbeveling te verdienen."

Gij ziet, Mijne Heeren, dat, wanneer wij voor een oogenblik dat *ondergeschikte belang*, waarvan de Minister gewaagt, ter zijde laten, de bedenkingen die de Regering tegen de verandering heeft, zich tot twee bepalen. De eerste is dat het bakenkwartier, dat nu reeds het grootste is, door die schikking nog grooter zou worden. Ik moet bekennen, de kracht van deze reden niet te kunnen bevroeden. Wat doet het er toe, of iets het grootste is, als de natuur

der dingen vordert, dat het nog grooter zij? Hoe kan de Minister van Financien zulk eene bewijsvoering houden? Als de Minister van Financien 10,000 belastingschuldigen bijv. in zes klassen had te verdeelen, en hij bemerkte, dat in de eerste zeer weinigen, in de laatste zeer velen behoorden, zou hij dan, om ze gelijk te maken, uit de laatste in de eerste overbrengen? En hier is het geval hetzelfde: Workum behoort bij het 3de kwartier; maar ter bevordering der gelijkheid en zonder eenige andere reden wordt het in het 4ste overgebragt.

» Maar, zegt de Minister, het vooruitspringen der kusten wijst als het ware Enkhuizen en Stavoren als grenzen der bakenkwartieren aan." Ik acht mij gelukkig en vereerd, Mijne Heeren, dat ik hier een punt van overeenkomst ontdek tusschen den Minister en mij. De Minister bemint de regte lijn; en ook ik ben een hartstogtelijk beminnaar der regte lijn, omdat zij is het zinnebeeld van den regten weg, dien men bewandelen moet. Maar, met al die ingenomenheid voor de regte lijn, volgt nog niet, dat de kortste weg altijd de beste is. Men kan met het hoofd niet door den muur, en het zal mij gemakkelijk vallen, aan te toonen, dat hier de kortste weg al een zeer slechte is. (Daarenboven, men kan ook eene regte lijn trekken tusschen Enkhuizen en Workum, die dan nog grooter is.)

Ik moet u daartoe verzoeken mij te willen vergezellen op eene Friesche reis, en niet mij de kusten te onderzoeken en de kanalen te bevaren en de meiren in het zuidelijk deel der provincie, en den togt met mij voort te zetten tot aan de hoofdstad van Groningen.

Welnu, wanneer wij uit zee de kust naderen, dan hebben wij ruime keuze om ergens in eene haven binnen te vallen; want in het westen doen zich Workum en Stavoren, in het zuiden Taco-zijl en Lemmer op; en welke wij ook binnenvallen, wij behoeven, als wij de reis te water willen voortzetten, nimmer onzen bodem te verlaten; want al die havens hebben gemeenschap met dezelfde binnenwateren en voeren ons tot in het zuid-oosten van Friesland en tot in het hart van Groningen. Dat is eene weldaad, Mijne Heeren, voor Friesland, dat is eene gunstige schikking der natuur. Eilieve! heet het niet die weldaad te miskennen, is het niet een strijd aangaan tegen de natuur, wanneer men de heilrijke vruchten verijdelt die zulke gunstige omstandigheden aanbieden, wanneer men scheidt wat bijeen behoort en er eene geldquaestie van maakt?

Maar het is niet alleen een strijd tegen de natuur, het is ook een strijd tegen de menschelijkheid, dien men door zulk eene heillooze schikking aangaat. Wij willen het verlies van tijd niet eens in rekening brengen; maar het geldt hier soms den welstand, zoo niet het behoud van menschen. Bij voor- en najaar, als westelijke winden waaijen en vaak tot stormen aangroeijen, dan is de haven van Workum onschatbaar als noodhaven, die van Stavoren allezins gevaarlijk door den sterken stroom, die er voorbijschiet, en die u, zoo ge al binnen geraakt, op de steenen glooijing dreigt te verpletteren. Ik zelf, Mijne Heeren, ben van dat gevaar getuige geweest en een achtenswaardig ingezeten van Workum heeft mij verhaald, dat nog niet lang geleden een schipper, die bij ongunstig weder het waagde Stavoren binnen te loopen, jammerlijk werd gekwetst. Zulke gevolgen heeft het, wanneer men zich zelven in strijd met de natuur en anderen in strijd met hun belang brengt. Want gij zult wel gevoelen, Mijne Heeren, dat de schipper zeer noode er toe besluit, om nog een nieuw bakenkwartier te betalen, wanneer reeds het jaar eenigzins gevorderd is.

En is het nu eene zaak van zoo ondergeschikt belang als de Minister ons wil doen gelooven, eene zaak, waarin natuur en menschelijkheid betrokken zijn? Maar al gold het alleen de stad Workum, dan nog vraag ik: is het eene zaak van zoo bijzonder weinig gewigt, waarmeê het welzijn van eene stad zoo naauw verbonden is? Als wij de Friesche kust naderen, dan stuit ons oog op twee vervallen steden, of liever overblijfselen van steden, Stavoren en Hinlopen; moet daar nu juist een derde bouwval bijkomen? Ja, op eene reis langs den Rhijn is het bekoorlijk en romanesk, ruinen te aanschouwen van ridderkasteelen, maar op de Nederlandsche kusten ontmoet mijn oog liever welvarende steden en dorpen. Men gunne aan Workum het voorwerp van zijnen billijken wensch, het zal er mee gebaat zijn, meer dan Stavoren het zou zijn met de f14,000 die thans Enkhuizen van de paalkist trekt.

Vindt men welligt, dat ik eene zoo eenvoudige zaak te ernstig bespreke, welnu, ik zal met eene opmerking eindigen, die minder ernstig luidt en hier vooral verdient behartigd te worden. Het is deze, dat men hier niet moet hangen aan een vooruit opgevat systeem, aan eene willekeurig getrokken lijn, maar dat men met echte vrijzinnigheid zeemanschap gebruike.

Het amendement, dat de spreker voordraagt, strekt om het *eerste* en *derde* kwartier aldus te verdeelen:

1°. De Groninger en Friesche wadde, de Dollart, de Vliestroom *tot Workum en tot Enkhuizen ingesloten*, en

3°. De Zuiderzee, met alle hare kusten en inhammen, *van Workum en van Enkhuizen*, tot Amsterdam en het geheele IJ.

Dat amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Kamer uitmaken.

De heer ***Dirks***: Alle schepen uit de provincie Groningen en het zuid-oostelijk gedeelte van Friesland komende passeren de Oude Schouw en het Sneekermeer en komen eindelijk in het meer de Vlieussen, van waar zij, al naar mate van de streek waaruit de wind waait, zich naar de Lemmer, Stavoren of Workum kunnen begeven om op de spoedigste en gemakkelijkste wijze de Zuiderzee te bereiken. Omgekeerd uit de provincie Holland komende, kiest de schipper die haven van waar de heerschende wind hem de gemakkelijkste en spoedigste doorvaart naar de binnengelegen Friesche plaatsen of de provincie Groningen belooft. Workum heeft langs een nagenoeg lijnregt en diep vaarwater gemeenschap met de Vlieussen en heeft in dat opzigt een belangrijk voordeel boven de Lemmer, terwijl, bij lage binnen-waterstanden in den zomer, zwaar geladen tjalken Stavoren dikwijls niet kunnen bereiken, zoodat zij alsdan alleen van de Lemmer gebruik maken. Van al de voordeelen, welke de haven van Workum in sommige gevallen aan de schippers aanbiedt, moet zij dikwerf afstand doen, wil zij zich niet aan nieuwe kosten onderwerpen, dewijl van elk bakenkwartier afzonderlijk moet worden betaald; en ieder die weet aan welk enorme onkosten de schipperij is onderworpen, zal het natuurlijk vinden, dat de niet volstrekt onvermijdelijke zooveel mogelijk ontweken worden. De omstandigheid, dat Workum tot een ander bakenkwartier behoort dan Stavoren en de Lemmer, heeft reeds sedert jaren de eerste haven zooveel mogelijk doen vermijden en daardoor bij vele Groninger schippers bijna geheel onbekend doen worden. In den herfst en in het voorjaar, wanneer woeste stormen en harde winden heerschende zijn, is Workum eene onschatbare noodhaven, waar de schepen voor den enkelen fok gemakkelijk kunnen binnenloopen; terwijl de hevige storm, die bij zulke gelegenheden dwars voorbij Stavoren loopt, het onmogelijk maakt, die haven anders dan met volle zeilen aan te doen, wil men niet tegen het hoofd of tegen de steenglooijingen worden geworpen; alzoo met vliegende vaart binnengekomen zijnde, heeft men de grootste moeite om spoedig genoeg te stoppen en zich zelven en de schepen, welke door tegenwind, soms in groote getale, in de haven zijn opgehouden, geen schade toe te brengen. Het moet dus ieder, die eenigzins met de gesteldheid der Friesche havens en den loop der binnenwaters bekend is, in het oog springen, dat Workum volstrekt tot het *derde* bakenkwartier behoort te worden gebragt.

De heer ***Schellinga Winterberg*** zal zich genoodzaakt vinden *tegen* het amendement te stemmen. Het gevolg daarvan toch zou zijn, dat een groot getal schepen, welke jaarlijks uit de havens van het Nieuwe Diep, Kolhorn en Medemblik naar Friesland gaan, om turf te halen, en dan veelal te Workum binnenvallen, in de verpligting zouden komen, van dubbel ton-, vuur- en baken-geld te betalen; zoodat het voordeel, dat men voor Friesland vraagt, juist ten nadeele van Noordholland zou strekken.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** ondersteunt het amendement van het lid uit Friesland, ook uit overweging, dat daardoor aan Workum eenig meerder vertier zal ten deele vallen, tegenover eenen blooten vorm, waarbij het belang van twee steden wordt opgeofferd, — terwijl de wijziging op de ontvangst der binnen-vuur-, ton- en baken-gelden niet de minste invloed kan uitoefenen; het geldt hier alleen het verschil dat eenige vaartuigen van uit Friesland, in plaats van bij de Lemmer, bij Workum in het 3de bakenkwartier in zee zullen komen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** zegt, dat hij in de memorie van beantwoording ten aanzien van dit wetsontwerp wel heeft gesproken van een *ondergeschikt* belang, niet omdat dit onderwerp hem voorkwam daarom over het hoofd te moeten gezien worden; hij hoopt niet te vergeten, dat het algemeen belang bestaat uit eene vereeniging van bijzondere belangen; maar omdat men bij de beoordeeling dezer zaak zorgen moet dat een bijzonder belang niet op den voorgrond worde geplaatst en het algemeen belang benadeele. En dan meent de Minister te moeten verklaren, dat het algemeen belang de voorgedragene afbakening vordert. Hoezeer hij gaarne de belangen van de stad Workum wenscht te bevorderen, is hem dit in dit geval onmogelijk. Bezwaren van algemeenen aard doen zich daartegen op. Tegenwoordig is het voor de ambtenaren van de recherche zeer gemakkelijk te beslissen, in welk baken-kwartier de schepen zich bevinden. De grenslijn getrokken tusschen de steden Enkhuizen en Stavoren, welke steden altijd beide zigtbaar zijn, is gemakkelijk te onderkennen. Maar trekt men die lijn meer noordwaarts tot boven Workum, dan zal het zeer dikwijls moeijelijk zijn te onderscheiden of men zich in het 2de of in het 3de kwartier bevindt. Moeijelijkheden van dien aard moet men trachten te vermijden.

Maar ook zou het voorgedragen amendement ten gevolge hebben, dat schepen die uit Workum naar den Helder of het Vlie varen, drie kwartieren zouden aanraken, terwijl zij thans slechts op 1 of 2 kwartieren komen. De Minister kan ook niet toegeven, dat eene verandering ten deze van grooten invloed wezen zou op het locaal belang van Workum. Immers de schepen die het (inderdaad geringe) bedrag van het bakengeld voor het 1ste kwartier voldoen, hetwelk voor een vaartuig van middelbare grootte f 1.50 à f 2 bedraagt, hebben dan ook het regt om dat geheele kwartier te bevaren, hetwelk loopt tot aan den Dollart toe, en zulks gedurende het geheele jaar. Dit voordeel is voor de Groninger en Friesche schepen inderdaad niet gering.

Zijne Excellentie acht zich, in antwoord op het aangemerkte door den spreker uit Dordrecht, verpligt eene nadere uitlegging te geven aan hetgeen hij straks gezegd heeft ten aanzien van de vrijstelling der schepen, die het Noordhollandsch kanaal bevaren. Het spreekt wel van zelf, dat bij, bij het verleenen van vrijstelling binnen de grenzen blijven zal der bevoegdheid bij art. 3 verleend, zoo als het nu is aangenomen, en hij kan er gerust bijvoegen, dat hem dit artikel evenmin als eenige andere wets-bepaling grond zal opleveren, om voor het belang van het magtig Amsterdam, omdat die stad de hoofdstad des Rijks is, of omdat zij zijne geboorteplaats is, en evenmin voor het belang van eenige andere stad, eenige de minste *gunst* voor te stellen. Maar de zaak waarvan hij sprak is geene gunst, maar eene bloote daad van regtvaardigheid. De schepen die door het Noordhollandsche kanaal naar Amsterdam varen, hebben volstrekt geen nut van het 3de bakenkwartier, hetwelk eigenlijk de Zuiderzee omvat, en kunnen geen genot hebben van eenig in dat kwartier staand vuur of baken, omdat zij ongeschikt zijn om de Zuiderzee te bevaren, daar zij tot dat einde te grooten diepgang hebben en daarom juist het Noordhollandsch kanaal moeten bevaren.

De heer **Costerus**: Schoon ik den Minister van Finantien mijnen dank betuige voor de gegeven inlichtingen, moet ik mij veroorloven, op te merken, dat het wets-ontwerp op het bedoelde punt meer vergoelijkt werd dan verdedigd. Althans herinner ik mij niet, dat de Minister bewezen heeft, dat door de voorgestelde schikking de dingen niet uit hun natuurlijk verband zouden worden gerukt. Overigens beken ik gaarne, dat de recherche-vaartuigen, door de aanneming van mijn amendement, wat moeijelijker toezigt zullen te houden hebben, maar ik geloof dat zij daardoor te meer aan hun naam zullen beantwoorden, die het mede brengt dat zij navorschingen doen. Wat betreft het gezegde door het lid uit Noordholland, ik ontken niet, dat een gedeelte van de Noordhollandsche kust, bij aanneming van mijn voorstel, in een ongunstigen toestand zal geraken, maar vooreerst is het slechts een klein gedeelte en ten andere bedenke die spreker, dat in allen geval dat gedeelte in geen andere stelling zoude komen, dan waarin nu Friesland zoo langen tijd is geweest. Waar nu een strijd van belangen plaats heeft, moet men vragen, welk het gewigtigste is, en wat het zwaarste is, het zwaarste laten wegen. Welk belang hier den voorrang verdient, is niet twijfelachtig. Gelijk gezegd is, de haven van Workum heeft gemeenschap met binnenwateren en wel met dezelfde als andere Friesche havens; met buitenlandsche zeehavens heeft het geen handel. Men behandelt het dus stiefmoederlijk in vergelijking van andere havens, zoo men het alleen uitsluit van het genot van zijne natuurlijke gesteldheid. Maar welke havens heeft men op dat gedeelte der Noordhollandsche kust? Kolhorn en Medemblik: de eerste heeft geen gemeenschap met binnenwateren, de laatste weinig vaart, behalve soms op Engeland en staat dan in zooverre met Harlingen gelijk.

Eindelijk heeft de Minister van Finantien, in den toon van afkeuring, van *karigheid* der schippers gesproken, die hen zou beletten, om de bedoelde kleine uitgave te doen. Ik voor mij Mijne Heeren, zou die karigheid eer eene loffelijke zuinigheid noemen en wel te meer, omdat, bij den druk der lasten, die de schipperij te torschen heeft, het ontgaan van nieuwe kosten pligt wordt en omdat, zoo als men zegt, de laatste loodjes wegen. Ik zie dus geene reden, om van mijn amendement af te zien, maar dring er nogmaals op aan, om hen, die de Friesche kusten bevaren, in het genot eener weldaad te herstellen, door de natuur hun aangeboden.

De beraadslagingen worden gesloten. Bij stemming wordt het amendement van den heer Costerus *verworpen* met eene meerderheid van 49 tegen 6 stemmen.

Voor hebben gestemd: de heeren: Albarda, Dirks, van Heloma, Ter Bruggen Hugenholtz, Reinders en Costerus.

Daarna is art. 11 zonder verdere beraadslaging en ook zonder hoofdelijke stemming *aangenomen*.

Ook de artt. 12 en 13 worden zonder beraadslaging en zonder stemming *aangenomen*.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 14.

De heer **Ter Bruggen Hugenholtz** meent te moeten vragen, of de quitantien *kosteloos* zullen worden afgegeven, en merkt tevens op, dat, naar hij wel eens gehoord heeft, de kosten der quitantie in het eene kwartier vijf, in andere tien centen bedragen; moet er voor betaald worden, dan zou hij, zoo om deze reden, als omdat de belanghebbenden zouden weten wat zij in alles betalen moeten, het cijfer bij de wet wenschen bepaald te zien.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** antwoordt aan den vorigen spreker, dat het hem niet bekend is (en het zou hem ook voorkomen *onwettig* te zijn), dat er eenig geld voor quitantie wordt geheven, behalve het bestaande zegelregt, als de verschuldigde som meer dan *tien gulden* bedraagt. De Minister voegt er bij, dat er ook nergens voor de quitantien iets meer kan of mag gevorderd worden onder de benaming van leges of emolumenten.

Art. 14 is daarop zonder stemming *aangenomen*.

Art. 15 wordt zonder beraadslaging en zonder stemming *aangenomen*.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 16.

De heer **Godefroi**: Uit het verslag der Kamer blijkt, dat de bij dit artikel veranderde regeling der procedure eenigen aanstoot in de afdeelingen heeft gevonden en de vraag heeft doen ontstaan, waarom de Regering van de tegenwoordige wijze van gedingvoeren in dezen is afgeweken. Thans toch is de vervolging aan de ambtenaren van het openbaar ministerie opgedragen, omdat op de overtredingen van het besluit van 28 Augustus 1836 werden toegepast de bepalingen der wet van 6 Maart 1818. De Regering heeft op die aanmerking, in de afdeelingen gemaakt, geantwoord » dat de verandering der procedure een gevolg is der » wettelijke regeling van het geheele onderwerp. Zoolang de straf » slechts krachtens de bepalingen der wet van 6 Maart 1818 » (*Staatsblad* n°. 12) kon gevorderd worden, scheen het noodza» kelijk de in strafzaken gebruikelijke procedure in acht te nemen. » Thans daarentegen komt het in het belang eener wenschelijke ge» lijkvormigheid raadzaamer voor, dat deze overtredingen op den» zelfden voet als de gelijksoortige misdrijven ten aanzien der in» en uitgaande regten en accijnsen gepleegd, behandeld worden".

Hoezeer ik nu erkennen moet, dat de door de Regering gewenschte gelijkvormigheid der procesorde zich allezins laat regtvaardigen, zoo betreur ik het echter, dat door de bedoelde verandering van de wijze van procederen de instelling der rijksadvocatie eene nieuwe bestendiging erlangt, en zoude ik er toe hebben kunnen komen, om door middel van een amendement de strafvordering uit deze wet voortvloeijende, aan het openbaar ministerie op den bestaanden voet voortdurend te verzekeren, ware het niet, dat ik begreep dat, zoolang de algemeene wet van 1822 van kracht blijft, het welligt beter is, dat de bedoelde gelijkvormigheid van proces-orde gehandhaafd worde.

Maar wanneer ik nu in die procesorde voorloopig berust, wil ik daardoor niet geacht worden toe te stemmen in het voortdurend behoud van de instelling der rijks-advocatie. Ik geloof dat die instelling zeer goed kan worden afgeschaft. De tractementen der 13 rijks-advocaten bedragen jaarlijks f 27,900, terwijl daarenboven de vervolgings-kosten, die ten laste van het Rijk blijven, op f 16,000 geschat worden. Door de afschaffing der rijksadvocatie, zou alzoo eene niet onaanzienlijke besparing worden verkregen. Ik meen daarop de aandacht der Regering te moeten vestigen, vooral omdat in het verslag van 13 November 1848, onder de ontwerpen van bezuiniging, de afschaffing van de instelling der rijks-advocatie niet voorkomt. Ik oordeel het te eerder noodig dit punt aan de aandacht der Regering aan te bevelen, omdat toch ongetwijfeld in dezen tijd de eerstvolgende staatsbegrooting bij de Regering in behandeling moet zijn. Ik houde mij overtuigd, dat, zonder de minste zwarigheid, de werkzaamheden der rijks-advocaten op de ambtenaren van het openbaar ministerie kunnen worden overgebragt.

Zijne Excellentie de **Minister van Finantien** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Dit artikel heeft alleen ten doel om de wijze van procederen die

in andere belastings-zaken wordt gevolgd, ook op dit onderwerp toe te passen. Daardoor wordt eene wenschelijke eenvormigheid daargesteld.

Wat het vraagstuk der rijks-advocaten aangaat, meen ik op dit oogenblik over het nut dier instelling niet te moeten uitweiden; maar ik meen alleen als mijn gevoelen te moeten opgeven dat ik niet geloof, dat door de afschaffing der rijks-advocaten eene groote bezuiniging zal worden tot stand gebragt; want aan de rijks-advocaten zijn, behalve het eigenlijke procederen, onderscheidene andere bemoeijingen opgedragen, die moeijelijk door de ambtenaren van het openbaar ministerie, bij hunne veelvuldige andere werkzaamheden, zullen kunnen worden verrigt. Vernietigt men de instelling der rijks-advocaten, dan zal men welligt tot eene vermeerdering van het aantal ambtenaren van het openbaar ministerie moeten overgaan, en altijd verpligt zijn om uitgaven te doen, ten einde niet verstoken te zijn van de bij de administratie der belastingen onmisbare voorlichting van regtsgeleerden.

Art. 16 wordt daarop zonder stemming *aangenomen*.

Artt. 17, 18 en 19 worden zonder beraadslaging en zonder stemming *aangenomen*.

Daarna is het geheel van het ontwerp (zoo als de Regering het heeft voorgedragen en gewijzigd, met de verandering door den heer *Godefroi*, ten aanzien van art. 2 voorgesteld, waarmede de Kamer zich heeft vereenigd) in omvrage gebragt en *aangenomen* met 54 tegen 2 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Randwijck en Ter Bruggen Hugenholtz.

Het aangenomen ontwerp zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

Niets meer aan de orde van den dag zijnde wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN MAANDAG 6 AUGUSTUS.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 51 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Costerus, Schiffer, Godefroi, Scheltinga Winterberg, Dommer van Poldersveldt, van Heloma, van Naamen, Heemskerk, Reinders, Leclercq, de Villers de Pité, Thorbecke, Schooneveld, Dullert, van Hasselt, van Voorst, Fokker, Lotsy, Westerhoff, Groen van Prinsterer, Ter Bruggen Hugenholtz, van Heiden Reinestein, Storm van 's Gravesande, van Zuijlen van Nyevelt, van Randwijck, Wichers, Meeussen, van Eck, Hengst, van der Heijde, Jespers, Wintgens, van Walchren, Dirks, Albarda, van Hall, Smit, Nedermeijer van Rosenthal, Poortman, Anemaet, Lambrechts, de Lom de Berg, Verweij Mejan, van Rijckevorsel, Slicher van Domburg, Boxman, van der Linden, van Doorn, Borret, Donker Curtius en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst, voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eerediénst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap, ten geleide van twee wets-ontwerpen, strekkende tot inwisseling der zilveren specien, naar de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) gemunt, en tot het ontnemen van de hoedanigheid van standpenning aan de gouden muntspecien, naar de wetten van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) en 22 December 1825 (*Staatsblad* n°. 80), gemunt; met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten deze stukken te doen drukken, ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Julij en Augustus.

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van *Schmidt en Canté*, te Amsterdam, tot wijziging der bestaande wetgeving op den waarborg van gouden en zilveren werken, voor zoover die begunstiging van den vreemdeling medebrengt;

een adres van *H. Walda* en andere verveeners te Smilde, in Drenthe, tot aanneming van het voorgedragen wets-ontwerp, waarbij de afschaffing van den accijns op de brandstoffen wordt bepaald;

een adres van *van Hasselt en 't Hoen*, en andere eigenaren van koperpletterijen en smelterijen, betrekkelijk de afschaffing der bescherming, die bij aanbestedingen van bewerkt koper ten behoeve van 's Rijks marine aan het inlandsch fabricaat plagt verleend te worden.

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs zijn benoemd voor het wets-ontwerp tot verhooging der uitgaven voor het departement van Binnenlandsche Zaken en de Algemeene Lands-Drukkerij ter zake van het meer volledig en spoediger door den druk openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal, de heeren: Poortman, Godefroi, Leclercq, Thorbecke en Fokker.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over het wets-ontwerp, houdende heffing eener belasting tot dekking van het tekort in de middelen over 1848 enz.

De ***Voorzitter*** stelt voor dit stuk te doen drukken en ronddeelen en den dag der beraadslaging te bepalen op Vrijdag, 10 Augustus aanstaande, des voormiddags ten elf ure.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** vraagt daarop het woord, en zegt dat de Regering gaarne hulde brengt aan den spoed waarmede het wets-ontwerp door de afdeelingen is behandeld, maar zij meent den Voorzitter in bedenking te moeten geven of de tijd die er tusschen het uitbrengen van het verslag en den dag der openbare beraadslaging gegeven wordt, niet te kort is voor eene zaak van zóó groot belang als deze. Voor de Regering althans, die nu nog niet in het bezit is van dat verslag, is zulks te vreezen. Zijne Excellentie neemt derhalve de vrijheid voor te stellen dat de dag der beraadslaging worde bepaald op heden over acht dagen.

Daar niemand eenige bedenking heeft tegen het voorstel van den Minister, wordt de dag der beraadslaging over het wets-ontwerp tot dekking van het tekort bepaald op Maandag 13 Augustus aanstaande, des voormiddags ten elf ure.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN DONDERDAG 9 AUGUSTUS.

De vergadering wordt des namiddags ten drie ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 43 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Thorbecke, Wintgens, Duijmaer van Twist, van Hasselt, Westerhoff, Wijnaendts, Lambrechts, Leclercq, Heemskerk, Nedermeijer van Rosenthal, van Naamen, de Lom de Berg, Albarda, van Doorn, Godefroi, Smit, Dirks, van Walchren, Fokker, van Hall, Reinders, Schiffer, van Voorst, Boxman, Anemaet, Bots, Poortman, van Nispen van Sevenaer, van Heloma, Schooneveld, van der Linden, van Heiden Reinestein, Jespers, de Moraaz, de Villers de Pité, Storm van 's Gravesande, van Eck, Dullert, Hengst, van der Heijde, Donker Curtius, Borret en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Finantien woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Zijn ingekomen drie missives van de Eerste Kamer, waarbij zij te kennen geeft, dat zij zich heeft vereenigd met de navolgende haar door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen, als:

1°. dat tot regeling van het inkomen der Kroon;

2°. dat tot aanvulling van het 1ste hoofdstuk der staatsbegrooting over 1849; en

3°. dat tot regeling van het koloniaal batig slot over 1847.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen.

HARMONIE TE GRONINGEN

Zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende verzoekschriften:

een adres van A. W. Bouten, te Echt, en andere onderwijzers in het vijfde schooldistrict van Limburg, betrekkelijk de beginselen, die, naar hun inzien, aan de wetgeving omtrent het lager schoolwezen ten grondslag behooren te strekken;

een adres van G. Houwink en andere ingezetenen der stad Sneek, den wensch inhoudende, dat de Kamer het initiatief moge nemen van wets-voordragten, waaruit verbetering van het lot des volks moet geboren worden;

een adres van E. Gagneux, te 's Gravenhage, waarbij de ondersteuning der Kamer verzocht wordt voor de uitgave van *Annales parlementaires du Royaume des Pays-Bas.*

De ***Voorzitter*** brengt ter kennis der Vergadering dat door de afdeelingen tot rapporteurs voor het ontwerp van provinciale wet zijn benoemd, de heeren: van Hasselt, Duijmaer van Twist, Wintgens, Thorbecke en Westerhoff.

De Commissie, in wier handen gesteld is de rekening van het algemeen burgerlijk pensioenfonds over den jare 1847, brengt deswege haar verslag uit bij monde van den heer ***Dirks.***

De Vergadering vereenigt zich met de bij dit rapport genomen conclusie, en besluit tevens tot het doen drukken en ronddeelen aan de leden van dat verslag; terwijl de Commissie voor de door haar genomen moeite wordt bedankt.

De heer ***Thorbecke*** vraagt daarop het woord tot het doen eener motie van orde, in betrekking tot het aanstaande reces der Kamer. De Vergadering, zegt hij, heeft alweder hare werkzaamheden zoover afgedaan, dat zij uiteen zal kunnen gaan om later bijeen te worden geroepen. Sedert Februarij zijn de leden hier telkens op hun post geweest, wanneer zij iets te doen vonden. Gedurende dien tijd is men dikwerf als het ware met stille trom uiteengegaan, wanneer de voorhanden taak was afgeloopen en gebrek aan werkzaamheden zich deed gevoelen. Nu men onlangs na de laatste scheiding is teruggekeerd, heeft men in den beginne niet zooveel te doen gevonden als men wel wenschte. Men is echter bijeengebleven en heeft de aanwezige werkzaamheden afgedaan, zoodat er op dit oogenblik, met uitzondering van twee onlangs ingekomen wets-ontwerpen betrekkelijk het muntwezen, welke morgen in de sectien zullen worden behandeld, van de discussie over het wets-ontwerp tot dekking van het tekort enz., niets meer aan de orde schijnt te zijn. Thans moeten er nog slechts vijf weken verloopen eer de nieuwe zitting wordt geopend. Uit dien hoofde zegt hij de vrijheid te nemen aan de Vergadering voor te stellen dat zij besluite na afloop van het onderzoek in de afdeelingen van de twee genoemde wetten en na het eindigen van de discussie over de laatstgenoemde wets-voordragt zoo die noodig mogt bevonden worden, voor drie weken uiteen te gaan, om dan in het laatste gedeelte van dit zittingjaar terug te komen, ten einde af te doen hetgeen voor het einde daarvan afdoening vereischt; alles onder dit voorbehoud, dat de President het niet noodig mogt oordeelen om van wege spoedvereischende zaken de Kamer in dien tusschentijd op te roepen. Vooral in het belang van die leden welke uit de ver afgelegene provincien komen, acht hij het wenschelijk dat deze nog eenigen tijd voor zich hebben tot het nemen van de noodige maatregelen om hier wederom na de opening der nieuwe zitting, gedurende eenen geruimen tijd te vertoeven en af te doen hetgeen hun zal worden voorgelegd. Om die redenen verklaart hij zijn voorstel te doen, dat hij nogmaals herhaalt.

De heer ***van Hall*** geeft den wensch te kennen om de beschouwingen van den Voorzitter in deze zaak te kennen; deze toch zal hoogst waarschijnlijk ten opzigte van de toekomstige werkzaamheden der Kamer zijne denkbeelden gevormd en ongetwijfeld bepaald hebben welken loop hij daaraan verlangt te geven.

De ***Voorzitter*** deelt daarop aan de Vergadering mede, dat bij hem ook het voornemen bestond om, na afloop van het onderzoek in de afdeelingen der beide wets-voorstellen betrekkelijk het muntwezen en na de beraadslaging over de wet tot dekking van het tekort die aan de orde is gesteld, de Vergadering te doen uiteengaan tot dat nieuwe werkzaamheden zouden voorhanden zijn; hetgeen het geval zou kunnen wezen wanneer de memorien van beantwoording der Regering op verschillende door de commissien van rapporteurs op de wets-ontwerpen uitgebragte verslagen zullen zijn ingekomen. Hij zegt het voornemen gehad te hebben, een voorstel in dien geest te doen, daarin bestaande, dat na den afloop der opgenoemde werkzaamheden, de gelegenheid aan de leden zou verschaft worden om zich naar hunne woonplaatsen te begeven tot na het inkomen van memorien van beantwoording van de zijde der Regering op aanhangige wetsontwerpen, als wanneer de zittingen wederom zouden kunnen hervat worden. Dit voorstel, hetwelk hij hierbij doet, meent hij niet alleen overeenkomstig te zijn aan den te kennen gegeven wensch van den geëerden spreker uit Leyden, maar ook van al de leden, daar hij gelooft dat het is in den geest der Vergadering.

De heer ***Alberda*** wijst op het verschil dat er bestaat tusschen het voorstel van deer Thorbecke en dat van den Voorzitter. De door den eersten gedane motie van orde strekt, om de Kamer voor een bepaald tijdvak te doen uiteengaan, waardoor de leden in de gelegenheid zouden gesteld worden om rustig hunne zaken te huis af te doen, terwijl het voorstel van den Voorzitter aanleiding geeft om te veronderstellen dat de leden zullen kunnen worden opgeroepen wanneer de Regering hare memorien van beantwoording op de door de Kamer uitgebragte verslagen zal hebben ingezonden. Met dit laatste voorstel zegt hij zich niet te kunnen vereenigen, want wanneer dat wierd aangenomen, dan zouden velen vóór het nieuwe zittingjaar hunne zaken niet kunnen regelen, op eene wijze gelijk zij wel zouden wenschen. Hij is van oordeel dat een bepaald tijdvak behoort te worden aangewezen, gedurende hetwelk de Kamer uiteen zal gaan, tenzij spoedvereischende zaken eene vroegere bijeenkomst noodzakelijk mogten maken, hetgeen aan het oordeel van den Voorzitter moet worden overgelaten. Hij zou echter gaarne zien dat in het belang der leden uit ver afgelegene plaatsen dat reces, in stede van drie, vier weken werd bepaald, dan zouden zij bij tijds nog terug kunnen zijn tot het helpen afdoen van zaken die nog afgewerkt behoorden te worden, en tevens de sluiting dezer zitting en de opening der nieuwe kunnen bijwonen. Hij vreest dat wanneer het reces korter gesteld werd, de leden welligt hier noodeloos in de residentie zouden moeten blijven, gedurende het tijdvak tusschen het sluiten van deze en het openen van de volgende zitting; daarom verklaart hij het voorstel van den heer Thorbecke gaarne te zullen ondersteunen, met dit verschil dat hij, in stede van *drie*, die scheiding op *vier* weken zou wenschen bepaald te zien.

De ***Voorzitter*** geeft te kennen dat zijn denkbeeld juist overeenkomt met het door den eersten spreker gedane voorstel. Mogt dat worden aangenomen, dan zoude er nog genoegzame tijd voorhanden zijn om de werkzaamheden te verrigten, die vóór het einde van dit zittingjaar moeten volbragt worden. Wat het voorstel van den laatsten spreker betreft, zoo gelooft hij dat het bij de aanneming daarvan inderdaad te vreezen zal zijn dat er geen genoegzame tijd zal overblijven, om de noodige werkzaamheden vóór het sluiten dezer zitting af te doen. Hij meent dus dat eene scheiding van drie weken voldoende zal zijn.

De heer ***Donker Curtius*** zegt zeer goed te begrijpen dat de leden niet nutteloos in de residentie kunnen vertoeven. Hij meent dat de regeling van de werkzaamheden, zoo als die is voorgesteld, volkomen overeenstemt met de denkbeelden der Vergadering, maar hij zoude moeten vragen of hieromtrent wel een besluit door de Vergadering behoeft genomen te worden. Deze zal nu iets bepalen dat in de toekomst werken moet, en vaststellen dat, wanneer de straks opgenoemde werkzaamheden zullen zijn afgeloopen, de Kamer voor drie weken zal uiteengaan. Het komt hem voor dat het ware tijdstip tot het nemen van zoodanig besluit eerst het oogenblik zijn zal waarop de straks opgegeven werkzaamheden zullen zijn afgeloopen; want de behandeling dier zaken zoude wel zoodanigen tijd kunnen vorderen, dat in het genomen besluit wederom eene wijziging zou dienen gebragt te worden. Daar de voorsteller van de motie van orde en de Voorzitter het daaromtrent eens zijn, dat na afloop van de werkzaamheden in de afdeelingen betrekkelijk de wetten op het muntwezen, en van de discussie over de wet op het tekort, de Vergadering zal uiteengaan, zoo komt het hem raadzaam voor aan den laatste, die nu de bedoeling der Vergadering kent, eenvoudig over te laten wanneer de Kamer wederom zal worden bijeengeroepen.

De heer ***Thorbecke*** dringt zijn voorstel nader aan, en meent dat in dien zin eene beslissing door de Vergadering moet genomen worden. Wanneer alleen aan den Voorzitter wierd overgelaten te beslissen wanneer de Kamer wederom zal bijeengeroepen worden, dan zou deze aanleiding kunnen vinden, om, wanneer op een der volgende dagen een antwoord van de zijde der Regering op een der door de Kamer uitgebragte verslagen was ingekomen, de leden weder te doen bijeenkomen. In den geest van zijn voorstel zou dit eerst plaats hebben wanneer spoedvereischende zaken dit noodzakelijk maken.

De heer **Alberda** verklaart zich thans met het voorstel van den vorigen spreker te kunnen vereenigen.

De heer **Donker Curtius** zegt alleen de zoo even medegedeelde opmerking te hebben gemaakt, uit vrees dat de Vergadering anderhalf op een eenmaal genomen besluit zal moeten terugkomen.

De **Voorzitter** doet alsnu het voorstel, om, naar aanleiding van het gesprokene, na afloop van het onderzoek der maatwetten in de afdeelingen en van de discussien over de belasting-wet (zoo die zoodig mogten zijn), voor drie weken de Vergadering te sluiten, tenzij buitengewone omstandigheden en spoedvereischende zaken eene vroegere oproeping noodzakelijk maakten.

Daar niemand zich tegen dat voorstel verklaart wordt dienovereenkomstig besloten.

Daarna brengt de Commissie voor de Verzoekschriften eenige verslagen uit:

bij monde van den heer **Borret**:

I. » Bij uwe Commissie voor de verzoekschriften is ingekomen een adres van *C. Thomassen*, *J. Ten Cate* en *W. Roelofsen*, allen ingezetenen der gemeente Velp, provincie Gelderland, te kennen gevende, dat zij, even als vele andere inwoners der gemeente van hunne woonplaats en van andere streken in Gelderland, een middel van bestaan vinden in het verhuren van kamers gedurende den zomer; dat zij echter hierin zeer bemoeijelijkt worden door de bestaande wet op de personele belasting, volgens welke zij den volken aanslag voor een geheel jaar moeten betalen voor de schoonmaaksters, werkvrouwen en kooksters, die zij slechts voor den korten tijd, gedurende welken zij hunne kamers verhuren, in dienst nemen.

Weshalve adressanten verzoeken, dat bij de wet op de personele belasting de aangifte van schoonmaaksters, werkvrouwen en kooksters voor *elke drie maanden* worde toegelaten, welke wijziging der wet, naar de meening der adressanten, èn meerdere opbrengst der belasting zelve, èn meerdere werkverschaffing voor de minvermogende klasse zoude opleveren.

Uwe Commissie is van oordeel dat de bezwaren van deze adressanten van invloed kunnen zijn bij de beoordeeling van eventueel voor te dragen wijzigingen der personele belasting, en heeft mitsdien de eer aan de Vergadering voor te stellen het onderwerpelijk verzoekschrift ter inzage van de leden, neder te leggen ter griffie."

II. » In handen uwer Commissie is gesteld een verzoek van *H. Schapper* en drie andere korenmolenaars te Kampen, provincie Overijssel, daarbij te kennen gevende, dat zij in de uitoefening van hun bedrijf op eene drukkende wijze belemmerd worden door de omslagtige formaliteiten waartoe hen de wet op het gemaal van 29 Maart 1833 verpligt, terwijl zij bovendien voortdurend aan het gevaar zijn blootgesteld om door de gevolgen eener bekeuring wegens de eene of andere, dikwijls onwillekeurige, nalatigheid in de nakoming van die formaliteiten, hunne geheele broodwinning te verliezen:

om welke redenen adressanten verzoeken, dat deze Kamer hetzij tot de afschaffing der genoemde wet op het gemaal, hetzij tot de heffing van die belasting bij wijze van uitkoop of admodiatie volgens art. 64 derzelfde wet, moge besluiten, of althans zoodanigen maatregel mogen helpen bewerken."

Uwe Commissie in van gevoelen dat de bezwaren der adressanten bij eene herziening van het tegenwoordig belastingstelsel, in aanmerking kunnen worden genomen en heeft mitsdien de eer te adviseren tot de nederlegging ter griffie van dit verzoekschrift."

III. » *G. A. de Boer* en zes andere ingezetenen der stad Winschoten hebben aan deze Kamer een adres ingezonden, waarin zij te kennen geven, » dat zij, gedreven door een levendig medegevoel in de aangelegenheden van het staatsbestuur, in der tijd bij Zijne Majesteit eerbiedig hebben aangedrongen op eene algemeene en regtstreeksche kiesbevoegdheid en verkiesbaarheid voor de nationale vertegenwoordiging, als ook op het onbepaalde regt van vrije volksvergaderingen, en dat wat daaraan bij de herziene Grondwet is te kort gedaan, naar hunne meening nog is het zaad voor barricades";

» dat zij voorts bij de opening van de tegenwoordige zitting dezer Kamer op nieuw aan de drie takken der wetgevende magt gelijkluidende petitien hebben ingediend, waarin zij zich beijverd hebben de middelen aan te wijzen, welke naar hun oordeel de eenige zijn om de maatschappij van haren ziekelijken toestand te herstellen;

» dat zij adressanten de innige overtuiging bezitten, dat alle deze beroeringen hare eerste oorzaak vinden in den hoogen gezagstoon en in de neiging tot het despotismus van hen, die in of nabij het middelpunt van het maatschappelijk bestuur staan: die toon is wat de storm voor het vernielende vuur is; hij zal de gisting levendig houden en doen voortduren;

» dat zij adressanten, met deze gevoelens bezield, ten hoogste gegrieft zijn geworden door het lezen van een courant-artikel, volgens hetwelk Zijne Majesteit de Koning zich ongunstig zoude hebben uitgelaten ten aanzien van de officieren van het leger, welke met betrekking tot staatkundige aangelegenheden hunne inzigten strijdig met die der Regering openbaar hadden gemaakt; hetgeen zij adressanten zoo gevaarlijk achten voor de rust van Nederland en voor het Huis van Oranje, dat zij meenen deze Vergadering in bedenking te moeten geven om een votum van wantrouwen uit te brengen tegen het ministerie, onder welks bestuur zulks mogelijk was."

Uwe Commissie heeft de eer aan de Vergadering voor te stellen, ten opzigte van dit adres over te gaan tot de orde van den dag."

bij monde van den heer **Wijnaendts**:

IV. » Bij adres, gesteld in handen uwer Commissie voor de verzoekschriften, maken *S. H. Wesseling* en 25 mede-ondergeteekenden, ingezetenen en kiezers in de provincie Utrecht, hunne bedenkingen kenbaar tegen art. 30 van het ontwerp van kieswet.

Hunne eerste bedenking tegen dat artikel is deze, dat daarbij voorgesteld wordt de nog bestaande *provincien* in kiesdistricten te verdeelen, onder andere gronden tot staving van hun bezwaar bijbrengende, dat art. 76 der Grondwet uitdrukkelijk de verdeeling van het *Rijk* in kiesdistricten voorschrijft.

Als tweede bedenking ontwikkelen zij het gevoelen, dat, in strijd met art. 76 der Grondwet, het zielental in een provinciaal kiesdistrict, volgens art. 30 van het ontwerp van kieswet, de regten der kiezers bepaalt.

Zij wijzen verder op de nota van den heer van Hall, en herinneren dat onder de werking van het voorloopig kiesreglement gebleken is, dat het aantal kiezers zich in sommige districten onderling verhouden heeft als drie tot een.

Zij eindigen met te verzoeken, dat in plaats van het voorgestelde bij art. 30, eene meer billijke en grondwettelijke verdeeling der kiesdistricten in ernstige overweging zal worden genomen, en zou deze, volgens adressanten, behooren te bestaan in eene gelijke verdeeling van het aantal kiezers, naar den bij de wet vast te stellen census over het *geheele Rijk* in 68 districten, onafhankelijk van derzelver mindere of meerdere bevolking.

Dit adres betrekking hebbende tot een aanhangig wets-voorstel, zoo heeft uwe Commissie de eer de nederlegging er van ter griffie, tot inzage van de leden, voor te stellen."

V. » *W. J. Hendriksen*, oud-pastoor van Gendringen en Ulft, die, volgens geleidende missive aan den heer President dezer Kamer, den 13den dezer den ouderdom van 82 jaren zal bereikt hebben, die zich nog in staat verklaart te prediken, te zingen en te voet de zieken te bedienen, en mededeelt dat hij sedert 1774 tot den dag van zijn schrijven (31 Julij jl.) noch hoofd- noch tandpijn gehad heeft, — verzoekt bij adres aan deze Kamer om bij zijnen, volgens adressant regtmatigen voorrang op het beneficie der pastorale waardigheid te Huissen gehandhaafd te worden; alsmede voor te komen, dat, gelijk hij zich uitdrukt, de regten van collatie op zes ruim gedoteerde beneficien in de Lijmers, aan den Staat, Koning en Agnaten sedert Julij 1816 toebehoorende, met een aanzienlijk financieel belang niet verloren gaan of verminkt worden, ten praejudicie van de geestelijke schatkist van de hervormde eeredienst voor elèves tot leeraars.

Reeds vroeger, en wel in 1842, blijkens verslag van de toenmalige commissie voor de verzoekschriften, volgens adressant opgenomen in de *Staats-Courant* van 2 December 1842, moet adressant zich tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal gewend hebben en tevens later zijn verzoek hebben ingetrokken, gelijk schijnt te blijken uit de volgende zinsnede van het tegenwoordig adres, waaruit tevens de motiven van zijn herhaald verzoek kenbaar worden:

» Men zal opperen, W. J. Hendriksen heeft zijn verzoekschrift dd. 15 Mei aan U Edel Mogenden ingediend ingetrokken; hierop dient tot antwoord, dat de heer M. Terwindt, pastoor te Zeddam en aartspriester van Gelderland, na de *Nederlandsche Staats-Courant* dd. 2 December 1842 gelezen te hebben, in Januarij 1843 aan Hendrik van de Pavert, bij quartalen, sedert 12 jaren uitbetaald *kostgeld* geweigerd heeft te betalen; door nooddwang heeft gemeend Terwindt ten zijnen huize mij de herroeping gedicteerd en laten teekenen. De eerwaarde heer Terwindt heeft wederom in October 1846 aan A. W. J. Beekman het kostgeld geweigerd, zoodat gemelde Beekman uit eene bij besluit dd. 11 October 1846 door Zijne Majesteit Willem II mij toegestane gratificatie betaling ontving.

» Nu geldt die regel: *frangenti fidem, fides frangatur eidem*, en heb ook mijne *herroeping* schriftelijk per post opgezonden, namelijk aan den eerwaarden heer Terwindt enz., à Zeddam, in October 1846, houdende: » Uw eerwaarde heeft geen woord » gehouden om het kostgeld te betalen, aldus acht ik mij ook » ontslagen van de intrekking van het verzoekschrift dd. 15 » Mei 1842 aan H. E. M. H. der Tweede Kamer ingediend."

Onder de letters A tot O ingesloten heeft genoemde Hendriksen bij zijn adres gevoegd een aantal stukken, meerendeels kopijen, gedagteekend het eerste den 13den Junij 1797, het laatste den 31sten Julij 1849 en in de Latijnsche, Neder- of Hoogduitsche taal gesteld, welke stukken volgens adressant moeten dienen om het regt van collatie van de wereldlijke magt, hetwelk adressant blijkens zijne reeds vermelde geleidende missive als appendix achter de herziene Grondwet zou willen gehecht hebben, aan te toonen.

Daar 1°. soortgelijk adres van denzelfden persoon in 1842 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend, reeds toen, doch zonder gevolg, ter griffie is gedeponeerd geworden, dewijl in dat adres gehandeld werd van een regt aan den Staat toekomende op beneficien van finantieel belang; en 2°. het verzoek van adressant voor wat betreft de handhaving van zijn voorrang op het beneficie der pastorale waardigheid te Huissen, uwe Commissie niet voorkomt tot de bemoeijingen dezer Kamer te behooren, zoo meent zij te moeten voorstellen dat omtrent dit adres worde overgegaan tot de orde van den dag."

VI. » *Ch. Fles* verzoekt bij adres aan deze Kamer, gedagteekend uit Maastricht, de daarstelling van eene wet te willen provoceren, die het volstrekt onmogelijk make dat het begraven van schijndooden zich ooit in ons vaderland herhale.

Hij vindt aanleiding tot dit verzoek in de overijlde begrafenissen bij de heerschende ziekte en in de meening van door hem geraadpleegde geneeskundigen, dat er namelijk groote waarschijnlijkheid, ja bijna zekerheid bestaat, dat er ook in gewone omstandigheden geen jaar voorbijgaat of er vallen dergelijke slagtoffers, die weldra in de hevigste folteringen van een langzaam stikken omkomen.

Hij geeft als middel aan de hand bewaarhuisjes op de kerkhoven waar de lijken voorloopig zouden worden gedeponeerd enz.

Uwe Commissie, oordeelende dat bepalingen omtrent het voorkomen van begraven van schijndooden plaats kunnen vinden in eene politie-wet, heeft de eer het depôt van dit adres ter griffie ter inzage van de leden voor te stellen."

VII. » *L. M. Rosen* geeft bij adres, gedagteekend uit Amsterdam, te kennen dat bij de komst van nu wijlen Willem I als Souverein Vorst dezer landen onder anderen de schulden der stad Middelburg werden geregeld en bij besluit van 26 Maart 1814 voor de zoo hoog loopende achterstallige interesten der wisselbrieven, certificaten afgegeven werden als ingeschreven in het grootboek der nationale schuld en hetwelk dus van nu af aan als landsschuld beschouwd werd, met dat voorbehoud echter, dat de Souverein nader wegens de betaling zoude disponeren.

Adressant verklaart dat de houders dier certificaten reeds 35 jaren bedoelde dispositie wachten en zou die gaarne door tusschenkomst der Kamer bekomen.

Uwe Commissie, niet inziende dat het depôt ter griffie tot eenig gevolg zou kunnen leiden, heeft de eer voor te stellen ook omtrent dit verzoekschrift over te gaan tot de orde van den dag."

bij monde van den heer ***van Heiden Reinestein***:

VIII. » De heeren *Nuijs en Cie.*, bierbrouwers te Middelburg, hebben zich bij adres tot deze Vergadering gewend om hare attentie op den, zoo als adressanten zich uitdrukken, treurigen en kwijnenden toestand hunne bierbrouwerij te vestigen, ten einde bij gelegenheid der aanstaande herziening van het belastingstelsel deze fabriek en met haar alle andere bierbrouwerijen in het Rijk van dien drukkenden last mogen worden ontheven door afschaffing van de bestaande belasting op de bieren.

De adressanten beweren reeds ten vorigen jare zich met 43 andere bierbrouwers tot de toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal en tevens tot Zijne Majesteit den Koning te hebben gewend en deggen een afschrift over van het adres toenmaals door hen ingediend en waarbij evenzeer als bij het onderwerpelijke op de afschaffing der genoemde belasting wordt aangedrongen.

De gronden in het adres ontwikkeld strekken ten betooge, dat de vroeger zoo bloeijende bierbrouwerijen in dit Rijk bestaande steeds meer en meer zijn achteruitgegaan en wel dermate en met zulk eenen versnelden tred, dat men eenen algemeenen ondergang zoude kunnen te gemoet zien, welke in zijne gevolgen den ondergang zoude na zich slepen van een zoo groot aantal huisgezinnen aan de werkzaamheden dier fabrieken verbonden, waarvan het getal op duizenden konde geschat worden, toen nog die fabrieken, vóór de invoering der accijns-wetten, in haren bloei waren.

Naar der adressanten beschouwingen is het niet alleen de belasting als zoodanig, maar en wel vooral de lastige formaliteiten en tijdsbepalingen en termijnen daaraan verbonden welke de vrije beweging belemmeren, en de ontwikkeling dier fabrieken zoo door het nemen van proeven als door het bezigen van nieuwe hulpmiddelen zoozeer in den weg staan; zoodat dan ook door de adressanten op de meest krachtige wijze wordt aangedrongen dat door deze Vergadering de afschaffing van de belasting op de bieren moge worden bevorderd.

Vermits nu het onderwerpelijk adres met aanhangige wets-ontwerpen in verband staat en daarenboven belangrijke beschouwingen bevat, is uwe Commissie van oordeel dat hetzelve ter inzage der leden ter griffie dezer Vergadering behoort te worden nedergelegd, en heeft zij de eer daartoe te adviseren.

IX. » De heer *Hartje Hartjes Visser* en drie andere leeraren der doopsgezinde gemeente te Ballo, provincie Friesland, hebben zich bij adres aan deze Vergadering gewend om de bezwaren te ontwikkelen, welke aan hunne zijde steeds bestaan hebben en nog bestaan tegen de verpligte krijgsdienst, krachtens de wet op de nationale militie, rustende op hen wien een dienstpligtig nummer te beurt valt en die niet bij magte zijn zich te doen vervangen.

De adressanten verklaren dat hunne godsdienstige overtuiging en geloofsbelijdenis hun het gebruik maken van wapenen en geweld ten stelligste verbiedt, en dat zij zich ten allen tijde de grootste opofferingen hebben getroost, gelijk ook het kerkgenootschap waartoe zij behooren, om hun geweten in dit opzigt geen geweld aan te doen, en hunne onwrikbare godsdienstige overtuiging te verzaken.

De adressanten erkennen dat het regt van plaatsvervanging, wel is waar, de hardheid der wetten ten hunnen opzigte eenigzins verzacht, maar verklaren evenmin hun godsdienstig gevoel te kunnen bevredigen door de toepassing van eenen maatregel, die hen toch *middellijk* doet bevorderen wat hun *onmiddellijk* verboden is; zoodat zij tot eene handeling worden gedwongen in lijnregten strijd met hunne overtuiging, met de christelijke leer die zij belijden, en met de meest stellige voorschriften van het kerkgenootschap waartoe zij behooren.

De adressanten betoogen verder in hun adres dat de doopsgezinde gemeente niet voor het minst mag worden geacht in haar belang partij te willen trekken van de kracht harer godsdienstige overtuiging, om zich daardoor aan eenen regtmatigen last te onttrekken en het genot van voorregten boven hare medeburgers te vorderen. De geschiedenis van hun kerkgenootschap leert, zeggen zij, duidelijk het tegendeel, en onder eenen vloed van ontberingen hebben zij nimmer ambten, bedieningen, tractementen of geldelijke ondersteuning uit 's Rijks schatkist en van den Staat willen aannemen.

Hoezeer nu de adressanten verklaren, dat zij evenzeer naar hunne godsdienstige begrippen zich verpligt gevoelen der gestelde magten onderdanig en der wetten gehoorzaam te zijn, moeten zij echter belijden dat hunne godsdienstige overtuiging ten onderwerpe zoo onwrikbaar vast staat, dat zij zich zouden verpligt achten liever een ander vaderland op te zoeken, dan hunne overtuiging, bij het bestaan blijven hunner bezwaren, te verzaken.

Ten slotte zeggen de adressanten, dat zij de tusschenkomst der wetgevende magt hebben begrepen te moeten inroepen, ten einde eene tegemoetkoming aan hunne bezwaren te verzoeken, zich volkomen bereid verklarende, mede namens de gemeente die zij vertegenwoordigen, om eene billijke retributie te voldoen tegen onthefling der verpligtingen tot de krijgsdienst uit kracht der wet op hen rustende.

Daar nu het verzoek van de adressanten bepaaldelijk ten doel heeft eene verandering daar te stellen in eene bestaande wet, welk verzoek door belangrijke en onbaatzuchtige gronden wordt aangedrongen, is uwe Commissie van oordeel dat het onderwerpelijk adres ter griffie dezer Vergadering behoort te worden nedergelegd, ten einde de leden in de gelegenheid te stellen daarvan inzage te nemen, en op zijnen tijd zoodanige voorstellen te kunnen doen, als zij zouden vermeenen te behooren.

Uwe Commissie heeft overzulks de eer tot die nederlegging te adviseren."

X. » *S. W. Osinga* en 64 andere ingezetenen, zich noemende grondeigenaars en stemgeregtigden in de grietenij Menaldumadeel, provincie Friesland, hebben zich bij adres aan deze Kamer gewend om zich te beklagen dat in het ontwerp van gemeente-wet, in voege door de Regering aan de Staten der provincie medegedeeld, het behoud der *grietenijen* in de provincie Friesland was voorgesteld geworden en zulks, blijkens de memorie van toelichting, mede op grond dat de Friezen aan die oude benaming en het daaraan verbonden beheer zouden gehecht zijn.

De adressanten beweren dat die beweerde gehechtheid ten eenen male zoude zijn onwaar en dat daarentegen het grietmanschap, in voege thans bestaande, bij alle onafhankelijke en welden-

kende personen in hunne grietenij zoude worden afgekeurd. Zij dringen verder op de afschaffing van hetzelve krachtig aan, en geven hun verlangen te kennen, dat het bestuur hunner gemeente op *eenvoudiger* en *min kostbare wijze*, op den voet der plattelandsbesturen elders in dit rijk, moge worden ingerigt; terwijl zij, ten bewijze van de bezuiniging, huns inziens daardoor te verkrijgen, bij hun adres overleggen eene vergelijkende tabel, ten blijke dat de kosten van bestuur hunner grietenij Menaldumadeel, met eene bevolking van 7646 zielen, zoude bedragen f 4775 en daarentegen die der naburige gemeente Grootegast, provincie Groningen, met eene bevolking van 3080 zielen, slechts f 815; het beduidend verschil opleverende van bijna f 4000.

De adressanten verzoeken ten slotte dat deze Kamer op hunne ontwikkelde grieven een gunstig regard moge slaan.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het onderwerpelijk adres, als in dadelijk verband staande met de gemeentewet, welke eerlang aan de beraadslaging dezer Vergadering zal worden onderworpen, ter inzage der leden ter griffie behoort te worden nedergelegd en heeft overzulks de eer daartoe te adviseren."

XI. » De heer mr. *P. van der Veen* en vier andere verveeners te Smilde, provincie Drenthe, hebben zich bij adres van den 3den Augustus jl., tot deze Kamer gewend, ten einde hunne, gelijk zij verklaren onuitsprekelijke blijdschap te kennen te geven over het onlangs ingediende gewijzigd ontwerp van wet tot dekking van het bestaande tekort in verband met de afschaffing van de daarin vermelde accijnsen.

Bepaaldelijk is het de voorgedragene afschaffing der belasting op de brandstoffen welke de belangstelling der adressanten zoozeer heeft opgewekt, als waardoor zij eene zaak eindelijk hopen te zien verwezenlijkt, ten welker gunste zij zoo dringend en onophoudelijk hunne ijverige pogingen bij deze Kamer hebben aangewend.

De adressanten verheugen zich verder dat hunne gedurige klagten ter zake zoo gunstig bij uwe Vergadering zijn opgenomen, en zoo herhaaldelijk ondersteuning bij hare leden hebben mogen ondervinden. Zij hopen dat thans het oogenblik zal daar zijn, dat men zich in eene afschaffing van dien zoo gehaten en de nijverheid drukkenden accijns op den turf mag verblijden, en dat daardoor tot wering van armoede en uitbreiding van nationale welvaart een belangrijke stap moge worden gedaan.

De requestranten eindigen hun adres met het allerdringendst verzoek, dat deze Kamer moge besluiten het bedoeld ontwerp van wet aan te nemen.

Uwe Commissie is van oordeel dat het onderwerpelijk adres, als met een in behandeling zijnd wets-ontwerp in verband staande, ter inzage der leden ter griffie dezer Vergadering behoort te worden nedergelegd en heeft overzulks de eer daartoe te adviseren."

XII. » *Herman Minderman*, te Amsterdam, heeft zich bij een uitvoerig adres aan deze Kamer gewend en daarin de bemoeijenissen in het breede ontwikkeld, welke hij zich voorstelt in het nationaal belang bij de Hooge Regering te hebben in het werk gesteld.

Terwijl hij beweert een der voornaamste læwerkers van de grondwets-herziening geweest te zijn, ja zelfs den *vorm* of *standaard*, zoo als hij zich uitdrukt, voor de nieuwe Grondwet te hebben geleverd, beklaagt hij zich ten hoogste over de weinige sympathie, welke hij in zijne ijverige pogingen aan de zijde der Regering heeft mogen ondervinden.

Hoezeer steeds uiterst belangeloos in alle zijne verrigtingen, had de adressant echter begrepen ter zake van aangewende kosten van schrijf- en drukloonen uitsluitend in het nationaal belang, eene vordering op het Rijk te hebben ad f 423.50 en heeft bij te dier zake in dato den 11den Januarij 1849, op Koning Willem den IIde gedisponeerd, bij wisselbrief aan het adres geaexeerd of althans daarbij overgelegd, en waarbij Zijne Majesteit werd uitgenoodigd, door tusschenkomst van den toenmaligen Minister van Justitie, den heer Donker Curtius, het montant binnen vier dagen aan hem over te maken, onder bedreiging van deurwaardersprotest en de zaak te behandelen als eene *nationaal-constitutionnele* aangelegenheid. De adressant zegt verder, dat hij dezen wissel onbetaald had terugontvangen en deswege in *nationale* woede, zoo als hij zich uitdrukt, was ontstoken.

Hoezeer uwe Commissie zich beijverd heeft de uitvoerige gronden, door den adressant in zijn adres ontwikkeld, vooral in verband met een grooten voorraad bijlagen, meer naauwkeurig na te gaan, heeft het haar niet mogen gelukken dezelve in eenen gezonden zin te begrijpen en kan zij ook om die reden onmogelijk daarover meer uitvoerig verslag doen.

De slotsom van het adres is tweeledig: vooreerst, dat deze Vergadering voor de *wettigheid* des bedoelden wisselbriefs moge besluiten en het resultaat aan hem adressant door den heer Commies-griffier mededeelen; en ten andere, dat de adressant schijnt geneigd te zijn middelen — zoo als hij zich uitdrukt hulpbronnen en geneesmiddelen — aan te wijzen, om zonder geldleening of opcenten het land voor totalen nationalen ondergang te behoeden. Terwijl hij zich echter reserveert die aanwijzing te doen, zoodra de uitslag der deliberatien dezer Kamer over zijne ingeleverde documenten hem zulks zal doen raadzaam oordeelen.

Vermits echter de beslissing over de wettigheid en regtsgeldigheid van eenen wissel niet tot de bevoegdheid dezer Vergadering behoort, en het adres voor het overige geen duidelijk of bepaald verzoek inhoudt, waaromtrent uwe Commissie eenig voorstel ten einde aan hetzelve gevolg te geven zoude kunnen doen, heeft zij de eer te adviseren, om, met ter-zijde-legging van het onderwerpelijk adres en met terugzending der talrijke bijlagen aan den adressant, op hetzelve over te gaan tot de orde van den dag."

bij monde van den heer ***van der Linden***:

XIII. » De Geldersche maatschappij van Landbouw brengt onder uwe aandacht, dat onze landbouw behoefte heeft aan grootere ontwikkeling, en daaraan de tiendheffing in natura ten beletsel strekt; zij acht het onnoodig de gronden te herhalen waarop het nadeel dier tiendheffing en het noodzakelijke der afschaffing van zoodanige heffing steunt. » De tiendheffer" zegt zij, » wiens eigendomsregten even heilig zijn als die van den eigenaar » der tiendpligtige gronden, *kan* en *mag* echter door dien maat » regel niet benadeeld worden, maar hij kan en mag ook nie » vergen dat het finantiele belang, het eenige dat hij als tiend » eigenaar bezit, meer wege dan het algemeen belang van den » landbouw zelf."

Nu aannemende dat tusschen beide belangen een verzoenend middel mogelijk en dringend noodzakelijk is, vleit zich de maatschappij, dat het gevoelen der Kamer met hare zienswijze zal overeenstemmen, en zij neemt derhalve de vrijheid uwe medewerking in te roepen, ten einde voortaan de tienden niet meer in natura maar bij wijze van vaste, uitkoopbare uitgangen in geld worden geheven, berekend volgens de waarde van die tienden over een bepaald getal jaren.

De commissie van landbouw in Gelderland heeft een gelijkluidend adres als het vorige ingezonden.

Van Wassenaer Catwijck, *van Lijnden van Hemmen* en *H. J. Dijckmeester*, leden van de commissie van landbouw in Gelderland, geven te kennen, dat zij de minderheid dier commissie uitmaken en zich gedrongen gevoelen hunne redenen om daartegen te adviseren bloot te leggen, en dit te meer, daar zij vermeenen een geschikter middel om tot hetzelfde doel te geraken te kunnen aanbevelen.

Zij zijn het met de commissie eens, dat de tiendheffing in natura den vooruitgang van den landbouw zeer in den weg staat; dat de afschaffing dier heffing zeer wenschelijk is; dat dit echter moet geschieden zonder krenking van het eigendomsregt der tiendhefers; maar verschillen ten aanzien van het middel, dat naar hun oordeel met halve onteming gelijkstaat.

De adressanten steunen hunne meening door voorbeelden, welke het onnoodig schijnt thans aan de Vergadering voor te stellen, nu eene commissie door haar is benoemd, ten einde juist over het punt van verschil aan de Kamer een voorstel te doen. Uwe Commissie meent dat het voor dit oogenblik voldoende is op te geven, dat het middel, waartoe de adressanten oordeelen dat toevlugt zal moeten worden genomen hierin bestaat:

1°. men verklare het van algemeen belang, dat de tienden in natura vervallen;

2°. de Staat onteigene die alle, naar een billijken maatstaf gegrond op de opbrengst van een zeker aantal jaren;

3°. de Staat doe eene negotiatie op alle die tienden, alsdan van het Rijk;

4°. de Staat, eigenaar geworden van alle tienden, verklare die, veranderd in grondrenten, te verdeelen over alle gronden niet bewijsbaar tiendvrij en betale daaruit de renten dier negotiatie;

5°. de rijks-ontvangers worden belast met de inning dier grondrenten, bij het innen der directe belastingen op de gronden;

6°. de Staat verklare deze grondrenten uitkoopbaar en gebruike de gelden daaruit voortspruitende tot aflossing der geldleening.

W. R. Boer, zich teekenende als secretaris van het bestuur van het vierde landhuishoudkundige congres, geeft namens dat bestuur te kennen, dat op die vereeniging, den 27sten Junij en volgende dagen van dit jaar te Utrecht gehouden, onder anderen is ter sprake gekomen het onderwerp van de wenschelijkheid eener *afkooping der tienden*, waaromtrent door genoemde vergadering het volgende is besloten:

» dat afschriften van de vroeger te dier zake ingediende » adressen zullen worden gezonden aan de Tweede Kamer der

» Staten-Generaal, met verzoek die zaak zooveel mogelijk te be-
» vorderen."

Aan dit besluit is voldaan, doordien bij dit stuk gevoegd zijn twee afschriften van adressen aan Zijne Majesteit: 1°. dd. Arnhem 5 Junij 1847, dat door 73, en 2°. dd. Groningen 16 Junij 1848, dat door 103 personen schijnt onderteekend geweest te zijn. Bij beide wordt op afschaffing van tiendheffing *tegen billijke schadevergoeding* voor den tiendheffer aangedrongen.

Uwe Commissie stelt voor alle deze stukken, als betrekkelijk tot een bij de Vergadering in behandeling zijnde onderwerp, ter griffie, ter inzage der leden neder te leggen."

XIV. » Op gelijke wijze als ten aanzien der adressen betreffende de tiendheffing, wordt door het bestuur van het vierde landhuishoudkundig congres te kennen gegeven:

dat, op die vereeniging, den 27sten Junij en volgende dagen van dit jaar te Utrecht gehouden, onder anderen is ter sprake gekomen het onderwerp van *verbetering en uitbreiding van het landhuishoudkundig onderwijs hier te lande;*

dat eene reeds vroeger daartoe benoemde commissie, bestaande uit de heeren W. C. H. Staring, J. P. P. van Zuijlen van Nyevelt, D. T. Gevers van Endegeest, G. Reinders en G. A. Stratingh, daaromtrent een uitvoerig gedrukt rapport hebben overgelegd, waarbij middelen worden aangewezen, die genoemd doel zouden kunnen helpen bevorderen;

dat dit rapport bij de Vergadering algemeenen en grooten bijval heeft gevonden, en het haar wenschelijk is voorgekomen, hetzelve aan de Regering en aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal in te zenden, ten einde de aandacht der hooge staatsmagten ook meer op dit aangelegen onderwerp te vestigen.

Namens de Commissie, heb ik de eer voor te stellen, dit ter inzage der leden op de griffie neder te leggen."

XV. » 17 inwoners van de grietenij het Bild en leden der Bildsche vereeniging: »Hervorming zonder wanorde", hebben zich aan de Kamer gewend met het navolgend adres:

» » Met eerbied geven wij ondergeteekenden, enz. te kennen:

dat wij met genoegen hebben opgemerkt de redenen, waarom het wets-ontwerp op het regt van vereeniging en vergadering is afgestemd en dat wij volkomen sympathiseren met de beslissing der Kamer, om het bewijs van opzettelijkheid eener overtreding der ministers, niet bij de wet, welke hunne verantwoordelijkheid zal regelen, te doen vorderen, maar

dat wij tot ons leedwezen, hoezeer daarop ook aangedrongen zij, en hoe plegtig dit ook is toegezegd geworden, steeds zien uitblijven alle maatregelen van bezuiniging door vereenvoudiging; — te meer bevreemdend moet het achterwege blijven van die maatregelen voorkomen, naardien het bestaande verderfelijke belastingstelsel en de som der belastingen de voornaamste grieven schijnen, die de natie verlangt opgeheven te zien, en ieder welgezind burger, die belang heeft bij orde en rust, moet het bedenkelijk achten, dat de Regering, wetende wat het volk in de eerste plaats verlangt, namelijk vermindering en betere verdeeling der belastingen, verzuimt eenig voorstel, dat onderwerp betreffende, te doen. Wel moge men zeggen, de natie is geduldig, zij hoopt en vertrouwt, maar wij mogen vragen, is de handelwijze eener Regering wijs en voorzigtig, wanneer zij dat geduld, noodeloos op de proef stelt, wanneer zij die hoop steeds niet vervult en dat vertrouwen in wantrouwen doet verkeeren?

Wij achten het overbodig u, Mijne Heeren, de noodzakelijkheid van het spoedig nemen van afdoende maatregelen tot verligting en betere verdeeling der belastingen te betoogen; maar bij de overtuiging dat gij, met ons, van die noodzakelijkheid doordrongen zijt, achten wij het niet overbodig u, door onze adressen, te ondersteunen, wanneer gij bij de Ministers aandringt op het onverwijld indienen van zoodanige wetten als geschikt zijn om die grieven op te heffen.

Wij gaan verder, wij verzoeken u eerbiedigljk, om, bij het voordurend aarzelen der Regering, het initiatief te nemen:

a. voor eene wet, waarbij alle belastingen, die handel en nijverheid drukken, en alle belemmerende uit-, in- en doorvoerregten worden afgeschaft;

b. voor eene wet, krachtens welke alle lasten van den Staat worden gedragen door de burgers, naar evenredigheid hunner inkomsten; en

c. voor de wetten, waarbij het inkomen der Kroon en de tractementen van alle hooge ambtenaren worden gebragt in overeenstemming met het gewigt der betrekkingen en de geldelijke krachten des volks.

Met deze wetten, Mijne Heeren! wij twijfelen er niet aan, kunnen de hoop en het vertrouwen des volks voor een goed deel worden vervuld en beloond; maar wij achten de invoering dier wetten *spoedvereischend*, en kunnen de vrees niet onderdrukken, dat, indien daarmede langer wordt getalmd, de inning der belastingen meer en meer moeijelijkheden zal beginnen te ondervinden, en dat de daaruit voortvloeijende maatregelen, in verband met dat talmen, dan aan kwaadwilligen ten voorwendsel zullen kunnen verstrekken, om de massa der door den druk der omstandigheden verarmden in beweging te brengen, tot omverwerping, zoowel van het goede als het kwade." "

Het is uwer Commissie voorgekomen, dat dit verzoekschrift, daar het handelt over de inrigting der belastingen en alzoo in verband schijnt te staan met een aanhangig wets-ontwerp, behoort te worden nedergelegd ter griffie."

XVI. » *Schmidt* en *Canté*, fabrikanten in gouden voorwerpen te Amsterdam, geven te kennen:

dat de inlandsche fabrikant nog altoos blijft gebukt gaan onder het even onbillijk als onstaatkundig stelsel der Fransche wet van 19 Brumaire an VI, en de souvereine besluiten en wetten van 1813 en 1815;

dat ondanks de bezwaren dezer wetgeving, waarbij het vreemde fabricaat boven inheemsche industrie begunstigd wordt en die sedert 30 jaren door de Regering zelve zijn erkend, zoo zelfs dat de Regering reeds in 1839 een wets-ontwerp tot wijziging heeft voorgesteld, hetwelk echter alstoen door de Staten-Generaal aan 's Konings nadere overweging is aanbevolen, — ondanks de uitdrukkelijke toezegging in de troonrede van October 1847, waarbij een nader ontwerp van wet is aangekondigd, aan dit Koninklijk woord nog geen gevolg is gegeven: welk ongeluk adressanten toeschrijven zoowel aan de aftreding van den Minister van Finantien in December 1847, als aan de wending der zaken in Maart 1848. Zij hadden zich intusschen gevleid dat de nieuwe bewindslieden dit aangelegen onderwerp niet zouden verwaarloozen, maar eene spoedige en liberale regeling dezer materie tot stand brengen, waardoor, met eerbiediging zoowel van den vrijen handel als van den vrijen arbeid, de nijverheid van den werkman en de waarborg voor het publiek gelijkelijk zouden worden beschermd en verzekerd;

dat zij, overtuigd dat gewigtige algemeene belangen alle zorgen van het Ministerie eischten, zich aanvankelijk hebben onthouden van het bestuur met hunne speciale grieve lastig te vallen;

dat echter, vermits die grieve zich steeds zwaarder en zwaarder deed gevoelen, eindelijk op 15 Maart 1849 iemand namens hen zich heeft gewend persoonlijk aan Zijne Excellentie den Minister van Finantien, eerbiedigljk spoedige opheffing van het erkende bezwaar inroepende, met overgifte van eene korte nota, waarvan de adressanten de vrijheid nemen kopij hiernevens te voegen; waarop zij alstoen het genoegen hadden, eenige hoezeer algemeene en onbepaalde, toch gunstige toezegging te erlangen;

dat zij, alwederom wachtende, maar altoos te leur gesteld, tot de bittere overtuiging zijn gekomen, dat van het tegenwoordig bestuur, voor het belang van de inlandsche fabricatie van gouden voorwerpen (wat toch ook een niet verwerpelijk deel van het algemeen belang uitmaakt) geene dadelijke behartiging en voorziening kan verwacht worden;

dat zij reden hebben te vreezen dat deze aangelegenheid, die speciale voorziening dringend eischt, zal slepende blijven en immer uitgesteld, vermits zij, als verwant met het stelsel der belastingen, wellicht bestemd is te blijven, slecht geregeld zoo als zij thans is, in afwachting van eene besprokene generale herziening van het belastingstelsel, waarvan toch de daarstelling nog zeer onzeker, en in elk geval nog gewis niet kort aanstaande is: getuige het aanhangige voorstel van gedeeltelijke wijziging van het systeem der belastingen;

dat zij adressanten, wanhopende ten deze aan de goede zorgen der Regering, alleen voor steun en hoop overhouden de belangstelling der Vertegenwoordiging in het gedrukte lot van eene nijvere klasse des volks;

dat zij, overtuigd van de bezwaren die bestaan voor de Vertegenwoordiging om in zake van wetgeving haar regt van initiatief in toepassing te brengen, tot heden zich hebben teruggehouden in een hopeloos verduren en zwijgen;

dat zij evenwel met levendige belangstelling van tijd tot tijd, waarnemende de klagten en protestatien uit uw midden opgegaan tegen de achterlijkheid en nalatigheid der Regering, en ziende met erkentelijken eerbied den ijver en de zorg door deze Kamer aan de gemeene zaak gewijd, zich hebben gesterkt gevoeld in het vertrouwen, dat, ongeacht alle bezwaren, deze Kamer, bekend gemaakt met hunne grieve, zal pogen daaraan op eenigerhande wijze verligting toe te brengen;

Redenen waarom de adressanten zich wenden aan deze Tweede Kamer der Staten-Generaal, met eerbiedig verzoek dat het haar behage, zich het door de landswetten bezwaard belang van den inlandschen fabrikant in gouden voorwerpen aan te trekken, en, ten einde de wettelijke begunstiging des vreemdelings boven den inlandschen werkman moge worden opgeheven, gebruik te maken

van haar regt van initiatief, of wel te nemen al zoodanige andere maatregelen als de Kamer in hare hooge wijsheid zal bevinden oirbaar te wezen.

Uwe Commissie, overwegende dat het onderwerp van dit request tot de bevoegdheid van deze Kamer behoort, en aanleiding zou kunnen geven tot het aanbieden van een wets-voorstel door een der leden, heeft de eer tot nederlegging van dit adres ter griffie te concluderen."

XVII. » *Van Hasselt* en *'t Hoen*, te Amsterdam; *L. J. Enthoven en Cie*, te 's Hage, *B. W. Krepel en Zoon*, te Voorst, en *H. de Heus en Zoon*, te Utrecht, allen eigenaren van koperpletterijen en smelterijen binnen dit Rijk, hebben zich in den aanvang dezes jaars gewend tot den Raad van Ministers bij een adres, met klagte, dat bij de aanbesteding van bewerkt koper ten behoeve van 's Rijks Marine voor den 24sten Januarij 1849, de vroeger aan het inlandsch fabricaat toegekende voorkeur (uiterlijk tot 6 per cent boven den minst ingeschreven prijs) *niet* was in acht genomen, daarbij verder de gronden uiteenzettende, waarom deze afwijking van tot dusverre bestaande bepalingen juist voor het artikel *koper* eene hoogst drukkende en onregtvaardige *uitzondering* daarstelt.

Adressanten zijn in dato 19 Februarij 1849 door den heer Minister van Marine geïnformeerd, dat, na rijpe overweging van het onderwerp in den Raad van Ministers, geen termen gevonden zijn om aan hun adres te voldoen; weshalve zij, bij het gewigt der zaak, in het belang hunner nijverheid, vermeenen zich te moeten keeren tot deze Vergadering, in de verwachting dat een openbaar en contradictoir onderzoek moge leiden tot het resultaat, dat, of de beschermende maatregel voor het koper worde hersteld, of althans door de Regering ook zoodanige bescherming aan alle andere artikelen gelijkelijk worde onttrokken.

Zij betoogen met veel uitvoerigheid, dat bij de leverantien voor het Rijk van *graauw* doek, *lood*, spijkers, vijlen, patroonpapier, soortgelijk voorregt wordt verzekerd;

dat zulks aan ingezetenen toegekend geen *privilegie* daarstelt, vermits dan vooreerst de opheffing van het privilegie voor allen gelijkelijk moest plaats hebben, en ten *andere* hier van geen privilegie voor *ingezetenen* sprake kan zijn, omdat integendeel dan, wanneer buitenlanders, vrij van alle lasten, die op de natie drukken, en zelfs aan geen patent kunnende worden onderworpen, op gelijken voet met ingezetenen behandeld wierden, zulks veeleer een ongehoord privilegie ten behoeve van vreemdelingen zoude uitmaken;

dat dan alleen zoodanige gelijkstelling zou kunnen worden gewettigd, wanneer Nederlanders buiten's lands op gelijken voet met inboorlingen als aannemers worden toegelaten;

dat zoodanige reciprociteit evenwel, verre van te worden gehuldigd, integendeel nergens wordt aangetroffen, daar allerwege in Engeland, Frankrijk, Pruissen en België aan de inlandsche fabricaten bij rijks-leverantien aanzienlijke voordeelen en preferentien zijn gewaarborgd;

dat verder de bedenking, als of, behalve de bij het tarief van in-, uit- en doorvoer, wettelijk verstrekte bescherming der inlandsche nijverheid deze op geene verdere begunstiging of voorkeur aanspraak behoorde te maken, slechts dan van een gewigt ware, indien het ware uitgemaakt, dat gezegd tarief den in dezen bedoelden *juisten* maatstaf van bescherming bevatte; maar dat ook dan toch in allen gevalle, zal het beginsel in de toepassing regtvaardig zijn, hetzelve als *algemeene* maatregel voor alle artikelen zonder onderscheid zoude behooren te gelden;

dat echter onder anderen bijv. de inlandsche *lakenfabrieken* eene dubbele bescherming ondervinden, namelijk bij het tarief, bestaande in bovenmatige inkomende regten en regten van doorvoer op vreemde lakens, en daarenboven de bescherming, welke aan deze fabrieken krachtens Koninklijk besluit nog voortdurend wordt verleend; terwijl er volstrekt geene reden is, waarom een andere tak van binnenlandsche nijverheid minder juist dan het lakenfabricaat zoude worden begunstigd, en waarom dan daarenboven nu ten aanzien van de aanbesteding van het koper eene stuitende ongelijkheid bij zoovele andere artikelen, waaromtrent mildere bepalingen blijven bestaan, wordt ingevoerd;

dat de adressanten, zoo als zij eerbiedig vermeenen, in plaats van achteruitgang te ondervinden, zooveel te eer op eenig blijk van bescherming en belangstelling mogen aanspraak maken, daar, gelijk zij dit ook reeds aan den Raad van Ministers hebben kenbaar gemaakt, de ondervinding door genomen proeven verkregen, de meerdere voortreffelijkheid van het binnen 's lands vervaardigde koper, boven het door vreemdelingen geleverde heeft bewezen;

dat overigens, bij den stilstand waardoor de fabrieken en inrigtingen der adressanten reeds gedrukt worden, het grievend ware, zoowel voor hen zelven als voor de talrijke arbeidslieden, die het levensonderhoud bij die inrigtingen vinden en werkeloos zijn, om uit den vreemde te moeten zien aanvoeren en door 's lands Regering zelve aanwenden, hetgeen met eene geringe bescherming van diezelfde Regering binnen het land zoude kunnen worden vervaardigd, tot de welvaart der nationale inrigtingen bijdragen, den werklieden brood verschaffen, en in de schatkist kunnen doen terugvloeijen de voordeelen welke arbeid en nijverheid allerwege verspreiden;

dat, indien zoo gewigtige motiven als de adressanten aan den Raad van Ministers hebben aangevoerd, niet afdoende waren tegen een eenmaal opgevat begrip, reeds enkel uit het oogpunt van algemeen belang het verleenen der bescherming of liever der gelijkstelling, welke de adressanten gevraagd hebben, had behooren te worden ingewilligd;

dat immers, welke bezwaren er ook konden overblijven, in deze oogenblikken vooral verlevendiging van den arbeid op den voorgrond moest staan, vermeerdering der hulpbronnen van welvaart, bevordering van werk en nijverheid kunnende strekken tot wering van pauperisme, tot voorkoming van rampen, welke stremming of gebrek aan arbeid te weeg brengen, en welke in de Staten van Europa schokken en beroeringen hebben veroorzaakt, waarvoor ons Nederland bij voortduring bewaard blijven moge!

dat, indien de Regering uit aanmerking van zulke overwegingen het niet oirbaar acht om van stonde af aan als algemeene regel en beginsel aan te nemen en te bepalen, dat alle voorkeur ten behoeve van inlandsche nijverheid bij de voorziening in de benoodigdheden van het Rijk moet ophouden en worden ontzegd, er dan ook geene termen zijn, om ten aanzien van het binnenlandsch vervaardigd koper eene zoo onbillijke, als om de aangevoerde redenen grievende uitzondering te laten bestaan.

Redenen waarom de adressanten zich met eerbied wenden tot uwe Vergadering, met verzoek dat het uwe Vergadering moge behagen, de Regering uit te noodigen, om òf met handhaving van den aangenomen regel de uitzondering op te heffen en derhalve alsnog eene gunstige beschikking te nemen ten aanzien van het aan den Raad van Ministers door adressanten ingediend adres, de dato 21 Januarij 1849, òf eenen anderen regel te huldigen en als beginsel vast te stellen, dat, zonder onderscheid van artikelen, bij de voorziening in 's Rijks benoodigdheden alle bescherming van inlandsche nijverheid voortaan wordt opgeheven.

Aangezien de beschouwingen dezer verzoekers van invloed kunnen zijn bij de eventuele behandeling van een wets-voorstel omtrent de inlandsche nijverheid, adviseert uwe Commissie dit adres ter inzage der leden op de griffie neder te leggen."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN ZATURDAG 11 AUGUSTUS.

De vergadering wordt des namiddags ten twee ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 39 leden tegenwoordig, te weten de heeren:

Wijnaendts, Wintgens, van Eck, de Lom de Berg, Leclercq, Heemskerk, Godefroi, Borret, Smit, van der Linden, Reinders, van Randwijck, van Doorn, Anemaet, van Heloma, Slicher van Domburg, van Voorst, Groen van Prinsterer, van Nispen van Sevenaer, de Monchy, Poortman, de Moraaz, Lambrechts, van der Heijde, Meeussen, Wichers, Nedermeijer van Rosenthal, van Hall, van Naamen, van Zuijlen van Nyevelt, Thorbecke, Westerhoff, van Hasselt, Duijmaer van Twist, van Walchren, Boxman, Schooneveld, van Rijckevorsel en de Voorzitter.

Zijne Excellentie de Minister van Financien woont de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene Koninklijke boodschap, ten geleide van een wets-ontwerp, betrekkelijk de wijze van verdere uitbetaling van pensioenen aan mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven, met daarbij behoorende memorie van toelichting.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Julij en Augustus.

Nog zijn ingekomen twee missives van de Eerste Kamer, waar-

bij zij berigt dat zij zich vereenigd heeft met de haar door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen betrekkelijk de heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant, en tot invoering van de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen en wordt voorlezing gedaan van eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Finantien, waarbij hij berigt dat de Regering van Koningswege gemagtigd is het wets-ontwerp, houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 enz. voorloopig aan de beraadslagingen der Kamer te onttrekken, onder voorbehoud om later op de zaak terug te komen, wanneer de bedenkingen, welke bij de Kamer zijn gerezen nopens de ontijdigheid der behandeling daarvan, uit den weg geruimd zullen zijn. — Naar aanleiding van deze missive, welke voor kennisgeving wordt aangenomen, wordt besloten het besluit waarbij de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot dekking van het tekort over 1848 enz., welke op aanstaanden Maandag den 13den dezer aan de orde waren gesteld, voor vervallen te verklaren.

Aan de Commissie voor de verzoekschriften worden verzonden de navolgende ingekomen adressen:

een adres van J. Gaasma jr. en andere landbouwers en veehouders in Friesland, houdende bezwaren tegen de voorgedragene wet wegens eene provinciale belasting in Friesland;

een adres van J. K. Koopmans en andere landbouwers en veehouders in Friesland;

een adres van A. M. Klijnsma te Echten (Friesland), betrekkelijk ten voordeele der turfverkoopers te nemen maatregelen bij eene afschaffing van den accijns op den turf;

een adres van H. H. Sinnige jr., en andere verveeners in de provincie tot aanprijzing der afschaffing van den turf-accijns;

een adres van D. Lammers, te 's Gravenhage, tegen de voorgedragene belastingwet en tot wijziging van het belastingstelsel.

De ***Voorzitter*** berigt dat door de afdeelingen tot hare rapporteurs omtrent de wets-ontwerpen tot inwisseling van zilveren specien en tot ontneming der hoedanigheid van standpenning aan gouden specien zijn benoemd de heeren: Nedermeijer van Rosenthal, van Hall, van Naamen, van Zuijlen van Nyevelt en van Eck.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850, brengt haar algemeen verslag over dat wets ontwerp uit.

Wordt besloten dit stuk te doen drukken en ronddeelen, terwijl de dag der beraadslagingen daarover bepaald worden op Dingsdag den 4den September aanstaande, des morgens ten 11 ure.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

BIJEENKOMST VAN MAANDAG 3 SEPTEMBER.

Ten half drie ure, zijnde een half uur na den voor de vergadering vastgestelden tijd, wordt, daar het vereischte getal leden niet tegenwoordig is, de bijeenkomst geopend door den voorzitter, mr. *J. K. baron van Goltstein*, die, overeenkomstig artikel 18 van het Reglement van Orde, de namen der afwezende leden doet oplezen.

De namen dier leden zijn de volgende:

Luijben, Hengst, Bots, van der Heijde, L. D. Storm, Jespers, Meeussen, van Zuijlen van Nyevelt, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, Boxman, Lotsy, Schooneveld, van Rijckevorsel, Anemaet, Godefroi, van Naamen, Scheltinga Winterberg, van Hasselt, Slicher van Domburg, Fokker, Albarda, Ter Bruggen Hugenholtz, van Heloma, Sloet tot Oldhuis, Wichers, Reinders, Zijlker, van Heiden Reinestein, Borret, Leclercq, de Lom de Berg, Lambrechts en de Villers de Pité.

De ***Voorzitter*** geeft daarna kennis van de bij de Kamer ingekomen stukken.

Die stukken zijn de navolgende:

eene missive van den heer Albarda, die daarbij kennis geeft, dat hij wegens den zorgwekkenden toestand zijner dochter verhinderd is geworden aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen;

eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp tot het heffen van eene provinciale belasting in Overijssel, met daarbij behoorende memorie van toelichting;

eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp houdende nadere bepalingen omtrent het opgeheven bijzonder fonds voor proceskosten, met daarbij behoorende memorie van toelichting;

eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp tot regeling van het lager onderwijs, met daarbij behoorende memorie van toelichting;

eene Koninklijke boodschap ten geleide van een ontwerp van gemeente-wet, met daarbij behoorende memorie van toelichting;

afschrift van een Koninklijk besluit betrekkelijk de opdragt der tijdelijke waarneming van het ministerie van Justitie aan den heer Lightenvelt, Minister van Buitenlandsche Zaken;

vier missives van de Eerste Kamer, die daarbij te kennen geeft, dat zij zich vereenigd heeft met de navolgende, haar door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen:

1°. dat tot overbrenging van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch;

2°. dat tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden;

3°. dat tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting;

4o. dat tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen;

eene missive van de Eerste Kamer, waarbij zij te kennen geeft dat zij den Koning eerbiedig verzocht heeft het wets-ontwerp betrekkelijk de voorziening omtrent de kroondomeinen, haar door de Tweede Kamer toegezonden, in nadere overweging te nemen;

de volgende verzoekschriften:

een adres van V. R. J. J. van Swinderen en andere advocaten bij het geregtshof en de arrondissements-regtbank te Groningen, houdende bezwaren tegen de voorgedragene patentpligtigheid der advocaten bij de jongste belastingwet;

een adres van J. Troost en andere veeneigenaren te Hoogeveen, betrekkelijk de afschaffing van den accijns op den turf;

een adres van D. D. Valkema en andere landbouwers en veehouders in de grietenij Rauwerderhem, tegen de voorgedragene wet omtrent de heffing van provinciale belastingen in Friesland;

een adres van K. P. Koopmans en andere veehouders in de grietenij Wijmbritseradeel, van gelijke strekking;

een adres van M. H. Soethout en andere veehouders in Wijmbritseradeel, van gelijke strekking;

een adres van F. A. Douma en G. Mantingh in Wijmbritseradeel, van gelijke strekking;

een adres van J. L. Olivier en andere landbouwers en veehouders in Friesland, als voren;

een adres van T. Meinesz en andere ingezetenen der grietenij Gaasterland, tot het nemen van het initiatief door de Tweede Kamer van zoodanige wets-voorstellen, als kunnen strekken tot heil van Nederland;

een gelijkluidend adres van mr. H. J. de Carpentier en andere ingezetenen der grietenijen Hemelumer Oldephaert en Noordwolde;

een adres van de Gedeputeerde Staten van Friesland, strekkende ten geleide van een adres der Staten dier provincie aan den Koning, betrekkelijk de verhooging der bezoldiging van hunnen griffier;

zeven en dertig gelijkluidende adressen, houdende de verklaring, dat de onderteekenaren niet gehecht zijn aan de verouderde benamingen en vormen van het grietmanschap, maar de afschaffing daarvan wenschen, als van:

J. van der Veen, advocaat te Leeuwarden c. s.;
J. Heuveldop, fabrikant te Leeuwarden c. s.;
J. G. F. Heuveldop, industrieel, te Leeuwarden c. s.;
G. J. Sijtsma, landgebruiker te Hardegarijp c. s.;
T. C. Oostenbrug, landeigenaar te Roodkerk c. s.;
T. S. van der Woude, pot-schipper te Oudkerk c. s.;
H. Bakker, bakker te Oosterlittens c. s.;
S. T. Fopma, landbouwer te Oosterlittens c. s.;
F. J. Witteveen, landbouwer te Surhuisterveen c. s.;
S. J. Velsing, koopman te Dragten c. s.;
J. G. van Blom, lid van den grietenijraad te Dragten c. s.;
F. J. Rading, wagenmaker te Oudega c. s.;
F. van Hijlckema, gepensionneerd kapitein te Makkinga c. s.;
D. Stallinga, ontvanger te Nes c. s.;
W. A. Halbesma, landbouwer te Akkerwoude c. s.;
G. W. Wassenaar, assessor te St. Jacobi-parochie c. s.;
J. van der Leij, genees-, heel- en vroedmeester te Vrouwenparochie c. s.;
T. G. Wassenaar, grietenij-ontvanger te St. Anna-parochie c. s.;
E. P. Brunger, notaris te Vrouwen-parochie c. s.;
R. Schuiling, predikant te Oude Bildtzijl c. s.;

L. D. Wiersma, rentenier te Blija c. s.;
G. Plath, koopman te Joure c. s.;
S. Geerts, koopman te Joure c. s.;
P. K. Bakker, landbouwer te Engwierum c. s.;
D. M. Mellema, landbouwer te Oostrum c. s.;
W. F. Miedema, landbouwer te Wetzens c. s.;
R. van der Woude, landbouwer te Rinsumageest c. s.;
J. D. Halbesma, landbouwer te Murenerwoude c. s.;
W. Meindersma, landeigenaar te Morra c. s.;
D. K. Broersma, landeigenaar te Kollum c. s.;
A. D. Halbesma, landbouwer te Akkerwoude c. s.;
J. L. Wiersma, landbouwer te Burum c. s.;
R. van der Leij, landbouwer te Hallum c. s.;
D. P. Terpstra, landbouwer te Marrum c. s.;
S. G. Baarda, landbouwer te Ferwerd c. s.;
A. Jorritsma, koopman te Dokkum c. s.;
dr. J. H. Warren, rector der Latijnsche school te Dokkum c. s.;

drie adressen van gelijke strekking, als van:
T. Sijberga, assessor te Nijkerk c. s.;
H. B. Klaasesz en andere ingezetenen van Westdongeradeel;
D. K. Zijlstra en andere ingezetenen van Westdongeradeel;

een adres van J. L. van der Vliet, uitgever van het *Zondagsblad*, te 's Gravenhage, om afschaffing van het zegelregt der dagbladen;

eindelijk, een namens de redactie van den *Spectator* ingezonden exemplaar van haren brief aan de Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut betrekkelijk de instandhouding van monumenten.

Daarop wordt deze bijeenkomst, alleen strekkende om van de ingekomen stukken kennis te nemen, door den Voorzitter tot nadere bijeenroeping uitgesteld.

ZITTING VAN DINGSDAG 4 SEPTEMBER.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 41 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst enz., en voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige bijeenkomst worden gelezen en goedgekeurd.

De Vergadering gaat over tot het nemen van een besluit omtrent de stukken waarvan in de bijeenkomst van gisteren is kennis gegeven. Achtereenvolgens wordt besloten:

de missive van den heer Albarda voor kennisgeving aan te nemen:

de vier ontwerpen van wet, te weten: 1°. dat, tot het heffen eener provinciale belasting in Overijssel; 2°. dat, houdende nadere bepalingen omtrent het opgeheven bijzonder fonds van proceskosten; 3°. dat tot regeling van het lager onderwijs en 4°. dat der gemeente-wet, met de daarbij behoorende memorien van toelichting, te doen drukken en ronddeelen en te verzenden naar de afdeelingen van Julij en Augustus;

het afschrift van het Koninklijk besluit betrekkelijk de tijdelijke waarneming van het ministerie van Justitie door den heer mr. L. A. Lightenvelt, Minister van Buitenlandsche Zaken, voor kennisgeving aan te nemen;

de vier missives van de Eerste Kamer betrekkelijk hare aanneming van vier haar door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerpen, en eene missive van dezelfde Kamer, betrekkelijk haar verzoek aan den Koning om het haar door de Tweede Kamer toegezonden wets-ontwerp houdende voorziening omtrent de kroondomeinen, in nadere overweging te nemen, voor kennisgeving aan te nemen;

de een en vijftig in de vorige bijeenkomst medegedeelde adressen te verzenden naar de Commissie voor de verzoekschriften;

het aan de Kamer, door de redactie van den *Spectator* aangeboden boekwerk, in de boekerij der Kamer te plaatsen.

Is ingekomen eene missive van den heer Lambrechts, berigt gevende dat hij ten gevolge van ongesteldheid zijner echtgenoot, verhinderd wordt aan de werkzaamheden der Kamer deel te nemen.
Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Nog is ingekomen eene missive van Zijne Excellentie den Minister van Financien, ten geleide van de Algemeene rekening wegens de ontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1845. — Wordt besloten die stukken te doen drukken en ronddeelen, en te verzenden naar eene commissie van vijf leden, om deswege verslag uit te brengen. Door den Voorzitter worden tot leden dier commissie benoemd de heeren: Verweij Mejan, van Zuijlen van Nyevelt, Heemskerk, Bachiene en van Doorn.

Nog is ingekomen en wordt naar de Commissie voor de verzoekschriften verzonden een adres van de afdeeling Dordrecht der maatschappij van landbouw, betrekkelijk den afkoop van tienden.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst. — Wordt besloten dat stuk te doen drukken en ronddeelen, en de beraadslagingen over het genoemde wets-ontwerp te doen plaats hebben op Vrijdag den 7den dezer, des morgens ten elf ure.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt het navolgend verslag uit:

I. „ In handen uwer Commissie zijn gesteld *zeven* verzoekschriften, allen van veehouders in Friesland, meerendeels van gelijken inhoud en alle van gelijke strekking, te weten: afkeuring van het aangeboden wets-ontwerp omtrent de heffing van provinciale belastingen in Friesland, dat zij onwettig, onregtvaardig en nutteloos noemen, en eerbiedig verzoek daaraan uwe goedkeurende stem niet te verleenen.

De gronden in deze adressen aangevoerd, worden aldus zaamgevat in twee derzelve:

„ „ Adressanten meenen dat deze belasting op ten eenen male verkeerde grondslagen is gevestigd, en dat zij, in verband tot het doel, waarmede ze wordt geheven, in strijd is met de bescherming door den wetgever aan den eigendom verschuldigd, en de beginselen eener onteigening ten algemeenen nutte den bodem inslaat. Immers de bedoelde belasting zal worden geheven van de eigenaars van gronden en runderen, dus van de veehouders, om daaruit aan die veehouders te vergoeden de schaden, welke zij zullen lijden door het afmaken hunner runderen. Die belasting zou dus niets anders zijn dan eene gedwongene onderlinge verzekering van hen, die bij het behoud van den Frieschen veestapel een onmiddellijk belang hebben.

Adressanten hebben daarom gemeend hunne bezwaren tegen die belasting te moeten blootleggen, hetgeen zij de eer hebben bij deze in de navolgende bewoordingen te doen:

De wetten van den Staat waarborgen den burger de vrije beschikking over zijn eigendom, het regt om van het hem toebehoorende zoodanig gebruik te maken als hij verkiest, zelfs om het, zoo hij het mogt willen, te vernietigen of weg te werpen. Op dit onbeperkte regt des eigenaars duldt de wet geene uitzondering, dan dat hij geen gebruik make van zijne goederen in strijd met de wetten of openbare verordeningen, en behoudens het regt van den Staat tot onteigening ten algemeenen nutte; en nergens is dat regt des eigenaars aan eenige andere bepaling, aan eenig ander toezigt onderworpen; nergens is het aan de wetgevende magt of het bestuur des Staats, veelmin der provincie, toegestaan, den eigenaar te dwingen tot het nemen van maatregelen tot het behoud van het zijne; nergens is aan een bestuur de magt toegekend, om de eigenaren te dwingen tot het aangaan van contracten van verzekering en dergelijke; en hieruit volgt dus, dat het voorstel van de Provinciale Staten van Friesland, hetwelk niets anders dan zoodanige gedwongene verzekering bevat, is in strijd met de wet, en te boven gaat de magt aan Provinciale Staten toegekend.

Die gedwongene onderlinge verzekering, verborgen onder den vorm eener belasting, heeft het nuttig doel om, in het algemeen belang, de verspreiding der longziekte onder het vee te keer te gaan; zij wil dit door de afmaking van de door de ziekte aangetaste of besmette runderen. Dit is dus eene onteigening in het algemeen provinciaal belang, dus ten algemeenen nutte, en uit dit oogpunt nu is de voorgestelde belasting onregtvaardig; immers zij zal strekken ter vergoeding der schaden door die onteigening te veroorzaken. En vraagt men nu door wien die schadevergoeding moet worden gedaan, dan is er zeker geen ander antwoord mogelijk dan: door hen in wiens belang de onteigening geschiedt, dus door het algemeen, dat is in casu door de provincie, en zeker niet door hen die onteigend worden, dat is door de veehouders. Echter stellen de Provinciale Staten van Friesland voor, die schadevergoedingen voor verre het grootste gedeelte te bestrijden uit de opbrengst eener belasting op de runderen, en voor het andere deel, uit de opbrengst eener belasting op de ongebouwde eigendommen. Die belastingen zullen dus worden opgebragt door de eigenaren der runderen en der landen waarop deze worden

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

gevoed; die schadevergoedingen zouden dus worden betaald door hen die onteigend worden, en niet door het algemeen in wiens belang de onteigening geschiedt. De onregtvaardigheid van het voorstel ligt, meenen de ondergeteekenden, in deze waarheid onmiskenbaar opgesloten.

Is dus het voorstel, naar het oordeel van adressanten, onwettig en onregtvaardig, het is er echter verre af dat zij zouden wraken, de afmaking of dooding van besmet of van longziekte verdacht vee, tegen behoorlijke schadevergoeding aan den eigenaar, ter stuiting dier vreesselijke plaag; en zij kunnen niet genoeg in het belang van het algemeen op de uitvoering van dien maatregel aandringen. En keuren zij dus het voorstel van de Provinciale Staten van Friesland af, dan is het alleen om de daarin vervatte aanwijzing van de bron waaruit de te verleenen schadevergoeding zoude worden geput. In plaats daarvan meenen de ondergeteekenden, dat alleen regtvaardig zijn kan eene belasting tot het bedoelde einde, welke op alle ingezetenen der provincie evenredig drukt; en daartoe schijnt onder de bestaande omstandigheden niets geschikter, dan het heffen van genoegzame opcenten op het bedrag van alle thans bestaande belastingen zonder onderscheid.""

Bovendien wordt door sommige adressanten beweerd, dat er op dit oogenblik in Friesland geene noemenswaardige ziekte meer heerscht; en dat de onderlinge vereenigingen, geruggesteund door de aanspraak, die zij op het groote veefonds kunnen maken, veel beter in staat zijn zich zelven te redden, dan zulks een centraal fonds, door belasting daargesteld, immer zal kunnen doen. — Enkele requestranten betwijfelen voorts de doelmatigheid van het afmaken, van oordeel zijnde, dat eene strenge afzondering tot hetzelfde resultaat kan leiden. Moge al de afmaking bij het *eerste* uitbreken der ziekte het eenige en zekere middel ter wering zijn, thans, nu luidens de memorie der Provinciale Staten, » » de toestand dermate verergerd is, dat de veestapel met vernieling bedreigd wordt,"" zal dit onuitvoerlijk zijn en geen doel treffen. Het fonds uit de voorgestelde belastingen zaamgebragt, zal ontoereikend worden bevonden om de bedoelde schadeloosstellingen uit te keeren: » » de geschiedenis van het rijks-fonds"" zeggen zij » heeft geleerd wat de Friesche veehouder op den duur van die schadevergoeding te wachten hebbe.""

Uwe Commissie heeft de eer te adviseren om deze verzoekschriften, alle betrekkelijk het te behandelen wets-ontwerp, ter inzage der leden te deponeren ter griffie."

De Vergadering vereenigt zich met de bij het rapport genomen conclusie.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het wets-ontwerp *tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over* 1849 *en* 850, en wel over het ontwerp in zijn geheel.

De heer ***Bachiene*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

Ofschoon allezins geneigd om in de bekrachtiging eener provinciale belasting toe te stemmen, welker opbrengst moet strekken tot vergoeding voor het verlies van rundvee, door de vreesselijke ongziekte aangetast en tot wering van de verdere verspreiding afgemaakt; ofschoon van die toestemming niet teruggehouden door het in zeker opzigt socialistisch denkbeeld van schadeverzekering tegens alle veehouders door het staatsgezag daargesteld, dat in den maatregel is te ontdekken; ofschoon zelfs gelooyende, dat het wenschelijk *had kunnen zijn*, den maatregel algemeen over het geheele Rijk te doen werken, *aleer* andere provincien, bijv. de provincie waaruit ik de eer heb te zijn afgevaardigd, eenen dergelijken maatregel (dank hebbe de commissie van landbouw, daarin door het gewestelijk bestuur geholpen) reeds voorlang voor zich zelve met het beste gevolg hadden genomen, zoo ben ik toch huiverig om mijne stem ten voordeele van het onderhavig wets-ontwerp uit te brengen, en dat bezwaar is daarin gelegen, dat het ontwerp, zoo als het daar ligt, mij voorkomt in strijd te zijn met den geest en de letter van de laatste zinsnede van art. 129 der Grondwet.

Ik stel op den voorgrond, dat ik behoor tot die meerderheid in deze Kamer, welke nog onlangs heeft beslist, dat wij niet hebben te beoordeelen *de behoeften* der provinciale huishouding, en dat wij alleen hebben te onderzoeken: 1°. of de voorgedragen provinciale belastingen in het algemeen werkelijk strekken, waartoe zij volgens de Grondwet moeten strekken, namelijk tot dekking van de enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven, gebragt op de door den Koning goedgekeurde begrooting, en 2°. of die bestingen niet strijden *a.* met de bepalingen der Grondwet, zoo als bijv. art. 131, *b.* met de bestaande wetten, en *c.* met het algemeen belang.

Ik wensch niet verder te gaan, dan dezen meer beperkten kring. Doch al wat binnen dien kring valt, meen ik ook, dat volledig door den wetgever moet gekend en beoordeeld worden. Ik treed alzoo niet in het onderzoek der uitgaven, maar dat nopens de belastingen, waarvan men ons de bekrachtiging vraagt, behoort mijns inziens volledig te zijn. Niets wat tot het wezen dier belastingen behoort, mag aan de bekrachtiging der wet onttrokken worden. Zonder die bekrachtiging zou de heffing onwettig zijn. Toets ik het ontwerp aan deze beginselen, dan komt het mij voor, niet geheel daaraan te beantwoorden. Het ontwerp bepaalt de heffing van twee opcenten op de grondlasten der ongebouwde eigendommen en van een half ten honderd op de waarde van het rundvee, zonder meer. *De naam, de algemeene aard* en *de hoegrootheid der belasting* zijn alzoo uitgedrukt, doch al wat verder tot de wijze van quotisatie, heffing en invordering, tot de kosten van perceptie, de aansprakelijkheid van ingezetenen of vreemde aanvoerders, de wijze van vervolging en verhaal, de regtsgedingen, de verjaring enz. behoort, daarvan wordt niet gesproken; zulks wordt geheel vrijgelaten aan Provinciale Staten; dit ontwerp zou alleen den naam en het algemeen bedrag der belasting bekrachtigen, en intusschen wordt hier eene *geheel nieuwe* belasting ingevoerd, in ons belastingstelsel niet bekend. Het is juist, omdat het hier eene nieuwe belasting geldt, *door geene wet geregeld*, dat mijn bezwaar is ontstaan. *Het is voor het eerst dat zich dit geval voordoet*, en daarom vooral meen ik de aandacht der Vergadering op dit punt te moeten vestigen, daar de te nemen beslissing tevens als interpretatie van art. 129 der Grondwet zal gelden, of althans een antecedent daarstellen, waarop men zich later bij dergelijke gelegenheden zal kunnen beroepen.

Ten opzigte van de heffing van opcenten op rijks-belastingen bestaat geene onzekerheid. De weg is als van zelf aangewezen; die opcenten worden op de kohieren gebragt en te gelijk met Rijksbelasting geïnd: maar niet alzoo de heffing van ½ pct. op de waarde van het rundvee; die heffing is niet geregeld, noch eenigzins de weg aangewezen, waarop zulks *wettig* zal kunnen geschieden.

Intusschen, om eene belasting te beoordeelen, uit het oogpunt van grondwettigheid, van zamenhang met de wetten en van het algemeen belang, meen ik dat vooral ook *de wijze van heffing en het tijdvak van heffing* in aanmerking komen. De naam en de hoegrootheid eener belasting kunnen in voorschreven opzigten onberispelijk zijn, en toch kan het wezen, dat eene belasting zulks niet is, ten gevolge van de met de Grondwet, de wetten en het algemeen belang strijdige wijze van heffing en van de tot waarborg daarvan noodige maatregelen. Een voorbeeld zal zulks duidelijk maken. Men stelle eens dat tot dekking eener zuivere provinciale uitgaaf eene belasting van ½ ten 100 op alle inkomsten van de ingezetenen eener provincie ter bekrachtiging wordt voorgedragen, zonder meer. In beginsel zal zoodanige belasting, die velen zelfs als rijks-belasting wenschen, niet zijn af te keuren, vooral niet als strijdig met de wetten, met de algemeene rijks-belastingen of met het algemeen belang. Evenwel komt het ook hierbij juist op de wijze van heffing aan, om te weten, of zoodanige provinciale income-tax niet zou strijden met het algemeen belang. En waarom moet dit nu anders wezen met de heffing van ½ ten 100 op een gedeelte der bezittingen van Frieslands ingezetenen, op de kapitaalwaarde van het rundvee? Gesteld eens, dat men goedvond allerlei bepalingen vast te stellen, alleen om de opbrengst der belasting te waarborgen, die den in-, uit- en doorvoer belemmerden, strijdig met art. 131 der Grondwet; dat men den vreemden doorvoerder van rundvee dadelijk aan de belasting onderwierp; dat men allerlei fiscale maatregelen voor schatting en aanslag nam, in plaats van eigen aangifte toe te laten, zoo als men thans belooft; gesteld eens dat men begreep een geheel ander reglement dan het besluit der Staten van Friesland van 28 Maart 1849 volstrekt noodig te hebben, om de opbrengst van de provinciale kas te verzekeren en ontduikingen te beletten — zou dan zoodanige belasting mogen bekrachtigd worden? Ik zou zulks betwijfelen en geloof dat het aannemelijke eener belasting ook wel degelijk afhangt van de min bezwarende en weinig kostbare wijze, waarop dezelve zal worden geheven en geïnd. In Frankrijk is nog onlangs een income-tax van 1 pct. bestreden, vooral op grond van de kostbaarheid der heffing en contrôle. Niet alleen den naam *maar het geheele reglement van heffing* wil art. 129 der Grondwet bekrachtigd hebben bij de wet.

Dat art. 129 veronderstelt reeds iets, dat de vroegere Grondwet niet schijnt verondersteld te hebben, doch het gebruik, door de wet van 12 Julij 1821 bekrachtigd, schijnt te hebben ingevoerd, namelijk dat Provinciale Staten over eene begrooting van eigen inkomsten kunnen beschikken buiten de posten voor het provinciaal bestuur op de staatsbegrooting uitgetrokken. De groote *G. K. van Hogendorp* toch schreef in zijne Bijdragen, deel I, bladz. 218, *dat de Provinciale Staten noch finantien, noch gewapende magt hebben*, en juist daardoor, bij genoegzame zelfstandigheid, toch niet gevaarlijk konden worden voor het algemeen bestuur. De Grondwet van 1848 heeft het stelsel van tweederlei provinciale begrootingen bekrachtigd, doch althans bepaald, dat de Provinciale Staten niet het enorme regt hebben, om belas-

tingen uit te schrijven. Zij kunnen die *voordragen*, doch de wetgever moet ze bekrachtigen, *en kan zelfs de voordragt wijzigen* (zie *Voorduin*, bladz. 320, no. 16). Ik zie niet in, waarom men die bekrachtiging zou beperken tot den blooten naam en het bedrag der belasting, en waarom men de wijze en den tijd van heffing daaraan zou onttrekken. De Grondwet schijnt te regt eene *volledige* bekrachtiging voor te schrijven en laat hier geene onderscheidingen toe, ten gevolge waarvan eene belasting zou worden gevorderd, deels krachtens de wet, deels overeenkomstig een provinciaal reglement, *niet door de wet bekrachtigd*.

Het verlangen van die leden, welke het besluit der Staten van 28 Maart 1849 hebben willen inzien, bevestigt mijne stelling. Waartoe die inzage, dan om de belasting in hare werking en toepassing te beoordeelen? Doch wat baat daartoe *de inzage* van een besluit, dat bij de eerste gelegenheid door de Staten kan worden gewijzigd, ingetrokken en vervangen zonder verdere bemoeijenis van de wetgevende magt?

Ik voorzie ook nu twee bedenkingen tegen het door mij verdedigde stelsel, die ik echter niet kan annemen. Men zal wellig beweren, dat de wijze van heffing *tot de uitvoering* der wet behoort, of wel dat deze behoort *aan de Staten*, onder goedkeuring van den verantwoordelijken Minister.

Dat de wijze van heffing niet tot de uitvoering eener belastingwet maar wel degelijk tot den aard en het wezen van zoodanige wet behoort, schijnt mij ontwijfelbaar: wat zou men wel zeggen van de bewering, dat het voldoende was eene jaarlijksche wet op de middelen vast te stellen, en daarbij eenige belastingen *op te noemen*, doch dat al wat thans verder bij afzonderlijke belastingwetten is geregeld, aan de uitvoerende magt was overgelaten? Intusschen zijn beide beweringen van hetzelfde gehalte, en wat het tweede argument betreft, ook dit schijnt niet afdoende. Vindt men in de verantwoordelijkheid des Ministers genoegzamen waarborg, om de wijze van heffing eener belasting, en al wat daarmede in verband staat, behalve den grondslag, aan een door den Koning goed te keuren besluit der Staten eener provincie over te laten, dan wordt inderdaad de bekrachtiging des wetgevers tot zeer weinig teruggebragt en minder beduidend. De Grondwet schijnt tot zoodanige onderscheiding geene aanleiding te geven: art. 129 beperkt de bekrachtiging niet tot den naam en de hoogrootheid, zelfs niet tot den grondslag der provinciale belasting, *maar vordert eene volledige bekrachtiging van al wat de belasting betreft*, zonder eenige nadere beperking.

Ik heb gemeend deze ontwikkeling te moeten geven aan het door mij in de afdeeling geuite en ook in het algemeen verslag opgenomen, doch daarin tevens bestreden gevoelen; en het zal mij aangenaam zijn indien ik dwaal, van die dwaling te worden teruggebragt, daar ik gaarne mijne stem *voor* dit wets-ontwerp zou uitbrengen, zoo als ik bereids bij den aanvang mijner rede heb te kennen gegeven. Mogt ik echter niet op zeer afdoende gronden worden overtuigd, dat dit wets-ontwerp aan de vereischten van art. 129 der Grondwet beantwoordt, dan zal ik mijns ondanks verpligt zijn tegen hetzelve te stemmen alleen uit hoofde van de geopperde praejudiciele quaestie.

Mijn bezwaar zoude voorts grootendeels worden weggenomen, wanneer art. 1 van het ontwerp bijv. aldus luidde:

» De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie Friesland verleend aan de navolgende belastingen, te heffen door de Staten van die provincie *overeenkomstig hun besluit van den 28sten Maart* 1849, als" enz.

Ik zal den verderen loop der beraadslagingen afwachten en dan wellig in voorschreven zin een amendement op art. 1 voorstellen.

De heer ***de Monchy:*** Het is mij toegeschenen dat wij het met de Regering over eene provinciale belasting nog niet geheel kunnen eens worden. Bij de behandeling van een ontwerp van wet tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant heb ik gemeend dat toen te veel in het ontwerp was opgenomen en ik verheugde mij dat de Minister dat toen heeft erkend en ook op dien grond in dit ontwerp heeft weggelaten hetgeen te veel was opgenomen in het ontwerp tot heffing van opcenten in Noordbrabant. Maar nu schrijf ik het toe aan het verlangen om den wensch dezer Kamer te volbrengen, dat we thans in dit ontwerp te weinig zien opgenomen. Ik zal de vrijheid nemen om een amendement voor te stellen *en* op den considerans *en* op artikel 1 van dit ontwerp, en wel daartoe strekkende, om in beide in te lasschen de woorden: » over » ieder van de jaren 1849 en 1850".

Voordat ik daartoe overga, heb ik gemeend bij de discussie over de algemeene strekking van dit ontwerp het woord te moeten vragen, omdat ik wil trachten de Regering te overtuigen van de dwaling in de memorie van beantwoording vervat. Daar lees is: » Het gemeen overleg met de Vertegenwoordiging gehouden over dergelijke wets-voordragten heeft de Regering tot de overtuiging gebragt, dat de wetgevende magt alleen moet oordeelen over de voorgestelde provinciale belasting op zich zelve en in verband met het algemeene belasting-stelsel en met de belangen des Rijks en der overige provincien; doch dat de beoordeeling van het einde waartoe, — de wijze waarop, — en het tijdvak, waarover die belasting zal worden geheven in die provincie, aan den Koning moet worden overgelaten." Het is mij voorgekomen dat hier niet behoorlijk twee zaken van elkander worden afgescheiden: ik bedoel namelijk het einde waartoe, van het middel dat te hulp moet komen. Wij erkennen ten volle — dit is bij de vorige beraadslaging ook gezegd, — wij erkennen ten volle dat het eerste niet is van de competentie van deze Kamer, dat dit volgens de uitdrukkelijke bepaling van art. 129 der Grondwet aan de Provinciale Staten is opgedragen, maar des te meer hebben wij belang bij de belasting die wordt uitgeschreven; wanneer hier alleen de rede was van maatregelen om de veeziekte te stuiten, ja, dan moet ik zeggen, daarmede hebben wij niets te maken en indien het dan ook alleen de wijze gold waarop de maatregel moet worden uitgevoerd, dan had de Minister volkomen gelijk: want hebben wij niet met de zaak zelve te maken, dan hebben wij ons ook niet in te laten met de wijze van uitvoering en met het tijdvak. Maar de aanmerking der Kamer sloeg ook niet *daarop:* die sloeg op de *belasting;* en die zaak is niet door de Regering uiteengehouden. Met de belasting heeft de Kamer wel degelijk te maken, en dit heeft de Regering ook erkend waar zij in hare memorie van beantwoording zegt dat die belasting ook op zich zelve moet worden beoordeeld. En wanneer nu de beoordeeling daarvan aan ons is overgelaten, dan kan ik de Regering niet toegeven dat wij ons niet te bemoeijen zouden hebben met de wijze waarop die belasting zal worden geheven. Ik erken dat die meestal gerust aan Provinciale Staten kan worden overgelaten, en in dezen wil ik haar gaarne aan dat ligchaam overlaten; maar de *tijd* is een volstrekt vereischte in eene belastingwet, en zoo de rede het al zelve niet medebragt, dan zoude het duidelijk genoeg blijken uit de 3de alinea van art. 129 der Grondwet: » Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven" (uitgaven die de Provinciale Staten hebben vastgesteld) » door de Staten aan den Koning voorgedragen, vereischen bekrachtiging door de wet". Wat dragen nu de Provinciale Staten voor? zij dragen uitdrukkelijk voor om te heffen over de jaren 1849 en 1850 eene belasting: 1°. van een half ten honderd van de waarde van al het rundvee; 2°. van twee buitengewone opcenten op de hoofdsom der belasting op de ongebouwde eigendommen. Ik geloof dat dit voor geen tegenspraak vatbaar is en ligt in de Grondwet, waar duidelijk staat: tot dekking van die uitgaven, en zoo als zij door de Staten aan den Koning zijn voorgedragen. Maar ik moet wijzen op de gevolgen die plaats zouden hebben wanneer wij daarvan afweken. Wij lezen in de Grondwet, dat zoo er eene belasting door Provinciale Staten is voorgedragen, die telkens door de Staten-Generaal moet worden goedgekeurd. En waartoe zouden wij nu medewerken, indien deze wet wierd aangenomen zoo als zij daar ligt? Wat zou kunnen geschieden? Na twee jaren zouden de Provinciale Staten van oordeel kunnen zijn, dat de opbrengst der belasting zeer goed tot een ander einde zoude kunnen worden aangewend; om iets te noemen; tot het aanleggen van een weg; zij zouden aan den Koning kunnen verzoeken om deze wet daarop van toepassing te maken; de goedkeuring zou kunnen volgen en zoo doende zoude aan de wetgevende magt, aan de Kamer onttrokken worden, wat de Grondwet heeft gewild dat aan hare bekrachtiging zou worden onderworpen. En hierin zou men vervallen wanneer men niet tracht te voorkomen hetgeen ook bij de behandeling van de Grondwet is voorgesteld, dat namelijk algemeene regelen zouden worden vastgesteld omtrent de onderwerpen die vatbaar zouden zijn om door Provinciale Staten te worden belast. De grondwetgever heeft dit niet gewild, maar uitdrukkelijk verlangd dat telkens wanneer de Provinciale Staten belastingen voordragen, de bekrachtiging van de wetgevende magt zoude worden gevorderd.

Maar, Mijne Heeren, ik moet in de tweede plaats zeggen dat, zoo als de wet nu ligt, zij volstrekt niet voldoet aan de behoefte en het verlangen van de Provinciale Staten van Friesland. Ik verzoek u daartoe weg te nemen het opschrift, dat de Minister niet goedkeurt, en dus te lezen zoo als hij verlangt: » Wet tot bekrachtiging van twee provinciale belastingen in Friesland", met weglating van de woorden: » over 1849 en 1850." Ik verzoek u een oogenblik ter zijde te stellen de gewisselde stukken en het besluit der Provinciale Staten, en eenvoudig te lezen de wet zoo als zij daar ligt: dan is het onmogelijk uit die wet op te maken dat de belasting meer dan *eenmaal* kan geheven worden. Nu verzoek ik u in te willen zien het besluit van Provinciale Staten, die willen heffen: 1°. een half ten honderd van de waarde van het rundvee, en dat wel twee maal, eens na de bekrachtiging dezer wet en eens in Februarij. Dit kan onmogelijk het gevolg zijn van deze wet. Zij staat toe eens te heffen, en niet twee maal, niet eens na de uitvaardiging en nog eens in Februarij een half percent, en dus geloof ik inderdaad dat deze wet zoo als zij daar ligt

onmogelijk aan het verlangen van de Provinciale Staten voldoen kan. Vervolgens staat in art. 2: » Deze wet is verbindende met den dag harer afkondiging." Maar nu bid ik u, hoe zullen de Provinciale Staten de belasting van twee buitengewone opcenten voor de ongebouwde eigendommen over het geheele jaar 1849 kunnen toepassen; zij zullen dit wel kunnen doen over de drie laatste maanden, maar niet over het *geheele* jaar. Indien zij dit konden doen, dan zouden zij de belasting ook kunnen heffen over 1848. Deze wet is verbindende met den dag harer afkondiging.

Ik geloof wijders dat de bepaling van art. 2 van het besluit der Provinciale Staten toch inderdaad ook in de wet had moeten worden opgenomen, dat jong vee tot zekeren leeftijd is vrijgesteld. » Kalveren geene drie maanden oud zijnde, zijn niet medegerekend." Ik zeg het is eene geringe bepaling, maar de Provinciale Staten hebben toch geen magt om de wet uit te leggen en zoo als zij het verlangen, moet het in de wet worden opgenomen; zij kunnen noch meer omvattende noch meer beperkende uitlegging aan de wet geven. Dit zeg ik nog alleen om aan te toonen dat men uitgaven en middelen tot dekking moet onderscheiden en dat deze laatste, wanneer ze door belasting moeten gevonden worden, geheel bij de wetgevende magt moeten worden vastgesteld.

De heer ***Verweij Mejan:*** In de redevoeringen, die door de beide vorige sprekers gehouden zijn, kwam iets voor, dat mijne aandacht getrokken heeft. Het is namelijk de vraag, of het ontwerp, dat aan onze overweging is onderworpen, wel overeenkomt met art. 129 der Grondwet, en wat moet worden verstaan onder de woorden: *bekrachtiging van provinciale belastingen door de wet.* Er wordt niet gevraagd eene onbepaalde magtiging tot het heffen van eenig kapitaal, maar bepaaldelijk de bekrachtiging van eene belasting. En nu doet zich de vraag voor, of in het woord *belasting* niet gelegen is het denkbeeld eener heffing op een bepaald voorwerp, en naar eene bij de wet vastgestelde wijze? Waartoe is toch deze nieuwe bepaling in de Grondwet opgenomen? Wij worden geroepen tot bekrachtiging van eene provinciale belasting, die eigenlijk en uit den aard onzer roeping, aan ons onderzoek en aan onze kennisgeving vreemd zou moeten blijven. Die grondwettelijke bepaling is daargesteld, ten einde wij zouden kunnen waken: 1°. voor de algemeene belangen des Lands, en 2°. dat de provinciale belastingen in verband zouden staan met de algemeene wetten nopens de heffing van 's Lands belastingen. Ligt dit werkelijk in de bedoeling van art. 129 der Grondwet, dan volgt daaruit van zelf dat wij dienen te onderzoeken en te beslissen over de wijze van perceptie der provinciale belastingen. Bij de meeste belastingen toch ligt het nadeel nog minder in het kapitaal, dat aan de productie wordt onttrokken, dan wel in de dwangmiddelen, die noodzakelijk zijn om de inning der belasting te verzekeren. De reden der wet, de *ratio legis*, brengt dus mede, dat wij niet alleen magtigen tot het heffen der belasting, maar ook en evenzeer dat wij bekrachtigen de middelen, die men denkt aan te wenden om de inning der belasting te verzekeren.

Bovendien bestaat daartoe nog een andere grond. Art. 171 der Grondwet, sprekende van de algemeene belastingen ten behoeve van de schatkist, stelt vast, dat geene belastingen ten behoeve van 's Lands kas kunnen worden geheven, dan uit krachte van *eene wet.* Het kan niet betwist worden, dat bij zoodanige wet de wijze van heffing moet worden vastgesteld. En wanneer dit nu waar is in het eene geval, wanneer het 's Rijks belastingen aangaat, dan geldt het ook in het andere geval, wanneer het betreft eene provinciale belasting. Mij komt het ten minste voor, dat alle de bepalingen betrekkelijk de wijze van heffing der belasting moeten worden goedgekeurd door de Staten-Generaal. Het art. 129 der Grondwet heeft, naar het mij toeschijnt, geenszins ten doel om zich te mengen in eene beoordeeling der nuttigheid en noodzakelijkheid der belasting, doch wel om niet alleen de som, het bedrag der belasting, maar ook hare *wijze van heffing* vast te stellen. In allen gevalle zal het mij aangenaam zijn, nopens deze zaak inlichtingen van regeringswege te mogen bekomen.

De heer ***Sloet tot Oldhuis:*** Ik zal mijne stem uitbrengen voor dit wets-ontwerp; echter geeft de aard van het ontwerp mij aanleiding om een vraagstuk aan te roeren, hetwelk, naar ik meen, uwe aandacht niet geheel onwaardig is. Behooren namelijk de maatregelen tot wering en stuiting der longziekte een onderwerp van provinciale wetgeving uit te maken, of wel moeten dezelve bij eene algemeene wet worden daargesteld? Het is zeker de pligt van ieder zorgzaam en verlicht provinciaal bestuur om, voor zoover in zijn vermogen is, te waken voor het behoud van den provincialen veestapel. Het is daartoe bevoegd en geregtigd, te meer wanneer algemeene verordeningen op dat stuk ontbreken, die over het geheele Rijk en alzoo ook in de betrokken provincie werken. Let men echter op den aard der middelen, die moeten aangewend worden om eene zoo noodlottige en hoogst verderfelijke ziekte te stuiten, dan geloof ik dat die middelen niet afzonderlijk, niet op zich zelf, niet gedeeltelijk kunnen werken. Immers de veestapels in de provincien staan niet op zich zelf en worden schier dagelijks verwisseld en aangevuld door veestapels uit naburige provincien. Ik voor mij houd het er daarom voor, dat gevoegelijk bij eene wet algemeen werkende verordeningen omtrent het weren der longziekte kunnen worden daargesteld. Beschouwt echter de Regering dit uit een ander oogpunt, houdt zij het daarvoor dat door de provinciale besturen in dezen moet worden voorzien; — welnu, dan vertrouw ik, dat de provinciale besturen bereids door de Regering zijn aangewakkerd, om ieder in zijne provincie de noodige politie-maatregelen bij reglement daar te stellen, en dan vertrouw ik dat de Regering ook zal zorgen of gezorgd hebben dat er tusschen de verschillende reglementen eenheid en verband besta. Mogt echter de Regering begrijpen, dat dit onderwerp werkelijk alleen bij eene wet geregeld kan worden, dan moet ik haar dringend verzoeken om niet langer te verwijlen met dit onderwerp tot een punt van wetgeving te verheffen. Sinds jaar en dag woedt deze ongelukkige ziekte onder onzen schoonen veestapel; duizende stuks runderen zijn weggeraapt; de schade is niet langer bij tonnen gouds te berekenen. Volgens het oordeel van bevoegde veeartsenijkundigen is werkelijk deze ziekte in den aanvang te stuiten, en zoude men haar van onze weilanden, van Neêrlands rijken veestapel kunnen verjagen. Het voorbeeld van Zeeland, waar deze ziekte herhaalde reizen is uitgebarsten en telkens in den aanvang is beteugeld geworden, bevestigt deze bewering. Zoo als ik zeide, Mijne Heeren, ik wil in dezen de Regering niet beschuldigen, ik wenschte alleen hare denkbeelden omtrent deze aangelegenheid uit te lokken, en ik hoop, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken, hier tegenwoordig, ook niet aarzelen zal aan ons kenbaar te maken of de Regering van oordeel is dat dit onderwerp bij maatregel van provinciaal bestuur of wel bij de wet moet geregeld worden. In het eerste geval wenschte ik ook te weten, welke pogingen door de Regering bij de provinciale besturen zijn aangewend, opdat ieder van die besturen de noodige verordeningen in zijn ressort daarstelle.

De heer ***Dirks:*** De wet, heden in discussie, is van zooveel belang voor het gewest waarin ik gevestigd ben, dat gij te regt van mij, Mijne Heeren, moogt verwachten dat ik, althans met een enkel woord, mijne denkbeelden over deszelfs *al* of *niet-aannemelijkheid* voor u ontvouwe. Ik zoude mij alleen *kunnen*, ja welligt *moeten* bepalen bij de beantwoording der vragen in het *algemeen verslag* aldus geformuleerd: Is deze door de Staten Provinciaal van Friesland uitgeschrevene belasting strijdig met de wetten en het algemeen belang; zijn die Staten Provinciaal binnen den kring hunner bevoegdheid gebleven en behoort dus de bekrachtiging door den rijks-wetgever overeenkomstig art. 129 der Grondwet te volgen? Maar men veroorlove mij, Mijne Heeren, in het belang der zaak zelve, alvorens ik tot dit punt overga, en de tegenbedenkingen, die eene beamende beantwoording dier vraag zouden kunnen in den weg staan, oplosse, een stap terug te gaan en een blik te werpen op de geschiedenis van het wets-ontwerp. Gij weet het allen, Mijne Heeren, niets heldert toch dikwijls meer eene wet op, dan de bloote openlegging hoe zij ontstaan is.

Dat het weren en uitroeijen van veeziekten in een gewest als Friesland, zoo rijk aan vee, steeds een voorwerp van de bemoeijing der Regering geweest is, zal ik u wel niet behoeven te verzekeren. Wilt gij omtrent dit onderwerp uwen weetlust meer bevredigen, zoo verwijs ik u naar een onlangs verschenen en ook aan deze Vergadering heuschelijk aangeboden en belangrijk werkje: » Iets over de veesterften in Friesland en de daartegen genomen maatregelen van af 1713 tot heden," door mr. van der Aa. Men zal daarin vinden welke krachtige maatregelen de Friesche Staten bij gelegenheid der veeziekten van 1713, van 1744 — 1756 en van 1768 — 1786 namen. Zij betreffen voornamelijk deze drie punten: afwering *der ziekte*, zoolang zij niet verschenen was; *tegengaan* der verspreiding toen men haar ontdekte: beide maatregelen moesten uitloopen op het *behoud* van den *veestapel.* De ondervinding leerde evenwel dat de genomen maatregelen niet krachtig genoeg geweest zijn. Een korte, krachtige maar alles afdoende maatregel, die de kroon op het werk moest zetten, ontbrak er aan, hij was deze: *het dadelijk slagten van het besmette vee.* De gewigtige publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek van 26 December 1799, waarbij het fonds van den landbouw werd opgerigt, nam dit hoofdbeginsel om de veeziekte uit te roeijen te regt op. Die publicatie is de basis van al onze verdere wetgeving op dit punt. Niettegenstaande de publicatien van 30 Mei 1816 (Bataafsch Gemeenebest) en de besluiten van Koning Lodewijk van 12 April 1819, en het keizerlijk decreet van 21 October 1811, waarbij de belasting voor het fonds van landbouw op te brengen, geregeld werd, werd hetzelve onder de Fransche overheerschïng, waarschijnlijk uit hoofde er geen veepest meer was, met de gewone finantien vermengd. Plotseling brak echter in

Utrecht in het laatst van het jaar 1813 eene veepest uit. De krachtige maatregelen destijds, vooral onder het opzigt van den lateren hoogleeraar Wttewaell genomen, aan wien mr. J. Scheltema deswege in zijn stuk de Runderpest in 1813 en 1814 te Utrecht ontstaan en gestuit (Mengelwerk III, 2), eene welverdiende hulde toebragt, herlevendigde de zaak. Een besluit van 7 Maart 1814, bevestigd bij de wet van 6 Januarij 1816, hernieuwd bij de wet van 12 Julij 1821 en gewijzigd bij wet van 18 Maart 1826, regelden het onderwerp.

Maar in 1833 vertoonde zich voor het eerst eene nieuwe veeziekte in Nederland, de *longziekte*, onderscheiden van vroegere *veepesten*. Zij deed het kapitaal van het fonds van landbouw grootendeels versmelten en bij de wet van 30 Mei 1840 werd de belasting op de runderen, paarden en schapen ten behoeve van het fonds van den landbouw op nieuw ingevoerd, voor 1840 — 1844. Eene latere wet van 9 Julij 1842 wijzigde die *schadevergoeding*.

Op dat tijdstip was de stand der zaak deze: volgens de wet van 30 Mei 1840 gaf men schadevergoeding, niet alleen voor *gedood* maar ook voor *gestorven* vee; maar volgens de wet van 9 Julij 1842 werd de schadevergoeding bepaald tot *gedood vee*. Maar die beperking kon het fonds van landbouw niet behouden. Eene ministeriele handleiding, van 1 November 1843 trok den kring van schadevergoeding nog enger. Te regt begreep echter de Regering, dat eene *wet* alleen de *schadevergoeding* regelende, niet voldoende was om het voortdringend kwaad der longziekte te stuiten. Nieuwe en algemeen werkende reglementaire bepalingen om de ziekte te beteugelen waren noodzakelijk. Het onderwerp moest in zijn geheel op nieuw geregeld worden; van daar de aanbieding op 2 December 1845 van een viertal ontwerpen van wetten tot opheffing van het fonds van landbouw en instelling van een veefonds, van maatregelen tegen de verspreiding van besmettelijke veeziekten enz. Maar een groot aantal ingezetenen scheen geen *algemeene* wet te verlangen. De Kamer werd met requesten overstelpt. Het vroeger met het *veefonds* gebeurde, schijnt als een terreur panique de landeigenaars en veehouders overvallen te zijn. De eerste wet werd verworpen, de andere ingetrokken. Inmiddels gaat sedert dien tijd de *longziekte* steeds haren gang, en blijkens de memorie van beantwoording op deze wet door de Regering gegeven, is de Regering wel bedacht om te dezer zake een wets-ontwerp aan de Vertegenwoordiging voor te dragen, maar bewógen onderscheidene redenen haar dat ontwerp voor alsnog terug te houden. De Regering voegt er bij: » De algemeene wetgever kan daarvoor verordeningen maken, maar ook de provinciale wetgever is bevoegd in de behoefte aan eene wet om de longziekte te *weren* en den *veestapel* te *behouden*, te *voorzien*, hetzij de *algemeene* wet ontbreke, hetzij hare bepalingen voor de plaatselijke belangen òf onvolledig òf onvoldoende zijn.

De Staten regelen een *huishoudelijk belang* en gaan hunne bevoegdheid niet alleen niet te buiten, maar hunne zorgvuldigheid verdient goedkeuring en onderstening.

Dit begrepen ook de Staten van Friesland. Zij waren overtuigd door hetgeen de geschiedenis en ondervinding hun geleerd had, dat voorzorgen altijd gewerkt hebben *tegen* de verspreiding der veeziekte, dat bij verspreiding geene *afzondering* maar *dooding* van het besmette vee een radicaal middel tot uitroeijing was. Van daar hun provinciaal reglement in 1844 ontworpen, met welks strekking zich bijna algemeen de deswege expresselijk gevraagde plaatselijke besturen konden vereenigen, maar waarop geene Koninklijke goedkeuring gevolgd is; zulks belette evenwel het gewestelijk bestuur niet krachtige maatregelen te nemen. Op eenige plaatsen waar in 1842 eens, en twee maal in 1845 zich de longziekte vertoonde, werd al het vee afgemaakt, telkens met de gunstigste resultaten. Maar eene zaak, de hoofdzaak in vele nuttige maatregelen, begon te ontbreken, *het geld* voor de *schadevergoeding*. De uitkeeringen uit het fonds van landbouw werden hoe langer hoe kleiner, en ook de sommen uit de provinciale kas toegestaan bleken in 1848 ontoereikend te zijn, zoodat de zaak op nieuw in eene buitengewone vergadering der Staten van Friesland op 1 Mei 1848 ter sprake werd gebragt.

In die vergadering werd onder anderen met bijna algemeene stemmen het beginsel der heffing van opcenten op gebouwde en ongebouwde eigendommen aangenomen, het reglement voor de schadevergoeding, dat voor de heffing der belasting en het politiereglement gearresteerd en ter goedkeuring opgezonden. Toen de Minister van Binnenlandsche Zaken vermeende die goedkeuring niet te moeten vragen, werd de zaak in de buitengewone vergadering van Februarij 1849 op nieuw ter tafel gebragt, want zoo ergens dan was hier periculum in mora.

Drie concept-reglementen werden bediscussieerd, en de beraadslagingen hadden dit resultaat, dat gearresteerd werden: 1. een reglement van *politie* tot voorkoming der verspreiding van de besmettelijke longziekte; 2. een reglement nopens de schadevergoedingen; en 3. eene voordragt tot de heffing eene provinciale belasting over 1848 en 1849, tot vinding der noodige fondsen. Het eerste reglement, dat van politie, werd bij Koninklijk besluit van 10 Junij jl. goedgekeurd. Om het tweede, over de *schadevergoeding*, in werking te brengen is uwe goedkeuring op de voorgedragen belasting noodig, want ook hier is het: geen geld, geen Zwitsers. Wat toch helpen wetten, hoe doelmatig ook, zonder de middelen om die ten uitvoer te leggen? Zoodanig, Mijne Heeren, is de toedragt der zaak geweest. Gij ziet uit de groote en herhaalde bemoeijingen der Provinciale Staten van Friesland betrekkelijk dit punt van wetgeving, hoeveel belang zij in eene goede, alles afdoende regeling daarvan stellen. Uwe goedkeuring aan hunne voordragt gegeven, zal de kroon op een werk zetten, waaraan men zoovele jaren gearbeid heeft en met vooroordeel, eigenbelang, verouderde of onregtskundige begrippen te strijden heeft gehad of nog heeft.

Maar geen wonder, iedere zaak, hoe goed ook, vindt hare bestrijders, maar in dezen heeft die bestrijding, mijns inziens, hetzelfde uitwerksel wat het aanbrengen van schaduw in eene schilderij te weeg brengt. Het te verlichten punt, de hoofdzaak, de groepering, zegt de schilder, komt er slechts beter door uit. Zoo ook hier: de ondervinding heeft het weinig afdoende, het gebrekkige van *halve* maatregelen geleerd. Aan deze heeft men het althans gedeeltelijk te danken, dat in de zes laatste maanden van 1766 in Friesland niet minder dan bijna 96,000 stuks rundvee, en in 1744, binnen het jaar, 109,597 stierven. Destijds was het stelsel om het *besmette vee* onmiddellijk af te maken nog niet bekend. Thans heeft men daarvan de goede gevolgen onder het bestuur van den gouverneur van Sytzama gezien. Men wil op dien weg, hoewel minder krachtig dan deze zulks deed en doen kon, voortgaan. Men wil den *veestapel* behouden, een veestapel op 1°. Februarij 1849, 174,765 stuks runderen tellende.

Men wil dien *behouden*. In dit denkbeeld ligt de oplossing van al de tegen de wet aangevoerde bezwaren begrepen. Neen, Mijne Heeren, het is geen maatregel van *verzekering*, van gedwongene *verzekering* voor rekening van de provincie. Friesland, zoo als requestranten uit Wijmbritseradeel het doen voorkomen, die zich beklagen, dat men hun de eigene en vrije beschikking over de hun behoorende runderen ontneemt en hen *dwingt* deel te nemen in eene, zoo als zij zeggen, *onregelmatige* verwaarborging. Geenszins, Mijne Heeren, het reglement dat hier ter sprake komt is een uitvloeisel van de wettelijke bevoegdheid die aan de Staten toekomt om het *kennelijk ziek vee* af te maken; eene bevoegdheid uit hun karakter als *politie* ontleend en met het doel werkende om verdere *besmetting te voorkomen*. Dat doel, Mijne Heeren, kan nimmer bereikt worden wanneer de middelen om de *politie-maatregelen* toe te passen ontbreken.

Dat is ook niet het doel van eenige *maatschappij*, van eenig veefonds, al betitelt men het ook: *het behoud van den Frieschen veestapel*; zulk eene maatschappij, hoe loffelijk ook, is daartoe niet bij magte: zij kan den Frieschen veestapel niet *behouden*, en waarom niet, omdat zij niet in het bezit is van *politie*-maatregelen om *de verspreiding te keeren*. Zoolang hare kas toereikend is, kan zij *schadevergoeding* aan de deelhebbers geven: zij kan de *gevolgen* lenigen, maar het *kwaad stuiten* kan zij niet, want zij is niet belast met de zorg voor de algemeene welvaart en veiligheid, die behoort bij de regering.

Hetzelfde argument geldt ook tegen eene andere gemaakte tegenwerping. Men zegt, gij Provinciale Staten zijt niet bij magte het *zieke* en *verdachte* vee te dooden, dat is eene onteigening ten algemeenen *nutte*. Ook hier verliest men uit het oog, dat het een *politie-maatregel* is.

Alle denkbeeld aan onteigening moet wegvallen; dat denkbeeld in de *theorie*, hoe gewenscht ook, dat ieder in het bezit van het zijne, op grond van art. 147 der Grondwet, niet mag gestoord worden, leidt uit haren aard tot uitzonderingen. Reeds het Burgerlijk Wetboek in art. 625 maakt er inbreuk op, bepalende dat men van zijne zaken geen gebruik mag maken, strijdende met de wetten of openbare verordeningen en aan de regten van anderen geen hinder toebrengen. En wat heeft men aan het bezit eener zaak, wanneer het *gebruik* er van beperkt is. Maar bovendien slaat art. 147 der Grondwet meer bepaaldelijk op *onroerende* goederen, bijv. onteigening ter zake vestingbouw, aanleg en wegen. Wat is bovendien het kenmerk van *onteigening?* het gebruik maken van hetgeen men *onteigent*, het overbrengen van het door een *individu* of een *corpus* gebruikte tot *gebruik* van *allen*. En vindt men nu hier die kenteekenen? Geenszins. Hier bedoelt men *vernietiging van* iets plaatselijks, dat het *algemeen* onheil kan aanbrengen. Men neemt de oorzaak weg tegen *schadevergoeding*. Men gaat op verre na zoo ver niet als bij andere politie-maatregelen, waarbij men soms een kostbaren hond doodslaat, omdat hij dol *is*, zonder te onteigenen of schadevergoeding te geven.

De belasting is thans minder noodig, beweren eenige requestranten, want de ziekte is thans *veel verminderd*.

Juist dit, Mijne Heeren, geeft hoop dat men door *gepaste*

krachtige maatregelen de ziekte thans zal kunnen *uitdelgen*, en in de toekomst voor eene weder hevige uitbreking zal kunnen waken. Men zal nu nog den put kunnen dempen voordat het kalf verdronken is. Men vergeve mij dit triviale, maar bij het onderwerp passende gezegde.

De heer **Fokker**: Hoe gewigtig het belang is waarin de Provinciale Staten van Friesland hebben trachten te voorzien bij hun besluit van 28 Maart dezes jaars, hoe meer ik overtuigd ben dat zij bij dat besluit hebben wenschen te regelen een bijzonder belang, dat zij bij dat besluit hunne bevoegdheid niet zijn te buiten gegaan, en dat hunne zorgvuldigheid goedkeuring en ondersteuning verdient, zoo als reeds bij de memorie van beantwoording is gezegd, des te meer zou het mij leed doen indien ik aan dit wets-ontwerp mijne goedkeurende stem zoude moeten weigeren. En toch, Mijne Heeren, dat is niet alleen mogelijk, maar het komt mij op dit oogenblik nog waarschijnlijk voor dat ik niet anders zal kunnen doen; want behalve de bezwaren door den vorigen spreker geopperd tegen dit wets-ontwerp, bestaat er bij mij nog een ander, dat ik aan uwe aandacht wensch te onderwerpen, en waarvan het mij zeer aangenaam zal zijn indien de Regering mij de overtuiging zal kunnen geven, dat het werkelijk geen bezwaar is en niet tegen deze wet behoort te gelden. Het is een punt dat, naar mij voorkomt, nog al te weinig is aangeroerd, al te weinig is onderzocht en al te weinig is toegelicht. Het is namelijk dit: wat is eene provinciale belasting; wat is het criterium daarvan? Ik zal mij, Mijne Heeren, wel wachten te bepalen wat het criterium is van provinciale belasting, maar het doet mij inderdaad leed, dat ik daarover in deze Kamer nog zoo weinig heb hooren spreken bij de gelegenheden die zich daartoe hebben voorgedaan. Ik heb nog niet hooren zeggen en bepalen wat is eene provinciale belasting, en ik moet dus geheel en al afgaan op mijne eigene zienswijze, en hoe meer ik over die zaak denk, hoe meer ik voor mij zelven overtuigd ben, — en ik hoop dat ik van het tegenovergestelde zal worden overtuigd — dat het criterium van provinciale belasting is, dat die belasting wordt geheven over de provincie, niet over het corpus morale, maar over alle de ingezetenen dier provincie voor zooverre ze in staat zijn te betalen, en naar mate van ieders fortuin. Ik acht het hoogst waarschijnlijk dat ik geheel en al dwaal in deze opvatting, maar het zal althans voor mij zijn nut hebben dat ik deze dwaling op den voorgrond zet, ten einde de overtuiging te erlangen dat ik werkelijk dwaal, en beter ingelicht te worden. Ik lees in de memorie van beantwoording dat eigenlijk het weren van de longziekte moet beschouwd worden als algemeen belang, en dat dan de algemeene wetgever zich zeer goed dat algemeen belang zou kunnen aantrekken, dat de Regering bedacht was om te dier zake een wets-ontwerp aan de vertegenwoordiging voor te dragen, maar dat er nog omstandigheden zijn die de uitvoering van dat voornemen vertragen. Nu vraag ik, Mijne Heeren, indien eens de Regering zich deze zaak als algemeen belang aantrok in dien zin bij voorbeeld dat zij een ontwerp van wet aanbood hetwelk zou moeten strekken tot wering van de longziekte over het geheele Rijk, en dat noodig werd gevonden, om ter uitvoering van die wet eene belasting te heffen, zou dan de Regering voorstellen om die belasting te heffen bij voorbeeld in de provincien Friesland en Overijssel en in de overige provincien niet? Ik geloof niet dat de Regering dit doen zou, en deed zij het, dan geloof ik evenmin dat de Kamer het zoude goedkeuren, omdat — en hierin dwaal ik misschien ook — omdat het criterium van eene rijks-belasting is dat zij wordt geheven over het geheele land, van alle ingezetenen, voor zooveel zij betalen kunnen en naar mate van hun fortuin. Maar dat criterium mis ik nu geheel en al in deze wet, want de belasting die zal moeten strekken tot goedmaking van uitgaven die de Provinciale Staten van Friesland hebben noodig gekeurd — en daarmede hebben wij ons niet te bemoeijen, — die belasting zal worden geheven alleen van dengenen die veehouder is of ongehouwde eigendommen heeft, zoodat ieder die geen veehouder is, en geen ongebouwde eigendommen bezit, in die belasting niet zal deelen. Maar nu vraag ik, indien de Provinciale Staten verklaren dat het een provinciaal belang is, dat dus de geheele provincie er belang bij heeft dat de veeziekte worde gestuit en door preventive maatregelen worde voorgekomen, mag men dan alleen een paar categorien van ingezetenen dien last opleggen om de uitgave die daartoe noodig is te bestrijden, en mag men alle andere categorien van ingezetenen vrijlaten? Het komt mij voor dat op die wijze, de Provinciale Staten inderdaad erkennen dat het eigenlijk geen provinciaal belang is, maar slechts het belang van zekere categorie van ingezetenen. Nu weet ik wel dat het altijd zeer moeijelijk zal zijn om te bepalen wat is eene zaak van enkel provinciaal en huishoudelijk belang, en dat telkens bij eene belasting die door de provincie moet geheven worden dezelfde vraag zal kunnen worden geopperd, maar het komt mij hier toch noodzakelijk voor dat op de eene of andere wijze een vaste regel worde gesteld en aangewezen waarnaar *en* Provinciale Staten bij het uitschrijven van belastingen, *en* deze Kamer bij het bekrachtigen daarvan zich te regelen hebben. Dat, Mijne Heeren, vind ik in dit wets-ontwerp niet. Ik kan niet inzien, bij voorbeeld, waarom, indien men in het jaar 1848 verwerpt eene belasting die de Provinciale Staten van Zeeland wenschten te heffen op een zeker gedeelte der inwoners, op eene zekere categorie van inwoners, niet op eene zekere categorie van inwoners over de geheele provincie, maar van inwoners van een zeker district; wanneer men, ik herhaal het, die wet heeft verworpen omdat men meende dat dergelijke belasting niet moet geheven worden in een bepaald district, in een gedeelte, maar in de geheele provincie, ten einde een provinciaal belang te waarborgen, waarom zeg ik, wij dan nu deze wet zullen goedkeuren die naar mijn inzien aan hetzelfde euvel mank gaat. Ik meen dat dit bezwaar eenigzins wegen mag en ik zeg, het zou mij leed doen indien ik de wet moest verwerpen. Ik zal daarom afwachten de oplossing die er aan zoude kunnen, en zoo ik hoop zal gegeven worden, ten einde daarnaar mijne stem in deze zaak te regelen.

Zijne Excellentie de **Minister van Binnenlandsche Zaken**, die thans het woord erlangt, geeft te kennen, dat de laatste bepaling van art. 129 der Grondwet nieuw is, en dat het alzoo geene bevreemding wekken kan, dat er over hare uitlegging en beteekenis verschil van gevoelen bestaat. Na al hetgeen bij verschillende gelegenheden over dit onderwerp in deze Kamer is voorgevallen, had Zijne Excellentie echter gemeend dat het gevoelen daarover tusschen de Regering en de Kamer reeds juist was bepaald. Immers Zijne Excellentie meent, dat zoowel in de memorie van toelichting als in de memorie van beantwoording over dit ontwerp, de meening der Regering te dezen aanzien juist is uitgedrukt. Hij gelooft dat het vast staat, dat aan de beoordeeling der wetgevende magt alleen is onderworpen de belasting *op zich zelve*, en dat de voordragt door haar moet worden getoetst: 1°. aan het algemeen belang des Rijks; 2°. aan het algemeen stelsel van 's Rijks belastingen, en 3°. aan het belang der overige provincien. Bij die beschouwing, staat de rijkswetgeving op haar eigendommelijk standpunt. Zij behartigt de belangen des Rijks, en laat de behartiging van de inwendige provinciale belangen aan de Provinciale Staten — de behartiging der inwendige gemeentebelangen aan de gemeentebesturen over: zij waakt alleen voor eene juiste verhouding, tusschen de belangen van de onderscheidene provincien, onderling staande te houden.

Wanneer men zich de zaak aldus voorstelt, dan blijft ieder gezag onafhankelijk en juist afgebakend, en behoeft er geene vrees te bestaan voor eenige verwarring. Met dit denkbeeld op den voorgrond, meent Zijne Excellentie, dat het hem gemakkelijk vallen zal de voornaamste bedenkingen, die geopperd zijn, te beantwoorden.

Een der sprekers heeft gedurende deze beraadslagingen gevraagd, wat is eene provinciale belasting? De Grondwet zelve geve het antwoord op die vraag. Art. 171 stelt vast: » Geene belastingen kunnen ten behoeve van 's Lands kas worden geheven, dan uit krachte van eene wet." De wetgeving des Rijks wordt geroepen tot vaststelling der belastingen, die ten behoeve van 's lands kas worden geheven. Elke belasting, uitgeschreven door de wet ten behoeve der schatkist, is dus eene *lands-belasting*.

Art. 142 der Grondwet bepaalt, dat plaatselijke belastingen worden voorgedragen aan de Staten der provincie, die daarvan verslag doen aan den Koning, zonder wiens goedkeuring daaraan geen gevolg mag worden gegeven. Belastingen door gemeentebesturen uitgeschreven ten behoeve der gemeenten, zijn dus *plaatselijke belastingen*.

En art. 129 der Grondwet stelt vast, dat de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt, 's Konings goedkeuring vereischt; en dat provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging vereischen door de wet. Belastingen, door de Provinciale Staten, in hunne provincie te heffen, tot dekking van enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven uitgeschreven, zijn alzoo *provinciale belastingen*.

Ziedaar het antwoord der Grondwet.

Men heeft gevraagd, of dan niet het criterium eener provinciale belasting is, dat zij van alle ingezetenen der provincie wordt geheven. Zijne Excellentie antwoordt, dat dit de aard der provinciale belasting *kan* zijn, maar het niet behoeft te wezen. Zoo is het ook gelegen met de rijks-belastingen. Zoo treft bijv. de personele belasting de gebruikers van bepaalde voorwerpen. Zoo is het ook met het regt van zegel en registratie, dat niet betaald wordt door alle ingezetenen, maar alleen door hen, die gezegeld papier bezigen, overeenkomsten sluiten of andere acten oprigten aan het regt van registratie onderworpen. Zijne Excellentie acht het overbodig

meerdere voorbeelden van dezen aard aan te voeren. Het blijkt uit het bijgebragte voldoende, dat de aard der zaak dus niet vordert, noch bij rijks-, noch bij provinciale, noch bij gemeentebelastingen, dat *alle* ingezetenen daartoe bijdragen.

Men heeft ook aangemerkt, dat in 1848 een ontwerp tot heffing van provinciale opcenten in Zeeland is verworpen, op grond dat de heffing niet was algemeen; maar Zijne Excellentie moet opmerken, dat daarbij toen geen sprake was van eene belasting over het geheel der provincie, maar slechts over een gedeelte en ook alleen ten nutte van een enkel deel der provincie. Zijne Excellentie heeft het toen door de Vertegenwoordiging in deze Kamer aangenomen begrip niet kunnen deelen. Doch datzelfde begrip vindt hier geene toepassing, het geval is hier geheel anders. Hier is sprake van eene provinciale belasting, die door de Provinciale Staten is vastgesteld voor de geheele provicie, en die geheven zal worden van alle ingezetenen der provincie, die eigenaren zijn van ongebouwde eigendommen of van vee.

Wat nu aangaat de beoordeeling der wijze of van den tijd van duur eener heffing, meent Zijne Excellentie, in antwoord op het deswege aangemerkte, te moeten wijzen op de onafhankelijkheid der Provinciale Staten, op hun gezag en roeping als wetgevers in hunne provincie. Gaat men na welke die zelfstandigheid, welke die magt is, dan zal het blijken, dat de belasting *op zich zelve*, niet hare behoefte, niet de wijze of de duur der heffing, aan de beoordeeling van den rijks-wetgever moet worden onderworpen. Immers art. 129 der Grondwet houdt in, dat de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven jaarlijks door de Staten wordt opgemaakt en 's Konings goedkeuring vereischt; terwijl art. 131 aan de Staten de regeling en het bestuur overlaat van het provinciaal huishouden. Zij hebben derhalve te beoordeelen of er behoefte bestaat aan dezen of genen maatregel, en hoe die ten uitvoer gelegd moet worden. Maar wanneer daartoe uitgaven worden gevorderd, dan moeten deze op de provinciale begrooting gebragt worden, en dan zijn zij onderworpen aan de goedkeuring des Konings. De begrooting van provinciale inkomsten en uitgaven vereischt toch, ingevolge art. 129 der Grondwet, 's Konings goedkeuring. Daartoe wordt de goedkeuring der wetgevende magt niet vereischt. Alleen voor de provinciale belastingen wordt de bekrachtiging door *de wet* gevorderd. Er wordt daarbij niet gesproken noch van den tijd van duur, noch van de wijze van heffing der belasting: alleen de *belasting* zelve, niet haar *duur*, niet hare *wijze van heffing*, vereischt bekrachtiging door de wet. Regelde men dit een en ander bij de wet, men zou inbreuk maken op de artt. 129 en 131 der Grondwet. Aan den Koning wordt jaarlijks de begrooting der provinciale inkomsten en uitgaven onderworpen. De Koning kan alzoo jaarlijks beoordeelen, of de belasting nog noodig is. De belasting op zich zelve moet door de wetgeving bekrachtigd worden, omdat deze zorg dragen moet, dat zij niet indruischt tegen het algemeen belang en tegen het algemeen belastingstelsel. Daarvoor behoort zij te waken. Al het overige is aan de Provinciale Staten opgedragen. Wanneer Zijne Excellentie nu art. 129 § 3 der Grondwet overstelt tegen art. 142, dan blijkt daaruit, dat de provinciale belastingen door de goedkeuring der wetgevende magt in het leven worden geroepen, evenzoo als de plaatselijke belasting door de tusschenkomst der Provinciale Staten. Daar in het laatste geval de maatregelen voor gemeenten minder in strijd kunnen zijn met het algemeen belang, wordt daarbij de tusschenkomst der wetgeving niet gevorderd. Eene andere uitlegging dan door Zijne Excellentie is gegeven, zou, naar hij meent, in strijd zijn met den geest, met de bedoeling en met de letter der Grondwet. — Dit antwoord is ook toepasselijk op het aangemerkte betrekkelijk den duur der belasting. Het zal van den Koning afhangen voor hoe langen tijd eene provinciale belasting zal bestaan. De rijkswetgever kan over de behoefte aan den duur der heffing niet oordeelen, zonder geheel in te dringen in het huishouden der provincie, en daarvan heeft hem de Grondwet uitgesloten. Het zou in dit geval zelfs schadelijk zijn in de wet te bepalen, dat de belasting in 1849 en 1850 zou worden vastgesteld. Dit betreft de uitvoering der belasting; het behoort tot het gebied der Provinciale Staten en der uitvoerende magt. De belasting alleen wordt door de wetgeving goedgekeurd. Met al het overige behoeft zij zich niet in te laten.

Eindelijk beantwoordt Zijne Excellentie de gedane vraag, welke de inzigten en bedoelingen der Regering zijn nopens het daarstellen van algemeen werkende maatregelen in het belang van den veestapel. De Regering is geheel doordrongen van het gewigt dezer zaak. Zij is er op uit geweest om aan die behoefte te voldoen. Reeds zijn er eenige ontwerpen van wet in gereedheid gebragt, en bij den Minister voorhanden, om dit onderwerp in zijn geheel te regelen. Doch men is gestuit op vele en gewigtige bezwaren. Men heeft de geheele geschiedenis dezer zaak overzien. Men heeft zich herinnerd de verschillende denkbeelden en inzigten, waartoe deze aangelegenheid in vroegeren tijd aanleiding heeft gegeven; wat de een als noodzakelijk beschouwde, werd door den ander als nadeelig aangemerkt. Men vreesde dat de gelden, die opgebragt zouden worden, verkeerd zouden worden besteed en dat de deur voor kwade practijken zou worden geopend. In dien stand van zaken heeft men het vooreerst raadzaam geoordeeld, de behartiging van dit onderwerp over te laten aan de belanghebbenden zelven of aan de provinciale en plaatselijke autoriteiten. In Friesland werd tot dat einde een maatregel beraamd en de voorgedragene belasting vastgesteld. Daardoor zal de aandacht der andere provincien op deze aangelegenheid worden gevestigd. Dit is bij enkele reeds het geval. De Regering heeft misdien geoordeeld vooreerst de zaak te moeten laten berusten en af te wachten wat het gevolg van een en ander wezen zal.

De heer ***van Hall*** is niet *tegen*, maar veeleer *voor* het wetsontwerp gestemd. Hij wenscht alleen gerustgesteld te worden ten aanzien van een enkel punt. Wanneer namelijk de provinciale belasting wordt goedgekeurd zonder tijdsbepaling, dan kan zij door de Staten *ten allen tijde* worden geheven, mits die belasting voorkomt op de begrooting, die jaarlijks aan den Koning wordt onderworpen. Nu vraagt hij, of het vast staat, dat de belasting niet zal mogen worden geheven zonder jaarlijksche goedkeuring des Konings? In 's Lands zaken moet geene onduidelijkheid heerschen. Staat dit vast, dan gelooft spreker, dat het min raadzaam is, eene tijdsbepaling in het ontwerp op te nemen, te minder omdat het der Kamer nog niet bekend is, dat de provinciale belasting zal voorkomen onder de middelen der provincie Friesland voor den jare 1850. Het zou spreker aangenaam wezen, nopens het bedoelde punt bepaalde inlichtingen van den Minister te ontvangen.

De heer ***de Monchy*** blijft, ook na het aangemerkte, bij zijne meening volharden, dat de tijdsbepaling, waarvoor de belasting wordt goedgekeurd, in de wet moet worden opgenomen. Het schijnt, dat de laatste spreker aanmerking heeft op het amendement, dat hij voornemens is aan te bieden; doch hij meent, wat hem betreft, te moeten twijfelen, of die provinciale belasting wel aan de jaarlijksche goedkeuring zal worden onderworpen? Immers uit art. 12 van het besluit der Staten blijkt, dat de gelden, uit deze belasting voortvloeijende, in geen geval tot een ander einde mogen worden gebezigd en dat er jaarlijks van den staat van het fonds verslag zal worden gedaan. Spreker gelooft alzoo, dat, wanneer dit ontwerp wordt goedgekeurd, daarvan het gevolg niet zal zijn, dat de sommen in uitgaaf en in ontvang op de provinciale begrooting zullen verschijnen, want dat hier zeer duidelijk een bijzonder fonds wordt ingesteld. Het is om al het vroeger aangevoerde en ook op dezen grond, dat hij bij zijn gevoelen meent te moeten blijven volharden.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** maakt geene zwarigheid, op de vraag door den voorlaatsten spreker gedaan een stellig bevestigend antwoord te geven. Art. 129 § 2 der Grondwet bepaalt stellig, dat de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door de Staten mede jaarlijks opgemaakt, 's Konings goedkeuring vereischt. Daaruit volgt mitsdien dat alle provinciale inkomsten en ook alle provinciale uitgaven op de jaarlijksche begrooting moeten voorkomen, en aan 's Konings goedkeuring worden onderworpen.

En wat nu aangaat het aangemerkte door den laatsten spreker, zegt Zijne Excellentie, dat wanneer de Koning de provinciale begrooting niet mogt goedkeuren, het dan van zelf zou spreken dat de thans goedgekeurd wordende belasting niet zou kunnen worden geheven. In dat geval zou er met het fonds gehandeld moeten worden als door de Staten, met goedvinden des Konings, zal worden bepaald.

De heer ***van der Linden***: Ik heb soortgelijke redenen om tegen dit wets-ontwerp te stemmen, als ik had om mijne stem te onthouden aan het ontwerp van wet tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant. Ik word daarin versterkt door hetgeen de Minister zoo even heeft geantwoord op de vraag door den spreker uit Amsterdam gedaan. Het komt mij voor dat de wetgevende Kamer met de provinciale huishouding niets te maken heeft, dat de begrootng opgemaakt wordt door de Provinciale Staten zonder dat zij aan de kennisneming, aan de beoordeeling van de Staten-Generaal moet worden onderworpen. Alleen de belasting die als middel zal worden aangewend om de jaarlijks voorkomende uitgaven te dekken moet aan de goedkeuring der wetgevende Kamers worden onderworpen. Nu echter bepaalt art. 129 der Grondwet dat de begrooting zal worden opgemaakt jaarlijks. Die begrooting strekt dus alleen voor één jaar: de Staten hebben dus alleen de bevoegdheid om slechts voor één jaar de belasting uit te schrijven; zij hebben alleen

de bevoegdheid om het middel aan te wijzen om te dekken de uitgaven die voor één jaar zijn vastgesteld. De belasting nu die door deze Kamer moet worden bekrachtigd kan ook alleen maar gelden voor één jaar; en indien nu waar is hetgeen de Minister heeft aangemerkt, dat de Kamer, deze wet aannemende, heeft vastgesteld de belasting, die dan vervolgens zou kunnen strekken tot goedmaking van de begrooting die naderhand van jaar tot jaar weder telkens door de Staten zal worden vastgesteld; indien het nu waar is, dat dan diezelfde belasting ook als middel tot dekking kan worden aangewend, mits door den Koning goedgekeurd, dan zou eigenlijk gezegd de bekrachtiging van provinciale belastingen, dat is, van de heffingen tot dekking van elke begrooting, zoo doende voor het vervolg tot den Koning overgaan en niet verblijven bij de Kamer, waarheen de Grondwet verwijst. Ik meen dan dat eene provinciale belasting alleen door de Kamer kan worden bekrachtigd voor één jaar; dit ligt ook in de letter van de 3de alinea van art. 129 der Grondwet; want daar wordt gesproken van belastingen tot dekking van uitgaven van dat éénjarig budget in de vorige alinea bedoeld. En nu kan er geen sprake wezen van eene belasting die ook voor een ander jaar dan dat waarover het budget is opgemaakt, zou kunnen worden vastgesteld. Daarom is deze wet niet aannemelijk.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** ontwikkelt nog nader, dat de belasting, wanneer zij aan de goedkeuring der wetgeving wordt onderworpen, alleen op zich zelve moet worden beschouwd, en dat het niet de vraag is over de wijze waarop, of den tijd waarvoor zij wordt geheven. De beoordeeling en beslissing daarvan behoort bij de Provinciale Staten te huis. De Staten-Generaal hebben de belasting alleen in het algemeen belang, op zich zelve te beschouwen.

De beraadslagingen over het geheel van het ontwerp worden gesloten en die over artikel 1 geopend.

De heer ***de Monchy*** stelt nu als amendement voor, zoowel in de overwegingen achter de woorden: » in hunne provincie" als in art. 1 van het ontwerp, achter de woorden: » van die provincie" op te nemen de woorden: » over ieder van de jaren » 1849 en 1850", ten einde te doen uitkomen, dat de bekrachtiging der belasting geschiedt voor de jaren 1849 en 1850. Spreker meent de leden te moeten wijzen op de vroeger aangenomene wet voor de provincie Noordbrabant. Daarbij is de bekrachtiging verleend voor het geheele tijdvak, waarover dat ter voldoening aan de bepalingen en voorwaarden der geldleeningen noodig zou zijn. De Minister zegt, dat de tijd niet tot de bevoegdheid der wetgeving behoort, maar zijne plaats moet vinden in het besluit. Spreker moet echter van zijnen kant herinneren, dat het besluit der Provinciale Staten geen deel uitmaakt of wordt van de wet, en dat, wanneer de door hem voorgestelde woorden niet in het ontwerp mogten worden opgenomen, de Provinciale Staten zeer zeker buiten staat zouden wezen, de belasting, althans die onder 1°. vermeld, meer dan eenmaal te heffen, en niemand zou kunnen worden veroordeeld, wanneer men in 1850 weigeren zou de bedoelde provinciale belasting te betalen.

Het voorgedragen amendement van den heer de Monchy wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

De heer ***Bachiene*** meent, in overeenstemming met het reeds door hem gesprokene, ook een amendement te moeten voordragen, dat zich zal aansluiten aan het aangebodene. Reeds straks heeft hij aangevoerd hetgeen tot verdediging van dit amendement kan worden bijgebragt. Het is er verre af dat hij art. 131 der Grondwet uit het oog verloren heeft, gelijk door den Minister van Binnenlandsche Zaken wordt beweerd. Spreker blijft bij zijn gevoelen dat de beoordeeling der belasting altijd mede moet afhangen van de wijze van hare heffing. Men moet daarbij niet uit het oog verliezen, dat de Provinciale Staten de belasting niet *uitschrijven*, maar, ingevolge art. 129, § 3, haar *voordragen*; de wet alleen bekrachtigt ze. De wet moet alle de specialiteiten der belasting goedkeuren. Het amendement, dat spreker voordraagt, heeft de strekking, om in art. 1, 4den regel, achter het amendement van den heer de Monchy, te plaatsen de woorden: » op de wijze » bij het voormelde besluit van 28 Maart 1849 vastgesteld".

Ook dit amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging uitmaken.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst, waarna de beraadslagingen worden voortgezet.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** zal niet in herhaling treden tot bestrijding van de voorgedragen amendementen; maar hij kan niet nalaten te doen opmerken, dat hetgeen hij bij de behandeling van het ontwerp nopens de heffing van opcenten in de provincie Noordbrabant heeft aangevoerd, hier niet wel van toepassing kan geacht worden. De Minister vermeent dat de aannemelijkheid van zijn stelsel voortvloeit uit art. 129 der Grondwet, dat niet bepaalt dat de wijze van heffing der provinciale belastingen bekrachtiging door de wet vereischt, maar wel de provinciale belasting, dat is de belasting zelve, en zij alleen.

De heer ***Donker Curtius:*** Wij hebben hier eene discussie die niet onbelangrijk is, omdat zij zal moeten medewerken om dergelijke onderwerpen, als wij thans behandelen, zooveel mogelijk voor het vervolg op een vasten voet te brengen. Ik geloof dat wij bij eene vorige gelegenheid reeds een aanmerkelijken stap hebben gedaan op het terrein om de zaak behoorlijk te regelen. Ik meen dat toen genoegzaam is beslist wat behoort tot het oordeel van de Staten der provintien, wat gewoonlijk behoort tot het oordeel van deze Kamer; maar in de wet die hier is voorgedragen is iets bijzonders, dat bij de vorige wet niet is voorgekomen. Wij hebben hier niet enkel eene vraag van eene provincie om opcenten te heffen op eene bestaande belasting, want in dat geval, wanneer dat wordt gevraagd, dan ligt in de aanwijzing van de belasting zelve de wijze van heffing, dan is door de toestemming, dat op die of die belasting zullen worden geheven die opcenten, tevens geregeld hoe die belasting zal worden geheven. Maar in deze wet is iets meer; hier is bepaald eene belasting op de waarde van alle runderen binnen de provincie Friesland; hier is vastgesteld eene geheel nieuwe belasting, bepaaldelijk drukkende op eene zekere bezitting; en nu geloof ik dat wij wel aandachtig mogen overwegen wat behoort tot het onderzoek van de Staten-Generaal, wat behoort tot het onderzoek van deze Kamer, om daaruit af te leiden of de amendementen aangenomen of verworpen moeten worden. Wij moeten dat overwegen, zoo als ik bij den aanvang zeide, omdat het tot rigtsnoer kan dienen voor het vervolg; en nu meen ik al aanstonds dat het eene uitgemaakte zaak is dat deze Kamer niets te doen heeft met de vraag of er behoefte bestaat in de provincie om eene belasting te heffen of niet. Daarmede heeft de Kamer niets te maken, dat beoordeelen de Provinciale Staten, die voortaan ook direct zullen zijn gekozen door de ingezetenen der provincie. Die Provinciale Staten beoordeelen dat onafhankelijk uit kracht van hun mandaat, behoudens goedkeuring van den Koning. Daarmede heeft dus deze Kamer niets te doen; zij moet de vraag: is er behoefte? in het midden laten. In de tweede plaats heeft de Kamer er niets mede te doen of in die behoefte, die eenmaal aangenomen is, ook op eene betere, op eene andere wijze konde worden voorzien. Ook dat gaat de Kamer niet aan, ook dat maken de Provinciale Staten onder goedkeuring des Konings uit: namelijk de behoefte en de wijze hoe in die behoefte zal worden voorzien. Maar wat blijft er dan over, wat is dan in dezen aan de Kamer opgedragen? Zij behoort eenvoudig toe te zien dat de belasting die uitgeschreven wordt geen nadeel toebrenge noch aan de algemeene belastingen, noch aan de algemeene belangen of die van andere provincien. Daar moet het heen; dat is het criterium waaraan alles getoetst moet worden. Maar als ik nu de zaak daaraan toets, dan zeg ik: hier, in dit speciale geval, waar eene nieuwe belasting uitgeschreven wordt, hier hebben wij meer noodig dan eenvoudig den naam en de hoegrootheid der belasting; hier kan ik mij niet vereenigen met de zienswijze der Regering. Als vertegenwoordiger van het volk moet ook ik waken dat de provinciale belastingen geen nadeel toebrengen aan de algemeene belastingen en aan de algemeene belangen. Daarom moet ik vragen, hoe zult ge de heffing doen van een half per cent op de bezitting van rundvee in uwe provincie? Dat moet ik vragen, want dat kan zoo ingekleed zijn of worden, dat wel degelijk nadeel aan de algemeene belastingen, aan de algemeene belangen worde toegebragt, indien bijv. Friesland zich geliefde te isoleren. Ik geef met den spreker uit Friesland toe dat het hier is een politie-maatregel, en ik geloof met hem dat het zeer duidelijk is aangetoond dat geene bijzondere vereenigingen kunnen suppleren wat hier bedoeld wordt. Maar juist daarom moeten wij toezien dat die belasting tot ondersteuning van dien politie-maatregel niet te ver ga, en dat het niet worde een stuitend nadeel voor het vervoer van vee van de eene provincie naar de andere, hetgeen de Grondwet niet toelaat. Het komt mij voor dat wanneer men eene geheele nieuwe belasting invoert, men opmerkzaam moet zijn op hetgeen de heer Verweij Mejan gezegd heeft, dat namelijk, wanneer er gesproken wordt van belasting, men niet alleen bedoelt geld, maar ook de wijze waarop geld verkregen wordt, omdat de entraves, die kunnen geboren worden uit de belasting, minder gelegen zijn in *hetgeen*, dan in de *wijze waarop* men vraagt. Ziedaar de redenen waarom ik ondersteun het amendement van den heer Bachiene. Ik heb niets

gevonden in het reglement van de Staten der provincie Friesland wat nadeelig is voor de algemeene belastingen of voor het algemeen belang. Overigens wat er verder in dat reglement staat buiten de heffing gaat ons niet aan: en als ik dus zeg bij deze wet: de heffing zal geschieden op de wijze als bij dat reglement is vastgesteld, dan kan de zaak geregeld afloopen, en ik ben niet beducht iets te hebben vastgesteld dat nadeelig zoude kunnen worden voor de lands-belasting of voor het algemeen belang. Ik zoude daarentegen wel beducht zijn indien die wijze van heffing niet ware aangewezen, want dan hadden de Staten-Provinciaal, onder goedkeuring wel is waar des Konings, maar dan hadden toch de Staten-Provinciaal de bevoegdheid om een nieuw reglement van heffing te maken, arbitrair, zonder dat wij er kennis van droegen, en dan zouden zij in dat reglement kunnen daarstellen bepalingen die in strijd waren met het algemeen belang, en deze wetgevende magt zou daar niet mede te doen hebben. Ik erken, de Koning en de Ministers kunnen en zullen ook wel waken, maar dit mag mij niet genoeg zijn, omdat mij hier zelf is opgelegd de last om te waken dat de provinciale belastingen die uitgeschreven worden niet nadeelig zijn voor de landsbelastingen en het algemeen belang. Ik zie dus ook geen kwaad in dat amendement. In 't minst niet. Ik zie er ook niet in dat wij treden op een terrein dat ons niet toebehoort.

Maar nu blijft er nog een ander punt over van meer teederen aard, het is het punt van den tijd. Daarover, ik wil het gaarne erkennen, bestaat bij mij nog eene soort van strijd. Wat hebben wij alleen te onderzoeken? Ik kom altijd op hetzelfde punt terug, en antwoord: wij hebben alleen te onderzoeken of de belasting nadeelig kan zijn voor de algemeene belastingen of het algemeen belang. Maar nu zou men zeggen, dit heeft niets gemeens met den tijd. Of die belasting wordt geheven voor het tijdperk van één of van tien jaren, de zaak zal te dien aanzien, zoo het schijnt, dezelfde zijn. Evenwel ook dat punt is bedenkelijk, want ook de tijd waarvoor de belasting geheven wordt kan influenceren op het nadeel dat zoodanige belasting kan toebrengen aan het algemeen belang. Ik stel bij voorbeeld hetgeen in Noordbrabant is geschied. Daar heeft men geheven eene belasting voor al den tijd dat zekere lening zou duren. Dat gaat nu zeer goed wanneer bloot worden gevraagd opcenten op eene rijksbelasting, maar gesteld eens dat de belasting was van een anderen aard, dat het was eene belasting op de inkomsten om iets te noemen, en deze Vergadering had eens op het oog om binnen zeker tijdsbestek, binnen een of twee jaren, tot stand te brengen eene algemeene belasting op de inkomsten, dan zou de tijd der heffing wel degelijk in aanmerking komen, want dan zou men zeggen deze provinciale belasting kan ik wel toestaan voor een jaar, omdat gedurende dien tijd zoodanige algemeene belasting niet zal uitgeschreven worden, maar anders zou die provinciale belasting nadeelig zijn voor het algemeen belang. Als ik dus de zaak op de punt van eene naald neem, dan geloof ik ook wel dat ten minste somtijds de tijd in aanmerking kan komen. Men moet altijd de zaak beoordeelen naar de vraag: waarvoor moeten de Staten-Generaal waken? Nadeel is er niet in (de Staten-Provinciaal vragen de belasting maar voor twee jaren) om ook het amendement omtrent den tijd aan te nemen; en zoo als ik zeide de tijd kan in sommige gevallen ook bij de beoordeeling, die ons toekomt, in aanmerking komen. Ik zou dus besluiten tot aanneming van beide amendementen, en ik zie niet dat door de aanneming de provincie Friesland in het minst zal zijn gepraejudicieerd. De zaak zal volkomen haar beslag hebben en dat is alles wat wij zoeken en verlangen. Ziedaar, Mijne Heeren, hetgeen ik meende te moeten voordragen: mijn besluit maak ik op redenerende uit hetgeen ons niet te beoordeelen staat tot hetgeen aan onze beoordeeling is overgelaten, en dat is, om, tenzij ik beter worde ingelicht, voor de amendementen te stemmen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** erkent ten volle het gewigt dat door den vorigen spreker aan deze zaak is gehecht. Het is dan ook dat gewigt dat hem verpligt nogmaals het woord te voeren. Het geldt hier toch in de eerste plaats belangrijke beginselen, uitlegging van nieuwe grondwettelijke bepalingen. En ten tweede betreft het hier een nieuwen stap, die waarschijnlijk als regelmaat voor het vervolg zal gelden. Zijne Excellentie meent dan ook te moeten verzoeken dat buiten aanmerking worde gelaten de laatste aanbeveling, die de vorige spreker gebezigd heeft, dat men de amendementen wel zou kunnen aannemen, omdat zij toch geen nadeel kunnen toebrengen. Neen, het geldt hier eene quaestie van bevoegdheid en dan meent Zijne Excellentie te moeten vragen of 's lands Vertegenwoordiging bevoegd en geroepen is de reglementen te beoordeelen en daarover te beslissen, ja ze te bekrachtigen, die de Provinciale Staten ontworpen hebben tot heffing van belastingen. Met andere woorden is het de vraag of de wetgeving haar oordeel moet uitbrengen niet alleen over de belasting zelve, maar ook over de wijze van heffing, en over den duur dier heffing? De woorden van de Grondwet wederleggen ten duidelijkste die laatste meening. Volgens de 3de zinsnede van art. 129 vereischen de provinciale belastingen tot dekking der enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging door de wet. Derhalve niet de *wijze* van heffing, niet de *duur*, de provinciale belastingen alleen en op zich zelve zijn aan het oordeel der wetgeving onderworpen, opdat zij kunne onderzoeken of zij al dan niet in strijd zijn met de algemeene belastingwetten of het algemeen belang.

Maar in de tweede plaats moet deze Kamer de bevoegdheid der Provinciale Staten onaangeroerd laten en mag hun besluit door haar niet worden gekrenkt. De wetgeving moet geen invloed uitoefenen op de magt of het gezag van de Staten der provincien. Wanneer de wetgeving nu hunne reglementen beoordeelt, dan krenkt zij hunne bevoegdheid, dan maakt zij inbreuk op de magt en het gezag der Staten.

Zijne Excellentie wijst nog nader op den inhoud van art. 129 in verband met het laatste gedeelte van art. 131 der Grondwet. Laatstgemeld artikel houdt in dat, behoudens de voorschriften in art. 129, alle zoodanige reglementen en verordeningen als de Staten voor het provinciaal belang noodig oordeelen, aan de goedkeuring van den Koning moeten worden onderworpen, en dat die Staten zorgen dat de doorvoer naar en invoer uit andere provincien geene belemmering ondergaan. Dat artikel is alzoo algemeen en zonder eenige beperking. Daaronder zijn begrepen in de eerste plaats de begrootingen, en in de tweede plaats de belastingen, zoo als het laatste gedeelte van dat artikel onwedersprekelijk aanduidt.

Art. 131, alinea 2, schrijft voor dat alle reglementen en verordeningen, en derhalve ook die houdende begrootingen en belastingen, zonder eenige uitzondering aan de goedkeuring des Konings zijn onderworpen; doch alleen wat de belastingen zelve aangaat, wordt er bij art. 129 § 3 eene bekrachtiging bij de wet vereischt. Uit dit een en ander vloeit, naar Zijne Excellentie meent, voort, dat in den regel de reglementen en verordeningen worden vastgesteld door de Staten der provincie en goedgekeurd door den Koning. Men zou aan de grondwettelijke voorschriften geweld aandoen of op de bevoegdheid der Provinciale Staten inbreuk maken, indien men de wijze van heffing en den duur der belasting bij de wet zou meenen te moeten bepalen. Men neme daarbij wel in aanmerking dat verlangens of wenschen voor de stellige bepalingen der Grondwet moeten zwichten. Deze heeft niet gewild dat de provinciale reglementen en verordeningen aan de wetgevende magt zouden worden onderworpen. Indien men echter het stelsel aannam dat door sommigen bij deze gelegenheid is verdedigd, dan zouden al de reglementen van de Staten der onderscheidene provincien aan de wetgeving moeten worden onderworpen. Intusschen is 's Lands vertegenwoordiging niet bekend en kan ook niet bekend zijn met de bijzondere huishoudelijke belangen der provincien. De grondwetgever heeft de grenzen juist afgebakend tusschen de verschillende magten in den Staat; en die grenzen zouden hier worden overschreden. Men behoort bij een en ander niet uit het oog te verliezen, dat de leden der Provinciale Staten onmiddellijk door de ingezetenen en uit de ingezetenen der provincie gekozen zullen worden, en daarom de grondwetgever te regt de behartiging der provinciale belangen heeft toevertrouwd, niet aan de wetgeving des Rijks, die daarmede onbekend is, maar aan de regtstreeks door de ingezetenen gekozen Provinciale Staten, die deze provinciale belangen van nabij kennen. De Minister verzoekt den laatsten spreker den regel en de uitzondering in art. 131 der Grondwet vervat wel in overweging te willen nemen, en Zijne Excellentie vleit zich alsdan dat de geëerde spreker het gevoelen zal omhelzen dat de wetgever van het Rijk alleen de belasting op zich zelve en niets meer heeft te onderzoeken, en af te keuren of te bekrachtigen.

De heer ***Donker Curtius*** dringt nog nader zijn gevoelen aan en vraagt of men in art. 129 der Grondwet de *belastingen*, die *bekrachtiging door de wet* vereischen, eenvoudig zóó moet verstaan, dat alleen worde onderzocht, hoeveel zij zullen bedragen en waarvoor zij zullen dienen, — dan wel of die woorden niet juist beteekenen dat hare *heffing* door de wet moet worden bekrachtigd. En daarvoor bestaat eene gewigtige reden. De Kamer moet toch waken, dat door de provinciale belastingen geen nadeel worde toegebragt aan het algemeen belastingstelsel. Dit is zeer gemakkelijk, waar het alleen betreft opcenten van bestaande belastingen, maar zeer moeijelijk daar, waar *nieuwe* belastingen moeten worden geconstitueerd. Wat overigens aangaat het bezwaar, dat men inbreuk maken zou op het regt der Staten, om reglementen vast te stellen, dit komt hier minder te pas; want art. 129 wil de bekrachtiging der belasting door *de wet*, en als de reglementen ze vaststellen in strijd met den geest der Grondwet, dan zullen die reglementen dienen veranderd te worden.

HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 4DEN SEPTEMBER.

De beraadslagingen over het ontwerp van wet worden gesloten.

In de *eerste* plaats wordt in omvraag gebragt *het amendement van den heer de Monchy*, dat *aangenomen* wordt met 28 tegen 13 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: Duijmaer van Twist, Wintgens, Boreel van Hogelanden, van Randwijck, Poortman, van Rijckevorsel, Smit, Boxman, Backer, Bachiene, Reinders, Zijlker, Dirks, Heemskerk, Wijnaendts, de Monchy, van Voorst, Donker Curtius, Verweij Mejan, van Walchren, van Doorn, Fokker, Sloet tot Oldhuis, Groen van Prinsterer, Dullert, Storm van 's Gravesande, Schiffer en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van der Linden, Costerus, Nedermeijer van Rosenthal, van Eck, van Hall, Anemaet, Engelen, de Man, Mutsaers, Westerhoff, de Moraaz, Thorbecke en van Naamen.

In de *tweede* plaats wordt in omvraag gebragt *het amendement van den heer Bachiene*, dat mede wordt *aangenomen* met 22 tegen 19 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren, Dullert, Storm van 's Gravesande, Westerhoff, Wintgens, Nedermeijer van Rosenthal, van Eck, Poortman, Smit, Boxman, Backer, Bachiene, Reinders, Zijlker, Dirks, Heemskerk, Thorbecke, de Monchy, van Voorst, Donker Curtius, Verweij Mejan, van Walchren en van Doorn.

Tegen hebben gestemd de heeren: Groen van Prinsterer, Duijmaer van Twist, van der Linden, Costerus, Boreel van Hogelanden, van Hall, van Randwijck, Anemaet, de Man, Engelen, Mutsaers, van Rijckevorsel, Westerhoff, de Moraaz, Wijnaendts, van Naamen, Fokker, Sloet tot Oldhuis en de Voorzitter.

In de *derde* plaats wordt in omvraag gebragt art. 1 van het ontwerp, met de ten gevolge der aangenomen amendementen daarin gebragte wijzigingen. Dat artikel wordt *aangenomen* met 29 tegen 12 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Eck, de Man, Mutsaers, Westerhoff, de Moraaz, Thorbecke, Fokker, Groen van Prinsterer, Storm van 's Gravesande, Duijmaer van Twist, van der Linden en Costerus.

Art. 2 wordt zonder beraadslaging en zonder stemming *aangenomen*.

De heer ***de Monchy*** stelt nu bepaaldelijk een amendement voor, strekkende om in de overwegingen van het ontwerp op te nemen de woorden: " over ieder van de jaren 1849 en 1850".

Dat amendement wordt door vijf leden ondersteund en zal alzoo een onderwerp van overweging der Kamer uitmaken.

Het amendement wordt zonder beraadslaging en zonder stemming *aangenomen*.

Nu wordt het wets-ontwerp, zoo als het is geamendeerd, in zijn geheel aan de stemming onderworpen. Het ontwerp wordt *aangenomen* met 31 tegen 10 stemmen, en zal op de gebruikelijke wijze worden verzonden aan de Eerste Kamer.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Moraaz, Thorbecke, Fokker, Groen van Prinsterer, Storm van 's Gravesande, van der Linden, van Eck, de Man, Mutsaers en Westerhoff.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTING VAN WOENSDAG 5 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 47 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
Heemskerk, Verweij Mejan, van Doorn, Bachiene, Westerhoff, van Eck, Wijnaendts, Dommer van Poldersveldt, Sloet tot Oldhuis, Schiffer, Dirks, van Nispen van Sevenaer, de Moraaz, Reinders, de Monchy, Zijlker, Donker Curtius, Dullert, Storm van 's Gravesande, van Voorst, Slicher van Domburg, Backer, Smit, Groen van Prinsterer, Nedermeijer van Rosenthal, Costerus, Wintgens, Boxman, van der Heijde, van Rijckevorsel, Fokker, Anemaet, Duijmaer van Twist, van Heloma, van Randwijck, van Naamen, Engelen, Poortman, van der Linden, Boreel van Hogelanden, de Man, Mutsaers, van Hall, van Walchren, Leclercq, van Hasselt en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Finantien, van de Hervormde Eeredienst, van Oorlog, van de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Is ingekomen eene missive van den staatsraad, directeur van het Kabinet des Konings, omtrent de verleening van 's Konings bekrachtiging aan de navolgende door de beide Kamers aangenomen wets-ontwerpen:

1°. dat tot regeling van het inkomen der Kroon;
2°. dat tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over 1849;
3°. dat tot regeling van het koloniaal batig slot;
4°. dat tot heffing van provinciale opcenten in Noordbrabant;
5°. dat tot invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek;
6°. dat tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting;
7°. dat tot overschrijving van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch;
8°. dat tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen, en
9°. dat tot heffing van vuur-, ton- en bakengelden.

Die mededeeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

Is nog ingekomen en wordt aan de Commissie voor de verzoekschriften verzonden een adres van J. Huisman en andere korenmolenaars in de provincie Overijssel, aandringende op de afschaffing van de wet op het gemaal.

Door de Commissie voor de verzoekschriften worden de volgende verslagen uitgebragt:

bij monde van den heer ***Wijnaendts***:

I. " 1356 Friezen hebben zich tot deze Kamer gewend, in adressen betrekkelijk het ontwerp van gemeente-wet.
Allen dringen aan op de afschaffing van de verouderde vormen en benamingen van het grietmanschap.
1198 doen dit in 37 gelijkluidende korte adressen van den volgenden inhoud:
" " Geven eerbiedig te kennen de ondergeteekenden, allen inwoners der provincie Friesland,
dat zij tot hunne uiterste bevreemding in het ontwerp van wet op het gemeente-wezen in art. 164 hebben voorgesteld gezien, dat het bestuur der gemeenten in deze provincie andere namen zou dragen dan in *alle andere* provincien des Rijks;
dat zij te vergeefs in de memorie van toelichting hebben gezocht naar eene aannemelijke reden voor deze vreemde uitzondering, daar als zoodanig alleen wordt gewezen op eene beweerde *gehechtheid der Friezen aan het grietmanschap*, zoodat er bij de Regering zelve daarvoor geene andere reden schijnt te bestaan;
dat zij deze bewering kennen als eene *onwaarheid*, — overtuigd zijn, dat de benaming van grietman enz., althans op vele plaatsen, der goede verstandhouding tusschen de besturen en ingezetenen hinderlijk is, en niet willen, dat op zoo *valschen grond* in deze provincie eene uiterst kostbare en in vele andere opzigten zeer gebrekkige instelling worde behouden, welke zeer zeker tegen den geest van de groote meerderheid des Frieschen volks is;
dat zij zich daarom verpligt achten te verklaren, gelijk zij doen bij deze, *dat zij niet gehecht zijn aan de verouderde benamingen en vormen van het grietmanschap*, maar de afschaffing daarvan wenschen.""
26 anderen maken in hun afzonderlijk adres nog de opmerking dat het grietmanschap met den aankleve van dien, voor de plattelands-bevolking niet die vruchten heeft opgeleverd, dat men er de bestendiging van wenscht;
en 132 eindelijk, in 2 eensluidende adressen, mede op de afschaffing van het grietmanschap aandringende, dat volgens hen de vereenvoudiging en bezuiniging zoo in gemeente- als provinciale zaken in den weg staat, verlangen nog in het algemeen dat in de gemeente-wet de magt, regten en verpligtingen van de gemeentebesturen naauwkeurig afgebakend en bepaald zullen worden, opdat aan deze eene zelfstandigheid en onafhankelijkheid

gewaarborgd worden, welke alleen in staat zijn weêrstand te bieden aan de immer bestaande zucht tot centralisatie, en het uitzigt te openen op vereenvoudiging in het bestuur en bezuiniging in de uitgaven; maar tevens meer bepaald dat het collegie van wethouders door den raad uit zijn midden benoemd moge worden, op gelijke wijze als dit geschiedt met Gedeputeerde Staten door de Staten der provincie.

Zij besluiten met het verzoek, dat deze Kamer hare goedkeuring aan de ontworpen wet op het gemeente-wezen niet zal schenken, dan nadat daarin zoodanige veranderingen zijn gebragt als waarover zij hunne bezwaren hebben kenbaar gemaakt.

Bij de 38 eerstgemelde adressen van inwoners van Friesland zijn achter de handteekeningen de qualiteiten en woonplaatsen opgegeven.

Onder de twee laatstbedoelde, van ingezetenen der grietenij Westdongeradeel, worden alleen de handteekeningen gevonden.

Al die adressen betrekking hebbende tot een bij deze Kamer ingekomen ontwerp van wet, zoo heeft uwe Commissie de eer tot het depôt ter griffie te adviseren."

II. » Gedeputeerde Staten der provincie Friesland hebben, op uitnoodiging der Provinciale Staten van dat gewest, aan deze Kamer met eene geleidende missive, toegezonden afschrift van een adres door die Provinciale Staten aan den Koning gerigt tot verhooging van de bezoldiging van den griffier bij hun collegie met ten minste f 300.

Zij geven in dat adres te kennen, dat bij Koninklijk besluit van 9 September 1831 het tractement aan de griffiersbetrekking verbonden van f 2800 op f 2500 is gebragt;

dat de werkzaamheden van die betrekking evenwel dermate zijn toegenomen dat de bezoldiging er niet meer in billijke overeenstemming mede staat;

dat zij ook vermeenen dat in Noord- en Zuidholland aan dien post eene hoogere belooning is verbonden, terwijl in andere provincien, bij minder uitgestrektheid van grondgebied of waar districts-commissarissen de attributen van griffier minder bezwarend maken, de griffiers-bezoldiging even hoog is als in Friesland.

Verder prijzen zij de buitengewone bekwaamheden, geschiktheid en onvermoeide ijver en belangstelling van hunnen waardigen griffier en verklaren dat allerwege de overtuiging aanwezig is, dat het gewestelijk belang vordert het bezit van dien verdienstelijken ambtenaar zooveel mogelijk in de toekomst te bestendigen.

Adressanten voegen er bij, dat zij, in plaats van bij de begrooting van kosten van bestuur hunner provincie voor 1850 eene voordragt tot verhooging te doen, het gepaster hebben geoordeeld den Koning daartoe bij afzonderlijk adres te adieren, zonder van hunne zijde eenige vermeerdering van den betrekkelijken post op die begrooting aan te brengen.

Hulde doende aan de bedoelingen van de Provinciale Staten van Friesland, heeft uwe Commissie vermeend op dit afschrift van een adres van die Staten aan den Koning, daar het geen verzoek aan deze Kamer inhoudt, niet anders te mogen voorstellen dan daarop over te gaan tot de orde van den dag, waartoe zij dan ook de eer heeft te adviseren."

bij monde van den heer ***van der Linden***:

III. » *D. Lammers* bestrijdt, als bij vorig adres reeds door hem gedaan is, de belasting op de inkomsten, als onmogelijk in den tegenwoordigen toestand der maatschappij. Hij meent dat die belasting uit te schrijven, is gelijk aan prediking der vernietiging van alle gezag en rust in den Staat. Twee middelen zijn alleen voorhanden om ons te redden: 1°. *vervalling* van personeel en patent; *opheffing* van de belasting op het geslagt, het gemaal, den turf, het zout, de zeep, het bier, de azijn en opcenten voor land en steden; 2°. een redmiddel te zoeken om het tekort te dekken *zonder belasting*, want daarin is gelegen de overmaat van het kwaad onzer maatschappij, waarin echter geen organisch kwaad behoeft te bestaan, maar waar het kwaad alleen het gevolg is van de slechte maatschappelijke organisatie. Hij eindigt met de hoop te kennen te geven, » dat zijn vorig adres niet ongegrond zal ter zijde gelegd worden, op een oogenblik dat de menigte uitziet naar hen die den scepter zwaaijen en acht geeft op onze welvaart, en dat ons belang worde overwogen, hetwelk de beslissing zal uitmaken van gehoorzaamheid aan de wet, of dat welligt regeringloosheid zal doen ontstaan, die thans heerschende is in Europa."

21 advocaten bij het provinciaal hof te Groningen komen op tegen art. 38 van het ontwerp van wet tot dekking van het tekort, waarbij wordt voorgesteld de advocaten aan de belasting op het patent te onderwerpen. Zij zetten hunne bezwaren uiteen in hun allezins lezenswaardig adres, maar dat te uitvoerig is om thans, vooral nu het ontwerp is teruggenomen, breeder mede te deelen. Hun verzoek is, » de voordragt van het gewijzigd wets-ontwerp, houdende eene belasting tot dekking van het tekort, voor zooverre de voorgestelde patentpligtigheid der advocaten betreft, zoo als die ligt, te verwerpen, en overigens in uwe wijsheid daaromtrent zoodanige maatregelen te beramen als raadzaam met de belangen der requestranten en die der schatkist zullen geoordeeld worden.""

112 verveeners en veenarbeiders in de provincie Groningen, vinden de keus die de Regering gedaan heeft in de belastingen om ter afschaffing voor te dragen, hoogst gelukkig; want de ter afschaffing voorgedragen belasting op den turf is schadelijk, onbillijk en tevens schandelijk: zij belemmert de nijverheid en binnenlandsche scheepvaart, zij belet het openstellen van gelegenheid tot arbeiden, zij beperkt vrij gebruik van wat de eigen grond oplevert, zij doet voor brandstof betalen, terwijl zij die andere brandstof bezigen, vrij zijn; zij is eindelijk oorzaak, dat jaarlijks duizenden tonnen turf nutteloos worden verbrand en vernietigd: al hetgeen grond geeft tot aanhoudende vermeerdering der armoede. Daarom verzoeken de adressanten dat gij uwe goedkeuring zult geven aan het aangebodene ontwerp tot heffing eener belasting tot dekking van het tekort over 1848 enz.

Deze adressen, — waarvan het eene u verzoekt het ontwerp goed te keuren, het andere u de gedeeltelijke verwerping aanraadt, en het derde het geheel heilloos acht, — hebben alle drie betrekking op een zelfde ontwerp. Dat ontwerp is echter ingetrokken. Maar daar de Regering dit slechts voorloopig zeide te doen, en het dus kan gebeuren, dat het weldra alweder bij de Kamer aanhangig wordt, zoo stelt uwe Commissie voor alle drie te deponeren ter griffie."

IV. » 29 ingezetenen der stad Sneek, 16 ingezetenen der grietenij Gaasterland en 52 ingezetenen van de grietenij Humelumer Oldephaert en Noordwolde, geven bij drie gelijkluidende adressen aan deze Kamer te kennen:

» dat zij met innig leedwezen hebben ontwaard, dat 's Konings ministers, in stede van aan 's volks billijke verwachtingen te beantwoorden, door, in de eerste plaats, zulke wets-voordragten aan te bieden, waaruit metderdaad verbetering van het lot des volks moet geboren worden, tot dusverre, door het voorstellen van wetten van minder algemeen belang, en door het aanbieden van onaannemelijke wetten, er op bedacht schijnen, de Staten-Generaal te vermoeijen, en van het voorgestelde doel verwijderd te houden;

dat zij, alleen door eene *onverwijlde* ontwikkeling en *opregte toepassing* der grondwettelijke instellingen, de bestendiging van rust en orde mogelijk achtende, de handeling der Regering, die het te lang gerekte geduld des volks noodeloos op de proef stelt, hoogst onvoorzigtig achten, en de tot nog toe rustige houding des volks *alleen daaraan* toeschrijven, dat de verdediging en handhaving harer regten, vrijheden en eigendommen in handen is gesteld van eene *eigene* vertegenwoordiging;

dat zij de vrees niet kunnen onderdrukken, dat, wanneer de hoop en het vertrouwen des volks langer worden te leur gesteld, daaruit voor de maatschappij de schromelijkste gevolgen en omverwerping zoowel van het goede als van het kwade zullen voortvloeijen, waarom zij eerbiedigelijk verzoeken, dat het de Kamer bovengenoemd moge behagen, gebruik te maken van het regt haar verleend bij artt. 110 en 111 der Grondwet, en uit haren boezem zoodanige voorstellen van wet te doen, als kunnen strekken tot heil van Nederland.""

Ten einde geene aanleiding weg te nemen om tot heil van Nederland werkzaam te zijn, stelt uwe Commissie voor, alle drie deze adressen ter griffie neder te leggen."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze verslagen voorgestelde conclusien.

De heer ***Nedermeijer van Rosenthal*** vraagt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

Bij het onderzoek in de afdeelingen, van het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Handel-maatschappij gesloten overeenkomst, is in al de afdeelingen de wensch geuit om volledig bekend te worden met de ware redenen, waarom de tien millioen gulden, welke het Rijk alsnog aan de Handel-maatschappij schuldig is, in 1844 niet mede zijn afbetaald geworden. Men meende te dien aanzien volkomen ingelicht te moeten worden. Wel waren er eenige leden, die, als vroeger tot de Kamer behoord hebbende, vermeenden dienaangaande eenige opheldering te kunnen geven; maar deze kwamen niet zoo volledig en bevredigend voor, dat daarom de wensch tot nadere mededeelingen betrekkelijk dit onderwerp achterwege zou mogen gelaten worden, en de Commissie van Rapporteurs, die mij de eer heeft aangedaan om mij tot haren voorzitter te benoemen, heeft dan ook aanleiding gevonden, om den uitgedrukten wensch in haar verslag op te nemen. Zij heeft dit gedaan in de volgende bewoordingen: » Naar het oordeel van sommige leden, die reeds sedert verscheidene jaren tot de Tweede

Kamer hebben behoord, en dus al het daar over de overeenkomsten met de Handel-maatschappij verhandelde meer in de bijzonderheden kennen, zou werkelijk de pijnlijke indruk, dien de eerste lezing der overeenkomst moet opwekken, geheel of grootendeels weggenomen hebben kunnen worden. Deze leden meenden zich toch te kunnen herinneren dat, indien bij de groote geldelijke operatien van 1844 de toenmalige schuld van den Staat aan de Handel-maatschappij slechts voor een gedeelte is afgelost, en het bedrag van tien millioen onvoldaan is gebleven, daarvoor redenen bestaan hebben, die niet bepaaldelijk voortsproten uit gemis van genoegzame middelen, aan de zijde van den Staat; zoodat hier aan het opleggen van bezwarende voorwaarden door eenen schuldeischer aan zijnen schuldenaar niet te denken valt. Deze mededeeling heeft aan de overige leden aanleiding gegeven tot de vraag, welke de ware redenen geweest zijn, dat in 1844 de aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij slechts gedeeltelijk heeft plaats gehad." Door de opneming van deze zinsnede in het verslag, meende de Commissie van Rapporteurs aan het uitgedrukte verlangen voldaan te hebben. De Regering heeft in hare memorie van beantwoording daarop het volgende gezegd: » In het algemeen verslag betrekkelijk het wets-ontwerp tot aflossing van schuld aan de Nederlandsche Handel-maatschappij van den 1sten Februarij 1844, wordt gezegd dat de redenen, waarom niet de aflossing van de geheele schuld, maar slechts van het grooter gedeelte derzelve, was voorgedragen en voor wenschelijk te houden is, zijn blootgelegd geworden bij gelegenheid dat de toenmalige Minister van Kolonien aan de Kamer eenige inlichtingen heeft medegedeeld, waardoor de tegenstand, welken de maatregel der aflossing bij sommigen had ondervonden, heeft opgehouden. Die inlichtingen zijn gegeven in comité-generaal van den 20sten Mei 1843, bij gelegenheid der behandeling van het wets-ontwerp tot regeling van 's Rijks openbare schuld. Men meent zich tot eene verwijzing aan het deswege aangeteekende te kunnen bepalen. Meerdere inlichtingen ten deze zouden op dezelfde wijze als in 1848 moeten worden gegeven, wanneer zij mogten worden gevorderd." Uwe Commissie van Rapporteurs heeft, na kennis van de memorie van beantwoording genomen te hebben, in ernstige overweging genomen, of er ook aanleiding was om de wetsvoordragt nader in de sectien te overwegen; zij was echter eenparig van oordeel dat zoodanig nieuw onderzoek noch met het Reglement noch met het gebruik overeenstemde, maar daar zij de zaak van hoog belang achtte, heeft zij zich de vraag gesteld, of er ook aanleiding bestond om, alvorens de openbare beraadslagingen zouden plaats hebben, nadere inlichtingen nopens het bedoelde onderwerp af te vragen. Daartegen werd wel aangemerkt dat daarvoor ook bij de publieke discussien gelegenheid bestond; doch aan den anderen kant heeft men in aanmerking genomen, dat het toch beter ware vóór die beraadslagingen in het bezit te zijn van de noodige inlichtingen, omdat daardoor welligt aan de eindbeslissing eene wijziging bespaard, en gedurende de beraadslagingen moeijelijkheden uit den weg geruimd zouden kunnen worden. De Commissie van Rapporteurs heeft dan ook eenstemmig besloten, en mij daartoe gemagtigd, om aan de Kamer verlof te vragen den Minister van Kolonien over het hier bedoelde onderwerp te interpelleren en daaromtrent inlichtingen te verzoeken.

Daar niemand zich tegen het gedane voorstel verklaart, wordt besloten het verlangde verlof tot het interpelleren van den Minister van Kolonien over het bedoelde onderwerp te verleenen.

De ***Voorzitter*** stelt daarop voor eenen naderen dag tot het rigten der interpellatie te bepalen, ten ware de Minister van Kolonien reeds dadelijk gereed mogt zijn de gevraagde inlichtingen te geven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** vraagt daarop het woord, en geeft te kennen dat hij bereid is onmiddellijk op de gedane vraag te antwoorden, en de redenen te doen kennen, waarom de aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij in 1844 slechts gedeeltelijk heeft plaats gehad; maar, gelijk zulk reeds in de memorie van beantwoording is uitgedrukt, in comité-generaal, zoo de Voorzitter mogt goedvinden de openbare vergadering in eene met gesloten deuren te doen overgaan.

De ***Voorzitter*** verandert alsnu de openbare vergadering in een comité-generaal, ten einde de Vergadering kennis neme van de inlichtingen die de Minister van Kolonien wenscht te geven.

Nadat de vergadering wederom is openbaar geworden, berigt de Voorzitter dat, daar niets meer aan de orde is, de zitting wordt gesloten.

ZITTING VAN VRIJDAG 7 SEPTEMBER.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter mr. *J. K.* baron *van Goltstein* geopend.

Er zijn 56 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst enz., voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eeredienst, Oorlog, Finantien en Kolonien wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De heeren Ter Bruggen Hugenholtz en Thorbecke hebben schriftelijk kennis gegeven dat zij door ongesteldheid, en de heer Hengst dat hij door eene ernstige ongesteldheid van zijne echtgenoot, verhinderd worden de zittingen vooreerst bij te wonen.

Er zijn ingekomen en worden naar de commissie *ad hoc* verzonden de navolgende twee verzoekschriften:

een adres van C. Hermans c. s. te Maastricht, om verbetering der wetgeving betrekkelijk den waarborg der gouden en zilveren werken;

een adres van D. B. Adrian te Amsterdam, betrekkelijk te brengen wijzigingen in de overeenkomst met de Handel-maatschappij.

Door den ***Voorzitter*** wordt aan de Vergadering kennis gegeven, dat door de afdeelingen tot rapporteurs zijn benoemd:

voor het wets-ontwerp betrekkelijk de verdere uitbetaling van de pensioenen, toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven, de heeren: Wijnaendts, van Voorst, Smit, van Rijckevorsel en van Walchren;

voor het wets-ontwerp tot heffing van provinciale opcenten in Overijssel de heeren: Wijnaendts, van Voorst, Smit, van Rijckevorsel en Schiffer;

voor het wets-ontwerp betreffende het opgeheven bijzonder fonds van proces-kosten de heeren: Backer, van Voorst, Engelen, van Rijckevorsel en Fokker;

De Commissie van Rapporteurs voor de beide wets-ontwerpen betreffende het muntwezen brengt haar algemeen verslag ter tafel. Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen van dat stuk en de beraadslaging bepaald op Dingsdag 11 September, ten 11 ure.

Aan de orde is de beraadslaging over het wets-ontwerp tot *bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst.*

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt al dadelijk daarover het woord en zegt:

MIJNE HEEREN!

Bij de opening uwer beraadslagingen heb ik het nuttig geacht, uwe aandacht meer bepaaldelijk te vestigen op een drietal punten, betreffende het hoogst belangrijk onderwerp dat u thans bezig houdt.

De beide eerste hebben betrekking tot den aard van het wets-ontwerp: het laatste betreft meer bepaald het belang van de daarin behandelde zaak.

I. In de eerste plaats dan zij het mij vergund, nogmaals de aandacht der Kamer in te roepen op hetgeen bereids in de memorie van beantwoording is gezegd, rakende den oorsprong van het contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij, en de redenen, welke eene verandering van de daarin opgenomen bepalingen ondoenlijk maken.

Het is in dat stuk bereids breedvoeriger aangetoond, dat de Regering in dezen geenszins vrije hand had. Ik zoude het welligt met velen uwer raadzamer hebben geacht, de grondslagen van deze overeenkomst door de wet vast te stellen, dan wel het contract zelf aan uwe goedkeuring te onderwerpen. Maar ik achtte dit, in de gegeven omstandigheden, minder doelmatig, omdat de overeenkomst zelve reeds gesloten en voor de Regering verbindende was, en omdat eene voordragt strekkende tot het bloote vaststellen van grondslagen van een contract, waaraan niet meer te veranderen viel, mij niet gepast scheen te zijn.

Maar eene andere handelwijze, dan die nu ingeslagen is, zou welligt desniettegenstaande hebben kunnen plaats vinden, indien de omstandigheden anders waren geweest. Indien het hier gegolden had de sluiting van een contract met eene bestaande maatschappij, indien de zaak dus voor wijziging vatbaar ware geweest, behoudens het bestaan van die maatschappij, dan had het

beproeven van nieuwe onderhandelingen ten minste in aanmerking kunnen komen. Doch het gold hier eene verbindtenis, door eene vroegere Regering gesloten, welke tot grondslag had gestrekt van de oprigting der nieuwe maatschappij. Wanneer de Regering die verbindtenis verbrak, dan liep zij het allergrootste gevaar, dat de nieuwe maatschappij niet tot stand kwam. De aandeelhouders in de oude maatschappij, die met het oog op de verbindtenis, door de Regering aangegaan, in de nieuwe maatschappij hadden deelgenomen, waren dan van hunne verbindtenis ontslagen. Er was gevaar, groot gevaar zelfs, dat er geene maatschappij tot stand kwam.

Om die redenen, welke ik hier slechts kortelijk meen te moeten herhalen, achtte de Regering het onvermijdelijk, het gesloten contract zelf, en niets anders, aan de sanctie der wetgeving te onderwerpen. — Daardoor alleen, meende zij, stelde zij de vertegenwoordiging in staat, om met volledige kennis van zaken te oordeelen; de goede trouw verbood de Regering, anders te handelen.

II. In de tweede plaats meen ik te mogen opmerken, dat de vorm, waarin de wet is voorgedragen, *daarom* aan de Regering verkieslijk voorkomt, omdat daardoor de moeijelijke vraag nopens de eigenlijke roeping van de wetgevende magt ten deze geheel ongepraejudicieerd blijft.

Die vraag, Mijne Heeren, is bereids, blijkens het verslag van uwe Commissie van Rapporteurs bij het onderzoek van het ontwerp in de afdeelingen ter sprake gebragt.

De Regering heeft haar gevoelen daaromtrent ook reeds te kennen gegeven. Het contract, zeide zij, regelt aangelegenheden van onderscheiden aard: het behelst regels omtrent novatie eener bestaande schuld, rentebetaling en aflossing dier schuld; — het behelst bepalingen van zuiver administrativen aard; regels omtrent den vervoer en verkoop van gouvernements-eigendom, dat uit de kolonie herwaarts overgebragt en hier te gelde gemaakt wordt. De eerste verbindtenis konde de Regering buiten de goedkeuring der wetgevende magt niet aangaan; indien de tweede geheel op zich zelve stond, zoude hare regeling geheel en al vallen binnen den kring van de bevoegdheid, die de Grondwet aan de uitvoerende magt toekent.

Maar hier staat zij niet op zich zelve: zij is, als het ware, de prijs, waarvoor de Nederlandsche Handel-maatschappij toegestemd heeft in de verschuiving van de aflossing harer schuld. De Regering mogt dus, in dit geval, de beide deelen van de overeenkomst niet vaneen scheiden. Voor haar bestond de verpligting, om die overeenkomst in haar geheel aan de Kamers voor te leggen, ten einde deze met den stand der zaak geheel bekend te maken, en hare goedkeuring in te roepen op de gesloten verbindtenis.

Naar dit beginsel heeft de Regering gehandeld. Doch ook nu, meent zij, zou men hare bedoeling verkeerd opvatten, zoo men oordeelde dat het haar te doen was om de op haar rustende verantwoordelijkheid op de Kamer over te brengen, en dat zij schroomde, die alleen te dragen. — Dit is geenszins het geval. Ook nu nog, meent zij, blijft het gevoelen van ieder lid omtrent die gedeelten van de overeenkomst, die, onder gewone omstandigheden, enkel tot de attributen van de uitvoerende magt behooren zouden, in zijn geheel. Daarom ook zeide zij in de memorie van toelichting, dat het definitive contract, met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten, aan de goedkeuring van de wetgevende magt onderworpen werd, *voor zooverre die goedkeuring werd gevorderd.* Ik kan de meening der Regering omtrent dit punt niet juister uitdrukken, dan door de opmerking, dat zij de zaak geheel op één lijn stelt met de behandeling van dezelfde aangelegenheid, welke in 1842 heeft plaats gevonden. Bij de wet van 10 Julij 1842 is het zoogenaamde kapitalisatie-contract van 23/25 Julij 1840, gewijzigd bij dat van 25/31 Maart 1841, goedgekeurd geworden, hetwelk insgelijks de hoofdbepalingen inhield van de betrekkingen tusschen de Regering en de Handel-maatschappij, en met name de consignatie der producten, den overvoer van passagiers en goederen, en wat dies meer zij. Die hoofdbepalingen nu treft men insgelijks in de tegenwoordige overeenkomst aan. Alleen de provisien of het loon, dat de maatschappij voor hare bemoeijingen zou bekomen, waren in het kapitalisatie-contract van 1840 niet opgenomen en zijn thans in de overeenkomst bepaald. Wanneer alzoo de Kamer, of sommige van hare leden, van oordeel mogten zijn, dat de bekrachtiging van al de in de laatstgemelde overeenkomst vervatte bedingen buiten den werkkring der wetgevende magt ligt, dan zal de Regering, gelijk ik zoo even zeide, volgaarne toegeven, dat zoodanig gevoelen niet door de aanneming van dit wets-ontwerp wordt gepraejudicieerd, evenmin als zulks in 1842 het geval is geweest toen het kapitalisatie-contract met 49 tegen 3 stemmen is bekrachtigd geworden; — dat alzoo ook het votum dezer Kamer alleen de essentiele punten van de overeenkomst betreft: namelijk de novatie der schuld aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, de rente dier schuld, den tijd waarvoor zij is aangegaan en hare eventuele aflossing, mitsgaders de zekerheid, welke de maatschappij bedongen heeft in de consignatie der gouvernements-producten. Alle deze punten kunnen worden beslist met het oog op de voordeelen, welke de Staat aan de maatschappij als loon voor hare bemoeijingen toelegt, en op de hoegrootheid van het loon in den tijd, gedurende welken de Staat de maatschappij tot zijnen agent aanneemt. Keurt men die bedingen goed, dan zal men het beding, dat de sanctie der wet vereischt, bekrachtigen, maar men zal zich daarom niet blootstellen aan het gevaar van eene inbreuk te maken op de bevoegdheid der uitvoerende magt.

Het derde punt, waarop ik meen de aandacht der Kamer te moeten vestigen, betreft het belang van het onderwerp zelf.

Van onderscheiden zijden is er twijfel aan den dag gelegd, of het bestaan van de maatschappij voor den Staat van dat overgroot belang is te achten. Ik mag niet ontveinzen, dat die twijfel mij eenigzins heeft bevreemd.

Een meer solide, meer zeker, meer kundig beheer van dit zoo belangrijk gedeelte van de geldmiddelen van den Staat, dan hetwelk de Nederlandsche Handel-maatschappij oplevert, is, geloof ik, niet denkbaar. Men bedenke toch wat het in heeft, Mijne Heeren, eene massa goederen van eene waarde van meer dan dertig millioenen jaarlijks in *Oost-Indie* in ontvang te nemen; den geregelden afscheep daarvan te bezorgen; te zorgen voor den geregelden vervoer en den verkoop met al den aankleve van dien! Die taak is zoo ligt niet: zij vereischt eene mate van handels- en administrative kunde, een geldelijk vermogen, eene mate van zelfstandigheid, als zoovele waarborgen van juiste en deugdzame uitvoering, welke men niet dan bij eene zoodanige handels-vennootschap vereenigd kan aantreffen.

Sommigen hebben die bezigheden aan particulieren willen overlaten. Maar hoe zal men ten deze de zoo onmisbare eenheid van beginselen bij een aantal particuliere handelaars daarstellen? Hoe zal men zich waarborgen tegen verschil in handelingen, tegen onderscheid van inzigten, welke onfeilbaar tot wanorde moeten leiden? Hoe zal men bij particulieren dien waarborg, dien grond van zekerheid aantreffen, dien het kapitaal der maatschappij aan den Staat aanbiedt?

Anderen wederom hebben verlangd de behandeling dezer aangelegenheden aan ambtenaren of aan een speciaal agentschap uit 's Rijks ambtenaren zamengesteld, opgedragen te zien. Maar daarbij is het, vooreerst de vraag, of dit goedkooper zoude zijn: men vergete toch niet dat tot het drijven van soortgelijke zaken een hoogst aanzienlijk kapitaal wordt vereischt, dat de Staat alsnog zou moeten negotieren.

Ten tweede mag ik vragen: welken meerderen waarborg de Staat zal vinden in de behandeling dezer zaken door ambtenaren? Zal hij een geldelijken borgtogt vragen? Maar welk ambtenaar is in staat eenen tot dat einde toereikenden borgtogt te stellen? Ook hierbij dus mindere zekerheid, minder waarborg voor den Staat, dan hem de Nederlandsche Handel-maatschappij aanbiedt.

De Staat heeft dus belang, groot belang, bij het bestaan van eenen agent, zoo als de Nederlandsche Handel-maatschappij is, die de producten van de plaats der inlading af tot aan het oogenblik van den verkoop toe onder een zorgvuldig en kundig beheer en toezigt houdt. En daarom ook acht ik het onbetwistbaar nuttig, dat de Staat zich des noods een offer getroost, om dat voordeel te verkrijgen.

Maar is het gevraagde offer te groot? Geenszins. Het commissieloon der maatschappij, het del credere daaronder begrepen, is slechts voor de eerste vijf jaren op 2½ per cent bepaald; dus iets hooger dan men aan particulieren zoude betalen. Na die vijf jaren is dat loon, voor zoover de Regering geene verandering in het bestaande stelsel van cultuur, levering en verkoop der producten brengt, voor vermindering vatbaar: het zal alsdan gelijkstaan met hetgeen men in den handel doorgaans berekent.

Nu wil ik geenszins ontkennen, dat de concurrentie van bijzondere personen, zoo men zijne toevlugt daartoe nam, in dat cijfer eene vermindering te weeg zou brengen. Maar of die vermindering, bij slot, blijken zou winst voor den Staat te zijn, meen ik te mogen betwijfelen.

Een groot bezwaar wil men vinden in den langen duur, waarvoor het contract is aangegaan. Daaromtrent heerscht zelfs een verkeerd begrip bij velen: men wil art. 5 van de overeenkomst zoo opvatten, als of de Staat onvoorwaardelijk en dus ook na afbetaling zijner schuld op 31 December 1854, verpligt ware de producten herwaarts te zenden en alsdan aan de Nederlandsche Handel-maatschappij te consigneren. Intusschen bewijst de slotbepaling van dat artikel onwederlegbaar, dat de Regering zich onvoorwaardelijk slechts voor vijf jaren verbonden heeft. Na ommekomst van dien tijd is zij vrij om de producten in de kolonie te verkoopen; alleen dan wanneer zij ze hier te lande wil verkoopen is zij gehouden, om de Nederlandsche Handel-maatschappij tot haren agent te gebruiken.

Het mag met regt bevreemdend heeten, dat een onlangs afgetreden ambtenaar van het departement van Kolonien, die de

zaken, welke hij zelf behandeld heeft, beter behoorde te kennen, zich in eene onlangs uitgegevene brochure op dit punt zoo geheel heeft vergist. Daar beweert hij toch dat de overeenkomst met de maatschappij de Regering, gedurende den tijd van derzelver duur, beletten zou om het bestaande cultuurstelsel te wijzigen of te verlaten. Dit is geheel onjuist. Art. 3 der overeenkomst spreekt alleen van de producten die aan het Gouvernement *geleverd* worden. Wil het Gouvernement de producten geheel of gedeeltelijk ter beschikking der producenten laten, gelijk dit thans reeds gedeeltelijk geschiedt, dan zal de overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij daartegen geen beletsel opleveren.

De verpligting om ook na afbetaling der schuld, in geval van consignatie naar Nederland, de Nederlandsche Handel-maatschappij tot haren agent te bezigen, moest de Regering aannemen; zij toch kende geen beter stelsel voor den verkoop van hare producten dan de bemiddeling der Nederlandsche Handel-maatschappij. Wilde zij zich daarvan verzekeren (en ik herhaal hierbij nogmaals het reeds gezegde, dat het ten tijde van het aangaan der verbindtenis met de Maatschappij de vraag gold, of die Maatschappij al dan niet in het leven zou treden), wilde de Regering zich van het voortduren van het voor haar onmisbaar bestaan dier vennootschap verzekeren, dan moest zij haar een billijk, voor den Staat geenszins bezwarend vooruitzigt openen, dat zij voor langer tijd dan vijf jaren eenige zekere inkomsten zou bezitten. Het behoeft geen betoog, dat zonder eenig vooruitzigt daarop, het oprigten van de nieuwe Maatschappij geheel en al onzeker werd. En gelijk ik reeds meen aangetoond te hebben, het bezit van de Nederlandsche Handel-maatschappij als haar agent was voor den Staat eene zaak van overgroote waarde.

Noch het cijfer van de voordeelen door de Nederlandsche Handel-maatschappij bedongen, noch de tijdruimte, gedurende welke de Regering gehouden is haar als agent te gebruiken, zijn dus bezwaren voor den Staat, welke niet opwegen tegen de voordeelen welke hij verkrijgt.

Ik heb, Mijne Heeren, in de memorie van beantwoording meer breedvoerig ontwikkeld welke de voordeelen zijn, die de natie trekt uit het tegenwoordige stelsel van cultuur op Java, en uit het stelsel dat ten aanzien van den vervoer en verkoop der producten hier te lande wordt gevolgd.

Ik zeg niets te veel, Mijne Heeren, wanneer ik beweer, dat de val der Nederlandsche Handel-maatschappij op dat stelsel een allernoodlottigsten invloed zoude uitoefenen. Dat ligchaam is een allernoodzakelijkst raderwerk van dit zoo heilzaam stelsel. Kan het contract met hetzelve niet tot stand komen, dan is het hoogst waarschijnlijk, ja genoegzaam ontwijfelbaar, dat de zoo nuttige vennootschap in duigen valt.

Ik kan niet onderstellen, dat dit door u als strookende met 's Lands belang kan worden beschouwd. In mijn oog zou het eene droevige ramp wezen; eene ramp, die vooral zwaar zou drukken in die streken van ons vaderland, waar eene uitgebreide fabriekmatige industrie alleen door de Nederlandsche Handel-maatschappij en door de van harentwege verleende hulp bestaan kan.

Ik zal dan ook met gerustheid den verderen loop uwer discussien afwachten. Alleen dit meen ik nog hierbij te mogen voegen, naar aanleiding van eenen deswege dezer dagen buiten uwe Vergadering geopperden twijfel, dat van wege den Staat of de Indische Regering geenerhande voordeelen aan de Nederlandsche Handel-maatschappij worden verleend, die niet uitdrukkelijk in het u aangeboden contract zijn vermeld: en dat dus al wat verhaald wordt van in 't geheim bedongen voordeelen, restitutie van invoerregten op Java, en wat dies meer zij, niets anders is dan een zamenweefsel van fabelen, waarvan de kwaadwilligheid of de list van sommige belanghebbenden zich zoo gaarne bedient tot bereiking van hunne zelfzuchtige oogmerken.

De heer ***Godefroi*** : Het is eene onbetwistbare waarheid, dat bij de beoordeeling eener zaak, veel, ja dikwerf alles afhangt van het standpunt waarop men zich bij de beoordeeling plaatst. Die waarheid is voor mij nooit sterker in het licht getreden dan bij het onderzoek van het tegenwoordig onderwerp onzer beraadslagingen. Er is over de Handel-maatschappij en hare betrekkingen met de Regering veel, zoo binnen als buiten deze Vergadering gesproken, maar bij het overzien der verschillende meeningen daaromtrent heb ik mij al dadelijk afgevraagd, of men zich wel bij de beoordeeling der zaak op het behoorlijke standpunt had geplaatst. Het is mij dikwijls voorgekomen dat men daarbij gewoonlijk op het oog had de vraag, of eene instelling als de Handel-maatschappij in hare tegenwoordige betrekking en werking noodig, wenschelijk is, om de kolonien dienstbaar te maken aan de belangen van het moederland. Ik kan begrijpen dat men zich de vraag zoo voorstelt, wanneer er sprake is van de oprigting eener instelling als die der Handel-maatschappij, dat men dan de schepping eener zoodanige instelling toetst aan de strenge eischen van staatshuishoudkunde en handels-politiek, dat men dan angstvallig overweegt, of die instelling met de beginselen dier wetenschappen is in overeenstemming. Ik kan begrijpen dat men dan zelfs tot eene ontkennende beantwoording der voorgestelde vraag kan komen; ofschoon ik voor mij betwijfel, of men door die slaafsche toepassing van theorien tot eene uitkomst zou komen die voordeelig zou zijn voor de belangen van den Staat. Maar het standpunt, hetwelk men zoo doende zou kiezen, is niet het ware, het juiste standpunt: er is hier geene aanleiding tot eene beoordeeling *in abstracto* van eene *op te rigten* instelling: wij hebben hier met eene instelling te doen, die 25 jaren heeft bestaan; en de vraag is dus niet, of men zoodanige instelling zal *oprigten*, maar of men *de bestaande* zal *afbreken*; de vraag is: zal men de betrekking tusschen dit ligchaam en de Regering doen ophouden? Ik ben een verklaard tegenstander van het verderfelijke beginsel om te behouden hetgeen bestaat, alleen *omdat* het bestaat. Maar wanneer het de vraag geldt, of men iets wat bestaat, zal afbreken, dan meen ik de vrijheid te hebben, vooraf te mogen vragen, of het bestaande gebleken is zoo nadeelig te werken en of iets beters zoo in het gereede ligt, dat men zich haasten moet dat bestaande te sloopen. Met het oog op die vragen heb ik het onderhavig wets-ontwerp onderzocht, en gelijk de mensch beoordeeld wordt naar zijne daden, zoo ook heb ik gemeend de Handel-maatschappij naar hare werking te moeten beoordeelen. Ik heb die werking nagegaan en het tijdvak van haar 25jarig bestaan, met het oog op die werking, doorloopen. Ik heb mij verpligt geacht tot dat onderzoek alleen officiele bescheiden aan te wenden. Ik erken, dat, zoo de algemeene toestand der statistiek hier te lande ware gelijk die behoorde te zijn, zoo de Regering reeds sedert lang daarop hare aandacht had gevestigd, mijn onderzoek minder moeijelijk zou zijn geweest; maar, helaas! met die zaak is het nog bitter gesteld, en ook ligchamen als de Handel-maatschappij, als de Nederlandsche Bank dragen tot dien treurigen toestand der algemeene statistiek niet weinig bij: eene verkeerde vrees voor openbaarmaking hunner handelingen, is de oorzaak daarvan. Eene *verkeerde* vrees, zeg ik, want juist door die terughouding wordt dikwerf aanleiding gegeven tot onnaauwkeurige, onjuiste oordeelvellingen, tot onwaarachtige aantijgingen zelfs, welke alleen door openbaarheid zouden kunnen geweerd en voorgekomen worden. Daarbij heeft aan den anderen kant een kwalijk begrepene bezuinigings-maatregel, door de Regering ingevoerd, sedert het verleden jaar, de openbaarmaking in de *Staats-Courant* doen ophouden van de verslagen der Gedeputeerde Staten, waaruit men juist voor de algemeene statistiek zooveel licht zou kunnen putten. Maar ik zal hierover niet langer uitweiden. Ik heb gezegd, dat ik tot het onderzoek, officiele bescheiden, hoe weinig volledig die ook zijn, heb gemeend te moeten bezigen en ik wil nu nog alleen zeggen, dat die bescheiden bestaan hebben in de aanspraken van de presidenten der Handel-maatschappij, in de verslagen der Gedeputeerde Staten van de provincien, zoo verre die zijn openbaar gemaakt, en de verslagen van den handel en scheepvaart op Java en Madura.

Bij het door mij ingestelde onderzoek heb ik al dadelijk als een vast en zeker vergelijkingspunt genomen den toestand van onzen handel, onze nijverheid en onze scheepvaart, met betrekking tot onze Oost-Indische bezittingen *vóór* en *tijdens* de oprigting der Nederlandsche Handel-maatschappij. Let wel, Mijne Heeren, dat toen met betrekking tot ons koloniaal bestuur datzelfde stelsel van *laissez faire* gevolgd werd, hetwelk men nu wenscht te zien volgen. En hoe was nu die toestand? Men vindt dien naar waarheid beschreven in de eerste openbaar gemaakte aanspraak van den toenmaligen president der Handel-maatschappij, en wel bepaaldelijk in de volgende woorden:

» Tijdens de oprigting der maatschappij, was de Nederlandsche eigen handel en scheepvaart merkelijk gedrukt, vele reederijen, vooral op de Oost-Indie, werden geliquideerd, en de Nederlandsche vlag vertoonde zich bijna niet, dan op verjaarde of door den vreemdeling gebouwde bodems, terwijl de aanbouw van schepen voor de Oost-Indische reizen bestemd, bijna geheel scheen opgehouden te hebben.

» De uitvoer van voortbrengselen onzer nijverheid bepaalde zich voornamelijk (althans naar Java) bij mondbehoeften en dergelijke voor de Europesche bevolking aldaar geschikt, waarvoor directe retouren gemaakt werden. Verzendingen van katoenen lijnwaden werden er niet gedaan naar Indie, en tot eene vermeerdering van debiet van fabricaten, in concurrentie met het reeds overal gevestigde vertier der voorwerpen van vreemde nijverheid, waren particuliere handelaars, uit den aard der zaak, over het algemeen, weinig genegen.

» De handel was in Indie bijna uitsluitend in de handen der vreemden overgegaan of werd voor vreemde rekening gedreven.

» Onze handelsvlag had zich, even als de voortbrengselen onzer nijverheid, in vele van de nieuwe gemeenebesten nog nimmer vertoond.

» Door herhaalde slagen afgeschrikt, waagde zich de active handel niet meer tot zoodanige proeven, die, in geval van mis-

lukking, nieuwe verliezen konden opleveren, welke voor den individuelen koopman, onder min gunstige handels-omstandigheden, moeijelijk te boven te komen waren, en de Nederlandsche ondernemingsgeest scheen in groote mate uitgedoofd."

Ziedaar eene schildering van dien toestand, die bewaarheid wordt door alle berigten deswege uit dien tijd. Het is zoo, en ik geloof dat ik hieromtrent voor geene logenstraffing heb te vreezen, onze Oost-Indische bezittingen werden inderdaad beschouwd als een lastpost in plaats van eene bron van algemeene welvaart, en het was er zelfs zoo mede gelegen, dat in onze wetgevende vergadering stemmen werden vernomen, die er op aandrongen, dat men toch naar doelmatige middelen mogt omzien, om zich van die *lastige* kolonien te ontdoen.

In dien staat van zaken werd de Nederlandsche Handel-maatschappij opgerigt. Als monopolie? Volstrekt niet. Men raadplege slechts het organiek besluit der oprigting, om zich te overtuigen dat het doel nooit is geweest een monopolie te vestigen. Daarenboven, hoe kon er een denkbeeld van monopolie bestaan, waar de deelneming *a priori* voor elk en een eigenlijk werd opengesteld; hoe kon er nu nog aan een monopolie gedacht worden, waar de voordeelen *a posteriori* blijken te hebben gestrekt ten bate van de algemeene belangen? Neen, het was geen monopolie dat beoogd werd: eene vereeniging van krachten, gepaard met eenheid van handeling en doel. Ziedaar de middelen die te baat werden genomen tot het doen ophouden van den treurigen toestand, waarin handel, scheepvaart en nijverheid vervallen waren. Ik geloof dat men in dat doel niets anders kan zien dan hetgeen volkomen in overeenstemming is met de beginselen eener welbegrepen staatshuishoudkunde. En wat heeft bovendien de ondervinding geleerd? Dat alleen de belangen van de aandeelhouders der Handel-maatschappij hebben gebloeid, en de algemeene belangen zijn benadeeld? Het tegendeel is waar, de finantiele geschiedenis van de Handel-maatschappij bewijst het: zoolang die inrigting heeft bestaan, heeft er nooit bloei van hare bijzondere belangen plaats gehad zonder dat die gepaard ging met den bloei der algemeene belangen. Maar wel eens had het omgekeerde plaats, dat de algemeene belangen gebloeid hebben ten koste van die der maatschappij; ik behoef daaromtrent slechts in herinnering te brengen de opofferingen, die de maatschappij zich herhaaldelijk heeft getroost in het belang van de fabriekmatige nijverheid. En nu geloof ik voor geen logenstraffing te vreezen te hebben, wanneer ik stel, dat die instelling, dat zoogenaamde monopolie, juist gewigtige voordeelen aan de algemeene belangen, aan de belangen der schatkist, aan die van scheepvaart, handel en nijverheid heeft aangebragt. Wat de schatkist betreft, ik verwijs naar de resultaten, in de memorie van beantwoording vermeld. Of is het iets weinig beduidends, dat gedurende 17 jaren eene bate van 157½ millioen gulden in de schatkist is gevloeid. Ik weet het, die gelukkige uitkomst is het gevolg van het in de Oost-Indische bezittingen aangenomen cultuurstelsel. Maar wat zou dat stelsel gebaat hebben indien de Handelmaatschappij er niet geweest ware, om het in practijk te brengen? als er niet was geweest dat kolossaal kapitaal der Handel-maatschappij waardoor het mogelijk was de hoofdmarkt der koloniale producten hier te vestigen? Herinnert u slechts, Mijne Heeren, hoe het met de markt der producten gesteld was vóór de oprigting der Handel-maatschappij. Er was eene gedurige fluctuatie in de prijzen der koloniale waren, die alle speculatie onmogelijk maakte, en het gevolg van die fluctuatien, die zonder eene instelling als de Handel-maatschappij bestaan moeten, was noodwendig eene gedurige daling der prijzen. Bedenkt nu de nadeelen, die de schatkist zou lijden, indien men nu nog aan dergelijke wisselvalligheden in den verkoop der producten ware blootgesteld. Maar bovendien, wie anders dan een zoo magtig ligchaam als de Handel-maatschappij zou in staat zijn om een zoo kolossalen verkoop op zich te nemen voor een principaal, die de opbrengst genieten moet vóór dat de koopprijzen betaald zijn? En moet dan niet ook nog hier in de weegschaal komen, bij de berekening van den invloed, welken de Handel-maatschappij op de prijzen der producten uitoefent, het vertrouwen, dat zich allengs op die maatschappij gevestigd heeft ten opzigte van de hoedanigheid der waren? Zoo ik wel onderrigt ben, dan geven reeds de initialen der Handel-maatschappij, op zakken en balen geplaatst, zooveel vertrouwen, dat een particulier handelaar zich daarop veelal geheel verlaat.

Zoo wij nu verder het oog vestigen op de nationale scheepvaart, dan zullen wij ook daar door de Handel-maatschappij eene gelukkige ontwikkeling aangebragt zien. Vroeger was de Oost-Indische scheepvaart geheel vernietigd, en welke ontwikkeling heeft zij nu niet erlangd door de bevrachtingen der Handel-maatschappij? In 1826 werden nog slechts 28 schepen bevracht; sedert heeft er eene jaarlijksche opklimming plaats gehad en in 1837 was het getal der bevrachtingen reeds tot 129 gestegen. Gedurende de eerste helft van het bestaan der Handel-maatschappij was het gemiddeld bedrag 's jaars 60 schepen, en nu hebben er zelfs reeds 180 bevrachtingen en dus het driedubbele van het vroegere getal in één jaar plaats gehad. In het afgeloopen jaar nog zijn er, gelijk uit de aanspraak van den president der Handel-maatschappij blijken kan, nog 168 schepen bevracht, met eene ruimte van 65,726 lasten. Men is steeds gewoon, om wanneer men over de Handel-maatschappij spreekt, naauwkeurig de cijfers op te sommen, die de voordeelen door de maatschappij genoten, aanduiden; maar het is billijk, dat men daartegenover ook de cijfers stelle waaruit de bevordering der algemeene belangen is af te meten. En wanneer men dan het kolossale bedrag der door de maatschappij betaalde vrachtpenningen nagaat, dan zal de ontwikkeling onzer reederijen niemand bevreemden. In 1826 werd door de maatschappij aan vrachtpenningen en assurantie-premien besteed een bedrag van f 1,850,000 en reeds in 1827 eene som van f 3,100,000 aan vrachtpenningen alleen. Het cijfer der vrachtpenningen was in 1837 reeds tot f 6,704,156 geklommen en sedert 1840 bedroeg het jaarlijks gemiddeld 10½ millioen; in 1848 nog f 10,800,000; en dit alles niettegenstaande de successive vermindering van de vrachtloonen. Voegt daarbij dat de uitvrachten naar Java in de laatste jaren gemiddeld f 140,000 bedroegen.

Behoef ik nu nog stil te staan bij den uit dit alles voortgevloeiden bloei der fabriekmatige nijverheid, zoo ver die met de scheepvaart in verband staat? Onze scheepsbouw heeft eene hoogte bereikt, die vroeger nimmer gekend is. Men raadplege de jaarlijksche verslagen der Gedeputeerde Staten en men zal telkens de verzekering vinden, dat de scheepsbouw bij ons tot een trap is gestegen, die in geene vergelijking kan komen met de bloeijendste tijden der Republiek. Reeds in 1835 zeiden de Gedeputeerde Staten van Holland: »Wij bezitten thans eene handelsvloot, die in talrijkheid, bezeildheid en hechten bouw, niet minder dan in kunde van bevelhebbers uitmunt."

En zal het nu nog noodig zijn, om den invloed van de verlevendiging van den scheepsbouw na te gaan ten opzigte van andere takken van volksbestaan? Behoef ik nog te vermelden, hoe zich die invloed door het geheele land heeft vertoond in den bloei onzer touwslagerijen, zeilmakerijen, houtzagerijen en andere soortgelijke takken van fabriekmatige nijverheid? Een niet minder aanmerkelijk voordeel van die vermeerderde scheepvaart heeft zich ook doen kennen in het meerder gebruik, dat daarbij gemaakt werd van Hollandsch scheepsvolk, een tak van volksbestaan, die in den laatsten tijd vooral zulk eene krachtige aanmoediging ontvangen heeft. Het is waar dat al de genoemde instellingen van nijverheid nu en dan onder een periodieken stilstand geleden hebben, ten gevolge van den overmatigen aanbouw van schepen. Maar dit verschijnsel is niet aan de Handel-maatschappij te wijten; daarvan kunnen de herhaalde waarschuwingen getuigen, die van de maatschappij, vooral nog in 1841, zijn uitgegaan tegen de daaromtrent geheerscht hebbende overdrijving.

Ik kom nu tot den uitvoer der producten van inlandsche nijverheid naar de Oost-Indien. Hoe was het daarmede gesteld vóór het bestaan der Handel-maatschappij? De uitvoer bepaalde zich toen tot eenige weinig beduidende verzendingen van mondbehoeften. En hoe hebben zich die takken van volksbestaan gedurende het bestaan der maatschappij ontwikkeld? Reeds in 1828 werd alleen aan Nederlandsche katoenen lijnwaden voor f 2,954,888 naar Oost-Indien verzonden, nadat in 1825 de waarde der uitzendingen niet meer dan twee tonnen gouds had bedragen. En wil men het bewijs van de belangrijkheid, welke die tak van nijverheid, in verband met onze kolonien, thans verkregen heeft, dan raadplege men de verslagen over den handel en scheepvaart van Java en Madura, en vergelijke men het cijfer der uitvoeren van katoenen lijnwaden naar onze kolonien, tijdens de vereeniging met België, met dat der tegenwoordige uitvoeren. Terwijl tijdens die vereeniging met België, dat zoo bij uitnemendheid het land der fabrieken was, de invoer in Oost-Indie van het voornaamste voortbrengsel van inlandsche fabriekmatige nijverheid, nog geen 3 millioen gulden 's jaars bedroeg; is dezelve thans voor Noordnederland *alleen* verdubbeld; en bedraagt de waarde der uitvoeren van 1838 tot 1847, dus in tien jaren, gemiddeld omstreeks 6 millioen gulden 's jaars. En wil men nu weten hoe de ontwikkeling van dien tak van nijverheid op den welstand der arbeidende klasse gewerkt heeft, men raadplege de jaarlijksche verslagen van Gedeputeerde Staten der verschillende provincien. Daar vindt men wel telkens de erkentenis, dat het pauperismus eerder toe- dan afneemt, maar wordt tevens telkens de getuigenis gegeven, dat de Handel-maatschappij aan duizenden brood en werk verschaft. Merkwaardig te dien opzigte zijn de volgende woorden in het verslag der Gedeputeerde Staten van Zeeland van dit jaar, waar men leest: »Met het einde van dit jaar verstrijken de, voor den tijd van 10 jaren, tusschen de firma G. A. Salomonson, te Almelo, en de betrokken stedelijke en plaatselijke besturen in dit gewest, aangegane contracten,

openS de calicots-weverijen. — Levendig wordt het belang gevoeld van de bestendiging dier zooveel ter leniging van de armoede afloende inrigtingen. — Als bewijs daarvoor, kunnen wij bijbrengen dat bij die fabrieken over het jaar 1848 aan werkloon is uitbetaald de belangrijke som van f 86,241.26½, als te *Middelburg* f 22,601.92½, *Zierikzee* f 18,430.70, *Goes* f 5,496.35, *Vlissingen* f 9,234.50½, *Veere* f 3,801.32, *Arnemuiden* f 11,022.76½, *Domburg* f 4,763.12, *Westkapelle* f 10,118.26 en *Wilhelminadorp* (gemeente *Kattendijke*) f 772.32. Wij wenschen vurig, dat de ten gelegenen tijde aan te wenden pogingen, om de bedoelde bestendiging verwezenlijkt te zien, den gewenschten uitslag mogen erlangen. Aan ondersteuning van het gewestelijk bestuur zal het niet ontbreken." Zoo oordeelen de Gedeputeerde Staten der genoemde provincie over de noodzakelijkheid der bestendiging van de voordeelen, die door de Handel-maatschappij aan de inlandsche nijverheid worden toegebragt. Het is waar, men heeft die bevordering der nijverheid dikwijls als kunstmatig beschouwd en als gebouwd op beginselen met de leer der staatshuishoudkunde in strijd. Maar ik vraag met vertrouwen, of men niet, als aan die kunstmatige nijverheid de bodem wordt ingeslagen, in hooge mate jammer en ellende zal verspreiden, en of niet die kunstmatige nijverheid te verkiezen is boven den natuurlijken toestand van armoede, die haar vervangen zou? Ik wil uwe aandacht niet vermoeijen met de aanhaling van zoovele plaatsen uit andere provinciale verslagen, als ten bewijze strekken van de stelling, die ik hier op den voorgrond plaats. Men raadplege die verslagen, en men zal daaruit zien hoe in Overijssel, Zeeland en elders de voordeelen, die de Handel-maatschappij aan de fabriekmatige nijverheid bezorgt, beschouwd worden als krachtige bijdragen tot de middelen, die aangewend worden om het pauperismus zooveel mogelijk te stuiten.

Als wij nu nog het oog slaan op den expeditie- en commissiehandel, die van de vestiging van de hoofdmarkt der koloniale producten hier te lande het noodzakelijk gevolg is geweest, als wij nagaan hoe ook daardoor talrijke nijvere ingezetenen, van den aanzienlijken handelaar tot den nederigen sjouwer, een bestaan vinden; die op hunne beurt weder neringen en hanteringen doen bloeijen, dan vraag ik, of men bij zulke resultaten van een stelsel, waarvan de Handel-maatschappij de hefboom is, roekeloos mag verbreken den band die tusschen den Staat en die instelling gedurende een vijf-en-twintigjarig tijdsverloop heeft bestaan. Ik geloof dat hij, die het wel meent met het Vaderland, daartoe niet mag medewerken.

En wanneer nu eens van het ophouden der betrekkingen tusschen de Regering en de Handel-maatschappij de ontbinding der maatschappij zelve het gevolg zal zijn, gevoelt men dan niet, dat daardoor een kapitaal van 34 millioen aan handel, nijverheid en scheepvaart grootendeels onttrokken zal worden; en zal deze omstandigheid alleen niet reeds voor het afbreken dier betrekkingen doen terugdeinzen? Of is het geene waarheid, dat dit kapitaal, bij ontbinding der Handel-maatschappij, voor handel, nijverheid en scheepvaart voor het grootste gedeelte zal kunnen verloren zijn. Wie zijn de aandeelhouders der maatschappij? Zijn het niet meestal inlandsche en vreemde renteniers, terwijl slechts een klein gedeelte tot de zoodanigen behoort, die hun kapitaal aan handel, scheepvaart en nijverheid willen wijden? De ontbinding zou dus te weeg brengen, dat, op geringe uitzonderingen na, al die gelden terugvloeiden in de geldkisten van renteniers, om op eene zeer zeker minder productive wijze belegd te worden.

Maar waartoe wil men de verbreking van den band tusschen de Regering en de Handel-maatschappij? Ik kan mij slechts twee redenen daarvoor denken: òf omdat men den verkoop onzer koloniale producten naar de kolonien zelve overgebragt wil hebben, òf omdat men voor den verkoop hier te lande een ander agent verlangt dan de Handel-maatschappij. Het eerste is, ik erken het, een gewigtig vraagstuk, vooral als men daarmede in verband brengt de vraag, of het cultuurstelsel dan niet mede eene verandering zal moeten ondergaan. De tijd kan komen, waarop dit vraagstuk in ernstige overweging verdient genomen te worden, de tijd kan komen, waarop welligt een veranderd cultuurstelsel door de belangen van het moederland zelve kan gevorderd worden; maar wanneer ik let op den toestand waarin wij thans verkeeren, en op de voordeelen die de tegenwoordige staat van zaken voor het moederland blijft opleveren, dan zou ik het voor den noodlottigsten slag, die ons land treffen kon, houden, wanneer in dien staat van zaken thans roekeloos verandering gebragt wierd. Ik vraag het, of dat vraagstuk omtrent den verkoop der koloniale producten in de kolonien zelve reeds tot die rijpheid gekomen is, dat de zaak binnen de weinige maanden, gedurende welke het tegenwoordig contract met de Handel-maatschappij nog van kracht is, in practijk te brengen zou zijn? En bovendien, de weg om tot dat stelsel te komen is immers niet afgesneden? Volgens de thans aan onze goedkeuring onderworpene overeenkomst zal men de gelegenheid hebben om na vijf jaren, binnen welk tijdvak men de zaak rijpelijk zal kunnen onderzoeken, tot een ander stelsel dan het tegenwoordige te komen. Thans in allen gevalle is daartoe de tijd niet gekomen. Maar wanneer dan het behoud van het bestaande cultuurstelsel op dit oogenblik onvermijdelijk is, dan moeten ook de betrekkingen van de Regering met de Handel-maatschappij behouden blijven. Of zal men de Regering zelve in de plaats der Handel-maatschappij willen doen treden? Zal men de taak, welke die maatschappij vervult, op de Regering doen overgaan? Ik geloof waarlijk dat dit weinig met de belangen van het land strooken zou. Ik wil niet spreken van het heirleger van ambtenaren, dat dan ten laste van den Staat zou komen, van de uitgaven daartoe vereischt, in vergelijking met de voordeelen thans door de Handel-maatschappij genoten wordende; maar ik vraag alleen, wat er van het kapitaal zou zijn tot zoodanige operatien, als waarmede thans de Handel-maatschappij is belast, onmisbaar, en hetwelk die maatschappij dan ook ter harer beschikking heeft? Bij het doorlezen van vroegere beraadslagingen in de Tweede Kamer over de tegeldemaking der koloniale producten, heb ik, zoo ik mij niet bedrieg, gesproken gevonden van een administratief kapitaal dat aan den Minister van Kolonien zou worden toevertrouwd tot hetzelfde doel, als waartoe nu het kapitaal der Handel-maatschappij strekt. Ik kan mij van zoodanig administratief kapitaal, in verband met eene behoorlijke contrôle van 's lands finantieel beheer, geen denkbeeld maken. Door iets dergelijks te scheppen zouden wij, geloof ik, onze finantien in denzelfden bajert van verwarring brengen, als waaruit ze thans gelukkig zijn gered geworden. Maar men wil in de plaats der Handel-maatschappij een goedkooper agent doen optreden? Ik verklaar al dadelijk, dat, zoo er een goedkooper agent te verkrijgen was, die zich overigens in alle opzigten evenzeer aanbeval als de Handel-maatschappij, ik de eerste zou zijn, om reeds nu mede te werken tot de verwerping dezer wets-voordragt, maar het is, meen ik, onbetwistbaar, dat nergens op betere voorwaarden een agent kan gevonden worden met dezelfde waarborgen die de Maatschappij oplevert. Ik zoude evenzeer het voorstel der Regering afwijzen, indien ik de zekerheid had dat door die afwijzing van de Handel-maatschappij zelve voor den Staat voordeeliger voorwaarden waren te verkrijgen; maar valt daaraan te denken na de verklaring der Regering, dat deze overeenkomst is het *ultimatum* der maatschappij? Bovendien, die voorwaarden zijn niet zoo bezwarend voor den Staat als men beweert, en ten bewijze van de vermindering van de vroegere voordeelen der Handel-maatschappij kan het volgende strekken: 1°. Wat de kosten van verkoop der producten betreft, deze waren eerst geregeld bij abonnement, dat is men betaalde eene bepaalde som per pikol koffij, suiker, enz., zoodat de Handel-maatschappij bevoegd was zich toe te eigenen wat zij op de onkosten besparen kon. In 1840 is daarvoor in de plaats gekomen de bepaling van een commissieloon van 4 per cent voor sommige, en van 3 per cent voor andere producten. In 1841 werd het commissieloon voor *alle* producten op 3½ per cent gesteld en laatstelijk is dit tot 2½ per cent verminderd. 2°. De provisie voor de bestelling van goederen is van 4 op 1 per cent gebragt. 3°. Voor de verzending van specie trekt de maatschappij thans ½ per cent, vroeger was dit 1 per cent. 4°. De provisie der factorij is van f 157,500 verminderd op een *maximum* van f 148,000. Ik vraag het, of men, met terugzigt op het verledene, niet van vooruitgang mag spreken. Daarenboven zijn de voordeelen der Handel-maatschappij ook niet te hoog in vergelijking met hetgeen een solide commissionnair voor bemoeijingen als die der maatschappij trekt; vooral wanneer men in het oog houdt, dat de maatschappij een risico voor hare rekening neemt, hetwelk de gewone commissionnair in den regel niet op zich neemt; bij gewone consignatien immers keert de geconsigneerde slechts uit de in kas ontvangen opbrengst der geconsigneerde goederen; hier worden aanzienlijke voorschotten op zoodanige goederen gedaan, vóór dat nog een enkele penning van derzelver opbrengst is ontvangen.

Maar men vergete vooral niet, dat, als men spreekt van de voordeelen die de Handel-maatschappij trekt, men ook wel het oog moet houden op de daartegenover staande voordeelen, die hare bemoeijingen aan de algemeene belangen aanbrengen. En inderdaad, ik meen niet te veel te zeggen, wanneer ik beweer dat de commissieloonen door de Handel-maatschappij verdiend, voor de kapitalen in het belang van het Rijk gebezigd, door de doelmatige besteding dier kapitalen, ruimschoots, misschien wel in dubbele mate in de schatkist terugvloeijen. Maar al ware de prijs, waarvoor die voordeelen gekocht worden, inderdaad te duur, dan nog zou ik meenen dat, waar zoo gewigtige belangen op het spel staan, door eene Regering althans niet zoo angstvallig goedkoopheid moet worden nagejaagd. *Goedkoop* is in het gewone leven dikwijls het synoniem van *slecht*, en dit zou ook alligt hier het geval kunnen zijn. Ik vraag, wat zal het zijn, indien men door het najagen van goedkoopheid en het niet letten

op die soliditeit, die de Handel-maatschappij aanbiedt, een ander agent nam? Wie zal die goedkoopere agent zijn? Het zal ongetwijfeld zijn eene nieuwe associatie, eene nieuwe Handel-maatschappij, onder een anderen naam welligt; want slechts eene vereeniging van kapitalen is tot zoodanig agentschap in staat. Maar die nieuwe associatie, behalve dat het zal te bezien staan, of zij dezelfde waarborgen van soliditeit en goede trouw, als de Handel-maatschappij zal opleveren, zal eerst een wezenlijk monopolie doen geboren worden, des te gevaarlijker omdat zij alleen eigenbelang tot rigtsnoer harer handelingen zal hebben. En acht men bij dit alles zoo gering die onmisbare contrôle tegenover de Regering zelve, die alleen een onzijdig en onafhankelijk intermediair als de Handel-maatschappij in staat is uit te oefenen? Ik herhaal het, bij het behoud van het tegenwoordige stelsel van tegeldemaking der Oost-Indische producten, is geen ander agentschap mogelijk dan dat der Handel-maatschappij, al zou dit ook op bezwarende voorwaarden verkregen worden.

Maar aangenomen eens, het tegenwoordige stelsel bleek noodwendig, in het belang zelf van den Staat, te moeten vervangen worden door een ander, dat meer zou overeenstemmen met de beginselen der staatshuishoudkunde, dan nog verbiedt diezelfde staatshuishoudkunde de verandering te bewerkstelligen door eene plotselinge en onmiddellijke afbreking van het bestaande gebouw, door eenen zoo geweldigen overgang van den toestand, waarin het tegenwoordige stelsel handel, nijverheid, scheepvaart en zoovele andere takken van volksbestaan geplaatst heeft, tot den toestand, dien men uit het nieuwe stelsel zou willen zien geboren worden. Men zou daardoor aan de gewigtigste belangen een slag toebrengen waarvan zij zich lange jaren niet zouden kunnen herstellen. Het zou met die belangen gaan, zoo als Say het leert: *on les ferait mourir, en voulant les redresser.* Ik geef toe, dat de tegenwoordige toestand kunstmatig is, maar die toestand bestaat nu eens sedert een lang tijdsverloop en kan niet op eenmaal weggenomen worden. Doet men dit, en gaat men niet zeer geleidelijk te werk, men zal de noodlottige gevolgen der begane roekeloosheid lang betreuren. Men ga dus, zoo het noodig wordt geoordeeld, langzaam tot een ander stelsel over, men bereide dat stelsel met voorzigtigheid voor, maar zette de dierbare belangen des Lands inmiddels niet op het spel!

Ik ben tot het einde mijner taak genaderd. Ik heb gemeend bij de vervulling daarvan mij te moeten onthouden van de behandeling van al die vraagpunten van ondergeschikt belang, welke de beoordeeling der wets-voordragt aanbiedt. Ook bij mij bestaan sommige van die bezwaren van ondergeschikten aard, welke het onderzoek van het wets-ontwerp heeft doen geboren worden; maar waar hoogere belangen, waar de belangen van handel, scheepvaart en nijverheid, in één woord van 's Lands welvaart, alleen het oordeel moeten rigten, daar breng ik die bezwaren gaarne ten offer aan die hoogere belangen, waarvan de juiste waardering de aanneming dezer wets-voordragt gebiedend vordert.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** : Naar mate eene openbare aangelegenheid belangrijker is, moet hare behandeling in gematigdheid daardoor winnen; hartstogtelijke beschouwingen mogen schitteren, maar zij geven een licht, dat eerder verblindt, dan verheldert.

Aan dit wets-ontwerp verbinden zich groote maatschappelijke belangen, gewigtige beginselen van staatshuishoudkunde en staatsregt, en het staat in een naauw verband met de toekomstige finantien van het Rijk, waarop het een grooten invloed zal uitoefenen.

Hier dienen alle kleine nevenbeschouwingen, alle locale en persoonlijke belangen ver uit het oog van den vertegenwoordiger weg te drijven; hij heeft hier eene nieuwe toekomst te scheppen, en wie onzer gevoelt niet, wat dit te zeggen heeft; het is een beslissend oogenblik, laat ons het wijs en voorzigtig benuttigen; een verkeerd staatkundig beginsel is onberekenbaar in zijne gevolgen. Een maatschappelijk kwaad spint zich zoo gemakkelijk en zoo spoedig in een web van bijzondere belangen, dat men dit moeijelijk daarna verscheuren kan.

Zoo was deze geheele natie, om een voorbeeld aan te halen, overtuigd, dat het voormalig Amortisatie-syndicaat niet aan zijne bestemming voldeed, dat deze instelling onze finantien verwikkelde en verdonkerde, dat het, in plaats van tot schuldvermindering, tot schuldvermeerdering strekte, dat deze instelling eene groote, ja in wezenlijkheid eene onzedelijke finantiele mystificatie was; dit wist de Koning, dit wisten de Ministers, dit wisten de Kamers en de Natie, maar die het zeiden werden voor opposanten uitgekreten; doch alleen eene geheele uitputting van ons finantiewezen, groote staatkundige gebeurtenissen, waren in staat dit kwaad weg te nemen.

Laat ons dan thans naauwkeurig toezien, waar wij onze schreden zetten; men wil ons den pas afsnijden, om er in 25 jaren op terug te komen.

Ik zal mij onthouden om hier in eene beoordeeling van de werkzaamheden der Nederlandsche Handel-maatschappij te treden. Ik zoude over die fraaije schilderij, ons zoo even opgehangen, donkere vlekken kunnen werpen: maar dit zoude tot geene dadelijke uitkomst leiden, en de Regering erkent immers zelve, dat de werkkring dier maatschappij niet aan de beginselen van staatshuishoudkunde getoetst kan worden; hoe zij dan met zulken werkkring waarlijk nuttig voor het algemeen zijn kan, is, wel is waar, boven mijne bevatting, maar ik wil zulks in het midden laten, en liever dadelijk tot de beoordeeling der voorwaardelijke overeenkomst zelve overgaan, waarvan men van ons de bekrachtiging vraagt.

Zij komt mij in de eerste plaats *onvolledig* voor, omdat zij geheel over de vrachtloonen onzer reeders zwijgt. De afgetreden Minister van Kolonien heeft zich nog in deze zitting niet onduidelijk voor de bescherming der reeders verklaard: die verklaring was toenmaals de uitdrukking van een homogeen Ministerie, want ik mag toch niet veronderstellen, dat de Ministers zich niet over zulk een gewigtig punt, als de bescherming, verstaan zouden hebben. Heeft het Ministerie thans deze zienswijze verlaten? Wij weten het niet, maar kunnen dit niet veronderstellen, daar deze verklaring niet herroepen is, en het is dus te vreezen, dat ook weldra de landbouwende stand, op beschermende graanwetten en de fabrikanten op verhooging van inkomende regten zullen aandringen, en alsdan zullen zij volkomen in hun regt zijn.

Maar dit is toch niet de baan, die het Ministerie met ons bewandelen wil, en dan ware het beter, dat wij maar hoe eer hoe liever naar onze haardsteden terugkeerden, of de Ministers door andere staatslieden vervangen werden: althans is het mijne beschouwing, dat het onze grootsche en eigenaardige taak is, om de milde beginselen van staatshuishoudkunde, die eeuwig en onveranderlijk zijn, waarmede geene dading te treffen is, waarvan de schennis onze finantien en nijverheid in den huidigen toestand gebragt heeft, op moederland en kolonien toe te passen, om op die beginselen eene duurzame welvaart en daarop een vast finantiewezen te gronden.

Zie, alles om ons heen roept om vrijheid; ook de nationale arbeid wil eene meer vrije beweging, hij heeft dien noodig. In de taal der reactie heet het misschien een galm, dien de vrijheidskoorts te midden van hare benaauwdheid uitstoot; wij hebben den Minister van Binnenlandsche Zaken het bescheiden verlangen tot afschaffing der tienden wel eene mode, een luim van den tijdgeest hooren noemen. Die koorts veronderstelt dan toch een ziekelijk ligchaam. Willen wij dieper in den oorsprong der omwentelingen van vroegeren en lateren tijd doordringen, dan worden deze ziekten duidelijk; zij heeten *privilegie* en *monopolie*, en zijn slechts daarin van de cholera en typhus onderscheiden, dat zij de crisis langzamer en meer ongemerkt voorbereiden.

Bescherming is de schoone naam van eene dwaze en onregtvaardige handeling; haar eigenlijke doopnaam is *privilegie*; maar deze naam behoort niet te staan in het woordenboek van een vrij en vrijgevig volk. Onze reederij heeft geen aanspraak op bescherming boven elk ander onderdeel van de nationale nijverheid.

Maar, zegt men, de Nederlandsche Handel-maatschappij heeft geene voordeelen van de vrachtloonen; zij werkt hier alleen als agent, dit contract betreft alleen den Staat en de Maatschappij, maar niet de reederij. Ik stem dit toe; maar de belangen der maatschappij en reederij, of om juister te spreken van hare deelhebbers en reeders, vloeijen ineen en zijn te zamen geweven, en de ondervinding is daar, zij spreekt te luid, dat men zulks kan loochenen, dat de maatschappij tot nog toe meer de belangen van de reederij dan van den Staat bevorderd heeft, en daarom had in dit contract niet in algemeene beloften van inachtneming der zuinigheid, maar *bepaaldelijk* en *duidelijk* aan den agent een rigtsnoer gegeven moeten zijn, volgens hetwelk hij de vrachtloonen moest bepalen. Dit rigtsnoer geeft alleen de aanbesteding aan de hand; alleen door vrije mededinging kan men tot natuurlijke vrachtprijzen komen en de Staat mag geene andere betalen.

Ik zie volstrekt niet in, waarom, bij een stelsel van aanbesteding, de agent niet eene even naauwkeurige contrôle over de deugdelijkheid der bodems en het personeel der bemanning zoude kunnen voeren, als thans plaats grijpt. Men heeft dit wel ontkend, maar is het bewijs schuldig gebleven.

De vrachtloonen zijn van lieverlede van f 180 per last, tot f 148 verminderd, waarop de Regering ze wil laten staan. Maar ik vraag, is dit vrachtloon het *natuurlijke* vrachtloon? Andere natien varen goedkooper; ook wordt de particuliere vracht tegen veel minderen prijs bedongen.

Nog onlangs las ik in het *Handelsblad* van 23 Augustus jl. een berigt uit Canton, dat het schip *Macao* in Holland bevracht was tot f 140 met 15 per cent voor eene lading thee, en dat de te Canton aanwezige *Drie Maria's* op denzelfden voet eene retourvracht naar Rotterdam zoude bekomen. Als men nu den ver-

deren afstand van China in aanmerking neemt, dan vraag ik, is een vrachtloon van f 148 per last naar Java niet veel te hoog en onverantwoordelijk bij den berooiden toestand der schatkist. De bescherming der reederij zal ons voortdurend jaarlijks op tonnon schats komen te staan.

Maar, hoor ik mij tegenwerpen, de retour-vrachten moeten hooger zijn omdat men geene genoegzame uitvrachten heeft; doch ligt het niet in den aard der zaak, dat men geene heenvrachten opspoort, als men zeker is door zijne terugvracht gedekt te zijn? Is dus dit stelsel van hooge retour-vrachten niet zeer geschikt om onzen handel met Java en de Indische volkeren te verlammen? onzen handelstand al dieper en dieper in slaap te sussen? om het opsporen van nieuwe handels-artikelen en betrekkingen tegen te werken?

Hoe zoude ik wenschen hierop een bevredigend antwoord van den Minister van Kolonien te mogen ontvangen!

Bij de behandeling van dit punt moet ik nog met een enkel woord van de assurantie gewagen. Ik weet dat zij buiten de maatschappij omgaat, maar ik geloof, dat de Regering de aanneming van dit wets-ontwerp zeer in de hand zoude werken door nog heden de verklaring af te leggen, dat zij den Staat voortaan zijne producten zelf zal laten assureren. De belangrijke tabel, welke de Regering ons op ons verzoek heeft verstrekt, heeft toch doen zien, dat over tien jaren het totaal bedrag der assurantiepremien heeft bedragen eene som van f 10,618,598,14½, terwijl de geheele schade slechts heeft bedragen f 3,085,390.04. Als zuivere winst is in den zak der assuradeurs, in plaats van in de schatkist, gevloeid een sommetje van f 4,715,902.79½.

Bij den slechten toestand onzer finantien, bij een bestaand tekort in de schatkist, is het ongeloofelijk dat de Regering zoude voortgaan om zulke schromelijke en voor het gevoel der Natie ergerlijke verkwistingen in wezen te laten, en ik hoop dat nog in deze zitting de Minister van Kolonien zich hieromtrent stellig zal verklaren,

Eene tweede grieve bestaat bij mij tegen de *overeenkomst*, dat zij voornamelijk is in het belang van ééne partij en dat zij is vernederend voor den Staat.

Als de Staat mogt goedvinden om in de eerste vijf jaren een *gedeelte* der gouvernements-producten op Java te verkoopen, zal het hem niet vrijstaan.

Toch geloof ik dat zulks wenschelijk zou kunnen zijn. Ik kan niet gelooven, tot dat ik beter ingelicht ben, dat de verkoop van een gedeelte onzer producten op de oostersche markt, minder goede prijzen dan op de westersche zoude opleveren. De Staat zou bovendien (voor zoover dit te hoog opgevoerd is) de kosten van het transport naar Nederland, de assurantie of risico daarbij ontgaan, bovendien de uitgaande regten op Java genieten en minder specie naar Java behoeven te zenden. — Waarom moet zich dan hier de Staat in dier voege aan banden laten leggen, dat zelfs het nemen van eenen proef-verkoop op Java onmogelijk wordt? — In een merkwaardig geschrift, dat in onzer aller handen is, heeft een voormalig ambtenaar van het Ministerie van Kolonien het nut betoogd om de tinmijnen van Banka en Billiton te verpachten en de tindelving aan de private nijverheid over te laten; ik stem met die zienswijze voor het grootste gedeelte in. Zijne Excellentie de heer Gouverneur-Generaal en de Hoogedel Gestrenge Raden van Indie zijn slechte mijnwerkers. Maar het tin is een gouvernements-product en volgens de laatste zinsnede van art. 3, zal het aan de Regering niet vrijstaan om het tin *naar Nederland* te consigneren, anders dan door tusschenkomst der maatschappij, en mag zij dit zelve niet, zal zij het dan door tusschenkomende pachters vermogen? Zullen deze pachters niet gedwongen worden om het tin op de markt van het Oosten te moeten verkoopen? Waartoe zulke twijfel? Waarom, vraag ik al wederom, deze banden van den Staat?

Loopt men zoo de geheele overeenkomst door, dan ziet men, dat alle bepalingen den geest ademen om de Maatschappij vaste voordeelen voor de toekomst te verzekeren; maar daartoe moet de Staat gebonden worden, als ware het, dat de agent om Gods wil werkte en zich nog niet genoegzaam liet betalen.

Het moge eenigzins bevredigend klinken, dat in art. 10 de maatschappij de agent van het departement van Kolonien genaamd wordt, doch het is ook maar een *klank*; in het wezen der zaak heeft men ons ter bekrachtiging een *contractus leoninus* voorgelegd; de Nederlandsche Handel-maatschappij vertegenwoordigt den fieren koning der wouden, den leeuw, de Nederlandsche Staat is de ezel!

De overeenkomst draagt ook in andere opzigten het kenmerk van vernedering; onze staats-schuld heet gewaarborgd te zijn, doch een stoffelijke waarborg ontbreekt; de waarborg onzer staats-schuld ligt alleen in de goede trouw der natie en in het vermogen, om door belastingen den interest te dekken. Doch de Handel-maatschappij zegt: dat is mij niet genoeg, ik moet tot onderpand eener pretensie van tien millioen de totale waarde van alle gouvernements-producten over 25 jaren hebben; en dit verband zouden wij haar geven? Wij zouden alzoo aan de schuld jegens de maatschappij een privilegie geven boven de overige staats-schuld. (Ik vestig uwe aandacht op dit punt, omdat het nog niet opgemerkt schijnt te zijn.) Wij zullen dit gewis te minder doen, als wij op den oorsprong der schuld letten, die door den Koning is aangegaan zonder voorkennis van de Staten-Generaal—door de directie der Handel-maatschappij zonder voorkennis der deelhebbers.

De oude Oost-Indische compagnie, zaliger gedachtenis, bragt gewoonlijk voor haar octrooi een aanzienlijk offer aan den Staat op; maar ook soms hielp zij in moeijelijke tijds-omstandigheden met hare fondsen op eene edelmoedige wijze den Staat in zijne geldelijke verlegenheid; maar de Handel-maatschappij verraadt eenen geheel anderen geest. Bij art. 8 der overeenkomst is bepaald, dat in cas van oorlog of force majeure of door welke rampzalige oorzaken, die de Voorzienigheid genadig van ons land afwere, ook het onderpand in waarde mogt verminderen, dat dan de maatschappij zich zelve zal voldoen, uit de opbrengst der reeds verkochte of nog te verkoopen gouvernements-producten; met andere woorden: als de Nederlandsche Staat door de vermindering der Indische producten op den rand van zijn finantieel verderf zal gekomen zijn, als er een afgrond voor onze geheele staatsschuld geopend zal zijn, dan moet in de groote schipbreuk de schuld van de Handel-maatschappij nog gered worden.

Bij eenigen mijner medeleden, die overigens minder ongunstig over deze overeenkomst denken, heb ik toch het gevoelen bespeurd, dat de overeenkomst over een te langdurig tijdvak zoude werken; ik behoef daarom dit bezwaar, dat ook het mijne is, wel niet verder te ontwikkelen.

Geen onzer betwijfelt, of het is wel werkelijk het voornemen der Regering, om de schuld der maatschappij ook na vijf jaren te laten bestaan en alzoo de betrekkingen der maatschappij tot den Staat op den voet en in den geest van deze overeenkomst te laten voortduren.

Maar ik voor mij zie in dit contract nog iets meer, eene bestendiging van ons koloniaal stelsel, die ons zal beletten om in den handel en in de nijverheid van onzen Indischen archipel die wijzigingen te brengen, die thans reeds door zaakkundige beoordeelaars dringend noodzakelijk geacht worden, of als zoodanig kunnen worden.

Wij hangen hier niet alleen van staatkundige gebeurtenissen af, maar tevens van vooruitgang der staathuishoudkundige inzigten. Lord Melbourne zeide voor 20 jaren in het parlement, dat als ooit in die vergadering een lid opstond om de graanwetten af te schaffen, hij spoedig zijne plaats in die vergadering zoude verwisselen voor eene plaats in het krankzinnigen-gesticht; welnu! de tijd en de wetenschap hebben met de voorspelling van den edelen lord gespot, en wie durft beweren, dat zich niet van lieverlede ook bij ons eene volksovertuiging vestige, dat ons koloniaal stelsel verouderd is, dat de kolonien niet langer het erfdeel mogen zijn van een corps ambtenaren die haar naar hunne inzigten uitsluitend voor de schatkist moeten ontginnen, maar dat zij het groote en onuitputtelijke veld voor den ondernemingsgeest der geheele natie moeten worden en met hare millioenen inwoners hare plaats in de wereld-ontwikkelingen moeten innemen?

Ik zie dien schoonen dageraad voor onze Oost-Indische kolonien reeds in de verte aanlichten, die tevens een beteren dag voor mijn gedrukt vaderland voorspelt. Op dezen grond alleen zou ik tegen de overeenkomst stemmen al ademde zij niet enkel monopolie en privilegie; al bestendigden wij ook niet eenen invloed, dien dat kolossale handelsligchaam tot nog toe op de ontwikkeling der Indische nijverheid zoo ongelukkig uitgeoefend heeft. Maar wat voert nu die Regering toch in het belang der Handel-maatschappij aan.

Nadat de afgetreden Minister het ontstaan van onze koloniale vloot als het gevolg van het cultuurstelsel op Java geschilderd had, zoo als dit ook werkelijk was, durft men op de vroegere paradox niet terugkomen, dat de schepping dier vloot het wonderwerk der maatschappij en de parel aan hare kroon was. Neen, nu heet het, het agentschap der maatschappij is een der raderen in een stelsel dat in 17 jaren in 's Lands kas gestort heeft 157 millioenen. Dit cijfer is hoog, maar deelt men het met het getal jaren dan is het jaarlijksch batig saldo nog geene tien millioenen, en ofschoon zeker dit niet te verwerpen is konden zulke rijke kolonien meer baten geven.

Ik heb hier twee vragen te doen: welk stelsel bedoelt hier de Regering? Is hier het cultuurstelsel op Java bedoeld, dan verdedigt zij iets dat niet aangevochten wordt en dan zoude men moeten onderzoeken, of dit stelsel, hoe ver het ook de productie op eene groote schaal heeft bevorderd, wel verre van batige saldo's af te werpen, zich zelf wel bedruipen kan, en of het vrij algemeen geloof aan de *directe* winsten van het cultuurstelsel niet tot die onbegrijpelijke dwalingen behoort, waaraan het gezond

oordeel van de regeringsbesturen en der volkeren dikwijls jaren achtereen kan ziek zijn?

Bedoelt echter de Regering met het stelsel het agentschap der maatschappij, dan zou dit toch wat al te dwaas zijn, want dit agentschap heeft de batige saldo's niet doen ontstaan, het heeft ook niet uit vaderlandsliefde gewerkt, want het heeft over hetzelfde tijdperk, zoo als in het geschrift van den kundigen Joan Muller aangetoond is, welke berekening wel niet ver van de waarheid zijn zal, de geduchte som van 57 millioenen genoten, en met welke som het provenu der Indische inkomsten is verminderd.

Dat rad heeft alzoo geenszins om niet geloopen, ik wil het ook niet wegnemen, maar dat rad is mij te veel gesmeerd.

Onder de middelen, die door sommige voorstanders van deze overeenkomst gebezigd worden, om ons de aanneming smakelijk te maken, behoort ook de vrees, die men inboezemt, dat als deze wet mogt vallen, de maatschappij zou liquideren. Ik deel die vreeze geenszins; ik geloof dat het eenig gevolg van de verwerping der wet zal zijn, dat de maatschappij tot redelijker voorwaarden zal overgaan. De minister zal een paar dagen in verlegenheid zijn; de directie der maatschappij niet minder, maar men zal nieuwe conferentien houden; men wil toch die maatschappij zoo in eens niet laten sterven: och, Mijne Heeren, er schikken zich zoo vele menschelijke zaken.

Doch gesteld, dat zij ontbonden wierd, zou dit dan eene ramp voor den Staat zijn? De productie in Indie zoude niet verminderen; wij behielden immers onze koopvaardij-vloot, om die producten herwaarts te voeren, de groote markt voor onze koloniale waren blijft immers bestaan?

Het is bekend, dat de Handel-maatschappij van hare oorspronkelijke bestemming is afgeweken, dat zij geenen handel meer drijft, hetzij zij dit niet wil, hetzij zij dit niet kan; thans zoekt de Regering haar kunstmatig leven te verlengen door groote ondersteuning. Dit was juist het geval ook met de Oost-Indische Compagnie, men kan dit uit het decreet van vernietiging in 1795 zien, waaruit ik de vrijheid zal nemen eene hoogst belangrijke plaats mede te deelen.

» Dat ondertusschen de wezenlijke oorzaken van het afnemen » van den bloei der Maatschappij en het diep verval waartoe zij » eindelijk in deze laatste jaren is gebragt, nimmer gezocht zijn » geworden in die ware bronnen, waaruit dezelve inderdaad » zijn voorgesproten, en welke voornamelijk gelegen zijn in » het gebrek van tijdige aandacht op de verandering van het » geheele handelswezen in Europa, en wel in het bijzonder op de » langzamerhand toenemende concurrentie der industrie van an- » dere omliggende natien, tot het drijven van dien handel welken » de Maatschappij in de vroegere jaren van haar bestaan geheel » alleen aan zich had weten te bezorgen en in welke zij zich » door de vlijt en de nijverheid van hare toenmalige directeuren » op de verwonderingswaardigste wijze wist staande te houden » en te handhaven, doch welke aandacht, vlijt en nijverheid » in plaats van toe te nemen integendeel zijn afgenomen naar » dezelfde mate, waarin de wakkerheid en naijver van den han- » delsgeest bij andere omliggende volkeren is aangewakkerd » en doorgebroken, tot dat eindelijk de directie van dit han- » deldrijvend ligchaam langzamerhand geheel is overgegaan » en toevertrouwd geworden in handen van zoodanige on- » kundige en onbevoegde personen, welke de toenemende groot- » heid van andere handeldrijvende natien met een onverschillig » oog hebben zien gevestigd worden op den zigtbaar afnemenden » bloei en welvaart der Maatschappij aan hunne zorg aanbevolen, » en dat die voorts voor niets anders wetende te zorgen dan voor » het behoud hunner persoonlijke inkomsten en der voordeelen of » aangenaamheden aan hunne bedieningen in gunstiger tijden vast- » gehecht, eindelijk eenstemmig met het innig bedorven Gouver- » nement, welker gunstelingen en beambten zij ten eenen male » geworden waren, geene andere middelen ter redding hebben we- » ten bij de hand te nemen, dan, gerugsteund door het gezag hun- » ner heillooze beschermers, de schatkist van den Staat zoowel » als die van deszelfs vermogende ingezetenen te openen, met geen » ander vooruitzigt, dan om zonder eenig wezenlijk nut ter her- » stelling van den toestand der Maatschappij beide zoowel den » Staat als zijne ingezetenen in den overweldigenden stroom van » hare onvermijdelijke ruine en totalen ondergang geheel en al » mede te slepen en te bedelven."

Ik laat de vergelijking dezer schilderij met den toestand der maatschappij aan u, Mijne Heeren, over. Voorzeker zullen er in het medegedeelde punten van overeenkomst aangetroffen worden, die wel waardig zijn om door de Regering, het bestuur der maatschappij en door ons, volksvertegenwoordigers, te worden nagedacht.

Maar hoe waar dit zij, ik ben een vijand van schielijken overgang, zoowel in het staatkundige als op het gebied der nijverheid; ik schaar mij niet onder degenen, die alle betrekkingen van den Staat met de Handel-maatschappij onmiddellijk willen afbreken, en ofschoon ik geloof mijn pligt als volksvertegenwoordiger te verzaken door deze overeenkomst met mijne stem te bekrachtigen, zoo betoon ik mij niet afkeerig van elke andere overeenkomst op billijker voorwaarden, voor eenen korteren termijn, en tevens met de verzekering der Regering, dat in de assurantie eene verandering worde gebragt.

De zitting wordt voor eenige oogenblikken geschorst.

Bij de heropening der zitting wordt de openbare vergadering in een comité-generaal veranderd tot het arresteren der notulen van het den 5den September gehouden comité-generaal.

De openbare zitting heropend zijnde, worden de algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp tot bekrachtiging der met de Handel-maatschappij geslotene overeenkomst hervat.

De heer **Lolkij** zegt hoofdzakelijk: Ik geloof niet, Mijne Heeren, dat er over eenige bepaling der Grondwet zooveel is getwist, als over art. 59, dat het opperbestuur der kolonien aan den Koning opdroeg, en de regeling door de wet vorderde van het gebruik van het batig slot. De bezwaren vroeger en later tegen dat artikel ingebragt, waren meestal negatief, men beweerde dat het niet deugde, maar men stelde niets beters in de plaats voor. Ik erken echter gaarne dat het telkens ter sprake brengen der koloniale zaken in deze Kamer een krachtig middel is geweest, om bij onze natie belangstelling op te wekken in onze hoogst gewigtige Oost-Indische bezittingen.

Art. 59 der vorige Grondwet is door de artt. 59 en 60 der nieuwe gewijzigd, en, naar mijn gevoelen aanmerkelijk verbeterd. Want daarbij zijn twee gevaarlijke klippen ontweken, men heeft zich voor uitersten gewacht. Het bestuur der Oost-Indische bezittingen bij de wetgevende magt over te brengen zou even dwaas en verderfelijk zijn geweest als de beschikking over de koloniale geldmiddelen met een stekeblind vertrouwen aan onverantwoordelijke ambtenaren over te laten, zoo als vroeger geschiedde. Het zal er nu slechts op aan komen dat bij de verschillende takken der wetgevende magt, alleen op het algemeen belang lettende, met diep besef van het groot gewigt der zaak, de wetten tot stand worden gebragt, welke aan de beginselen in deze artikelen der gewijzigde Grondwet gelegd, getrouwe en geheele uitvoering zullen geven. Indien ons dat gelukt, Mijne Heeren, zullen wij het Vaderland dienst bewijzen, en dan durf ik mij ook vleijen, dat de strijd vroeger tusschen de Tweede Kamer en de Regering over de grenzen van elks bevoegdheid ten aanzien der koloniale zaken, zoo al niet geheel ophouden, dan toch veel in belang zal verliezen.

Deze Kamer wordt, voor het eerst na de invoering der nieuwe Grondwet, geroepen tot het beoordeelen eener wets-voordragt welke aan art. 60 moet getoetst worden.

De Regering draagt ons ter goedkeuring voor eene overeenkomst gesloten met de Nederlandsche Handel-maatschappij, hoofdzakelijk inhoudende het opschorten der betaling eener oude schuld van tien millioen, en de voortdurende consignatie der Oost-Indische producten, beide tot 1874.

De afkeurende stem, welke ik tegen dit voorstel der Regering zal uitbrengen, is gegrond op mijne overtuiging, dat die overeenkomst, zoo als ze ons wordt aangeboden, ligt buiten de bemoeijingen der wetgevende magt en niet valt in de termen van art. 60 der Grondwet.

Toen eenige maanden geleden de wet over het koloniaal batig slot in discussie was en er bij die gelegenheid allerlei zaken werden behandeld, is ook de quaestie over de goedkeuring van de contracten met de Handel-maatschappij ter sprake gebragt. Ik heb toen verklaard van gevoelen te zijn dat het consignatie-contract *niet* aan de goedkeuring der Staten-Generaal behoorde onderworpen te worden. Na gezette overweging ben ik in dat gevoelen versterkt. Mijne gronden daarvoor zijn hoofdzakelijk de volgende.

Art. 60 der Grondwet bepaalt: » De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen."

Tot de koloniale geldmiddelen, voor zooveel de Oost-Indische bezittingen betreft, behooren voorzeker, zoolang het tegenwoordig cultuurstelsel gevolgd wordt, in de allereerste plaats de koloniale producten. De wet regelt de wijze van beheer dier producten. De wet moet dus aan de uitvoerende magt regels geven omtrent de wijze van beheer. De wet stelt de instructie vast waaraan de verantwoordelijke Minister in zijn beheer verbonden is. Verder moet de wet volgens de Grondwet niet gaan. De wetgevende magt moet dan niet zelve het beheer mede voeren. Ze moet niet de daden van beheer regelen; ze moet de regels, welke zij stelt, niet zelve in werking brengen, niet zelve handelen of contracten sluiten. Zij oordeelt later of de gestelde regels door de uitvoerende magt getrouw zijn nageleefd. Dat is de verantwoording der koloniale geldmiddelen.

En wat verlangt de Regering nu? Dat wij eene overeenkomst,

welke eene uitvoering is van de gestelde of te stellen regels van beheer goedkeuren, dat wij dus eene daad van beheer doen, en in plaats van de verantwoording van het gevoerd beheer te beoordeelen, zelven die verantwoordelijkheid op ons nemen, dat wij mede beheeren. Ik zal daartoe niet medewerken.

Bepalingen vaststellen, volgens welke de Oost-Indische producten, geheel of gedeeltelijk, voor korteren of langeren tijd, hier te lande zullen worden aangevoerd, publiek verkocht in zoodanige partijen als de Regering nuttig zal oordeelen, een maximum stellen voor commissieloon, een maximum voor onkosten, waarborgen tegen privilegien, verantwoording der koopprijzen: ziedaar eenige belangrijke punten, welke in eene wet regelende de wijze van beheer der koloniale geldmiddelen behooren te worden opgenomen. Maar een contract, een feit, aan de Staten-Generaal ter goedkeuring voor te dragen komt mij voor grondwettig onjuist en daarom verwerpelijk te zijn. Maar daarenboven, indien wij dit contract beoordeelen, waarom zullen wij dan ook niet in het bedrag der bevrachtingen, der assuranties enz. gekend worden? Waarom vraagt gij ons dan ook niet of wij voor de Handel-maatschappij bezwarende verbindtenissen, ter bevordering van fabrieken in Overijssel of elders, omtrent de levering van katoenen stoffen, goedkeuren? Ik ben huiverig, Mijne Heeren, om, nu ik voor het eerst geroepen word om art. 60 der Grondwet toe te passen, een verkeerden stap te doen. Ik begeef mij niet op het terrein van beheer. Ik wil gaarne medewerken tot het daarstellen der wet regelende de wijze van beheer; ik wil gaarne aan den Minister van Kolonien de noodige ruimte laten voor vrije beweging; maar het sluiten van consignatie-contracten, bijzondere daden van beheer, liggen volgens de Grondwet buiten de bevoegdheid der Staten-Generaal.

Echter er is een onderwerp bij het voorgesteld contract behandeld, dat zeker tot de cognitie der wetgevende magt behoort, de rijksschuld van 10 millioen en de opschorting der betaling daarvan tegen eenen interest van 4 per cent. Ik houde het er voor dat de Regering hieromtrent niets anders behoeft dan eene autorisatie der wetgevende magt, om die som, tegen intrest, volgens den koers, als doorloopend voorschot op geconsigneerde Oost-Indische producten op te nemen. En wel verre dat ik deze handeling van de zijde der Handel-maatschappij of van elk ander agent of commissionnair als eene gunst of weldaad voor den commissiegever beschouw, reken ik dit niets anders dan eene zeer gewone handels-operatie, welke geene dankbetuiging, dan beleefdheidshalve, vereischt.

Ik wil nu nog kortelijk den inhoud van het contract beschouwen. Als belanghebbende bij de Handel-maatschappij zou ik mij over dit contract verheugen, maar als lid dezer Kamer in het algemeen belang keur ik het af. Niet, omdat ik beweer dat de Regering, over het vervoer en den verkoop der koloniale producten, niet met de Handel-maatschappij, maar met andere societeiten of bijzondere handelhuizen zou moeten contracteren, veel minder nog dat zij dit alles door eigen ambtenaren zou moeten uitvoeren; niet, omdat ik geloof dat het te gelde maken van die aanzienlijke waarde op even solide wijze met minder kosten zou kunnen worden verkregen, vooral ook niet wil ik verdacht worden, dat ik de meening zou zijn toegedaan, dat de tijd reeds gekomen is om de Handel-maatschappij op te ruimen. Neen, Mijne Heeren, ik ben geen voorstander van vernietigen, voordat ik een uitvoerbaar plan heb om iets beters in de plaats te stellen. Maar nog veel verder verwijderd ben ik van hen, die, omdat nu eenmaal de Handel-maatschappij, sedert 25 jaren de agent der Regering is geweest, daar maar gerust het hoofd bij neérleggen, en niet willen gevraagd hebben: is er eenige verandering in het algemeen belang wenschelijk? Mijn gevoelen is dat men dagelijks en altijd moet trachten verbeteringen daar te stellen of voor te bereiden; zoo doende alleen worden schokken en groote bezwaren voorgekomen. — Als ik nu deze denkbeelden toepas op het voorgesteld contract, dan keur ik het af om de volgende hoofdredenen:

1°. Omdat het doorloopend voorschot van 10 millioen daarbij als eene groote gunst, welke de Handel-maatschappij aan den Staat bewijst, wordt voorgesteld. Omdat dit voorschot, als de hoofdzaak op den voorgrond en de consignatie als accessoir in de schaduw wordt geplaatst. Dit behoorde, mijn inziens, juist omgekeerd. Het is eene voorstelling, welke met de waarheid strijdig is, dat het Rijk in ongelegenheid zou zijn, als met 1 Januarij 1850 de 10 millioen aan de Handel-maatschappij zou moeten worden afbetaald. Het is voor het Rijk eene quaestie van een half percent interest, meer of min, over dat kapitaal, niets meer. En of de Handel-maatschappij liever dat kapitaal tegen 4 per cent behoorlijk verzekerd, aan het Rijk wil laten, dan het terug ontvangen, zonder er winstgevende bestemming voor te weten, komt mij niet twijfelachtig voor. Het contract geeft eene onjuiste voorstelling van het hoofdpunt, waarop het aankomt, de consignatie.

2°. Als naamlooze societeit, zelf handel drijvende, kan de Handel-maatschappij doen, wat zij goedvindt, zij mag voorliefde hebben voor de eene plaats boven de andere, voor eene fabriek, voor een schip, maar dat alles mag zij niet in de betrekking waarin zij bij dit contract voorkomt. Hier voert zij over en maakt tot geld producten aan het Rijk behoorende; tot de voordeelen of verdiensten, welke daarvan te trekken zijn, is ieder Nederlander, op gelijke voorwaarden, op gelijke verpligtingen, gelijkelijk geregtigd. Ik mis in dit contract eene bepaling in het algemeen belang welke de gelijke regten van allen verzekert. De ondervinding heeft hiervan echter de noodzakelijkheid geleerd.

3°. Eindelijk keur ik het contract af, omdat de Regering zich daarbij tot de voortdurende consignatie aan de Handel-maatschappij verbindt tot in 1874. Eene verpligting aan te gaan vijf en twintig jaren vooruit, om bij dezelfde lastgeving, bij hetzelfde agentschap te blijven, in eene allergewigtigste zaak, waarop niet te voorziene omstandigheden invloed kunnen en moeten hebben, dat kan met het algemeen belang, mijns inziens, niet overeenkomen, of het moest door zoodanige voordeelen worden opgewogen, waarvan ik in dit contract geen spoor aantref. Die voordeelen kunnen bestaan, al ken ik ze niet. Maar zoolang ik ze niet ken, keur ik eene lastgeving af, welke in 25 jaren niet kan herroepen worden. Ik zou, wat mij betreft, dit niet voor langer dan vijf jaren bijv. kunnen goedkeuren. De Minister kan zoodanig contract niet voor 25 jaren aangaan. Maar ik zal hier eindigen. Om mijne bezwaren tegen het contract zal ik niet tegen de wet stemmen; maar ik zal daarom alleen tegen de wet stemmen, omdat ik oordeel, dat het contract, zoo als het ons is voorgesteld, niet tot de bevoegdheid der wetgevende magt behoort; omdat ik voor het eerst geroepen ben om art. 60 der gewijzigde Grondwet in toepassing te brengen, geen stap wil doen op een verkeerden weg, en door deze Kamer doen uitvoeren, wat, mijns oordeels, tot den werkkring van den verantwoordelijken Minister behoort.

De heer ***de Man***: De spreker uit Amsterdam (de heer Godefroi) heeft zich op een terrein geplaatst, waar hij niet veel bestrijding te verwachten heeft. Hij heeft het nut door de Nederlandsche Handel-maatschappij aangebragt hoog opgegeven en daaruit de conclusie getrokken, dat men de betrekking met haar niet *plotseling* moet afbreken. Maar dit is het eigenlijke punt in verschil niet, maar wel of men, het nut van die instelling toegevende, deze overeenkomst voor een vierde van eene eeuw wil bestendigen, en het is tot die vraag alleen, dat ik mij bepalen zal. Intusschen is er één punt, door dien spreker aangehaald, waarbij ik, ofschoon hier niet regtstreeks van invloed, een oogenblik wil stilstaan; het betreft de zoo groot opgegevene voordeelen door de Nederlandsche Handel-maatschappij aan onze industrie, aan ons fabriekwezen verleend.

Dit geheel ontkennen zal ik niet, maar ik geloof, dat er veel van is af te dingen en dat die bescherming veeltijds eene verkeerde werking heeft gehad. Sommige fabrikanten waren bijzonder bevoorregt, waardoor weêr anderen werden gedrukt. Maar nog meer, zoo de Nederlandsche Handel-maatschappij al van sommigen het fabricaat afnam, dan bragt zij dit op de Javasche markten, maakte alle mededinging aldaar van bijzondere ondernemers volstrekt onmogelijk, en onderdrukte, zoo doende, den lust tot eigen onderneming, eigen industrie.

Om het groote nut van de Nederlandsche Handel-maatschappij voor het fabriekwezen aan te toonen, heeft die spreker zich beroepen op het verslag van Gedeputeerde Staten van Zeeland. Ik wil het wel gelooven, dat die Gedeputeerden voor hunne provincie daarmede zeer ingenomen zijn, maar, wanneer men daaruit wil afleiden bevordering van de industrie in het algemeen, dan is dat voorbeeld ongelukkig gekozen.

Ik ken die zaak van nabij. Het betreft eene overeenkomst in 1839 door eenige plaatselijke besturen van Zeeland met den heer Salomonson van Almelo gesloten, tot werkverschaffing aan behoeftigen in die provincie en waartegen de Nederlandsche Handel-maatschappij gedwongen werd, door tusschenkomst van den toenmaligen Minister van Kolonien, aan den heer Salomonson voordeelen te verzekeren tot groot nadeel van onze overige fabriekplaatsen. Ik kan daarover ter dezer gelegenheid niet breeder uitweiden. Ik heb een adres van de kamer van koophandel te Enschede hier voor mij liggen, in Mei van dit jaar aan den Koning ingediend, tot beklag over die zaak, die dan ook moeijelijk als bewijs van het nut der Nederlandsche Handel-maatschappij voor ons fabriekwezen is aan te voeren.

Tot de zaak overgaande beklaagt spreker zich in de eerste plaats over den vorm, dien de Regering voor dit voorstel heeft gekozen, men wordt daardoor gedwongen aan te nemen of te verwerpen zonder het vermogen tot veranderen of verbeteren. Men zal mij tegenwerpen, dat ik bij mijne gemotiveerde motie van orde, ter gelegenheid van het batig saldo, niet anders heb gewild, ik meen

het tegendeel te kunnen volhouden, ik heb toen niet verlangd de goedkeuring, de bekrachtiging van de overeenkomsten met de Handel-maatschappij, maar dat de Kamer zoude verklaren van oordeel te zijn, dat die overeenkomsten niet konden worden tot stand gebragt zonder medewerking van de wetgeving. *Hoe* nu die medewerking moest plaats hebben, liet ik natuurlijk aan het oordeel der Regering over; het vaststellen van grondslagen met magtiging tot sluiting, dat was de medewerking die ik wenschte. Twee gronden worden door de Regering aangevoerd tot verdediging van den gekozen vorm. De eerste, dat de grondslagen reeds in 1846 waren gelegd en vastgesteld, waarop niet was terug te komen. Maar, waarom dan die grondslagen niet reeds maanden geleden ter goedkeuring voorgesteld, voordat men het contract definitief sloot? Maar dan hadt gij, antwoordt de Regering, het regt van amendement en er is niets in te veranderen. Gesteld, zoodanige verandering was gebeurd, zou dit dan geen tijd en gelegenheid hebben aangeboden tot nadere onderhandeling, en is de zaak nu zooveel beter, nu men op het laatst gevaar loopt, de geheele overeenkomst te zien afstemmen? Art. 13 van het ter goedkeuring aangeboden contract bedingt de bekrachtiging van de wetgeving in den loop dezer zitting. Dat beding was in de oorspronkelijke grondslagen van 1846 opgenomen of het was het niet, — was het dit niet, zoo als ik geloof, dat het geval is, dan is het een bewijs, dat er in die grondslagen dan toch nog verandering was te brengen, en bestond die bepaling reeds in 1846, dan had de Regering zich daarvan reeds maanden geleden moeten bedienen om een voorstel met die grondslagen aan ons te doen.

De tweede reden, die de Regering voor den gekozen vorm geeft, is, » dat de bedingen nopens de consignatie der producten de voorwaarden zijn voor het verkregen uitstel tot teruggave van de schuld; het een is van het ander niet af te scheiden: stonden de bepalingen voor de consignatie op zich zelf, zij zouden niet aan de wetgeving zijn onderworpen geworden, want deze is daaromtrent onbevoegd." Dit vraagstuk is van gewigt, maar niet minder van gewigt is het, of eene overeenkomst, met bijzondere personen aangegaan, dekken en wegnemen kan de door de Regering beweerde grondwettige onbevoegdheid der Kamer? Ofschoon ik die bevoegdheid verdedig en volhoude, ontken ik ten sterkste de tweede stelling. Ik heb die bevoegdheid reeds vroeger, bij de behandeling van het batig slot, breedvoerig ontleed. Ik heb mij toen beroepen op de 2de § van art. 60 der Grondwet, en mijne overtuiging is nog nader bevestigd. De daar genoemde koloniale geldmiddelen bevatten alles wat geld vertegenwoordigt, of tot geld kan gemaakt worden, en dus ook buiten twijfel onze koloniale producten. De wet dus, die geroepen is te regelen de wijze van beheer der koloniale geldmiddelen, moet van zelf regelen de wijze van beheer der koloniale producten en daaronder in de eerste plaats, als het gewigtigste, de grondslagen waarnaar die producten zullen worden vervoerd en verkocht. Ik spreek dus uitdrukkelijk de stelling der Regering tegen, dat de grondslagen nopens de consignatie der koloniale producten niet aan de bekrachtiging van de wetgeving zouden behooren te worden onderworpen. Men heeft mij, ten gevolge van die discussie bij de vaststelling van het batig slot, eene vijandige gezindheid tegen de Handel-maatschappij toegeschreven, en te gelijk die aan oorzaken toegekend, die voor mij niet vleijend waren; die verdenking was onregtvaardig, ik gaf er geene aanleiding toe. Ik verdedigde toen eenvoudig een stelsel, hetwelk naar mijne overtuiging in de Grondwet ligt, en toonde het gewigt der zaak door cijfers aan; die cijfers toch zullen wel niet iets vijandigs kunnen bevatten? Ik zal mij tegen die voor-ingenomenheid misschien het best verdedigen door nu rond en open mijne meening kenbaar te maken.

Ik behoorde in mijne afdeeling niet tot hen, die, blijkens het verslag, dadelijk alle betrekking met de Handel-maatschappij wilden afbreken. Dit is onmogelijk, maar daarom kan ik deze overeenkomst, zoo als ze daar ligt, niet bekrachtigen; en ik behoorde tot die meerderheid in de afdeeling, die, blijkens het verslag » in de daarbij voorkomende bedingen voor een tijdvak » van 25 jaren niet kunnen toestemmen, op de inkrimping tot » een veel minder jarental aandringen en daarbij verlangen de » tusschentijdsche aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij." Maar de Regering antwoordt: » Gij zijt niet onvoorwaardelijk verbonden voor 25 jaren; lost de schuld af en gij zijt na 5 jaren vrij." Het verledene heeft geleerd wat er van die aflossing te wachten is; — even goede gronden tot niet-aflossing als toen, zijn er altijd te vinden. — Maar al ware die aflossing even zeker aanstaande als het nu zeker is, dat ze niet gebeuren zal, dan wil en kan ik mij nog niet verbinden, om de Handel-maatschappij voor een vierde van eene eeuw als mijn agent te behouden voor alle consignatien hier te lande. Buitendien, de wet die bij § 2 van art. 60 der Grondwet gevorderd wordt — en die hoogst moeijelijk zal zijn zamen te stellen — is met eene dergelijke langdurige overeenkomst niet te vervaardigen. Ziedaar rondborstig mijn gevoelen over dit contract, het bevat niets vijandige. Intusschen die overeenkomst, zij heeft ook bij mij, even als bij den spreker uit Zwolle, een pijnlijk gevoel opgewekt. Men wil nu wel beweren, dat die vernederende en bezwarende bepalingen alleen voor de leus zijn en het slechts fictie is — maar ze zijn geschreven en de regter zal ze letterlijk moeten toepassen.

Is het ook fictie, dat de Handel-maatschappij, die zoovele waarborgen tegen haar principaal, de Nederlandsche natie bedingt, volstrekt geene de minste zekerheid stelt voor haar beheer, ook dan niet wanneer ze geen penning meer te vorderen heeft? Dat beheer loopt over de 80 millioen jaarlijks. Verdient dan in het oog van een Nederlandsch Minister deze maatschappij meer vertrouwen dan het Nederlandsche volk welks eerlijkheid en trouw overal geëerbiedigd worden? Bij oorlog en iedere andere ongunstige omstandigheid kan de Handel-maatschappij den Staat dwingen tot dadelijke teruggave van hetgeen zij te vorderen heeft. Maar, die oorlog zoude dan ook zwaar drukken op de maatschappij, zij kan daardoor in moeijelijke omstandigheden geraken en veel van hare soliditeit verliezen. De overeenkomst zwijgt buitendien over de meest aangelegene onderwerpen. Die in 1840 gesloten, bepaalde maxima voor vrachtloonen en andere onkosten; hier is dit alles bij art. 10 in algemeene bewoordingen aan het overleg tusschen de Regering en haren agent overgelaten en daarbij ontstaat eene belangrijke vraag: Bekrachtigt namelijk de wetgeving de overeenkomst, dan wordt ze wet en dus ook die bepaling van art. 10, waarbij in de regeling van die onkosten is voorzien, zal nu daardoor het verschil, hetwelk de Regering en de Kamer thans verdeeld houdt, niet beslist worden en later door de Regering kunnen worden beweerd, dat de regeling van dat alles nu aan haar, in overleg met haren agent, bij de wet is overgelaten?

Eindelijk toch eens moet alle bescherming en bevoorregting ophouden. Ten aanzien van de overdrevene vrachten bijv. moet vrije mededinging voor alle Nederlandsche schepen, dat is aanbesteding, gevolgd worden: de Staat kan veilig zijn eigen assurandeur zijn.

Dit alles wil ik niet plotseling en met een sprong, maar het moet toch binnen kort plaats hebben; zal nu de bepaling van art. 10 dit niet belemmeren? Over die verschillende onderwerpen van vrachten, assurantie, courtagie zal ik voor het oogenblik niet in bijzonderheden spreken; het zoude in den staat dezer zaak van geen nut zijn; dat wil ik alleen verklaren, dat ik niet erken maar tegenspreek hetgeen daarover bij het antwoord der Regering is bijgebragt en bij de eerste gelegenheid daarop zal terugkomen. Ook de voordeelen door de Handel-maatschappij bij de artt. 11 en 12 bedongen zijn hoog, niet misschien ieder op zich zelf maar in verband met het geheel.

Zij zouden mij echter mijne goedkeuring niet doen weigeren, wanneer ze niet over een zoo lang tijdvak waren bepaald. De vermindering na 1854, bij art. 12 bedongen, is eerder te beschouwen als te zijn een voorzorg in het belang der Handel-maatschappij geschreven, ten einde haar te beveiligen tegen grootere vermindering van voordeelen, ook dan wanneer de algemeene markt dit zoude medebrengen.

Wanneer de beraadslagingen mijne bezwaren niet oplossen, zal ik tegen het voorstel stemmen.

De heer **Zijlker**: Het is niet zonder het gevoel van eenige huivering, dat ik thans het woord heb gevraagd over eene zaak, van welke ik bekennen moet, dat zij mij, ook nog na inzage en zorgvuldige overweging van al de ontvangene stukken en voorlichtingen, hiertoe in betrekking staande, nog niet helder genoeg is geworden om daarover met eenig zelfvertrouwen een zelfstandig oordeel te durven uitspreken.

Ligt de schuld hiervan in mij zelf, of ligt het in de onvolledigheid der bescheiden en stukken desaangaande van regeringswege ontvangen? Ik zal thans de beantwoording van die vraag in 't midden en liever geheel aan anderen overlaten.

Evenwel houd ik dit voor eene onomstootelijke en evenzeer droevige waarheid, dat de Regering tot hiertoe altijd geneigd scheen tot geheimhouding tegenover de Natie, zoo wanneer dit gold hare contracten met de Handel-maatschappij, als betrekkelijk de Nederlandsche kolonien, derzelver voortbrengselen en beheer en nog in zoo vele andere gevallen, waar de Regering toch niets anders dan de zaken, belangen en behoeften der Natie zelve had te regelen.

In die zucht der Regering tot geheimhouding, om aan het oog der natie te onttrekken, wat haar toch anders het eerst en het naast betreft, gelijk dit ook met nadruk mag worden toegepast op de overeenkomsten tusschen haar en de Handel-maatschappij gesloten, hierin reeds ligt de natuurlijke grond en aanleiding tot dat wantrouwen, hetwelk reeds sedert lange jaren, bij een groot deel der Natie heeft geheerscht in betrekking tot de genoemde contracten, en van dat misnoegen, hetwelk zich niet zelden luide openbaarde, en gegrond was op de veronderstelling dat hierdoor steeds bijzondere belangen werden bevorderd, doch

dan ook tot geen minderen prijs, dan met opoffering van de algemeene belangen des Rijks.

Ook over de al of niet gegrondheid van zoodanige klagten zal ik thans echter niet spreken: het gewigt der zaak en de belangstelling van het publiek voor dezelve noopt mij slechts om met een enkel woord iets tot mijne regtvaardiging bij dat publiek en mijne committenten te zeggen over mijne uit te brengen stem.

Der zake kundigen, meer dan dit met mij het geval is, hebben beweerd, dat de uitgaven, ten gevolge van het onderhavig contract toegestaan om onze koloniale producten tot den verkoop te brengen, als daar zijn scheepsvrachten, verzekeringskosten, makelaars- en commissie-gelden enz.; dat dezelve in deze overeenkomst aanzienlijk hooger zouden zijn bepaald, dan tot derzelver te-gelde-making noodig wordt geacht, en dat er voor de schatkist, door toelating van eene meer vrije concurrentie desaangaande, of de benoeming misschien van andere comptabele agenten, jaarlijks zeer belangrijke kapitalen zouden kunnen worden uitgewonnen.

Dit alles heeft in mijn oog een zeer bedenkelijk aanzien, Mijne Heeren! Er moeten wel groote nationale belangen tegenover staan en hiermede gemoeid zijn, om de opoffering van zulke belangrijke kapitalen, en dit zoo regelregt ten nadeele van en uit eene schatkist welke toch meestal niet te rijkelijk is voorzien, om dit te kunnen vergoêlijken.

Bestonden er echter toevalligheden, wier opruiming buiten het bereik van onzen handel waren gelegen, doch welke het hem desniettemin onmogelijk maakten om met den vreemdeling te kunnen concurreren, in dat geval zou het mij, om het groote belang van onzen kolonialen handel voor den Staat, hoogst doelmatig schijnen, om aan denzelve, maar dan ook uitsluitend tegenover den vreemdeling, zoodanige, doch dan beter gepaste voorregten en bescherming te verleenen, zoodat hij hiermede ten minste wel de concurrentie konde volhouden; maar om dezelve op die wijze te verleenen, door het opofferen, volgens der zake kundigen, ten zijnen behoeve van zulke aanzienlijke kapitalen, direct uit 's Rijks middelen, en dit, als men zegt, dikwerf nog wel ten nadeele van den eigen particulieren handel, dit schijnt mij alles behalve doelmatig: aldus schijnt mij een tak van handel, aan zoo iets behoefte hebbende, al te duur gekocht.

En dan nog de duur der voorloopig gesloten overeenkomst, waardoor die stand van zaken nog weder, op nieuw een tijdperk van vijf en twintig jaren — een tijdvak, hetwelk door den immer wisselenden tijdstroom zoo in ons koloniaal cultuurstelsel, als in alle onze betrekkingen, zoo aldaar als betrekkelijk het moederland, zoo verbazend vele veranderingen baren, als nieuwe behoeften scheppen kan, zoodat hetgeen thans ook nog als wenschelijk mogt kunnen worden aangemerkt, welligt over korte jaren reeds als last en hoogst verderfelijk moet worden beschouwd, — waardoor zulk een stand van zaken, herzeg ik, op nieuw voor niet minder dan vijf en twintig jaren zoude worden bestendigd: want dat de Regering, na de definitive vaststelling der meer gezegde overeenkomst, na verloop van vijf jaren, deswege van het stelsel zoude afgaan, hetwelk haar, gelijk wordt aangemerkt in de memorie van beantwoording, slechts voor vijf jaren onvoorwaardelijk verbindt, dit schijnt mij hoogst onwaarschijnlijk.

Was de overeenkomst slechts voor een tijdperk van drie of vijf jaren gesloten, ten einde als overgangsmaatregel te verstrekken, of om ten minste de regeling der zaken, onze Oost-Indische bezittingen betreffende, naar gelang der omstandigheden, in onze magt te houden, ik zoude er minder bezwaar in vinden, om aan dezelve mijne stem te verleenen: maar om op nieuw voor het vierde eener eeuw een stand van zaken te helpen bevestigen, waarvan de nuttigheid, op zijn zachtst uitgedrukt, mij, ten minste nog op dit oogenblik, hoogst twijfelachtig schijnt, dit is mij niet mogelijk; hoe donker de gevolgen eener weigering in dezen dan somtijds ook nog mogten worden geteekend.

Ondertusschen zal ik met belangstelling den verderen loop der discussien over dit voorstel volgen, ten einde aldus door anderen, welke der zake meer kundig zijn, te worden voorgelicht; mogt ik daardoor overtuigd worden, dat mijne tegenwoordige zienswijze deswege niet de regte is, en van de doelmatigheid der overeenkomst, dan zal ik hieraan nog volgaarne mijne stem verleenen; mogt hierdoor echter mijne overtuiging niet veranderen, dan vind ik mij verpligt om aan het contract mijne goedkeuring en medewerking te moeten weigeren.

Dit weinige, Mijne Heeren, heb ik gemeend over het zoo hoogst belangrijk onderwerp, en 't welk reeds zoo langen tijd de belangstelling der natie heeft gaande gehouden, tot regtvaardiging van mijne stem, hoe die dan ook nog mogt uitvallen, vooraf te moeten aanmerken.

De heer **Donker Curtius**: Het is niet zonder eenigen schroom dat ik over deze gewigtige aangelegenheid het woord opneem. Intusschen zijn mij te dezer zake eenige denkbeelden ingevallen welke ik heb gemeend u, Mijne Heeren, te moeten voorhouden. Ik zal spreken eerst over het fond der zaak, als ik het zoo eens noemen mag; daarna over den vorm, en ten slotte zal ik eindelijk nederkomen op het contract dat ons is voorgelegd. Ik moet eerst een woord spreken over het fond der zaak, en dan meen ik dat wij bij de beschouwingen over het tegenwoordig onderwerp eerst ons oog moeten vestigen op onze kolonien en meer bepaald op Java, dat wij ons wel moeten inprenten den toestand waarin die kolonie verkeert. Aanvankelijk in 1816, toen wij weder bezit hebben genomen van Java, heeft men die kolonie en ook de andere kolonien, naar mijn inzien, te veel beschouwd met een Europeesch oog. Men heeft ze behandeld juist in dien zin, waarin sommigen, zeer philanthropisch misschien, maar hoogst nadeelig voor het moederland, de kolonien zouden willen behandelen, namelijk met het doel voor oogen om ze zoo spoedig mogelijk tot een geciviliseerden Staat te brengen. Het slot daarvan is geweest groot nadeel voor het moederland; telkens heeft de schatkist van het moederland moeten bijspringen, ten behoeve der kolonien. Inmiddels was hier te lande opgerigt de Handel-maatschappij met het doel om een vrijen handel te drijven. De zaken dier maatschappij gingen achteruit met zeer snelle schreden; wat ieder deskundige voorzien had gebeurde. Een groot ligchaam kan geen vrijen handel drijven beter dan particulieren. De nood geraakte aan den man, en ik schrijf het stelsel van cultuur en de groote gevolgen die het voor Nederland heeft gehad, toe aan den nood waarin die maatschappij was gebragt: want er moest een middel uitgedacht worden om haar te redden, coûte qui coûte, en het is die nood van de maatschappij, die de aanneming van het stelsel van cultures van den generaal van den Bosch heeft doen reusseren. Ik geloof nimmer, dat men zijne inzigten zou hebben aangenomen, die inzigten welke zulke heilrijke vruchten dragen, indien de Handel-maatschappij niet zoozeer achteruit was gegaan. Zoo komt dikwijls uit het kwade het goede voort; nood leidt tot inspanning, inspanning tot redding en meestal tot heerlijke uitwerkselen. Hoe dat zij, toen is aangenomen het systeem om niet alleen zooveel mogelijk in de Oost te produceren maar het geproduceerde aldaar te verzamelen en al die producten te brengen in handen van het Indische Gouvernement, vervolgens te doen inschepen naar Nederland en hier ter markt te brengen. Ik geloof niet dat er iemand is die aan deze zaak op het oogenblik nog eene onvoorzigtige hand zou willen staan. Ik noem de uitkomsten van dat stelsel van cultures hoogst belangrijk; wanneer men de verkregen baten slaat over de 17 jaren dat het stelsel in werking is, dan verkrijgt men tien millioen jaarlijks door elkander, en dat noem ik inderdaad geene kleinigheid, als ik zie hoeveel moeite er is om tien millioen die in één jaar te kort komen bij te passen; tien millioen, een zevende gedeelte, een groot zevende gedeelte van de inkomsten van den Staat, is eene gewigtige zaak. Er is meer: als men die opbrengsten ziet dan overtuigt men zich dat dit stelsel van cultures nog voor uitbreiding vatbaar is, dat de uitkomsten klimmende zijn. Men moet niet de toevallige omstandigheden van een enkel jaar nemen, maar over het geheel moet men de opbrengsten gadeslaan, en dan is er nog eene groote, eene belangrijke toekomst weggelegd voor het aangenomen stelsel. En geen wonder, want dat stelsel komt overeen met den kinderlijken toestand der Javaansche maatschappij, met de zeden van het volk, en zelfs met zijne godsdienst. Is er nu iemand uwer, die daaraan de handen zou willen slaan; is er nu iemand uwer, die niet met mij hoopt, dat wij daarvan nog milde vruchten zullen plukken? Welnu, dan vraag ik eenvoudig: hoe moet dat stelsel werken? De Regering verzamelt de producten in de Oost, geeft ze daar over om ze in te laden, om ze over zee te brengen, om ze hier te doen lossen, om ze hier aan den handel over te geven. In dat alles is de Staat eigenlijk geen handelaar, geen speculant; de Staat geeft zijne producten ter verzameling, ter overvoering, ter verkooping; maar daarvoor zijn nu handen noodig, daarvoor behoeft de Staat de Handel-maatschappij, daarvoor behoeft de Staat een agent, want het zal wel overbodig zijn te betoogen (ik had er mij anders toe in staat gesteld) dat geen ambtenaren al dat werk kunnen doen. Dit is eene uitgemaakte zaak, en ik ben dat volkomen met u eens; het zou ook van zelf spreken als men het oog maar sloeg op een enkel punt, dat men namelijk om ginds al die producten te kunnen aanvoeren schepen moet hebben, en dat men, om daar schepen te hebben, ook uitzendingen moet doen, en men zoo doende, wanneer de geheele zaak gebragt werd in handen van de Regering, van haar een handelaar, een speculant zoude maken. Aan ambtenaren valt dus niet te denken; maar wilt ge nu bijzondere huizen, wilt ge een handelhuis te Amsterdam, Rotterdam of ergens anders tot agent? Maar ziet ge dan niet dat gij met meer zult hebben een agent, niet meer een commissionnair, die uwe belangen alleen be-

handelt, maar iemand die ook zijne belangen in het oog houdt, die uwe belangen zoo zal weten te wringen, dat zijn bijzonder belang bovenal behartigd wordt. Ook dat zal dus al wederom tot schade uitloopen. Maar nu hebben wij toevallig — want toevallig is het — eene maatschappij die vrijen handel heeft gedreven met hoogst ongelukkig gevolg; die, wat het doel betreft, wel mag heeten eene doodgeboren maatschappij; die echter met dat doel geen gewoon, maar een belangrijk kapitaal bezat; die langzamerhand alreeds was geworden de agent van de Regering, van den Staat; en die maatschappij levert nu, om den Staat hier van dienst te zijn, alle mogelijke voordeelen op welke men kan verlangen. Vooreerst is die agent solide, en wel zòò solide dat hij in staat is om bij elke behoefte aanzienlijke voorschotten te doen; dat hij niet alleen alle kosten kan voorschieten voor groote zaken als het noodig is, maar ook, indien dat vereischt wordt, gelden vooruit kan geven aan zijne committenten. Gij hebt verder een eerlijken agent, ook dat is niet in twijfel te trekken, ook daarover bestaat bij niemand verschil van gevoelen. Maar er is nog iets meer, dat gij nooit elders kunt verkrijgen, gij hebt namelijk een agent die door zijn bijzonderen toestand is onderworpen aan eene openbare contrôle, want het is eene maatschappij welker bestuur verslag en verantwoording moet doen aan de deelhebbers. Eindelijk hebt gij een agent die het kapitaal dat hij behoeft, bij aandeelen heeft bijeengebragt, en die dus de winst, welke hij als commissionnair geniet, natuurlijk in evenredigheid van de uitgebreidheid der zaken die de maatschappij doet, wijd en zijd over de aandeelhouders verspreidt. Is het nu mogelijk iets beters te vinden? Moet men niet met beide handen dien commissionnair vasthouden? Mijne Heeren, ik spreek hier ten aanzien van die maatschappij zoo onpartijdig mogelijk; ik erken dat men haar in den aanvang van het cultuur-stelsel te veel heeft laten verdienen, dat het commissie-loon te hoog is geweest, zoo hoog dat op de actien jaarlijks 17 per cent dividend (de reserve-kas niet vergetende) overschoten. Maar toen ben ik onder de eersten geweest, die daartegen zijn opgekomen en gezegd hebben: die boom, die geënt is op het cultuurstelstel en bij gevolg op de schatkist, groeit te welig. Maar die weelde is ook van dien tijd af aanmerkelijk besnoeid, zoodat het thans zeker geen weelde meer mag heeten. Wien ge ook tot agent zoudt mogen nemen, altijd zal hij meer geld winnen naar mate de zaken van zijn principaal vooruitgaan. Dat is altijd eene waarheid en dat zal altijd zoo moeten blijven. Ik zeg dat ik onpartijdig spreek, want ik kan verklaren dat ik nooit eene enkele actie in de Nederlandsche Handel-maatschappij heb gehad, en die ook niet heb willen bezitten. Ik heb ze niet willen hebben in den aanvang, in 1824, omdat met het stelsel van vrijen handel die maatschappij moest ten onder gaan en ik mijn geld niet weg wilde werpen, en later niet, omdat ik mijn belang niet in strijd wilde stellen met mijne overtuiging, daar ik meende dat de enorme winsten, die men in den aanvang aan de maatschappij gaf, niet verantwoord konde worden. Maar genoeg; men zal mij niet beschuldigen van vooringenomenheid met de Maatschappij, ik neem den staat van zaken zoo als die is.

Dit over de zaak; nu komen wij op den vorm. Het is dus eene waarheid dat wij geen beteren agent kunnen hebben dan de Handel-maatschappij, en omgekeerd ook, dat die maatschappij den Staat noodig heeft, want zonder den Staat kan die maatschappij niet blijven bestaan; ontneemt haar het agentschap van den Nederlandschen Staat en de maatschappij is vernietigd. Het komt mij derhalve voor, dat men op geen beter terrein kan contracteren, want beide partijen hebben elkander noodig. En als ik dan nu op den vorm kom, dan meen ik te moeten splitsen hetgeen de Regering thans heeft vereenigd. Ik keur het volkomen goed, dat wij schuldig blijven aan de maatschappij de tien millioen die wij nog schuldig zijn; daarvoor geven wij vier per cent renten, onder verband der loopende producten. Ik zie in dit laatste niets bijzonders, dat is een regel van het algemeene regt. De commissionnair heeft voorschotten gedaan aan den committent en daarvoor zijn de onder hem berustende objecten verbonden. Ik vind daarin niets laesiefs, niets bezwarends. Ik keur dus volstrekt goed het contract, voor zooverre die schuld betreft, maar ik had niets meer gewild, en gewenscht de zaak verder over te laten aan de uitvoerende magt, omdat zij, naar mijn inzien, — en hieromtrent ben ik het eens met den spreker uit Dordrecht — overigens de Vertegenwoordiging niet raakt. Indien deze Kamer dus kon besluiten om de wet zoodanig in te rigten, zoo te wijzigen, dat goed wierd gekeurd het contract voor zoover het betreft uitstel van betaling van het bestaande voorschot, dan zou daarmede geschied zijn wat geschieden moest, en tevens zoude toch zijn uitgemaakt dat men de maatschappij wenscht te behouden als agent. Ik meen, zeg ik, dat overigens het contract de wetgeving niet regardeert. Het spreekt toch van zelf, dat de Kamer niet moet administreren, dat zij geen beheer heeft, en nu meen ik dat de groote omvang eener zaak e natuur van de zaak niet verandert. Het is gewis eene hoogst belangrijke zaak dat overbrengen van die producten welke Java oplevert, dat vervoer over zee en dat brengen hier ter markt; men heeft gesproken van de realisatie van dertig millioen op één jaar. De zaak is, ik erken het ten volle, groot, maar daarom staat zij toch, wat haren aard betreft, volkomen gelijk met de verpachting van een stuk gronds, met de heffing van tienden. De zaak blijft altijd dezelfde, het is altijd eene zaak van administratie, en eene zaak van administratie behoort bij de Kamer niet. Evenmin als deze Kamer kan geroepen worden om goed te keuren een verpachtings-contract, eene aanbesteding of iets dergelijks, evenmin, dunkt mij, moeten wij goedkeuren een consignatie-contract, onverschillig of het 's jaars beloopt hetzij ééne lading, hetzij honderd vijf en vijftig, hetzij honderd zes en zestig. Ik meen, Mijne Heeren, dat wij daarvoor de ingredienten niet in ons midden hebben. Zoo wij iets kunnen doen dan is het wetten maken, maar hier, men heeft het te regt aangemerkt, zouden wij maken een contract, en daarvoor zijn wij niet in staat, daarvoor hebben wij geene elementen in ons. Wat toch behoort tot het maken van een contract? Eene overeenstemming, een wederkeerige consensus, waartoe vooral noodig is eene wisseling van denkbeelden, van inzigten en van redenen, en die kan nooit plaats hebben tusschen de wetgevende magt en wie het dan ook zij, noch met de Handel-maatschappij noch met eenigen anderen contractant waarmede de Staat eene verbindtenis sluit. Ik stel mij de zaak in casu zòò voor: de Handel-maatschappij, aangezocht om voort te gaan met de bezorging der Indische producten, waakt voor de belangen die haar zijn toevertrouwd; zij vijzelt van haren kant hare diensten op; hare hulp, hare soliditeit. De Minister toont daartegen aan dat het bestaan der maatschappij geheel en al afhangt van het al dan niet hebben van het consignatie-contract; dat zij niet het onderste moet nemen uit de kan, als ik het zoo eens zeggen mag; hij zegt zelfs: ik kan wel buiten u, ik heb reeds het vooruitzigt en maatregelen genomen om buiten u de zaken te behandelen. Maar dat alles is beheer en administratie, dat kan de wetgever niet doen. Wij kunnen, waar het een contract met den Staat geldt, inderdaad niet beoordeelen of er voldoende redenen, motifs déterminants de convention, zijn; om dat te beoordeelen moeten wij weten of er inderdaad geene mogelijkheid bestaat om iemand anders te vinden, met wien men voordeeliger en beter contracteren zou dan de persoon met wien de Regering onderhandeld heeft, òf wij in het binnenste van ons gemoed, — want als men een contract sluit zegt men dat niet openlijk — moeten zeggen: de Staat kan niet buiten hem om, de Staat moet zijne hulp hebben. En dat zullen wij hier publiek gaan debatteren? Mijne Heeren, ik heb u het gewigt van de zaak aangetoond; dat is bij mij zoo groot, dat ik in elk geval de wet zal aannemen. Maar ik mag niet toegeven, dat de wetgever een consignatie-contract kan sluiten; dat mag ik niet om de gevolgen, en ik wenschte daarom dat er in dezen zin eene wijziging in de wet gebragt wierd, en daaraan zal ik, wanneer zij wordt voorgesteld, mijn zegel hechten. Ik wensch, zonder daarom het contract zelf verder af te keuren, alleen mede te werken tot de bekrachtiging van hetzelve voor zooveel de schuld aan de Handel-maatschappij betreft. Men zegge of denke nu evenwel niet — en hiermede kom ik tot het contract zelf — dat ik over deze overeenkomst in admiratie sta. O neen, ik zie zeer wel dat daaraan vrij wat groote bezwaren verbonden zijn; maar ik zie het allergrootste bezwaar daarin dat er eene stagnatie in den verkoop der producten plaats hebbe, en ik kies dus slechts, zoo als ik altijd gewoon ben, van twee kwaden het minste. Maar dan moet ik de aandacht van den Minister van Kolonien en van de Kamer nog vestigen op een punt, dat mij hoogst belangrijk voorkomt. Het is misschien vooringenomenheid, met eigene denkbeelden dat ik dit zeg, maar ik vind in het contract een gebrek dat ik niet kan expliceren en dat bestaat hierin, dat in hetzelve niet is opgenomen een wederkeerig regt van tempestive opzegging niet alleen voor den Staat, maar ook voor de maatschappij; en ik kan mij niet voorstellen, dat als men op dit punt de aandacht vestigde van de directeurs der maatschappij, zij het belang daarvan niet zouden inzien. Naar mijn inzien ligt de noodzakelijkheid van het bestaan van wederkeerige tempestive opzegging in de natuur van het contract. Ik kan mij niet denken een contract van lastgeving — en dat is toch het contract dat wij hier hebben gelijk in art. 5 staat uitgedrukt — zonder een wederkeerig regt van opzegging. Eene commissie die 25 jaren moet duren kan ik wel begrijpen; maar zonder dat er bestaat een regt van opzegging noch van den eenen noch van den anderen kant, dat begrijp ik niet, want zoo ik eene eerlijke verbindtenis aanga, dan zie ik in zoodanig regt van opzegging evenzeer het belang van mijne tegenpartij als het mijne. Men erkent hier van de zijde der Handel-maatschappij, naar art. 5, dat er diverse zaken zijn waaromtrent de commissie wel kan gegeven worden aan andere commissionairs dan de maatschappij; de Staat geeft niet toe dat bijv. de vrachten, die nu op f 146 per last gesteld zijn, niet verminderd kunnen worden; de Staat geeft niet toe, dat hij

committent aan den commissionnair niet zou kunnen zeggen: vraag minder commissieloon voor het te gelde maken der producten, enz. Dat alles staat den committent vrij; maar nu zou men de commissie aan den commissionnair zoo onaangenaam en bezwarend kunnen maken, dat hij zou willen zeggen: ik doe het niet langer, gelijk ook omgekeerd de committent in dat geval zou kunnen komen. Maar nu zal de commissionnair voort moeten gaan en nu zal hij, zonder nog bepaald te handelen tegen een contract, want dan zoude men ontbinding kunnen vragen, vrij onachtzaam te werk gaan; hij doet diverse zaken die ik niet kan noemen, maar die toch den committent in 't minst niet behagen en allernadeeligst op zijne belangen werken, en nu zal ook de committent van zijne zijde geen regt van opzegging hebben. De verbindtenis, die wij hier aangaan, is personeel uit haren aard en dergelijke verbindtenis gaat men slechts hypothetisch aan.

Ik herhaal dus dat het wenschelijk ware dat men deze wetsvoordragt kon beperken tot hetgeen de schuld betreft, want daarvan zou het gevolg wezen: 1°. dat voor het oogenblik geen contract zou zijn gesloten; 2°. dat de Regering, alzoo erkend als bevoegd om het te sluiten zonder de wetgevende magt, zoodat de zaak niet zou periclitieren, bij de verdere onderhandelingen met de maatschappij gebruik zou kunnen maken van hetgeen zij hier gehoord heeft en ook van hetgeen ik omtrent de zaak heb bijgebragt. Dan zou de Minister ook een termijn van wederkeerige opzegging in het contract kunnen doen vaststellen, en daardoor zou ook zijn weggenomen het bezwaar, hetwelk door velen geopperd is, dat het contract voor zoo langen tijd is gesloten. Deze uitkomst der zaak zou ik dus wenschelijk rekenen; maar ik eindig met te zeggen dat het ergst van alles zou zijn dat de zaak als het ware hier bij den wetgever werd beslist en afgekeurd; dat de wetgever zich in dezen bevoegd verklaarde, maar tevens het contract niet goedkeurde. Zoo ik dus, wanneer anderen mij niet mogten voorgaan, eene wijziging in de wet zal voorstellen, dan zal zij strekken om die uitkomst te verkrijgen, dat de Regering hare vrijheid behoudt om te contracteren, en ik herhaal nog eens dat ik, ook indien deze wijziging wordt afgekeurd, niettegenstaande al de bezwaren die ik heb opgeteld, voor de wet zal stemmen uit hoofde van het groote gewigt der zaak.

Daar het uur reeds ver gevorderd is, stelt de ***Voorzitter*** voor, om de voortzetting der beraadslagingen over het wets-ontwerp ter bekrachtiging der met de Handel-maatschappij gesloten overeenkomst te bepalen op heden avond ten half acht ure. Hij merkt op, dat de nog slechts korte tijd, dien de Kamer overig heeft voor de werkzaamheden welke nog in dit zittingjaar zijn af te doen, het noodig maakt om deze beraadslagingen zooveel mogelijk te bespoedigen.

Het voorstel des Voorzitters wordt, daar zich verschil van gevoelen openbaart, in hoofdelijke omvrage gebragt, waarbij zij, die zich tegen dat voorstel verklaren, beschouwd worden zich te verklaren voor het uitstel van de voortzetting der beraadslaging tot op morgen ochtend ten elf ure.

De Vergadering neemt met 34 tegen 22 stemmen het voorstel des Voorzitters aan.

Voor hebben gestemd de heeren: Smit, van Rijckevorsel, Mutsaers, Nedermeijer van Rosenthal, van Naamen, van Hall, de Lom de Berg, Godefroi, Westerhoff, Heemskerk, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer, Lotsy, Dirks, Anemaet, Leclercq, Slicher van Domburg, Luijben, Scheltinga Winterberg, Dommer van Poldersveldt, de Monchy, Duijmaer van Twist, Bots, Zijlker, van Hasselt, de Moraaz, Donker Curtius, Boxman, Costerus, Boreel van Hogelanden, van Randwijck, van der Linden, Wintgens en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Voorst, Wijnaendts, van Eck, van Zuijlen van Nyevelt, Backer, Fokker, Sloet tot Oldhuis, Jespers, de Man, van Walchren, Reinders, van Heloma, Schiffer, Storm van 's Gravesande, Poortman, Meeussen, Dullert, van der Heijde, van Nispen van Sevenaer, Borret, Bachiene en Schooneveld.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

AVONDZITTING VAN VRIJDAG 7 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten half acht ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, heropend.

De beraadslagingen over het geheel van het ontwerp van wet, strekkende tot *bekrachtiging der overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten*, worden onmiddellijk voortgezet.

De heer ***Duijmaer van Twist*** zegt hoofdzakelijk het volgende;

Wat ook in het geheele onderwerp, dat wij thans behandelen, duister en twijfelachtig moge wezen, één punt staat vast, en een zeer belangrijk punt, belangrijk genoeg om er uwe aandacht in de allereerste plaats op te vestigen, te weten: na al wat tusschen de Regering en de Nederlandsche Handel-maatschappij is onderhandeld en overeengekomen, *met 1°. Januarij 1850 is de Staat der Nederlanden tot niets verbonden, zoolang de medewerking der wetgevende magt ontbreekt.*

Reeds in 1846 zijn tusschen de Regering en de maatschappij de *grondslagen* gelegd voor een nieuw contract; op die grondslagen is, na voortgezette onderhandeling, eindelijk voor korte dagen de overeenkomst gesloten, waarvan de bekrachtiging bij deze wet wordt voorgesteld. De punten, in de grondslagen bepaald, zijn dus in dit contract opgenomen; al wat in het contract staat geschreven, dat is overeenkomstig die grondslagen; dat hebben *beide* partijen erkend toen zij hare toestemming tot het contract hebben gegeven. Er is dus nu geene quaestie meer van grondslagen, volgens welke partijen zich verbonden hebben eene overeenkomst te sluiten; aan die verbindtenis *is* voldaan, die overeenkomst *is* gesloten. De vraag is dus nu alleen: is *die gesloten overeenkomst* verbindend voor den Staat, zonder medewerking der wetgevende magt?

Maar deze vraag is eigenlijk geene vraag; want zij wordt door niemand bevestigend beantwoord. Niemand beweert, dat *deze* overeenkomst den Staat zoude verbinden, zonder medewerking der wetgevende magt. Want deze overeenkomst handelt niet over de consignatie alleen, maar zij handelt mede over de *kapitalisatie*; zij handelt over beide te gelijk, en wel zoodanig, dat de eene aan de andere is verbonden, dat de eene de voorwaarde is van de andere. En daarom beweert *niemand*, dat deze overeenkomst den Staat zoude verbinden zonder medewerking der wetgevende magt.

Ik zeg *niemand*. Reeds vroeger was de noodzakelijkheid van de medewerking der wetgevende magt bij de kapitalisatie erkend. Ook thans wordt die door de Regering met zoovele woorden erkend op bladz. 2 der memorie van beantwoording: » Omtrent de noodzakelijkheid om de eene, betreffende het kapitaal dat de Staat aan de maatschappij schuldig blijft, aan de goedkeuring van de wetgevende magt te onderwerpen bestaat geen verschil van gevoelen." Maar ook de maatschappij zelve erkent, dat deze overeenkomst niet verbindend is zonder bekrachtiging der wetgevende magt. In art. 13 dier overeenkomst lees ik: » Deze » overeenkomst zal voor den Staat der Nederlanden verbindend » zijn NA de verkregene goedkeuring der wetgevende magt," dus niet voor die goedkeuring. Ja, de maatschappij acht zich zelve ook niet verbonden, indien die goedkeuring niet in deze zitting mogt volgen; want art. 13 zegt verder: » terwijl dezelve ophouden » zal, voor de Nederlandsche Handel-maatschappij verbindend » te zijn, bijaldien die goedkeuring niet tot stand is gebragt » vóór de sluiting van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal."

Ik herhaal dus, wordt dit contract niet door de wet bekrachtigd, dan bestaat er, ook volgens de erkentenis van alle partijen, op 1°. Januarij 1850 *geenerlei verbindtenis* tusschen den Staat en de maatschappij, — wel te verstaan, behalve de schuld van 10 millioen.

Ziedaar, Mijne Heeren, een groot en belangrijk doel, dat wij door onze pogingen hebben bereikt. Wij wisten, dat in den loop van dit jaar eene nieuwe overeenkomst of nieuwe overeenkomsten met de maatschappij moesten worden gesloten. Wij hebben geene gelegenheid laten voorbijgaan om de Regering te overtuigen, dat zij daartoe niet bevoegd was zonder medewerking der wetgevende magt, en dat ook de ondervinding had geleerd, dat het belang van den Staat zoodanige medewerking gebiedend vorderde. De zaak is behandeld bij het verslag dezer Kamer over het koloniaal batig slot; zij is ter sprake gebragt bij de beraadslaging over de wet omtrent de wachtgelden, en eindelijk zeer breedvoerig bij de beraadslaging over het batig slot. En wij hebben door deze onze pogingen dan nu ten minste dit gelukkig resultaat verkregen, dat niemand meer twijfelt, of de gesloten overeenkomst verbindt den Staat *niet* zonder medewerking der wetgevende magt, en dat dus de Staat met 1°. Januarij 1850 *vrij* is, indien de gevraagde bekrachtiging door de wet niet wordt verleend.

Eene andere vraag is het, of de Regering bevoegd zoude geweest zijn of nog zoude zijn, om met de maatschappij een consignatie-contract te sluiten, *geheel op zich zelf*, en zonder dat daarin eenige bepaling voorkwam omtrent de kapitalisatie. De Regering beantwoordt die vraag bevestigend op bl. 2 der memorie van beantwoording, alwaar zij zegt: »Wat de tweede aangelegenheid

» betreft, de toezegging aan de maatschappij van de consignatie » der Oost-Indische producten, en de regeling van het loon aan de » maatschappij voor hare bemoeijingen toe te kennen, zoo is de » Regering van oordeel dat, bijaldien deze zaak geheel op zich » zelve stond, en onafhankelijk van de regeling der schuld moest » vastgesteld worden, zulks haars inziens geheel alleen tot de » bevoegdheid van de uitvoerende magt zou behooren."

Ik voor mij meen met bescheidenheid van dit gevoelen te moeten verschillen, en ik zal de vrijheid nemen mijne wijze van beschouwen omtrent dit punt eenigermate te ontwikkelen.

Wil men een argument trekken uit hetgeen tot hiertoe heeft plaats gehad, dan moet ik verklaren, dat dit argument op mij niet den minsten invloed heeft, of men zou mij moeten aantoonen dat het tot hiertoe *te regt* heeft plaats gehad, dat de Regering tot hiertoe *te regt* over de Oost-Indische producten, derzelver vervoer, verkoop enz. heeft beschikt zonder medewerking der wetgevende magt, en men zou mij daarenboven moeten aantoonen, dat wij thans verkeeren in denzelfden regtstoestand, als toen de Regering vroeger contracteerde omtrent het onderwerp, waarover wij thans handelen.

Maar nu komt het mij — ik zal geene te sterke uitdrukking gebruiken — minstens twijfelachtig voor, of aan de Regering onder de Grondwet van 1840 de bevoegdheid wel kon worden toegekend, om, zonder medewerking der wetgevende magt, ook bij wijze van contract, te beschikken over de Oost-Indische producten. Mij toch komt het beweren in geenen deele zoo ongegrond voor, dat de producten, zoodra ze aan het Gouvernement zijn geleverd, zijn *eigendom*, of wil men liever *inkomsten van den Staat;* alsmede dat de uitgaven, gevorderd voor het vervoer, het beheer, den aankoop dier eigendommen van den Staat, zijn *uitgaven van den Staat.* En is deze wijze van beschouwen met de waarheid overeenkomstig, dan vraag ik met vertrouwen of het beweren zoo geheel ongegrond kan worden genoemd, dat de Regering, onder de Grondwet van 1840, niet zonder medewerking der wetgevende magt over de eigendommen of inkomsten van den Staat, en omtrent de uitgaven van den Staat, te beschikken had?

Of men nu die inkomsten en uitgaven al op een afzonderlijk stuk papier schreef, afgescheiden zoowel van de staatsbegrooting als van de staten van inkomsten en uitgaven in Oost-Indie, en of men aan die bijzondere rekening den bijzonderen naam gaf van *rekening der koloniale remises*, kan dat *den aard* van die inkomsten en uitgaven veranderen? Of kan het *den aard* van die inkomsten en uitgaven veranderen, dat de Grondwet van 1840 bepaalde, dat *over het slot* van die bijzondere rekening, dat is over het batig slot, niet zou mogen beschikt worden *ten behoeve van het moederland* zonder de wet? In het allerminste niet. Dat lag noch in de letter noch in den geest van de 3de alinea van art. 59. Die bepaling, in 1840 in de Grondwet gebragt, was zeer occasionneel en had een bepaald doel; zij had ten doel om althans voor het vervolg af te snijden, dat zeer groote misbruik, dat tot dusverre had plaats gehad, volgens hetwelk alles wat Oost-Indie meer produceerde dan hetgeen het tot bestrijding zijner behoeften geacht werd noodig te hebben, gebruikt werd om hier te lande uitgaven te kunnen doen buiten de wet, en om hier te lande, tegen of althans zonder den wil der Vertegenwoordiging, eenen toestand van zaken gaande te houden, die het lieve vaderland op den uitersten rand des verderfs heeft gebragt.

Gij zult hebben opgemerkt, Mijne Heeren, dat ik, bij de voorgedragen wijze van beschouwen, volgens welke de Indische producten, zoodra ze aan het Gouvernement zijn geleverd, zouden zijn eigendom of inkomsten van den Staat, niet in het allerminste treed in de zoo moeijelijke en zoo veelbesprokene vragen omtrent Indisch bestuur of Indisch opperbestuur of Indisch cultuurstelsel. Volgens die wijze van beschouwen, leg ik voor den Staat niet eerder de bewarende hand, als ik het zoo noemen mag, op de Indische producten, dan *nadat* die producten aan het Gouvernement zijn geleverd. En is die wijze van beschouwen juist, dan zoude daaruit volgen, dat de Regering, ook onder de Grondwet van 1840, niet bevoegd was om over de hier bedoelde inkomsten en uitgaven van den Staat zonder medewerking van de wetgevende magt te beschikken, zoo als zulks bij de zoogenaamde consignatie-contracten geschiedt.

Maar ik wil mij in deze vraag, wat volgens de Grondwet van 1840 regtens was, niet verder verdiepen; die vraag heeft thans een groot deel van hare belangrijkheid verloren, thans nu wij *voor-eerst* leven onder de Grondwet van 1848, en *ten andere* het bestaande consignatie-contract met den laatsten dag van het loopende jaar eindigt. Onder deze omstandigheden meen ik met het volste vertrouwen te mogen beweren, dat de Regering is onbevoegd om met de maatschappij een nieuw consignatie-contract aan te gaan, zonder medewerking der wetgevende magt. De vraag zal vooreerst, d t is gedurende de eerste 25 jaren, zonder practisch belang blijven, indien het tegenwoordige wetsontwerp door de Vertegenwoordiging wordt aangenomen, maar zij zou van een uitstekend practisch belang kunnen worden, indien de tegenwoordige voordragt mogt worden verworpen, en over het sluiten van een ander consignatie-contract moest worden gedacht.

Ik zeide zoo even, dat, zelfs met het oog op de Grondwet van 1840, mij het beweren niet zoo ten eenen male ongegrond toescheen, dat de Oost-Indische producten, zoodra ze aan het Gouvernement waren geleverd, waren eigendom of inkomsten van den Staat, en dat dienvolgens de uitgaven, besteed tot het vervoer, het beheer en den verkoop dier producten, waren uitgaven van den Staat. Welnu, met het oog op de Grondwet van 1848, schijnen mij nog meerdere gronden voor deze wijze van beschouwen te pleiten, en dat wel om deze reden, dat er, naar de beginselen der Grondwet van 1848, eene veel grootere gelijkstelling plaats heeft tusschen het Rijk en de kolonien, dan naar de beginselen der Grondwet van 1840. Ik behoef u slechts te herinneren, dat, naar den geest van art. 1 der Grondwet, de kolonien *een deel uitmaken van het Rijk*, alsmede dat volgens de artt. 59 en 60, de reglementen op het beleid der regering in de kolonien *door de wet* worden vastgesteld, en ook *de wet* de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen regelt.

Maar ook indien men eene andere wijze van beschouwen aanneemt, indien men, bij eene strenge afscheiding tusschen de koloniale geldmiddelen en die van het moederland, meent dat de Oost-Indische producten tot de *koloniale* geldmiddelen en administratie blijven behooren, afgescheiden van het moederland, ook nadat ze aan het Gouvernement zijn geleverd, ook nadat ze zijn ingescheept, vervoerd, in Nederland aangekomen, ja zelfs dat, nadat ze in Nederland zijn verkocht, het provenu blijft behooren tot de koloniale geldmiddelen, en *inkomst van den Staat* alleen datgene mag worden genoemd, wat overblijft van het provenu van den verkoop na aftrek van alle kosten, en na aftrek van hetgeen gevorderd wordt tot vervulling der Indische behoeften, — ook dan nog, ook met die wijze van beschouwing beweer ik, dat aan de Regering de bevoegdheid niet kan worden toegekend, om, zonder medewerking der wetgevende magt, een consignatie-contract te sluiten. En ik meen dat dit mijn beweren door de uitdrukkelijke woorden van art. 60 der Grondwet wordt geregtvaardigd. In dat artikel toch lees ik, dat *de wet* regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen. Nu zullen toch wel de producten moeten behooren tot een van beide, of tot de koloniale geldmiddelen of tot die van het moederland; want men zal toch wel niets willen beweren, dat niets tot de geldmiddelen behoort dan baar geld!

Ik erken geheel, dat art. 60 bedoelt eene *algemeene wet* die de wijze van beheer en de verantwoording zal regelen, en dat die wet nog niet bestaat; maar men zal mij van de andere zijde tevens moeten toestemmen, dat alles wat behoort tot de wijze van dat beheer en van die verantwoording, na het positief voorschrift der Grondwet, thans niet meer mag geregeld worden *buiten de wet.*

De toestand van zaken is in mijn oog geheel verschillend met betrekking *tot de reglementen op het beleid der regering* waarvan art. 59 spreekt, en de wet, die volgens art. 60 de *wijze van beheer en verantwoording der geldmiddelen* moet regelen. De eerste, de reglementen op het beleid der regering, blijven, uit kracht van de additionnele artikelen der Grondwet, bestaan tot dat ze door de wet, volgens art. 59, zullen zijn vastgesteld. Maar wij hebben hier te doen met een contract, dat met den laatsten dag van dit jaar expireert; met 1 Januarij 1850 bestaat er dus geen contract meer, of er moet een nieuw zijn gesloten. Welnu, zoodanig nieuw contract, dat onder vigeur der Grondwet van 1848 moet worden gesloten, meen ik, dat niet anders mag worden gesloten dan volgens de beginselen dier Grondwet; en ik meen verder, dat volgens de beginselen dier Grondwet, de Regering is onbevoegd tot het sluiten van zoodanig contract, als waarvan hier sprake is, zonder medewerking der wetgevende magt.

Het staat dus, naar mijne bescheidene meening, vast, dat de medewerking der wetgevende magt niet kan worden gemist bij het sluiten van een zoogenaamd consignatie-contract, ook al worden daarin geenerlei andere onderwerpen behandeld. Ik sprak tot hiertoe alleen van mekewerking *in het algemeen*; maar hoe, op welke wijze moet de wetgevende magt medewerken?

Ik aarzel in geenen deele te verklaren, dat, naar mijne meening, indien de zaak nog geheel gaaf ware, het leggen van *grondslagen* bij de wet de meest regelmatige weg zoude zijn, naar welke grondslagen de uitvoerende magt dan eene overeenkomst zoude kunnen sluiten. Die grondslagen zouden dan de grenzen zijn, binnen welke de uitvoerende magt zich bij het sluiten der overeenkomst zoude moeten bewegen.

Maar ik meen tevens, dat, *in den stand waarin de zaak reeds*

gebragt was, de thans door de Regering gevolgde weg aannemelijk is te achten. De zaak toch was niet meer volkomen in haar geheel; reeds waren in 1846, te regt of ten onregte, grondslagen eener overeenkomst met gemeen overleg tusschen de Regering en de maatschappij gelegd, en was daarbij, al wederom te regt of ten onregte, aangenomen, dat het Rijk de 10 millioen tegen 4 per cent rente zoude kunnen behouden, indien de maatschappij op de gestelde voorwaarden met de consignatie belast bleef. En in dezen stand der zaak kan ik mij vereenigen met het gevoelen, door de Regering ontwikkeld op bladz. 2 der memorie van beantwoording. Had de Regering grondslagen voorgedragen, onder bijvoeging dat de contracten reeds werkelijk op die grondslagen waren gesloten, dan zoude men met grond hebben kunnen vragen, welk nut het kan hebben, grondslagen voor te stellen van een contract dat reeds gesloten was, en hetwelk, zoo als het daar lag, goed- of afgekeurd moest worden.

Grondwettig bezwaar bestaat tegen dezen vorm, naar mijne meening, niet. Beroept men zich op art. 60, bewerende dat dit artikel eene *algemeene* wet bedoelt, die de wijze van beheer regelt, zoo bestrijd ik die meening niet, maar voeg er bij, dat zoodanige wet nog niet bestaat, vele hoogst gewigtige en hoogst moeijelijke punten zal moeten regelen en met geene mogelijkheid zoo spoedig is daar te stellen, als de tegenwoordige zaak, die beslissing eischt, vordert. En wordt dan, krachtens art. 60, de medewerking der wetgevende magt gevorderd, en heeft men geene bezwaren tegen de overeenkomst wier bekrachtiging wordt voorgedragen; dan zie ik voor mij in den bestaanden toestand van zaken, in de bekrachtiging *wat den vorm betreft*, geen grondwettig bezwaar. Nergens wordt die vorm bij de Grondwet verboden.

En hier moet ik tevens met bescheidenheid de meening bestrijden, die ik heb hooren uiten, dat hier van ons *het sluiten van een contract* wordt gevraagd. Ik deel volkomen in het gevoelen, dat het sluiten van contracten behoort tot de bevoegdheid van de uitvoerende en niet van de wetgevende magt, alsmede dat de wetgevende magt, uit haren aard, is ten eenen male ongeschikt om contracten te sluiten. Maar er is hier immers geene sprake van *het sluiten* van een contract, maar van het *bekrachtigen* van een contract, dat *gesloten* is!

Ook kan ik de juistheid der gevolgtrekking niet toegeven, dat, indien bekrachtiging wierd gevorderd van *dit* contract, bekrachtiging kan worden gevorderd van *alle* contracten. Ik neem de vrijheid u hier te herinneren het onderscheid, door een onzer geachte medeleden uit de hoofdstad bij eene vroegere gelegenheid gemaakt tusschen dit en gewone contracten; hij vestigde toen uwe aandacht daarop, dat hier sprake was van een *massaal* contract, *voor een lange reeks van jaren* aangegaan. Daargelaten nu nog, dat de wetten, en bepaaldelijk de begrootingswetten, regels of, zoo men wil, grondslagen stellen, waarop de uitvoerende magt contracten sluit.

En nu kom ik tot de voorgedragene wet zelve, en zal terstond aanvangen met de verklaring, dat ik aan het ontwerp, zoo als het daar ligt, mijne stem niet zal geven. Mijn hoofdgrond is deze: dat ik niet wil medewerken om den Staat voor vijf en twintig jaren te verbinden, en vooral niet in den tegenwoordigen tijd, waarin zoo groote veranderingen in zoo korten tijd worden tot stand gebragt, waarin zoo vele gewigtige maatschappelijke vraagstukken bepaaldelijk ook betrekkelijk koloniale aangelegenheden, op nieuw worden ter sprake gebragt op eene wijze, die in menig opzigt afwijking van het bestaande niet onwaarschijnlijk maakt.

Men zegt wel, dat de Staat niet voor vijf en twintig jaren verbonden zal zijn, dat art. 5 der overeenkomst aan den Staat den weg opent, om, door aflossing der 20 milioen, na 1854 geene producten meer naar Nederland te consigneren, en zich alzoo van alle verpligtingen jegens de maatschappij te ontslaan. Maar ik vraag dan toch met vertrouwen, of er iemand is, die kan tegenspreken, *dat de Staat gedurende vijf en twintig jaren zal verbonden blijven*:

1°. om geenen anderen agent dan de maatschappij te gebruiken, indien hij met de consignatie van producten naar Nederland wil voortgaan;

2°. om zelfs geene vermindering te vragen van het loon, bij art. 12 aan de maatschappij toegekend, anders dan voor de onderwerpen en tot het bedrag bij art. 12 opgenoemd.

Het een en ander is in mijn oog een ongehoorde dwang. Zou niet ook deze *zekerheid* voor een tijdvak van 25 jaren, wel eens den ijver bij de maatschappij kunnen doen verflaauwen, om den Staat goed en goedkoop te bedienen? En wie waarborgt ons, dat de maatschappij gedurende 25 jaren hetzelfde vertrouwen zal blijven genieten, dat zij thans, en zoo te regt, geniet? Zullen gedurende 25 jaren dezelfde personen haar blijven besturen, die thans aan haar hoofd staan? Zal zij alleen van alle andere handelaren en handelslighamen veilig zijn voor verliezen, voor zeer groote verliezen, die haar crediet, misschien zelfs haar bestaan, zouden ondermijnen?

Ik ben evenwel bereid om het contract te helpen bekrachtigen *uiterlijk voor den tijd van vijf jaren*. En ik zal de vrijheid nemen in dien een geest amendement voor te dragen, wanneer de discussien over het eenig artikel der wet zullen geopend zijn.

Vestig ik uitsluitend het oog op *het belang van den Staat*, dan zou mij een korter termijn dan van vijf jaren nog wenschelijker voorkomen: maar ik erken, dat men in redelijkheid van de maatschappij het sluiten van een contract voor een korteren termijn niet kan vergen. Het agentschap vordert een aanzienlijk kapitaal, een groot aantal ambtenaren, vele en kostbare inrigtingen; dat alles laat zich niet voor eenen korten tijd bijeenbrengen en daarstellen, of men zou veel grootere beloonigen moeten toestaan, dan thans bij het contract zijn bedongen.

Wanneer ik mij bereid verklaar om het contract voor vijf jaren te helpen bekrachtigen, dan wil ik niet geacht worden van meening te zijn, dat ook tegen die bekrachtiging geenerlei bezwaren zouden bestaan; — maar ik hecht aan het agentschap der maatschappij voor den Staat zoodanige waarde, dat ik bereid ben om het zelfs tot den prijs van die bezwaren te koopen. Misschien ware er voor den Staat *goedkooper* agent te krijgen, maar ook *beter?* hieraan twijfel ik. Goedkoop is somtijds zeer duur, dit erken ik: maar ik voeg er dan toch ook van mijne zijde bij, dat men zelfs goud te duur kan betalen!

Onder de bezwaren tegen dit contract heb ik door sommigen hooren opsommen, dat daarin geene *maxima van vrachten* zijn vastgesteld, alsmede dat daarin omtrent de *assurantie* niets is bepaald. In die bezwaren kan ik niet deelen; integendeel ik verheug mij, dat het contract omtrent die punten het stilzwijgen bewaart, en de Staat derhalve vrij blijft. Het bepalen van maxima der vrachten zoude mijns bedunkens het doel, dat men zich voorstelt: verlaging dier vrachten tot den natuurlijken prijs, niet bereiken, want het *maximum* zou uit den aard der zaak *zeer hoog* moeten worden gesteld. En ook wat de assurantien betreft, is het mij aangenaam, dat het contract den Staat geheel vrij laat, om, indien hij dit in zijn belang mogt achten, geheel zich zelf te assureren. Het schijnt mij toe, dat een kapitaal van 30 à 40 millioen jaarlijks ruim voldoende is, voor eigen assurantie. Daarbij wint men in ieder geval de administratiekosten uit, die men nu aan de assurantie-maatschappijen moet betalen. En dat het assureren eene winstgevende zaak is, dat blijkt uit het bestaan zelf der assurantie-maatschappijen, en, zoo het nog twijfelachtig kon zijn, uit den door de Regering aan ons overgelegden staat.

Ik heb het ongeluk van bij velen te staan opgeteekend onder de vijanden der Nederlandsche Handel-maatschappij; maar ik werp die beschuldiging verre van mij af. Indien het zoo ware, geloofd vrij, dat ik geene de minste zwarigheid zou maken om het openlijk te zeggen, evenmin als ik nu zwarigheid maak om te verklaren, dat ik de verdiensten der maatschappij op prijs stel en haar wensch te behouden. Maar nu er dan toch sprake is van die zaak, nu wil ik ook mijn gevoelen geheel zeggen, en de grieven mededeelen, die bij mij tegen de maatschappij bestaan, niet om het treurige genoegen te hebben van over zaken te spreken, die aan velen welligt onaangenaam zijn, maar omdat het nuttig kan zijn de aandacht te vestigen op misbruiken, die men voor het vervolg wenscht te voorkomen.

En wanneer ik dan mijne hoofdgrieven tegen de maatschappij zal openbaren, dan kan ik niet nalaten in de eerste plaats te herinneren, hoe die maatschappij in der tijd door het verleenen van aanzienlijke voorschotten, die zelfs omstreeks 39 millioen waren gestegen, het hare heeft toegebragt om het Gouvernement te doen voortgaan op den hoogst verderfelijken weg, dien het destijds had ingeslagen. Ik vrees nu wel voor het vervolg niet meer voor de herhaling van zoodanig misbruik, althans niet in die mate, maar ik moet in het algemeen zeggen, dat die *intimiteit*, als ik het zoo noemen mag, tusschen de Regering en de maatschappij, mij niet alleen niet wenschelijk, maar zelfs gevaarlijk toeschijnt.

Eene tweede grief, die bij mij tegen de maatschappij bestaat, is daarin gelegen, dat zij zich te veel heeft verrijkt ten koste van den Staat. Maar hier vooral, Mijne Heeren, verlang ik niet verkeerd te worden verstaan. Ik klaag hier volstrekt niet over *onregt;* ik houde mij volkomen overtuigd, dat de maatschappij geen enkelen gulden zal hebben tot zich genomen, die aan haar niet volgens de bestaande contracten toekwam; daarvoor is mij het karakter borg van de mannen die aan haar hoofd hebben gestaan en nog staan. Maar eene andere vraag is het, of niet de maatschappij te veel gebruik heeft gemaakt van haren invloed op het Gouvernement bij het sluiten der contracten zelve.

Om het *feit* te bewijzen, behoef ik slechts de aandacht te vestigen op de uitkomsten. Behalve de vaste rente ad 4½ ten honderd, heeft de maatschappij jaarlijks duizenden aan hare aandeelhouders uitbetaald, die ik zeker niet te hoog schat, wanneer ik ze dooreen op hetzelfde cijfer van 4½ ten honderd reken.

Ziedaar dus reeds, volgens eene matige berekening, 9 ten honderd jaarlijks van het kapitaal! Maar nu is nog *bovendien uit de winsten* de reserve-kas gebragt tot ongeveer de helft van het kapitaal, zoodat de aandeelhouders voor twee aandeelen in de oude maatschappij, drie in de nieuwe zullen kunnen bekomen! En let wel! dit alles zijn baten van de *aandeelhouders*, die niet dan hunne kapitalen hebben geleverd; en men kan niet anders zeggen dan dat de ambtenaren der maatschappij ook goed zijn verzorgd. Maar hetgeen ten bate der aandeelhouders is gekomen, vaste rente, dividend en reserve-kas, was zuivere winst, na aftrek van deze en alle andere kosten.

En door wie is nu dat alles betaald? Geheel, of althans bijna geheel, *door het Rijk*. Het geld is verdiend met het *agentschap*. En nog daarenboven zijn door de winsten uit dat agentschap vergoed de verliezen, die de maatschappij uit andere ondernemingen en operatien mag hebben geleden. Om slechts één voorbeeld te noemen: uit de winsten van het agentschap zijn vergoed en teruggegeven de belangrijke sommen, die Koning Willem I, uit krachte van de door hem beloofde garantie der vaste rente, in de eerste jaren van het bestaan der maatschappij had voorgeschoten.

En zijn nu alle deze winsten door het Rijk betaald, of, wat op hetzelfde neérkomt, heeft het Rijk zooveel *minder* als *batig slot* van de rekening der koloniale remises *ontvangen*, als die winsten bedragen, ten wiens laste komen dan in het einde de groote winsten der Nederlandsche Handel-maatschappij? Immers ten laste van de natie, die, zonder dien last, òf zooveel minder belasting zou hebben behoeven te betalen, òf bij gelijke opbrengst van belasting, ettelijke millioenen meer in 's Rijks schatkist zoude hebben gehad.

Die winsten, ik erken het, zijn van lieverlede, en ook wederom bij het tegenwoordig contract, ingekort. Maar mogten ze bij ondervinding blijken nog te groot te zijn, dan zal men, in mijn stelsel, ten minste niet gebonden zijn, om ze toch gedurende vijf en twintig jaren te betalen.

Mijne derde en grootste grief tegen de maatschappij is deze: dat zij vele takken van handel en industrie, door begunstiging en protectie, in een kunstmatigen toestand heeft gebragt.

De markt van koloniale producten is hier te lande gevestigd, maar zeker voor een gedeelte ten koste van 's Rijks kas; want, daargelaten het stelsel in zijn geheel, en de zaak beschouwd alleen uit het belang van 's Rijks kas, zoo twijfelt, geloof ik, niemand er aan, of een gedeeltelijke verkoop van producten op Java zou voordeelig zijn geweest. — De groote scheepvaart is alleen tot de tegenwoordige hoogte gebragt door het betalen van te hooge vrachten, alweder ten koste van 's Rijks kas; en het is er verre van daan, dat die vrachten, zelfs op het tegenwoordige oogenblik, na de gedurige en aanzienlijke verminderingen, tot den natuurlijken prijs zouden zijn teruggebragt. — Er is geassureerd om assurantie-maatschappijen te beschermen. — Er zijn hooge prijzen voor fabriek-goederen besteed, ten einde fabrieken te beschermen. De provincie, waaruit ik ben afgevaardigd, heeft daarin ook haar aandeel gehad. Maar al stond ik hier, om alleen de belangen dier provincie te behartigen, dan nog zoude ik meenen deswege geene onbepaalde dankbaarheid aan de maatschappij verschuldigd te zijn. De gewone gevolgen van alle bescherming zijn ook daar niet uitgebleven. Kunstmatige en schijnbare bloei in den aanvang, bij vermindering of intrekking der bescherming kunstmatige armoede, die men toen wel verpligt is geweest door kunstmiddelen te bestrijden en te lenigen. Mijne Heeren, ik ben een vijand van alle protectien! Al wat niet anders bloeit dan door protectie, bloeit niet door eigene kracht. Het is geene voortbrenging van nieuwen rijkdom, wanneer de een slechts zooveel rijker wordt als de ander armer wordt. Er wordt dan geen nieuwe rijkdom voortgebragt, maar slechts bestaande rijkdom verplaatst, met schending der regten van hen, die dien rijkdom bezaten.

Een onzer meest geachte dagbladen (*de Nieuwe Rotterdamsche Courant*) zegt in een van hare welgeschrevene artikelen over dit onderwerp: » alle takken van handel en industrie hebben in de laatste 25 jaren eene kunstmatige rigting verkregen." Zij zegt dit, sprekende over de Nederlandsche Handel-maatschappij, zij, die zeker niet partijdig tegen die maatschappij zal worden genoemd. En ik voor mij onderschrijf gaarne die uitspraak.

Van dien verkeerden weg moet worden teruggekomen, niet op eenmaal, dit erken ik gaarne, maar langzamerhand, maar dan ook met vasten tred. Want ook in dit opzigt maak ik het gevoelen van het genoemde dagblad tot het mijne: » men keert niet met » eene pennestreek tot den natuurlijken toestand terug, zonder » voor langen tijd veel welvaart te verwoesten."

Ten einde nu op den goeden weg langzamerhand maar ook met vasten tred vooruit te gaan, daartoe meen ik dat mijn stelsel, dat het contract slechts voor vijf jaren zal gelden, bij uitnemendheid geschikt is. Maar in geen geval zal ik er toe medewerken om den staat van zaken, die uit het contract zal geboren worden, voor vijf en twintig jaren te bestendigen.

De heer ***Poortman*** bestrijdt het wets-ontwerp, en deelt de redenen mede die hem bewegen zullen daartegen te stemmen.

[*Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.* I.]

De heer ***van Naamen***: Wanneer ik het woord vraag om kortelijk de goedkeurende stem te motiveren, die ik voornemens ben omtrent het aanhangig wets-ontwerp uit te brengen, dan plaats ik mij op dat standpunt, van waar de quaestie over het contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij door elk lid dezer Kamer uitsluitend moet worden beoordeeld. Ik vraag dus niet of Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht of eenige andere handelsstad bij bekrachtiging van dat contract meer bijzonder is geïnteresseerd, maar welk belang de geheele Nederlandsche natie daarbij heeft. In dien zin verlang ik derhalve dat mijne woorden zullen worden beoordeeld.

En dan ter zake komende, treed ik niet op als verdediger van het contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij in alle deszelfs bijzonderheden. Dit zal de taak zijn van den Minister van Kolonien. Ik wil gaarne erkennen, dat wanneer ik geroepen was om een contract te helpen opmaken dat nog aan die maatschappij moest worden voorgelegd, ik daarin dan sommige artikelen geheel anders zou hebben gewenscht.

Maar dit is het geval niet. Thans word ik alleenlijk geroepen om mijne stem uit te brengen over de overeenkomst van den 2/3 Julij 1849, zoo als die daar is liggende. Mijne eenige vraag is dus deze: *Wat zullen de gevolgen zijn van de goed- of afkeuring der reeds gesloten voorwaardelijke vervindtenis tusschen de Regering en de Nederlandsche Handel-maatschappij?* En om deze vraag te beantwoorden, moet ik nagaan in welken toestand wij ons thans bevinden, en in welken toestand wij zullen of althans kunnen geraken, wanneer het nieuwe contract, waarbij de voordeelen der Nederlandsche Handel-maatschappij aanmerkelijk zijn besnoeid, door deze Kamer wordt afgestemd.

Ik geloof zonder overdrijving te mogen zeggen, Mijne Heeren, dat de toestand waarin wij thans verkeeren, gedurende het bestaan van een consignatie-contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij, voor zoover de algemeene belangen der natie betreft, in menigerlei opzigt benijdenswaardig is te noemen.

Onze Oost-Indische bezittingen toch werpen buitengewone voordeelen af ten behoeve van het moederland. Een deficit, in het vorig jaar ontstaan, ten gevolge der politieke gebeurtenissen in Europa, wordt langzamerhand opgeruimd, zonder dat het noodig is geweest daarvoor eenige buitengewone belasting aan de natie op te leggen. Het crediet van den Staat is bewaard gebleven niet alleen, maar de hooge koers onzer nationale schuldbrieven bewijst dat dit crediet zich meer en meer blijft vestigen. Wanneer ik de memorie van beantwoording inzie, dan vind ik in § 1 eene opsomming van alle de voordeelen, welke uit de tot dusver bestaande betrekking tusschen den Staat en de Nederlandsche Handel-maatschappij zijn voortgevloeid, niet enkel voor de schatkist, maar in het algemeen voor onze nationale nijverheid, handel en scheepvaart. Dan zie ik dat die betrekking uitkomsten heeft opgeleverd, die de verwachting hebben overtroffen, welke men zich van de medewerking van een agentschap als de Handel-maatschappij aanvankelijk had kunnen vormen. Ons cultuurstelsel op Java, dat door de bemiddeling der Nederlandsche Handel-maatschappij is ingevoerd, draagt steeds de schoonste vruchten. Dat stelsel heeft de markt onzer koloniale producten hier te lande gevestigd, en op hetzelve zijn de contracten met voormelde maatschappij gegrond.

Mijne Heeren, dit zijn belangrijke en positive voordeelen, welke uit den tegenwoordigen stand van zaken voor de geheele natie zijn voortgevloeid, en die, mijns inziens, niet mogen worden opgeofferd aan eene onzekere toekomst, of in de waagschaal worden gesteld, om misschien nog eenige duizenden gulden meer te besparen op de commissien en provisien der Nederlandsche Handel-maatschappij.

Want hoedanig is het verschiet dat mij geopend wordt voor het geval eener afstemming van het contract, welke de ontbinding der Nederlandsche Handel-maatschappij kan ten gevolge hebben?

Dit verschiet heeft niets positiefs.

Komt de Regering, vòòr de definitive sluiting van het contract, op hare verbindtenis terug, dan hebben de aandeelhouders in de Nederlandsche Handel-maatschappij het regt om ook terug te treden, gelijk bij de memorie van beantwoording is aangemerkt. Dan bestaat er geene zekerheid dat de Regering, met 1850, wederom den voor haar onmisbaren agent zal hebben gevonden, door wiens tusschenkomst de koloniale producten, hier te lande, zullen worden verkocht. De gunstige veronderstellingen, waarvan de bestrijders van het contract uitgaan, kunnen bij de uitkomst

falen. Wij zullen het gebouw hebben afgebroken, dat wij nog niet missen kunnen, zonder te weten welk ander daarvoor in de plaats zal worden gesteld.

Wanneer onze hoogste belangen op het spel staan, dan mag ik de toekomst des Vaderlands aan geene onzekere proefnemingen wagen. Ik wil geene aanleiding geven dat de vreemdeling er over juiche, dat Nederland geheel vrijwillig afstand doet van de voordeelige stelling, waarop het thans, wat handel en nijverheid betreft, tegenover het buitenland is geplaatst. Ik vereenig mij volkomen met de zienswijze van den kundigen schrijver der brochure (*Iets over de koloniale aangelegenheden*) welke onlangs aan ons allen is toegezonden, wanneer deze zich, op bladz. 19 aldus uitdrukt:

» Wil men in Nederland de gedurige markt behouden der » Oost-Indische producten, dan zou het uitermate onpractisch zijn » de Handel-maatschappij te doen vallen, door het consignatie- » contract af te stemmen.

De heer ***van Rijckevorsel***: Het verheugt mij, dat ik van een geacht afgevaardigde uit Kampen, den heer Duijmaer van Twist, vernomen heb, dat hij niet vijandig gestemd is tegen de Nederlandsche Handel-maatschappij. Ik bedank hem voor de openhartigheid, waarmede hij de grieven heeft opgesomd, die hij tegen dat ligchaam heeft, omdat ik daarvoor in de gelegenheid ben gesteld het verledene te herinneren en in het ware licht te stellen.

Men heeft zich veelal een verkeerd denkbeeld gevormd van het voorschot door de maatschappij aan het Gouvernement gegeven, hetwelk het kapitalisatie-contract van f 39 millioen ten gevolge heeft gehad, als of die som op eenmaal als het ware geleend was. Dit is evenmin het geval, als dat men bij den aanvang ooit gedacht heeft aan consignatien van producten ten beloope van f 40 millioen. Toen de schrandere invoerder van het cultuurstelsel op Java eenen agent behoefde, om de producten in Nederland te gelde te maken, sloot hij daartoe, aanvankelijk voor geringe hoeveelheden, contracten met de factorij der Handel-maatschappij te Batavia, die hiertoe door de directie was gemagtigd; waarbij bepaald werd, dat voor ieder pikol koffij, aan de factorij ter verzending afgeleverd, het netto provenu als voorschot in Nederland zou worden uitbetaald, berekend tegen den factuurprijs van f 33 per pikol, terwijl het meerder of het minder provenu in den aanvang van het volgend jaar, na de realisatie, zou verrekend worden. Te gelijker tijd werden de onkosten tegen vastgestelde prijzen door de maatschappij aangenomen. Deze onkosten waren berekend op de kleinere schaal der aanvankelijke overeenkomsten, zoodat die bij de spoedige en enorme uitbreiding der consignatien te hoog werden bevonden. Is daarbij door de maatschappij te veel genoten, dan moet men niet vergeten, dat de directie geroepen was, om in de eerste plaats voor de belangen der deelhebbers te waken. Misschien heeft zij zelve de Regering op de noodzakelijkheid eener wijziging opmerkzaam gemaakt. Zeker is het, dat later die onkosten aanmerkelijk zijn verminderd en eindelijk beschouwd als maxima, en tevens bepaald werd, dat de maatschappij al datgene wat er op zou kunnen bespaard worden, aan het departement van Kolonien zou moeten vergoeden, hetgeen zij ook steeds naauwgezet heeft gedaan. Het was mij aangenaam te vernemen, dat niemand in deze Vergadering dit in twijfel trekt en dat de grootste tegenstanders der maatschappij haar eenen eerlijken agent hebben genoemd; maar wanneer zij geene andere dan legitime voordeelen heeft genoten, dan vermag men haar ook in geene algemeene bewoordingen te beschuldigen, dat zij zich ten koste van den Staat heeft verrijkt.

Tegen den hoogen factuurprijs van f 33 per pikol werden steeds vertoogen door de maatschappij gedaan, maar vruchteloos. Toen men in gebreke bleef, het daardoor op de voorschotten ontstaan tekort te vergoeden en dien ten gevolge pretensien van de maatschappij ontstonden, weigerde zij die volle nominale waarde voor te schieten en eindelijk om meer dan 50 per cent daarvan uit te betalen.

Dit had het kapitalisatie-contract ten gevolge, doch tevens, dat het Gouvernement den tot dien tijd bewandelden weg moest verlaten en aan de Staten-Generaal opening van zaken geven. Ik geloof, dat men daarvoor der maatschappij eenigen dank is verschuldigd.

Gaarne geef ik het den afgevaardigde uit Kampen toe, dat de maatschapppij aan vele takken van nijverheid eene te kunstmatige uitbreiding heeft gegeven. Ook ik verklaar mij tegen alle zoogenaamde bescherming. Doch ook hierbij moet men de plaats gehad hebbende omstandigheden niet geheel uit het oog verliezen. De herinnering daaraan kan strekken tot verzachting der beoordeeling.

De doorluchtige stichter van de Nederlandsche Handel-maatschappij, Koning Willem de Eerste, die tevens uit eigen middelen de jaarlijksche rente aan deelhebbers garandeerde, verlangde, bij de afscheiding van Belgie, in Noord-Nederland eene industrie van katoenen lijnwaden te vestigen, die, immers ten deele, in de behoeften van de Oost-Indische bezittingen zou kunnen voorzien. Hij wilde dat daarvoor opofferingen zouden gedaan worden, door het sluiten van overeenkomsten, voordeelig voor de fabrikanten; hij verlangde dit van de Handelmaatschappij. Deze meende daartoe zedelijk verpligt te zijn, met het oog op de voordeelen, die zij genoot; doch zij deed het hares ondanks. Men mag deze handelwijze afkeuren, maar de gevolgen niet geheel eenzijdig beschouwen.

Allengs heeft het Nederlandsch fabriekwezen geleerd met andere te concurreren. Men mag het geenszins zoo gering achten. De fabrieken in Overijssel hebben het tot eene hoogte gebragt, dat hare stoffen worden gekocht ter verzending naar plaatsen, waar geene beschermende regten zijn. Ook in Noordbrabant werden inkoopen voor Afrika en Zuid-Amerika gedaan, nadat de prijzen met die in Engeland en andere landen zorgvuldig zijn vergeleken.

Om genoegzame hoeveelheden te kunnen afzetten, zullen de inlandsche fabrieken wel nog steeds de tusschenkomst der Handelmaatschappij behoeven. Ware dit zoo niet, ik geloof dat zij gaarne van die verpligting zou ontslagen zijn.

Wat de vrachtloonen betreft, herinner ik, dat ik reeds bij eene vroegere gelegenheid deswege toelichtingen heb gegeven. Ik voeg er bij:

Toen de productie op Java zich plotseling uitbreidde, was onze Indische koopvaardij-vloot geheel ongenoegzaam, zoo zelfs, dat de toenmalige president der maatschappij, de graaf Schimmelpenninck, het noodig vond met aandrang voor te stellen, dat het Gouvernement op nieuw, even als na de herkrijging onzer onafhankelijkheid in 1814 was geschied, premien voor den aanbouw van schepen zou uitloven, welk voorstel te Rotterdam sterk werd bestreden en ook zonder gevolg bleef. Daarop heeft de maatschappij aan ieder nieuw te bouwen schip twee uit- en tehuisreizen tot vaste vrachten toegezegd. Nu werd spoedig niet alleen de behoefte vervuld, maar zelfs verre overschreden, zoodat verdere vaste toezegging achterwege bleef. De scheepsreederij werd weder het geliefkoosd nationaal bedrijf. Ieder wilde schepen bouwen of er aandeel in hebben. Het werd eindelijk bijna eene *manie*. Eerlang zal het getal der op Oost Indie varende bodems tot 400 zijn geklommen. Ik geloof, dat men ze door elkaâr ieder op f 60,000 mag rekenen (de nieuwe schepen kosten veel meer), dus op een kapitaal van 24 millioen gulden.

Men zal allengs tot den normalen toestand, tot aanbesteding, moeten trachten terug te keeren, doch dit mag men niet plotseling en thans nog niet doen. Men mag het aanzienlijk kapitaal, dat de natie in dezen tak van nijverheid heeft gestoken, niet op eens op losse schroeven stellen. Men vergete niet, dat het Gouvernement zelf den overmatigen aanbouw heeft opgewekt en aangemoedigd. Ik acht het ongerijmd een maximum van vrachten voor te schrijven in het contract. Men zou het zoo hoog moeten stellen, dat het niets beteekende en dat men bij de uitvoering verre daarbeneden bleef, of men zou gevaar loopen, bij eenen dreigenden zee-oorlog, wanneer de reeders geene verzekering tegen oorlogsmolest mogten kunnen bekomen, geene bodems tot den overvoer der producten te kunnen verkrijgen.

De begeerte naar vrijen handel is bij een der leden zoo ver gegaan, dat hij alle producten op Java wilde verkocht hebben. Ik zeg met den Minister van Financien, dat ik niet kan bepalen, wat te dien aanzien over eenige jaren zou behooren plaats te hebben, maar ik schroom niet te beweren, dat tegenwoordig Neêrlands scheepvaart en handel nog gebiedend vorderen, om de hoofd-gouvernements-producten op onze markten te verkoopen, en dat dit ook geheel in het belang der schatkist is.

De geachte redenaar heeft gezegd, dat de staatshuishoudkundige waarheden eeuwig en onveranderlijk zijn. Dit is zoo, maar niet de staatshuishoudkundige stelsels, die in onzen leeftijd groote wisseling hebben ondergaan. Alle staatshuishoudkundigen zijn het over alle punten nog lang niet eens. De beroemde Say bijv. is nog niet geheel afkeerig van bescherming voor de nijverheid. Ik zeg dit niet, omdat ik daarmede instem, maar alleen om het feit te vermelden en tevens om tegen overdrijving te waarschuwen.

Slaan wij ook hier eenen blik op hetgeen gebeurde vóór het bestaan der maatschappij, op hetgeen aanleiding tot hare oprigting heeft gegeven. Toen werden door handelaren en reeders op Oost-Indie ontzettende verliezen geleden, omdat onze markten telkens door de partiele aanvoeren der Amerikanen ver beneden de inkoopsprijzen werden gedrukt. Een aanzienlijk huis, op Java handelende, gaf zijne reederij op en zag een kapitaal van 3 millioenen versmelten.

Thans heeft Nederland de grootste aanvoeren van de hoofd-producten der tropische gewesten en eene vastheid van markt, die den hoofdtoon aangeeft van alle andere Europesche. Doordat alle de gouvernements-producten in eene hand komen en op periodieke tijden in massa verkocht worden, vereenigen zich de benoodigden, ook der ons omringende landen, op onze veilingen en vormen er eene concurrentie van koopers, waardoor het alleen mogelijk is

meer geld te bedingen, dan men kort te voren bij kleine hoeveelheden kon maken en misschien eerlang weêr maken zal. Door de bestaande inrigting is het mogelijk geweest in 2 dagen tijds 500,000 balen koffij te verkoopen tot prijzen, die, zoo ik mij niet bedrieg, op de vroegere raming ruim 2½ millioen zullen overlaten.

Men zou zich ook, is er gezegd, van eenen anderen soliden agent kunnen bedienen. Ik twijfel er aan, ja houd het voor ondoenlijk. Waar vindt men het kapitaal daarvoor beschikbaar; waar denzelfden waarborg tegen mogelijke gevaren? Wanneer de maatschappij de consignatie afwijst, omdat men geene genoegzame belooning wil geven, zullen de kapitalisten wel hunne beurzen sluiten, om eene andere vereeniging daar te stellen. Bij haar vindt men eenen waarborg van 30 millioen, en daarenboven 10 millioen, die de Staat haar schuldig is; te zamen 40 millioen; dus het volle bedrag van hetgeen te gelijker tijd door het stagneren der verkoopen in hare handen kan komen.

Men kan bij geen particulieren en nog veel minder bij het departement van Kolonien, zelfs gelijke, ja geene eenigzins voldoende garantie vinden.

Algemeen is dan ook in deze Vergadering de meening uitgedrukt, dat de maatschappij een getrouwe agent is en die behoort te blijven, maar dat die agent als te duur beschouwd moet worden. Men heeft op de dividenden gewezen door haar aan deelhebbers uitgekeerd en daaruit de gevolgtrekking gemaakt, dat de beloonigen bij de nieuwe overeenkomst nog veel te hoog zijn gesteld. Die gevolgtrekking is verkeerd. Men moet de toekomst op zich zelf beschouwen en dit is zoo moeijelijk niet; dan zal men zien, dat het contract voor de maatschappij geenszins zoo voordeelig kan geacht worden. Ik schat de provisie, die de maatschappij voortaan zal verdienen, op plus minus 12 ton gouds; de renten der f 10 millioen schuld van den Staat bedragen 4 ton; te zamen 16 ton gouds. Ten einde 5 pct. rente of uitdeeling aan hare deelhebbers over f 34 millioen te kunnen geven, zal zij 17 ton moeten verdienen; dus nog 1 ton meer dan zij vermoedelijk door het contract zal genieten en nog daarenboven de kosten der directie, de tractementen der menigvuldige bedienden, het patent, de verliezen door bankroeten te lijden en hetgeen voor reserve moet afgezonderd worden.

De maatschappij is over het algemeen bij het geven van crediet voorzigtig en gelukkig geweest, doch dat zij gevaren loopt, bewijzen hare vorderingen van 8 à 9 tonnen gouds bij de firma van de Bruijn en Zoon.

Een der vorige redenaars heeft eene brochure van den heer J. Muller aangehaald, ten betooge, dat aan de maatschappij te veel was toegestaan. Ik zou hier van dit geschrift niet durven gewagen, ware het niet gebleken, dat het eenigen indruk schijnt gemaakt te hebben. Ik zal mij vergenoegen met daarop te wijzen, dat de schrijver, ten bewijze zijner stelling, de rente van het reserve-fonds als verdienste van het laatste jaar bij de winsten voegt, vergetende, dat deze rente genoten wordt van vroegere winsten en daarvan geen sprake zou geweest zijn zoo in vorige jaren de geheele winst aan deelhebbers uitgekeerd en niet ten deele gereserveerd ware.

Elders schrijft de heer Muller, dat de maatschappij voortaan maar 1 pct. provisie over de bevrachtingen moet genieten en die moet berekenen, gelijk zij ze betaalt. De man kent de zaken niet, waarover hij schrijft; anders zou hij weten, dat de maatschappij over de bevrachtingen niets hoegenaamd geniet en, bij het bepalen der vrachten, de orders opvolgt van den Minister van Kolonien, terwijl zij die steeds in rekening brengt, gelijk die door haar worden uitgekeerd.

Die vrachten en de overige onkosten vereischen echter aanzienlijke voorschotten, welke vermeerderen wanneer de goederen niet of niet geheel in de veilingen verkocht worden. Daarenboven moeten de te voren bepaalde uitzendingen naar Java geschieden en de traites van den gouverneur-generaal betaald worden. Somtijds is het kapitaal der maatschappij daartoe niet toereikend. Op andere tijden heeft zij zeer aanzienlijke geldsommen disponibel, wanneer de veilingen de verwachting overtreffen en het departement van Kolonien over het geheele provenu niet beschikt. In het laatste geval vergoedt zij rente aan den Staat, gelijk zij die in het eerste berekent. Deze rente wordt in eene algemeene rekening wederkeerig tegen elkander gecompenseerd, zoodat de maatschappij van het groote kapitaal, dat zij ten behoeve van haar agentschap noodig heeft, doorgaans weinig rente geniet. Waar zou men particulieren vinden daartoe bereid? De moeijelijkheid, om het groote kapitaal der maatschappij vruchten te doen dragen, is een der bezwaren, waarmede zij heeft te kampen, en het is zeer ten onregte, dat men die weinige rente, welke zij bij afrekening trekt, als een voordeel wil laten gelden.

Er zijn aanmerkingen gemaakt op de wijze, waarop de bekrachtiging der overeenkomst wordt voorgesteld.

Vrij algemeen werd bij de behandeling van het ontwerp van wet, strekkende tot regeling van het gebruik van het koloniaal b ltig slot over 1847, in deze Kamer te kennen gegeven, dat ook het contract van consignatie niet zonder medewerking der wetgevende magt moest worden gesloten. Ik stel mij voor, dat de Minister van Kolonien dien ten gevolge gemeend heeft, dit contract en dat over de verlenging van de aflossing der schuld van f 10 millioen in ééne overeenkomst te moeten brengen, ten einde de grondwettige quaestie onbeslist te laten, in hoever de bepalingen van het consignatie-contract al of niet aan de wetgeving onderworpen moesten worden, even als onder de Grondwet van 1840 het tractaat met België gesloten geheel door haar is bekrachtigd, ofschoon die bekrachtiging alleen voor een klein gedeelte, voor de ruiling van grondgebied, werd vereischt. Deze consideratie neemt dan ook de bedenking weg, die ik anders tegen het wets-ontwerp zou hebben, uit hoofde der bijvoeging van alle bepalingen der overeenkomst wegens de consignatie.

De reserve, door de maatschappij gemaakt, kan ik mij ook zeer goed verklaren. Zij zal wel beschouwd hebben, dat de voorloopige overeenkomst, door haar reeds in 1846 met de Regering gesloten, haar een verkregen regt gaf, zoodra zij zich, na het aangaan der nieuwe vennootschap, in staat zag daaraan gevolg te geven. Zij had misschien vroeger sterker op de definitive sluiting van het contract moeten aandringen, doch zij zal geen middel gekend hebben, om nu den Minister daartoe te dwingen. Toen hij verklaarde, zich de sanctie der wetgevende magt te moeten voorbehouden, toen bleef haar wel niets over, dan voor zich te reserveren, dat ook zij niet langer zou gebonden zijn dan tot aan het einde dezer zitting. Ik geloof, dat zij dit te regt heeft gedaan. Er is toch eene nieuwe acte van overeenkomst tusschen deelhebbers aangegaan op de stellige verzekering van den president der maatschappij, dat van het Gouvernement de voortdurende consignatie der producten op billijke voorwaarden zoude verkregen worden. Wanneer nu aan die belofte geen gevolg kan worden gegeven, behoort de directie deelhebbers op te roepen om hen, nog voor het nieuwe tijdperk aanvangt, te raadplegen, of zij de nieuwe vennootschap willen beginnen of wel de maatschappij liquideren; waartoe geen tijd meer te verzuimen is.

Er is gezegd, dat er weinig vrees bestaat, dat de deelhebbers zich zullen terugtrekken, en dat zij ook in aanmerking zouden nemen de vroeger genoten voordeelen, en zich nu met weinig zullen tevreden stellen. Ik geloof dit niet. Wat men eens ontvangen heeft, geeft men uit edelmoedigheid niet terug. Zoo deze wet wordt afgestemd, zal men de tegenwoordige discussie raadplegen, en uit deze opmaken, welke voorwaarden men ten slotte te wachten heeft. Men zal denken aan de gevaren, aan eene Handel-maatschappij onafscheidelijk verbonden. Men zal berekenen, dat vele effecten tegenwoordig eene hoogere rente geven, dan men hen bij de nieuwe overeenkomst zou willen doen genieten. Men vergete daarbij niet, dat de minste deelhebbers handelaren zijn; ook houde men in het oog, dat de aandeelen niet allen voortdurend in dezelfde handen bleven. De deelhebbers van heden zijn anderen dan die van gisteren en van morgen.

Wanneer dit wets-ontwerp afgestemd wordt, zal de directie zich stellig onbevoegd achten in nieuwe onderhandeling te treden. Men zal dan niet eens aan deelhebbers een nieuw stellig voorstel kunnen doen. Doch al kon dit geschieden, dan zou hunne toetreding tot hetzelve nog hoogst onzeker zijn en grootendeels afhangen van den toevalligen staat van den koers der aandeelen ter beurze, omdat de meeste menschen grootendeels op het oogenblikkelijk voordeel zien.

Dit alles schrikt wel niemand uwer af, die de ontbinding der maatschappij verlangt, of die de producten in de Oost wil verkoopen, doch ik wil voor het belang van den Staat geen van beide. Ik houd mij overtuigd, dat op geene andere wijze, ook voor de schatkist zulke goede resultaten te verkrijgen zijn. Ik zal mij daarom ook verklaren tegen het amendement, hetwelk de afgevaardigde uit Kampen voorloopig reeds kenbaar heeft gemaakt, om den duur van het contract tot 5 jaren te bepalen. Ook ik had gewenscht, dat het na dien tijd van beide zijden opzegbaar ware gesteld, niet alleen van den kant van den Staat, maar ook van dien van de maatschappij, voor welke ook later redenen van opzegging kunnen bestaan. Nu is het echter te laat, daarin eene verandering te provoceren. Het is zeer te betreuren, dat de Regering zoolang heeft gewacht, om de tusschenkomst der wetgevende magt in te roepen, zoodat nu aan geene wijziging meer kan gedacht worden, zonder gevaar van het agentschap, waarop prijs wordt gesteld, geheel te verliezen.

Men acht dit agentschap als eene te ligte zaak. Men schijnt geen genoegzaam denkbeeld te hebben van de vele zorgen en bemoeijingen aan het ontvangen, verschepen, overbrengen, opslaan, sorteren en verkoopen der goederen verbonden.

In het belang van den Staat moet ik er op aandringen dat deze wet zonder eenige wijziging worde aangenomen.

De heer **Wijnaendts** ontveinst niet het belangrijke van het onderwerp, dat thans vanhangig is. Hij kan het contract, dat nu aan de goedkeuring der Vergadering is onderworpen, in geenen deele als eene model-overeenkomst beschouwen. Uit dien hoofde bevat de aanhef van art. 10 van het contract, inhoudende namelijk, dat de betrekkingen der Nederlandsche Handel-maatschappij tot het departement van Kolonien zijn die van eenen agent tot zijnen principaal, eene zeer noodzakelijke bepaling, dewijl zonder die uitdrukkelijke verklaring gewis weinigen dit uit het overeengekomene zouden hebben opgemaakt. Ook hij betreurt het dat niet vroeger de grondslagen voor de te maken overeenkomst aan de Staten-Generaal zijn medegedeeld en dat dus nu de wet niet gewijzigd kan, maar òf aangenomen òf verworpen moet worden. Vooral in den tijd van duur der overeenkomst, dat is 25 jaren, ziet hij groot bezwaar, dat hem onoverkomelijk zou toeschijnen, ware niet de gelegenheid behouden, om door eene afbetaling der 10 millioen binnen 5 jaren, op een meer onafhankelijk standpunt tegenover de Handel-maatschappij te geraken; zoodat de toekomst niet geheel cijnsbaar wordt gemaakt aan het tegenwoordige, daar toch wanneer de Regering het initiatief niet wil nemen, dit der Tweede Kamer evenzeer is vrijgelaten.

De bezwaren die het gevolg kunnen, ja zullen zijn van eene afstemming, op het oogenblik dat de gelegenheid en de tijd tot het leggen van andere grondslagen ontbreken, gepaard met de overtuiging dat deze wet niet noodzakelijk voor een 25jarig tijdvak den gang der zaken bestendigt, hebben hem na rijp overleg doen besluiten om *voor* het wets-ontwerp te stemmen. Door de noodzakelijkheid gedrongen, zal hij dus een goedkeurend votum uitbrengen, wat hij op den voorgrond wenscht te stellen, opdat men zijne stem ten voordeele van dit wets ontwerp niet beschouwe als een votum van vertrouwen aan het Ministerie verleend. Dat hij zich tot een dergelijk votum niet bevoegd kan achten, zal blijken, zegt spreker, wanneer hij onder anderen slechts met een paar woorden herinnert, dat het Ministerie nog onlangs heeft gemeend, in de Eerste Kamer der Staten-Generaal de aanneming eener wet te moeten ontraden, waartegen slechts 5 leden dezer Kamer, en onder dezen nog één Minister, gestemd hadden en welke door 55 stemmen was goedgekeurd; dat het Ministerie daardoor buiten noodzaak eene gevaarlijke kloof heeft daargesteld tusschen de beide Kamers der Staten-Generaal, dat het, door de bedoelde wet hier niet, vòòr de eind-stemming, terug te nemen en toch elders de aanneming te ontraden, het vertrouwen dat men mogt koesteren, dat het zich, hoe ongaarne dan ook, met de wet zoo als die was geamendeerd, had vereenigd, vernietigd had en dat, waar vertrouwen vernietigd werd, wantrouwen plaats vindt. Hij herhaalt daarom, dat slechts de naar zijn inzien bestaande noodzakelijkheid van het oogenblik hem dringt, en vertrouwen in het Ministerie met zijne stem niets gemeens heeft.

Zijne Excellentie de **Minister van Financiën** wijst op het groot gewigt van deze voordragt en herinnert hoe heden een der sprekers dat gewigt voor 's Lands financien nog meer heeft doen uitkomen, door de opmerking, dat meer dan een vijfde onzer staats-inkomsten thans uit onze overzeesche bezittingen wordt gevonden. Zijne Excellentie zal, bij het belang, dat te regt in het ontwerp gesteld wordt, niet achterlijk blijven om zijne meening deswege te doen kennen. Hij zal echter zeer kort kunnen zijn, want veel is reeds ten voordeele van dit ontwerp in het midden gebragt. Vele bedenkingen behoeven door hem niet te worden wederlegd; want ze zijn reeds in den loop der beraadslagingen op voldoende wijze ontzenuwd.

Zijne Excellentie staat, in het algemeen, stil: 1°. bij het wetsontwerp zelf, en 2°. bij het belang der zaak.

1. Wat het *eerste* betreft, heeft men geheel tegenovergestelde meeningen, geheel uiteenloopende beschouwingen met kracht hooren voorstaan. Hier hoorde men de Kamer noemen onbevoegd; hier meende men dat zij, door hare bekrachtiging van het contract, in de uitvoerende magt zou ingrijpen. Ter andere zijde integendeel oordeelde men, dat haar nog te weinig was ter beslissing gelaten; noemde men de voordragt onvolledig, verlangde men bepalingen omtrent de vrachtloonen, assurantien, als anderzins, te hebben opgenomen. Die meeningen nu waren kwalijk vereenigbaar. Wat stond dus der Regering te doen? Eenvoudig zich aan haar stelsel te houden, het stelsel, dat overeenstemt met vroegere handelingen. Zij onderwerpt het contract, zoo als het ligt, aan de bekrachtiging der Kamer. Daarmede wordt voldaan aan het in 1840 en 1843, na gemeen overleg met de Staten-Generaal, vastgestelde. Terwijl er vroeger twee contracten waren, het kapitalisatie- en het consignatie-contract, twee contracten die in een onafscheidelijk verband staan, zoo is er nu slechts één contract gesloten, hetwelk in zijn geheel aan de goedkeuring der Kamer is onderworpen. Zijne Excellentie heeft dan ook niet te strijden met een der leden over de vraag, of het consignatie-contract afzonderlijk had kunnen en moeten worden gesloten. De Regering heeft gemeend, dat zij, door dien weg te volgen, het beste handelde, om alle verschil van meening in dezen uit den weg te ruimen. Zij liet daardoor aller gevoelen ongeprejudicieerd, want de Regering laat het aan ieder der leden over zijne goedkeuring aan de voordragt te hechten, voor zooverre ieder dit noodig mogt keuren.

Een groot bezwaar heeft men er in gevonden, dat de Regering niet louter en alleen de grondslagen van de overeenkomst aan de Kamer heeft onderworpen. Hierop zal Zijne Excellentie eenvoudig antwoorden, dat dit, gelijk reeds meermalen in den loop dezer discussie is gezegd, in den tegenwoordigen stand van zaken niet meer kon geschieden. De zaak was reeds beslist, het contract reeds opgemaakt: men kon, zonder ongerijmdheid, niet aan de beoordeeling der Kamers onderwerpen grondslagen van een contract dat reeds in zijn geheel bestond, en waarvan niet meer afgeweken kon worden.

De maatschappij, zoo gaat de Minister voort, ontleende aan de toezegging door den Minister van Kolonien in 1846, met magtiging des Konings, gegeven, regten. De directie kon welligt *vis à vis* de deelhebbers wel op een of ander punt toegeven, dat niets ter zake afdeed; doch dit neemt niets weg van de gehoudenheid der Regering. Deze vond eene voorwaardelijke verbindtenis gesloten; op grond dier verbindtenis waren de deelhebbers van allerwege tot de nieuwe vennootschap toegetreden. Ware de Regering nu vóór de sluiting van deze overeenkomst hierop teruggekomen, dan zou ieder aandeelhouder individueel evenzeer regt gehad hebben terug te treden. De directie der Handel-maatschappij was onbevoegd om eenige belangrijke verandering daarin toe te staan. Daarom is dan ook in art. 13 der overeenkomst bepaald, dat, indien de bekrachtiging door den wetgever in deze zitting niet volgde, de overeenkomst door de maatschappij niet meer als verbindend zoude beschouwd worden.

Te regt is in de memorie van beantwoording opgemerkt dat het noodzakelijk was om eenige jaren te voren de noodige voorzorgen te nemen, ten einde niet alles wat verkoop en vervoer van de koloniale producten betreft, op eens op losse schroeven worde gesteld; dat die voorzorg der Regering te meer noodzakelijk moet worden geacht als men nagaat hoe vele deelhebbers in de bestaande maatschappij buiten 's lands, en in de overzeesche bezittingen van den Staat zelfs, gevestigd zijn.

2°. Wat nu de bezwaren over de zaak zelve aangaat, hierbij zal Zijne Excellentie, vooral na het door den redenaar uit Rotterdam bijgebragte, ook slechts weinige punten behoeven op te nemen:

a. Men heeft gewaagd van een overdreven lang engagement, en beweerd, dat de Regering daardoor hare vrijheid van handeling voor langen tijd zou verliezen. Doch Zijne Excellentie meent, dat sommigen de bepalingen van het contract niet juist hebben opgevat. Hij beseft anders de tegenwerping niet. Immers, alleen indien na verloop van vijf jaren de in het contract vermelde schuld niet wordt uitgedelgd, of, wanneer daarna de Regering het stelsel behoudt, om de koloniale producten op de Nederlandsche markt te gelde te maken, zal de maatschappij de agent der Regering voor die tegeldemaking blijven. Hoogstens is men dus maar voor vijf jaren geheel onvoorwaardelijk verbonden.

En door die aanmerking vervallen alle gevolgtrekkingen, die men uit het tegendeel heeft afgeleid.

b. Velen verlangen, dat die producten geheel of ten deele op de Indische markt worden verkocht. De overeenkomst belet zulks na verloop van vijf jaren niet; de Regering houdt deswege de handen ruim en geen gevoelen hieromtrent wordt alzoo door de bekrachtiging der overeenkomst gekrenkt.

c. Meer dan één spreker is opgekomen tegen hetgeen hij noemde de te hooge winsten der maatschappij op vrachten en assurantien; men heeft schoone schilderingen opgehangen van de voordeelen, welke uit een ander stelsel voor den Staat zouden voortvloeijen. Zijne Excellentie wijst er op, dat de Regering alles doet wat mogelijk is om hierin te besparen. Zijne Excellentie erkent, dat uit den overgelegden staat blijkt, dat de assuradeurs winst hebben behaald; doch hij vraagt, of het juist is te zeggen, dat, zoo de assurantie niet ware geschied, de winst door den Staat zou zijn genoten? Zijne Excellentie gelooft dit niet. Immers de Nederlandsche Handel-maatschappij, als bevrachtende, en de assuradeurs zorgen voor de goede ustrusting en het onderhoud der schepen en houden toezigt daarop. Daaraan is het dan ook ongetwijfeld vooral toe te schrijven, dat men in de jongste jaren zoo weinige tegenspoeden en schipbreuken van Oost-Indievaarders heeft te betreuren gehad. De Nederlandsche Handel-maatschappij behartigt aldus haar belang *en* dat van den Staat; aan haar toezigt is de uitmuntende toestand der schepen te danken; en zou dat nu ook het geval zijn bij aanbesteding van vrachten of dergelijke maatregelen? Dit mag men voor het minst betwijfelen.

d. Het hoofdbezwaar is echter de duur van het contract. Men laat het luide klinken, dat de termijn van 25 jaren te

ang is. Zijne Excellentie gelooft echter dat de bezorgdheid voor die tijdsbepaling van 25 jaren veel te groot is. Hij behoeft toch slechts het bovengezegde te herhalen. De bedoeling is toch niet om stellig voor dat tijdvak de goederen door de maatschappij naar Nederland te doen vervoeren, in consignatie voor de Regering. Art. 5 der voordragt bepaalt het, dat de Regering na den 31sten December 1854 vrij is om de wijze van verkoop te veranderen. Wanneer men na verloop der eerste vijf jaren mogt blijven volharden bij het stelsel van vervoer der producten naar het moederland, dan alleen is de Staat verpligt de maatschappij voortdurend als agent te bezigen. Maar men mag vragen, of het mogelijk geweest zou zijn met eene maatschappij van dien omvang, met dat groote kapitaal eene overeenkomst voor korteren tijd te sluiten en of het, terwijl de Staat op geene andere voorwaarde een solide agentschap met een kapitaal van 34 millioen konde bekomen, dan zoo onraadzaam was die voorwaarde aan te nemen. Men moet het wederom herinneren: de maatschappij zou met 1850 ophouden te bestaan, moest op nieuw opgerigt worden. De aandeelhouders moesten gewonnen worden, zij verloren hunne garantie van rente, en moesten eenige zekerheid hebben: zou men, bij dit alles, eenen korteren termijn hebben kunnen vaststellen? Geene handels-associatie van dat gewigt is voor een korten tijd denkbaar. Het is reeds veel, dat na verloop van vijf jaren een belangrijk deel van het verband der Regering ophoudt.

e. Z. Exc. had meer in het breede in ontwikkeling willen treden over het groote nut der Handel-maatschappij; doch hij zal zich daarvan onthouden, na al hetgeen deswege reeds gezegd is. Hij zal intusschen, bij de uiteenloopende beschouwingen, welke hij hieromtrent gehoord heeft, opmerken, dat hij met genoegen ontwaard heeft dat allen het omtrent één punt geheel eens zijn, namelijk dat het hoogst wenschelijk is, dat de Staat zich tot den verkoop zijner Indische producten bediene van een soliden agent, en dat daartoe wel het eerst in aanmerking kwam de Nederlandsche Handel-maatschappij. En gaarne erkent Zijne Excellentie dat hij tot instandhouding van het stelsel van cultures dat zulke schoone uitkomsten heeft opgeleverd, de tusschenkomst van een agent als die maatschappij allernoodzakelijkst, ja onvermijdelijk acht.

f. Dat stelsel van cultures heeft ook in de jongste dagen, in openbare geschriften, stoffe tot velerlei beschouwing gegeven. Zijne Excellentie zou kunnen wijzen op de gunstige gevolgen van dat stelsel op het binnenlandsche verkeer, op de ontwikkeling van onze handelsbetrekkingen met Duitschland en andere gewesten, op de aanwakkering van fabrieken en landbouw, ook daardoor veelal geboren. Zijne Excellentie zal hier het onbevangen oordeel des vreemdelings inroepen, een oordeel, waarop men wel bijzonderen prijs zal stellen, omdat het op diepe kennis van zaken berust.

In Engeland wordt thans veel gestreden over de beste wijze van uitbreiding der koffijcultuur op Ceylon. Bij die gelegenheid wordt als van zelf ook het oog op het stelsel van Java geslagen; en men komt meer en meer tot de overtuiging, dat dit stelsel alle navolging verdient.

Een Ceylonesche landeigenaar nu had in het zoo gunstig bekende Britsche tijdschrift de *Economist* (nummer van 18 Augustus jl.) een brief doen plaatsen, waarin de vrees uitgedrukt wordt over de mededinging van de Java koffij met de Engelsche, op grond van den goedkoopen aanbouw op het Nederlandsche eiland, en waarin voorts eenige statistieke bijzonderheden opgegeven en bedenkingen tegen de exploitatie van Java in het midden gebragt worden. De redactie van den *Economist* antwoordt daarop onmiddellijk en zegt onder anderen: » Wij hebben ons vele moeite getroost om den wezenlijken aard en de inrigting van het cultuurstelsel op Java te leeren kennen, en wij zijn ruimschoots in de gelegenheid geweest om officiele bescheiden deswege in te zien, en wij moeten erkennen, dat, hoe meer wij dit hebben onderzocht en de gevolgen daarvan nagegaan, hoe meer wij in onze meening zijn versterkt, dat het door de Nederlandsche regering aangenomen stelsel hoogst weldadig voor de bevolking heeft gewerkt, en spoediger tot verbetering van het eiland heeft bijgedragen, dan eenig ander had kunnen doen. Vóór de invoering van dit stelsel, waarin de Regering voor de eerste maal gelukkig de medewerking van de hoofden en bestuurders verzekerde, verkeerde de bevolking van Java in den meest verwilderden staat, en het land werd door benden roovers en moordenaars afgeloopen. De wegen waren bijster slecht en weinig in getal. De voedingsmiddelen voor de bevolking waren zeer wisselvallig. Omstreeks *een derde* van de suiker- en koffijcultuur is in handen van Europesche planters, geheel onafhankelijk van de Regering; sommige der aanzienlijkste zijn Engelschen, die gedurende vele jaren op Java gevestigd zijn. Een hunner, de heer Dennison, die zich in het vorige jaar in Engeland bevond, gaf zeer belangrijke inlichtingen aan het destijds benoemde comité voor de suiker- en koffijcultuur. Allen, die gedurende het door onzen correspondent bedoelde tijdvak (van den jare 1833 af) op het eiland zijn gevestigd geweest, spreken van de verbazende en snelle verbetering, welke in den toestand der bevolking van Java heeft plaats gehad. Op uitgebreide schaal heeft men de wegen verbeterd en vermeerderd. Landen zijn ontgonnen; rijst is in groote hoeveelheid geproduceerd. De bevolking is wel gevoed, en tegen eenen matigen arbeid. De Regering geeft landen voor den bouw van rijst, koffij en suiker uit, en elk dorp heeft het regt om zich van de gouvernementsplantagien van brandstof te voorzien. De landen worden dorps- of gemeentesgewijze gecultiveerd, en elk dorp heeft een inboorling tot hoofd of bestuurder. In zooverre is het mede verpligtend, dat ieder hoofd van een gezin met de zijnen zijn aandeel aan den arbeid krijge, of het dorp moet ontruimen. Luiheid wil men niet voeden. Doch ieder kan zijn verblijf kiezen naar welgevallen, en daarvan verwisselen zooveel hij wil.

» Één zaak is ons vooral in het oog gevallen, en dit beschouwen wij als het groot geheim van het welslagen der Nederlandsche cultuurstelsels op Java, te weten: de strikte onpartijdigheid en de strenge regtvaardigheid van de daaromtrent ingevoerde verordeningen, en de vastheid, waarmede zij, onder alle omstandigheden, eveneens onder alle volksklassen worden uitgevoerd.

» Ongetwijfeld heeft Java de onbegrijpelijk groote voordeelen van een rijken bodem en eene talrijke bevolking; deze nu is gelukkig aan nijveren arbeid gewoon geraakt, hare behoeften zijn luttel, en door het nieuw ingevoerde stelsel van dorps-landen, wordt die bevolking gemakkelijk en regelmatig van het noodige onderhoud voorzien."

Als men dit oordeel van een vreemdeling verneemt, als vrucht van degelijk onderzoek, dan zal men waarlijk geen grond vinden tot het verwijt, als of de Regering zich aan ijdele vrees-aanjaging schuldig maakte, door te wijzen op de nadeelige gevolgen die uit de verwerping van deze voordragt zouden voortspruiten, door te wijzen op de onzekerheid waaraan dan handel en productie-stelsel zouden ten prooije vallen, en de werking, die dit onmisbaar op de geldmiddelen van den Staat zou hebben, — door te wijzen, eindelijk, op het gevaar van de vele vruchten te zullen verliezen, die men op den tot dusverre gevolgden weg heeft geplukt. Zijne Exc. althans zou niet durven aanraden de hand te slaan tot slooping van een zoo schoon gebouw; hij zou het niet durven aanraden noch voor Nederland, noch voor zijne overzeesche bezittingen, en zoo ook laat hij de uitspraak over deze voordragt met gerustheid aan de beslissing der Vertegenwoordiging voor.

De heer ***Poortman*** beantwoordt den Minister van Finantien en ontwikkelt nader de bij hem tegen dit wets-ontwerp bestaande bezwaren.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* H.)

De beraadslagingen over het geheel van het ontweep worden gesloten.

Die over het eenig artikel worden bepaald op den volgenden morgen ten elf ure.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN ZATURDAG 8 SEPTEMBER.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 59 leden tegenwoordig, te weten de heeren Leclercq, Godefroi, Fokker, de Lom de Berg, de Monchy, Poortman, van Rijckevorsel, Jespers, Reinders, Nedermeijer van Rosenthal, Verweij Mejan, Heemskerk, Bots, Luijben, van der Linden, Anemaet, van Voorst, Borret, Westerhoff, Dirks, Duijmaer van Twist, van Doorn, van Naamen, Scheltinga Winterberg, Wijnaendts, Backer, de Man, van Zuijlen van Nyevelt, Sloet tot Oldhuis, Schooneveld, Lotsy, Slicher van Domburg, Donker Curtius, Storm van 's-Gravesande, Bachiene, Meeussen, van Hasselt, Dullert, van Heloma, Zijlker, Groen van Prinsterer, van Eck, de Moraaz, Wintgens, van Nispen van Sevenaer, van Walchren, Dommer van Poldersveldt, van der Heijde, Costerus, Engelen, van Randwijck, Boreel van

Hogelanden, Smit, van Hall, Boxman, van Heiden Reinestein, Mutsaers, Schiffer en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Door den schrijver, mr. F. van Hogendorp, is ingezonden een exemplaar van een boekwerk, getiteld: *De Provinciale Staten, loten van het oude kiesstelsel en de gemeente-wet.*

Wordt besloten tot de plaatsing in de boekerij der Kamer.

De Commissie van Rapporteurs brengt haar algemeen verslag uit over het ontwerp van wet tot het verleenen van uitgaven voor het openbaar maken van het verhandelde in de Staten-Generaal.

Wordt besloten dat verslag te doen drukken en rondd eelen, en de beraadslagingen over dat ontwerp te houden op Woensdag den 12den dezer, des morgens ten elf ure.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het ontwerp tot *bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst.*

De beraadslagingen worden geopend over het volgend *eenig artikel* van dat ontwerp:

» *Eenig artikel.* De overeenkomst, op den 2/3den Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten, wordt bekrachtigd, zoo als dezelve aan deze wet is geannexeerd."

De heer ***Buijmaer van Twist*** draagt thans een amendement voor, strekkende om aan het einde van het *eenig artikel* der wet, achter het woord: *geannexeerd*, te laten volgen:

» doch voor niet langer dan den tijd van vijf jaren, aanvangende den 1sten Januarij 1850, met dit gevolg:

» 1°. dat de in de overeenkomst vermelde schuld van tien millioen gulden door de Nederlandsche Handel-maatschappij zal kunnen worden opgevorderd op den 1sten Januarij 1855, terwijl overigens alle de in de overeenkomst zoowel betreffende die schuld, als omtrent andere onderwerpen voorkomende bepalingen gedurende het vijfjarig tijdvak in volle kracht blijven;

» 2°. dat voor het overige met den 1sten Januarij 1855 alle verpligtingen van den Nederlandschen Staat jegens de Nederlandsche Handel-maatschappij ophouden."

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

De heer ***Buijmaer van Twist,*** die thans het woord erlangt, zegt: Ik zal aanvangen met te herinneren hetgeen ik reeds gisteren avond in het midden gebragt heb, dat ik niet wil beweren, dat de tegenwoordige wijze van handelen, die bij het aanhangige ontwerp wordt voorgedragen, de meest regelmatige wezen zou. Neen, het ware beter geweest, dat vooraf de algemeene wet had kunnen worden daargesteld, die het uitvloeisel zal moeten zijn van art. 60, 2de zinsnede der Grondwet, houdende: » De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen." Doch in de bestaande omstandigheden, nu die wet er nog niet is, en er ook nog zoo spoedig niet zijn kan, en na al hetgeen reeds tusschen de Regering en de maatschappij is voorgevallen, kan ik mij vereenigen met de zienswijze der Regering, om het contract in zijn geheel te onderwerpen aan de bekrachtiging der wetgevende magt. Ik stel daarbij tevens op den voorgrond dat de voorgedragene wijze van handelen niet is strijdig noch met de letter noch met den geest der Grondwet, vermits dan toch in ieder geval de zaak niet tot stand komt zonder medewerking der wetgevende magt.

Ik erken gaarne, dat mijn amendement alle bezwaren tegen het contract niet wegneemt. Ik erken zelfs, dat er bij aanneming van mijn amendement een nieuw bezwaar ontstaat, te weten, dat de zaak alsdan niet voor goed zal zijn afgedaan, maar de maatschappij ook van hare zijde in deze nieuwe bepaling, dat de overeenkomst slechts voor vijf jaren zal gelden, zal moeten toestemmen. Dit bezwaar is niet weg te nemen. Maar, aan den anderen kant, het amendement zal welligt voor velen de wet aannemelijk maken, die anders hunne stem daaraan niet zullen geven. Dat velen van ons niet zullen medewerken om den Staat voor 25 jaren, volgens het contract, aan banden te leggen, is ontwijfelbaar; of zij de meerderheid zullen uitmaken, is vóór de stemming niet te beslissen. Maar zeker is het, dat eene geheele afstemming der wet tot zeer groote moeijelijkheden aanleiding zou geven bij het korte tijdsbestek dat nog vóór 1 Januarij 1850 overig is.

Het doel van mijn amendement is dus *tweeledig*. *Vooreerst*: de maatschappij te behouden als agent van den Staat. De bezwaren tegen het contract zijn, in mijn oog niet van dien aard, dat de voordeelen, om de maatschappij als agent te behouden, daartegen niet zouden opwegen. Maar *in de tweede plaats* strekt mijn amendement om te voorkomen, dat de Staat niet voor 25 jaren door de bepalingen van het contract worde gebonden. Tot dien prijs verlang ik het agentschap der maatschappij niet te koopen.

Indien nu het amendement mogt worden aangenomen, dan zal men, vóór de verstrijking der vijf jaren, voldoenden tijd hebben om over het aangaan van een nieuw contract met de maatschappij te onderhandelen. Inmiddels zullen ook tot stand gebragt zijn de wetten nopens de kolonien, welke een uitvloeisel zijn der Grondwet.

Na dit een en ander zal het amendement zelf naauwelijks eenige toelichting behoeven. Aanvankelijk had ik gedacht, mij bij het eerste gedeelte te kunnen bepalen, houdende, » dat de overeenkomst wordt bekrachtigd voor niet langer dan den tijd van vijf jaren." Maar bij nader inzien ben ik echter op dat denkbeeld teruggekomen, bepaaldelijk uit hoofde van art. 2 der overeenkomst, houdende: » Het in art. 1 bedoelde restant der schuld, hetwelk na de kwijting, bevolen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 15), nog bedraagt eene som van tien millioen gulden, zal, behoudens het geval, beschreven in art. 8, door de Nederlandsche Handel-maatschappij niet kunnen worden opgevorderd vóór den 31 December 1874." Dat artikel kon, wanneer men het eerste gedeelte van het amendement aannam, onveranderd blijven bestaan. Bij het sluiten van het contract is men uitgegaan van het denkbeeld, dat de maatschappij zou afzien van het regt van opvordering, zoolang de Staat jegens haar verbonden was. Als ik nu den termijn daarvan verander, dan is het ook billijk, dat die maatschappij, na expiratie der vijf jaren, uitdrukkelijk de bevoegdheid erlange de 10 millioen op te vorderen. Dit is het doel van het gedeelte van het amendement sub n°. 1.

Het sub n°. 2 voorgedragene heeft alleen de bedoeling om boven allen twijfel te verheffen iets, dat, mijns inziens, reeds van zelf uit den aard der zaak zou volgen; te weten, dit: » *voor het overige* (d. i. behalve de schuld van 10 millioen, waarvan sub » 1°. is gesproken) met den 1sten Januarij 1855 alle verpligtingen » van den Nederlandschen Staat jegens de Nederlandsche Handel-» maatschappij ophouden." Daarmede bedoel ik in geenen deele nu reeds uit te maken, dat vóór 1 Januarij 1855 geen nieuw contract meer met de Handel-maatschappij zal worden gesloten, maar alleen, dat het tegenwoordige contract zal ophouden te werken; en er geene verpligting kan bestaan dan krachtens een nieuw contract. Het wordt niet verboden, om binnen de vijf jaren eene nieuwe overeenkomst te sluiten. Beide partijen blijven dienaangaande volkomen in haar geheel en ongeprejudicieerd.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN.

De aanleiding tot het voordragen van het amendement is voornamelijk gelegen in het bezwaar, door velen uwer in het midden gebragt, dat door de overeenkomst, welke door mij voorwaardelijk is gesloten, het Gouvernement voor een tijdvak van 25 jaren zich zou hebben aan banden gelegd met opzigt tot de consignatie der koloniale producten.

Na al hetgeen reeds door onderscheidene leden, alsmede door mijnen ambtgenoot, den Minister van Finantien, tot wederlegging van dat denkbeeld is gezegd, zou ik het niet wagen, nog iets daarbij te voegen, ware het niet, dat ik overtuigd was van het hooge belang, dat er voor den Nederlandschen Staat in gelegen is, om het contract onveranderd te laten en alzoo voor 25 jaren, en niet slechts voor 5 jaren te sluiten. Die overtuiging, Mijne Heeren, wilde ik zoo gaarne door u gedeeld zien, en daarom zal ik uwe aandacht kortelijk inroepen op de volgende beschouwingen.

Volgens het verslag van den handel op Java en Madura over 1848, te vinden in het Bijvoegsel van de *Staats-Courant* van Woensdag 13 Augustus jl., n°. 190, heeft de uitvoer van gouvernements-producten bedragen eene waarde van f 33,500,000; door den geachten spreker uit Enschedé is gisteren dat bedrag op 60 millioen gesteld en zijne redeneringen over de voordeelen der maatschappij voortaan te genieten zijn op die som gegrond, terwijl de particuliere uitvoer naar Europa beliep f 10,000,000. Nu is het gisteren reeds door mijnen ambtgenoot gezegd, dat, wanneer de Regering zulks in het belang des lands geraden zal oordeelen, een niet onaanzienlijk gedeelte der Oost-Indische producten aan de Indische markt en derhalve aan den particulieren uitvoer zal kunnen worden overgelaten. Ik bedoel hier de producten, die *niet* bepaaldelijk in de overeenkomst zijn genoemd, zoo als daar zijn: het tin, de peper, de thee, de cochenille, de

tabak, de vogelnestjes, de kamfer, het Japansch koper, het stofgoud en een gedeelte der specerijen.

Maar er is meer, Mijne Heeren. Zelfs de in het contract *genoemde* producten behoeft de Regering niet in derzelver geheel naar Nederland te consigneren, wanneer de tijd mogt komen, dat eene zoodanige consignatie niet meer strookt met ons belang. In de contracten, welke op Java met de suiker-fabrikanten worden gesloten, komt de bepaling voor, dat het Gouvernement, des geraden oordeelende, het geheele suiker-product vermag te laten ter beschikking van den contractant. En thans reeds wordt daarvan gedeeltelijk gebruik gemaakt, want eene aanzienlijke hoeveelheid suiker wordt aan sommige fabrikanten ter hunner beschikking overgelaten. Onder den bovengemelden gouvernements-uitvoer van 33½ millioen is begrepen voor eene waarde van 13 millioen enkel aan suiker. De suiker beslaat ongeveer de helft der voor den geheelen uitvoer benoodigde scheepsruimte. Wanneer nu de Regering er toe komen mogt (en hierin wordt zij, zoo als gezegd is, niet belet door de overeenkomst met de maatschappij) om het *geheele* suikerproduct ter beschikking van den particulieren uitvoer te laten, wat zal er dan voor de *verpligte* consignatien aan de maatschappij overschieten? de koffij, de indigo en de specerijen, gezamenlijk waardig f 15,000,000 of nog niet de helft van het geheel. Wat zal dan de winst der maatschappij zijn? Gisteren is u reeds met cijfers aangetoond, hoe onzeker die winsten zullen zijn bij eene consignatie van het geheel; hoe zal het dan gesteld zijn bij eene consignatie van de helft? Ik spreek hier niet van hetgeen de Regering doen *zal*, want het belang der consignatien naar Nederland is haar, onder de tegenwoordige omstandigheden, zonneklaar; — maar ik spreek van hetgeen zij doen *kan*, wanneer het belang des lands zulks zal gebieden. En gij ziet, Mijne Heeren, dat alsdan de gesloten overeenkomst geen hinderpaal zal opleveren en dat de Regering van hare zijde veel minder, ja bijna niet gebonden is, dan de maatschappij.

Zij is verpligt, de agentuur te voeren, ook dan, wanneer de Regering goedvindt haar van een groot, ja van het grootste gedeelte der consignatien te ontheffen. De Regering daarentegen is veel vrijer in hare beweging. En daarom geloof ik, Mijne Heeren, dat het nuttig, dat het van groot belang is, om die verhouding te bestendigen voor den tijd van duur der nieuwe vennootschap. Sluit men slechts een contract voor 5 jaren, dan twijfel ik of de mede-contractant genegen zal worden bevonden om, na al hetgeen er omtrent de thans gesloten overeenkomst is gezegd en aangemerkt, zich op nieuw te verbinden, met het oog op zulke onzekere kansen, als ik zoo even schetste.

Ik geloof, Mijne Heeren, dat de aanneming van het amendement ondoelmatig zoude zijn, en dat daarentegen de aanneming van het wets-ontwerp, zoo als het is liggende, in het belang is van het vaderland.

Men heeft mij gisteren beschuldigd, van zulk een contract te hebben geteekend, als thans het onderwerp uwer beraadslagingen uitmaakt. Gaarne neem ik de blaam, indien het er eene kan genoemd worden, gerust op mij, want ik heb daardoor verkregen dat de maatschappij zich jegens het Gouvernement gebonden hield aan de voorwaarden van het contract, zoolang als deze zitting der Staten-Generaal nog voortduurt. Daarna is zij niet meer gebonden. Iedere verandering in den aard van het contract ontslaat haar van hare verpligting.

De heer **van Hall**: Ik moet rondborstig verklaren, dat ik bij weinige gelegenheden zoozeer geaarzeld heb mij in de discussien te mengen als thans. Het is daaraan toe te schrijven, dat ik mij tot dusver met zoovele medededen bepaald heb tot het aanhooren van de vele belangrijke redevoeringen, die over dit gewigtig onderwerp zijn gehouden en tot nadenken over hetgeen daarbij van weêrszijden is aangevoerd. Het valt niet te ontkennen, dat de zaak op geene gelukkige wijze voor ons gebragt is. Immers, wat mij betrift, geloof ik althans niet, dat de bekrachtiging van eene overeenkomst aan de beslissing der Kamer had moeten worden onderworpen, hoezeer ook ik van oordeel ben, dat, voor zooverre er vóór de invoering der gewijzigde Grondwet nog geene verbindtenis voor den Staat bestond, er, zonder voorafgaande magtiging der wetgevende magt, door den Minister geene verbindtenis kon worden aangegaan, waarbij de wijze van beheer der Oost-Indische producten voor 25 jaren aan banden wordt gelegd. Die bevoegdheid meen ik te moeten ontkennen, vooral ook omdat ik zoodanige verbindtenis niet kan gelijkstellen met eene handeling van *gewone* administratie. Het groote gewigt der zaak zal mij echter over verschilpunten van vorm doen heenstappen, en ik zal bekrachtigen omdat ik van oordeel ben, dat er althans zekere magtiging noodig is.

Maar wanneer ik nu al over den vorm heenstap, dan blijft eene andere reden van bezwaar, die mede zooveel tot mijne aarzeling bijdroeg, in volle mate bestaan; dat bezwaar is van meer gewigt; het betreft het verband van 25 jaren. Het is mij wel bekend, dat het eigenlijk is een verband van slechts vijf jaren, omdat het van de Regering afhangt, na dat tijdstip eene verandering in het stelsel der consignatien te brengen, en dat daaruit alsdan van zelf de gelegenheid geopend is, om met de Nederlandsche Handel-maatschappij over eene wijziging te handelen; maar spruit hieruit niet juist een ander bezwaar voort? Wordt daardoor niet voedsel gegeven aan een ander bezwaar van groot gewigt, aan een stelsel, dat ik voor mij als het verderf der Nederlandsche belangen zou rekenen? Zullen niet zij, die thans op den verkoop der producten in Indie aandringen, over vijf jaren dien aandrang niet met vernieuwde kracht herhalen en verbinden aan de opmerking, dat men anders deze overeenkomst niet kan doen ophouden? Bovendien, de wederkeerige band is ook voor beide partijen bedenkelijk te achten en vroeger bestond die niet voor zulk een lang tijdsbestek. Ziedaar dus werkelijk een groot bezwaar.

Maar welk bezwaar staat daartegenover? De overeenkomst toch *is* gesloten, en, zoo zij *niet* bekrachtigd wordt, of zoo men aan de bekrachtiging voorwaarden hecht, welke de Handel-maatschappij niet mogt aannemen, dan is er in mijn oog en in dat van vele leden een *onherstelbaar kwaad* gesticht. Dan is er afgebroken wat niet zeker, ja wat niet waarschijnlijk is dat weder spoedig kan worden *opgebouwd*. Afbreken is altijd zeer gemakkelijk, maar opbouwen kost meer moeite, vooral wanneer men nog niet weet, hoe men bouwen zal. En *wat* zou er dan zijn afgebroken? Men lette ook hierop; de noodzakelijkheid om de Handel-maatschappij als agent te bezigen, is door alle sprekers gevoeld.

Nu zegt men wel: er is hier geen spraak van de Handel-maatschappij, maar van eene overeenkomst, doch met dezelfde redenen waarmede men de overeenkomst bestrijdt, beoordeelt men ook de Handel-maatschappij. Bij mij althans hangt alles af van den persoon, met wien er overeengekomen wordt.

Ik ben aan het gemelde ligchaam door geen enkelen band van persoonlijk belang verbonden. Ik ben volkomen vrij. Van de weinige aandeelen, die ik daarin bezat, heb ik mij ontdaan zoodra ik ambtsbetrekkingen aanvaardde, waarin de belangen van dat ligchaam met die van den Staat in strijd zouden kunnen geraken. In die betrekkingen geloof ik bewijzen te hebben gegeven, dat ook ten opzigte van dat ligchaam, ofschoon bij mij hoogelijk gewaardeerd, ik niets toegaf omtrent de regten aan den Staat verschuldigd. Ik zal dit hier niet behoeven op te sommen, omdat ik geloof ten allen tijde bewezen te hebben, dat waar de behartiging der belangen van *alle* mijne medeburgers mij was toevertrouwd, noch gewestelijk, noch plaatselijk, noch veel minder persoonlijk belang op mij eenigen invloed had. Ook geen zucht, om eenig plaatselijk of handels-belang te begunstigen doet mij hier spreken. De Handel-maatschappij toch is eene instelling over het geheele Rijk; vele, zoo niet de meeste deelhebbers, zijn buiten onze groote koopsteden gevestigd. Hij die zich door het belang van de uitgestrekte kapitalen onzer groote handelssteden liet leiden, zou welligt voor het ophouden der Handel-maatschappij gestemd moeten zijn. Of zijn het niet de groote kapitalisten, die, zoo zij kleingeestig genoeg waren uitsluitend hun eigen belang te raadplegen, zouden kunnen wenschen, dat, door het wegvallen der Handel-maatschappij, zij in de gelegenheid gesteld werden, al ware het dan ook ten koste van eenige opofferingen, de kleinere te verdringen?

Noch persoonlijk, noch gewestelijk, noch plaatselijk belang is hier de leiddraad, de rigtsnoer van mijn gedrag; maar als burger van den Staat, en later als lid der Regering opmerkende en nadenkende, heb ik de overtuiging verkregen, dat de Handel-maatschappij, hoezeer bij hare oprigting vele bijzondere belangen, die mij dierbaar waren en nog zijn, kwetsende, bij den uitslag is gebleken te zijn eene inrigting, die voor de welvaart van het dierbare vaderland en voor het behoud onzer gedrukte finantien hoogst weldadig heeft gewerkt, en bij voortduring, ik mag dit zeggen, onmisbaar is in het raderwerk van het werktuig, dat ons een belangrijk inkomen uit de Oost-Indien moet verschaffen.

Wat de Handel-maatschappij gedaan heeft, en welk nut door haar gesticht is, zal ik hier niet opsommen, vooral omdat dit door andere redenaars, en meer bepaaldelijk, in de zitting van gisteren, door den spreker uit Rotterdam, is uiteengezet. Zij zeker is niet — en ik geef dit gereedelijk toe — de onmiddellijke oorzaak van het herleven onzer in 1824, niet gedrukte, maar verlorene Oost-Indische vaart; zij is ook niet de eenige oorzaak van den opbouw onzer schoone koopvaardijvloot; want, zoo er door het stelsel van cultuur geene gouvernements-producten op Java bestonden, zou er voor die scheepvaart geen vervoer en alzoo ook geen voordeel bestaan; maar zij heeft de mogelijkheid daargesteld, zij heeft tot spoorslag gestrekt, om dat stelsel tot die hoogte op te voeren, die het heeft bereikt. Haar bestaan heeft aan Nederland de vruchten duurzaam verzekerd, die anders door den vreemdeling genoten zouden worden. Doch waartoe te spreken van hetgeen de Handel-maatschappij was?

Hetgeen zij is en moet blijven, is meer belangrijk voor eene vergadering, waar niet dankbaarheid, maar alleen redenen van algemeen belang tot beslissing leiden. Doch ook daarover behoef ik niet uit te weiden. Al de sprekers toch, zoowel zij die het wets-ontwerp verdedigd, als zij die het aangevallen hebben, zijn het eens, dat het hoogst wenschelijk is, het agentschap, waarvan hier spraak is, bij voortduring door haar te zien waarnemen. Ik sluit mij aan al die sprekers aan.

De geachte spreker uit Almelo heeft het belang van den Staat zoo duidelijk doen uitkomen, dat ik daarbij niets meer zou weten te voegen. Wij hebben het voorregt eenen soliden, eerlijken, kundigen agent te bezitten, en moeten reeds om die reden ons niet blootstellen aan het gevaar, dat hij ons ontvalt, nu wij hem kunnen vasthouden. De belooning aan dien agent toegekend is niet te hoog. Het geachte lid uit Rotterdam heeft het u gisteren avond reeds aangetoond. Ik meen er echter nog deze opmerking te moeten bijvoegen. De commissie moet niet gelijkgesteld worden met die van eenen gewonen commissionnair. Als die, welke de Staat betaalt, niet *hooger* is, dan is ze, in verhouding tot hetgeen wij verlangen veel lager, want er is een groot kapitaal noodig: 1°. voor de 10 millioen aan de maatschappij verschuldigd, waarvan de rente à 4 per cent geene vergoeding is voor renteniers der 4 percents landsfondsen, waarvan zij zich iederen dag voor nog geen 85 per cent kunnen voorzien; 2°. voor de voorschotten, die tot millioenen klimmen; 3°. voor den waarborg van soliditeit en kracht, die zij moet kunnen uitoefenen, en die wij verlangen, — soliditeit en kracht, want de vreemdeling moet weten, dat wij eenen agent hebben, die des noods geld kan geven, zoo de producten niet verkocht worden. Of wij daarvan gebruik willen maken, en of dit wenschelijk zij, is eene andere vraag. Ik spreek hier alleen van den invloed en het belang onzer prijzen, welke het groote kapitaal van onzen agent op den vreemdeling uitoefent. Dat groote kapitaal moet, bij de beschouwing der commissie, wel degelijk in het oog worden gehouden. De toestand van eenen gewonen commissionnair is geheel anders en wanneer dus de Staat op denzelfden voet bediend wordt, heeft deze reden, om zeer tevreden te zijn. Die kracht, die eenheid, dat beleid bij den verkoop der massa van producten, die afsluiting vooral van de inmenging van allerlei soort van intriganten, dat alles bij eene betrekkelijk redelijke belooning te verkrijgen, daartoe behooren alle onze pogingen te strekken. Daartoe geloof ik dat ook de meerderheid dezer Kamer overhelt. Ik moet rondborstig verklaren, dat de verantwoordelijkheid, welke ik op mij laden zou, wanneer ik — bij weigering der bekrachtiging der geslotene overeenkomst, — bij de hooge onwaarschijnlijkheid, die er bestaat, dat de Handel-maatschappij eene nieuwe overeenkomst zal sluiten, — bij ontbinding der maatschappij, die daarvan het gevolg wezen zou, — den rijkdom onzer Oost-Indische bezittingen zou zien exploiteren door intriganten van minderen rang; — wanneer ik onze koffij- en suiker-prijzen, niet meer door kracht ondersteund en door beleid bestuurd, aan al de fluctuatien en onzekerheid prijs gegeven zag, tot dat de markt daarvan naar elders was overgebragt, — die verantwoordelijkheid zou mij te zwaar zijn.

Intusschen rijst nu de vraag: wat nu gedaan in dezen waarlijk moeijelijken toestand, waarin men zich bevindt, tusschen het onaangenaam gevoel, aan de eene zijde, om voor 25 jaren lang een contract te sluiten, en de zware verantwoordelijkheid, aan den anderen kant, die gelegen is in de gevolgen der niet-bekrachtiging.

Na rijp beraad ben ik tot de slotsom gekomen, om te trachten eene wijziging in de overeenkomst bij de wet vast te stellen, welke den stand der zaak, ten behoeve van den Staat verbetert en evenwel van dien aard is, dat wij ons kunnen voorstellen dat de Handel-maatschappij die zal aannemen. Ik herhaal *voorstellen*, want niemand onzer weet, of zulks het geval zal zijn. De spreker uit Kampen heeft iets dergelijks beproefd, maar ik kan mij niet voorstellen, dat de deelhebbers der Handel-maatschappij met de overeenkomst gewijzigd naar dat voorstel, ooit of immer genoegen zullen nemen. Deze meening is gegrond:

1°. op hetgeen de spreker uit Rotterdam, een bevoegd beoordeelaar, een man, die geacht moet worden meer dan een onzer bekend te zijn met den geest der deelhebbers, ons gisteren avond heeft medegedeeld en doen gevoelen; en

2°. op de verklaring van den Minister van Financien, gisteren avond afgelegd, die ons niet onduidelijk heeft te kennen gegeven, dat, zoo het al te vermoeden was, dat de deelhebbers der Handel-maatschappij niet zoo vasthoudend zouden zijn aan den juisten tijd van 25 jaren, de tijd van vijf jaren zeer zeker te kort was om hun aanleiding te geven bij voortduring hunne kapitalen te wagen in eene onderneming, welke vroeger niet tot stand kon komen, dan nadat er eene Koninklijke garantie voor eene vaste rente was verleend, en die niet vergeten waren, dat hunne aandeelen eenmaal, in 1829, tot op bijna 60 pct. gedaald zijn geweest.

Niettegenstaande ik den wensch koester, om den tijd van duur der overeenkomst verkort te zien, zoo kan ik mij niet vereenigen met de voorgestelde wijziging, om de overeenkomst voor niet langer dan 5 jaren, aanvangende met 1°. Januarij 1850, te bekrachtigen, met dit gevolg, dat de schuld van 10 millioen door de Handel-maatschappij zal kunnen worden opgevorderd op 1°. Januarij 1855 en dat voor het overige met 1°. Januarij 1855 alle verpligtingen van den Nederlandschen Staat jegens de Handel-maatschappij ophouden. Er bestaan bij mij nog andere redenen, die tegen het amendement pleiten, ofschoon ik ook des voorstellers beschouwingen deel nopens het bezwarende der aan-bandenligging voor 25 jaren. Eene *eerste* reden is, dat voor eene consignatie der producten gedurende vijf jaren de tusschenkomst der wetgevende magt niet noodig is, want dat stel ik gelijk met een gewoon contract, bij voorbeeld van huur, of iets dergelijks: dat is geene buitengewone daad van administratie. Maar eene *tweede* reden is, dat ook de redactie niet gelukkig is gekozen. Er wordt daarin voorgesteld, dat alle verpligtingen jegens de Handel-maatschappij met 1 Januarij 1855 zullen *ophouden*; maar hoe, als de 10 millioen inmiddels nog niet zijn afgelost. Doch dit zijn ondergeschikte punten, den vorm van het amendement betreffende. Het hoofdbezwaar tegen hetzelve is, door mij ontwikkeld, dat is, dat naar mijne overtuiging de aandeelhouders in die voorwaarden geen genoegen en hun geld (155 pct.) terug zullen nemen, om het in andere ondernemingen te plaatsen, die van voordeeliger, immers zeker van langduriger aard zijn.

Nu heb ik gemeend een ander denkbeeld te moeten formuleren. Het komt zeer nabij aan dat van den geachten voorsteller, en het zal meer kans hebben, om in de convenances te zijn van de partij, met welken zoovele onzer verlangen dat gecontracteerd worde. Dat amendement zal aldus luiden: achter het woord *geannexeerd* zou worden gevoegd: » mits aan ieder der con» tracterende partijen de bevoegdheid worde voorbehouden, om » op of na den 1sten Januarij 1855 de overeenkomst op te zeg» gen, in welk geval, na verloop van drie jaren, sedert de op» zegging, de overeenkomst zal ophouden van kracht te zijn en » de schuld van den Staat zal moeten worden afgelost, voor zoo» verre die niet reeds afgelost zal zijn."

Indien dit amendement mogt worden aangenomen, dan zou de tijdsbepaling zeker zijn voor 8 jaren en niet langer, en de maatschappij zou tijd hebben hare maatregelen te nemen, terwijl zij anders binnen twee jaren verpligt zou wezen dit te doen. Tevens vereenigt dat amendement in zich de reciprociteit tot opzegging, waarop zoo te regt door den spreker uit Almelo is aangedrongen.

Welke vrees zou ons terughouden, dit amendement aan te nemen? Zal men zeggen, dat de Regering, wanneer de Kamer over 5 jaren begreep dat de wijze van beheer geene voortdurende consignatie gedoogde, deze echter zou volhouden? Maar dat zal zij niet, die vrees zou gegrond zijn op een wantrouwen in onze wettelijke kracht. De Regering zal niet volhouden als de consignatie niet meer zal plaats hebben. Het eenige bezwaar zou dit zijn dat de maatschappij vrij is in hare opzegging; maar zij, welke die vrees koesteren, zullen niet tegen het amendement stemmen.

Wanneer mijn amendement mogt worden verworpen, dan zal ik voor het ontwerp stemmen, omdat ik tot geen prijs hoegenaamd op mijne verantwoordelijkheid zou nemen het verlies der vruchten van onze kostbare Oost-Indische bezittingen en van eenen agent als de Handel-maatschappij. En zij die toch wenschen dien agent te behouden, zullen zich met mijn amendement waarschijnlijk beter kunnen vereenigen, omdat het meer waarschijnlijk is, dat de Handel-maatschappij zich daarmede zou kunnen vereenigen.

De heer ***Verweij Mejan***: Ook ik meen een amendement te moeten voordragen, dat echter van uitgebreider strekking wezen zal, dan de beide reeds voorgedragene. Ik verlang verder te gaan, dan zulks tot dusverre is geschied. Ik zal echter daarbij niet terugtreden op het terrein der algemeene beraadslagingen. Niettemin moet ik verklaren, dat van den aanvang af bij mij de twijfel bestond, of we wel bevoegd waren eene overeenkomst, gelijk ons is voorgedragen, aan te nemen? De spreker uit Dordrecht, en later die uit Almelo, hebben mijn gevoelen in dat opzigt bondig en krachtig uiteengezet en mijne overtuiging bepaald. Men moet echter erkennen, dat de zaak ingewikkeld is van aard en rijk in gevolg en dat zij alzoo ernstige overweging vordert. Het komt mij voor, dat er geene poging onbeproefd moet worden gelaten, om deze gewigtige beraadslagingen tot eene goede uitkomst te doen leiden. Ik heb mij dan ook twee vragen ter beantwoording voorgesteld:

1°. waartoe is de Kamer hier geroepen en welke zal de uitkomst dier roeping zijn, en

2°. waartoe moest zij geroepen zijn, en wat zou dan het gevolg wezen?

Wat het *eerste* punt betreft, de Kamer is geroepen eene overeen-

komst te bekrachtigen, die tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij is gesloten. Men moet het contract in zijn geheel gaaf en onvoorwaardelijk aannemen of verwerpen. Dat is de eenige uitweg, die ons gelaten is. Geene verandering hoegenaamd kan in dat contract worden gebragt. De overeenkomst, zoo als zij daar ligt, en in 14 artikelen werd in geschrifte gesteld, moet onze goedkeuring verkrijgen of onze afkeuring verwerven. Wij bepalen ons niet tot de tien millioen door het Rijk aan de Handel-maatschappij verschuldigd, maar wij regelen ook voor vijf en twintig jaren eene koopmans-commissie, met alle deelen en onderdeelen daartoe eenigzins behoorende. Wanneer ik toch hier zie en hoor handelen over ½ of ¼ per cent meer of min, over scheepsbevrachting, over den prijs der bevrachtingen, over assurantie-premien, over het deel dat geassureerd moet worden enz., en wanneer ik nu denk, dat ik dat alles door mijne stem zal moeten goed- of afkeuren, dan vraag ik mij toch zeker af, of immer of ooit een voorbeeld van dergelijke tusschenkomst der wetgevende magt was aanwezig? Wanneer de Regering voor groote of voor kleine zaken contracten aanging in het belang van 's Lands dienst, zijn dan die contracten, gesloten òf met het aanzienlijk handels-ligchaam der Nederlandsche Bank, òf met een onbekenden aannemer of leverancier, immer of ooit aan de goedkeuring der wetgevende magt onderworpen? Bij de gewone staatsbegrooting is nimmer iets dergelijks verlangd. Men heeft vermeend dat er eene afscheiding was tusschen wetgeving en uitvoerende magt, en de lijn door den aard der zaak even als door de Grondwet getrokken, is nimmer overschreden. En nu zullen wij heden inbreuk maken op hetgeen tot dusverre regel was en gebruik, en dit wanneer gehandeld wordt over koloniale aangelegenheden, over het koloniale beheer? Men denke toch, dat bij de Grondwet van 1848, in art. 59, het opperbestuur der kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen *aan den Koning* is verbleven. Neemt men nu het beginsel aan dat bij het aanhangige ontwerp ten grondslag ligt, dan lette men toch op de gevolgen. Zal men heden toegeven dat de Kamer bevoegd is en het regt heeft het gesloten contract te onderzoeken en te bekrachtigen, dan heeft de Kamer ook morgen het regt, de Ministers over daden van beheer, over maatregelen van uitvoering, over geslotene overeenkomsten te interpelleren. Dan heeft zij het regt, den Minister van Oorlog te interpelleren wegens de overeenkomsten tot het leveren of betrekkelijk den verkoop van geschut. Dan heeft de Kamer het regt den Minister van Binnenlandsche Zaken te interpelleren over allerhande soorten van levering ten behoeve van dat departement gedaan. Nemen wij alzoo het beginsel aan, dan moeten ook wij letten op de gevolgen die daaruit mogten voortvloeijen. Dan verlaat de Kamer het standpunt der wetgevende magt, om zich te wagen binnen de grenzen van uitvoering en van beheer.

En welk is het gevolg van die bekrachtiging? Hebben wij, om een voorbeeld te noemen, genoegzame kennis van het commissieloon? Is dat billijk, is dat te hoog of te laag? Kunnen wij beoordeelen en beslissen, of er bij verwerping van deze voordragt zou te vinden zijn eene andere maatschappij, een ander huis, eene andere inrigting, die met gelijk crediet, met gelijk kapitaal, met gelijke bekwaamheid, op dezelfde eerlijke wijze, nopens den vervoer en den verkoop der koloniale voortbrengselen, voor lageren prijs dan tegenwoordig geschiedt, met de Regering een contract zou willen aangaan? Wie zal daarop een bepaald, een stellig antwoord durven geven? Ik wil gaarne de verzekeringen die de Regering geeft aannemen. Ik stel vertrouwen in hare toezeggingen en mededeelingen. Maar de noodige kennis van zaken, de overtuiging der juistheid van zoo menige bewering misse ik geheel. Geen waarborg hoegenaamd bestaat er voor ons. Moeten wij afgaan op geschriften, die het licht zien, op de berigten die wij hier of daar van voorname handelhuizen inwinnen? Is hier alle bijoogmerk of kwade bedoeling onmogelijk? Ik wil nu aannemen, dat er geen beter agent is, dan de Nederlandsche Handel-maatschappij, maar ik moet dit doen op goed geloof. Wij zullen bekrachtigen wat wij niet weten, en niet weten kunnen. Wij dringen ons op de plaats der uitvoerende magt, zonder ons te kunnen omringen van het licht, dat de uitvoerende magt alhier ten dienste staat.

Onze bekrachtiging is dus, voor alles wat buiten de schuld der tien millioen ligt, eenvoudige formaliteit, niets meer, niets anders. Deze bekrachtiging is geen waarborg hoegenaamd voor eenig nationaal belang ter wereld.

En dit leidt mij nu tot de behandeling mijner *tweede* vraag: waartoe hadden wij geroepen moeten worden? En dan komt het mij voor, dat er slechts een regel bestaat, die ons leiden kan en leiden moet. Dat is de Grondwet. Welke is de taak, die ons door haar wordt opgelegd? Tweederlei oogpunten bieden zich hier ter beschouwing aan; dat is: de Grondwet van 1840 te raadplegen of die van 1848 te volgen.

Het contract, waarvan nu sprake is, is gesloten krachtens kabinetsrescript van den 20sten October 1846, en alzoo onder de werking van de Grondwet van 1840. Die Grondwet verleende naar de algemeene verklaring en toepassing aan de Regering daartoe allezins de bevoegdheid. De tegenwoordige overeenkomst wordt teruggebragt tot de dagen van het uitsluitend opperbestuur, en staat hier voor mij als een *fait accompli*, waarover ik mij mag beklagen, maar waarvan de schuld ligt in het verleden, en waarvan het gevolg kleeft op het tegenwoordige.

En moet deze onderscheiding tusschen het verleden en het tegenwoordige niet als eene kenmerkende omstandigheid bij geheel deze zaak worden in het oog gehouden, wanneer wij ons herinneren, dat wij hier handelen over de uitvoering van het bekende kapitalisatiecontract, waarvan de treurige oorsprong geene herinnering behoeft. De wetgevende magt heeft de handelingen der Regering goedgekeurd, toen, met losse hand, over de inkomsten onzer kolonien voor zoo lange jaren was beschikt. De bekrachtiging der wetgevende magt heeft aan de vroegere handelingen der Regering een wettelijk karakter gegeven. De uitlegging en toepassing van het uitsluitend opperbestuur der Grondwetten van 1815 en 1840 hebben aan den Koning eene willekeurige beschikking over alle de inkomsten der kolonien toegekend. Ik beoordeele hier niet en bepaal mij met bekende zaken in herinnering te brengen. Maar ik wil dan nu gevraagd hebben, of, na al het gebeurde onder de Grondwetten van 1815 en 1840, de verschillende bepalingen die thans in de overeenkomst met de Handel-maatschappij voorkomen met woord en letter aan onze beoordeeling kunnen zijn onderworpen? Ik wil gevraagd hebben of wij onder de Grondwet die geheel de kolonie prijs gaf aan het uitsluitend opperbestuur, thans kunnen twisten over een kwart percent provisie? Men duide het mij niet ten kwade, wanneer ik hier denke aan het doorzijgen van de mug, en aan het inzwelgen van de kameel.

En wat geschiedde nu bij de gewijzigde Grondwet van 1848? Bij de Grondwet van 1815 was het beheer der kolonien geheel aan de kennisneming der Staten-Generaal onttrokken; dat beheer was geheel aan de willekeur der uitvoerende magt overgelaten. Dat was toen het stelsel der Regering. In 1840 is men op dat stelsel teruggekomen. Maar toen heeft men, voor het voordeel van het oogenblik, het wezenlijk beginsel losgelaten: om dadelijk iets te verkrijgen, heeft men geheel het regt opgeofferd. Nu is daarop gevolgd de herziening van de Grondwet van 1848. Wat zag men daarbij gebeuren? Dat dezelfde Kamer, die gedurende jaren veregeefsche aanspraak had gemaakt op eenigen invloed op de koloniale aangelegenheden, en die aanhoudend had geklaagd over den gang van zaken ten aanzien der kolonien, waar zij geheel buiten werd gehouden, dat diezelfde Kamer weigerde aan te nemen wat de Regering haar aanbood. Naar mate de Regering zich bereid betoonde meerder te geven, naar diezelfde mate trok de Kamer zich angstvallig terug en aarzelde zij aan te nemen wat werd aangeboden. Wanneer ik nu echter het oog vestig op de tegenwoordige beraadslagingen, wanneer ik zie wat er nu gebeurt, dan is de schroomvalligheid die in 1848 bestond, ten eenen male verdwenen en dan schijnt het, dat men nu meer zou verlangen, dan in 1848 bedoeld werd te geven; de vertegenwoordiging des volks zal, indien deze overeenkomst door haar wordt aangenomen, zich oneindig meer met het koloniaal beheer inlaten, dan immer in 1848 is gewild, en dan ooit in de bedoeling van den grondwetgever heeft gelegen. Wanneer wij de overeenkomst aannemen, die thans aan onze overwegingen is onderworpen, dan kunnen en mogen wij evenzeer in alle de bijzonderheden van het koloniaal beheer treden; dan komen wij morgen in alle deelen der koloniale administratie, en twisten wij met de Regering over het inkomen van de gouverneur-generaal, en van de leden van den raad van Nederlandsch Indie, gelijk wij thans twisten over de kwart percente van de Handel-maatschappij.

Nu meen ik toch u, Mijne Heeren, te moeten herinneren aan het voorschrift van art. 60 der gewijzigde Grondwet. Het bepaalt, dat de Koning jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag doet geven van het beheer dier kolonien en bezittingen en van de staat waarin zij zich bevinden; en dat de wet de wijze regelt van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen.

Daaruit vloeit, in de eerste plaats voort, dat de Grondwet hier den kring der bevoegdheid en der bemoeijingen van de wetgevende magt zorgvuldig heeft afgebakend. De Koning bestuurt uitsluitend de kolonien. De Staten-Generaal ontvangen alleen een omstandig verslag van het beheer. Tot niets meer zijn zij geroepen, tot niets meer zijn zij geregtigd. Daar waar verdere tusschenkomst der wet wordt gevorderd, is het expresselijk uitgedrukt. Ten aanzien der finantien treffen wij in de Grondwet alleen de bepaling aan: » dat de wet de wijze regelt van het beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen." De wet *regelt*, dat is den regel stellen. Het is niet den wetgever opgedragen den regel toe te passen; het beheer op zich te nemen, de verantwoordelijkheid tot zich te trekken. Zoeken wij eens in de Grondwet waar het woord » regelen" voorkomt, en waar over de wijze waarop iets gedaan zal worden, is gehandeld, en vragen wij dan

of het immer of ooit de regelende magt is, die den regel aanwendt en toepast, en of het integendeel niet de wetgevende magt is, die het voorschrift geeft, de uitvoerende magt die het voorschrift doet volbrengen.

Maar bovendien, in art. 60 der nieuwelings gewijzigde Grondwet wordt gesproken van eene regeling van beheer en van verantwoording door de wet. Zoolang die wet niet bestaat, blijven de vroegere wetten gehandhaafd, en wordt bij het koloniaal beheer de tusschenkomst der Staten-Generaal alleen gevorderd bij regeling van het batig slot. Mij dunkt in afwachting der organieke wetten bij de gewijzigde Grondwet gewild, is het niet raadzaam eene wijde schrede op het voor ons onbekende gebied der koloniale administratie te wagen. Wij maken toch niet alleen eene wet voor de betrekking tusschen het Rijk en de Handel-maatschappij, maar wij nemen tevens een beginsel aan, welk beginsel zoodanig in strijd is met alle vroegere meeningen, handelingen en gedragingen der Kamer, dat ik buiten noodzaak om mij deswege thans te verklaren, liever een nader en gezet onderzoek zal afwachten.

Maar in de *derde* plaats, uit art. 60 volgt, dat de Koning, dat is de uitvoerende magt, dat is het opperbestuur, verantwoording zal moeten doen aan de wetgevende magt. Op de wetgevende magt berust de verpligting om de verantwoording te ontvangen; gelijk op de uitvoerende magt de verpligting berust, om de verantwoordelijkheid op zich te nemen. Hij die de verantwoording ontvangen zal, mag zich het regt tot afkeuring niet ontnemen. Het oordeel over die verantwoording zal moeten zijn vrij en onbevangen. Nemen wij het ontwerp aan dat ons is aangeboden, dan zullen wij dit niet kunnen doen noch wat ons zelven aangaat, noch wat betreft onze opvolgers. Door deze voordragt van wet wordt gedurende 25 jaren de kennisneming van het koloniaal beheer voor een groot deel aan ons oordeel onttrokken. De verantwoording die aan de vertegenwoordiging zal worden gegeven, zal daardoor illusoir worden gemaakt. Wij zullen een beginsel aannemen, waardoor het jaarlijksch verslag, door de Grondwet bedoeld, weinig of niets meer zal beteekenen. Wij zouden daardoor zoo gebonden zijn, dat wij aan den gang der administratie ten deze niets meer zouden kunnen veranderen. Nemen wij de wet aan zoo als zij ligt, zoo keuren wij voor het vierde eener eeuw de uitgave goed, die volgens deze overeenkomst aan de Handel-maatschappij zal geschieden.

Ik geloof dat die uitgave niet overdreven is te noemen; ik vermeen dat zij den toets van onderzoek en vergelijking kan doorstaan, maar wij nemen ook het beginsel aan, dat door gemaakte en bekrachtigde contracten geheel de verantwoording door de Grondwet gewild kan verdwijnen. Het jaarlijksch verslag over het beheer der kolonien wordt eene ijdele formaliteit, want gebonden zal men zijn, om in den tijd bij de contracten vastgesteld, in het bestaande geene verandering te brengen. Ik vermeen dus dat de Kamer èn naar de Grondwet van 1840 èn naar die van 1848 wel en goed zal handelen met de wet niet aan te nemen zoo als die daar ligt. Mij dunkt er is aanleiding noch verpligting, om eene verantwoordelijkheid op ons te nemen die de onze niet zijn kan. Alleen over het kapitalisatie-contract verlang ik mij te verklaren. Voor het overige zoude ik, des gevorderd, alleen grondslagen willen vaststellen, de verder uitvoering overlatende aan de magt, die volgens de Grondwet uitsluitend het opperbestuur bezit.

Mogt echter de verwerping van deze mijne meening mij in de verpligting brengen de wet zoo als zij ligt onveranderd aan te nemen of te verwerpen, zoo zal het belang der zaak en de overweging der gewigtige bezwaren die uit eene geheele afkeuring kunnen volgen, mijne goedkeurende stem bepalen.

Het is dan ook op grond van een en ander, dat het mij toeschijnt, dat wij niet verder kunnen gaan, dan tot de kapitalisatie der schuld. Dat behoort alleen tot onze bevoegdheid. Dat vordert het belang der zaak. Dat is overeenkomstig de Grondwet.

Naar aanleiding van al het aangemerkte, heb ik de eer als amendement voor te stellen, dat het eenig artikel van dit wetsontwerp zal luiden als volgt:

» De overeenkomst op den 2/3 Junij 1849 tusschen den Mi-
» nister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij
» gesloten, aan deze wet geannexeerd, wordt bekrachtigd, voor
» zoo verre zij betreft de verlenging van den termijn der kwijting
» van het restant der gekapitaliseerde schuld."

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging der Vergadering uitmaken.

De heer ***de Monchy*** : Gisteren ontving ik van iemand mij geheel vreemd, en die ook waarschijnlijk mij niet kende, de naïve verklaring, dat het inderdaad te betreuren was, dat de handel bij de Staten-Generaal zoo weinig werd vertegenwoordigd. Die dus als de vertegenwoordiger van den handelsstand in deze Kamer zich beschouwt, dient bij eene gelegenheid als de tegenwoordige wel het woord te voeren, want er zijn niet weinig tegenstanders. En toch, Mijne Heeren, ik kom niet zoozeer op voor den handel, ik kom op voor het behoud van de Nederlandsche Handel-maatschappij, in het belang van den Staat, en wil in de eerste plaats in dat belang al de voorgestelde amendementen bestrijden die op art. 1 zijn voorgesteld.

Dat artikel strekt tot onvoorwaardelijke bekrachtiging van eene geslotene overeenkomst. Nu wil ik niet ontkennen dat ook naar mijn oordeel een termijn van 25 jaren veel te lang is, en dat ook ik zoude gewenscht hebben dien korter gesteld te zien, of liever nog, dat ik, in overeenstemming met den afgevaardigde uit Almelo, een artikel in de overeenkomst zoude hebben verlangd, waarbij aan de wederzijdsche contractanten het regt van opzegging wierd toegekend, mits twee of drie jaren te voren waarschuwende. Ik beschouw dit niet alleen wenschelijk voor den Staat, maar ruim zoo wenschelijk voor de Nederlandsche Handel-maatschappij; want de Staat heeft in de hand de overeenkomst illusoir te maken door op Java te verkoopen, terwijl de Nederlandsche Handel-maatschappij daarentegen verbonden blijft, hoe gering de aanvoer ook worde. Maar hoe dit ook zij, bij de wet kan de overeenkomst niet gewijzigd worden; de wet kan niet verbindend zijn voor de wederpartij; zij levert haar geenen waarborg: wat door de wet wordt bepaald, kan morgen door de wetgevende magt worden veranderd. Maar wat erger is, de amendementen zijn beneden de waardigheid dezer Kamer; de twee amendementen althans van de vertegenwoordigers uit Kampen (de heer Duijmaer van Twist) en uit de hoofdstad (de heer van Hall); want de overeenkomst bij de wet gewijzigd vast te stellen, zoo als een der sprekers wilde, is op zich zelf ondenkbaar en zou den Minister verpligten om met de wet in de hand tot de directie der Nederlandsche Handel-maatschappij zich te wenden en van haar de bekrachtiging te verzoeken om, bij weigering, zich te getroosten dat de wet zonder kracht en onuitvoerbaar bleef. Men heeft geklaagd over de voor den Staat vernederende voorwaarde van art. 8 der overeenkomst, maar ik zou oordeelen dat de gevolgen van de amendementen vrij wat meer vernederend zullen zijn voor de wetgevende magt. Neen, Mijne Heeren, wij moeten den moed hebben niet zoozeer om het vóór of tegen uit te brengen, want dien ken ik u allen toe; maar om het mindere aan het meerdere op te offeren, om den tijd van duur op te offeren aan het gevaar van de ontbinding der maatschappij, hetgeen ik eene ramp zoude noemen voor den Staat. Neen, Mijne Heeren, in een en hetzelfde artikel te verklaren: de overeenkomst wordt bekrachtigd en wordt niet bekrachtigd, — het is vernederend voor deze Kamer en staat bovendien gelijk met verwerping.

Het derde amendement, van het lid uit de residentie (den heer Verweij Mejan), de verklaring behelzende dat wij met de consignatie niet te maken hebben, ontneemt wel niets aan de overeenkomst, maar daar heb ik in een ander opzigt tegen; art. 60 der Grondwet zegt: » de wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen"; zullen wij nu bij de onderhavige wet reeds eene uitlegging geven aan dit artikel der Grondwet? Dat kan immers niet? Neen ik wil te dien opzigte geheel vrij blijven, en daarom zal ik ook tegen dit amendement stemmen. Maar diezelfde spreker heeft onder de voorbeelden die hij aanhaalde, de Nederlandsche Bank genoemd; welnu ik schroom niet te verklaren dat het verleenen van octrooi aan die inrigting wel van de competentie der wetgevende magt zou kunnen zijn, hoe uitstekend die inrigting dan ook worde bestuurd. Ik meen dus te moeten verklaren, dat, naar mijne overtuiging, alle de amendementen behooren verworpen te worden, omdat de aanneming van dezelve, althans van de twee eerstgenoemde, gelijkstaat met de niet-bekrachtiging der overeenkomst, en de maatschappij moet behouden worden voor den Staat. Wij mogen daarin niets wagen. Het eenige wat ik mogelijk en wenschelijk acht is, dat no; na de bekrachtiging eene ampliatie worde gemaakt op de overeenkomst waarbij de magt van opzegging aan beide partijen worde voorbehouden, opdat beide partijen er belang bij hebben.

Nu ben ik in de tweede plaats schuldig u mede te deelen, waarom ik het behoud van de maatschappij voor den Staat zoo noodig acht. Ik zal daarbij vermijden in herhalingen te treden van hetgeen door anderen is gezegd en de noodzakelijkheid betoogen uit een staatshuishoudkundig oogpunt, maar eene staatshuishoudkunde die door de ondervinding wordt bevestigd. De eerste spreker van gisteren heeft aangevangen met een onvoorzigtig gezegde, dat mogelijk het behoud der Nederlandsche Handel-maatschappij niet met de zuivere leer der staatshuishoudkunde overeenstemt, maar dat de ondervinding haar nut bewijst. Neen, Mijne Heeren, ik geloof en zal trachten te bewijzen dat de staathuishoudkundige leer met de ondervinding overeenstemt. Maar dan moet ik eerst vragen op welk standpunt stelt gij ze? Zijt gij Nederlander of kolonist? Zijt gij kolonist, ja dan strijdt het zeer tegen de staatshuishoudkunde om jaarlijks tien of meerdere millioenen aan het moederland

af te staan, want wat gij geeft zijt gij kwijt en bleven die millioenen in de kolonie het zou zeker voor haren bloei beter zijn. Maar wij zijn Nederlanders en de kolonie is onze bezitting, en dus is er niets onbillijks in dat wij tegen een voor de kolonisten weldadig bestuur, tegen de bevordering hunner beschaving ook iets van die kolonie trekken; de vraag kan dus alleen zijn: hoe kunnen wij voor de schatkist de meeste vruchten van de kolonie trekken. En dan moet ik antwoorden: door zooveel mogelijk de producten naar Nederland over te brengen en die hier te verkoopen; de ondervinding heeft het niet alleen geleerd, maar ook de staatshuishoudkunde leert dat de waarde van de goederen klimt naar mate men ze digter brengt bij de plaats van verbruik, en nu is het zeker dat, uitgezonderd Noord-Amerika, waarheen een klein deel aftrek vindt, uitgezonderd de Oostzee, die van hier wordt voorzien, wij in het middenpunt zijn van het verbruik dat in Nederland, in België en aan den Rhijn gevonden wordt; alle de behoeftigen kunnen, indien zij het verlangen, zich hierheen begeven om in hunne behoefte te voorzien. Brengen wij nu den verkoop over op Java, dan verminderen wij op eene zeer aanzienlijke wijze de concurrentie, die zich bepalen zal tot de groote handelhuizen, die daar hunne inoopen zullen doen met hoop op winst.

Maar nu zullen wij zooveel minder bedingen als die winst bedraagt en de kosten van overvoer: mij dunkt dit is duidelijk. En stelt men zich vóór — hetgeen ik ook om het systema van begunstiging, hetwelk daarbij in volle werking moet treden, zou afkeuren, — dat de Staat verschillende handelhuizen als agenten bezigde, dan zal daaraan weder een ander nadeel verbonden zijn, dat door de ondervinding geleerd wordt, dat, ook bij eene gelijke hoeveelheid van koopwaren de toeneming van het getal aanbieders, tegenover dat der nemers, de prijzen drukt en alzoo wel geen gunstiger omstandigheid voor den verkoop uit te denken is dan één agent als verkooper tegenover al de nemers. Hier, Mijne Heeren, verkoop ik inderdaad geene geleerdheid: het gezond verstand moet de waarheid van mijne stelling erkennen. De afgevaardigde uit Zwolle (de heer Sloet tot Oldhuis) heeft te kennen gegeven dat men naar zijn gevoelen in de Oost moest verkoopen, omdat men daardoor vracht en assurantie zou uitwinnen. Maar, Mijne Heeren, de koffijboonen komen niet van zelf over zee naar ons toestroomen; zij moeten toch met schepen worden overgevoerd, en die dat voor zijne rekening doet, berekent of schat den prijs dien hij hier denkt te bedingen, trekt daar af de kosten die hij bij de inlading, bij de lossing, verkoop en aflevering te betalen heeft, vracht, premie van assurantie enz., de winst, die hij billijkerwijze op zulk eene operatie meent te mogen bedingen, en stelt daarnaar zijn inkoop. Dan verliest de Staat ook het voordeel dat hij nu geniet op de assurantien; want ieder huis van negotie, hoe groot ook, doet zich verzekeren voor zeegevaar en berekent, gelijk ik gezegd heb, de premie van assurantie onder zijne onkosten. En al ware het dat men die huizen als agenten bezigde, ook dan zou de Staat het voordeel op de assurantie missen, want ik kan niet denken dat men voort zoude gaan tot het sluiten eener leening van 30 millioen om in het kapitaal te voorzien dat met de Nederlandsche Handel-maatschappij zou verloren gaan; veeleer geloof ik, dat van de commissionnairs voorschotten of het accepteren van traites zoude gevorderd worden; maar dan ook zullen die huizen te regt zich voor die voorschotten dekken en de premie in rekening brengen. Wordt hun dat niet toegestaan, dan zal geen respectabel huis zijne diensten leenen. Bedenkt toch, Mijne Heeren, dat men hun geen 2¼ of 2½ pct. provisie zal toestaan, die men aan de Nederlandsche Handel-maatschappij misgunt, want anders wordt er niet bij uitgewonnen. Eene mindere commissie, garantie voor de koopers, ongedekte voorschotten, het gevaar dat het geheele onderpand op eens verdwijnt, en dan bij den Staat te moeten komen om rembours: neen ik kan het u verzekeren, op die voorwaarden zijn geene huizen te vinden waarop men zich verlaten mag.

Mijn geachte vriend uit Kampen (de heer van Twist) heeft ook het ontwerp bestreden, maar tevens bij herhaling zijn verlangen te kennen gegeven dat de Nederlandsche Handel-maatschappij zou blijven bestaan: dit is zeer in strijd met elkander en was ik niet overtuigd van zijne opregtheid, ik zou die liefde voor de Nederlandsche Handel-maatschappij zeer moeten betwijfelen, uit hoofde van de wijze waarop hij in zijne bestrijding is te werk gegaan. Zijne grieven toch tegen dat ligchaam, dat hij wenscht te behouden, heeft hij niet ontleend aan de overeenkomst, aan hetgeen bestaan zal, maar aan hetgeen voorbij is en bij die overeenkomst is gewijzigd, en dan heeft hij hetgeen hij als grief heeft voorgesteld, nog overdreven. Hij heeft gezegd: de actionnarissen hebben genoten 4½ per cent rente en 4½ per cent dividend (althans daarop meende hij het dividend te mogen berekenen) dat is 9 per cent, en dat alles is uit de schatkist gegaan. Die voorstelling is niet juist. De 4½ per cent rente is eene schuld die de Staat aan de Nederlandsche Handel-maatschappij betaalt voor het gebruik van het kapitaal; het dividend is dus voordeel en dat is zeker te veel; maar juist dat wordt immers verminderd en zijne grief houdt dus immers op te bestaan: dat kan dus geen reden tot afstemming maar tot aanneming zijn. Vooral moet men zich wachten de rente voor te stellen als gunst. De staatshuishoudkundigen nemen in hunne berekening van kosten bij de nijverheid op hetgeen zij noemen grondrente; zoo ook hier. Ik zal het duidelijker maken. Indien een koopman, in plaats van zijn geld in zijne zaak te doen werken, te huis blijft zitten en zijn kapitaal uitzet in land, in huizen, in effecten enz., dan trekt hij zonder arbeid de rente van zijn kapitaal dat wij hier nu aannemen op 4½ per cent. Besteedde hij daarentegen zijn geld in zijne zaak en won hij 6 per cent van het kapitaal, dan moet hij rekenen 4½ per cent als *vrucht* van zijn kapitaal en 1½ per cent als vrucht van zijne nijverheid. En passen wij nu hierop toe hetgeen een spreker uit Rotterdam ons heeft gezegd, dat het waarschijnlijke gevolg van de overeenkomst zal zijn, dat, *indien de Staat naar Nederland blijft aanvoeren*, de geheele uitkeering van dividend, want de renten houden op, zal bedragen 5 per cent, dan zijn daarvan 4½ per cent de vrucht van het kapitaal en ½ per cent del credere; de te beloopen bankroeten toch moeten van de 5 per cent worden afgetrokken. Zoo bestaat er dan inderdaad wel geen gunst meer en zal men voor den Staat wel moeijelijk een voordeeliger agent kunnen vinden. Wij mogen dan ook geene dissolutie wagen en op de aanbeveling van den vertegenwoordiger uit Schiedam (den heer Poortman) de wet verwerpen, in de overtuiging dat wij voordeeliger voorwaarden zullen bedingen, en dat de kooplieden, die in de eerste 25 jaren zooveel hebben genoten, voor de volgende 25 jaren uit dankbaarheid zich wel met geringer verdiensten zullen vergenoegen dan bij de overeenkomst is aangenomen. Ja, Mijne Heeren, onder de kooplieden zijn vele philanthropen, maar vooreerst bedenke men dat het kleinste deel der actien bij de kooplieden te vinden is, dat die actien over het vaderland zijn verspreid en meest schuilen bij de renteniers. Maar bovendien, indien men ook wilde trachten die philanthropen aan de beurs te ontmoeten, ik geloof niet dat men ze bij voorkeur in den effectenhoek zoude moeten zoeken, en daar toch worden de aandeelen gekeurd en gewogen, en gaan ze onder pari, dan heeft men den eersten stap op den weg van slooping gezet; de ondervinding leert het bij alle inrigtingen van gelijken aard als de Nederlandsche Handel-maatschappij.

Ik concludeer dus in het belang van den Staat tot verwerping van alle de amendementen, tot gave bekrachtiging van de overeenkomst en tot aanbeveling aan de Regering, om zoo mogelijk de overeenkomst te amplieren met eene bepaling, dat de verbindtenis door beide partijen zal kunnen opgezegd worden.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** verklaart zich voor de strekking van het amendement van den heer Duijmaer van Twist. Bij den loop welken deze zaak genomen heeft en dien men er opzettelijk aan schijnt te hebben willen geven, blijft er niets anders over dan of de wet te verwerpen of daarin zoodanige wijziging te brengen waardoor de werking van het contract tot een korter tijdsbestek zou worden beperkt. De spreker geeft aan het laatste de voorkeur en meent daardoor het bewijs te leveren dat hij jegens de Handel-maatschappij niet vijandig gezind is, althans niet zoodanig dat hij hare dadelijke ontbinding en vernietiging zoude wenschen.

De discussien heden en gisteren gevoerd hebben de gronden leeren kennen die voor en tegen het in stand houden der betrekkingen tusschen den Staat en de maatschappij pleiten. Spreker wil niet ontkennen dat men welligt van weêrszijden met eenige overdrijving te werk gegaan is, en bepaaldelijk moet hij verklaren met zeker wantrouwen te hebben aangehoord wat door de verdedigers der maatschappij in het midden werd gebragt. De reden van dit wantrouwen is hierin gelegen, dat terwijl het hier geldt een vraagstuk van zuiver staatshuishoudkundigen aard hij door de voorvechters der maatschappij gevoelens heeft hooren uiten en stellingen vooruitzetten die hij met geene gezonde begrippen van staatshuishoudkunde weet te rijmen. Zoo heeft hij het der maatschappij als eene verdienste hooren aanrekenen dat zij bij magte geweest was aan den Staat zulke aanzienlijke voorschotten te doen, terwijl juist hierin eene bron van jammer en ellende voor den Staat is gelegen geweest. Dienzelfden spreker heeft hij hooren te velde trekken tegen de goedkoopte, en zelfs *goedkoop* hooren bestempelen als het equivalent van slecht. Een ander spreker, terwijl hij eene warme lofrede hield op de maatschappij, verklaarde onbewimpeld dat hare instandhouding onvereenigbaar is met het denkbeeld van vrijen handel. De Minister van Koloniën achtte het in zijne rede van heden eene zeer gelukkige omstandigheid dat men door ruime aanplantingen van suikerriet, thans, in vergelijking met vroeger, meerdere scheepsruimte behoefde, en dus grootere kosten van vervoer te zijnen laste kreeg. Deze leer is niets anders dan die welke onder den naam van *produits encombrants* door den geestigen schrij-

er *Bastiat* zoo naar behooren ten toon gesteld is. Eindelijk heeft het lid uit Rotterdam dat den spreker voorafging als eene onomtootelijke waarheid vooruitgezet, dat naar mate de voorwerpen ligter bij den verbruiker worden gebragt de prijzen daarvan stijgen en de voordeelen klimmen. Het is intusschen duidelijk dat eene verhooging van prijs, waardoor slechts grootere kosten van vervoer worden goedgemaakt, voor den eigenaar geen voordeel oplevert maar alleen zoodanige verhooging die uit eene meerdere voortgebragte waarde voortvloeit.

Intusschen hebben de discussien over dit onderwerp op den spreker den indruk gemaakt dat men van weêrszijden voordeelen genoten en dus reden van tevredenheid heeft, zoodat men thans, ware het noodig, als goede vrienden van elkander zoude afscheid kunnen nemen. Dit echter wordt ook door den spreker voor alsnog niet verlangd, vermits de weinige maanden die nog overblijven èn voor den Staat èn voor de maatschappij onvoldoende zijn om de noodige maatregelen te nemen. Hij wenscht dus ook de betrekkingen te laten voortduren, maar op zoodanigen voet, dat men nu zoude intreden een tijdperk van overgang, een termijn van beraad als 't ware, gedurende welken èn de Staat èn de maatschappij rijpelijk zouden kunnen wikken en wegen wat hun in 't vervolg te doen staat. Hij kan niet gelooven dat het bekorten van den tijd in het contract vermeld, aanleiding zal geven tot de dadelijke vernietiging der maatschappij. Dat dit beweerd, ja buiten allen twijfel wordt gesteld verwondert hem in den mond van de voorvechters der maatschappij geenszins: stond hij in hunne rijen, hij zoude hetzelfde doen, behoudens om daarop terug te komen, wanneer het besluit werkelijk genomen zoude zijn. Wel heeft hij hooren beweren dat de voordeelen thans te gering zijn om de aandeelhouders, bij de geringste wijziging in het contract, tot de instandhouding der vennootschap te bewegen, maar men let daarbij te weinig op de meerdere soliditeit welke eene maatschappij als deze boven de meeste andere geldbeleggingen aanbiedt. De spreker zal zich dus door het intimidatie-systeem dat men hier bezigt, niet laten verschalken en zijne medewerking verleenen aan de bekorting van den termijn. Intusschen is naar zijn oordeel de voorgestelde tijd van 5 jaren nog te lang. Voor een termijn van beraad zijn 3 jaren voldoende. Maar zoodanig tijdvak stemt ook beter overeen met datgene, binnen hetwelk krachtens het 5de additionnele artikel der Grondwet de wetten betreffende het Indisch bestuur en finantie-wezen zullen worden behandeld. Wanneer men eenmaal daartoe zal zijn gekomen, zal men ongetwijfeld in de betrekkingen met de Handel-maatschappij aangegaan, hinderpalen ontmoeten waarop men nu niet bedacht is, en hoe spoediger die hindernissen dan weggeruimd kunnen worden, hoe beter en wenschelijker. En dat er werkelijk verband bestaat tusschen het systeem dat door de tegenwoordige wet zoude worden bevestigd en de wetten die later gemaakt zullen worden, is buiten allen twijfel. Men denke slechts aan het muntstelsel, dat naar het oordeel van vele bevoegde beoordeelaren en ook naar sprekers overtuiging, nimmer duurzaam op een geregelden voet zal kunnen gebragt worden, zoolang men aan een systeem blijft vasthouden dat alle werkelijken handel uit Indie verbant.

Het zijn deze redenen welke den spreker de strekking van het amendement van den heer Duijmaer van Twist doen ondersteunen met zoodanige wijziging dat de termijn van 5 jaren daar voorgesteld op 3 zou worden teruggebragt.

Het door den heer van Zuijlen van Nyevelt voorgestelde subamendement op het amendement van den heer Duijmaer van Twist wordt door een genoegzaam aantal leden ondersteund, en alzoo verklaard een onderwerp van beraadslaging te zullen uitmaken.

De heer ***Groen van Prinsterer***: Er bestaan twee redenen, die mij heden met meer dan gewone huivering het woord doen opvatten. Ik moet al terstond bekennen, dat ik niet met vorige sprekers kan betuigen dat ik geheel belangeloos ben, omdat ik niet tot de aandeelhouders der maatschappij behoor. De openhartigheid gebiedt mij te bekennen, dat ik eigenaar van *drie* aandeelen ben. Ik hoop echter, dat ik uit dien hoofde niet voor al te partijdig in deze zaak zal gehouden worden, en ik zal alle krachten van mijnen geest inspannen om mij zoo mogelijk boven partijdigheid te verheffen. Wat mij betreft, ik beschouw al mijne medeleden, aandeelhouders of niet, bewoners van handelsteden of land-gewesten, gaarne als geheel onpartijdig ook bij de beoordeeling van dit ontwerp.

Eene tweede reden van huivering is gelegen in de uitnemendheid der heden en gisteren van weêrszijden uitgebragte adviezen, zoodat ik wel aarzelen moet, om, bij de geringe kennis van staatshuishoudkunde die ik bezit, over dit gewigtig onderwerp uit te weiden. Evenwel juist uit dien hoofde heb ik eenige roeping gevoeld om in den tegenwoordigen stand der discussien het woord te vragen. Ik geloof, dat vele leden in hetzelfde geval verkeeren als ik. Van beide zijden is de zaak met ernst en nadruk behandeld door de specialiteiten in handel, staatshuishoudkunde en finantie-wezen. Voor hen die, gelijk ik niet deskundig, in den onaangenamen toestand zijn geraakt, van telkens heen en weder geslingerd te zijn, is het oogenblik daar om zich af te vragen, of deze langdurige beraadslagingen de zaak niet in sommige punten ook voor hen tot genoegzame klaarheid hebben gebragt. Ik zal uit dat oogpunt een blik op de discussien slaan.

Het *eerste* punt dat naar mijn oordeel tot genoegzame zekerheid gekomen is, bestaat daarin, dat de Kamer, ten aanzien van het contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij verkeert in eenen exceptionnelen toestand. De geëerde spreker uit Kampen heeft ons gisteren avond op het hart gedrukt, dat we ten dezen aanzien volkomen vrij waren. Dit kan ik niet toegeven. Immers de indruk, dien de gehouden redevoeringen en de overgelegde overeenkomsten op mij gemaakt hebben, is deze geweest, dat de Kamer niet in zoodanige zedelijke vrijheid in dit opzigt verkeert, als wenschelijk ware. Er zijn gevallen waarin men regt heeft om iets te verrigten, en waarin toch de zedelijke vrijheid ontbreekt tot gebruikmaking van dat regt.

Een *tweede* punt, dat mij toeschijnt uitgemaakt te zijn, is dat de Vergadering, ten aanzien van het vraagstuk der bevoegdheid van de Regering tot sluiting van het consignatie-contract geheel ongeprejudicieerd blijft. Ik verheug mij dan ook te dien aanzien over de ondubbelzinnige verklaring des Ministers, en kan mij dan ook tot mijn leedwezen niet vereenigen met het amendement van het lid uit de residentie, maar wel met het gevoelen van den spreker uit Rotterdam, die verlangt dat elk lid der Vergadering te dien opzigte in zijn geheel zij. Als ik de wet aanneem, dan geschiedt dit onder bepaalde *reserve*, dat ik mij te dien aanzien volstrekt niet prejudiciere. Ik zou die reserve zelfs tot vele andere punten meenen te moeten uitstrekken, na de lezing van een geschrift, dat dezer dagen het licht gezien heeft. Ik wil gaarne van deze gelegenheid gebruik maken, om te verklaren dat het veel indruk op mij gemaakt heeft, maar ik wil ook deze gelegenheid te baat nemen, om te verklaren, dat er in deze brochure denkbeelden worden aangetroffen, die ik weinig weet overeen te brengen met het onderling vertrouwen, dat, naar ik meen, ten allen tijde tusschen den minister en zijne onderhoorigen behoort te bestaan.

Ten derde is het tot klaarheid gekomen, dat het agentschap van de Nederlandsche Handel-maatschappij niet op zich zelf mag of moet worden beschouwd, en dat het niet kan of mag geïsoleerd worden van het geheele stelsel, dat onze kolonien beheerscht, en dat het moederland zoo krachtig heeft ondersteund. Het agentschap is een integrerend deel van een koloniaal stelsel, dat uitmuntende vruchten heeft opgeleverd. De Nederlandsche Handelmaatschappij, als agent van het Gouvernement, is een der noodzakelijke raderen van dat koloniaal stelsel. Ik durf dat woord *raderen* bijkans niet meer gebruiken, nadat de redenaar uit Zwolle het eenigzins in discrediet gebragt heeft door te zeggen, dat het rad *te veel* gesmeerd was. Dat geëerde lid heeft waarschijnlijk niet opgemerkt dat die vergelijking ook tegen hem kan worden gewend. Een rad kan ook wel *te weinig* worden gesmeerd. Men loopt dan gevaar, dat het werktuig stoot, stilstaat, of, nog erger, dat de machine breekt. Dit zou eene bezuiniging niet door vereenvoudiging, maar door vernietiging zijn.

De Nederlandsche Handel-maatschappij nu, is een levend lid van het organisme, een der edele deelen van het koloniaal ligchaam; zij is vereenzelvigd met een stelsel, dat goede vruchten afgeworpen heeft. Na al hetgeen door de sprekers uit de koopsteden reeds is aangemerkt, zal ik dit in geene ondergeschikte punten nagaan. Alleen moet ik mij verzetten, wanneer hunne treffende tafereelen met een eenvoudig „ post hoc, non propter hoc" ter zijde worden gesteld. Wanneer men erkent, dat er in een Staat in vele opzigten welvaart wordt verspreid en men beweert dat niets hiervan te danken is aan staatsvorm of Gouvernement, dan moet ten minste waaraan dit te danken is worden getoond. Evenzoo hier. Indien handel en nijverheid, onder een stelsel waartoe de Nederlandsche Handel-maatschappij behoort, hebben gebloeid en deze bloei ganschelijk niet aan de Handel-maatschappij is toe te schrijven, dan bewijze men althans door welke andere oorzaken, dan de werking der Nederlandsche Handel-maatschappij, die bloei verspreid werd. Men zou zich anders ligtelijk aan verregaande ondankbaarheid schuldig maken.

En het zou ook kunnen gebeuren dat men door het benadeelen van de Handel-maatschappij hoogst nadeelige gevolgen voor het vaderland te weeg bragt. Immers, zij is een integrerend deel van een *goed* stelsel. Ik noem het een *goed* systema; ik meen dat het niet als slecht kan worden beschouwd, wanneer ik let op het cijfer van 157 millioenen, dat van gouvernementswege, niet ten onregte, met zeker welgevallen vermeld wordt. Het is zoo, de geachte spreker uit Overijssel heeft gezegd, dat is nog geen tien millioen in het jaar, en de kolonien zouden, zoo een ander

systema gevolgd wierd, nog veel meer kunnen opleveren. Maar als ik nu heb, aan den eenen kant de realiteit en aan den anderen kant eene belofte, een uitzigt, eene veronderstelling, dan zeg ik: ja, tien millioen is misschien niet veel, maar het is toch *wat;* die tien milloen zijn dan toch ook nog altijd tien millioen, en die koloniale bijdrage is mogelijk nog voor uitbreiding vatbaar. Men denke toch, *que le mieux est l'ennemi du bien; un tiens vaut mieux que deux tu l'auras.* Ik verzoek dan ook aan die sprekers, die veel hebben gewaagd over de eischen en regelen der staatshuishoudkunde, om die spreekwoorden onder de onveranderlijke waarheden der staatshuishoudkunde op te nemen. Ik besluit dit punt met de aanbeveling, om geen *zeker* kwaad toe te brengen voor een *onzeker* goed. Mogten die tien millioen bij het jagen naar een hooger bedrag, ons ontvallen, dan zou toch eene zeer merkbare schade worden toegebragt. Men vergete het niet, men heft hier *realiteit* aan de eene zijde, slechts *belofte* aan den anderen kant.

Ten *vierde* moet ik verklaren, dat ik mij niet vereenigen kan met een der amendementen, omdat daardoor, naar mij voorkomt, aan het bedoelde systema een gevoelig nadeel en dus aan het vaderland onberekenbare en onherstelbare schade zou *kunnen* worden toegebragt. Ik moet hier met nadruk doen opmerken dat de *mogelijkheid* eener onberekenbare schade voor geheel het vaderland ten aanzien van alle de amendementen, waarbij de zaak *en suspens* blijft, toepasselijk is, en, naar mij voorkomt, tot de verwerping van alle verpligt. Ik heb hier aan den eenen kant eene moeijelijke taak, daar ik optreed tegen leden, wier ervarenheid in de staatshuishoudkunde overbekend is; doch aan den anderen kant is mijne taak door hen zelven zeer gemakkelijk gemaakt. Immers, de sprekers uit Kampen en uit de hoofdstad hebben met blijkbare huivering hun amendement voorgedragen, en de *mogelijkheid* te kennen gegeven, dat de Handelmaatschappij zich aan de in hunne amendementen vervatte bepalingen niet zou onderwerpen. De laatste spreker, die in het voordragen van zijn amendement met meer stoutmoedigheid is te werk gegaan, heeft gezegd, niet te *gelooven*, dat de Handel-maatschappij de toetreding zou weigeren tot eene gewijzigde overeenkomst. Maar *gelooven* dat de Handel-maatschappij zich de wijziging zal laten gevallen is niet genoeg; men moet het *zeker* weten. En tegen *dat geloof*, tegen die *mogelijkhed*, tegen die *waarschijnlijkheid*, zoo men wil, staat eene andere mogelijkheid over, dat door de aanneming der amendementen de groote belangen van den Staat op het spel zouden worden gezet.

Mijne *vijfde* opmerking betreft de grieven welke het lid uit Kampen tegen de Nederlandsche Handel-maatschappij heeft in het midden gebragt. Al de grieven die opgesomd worden, beteekenen niets hoegenaamd tegen de zoo even door mij op den voorgrond gestelde *mogelijkheid* der nadeelen, die uit eene aanneming der amendementen kunnen ontstaan. Ik zal de bijgebragte grieven niet opzettelijk wederleggen; van weêrskanten is de zaak reeds met talent en waardigheid beslist; ik meen slechts, naar aanleiding daarvan, eenige weinige opmerkingen aan de Vergadering te mogen onderwerpen.

a. De spreker uit Kampen heeft verklaard, dat hij geen vijand is der Handel-maatschappij. Ik beschouw hem gaarne als een vriend, die haar welmeenend harde waarheden verlangt te zeggen. Hij heeft, vrees ik, veel van een geneesheer, die door de *soort* zijner geneesmiddelen zijn patient in levensgevaar brengt. Die spreker heeft gewag gemaakt van de aanzienlijke voorschotten, die de Handelmaatschappij wel aan de regering heeft gegeven en waardoor deze in hare schadelijke handelingen is blijven volharden. Hij heeft te regt gewraakt, wat hij noemde de intimiteit, die er tusschen de Regering en de Handel-maatschappij bestond. Ik ben dat met hem eens; ik heb dikwerf genoeg het noodlottig stelsel eener zoodanige volharding, als jaren achtereen plaats had en die op uitputting en magteloosheid moest uitloopen, bestreden, maar ik meen dat men op het verledene niet te zeer moet terugkomen, maar dat liever deswege eene volledige amnestie moet worden verleend. Er zijn zoo vele medepligtigen in den Staat aan al die handelingen, dat het inderdaad beter is, te dien aanzien het stilzwijgen te bewaren en het in allen gevalle niet billijk is, alleen de Handel-maatschappij ten deze te beschuldigen.

b. Men heeft in de Handel-maatschappij gezien de voortzetting van het monopolie-stelsel, de voortzetting der oude Oost-Indische Compagnie. Men heeft, zich over die compagnie uitlatende, er het woord bijgevoegd: *zaliger gedachtenis*, waarmede eigenlijk, naar ik vermoed, *onzaliger gedachtenis* bedoeld werd. Men heeft monopolie en privilegie gelijkgesteld met eene vreesselijke krankheid. Maar het zij mij nu ook geoorloofd te doen opmerken, dat tijdens het bestaan van het zoogenaamde monopolie-stelsel, het vaderland heeft gebloeid en eene uitmuntende gezondheid genoot, als men beweert dat de Oost-Indische Compagnie in de 18de eeuw niet op de hoogte des tijds was. Ik acht integendeel dat zij op de hoogte of liever op de laagte van dien tijd was. Zij deelde in de algemeene kwaal van verslapping en ijverloosheid, en er schijnt geen reden te zijn waarom aan haar bij voorkeur het verwijt zou worden gerigt. Met betrekking tot den finantielen toestand heeft Nederland drie tijdperken gehad, in welke men: 1°. met onbeschrijfelijken ijver grooten rijdom te zamen gebragt heeft; 2°. met veel minder inspanning interest van interest heeft getrokken, en eindelijk 3°. door het najagen van den meest voortreffelijken regeringsvorm, die misschien in 1848 te voorschijn is gekomen, interest en kapitaal grootendeels te loor heeft laten gaan. En wat het monopolie betreft, vergete men niet dat vele staatshuishoudkundigen thans van oordeel zijn, dat het *laissez faire* juist tot het ergste monopolie kan aanleiding geven.

c. Wat nu betreft de protectie, ik ben zoozeer als iemand tegen kunstmatige opvoering van de nijverheid. Ook deze werd aan de Handel-maatschappij verweten, en ik heb tevens hooren aanvoeren, ook als verwijt, dat de handel, de scheepvaart, de nijverheid, de assurantie-maatschappijen, de makelaars en zoo vele andere inrigtingen en personen, dat schier alles in den lande van de Nederlandsche Handel-maatschappij protectie genoot. Maar als ik nu zie, hoe diep het opgenoemde ingrijpt in ons geheel volksleven, dan zou ik bijkans vermoeden dat die verwijten, nog een weinig uitgebreid, straks eene lofrede bij uitnemendheid zouden kunnen zijn, want als zoo velen voordeel getrokken en winsten behaald hebben, dan kan het toch aan de Handel-maatschappij niet zeer ten kwade worden geduid dat zij bijkans het geheele Vaderland, in zijne deelen en onderdeelen, bevoordeeld en beschermd heeft.

d. Maar, al konden er ook nog veel meer grieven worden aangevoerd, zij kunnen geen invloed uitoefenen op de beoordeeling van dit ontwerp, als het eene waarheid is, dat de *mogelijkheid* ontstaat, dat, door tweespalt met de maatschappij, zeer groote en gevaarlijke finantiele schokken aan het Vaderland zouden kunnen worden toegebragt.

Bij dit alles moet men nog een ander punt niet uit het oog verliezen, dat van grooten invloed op de beschouwing der Oost-Indische aangelegenheden kan zijn. Ik geloof, dat zij, die de amendementen hebben voorgedragen, daarop wel hunne aandacht mogen vestigen om niet, tegen hunne bedoeling, aan veranderingen in ons koloniaal stelsel, die ook zij niet wenschelijk achten, bevorderlijk te zijn. Ik beweer namelijk dat ten aanzien der koloniale aangelegenheden met de *uiterste* behoedzaamheid te werk gegaan moet worden, niet alleen om den aard der zaak, maar ook omdat de ervaring van de laatste tijden in treffende proeven getoond heeft, dat overvloed van theoretische kennis, niet genoeg door de practijk ondersteund, zeer ligt de grootste nadeelen en rampen aan het vaderland berokkenen zou.

Drie voorbeelden zijn daar, om dit te bewijzen:

1°. In 1826, nadat de oorlog op Java was uitgebarsten, werd er veel over de kolonien gesproken, werden de Oost-Indische bezittingen door een aantal onzer landgenooten als lastposten beschouwd, die welligt alleen in het belang van Holland of van Amsterdam werden gehandhaafd en behouden. Vele dier landgenooten, die zeker de zaken *in het groot* overzagen, oordeelden, dat men zich van die bezittingen moest ontdoen. Men begreep, dat de algemeene belangen van het Vaderland dat eischten. Men opperde de belangrijke vraag of men met Engeland deswege geene onderhandelingen zou aanknoopen, in de hoop, dat deze mogendheid zich tegen de overdragt in vollen eigendom de moeite van het beheer zou willen getroosten. Het was in 1826, toen dit gevoelen bij de zuidelijke vertegenwoordigers veld won, dat onze waardige landgenoot van Alphen, door zijne bekende overwaardige redevoering, verandering van denkwijs te weeg bragt; zoodat de eerste leening ten behoeve van de Oost met algemeene stemmen in de Tweede Kamer aangenomen werd.

Tweede voorbeeld. Men heeft dikwerf gesproken van den oorlog op Java in den jare 1825. Maar was u allen wel de oorzaak bekend van het ontstaan van dien oorlog? Ik erken gaarne, dat ik daaromtrent dezer dagen bijzonderheden vernam die mij althans niet zoò bekend waren. Een onzer meest geachte officieren, in wiens opstellen naauwkeurigheid van onderzoek evenmin als buitengemeene bekwaamheid kan worden miskend, deelt dienaangaande in een onlangs uitgekomen tijdschrift (*De Gids*) opmerkingen mede, wier juistheid ik niet voor mijne rekening neem, maar ten gevolge waarvan evenwel, mijns inziens, onze voorzigtigheid in de behandeling van dat onderwerp moet worden verdubbeld. » Een man, die zich door zijnen werkzamen, ondernemenden geest en door zijne bekwaamheden in Indie en in Europa een naam gemaakt heeft, die zijne voorstanders heeft, maar ook zijne heftige bestrijders, poogde aan de landverhuringen in de vorstenlanden meer uitbreiding te geven en ze dienstbaar te maken aan de behoeften van den Nederlandschen handel. De heer Nahuijs, in 1818 resident van Djokjokarta, ondernam het om landerijen van meer aanbelang in huur te doen afstaan, om daarop die voortbrengselen te verbouwen,

welke, zoo als koffij, peper, enz. voor de Europesche markt gebezigd worden. Het gelukte dien ambtenaar om van den Sultan verschillende aanzienlijke landerijen aan Europeanen in huur te doen afstaan; enkele dier verhuringen hadden plaats aan den resident zelf, andere op zijn verzoek. Door die landverhuringen, door dien bouw van koffij, zouden de productie van Java en de handel van Nederland eene aanmerkelijke uitbreiding verkrijgen; de kapitalen van Europa zouden naar het Oosten toestroomen en daar met voordeel aangewend worden; de algemeene rijkdom zou toenemen, de inboorling zich aan arbeid gewennen en het geld, dat hem als huurprijs betaald werd, zou verreweg overtreffen, wat hij anders door de bebouwing van zijn grond zoude winnen.

» Dat alles was waar; maar men vergat daarbij, dat die huurprijs door den Javaan spoedig verkwist zoude worden en armoede dan zijn deel zoude zijn; dat hij moeijelijk de gewoonte zoude verkrijgen van eenigzins aanhoudenden arbeid; dat zulk een toestand in strijd zoude zijn met zijne zeden, denkwijze, overoude gewoonten en instellingen; dat misnoegen en onlusten als natuurlijke gevolgen daarvan te verwachten waren. Laat het zijn, dat die landverhuringen, op groote schaal, werkelijk voor Nederland hare voordeelige zijde konden hebben, dan had men toch de vraag moeten stellen: of hare invoering in de vorstenlanden van Java mogelijk was, zonder opstand en oorlog te veroorzaken? Of men sterk genoeg was, om zoo iets niet te duchten te hebben, of dit dadelijk te kunnen onderdrukken, en of het kwade, dat uit zulk eenen toestand voortsproot, niet ruimschoots de voordeelen opwoog, welke die landverhuringen konden opleveren? De voorzigtigheid schreef voor, om dit eerst te onderzoeken; want het is niet voldoende, dat een regeerder iets goeds voorschrijft: dat goede moet ook *uitvoerbaar* zijn. Daaraan dacht men niet, en *onbekommerd zag men een storm van misnoegen zich zamenpakken, waaruit weldra een vijfjarige krijg zoude losbarsten; een krijg, die onze heerschappij op Java op den rand des ondergangs bragt, schatten verslond en duizenden Nederlanders door vuur en staal en ziekten en vermoeijenissen deed vallen.*"

Als deskundigen zóó spreken, dan zeg ik niet dat aan hun oordeel onvoorwaardelijk geloof moet worden gehecht, maar slechts dat er, bij het vernemen van zoodanige verklaringen, in zaken die onze kolonien betreffen, groote bedachtzaamheid vereischt wordt.

Mijn *derde* voorbeeld is uit den allerlaatsten tijd. Is niet de verkoop van landen op Java ook als een redmiddel aangegeven? Herdenkt het luchend verschiet, dat een onzer geëerde medeleden, in zijne bekende nota, ons deswege heeft voorgespiegeld. Ik erken gaarne, dat die kleuren ook mij hebben bekoord. Maar de inlichtingen der Regering bleven niet achter. De beantwoording stelde vele punten in een helder licht en de redenering sloot met de huiveringwekkende *climax*, dat de tien millioenen inlanders de Europeanen op Java tot den laatsten toe zouden vermoorden. Wat daarvan nu ook zij, ik moet bekennen dat dit antwoord grooten indruk op mij gemaakt heeft, en, zoo ik geloof, op velen onzer medeleden, en, naar het schijnt, ook eenigen indruk op den schrijver der bedoelde nota, want hij blijft tot hiertoe het antwoord aan de Regering schuldig; men heeft van de zaak niets meer vernomen. Indien nu met de beste bedoelingen veelbelovende voorstellen gedaan worden, die evenwel zulke ontzettende uitkomsten kunnen hebben, dan is het voorzigtig onze stem niet te geven aan amendementen, waardoor men aan wijziging van stelsel en aan gewaagde proefnemingen voet geven zou.

Geen enkel der voorgedragen amendementen kan worden aangenomen, zoolang de kans, het gevaar, bestaat, dat daaruit zulke onberekenbare nadeelen kunnen voortvloeijen.

Wanneer de amendementen worden aangenomen, zal de ontbinding der Handel-maatschappij daarvan het gevolg *kunnen* wezen. Men is van de niet-ontbinding ver van zeker. De actiehouders zullen voorzeker door de directie worden opgeroepen. Op die algemeene vergadering zullen personen verschijnen die rekenen kunnen. Men zal daarbij berekenen dat de voordeelen voortaan tot een gering bedrag zullen gereduceerd worden, en tevens dat de voortduring der betrekkingen met de Handelmaatschappij binnen een klein getal jaren afhankelijk zal worden gesteld van eene goedkeuring die, bij de min gunstige stemming die zich in de Kamer zal hebben geopenbaard, als hoogst twijfelachtig zou worden beschouwd.

Er is nog een ander punt. Het komt mij voor, dat juist de tegenwoordige beraadslagingen tot de aanneming van dit ontwerp moeten doen besluiten. Het komt mij voor, dat deze discussien de zaak in zeker opzigt hebben bedorven; zoo men in goeden ernst aan wijziging van het contract dacht, dan had men wel gedaan de geheele zaak in comité te behandelen en het geheim op te leggen, en zich, opdat er geen woord door onbedachtzaamheid zou uitlekken, permanent te verklaren, tot na den afloop; want de aandeelhouders der Handel-maatschappij zijn rekenaars niet met cijfers alleen, en als zij nu bekend worden met de gehoudene redevoeringen, waarin telkens en door ieder, door heele en door halve vrienden der maatschappij, is gezegd: » de Han» del-maatschappij is een *onmisbaar* agent," is het dan niet te denken, dat dit woord *onmisbaar* hoog zal worden berekend en ons duur zal te staan komen? Is dit de weg om betere schikkingen te treffen? Het noodlottig gevolg van ieder amendement is, dat de geheele zaak wederom gesteld wordt in handen der Handel-maatschappij, die de vrijheid heeft om, indien er geene wettelijke bekrachtiging der geslotene overeenkomst volgt, terug te treden, en die nu in de meest voordeelige positie geplaatst is, omdat zij weet, dat zelfs hare tegenstanders haar voor *onmisbaar* houden. Die overtuiging zou zeer nadeelig werken op de sluiting van het nieuwe contract dat men verlangt.

Ik vraag het bovendien aan de voorstellers van de amendementen met allen ernst af, of zij de voor- en nadeelen wel tegen elkander hebben gewikt en gewogen? De voordeelen zijn opgesomd; zij hebben betrekking tot den minder langen duur van het contract, en als in éénen adem voegt men er bij, dat men de Handelmaatschappij als agent wil houden en daartoe geene particulieren kan bezigen, gelijken waarborg opleverende van soliditeit en krachtsontwikkeling.

Maar nu de nadeelen, die er tegenover staan! Ik vraag aan de tegenstanders van deze wet, of zij de uitgestrektheid der nadeelen wel hebben berekend, die uit eene verwerping kunnen voortvloeijen? Ook zelfs dan, wanneer er geene ontbinding mogt plaats hebben, heeft men dan berekend den staat van onzekerheid, die daaruit zou kunnen geboren worden, wanneer het ontwerp gewijzigd wierd, en hoe schadelijk en gevaarlijk die toestand worden kan? Hebt ge wel berekend het misnoegen en de spanning, die daaruit in den lande kunnen ontstaan? Hoe vele inrigtingen, hoe vele personen en belangen staan met de Handel-maatschappij in verband? Indien gij de actiehouders tot eene ontbinding mogten besluiten, of zelfs indien gij niet spoedig uit de onzekerheid geraakt of uw *onmisbare* agent zal willen toetreden tot uwe conditien, hebt ge dan wel berekend den invloed, dien dit op den politieken toestand van het Vaderland kan uitoefenen? Bedenkt daarbij dat het Ministerie zich met nadruk heeft verklaard omtrent het groot gewigt der zaak, en de noodzakelijkheid der aanneming. Bedenkt, indien de Kamer een maatregel verwerpt die volgens het Ministerie van zulk een onberekenbaar belang voor het vaderland is, waartoe het Ministerie zou verpligt zijn? Bestaat er dan in ons Vaderland nog niet genoeg onzekerheid? Hoe vele moeijelijkheden, hoe veel arbeid, hoe vele onderhandelingen zullen er niet geboren worden, bijaldien we dit ontwerp afkeuren? Hebt ge al die kansen wel in de weegschaal gelegd? Maar, zegt ge, wij stellen de amendementen voor, uit vrees dat anders de wet zal worden verworpen. Dit is eene mijns inziens jammerlijke taktiek: een minder kwaad te verrigten om een grooter dat onzeker is, te ontgaan. Ik wil het niet op mijne verantwoordelijkheid nemen. Ik ben voor die meerderheid, welke men ducht, zoo bevreesd niet. Welaan, verwerpt deze wet, zoo ge den moed hebt; verwerpt ze, indien gij ze verwerpen durft, met het oog op den financiëlen, op den commercielen, op den politieken toestand waarin het Vaderland verkeert. Indien men aan het ministerie een machiavelistischen raad wilde geven, het zou deze zijn: bekommer u niet, stoor u niet aan de verwerping van deze voordragt; uit de nederlaag, indien gij ze weet te gebruiken, kan voor u de zege ontstaan. Ge zult welligt hierdoor, wanneer ge op eene der meest gewigtige wijzigingen van de herziene Grondwet acht geeft, het vertrouwen winnen, dat ge in de laatste maanden, naar het oordeel van sommigen, niet gewonnen hebt. Wat mij het meest in deze geheele zaak verontrust, is dat dergelijke vraagstukken, zonder tot genoegzame rijpheid te zijn gekomen, in deze Vergadering behandeld en afhankelijk gemaakt kunnen worden van haar votum. Ik kan mij voorstellen, dat deze Kamer over zoodanig onderwerp beslist, wanneer dit door langdurig onderzoek van deskundigen, na het houden eener *enquête*, of op eenige andere wijze, voor haar tot rijpheid gebragt is. Maar ik beef voor de toekomst van het Vaderland, als de meerderheid der Vergadering, niet behoorlijk toegerust, en niet voldoende ingelicht omtrent een zoo gewigtig vraagstuk (na eene discussie waarin van weêrskanten zoo veel gezegd is dat de meesten onzer niet in staat zijn te beoordeelen), eene beslissing zou kunnen nemen, waarvan het lot der Kolonien en van het Vaderland kan afhangen.

Dat is inderdaad een schrikverwekkend denkbeeld. Men heeft dikwerf de vrees te kennen gegeven voor eene te groote inmenging van de wetgeving in het koloniaal huishouden, doch thans zou het veel erger zijn; hier toch geldt het geen maatregel van beheer of van huishoudelijken aard, maar een maatregel die de vernietiging van een der hoofdbestanddeelen van het koloniaal huishouden ten gevolge zou kunnen hebben. Als dit de eerste vrucht zou moeten zijn van de wijziging van art. 59 der vorige Grondwet, dan zou het eene bittere vrucht wezen. Ik behoor tot degenen, die van oor-

deel zijn, dat er in deze zitting veel *te weinig* is gedaan, maar nu zouden wij gevaar loopen een ander verwijt op ons te laden, dat wij namelijk *te veel* zouden verrigten, wanneer door onze stemming de eerste slag toegebragt werd aan eene instelling die Willem I tot eere verstrekt, wier verbindtenis met het cultuurstelsel een bewijs der schranderheid en geniale inzigten van den graaf van den Bosch geweest is; eene instelling, die heerlijke vruchten droeg en meerdere belooft; bijkans onafscheidelijk geworden van een systema onder welks invloed thans het finantieel tekort op verwonderlijke wijze versmelt; eene instelling die, welk oordeel over haar geveld worde, zoozeer met den gang der koloniale aangelegenheden is vereenzelvigd, dat zij niet zonder de grondslagen van den Staat te doen schudden, ten val zou kunnen worden gebragt.

De heer ***van Hasselt*** : Ik heb mij gisteren onthouden, aan de algemeene beraadslagingen over dit wets-ontwerp deel te nemen. Ik moet verklaren, dat ik mij geheel en al vereenig met hetgeen door den eersten spreker uit de hoofdstad, en door de afgevaardigden van Almelo, Rotterdam en anderen ten voordeele van dit ontwerp is aangevoerd. Het is dan ook mijn voornemen, mij te bepalen, mijne stem *voor* het wets-ontwerp uit te brengen, onder reserve echter dat ik alleen geacht wil worden bekrachtigd te hebben het kapitalisatie- en niet het consignatie-contract, welks bekrachtiging naar mijn inzien, niet behoort tot de bevoegdheid, der wetgevende, maar alleen tot die der uitvoerende magt. Ik kan mij ook niet vereenigen met de amendementen, die door de afgevaardigden uit Kampen en Ruurlo zijn aangeboden. Ik kan niet nalaten hier te vragen, wat eigenlijk aan de beraadslagingen der Vergadering is onderworpen? En dan is het antwoord: aan de wetgeving wordt gevraagd de bekrachtiging van een reeds voorloopig door de Regering met de Handel-maatschappij aangegaan contract.

In dat contract nu, bilateraal, zoo als het is, willen de voorstellers der amendementen wijzigingen brengen. Maar hierdoor zou het een nieuw contract, ten minste een gewijzigd contract worden. Maar om een nieuw contract daar te stellen, of om een aangegaan contract te wijzigen, moeten beide partijen worden gehoord, moeten beide partijen toestemmen. De voorstellers der amendementen stellen alsnu aan ons voor bij eene wet iets te bepalen, wat later aan de goedkeuring der andere partij zal moeten worden onderworpen, zal het door ons op hun verlangen vastgestelde eenig gevolg kunnen hebben. En nu vraag ik het welke houding zal het hebben, dat de wetgevende magt eene wet zal tot stand brengen, voorzien van het gewone hoofd en slot: » Wij Willem III, gehoord den Raad en met gemeen overleg der Staten-Generaal, Lasten en bevelen enz., als de directie der Nederlandsche Handel-maatschappij later zal kunnen zeggen: » En wij directeuren der Handel-maatschappij, gehoord » de deelhebbers in die maatschappij, lasten en bevelen dat het » door de wetgevende magt vastgestelde *niet* zal geschieden." Ik meen te moeten betwijfelen, of dit met de waardigheid der wetgevende magt zij overeen te brengen.

Gisteren heb ik door een geacht spreker uit Zwol het consignatie-contract met de Handel-maatschappij hooren noemen een *leeuwen-contract*. Dat oordeel was voornamelijk gegrond op art. 8 van het contract. Maar ik meen te moeten vragen, wat dan toch art. 8 anders bedingt dan hetgeen in art. 80 van het Wetboek van Koophandel wordt geleerd. De 10 millioenen, waarvan in het contract sprake is, zijn door de Handel-maatschappij, een handels ligchaam, aan den Staat, die haar als zijn agent gebruikte, verstrekt. Wat leert nu art. 80 van het Wetboek van Koophandel? » Dat een commissionnair voor de vorderingen, welke hij als zoo» danig ten laste van den commissiegever heeft, zoo ter zake » zijner voorgeschoten gelden, interesten en kosten, als van de » nog loopende verbindtenissen, welke hij voor denzelve heeft » aangegaan, bevoorregt is op de waarde der goederen of effecten, » die de commissiegever hem van buiten 's lands, heeft toege» zonden om voor deszelfs rekening te worden verkocht, indien » zij in zijne pakhuizen, of in eene openbare bewaarplaats te » zijner beschikking liggen, of zich op eenige andere wijze in » zijn bezit bevinden, of indien hij, vóór derzelver aankomst, » door een cognossement of vrachtbrief de aan hem gedane af» zending kan bewijzen." De Handel-maatschappij zou dus, ook zonder het bepaalde bij art. 8 van het contract, gelijke regten kunnen inroepen, als aan haar bij het contract zijn voorbehouden. En ik geloof dan ook niet, dat art. 8 met eenigen grond eene reden kan opleveren, om het wets-ontwerp af te stemmen, of een eenig amendement, zelfs dat van den spreker uit de hoofdstad, aan te nemen.

De heer ***Schoonevelt*** : Ik had het eerst het voornemen, de verschillende amendementen te behandelen en te beantwoorden eenige der aanmerkingen van de leden, die verklaard hebben, dat zij het ontwerp niet kunnen aannemen, maar dit alles is zoo uitmuntend gedaan door den spreker uit de residentie dat ik van het woord zoude hebben afgezien ware het niet dat ik nog het woord wilde rigten tot een spreker uit Dordrecht (den heer Lotsy) die tegen de wet wil stemmen omdat *te veel* aan ons oordeel wordt onderworpen en zulks onze bevoegdheid te boven gaat. In zekere opzigten kan ik het gevoelen beamen, dat door dien spreker is ontwikkeld, dat dit ontwerp, of liever de bekrachtiging der overeenkomst bij de wet, onze bevoegdheid te boven gaat. Ik geloof met velen uwer, dat het over het algemeen nadeelig is, dat dergelijke contracten door de Kamers worden onderzocht en bekrachtigd. Maar zoowel vroeger als bij deze gelegenheid, is het gebleken hoe groot verschil bestaat over de vraag, wat er eigenlijk aan de bekrachtiging der Kamer moet worden onderworpen. In welken toestand is nu de Regering daardoor gebragt? Zij had te beoordeelen, of de geheele overeenkomst, alle hare bepalingen, aan de beoordeeling der wetgeving moeten worden onderworpen dan wel volstrekt niets. Maar bij den twijfel, die deswege bestond, was er, na al hetgeen deswege reeds vroeger is voorgevallen, geen einde aan de zaak mogelijk, dan op de wijze als door de Regering is voorgedragen. Het komt mij voor, dat het contract met de Handel-maatschappij, ingevolge de kabinets-rescripten van 20 October 1846 en 23 Julij jl., *wettig* is gesloten en dat de sluiting dier overeenkomst ingevolge de statuten moest plaats hebben. Er is alzoo een wettig contract aangegaan tusschen de Nederlandsche Handel-maatschappij en de uitvoerende magt, die daartoe bevoegd waren. Verliest men nu dit uit het oog, ontleedt men de overkomst, gaat men hare bepalingen na, dan zijn er verschillende bepalingen dier overeenkomst welligt onnoodig, ja konden zij leiden tot verwerping.

Daar ik het contract echter beschouw als wettig gesloten, heb ik mij afgevraagd: welke zijn de amendementen, die tot verbetering zijn aangeboden? Op zich zelve zijn zij niet kwaad, maar zij zijn schadelijk. Het nadeel dat zij konden te weeg brengen, zou het meest aan onze zijde gevoeld worden. Ook volgens deze overeenkomst zullen wij niet verpligt zijn, alle koloniale voortbrengselen naar het moederland te vervoeren. Een verkoop van het geheel of een deel der producten op Java blijft mogelijk. Eene verandering van het cultuur-stelsel is niet uitgesloten. Wij bezitten thans een uitmuntend agent in de Nederlandsche Handel-maatschappij, en we mogen, door dien te verliezen, de groote belangen van het land niet in de waagschaal stellen. Ik zal alzoo stemmen *voor* het ontwerp en *tegen* alle de amendementen.

De heer ***Poortman*** stelt een sub-amendement op het amendement van den heer Duijmaer van Twist voor, strekkende om in den aanvang van de voorgestelde bijvoeging de woorden: *doch voor niet langer* te vervangen door de woorden: *met uitzondering van den langeren duur.*

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.* III.)

De heer ***Donker Curtius*** : Toen men eenigen tijd geleden in deze vergadering den wensch te kennen gaf, dat de medewerking der wetgevende magt zou worden ingeroepen tot sluiting eener overeenkomst met de Handel-maatschappij, meende ik, dat de Vergadering was op een verkeerd terrein, en dat men als het ware een wapen vroeg, dat men hier niet hanteren kon. Het is toch mijne overtuiging, dat art. 60 der Grondwet wel gewaagt van eene wet, die de *wijze van beheer* en verantwoording der koloniale geldmiddelen regelt, doch dat dit volstrekt niet wil zeggen, dat die wet *het beheer* zelf zou moeten regelen. Het gevolg dier overtuiging is, dat, wanneer wij deze wet aannemen, wij alsdan handelen tegen den geest en de letter van het art. 60 der Grondwet. Hij, die in deze gewigtige zaak nu niets praejudicieren wil; die niets in de waagschaal wil stellen; die de uitlegging, aan art. 60 der Grondwet te geven, geheel en al vrij wil laten, die kan de wet, zoo als ze daar ligt, moeijelijk goedkeuren. Ik deel in dat opzigt het gevoelen van onderscheidene der vorige sprekers. Ik zal dan ook stemmen voor het amendement van den heer Verweij Mejan. Indien dat amendement mogt worden aangenomen, dan is het bezwaar, door mij en anderen ingebragt, opgeheven. Maar voor het geval, dat dit en al de overige amendementen mogten worden verworpen, wenschte ik mij te ontlasten van mijn gemoedelijk bezwaar door het voordragen van een nieuw amendement, tot welks aanbieding later geene mogelijkheid meer zou bestaan. Het spreekt van zelf, dat mijn amendement alleen dan in aanmerking kan komen, wanneer alle de overige amendementen mogten zijn verworpen. Ik wil alsdan nog beproeven, de uitlegging, later aan art. 60 der Grondwet te geven, ongeschonden te bewaren. Mijn amendement zou daarin bestaan, dat het eenig artikel van het ontwerp zou worden gelezen als volgt: » De overeen» komst op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien

ZITTING VAN DEN 8STEN SEPTEMBER.

» en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten, en aan deze » wet geannexeerd, wordt, voor zooverre bepalingen, daarin » voorkomende, de medewerking der wetgevende magt vereischen, » bekrachtigd."

Nu verlangt de een dat *deze* bepalingen worden goedgekeurd door de wetgevende magt; de ander deelt een tegenovergesteld gevoelen. Op die wijze wordt echter de overeenkomst door de wetgevende magt goedgekeurd *voor zooveel noodig*. Dat was ook uitgedrukt in de memorie van toelichting bij dit ontwerp gevoegd, doch in het ontwerp zelf komt zoodanige bepaling niet voor. De Regering zou daardoor de gelegenheid hebben, om de zaak in ernstige overweging te nemen, en de later voor te dragen organieke wet in te leveren, zoo als zij zou meenen, dat met de ware bedoeling en den geest van art. 60 der Grondwet is overeen te brengen.

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

Het vervolg der beraadslagingen wordt bepaald op des avonds ten 7 ure.

AVONDZITTING VAN ZATURDAG 8 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten zeven ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, heropend.

De beraadslagingen worden voortgezet over het ontwerp van wet, *houdende bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten overeenkomst.*

De heer ***Sloet tot Oldhuis:*** Ik heb thans met geenen gewonen tegenstander te doen, maar met zulk eenen, wien alle kunstgrepen der rhetorica ten dienste staan. Hij vangt aan om met oratorische bescheidenheid de gunst van zijne hoorders te captiveren, hij belijdt in alle eenvoudigheid weinig kennis van deze staatshuishoudkundige aangelegenheid te bezitten, en gelooft, dat velen waarschijnlijk met hem aan dit gebrek van kennis; ten opzigte dezer specialiteit mank gaan. In vergelijking met hem zullen zich weinige leden daarvoor schamen en te gereeder met hem stemmen.

Van zijnen kant vult hij dat gebrek aan kennis in den loop zijner rede aan door een overdaad van humor, die wel niet de kern der zaken aantast maar toch zijn effect niet mist, en welken hij, ik zoude haast zeggen, als eenen regen over deze Vergadering uitstort, maar die minder aangenaam is voor hem, op wien hij nederdrupt.

Misschien zoude die humor bij meer vreesachtigen onder mijne medeleden, dan ik ben, maar overigens mannen van degelijke en positive kennis, waarnaast ik de mijne niet zou durven stellen, kunnen uitwerken om liever te zwijgen dan hier in den drop te geraken; twee leden gaven mij zulks na het einde dier rede te kennen, maar zulks zal toch wel niet de bedoeling van den spreker zijn. Hij eindigde zijne rede op eenen hoog ernstigen toon, met een strak gelaat, waarop zich geen rimpel vertoonde; en als wij dan zulk een gemoedelijken man, dien wij om de opregtheid zijner gevoelens hoogachten, welke hij niet gewoon is om onder stoelen en banken te steken, zulk een doordringenden toon hooren aanslaan, dan l. open wij allen gevaar van geïntimideerd te worden; dit was althans met mij het geval, ik wist niet, hoe ik het had, en schrikte terug voor den afgrond, waarin ik op het punt stond mijn Vaderland te storten.

Doch gelukkig werd de Vergadering spoedig na die rede gescheiden, ik schepte weder adem in de vrije buitenlucht; ik vond gelegenheid mij inmiddels lighamelijk te versterken, het feitelijke der zaak in behandeling in mijne gedachten te recolligeren en om nog eenige punten op te teekenen tot leiddraad dezer improvisatie, en nu sta ik weder hier, onbekeerd en onvervaard, en in denzelfden kring mijner oude denkbeelden; ik kom ter zake.

De Minister vergelijkt de Nederlandsche Handel-maatschappij bij een *rad*; ik vind, dat dat rad te veel gesmeerd is, en staat gesmeerd te worden; de spreker van heden morgen gelooft, dat men het niet te weinig moet smeren. Alzoo hebben wij hier verschil over de hoeveelheid smeer. Dit punt is moeijelijk uit te maken, maar als ik let op de aflossing van de schuld dier maatschappij, op de dividenden, de uitbreiding van kapitaal en het reserve-fonds, dan meen ik toch eenigen grond te hebben om te beweren, dat er wat veel smeer voor dat rad gebezigd is, vooral als men aan dat groote getal onzer landgenooten denkt, dat geen vet in den pot of olie in de lamp heeft. Doch ik wil ook mijnerzijds genadig voor de maatschappij zijn, en ook deze zaak, wat het verledene betreft, onder de amnestie begrijpen, die mijne tegenpartij voor sommige vroegere geldoperatien dier maatschappij, die eigenlijk het daglicht niet verdragen kunnen, heeft ingeroepen.

Die spreker vindt een batig saldo der kolonien van 10 millioen nog al mooi, en ik voor mij vind het althans niet om te verwerpen, doch ik geloof, dat zulke rijke kolonien, die eene geheele eilanden-wereld vormen, onder een beter bestuur een veel grooter batig slot zouden kunnen afwerpen. Bewijs mij dit! zegt hij. Maar als ik nu hier een cursus over ons koloniaal stelsel wilde openen, dan ducht ik dat de hamer van den President, hoe goedwillig anders ook, mij tot de orde zoude roepen.

Ik wil hem echter op eene feil verwijzen. Het eiland Cuba heeft een veel kleiner omvang dan Java, om nu niet van alle die groote eilanden te gewagen, die aan ons gezag onderworpen zijn; het heeft veel minder bevolking; het levert geene gouvernementsproducten op, maar geeft aan zijn moederland alleen aan indirecte voordeelen een batig saldo drievoudig zoo groot als Java.

Nu moet ik mijne partij nog op een ander punt wat lastiger vallen; hij neemt deze gelegenheid wederom te baat om vooral in koloniale zaken voor theorien te waarschuwen. Maar heeft hij dan niet zijne theorie? Welk stelsel, vraag ik, heeft er geene tot grondslag. De bisschop Whateley, een sieraad voor zijn vaderland en de wetenschap, zeide voor eenigen tijd in eene vergadering te Dublin: » Vergist u niet, de wereld wordt altijd door staatshuishoudkunde » geregeerd; het is alleen de vraag welke staatshuishoudkunde de » beste is." Zoo is het en niet anders. Maar hij zelf heeft ook zijne theorie en wel van kolonialen aard en eene zeer bedenkelijke theorie. Hij wil den negerslaven in de West-Indie de regten der menschheid teruggeven en hen tot vrije arbeiders verheffen. Welnu! men roept hem toe: alles theorie, die zwartjes moeten gezweept worden, als zij nog iets zullen doen, en zonder zweep kan men niets van hen verrigt krijgen; als zij vrij worden, loopt men nog gevaar dat ze tot den laatsten Europeaan vermoorden!

En ofschoon ik voor mij ook van de noodzakelijkheid der emancipatie overtuigd ben, zoo kunnen hier ook uwe tegenstanders geduchte voorbeelden van hunne zienswijze aanhalen, als zij u wijzen op St. Domingo en de Engelsche en Fransche kolonien in West-Indie.

Elke vooruitgang, elke groote maatschappelijke verbetering wordt in den aanvang, als eene theorie bestreden. De generaal Merkus, wiens nagedachtenis wij allen eeren, noemde dat hooggevierde cultuurstelsel ook eene theorie, en hoe vele oud-gasten met hem! Ook in het zedelijke gebied ziet men betzelfde verschijnsel. Werd niet de godsdienst, die wij beiden gelooven en op prijs stellen, in den aanvang eene theorie genoemd. Wat beteekende het gezegde: » Gij raast, Paulus!" anders, dan: » Paulus gij zijt een theorist?"

Denkt niet, Mijne Heeren! dat ik spot; dit zou beneden mij zijn, maar ik koos hier een groot, een sterk voorbeeld, om, ware het mogelijk, zulk eenen uitstekenden man, als mijnen tegenstander, terug te brengen van een taktiek om ieder voorstel, ieder denkbeeld om het heil der kolonien te bevorderen als eene theorie te verwerpen en zoo mogelijk aan de kaak te willen stellen.

Ik sprak van de Oost-Indische Compagnie, en voegde er bij *zaliger* gedachtenisse. Maar, hoor ik mij verwijten, gij hebt waarschijnlijk gemeend, *onzaliger* gedachtenis. Ik wil opregt zijn, ja dat heb ik daarmede gemeend, maar laat ons beiden de vrijheid, u om haar *zaliger*, mij om haar *onzaliger* gedachtenis te noemen; met zoo iets mag ik de Vergadering toch ook niet langer ophouden.

Vervolgens hield die spreker eene lofrede op de beschermende strekking der Nederlandsche Handel-maatschappij. De reeders varen er wel bij, zegt hij, de assuradeurs niet minder, de makelaars profiteren er ook niet weinig bij en de deelhebbers trekken ook goede interesten; welnu! verspreidt die maatschappij dan niet velen zegen? Ik dacht, Mijne Heeren, dat wij hier niet in het bijzonder de reeders, assuradeurs, makelaars en deelhebbers der Nederlandsche Handel-maatschappij, maar het gansche Nederlandsche volk vertegenwoordigen, en hoopte dat dergelijke lofredenen spoedig in de categorie zullen overgaan, dat men er niet anders van spreekt, dan met achtervoeging van *onzaliger gedachtenisse.*

Ik heb betwijfeld, en meer ook niet, dat ons cultuurstelsel eenig direct voordeel aan de schatkist oplevert; bewijs ons dit! roept

mijn tegenstander mij wederom toe; welnu, ik zal de gronden van mijnen twijfel opgeven.

1. Als men de territoriale inkomsten en andere provenuen bijeentrekt en daarvan de uitgaven der Indische huishouding aftrekt, dan krijgt men een grooter batig saldo, dan wanneer men de uitgaven en opbrengsten van het cultuurstelsel mede in rekening brengt, en zoo *schijnt* het zelfs, dat wij eenige jaren aanzienlijke sommen bij het cultuurstelsel verloren hebben.

2. Sinds de invoering van het cultuurstelsel zijn de landrenten uitgebreid, is het zout-monopolie aanmerkelijk verhoogd, zijn de pachtsommen dier noodlottige bazars opgedreven, andere inkomsten zijn ook vermeerderd, en nu komt de meerdere opbrengst van dit alles genoegzaam met het cijfer van dit batig saldo overeen; is dit cijfer minder, dan kan men aan een offer aan het cultuurstelsel denken.

3. Mijn geloof steunt mede op het gezag van brieven uit Java door achtenswaardige ambtenaren geschreven, en die de zaak uit hetzelfde oogpunt beschouwen. Nog gisteren verhaalde mij een lid in deze Vergadering, wiens naam ik evenwel niet durf noemen, dat hij ook uit eenen brief van een geloofwaardig persoon op Java had hooren voorlezen, dat niet één enkel stapel-product meer de onkosten der productie konde goedmaken.

4. Wij hebben in deze dagen hooge prijzen voor de koffij behaald, maar dit was een buitengewone toestand, veroorzaakt door de opruiming van den voorraad. De gewone prijzen zijn die, welke wij in de laatste jaren verworven hebben; en nu ben ik stout genoeg om te beweren, dat bij de Regering zelve de overtuiging gevestigd is, dat met zulke prijzen er bij het cultuurstelsel bijgelegd wordt.

Ik heb bijzondere reden om dit te zeggen en verzoek de Ministers die hier tegenwoordig zijn, om mij tegen te spreken, als zulks het geval niet is. Hiervan dus genoeg! maar ter loops moet ik hier nog opmerken, dat, als de Regering er hoog van opgeeft, dat het vervoer van thee en tabak aan de vrije vrachtvaart overgelaten wordt, zulks weinig of niets beteekent.

Wijlen de heer Jacobson is in het afgeloopen jaar hier te lande geweest, om het doodvonnis, dat over de theecultuur uitgesproken was, te verhoeden. Ik heb meer dan ééne conferentie met dien verdienstelijken ambtenaar over dat onderwerp gehad. En 's mans overlijden heeft hem het smartelijk gevoel waarschijnlijk bespaard om den geheelen ondergang dier schoone cultuur te aanschouwen; en denkt dan de Minister, dat er geen enkel lid is in deze vergadering, die met den toestand der tabaks-cultuur op Java bekend is en den moed heeft om te zeggen, dat ook die met eenen geheelen ondergang bedreigd wordt?

Ik ga nu over om de voorbeelden te ontleden door dien spreker aangehaald, om te bewijzen, dat men omtrent de kolonien dikwijls schoone maar verkeerde theorien aangekleefd heeft. De zaak is waar, maar de voorbeelden zijn allerongelukkigst gekozen.

Eens, zegt hij, moest van Alphen in deze Kamer de theorie bestrijden, dat de kolonien schadelijk voor dit land waren; maar op welk tijdstip deed hij dit en tegen wie? Onze Oost-Indische Compagnie had de kennis van Indie in haar archief verzegeld. Na hare vernietiging verloren wij al spoedig de kolonien: de natie stelde er geen belang meer in. Bij de terugname onzer kolonien volgde men een verkeerd stelsel, dat echter zeer geroemd werd, maar dat millioenen schats kostte. Zelfs verpandde de gouverneur-generaal geheel Java aan een Engelsch handelshuis, even als wij nu alle producten van Java aan de Handel-maatschappij willen verpanden: was het dan zoo wonder, dat men die kolonien als schadelijk voor het moederland achtte, en vooral, dat de Belgische afgevaardigden dit deden en wie de heer van Alphen meer bijzonder bestreed.

Ten tweede prees men eenmaal het landverhuren in de vorstenlanden aan, en nu heeft die spreker in een boekje gelezen, dat de oorlog met Diepo Negoro het gevolg is geweest van dat landverhuren. — Ik moet hem vragen, of hij wel bekend is met den oorsprong van dien oorlog en met de geschiedenis van dat landverhuren? Weet hij dan niet, dat die oorlog veroorzaakt is door eene hoogst onvoorzigtige handelwijze van den toenmaligen resident? door onzedelijke intrigues van eenen anderen ambtenaar, voortgezet tot in den harem van den vorst? En wat nu die landverhuring belangt, zij was eigenmagtig door den gouverneur-generaal van der Capellen vernietigd, maar hersteld door Koning Willem I. Zij bestaat nog, en ik geloof niet dat een enkel persoon op Java hare vernietiging zou willen zien. Wist de spreker de bijzonderheid, dat bij de vernietiging dier pachten, de Javanen op het gebied dier pachters de tusschenkomst van den resident hebben ingeroepen, om te bewerken, dat zij niet weder onder het gebied van hunne inlandsche hoofden terug mogten keeren. Is er al een enkel pachter in de vorstenlanden vermoord geworden? Is er wel de minste zweem van onlusten met die verpachtingen ontstaan? Zulke daadzaken zoude men moeten aanvoeren om te bewijzen, dat de landverhuring eene theorie, dat is, eene slechte theorie geweest is.

Maar de spreker voert nog een derde bewijs aan, hoe verkeerd het is zich aan theorien te wagen. Ik zelf had voorgesteld den landverkoop op Java; de Minister antwoordde, en dit was het toppunt zijner bezwaren tegen mijn denkbeeld, dat de uitvoering daarvan zoude leiden tot de vermoording van den laatsten Europeaan; dat ik op dit onderwerp niet terug ware gekomen en hij het daarom ook weder als eene bloote theorie moest beschouwen. Ik moet de Vergadering herinneren, dat mijn voorstel gedaan is, bij de behandeling van de wet tot dekking van het tekort en het dus eigenaardig was, om bij de openbare behandeling dier wet den Minister te beantwoorden; ik zoude ook niet weten, hoe ik op eene parlementaire wijze eene andere gelegenheid daarvoor konde vinden; maar nu is het toch niet aan mij te wijten, dat de Minister van Financien de bewuste wet tot twee malen ingetrokken heeft. Ik kan echter dat medelid geruststellen, dat die beantwoording niet achterwege blijven zal, en ik mij niet heb laten afschrikken door het verschrikkelijk tooneel van den algemeenen moord der Europeanen. Maar daar ook aan het lijden en het geduld van ieder volk een einde is, zoo koester ik de vrees, dat de Javanen ten laatste de knevelarijen van hunne hoofden, den druk van het monopolie op het zout, de gedwongene cultuur, de afzetterijen op de bazars moede zullen worden, en hieruit een bedenkelijke toestand zal geboren worden, dien ik wenschte te voorkomen. — Ik heb mij met het indienen mijner nota nooit voorgesteld om reeds in deze zitting een nieuw stelsel te zien aannemen, waartegen uit den aard der zaak ieder Indisch ambtenaar gestemd moet zijn; maar ik wilde op een oogenblik de aandacht der geheele natie op dat punt vestigen, en ik geloof dat mij dit tamelijk gelukt is. Ik gevoel, dat ik vele hoedanigheden mis, die men gewoonlijk in een staatsman vordert, maar meen toch, dat ik hier staatkundig te werk ben gegaan.

Over dit onderwerp is sinds mijne nota veel licht verspreid en te gelijk over vele daarmede in betrekking staande onderwerpen. Is het dan te veel eigendunk, dat ik hiervoor eenige erkentelijkheid verwacht? Ik gevoel, dat ik eenen grooten en langdurigen strijd aangevangen heb, en zal niet zoo ligt uit het strijdperk treden; door al de geschriften, die over den landverkoop sinds in het licht verschenen zijn, ben ik meer en meer van de waarheid van mijn stelsel overtuigd, en geloof ik aan den eindtriomph daarvan, al moet de kamp nog jaren duren; want Indie zal ook denzelfden gang van ontwikkeling moeten volgen, dien alle andere oorden der wereld genomen hebben.

Nu nog een laatste punt. Mijne tegenpartij zegt: er was voor korten tijd een groot tekort in 's lands kas; dat tekort is door twee opvolgende veilingen der Handel-maatschappij, zoetjes en zachtjes, nagenoeg weggeslonken; die hoogere prijzen zijn het gevolg der bemoeijingen dier maatschappij, en nu zoude men die maatschappij willen opheffen! Maar ik vraag hem, waaruit is het tekort ontstaan? Uit de lage prijzen die men vroeger van onze producten maakte, en het is dus niet mooi van die maatschappij, dat zij toen ook niet voor hooge prijzen gezorgd heeft.

Maar, Mijne Heeren! De maatschappij verdient hier in wezenlijkheid noch lof noch blaam; zij heeft de prijzen niet in hare magt, en de makelaars (zoo als men mij en anderen gedurende deze zitting geheimzinnig in de ooren gefluisterd heeft) zijn niet in staat om de prijzen *op te snorren*, want dien term bezigde men hier. De marktprijs wordt alleen bepaald door de aanvraag en het aanbod; nu waren vroeger de prijzen gedrukt, door den meerderen aanvoer op de markt van Brazilie-koffij, maar de aanvraag was voor korte dagen grooter, en veroorzaakt door tijdelijke omstandigheden, die voorbijgaande zijn.

Dit meende ik tegen den aanval van heden morgen in het midden te moeten brengen.

Hoewel onvoorbereid, meen ik toch de palen der humaniteit niet te hebben overschreden. Mogt zulks het geval zijn, het zoude mij leed doen.

Maar nu ik toch aan het woord ben, moet ik ook den geachten spreker uit Rotterdam, voor mij gezeten, eenigzins lastig vallen. Hij verlaat gisteren onze vergadering; komt in gezelschap met iemand, die hem niet kent, en dien hij niet kent. Deze onbekende zegt hem: » Wat is het toch jammer, dat er in die » Kamer niet meer handelaren zitten!" en hij vindt dit gezegde zoo treffend, dat hij het tot het zijne maakt, en er zijne rede mede aanvangt. Waarom is dit jammer? Het kan alleen zijn omdat er geene genoegzame kennis aan den handel of belangstelling in den handel in deze Kamer aanwezig zoude zijn. Wat nu het eerste punt betreft, zie ik dat Bremen zich van de markt van tabak heeft weten meester te maken en wel ten koste van ons; dat Triëst als eene gevaarlijke mededinger in koloniale waren tegen ons opgestaan is; Hamburg en Lubeck hebben ons op andere markten verjaagd, hebben nieuwe markten weten op te sporen, terwijl wij de oude markten verloren; men denke slechts aan onzen vorigen handel op de Levant en in de Perzische golf. Ik heb dikwijls hooren spreken van dwaze en ongelukkige handels-ondernemingen, die onzen handelstand hebben afgeschrikt,

Men heeft de belangrijke bekentenis afgelegd, dat de Handel-maatschappij geen handel kan drijven. Ik hoor voortdurend klagen over allerlei oude usantien en formaliteiten, die men in wezen laat. Men heeft mij verzekerd, dat in Amsterdam maar drie of vier groote huizen eigenlijk goeden handel drijven. Dit alles verraadt dan toch bij onzen handelstand geene groote kennis aan den wereldhandel; en moeten wij dan tot vermeerdering van onze kennis meerdere handelaren in deze Kamer hebben, dan zoude ik aanraden om ze te kiezen uit den handelstand te Triëst, Lubeck, Bremen of elders.

Ik geloof ook niet, dat die soort van handelskennis, waarom het hier te doen is, op een kantoor alleen te verkrijgen is. Ook hebben wij twee handelaren in ons midden aan wier voeten ik gaarne zitten wil. De bedoelde spreker is de eene.

Doch veronderstelt die onbekende, dat, bij gebrek aan meerdere handelaren in deze Vertegenwoordiging, zij geen genoegzaam belang in den handel zoude stellen, dan geloof ik, dat deze beschuldiging geheel onbillijk is.

Ik weer ze althans van mij af. Ik heb altijd in mijne geschriften handelsvrijheid voorgestaan, en zoo als ik in de dubbele Kamer zeide, misschien te veel voorliefde voor dit vak van nijverheid. Ik geloof, dat zoowel ons geacht medelid, mijn vriend van Zuijlen, als ik, in onzen kring iets bijgedragen hebben, om den geest tegen de graanwetten te stemmen. Het verblijdend vooruitzigt schijnt ons geopend te zijn, dat ons eene wet tot afschaffing der zeevaartregten aangeboden zal worden; dan zal ik aan de zijde der Regering staan en gewis velen uit de landprovincien met mij, en dan zal het blijken, wie den handel waarachtig toegedaan zijn? Maar ik hoop dat de Handel-maatschappij voortaan niet meer *Handel-maatschappij* maar *agentschap* van het departement van Kolonien genaamd worde, om te voorkomen, dat men niet geacht worde tegen den handel gestemd te zijn, als men zich tegen den werkkring van die vennootschap verklaart.

De heer ***van Rijckevorsel***: Ik meen te moeten aanvangen met de betuiging, dat ik, na mijne rede op gisteren gehouden en na de uitmuntende revoeringen van de heeren de Monchy en Groen van Prinsterer, heden uitgesproken, voorgenomen heb mij strikt te bepalen tot hetgeen thans aan de orde is: de voorgestelde amendementen; dat ik alzoo op niets zal antwoorden, ofschoon ik het anders gaarne den laatsten spreker zou doen, ook om hem en anderen te vragen waar het bewijs is, dat de maatschappij geene eigene zaken doet en alzoo den naam van Handel-maatschappij niet verdient. Doch het uur dringt mij om kort te zijn.

Ik acht mij verpligt de verklaring af te leggen, dat ik hier alleen spreek als volksvertegenwoordiger, en dat ik sedert de in Junij gehoudene vergadering der Handel-maatschappij geene kennis meer draag van de verrigtingen dier maatschappij, en daarover ook niet gecorrespondeerd heb. Al hetgeen ik dan nu ook bij deze gelegenheid heb aangevoerd of zal aanvoeren, vloeit voort uit mijne innige overtuiging; het is mijn persoonlijk gevoelen.

En nu tot het onderwerp zelf overgaande, meen ik te moeten verklaren, dat van al de voorgestelde amendementen er slechts één is, waarmede ik mij zal kunnen vereenigen, zijnde dat van het lid uit Almelo, en zulks op grond, dat dit laatste het bezwaar aan de voordragt ontneemt, dat ook ik tegen haar had, dat zij namelijk te veel ingrijpt in de beschouwing der wetten, welke ingevolge de Grondwet aan de Kamer moeten worden voorgedragen. Ik acht dat amendement verkieslijk boven dat van den heer Verweij Mejan, omdat het laatste nu reeds te stellig beslist, dat de Kamer alleen met de vernieuwing van de schuld van 10 millioen te maken heeft. De overige amendementen intusschen stellen wijzigingen voor in een contract dat bereids gesloten is, en daarom kan ik ze niet beamen. Het verste gaat dat, waarbij wordt voorgesteld den duur van het contract tot *drie* jaren te beperken. Het bevreemdt mij, dat men dan maar niet liever in eens voorgesteld heeft van stonden aan de betrekkingen met de Handel-maatschappij op te heffen. De redenaar, die dat amendement heeft voorgedragen, erkent zelf, dat er drie jaren zullen noodig zijn, eer de wetten, welke het uitvloeisel der Grondwet zijn, zullen zijn tot stand gekomen. Eerst daarna zullen de grondslagen van het contract kunnen worden gelegd. Maar dan vraag ik, hoe het mogelijk zal zijn op datzelfde tijdstip eene nieuwe overeenkomst tot stand te brengen? Wanneer men daarbij op het oog houdt, dat, volgens de statuten van de Handel-maatschappij reeds in het jaar 1871 moet worden beslist of de maatschappij na den 31sten December 1874 al dan niet zal voortduren; als men in het oog houdt, welke tijd er noodig geweest is, om de nieuwe vennootschap daar te stellen: hoe is het dan mogelijk, nadat aan artt. 59 en 60 der Grondwet gevolg zal gegeven zijn, dat alles tot stand te brengen vóór het einde van 1852? Men had dus openhartiger gehandeld, zoo men voorgesteld had, van stonden aan tot de liquidatie der betrekkingen met de maatschappij over te gaan.

Hetzelfde bezwaar geldt nopens het amendement, ten doel hebbende om de geheele zaak in 1854 te doen eindigen, zoo als door het lid uit Kampen (den heer Duijmaer van Twist) is voorgesteld. Ook dit is onmogelijk. Bovendien bestaat hier eene groote lacune. Hou zou het gaan op ultimo December 1854, wanneer de Staat de 10 millioen zou moeten aflossen, wanneer de Staat zou moeten zorgen voor den verkoop der producten, wanneer er zoo vele onkosten zouden te betalen zijn? Wie zal in een volgend jaar zorg dragen voor de bevrachting der schepen? Wat gevolg zal dit in 1855 voor de schatkist hebben? Waar zullen de producten blijven? Wanneer het amendement wordt aangenomen, zal men van stonden aan moeten onderhandelen voor de daarstelling van een nieuw contract. Is het dan te verwachten, dat die nieuwe overeenkomst op andere grondslagen zal zijn gevestigd?

Maar nu het voorstel van het lid uit de hoofdstad. Het contract zou dan voortduren tot dat het drie jaren te voren wierd opgezegd, ten einde beide partijen in de gelegenheid te stellen, tijdig tot eene liquidatie over te gaan, of de noodige maatregelen te nemen. Wel ingezien zou de opzegbaarheid zijn in het belang der maatschappij, gelijk de tegenwoordige bepaling van 25 jaren meer in het belang van den Staat is te achten. Deze is toch na 5 jaren, de 10 millioen aflossende, vrij al dan niet naar Europa te consigneren. De Minister van Kolonien heeft het aangetoond. Het Gouvernement kan alsdan ook goedvinden maar een klein gedeelte der producten naar Nederland te verzenden. De maatschappij zal evenwel met haar agentschap ten dienste moeten staan, haar kapitaal, haar kostbaar personeel daartoe beschikbaar moeten houden en beide moeijelijk kunnen verminderen, of er eene andere bestemming aan kunnen geven, omdat zij in een volgend jaar weder veel grootere consignatien zou kunnen ontvangen.

Zoo er dus nog tijd ware tot wijziging van het contract, zou ik dat voorstel voor de maatschappij als zeer aannemelijk beschouwen; doch ik heb de wet hier niet als deelhebber, als commissaris der Nederlandsche Handel-maatschappij, maar als volksvertegenwoordiger te beoordeelen, en als zoodanig acht ik het geheel in het belang van den Staat, de overeenkomst ongeschonden te handhaven, en de maatschappij niet te ontslaan van den band waaraan zij zich heeft gelegd.

Doch wat ook hiervan zij, er is geen tijd meer tot wijziging. Wij weten niet of de maatschappij er in zal toestemmen. Dit is ook afhankelijk van het een door den president der maatschappij in de vergadering van deelhebbers in December 1846 is toegezegd. Is er toen gesproken van een nieuw contract voor 25 jaren, dan zal de directie zich wel niet bevoegd achten thans daarin eene wijziging te brengen; dan zou er eerst eene bijeenroeping van deelhebbers moeten plaats hebben. Maar op welke wijze zal die geschieden, hoe zal het besluit genomen moeten worden? De statuten bepalen, dat de oproeping minstens vier weken te voren moet geschieden. Zij hebben ook voorzien in de ontbinding der maatschappij. Doch hier is geene quaestie van ontbinding eener werkende maatschappij, maar van de vernietiging van een aangegaan contract van vennootschap, welke nog niet begonnen heeft te werken. Zal men hier de meerderheid der aanwezige deelhebbers voor alle de overige laten beslissen? Of zal men ieder deelhebber individueel het regt toekennen alsnog terug te treden en zijn geld te ontvangen? Maar dan is er veel meer tijd noodig om hen op te roepen, ook die zich buiten 's lands bevinden. Intusschen vangt met 1 Januarij aanstaande de nieuwe vennootschap aan. Zoo men daarna besluit deze te eindigen, zou men weinige maanden later twee vennootschappen (de oude en de nieuwe) te liquideren hebben. Dit alles is voor de directie een bijna onovermkomelijk bezwaar.

Alle de amendementen die eene wijziging in het contract ten gevolge zouden hebben, acht ik dus verwerpelijk. Ik zal *tegen* de amendementen en *voor* het ontwerp van wet stemmen.

De heer ***van der Linden***: Het onderwerp onzer beraadslagingen dat zoo hoogst belangrijk is, wordt naar mijn inzien beheerscht door omstandigheden, door denkbeelden die daar geheel en al vreemd aan zijn. Ik geloof dat wij ons, om dat onderwerp met juistheid te beoordeelen, van alle zoodanige beschouwingen moeten ontdoen en ons de vragen die hier te beslissen vallen, niet beter kunnen voorstellen, dan door ons zelven af te vragen, welk voordeel geeft het aan den *Staat* om met een *nieuwen* agent zoo te sluiten als in dat contract vervat is? Ik zeg met een *nieuwen* agent, want hoezeer ik weet dat deze nieuwe Handel-maatschappij de plaats zal innemen van de oude, is het in waarheid een nieuw ligchaam dat later met 1850, zoo als de memorie van toelichting juist het uitdrukt, in het leven zal treden, en dat

is zòò waar een *nieuw* ligchaam, dat juist de voorstanders van dit wets-ontwerp als tegenwerping tegen de amendementen die zijn voorgesteld, gewezen hebben op den duur van drie en vijf jaren als *te korten* termijn voor een nieuw ligchaam om met het Gouvernement een contract van dien aard aan te gaan. Het is een *nieuw* ligchaam waarmede men handelt, en deze beschouwing geeft het voordeel dat alle lofrede, alle grieve, waarvan men gedurende deze beraadslagingen heeft gewaagd, kunnen ter zijde gesteld worden. Die lofrede komt niet meer te pas, want wij spreken over een ligchaam, dat, nog in het leven moetende treden, ook nog geen lof verdient; en al de grieven die men uitbragt tegen de thans bestaande Handel-maatschappij kunnen wij ook ter zijde stellen, omdat ook dat nieuwe ligchaam niet zoodanige beschuldiging kan treffen. Zoo doende komen wij op het onzijdige standpunt, waarop wij onbevangen de vraag kunnen beoordeelen; onbevangen, want wij moeten hier niet beslissen dan met het koele verstand, en ons niet laten wegslepen door warm gepenseelde tafereelen; wij moeten den moed hebben te vragen wat is voordeelig *voor den* STAAT, en wanneer wij, het voordeel van den Staat in het oog houdende, die vraag beantwoorden, dan moeten wij niet beheerscht worden door eenige vrees of door vrees uitgemeten schrikbeelden. En dan vraag ik wat is in het voordeel van den Staat? om zoo te sluiten als in dat contract geschied is? Wat is in het voordeel van den Staat? om zoodanige banden met dien nieuwen agent aan te knoopen? Bij de behandeling van die vraag valt geheel en al weg de quaestie of men een agent zal hebben, of wel dat men de koloniale producten door ambtenaren hier zal laten verkoopen. Ook komt geheel en al buiten aanmerking de quaestie over het cultuurstelsel, dat naar mijn inzien geheel ten onregte in deze discussie is gebragt; want indien dit cultuurstelsel bloei en leven aan de kolonien en voordeel aan het moederland heeft gegeven, dan was dat niet omdat er eene Handel-maatschappij bestond. Neen, die Handel maatschappij heeft daaraan haar bloei te danken dat er producten waren, die overgevoerd moesten worden: ook zonder de Handel-maatschappij kan dit cultuurstelsel bestaan. Er is bij de vraag, waarom of wij zòò zullen contracteren met dezen agent, geen sprake van de vraag of men de goederen bij ladingen, naar mate dat zij worden aangevoerd, zullen laten verkoopen; of wij 2 of 3 veilingen in het jaar zullen laten houden; dat punt valt geheel en al buiten de beschouwingen, waarom of wij met dezen agent zullen handelen, met deze vereeniging van kapitalen en particulieren die zich Handel-maatschappij noemt. Ik heb onder die voordeelen in de eerste plaats gehoord dat dan de Staat geen tien millioen zal behoeven af te lossen. Ik geloof niet, Mijne Heeren, dat ik lang bij dat punt zal behoeven stil te staan; gisteren is door den spreker uit Dordrecht reeds aangewezen dat die niet-aflossing in het geheel niet als eene gunst voor den Staat behoort beschouwd te worden. Ik wil er echter dit nog slechts bijvoegen, dat bij het contract van Julij 1840 was bepaald *volledige* aflossing, maar dat bij de wijziging van Maart 1841 eene niet-aflossing van tien millioen werd gevraagd en dat mij geen feit bekend is waarom toen die verandering heeft plaats gehad, noch waarom die niet-aflossing sedert is volgehouden *moeten* worden. Dat ik tegen de bepaling van het commissieloon in het contract geene bezwaren heb, moet van zelf spreken, want wie zal bezwaar vinden met den nieuwen agent een contract aan te gaan, waarbij deze voor een vierde wil doen, om zoo te zeggen voor een kwart gulden, waarvoor de oude maatschappij gewoon was een geheelen gulden te nemen. Maar de groote aanbeveling was de soliditeit, de eerlijkheid, de ervaring van den agent. Dit alles wil ik niet betwisten, zoo men spreekt van de tegenwoordige Handel-maatschappij. Ik wil gaarne hulde brengen aan het personeel van de tegenwoordige directie der Handel-maatschappij, maar wij spreken hier niet van de bestaande maar van de nieuwe maatschappij, van den nieuwen agent, en dan moeten wij hier geen lof brengen aan eene maatschappij die nog niet bestaat en daarom goedkeuren; maar wij moeten ons oordeel vestigen met het oog op de toekomst, waarvan niemand zeggen kan wat zij geven zal.

Wanneer ik nu het eerste punt neem, namelijk de soliditeit: is die dan ten gunste van de nieuwe maatschappij gebleken, Neen! — Maar men moet vertrouwen, een regtmatig crediet stellen. — Indien er van vertrouwen de vraag is, dan behoort te worden onderzocht of men vertrouwen kan geven op de *personen* of op de instelling. Op de *personen*, dan ja; maar zullen dan altijd die personen dezelfde blijven? die soliditeit, die ervaring berust bij de personen die thans aan het hoofd der maatschappij zijn, en hoe gegrond dus voor het oogenblik dat vertrouwen moge zijn, moet ik toch vragen, wie waarborgt ons dat na tien jaren nog zoodanige personen aan die directie zullen aangetroffen worden. En het geldt hier geene veronderstelling dat het zoo zijn zal, het geldt hier geen geloof dat men altijd een goed personeel zal hebben, maar het geldt hier redelijke zekerheid. Wanneer het onze Indische inkomsten, wanneer het onze nationale schatten die men aan geene onzekerheid wil blootgeven, wanneer het die geldt, dan wil ik gevraagd hebben, mogen wij die dan voor 25 jaren toevertrouwen aan een personeel dat wij niet kennen, daar wij de wetenschap niet van hebben hoe het over tien jaren zal zijn zamengesteld? Maar geeft dan de *instelling* den vereischten waarborg? De instelling is eene vereeniging van *particulieren* met een groot kapitaal dat bijeengebragt is. Maar zal dat kapitaal altijd zoo intact blijven? Wie geeft er de *verzekering* van? Het is alweder geene *veronderstelling* die wij hier moeten hebben, maar wij moeten *weten*, en als wij *niet* weten, dan moeten wij niet voor 25 jaren onze Indische schatten, daar ons budget van afhangt aan zoodanige instelling toevertrouwen; indien wij niet *zeker* zijn, dat die instelling altijd zekere waarborgen zal opleveren voor de teruggave dier schatten. Dat kapitaal *kan* verminderen, vooreerst toch vindt men in de statuten der maatschappij, dat zij handel zal drijven ook zelfs met opoffering, met voorbijzage van eigenbelang, om voor het land nieuwe handelsbetrekkingen op te zoeken. Die opoffering kon gewigtig zijn, en wanneer aan het hoofd van die maatschappij eens een personeel kwame te staan uit overgroote philanthropen zamengesteld, die eens begrepen dat het hunne roeping was om veel op te offeren ten voordeele van het land, of wel van eene volhardende regering, en het kapitaal der maatschappij eens schrikbarend verminderde? Die maatschappij bepaalt zich niet tot het agentschap, maar moet, wil zij voldoen aan het gebod harer statuten om handelswegen op te zoeken, eigen en juist een gewaagden handel drijven, en wanneer het haar dan ging als op dienzelfden weg in het begin van het bestaan der tegenwoordig nog levende Handel-maatschappij gebeurd is, en millioenen verloren gingen?

Eindelijk, wanneer de winst die uit dat contract voor de maatschappij voortvloeit zoo gering zijn zal als zij heden door een ijverig lofredenaar der maatschappij ons voorgerekend werd en die daarin juist eene aanbeveling vond voor den Staat om dit contract aan te gaan, — zoo gering dat de maatschappij jaarlijks alleen op de renten van haar kapitaal een ton te kort zal komen, behalve nog de kans van bankroeten, behalve nog de groote som die aan haar personeel, hare administratie besteed wordt, dan vind ik ook daarin weder grond om te vreezen voor de vermindering van dat kapitaal dat ons waarborg moet geven. En nu wanneer dus die instelling een kapitaal mogt bezitten hoe groot dan ook en evenwel de kans bestaat dat dit kapitaal op driederlei weg kan verminderd, ja geheel vernietigd worden, dan vraag ik, mogen wij onze Indische schatten aan die instelling, met eene ons onbekende directie aan het hoofd, 25 jaren lang verbinden? Men zal zeggen dat is geen verbond voor 25, maar alleen voor 5 jaren. Evenwel er zal in 25 jaren niets naar Nederland mogen worden geconsigneerd dan door de Handel-maatschappij, niet alleen van hetgeen Java zal produceren en aan het Gouvernement leveren, maar al wat onze kolonien binnen 25 jaar aan het Gouvernement zullen opleveren? Wanneer het Indisch bestuur ook, eene vruchtbaarmakende hand wilde uitstrekken op al die thans woeste landen en ook het levenwekkende cultuur-stelsel wilde toepassen op dien schat van eilanden die thans als in doodslaap rusten, dan zal het niet bij magte zijn om particulieren daarin te laten deel nemen, maar het zal dit gedurende die 25 jaren overal en altijd moeten overlaten aan dien agent, dien wij niet weten hoe hij zijn zal, die u geheel Indie door volgen zal, om waar gij eene vrucht kweekt er zijn aandeel van te vorderen. En nu vraag ik welk voordeel is er voor den Staat om zich voor 25 jaren zoo onbaar aan dien agent te verbinden? Antwoord op die vraag heb ik nog te vergeefs gezocht in de redenen, die gedurende deze tweedaagsche beraadslaging tot nog toe gevoerd zijn.

Ik weet zeer goed dat men beweert dat het een bezwaar oplevert anders te doen dan goed te keuren, omdat de tijdruimte zoo kort is vòòr het eindigen van het oude contract, dat het welligt moeijelijk zal wezen om er anders in te voorzien voor de expiratie van de bestaande overeenkomsten, maar indien dat waar is, Mijne Heeren, dan geloof ik dat deze Kamer een billijke klagte tegen de Regering heeft. Waarom niet vroeger de zaak aan de Vertegenwoordiging voorgelegd; waarom door te late aanbieding van het betrekkelijk wets ontwerp aan de Vertegenwoordiging ontnomende vrijheid van oordeel; waarom nu als het ware door zulk een kort tijdstip der Vergadering afgedwongen, wat de Regering bij onbevangen beoordeeling welligt niet erlangd zoude hebben? En nu moet ik vragen, Mijne Heeren, hoe kan de Regering hare houding in dezen verdedigen? Wanneer in Mei deze Kamer vraagt aan de Regering: zijn de overeenkomsten met de Handel-maatschappij gesloten? antwoordt de Regering: zij zijn *niet* gesloten. In de stukken over het koloniaal batig slot van Mei 1849 staat het met even zoovele woorden te lezen, en nu eenige *maanden* later komt de

Regering het contract aanbieden en zegt: dat contract kon door mij, noch kan door u in iets hoegenaamd veranderd worden. Waarom niet? Omdat wij, Regering, reeds in 1846 eene verbindtenis hebben aangegaan, die ons dat verbiedt. Is het gisteren niet gezegd door den Minister van Financien, dat in 1846 de toezegging is gedaan dat, zoo als nu het contract luidt, zoo met de nieuwe Handel-maatschappij gesloten zou worden? dat die toezegging, voor de Regering dat contract verbindend zou doen zijn, zoodra de maatschappij het harerzijds aannam en zich dien ten gevolge constitueerde? dat de maatschappij het heeft aangenomen en er dus voor de Regering eene verbindtenis bestond die niet kon veranderd worden? In dat bezwaar, dat *bestaande* contract zoekt immers de Regering ook thans den grond om niet te doen, hetgeen zij zegt anders wel te hebben willen doen, overeenkomstig het verlangen van vele leden; namelijk dat niet een contract ter bekrachtiging aan de Kamer, maar een wets-ontwerp waarin de grondslagen waren opgenomen, waarop de Regering, als uitvoerende magt, de overeenkomst zou sluiten, ware aangeboden. Ik lees toch in de memorie van beantwoording, dat wanneer de Regering *niet gebonden* ware, zij welligt het met de leden eens zou wezen. Ik heb dus regt, te veroordeelen de houding der Regering, die zich gebonden achtte en toch het bestaan van de overeenkomst ontkende, die zij nu geheel op het laatst goedvindt nog ter bekrachtiging aan de Kamer voor te leggen. Er is welligt dan op dit oogenblik geene andere uitkomst dan eenvoudig dat contract te bekrachtigen voor een kort tijdstip. Ik geloof niet, Mijne Heeren, dat, wanneer het voor 5 jaren bekrachtigd wordt, die nieuwe maatschappij daarom ontbonden zal worden. Geene zekerheid voor de toekomst is te geven, maar naar mijne overtuiging zal hij die gecontracteerd heeft om winsten gedurende 25 jaren te erlangen, die winsten niet verwerpen omdat hij ze slechts 5 jaren genieten zal.

Maar er is meer tegen het ontwerp. Tot welke bekrachtiging noodzaakt men ons? wat vordert men dat wij zullen bekrachtigen? Men verlangt dat wij eene bekrachtiging zullen verleenen die eigenlijk geene bekrachtiging is, want de Regering houdt wel zeer degelijk zich de bevoegdheid voor om dat contract te wijzigen. En wat zal dus de quasi-bekrachtiging van dat contract veroorzaken? Dat de Regering de vrijheid zal erlangen om te handelen, maar in dat contract een wapen zal hebben tegen de Vertegenwoordiging voor al het verkeerde dat uit dat contract ooit zal kunnen voortvloeijen, en door de Regering door geene tijdige wijziging zal voorkomen zijn.

Hetzelfde zal nu gebeuren ten aanzien van dit contract, als met de bekrachtiging van het tractaat met België geschied is. Wat zal nu het gevolg wezen wanneer de wet eens in beraadslaging zal komen, waarbij zal geregeld worden de verantwoording en het beheer der koloniale inkomsten? Mijne Heeren, ik vrees dat dan juist het omgekeerde zal geschieden, van wat moet plaats vinden; dat dan de wettelijke regels naar het bestaand contract zullen worden verwrongen, terwijl wij nu een contract maken, eene daad van uitvoering doen, in plaats van regels te stellen, waarnaar het contract gesteld moest worden.

Ik heb heden morgen aan deze Kamer behoedzaamheid hooren aanbevelen, ik geloof dat die les van behoedzaamheid indruk op haar gemaakt heeft. Men heeft aangewezen, hoe, wanneer men onberaden te werk gaat, wanneer men *verandert*, het bestaande niet *behoudt*, groote en schadelijke gevolgen voor het land zouden kunnen ontstaan en daarbij aangehaald den oorlog op Java in 1825. Het was als of ik den galm hoorde van den klank van het kanon dat men van uit de Middellandsche zee in 1840 hier in deze Kamer deed klinken, om alle *hervorming* van instellingen te weren. Voorwaar ik bevroed niet hoe of de oorlog van 1825 iets te maken heeft met de bekrachtiging van een contract met de Handel-maatschappij voor 1850 en volgende jaren; wij moeten behoedzaam zijn; ja, Mijne Heeren, wij moeten behoedzaam zijn en daarom niet voor 25 jaren de toekomst van het land, van de kolonien uit handen geven; wij moeten behoedzaam zijn bij dat contract, want indien de aflossing niet geschiedt, dan behoudt de Handel-maatschappij, de crediteur, een verband op de producten. Ik ben het eens met den spreker van Almelo, dat niets laesifs, niets onbillijks in dat verband ter verzekering van de uitgeschoten millioenen gelegen is. Maar bedenkt wel, Mijne Heeren, dat dit verband op de producten den crediteur het regt geeft om te vorderen dat alles zal worden geassureerd, en dat wanneer deze Kamer zal meenen dat er eene verandering zal moeten gebragt worden in de wijze van assurantie, hetzelfde antwoord zal kunnen volgen dat in 1841 gegeven is: » De Regering zou wel willen verminderen en niet assureren, maar het is onmogelijk, want de Handel-maatschappij heeft verband op de producten en dus regt dat alles verzekerd zij.« Wij moeten behoedzaam zijn, maar dan vraag ik wie of met gerustheid dat contract kan aannemen, met gerustheid den Staat kan verbinden om eene schuld te voldoen juist op het oogenblik dat de Staat zich mogelijk in den grootsten nood zal bevinden? Alleen dit punt is naar mijn inzien van zoo groot gewigt dat het, afgescheiden van alle andere, eene reden zou zijn om het contract niet aan te gaan: dan liever ter aflossing van die schuld eene leening te sluiten, eene leening tegen hooge renten, dan het land te geven in handen van eene maatschappij, die wanneer de nood dringt ons tot aflossing zal noodzaken. Ik heb gisteren gedurende de beraadslaging een tafereel hooren schetsen van den bloei der Handel-maatschappij, ik heb gehoord welk een noodlottige slag het wezen zoude wanneer de Handel-maatschappij zou vallen, ik heb hooren zeggen dat ons bestaan daarvan afhangt; ik heb ook hooren zeggen hoe wij voorzigtig moeten zijn, dat ligchaam niet te veel hinder te doen, omdat de aandeelen in zoovele handen zijn, en dat wanneer de renten of het kapitaal wierden verminderd, er ongenoegen zou verspreiden over het bestuur, over de regering van het land zou geklaagd worden: het was kortom eene schildering als of bij de bekrimping dier maatschappij er een oproer op handen zoude zijn. Ik geef toe dat de Handel-maatschappij diep ingrijpt in ons materiele leven, ik geef toe dat vele belangen aan dat ligchaam verbonden zijn, maar wanneer het waar is dat er zulke groote, zulke vreesselijke gevolgen aan den val der Handel-maatschappij verbonden zouden kunnen zijn, dan behoort zoodanige toestand hoe eerder hoe beter op te houden. Dan mogen wij niet bestendigen een toestand die het land brengt in handen van *particulieren*, van de koopers van aandeelen Handel-maatschappij, de op gisteren vermelde philanthropen uit den effectenhoek. Juist hoe grooter belang van er niet aan te roeren, hoe grooter gevaar, hoe meer reden om te zorgen dat de Staat vrij worde, dat de Staat niet afhange van soms vreemde kapitalisten.

De heer ***Verweij Mejan***: Ik heb heden morgen de vrijheid genomen een amendement voor te dragen. Het kwam mij voor, dat daardoor veler gevoelens zouden zijn te vereenigen. Het amendement dat thans door een ander geëerd lid uit Almelo is aangeboden, heeft hetzelfde doel en is van gelijke strekking. Nu is mij hier het middel, om het gewenschte doel te bereiken, eigenlijk onverschillig. Ter bevordering van eenstemmigheid meen ik alzoo te moeten verklaren, dat ik het door mij aangeboden amendement meen te moeten intrekken.

Dienvolgens wordt het amendement van den heer Verweij Mejan verklaard te zijn ingetrokken.

De heer ***Smits***: Ik zal niet spreken voor of tegen de wet. Na al het daarover reeds gesprokene, meen ik mij van die taak te kunnen onthouden. Ik zal mij ook niet verklaren voor of tegen de amendementen. Maar het komt mij voor, dat het ontwerp kan geacht worden voldoende te zijn toegelicht. Reeds hebben sommige leden dit verklaard. Het is op dien grond, dat ik de vrijheid neem, ingevolge art. 32 van het Reglement van Orde, eene motie van orde aan de Kamer te onderwerpen, tot het doen sluiten der beraadslagingen. Ik geloof inderdaad dat het goed is, dat wij heden avond tot een besluit komen. In den loop der volgende week hebben wij vele belangrijke wets-ontwerpen te behandelen. Het is dus zaak, dat deze beraadslagingen afloopen. Trouwens, na al hetgeen over dit onderwerp is voorgevallen, kan er deswege geene onbekendheid worden voorgewend. Ik stel mitsdien voor de sluiting dezer beraadslagingen.

Dat voorstel wordt door een groot aantal leden ondersteund.

De heer ***Duijmaer van Twist*** verlangt, dat er nopens die motie van orde eene stemming worde gehouden.

De heer ***Dullert***: Ik meen te moeten doen opmerken dat eene motie van orde tot sluiting der beraadslagingen niet in omvrage kan worden gebragt, dan nadat de Voorzitter aan de hoofden van departementen van algemeen bestuur en commissarissen des Konings heeft gevraagd, of zij nog het woord verlangen te voeren? Het zou alzoo ondoelmatig zijn, den Ministers het regt te ontnemen, dat zij bezitten, om te antwoorden op de gewigtige bedenkingen, die in den loop der beraadslagingen zijn gemaakt. Indien de Ministers dit verlangen, moet hun de gelegenheid daartoe worden opengesteld. Ik meen alzoo te moeten voorstellen, dat aan de Ministers het eerst het woord worde verleend, indien zij dit begeeren, en dat eerst daarna de motie van orde in behandeling kome en in omvrage gebragt worde.

Nadat door den ***Voorzitter*** aan de Ministers is gevraagd of deze alsnog het woord verlangen te voeren, zegt:

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** nog slechts te kennen te willen geven, dat de Regering zich alleen kan ver-

eenigen met het amendement, door het lid uit Almelo voorgesteld. De aanneming van een der andere amendementen zou met eene verwerping der wet gelijkstaan, daar de directie der Handelmaatschappij den Minister verklaard heeft, dat zij zich in geval van zoodanige wijzigingen als die andere amendementen bedoelen, verpligt zou achten om de aandeelhouders op nieuw bijeen te roepen.

Nu wordt in omvraag gebragt de motie van orde door den heer *Smit* gedaan, tot sluiting der beraadslagingen welke met eene meerderheid van 40 tegen 18 stemmen wordt *aangenomen*, en worden mitsdien de beraadslagingen gesloten verklaard.

Tegen hebben gestemd de heeren: Fokker, Jespers, van der Linden, Westerhoff, Dirks, Duijmaer van Twist, de Man, van Zuijlen van Nyevelt, Sloet tot Oldhuis, Meeussen, Dullert, van Heloma, Zijlker, van Nispen van Sevenaer, van der Heijde, Engelen, Leclercq en de Voorzitter.

De Vergadering gaat alsnu over tot de stemming over de verschillende voorgestelde amendementen:

Ten eerste over het *sub-amendement van den heer van Zuijlen van Nyevelt*, dat met 52 stemmen tegen 6 wordt afgestemd, zijnde de heer Poortman bij deze even als bij de volgende stemmingen niet tegenwoordig.

Voor hebben gestemd de heeren: van Zuijlen van Nyevelt, van der Heijde, Jespers, Reinders, van der Linden en Westerhoff.

Ten tweede wordt in omvrage gebragt het *sub-amendement van den heer Poortman*, dat met 57 stemmen tegen 1 (die van den heer Westerhoff) wordt verworpen.

Ten derde heeft eene stemming plaats over het *amendement van den heer Duijmaer van Twist*, dat met 37 stemmen tegen 21 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Dullert, van Heloma, Zijlker, van Eck, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, van der Heijde, Schiffer, Leclercq, de Lom de Berg, Jespers, Reinders, Bots, Luijben, van der Linden, Westerhoff, Dirks, Duijmaer van Twist, de Man, van Zuijlen van Nyevelt, en Meeussen.

Ten vierde wordt in stemming gebragt het *amendement van den heer van Hall*, dat daarbij met 35 tegen 23 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: Engelen, Boreel van Hogelanden, van Hall, van Heiden Reinestein, Schiffer, Leclercq, de Lom de Berg, Jespers, Reinders, Bots, Luijben, van der Linden, Westerhoff, Dirks, Scheltinga Winterberg, van Zuijlen van Nyevelt, Bachiene, Meeussen, Dullert, van Heloma, Zijlker, van Eck en de Voorzitter.

Ten vijfde wordt gestemd over het *amendement van den heer Donker Curtius*, dat mede met 34 tegen 24 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Anemaet, van Voorst, Borret, van Naamen, Scheltinga Winterberg, Backer, Schooneveld, Slicher van Domburg, Donker Curtius, Bachiene, van Hasselt, Groen van Prinsterer, van Walchren, Engelen, van Randwijck, Boxman, Mutsaers, Schiffer, Fokker, de Monchy, van Rijckevorsel, Verweij Mejan, Heemskerk en Luijben.

Alsnu heeft er eene stemming plaats over het *eenig artikel* van het wets-ontwerp, gelijk het door de Regering is voorgesteld, en wordt dit met 32 tegen 26 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Donker Curtius, Bachiene, van Hasselt, Groen van Prinsterer, de Moraaz, Wintgens, van Walchren, Costerus, Engelen, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, Smit, van Hall, Boxman, Mutsaers, Godefroi, Fokker, de Monchy, van Rijckevorsel, Nedermeijer van Rosenthal, Verweij Mejan, Heemskerk, Anemaet, van Voorst, Borret, van Doorn, van Naamen, Scheltinga Winterberg, Wijnaendts, Backer, Schooneveld en Slicher van Domburg.

Tegen hebben gestemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Meeussen, Dullert, van Heloma, Zijlker, van Eck, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, van der Heijde, van Heiden Reinestein, Schiffer, Leclercq, de Lom de Berg, Jespers, Reinders, Bots, Luijben, van der Linden, Westerhoff, Dirks, Duijmaer van Twist, de Man, van Zuijlen van Nyevelt, Sloet tot Oldhuis, Lotsy en de Voorzitter.

Eindelijk wordt het ontwerp in zijn geheel aan eene stemming onderworpen, en daarbij met 32 tegen 26 stemmen *aangenomen*.

Tegen hebben gestemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Meeussen, Dullert, van Heloma, Zijlker, van Eck, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, van der Heijde, van Heiden Reinestein, Schiffer, Leclercq, de Lom de Berg, Jespers, Reinders, Bots, Luijben, van der Linden, Westerhoff, Dirks, Duijmaer van Twist, de Man, van Zuijlen van Nyevelt, Sloet tot Oldhuis, Lotsy en de Voorzitter.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ZITTINGEN VAN DEN 7DEN EN 8STEN SEPTEMBER.

REDEVOERINGEN *uitgesproken door den heer* **Poortman** *bij de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot bekrachtiging der overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.*

(1. — Avond-zitting van 7 September. — Zie bladz. 776 van dit *Bijblad.*)

Ook ik meen de stem, die ik voornemens ben over dit wets-ontwerp uit te brengen, te moeten motiveren. Het komt mij voor, dat de Regering ten aanzien dezer aangelegenheid een anderen weg had behooren in te slaan. Naar mijne overtuiging had zij eene wet moeten aanbieden, waarbij eenvoudig de grondslagen waren vastgesteld tot sluiting van de aanhangige en dergelijke overeenkomsten. De Regering heeft echter geoordeeld, dit niet te moeten doen. Zij heeft begrepen, dat, nadat reeds in 1846 de grondslagen voor het contract gelegd waren, zij daarop niet kon terugkomen. Tegen dat stelsel meen ik te moeten aanvoeren, dat daarmede volstrekt niet is overeen te brengen art. 13 van het nu voorgedragen contract, houdende bepaling, »dat de overeenkomst voor den Staat der Nederlanden verbindend zal zijn, *na de verkregene goedkeuring der wetgevende magt;* terwijl dezelve ophouden zal de Nederlandsche Handel-maatschappij te verbinden, bij aldien die goedkeuring niet tot stand is gebragt vóór de sluiting der tegenwoordige zitting van de Staten-Generaal." Ik geloof te mogen bewéren, dat dit artikel oorspronkelijk niet in de overeenkomst van 1846 voorkwam, want ware dit het geval geweest, dan zou de vorige Minister van Kolonien niet onlangs in deze Kamer hebben kunnen antwoorden, dat het bij den ministerraad een onderwerp van overweging uitmaakte, of het contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij aan de bekrachtiging der wetgevende magt zou worden onderworpen. Bij dat aangehaalde art. 13 nu wordt alles afhankelijk gesteld van de goedkeuring der wetgevende magt. De verbindtenis, zoowel voor de eene als voor de andere partij, hangt geheel en al van die goedkeuring af. En heeft men nu zulk eene belangrijke wijziging, een wijziging, die alles op losse schroeven stelde, onlangs in de oorspronkelijke overeenkomst kunnen brengen, dan had de Regering even goed een wets-ontwerp kunnen aanbieden tot eenvoudige goedkeuring der grondslagen. Ik kan derhalve in de bewering van sluiting van het contract, op de grondslagen in 1846 gelegd, niets anders zien, dan een gezocht argument, om de leden der Kamer tot aanneming van dit wets-ontwerp over te halen; zoodanige middelen om tot dat doel te geraken, schijnen mij ongeoorloofd.

Maar er bestaat, naar mijne meening, een andere dan de door de Regering opgegeven grond, waarom de vaststelling der grondslagen, de sluiting van het contract niet is voorafgegaan. De Regering heeft niet willen treden in het verlangen, bij eene vroegere gelegenheid door vele leden te kennen gegeven, dat ook de grondslagen van het consignatie-contract zouden worden vastgesteld onder medewerking der wetgevende magt. Zij heeft nu aangeboden een ontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst waarin zoowel het zoogenaamde kapitalisatie-, als het consignatie-contract begrepen is. Zij kan nu, op die wijze handelende, beweren, dat haar beginsel ongeschonden bewaard is gebleven, en mitsdien bij hare vroeger blootgelegde meening volharden. Men letté slechts op de woorden der memorie van toelichting »*voor zooverre daartoe gevorderd*".

Ware de weg gevolgd door mij gewenscht, dan hadden de voorgestelde grondslagen kunnen worden gewijzigd, en dan hadden wij de Handel-maatschappij zeker niet uitsluitend als agent van den Staat behoeven aan te nemen; dan ware de bevoegdheid der Regering vermoedelijk beperkt tot contracten van minder langen duur; en dan zou men zoodanige voorwaarden hebben kunnen stellen, als met de billijkheid overeenkwamen. Zulk eene geamendeerde wet zou dan de grondslag hebben kunnen zijn van een nieuw contract, en zoo had, mijns inziens, behooren te geschieden.

De Regering heeft echter dien weg niet gevolgd. Volgens hare bedoeling en voorstelling zou ons slechts de keuze gelaten zijn, tusschen aannemen of verwerpen; en is dit werkelijk zoo, dan zal ik, indien ik ten minste door den loop der beraadslagingen niet beter mogt worden ingelicht, tot het laatste moeten besluiten. Het is verre van mij te willen ontkennen dat het bestaan en de handelingen der Handel-maatschappij, in verband met het cultuurstelsel in Nederlandsch Indie, gunstig hebben gewerkt. Het is er even ver van af, dat ik zoude willen dat voortaan van rijkswege door ambtenaren zou geschieden, wat tot dusverre door tusschenkomst van de Nederlandsche Handel-maatschappij is verricht; of dat ik een anderen agent zou verlangen. Maar ik moet tegen het wets-ontwerp stemmen, omdat ik het Rijk niet voor 25 jaar wil verbonden hebben; en dit wil, dit mag ik niet om meer dan éene reden.

Eene eerste rede ligt in de misbruiken welke hebben plaats gehad. Ik zal die niet optellen, omdat ze reeds door andere sprekers voldoende aangewezen zijn; maar ik wil slechts met een enkel woord antwoorden op de aanwijzing van eene andere zijde gedaan van sommige voordeelen. Juist omdat de voordeelen zoozeer verdeeld zijn tusschen de schatkist, de maatschappij, de reeders, de assuradeurs, de makelaars enz., juist daarin ligt voor mij eene reden van verwijt tegen de Handel-maatschappij. De schatkist en dus de gansche natie, had meer moeten genieten van hetgeen nu aan enkelen tot voordeel heeft verstrekt. Bijzondere personen zijn begunstigd met hetgeen heel de natie had moeten genieten, en daarenboven is daaruit in meer dan één opzigt een anormale toestand geboren, die schadelijke gevolgen moet hebben. Dit is te weeg gebragt door die zoogenaamde verdeeling der voordeelen, of liever door het gemis van een zuinig beheer. Bij herhaling en ook door den laatsten spreker, is het opgemerkt, dat sedert lang een andere weg had moeten worden ingeslagen en het Rijk grootere voordeelen had kunnen bekomen. De Handel-maatschappij en de Regering zijn niet met die spaarzaamheid te werk gegaan, waartoe zij jegens de natie gehouden waren; en ofschoon nu bij het tegenwoordig ontwerp te dien aanzien in sommige opzigten verbetering voorgesteld wordt, mogen we toch ons daarbij niet bepalen, maar zijn verpligt, van de ervaring gebruik makende, te waken voor het vervolg.

Eene tweede reden voor mijne afkeuring vind ik in de wisselvalligheid en onzekerheid, waarvan ook de spreker, dien ik ben opgevolgd, melding heeft gemaakt en waarover ik derhalve niet breeder zal uitweiden.

Maar behalve deze en de andere door mij aangevoerde redenen, bestaat er mijns inziens nog een andere grond, in de voorschriften namelijk van de artt. 59 en 60 der Grondwet, volgens welke er onderscheidene wetten nopens het koloniaal beheer en de koloniale geldmiddelen moeten worden vastgesteld. Die grondwettige bepalingen moeten ons beletten, eene overeenkomst als de onderwerpelijke, voor 25 jaar aan te gaan, omdat wij daardoor ligtelijk den inhoud dier wetten zouden prejudicieren. De aanneming van dit ontwerp, de bekrachtiging van het daaraan verbonden contract, zou van belangrijken invloed kunnen zijn op de wetten betrekkelijk het koloniaal beheer, die wij zullen moeten vaststellen; wat later welligt blijken zal in die wetten volstrekt te behooren, zal daarin niet kunnen worden opgenomen, omdat we gebonden zijn door een contract. Daartoe mag, daartoe wil ik niet medewerken.

Maar, heeft men gezegd, de aanneming van het regerings-voorstel is noodzakelijk, uit hoofde van het gevaar, waarmede de verwerping ons bedreigt. Ik moet erkennen, dat ik dat gevaar niet inzie. Uit de gehouden beraadslagingen zal blijken, dat wij wel bereid zijn eene overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij aan te gaan, maar voor minder dan *vijf en twintig* jaar. Het is daarin dat het hoofdbezwaar gelegen is. En zal nu de Nederlandsche Handel-maatschappij zich ontbinden, wanneer zij dit vernomen heeft? Ik geloof het niet, al ware het alleen omdat ik mij vlei, dat de aandeelhouders, de vermogende stand in Nederland, niet zoo baatzuchtig zijn, dat zij zich, bij den tegenwoordigen toestand van 's Rijks schatkist en van de minvermogende klassen, niet zouden willen vergenoegen met een matig en billijk voordeel, na het genot niet slechts van goede renten gedurende een geruimen tijd, maar daarenboven van eene vermeerdering van 50 per cent van het uitgeschoten kapitaal. Ik meen te mogen en te moeten veronderstellen, dat de deelhebbers zullen beseffen, dat de belangrijke voordeelen, die de Handel-maatschappij genoten heeft, haar de zedelijke verpligting opleggen, om op de voorgestelde wijze mede te werken tot al wat den bloei van den Staat kan bevorderen. Bovendien, wil zij den naam verdienen dien zij draagt, dan behoort zij zich niet uitsluitend te bepalen tot het agentschap, maar dan behoort zij terug te keeren tot haar oorspronkelijk doel, tot hare oorspronkelijke bestemming. Dan moet zij achtervolgens van hare middelen gebruik maken, om dit doel te bereiken. Doch men stelle zelfs, dat deze overwegingen bij de genoemde belanghebbenden niets golden; dat *alleen zelfzucht* de drijfveer was hunner daden; dan zal, naar mijn inzien, juist deze zelfde drijfveer hen nopen, om tot geene ontbinding over te gaan, maar een nieuw contract met de Regering te sluiten. Voor het oogenblik heeft de maatschappij een even groot belang bij het behouden van het agentschap als de Staat er bij heeft, dat de maatschappij zijn agent blijft. De afgevaardigde uit Almelo heeft dit reeds betoogd. Beide partijen hebben alzoo belang bij de te sluiten overeenkomst. De eene zoowel als de andere zal dus ten slotte toegeven aan billijke vorderingen. Waar beide partijen belang hebben bij de sluiting der overeenkomst, is het niet zoo moeijelijk tot eene billijke overeenkomst te geraken en eene goede uitkomst te verkrijgen. En dit zal in het tegenwoordig geval dubbel waar zijn, omdat, zoo aan den eenen kant het Rijk in de Handel-maatschappij eenen soliden agent heeft, zij ook van de andere zijde altijd eenen bijzonderen waarborg hebben zal voor het behoud van haar kapitaal, een waarborg, dien zij bij andere operatien zou missen.

Ten slotte kan ik ook niet aannemen dat de deelgenooten in de

Handel-maatschappij door de verwerping der aan onze bekrachtiging onderworpene overeenkomst zouden benadeeld worden. De Regering meent zulks, en vreest dat zij uit dien hoofde, wanneer die overeenkomst niet wordt aangegaan, zich zullen terugtrekken en de ontbinding der maatschappij daarvan het gevolg zal wezen. Maar de maatschappij en hare deelgenooten wisten immers, dat hun toestand onzeker was, en dit dan zal toch bij de vernieuwing der vennootschap wel in aanmerking genomen zijn. De directie zal immers bij die gelegenheid de zaken niet anders hebben voorgesteld, dan ze werkelijk waren, en de deelgenooten zullen niet roekeloos eene nieuwe verbindtenis hebben aangegaan. Doch hadde ook het tegendeel plaats gehad, zij zouden het nadeel daarvan alleen aan zich zelven te wijten hebben. En uit die omstandigheid, dat zij, in weerwil van het bewustzijn van de onzekerheid van hun nen toestand, toch eene nieuwe vennootschap gesloten hebben, meen ik zelfs te mogen afleiden, dat de maatschappij niet ontbonden zal worden, indien het aanhangige wets-ontwerp niet mogt worden aangenomen. Ik geloof dus te minder nog, dat het tot eene ontbinding der maatschappij komen zal, wanneer zij overtuigd is, dat men dezerzijds wel bezwaar heeft in het aangaan van eene overeenkomst voor den tijd van vijf en twintig jaar, doch desniettemin bereid is, gelijk ik, een contract met de Handel-maatschappij te sluiten voor een minder getal jaren.

(II. — Avond-zitting van 7 September. — Zie bladz. 780 van dit *Bijblad*.)

Het doet mij leed, dat het aangevoerde door den Minister van Financien mij niet heeft overtuigd van de ongegrondheid mijner bewering ten aanzien van art. 13 der overeenkomst.

Een van beide toch, òf dat artikel bestond bij de vernieuwing der acte van vennootschap, òf het bestond niet. Bestond het, dan was de betrekking tot het Rijk onzeker.

De directie der Nederlandsche Handel-maatschappij wist dan dat de overeenkomst moest worden bekrachtigd, en zij zal wel niet nagelaten hebben de aandeelhouders hiervan te onderrigten. Desniettemin is de vennootschap vernieuwd. En zij zal dus ook wel stand houden, in weêrwil van de opheffing harer tegenwoordige betrekking tot het Rijk.

Bestond daarentegen art. 13, tijdens de gemelde vernieuwing, niet, dan heeft de directie zulk eene belangrijke wijziging, als dat artikel bevat en die het geheele contract op losse schroeven stelt, in dat contract kunnen brengen zonder medewerking der deelgenooten en zonder vrees voor ontbinding der Maatschappij; en zij kan dus ook een wijziging van minder belang, zoo als die van den tijd van duur, zonder die medewerking of vrees aannemen. De gegrondheid van deze redenering is, dunkt mij, onbetwistbaar. De directie der Handel-maatschappij wist en moest weten, dat de Regering vroeger de meening voorstond, dat het contract niet aan de bekrachtiging der wetgeving behoefde onderworpen te worden. Doch art. 13 der overeenkomst laat geen twijfel. Het stelt vast, dat de overeenkomst voor den Staat verbindend zal zijn, *na de verkregene goedkeuring der wetgevende magt;* terwijl zij *ophouden* zal voor de Nederlandsche Handelmaatschappij verbindend te zijn, *bijaldien de goedkeuring niet tot stand gebragt is* vòòr de sluiting van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal. Gesteld nu zelfs, dat, zoo als de Minister wil, dat artikel bij de vernieuwing van de acte van vennootschap bestaan hebbe, dan heeft voorzeker de voorzitter van de Handelmaatschappij de aandeelhouders op die bepaling gewezen en hun voor oogen gehouden, dat de Regering eigenlijk geene overeenkomst voor vijf en twintig jaar wenscht aan te gaan, maar de voordeelen aan de Handel-maatschappij slechts wilde verzekeren tot 31 December 1854; want de voorzitter der Handel-maatschappij zal zich toch wel tot niets anders verbonden hebben, dan tot hetgeen mogelijk was tot stand te brengen. Maar dan hebben ook de aandeelhouders volstrekt geen reden van bezwaar, wanneer hun juist datgene gegeven wordt, waarop zij konden hopen. En wanneer nu de directie der Maatschappij aan de aandeelhouders mededeelt, dat er geene andere overeenkomst is te sluiten, dan voor vijf jaar; wanneer zij hun zal bewijzen, dat zij toch altijd zekere en redelijke voordeelen van hun kapitaal zullen trekken, dan vrees ik niet, dat het tot eene ontbinding der Maatschappij komen zal, maar dan blijf ik veeleer gezind om tegen het wets-ontwerp te stemmen.

(III. — Zitting van 8 September. — Zie bladz. 790 van dit *Bijblad*.)

De spreker heeft ook, bij de beoordeeling der verschillende amendementen en naar aanleiding van den dienaangaande geopperden twijfel, zich de vraag gedaan, of de wetgevende magt bevoegd is, tot de sluiting van het contract, zoo als het daar ligt, mede te werken? Hij meent die vraag *toestemmend* te moeten beantwoorden. Daartoe beroept hij zich op het aangevoerde op gisteren, dat art. 60 der Grondwet niet alleen veroorlooft, maar zelfs verpligt, om de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen bij de wet te regelen. Eene algemeene wet van dien aard bestaat nog niet; maar is daarom de wetgevende magt ontslagen van de vervulling harer grondwettige verpligting? Neen, de bedoelde regeling kan nu, althans voor een gedeelte, geschieden, en hieraan mag zij zich niet onttrekken. Als eenmaal de wet bij art. 60 bedoeld, tot stand is gebragt, dan zal het hare taak niet meer zijn om tot de sluiting van eene overeenkomst mede te werken, dewijl zij dan door eene algemeene regeling aan hare verpligting zal hebben beantwoord. Nu is zij tot die medewerking gehouden, omdat zij daardoor haren grondwettigen pligt zal vervullen, voor zooveel dit in de gegeven omstandigheden mogelijk is. Geschiedt dit niet, dan zal het gemis der meergemelde wet met al zijne zwaarte drukken; want de Regering zal handelen, alsof de Grondwet te dezen aanzien niet gewijzigd ware. Spreker heeft hooren beweren, dat dit zoude zijn geheel overeenkomstig den toestand waarin we ons bevinden, en voortvloeijende uit art. 3 der additionnele artikelen. Naar zijn inzien echter en blijkens het antwoord der Regering, te vinden bij Voorduijn blz. 532 in fine, is dat art. 3 niet van toepassing op de Grondwet zelve. De Grondwet van 1840 kon, » *voor zooveel hare gewijzigde gedeelten betreft*, na het vaststellen van die wijzigingen, niet meer werken." De Regering en de Vertegenwoordigers zijn verpligt, » om de gewijzigde beginselen der Grondwet *dadelijk* in uitvoering en toepassing te brengen, door het aanwenden van alle zoodanige regtmatige middelen, als haar daartoe ten dienste staan." Hij meent alzoo, dat de Kamer niet alleen bevoegd, maar zelfs in de gegevene omstandigheden verpligt is, tot het sluiten eener overeenkomst met de Handel-maatschappij mede te werken. En die verpligting weegt te zwaarder, omdat het hier geldt eene verbindtenis voor niet minder dan 25 jaar. Hij kan zich dus ook niet vereenigen met een amendement, volgens hetwelk de Vergadering zich zou onthouden van de bekrachtiging van dat deel van het contract, dat de consignatien betreft. Ook op die wijze zou het grondwettig voorschrift niet worden nageleefd, en daarenboven de organieke wet, die later zal worden vastgesteld, geprejudicieerd kunnen worden. Indien de Kamer nu besluit, dat alleen de kapitalisatie der schuld door haar moet worden bekrachtigd, dan zal de Regering geheel en al naar vrije keuze kunnen handelen. Zij zal ten opzigte van de consignatie eene verbindtenis aangaan voor 25 jaar, en zij en de Kamer zullen, in weerwil van de uitvaardiging der organieke wet, door dat contract gebonden zijn. De Regering zal alsdan niet alleen bevoegd, maar zelfs verpligt wezen die verbindtenis ten uitvoer te leggen. Vraagt men nu echter, of spreker *wil* medewerken tot het sluiten der overeenkomst zoo als die is voorgedragen, dan antwoordt hij: neen, niet voor 25 jaar. De redenen daarvoor heeft hij gisteren reeds ontwikkeld; hij zal die thans niet alle herhalen. Een zijner bezwaren bestond in de onzekerheid en wisselvalligheid van de toekomst en in het gevaar, dat er dus in gelegen was, om den Staat voor 25 jaar, voor een vierde eener eeuw, te verbinden. Nu heeft een welsprekend redenaar heden gezegd: » *Gelooven* is niet genoeg; gij moet bewijzen, ik moet *zeker wezen*." Doch die geachte spreker heeft uit het oog verloren, dat wat hij zelf tot ondersteuning van zijn gevoelen heeft aangevoerd, op onderstellingen en vermoedens berustte. Hij vreest dat uit de verwerping der wet of eene wijziging van het contract, een belangrijke omkeer van zaken zal geboren worden en de Staat het agentschap der maatschappij en de geheele Handel-maatschappij zelfs zal verliezen. Die veronderstelling staat, ten hoogste genomen, slechts gelijk met die van den spreker. En wat deze zeker weet, dat is dat als het contract voor 25 jaar is aangegaan, de Staat voor 25 jaar verbonden zal zijn; wat hij zeker weet, dat is, dat de gesteldheid van zaken, die daardoor ontstaan zal, een vierde van een eeuw zal moeten voortduren, in weêrwil van alle verandering van tijdsomstandigheden, en in weerwil van art. 60 der Grondwet. Dit nu wil hij vermijden en daartoe kan het amendement van den spreker uit Kampen dienen. Dat amendement meent hij te meer te moeten ondersteunen, omdat hij ook na al het aangevoerde, niet vreest, dat bij eene verkorting van den termijn van duur van het contract, de Handel-maatschappij zal worden ontbonden. Die vrees komt hem nog voor ongegrond te zijn. Hij heeft gesproken van de zedelijke verpligting en van zijn vertrouwen op het bestaan van het besef daarvan bij de actie-houders der maatschappij. Daarop is geantwoord, » men moet de menschen nemen zoo als ze zijn en dan is het niet te verwachten, dat de actie-houders zich geneigd zullen betoonen om terug te geven wat zij genoten hebben." Maar bij spreker bestond er zelfs geene gedachte aan zulk eene teruggave; bij hem was geen sprake van schade voor de deelhebbers en zelfs niet eens van minder voordeel dan zij zelven bedongen hebben; hij wilde slechts een minder langen duur der verbindtenis. Hij verlangt eene overeenkomst op de voorgestelde grondslagen, doch slechts voor vijf jaar. En nu neme men de

menschen zoo als ze zijn. Het eigenbelang speelt voorzeker eene groote rol in de zamenleving. Maar het is toch niet altijd, of ook de eenige drijfveer der menschelijke handelingen. Spreker gelooft, dat bovenal het gegoede gedeelte der natie verpligt is mede te werken, om den finantielen toestand des lands te verbeteren, en dat velen dien pligt erkennen en willen vervullen. Vooral meende hij dit te mogen verwachten, waar niets meer gevorderd wordt dan de opoffering van een twijfelachtig belang. En daarenboven begrijpt hij dat juist het eigenbelang hen daartoe moet nopen. Wanneer de vermogende of gegoede ingezetenen, en vooral zij, die uit de regerings-maatregelen buitengewone voordeelen genoten hebben, aan het algemeen welzijn een meer dan gewoon offer brengen, betalen zij meestal slechts een waarborg-premie voor eigene bezittingen.

En wat is nu het offer, dat van de actie-houders der Handel-maatschappij verlangd wordt? Zij zullen een betamelijk voordeel genieten, zonder risico en met meer dan gewone zekerheid voor hun kapitaal; zij zullen dit gedurende vijf jaar vast hebben, en daarenboven het gegrond vooruitzigt op eene nieuwe billijke overeenkomst na dien tijd. Volgens hun eigen voorstel is zelfs, zoo als door de redevoering van den Minister van Kolonien en den afgevaardigde uit Rotterdam bevestigd is, het belang der Maatschappij bij de voortduring der overeenkomst na 1854 op den aangeboden voet, zeer twijfelachtig. Moet dit alles hen niet, in hun eigen welbegrepen belang, nopen om met de verlangde wijziging genoegen te nemen?

Zij zullen in allen gevalle dan voor vijf jaar bekomen, wat wel voor *vijf en twintig* begeerd wordt, daar toch door de gave aanneming zelfs van het ontwerp niet voor 25 jaar verzekerd zoude zijn. Gedurende die vijf jaar, en zelfs binnen twee, zullen de grondslagen gelegd worden betrekkelijk de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen. Op die grondslagen kan alsdan eene nieuwe overeenkomst worden gesloten, en komt die niet tot stand, dan heeft de Maatschappij juist op dat tijdstip de, volgens den eersten spreker uit Rotterdam, vereischte tijdruimte om de vereffening harer zaken te regelen, welke zij daarentegen nu zou missen. Op grond van al het aangevoerde, meent spreker zich te moeten vereenigen met het amendement van den afgevaardigde uit Kampen.

Hij kan dat niet met het amendement van het lid uit de hoofdstad, want wanneer men dat amendement aanneemt, dan zal men het contract bekrachtigen voor *acht* jaar. Van die acht jaar zullen de vijf eerste ten aanzien van den toestand der Nederlandsche Handel-maatschappij en hare betrekking tot het Rijk volkomen gelijk zijn aan de vijf jaar van het amendement van den afgevaardigde uit Kampen. In de overige drie jaar echter zullen die toestand en betrekking overeenkomen met hetgeen de Maatschappij voor een tijdvak van twintig jaar heeft bedongen. Tusschen dit amendement en het eerstgemelde bestaat derhalve voor de Maatschappij geen belangrijk verschil; terwijl daarentegen voor het Rijk daaruit het nadeel ontstaan zal van langeren duur der gehoudenheid.

Spreker omhelst het gevoelen, dat de termijn van vijf jaar lang genoeg gesteld is. Doch hij kan zich niet vereenigen met het amendement van den heer van Zuijlen van Nyevelt. Het tijdstip, door dezen voorgedragen, is te kort, dan dat de Handelmaatschappij, bij eene mogelijke niet-vernieuwing van het contract hare zaken zou kunnen regelen. Bij een termijn van vijf jaar hebben de Regering en de Handel-maatschappij beiden den tijd dien zij behoeven. Spreker zal zich alzoo vereenigen met het amendement van den heer Duijmaer van Twist, doch stelt voor, als sub-amendement, dat de woorden *voor niet langer*, in dat amendement voorkomende, worden veranderd in: » *met uitzondering* » *van den langeren duur.*"

Daar het amendement door vijf leden wordt ondersteund, zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

ZITTING VAN DEN 11DEN SEPTEMBER.

VERBETTERING.

In de redevoering van den heer **Schiffer** over het wets-ontwerp *tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant*, voorkomende op vel 156, is op bladz. 621, 2de kolom, achter de 4de alinea van onderen, eindigende met de woorden: *op te leggen*, het navolgende abusivelijk uitgelaten:

» Ik wil alvorens tot het bewijzen over te gaan, dat ik in mijne veronderstelling gedwaald heb, hier nog iets ter rigtige beoordeeling mijner handelwijze ten deze, laten voorafgaan.

Ik behoor niet, Mijne Heeren, tot diegenen, welke geen ander doel schijnen te hebben dan de maatregelen van *elke* Regering, van *elk* bestuur te wederstreven, om *alle* voorstellen of het ten uitvoer brengen van *alle* maatregelen, en het *regeren* en *besturen*, zoo niet onmogelijk, althans zoo moeijelijk, lastig en onaangenaam te maken als dit maar mogelijk is.

Maar evenmin behoor ik ook tot hen, welke *alle daden* van iedere *regering* of *bestuur onvoorwaardelijk* goedkeuren. Mijne af- of goedkeuring, mijn tegenstand of medewerking is geheel en al afhankelijk van de inzigten en daden der regering of besturen. Ik zal alzoo *elke* regering, *elk* bestuur, 't welk ter goeder trouw, alzoo met goede zuivere inzigten, handelt, opregtelijk naar *hunne overtuiging* in het waarachtig welbegrepen belang van het algemeen of, *zoo dit onmogelijk is*, althans in het belang van het grootste of overwegend gedeelte, of ook om der billijkheid en regtvaardigheid wille, zooveel in mijn vermogen is ondersteunen en voorstaan. Maar ik zal ook, indien van de gezegde beginselen en handelwijze wordt afgeweken, indien door bijoogmerken op eene andere wijze mogt worden gehandeld, aan *elke regering*, aan *elk bestuur* weêrstand bieden, de uitvoering van iederen onbillijken, onregtmatigen, schadelijken of onregtvaardigen maatregel trachten te keer te gaan en beletten uit al mijn vermogen. (Ik zeg dit om ook *hierin* mijne denkwijze en voornemens te doen kennen.)"

ZITTING VAN DINGSDAG 11 SEPTEMBER.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 57 leden tegenwoordig.

Hunne Excellentien de Ministers van Finantien en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie, in wier handen gesteld is het Verslag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in het Koningrijk der Nederlanden over den jare 1847 brengt bij monde van den heer **Westerhoff** haar rapport uit.

Overeenkomstig het voorstel der Commissie wordt besloten het verslag neder te leggen ter griffie en ingevolge het voorstel van den Voorzitter het uitgebragte rapport te doen drukken en ronddeelen.

De Commissie, in wier handen gesteld is de ingezondene Rekening over den achterstand van 1840 en vroeger, brengt bij monde van den heer **van Rijckevorsel** daaromtrent insgelijks verslag uit.

Overeenkomstig het voorstel der Commissie wordt besloten, een afschrift van het uitgebragte rapport te verzenden aan den Minister van Finantien, ten einde Zijne Excellentie met de daarin vervatte wenschen bekend te maken; alsmede die rekening neder te leggen ter griffie; terwijl wijders, op voorstel van den Voorzitter, wordt besloten het uitgebragte rapport te doen drukken en ronddeelen.

De Commissie, in wier handen gesteld is het Verslag aan den Koning aangeboden door den Minister van Finantien, in betrekking tot de algemeene begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847 enz., is mede gereed haar rapport uit te brengen.

De heer **Bachiene**, die uit naam dier Commissie met die taak belast is, meent aan de Vergadering in overweging te moeten geven, de voorlezing van dat rapport thans achterwege te laten, daar het uitgebreid en vol cijfers is, de voorlezing zeer lang zou duren en de Vergadering heden toch nog andere onderwerpen aan de orde van den dag gesteld heeft. Hij bepaalt zich dan ook met de voorlezing der conclusie van het rapport, die daartoe strekt: 1°. om het verslag, waar rapport over wordt uitgebragt, neder te leggen ter griffie, en 2°. om het rapport bij afschrift te verzenden aan den Minister van Finantien. Die conclusie komt alzoo overeen met die, welke door de vorige Commissie ten slotte van haar rapport gesteld is.

De heer **van Hall** merkt op, dat het zeer moeijelijk is, tot de verzending van het rapport aan den Minister te besluiten, voordat men den inhoud van het rapport kent. Zoo men dien weg volgde, dan zou de verzending van stukken aan de Ministers niets meer beteekenen.

De heer **Bachiene** verklaart zich bereid, het rapport in zijn geheel voor te lezen, indien de Vergadering dit verlangt, doch hij geeft te kennen, dat de conclusie, die hij heeft medegedeeld, alleen het gevolg is van onderscheidene vragen, bedenkingen en beschouwingen, waartoe het onderzoek over de rekeningen, dat heeft plaats gehad, aanleiding heeft gegeven.

De heer **van Hall** blijft het gevoelen voorstaan, dat de Kamer tot geen besluit komen kan zonder het rapport gehoord of gelezen te hebben en dat zij tot geene verzending van eenig stuk aan eenen minister kan besluiten, wanneer het haar niet bekend is, of zij zich met de beschouwingen en denkbeelden der Commissie, die de verzending voordraagt, kan vereenigen.

De heer **de Man** gelooft mede, dat op die wijze de verzending van stukken door de Kamer aan de Ministers alle beteekenis verliezen en eene ijdele formaliteit worden zou. Hoe kan men tot de verzending besluiten van een stuk, dat men niet kent?

De **Voorzitter** wil tot eene stemming overgaan, om de Vergadering over de voorlezing te raadplegen.

De heer **Bachiene** herinnert, dat hij zich bereid verklaard heeft, het rapport voor te lezen, indien de Vergadering dit mogt verlangen. Daar die voorlezing nu door sommige leden gewenscht wordt, verzoekt hij het woord, om daartoe over te gaan.

De **Voorzitter** geeft den rapporteur der Commissie in overweging, op dit oogenblik de voorlezing van het rapport niet aan te vangen, maar haar, uit hoofde van den geruimen tijd, dien de voorlezing der vorige rapporten heden gevorderd heeft, uit te stellen tot morgen.

De heer **van Hall** geeft in overweging, de behandeling van deze zaak uit te stellen tot morgen, en in dien tusschentijd het rapport, dat in gereedheid ligt, te doen drukken en ronddeelen.

De **Voorzitter** antwoordt, dat het moeijelijk wezen zou het rapport tegen morgen ochtend te doen drukken en ronddeelen. Hij stelt mitsdien voor, het uitbrengen van het rapport uit te stellen tot morgen ochtend, daar er heden nog meerdere werkzaamheden te verrigten zijn.

Daartoe wordt door de Vergadering besloten.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over de ontwerpen van wet *nopens de inwisseling van zilveren specien* en *tot ontneming der hoedanigheid van standpenning aan gouden specien.*

Die beraadslagingen worden geopend en wel in de eerste plaats over het wets-ontwerp *tot inwisseling van de zilveren specien, naar de wet van den 28sten September* 1816 (*Staatsblad* n°. 56) *gemunt.*

Het eerst worden de beraadslagingen geopend over de algemeene strekking van dit wets-ontwerp.

De heer **van Doorn** heeft daarover het eerst het woord en zegt:

Ik behoor tot die leden welke den strijd over den enkelen en dubbelen standaard voldongen achten en het buiten koers stellen van het 5 en 10guldenstuk als noodzakelijk aanmerken. Ik zie wel op tegen de kosten, welke daartoe moeten worden aangewend, maar ik geloof dat men, om grooter nadeel te ontgaan, zich dat bezwaar moet getroosten. Ik zal daarom, zoo ik in dezen niet van dwaling worde overtuigd, mijne stem geven aan het wets-ontwerp n°. 2, doch gevoel mij minder geneigd om het eerste ontwerp aan te nemen, hoezeer de opofferingen niet zoo groot zijn welke daardoor aan de schatkist zullen worden opgelegd. Veel grooter zijn

voorzeker de kosten vallende op de ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden muntspecien, dan die, welke tot de vermunting der kleine zilveren specien worden gevorderd, maar de eerste zijn niet te ontgaan en de laatste daarentegen wel, immers zoo ik mij niet bedrieg in de voorstelling, dat het hier alleen te doen is om het ongerief weg te nemen, dat, voor dezelfde nominale waarde, stukken van ongelijk gewigt, ongelijke afmeting en ongelijken beeldenaar, in de wandeling zouden worden aangetroffen. Dat ongerief weg te nemen, kan worden gerekend te behooren tot de wenschelijke zaken, doch [illegible] onderworpen blijven aan de vraag of men bij magte is het weg te nemen, bij magte zonder andere en grootere belangen te krenken; en wanneer ik dan gedenk aan hetgeen zoo vaak gezegd en herhaald is, dat zuinigheid en spaarzaamheid als eene levensquaestie is aan te merken, dat voor het behoud van den Staat zuinigheid en spaarzaamheid boven alles moeten worden betracht, dan vind ik geene vrijheid te stemmen voor eene uitgaaf, welke mij toeschijnt niet volstrekt door de noodzakelijkheid te worden geboden. Zuinigheid en spaarzaamheid moeten naar mijn inzien alles beheerschen, en in den staat, waarin wij verkeeren, moet de vraag of iets op zich zelf nuttig en wenschelijk is, onderworpen blijven aan de mogelijkheid der uitvoering of daarstelling. Zoo wij door het afschaffen van ambten en bedieningen met moeite eenige duizenden guldens voor de schatkist uitsparen, moeten wij niet die besparing door eene andere uitgaaf doelloos en vruchteloos maken. Bezwaarlijk genoeg zal het wezen, om uit die vereenvoudiging, welke wij wenschen en verwachten, te vinden hetgeen gevonden worden moet om, ik zeg niet tot schulddelging te komen, maar *om hetgeen onmisbaar* is uit onze gewone middelen in stand te houden, en wanneer ik ons dan nog altijd bedreigd zie door een tekort over vroegere diensten, hetwelk toch gedekt zal moeten worden, dan vind ik geen vrijheid om buitengewone uitgaven toe te stemmen, maar dan acht ik het integendeel dringend noodzakelijk dat de Regering er opmerkzaam op gemaakt worde, dat het doel wat wij beoogen maar alleen verwezenlijkt kan worden door het nalaten, zelfs al moet eenig ongerief daaraan verbonden wezen, van al hetgeen, hoe wenschelijk op zich zelf, toch niet als volstrekt door de noodzakelijkheid geboden, kan worden aangemerkt.

Wij moeten het voor oogen houden, dat wij zonder besparingen, zonder afdoende besparingen, zoo als niet enkel door vereenvoudiging in het bestuur zijn te verkrijgen, nooit eene ontheffing der begrooting, nooit eene delging van schuld kunnen verwachten; dat zonder ontheffing der begrooting geene wijziging of vermindering der belastingen mogelijk is en dat zonder zoodanige wijziging al meer en meer verachtering, zonder uitdelging van schuld, in het eind ons volslagen bederf onvermijdelijk is.

Ik zal mij om die reden verzetten tegen alle uitgaven, welke zonder nadeel voor het gewoon welzijn, kunnen uitgesteld blijven; en daar ik het daarvoor houde, dat, zoo het al eenig ongerief kan te weeg brengen om onder onze pasmunt, stukken van dezelfde nominale waarde, ongelijk in gewigt en ongelijk in afmeting aan te treffen, dat ongerief toch niet zoo groot zoude zijn, als het bezwaar hetwelk wij ons tot wegneming daarvan zouden moeten getroosten, zoo zal ik mijne stem aan het eerste wets-ontwerp moeten weigeren.

Het spreekt van zelf dat ik mij niet verklaar tegen de intrekking der drie-, een- en een-halve-gulden stukken, dewijl men berekent dat daarop geene buitengewone kosten zullen vallen, en dat mijn bezwaar geheel zoude zijn weggenomen, indien de stukken van 25 en 10 centen van de voorgenomen vermunting konden blijven uitgezonderd.

De bedenkingen welke daartegen bij de Regering bestaan en in de gewisselde stukken zijn aangevoerd, zijn voorzeker niet ongegrond en op zich zelf ontken ik niet dat het wenschelijk kan worden genoemd, aan onze muntwet eene volledige uitvoering te geven, doch ik beweer dat eene besparing van f 85,000 niet minder wenschelijk moet worden geacht en dat het hier eene uitgaaf betreffende, welke uitgesteld kan worden, aan dat uitstel, als de gelegenheid openende tot besparing, de voorkeur moet worden gegeven. Bezuiniging moet bij ons niet slechts bestaan in het beknibbelen van jaarwedden, maar bovenal in het nalaten van alles wat niet volstrekt door de noodzakelijkheid wordt geboden.

En wanneer ik het mij dan herinner, hoe men vroeger het ongerief heeft weten te dragen, om zesthalven, bakerschellingen en scheepjesschellingen, alle stukken van ongelijke grootte en gewigt, in omloop te hebben en te behandelen, te gelijk met de daarvan in vorm en afmeting nog veel meer afwijkende stukken van 25 centen, dan geloof ik dat er geene zoo groote ongelegenheid zal ontstaan, om nu een gelijk ongerief, maar van veel minder omvang te verduren.

De heer ***Dirks*** : Ik deel de bezwaren die door den vorigen spreker zijn in het midden gebragt. Ik wil echter op dit oogenblik nog niet stellig verklaren dat ik mijne stem aan het eerste wets-ontwerp zal weigeren, of ik die aan het tweede zal geven. Men zegt dat de som die benoodigd zal kunnen zijn voor de intrekking der zilveren specien, naar de wet van den 28sten September 1816 vervaardigd, slechts een vierde bedraagt van het saldo in 1849 voorhanden van de gelden, toegestaan tot herstel van het Nederlandsch muntwezen. Maar, Mijne Heeren, het is dan toch eene som van f 85,000, die alleen voortvloeit uit de intrekking en hermunting der 25- en 10 centsstukken, volgens de wet van 1816 geslagen. Men zegt, dat door deze muntspecien in omloop te laten ongerief zal ontstaan uit hoofde van de ongelijkheid van het gewigt, van de afmeting en van den beeldenaar, die dan tusschen de oude en nieuwe 25- en 10 centsstukken bestaan zal. Men zegt verder: artikel 20 van de wet van den 26sten November 1847 en de wet van den 28sten September 1816 zullen daardoor in strijd geraken, omdat de eerste alleen toestaat dat men zilveren pasmunt kan weigeren, voor zoover het daarvan aangeboden bedrag de som van *tien* gulden te boven gaat, en de andere wet noodzaakt het vijfde gedeelte eener als verschuldigd aangebodene som in 25-, 10- of 5 centsstukken aan te nemen. Wat het eerste punt betreft zoowel in gewigt en afmeting als in beeldenaar die ongelijkheid bestond vroeger toen de zesthalven en schellingen nog in omloop waren, in veel grootere mate, terwijl, gelijk wij van den vorigen spreker gehoord hebben, uit die vroeger bestaande ongelijkheid geen zoo groot ongerief is voortgevloeid. Wat het tweede punt aangaat, meen ik dat men het bedoelde bezwaar kan opheffen door of het een of het andere af te schaffen. Ik geloof, Mijne Heeren, dat men in deze zaak eenigzins te veel heeft toegegeven aan een systeem onlangs bij de behandeling van het wets-ontwerp omtrent de verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen als prijzenswaardig voorgesteld. Wij bezitten op dit oogenblik een goed muntstelsel, maar nu verlangt men een voortreffelijk stelsel. Ik moet echter aanmerken dat al wat voortreffelijk is natuurlijk geld moet kosten en die voortreffelijkheid zal ons hier op f 85,000 te staan komen, zonder dat ik voor mij de noodzakelijkheid van zoodanige uitgave kan inzien. Ik zal de inlichtingen van den Minister van Finantien afwachten, ten einde daarnaar mijne stem te regelen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Finantien*** wraakt in geenen deele het beginsel, waaruit voortgevloeid zijn de bedenkingen der beide vorige sprekers. Doch er moet onderscheid gemaakt worden tusschen noodzakelijke besparingen en overdrevene spaarzaamheid. Het voorstel, dat thans aanhangig is, strekt tot een nuttig einde en wordt in het belang van den Staat gevorderd. Wat de hoofdbedenking aangaat, die tegen het ontwerp is gemaakt, erkent Zijne Excellentie volkomen, dat zij gegrond zou zijn, indien het bloot te doen ware om de bestaande pasmunt in te trekken en door eene andere te doen vervangen, doch het voorname doeleinde, in 1847 beoogd, was het tot stand brengen van een goed muntstelsel, en daartoe wordt gevorderd het intrekken der tegenwoordige en het invoeren van nieuwe pasmunt overeenkomende met de vaste grondslagen, die bij de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 69) zijn aangenomen. In artt. 3 en 4 dier wet zijn ten dezen aanzien zeer zuivere beginselen vastgesteld. Daarbij is aangenomen, dat de pasmunt, die behoort te bestaan, van minder gehalte moet wezen, dan die nu in omloop is. Indien Zijne Excellentie nu dit ontwerp beschouwt uit het oogpunt van het goed beginsel, dat bij de wet van 1847 is aangenomen, dan schijnt het hem toe, dat het de vraag is, of men de wet van 1847 onbekrompen en ter goeder trouw wil ten uitvoer leggen? En wanneer hij zich die vraag voorstelt, dan meent hij de uitgaven die het gevolg zullen zijn van het aanhangige wets-ontwerp, als noodzakelijk te moeten beschouwen.

Nu heeft wel een der geëerde sprekers gevraagd, of de uitgaven niet zouden kunnen worden uitgesteld? Maar Zijne Excellentie meent daarop te moeten antwoorden, dat de voorgedragene uitgaven bijv. na een jaar of langer niet zouden verminderen. Integendeel die uitgaven zouden door de voortdurende slijting der pasmunt, veeleer vermeerderen. Indien men de wet van 1847 niet uitvoert, men zal zich niet bevoordeelen, maar de schatkist zou er nadeel bij kunnen lijden.

Reeds hebben zich, naar Zijne Excellentie vernomen heeft, bezwaren opgedaan tegen het gelijktijdig in omloop zijn der nieuwe zilveren munt en der oude pasmunt. Zij hebben hem ook geleid tot de aanbieding van het ontwerp. Hij hoopt, dat de Vergadering van de nuttigheid en noodzakelijkheid daarvan zal overtuigd zijn en dat de gemoedelijke bezwaren, die er nog bij enkelen mogten hebben bestaan, thans weggenomen zullen zijn.

De beraadslagingen over het geheel van het wets-ontwerp worden gesloten.

Artt. 1 en 2 van het ontwerp worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Daarna wordt het wets-ontwerp in zijn geheel in omvrage gebragt en *aangenomen* met 50 tegen 6 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Slicher, van Nispen van Sevenaer, van Doorn, Dirks, Reinders en van der Heijden.

Na eene schorsing der zitting gedurende een half uur, worden de beraadslagingen geopend over het *tweede* wets-ontwerp, strekkende tot ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan gouden specien, en wel in de eerste plaats over de algemeene strekking van dat ontwerp.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** heeft daarover het eerst het woord en zegt hoofdzakelijk:

Terwijl ik voornemens ben in eenige beschouwingen over en ter gelegenheid van dit wets-ontwerp te treden, acht ik mij in de eerste plaats verpligt den Minister van Financien mijnen dank te betuigen voor de uitnemende wijze waarop het is toegelicht. Vele bedenkingen, vele twijfelingen, die zich bij een zoo ingewikkeld onderwerp noodzakelijk moeten voordoen, konden, bij het eerste onderzoek, uit de opheldernde memorie en de daarbij behoorende bijlagen gereedelijk worden opgelost, terwijl de nog overblijvende bezwaren in de met zorg bewerkte memorie van beantwoording grootendeels werden opgeheven. Ik geloof dan ook te mogen zeggen dat deze zaak tot volkomen klaarheid is gebragt en stel mij voor dat de tegenwoordige beraadslaging daarvan het bewijs zal opleveren. Wij mogen, geloof ik, op zulk eene handelwijze van regeringswege des te meer prijs stellen, naar mate wij daaraan met betrekking tot andere onderwerpen minder gewoon zijn; en ik neem deze gelegenheid waar om er bij de Regering met ernst en nadruk op aan te dringen, dat zij toch moge inzien hoe noodzakelijk en onontbeerlijk het is de gronden en beginsels te kennen die tot wetsbepalingen geleid hebben, wanneer men geroepen wordt die bepalingen te beoordeelen. Waar die kennis ontbreekt, tast de beoordeelaar in den blinde rond, begeeft zich niet zelden in onjuiste beschouwingen die tot schampere aanmerkingen leiden en, op hare beurt, niet minder scherpe teregtwijzingen uitlokken. Op die wijze ontaardt de betrekking tusschen de Regering en de Kamer niet zelden in eene wederzijdsche misvatting en somtijds ook in de miskenning van elkanders bedoelingen, waardoor het gemeen overleg weinig bevorderd, maar eene verstandhouding geboren wordt die niet beantwoordt aan datgene wat ik althans zoude wenschen dat als regel mogt gelden.

Dubbel aangenaam is het mij dus, hier eene gunstige uitzondering te mogen opmerken, vooral ook omdat het naar mijne schatting een der moeijelijkste en gewigtigste onderwerpen geldt welke in deze zitting zijn behandeld. Door deze wet zal de laatste hand gelegd worden aan ons muntstelsel, dat tot nu toe alleen in beginsel en op het papier bestaat, doch nog niet tot wezenlijkheid is gebragt. Ik erken er hoogen prijs op te stellen dat dit stelsel nu eerlang en wel zoo spoedig mogelijk werkelijk worde ingevoerd. Het voldoet mijns inziens èn aan de eischen der theorie èn aan hetgeen eene langdurige ondervinding hier als wenschelijk heeft leeren kennen; het is daarenboven, door een gelukkig toeval, in volkomen overeenstemming met hetgeen onlangs opgekomen omstandigheden als gebiedend noodzakelijk zouden hebben voorgeschreven. Met regt zullen wij ons door de aanneming van deze wet mogen verhoovaardigen op een muntstelsel deugdelijker en rationeler dan eenig ander en waarvan de vestiging in verband met het werk der hermunting te midden van hoogst moeijelijke omstandigheden, ja zelfs kort na eene finantiele crisis, den Minister die het ontwierp, en met moed, bekwaamheid en vastberadenheid doorzette, tot voortdurenden en welverdienden roem zal strekken.

Inmiddels, zoo als ik reeds opmerkte, dit stelsel bestaat alsnog slechts op het papier. De wet van 26 November 1847 gaat uit van het beginsel van den enkelen zilveren standaard, maar laat provisionneel de gouden munten als wettig betaalmiddel in omloop. Uiterlijk vóór ultimo December 1850 moet aan dien provisionneelen toestand een einde worden gemaakt. Dit gebiedt art. 23 der gemelde wet, en het ontwerp waarover wij nu beraadslagen is bestemd om aan die bepaling uitvoering te doen erlangen, het beginsel echter staat vast en in de wet van 1847 duidelijk uitgedrukt. Niet zonder bevreemding intusschen heb ik uit het verslag der afdeelingen vernomen dat sommige leden alsnog van de deugdelijkheid van dat beginsel niet overtuigd zijn, ja zelfs meenen dat men daarop terug diende te komen. Die leden erkennen, luidens het verslag, gaarne »dat in het afgetrokkene het » beginsel van den enkelen muntstandaard alleen rationeel is, » maar konden zich toch nog altijd niet overtuigen, dat de dubbele standaard in de practijk werkelijk zulke groote bezwaren » met zich voerde als door sommige deskundigen werd beweerd » en dat aan die bezwaren het bezit der gouden standpenningen, » waarvan het gerief door niemand zou worden ontkend, moest » worden opgeoffend. Er waren dan toch voortdurend landen » zoo als Frankrijk, waar het gelijktijdig bezit van den gouden » en den zilveren standaard tot geene of ten minste niet tot zeer » merkbare ongelegenheden leidde."

Er komt in deze zinsnede eene uitdrukking voor, die, zoo ik meen, veel heeft bijgedragen om het onderwerpelijke vraagstuk te verduisteren. Het is die van *dubbele standaard*. Deze uitdrukking is ten eenen male onjuist. Zij brengt ons een toestand voor den geest, even onwaar als onbestaanbaar; dien namelijk, waar op een gegeven oogenblik twee essentieel verschillende zaken tot eene en dezelfde zouden worden gemaakt. Het is eene volstrekte onmogelijkheid dat èn het goud èn het zilver gelijktijdig tot maatstaf van waarde zouden dienen, want altijd moet de waarde van het zilver zich naar die van het goud of omgekeerd de waarde van het goud zich naar die van het zilver regelen. Deze beide alternativen zullen zich afwisselend voordoen naar mate de waarde van een der beide metalen daalt, als wanneer het minst waardige als maatstaf zal dienen om de waarde van het andere te bepalen. De wet, door beide metalen als wettig betaalmiddel toe te laten, kan ons dus wel begiftigen met een afwisselenden, veranderlijken standaard van waarde, maar een dubbele standaard, dat is twee standaarden die gelijktijdig zouden bestaan, kan noch door de wet noch op eenige andere wijze worden daargesteld.

Nu geloof ik dat het laatste begrip van deze onderscheiding allezins geschikt is om de zaak die het hier geldt, tot klaarheid te brengen. Veel is er reeds getwist over het nut van den zoogenaamden dubbelen of enkelen standaard; maar onderwerpt men aan de twistende partijen de vraag: wat verkieslijker is een onveranderlijke of veranderlijke, een duurzame of wisselvallige maatstaf van waarde, dan is het hoogst waarschijnlijk dat beide zich voor het eerste zullen verklaren, en hiermede is ook het oordeel over den zoogezegden dubbelen standaard geveld.

Onderzoek ik nu de gronden die hier ten voordeele van het gelijktijdig gebruik der beide metalen als maatstaf van waarde worden aangevoerd, dan vind ik in de eerste plaats gewag gemaakt van dien voorgewenden strijd tusschen theorie en practijk, die zoo dikwerf tot verkeerde oordeelvellingen aanleiding geeft. Zoo ooit dan is er hier eene quaestie van louter practischen aard, en heeft er werkelijk een strijd plaats gehad, dan is niet zoo als men beweert de practijk voor de theorie bezweken, maar dan heeft de ondervinding zelve eene gezonde practijk voor eene gebrekkige in de plaats doen treden. Lang heeft men bijv. in Engeland de wrange vruchten ondervonden van het dwaze denkbeeld van tweederlei maatstaf van waarde te hebben. Veel werd er herhaaldelijk te koste gelegd aan de verbetering van het muntwezen, zonder dat men evenwel het beoogde doel konde bereiken om namelijk de beide metalen gelijktijdig en naar eenen vasten koers in omloop te houden.

Dan eens was de gouden, dan weder de zilveren munt verdwenen zonder dat men dit verschijnsel op eene voldoende wijze wist op te lossen, tot dat eindelijk in 1816 de ware oorzaak erkend en het juiste geneesmiddel te baat werd genomen. Van dat tijdstip af werd en bleef het goud uitsluitend maatstaf van waarde en het zilver werd tot de ondergeschikte rol van scheidemunt teruggebragt. De circulatie bleef in een geregelden toestand en de vroeger ondervonden ongelegenheden hebben zich niet weder voorgedaan.

Maar de leden die ik bestrijd wijzen ons op Frankrijk en beweren dat daar althans het gelijktijdig bezit van den gouden en den zilveren standaard tot geene of ten minste niet tot zeer merkbare ongelegenheden leidde. Het is mij, ik erken het, niet bekend of de Fransche wetgeving uitdrukkelijk tweederlei maatstaf van waarde erkent, maar dit is zeker dat de gouden munten in Frankrijk niet als standpenningen maar alleen als negotiepenningen in omloop zijn, dat zij in de dagelijksche transactien bijna geheel in onbruik geraakt zijn en dat hij die goud wenscht te bekomen, zich onderwerpen moet aan den koers door den betrekkelijken prijs der beide metalen bepaald. Frankrijk verkeert nu werkelijk reeds in den toestand, waarin wij door de aanneming van deze wet gebragt zullen worden, en het »niet ondervinden van ongelegenheden in Frankrijk," kan dus nimmer als reden gelden om de bepalingen af te keuren, die ons thans worden voorgesteld.

Maar wat behoeven wij naar andere landen om te zien? Is niet onze eigen ondervinding daar om ons in dezen den regten weg aan te wijzen? In 1816 werd er een nieuw muntstelsel ingevoerd, waarbij de beide metalen als wettig betaalmiddel erkend werden. De proportie tusschen de gouden en de zilveren standpenningen werd niet dan na rijp beraad vastgesteld; zij was althans op dat tijdstip juist getroffen. Doch zoodra men tot de uitvoering van de wet wilde overgaan stuitte men op moeijelijkheden die men niet had voorzien. De nieuw aangemunte zilveren munten konden met geene mogelijkheid in omloop worden gehouden

en eene buitensporige aanmunting van gouden standpenningen was hiervan het gevolg. En wat gaf daartoe aanleiding? De in 1816 vastgestelde verhouding was sedert dien tijd verbroken. De gulden, oorspronkelijk gelijk aan het een tiende gedeelte van het gouden tienguldenstuk, had van lieverlede eene hoogere betrekkelijke waarde verkregen en nu moest in 1839 de gulden met het tienguldenstuk in een beter verband worden gebragt. Dit geschiedde ook werkelijk; doch men verviel daardoor in dezelfde dwaasheid die men reeds in 1816 had begaan. Evenmin als toen, kon men door de vaststelling eener wettelijke proportie, op de wezenlijke betrekkelijke waarde der metalen eenigen invloed uitoefenen. Zoodra, door rijzing of daling van een der beide metalen, de verhouding mogt worden verbroken, zou de wetgever andermaal tusschen beide moeten treden; doch die interventie des wetgevers, mogelijk zoolang de hermunting niet was volbragt, is ondenkbaar sedert men daaraan uitvoering heeft gegeven. Thans zou eene verandering in de betrekkelijke waarde der metalen niet meer of minder te weeg brengen dan de verdwijning van het meest prijshoudende, tenzij men zich de kosten eener nieuwe hermunting wilde getroosten.

» Het is waar", dus luidt verder het verslag » men kan zich thans niet meer enkel op de sterk vermeerderde goudproductie van het Ural-gebergte beroepen, als men de vrees voor stoornis in de verhouding tusschen goud en zilver wilde opwekken; maar wees ook op de gouddelvingen in Californie, waarvan de geruchten soms aan het wonderbare grensden. De bedoelde leden meenden echter te moeten vragen, of, gesteld dat deze goudproductie werkelijk van zulk een overwegend belang was, er niet reden genoeg bestond om te veronderstellen dat de invloed daarvan zich slechts zeer langzaam zou doen gevoelen, en dat dus te dezen aanzien een soortgelijk verschijnsel als na de ontdekking van Amerika zou plaats hebben?

Ik vestig uwe aandacht op deze woorden: *een soortgelijk verschijnsel*, en meen dat dit zou moeten zijn *soortgelijke verschijnsels.* Immers de ontdekking der Amerikaansche mijnen bragt tweederlei uitwerksel te weeg: vooreerst eene algemeene daling van de waarde der beide metalen; ten andere eene zeer merkbare verandering in de verhouding tusschen het goud en het zilver. Die verhouding vóór de ontdekking van Amerika als 1 tot 10, ziet men al spoedig als 1 tot 17 klimmen, terwijl zij later als 1 tot 15 of 15½ is verminderd. Onafhankelijk dus van de algemeene waardevermindering der metalen, heeft er zich eene aanmerkelijke wijziging in de verhouding tusschen het goud en het zilver geopenbaard, welke hieraan toe te schrijven is, dat het zilver in oneindig grootere hoeveelheid voortgebragt werd dan het goud. Welnu, een verschijnsel in tegenovergestelden zin is thans, naar alle waarschijnlijkheid, op handen, en ik beroep mij op het getuigenis van een schrijver die steeds pleegt aangehaald te worden wanneer men de waarschijnlijke depreciatie van het zilver poogt te betoogen. Ik bedoel *Michel Chevalier.* Uit een geschrift, zeer onlangs door dien staathuishoudkundige in het licht gegeven, blijkt dat hij op zijne vroeger uitgedrukte gevoelens grootendeels is teruggekomen in verband met hetgeen dagelijks omtrent de goudproductie in Californie berigt wordt. Indien, zegt hij, deze berigten slechts voor de helft waarheid behelzen, is eene sterke betrekkelijke waardevermindering van het goud hoogst waarschijnlijk en zal het zilver voortaan in de meer voordeelige conditie verkeeren die men tot dusver aan het goud toekende.

De leden wier gevoelen ik hier bestrijd, meenen, blijkens het verslag, dat de invloed der goudproductie » dan alleen nadeelig » zou kunnen werken, wanneer eene gelijktijdige vermeerdering » der betrekkelijke waarde van het zilver plaats greep? En was » dit wel te verwachten?" Die zinsnede luidt inderdaad vreemd. Het is toch duidelijk, dat wanneer men de *betrekkelijke* waarde van twee voorwerpen beschouwt, de daling van het eene noodzakelijk de rijzing van het andere impliceert, al blijft ook dit laatste op zich zelf beschouwd onveranderd. Het is dus eene volstrekte consequentie van de toenemende goudproductie en daaruit voortvloeijende waarde-vermindering van het goud, dat de betrekkelijke waarde van het zilver daardoor komt te rijzen. Beweert men soms dat ook deze door de toenemende zilverproductie langzamerhand zal dalen, dan diende men nog te betoogen dat de daling van het goud en van het zilver uit meergemelde oorzaken niet slechts *gelijktijdig* maar ook daarenboven steeds *gelijkmatig* zal plaats hebben, zoodat de betrekkelijke waarde der metalen daardoor niet zal worden aangedaan; en zoodanig betoog zal, naar ik meen, wel niet te leveren zijn.

Ik besluit dus dat er thans meer dan immer reden bestaat om ons aan het omhelsde beginsel te houden en dat elke afwijking daarvan eene hoogst gevaarlijke strekking zoude hebben.

Ik moet u, Mijne Heeren, verschooning vragen, dat ik zoo lang stil stond bij eene zaak die eigenlijk reeds beslist is en die in het verslag slechts ter loops tegenspraak ontmoette. Ik deed het naardien de grond, waaruit die tegenspraak ontleend werd, ook door mij wordt beaamd, namelijk het ongerief dat uit het buiten koers stellen der gouden munten zal ontstaan, en dat naar mijne meening in dat ongerief kan worden voorzien door een middel, hetwelk het aangenomen beginsel geheel ongeschonden zou laten. Ik bedoel het in omloop brengen van muntbiljetten die in de plaats der gouden munten, als wettig veelvoud der zilveren munteenheid zouden treden en waarvan de waarde met die munteenheid zoude rijzen en dalen. Het is dit onderwerp dat ik thans nog in groote trekken wilde behandelen, een onderwerp dat, ofschoon niet dadelijk in de wet gelegen, evenwel daarmede in zoo naauw verband staat, dat ik, door het ter sprake te brengen, geenszins van de orde onzer tegenwoordige beraadslaging meen af te wijken.

Maar ook nog eene andere reden heeft mij daartoe aangespoord. In den loop der discussien II. Zaturdag gehouden, werd door een spreker uit de residentie aan een onzer medeleden herinnerd, dat hij ter gelegenheid van de voorloopige behandeling der wet tot voorziening in het tekort, zijne denkbeelden dienaangaande in eene afzonderlijke nota had uiteengezet, welke nota door de Regering breedvoerig wederlegd was geworden, maar waarop hij, steller der nota, het weder-antwoord was schuldig gebleven. Ons medelid heeft hierop beweerd, dat, zijns inziens, de gelegenheid om te antwoorden nog niet was gekomen, maar nam tevens de verpligting op zich om ter gelegener tijd met zijn antwoord niet achter te blijven. Hoe dit ook zij, ik werd daardoor indachtig gemaakt dat ook door mij en wel ter zelfder gelegenheid eene nota was ingediend, later door de Regering in hare memorie van beantwoording bestreden; en ofschoon ik nu welligt zoude kunnen volstaan met het antwoord door ons medelid uit Zwolle gegeven, heb ik echter gemeend dit niet te moeten doen, maar veeleer heden op deze zaak te moeten terugkomen, vermits het onderwerp der bedoelde nota zich aanknoopt aan dat onzer tegenwoordige beraadslaging; die nota immers, gij herinnert het u, behandelt de quaestie van eene uitgifte van muntpapier, zoowel in verband met de verbetering van ons muntstelsel, als met de buitengewone behoefte waarin de schatkist verkeert. Ik zal dus de aanleiding, die zich heden voor mij voordoet, aangrijpen en eenige beschouwingen in 't midden brengen tot beter verstand mijner bedoelingen.

Dat ik daarop eenigen prijs moet stellen blijkt reeds hieruit, dat men vrij algemeen het denkbeeld dat ik de eer had te ontwikkelen veroordeelde, als van zeer *bedenkelijken*, ja van *onzedelijken* aard. Elke uitgifte van papier is bedenkelijk, zeide men, maar zoodanige uitgifte tot dekking van een tekort te doen strekken, dat is de onzedelijkheid ten top gevoerd.

Ik meen ter mijner regtvaardiging hier te mogen herinneren, dat ik bij het stellen der bedoelde nota uitgegaan ben van het standpunt waarop wij ons thans bevinden. Ik heb beweerd, en de ondervinding toont dat ik mij niet heb bedrogen, dat met het voordragen van maatregelen tot buiten-koers-stelling onzer gouden munt niet kan worden gedraald; dat, ofschoon zulke maatregelen tot het brengen van ons muntstelsel op een geregelden voet onontbeerlijk waren, de circulatie echter daardoor van een nuttig bestanddeel zou worden ontdaan; dat in dit ongerief te voorzien zoude zijn door de uitgifte van muntbiljetten tot een matig bedrag, welke uit hoofde hunner onmisbaarheid, alsmede door de daaraan toe te kennen hoedanigheid van *verpligt* betaalmiddel voor een zeker quantum van ieders belastingsbedrag, geen waarborg zouden behoeven, waardoor de gelegenheid aan den Staat geopend werd, om als rentelooze schuld, zonder eenige onkosten, eenige millioenen in omloop te brengen. *Daarna* heb ik mij afgevraagd, of men zich van dezen maatregel, op zich zelf nuttig en noodzakelijk, moest later terughouden omdat men er tevens een ander doel mede zou kunnen bereiken; of men eerst eene bezwarende belasting den ingezeten moest opleggen tot dekking van het tekort, terwijl weinige maanden later de mogelijkheid, ja mijns inziens de noodzakelijkheid zoude blijken van de bedoelde uitgifte van muntpapier? Die vraag nu, meende ik ontkennend te moeten beantwoorden, en zoo doende werd ik als het ware incidenteel er toe gebragt een vraagstuk dat alleen ter dezer gelegenheid had moeten behandeld worden, reeds toen ter sprake te brengen.

Ik hoop dat deze korte uiteenzetting voldoende zal zijn om mijne bedoeling in een juister daglicht te stellen. Vergunt mij nu nog eenige oogenblikken stil te staan bij de zaak zelve die het onderwerp mijner nota uitmaakte, doch alleen en uitsluitend in verband met het tegenwoordige wets-ontwerp.

Tot voorkoming van alle misverstand meen ik het vraagstuk tweeledig te moeten behandelen en wel in de eerste plaats de wenschelijkheid eener uitgifte van muntpapier in het algemeen; ten andere de mogelijkheid om die uitgifte geheel en al ten voordeele van de schatkist te doen strekken, derhalve, zonder dat het papier opvraagbaar of door voorafgaand depôt gewaarborgd zoude zijn.

Het eerste punt komt mij naauwelijks voor tegenspraak vatbaar voor. Wanneer de bepalingen dezer wet uitvoering erlangd zullen

hebben; zal het zilver alleen en uitsluitend wettig betaalmiddel zijn. Niemand zal kunnen genoodzaakt worden goud in betaling aan te nemen, maar ook niemand zal daartoe genegen zijn. Immers de gouden munt zal hebben eene onzekere, wisselvallige waarde, die, vooral in de tegenwoordige tijden, voor groote en plotselinge verandering vatbaar is. Het goud zal dus het eerste vereischte van elk behoorlijk betaalmiddel missen, dat is vastheid en zekerheid van waarde. Het zal in den kleinhandel en in alle dagelijksche transactien een geheel ongeschikt betaalmiddel zijn. Bankpapier, waarop sommigen zich beroepen, is evenmin als het goud wettig erkend betaalmiddel. Het is daarenboven in geen genoegzaam kleine biljetten gesplitst om in het gemis der f 10 en f 5 stukken te kunnen voorzien. Maar ook is men in verschillende provincien des Rijks geheel ongenegen bankpapier aan te nemen, wat wel hoofdzakelijk daaraan toe te schrijven zal zijn dat het alleen in Amsterdam opvraagbaar is. Het resultaat van dezen maatregel zal dus zijn, dat ieder die zich bijv. voor eenige dagen op reis begeeft en zich aan geen oponthoud wil blootstellen, genoodzaakt zal zijn zich den last te getroosten van eene zware dragt zilver geld, en die last zal inderdaad groot zijn. Wanneer men nu kon besluiten tot de uitgifte van muntbiljetten en wel bij voorkeur van *kleine* muntbiljetten ter vervanging van het gedemonetiseerde gouden geld, zoo zouden hierdoor inderdaad alle ongelegenheden zijn opgeheven. Zoodanig papier, geenerlei waarde in zich zelf bezittende, zou zich regelen naar den aangenomen maatstaf van waarde; het zoude daarmede rijzen en dalen; men zou werkelijk aldus het voordeel en het gerief, welke uit de toelating der beide metalen als wettig betaalmiddel voortvloeijen, vereenigen met het alleen ware beginsel van eenen enkelen standaard.

Maar nu doet zich, in de tweede plaats de vraag voor: moet zoodanig papier *gewaarborgd* zijn? Is het volstrekt noodzakelijk dat daarvoor het volle bedrag in metaal of in andere waarden gedeponeerd zij?

Dit, Mijne Heeren, meen ik te moeten betwijfelen. Ik houd mij overtuigd dat zoodanige waarborg zeer goed gemist kan worden, mits het uit te geven bedrag gering zij, mits er zelfs in de verte geen gevaar besta dat, ten gevolge van het in omloop gebragte papier, de massa van ons circulerend medium boven de behoefte kome te stijgen. Trouwens, welk is het beginsel der geld-circulatie? Welke is de oorzaak die den geregelden omloop van het geld verzekert? De innerlijke waarde? Geenszins, maar veeleer de behoefte aan een ruilagent. Geld is geen voorwerp van verbruik maar een middel om te verkrijgen wat men behoeft of om zich te ontdoen van hetgeen men te veel heeft. Niemand ontvangt geld, behoudens zeer enkele uitzonderingen, met het doel om het te behouden, maar veeleer om het tegen andere voorwerpen wederom in ruiling te geven. Zal nu een ruilagent aan deze zijne bestemming voldoen, dan is het vooreerst noodzakelijk, dat ieder verpligt zij het in betaling aan te nemen en ten andere, dat hij die het aanneemt, de zekerheid of althans eene hooge mate van waarschijnlijkheid bezitte om het aan anderen, voor dezelfde waarde voor welke hij het ontving, weder over te dragen. Het eerste vereischte vloeit voort uit de wet die verklaart wat wettig betaalmiddel is; het tweede hangt af van de juiste en blijvende verhouding tusschen de massa van het circulerend medium en de behoefte der circulatie. Immers het is een grondbeginsel der staatshuishoudkunde dat de waarde van alle voorwerpen stijgt of daalt naar mate de voorhanden hoeveelheid ongenoegzamer of overvloediger is. Het geld maakt hierop geene uitzondering, ofschoon oppervlakkige beoordeelaars genegen konden zijn zulks te gelooven, naardien zoodanige verandering van waarde alleen bij de vergelijking met alle andere voorwerpen merkbaar wordt; immers rijzing of daling in de waarde van het geld lost zich op in daling of rijzing van prijzen. Aan waarde-verandering is dus het metallieke geld evenzeer onderhevig als ieder ander circulatie-middel. Zoodra de massa te groot wordt voor de behoefte zal de depreciatie zich openbaren; maar, en hierin ligt de grootere voortreffelijkheid eener metallieke circulatie boven elke andere, eene te overvloedige of te geringe massa klinkende specie, brengt noodwendig uit- of invoer van het overvloedige of ontbrekende bedrag mede, want zoodra de juiste verhouding verstoord is, zal het voordeel, op den wissel te behalen, uit- of invoer van metaal te weeg brengen, tot dat de verhouding hersteld zij. Er is dus in eene metallieke circulatie een beginsel van evenwigt dat gestadig werkzaam is, geene tusschenkomst van bestuur of wetgeving vereischt, en zijn heilzamen invloed zal doen gevoelen zoolang het metallieke geld het eenige of althans het hoofdbestanddeel der circulatie bij de handeldrijvende volken blijft. Dat echter hierop uitzonderingen denkbaar zijn, wanneer, door bijzondere omstandigheden de toevloed van metalen zich naar één bepaald punt rigt, bewijst het voorbeeld van Spanje, dat, na de ontdekking van Amerika, gedurende eene lange reeks van jaren als 't ware met metaal overstroomd werd, maar misschien daarin juist de hoofdoorzaak van zijn verval heeft gevonden.

Dit beginsel van evenwigt, hetwelk de edele metalen zoo uitnemend geschikt maakt om als circulatie-middel te dienen, mist men in eene papier-circulatie. Het papier alleen binnen bepaalde grenzen gangbaar, kan zich, wanneer het overvloedig mogt worden, niet zoo als de klinkende specie een weg naar elders banen. De geheele aanwezige massa zal dus onder alle omstandigheden in de circulatie zijn en blijven opgenomen, en eene vermeerderde of verminderde behoefte zal niet op de *massa* maar op de *waarde* van het circulatie-middel terugwerken. Hieruit volgt dus dat eene circulatie geheel uit papier bestaande, hoogst gevaarlijk zoude zijn. Wisselvallige prijzen en gestadige onzekerheid omtrent den juisten maatstaf van waarde zouden noodzakelijk daaruit voortvloeijen, en die verschijnsels zouden plaats hebben ook dan wanneer de papieren munt door eene driedubbele waarde aan gedeponeerd metaal, zoo als men het heet, *gewaarborgd* mogt zijn; want die omstandigheid heeft geenerlei invloed op de verhouding tusschen de massa van het circulerend medium en de behoefte der circulatie. Het gevaar van toenemende depreciatie is wel is waar bij de tegenwoordige, meer juiste begrippen minder te vreezen. Men wijst ons op het voorbeeld van Frankrijk, waar de assignaten zoodanig gedepreciëerd zijn geraakt, dat men, indien ik mij niet bedrieg, 600 franken voor een paar schoenen betaalde; maar die depreciatie was aan niets anders te wijten dan aan de onzinnige massa's van dat papier, welke men gedurig in omloop bragt, zonder bedacht te zijn op de ware middelen om die depreciatie tegen te gaan.

Tegenover het voorbeeld van Frankrijk mag men veilig dat van Engeland en van Oostenrijk stellen, alwaar men door eene reeks van doeltreffende maatregelen de waarde van de gedepreciëerde papieren munt a pari of bijna a pari met de klinkende specie gebragt heeft. Trouwens toen in 1797 de Engelsche bank gemagtigd werd hare betalingen in specie te staken, nam het bankpapier geheel en al het karakter aan van onopvraagbaar muntpapier. Er was aan de uitgifte van dat papier geene andere grens gesteld dan het goedvinden van de directeuren der bank, die van deze hunne bevoegdheid een ruim gebruik maakten. Al spoedig openbaarde zich de waardevermindering van het ruilagent. In 1814 en 1815 was de depreciatie tusschen de 30 en 40 per cent gestegen. Sterk was toen de aandrang, om aan de ongelegenheden die men ondervond te ontkomen, door het bankpapier wederom verwisselbaar in specie te verklaren, een maatregel die op dat tijdstip ontzaggelijke opofferingen zoude hebben gevorderd. De schrandere vertoogen van Ricardo hebben zulks verhinderd. Die scherpzinnige schrijver toonde zonneklaar aan dat de depreciatie van het ruilagent niet door zijn gemis aan innerlijke waarde was veroorzaakt, maar aan de te groote massa, die daarvan in omloop was gebragt, moest worden toegeschreven. Hij gaf in bedenking om, door de intrekking van een zeker bedrag, de massa papier allengs in betere verhouding tot de behoefte der circulatie te brengen. Die raad werd opgevolgd en wel met dit gunstige resultaat, dat de waarde van het papier van lieverlede à pari met die van het klinkende geld klom en dat in 1819 op voorstel van Sir Robert Peel zonder noemenswaardige opoffering, de verpligting tot verzilvering der *banknotes* aan de bank kon worden opgelegd.

Nagenoeg dezelfde proef werd in Oostenrijk genomen. Daar waren in 1809 1000 millioenen muntpapier in omloop, met eene depreciatie van ongeveer 80 per cent. In 1811 besloot men tot de uitgifte van een nieuw papier, hetwelk tegen het vijfvoudig bedrag van het oude papier verwisselbaar werd gesteld. Gelijksoortige operatien werden herhaald en strekten telkens tot vermindering van de nominale massa, zoodat in 1842 niet meer dan 11 millioen in omloop waren. De ondervinding heeft geleerd dat de waarde van het papier telkens met de vermindering der massa is geklommen, zoodat men zonder krenking van bijzondere belangen de depreciatie ten eenen male heeft kunnen overwinnen.

Na zulke facta, zal het schrikbeeld der depreciatie wel geen beslissenden invloed meer uitoefenen, althans de middelen van herstel in Engeland en in Oostenrijk toegepast, wijzen van zelf den weg om het gevaar dat men vreest voor te komen, en zooveel mag men toch van het gezond verstand der hedendaagsche regeringen verwachten dat die ondervinding niet geheel verloren zoude gaan. Inmiddels zal niemand, en ik het allerminst, daaruit besluiten dat eene uitsluitende papier-circulatie wenschelijk of raadzaam zoude zijn; maar eene geheel andere vraag is het, of niet nevens eene metallieke circulatie, als regel, een matig bedrag papier kan worden toegelaten. Ik geloof ja, Mijne Heeren. Vooreerst zal dat toevoegsel op de massa van het circulerend medium geen invloed uitoefenen, want een gelijk bedrag klinkende specie zal het land verlaten en het kapitaal daardoor vertegenwoordigd, zal eene andere, waarschijnlijk eene nuttiger bestemming erlangen. De oorzaken, die door in- of uitvoer van metaal op de hier aanwezige massa terugwerken, zullen even als vroeger haren invloed doen gevoelen. Het papier, ofschoon alleen binnen onze grenzen gang-

baar, kan dus nimmer aanleiding geven tot verstoring van de vrije beweging van het circulerend medium, althans ik kan mij de mogelijkheid niet voorstellen hoe een bedrag van 10 millioen voor onze behoefte ooit overvloedig zou kunnen zijn, en dit zou mijns inziens moeten plaats hebben alvorens het gevreesde gevaar van depreciatie zich kon openbaren. Voor hen intusschen die dit niet willen toegeven, die de oorzaak der gevreesde depreciatie niet in de overvloedige hoeveelheid van het ruilagent, maar in het gemis aan innerlijke waarde der papieren munt willen hebben gezocht, meen ik ook nog eenige gronden ter geruststelling te kunnen aanvoeren. Men is het vrij algemeen hieromtrent eens, dat er geen gevaar van waardevermindering bestaat wanneer het papier in specie verwisselbaar is. De ondervinding der bankbiljetten is daar, om deze stelling boven alle bedenking te stellen. De onopvraagbaarheid van het papier, ziedaar dus de ware oorzaak van het gevaar dat men ducht. Maar nu geloof ik te kunnen betoogen dat men aan *onopvraagbaar* papier zoodanige voorwaarden kan verbinden waardoor het werkelijk het karakter van verwisselbaar papier zoude aannemen. Gesteld de houder van een verwisselbaar muntbiljet is de schuldenaar van dengene van wien hij de verwisseling kan vorderen; dan zal immers de kortste en eenvoudigste weg zijn, dat hij met dat biljet zijne schuld afbetale, maar niet dat hij eerst daarvoor geld vordere en vervolgens met dat geld zijne schuld kwijte. En wanneer nu dit geval algemeen is; wanneer elk houder van muntbiljetten de schuldenaar is van den uitgever dier biljetten, dan is werkelijk de hoedanigheid van opvraagbaarheid in dat papier gelegen, wanneer men aan de houders de bevoegdheid geeft hunnen schuldeischer daarmede te voldoen. En ziedaar nu juist den stand der zaak. De Regering geeft muntbiljetten uit, maar heeft van ieder ingezeten een zeker belastings-bedrag te vorderen. Wanneer dus het muntpapier in betaling wordt aangenomen, wanneer het geheele bedrag van dat papier slechts een gering gedeelte is van het belastings-bedrag dat jaarlijks door de ingezetenen in de schatkist moet gestort worden, dan is zoodanig papier werkelijk opvraagbaar, want de quitantie van den ontvanger is voor den houder van het papier even zoo goed als geld; het is bovendien hoogst waarschijnlijk, ja zelfs bijna zeker, dat dit papier zich nagenoeg onder de ingezetenen zal verdeelen, naar mate van het meerdere of mindere bedrag, dat ieder aan belastingen verschuldigd is. Zoodanig papier beantwoordt oneindig meer aan het ware denkbeeld van opvraagbaarheid dan het gewone bankpapier. Dit immers is slechts in éene enkele stad des Rijks betaalbaar; het eerste kan in elke gemeente in betaling worden gegeven. Een depositum in kas te willen houden om aan het bedoelde papier nog meerderen waarborg te geven, zou mijns inziens eene nuttelooze, ja eene dwaze weelde zijn.

Welligt zal deze of gene mij tegenwerpen, dat de gereede circulatie van onopvraagbaar muntpapier, ofschoon denkbaar in gewone tijden, evenwel gevaar loopt om te worden gestremd, wanneer ten gevolge van buitengewone omstandigheden het vertrouwen, de grondslag van het crediet, aan het wankelen mogt worden gebragt. In zoodanige oogenblikken zal, zegt men, het papier niet meer worden aangenomen en dan is de depreciatie onvermijdelijk. Het zij mij vergund bij deze bedenking nog een enkel oogenblik stil te staan.

De buitengewone omstandigheden waarvan men gewaagt, zijn die welke men gewoonlijk met de benaming van geldcrisis bestempelt. Het zijn die oogenblikken, waar ieder zich beijvert de waarden die hij onder zich heeft en waarop hij vertrouwt te bewaren, en andere waarden welke hij mistrouwt van de hand te zetten. Onder de eerste behoort vooral de klinkende specie, en herhaaldelijk heeft men ondervonden aan welke ongelegenheden de stremming der geld-circulatie een nijver en handeldrijvend volk kan blootstellen. In zoodanige oogenblikken, zegt men, zoude eene gedeeltelijke papier-circulatie gevaarlijk worden. Het zij mij vergund het tegendeel te gelooven en zelfs te beweren dat juist op de tijdstippen die men bedoelt een circulerend medium, gedeeltelijk uit papier bestaande, uitnemende diensten zou bewijzen, en wel bepaaldelijk uit hoofde van het *mindere* vertrouwen dat men aan het papier in vergelijking met de klinkende specie zoude hechten. Dit is geen paradox, Mijne Heeren, want bedenkt wel wat de eigenlijke oorzaak van elke geld-crisis is; niet het gebrek aan geld maar de stremming der circulatie doordien de klinkende specie bij voorkeur wordt behouden en opgestapeld. Is er nu een ander ruil-agent waarop dezelfde oorzaken in tegenovergestelden zin terugwerken, namelijk dat ieder er zich meer dan vroeger van wenscht te ontdoen, dan zal hierdoor aangevuld worden wat van eene andere zijde aan de circulatie wordt ontrokken. De omloop van het papier zal worden bespoedigd door dezelfde oorzaak welke den omloop van het geld stremt en ten slotte zal de crisis minder gevaarlijk, minder heilloos in hare gevolgen geweest zijn, dan indien de circulatie uitsluitend uit metallieke specien had bestaan.

Een recent voorbeeld is daar om te bewijzen dat dit alles niet louter theorie is, een voorbeeld welligt weinig bekend en dat ik uit dien hoofde te dezer gelegenheid niet met stilzwijgen mag voorbijgaan. Na de groote gebeurtenissen van 1848 en de geldcrisis die daarvan het gevolg was, verkeerden de Belgische industriele inrigtingen in groote verlegenheid. De geldsomloop was zoodanig gestremd, dat de fabrikanten niet meer bij magte waren, aan hunne werklieden de verschuldigde dagloonen te voldoen; groote verlegenheid van de eene, spanning en ontevredenheid van de andere zijde waren hiervan het gevolg en boezemden regtmatige vrees in voor bedenkelijke gebeurtenissen. Door den nood gedrongen kwam men op het denkbeeld om de fabrikanten van regeringswege te magtigen tot het uitgeven, op hun persoonlijk crediet, van muntpapier ter voldoening der verschuldigde dagloonen, welk muntpapier geen anderen waarborg had dan latere verwisseling in *onopvraagbaar* bankpapier. Welnu die muntbiljetten werden gretig aangenomen. De werklieden voorzagen daarmede in hunne dagelijksche behoeften en alzoo werd binnen een kleinen kring de circulatie bijna uitsluitend gevoed door papier, afkomstig van en gewaarborgd door half geruineerde fabrikanten. Men is het in Belgie vrij algemeen eens dat het aan dezen bekwamen maatregel te danken was, dat men gespaard bleef voor beroeringen die vooral in de ontevredenheid van de zoo talrijke klasse der werklieden zoo ligt eene oorzaak vinden. Geen enkel nadeelig uitwerksel werd er daarentegen ondervonden. Het papier raakte geen oogenblik gedeprecieerd, steeds werd het gretig aangenomen en dus met gemak van de hand gezet. Kan er wel sterker voorbeeld worden aangevoerd, hoe zeer de behoefte aan een ruilagent, vooral in oogenblikken van geldcrisis, eene papiercirculatie nuttig en onontbeerlijk maakt?

Ik spreek natuurlijk steeds in de onderstelling dat het uit te geven papier een vast bepaald, matig bedrag niet te boven gaat. Maar wie waarborgt u, voert men mij te gemoet, dat men zich bij een matig bedrag zal bepalen? Zal men niet, door het gemak van zoodanig hulpmiddel uitgelokt, zich van de eene uitgifte tot de andere laten verleiden? Wie het ons waarborgt, Mijne Heeren? Het gezond verstand, de ondervinding, de lessen der wetenschap, de beradenheid der Regering en der wetgeving. Ik zie inderdaad geene enkele reden om te gelooven, dat men genegen zoude zijn om hetgeen alleen binnen zekere grenzen kan geschieden, als het ware grenzenloos voort te zetten en juist de huivering, die velen gevoelen om dezen eerste onschadelijken stap te doen, is eene geruststelling te meer dat er geene tweede, maar ditmaal roekelooze schrede zal worden gezet. Plaatst men zich in de onderstelling dat er een wetgevend ligchaam zou kunnen optreden dat, met versmading van de waarschuwingen der ondervinding, aan het crediet meer mogt willen vragen dan het bij mogelijkheid geven kan, dan vraag ik of zoodanig ligchaam zich zou laten terughouden door de bedenking, dat wij, zelfs datgene wat zonder eenig gevaar kon plaats hebben, van de hand gewezen hebben, en of niet veeleer *onze* ultra-voorzigtigheid een aandrang te meer tot roekeloosheid voor onze opvolgers zou kunnen worden.

Doch, Mijne Heeren, het wordt tijd dat ik eindige. Vergunt mij nog mijne rede in de drie volgende punten zamen te trekken:

1°. In een stelsel waar het zilver als standaard is aangenomen is een papieren veelvoud der munteenheid, onder toekenning van de hoedanigheid van wettig betaalmiddel, nuttig en noodzakelijk;

2°. Zoodanig muntpapier, mits tot een matig bedrag uitgegeven, behoeft noch opvraagbaar, noch door een zoogenaamd depositum gewaarborgd te zijn, vermits de hoedanigheid van wettig betaalmiddel en de bevoegdheid, misschien de verpligting, om daarmede een zeker quantum in de betaling der belastingen te voldoen, die mogelijkheid van depreciatie afsnijdt;

3°. Terwijl dus door dezen maatregel aan het aangenomen muntstelsel meerdere volmaaktheid zal worden gegeven, bestaat er tevens de gelegenheid om aan de schatkist een aanzienlijk voordeel te doen genieten, hetzij men de uitgifte van het papier in verband brenge met de dekking van het tekort, hetzij men die doe strekken tot inkoop van schuldbrieven en dus langs dezen weg den Staat van een vrij aanzienlijk jaarlijksch rentebedrag ontlaste.

Met ernst, met nadruk moet ik deze denkbeelden aan de aandacht van den Minister van Finantien aanbevelen. Hij late zich toch niet bewegen, hetgeen èn door de ondervinding, èn door de ware beginsels als goed en nuttig wordt aangewezen, op te offeren aan bekrompen vooroordeel of kleinhartige vrees.

De heer ***van Rijckevorsel***: Met genoegen heb ik van den vorigen spreker vernomen, dat hij omtrent de quaestie van den enkelen en dubbelen standaard het gevoelen deelt dat door vele leden der vorige Kamer en ook door mij in 1847 uitvoerig is ontwikkeld en door de stem der meerderheid bekrachtigd werd. Ik zal thans over dit onderwerp, hoe belangrijk ook, geenszins uitweiden. Mijne zienswijze is door hetgeen ik toenmaals heb gezegd

genoegzaam bekend, ook meen ik deze quaestie als uitgemaakt te mogen beschouwen. Ik herhaal, dat het mij verheugt, dat een man van zijne studie daaromtrent mijne beschouwingen geheel en al deelt. Maar aan den anderen kant kan ik mijn leedwezen niet verbergen, dat hij zoozeer van mij verschilt in de quaestie van het in omloop brengen van onopvraagbaar papieren geld: daar Zijn Edele de uitdrukking heeft gebruikt, dat het wenschelijke van zoodanigen maatregel door niemand werd ontkend, heb ik gemeend daartegen uitdrukkelijk te moeten protesteren. Die spreker heeft het voor de ingezetenen zeer gerieflijk genoemd, dat reizigers, wanneer goud geene legale munt meer zal zijn, papieren geld zullen kunnen gebruiken en niet noodig zullen hebben eene groote hoeveelheid zilver te transporteren. Ik moet die beschouwing omkeeren. Waar zal dat muntpapier met gedwongen koers den reiziger een bijzonder gemak opleveren? Alleen in ons klein vaderland? Daar is het echter geen bezwaar met guldens, rijksdaalders en bankpapier te reizen. Het laatste behoeft men wel niet aan te nemen, maar raakt toch meer en meer in gebruik. Begeeft men zich echter buiten de grenzen dan zal men met dat gedwongen muntpapier niet te regt komen, wel met goud, of met guldens, maar niet met muntpapier; niemand zal het willen hebben; hoogstens zal het gelden als een wissel op Nederland, waarbij nog het gevaar der verzending is, daar het biljetten aan toonder zijn, niet vatbaar voor endossementen. Derhalve zal het voor den reiziger buiten 's lands juist een groot ongemak opleveren, zoo hij zijne portefeuille vol papier heeft zonder het te kunnen gebruiken.

De voorbeelden van andere banken, door dien spreker aangevoerd, hebben mij juist versterkt in mijne overtuiging, dat de in-omloop-brenging van papier, zonder waarborg, zeer gevaarlijk is. Uit het voorbeeld van Engeland blijkt, dat daar, toen het bankpapier niet inwisselbaar was, eene schromelijke depreciatie plaats had. Wat Oostenrijk betreft, de geachte spreker heeft de uitdrukking gebruikt, dat, toen daar nog maar voor 11 millioen in omloop was, het papier in koers *bijna* gelijkstond met klinkende munt. Dat *bijna* wil ik niet. Dat is juist het gevaar van de papieren munt.

Ik ken nog een ander voorbeeld, dat van Brazilie, dat ik ook reeds bij eene vorige gelegenheid heb aangehaald. Daar werd de waarde van de papieren munt, aanvankelijk op 1500 M. reis tegen eene zekere hoeveelheid goud bepaald; die papieren reis werden al spoedig zoodanig gedepreciëerd, dat men hunne waarde op 2800 M. reis moest stellen; eindelijk, toen de wissel zoodanig was gedaald, dat de handel voor dezelfde quantiteit goud 3800 M. reis verlangde, heeft de Regering de verhouding maar in eens op 4000 M. reis gebragt.

De spreker heeft gezegd, dat dit papier niet in te groote hoeveelheid in omloop moest worden gebragt. Maar welke hoeveelheid dan? Hier zou men bijv. voor 10 millioen willen in omloop brengen en voor het zooveel groote Oostenrijk was 11 millioen al te veel. Men vergete het niet: er is hier geen sprake van een voorwerp van agiotagie, maar van iets, hetwelk steeds de diensten van ruilagent zal moeten vervullen.

De spreker heeft eene uitdrukking gebezigd, die ik niet begrijp; hij heeft gezegd, dat het muntpapier eene zeer nuttige werking zou doen als de specie schaarsch was en zich schuil hield. Een van beide, òf dat papier zal de volle waarde hebben van de specie, en dan zal het evenzeer schaarsch zijn, òf het zal die waarde niet hebben en dan kan het mij niet baten, dan zal het er mede gaan als in Frankrijk met de assignaten, en dan kan het de specie als ruilagent niet vervangen.

Ik zal thans hierover niet verder uitweiden. Ik heb slechts mijne stem tegen iedere uitgifte van onopvraagbaar muntpapier, zonder behoorlijk equivalent, willen doen hooren. Ik wil niet stellig zeggen dat ik er ook tegen zou zijn, als het tegen behoorlijken waarborg in practijk werd gebragt, in verband met amortisatie van schuld. Maar ik zou er onvoorwaardelijk tegen zijn als het zou moeten strekken om een tekort in de schatkist te dekken.

Wat het wets-ontwerp zelf betreft, zoo verheug ik mij met den vorigen spreker, dat door deze wet ons circulerend medium geheel en al in een gezonden rationelen staat zal worden gebragt. Ook heb ik er geen bezwaar tegen, dan alleen tegen artikel 4, hetwelk ik zal ontwikkelen als dit artikel in deliberatie komt.

Maar nu nog een woord over een amendement. Ik deel geheel in den lof door den vorigen spreker aan een vroegeren Minister van Finantien gegeven, ik heb mij verheugd, dit vroeger reeds te kunnen doen, maar ik moet bij deze gelegenheid eene klagt herhalen, die ik reeds meermalen aan de Regering heb geuit, zonder dat deze tot nog toe gevolg aan mijnen wensch heeft gegeven, dezen namelijk, dat de waarborg op de gouden en zilveren werken behoorlijk mogt geregeld worden, en op eene wijze, dat de nationale industrie in Nederland niet meer achterligge bij die der buitenlanders, gelijk, helaas, sedert lang het geval is.

Vergunt mij dat ik u eenige weinige woorden voorlezé door mij over dat onderwerp in 1847 geuit, bij gelegenheid van de behandeling van het wets-ontwerp tot regeling van het Nederlandsche muntwezen:

» Ik heb mij verhengd in de troonrede bij de opening der Kamers eene wet op den waarborg van gouden en zilveren werken te zien aangekondigd. Reeds meermalen werd door mij en anderen de dringende noodzakelijkheid daarvan betoogd. Ik had mij gevleid dat de Kamer, nog voor dat zij, bij gebrek aan wetsontwerpen, hare werkzaamheden zal moeten staken, van den ijver van den Minister van Finantien daaromtrent eene voordragt zou bekomen hebben. Ik hoop nu dat zulks dadelijk bij de hervatting harer zitting zal geschieden, want waarlijk dit onderwerp gedoogt geen langer uitstel.

» Doch ik zou onregtvaardig zijn, zoo ik, terugziende op het reeds door ons verrigte, de schuld der schorsing onzer werkzaamheden alleen of zelfs hoofdzakelijk aan Zijne Excellentie toeschreef. Van andere departementen toch, waarvan wij zooveel te verwachten hebben, met name die van Binnenlandsche Zaken en Justitie, is nog veel minder ingekomen, wanneer men de in vorige zittingen reeds aangebodene wetten uitzondert. Zoo verstrijken de maanden en jaren en blijft zooveel onafgedaan, hetwelk zoo dringend herziening vordert. Zoo keeren wij weder huiswaarts in het jaargetijde het meest geschikt en door de Grondwet aangewezen tot het onderzoek der wetten, waaraan Nederland behoefte heeft."

Deze woorden sprak ik in 1847. Na twee jaren moet ik den dringenden wensch herhalen, dat dit onderwerp spoedig behoorlijk geregeld worde.

De heer ***Sloet tot Oldhuis***: Het is geenszins mijn voornemen geweest om over het onderhavig wets-ontwerp het woord te voeren. Ik ben voor de wet gestemd; ik beschouw haar als eene uitvoering van eene vroegere wet; ik geloof dat men deze wet niet kan afstemmen zoolang de vroegere wet van kracht is. Te minder was ik voornemens over deze wet te spreken, omdat het mij bekend was dat zij door een staathuishoudkundige in deze vergadering, den heer van Zuijlen van Nyevelt, zou verdedigd worden. Maar de heer van Zuijlen heeft zich niet beperkt tot de verdediging van het wets-ontwerp alleen; hij heeft te gelijker tijd zijne vroegere nota omtrent het uitgeven van muntpapier verdedigd, ik geloof uit vrees van misschien door denzelfden spreker, die mij vroeger ter zake van het uitstel der verdediging mijner nota geïnterpelleerd heeft, ook geïnterpelleerd te worden. Of evenwel door den heer van Zuijlen het juiste tijdstip gekozen is om op zijne nota terug te komen, dit meen ik te moeten betwijfelen. Immers wat is het gevolg van deze tweeledige verdediging geworden? Naar mijne meening dit, dat de heer van Zuijlen tot verdediging van zijne vroegere nota iets gebruikt heeft dat men zou kunnen aanwenden tegen de wet die hij mede verdedigde; dat hij dus in dezen niet geheel en al consequent gesproken heeft. Hij heeft namelijk de vrees te kennen gegeven, dat het goud, wanneer het niet meer een der twee standaarden zou uitmaken, buiten den omloop zoude geraken, en hij betreurde die ongelegenheid. Ik zou ze ook betreuren, wanneer ik geloofde dat ze verwezenlijkt zou kunnen worden. Welligt evenwel zouden sommige leden, nadat hun die ongelegenheid voorgehouden is, zoozeer afgeschrikt kunnen zijn dat zij hunne stem aan dit wets-ontwerp zouden weigeren en daarom acht ik het niet geheel ongepast om daaromtrent met een enkel woord mijn gevoelen mede te deelen. Waarop grondt zich de redenering van den geachten spreker uit Gelderland? Hierop, dat het goud, zoo als men zegt, eene veranderlijke waarde zal hebben; het goud zal thans ook als munt eene veranderlijke waarde erlangen; men zal alzoo vreezen dat die waarde verminderen kan en daarom zal men geen goud meer willen aannemen; men is niet verpligt het aan te nemen en men zal zich niet aan schade willen wagen. Het komt mij al dadelijk voor, dat die spreker niet juist genoeg heeft onderscheiden tusschen het goud voor den groothandel en het goud dat in dagelijkschen omloop is voor de gewone transactien. Wat den groothandel betreft, die handel wordt thans juist bedreigd met eene groote hoeveelheid goud, en wat den dagelijkschen omloop aangaat, geloof ik dat het goud wel degelijk ook in dien omloop blijven zal. Immers de koers zal genoeg bekend zijn, dien zal men dagelijks in de dagbladen opgegeven vinden, en de agio verandert niet zoo verbazend snel van den eenen dag tot den anderen, dat men immer gevaar loopt groote schade daarbij te zullen hebben: men zal altijd den tijd hebben om zich daarvoor te hoeden. Daarenboven heeft het goud voor de dagelijksche transactien nog eene bijzondere waarde, namelijk dat in verhouding tot het zilver dezelfde omvang, dezelfde zwaarte eene grootere inwendige waarde bezit. Zoover, Mijne Heeren, spreek ik theoretisch, maar ik kan ook practisch, op de ondervinding wijzende, spreken. Onze ducaat fluctueerde ook onder onze repu-

bliek, hij fluctueerde zoolang hij geslagen is. Niettemin was de ducaat altijd eenzeer gezocht betaalmiddel zoowel hier te lande in he dagelijksch verkeer, als op de verwijderde Oostersche markten, waar hij nog bekend is. Een ander uit de practijk ontleend bewijs is dit. Ik heb twee jaren geleden eene reis langs den Rhijn gedaan, ik had mij van gouden tienguldenstukken voorzien. Te Keulen won ik op een tienguldenstuk; te Frankfurt, twee dagen daarna, moest ik daarop verliezen: een opmerkelijk verschijnsel waarvan ik mij toen, bij gebrek aan gelegenheid om genoegzame données in te winnen, de reden niet heb kunnen verklaren. Maar dat verschijnsel leidt in alle gevallen tot deze conclusie: dat in weerwil van zulk eene verandering van den stand der agio op zulk een korten afstand, ons goud toch niet enkel voor den groothandel maar ook voor de dagelijksche transactien in Duitschland gangbaar is, zoodat het zich dan ook in groote hoeveelheid aan de boorden dier schoone rivier bevindt. Ten slotte, Mijne Heeren, wat is het groote bezwaar van twee standaarden? Dat men dan gevaar loopt, dat, bij veranderden betrekkelijken prijs van het goud en het zilver, een der beide metalen moet versmolten worden. Dat kwaad zullen wij thans vermijden en het goud zal, zoo ik geloof, in plaats van door het aannemen van deze wet uit den dagelijkschen omloop te verdwijnen, daarentegen nu meer bestendig in aanwezen blijven dan vroeger het geval geweest is.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** meent te moeten doen opmerken, dat de geachte spreker uit Zutphen, die de uitgifte van papieren geld verdedig en des Ministers vroegere beantwoording ten dezen aanzien wederlegd heeft, thans de zaak uit een ander oogpunt heeft voorgesteld. Vroeger heeft die spreker de uitgifte van papieren geld wenschelijk geacht om het tekort van 1848 te dekken. Thans heeft hij gesproken van papieren munt als een onderdeel voor een goed circulatie-stelsel. Zijne Excellentie zal thans het geachte lid op dat terrein niet volgen. Hij heeft zijn vroeger stelsel naar zijn vermogen bestreden en meent hem alsnu niet in zijne redeneringen te moeten volgen. Later kan zich daartoe eene meer geschikte gelegenheid voordoen. Zijne Excellentie heeft vroeger betoogd, dat de uitgifte van papieren geld, tot dekking van het tekort, hier te lande allergevaarlijkst wezen zou en dat gevoelen moet de Minister volhouden. Indien de Minister op dit oogenblik den geëerden spreker in zijne beschouwingen niet meent te moeten volgen, dan moet hij echter verklaren, dat hij het met hem niet eens is, en dat hij het hoogst ondoelmatig zou beschouwen een onverwisselbaar muntpapier zonder representatief van waarde als een onderdeel van ons muntwezen aan te nemen.

Zijne Excellentie herinnert daarbij dat men hier te lande de schadelijke gevolgen van zoodanig stelsel voor weinige jaren heeft ondervonden. In 1831 heeft men schatkistbiljetten uitgegeven, die tegen 100 per cent, en dus voor de volle waarde, in de schatkist werden ontvangen, en die men desniettegenstaande in ons land tot 80 per cent heeft zien dalen. Die biljetten waren nog niet eens als geheel onverwisselbaar papier te beschouwen; bij eene tijdige opzegging konden zij op bepaalde tijdstippen wederom met klinkende munt worden afgelost. Naar des Ministers overtuiging is derhalve de uitgifte van zoodanig circulatie-middel als bedenkelijk te beschouwen.

Zijne Excellentie kan zich overigens geheel vereenigen met het gevoelen van den vorigen spreker, dat er uit de intrekking van het goud geene nadeelige gevolgen te vreezen zijn.

Daar het ontwerp geen tegenstand heeft gevonden, heeft Zijne Excellentie geoordeeld zich tot deze enkele opmerking te kunnen bepalen.

De beraadslagingen over het geheel van dit wets-ontwerp worden gesloten.

Artikelen 1, 2 en 3 worden zonder beraadslaging met algemeene stemmen aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 4.

De heer ***van Rijckevorsel*** heeft het woord en zegt: Ik heb bezwaar in den onbepaalden termijn, waarop volgens art. 4 de muntbiljetten zullen kunnen circuleren. In de afdeelingen is verlangd dat er een termijn zou worden gesteld; dit nu is wel schijnbaar, maar niet in wezenlijkheid geschied. Ik lees nu in het artikel: » Binnen twee jaren na het laatste tijdstip volgens art. 1 dezer wet vast te stellen, worden de krachtens deze wet uitgegeven muntbiljetten op de daartoe door Ons aan te wijzen tijdstippen, voor de sommen daarin uitgedrukt, wederom ingetrokken tegen zilveren Nederlandsche muntstukken." En in art. 1 lees ik: » Op het door Ons te bepalen tijdstip zullen de gouden muntstukken van f 10 en f 5, volgens de wetten van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* n°. 50), en den 22sten December 1825 (*Staatsblad* n°. 80) vervaardigd, ophouden wettig betaalmiddel te zijn, doch als negotie-penningen in omloop blijven", enz. Derhalve zal het geheel van de Regering afhangen dat laatste tijdstip te bepalen, en eerst twee jaren daarna zullen de muntbiljetten worden ingetrokken. Wanneer dus gedurende de operatie ten slotte een klein gedeelte gouden munt niet kan worden ingetrokken, blijft de intrekking der muntbiljetten geheel onzeker, en de zaak kan jaren duren. Dat wil ik niet; ik wensch dat er, even als de vorige maal, een vaste tijd bepaald worde, een *terme de rigueur*. Ik weet wel, dat hier bezwaar bestaat, omdat het moeijelijk is te bepalen, in hoeveel tijds de geheele maatregel kan zijn tot stand gebragt. Daarom wil ik den termijn ruim stellen, bijv. tot ultimo December 1852; als dan die tijd nog mogt blijken te kort te zijn, welnu dan kan de Regering een voorstel van wet doen tot verlenging van den termijn. Maar ik geloof niet, dat wij eene wet mogen aannemen, waarbij dit gewigtig punt geheel in het onzekere blijft, zoodat die 30 millioen muntbiljetten gedurende 30 jaren zouden kunnen circuleren. Al is dit niet waarschijnlijk, het blijft mogelijk. Ik neem dus de vrijheid voor te stellen, dit artikel aldus te lezen:

» Vóór of uiterlijk op den laatsten December 1852 worden de krachtens deze wet uitgegeven muntbiljetten" enz.

Verder als in het artikel gelezen wordt.

Daar het voorgedragen amendement door vijf leden wordt ondersteund, zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** zegt: Ik heb geen bezwaar tegen het voorgedragen amendement. Ik had het rationeler gevonden, indien alles, wat het tijdstip der uitgifte en intrekking der muntbiljetten aangaat, aan de Regering ware overgelaten, omdat de tijdstippen waarop de gouden 10guldenstukken gedemonetiseerd zullen worden, door haar zullen worden bepaald. Eigenaardig scheen het dus dat ook de termijn van weder-intrekking der muntbiljetten niet door de wet wierd beperkt. Want zoo de omstandigheden niet toelieten, de demonetisatie spoedig te doen plaats hebben, of ook wanneer na de demonetisatie het ingewisselde goud langer dan men zich aanvankelijk konde voorstellen, onverkocht bleef, zou de bepaling van een termijn al spoedig ten gevolge kunnen hebben, dat men weder op de zaak terug moest komen. Van de andere zijde echter is de termijn die het amendement voorstelt, zeer ruim, en, dewijl ik mij vlije dat de zaak vóór het verstrijken van dien termijn afgeloopen zal kunnen zijn, maak ik geene bedenking om mij met dat amendement te vereenigen.

De heer ***van Hall*** meent eene bedenking in het midden te moeten brengen, die zoo zij niet behoorlijk kan worden opgelost, zou moeten leiden, hetzij om het voorgestelde amendement in te trekken, hetzij om het te wijzigen. Ook bij de vroegere uitgifte van muntbiljetten is door den wetgever een termijn vastgesteld, waarop de muntbiljetten zouden moeten worden ingetrokken, welke later bij de wet werd verlengd. Hij mag echter niet ontveinzen, dat de vraag kan ontstaan, waarvan destijds ook gesproken werd, of, wanneer de muntbiljetten worden uitgegeven onder voorwaarde dat zij op eenen bepaalden tijd zullen worden ingetrokken, het dan den wetgever vrijstaat dien termijn te verlengen? Men kan niet te veel hechten aan het beginsel, dat de verpligtingen, die de wetgever aangaat, heilig moeten worden nagekomen. Dat beginsel behoort streng te worden vastgehouden. Daar het nu zeer mogelijk is, dat de termijn, dien men in de wet stellen wil, later zal moeten worden verlengd, is het de vraag, of het geene zaak is, achter het tijdstip te voegen: » ten ware die termijn later bij de wet worde verlengd." Spreker gelooft, dat daardoor alle zwarigheid zou komen te vervallen. Hij meent tot dat einde voor alsnog geen bepaald amendement te moeten voordragen, maar geeft het den voorsteller van het amendement of den Minister in overweging.

De heer ***van Rijckevorsel***: Bij de wet van 18 December 1845 was aanvankelijk voorgesteld den termijn van intrekking te bepalen op ultimo December 1848. De Kamer vond toen dien termijn wat lang en hij werd veranderd in ultimo December 1847; hij is later verlengd, en toen is gebeurd wat de laatste spreker heeft gezegd.

Maar ik stel den termijn nu een jaar langer. Ik erken dat ook die langere termijn zou kunnen blijken niet lang genoeg te zijn. Dan zou men in het aangevoerde bezwaar te gemoet kunnen komen, door bij de verlenging van den termijn tevens de muntbiljetten oplosbaar te stellen voor hem die het verlangde.

Het bedoelde bezwaar is bij mij veel minder overwigtig als dat van eene groote latitude, die men geven zou, niet alleen aan deze, maar veelligt aan vele toekomstige regeringen. De geachte

DE HARMONIE TE GRONINGEN

ZITTING VAN DEN 11DEN SEPTEMBER.

vorige spreker heeft in overweging gegeven bij het artikel te voegen: » ten ware die termijn later bij de wet mogt verlengd worden." Ik heb er vrede mede, als een ander lid dit als subamendement op mijn amendement wil voorstellen, maar het komt mij voor dat zoo iets eene slechte houding in eene wet zou geven. Ik geloof inderdaad dat een termijn van drie jaren ruim genoeg is.

De beraadslagingen worden gesloten.

Het eerst wordt in omvrage gebragt *het amendement van den heer van Rijckevorsel.* Het wordt *aangenomen* met 51 tegen 4 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Costerus, van Nispen van Sevenaer, van Eck en van Doorn.

Daarna wordt het gewijzigd art. 4 zonder stemming aangenomen.

De artikelen 5, 6 en 7 worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De beraadslagingen worden geopend over *artikel* 8. Dat artikel luidt als volgt: » De muntbiljetten, welke binnen twee jaren na den tot derzelver intrekking vast te stellen termijn daartoe niet worden aangeboden, zijn verjaard."

De heer ***Wijnaendts*** meent, dat, na de wijziging welke art. 4 van het ontwerp heeft ondergaan, en nu er een termijn tot intrekking der muntbiljetten is vastgesteld, het woord *vast te stellen*, in art. 8 voorkomende, behoort te worden veranderd in *vastgestelden.* Tot dat einde draagt spreker een amendement voor.

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zal het een onderwerp van overweging bij de Vergadering uitmaken.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** brengt gaarne hulde aan de goede bedoeling van den voorsteller van het amendement, doch gelooft, dat de verandering niet noodig is. Er is wel in art. 4 een termijn vastgesteld, waarop de muntbiljetten uiterlijk moeten zijn ingetrokken, doch art. 8 heeft eene andere beteekenis. Het heeft betrekking tot het tijdstip, door den Koning binnen dien termijn te bepalen, voor de intrekking der muntbiljetten. Die intrekking kan tusschentijds plaats hebben. De eene en de andere termijn zijn geheel van elkander onderscheiden. Zijne Excellentie gelooft dan ook niet, dat het voorgedragen amendement kan worden aangenomen.

De heer ***Wijnaendts*** acht het, na de bekomene inlichtingen, onnoodig, dat het voorgedragene amendement in omvrage worde gebragt en trekt hetzelve in.

Mitsdien is dat amendement vervallen.

De heer ***Costerus*** kan zich met die intrekking niet gereedelijk vereenigen. Hij gelooft veeleer, dat het doelmatig is, in het artikel te stellen: » *vastgestelden* termijn." Immers, zoodra er een termijn tot intrekking bepaald is, is zij ook *vastgesteld.* Hij acht zich alzoo verpligt het voorgedragen, doch ingetrokken amendement tot het zijne te maken. Hij stelt mitsdien voor, het woord: *vast te stellen*, in art. 8 van het ontwerp voorkomende, te veranderen in: *vastgestelden.*

Daar dit amendement door vijf leden wordt ondersteund, zoo zal het een onderwerp van overweging der Vergadering uitmaken.

Daar echter niemand daarover het woord wenscht te voeren, wordt het in hoofdelijke omvrage gebragt en daarbij met 48 tegen 6 stemmen verworpen; zijnde de heeren van Heloma en van Zuijlen van Nyevelt bij de stemming niet aanwezig.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Nispen van Sevenaer, de Moraaz, Donker Curtius, van Randwijck, Schooneveld, Mutsaers, van Doorn, Westerhoff, Dirks, Heemskerk, Backer, van Rijckevorsel, van Voorst, Fokker, Godefroi, de Monchy, Jespers, Wintgens, Ter Bruggen Hugenholtz, Reinders, van Naamen, Storm van 's Gravesande, Groen van Prinsterer, Duijmaer van Twist, Dullert, van Hall, Leclercq, Verweij Mejan, Schiffer, Scheltinga Winterberg, Wijnaendts, Sloet tot Oldhuis, Smit, Bots, Zijlker, Luijben, van der Heijde, Anemaet, Slicher van Domburg, Wichers, Poortman, Borret, de Man, van Heiden Reinestein, van Walchren, van der Linden, Boreel van Hogelanden en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd, de heeren: Costerus, van Eck, de Lom de Berg, Lambrechts, Bachiene en Boxman.

Art. 8 is daarop zonder stemming aangenomen.

Art. 9 is zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Daarna is het ontwerp in zijn geheel in omvrage gebragt en *aangenomen* met algemeene (54) stemmen; zijnde de heeren van Heloma en van Zuijlen van Nyevelt bij de stemming niet tegenwoordig.

Het aangenomen wets-ontwerp zal worden verzonden aan de Eerste Kamer.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gescheiden.

ZITTING VAN WOENSDAG 12 SEPTEMBER.

De vergadering wordt des voormiddags ten elf ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, geopend.

Er zijn 54 leden tegenwoordig, te weten de heeren:
van Rijckevorsel, van Zuijlen van Nyevelt, de Man, Dullert, Anemaet, van Voorst, van Naamen, Storm van 's Gravesande, Heemskerk, Westerhoff, van Hall, Mutsaers, Fokker, Dommer van Poldersveldt, Wijnaendts, de Moraaz, Godefroi, Bachiene, Bots, van Eck, Reinders, de Lom de Berg, Smit, Wintgens, Borret, van Hasselt, Duijmaer van Twist, van Doorn, Boxman, van der Linden, Leclercq, Schooneveld, Sloet tot Oldhuis, Lotsy, van Heiden Reinestein, van Nispen van Sevenaer, Scheltinga Winterberg, Ter Bruggen Hugenholtz, Lambrechts, Jespers, Groen van Prinsterer, Zijlker, Engelen, Boreel van Hogelanden, Backer, Costerus, Wichers, Slicher van Domburg, Dirks, Donker Curtius, Schiffer, van Randwijck, Poortman en de Voorzitter.

Hunne Excellentien de Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken der Hervormde Eeredienst en voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst wonen de vergadering bij.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Commissie, in wier handen is gesteld het Verslag wegens het gebruik der geldmiddelen over de jaren 1846 en 1847, brengt bij monde van den heer ***Bachiene*** daarover rapport uit.
De Vergadering vereenigt zich, op voorstel des Voorzitters, met de conclusie van het uitgebragt rapport en besluit tot het doen drukken en ronddeelen van dat stuk. De Voorzitter bedankt de Commissie voor de door haar genomen moeite.

Daarop brengt de Commissie die belast is geweest rapport uit te brengen over het Verslag omtrent den staat van het armwezen over 1847 haar rapport ter tafel.

De ***Voorzitter*** geeft het woord aan den heer Sloet tot Oldhuis tot het voorlezen van dat stuk.

De heer ***Sloet tot Oldhuis*** merkt aan dat zeker, gelijk reeds in de vorige vergadering is opgemerkt, de Kamer zich in het algemeen moeijelijk kan vereenigen met de conclusie van een rapport, zonder dat rapport gehoord te hebben; dat echter de conclusie van het door hem ter tafel gebragt verslag van dien 'aard is, dat hij niet twijfelt, of de Kamer zal, na daarvan kennis genomen te hebben, misschien genegen zijn, er mede in te stemmen.

Na voorlezing der conclusie vereenigt zich de Vergadering, op voorstel des Voorzitters, zonder de voorlezing van het verslag zelf, daarmede, en besluit tot het doen drukken en ronddeelen van het verslag.
De commissie wordt voor de door haar genomen moeite bedankt.

Vervolgens brengt de Commissie, in wier handen is gesteld de Rekening der Lands-drukkerij over 1847, daarover, bij monde van den heer ***Dullert***, haar verslag uit.
Ook omtrent dit stuk besluit de Vergadering in gelijken zin als omtrent de beide vorige.

Eindelijk brengt de Commissie voor de petitien de navolgende verslagen uit:

bij monde van den heer **van Helden Reinestein**:

I. » De persoon van *Albert Meines Kleinsma*, veenbaas te Echten, grietenij Lemsterland, provincie Friesland, heeft zich bij adres tot uwe Vergadering gewend, met het verzoek, dat, ingevalle van eventuele afschaffing van den turf-accijns met 1°. Januarij 1850, een aanpeil bij turfverkoopers van den bij hen alsdan aanwezigen turf en remissie van den deswege verschuldigden accijns moge worden vastgesteld, ten einde den aankoop van turf die thans op handen is niet te belemmeren, en de turfverkoopers, vooral in de groote steden, tot het uitstellen van dien aankoop tot na Januarij te verpligten. De adressant verzoekt verder dat indien tegen dezen maatregel bezwaren mogten bestaan, alsdan de invoering der wet van afschaffing tot 1°. April mogt worden uitgesteld.

Vermits het onderwerpelijk verzoek in dadelijk verband staat met ontwerpen van wet bij deze Vergadering in behandeling, of alhans eerlang in behandeling zullende komen, is uwe Commissie van oordeel dat het adres ter griffie behoort te worden nedergelegd, ter inzage der leden, en heeft zij de eer daartoe te adviseren."

II. » Bij adres, ingediend den 5den September jl., hebben de gezamenlijke korenmolenaars van Overijssel zich tot deze Vergadering gewend, ten einde hunnen wensch te kennen te geven, dat de bestaande wet, houdende eene belasting op het gemaal, door tusschenkomst der Staten-Generaal, zoo spoedig mogelijk worde afgeschaft.

De adressanten beweren in hun adres dat zij sedert 15 jaren gebukt gaan onder den druk der bedoelde belastingwet en zulks vooral door de daaraan verbondene lastige en belemmerende formaliteiten, waardoor zij gedurig aan vexatien en moeijelijkheden zeggen te zijn blootgesteld.

De requestranten beklagen zich voornamelijk over de moeijelijkheden verbonden aan de vermenging van belast met onbelast graan tot beestenvoeder, en beschouwen de daaromtrent bestaande wettelijke bepalingen als verderfelijk voor hunne nering.

Meer bepaald voelen de adressanten zich bezwaard over hunne bewerende afhankelijkheid van de rijks-ambtenaren, de vitterijen waaraan zij van die zijde zich zien blootgesteld en waartegen geene klagten aan superieuren iets vermogen, en vooral ook door de gedurig verleend wordende concessien tot oprigting van nieuwe molens, waardoor eene hoogst nadeelige concurrentie voor der requestranten belang wordt daargesteld, terwijl geene evenredige vermindering van lasten aan de bestaande molens, zoo in patentregt, als grondbelasting en personeel, wordt toegekend.

Vermits het onderwerpelijke adres met de wetten op 's Rijks middelen, die eerlang een onderwerp van beraadslaging in deze Vergadering zullen uitmaken, in verband staat, is uwe Commissie van oordeel dat hetzelve ter griffie ter inzage der leden behoort te worden nedergelegd, en heeft zij overzulks de eer daartoe te adviseren."

III. » Bij adres van Augustus jl. hebben *Jacob Troost* en acht andere voorname verveeners te Hoogeveen, provincie Drenthe, zich tot deze Vergadering gewend ten einde het haar moge behagen, de voorgestelde belasting op het inkomen aan te nemen, en inzonderheid, zoo spoedig mogelijk, de belasting op den turf en de mindere vleeschsoorten af te schaffen.

De adressanten treden bij gemeld adres in eene uitvoerige en belangrijke beschouwing over alle de nadeelen ten gevolge van belemmering van arbeid, nijverheid en vrije beweging aan de belasting op den turf verbonden, en wel vooral over de ongelijkmatige wijze waarop dezelve drukt, ten gevolge waarvan eene nijvere klasse van ingezetenen bezwaard wordt die duizende handen arbeid verschaft, woeste gronden en moerassen in welige landouwen herschept, en gronden belastbaar maakt die nimmer aan den lande zonder dien iets zouden hebben afgeworpen.

De requestranten beweren alverder dat die ongelijkmatigheid speciaal bestaat in verhouding tot groote kapitalisten, effectenhouders en renteniers, die doorgaans aan zeer weinige belastingen zijn onderworpen, en uit den aard der zaak, met verveeners in vergelijking gebragt, weinig of geene belasting betalen. Dat voorts duizenden jaarlijks ten behoeve van koopvaardij vloot, assurantie-maatschappijen, walvischvangst en wat dies meer, aan 's Lands kas worden onttrokken, die, zuiniger aangewend en besteed, alleen meer dan voldoende zouden zijn, om aan der requestranten bezwaren te hulpe te komen en den turf-accijns te kunnen missen.

De adressanten verheugen zich in ruime mate over de voorgestelde afschaffing van den turf-accijns en mindere vleeschsoorten vooral in verband met eene belasting op de inkomsten die huns inziens alleen bij magte is en het eenige middel om de bestaande onevenredigheid tusschen de contribuabelen te herstellen, en zij hopen daarom dat alsnog spoedig moge worden tot stand gebragt, het sedert tijdelijk ingetrokken wets-ontwerp tot dekking van het tekort.

Aangezien dit adres in verband staat met aanhangige of te verwachten wets-ontwerpen, is uwe Commissie van oordeel dat hetzelve ter griffie dezer Vergadering behoort te worden nedergelegd, en heeft zij overzulks de eer daartoe te adviseren."

bij monde van den heer **Heemskerk**:

IV. » *T. J. Stieltjes*, thans zonder beroep, vroeger officier der artillerie, geeft aan deze Kamer *op nieuw* te kennen dat hij op den 20sten April jl. is ontslagen uit de dienst, om reden uitgedrukt in eene ministeriele dispositie, waarvan adressant mededeeling doet: hij meent dat aan de Regering nimmer het regt kan worden toegekend om bij het ontslag onware of onjuiste motiven te voegen, terwijl de redenen in deze dispositie aangevoerd, onjuist ja zelfs eenigermate ongerijmd zijn; onjuist bepaaldelijk is, dat hij zich weigerachtig heeft betoond den eed af te leggen, daar hij integendeel reeds den 31sten Maart verklaarde het bestaande formulier te zullen bezweren, mits daaraan een constitutionnele uitleg gegeven wierd, zoo als later door den Minister van Oorlog op den 18den Mei geschied is; eveneens onjuist, ja zelfs ongerijmd is het te beweren dat zoodanige handelwijze onvereenigbaar is met het karakter van officier, wanneer het later blijkt dat in het gevoelen van adressant omtrent den eed door den Minister gedeeld wordt. De adressant gelooft, dat de Regering hare magt is te buiten gegaan door het geven van ontslag gegrond op onjuiste motiven; het is op deze schennis der wet dat hij het waagt nogmaals de aandacht der Kamer te vestigen. Hij zou verlangen òf een eenvoudig ontslag, hetzij dan al of niet eervol, of een ontslag, omkleed met ware, *juiste* motiven, en dan zou altijd de hoofdaanleiding tot dat ontslag moeten zijn: volmaakte overeenstemming van gevoelen tusschen den Minister, namelijk dien van den 18den Mei, en hem, betrekkelijk de beteekenis van den eed, en hoopt op de ondersteuning der Kamer in deze zijns oordeels gegronde bezwaren tegen het gemotiveerd ontslag van 20 April jl.

Aangezien de inhoud van dit adres het onderwerp van beraadslaging in deze Kamer heeft uitgemaakt, en de adressant geen nieuwe feiten noch eenige onbekende bijzonderheid omtrent zijn ontslag aanvoert, en uwe Commissie van oordeel is, dat de door den adressant geopperde bezwaren tegen het hem gegeven ontslag uit de dienst tot geene beslissing van deze Vergadering kunnen leiden, als niet behoorende tot den kring van hare bevoegdheid, — heeft zij de eer te adviseren, dat, ten aanzien van dit verzoekschrift worde overgegaan tot de orde van den dag.

V. » *A. W. Bouten* en 19 andere onderwijzers in het 5de schooldistrict van Limburg roepen in een adres de welwillendheid en aandacht in van deze Vergadering bij de behandeling van eenige punten, het onderwijs betreffende, nu, zoo als zij zich uitdrukken, de gewigtigste aller staats-aangelegenheden, de zamenstelling van eene wet op het onderwijs met rassche schreden nadert.

Zij doen het hoog belang van *zielkundig* onderwijs uitkomen, waarvan zij voor de maatschappelijke rust en orde, voor de welvaart van Staat en huisgezin de heilrijkste gevolgen wachten. Volgens adressanten bekleedt het project van den heere Carnot den 30sten Junij 1848 aan de nationale vergadering van Frankrijk voorgelegd *de eerste* plaats onder alle ontwerpen ter regeling van het onderwijs in de jongste tijden; — en zij hopen en wenschen, dat men bij het zamenstellen van onze schoolwet in den geest van dit (Fransch) wets-voorstel blijve, ten einde de onderwijzers-stand tot dat standpunt worde verheven, waartoe hij toch eenmaal, volgens zijne waarde en belangrijkheid, komen moet.

Het onderwijs moet, naar de meening dezer requestranten, *vrij* zijn, *verpligtend* worden gemaakt, en *gratis* gegeven worden. De onderwijzers dienen uit *'s Rijks* kas, de ondermeesters uit de *provinciale* middelen te worden bezoldigd, terwijl de *gemeenten* met 't verzorgen van alle schoolbehoeften moeten worden belast. Het veelvuldig, steeds toenemend verkeer der volken onderling, en de (geographische) ligging van Nederland maken de kennis der Hoogduitsche en Fransche talen voor Nederlanders tot wezenlijke behoefte. Om dus niemand uit de Nederlandsche jeugd van het onderwijs in deze talen te doen verstoken blijven, zal het overal en gratis worden gegeven; en dit, vervolgen adressanten, zal door het Nederlandsche volk als eene weldaad worden aangemerkt.

Nog, meenen zij, zou het oprigten van *drie* kweekscholen wenschelijk zijn, ter verkrijging van een geschikt personeel aan het hoofd der school; een cursus over landbouw, veeteelt en veeziekten zou aan deze kweekscholen dienen toegevoegd te worden, opdat de landman leere prijs stellen op de belangrijke maatschappijen van akkerbouw.

Laatstelijk, wordt het oprigten van een gouvernements-pensioenfonds als eene dringende behoefte beschouwd voor den onderwijzers-stand, die gedurende den tijd zijner functie vaak reeds met armoede te worstelen heeft, zonder eenig uitzigt voor de kwade dagen des ouderdoms. Mogt de finantiele toestand des Rijks het verstrekken der jaarwedden, op een minimum van f 400 gesteld, niet toelaten, dan oordeelen deze adressanten, dat eene rijks-*schooltaks* voor het lager onderwijs moet worden vastgesteld, waaraan alle contribuabelen zullen bijdragen, ten einde daaruit èn jaarwedden en andere kosten te bestrijden.

Uwe Commissie van oordeel zijnde, dat enkele denkbeelden van de onderteekenaars van dit adres uwe aandacht wel waardig zijn, en in aanmerking nemende dat een wets-voorstel ter regeling van het lager onderwijs eerlang in behandeling zal komen, heeft de eer voor te stellen, dat dit verzoekschrift ter inzage der leden ter griffie worde nedergelegd."

VI. » Nog heeft uwe Commissie te rapporteren omtrent een ingediend adres van *D. B. Adrian*, voormaals groot fabrikant en handelaar, thans particulier, woonachtig te Amsterdam, houdende, met verwijzing op een vroeger ingezonden verzoekschrift de dato 15 Junij 1848, dat hij in deze oogenblikken nogmaals de aandacht van uwe Vergadering wenscht te vestigen op eene mogelijke bezuiniging van 8 tonnen gouds op de verzilvering der Indische rijks-producten door de Nederlandsche Handel-maatschappij, volgens dezen requestrant te verkrijgen:

1°. door vermindering der courtagie met 1/3;

2°. door sorteer- en taxatie-gelden geheel te doen wegvallen, en daarvoor aan te stellen, onder genot van een jaargeld, eenige deskundigen, te kiezen uit *gevestigde* makelaars en commissionnairs in elk artikel.

Uwe Commissie overwegende, dat dit verzoekschrift betrekking heeft tot een aangenomen wets-ontwerp en dat de meening van den adressant door geene genoegzame gronden wordt gestaafd, heeft de eer voor te stellen dit adres ter zijde te leggen en over te gaan tot de orde van den dag."

VII. » *J. L. van der Vliet*, uitgever van het *Zondagsblad*, geeft te kennen: » dat het Hun Ed. Mog. mogte behagen in ernstige overweging te nemen de dringende vertoogen en grondige bedenkingen, die tegen het drukkende der zegelwet op de dagbladen zijn geopperd of nog zullen geopperd worden. De ondergeteekende neemt daarbij de vrijheid nog te doen opmerken, dat de genoemde zegelwet niet anders is te beschouwen dan als eene belasting op den geest, voorzeker door het Opperwezen niet aan den mensch geschonken om belast te worden. — En daarteboven is het door de ondervinding genoegzaam bewezen dat deze belasting de voorgestelde voordeelen niet oplevert aan den lande, daar de uitgevers, om haar te ontwijken, het formaat hunner dagbladen buiten haar bereik houden.""

Daar dit verzoekschrift in verband staat tot een onderwerp, waaromtrent een wets-ontwerp door de Regering is toegezegd, concludeert uwe Commissie tot nederlegging ter griffie."

bij monde van den heer ***van der Linden***:

VIII. » Het bestuur der afdeeling Dordrecht en omstreken der Hollandsche Maatschappij van Landbouw wendt zich tot deze Vergadering, met verzoek om door uwen vermogenden invloed te bewerken, dat zoo spoedig doenlijk de afkoopbaarheid der tienden bij wettelijke bepalingen worde geregeld.

De Commissie stelt voor dit adres te voegen bij vroegere, hetzelfde onderwerp betreffende, en het ter griffie neder te leggen."

De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien.

Bij de Kamer zijn ingekomen en worden naar de Commissie *ad hoc* verzonden de navolgende twee adressen:

een adres van slagters te Venlo, houdende bezwaren tegen den accijns op het geslagt;

een adres van mr. W. R. Boer, namens het bestuur van het vierde landhuishoudkundig congres, nopens de inpoldering van den Dollart en de Lauwerzee.

Aan de orde is de beraadslaging omtrent het wets-ontwerp *tot verhooging der uitgaven voor het openbaar maken van het verhandelde bij de Staten-Generaal*, en wel in de eerste plaats over de algemeene strekking van het ontwerp.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** merkt aan, dat in de memorie van toelichting tot dit wets-ontwerp aan het einde gezegd wordt:

» Ten slotte moet, met opzigt tot het aangeboden wets-ontwerp, nog worden aangemerkt, dan *oningevuld* is gelaten de datum en het nommer van de wet, waarbij het cijfer van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van het loopende jaar, evenzeer als dat van de 3de afdeeling dier begrooting, voor het laatst worden vastgesteld, omdat die laatste vaststelling is voorgedragen bij het wets-ontwerp, strekkende tot overbrenging op dat hoofdstuk van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, welk wets-ontwerp bij de Staten-Generaal nog in behandeling is."

Sedert is dat ontwerp wet geworden, en de Regering is dus nu in staat de beide opengebleven plaatsen in artt. 2 en 3 aan te vullen met den datum van 13 Augustus en het nommer van het *Staatsblad* 49.

De ***Voorzitter*** geeft kennis dat deze aanvulling op het oorspronkelijk wets-ontwerp is geschied en door den Minister van Binnenlandsche Zaken gewaarmerkt.

De heer ***Costerus*** heeft thans over het aanhangig wets-ontwerp het eerst het woord en zegt:

Wanneer ik mijne stemming op dit oogenblik vergelijk bij die der vorige week, toen wij over een hoogst gewigtig onderwerp te beslissen hadden, dan durf ik die buitengemeen kalm noemen, ja ze vergelijken met den toestand van iemand, die uit eene woelige zee eensklaps in een stil water is overgevoerd. Ik voor mij ten minste, hoezeer ik geenszins twijfel aan het hoog gewigt van dit wets-ontwerp, ik kan mij toch niet voorstellen, dat de behandeling er van de hartstogten zal opwekken; veeleer vleije ik mij, dat zelfs zij, die het meest bezorgd zijn voor buitengewone kosten, na den gunstigen afloop der gehouden koffij-veilingen ook den ergsten uitslag onzer beraadslagingen met gelatenheid kunnen verbeiden. Maar juist daarom verwondert het mij, dat èn van de zijde der Regering èn van die der Kamer, in deze zaak zooveel overdrijving heeft plaats gehad. De Minister van Binnenlandsche Zaken duide mij niet ten kwade, dat ik zijne berekening overdreven acht; wanneer ik niet huiverde een stap te doen op het gebied der uitvoerende magt, dan zou het mij met weinig moeite mogelijk zijn eene geheel andere becijfering der benoodigde kosten te maken. Hij duide het mij niet ten kwade, dat ik eene behoefte van 12 stenographen voor beide Kamers als overdreven beschouw, en dat, wanneer ik de woorden der Regering naga, voorkomende op bladz. 2 der memorie van beantwoording: » De Regering is er dagelijks op uit kosten te besparen, uitgaven te verminderen, op alle wijzen te bezuinigen; daartoe is zij verpligt ambtenaren af te danken, verdienstelijke personen buiten betrekking te stellen, huisgezinnen ongelukkig te maken, meerdere behoeften van het algemeen onbevredigd te laten; zij vindt zich dikwerf buiten staat het noodige te bekostigen voor de stoffelijke belangen der natie: en onder den druk van zoodanige omstandigheden valt het niet gemakkelijk buitengewone kosten van geen gering bedrag te besteden aan deze onstoffelijke belangen dierzelfde natie; juist op het oogenblik waarop zij aan andere van hare onstoffelijke belangen hare bescherming, ten minste ten deele, moet onttrekken", — dat, zeg ik, wanneer ik die woorden naga, zij mij voorkomen geschikter te zijn in den mond van iemand, die er naar jaagt, om eene parlementaire loopbaan in te treden, dan in den mond van een Minister, die onder den Koning aan de spits des bestuurs is geplaatst.

Maar aan de andere zijde heeft ook de Kamer (als wij zelfstandige rapporteurs hadden, zou ik zeggen, hebben de zelfstandige rapporteurs) overdreven, en ik geloof dat door de enkele voorlezing eener plaats, voorkomende op bladz. 3 en 4 van het verslag, de waarheid mijner bewering zou blijken. Doch ik wil u, nadat, ons reeds zooveel is voorgelezen, van de voorlezing der geheele plaats verschoonen, maar zoo gij gelieft de moeite te nemen het verslag in handen te nemen en met mij na te gaan de woorden die ik voor mijn eigen gemak had onderschrapt, zoo als: *nagenoeg eenstemmig — eene voldoende opteekening* KON *plaats hebben — noodige vaardigheid in het maken van uittreksels — tegen* GROVE *mistasting gewaarborgd zijn — vereischten* spoed — de optreding *onmisbaar — elk* uitgesproken woord — *dadelijk* op schrift brengen — binnen *weinige* uren uitwerken — die stenographen *alleen — genoegzame* waarborgen voor *getrouwheid* en *juistheid* in het opteekenen — *volkomen* zoo als het uit den mond des redenaars kwam, enz., enz. dan twijfel ik geen oogenblik, dat men met mij die uitdrukkingen niet vrij van overdrevenheid zal vinden. Ik zal met de aanwijzing niet verder voortgaan, want ik vertrouw, dat het aangevoerde genoeg zal wezen.

En waaraan is die overdrijving bij de Kamer toe te schrijven? Naar mijne meening daaraan, dat men eene volmaakte theorie tegenover eene gebrekkige practijk heeft gesteld. Men heeft het doen voorkomen, alsof door de invoering van die stenographie op eens alle mogelijke wenschen vervuld zouden worden, terwijl wij thans onder den druk eener gebrekkige tachygraphie gebukt ga n.

Inderdaad, Mijne Heeren, ik zelf ben een oogenblik dupe geweest van die voorstelling en de hoop heeft mij gekitteld, dat van onder de handen der stenographen mijne redenen fraaijer zouden te voorschijn komen, dan ze in mijne hersens opgekomen of van mijne tong gevloeid waren; maar ik ben van die begoocheling teruggekomen en ik heb mij gevraagd, of hetgeen, bij even goede uitvoering te wachten was van tachygraphie en van stenographie, zoo belangrijk verschilde Vergunt mij derhalve in eenige bijzonderheden over beide kunsten te treden.

Wat is tachygraphie? De kunst om snel te schrijven. Wat is stenographie? De kunst om beknopt te schrijven. Gij ziet al dadelijk, dat beide kunsten zusters zijn, en dat zij, schoon zij verschillende pretendenten hebben, aan elkander welwillend de hand reiken. De eene kunst, de stenographie, die in een eng bestek het gesprokene opteekent, wint ruimte, de tachygraphie tijd; maar schoon het eene bij deze, het andere bij gene hoofdzaak is, toch wordt het doel der eene door de andere niet uit het oog verloren. De stenographie bedient zich van een kunst-alphabet, hetwelk bestaat uit lijnen en boogjes, die elkander in oneindige verscheidenheid afwisselen. De tachygraphie bedient zich van het gewone alphabet, maar versmaadt daarom de kunstteekens niet, in zoover hij, die zich van de snelschrijfkunst bedient, zelf verkortingen en teekens vaststelt die zijn alphabet helpen volmaken.

Wat stelt zich nu de stenographie voor? Letterlijk terug te geven wat gesproken is. Dit is van den beginne af haar eenig doel. Wat is de bedoeling van den tachygraaph? Ook zijn einddoel is, letterlijk het gesprokene weder te geven, maar in den beginne tart ik den besten tachygraaph uit, eene dergelijke taak te vervullen. De eene kunst, de stenographie, begint dus waar de andere eindigt; maar daaraan is het toe te schrijven, dat de stenograaph dadelijk van den grond op den zolder zoekt te komen, terwijl de tachygraaph de trappen gebruikt om langzamerhand daartoe te geraken. Het blijkt uit dit alles, dat de stenograaph kan winnen in vaardigheid, maar dat de tachygraaph noodwendig steeds nader aan zijn doel komt door volmaking zijner kunst. Ik heb nog vergeten te zeggen, dat de tachygraaph hoofdzakelijk *zaken* opteekent, en van de hoofdzakelijke mededeeling langzamerhand tot de letterlijke overgaat.

Maar wie moeten nu die kunsten in practijk brengen? Menschen. Welke? Feilbare. Nu goed, maar wat wordt in hen vereischt? Een geoefend oor, eene vlugge hand, een gezond oordeel, buitengemeene kennis, ondoofbare ijver, onvermoeide studie, bijzondere geschiktheid. Maar is dit genoeg? Neen, zij dienen ook buitendien te hebben eene uitstekende plaats, redenaars, die tot de gearticuleerd, dat is tot de duidelijk sprekende stervelingen behooren, eene zitting waarin niet veel heen en weêr geloopen, gefluisterd of gemompeld wordt; redenaars, die niet al te ingewikkeld en vooral die verstaanbaar spreken. Dit alles is noodig, en dit is zoo waar, dat het wel geen tegenspraak zal ontmoeten. Maar wat dunkt u? Van welk stelsel zal men onder deze omstandigheden nu wel de beste resultaten te wachten hebben, welk levert ons nog de beste waarborgen op?

Wat de stenographie betreft, de stenograaph is niet alleen geboeid met zijne hand, maar ook en niet minder met zijn oog, opdat zijne hand geene verkeerde rigting neme; immers op de teekens, die hij gebruikt, heeft bij hoofdzakelijk de aandacht gevestigd; aan de zaken, die hij opteekent, kan hij slechts weinig aandacht schenken. — De tachygraaph daarentegen is vrij, hij let op de zaken, zijn oog waart rond, en al wordt de spreker minder verstaanbaar, let hij toch op de uitdrukking van diens gelaat, op den indruk, dien zijne redeneringen op zijn gehoor maken, en door dat hij de zaken op den voorgrond stelt, en niet de letter, bestaat er nog altijd kans, zoo al geen zekerheid, dat hij die zaken naar waarheid zal opteekenen; terwijl het voor den stenograaph, wanneer de redenaar minder verstaanbaar wordt, onmogelijk wordt, hem te volgen; hij raakt het spoor bijster, en hij heeft geen middel om naderhand uit zijne hieroglyphische teekens te regt te komen.

Men heeft gezegd, dat de individualiteit bij de toepassing der tachygraphie zou verloren gaan. De tachygraphen zeggen van neen, maar zij zullen mij niet gemakkelijk van het tegendeel overreden; doch ik kom er voor uit, dat als ik de kansen tegenover elkander stel, ik toch liever de individualiteit (hoe veel prijs ik ook op mijne individualiteit stelle) dan de zaken zou zien verloren gaan.

Tot nu toe heb ik de zaak in het afgetrokkene beschouwd, thans zal ik haar *in concreto* nagaan. Welke waarborgen levert tegenwoordig de stenographie, welke de tachygraphie voor de juiste mededeeling van het gesprokene? Ik druk op het woord *tegenwoordig*, en wil dat bij uitbreiding van de eerste twee of drie jaren hebben verstaan, waarin men eene spoedige en naauwkeurige mededeeling, die eene zoo dringende behoefte is, van de stenographie wacht. Welnu, welke waarborgen kunnen wij wachten van de stenographen? Van de *stenographen?* Wij bezitten er slechts één. Wij verheugen ons in zijn bezit, en wij hopen, dat uit zijne school, even als uit het Trojaansche paard, louter vorsten zullen voortkomen. Maar, vergeten wij het niet, die vorsten zijn nu nog prinsjes, nog kiekens in den dop, en wij moeten er ons niet al te veel van voorstellen. Want als deze jongelieden, die zich met het aanleeren dier kunst bezig houden, eens in plaats van de schoollessen zittingen moeten bijwonen, als zij uren lang door verschillende redenaars over de moeijelijkste vraagstukken van staats- en burgerregt hooren handelen, als zij dat alles zullen wedergeven, zullen zij er dan niet onder bezwijken? Ik geloof een van beide: óf versuft door de foltering van eene voor hen al te moeijelijke taak zullen zij rijp worden voor het verblijf te Zutphen of te Utrecht, óf door de verkeerde mededeeling van het hier gesprokene, zullen de leden der Kamer gevaar loopen van geschikt te worden gehouden voor een verblijf aldaar.

Maar kan het met de tachygraphie beter gaan? Ik geloof zulks zonder partijdigheid te kunnen aannemen. En waarom? Wij hebben slechts één stenograaph, we bezitten verscheiden tachygraphen. De stenographie heeft ons slechts enkele proeven van haar vermogen geleverd, de tachygraphie verscheidene. Wie kent niet den man, die thans der Kamer met zijne pen ten dienste staat; wie uwer herinnert zich niet onderscheiden redevoeringen ook nog in deze zitting ontvangen te hebben, waarin weinig of niets te veranderen viel? Hebben wij niet nog in den laatsten tijd in de dagbladen vele bewijzen gezien van de naauwkeurigheid, waarmede redevoeringen tachygraphisch kunnen worden medegedeeld? Wij zijn in het bezit van verscheiden tachygraphen, die een schat van kennis aan gewendheid aan de parlementaire discussien paren, en als zulke mannen te zamen werkten, dan meen ik dat de tachygraphie aan billijke eischen zou kunnen voldoen en meer waarborgen dan de stenographie zou opleveren.

Zegt niet dat ik de zaak partijdig voorstel. Ik spreek met dezelfde kalmte waarmede ik begon, en ik weet volmaakt goed wat ik zeg. Er zijn onder de tachygraphen der *Staats-Courant*, die in den laatsten tijd niet veel werk er van hebben gemaakt om hun stelsel in eere te houden en wapens tegen dat stelsel in handen hebben gegeven. Maar het eenige gevolg daarvan is, dat ik niet geloof aan de tachygraphen, maar wel aan de tachygraphie. Immers nog in den laatsten tijd zijn verschillende proeven geleverd van de hooge mate van voortreffelijkheid, waartoe sommige tachygraphen het hebben gebragt. Hier heb ik de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van heden en van gisteren, en ik raak schier in verzoeking, om u het genoegen, dat wij bij hare voordragt hadden, te vernieuwen, door u stukken voor te lezen, bijv. uit de redeneringen van de sprekers uit de residentie en uit Zwolle; maar gij kunt die zelf lezen, en ik zal zoo impolitiek niet zijn, u de bezielde taal dier mannen te doen hooren, terwijl ik zelf aan het woord ben.

Daarentegen zal ik u een pendant leveren met betrekking tot de stenographie. Ik heb hier de *Preussische Staats-Zeitung* van 7 September 1849, die gisteren, 11 September, hier is gekomen, waaruit reeds dadelijk blijken kan, dat niet alle burgers van den Pruissischen Staat het verhandelde binnen 24 uren te lezen krijgen, maar zich met 2 of 3 maal 24 uren later moeten behelpen. Welnu in dien *Staats-Anzeiger* lezen wij in het verslag o. a. de woorden van den afgevaardigde von Schaper, die het woord had gevraagd voor een persoonlijk feit, gelijk wij dat noemen, en die daar zegt: „Ik heb mij veroorloofd eene teregtwijzing in het *stenographisch* verslag der laatste zitting van 3 dezer voor te stellen. De *weinige* woorden, die ik in deze zitting naar aanleiding van het door den koopman Müller uit Elberfeld gezegde gesproken heb, zijn in het stenographisch verslag op eene wijze wedergegeven, dat men daaruit *juist het tegendeel* zou kunnen opmaken van hetgeen ik heb willen zeggen, en gelijk ik mij bewust ben, ook gezegd heb." Nog een ander afgevaardigde maakt de opmerking, dat de door hem gesprokene woorden aan een ander zijn in den mond gelegd. Het is inderdaad zeer opmerkelijk om te lezen.

Maar wat wilt gij dan? hoor ik vragen.

Ik zal 't u zeggen, Mijne Heeren, niets gaat mij meer ter harte dan de publiciteit: dat is eene spoedige en naauwkeurige mededeeling van hetgeen hier verhandeld is; maar ik wil juist niet onder publiciteit begrepen hebben, dat ieder burger binnen 24 uren zou kunnen lezen wat hier gesproken is. Ik sta er volstrekt niet op, dat bijv. iemand uit Onderdendam of uit het 4de en 5de district morgen van mijne woorden kennis drage. Maar ik versta onder publiciteit de spoedige en naauwkeurige mededeeling van het alhier gesprokene, vóór dat de algemeene aandacht weder door andere onderwerpen worde bezig gehouden, al is het ook dat er twee of drie maal 24 uren mede gemoeid zijn.

Ik heb u gezegd, wat er van de stenographie, wat er van de tachygraphie is te wachten. Is uwe keuze moeijelijk? Terwijl in Engeland de dagbladen opgevuld zijn met klagten tegen de ver-

slagen van het parlement, terwijl in Frankrijk de verslagen voor de helft door stenographen, voor de helft door tachygraphen worden bewerkt, wacht men in Duitschland nog te vergeefs op den Champollion, die de cijfers van het Frankfurter parlement zal ontraadselen.

Wat nu in andere Staten reeds in discrediet begint te geraken, moeten wij dat hier invoeren, en vindt gij niet dat wij aan het Staats-examen overgenoeg hebben? Maar stel al eens, wij waren allen onbepaalde voorstanders der stenographie, zou het u dan zoo gemakkelijk zijn, met eene zoo geringe kans van wèl te slagen, over eene zaak heen te stappen, waarmede f 34,100 gemoeid zijn? Ik durf het betwijfelen, en ik wanhoop, bij de houding, die de Regering in deze zaak heeft aangenomen, of wij bij de volledige verwerping dezer wet wel zoo spoedig een ander wets-ontwerp te wachten hebben.

Ziedaar wat mij bewogen heeft eene poging te wagen om eene verbetering in het wets-ontwerp aan te brengen, en de publiciteit te redden, zonder de schatkist zoo duchtig aan te spreken. Als de algemeene beraadslagingen zullen zijn afgeloopen, zal ik de vrijheid nemen nog eens het woord te vragen, ten einde een amendement voor te stellen, dat ik alsdan met weinige woorden hoop toe te lichten.

De heer ***van Eck***: Ik moet beginnen met vooraf verschooning te vragen, dat ik over het aanhangig wets-ontwerp niet kort zal kunnen zijn. Mijns inziens maakt de aard van het onderwerp eene uitvoerige ontwikkeling noodig. Mijne beschouwingen zijn lijnrecht in strijd met die van den geachten vorigen spreker; integendeel moet ik bekennen, dat het door hem bestreden stelsel hoog bij mij staat aangeschreven. De beslissing daaromtrent zal tevens ook de beslissing zijn der vraag, of wij een stap voor- of wel een stap achterwaarts zullen gaan, de beslissing der vraag, óf wij in waarheid openbaarheid willen en gevolg wenschen te geven aan de voorschriften der Grondwet. De Grondwet wil handhaving der regten van het algemeen, met uitsluiting van alle privilegien; zij wil dat het algemeen het toezigt op zijne eigene zaken zal houden en medewerken zal tot de behartiging van zijne belangen. Welnu, die regten en belangen worden niet behartigd, als wij het stelsel der openbaarheid niet geheel en al huldigen. Openbaarheid is het rad, dat de Grondwet in beweging brengt; zonder dat rad staat alles stil, en zij bestaat niet, indien er geen behoorlijke inlichting wordt gegeven omtrent de wijze waarop de zaken van het publiek hier worden behandeld.

Zal nu dat stelsel waarheid worden, dan is het in de eerste plaats wel noodig dat aan het Nederlandsche volk, waaraan het regt is toegekend om toezigt te houden over zijne eigene belangen en die zelf te behartigen, doch hetwelk in massa die gewigtige belangen niet kan behandelen, de middelen worden geschonken waardoor het in staat zij om toezigt te houden op diegenen, die het in zijne plaats, als zijne vertegenwoordigers, herwaarts heeft afgezonden. Het Nederlandsche volk behoort bekend te zijn met de handelingen zijner afgevaardigden; het behoort te weten, of zijn vertrouwen wèl is geplaatst, en of zijne vertegenwoordiging handelt naar den wensch van hare committenten. Het is daarom noodig, dat de zittingen in het openbaar worden gehouden; maar die openbaarheid doet niet alles af: ik zie hier wel eene tribune voor het publiek, maar al mogten onze committenten in de mogelijkheid zijn en wenschen om van daar te vernemen hoe de landszaken door ons worden behandeld, toch, Mijne Heeren, zoude voor één individu slechts uit ieder kiesdistrict aldaar nog geene plaats worden gevonden. Die openbaarheid is dus allergebrekkigst. Welnu, Mijne Heeren, als het niet vergund is aan onze committenten om zich naar deze plaats te begeven, dan moeten wij naar hen toegaan, de couranten moeten ons naar hen toebrengen, door hun de uitgebreide notulen van het hier verhandelde mede te deelen.

Maar indien de toezending van die notulen, het *Bijblad van de Nederlandsche Staats-Courant*, doel zal treffen, dan moeten zij *dadelijk* en *volledig* worden medegedeeld. Ik vraag of zulks thans plaats heeft, en of, wanneer de tegenwoordige wijze van handelen blijft stand houden, die toezending dadelijk en volledig zou kunnen geschieden?

Gaan wij tot beantwoording dezer vragen na wat er gebeurt. Ik neem het gemelde Bijblad: wordt daar die spoed toe besteed, die noodig is om onze committenten behoorlijk in te lichten? Neen; het verschijnt 1, of 2 maanden nadat het gesprokene hier is gezegd. Ik wijt dit aan de ambtenaren, die met de redactie zijn belast, hoegenaamd niet, maar ik wijt het aan de inrigting. Ook op de volledigheid van dat Bijblad is niet in alle opzigten te roemen; ook te dezen aanzien is het onmogelijk aan de meermalen geuite wenschen te voldoen. Die mindere volledigheid, die ik het *Bijblad* te laste leg, is evenmin eene grieve tegen die ambtenaren, integendeel ik heb er mij menigmalen over verwonderd hoe zij, met de hulpmiddelen, die hen ten dienste staan, nog zoo naauwkeurig het gesprokene kunnen mededeelen, als door hen wordt gedaan. Maar het gebrekkige der tegenwoordige inrigting staat hier weder alle verbetering in den weg. Wat toch moet de ambtenaar van het Bijblad verrigten om getrouwelijk weder te geven wat door de sprekers is gezegd? Zijne kunst, de tachygraphie, is hem geen voldoend redmiddel. Door deze wijze van schrijven, die zich alleen door eenige verkortingen van het gewone schrift onderscheidt, kan hij de sprekers niet behoorlijk volgen, en hij is vaak verpligt zijne eigene redenering in de plaats van die des sprekers te stellen, en op te schrijven, wat hij *meent* dat door den spreker is gezegd. Dergelijke notulen zijn noodwendig onvolledig, en daarom bestaat de behoefte, dat die aldus opgeteekende redevoeringen aan de leden worden ter inzage gezonden, ten einde zij nagaan wat vergeten is of verkeerd uitgedrukt. Die toezending — het kan alweder niet anders, daar die ambtenaar onmogelijk het opgeteekende dadelijk kan uitwerken — heeft daarenboven plaats geruimen tijd nadat de redevoering is gehouden, en dan is het onmogelijk voor de leden zich alsdan nog juist te herinneren, wat gesproken is. Derhalve is, gelijk ik gerust meen te kunnen volhouden, het *Bijblad der Nederlandsche Staats-Courant* niet volledig.

En wat leveren de gewone couranten? Haar verslag draagt geen officieel karakter, en dit reeds is eene bedenking tegen diegenen, die zouden meenen dat die couranten aan de bestaande behoefte zouden kunnen voldoen. De leden der Kamer kunnen tot de keuze van die verslaggevers niet medewerken en er bestaat derhalve reeds uit dien hoofde hoegenaamd geen waarborg, dat de verslaggevers der particuliere bladen altijd zullen voldoen aan de bestaande behoefte, of dat ze altijd die hoedanigheden zullen bezitten, die hen in staat stellen om aan die behoefte te kunnen voldoen.

Het is verder waar, dat het hier gesprokene door de particuliere bladen onmiddellijk wordt medegedeeld, maar dat medegedeelde is dan ook hoogst onvolledig. En dit kan niet anders, Mijne Heeren! Die verslaggevers, wier kunde, zoo als ik zeide, ons door niets wordt gewaarborgd, zijn daarenboven verstoken van die hulpmiddelen welke de ambtenaren van de redactie der *Staats-Courant* bezitten, wier verslag ook daarom meer waarborgen van juistheid oplevert, omdat zij hunne concepten aan de leden overhandigen, en deze die nazien; terwijl de particuliere bladen die hulp moeten missen, omdat de spoed waarmede hunne uitgave geschiedt die toezending aan de sprekers niet toelaat.

Het gevolg hiervan is, — en de aandacht mag daarop wel bepaaldelijk worden gevestigd — dat de leden [illegible]ten-Generaal verkeerd door het publiek beoordeeld worden. Immers, indien al het *Bijblad* meerdere volledigheid bezit, eene grieve er tegen is, dat het zoo laat uitkomt, en dat hij die dadelijk na de zitting behoefte gevoelde daarvan een juist verslag te lezen, die behoefte later niet meer heeft en het *Bijblad* alleen gaat beschouwen als een wetenschappelijk werk, hetwelk dan alleen door hem wordt opgeslagen, wanneer hij omtrent een of ander daar behandeld onderwerp verlangt te worden ingelicht. Hij moet zich dus met het verslag der gewone couranten vergenoegen en redeneren volgens hetgeen hij daarin vindt, en derhalve redeneert hij slecht.

Ik zal één bewijs geven, hoezeer de verkeerde beoordeeling, die uit dit alles ontstaat, op ons kan drukken. Bij de behandeling van het wets-ontwerp omtrent de ministeriele verantwoordelijkheid heb ik eene uitvoerige rede uitgesproken; de gebrekkige wijze, waarop de verslagen van onze zittingen in de particuliere bladen gegeven worden, was oorzaak, dat van die uitvoerige rede, die, zoo als men mij gezegd heeft, ruim 1½ uur duurde, in de gewone couranten niets meer te vinden was, dan: » De heer van Eck verdedigt het ontwerp uit verschillende oogpunten en beantwoordt de daartegen in het midden gebragte bedenkingen. Hij heeft echter nog eenige bezwaren, waaromtrent hij, bij de behandeling der artikelen, amendementen zal voordragen. Van de aanneming daarvan zal hij zijne stem afhankelijk maken." Ik vraag nu óf op die wijze openbaarheid plaats heeft? De redenen, die mij en hen die het met mij eens waren bewogen hadden te handelen, zoo als wij gedaan hebben, werden slechts zeer oppervlakkig bekend, en het gevolg daarvan was, dat, toen ik mij later in Zeeland bevond, het mij door velen mijner bekenden bijna kwalijk werd genomen, dat ik tegen het amendement van den heer Fokker had gestemd, omdat zij meenden dat ik aan mijne liberale denkwijze ontrouw was geworden. Ik heb mij toen tegen die verkeerde beoordeeling verdedigd, en ik heb ook inderdaad hen, met wie ik sprak tot andere inzigten gebragt, en overtuigd, dat de quaestie op juridische gronden moest worden uitgemaakt en deze alsdan genoegzaam in mijn voordeel waren om ten minste het in het amendement voorgedragen principe in twijfel te trekken. Ik heb die verdediging voorgedragen op dezelfde gronden, die bij de behandeling van het wets-ontwerp waren te berde gebragt, maar die bij het publiek onbekend waren gebleven, omdat de dagbladen die redenen óf oppervlakkig, óf zelfs in het geheel niet hadden geboekt. Daarenboven kende ik de waarde van ons stelsel slechts

aantoonen aan hen met wie ik sprak, maar verder ook niet. Dit moge strekken tot een tegenhanger aan de beschouwingen van mijn geachten voorganger. Maar nu vraag ik of een toestand mag blijven bestaan, waardoor het algemeen geen licht ontvangt en uitgesloten wordt van alle ware beoordeeling van zijne committenten?

Maar dit is niet mijne eenige grieve: ik heb er nog vele andere. Als men de discussien volgt van de Eerste Kamer, dan zal men bevinden, dat reeds van den beginne af aan klagten aldaar zijn gehoord, dat er geen openbaarheid plaats had; dat men niet in staat was de redeneringen van den anderen tak der wetgevende magt te volgen. De Eerste Kamer heeft dus wetten moeten aannemen of verwerpen, zonder de redenen te kennen die in de Tweede Kamer tot aanneming of wijziging hadden geleid. Dat, Mijne Heeren, is in strijd met het gemeen overleg, hetwelk wij in stand moeten houden, en toch dat gemeen overleg kan niet in het werk worden gesteld, kan niet bestaan, wanneer de Eerste Kamer niet volledig bekend is met de handelingen der Tweede Kamer.

Bovendien hebben wij zelf meermalen alhier dit gemis gevoeld bij de behandeling van wets-ontwerpen, die in verband stonden met vroeger voorgedragene en behandelde. Ik vestig ten dien aanzien wederom uwe aandacht op eene omstandigheid, die onlangs heeft plaats gehad. Bij het nader onderzoek omtrent de kieswet stuitte men wederom op de quaestie wie *Nederlander* is, én in mijne sectie stelde men zich als vraag, of men het gevoelen zoude deelen, dat door het ministerie werd volgehouden, dan wel of men van oordeel bleef dat eene duidelijke wet daaromtrent onmisbaar is. Nu was die vraag uitvoerig bediscussieerd bij de behandeling van de wet omtrent de vreemdelingen; redenen ook van juridieken aard zijn toen aangevoerd, om de wederzijdsche beschouwingen te staven. Zij vooral, die van de regtsgeleerdheid geen vak hebben gemaakt, wenschten die redenen te kennen, dan daartoe bestond de gelegenheid niet, en zoo bleven er velen in onzekerheid, welk gevoelen door hen moest worden aangekleefd.

Is er voor dit alles herstel mogelijk zonder de invoering der stenographie? De quaestie is geopperd, of het voldoende zou zijn het zegel niet te heffen van de afzonderlijke bijvoegsels der particuliere bladen, waarin de handelingen der Staten-Generaal bij uittreksel worden medegedeeld. Ziehier deswege mijne denkbeelden. Er is van gesproken om de gewone couranten uit te breiden: men heeft gewenscht dat er een maximum van zegel zou worden bepaald. Met die redenering der pers ben ik het niet eens; ik geloof dat de belasting de courant zal moeten blijven treffen naar gelang van hare uitgebreidheid, want anders stelt men een privilegie daar voor die bladen, die daardoor in staat worden gesteld om naar evenredigheid van het op hen drukkende zegel meer te leveren, dan de kleinere dagbladen. Men heeft vervolgens gewenscht dat de afzonderlijke bijlagen der couranten niet aan het zegel zouden onderworpen zijn, en de Regering heeft beloofd aan dien wensch te zullen gehoor geven. Als het noodig ware zou ik mij voegen bij hen, die dit wenschen. Maar ik heb daartegen deze bedenking, dat de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en het *Handelsblad* zelve hebben gezegd, dat deze gunst niet meer noodig was, daar zij reeds zonder die belofte ongezegelde bijlagen uitgaven, en wij hebben ook werkelijk verscheidene van die ongezegelde bijlagen gezien. Doch ik heb eenen anderen wensch. Ik voeg mij namelijk bij hen die eene afschaffing of ten minste eene vermindering van het zegelregt op de couranten verlangen. In Belgie is het zegel geheel van de couranten afgenomen, omdat men daardoor meende aan eene nationale behoefte te voldoen. En waarom zou zulks hier ook geen plaats kunnen hebben? Indien het al ware dat de Regering vermeent dat de geheele ontheffing een te groot nadeel aan de schatkist zoude te weeg brengen, dan ten minste zou het zegel op de helft der belasting behooren te worden gebragt.

Evenzeer bestaat er behoefte dat het zegel voor de buitenlandsche bladen aanmerkelijk verminderd wordt, hetwelk zoo hoog is opgevoerd dat de som die men aan die belasting betaalt, soms oneindig hooger is, dan de prijs van de bladen zelve. Ik wensch, dat het ministerie in dezen aan den wensch van het publiek te gemoet kome.

Ik geloof dat dit eene zaak van publiek belang is, omdat ook daardoor de openbaarheid zal worden bevorderd en algemeen licht zal worden verspreid. Ik geloof bovendien niet dat daardoor een tekort in de schatkist zal ontstaan. Waarom toch vraagt de uitgever eener courant vermindering van zegel? Niet om meer op ieder exemplaar van zijn blad te winnen. Neen, ik geloof dat de kosten van inteekening door de uitgevers der bladen zouden verminderd worden met het verminderd bedrag van het zegel. Maar zij vragen het, omdat daardoor velen in staat zullen worden gesteld de courant te lezen, wien het nu te veel kost. Zij zoeken dus hun voordeel in het grooter debiet, dat ze daardoor zullen bekomen. Maar dan is het ook waar van de andere zijde, dat de Regering door de vermeerderde uitgave zal terugwinnen wat zij aan verminderd zegel op ieder exemplaar verliezen zal. Daarenboven zal hare winst ook grooter zijn op de 35 centen zegelregt van iedere advertentie, omdat naar mate een dagblad meer gelezen wordt, het van meer belang wordt de advertentien er in te plaatsen. Het voorbeeld van Engeland ter zake van het postwezen doet hier alles af. Toen het porto der brieven zoo aanzienlijk verminderd werd, had slechts eene zeer geringe vermindering van de opbrengst plaats, die achtereenvolgens geringer werd. En zoo ook hier, als het zegel op de dagbladen verminderd wordt, zal de opbrengst eer meer dan minder worden.

Maar dit is eene quaestie op zich zelve, die ik niet mogt laten rusten, maar die op het in behandeling zijnde onderwerp geenen invloed uitoefent. Want al geeft men aan al de wenschen der dagbladen gehoor, dan zullen hunne verslagen van onze handelingen toch nog evenzeer als nu aan onvolledigheid en onnaauwkeurigheid lijden; immers de beide genoemde bladen erkennen toch dat de door hen gewenschte vrijstelling ten aanzien hunner bijvoegsels, voor zoo ver die de handelingen der Staten-Generaal inhouden, reeds nu volledig bestaat. Ik zie dus niet in dat de ook door mij verlangde vermindering van het zegelregt die onnaauwkeurigheid zoude doen verminderen.

Een middel is er, om aan alle klagten te gemoet te komen: de invoering der stenographie. Dat zij denkbaar is, is gebleken; een ambtenaar van het ministerie van Binnenlandsche Zaken heeft een stelsel van stenographie aan anderen medegedeeld, en reeds één der ambtenaren van de *Staats-Courant* heeft de toepasbaarheid van dat stelsel bewezen, en redevoeringen geleverd, die zeer juist waren opgeteekend. Dit bewijst dus voor dat stelsel. En die ambtenaar is reeds niet de eenige meer, die zich met stenographie bezig houdt. Ik meen wel te weten dat reeds een aantal van omstreeks twintig leerlingen zich in die kunst oefent; daardoor kunnen wij dus hopen, binnen kort een volledig stel van stenographen te erlangen.

De stenographie is het middel om woordelijk het gesprokene weder te geven. De stenograaph behoeft de hulp der leden niet in te roepen. Hij is van zelf volledig; zijne opgave is de taal des sprekers; hij kan aan al de vereischten voldoen. De vorige spreker stelde de tachygraphie met de stenographie op één lijn en beschouwde die kunsten als zusters. Ik deel die beschouwing niet. Er is slechts één punt van overeenkomst tusschen die beide stelsels, beide dienen om op te teekenen wat er is gezegd, maar de wijze van werken en opteekenen verschilt bij beide hemelsbreed. Ik hoor dat in Frankrijk naast de stenographie ook voor een deel de tachygraphie wordt gebruikt; maar in Engeland, Duitschland en Belgie is dit, voor zoo ver ik weet, niet het geval, en nergens is de tachygraphie alleen aangenomen als het middel waardoor in de bestaande behoefte kan worden voorzien. Ik geloof dat dit een krachtig bewijs is voor de deugdelijkheid der stenographie.

Gebreken zullen er altijd blijven bestaan, maar dit neemt niets weg van de waarde van het stelsel, en de beslissing van al de genoemde rijken omtrent deze zaak is van niet weinig gewigt.

Doch men werpt mij tegen dat het *Bijblad van de Staats-Courant*, juist omdat hetzelve zoo volledig is, niet algemeen zal worden gelezen en het door mij beoogde nut dus zeer beperkt zal zijn.

Ik erken, Mijne Heeren, dat die uitgebreide notulen van het hier verhandelde niet door onkundigen en onverschilligen zullen worden gelezen, maar alleen door hen die in de zaak belang stellen. Maar het zijn juist deze die het beschaafde gedeelte der natie uitmaken. Voor hen is het dat ik spreek, omdat zij het zijn die het meest er belang bij hebben om ons te leeren kennen, en door hunne belangstelling omtrent de zaken van het algemeen en hunne meerdere beschaving den meesten invloed uitoefenen op de verkiezingen. Al wat op den naam van wetenschappelijk en beschaafd aanspraak maakt, behoort derhalve in waarheid bekend te worden gemaakt met hetgeen hier gesproken is. Het door mij aangekleefde stelsel heeft derhalve het voordeel, dat al degenen, die wezenlijk belang stellen in de zaak, onmiddellijk zullen kunnen weten wat er is gesproken, en zoo als er gesproken is; dat de Eerste Kamer in staat zal zijn met juistheid te beoordeelen de in de Tweede Kamer behandelde quaestien; dat de Tweede Kamer zelve, wanneer zij daaraan behoefte gevoelt, hare eigene beraadslagingen dadelijk zal kunnen nagaan en volgen. En eindelijk zal die gewigtige grieve zijn weggenomen, dat een aanmerkelijk gedeelte van den kostbaren tijd, dien wij behoeven tot het nagaan van wets-ontwerpen en tot andere bezigheden, thans verloren gaat met het corrigeren der ons ter inzage gezonden concepten van redevoeringen, iets wat dikwijls een aanmerkelijk bezwaar oplevert. En wanneer nu een courant (want ik stel op den voorgrond dat het verslag in het *Bijblad* steeds den volgenden dag verschijnt) slechts één dag met hare mededeeling vertraagt, dan zal zij haar verslag uit het *Bijblad* juist kunnen excerperen, en ons geene gezegden of bedoelingen behoeven toe te schrijven, die wij niet hebben geuit. Dat men tevens, om aan een te dezer zake geuit verlangen te

voldoen; een degelijk uittreksel in de *Staats-Courant* zelve mede-deele, is al wat ik voor dat blad kan toegeven, want ik kan geenszins toestemmen, dat onze uitvoerige verslagen in het corps van die courant zouden worden opgenomen.

Bij de toepassing van het bestaande stelsel is er geen enkele waarborg voor de handhaving der openbaarheid, een beginsel dat in de Grondwet is nedergelegd. Bij de toepassing van het door mij verdedigde is die waarborg aanwezig, maar — even als alle overige waarborgen zal hij moeten worden gekocht — hij zal enkele duizenden gulden kosten, en voor die som is het, dat het ministerie is teruggetreden. In stede van ons bij de eerste gelegenheid eene wet als de tegenwoordige voor te dragen, is het daarvoor teruggedeinsd, en er eindelijk niet dan schoorvoetend toe overgegaan, om dit ontwerp in te dienen, nadat van alle zijden, zoo in de Eerste en Tweede Kamer als elders, klagten waren opgegaan, op verbetering te dezer zake was aangedrongen, en eene commissie van onderzoek was benoemd. Ik kan die handeling niet goedkeuren. Als de controle door middel van openbaarheid eene der grootste weldaden van den constitutionnelen regeringsvorm is, dan kan ik niet begrijpen, dat men die heeft willen laten varen voor een bedrag van eenige weinige duizenden gulden. Dat is niet in overeenstemming met den wil en den wensch der Grondwet. Waarom toch zooveel andere instellingen, die daarvan uitvloeisels zijn, zoo als de Staten-Generaal, de Raad van State, en zoovele andere, die zoo verbazend veel kosten, dat de sommen daarvoor niet bij duizenden, niet bij honderdduizenden, maar bij millioenen worden berekend, daargesteld? Instellingen die geen van alle onmiddellijk stoffelijke welvaart verspreiden? Omdat daaraan behoefte bestaat, wil men zich niet aan het despotiek gezag onderwerpen; omdat al die instellingen zoovele waarborgen zijn voor regt en veiligheid, dammen, opgeworpen tegen willekeur. Maar wil men deze instellingen, hecht men daar hoogere waarde aan, dan aan de opoffering van zoovele millioenen tot handhaving van dezelve besteed, waarom dan niet een stelsel, dat zoo oneindig goedkooper is, toegepast, wanneer dat dienen moet om de regten van de natie te bewaren? Waarom niet het stelsel der openbaarheid gehuldigd? Ik had dit gehoopt en verwacht van een ministerie dat voortgesproten en ten deele zamengesteld is uit mannen, die bij ons onder den naam van negenmannen in zoo hooge achting staan. Ik had vertrouwd dat zulk een ministerie alle mogelijke gelegenheden zoude hebben aangegrepen, om alle bepalingen onzer vrijzinnige Grondwet getrouwelijk in uitvoering te brengen. Het ministerie had er derhalve niet zoo schoorvoetend toe moeten overgaan. Het is waar, het ministerie vaart onder de leus van bezuiniging door vereenvoudiging. Onder die leus moeten wij voortgaan, voorzeker: maar het moet blijven bezuiniging *door vereenvoudiging*, wegneming van hetgeen overtollig is; in die bezuiniging stem ik toe, daartoe zal ik altijd mijne medewerking verleenen. Maar die leus is niet meer de mijne, wanneer ze leidt tot het beknibbelen van bijzondere personen, tot de onthouding van een wettig verdiend tractement, of tot het wegnemen en onthouden van zaken en instellingen, die ten nutte van het algemeen wenschelijk zijn.

Indien derhalve moet worden erkend dat bij de toepassing van zulke groote en gewigtige beginselen niet mag gezien worden op eenige duizenden, zoo zal het bezwaar tegen de te besteden uitgaaf van de andere zijde nog aanmerkelijk verminderen, indien ik kan aantoonen, dat de som, die de invoering der stenographie ons jaarlijks kosten zal, door den Minister zeer is overdreven; en ik geloof, Mijne Heeren, dat ik in staat ben u van de waarheid van dat beweren te overtuigen.

In de eerste plaats wordt er gesproken van de benoodigde som voor eene snelpers en een daarvoor op te rigten locaal. Ik zal mijn daaromtrent voorgesteld amendement hier toelichten, omdat het in een onmiddellijk verband met mijne geheele redenering staat. Die uitgave dan van f 10,000 is in het geheel niet noodig. In het eerste jaar toch zullen de stenographen over het algemeen zijn leerlingen, niets meer; slechts enkelen zullen op eene grootere hoogte staan. Zij zullen dus een gebrekkig werk leveren, en moeten staan onder het toezigt van de tegenwoordige tachygraphen der *Staats-Courant*, en het gevolg zal zijn, dat de leden hunne redevoeringen nog zullen moeten nagaan. Een aanmerkelijke tijd zal daarmede verloren gaan, ofschoon op verre na niet zoo aanzienlijk als thans, maar evenwel zal eene zoodanige pers niet noodig zijn als er toch telkens minstens drie à vier dagen zal moeten gewacht worden, eer er kan worden overgegaan tot het afdrukken. De tachygraphie zal vooreerst in werking moeten blijven, voorloopig kan dus de snelpers worden gemist; wat voor het vervolg het geval zal zijn wil ik niet beoordeelen, maar in allen gevalle kunnen wij nog den geruimen tijd laten verloopen, die noodig zal zijn, alvorens de stenographie voor goed in werking komt. Tevens zullen dus vooreerst de onkosten voor het locaal gespaard kunnen worden. Daarenboven is zulk eene snelpers klein en beslaat weinig plaats; een locaal zal dus gemakkelijk te vinden zijn en het uitstel dat ik wensch, kan op zich zelf reeds ligtelijk daartoe behulpzaam zijn. De snelpers zou alleen noodzakelijk kunnen zijn, als de verslagen op denzelfden dag wierden gedrukt, waarop de redevoeringen zijn uitgesproken. Ik voor mij geloof aan de mogelijkheid daarvan; het ministerie niet: ik handel dus geheel in overeenstemming met de inzigten van het ministerie wanneer ik de onnoodigheid van de snelpers betoog.

Aannemende nu, dat het verslag op den volgenden dag zal worden uitgegeven; brenge men daarmede in verband, dat er dagelijks drie posten vertrekken, een avond-, een nacht- en een morgen-post, en dewijl daarvan het gevolg is dat niet alle exemplaren te gelijk behoeven te worden gedrukt, zal men gereedelijk kunnen begrijpen dat daardoor de behoefte wordt weggenomen om zoo spoedig te drukken. Toegegeven dus, dat het waar is, dat de verslagen eerst op den volgenden dag kunnen verschijnen, dan bestaat er volstrekt geene behoefte aan eene snelpers.

Wat nu betreft de kosten voor de stenographie zelve, deze worden door het ministerie geschat op f 6000 voor dit jaar; dit is in evenredigheid met de grootere som voor een gansch jaar, die op f 18,300 geschat wordt. Ten aanzien van die som van f 6000 ben ik het met den Minister niet eens; ik geloof dat de voor dit jaar benoodigde gelden op weinig, misschien op niets, zullen te staan komen. Maar ik wil daaromtrent geen amendement voorstellen, omdat het hier hoogst moeijelijk is om eene andere juiste som in de plaats te stellen en daarom wil ik de begrooting dezer som — want meer dan eene begrooting is zij niet — geheel aan den Minister van Binnenlandsche Zaken overlaten. Ik maak er echter oplettend op, dat gedurende het eerste jaar, gelijk ik reeds zeide, de stenographen niet anders dan leerlingen zullen zijn, die niet het tractement van een bekwamen stenograaph kunnen ontvangen, en dat dus de vaststelling van die som alleen zal dienen tot vestiging van een principe.

En nu voor het vervolg? Het ministerie stelt:

8 stenographen voor de Tweede Kamer à	f 1600	f 12,800
4 » » » Eerste » à	1000	4,000
Kosten van correctie en expeditie		1,500
Totaal		f 18,300

Ik noem ook die opgave veel te bezwarend, en in strijd met de redeneringen van het ministerie zelf. Immers voor zooveel de tachygraphie nog noodig is, en de stenographen slechts leerlingen zijn, en zoolang zij leerlingen zijn de volle som niet kunnen genieten, behoeft men, zoo als van zelf spreekt, aan hen die uitgave van f 18,300 niet te besteden. En nu voor de toekomst? Ik meen te moeten aanmerken, dat, als de stenographen voor goed zullen werkzaam zijn, de tachygraphen niet meer noodig zullen wezen, en dus de kosten, daarvoor benoodigd, zullen moeten worden afgetrokken van de hoofdsom van f 18,300. Ik zal de vrijheid nemen eene gemotiveerde berekening voor het volledig in werking brengen van het stelsel voor te dragen.

Ik geloof niet dat het noodig is afzonderlijk stenographen voor de Eerste en voor de Tweede Kamer aan te stellen. Die voor de Eerste Kamer zouden nagenoeg niets te doen hebben. Ik zou dus één enkel corps voor beide Kamers wenschen aangesteld te zien.

Voorts heb ik nog eene bedenking tegen eene andere redenering. Het ministerie stelt voor alle stenographen naast elkander zittende de geheele zitting te doen bijwonen, en daarentegen des nachts het opgeteekende te doen uitwerken. Daardoor zou veel tijd verloren gaan en aan de stenographen zonder nut een onaangenaam leven worden bezorgd. Ik wenschte de zaak geregeld te zien, gelijk in andere rijken plaats heeft. De stenograaph moet niet langer dan 15 minuten achter elkander opteekenen. Daarop verwijdert hij zich in een aangrenzend locaal, en wordt door een ander vervangen. Hij kan daar het door hem opgeteekende onmiddellijk uitwerken. Hiertoe is 6 maal zoo veel tijd noodig als voor de opteekening; derhalve 6 kwartier. Die stenograaph kan bij het uitwerken tevens zijn eigen revisor zijn; want hij is een wetenschappelijk man, en zoodanig ambtenaar kan onmiddellijk zelf het opgeteekende redigeren, hetgeen alleen zal bestaan in het ronden van eenige volzinnen; terwijl hij voor het overige het door hem opgeschrevene slechts letterlijk behoeft te volgen. Het zal dus niet alleen niet noodig wezen, dat *alle* stenographen bij de geheele zitting tegenwoordig zijn, maar het zou zelfs verkeerd wezen.

Heeft nu de stenograaph het door hem opgeteekende uitgewerkt, dan gaat die kopij onmiddellijk naar de drukkerij, en ik vermeen dat alsdan op denzelfden dag, bij het uiteengaan der zitting, meer dan 2/3 van het verhandelde zal uitgewerkt en gezet zijn.

Omtrent het aantal der stenographen ben ik het geheel niet eens met het ministerie. Ik geloof dat, als ik nu stelde dat één daarvan directeur is, en mede-stenographicert, deze een tractement van f 2000 zou moeten genieten.

Voorts reken ik :	
4 stenographen à f 1500.	f 6000
7 » à 1000.	7000
1 corrector.	500
voor expeditie, enz.	300
de directeur.	2000
te zamen.	f 15,800

Een zoodanig stelsel van betaling is mijns inziens verkieslijk, daar toch niet allen gelijke kunde zullen bezitten en in jaren en rang zullen verschillen. Eene dergelijke regeling wordt toch bij alle administratien gevolgd. Bepaaldelijk verwijs ik daartoe op de instelling van surnumerairs, die in het geheel geen salaris genieten, ofschoon ze dezelfde kunde bezitten als de in functie zijnde ambtenaren, met de waarneming van wier kantoren zij dikwijls worden belast, hoewel ik dat voorbeeld niet volmaakt van toepassing op de stenographen gemaakt wil hebben. Dat een corrector met f 500 wel betaald is, is mijne volle overtuiging. Voorts zijn door de Regering de kosten voor expeditie, enz. zeer hoog gesteld: een voornaam werk zal wel het vouwen der bladen zijn, iets wat door jongens kan verrigt worden, die bijv. met f 1 's weeks ruim betaald zijn.

Ik kom dus niet op een bedrag van f 18,300, zoo als het Ministerie, maar op slechts f 15,800, als het stelsel in volle werking is, en alsdan kunnen de tegenwoordige ambtenaren der *Staats-Courant*, die met de redactie van het *Bijblad* belast zijn, bijna geheel gemist worden. Van die ambtenaren zou ik één wenschen te behouden als redacteur voor de *Staats-Courant*, met eene bezoldiging van f 2000. — Ik bespaar dus per slot f 3800, en als ik die som aftrek van f 15,800, dan houd ik eene eindverhooging van f 12,000 over, zoodat hiermede de berekening der Regering eene aanmerkelijke vermindering heeft ondergaan.

Gelooft niet dat ik overdrijf. Mogt zulks het geval zijn, het zal mij aangenaam zijn, dat men het mij aantoone. Maar het is eene waarheid dat op de staatsbegrooting van België 22,000 francs voor hetzelfde doel staat uitgetrokken, welke som met f 10,500 van onze munt gelijkstaat. In het evrslag der commissie tot herziening van het reglement van orde werd eene som van f 10,000 voldoende geacht. Mijne berekening is dus nog hooger dan de genoemde.

Nu heb ik nog niet in aanmerking genomen, dat als de stenographie buiten werking blijft en de tachygraphie alleen in toepassing moet blijven, het getal der ambtenaren van de *Staats-Courant* niet langer op de tegenwoordige hoogte mag worden gehouden. Het is bekend en mijne volle overtuiging dat die ambtenaren thans een zeer vermoeijend werk hebben, en als onze werkzaamheden hier zijn afgeloopen en wij naar huis keeren om rust te nemen, alsdan aan die ambtenaren daarom nog volstrekt geen gelegenheid wordt gegeven om uit te rusten, want zij moeten dan nog een goed deel van het opgeteekende uitwerken.

Daarin moet voor het vervolg verandering komen. Ik wensch niet in het inwendige van het huishouden des Ministers te treden, maar ik geloof toch dat de beloonigen van sommige der tegenwoordige ambtenaren verhoogd en het personeel vermeerderd diende te worden, en als ik nu voor die meerdere onkosten, die toch allezins billijk zouden zijn, eene som van f 4000 reken, dan zal ik die ook kunnen aftrekken van de slotsom van f 12,000: er blijft alzoo slechts eene wezenlijke uitgaaf van f 8000 over.

Bovendien is er behoefte aan het afzonderlijk verkrijgbaar stellen van het *Bijblad der Nederlandsche Staats-Courant*. Het moet ophouden een *Bijblad* te zijn. Menigeen moet zich onthouden van het aanschaffen van dat *Bijblad*, omdat het met de courant eene som van f 24 kost. Die afzonderlijke uitgifte zou bijv. voor f 10 kunnen plaats hebben, en dan zal de daarvoor te ontvangen som weder een steun voor de schatkist zijn: en dit zal alleen het gevolg der stenographie wezen. Als het *Bijblad* onmiddellijk verschijnt, zal het eene veel grootere waarde hebben en daarvan waarschijnlijk zeer veel verkocht worden.

Doch ik wil dit niet eens in rekening brengen. In allen gevalle meen ik te hebben aangetoond :

dat de f 10,000 voor de snelpers kan vervallen ;

dat, in plaats van f 18,300, f 12,000, ja f 8000 genoegzaam zullen zijn voor de bereiking van het doel dat men zich voorstelt.

Indien mijne berekeningen worden gedeeld, dan geloof ik te mogen vertrouwen dat het bezwaar tegen het hooge cijfer dat bij sommige leden bestond, vervallen zal zijn.

Wat mij betreft, Mijne Heeren! Ik ben zoozeer doordrongen van het begrip, dat er behoorlijke waarborgen voor de openbaarheid moeten gegeven worden, dat alle gemaakte bedenkingen mijns inziens daarvoor moeten onderdoen, en dat geen finantiele beschouwingen ons mogen terughouden van de verwezenlijking van dat doel, hetwelk niets anders is dan het handhaven van het constitutionnele stelsel. Ik beweer dat bezuiniging hier terug gang zou zijn, en de uitkomsten daarvan zouden in waarheid gelijk zijn aan die van het despotiek stelsel. Want zoo dit laatste geen waarborgen geeft omdat de willekeur die niet toelaat, hier zou men ze niet geven, omdat ze te veel zouden kosten, hetgeen dus ten slotte op hetzelfde nederkomt, en hier zou derhalve van toepassing zijn het

Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charibdin.

Indien intusschen mijn amendement mogt verworpen worden, zoo zal ik toch vóór de wet stemmen, omdat het hier eene zaak geldt van openbaar belang, en ik, hoe ongaarne dan ook, liever f 10,000 verspil, welker uitgave onnoodig is, dan afstand te doen van een maatschappelijk regt, door de Grondwet beloofd, en mede te werken om Nederland ook in dit opzigt bij alle beschaafde natien te doen achterstaan.

De vergadering wordt voor een korten tijd geschorst.

Na de heropening brengt de Commissie van Rapporteurs over het wets-ontwerp omtrent het verder verleenen van pensioenen aan mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven haar verslag ter tafel.

Wordt besloten tot het doen drukken en ronddeelen van dat stuk, en daar het hier eene zeer eenvoudige en spoedvereischende zaak geldt, overeenkomstig art. 82 van het Reglement van Orde, de beraadslagingen over het wets-ontwerp te bepalen op den volgenden dag ten 1 ure.

Voorts brengt de Commissie van Rapporteurs haar verslag ter tafel omtrent het wets-ontwerp betrekkelijk fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen, doch daar het hier een onderwerp van ruimen omvang geldt, besluit de Vergadering, op voorstel des Voorzitters, den dag der beraadslaging voor alsnog niet te bepalen.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslagingen over het wets-ontwerp, betreffende *eene verhooging van uitgaven voor de openbaarmaking van het verhandelde in de Staten-Generaal.*

De heer ***Sloet tot Oldhuis:*** Men verwondert zich dikwijls, dat de boekdrukkunst niet reeds in de oude wereld uitgevonden is, waarin men toch al geleerd had door eenen stempel den vorm der letters op metaal te drukken; maar even verwonderlijk schijnt het, dat, terwijl de Romeinen reeds de stenographie bezaten, en eeuwen achtereen in beoefening hebben gebragt, deze kunst, *op de wijze*, waarop zij zich daarvan bedienden, en welke zeer vernuftig schijnt geweest te zijn, verloren is gegaan. Immers weten wij alleen, dat in den senaat te Rome ten tijde van Cicero de stenographie is ingevoerd; dat de vrijgelatene van dien grooten redenaar en staatsman, met name Tiro, daartoe een zamenstel van teekenen of *notae* uitgevonden had; dat wij daarvan met eenige waarschijnlijkheid onze muzijknoten behouden hebben, terwijl het alphabet zijner notae en daarmede de theorie zijner kunst vergeten is.

Echter hebben de nieuwe volkeren bij de ontwikkeling hunner beschaving weder al spoedig behoefte aan stenographie gevoeld. Franschen, Engelschen en Duitschers betwisten elkander de eer, die het eerst ingevoerd te hebben, en men weet bij hen niet, dat deze kunst reeds vóór den tijd, waarop zij de wederinvoering stellen, en wel in het midden der 17de eeuw, door eenen Rotterdamschen koopman, Reiner, hier te lande beoefend werd; dat hij zijne koopmans-boeken met stenographische karakters hield, en in 1673 een octrooi van de Staten van Holland en West-Friesland voor zijne uitvinding bekwam. Wij Nederlanders hebben derhalve nog eene bijzondere betrekking op deze kunst, die haar meer door ons op prijs moet doen stellen.

Slaan wij acht op den aard der stenographie, dan zien wij, dat zij werkt om het gesproken woord met meerderen spoed dan door letterverbinding met aanschouwelijke teekenen uit te drukken.

Zij heeft eene gelijksoortige uitwerking al de electrische telegraaf; zij is naauw verwant met den stoom.

Het menschdom deed eene schrede voorwaarts, toen de Phenicische kooplieden het Egyptische alphabet, dat wel is waar phonetisch was, maar toch beeldvormig, en daardoor uiterst omslagtig, vereenvoudigden en voor dagelijksch gebruik meer geschikt maakten.

Maar heeft nu ons letterschrift zijne hoogste volkomenheid bereikt? Zoude daarin geene verandering meer mogelijk zijn, nadat het duizenden jaren stationnair geweest is? Niemand, die hierover nagedacht heeft, zal zulks beweren; doch ik geloof, dat wij weder op het punt zijn om eene groote schrede voorwaarts te doen.

De stenographie brengt eene belangrijke tijdsbesparing te weeg; met vermijding der trage letterverbinding stelt zij het gansche woord met een eenvoudig teeken voor oogen; zij bewaart ook

dikwijls het woord, dat, zonder haar, als alle klanken, zich in de lucht verliezen zoude.

Bedenken wij het wel, zij is nu nog in hare kindschheid, maar voeren wij haar in, dan zal zij van lieverlede volmaakter worden; dan zal zij zich allengs uit deze Kamer over het geheele land verspreiden; zij zal in de koopmanskantoren, in alle gehoorzalen doordringen, en ik twijfel niet, in later tijd een bestanddeel, zoo al niet van het lager, dan toch van het middelbaar onderwijs uitmaken.

Wij hebben thans het lot van deze nuttige kunst in onze hand. Sinds lange jaren heeft men in onze Volksvertegenwoordiging de behoefte aan haren bijstand gevoeld, en dit was ook bij mij het geval, toen de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* mij liet spreken van *magnetischen* invloed, terwijl ik mij klaar herinner van *magischen* invloed gesproken te hebben. Gewagende van vroegere onlusten op Java repte ik met een woord van intrigues die tot in den harem van een inlandsch vorst waren voortgezet. De *Nieuwe Rotterdamsche Courant* laat mij spreken van een Gouvernementsambtenaar, die in een harem doorgedrongen was. Moet ik nu niet vreezen, dat men het op Java er voor houde, dat ik mijne kennis van Indie put uit *de duizend en één nacht*?

Ik zeide ten slotte, dat ik meende genoegzame *humaniteit* in acht genomen te hebben: de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* geeft mij in den mond; dat ik vermeen genoeg *humor* aan den dag gelegd te hebben. Maar zoover gaat mijne aanmatiging wel niet, Mijne Heeren!

Men beschouwe deze vermelding niet als een verwijt onzer tachygraphen; ik bewonder hunne vaardigheid, ik spreek niet tegen hen, maar tegen hunne kunst, wier diensten ik evenwel niet versmaden wil. Zelfs geloof ik, dat stenographie en tachygraphie te zamen moeten gaan, om een goed geheel uit te maken.

Wat zoude ik u betoogen, Mijne Heeren, dat de stenographie in het constitutioneel volkerenleven niet gemist kan worden? Het regt van vereeniging beteekent weinig zonder haar bezit. Op het laatste landhuishoudkundig congres heeft men reeds de hulp van eenen stenograaph ingeroepen. In de laatste vergadering der Rhijnspoorweg-maatschappij bragten de bedrukte Engelsche deelhebbers eenen stenograaph van hun eiland mede. Predikanten, veedoctors, notarissen, boekdrukkers houden congressen. Staande deze vergadering een oog in de *Amsterdamsche Courant* slaande, vind ik daar eene oproeping tot een armen-congres, waarschijnlijk wel niet van de armen zelven, maar van hen, die zich hunner aantrekken, en zoo zal dagelijks de behoefte aan stenographie toenemen.

Ik wensch dus dezen Minister van Binnenlandsche Zaken van harte geluk, dat hij thans, in den grondtoon der Kamer vallende, door deze wets-voordragt voldoen wil aan de behoefte van een zich ontwikkelend volksleven. Het zal mij tot genoegen strekken, mijne stem ten gunste van dit wets-ontwerp te mogen uitbrengen, doch nog een enkel woord mag ik niet terughouden. Er is slechts, voor zoo ver men weet, één man die deze kunst in ons vaderland kent, de heer Tétar van Elven; hij heeft daaraan een tijdvak van 40 jaren studie gewijd; hij heeft daartoe bestaande stelsels bij andere volkeren onderzocht. Bij de voordragt van dit wets-ontwerp, heeft hij aangeboden om voor niet onderwijs in de stenographie te geven; hij heeft met eene ware edelmoedigheid aan een groot aantal leerlingen het geheim van zijn teekenschrift geleerd, ofschoon in het vooruitzigt, dat duur aan den Staat te kunnen verkoopen. In andere landen heeft men de bevorderaars der stenographie met ridderlinten en medailles vereerd. Welnu, de Nederlandsche Tiro, een man van 68 jaren, is ook onlangs door het bezuinigingsstelsel getroffen. Verre van mij dien maatregel te willen laken; doch de Staat ziet zich thans de gelegenheid aangeboden, om zijne verdiensten in de stenographie te vergelden, door aan hem, tegen eene billijke belooning, de leiding dier leerlingen op te dragen, welke hij daarvoor geschikt zal oordeelen. Hiertoe meende ik hem bij deze gelegenheid te mogen aanbevelen.

Ik moet nog verklaren, dat, als ik het nut der stenographie in aanmerking neem, de geraamde uitgaven mij niet te zwaar of overdadig voorkomen.

Ik twijfel ook niet, of de kosten der stenographie zullen daarna verminderen; maar wij moeten de kunst in hare bakermat niet te karig behandelen, als zij spoedig zal opgroeijen en wel gevormd in het leven treden.

Aan het nut behoort men toch de uitgaven te toetsen. Ik weet, dat bij sommigen onzer het geldelijk bezwaar nog al weegt, doch daar wij bij de bekrachtiging der contracten met de Nederlandsche Handel-maatschappij in de avondzitting van Zaturdag ll. wel eenen geheelen kameel hebben weten te slikken, zullen wij toch geene *petite bouche* maken voor eene mug.

De heer ***Groen van Prinsterer***: Ik zal om het reeds ver verloopen uur, bij hetgeen ik wensch te zeggen alleen door de welwillende aandacht der Kamer, indien ze mij te beurt valt, gerust worden gesteld. Ik zal mij niet mengen in den hagchelijken strijd tusschen tachygraphen en stenographen. Op beider welwillendheid stel ik hoogen prijs, met beider bekwaamheid ben ik bekend, en ten aanzien van eene behandeling van dit onderwerp zou een lid, die daarover met veel kennis van zaken gesproken heeft, mij reeds het stilzwijgen opleggen.

In het voorbijgaan moet ik opmerken, dat, daar men zich hier over de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* heeft beklaagd, ik van mijnen kant moet zeggen, dat ik alle reden heb tevreden te zijn over de getrouwheid en bekwaamheid, waarmede die courant heeft wedergegeven, wat ik hier gesproken heb.

Ik zal ook in andere opzigten niet in *détails* treden; ik wensch alleen te beproeven, of het mogelijk is, de beraadslaging terug te brengen van het min juiste standpunt, waarop de Regering, ook thans in de redenering van den Minister van Binnenlandsche Zaken de behandeling van dit onderwerp gebragt heeft. Ik wil niet ontkennen, dat ik eenigzins verschil van den geachten spreker uit Friesland, in zooverre dat hij uit hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de memorie van beantwoording omtrent dit wets-ontwerp is gezegd, heeft meenen te ontwaren, dat zulks geschikter zou zijn in den mond van iemand, die er naar jaagt, om eene parlementaire loopbaan in te treden, dan in den mond van een Minister, die onder den Koning aan de spits des bestuurs is geplaatst. Ik integendeel, wel verre van in de bedoelde woorden het werk te zien van iemand die aan het begin staat der parlementaire loopbaan, zie daarin de bedrevenheid van iemand, die, met uitnemende talenten begaafd, reeds sedert lang onder de sieraden van ons parlement behoort. Eéne zinsnede was er in het verslag der Commissie van Rapporteurs, waarop de Minister van Binnenlandsche Zaken bijzonder heeft gedrukt:» namelijk het door den druk gemeen maken van een *volledig* verslag van het verhandelde in iedere zitting der der Kamers, uiterlijk binnen vier en twintig uren na den afloop van zoodanige zitting", dat is dus daags daaraan. Ik wil niet onderzoeken, in hoeverre die eisch kan geregtvaardigd worden. In de afdeelingen is met veel aandrang opgemerkt dat de zaak in andere landen plaats had, en dat in elk geval de wensch niet zoo overdreven, zoo onmogelijk te vervullen, zoo ongerijmd was. Ik voor mij zelven vind in dien wensch wel eenige overdrijving. Maar wat heeft de Regering, of liever, wat heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken gedaan? Hij heeft met uitnemende behendigheid van die zinsnede partij getrokken, hij heeft die tot geen prijs willen loslaten. Hij heeft gezegd, niet: Ik zal u iets anders geven, daar het gevraagde te veel is, maar ik kan u geen ideaal, geen *nec plus ultra* leveren; neen, de Minister heeft gezegd: dat is eenmaal gevraagd, en nu moet men maar alleen onderzoeken of dat kan worden geleverd, en nu zult ge uwe 17 stenographen ontvangen en uwe snelpers, en uw locaal voor die snelpers. Daarop is van den kant der Regering er bijgevoegd: welke overdreven eischen! De Kamer verlangt dergelijke ongerijmdheden; de Kamer is ook hier wederom lastig en verlangt van de Regering het onmogelijke; welnu, aan den geuiten wensch gehoor gevende, en het initiatief aan de Kamer latende, dragen wij (voor den vorm!) dit wets-ontwerp voor, en de natie moge uitspraak doen tusschen de eigenliefde der Kamer en den wensch naar bezuiniging van de Regering!

Hetgeen ik hiertegen meen te mogen aanmerken is, dat de de Minister, door aldus te handelen, den aard van het wets-ontwerp heeft voorbijgezien. De uitgave in het algemeen (en als ik dit zeg neem ik den wensch der Commissie in zijne gansche uitgestrektheid niet in bescherming) is noodig, verbetering van het bestaande is onmisbaar; de zaak behoort tot de openbaarheid, tot de publiciteit in constitutionnelen zin, gelijk zij door de Grondwet bij het bestaan van een constitutionneel gouvernement wordt geëischt. In het verslag der Kamer zijn de woorden op bladz. 3 voorkomende merkwaardig en juist: » De leden der Kamers zien zich aan verkeerde oordeelvellingen blootgesteld, zonder in den regel bij magte te zijn, die te keer te gaan; de beslissingen van de beide takken der wetgevende magt worden door de natie niet in haren waren geest en strekking begrepen; en de Eerste Kamer ontvangt wets-voorstellen van de Tweede, zonder tot de kennis te kunnen geraken van al de overwegingen, die tot het doen aannemen daarvan, zoodanig als zij daar liggen, geleid hebben". Ik moet er bijvoegen dat somtijds in de Kamers verklaringen door de Ministers worden afgelegd, die op de stemming eenen beslissenden invloed uitoefenen. Het is van het uiterste belang dat die verklaringen met de meeste naauwgezetheid worden opgeteekend, opdat niet welligt later eene dubbele opvatting van de woorden plaats hebbe; opdat niet blijke dat de Kamer iets aangenomen heeft, waarmede zij zich niet zou hebben vereenigd indien zij de ministeriele verklaring, in den zin der latere opgaaf of omschrijving, verstaan had.

Er is nog meer. Ieder zal het met mij eens zijn, dat er een wederkeerige invloed behoort te bestaan bij de doorgaande behandeling van zaken, tusschen de Vertegenwoordiging en de Natie (ik zeg bij de *doorgaande* behandeling van zaken); in die wederkeerige werking ligt het groote nut van eene spoedige en naauwkeurige mededeeling van het gesprokene. Ik geloof, dat de natie niet alleen bekend moet zijn met onze discussien, maar tot op zekere hoogte daaraan moet deelnemen, en ik bedoel hier niet de behandeling van éene bepaalde wet, maar, zoo als ik zeide, de doorgaande behandeling van zaken, van de algemeene aangelegenheden van den Staat.

Ik herinner mij ergens gelezen te hebben (het heeft onder de merkwaardigheden van het jaar 1848 behoord), dat er kunde en wijsheid moest ondersteld worden te bestaan bij het ministerie, maar nog meer kunde en wijsheid bij de Kamers, en (den kring steeds uitbreidende) nog meer bij de gansche natie. Dit is mijn denkbeeld niet. Ik vorm mij juist eene omgekeerde voorstelling. Ik meen dat, over 't algemeen, de leiding der Kamers bij het Ministerie, de leiding der Natie bij de Vertegenwoordiging moet zijn. Doch ik wensch mij tevens voor een ander uiterste te wachten. Ik voeg mij niet bij hen, volgens wie in de vertegenwoordiging als het ware de wijsheid van het volk geconcentreerd is; zoodat nevens haar oordeel het oordeel van anderen naauwelijks te pas komt. Het oordeel van deskundigen buiten haar moet ook invloed hebben op den gang der discussien, en het is daarom vooral dat eene spoedige mededeeling van het hier gesprokene allezins wenschelijk is.

We moeten daarom hebben eene ware publiciteit, maar niet *après coup*: een naauwkeurig verhaal van het hier verhandelde, na langen tijd, is niet genoeg. Als wij konden volstaan met eene *historische* publiciteit, dan zou het welligt (ook om te bezuinigen op de kosten van het locaal) beter zijn, op den duur de zaken in *comité-generaal* te behandelen, namelijk zonder oplegging van het geheim. Althans als wij ten minste de zekerheid hadden, dat alles wat daar voorviel met die juistheid en volledigheid wierd opgeteekend, waardoor het verslag van ons laatst gehouden *comité-generaal* uitgemunt heeft.

Het geldt hier eene allerbelangrijkste wet. Indien het om een zonderlingen en, in de tegenwoordige omstandigheden, niet te pas komenden eisch van de Kamer te doen ware, dan had de Minister van Binnenlandsche Zaken volkomen gelijk, op haar het initiatief te schuiven. Is het daarentegen eene uitgaaf, welke behoort tot hetgeen de Grondwet verlangt, dan is de zaak hier niet op de juiste wijze in deliberatie gebragt; dan mag de houding der Regering niet neutraal zijn; dan hebben wij regt op een stellig praeadvies van het Gouvernement, in verband met hetgeen de Grondwet voorschrijft en bedoelt.

Deze redenering zou eerst dan vervallen, wanneer het *Bijblad der Staats-Courant* aan de publiciteit, in den echt-constitutionelen zin, dat is, niet enkel historische publiciteit, voldeed. Wat de niet-officiele couranten leveren, doet niets ter zake, omdat in de gewisselde stukken, en te regt, het denkbeeld niet is opgeworpen om de geheele zaak aan particuliere ondernemingen over te laten. De vraag is of er voor eene *grondwettige* publiciteit van *regeringswege* behoorlijk gezorgd wordt?

Is hiervoor het *Bijblad*, gelijk het nu uitgegeven wordt, genoegzaam? Ik herinner mij in het begin dezer zitting mij te hebben beklaagd over de min juiste wijze, waarop een dagblad het door mij gezegde had weêrgegeven, en dat toen iemand, wien de eer van het *Bijblad* naauw ter harte gaat, na den afloop der Vergadering mij zijne ergernis over die woorden betuigd heeft. Ik heb toen al weêr geleerd dat men zoo voorzigtig mogelijk moet zijn in zijne uitdrukkingen; en zelfs dat ook de meeste voorzigtigheid ter beveiliging tegen misverstand niet genoeg is. Ik meende, daar ik van *dagbladen* had gesproken, dat er van het *Bijblad* geen quaestie kan zijn. Ik zou voor het *Bijblad* de benaming zelfs van *maandwerk* niet juist hebben gekeurd. Doch hetgeen naar de bedoeling der Grondwet, in het voorschrift van openbaarheid verlangd wordt, is dat het hier gesprokene in een *dagblad* worde medegedeeld. Die behoefte staat met twee gebreken, het eene van onzen tijd, het andere van ons volk, in verband. Nooit welligt zoo als in onze dagen, was men bij voorkeur en schier bij uitsluiting begeerig naar hetgeen nieuw is. Wat gisteren plaats had is oud. Daarom moet het hier gesprokene onder de dagelijksche nieuwstijdingen worden opgenomen, of wij loopen gevaar dat het in het geheel niet ter kennisse van het algemeen komt. Zoolang het verslag niet geënclaveerd is in de nieuwstijdingen, wordt de ware publiciteit niet bereikt.

De noodzakelijkheid daarvan vloeit voort uit een gebrek onzer natie dat aan eene van hare deugden gehecht is; ook wij hebben *les défauts de nos qualités*. De Nederlandsche natie is eene bij uitstek rustige natie, en ik zeg dit tot haar lof; maar daarmede is een gebrek zeer naauw verwant (ik reken niet de exceptien, ik ontken niet dat er onrustige geesten ook in Nederland zijn, maar ik spreek in den regel) het gebrek van te veel te BERUSTEN, van al ligt te zeggen: » de heeren moeten het weten."

Daarom, indien wij willen, dat de beraadslagingen der Kamer gelezen worden, moet er aan het volk alle mogelijke faciliteit worden verleend, wordt er bijkans eene soort van opdringen daarvan aan de Natie vereischt. De deelneming der Natie, welke tot zoodanige deelneming bevoegd kan worden gerekend, is van het grootste gewigt. Ik geloof dat de Natie, in een goeden zin genomen (en de geschiedenis levert daarvan vele treffende voorbeelden op) veel te weinig invloed op de openbare aangelegenheden uitoefent. Ik bedoel een groot gedeelte ook der zoogenaamde welgezinden, ook van hen die buiten eenigen twijfel, door stand en kunde en betrekking bevoegd en, in een constitutionnelen staatsvorm geroepen en verpligt zijn om door werkzame belangstelling den zijdelingschen en zedelijken invloed te doen gelden, welke tot het wezen der representatieve regeringen behoort. Ook zij wenschen liever de zaken over te laten en zich van alle verantwoordelijkheid te ontslaan. Naderhand, als de Regering, als de Kamers gedwaald hebben, zijn zij evenzeer bereid om zulks af te keuren op hoogen toon en te gewagen van de ellende, waarin de Vertegenwoordiging en het Gouvernement het Volk gebragt hebben, en zij vergeten, dat toen het tijd was om te spreken, zij een, in menig opzigt, schandelijk en schadelijk stilzwijgen bewaard hebben.

Ik geloof uit dat alles te mogen afleiden: zoo als het nu is kan het niet blijven. Het kan zoo niet blijven zonder eene inbreuk op de Grondwet van de allerschadelijkste soort, omdat zij niet kan worden gepreciseerd, op geen bijzonder artikel betrekking heeft, maar op den geheelen gang van zaken, op het gansche parlementaire leven, op de deugdelijke gehalte van een constitutionneel gouvernement.

Nu is de moeijelijke vraag: hoe komen we aan een geneesmiddel? Hoe zullen we nu in dat alles voorzien? Daarop heb ik één antwoord. De zorg hiervoor is opgelegd aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Ik reken ons bijkans onbevoegd. Door in de bijzonderheden der executie ons te begeven, geraken wij op het gebied der uitvoerende magt.

Ik wil onder die reserve een enkel woord er over zeggen. De vereeniging van officiele en spoedige uitgaven heeft inderdaad groot bezwaar. Ik ben het eens met den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat het onmiddellijk leveren van een verslag bijkans ondoenlijk zal zijn, zonder reclamatien, tallooze reclamatien. Het denkbeeld is geopperd, of het *Bijblad* niet zou kunnen blijven de officiele uitgave, met zorg bewerkt, maar niet zoo langzaam als nu, en of niet, door aan de gewone dagbladen meer faciliteit te verschaffen, in de behoefte aan onmiddellijke mededeeling zou kunnen worden voorzien. Maar dan zou daaromtrent eene meer ernstige beantwoording van de zijde der Regering moeten worden gegeven, dan nu is geschied; want het schijnt dat, als er niet meer faciliteiten verleend worden dan men thans belooft, het gewenschte doel niet zal worden bereikt.

Het *Bijblad*, ofschoon ik gaarne hulde doe aan de wijze waarop het reeds nu, bij de bestaande middelen, wordt tot stand gebragt, is niet enkel wat den spoed betreft voor verbetering vatbaar. Drie punten wil ik vooral onder de aandacht brengen, het papier, den druk, en den prijs. Het is mij dikwijls voorgekomen, dat, als men het *Bijblad* wat veel gebruikt, de onbruikbaarheid weldra het bewijs geeft, dat bij de keus van het papier, er op het gebruik door een waarlijk belangstellend lezer geen rekening gemaakt is. Wat den druk aangaat, zoo is mij wel gebeurd, dat ik redevoeringen naauwelijks kon lezen. Ik zoek hier geen *arrière-pensée*, al brengt het mij te binnen dat men in zeker land, in vroeger tijd — vindingrijk is het menschelijk vernuft! — op het denkbeeld was gekomen om aan de oppositie een doodelijken slag toe te brengen, door al de redevoeringen vóór eene wet met groote en al de redevoeringen tegen met kleine, naauwelijks zigtbare, letters te doen drukken. — Wat den prijs betreft, elke jaargang van het *Bijblad* kost f 24, omdat het met de *Staats Courant* vereenigd wordt uitgegeven en niet afzonderlijk verkrijgbaar is. En daarvoor bestaat eene zeer eenvoudige reden. Dat *Bijblad* moet dienen om te gelijk eenige exemplaren meer van de *Staats-Courant* te slijten. Ik geloof echter dat het effect omgekeerd zal zijn. Als beide te gelijk moeten genomen worden, zal men er zeer gemakkelijk toe overgaan, geen van beide te nemen. Zoo als thans de zaak geregeld is, voldoet het *Bijblad* niet alleen niet, maar het levert uitnemende waarborgen op — tegen de publiciteit.

Dit punt zij hiermede afgehandeld. Wij mogen ons met al die *détails* niet inlaten, als behoorende tot het gebied der uitvoerende magt. Ik heb de zaak alleen hier gebragt, omdat de Minister van Binnenlandsche Zaken zich ten aanzien van dit wets-ontwerp op een geheel exceptioneel standpunt heeft geplaatst. Vervalt die exceptie, dan geldt op nieuw de algemeene regel, die ons het nagaan van al die bijzonderheden ontraadt en welligt verbiedt. Waar zou het heen, als bij de discussien over de aanstaande begrooting wij

ieder punt zoo naauwkeurig wilden nagaan als dit: er zou dan voorzeker geen einde aan de beraadslagingen komen.

Ik wensch de aanneming der wet, om van het gevoelen der Kamer te doen blijken, dat eene verbetering in deze zaak moet plaats hebben; doch slechts voor zoover noodig is, op de meest zuinige wijze, onder verantwoording van den Minister van Binnenlandsche zaken. Wij moeten, ook door de openhartigheid der discussie zorgen dat er op de Kamer geenerlei verantwoordelijkheid worde gelegd. Er is hier driederlei gevaar. Als de Kamer de wet aanneemt zonder voorbehoud, dan zal de Minister zeggen, ja, de Kamer heeft die snelpers, die stenographen, die uitgave van f 18,300 gewild. Als de Kamer haar verwerpt, dan zal de Minister niets doen en zich regtvaardigen met te zeggen: ja, de Kamer heeft het onnoodig gekeurd. En als wij een amendement in de wet aanbrengen, dan zal het heeten: ja, ik had een uitmuntend plan, maar men heeft mij niet genoeg gegeven; ik had noodig al wat ik vroeg.

Ik stel uit dien hoofde mijne stem geheel ter beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken, met dit voorbehoud, dat ik het wets-ontwerp niet in zijn geheel verwerp. Indien hij voor een amendement is, ik ook; is hij er tegen, ik ook. Heden zal niemand stelselmatiger ministerieel zijn dan ik; terwijl ik vooral tevreden zal zijn, indien de Minister op dit oogenblik de wet nog intrekt en de verantwoordelijkheid op zich neemt; hetgeen ik het meest zou rekenen overeen te komen met den aard der uitvoerende magt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt alsnu het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Naar aanleiding der gehouden beraadslagingen en vooral na de redevoering van den laatsten spreker, moet ik niet alleen over het wets-ontwerp dat in behandeling is, maar ook over het ministerie en den Minister van Binnenlandsche Zaken in het bijzonder spreken. Want aan hem wordt te laste gelegd dat hij hier een exceptionneel standpunt heeft ingenomen, dat hij de verantwoordelijkheid van deze zaak van zich afgeworpen en op de Kamer heeft overgebragt, en hij wordt geacht zich te hebben willen onttrekken aan zijne grondwettige verpligting.

De Minister van Binnenlandsche Zaken en het ministerie hebben hier gehandeld, zoo als het regtschapen dienaren der Kroon, regtgeaarden vaderlanders, betaamt, zoo als de omstandigheden het vorderden. Het ministerie staat op een zeer moeijelijk standpunt, het heeft gewigtige verpligtingen te vervullen, veel te veranderen, te hervormen en af te breken, de staats-uitgaven te verminderen, daartoe te bezuinigen en daarom veel te sloopen. Desniettemin blijven er onderscheiden behoeften aanwezig, die vervulling vorderen, vele zeer gewigtige belangen der natie, zoo stoffelijke als onstoffelijke, die niet mogen worden verwaarloosd, maar behartiging eischen. In de omstandigheden, waarin wij verkeeren, zijn er bijzondere behoeften, die hare stem verheffen. Er zou reden, ja noodzaak zijn, om meer te besteden, maar — er moet minder worden uitgegeven, men eischt bezuiniging. Die omstandigheid is zeer moeijelijk, het Ministerie moet dus zeer voorzigtig te rade gaan, alles besparen en afsnijden wat kan bespaard en afgesneden worden, en toch trachten bij dit alles den middenweg te bewaren. Het Ministerie en de Minister van Binnenlandsche Zaken erkennen volledig, dat openbaarheid is eene eerste en voornaamste behoefte, en dat de middelen, die daartoe noodig zijn, moeten gebezigd en zooveel mogelijk verbeterd moeten worden. Het Ministerie en de Minister van Binnenlandsche Zaken erkennen, dat er zeer veel te wenschen overblijft in de openbaarmaking der handelingen, zoo als zij tot nog toe plaats had. Maar op dat bekrompen terrein, met die bekrompen middelen, buiten staat om aan te brengen wat gevraagd werd, hebben zij zich daarin meer beperkt dan zij wel wenschten en niet alles kunnen geven wat men verlangde.

Onder die omstandigheden werd het verlangen in de Kamer geuit, dat de stenographie tot de openbaarmaking van hare handelingen zou worden gebezigd. Dat denkbeeld bestond lang, maar het middel tot uitvoering werd vruchteloos gezocht, en toen men de berekening opmaakte van de waarschijnlijke kosten schrikte men van het cijfer waartoe men geraakte. Evenwel trad de Minister van Binnenlandsche Zaken in overleg met eene Commissie uit de Kamer. Wel verre dat de Minister toen een schrikbeeld van al die moeijelijkheden maakte; trad hij met die Commissie in overleg over de zaak. Hij heeft toen opening gegeven van hetgeen voor en onder hem over die zaak onderzocht en bekend was geworden, hij heeft eene matige berekening gemaakt van de meer dan waarschijnlijk geraamde kosten, maar tevens gezegd, dat hij aan de daarstelling de hand niet durfde slaan, voordat hij de verzekering had dat de Vertegenwoordiging kon besluiten de benoodigde sommen er aan te besteden.

De omstandigheden en de aard der zaak schenen toen te vorderen, dat men nog eens rijpelijk in overweging nam, of niet op eene minkostbare wijze aan het geuite verlangen kon worden voldaan. Openbaarheid stond op den voorgrond, het zoo spoedig, zoo naauwkeurig mogelijk leveren der verslagen was het onbedongen verlangen. Was daartoe volstrekt noodzakelijk dat men de stenographie invoerde? Welligt kon op eene andere wijze, door de bestaande snelschrijverij te verbeteren, het getal der daarmede werkzame personen te vermeerderen, door de medewerking van de leden der Kamer zelven het werk bespoedigd worden, zonder dat men dadelijk die groote som voor de stenographie behoefde uit te geven.

Die beraadslaging had plaats met zorg en kalmte, maar men zat daarbij niet stil. Men zag tevens uit naar de mogelijkheid om aan den wensch naar stenographie te voldoen. Nu was het bekend geworden, dat een ambtenaar van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken een stelsel van stenographie bezat. Hij werd aangezocht dat stelsel te openbaren en hij toonde zich dadelijk bereid zijn geheim aan anderen mede te deelen. Dadelijk leverde hij zelf proeven van zijne bekwaamheid en wees een leerling aan, dien hij reeds gevormd had. Deze slaagde in de door hem geleverde proeven boven verwachting. Doch daarbij liet men het niet. Er werd eene zekere school geopend, waarin zich een dertigtal leerlingen liet opschrijven, die later proeven zullen moeten geven, of zij vatbaarheid hebben voor de uitoefening dezer kunst, en binnen eenigen tijd als stenographen gebezigd te worden.

Heb ik nu nog noodig te zeggen dat dit denkbeeld met welwillendheid werd opgevat, en dat met ijver werd getracht er voldoening aan te geven? Het deed daarbij weinig af of het wets-ontwerp eene maand vroeger of later werd ingediend, want tot de uitvoering kon men toch niet dadelijk overgaan. Er moest tijd worden gegund, om die kunst mede te deelen en aan te leeren, om bekwaam te worden gemaakt om een begin met de uitoefening te maken. Inmiddels dacht de Regering er nog over of het wets-ontwerp zou worden ingediend, want er is veel overleg noodig om met de ons toegestane gelden rond te komen. Het is niet te begrijpen wat er al gevorderd wordt, welke zorgen ons drukken bij het ontwerpen van eene nieuwe staatsbegrooting, die gereed moet zijn om in eene volgende zitting te worden voorgedragen; wat het den Minister van Binnenlandsche Zaken kost als hij zooveele behoeften moet bevredigen maar niet kan, wanneer zooveel onstoffelijke belangen der natie dadelijk ondersteuning verlangen; wat het te zeggen heeft als zooveel instellingen van kunst en wetenschap moeten worden in stand gehouden; wat vooral de waterstaat behoeft met zijne dijken en waterkeeringen; en nu heb ik nog niets gezegd van de groote werken, die men verlangt dat worden ondernomen, om de arbeidende klasse werk te verschaffen, en waartoe reeds vele gewigtige ontwerpen gereed liggen. Particulieren alleen kunnen ze niet door hunne bijdragen tot stand brengen, daartoe is de ondersteuning der schatkist noodig. Zonder buitengewone bijdragen is deze tot dit alles niet in staat, en onder den druk van zoodanige zorgen kan het Ministerie er niet toe overgaan om meerdere duizenden gulden ter besteding voor te stellen als zulks niet hoogst noodzakelijk is, als daartoe die dringende behoefte niet aanwezig is, als daarin op eene andere wijze kan worden voorzien.

Ziedaar de omstandigheden, onder welke het Ministerie en de Minister van Binnenlandsche Zaken tot het voorstellen van deze wet geroepen werden. En nu, zijn zij onder dit alles werkeloos gebleven, zijn zij voor de bestaande bezwaren teruggedeinsd, hebben zij niets gedaan? Neen, zij hebben de zaak uitvoerbaar gemaakt, en toen er nu eenig vooruitzigt bestond, dat na eenige maanden een zeker getal stenographen zou kunnen worden in het werk gesteld, op dat tijdstip is dit wets-ontwerp ingediend. Heeft men daarbij het initiatief aan de Kamer zoeken over te brengen, de verantwoordelijkheid op de Kamer trachten te werpen? Deze zijn beschouwingen en beschuldigingen, die onverdiend zijn. Wij zijn opgetreden met dit wets-ontwerp, ten einde te zien of gij nu goed kunt vinden dat dit stelsel wordt toegepast, en of ge daartoe de noodige kosten wilt besteden.

De geachte redenaar, die het laatst het woord heeft gevoerd, beschikke vrij over zijne eigene stem, het Ministerie matigt zich de beschikking daarover niet aan. Maar het doet het Ministerie leed, dat het standpunt waarop het in dezen staat, door dien spreker zoo verkeerd is beoordeeld, dat de handelingen van den Minister van Binnenlandsche Zaken niet naar hare waarde zijn geschat.

En nu over de zaak zelve. Zij is uit haren aard moeijelijk, zoo als zij verlangd wordt onmogelijk te leveren. Het is mij door den laatsten redenaar ten kwade geduid, dat ik het verlangen der Kamer, zoo als het werd kenbaar gemaakt, heb opgenomen en eene bepaalde zinsnede heb vastgehouden. Als ik mij bereid verklaar aan een geuit verlangen te voldoen, dan dien ik toch na te gaan wat er verlangd wordt, en of het mogelijk is de middelen daartoe te vinden. En nu is het verlangen, in het versla

geuit, dat men binnen 24 uren de handelingen der Kamers kunne lezen. Dat houd ik voor onmogelijk. Het voorstel van den spreker uit Zeeland, dat een stenograaph gedurende een zekeren tijd de zitting bijwone, dan zich verwijdere en het opgeteekende uitwerke, en tevens zijn eigen revisor zij, dat dan dat uitgewerkte dadelijk ter drukpers worde overgegeven, dat alles houd ik voor ten eenen male onmogelijk en onraadzaam. Het zou aanleiding tot tallooze reclames geven. Hetgeen opgeteekend is moet gezuiverd en verbeterd worden, het is wenschelijk het te onderwerpen aan hen, die het hebben uitgesproken, en eerst dan kan het worden gedrukt. Wil men de ondervinding raadplegen, dan zal men bevinden dat overal waar de stenographie is ingevoerd, de stenographen blijven zitten en niet vertrekken; dat na de zitting de revisors het opgeteekende nazien, en tevens de redenaars, leden en ministers, die daartoe allen in één locaal bijeenkomen. Te Parijs wordt daaraan een groot gedeelte van den nacht besteed, en eerst daarna neemt het drukken een begin. Maar ik heb die zinsnede ook niet opgenomen om ze te bestrijden, als bewijs van het onmogelijke der zaak zelve, neen! ik heb de middelen aangewezen en zooveel mogelijk aan dat verlangen te voldoen. En nu wil ik gaarne, dat de uitvoering aan den Minister van Binnenlandsche Zaken worde overgelaten; de omstandigheden zullen die uitvoering moeten wijzigen, wij zullen moeten zien, welke stenographen geschikt zijn voor de van hen te vorderen taak, en de geheele uitvoering hangt van vele omstandigheden af, waaruit al ligt tegenspoed kan geboren worden. Hier zal dus goede wil voorop moeten staan en met welwillende bedoelingen kan in deze zaak veel tot stand worden gebragt. Ik heb dan ook in de beantwoording van het verslag niets overdrevens gezegd; ik heb verlangd een getal van stenographen, berekend naar hetgeen elders werd gebezigd. Ik heb de bezoldigingen geraamd naar hetgeen hier ter plaatse (want wij hebben hier niet van Brussel of Parijs te spreken) betaald zal moeten worden, opdat die stenographen behoorlijk zullen kunnen leven, en daarom heb ik die cijfers geraamd, en daarom zullen die bezoldigingen betaald moeten worden.

Die inrigting zal dus op die wijze moeten worden daargesteld; maar wil men nu den meest mogelijken spoed, dan moeten ook alle middelen worden aangewend, die strekken kunnen om belemmeringen op te heffen; dan is het volstrekt noodzakelijk eene snelpers aan te schaffen, welker kosten hier zeer matig zijn berekend, want bestond er niet eene bijzondere gelegenheid om er eene te bekomen, dan zou die som van f 4000 niet voldoende zijn. Zal nu die snelpers worden gebruikt, dan is het ook volstrekt noodzakelijk, dat er een locaal worde gebouwd. Het is zeer ligt gezegd: dat in dat ruime gebouw van de Lands-drukkerij wel een plaatsje zal te vinden zijn. Neen! Al de localen aldaar hebben hunne bestemming, en het doel is hier niet alleen eene plaats voor de snelpers te hebben, maar tevens een locaal voor de snelschrijvers, de correctoren, de bezoekers, en dan is een ruim locaal allezins doelmatig, opdat alles in één punt vereenigd worde.

De inrigting, die ik hier op het oog heb, zal zonder overdrijving aldus moeten worden daargesteld, zal zij voldoen aan de eischen die geuit zijn. En daarenboven zal nog eene spoedige verzending noodzakelijk zijn; het moge ligt geacht worden, al dat vouwen en expedieren: het vordert tijd en arbeid, en komt men een oogenblik te laat, dan is de post, die niet wacht, vertrokken en er is een dag verloren.

Ik zal niet verder uitweiden over de bezoldigingen en het getal der benoodigde personen, ik zal niet herhalen wat in de memorie van beantwoording daaromtrent is gezegd. Aanvankelijk zullen de tegenwoordige snelschrijvers niet kunnen gemist worden: ware men onvoorzigtig genoeg de zaak al dadelijk aan de stenographen over te laten, en bleek het dat zij aan hunne taak niet konden voldoen, dan zou de mededeeling van het verhandelde eensklaps stilstaan, men zou nieuwe ambtenaren moeten zoeken, en het zou moeijelijk zijn er te vinden, die dezelfde bekwaamheid en geschiktheid bezaten. De stenographie en tachygraphie zullen ten minste aanvankelijk hand aan hand moeten gaan, en als men dit in het oog houdt, zal men bevinden, dat er in de voordragt niets overdrevens gelegen is.

Er blijft mij nog over een antwoord te geven omtrent hetgeen ten aanzien van het zegel is gezegd. Men verlangt de ontheffing der couranten van het zegelregt. Aan dat verlangen kan niet worden voldaan; de eischen der schatkist verbieden het. Zoolang de bestaande behoeften aanwezig zijn en er geen andere middelen gevonden worden om er aan te voldoen, kan dat zegel niet worden afgeschaft of verminderd. Maar men wil er op eene andere wijze aan te gemoet komen. Men verlangt dat de uitgevers der dagbladen de handelingen der Staten-Generaal ongezegeld zullen mogen verzenden. » Welnu, antwoordt men, dat wordt hun reeds vrijgelaten. Bij hunne dagbladen voegen zij ongezegelde bijvoegsels, waarop niets anders dan de handelingen der Staten-Generaal, der Provinciale Staten en gemeentebesturen worden medegedeeld. Het is dus niet noodig dat te bepalen. Dat bezitten we reeds!" — Dat antwoord is niet edel, want het is eene vergunning van den Minister van Finantien, die hij, met de zegelwet in de hand, misschien niet zou kunnen toelaten; het is eene vergunning in het belang der openbaarheid. Maar daarmede zijn de dagblad-schrijvers niet tevreden; zij verlangen vrijstelling van het zegel voor hunne dagbladen zelve en voor de advertentien. Dat is het waarop het *Handelsblad* en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* aandringen. Ware het mogelijk, het Ministerie zou gaarne aan dat verlangen voldoen, indien slechts de behoefte der schatkist het gedoogde. Dat verlangen wordt gesteld op de lijst der verlangens, die het eerst bevredigd moeten worden, opdat de druk der belastingen vermindere.

Voor het oogenblik echter kan alleen worden toegegeven dat de handelingen der Staten-Generaal zonder zegel worden uitgegeven.

Ik geloof hiermede ook omtrent dit punt genoeg te hebben gezegd, om het hierbij te kunnen laten berusten.

Daar niemand verder het woord verlangt, worden de algemeene beraadslagingen omtrent dit wets-ontwerp gesloten verklaard.

Aan de orde is de beraadslaging over artikel 1 der wet, doch uit hoofde van het vergevorderde uur wordt deze verdaagd tot des avonds ten half acht ure en de zitting opgeheven.

AVONDZITTING VAN WOENSDAG 12 SEPTEMBER.

De vergadering wordt ten half acht ure door den Voorzitter, mr. *J. K.* baron *van Goltstein*, heropend.

Hunne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, voor de Zaken der Hervormde Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over artikel 1 van het wets-ontwerp ten aanzien van eene verhooging van *uitgaven voor het openbaar maken van het verhandelde bij de Staten-Generaal.*

De ***Voorzitter*** herinnert dat eene door den heer van Eck voorgedragen wijziging op het bij het Reglement vastgestelde tijdstip ingediend en gedrukt aan de leden rondgedeeld is geworden.

Daar die wijziging genoegzame ondersteuning vindt zal zij een onderwerp der beraadslagingen uitmaken.

De heer ***van Eck*** heeft het eerst het woord en zegt:

Ik zal geen enkel woord meer voegen bij hetgeen ik heden morgen heb gezegd. De redevoering, toen door mij gehouden, is beantwoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken. Ik kan niet aannemen, dat hetgeen ik gezegd heb door die tegenspraak in een of ander gedeelte eenigzins is verzwakt, noch ten aanzien van mijne beschouwingen over het onderwerp in discussie, noch ten aanzien van het door mij aangevoerde omtrent het zegelregt op de dagbladen.

Wat betreft dit amendement, ik heb het gedeeltelijk toegelicht in het aan u rondgedeelde stuk en meer uitvoerig in mijne redevoering van heden morgen. Ik geloof mij dan ook gerust van alle verdere toelichting te kunnen onthouden.

Ik meen alleen te moeten aanmerken, dat ik aan het hoofd van mijn amendement gesteld heb de woorden *artikel 1*, daar ik niet op de discussie meende te mogen vooruitloopen, omdat, al wordt mijn amendement aangenomen, dan nog niet beslist is omtrent het lot van artikelen 2, 3 en 4. Ik heb mij dus niet meenen te mogen veroorloven de woorden *eenig artikel* er boven te stellen, waaromtrent naderhand eene wijziging zal moeten worden voorgedragen.

De heer ***Duijmaer van Twist:*** Ik heb het woord gevraagd, om de wijziging te ondersteunen, die door ons geacht medelid uit Zeeland is voorgesteld geworden, en niet alleen wat betreft de wijziging zelve in dit artikel voorgedragen; maar ook het doel dier wijziging, hetwelk in de toelichting tot het amendement aldus wordt aangegeven: » Deze wijziging van art. 1 heeft ten doel om uit het ontwerp te ligten de artt. 2, 3 en 4, en daarmede de uitgaaf van eene som van *tien duizend* gulden, geraamd ter zake van den opbouw van een locaal tot plaatsing eener snelpers en den aankoop eener snelpers; aan welke uitgaaf, mogt die al immer worden vereischt, hetgeen de ondergeteekende vermeent te moeten betwijfelen, voorzeker in de eerste tijden geen behoefte bestaat."

Wanneer die wijziging wordt aangenomen, dan zal alleen bij

de aanneming dezer wet beslist zijn het beginsel, dat de Kamer wenscht de invoering der stenographie, en dat zij gezind is het benoodigde geld daarvoor toe te staan. Dit is, geloof ik, het eenige wat op die wijze bij deze wet zal worden uitgemaakt, en ik meen dat er ook niet meer moet worden uitgemaakt. Ik wensch eenige gronden bij te brengen waarom ik de voorgedragen wijziging ondersteun. En dan wil ik in de eerste plaats een woord zeggen over het doel dat men zich bij de invoering der stenographie behoort voor te stellen, welk doel reeds is opgegeven door de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde, die in de eerste plaats door de Kamer met de behartiging dezer zaak werd belast, en van welke Commissie ik de eer had lid te zijn. Die Commissie hechtte daaraan zooveel waarde, dat, indien dat doel niet bereikt kon worden, zij meende dat er geen geld aan deze zaak moest worden besteed, daar het naar hare meening alsdan geheel onnut besteed zou worden.

Het doel nu, dat door de Commissie is opgegeven in haar verslag, en dat mijns inziens het eenige ware is, het doel, dat men door de invoering der stenographie bereiken moet, is, dat al wat hier verhandeld wordt vier en twintig uren na den afloop der zitting door ieder burger van Nederland, die niet te ver van de residentie woont, gedrukt moet kunnen worden gelezen. Ik geloof dat dit doel moet worden bereikt of dat men de geheele zaak moet laten varen. Wat in eene gewone zitting, die ten 4 of 4½ ure gesloten wordt, verhandeld is, moet ten laatste met de post die den volgenden middag ten 1 ure vertrekt gedrukt worden verzonden. Men heeft gezegd dat zulks onmogelijk is. Maar het feit bestaat dat het elders werkelijk geschiedt, verre *binnen* de 24 uren, en wel met minder middelen, met kleiner aantal stenographen dan men hier wil aanstellen; bijv. in België. In 1844 las men daar den volgenden morgen ten 8 ure wat den vorigen dag in de Chambre des Députés, was verhandeld, en wij moeten hier dus niet van onmogelijkheid spreken. Ik heb hooren spreken van tallooze reclamatien, die men van de leden zou hebben te wachten, dat het door hen gezegde niet behoorlijk was opgenomen. Ik geloof ook, dat zoodanige reclamatien wel niet geheel zullen uitblijven; ook elders is dit het geval niet; en volmaaktheid zal zeker in het eerst niet te verkrijgen zijn. Ook zal, mijns inziens, het verslag, door middel van stenographie geleverd, niet zoodanig officieel kunnen zijn, dat al wat daar geschreven staat als bewijs zou gelden zoodanig, dat er geen bewijs van het tegendeel zou worden toegelaten. Die trap van volmaaktheid zal wel nimmer worden bereikt, dat zulk een officieel karakter aan het verslag zou kunnen worden toegekend. Ik geloof ook niet dat het volstrekt noodzakelijk moet zijn, dat ieder lid zijne discoursen nazie; dat is ook in België geen voorschrift. Die dat verlangt kan het opgeteekende nazien, er is daartoe een locaal voorhanden, maar als de leden niet willen, niemand kan er hen toe dwingen. In geen geval evenwel zal de uitgave van het verslag daardoor vertraging mogen ondervinden, en de reviseur of directeur zal met het drukken moeten doen voortgaan. En heeft het verslag dan geen streng officieel karakter, dan is dat bezwaar ook zoo groot niet; en in ieder geval is het geen bezwaar tegen de bereiking van het door mij op den voorgrond gestelde doel.

Ik heb gezegd, dat volstrekt het aangegeven doel moet worden bereikt, of dat het beter is de zaak te laten varen. Anderen hebben beweerd, dat het er niet zoo naauw op aankwam of het verslag 24 uren dan wel 2 maal 24 uren na de zitting in het licht verscheen. Ik zou dit kunnen toegeven als het hier een enkelen dag van discussie gold. Maar men moet in het oog houden dat wij hier dikwijls discussien hebben van 2, 3, 4, 5 ja 6 dagen achtereen. Als men nu voor het verslag van iedere zitting twee dagen geeft, dan zal men met het verslag van den eersten dag reeds een dag ten achtere blijven, met het verslag van den tweeden dag twee dagen enz., en dan zal het op het einde eener discussie van zes dagen noodwendig zes dagen ten achtere zijn; dit kan niet anders; en zoo is hier inderdaad niet quaestie van één dag, maar van verscheidene dagen, en zulks zou zeer tegen eene geregelde uitgaaf strijden.

Dat is juist het bezwaar dat bij de toepassing der tachygraphie steeds werd ondervonden. Voor eenige jaren stond iemand aan het hoofd der inrigting, die de zaak der tachygraphie meester was; niemand heeft toen geklaagd over onnaauwkeurigheid, maar ook toen is gebleken dat men niet bij magte was, de verslagen van dagelijks of spoedig op elkander volgende zittingen geregeld te geven. De zaak is zoo moeijelijk niet voor een enkelen dag; de moeijelijkheid zit in de voortgezette discussie.

Ziedaar wat het doel betreft. Nu meende ik dat er omtrent twee punten geen verschil bij de Kamer bestond, namelijk omtrent het nut der bespoedigde openbaarmaking, en omtrent het middel om aan het geuite verlangen te voldoen. Het verslag der rapporteurs inziende, dacht ik dat het eerste was uitgemaakt; immers ik lees daarin: » Omtrent het nut der zaak, die het hier geldt, heeft bij het plaats gehad hebbende onderzoek onder de leden der Kamer naauwelijks eenig verschil van gevoelen geheerscht." En wat het middel betreft, ook omtrent dit punt meende ik dat men het eens was, dat men stenographie en geen tachygraphie wenschte, want ik lees in hetzelfde verslag: » Ook over het middel, dat tot het in werking brengen der beoogde verbetering moest worden aangegrepen, toonde men nagenoeg eenstemmig te denken." Ik heb dus met eenige verwondering heden morgen weder een ander stelsel hooren aanprijzen. De eenige wezenlijke zwarigheid, die bij het onderzoek in de afdeelingen bestond, was of men geld voor de invoering der stenographie over had. Immers bladz. 4 van het verslag leest men: » De eenige wezenlijke zwarigheid, die te dezen aanzien overblijft, is dus, of men in de vermeerdering van staats-uitgaven, welke uit de invoering der stenographie in beide de wetgevende Kamers moet voortvloeijen, kan toestemmen." — Over die uitgaven nog een woord, die in dit artikel voor het loopende jaar tot eene som van f 6000 worden uitgetrokken, te meer, omdat ik lid ben geweest der Commissie tot herziening van het Reglement van Orde, die in haar rapport de benoodigde uitgaven heeft gesteld op ongeveer f 10,000 jaarlijks. Op enkele honderden guldens komt het hier niet aan, maar ik geloof dat voor die som ongeveer de zaak wel zal zijn tot stand te brengen. Ik moet verschillen van den spreker uit de residentie, die meende, dat wij ons met de wijze, hoe de zaak zou kunnen worden tot stand gebragt, niet hadden in te laten, vermits dit geheel tot het terrein der uitvoerende magt behoorde. De uitvoering is ons zeker niet opgedragen, maar als er gevraagd worden gelden voor het een of ander doel, dan staat het toch aan ons te onderzoeken, of de gevraagde som ook te hoog is, of het doel niet voor minder geld kan worden bereikt, of de voorgenomen weg wel de minst kostbare is. Ik geloof dat dit wel zeker tot onze attributen behoort, en dat wij ons op die wijze niet mengen in de uitvoerende magt. Ik wensch derhalve te onderzoeken, of de berekeningen der Regering niet te hoog zijn. Hetgeen ik dienaangaande zal zeggen, heeft niet zoozeer betrekking op de som van f 6000, die in dit artikel wordt voorgesteld voor 1849; die som is mij vrij onverschillig; ik heb reeds gezegd, dat wij thans eigenlijk alleen handelen over de vaststelling van het beginsel; in 1849 zal wel niets of bijna niets voor de zaak worden uitgegeven, en ik althans zal mij zeer gelukkig rekenen als met 1°. Januarij 1850 de geheele zaak behoorlijk op gang is.

Maar wat nu die uitgaven in het algemeen betreft, twee punten komen hier in aanmerking: de stenographen en de snelpers. Wat de stenographen betreft, zoo zal het wel in de eerste plaats de vraag zijn: hoeveel denkt men er noodig te hebben? Met volkomene zekerheid is zulks niet te bepalen, maar wij hebben hier alweder een punt van vergelijking met België, daar bestaat de zaak reeds sedert lang. De Regering meent dat 8 stenographen voor de Tweede, 4 voor de Eerste Kamer noodig zouden zijn. In België (ik weet niet hoe het daar op het oogenblik gesteld is) had men in 1844 reeds stenographie, en toen werden de verslagen reeds den volgenden morgen ten 8 ure uitgegeven, d. i. dus meer dan wij verlangen; wij zijn tevreden als het verslag maar binnen 24 uren verschijnt. En om dat doel te bereiken had men in België hoeveel stenographen? Vijf, niet meer. Nu wil ik, om de zaak niet te ligt voor te stellen, voor ons 6 stenographen aannemen, d. i. 1/5 meer. In 1844 had men in België voor den senaat 3 stenographen; dat zou welligt ook voor onze Eerste Kamer genoeg zijn, doch welaan! men neme er weder een meer, dat is dus 4; 6 + 4 = 10. Als ik zoo voor iedere Kamer 6 en 4 stenographen bereken, dan meen ik niet dat die stenographen zoo naauwkeurig aan iedere Kamer uitsluitend verbonden moeten worden, maar ik meen dat 10 stenographen voor beide Kamers genoeg is. Ik heb er dan twee meer dan in België. Als de Eerste Kamer niet vergaderd is kunnen wij al de tien stenographen ook hier gebruiken. Ik stel dus vast, dat dat getal volkomen voldoende is, en grond mij, dat zeggende, op de practijk, op hetgeen elders bestaat.

Nu komt het mij verder voor, dat in den aanvang, als al die stenographen nog niet volkomen geoefend zijn, zij ook nog niet het volle tractement zullen behoeven te ontvangen. En hiermede bestrijd ik de meening, dat, in den aanvang althans, de kosten der stenographie zeer hoog zullen loopen. Want, toegegeven dat men in den aanvang, wanneer de stenographen nog niet volkomen geoefend zouden zijn, een gedeelte van het tegenwoordig personeel zal moeten behouden, dan kunnen de kosten daarvan worden gevonden uit hetgeen aan de aanvankelijk minder geoefende stenographen minder behoeft te worden betaald.

Als nu de stenographen volkomen zijn geoefend, dan zou men kunnen geven:

aan 6 stenographen ieder f 1200 . . . . . f 7200
» 4 » » 1600 (en wil men buiten

Transporteren f 7,200

Per transport	f 7,200
en behalve die stenographen nog een afzonderlijken revisor hebben, insgelijks ad f 1600)	6,400
zoo komt men tot een bedrag van	f 13,600

Maar wanneer nu die stenographen volkomen geoefend zijn, dan zijn ook die andere ambtenaren niet meer noodzakelijk. Voor deze wordt thans f 5800 uitgegeven, daarvan blijve f 2000 bestaan voor een persoon, die aan de *Staats-Courant* verbonden blijft, dan zal er dus vrijvallen eene som van f 3800, en als ik die nu aftrek van bovengemeld bedrag, dan heb ik f 9800, waarvoor ik heb 10 stenographen en een revisor, en waarmede ik dus nog beneden de f 10,000 ben. Welligt zullen nu nog eenige honderden guldens noodig zijn om jongens aan te schaffen voor het vouwen en naar de post brengen der bladen, en ik meen dus te hebben aangetoond dat voor ruim f 10,000 de zaak zeer wel is tot stand te brengen.

Ik zei daar straks dat men in het begin die volle tractementen aan de stenographen niet zou behoeven te betalen, maar daarentegen eenige van de tegenwoordige redacteurs zou moeten aanhouden. Dat dit ook het gevoelen der Regering is blijkt uit de memorie van beantwoording bladz. 2 en 3: » Bovendien moet niet uit het oog worden verloren, dat de Regering, van bezoldigingen van f 1600 en f 1000 sprekende, daardoor niet te kennen geeft dat zij die sommen al dadelijk en aan elken stenograaph wil besteden. Zij vermeldt die sommen alleen als het hoogste cijfer aangevende, dat zij meent doorgaande noodig te zullen hebben. Zij zal welligt soms voor grootere bekwaamheid meerdere vergoeding moeten geven en veelal mindere bekwaamheid tot geringer bedrag aan het werk kunnen stellen. Zij acht zich verpligt de bekwaamsten uit de bekwamen te kiezen, opdat het werk zoo goed maar mogelijk geleverd worde: en met dat voornemen bezield, oordeelt zij het noodig, dat de door haar genoemde bezoldigingen bij de berekening der vermoedelijke kosten in aanmerking worden genomen; terwijl zij zich verpligt acht, bij het besteden zelf de meest mogelijke spaarzaamheid in acht te nemen."

»En verder: » Ten tweede is men van oordeel, dat op de geraamde bezoldiging der ambtenaren, die voortaan in de beide Kamers der Staten-Generaal het daar verhandelde zouden opteekenen, zeer veel is af te dingen, en het heeft zelfs vrij wat bevreemding verwekt, dat de Minister het aantal dier ambtenaren, ten minste vooreerst, op het zeer aanmerkelijk getal van zeventien zou willen brengen.

» Hierop valt aan te merken, dat die bevreemding zal moeten vervallen, wanneer men nagaat, dat de Minister het aantal dier ambtenaren niet op den duur op zeventien heeft willen brengen, maar in zijne memorie van toelichting gezegd heeft, dat het niet raadzaam zou zijn, de thans aanwezige vijf personen van hunne werkzaamheden te ontheffen, alvorens zal zijn gebleken, dat de stenographen volmaakt aan hunne bestemming voldoen, en dat zij ook dan nog allen moeijelijk uit hunne betrekking bij de redactie der *Staats-Courant* zullen kunnen worden ontslagen."

En nu kom ik tot het tweede punt, de snelpers. De Regering houdt die uitgave voor onvermijdelijk. In het verslag der Kamer, blz. 4, wordt beoogd dat die uitgave onnoodig is: » Al dadelijk meent men, dat de uitgave van f 10,000 eens, ten minste voor alsnog, in het geheel niet noodig is. Men ontkent niet, dat indien er kans bestond, om reeds dadelijk eene zekere volmaaktheid in dezen te bereiken, zoodat het gedrukte verslag van het verhandelde in beide de Kamers voor iedere zitting nog denzelfden avond wierd verzonden, het in werking brengen van eene, ja zelfs van meer snelpersen niet te ontgaan zou zijn. Maar dit wordt niet verlangd, en blijkens de memorie van toelichting zelfs niet eens beoogd. Er is in die memorie alleen sprake van eene verzending der gedrukte verslagen den dag na de zitting, waartoe zij betrekking hebben. Er zijn dus, ook zonder dat de drukkers 's nachts behoeven te arbeiden, uren genoeg over, om de bladen, waarin de verslagen voorkomen, en waarvan niet ligt meer dan 1600 à 2000 exemplaren behoeven te worden opgelegd, op gewone persen te drukken. Zelfs al wierd het bezit eener snelpers volstrekt vereischt, ziet men niet in, waarom voor het plaatsen daarvan een nieuw gebouw bij de Lands-drukkerij zou moeten worden gesticht. Eene snelpers van niet meer dan f 4000 vult eene betrekkelijk zeer kleine ruimte, die, naar men meent, in de tegenwoordige localen der Lands-drukkerij daarvoor zeer gemakkelijk zou te vinden zijn." Ook naar hetgeen ik daaromtrent van deskundigen heb vernomen, zit de moeijelijkheid niet in het drukken, maar in het bij tijds leveren der kopij. Als nu ieder stenograaph na een half uur te hebben opgeteekend zich verwijdert en het opgeteekende dadelijk ontcijfert, dan kan reeds in den loop van den avond een groot deel van de kopij op de drukkerij zijn, en in ieder geval ten 12 ure 's nachts de geheele kopij. Er is dan tijd in overvloed voor het drukken over; ja zelfs meen ik te mogen beweren, dat het slechts zeldzaam noodig zou zijn den nacht door te werken.

Maar zelfs *in dubio*, aangenomen dat de zaak twijfelachtig is, nu menschen van het vak dan toch verzekeren dat de snelpers niet noodig is, welke reden is er dan om al dadelijk over te gaan tot die inderdaad belangrijke uitgave van f 4000? Zoo het later blijken mogt dat eene goede regeling der zaak zonder die snelpers niet mogelijk is, wat verhindert dan er nog toe over te gaan? Ik kom dus terug tot mijne raming, dat er waarschijnlijk niet veel meer dan f 10,000 voor de invoering der stenographie zal noodig zijn. En dan is de zaak van dat belang, gelijk heden morgen reeds door onderscheidene sprekers met kracht is aangetoond, dat men die uitgave voor die zaak niet te hoog kan noemen.

Ik wensch nu nog een enkel woord te zeggen betreffende de uitvoering der zaak. De Regering wil de geheele zaak der stenographie aan zich trekken en stelt daarom voor de uitgave te brengen op het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting. Velen van ons zijn daarentegen van oordeel, dat de zaak der stenographie eigenlijk bij de Kamer behoort, of liever bij de beide Kamers, en dat zij behoort te staan onder eene Commissie uit die Kamers; dat het verslag van het verhandelde in de Kamers opgemaakt worde onder het toezigt van die Kamers, en niet van het Gouvernement; voor alsnog ben ook ik van dat gevoelen. Ik verlang die quaestie voor het oogenblik niet te doen beslissen, anders zou ik bij amendement voorstellen, de gevraagde uitgaaf te brengen op hoofdstuk II, onder de Hooge Collegien van Staat. Maar ik wensch, om het verschil van gevoelen, dat omtrent die vraag zou kunnen bestaan, de zaak zelve niet in gevaar te brengen. Daarenboven, binnen weinige dagen zal de begrooting voor 1850 aan ons worden aangeboden, en dan kan bij de behandeling daarvan de quaestie worden beslist, of deze uitgave zal gebragt worden onder hoofdstuk V, Binnenlandsche Zaken, dan wel onder hoofdstuk II, met het doel om de zaak aan de Kamers zelve te brengen.

En resumé komt mijn gevoelen hierop neder, dat ik zal ondersteunen het amendement van ons geacht medelid uit Zeeland; dat ik art. 1 met die wijziging zal aannemen, met de eenvoudige bedoeling om uit te maken dat de Kamer de invoering der stenographie wil en daarvoor de noodige gelden wil toestaan. Dien ten gevolge zullen, bij aanneming van art. 1, aldus gewijzigd, artt. 2 en 4 moeten vervallen, terwijl art. 3 van zelf reeds daardoor vervalt. Aan het hoofd van dit artikel zal men dus moeten lezen: *Eenig artikel.*

De heer ***Godefroi***: Slechts eenige weinige woorden om aan te vullen wat de geachte spreker van zoo even omtrent den stand der stenographie in België heeft medegedeeld. Het is zoo, in 1844 waren er 5 stenographen voor de Chambre des Députés en 3 voor den Senaat. Toen bestond de stenographie nog niet lang. Maar in stede van vermeerdering heeft er later vermindering van personeel plaats gehad, en is het gezamenlijk getal gebragt op 7, waarvan er twee bij den senaat en 5 bij de Chambre des Députés werkzaam zijn. Ik zeg dus even als de vorige spreker: als in België 7 stenographen voldoende zijn, dan hebben wij er hier geen 12 noodig. En als men nu het van regeringswege aangegeven cijfer der tractementen tot basis neemt, en dat berekent over 7 personen, dan komt men tot het resultaat dat het geheele bedrag is f 10,000, hetgeen dus een verschil oplevert van f 6800 in vergelijking met de raming der Regering. Ik wilde dit alleen in het midden brengen, en ik ben geheel van meening dat België het eenige land is, dat hier ter vergelijking kan worden aangevoerd.

De heer ***Costerus***: Alvorens over te gaan tot het voorstellen van mijn amendement op dit artikel, wil ik eenige punten opnemen uit de rede van den spreker, die zoo even het woord heeft gevoerd. Het is mij zeer aangenaam dat wij elkander ten minste in één gewaarwording ontmoeten: in die van verwondering. Immers die spreker heeft gezegd, dat het hem heden morgen verwonderd heeft het nut der stenographie nog te hooren in twijfel trekken, daar toch uit het verslag der Commissie van Rapporteurs kon blijken, dat men in deze Kamer het allezins eens was omtrent het nut der stenographie, vermits in dat verslag was gezegd, dat men het in 't algemeen eens was over het doel en over het middel om het te bereiken. — Ik moet bekennen, dat ook ik mij heb verwonderd, maar mijne verwondering is van oudere dagteekening, want dadelijk bij het lezen van het verslag der rapporteurs heeft het mij bevreemd, daarin zoo iets opgenomen te zien, omdat ik mij zeer goed herinnerde, dat men in onze sectie bijna eenstemmig van een tegenovergesteld gevoelen is geweest.

Tot mijn leedwezen moet ik zeggen, dat ik overigens, bijna in geen enkel punt, althans de eerste reeks der beschouwingen van den vorigen spreker deel, iets hetwelk mij te meer smart, omdat zijne redeneringen in deze vergadering dikwijls op mij, zoo al

geen *magnetische*, dan toch eene *magische* kracht uitoefenen. De spreker heeft het hooge nut betoogd (en hierin komt hij overeen met het verslag van 27 April en met het verslag der Commissie van Rapporteurs) dat ieder burger van den Nederlandschen Staat binnen 24 uren na den afloop der zitting het hier verhandelde kan lezen. Ik moet rondborstig verklaren, dat ik het hooge nut daarvan volstrekt niet inzie. Ik had gewenscht, dat de geachte spreker duidelijk had uiteengezet, dat wij gunstige resultaten van de invoering der stenographie te wachten hebben. Hij heeft toegestemd, dat alle fouten toch niet zullen kunnen vermeden worden. En dit juist is het groote bezwaar, dat ik tegen de stenographie heb. Hij heeft voorts gezegd, dat het niet noodig zal zijn, dat juist ieder lid zijne discoursen inzie, waaruit zou volgen, dat, zoo er fouten in het geschrift voorkomen, deze door den druk zullen worden verspreid, iets wat zeer tegen de naauwkeurigheid zou strijden. Eindelijk heeft hij beweerd, dat, wanneer eene discussie 6 dagen achteren duurt, dan de mededeeling ook van zelf 6 dagen zal ten achtere zijn. Het is thans avondzitting, en ik wil wel bekennen, dat ik minder helder ben dan 's ochtends, maar ik geloof niet dat de zaak mij helderder zal worden morgen op den vollen middag.

Dit weinige wilde ik opnemen tegen den geachten spreker uit Deventer.

Ik wil thans overgaan tot het voordragen van mijn amendement. Ik zal het slechts zeer kort toelichten. Gelijk ik de eer had reeds heden morgen te zeggen, geloof ik niet, dat men in het algemeen van stenographie, en wel bijzonder van de eerste twee of drie jaren na hare invoering, die glansrijke resultaten te wachten heeft, die men er zich van voorstelt. Ik heb tevens erkend, dat ook het stelsel der tachygraphie ontzaggelijk veel te wenschen overlaat, en dat zij, die geroepen zijn, het voor de *Nederlandsche Staats-Couraat* in toepassing te brengen, zich schijnen te beijveren, hun eigen stelsel in miscredit te brengen. Welnu, wij bezitten in de residentie een fonds van tachygraphen, dat dit stelsel in zijne eer zou kunnen herstellen. En hoe dan? Ik geloof dat wij wel zullen doen met hier op twee zaken te letten: vooreerst op het verleenen van eene goede plaats, ten andere op eene goede verdeeling van den arbeid.

Wat de plaats betreft, het is niet noodig dat ik daarover uitweide. Gij allen zijt overtuigd, dat, welk stelsel men ook aanneme, eene goede plaats een voornaam vereischte is. De tegenwoordige plaats is alles behalve voldoende, maar wat de verdeeling van de taak betreft, daarmede is het nog oneindig treuriger gesteld. Vooreerst geloof ik, dat de tegenwoordige tachygraphen te weinig in getal zijn. Zij doen, zoo niet allen, dan toch voor een groot deel, in de Kamer te gelijk hetzelfde werk, en terwijl men nu zou verwachten, dat allen gelijkelijk het opgeteekende uitwerken, wordt daarmede voor eene gansche zitting slechts één belast. Ik vraag of men daarvan gewenschte resultaten kan verwachten? Voeg daarbij, zoo als men mij verzekert, dat zij soms dagen en weken wachten, eer zij met de uitwerking beginnen, op een tijdstip als alle indrukken die door de beraadslaging waren opgewekt, noodwendig weder zijn verloren gegaan.

Laten wij dus zorgen, dat al die bezwaren uit den weg worden geruimd, vooreerst door eene voldoende plaats voor de tachygraphen af te zonderen, ten andere door een voldoend getal tachygraphen aan te stellen, onder eene bekwamen leider; en vooral laten wij zorgen dat zij niet langer dan een half uur of drie vierde uurs opteekenen, en dan oogenblikkelijk hunne taak gaan uitwerken. Dit is niet te veel gevergd.

Zoo als ik reeds zeide, wij hebben op dit oogenblik in de residentie een fonds van bekwame mannen, die ten volle op de hoogte zijn der tachygraphie. Heden morgen nog heeft de spreker uit de residentie klagten aangeheven tegen hen, die de handelingen voor de *Staats-Courant* bewerken. Als wij nu eenigen aan hen toevoegen, ik stel bijv. drie tachygraphen, à f 1200, dat is f 3600, en er nog f 1000 voor de goedmaking der kosten van expeditie of de aankweeking van jeugdige stenographen bijvoegen, dan geloof ik dat de zaak daarmede voldoende gevonden is.

Het zou mij leed doen als ik er eenigermate toe medewerkte om eene nuttige kunst balling te doen zijn in ons vaderland, maar ik geloof, dat op dit oogenblik de volmaking der tachygraphie de beste resultaten zal opleveren; want de gewigtigste wets-ontwerpen zijn bij de Kamer aanhangig en zullen weldra in discussie worden gebragt, zoo als de kieswet, de provinciale, de gemeentewet, de wet op het lager onderwijs. Eilieve, als gij nu naast een gebrekkig stelsel van tachygraphie een gebrekkig stelsel van stenographie in werking brengt, wat zal het gevolg zijn?

Ik zou dus wenschen, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken over eene kleine som kon beschikken, om het stelsel der tachygraphie op de behoorlijke hoogte te brengen. Ik zou dus vooreerst voorstellen in den considerans deze verandering te brengen: achter de woorden „dat er behoefte bestaat aan" weg te laten de woorden: „het gebruik van de stenographie tot".

Alsdan wordt er noch van tachygraphie noch van stenographie gesproken en de minister is zelfs vrij, de laatste aan te wenden. Ten andere stel ik voor art. 1 aldus te lezen:

„ Art. 1 der VIIde afdeeling, enz. wordt verhoogd met elf honderd vijftig gulden (f 1150), waardoor dat artikel wordt gebragt op f 16,550, en de afdeeling, bij de laatst aangehaalde wet gesteld op f 41,950, nader wordt gebragt op f 43,100."

Ik kan hier reeds opmerken, dat ik tevens wensch voor te stellen, dat artt. 2 en 4 vervallen en art. 3 alsdan art. 2 worde, en in dat nieuwe art. 2 gelezen worde, in plaats van: „ f 4,610,133", „ f 4,599,283."

De ***Voorzitter*** zegt, dat nader de gelegenheid zal worden gegeven om een amendement op den considerans en op de volgende artikelen van het wets-ontwerp voor te stellen. Hij zal thans alleen verzoeken, dat die leden, welke het amendement, door het lid uit Sneek op *artikel* 1 voorgesteld ondersteunen, zich daaromtrent verklaren.

Daar dit amendement geen genoegzame ondersteuning vindt, zal het geen onderwerp der beraadslaging uitmaken.

De heer ***Poortman*** vraagt het woord voor een persoonlijk feit.

Als men daadzaken vooropstelt dient men ze juist te vermelden. De spreker uit Kampen heeft zijne verwondering te kennen gegeven, dat, terwijl in het verslag der rapporteurs gesproken is van het nut der zaak thans in behandeling, en niettegenstaande daarin vermeld was, dat dat nut niet meer in twijfel werd getrokken, toch heden nog twijfel deswege geopperd was. De spreker uit Sneek heeft daarop geantwoord, dat hij niet minder was verwonderd, maar dat zijne verwondering van ouder dagteekening was, omdat hij wel wist dat in zijne sectie een gevoelen was geuit geheel strijdig met hetgeen het verslag inhoudt. Ik moet zeggen, dat ook ik verwonderd ben, maar mijne verwondering is de jongste, zij dagteekent slechts van weinige minuten; ik ben verwonderd over het gezegde van den spreker uit Sneek, en ik mag daarop niet stilzwijgen, omdat ik de eer had rapporteur te zijn van de afdeeling, waartoe die spreker behoorde. Ik heb toevallig bij mij de aanteekeningen, bij de overweging van het wets-ontwerp in mijne afdeeling door mij gehouden, en ik meen te mogen herinneren aan het *resumé* van die aanteekeningen dat is opgenomen op bladz. 4 van het verslag. Over het nut der zaak bestond blijkens die aanteekeningen geen verschil van gevoelen, maar ten aanzien der invoering bestond driederlei gevoelen, en dit is in het verslag opgenomen. Alleen ten opzigte van de meerdere uitgaven bij dit wets-ontwerp gevorderd waren sommige leden van eene andere meening dan de meerderheid, en daaromtrent leest men in het verslag bladz. 4: „ Met opzigt tot dit hoofdpunt gaven verscheidene leden te kennen, dat, indien werkelijk het bedrag dier meerdere uitgaven zoo aanzienlijk moest zijn, als dit door den Minister van Binnenlandsche Zaken wordt opgegeven, zij, met het oog op den toestand der openbare geldmiddelen, bezwaarlijk aan het doen dier uitgaven hunne toestemming konden geven, of ten minste de beslissing daaromtrent uitgesteld zouden wenschen te zien, tot dat de behandeling der staatsbegrooting voor 1850 de gelegenheid zal aanbieden, om over hetgeen ten nutte des Lands kan en mag worden besteed, een meer bepaald oordeel te vellen. Daartegen stond het gevoelen van andere leden over, die de verbetering, welke men op het oog heeft, zóó nuttig en noodzakelijk achtten, dat dit nut ruim opwoog tegen de daaraan te besteden kosten, zelfs indien deze tot het geraamde bedrag moesten stijgen."

Ik meen te mogen beweren, dat de spreker uit Sneek dit uit het oog heeft verloren, en ik heb gemeend als rapporteur mijner sectie niet door mijn stilzwijgen de beschuldiging op mij te mogen laten rusten, dat, nu eenmaal het stelsel der zelfstandige rapporteurs is verworpen, ik niettemin als zelfstandig rapporteur zou zijn te werk gegaan.

De heer ***Bachiene:*** Ik zal het amendement van den afgevaardigde uit Zeeland ondersteunen, doch, wordt het verworpen, toch vóór de wet stemmen, omdat ik vooral het doel dier wet wensch bereikt te zien. Nadat ik gisteren eene uitgaaf van f 250,000 heb helpen voteren ter liefde van het regt en het staatscrediet, in het regtstreeksch belang der houders van gouden 10- en 5 gulden-stukken, ben ik toch heden niet ongeneigd zelf f 28,300 toe te staan tot bevordering van intellectuele belangen. Openbaarheid wekt den openbaren geest op en moet dien voorlichten. Ik vereenig mij in de hoofdzaak met hetgeen de spreker uit de residentie daaromtrent heeft gezegd, zonder daarom met al zijne beweringen in te stemmen, vooral niet met het verwijt aan de welgezinden in den lande gedaan wegens hun stilzwijgen in staatkundige zaken. Wij weten het allen, dat het stelsel van bestuur daarvan veelal oorzaak was, en dat, wanneer iemand uit den

burgerstand zich verstoutte zijn gevoelen over politieke onderwerpen te doen kennen, men het hem naderhand, men vergeve het woord, duchtig inpeperde.

De vraag blijft over, of het voorgestelde middel voldoende is om het beoogde doel te bereiken, en of dit niet even goed goedkooper zou te bereiken zijn. Ik geloof zulks en ondersteun daarom het voorgedragen amendement. Ik vrees dat het *Bijblad* toch niet veel meer zal gelezen worden dan vroeger. Men mag dus wel vragen: zal men nu voor een zeker getal geabonneerden, die men toch reeds heeft, zooveel kosten maken als het ontwerp wil?

Het komt mij overigens voor, dat de vervanging van het zegelregt op de dagbladen, van dien accijns op de verspreiding der denkbeelden, door eene verhooging van dat regt op certificaten van nationale schuld, of door een zegelregt op dat papier aan toonder, door de administratie-kantoren uitgegeven, dat men coupons noemt, de schatkist weinig zou benadeelen en evenmin de waarde dier effecten zoo als is gebleken bij de invoering op 1 April 1844 van het thans daarop geheven regt. — Door eene ontheffing van zegelregt zou de openbaarheid gewis meer krachtdadig bevorderd worden. Doch dienonverminderd blijft de voorgestelde verbetering toch wenschelijk.

Het zij mij vergund tevens op te nemen eene uitdrukking van den Minister van Binnenlandsche Zaken, die, als ik wel verstaan heb, gezegd heeft, dat het ongezegeld zijn van de door een dagblad medegedeelde *handelingen van de Staten-Generaal* bij oogluiking werd toegelaten. Ik betwijfel of ik die uitdrukking wel in den eigenlijken zin mag opnemen. Oogluiking zou in dezen een privilegie daarstellen op het stuk der belastingen in strijd met art. 172 der Grondwet. De Minister heeft zeker bedoeld een verschil van meening dat er bestaat omtrent het regt verstand der tegenwoordige zegelwet. Ik onderstel dat er twijfel bestaat of de bedoelde handelingen wel als bijvoegsels tot de couranten beschouwd kunnen worden, en dat men bij dien twijfel den regel heeft toegepast: *in dubio contra fiscum.* Ware het anders dan zou een Koninklijk besluit voor die vrijstelling benoodigd zijn. Art. 44 der zegelwet luidt: » Het is aan den Koning voorbehouden in bijzondere gevallen, of in het algemeen belang, kwijtschelding of vermindering van regt en boeten te verleenen", en men zou kunnen meenen, dat het algemeen belang hier die kwijtschelding medebragt.

En dat die twijfel bestaat zou ik kunnen aannemen, als bij de couranten die stukken waren gevoegd, en alsdan in de courant zelve de woorden voorkwamen: » *Hierbij behoort een bijvoegsel*", of iets dergelijks; als de uitgever het aldus zelf als een gedeelte der courant aanmerkte. Maar in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 10 September leest men bijv.: » De uitgever H. Nijgh, heeft aan de geabonneerden op de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* gratis toegezonden een verslag van de avondzitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den 7den September, houdende discussien over het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Handel-maat-chappij gesloten overeenkomst." De uitgever zelf geeft het dus niet als een bijvoegsel, en ik zie ook geen voldoende gronden om het als een bijvoegsel te beschouwen. In dat geval alleen zou er zegelregt te heffen zijn.

Ik geloof dat de afschaffing van het zegelregt op de dagbladen meer krachtdadig dan een ander middel de openbaarheid zou bevorderen, maar dit is hier niet de vraag. Ik geloof in allen gevalle dat de bij dit ontwerp beoogde verbetering wenschelijk is. Het doel zal bij wijziging van het ontwerp in den zin van het voorgestelde amendement ook bereikt worden en met minder kosten; maar als het mogt worden aangenomen wensch ik mij voor te behouden de bevoegdheid om een tweede amendement op den considerans voor te stellen, namelijk om de woorden: » het gebruik maken van de stenographie tot" weg te laten, ten einde niet bepaald worde uitgemaakt dat juist deze kunst zal worden aangewend. Ik wensch niet te beslissen tusschen stenographie en tachygraphie; ik wensch over het middel geen uitspraak te doen en de zaak aan de ondervinding over te laten. De Regering zal alsdan bevoegd zijn tachygraphen of stenographen aan te stellen, naar mate zij het beste oordeelt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Financien*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Naar aanleiding van de aanmerkingen van den laatsten spreker omtrent het al of niet verschuldigd zijn van zegelregt voor de bijvoegselen der dagbladen of liever de verslagen van de handelingen der Kamers, die aan de geabonneerden der dagbladen worden medegedeeld, vermeen ik het volgende te mogen aanmerken: Die spreker heeft geheel en al te regt de zaak uiteengezet zoo als zij zich heeft toegedragen. Toen voor de eerste maal een verslag van dien aard werd uitgegeven, heeft de vraag zich voorgedaan of het niet als een bijvoegsel tot de courant moest worden beschouwd. Indien zoodanige verslagen meer periodiek werden uitgegeven, en indien er andere onderwerpen waren bijgevoegd, bijv. advertentien of nieuwstijdingen, dan zeker zou de zegelwet er op van toepassing zijn, en de neutrale vlag waaronder de uitgever voer, zou hem daarvoor niet hebben kunnen beveiligen. Nu echter die stukken zich uitsluitend bepaalden tot het geven van het bedoeld verslag van het verhandelde in de Kamers, nu zij niet periodiek worden uitgegeven en de eenige reden om het zegel er van te heffen hierin zou bestaan, dat zij zijn gedrukt op hetzelfde papier en in hetzelfde formaat als de courant en te gelijk met een nummer dier courant worden uitgegeven, heb ik gemeend dat de wet hier eene meer milde interpretatie toeliet, en ik heb mijne instructien gegeven in dien geest, dat geen zegelregt van die stukken moest worden geheven.

Ik heb gemeend deze korte rectificatie in het midden te moeten brengen, die overigens geheel overeenstemt met hetgeen mijn geachte ambtgenoot heden morgen heeft gezegd.

De heer ***Groen van Prinsterer:*** Nog een enkel woord, en wel allereerst om weg te nemen een misverstand, dat bij den geachten spreker uit Sneek bestaat. Die spreker heeft gezegd, dat ik mij beklaagd zou hebben over de ambtenaren der *Staats-Courant.* Ik heb veeleer aan den buitengemeenen ijver en de niet gewone bekwaamheid van sommigen hunner hulde gebragt.

Wat nu de zaak zelve betreft zoo ben ik daaromtrent verlegen. Ik heb den Minister van Binnenlandsche Zaken verzocht zijn gevoelen over de voorgestelde amendementen te doen kennen, ten einde mijne stem daarnaar te regelen. Dit niet geschied zijnde, ben ik verpligt daaromtrent mijn eigen weg te gaan.

Ik heb gemeend met vrijmoedigheid mijne beschouwingen te mogen uiten over de wijze, waarop dit wets-ontwerp in de Kamer is gebragt. Het is ten onregte dat men hiervan eene quaestie van bezuiniging gemaakt heeft. Het geldt hier eene uitgave die volstrekt onmisbaar is door den aard van ons grondwettig bestaan.

Ik heb met de meeste aandacht de redevoering des Ministers gevolgd, maar ik heb niet anders vernomen, dan de eenvoudige verklaring dat mijne beschouwing onjuist is. Ik wensch dat de Minister aan mij en andere leden de overtuiging geve dezer onjuistheid. Tot dusver komt het mij voor dat in woord en schrift de strekking duidelijk is geweest, het initiatief, de verantwoordelijkheid, geheel op de Kamer over te brengen. Gedurig is de Kamer door den Minister in een niet voordeelig daglicht geplaatst; de Kamer is in eene zeer moeijelijke en delicate positie gebragt, daar de Minister het heeft doen voorkomen, alsof in een tijd, waarin bezuiniging zoo zeer gewenscht wordt, de Kamer alleen uit eene soort van eigenliefde zeer ruime uitgaven begeert. Ik wensch van het tegenovergestelde overtuigd te worden, maar meen in de geheele reeks der gewisselde stukken, en inzonderheid in die zinsnede, waarin van het afdanken van ambtenaren, het buiten betrekking stellen van verdienstelijke personen, enz., enz., wordt gewaagd, die strekking te hebben opgemerkt. Doch verwijzing naar de stukken is overtollig, omdat in de redevoering van heden ochtend dezelfde taktiek openbaar was; met dit onderscheid alleen, dat het contrast van bezuiniging en uitgaaf met nog meer kracht en nadruk voorgesteld is. Als ik mij niet bedrieg dan komt de voorstelling hierop neêr: » De Kamer verlangt aanmerkelijke uitgaven voor de openbaarmaking harer handelingen; wij leven in eenen tijd waarin groote bezuinigingen moeten worden tot stand gebragt en daarom veel personen ongelukkig moeten worden gemaakt; wij ministers durven de verantwoordelijkheid daarvoor niet op ons nemen, wij achten het niet goed, wij achten het verkeerd. Rekent de Kamer juist deze uitgave, de uitgaaf van hare redevoeringen, onmisbaar, zij toone het door de aanneming van dit wets-ontwerp, maar *zij* zal het te verantwoorden hebben, niet *wij!*" — Ziedaar het eenvoudig resumé van hetgeen wij van den eersten dag af tot heden toe gehoord hebben. Als ik mij bedrieg, ik zal gaarne de eerste zijn om het te erkennen, maar zoo niet, dan zou het Ministerie het gesprokene moeten terugnemen; want de Kamer heeft regt zich te beklagen, wanneer zij in een verkeerd daglicht wordt geplaatst. Het is hier te doen niet om uitgaven waarbij voor eigenliefde voldoening gezocht wordt, maar om uitgaven onmisbaar tot uitvoering der Grondwet in constitutionnelen zin. *Onmisbaar;* en daarom is het standpunt van neutraliteit, dat de Regering zich gekozen heeft, onjuist.

Men vergunne mij een voorbeeld. Wanneer in deze vergaderzaal een van de leden zeide: » Hier en daar beginnen de kleuren en sieraden dezer zaal te verbleeken, en dat moet verbeterd worden, en als dan de Regering antwoordde: we leven in een tijd, waarin zooveel moet bezuinigd worden, zooveel huisgezinnen ongelukkig moeten worden gemaakt, maar welaan! de Kamer verkiest het en wij zullen een wets-ontwerp voordragen, en de Kamer zelve moge beslissen; ik, zou de eerste zijn om aan zoodanig wets-ontwerp mijne stem te weigeren. Maar als dit gebouw zoo bouwvallig was, dat instorting nabij scheen,

Marine is voorgedragen en thans aan uwe beraadslagingen is onderworpen: zijne ongesteldheid belet hem, om zelf daarvoor op te treden.

Ik ben huiverig om die taak op mij te nemen, niet omdat dit wets-ontwerp eene kunstmatige verdediging behoeft, maar omdat ik met de toedragt van de zaak niet genoegzaam bekend ben, en omdat, bij eene onvolledige verdediging, welke de verwerping der wet ten gevolge zoude hebben, de personen, die daarbij betrokken zijn, in eenen zeer betreurenswaardigen toestand zouden gebragt worden. Ik zal mijn ambtgenoot dus zelf laten spreken, in eenen mij omtrent de zaak geschreven brief:

» Ik heb getracht, zegt hij, in de memorie van beantwoording op het verslag, alle mogelijke inlichtingen tot in de geringste bijzonderheden te geven, en moet daarop de hoop gronden, dat men niet veel meer opheldering zal verlangen. Mogt dit echter het geval zijn, dan meen ik op u te moeten rekenen, om die te geven, daar het lot der gepensionneerden u even goed als mij bekend is. Mogt het hooge cijfer der pensioenen, verleend vóór 1 Julij 1846, eenige aanmerking uitlokken, dan is het niet overbodig te doen opmerken, dat zulks over een tijdvak van eene halve eeuw loopt; dat vroeger ruim 3000, ja dikwijls veel meer, werklieden aan de werven waren, die thans tot 2000 zijn verminderd, zoodat daardoor het getal pensioenen aanmerkelijk is vergroot, doch nu ook niet meer toeneemt, integendeel driemaandelijks aanmerkelijk vermindert door versterf, daar de gepensionneerden meest allen hoog bejaarde lieden zijn.

» Mogten er andere aanmerkingen gemaakt worden, dan hoop ik, dat gij in de gelegenheid zult zijn, die ten genoegen te kunnen oplossen.

» En hiermede moet ik deze zaak aan uwe goede zorgen aanbevelen. Kon ik zelf in de Kamer verschijnen, ik zou de leden, die min gunstig voor het wets-ontwerp gestemd zijn, toeroepen, dat het hier niet enkel eene quaestie van beginselen geldt van bloot zedelijke waarde, dat er bij mij geen enkel punt van eigenliefde in het spel is, om mijne zienswijze over die van andersdenkenden te doen zegevieren; maar dat het stemmen tegen dit wets-ontwerp het bestaan, ja het leven geldt van een aantal in de dienst van het vaderland vergrijsde en meestal stokoude menschen, die òf hunne gezondheid in de dienst hebben verloren, òf ten gevolge van verminking in bevolen dienst niet meer in hun sober onderhoud kunnen voorzien. Al die menschen zijn ten gevolge van deze pensioenen ten minste voor broodsgebrek gevrijwaard, doch de meesten hebben ook geen ander middel van bestaan dan dat, en zoo men ophield, die in billijkheid toegekende pensioenen te betalen, waren verreweg de meesten hunner in den volsten zin des woords tot den bedelstaf gebragt. Ik zou niet gaarne op mijn geweten hebben, niet alle pogingen te hebben aangewend, om eene zoodanige ramp te voorkomen. Van daar dat ik het zoo diep betreur, buiten de mogelijkheid te zijn, in de Kamer te verschijnen. Ik heb echter het vol vertrouwen in het gevoel van menschelijkheid en regtvaardigheid, die bij de Vertegenwoordiging van het Nederlandsche volk ook hier niet zal ontbreken."

De heer ***Dirks*** zegt niet in algemeene beschouwingen over dit wets-ontwerp te zullen treden, maar zich alleen te zullen bepalen bij het doen van eene vraag aan den Minister van Kolonien, die, namens den Minister van Marine, met de verdediging van dit wets-ontwerp belast is. Bij het nazien der stukken, die bij dit wetsvoorstel zijn overgelegd en ter inzage der leden ter griffie gedeponeerd, zegt hij ook gelezen te hebben eenen brief door de Algemeene Rekenkamer op den 12den Februarij jl. aan de Regering betrekkelijk dit onderwerp toegezonden. In dien brief is melding gemaakt van eene vroegere correspondentie van den 28sten October 1848 of 1847. De omstandigheid, dat in het begin van dien brief van het jaar 1848 en aan het einde van 1847 wordt melding gemaakt, geeft hem aanleiding tot het doen van zijne vraag, welke welligt als van minder belang zou kunnen beschouwd worden, maar die voor hem niet van alle gewigt ontbloot is. Wanneer toch die vroegere brief door de Rekenkamer op den 28sten October 1847 is geschreven, dan laat het zich veronderstellen dat die reeds op den 31sten October daaraanvolgende bij het ministerie van Marine bekend zal zijn geweest. En daarin staat dat, als het resultaat eener destijds gevoerde correspondentie over de toepassing van de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), de Rekenkamer aan de departementen van algemeen bestuur te kennen gaf, dat zij tot de verevening van alle burgerlijke pensioenen, verleend in de vormen bij die wet voorgeschreven, zou overgaan, voor zoover zich daartegen uit geen anderen hoofde eenige bedenking opdeed. Nu luidt de slotbepaling van de wet op de burgerlijke pensioenen van den 9den Mei 1846 aldus: » De tegenwoordige wet wordt in werking gebragt, te rekenen van den 1sten Julij 1846; met dat tijdstip zijn alle verordeningen op de burgerlijke pensioenen vervallen, voor zoover zij niet bij de tegenwoordige in stand zijn gehouden." Het gevolg van deze wet, ook volgens het oordeel der Rekenkamer, blijkens hare missive van 12 Februarij jl., is, dat art. 4 van het Koninklijk besluit van 9 April 1843 als vervallen moet beschouwd worden. In dien brief toch lees ik het volgende: » Dat evenwel door het slot-artikel der wet van 9 Mei 1846 alle vroegere verordeningen op de burgerlijke pensioenen vervallen zijn en in zooverre ook het zoo even gemelde 4de artikel van Zijner Majesteits besluit van den 9den April 1843, n°. 63, zal wel geen betoog behoeven." Wanneer nu de Minister van Marine op den 31sten October 1847 bekend is geweest met het gevoelen der Rekenkamer, in hare missive van den 28sten October van dat jaar uitgedrukt, hoe is het dan mogelijk dat nog op dien 31sten October 1847 de aanzienlijke som van f 10,646 aan pensioenen ten behoeve van de hier bedoelde personen door de Regering kan zijn toegestaan en in Maart daaraanvolgende nog f 3593? Hij *moet* dus veronderstellen dat die dagteekening van 28 October 1847 abusivelijk is neêrgesteld, en dat dit moet zijn 28 October 1848. Maar ook in dat geval moet bij vragen, wat de Regering heeft kunnen bewegen op den 1sten December van dat jaar, toen zij met de denkbeelden der Rekenkamer betrekkelijk dit onderwerp stellig was bekend gemaakt, nog verscheidene honderden aan pensioenen aan dezelfde soort van personen heeft kunnen toestaan! Het zou mij aangenaam zijn, zegt hij, op deze vraag eenig antwoord tot inlichting van den Minister van Kolonien te mogen ontvangen.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** zegt hoofdzakelijk: Zoo aanstonds is door den Minister van Kolonien namens den Minister van Marine een appel aux âmes sensibles gedaan, om de wet aan te nemen in het belang der ongelukkige gepensionneerden waarvan hier sprake is. Zoo als de wet daar ligt, kan ik mijne goedkeuring daaraan niet geven. Door bijzondere omstandigheden ben ik verhinderd geworden bij het onderzoek in de afdeelingen van dit wets-ontwerp tegenwoordig te zijn. Ik heb echter naderhand met genoegen opgemerkt dat vele mijner denkbeelden niet die in het verslag opgenomen, overeenkomen. Kan de wet door middel van een amendement aldus gewijzigd worden, dat daarvan tot pensionnering van hier bedoelde personen, in het vervolg, geen partij getrokken worde, dan zal ik haar volgaarne aannemen. De werven zijn in de laatste jaren de bok der ongeregtigheid geworden. In alles wat over de marine is geschreven zijn de werven niet gespaard geweest. En op die werven is ook veel verkeerds geschied. Ten koste van 's Lands schatkist zijn aldaar tonnen gouds besteed en uitgegeven aan werklieden voor daghuren die nooit verdiend zijn. Maar dit zijn alle zaken van het verledene waarover ik mij verder niet wil uitlaten; alleen wil ik nog aanmerken dat er in ons Land te veel werven, en niet in verhouding met onze marine, bestaan. Gaarne wil ik echter medewerken, om aan die personen, die tot heden als mindere geëmploijeerden en werklieden van die inrigtingen gepensionneerd zijn geworden, dat pensioen voor de toekomst te verzekeren, maar niet op de wijze zoo als nu is voorgesteld. In dien geest wil ik beproeven een amendement voor te stellen dat zou kunnen strekken om dat doel te bereiken. Ik zou alzoo het eenig artikel gaarne aldus veranderd zien: » De pensioenen verleend tot 1 December 1848 aan de werklieden van 's Rijks maritime werven, niet vallende in de toepassing der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), zullen, voor zooverre de betaling daarvan reeds gedaan is, of nog geschieden moet, verevend worden op de VIde afdeeling van het VIIIste hoofdstuk der staatsbegrooting, vastgesteld bij de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 48)." Dan komen de beide posten op de begrooting van 1850 voor; dan kan de verevening tot op dat jaar geschieden, en de zaak tot dien tijd als geregeld beschouwd worden.

De ***Voorzitter*** merkt op dat dit amendement in aanmerking zal komen, wanneer de algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp zullen zijn afgeloopen.

De heer ***de Monchy*** zegt daarop hoofdzakelijk: De eerste spreker heeft inlichting gevraagd nopens den datum van een brief waarvan melding wordt gemaakt in dien van de Rekenkamer van 12 Februarij 1849. Alvorens de Minister overga tot het beantwoorden van die vraag, meen ook ik eene inlichting van den Minister te mogen verlangen; zij is deze: of namelijk de Minister van Marine omtrent het bedoelde bezwaar tegen de verevening een wenk, eene waarschuwing van de Rekenkamer ontvangen heeft vóór de missive van Februarij 1849 tot zijne kennis is gekomen.

De heer ***Reinders*** : De Regering verlangt dat de wetgevende magt bij dit wets-ontwerp verklare, dat mindere geëmploijeerden en werklieden (meesterknechts, bazen, oppassers van gereedschappen enz.) aan 's Rijks maritime werven » *niet zijn burgerlijke ambtenaren.*" Het komt mij voor, Mijne Heeren, dat hieromtrent geen quaestie kan bestaan. Immers art. 2 en het slotartikel van de wet van 1846 (*Staatsblad* no. 24) beslissen duidelijk, dat zij dit niet zijn. Ook bij de Regering bestaat hieromtrent geen twijfel.

Ook erkent de Regering in hare memorie van toelichting bij dit wets-ontwerp gevoegd, dat genoemde geëmploijeerden geene militairen zijn, en, ofschoon zij dan ook al, bij het bedrijven van eenige misdaad, te regt staan ingevolge het crimineel wetboek voor het krijgsvolk te water, desniettemin als zoodanig niet kunnen gepensionneerd worden. Uit een en ander volgt, mijns inziens, dat het personeel waarvan hier sprake is, geen aanspraak heeft op pensioen, volgens de wet van 1846 bovengenoemd, noch volgens de wet van 1835 (*Staatsblad* n°. 4); weshalve genoemde geëmploijeerden behooren tot de categorie bedoeld bij Koninklijk besluit van den 9den April 1843, n°. 63, bij welk besluit eeuwen-oude gebruiken en voorregten ten gunste van allen hebben opgehouden, en, zoo ik hoop in het belang van 's Rijks finantien, ook van bijzondere personen, en dat men ten dien opzichte geen ontdekkingen van misbruik te vreezen heeft. Ik acht het daarom dan ook onnoodig mijne stem aan deze wet te geven.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt daarop het woord en zegt, ter beantwoording der vragen hem door de sprekers uit Friesland en Rotterdam gedaan, dat, na deswege de noodige inlichtingen bekomen te hebben, hij verklaren moet, dat de Minister van Marine vóór den 12den Februarij jongstleden geen kennis van het gevoelen der Rekenkamer betrekkelijk het onderwerp bekomen, en hoegenaamd geen onderhandeling met dat collegie vóór dien tijd geopend heeft.

De heer ***de Monchy***: Naar aanleiding van hetgeen door den Minister is gezegd, houd ik het daarvoor, dat de Minister van Marine geene kennis *hoegenaamd* gekregen heeft, dat er moeijelijkheden ontstaan waren bij de Rekenkamer nopens de verevening van pensioenen, waarvan thans de rede is, vóór dat hem zulks uit den brief van 12 Februarij 1849 is gebleken. Welnu, Mijne Heeren, dit als waarheid aannemende, ben ik voornemens een woord over de Algemeene Rekenkamer te zeggen.

De Rekenkamer is een zelfstandig collegie, aan hetwelk volgens de Grondwet van 1840 de geheele liquidatie is opgedragen in het hoogste ressort. Wel werkt het naar eene wet, naar eene instructie; wel doet het verslag aan den Koning; maar het kan niet tot verantwoording geroepen worden van zijne daden. Misdoet dus de Rekenkamer, dan zullen de Staten-Generaal de eenige regtbank uitmaken waar over hare daden uitspraak kan worden gedaan.

In de memorie van toelichting lezen wij op pag. 11 » Bij brief van 12 Februarij jl. gaf de Algemeene Rekenkamer aan het departement van Marine kennis, dat het vroeger aan de aandacht van het collegie was ontsnapt, dat de pensioenen waren verleend in strijd met het slot-artikel der wet van 9 Mei 1846." Dit is eene schuldbekentenis. De Rekenkamer zegt alzoo ongeveer drie jaren lang ten onregte te hebben verevend. Ik misprijs het niet, dat men schuld bekent, integendeel; de Rekenkamer vindt er zelve dan ook geen bezwaar in, en geen wonder: gold het een Minister, men zou zeggen het moet bijgelegd worden; maar de Rekenkamer die haar zelve door de verevening dekt, kan niet tot verantwoording geroepen worden.

Van de schuldbekentenis op zich zelve is dus niets te zeggen; maar des te meer van de wijze waarop de Rekenkamer de verevening heeft gestaakt.

Vooreerst werpt zij, om hare overtreding te verbloemen, de schuld op den Minister; dat is niet edel: » daar deze pensioenen steeds waren voorgekomen op ééne algemeene lijst, vermengd met de voor geheel *militaire* diensten verleende gagementen, is het vroeger aan de aandacht ontsnapt," enz.

Hoe? heeft de Rekenkamer dan in die drie jaren niet onderzocht aan wie de pensioenen worden uitbetaald; de namen en de sommen staan toch allen op de lijst; de quitantien en bewijsstukken worden ongetwijfeld bij de lijst overgelegd. Heb ik het wel, dan worden aan de Rekenkamer de besluiten overgelegd, waarbij de pensioenen worden toegekend en in die besluiten wordt vermeld in welke qualiteit de belanghebbende heeft gediend. Bezit de Rekenkamer misschien die besluiten niet; zij kan niet alleen alles van de Regering te weten komen wat zij verlangt, maar is geregtigd alles te reclameren wat voor de verevening noodig is, overeenkomstig art. 17 van hare instructie.

Zij behoefde dus de schuld op den Minister niet te werpen; het kan haar niet tot verschooning dienen.

In de tweede plaats heb ik tegen de Rekenkamer dat zij, na drie jaren lang de verevening te hebben gedaan, en daardoor den Minister te hebben misleid, op één oogenblik alles terughoudt en afslaat, en den Minister onder de verantwoordelijkheid laat van alles wat hij heeft betaald en van alle de pensioenen die toegekend zijn geworden. De Rekenkamer moge oordeelen pligtmatig te hebben gehandeld; er is niettemin eene regtbank die zulk eene handelwijze afkeurt.

Wie is nu, vraag ik, de schuldigste: de Minister, die naar zijne overtuiging handelt, of de Rekenkamer, die eerst verklaart gehandeld te hebben tegen haren pligt, en toen, niettegenstaande eene driejarige verevening, den Minister zonder eenige waarschuwing in moeijelijkheden brengt en onder de verantwoording laat.

Mijne opmerking, Mijne Heeren, is niet nieuw; ik heb die reeds in mijne afdeeling gemaakt, en ik eerbiedig de zelfstandigheid der heeren rapporteurs, die geoordeeld hebben er geene melding van te moeten maken in het verslag.

Ik heb mij dan ook wel verpligt gezien de zaak hier ter sprake te brengen, omdat ik geen voet wil geven aan het denkbeeld, dat de Rekenkamer moet worden ontzien, opdat zij in haren ijver niet verflaauwe. De gedachte aan ministerialisme werp ik van mij: die mij van 1843 in deze Kamer gekend heeft, weet wie ik ben. Maar ik zal ook niet terugtreden voor het werpen van eene beschuldiging op de Rekenkamer, hoe hoog dat collegie moge staan aangeschreven, hoe eerbiedwaardig de leden mogen zijn, waaruit het is zamengesteld.

Zijne Excellentie de ***Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz.*** neemt daarop het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Mijn geachte ambgenoot de Minister van Marine had zoo gaarne gewenscht heden in de vergadering der Kamer te verschijnen, ten einde dit wets-ontwerp te verdedigen, te meer, omdat het de laatste zitting vóór de sluiting der Kamer is en die zitting voor hem zal zijn de sluiting zijner parlementaire loopbaan. Door ziekte is hij echter verhinderd in uw midden te verschijnen, en wij betreuren het, daar hij anders uit eigen ondervinding meer inlichtingen over het in behandeling zijnde wets-ontwerp zou hebben kunnen geven. Maar ik acht mij verpligt om, naar aanleiding van hetgeen door den laatsten spreker is gezegd, nog iets tot verdediging van het gedrag van mijnen ambtgenoot in het midden te brengen. Even als bij dien spreker, heeft het ook bij de Regering bevreemding verwekt dat de Rekenkamer op eenmaal van gevoelen veranderd is, nadat zij gedurende verscheidene jaren was voortgegaan de uitgaven der bewuste pensioenen te verevenen, waardoor nu de gang der zaak zoo bijzonder is belemmerd geworden. Bij de Regering heeft dit te meer opzien gebaard, omdat, gelijk aan de leden der vorige Kamer, die ook in deze zitting hebben, bekend is, bij de aanbieding der begrooting van 1848 en 1849 onder de aan de Kamer overgelegde stukken ook behoorden de gedrukte staten van alle gepensionneerden. Bij het hoofdstuk der Marine waren gehecht de staten der aan 's Rijks werven op pensioen gestelde personen, op welke voorkwamen de namen van dezulken, waaraan nu de vereveniging van het pensioen door de Rekenkamer geweigerd wordt. Ik weet wel dat de Rekenkamer aan die staten niet gebonden is, daarvan zelfs geen kennis draagt, doch daaruit blijkt toch dat de Regering, bij de aanbieding der begrooting het oog gevestigd had op deze geëmploijeerden en dat door den Minister van Marine ten deze niets is verrigt waartoe hij niet krachtens de begrootingswet was geautoriseerd. Ik beaam volkomen het gevoelen van den laatsten spreker, en ook ik geloof, gelijk de Regering zulks mede doet, dat het allernoodzakelijkst is voor het vervolg voor te komen dat zoodanige belemmeringen, als nu weder, in de dienst plaats hebben, en dat de Kamer telkens tusschen beide moet komen om tusschen de Regering en de Rekenkamer ontstane verschillen op heffen. Daartoe zal het noodzakelijk zijn de *comptabele wetgeving* te herzien, en ik kan nu reeds het uitzigt openen dat in de volgende zitting de noodige voordragten tot wijziging daarvan zullen worden ingediend.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de algemeene beraadslagingen over het wets-ontwerp gesloten en die over het eenige artikel geopend.

Het daarop door den heer Ter Bruggen Hugenholtz voorgestelde amendement wordt alsnu voorgelezen, en, daar het door een genoegzaam aantal leden wordt ondersteund, verklaard een onderwerp van beraadslagingen te zullen uitmaken.

De heer ***van Zuijlen van Nyevelt*** vraagt daarop aan den voorsteller inlichtingen omtrent den door dezen in het amendement gestelden datum van 1 December 1848. Hij wenscht te weten of dit niet de laatste dierzelfde maand moet zijn.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** antwoordt op die vraag, dat hij in zijn amendement den datum van 1 December heeft opgenomen omdat die dagteekening de laatste is welke op de officiele lijsten, de staten der gepensionneerden, voorkomt.

De heer ***Smit*** zegt nog iets op de aanmerking van het lid uit Ruurlo in het midden te willen brengen. Hij, spreker, is van oordeel, dat het denkbeeld van den voorsteller van het in behandeling zijnde amendement juist is om hier te gewagen van de pensioenen tot den 1sten December 1848 verleend aan de werklieden van 's Rijks maritime werven. Hij gelooft echter dat het nog beter zou zijn hier te zeggen: *tot en met den 1sten December* 1848, daar de laatste pensioenen, waarvan in de officiele stukken melding is gemaakt van die dagteekening zijn. Het denkbeeld van den voorsteller is, om de toegestane pensioenen te doen verevenen, maar dat die pensionnering voor het vervolg moet worden gekeerd.

De heer ***Poortman*** stelt een ander amendement op dit artikel voor, aldus luidende: » De wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) is niet van toepassing op de geëmploijeerden, geen vaste ambtenaren zijnde, op 's Rijks maritime werven, die tot en met den 1sten December 1848 zijn gepensionneerd."

(Deze rede zal later worden medegedeeld.)

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** beantwoordt den vorigen spreker en zegt, dat, wanneer hij dien redenaar wel verstaan heeft, het hoofdbezwaar tegen het voorgestelde amendement daarin zou bestaan, dat in hetzelve niet genoegzaam is uitgedrukt dat de geëmploijeerden en werklieden niet vallen in de toepassing van de wet van 9 Mei 1846. Dat bezwaar zou, naar des sprekers inzien, gemakkelijk op te heffen zijn, door in de wijziging de volgende verandering te brengen: » De pensioenen tot en met 1 December 1848 verleend aan de werklieden van 's Rijks werven, vallen niet in de toepassing der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), maar zullen, voor zooverre de betaling daarvan reeds gedaan is, of geschieden moet, verevend worden enz."

De heer ***Storm van 's Gravesande*** zegt eene kleine opmerking ten aanzien van de beide voorgestelde amendementen te moeten maken. In den considerans der wets-voordragt wordt gesproken van mindere geëmploijeerden en werklieden; terwijl in het eerst voorgedragen amendement alleen van werklieden en in het laatste alleen van geëmploijeerden wordt gewag gemaakt. Hij gelooft niet dat het de bedoeling der voorstellers kan zijn een van beide den hier bedoelde personen uit te sluiten, en het is daarom dat hij hun in bedenking geeft, die beide uitdrukkingen in hunne wijzigingen op te nemen.

Zijne Excellentie de ***Minister van Kolonien*** neemt daarop het woord en zegt, dat wanneer in de beide amendementen het woord *werklieden* zal zijn opgenomen, bij de Regering geene bedenkingen bestaan tegen de aanneming van een der beide voorstellen.

De heer ***Poortman*** geeft daarop te kennen, dat hij gaarne toestemt wat door den spreker uit Deventer is opgemerkt en dat hij alzoo zijn amendement in zooverre wijzigt dat daarin het woord *werklieden* worde opgenomen.

De heer ***Ter Bruggen Hugenholtz*** geeft ook van zijne zijde te kennen, dat hij, na de gemaakte opmerking van den spreker uit Deventer, als sub amendement op zijne eigene wijziging voorstelt, daarin te gewagen van de *mindere geëmploijeerden en werklieden*. Het woord *beambten* te gebruiken, gelijk in de memorie van beantwoording is gezegd, komt hem minder doelmatig voor, omdat daaronder verstaan worden personen die op bureaux werkzaam zijn.

Daar niemand meer het woord over het eenig artikel der wet verlangt, worden de beraadslagingen daarover gesloten.

De Vergadering gaat alsnu over tot de stemming over het *amendement van den heer Ter Bruggen Hugenholtz*, dat daarbij met 30 tegen 17 stemmen wordt aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Borret, Reinders, Groen van Prinsterer, Anemaet, Wichers, van der Heijde, Jespers, Costerus, Lambrechts, Wintgens, van Eck, Scheltinga Winterberg, Donker Curtius, van der Linden, Slicher van Domburg, van Randwijck, Sloet tot Oldhuis, Dirks, Westerhoff, Wijnaendts, Smit, de Lom de Berg, Schiffer, van Nispen van Sevenaer, Poortman, Dommer van Poldersveldt, Zijlker, de Monchy, van Voorst en Ter Bruggen Hugenholtz.

Tegen hebben gestemd de heeren: Duijmaer van Twist, van Zuijlen van Nyevelt, Backer, Fokker, Schooneveld, de Moraaz, Mutsaers, van Naamen, van Rijckevorsel, Leclercq, Luijben, de Man, Bots, Heemskerk, Storm van 's Gravesande, van Doorn en de Voorzitter.

De ***Voorzitter*** merkt nu op, dat door de aanneming van het amendement van den heer Ter Bruggen Hugenholtz, dat door den heer Poortman voorgesteld, als vervallen moet beschouwd worden.

Het aldus gewijzigd wets-ontwerp *betrekkelijk de verdere uitbetaling van pensioenen aan mindere geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven* alsnu in hoofdelijke omvraag gebragt zijnde, wordt met 43 tegen 4 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Man, Reinders, Duijmaer van Twist en Backer.

De ***Voorzitter*** berigt, dat staande de vergadering zijn ingekomen afschriften van twee Koninklijke besluiten. Bij het eene, van den 25sten Augustus jl., wordt aan den vice-admiraal J. C. Rijk, op zijn verzoek, met den 15den dezer een eervol ontslag verleend uit de betrekking van Minister van Marine, onder dankbetuiging voor de veelvuldige en getrouwe diensten door hem in die betrekking aan den Lande bewezen; bij het andere, van den 12den dezer, wordt de Minister van Kolonien, de schout-bij-nacht E. B. van den Bosch, belast met de tijdelijke waarneming der functien van Minister van Marine, ingaande met den 15den nu aanstaande. — Wordt besloten die beide mededeelingen voor kennisgeving aan te nemen.

Overeenkomstig de bepaling van art. 22 van het Reglement van Orde, worden de notulen der zitting nog staande de Vergadering gelezen en goedgekeurd.

Daarna wordt de vergadering gesloten.

ERRATA.

In het Bijblad van dit zittingjaar bladz. 825, 2de kolom, in den 9den regel van onderen, staat: *zelf*, lees: *zelfs.*

Bladz. 826, 1ste kolom, in de vierde nieuwe zinsnede staat: » *En dat die twijfel* BESTAAT, *zou ik kunnen aannemen*", lees: » *En dat die twijfel* GEGROND IS, *zou ik kunnen aannemen.*"
In den 18den regel van onderen in de 1ste kolom van dezelfde bladzijde, staat: » dat juist deze kunst", lees: » dat juist alleen » deze kunst."

Op pag. 830, 2de kolom, zijn, achter het aldaar voorkomende verslag van den heer Wijnaendts, de volgende woorden abusivelijk weggelaten:

» De Vergadering vereenigt zich achtereenvolgens met de bij deze rapporten genomen conclusien."

REDEVOERING *uitgesproken door den heer* **Poortman** *in de zitting van den 13den September 1849, bij de beraadslagingen over het wets-ontwerp tot verdere uitbetaling van pensioenen aan mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.* [Zie bladz. 833 *Bijblad* II. 1849.]

Naar het mij voorkomt wordt door het voorgedragen amendement van den spreker uit Dokkum aan de bedoeling dezer wet niet voldaan. Wanneer ik wel verstaan heb dan luidt die wijziging aldus: » De pensioenen, verleend tot 1 December 1848 aan de werklieden van 's Rijks maritime werven, niet vallende in de toepassing der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), zullen, voor zooverre de betaling daarvan reeds gedaan is, of nog geschieden moet, verevend worden op de 6de afdeeling van het VIIIste hoofdstuk der staatsbegrooting, vastgesteld bij de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 48)." Heb ik nu het tusschen de Rekenkamer en de Regering ten deze gerezen geschil wel begrepen, dan bestaat dit juist in het antwoord op de vraag, welke pensioenen in de toepassing der wet van 9 Mei 1846 vallen. De Rekenkamer meent dat de hier bedoelde pensioenen onder de termen dier wet vallen; maar de Regering is van een tegenovergesteld gevoelen. Wanneer nu in deze wet gelezen wordt, dat de pensioenen verleend tot 1 December 1848 aan de werklieden van 's Rijks maritime werven, *niet vallende in de toepassing der wet van 9 Mei* 1846, zullen, voor zooverre de betaling daarvan reeds gedaan is of nog geschieden moet, verevend worden enz., gelijk met het voorgestelde amendement wordt bedoeld, dan zal, gelijk ik meen, de quaestie tusschen de Regering en de Rekenkamer blijven bestaan en niets uitgemaakt zijn. Uit dien hoofde zal ik de vrijheid nemen eene andere wijziging voor te dragen, die, naar mijn inzien, zal beantwoorden aan het doel der wet, en aan de bedoeling der Kamer, uitgedrukt in haar verslag, en die, naar ik vertrouw, ook geen tegenspraak bij de Regering vinden zal. Wat toch is het doel van het wets-ontwerp? Het geschil tusschen de Rekenkamer en de Regering ten aanzien van de toepassing der wet van 9 Mei 1846 op de pensioenen aan de mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks maritime werven te doen ophouden. Van den oorsprong van het geschil zal ik niet spreken daar deze door vorige sprekers in dier voege is toegelicht, dat ik daarbij niets meer te voegen heb. Ik zal ook niet terugkomen op de vraag, aan wien moet geweten worden dat, na de uitvaardiging der wet van 9 Mei 1846, nog verder pensioenen zijn verleend en verevend. Voor mij is het genoeg te weten dat het geschil bestaat, en dat men het wenscht opgeheven te zien in het belang der personen, die aanspraak op ons medelijden hebben, als gevaar loopende om tot armoede en gebrek aan nooddruft te vervallen, indien het wets-ontwerp mogt worden afgewezen; ofschoon ik mij uit medelijden alleen niet zou geregtigd achten om de wet aan te nemen.

Het doel is dus de opheffing van het bestaande geschil. Van de eene zijde wordt beweerd, dat de pensioenen aan de hier bedoelde personen verleend, vallen onder de termen der wet van 9 Mei 1846; van den anderen kant worden gronden voor een tegenovergesteld gevoelen aangegeven. Hoe dat verschil nu het best weggenomen? Naar ik meen door eene bepaling in deze wet op te nemen, waarbij niets direct beslist wordt, maar de zaak wordt beschouwd in den toestand waarin zij is. Welke is de bedoeling der Vergadering? Zij wenscht de wet alleen van toepassing te doen zijn op die pensioenen, welke reeds verleend zijn, en dat de Regering voor het vervolg geen gebruik make van het Koninklijk besluit van 1845, ten aanzien van personen bij 's lands maritime werven aangesteld. Dit een en ander is, mijns inziens, te bereiken door eenvoudig het artikel dezer wet aldus te doen luiden: » De wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) is niet van toepassing op de geëmploijeerden, geene vaste ambtenaren zijnde op 's Rijks maritime werven, die tot en met den 1sten December 1848 zijn gepensionneerd." Dan blijft de eigenlijke twistvraag in het midden, en evenzeer de redenen waarom die wet op hen niet van toepassing is. Zelfs voor hen die de bedoelde personen als burgerlijke ambtenaren beschouwen, is de wet, aldus gesteld, aannemelijker. Daaruit volgt dan eenvoudig, dat de wet van 1846 op alle andere burgerlijke ambtenaren van toepassing is, behalve op de in mijn amendement genoemde personen, die, om bijzondere redenen, van de toepassing der wet zijn uitgesloten; dat voor deze laatsten eene bijzondere wet moet worden vastgesteld; maar dat, zoolang deze niet bestaat, de Rekenkamer de aan hen verleende pensioenen kan verevenen, krachtens art. 3 van de additionnele artikelen der Grondwet, waarbij bepaald is, dat alle, op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet, verbindende wetten, reglementen en besluiten worden gehandhaafd, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen. Ik vind te meer grond voor mijn voorstel, omdat ik geloof, dat de aanneming der wet, gelijk zij door de Regering is voorgedragen, in strijd zoude zijn met de bepalingen der Grondwet, en de Rekenkamer zou kunnen beweren, dat wij die bepalingen overschreden hadden. De Grondwet toch wil, dat de pensioenen der ambtenaren krachtens eene wet zullen worden verleend. Die wet bestaat, zij is die van 9 April 1846. En wanneer wij nu in de voorgedragen wet zeggen, dat de bij 's Rijks maritime werven werkzame personen geene burgerlijke ambtenaren zijn, in de toepassing der wet van 9 Mei 1846, dan erkennen wij ingewikkeld dat zij inderdaad burgerlijke ambtenaren zijn, en dus, krachtens de Grondwet, de pensioenwet van 1846 op hen van toepassing moet wezen. En deze erkentenis ware te minder te betwisten, juist omdat wij eene nieuwe wet noodig hadden geacht om hen van de toepassing der eerste uit te zonderen. Wij zouden dus, gelijk ik gezegd heb, strijdig met de bepalingen der Grondwet handelen, die wil, dat door eene wet de pensioenen van alle ambtenaren moeten geregeld worden. Ik geloof alzoo, dat wij de wet, zoo als die daar ligt, niet kunnen aannemen, en meen tevens door het aangevoerde genoegzaam te hebben aangetoond, om welke redenen het door den heer Ter Bruggen Hugenholtz voorgestelde amendement evenmin aan de Kamer voldoen kan.

VEREENIGDE ZITTING DER BEIDE KAMERS

van Zaturday den 15den September 1849,

TER SLUITING VAN DE GEWONE VERGADERING DER STATEN-GENERAAL.

De vergadering wordt ten drie ure geopend.

De heer *L. G. A.* graaf *van Limburg Stirum*, Voorzitter der Eerste Kamer, bekleedt den voorzittersstoel.

Hunne Excellentien de Ministers van de Hervormde Eeredienst, voor de Roomsch-Katholijke Eeredienst en van Finantien wonen de vergadering bij.

De Voorzitter laat door den Griffier der Eerste Kamer een besluit des Konings voorlezen, waarbij aan den Minister van Binnenlandsche Zaken wordt opgedragen, om zich heden ten drie ure te begeven naar de Vergadering der Staten-Generaal en aldaar uit naam des Konings de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal te sluiten.

De Voorzitter benoemt daarop eene Commissie van leden der beide Kamers, om Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken in- en uitgeleide te doen. Die Commissie bestaat uit de heeren: Cost Jordens, Hoffman, Anemaet, Slicher van Domburg, van Welderen Rengers, Taets van Amerongen, Westerhoff en de Lom de Berg.

Kort daarna wordt de Minister van Binnenlandsche Zaken, die zich op de gewone statelijke wijze naar de vergaderzaal der Staten-Generaal begeven heeft, de zaal binnengeleid.

Zijne Excellentie plaatst zich voor den troon en houdt daar de volgende aanspraak:

MIJNE HEEREN!

De bepalingen der Grondwet brengen mede, dat uwe tegenwoordige zitting worde gesloten, omdat het tijdperk, voor hare werkzaamheden gegund, zóó zal zijn verstreken, en het tijdstip zeer nabij is, waarop uwe volgende zitting moet worden geopend.

Zijne Majesteit onze geëerbiedigde Koning heeft mij daarom den vereerenden last opgedragen, om die sluiting van Zijnentwege te bewerkstelligen.

Deze zitting kon eerst den 13den Februarij van dit jaar worden geopend. De ruimte van tijd, voor haren duur overblijvende, werd daardoor zeer beperkt. Maar gewigtig waren de gebeurtenissen, die dat korte tijdperk kenmerken.

De eerste en voornaamste vrucht der wijziging van Nederlands Grondwet trad in het leven. De Vertegenwoordiging, door de Natie zelve gekozen, aanvaardde hare gewigtige taak.

Naauwelijks was eene maand na dat gewenschte tijdstip verloopen, of de algemeen beminde Vorst, die deze Vertegenwoordiging bij haar optreden uit de volheid van Zijn hart had begroet en tot hare werkzaamheid ingeleid, werd aan de liefde van Zijn dankbaar Volk ontscheurd en in het graf ter ruste gelegd.

Zijn geliefde Zoon en grondwettige Opvolger aanvaardde Zijne regering, steunende op, en sterk door de verknochtheid van ditzelfde Volk aan Zijn Stamhuis, en werd door U als Koning gehuldigd.

De werkzaamheden der Kamers, door die bedroevende en verblijdende gebeurtenissen eene wijle afgebroken, werden, zoo als zij waren opgenomen, met ijver hervat en voortgezet; en deze korte zitting heeft opgeleverd wat de aard der zaken en de omstandigheden toelieten, en redelijkerwijze kon worden gewacht en verlangd.

Aan het voorschrift van het 5de der additionnele artikelen der Grondwet is voldaan. Het voorstel der *wet regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer* en de voorstellen van de *provinciale* en *gemeente-wetten* zijn in deze zitting *voorgedragen*, onderzocht en beoordeeld.

Er is meer gedaan. Ook andere in datzelfde 5de artikel verlangde wets-ontwerpen zijn der Vertegenwoordiging aangeboden, en meerdere wetten van verschillenden aard en belang zijn door haar aangenomen.

Het voltooijen van eenige dezer belangrijke werkzaamheden in deze zitting wordt door het naderen van den dag, voor de opening der volgende bepaald, verhinderd. De zorg voor die onderwerpen zal tot de taak van die volgende zitting behooren; terwijl ieder uwer, uit de tegenwoordige, het bewustzijn mag wegdragen, binnen dezen korten tijd, zooveel hij vermogt, te hebben medegewerkt ter bevordering van het waarachtige heil des Vaderlands.

De Koning, Mijne Heeren, hoopt binnen zeer weinig tijds in uw midden te verschijnen, om eenen nieuwen tijdkring voor uwe werkzaamheden te openen en uwe medewerking in te roepen, om, in gemeen overleg met Zijne Majesteit, de Grondwet volledig in werking te brengen, en wettelijk te verzekeren wat het geluk en den voorspoed van Zijn Volk kan vermeerderen.

In naam des Konings verklaar ik deze zitting der Staten-Generaal te zijn gesloten.

van deze paragraaph is op mij en, naar ik acht, op meerdere leden eenigzins zonderling geweest. Ik moet bekennen, dat toen ik die zinsnede voor de eerste maal las, zij in geenen deele een ongunstigen indruk op mij maakte; toen ik ze voor den tweeden keer met aandacht overlas, is dat gunstige oordeel gedeeltelijk verminderd, en naar mate ik las en herlas, kwam ik eindelijk tot het resultaat dat de vijfde paragraaph geheel onaannemelijk was. En nu veronderstel ik dat dit adres van antwoord in de tegenwoordige omstandigheden door de natie, door diegenen onder de natie, die belang stellen in de openbare aangelegenheden, niet eens, maar verscheidene keeren gelezen wordt, en daarom moeten wij uitermate voorzigtig zijn in het aannemen van deze zinsnede en daartoe niet overgaan dan na rijp beraad. Ik wensch daarom dat mijn amendement ondersteuning vinde; ik stel het enkel voor als eene proefneming, want ik geloof dat deze paragraaph zoo gewigtig, zoo veelomvattend is, dat men het wenschelijk kan achten, dat er meer dan één proefneming gedaan worde om haar zoo goed mogelijk daar te stellen. Op dezen oogenblik zal ik mij dus slechts veroorloven mijn amendement aan de Kamer mede te deelen.

Ik wensch de twee eerste zinsneden te behouden en dan te laten volgen de woorden: » Zoo de uitkomsten van de werkzaamheden der vorige zitting, grootendeels door gebrek aan overeenstemming tusschen het verantwoordelijk Ministerie en deze Kamer, zijn gebleven beneden hetgeen wij wenschten en de Grondwet verlangt, wij meenen thans, vertrouwend op Uw Koninklijk gevoel en oordeel, te mogen verwachten, dat de Kroon zoodra mogelijk in ons midden zal worden vertegenwoordigd met die eenheid en zedelijke kracht, welke, voor eene behoorlijke zamenwerking aller takken der wetgevende magt onmisbaar, aan den invloed der Regering een eigenaardig en grondwettig overwigt geve."

De heer **Backer**, lid der Commissie: Ik zal overgaan tot de verdediging van de 5de paragraaph, maar ik verzoek daarvoor uwe welwillende aandacht. Immers, indien die zinsnede aan sommigen uwer eenigen aanstoot heeft gegeven, indien zij eenigen wensch tot verandering van hetgeen daarin vervat wordt heeft doen ontstaan, dan verlang ik door mijne rede dien aanstoot niet te vermeerderen, maar wel te verzachten, en er toe bij te dragen dat de paragraaph in den geest en in de bedoeling waarin zij door de Commissie is gesteld voor ulieden aannemelijk worde, even als met de vorige paragraaph van dit adres die door u werd aangenomen, het geval geweest is. De grondtoon toch, welke volgens de bedoeling der Commissie in deze zinsnede gelegd is, is hartelijkheid, vertrouwen in den Vorst, en aanmoediging om de belangen des Rijks voor te staan.

Ik zal dan overgaan tot de wederlegging van de aanmerkingen die tegen de 5de paragraaph gemaakt zijn, en aanleiding gegeven hebben tot het amendement door den heer Bachiene voorgesteld, namelijk om de woorden *» zij weggenomen"* te doen vervangen door de woorden: *» zal kunnen worden weggenomen"*, en daarom zal ik aan ulieden openleggen de bedoeling van deze zinsnede. De bedoeling van deze zinsnede is, uit te drukken een zeer bepaald vertrouwen in hetgeen de Koning gezegd en gedaan heeft. En wat heeft de Koning gezegd, wat heeft de Koning gedaan? De ons bekende feiten zijn er het gevolg van. Het Ministerie heeft zijn ontslag genomen; de Koning heeft dat ontslag niet aangenomen, Zijne Majesteit heeft daarentegen twee mannen belast om de zamenstelling van een Ministerie voor te bereiden, hetwelk zoude kunnen handelen in overeenstemming met de Kamer. Dat is derhalve de wil en de bedoeling van den Koning; de bedoeling is geene andere dan dat het ministerie zal worden ontslagen, zoodra het nieuwe Ministerie, welks zamenstelling thans wordt voorbereid, zal zijn benoemd. Nu meent uwe Commissie dat, wanneer de Koning op die wijze zijn wil verklaard heeft, er geen voldingende redenen voor de Kamer konden bestaan om daaraan te twijfelen. Zij meende inderdaad in den Koning te moeten berusten, en vertrouwen op die daad en de gevolgen daarvan te moeten uitdrukken. Immers, Mijne Heeren, zou de Koning zijn wensch uitdrukken om een nieuw Ministerie daar te stellen en zou hij daarna aan dat verlangen geen gevolg geven? Dat kan geen onzer veronderstellen. Zoo de Koning twee mannen belast om in het land rond te zien naar Ministers die in overeenstemming met de Kamer zouden kunnen handelen, zouden die mannen zoeken met den wensch om te vinden, en dan in het geheele land niet aantreffen datgene wat de Koning, de Kamer en de Natie verlangen? Dat voorzeker kan niemand uwer veronderstellen, en derhalve mogt de Commissie, in vertrouwen op dat feit, op dergelijk onmisbaar gevolg, zoo zij meent, zeggen, dat die oorzaken nu zijn weggenomen. Dat was de krachtigste wijze waarop de Commissie meende een vertrouwen uit te drukken dat men in den Koning stellen moest en kon. Maar daarmede heeft de Commissie die zaak niet als afgedaan beschouwd, daarmede was nog niet aan het verlangde voldaan. Neen in diezelfde paragraaph leest men de woorden: » om te worden vervangen door eene eenparigheid, welke het onderpand zal zijn eener krachtige en spoedige bereiking Uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen."

Zoo heeft de Commissie gemeend te kunnen vereenigen de uitdrukking van onbepaald vertrouwen in den Koning en van verwachting om de vervulling van andere billijke wenschen te verkrijgen. Wanneer ik nu, Mijne Heeren, na deze uitlegging, welke ik meen aan de 5de paragraaph namens de Commissie te moeten geven, de uitdrukking in die zinsnede vervat plaats naast de bewoordingen die de afgevaardigde uit Zeeland wenschte opgenomen te zien, dan geloof ik dat het geene verdere verdediging zal vereischen, dat de Commissie er niet in kan toestemmen om, bij het onwrikbaar vertrouwen dat zij meent jegens den Koning te moeten uitdrukken, eenige woorden te bezigen die twijfel omtrent dat vertrouwen zouden kunnen doen ontstaan. Wanneer ik vervolgens vergelijk de zinsnede van het adres met die welke door den afgevaardigde uit de residentie is voorgedragen, dan, Mijne Heeren, geloof ik namens de Commissie, dat ook de onze moet blijven gehandhaafd, als meer bepaald uitdrukkende dat vertrouwen hetwelk wij wenschen in den Koning te stellen, en wij verlangden daarbij voornamelijk te vermijden het een of andere denkbeeld dat aanleiding kon geven tot eene discussie — en hierdoor onderscheidt zich het amendement van den afgevaardigde uit de residentie, — ten opzigte van verschillende zaken die op zich zelve buiten discussie moeten blijven en thans alleen zouden kunnen strekken om het gronddenkbeeld van onze paragraaph te verzwakken.

De heer **Groen van Prinsterer**: Ik wil zeer gaarne gelooven dat de Commissie zou wenschen dat deze paragraaph even spoedig wierd aangenomen als de vorige, maar ik meen inderdaad dat zulks moeijelijk kan plaats hebben. Ik geloof dat de Kamer zich bereidvaardig heeft betoond het adres van antwoord te behandelen met den meest mogelijken spoed. Ik ben op dit oogenblik, even als ieder voorsteller van een amendement, in eene eenigzins moeijelijke positie, want de Kamer gelieve wel op te merken dat ik niet tot de toelichting van mijn amendement of tot de wederlegging der aanmerkingen, die het reeds van de zijde der Commissie heeft uitgelokt, kan overgaan, voordat ik de zekerheid heb dat het amendement door vijf leden dezer Vergadering ondersteund wordt. Nu hoop ik vijf leden te zullen vinden, en dat niet zoo zeer uit eigenliefde, als wel omdat ik inderdaad meen dat het nadeelig zou zijn voor den goeden dunk dien de natie van deze Kamer koestert, wanneer in de tegenwoordige omstandigheden en op dit oogenblik de discussie gesloten wierd over de belangrijke quaestie die wij thans behandelen. Ik geloof dat ik daarbij thans niets meer behoef te voegen, en ik leef alleen in de hoop dat zich in de Kamer vijf leden zullen bevinden die mijn amendement gelieven te ondersteunen opdat het een onderwerp der beraadslaging kunne uitmaken.

De **Voorzitter** neemt de vrijheid den laatsten spreker op te merken dat het volgens art. 105 van het Reglement van Orde aan ieder lid vrijstaat wijzigingen of bijvoegingen voor te stellen op eene zinsnede van het ontwerp-adres van antwoord, zoolang de beraadslaging geopend is, en dat hier niet geldt de bepaling van art. 86, dat eene wijziging onderwerp der beraadslaging voor de Kamer kan uitmaken, tenzij die door minstens vijf leden ondersteund worde. Die bepaling toch geldt alleen de bij de behandeling van wets-ontwerpen voorgestelde amendementen.

De heer **Groen van Prinsterer**: Ik dank den heer Voorzitter voor zijne inlichting; en ofschoon ik mij nu bevind in eene betere positie dan ik dacht, is zij echter in een ander opzigt minder gunstig dan ik wel gewenscht had, want ik zou gaarne geweten hebben of mijn amendement waarschijnlijk zoude worden goedgekeurd, hetgeen het geval ware geweest, indien eenige leden daaraan door hunne ondersteuning eene soort van voorloopige adhaesie hadden gegeven. Ik zal nu de aandacht dezer Vergadering inroepen voor eene eenvoudige toelichting van het amendement. Ik zeg eenvoudige, want ik zal trachten zoo kort mogelijk te zijn, uitgaande van het denkbeeld, reeds door een geacht medelid medegedeeld, dat de discussie niet noodeloos verlengd, maar, voeg ik er bij, ook niet tot schade van de zaak, moet worden bekort.

Ik meen te moeten beginnen met de reden op te geven waarom ik ook in mijn amendement behouden heb eene, naar het mij voorkomt, zeer belangrijke zinsnede, namelijk die welke te kennen geeft dat er minder verrigt is dan wij wenschen en de Grondwet verlangt. Het komt mij voor dat dit eene zeer opmerkelijke zinsnede is; het komt mij voor dat zij — zoo heb ik althans die periode opgenomen — gerigt is tegen de rede

waarmede de Minister van Binnenlandsche Zaken de vorige zitting gesloten heeft en waarin het voorgedragen werd als of inderdaad niet minder gedaan is dan hetgeen de Grondwet verlangt, maar in zeker opzigt nog meer dan men had kunnen verwachten. Ik geloof dat de uitdrukking die de Commissie gekozen heeft allezins juist is. Wij hebben niet gedaan wat de Grondwet *verlangt*, wij hebben mogelijk gedaan — en dat wil ik gaarne aannemen, — wat de Grondwet *voorschrijft*, maar niet hetgeen zij bedoelt en verlangt. Ik geloof dat de Kamer hiervan zoodanig overtuigd is, dat het noodeloos zal zijn in eenige verdere ontwikkeling daaromtrent te treden. Evenwel moet ik doen opmerken dat wij hier een punt hebben dat zich hecht aan de geheele interpretatie der Grondwet. Indien wij van het denkbeeld uitgaan dat wij genoeg gedaan hebben wanneer wij verrigt hebben hetgeen de Grondwet voorschrijft, zonder te vragen wat de Grondwet verlangt, dan zullen wij langzamerhand komen tot het hoodlottige stelsel, waaronder wij zoo vele jaren gezucht hebben, toen ja niet letterlijk werd gehandeld tegen de bepalingen der Grondwet, maar toen evenwel de geest en de bedoeling der Grondwet in vele opzigten niet werd nageleefd.

Ik noem een voorbeeld daarvan te mogen bijbrengen van veel lang voor deze discussie. Het is evenzoo gelegen met het denkbeeld van een verantwoordelijk ministerie. De Grondwet wil een verantwoordelijk ministerie, maar zij kan niet in dien zin het bestaan daarvan voorschrijven, gelijk wij wel willen. Zoo als ons hooggeleerd medelid uit Leyden gezegd heeft, dat is onbeschrijfbaar voor de Grondwet, maar het ligt toch in de bedoeling der Grondwet. Ik kan het niet beter uitdrukken dan de Minister van Binnenlandsche Zaken gedaan heeft, toen hij nog lid van de oppositie was in deze Kamer, toen hij het in de zitting van 17 November 1847 zoo wenschelijk achtte door de Regering te zien erkend dat een aaneengesloten en een geheel opleverend ministerie een onmisbaar vereischte is eener constitutionnele Regering en dat » zoodanig ministerie, ofschoon dan ook niet bij name in de Grondwet genoemd, evenwel bij deze Grondwet bedoeld, en door dezelve gevorderd wordt, en bij gevolg bij ons moet bestaan; dan zou aan de inwilliging van het uitgedrukte verlangen geene behoefte bestaan, maar thans is helaas! het tegendeel aanwezig. Nu weten wij wel dat er ministerraden worden gehouden, waarin de Ministers te zamen komen; nu vernemen wij wel dat de Ministers in die vergaderingen te zamen beraadslagen; maar wij bespeuren ook, dat zij in die vergaderingen niet gemeenschappelijk besluiten, dat ieder Minister in zijn departement op zich zelven en voor zich zelven handelt, en op gelijke wijze zijne voordragten in deze Kamer komt verdedigen. Ik zal nu de gebreken van die stelselloosheid niet uitmeten (voegde hij er bij) en de nadeelen van die dwaling niet ontvouwen." Dat zal ik ook nu niet doen, maar enkel dit zeggen, dat men zeer goed kan doen hetgeen de Grondwet voorschrijft, en echter nalaten hetgeen zij verlangt, en daarom wensch en hoop en vertrouw ik, dat deze uitdrukking, wat er ook gebeure, in het adres moge blijven, want zij is, naar het mij voorkomt, de meest gewigtige van het geheele adres.

Mijn eerste bezwaar tegen de 5de paragraaph is in de uitdrukking waartegen ook reeds het amendement van ons medelid uit Zeeland gerigt is, tegen de woorden *» nu zij weggenomen"*. Ik heb naar de beteekenis en de bedoeling van die uitdrukking gevraagd, ook in verband met hetgeen door een lid der Commissie daaromtrent gezegd is. Waarschijnlijk wil men de wenschelijkheid aanduiden dat niet teruggekomen worde op het ontslag dat aangeboden is, aanduiden dat de Kamer de zaak als afgedaan wil beschouwen. Nu zeg ik niets tegen die wenschelijkheid, maar ik meen dat, als wij zoodanige uitdrukking in het adres opnemen, dan in het adres verondersteld of als waarschijnlijk aangenomen wordt een feit waarvan ons het tegendeel bekend is. Wij kunnen zeer goed, naar het mij voorkomt, weten, dat op dit oogenblik het aangeboden ontslag nog niet is aangenomen. Men heeft gesproken van twee personen die belast zouden zijn met de voorbereidende maatregelen tot zamenstelling van een nieuw ministerie, maar indien ik nu, zonder personaliteit, in verkeerden zin, toch eene ongezochte gevolgtrekking zou mogen afleiden, dan zou ik meenen dat wij juist hier, uit aanmerking der personen die met de voorbereidende maatregelen voor een nieuw ministerie belast zijn, de mogelijkheid moeten aannemen dat het ministerie toch wel eens niet zoo nieuw als menigeen vermoedt, of in het geheel niet nieuw, zou kunnen zijn. Die uitdrukking veronderstelt iets dat nog zeer onwaarschijnlijk en niet aan de Kamer bekend is.

Mijn tweede bezwaar is, — en in zoover ben ik het geheel eens met ons medelid uit Zeeland, — dat wij ons hier moeten wachten voor al wat den schijn zou hebben van tusschenkomst van deze Kamer; dat wij in deze zaak met de meeste naauwgezetheid de onafhankelijkheid van de Kroon moeten eerbiedigen. Ik ga verder, en geloof dat het zelfs wenschelijk is, dat in dezen niet met traagheid gehandeld worde, maar aan den anderen kant dat dergelijke gewigtige handeling niet plaats hebbe dan na rijp beraad, en alles vermeden worde wat den schijn zou kunnen dragen van overhaasting. Toen de Koning op den 17den September deze zitting van de Kamers der Staten-Generaal geopend heeft, was er, zoover ons bekend is, omtrent de gewigtige gebeurtenis die ons allen verrast heeft, nog geen besluit genomen, en inderdaad verscheiden leden dezer Kamer zouden het met mij betreuren, indien de Koning nu reeds binnen zoo weinige dagen tot eene beslissende verandering in dezen ware overgegaan. Ik geloof inderdaad niet dat het wenschelijk zou geweest zijn; ik acht integendeel wenschelijk dat de Vorst in dergelijke hoogst moeijelijke omstandigheden, gelijk die waarin wij ons thans toch bevinden, niet ligtvaardig en dat hij zonder eenige overhaasting te werk ga, en dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal niet reeds binnen acht of tien dagen met dergelijke uitdrukking tot den Troon nadere.

En mijn laatste bezwaar tegen de uitdrukking — een bezwaar dat zich opdoet wanneer men de zinsnede in haar geheel leest — bestaat daarin dat zij onjuist is. Er staat, dat wij ons vleijen » dat eene hoofdreden dier teleurstelling, gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer, nu zij weggenomen." Indien wij nu veronderstellen dat het ontslag werkelijk verleend of aangenomen is, dan zie ik wel dat het Ministerie is weggenomen, maar dan zie ik nog niet dat het gebrek aan overeenstemming, hetwelk wij allen betreuren, met zekerheid weggenomen is door het wegvallen van het Ministerie. Ik heb ook niet minder bezwaar tegen de volgende woorden der paragraaph, waar wij lezen: » om te worden vervangen door eene eenparigheid, welke het onderpand zal zijn eener krachtige en spoedige bereiking Uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen". Eene algemeene aanmerking, die ook reeds door meer dan één lid werd bijgebragt, is dat ons hier te groote uitzigten worden geopend, en dat hier te veel belovende bewoordingen worden gebezigd.

Vooreerst komt het mij voor dat het woord *eenparigheid* niet juist is gekozen. Ik kan dat niet aannemen; ik wil nu eens mijne ingenomenheid tegen het tegenwoordige Ministerie veel grooter maken dan zij werkelijk is, maar ook dan kan ik niet aannemen, dat, wanneer dit Ministerie zijn ontslag mogt hebben ontvangen, er eenparigheid bij Ministerie en Vertegenwoordiging zal zijn. Wanneer ik hoofd voor hoofd aan de leden dezer Kamer vroeg of zij, wanneer een nieuw Ministerie zal zijn daargesteld, er te gelijk eenparigheid van verwachten, ik geloof niet dat een enkel lid die vraag met ja beantwoorden zou. Maar zoo niemand onzer die eenparigheid zou durven hopen, dan moet zoodanige verwachting ook niet in de paragraaph worden uitgedrukt. Wat mij betreft, ik zal mij ongemeen verheugen wanneer er een Ministerie zal worden benoemd dat de meerderheid ook in deze Kamer heeft. Zelfs twijfel ik of eenparigheid goed is. Ik zou ongaarne in ons constitutionneel gouvernement die stelselmatige oppositie missen, welke in zoodanigen staatsvorm vereischt wordt. Ik verklaar mij verder tegen de uitdrukking: » krachtige en spoedige bereiking uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen". Ik geloof inderdaad dat de Commissie in hare welmeenendheid zich hier toch eenigzins illusien maakt. Wat zijn dan wel die vaderlandlievende bedoelingen die bereikt zullen worden? In verband met de vorige zinsnede zijn het de opbeuring van de stoffelijke belangen der natie; in verband met het eerste gedeelte der 5de paragraaph is het de nieuwe regeling van ons finantieel huishouden, de opbouw der instellingen welke de gewijzigde Grondwet vordert. Nu vleijen wij ons, indien wij deze paragraaph aannemen, met de krachtige en spoedige bereiking van al hetgeen bedoeld wordt, zonder eene enkele uitzondering. Dat alles zal krachtig en spoedig bereikt worden als het Ministerie wegvalt, of indien er een ander Ministerie komt. Nu meen ik in bedenking te mogen geven, of dat niet eenigzins illusie is?

Ik geloof dat voorbijgezien wordt de moeijelijkheid der onderwerpen die ons zullen bezig houden. Zal nu de daarstelling van eene kieswet, van eene provinciale en gemeente-wet, van eene wet op het onderwijs krachtig en spoedig bereikt worden? Ik twijfel er aan. Zal nu die regeling van het finantieel huishouden, die opbeuring der stoffelijke belangen van de natie, zal dat alles bereikt worden, zoodra slechts het Ministerie wegvalt? Wat mij betreft, ik kan in die verwachting niet deelen—ik zal mij reeds zeer verheugen, wanneer in de zitting van 1849 — 1850 bereikt wordt hetgeen in de vorige zitting had moeten bereikt worden, wanneer wij dat in deze zitting goed kunnen afdoen, — want door krachtige en spoedige bereiking zal men toch ook wel bedoelen dat wij de zaken tot een goed en behoorlijk einde brengen — wanneer wij, zeg ik, in deze zitting goed kunnen afdoen de wetten die in de vorige zitting hadden moeten zijn daargesteld, en indien wij dan, behalve de begrootings-wetten, nog tot stand brengen niet eene wet op het onderwijs — die zal in deze zitting niet daargesteld worden, daar zou

ik u bijkans borg voor durven staan — maar transitoire bepalingen waarbij voor de vrijheid van bijzonder onderwijs worde gezorgd. Bij het gewigt en de moeijelijkheid der onderwerpen die ons moeten bezig houden, zullen wij die bedoelingen dan nog wel niet zoo spoedig bereiken. — Maar ik geloof dat de Commissie nog een ander bezwaar heeft voorbijgezien, gelegen in de zamenstelling van deze Tweede Kamer. Ik moet met vrijmoedigheid spreken, en toch ook de voorzigtigheid in acht nemen. Daarom begin ik met, ten aanzien van de vorige zitting te wijzen op de uitnemendheid die men in de houding van de Tweede Kamer — ik stel mij zelven daar natuurlijk geheel buiten — heeft kunnen opmerken. Ik geloof dat die Kamer in meer dan één opzigt, eene zeer goede rigting geopenbaard heeft. Zij heeft zich afkeerig betoond van hetgeen men in een ongunstigen zin reactie noemt. Ik wil niet in beschouwingen treden omtrent de regtmatigheid of onregtmatigheid van de afkeuring van sommige der voorgedragene wets-ontwerpen, maar ik zeg alleen dat de Kamer afkeerig is van reactie. Het was genoeg als de Kamer het denkbeeld opvatte dat deze of gene wet reactionnair was, om haar te verwerpen met eene groote meerderheid. Ik geloof dat de Kamer ook overtuigend getoond heeft dat zij prijs stelt op de ware vrijheden van het volk, niet echter op die vrijheden welke men ons in dezen tijd wel eens als de ware voorspiegelt. Ik geloof dat de Kamer ook bij elke gelegenheid getoond heeft prijs te stellen op de banden die de natie hechten aan het Vorstelijk Stamhuis. Zij heeft eene buitengemeene en inderdaad zeldzame werkzaamheid en ijver in het behandelen der zaken aan den dag gelegd. Maar wanneer ik dat alles opgenoemd heb, en hetgeen er nog bijgevoegd zou kunnen worden, dan zoude ik altijd nog in bedenking geven, of men inderdaad van deze Kamer mag zeggen, dat zij voor de Regering eene bij uitnemendheid handelbare Kamer was. Ziedaar wat ik niet heb kunnen opmerken. Ik geloof niet dat men ligtelijk zal kunnen zeggen, dat het in dit opzigt voor de Regering zoo buitengemeen gemakkelijk is om ons tot eene meerderheid te brengen, ik geloof niet dat men met zekerheid kan zeggen, ja, indien dit ministerie aftreedt, dan zal elk ander ministerie, — daarmede durven wij ons vleijen, dit kunnen wij den Koning verzekeren, — eenparigheid van denkwijze of wel de meerderheid in de Kamer hebben. Inderdaad, hoe gunstig de uitzigten voor de toekomst mogen zijn, meen ik toch dat de innerlijke toestand dezer Kamer voor het toekomstig Ministerie bezwaren zou kunnen opleveren. Ik wil nu eens aannemen, dat het Ministerie de meerderheid zal verkrijgen, en met die meerderheid gewapend, vele zaken met kracht en spoed zal daarstellen. Maar ook dan moeten wij in het oog houden dat er vooral in den laatsten tijd veel met kracht en spoed is daargesteld dat niet altijd onder het beste kan geteld worden. Vleit men zich dan, Mijne Heeren, dat door verandering van personen de toestand van het vaderland, die in vele opzigten als ongunstig mag beschouwd worden, plotseling zeer gunstig worden zal? Ik geloof inderdaad niet dat de uitdrukking van dat vertrouwen overeenkomt met het gevoelen van de geheele Kamer. Ik geloof dat een gedeelte der Kamer in dat vertrouwen deelt, en nu moeten wij toch, willen wij opregt zijn, het onderscheid erkennen dat in deze Kamer bestaat. Wij mogen uitdrukkingen kiezen die voorzigtig zijn, wij mogen niet loochenen wat in het oog valt. Ieder zal, naar ik geloof, toegeven dat de Kamer eene meer conservative rigting heeft, en eene rigting welke iedereen noemt die van vooruitgang.

Omtrent mij zelven moet ik te kennen geven dat ik tot geen dier beide rigtingen onvoorwaardelijk behoor, maar voor beide veel sympathie gevoel. Ik hoop dat de tijd zal geboren worden, waarop niet door tegenstelling, maar door de vereeniging van hetgeen in beide elementen goed is, zal tot stand gebragt worden wat tot de wezenlijke welvaart van het vaderland zou kunnen strekken. Thans bestaat die vereeniging niet, en op deze omstandigheid meen ik opmerkzaam te mogen maken in verband met hetgeen in deze paragraaph gezegd wordt. Mij is het voorgekomen, dat de conservativen wat te zeer neêrgedrukt zijn, terwijl de mannen van vooruitgang het hoofd wat al te moedig opwaarts geheven hebben. Deze laatste houding nu vrees ik dat te zeer doorstraalt, vooral ook in deze paragraaph. Nu wil ik evenwel eerst constateren dat ik in de orde der discussie ben, en dit wil ik doen tot mijne gerustheid. Men heeft eens gelieven te zeggen, dat ik een gevaarlijk lid voor den Voorzitter ben. Wanneer iemand, die zooveel crediet heeft als mijn vriend, dat gezegd heeft, dan kan het den Voorzitter niet ten kwade geduid worden, zoo hij op mij meer dan op eenig ander lid zijne aandacht vestigt. En ik wil dus eerst toonen, waarheen ik met mijne gedachten wil, daar ik anders gevaar zou loopen, om op een bloot vermoeden te worden behandeld, als of ik reeds op heeter daad betrapt werd. Ik meen alzoo dat in deze paragraaph te veel zich openbaart een toon van vertrouwen der mannen van vooruitgang; en nu wilde ik doen uitkomen dat dit zelfvertrouwen, die opgewondenheid, juist bij hen niet behoorde te bestaan. Indien ik het geheele revolutionnaire tijdperk wilde overzien, dan zou ik hen welligt tot neêrslagtigheid kunnen brengen. Doch ik acht het niet wenschelijk hen alzoo in een tegenovergesteld uiterste te doen vallen. Ik maak daarom slechts van de twee laatste jaren gewag. Het is wenschelijk dat wij in 1848 iets hebben geleerd; er is leergeld genoeg betaald. Wat hebben de revolutionnairen in Frankrijk gedaan? Daar kwam de vrijzinnige partij aan het bewind, en wat bragt zij tot stand? Doch ik kom tot een ander land; want in Frankrijk is vooral gebleken wat middelmatigheid ter omverwerping vermag. Treffender voorbeeld van het onvermogen der revolutionnaire leer heb ik in Duitschland. Het Duitsche parlement bestond uit eene vereeniging ook van de uitstekendste mannen, wier wijsheid niet te berekenen viel. Wanneer men nu nagaat wat die wijzen tot stand gebragt hebben, dan schijnt de uitkomst niet heilrijk en eervol te zijn geweest. Ik moet nog met een enkel woord spreken van ons eigen land. Ik gebruik niet gaarne het woord *partij*, maar ik moet het dikwerf en ook nu duidelijkheidshalve doen. De partij der grondwets-herziening, die aan de herziening eene rigting heeft gegeven, welke ik, even als de conservative heb afgekeurd, die in 1848, zal ik zeggen? aan den Koning en de Staten-Generaal de wet stelde, dit ware als parlementaire uitdrukking welligt te sterk; die den boventoon gevoerd en een zedelijken dwang uitgeoefend heeft, of wil men een nog zachter woord, die de eensgezindheid van 1848 heeft bewerkt: deze partij is sedert achttien maanden aan het bewind; groot waren de verwachtingen die menigeen van haar koesterde, en wat heeft zij gedurende dien tijd uitgerigt? Heeft zij aan de verwachtingen beantwoord? Nu zeggen de opgeruimde politieke geloofsgenooten der bijkans afgetreden Ministers, ja, dat is gebeurd, maar wij zullen nu een ander ministerie zien optreden, en nu zullen wij krachtig en spoedig het voorgestelde doel bereiken. Ik zeg, het is mogelijk; ik zal het gelooven wanneer ik het zie; maar ik vraag tevens, waarop is die bewering gegrond? Ik wenschte wel dat zij, die zoo opgeruimd zijn, mij expliceerden, welke toch wel de reden is dat voorstanders van vooruitgang, eenmaal in het bewind gekomen, niet meer kunnen voldoen aan hetgeen door hen, die van hunne partij niet in het gouvernement zijn opgenomen, wordt verlangd? Wanneer zij mij dat verschijnsel op eene voldoende wijze oplossen kunnen, dan zal ik welligt niet ongenegen zijn om de begrippen te omhelzen die ik nu afkeur. Inmiddels doe ik opmerken, dat die partij van vooruitgang, zoo niet *de* bekwaamsten harer vertegenwoordigers (ik zal mij wachten daarover eenig oordeel te vellen), ten minste *van de* bekwaamsten in het bewind gebragt heeft. Onedelmoedig zoude het zijn, indien men niet erkende, dat de tegenwoordige raadslieden der kroon mannen van verdiensten en talent zijn. En wanneer nu deze mannen, volgens het oordeel hunner vroegere politieke vrienden, gedurende achttien maanden niets te weeg gebragt hebben, waarop steunt dan de gerustheid en de blijdschap der tot dusver buiten het bewind gebleven voorstanders van vooruitgang? Welken waarborg kunnen zij geven, dat het in de toekomst beter zal gaan? Ik kan dat gevoelen niet onderschrijven, omdat dergelijke toon naar mijn oordeel niet voegt: omdat deze Kamer bij de natie geen overdreven verwachtingen moet opwekken, en omdat zij op dit ministerie geen zoodanige blaam behoort te werpen als of elk volgend ministerie zal kunnen tot stand brengen, waartoe dit niet in staat was. — Ik heb ook bezwaar tegen de laatste in deze zinsnede voorkomende woorden: *» hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen.*" Ik geloof dat ook hier weder, als in het overige gedeelte der paragraaph, hetzelfde gebrek heerscht, namelijk de overvloed van adjectiva. Het woord *hooge* komt mij hier niet goed geplaatst voor. Ik breng gaarne hulde aan het denkbeeld dat men de individualiteit des Konings zoo min mogelijk moet ter sprake brengen; daarom zal ik, ook waar dit onvermijdelijk is, omzigtig en kort, maar ook eenvoudig en opregt zijn. Met genoegen heb ik opgemerkt zoowel de uitdrukkingen bij gelegenheid van de inhuldiging door den Koning uitgesproken, als ook de wijs waarop de Regering aanvaard werd; maar ik geloof dat vooral ook in een adres der Kamer niets wat naar overdrevenheid zweemt, te pas komt. Men heeft wel eens de opmerking gemaakt, dat de liberalen in het brengen van hulde aan den *persoon* van dezen of genen Koning zeer mild waren, terwijl de instelling van het koningschap, in hare wezenlijke beteekenis en kracht, door hen ondermijnd werd. Zorgvuldig moeten we ons wachten voor al wat, al ware het ook slechts om schijn, aanleiding zou kunnen geven tot dergelijk verwijt. Ik acht de bedoelde uitdrukking te sterk. Met gerustheid meen ik te mogen zeggen, dat de Koning nog niet in de gelegenheid geweest is te toonen wat hem door de Commissie toegeschreven wordt. Met de bedoelingen der Commissie minder dan wij allen bekend, zou iemand het hier gezegde kunnen opnemen, hetgeen niet zou voegen, als vleitaal, of, hetgeen nog minder zou voegen, als eene soort van ironie. Voor ons is die uitlegging ongerijmd,

doch naar het mij voorkomt, behoort men zich te wachten voor elke uitdrukking welke, ofschoon verkeerdelijk, op die wijze zou kunnen uitgelegd worden. — Eindelijk heb ik tegen de laatste zinsnede dezer paragraaph bedenkingen. Ik geloof dat daarbij, onder betuiging dat men geen aandrang bezigt, te veel aandrang gebezigd is. Het komt mij ook voor dat de reden, waarom wij ons in een moeijelijken toestand bevinden, niet genoeg gepreciseerd is. Men noemt hier gebrek aan overeenstemming tusschen de takken der wetgevende magt, als de hoofdreden dat de uitkomst der werkzaamheden gebleven is beneden hetgeen de Grondwet verlangt. Die bewering is, naar mijne meening, niet juist. De reden daarvan moet, dunkt mij, eenigzins dieper worden gezocht, namelijk in de omstandigheid dat hier geen ministerie, in den constitutionnelen zin des woords, bestond; daarom was overeenstemming, in echt gouvernementalen zin, niet slechts niet aanwezig maar ondenkbaar. Daarom was er in deze Kamer zelfs geene ministeriele partij. Dit verschijnsel der vorige zitting is bij uitnemendheid opmerkenswaard. Is de reden daarvoor in het gebrek aan bekwaamheden bij de leden van het tegenwoordige Ministerie? Ik geloof het niet; maar wel in de omstandigheid, dat het Ministerie geene beginselen, waarom sommigen althans zich zouden vereenigd hebben, geformuleerd heeft. Indien men harmonie wil hebben, dan is het noodig den toon aan te geven, en daaraan heeft het Ministerie niet voldaan. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft mij, bij gelegenheid mijner interpellatie omtrent de homogeneïteit van het Ministerie, gezegd, dat ik niet tevreden was met de zamenstelling van het tegenwoordig Ministerie. Daarin heb ik echter de oorzaak van het leed waarin wij verkeeren, niet gezocht, maar wel in de omstandigheid dat het Ministerie geen *zamenstel* was gelijk in onzen staatsvorm verlangd wordt. Ik heb toen niet geklaagd over het personeel of over de strekking van het bewind, maar daarover dat het geen bewind was, geen politieke strekking had. Mijn oogmerk was toen het bewind te verlevendigen; maar dat doel heb ik niet mogen bereiken. Na deze bezwaren tegen de voorgestelde paragraaph te hebben opgesomd, heb ik inderdaad te gelijk de toelichting geleverd van mijn amendement. Nog een enkel woord. Het heeft een aantal negative voordeelen. Het is niet zoo lang als het bestreden gedeelte der paragraaph. Het geeft noch overdreven blaam, noch buitensporigen lof; het wekt geene verwachtingen die voor verwezenlijking niet vatbaar zijn, op. En wat de positive voordeelen betreft, ik bepaal mij bij de opmerking, dat daarin, naar ik acht, de ware hoofdoorzaak van den moeijelijken toestand, waarin wij ons bevinden, kenbaar gemaakt wordt.

De vergadering wordt daarop voor een half uur geschorst.

Na de heropening der zitting neemt de heer ***Lotsy*** het woord en zegt hoofdzakelijk: Ik heb met belangstelling en grootendeels met goedkeuring gehoord de rede van den vorigen spreker, en het is mij aangenaam geweest dat, zoo al niet de geheele inhoud van de 5de paragraaph van het adres van antwoord is veranderd, daarin althans door het amendement van den genoemden spreker wijzigingen zijn gebragt, waaraan ik mijne goedkeuring kan hechten. Ik veronderstel dat dezelfde gevoelens ook bij andere leden kunnen gevonden worden; echter, er zijn eenige woorden in het amendement die de aanneming daarvan voor mij eenigzins bemoeijelijken. Het betreft eene bijvoeging die, mijns inziens, noch in het adres, noch in de tegenwoordige discussie te huis behoort, waarover met levendigheid en belangstelling van beide zijden voor en tegen zou kunnen getwist worden, zonder tot eenig vruchtbaar resultaat te leiden.

Het zal welligt uwe opmerking niet zijn ontgaan, dat de vorige spreker dan ook dat gedeelte van zijn amendement zonder opzettelijke adstructie heeft gelaten. Ik bedoel hier de woorden: „aan den invloed der Regering een eigenaardig en grondwettig overwigt geve."

Ik geloof, Mijne Heeren, dat die woorden eene uitlegging toelaten, welke welligt door uwe meerderheid zouden kunnen worden gebillijkt, maar ik vermeen tevens, dat er in die uitdrukking zooveel onbestemds is, zooveel dat niet bepaald daarin opgesloten ligt en er toch onder gebragt kan worden, dat ik voor mij althans huiverig zou zijn aan die woorden, zoo als zij daar gesteld zijn, mijne stem te geven. Daarom neem ik de vrijheid als sub amendement voor te stellen, de paragraaph, zoo als die geamendeerd is door den vorigen spreker, te doen eindigen met het woord: „*onmisbaar*", daarbij te voegen *is*, en het overige te doen wegvallen.

De heer ***Groen van Prinsterer:*** Ik zal mij veroorloven met een enkel woord aan te merken, dat ik de uitdrukking die de vorige spreker wenschte weg te nemen, liever zou hebben behouden. Ik geloof dat zij allezins verdedigbaar is, en, in elk ander geval, zoude ik er groot gewigt aan hechten; thans echter, om deze discussien niet noodeloos te verlengen, en omdat ik de zaak niet van zoo groot gewigt acht, zal ik mij met het voorgestelde sub-amendement vereenigen.

De heer ***Backer:*** De spreker uit de residentie heeft ons op de hem eigenaardige wijze vele wetenswaardige zaken medegedeeld. Ik geloof echter dat ik mij onthouden kan hem op al hetgeen hij heeft aangevoerd te antwoorden, dewijl een groot gedeelte daarvan niet direct toepasselijk is op die paragraaph welke ik moet verdedigen. Ik zal dus kortelijk wederleggen hetgeen hij heeft aangevoerd en mij voorkomt in een noodzakelijk en onmiddellijk verband te staan met de 5de zinsnede, en ten einde daaraan een zekeren grondslag te geven, zal ik de periode zoo als die door de Commissie is opgesteld nog eens voorlezen. Zij luidt: „Zoo de uitkomsten van de werkzaamheid der vorige zitting zijn gebleven beneden hetgeen wij wenschten en de Grondwet verlangt, wij vleijen ons, dat eene hoofdreden dier teleurstelling, gebrek aan overeenkomst tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer, nu zij weggenomen, om te worden vervangen door eene eenparigheid, welke het onderpand zal zijn eener krachtige en spoedige bereiking Uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen."

Ik begin, Mijne Heeren, met op te merken dat het geenszins het doel geweest is eene critiek uit te spreken van hetgeen de Kamer of het Ministerie in de vorige zitting gedaan heeft, en ik geloof dat met deze eenvoudige aanmerking zeer vele van de breedvoerige uitweidingen des vorigen sprekers zullen zijn vervallen. Het was ons doel alleen te caracteriseren, de reden waarom men alleen gebleven was beneden hetgeen wij wenschten en verlangden, en derhalve heeft critiek van de eene of andere handeling van het Ministerie niet op den voorgrond gestaan. Bij mijne vorige rede heb ik reeds aan de Vergadering medegedeeld wat oorzaak was dat de Commissie gebruikt heeft de woorden „*nu zij weggenomen*." Ik heb gezegd dat het standpunt waarvan men die uitdrukking moest beoordeelen was een groot en onbepaald vertrouwen in de daad des Konings. Ik heb die daad des Konings aangewezen, en wanneer ik nu weder van dat standpunt beoordeel de bestrijding welke thans in quaestie is, en beantwoord wat daarvoor is in het midden gebragt, dan zal men mij veroorloven, in de eerste plaats aan te merken dat door ons slechts eene hoofdreden is opgenoemd, namelijk gebrek aan overeenstemming, en dat wij alle andere redenen waarover door den spreker uit de residentie breedvoerig is uitgeweid, in het midden gelaten en niet hebben aangeroerd. Er is dus, zeg ik, slechts van eene hoofdreden gesproken. In de tweede plaats hebben wij niet gesproken van het ontslag van het Ministerie alleen en op zich zelf, of van de personen der Ministers, veelmin hebben wij gezegd dat het ontslag van alle ons aangenaam en welgevallig zou zijn. Die geheele zaak hebben wij in het midden gelaten, wij hebben ook niet gezegd dat het ontslag ons leed zoude doen. Men heeft ons gewaarschuwd, dat wij door onze uitdrukking den schijn niet mogen aannemen van tusschenkomst in de zaak der Regering, maar ik geloof dat, wanneer wij eene uitdrukking in het adres bezigen waardoor ons welgevallen in de daad des Konings wordt betuigd, dit ons toch niet ten kwade kan worden geduid. Men is gevallen op het woord *eenparigheid* en men heeft daaraan een verkeerden zin gegeven. Wat is eenparigheid, Mijne Heeren? Eenparigheid is overeenstemming, maar dit woord komt vroeger in denzelfden zin voor, en daarom hebben wij hier het woord eenparigheid gebezigd. Eenparigheid is harmonie, eenparigheid is wat een paar menschen kunnen wenschen en bedoelen, altijd met onschadelijk onderscheid in hunne handelingen, maar met hetzelfde doel. Derhalve geloof ik dat ook van dien kant dat woord zeer wel zal kunnen worden verdedigd. Men heeft gesproken van de hooge bedoelingen des Konings en men heeft, — ik erken gaarne, Mijne Heeren, dat ik deze aanmerking liever niet gemaakt had gezien — men heeft gezegd, dat de wijze waarop de Commissie zich had uitgedrukt zou kunnen doen denken aan vleitaal of ironie, iets hetwelk zeer ver van onze bedoeling verwijderd is, en waarover ik geloof dat ik mij niet behoef te verantwoorden. Men heeft gezegd dat onze wenschen veel te overdreven waren. Het kan zijn, Mijne Heeren, dat zij zullen bevonden worden overdreven te zijn, maar het zijn wenschen, en ik geloof met de sprekers, die aanmerking op de periode gemaakt hebben, dat wij ons met wenschen zullen moeten tevreden houden. Maar dat neemt niet weg dat wij, die wenschen kunnen uitdrukken. Men heeft gewezen eindelijk op de onvolmaaktheid en onhandelbaarheid der Kamer, men heeft gewezen op eene mate van zelfvertrouwen hetwelk in de periode zou doorstralen. Het kan zijn en het is zeker dat er bij ons eene hooge mate van vertrouwen bestaat: in hoeverre de Kamer onhandelbaar is, zoo geloof ik dat wij zelven niet behooren en behoeven die omstandigheid te qualificeren. En indien op onze onvolmaaktheid eene aanmerking kon worden gemaakt, dan geloof ik dat wij met ver-

trouwen mogen verwijzen naar hetgeen in de laatste zinsnede staat uitgedrukt, en dat wij moeten verwachten dat hoogere zegen op onzen arbeid ons behoeden zal voor hetgeen berisping zou kunnen verdienen.

Dezelfde spreker heeft in zijne rede verschillende punten aangeroerd welke inderdaad meer eene verdediging waren van hetgeen de Commissie gezegd heeft, en bepaaldelijk heeft hij zulks gedaan omtrent de in deze paragraaph voorkomende uitdrukking *hetgeen de Grondwet verlangt*. De Commissie zou volgaarne die woorden hebben verdedigd, indien zij daarover ware aangevallen. Zij had echter niet verwacht dat een van de leden die zou hebben verdedigd, en daar nu geen aanval heeft plaats gehad geloof ik dat ik mij ook van zoodanige verdediging zal moeten onthouden en op het gezegde van den spreker te dien aanzien niet zal behoeven te antwoorden. En hiermede geloof ik te kunnen volstaan met de beantwoording van hetgeen door den spreker uit de residentie is gezegd, en ik zal thans overgaan tot de beoordeeling van het amendement dat door den afgevaardigde uit Dordrecht is voorgesteld en waarmede de spreker uit de residentie verklaard heeft zich te vereenigen. Het bestaat namelijk daarin om uit het voorgestelde amendement weg te laten de woorden : » aan den invloed der Regering een eigenaardig en grondwettig overwigt geve."

Ik heb bij mijne vroegere rede deze woorden reeds bestreden als hier niet ter zake dienende en mijne positie zou dus moeijelijk worden, nu die wegvallen, bij de wijze waarop ik het amendement heb beschouwd. Maar, Mijne Heeren, er is nog iets anders, hetwelk ik u verzoek op te merken in het amendement in zijn geheel, gelijk het is voorgesteld door den spreker uit de residentie. Daartoe zij het mij geoorloofd u te wijzen op hetgeen door de Commissie is voorgedragen, op de uitdrukking » eene krachtige en spoedige bereiking Uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen." Dat zijn al die verhevene bedoelingen welke wij van harte toeschrijven aan onzen Koning en welke wij veronderstellen dat Hij tot welzijn van volk en vaderland koestert. Maar dat is gezegd, bij gelegenheid dat Hij aan de natie beloofd heeft te trachten een ministerie te verkrijgen hetwelk handelen zal in overeenkomst met de Kamer en dat eene meerderheid in de Kamer zal verwerven door voor te stellen hetgeen wenschelijk en noodzakelijk is. Deze periode is derhalve eene onmiddellijke toespeling op de tegenwoordige omstandigheden, deze hebben ons die periode aangegeven, en bij gelegenheid dier omstandigheden hebben wij dien wensch geuit. En daarom voornamelijk wenscht de Commissie hare redactie behouden te zien, ofschoon ze gaarne erkent dat ook de redactie zoo als die is voorgesteld door het lid uit de residentie op zich zelf voortreffelijk is, maar in het algemeen voortreffelijk, zoodat wij ons onder andere omstandigheden daarmede welligt hadden kunnen vereenigen. Maar het is steunende op al hetgeen ik reeds gezegd heb, dat wij aan onze redactie de voorkeur moeten geven en het is in dezen zin, Mijne Heeren, dat de Commissie wenscht dat hare redactie zal worden aangenomen.

De heer ***de Man***, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Ik ben niet opgestaan om de verdediging dezer 5de paragraaph op mij te nemen. Dit is reeds door den spreker uit de hoofdstad geschied. Maar bij deze gelegenheid zij het mij geoorloofd eene algemeene opmerking te maken, die ik meer dan eens gemaakt heb. Zij bestaat daarin dat men uit de onschuldigste woorden beteekenissen weet af te leiden, die nimmer in de bedoeling van den steller hebben gelegen. De Commissie heeft het vernuft reeds bewonderd, waarmede haar werk is beoordeeld, toen zij de opmerkingen vernam die in de afdeelingen daarop gemaakt waren, en zelfs nadat de uitdrukkingen waarop de aanmerkingen betrekking hadden, daaraan door haar getoetst waren, moest zij erkennen, dat het verstand van elk harer leden te kort schoot om den zin te vinden in de woorden, dien anderen daaraan gaven. Wij hadden niet gedacht dat in onze woorden zoo veel zat, als anderen wel meenden. Die opmerking die ik maak geldt hier ook een gezegde van den spreker uit Gelderland. Hij heeft gemeend in deze paragraaph uitdrukkingen op te merken, die zouden doen veronderstellen dat de partij van vooruitgang thans vreugdevuren ontstak. Ik kan heilig verklaren dat de Commissie voor de eerste maal verneemt dat eene dergelijke bedoeling in deze paragraaph zou gelegen zijn. Geen der leden dier Commissie is zoodanige meening toegedaan geweest, en ik meen dan ook voor mijne medeleden de verklaring te moeten afleggen, dat de Commissie nimmer met die bedoeling deze paragraaph heeft opgesteld, gelijk de spreker uit Gelderland wel geliefde te veronderstellen. Ik heb gemeend dit alleen ter geruststelling omtrent de meening der Commissie ten opzigte der hier bedoelde zinsnede te moeten mededeelen.

De heer ***Groen van Prinsterer*** beantwoordt de beide vorige sprekers, en zegt hoofdzakelijk: Ik heb het voornemen niet verder op den tijd der Vergadering inbreuk te maken. Ik wil niet spreken over een al dan niet ontstoken vreugdevuur der partij van vooruitgang, maar, ook na hetgeen door een lid der Commissie is gezegd, acht ik evenwel in het adres eene zekere blijmoedigheid van toon onmiskenbaar. Juist omdat, gelijk die spreker opgemerkt heeft, vooral bij een adres van antwoord, men uit een daarin voorkomend woord soms verre consequentien trekt, behooren wij te zorgen dat in zoodanig stuk geene woorden voorkomen, waaruit verkeerde gevolgtrekkingen gemaakt kunnen worden. Een adres van antwoord op de troonrede wordt overal gelezen, herlezen en nog eens gelezen; vooral daaruit moet niets kunnen worden afgeleid, wat de meerderheid der Kamer niet voor hare rekening zou willen nemen. En wat de opmerking aangaat van den hooggeachten spreker uit de hoofdstad, dat het amendement niet speciaal genoeg voor de omstandigheden van het oogenblik is, ik meen dat vele leden met mij juist tegen het te speciale van de paragraaph bezwaar hebben. Ik verheug mij dat de Commissie de redactie van mijn amendement voortreffelijk heeft gevonden, en ik hoop daarom dat de Vergadering zich daarmede zal kunnen vereenigen.

De heer ***Bachiene*** zegt hoofdzakelijk: Het vertrouwen op den Koning dat de spreker uit de hoofdstad heeft ten grondslag gelegd, beaam ik geheel, maar juist daarom wensch ik niet vooruit te loopen op het besluit des Konings, terwijl Hoogstdezelve nog overwegende is. Wij weten niets dan dat ontslag is aangevraagd, en dat twee geachte mannen belast zijn, om voorstellen te doen tot zamenstelling van een nieuw Ministerie, en de ontwerpers van het adres zien daarin als het ware het eenige middel tot wegneming van een gebrek aan overeenstemming. Zij vleijen zich dat reeds dit gebrek *nu zij* weggenomen. De spreker uit Amsterdam heeft niets medegedeeld, om die wegneming als reeds geschied aan te nemen. Bovendien, zoo als de spreker uit Harderwijk zoo uitnemend heeft uiteengezet, er zijn meer redenen voor het gebrek aan overeenstemming, en ik kan mij niet vleijen, dat de wegneming van dit Ministerie *op zich zelve* reeds een gewenscht uitzigt geeft. Dit Ministerie is mijns inziens noch reactionnair noch te progressief, het staat mijns inziens in het midden, en waar het de beginselen *van gematigden vooruitgang* huldigt, kan men het ondersteunen. Het is de leus waaronder velen uwer en ook ik herwaarts werden afgevaardigd. Om nu te gelooven dat als het ware het *eenige* middel om overeenstemming te bewerken, is gelegen in de wegneming van het Ministerie daartoe kan ik niet komen. En daarom herhaal ik mijn amendement, alleen uitdrukkende het feit dat er overeenstemming ontbreekt en de wensch en verwachting dat dit gebrek op de eene of andere wijze, ter keuze van den Koning, zal kunnen worden weggenomen.

De heer ***Backer***, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: De spreker uit Zeeland schijnt mij niet wel begrepen, en de strekking van mijne eerste rede niet wel opgevat te hebben. Ook hij komt terug tot het denkbeeld, dat wij ons welgevallen over het door het Ministerie ingediende ontslag hebben te kennen gegeven. Dit is, blijkens hetgeen ik de eer had vroeger te zeggen, het geval in het geheel niet. Wij hebben alleen gezegd dat wij ons *vleijen* dat het gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer nu *zij* weggenomen door de daad des Konings. Dit is de grond waarop het vertrouwen der Commissie berust, en dat heeft zij in deze zinsnede uitgedrukt.

Zijne Excellentie de ***Minister van Binnenlandsche Zaken*** neemt het woord en zegt hoofdzakelijk:

MIJNE HEEREN!

Ik vertrouw dat niemand zich zal verwonderen zoo het Ministerie ten opzigte van deze paragraaph het stilzwijgen niet bewaart; en hoop dat mij uwe welwillende aandacht eenige oogenblikken zal gegund worden, ten einde u de bezwaren te doen kennen, die daarin voor hetzelve zijn gelegen. Ik zal zoo kort mogelijk zijn. Het gedeelte der paragraaph waartegen de Regering bedenkingen heeft, is de 3de zinsnede, welke aldus luidt: » Zoo de uitkomsten van de werkzaamheid der vorige zitting zijn

gebleven beneden hetgeen wij wenschten en hetgeen de Grondwet verlangt, wij vleijen ons, dat eene hoofdreden dier teleurstelling, gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer, nu zij weggenomen, om te worden vervangen door eene eenparigheid, welke het onderpand zal zijn eener krachtige en spoedige bereiking uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen." De eerste woorden van dit gedeelte dezer paragraaph zouden kunnen schijnen alleen eene onderstelling te kennen te geven. Naar mijne overtuiging evenwel is dit het geval niet, maar drukken zij integendeel eene stelling uit. Ik lees toch: » zoo de uitkomsten van de werkzaamheid der vorige zitting zijn gebleven beneden hetgeen wij wenschten en hetgeen de Grondwet verlangt: wij *vleijen* ons, dat eene hoofdreden dier teleurstelling, gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer, nu *zij* weggenomen. Dat woordje *zoo* heeft hier, naar ik meen, dezelfde beteekenis als *daar, vermits*, en wordt er alzoo gesproken van eene daadzaak, die voor het tegenwoordige bestaat, doch die, naar men zich vleit, later niet weder zal stand grijpen. En deze opvatting wint in aannemelijkheid, wanneer men opmerkt, dat hier zelfs de oorzaak wordt vermeld, waaruit die daadzaak haar bestaan zou hebben ontleend, en tevens het wegnemen van die oorzaak wordt aangeduid als de grond, waarop men zijne verwachting bouwt, dat diezelfde uitwerking niet weder zal worden voortgebragt. Maar, hoe het *daarmede* ook moge gelegen zijn, in deze zinsnede komen vier punten voor waarop de Regering uwe aandacht wenschte te vestigen.

Het eerste punt is de vermelding der daadzaak dat de uitkomsten van de werkzaamheden der vorige zitting zijn gebleven *beneden hetgeen wij wenschten*; het tweede, dat die werkzaamheden gebleven zijn *beneden hetgeen de Grondwet verlangt*; het derde, dat daaruit is voortgevloeid *teleurstelling*; en het vierde, dat de hoofdreden van die teleurstelling is geweest *gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer*. Deze vier punten wenschte ik kortelijk te behandelen.

1o. *De werkzaamheden zijn gebleven beneden hetgeen wij wenschten.* Op zich zelf heb ik tegen dat gezegde niets. Het ligt in den aard der menschelijke natuur dat men wenschen koestert, dat die wenschen klimmen naar mate de belangstelling aangroeit, en dat ze hetzelfde toppunt bereiken als onze begeerlijkheid. Zoo kunnen onze wenschen zijn bepaald en onbepaald, matig en onmatig, redelijk en onredelijk; en zoo iemand dus alleen zegt dat de uitkomsten zijn gebleven beneden *zijne* wenschen, dan heeft hij gesproken naar zijne eigen subjectiviteit; maar niet ten nadeele van anderen. De vermelding dezer daadzaak zou ik dus onopgemerkt voorbij kunnen gaan, omdat in het eerste gedeelte der bedoelde zinsnede, geen bijwoord bij het werkwoord is geplaatst, en niet is aangegeven of die wenschen matig of onmatig, redelijk of onredelijk waren. Maar de uitdrukking die ik hier bedoel, wordt met een koppelwoord aan de woorden *hetgeen de Grondwet verlangt* verbonden, en die bijvoeging doet eene zekere regtmatigheid der gekoesterde wenschen veronderstellen. Men kan dien zin alzoo opnemen, als of er stond: » de uitkomsten van de werkzaamheden der vorige zitting zijn gebleven beneden hetgeen wij *regtmatig* wenschten. Daarin vindt de Regering bezwaar, en dat bezwaar zal ik ontwikkelen, als ik in de tweede plaats onderzoek of hier te regt wordt gezegd dat die uitkomsten van de werkzaamheden zijn gebleven *beneden hetgeen de Grondwet verlangt*.

2o. Dat woord *verlangt* is hetzelfde als *voorschrijft*, *eischt*, en ik zie dus niet dat het eenige verzachting aan de uitdrukking toebrengt. Ik zou den eisch der Grondwet alleen kunnen afmeten naar hare *letter*; maar ik behoef mij daarmede niet te behelpen, ik kan gerust het geleverde ter toetse brengen ook aan hare *bedoeling*. Vraag ik naar de letter, dan vordert de Grondwet alleen dat de voorstellen der wet, regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, van provinciale en gemeente-wet, worden *voorgedragen* in de eerste zitting der Staten-Generaal volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet. *Voorgedragen*, meer staat er niet. Daarvoor bestonden redenen, omdat het werk van de zamenstelling der genoemde wetten veel arbeid en overleg en bij gevolg veel tijd vorderde, en omdat het de bedoeling van den grondwetgever was de Regering te binden, voor zoo verre zij kon gebonden worden, om het niet aan haar over te laten het tijdstip tot indiening dier wets-voorstellen te kiezen. Neen, bij het 5de der additionnele artikelen werd de Regering tot vlijt aangespoord, want zij moest in de eerstvolgende zitting die wets-ontwerpen reeds voordragen. Daardoor werd reeds het gewigtig doel bereikt, dat hieromtrent niet door haar naar willekeur kon worden gehandeld, daar het tijdstip tot indiening en voordragt dier drie wetten was aangewezen. Aan het verlangen van den grondwetgever was dan voldaan, wanneer dit plaats gehad had; de wetgever was dan werkzaam geweest, en de natie gewaarborgd, dat de voordragt niet van de eene naar de andere zitting verschoven werd. Maar zoo ik nu de letter der Grondwet laat varen, en vraag, welke de bedoeling van den grondwetgever; bij het vaststellen dier bepaling is geweest, dan antwoord ik: om het mogelijke te doen en niets meer. En nu was er geene mogelijkheid om iets meer te doen, dan werkelijk gedaan is, en wel, om de kortheid van den tijd. Gelieft toch na te gaan, dat, wanneer in de Grondwet gesproken en gewag gemaakt wordt van *zitting*, daarmede bedoeld wordt eene tijdruimte van *twaalf* maanden, die gegund wordt voor het voordragen, onderzoeken en behandelen van wetten. Maar indien zich nu het geval voordoet, dat er geene *twaalf*, maar slechts *zeven* maanden aanwezig zijn dan spreekt het van zelf, dat door den grondwetgever alleen gevorderd werd wat in zoodanig zoo aanmerkelijk ingekort tijdvak verrigt *kon* worden. Indien de vorige zitting vijf maanden langer had geduurd, dan nu het geval is geweest, dan zoude men omtrent alle die hier bedoelde wetten tot eene eindbeslissing hebben kunnen komen. Ik vlei mij dat gij billijk wilt zijn; en waarom spreekt gij dan telkens en bij herhaling van eene tijdruimte van achttien maanden aan dit Ministerie voor het indienen dezer wetten gegund? waarom vraagt ge dan wat het Ministerie gedurende die achttien maanden heeft uitgerigt? Dit Ministerie heeft geene achttien maanden bestaan, heeft geene achttien maanden tot het voorbereiden en voordragen dezer wets-ontwerpen ter zijner beschikking gehad. Het is u bekend dat van de maand Maart 1848 tot aan den 21sten November van hetzelfde jaar, het Ministerie slechts tijdelijk was aangesteld. Gij weet dat het de roeping van dat tijdelijk Ministerie niet was, de hand te slaan aan den bij het 5de der additionnele artikelen gevorderden arbeid, het was integendeel verpligt zich daarvan te onthouden en slechts de herziening der Grondwet tot stand te brengen, en zoodra die moeijelijke arbeid vervuld was, de uitvoering daarvan over te laten aan anderen die ligtelijk andere inzigten dan de tijdelijke ministers konden hebben. Wilt gij dus billijk wezen, spreekt dan niet van achttien maanden, en zoo gij vraagt wat dat Ministerie gedaan heeft, vraagt dan wat het sedert 21 November van het afgeloopen jaar heeft verrigt, want eerst van dien dag af dagteekent zijn aanwezen. En op die vraag antwoord ik, dat dit Ministerie van 21 November 1848 tot 15 September 1849 volbragt heeft, wat te volbrengen was. Het heeft niet slechts aan de letter, maar ook aan de bedoelingen der Grondwet voldaan, ja meer dan dat verrigt. Het heeft die drie voorname wetten, en daarenboven die op het lager onderwijs en nog zoovele meerdere en andere ontworpen, en deze zijn in beraadslaging gebragt en voor het grootste gedeelte behandeld geworden. Gij ziet dus dat de beschuldiging niet verdiend is, vervat in deze paragraaph, dat de uitkomsten der werkzaamheid van de vorige zitting gebleven zijn *beneden hetgeen de Grondwet verlangt*. Gij zult ook tot de overtuiging daarvan komen, indien gij in overweging neemt de belangrijkheid der onderwerpen die moesten behandeld worden. De materie dier wetten was niet van dien aard dat daarvoor geen voorafgaand onderzoek benoodigd was. Neen, zij waren van de moeijelijkste soort, en de inlichtingen voor hare zamenstelling gevorderd, moesten op vele plaatsen, en daar weder met moeite, worden ingewonnen. Daarbij kwam nog dat eene van die wetten, de gemeentewet, wel de omslagtigste en niet de minste gewigtige, aan de beraadslagingen der Provinciale Staten moest onderworpen worden, voor en aleer zij aan u ter overweging mogt worden aangeboden. En nu is de onbillijkheid onzer veroordeelaars zoover gegaan, dat zij gewild hebben, dat binnen die zeven maanden de provinciale wet zou zijn aangenomen, dat, volgens de in die wet vastgestelde bepalingen, de nieuwe provinciale vertegenwoordiging zou zijn bijeengeroepen, dat aan die nieuwe vertegenwoordiging der provincien de gemeentewet ter beoordeeling zou zijn toegezonden, en dat die, door hen onderzochte wet aan de Staten-Generaal zoude zijn voorgedragen, en door deze behandeld en afgedaan.

Dit alles heeft men gevorderd, dat binnen den tijd van zeven maanden zou zijn geschied; alleen voor het opmaken, zuiveren en vaststellen van de lijsten der kiezers, en voor het oproepen en houden der kiezersvergaderingen worden maanden tijds gevorderd, en toch heeft men van zich kunnen verkrijgen tegen het Ministerie op te treden met de vordering die ik zoo even heb ontvouwd. Men spreekt ook van het voordragen van wetten, als of dat het werk van oogenblikken kon zijn, en het ontwerp uit het kabinet van den Minister onmiddellijk naar de tafel van den Voorzitter der Tweede Kamer kon worden overgebragt. Men ziet

daarbij al de constitutionnele waarborgen voorbij, die de Grondwet in het belang der Natie voorschrijft.

Het wets-ontwerp, door den Minister opgemaakt, moet aan den toets van den Ministerraad worden onderworpen, door dezen den Koning aangeboden, door den Koning aan den Staatsraad gezonden, door den Raad van State onderzocht, beoordeeld, herhaaldelijk met den Minister overwogen, welke Raad daarna zijn advies aan den Koning uitbrengt. Dat advies wordt weder door den Ministerraad in overweging genomen, eindelijk het wets-ontwerp vastgesteld, en dat ontwerp, door den Koning goedgekeurd, der Vertegenwoordiging aangeboden. Al die voorzorgmiddelen vorderen tijd, vooral wanneer het gewigtige en uitvoerige ontwerpen geldt. En wanneer ik nu naga wat binnen dien tijd van zeven maanden is verrigt, dan moet ik weder vragen, of het Ministerie niet de uiterste grens der mogelijkheid met der daad heeft bereikt.

Dat getuigenis ten minste geeft mij mijn geweten. Ik heb nu nog niet eens gesproken van de moeijelijke tijdsomstandigheden die wij zijn doorgeworstteld, noch van de vele zorgen die zij medebragten, noch van de veelvuldige en omslagtige werkzaamheden, die ter verzorging der gewigtigste belangen des volks dagelijks vele uren vorderden; noch ook van den diepen rouw, waarin wij binnen diezelfde zeven maanden door het afsterven van den hoog gewaardeerden Koning werden gedompeld, en van de dagen van jubel toen wij zijnen opvolger mogten huldigen. En nu vraag ik nogmaals, aan het slot van dat alles, of dan die werkzaamheden die in de vorige zitting der Kamer ten uitvoer zijn gebragt, inderdaad zoo luttel en zoo onbeduidend zijn geweest, of men met regt zeggen kan dat zij gebleven zijn beneden hetgeen de Grondwet verlangt. Ik meen dat deze onregtmatige beschuldiging, ten laste van het Ministerie uitgebragt, het adres van antwoord ontsiert, en dat men, door die zinsnede daarin te laten staan eene onregtvaardigheid pleegt jegens hen die deze plaats als Ministers zullen verlaten.

3°. In de derde plaats is hier over *teleurstelling* gesproken. Te dien aanzien zou ik kunnen herhalen, wat ik zoo straks ten opzigte van *wenschen* gezegd heb. Teleurstelling kan men ondervinden, wanneer de wenschen, verlangens, verwachtingen, vorderingen, *ongegrond*, *onregtmatig* of *overdreven* zijn, en zoo dikwerf een dezer gevallen stand grijpt bestaat er geene reden om over zijne teleurstelling te klagen of anderen te dier oorzake te beschuldigen, veel minder te veroordeelen. De oorzaak en de schuld van die teleurstelling huisvesten dan bij hem, die haar ondervindt. Ik zou die uitdrukking alzoo ook voorbij kunnen gaan; maar nu kan ik het niet, omdat zij in verband wordt gebragt met het vermeend verlangen der Grondwet, en daardoor een karakter aan de beschuldiging van het Ministerie gegeven.

4°. Eindelijk moet ik in de vierde plaats stilstaan bij de uitdrukking *gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer;* dat eene *hoofdreden* zou zijn van de zoo even genoemde *teleurstelling*. Gebrek aan overeenstemming tusschen Regering en Vertegenwoordiging! Voorwaar eene beklagenswaardige zaak in eene constitutionnele monarchie. Het gemeen overleg moet de grondsteen van alles zijn; uit die bron moeten alle weldaden voor het volk voortvloeijen; en waar die overeenstemming niet kan stand grijpen, daar is aan het geluk van een volk niet te denken. Op zich zelf dus is de zaak betreurenswaardig. Maar vooral is zij dat in Nederland, en thans, — in ons vaderland dat zich tot nog toe onderscheiden heeft door een regelmatigen gang van zaken, die niet gestoord is geweest door gebrek aan overeenstemming, maar bevorderd door eensgezindheid, zamenwerking en wederkeerige welwillendheid van alle takken der wetgevende magt. Is die overeenstemming nu gewe ken, wordt zij gemist, en staan Regering en Vertegenwoordiging niet meer naast, maar tegenover elkander, dan is in onze dagen van inwendige beroeringen de schoonste kroon van het hoofd van Nederland gevallen en dan bezet tweespalt thans de plaats, waarop tot nu toe eendragt was gezeteld. Beklagenswaardige uitkomst voor ons vaderland! En dat in deze oogenblikken! Jaren lang hadden wij gewenscht, gevraagd eene gewijzigde Grondwet, overeenkomstig de ontwikkelde denkbeelden en beginselen van dezen tijd. In Maart 1848 achtte onze grootmoedige Koning het tijdstip aangebroken, om aan dien wensch van zijn geliefd volk te voldoen. Weinige maanden waren voldoende, om, met in-acht-neming van alle voorschriften en vormen, dien gewigtigen arbeid gelukkig te volbrengen, en eene gewijzigde Grondwet af te kondigen in dit vreedzame land. Met den 21sten November van datzelfde jaar zijn wij het tijdperk ingetreden, waarin wij de vruchten van dat werk zouden inoogsten, en waarin wij, leden der Regering en der Vertegenwoordiging, behoorden zamen te werken om aan het volk het genot te geven der vruchten welke de gewijzigde Grondwet bestemd is op te leveren. En nu, nog geen jaar daarna, na slechts weinige maanden, is het vonnis reeds uitgesproken, dat er gebrek aan overeenstemming tusschen Regering en Vertegenwoordiging bestaat, en dat dit gebrek voor hen die het bestuur in handen hadden, en die eenstemmigheid zochten, de onmogelijkheid oplevert om op den door hen ingeslagen weg voort te gaan. Maar bestaat dan dat gebrek aan overeenstemming inderdaad? Ik moet bekennen dat ik lang aan de waarheid van dat gezegde heb getwijfeld. Tot een grooten strijd tusschen de Regering en de Kamer was het toch nog niet gekomen. De eerste heeft, wel is waar, nu en dan verslagen op ingediende wets-ontwerpen ontvangen die geen geest van zamenwerking van de zijde der Kamer ademden, ja zij trof maar al te dikwerf moeijelijkheden en tegenkantingen aan, die haar in den weg werden gesteld. Maar het Ministerie had nog geen nederlagen van beslissenden aard geleden. Zelfs in de laatste dagen mogt het zich verheugen blijken van overeenstemming met deze Kamer aan te treffen. Toen een uwer tot de Ministers vragen rigtte omtrent de homogeneïteit van het Ministerie, is de uitkomst dier interpellatie zoodanig geweest, dat wij bevonden, dat de voorsteller van die vragen terugdeinsde voor onze uitnoodiging, om ulieden te doen uitspreken, dat het Ministerie uw vertrouwen had verloren; dat hij, in tegenstelling daarvan, eenen behendigen terugtogt insloeg; en dat niemand uwer hem het minste blijk van overeenstemming, veel minder van goedkeuring schonk: en dat stilzwijgen van allen voor algemeene afkeuring gold. Doch spoedig daarna ontwaarden wij onderscheiden omstandigheden, die schenen kenbaar te maken dat er werkelijk gebrek aan overeenstemming bestond. Die wetenschap werd vooral verkregen, bij gelegenheid dat het Ministerie, twee zijner leden verloren hebbende, vergeefsche pogingen aanwendde, om de opengevallen betrekkingen vervuld te krijgen, ten einde bij den aanvang der nieuwe zitting met een voltallig Ministerie voor de Vertegenwoordiging te kunnen verschijnen. De oorzaak daarvan zochten wij òf in ons stelsel, òf in onze handelingen, òf in onze personen; wij hadden moeite die te ontdekken, en mogten gissen, dat die oorzaak elders te vinden was. Maar waar dan ook gelegen, hare uitwerking bewees ons, dat onze diensten, en de opofferingen die zij ons kostten, voor het vaderland niet meer werden begeerd; en zoodra de overtuiging daarvan bij ons vaststond, verzochten wij den Koning ons te ontslaan, om Z. M. in de gelegenheid te stellen, ten beste van het vaderland, andere raadslieden te kiezen.

Waaraan is het toch toe te schrijven, heeft men gevraagd, dat zij, die voor het invoeren van staatkundige verbeteringen ijverden, zelven aan het bestuur gekomen, hetgeen zij beloofden niet kunnen tot stand brengen? Ik kan die vraag met eene wedervraag beantwoorden en wel deze, waaraan is het toch toe te schrijven, dat diezelfde voorstanders van staatkundige verbeteringen, aan het bestuur gekomen, juist in hunne vroegere medestanders hunne bitterste bestrijders vinden, en dat wel van het oogenblik van hun optreden af, en voordat zij nog tijd en gelegenheid tot handelen hebben genoten? Ik zal dat raadsel niet trachten op te lossen. Ik zou daartoe moeten doordringen in de schuilhoeken van het menschelijke hart. Ik merk alleen op, dat de genoemde uitkomst door ons, in betreurenswaardige mate, is ondervonden. Verwondering baart het mij niet. O neen! Het is den mensch eigen de grenzen zijner wenschen, verwachtingen, vorderingen verre, zeer verre uit te zetten; van eene behaalde overwinning in gevolgen en uitwerking oneindig meer te eischen, dan zij kan opleveren. Zoo waren er, die reeds in Maart, maar vooral in November 1848, plotseling eene geheel vernieuwde orde van zaken vorderden, die alle afwijkingen en gebreken in een tijdvak van meer dan 30 jaren ingeslopen en aangegroeid, in eens met tak en wortel wilden hebben uitgeroeid. Zoo hebt gij ze in uw midden gehoord, die, koortsachtig van ongeduld, op den eersten dag dezer zitting reeds wilden hebben geleverd, hetgeen eerst in den loop dier zitting kon worden voltooid. Maar er is meer. Die vereenigde strijders voor hervorming stemden alleen in hoofdpunten, onmogelijk in alle opzigten overeen. Na de overwinning wilde ieder daarvan al die vruchten plukken, die hij in het bijzonder had beoogd. Bij den aanvang gingen allen van hetzelfde standpunt uit; maar na behaalde zege, waren allen nog niet bevredigd. Waar velen een eindpaal vonden, wilden anderen nog meer veroveren. De uitkomst, waarover hier wordt geklaagd is alzoo niet vreemd.

Even weinig vreemd is onze verhouding tot deze Kamer. Toen de gewijzigde Grondwet was aangenomen, en met de verkiezingen van de leden der Vertegenwoordiging een aanvang werd gemaakt, werd de vraag gedaan of de Regering zich in die verkiezingen niet moest mengen, om zich eene meerderheid te verzekeren, en het antwoord daarop was: volstrekt niet. Die verkiezingen moesten buiten alle inmenging der Regering plaats hebben, de Verte-

genwoordiging een zuiver uitvloeisel van de vrije keuze der natie zijn. De Ministers meenden dat èn Regering èn Vertegenwoordiging op zich zelven moesten staan. En van daar is het dat er geene partijen zijn opgetreden, maar onafhankelijke leden; dat elk lid zijne individualiteit heeft medegebragt; en dat het aan de overleggingen en aan den strijd hier te voeren werd overgelaten, de denkbeelden te voorschijn te doen treden, de aansluitingen of afzonderingen te doen geboren worden en ieder zijne eigene plaats te doen kiezen. Daartoe werd tijd gevorderd. Die tijd moest met bedaarden zin en voorzigtig overleg worden besteed, om de gewigtige taak, hier te vervullen, met belangstelling in de zaken, en welwillendheid voor de personen, af te weven. Doch niets van dat alles mogt ons te beurte vallen. Ongeduld zat bij alles voor, misnoegdheid gaf den toon, afkeuring was steeds gereed, en vòòr dat wij hadden gesproken of gehandeld, was het vonnis der veroordeeling reeds opgemaakt. Van daar dat gebrek aan overeenstemming tusschen Regering en Vertegenwoordiging, waarvan uw antwoord op de troonrede gewaagt.

Deze uitkomst, het loon onzer ijverige pligtsbetrachting, hebben wij den Koning eerbiedig bloot gelegd; en in de overtuiging dat wij zijner regering meer hinderlijk dan bevorderlijk schenen te zijn, ons ontslag aangeboden. Wij deden dat *nu*, Niet vroeger, maar ook niet later. Niet in de vorige zitting. omdat het belang der Natie boven alles moest worden behartigd; en dat belang vorderde, dat de contracten met de Handel-maatschappij werden gesloten en goedgekeurd, en de inwisseling der tien-gulden-stukken wettelijk geregeld; dat de behandeling der voorgedragene organieke wetten in de jongste zitting zoover mogelijk werd voortgezet; en dat de begrootings-wetten voor 1850 volledig in gereedheid werden gebragt, om, dadelijk na het openen dezer zitting, ter tafel dezer Vergadering te worden overgelegd. Van die verpligtingen hebben wij ons met naauwgezetheid en ijver gekweten; maar toen ook den Koning voorgesteld de voortzetting en verbetering van onzen arbeid aan anderen op te dragen. Toen, dat is dadelijk na het openen der tegenwoordige zitting, alweder in het belang der natie; opdat onze opvolgers de gelegenheid aanwezig zouden vinden om èn die organieke èn die begrootings wetten, èn de wet op het lager onderwijs, naar eigen inzigten te wijzigen en te verbeteren, allen noodeloozen strijd en verlies van tijd te besparen.

Op dezen oogenblik zijn wij des Konings beschikking op ons eerbiedig verzoek nog wachtende. Zuivere belangstelling in de dierbaarste aangelegenheden der Regering èn des Volks spoorde ons tot de uitvoering van ons besluit aan, en uit diezelfde bron welt de welgemeende wensch op, dat onze geëerbiedigde Koning er gelukkig in slage, ons zoodanige opvolgers te geven, die bij u welwillendheid, medewerking èn ondersteuning mogen vinden, ons niet gegund; en daardoor in staat worden gesteld tot ruime bevordering van het waarachtig heil des Vaderlands.

De heer **Backer**, lid der Commissie, zegt hoofdzakelijk: Ik zie mij nogmaals de taak opgedragen deze 5de paragraaph te verdedigen. Ik had van die verdediging gaarne verschoond gebleven, omdat de zaak gevoelig is, en ik ze niet gevoeliger wenschte te maken dan het geval is. Ik zal alleen wijzen op de woorden, die in deze paragraaph het meest in aanmerking dienen te komen. Ik zal niet spreken over hetgeen door den Minister gezegd is ten aanzien van de uitkomst der werkzaamheden in de vorige zitting, die gebleven is *beneden onze wenschen*, noch over hetgeen hij heeft in het midden gebragt ten opzigte van de daaruit *voortgevloeide teleurstelling*, of van het *gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer*. Die in deze paragraaph voorkomende uitdrukkingen staan in verband met hetgeen gezegd is, dat men ook is gebleven beneden hetgeen de *Grondwet verlangt*. De vraag is, of de hier gedane verklaring, dat de uitkomst der werkzaamheid in de vorige zitting gebleven is beneden hetgeen *de Grondwet verlangt* waarheid bevat; en de tweede vraag, of het convenabel is die waarheid hier uit te drukken. Wat de eerste vraag betreft zoo kan ik niet anders dan die bevestigend beantwoorden. Het 5de der additionnele artikelen zegt wel dat de kies-, provinciale en gemeentewet slechts in de eerste zitting, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet, zullen worden *voorgedragen*; maar ik geloof toch, na hetgeen gezegd is, dat het woord *voorgedragen* moet worden opgevat in dien zin, dat de bedoelde wetten hadden behooren te zijn ingediend op zoodanig tijdstip, dat zij ook hadden *kunnen* aangenomen worden. Het is zeer moeijelijk te zeggen en te beoordeelen wat mogelijk is te doen of niet. Om iets te noemen, zoo geloof ik, dat, zoo men dadelijk na de sluiting der dubbele Kamer, in het afgeloopen jaar, eene Commissie had benoemd, belast met het ontwerpen der hier bedoelde wetten, de voordragt daarvan op een geschikt tijdstip had kunnen plaats hebben. Ik zal niet onderzoeken in hoeverre noodlottige omstandigheden den Minister van Binnenlandsche Zaken verhinderd hebben, zijne voornemens ten uitvoer te leggen; en niet nagaan welke de redenen zijn die hem zoo zeer hebben kunnen te leur stellen. Ik zal gaarne hulde doen aan de persoonlijke werkzaamheid van dien Minister; maar zoo de vraag is of de Grondwet is nageleefd, dan vraag ik of men met zachter woorden dan hier in het adres gedaan is kan te kennen geven, dat het tegendeel is geschied. Daarin toch wordt niets anders gezegd dan dat de uitkomst van de werkzaamheid der vorige zitting is gebleven beneden *hetgeen de Grondwet verlangt*. Het kwam der Commissie voor die omstandigheid niet onvermeld te moeten laten, omdat het in de eerste plaats, naar het haar toescheen, van te groot gewigt was om die niet mede te deelen, en omdat zij, in de tweede plaats, het kleingeestig oordeelde de vermelding daarvan weg te laten, aangezien de Commissie in eene valsche houding zich tegenover de Kamer zou bevonden hebben, indien iemand had kunnen goedvinden datgene voor te stellen, wat zij vermeend had te moeten weglaten. Maar in de derde plaats heeft zij ook het oogenblik gepast geacht om van die omstandigheid te gewagen, omdat in de rede door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij gelegenheid der sluiting van de vorige zitting der Staten-Generaal gehouden, het volgende gezegd is: » Aan het voorschrift van het 5de der additionnele artikelen der Grondwet is *voldaan*. Het voorstel der wet regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, en de voorstellen van de provinciale en gemeente-wetten zijn in deze zitting *voorgedragen*, onderzocht en beoordeeld." Wanneer nu in het adres van antwoord op de troonrede de opvatting van dat woord *voorgedragen* niet tegengesproken geworden ware, dan zou het den schijn gehad hebben, als of men die zinsnede in de rede van den Minister beaamde. Qui tacet consentire videtur, en dit meende de Commissie op dit punt niet te mogen doen. Ziedaar hetgeen ik zeggen wilde omtrent de vraag of de hier gedane verklaring waarheid bevat, en of het convenabel was die waarheid hier uit te drukken.

De heer **Thorbecke** bestrijdt nader de op deze paragraaph voorgestelde amendementen.

(*Deze rede zal later worden medegedeeld.*)

De heer **Groen van Prinsterer** vraagt het woord voor een persoonlijk feit, en zegt hoofdzakelijk: Ik ben, hoe ongaarne ook, verpligt, nog voor zeer weinige oogenblikken de aandacht der Vergadering voor mij in te roepen tot rectificatie van een historisch feit, en wel bepaaldelijk ten opzigte van hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken in zijne straks gehoudene rede gezegd heeft ten aanzien van het voorgevallene, toen ik eenigen tijd geleden eene interpellatie rigtte aan de gezamenlijke Ministers betrekkelijk hunne opvatting der beteekenis en strekking van artt. 53 en 73 der Grondwet, in het bijzonder omtrent de homogeneïteit van het Ministerie, in verband tot de werkzaamheden der Kamer. Ik meen namelijk (welligt werd ik door mijne eigenliefde misleid), dat het Ministerie bij die gelegenheid eene beslissende nederlaag heeft geleden. Ik zou evenwel hierop niet terugkomen, indien de Minister niet uit het toenmalig stilzwijgen der Kamer als of het afkeuring der gedane interpellatie geweest ware, eenigermate een verwijt bijkans van onopregtheid der Kamer afgeleid had. De opvatting van den Minister, als of de Kamer toen de door hem gegeven inlichtingen goedkeurde, acht ik onjuist. Aan het einde toch van het door mij op de rede van den Minister gegeven antwoord heb ik opzettelijk het stilzwijgen der Kamer, als een bewijs van instemming met mijne gevoelens ingeroepen. En daarop heeft de Kamer gezwegen. In die zitting heb ik, omdat mijne interpellatie geenszins de verzwakking van *het* Ministerie, maar de verkrijging van *een* ministerie ten doel had, veel omzigtigheid en terughouding gebruikt, maar nu zal ik met vrijmoedigheid den stand der partijen in die zitting aanwijzen. De Minister heeft mij toen uitgenoodigd, ja bijna uitgetart het voorstel aan de Kamer te doen dat het Ministerie het vertrouwen der meerderheid van de Kamer verloren had. Die uitnoodiging van den Minister berustte op een verkeerd inzigt der zaak. De door mij gedane interpellatie heeft aan het einde eener reeks, ik wil niet zeggen, van nederlagen, maar toch niet van overwinningen van het Ministerie gestaan. Daarbij kwam nog, ten overvloede, het door de Ka-

mer eenstemmig verleende verlof. Het was dus niet aan mij om een voorstel te doen in den geest als door den Minister werd voorgedragen; maar integendeel door het Ministerie, indien het werkelijk gewenscht had, dat in deze zaak eene eindbeslissing wierd genomen, had een ordre du jour motivé moeten worden gevraagd. De Regering was hiertoe bij magte; één der Ministers toch was tevens lid der Kamer, en had zoodanige ordre motivé du jour kunnen voorstellen, bijv.: » De Kamer, na de gegeven inlichtingen van den Minister vernomen te hebben, en verklarende dat er een homogeen Ministerie bestaat, gaat over tot de orde van den dag." of wel: » De Kamer, na de rede van den Minister gehoord te hebben, overtuigd zijnde dat er een Ministerie volgens het verlangen der Grondwet bestaat, gaat over tot de orde van den dag." of iets dergelijks. Zoodanig was de stand der partijen in die zitting; maar deze is door den Minister, blijkens zijne straks gehoudene rede, omgekeerd.

Daar ik geloof, als voorsteller van het in behandeling zijnde amendament, het regt te hebben, om de daarop gemaakte aanmerkingen te bestrijden, zal ik overgaan, om de daartegen door het lid der Commissie geopperde bedenkingen te beantwoorden.

De ***Voorzitter*** meent hier den spreker te moeten doen opmerken, dat hij het woord gevraagd heeft voor een persoonlijk feit, geenszins om de discussien over het amendement voort te zetten.

De heer ***Groen van Prinsterer*** zegt daarop alleen nog als voorsteller van het amendement de daartegen gemaakte objectien te willen beantwoorden, waarvoor hij alsnu de vergunning van de Vergadering verzoekt.

De ***Voorzitter*** verklaart dat, wanneer niemand der leden zich daartegen verzet, hij volgaarne het woord aan den heer Groen van Prinsterer voor de vierde maal verleent.

Daar niemand iets tegen dit voorstel heeft, erlangt de heer ***Groen van Prinsterer*** het woord, die daarop hoofdzakelijk aldus voortgaat: De geachte spreker uit Leyden heeft te kennen gegeven dat ik, met een zeker talent, en op eene mij bijzonder eigene wijze, dikwerf in den loop der beraadslagingen links en regts lessen uitdeelde. Ik moet met alle bescheidenheid vragen of er grond voor die bewering bestaat? Het ligt niet in mijn karakter anderen te regt te wijzen; ik wensch van anderen geleerd te worden, en laat het geven van lessen over aan hen die hiertoe meer geroepen en bevoegd zijn. Dezelfde spreker heeft gezegd dat mijne redenen meestal eene slangsgewijze rigting hadden, en dat ik, voor het grootste gedeelte van den regten weg afdwaalde, om langs een omweg daarop terug te komen. Tegen dit gezegde heb ik weinig bezwaar; want, namelijk, waar het om stijl en voordragt te doen is, acht ik dat eene gebogen lijn boven de regte somwijlen de voorkeur verdient. Dezelfde redenaar heeft nog gezegd dat de Commissie zich in haar adres niet tot den Koning als individu gewend heeft, en dat zij den Koning meer heeft laten zeggen dat deze in de Koninklijke rede gezegd heeft. Dit een en ander komt mij duister voor. Ik vind in het adres gedurig op den persoon des Konings gewezen; en ik geloof niet dat het goed zij dezen in een adres van antwoord meer te laten zeggen, dan hij in zijne openingsrede heeft gezegd. Wat door hem is te kennen gegeven ten opzigte van de *opgewondenheid* der partij van vooruitgang, zal ik aan het oordeel van anderen overlaten. Een enkel woord nog over hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken gezegd heeft. In elk geval is mijn amendement voor het Ministerie veel aannemelijker dan de paragraaph der Commissie. Dit daargelaten, moet ik opmerken dat, gelijk de Commissie te veel opgewondenheid voor de toekomst heeft aan den dag gelegd, de Minister daarentegen dit te veel voor het verledene heeft gedaan. Ik heb de woorden *beneden hetgeen de Grondwet verlangt* behouden. Na hetgeen de Minister ons in treffende bewoordingen medegedeeld heeft omtrent het 5de van de additionnele artikelen der Grondwet, wil ik aannemen dat de grondwetgever, bij het vaststellen van dat artikel te weinig gedacht heeft aan den omvang van hetgeen daarbij verlangd werd, maar ontegenzeggelijk is het, dat hij de mogelijkheid eener behoorlijke afdoening van de opgenoemde wetten in het woord *voorgedragen* bedoeld heeft. Doch het is niet enkel het niet in tijds voordragen dezer wetten dat hier in aanmerking komt. Wanneer ik op de algemeene gesteldheid des Lands let, dan vooral zie ik dat het Ministerie niet gedaan heeft wat de Grondwet bedoelde. Bij de herziening der Grondwet heeft men zich nooit kunnen voorstellen, dat wij, bij het begin der tweede zitting, ons in zoodanigen toestand zouden bevinden als waarin het vaderland nu verkeert, en dat tot op dit oogenblik geen enkele organieke wet afgedaan, noch het vooruitzigt voor eene spoedige vaststelling daarvan geopend zou zijn. Ziedaar de reden waarom ik die uitdrukking: *beneden hetgeen de Grondwet verlangt* wenschte behouden te zien. Ik zou zoo gaarne aan mijne woorden alles wegnemen wat naar bitterheid zweemt; maar ik mag niet ontkennen dat de zaak van ernstige natuur is, en dat, zoo als ik in eene vorige zitting mij veroorloofd heb te zeggen, door gebrek aan die leiding welke tot de roeping van een Ministerie behoort, aan het vaderland wonden kunnen worden toegebragt, die soms door geene aftreding van ministers worden geheeld. — Ten slotte moet ik nog terugkomen op een gezegde van den voorzitter der Commissie, die te kennen heeft gegeven, dat de hier bedoelde zinsnede in de 5de paragraaph, niet in dien zin moet worden opgevat, als of de Kamer ten aanzien van het door het Ministerie aangeboden ontslag wilde tusschen beide komen, maar dat zij daarmede alleen op een feit gewezen en den wensch geuit heeft dat door den Koning op een eenmaal betrekkelijk dit onderwerp door Hem genomen besluit niet teruggekomen worde. In mijn oog is dit juist eene tusschenkomst der Kamer, en deze acht ik gevaarlijk. Ten laatste moet ik opmerken, dat ik, hetgeen dezelfde redenaar gezegd heeft omtrent de onduidelijkheid van mijn amendement, niet heb kunnen volgen, maar daaromtrent alleen verwijs naar hetgeen is te kennen gegeven door een ander lid van de Commissie, die, hetgeen ik voorzeker niet zou gedaan hebben, de redactie van het amendement voortreffelijk heeft gevonden.

Daar niemand meer het woord verlangt worden de beraadslagingen gesloten, en alsnu het eerst het *amendement van den heer Groen van Prinsterer*, zoo als het door den heer Lotsy is gewijzigd, als de verste strekking hebbende, in hoofdelijke omvraag gebragt; dat daarbij met 32 tegen 24 stemmen wordt afgestemd.

Voor hebben gestemd de heeren: van Voorst, Groen van Prinsterer, Lotsy, van Randwijck, Fokker, Luijben, Boxman, Boreel van Hogelanden, Nedermeijer van Rosenthal, de Villers de Pité, Borret, van Naamen, Mutsaers, Lambrechts, Schooneveld, Schiffer, Bots, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, Scheltinga Winterberg, van Doorn, van Hall, van Hasselt en Wintgens.

Vervolgens wordt gestemd over het *amendement van den heer Bachiene*, dat met 44 tegen 12 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: Boreel van Hogelanden, van Naamen, van Eck, Schooneveld, Duijmaer van Twist, van Rijckevorsel, Scheltinga Winterberg, van Doorn, Bachiene, van Voorst, Groen van Prinsterer en van Randwijck.

Ten slotte wordt eene stemming gehouden over de *vijfde paragraaph* van het adres, gelijk die door de Commissie is voorgesteld, die daarbij met 44 tegen 12 stemmen wordt aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Rijckevorsel, van Doorn, van Hall, Bachiene, van Voorst, Groen van Prinsterer, van Randwijck, Boreel van Hogelanden, van Naamen, Mutsaers, van Eck en Schooneveld.

De beraadslagingen worden geopend over de *zesde paragraaph*.

De heer ***van Hasselt*** vraagt daarover het woord, en zegt de vrijheid te nemen daarop eene kleine wijziging voor te stellen. Daarin wordt gesproken van den *voorspoed onzes volks*. Die woorden zag hij gaarne veranderd in *voorspoed der natie*. Het komt hem voor dat, wanneer de Vertegenwoordiging spreekt van *ons volk*, zij den schijn aanneemt zich buiten of boven het volk te plaatsen.

De heer ***Backer***, lid der Commissie, beantwoordt den vorigen spreker, en zegt dat de Commissie welligt geen zwarigheid zou maken, om de voorgestelde verandering in deze paragraaph toe

te staan, maar zij ziet daarvoor geene reden. Het woord *ons* toch duidt hier geene bezitting aan, maar van *ons volk* wordt aldaar gesproken als van het volk, waartoe ook de leden der Kamer behooren.

Daar niemand meer het woord verlangt, worden de beraadslagingen gesloten, en gaat men overtot de stemming over het *amendement van den heer van Hasselt*, dat daarbij met 45 tegen 11 stemmen wordt verworpen.

Voor hebben gestemd de heeren: van Randwijck, Nedermeijer van Rosenthal, Schooneveld, Schiffer, Scheltinga Winterberg, van Doorn, van Hall, van Hasselt, Bachiene, van Voorst en Groen van Prinsterer.

De paragraaph zelve, gelijk zij door de Commissie is voorgesteld, wordt daarop zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het ontwerp-adres van antwoord op de troonrede wordt daarop in zijn geheel in stemming gebragt, en daarbij met 49 tegen 5 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Schooneveld, van Doorn, Bachiene, van Voorst en Groen van Prinsterer.

De Commissie van redactie wordt alsnu door den Voorzitter, namens de Vergadering, bedankt voor de door haar genomene moeite en tevens uitgenoodigd om zich te belasten met de aanbieding van het adres aan Z. M. den Koning, onder toevoeging, volgens art. 107 van het Reglement van Orde, van de heeren Anemaet, L. D. Storm en Storm van 's Gravesande, terwijl de Voorzitter zich zelf aan het hoofd der Commissie stelt.

Daarna wordt de vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

BIJLAGEN

TOT HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1849.

(Behelzende de voor de Kamer gedrukte stukken sedert hare zitting van den 17den April; de vroegere zijn te vinden achter het verslag der zitting waarin zij zijn ingekomen of uitgebragt.)

BIJLAGEN.

[XII. 8.]

VERSLAG *door de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde, betrekkelijk de wijze van openbaar maken van de Handelingen der Kamer en de bepalingen omtrent het regt van enquête, uitgebragt in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den 27sten April* 1849.

Bij het verslag, door de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde, onder dagteekening van den 1sten Maart jl. aan de Kamer gerigt, behield zij zich voor, nader terug te komen op dat gedeelte harer haar opgedragene taak, hetwelk het beramen van verbeteringen aan het opzigt tot het openbaar maken van de Handelingen der Kamer betreft. Het ontbrak der Commissie destijds nog aan zoodanige inlichtingen, als zij noodig achtte, om over deze gewigtige aangelegenheid, en al wat daartoe betrekking heeft, een bepaald, op goede gronden steunend oordeel te vellen. Thans echter meent zij, ook ten gevolge harer van den Minister van Binnenlandsche Zaken ontvangene mededeelingen, met wien zij zich over deze zaak in verband heeft gesteld, daartoe in staat te zijn, en heeft de Commissie alzoo de eer, aan de Kamer het volgende te berigten.

Van den aanvang der overleggingen af, die over de verbetering, welke het hier geldt, in den boezem der Commissie hebben plaats gehad, heeft bij haar niet de minste twijfel bestaan omtrent het doel, dat men daarbij in het oog moet houden. Dit doel kan geen ander zijn, dan het tot stand brengen eener zoodanige inrigting, waardoor het mogelijk wordt, om al wat in eene openbare zitting der Kamer gezegd en verhandeld is, met de meeste volledigheid en juistheid door den druk gemeen te maken, uiterlijk binnen vier en twintig uren na den afloop dier zitting; met andere woorden, het volledig verslag van iedere zitting der Tweede Kamer moet door ieder burger van den Staat, wiens woonplaats niet te ver van de residentie verwijderd is, daags daaraan gelezen kunnen worden. Het is, na een gezet onderzoek, de meest stellige overtuiging der Commissie, dat elke verbetering, waardoor dit doel niet volkomen wierd bereikt, en halve en daardoor geheel onvoldoende maatregel zijn zou. Dezelfde ongelegenheden met opzigt tot de gebrekkige openbaarmaking van de Handelingen der Kamer, waarover men zich thans in en buiten haar midden zoo luide beklaagt, en waarop onder anderen de Minister van Justitie in de openbare zitting van den 25sten April jl. regtstreeks gezinspeeld heeft, zouden zich dan, nagenoeg in dezelfde mate als op dit oogenblik, vertoonen: — aan de leden der Kamer, vier gezegden in de dagbladen verkeerd worden opgegeven, zonder dat te gelijker tijd uit het volledig verslag van die onjuistheden blijkt, ook hetzelfde onregt worden gedaan, als zij thans moeten verduren, — en aan het beginsel van openbaarheid der zittingen, dat met zoovele woorden in art. 96 der Grondwet is geschreven, zou voortdurend slechts eene onvolkomene uitvoering worden gegeven.

Ook omtrent de bereikbaarheid van het doel, dat, naar het oordeel der Commissie, hier onwrikbaar in het oog moet worden gehouden, kan, als men let op hetgeen in de ons omringende constitutionele rijken plaats vindt, moeijelijk eenige twijfel bestaan. In al die landen wordt toch het verslag van het verhandelde in de wetgevende vergaderingen met dien spoed en tevens met die volledigheid openbaar gemaakt, welke de Commissie een volstrekt vereischte acht. Intusschen moet erkend worden, dat men daar te dezen aanzien een voorregt bezit, hetwelk Nederland tot nu toe geheel of grootendeels mist. Hier te lande zijn namelijk de personen zeer zeldzaam, die de stenographie grondig verstaan, in de uitoefening dier kunst de noodige vaardigheid bezitten, en tevens geneigd en in staat zijn, om bij eene Vergadering als die der Tweede Kamer als snelschrijvers dienst te doen. Tot dusverre heeft zich zelfs niemand opgedaan, die deze drie vereischten ten volle vereenigt.

Aan den anderen kant mag men veronderstellen, en is het zelfs reeds enigermate door het voorbeeld van een der snelschrijvers, thans voor het Bijblad der *Nederlandsche Staats-Courant* in de zittingen der Tweede Kamer werkzaam bewezen, dat ook hier te lande zich, bij gepaste aanmoediging, zoodanige stenographen kunnen en zullen vormen. De Commissie gaat verder en meent, op grond van het door haar gedaan onderzoek, te mogen aannemen, dat, ingeval openlijk werd aangekondigd wierd, dat, na een zeker aantal maanden, stenographen, die, bij eene soort van daarvoor te houden concours, blijken van genoegzame bedrevenheid en geschiktheid hadden gegeven, tegen eene voldoende bezoldiging, met het opteekenen van het verhandelde in de openbare zitting der Kamer zouden worden belast, het aan het benoodigde personeel voor het leveren van geheel volledige verslagen binnen weinige uren na den afloop der zitting, niet meer ontbreken zou. Welligt zou met dien maatregel nog een andere gepaard kunnen gaan, namelijk, om uit België, Frankrijk of Duitschland een goed geoefenden stenograaph te doen overkomen, die als leermeester van de zich hier vormende stenographen kon optreden. Daar echter iedere taal haar eigen stelsel van stenographie heeft, en het aan eenen vreemden beoefenaar der kunst veel studie en inspanning zou kosten, om zijn stelsel op het Nederduitsch toe te passen, zelfs in het geval dat hij onze taal volkomen magtig was, heeft de verwezenlijking van dit laatste denkbeeld veel zwarigheden in. Alleen indien men een geschikten en tot verplaatsing hierheen geneigden Vlaamschen stenograaph mogt kunnen opsporen, zou deze hinderpaal geheel of grootendeels verdwijnen.

Welken weg men hieromtrent ook moge inslaan, het aantal geoefende stenographen, dat voor het bereiken van het beoogde doel aan de dienst der Tweede Kamer verbonden zou moeten worden, zou betrekkelijk aanzienlijk zijn. Daar de Eerste Kamer der Staten-Generaal ten aanzien van de openbaarheid harer Handelingen volkomen gelijke regten bezit als de Tweede Kamer, en daar om velerlei redenen de *gelijktijdige* invoering van het verbeterde stelsel in de twee Kamers zeer wenschelijk is, kan men rekenen, dat er ten behoeve van beide te zamen ten minste *tien* geoefende stenographen in dienst zullen moeten worden gesteld, wier bezoldiging gezamenlijk een niet onaanzienlijk bedrag zou uitmaken. Blijft het Bijblad der *Nederlandsche Staats-Courant* het middel om de Handelingen der beide Kamers openbaar te maken, dan zou het tegenwoordig personeel voor de correctie en expeditie van dat blad, na de invoering van het nieuwe stelsel, almede vermeerdering moeten ondergaan; terwijl eindelijk, tot het volkomen bereiken van het beoogde doel, in het gestelde geval de aankoop eener snelpers voor het doen drukken van het genoemde blad ter Lands-drukkerij wenschelijk is.

De laatste uitgave zou uit den aard der zaak slechts voor ééns behoeven te worden gedaan. Maar voor de bezoldiging der tien stenographen en van het verder aan de dienst van het Bijblad te verbinden personeel zou jaarlijks eene som moeten worden besteed, die de uitgaven, op dit oogenblik gevorderd voor de ambtenaren aan de redactie der *Staats-Courant* verbonden, en met het zamenstellen der verslagen van het verhandelde in de beide Kamers belast, met ongeveer f 10,000 zou overtreffen. Daarbij mag niet geheel uit het oog worden verloren, dat het Bijblad der *Staats-Courant*, zoodanig als dit sedert ruim anderhalf jaar is ingerigt, aan den Staat veel meer kost dan de vroegere wijze van openbaar maken der verslagen van de Handelingen der Tweede Kamer. Maar, behalve dat die meerdere kosten eigenlijk niets gemeens hebben met het nieuw in te voeren stelsel van stenographie, is het der Commissie zeer denkbaar voorgekomen, om aan het Bijblad zoodanige inrigting te geven, dat het dienstbaar wierd, om in den vereischten vorm de leden der Kamer van de stukken te voorzien, die thans op haren last afzonderlijk en in een ander formaat gedrukt worden. Eene bezuiniging van verscheidene duizenden gulden op de som, welke jaarlijks voor drukkosten ten behoeve der Kamer wordt besteed, zou daarvan het gevolg kunnen zijn.

Intusschen zou altijd de verwezenlijking van de denkbeelden der Commissie tot eene niet onaanmerkelijke vermeerdering van rijksuitgaven leiden. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft dan ook in de met uwe Commissie gehoudene bijeenkomsten, ofschoon zich anders geneigd toonende, om het beoogde doel te helpen bevorderen, uit deze omstandigheid aanleiding genomen tot de verklaring, dat hij zwarigheid maakte, om beslissende stappen tot het invoeren der aangeduide, in ons oog hoogst gewigtige verbetering te doen, zoo lang niet de zekerheid was verkregen, dat alle takken der wetgevende magt de daarvoor noodige gelden goed en nuttig besteed achtten. Hij wilde te dien einde een ontwerp van wet tot verhooging der staatsbegrooting van 1849 voor dit bepaalde doel bij de Kamer indienen. Deze wet, waarvan de voordragt vermoedelijk binnen korten tijd te gemoet kan worden gezien, zal de leden der Kamer in de gelegenheid stellen, om het onderwerp, waarover het tegenwoordig Verslag loopt, meer opzettelijk in overweging te nemen.

De Commissie gevoelt zich genoopt er nog bij te voegen, dat, al wierd zoodanige wet spoedig tot stand gebragt, daarom de volledige invoering van het nieuwe stelsel van openbaarmaking van de Handelingen der Kamer toch niet wel vroeger dan in de allerlaatste maanden van dit jaar zou kunnen plaats hebben, daar het zich niet vermoeden laat, dat vóór dat tijdstip een genoegzaam aantal behoorlijk geoefende stenographen te vinden zal zijn. Is die invoering werkelijk aanstaande, dan zal de Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden der Kamer, die nu reeds voor eene betere plaatsing van in de vergadering werkzame snelschrijvers zorg heeft gedragen, of eene andere speciale commissie uit uw midden, ongetwijfeld volgaarne de noodige maatregelen beramen om aan deze zaak zoodanig verder gevolg te geven, als dan noodig zal worden bevonden.

Nog omtrent een ander gewigtig punt heeft de Commissie zich bij haar Verslag van den 1sten Maart jl. eene nadere voordragt voorbehouden, namelijk omtrent de bepalingen, die in het Reglement van Orde met opzigt tot de uitoefening van het regt van enquête zullen behooren voor te komen. Het zal echter wel naauwelijks herinnering behoeven, dat het thans, nu van regeringswege een voorstel van wet tot regeling van het genoemde, der Tweede Kamer toegekende regt is ingezonden en hare leden nog geene gelegenheid gehad hebben, hunne zienswijze daaromtrent te doen kennen, het geschikte oogenblik niet zou zijn, om de aangeduide gaping in het Reglement van Orde aan te vullen. Veeleer schijnt het tijdstip, als de wet wegens het regt van enquête zal zijn vastgesteld, van zelf aangewezen als het best geschikt voor zulk eene aanvulling; en uwe Commissie tot herziening van het Reglement van Orde meent dus den wensch te mogen uiten van, voor zoover dit gedeelte der opgenomene taak aangaat, eventueel nog verder met het vertrouwen der Kamer te mogen worden vereerd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 27sten April 1849.

THORBECKE.
DUIJMAER VAN TWIST.
NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
BACKER.
FOKKER.

Rekening wegens Ontvangsten en Uitgaven van het

[XXIV. 1.] *MISSIVE ingekomen in de zitting van den 27sten April 1849.*

Daartoe door Zijne Majesteit gemagtigd, heb ik de eer bij deze aan U Hoog Edel Gestrenge ter mededee-
Rekening van ontvang en uitgaaf wegens het Fonds van het Staatsblad over het dienstjaar 1847, geregeld bij

Aan den Heere Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XXIV 2.] Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Fonds van het

ONTVANG

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
Art 2 der Wet.		
§ c. Het bedrag der in 's Rijks schatkist sedert 1o. Januarij 1842 overgestorte en nog te storten abonnements-gelden voor het *Staatsblad* en het *Register* van hetzelve, over den jare 1847. . .	f 12,500	Het bedrag der in 's Rijks schatkist, sedert 1o. Januarij 1842 overgestorte gelden wegens abonnementen op het *Staatsblad* en het *Register* deswege over het dienstjaar 1847.
NB. Bij de memorie van toelichting nevens het wets-ontwerp gevoegd geweest, is te dier zake bij de raming over 1841 tot en met 1847 gerekend op eene totale opbrengst van . . . . . f 84,000		
Waarvan tot de jaren 1841—1846, blijkens de daarvan afgelegde en ter Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten rekening berekend is te behooren eene som van 71,500		
Blijft alzoo voor het dienstj. 1847 f 12,500		
	f 12,500	

UITGA

Onderdeelen.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP.
a.	Tractementen en verdere belooningen der ambtenaren en bedienden.	f 1,691.00
b.	Bureau-behoeften, mitsgaders advertentie-kosten en teruggaven van te veel overgestorte gelden.	70.00
c.	Bind-, vouw- en timmerwerk	200.00
d.	Drukwerk, met het daartoe geleverd papier door de Algemeene Lands-Drukkerij	2,500.00
e.	Opmaking van een inventaris, zoomede noodzakelijke veranderingen aan de stellingen tot het bergen der Staatsbladen	300.00
		f 4,761.00

BALANS.

De ontvangsten bedragen . . . . . *f* 11,970.57½
De uitgaven beloopen 4,739.54

Zoodat het *Fonds van het Staatsblad*, over den jare 1847, geregeld bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* no. 66), een voordeelig slot oplevert ten bedrage van . . . . . *f* 7,231.03½

NB. Welk voordeelig slot, vermogens het bepaalde bij art. 4 der wet, onder de verschillende Rijks-ontvangsten van het dienstjaar 1847 zal worden overgebragt en verantwoord, zoodra deze rekening ter Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten.

Aldus deze rekening opgemaakt overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), in verband met de bepalingen van art. 3 der wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* no. 66).

's Gravenhage, den 17den Maart 1849.

De Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

MARNIXIE DE SOCIETEIT

Fonds van het Staatsblad, *over den jare* 1847.

's Gravenhage, *den 24sten April* 1849.

ng aan de Tweede Kamer van de Staten-Generaal te doen toekomen, de ter Algemeene Rekenkamer opgenomene en gesloten
e wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* no. 66).

De Minister van Finantien,
Van Bosse.

taatsblad, over den jare 1847, geregeld bij de Wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* no. 66).

STEN.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	BEDRAG der gedane ontvangsten.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
Overgestorte abonnements-gelden over 1847, gedurende de jaren:			
1846, bij de agenten van 's Rijks schatkist . . . f 19.50			
1847, bij dezelve agenten, gedurende de zes eerste maanden 5,843.50			
» bij de betaalmeesters, gedurende de zes laatste maanden. 1,592.99½			
1848, bij de betaalmeesters 4,514.58			
	f 11,970.57½	f 529.42½	
	f 11,970.57½	f 529.42½	

VEN.

BEDRAG na gedane af- en overschrijving olgens Koninklijk esluit van 29 December 1848, n°. 47	BEDRAG der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven.	RESTANTEN.	*AANMERKINGEN.*
1,691.00	f 1,685.67	f 5.33	
. . . . .	. . . . .	. . . . .	
194.49	182.77	11.72	
2,575.51	2,575.51	. . . . .	
300.00	295.59	4.41	
f 4,761.00	f 4,739.54	f 21.46	

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvangsten en uitgaven wegens het *Fonds van het aatsblad*, over 1847, geregeld bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 66), onderzocht hebbende, ar aanleiding van art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), erkent de ontvangsten tot eene nma van *elf duizend negen honderd zeventig gulden, zeven en vijftig en een halven cent*. . . . . *f* 11,970.57½
en de uitgaven tot eene somma van *vier duizend zeven honderd negen en dertig gulden, vier en vijftig cents* 4,739.54

Zoodat de rekening een voordeelig slot oplevert van *zeven duizend twee honderd een en dertig gulden, e en een halven cent* . . . . . *f* 7,231.03½

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 10den April 1849.

NAHUIJS. GEVERS.

Ter ordonnantie van dezelve,
DE VISCH EIJBERGEN.

Regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen. (Koninklijke Boodschap, Ontwerp van Wet en Memorie van Toelichting.) — *Herziening der Instructie van den Griffier der Kamer.* (Verslag der Commissie tot Herziening; Voorgestelde Wijzigingen.)

[XXV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 2den Mei 1849.*

MIJNE HEEREN!

Wij bieden hiernevens aan U ter overweging aan een ontwerp van wet, houdende regeling van eenige uitgaven op de fondsen, welke voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen bij de departementen van Marine en van Oorlog worden ontvangen.

De toelichtende memorie (met bijlage) dat ontwerp vergezellende, zet de gronden uiteen waarop het rust.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 1sten Mei 1849. WILLEM.

[XXV. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

Wij WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat bij de Algemeene Rekenkamer bedenkingen zijn gerezen omtrent de verevening van eenige uitgaven, de departementen van Marine en van Oorlog betreffende, voortvloeijende uit eene overeenkomst, welke gestrekt heeft om het Rijk in het bezit te stellen van nieuwe oorlogsmiddelen, en dat deswege nog eenige betalingen te doen zijn, welke het noodzakelijk maken, dat dit onderwerp ten spoedigste worde geregeld,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De Algemeene Rekenkamer zal, op de fondsen ter beschikking van de departementen van Marine en van Oorlog, bedoeld bij de wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* no. 40), verevenen de navolgende betalingen, wegens het verkrijgen van nieuwe oorlogsmiddelen, als:

voor *het departement van Marine:*

de reeds gedane betaling van *twintig duizend gulden* (f 20,000,)

de nog te doene betaling van *zeven duizend vijf honderd gulden* (f 7500),

te zamen *zeven en twintig duizend vijf honderd gulden* (f 27,500);

voor *het departement van Oorlog:*

de reeds gedane betaling van *zeventig duizend gulden* (f 70,000),

de nog te doene betalingen van *acht duizend zeven honderd gulden* (f 8700),

te zamen *acht en zeventig duizend zeven honderd gulden* (f 78,700).

Lasten en bevelen enz.

[XXV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Na het vaststellen der wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 40), houdende tijdelijke voorziening omtrent de verevening van uitgaven uit gelden, welke door de departementen van Marine en van Oorlog, ter zake van verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen, worden ontvangen, is de noodzakelijkheid geboren om daarop alsnog eenige uitgaven te doen, welke in verband staan met vroegere betalingen die daarop reeds hebben plaats gehad, doch omtrent welker verevening van de zijde der Algemeene Rekenkamer bedenkingen zijn gerezen.

De zaak is deze.

Bij een besluit des Konings van 26 September 1845, litt. 270, *zeer geheim*, waarvan aan de Algemeene Rekenkamer, bij afschrift, kennis is gegeven, werden de departementen van Oorlog, van Marine en van Kolonien gemagtigd tot het aangaan eener overeenkomst, welke, als uit den aard der zaak niet geschikt om gedrukt en openbaar gemaakt te worden, aan de Staten-Generaal door middel van de griffie ter kennisneming wordt medegedeeld, met zoodanige andere bescheiden, als tot volledige inlichting der zaak nader zullen kunnen dienen.

Door deze overeenkomst zoude het Rijk in het bezit worden gesteld van nieuwe oorlogsmiddelen, welke, volgens het oordeel van deskundigen, eenen overwegenden invloed kunnen hebben op de verdediging en de veiligheid van 's Rijks grondgebied, zoowel als van 's Rijks overzeesche bezittingen, en welke daarenboven geacht werden zoodanige uitkomsten te zullen opleveren, dat daaruit mede, in het vervolg, belangrijke besparingen voor 's Rijks schatkist zouden kunnen voortvloeijen.

Bij datzelfde besluit werd bepaald, dat de betalingen uit deze overeenkomst voortspruitende, in de hoofdzaak voorloopig door de departementen van Oorlog en van Marine zouden geschieden, en wel elk voor zekere daarbij opgegeven gedeelten; terwijl wanneer de uitkomsten aan de verwachting mogten beantwoorden, het departement van Kolonien de noodige voorstellen zoude doen omtrent het aanwenden der bedoelde middelen op de verdediging van 's Rijks overzeesche bezittingen.

Die overeenkomst heeft werkelijk een zeer belangrijk gevolg gehad, terwijl de geleverde projectilen in alle opzigten en bij herhaalde beproeving aan de verwachting hebben beantwoord.

Die afgeleverde voorwerpen, tevens bevattende het geheim der bedoelde oorlogsmiddelen, en het salaris hetwelk voor de confectie daarvan en van nog meer andere middelen moest worden betaald, werden uit de fondsen voor restitutien, bedoeld bij de hiervoren vermelde wet, gekweten, en dit met des te meer vertrouwen, omdat de Algemeene Rekenkamer bij hare missive van 3 Julij 1843, n°. 497/209, te vinden onder n°. XVIII der stukken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 1847—1848, aangenomen had, om het opschrift van de Xde afdeeling der begrooting van Oorlog, *Materieel der Artillerie*, als de *generieke benaming* aan te merken voor de betalingen, welke op het fonds van restitutien zouden te doen zijn, hetzij *de verstrekkingen wezenlijk in goederen, of ten deele in grondstoffen en in kosten van confectie hebben bestaan.*

De Algemeene Rekenkamer heeft echter in de admissie van de uitgaven hier bedoeld op de gezegde fondsen zwarigheid gevonden, omdat zij de verkregen zaak niet zoozeer beschouwde als aankoop van materieel, dan wel als aankoop van een constructie-geheim.

Inlichtingen daaromtrent van de zijde der beide departementen aan de Algemeene Rekenkamer gegeven, ten betooge dat de oorlogsmiddelen, waarvan hier de reue is, wel niet anders dan als artilleriematerieel te beschouwen waren, hebben gezegd collegie niet van deze meening kunnen terugbrengen, zoodat de gedane betalingen tot dusver nog niet behoorlijk zijn geregulariseerd, en aan de nog te doene betalingen vooreerst geen gevolg heeft kunnen worden gegeven.

Op die betaling, welke als eindbetaling te beschouwen is, vermits de overeenkomst ten principale is komen te vervallen, wordt intusschen op dit oogenblik ten sterkste aangedrongen, en de Regering met procedures bedreigd, die al zeer spoedig eenen aanvang kunnen nemen.

Het is dus wenschelijk, dat men zonder verwijl tot eene afdoening dezer zaak kunne geraken, waartoe bij het bestaand verschil van gevoelen geene mogelijkheid is, dan bij eene wettelijke regeling, naardien de Algemeene Rekenkamer deze uitgaven evenmin op eenigen post der gewone begrooting zoude toelaten.

Bij de stukken welke ter griffie worden overgelegd, is overigens eene nota gevoegd, behelzende opgave en aanwijzing der sommen in het ontwerp vah wet uitgedrukt, aan welke nota men de vrijheid neemt zich hierbij te gedragen.

De Minister van Oorlog, VOET.

De Minister van Marine, J. C. RIJK.

[XXVI. 1.]

VERSLAG DER COMMISSIE *belast met de herziening der Instructie van den Griffier der Kamer, ingekomen in de zitting van den 3den Mei* 1848.

De Commissie, in de zitting der Kamer van den 27sten April jl. met de vereerende taak belast, om, na de herziening van het Reglement van Orde voor onze Vergadering, ook die van de bestaande Instructie voor den Griffier, welke den 25sten November 1842 werd vastgesteld, ter hand te nemen, heeft getracht, zoo spoedig mogelijk deze taak te volbrengen. Zij heeft dien ten gevolge de eer hiernevens eene opgave over te leggen van de wijzigingen, die zij in de bedoelde Instructie wenschelijk acht. Die wijzigingen zijn van geen overwegend gewigt, tenzij men als zoodanig de veranderde bepalingen omtrent den Commies-griffier mogt willen beschouwen; welke veranderde bepalingen echter een natuurlijk gevolg zijn van het beginsel, dat de Kamer bij het vaststellen van art. 14 van het Reglement van Orde heeft aangenomen. Voor zoover de verschillende voorgedragene wijzigingen eenige nadere toelichting schenen te behoeven, heeft de Commissie die toelichting gegeven in de mede hierbij overgelegde nota, waaraan zij de vrijheid neemt, zich verder te gedragen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 2den Mei 1849.

THORBECKE.
DUIJMAER VAN TWIST.
NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
BACKER.
FOKKER.

[XXVI. 2.]

VOORGESTELDE WIJZIGINGEN *in de Instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

EERSTE AFDEELING.

Van den Griffier.

De Artt. 1 en 2 blijven onveranderd.

Art. 3. Buiten ziekte of door den Voorzitter goedgevonden redenen, mag hij nimmer van eenige vergadering afwezig zijn; en wanneer de Kamer tot nadere bijeenroeping gescheiden is, heeft hij, om zich voor langer dan vier dagen van de plaats, waar hij zijne bediening uitoefent, te verwijderen, het verlof van den Voorzitter noodig.

Art. 4. Alle stukken, aan de Kamer, gedurende den tijd dat zij niet bijeen is, ingezonden, worden door den Griffier in ontvang genomen; hij bezorgt die zoo spoedig mogelijk aan den Voorzitter.

De Griffier blijft evenzeer met het ontvangen der stukken en het bestuur der Griffie belast, na het sluiten der zitting en gedurende het tijdperk, dat de Kamer ontbonden is.

Art. 5 blijft onveranderd.

Art. 6. De notulen worden door hem gehouden overeenkomstig de bepalingen van het Reglement van Orde. Na goedkeuring door de Vergadering doet hij de notulen van iedere zitting overschrijven in een doorloopend, door den Voorzitter en door hem gekantteekend en gewaarmerkt register, en onderteekent ze met den Voorzitter.

Voor de notulen der zittingen met gesloten deuren (comité's-generaal) houdt hij een afzonderlijk, mede gekantteekend en gewaarmerkt register. Deze notulen behelzen inzonderheid ook de beknopte opgave

Herziening der Instructie van den Griffier der Kamer.
(Voorgestelde Wijzigingen; Nota tot Toelichting.)

van hetgeen door al de sprekers in zoodanige zitting met gesloten deuren is gezegd.

Art. 7. De Griffier houdt buitendien een alphabetisch register op de notulen der Vergadering; voorts registers van de in ieder zittingjaar behandelde voorstellen of andere door de Kamer verrigte werkzaamheden; van de ingediende verzoekschriften; en in 't algemeen alle zoodanige registers en aanteekeningen, als de huishoudelijke commissie noodig oordeelt en de goede loop der zaken vereischt.

Art. 8. Hij is belast met het voeren der briefwisseling met de leden, het doen bezorgen der stukken, en het kennis geven aan de leden van den dag en het uur der bijeenkomsten; hij ziet toe dat de presentie-lijsten behoorlijk worden geteekend.

Art. 9. De Griffier biedt den Voorzitter geene stukken ter onderteekening aan, dan nadat die met de minuten zijn vergeleken, en hiervan op de stukken zelve aanteekening is geschied.

Art. 10 blijft onveranderd.

Art. 11. In de gevallen, waarin de Griffier, volgens het Reglement van Orde der Kamer, eene commissie van rapporteurs of andere commissien bijstaat, voert hij de pen, zooveel dit van hem wordt verlangd.

Art. 12. De Griffier heeft, onder het oppertoezigt der in art. 13 van het Reglement van Orde vermelde commissie, het beheer over de boekerij en over al wat verder tot het huishoudelijke der Kamer betrekking heeft.

Art. 13. Hij zorgt dat van de archiven en van de boekerij, ook door het voorhanden zijn van doelmatige registers en lijsten, steeds gemakkelijk en gereedelijk gebruik kan worden gemaakt.

Hij zorgt voorts, dat na den afloop der behandeling van ieder voorstel, hetzij van wet, hetzij andere, van al de daartoe behoorende gedrukte stukken een exemplaar bijeen worde gevoegd en ter griffie voorhanden zij.

Geene stukken of boeken worden buiten de vertrekken der Kamer aan de leden afgegeven, dan tegen behoorlijk bewijs van ontvang.

Aan geene andere personen wordt inzage, uittreksel of afgifte van stukken of boeken verleend, dan op schriftelijken last van den Voorzitter en niet dan tegen behoorlijk bewijs van ontvang.

Niettemin geeft de Griffier aan de redactie der *Staats-Courant* inzage of afschrift van de stukken, die in de openbare zitting ter tafel zijn gebragt. Hij is bevoegd een en ander ook aan de redactien van andere dagbladen te verleenen.

Art. 14. De Griffier zorgt, dat in tijds de noodige bouwstoffen bijeen zijn gebragt en aan de commissie van oppertoezigt ter hand gesteld voor het opmaken der jaarlijksche begrooting van de huishoudelijke behoeften der Kamer.

De commissie legt die begrooting ter inzage der leden op de griffie.

De griffier doet de aanvragen tot betaling der gelden, voor de huishoudelijke behoeften der Kamer toegestaan

Art. 15. De Griffier ziet toe, dat de beambten, boden en bedienden van de Kamer hunne betrekking steeds naar behooren vervullen. Zij zijn aan hem in die betrekking gehoorzaamheid verschuldigd. Hunne instructie wordt door de huishoudelijke commissie vastgesteld.

Art. 16. Wanneer betrekkelijk het verhandelde in de zitting met gesloten deuren de geheimhouding is opgelegd, of wanneer in andere zaken geheimhouding noodig of nuttig kan zijn, zorgt de Griffier dat het geheim stiptelijk worde bewaard

Art. 17 blijft onveranderd, met uitzondering, dat het woord *waarnemen*, aan het einde der 2de alinea, vervangen wordt door: *vervullen*.

TWEEDE AFDEELING.

Van den Commies-griffier.

Art. 18a. Om tot Commies-griffier te worden benoemd, moet men Nederlander en meerderjarig zijn.

Art. 18b. De bepalingen van artt. 2, 3 en 16 dezer Instructie zijn ook op den Commies-griffier toepasselijk.

Art. 19. Hij is den Griffier behulpzaam in alle werkzaamheden van zijnen post, waarin deze zijnen bijstand verlangt, en volgt voorts alle bevelen op, welke hem in zijne betrekking door den Voorzitter gegeven worden.

Art. 20 blijft onveranderd.

De Artt. 21 en 22 vallen weg.

Art. 23. Bij de aanvaarding zijner bediening legt hij in handen van den Voorzitter den eed (belofte) af:

» Ik zweer (beloof) dat ik mijn ambt als Commies-griffier van de » Tweede Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Neder » landen ter goeder trouw en met alle vlijt en naarstigheid zal » vervullen;

» dat ik het Reglement van Orde en de Instructie voor den Griffier » en voor den Commies-griffier der Kamer, zoo verre die mij be» treffen, zorgvuldig zal in acht nemen en nakomen.

» *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*"

Alvorens tot dien eed te worden toegelaten, doet hij den eed (verklaring) van zuivering:

» Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot Commies-griffier van de » Tweede Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Neder» landen te worden benoemd, aan niemand, onder wat naam of » voorwendsel ook, eenige giften of gaven beloofd of gegeven heb, » noch beloven of geven zal.

» Ik zweer (beloof) dat ik, om iets hoegenaamd in deze betrek» king te doen of te laten, van niemand eenige beloften of geschen» ken aannemen zal, middellijk of onmiddellijk.

» *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!*"

[XXVI. 3.]

NOTA TOT TOELICHTING *van de voorgedragene wijzigingen in de Instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

Art. 3. Daar het van wezenlijk belang te achten is, dat de Griffier gedurende eene tijdelijke schorsing van de zittingen der Kamer zich steeds zooveel mogelijk op zijnen post bevinde, heeft de Commissie gemeend den in dit artikel gestelden termijn van *acht* op *vier* dagen te moeten verminderen. Ongelegenheid kan daaruit voor den Griffier niet voortspruiten, daar hij, ook wanneer de Voorzitter in eene meer afgelegene provincie woonachtig is, in dat tijdsverloop van dezen op zijne aanvrage om verlof antwoord kan ontvangen.

Art. 4. Nu volgens art 70 der Grondwet de Tweede Kamer ontbonden kan worden, is het wenschelijk, dat de Griffier magtiging erlange, om na zulk eene ontbinding in zijne betrekking werkzaam te blijven. Tevens kon dan de leemte worden aangevuld, die in de tegenwoordige Instructie met opzigt tot de verpligtingen van den Griffier gedurende het tijdperk van de sluiting eener zitting tot de opening der nieuwe zitting bestond.

Art. 6. Naar aanleiding van een den 26sten Januarij 1843 door de vorige Kamer genomen besluit, volgde de Griffier nu reeds den regel om in de notulen van eene vergadering met geslotene deuren naauwkeurige aanteekening te houden van hetgeen in zulk eene vergadering gezegd werd. De noodzakelijkheid om hem daartoe voortdurend te verpligten, behoeft wel geen betoog.

Art. 7. Dit artikel was niet gelukkig gesteld. De Commissie heeft het gewijzigd met het oog op de voornaamste registers, die werkelijk op dit oogenblik ter griffie bijgehouden worden. Het artikel zou nog aanmerkelijk hebben kunnen worden uitgebreid, daar er bijv. ter griffie ook roosters van aftreding der leden bestaan en boek gehouden wordt van alle voor de Kamer gedane of te doene uitgaven. Een en ander vloeit echter uit den aard der zaak voort, en de verpligting des griffiers om voor zulke aanteekeningen zorg te dragen, ligt in de slotbepaling des artikels opgesloten.

Art. 11. Door de veranderde redactie van dit artikel is het beter in verband gebragt tot de artt. 65 en 76 van het bestaande Reglement van Orde.

Art. 13. De bijvoeging aan het slot van dit artikel heeft geen ander doel, dan om den Griffier te magtigen tot zoodanige mededeelingen aan redactien van dagbladen, buiten de *Staats-Courant*, als thans reeds, in het belang der openbaarheid van de handelingen der Kamer, gebruikelijk zijn.

Art. 14. Het schijnt voegzaam, dat de jaarlijksche begrooting van de huishoudelijke behoeften der Kamer niet door den Griffier, maar door de commissie van oppertoezigt worde opgemaakt. Aan den anderen kant brengt de aard van de betrekking des Griffiers mede, dat hij de bouwstoffen voor die begrooting levere.

Art. 16. Dit artikel kan thans, nu het beginsel van openbaarheid meer dan te voren wordt gehuldigd, eene vereenvoudiging ondergaan. Is er geheimhouding noodig, dan zal die het best in acht worden genomen, indien de Griffier zich persoonlijk met het houden der aanteekeningen of het schrijven der stukken, tot zulke geheime zaken betrekkelijk, belast; daardoor vervalt de noodzakelijkheid voor den Griffier, om van hem ondergeschikte beambten eenen eed van geheimhouding af te nemen.

Art. 18*a en* 18*b.* Nu de Commies-griffier niet meer een der Kamer toegevoegd, reeds vooraf bij een ander collegie van Staat aangesteld ambtenaar zalzijn, maar regtstreeks door de Kamer zal worden benoemd, behoort eenigzins meer bepaald te worden uitgedrukt, wat voor die betrekking vereischt wordt, en aan welke verpligtingen hij, die ze vervult, zich moet onderwerpen. Intusschen zal, volgens de voorgestelde redactie, de verpligting, aan den Commies-griffier bij het bestaande art. 18 opgelegd, om *alle* bijeenkomsten van commissien uit de Kamer bij te wonen, niet meer uitdrukkelijk worden vermeld. De reden is, dat het den goeden loop der zaken zou belemmeren, indien bij elke commissie van rapporteurs of dergelijke, steeds te gelijk de tegenwoordigheid van den Griffier en van den Commies-griffier gevorderd wierd. Integendeel is het, met het oog op art. 76 van het Reglement van Orde, wenschelijk, dat de Griffier en de Commies-griffier gelijktijdig bij verschillende commissien van zoodanigen aard werkzaam kunnen zijn. De verpligting voor den Commies-griffier, om, daartoe geroepen, ook in dit opzigt den Griffier te vervangen, vloeit van zelf uit de volgende artt. 19 en 20 der Instructie voort.

Art. 22. Dit artikel, hetwelk, met eenige wijziging, uit de Instructie voor den Griffier der Tweede Kamer van 28 September 1815 is overgenomen, veronderstelt een anderen staat van zaken, dan hier te lande van den aanvang af met opzigt tot de betrekkingen tusschen de beide Kamers der Staten-Generaal bestaan heeft. Er is te minder bezwaar tegen het geheel wegvallen der bepaling, omdat men zich niet herinneren kan, dat zij ooit in eenig opzigt is toegepast.

Art. 23. De bijvoeging van den zuiverings-eed schijnt uit hoofde van den veranderden aard der betrekking van den Commies-griffier noodzakelijk.

Regeling van uitgaven op het Fonds van Herbelasting op de Grondbelasting over 1840—1843. (Koninklijke Boodschap; Ontwerp van Wet en Memorie van Toelichting. — *Verslag omtrent den Staat van het Armwezen over* 1847. (Missive; Verslag.)

[XXVII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 4den Mei* 1849.

MIJNE HEEREN!

Het Ontwerp van Wet, dat hiernevens aan U ter overweging wordt voorgelegd, strekt tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting, over de dienstjaren 1840, 1841, 1842 en 1843.

De redenen van dat voorstel zijn ontwikkeld in de daarbij gevoegde toelichtende memorie.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 3den Mei 1849.

WILLEM.

[XXVII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting, over de dienstjaren* 1840, 1841, 1842 *en* 1843.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de jaren 1842, 1843, 1844 en 1845, wegens ontheffingen en verminderingen van aanslagen in de grondbelasting over de dienstjaren voorafgaande aan dat, hetwelk met 1 Januarij aanvang heeft genomen, uitgaven zijn gedaan tot welker verevening nog eene begrootings-wet wordt vereischt,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De Algemeene Rekenkamer zal op het fonds van herbelasting op de grondbelasting over dienstjaren aan het jaar 1844 voorafgaande, verevenen de ordonnantien van ontheffing en vermindering wegens de hooge aanslagen in de grondbelasting toegestaan:

over het jaar 1840 ten bedrage van . . . . . f	53.00
» » » 1841 » » » . . . . . =	499.74
» » » 1842 » » » . . . . . =	10,244.86
» » » 1843 » » » . . . . . =	12,501.32
te zamen f	23,298.92

Art. 2. De bewijsstukken der in het vorig artikel bedoelde uitgaven worden binnen den tijd van drie maanden na de uitvaardiging dezer wet bij de Algemeene Rekenkamer ter verevening overgebragt.

Lasten en bevelen, enz.

[XXVII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Volgens de wet van 24 April 1843 (*Staatsblad* n°. 14) wordt, in de gevallen daarbij omschreven, vermindering van aanslag op de grondbelasting vergoed uit het fonds van kwade posten.

Vóór de werking van die wet werd het bedrag der toegestane ontheffingen en verminderingen van den aanslag op de grondbelasting, bij wijze van herbelasting, op de kohieren van een volgend jaar gevonden, en de wegens die herbelasting ingevorderde sommen als een bijzonder rijks-fonds in ontvang gebragt.

Op dit fonds, uitsluitend daargesteld en bestemd om daarop aan te wijzen de ordonnantien, achtervolgens beslissingen van Gedeputeerde Staten op ingediende reclames tot ontheffing of vermindering van den aanslag op de grondbelasting afgegeven, zijn in de jaren 1842, 1843, 1844 en 1845 nog uitgaven gebragt wegens herbelastingen over de dienstjaren 1840, 1841, 1842 en 1843.

Het zijn deze uitgaven, waarvoor alnog eene regelings- of zoogenaamde begrootings-wet, zonder welke de Algemeene Rekenkamer dezelve niet meent te mogen verevenen, wordt vereischt.

Het wets-ontwerp strekt om die wettelijke regeling daar te stellen.

Voor de toekomst komt zoodanige voorziening niet meer te pas, aangezien van het jaar 1844 af, ten gevolge van de bovengemelde wet van 24 April 1843 (*Staatsblad* n°. 14), de daarbij bedoelde ontheffingen en verminderingen wegens de grondbelasting op het fonds van kwade posten worden aangewezen.

De Minister van Financien,
VAN BOSSE.

[XXVIII. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 5den Mei* 1849.

's GRAVENHAGE, *den 5den Mei* 1849.

Ik heb de eer U Hoog Ed. Gestr. bij deze, ingevolge het bepaalde bij art. 195 der Grondwet, aan te bieden het Verslag aan de Staten-Generaal, omtrent den staat van het Armwezen, over het jaar 1847.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

Aan den heere President van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XXVIII. 2.]

VERSLAG *nopens den staat van het Armwezen in het Koningrijk der Nederlanden, over* 1847.

Sedert 1816 is, ter voldoening aan de voorschriften der Grondwet, jaarlijks aan de Staten-Generaal een verslag aangeboden nopens den staat van het armwezen. Die stukken hebben tot over 1844 nimmer een bepaald punt van onderzoek bij eene der Kamers uitgemaakt. In 1848 echter heeft de Tweede Kamer, naar aanleiding der bepalingen van het Reglement van Orde, eene commissie benoemd, ten einde omtrent de verslagen der Regering ter voormelder zake over de jaren 1845 en 1846 een rapport uit te brengen, hetgeen heeft plaats gehad in de zitting van den 27sten Junij 1848.

Na de kennisneming en overweging van den inhoud van het rapport dier commissie is het der Regering dienstig toegeschenen aan den tekst van het verslag, voor het vervolg, meerdere belangrijkheid bij te zetten en dit werk daardoor meer nuttig te maken dan vroeger het geval was.

Tot bereiking van dat oogmerk zijn de Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien uitgenoodigd, over iedere soort van inrigtingen van liefdadigheid meer bepaalde berigten en beschouwingen dan vroeger mede te deelen nopens derzelver aard, doel, inwendigen toestand, werking, meerdere of mindere doelmatigheid, het al dan niet bestaan van behoefte aan verbetering en de middelen die tot verbetering zouden kunnen leiden.

Daaraan is door die collegien voldaan, doch op eene uiteenloopende wijze en vooral met zeer verschillende uitvoerigheid. Uit dien hoofde is het niet mogelijk geweest, reeds in dit verslag zooveel eenheid te brengen, als wenschelijk geacht zou kunnen worden. De Regering zal trachten de verslagen over volgende jaren, zooveel doenlijk, tot meerdere volkomenheid te brengen.

De laatste der van de Gedeputeerde Staten ten deze gevraagde berigten zijn eerst in de maand Februarij jl. bij het departement van Binnenlandsche Zaken ingekomen. Daardoor is de aanbieding van dit verslag langer vertraagd dan de Regering gewenscht had.

Vele bijzonderheden, die niet wel in dit verslag kunnen worden opgenomen, zijn vervat in het *een-en-twintig*-tal uitgewerkte tabellen, die hierbij worden overgelegd, en voor zooveel betreft de inrigtingen die in meer dan éene provincie gevestigd zijn, bij het departement van Binnenlandsche Zaken zijn te zamen gesteld uit de provinciale tabellen, die bij de gewestelijke besturen zijn opgemaakt uit de aldaar ontvangene opgaven van de gemeenten.

Die provinciale tabellen zijn bij voormeld departement naauwkeurig vergeleken met die betrekkelijk 1846, en voorts met zooveel zorg onderzocht, als, bij ontstentenis der mogelijkheid om de daarin vervatte cijfers op zich zelve na te gaan, doenlijk is. Dat onderzoek, hetwelk jaarlijks plaats heeft, geeft meermalen aanleiding tot nadere briefwisseling, die dan de verbetering ten gevolge heeft der opgemerkte gebreken, wier getal in het algemeen van jaar tot jaar vermindert.

De instellingen van weldadigheid worden in drie hoofdsoorten onderscheiden.

De *eerste hoofdsoort* is te zamen gesteld uit de instellingen tot het verleenen van onderstand, de *tweede* uit die, welke strekken om het getal der armen te verminderen, en de *derde* uit dezulke, die ten doel hebben om de armoede voor te komen.

De instellingen tot het verleenen van onderstand zijn: de administratien voor de huiszittende armen, de genootschappen tot ondersteuning van schamele armen, de commissien of vereenigingen tot het uitdeelen van levensmiddelen en brandstoffen gedurende den winter, de genootschappen tot ondersteuning van behoeftige kraamvrouwen, de godshuizen, de gast- of ziekenhuizen, en het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst.

De instellingen welke strekken om het getal der armen te verminderen, zijn: de scholen tot onderwijs, de werkscholen, de gestichten voor doofstommen, het gesticht voor blinden, de werkplaatsen van liefdadigheid, de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid en het genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.

De instellingen, die ten doel hebben om de armoede voor te komen, zijn: de banken van leening, de zieken- of begrafenisbussen, de weduwen- en weezenfondsen en de spaarbanken.

Tot toelichting van het verslag en der op de tabellen voorkomende

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847.

berekeningen in verhouding tot de bevolking, dient, dat de bevolking bedroeg op 31 December 1847:

Noordbrabant	403,723	zielen,
Gelderland	373,000	»
Zuidholland	564,454	»
Noordholland	462,851	»
Zeeland	157,774	»
Utrecht	153,366	»
Friesland	246,636	»
Overijssel	212,636	»
Groningen	190,096	»
Drenthe	83,570	»
Limburg	202,734	»
Totaal	3,050,840	zielen,

of 11,383 zielen minder dan op den 31sten December 1846.

De *instellingen tot het verleenen van onderstand* (tabel I — VII) bedroegen in 1847 3744, dat is 30 meer dan in 1846. Haar getal beliep in 1837, en dus tien jaren vroeger (met uitzondering van Limburg, welk hertogdom in 1840, over welk jaar het voor het eerst begrepen is in de verslagen die uitsluitend Nederland betreffen, 134 tot deze hoofdsoort behoorende instellingen telde), 3381. Men mag dus aannemen, dat de vermeerdering in het laatste tiental jaren omstreeks 229 heeft bedragen. Die verhooging van het cijfer der instellingen is echter voor verreweg het grootste deel het gevolg *niet* van de oprigting van zooveel meerdere instellingen; maar van verbeterde en meer volledige opgaven.

De Regering ziet met leedwezen, dat bij de besturen dier instellingen een bekrompen geest van geheimzinnigheid zich meer en meer schijnt te verbreiden. Zij bejammert zeer het terughouden van opgaven door verscheiden armbesturen, omdat het wel van zelf spreekt, dat daardoor de te maken gevolgtrekkingen en beschouwingen in meerdere of mindere mate onvolledig zijn en aan de Natie een groot deel van het nut moet worden onthouden, hetwelk uit een volledig verslag zou kunnen worden getrokken. — De gevraagde inlichtingen ontbreken in 1847 van 323,51, of ruim $^2/_{11}$ meer dan in 1846. Zij ontbraken in 1837 van 137, in 1840 van 121. Dit verslag bepaalt zich dus tot 3421 instellingen. Die geest van geheimhouding openbaart zich vooral bij de besturen van huiszittende armen en van de godshuizen, en wel met name bij de diakonie-besturen, die de uitnoodiging tot het vervullen van eenen burgerpligt, het leveren van bouwstoffen aan de Regering, ter volbrenging van eene op haar rustende grondwettige verpligting, zeer ten onregte als eene aanranding van hunne onafhankelijkheid schijnen te beschouwen, niet beseffende dat zij, als uitdeelers der giften van hunne medeburgers, er juist den grootsten prijs op moeten stellen, dat de uitkomsten van hun beheer en hunne uitdeeling in den meest ruimen zin openlijk bekend worden.

De vermeerdering van het cijfer der instellingen van deze soort ligt bijna uitsluitend in de besturen van huiszittende armen (tabel I), wier getal 35 meer dan in het vorige jaar heeft beloopen, en die sedert 1837 van 2895 (met uitzondering van *Limburg*, waar dit getal in 1840 124 beliep) tot 3186 geklommen zijn. De opgaven ontbreken in 1847 van 281 (in 1837 van 113) van die besturen, waarvan 36 (in 1837 27) in de steden, 245 (in 1837 86) op het platte land gevestigd. De meeste ontbreken in *Noordbrabant* en *Gelderland*, de minste in *Groningen* en *Drenthe*.

De commissien, die gedurende den winter levensmiddelen en brandstoffen aan de behoeftigen uitdeelen (tabel III) en in het algemeen eene zeer heilzame en nuttige strekking hebben, zijn dit jaar met 9 verminderd. Daling in de prijzen der levensmiddelen, waaruit minder behoefte aan tegemoetkoming der armen door zoodanige uitdeeling ontsproot, was, vooral in *Limburg* en *Friesland*, de aanleiding van die vermindering; in *Gelderland* daarentegen gebrek aan inkomsten, het terughouden van giften door lieden van invloed en de meerdere uitbreiding van den werkkring der besturen voor huiszittende armen. Het getal inschrijvers, dat bij de 87 commissien, die van de 90 opgaven indienden, in 1847 13,097 beliep, is, in vergelijking met de opgaven over 1846 met 2089, ruim $^2/_5$, verminderd. In 1837 telde men 69 commissien met 8100 inschrijvers, *Limburg* niet medegerekend, 70 commissien in 1840, met 8855 inschrijvers. Uit *Limburg* is het getal inschrijvers eerst sedert 1846 bekend. Het bedroeg in dat jaar 680 en 970 in 1847.

De vermeerdering der behoefte wordt vooral aangewezen door het getal personen die onderstand hebben genoten. Van hen, die levensmiddelen en brandstoffen hebben ontvangen, kan dit getal uit den aard der uitdeeling niet bekend zijn; dewijl ieder inschrijver naar goedvinden beschikt over het getal kaartjes, waarvoor hij staat ingeschreven. Ten einde het getal der op de meest gewone wijze onderstand genomen hebbende bij raming te verkrijgen, dient men de huiszittende armen, wier getal, voor zoo verre de opgaven reiken, 473,109, en dus 4453 meer dan in 1846, beliep, op te tellen met de verpleegden in de godshuizen (van de 366 deden 36 of bijkans $^1/_{10}$ geene opgaven), ten beloope van 17,556 of 796 meer dan in 1846, die echter niet allen onder de volstrekt behoeftigen kunnen gerangschikt worden. Men verkrijgt dus een getal van 490,665 onderstand genoten hebbende personen, staande tot de bevolking als $160^{82}/_{100}$ tot 1000.

Ongunstigst:		Gunstigst:	
in Noordholland	256,30	in Gelderland	104,85
» Friesland	202,16	» Overijssel	86,76
» Zuidholland	182,75	» Drenthe	74,00

Die verhouding was: in 1837 (zonder Limburg) als $107^{79}/_{100}$, in 1840 als $110^{13}/_{100}$, in 1841 als $106^{13}/_{100}$, in 1845 als $142^{88}/_{100}$, in 1846 als $158^{52}/_{100}$ tot 1000. Bedenkt men hierbij, dat van 317 of bijkans $^1/_{11}$ dier besturen of instellingen geene opgaven zijn ontvangen, terwijl dit getal in 1846 slechts 269 beliep, dan is de uitkomst niet gunstig te noemen.

Van die 490,665 personen waren nogtans in 1847 minstens 269,402 (van de godshuizen is dit getal niet bekend) of bijkans $^{55}/_{100}$, die slechts tijdelijk bedeeld werden, zoodat het getal der gedurende het geheele jaar bedeelde of verpleegde personen hoogstens 221,263 heeft beloopen, staande tot de bevolking als $75^{80}/_{100}$ tot 100. De tijdelijke bedeelden bedroegen in 1837 (zonder Limburg) 130,883; in 1840 151,534; zoodat het getal der gedurende het geheele jaar verpleegden hoogstens in 1837 147,564, in 1840 167,165 heeft beloopen. Zij stonden dus tot de bevolking: in 1837 als $57^{12}/_{100}$, in 1840 als $57^{46}/_{100}$ tot 1000.

De zoogenaamde schamele armen, de verpleegden in de gast- of ziekenhuizen, de behoeftige kraamvrouwen, de ondersteunden uit het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst, leverden gezamenlijk in dit jaar een getal op van 32,319 personen, 4523 meer dan in 1846. Zij stonden dus in 1847 tot de bevolking als $10^{59}/_{100}$ tot 100. Hun getal was in 1837 (zonder Limburg) 13,606, in 1840 20,411. Van hen komen velen tevens voor onder de huiszittende armen, terwijl overigens de verzorgden in de gasthuizen en de behoeftige kraamvrouwen, wier getal in 1847 tot 26,011 is geklommen, in den regel onder de tijdelijk bedeelden gerangschikt worden.

De uitgaven voor alle instellingen tot het verleenen van onderstand hebben bedragen, na aftrek van het subsidie van f 13,820.33 (in 1846 f 23,455 08), door de besturen der huiszittende armen aan de commissien ter uitdeeling van levensmiddelen en brandstoffen en aan de genootschappen ter ondersteuning van behoeftige kraamvrouwen (tabel III en IV) verstrekt f 9,328,800 01½ of f 451,848.48 meer dan in 1846. De uitgaven bedroegen: in 1837 (zonder Limburg) f 6,826,629.24½, in 1840 f 7,442,794.81½. Hieronder zijn echter begrepen:

a. voor onderhoud van gebouwen, voor grond-, polder- en verdere lasten, waarmede de inkomsten bezwaard zijn en voor alle kosten van administratie (tabel I — VII) eene som van f 1,129,417.70, f 23,283.96½ minder dan in 1846;

b. voor aflossing en renten van opgenomen gelden (tabel I, V en VI) f 68,713.73, meer dan in 1846 f 9802.57½;

c. voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van vaste goederen of effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten (tabel I, V en VI) f 361,726.30, minder dan in 1846 f 79,452.04.

Deze sommen, ten gezamenlijken bedrage van f 1,559,857.73, kunnen niet onmiddellijk onder het ter ondersteuning der armen gebezigde gerangschikt worden. Men verkrijgt derhalve, na aftrek voor onderstand en verpleging van allerlei aard, met inbegrip der nadeelige sloten van vorige jaren, eene som van f 7,768,942.28½, dat is f 544,775.91 meer dan in 1846. Hiervan dient echter afgetrokken te worden: voor 1847 de som van f 68,970.31½, voor 1846 f 66,192 07, zijnde het bedrag der subsidien door de armbesturen verleend aan de instellingen der tweede hoofdsoort, welke derhalve onder de ontvangsten en uitgaven van die hoofdsoort zijn begrepen, waardoor het bedrag der voor de instellingen der eerste hoofdsoort bestede uitgaven tot die som van f 7,699,971.97 wordt verminderd, en het verschil tusschen beide jaren gerekend moet worden te hebben bedragen eene som van f 541,997 66½. Voorts moet hier nog worden opgemerkt, dat onder die uitgaven ook begrepen zijn de kosten van verpleging in de gast- of ziekenhuizen (waartoe ook de gestichten voor krankzinnigen behooren) van personen die, of wier betrekkingen, het aangewende teruggeven; welke kosten mitsdien niet kunnen gezegd worden voor armen gedragen te zijn.

De uitgaven voor onderstand, zoo als die in de tabellen voorkomen, kunnen op de volgende wijze gesplitst worden:

1°. onderstand van allerlei aard, zoo in geld als in natura (tabel I — VII), f 7,271,437 48½, dat is f 428,440.28 meer dan in 1846;

2°. geneeskundige dienst (tabel VI) f 18,768.02, dat is f 3370.09 meer dan in 1846;

3°. geneesmiddelen (tabel VI) f 86,466.48, dat is f 11,034.72½ meer dan in 1846;

4°. begrafeniskosten (tabel V en VI) f 20,583.95½, dat is f 6508.52 meer dan in 1846;

5°. verschillende uitgaven (tabel I—VI), na aftrek der voornoemde subsidien van de besturen der huiszittende armen, f 371,686 33½, dat is f 95,519.38½ meer dan in 1846. — Deze post bestaat voor het grootste gedeelte uit nadeelige sloten.

Men bespeurt hieruit, dat de begrafeniskosten, voor zooveel die afzonderlijk opgegeven, en dus niet begrepen zijn onder onderstand van allerlei aard, bijna de helft meer bedragen hebben dan in 1846, ten gevolge van meerdere sterfte onder de behoeftige volksklasse. Die uitgaaf is dan ook in verhouding tot haar bedrag het meest toege-

nomen. — Vervolgens is de post: verschillende uitgaven, in evenredigheid het meest verhoogd. Die verhooging is te meer opmerkelijk, daar zij zich uitsluitend bepaalt tot de besturen voor huiszittende armen en de godshuizen, gevende de overige instellingen (tabel II, III, IV, VI) eene vermindering met f6379.67.

De ontvangsten bedroegen, na aftrek van voornoemd subsidie der armbesturen, twee malen op de tabellen onder de ontvangsten begrepen, de som van f9,502,463.93 of f392,068.38½ meer dan in 1846. Zij hebben in 1837 f 7,102,206 64, in 1840 f 7,692,442.80½ bedragen.

Deze ontvangsten spruiten voort:

a. uit eigen middelen of bepaalde regten f 3,886,937.14, dat is f 11,925.70½ meer dan in 1846, en wel:

1°. uit inkomsten en bezittingen van allerlei aard en toegekende regten (tabel I—VII) eene som van f 3,473,405.53, dat is f 46,229.78½ meer dan in 1846;

2°. wegens verlangde aflossingen van hypotheken en te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen en de daarop verschenen en ontvangen renten (tabel I, V, VI) f 413,531.61, dat is f 34,304.08 minder dan in 1846.

b. uit bijdragen en giften van de openbare en bijzondere liefdadigheid, eene som van f 4,573,603.55, meer dan in 1846 f 262,204.04.

Hieronder zijn begrepen:

1°. subsidien van de gemeenten (tabel I, III—VI) f 2,740,915.31, dat is f 136,841.38½ meer dan in 1846;

2°. subsidien van de provincien of van den Staat (tabel IV—VI) f 14,861.99, dat is f 1472 46 minder dan in 1846;

3°. collecten en giften (tabel I—VII) f 1,659,320.93, dat is f 57,116.81½ meer dan in 1846;

4°. inschrijvingen en bijdragen van contribuerende leden (tabel II—IV) f 158,505 32, dat is f 23,181.70 minder dan in 1846.

c. uit opgenomen gelden (tabel I, V, VI) f 298,229.59½, dat is f 121,223.32 meer dan in 1846.

d. uit verschillende niet bepaaldelijk aangewezen ontvangsten (tabel I—VI), meest uit de batige saldo's van de vorige jaren bestaande, f 743,692.64½, dat is f 5252.46 meer dan in 1846.

De subsidien der gemeenten en de opgenomen gelden zijn dus verreweg meer toegenomen dan de andere middelen tot bestrijding der uitgaven. De gewone vrijwillige bijdragen en inschrijvingen zijn in dit jaar met meer dan 1/8 afgenomen, en is in dit gemis door buitengewone collecten moeten worden voorzien. De uitkomst dier opgaven mag derhalve niet als gunstig beschouwd worden: vermeerdering van behoeften, zonder daaraan gelijkevenredigde vermeerdering van eigen middelen; terwijl de uitgaven deels door vermeerdering van de lasten der ingezetenen, deels door het aangaan van nieuwe geldleeningen zijn gedekt.

De bijzonder ongunstige uitkomsten van 1847 moeten echter, zoo niet uitsluitend, dan toch in eene aanzienlijke mate, worden toegeschreven aan de ongewone hoogte, waartoe de duurte der levensmiddelen in dat jaar is gestegen, ten gevolge van de tweede mislukking van den aardappelenoogst en het gelijktijdig ondervonden misgewas van de rogge in 1846. Die duurte drukte op alle standen, en bragt alzoo te weeg, dat velen minder deden werken dan anders; het daaruit ontstane gebrek aan werk op vele plaatsen verzwaarde bijzonder den staat van het armwezen, en vermeerde het getal dergenen, die tot armenfondsen toevlugt moesten nemen.

Deze meest algemeene oorzaken werkten wel in eene meerdere of mindere, maar toch vrij algemeen in eene aanzienlijke mate in alle oorden des Rijks.

Voorts worden nog als oorzaken van de toeneming der armoede opgegeven

1o. de mindere schaamte bij de lagere klassen, om onderstand uit de armenkassen aan te vragen en te genieten, bepaaldelijk in *Gelderland* (district *Veluwe*) en in *Zuidholland*;

2o. het gebrekkige stelsel van bedeeling. Hieromtrent treden de Staten van enkele provincien in zeer uitvoerige beschouwingen;

3o. in *Overijssel* (Stad en Ambt Almelo), de min gunstige gang der fabrieken, gepaard met eene verlaging der arbeidsloonen; terwijl sommigen, bepaaldelijk de Gedeputeerde Staten van *Zuidholland*, den invloed van het drijven van vele fabrieken door stoomwerktuigen beschouwen als aanleiding te geven tot eene op het getal der behoeftigen ongunstig werkende vermindering van handenarbeid.

Van deze algemeene opmerkingen overgaande tot de nadere beschouwing der onderscheiden soorten van instellingen, begint men met de meest belangrijke:

Besturen van huiszittende armen.

Deze besturen onderscheiden zich in: diakonien of kerkelijke armbesturen, algemeene of burgerlijke armbesturen en gecombineerde armbesturen.

De diakonie-besturen voor de verschillende godsdienstige gezindheden bepalen in die gemeenten, waar tevens aanwezig zijn algemeene armbesturen (bestemd niet slechts tot bedeeling van hen die tot geen kerkgenootschap behooren of die in andere bijzondere omstandigheden verkeeren, maar ook van hen die wel door den doop in een kerkgenootschap opgenomen maar niet ten gevolge van afgelegde belijdenis des geloofs tot ledematen verklaard zijn) hunne bedeeling tot hen, die belijdenis des geloofs hebben afgelegd.

In die gemeenten, waar geene algemeene armbesturen worden aangetroffen of slechts de zoodanige, die uitsluitend bestemd zijn tot ondersteuning van hen die in het geheel niet tot eenig kerkgenootschap behooren of die in andere bijzondere, bij de reglementen omschrevene gevallen verkeeren, wordt daarentegen de bedeeling der diakonie ook tot de niet-ledematen uitgestrekt.

Intusschen openbaart zich, in den laatsten tijd, op vele plaatsen bij de diakonien eene strekking om zich, hoe langs zoo meer, te beperken tot de bedeeling van de na het afleggen van belijdenis tot ledematen aangenomen behoeftigen, waarvan zelfs hier en daar nog sommigen van hunne zorgen worden uitgesloten. In *Zeeland* werden zelfs ouderlooze kinderen daarvan verstoken. Over de beperking van den werkkring der diakonie-besturen wordt vooral geklaagd in *Friesland*. De diakonien verkeeren in die provincie in eenen niet gunstigen toestand, doordien de liefdegiften niet in evenredigheid met de meerdere behoeften zijn toegenomen. In het ontbrekende moet worden voorzien door subsidien, verkoop van bezittingen en het nemen van toevlugt tot de algemeene armvoogdijen. In *Gelderland* is op het platte land de zorg der diakonie-besturen van de hervormden binnen zeer karige en niet zelden willekeurige grenzen beperkt. Er bestaan enkele voorbeelden, dat in een en hetzelfde huisgezin slechts ondersteuning voor diegenen wordt uitgereikt, die belijdenis des geloofs gedaan hebben, terwijl weder anderen zich geheel onttrekken aan de ondersteuning van hen, die elders dan ter plaatse van hun domicilie van onderstand verpleegd worden. Bij de ongeneigdheid van sommige diakonie-besturen in die provincie, om, bij gebrek aan eigen fondsen, een subsidie van de gemeenten aan te vragen, kan dikwijls de voor de behoeftigen vereischte ondersteuning door die besturen niet worden uitgereikt. Alsdan wordt de hulp van het algemeen of het plaatselijk armbestuur ingeroepen, of, bij gemis van zoodanig bestuur, de toevlugt tot het hoofd van het plaatselijk bestuur genomen. De behoeftige blijft dikwerf eenen geruimen tijd van eene hoogst noodige ondersteuning verstoken, doordien dit hoofd niet dan bij hoogst dringenden nood aan het gemeentebestuur voorstellen ter tegemoetkoming kan doen, en de gemeenteraad soms, in gemeenten uit verschillende dorpen zamengesteld, de ondersteuning weigert, wanneer die slechts uit één van die dorpen gevraagd wordt. Voorts wordt bepaaldelijk in *Gelderland* geklaagd over eene al te ruime milddadigheid bij sommige diakenen, die, vooral in het district *Veluwe*, hunne bedeelingen niet beperken tot ouden van dagen of gebrekkigen, die niet werken kunnen, maar ze tevens tot hen uitstrekken, die in de kracht van hun leven zijn.

Bepaalde klagten over het gemis aan verstandhouding en gemeenschappelijk overleg tusschen de kerkelijke en burgerlijke armbesturen, de weigering der diakonien om de door de algemeene armbesturen voorgeschoten bedeelingskosten terug te betalen en de daaruit voortspruitende geschillen over de toepassing der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* n°. 40), over het domicilie van onderstand van behoeftigen, zijn geuit door de Gedeputeerde Staten van *Noordbrabant*, *Zuidholland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Drenthe* en *Limburg*. In dit hertogdom, waar slechts te *Maastricht* en te *Venlo* kerkelijke armbesturen worden aangetroffen, was hiervan het gevolg, dat vaak door denzelfden persoon in hetzelfde gezin dubbele bedeeling werd genoten. De bedeeling in de provincie *Utrecht* geschiedt door de kerkelijke besturen over het algemeen vrij geregeld. Nogtans vermeenen ook daar de diakonien, dat de verzorging der armen op burgerlijk gebied behoorde te komen, en dat het ongehouden weldaden zijn die zij aan hunne verarmde medeleden uitdeelen; eene zienswijze, die, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, met de vroeger gedane erfmakingen niet wel is overeen te brengen.

De werkkring der burgerlijke of algemeene armbesturen is niet slechts in de onderscheiden provincien, maar niet zelden ook in de onderscheiden steden en gemeenten van dezelfde provincie, verschillend. Sommige zijn, zoo als reeds uit het hierboven gezegde voortvloeit, bestemd om allen te bedeelen die niet, ten gevolge van afgelegde belijdenis, tot ledematen van een in de gemeente gevestigd kerkgenootschap zijn aangenomen. Andere zorgen alleen voor degenen die in het geheel niet, ook zelfs niet door den doop, tot een zoodanig kerkgenootschap behooren. Eenige der eerstbedoelde ondersteunen *wel* — andere *niet* de bij hunne ouders inwonende jonge kinderen van ledematen.

Voorts zijn er, die belast zijn met *alle* bemoeijenissen, die voortvloeijen uit art. 13 der aangehaalde wet, met opzigt tot personen, die elders dan ter plaatse van hun domicilie van onderstand worden bedeeld; terwijl weder andere daartoe slechts bevoegdheid verkrijgt worden met betrekking tot die personen, die niet geacht worden armlastig te zijn bij de diakonien, aanwezig in de gemeenten waar de algemeene armbesturen gevestigd zijn. Alle dienen in meerdere of mindere mate ter aanvulling der leemte, welke door de diakonie-besturen wordt gelaten. Het meest uitgebreid is hun werkkring in *Limburg*, wegens het gering aantal kerkelijke armbesturen. Zij worden in alle steden en gemeenten van het hertogdom, met uitzondering van *Venlo*, aangetroffen.

Hoewel deze instellingen er meestal geene zeer ruime middelen bezitten, beantwoorden zij nogtans vrij wel aan haar doel. Zij voorzien in hare behoeften, deels door de opbrengsten harer bezittingen, deels door plaatselijke collecten, deels door subsidien uit de gemeente-kassen.

De gebreken zijn van plaatselijken aard en hangen veelal af van de leden der bureaux van weldadigheid, en van het gemis van gemeenschappelijk overleg van deze met de plaatselijke besturen. Het drukkende der gevolgen van de min gunstige tijds-omstandigheden der

laatste jaren op zeer vele algemeene armbesturen werd bijzonder in *Friesland* ondervonden. De tekorten hebben door buitengewone subsidien, verkregen door gemeentelijke belastingen, moeten gedekt worden. De dorpsgewijze inrigting der algemeene armbesturen in de grietenijen doet de armvoogden in laatstgenoemd gewest te zeer op zich zelven staan. Er heerscht gebrek aan een algemeen toezigt. De inkomsten uit eigen bezittingen zijn niet belangrijk te noemen; slechts hier en daar ontvangen die besturen subsidien uit kerkbeurzen. Als zeer nuttig wordt door Gedeputeerde Staten van *Friesland* beschouwd het in die provincie aangenomen beginsel, om meestal de onderwijzers der jeugd tot boekhouders te benoemen, dewijl deze in de dorpen in den regel de eenige personen zijn, die daartoe de noodige bekwaamheid bezitten en zich een bepaald stelsel van beheer eigen maken, dat anders bij de periodieke aftreding der armvoogden in de dagelijksche behandeling te veel zou afwisselen.

De gecombineerde armbesturen zijn bijna uitsluitend aanwezig in plattelands-gemeenten, vooral in de provincien *Zuid-* en *Noordholland*. Zij zijn ontstaan uit eene vereeniging der vroeger op zich zelf gestaan hebbende diakonien, die toen uitsluitend ledematen bedeelden, en algemeene of burgerlijke armbesturen, die toen alleen verzorgden hen die geene ledematen waren. Zij zijn zamengesteld uit diakenen of kerkelijke en burgerlijke armverzorgers, en verleenen meest slechts onderstand aan behoeftigen van de hervormde gezindheid; enkele echter strekken hunne zorgen ook uit tot die van andere gezindten. De weezen-armbesturen bepalen zich uitsluitend tot de verzorging van weezen door hunne uitbesteding bij bijzondere personen.

Het doel van al de voormelde besturen voor huiszittende armen is, zoodanige personen, die niet in hun onderhoud kunnen voorzien, daarin geheel of gedeeltelijk te hulp te komen, hetzij door het verstrekken van geld, levensmiddelen, kleederen, deksel, geneeskundige hulp en begrafenis-kosten, of door het gemeenschappelijk verplegen in daartoe bestemde gebouwen. Verscheidene dier besturen verschaffen daarenboven onderwijs aan de kinderen der bedeelden.

Overigens zijn de grondslagen naar en de mate tot welke de onderstand wordt verstrekt, zeer wijd uiteenloopende, niet slechts tusschen de burgerlijke gemeenten onderling, maar ook van het eene armbestuur tot het andere in dezelfde gemeente, vooral met opzigt tot de diakonien of kerkelijke armbesturen. Beide hangen af van plaatselijke gebruiken, van den meer of min beperkten omvang der middelen van de onderscheiden besturen, en van de, niet zelden zeer verschillende, inzigten der armverzorgers, die ook in verband staan tot vele bijzondere omstandigheden, hetzij van de geheele burgerlijke hetzij van iedere daarin gevestigde kerkelijke gemeente. Voor eenige dier besturen bestaan daaromtrent bepaalde, in reglementen vervatte regelen, doch verreweg de meeste missen zoodanige voorschriften.

Van de verschillende besturen voor huiszittende armen hebben in 1847, in verhouding tot de bevolking van het Rijk, onderstand genoten op de 1000 inwoners 155,07, dat is 2,03 meer dan in 1846. Zij stonden in 1837 (zonder *Limburg*) als $101^{58}/_{100}$, in 1840 als $104^{33}/_{100}$ tot de 1000 zielen. Die verhouding was in 1847 naar de provincien,

de ongunstigste:		de gunstigste:	
in Noordholland	244,83,	in Gelderland	102,24,
» Friesland	192,52,	» Overijssel	83,28,
» Zuidholland	173,81,	» Drenthe	70,30,

Voor *Noordholland* is echter de verhouding veel gunstiger dan in 1846; men telde toen 257,30 op de 1000 inwoners.

Het bedrag der lasten en kosten van bestuur, over het getal der onderstand genoten hebbende omgeslagen, was in 1847 over het geheele Rijk voor één persoon en per jaar f 1,45, dat is f 0.14 hooger dan in 1846, en f 0.02 lager dan in 1845. Het beliep in 1837 f 1.91, in 1840 f 1.79, in 1842, zijnde het hoogste cijfer in het laatste tiental jaren, f 1.96. Naar de provincien waren zij in 1847,

het hoogste:		het laagste:	
in Zeeland	f 3.17,	in Limburg	f 1.12,
» Friesland	- 2.98,	» Overijssel	- 0.94,
» Utrecht	- 2.03,	» Noordbrabant	- 0.90,

De kosten voor onderstanden van allerlei aard, op dezelfde wijze omgeslagen, bedroegen in 1847 voor één persoon en per jaar f 10.14, zijnde f 0.67 meer dan in 1846. Zij beliepen: in 1837 f 12.48, in 1840 f 11.81, in 1842 f 12.56. Zij waren in 1847.

het hoogste:		het laagste:	
in Friesland	f 16.46,	in Noordbrabant	f 7.85,
» Groningen	- 15.85,	» Noordholland	- 6.42,
» Zuidholland	- 14.04,	» Limburg	- 3.08,

In *Noordbrabant* hebben, niettegenstaande de toeneming van de bedeelden, de va te inkomsten en bezittingen der algemeene armbesturen niet slechts geene vermindering ondergaan; maar zij zijn integendeel allengs toegenomen, doordien geene andere gelden in kas gehouden worden dan die welke voor de gewone uitgaven bestemd zijn. De gelden, afkomstig van batige sloten van rekening, worden dadelijk rentegevend belegd, terwijl daarentegen nadeelige sloten en tijdelijke tekorten door buitengewone subsidien uit de plaatselijke kassen gedekt worden. Hiervan was nogtans het gevolg, dat de gemeente-subsidien in die provincie in de laatste tien jaren bijkans twee malen zijn verdubbeld. Zij bedroegen: in 1838 f 53,946.51, in 1847 f 141,628.58, terwijl het getal bedeelden van 23,220 in 1838 tot 51,337 in 1847 is geklommen. Onderscheidene gemeentebesturen hebben zich in de laatste jaren genoodzaakt gezien gelden te negotieren en beplantingen op ongebouwde gronden te doen aanleggen, ten einde aan de arbeidende klasse werk te verschaffen.

In het district *Zutphen* (*Gelderland*), waren de inkomsten van bezittingen en de collecten of giften, welke laatste de eerste overtroffen, niet toereikende ter bestrijding der uitgaven. Die ontoereikendheid deed zich ook in de districten *Doesburg* en *Nijmegen* gevoelen. Men klaagt bepaaldelijk in het eerstgemeld district over de bemoeijenissen der gemeentebesturen, en wenschte het werk der uitdeeling geheel aan armverzorgers toevertrouwd te zien. In het laatste district wordt vooral geklaagd over de geringe opbrengst der collecten en vrijwillige inschrijvingen.

In de beneden-districten was de toestand dezer besturen over het algemeen niet gunstig. Het is vooral op deze districten, dat de mislukte aardappelenoogst in 1845 nadeelig heeft gewerkt en een beroep op de algemeene liefdadigheid heeft moeten uitlokken.

Gunstiger dan op het platte land, is, over het algemeen, de toestand in de steden.

Algemeene armbesturen vindt men in de steden *Arnhem*, *Nymegen*, *Harderwijk*, *Tiel* en *Hattem*. Dat van *Arnhem* wordt in alle opzigten geroemd. Het oefent het beheer uit over de fondsen van een tweetal gods- en een tweetal gasthuizen en vormt, gesubsidieerd van stadswege, een tusschenbestuur tusschen het stedelijk bestuur en de vier diakonien. Deze laatste onttrekken zich niet aan het toezigt en onthouden zich van iedere uitsluiting van sommige soorten van armen, die tot hare fondsen als geloofsgenooten medegeregtigd zijn. Het algemeen armbestuur werkt mede tot behoud dezer pligtmatige stemming door de diakonien bij hare zelfstandigheid te handhaven en haar driemaandelijks te vergoeden de uitschotten voor vreemde armen.

In *Zuidholland* was de toestand der armbesturen ongunstig. De uitgaven konden niet door de inkomsten worden bestreden. Het aantal bedeelden was steeds toenemend. De onderstand wordt soms in de groote steden verleend aan personen, die hem niet volstrekt behoeven, waardoor aan de luiheid niet zelden voedsel wordt gegeven. Van vele zijden wordt in die provincie het verlangen te kennen gegeven, dat de verpligtingen en de bevoegdheid der diakonien met juistheid mogen worden afgebakend, daar op vele plaatsen botsingen van allerlei aard plaats grijpen. De aanleidende oorzaak moet, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, in het stelsel van subsidien gezocht worden, waardoor niet zelden de burgerlijke besturen te veel magt over de diakonien willen uitoefenen, terwijl deze daarentegen aan hare onafhankelijkheid eene te groote uitgebreidheid geven, vooral zigtbaar in de weigering van sommige, om bouwstoffen te leveren tot het opmaken der jaarlijksche verslagen.

De geldelijke toestand der besturen voor huiszittende armen in *Noordholland* is zeer uiteenloopend. Sommige hebben vrij aanzienlijke bezittingen, bestaande in fondsen, landerijen, hypotheken, recognitien enz., andere daarentegen geene of slechts geringe eigen middelen en worden grootendeels ondersteund door collecten en giften en toelagen uit de plaatselijke kassen. Voor de eerste hebben de hooge prijzen, waarvoor in 1847 de landerijen werden verhuurd, gunstig gewerkt. Vele armbesturen stellen als voorwaarde der bedeeling, dat de behoeftigen zelven door arbeid nog iets trachten te verdienen.

De besturen voor huiszittende armen in *Zeeland* onderscheiden zich in: 139 diakonien of kerkelijke, 7 weezen-, 74 algemeene, 7 gecombineerde armbesturen; 99 dier besturen ontvangen subsidien uit plaatselijke kassen. Omtrent den geldelijken toestand en de soort van onderstand gelden ook hier de opmerkingen voor de provincie *Noordholland* gemaakt. De weezen worden uitbesteed bij particulieren.

In *Friesland* blijven de collecten meestal ter bestrijding van de behoeften onvoldoende. De armbesturen, steeds vertrouwende op de voorziening in de tekorten door collecten of subsidien uit de plaatselijke bussen, stellen de mate en de hoedanigheid der bedeeling niet in behoorlijke evenredigheid tot de beperktheid dier giften.

In *Overijssel* telt men 142 besturen voor huiszittende armen. In 45 steden en gemeenten zijn thans *uitsluitend* kerkelijke armbesturen of diakonien; in 12 daarenboven ook burgerlijke of algemeene armbesturen aanwezig. Te *Kampen*, waar vroeger enkel een burgerlijk of algemeen armbestuur bestond, wordt thans de verzorging der armen door de opzieners van ieder kerkgenootschap afzonderlijk, zoowel uit een materieel als zedelijk oogpunt, als doelmatiger beschouwd. Deze nieuwe regeling heeft allezins aan de verwachting beantwoord. De instellingen voor huiszittende armen te *Zwolle*, waar het hervormd armbestuur, half burgerlijk en half kerkelijk, uit 24 leden bestaat, — te *Deventer* waar een algemeen armbestuur ter ondersteuning van passanten en algemeene armen is ingesteld, — en te *Kampen*, beantwoorden aan haar doel. Te *Genemuiden* bestaat een zoogenaamd provisoir armenbestuur, belast met de verzorging van de onderlooze behoeftige kinderen in de gemeente gedurende hunne minderjarigheid, bestuurd door twee, jaarlijks afwisselende leden van het gemeentebestuur. Bij de armbesturen op het platteland wordt geklaagd over achteruitgang in de geldelijke middelen. Zij worden van jaar tot jaar meer weigerachtig in het geven van inlichtingen.

Volgens de Gedeputeerde Staten van *Groningen*, vereischen de instellingen voor huiszittende armen, zoowel de kerkelijke als de algemeene armbesturen, in hunne provincie geene verandering. De diakonien, voor een groot gedeelte gesubsidieerd door het burgerlijk bestuur, strekken haren werkkring uit, ingevolge art. 2 van het reglement op

het armwezen, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 19 October 1832, n°. 91, tot het onderhouden van de behoeftigen, die tot haar kerkgenootschap behooren. Om de meer en meer toenemende armoede zoo mogelijk te stuiten, wordt te *Groningen* den behoeftigen zoowel in het werkhuis als anderzins werk verschaft, geeft men hun slechts onderstand in den uitersten nood, bezoekt van tijd tot tijd de behoeftigen om een zedelijk toezigt te houden, en zorgt voor het onderwijs van hunne kinderen.

Het diakonie-gezelschap te *Groningen* heeft in de verschillende gedeelten der stad armen-woningen doen bouwen, bestaande uit een honderdtal kamers, voorts een werkhuis opgerigt en een patronaat voor de armen ingesteld, ten doel hebbende om de arbeidende klasse tot spaarzaamheid en vlijt aan te sporen en de opvoeding der kinderen gade te slaan.

In *Drenthe* laten de kerkelijke armbesturen, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, veel te wenschen over. De betrekking van diaken, slechts gedurende twee jaren bekleed, wordt er veelal als lastpost beschouwd. Algemeen heerscht bij dezen gebrek aan administrative kennis. Aan de bedeelden worden noch toespraken gedaan, noch vermaningen gegeven. De verbeteringen, die wenschelijk te achten zouden zijn, hangen veelal af van plaatselijke omstandigheden en van de medewerking der ingezetenen zelven.

In *Limburg* bestaan er, behalve de algemeene armbesturen, te *Maastricht* voor ieder der vier roomsch-katholijke parochien een armentafel, voor elke der Nederduitsch-Protestantsche, Waalsche, Luthersche en Israëlitische gemeenten eene diakonie. Het bestuur over het roomsch-katholijk armengesticht te *Venlo* heeft, bij bekrompen middelen, eenen zeer uitgebreiden werkkring. Het belast zich met het uitdeelen van wekelijksche onderstanden aan huiszittende armen, de ondersteuning van schamele armen, de verpleging, binnen het gebouw van het gesticht, van vondelingen en verlaten kinderen van beide kunnen beneden de 18 jaren, voor zooverre zij niet in de termen vallen om in het weeshuis te worden opgenomen, eindelijk, in enkele gevallen en bij uitzondering, met de verpleging van hulpelooze of gebrekkige oude lieden, wanneer plaatsgebrek het opnemen in het godshuis verhindert.

Genootschappen, welke aan schamele armen onderstand verleenen.

Deze genootschappen, waarvan slechts opgaven uit de provincien *Gelderland*, *Zuidholland*, *Zeeland* en *Groningen* zijn ontvangen, leveren weinig stof tot opmerkingen. Het zijn vereenigingen van vrouwen en meisjes uit den hoogeren stand, welke, onder de benamingen van Tabitha, Dorkas, Hulpbetoon voor vlijtige en eerlijke armoede enz., kleedingstukken voor armen, hetzij door behoeftige vrouwen doen vervaardigen, hetzij zelven vervaardigen, vrouwelijke handwerken ten voordele van armen verloten, of aan behoeftige kinderen, meest meisjes, onderwijs geven in handwerken, het breijen en het vervaardigen van linnen of wollen kleedingstukken; terwijl sommige tevens brandstoffen, levens- en geneesmiddelen aan de behoeftigen uitreiken. Van die genootschappen, in 1847 18, in 1846 16, in 1840 7, in 1837 3 in getal, hebben in 1847 onderstand genoten aan 4163 personen, meer dan in 1846 504, dan in 1840 2107, dan in 1837 3138. Hierbij valt op te merken, dat het aantal ondersteunden van eene instelling te *Gouda* en van die te *Groningen* onbekend is; wordende slechts opgegeven dat in de laatste stad in 1840 aan 408, in 1846 aan 452, in 1847 aan 450 huisgezinnen onderstand verleend werd.

Commissien of vereenigingen, die, gedurende den winter, uitdeelingen doen van levensmiddelen en brandstoffen.

De werking dezer, door velen hoogst weldadig geachte commissien is in 1847 veel minder uitgebreid geweest dan in 1846, deels wegens het bestaan van minder behoefte aan buitengewone hulpverstrekking, deels wegens gebrek aan fondsen, vooral veroorzaakt door de uitbreiding van den werkkring van de besturen der huiszittende armen en het daardoor verminderd bedrag der subsidien, welke de commissien van die armbesturen plegen te ontvangen. Zoo hebben in *Zuidholland* op sommige plaatsen de in 1846 bestaande commissien in 1847 in het geheel niet gewerkt, op bijna alle overige op eene meer beperkte schaal. De uitdeelingen geschieden hoofdzakelijk in portien soep, tegen uitgifte van kaartjes of merken, wier getal in 1847 bedroeg 3,785,468, minder dan in 1846 935,087 of bijna 1/5; ponden brood 142,894, minder dan in 1846 13,742; tonnen turf 26,090½, meer dan in 1846 4612½.

Overigens zijn in de laatste jaren de uitdeelingen van deze commissien zeer toegenomen. Portien soep werden uitgedeeld: in 1837 (zonder *Limburg*) 2,188,336, in 1840 2,420,179 (waarvan in *Limburg* 18,868); ponden brood: in 1837 53,476, in 1840 53.819½; tonnen turf: in 1837 9754, in 1840 9064½. Voorts worden nog andere brandstoffen en ontoebereide levensmiddelen, vooral in *Gelderland* aardappelen, soms ook geld, aan de armen uitgereikt. De uitdeeling in aardappelen is, ten gevolge der ziekte, meest door erwten, boonen, rijst, grutten en gort vervangen. Zij beliep: in 1837 1453½, in 1840 1401½, in 1846 slechts 30, in 1847 31 mudden.

Het algemeene kenmerk dezer commissien is, dat zij de uitdeelingen doen aan de behoeftigen, zonder te letten op onderscheid van godsdienst. Die uitdeelingen worden op vele plaatsen niet beperkt tot de armen die bedeelingen van de gewone armbesturen ontvangen, maar ook tot andere behoeftigen uitgestrekt. Zij geschieden twee à vijf malen 's weeks naar mate van de strengheid des winters. Dikwijls worden de noodzakelijke behoeften verstrekt tegen verminderde prijzen of als loon voor verrigt werk. Haar werkkring is het meest uitgebreid onder die in *Gelderland* te *Arnhem*, waar, over 21 weken, 8829 portien warme spijs à 1 cent de portie verstrekt werden, en in de steden van *Zuidholland*; terwijl in de steden *Utrecht*, *Amersfoort* en *Montfoort* en in de gemeenten *Zeist* en *de Bildt* een gezamenlijk getal van 67,000 portien werd uitgedeeld.

Te *Maastricht* heeft een bijzonder gezelschap van uitspanning, de societeit *Momus*, tot regel aangenomen, om bij elke groote bijeenkomst der sociteits-leden eene collecte onder de leden te doen, grootendeels besteed tot den aankoop van levensmiddelen en brandstoffen voor armen gedurende den winter.

Genootschappen tot het verleenen van onderstand aan behoeftige kraamvrouwen.

Deze genootschappen genoten in 1847, even als vroeger, vooral de hooge bescherming en eene aanzienlijke geldelijke ondersteuning van Hare Majesteit de Koningin. Hunne werking is hoogst weldadig. Zij staan in *Noordbrabant* onder een hoofdbestuur, het genootschap van moederlijke weldadigheid te *'s Hertogenbosch*, met corresponderende leden in de voornaamste steden en gemeenten, die voor de uitbreiding van den werkkring van het genootschap en de invordering der bijdragen zorgen. Volgens de verslagen der Gedeputeerde Staten is de werkkring dezer genootschappen het meest uitgebreid in de steden *Brielle*, *Gouda*, *Haarlem* en *Utrecht*. In 1847 werden door hen ondersteund 2872 behoeftige kraamvrouwen, 125 minder dan in 1846. Hieronder zijn in beide jaren niet begrepen de ondersteunde door de genootschappen te *Crommenie* en te *Harderwijk*, waarvan geene opgaven voor de tabel zijn ontvangen. Het getal der ondersteunden beliep: in 1837 (zonder *Limburg*) 2344, in 1840 2646 (in *Limburg* 82); terwijl het getal genootschappen in 1837 24, in 1840 29, in 1846 en 1847 34 beliep.

Te *Utrecht* wordt bij de ondersteuning vooral gelet op het zedelijk gedrag der kraamvrouwen. Men vordert aldaar het bewijs dat zij ten minste twee wettige kinderen in leven hebben. Eenige van deze inrigtingen genieten meer of min aanzienlijke subsidien van gemeenten, en die te *'s Hertogenbosch* een van de provincie *Noordbrabant*.

Godshuizen, met uitzondering van de gast- of ziekenhuizen.

Onder deze benaming verstaat men de weeshuizen, de gestichten ter verpleging van oude lieden, en de armenhuizen. Vele dezer gestichten hebben aan erfmakingen van particulieren hunnen oorsprong te danken. Bestuur en inrigting hangen bij deze af van de stichtingsbrieven of de bestemming door de stichters aan die instellingen gegeven. In meerdere godshuizen werden niet of niet alleen behoeftigen opgenomen, maar bepaaldelijk of tevens aan andere personen, tegen betaling van een zeker kapitaal, geëvenredigd naar den leeftijd van het individu, hetzij kost en inwoning, hetzij eene jaarlijksche of wekelijksche toelage verzekerd.

Tot de bevolking stonden in 1847 de in de godshuizen verpleegden als 5,75 tot de 1000 zielen. Die verhouding was: in 1837 (zonder *Limburg*) als 6,20, in 1840 als 5,80, in 1846 als 5,47 tot 1000. Zij was naar de provincien

	1837	1840	1846	1847
het hoogst:				
Noordholland	11,82	10,55	11,26	11.47
Friesland	9,46	11,97	9,00	9.64
Zuidholland	8,50	8,64	8,11	8,94
het laagst:				
Utrecht	»	»	1,68	2,12
Limburg	»	1,65	1,59	1,60
Noordbrabant	1,41	1,41	1,21	1,19
Gelderland	3.08	2,46	»	»
Drenthe	2,88	»	»	»

Uit *Noordbrabant* ontbreken echter de opgaven voor tien gestichten.

Voor één persoon en per jaar; omgeslagen over het getal der onderstand genoten hebbende personen, bedroegen in 1847:

a. de lasten en kosten van administratie en de verschillende uitgaven f 33.06, meer: in 1846 f 1.78 in 1840 f 1.46, in 1837 f 1.66;

	1837	1840	1846	1847
het hoogst:				
Utrecht	f 56.64	f 95.08	f 96.00	f 84.35
Gelderland	- 69.13	- 82.10	- 84.49	- 69.75
Overijssel	- 47.36	- 43.78	- 57.46	- 50.31
het laagst:				
Friesland	f 24.41	f 18.82	f 22.94	f 25.03
Groningen	- 18.14	- 14.61	- 13.95	- 16.31
Drenthe	- 9.31	- 12.31	- 13.33	- 13.50

b. de kosten voor onderstand van allerlei aard f 92.07, minder: in 1846 f 0.69, in 1840 f 4.24½, in 1837 f 10.95;

	1837	1840	1846	1847
het hoogst:				
Gelderland	f 97.17	f 127.77	f 132.20	f 139.07
Utrecht	- 104.09	- 120.62	- 135.64	- 137.40
Limburg	»	»	»	- 105.55
Zuidholland	- 93.39	- 102.32	- 111.13	»
het laagst:				
Groningen	f 74.75	f 73.00	f 60.76	f 69.55
Friesland	- 51.49	- 52.34	- 65.61	- 68.28
Drenthe	- 40.31	- 48.97	- 46.25	- 44.64

De weeshuizen in *Noordbrabant* zijn alle van kerkelijken aard, en de fondsen door de geloofsgenooten daargesteld. Zij worden beheerd

DE HARMONIE GRONINGEN

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847:

door regenten uit hunnen boezem gekozen. De andere godshuizen daarentegen worden meestal beheerd door regenten van de algemeene armbesturen en staan onder het toezigt van de plaatselijke besturen, aan wie zij tevens rekenplichtig zijn. De Gedeputeerde Staten vellen over hunne werking en beheer een gunstig oordeel.

De Gedeputeerde Staten van *Gelderland* geven over de godshuizen in hunne provincie zeer uitvoerige berigten. Onder de weeshuizen merkt men op, dat te *Buren*, in het begin der 17de eeuw gesticht door *Maria*, gebooren Prinses van Oranje, Gravinne van Nassau, Gravinne Douairière van *Hohenlo*; daarin werden in 1847 23 kinderen, als: 14 jongens en 9 meisjes, op eene zeer voldoende wijze verzorgd en opgevoed. Op het beheer van dat gesticht wordt van wege den Koning toezigt gehouden; dit beheer wordt op eene zeer voldoende wijze gevoerd. In het welingericht gesticht van wijlen den *Admiraal Kinsbergen*, te *Appeldoorn*, ontvangen acht ouderlooze arme meisjes eene voor hen stand goede opvoeding. Het gesticht wordt beheerd, volgens de statuten door den stichter verordend, door eene moeder, onder toezigt van eenige vrouwen uit de hoogere klasse. Het dorp *Zevenaar* heeft een bijzonder weezenfonds, beheerd onder toezigt van het gemeentebestuur. De inkomsten van de goederen der weezen dienen tot stijving van het fonds. De kinderen, opgeleid in de godsdienst hunner ouders, worden tot aan hun twintigste jaar verzorgd. Terwijl overigens deze instelling geprezen wordt, is evenwel de opmerking gemaakt, dat de kleeding te kostbaar en niet in overeenstemming met den stand der kinderen zou zijn. De toestand van het groot burgerweeshuis te *Harderwijk* is volgens de Gedeputeerde Staten zeer goed. De kinderen genieten er tot aan het 21ste jaar eene voortreffelijke opvoeding, terwijl men geen kosten spaart, om hen tot nuttige leden der maatschappij op te leiden. Het is enkel bestemd voor weezen van beiderlei kunne, geproten uit hervormde ouders binnen de stad geboren, onafgebroken al aar gevestigd, en f 16 gedurende de twee laatste jaren in 's Rijks directe belastingen betaald hebbende; slechts in enkele gevallen worden kinderen toegelaten van ouders niet te *Harderwijk* geboren, mits zij bij het overlijden in *Harderwijk* woonden en sinds twee jaren f 25 in 's Rijks directe belastingen betaalden. De verplegings-, opvoedings- en verdere kosten worden op f 100 's jaars berekend. Het diakonie-, wees- en godshuis te *Harderwijk* vereischt voor de opneming der weezen dezelfde voorwaarden, nogtans slechts eene geringere som in de directe belastingen. De verplegings- en opvoedings- kosten beloopen hier slechts f 50. Het oude stad- of grootburgerschap en het burgerregt wordt eveneens vereischt voor de opneming in de weeshuizen te *Tiel*, te *Zutphen*, te *Nijkerk*, te *Culemborg*; in deze laatste stad wordt zeer geroemd het *Elisabeths*-weeshuis, bestuurd door vier protectoren. Het getal verpleegde weezen is daar in de laatste jaren, door de hooge pacht der landerijen, het beleggen van aanzienlijke fondsen en eene gepaste spaarzaamheid van 5 tot 26 geklommen. Te *Nijmegen*, waar de beide weeshuizen het eigendom zijn der burgerlijke gemeente, worden de kinderen, bij onbekendheid van het godsdienstig geloof der ouders, beurtelings in de protestantsche of roomsch-katholijke weeshuizen opgenomen. Nagelatene kinderen van Israëlitische ouders worden, voor rekening van de beide gestichten, buiten dezelve verpleegd en opgevoed. De kinderen van het mannelijk geslacht verlaten die gestichten met de intrede van het 22ste en van het vrouwelijke met die van het 21ste jaar. Beide gestichten staan onder een vereenigd beheer van acht, waarvan vier protestantsche en vier roomsch-katholijke, regenten.

De stad *Arnhem* heeft twee zeer doelmatige weeshuizen; in het eene, het nieuwe weeshuis, worden ook, hoewel bij uitzondering, kinderen opgenomen die door het overlijden van een der ouders hulpeloos zijn geworden, of in gevaar komen van in hunne opvoeding verontachtzaamd te worden. In beide worden de jongens tot ambachten en bedrijven, de meisjes, die onderwijs ontvangen in vrouwelijke handwerken, tot den dienstbaren stand opgeleid.

Te *Hattem* worden de behoeftige weezen sedert onheugelijke jaren niet meer in het gebouw opgenomen, maar besteed bij brave lieden, onder het onmiddellijk toezigt van den rentmeester. De strekking wordt gezegd zeer heilzaam te zijn en te beantwoorden aan het doel der instelling. Ongunstig is de toestand der godshuizen te *Zalt-Bommel*. De gecombineerde weeshuizen aldaar hebben door de tiercering der effecten bijna alles verloren en reeds voor 25 jaren hunne huishouding moeten opgeven. De kinderen, wier ouders tot het hervormd kerkgenootschap behooren, worden naar de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid gezonden. Het vroegere weeshuis is thans in eene bewaarschool veranderd. De fondsen beginnen nogtans door de uitbesteding der weezen zich langzamerhand te herstellen.

Bij het oude burgergasthuis te *Nijmegen* hebben regt op onderstand alle ongehuwde behoeftigen, die den 60jarigen ouderdom bereikt hebben en het burgerschap bezitten. Bestuur en beheer staan op gelijken voet als bij de twee weeshuizen. In het gesticht kunnen, behalve het binnen-bestuur, 127 personen, 32 mannen, 95 vrouwen, verpleegd worden. Buiten het gesticht wordt daarenboven onderstand verleend aan 16 vrouwen, 118 gehuwde burgers, 74 weduwenaars, weduwen en ongehuwden boven de 60 jaren, eindelijk aan 4 door de stedelijke regering als armoedig wegens bijzondere redenen aanbevolen. De ellendige en andere broederschappen te *Nijmegen*, wat het beheer betreft met het *Cellenbroederenhuis*, eene bewaarplaats voor krankzinnigen, vereenigd, verleenen onderstand aan behoeftige personen, die door zware ligchaamsgebreken, blindheid of onnoozelheid in den ruimsten zin ellendig zijn.

Voorts vindt men in *Gelderland* enkele gestichten voor bejaarde oude lieden van beide kunnen, die niet geheel onbemiddeld zijn, ook bekend onder den naam van proveniershuizen, waarin men, tegen eene bepaalde inkoopsom, vrije woning, kleine uitdeelingen in geld, brandstoffen enz. verkrijgt. Van dien aard zijn: het *St. Catharina*-gasthuis, met 29 woningen, en het weduwenhuis, beide te *Arnhem*, het godshuis te *Barneveld*, voor arme zieken en oude lieden, de provisorie te *Groenlo*, het gasthuis te *Doesburg* voor eerlijke en ter goeder naam en faam staande personen, wier tijdelijke omstandigheden in lateren leeftijd minder gunstig zijn geworden. Zij worden, hetzij tegen geringe bijdrage, hetzij geheel om niet opgenomen. Huisvesting en verpleging aan bejaarde lieden geven: het huis *Bornhof* te *Zutphen*, met zeer geringe middelen, de oude-mannen- en vrouwenhuizen te *Tiel*, *Zalt-Bommel*, het oude-vrouwen-gesticht te *Hattem*, het provisorie- of weduwenhuis te *Doesburg*, beide van zeer geringen omvang, het *Elisabeths*-gasthuis te *Culemborg*, voor acht mannen en acht vrouwen, met 16 kleine woningen.

Onder de gestichten voor weezen in *Zuidholland* verdient in de eerste plaats genoemd te worden de fundatie der vrouwe van *Renswoude* te *'s Gravenhage* en te *Delft*, beoogende de verzorging en opleiding tot zekere maatschappelijke betrekkingen van jongelieden uit de hervormde weeshuizen aldaar, die in verstandelijke vermogens en bekwaamheid uitmunten.

Afzonderlijke weeshuizen vindt men, voor hervormden: te *Brielle* voor 27 kinderen; te *Delft* het weeshuis voor beide kunnen en het meisjeshuis ter opvoeding van hervormde weesmeisjes; te *Leyden* voor hervormden, Lutherschen, Waalsche gereformeerden; te *Schiedam* voor ruim 40 ouderlooze kinderen; te *Vlaardingen* en te *Woerden*; in de laatste stad worden echter de kinderen bij particulieren uitbesteed; — voor roomsch-katholijken: te *Delft*, vereenigd met het oude mannen- en vrouwen-huis; te *Schiedam* en te *Woerden*. Volkomen aan het doel beantwoordt het vereenigd armen-, wees- en nieuwe armhuis te *Dordrecht*. De jongens worden op meer gevorderden leeftijd tot een ambacht, de meisjes tot vrouwelijke handwerken opgeleid. Voorts heeft men burgerweeshuizen te *Schoonhoven*, *Gouda*, *Maassluis*. In de twee laatste steden zijn verpleging en onderwijs doelmatig en worden de kinderen door de opleiding in staat gesteld om later in hun eigen onderhoud te voorzien; dat te *Maassluis*, waar vroeger 80 à 90 kinderen verpleegd werden, is voor uitbreiding vatbaar. In de plattelandsgemeenten van *Zuidholland* worden de weezen in dezelfde gestichten verpleegd als de gebrekkige en bejaarde lieden. Ongunstig is de finantiele toestand der gestichten te *Bodegraven*, *Hazerswoude*, *Hellevoetsluis*, *Woubrugge*, *Katwijk aan Zee* en *aan den Rhijn*, in welke laatste plaats het gesticht, zoo door bouwvalligheid als door gebrek aan ruimte in de vertrekken, geheel ondoelmatig is. Doelmatig is de verpleging der weezen te *Voorburg*, *Sommelsdijk*, *Boskoop*, *Hazerswoude* en te *Hellevoetsluis*, waar de kinderen tot ambachten worden opgeleid. Te *Oudshoorn* worden de jongens bij werkbazen, de meisjes in diensten besteed of wel als naaisters gebezigd. Hunne verdiensten komen ten voordeele der inrigting. De jonge kinderen genieten onderwijs op de gemeenteschool. Van de wees- en godshuizen te *'s Gravenhage* en te *Rotterdam* zijn geene verdere dan de in tabel V begrepene inlichtingen ontvangen.

Onder de gestichten voor bejaarde lieden wordt het oude-mannenhuis te *Gouda* zeer geprezen. De bejaarde mannen, tot den burgerstand behoorende, worden door daarop regt hebbende familien geplaatst of koopen zich zelven daarin den kost. Huisvesting, voeding en verpleging zijn uitmuntend, de finantiele toestand gunstig, meerdere uitbreiding wordt nogtans als wenschelijk beschouwd. Eveneens wordt gunstig genoemd de toestand van het vrouwe hof te *Brielle*. In dat gesticht worden slechts vijf vrouwen opgenomen, die, tegen betaling eener som bij het inkomen, inwoning en eene geldelijke toelage genieten. Een afzonderlijk oude-mannen-huis vindt men nog: te *Gorinchem*, oude-mannen-en vrouwen-huizen te *Delft*, tegen betaling eener inkoopsom, voor Nederduitsch-hervormden te *Leyden*, te *Noordwijk binnen* en *buiten*, te *Oude* en *Nieuwe Tonge*, het laatste slecht ingerigte en klagende over gebrek aan fondsen. Het heilige-geest- en pesthuis ter Nieuwerkerk te *Dordrecht*, door giften en schenkingen van particulieren daargesteld, met het doel om door pest of andere aanstekende ziekten aangetaste personen uit de parochie te verplegen, heeft opgehouden als gasthuis te bestaan. De woningen worden verhuurd, de inkomsten besteed tot het verschaffen van brood aan behoeftige oude lieden uit de parochie. Te *Schiedam* is het *St. Jacobs*-gasthuis, een zeer oud gesticht, oorspronkelijk opgerigt ten behoeve van zieke, verarmde of bejaarde zeelieden, thans grootendeels een bestedelingshuis, waarin 110 oude gebrekkige lieden van beider geslacht tegen betaling eener bepaalde wekelijksche toelage worden opgenomen en verpleegd. Dat gesticht, in 1786 geheel vernieuwd, is zeer doelmatig ingerigt en van ruime zalen en vertrekken voorzien. Het ontvangt van de stad een jaarlijksch subsidie van f 9200.

Blijkens het berigt van Gedeputeerde Staten, dat, ook wat de godshuizen betreft, het meest beknopte is, en in meer algemeene trekken dan die van de meesten hunner ambtgenooten is vervat, wordt in de weeshuizen van *Noordholland* aan de weezen huisvesting en verpleging en eene behoorlijke opvoeding gegeven. Zij ontvangen het onderwijs deels in de gestichten zelve, deels op de openbare lagere scholen, en genieten het godsdienstig onderwijs overeenkomstig de godsdienstige gezindte hunner ouders. Zij blijven in den regel in het gesticht tot den achttienjarigen ouderdom, soms tot hunne meerder-

jarigheid. Het loon, door een ambacht, bedrijf of handwerk verdiend, komt ten voordeele van het gesticht, met uitzondering van het aandeel voor de uitgangskas, dat hun bij het verlaten van het gesticht in geld of kleedingstukken wordt ter hand gesteld.

Voorts heeft men in die provincie diakoniehuizen, armengestichten voor lieden van bepaalde godsdienstige gezindten, en algemeene armengestichten. Hierin worden gevoed, gekleed, bij ziekte verpleegd ouden en gebrekkigen, mitsgaders hunne jonge kinderen; op sommige plaatsen kinderen door hunne ouders verlaten, onechte kinderen, wier ouders overleden zijn. — Proveniershuizen vindt men te *Haarlem* en te *Hoorn*, het eerste uitsluitend voor oude mannen, het laatste, dat wegens den slechten finantielen toestand met het uitsterven der nog bestaande proveniers zal worden opgeheven, voor beide kunnen. Men stelt zich te *Hoorn* voor, door het kapitaliseren der interesten en overschietende gelden een gasthuis op te rigten. Te *Purmerend* worden proveniers, tegen betaling eener naar den ouderdom geregelde som, in het nieuwgebouwde gast- of ziekenhuis opgenomen. De inkomsten dier instellingen bestaan uit de huren en renten van landerijen, huizen, effecten. Van de meeste zijn de geldelijke inkomsten naauwelijks toereikende, om zich, bij de duurte der levensmiddelen en de toenemende bevolking in de gestichten, staande te houden. Zij worden overigens doelmatig en op eene lofwaardige wijze bestuurd.

In de provincie *Zeeland* vindt men afzonderlijke weeshuizen: te *Middelburg*, *Zierikzee* en *Aardenburg*, en gepaard met de verpleging van oude en gebrekkige personen en behoeftige zieken: te *Veere*, *Vlissingen* en *Goes*; in de twee laatste steden worden tevens, tegen betaling van eene zekere som in eens, proveniers in de gestichten onderhouden. Het ziekenhuis te *Middelburg* en het armen-gesticht te *Zierikzee* strekken tot verpleging van bejaarde en gebrekkige personen, daarin door armbesturen of particulieren tegen betaling geplaatst. Ongunstig is de finantiele toestand van het arm-, gast- en weeshuis te *Vlissingen* en van het weeshuis te *Middelburg*; van daar aanzienlijke subsidien uit de stedelijke kassen; terwijl daarentegen het arm-, gast- en weeshuis te *Veere* en het weeshuis te *Aardenburg* ruime middelen bezitten.

Onder de weeshuizen in de provincie *Utrecht* bekleedt eene eerste plaats het stads-ambachtskinderhuis te *Utrecht*, een verplegings- en opvoedingsgesticht voor kinderen, vooral voor weezen die de aanspraak missen om in het burgerweeshuis te worden opgenomen. Vroeger werd het grootendeels onderhouden door stedelijke subsidien, thans uitsluitend uit eigen fondsen. Het getal kinderen is thans tot 23 bepaald, die zedelijk gevormd en tot nuttige burgers in de maatschappij opgeleid worden. Beperktheid der fondsen belet eene wenschelijke meerdere uitbreiding. Steeds is eene lange lijst voorhanden van adspiranten naar de openvallende plaatsen. De kweekelingen krijgen onderwijs in handwerken en bedrijven. Dit gesticht staat in verband met de fundatie van *Renswoude*. Dit laatste gesticht ontvangt uit het kinderhuis de geschiktste kweekelingen van het mannelijk geslacht, ten einde hun eene meer omvattende opleiding in de schoone kunsten en wetenschappen, of in de vesting-, waterbouw- en werktuigkunde te geven. De inwendige toestand van het hervormd burgerweeshuis te *Utrecht* is gunstig. De weezen, ten getale van 100 à 130, ontvangen eene goede burger-opvoeding; de jongens worden tot ambachten, de meisjes tot den dienstbaren stand opgeleid. Van het roomsch-katholijke weeshuis heeft men geene bijzondere inlichtingen ontvangen. Voorts worden nog in het oude-mannen- en vrouwen-huis der evangelisch-Lutherssche gemeente te *Utrecht*, eene inrigting eerst in hare opkomst en van kleinen omvang, de weezen verpleegd en tot nuttige leden der maatschappij gevormd. Te *Amersfoort* is een doelmatig burgerweeshuis en stads-kinderhuis voor weezen van zes tot achttien jaren.

Onder de godshuizen voor oude lieden behoort, behalve het vóórnoemde, het diakonie-oude-mannen- en vrouwen-huis der Nederduitsche hervormde gemeente te *Utrecht*, waarvan geene opgaven zijn ontvangen, het *Bartholomëi*-gasthuis of de zeven vereenigde gods- en gasthuizen te *Utrecht*, het *St. Pieters*- en *Bloklands*-gasthuis te *Amersfoort*, beide voor oude lieden boven de 60 jaren, het *Elisabeths*-gasthuis te *Wijk bij Duurstede*; het godshuis te *IJsselstein*, het oude-mannen- en vrouwen-huis te *Loosdrecht*. Vroeger bestond te *Rhenen* een gast- en weeshuis, waarvan de directie zich thans bepaalt tot het doen van uitdeelingen aan oude lieden en weezen. Te *Montfoort* bestonden vroeger vijf afzonderlijke fondsen en vijf verschillende inrigtingen: het oude-mannen- en vrouwen-huis, het wees-, geest- en gasthuis. De ongunstige toestand der geldmiddelen heeft genoopt alle onder één bestuur van zes regenten en onder het oppertoezigt der stedelijke regering te brengen. Naar gelang der behoeften en van den staat der fondsen, worden thans wekelijks, vooral gedurende de wintermaanden, uitdeelingen gedaan in geld aan 60 schamele oude of gebrekkige lieden.

De inwendige toestand der gods- en weeshuizen in *Friesland* is niet ongunstig, bij sommige zelfs zeer gunstig te noemen. Zij voorzien meerendeels door eigen middelen in hunne behoeften. De weeshuizen leiden de weezen op tot nuttige burgers der maatschappij, terwijl de godshuizen den naderenden ouderdom een rustig levenslot verzekeren.

Terwijl de Gedeputeerde Staten van *Friesland* zich voor de wees- en godshuizen tot deze algemeene opmerkingen bepalen, is hun verslag meer uitvoerig over de armenhuizen, die op vele plaatsen met de huiszittende armen onder één bestuur vereenigd zijn. De armenhuizen, die in zekeren zin als werkhuizen of werkplaatsen van liefdadigheid kunnen beschouwd worden, zijn opgerigt ter bestrijding van de toenemende zorgeloosheid en het gebrek aan huishoudelijkheid bij de armen. Het doel was, allen op te nemen, die anders bedeeling konden erlangen, ten einde hen door streng toezigt en onafgebroken werkzaamheid aan zindelijkheid en orde te gewennen. Men zou den behoeftigen daartoe in staat stellen door het verschaffen eener goede en geregelde voeding, zindelijke huisvesting, ligging, deksel en kleeding, terwijl die inrigtingen tevens in het ongelukkige lot van ouden, gebrekkigen en zieken zouden kunnen voorzien. Men stelde zich voor, dat op die wijze ieder arme individueel op eene min kostbare wijze zou kunnen worden onderhouden, en voorspelde zich eene groote verligting uit een minder getal aanvragen om bedeeling en uit de opbrengst van het werk der bedeelden. Hun tegenwoordige toestand is echter niet gunstig, zoodat de Gedeputeerde Staten de deugdelijkheid der geheele instelling zeer betwijfelen. De duurte der levensmiddelen, vooral der aardappelen, heeft op den toestand der instellingen zeer ongunstig gewerkt. Velen worden thans uitgelokt zich in de armenhuizen te begeven, ten einde op eene gemakkelijke wijze onderhoud en voeding te erlangen. Een groot deel der arbeidende klasse lijdt nadeel door de inrigtingen, welke, ten koste van de nog onbedeelden, handen leveren tot werk, hetwelk verrigt moet worden om verdiensten te verkrijgen ter bestrijding van de kosten der instelling. Menig arbeidsman heeft ter plaatse waar een armenhuis aanwezig is, in en zomer gebrek aan werk, vervalt langzamerhand tot armoede en eindigt met een deel van de bevolking van het armenhuis uit te maken. De Gedeputeerde Staten aarzelen niet deze gronden te houden voor overwegend en als niet te kunnen worden opgelost door de daadzaak dat de armenhuizen hier en daar gunstig werken. Doorgaans hebben die inrigtingen nog te kort bestaan, om blijvende uitkomsten met zekerheid te berekenen. De gunstige werking hangt daarenboven geheel af van de plaatselijke gesteldheid, van de meer dan gewone gelegenheid tot werk of van de bijzondere gelegenheid juist tot zoodanig werk, waartoe de behoeftigen in het armenhuis worden gebezigd. Sommigen zijn nogtans met de armenhuizen zoozeer ingenomen, dat zij ze in alle dorpen wenschten gesticht te zien. Hunne inkomsten zijn: eventuele voordeelen van den landbouw, opbrengst van eigendommen, waar zij die bezitten, verdiensten der armen buiten het gesticht en subsidien van de gemeenten. De arbeid bestaat 's zomers uit het wieden en inoogsten der veldgewassen, 's winters uit het bereiden van het gebouwde vlas, het reinigen en herstellen van oude kleederen, het maken van nieuwe en van ander huiswerk ten dienste van het gesticht en het spinnen. Zij doen verantwording aan de gemeentebesturen.

In *Overijssel* wordt voor de opneming der kinderen in weeshuizen vereischt, dat de ouders in het bezit waren van het groot of klein burgerregt, of wel een zeker aantal jaren in de stad of gemeente gewoond hadden en overleden zijn, zonder voldoende middelen voor de opvoeding hunner kinderen na te laten. De inwendige toestand der weeshuizen is gunstig. De weezen blijven in het gesticht tot dat zij zelven voor hun onderhoud kunnen zorgen.

De verdere godshuizen in *Overijssel* zijn deels gestichten voor kostkoopers, voor oude en gebrekkige lieden, hetzij van beide kunnen, hetzij voor ieder afzonderlijk, deels nemen zij oude lieden op tegen zekere geldelijke inlage, onder genot van eenigen onderstand of ook om hen geheel kosteloos te verplegen; deze laatste bestemming is thans aan sommige stichtingen gegeven, die oorspronkelijk voor kostkoopingen waren ingesteld. De fondsen zijn bij sommige ontoereikend, en de gebouwen, minder doelmatig ingerigt, eischen verbetering.

Er bestaan in deze provincie slechts enkele armenhuizen in verband met of onder de besturen voor huiszittende armen. Zij verplegen oude behoeftigen, zorgen voor het onderwijs der kinderen en verpligten tot arbeid de personen, die in staat zijn om te werken.

Onder de weeshuizen in de provincie *Groningen* behooren de twee voor hervormden te *Groningen*, onder de namen van roode- of burgerweeshuis en van diakonie-kinderhuis of groene weeshuis. Het eerste is uitsluitend bestemd voor in de Nederduitsche hervormde kerk gedoopte kinderen van overledene ouders, die zich het regt om opgenomen te worden, ingevolge eene verordening van het stedelijk bestuur, hebben aangeschaft, of, het oorspronkelijk bezittende, door voldoening eener recognitie hebben behouden. Aan ieder van beide gestichten is eene school verbonden en bij beide wordt gezorgd, dat de jongens bij eenig handwerk worden geplaatst, en de meisjes datgene leeren wat voor haar volgend onderhoud noodig is. De roomsch-katholijke weeskinderen worden te *Groningen* met de oude mannen en vrouwen in een armenhuis verzorgd. Daar dit gesticht geene andere fondsen bezit dan de rente van een kapitaal van f 1000, moeten de kosten geheel uit de gewone diakonie-inkomsten worden bestreden. Ook hier worden de jongens op ambachten besteed en hunne verdiensten ten hunnen behoeve in het gesticht aangewend, terwijl de meisjes ter leering buiten het huis worden geplaatst. De oude mannen worden, zooveel mogelijk, tot alle huisdiensten gebruikt, terwijl de oude vrouwen door een of ander huiswerk iets verdienen, dat ten behoeve van het huis wordt besteed, nadat aan haar van hare verdiensten een gedeelte is afgestaan. De thans in dit gesticht gevestigde zusters der liefde, belast met de verzorging der zieken en het bestuur over de meisjes, hebben eenen gunstigen zedelijken invloed op de bewoners van hetzelve uitgeoefend.

De godshuizen in de stad *Groningen*, bekend onder den naam van *gasthuizen*, zijn van onderscheiden aard en strekking. De gasthuizen zijn meest opgerigt door particulieren, die uit eigen middelen, volgens zekere bepalingen, een vast fonds tot het onderhouden van een bepaald getal personen bestemd hebben. Zij regelen tevens het bestuur en de

eventuele opvolging. De verpleegden ontvangen in sommige slechts vrije woning en eene vaste wekelijksche toelage, in andere tevens voeding en brandstoffen. Vroeger werden de opengevallen plaatsen tegen een gering admissiegeld, ook wel gratis, door de bestuurders aan de personen hunner keuze geschonken. Later, bij de duurte der levensmiddelen en het ophouden van den vroeger genoten vrijdom van de belasting op de levensmiddelen, werden de admissiegelden aanmerkelijk verhoogd en de plaatsen meestal verkocht. Het *Cornelie-Albertsgasthuis* te *Appingadam* heeft eene gelijke strekking als dat te *Groningen*. Voorts vindt men nog te *Groningen* een afzonderlijk verzorgings-gesticht bij de Lutherschc diakonie, voor zoodanige armen, die wegens hooge jaren, jeugdigen ouderdom, ligchaamsgebreken of andere oorzaken als huiszittende armen eene hoogere uitgaaf tot bedeeling zouden vereischen, dan waarop de verpleging in het gesticht te staan komt. Deze inrigting verligt de diakonie-kas; de opgenomenen worden doelmatig verzorgd. Voor zooverre zij daartoe in staat zijn, worden zij tot het verrigten van arbeid verplicht. De verdiensten en werkloonen, die ten voordeele van het gesticht komen, zijn echter gering; het ontbrekende wordt uit de diakonie-kas aangevuld.

Op het platte land worden de godshuizen bestuurd door de diakenen, het beheer is nogtans, op enkele uitzonderingen na, van de diakonie-administratie afgescheiden. Ook hier wordt de bevolking, uit oude lieden, gebrekkigen en kinderen bestaande, zooveel doenlijk tot arbeid verpligt. De opbrengst van het werk is gering. Daar deze godshuizen geene eigene middelen hebben, worden de uitgaven door collecten, giften en gemeente-subsidien bestreden.

In de provincie *Drenthe* worden in de godshuizen gelijktijdig verpleegd oude, zieke en gebrekkige lieden, hunne kinderen en de weezen. In het diakonie-armenhuis te *Meppel* wordt aan de verpleegden werk verschaft of zijn zij werkzaam in eene boerderij, die tot onderhoud der behoeftigen door het gesticht wordt gedreven. De kinderen ontvangen onderwijs in eene school aan het gesticht verbonden en worden tot een ambacht of handwerk opgeleid. Het stedelijk bestuur heeft inzage en verstrekt jaarlijks een subsidie. Het gereformeerde weeshuis te *Coevorden* staat onder het bestuur der diakenen en verpleegt tevens arme oude lieden. De weezen worden tot een nuttig bedrijf opgeleid. Het armwerkhuis te *Hoogeveen*, dat voor alle gezindten bestemd is, heeft overigens eene gelijke strekking. Het gemeentebestuur zorgt voor het onderhoud der gebouwen. De werking van dit gesticht is hoogst doeltreffend; het strekt, vooral in tijden van mislukten oogst en wanneer 's winters geen veldarbeid voorhanden is, voor de armbesturen tot eene wezentlijke besparing van uitgaven, doordien men in staat is de onderstand-genietenden, wanneer zij van alles verstoken en buiten staat zijn om iets te verdienen, met geringe kosten van het noodige te voorzien. Vooral bij buitengewone opnemingen door den drang der tijden, moet door collecten, giften en gemeente-subsidien in het tekort worden voorzien; hoewel nogtans de verpleeggelden der armbesturen en de opbrengst der boerderij, die tevens aan de verpleegden werk verschaft, in vele behoeften voorziet.

In het hertogdom *Limburg* is het roomsch-katholijke weeshuis te *Maastricht* enkel bestemd voor inboorlingen der stad, het protestantsche daarenteg n tevens voor weezen uit andere gemeenten en voor kinderen van militairen van het garnizoen. Te *Roermond* worden de weezen in het godshuis verpleegd, te gelijk met gebrekkige of hulpelooze oude lieden. Aan die instelling is tevens een ziekenhuis voor behoeftige zieken verbonden. Gelijksoortig is de bestemming van het godshuis te *Venlo*, waarin tevens behoeftige reizigers, wegens ziekte verhinderd hunne reis voort te zetten, tijdelijk worden verpleegd.

Het roomsch-katholijke armenhuis te *Maastricht* is bestemd voor de opvoeding van behoeftige kinderen van beide kunnen, die, als niet volslagen weezen, in het weeshuis niet kunnen worden opgenomen. Het apostelen-huis te *Maastricht* dient ter verpleging van behoeftige oude mannen en vrouwen van de roomsch-katholijke godsdienst. De opneming geschiedt, bij openvalling van plaatsen, tegen eenen vasten inbreng in geld en linnen. Het *St. Gillis*-gasthuis, met het roomsch-katholijk armenhuis te *Maastricht* onder één bestuur staande, verschaft aan een bepaald getal behoeftige vrouwen vrije woning en eene bijdrage tot levens-onderhoud. In het overige moeten zij door eigen verdiensten en werkzaamheid voorzien. Alle voornoemde instellingen zijn te *Maastricht* particuliere stichtingen; zij hebben alle hare eigene inkomsten; het bestuur is bij den stichtingsbrief geregeld; zij beschouwen zich als onafhankelijk van het stedelijk bestuur en verschaffen geene inzage.

Daarenboven bestaat er nog te *Maastricht* in het burgerlijk ziekenhuis de *Calvarienberg*, onder één gelijkelijk beheer, eene inrigting tot verpleging van oude mannen en vrouwen van verschillende godsdienstige gezindten.

Gast- of ziekenhuizen.

De in de gast- of ziekenhuizen in 1847 verpleegde behoeftige zieken stonden tot de bevolking (die van de provincie *Drenthe*, waar geene gast- of ziekenhuizen zijn gevestigd, niet medegerekend) als 7,80 tot 1000, 1,45 meer dan in 1846. Het getal zieken is namelijk in 1847 met 4219 of ruim 2/9, dat der verpleegdagen met 192,827 of ruim 1/10 vermeerderd. De verhouding der verpleegden tot de bevolking was: in 1837 (zonder Limburg) als 2,94, in 1840 als 4,47 tot 1000.

Zij verschilde zeer naar de provincien;

	1837	1840	1846	1847
de hoogste:				
Noordbrabant.	5,41	15,07	22,94	27,51
Utrecht. . .	5,25	6,75	7,00	10,05
Zuidholland .	5,51	5,14	5,66	7,14
de laagste:				
Groningen .	0,66	0,74	1,04	1,54
Gelderland .	0,72	0,51	0,92	1,31
Friesland . .	0,33	0,29	0,44	0,71

De gast- of ziekenhuizen zijn over het algemeen ingerigt ter verpleging van behoeftige zieken, zonder onderscheid van godsdienstige gezindte. De behoeftige ingezetenen worden namelijk gratis opgenomen; zij die elders armlastig zijn tegen een bepaald n prijs, ten koste van het onderstands-domicilie, meestal ten beloope van 50 centen daags voor alle kosten van verzorging, geneeskundige hulp en geneesmiddelen. Over het algemeen bestaat nog bij de lagere volksklasse een vooroordeel tegen die gestichten. Het jaar 1847 was voor de ziekenhuizen ongunstig door de geheerscht hebbende ziekten. Overigens mag de meerdere zorg voor behoeftige zieken als een verblijdend verschijnsel beschouwd worden.

In *Noordbrabant* ontvangen ook meer bemiddelde personen in die gestichten geneeskundige hulp, tegen eenen per dag vastgestelden prijs. De wijze van verpleging en de kundige en menschlievende behandeling der geneesheeren wordt zeer geprezen. In de gasthuizen te *Heusden*, *Tilburg* en *Breda* wordt de dienst gratis verrigt door de stedelijke genees-, heel- en vroedmeesters. Van het gesticht voor krankzinnigen te *'s Hertogenbosch*, dat onlangs geheel verbouwd en naar de tegenwoordige vereischten ingerigt is, worden de gunstigste getuigenissen gegeven.

In *Gelderland* heeft het gast- of ziekenhuis te *Zaltbommel* vrij aanzienlijke bezittingen, grootendeels uit landerijen bestaande. Daar binnen het gebouw slechts plaats is voor 25 zieken, worden ook buiten het gesticht voor behoeftige zieken geneesmiddelen kosteloos verkrijgbaar gesteld. Men is er reeds op bedacht geweest, om meerdere ruimte te verkrijgen door aankoop van een oud aangrenzend kerkgebouw. Op de stedelijke genees- en heelkundigen rust de verpligting hunne hulp te verleenen. In drukkende tijdsomstandigheden, zoo als tijdens den nood door de aardappelenziekte veroorzaakt, ondersteunt het bestuur van dit gesticht de algemeene armen door bedeelingen in natura of door gelden beschikbaar te stellen tot subsidien of tot werkverschaffing. Ongunstig is de finantiele toestand der gasthuizen te *Zutphen* en te *Groenlo*. In het eerste gesticht mist men nog uit gebrek aan fondsen eene eigene apotheek. De duurte der levensmiddelen, de lage prijzen van het eiken hakhout in de laatste jaren en de door uitbreiding en verandering in de inrigting der gebouwen, vooral van het zeer doelmatig verbeterd gesticht voor krankzinnigen, veroorzaakte kosten, worden als redenen van dien ongunstigen toestand opgegeven; terwijl te *Groenlo*, waar het bestuur van het gasthuis tevens de diakonie ondersteunt en ten deele de kosten betaalt van vrije armenwoningen, kostbare bedeelingen, door eenige ziektegevallen veroorzaakt, de uitgaven de inkomsten hebben doen overtreffen.

Onder de gasthuizen in *Zuidholland* worden als doelmatig geprezen, die te *Brielle*, *Delft*, *Dordrecht*, *Gorinchem*, *Gouda*, *'s Gravenhage*, *Rotterdam* en *Schiedam*. De inrigting te *Brielle* is deels proveniers-huis, met eigene woning binnen het gebouw, deels gasthuis, deels ziekenhuis voor beide geslachten. De localiteiten laten veel te wenschen over. Te *Dordrecht* wordt de behandeling van langdurige sleepende ziekten zooveel mogelijk vermeden. Het gasthuis te *Gorinchem* dekt gewoonlijk zijne uitgaven uit eigen inkomsten en ontvangt slechts van tijd tot tijd subsidie uit de stedelijke kas. Te *Gouda* zijn twee gasthuizen onder één collegie van regenten en regentessen; het eene dient ter verpleging van behoeftige zieken van beide kunnen en van minvermogende burgers tegen eenen geringen inleg; terwijl het andere uitsluitend bestemd is voor oude vrouwen, geplaatst door regthebbende familien of tegen betaling eener som in verband met haren ouderdom. Het stads-ziekenhuis te *Schiedam* is in 1837 geheel nieuw in eenen sierlijken stijl opgebouwd en inwendig doelmatig ingerigt. De ziekenzalen te *Leyden* vereischen verbetering. De behoeftige zieken worden op voordragt der stads-genees- en heelkundigen opgenomen. De kosten voor verpleging en geneesmiddelen, ten bedrage van f 0 30 daags voor iederen lijder, worden door de stedelijke kas gedragen. Voorts bevinden zich te *'s Gravenhage*, *Rotterdam*, *Dordrecht* en *Delft* gestichten voor krankzinnigen, die aanvankelijk reeds eenige verbeteringen hebben ondergaan, doch er nog verder aanzienlijke behoeven, waarvan de daarstelling in bepaalde overweging is.

De vier gast- of ziekenhuizen in *Noordholland*, waarvan verdere opgaven dan die in tabel VI vervat verlangd zijn, bevinden zich te *Alkmaar*, *Haarlem* (twee) en te *Purmerend*, het laatste in 1846 geheel nieuw gebouwd. Zij dienen zoowel ter verpleging van zieken als van gebrekkige personen, en verschaffen tevens verloskundige hulp en verzorging aan behoeftige zwangere vrouwen.

Behalve de opbrengst, uit eigen bezittingen en landerijen en interesten van fondsen bestaande, ontvangen zij toelagen uit de stedelijke kassen, terwijl aan sommige de benoodigde geneesmiddelen ten koste der stedelijke kas gratis verstrekt worden. In het buitengasthuis te *Haarlem* worden tijdelijk krankzinnigen in eene afdeeling opgenomen; zulks is ook te *Amsterdam* het geval.

Die verpleging van krankzinnigen zal echter eerlang ophouden bij het in gebruik stellen van het provinciaal geneeskundig gesticht voor die ongelukkigen in *Noordholland*. Voorts bestaat nog te *Amsterdam* een, hoewel op kleine schaal, goed ingerigt geneeskundig gesticht, uitsluitend voor behoeftige Israëlitische krankzinnigen.

Van de gast- of ziekenhuizen in *Zeeland* neemt dat in *Middelburg* alle zieke personen op zonder onderscheid, tegen betaling volgens een tarief, dat verschillend is voor de ondersteunden door armbesturen, de dienstboden en de overige personen; die te *Sluis* en te *Aardenburg*, welker finantiele toestand zeer ongunstig is, bepalen zich uitsluitend tot behoeftige zieken.

In de provincie *Utrecht* beantwoordt het gast- en ziekenhuis te *Amersfoort* aan het doel; terwijl daarentegen dat te *Utrecht*, wat den inwendigen toestand betreft, veel te wenschen overlaat, en niet meer voldoet aan de behoefte, daar sedert de daarstelling van het gesticht in 1837 de bevolking der stad, bepaaldelijk ook het getal der behoeftigen, aanzienlijk is toegenomen. Gebrek aan geldelijke middelen belet het tot stand brengen van vergrooting en vertimmering. De beschikbare ruimte in het krankzinnigen-gesticht aldaar, dat overigens hoogst doelmatig is ingerigt, is door het vermeerderd aantal patienten in de laagste klasse geheel ingenomen.

In de provincie *Friesland* bestaat slechts één stads-ziekenhuis, te *Leeuwarden*, vóór eenige jaren geheel nieuw gesticht. Het getal verpleegden bepaalt zich voor alsnog tot 16 à 20, hoewel het gesticht 50 à 60 lijders van beide kunnen kan bevatten.

In *Overijssel* heeft men een ziekenhuis, aan het armbestuur der hervormde gemeente te *Zwolle* behoorende; de overige zijn burgerlijke inrigtingen. Zij zijn alle zeer doelmatig ingerigt; dat te *Zwolle* vereischt nogtans grootere uitbreiding; ook hier wordt zulks belet door gebrek aan fondsen. Te *Deventer* wordt, behalve het zeer doelmatig ingerigte geneeskundige gesticht voor krankzinnigen, een gast- of ziekenhuis gevonden, in de laatste jaren aanmerkelijk verbeterd en uitgebreid. Het kan echter in tijden van heerschende ziekten niet alle lijders bevatten, die in de termen tot opneming vallen. In deze stad wordt de behoefte gevoeld aan een burgerlijk invalidenhuis (gesticht voor ongeneeslijken). Deze worden thans op het land besteed. Het stedelijk bestuur hoopt eenmaal het denkbeeld te kunnen verwezenlijken, om aan die personen eene betere wijze van verpleging te verschaffen. Hiertoe wordt echter een aanzienlijk kapitaal vereischt.

In de provincie *Groningen* vindt men slechts het stads-ziekenhuis te *Groningen*. Daarin worden verpleegd: armen, geplaatst door armbesturen; zij die geen heenkomen hebben of tot geene bepaalde gezindte in die stad behooren; epidemische en aanstekende zieken, ter voorkoming van verspreiding; eindelijk allen, die zulks verlangen, op eigen kosten. Voor iederen in dit gesticht geplaatste zieke, wordt 's daags f 0.50 betaald, of zooveel meer als de omstandigheden het vorderen. In de uitgaven wordt voorzien door het stedelijk bestuur, tegen ontvangst der restitutien van verplegi-gs-kosten.

De toestand der drie gast- of ziekenhuizen in *Limburg* is gunstig en hunne werking zeer doeltreffend. De *Calvarienberg* te *Maastricht* (bestuurd door het collegie van regenten over de algemeene armen) bestaat: uit het eigenlijk ziekenhuis, waarin alle zieken en dus ook niet-behoeftigen voor eigene rekening worden opgenomen, — het oudemannen- en vrouwen-huis — en het eerst in 1846 bijgetimmerde geneeskundige gesticht, uitsluitend voor behoeftige krankzinnigen.

In opzigt tot het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst, vermeent de Regering, behalve naar de tabel VII, te kunnen verwijzen naar het twee en dertigste verslag, onlangs door het hoofdbestuur uitgegeven.

De instellingen der *tweede hoofdsoort*, of *die, welke ten doel hebben om het getal der armen te verminderen* (tabel VIII—XVI), beliepen in 1847 2462, 40 meer dan in 1846. Het getal van die instellingen was: in 1840 2265 (waarvan in *Limburg* 160), in 1837 (zonder *Limburg*) 2083; zoodat, met bijtelling van het bedrag voor *Limburg*, de vermeerdering in de tien laatste jaren 219 zoude hebben bedragen. Daarop is echter mede toepasselijk de aanmerking, hiervoren gemaakt, over de vermeerdering van het getal instellingen der eerste hoofdsoort. De gevraagde inlichtingen ontbreken in 1847 voor 18, 4 meer dan in 1846. — Dit verslag loopt dus over 2444 instellingen, in welke weldaden gedeeld hebben 162,155 personen, meer dan in 1846 6249. Het getal dier personen was in 1840 116,906, in 1837 101,226. Hierbij valt nogtans weder op te merken, dat *Limburg*, waar het getal van de door de instellingen dezer hoofdsoort beweldadigde personen in 1840 5614 beliep, bij de opgaven over 1837 niet in aanmerking is gekomen.

Van deze personen wordt een aanzienlijk gedeelte door de instellingen der eerste hoofdsoort ondersteund, als: de leerlingen op de scholen, die kinderen zijn van bedeelde ouders; dat gedeelte der in de gestichten voor blinden en doofstommen en in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid opgenomenen, waarvoor de kosten uit de fondsen van de instellingen der eerste hoofdsoort betaald worden; alsmede zij die, in de werkplaatsen van liefdadigheid werk, van de besturen voor huiszittende armen onderstand, van de gast- of ziekenhuizen verpleging bij ziekte ontvangen.

Het voormeld getal personen stond tot de bevolking: in 1847 als 53,15, in 1846 als 50,91, in 1840 als 40,40, in 1837 als 39,19 tot 1000.

Daar echter de strekking der onderscheiden instellingen van deze hoofdsoort zeer verschillend is, zoo acht men het niet ondienstig, daaromtrent in eenige ontleding te treden. Zij laten zich gereedelijk tot de volgende vier soorten terugbrengen:

a. De scholen tot onderwijs en de werkscholen (tabel VIII—X): instellingen bij uitnemendheid geschikt ter vermindering van het getal armen en ter voorkoming der armoede. — Het getal van deze scholen voor allerlei behoeftigen bedroeg: in 1847 2428, waarvan 17 geene inlichtingen gaven; in 1846 2387; in 1840 2232; in 1837 (zonder *Limburg*) 2048. Deze scholen werden bezocht door: in 1847 140,777, in 1846 135,543, in 1840 99,485, in 1837 (zonder *Limburg*) 85,621 leerlingen, zoowel kinderen als volwassenen. Zij stonden in verhouding:

1°. tot de bevolking: in 1847 als 46,14, in 1846 als 44,26, in 1840 als 34,38, in 1837 als 33,14 tot 1000.

Die verhouding was naar de provincien

	1837	1840	1846	1847
het hoogst:				
in Groningen	»	»	54,28	57,84
» Zuidholland	40,28	42,53	56,08	57,66
» Overijssel	39,54	»	45,94	51,34
» Noordholland	»	37,38	»	»
» Utrecht	45,32	42,24	»	»
het laagst:				
in Gelderland	»	»	37.62	38,75
» Limburg	»	28,22	»	37,99
» Drenthe	23,55	25,14	30,15	33,39
» Noordbrabant	20,81	25,81	37,66	»
» Zeeland	28,52	»	»	»

2°. tot de huiszittende armen: in 1847 als 297,56, in 1846 als 289,17, in 1840 als 329,52, in 1837 als 326,44 tot 1000;

	1837	1840	1846	1847
het gunstigst:				
in Overijssel	770,85	614,66	533,47	616,49
» Groningen	»	591,88	531,20	546,03
» Drenthe	647,19	637,24	485,01	475,06
» Zeeland	488,69	»	»	»
het ongunstigst:				
in Friesland	260,35	295,51	250,17	242,97
» Limburg	»	»	243,51	234,53
» Noordholland	180,92	173,15	163,86	186,15
» Noordbrabant	338,08	»	»	»
» Utrecht	»	332,58	»	»

De in tabel VIII vermelde armen-, gemeente- en particuliere scholen telden: in 1847 128,327, in 1846 123,967, in 1840 94,050, in 1837 (zonder *Limburg*) 82,717 leerlingen uit de behoeftige volksklasse.

Deze leerlingen stonden tot de huiszittende armen: in 1847 als 271,24, in 1846 als 264,52, in 1840 als 311,52, in 1837 (zonder *Limburg*) als 315,21 tot 1000. — Naar de provincien was die verhouding.

	1837	1840	1846	1847
het gunstigst:				
in Overijssel	690,68	549,51	485,29	564,83
» Groningen	»	570,38	490,20	498,81
» Drenthe	647,19	637,24	485,01	475,06
» Zeeland	478,93	»	»	»
het ongunstigst:				
in Friesland	247,11	279,78	»	233,01
» Limburg	»	»	202,54	192,79
» Noordholland	177,31	168,84	159,08	180,43
» Utrecht	318,72	300,66	»	»
» Zeeland	»	»	216,94	»

De bijzondere scholen voor behoeftigen bestemd, door genootschappen en particulieren bekostigd (tabel IX), bestaande uit week-, zondags- en kleine-kinder- of bewaarscholen, zijn in 1847 met 11, de leerlingen met 552 vermeerderd. Zij bedroegen 138, en werden bezocht door 10,737 leerlingen, waaronder 2533 (279 minder dan in 1846) volwassen personen — Het getal weekscholen is in 1847, vergeleken met 1846, met 4 vermeerderd, dat der leerlingen met 405 toegenomen; dat der zondagsscholen met 1, der leerlingen met 160 afgenomen; terwijl het getal bewaarscholen met 8, dat der kinderen, die ze bezochten, met 307 vermeerderd is.

Het getal leerlingen op de in tabel VIII vermelde scholen heeft met de vermeerdering der huiszittende armen in het laatste tiental jaren op verre na geenen gelijken tred gehouden; dit getal is daarentegen op de bijzondere scholen, door genootschappen of bijzondere personen bekostigd, aanmerkelijk toegenomen. — Onwil der ouders (die meer hunne stoffelijke behoeften dan het welzijn der kinderen raadplegen) om hunne kinderen naar school te zenden, is eene voorname klagt in de plattelands-gemeenten. Hierover wordt bepaaldelijk geklaagd in *Gelderland*, *Zuidholland*, *Noordholland*, *Utrecht* en *Drenthe*. De buitengewone duurte der levensmiddelen heeft op het schoolgaan der kinderen eenen ongunstigen invloed uitgeoefend. Zulks was vooral het geval in de provincie *Groningen*. In vele gemeenten van *Zeeland* blijft een groot aantal kinderen van behoeftigen nog van het onderwijs verstoken.

Als een verblijdend verschijnsel mag beschouwd worden de meerdere uitbreiding der werkscholen (tabel X), strekkende om de kinderen der behoeftigen tot een werkzaam leven op te leiden. Het getal

DE HARMONIE VINGEN

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847.

werkscholen bedroeg: in 1847 (die te *Woerden*, waarover geene inlichtingen zijn ontvangen en waarvan in de tabel geene melding wordt gemaakt, niet medegerekend) 18, in 1846, 12, in 1840 9, in 1837 (zonder *Limburg*) 6. Dat der leerlingen: in 1847 1713, in 1846 1391, in 1840 1230, in 1837 (zonder *Limburg*) 962. Deze hoogst weldadige instellingen kunnen nogtans slechts geacht worden te zijn in hare eerste opkomst. Haar werkkring, welke zich, met uitzondering van de werkschool te *Zwolle*, waar ook jongens worden aangenomen, uitsluitend tot het vrouwelijk geslacht bepaalt, is nog hoogst beperkt. Zij bepalen zich tot de volgende vrouwelijke handwerken: het spinnen, naaijen, breijen en borduren. Niettemin hebben zij, naar het oordeel der Gedeputeerde Staten, reeds goede vruchten gedragen en den lust tot werken en tot orde bij de kinderen opgewekt. Zij staan veelal onder de leiding van vrouwen uit den hoogeren stand; terwijl te *Maastricht* en te *Venray* geestelijke zusters-congregatien zich met het onderwijs belasten.

b. De gestichten voor doofstommen te *Groningen* en te *Herlaar*, gemeente *St. Michielsgestel*, en het gesticht voor blinden te *Amsterdam* (tabel XI en XII). — De bevolking der beide eerste heeft op 1°. Januarij 1847 218, op ult°. December 216 bedragen; hiervan waren nog ans slechts 178 geheel ten koste van het gesticht, terwijl voor 3 geheel, voor 35 ten deele het kostgeld betaald werd. Op 31 ecember 1837 waren te *Groningen* 160, op 31 December 1840, in beide gestichten, 199 doofstommen aanwezig. Daarenboven ontvingen in 1837 te *Gemert*, in *Noordbrabant*, 25 doofstommen enkel onderwijs, zonder voeding of huisvesting.

In het gesticht voor blinden was het aantal kweekelingen: in 1847, even als in het vorige jaar, 58; in 1837 34; in 1840 38.

c. De werkplaatsen van liefdadigheid en de kolonien geves igd door de Maatschappij van Weldadigheid (tabel XIII—XV). — Deze instellingen, hoewel oorspronkelijk gesticht met het uitsluitend doel om het getal armen te verminderen, hebben echter een tweeslagtig karakter, zoowel dat van onderstand als van vermindering der armoede.

Het getal werkplaatsen van liefdadigheid in 1847, 29, is, vergeleken met 1846, met één verminderd. Het bedroeg: in 1837 (zonder *Limburg*) 31, in 1840 28. Volledige inlichtingen ontbreken van de werkplaats te *Schiedam*. Het getal der in die instellingen tevens gehuisveste en gevoede personen bedroeg: in 1847 1350, in 1837 (zonder *Limburg*) 832, in 1840 838 (waarvan 18 in *Limburg*), in 1846 1100; dat der enke werkende voor die gestichten: in 1847 6366, in 1837 (zonder *Limburg*) 4853, in 1840 5251 (5 in *Limburg*), in 1846 6374. Het getal contribuerende leden der Maatschappij van Weldadigheid is in 1847 met 387 afgenomen, de bevolking dier kolonien daarentegen met 500 personen toegenomen. De eersten bedroegen: in 1847 7317, in 1837 9418, in 1840 10,234, in 1846 7704, de laatsten: op 31 December in 1847 11,158, in 1837 7981, in 1840 8885, in 1846 10 658.

d. Het genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen. — Het getal leden van dit genootschap is in 1847, vergeleken met 1846, met 176 afgenomen. Het beliep: in 1847 3284, in 1837 3596, in 1840 3513, in 1846 3460. Zijne bemoeijingen hebben zich daarentegen uitgestrekt over 275 personen meer dan in 1846. Het getal dier personen bedroeg: in 1847 2230, in 1837 1745, in 1840 2210, in 1846 19 5.

De *uitgaven* voor alle instellingen van deze tweede hoofdsoort hebben in 1847 bedragen f 4,497,770.20 of f 424,303.50½ meer dan in 1846. Zij beliepen: in 1837 (zonder *Limburg*) f 3,122,676.19½, in 1840 f 3,543,534.13½.

Onder de uitgaven zijn begrepen:

a. voor onderhoud van gebouwen, voor grond-, polder- en verdere lasten, waarmede de inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie, eene som van f 92,690.51; f 12,377.50½ meer dan in 1846;

b. voor bel gging van gelden door de gestichten voor doofstommen f 12,073 75, meer dan in 1846 f 3063.04½;

c. voor aankoop van gereedschappen en werkstoffen f 153,161.88½, meer dan in 1846 f 4368.80; voor arbeidsloonen f 138,338.06½, minder dan in 1846 f 2240.16; voor premien wegens betoonde vlijt en bekwaamheid f 436.58, meer dan in 1846 f 120.08; te zamen f 291,936.53, meer dan in 1846 f 2248 72.

Deze uitgaven, die alleen de werkscholen en de werkplaatsen van liefdadigheid (tabel X en XIII) betreffen, worden opgewogen door de opbrengsten van het werk, onder de ontvangsten dier instellingen voorkomende nagenoeg tot een bedrag van f 271,384.81½; zoodat hetgeen daarop voor dat doel te kort kwam in 1847 slechts f 20,551.71½ heeft beloopen, terwijl het in 1846 bedroeg f 37,523.47.

d. de kosten voor de administratie en het onderhoud der gevestigde etablissementen, fabrieken, werkplaatsen en bakkerij in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, ten beloope van f 3,130,637.16, of f 344.961 15½ meer dan in 1846, die door de stortingen der kolonisten, zoo voor de administratie- als onderhoudsfondsen, de opbrengst der producten, magazijnen, fabrieken, werkplaatsen en bakkerij worden bestreden tot een beloop van f 2,723,767.94 of f 250,113.75 meer dan in 1846; zoodat hetgeen daarop voor dat doel te kort kwam in 1847 f 406,869.22 of f 94,847.40½ meer dan in 1846 heeft bedragen.

Trekt men de onder a. en b. begrepen uitgaven, en die onder c. en d. voor zooverre zij door de ontvangsten worden opgewogen, af van het totaal der uitgaven, dan worden de uitgaven voor de instellingen der tweede hoofdsoort, die meer regtstreeks den, hetzij stoffelijken, hetzij zedelijken, onderstand der behoeftigen betreffen, tot eene som van f 1,397,853.18½ teruggebragt. Hiervan werden besteed:

1°. voor bezoldiging van onderwijzers (tabel VIII, XII) f 164,858.89½, meer dan in 1846 f 5824 32½;

2°. voor aankoop van schoolbehoeften en verdere kosten van onderwijs, het aanleeren van ambachten in de gestichten voor doofstommen, mitsgaders de bezoldiging der onderwijzers door deze gestichten en door het genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen er onder begrepen (tabel VIII, XI, XVI), f 231,603.91½, meer dan in 1846 f 5624.42½;

3°. voor onderhoud en voeding (tabel XI — XIII) f 153,851.89, meer dan in 1846 f 24,504.86;

4°. begrafeniskosten (tabel XII) f 77, minder dan in 1846 f 1.15;

5°. voor verdere uitgaven gedurende het dienstjaar in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid (tabel XIV), als: rentebetalingen der verschillende geldleeningen, eene som van f 193,840, meer dan in 1846 f 1686.25; kosten van algemeen beheer f 34,776.77½, meer dan in 1846 f 1171.85; uitbetaling aan kolonisten wegens te goed gemaakte gelden en spaarpenningen f 25,732.69, meer dan in 1846 f 7141.29; uitschotten voor rekening van het Gouvernement gedaan f 99,459.27, meer dan in 1846 f 18,808.96½;

6°. voor onderstanden aan ontslagen gevangenen uitgereikt f 3390.85, meer dan in 1846 f 342 82½;

7°. voor den onbepaalden post: verschillende uitgaven (tabel XI—XIV), na aftrek der door de gestichten voor doofstommen belegde gelden, f 62,840 96, minder dan in 1846 f 3456.56.

Onder deze uitgaven zijn niet begrepen de bijzondere scholen voor behoeftigen, door genootschappen of particulieren bekostigd (tabel IX), waarvan de onkosten, door hunnen geheel particulieren aard, niet bekend zijn.

De *ontvangsten* hebben bedragen de som van f 4,501,985.03½ of f 424,489.42½ meer dan in 1846. Zij bedroegen: in 1837 (zonder Limburg) f 3,138,091.64½, in 1840 f 3,532,367.87.

Deze ontvangsten spruiten voort:

a. Uit eigen middelen of bepaalde regten, en wel:

1°. uit inkomsten en bezittingen van allerlei aard en toegekende regten (tabel VIII, X—XIII, XVI) f 85,561.65½, meer dan in 1846 f 3442.51;

2°. uit de opbrengst van het werk in de werkscholen en de werkplaatsen (tabel X, XIII) f 271,384.81½, meer dan in 1846 f 19,220 47½;

3°. uit de stortingen der kolonisten en de opbrengsten in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid (tabel XIV) f 2,723,767.94, meer dan in 1846 f 250,113 75.

b. Uit bijdragen en giften van de openbare en bijzondere liefdadigheid, ten bedrage van f 1,124,486 49.

Hieronder zijn begrepen:

1o. subsidien van de gemeenten (tabel VIII, X, XI, XIII) f 408,831.34½, meer dan in 1846 f 33,139.41½;

2°. subsidien van de provincien of van den Staat (tabel VIII, XI) f 7010, even als in 1846;

3°. subsidien van de armbesturen (tabel VIII, X, XIII), reeds voorkomende onder de ontvangsten en uitgaven der eerste hoofdsoort f 68.970.31½, meer dan in 1846 f 2778.24½;

4°. collecten en giften (tabel VIII, X, XI, XIII, XVI) f 45,218.58, minder dan in 1846 f 2211.04;

5°. inschrijvingen of bijdragen van particulieren (tabel VIII, X, XII, XIV, XVI) f 74,774 66½, meer dan in 1846 f 3303.39;

6°. bestedings-gelden en vergoedingen volgens gesloten contracten (tabel XIV) f 519,681.58½, meer dan in 1846 f 30,126.38½.

c. Kost- en onderwijs-gelden voor de kweekelingen (tabel XI, XII) f 5,714.97, minder dan in 1846 f 934.92.

d. Stortingen der kolonisten voor de fondsen bij hun ontslag vervallend (tabel XIV) f 27,437.43, meer dan in 1846 f 2122 74.

e. Verschillende ontvangsten (tabel VIII, X, XI, XIII, XIV) f 263,631.73½, meer dan in 1846 f 83,388 47½.

De eigen middelen van de gezamenlijke instellingen der tweede hoofdsoort zijn derhalve, in zooverre de opgaven reiken, in 1847 met eene som van f 272,776.73½ toegenomen. Terwijl de collecten, giften, inschrijvingen of bijdragen van particulieren weinig verschil met het vorige jaar opleveren, zijn de subsidien der gemeenten ook voor deze instellingen aanmerkelijk vermeerderd.

Ten aanzien van de subsidien dient nog opgemerkt te worden, dat in 1847 bestemd waren:

voor de armen- en gemeentescholen	f 337,607.27½
» » werkscholen.	3,030.48
» » doofstommen	3,000.00
» » werkplaatsen van liefdadigheid.	141,173.90½
	f 484,811.66

Trekt men de uitkomsten, voor de instellingen der eerste hoofdsoort met die voor de tweede hoofdsoort verkregen te zamen, dan verkrijgt men, na aftrek van al het niet onmiddellijk ter ondersteuning der armen gebezigde, als uitgaven voor onderstand en verpleging van allerlei aard, zoowel stoffelijke als zedelijke, voor 1847, eene som van f 9,097,825 15½, en als ontvangsten door de openbare en bijzondere liefdadigheid eene som van f 5,629,119.72½. In deze ontvangsten hebben bijgedragen: de gemeenten voor f 3,149,746 65½, de provincien of de Staat voor f 21,871 99, bijzondere personen, door

collecten, giften, inschrijvingen en bijdragen voor f 1,937,819.49½; terwijl daarenboven de bestedingsgelden en verdere vergoedingen aan de Maatschappij van Weldadigheid f 519,681.58½ hebben bedragen. De overige uitgaven voor onmiddellijken, stoffelijken en zedelijken onderstand en verpleging der armen, ten bedrage van f 3,468,705.43, zijn derhalve uit eigen middelen der instellingen zelve bestreden.

Overgaande tot de mededeeling van eenige bijzonderheden nopens de instellingen der tweede hoofdsoort, komen, naar de orde der tabellen, in de eerste plaats in aanmerking de

Scholen voor kinderen van behoeftigen.

In *Noordbrabant* verkeeren de armenscholen in de steden *'s Hertogenbosch*, *Breda*, *Heusden* en *Tilburg* in eenen bloeijenden staat. De uitgaven voor die in de twee eerste steden worden door de stedelijke kassen, die te *Heusden* door het departement der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen gedragen, terwijl die te *Tilburg* door liefdegaven moeten gedekt worden. Op de zeven scholen binnen die steden hebben in dit jaar 2544 kinderen gratis onderwijs ontvangen. Daarenboven ontvangen nog in deze provincie 13,007 kinderen kosteloos onderwijs, zoo op de armenscholen als op de scholen aan bijzondere personen behoorende en op de vrijscholen; terwijl nog bovendien 627 volwassenen op de zondagsscholen en 2613 kinderen op de bewaarscholen dat voorregt hebben genoten.

In *Gelderland* worden als zeer gunstig en doelmatig ingerigt geprezen de armenscholen te *Barneveld* en te *Apeldoorn*. Er wordt nogtans daar zoowel als te *Arnhem* geklaagd, dat de kinderen te weinig school gaan. Dit gebrek spruit voort uit de onverschilligheid der ouders, die de kinderen tot allerlei huiselijke diensten bezigen; eene klagt vrij algemeen in de provincie *Gelderland*. De diakenen hebben dien ten gevolge dikwerf de ouders, die bedeeld werden, met terughouding der bedeeling bedreigd. De stads-armenschool te *Nijmegen* vereischt verbetering; die te *Arnhem* is zeer goed ingerigt; het locaal, eerst onlangs nieuw opgebouwd, is bijzonder fraai, groot, licht en luchtig. De armenschool te *Zutphen* wordt deels van stadswege, deels door de diakonie bekostigd. Bij voortduring ontbreekt echter gelegenheid om alle kinderen, waarvoor aanvraag gedaan wordt, te plaatsen. Te *Harderwijk*, waar aan arme kinderen van ingezetenen der stad van 6 tot 15 jaren gratis onderwijs wordt gegeven, is het locaal in vrij goeden toestand. Te *Zalt-Bommel*, waar wel is waar het onderwijs kosteloos wordt gegeven, voorzien echter de ouders, die daartoe genoegzaam vermogend zijn, in de boeken en schrijfbehoeften van hunne kinderen. De opkomst is vrij regelmatig. Zij, die gedurende den dag op den akker of in eene fabriek werkzaam zijn, genieten des avonds onderwijs. Sommige minvermogende ouders moeten aan hunne verpligting tot het ter school zenden van hunne kinderen worden gehouden op verbeurte der hun anderzins toegekende bedeeling van de armbesturen. De armenschool te *Wageningen*, eene inrigting van de hervormde diakonie, wordt bekostigd uit eigen fondsen en uit jaarlijksche inschrijvingen van de leden der gemeente. In de armenschool te *Culemborg* wordt aan meer dan 300 kinderen van behoeftige ouders kosteloos onderwijs gegeven. Het schoollocaal is geheel nieuw opgebouwd en zeer doelmatig ingerigt, zoodat het bijna 400 kinderen zou kunnen bevatten. Op sommige plaatsen in *Gelderland* geven de onderwijzers uit eigen beweging gratis onderwijs aan arme kinderen; op andere worden onderwijs en schoolbehoeften of slechts de laatste door de armbesturen betaald. Elders worden de onderwijzers bij hunne aanstelling aan de verpligting onderworpen, om aan de kinderen der behoeftigen gratis onderwijs te geven. De Gedeputeerde Staten achten het wenschelijk dat alle kosten voor het onderwijs van de kinderen der behoeftigen kwamen ten laste der gemeenten. In de gemengde scholen in de steden van *Gelderland* wordt het onderwijs der behoeftigen of minvermogenden bekostigd door de gemeente- en armbesturen of door de departementen der maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. Men is over het algemeen over het onderwijs in die scholen zeer tevreden.

De benoeming van eenen nieuwen onderwijzer te *Hattem*, waar vroeger het onderwijs gebrekkig was, heeft goede vruchten gedragen. De bewaarscholen beantwoorden aan hare bestemming. Werkscholen worden slechts te *Nijmegen* ten getale van drie aangetroffen.

De Gedeputeerde Staten van *Zuidholland* prijzen de doelmatigheid van het onderwijs in de stads-armenscholen te *Brielle*, te *Delfshaven*, waar 150 à 170 behoeftige kinderen kosteloos onderwijs genieten, te *Delft* (twee in getale), te *Gorinchem*, *Gouda*, *Leyden*, *Rotterdam* en *Woerden*. Te *Dordrecht* wordt het onderwijs in de armenscholen der Nederduitsche hervormde diakonie doelmatig bevonden. Het locaal te *Gouda* is goed ingerigt, de kosten worden uit de stedelijke kas bestreden. Te *'s Gravenhage* worden de armenscholen deels uit de stedelijke kas, deels door de armbesturen en bijzondere genootschappen bekostigd. De kinderen van arme of minvermogende ouders, bedeeld of niet bedeeld, en, voor zooverre de scholen tot de godshuizen behooren, de kinderen in die gestichten opgenomen, ontvangen onderwijs in die vakken, welker kennis hen, in verhouding tot hunnen stand, in de gelegenheid kan stellen als nuttige burgers in de maatschappij op te treden. De school te *Maassluis*, voor eenige jaren nieuw opgebouwd, is een ruim locaal. Aan 200 kinderen zoo van bedeelde als van onvermogende ouders wordt onderwijs gegeven. Te *Rotterdam* genieten de kinderen van behoeftigen, zoowel van bedeelden als niet-bedeelden, onderwijs hetzij op de afzonderlijke armen- en diakonie-scholen, hetzij met kinderen van meergegoeden op de burgerscholen. Het schoolgeld wordt betaald door eenige armbesturen. Te *Schiedam* worden de scholen verdeeld in eigenlijk gezegde armenscholen, waar de kinderen van behoeftigen geheel kosteloos onderwijs genieten, en in tusschenscholen, waar de kinderen van niet geheel behoeftige ouders tegen eene geringe wekelijksche bijdrage worden opgenomen. Het onderwijs is in deze laatste scholen eenigzins verder uitgestrekt. In al deze scholen wordt aan ruim 1000 kinderen een zeer doelmatig onderwijs gegeven. De inrigting dier scholen wordt uitmuntend genoemd. De kosten worden door de stad gedragen. Op het platte land vindt men te *Alphen* eene school voor kinderen van onvermogende doch niet bedeelde ouders uit de gemeente *Alphen* en *Aarlanderveen*, alsmede voor die, welke voor rekening van eenig armbestuur of eenige maatschappij er op geplaatst zijn. Omtrent de scholen te *Bleskoop* en *Hillegom* zijn geene verdere inlichtingen, dan die in de tabel vervat, ontvangen. Overigens wordt in alle gemeenten ten platten lande, waar scholen aanwezig zijn, ook onderwijs gegeven aan de kinderen van bedeelde en van niet bedeelde, doch behoeftige ouders, voor rekening van de gemeente- of armbesturen, alsmede van bijzondere personen. Het getal dier scholen bedraagt 196. Het onderwijs is over het algemeen nuttig en doelmatig. Men heeft in sommige gemeenten te betreuren, dat bezwaren, voortvloeijende uit financiele bekrompenheid bij de betrokken besturen, of uit gebrek aan ruime schoollocalen, vooral gedurende den winter, eenige kinderen van het onderwijs verstoken doen blijven.

Voorts vindt men in *Zuidholland* zondags scholen: te *Dordrecht* voor alle behoeftigen, bedeeld of niet bedeeld, de mannen boven de 18, de vrouwen boven de 16 jaren; te *Leyden*, te *Maassluis*, bezocht door 50 bedeelden of minvermogenden, en ter helfte door het bijbelgenootschap, ter helfte door de stad bekostigd; te *Schiedam*, met ongenoeg 30 leerlingen, bekostigd door vrijwillige bijdragen van eenige gegoede ingezetenen; te *Schoonhoven*, *Vlaardingen*, *Oudewater*, *Vianen* en *Lange Ruige Weide*: van de twee eerste plaatsen mist men verdere opgaven dan die in de tabel vervat; terwijl in de drie laatste de kosten door de afdeelingen der maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen worden bestreden. Te *Dordrecht* wordt zeer geklaagd over de ongeregelde opkomst, zoodat het maximum der leerlingen op 150, het minimum op 30 begroot wordt. In 1847 zijn geene nieuwe leerlingen aangenomen. Men vindt er nogtans enkele voorbeelden van zeldzame volharding, te loffelijker naar mate het aanleeren op gevorderden leeftijd meer inspanning vereischt. *Te Leyden* bestaat, behalve de zondagsschool, nog eene herhalingsschool, waarop aan 30 onbedeelde bejaarden onderwijs wordt gegeven, aan welke school geene onkosten verbonden zijn, daar het locaal van eene der stadsscholen er toe gebruikt wordt; terwijl te *'s Gravenhage*, op eene door het genootschap der Bijbelvereeniging opgerigte tusschenschool, aan behoeftige kinderen godsdienstig onderwijs wordt gegeven. De twee bewaarscholen te *'s Gravenhage*, onder het beheer van daartoe benoemde commissien, worden zeer geprezen. De ouders worden daardoor in de gelegenheid gesteld buiten 's huis hun brood te verdienen, terwijl de kinderen, door geschikte personen verpleegd en bewaakt, zoowel zedelijk als ligchamelijk worden ontwikkeld.

De werkschool te *Gorinchem* is opgerigt door de vrouwen-vereeniging *Dorkas* en geniet sedert twee jaren een stedelijk subsidie.

In *Noordholland* ontvangen op de armenscholen gratis onderwijs kinderen van bedeelde en niet bedeelde behoeftige ouders. De kosten worden bestreden uit collecten, giften en uit subsidien van plaatselijke armbesturen. Voorts ontvangen deze kinderen gratis onderwijs op gemeentescholen, ten koste der gemeente- of armbesturen; op scholen behoorende aan particulieren, ten koste van bijzondere personen; op weekscholen, wanneer zij wegens beroeps-bezigheden niet in de gelegenheid zijn de openbare of de armenscholen te bezoeken. De twee weekscholen in deze provincie worden door de afdeelingen van de maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen beheerd en bekostigd. Op de zondagsscholen wordt, zoowel aan kinderen als aan volwassenen, gratis onderwijs gegeven. Naar het oordeel der Gedeputeerde Staten wordt over het algemeen van de scholen een vlijtig gebruik gemaakt en getoond, dat men de gelegenheid tot het ontvangen van onderwijs weet op prijs te stellen. — De middelen, waardoor de uitgaven in de werkscholen te *Haarlem* en te *Wormerveer* worden bestreden, bestaan uit de opbrengst van het werk, vrijwillige bijdragen van bijzondere personen en uit toelagen uit de plaatselijke kassen; de uitgaven grootendeels uit salaris van de onderwijzeressen en aankoop van gereedschappen en werkstoffen.

Onverminderd de wenschelijkheid, dat in vele gemeenten het getal ter school gaande kinderen van behoeftigen aanzienlijker ware, bepalen de Gedeputeerde Staten van *Zeeland* zich tot de opmerking, dat de inwendige toestand en de werking der scholen in allen deele aan het doel beantwoordt en dat aan verbetering geene behoefte gevoeld wordt. Onder de scholen door bijzondere personen bekostigd, behooren twee werkscholen te *Middelburg*, uitsluitend bestemd voor kinderen van Israëliten; in de eene wordt maatschappelijk, in de andere godsdienstig onderwijs gegeven. De weekschool te *Tholen* dient als herhalingsschool voor kinderen die de lagere scholen reeds hebben verlaten. In de zondagsscholen bepaalt zich het onderwijs tot lezen. Zoowel de bewaar- als de werkscholen laten niets te wenschen over.

De twee stads-armenscholen in de stad *Utrecht* staan onder eene commissie uit de regenten der stads-aalmoezenierskamer. Reeds sedert geruimen tijd zijn hier wenschelijke verbeteringen aangebragt. In plaats

van de vroeger bestaan hebbende drie parochie-scholen, heeft men thans aan de beide uiteinden der stad twee, wat inrigting en schoolgebouw betreft, aanzienlijk verbeterde armenscholen, welke, in verband met de gelijktijdige opgerigte tusschenschool, geene kinderen meer tegen eenige betaling toelaten. Het onderwijs wordt gegeven aan de kinderen der behoeftigen tot dit armbestuur behoorende. De diakonie-scholen van de Nederduitsche hervormde gemeente stichten veel nut; de regenten blijven echter weigerachtig om inlichtingen te geven. Hoewel de diakonieschool der Waalsche gemeente hoofdzakelijk bestemd is voor kinderen van behoeftige ledematen van de gemeente, neemt zij nogtans ook behoeftige kinderen aan niet tot de gemeente behoorende. Geene kinderen worden in die school opgenomen dan die, welke den ouderdom van zeven jaren bereikt hebben en reeds eenig onderwijs in het lezen, schrijven en rekenen hebben ontvangen. Behalve in het schrijven, rekenen, de Hollandsche taal, de aardrijkskunde en de geschiedenis, wordt er voornamelijk in de Fransche taal onderwijs gegeven. De onkosten worden geheel uit de diakoniekas bestreden. Het schoollocaal is vrij voldoende. Voorts vindt men te *Utrecht* afzonderlijke armenscholen voor roomsch-katholijken, voor oud-roomsch-katholijken en voor Nederduitsch-Israëlitische kinderen. In de eerste worden ook toegelaten de kinderen van ouders die eene geringe bijdrage voldoen voor huur en schoolbehoeften. De inkomsten, bestaande uit liefdegiften en collecten, zijn niet toereikende bij het aanmerkelijk toenemen der behoeftige kinderen; hetzelfde gebrek aan fondsen doet zich gevoelen in de school der oud-roomsch-katholijken, waar de kosten uit het fonds der armenkamer worden gevonden. In de Israëlitische school wordt tevens aan meer gegoeden maatschappelijk onderwijs en eene godsdienstige opleiding gegeven. De inwendige toestand beantwoordt aan de verwachting. Door de zorg der commissie is tevens eene naaischool opgerigt, waar de meisjes na schooltijd in vrouwelijke handwerken onderwijs ontvangen. Voorts bestaan nog armenscholen te *Amersfoort*, drie in getal, en te *Wijk bij Duurstede*. Zij werken doelmatig en beantwoorden aan hunne bestemming. In de verdere gemeenten dezer provincie worden de kinderen van behoeftigen gratis in de openbare gemeentescholen opgenomen. De kosten worden door armbezorgers, gemeentebesturen, door bijdragen van het Rijk, op vele plaatsen ook door bijzondere personen bestreden; dit laatste heeft plaats: te *Abcoude*, waar de ambachtsheer jaarlijks eene aanzienlijke toelage verstrekt, te *Baambrugge*, *Amerongen*, *Baarn*, *Loenen*, *Harmelen*, *Maarssen*, maar vooral te *Loosdrecht*, *Soest* en *Zeist*.

De zondagsscholen hebben in deze provincie een groot nut gesticht ter bevordering der bijbelkennis bij de behoeftigen en ter ontwikkeling van eene godsdienstige beschaving. Te *Utrecht* zijn deze scholen twee in getal, opgerigt door en voor rekening van het bijbel- en zendelinggenootschap, voor personen van beide kunnen boven de zestien jaren. Zij ontvangen elken Zondag-namiddag onderwijs in het lezen en schrijven. Gelijke strekking hebben de zondagscholen te *IJsselstein*, *Mydrecht*, *Zeist* en *Langbroek*.

De bewaarscholen te *Utrecht*, *IJsselstein* en *Baarn* werken zeer gunstig op de zedelijkheid en beschaving der jonge kinderen, Gedeputeerde Staten achten het wenschelijk, dat deze scholen meer en meer in hunne provincie worden uitgebreid. De kosten worden gevonden uit de diakonie-kassen of uit bijdragen van particulieren, terwijl de bewaarschool te *Baarn* alleen door eene bijzondere persoon wordt bekostigd.

In de provincie *Friesland* worden afzonderlijke armenscholen slechts in eenige steden en een paar der aanzienlijkste dorpen gevonden. Zij zijn in allen opzigte doelmatig. Hier en daar wordt meerdere localiteit gewenscht om een grooter aantal kinderen te kunnen onderwijzen. Op de gemeentescholen, die nagenoeg op alle dorpen worden gevonden, ontvangen de kinderen der behoeftigen gratis onderwijs, tot het geven waarvan de onderwijzers op vele plaatsen volgens hunne aanstelling gehouden zijn. Hier en daar zijn die ouders echter verpligt geheel of ten deele voor de schoolbehoeften der kinderen zelven te zorgen. Er wordt geklaagd dat de ouders hunne kinderen van het schoolgaan terughouden, doordien dezen verpligt worden het hunne tot onderhoud van het gezin bij te dragen. 's Winters echter, wanneer de school niet te verre gelegen of de weg niet te ongunstig is, wordt van het onderwijs getrouw gebruik gemaakt. De Gedeputeerde Staten achten het wenschelijk, dat het onderwijs zooveel mogelijk worde uitgebreid en door oprigting van nog meerdere scholen of door vergrooting van bestaan te bevorderd, waaraan op sommige plaatsen der provincie nog wel behoefte bestaat. De oprigting van bewaarscholen voor kleine kinderen, vooral van den behoeftigen stand, wordt als zeer nuttig en wenschelijk beschouwd.

In *Overijssel* vindt men te *Zwolle* twee stads-armenscholen, waarvan de eene, staande onder de stads armen-inrigting, uitsluitend bestemd is tot het geven van kosteloos onderwijs aan kinderen boven de twee jaren van huiszittende behoeftigen, de andere meer algemeen voor kinderen van minvermogenden boven de vijf jaren. Hier betalen de ouders, naar gelang van hunne geldelijke omstandigheden, eene kleine bijdrage in de schoolbehoeften. Stads-armenscholen worden voorts gevonden te *Deventer*, *Kampen* en *Steenwijk*. In deze laatste plaats dagteekent hare oprigting eerst sedert 1846. De armenschool te *Hasselt* is met het armenhuis verbonden; daarin worden echter ook kinderen opgenomen, die niet tot het gesticht behooren. Men klaagt er over het gemis aan doeltreffende strenge maatregelen, om de behoeftige ouders te noodzaken hunne kinderen van het onderwijs gebruik te doen maken. Voorts bestaat nog te *Deventer* eene tusschenschool voor kinderen van minvermogenden, tegen betaling van f 3 tot f 4.50 's jaars. Onder de scholen door bijzondere personen bekostigd behooren: eene school te *Kampen* voor volwassene, niet bedeelde personen; twee zondagsscholen, de eene voor hervormden, de andere voor roomsch-katholijken, zoowel voor kinderen als voor volwassenen, bedeeld of niet bedeeld; en de zondagsschool te *Hasselt*, in verband met het armenhuis, waarvan echter te weinig gebruik gemaakt te worden.

In de stads-bewaarschool te *Kampen* worden de kinderen kosteloos opgenomen; in die te *Deventer* wordt, naar gelang der omstandigheden, eene kleinigheid betaald, terwijl de kinderen van bedeelden en onvermogenden kosteloos worden toegelaten.

Eindelijk vindt men nog drie werkscholen te *Zwolle* en één te *Kampen*. De eerste, behoorende tot de stads-armeninrigting, staan onderling in naauw verband en wisselen zich met de leerscholen af. De verdiende arbeidsloonen in die scholen zijn, in verhouding tot het aantal kinderen, niet onaanzienlijk te noemen. Te *Deventer* bestaat geene eigenlijke weekschool, maar wordt aan de meisjes, die de school voor behoeftigen en minvermogenden bezoeken, gratis onderwijs gegeven in het naaijen en breijen.

In de twee stads-armenscholen in de stad *Groningen* worden geene andere kinde en toegelaten dan die, welke staan op de vaste bedeelings-cedels bij eene der christelijke gezindheden in die stad. De wijze van toelating wordt aan de boekhouders-diakenen overgelaten. Op de Israëlitische armenschool te *Groningen* worden de kinderen zoowel van bedeelde als niet bedeelde doch behoeftige ouders opgenomen. De kinderen van behoeftige ouders die niet vallen in de termen der drie armenscholen, worden kosteloos op de twee stadsscholen opgenomen. Overigens bestaan er in de provincie *Groningen* geene armenscholen. De kinderen van behoeftige ouders worden op de openbare scholen onderwezen, en de schoolgelden, volgens het provinciaal reglement op het betalen der schoolgelden in de landelijke gemeenten, uit de gemeentekassen voldaan. Slechts enkele diakonien, meestal die welke door de burgerlijke gemeenten niet gesubsidieerd worden, doen aan de gemeentebesturen restitutie van hunne uitgaven ter dezer zake.

De zondagsscholen zijn te *Groningen* opgerigt door de directie van het bijbel- en zendeling-genootschap, te *Appingadam* en te *Winschoten* door de afdeelingen der maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. Zij strekken om minkundigen, zoowel kinderen als volwassenen, in *Groningen* enkel niet-bedeelden, den bijbel met vrucht te leeren lezen.

Op de stads-bewaarschool te *Groningen* worden uitsluitend opgenomen kinderen van 2 tot 5 jaren, van zulke on- of minvermogende ouders, aan wie geschiktheid, tijd of de middelen ontbreken om zelven hunne kinderen in den dag behoorlijk gade te slaan. Door naauwlettend toezigt, eene zachte leiding en één ordelijk bestuur tracht men de kinderen zooveel mogelijk voor ligchamelijk en zedelijk bederf te bewaren, terwijl tevens door onderscheidene werkzaamheden, die de vrije ontwikkeling der ligchaamskrachten en de aanvankelijke vorming van het verstand beoogen, in hunne opvoeding op eene gepaste wijze wordt voorzien. De meeste ouders stellen voortdurend belang in die bewaarscholen, geven bij de openbare lessen, opzettelijk voor hen gehouden, de ondubbelzinnigste blijken van hunne tevredenheid. De stads-bewaarschool werkt zelfs gunstig op de bijzondere bewaarscholen, doordien de onderwijzer dezer inrigting aan alle bewaarschoolhouderessen, des verkiezende, wekelijks kosteloos onderrigt geeft; terwijl ook de onderwijzeressen die te *Groningen* eene bewaarschool voor eigene rekening wenschen op te rigten, verpligt zijn om gedurende eenige weken de stads-bewaarschool te bezoeken en aan de werkzaamheden deel te nemen.

Eene afzonderlijke armenschool wordt in de provincie *Drenthe* enkel te *Meppel* gevonden. Zij is verbonden met het diakonie-armenhuis en heeft eene zeer nuttige strekking; ook kinderen van niet bedeelde behoeftige ouders worden op die school toegelaten. Volgens het provinciaal schoolreglement genieten alle kinderen van behoeftige, bedeelde en niet bedeelde ouders in al de gemeenten gratis onderwijs op de lagere scholen. De schoolgelden worden betaald uit de gemeentekassen. Behoefte aan meerdere scholen doet zich niet gevoelen.

Te *Meppel* bestaat, evenzeer onder het bestuur van het diakonie-armenhuis, eene bewaarschool voor behoeftige, zeer jonge kinderen; zij schijnt even als de armenschool aan het doel te voldoen.

In *Limburg* is sedert 1836 te *Maastricht* eene stads-armenschool opgerigt, aanvankelijk enkel bestemd voor kinderen van behoeftige ouders; thans worden ook die van minvermogenden toegelaten. Hierdoor is bij voorraad eenigermate voorzien in het gemis van tusschenscholen. De school, die groot nut sticht, wordt bestuurd door eene commissie uit den stedelijken raad. De kosten worden bestreden deels uit de stedelijke kas, deels uit een fonds, door inschrijvingen van vermogende ingezetenen daargesteld ter uitbreiding van de inrigting. Ieder inschrijver heeft, tegen eene bijdrage van f 5 's jaars, het regt een kind uit de minvermogende volksklasse op die school te plaatsen. Het onderwijs loopt over het lezen en schrijven der Nederduitsche taal, de taal- en rekenkunde, de vormleer, de beginselen der aardrijkskunde en geschiedenis. Bovendien worden bij de hoogste jongens-klasse, met toepassing op ambachten en handwerken, lessen in het lijntekenen en het teekenen naar voorbeelden, en bij de hoogste meisjesklasse onderrigt in het naaijen en breijen gegeven. Het stedelijk bestuur van *Maastricht* is voornemens meerdere soortgelijke scholen op verschillende punten der stad, mitsgaders eene tusschenschool, op te

richten. Voorts vindt men te *Venlo* eene doelmatige armenschool, geheel van stadswege bekostigd. Naar de bepalingen van het provinciaal school-reglement, zijn al de gemeentescholen gehouden, de kinderen van de behoeftige en minvermogende ingezetenen, wier ouders of voogden daartoe bij de instellingen van liefdadigheid aanvraag hebben gedaan, zonder betaling van schoolgeld aan het onderwijs te laten deelnemen. Ook de schoolbehoeften moeten aan die kinderen *gratis* worden verstrekt, voor welk laatste de armbesturen aan het schoolfonds eene tegemoetkoming betalen. Openbare gemeentescholen bestaan, op enkele uitzonderingen na, in alle gemeenten der provincie. Bovendien worden in vele gemeenten, waar bijzondere scholen aanwezig zijn, de kinderen van behoeftigen kosteloos toegelaten.

Gestichten voor doofstommen en blinden.

Van de twee gestichten voor doofstommen bestaat dat te *Her'aar*, in *Noordbrabant*, eerst sedert 1840. De bevolking was in 1847 tot 72 geklommen, waarvan slechts 2 het volle, 13 een deel van het kostgeld betaald en, terwijl 57 geheel kwamen ten laste van het gesticht. Behalve een subsidie der provincie, ten bedrage van f 1000, worden de uitgaven geheel gedekt door liefdegiften. Aan verbetering in de inwendige inrigting doet zich, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, geene behoefte gevoelen; wenschelijk ware het nogtans, naar hunne meening, dat aan het gesticht meerdere uitbreiding kon worden gegeven, daar het gebouw, van ruime lucht- en localen voorzien, meer dan 150 kweekelingen kan bevatten. Omtrent het allezins doelmatig ingerigt instituut voor doofstommen te *Groningen*, in 1790 door den heer *H. D. Guyot* gesticht, vermeent de Regering te kunnen verwijzen naar het verslag, jaarlijks door de hoofddirectie uitgegeven. Beide gestichten nemen op doofstommen uit alle oorden des Rijks. De kweekelingen worden niet slechts verzorgd en verpleegd, maar tevens door het aanleeren van beroepen of bedrijven tot nuttige leden der maatschappij gevormd — Omtrent het instituut voor blinden te *Amsterdam* zijn geene verdere inlichtingen ontvangen dan die in tabel XII vervat.

Werkplaatsen van liefdadigheid.

In de provincien *Noordbrabant*, *Utrecht* en *Drenthe* worden geene werkplaatsen van liefdadigheid aangetroffen.

De jaarlijksche koste van onderhoud en voeding voor iedereen in die instellingen gehuisvesten persoon hebben bedragen: in *Noordholland*, in 1847 f 86.42, in 1846 f 82.62, in 1840 f 85.41, in 1837 f 80.83; in *Zeeland*, in 1847 f 103.83, in 1846 f 105.39, in 1840 f 112.54, in 1837 f 103.77. Die vermeerdering van uitgaven werkte ongunstig op het bedrag der arbeidsloonen. Deze bedroegen: in *Noordholland* voor de gehuisvesten per persoon, in 1847 f 7.08, in 1846 f 7.81, in 1840 f 8.68, in 1837 f 7.16; voor de niet gehuisvesten, in 1847 f 29.55, in 1846 f 35.46, in 1840 f 44.80, in 1837 f 43.10; — in *Zeeland*, voor de eersten: in 1847 f 2.23, in 1846 f 1.73, in 1840 f 12.27, in 1837 f 9.29; voor de laatsten: in 1847 f 24.46, in 1846 f 29.09, in 1840 f 24.31, in 1837 f 23. Opmerkelijk is het groote verschil der arbeidsloonen, verdiend door de niet in de werkplaatsen gehuisveste personen in de verschillende provincien; terwijl zij per persoon in 1847 in *Limburg* f 122.03 bedragen, hebben zij in *Overijssel* slechts f 9.08 bedragen. Het hoogste cijfer was: in 1846 f 105, in 1840 f 139.49, in beide jaren in het hertogdom *Limburg*; in 1837 f 43.10 in *Noordholland*; — het laagste: in 1846 f 8.91 in *Overijssel*; in 1840 f 7.12, in 1837 f 9.99, in beide jaren in de provincie *Groningen*.

De aard van het werk in deze inrigtingen verrigt is in de tabel XIII naauwkeurig omschreven. De uitgaven worden slechts gedeeltelijk door de opbrengst van het werk en het ontbrekende door collecten bij bijzondere personen en door subsidien van stedelijke en armbesturen bestreden. Vooral in *Gelderland*, *Overijssel* en *Friesland* bemoeijelijkt de toenemende mededinging in het fabriekwezen den afzet van het in die instellingen vervaardigde en oefent een ongunstigen invloed uit op haren financiëlen toestand. Zij doet de grondstoffen in prijs stijgen, de arbeidsloonen daarentegen verminderen.

In *Zuidholland* worden de werk-inrigtingen te *Delft*, *'s Gravenhage*, *Schiedam* en *Ouddorp* als gunstig beschouwd en als heilzaam werkende op de zedelijkheid der behoeftige volksklasse. Te *Schiedam* bepaalt zich de werkverschaffing tot het geven van eene jaarlijksche stedelijke toelage van f 1500 aan eene spinnerij en weverij onder de directie van particulieren, onder voorwaarde, dat aldaar voor minstens f 4500 aan spin-, weef en hekelloonen zal worden verdiend door behoeftigen, daartoe aangewezen door de regenten van het algemeen armbestuur. Die werkloonen strekken in mindering van het anders voor bedeeling verstrekte. De inrigting te *Ouddorp* bestaat sedert 1842. Zij is door eene vereeniging van ingezetenen tot stand gebragt, die, om haar in werking te brengen f 2550 vrijwillig hebben bijeengebragt. Zij verschaft, zoowel 's zomers als 's winters, werk aan de behoeftigen door de bebouwing en bewerking van vlas. Niet alleen is haar doel om werk te verschaffen maar ook om de zedelijkheid te bevorderen, om welke redenen er jaarlijks ook gelden worden uitbetaald voor het onderwijs van kinderen van behoeftige doch niet bedeelde ouders:

Gedurende de vijf jaren sedert hare oprigting is door deze inrigting aan werkloonen uitbetaald in den zomer	f 6,401.86
en in den winter	5.901.04
te zamen	f 12,302.90
en voor onderwijs	439.45

De instelling te *Vlaardingen* heeft in 1847 voor eene som van f 305 meer dan in 1846 werk verschaft. De werkinrigting te *Krimpen aan de Lek* heeft opgehouden te bestaan, vermits zij op den duur aan moeijelijkheden en bezwaren onderhevig was, en door het verbod op den uitvoer van het geplukte touw en het groot aantal reeds bestaande soortgelijke inrigtingen een te groot verlies opleverde. Naar de meening van Gedeputeerde Staten is zulks zeer te bejammeren, daar deze inrigting zeer heilzaam werkte en aan alle behoeftige handen werk verschafte.

In *Noordholland* waren, behalve het werkhuis te *Amsterdam*, in 1847 slechts twee werk-inrigtingen voor behoeftigen, beide te *Edam*, in werking. Op het vervaardigde werk, ten behoeve der instellingen verkocht, worden soms vele verliezen geleden. Zulks was vooral in 1847 het geval met het breijen van kousen. Nog werd in dat jaar eene werk-inrigting aan *den Helder* tot stand gebragt, waaromtrent geene nadere inlichtingen zijn ontvangen.

Van de vijf werkplaatsen in *Zeeland* verschaffen vier, te *Middelburg*, *Vlissingen*, *Hulst* en *Scherpenisse*, den behoeftigen slechts werk gedurende de wintermaanden; de vijfde, het werkhuis te *Middelburg*, strekt eensdeels tot tijdelijke opneming en verpleging van ingezetenen, die van huisvesting verstoken zijn, en voor welke het uitzigt niet geheel verloren is, om na korteren of langeren tijd zelven weder in hunne behoefte te kunnen voorzien, en anderdeels tijdelijk voor zoodanige personen, die, hetzij ten gevolge van vrijwillige aangifte of krachtens regterlijke veroordeeling, naar de gestichten der Maatschappij van Weldadigheid moeten worden gezonden; terwijl in deze inrigting ook nog eene saaijetspinnerij gevestigd is voor huiszittende behoeftigen. De uitgaven der vier eerste inrigtingen regelen zich naar de inkomsten, die meest bestaan uit collecten en giften. Het minst gunstig is de toestand van het werkhuis, waarin jaarlijks door een aanzienlijk subsidie uit stads-kas moet worden te gemoet gekomen.

In de werkplaatsen in *Friesland* worden de behoeftigen op eigen aanvrage geplaatst of door de plaatselijke besturen naar die instellingen verwezen. Ten aanzien der werkinrigting te *Sneek* wordt opgemerkt, dat de bestellingen van de Nederlandsche Handel-maatschappij op koffijzakken jaarlijks afnemen of oodanig worden gewijzigd, dat een goed deel der werkloonen daarvan voor die instellingen verloren gaat, en dat sedert het voorjaar van 1843 de touwpluizerij in die werkplaats haren afzet van kalfaatwerk heeft verloren, waarmede zij in de jaren 1836, 1837, 1841 tot 1843 bevoorregt was; eene werkzaamheid die, behalve ruime verdiensten voor het armen-personeel te *Sneek*, matige winsten voor de fabriek opleverde.

In *Overijssel* is te *Zwolle* de aannemer verpligt, tegen een bepaald loon, werk te verschaften aan alle door de armbesturen aangewezen personen. Te *Deventer* vinden slechts weinige personen in het gebouw zelf vast werk. Het doel is om aan behoeftige vrouwen in hare woning breiwerk te verschaffen. Te *Kampen* wordt, behalve het in het stads-werkhuis aan armlastige behoeftigen der stad tegen een goed loon verschafte spin- en breiwerk, nog in de calicots-fabriek van eenen particulier aan honderd werklieden, door het stedelijk bestuur aan te wijzen, arbeid verstrekt. Dezen ontvangen een bepaald weefloon, waarvoor de eigenaar der fabriek een subsidie uit stads-kas geniet. Deze instellingen hebben nuttig gewerkt en eenen heilzamen invloed uitgeoefend.

In de provincie *Groningen* worden de werkplaatsen van liefdadigheid te *Groningen*, *Winschoten* en *Noordbroek* aangetroffen. Haar doel is luiheid en ledigganger bij personen die nog werken kunnen en zich om onderstand bij de diakonien aanmelden, en werk te verschaffen aan hen, die door tijdelijk gebrek aan of stilstand van werk in armoede vervallen.

Te *Groningen* heeft het fabricaat steeds een zeer gewenschten aftrek gevonden, en kunnen uit den verkoop de uitgaven voor werkloonen voldoende worden bestreden. Deze inrigting is in staat om, zoowel in den zomer als in den winter, in de behoefte aan werk te voorzien, en is inzonderheid doelmatig, omdat zij, terwijl zij den tijdelijk van arbeid ontblooten gelegenheid tot werk geeft, door haar fabricaat niet treedt in den werkkring van een der ingezetenen van *Groningen*, en derhalve niemand in die stad in zijn bestaan benadeelt. De werkplaats te *Winschoten* verschaft in den regel slechts arbeid in tijden van stilstand van werk; die te *Noordbroek* daarentegen gedurende het geheele jaar. De werkstoffen worden in deze laatste plaats deels door de ingezetenen aangebragt en voor eenen matigen prijs voor hen gesponnen, deels voor rekening van het gesticht aangekocht. De inrigting wordt vooral 's winters bezocht bij gebrek aan ander meer voordeelig werk. De instandhouding dezer inrigting geschiedt door vrijwillige bijdragen van de ingezetenen bij inteekening, en hare doelmatigheid wordt nog daardoor verhoogd, dat ook oude en zwakke personen en kinderen, die tot ander werk ongeschikt zijn, nog iets kunnen verdienen, terwijl de kinderen onder een gepast opzigt staan en aan geregelde werkzaamheden worden gewend.

In *Limburg* bestaat slechts één werkplaats voor behoeftigen, die te *Maastricht*, behoorende tot het roomsch-katholijk armenhuis. Haar werkkring is zeer beperkt en bepaalt zich tot het verschaffen van eene nuttige bezigheid en het opwekken van den werklust bij de jeugdige in het armenhuis verpleegde kinderen, die nog geen ambacht leeren. Het vervaardigde, meest wolle stoffen, wordt deels ten dienste van het armenhuis gebezigd, deels aan andere liefdadige gestichten afgezet.

De Gedeputeerde Staten van *Gelderland* en *Friesland* beschouwen de

RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847.

werkverschaffing, voor zooverre zij strekt ter voorkoming, leniging of vermindering eener dadelijke armoede, uit een zedelijk oogpunt als wenschelijk en nuttig, doordien zij, vooral bij het aankomend geslacht, eenen geest van werkzaamheid onderhoudt en aankweekt. Zij gaat nogtans naar hunne meening gepaard met groote geldelijke bezwaren, daar het werk meer ingerigt moet worden om den werkman bezig te houden, dan om het fabricaat ten meesten voordeele daar te stellen. Naar hunne meening moet in het spin- en breiwerk niet anders gezien worden dan eene bedeeling in werkloon, die in geld zooveel mogelijk vervangende. — Die van *Gelderland* achten eene meerdere uitbreiding wenschelijk, en zijn van oordeel, dat die werkverschaffing goede uitkomsten levert. Zij erkennen nogtans dat die uitbreiding slechts door geldelijken onderstand der gemeenten zou kunnen worden verkregen, daar een beroep op de bijzondere liefdadigheid slechts afbreuk zou doen aan het bedrag der giften, die thans voor andere niet minder nuttige doeleinden worden geschonken. — Die van *Friesland* meenen, dat door het daarstellen van een meer bepaald en aanhoudend toezigt op de zedelijke vorming, vooral van de in deze instellingen werkende jeugdige personen, de goede bedoelingen meer krachtdadig zouden worden bevorderd.

Naar het oordeel der Gedeputeerde Staten van *Groningen*, leveren de werkhuizen op het platte land gunstige uitkomsten. Bij de verzorging der gezamenlijke armen in die gestichten heerscht orde en regelmaat, welke eigenschappen bij de bedeelden, wanneer zij aan zich zelven worden overgelaten, veelal ontbreken. Die Staten leiden vooral eene gunstige en doelmatige werking van die instellingen h eruit af, dat de behoeftige ze zou mijden en schuwen uit vrees voor verpligting tot werk en voor gemis zijner vrijheid. Zij, die anders zich om ondersteuning tot het armenbestuur zouden wenden, worden, volgens hen, daardoor hiervan teruggehouden, en zien zich gedrongen alle krachten in te spannen om zelven in hun onderhoud te voorzien.

De Gedeputeerde Staten van *Limburg* wenschten in iedere stad en in iedere volkrijke gemeente een werkhuis opgerigt te zien, waarin behoeftige personen, die tot den arbeid geschikt zijn, doch dien niet kunnen vinden, konden worden bezig gehouden en aan den lediggang onttrokken. Zij erkennen echter, dat aan het daarstellen van die werkhuizen, vooral in het tegenwoordige tijdsgewricht, schier niet te denken valt, zoowel wegens gebrek aan geldelijke middelen, als wegens de moeijelijkheid om een personeel te vinden dat al de vereischten in zich vereenigt.

De Regering vermeent te moeten opmerken, dat over het niet en het meer of min doelmatige der werking van deze inrigtingen zeer verschillend wordt geoordeeld. Veel hangt daaromtrent af van bijzondere plaatselijke omstandigheden en hulpmiddelen; de verscheidenheid, die daarin bestaat, is groot en brengt niet zelden te weeg, dat hetgeen in de eene stad of gemeente heilzame vruchten voortbrengt, in de andere schadelijke uitkomsten oplevert; terwijl reeds meermalen is ondervonden, dat de voordeelen, kort na de oprigting verworven, vooral door de vermindering van het getal bedeelden, slechts tijdelijk werkten. Men vergelijke de hierboven, bij de behandeling der godshuizen, medegedeelde opmerkingen van de Gedeputeerde Staten van *Friesland* over de armenhuizen dier provincie. Uit dien hoofde gebiedt de voorzigtigheid het al of niet daarstellen en uitbreiden der werkplaatsen van liefdadigheid geheel en al over te laten aan het beleid der besturen en der weldadige ingezetenen in de bijzondere gemeenten.

Met opzigt tot de koloniale inrigtingen en den geldelijken toestand der Maatschappij van Weldadigheid, vermeent de Regering zich, onder verwijzing naar de tabellen XIV en XV en de hierboven daaruit afgeleide vergelijkingen, bij dit verslag, verder te kunnen gedragen aan de menigvuldige berigten en mededeelingen, die opvolgend daaromtrent zijn openbaar gemaakt.

Gekomen aan het slot van dat gedeelte van dit verslag, 't welk betreft die instellingen van liefdadigheid, die door het verleenen van stoffelijken en zedelijken onderstand de armoede trachten te lenigen en het getal der bedeelde armen te verminderen, acht de Regering het hier de plaats om zakelijk melding te maken van de over het armwezen door Gedeputeerde Staten van sommige provincien geuite meeningen.

De Gedeputeerde Staten van *Noordbrabant* zijn van oordeel, dat de verpligting tot onderhoud van de behoeftigen, die zij, in verband tot de plaats hebbende toepassing der wet van den 28sten November 1818 (*Staatsblad* nº. 40), vermeenen op de burgerlijke besturen te rusten, dient ingetrokken te worden, en dat voorts dit onderhoud aan de liefdadigheid en menschlievendheid der verschillende kerkgenootschappen, waartoe de noodlijdenden behooren, moet worden toevertrouwd, zonder daaraan nogtans eene wettelijke verpligting te verbinden. Zij vermeenen, dat dit stelsel niet slechts eene regelmatige bedeeling der behoeftigen zou te weeg brengen, maar tevens gunstig zou werken op den zedelijken toestand der armen en op de maatschappelijke orde. Welligt zouden, zeggen zij, de kerkgenootschappen voor dit stelsel terugdeinzen wegens de onaangenaamheden en de menigvuldige werkzaamheden, aan het terugvorderen der verstrekte bedeelingen aan behoeftigen, elders armlastig, verbonden, en die thans met der daad eene aanhoudende briefwisseling vorderen en menigvuldige geschillen tusschen de algemeene en kerkelijke armbesturen veroorzaken; doch die bezwaren zouden van zelf wegvallen; wanneer het bedoeld stelsel gepaard ging met het beginsel van *niet te nemen en niet te geven*. Naar hunne meening wordt het godsdienstig gevoel der natie van lieverlede tot dit stelsel voorbereid en geleid, blijkbaar aan de onderscheiden vereenigingen en inrigtingen, opvolgend uit den boezem van kerkgenootschappen ontstaan. Zij achten dit stelsel voor meerdere uitbreiding vatbaar. Het zou, hunnes inziens, steeds gepaard moeten gaan met enkele uitzonderingen: zoo diende, onder anderen, het onderhoud van vreemdelingen aan het Rijk, dat van in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid opgenomen personen aan de gemeenten te verblijven.

Die van *Gelderland* meenen, dat er reeds veel gewonnen zou zijn, indien meerdere overeenstemming geboren wierd tusschen de gemeentebesturen en de diakonien, welke laatste hunne bedeelingen soms, vooral in het district *Veluwe*, ook tot hen uitstrekken die in de kracht des levens zijn, en indien de diakonien het denkbeeld lieten varen, om slechts ledematen te ondersteunen. — Over het gemeld gemis aan overeenstemming wordt evenzeer geklaagd door de Gedeputeerde Staten van *Drenthe* en *Limburg*. Indien eene doelmatige kolonisatie kon worden toegepast, ware het, naar hun oordeel, te verwachten, dat binnen een betrekkelijk korten tijd de armen-inrigtingen, zoo van hunne provincie als van het geheele Rijk, voor een niet onbelangrijk deel ontlast zouden worden.

Die van *Zuidholland* verlangen het openen van regeringswege der gelegenheid tot werken tegen een billijk loon voor diegenen, die daartoe slechts eenigzins in staat zijn, ten einde zij zelven in hun levensonderhoud kunnen voorzien, al ware het ook dat daarop verlies mogt worden geleden, daar niets naar hunne meening den mensch meer in zedelijkheid doet achteruitgaan dan lediggang en luiheid. De bedeeling door armbesturen zou zich naar hun oordeel moeten bepalen tot hen, die door hunnen ouderdom, door gebreken of tijdelijke ongesteldheid en door jeugdige hulpbehoevendheid, niet in staat zijn om zelven in hun onderhoud te voorzien. De verpligtingen en bevoegdheid der diakonien dienden bij de op handen zijnde wettelijke regeling van het armwezen afgebakend te worden.

Die van *Zeeland* achten, voor zooverre dit doenlijk mogt zijn, de benoeming of aanstelling van eenen vasten ontvanger bij de diakonien of kerkelijke armbesturen, onder verpligting tot het stellen van eenen borgtogt, wenschelijk. Die betrekking wordt thans meestal door afwisselende en der zake onkundige personen waargenomen. Een min regelmatig en ordelijk beheer der fondsen is hiervan het gevolg. Voorts meenen zij, dat, tot wegneming der bezwaren, nu en dan ondervonden in de zamenstelling der leden van de algemeene armbesturen, door de weigering om die betrekking te vervullen, de aanvaarding van die betrekking bij eene wet verpligtend moet verklaard worden. Zij verlangen de armbesturen onder een krachtig toezigt geplaatst te zien, en zouden zelfs, wanneer het mogelijk ware, voor ieder der verschillende besturen bepaald willen hebben de soort van behoeftigen die ondersteund moeten worden, gelijk mede de wijze en de mate van ondersteuning.

Die van *Utrecht* beschouwen de zedelijke verbetering der armen, de armen- en oefenscholen, als hoofd- en eenig middel om het pauperisme te boven te komen. Zij houden den tegenwoordigen toestand voor een gevolg van het gemis van zedelijke beschaving bij de armen. Verre van de uitvinding en dezer eeuw als rampen voor de maatschappij aan te merken, vermeenen zij integendeel dat deze ten haren voordeele moeten uitloopen, wanneer de daardoor in armoede gedompelde natuurgenoot tot andere nuttige einden kan gebezigd worden. Ter verkrijging van die uitkomsten dient echter, naar hun oordeel, de laagste volksklasse door eene betere opleiding ontwikkeld, door eene hoogere beschaving tot andere werkzaamheden bruikbaar gemaakt en vooral zedelijk verbeterd te worden. Tot staving van hunne gronden vermeenen zij zich te kunnen beroepen op het onderscheid tusschen den armoedigen stedeling en den in gebrek gedompelden dorpeling. Bij den eersten ontwaart men een geheel gemis van zedelijke eigenwaarde, vereenigd met eene verregaande onbeschaafdheid, dierlijkheid en daaruit voortspruitende krachteloosheid; terwijl de laatste veelal nog op Één ziet, wien hij als zijnen beschermer beschouwt, hierdoor gelooft nog een lid der maatschappij te zijn, en zich door werk, waartoe de armoedige stedeling noch lust noch kracht bezit, wederom uit zijnen treurigen toestand tracht te verheffen, om als werkend lid op nieuw in de maatschappij te kunnen worden opgenomen.

Naar de meening der Gedeputeerde Staten van *Friesland* bestaat er behoefte aan verbetering bij de algemeene armbesturen. Er heerscht thans gebrek aan eenen vasten en duidelijken regel voor hunne inrigting en werking: de bedeelingen hangen geheel af van de bijzondere beschouwingen der armvoogden. Bij eene wettelijke regeling diende, zoo zij vermeenen, niet slechts de plaats van het domicilie van onderstand, maar tevens de wijze, waarop door de armbesturen in het onderhoud der armen moet worden voorzien, aangewezen te worden, terwijl van het verstrekken van subsidien aan de diakonien uit de stedelijke of gemeentelijke kassen in het geheel geene sprake zijn moest. De wet moest, naar hun oordeel, tevens de voorschriften behelzen voor de beslissing der geschillen tusschen de armbesturen, en, wanneer het stelsel van wettelijke liefdadigheid werd aangenomen, diende tevens een regel te worden voorgeschreven voor de terugvordering van den onderstand verstrekt in eene andere gemeente dan het onderstands-domicilie. Ter wegneming van de tallooze geschillen over de toepassing van het beginsel, dat men door inwoning gedurende vier jaren zoodanig domicilie verwerft, bij de aangehaalde wet van 28 November 1818 aangenomen, ware het naar hunne meening wenschelijk, dat, de bewezene toevallige geboorte alleen uitgezonderd, de

geboorteplaats als die van het onderstands-domicilie werd aangenomen. In verband hiermede verlangen zij afschaffing van de belasting op de dienstboden, die op hun loon en hun getal eenen ongunstigen invloed uitoefent. Voorts beschouwen zij als wenschelijk bevordering van land-ontginningen in het groot, onder toezigt der Regering, ten einde werk te verschaffen aan den inboorling, met weering van den vreemdeling. Als het meest belangrijke en afdoende middel ter krachtdadige bestrijding van de kwaal van het pauperisme, prijzen zij aan eene kolonisatie naar buiten op groote schaal. Slechts dit middel draagt, naar hun oordeel, het kenmerk van wezenlijke hulp, terwijl de overige, uit den aard der zaak, slechts tijdelijk of als palliativen werken.

Deze mededeeling bevestigt de algemeen op nieuw erkende en overigens door zoo vele geschriften bewezene waarheid, dat de gevoelens over dit belangrijk en teeder onderwerp menigvuldig en zeer uiteenloopend zijn. De Regering acht dit verslag niet geschikt, om daarbij van hare zijde in beschouwingen dienaangaande te treden, waarvan het veld zoo ruim is, en die, van welk standpunt daarbij ook wordt uitgegaan, uit den aard der zaak steeds voor tegenspraak vatbaar zijn en zullen blijven. Zij oordeelt te meer zich daarvan hier te moeten onthouden, omdat de gelegenheid tot eene opzettelijke behandeling der zaak zich van zelve zal voordoen bij de beraadslagingen over de wet tot regeling van het armbestuur, die krachtens art. 195 der Grondwet ontworpen zal worden.

Intusschen acht zij het noodig te verklaren, dat, naar haar oordeel, de aangehaalde wet van den 28sten November 1818 noch wettelijke liefdadigheid, noch eene bepaalde verpligting voor de burgerlijke besturen om in de behoeften der armen te voorzien heeft daargesteld. De Regering laat dan ook geene gelegenheid ongebruikt, om min juiste opvattingen dienaangaande en de aanleiding tot het ontstaan of versterken daarvan weg te nemen; terwijl zij het voorts diep te betreuren acht, wanneer de locale burgerlijke en kerkelijke besturen zich ter zake van het armwezen als tegenover elkander plaatsen, daar zij de overtuiging koestert, dat daar, waar beide de handen in elkander slaan, en de zaak der armen tot een onderwerp maken van gemeenschappelijk overleg en overeenstemmende handelingen, het welzijn der armen en het welbegrepen belang van Staat en Kerk te gelijk het meest zullen bevorderd worden.

De instellingen der *derde hoofdsoort* (tabel XVII — XXI) hebben uitsluitend ten doel *de voorkoming der armoede*, door het doen van tijdelijke voorschotten, door beleening op pand, door uitkeeringen bij ziekten en overlijden, en door belegging van spaarpenningen, geenszins door onderstand bij wijze van subsidien, giften of collecten maar enkel als het gevolg van de aanspraak, verkregen door de belanghebbenden door eigen geldelijke bijdragen. Het getal van die instellingen (dat der zieken- en begrafenisbussen te *Amsterdam*, wier getal geheel onbekend is, niet medegerekend) bedroeg: in 1847 454; in 1846 457, in 1840 447, in 1837 (zonder Limburg, in welk hertogdom in 1840 17 instellingen van deze hoofdsoort werden aangetroffen 425. De inlichtingen ontbreken voor 1847 van 38, tien meer dan in het vorige jaar. De opgaven bepalen zich dus tot 416 instellingen.

Van deze hoogst nuttige instellingen maakten (de 96 banken van leening niet medegerekend) gebruik: in 1847 197,867, in 1846 215,395, in 1840 105,146, in 1837 (zonder Limburg, welk hertogdom in 1840 een getal van 1839 deelnemers opleverde) 99,736 personen. Zij stonden tot de bevolking: in 1847 als 64,85, in 1846 als 70,34, in 1840 als 36,34, in 1837 als 38,61 tot 1000. In de vermindering in 1847, vergeleken met 1846, deelden de zieken- en begrafenisbussen (in getal met 4 afgenomen) voor 13,402, de weduwen en weezenfondsen voor 9, de spaarbanken voor 4117 personen. De eerste instellingen ondersteunden nogtans 280 personen meer dan in 1846.

De uitgaven van alle instellingen dezer hoofdsoort, voor zooverre de opgaven reiken, hebben bedragen: in 1847 f 9,582,372 59, in 1846 f 9,472,777.90½, in 1840 f 7,660,503.83½, in 1837 f 7,005,051.02; — de ontvangsten: in 1847 f 9,666,301.58½, in 1846 f 9,595,693.66½, in 1840 f 7,989,210 70½, in 1837 f 7,040,298.64.

Dewijl al deze instellingen door de bijdragen der deelnemers zelven worden in stand gehouden, acht de Regering het onnoodig ten aanzien van deze hoofdsoort in eene gelijke splitsing van uitgaven en ontvangsten te treden, als hiervoren bij de andere hoofdsoorten is gedaan. Zij vermeent dienaangaande te kunnen verwijzen naar de tabellen tot die instellingen betrekkelijk.

Daaronder komen in de eerste plaats voor, de

Banken van leening.

De banken van leening worden in twee soorten onderscheiden. De eene, in tabel XVII vermeld, bevat die, welke worden bestuurd door administratien van liefdadigheid, met onder deze gestelde bezoldigde ambtenaren. Bij de andere (tabel XVIII) treden de pachters of houders der banken in de plaats van het bij de banken der eerste soort bezoldigde personeel.

Zij alle hebben niet slechts ten doel om hen, die zich in tijdelijke geldelijke verlegenheid bevinden, in de mogelijkheid te stellen zich daaruit te redden, maar zij strekken ook veeltijds tot eene krachtdadige ondersteuning voor hen, die door den kleinhandel zich een bestaan verschaffen, en zonder de tijdelijke voorschotten dezer banken, bij gemis van crediet, geheel broodeloos zijn en tot den bedelstaf zouden vervallen.

De inrigting der banken van leening is sedert 1826 aanmerkelijk verbeterd door de toepassing der bepalingen, vervat in het daartoe betrekkelijk Koninklijk besluit van den 31sten October 1826, n° 132 Daardoor is het vroeger van lieverlede ontstane gebruik om de banken van leening te beschouwen als een middel om de inkomsten der gemeenten te stijven, vervangen door het stelsel, dat zij moeten zijn ingerigt en bestuurd ten meesten nutte dergenen, die zich genoodzaakt zien hunne toevlugt er toe te nemen. Dien ten gevolge zijn de interesten der op pand geschoten gelden sedert 1826 algemeen aanzienlijk verminderd; die vermindering gaat nog gedurig voort. Tot bereiking van dat doel wordt voor de banken der eerste soort, na verloop van een bepaald getal, meestal vijf jaren, en voor die der tweede soort bij iedere nieuwe verpachting, die nimmer langer dan voor zes jaren te gelijk wordt toegestaan, de taks van den bedoelden interest herzien. Telkens wordt dan, in verband tot de uitkomsten over het afgeloopen tijdvak verkregen, door de Regering met de meeste zorg nagegaan, of, en dikwerf bevonden dat die taks voor vermindering vatbaar is, terwijl dan voor het vervolg geene hoogere heffing wordt toegestaan, dan voor het volgend tijdvak tot verzekering van het bestaan der bank onvermijdelijk wordt bevonden. Daarenboven is ook de bodem ingeslagen aan de heffing van vele voor de belanghebbenden zoo bezwarende gelden, die vroeger geheven werden voor de beleeningbriefjes om zekere goederen bij voorkeur te hangen; om andere meer bijzondere zorg aan het bewaren der goederen te besteden; om onderzoek naar eenige goederen te doen; om te voorzien in het verlies der beleeningbriefjes, en voor andere dergelijke onderwerpen. Voorts is bij dat besluit mede het beginsel aangenomen, dat de winsten, verkregen door die banken, wier kapitalen met bezwarende interesten belast zijn, in de eerste plaats tot aflossing van die kapitalen aangewend moeten worden. Hoewel nu het bedrag dier winsten, dat zuiver als zoodanig te beschouwen is, ten gevolge der voormelde verbeteringen, zoo als van zelf spreekt, niet zeer aanzienlijk is, zoo is het echter van groot belang, dat de werking van het laatstbedoeld beginsel meer en meer bevorderd worde, daar de aflossing der rentedragende kapitalen, uit den aard der zaak, gelegenheid geeft om de renten, die van de beleeningen op pand geheven worden, te verminderen. Voorts neemt meer en meer toe het daarstellen der gelegenheid om de op pand opgenomen gelden zonder geldelijk bezwaar bij gedeelten te kunnen aflossen, ten einde alzoo den minvermogende beter in staat te stellen, om den verkoop der panden voor te komen.

Het is te betreuren dat van instellingen die, uitsluitend tot haar weldadig doel gebezigd, zooveel goeds kunnen stichten, niet zelden een allerschadelijkst gebruik wordt gemaakt door minvermogenden, die zich daarbij gelden verschaffen voor genietingen, die met hun welzijn en wezenlijk geluk in strijd zijn. Daardoor worden de banken van leening, die uit haren aard goed zijn, door velen, niet geheel ten onregte, beschouwd als een noodzakelijk kwaad, bestemd om een nog grooter te verhoeden. In verband daartoe wordt dan ook door sommige stedelijke besturen, althans met opzigt tot verpachte banken, geklaagd, dat men, in weerwil van streng toezigt op de handhaving der reglementen, niet in staat is enkele gebreken en misbruiken te weren.

Er waren in 1847 29 banken der eerste soort, dat is één meer dan in 1846, doordat de bank te *Bergen op Zoom*, die vroeger verpacht was, in 1847 tot de eerste soort is overgegaan. Deze banken werkten in 1847 met een kapitaal van f 2,678,237.32, meer dan in 1846 f 45,796.81, waarvoor nogtans f 3330.98 of f 0,98 minder dan in 1846 aan interesten werd betaald, hetgeen eene gunstige uitkomst is. Die kapitalen bedroegen: in 1837, zonder Limburg f 2,106,515.70, en in 1840 f 2,260,571.48, waarvan f 23,879.28 voor Limburg. De werkzaamheden dezer banken zijn in 1847 vrij aanzienlijk toegenomen. Het getal beleende of hernieuwde panden heeft 1,744,626, meer dan in 1846 f 20,001; dat der geloste 1,644,987, meer dan in 1846 60,279, en dat der verkochte 96,614, meer dan in 1846 20,567, bedragen.

In het algemeen luiden de berigten der Gedeputeerde Staten nopens den toestand der banken van leening der eerste soort en het beheer daarover gevoerd gunstig. Daar zij alle hetzelfde doel hebben en naar dezelfde grondslagen zijn ingerigt, zoo is er, na het opgemerkte, geene aanleiding tot de mededeeling van vele bijzonderheden daaromtrent. Het volgend overzigt van den hoogsten en den laagsten taks der interesten bij iedere bank 's jaars geheven, kan echter niet onbelangrijk geacht worden:

	hoogste taks	laagste taks
Breda	13 pct.	12 pct.
Bergen op Zoom	14 »	14 »
Arnhem	16 »	12 »
Dordrecht	15 »	9 1/10 »
Rotterdam	13 »	8 »
Brielle	16 »	16 »
's Gravenhage	13 »	9 »
Leyden	12 »	9 »
Gouda	12 »	7½ »

	hoogste taks	laagste taks
Gorinchem	16 »	12 »
Delft	16 »	12 »
Amsterdam	16 »	10 »
Haarlem	14 »	8 2/5 »
Texel	15 »	12 »
Zaandam	12 »	12 »
Hoorn	12 »	10 »
Medemblik	15 »	10 »
Enkhuizen	12 »	10 »
Alkmaar	16 »	12 »
Goes	16 »	16 »
Vlissingen	16 »	12 »
Zierikzee	14 »	12 »
Amersfoort	15 »	7 1/5 »
Leeuwarden	14 »	10 »
Bolsward	12 »	10 »
Zwolle	13 »	10 »
Deventer	14 »	14 »
Kampen	15 »	10 »
Maastricht	14 »	10 »

De hoogste interesten worden, in het algemeen, van de kleinste, en de laagste interesten van de grootste voorschotten gegeven.

De banken van leening der tweede soort ondergingen in 1847 in getal (67) geene verandering, daar tegen drie nieuw opgerigte, één tot de eerste sooet is overgegaan, terwijl twee (te *Rijp*, in *Noordholland*, en te *Hulst*, in *Zeeland*) werden opgeheven. Het getal der bij die banken beleende of bij hernieuwing beleende panden heeft in 1847 818,307, minder dan in 1846 14,424, dat der geloste 735,169, meer dan in 1846 14,009, dat der verkochte 38,382, meer dan in 1846 6257, bedragen. Men ziet derhalve dat, hoewel het aantal banken van deze soort aanmerkelijk grooter is dan dat der eerste, hare werkzaamheden, naar het aantal beleende panden berekend, niet eens de helft van die der eerste soort hebben beloopen; hetgeen daaruit voortvloeit dat de eerste bijna alle in de meest aanzienlijke steden, en de tweede, op enkele uitzonderingen na, in kleine steden en in plattelands-gemeenten gevestigd zijn. Terwijl in het jaar 1846 het totaal der uitgaven van deze banken dat van hunne ontvangsten met eene som van f 46,844.85½ heeft overtroffen, verkrijgt men daarentegen in 1847 een batig overschot van f 43,331.78; zoodat de bankhouders f 90,176.63 òf, na aftrek van f 1747.08½ wegens verhooging van pachtpenningen of retributien, in 1847 f 88.429.55 meer dan het vorige jaar zouden hebben ontvangen.

De Gedeputeerde Staten van *Noordbrabant* klagen over de aanzienlijke winsten, welke de banken aan de pachters zouden opleveren, waardoor de pandbelegging in eene belasting, op den behoeftige geheven, ontaard zou zijn. Naar hunne meening doet zich bij geene zoogenaamde inrigting tot voorkoming der armoede meer behoefte aan verbetering gevoelen dan bij de verpachte leenbanken.

In *Gelderland* verkeert de verpachte leenbank te *Nijmegen* door de ligging van deze grensvesting in eenen geheel exceptionnelen toestand. De personen, die van deze bank gebruik maken zijn voor ⅘ gedeelten òf vreemd aan de stedelijke huishouding òf buiten het Rijk woonachtig. Deze bank wordt door Gedeputeerde Staten in alle opzigten zeer gunstig beoordeeld. Van de bank te *Tiel* wordt veel gebruik gemaakt, zoowel door de inwoners der stad als door die der omliggende dorpen. Zij werkt, even als in het algemeen de verdere verpachte banken in *Gelderland*, doelmatig. De Gedeputeerde Staten beschouwen het echter als een groot gebrek, dat de panden niet dan door al het geschoten geld in eens terug te betalen kunnen gelost worden. Bij sommige banken worden de panden niet lang genoeg ter bezichtiging van het publiek gesteld en aan de verkooping geene genoegzame openbaarheid gegeven. Tegen het gemak voor den beho ftige om ten allen tijde tegen onderpand geld te kunnen krijgen, staat, zeggen zij, over het groote verlies geleden door de hooge renten, die naar hunne meening maar al te dikwijls aan woeker zouden grenzen.

Omtrent *Zuidholland* verdient opgemerkt te worden, dat te *Delfshaven* de pachter, hoewel de pachtpenningen slechts f 30 's jaars bedragen, wegens de beperkte werkzaamheden der bank verzocht heeft, uit hoofde zijner geringe verdiensten, van die pacht ontslagen te worden. Als oorzaak hiervan wordt opgegeven de nabijheid van de beleenbank te *Rotterdam*. De stedelijke regering is voornemens, bij het einde der pacht, door geheele opheffing der pachtpenningen, te trachten den interest lager te stellen, ten einde de beleeners aan te sporen om te *Delfshaven* hunne uit nood te doene beleeningen te bewerkstelligen. Te *Maassluis* worden de panden meest door behoeftigen, ambachts- en zeelieden beleend. Zij zijn doorgaans van geringe waarde, zoodat, ofschoon de interesten 10 à 16 pct bedragen, de pachter, na aftrek der onkosten, naauwelijks bestaan kan. Naar het oordeel van het stedelijk bestuur zou deze bank niet aan haar doel beantwoorden. De bank te *Sommelsdijk*, eerst onlangs opgerigt, werkt zeer doelmatig. Nogtans wordt geklaagd, dat de interest, 8 tot 12 pct, 's jaars, zoo gering is gesteld, dat de bank ter naauwernood kan blijven bestaan.

De Gedeputeerde Staten van *Zeeland* zijn van oordeel, dat de verpachte leenbanken in hunne provincie onder het beheer van de besturen van liefdadigheid dienden gebragt te worden. Zij vermeenen nogtans dat hierop voor alsnog geen uitzigt bestaat, wegens gebrek aan fondsen.

De bank te *Utrecht*, de belangrijkste van de hier bedoelde soort, is verpacht aan het bestuur over het burgerweeshuis aldaar. De interest op de voorschotten op pand bij deze geheven, bedraagt voor beleeningen van f 0 50 tot f 100 12 pct. en voor die boven f 100 8 pct. 's jaars. De Gedeputeerde Staten van *Utrecht* achtten het wenschelijk, dat door de hulp van meervermogenden gelegenheid werd geopend, om de interesten bij de beleening op kleine panden te verlagen.

In *Friesland* is de bankhouder te *Dokkum* door eene te geringe belooning achteruitgegaan in zijne zaken. Het stedelijk bestuur is voornemens eene voordragt te doen tot verbetering.

De bank te *Groningen*, na die te *Utrecht* de grootste van de hier bedoelde soort, is verpacht aan het bestuur over het roede of burgerweeshuis aldaar. Zij vordert voor alle voorschotten op pand 12 pct. 's jaars.

In *Limburg* wordt de verpachte leenbank te *Venlo* beheerd volgens een, krachtens art. 77 der Belgische gemeentewet, door de Gedeputeerde Staten goedgekeurd reglement.

De Gedeputeerde Staten achten eene vermindering van den interest, die van de voorschotten op panden wordt gevorderd, wenschelijk, hoewel zij erkennen dat daartoe voor alsnog geene mogelijkheid bestaat. De mededeelingen nopens de verdere dan de boven opgenoemde verpachte banken van leening ontvangen, bevatten geene opmerkingen, die om derzelver bijzonderheid vermelding verdienen, en geven geene aanleiding om de doelmatigheid harer werking te betwijfelen.

Wanneer men nu hierbij in aanmerking neemt, dat (met uitzondering van de banken te *Geertruidenberg* en te *Doetinchem*, waar de verpachting die in 1826 loopende was nog voortduurt, in de eerstgemelde gemeente zoolang de pachter leeft, en in de laatstgemelde tot den 31sten December 1850) de interesten, die van de voorschotten op panden geheven worden, bij de verpachte banken in het algemeen niet hooger zijn dan bij die welke door administratien van liefdadigheid worden bestuurd, en dat ook bij die verpachte banken geene heffing van ongelden meer is vergund, dan laat het zich betwijfelen of de klagten, die wel eens tegen de verpachte banken worden geuit, wel voor eene algemeene toepassing vatbaar zijn. Het valt evenwel niet te ontkennen, dat bij die banken, vooral wanneer de plaatselijke besturen daarop niet gestadig scherp toezien, eerder misbruiken kunnen gepleegd worden dan bij de andere banken. De Regering zal bij de behandeling der zaken de banken van leening in het algemeen betreffende, hare aandacht daarop gevestigd houden.

Zieken- en begrafenisbussen.

Het aantal deelnemers aan deze instellingen bereikte, gedurende het laatste tiental jaren, in 1845 het hoogste cijfer: 209,066. Het bedroeg in 1846 188,464, in 1847 slechts 175,066. Die deelnemers stonden tot de bevolking: in 1837 als 34,93, in 1840 als 32,33, in 1845 als 75,12, in 1846 als 67,58, in 1847 als 63,04 tot de 1000 zielen. De verhouding was, naar de provincien,

het hoogst:

	1837	1840	1845	1846	1847
in Zuidholland	92,35	83,30	284,36	245,89	222,31
» Utrecht	65,72	60,16	57,14	56,41	92,95
» Noordholland	38,86	43,49	46,18	48,16	48,51

ondanks het geheele gemis van opgaven over de bussen te *Amsterdam*.

het laagst:

in Limburg	»	8,79	5,65	7,94	10,48
» Gelderland	1,68	5,62	5,14	5,05	2,99
» Noordbrabant	2,19	2,63	2,72	2,73	2,73
» Friesland	11,52	»	»	»	»

De verhouding van de onderstand genoten hebbende personen was tot de deelnemers: in 1837 als 10,71, in 1840 als 11,77, in 1845 als 5,50, in 1846 als 5.56, in 1847 als 6,14 tot 100. Naar de provincien.

het meest:

	1837	1840	1845	1846	1847
in Overijssel	19,04	16,51	20,04	21,20	24,02
» Gelderland	»	27,55	17,43	17,52	18,49
» Noordbrabant	21,95	14,14	17,66	14,70	»
» Utrecht	»	»	»	»	16,13
» Friesland	17,94	»	»	»	»

het minst:

in Zeeland	3,65	7,06	6,13	6,18	4,99
» Zuidholland	9,29	5,37	4,11	3,69	4,00
» Limburg	»	»	6,36	3,84	3,87
» Noordholland	12,13	9,91	»	»	»

Terwijl eindelijk het bedrag van het totaal van den onderstand, over iederen onderstand genoten hebbende persoon omgeslagen, heeft beloopen: in 1847 f 51.13, in 1846 f 48.60, in 1845 f 46.25, in 1840 f 34.594, in 1837 f 37.14;

het hoogst:

	1837	1840	1845	1846	1847
in Zuidholland. . .	f 53.60	f 47.71	f 65.00	f 75.88	f 82.52
» Zeeland	- 47.41	- 26.97	»	»	- 32.41
» Utrecht	»	- 25.94	- 24.95	- 25.47	- 27.15
» Gelderland . . .	- 44.47	»	- 28.10	- 29.58	»

het laagst:

in Overijssel . . .	- 12.05	- 11.92	- 12.34	- 12.66	- 11.92
» Noordbrabant . .	- 12.75	- 13.40	- 12.16	- 13.54	- 14.82
» Limburg	»	- 14.19	»	»	- 17.27
» Friesland . . .	- 17.71	»	- 18.52	- 17.30	»

Bij vermindering van deelneming en gelijktijdige vermeerdering van ondersteunde personen en van verleenden onderstand is de toestand der bussen niet gunstig te noemen. De laatstbedoelde vermeerdering trof vooral de begrafeniskosten: deze bedroegen in 1847 ruim 1/7 meer dan in 1846. Zij stonden tot de ziekengelden: in 1847 als 1 : 0,1309, in 1846 als 1 : 0,1502, in 1845 als 1 : 0,2066, in 1840 als 1 : 0,3496, in 1837 als 1 : 0,3129.

De meeste bussen zijn algemeene zieken- en begrafenis-bussen, die aan de deelnemers, tegen eene, in den regel wekelijksche, soms ook maandelijksche, bijdrage, gewoonlijk tegen 10 à 20 centen 's weeks berekend, geneeskundige hulp en geneesmiddelen bij ziekte alsmede kostelooze ter-aarde-bestelling verschaffen. Afzonderlijke ziekenbussen worden minder aangetroffen dan de afzonderlijke begrafenisbussen. De laatste vindt men vooral in *Zeeland*, waar van de 19 bussen 18 uitsluitend ten doel hebben de uitkeering eener som voor begrafeniskosten. Soms verschaffen de bussen aan de deelnemers ook eene geldelijke toelage, wanneer bijv. het hoofd van een gezin door ziekte verhinderd wordt het dagelijksch brood voor vrouw en kinderen te verdienen. Bij enkele bussen verschilt de bijdrage naar mate het geldt gehuwden of ongehuwden, of naar den ouderdom der personen. Zoo betalen bijv. in de zieken- en begrafenisbus te *Wageningen* de ongehuwde personen beneden de vijftig jaren f 0.75, de gehuwde f 1.20, onder de bepaling, dat, bij overlijden van den man, de vrouw lid der bus kan blijven tegen betaling van f 0.60 's jaars, terwijl bij overlijden der vrouw de man 's jaars betaalt f 0.75. Als inleggeld wordt nog daarenboven betaald: door een ongehuwd man f 1.50, door een gehuwd man beneden de 50 jaren f 2.40, boven de 50 jaren eene som door beide partijen onderling te bepalen.

De meeste bussen bestrijden hare uitgaven enkel uit de inleggelden, de bijdragen en de boeten der deelnemers; sommige tevens uit inkomsten van bezittingen. In *Friesland* wordt het overschot op het einde van het boekjaar, hetzij verdeeld onder de deelnemers hetzij in de spaarbank of op eene andere wijze belegd. Nogtans is men te *Sloten* bezig het beheer der aldaar gevestigde bus zoodanig te veranderen, dat het batig slot jaarlijks niet verdeeld, maar opgelegd worde, waaruit men zich eene grootere deelneming en meerderen bloei dier instelling belooft.

Behalve de algemeene bussen vindt men afzonderlijke bussen, van bijzonderen aard en strekking. Zoo zijn in *Noordbrabant* de meeste zieken- en begrafenisbussen afkomstig van de voormalige gilden en door ambachtslieden opgerigt. Van de zeven bussen te *Gorinchem* zijn vijf overblijfsels uit dien tijd. Hare werking blijft in den geest van die oorspronkelijke instelling beperkt. In de provincie *Utrecht* zijn de bussen te *Utrecht* haren oorsprong aan de voormalige gilden verschuldigd, behalve die der houtschilden en zakkendragers, welke evenwel sedert onheugelijke jaren bestaan hebben. De busmeesteren of de leden van het bestuur der bussen worden aldaar door burgemeester en wethouderen benoemd, onder wier oppertoezigt zij staan en aan wie zij jaarlijks rekening en verantwoording doen. Haar toestand is over het algemeen niet gunstig. De van tijd tot tijd opgerigt wordende bijzondere zieken- en begrafenisbussen, bij welke meestal eene geringere bijdrage dan bij de gildenbussen geëischt wordt, lokken vele personen, niet bekend met de ware oogmerken der oprigters. Diezelfde klagt wordt geuit door de Gedeputeerde Staten van *Noordbrabant*, waar die bussen blijven op gelijke hoogte en men zelden nieuwe ziet tot stand brengen. De schippersbus te *Woerden*, eveneens uit den tijd der gilden, telt slechts drie leden, terwijl er geen nieuwe bijkomen. Zij verstrekt bij overlijden eene vaste som voor begrafeniskosten. Voorts vindt men nog bussen opgerigt door bepaalde klassen van personen of door werklieden. Van dien aard zijn: de zes bussen te *Nijmegen*, bekend onder de benaming van: Broederschap Voorzorg, Metselaars-, Timmermans-, St. Anthonius-, St. Ignatius- en St. Josephus-bussen; de bus te *Hemmen*, eene geheel bijzondere inrigting of een contract, van jaar tot jaar vernieuwd, tusschen den eigenaar der heerlijkheid en de personen die bij hem als arbeiders werken; die te *Zutphen*, daargesteld door de werklieden der tapijten-fabriek; de twee begrafenisbussen te *Briel le* voor de corpsen der lijk- en zakkendragers; de spaarkas der vereeniging van werklieden te *Gorinchem*; de zieken- en begrafenis-bus te *Maassluis*, door eene vereeniging van werklieden daargesteld; de bus der zakkendragers te *Vlaardingen*, die zoowel als hunne weduwen bij ziekte daaruit ondersteund worden; de bus te *Delfshaven*, voor omstreeks vijftig jaren opgerigt door eene commissie uit de korenwijnstokers. Hoezeer deze instelling tot heden toe heeft stand gehouden door de ruime bijdragen van heeren korenwijnstokers, vermindert echter het bijeengebragte fonds. Voorts: de knechtsbosse te *Haastrecht*, voor nageñoeg eene eeuw opgerigt, om te voorzien in het onderhoud van oude en zieke ambachtsknechts en tot verligting der armenkas; de bus te *Oudewater*, uitsluitend bestemd voor de werklieden in de lijndraaijerijen, het voornaamste bestaanmiddel in die gemeente. De vooruitgang of teruggang van deze voor de gemeente zoo nuttige instelling is geheel afhankelijk van de mindere of meerdere welvaart der fabrieken. De zieken- en begrafenisbus te *Voorburg* voor ambachtslieden, knechts en dienstboden wordt beheerd door eenen directeur, tevens thesaurier en geneesheer, zoodat bij alle voordeelen geniet; deze heeft geene nadere opgaven verstrekt dan die in de tabel begrepen.

Eindelijk zijn nog door de afdeelingen der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen zieken- en begrafenisbussen opgerigt, als: te *Zwolle*, wier wenschelijke uitbreiding belemmerd wordt door de overige bussen in die stad; te *'s Gravenhage*, die het voordeel aanbieden van een nagenoeg kosteloos beheer.

De bussen in *Noordholland* hebben in de laatste jaren zich belangrijke uitgaven moeten getroosten door de geheerscht hebbende ziekten en het groot aantal sterfgevallen. Evenëens hebben de tweebussen te *Zutphen* door de menigvuldige ziekten moeite gehad zich staande te houden. Daar de bussen volgens huishoudelijke reglementen, meest buiten-tusschenkomst van het burgerlijk gezag daargesteld, beheerd worden, is voor alsnog de toestand van vele dier instellingen geheel onbekend gebleven. Commissarissen en directeuren, meest uit de deelnemers zelven gekozen, geven slechts noode de ter invulling van de tabel vereischte inlichtingen. De weigerachtigheid is het sterkst in de provincie *Zuidholland*.

Het oordeel over deze instellingen is uiteenloopend in de verschillende provincien. In *Friesland* is men over het beheer der bussen tevreden. Zij werken daar heilzaam en weldadig, daar, voor verre het grootste deel, de leden dier bussen tot dien stand der maatschappij behooren, die niet in het bezit is van eigen middelen. De Gedeputeerde Staten koesteren den wensch, dat daar, waar deze inrigtingen in hunne provincie nog niet bestaan, ze spoedig mogen verrijzen. Ook in *Zeeland* doet de talrijkheid der deelnemers vermoeden, dat de bussen aan haar doel beantwoorden. In de provincie *Gelderland* daarentegen valt op het beheer der meeste bussen veel aan te merken. Oneenigheden, pleitgedingen, tekorten brengen niet zelden gebreken aan den dag. De Gedeputeerde Staten van die provincie klagen dat, behoudens enkele uitzonderingen, de bussen meer in het belang der beheerders dan in dat der deelnemers uitloopen. Zij beschouwen als wenschelijk, dat de Regering ter ontlasting van de plaatselijke armeninrigtingen zich deze ongevoorloofde toedragt aantrekke, door het vaststellen van bepalingen, die een behoorlijk toezigt verzekeren en bepaalde waarborgen opleveren. Ook de Staten van *Zuidholland* achten het wenschelijk, dat de bussen aan wettelijke bepalingen en een naauwlettend toezigt onderworpen worden, ten einde ze terug te brengen tot hetgeen zij naar hun oordeel behooren te zijn, instellingen tot welzijn van het algemeen, terwijl zij zich thans meer bepalen tot een winstbejag van bijzondere personen, die daaruit soms onmatige voordeelen genieten. Ongunstig is eveneens het oordeel der Gedeputeerde Staten van *Utrecht* over de bussen in hunne provincie.

De beraadslagingen, vroeger bij de Regering over dit onderwerp gevoerd, hebben niet geleid tot de overtuiging, dat hare tusschenkomst ten deze voor alsnog noodzakelijk te achten was, ook in verband tot de moeijelijkheid, die er uit den aard der zaak in gelegen is, om één bepaalden grondslag vast te stellen voor het bedrag der uitkeeringen, vereischt tot verstrekking van geneeskundige hulp en geneesmiddelen in geval van ziekte, waarvan het ontstaan minder dan de sterfte voor berekening vatbaar is, en tot de omstandigheid, dat de bestuurders dezer instellingen onderworpen zijn aan de verantwoordelijkheid, die uit de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek over lastgeving voortvloeijen. De Regering blijft desniettemin het oog op dat onderwerp gevestigd houden.

Weduwen- en weezen-fondsen.

Deze instellingen, slechts ten getale van 10 in de tabel begrepen, zijn verdeeld over de provincien *Noordbrabant*, *Zuid-* en *Noordholland*, *Zeeland* en *Drenthe*, en leveren weinig stof tot opmerkingen. In voornoemde provincien was de verhouding van het aantal deelnemers tot de bevolking, zoowel in dit jaar als in 1846, slechts als 0,36 tot de 1000 zielen. Hiervan levert: *Drenthe* het hoogste, in 1847 145, in 1846 155; *Noordbrabant* het laagste cijfer, 0,03 in beide jaren. Het bedrag van het totaal der uitbetaalde pensioenen, over 128 gepension-

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847.

neerden omgeslagen, is middelbaar geweest: in 1847 f 110.72, in 1846 f 111.92, en levert het hoogste cijfer in *Zuidholland*: in 1847 f 201 51, in 1846 f 212.11; het laagste in *Drenthe*: in 1847 f 48.96, in 1846 f 44 96. — Deze instellingen zijn in het laatste tiental jaren zeer achteruitgegaan. Vier van die fondsen, die te *Zijpe*, *Leyden*, *Bolsward* en *Holwerd*, werden opgeheven, terwijl het aantal deelnemers van 1646 in 1837 op 598, — dat der gepensionneerden van 564 op 128 is teruggebragt.

Het eenige fonds van dien aard, hetwelk in *Noordbrabant* bestaat, is bekend onder den naam van: onderling lijfrenten-fonds voor gehuwden en ongehuwden uit den min of meer vermogenden stand, waarvan het bestuur te *'s Hertogen'osch* is gevestigd. Dat fonds is vooral zeer gedrukt geworden door de gebeurtenissen in 1830 en de wisselingen in den stand der effecten. Het heeft zich daarna niet kunnen herstellen. De jaarwedden der 7 weduwen, die uit dit fonds trekken, ondergingen van tijd tot tijd kortingen, die thans op 25 pct. voor de eerste, en op 13 pct. voor de derde afdeeling nederkomen. De Staten voorzien, dat deze inrigting, wier getal deelnemers weinig of geene verandering ondergaat, van zelf zal te niet gaan, doordien er reeds bestaan en nog aanhoudend worden opgerigt een aantal instellingen van gelijken aard. Het fonds te *Westzaan (Noordholland)* onderscheidt zich gunstig, hoewel het slechts geringe deelneming ondervindt. — De Gedeputeerde Staten van *Zeeland* geven omtrent den toestand en de werking van de twee fondsen in hunne provincie gunstige berigten. In *Drenthe* is het eene fonds bestemd voor weduwen van godsdienstleeraren. Het staat onder het beheer van het provinciaal kerkbestuur en is eene geheel vrijwillige instelling, doch waaraan alle predikanten in *Drenthe* door bijdragen deelnemen. Twaalf weduwen genieten thans uit dit fonds eene jaarlijksche toelage. Het tweede fonds, voor weduwen en weezen van school-onderwijzers werkt naar een algemeen provinciaal reglement. Thans ontvangen twaalf weduwen te zamen eenen jaarlijkschen onderstand van f 575, welke deels uit de renten van effecten der nationale schuld, deels uit de bijdragen der deelnemers worden gevonden. Van de overige in de tabel XX begrepen fondsen zijn geene verdere dan de daarin opgenomene inlichtingen ontvangen; terwijl de meest belangrijke dier fondsen in dit Rijk diegene zijn, waarvan in het geheel geene opgaven zijn erlangd.

De misbruiken, vroeger bij de oprigting en werking van zulke fondsen, die op geheel verkeerde grondslagen werden daargesteld, ondervonden, hebben opgehouden door de Koninklijke besluiten van den 16den Julij 1830, 2 Mei 1833 en 10 Julij 1840 (*Staatsblad* no. 54, 15 en 41). Sedert zijn er geene meer tot stand gekomen, dan na wetenschappelijk onderzoek der grondslagen van regeringswege. De deugdelijkheid dier grondslagen kan echter niet waarborgen voor de gevolgen der afwijkingen van de middelbare sterfte, bij fondsen, waarin het getal deelnemers, ondanks zij op goede grondslagen rusten, uiterst gering blijft.

Spaarbanken.

Het kapitaal der spaarbanken beliep in 1847 f 2,298,640.36 of f 68,833.90¼ meer dan in 1846. Dit kapitaal is in de laatste tien jaren zeer toegenomen. Het bedroeg: in 1837 (*Limburg* niet medegerekend) f 1,038,578.85, in 1840 f 1,258,341.09¾ (waarvan voor *Limburg* f 13,520). Hiertegenover stond echter, dat in 1847 het bedrag van het door die instellingen verschuldigde was f 2,166,943.87½, meer dan in 1846 f 113,739.60½, dan in 1840 f 974,485.73, dan in 1837 (zonder *Limburg*, waar het verschuldigde in 1840 f 13,550.88¼ beliep) f 1,203,087.87½; terwijl het zuiver bedrag van het reserve-fonds slechts f 146,341.04, minder dan in 1846 f 30,468.49, meer dan in 1840 f 78,238.71¼, dan in 1837 f 71,422.65, heeft beloopen en het aantal deelnemers in 1847 22,207 en in 1846 26,324 bedroeg en dus in 1847 met bijkans een zesde is verminderd. Het heeft in 1840 19,231, in 1837 (zonder *Limburg*, waar dit getal in 1840 97 bedroeg) 16,337 beloopen. De deelnemers stonden tot de bevolking: in 1837 als 6,50, in 1840 als 6,65, in 1846 als 8,60, in 1847 als 7,28 tot de 1000 zielen. Naar de provincien was de verhouding

de gunstigste:

	1837	1840	1846	1847
Zuidholland	16,77	18,13	24,16	15,53
Friesland	16,15	19,58	13,48	14,23
Zeeland	4,65	5,82	8,97	9,29

de ongunstigste:

Noordbrabant	0,82	»	1,71	1,94
Limburg	»	0,49	1,14	1,18
Drenthe	»	0,75	1,04	1,04
Gelderland	1,86	»	»	»
Groningen	0,26	0,74	»	»

Het bedrag der kapitalen over iederen deelnemer omgeslagen, was: in 1847 f 133.35, in 1846 f 137.90, in 1840 f 108,81¼ en in 1837 f 110.24;

het hoogst:

	1837	1840	1846	1847
Groningen	f 244 44	f 223.63	f 208.28	f 221.98
Gelderland	»	- 178.15	- 195.66	- 195.35
Limburg	»	»	- 203.41	- 193.17
Zuidholland	- 179 88	»	»	»
Overijssel	- 168.32	- 174.15	»	»

het laagst:

Noordholland	f 112.82	»	f 110.48	f 103.62
Friesland	- 50 90	f 48.46	»	- 89.82
Drenthe	»	- 72.37	- 57.49	- 67.19
Overijssel	»	»	- 95.47	»
Noordbrabant	- 90.08	- 77.48	»	»

Terwijl eindelijk de opgevraagde gelden met de interesten tot de inlagen stonden: in 1847 als f 0.97, in 1846 als f 1.24, in 1840 als f 1.02, en in 1837 als f 1.08 tot f 100.

Naar de provincien werd opgevraagd,

het meest:

	1837	1840	1846	1847
Drenthe	»	f 2.94	»	f 1.97
Noordbrabant	»	»	f 1.56	- 1.46
Gelderland	»	»	»	- 1.45
Groningen	f 3.63	- 1.93	- 1.78	»
Utrecht	»	»	- 1.77	»
Overijssel	- 1 23	»	»	»
Noordholland	- 1.22	»	»	»
Limburg	»	- 1.81	»	»

het minst:

Utrecht	»	»	»	f 0.96
Friesland	f 0.83	f 0.99	f 1.13	- 0.92
Zuidholland	»	- 0.94	»	- 0.84
Drenthe	»	»	- 0.95	»
Limburg	»	»	- 0.61	»
Zeeland	- 0.99	»	»	»
Gelderland	- 1.05	»	»	»
Overijssel	»	- 1.11	»	»

De meer of min gunstige toestand der spaarbanken, die geheel afhankelijk is van den meerderen of minderen inleg, de mindere of meerdere opvraging van gelden, is het gevolg deels van goedkoopte of duurte der levensmiddelen, deels van den hoogen of lagen koers der effecten. De noodlottige en plotselinge daling der effecten in 1836 deed deze hoogst weldadige instellingen veel van haar vertrouwen verliezen. Ten gevolge van die daling moesten in *Gelderland* en *Noordholland* verschillende spaarbanken met groot verlies liquideren, zoodat op de *Veluwe* slechts die te *Barneveld* is in stand gebleven. Die verminderde koers der nationale schuldbrieven werkte eveneens ongunstig op de spaarbanken in *Zeeland*. Hoewel de twee spaarbanken in *Noordbrabant*, vooral die te *'s Hertogenbosch*, zich in eenen bloeijenden stand bevinden, is nogtans ook in die provincie door die plotselinge daling het vertrouwen op de banken in meerdere of mindere mate geschokt geworden. Om dit bezwaar te voorkomen, zouden er middelen gevonden moeten worden, om de gelden der spaarbanken op zoodanige wijze te beleggen, dat het kapitaal te gelijk vruchtdragend en tegen alle verlies gewaarborgd was, terwijl tevens daarvan *steeds* een genoegzaam gedeelte te gelde gemaakt zoude moeten kunnen worden, ten einde, ten allen tijde, te kunnen voldoen aan alle terugvordering van ingelegde gelden. De overleggingen, die van regeringswege ter dezer zake hebben plaats gehad, hebben nog niet geleid tot het vinden van zoodanig middel, waartegen niet weder andere gewigtige bezwaren zouden overstaan.

De duurte der levensmiddelen was de hoofdoorzaak van den min gunstigen toestand der spaarbanken in 1847.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen heeft veel bijgedragen tot de uitbreiding van deze ter opwekking van orde en spaarzaamheid bij de lagere volksklasse hoogst heilzame instellingen. Door hare afdeelingen werden de meeste spaarbanken opgerigt. Deze staan onder het beheer van eene commissie uit het bestuur der plaatselijke afdeelingen en geven aan een ieder de gelegenheid om met voordeel geringe sommen te plaatsen. Zij stichten daardoor veel nut voor de lage volksklasse en den vlijtigen ambachtsman.

Uit de berigten van de Gedeputeerde Staten nopens deze instellingen

vloeit wijders het volgende voort: het bestuur der bank te *Vorden* heeft zich steeds door voorzigtigheid gekenmerkt, waardoor het bestaan van het fonds ook in moeijelijke omstandigheden is verzekerd gebleven. Te *Brielle* wordt geklaagd over het geringe aantal deelnemers. Die bank is in 1843 op nieuw opgerigt. De bank te *Schiedam*, in 1820 daargesteld, telde in 1847 700 deelnemers. Zij bezit een vrij aanzienlijk kapitaal.

Zeer te bejammeren is de klagt, dat over het algemeen de ambachtsman van de spaarbanken, oorspronkelijk in de eerste plaats ten zijnen behoeve ingesteld, te weinig gebruik maakt. Zulks is vooral het geval met de banken te *Lochem* in *Gelderland*, waar de meeste gelden belegd worden door meer bemiddelden; in *Noordholland*, waar de inleg meest geschiedt door dienstboden of ten behoeve van kinderen, en in *Friesland*.

Over gebrek aan deelneming wordt geklaagd te *Steenwijk* in *Overijssel*, en bij de twee banken in de provincie *Drenthe*. Die te *Assen* telde in 1847 slechts 53, die te *Meppel* 34 deelnemers, zoodat, naar het oordeel van het bestuur van laatstgenoemde stad, het hoogst moeijelijk was die inrigting staande te houden, niettegenstaande het bestuur der bank aan gegoede en brave ingezetenen is opgedragen, die met kennis van zaken zijn toegerust en genoegzame waarborgen geven voor een zuinig en eerlijk bestuur. De bank te *Arnhem* heeft haren bloei en de vermeerdering van haar kapitaal, tot een aanzienlijk bedrag gestegen, deels hieraan te danken, dat niet slechts lieden van den dienstbaren stand en van de burgerklasse, waarvoor de bank oorspronkelijk was ingesteld, maar ook meer bemiddelden, wier getal meer en meer is toegenomen, aan deze inrigting hunne beschikbare gelden hebben toevertrouwd; deels aan het in het personeel van de bestuurders gestelde vertrouwen, gesterkt door den van stadswege verleenden waarborg voor de ingebragte gelden, en aan de billijke rente van 3%, bij de bevoegdheid om het kapitaal, de kleinere sommen op elken zitdag, en de grootere op korten termijn, ten allen tijde te kunnen terugvragen. De beleggingen geschieden niet slechts op publieke fondsen, maar tevens op de stads-bank van leening, terwijl aan de stadsfabriek een kapitaal van f 4000 is uitgezet. Voor den opbouw van het stads-ziekenhuis zijn mede de gevorderde gelden aan de stedelijke kas verstrekt geworden. De bank te *Tiel* oefent eenen gunstigen invloed uit op de arbeidende klasse; van die te *Zutphen* wordt veel gebruik gemaakt.

In *Zuidholland* dient de bank te *Bodegraven* vooral tot het doen van oplage voor wintervoorraden. Niettegenstaande de mindere waarde der effecten, is de toestand der spaarbank gunstig, de deelneming belangrijk te noemen en wordt hare doelmatigheid algemeen erkend. In de bank te *Nieuwkoop* zijn in 1847 de wekelijksche inlagen schaarscher geworden. De duurte der levensmiddelen in de laatste jaren heeft veroorzaakt, dat thans slechts enkele arbeiders van die spaarbank gebruik maken. Zij zoude dan ook bereids hebben opgehouden te bestaan, ware niet door andere personen in deze bank deelgenomen, waardoor men nog hoopt, dat deze nuttige instelling aan hare verpligtingen zal kunnen blijven voldoen en later, onder meer gunstige tijdsomstandigheden, tot het oorspronkelijk doel zal kunnen worden teruggebragt.

De directie doet jaarlijks behoorlijk rekening en verantwoording en verslag van den toestand der bank aan de deelnemers en oprigters, overeenkomstig de bepalingen van het reglement.

De inwendige toestand der spaarbanken in *Friesland*, waarvan sommige van weinig belang, is vrij gunstig en kan zelfs voor *Leeuwarden* zeer gunstig genoemd worden. Niettegenstaande de zware schokken door die bank doorgestaan, is bij haar nog nimmer een deelnemer te kort gekomen.

In *Overijssel* zijn de spaarbanken te *Zwolle*, *Deventer* en *Kampen* zeer belangrijk.

In *Limburg* werd de spaarbank te *Maastricht* aanvankelijk opgerigt door de afdeeling der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. In 1835 is zij eene stedelijke inrigting geworden, bestuurd door eene door den stedelijken raad benoemde commissie uit de vroedste en meest gegoede ingezetenen der stad, onder waarborg der stad tot de bij art. 14 van het bankreglement bepaalde som van f 5000. Zij begon in 1847, door een toenemend vertrouwen, vooral in de laatste jaren, goede vruchten te dragen.

De spaarbanken te *Arnhem*, *Zutphen* en *Leeuwarden* doen tevens tegen eene matige rente voorschotten aan gepensionneerden en ambtenaren. Het gedrag van sommige gepensionneerden levert voor het bestuur der bank te *Zutphen* wel eens moeijelijkheden op. Te *Leeuwarden* hebben die voorschotten in 1847 aan 40 personen f 3615.11 beloopen.

Met opzigt tot de verdere, hierboven niet genoemde spaarbanken zijn geene andere inlichtingen ontvangen dan die in tabel XXI zijn vervat.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

J. M. DE KEMPENAER.

N°. I

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der besturen.	Getal der in de vorige kolom mede	chillende angsten.	TOTAAL.	Verhouding van het getal der onderstand genoten hebbende tot de bevolking, berekend over 1000 zielen	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR: der lasten en kosten van administratie en der verschillende uitgaven, omgeslagen over het getal der onderstand genoten hebbende.	der kosten van onderstanden van allerlei aard, omgeslagen over het getal der onderstand genoten hebbende.	van het totaal der in de beide vorige kolommen bedoelde uitgaven, omgeslagen over het getal der onderstand genoten hebbende.
Noordbrabant. .	(1) 321	(2)	4,631.25	f 456,405.035	127.16	f 0.90	f 7.85	f 8.75
Gelderland . . .	342	(3)	4,819.73	409,064.345	102.24	1.02	8.42	9.44
Zuidholland. . .	469	(4)	5,517.45	(5) 1,494,112.035	173.81	1.22	14.04	15.26
Noordholland. .	30	(6)	5,007.155	885,292.94	244.83	1.15	6.42	7.57
Zeeland.	227	(7)	6,466.765	359,733.015	146.58	3.17	10.69	13.86
Utrecht	140	(11	8,913.73	319,993.135	163.25	2.03	10.37	12.40
Friesland	(12) 634	(13	2,221.00	987,841.00	192.52	2.98	16.46	19.44
Overijssel. . . .	(15) 142	(16	2,267.69	204,285.26	83.28	0.94	10.16	11.10
Groningen . . .	(18) 284	(19	0,031.045	368,347.22	105.93	1.21	15.85	17.06
Drenthe.	65	(21	2,290.415	77,863.035	70.30	1.39	11.32	12.71
Hertogd. Limburg	132		2,720.51	173,434.83	162.01	1.12	3.08	4.20
Totaal	3,186		9,886.74	f 5,736,371.85	155.07	f 1.45	f 10.11	f 11.56

AANMERKINGEN.

(1) Dit getal is één meerder dan in het vorige jaar, door de oprigting van een r.-k. armbestuur te *Oirschot*.
(2) De opgaven ontbreken van *acht* besturen in steden en van *negen en zestig* in gemeenten ten platten lande.
(3) De opgaven ontbreken van *drie* besturen in steden en van *vijf en vijftig* in gemeenten ten platten lande.
(4) De opgaven ontbreken van *vier* besturen in steden en van *een en twintig* in gemeenten ten platten lande.
(5) Het tekort zal vermoedelijk uit de inkomsten van 1848 gedekt kunnen worden.
(6) De opgaven ontbreken van *zeven* besturen in steden en van *een en dertig* in gemeenten ten platten lande.
(7) De opgaven ontbreken van *twee* besturen in steden en van *negen* in gemeenten ten platten lande
(8) De vermindering van het getal bedeelden wordt aan den meer voordeeligen aardappelen-oogst toegeschreven.
(9) Deze som bestaat grootendeels uit alimentatie-gelden, door armbesturen te *Middelburg* aan de gestichten aldaar betaald.
(10) Verre het grootste gedeelte dezer som bestaat uit batige saldo's van vorige jaren.
(11) De opgaven ontbreken van één bestuur in eene stad en van *acht* in gemeenten ten platten lande.
(12) Het getal besturen is vermeerderd met één, te *Westhem*.
(13) De opgaven ontbreken van *acht* besturen in steden en van *acht en twintig* in gemeenten ten platten lande.
(14) De uitgaven zijn merkelijk hooger geweest dan in 1846, zoo door toeneming van het getal bedeelden, als door de duurte der levensmiddelen, in welke meerdere uitgaven voor een groot gedeelte is voorzien door opneming van gelden.
(15) Het getal besturen is vermeerderd met één, te *Steenwijk*.
(16) De opgaven ontbreken van *twee* besturen in steden en van *vijftien* in gemeenten ten platten lande.
(17) De meerdere uitgaven voor onderstand dan in 1846 worden toegeschreven aan hooge prijzen der levensmiddelen en aan groote behoeften der bedeelden.
(18) Hieronder zijn niet begrepen *zeven* besturen van den algemeenen onderstand, die in 1847 noch ontvangsten, noch uitgaven, noch bedeelden hebben gehad.
(19) Dit zijn besturen in gemeenten ten platten lande.
(20) Het getal bedeelden is grooter dan in 1846, doordien de bestaan hebbende buitengewone commissien tot uitdeeling van levensmiddelen enz. in 1847 grootendeels zijn ontbonden, alsmede door de duurte der levensmiddelen.
(21) De opgaven ontbreken van één bestuur in eene stad en van één in eene gemeente ten platten lande.
(22) Het grooter getal bedeelden dan in 1846 wordt toegeschreven aan de duurte der levensmiddelen en aan het overlijden van hoofden van talrijke familien, die daardoor tot behoefte zijn vervallen.
(23) Hieronder zijn begrepen de uitgaven wegens aanschaffing van meubelen voor het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te *Maastricht* en de inrigting en het ameublement eener kapel.
(24) Deze som is uitgegeven voor opbouw en inrigting van voormeld gesticht voor krankzinnigen.

N°. I

DIENST 1847.

PROVINCIEN waarin de GENOOTSCHAPPEN bestaan.	S VOORZIEN. chillende ngsten.	TOTAAL.
Noordbrabant	»	»
Gelderland	577.185	f 2,889.91
Zuidholland.		
	296.85	8,514.16
Noordholland	»	»
Zeeland		
	173.97	4,349.72
Utrecht	»	»
Friesland	«	»
Overijssel	»	»
Groningen	763.035	2,971.255
Drenthe.	»	»
Hertogdom Limburg. . .	019.055	2,101.845
To	830.095	f 20,826.89

AANMERKINGEN.

(1) Het genootschap te *Bergh* heeft opgehouden te bestaan.

(2) Het getal der door één van de instellingen te *Gouda* ondersteunden is niet bekend.

(3) Het genootschap heeft aan 450 huisgezinnen onderstand verleend.

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847.

N°. I.

BESTUREN VOOR HUISZITTENDE ARMEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der besturen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen besturen, waarvan geene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen.	GETAL DER BEDEELDEN: die gedurende het geheele jaar onafgebroken bedeeld zijn geworden.	GETAL DER BEDEELDEN: die in den loop van het dienstjaar slechts één of meermalen tijdelijk bedeeld zijn geworden.	GETAL DER BEDEELDEN: TOTAAL der bedeelden.	UITGAVEN: Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn en voor alle kosten van administratie.	UITGAVEN: Voor onderstanden van allerlei aard, begrafenis-kosten daaronder begrepen.	UITGAVEN: Voor aflossing en renten van opgenomen gelden.	UITGAVEN: Voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van vaste goederen of effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze, en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten.	UITGAVEN: Verschillende uitgaven.	UITGAVEN: TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Collecten en giften.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: SUBSIDIEN VAN de gemeenten.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: SUBSIDIEN VAN de provincien of van den Staat.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Opgenomen gelden.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Bedrag der erlangde aflossingen van hypotheken en der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen, en der daarop verschenen en ontvangen renten.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Verschillende ontvangsten.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: TOTAAL.	Verhouding van het getal der onderstandtrekkenden bedeelde tot de bevolking, berekend over 1000 zielen.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR: der lasten en kosten van administratie en der verschillende uitgaven, ongelagen overlijdt gelder onderstand genoten hebbende.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR: der kosten van onderstanden van allerlei aard, ongelagen overlijdt gelder onderstand genoten hebbende.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR: van het totaal der in de beide vorige kolommen bedoelde uitgaven, ongelagen overlijdt gelder onderstand genoten hebbende.
Noordbrabant. .	(1) 321	(2) 77	20,448	30,889	51,337	f 37,968.04	f 402,636.53	f 574.10	f 6,866.185	f 8,360.18	f 456,405.035	f 207,323.155	f 55,368.57	f 141,628.58	f 237.65	f 10,042 595	f 17,173.235	f 24,631.25	f 456,405.035	127.16	f 0.90	f 7.85	f 8.75
Gelderland . . .	342	(3) 58	12,379	25,755	38,134	35,425.525	321,212.935	1,677.20	13,996 955	3,332.775	375,645.39	163,946.61	153,716.41	60,005.02	768.00	2,230.585	23,577.99	4,819.73	409,064.345	102.24	1.02	8.43	9.44
Zuidholland. . .	469	(4) 25	46,862	51,246	98,108	84,760.845	1,377,033.89	7,599 82	12,171.27	35,163.755	(5) 1,516,729.58	385,501 315	326,911.195	660,174.985	667.00	34,460.275	29,879.815	56,517.45	(5) 1,494,112.035	173.81	1.22	14.04	15.26
Noordholland. .	30	(6) 38	51,325	61,997	113,322	92,888.845	727,515.73	4,556.05	6,516.915	37,663.76	869,141.30	288,586.155	207,981.16	292,477.66	3,390.00	5,747.495	12,103.315	75,007.155	885,292.94	244.83	1.15	6.42	7.57
Zeeland.	227	(7) 11	8,211	14,915	(8) 23,126	39,769.875	247,295 395	2,001.12	14,522.34	(9) 33,447.19	337,035.92	107,550.095	72,733.76	128,294.055	220.00	929.105	9,539.235	(10) 40,466.765	359,733.015	146 58	3.17	10.69	13.86
Utrecht	140	(11) 9	12,462	12,575	25,037	21,989.46	259,593.265	5,594.11	2,394.27	28,951.90	318,523.005	100,076.005	105,016.67	60,414 07	49 34	16,791.98	8,731.34	28,913.73	319,993.135	163.25	2.03	10.37	12.40
Friesland . . .	(12) 634	(13) 36	19,175	28,307	47,482	74,843.00	(17) 781,524.00	7,694.00	17,645.00	66,543.00	(14) 948,249.00	152,921.00	156,903.00	469,046 00	1,250.00	130,290.00	25,210.00	52,221.00	987,841.00	192.52	2,98	16.46	19.44
Overijssel. . . .	(15) 142	(16) 17	7,995	9,713	17,708	13,822.635	179,878.64	4,139.35	3,396.87	2,874.405	204,111 90	51,075.105	102,390.99	32,623.98	300.00	7,019.07	8,608.425	2,267.69	204,285.26	83.28	0.94	10.16	11.10
Groningen . . .	(18) 284	(19) 8	10,836	9,300	(20) 20,136	17,140.64	319,269.97	8,901.295	6,876.62	7,199.095	359,387.62	43,550.765	138,129.16	126,590.775	»	27,572.39	12,473.145	20,031.045	368,347.22	105.93	1.21	15.85	17.06
Drenthe. . . .	65	(21) 2	2,679	3,196	(22) 5,875	4,726.325	66,523.725	1,783.49	2,487.70	3,400.45	78,921.69	11,308.875	35,425.54	16,816.645	1,580.00	4,600.00	5,841.56	2,290.415	77,863.035	70.30	1.39	11.32	12.71
Hertogd. Limburg	132	»	11,335	21,509	32,844	(23) 20,409.76	101,125.985	37.35	9,881.86	(24) 16,300.00	147,754.955	96,210.61	7,979.395	8,564.46	»	1,500.00	36,459.855	22,720.51	173,434.83	162.01	1.12	3.08	4.20
Totaal	3,186	281	203,707	269,402	473,109	f 443,744.95	f 4,783,610.065	f44,557.885	f 96,755.985	f 243,236.51	f5,611,905.395	f1,608,049.63	f1,362,555.85	f1,996,636.23	f 8,461.99	f 241,183.495	f 189,597.915	f 329,886.74	f5,736,371.85	155.07	f 1.45	f 10.11	f 11.56

AANMERKINGEN.

(1) Dit getal is één meerder dan in het vorige jaar, door de oprigting van een r.k. armbestuur te *Oirschot*.
(2) De opgaven ontbreken van *acht* besturen in steden en van *negen en zestig* in gemeenten ten platten lande.
(3) De opgaven ontbreken van *drie* besturen in steden en van *vijf en vijftig* in gemeenten ten platten lande.
(4) De opgaven ontbreken van *vier* besturen in steden en van *een en twintig* in gemeenten ten platten lande.
(5) Het tekort zal vermoedelijk uit de inkomsten van 1848 gedekt kunnen worden.
(6) De opgaven ontbreken van *zeven* besturen in steden en van *een en dertig* in gemeenten ten platten lande.
(7) De opgaven ontbreken van *twee* besturen in steden en van *negen* in gemeenten ten platten lande
(8) De vermindering van het getal bedeelden wordt aan den meer voordeeligen aardappeleu-oogst toegeschreven.
(9) Deze som bestaat grootendeels uit alimentatie-gelden, door armbesturen te *Middelburg* aan de gestichten aldaar betaald.
(10) Verre het grootste gedeelte dezer som bestaat uit batige saldo's van vorige jaren.
(11) De opgaven ontbreken van één bestuur in eene stad en van *acht* in gemeenten ten platten lande.
(12) Het getal besturen is vermeerderd met één, te *Westhem*.
(13) De opgaven ontbreken van *acht* besturen in steden en van *acht en twintig* in gemeenten ten platten lande.
(14) De uitgaven zijn merkelijk hooger geweest dan in 1846, zoo door toeneming van het getal bedeelden, als door de duurte der levensmiddelen, in welke meerdere uitgaven voor een groot gedeelte is voorzien door opneming van gelden.
(15) Het getal besturen is vermeerderd met één, te *Steenwijk*.
(16) De opgaven ontbreken van *twee* besturen in steden en van *vijftien* in gemeenten ten platten lande.
(17) De meerdere uitgaven voor onderstand dan in 1846 worden toegeschreven aan hooge prijzen der levensmiddelen en aan groote behoeften der bedeelden.
(18) Hieronder zijn niet begrepen *zeven* besturen van den algemeenen onderstand, die in 1847 noch ontvangsten, noch uitgaven, noch bedeelden hebben gehad.
(19) Dit zijn besturen in gemeenten ten platten lande.
(20) Het getal bedeelden is grooter dan in 1846, doordien de bestaan hebbende buitengewone commissien tot uitdeeling van levensmiddelen enz. in 1847 grootendeels zijn ontbonden, alsmede door de duurte der levensmiddelen.
(21) De opgaven ontbreken van *één* bestuur in eene stad en van één in eene gemeente ten platten lande.
(22) Het grooter getal bedeelden dan in 1846 wordt toegeschreven aan de duurte der levensmiddelen en aan het overlijden van hoofden van talrijke familien, die daardoor tot behoefte zijn vervallen.
(23) Hieronder zijn begrepen de uitgaven wegens aanschaffing van meubelen voor het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te *Maastricht* en de inrigting en het ameublement eener kapel.
(24) Deze som is uitgegeven voor opbouw en inrigting van voormeld gesticht voor krankzinnigen.

N°. II.

GENOOTSCHAPPEN, DIE AAN SCHAMELE ARMEN ONDERSTAND VERLEENEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN waarin de GENOOTSCHAPPEN bestaan.	Getal der genootschappen.	GEMEENTEN waar GEVESTIGD.	Getal der inschrijvers of contribuerende leden.	Getal der onderstand genoten hebbende personen.	UITGAVEN: Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten, waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	UITGAVEN: Voor onderstand van allerlei aard, in natura verstrekt.	UITGAVEN: Voor onderstand in geld.	UITGAVEN: Verschillende uitgaven.	UITGAVEN: TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Inschrijvingen en bijdragen van contribuerende leden.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Buitengewone giften.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: Verschillende ontvangsten.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN: TOTAAL.
Noordbrabant	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Gelderland	(1) 2	(1) Nijmegen en Warnsveld . .	359	288	»	f 1,148.415	f 260.26	f 1,084.02	f 2,492.695	»	f 1,287.725	f 25.00	f 1,577.185	f 2,889.91
Zuidholland.	7	1 te Leyden, 2 te Gouda, 1 te Gorinchem, 1 te Schiedam, 1 te Middelharnis en 1 te Moordrecht .	612	(2) 1,911	f 1,047.305	5,937.11	506.99	»	7,491.405	f 1,642.825	5,286.39	288.095	1,296.85	8,514.16
Noordholland	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Zeeland	6	Middelburg, Vlissingen, Zierikzee, Goes, Tholen en St. Maartensdijk	588	1,391	44.40	2,544.225	»	1,412.43	4,001.055	790.23	2,232.25	1,153.27	173.97	4,349.72
Utrecht	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Friesland	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Overijssel	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Groningen	1	Groningen.	297	(3) »	»	2,321.295	»	»	2,321.295	264.52	884.25	59.45	1,763.035	2,971.255
Drenthe.	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Hertogdom Limburg. . . .	2	Maastricht.	210	573	18.10	1,254.165	325.48	»	1,597.745	»	882.79	200.00	1,019.055	2,101.845
Totaal	18		2,066	4,163	f 1,109.805	f 13,265.21	f 1,092.73	f 2,496.45	f 17,904.195	f 2,697.575	f 10,573.405	f 1,725.815	f 5,830.095	f 20,826.89

AANMERKINGEN.

(1) Het genootschap te *Bergh* heeft opgehouden te bestaan.
(2) Het getal der door één van de instellingen te *Gouda* ondersteunden is niet bekend.
(3) Het genootschap heeft aan 450 huisgezinnen onderstand verleend.

N°. III.

COMMISSIEN OF VEREENIGINGEN, DIE GEDURENDE DEN WINTER UITDEELINGEN DOEN VAN LEVENSMIDDELEN EN BRANDSTOFFEN.

WINTER-SAIZOEN 1847 — 1848.

PROVINCIEN.	Getal der commissien of vereenigingen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen commissien, waarvan geene eenige uitdeelingen zijn verkregen.	GEMEENTEN WAAR GEVESTIGD.	Getal der inschrijvers.	SOORT EN HOEVEELHEID VAN DEN UITGEDEELDEN ONDERSTAND. Portien soep en andere gekookte spijs.	Ponden brood.	Mudden aardappelen.	Andere ontoebereide levensmiddelen.	Tonnen turf.	Andere brandstoffen.	In geld.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie	Voor onderstand van allerlei aard.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Inschrijvingen van particulieren, daaronder begrepen de tegendadelijke betaling verstrekte portien spijs.	Collecten en buitengewone giften.	INSCHRIJVINGEN OF SUBSIDIEN van armbesturen.	INSCHRIJVINGEN OF SUBSIDIEN van gemeentebesturen.	Verschillende ontvangsten	TOTAAL.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Gelderland	(1) 4	(1) 1	(1) Arnhem, Harderwijk, Culemborg en Brummen.	1,016	190,229	16,114½	»	1532 pond gort. 45 mud boonen.	»	2,675 stuks honderd hout. 2 vim rijshout. 10 vrachten dennenhout	»	f »	f 224.205	f 11,965.225	»	f 12,189.43	»	f »	»	f 27.00	f 1,818.025	f 3,302.40	f 12,234.83	(1) De commissie te *Nijmegen* heeft hare werkzaamheden eerst in het begin van 1848 aangevangen, en geene opgaven ingezonden. Te *Brummen* is door de zorg van het gemeentebestuur eene algemeene commissie ingesteld, die in drie afdeelingen, als: te *Brummen*, *Eerbeek* en *Empe*, is werkzaam geweest.
Zuidholland	29	»	1 te 's Gravenhage, 2 te Rotterdam, 1 te Brielle, 1 te Delft, 1 te Dordrecht, 1 te Gorinchem, 1 te Gouda, 1 te Hillegersberg c. a., 1 te Kralingen, 2 te Leyden, 1 te Aarlanderveen, 1 te Maasland, 1 te Maassluis, 1 te Middelharnis, 1 te Moordrecht, 1 te Monster, 1 te Ouddorp, 1 te Schiedam, 1 te Schoonhoven, 2 te Sommelsdijk, 1 te Stad aan 't Haringvliet, 1 te Stompwijk, 1 te Vlaardingen, 1 te Voorschoten, 1 te Voorburg en 1 te Woerden.	3,413	1,741,284	70,019	»	61 mud boonen. 18 » erwten. 60,09½ » grutten. 1,093 pond gort.	6,682	117 mud steenk. 950 takkebossen.	f 228.12	2,065.47	94,477.855	f 3,257.545	99,800.87	10,433.43	47,847.905	f 1,651.68	10,135.15	30,221.235	344.535	(2) 100,633.935	(2) Bovendien zijn in natura ontvangen 60 mudden steenkolen en 20 mudden turf.
Noordholland	(3) 22	»	(3) 1 te Amsterdam, 1 te Haarlem, 1 te Alkmaar, 2 te Broek in Waterland, 1 te Buiksloot, 1 te Crommenie, 1 te Edam, 1 te Enkhuizen, 2 te Hoorn, 1 te Monnikkendam, 2 te Nieuwendam, 1 te Nieuwe Niedorp, 1 te Oudendijk, 1 te Oude Niedorp, 1 te Purmerende, 3 te Texel en 1 te Weesp.	3,913	698,345	18,655	»	104.45 mud gort. 18.88 » erwten. 53. » meel. 131 pond rijst. 348 » boter. 6,536 kan melk.	15,919½	45,500 telhouten.	424.60	10,173.175	43,469.53	221.305	53,864.01	5,234.21	40,534.235	3,351 94	»	3,980.00	1,584.895	54,685.28	(3) Te *Wognum* heeft in het winter-saizoen van 1847 — 1848 geene commissie bestaan.
Zeeland	9	»	2 te Middelburg, 1 te Vlissingen, 1 te Zierikzee, 1 te Goes, 1 te Tholen, 1 te Veere, 1 te Sluis en 1 te Westkapelle.	1,023	259,656	20,559½	»	4,000 pond rijst. 1.25 mud gort. 1. » meel. 0.50 » erwten.	1,434	7 mud steenkolen.	(4) 1,643 47	184.05	23,693.085	719.115	24,596.25	5.00	8,847.075	10,501.065	2,292 18	3,758 46	333,405	25,737.185	(4) Te *Middelburg* zijn ook uitgedeeld 23 bedden, 126 dekens, 290 hemden, 30 onderrokken, 1442 paren klompen en 132 zakken kaf; en te *Westkapelle* 10 wollen dekens.
Utrecht	5	(5) 1	(5) Utrecht, Amersfoort, Montfoort, de Bildt en Zeist.	627	259,521	8,940	»	»	470	»	625.45	163 74	16,545.18	»	16,708.92	»	13,218.28	105.745	1,356.00	3,190.73	474.16	18,344.915	(5) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Zeist*.
Friesland	7	(6) 1	(6) Leeuwarden, Sneek, Harlingen, Dokkum, Bolsward, Lemmer en Heerenveen.	423	303,449	100	»	3 mud gort. 1.50 » erwten.	360	»	25.00	543.74	14,462.015	84.72	15,090.475	»	2,526.415	501.36	»	12,028.33	44 645	15,100 75	(6) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Harlingen*. In de grietenij *Barradeel* hebben de in 1846 bestaan hebbende commissien in het winter-saizoen van 1847 — 1848 niet werkzaam behoeven te zijn.
Overijssel	(7) 2	»	(7) Zwolle en Kampen.	857	58,600	»	»	»	1,100	»	80.00	91.50	3,403.92	8.50	3,503.92	»	4,153.92	»	»	200.00	»	4,353.92	(7) De instellingen te *Deventer* en te *Lonneker* zijn in het winter-saizoen van 1847 — 1848 niet in werking geweest.
Groningen	5	»	Groningen, Beerta, Nieuwe-Beerta, Finsterwolde, en Nieuwe Schans.	(8) 855	87,429	5,889	»	107.50 mud boonen. 27.25 » gort. 11.50 » meel. 80 pond vleesch.	125	»	101.795	895.76	6,671.635	»	7,567.395	»	7,213.41	»	»	»	1,177.025	(9) 8,390.435	(8) Hieronder begrepen de stad *Groningen* voor 800 aandeelen.
Drenthe	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	(9) Bovendien zijn door de commissien te *Beerta*, *Nieuwe Beerta* en *Finsterwolde* in natura ontvangen 83.50 mudden boonen, 21.75 mudden gort, 18.25 mudden rogge en 2956 ponden brood.
Hertogdom Limburg	7	»	1 te Maastricht, 1 te Venlo, 1 te Sittard, 1 te Sevenum, 2 te Vaals en 1 te Venray.	970	186,955	2,617	31	»	»	200 mud steenkolen	1,043.42	23.20	8,978.84	»	9,002.04	»	3,744.96	5,057.08	»	200.00	»	9,002.04	
Totaal	90	3		13,097	3,785,468	142,894	31		26,099½		f 4,171.855	f 14,364.84	f223,667.285	f 4,291.185	f 242,323 31	f 15,908.50	f 134,937.745	f24,168.87	f 13,810.33	f55,396.78	f 7,261.065	f248,483.29	

N°. IV.

GENOOTSCHAPPEN TOT HET VERLEENEN VAN ONDERSTAND AAN BEHOEFTIGE KRAAMVROUWEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der genootschappen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen genootschappen, waarvan geene eenige uitdeelingen zijn verkregen.	GEMEENTEN WAAR GEVESTIGD.	Getal der inschrijvers of contribuerende leden.	Getal der onderstand genoten hebbende kraamvrouwen.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn en voor alle kosten van administratie.	Voor onderstand van allerlei aard in natura verstrekt.	Voor onderstand in geld.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN, WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard, en toegekende regten.	Inschrijvingen of contributien.	Collecten en giften.	SUBSIDIEN VAN Armbesturen.	SUBSIDIEN VAN Gemeenten.	SUBSIDIEN VAN Provincien.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Verhouding van het getal der onderstand genoten hebbende kraamvrouwen tot de bevolking van die provincien waarin deze genootschappen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	Bedrag van den onderstand, zoo in natura als in geld verstrekt, voor iedere vrouw.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant	1	»	's Hertogenbosch.	783	(1) 436	f 23.15	f 1,867.45	f 159.60	f 136.27	f 2,186.47	»	f 1,407.85	f 200.00	»	»	f 500.00	»	f 2,107.85	1.08	f 4 65	(1) Van de onderstand genoten hebbende kraamvrouwen, zijn er in alle gemeenten der provincie *Noordbrabant* woonachtig; strekkende de werkkring van het te *'s Bosch* gevestigde genootschap zich over die geheele provincie uit.
Gelderland	3	»	Zutphen, Hattem en Bemmel.	109	92	64.18	715.86	69.00	93.65	942 69	f 77.83	451.42	350.00	»	f 400.00	»	f 196.465	1,475.715	0.25	8.53		
Zuidholland	9	(2) 1	(2) Rotterdam, Leyden, Delft, Gouda, Brielle, Maassluis, Numansdorp, Nieuwkoop en Noordwijk (binnen.)	424	963	519.29	4,733.015	630.975	117.61	6,000.89	1,950 67	1,580.80	920.60	»	2,500.00	»	298.29	7,256.36	1.71	5.57		
Noordholland	12	(3) 1	(3) Haarlem, Alkmaar, Crommenie, Helder, Hilversum, Hoorn, Koog aan de Zaan, Monnikkendam, Purmerend, Westzaan, Wormerveer en Zaandijk.	1,014	561	121.95	5,130.27	129.85	355.485	5,737.555	278.44	3,332.25	970.76	f 10	1,200.00	»	1,850.215	7,641.665	1.21	9.38	Aan het genootschap te *Maassluis* is verbonden eene naai- en breischool, waarop 40 behoeftige kinderen kosteloos onderwijs ontvangen.
Zeeland	1	»	Middelburg.	166	88	76.325	1,120.455	13.80	»	1,210 58	»	800.30	200.00	»	»	»	797.565	1,797.765	0 56	12,89		
Utrecht	2	»	Utrecht en Maarssenveen.	280	226	186.50	2,478.055	19.50	73.075	2,757.13	59.39	1,732.35	338.235	»	750.00	»	94.385	2,974.36	1.47	11.05		
Friesland	2	(4) 1	(4) Leeuwarden en Harlingen.	268	132	110 00	1,695 00	»	»	1,805.00	»	1,805.00	»	»	»	»	»	1,805.00	0.54	12.84		
Overijssel	3	»	Zwolle, Deventer en Enschedé.	460	131	106.80	1,301.16	3.60	»	1,411.56	316.64	926.95	430.00	»	100.00	»	304.60	2,078.19	0.62	9 96		
Groningen	1	»	Groningen.	282	243	62.60	1,100.035	»	»	1,162.635	24.75	951.35	200.00	»	»	»	15.095	1,191.195	1.28	4.53		
Drenthe	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»		
Hertogdom Limburg	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»		
Totaal	34	3		3,786	2,872	f 1,270.795	f 20,141.30	f 1,026.325	f 776.09	f 23,214.51	f 2,707.72	f 12,994.17	f 3,609.595	f 10	f 4,950.00	f 500.00	f 3,556.615	f 28,328.10	1.04	f 7 37		

(2) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Rotterdam*. Men weet alleen dat door dezelve aan 336 kraamvrouwen onderstand is verleend.

(3) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Crommenie*.

(4) De opgaven ontbreken van de commissie te *Harlingen*.

VAN LEVENSMIDDELEN EN BRANDSTOFFEN.

WINTER-SAIZOEN
1847 — 1848.

	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.								
ide.	TOTAAL.	Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Inschrijvingen van particulieren, daaronder begrepen de tegen dadelijke betaling verstrekte portien spijs.	Collecten en buitengewone giften.	INSCHRIJVINGEN OF SUBSIDIEN van armbesturen.	INSCHRIJVINGEN OF SUBSIDIEN van gemeentebesturen.	Verschillende ontvangsten	TOTAAL.	*AANMERKINGEN.*
	f 12,189.43	»	»	»	»	»	»	»	(1) De commissie te *Nijmegen* heeft hare werkzaamheden eerst in het begin van 1848 aangevangen, en geene opgaven ingezonden. Te *Brummen* is door de zorg van het gemeentebestuur eene algemeene commissie ingesteld, die in drie afdeelingen, als: te *Brummen*, *Eerbeek* en *Empe*, is werkzaam geweest.
545	99,800.87	f 235.86 10,433.43	6,851.545 47,847.905	» f 1,651.68	f 27.00 10,135.15	f 1,818.025 30,221.235	f 3,302.40 344.535	f 12,234.83 (2) 100,633.935	(2) Bovendien zijn in natura ontvangen 60 mudden steenkolen en 20 mudden turf.
305	53,864.01	5,134.21	40,534.235	3,351 94	»	3,980.00	1,584.895	54,685.28	(3) Te *Wognum* heeft in het winter-saizoen van 1847 — 1848 geene commissie bestaan.
715	24,596.25	5.00	8,847.075	10,501.065	2,292 18	3,758.46	333,405	25,737.185	(4) Te *Middelburg* zijn ook uitgedeeld 23 bedden, 126 dekens, 290 hemden, 30 onderrokken, 1442 paren klompen en 132 zakken kaf; en te *Westkapelle* 10 wollen dekens.
1	16,708.92	»	13,218.28	105.745	1,356.00	3,190.73	474.16	18,344.915	(5) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Zeist*.
12	15,090.475	»	2,526.415	501.36	»	12,028.33	44.645	15,100.75	(6) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Harlingen*. In de grietenij *Barradeel* hebben de in 1846 bestaan hebbende commissien in het winter-saizoen van 1847 — 1848 niet werkzaam behoeven te zijn.
60	3,503.92	»	4,153.92	»	»	200 00	»	4,353.92	(7) De instellingen te *Deventer* en te *Lonneker* zijn in het winter-saizoen van 1847 — 1848 niet in werking geweest.
(	7,567.395	»	7,213.41	»	»	»	1,177.025	(9) 8,390.435	(8) Hieronder begrepen de stad *Groningen* voor 800 aandeelen.
1	»	»	»	»	»	»	»	»	(9) Bovendien zijn door de commissien te *Beerta*, *Nieuwe Beerta* en *Finsterwolde* in natura ontvangen 83.50 mudden boonen, 21.75 mudden gort, 18.25 mudden rogge en 2956 ponden brood.
1	9,002.04	»	3,744.96	5,057.08	»	200.00	»	9,002.04	
85	f 242,323 31	f 15,908.50	f 134,937.745	f 24,168.87	f 13,810.33	f 55,396.78	f 7,261.065	f 248,483.29	

BEHOEFTIGE KRAAMVROUWEN.

DIENST 1847.

RDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.						Verhouding van het getal der onderstand genoten hebbende kraamvrouwen tot de bevolking van die provincien waarin deze genootschappen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	Bedrag van den onderstand, zoo in natura als in geld verstrekt, voor iedere vrouw.	*AANMERKINGEN.*
en.	SUBSIDIEN VAN Armbesturen.	SUBSIDIEN VAN Gemeenten.	SUBSIDIEN VAN Provincien.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.			
.00	»	»	f 500.00	»	f 2,107.85	1.08	f 4.65	(1) Van de onderstand genoten hebbende kraamvrouwen, zijn er in alle gemeenten der provincie *Noordbrabant* woonachtig; strekkende de werkkring van het te *'s Bosch* gevestigde genootschap zich over die geheele provincie uit.
.00	»	f 400.00	»	f 196.465	1,475.715	0.25	8.53	
.60	»	2,500.00	»	298.29	7,256.36	1.71	5.57	
.76	f 10	1,200.00	»	1,850.215	7,641.665	1.21	9.38	(2) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Rotterdam*. Men weet alleen dat door dezelve aan 336 kraamvrouwen onderstand is verleend. Aan het genootschap te *Maassluis* is verbonden eene naai- en breischool, waarop 40 behoeftige kinderen kosteloos onderwijs ontvangen. Door het genootschap te *Nieuwkoop* zijn, behalve de kraamvrouwen, 112 behoeftige vrouwen bedeeld.
.00	»	»	»	797.565	1,797.765	0.56	12,89	
.235	»	750.00	»	94.385	2,974.36	1.47	11.05	
	»	»	»	»	1,805.00	0.54	12.84	
00	»	100.00	»	304.60	2,078.19	0.62	9.96	
.00	»	»	»	15.095	1,191.195	1.28	4.53	
	»	»	»	»	»	»	»	(3) De opgaven ontbreken nopens de instelling te *Crommenie*.
	»	»	»	»	»	»	»	
.595	f 10	f 4,950.00	f 500.00	f 3,556.615	f 28,328.10	1.04	f 7.37	(4) De opgaven ontbreken van de commissie te *Harlingen*.

IZEN. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der gods-huizen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen godshuizen waarvan geene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen	TOTAAL.	Verhouding van de bevolking der gestichten tot die der provincien, berekend over 1000 zielen.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR: der lasten en kosten van administratie en der verschillende uitgaven, omgeslagen over de bevolking der gestichten.	der kosten voor onderhoud, voeding en begraving, omgeslagen over de bevolking der gestichten.	van het totaal der in de beide vorige kolommen bedoelde uitgaven, omgeslagen over de bevolking der gestichten.
Noordbrabant .	33	(1) 10	f 72,670.04	1.19	f 27.12	f 87.70	f 114.82
Gelderland . .	34	»	309,694.565	2.61	69.75	139.07	208.82
Zuidholland . .	75	(4) 4	800,559.795	8.94	32.99	105.41	138.40
Noordholland .	86	(5) 9	(6) 524,183.155	11.47	29.55	83.02	112.57
Zeeland . . .	9	(7) 1	109,391.025	4.58	26.14	92.25	118.39
Utrecht . . .	(8) 9	(9) 2	79,661.45	2.12	84.35	137.40	221.75
Friesland. . .	54	(10) 5	265,018.00	9.64	25.03	68.28	93.31
Overijssel. . .	30	(12) 1	175,817.145	3.48	50.21	101.69	151.90
Groningen . .	26	(13) 4	85,609.935	4.25	16.32	69.55	85.87
Drenthe . . .	3	»	(14) 13,726.865	3.70	13.50	44.64	58.14
Hertogd. Limb.	(15) 7	»	68,421.32	1.60	36.96	105.55	142.51
Totaal	366	36	f 2,504,753.295	5.75	f 33.06	f 92.07	f 125.13

AANMERKINGEN.

(1) De opgaven ontbreken nopens *vijf* gestichten in steden en *vijf* in gemeenten ten platten lande.

(2) Bovendien zijn uit de fondsen van het oud burgergasthuis te *Nijmegen* aan 241 niet in hetzelve opgenomen personen maandelijksche onderstanden verleend.

(3) Hieronder is begrepen eene som van f 14,321, wegens onderstand aan de zoo even bedoelde 241 personen verstrekt.

(4) De opgaven ontbreken nopens *twee* gestichten in steden en *twee* in gemeenten ten platten lande.

(5) De opgaven ontbreken nopens *zes* gestichten in steden en *drie* in gemeenten ten platten lande.

(6) De meerdere uitgaven dan ontvangsten, te *Amsterdam* plaats gehad hebbende, zijn bestreden uit de kas der diakonie aldaar, waarvan de godshuizen, bij welke de uitgaven de ontvangsten zijn te boven gegaan, onderdeelen uitmaken.

(7) Dit gesticht is in eene gemeente ten platten lande.

(8) Door het erlangen der opgaven nopens één voornaam gesticht, waaromtrent die over 1846 waren geweigerd, is het cijfer van onderscheidene kolommen nu merkelijk hooger.

(9) Deze gestichten bestaan in steden.

(10) De opgaven ontbreken van *twee* gestichten in steden en *drie* in gemeenten ten platten lande.

(11) De uitgaven zijn merkelijk hooger geweest dan in 1846, zoo ten gevolge van de grootere bevolking der gestichten als van de duurte der levensmiddelen. Daaruit voortgevloeide tekorten zijn bestreden uit opgenomen gelden.

(12) Dit gesticht is in eene gemeente ten platten lande.

(13) Deze gestichten bestaan in steden.

(14) In het bestaande tekort is, bij gebrek aan middelen, niet voorzien kunnen worden.

(15) Twee dezer gestichten, als één te *Roermond* en één te *Venlo*, dienen tevens tot gast- of ziekenhuizen onder één en hetzelfde geldelijk beheer, zoodat dienaangaande geene afzonderlijke opgaven kunnen worden gedaan.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der gast-huizen.	EN IS VOORZIEN.			Verhouding van het getal der verpleegden tot de bevolking van die provincien waarin deze gestichten gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.
		drag der erlangde aflossingen van potheken en der gelde gemaakte schulden, effecten andere bezittingen, en der daarop verschenen en ntvangen renten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	
Noordbrabant . .	7	8,000.00	(1) f 18,367.15	f 62,058.32	5.11
Gelderland . . .	3	1,948.20	3,200.22	67,596.95	1.13
Zuidholland . . .	15	3,907.535	5,750.00	(3) 173,187.79	7.14
Noordholland . .	6	3,250.00	36,197.715	346,753.99	27.51
Zeeland	3	»	9,106.555	22,584.565	2.28
Utrecht	4	4,528.625	(8) 65,944.21	125,107.99	10.05
Friesland. . . .	1	»	1,550.285	4,350.285	0.71
Overijssel . . .	6	520.00	4,227.075	45,297.035	2.62
Groningen . . .	1	»	6,571.85	10,990.415	1.54
Drenthe	»	»	»	»	»
Hertogd. Limburg.	(9) 3	»	(10) 39,032.28	39,632.28	4.73
Totaal	49	22,154.36	f 189,947.34	f 897,559.62	7.80

AANMERKINGEN.

(1) Deze som bestaat meerendeels uit kostgelden van in het gesticht voor krankzinnigen te *'s Hertogenbosch* verpleegde personen.

(2) Hiervan zijn f 2000 door het gesticht te *Zalt-Bommel* verstrekt om de behoeftige klasse werk te verschaffen.

(3) In de meerdere uitgaaf dan ontvangst wordt op verschillende wijzen voorzien.

(4) Deze getallen zijn merkelijk grooter dan die over 1846, door de opneming van meerder lijders in het stads-ziekenhuis te *Utrecht*.

(5) Het hooger bedrag dan dat van 1846 is veroorzaakt door het verbouwen van een huis en den aanbouw van twee woningen bij de zeven vereenigde gods- en gasthuizen te *Utrecht*, en door de daarstelling van eene apotheek en een laboratorium bij het stads-ziekenhuis aldaar.

(6) Hieronder is begrepen de verdere afbetaling der kosten van aanbouw van het gesticht voor krankzinnigen te *Utrecht* alsmede de uitgaaf wegens benoodigdheden voor de voormelde apotheek en het laboratorium.

(7) Dit is eene gift, bij het gesticht voor krankzinnigen ingekomen.

(8) Deze som bestaat grootendeels in terug ontvangen kosten voor verpleging in het gesticht voor krankzinnigen.

(9) Deze gestichten bevinden zich te *Maastricht*, en bovendien worden in de godshuizen te *Roermond* en te *Venlo* ook zieken opgenomen en verpleegd.

(10) Dit is eene bijdrage van het collegie van regenten over de algemeene armen te *Maastricht*.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verslag nopens den staat un het Armwezen over 1847.

N°. V.

GODSHUIZEN, MET UITZONDERING VAN DE GAST- OF ZIEKENHUIZEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der godshuizen.	Getal der in de vorige kolom niet begrepen godshuizen waarvan geene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen.	Verdeeling van de bevolking der godshuizen in: oude lieden.	gebrekkigen.	kinderen.	Totaal der bevolking.
Noordbrabant .	33	(1) 10	240	25	214	479
Gelderland . .	34	»	497	55	422	(2) 974
Zuidholland . .	75	(4) 4	1,338	752	2,956	5,046
Noordholland .	86	(5) 9	1,738	904	2,666	5,308
Zeeland . . .	9	(7) 1	302	150	413	865
Utrecht . . .	(8) 9	(9) 2	84	2	239	325
Friesland. . .	54	(10) 5	746	450	1,181	2,377
Overijssel. . .	30	(12) 1	458	44	239	741
Groningen . .	26	(13) 4	493	37	277	807
Drenthe . . .	3	»	139	44	126	309
Hertogd. Limb.	(15) 7	»	84	20	221	325
Totaal	366	36	6,119	2.483	8,954	17,556

UITGAVEN.

Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	Voor onderhoud en voeding van allerlei aard.	Begrafeniskosten.	Voor aflossing en renten van opgenomen gelden.	Voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van vaste goederen of effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze, en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.
f 10,393.965	f 41,708.335	f 302.09	»	f 13,865.89	f 2,596.485	f 68,866.765
67,503.195	(3) 134,601.93	853.305	f 48.75	80,263 50	431.95	283,702.63
140,823.895	529,006.07	2,901.345	3,050.665	28,744 20	25,614.875	730,141.05
111,526.54	437,477.705	3,186.62	5,771.115	30,762.16	45,351.58	(6) 634,075.72
21,211.05	79,180.575	618.87	86.60	4,818.665	1,398 00	107,313.76
27,268.965	44,394.975	260.18	»	1,431.15	145.465	73,500.735
35,619.00	159,909.00	2,396.00	11,037.00	19,943.00	23,882.00	(11) 252,786 00
32,759.875	74,951.91	400.415	1,168.685	31,103.575	4,445.61	144,830.07
11,670.59	55,367.40	755.46	970.53	11,320.21	1,503.495	81,587.685
1,959.675	13,750.265	44.00	»	»	2,210.89	(14) 17,964.83
11,993.385	34,267.32	35.50	»	19,025 355	19.07	65,340.63
f 472,730.135	f 1,604,615.485	f 11,753.785	f 22,133.345	f 241,277.705	f 107,599.42	f 2,460,109.875

MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.

Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Colecten en giften.	SUBSIDIEN VAN DE gemeente.	SUBSIDIEN VAN DE provincien of van den Staat.	Opgenomen gelden.	Bedrag der erlangde afossingen van hypotheken en der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen, en der daarop verschenen en ontvangen renten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.
f 61,327.095	f 3150.375	f 1,150.00	»	»	f 6,275.055	f 767.515	f 72,670.04
209,055.59	1,373.10	805.48	»	f 25.00	91,108.725	7,326.67	309,694.565
425,747.455	142,152.25	158,435.22	»	19,043.805	23,467.46	31,713 605	800,559.795
314,400 44	38,887.47	83,578.735	»	5,134.385	24,829.475	57,352.65	(6) 524,183.155
44,113.24	0.04	18,089.50	»	»	3,869.35	43,318 895	109,391.025
72,353.745	2,010.365	500.00	»	»	800.00	3,997.34	79,661.45
121,417 00	19,931.00	77,703.00	f 400 00	18,800.00	8,539.00	18,226.00	265,018.00
122,987.145	3,930.805	»	»	»	22,714.41	26,178.785	175,817.145
47,635.115	10,445.545	5,923.00	»	50,00.00	4,305.075	12,306.20	85,609.935
3,894.17	7,943.95	350.455	»	»	»	1,538 29	(14) 13,726.865
46,154.27	1,868.515	»	»	42 91	15,870.785	4,484.84	68,421 32
f 1,469,085.265	f 231,696.415	f 346,535.39	f 400.00	f 48,046.10	f 201,779.335	f 207,210.79	f 2,504,753.295

Verhouding van de bevolking der gestichten tot die der provincien, berekend over 1000 zielen.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR: der lasten en kosten van administratie en der verschillende uitgaven, omgeslagen over de bevolking der gestichten.	der kosten voor onderhoud, voeding en begraving, omgeslagen over de bevolking der gestichten.	van het totaal der in de beide vorige kolommen bedoelde uitgaven, omgeslagen over de bevolking der gestichten.
1.19	f 27.12	f 87.70	f 114.82
2.61	69.75	139.07	208.82
8.94	32.99	105.41	138.40
11.47	29.55	83.02	112.57
4.58	26.14	92.25	118.39
2.12	84.35	137.40	221.75
9.64	25.03	68.28	93.31
3.48	50.21	101.69	151.90
4 25	16.32	69.55	85.87
3.70	13 50	44.64	58.14
1.60	36.96	105.55	142.51
5.75	f 33.06	f 92.07	f 125.13

AANMERKINGEN.

(1) De opgaven ontbreken nopens *vijf* gestichten in steden en *vijf* in gemeenten ten platten lande.

(2) Bovendien zijn uit de fondsen van het oud burgergasthuis te *Nijmegen* aan 241 niet in hetzelve opgenomen personen maandelijksche onderstanden verleend.

(3) Hieronder is begrepen eene som van f 14,321, wegens onderstand aan de zoo even bedoelde 241 personen verstrekt.

(4) De opgaven ontbreken nopens *twee* gestichten in steden en *twee* in gemeenten ten platten lande.

(5) De opgaven ontbreken nopens *zes* gestichten in steden en *drie* in gemeenten ten platten lande.

(6) De meerdere uitgaven dan ontvangsten, te *Amsterdam* plaats gehad hebbende, zijn bestreden uit de kas der diakonie aldaar, waarvan de godshuizen, bij welke de uitgaven de ontvangsten zijn te boven gegaan, onderdeelen uitmaken.

(7) Dit gesticht is in eene gemeente ten platten lande.

(8) Door het erlangen der opgaven nopens één voormaam gesticht, waaromtrent die over 1846 waren geweigerd, is het cijfer van onderscheidene kolommen nu merkelijk hooger.

(9) Deze gestichten bestaan in steden.

(10) De opgaven ontbreken van *twee* gestichten in steden en *drie* in gemeenten ten platten lande.

(11) De uitgaven zijn merkelijk hooger geweest dan in 1846, zoo ten gevolge van de grootere bevolking der gestichten als van de duurte der levensmiddelen. Daaruit voortgevloeide tekorten zijn bestreden uit opgenomen gelden.

(12) Dit gesticht is in eene gemeente ten platten lande.

(13) Deze gestichten bestaan in steden.

(14) In het bestaande tekort is, bij gebrek aan middelen, niet voorzien kunnen worden.

(15) Twee dezer gestichten, als één te *Roermond* en één te *Venlo*, dienen tevens tot gast- of ziekenhuizen onder één en hetzelfde geldelijk beheer, zoodat dienaangaande geene afzonderlijke opgaven kunnen worden gedaan.

N°. VI.

GAST- OF ZIEKENHUIZEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der gasthuizen.	Getal der verpleegden.	Getal der verpleegdagen.
Noordbrabant . .	7	2,064	106,862
Gelderland . . .	3	422	93,495
Zuidholland . . .	15	4,033	296,493
Noordholland . .	6	12,734	553,775
Zeeland	3	359	22,369
Utrecht	4	(4) 1,542	(4) 87,464
Friesland. . . .	1	176	5,659
Overijssel . . .	6	557	63,319
Groningen . . .	1	293	14,442
Drenthe	»	»	»
Hertogd. Limburg.	(9) 3	959	140,521
Totaal	49	23,139	1,384,399

UITGAVEN.

Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	Voor onderhoud en voeding van allerlei aard.	Voor bezoldiging of toelagen aan geneesheeren, heelen vroedmeesters.	Voor geneesmiddelen.	Begrafeniskosten.	Voor aflossing en renten van opgenomen gelden.	Voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van vaste goederen of effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.
f 5,883.005	f 36,710.33	f 3,150.00	f 3,029.625	f 1,761.00	»	f 8,000.00	»	f 58,533.96
18,728.19	38,625.045	460.00	4,157.745	373.39	f 322.50	450.00	(2) f 2,210.06	65,326.93
30,142.635	127,811 735	3,484 60	9,096.84	1,457.70	»	2,717.71	239.66	(3) 174,950.88
75,923.175	200,899.715	7,108.92	47,094.365	3,549 91	150.00	2,459.315	14,160.57	351,345.97
6,026.515	10,160.06	150.00	3,843.58	359.10	»	371.96	1,155.00	22,066.215
37,582.48	51,477.535	2,016.00	11,479.735	653.89	1,550 00	9,143.695	(6) 7,553.58	121,456.915
1,300.865	2,047.22	»	978.035	»	»	»	»	4,326.12
7,534.695	30,771.915	490.00	2,105.835	109.13	»	549.93	1,788.14	43,349.645
983.825	5,187 68	1,288.50	3,190.36	340.05	»	»	»	10,990.415
»	»	»	»	»	»	»	»	»
5,217.035	32,078.885	620.00	1,490.36	226.00	»	»	»	39,632.28
f 189,322.42	f 535,770.12	f 18,768.02	f 86,466.48	f 8,830.17	f 2,022.50	f 23,692.61	f 27,107.01	f 891,979.33

MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.

Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Collecten en giften.	SUBSIDIEN VAN DE gemeenten.	SUBSIDIEN VAN DE provincien of van den Staat.	Opgenomen gelden.	Bedrag der erlangde afossingen van hypotheken en der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen, en der daarop verschenen en ontvangen renten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.
f 31,197.74	f 4,393.43	f 100.00	»	»	f 8,000.00	(1) f 18,367.15	f 62,058.32
60,448.53	»	»	»	f 2,000.00	1,948.20	3,200.22	67,596.95
77,915.08	1,520.00	84,995.175	»	»	3,907.535	5,750.00	(3) 173,187.79
65,852.395	1,696.29	239,757.59	»	»	3,250.00	36,197.715	346,753.99
13,478.01	»	»	»	»	»	9,106.555	22,584.565
37,422.505	(7) 1,000.00	3,712.65	f 5,500.00	7,000.00	4,528.625	(8) 65,944.21	125,107.99
»	»	2,800.00	»	»	»	1,550.285	4,350.285
37,931.47	105.56	2,512.93	»	»	520.00	4,227.075	45,297.035
»	»	4,418.565	»	»	»	6,571.85	10,990.415
»	»	»	»	»	»	»	»
600.00	»	»	»	»	»	(10) 39,032.28	39,632.28
f 324.845.73	f 8,715.28	f 337,396.91	f 5,500.00	f 9,000.00	f 22,154.36	f 189,947.34	f 897,559.62

Verhouding van het getal der verpleegden tot de bevolking van die provincien waarin deze gestichten gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.
5.11
1.13
7.14
27.51
2.38
10.05
0.71
2.62
1.54
»
4.73
7.80

AANMERKINGEN.

(1) Deze som bestaat meerendeels uit kostgelden van in het gesticht voor krankzinnigen te *s Hertogenbosch* verpleegde personen.

(2) Hiervan zijn f 2000 door het gesticht te *Zalt-Bommel* verstrekt om de behoeftige klasse werk te verschaffen.

(3) In de meerdere uitgaaf dan ontvangst wordt op verschillende wijzen voorzien.

(4) Deze getallen zijn merkelijk grooter dan die over 1846, door de opneming van meerder lijders in het stads-ziekenhuis te *Utrecht*.

(5) Het hooger bedrag dan dat van 1846 is veroorzaakt door het verbouwen van een huis en den aanbouw van twee woningen bij de zeven vereenigde gods- en gasthuizen te *Utrecht*, en door de daarstelling van eene apotheek en een laboratorium bij het stads-ziekenhuis aldaar.

(6) Hieronder is begrepen de verdere afbetaling der kosten van aanbouw van het gesticht voor krankzinnigen te *Utrecht* alsmede de uitgaaf wegens benoodigdheden voor de voormelde apotheek en het laboratorium.

(7) Dit is eene gift, bij het gesticht voor krankzinnigen ingekomen.

(8) Deze som bestaat grootendeels in terug ontvangen kosten voor verpleging in het gesticht voor krankzinnigen.

(9) Deze gestichten bevinden zich te *Maastricht*, en bovendien worden in de godshuizen te *Roermond* en te *Venlo* ook zieken opgenomen en verpleegd.

(10) Dit is eene bijdrage van het collegie van regenten over de algemeene armen te *Maastricht*.

N°. VII. FONDS TOT AANMOEDIGING EN ONDERSTEUNING VAN DE GEWAPENDE DIENST. DIENST 1847.

Waar het Hoofdbestuur gevestigd is.		Getal der personen, aan welke, op de eene of andere wijze, onderstand is verleend.					UITGAVEN.						ONTVANGSTEN.				
		Deelgeregtigden die sedert 1813 verminkt zijn, en nagebleevenen van gesneuvelden.		Deelgeregtigden, verminkt in oorlogen, vóór 1813 gevoerd.		TOTAAL.	Algemeene administratie-kosten.	Gratificatien van deelgeregtigden.		Voor kosten van administratie van het invalidenhuis, en toelage voor voeding en kleeding der daarin geplaatste personen.	Uitkeering van het 2/3 gedeelte der collecte aan het fonds voor de verminkten en nagebleevenen van gesneuvelden, ten gevolge der gebeurtenissen van het jaar 1830.	TOTAAL.	Interesten van belegde kapitalen		Giften of legaten.	Bijdragen van de districts-commissien.	TOTAAL.
PROVINCIE.	GEMEENTE.	Aan hunne woningen bedeeld.	Geplaatst in het invalidenhuis te Leyden.	Aan hunne woningen bedeeld.	Geplaatst in het invalidenhuis te Leyden.			Uit oorlogen *na* 1813.	Uit oorlogen *voor* 1813.				van het primitive fonds.	van het 2de prijs-fonds en andere belegde losse gelden.			
Noordholland.	Amsterdam . .	1,191	89	95	1	1,376	(1) f 4,500.005	f 48,699.775	f 3,449.845	f 8,945.24	f 13,972.53	(3) f 79,567.395	f 37,084 00	f 2,640.78	(2) f 7,100.00	f 22,474.345	(3) f 69,299.125

ONDER HETZELFDE HOOFDBESTUUR STAANDE FONDS VOOR VERMINKTEN EN NAGEBLEVENEN VAN GESNEUVELDEN TEN GEVOLGE DER GEBEURTENISSEN VAN HET JAAR 1830, OPGERIGT OP HET EINDE VAN DAT JAAR.

Getal der personen, aan welke, op de eene of andere wijze, onderstand is verleend.			UITGAVEN.				ONTVANGSTEN.				
Aan hunne woningen bedeeld.	Geplaatst in het invalidenhuis te Leyden.	TOTAAL.	Algemeene administratie-kosten.	Gratificatien aan deelgeregtigden.	Voor kosten van administratie van het invalidenhuis, mitsgaders der voeding en kleeding van de daarin geplaatste personen.	TOTAAL.	Interesten van belegde kapitalen.	2/3 gedeelte in de gewone collecte van 1847, aan dit fonds uitgekeerd.	Bedrag der ten behoeve van dit fonds door de sub-commissien ingezamelde gelden.	Eenige buitengewone giften en legaten.	TOTAAL.
761	8	769	(1) f 2,374.75	f 26,468.795	f 745.32	(3) f 29,588.865	(2) f 10,386.33	f 13,972.53	f 79.00	f 195.76	(3) f 24,633.62

AANMERKINGEN.

(1) Hiervan bedragen die van het hoofdbestuur f 1,993.995
" " " der verschillende districts-commissien 2,506.01
f 4,500.005

(2) Hieronder is begrepen eene som van f 5000, ontvangen van de commissie te *Batavia*, van de onder haar berustende gelden.

(3) Het meerder bedrag der uitgaven dan dat der ontvangsten bij het oorspronkelijke fonds is gevonden uit de opbrengst van den verkoop van een kapitaal van f 12,000 inschrijving op het grootboek der 4 pcts. nationale schuld.

(1) Hiervan bedragen die van het hoofdbestuur f 1,052.49
" " " der verschillende districts-commissien 1,322.26
f 2,374.75

(2) Hieronder is begrepen een bedrag van f 159 wegens renten van inschrijvingen nationale schuld, waarvan alleen de vruchten aan het fonds zijn afgestaan.

(3) Tot dekking der meerdere uitgaven dan ontvangsten bij dit fonds, is verkocht een kapitaal van f 5000 inschrijving op het grootboek der 4 pcts. nationale schuld.

N°. VIII. ARMENSCHOLEN EN ZOODANIGE, IN WELKE AAN KINDEREN VAN HUISZITTENDE BEHOEFTIGEN, GEMEENSCHAPPELIJK MET ANDEREN, KOSTELOOS ONDERWIJS IS GEGEVEN. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der onderstand genoten hebbende huiszittende armen.	Getal der scholen waarvan nieuwe of onvolledige inlichtingen zijn verkregen, doch die in de in dit getal opgegeven gratificatien niet zijn begrepen.	ARMENSCHOLEN, BEKOSTIGD WORDENDE DOOR GEMEENTEN OF ARMBESTUREN VOOR HUISZITTENDE ARMEN.										Scholen, in welke, gemeenschappelijk met anderen, onderwijs aan kinderen van behoeftigen is gegeven, benevens aanwijzing van het getal dezer laatsten, en der uitgaven en middelen, voor zooverre die kinderen betreft.										TOTAAL-GENERAAL DER				Verhouding van het totaalgetal der leerlingen tot de bevolking der provincien, berekend over 1000 zielen.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR.			
			Getal der		UITGAVEN.			MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.					Gemeente-scholen.		Scholen, behoorende aan particulieren.		Totaal der		Uitgaven, zijnde het bedrag der betaalde gelden voor onderwijs en schoolbehoeften.	Middelen waardoor in de uitgaven is voorzien.				Scholen.	Leerlingen.	Uitgaven.	Middelen waardoor in de uitgaven is voorzien.				
			Scholen.	Leerlingen.	Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	Voor bezoldiging van onderwijzers.	Voor aankoop van schoolbehoeften en verdere kosten van onderwijs.	TOTAAL.	Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Collecten en giften.	Subsidien van de		Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Getal der Scholen.	Getal der Leerlingen.	Getal der Scholen.	Getal der Leerlingen.	Scholen.	Leerlingen.		Inschrijvingen of bijdragen van particulieren.	Subsidien van de		TOTAAL.					der laten en kosten van administratie en voor onderwijs, omgelegen over het getal der leerlingen.	der gemiddelde kosten van onderwijs, in dezelfde verhouding berekend.	der gelden voor onderwijs en schoolbehoeften van particulieren, in dezelfde verhouding berekend.	
										armbesturen.	Gemeenten.	provincien of van den Staat.										besturen voor huiszittende armen.	gemeente-besturen.									
Noordbrabant .	51,337	(1) 1	(1) 7	2,544	f 6.00	f 1,398.00	f 1,496.375	(2) f 2,900.375	f 7.41	f 428 75	"	f 2,309.80	"	"	f2,745.96	278	8,620	18	1,147	296	9,767	f 11,198.21	f 71.10	f 6,071.02	f 5,056.09	f 11,198.21	303	12,311	f 14,098.585	f 13,944.17	30.49	239.81	"	f 1.14	f 1.14	f 1.15
Gelderland . .	38,134	(3) 1	(3) 11	3,375	410.03	7,338.00	3,576.38	11,324.41	1,221.00	124.00	f 6,525.715	3,447.79	f 620.00	"	11,938.415	251	9,298	8	249	259	9,547	10,860.875	965.805	6,177.205	3,717.865	10,860.875	270	12,922	22,185.285	22,799.29	34.64	338.86	f 0.12	3.24	3.36	1.14
Zuidholland. .	98,108	(4) 5	(4) 52	18,385	3,394.84	58,895.385	20,728.10	83,018.325	6,075.26	7,880 765	11,620.33	54,812.70	1,200.00	"	81,589.055	196	12,308	8	143	204	12,451	36,132.87	1,639.53	7,723.19	26,770.15	36,132.87	256	30,836	119,151.195	117,721.925	54.63	314.31	0.19	4.33	4.52	2.96
Noordholland .	113,322	"	(5) 34	11,973 (6)	24,026.255	51,036.04	9,569.545	84,631.84	19,695.595	7,536.79	1,110.345	55,312.255	1,340.00	"	84,994.985	198	8,392	6	82	204	8,474	24,657.705	2,046.21	7,461.93	15,149.565	24,657.705	238	20,447	109,289.545	109,652.69	44.18	180.43	2.01	5.06	7.07	2.91
Zeeland . . .	23,126	"	4	1,669	417.14	5,248 755	2,520.84	8,186 735	"	785.58	1,000.00	6,447.17	"	"	8,232.75	114	3,576	7	204	121	3,780	10,635.425	(7) 1,700.255	3,803.065	(8) 5,132.105	10,635.425	125	5,449	18,822.16	18,868.175	34.54	235.62	0.25	4.66	4.91	2.81
Utrecht . . .	25,037	(9) 5	(9) 17	3,384	2,262.91	9,545.06	2,267.79	14,075.76	3,468.475	3,206.39	2,310.56	4,723.00	200.00	f 402,62	14,311.045	(10) 69	2,734	1	11	70	2,745	7,169.58	2,747.16	1,745.89	2,676.53	7,169.58	87	6,129	21,245.34	21,480.625	39.96	244.80	0.67	3.49	4.16	2.61
Friesland . .	47,482	"	10	3,630	116.92	8,658.50	3,590.065	12,365.485	25.56	650.00	228.00	11,505.80	"	"	12,409.36	283	7,434	"	"	283	7,434	14,394.77	47.00	9,518.09	4,829.68	14 394.77	293	11,664	26,760.255	26,804.13	44.86	233.01	0.03	3.38	3.41	1.93
Overijssel . .	17,708	"	(11) 10	4,227	1,653.48	9,218.10	3,162.865	14,034.445	2,735.28	"	59.365	10,887.33	100.00	520.63	14,302.605	(12) 178	5,775	"	"	178	5,775	15,212.60	"	55.00	15,157.60	15,212.60	188	10,002	29,247.045	29,515.205	47.04	564 83	0.39	2.93	3.32	2.63
Groningen . .	20,136	"	5	1,677	1,204.86	2,907.00	2,387.925	6,499.785	"	230.00	300.00	5,419.785	550.00	"	6,499.785	(13) 202	7,996	9	371	211	8,367	27,769.115	"	304.955	27,464.16	27,769.115	216	19,044	34,268.90	34,268.90	52.84	498.81	0.72	3.16	3.88	3.39
Drenthe . . .	5,875	"	1	170	"	100.00	112.48	212.48	"	"	212.48	"	"	"	212.48	130	2,621	"	"	130	2,621	"	"	"	"	"	131	2,791	212.48	212.48	33.40	475.06	"	1.25	1.25	"
Hertogd. Limb.	32,844	"	(14) 2	930	355.00	3,101.25	799.695	4,255.945	15.225	1,163.50	"	3,161.505	"	206.78	4,547.01	141	5,062	22	340	163	5,402	3,440.725	51.38	863.055	2,526.29	3.440.725	165	6,332	7,696.67	7,987.735	31.23	192.79	0.38	4.20	4.58	0.64
Totaal	473,109	12	153	51,964	f 33,847.435	f157,446.09	f 50,212.06	f241,505.585	f33,243.805	f22,005.775	f23,366.795	f158,027.045	f4,010.00	f1,130.03	f241,783.45	2,040	73,816	79	2,547	2,119	76,363	f161,471.875	f 9,268.44	f43,723.40	f108,480.035	f161,471.875	2,272	128,327	f 402,977.46	f 403,255.325	42.06	271.24	f 0.65	f 4.00	f 4.65	f 2.11

AANMERKINGEN.

(1) De opgaven ontbreken nopens de diakonie-school der hervormde gemeente te *'s Hertogenbosch*. (2) De meerdere uitgaaf dan ontvangst, te *Heusden* en te *Tilburg* plaats gehad hebbende, zal uit particuliere giften gedekt moeten worden. (3) De opgaven ontbreken nopens éene school te *Wageningen*. (4) De opgaven ontbreken nopens *vijf* scholen te *Rotterdam*. (5) Het getal scholen is met *twee*, te *Hoorn*, vermeerderd. (6) De vermeerdering van het getal leerlingen bepaalt zich nagenoeg uitsluitend tot de armenschool te *Middelburg*, die eene aanmerkelijke uitbreiding heeft gekregen. (7) Hieronder is begrepen eene som van f 1428.944, door onderscheidene afdeelingen der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen bijgedragen. (8) Hieronder is begrepen eene som van f 421, van wege de provincie verstrekt. (9) De opgaven ontbreken nopens *vijf* diakonie-scholen te *Utrecht*. Men weet daarvan alleen dat het getal leerlingen 1665 bedroeg. (10) Het getal scholen is in elke der grietenijen *Leeuwarderadeel*, *Ooststellingwerf*, *Schoterland*, *Weststellingwerf* en *Wymbritseradeel* met eene school vermeerderd; daarentegen is op eene der beide gewone scholen te *Joure* in 1847 geen onderwijs gegeven en die school alzoo niet onder het getal begrepen. (11) De vermeerdering van het getal scholen met eene school heeft te *Steenwijk* plaats gehad. (12) Het grooter getal leerlingen dan in 1846 wordt algemeen toegeschreven aan de hooge prijzen der levensmiddelen en gebrek aan werk, waardoor vele ouders buiten staat waren de kosten van onderwijs en schoolbehoeften voor hunne kinderen te betalen. (13) In 1847 is het getal dezer scholen vermeerderd met eene school te *Leek*, eene te *Onstwedde* en eene te *Vlagtwedde*. (14) Eene der vroeger voor *Venlo* opgegevene *twee* scholen, zijnde eene stads-Zondagsche teekenschool voor jonge ambachtslieden, is toen abusievelijk op deze tabel gebragt.

ONTVANGSTEN.

	Interesten van belegde kapitalen		Giften of legaten.	Bijdragen van de districts-commissien.	TOTAAL.
	van het primitive fonds.	van het 2de prijs-fonds en andere belegde losse gelden.			
05	f 37,084.00	f 2,640.78	(2) f 7,100.00	f 22,474.345	(3) f 69,299.125

AANMERKINGEN.

(1) Hiervan bedragen die van het hoofdbestuur f 1,993.995
» » » der verschillende districts-commissien 2,506.01
f 4,500.005

(2) Hieronder is begrepen eene som van f 5000, ontvangen van de commissie te *Batavia*, van de onder haar berustende gelden.

(3) Het meerder bedrag der uitgaven dan dat der ontvangsten bij het oorspronkelijke fonds is gevonden uit de opbrengst van den verkoop van een kapitaal van f 12,000 inschrijving op het grootboek der 4 pcts. nationale schuld.

VAN HET JAAR 1830, OPGERIGT OP HET EINDE VAN DAT JAAR.

ONTVANGSTEN.

eelte e collecte , aan ıds erd.	Bedrag der ten behoeve van dit fonds door de sub-commissien ingezamelde gelden.	Eenige buitengewone giften en legaten.	TOTAAL.
72.53	f 79.00	f 195.76	(3) f 24,633.62

AANMERKINGEN.

(1) Hiervan bedragen die van het hoofdbestuur f 1,052.49
» » » der verschillende districts-commissien 1,322.26
f 2,374.75

(2) Hieronder is begrepen een bedrag van f 159 wegens renten van inschrijvingen nationale schuld, waarvan alleen de vruchten aan het fonds zijn afgestaan.

(3) Tot dekking der meerdere uitgaven dan ontvangsten bij dit fonds, is verkocht een kapitaal van f 5000 inschrijving op het grootboek der 4 pcts. nationale schuld.

OEFTIGEN, GEMEENSCHAPPELIJK

J. DIENST 1847.

anderen, onderwijs aan kinderen van behoeftigen
het getal dezer laatsten, en der uitgaven
overre die kinderen betreft.

en, het der gel- oor vijs ool- ten.	Middelen waardoor in de uitgaven is voorzien.				TOTAAL-GENERAAL DER				Verhouding van het totaal-generaal der leerlingen tot		BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR			
	Inschrijvingen of bijdragen van particulieren.	Subsidien van de besturen voor huiszittende armen.	Subsidien van de gemeente-besturen.	TOTAAL.	Scholen.	Leerlingen.	Uitgaven.	Middelen waardoor in de uitgaven is voorzien.	de bevolking der provincien, berekend over 1000 zielen.	het getal der onderstand genoten hebbende huissittende armen, berekend over 1000 zielen.	der lasten en kosten van administratie voor de armenscholen, omgeslagen over het getal der inderdaad onderwijs ontvangen hebbende leerlingen.	der gezamenlijke kosten van onderwijs in dezelde scholen, omgeslagen over betzelfde getal leerlingen.	der lasten en kosten van administratie en voor onderwijs, omgeslagen over hetzelfde getal leerlingen.	der gelden voor onderwijs en schoolbehoeften voor behoeftige leerlingen in andere dan armenscholen betaald, omgeslagen over het getal der leerlingen.
.21	f » 71.10	f 6,071.02	f 5,056.09	f 11,198.21	303	12,311	f 14,098.585	f 13,944.17	30.49	239.81	»	f 1.14	f 1.14	f 1.15
.875	965.805	6,177.205	3,717.865	10,860.875	270	12,922	22,185.285	22,799.29	34.64	338.86	f 0.12	3.24	3.36	1.14
.87	1,639.53	7,723.19	26,770.15	36,132.87	256	30,836	119,151.195	117,721.925	54.63	314.31	0.19	4.33	4.52	2.90
.705	2,046.21	7,461.93	15,149.565	24,657.705	238	20,447	109,289.545	109,652.69	44.18	180.43	2.01	5.06	7.07	2.91
.425	(7) 1,700.255	3,803.065	(8) 5,132.105	10,635.425	125	5,449	18,822.16	18,868.175	34.54	235.62	0.25	4.66	4.91	2.81
.58	2,747.16	1,745.89	2,676.53	7,169.58	87	6,129	21,245.34	21,480.625	39.96	244.80	0.67	3.49	4.16	2.61
.77	47.00	9,518.09	4,829.68	14 394.77	293	11,064	26,760.255	26,804.13	44.86	233.01	0.03	3.38	3.41	1.94
,60	»	55.00	15,157.60	15,212.60	188	10,002	29,247.045	29,515.205	47.04	564 83	0.39	2.93	3.32	2.63
.115	»	304.955	27,464.16	27,769.115	216	19,044	34,268.90	34,268.90	52.84	498.81	0.72	3.16	3.88	3.32
»	»	»	»	»	131	2,791	212.48	212.48	33.40	475.06	»	1.25	1.25	»
.725	51.38	863.055	2,526.29	3.440.725	165	6,332	7,696.67	7,987.735	31.23	192.79	0.38	4.20	4.58	0.64
.875	f 9,268.44	f43,723.40	f108,480.035	f161,471.875	2,272	128,327	f 402,977.46	f 403,255.325	42.06	271.24	f 0.65	f 4.00	f 4.65	f 2.11

chool te *Wageningen*. (4) De opgaven ontbreken nopens *vijf* scholen te *Rotterdam*. (5) Het getal scholen is met *twee*, te *Hoorn*, vermeerderd. (6) De vermeerdering van het getal Hieronder is begrepen eene som van f 421, van wege de provincie verstrekt. (9) De opgaven ontbreken nopens *vijf* diakonie-scholen te *Utrecht*. Men weet daarvan alleen dat het getal egeven en die school alzoo niet onder het getal begrepen. (11) De vermeerdering van het getal scholen met één school heeft te *Steenwijk* plaats gehad. (12) Het grooter getal leerlingen ne school te *Leek*, één te *Onstwedde* en één te *Vlagtwedde*. (14) Eene der vroeger voor *Venlo* opgegevene *twee* scholen, zijnde eene stads-Zondagsche teekenschool voor jonge

N° EREN BEKOSTIGD WORDENDE. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	AL der oten tende ie arin estigd over	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant		(1) De opgaven ontbreken omtrent twee scholen te *Rotterdam.*
Gelderland		(2) Het getal dezer scholen is met *zeven* vermeerderd, door de daarstelling van zoodanige scholen te *Hoorn.*
Zuidholland.		(3) Te *Groede* is *eene* herhalings-school opgeheven.
Noordholland		(4) Te *Middelburg* zijn *twee* bewaarscholen vereenigd.
Zeeland		(5) De kosten dezer scholen worden uit gemeente- en bijzondere fondsen bestreden.
Utrecht		(6) Dit getal is één minder dan dat over 1846, door de opheffing van eene der Zondags-scholen van het Nederlandsch-Bijbel- en Zendeling-genootschap te *Utrecht*, welke opheffing een gevolg is der afneming van het getal leerlingen op die school en op de twee overige scholen. De nog overgebleven leerlingen zijn in de beide overige scholen verdeeld.
Friesland		
Overijssel		(7) De Zondags-school te *Joure* is in 1847 niet in werking geweest.
Groningen		(8) Deze scholen zijn in 1847 opgerigt te *Oude-Pekel-A.*
Drenthe.		(9) In 1847 is het getal dezer scholen vermeerderd met één, te *Winschoten.*
Hertogdom Limburg. .		(10) Deze scholen zijn met één verminderd, door ontstentenis van eenen onderwijzer.
		(11) Deze scholen zijn met één verminderd, door het overlijden der onderwijzeresse.

N°. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der scholen.	N DE UITGAVEN IS VOORZIEN. llecten of ften.	SUBSIDIEN VAN DE Arm-besturen.	Gemeen-ten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR Premien.	Arbeids-loonen.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant. .	2	»	f 278.00	»	»	f 878.00	f 1.35	f 3.52	(1) Twee dezer scholen zijn in 1847 opgerigt.
Gelderland . . .	(1) 3	65.725	538.12	f 75.00	»	1,104.405	0.11	»	(2) De opgaven ontbreken nopens de twee scholen te *Rotterdam.*
Zuidholland. . .	(2) 3 (2	»	»	75.00	»	145.00	0.66	»	(3) Omtrent de school te *Venray* zijn geene andere inlichtingen bekomen, dan dat dezelve door de Urseliner nonnen voor eigen rekening wordt bestuurd en dat zich daarop 120 kinderen met breijen, stoppen en naaijen hebben bezig gehouden; de verdere opgaven betreffen dus alleen de school te *Maastricht.*
Noordholland. .	2	190.00	»	300.00	»	1,321.375	»	4.61	
Zeeland	2	»	»	208.00	f 4.76	703.01	»	0.58	(4) Bij de berekening dezer sommen zijn alleen in aanmerking genomen de getallen der personen, werkende in instellingen door welke premien of arbeidsloonen worden verstrekt.
Utrecht	»	»	»	»	»	»	»	»	
Friesland	»	»	»	»	»	»	»	»	
Overijssel	4	»	»	1,556.36	»	3,709.66	0.18	3.04	
Groningen	»	»	»	»	»	»	»	»	
Drenthe.	»	»	»	»	»	»	»	»	
Hertogd. Limburg	2 (3	16.39	»	»	»	143.97	0.21	»	
Totaal	18	272.115	f 816.12	f 2,214.36	f 4.76	f 8,105.42	(4) 0.32	(4) 3.30	

N°. IX. BIJZONDERE SCHOLEN VOOR BEHOEFTIGEN BESTEMD, EN DOOR GENOOTSCHAPPEN OF PARTICULIEREN BEKOSTIGD WORDENDE. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der onderstand genoten hebbende huiszittende armen.	Getal scholen waarvan geene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen, doch die in de in deze tabel opgegeven getallen der scholen mede zijn begrepen.	WERKSCHOLEN. Getal der Scholen.	WERKSCHOLEN. Getal der Leerlingen.	ZONDAGS-SCHOLEN. Getal der Scholen.	ZONDAGS-SCHOLEN. Getal der Leerlingen. Kinderen.	ZONDAGS-SCHOLEN. Getal der Leerlingen. Volwassenen.	KLEINE-KINDER- OF BEWAARSCHOLEN. Getal der Scholen.	KLEINE-KINDER- OF BEWAARSCHOLEN. Getal der Leerlingen.	TOTAAL DER Scholen.	TOTAAL DER Leerlingen.	VERHOUDING VAN HET TOTAAL DER LEERLINGEN tot de bevolking van die provincien, waarin deze scholen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	VERHOUDING VAN HET TOTAAL DER LEERLINGEN tot het getal der onderstand genoten hebbende huiszittende armen van die provincien, waarin deze scholen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant	51,337	»	10	1,044	22	1,517	627	2	52	34	3,240	8.03	63.11	(1) De opgaven ontbreken omtrent twee scholen te *Rotterdam*.
Gelderland	38,134	»	»	»	3	32	148	6	1,097	9	1,277	3.42	33.49	(2) Het getal dezer scholen is met *zeven* vermeerderd, door de daarstelling van zoodanige scholen te *Hoorn*.
Zuidholland	98,108	(1) 2	1	84	11	302	743	(1) 8	504	20	1,633	2.89	16.64	(3) Te *Groede* is *eene* herhalings-school opgeheven.
Noordholland	113,322	»	2	21	5	88	120	(2) 14	160	21	389	0.84	3.43	(4) Te *Middelburg* zijn *twee* bewaarscholen vereenigd.
Zeeland	23,126	»	4	161	(3) 6	12	322	(4) 3	350	(5) 13	845	5.36	36.54	(5) De kosten dezer scholen worden uit gemeente- en Lijzondere fondsen bestreden.
Utrecht	25,037	»	»	»	(6) 6	150	170	5	237	11	557	3.63	22.25	(6) Dit getal is één minder dan dat over 1846, door de opheffing van eene der Zondags-scholen van het Nederlandsch-Bijbel- en Zendeling-genootschap te *Utrecht*, welke opheffing een gevolg is der afneming van het getal leerlingen op die school en op de twee overige scholen. De nog overgebleven leerlingen zijn in de beide overige scholen verdeeld.
Friesland	47,482	»	»	»	(7) 4	385	73	1	15	5	473	1.92	9.96	(7) De Zondags-school te *Joure* is in 1847 niet in werking geweest.
Overijssel	17,708	»	»	»	4	143	129	»	»	4	272	1.28	15.36	(8) Deze scholen zijn in 1847 opgerigt te *Oude-Pekel-A*.
Groningen	20,136	»	(8) 2	150	(9) 6	208	141	1	452	9	951	5.00	47.23	(9) In 1847 is het getal dezer scholen vermeerderd met één, te *Winschoten*.
Drenthe	5,875	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	(10) Deze scholen zijn met één verminderd, door ontstentenis van eenen onderwijzer.
Hertogdom Limburg	32,844	»	2	126	(10) 2	154	60	(11) 8	760	12	1,100	5.43	33.49	(11) Deze scholen zijn met één verminderd, door het overijden der onderwijzeresse.
Totaal	473,109	2	21	1,586	69	2,991	2,533	48	3,627	138	10,737	3.62	22.98	

N°. X. WERKSCHOLEN. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der scholen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen scholen, waaromtrent geene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen.	GEMEENTEN waar GEVESTIGD.	DOOR WIE BESTUURD EN VOOR WIENS REKENING.	Getal der kinderen van behoeftigen, daarin kosteloos opgenomen.	SOORT VAN WERKZAAMHEDEN.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn en voor alle kosten van administratie.	UITGAVEN. Voor aankoop van gereedschappen en werkstoffen.	UITGAVEN. Voor premien wegens betoonde vlijt en bekwaamheden.	UITGAVEN. Voor verdiende arbeidsloonen.	UITGAVEN. TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Opbrengst van het werk.	Inschrijvingen of bijdragen.	Collecten of giften.	SUBSIDIEN VAN DE Armbesturen.	SUBSIDIEN VAN DE Gemeenten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR. Premien.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR. Arbeidsloonen.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant	2	»	's Hertogenbosch en Grave.	Door en voor rekening der algemeene armbesturen.	142	Te *'s Hertogenbosch* naaijen, en te *Grave* naaijen, breijen en verdere vrouwelijke handwerken.	f 16.00	f 170.00	f 192.00	f 500.00	f 878.00	»	f 600.00	»	»	f 278.00	»	»	f 878.00	f 1.35	f 3.52	(1) Twee dezer scholen zijn in 1847 opgerigt.
Gelderland	(1) 3	»	Nijmegen.	Eene door het diakonie-bestuur der hervormde gemeente, voor rekening van het diakonie-fonds. Eene door zusters van liefdadigheid, voor rekening van het r.-k. armbestuur: en eene door eene vrouwelijke vereeniging bij de Israëlitische gemeente, voor rekening der vereeniging.	256	Linnen naaijen en breijen.	753.615	269.46	27.23	»	1,050.305	f 20.00	132.22	f 273.34	f 65.725	538.12	f 75.00	»	1,104.405	0.11	»	(2) De opgaven ontbreken nopens de twee scholen te *Rotterdam*.
Zuidholland	(2) 3	(2) 2	(2) 2 te Rotterdam en 1 te Gorinchem.	Te *Gorinchem* door directrices van *Dorkas*, voor rekening der leden.	68	Naaijen en breijen.	100.00	»	45.00	»	145.00	»	»	70.00	»	»	75.00	»	145.00	0.66	»	(3) Omtrent de school te *Venray* zijn geene andere inlichtingen bekomen, dan dat dezelve door de Ursuliner nonnen voor eigen rekening wordt bestuurd en dat zich daarop 120 kinderen met breijen, stoppen en naaijen hebben bezig gehouden; de verdere opgaven betreffen dus alleen de school te *Maastricht*.
Noordholland	2	»	Haarlem en Wormerveer.	Te *Haarlem* door eene commissie uit en voor rekening van het departement *Haarlem* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*; en te *Wormerveer* door eene directie uit vrijwillige bijdragen.	259	Breijen en naaijen.	9.30	92.20	»	1,194.875	1,296.375	55.375	162.50	613.50	190.00	»	300.00	»	1,321.375	»	4.61	
Zeeland	2	»	Zierikzee en Tholen.	Te *Zierikzee* door het bestuur eener onderneming van Christelijke liefde, voor rekening dier instelling, en te *Tholen* door en voor rekening van het gezelschap *Dorkas*.	74	Breijen en naaijen.	315.67	288.21	»	42.72	646.60	»	273.15	217.10	»	»	208.00	f 4.76	703.01	»	0.58	(4) Bij de berekening dezer sommen zijn alleen in aanmerking genomen de getallen der personen, werkende in instellingen door welke premien of arbeidsloonen worden verstrekt.
Utrecht	»	»	. . . . .	. . . . .	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Friesland	»	»	. . . . .	. . . . .	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Overijssel	4	»	3 te Zwolle en 1 te Kampen.	Te *Zwolle* door het bestuur der stads-armeninrigting voor rekening dier stad, en te *Kampen* door fabrikanten voor eigen rekening.	643	Te *Zwolle* spinnen, breijen en naaijen, en te *Kampen* breijen van saaijetten kousen.	1,291.25	350.00	115.11	1,953.30	3,709.66	»	425.00	1,728 30	»	»	1,556.36	»	3,709.66	0.18	3.04	
Groningen	»	»	. . . . .	. . . . .	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Drenthe	»	»	. . . . .	. . . . .	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Hertogd. Limburg	2	(3) 1	(3) Maastricht en Venray.	Door de overste der geestelijke vereeniging van ziekenzusters, voor rekening der instelling zelve.	271	Borduren, naaijen, stoppen en breijen.	41.00	145.73	57.24	»	243.97	»	327.58	»	16.39	»	»	»	243.97	0.21	»	
Totaal	18	3			1713		f 2,526.835	1,315.60	f 436.58	f 369 0.895	f 7,969.91	f 75.375	f 1,820.45	f 2,902.24	f 272.115	f 816.12	f 2,214.36	f 4.76	f 8,105.42	(4) 0.32	(4) 3.30	

N°. XI. GESTICHTEN VOOR DOOFSTOMMEN. DIENST 1847.

PROVINCIEN	Getal der gestichten.	GEMEENTEN waar gevestigd.	DOOR WIE DE GESTICHTEN BESTUURD WORDEN en VOORWAARDEN TOT HET AANNEMEN VAN KWEEKELINGEN.	Getal der kweekelingen. Op 1° January aanwezig	In den loop des jaars ontslagen of overleden	In deu loop des jaars op nieuw opgenomen.	Op 31 December aanwezig.	Verdeeling van het getal kweekelingen in dezulken voor welke het volle kostgeld wordt betaald.	voor welke maar een gedeelte van het kostgeld wordt betaald.	welke geheel ten koste van het gesticht zijn.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten, waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	Voor het schoolwezen en aanleeren van ambachten.	Voor onderhoud en voeding.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN, WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard, en toegekende regten	Bedrag der inschrijvingen.	Bedrag der kostgelden voor kweekelingen.	Buitengewone giften.	Subsidien van de provincien.	Subsidien van den Staat.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Bedrag der uitgaven voor het schoolwezen, aanleeren van ambachten, onderhoud en voeding voor één persoon en per jaar.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant.	1	Herlaar, gemeente St. Michielsgestel.	Het gesticht wordt bestuurd door eenen directeur, onder toezigt eener commissie.	72	8	8	72	2	13	57	f 4,130.85	f 4,564.06	f 5,110.755	»	f13,805.665	»	f 4,535.00	f 1,301.815	f 5,045.47 (3)	f1,000.00	»	f 1,923.38 (4)	f13,805.665	f 134.37	(1) Van deze kweekelingen zijn er 17 ontslagen als bekwaam om in de maatschappij te verkeeren; 1 als kunnende geene vorderingen meer maken en 1 als ongeschikt voor eenig onderwijs, terwijl er 1 is overleden. (2) Hieronder is begrepen eene som van f 12,073.75 wegens belegde gelden. (3) Hieronder is begrepen eene gift van f 1000 van Z. M. den koning, en eene van f 500 van H. M. de Koningin. (4) Hieronder is begrepen eene som van f 5000 wegens afgeloste kapitalen.
Groningen.	1	Groningen	Het gesticht wordt bestuurd door eene hoofd-directie, bestaande uit eenen voorzitter, eenen secretaris en vijf andere leden; kinderen van beiderlei sekse worden er in opgenomen. Het kostgeld voor iederen doofstomme is f 250 's jaars, of zooveel minder als door de hoofd-directie, naar gelang van het vermogen van des kweekelings ouders, van hem zelven, of van zijne naastbestaanden, wordt bepaald. Geheel onvermogenden worden kosteloos gehuisvest en gevoed.	146	(1) 20	18	144	1	22	121		10,174.255	9,704.605	20,174.26	(2) 12,837.94	52,891.06	f 17,228.19	17,499 845	2,917.055	3,889.865	»	f2,000.00	9,722.805	53,257.76	207.49	
Totaal	2			218	28	26	216	3	35	178	f 14,305.105	f14,268.665	f25,285 015	f 12,837.94	f66,696.725	f 17,228.19	f22,034.845	f 4,218.87	f 8,935.335	f1,000.00	f2,000.00	f11,646.185	f67,063.425	f 183.12	

N°. XII. GESTICHT VOOR BLINDEN. DIENST 1847.

WAAR HET GESTICHT GEVESTIGD IS. PROVINCIE.	GEMEENTE.	Door wie het gesticht wordt bestuurd.	Getal kweekelingen.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn en voor alle kosten van administratie.	Voor jaarwedden aan onderwijzers.	Voor onderhoud en voeding	Voor begrafenis-kosten	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten	Inschrijvingen, giften en legaten.	Kost- en onderwijs-gelden voor kweekelingen	TOTAAL.	Bedrag der uitgaven voor het onderwijs, het onderhoud en de voeding voor één persoon en per jaar.	*AANMERKINGEN.*
Noordholland. . . .	Amsterdam.	Eene commissie.	58	f 671.85	f 7,412.805	f 11,352.44	f 77.00	f 2,572.265	f 22,086.36	f 13,020.545	f 13,285.405	f 1,496.10	f 27,802.05	f 323.54	

N°. XIII. WERKPLAATSEN VAN LIEFDADIGHEID. DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der instellingen.	Getal der in de vorige kolom medegerekende inrigtingen, waarvan eene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen.	Gemeente waar gevestigd.	DOOR WIE BESTUURD EN VOOR WIENS REKENING.	Getal der ten behoeve dezer instellingen werkende personen. Tevens in de instellingen gehuisvest en gevoed.	Alleen in dezelve of in hunne woningen werkende.	TOTAAL.	SOORTEN VAN WERKZAAMHEDEN.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie	Voor aankoop van gereedschappen en werkstoffen	Voor onderhoud en voeding der in de instellingen gehuisveste personen.	Voor spijs of kleeding, als gift verstrekt in de niet gehuisveste personen.	Voor daggelden of arbeidsloonen verdiend door de in de instellingen gehuisveste personen	Voor daggelden of arbeidsloonen verdiend door de in de instellingen niet gehuisveste personen.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten	Opbrengst van het werk.	Collecten en giften.	SUBSIDIEN VAN DE Armbesturen.	SUBSIDIEN VAN DE Gemeenten.	Verschillende ontvangsten	TOTAAL.	BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR der kosten van onderhoud en voeding voor den de instellingen gehuisveste personen.	der dagelden of arbeidsloonen door de in de instellingen gehuisveste personen verdiend.	der dagelden of arbeidsloonen door de niet gehuisveste personen verdiend.	der als giftverstrekt spijs, kleeding of andere zaken aan de niet gehuisveste personen.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant.	»	»	. . . . .	. . . . .	»	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Gelderland. .	2	»	Arnhem en Zutphen.	Te *Arnhem*, door de directie, onder toezigt van het algemeen armbestuur en van het stedelijk bestuur, voor rekening der stad, en te *Zutphen*, door en voor rekening van eenen fabrikant.	»	638	638	Te *Arnhem*, spinnen, breijen, wolkammen, knoopen van handschoenen, verwen van goederen, enz., en te *Zutphen*, spinnen, breijen en wolkammen.	f 1,390.00	f 10,106.00	»	»	»	f 11,564 00	»	f 23,060.00	»	»	»	»	»	»	f 23,060.00	»	»	f1 8.13	»	
Zuidholland .	7	1	(1) 's Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen, Dirksland, Krimpen aan de Lek, en Ouddorp.	Te *'s Gravenhage*, door de hooid-commissie der armen-inrigting, voor rekening der instelling zelve; te *Delft*, onder toezigt van de commissie van directie der armen-inrigting, voor rekening van eenen fabrikant; te *Schiedam*, door en voor rekening van eenen fabrikant; te *Vlaardingen*, door de directie der armen-inrigting, voor rekening der stad; te *Dirksland*, door eene directie, voor particuliere rekening; te *Krimpen aan de Lek*, door en voor rekening van particulieren, en te *Ouddorp*, door eene commissie, voor rekening van een door particulieren bijeengebragt fonds.	»	1,442	1,442	Te *'s Gravenhage*, door de hekelen, spinnen, weven, sporden, naaijen, breijen, enz.; te *Delft*, vervaardigen van vloerkleeden van koehaar, wol en sanijet, het maken van paardenhaandoek, alsmede breijen en het confectioneren van kleedingstukken of goederen; te *Schiedam*, spinnen en weven; te *Vlaardingen*, breijen van hartingnetten; te *Dirksland*, zwingelen, braken, dorschen, enz. te *Krimpen aan de Lek*, pluizen van oud touw tot kalfaat, en te *Ouddorp*, telen en bewerken van vlas.	(2) 5,321.08	(2) 21,126.005	»	»	39,483.495	»	65,930.58	f 554.63	(2)40,202.81	f 4,440.045	»	17,880.05	»	63,077.535	»	»	27.38	»	
Noordholland	3	»	1 te Amsterdam en 2 te Edam.	Te *Amsterdam*, door een collegie van regenten, voor rekening der stad; te *Edam*, eene door administrateuren voor rekening van een daartoe bij uitersten wil bestemd fonds, en de andere door de algemeene commissie van waldadigheid, voor rekening van het fonds dier commissie.	1,235	204	1,439	Te *Amsterdam*, weven van paklinnen en vervaardigen van kolfjakken voor de Handelmaatschappij, weven van everdoek, zeildoek, servetten en ander linnen, naaijen, breijen en pluizen van oud touw tot kalfaat; en te *Edam*, spinnen, breijen en het vervaardigen van kalfa-werk.	22,492.91	68,134.48	f106,723.54	»	f 8,749.91	6,027.345	f 614.86	212,743.045	16,021.60	92,727.99	»	»	104,064.04	»	212,813.63	f86.42	f7.08	29.55	»	
Zeeland . .	5	»	2 te Middelburg, 1 te Vlissingen, 1 te Hulsten 1 te Scherpenisse.	Te *Middelburg*, één door eene commissie van bestuur over de armen-inrigtingen voor rekening der stad, en de andere door eene bijzondere commissie, onder de zinspreuk: *Loon voor werk*, voor rekening der instelling zelve; te *Vlissingen*, door eene commissie, voor rekening der instelling zelve; te *Hulst*, door eene bijzondere commissie, onder de zinspreuk: *Belooning voor Arbeid*, voor rekening der instelling zelve, en te *Scherpenisse*, door het plaatselijk bestuur en drie notabele ingezetenen, voor rekening van particulieren.	(3) 100	589	689	Te *Middelburg*, in de eene vervaardigen van dekens, karsaai, baai, saaijetten, linnen, enz., en in de andere timmerwerk, het maken van koperen spijkers, stoelen en bezems, touwpluizen en bolwerken; te *Vlissingen*, maken van koperen spijkers, knoopen, touw voor verslagen want, touwpluizen, baggeren, enz.; te *Hulst*, maken van kant, touw-laan, spinnen, breijen enz., en te *Scherpenisse*, aardwerk.	3,472,83	12,021.29	10,382.90	f 108.00	223.915	14,409.665	1,004.00	41,622.60	203.51	19,128.07	8,634.52	664.00	7,875.72	f 8,268.805	44,774.625	103.83	2.23	24.46	f 0.18	
Utrecht . .	»	»	. . . . .	. . . . .	»	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Friesland . .	5	»	Leeuwarden, Harlingen, Sneek, Workum en Hindelopen.	Te *Leeuwarden*, door eenen directeur voor eigen rekening, onder toezigt eener commissie van zes leden door het stedelijk bestuur benoemd; te *Harlingen*, door eene directie en commissie, voor rekening van de stad; te *Sneek*, door eene commissie, numens en voor rekening der stad; te *Workum*, door eene commissie, voor rekening der stad, en te *Hindelopen*, door directeuren voor rekening der stad en van de diakonien der hervormde en doopsgezinde gemeenten.	»	701	701	Te *Leeuwarden*, spinnen en het vervaardigen van tapijten, dekens, paardendekken, luren matten, dweilpoeden touwwerk, alsmede het maken van klompen; te *Harlingen*, spinnen, weven en naaijen; te *Sneek*, weven van zak- en dweilinnen en touwpluizen; te *Workum* en te *Hindelopen*, spinnen van zeildoek-garen.	3,264.83	(4)21,516.195	»	»	»	(5)25,185.66	7,400.00	(6)57,366.685	»	(4)49.978.465	»	»	2,302.305	4,244.09	(6)56,524.86	»	»	35.93	»	
Overijssel . .	3	»	Zwolle, Deventer en Kampen.	Te *Zwolle*, door het bestuur der studs-armen-inrigting, voor rekening der stad; te *Deventer*, door eene commissie, voor rekening der stad, en te *Kampen*, door en voor rekening van fabrikanten, ondern mers van het stads-werkhuis.	»	2,380	2,380	Spinnen van wol en breijen van kousen, sokken, enz.	2,143.845	(7) 12,400.315	»	»	»	21,605.375	»	36,149.535	379.00	32,521.24	»	»	6,035.00	»	38,935.24	»	»	9.08	»	
Groningen.	3	»	Groningen, Noordbroek en Winschoten.	Te *Groningen*, door het algemeen diakonie-gezelschap der Nederduitsche hervormde gemeente, voor dezelfs rekening, doch geheel in het belang der armen; te *Noordbroek*, door eene directie door de contribuerende ingezetenen gekozen, voor rekening der instelling zelve, en te *Winschoten*, door en voor rekening van het aldaar gevestigd departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*.	»	409	409	Te *Groningen*, pluizen van oud touw en vervaardigen van dweildoek, enz.; te *Noordbroek*, spinnen, en te *Winschoten*, spinnen en veld-arbeid.	707.85	5,221.14	»	»	»	6,973.125	»	12,902.115	100.00	11,450.25	774.10	»	1,102.79	844.585	14,271.725	»	»	17.05	»	
Drenthe . .	»	»	. . . . .	. . . . .	»	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Hert. Limburg	1	»	Maastricht.	Door regenten van het roomsch-katholijk armenhuis, voor rekening van dat gesticht.	15	3	18	Spinnen van wollen garens en weven van wollen stoffen en dekens.	»	1,320.8	(8) »	»	58.60	366.08	»	1,745.54	»	1,745 54	»	»	»	»	1,745.54	»	»	3.91	122.03	»	
Totaal	29	1			1,350	6,366	7,716		f 38,793.345	f151,846.285	f117,106.44	f 108.00	f 9,032.425	f125,614.745	f 9,018.86	f 451,520.10	f17,258.74	f269,564.365	f13,848.665	f1,064.00	f140,109.905	f13,357.48	f455,203.155	(9) f 87.72	f6 69	f 19.73	f 0 18	

E N. DIENST 1847.

	MIDDELEN, WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.								Bedrag der uitgaven voor het schoolwezen, aanleeren van ambachten, onderhoud en voeding voor één persoon en per jaar.	AANMERKINGEN.
	Inkomsten van bezittingen van allerlei aard, en toegekende regten	Bedrag der inschrijvingen.	Bedrag der kostgelden voor kweekelingen.	Buitengewone giften.	Subsidien van de provincien.	Subsidien van den Staat.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.		
5	»	f 4,535.00	f 1,301.815	f 5,045.47	f 1,000.00	»	f 1,923.38	f 13,805.665	f 134.37	(1) Van deze kweekelingen zijn er 17 ontslagen als bekwaam om in de maatschappij te verkeeren; 1 als kunnende geene vorderingen meer maken en 1 als ongeschikt voor eenig onderwijs, terwijl er 1 is overleden. (2) Hieronder is begrepen eene som van f 12,073.75 wegens belegde gelden. (3) Hieronder is begrepen eene gift van f 1000 van Z. M. den Koning, en eene van f 500 van H. M. de Koningin. (4) Hieronder is begrepen eene som van f 5000 wegens afgeloste kapitalen.
	f 17,228.19	17,499 845	2,917.055	(3) 3,889.865	»	f 2,000.00	(4) 9,722.805	53,257.76	207.49	
									. . . . .	
5	f 17,228.19	f 22,034.845	f 4,218.87	f 8,935.335	f 1,000.00	f 2,000.00	f 11,646.185	f 67,063.425	f 183.12	

DIENST 1847.

DDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.				Bedrag der uitgaven voor het onderwijs, het onderhoud en de voeding voor één persoon en per jaar.	AANMERKINGEN.
bezittingen aard en regten	Inschrijvingen, giften en legaten.	Kost- en onderwijsgelden voor kweekelingen.	TOTAAL.		
20.545	f 13,285.405	f 1,496.10	f 27,802.05	f 323.54	

IEID. DIENST 1847.

	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.							BEDRAG VOOR ÉÉN PERSOON EN PER JAAR				AANMERKINGEN.
TOTAAL.	Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten	Opbrengst van het werk.	Collecten en giften.	SUBSIDIEN VAN DE Armbesturen.	SUBSIDIEN VAN DE Gemeenten.	Verschillende ontvangsten	TOTAAL.	der kosten van onderhoud en voeding voor den de instellingen gehuisveste personen.	der daggelden of arbeidsloonen, toegekend aan de gehuisveste personeel.	der daggelden of arbeidsloonen, verdiend door de niet gehuisveste personen	der als gratificatiespij of kleeding- en ligging stukken aan de niet gehuisveste-personen.	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	(1) De instelling te *Briele* is in 1847 niet in werking geweest; die te *Puttershoek* is opgeheven. De opgaven nopens de instelling te *Schiedam* waren te onvolledig om in deze tabel te worden opgenomen. (2) Hieronder is voor *Delft* niets gebragt, aangezien de werkzaamheden aldaar voor rekening van eenen fabrikant worden verrigt. (3) Slechts in één der instellingen te *Middelburg* worden de voor rekening daarvan arbeidende personen voor een gedeelte in dezelve gehuisvest en gevoed. (4) Hieronder is voor *Leeuwarden* niets gebragt, uit hoofde de werkzaamheden aldaar voor eigen rekening van den opziener worden verrigt. (5) Hieronder is voor *Leeuwarden* slechts gebragt eene som van f 1563.15, van studswege betaald, doch niet hetgeen door den opziener is betaald geworden. (6) De meerdere uitgaaf dan ontvang, te *Sneek* plaats gehad hebbende, wordt gedekt door den aanwezigen voorraad werkstoffen. (7) Hieronder is voor *Zwolle* niets gebragt, uit hoofde de werkzaamheden aldaar voor rekening van eenen bijzonderen aannemer worden verrigt. (8) De kosten van onderhoud en voeding zijn begrepen onder die der bevolking van het roomsch-katholijk armgesticht, waartoe de onderhavige instelling behoort, en waarin de in de vijfde kolom bedoelde 15 personen gehuisvest zijn. Dat gesticht is begrepen onder de godshuizen, vermeld op de tabel, voor dezen bestemd. (9) Bij de berekening dezer sommen zijn alleen in aanmerking genomen de getallen der personen, werkende ten behoeve van instellingen, door welke uitgaven voor onderhoud en voeding gedaan of giften verstrekt zijn.
23,060.00	»	f 21,810.00	»	f 400.00	f 850.00	»	f 23,060.00	»	»	f 18.13	»	
65,930.58	f 554.63	(2) 40,202.81	f 4,440.045	»	17,880.95	»	63,077.535	»	»	27.38	»	
12,743.045	16,021.60	92,727.99	»	»	104,064.04	»	212,813.63	f 86.42	f 7.08	29.55	»	
41,622.60	203.51	19,128.07	8,634.52	664.00	7,875.72	f 8,268.805	44,774.625	103.83	2.23	24.46	f 0.18	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
057,366.685	»	(4) 49,978.465	»	»	2,302.305	4,244.09	(6) 56,524.86	»	»	35.93	»	
36,149.535	379.00	32,521.24	»	»	6,035.00	»	38,935.24	»	»	9.08	»	
12,902.115	100.00	11,450.25	774.10	»	1,102.79	844.585	14,271.725	»	»	17.05	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
1,745.54	»	1,745 54	»	»	»	»	1,745.54	»	3.91	122.03	»	
451,520.10	f 17,258.74	f 269,564.365	f 13,848.665	f 1,064.00	f 140,109.905	f 13,357.48	f 455,203.155	(9) f 87.72	f 6 69	f 19.73	(9) f 0 18	

...EID. DIENST 1847.

Getal der contribuerende leden der maatschappij.	Provincien waarin de kolonien en stichtingen gevestigd zijn.	Getal en aard der kolonien en stichtingen.	ONTVANGSTEN.									SALDO aan GELD	
			ONTVANGSTEN GEDURENDE HET DIENSTJAAR.						TOTAAL der ontvangsten gedurende het dienstjaar.	Waarde van de roerende eigendommen op 31 December voorhanden, en welke beschouwd worden aan het volgende dienstjaar te zijn overgedaan.	TOTAAL-GENERAAL	op 1 Januarij.	op 31 December.
			...ings-...en, ...ens ...ten ...cten.	Bedrag der door de sub-commissien overgestorte contributien en legaten.	Stortingen der kolonisten, zoo voor de administratie als onderhouds-fondsen, opbreugst der producten, magazijnen, fabrieken, werkplaatsen en bakkerij.	Stortingen der kolonisten voor de fondsen welke bij hun ontslag verevend worden.	Vergoedingen, bij de gesloten contracten bedongen.	Verschillende ontvangsten.					
7317	Friesland, Overijssel en Drenthe.	3 vrije kolonien. 1 gesticht voor weezen. 3 gestichten voor bedelaars. 1 strafkolonie. 1 opvoedingsgesticht voor den landbouw te Wateren.	1959.99	f19,151.735	f2,723,767.94	f 27,437.43	f194,621.595	f 237,493.28	f3,527,531.97	f 992,179.58	f4,519,711.55	f 9,500.94	f 2,850.36

...ADIGHEID. DIENST 1847.

AANWIJZ...	...IDING VAN HET GETAL DER ... tot het ...d getal ...sonen, ...d over ...zelven.	overledenen tot het gemiddeld getal der personen, berekend over 100 derzelven.	*AANMERKINGEN.*
K...			
Personen			
Uitmakende huisgezinnen v... met bijvoeging der bij die... en verlaten kinderen. .	o	1.96	(1) Onder dit getal bevinden zich: 8 huisgezinnen uit Amsterdam, 1 uit Dordrecht, 1 uit Leyden, 3 uit Rotterdam, 1 uit Schiedam, 1 uit 's Gravenhage, 1 uit Arnhem, 1 uit Nijmegen, 1 uit Assen, 1 uit Deventer, 1 uit Leeuwarden, 1 uit Heerenveen, 1 uit het provinciaal kommando van Gelderland, 2 uit dat van Noordbrabant en 1 uit dat van Zuidholland, te zamen 25 huisgezinnen, uitmakende 147 hoofden. De overige 84 nieuw opgenomen bestaan uit kinderen of personen die voorloopig ontslagen of met verlof vertrokken waren, die uit de krijgsdienst zijn teruggekeerd, enz., en wijders uit personen op bijzondere contracten gevestigd.
Uitmakende huisgezinnen van	2	4.07	
Uitmakende arbeiders-huisge...	1	4.02	
» bedelaars- of b...	5	3.83	
» veteranen-huisg...	7	2.78	
In de straf-kolonie aan de ...	8	12.60	
Om straf in de gestichten t...	9	13.64	
...	...	...	
	1	2.94	(2) Hieronder bevonden zich: 1 huisgezin en 1 laatst overgebleven lid van een huisgezin, te zamen 3 hoofden tellende, en voorts 77 koloniale kinderen of personen op bijzondere contracten gevestigd, van welke er 7 gehuwd, 7 voor de krijgsdienst vertrokken, 13 bij landlieden te regt gekomen, 8 in huisdiensten getreden, 2 op een ambacht geplaatst, 6 door bloedverwanten benaderd zijn, enz.
Weezen, vondelingen e...			
In het eerste gesticht te Ve...		7.44	
» » derde » »		»	
...	...	...	
		7.44	
Bedelaars in gestichten			(3) Hieronder bevond zich 1 huisgezin uit 9 hoofden bestaande.
gestichten vo...			
In het gesticht aan de Omm...	1	13 88	
» » » no. 2 te Ve...	1	20.00	
» » » » 3 »	1	21.45	
...	...	...	
	0	18.01	(4) Van deze 107 ontslagen kinderen zijn er 56 die diensten hebben bekomen bij burgers of landlieden, 9 in krijgs- of zeedienst getreden, 3 die een handwerk of ambacht hebben aangeleerd, 31 welke door hunne bloedverwanten of uitbesteders zijn benaderd, en 8 waarvan de bestemming onbekend is gebleven.
Kweekel...ngen in het opv...ed'ng		»	
...	...	...	
	7	10.40	(5) Hieronder zijn er 49 die in land- of zeedienst zijn getreden.
			(6) Hiervan zijn er 2 in 's lands dienst getreden, 6 bij landlieden en burgers gaan dienen, 3 die een handwerk of ambacht hebben aangeleerd, 2 door bloedverwanten of uitbesteders benaderd, en 2 waarvan de bestemming onbekend is gebleven.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

N°. XIV. KOLONIEN, GEVESTIGD DOOR DE MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID. DIENST 1847.

Getal der contribuerende leden der maatschappij.	Provincien waarin de kolonien en stichtingen gevestigd zijn.	Getal en aard der kolonien en stichtingen.	Hoeveelheid der bewerkte gronden in bunders.	Getal en soort der gebouwen.	Hoeveelheid en soort van het vee.	GETAL DER KOLONISTEN. Geplaatst uit de opbrengst der contributien, en blijvende personen, uitmakende huisgezinnen.	Overgenomen volgens contracten gesloten met gemeente- of armbesturen of particulieren. Personen, uitmakende huisgezinnen.	Weezen, vondelingen en verlaten kinderen.	Bedelaars, of personen die verlangd hebben in de bedelaars-gestichten te worden opgenomen.	TOTAAL.	Overgenomen volgens contract gesloten met het Gouvernement. Personen, uitmakende huisgezinnen.	Weezen, vondelingen en verlaten kinderen.	Bedelaars, of personen die verlangd hebben in de bedelaars-gestichten te worden opgenomen.	TOTAAL.	TOTAAL-GENERAAL, verdeeld in Personen, uitmakende huisgezinnen.	Weezen, vondelingen en verlaten kinderen.	Bedelaars, of personen die verlangd hebben in de bedelaars-gestichten te worden opgenomen.	TOTAAL.	UITGAVEN. Waarde van de roerende eigendommen, op 1 Januarij voorhanden, en welke beschouwd worden van het vorige jaar te zijn overgenomen.	UITGAVEN GEDURENDE HET DIENSTJAAR. Betrekkelijk de eerste daarstelling of vestiging. Voor rentebetalingen der verschillende geldleeningen.	Voor vestigingskosten gedurende het dienstjaar.	TOTAAL.	Betrekkelijk de gevestigde koloniale inrigtingen. Kosten van algemeen beheer.	Voor de administratie en het onderhoud der gevestigde koloniale etablissementen, fabrieken, werkplaatsen en bakkerij.	Voor uitbetalingen aan kolonisten wegens te goed gemaakte gelden en spaarpenningen.	Uitschotten, voor rekening van het Gouvernement gedaan.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	TOTAAL der uitgaven gedurende het dienstjaar.	TOTAAL-GENERAAL.	ONTVANGSTEN. ONTVANGSTEN GEDURENDE HET DIENSTJAAR. Bestedingsgelden, volgens gesloten contracten.	Bedrag der door de subcommissien overgestorte contributien en legaten.	Stortingen der kolonisten, zoo voor de administratie als onderhoudsfondsen, opbrengst der producten, magazijnen, fabrieken, werkplaatsen en bakkerij.	Stortingen der kolonisten voor de fondsen welke bij hun ontslag verevend worden.	Vergoedingen, bij de gesloten contracten bedongen.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL der ontvangsten gedurende het dienstjaar.	Waarde van de roerende eigendommen op 31 December voorhanden, en welke beschouwd worden aan het volgende dienstjaar te zijn overgedaan.	TOTAAL-GENERAAL.	SALDO aan GELD op 1 Januarij.	SALDO aan GELD op 31 December.
31	Friesland, Overijssel en Drenthe.	3 vrije kolonien. 1 gesticht voor weezen. 3 gestichten voor bedelaars. 1 strafkolonie. 1 opvoedingsgesticht voor den landbouw te Wateren.	1960	5 hoofdgebouwen. 13 kerkgebouwen en afzonderlijk staande schoolgebouwen. 21 fabrieken en werkplaatsen. 42 groote hoeven. 417 kleine id. 84 ambtenaars-woningen en bijgebouwen. 1 korenmolen. 1 watermolen. 25 veldwachters-woningen. 2 boerenplaatsen buiten het grondgebied der kolonien gelegen.	116 paarden. 75 trekossen. 897 koeijen. 26 stieren en driejarig vee. 5 vaarzen. 4 pinken. 1988 schapen. 140 varkens. 3251 stuks vee.	1904	791	314	14	1119	1212	1428	5495	8135	3907	1742	5509	11,158	f 939,064.93	f 193,840.00	»	f 193,840.00	f 34,776.775	f 3,130,637.16	f 25,732.69	f 99,459.27	f 50,485.645	f 3,341,091.54	f 3,534,931.54	f 4,473,996.47	f 325,059.99	f 19,151 738	f 2,723,767.94	f 27,437.43	f 194,621.595	f 237,493.28	f 3,527,531.97	f 992,179.58	f 4,519,711.55	f 9,500.94	f 2,850.36

N°. XV. AFWISSELING VAN DE BEVOLKING DER KOLONIEN VAN DE MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID. DIENST 1847.

AANWIJZING DER PERSONEN.	Getal der personen op 1°. Januarij.	BIJGEKOMEN. Opgenomen.	Geboren.	Van desertie terug.	Totaal.	Uit het eene gesticht in het andere overgenomen.	Totaal-generaal.	AFGEGAAN. Ontslagen.	Gedeserteerd.	Overleden.	Totaal.	Van het eene gesticht naar het andere overgeplaatst.	Totaal-generaal.	Getal der personen op 31 December.	Gemiddeld getal der personen.	VERHOUDING VAN HET GETAL DER geborenen tot het gemiddeld getal der personen, berekend over 100 derzelven	overledenen tot het gemiddeld getal der personen, berekend over 100 derzelven.	*AANMERKINGEN.*
KOLONISTEN.																		
Personen, tot huisgezinnen vereenigd:																		
Uitmakende huisgezinnen van gewone kolonisten in de 3 vrije kolonien, met bijvoeging der bij die huisgezinnen ingedeelde weezen, vondelingen en verlaten kinderen.	2476	(1) 231	60	11	302	90	392	(2) 80	(3) 47	49	176	158	334	2534	2505	2.40	1.96	(1) Onder dit getal bevinden zich: 8 huisgezinnen uit Amsterdam, 1 uit Dordrecht, 1 uit Leyden, 3 uit Rotterdam, 1 uit Schiedam, 1 uit 's Gravenhage, 1 uit Arnhem, 1 uit Nijmegen, 1 uit Assen, 1 uit Deventer, 1 uit Leeuwarden, 1 uit Heerenveen, 1 uit het provinciaal kommando van Gelderland, 2 uit dat van Noordbrabant en 1 uit dat van Zuidholland, te zamen 25 huisgezinnen, uitmakende 147 hoofden. De overige 84 nieuw opgenomen bestaan uit kinderen of personen die voorloopig ontslagen of met verlof vertrokken waren, die uit de krijgsdienst zijn teruggekeerd, enz., en wijders uit personen op bijzondere contracten gevestigd.
Uitmakende huisgezinnen van gewone kolonisten welke groote hoeven bewonen.	171	1	10	»	11	»	11	3	»	7	10	»	10	172	172	5.82	4.07	
Uitmakende arbeiders-huisgezinnen, geplaatst in afzonderlijke woningen.	580	39	12	»	51	80	131	22	»	24	46	50	96	615	597	2.01	4.02	
» bedelaars- of behoeftige huisgezinnen.	344	1	2	2	5	225	230	116	27	14	157	29	186	388	366	0.55	3.83	
» veteranen-huisgezinnen.	647	32	5	»	37	43	80	14	1	18	33	45	78	649	648	0.77	2.78	
In de straf-kolonie aan de Ommerschans.	116	»	7	5	12	65	77	12	1	15	28	43	71	122	119	5.88	12.60	
Om straf in de gestichten te Veenhuizen.	22	»	2	»	2	11	13	8	»	3	11	2	13	22	22	9.09	13.64	
Totaal	4356	304	98	18	420	514	934	255	76	130	461	327	788	4502	4429	2.21	2.94	
Weezen, vondelingen en verlaten kinderen, in gestichten vereenigd:																		
In het eerste gesticht te Veenhuizen	1384	279	»	2	281	20	301	104	5	105	214	34	248	1437	1411	»	7.44	
» » derde » » »	5	»	»	»	»	»	»	3	»	»	3	1	4	1	3	»	»	
Totaal	1389	279	»	2	281	20	301	(4) 107	5	105	217	35	252	1438	1414	»	7.44	
Bedelaars in gestichten vereenigd, en personen die verlangd hebben in gestichten voor bedelaars te worden opgenomen:																		
In het gesticht aan de Ommerschans	1880	3392	14	30	3436	29	3465	872	72	274	1218	2059	3277	2068	1974	0.71	13 88	(3) Hieronder bevond zich 1 huisgezin uit 9 hoofden bestaande.
» » » no. 2 te Veenhuizen	1497	2	14	1	17	1185	1202	587	21	309	917	188	1105	1594	1545	0.91	20.00	
» » » » 3 » »	1464	4	12	2	18	1053	1071	504	24	316	844	209	1053	1482	1473	0.81	21.45	
Totaal	4841	3398	40	33	3471	2267	5738	(5) 1963	117	899	2979	2456	5435	5144	4992	0.80	18.01	(4) Van deze 107 ontslagen kinderen zijn er 56 die diensten hebben bekomen bij burgers of landlieden, 9 in krijgs- of zeedienst getreden, 3 die een handwerk of ambacht hebben aangeleerd, 31 welke door hunne bloedverwanten of uitbesteders zijn benaderd, en 8 waarvan de bestemming onbekend is gebleven.
Kweekelingen in het opvoedings-gesticht voor den landbouw te Wateren.	72	1	»	5	6	34	40	(6) 15	6	»	21	17	38	74	73	»	»	(5) Hieronder zijn er 49 die in land- of zeedienst zijn getreden.
Totaal-generaal	10,658	3982	138	58	4178	2835	7013	2340	204	1134	3678	2835	6513	11,158	10,908	1.27	10.40	(6) Hiervan zijn er 2 in 's lands dienst getreden, 6 bij landlieden en burgers gaan dienen, 3 die een handwerk of ambacht hebben aangeleerd, 2 door bloedverwanten of uitbesteders benaderd, en 2 waarvan de bestemming onbekend is gebleven.

N°. XVI.

GENOOTSCHAP TOT ZEDELIJKE VERBETERING DER GEVANGENEN.

DIENST 1847.

Waar het Hoofdbestuur gevestigd is.		Getal der leden van het genootschap.	Getal der personen tot welke de regtstreeksche bemoeijingen des genootschaps zich hebben uitgestrekt.	UITGAVEN.				MIDDELEN, WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.					*AANMERKINGEN.*
PROVINCIE.	GEMEENTE.			Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	Voor kosten van onderwijs.	Voor onderstanden aan ontslagen gevangenen uitgereikt.	TOTAAL.	Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Jaarlijksche giften of toelagen.	Buitengewone giften.	TOTAAL.	Verhouding van het getal der personen tot welke de regtstreeksche bemoeijingen des genootschaps zich hebben uitgestrekt tot de bevolking berekend over 1000 zielen.	
Noordholland. . . .	(1) Amsterdam . . .	3,284	(2) 2,230	f 2,545.94	f 5,651.315	f 3,390.85	f 11,588.105	f 4,735.00	f 8,132.005	f 156.69	f 13,023.69	f 0.73	(1) Het genootschap telt 28 afdeelingen hier te lande, en 1 in de kolonie *Suriname*. (2) 463 dezer personen hebben, door de zorg des genootschaps, godsdienstig en zedelijk onderwijs genoten; 934 zijn in het lezen, schrijven en rekenen onderwezen; 185 hebben werk bekomen; en 648 ontslagenen zijn in staat gesteld in hunne behoeften te kunnen voorzien. Bovendien heeft men getracht, in de gestichten, waarin van wege de Regering in het godsdienstig en schoolonderwijs en den arbeid wordt voorzien, zooveel mogelijk, nuttig te wezen, door het bezoeken der veroordeelden en het verschaffen eener gepaste lectuur.

N°. XVII.

BANKEN VAN LEENING, WELKE DOOR ADMINISTRATIEN VAN LIEFDADIGHEID WORDEN GEHOUDEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der banken van leening.	GEMEENTEN, WAAR GEVESTIGD.	Kapitalen waarmede de banken hebben gewerkt.	Interest, tegen welken dat gedeelte der kapitalen, hetwelk met dezelve is bezwaard, is opgenomen.	Interest, tegen welken de panden zijn beleend.	Getal der panden welke zijn			UITGAVEN.							MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.							Winst of verlies der banken.		*Aanmerkingen.*
						beleend of waarvan de beleening is vernieuwd.	gelost.	verkocht.	Bedrag der interesten voor opgenomen kapitalen betaald.	Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	Op de beleende panden geschoten gelden.	Vergoeding voor beschadigde of vermiste panden.	Onkosten op den verkoop van panden gevallen.	Overschot van de opbrengst der verkochte panden, hetwelk aan de houders van pandbrieljes is uitgekeerd.	TOTAAL.	Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Terug ontvangen gelden voor geloste panden.	Interesten van de panden welke zijn gelost of verkocht of waarvan de beleening is vernieuwd.	Opbrengst van de verkochte panden, na aftrek der verschuldigde interesten voor die panden.	Opgelden door de koopers betaald voor gekochte panden.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Winst.	Verlies.	
Noordbrabant . .	2	(1) Breda en Bergen op Zoom .	74,000.00	4 à 5 pct.	12 à 14 pct.	5,824	53,184	1,966	f 2,788.375	f 3,845.175	f 160,911.115	f 107.385	f 14.55	f 435.70	f 168,102.30	f 125.00	f 137,330.93	f 8,260.72	f 5,030.35	»	»	f 150,747.00	f 1,759.35	(2) f 99.43	(1) De bank te *Bergen op Zoom* is vroeger verpacht geweest.
Gelderland . . .	1	Arnhem	70,316.37	4½ à 5 »	12 à 16 »	99,178	101,175	6,487	3,324.015	(3) 7,822 705	206,282.25	4.63	440.34	160.99	218,034.95	»	197,219.10	9,242.36	6,928.90	f 440.34	f 2,871.76	216,702.46	»	(4) 279.20	(2) Dit verlies is door de bank te *Bergen op Zoom* geleden.
Zuidholland . . .	8	's Gravenhage, Rotterdam, Leyden, Dordrecht, Delft, Brielle, Gouda en Gorinchem. . . .	1,362,273.475	4 à 5 »	7½ à 16 »	773,931	747,047	45,337	28,464.525	64,506.74	2,431,677.30	73.06	3,133.80	7,990.135	2,535,845.56	3,704.985	2,368,223.30	137,937.015	107,730.50	5,207.685	»	2,622,803.485	40,948.22	»	(3) Hieronder is begrepen eene som van f 4284.07 wegens kosten voor vergrooting van het locaal der bank.
Noordholland . .	8	Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Enkhuizen, Hoorn, Medemblik, Texel en Zaandam	861,645.745	4 à 5 »	8⅔ à 16 »	450,851	401,781	29,557	4,469.75	66,866.125	1,593,050.14	»	449.94	37,291.36	1,702,127.315	9,353.055	1,445,462.95	111,197.055	148,125.59	6,785.97	879.13	1,721,803.75	50,394.255	(5) 3,141.09	(4) Met dit verlies is de rekening over 1845 gesloten ten gevolge der zoo even opgegeven kosten voor vergrooting van het locaal der bank.
Zeeland	3	Vlissingen, Zierikzee en Goes .	75,345.865	4 à 5 »	12 à 16 »	85,954	77,950	2,500	3,185.34	3,841.90	164,768.00	33.61	92.94	238.13	172,159.92	»	161,452.00	8,435.60	4,107.50	228.065	»	174,223.165	1,322.465	»	(5) Dit verlies is door de banken te *Haarlem* en *Alkmaar* geleden.
Utrecht	1	Amersfoort	41,600.00	4½ à 5 »	7⅔ à 15 »	46,513	45,962	2,646	2,083.75	2,240.12	90,685.45	»	»	384.12	95,393.44	»	89,688.00	4,937.18	4,357.45	217.875	»	99,200.505	843.09	»	(6) Dit verlies is door de bank te *Kampen* geleden.
Friesland. . . .	2	Leeuwarden en Bolsward . .	70,500.00	4 à 5 »	10 à 15 »	70,500	71,006	2,623	3,672.61	5,588.825	191,472.95	»	185.28	783.78	201,703.445	»	192,578.98	12,001.78	10,022.15	480.65	»	215,083.56	2,712.055	»	
Overijssel. . . .	3	Zwolle, Deventer en Kampen .	85,200.00	4 à 5 »	10 à 15 »	110,752	107,234	4,202	3,715.875	7,374.825	224,824.05	601.185	»	807.67	237,323.605	»	222,279.85	12,026.435	3,326.30	»	»	237,632.585	1,894.88	(6) 1,574.79	
Groningen . . .	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Drenthe	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Hertogdom Limburg	1	Maastricht	37,355.865	4 pct.	10 à 14 »	37,123	39,648	1,266	1,592.42	,905.915	77,025.50	»	48.50	502.53	82,074.865	12.45	78,572.00	5,296.87	2,544.03	147.325	709.59	87,282.265	712.675	»	
Totaal	29		f 2,678,237.32	4 à 5 pct.	7⅓ à 16 pct.	1,744,626	1,644,987	96,614	f 53,296.66	f 164,992.33	f 5,140,696.755	f 819.89	f 4,365.35	f 48,594.415	f 5,412,765.40	f 13,195.49	f 4,892,807.11	f 309,335.015	f 292,172.77	f 13,507.91	f 4,460.48	f 5,525,478.775	f 100,586.99	f 5,094.51	

IGAVEN IS VOORZIEN.

TOTAAL.	Verhouding van het getal der personen tot welke de regtstreeksche bemoeijingen des genootschaps zich hebben uitgestrekt tot de bevolking berekend over 1000 zielen.	*AANMERKINGEN.*
f 13,023.69	f 0.73	(1) Het genootschap telt 28 afdeelingen hier te lande, en 1 in de kolonie *Suriname*. (2) 463 dezer personen hebben, door de zorg des genootschaps, godsdienstig en zedelijk onderwijs genoten; 934 zijn in het lezen, schrijven en rekenen onderwezen; 185 hebben werk bekomen; en 648 ontslagenen zijn in staat gesteld in hunne behoeften te kunnen voorzien. Bovendien heeft men getracht, in de gestichten, waarin van wege de Regering in het godsdienstig en schoolonderwijs en den arbeid wordt voorzien, zooveel mogelijk, nuttig te wezen, door het bezoeken der veroordeelden en het verschaffen eener gepaste lectuur.

)ADIGHEID WORDEN GEHOUDEN. DIENST 1847.

MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.							Winst of verlies der banken.		*Aanmerkingen.*
Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Terug ontvangen gelden voor geloste panden.	Interesten van de panden welke zijn gelost of verkocht of waarvan de belecning is vernieuwd.	Opbrengst van de verkochte panden, na aftrek der verschuldigde interesten voor die panden.	Opgelden door de koopers betaald voor gekochte panden.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Winst.	Verlies.	
o f 125.00	f 137,330.93	f 8,260.72	f 5,030.35	»	»	f 150,747.00	f 1,759.35	(2) f 99.43	(1) De bank te *Bergen op Zoom* is vroeger verpacht geweest.
»	197,219.10	9,242.36	6,928.90	f 440.34	f 2,871.76	216,702.46	»	(4) 279.20	(2) Dit verlies is door de bank te *Beryen op Zoom* geleden.
3,704.985	2,368,223.30	137,937.015	107,730.50	5,207.685	»	2,622,803.485	40,948.22	»	(3) Hieronder is begrepen eene som van f 4284.97 wegens kosten voor vergrooting van het locaal der bank.
5 9,353.055	1,445,462.95	111,197.055	148,125.59	6.785.97	879.13	1,721,803.75	50,394.255	(5) 3,141.09	(4) Met dit verlies is de rekening over 184- gesloten ten gevolge der zoo even opgegeven kosten voor vergrooting van het locaal der bank.
»	161,452.00	8,435.60	4,107.50	228.065	»	174,223.165	1,322.465	»	(5) Dit verlies is door de banken te *Haarlem* en *Alkmaar* geleden.
»	89,688.00	4,937.18	4,357.45	217.875	»	99,200.505	843.09	»	(6) Dit verlies is door de bank te *Kampen* geleden.
5 »	192,578.98	12,001.78	10,022.15	480.65	»	215,083.56	2,712.055	»	
5 »	222,279.85	12,026.435	3,326.30	»	»	237,632.585	1,894.88	(6) 1,574.79	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	
5 12.45	78,572.00	5,296.87	2,544.03	147.325	709.59	87,282.265	712.675	»	
f 13,195.49	f 4,892,807.11	f 309,335.015	f 292,172.77	f 13,507.91	f 4,460.48	f 5,525,478.775	f 100,586.99	f 5,094.51	

N°. XV — NDERE VERGUNNING, — DIENST 1847.

NDERE BANKHOUDERS, VOOR ZOOVERRE DEZELVE NING BETREKKING HEBBEN.

ROVINCIEN.	Getal der banken van leening.		INKOMSTEN. Terug ontvangen gelden voor geloste panden.	Interesten van panden welke zijn gelost of verkocht, of waarvan de beleening is vernieuwd.	Opbrengst van de verkochte panden, na aftrek der verschuldigde interesten voor die panden.	Opgelden door de koopers betaald voor gekochte panden.	TOTAAL.
Noordbrabant.	(1) 9	'sHo Geert Steen	f 254,599.615	f 16,352.865	f 12,295.24	f 652.025	f 283,899.745
Gelderland. .	12	Nij wijk Doeti	230,020.18	18,907.84	14,088.95	448.10	263,465.07
Zuidholland .	14	Alp Katw schie dinge	218,312.59	13,271.215	6,173.40	219.81	237,977.015
Noordholland	(4) 7	(4) Naard	81,603.92	6,005.92	2,848.63	97.265	90,555.735
Zeeland . .	(5) 3	(5)	124,133.30	8,238.90	3,884.11	142.27	136,398.58
Utrecht . .	5	Ut en M	486,998.10	26,663.55	25,357.45	20,33	539,039.43
Friesland . .	6	Fra en H	93,363.50	6,879.24	3,754.145	27.375	104,024.26
Overijssel . .	3	Al	6,677.41	678.505	656.30	»	8,012.215
Groningen. .	3	Gro	272,998.30	14,941.71	6,870.33	438.71	295,249.05
Drenthe . .	4	Ass	16,917.725	1,433.085	544.79	7.39	18,902.99
Hert. Limburg	1	Ve	32,621.50	1,954.88	578.00	42.85	35,197.23
Totaal	67		f 1,818,246.14	f 115,327.71	f 77,051.345	f 2,096.125	f 2,012,721.32

AANMERKINGEN.

(1) De bank te *Bergen op Zoom*, die vroeger voorkwam op de tabel der verpachte banken van leening, is onder beheer eener administratie van liefdadigheid gebragt, en wordt op de voor zoodanige banken bestemde tabel gevonden.

(2) Bij de onderscheidene banken in de provincie *Noordbrabant* is het maximum van interest niet hooger, bij de meeste banken wel lager dan 16 pct.; alleen bij de bank te *Geertruidenberg* wordt gemiddeld 25¼ pct. geheven, hetgeen daaraan is toe te schrijven dat die bank reeds in 1826 aan de thans nog aanwezige bankhoudster levenslang verpacht was, op welke verpachting geen inbreuk kon worden gemaakt, zoodat het organiek besluit van den 31sten October 1826, n°. 132, nog niet is kunnen worden toegepast op die bank.

(3) Bij de onderscheidene banken in de provincie *Gelderland* is het maximum van interest niet hooger, bij sommige wel lager dan 16 pct.; alleen bij de bank te *Doetinchem* wordt 21 pct. geheven, doordien in het jaar 1826 die bank reeds was verpacht tot ultimo December 1850, op welke verpachting geen inbreuk kan worden gemaakt, zoodat het organiek besluit van 31 October 1826, n°. 132, op die bank nog niet is kunnen worden toegepast.

(4) De bank te *Rijp* is in 1847 afgeschaft.

(5) De bank te *Hulst* is met 1°. Januarij 1847 buiten werking gesteld, daar alle pogingen door het stedelijk bestuur tot instandhouding van dezelve aangewend, vruchteloos zijn gebleven.

(6) Te *Maarssen* wordt voor kortstondige beleeningen van geringe panden een hooger interest betaald.

N°. XIX — DIENST 1847.

R IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN.

PROVINCIEN.	Getal der bussen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen bussen waaromtrent geene of onvolledige inlichtingen zijn verkregen.	gst	Opbrengst der boeten.	Bedrag der erlangde aflossingen van hypotheken en der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen, en der daarop verschenen en ontvangen renten.	Verschillende ontvangsten	TOTAAL.	Verhouding van het getal deelnemers tot de bevolking van die provincien waarin de bussen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	Verhouding van het getal der onderstand genoten hebbende tot dat der deelnemers, berekend over 100 zielen.	Bedrag van het totaal van den onderstand, over het getal der onderstand genoten hebbende omgeslagen.
Noordbrabant.	18	»	80	f 94.575	»	»	f 3,270.20	2.73	15 43	f 14.82
Gelderland. .	11	(1) 4	62	365.60	f 2,204.06	»	9,110.605	2.99	18.49	25.06
Zuidholland .	109	(2) 10	50	706.80	29,182.135	f 1,989.80	478,913.56	222.31	4.00	82.52
Noordholland.	(3) 52	(4) 5	65	468.30	2,003.725	8,717.42	74,424.795	48.51	10.40	25.57
Zeeland . .	19	»	01	24.75	390.52	3,684.79	10,764.95	25.00	4.99	32.41
Utrecht. . .	21	»	80	43.80	3,654.32	9,323.535	45,474.86	92.95	16.13	27.15
Friesland . .	29	(8) 1	80	144.725	1,870.00	7,632.51	38,609.235	33.52	10.26	21.11
Overijssel . .	21	»	85	183.35	100.00	663.18	9,206.665	11.40	24 02	11.92
Groningen. .	»	»		»	»	»	»	»	»	»
Drenthe . .	»	»		»	»	»	»	»	»	»
Hert. Limburg	11	(9) 9	16	»	»	1,199.655	2,571.455	10.45	3.87	17.27
Totaal	291	29	99	f 2,031.90	f 39,404.76	f33,210.89	f672,346.325	63 04	6.14	f 51.13

AANMERKINGEN.

(1) De opgaven ontbreken nopens *vier* bussen te *Nijmegen*.

(2) De opgaven ontbreken van de *negen* bussen te *Schiedam* en van de bus te *Voorburg*.

(3) Te *Haarlem* en te *Muiden* is eene bus ontbonden.

(4) Omtrent de te *Amsterdam* bestaande bussen zijn geene opgaven bekomen, welke almede ontbreken nopens *eene* bus te *Alkmaar*, *eene* te *Haarlem* en *drie* te *Hoorn*.

Het getal te *Amsterdam* bestaande bussen is niet bekend en dus noch in deze noch in de tweede kolom begrepen.

(5) Te *Utrecht* zijn twee bussen vereenigd.

(6) Het getal deelnemers is belangrijk verminderd doordien deze over het algemeen tot den behoeftigen stand behooren en velen het betalen der contributien niet kunnen bijhouden, waardoor zij hun regt van lidmaatschap verliezen of vrijwillig aftreden.

(7) Het getal ondersteunden en het bedrag der ziekengelden is zeer vermeerderd, grootendeels door te *Utrecht* geheerscht hebbende griep en koortsen.

(8) Te *Leeuwarden* is *eene* bus, ten gevolge van groote sterfte onder de leden, ontbonden.

De inlichtingen ontbreken nopens de bus te *Makkum*.

(9) Omtrent de *acht* bussen te *Venlo* en *eene* bus te *Roermond* zijn geene inlichtingen bekomen.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verslag nopens den staat van het Armwezen over 1847.

N°. XVIII.

BANKEN VAN LEENING, WELKE ZIJN VERPACHT, OF DIE, TEN GEVOLGE VAN EENE OF ANDERE VERGUNNING, DOOR PARTICULIEREN VOOR EIGENE REKENING WORDEN GEHOUDEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der banken van leening.	GEMEENTEN WAAR GEVESTIGD.	Interest tegen welken de panden zijn beleend.	Getal der panden welke zijn: beleend of waarvan de belee-ning is ver-nieuwd.	gelost.	ver-kocht.	Uitgaven, ten laste van gemeentebesturen of instellingen van weldadigheid, en inkomsten door dezelve genoten: Uitgaven en lasten voor onderhoud van gebouwen.	INKOMSTEN. Bedrag der pacht-penningen of andere retributien.	Verdere voordeelen bij de pacht-contracten of de acten van vergunning bedongen.	TOTAAL.	Bedrag der zuivere winst door gemeenten of door instellingen van weldadigheid genoten.	UITGAVEN EN INKOMSTEN VAN DE PACHTERS OF ANDERE BANKHOUDERS, VOOR ZOOVERRE DEZELVE ONMIDDELLIJK TOT DE BELEENING BETREKKING HEBBEN. UITGAVEN. Bedrag der pacht-penningen of andere retributien.	Op de beleende panden geschoten gelden.	Vergoeding voor beschadigde of vermiste panden.	Onkosten op den verkoop van panden gevallen.	Overschot van de opbrengst der verkochte panden, het-welk aan de houders van pandbriefjes is uitgekeerd.	TOTAAL.	INKOMSTEN. Terug ontvangen gelden voor geloste panden.	Interesten van panden welke zijn gelost of verkocht, of waarvan de belee-ning is vernieuwd.	Opbrengst van de verkochte panden, na aftrek der ver-schuldigde interesten voor die panden.	Opgelden door de koopers betaald voor gekochte panden.	TOTAAL.
Noordbrabant.	(1) 9	's Hertogenbosch, Grave, Heusden, Willemstad, Geertruidenberg, Klundert, Oudenbosch, Tilburg en Steenbergen.	(2) 8 à 25 ¼ pct.	119,912	113,659	5,053	»	f 949.00	»	f 949.00	f 949.00	f 949.00	f 263,142.20	f 50.87	f 912.85	f 717.88	f 265,772.80	f 254,599.615	f 16,352.865	f 12,295.24	f 652.025	f 283,899.745
Gelderland.	12	Nijmegen, Zutphen, Tiel, Zalt-Bommel, Harder-wijk, Wageningen, Culemburg, Doesburg, Elburg, Doetinchem, Nijkerk en Ede.	(3) 6¼ à 21 »	141,697	117,496	8,623	f 684.00	3,464.33	»	3,464.33	3,380.33	3,464.33	248,782.94	60.00	213.62	636.50	253,157.39	230,020.18	18,907.84	14,088.95	448.10	263,465.07
Zuidholland .	14	Alphen, Beijerland (Oud), Delfshaven, Heenvliet, Katwijk, Leerdam, Maassluis, Middelharnis, Over-schie, Schiedam, Schoonhoven, Sommelsdijk, Vlaar-dingen en Woerden.	7 à 16 »	108,310	86,942	3,444	»	2,155.00	»	2,155.00	2,155.00	2,155.00	249,368.28	»	303.685	216.95	252,043.915	218,312.59	13,271.215	6,173.40	219.81	237,977.015
Noordholland.	(4) 7	(4) Edam, Helder, Hilversum, Monnikkendam, Naarden, Weesp en Uithoorn.	7 à 16 »	52,093	41,672	1,645	1,286.00	616.00	»	616.00	616.00	616.00	99,639.25	32.50	66.95	160.76	100,515.46	81,603.92	6,005.92	2,848.63	97.265	90,555.735
Zeeland . .	(5) 3	(5) Middelburg, Sluis en Tholen.	8 à 15⅔ »	62,310	57,540	1,693	110.81	637.50	»	637.50	526.69	637.50	130,821.10	»	194.62	296.36	131,949.58	124,133.30	8,238.90	3,884.11	142.27	136,398.58
Utrecht . .	5	Utrecht, Rhenen, Wijk bij Duurstede, IJsselstein en Maarssen.	(6) 6 à 16 »	153,071	148,369	12,739	»	3,327.275	»	3,327.275	3,327.275	3,327.275	511,493.20	13.50	21.50	2,566.29	517,421.765	486,998.10	26,663.55	25,357.45	20,33	539,039.43
Friesland . .	6	Franeker, Sneek, Harlingen, Dokkum, Workum en Heerenveen.	10 à 16 »	61,260	58,233	2,305	125.00	609.00	f 100.00	709.00	584.00	709.00	104,017.40	2.70	159.25	105.05	104,993.41	93,363.50	6,879.24	3,754.145	27.375	104,024.26
Overijssel . .	3	Almelo, Steenwijk en Ootmarssum.	10 à 16 »	7,759	3,530	444	»	25.00	»	25.00	25.00	25.00	13,223.29	5.00	71.62	»	13,324.91	6,677.41	678.505	656.30	»	8,012.215
Groningen. .	3	Groningen, Appingadam en Winschoten.	9¼ à 16¼ »	82,736	83,206	1,740	»	1,890.00	»	1,890.00	1,890.00	1,890.00	271,015.135	»	555.28	373.29	273,833.705	272,998.30	14,941.71	6,870.33	438.71	295,249.05
Drenthe . .	4	Assen, Coevorden, Hoogeveen en Meppel.	8 à 16 »	11,250	7,445	454	»	»	»	»	»	»	21,376.605	»	30.10	»	21,406.705	16,917.725	1,433.085	544.79	7.39	18,902.99
Hert. Limburg	1	Venlo.	12 à 16 »	17,909	17,077	242	»	»	»	»	»	»	34,793.50	»	51.25	126.16	34,969.91	32,621.50	1,954.88	578.00	42.85	35,197.23
Totaal	67		6 à 25¾ pct.	818,307	735,169	38,382	f 2,205.81	f13,673.105	f 100.00	f13,773.105	f13,453.295	f13,773.105	f 1,947,671.90	f 164.57	f 2,580.725	f 5,199.24	f 1,969,389.54	f 1,818,246.14	f 115,327.71	f 77,051.345	f 2,096.125	f 2,012,721.32

AANMERKINGEN.

(1) De bank te *Bergen op Zoom*, die vroeger voorkwam op de tabel der verpachte banken van leening, is onder beheer eener administratie van liefdadigheid gebragt, en wordt op de voor zoodanige banken bestemde tabel gevonden.

(2) Bij de onderscheidene banken in de provincie *Noordbrabant* is het maximum van interest niet hooger, bij de meeste banken wel lager dan 16 pct.; alleen bij de bank te *Geertruidenberg* wordt gemiddeld 25¼ pct. geheven, hetgeen daaraan is toe te schrijven dat die bank reeds in 1826 aan de thans nog aanwezige bankhouder levenslang verpacht was, op welke verpachting geen inbreuk kon worden gemaakt, zoodat het organiek besluit van den 31sten October 1826, n°. 132, nog niet is kunnen worden toegepast op die bank.

(3) Bij de onderscheidene banken in de provincie *Gelderland* is het maximum van interest niet hooger, bij sommige wel lager dan 16 pct.; alleen bij de bank te *Doetinchem* wordt 21 pct. geheven, doordien in het jaar 1826 die bank reeds was verpacht tot ultimo December 1850, op welke verpachting geen inbreuk kan worden gemaakt, zoodat het organiek besluit van 31 October 1826, n°. 132, op die bank nog niet is kunnen worden toegepast.

(4) De bank te *Rijp* is in 1847 afgeschaft.

(5) De bank te *Hulst* is met 1°. Januarij 1847 buiten werking gesteld, daar alle pogingen door het stedelijk bestuur tot instandhouding van dezelve aangewend, vruchteloos zijn gebleven.

(6) Te *Maarssen* wordt voor kortstondige beleeningen van geringe panden een hooger interest betaald.

N°. XIX.

ZIEKEN- EN BEGRAFENIS-BUSSEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der bussen.	Getal der in de vorige kolom mede begrepen bussen waaromtrent geene opgaven of inlichtingen zijn verkregen.	GEMEENTEN waar GEVESTIGD.	Getal der deel-nemers.	Getal der per-sonen aan welke onder-stand is verleend	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn, en voor alle kosten van administratie.	VOOR VERLEENDEN ONDERSTAND. Ziekengelden.	Begrafenisgelden.	Bedrag der verstrekte geneesmiddelen.	Bedrag der toelagen aan de genees- en heelkundigen.	TOTAAL.	Voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze, en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL-GENERAAL	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Opbrengst der gewone contributien.	Opbrengst der buitengewone contributien	Opbrengst der inleggelden.	Opbrengst der boeten.	Bedrag der erlangde aflossingen van hypotheken en der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen, en der daarop verschenen en ontvangen renten.	Verschillende ontvangsten	TOTAAL.	Verhouding van het getal deelnemers tot de bevolking van die provincien waarin de bussen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	Verhouding van het getal der onderstand genoten hebbende leden tot het getal der deelnemers, berekend over 100 zielen.	Bedrag van het totaal van den onderstand over het getal der onderstand genoten hebbende omgeslagen.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant.	18	»	1 te Breda, 6 te Tilburg, 10 te Bergen op Zoom en 1 te Grave.	1,102	170	f 211.745	f 1,629.48	f 774.20	f 89.00	f 26.00	f 2,518.68	»	»	f 2,730.425	f 349.065	f 2,719.65	f 64.11	f 42.80	f 94.575	» »	»	f 3,270.20	2.73	15 43	f 14.82	(1) De opgaven ontbreken nopens vier bussen te *Nijmegen*.
Gelderland.	11	(1) 4	(1) 6 te Nijmegen, 2 te Zutphen, 1 te Wageningen, 1 te Hemmen en 1 te Ubbergen.	1,114	206	1,391.565	787.75	1,276.33	2,025.835	1,072.75	5,162.665	f 1,942.83	»	8,497.06	1,098.82	4,578.115	796.39	67.62	365.60	f 2,204.06	»	9,110.605	2.99	18.49	25,06	(2) De opgaven ontbreken van de negen bussen te *Schiedam* en van de bus te *Voorburg*.
Zuidholland .	109	(2) 10	(2) 11 te 's Gravenhage, 3 te Brielle, 1 te Delfshaven, 12 te Delft, 3 te Dordrecht, 7 te Gorinchem, 2 te Gouda, 20 te Leyden, 1 te Haastrecht, 2 te Hellevoetsluis, 2 te Kralingen, 1 te Maassluis, 1 te Middelharnis, 2 te Naaldwijk, 1 te Oudewater, 27 te Rotterdam, 9 te Schiedam, 1 te Vlaardingen, 1 te Voorburg en 2 te Woerden.	125,481	5,017	27,878.465	19,910.30	256,835.12	69,680.975	67,554.18	413,980.575	18,917.96	»	460,777.00	22,622.695	405,562.075	17,483.555	1,366.50	706.80	29,182.135	f 1,989.80	478,913.56	222.31	4.00	82.52	(3) Te *Haarlem* en te *Muiden* is eene bus ontbonden.
Noordholland.	(3) 52	(4) 5	(3) 8 te Haarlem, 3 te Alkmaar, 1 te Andijk, 2 te Bussum, 2 te Crommenie, 1 te Edam, 5 te Hilversum, 3 te Hoorn, 1 te Huizen, 2 te Koog aan de Zaan, 2 te Laren, 1 te Medemblik, 3 te Muiden, 1 te Naarden, 1 te Purmerend, 1 te Uitgeest, 3 te Weesp, 1 te Westzaan, 1 te Wormerveer en 10 te Zaandam.	22,493	2,339	5,917.37	3,970.925	51,487.77	2,530.245	1,827.50	59,816.44	2,683.995	f 3,390.12	71,807 925	9,655.07	52,751.54	731.09	97.65	468.30	2,003.725	8,717.42	74,424.795	48.51	10.40	25.57	(4) Omtrent de te *Amsterdam* bestaande bussen zijn geene opgaven bekomen, welke almede ontbreken nopens *eene* bus te *Alkmaar*, *eene* te *Haarlem* en *drie* te *Hoorn*. Het getal te *Amsterdam* bestaande bussen is niet bekend en dus noch in deze noch in de tweede kolom begrepen.
Zeeland . .	19	»	9 te Middelburg, 4 te Vlissingen, 3 te Zierikzee, 2 te Goes en 1 te Tholen.	3,944	197	1,055.97	52.00	5,874.255	268.45	190.85	6,385.555	»	»	7,441.525	81.51	6,053.52	280.85	249.01	24.75	390.52	3,684.79	10,764.95	25.00	4.99	32.41	(5) Te *Utrecht* zijn twee bussen vereenigd.
Utrecht. . .	21	»	(5) 12 te Utrecht, 3 te Amersfoort, 2 te Loosdrecht, 1 te Maartensdijk, 1 te Tienhoven, 1 te Westbroek en 1 te Zuilen.	(6) 8,120	(7) 1,310	1,419.60	(7) 11,053.15	23,488.12	372.50	654.00	35,567.77	80.69	»	37,068.06	3,330.885	28,702.02	264.50	155.80	43.80	3,654.32	9,323.535	45,474.86	92.95	16.13	27.15	(6) Het getal deelnemers is belangrijk verminderd doordien deze over het algemeen tot den behoeftigen stand behooren en velen het betalen der contributien niet kunnen bijhouden, waardoor zij hun regt van lidmaatschap verliezen of vrijwillig afreden.
Friesland . .	29	(8) 1	(8) 12 te Leeuwarden, 2 te Harlingen, 3 te Franeker, 1 te Makkum, 1 te Sloten, 2 te Joure, 2 te Grouw, 2 te Kollum, 1 te Heerenveen, 1 te Dragten en 2 te Oldeboorn.	8,267	848	4,755.185	4,952.04	11,530.19	910.81	508.12	17,901.16	3,546.935	6,376.58	32,579.86	1,338.70	26,755.00	504.50	363.80	144.725	1,870.00	7,632.51	38,609.235	33.52	10.26	21.11	(7) Het getal onderstanden en het bedrag der ziekengelden is zeer vermeerderd, grootendeels door te *Utrecht* geheerscht hebbende griep en koortsen.
Overijssel . .	21	»	12 te Zwolle, 2 te Deventer, 4 te Kampen, 2 te Blokzijl en 1 te Goor.	2,423	582	243.08	3,925.38	2,244.51	128.00	636.855	6,934.745	436.29	»	7,614.115	113.335	7,693.22	256.73	196.85	183.35	100.00	663.18	9,206.665	11.40	24 02	11.92	(8) Te *Leeuwarden* is eene bus, ten gevolge van groote sterfte onder de leden, ontbonden.
Groningen. .	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	De inlichtingen ontbreken nopens de bus te *Makkum*.
Drenthe . .	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	(9) Omtrent de *acht* bussen te *Venlo* en eene bus te *Roermond* zijn geene inlichtingen bekomen.
Hert. Limburg	11	(9) 9	(9) 1 te Maastricht, 8 te Venlo en 2 te Roermond.	2,118	82	151.97	105.00	832.16	379.21	100.00	1,416.37	»	»	1,568 34	8.76	1,303.98	»	59,06	»	»	1,199.655	2,571.455	10.15	3.87	17.27	
Totaal	291	29		175,062	10,751	f 43,024.95	f46,386.025	f354,342.655	f76,385.025	f72,570.255	f549,683.96	f 27,608.70	f 9,766.70	f630,084.31	f38,598.84	f536,119.12	f20,381.725	f 2,599.09	f 2,031.90	f 39,404.76	f33,210.89	f672,346.325	63 04	6.14	f 51.13	

N°. XX.

WEDUWEN- EN WEEZEN-FONDSEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der fondsen.	(Getal der in de vorige kolom begrepen fondsen, waarvan geen of onvoldoende inlichtingen zijn verkregen.	GEMEENTEN WAAR GEVESTIGD.	Getal der deelnemers.	Getal der gepensionneerden.	UITGAVEN. Bedrag der uitbetaalde pensioenen.	Andere uitkeeringen.	Voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Bedrag en gewone contributien.	Bedrag der inlegg'den.	Bedrag der erlangde aflossingen van hypotheken, der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen, en der daarop verschenen en ontvangen renten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Bedrag der in kas zijnde gelden op den 31. December 1847.	Waarde der gezamenlijke bezittingen van allerlei aard, op 31 December 1847, behalve die in de voorgaande kolom vermeld.	Verhouding van het getal der deelnemers tot de bevolking van die provincien, waarin de instelli gen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	Bedrag van het totaal der uitbetaalde pensioenen over het getal der gepensionneerden omgeslag n.	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant . .	1	»	's Hertogenbosch	14	7	f 785.00	»	»	f 59.70	f 844.70	f 234.60	f 54.00	»	f 578.53	f 241.06	f 1,108.19	f 263.49	f 4,950.00	0.03	f 112.14	
Gelderland . . .	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	
Zuidholland . . .	2	»	Rotterdam	184	48	9,672.35	f 1,621.03	f 7,552.805	1,154.485	20,000.67	5,162.475	14,692.10	»	»	495.68	20,350.255	522.35	116,600.00	0.33	201.51	
Noordholland. . .	3	(1) 2	(1) 2 te Amsterdam en 1 te Westzaan	129	»	»	100.49	1,095.20	»	1,196.69	177.50	1,245.18	f 1.00	»	»	1,423 68	226.99	4,785.00	0.28	»	(1) Nopens de fondsen te *Amsterdam* zijn geene opgaven ingekomen.
Zeeland	2	»	Middelburg	150	49	2,540.35	68.515	828.225	»	3,437.09	1,517.06	2,016.50	»	»	»	3,533.56	96.47	31,877.185	0.25	51.84	
Utrecht	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Friesland	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Overijssel	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Groningen. . . .	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Drenthe	2	»	(2) Assen en Anlo . . .	121	24	1,175.00	»	2.60	»	1,177.60	537.05	850.00	»	»	150.00	1,537.05	1,398.565	6,948.75	1.45	48.96	(2) Een dezer fondsen is vroeger opgegeven als te *Smilde*, en thans als te *Anlo*, gevestigd te zijn; de reden daarvan is, dat dit fonds wordt beheerd door den secretaris van het provinciaal kerkbestuur, welke betrekking in 1847 door den predikant te *Anlo* is bekleed.
Hertogdom Limburg.	»	»	. . . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Totaal	10	2		598	128	f 14,172.70	f 1,790.035	f 9,479.83	f 1,214.185	f 26,656.75	f 7,398.685	f 18,857.78	f 1.00	f 578.53	f 886.74	f 27,952.735	f 2,507.865	f 165,160.935	0.36	f 110.72	

N°. XXI.

SPAARBANKEN.

DIENST 1847.

PROVINCIEN.	Getal der Banken.	Getal der in de vorige kolom begrepen spaarbanken, waarvan geen of onvoldoende inlichtingen zijn verkregen.	GEMEENTEN WAAR GEVESTIGD.	Hoegrootheid van den jaarlijkschen interest welken de banken betalen.	Getal der deelnemers bij de opmaking der laatste rekening.	UITGAVEN. Voor onderhoud van gebouwen en verdere lasten waarmede de eigendommen en inkomsten bezwaard zijn en voor alle kosten van administratie.	Aan de deelnemers terugbetaald zoo voor opgevraagde inlagen als voor interesten.	Voor belegging van gelden, hetzij op hypotheek, hetzij door aankoop van effecten, hetzij op eenigerhande andere wijze en voor de op de aangekochte effecten verschenen en bijbetaalde renten.	Verschillende uitgaven.	TOTAAL.	MIDDELEN WAARDOOR IN DE UITGAVEN IS VOORZIEN. Inkomsten van bezittingen van allerlei aard en toegekende regten.	Bedrag der gedane inlagen.	Bedrag der erlangde aflossingen van hypotheken, der te gelde gemaakte inschulden, effecten of andere bezittingen en der daarop verschenen en ontvangen renten.	Verschillende ontvangsten.	TOTAAL.	Vergelijking tusschen het credit en het debet der banken bij het opnemen der laatste rekeningen. Beloop van het kapitaal der banken, daarin begrepen hetgeen zij te goed hadden.	Bedrag van hetgeen de banken verschuldigd waren.	Zuiver bedrag der reserve-fondsen.	Verhouding van het getal der deelnemers tot de bevolking, berekend over 1000 zielen.	Bedrag der kapitalen over het getal der deelnemers omgeslagen.	Het bedrag der opgevraagde gelden met de interesten staat tot dat der gedane inlagen, als f 1.00 tot	*AANMERKINGEN.*
Noordbrabant. .	2	»	's Hertogenbosch en Breda	3 à 4 pct.	783	f 50.35	f 15,880.245	f 11,920.155	»	f 27,850.75	f 3,444 955	f 23,117.185	f 2,630.00	f 1,055.39	f 30,247.53	f 85,879.675	f 77,974.64	f 7,905.035	1.94	f 109.68	f 1.46	(1) Bij de bank te *Culemburg* bestaat een tekort van f 177.87½.
Gelderland . . .	7	»	Arnhem, Zutphen, Tiel, Culemburg, Lochem, Barneveld en Veerden.	3 à 4 »	1,700	565.11	91,775.445	69,976 60	»	162,115.155	10,068.905	133,327.61	56,500 62	1,073 36	200 970.495	332,101.655	281,213.995	(1) 51,065.535	4 56	195.35	1.45	(2) De inlichtingen ontbreken nopens de banken te *Boskoop* en te *Veur*.
Zuidholland. . .	13	(2) 4	(2) 's Gravenhage, Rotterdam, Leyden, Dordrecht, Gorinchem, Schiedam, Brielle, Bodegraven, Vlaardingen, Boskoop, Schoonhoven, Veur en Nieuwkoop.	3 à 4 »	8,768	6,002.86	598,587.01	60,841.96	»	665,531.83	27,215.685	500,347.70	14,318.315	4,664.535	546,546.235	575,416.01	569,590.98	19,674.82	15.53	(3) 151.47	0.84	De in de tabel vervatte inlichtingen nopens de bank te *Rotterdam* betreffen alleen het getal deelnemers, de kosten van administratie, de teruggevraagde en de ingelegde gelden; die omtrent de bank te *Leyden* alleen de teruggevraagde en de ingelegde gelden.
Noordholland. .	13	»	Haarlem, Aalsmeer, Edam, Enkhuizen, Hoorn, Muiden, Midwoud, Monnikkendam, Purmerend, Schagen, Weesp, Werversshoof en Zaandam.	3 à 4 »	2,550	428.39	82,327.195	86,450.24	f 19.285	169,225.11	7,788.855	81,635.86	71,867.715	2,375.755	163,668.185	264,233.935	255,335.745	9,365.58	5.51	103.62	0.99	
Zeeland	5	»	Middelburg, Vlissingen, Zierikzee, Sluis en Tholen.	3 à 4 »	1,466	463.61	38,619.36	24,196.07	»	63,279.04	8,859.33	44,631.515	7,525.905	4,579.805	65,596 605	213.051.67	200,236.77	12,814 90	9.29	145 33	1.11	(3) Het getal der deelhebbers in de bank te *Rotterdam*, 4969 beloopende, is hier niet medegerekend, omdat het bedrag van de kapitalen niet is opgegeven; omtrent de bank te *Leyden* evenmin, vermits aldaar noch het getal der deelhebbers noch het bedrag der kapitalen is opgegeven.
Utrecht	1	»	Utrecht	3 »	1,011	478.06	26,872.55	10,600.00	»	37,950.61	4,944.005	25,737.93	5,200.00	4,408.38	40,290.315	115,705.335	111,611.21	4,094.125	6 59	114.45	0.96	
Friesland	8	(4) 3	(4) Leeuwarden, Harlingen, Franeker, Sneek, Dokkum, Workum, Lemmer en Dragten.	3 à 3½ »	3,509	1,242.71	89,044.695	105,376.22	8,487.84	204,151.465	13,782.185	82,211.555	98,658.745	10,270.695	204,923.18	315,167.875	285,578.705	29,589.17	14.23	89,82	0.92	
Overijssel	4	»	Zwolle, Deventer, Kampen en Steenwijk .	3 à 3½ »	1,451	428.255	38,225.95	21,035.965	1,419.425	61,109.595	8,488.15	41,790.12	15,633.77	4,368.385	70,280.425	202,363.33	198,759.83	3,638.295	6.82	139.46	1 09	(4) Omtrent de banken te *Harlingen*, *Lemmer* en *Dragten* zijn geene opgaven bekomen.
Groningen . . .	1	»	Groningen	3½ »	642	159.85	42,975.52	46,830.00	»	89,965.37	4,250.32	58,809.555	27,390.00	2,185.085	92,634.96	142,513.46	137,724.99	4,788.47	7.38	221.98	1.37	
Drenthe. . . .	2	»	Assen en Meppel	3 à 3½ »	87	»	857.17	1,049.65	»	1,906.82	58.815	1,691.615	»	191.655	1,942.085	5,845.845	5,960.55	»	1.04	67.19	1.97	(5) Om de bovengemelde reden is ook hier het getal der deelhebbers in de banken te *Rotterdam* en te *Leyden* niet medegerekend.
Hertogd. Limburg	1	»	Maastricht	3 »	240	39.77	7,087.425	3,263.65	»	10,390.845	2,037.50	7,960.82	»	704.095	10,702.415	46,361.57	42,956.46	3,405.11	1.18	193.17	1.12	
Totaal	57	7		2 à 4 pct.	22,207	f 9,656.965	f 1,032,352.565	f 441,540.51	f 9,926.55	f 1,493,476.59	f 90,938.755	f 1,001,261.465	f 299,725.07	f 35,877.14	f 1,427,802.43	f 2,298,640.36	f 2,166,943.875	f 146,341.04	7.28	(5) f 133.35	f 0.97	

VOORZIEN.		Bedrag der in kas zijnde gelden op den 31. December 1847.	Waarde der gezamenlijke bezittingen van allerlei aard, op 31 December 1847, behalve die in de voorgaande kolom vermeld.	Verhouding van het getal der deelnemers tot de bevolking van die provincien, waarin de instelli gen gevestigd zijn, berekend over 1000 zielen.	Bedrag van het totaal der uitbetaalde pensioenen over het getal der gepensionneerden omgeslagen.	*AANMERKINGEN.*
rschillende ntvangsten.	TOTAAL.					
241.06	f 1,108.19	f 263.49	f 4,950.00	0.03	f 112.14	
»	2	»	»	»	»	
495.68	20,350.255	522.35	116,600.00	0.33	201.51	
»	1,423 68	226.99	4,785.00	0.28	»	(1) Nopens de fondsen te *Amsterdam* zijn geene opgaven ingekomen.
»	3,533.56	96.47	31,877.185	0.95	51.84	
»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	
150.00	1,537.05	1,398.565	6,948.75	1.45	48.96	(2) Een dezer fondsen is vroeger opgegeven als te *Smilde*, en thans als te *Anlo*, gevestigd te zijn; de reden daarvan is, dat dit fonds wordt beheerd door den secretaris van het provinciaal kerkbestuur, welke betrekking in 1847 door den predikant te *Anlo* is bekleed.
«	»	»	»	»	»	
886.74	f 27,952.735	f 2,507.865	f 165,160.935	0.36	f 110.72	

DIENST 1847.

S VOORZIEN.		Vergelijking tusschen het credit en het debet der banken bij het opnemen der laatste rekeningen.			Verhouding van het getal der deelnemers tot de bevolking, berekend over 1000 zielen.	Bedrag der kapitalen over het getal der deelnemers omgeslagen.	Het bedrag der opgevraagde gelden met de interesten staat tot dat der gedane inlagen, als f 1.00 tot	*AANMERKINGEN.*
chil- ont- sten.	TOTAAL.	Beloop van het kapitaal der banken, daarin begrepen hetgeen zij te goed hadden.	Bedrag van hetgeen de banken verschuldigd waren.	Zuiver bedrag der reserve-fondsen.				
5.39	f 30,247.53	f 85,879.675	f 77,974.64	f 7,905.035	1.94	f 109.68	f 1.46	(1) Bij de bank te *Culemburg* bestaat een tekort van f 177.874.
3 36	200,970.495	332,101.655	281,213.995	(1) 51,065.535	4 56	195.35	1.45	(2) De inlichtingen ontbreken nopens de banken te *Boskoop* en te *Veur*.
4.535	546,546.235	575,416.01	569,590.98	19,674.82	15.53	(3) 151.47	0.84	De in de tabel vervatte inlichtingen nopens de bank te *Rotterdam* betreffen alleen het getal deelnemers, de kosten van administratie, de teruggevraagde en de ingelegde gelden; die omtrent de bank te *Leyden* alleen de teruggevraagde en de ingelegde gelden.
5.755	163,668.185	264,233.935	255,335.745	9,365.58	5.51	103.62	0.99	(3) Het getal der deelhebbers in de bank te *Rotterdam*, 4969 beloopende, is hier niet medegerekend, omdat het bedrag van de kapitalen niet is opgegeven; omtrent de bank te *Leyden* evenmin, vermits aldaar noch het getal der deelhebbers noch het bedrag der kapitalen is opgegeven.
9.805	65,596 605	213.051.67	200,236.77	12,814 90	9.29	145.33	1.16	
8.38	40,290.315	115,705.335	111,611.21	4,094.125	6.59	114.45	0.96	
0.695	204,923.18	315,167.875	285,578.705	29,589.17	14.23	89.82	0.92	
8.385	70,280.425	202,363.33	198,759.83	3,638.295	6.82	139.46	1 09	(4) Omtrent de banken te *Harlingen*, *Lemmer* en *Dragten* zijn geene opgaven bekomen.
5.085	92,634.96	142,513.46	137,724.99	4,788.47	7.38	221.98	1.37	
1.655	1,942.085	5,845.845	5,960.55	»	1.04	67.19	1.97	(5) Om de bovengemelde reden is ook hier het getal der deelhebbers in de banken te *Rotterdam* en te *Leyden* niet medegerekend,
4.095	10,702.415	46,361.57	42,956.46	3,405.11	1.18	193.17	1.12	
7.14	f1,427,802.43	f 2,298,640.36	f2,166,943.875	f 146,341.04	7.28	(5) f 133,35	f 0.97	

Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

[XVII. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *der bedenkingen, vervat in het Verslag der Commissie van Rapporteurs over het ontwerp van wet op de verantwoordelijkheid der Ministers.*

Het verslag van de Tweede Kamer betreffende het wets-ontwerp op de verantwoordelijkheid der Ministers, hetwelk den 23sten Maart jl. werd vastgesteld, is slechts op 1 April daaraanvolgende aan de Regering medegedeeld. Deze omstandigheid is oorzaak dat het antwoord der Regering op dat verslag eene vertraging heeft ondervonden.

De Regering heeft niet zonder bevreemding de vragen vernomen, welke in het verslag omtrent het doel van het aangeboden wets-ontwerp gedaan worden. Zij begrijpt niet, hoe men één oogenblik heeft kunnen stilstaan bij het denkbeeld, als of het geheele ontwerp slechts bestemd zoude zijn om den XIVden Titel van het Wetboek van Strafvordering te wijzigen, zonder meer. Die Titel toch wordt gewijzigd in art. 18, en de overige artikelen des ontwerps hebben, neemt men die veronderstelling aan, geene beteekenis hoegenaamd. Evenmin is het der Regering duidelijk mogen worden, hoe men in dit ontwerp alleen eene regeling der verantwoordelijkheid overeenkomstig art. 73 der Grondwet heeft kunnen zien. Het reeds genoemd art. 18, de artt. 12 en volgende toonen het tegendeel, bij eene oppervlakkige lezing des ontwerps, reeds dadelijk aan.

Het doel dezer voordragt — de geheele economie der wet duidt het aan — is de strafregtelijke verantwoordelijkheid der Ministers in haren geheelen omvang te regelen, zoowel wat de strafbaarheid zelve aangaat, als de wijze van strafvordering. In hoeverre nu dat doel werkelijk in het ontwerp bereikt, of, gelijk men in het verslag van oordeel is, bij de meeste onvolledigheid van daarin noodzakelijke bepalingen, gemist wordt, zal uit den verderen loop van deze memorie blijken.

Alvorens tot de behandeling over te gaan der bedenkingen, welke op de beweegredenen en ieder artikel van het ontwerp naar volgorde in het verslag gemaakt zijn, acht de Regering het noodig hare zienswijze te doen kennen omtrent de vier navolgende punten.

Het ontwerp is, naar het oordeel van sommigen, *ontijdig voorgedragen.*

De Regering deelt dat gevoelen niet. Zij acht het hoogst wenschelijk, dat het onderwerp der verantwoordelijkheid op eenen vasten voet gebragt worde. Het is waar, deze bijzondere wet staat in naauw verband met het algemeene strafregt en het Wetboek van Strafvordering, maar de Regering gelooft niet, dat met de vaststelling eener wet als deze mag of behoeft gewacht te worden tot dat de regterlijke reorganisatie zal zijn tot stand gebragt. In ieder geval moet, overeenkomstig de voorschriften der Grondwet, eene wet op de verantwoordelijkheid, zoo niet in deze, dan in de volgende zitting der Kamer worden ingediend, en de Regering kan wel de verzekering geven, dat alsdan tevens eene wet op de regterlijke reorganisatie zal zijn voorgedragen, maar niet, met het oog op de veelomvattendheid en moeijelijkheid van dat onderwerp, dat ook dan reeds eene nieuwe regterlijke inrigting met gemeen overleg der Staten-Generaal volledig zal zijn tot stand gekomen. De Regering heeft zich dan ook verpligt geacht reeds nu de tegenwoordige wet aan het oordeel der Kamer te onderwerpen. Daarenboven moet men, naar het inzien der Regering, niet uit het oog verliezen, dat, welke veranderingen de regterlijke organisatie en ook het Wetboek van Strafvordering eventueel zullen ondergaan, de hoofdbeginselen dezer wet op de verantwoordelijkheid daardoor nimmer zullen worden aangeroerd, maar alléén de proces-orde welligt zou gewijzigd moeten worden. De wijze van strafvordering is wel is waar ook hier van een onmiskenbaar belang, maar de Regering gelooft niet, dat deze van evenveel gewigt kan worden geacht als de vaststelling der misdrijven welke tot eene geregtelijke vervolging aanleiding geven zullen, als de aanwijzing van den regter welke van dezelve zal kennis nemen, en de opneming der straffen welke deze zal uitspreken. Alle deze hoofdpunten, waarvan enkele, zoo als de uitsluitende bevoegdheid van den Hoogen Raad, ook reeds krachtens de Grondwet vaststaan, zullen onaangeroerd blijven, al ondergaan de wetten op de regterlijke organisatie en de strafvordering nog zulke gewigtige veranderingen, en al bragten deze laatste ook de noodzakelijkheid mede tot eene geheel veranderde proces-orde voor de ambtsmisdrijven der Ministers, iets dat echter nog geenszins met zekerheid te voorzien is. De Regering vraagt, of, wanneer men dit alles overweegt, er genoegzame redenen bestaan om de aanbieding van dit ontwerp naar waarheid *ontijdig* te noemen.

De inrigting van den Raad van Ministers, naar aanleiding van het Koninklijk besluit van den 31sten Maart 1842 *(Staatsblad* n°. 9), kan, naar het inzien der Regering, van geenen invloed zijn op de beoordeeling van het tegenwoordig ontwerp. Het genoemd Koninklijk besluit is van geheel huishoudelijken aard en regelt de inwendige inrigting van den Ministerraad, zonder dat tot de verantwoordelijkheid, gelijk die bij de Grondwet is aangenomen, daardoor iets toe- of afgedaan wordt, noch kan worden. De Regering acht het dan ook onnoodig dienaangaande in verdere bijzonderheden bij deze memorie te treden.

De finantiele verantwoordelijkheid werd in het ontwerp niet vermeld. De reden is, omdat deze er niet in behoort. De *strafregtelijke* verantwoordelijkheid, de proces-orde bij de vervolging in acht te nemen en al hetgeen daartoe betrekking heeft, maken het onderwerp dezer wet uit. Indien eene finantiele verantwoordelijkheid in het Nederlandsch staatsregt wordt opgenomen, dan moet eene *rekenwet* daaromtrent de vereischte bepalingen inhouden, niet eene wet als deze. Het verdient intusschen opgemerkt te worden, dat de verantwoordelijkheid der Ministers ook ten aanzien van het beheer en gebruik van 's Rijks geldmiddelen en eigendommen bij deze wet reeds strafregtelijk wordt geregeld. De met boos opzet gepleegde overschrijding van het budget, bijv., stelt de schending eener wet daar, en kan, overeenkomstig art. 2 des ontwerps, tot eene geregtelijke vervolging aanleiding geven.

De civile verantwoordelijkheid der Ministers jegens den Staat en jegens bijzondere personen behoorde evenmin in deze wet te huis. Het beginsel van art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek is algemeen en behoefde hier geene bevestiging. De eisch tot schadevergoeding echter behoort niet bij den strafregter, maar bij den gewonen burgerlijken regter te worden aangebragt.

Bij de beantwoording der bedenkingen omtrent den inhoud van het ontwerp zelf gemaakt, komt in de eerste plaats in aanmerking hetgeen ten aanzien der beweegredenen gezegd wordt.

De Regering heeft tegen het voorstel van een lid der Kamer, om de beweegredenen te doen luiden gelijk op bladz. 3 des verslags is opgegeven, op zich zelf beschouwd, geene overwegende bezwaren. Zij moet echter vragen, of het noodig zij zulke grondwaarheden in de wet op te nemen, welke nog met vele andere, van dezelfde waarde, gevoegelijk zouden kunnen vermeerderd worden?

In de beweegredenen alléén art. 73 der Grondwet op te noemen, acht zij min wenschelijk. De opnoeming van art. 159 schijnt met name raadzaam: ook dat wets-artikel toch staat in naauw verband met de geheele wet. De volledigheid brengt de vermelding mede van alle drie de artikelen der Grondwet, welke van de verantwoordelijkheid gewagen.

De uitdrukking *Ministers* vindt genoegzame uitlegging in de woorden: *hoofden der ministeriele departementen*, welke in art. 1 van het aangeboden wets-ontwerp voorkomen, en thans ook in de beweegredenen zijn ingelascht. Van laatstgenoemden alléén gewaagt de Grondwet; over dezen alléén handelt deze wet.

Art. 1. Gelijk naar het doel der geheele wet is gevraagd, heeft men ook naar de bedoeling van dit artikel gezocht.

Men is zelfs zoo verre gegaan van te denken, dat daarmede de *staatkundige* verantwoordelijkheid bedoeld was. Eene slechts oppervlakkige kennis van het hier behandeld onderwerp doet reeds begrijpen, dat de *staatkundige* verantwoordelijkheid niet vatbaar is om onder de bepalingen eener wet gebragt te worden, en moet mitsdien reeds dadelijk doen inzien, dat de regeling van zoodanige verantwoordelijkheid nimmer in de bedoeling liggen kon van art. 1. Hetgeen daarbij bedoeld wordt, is, gelijk de Memorie van Toelichting reeds zeide, bij de wet de collective verantwoordelijkheid van alle de Ministers, het Ministerie, en van ieder Minister afzonderlijk, uitdrukkelijk vast te stellen. Zoodanig beginsel behoort aan het hoofd eener wet op de strafregtelijke verantwoordelijkheid zijne plaats te vinden. De Regering heeft echter gemeend den twijfel, welke bij sommige leden omtrent de beteekenis van dit artikel bestaat, te moeten wegnemen door de incensmelting van de artt. 1 en 2, gelijk die in nevensgaande Nota van Wijzigingen wordt voorgesteld.

Art. 2. Welk is het verband tusschen dit ontwerp en het Wetboek van Strafregt? is de vraag, die in de eerste plaats bij dit artikel gedaan wordt. De Regering antwoordt, dat het verband tusschen die beide hetzelfde is als tusschen elke andere speciale wet en de algemeene wetgeving. Waar dus omtrent strafbaarheid en straffen in deze wet gezwegen wordt, blijft het gemeene regt van toepassing. De Regering kan zich niet voorstellen, dat bij de Kamer het denkbeeld zou gerezen zijn om over zoovele punten van het strafregt, als op bladz. 4 des verslags worden opgenoemd, de toerekenbaarheid, recidive en wat niet meer, uitdrukkelijke bepalingen in deze wet op te nemen. Het geldt hier het daarstellen eener wet, niet het vervaardigen van een geheel wetboek. Zelfs eene verwijzing naar het Wetboek van Strafregt is overbodig. Het spreekt van zelf, dat indien de speciale wet omtrent de toerekenbaarheid bijv. zwijgt, men het oog naar het algemeene strafregt moet wenden om de regelen daarvoor te vinden. Het volgt evenzeer van zelf, dat waar in deze wet ten aanzien van medepligtigheid bijv. bepalingen gemaakt zijn, deze gevolgd moeten worden in afwijking der tegenwoordige of toekomstige voorschriften, op dat onderwerp in de algemeene wetgeving voorkomende.

Deze wet regelt, wat strafregt en strafvordering aangaat, alleen datgene, hetwelk voor dit speciale onderwerp in de algemeene wetgeving niet of op eene min voegzame wijze geregeld is. Op dat stelsel is in de wet maar één uitzondering, namelijk het in art. 1 bepaalde omtrent de poging, dat overeenkomt met het beginsel van art. 2 van het Wetboek van Strafregt. Die uitzondering echter was noodzakelijk, omdat bij de eventuele invoering van een nieuw Wetboek van Strafregt, het niet onwaarschijnlijk te achten is, met het oog op de tegenwoordige strekking der wetenschap en van het vroeger reeds voorgestelde dienaangaande bij de Tweede Kamer, dat de poging ligter zal gestraft worden dan de daad zelve. Dit nu echter moet bij de misdrijven, waarvan hier de rede is, vermeden worden, om de redenen, bij de Memorie van Toelichting reeds ontwikkeld, en het is op dien grond dat het beginsel van het Wetboek van Strafregt omtrent de poging bij uitzondering in deze wet werd herhaald.

Omtrent de recidive valt op te merken, dat wegens die misdrijven, welke ingevolge deze wet naar het arbitrium van den Hoogen

Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Raad, overeenkomstig art. 19 des ontwerps, gestraft worden, het de bedoeling is, ook in geval van herhaling, de straf, met inachtneming der meerdere of mindere zwaarte en van de omstandigheden des misdrijfs, te laten toepassen. Dezelfde redenen, welke de Regering er, blijkens de Memorie van Toelichting, toe leidden om die misdrijven niet bij de wet te specialiseren, en mitsdien ook de toepassing der straf, binnen zekere grenzen, geheel aan den Hoogen Raad over te laten, bestaan ook voor de recidive. Bovendien zouden de artt. 56 en volgende van het Wetboek van Strafregt niet wel van toepassing kunnen worden gemaakt, waar geene sprake is van het straffen van eene misdaad of een wanbedrijf, maar van een ambts-misdrijf, in den zin van art. 2 dezer wet. Hierbeneden echter zal blijken, dat art. 19 thans in dier voege gewijzigd is, dat de misdrijven, waartegen bij de gewone strafwetten voorzien is, overeenkomstig die wetten, en niet naar het arbitrium van den Hoogen Raad, zullen gestraft worden. Hieruit volgt, dat omtrent zoodanige, overeenkomstig het gewone regt gestrafte misdrijven, ook voor de recidive dat regt van toepassing blijft.

Wat men in deze wet te verstaan hebbe onder *ambtsmisdrijf* blijkt, naar het oordeel der Regering, meer dan voldoende uit de artt. 2, 4 en anderen. Het is onjuist te zeggen, gelijk in § 3 van het verslag geschiedt, dat eene bijzondere strafbepaling en regtspleging alleen noodig zijn, wanneer eene strafwaardige daad wordt gepleegd, die slechts door hem, die Minister is, gepleegd *kan* worden. Het denkbeeld van ambtsmisdrijf omvat meer. Er zijn misdrijven, die uit hunnen aard ambtsmisdrijven zijn, omdat niemand die plegen *kan*, dan de Minister. Er zijn misdrijven die, van nature *gewone* misdrijven, een ambtsmisdrijf worden, zoodra zij gepleegd zijn door iemand die Minister is, en dat wel in de uitoefening van zijn ambt of met misbruiking van dat ambt. Beide deze soorten stellen *ambtsmisdrijf* daar; voor deze beide zijn de bepalingen dezer wet geschreven; wegens deze beide mag, ingevolge art. 159 der Grondwet, geene vervolging plaats hebben dan op last des Konings of der Tweede Kamer; wegens deze beide staat de Minister voor den Hoogen Raad te regt. Onjuist dus, ongrondwettig zelfs, zoude het zijn, indien men aannam, gelijk in § 3 van het verslag wordt voorgesteld, dat de procureur-generaal bij den Hoogen Raad geen bijzonder verlof zou behoeven om wegens een gewoon misdrijf, doch hetwelk door den Minister in de uitoefening zijner bediening gepleegd werd, eene vervolging te kunnen instellen. Alleen die misdrijven, bij welke de Minister niet in zijne ambtelijke hoedanigheid handelt, en tot het plegen waarvan hij de magt niet gebruikt welke aan zijn ambt verbonden is, vallen buiten de termen dezer wet, en worden opgespoord, vervolgd en gestraft overeenkomstig de algemeene wetten.

„Zoo als het ontwerp nu ligt (gaat het verslag verder voort) bestaat de mogelijkheid dat de Tweede Kamer eenen Minister aan de straf zal kunnen onttrekken, die, ware hij geen Minister, door hem zou zijn beloopen, en het feit althans aan geregtelijk onderzoek en regterlijke waardering zal kunnen onthouden, waar het anders bij onmiddellijke vervolging zeker aan zou zijn onderworpen."

De aanmerking is volkomen juist. Maar het is er verre af, dat dit een gebrek in het ontwerp zou zijn. Of wat anders heeft de grondwetgever bedoeld, toen hij wegens ambtsmisdrijf de vervolging des Ministers alleen toeliet van wege den Koning of de Tweede Kamer? Er kunnen uit een regtskundig oogpunt alle termen aanwezig zijn om eene regterlijke vervolging tegen den Minister aan te vangen, dat nogtans zoodanige vervolging onbillijk, uit een staatkundig oogpunt vooral ongeraden zou zijn, en het is om aan die beweegredenen haren zoo noodzakelijken invloed te verzekeren, dat tot het voeren van een strafgeding tegen den Minister de vooralgaande last van Koning of Kamer vereischt wordt. Ook daar, waar het aanwezen eener strafbare daad overtuigend gebleken is, moet nogtans de Minister, die zich deswege op goede gronden verantwoordt, van elke geregtelijke vervolging kunnen gevrijwaard worden. Dit was de bedoeling des grondwetgevers, dit is de strekking van het ontwerp.

De beteekenis van het woord *opzettelijk* kan niet wel betwijfeld worden. Zij is die, welke de Nederduitsche taal en de regtswetenschap daaraan geven; zij sluit uit al hetgeen bedreven wordt door *schuld*.

Alléén hetgeen *dolo* door den Minister gepleegd wordt, moet, naar het gevoelen der Regering, aanleiding tot een strafgeding kunnen geven. De *staatkundige* verantwoordelijkheid schijnt daar, waar de Minister wel is waar tegen zijnen pligt handelde, doch zonder boos opzet, genoegzame waarborgen op te leveren. Even noodzakelijk als eene strafregtelijke verantwoordelijkheid der Ministers voor een welingerigten constitutionelen Staat is, even wenschelijk is het te achten, dat de mogelijkheid tot het voeren van strafgedingen van dien aard niet te ruim worde opengesteld. Het strafgeding moet bewaard blijven voor die gevallen, waarin de geschonden regten van den Staat en der maatschappij slechts door de toepassing eener straf kunnen gehandhaafd worden.

De Regering ziet niet in waarom het woord *opzettelijk* alleen op de te bevelen vervolging, en niet op de aanklagte zou moeten slaan. De vrijheid tot aanklagen wordt daardoor niet belemmerd, en er kan geene aanklagte ook wegens schuld worden toegelaten, waar de vervolging openstaat alleen wegens boos opzet.

In de uitoefening zijner bediening, is eene uitdrukking, welke ook in het Wetboek van Strafregt, met name in de artt. 145 en 166, gebruikt is, en daaraan moet dezelfde beteekenis gehecht worden, welke door de wetenschap en de jurisprudentie aan die woorden gegeven wordt in het gemeene strafregt. De bijvoeging der woorden *of en ter gelegenheid van* schijnt onraadzaam, omdat zij slechts strekken zal om onzekerheid te doen ontstaan, waar zij nu niet is.

De weglating van het woord *kunnen*, in den aanhef van art. 2, acht de Regering niet wenschelijk. Het is niet overbodig het facultative der vervolging ook hier te doen uitkomen, en de weglating van genoemd woord in dit artikel zou later de vraag kunnen doen geboren worden, of er geen strijd tusschen den aanhef van art. 2 en de eerste woorden van art. 4 bestond.

Art. 3. Werd de kennisgeving, in dat artikel bedoeld, bij *Koninklijke boodschap* gedaan, zoo zoude het artikel zijn voornaam doel missen, namelijk om te doen blijken aan de beide Kamers, die de kennisgeving ontvangen, welke van 's Konings Ministers voor de vervolging, op last des Konings aangevangen, verantwoordelijk is.

Aan de overige bedenkingen bij dat artikel gemaakt, is door de Regering gevolg gegeven.

Art. 4. Men heeft gevraagd of de Kamer, zoo zulks niet van Koningswege geschiedde, steeds de vervolging van eenen Minister zou moeten bevelen, welk ook het door hem begaan misdrijf wezen mogt, dan wel of zulk bevel alleen voor ambtsmisdrijf gevorderd wordt.

Het is kennelijk, dat men bij het stellen dier vraag geen juist denkbeeld gehad heeft van hetgeen onder *ambtsmisdrijf* gebragt moet worden, en daaraan zal dan ook wel de beschuldiging van onduidelijkheid en onjuistheid, tegen dat artikel ingebragt, moeten worden toegeschreven. Dat de Kamer evenzeer als de Koning de vervolging bevelen *kan* (niet *moet*, gelijk het verslag luidt), hetzij wegens de misdrijven, waartegen alléén bij deze wet eene poenale sanctie gegeven wordt, hetzij ook wegens die misdrijven, waartegen bij de gewone strafwetten voorzien is, volgt uit de Grondwet, welke niet onderscheidt, en even duidelijk uit dit art. 4. Of wat heeft anders het 3de lid van dat artikel te beduiden, waar den procureur-generaal bij den Hoogen Raad uitdrukkelijk de bevoegdheid verleend wordt om aan de Kamer eene kennisgeving te doen, zoo dikwijls, naar het oordeel van dien ambtenaar, de Minister zich in zijne functien heeft schuldig gemaakt aan een misdrijf bij de *gewone* strafwetten voorzien? Zoodanige kennisgeving zou voorwaar niet veel te beteekenen hebben, indien de Kamer niet het regt had om, ten gevolge van die kennisgeving, eene vervolging te gelasten.

Aan den wensch der Kamer om het getal der leden, tot het in overweging nemen benoodigd, van *tien* tot *vijf* terug brengen, heeft de Regering voldaan.

De 2de zinsnede van dat artikel niet *facultatief* maar *gebiedend* te stellen, acht de Regering aan bedenking onderhevig. Tot het in overweging nemen der aanklagte of kennisgeving moet niet worden overgegaan, dan nadat de Minister gehoord zij. Het is alleen op die wijze dat het regt van verdediging van dezen, van den aanvang af, ongeschonden bewaard blijft, dat het onderzoek in de afdeelingen met de vereischte kennis van zaken begonnen, of ook de ligtvaardig ingebragte beschuldiging reeds in de geboorte gesmoord kan worden.

De Regering ziet niet in, waarom het noodig zoude zijn in de laatste zinsnede van art. 4 te bepalen op welke wijze de Minister zal worden opgeroepen. Het laatste lid van art 89 der Grondwet houdt dienaangaande ook niets in, en zal echter in de uitvoering wel geene zwarigheden dien ten gevolge opleveren.

Artt. 6 *en* 7. In het laatste lid wil men gelezen hebben: „*geenerlei* besluit." De Regering gelooft, dat men zich de gevolgen van deze schijnbaar geringe verandering niet duidelijk voor den geest heeft gesteld. Werd er bepaald dat eene aanklagte vervallen was, wanneer drie maanden na het indienen er van, de Kamer daaromtrent geenerlei besluit genomen had, dan zal het onverschilligste en minst beduidende besluit der Kamer, mits het slechts op de aanklagte betrekking hebbe, in staat zijn de bepaling van het laatste lid van dit artikel, welks doel in de Memorie van Toelichting op bladz. 2 ontwikkeld is, geheel krachteloos te maken. Het woord *besluit* moet hier worden opgevat in de beteekenis van *eindbesluit*, en om allen twijfel weg te nemen is dit laatste thans in de wet opgenomen. De termijn van drie maanden mag ruim genoeg geacht worden voor de Kamer om hare eindbelasting op eene aanklagte of kennisgeving uit te brengen. Die termijn moet zeker niet langer gesteld worden, wanneer men bedenkt hoe de aanklagte van het Ministerie of van een of meerdere zijner leden in staat kan zijn de staatkundige driften des lands in beweging te brengen.

De Regering acht het echter, even als de Kamer, wenschelijk, dat na het sluiten der zitting en met het openen der nieuwe zitting, de termijn van drie maanden op nieuw eenen aanvang neme. Het 2de lid van het gewijzigd art. 7 houdt de noodige bepaling daaromtrent in.

Het art. 7 heeft, overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling, thans uitdrukkelijk eene meer algemeene strekking gekregen door de inlassching, in den aanhef, van het woord *kennisgeving*. Daarentegen is in art. 5 het woord *kennisgeving* weggelaten. Zoodra toch de Kamer in overweging neemt, bestaat er geene *kennisgeving* meer, maar, blijkens het 4de lid van art. 4, alleen eene *aanklagte*, onverschillig of de Kamer daarvan gesaisisseerd is door toedoen van een zeker aantal harer leden of van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad. Houdt men dit in het oog, zoo vermeent de Regering dat de onderscheiding tusschen

Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

aanklagte en kennisgeving in de artt. 5, 6 en 7, gelijk die thans zijn ingerigt, geene verwarring zal veroorzaken.

Men heeft bij art. 6 gewezen op art. 167 van het Wetboek van Strafvordering, en de meening te kennen gegeven, dat dezelfde feiten bij de Kamer ten tweeden male in overweging moeten kunnen genomen worden, ingeval later zich nieuwe bezwaren tegen den Minister opdoen.

De Regering houdt de verwijzing naar het artikel van het Wetboek van Strafvordering, in den zin waarin dit bij het verslag gedaan wordt voor onjuist. Beide gevallen staan niet gelijk. De bevoegdheid bij art. 167 aan den geheel onpartijdigen regter tot het weder-opvatten der vervolging gegeven, kan alleen strekken om den werkelijk schuldige zijne welverdiende straf alsnog te doen ondergaan. Zoodanige bevoegdheid aan eene staatkundige vergadering verleend, kan, en zal veelal, slechts een middel zijn in de hand van deze of gene staatkundige partij, om met dezelfde beschuldiging onder eene ander gedaante, met toevoeging wellig van enkele nieuwe, doch weinig beteekenende omstandigheden, den Minister telkens op nieuw te komen bemoeijelijken. Het personeel der Kamer kan sedert de verwerping der eerste aanklagte veranderd, de meerderheid kan van onpartijdig gesteund, den Minister vijandig geworden zijn, en zoo bestaat de mogelijkheid dat de reeds eenmaal verworpene beschuldiging, alleen omdat zij anders ingekleed is en eenige geringe bijvoegingen gekregen heeft, aangenomen en de vervolging gelast wordt. Dit zou eene gevaarlijke onbillijkheid daarstellen, en werkelijk strijden met het beginsel *non bis in idem*. Het is waar, de Kamer kan de reeds vroeger verworpen aanklagte ook andermaal afwijzen, maar intusschen is de betrokken Minister in ieder geval op nieuw aan al de zorgen eener aanklagt en verdediging blootgesteld, en heeft de partijgeest haar doel, wellig haar eenig doel bereikt.

De Regering acht zich op deze gronden verpligt aan den geuiten wensch van sommige leden der Kamer op dit punt niet toe te geven.

Art. 9. De Regering kan zich met de voorgestelde redactie van dit artikel geenszins vereenigen. Zij keurt het denkbeeld af, en kan ook moeijelijk aannemen dat het dat der Kamer zou geweest zijn, om haar bij het bevelen eener strafvordering als deze op den *schijn* te doen afgaan. Dit toch vloeit voort uit de voorgestelde woorden: » De Kamer, oordeelende dat *er genoegzame gronden schijnen te* » *bestaan*" enz. Doch over het geheel kan het gewijzigd artikel, zoo als het op bladz 7 des verslags voorkomt, niet als gelukkig gesteld beschouwd worden. Men heeft daarbij over het hoofd gezien dat, zal de Kamer de vervolging bevelen, deze niet alleen de overtuiging moet hebben van de gegrondheid der aanklagte, maar tevens van oordeel moet zijn dat er genoegzame termen tot vervolging aanwezig zijn, met andere woorden, dat de vervolging billijk, staatkundig raadzaam is, enz. Dit echter was, in het oog der Regering althans, belangrijk genoeg om niet te worden overgeslagen.

Het eenige, waarmede zich de Regering vereenigen kan, is de incensmelting der artt. 9 en 10. Zij draagt dan ook een dienovereenkomstig gewijzigd artikel voor.

Art. 11. Aan de hier gemaakte opmerking is voldaan.

Art. 12. Omtrent de proces-orde in het algemeen en de onmisbaarheid van het onderzoek in raadkamer, zal de Regering haar stelsel nader toelichten op art. 18 des ontwerps. De bevoegdheid tot intrekken eener reeds bevolene vervolging kan slechts uit één oogpunt met juistheid beoordeeld worden. Zij staat in één naauw verband met de onderlinge verhouding en de zamenwerking der onderscheidene constitutionnele magten in den Staat. Die bevoegdheid is voor de Regering het middel om, waar zij meent dat tegen een Minister zonder grond eene vervolging door de Kamer gelast is, een beroep op de natie te doen, de Kamer te ontbinden, en door de nieuw gekozene Kamer tusschen de Regering en de ontbondene Kamer te doen beslissen. Die bevoegdheid kan voor de Kamer het middel worden om, waar de van Koningswege bevolene vervolging met hare staatkundige inzigten strijdt, eene verandering in het regeringsstelsel te bewerken, daardoor de noodzakelijkheid tot het vormen van een nieuw ministerie te doen ontstaan, en dus doende middellijk de intrekking der van Koningswege aangevangene vervolging uit te lokken.

Het positive nut van zoodanige bevoegdheid kan, wanneer men haar uit dat oogpunt beschouwt, niet meer betwijfeld worden. Het weegt in allen deele op tegen de gevaren, die tegen de intrekking bij het Verslag worden opgenoemd, en waarvan het werkelijk bestaan wellig mogelijk, maar nimmer zeker geacht kan worden. Dat regt tot intrekking der vervolging moet zich uitstrekken tot ieder gepleegd ambtsmisdrijf, en niet, gelijk het verslag wil, enkel tot de politieke misdrijven. Niet alleen toch dat de onderscheiding tusschen politieke en niet-politieke misdrijven uiterst moeijelijk wordt, waar in ieder geval slechts sprake zijn kan van een feit door den Minister in de uitoefening van zijn ambt gepleegd, maar bovendien en voornamelijk, de boven opgenoemde gronden, welke voor het regt van intrekking pleiten, zijn algemeen, en uit hunnen aard van toepassing zoodra een Minister als zoodanig in regten betrokken wordt, onverschillig naar welke wet het feit zelf strafbaar is. Dat het intrekken der vervolging niet overeenkomt met de algemeene beginselen onzer strafvordering moge waar zijn, doch waarom zou in deze geheel exceptionnele wet van die beginselen op dit punt niet mogen worden afgeweken, wanneer overwegende redenen daartoe aanleiding geven? Het gemeene regt blijft hetzelfde. Bovendien levert het Wetboek van Strafregt in het 2de lid van art. 337 een bewijs op, dat iets dergelijks ook aan het gemeene regt zoo vreemd niet is. Zelfs is men in dat artikel verder gegaan dan hier, aangezien het daar de voortdurende werking eener *verjaardeli g* geldt, en deze van een enkelen, bijzonderen persoon wordt afhankelijk gelaten.

Dat het met den geest der Grondwet niet zou strooken, is voor onjuist te houden. Hoe toch kan van abolitie de rede zijn, indien waar is, dat op denzelfden dag, waarop de Koning de intrekking eener vervolging gelast, de Kamer die wegens dezelfde feiten van haren kant bevelen kan, en omgekeerd. Is dat waar, en het ligt in den aard der zaak, en wordt in het 2de lid van art. 12 uitdrukkelijk bepaald, hoe kan dan met eenigen grond gezegd worden, dat door eene intrekking der vervolging het feit zelf, als misd ijf, uitgewischt wordt? Was dit laatste het gevolg der intrekking, dan eerst viel er aan abolitie te denken, thans niet.

De aanmerking dat het art. 12 in verband moet worden gebragt met art. 6 is juist, en daaraan is het noodige gevolg gegeven.

Art. 13. Aan het hier uitgedrukt verlangen heeft de Regering gevolg gegeven.

Art. 15. De schorsing an het geding bij ontbinding der Kamer, staat in het naauwste verband met het regt tot intrekking van art. 12. Bij de Memorie van Toelichting is dit genoegzaam aangetoond, en hetgeen boven op art. 12 gezegd werd, bevestigt dit. Die schorsing moet echter, even als die intrekking, niet meer kunnen plaats hebben, nadat het arrest van renvooi is uitgesproken, om de redenen almede bij de Memorie van Toelichting opgegeven, en de Regering heeft geene genoegzame gronden gevonden dienaangaande van zienswijze te veranderen. Men heeft die schorsing bezwarend voor den betrokken Minister genoemd, maar men vergeet daarbij, dat zij bij de uitkomst kan blijken in zijn belang te hebben plaats gehad.

Tot aan de derde maand kan niet te lang heeten. Men bedenke de veelvuldige werkzaamheden welke eene nieuwe Kamer bij den aanvang harer eerste zitting steeds wachten, en men zal bekennen dat een termijn van *twee* maanden kort genoeg is voor een onderwerp als dit, hetwelk veelal aanleiding tot gewigtige beraadslagingen geven zal.

Art. 18. Welk het verband zij tusschen dit artikel en het Wetboek van Strafvordering, kan op dezelfde wijze beantwoord worden als op art. 2 gedaan is, ten aanzien der verhouding tusschen deze wet en het algemeene strafregt. Ook hier is geene verwijzing naar het gemeene regt noodig, geene vermelding noodzakelijk der bepalingen van het Wetboek van Strafvordering, welke met en benevens deze wet zullen blijven gelden. Al wat van het Wetboek van Strafvordering in deze wet niet wordt afgeschaft of gewijzigd, blijft ook voor het strafgeding tegen den Minister van toepassing, voor zooverre het naar de algemeene regtsbeginselen van toepassing zijn kan. Dat spreekt van zelf en behoeft niet gezegd te worden.

Volgens de meening van sommige leden der Kamer kan en behoort de geheele procedure in raadkamer te vervallen. De Regering is er niet toe kunnen komen om dat gevoelen te deelen. De aard en strekking van het onderzoek der Tweede Kamer en van den Hoogen Raad in raadkamer komen in sommige punten overeen, doch verschillen in vele andere. De Tweede Kamer onderzoekt wel is waar, evenzeer als de Hoogen Raad in raadkamer, of er regtens gronden tot eene vervolging zijn, maar de vragen omtrent de billijkheid en de raadzaamheid dier vervolging bekleeden in hare overwegingen eene niet minder belangrijke plaats, en evenzeer als die overwegingen de Kamer terug kunnen houden van het bevelen der vervolging, ook daar waar de strafvordering regtens zeer juist zou zijn, zoo ook is het denkbaar dat eene Kamer, door staatkundige driften medegesleept, het instellen der strafvordering gelaste, waar uit een regtskundig oogpunt daartoe geene termen bestaan. Maar dit laatste daarlatende, zeker is het dat de Kamer, de vervolging des Ministers bevelende, als *aanklaagster* optreedt, en dat dus hare beslissing steeds van bedenkelijken aard mag heeten. De Kamer bovendien oordeelt vóór het instellen van eenig regterlijk onderzoek, en mist dus de zekerheid en de voorlichting die eene gevoerde instructie den regter in raadkamer aanbiedt. Op alle deze gronden, die wel overweging verdienen, kan de Regering in geenen deele toestemmen, dat de beraadslagingen der Tweede Kamer op eene voldoende wijze het bedaard, onpartijdig en zuiver regtskundig onderzoek der raadkamer vervangen kunnen, en vindt zij geene vrijheid den Minister eenen waarborg te ontzeggen, dien de wet aan iederen van misdaad beschuldigde, zonder uitzondering, toekent. Dat voor den schuldige zoo min mogelijk kans tot vrijkomen moet worden gelaten, beaamt de Regering ten volle; maar de Kamer zal wel niet van de gewaagde veronderstelling willen uitgaan, dat het onderzoek van den Hoogen Raad in raadkamer zoodanige kans immer zou kunnen opleveren. Dat onderzoek kan, en zal ook, alleen strekken om elke onregtmatige teregtstelling te voorkomen, en de Regering vermeent te mogen aannemen dat de Kamer het bijbehouden der procedure in raadkamer, uit dat oogpunt beschouwd, niet dan billijk en wenschelijk zal kunnen noemen.

De Regering ontkent de mogelijkheid niet, dat bij eene herziening van het Wetboek van Strafvordering op het punt der raadkamerprocedure veranderingen worden aangebragt, maar de Kamer zal moeten bekennen dat die mogelijkheid toch nog geene zekerheid daarstelt, en althans geene aanleiding geven kan om thans reeds bij deze wet daaromtrent vooruit te loopen, en zulks te minder omdat, gelijk zoo even gebleken is, zich*voor* de raadkamer-procedure bij het strafgeding

tegen den Minister, even ja meer gewigtige gronden laten aanvoeren, dan *tegen* dezelve.

De Regering heeft echter getracht zooveel mogelijk aan de bedenkingen der Kamer op dit punt te gemoet te komen. Daarom stelt zij thans voor het art. 328 van het Wetboek van Strafvordering onveranderd te laten, en mitsdien de raadkamer uit *zeven* raadsheeren te doen bestaan. Daarom is in dit artikel het voorschrift thans opgenomen, dat het arrest in raadkamer, door den Hoogen Raad gewezen, steeds zal worden uitgesproken in eene *openbare* teregtzitting. Ook de slotsom van het onderzoek in raadkamer wordt aldus onder het oog des algemeens gebragt.

Het bepaalde omtrent medepligtigen is tevens in dier voege aangevuld, dat alsnu uitdrukkelijk wordt aangenomen, dat geene vervolging tegen hen plaats heeft, indien de aanklagte tegen den Minister verworpen of ingetrokken wordt.

Art. 19. De Regering acht het onnoodig hier terug te komen op de gedane vragen omtrent het verband tusschen deze wet en het algemeen strafregt. Al wat dienaangaande te zeggen viel, is op art. 2 gezegd.

Overigens heeft dit artikel eene belangrijke wijziging ondergaan. De straffen daarin opgenoemd zijn thans alleen toepasselijk op die gevallen, waarin bij de gewone strafwetten *niet* voorzien is. Is er een misdrijf gepleegd, waartegen eene straf bepaald is in het gemeene regt, zoo past de Hooge Raad de straf overeenkomstig dat regt toe.

De Regering is tot deze verandering slechts met moeite gekomen. Het valt toch niet te ontkennen, dat er ook misdrijven, bij het gewone regt voorzien, kunnen bestaan, welke, wanneer zij gepleegd worden door den Minister in de uitoefening zijner bediening, soms moeijelijk vooraf te appreciëren vallen en daarbij dikwerf niet op één lijn gesteld kunnen worden met dezelfde misdrijven, door een ambteloos burger gepleegd. In die gevallen kan ook voor zoodanige misdrijven en hunne bestraffing als waarheid gelden, wat door de Regering bij hare Memorie van Toelichting in het algemeen omtrent de straffen gezegd is op bladz. 4

Intusschen doen zich van den anderen kant gewigtige gronden op voor het stelsel om, ook met opzigt tot den Minister, het gewone strafregt uitsluitend te laten werken voor die gevallen waarin dit voorziet. Voor een groot gedeelte, voor zooveel als maar eenigzins uit den aard van het onderwerp mogelijk is, blijft dus doende de toepassing der door den regter uit te spreken straffen aan vaste regelen gebonden, en worden langs dien weg de gevaren, welke door sommigen in eene buitengewone vrijheid des regters dienaangaande gevreesd worden, belangrijk verminderd. De moeijelijkheid tevens, welke zich in een tegenovergesteld stelsel ten aanzien van het straffen des medepligtigen onmiskenbaar doet gevoelen, wordt op deze wijze almede uit den weg geruimd. De medepligtige wordt niet vervolgd dan wegens eene overtreding der gewone strafwet en niet gestraft dan overeenkomstig die strafwet. Laat men daarentegen voor den Minister, ook wegens de overtreding der gewone strafwet, de toepassing der straf alleen afhangen van het oordeel van den Hoogen Raad, zoo kan tusschen de zwaarte der straf van den hoofddader en die van den medepligtige eene ongelijkheid ontstaan, welke het, zoo mogelijk, billijk schijnt te vermijden.

Deze overwegingen met name hebben de Regering er ten slotte toe gebragt, om art. 19 te wijzigen, gelijk het nu ligt.

Ten allen overvloede wordt hierbij gevoegd, dat het onnoodig gekeurd is om, met betrekking tot het straffen der misdrijven, waartegen bij het gemeene regt voorzien is, uitdrukkelijk naar dit laatste te verwijzen. Ook hier volgt dit van zelf uit den regel, dat waar de speciale wet niet aan de algemeene wet derogeert, deze laatste van kracht blijft. De aanhef van art. 19 brengt bovendien dit stilzwijgend mede, door te gewagen alleen van die misdrijven, waartegen bij de gewone strafwetten *niet* voorzien is.

Uit de rij der straffen in art. 19 opgenoemd, is de tuchthuisstraf thans weggelaten. Dit kon gevoegelijk geschieden, daar de ambtsmisdrijven, welke thans alleen in de termen van het artikel vallen, van dien aard kunnen gerekend worden te zijn, dat de verbanning als zwaarste straf voldoende zijn zal.

Omtrent het maximum der op te leggen geldboete is, bij nadere overweging, eene meer uitdrukkelijke bepaling noodzakelijk gekeurd. Het voorschrift, namelijk, dat het bedrag daarvan nimmer het maximum zal te boven gaan, bij de gewone strafwetten gesteld, zou in de toepassing geen voldoend rigtsnoer opleveren, daar in het Wetboek van Strafregt, noch in het 1ste Boek er van, noch elders, een algemeene regel, gelijk voor de andere straffen het geval is, dienaangaande gevonden wordt. Daarom heeft de Regering eene som van vijf en twintig duizend gulden als maximum der boete gesteld

De Regering heeft het eindelijk niet ondoeltreffend gerekend de straffen van vervallen-verklaring van ambten enz. en van ontzetting van regt op pensioen tot bijkomende straffen te verklaren, ook dan, wanneer het misdrijf gestraft wordt overeenkomstig het gemeene regt.

Het laatste lid van art. 19, betreffende de medepligtigen, is, als thans overbodig, weggelaten.

Wat overigens den wensch van sommige leden betreft, om de misdrijven gespecialiseerd of in categorien verdeeld te zien, ten einde aldus in de oplegging der straffen eene mindere onbeperktheid te verkrijgen, zoo deed de Regering hierboven reeds opmerken, dat aan dien wensch voor een groot deel voldaan is, door de toepasselijkverklaring der gewone strafwetten, voor zooverre die in het gepleegd ambtsmisdrijf voorzien. Zij acht het echter onvereenigbaar met eene goede wet op dit onderwerp, om ten aanzien van dit punt nog verder te gaan. De gronden voor deze hare meening zijn reeds uiteengezet op bladz. 1 en 4 der Memorie van Toelichting, en zullen door een ieder, die doordrongen is van den aard van het hier te regelen onderwerp, moeten worden toegestemd, gelijk zij door de meest geachte schrijvers over het staatsregt en de parlementaire ondervinding van andere landen gebillijkt worden.

Art. 20. De Regering blijft bij haar gevoelen, in de Memorie van Toelichting ontwikkeld, dat het regt tot vervolging wegens een ministerieel ambtsmisdrijf of medepligtigheid daaraan niet aan dezelfde termijnen van verjaring moet onderworpen zijn, als welke het Wetboek van Strafvordering aanneemt. Onder ambtsmisdrijf verstaat de Regering hier, wat zij er in art. 2 en overal in de wet onder begrijpt, namelijk èn die misdrijven, welke niemand anders dan een Minister *kan* begaan, èn ook die gewone misdrijven, welke de Minister pleegt in de uitoefening van zijn ambt. Voor beide soorten van ambtsmisdrijf moet de termijn van verjaring dezelfde zijn; of zou het den afgetreden Minister, na verloop van vele jaren, ligter vallen zich wegens het hem ten laste gelegde feit, dat bij het gewone strafregt voorzien is, te verdedigen, dán wegens een feit dat alleen bij deze wet strafbaar gesteld wordt? De Regering ziet de juistheid der onderscheiding niet en heeft in het verslag te vergeefs naar de redenen er van gezocht. Zij beschouwt zoo lange onderscheiding als gevaarlijk, en in strijd met het gehoele beginsel, dat ten grondslag ligt aan het stellen van eenen veranderden verjarings-termijn met opzigt tot de ministeriele misdrijven.

Wat den langeren of korteren duur van dien termijn betreft, zoo mag daarbij almede niet over het hoofd worden gezien van welk tijdstip die termijn aanvangt te loopen — niet van den oogenblik dat het misdrijf gepleegd wordt, gelijk in het gemeene regt, maar eerst bij het ontslag des Ministers. Al den tijd dus dat de Minister na het begaan misdrijf in zijne bediening blijft, is hij aan eene vervolging blootgesteld, zonder dat het begin der verjaring nog daar zij. De mogelijkheid bestaat dus dat die verjaring eerst na een geruimen tijd verkregen zij, en de billijkheid brengt daarom tevens mede, dat van den anderen kant de termijn van verjaring, eens geopend, kort gesteld worde. De Regering heeft echter in zooverre aan den wensch der Kamer voldaan, dat de verjarings-termijn thans op twee jaren gebragt is.

Den termijn te doen aanvangen na het openbaar worden der daad, zou dit tegen zich hebben, dat daardoor de steeds zoo wenschelijke zekerheid des oogenbliks waarop de termijn begint te loopen, zou ontbreken, of liever, met andere woorden, dat aldus het doel, hetwelk men zich voorstelt met het bepalen van dien termijn, geheel zou gemist worden. Op deze manier toch zou de Minister niet alleen van het voorregt der verjaring, dat den geringsten misdadiger niet ontzegd wordt, zijn geheel leven door verstoken kunnen blijven, maar zou hij ook lange jaren nog na zijn aftreden blootgesteld zijn aan eene vervolging, tegen welke het hem ieder jaar moeijelijker worden zou de noodige middelen van verdediging bijeen te brengen.

Bij de verjaring der straffen te bepalen van waaraf de termijn begint, schijnt onnoodig. Art. 462 van het Wetboek van Strafvordering leert, dat de straffen, bij arrest of vonnis opgelegd, verjaren, te rekenen van den dag waarop het arrest of vonnis kracht van gewijsde heeft bekomen; en de Regering begrijpt niet waartoe het dienen zou dien regel in deze wet te herhalen.

Het bij dit artikel bepaalde omtrent de verjaring der straffen is thans meer algemeen gesteld moeten worden, nu de mogelijkheid bestaat dat de Minister gestraft worde met andere straffen dan die, welke in art. 19 zijn opgenoemd. Ook ten opzigte der straffen, ing volge de gewone strafwetten uitgesproken, kon het beginsel van art. 462, in verband met de artt. 459—461 van het Wetboek van Strafvordering, niet gaaf van toepassing verklaard worden. Op die wijze toch zou de verjaring der straffen, krachtens andere wetten dan het Wetboek van Strafregt opgelegd, voor zooverre die wetten, even als het tegenwoordige ontwerp, eenen bijzonderen verjarings-termijn voor de vervolging medebrengen, ongeregeld blijven. Om alle op dit punt zich opdoende moeijelijkheden af te snijden, is in het 2de lid van art. 20 vastgesteld, dat de in art. 19 opgenoemde verbannings-straf en alle daarmede volgens het Wetboek van Strafregt gelijkstaande, de criminele, straffen zullen verjaren door dertig jaren, de gevangenisstraf, geldboete en elke andere correctionnele of politie-straf door tien jaren. Aldus wordt, naar de Regering vermeent, op eene zekere en tevens doeltreffende wijze de verjaring der straffen geregeld, een punt dat, door de wijzigingen in art. 19 gebragt, nu de schuldige niet alleen naar deze maar ook naar andere wetten gestraft zal kunnen worden, van meer ingewikkelden aard was geworden.

Bij deze Memorie zijn gevoegd eene Nota der Wijzigingen, welke in het ontwerp zijn gebragt, alsmede een nieuw afschrift van het ontwerp zelf, gelijk dit thans in zijn geheel ten gevolge dier wijzigingen luidt.

De Minister van Justitie,
D. Donker Curtius.

De Commissie van Rapporteurs voor het Ontwerp van Wet op de verantwoordelijkheid der Ministers is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording, die onder dagteekening van den 7den Mei jl. is ingezonden, alsmede van de daarbij gevoegde Nota van Wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de

DE HARMONIE TE ZWAANINGEN

Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Memorie van Beantwoording; Nota van Wijzigingen; Gewijzigd Wets-Ontwerp.)

Commissie den 23sten Maart bevorens vastgesteld, met de daarop thans ingekomene Memorie van Beantwoording als het *Algemeen Verslag* berekkelijk dat voorstel beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 8sten Mei 1849.

COSTERUS.
VAN DER LINDEN.
VAN HASSELT.
MEEUSSEN.
WICHERS.

[XVII. 6.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het ontwerp van wet op de verantwoordelijkheid der Ministers.* [Zie dit wets-ontwerp op bladz. 229 van het BIJBLAD II.]

In de *Overwegingen* worden, achter het woord *Ministers*, gevoegd de woorden: » hoofden der ministeriele departementen".

Artt. 1 en 2 worden ineengesmolten. Het nieuwe Art. 1 luidt in den aanhef:

» De Ministers, hoofden der ministeriele departementen, kunnen, » hetzij gezamenlijk, hetzij ieder afzonderlijk, worden aangeklaagd en » vervolgd wegens ambtsmisdrijf, wanneer" enz.

Art. 1 (oud) valt voor het overige weg.

Art. 2 (oud). *waarvan het plegen of nalaten*, lees: » of verzuim, » hetwelk".

Art. 3 wordt Art. 2.

Voor *regterlijke*, lees: » geregtelijke".

De woorden: *den Minister van Justitie, of bij ontstentenis van dien, of ook wanneer hij zelf de aangeklaagde is, door een der andere Ministers*, worden vervangen door: » een der Ministers".

Het woord *schriftelijk* valt weg, en achter *Staten-Generaal* komen de woorden: » bij het navolgend formulier:

» » De Minister . . . . brengt ter kennisse van de (Tweede—Eerste) » » Kamer der Staten-Generaal, dat van wege den Koning eene gereg- » » telijke vervolging bevolen is tegen N. N."

Art. 4 wordt Art. 3.

In het 1ste lid, *regterlijke*, lees: » geregtelijke".

In het 2de en 3de lid, *tien*, lees: » vijf".

In het 4de lid, *indien*, lees: » zoodra"

Art. 5 wordt Art. 4:

In het 1ste lid, *wanneer*, lees: zoodra".

Vallen weg de woorden: *gedane — of kennisgeving*, in het 1ste lid en *op dezelfde wijze*, in het 2de lid.

Art. 6 wordt Art. 5, en luidt als volgt:

» Wanneer eene aanklagte of kennisgeving niet in overweging is » genomen of de aanklagte verworpen wordt, kan wegens dezelfde » feiten geene nieuwe beschuldiging tegen denzelfden Minister meer » ingeleverd worden.

» Een aanklagte wordt geacht verworpen, en eene kennisgeving vervallen te zijn, wanneer drie maanden na het indienen er van » door de Tweede Kamer daaromtrent geen eindbesluit is genomen."

Art. 7 wordt Art. 6.

Het woord *gedane* valt weg.

Achter *aanklagte* komen de woorden: » of kennisgeving".

Tusschen het 1ste en laatste lid wordt ingelascht een 2de lid, luidende: » De termijn in het vorig artikel vermeld, vangt in dat geval op » nieuw aan met den dag der opening van de nieuwe zitting."

In het laatste lid vallen weg de woorden: *alsdan* en: *der nieuwe zitting.*

Art. 8 wordt Art. 7.

Het woord *gedane* valt weg.

In den aanhef en op het eind komen achter *aanklagte* de woorden: » of kennisgeving".

art. 4, lees: » art. 3".

Art. 9, 1ste en 2de lid, wordt Art. 8. Het 1ste en 2de lid worden veranderd als volgt:

» De Tweede Kamer, oordeelende dat de aanklagte gegrond is en » dat er genoegzame termen aanwezig zijn tot geregtelijke vervolging, » wijst de ten laste gelegde feiten aan; beveelt, zulks geraden achtende, de voorloopige in-hechtenis-stelling van den aangeklaagden » Minister, en belast den procureur-generaal bij den Hoogen Raad met » de vervolging.

» Het besluit der Kamer wordt met de aanklagte en de daartoe be- » hoorende stukken onmiddellijk door den Voorzitter aan den procu- » reur-generaal toegezonden."

Art. 9, 3de lid, wordt met de formulieren Art. 9 (nieuw).

De aanhef, in plaats van *Zij*, is: » De Kamer".

In de formulieren wordt het woord *regterlijke* veranderd in »geregtelijke".

Art. 10 valt weg.

Art. 11 wordt Art. 10.

zoo die gelast is, wordt: » zoo de Kamer die gelast heeft".

Art. 12 wordt Art. 11.

regterlijke, lees: » geregtelijke".

Bij dit artikel komt als 2de lid het volgende:

» Op het ingetrokken bevel kan niet worden teruggekomen, be- » houdens het regt tot vervolging van den Koning, voor zooverre van » Hem, of der Kamer, voor zooverre van haar het bevel tot intrek- » king niet is uitgegaan."

Art. 13, 1ste lid, thans Art. 12, wordt veranderd als volgt:

» De intrekking van het bevel tot vervolging op last des Konings » wordt aan de beide Kamers medegedeeld bij het navolgend formulier:

» » De Minister . . . . brengt ter kennisse van de (Tweede—Eerste) » » Kamer der Staten-Generaal, dat de Koning de intrekking gelast » » heeft van het bevel tot geregtelijke vervolging tegen N. N."

Art. 13 (nieuw) luidt als volgt:

» Tot het in overweging nemen van eene intrekking der vervolging » kan door de Tweede Kamer besloten worden, zoodra een getal van » vijf leden gezamenlijk daartoe een schriftelijk voorstel doet.

» Over het in overweging genomen voorstel wordt geraadpleegd als » over een voorstel van wet."

Op het bovenstaande volgen het 3de lid van art. 13 (oud) en de formulieren.

Het 2de lid van art. 13 (oud) valt weg.

In de formulieren wordt *regterlijke* veranderd in: » geregtelijke".

Art. 14. In plaats van *regterlijke*, lees: » geregtelijke".

Art. 16. *bij de artt. 12 en 15*, wordt: » bij de artt. 11 en 15".

Art. 18. Hetgeen sub 3°. staat valt weg, en in de plaats daarvan komt: » 3°. dat het arrest, in raadkamer door den Hoogen Raad gewezen, » zal worden uitgesproken in eene openbare teregtzitting;".

4°. het aangehaald *art.* 2 wordt: » art. 1".

5°. vallen weg de woorden: *naar mate — — aangehouden.*

7°. het woord *en*, achter *Hoogen Raad*, valt weg.

Aldaar worden ingelascht de woorden: » dat geene vervolging tegen » hen plaats heeft, indien de aanklagte tegen den Minister is verwor- » pen of ingetrokken; dat" enz.

In plaats van *eene daad*, lees: » een feit of verzuim".

Vallen weg de woorden: *of nagelaten*, en: *ook.*

Art. 19. De inhoud daarvan wordt veranderd als volgt:

» In de gevallen, waarin bij de gewone strafwetten niet voorzien » is, past de Hooge Raad, met inachtneming der meerdere of mindere » zwaarte en van de omstandigheden des misdrijfs, de navolgende » straffen toe:

» *a.* verbanning;

» *b.* gevangenisstraf;

» *c.* ontzetting van eenige burgerlijke en burgerschaps-regten voor » eenen bepaalden tijd;

» *d.* geldboete;

» *e.* vervallen-verklaring van ambten, waardigheden en titels;

» *f.* ontzetting van regt op pensioen.

» De twee eerstgenemde straffen worden nimmer gezamenlijk uit- » gesproken.

» De overige straffen kunnen, hetzij met die vermeld onder *a* of *b*, » hetzij onderling vereenigd of ook afzonderlijk, toegepast worden.

» De duur der straffen mag het maximum niet te boven gaan, bij » de gewone strafwetten bepaald.

» Het maximum der geldboete is van vijf en twintig duizend gulden.

» De straffen onder *e* en *f* vermeld, kunnen ook gevoegd worden » bij die, krachtens de gewone wetten uitgesproken."

Art. 20. In het 1ste lid worden de woorden: *ter zake van misdrijven bij deze wet voorzien*, vervangen door: » uit krachte dezer wet, » ter zake van ambtsmisdrijf of medepligtigheid daaraan,"

één jaar, lees: twee jaren".

De verdere bepalingen van dit artikel worden veranderd als volgt:

» De ter zelfder zake uitgesprokene straf van verbanning en alle » andere criminele straffen verjaren door het verloop van dertig jaren; » de gevangenis, geldboete en alle andere correctionnele en politie- » straffen door het verloop van tien jaren.

» De straffen in art. 19 onder *e* en *f* vermeld, zijn voor geene » verjaring vatbaar."

[XVII. 7.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET *op de verantwoordelijkheid der Ministers.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens art. 73, in verband met de artt. 53 en 159 der Grondwet, de verantwoordelijkheid der Ministers, hoofden der ministeriele departementen, moet worden geregeld bij de wet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De Ministers, hoofden der ministeriele departementen, kunnen, hetzij gezamenlijk, hetzij ieder afzonderlijk, worden aangeklaagd en vervolgd wegens ambtsmisdrijf, wanneer zij zich opzettelijk aan schending of niet-uitvoering van de Grondwet of van eenige andere wet, aan misbruik van gezag, of aan eenig feit of verzuim hetwelk bij de wet is strafbaar gesteld, in de uitoefening hunner bediennig, schuldig maken.

Verantwoordelijkheid der Ministers.
(Gewijzigd Wets-Ontwerp.)

De poging tot het plegen van een der misdrijven, bij deze wet opgenoemd, wordt voor het misdrijf zelf gehouden.

Art. 2. Het bevel tot eene geregtelijke vervolging, van Koningswege tegen eenen of meerdere Ministers gegeven, wordt door een der Ministers, uit naam des Konings, ter kennisse gebragt van de beide Kamers der Staten-Generaal, bij het navolgend formulier:

» De Minister . . . brengt ter kennisse van de (Tweede — Eerste) Kamer der Staten-Generaal, dat van wege den Koning eene geregtelijke vervolging bevolen is tegen N. N."

Art. 3. De Tweede Kamer kan de geregtelijke vervolging van eenen Minister bevelen, hetzij op aanklagte harer leden, hetzij op de kennisgeving van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Tot het in overweging nemen eener aanklagte, uit den boezem der Kamer voortkomende, kan besloten worden, zoodra een getal van vijf leden der Kamer, schriftelijk en met opgave der ten laste gelegde feiten, gezamenlijk eene aanklagte bij de Vergadering inbrengt.

De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is bevoegd om, wanneer hij van oordeel is dat een of meerdere Ministers zich als zoodanig hebben schuldig gemaakt aan eenig misdrijf bij de gewone strafwetten voorzien, daarvan kennis te geven aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze kennisgeving kan bij de Kamer in overweging genomen worden, nadat zij alvorens in handen eener commissie van vijf leden, door de Kamer uit haar midden te kiezen, geteld en door deze daarop rapport uitgebragt is.

De kennisgeving van den procureur-generaal wordt, zoodra tot het in overweging nemen er van besloten is, met eene uit de Kamer voortgekomen aanklagte gelijkgesteld, en verder even als deze behandeld.

In geen geval wordt tot het in overweging nemen besloten, dan nadat de betrokken Minister in zijn belang is gehoord of behoorlijk opgeroepen.

Art. 4. De Voorzitter der Tweede Kamer geeft, zoodra eene aanklagte overeenkomstig het voorgaand artikel bij de Kamer in overweging genomen is, daarvan schriftelijk kennis aan den aangeklaagden Minister.

Over de aanklagte wordt verder bij de Tweede Kamer geraadpleegd als over een voorstel van wet.

De Tweede Kamer is verpligt den aangeklaagden Minister ten allen tijde, wanneer hij dit wenscht, in zijn belang te hooren.

Art. 5. Wanneer eene aanklagte of kennisgeving niet in overweging is genomen of de aanklagte verworpen wordt, kan wegens dezelfde feiten geene nieuwe beschuldiging tegen denzelfden Minister meer ingediend worden.

Eene aanklagte wordt geacht verworpen, en eene kennisgeving vervallen te zijn, wanneer drie maanden na het indienen er van, door de Tweede Kamer daaromtrent geen eindbesluit is genomen.

Art. 6. Eene aanklagte of kennisgeving echter, waaromtrent het onderzoek bij de Tweede Kamer aanhangig is ten tijde dat de zitting der Staten-Generaal gesloten wordt, blijft ook voor de volgende zitting een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De termijn in het vorig artikel vermeld, vangt in dat geval op nieuw aan met den dag der opening van de nieuwe zitting.

De Kamer kan, na de opening, tot een hernieuwd onderzoek in hare afdeelingen besluiten.

Art. 7. Eene aanklagte of kennisgeving vervalt van regtswege, indien de Tweede Kamer, hangende haar onderzoek daaromtrent, ontbonden wordt, behoudens de bevoegdheid tot het doen eener nieuwe aanklagte of kennisgeving, overeenkomstig art. 3 dezer wet.

Art. 8. De Tweede Kamer, oordeelende dat de aanklagte gegrond is en dat er genoegzame termen aanwezig zijn tot geregtelijke vervolging, wijst de ten laste gelegde feiten aan, beveelt, zulks geraden achtende, de voorloopige in-hechtenis-stelling van den aangeklaagden Minister, en belast den procureur-generaal bij den Hoogen Raad met de vervolging.

Het besluit der Kamer wordt, met de aanklagte en de daartoe behoorende stukken, onmiddellijk door den Voorzitter aan den procureur-generaal toegezonden.

Art. 9. De Kamer geeft van haar genomen besluit onmiddellijk kennis aan den Koning en aan de Eerste Kamer, bij de navolgende formulieren.

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft eerbiedig aan den Koning te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . ,
» waarvan een afschrift hiernevens wordt aangeboden, eene geregtelijke vervolging bevolen heeft tegen N. N."

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Eerste Kamer te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . . , waarvan een afschrift hiernevens gaat, eene geregtelijke vervolging bevolen heeft tegen N. N."

Art. 10. De procureur-generaal is verpligt aan het hem van wege den Koning of de Tweede Kamer gegeven bevel tot vervolging onmiddellijk te voldoen, en de voorloopige in-hechtenis-stelling, zoo de Kamer die gelast heeft, dadelijk ten uitvoer te leggen.

Art. 11. Het bevel tot het instellen eener geregtelijke vervolging kan, zoolang het arrest van verwijzing naar de openbare teregtzitting nog niet is uitgesproken, worden ingetrokken op last des Konings, wanneer van Koningswege, door de Tweede Kamer, wanneer van harentwege de vervolging is bevolen.

Op het ingetrokken bevel kan niet worden teruggekomen, behoudens het regt tot vervolging van den Koning, voor zooverre van Hem, of der Kamer, voor zooverre van haar, het bevel tot intrekking niet is uitgegaan.

Art. 12. De intrekking van het bevel tot vervolging op last des Konings wordt aan de beide Kamers medegedeeld bij het navolgend formulier:

» De Minister . . . . brengt ter kennisse van de (Tweede — Eerste) Kamer der Staten-Generaal, dat de Koning de intrekking gelast heeft van het bevel tot geregtelijke vervolging tegen N. N."

Art. 13. Tot het in overweging nemen van eene intrekking der vervolging kan door de Tweede Kamer besloten worden, zoodra een getal van vijf leden gezamenlijk daartoe een schriftelijk voorstel doet.

Over het in overweging genomen voorstel wordt geraadpleegd als over een voorstel van wet.

De Kamer tot de intrekking besluitende, geeft daarvan onmiddellijk kennis aan den Koning en aan de Eerste Kamer bij de navolgende formulieren:

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft eerbiedig aan den Koning te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . het besluit der Kamer van den . . . . , houdende bevel tot eene geregtelijke vervolging tegen N. N., heeft ingetrokken."

» De Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft aan de Eerste Kamer te kennen, dat zij bij haar besluit van den . . . . het besluit der Kamer van den . . . . , houdende bevel tot eene geregtelijke vervolging tegen N. N., heeft ingetrokken."

Art. 14. Het regt der Tweede Kamer om een door haar gegeven bevel tot eene geregtelijke vervolging in te trekken, vervalt noch door het sluiten van de zitting, waarin dat bevel werd uitgevaardigd, noch door de ontbinding der Kamer, welke het bevel gaf.

Art. 15. Bij de ontbinding der Tweede Kamer, vóór dat het arrest van verwijzing naar de openbare teregtzitting is uitgesproken, is het regtsgeding, op bevel dier Kamer aangevangen, van regtswege geschorst tot aan de derde maand van de eerste zitting der nieuw gekozen Kamer.

Art. 16. Zoowel van de intrekking van het gegeven bevel tot vervolging, als van de ontbinding der Kamer bij de artt. 11 en 15 vermeld, wordt den procureur-generaal onmiddellijk kennis gegeven, die zulks aan den Hoogen Raad mededeelt.

In het eerste geval wordt de zaak aan de kennisneming van den Hoogen Raad van regtswege onttrokken, in het tweede geval van regtswege geschorst, tot na verloop van den termijn bij art. 15 vastgesteld.

Art. 17. De procureur-generaal, na het bevel tot vervolging van eenen Minister ontvangen te hebben, verzoekt bij den Hoogen Raad, met overlegging van dat bevel, de benoeming van eenen raadsheer-commissaris.

Art. 18. De verdere loop van het regtsgeding wordt naar de artt. 325 en volgende van den XIVden Titel van het Wetboek van Strafvordering geregeld, onder de hierna vermelde wijzigingen en bepalingen:

1°. dat, bij het onderzoek van den raadsheer-commissaris, aan dezen steeds de bevoegdheid tot voorloopige aanhouding wordt verleend, zoodra er gegronde vrees voor de vlugt van den beklaagde bestaat;

2°. dat de termijn tot het inleveren eener memorie van suggestie zal zijn van twintig dagen;

3°. dat het arrest, in raadkamer door den Hoogen Raad gewezen, zal worden uitgesproken in eene openbare teregtzitting;

4°. dat de artt. 332 en 333 worden vervangen door de bepaling, dat de Hooge Raad, indien bij bevindt dat het feit een der misdrijven oplevert, voorzien bij art. 1 dezer wet, en de bezwaren voldoende zijn, de zaak naar de openbare teregtzitting verwijst, ten einde, na het opmaken der acte van beschuldiging, overeenkomstig den Vden Titel van het Wetboek van Strafvordering te worden behandeld;

5°. dat de Hooge Raad, in geval van verwijzing naar de openbare teregtzitting, de in hechtenis- of in-vrijheid-stelling van den beklaagde bevelen kan;

6°. dat van den IXden Titel van het Wetboek van Strafvordering slechts de tweede afdeeling toepasselijk is;

7°. dat de medepligtigen ter vervolging staan alleen van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad; dat geene vervolging tegen hen plaats heeft, indien de aanklagte tegen den Minister is verworpen of ingetrokken; dat de medepligtigheid ingevolge deze wet niet bestaat, dan voor zooverre er een feit of verzuim is gepleegd, waartegen bij de gewone strafwetten voorzien is.

Art. 19. In de gevallen, waarin bij de gewone strafwetten niet voorzien is, past de Hooge Raad, met inachtneming der meerdere of mindere zwaarte en van de omstandigheden des misdrijfs, de navolgende straffen toe:

a. verbanning;
b. gevangenisstraf;
c. ontzetting van eenige burgerlijke en burgerschapsregten voor eenen bepaalden tijd;
d. geldboete;
e. vervallen-verklaring van ambten, waardigheden en titels;
f. ontzetting van regt op pensioen.

De twee eerstgenoemde straffen worden nimmer gezamenlijk uitgesproken.

De overige straffen kunnen, hetzij met die vermeld onder *a* of *b*, hetzij onderling vereenigd of ook afzonderlijk, toegepast worden.

De duur der straffen mag het maximum niet te boven gaan, bij de gewone strafwetten bepaald.

Het maximum der geldboete is van vijf en twintig duizend gulden.

Herziening der Instructie voor den Griffier en voor den Commies-Griffier.
(Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs; Opgave van nadere Wijzigingen in de voorstellen.)

De straffen onder *e* en *f* vermeld, kunnen ook gevoegd worden bij die, krachtens de gewone strafwetten uitgesproken.

Art. 20. Het regt tot vervolging en strafvordering uit krachte dezer wet, ter zake van ambtsmisdrijf of medepligtigheid daaraan, is verjaard twee jaren, nadat de Minister uit zijn ambt ontslagen is.

De ter zelfder zake uitgesprokene straf van verbanning, en alle andere criminele straffen verjaren door het verloop van dertig jaren; de gevangenis, geldboete en alle andere correctionnele en politiestraffen door het verloop van tien jaren.

De straffen in art. 19 onder *e* en *f* vermeld, zijn voor geene verjaring vatbaar.

Lasten en bevelen, enz.

[XXVI. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs over de voorstellen der Commissie tot herziening van de Instructie voor den Griffier en den Commies-griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, uitgebragt in de zitting van den 8sten Mei 1849.

De voorstellen der Commissie tot herziening van de Instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier der Tweede Kamer zijn in de Afdeelingen dier Kamer onderzocht en hebben daar tot de volgende aanmerkingen en vragen aanleiding gegeven.

Art. 4. Om het doel te bereiken, dat de Commissie tot herziening zich met de bijvoeging der 2de alinea tot dit artikel heeft voorgesteld, schijnt het wenschelijk, dat daarin niet enkel van het *ontvangen*, maar ook van het *openen* der stukken door den Griffier worde melding gemaakt. Overigens heeft men gevraagd, of door deze bijvoeging het vraagstuk omtrent de benoeming van den Griffier, bij de optreding eener nieuwe Kamer na de ontbinding, niet eenigermate wordt geprejudicieerd.

Art. 6. Moet ook niet van de notulen der zittingen met gesloten deuren geregd worden, dat zij door den Voorzitter en den Griffier worden onderteekend?

Art. 14. In het 1ste lid van dit artikel behoort achter *ter hand gesteld* het woord *worden* te worden gevoegd.

Men heeft in eene der afdeelingen in bedenking gegeven, om in het 2de lid van het artikel eenvoudig te stellen: » *Die begrooting wordt ter inzage der leden ter Griffie gelegd*; en zulks eenig en alleen, omdat het hier eene instructie voor den Griffier, en niet eene instructie voor de huishoudelijke commissie geldt.

Door sommige leden eener andere afdeeling is de vraag gedaan, of de huishoudelijke begrooting niet steeds vooraf door een besluit der Kamer zou moeten worden vastgesteld.

Art. 15. Om dezelfde reden, die met opzigt tot de eerste der bedenkingen omtrent art. 14 is aangeduid, stelt men voor hier te lezen: *De Griffier ziet toe — vervullen, overeenkomstig hunne instructie, door de huishoudelijke commissie vastgesteld.*

Art. 16. Eenige leden wenschen het oude artikel te behouden, voor het geval dat geheimhouding wierd opgelegd ten aanzien van omissagtige zaken, bij welker behandeling de Griffier de hulp van de ambtenaren ter griffie volstrekt noodig kon hebben.

Art. 18. Men acht het wenschelijk, dat in de Instructie uitdrukkelijk worde bepaald, dat de Griffier en de Commies-griffier niet gelijktijdig zonder verlof de stad mogen verlaten.

Art. 19. Men heeft gevraagd, of het denkbeeld van ondergeschiktheid van den Commies-griffier aan den Griffier in dit artikel niet eenigzins duidelijker zou behooren uit te komen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 7den Mei 1849.

Dit Verslag aan de Commissie tot herziening der Instructie voor den Griffier en den Commies-griffier der Kamer medegedeeld zijnde, is daarop van hare zijde de navolgende Nota van Beantwoording ontvangen.

Naar aanleiding van de aanmerkingen, in de afdeelingen gemaakt met opzigt tot de voorgestelde wijzigingen in de Instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier der Kamer, heeft de Commissie tot herziening in haar voorstel nog de nadere wijzigingen gebragt, die in de bijgevoegde nota zijn aangeduid. Terwijl zij zich overigens aan die nota gedraagt, meent zij nog de volgende opheldering te dezer zake te moeten geven.

Zij heeft geen bezwaar gezien in de voorgestelde aanvulling der 2de alinea van art. 4, en blijft, in weerwil van het aangemerkte in eene der afdeelingen, die bijgevoegde zinsnede onschadelijk en nuttig keuren. Het is eene feitelijke noodzakelijkheid, die tot het voorstellen dezer bepaling heeft geleid, waardoor men, naar het inzien der Commissie, inderdaad niets praejudicieert.

De algemeene regel, dat de notulen van iedere zitting, nadat zij in het register zijn ingeschreven, door den Voorzitter en den Griffier worden onderteekend, is in het 1ste lid van art. 6 uitgedrukt. Het schijnt daarom overbodig, met opzigt tot de bijzondere soort van notulen, waarvan in het 2de lid van het artikel gesproken wordt, nog eens bepaald voor te schrijven, dat deze aan den algemeenen regel onderworpen zullen zijn.

De Commissie, in het midden latende, op welke wijze de huishoudelijke begrooting der Kamer zou behooren te worden vastgesteld, heeft gemeend, dat het maken van bepalingen omtrent dit punt in allen gevalle in de instructie van den Griffier niet te huis behoort en daarom aan de derde der omtrent art. 14 geopperde bedenkingen geen gevolg gegeven.

Alverder heeft de Commissie de noodzakelijkheid van het behoud van het bestaande art. 16 der Instructie niet kunnen inzien. Zij kan zich niet voorstellen, dat in den tegenwoordigen tijd geheime zaken bij de Kamer zouden kunnen voorkomen van zoodanigen omvang en omslag, dat de Griffier, door den Commies-griffier bijgestaan, niet zonder verdere hulp in de goede behandeling daarvan zou kunnen voorzien.

Door de inlassching van het woord *afwezigheid*, in art. 20, schijnt volkomen voldaan aan het verlangen der leden, die voorzorgen tegen de gelijktijdige afwezigheid van den Griffier en den Commies-griffier willen genomen hebben. In het gestelde geval, even als in elk ander, waar de behoefte daarvan zich gevoelen laat, behoort de Commies-griffier den Griffier te vervangen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 7den Mei 1849.

De Commissie van Rapporteurs voor de voorgestelde herziening der Instructie voor den Griffier en den Commies-griffier der Kamer is, na kennis te hebben genomen van de bovenstaande Nota van Beantwoording en van de daarbij gevoegde Opgave van nadere Wijzigingen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het Algemeen Verslag omtrent het genoemde voorstel moet worden beschouwd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 8sten Mei 1849.

Fokker.
Boxman.
Dirks.
Groen van Prinsterer.
Van Heiden Reinestein.

[XXVI. 5.]

OPGAVE *van nader voorgestelde wijzigingen in de Instructie voor den Griffier en voor den Commies-griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.* [Zie de eerst voorgestelde wijzigingen op pag. 6 der *Bijlagen*.]

De 2de alinea van Art. 4 aldus te lezen:

» De Griffier is met het ontvangen en openen der stukken en met » het bestuur der griffie belast, na het sluiten der zitting en gedurende » het tijdperk, dat de Kamer ontbonden is."

De beide eerste alinea's van Art. 14 aldus te lezen:

» De Griffier zorgt, dat in tijds de noodige bouwstoffen bijeen zijn » gebragt en aan de commissie van oppertoezigt ter hand gesteld wor» den voor het opmaken der jaarlijksche begrooting van de huishoude» lijke behoeften der Kamer.

» Die begrooting wordt ter inzage van de leden ter griffie neder» gelegd."

Art. 15 wordt aldus veranderd:

» De Griffier ziet toe, dat de beambten, boden en bedienden van » de Kamer hunne betrekking steeds naar behooren vervullen, in » overeenkomst met hunne instructie, door de huishoudelijke com» missie vastgesteld. Zij zijn aan den Griffier in hunne betrekking » gehoorzaamheid verschuldigd."

Art. 20 te lezen als volgt:

» Bij ziekte, afwezigheid of andere verhindering van den Griffier, » vervangt hij diens plaats, en is hij in zoodanig geval gehouden na » te komen alle bepalingen van des Griffiers instructie."

[XXIII. 4.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet regelende de toelating en uitzetting van vreemdelingen en de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.*

Naar aanleiding van art. 3 der Grondwet, is bij de Koninklijke boodschap van den 17den April jl. een voorstel van wet aan de Kamer ingezonden, hetwelk strekken moet, om de toelating en uitzetting van vreemdelingen en de algemeene voorwaarden van hunne uitlevering te regelen.

§ 1. Bij de overweging van dit wets-voorstel in de afdeelingen der Kamer, moest het al dadelijk zeer bevreemdend voorkomen, dat daarbij over de toelating, uitzetting en uitlevering van *vreemdelingen* wordt gehandeld, zonder dat tevens blijkt, wie men als zoodanig te beschouwen hebbe. De Grondwet vordert in art. 7 eene wet, waarbij verklaard wordt, wie Nederlanders zijn. Men zou het eigenaardig

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

hebben gevonden, dat de Regering zulk eene wet simul ac semel met de tegenwoordige had voorgedragen, om daardoor alle onzekerheid omtrent de toepasselijkheid harer bepalingen weg te nemen. Wilde men beweren, dat die onzekerheid niet bestaat, vermits de Grondwet in het aangehaalde voorschrift van art. 7 niet naar eene nader vast te stellen speciale wet, maar naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek had willen verwijzen, dan is het antwoord, dat de grondwetgever, indien hij die bedoeling had, zulks bepaald zou hebben uitgedrukt. Maar ook wanneer dit punt bloot twijfelachtig ware, behoorde de wetgevende magt zich daaromtrent te verklaren. Onbetwistbaar schijnt het, dat de grens tusschen Nederlanders en vreemdelingen buiten het burgerlijke regt tot dusverre niet met juistheid is getrokken, en dat daaraan echter bij het vaststellen eener blijvende wet omtrent het regt der vreemdelingen volstrekte behoefte bestaat.

§ 2. Evenzoo heeft men gemeend, te dezer gelegenheid de aandacht der Regering te moeten vestigen op de noodzakelijkheid van het tot stand brengen eener algemeene wet op de naturalisatie, waardoor men eene wet verstaat, die de voorwaarden, onder welke naturalisatie kan worden verkregen, omschrijft en de daarbij in acht te nemen vormen regelt. De vreemdeling, die genaturaliseerd wenscht te worden, moet weten wat hij te doen hebbe, om dat doel te bereiken. Uit dien hoofde schijnt ook nevens art. 7 der Grondwet, hetwelk voor ieder bijzonder geval van naturalisatie eene afzonderlijke wet vordert, eene algemeene wet van de aangeduide strekking niet overbodig. Ter gelegenheid der laatste verkiezingen van de leden der Staten-Generaal is de noodzakelijkheid van zulk eene wet overtuigend gebleken.

§ 3. Wat de hoofdstrekking van het tegenwoordig wets-voorstel betreft, zoo als die reeds terstond in art. 1 wordt aangeduid, hebben zich bij het onderzoek in de afdeelingen twee strijdige gevoelens geopenbaard. Aan den eenen kant was het oordeel daarover hoogst ongunstig, en heeft men het beginsel, waarvan de Regering bij het zamenstellen dezer wet is uitgegaan, ten eenen male afgekeurd. Indien, meende men, het bezit van voldoende middelen van bestaan of het aanbieden der zekerheid van die door werkzaamheid te kunnen verkrijgen, voortaan de voorwaarde moest zijn, zonder welker vervulling geen vreemdeling in Nederland ontvangen zou worden, dan moest men niet slechts ophouden te gewagen van die van oudsher geroemde gastvrijheid van Nederland, waarop de Regering zelve, blijkens hare memorie van toelichting, hoogen prijs stelt; maar dan behoorden zelfs het woord en begrip van gastvrijheid uit den omgang van onzen Staat met de vreemdelingen te verdwijnen. Gastvrijheid en de eisch dat de vreemdeling al datgene medebrenge, wat hij, naar het oordeel des gastheers noodig heet om in zijne behoeften te voorzien, zijn twee geheel onvereenigbare denkbeelden: zelfs in de middeleeuwen werd zulk eene voorwaarde van den vreemdeling niet geëischt. Het onderzoek, dat men volgens deze wet met opzigt tot iederen aankomenden vreemdeling zou moeten instellen, is daarenboven onmogelijk. Hoe toch zal men in den regel kunnen uitmaken, of iemand *voldoende* middelen van bestaan bezit en of hij die in de toekomst zal kunnen verkrijgen? Zoo iets kan zelfs met opzigt tot degenen, die met ons te midden der maatschappij leven, niet genoegzaam worden geconstateerd; maar hoeveel te minder dan met opzigt tot den vreemdeling, die zich aan de grenzen aanbiedt? Het gevolg zou dus zijn, dat het onderzoek of in 't geheel niet, of uiterst willekeurig plaats had; en zulk eene willekeur zou hier te meer te vreezen zijn, omdat het dan toch doorgaans ondergeschikte ambtenaren der politie of de aan onze grenzen geplaatste ambtenaren der belastingen zouden zijn, die over de toelating van den vreemdeling zouden beslissen. Zij zouden, bij eene letterlijke opvatting van de hoofdbepaling der wet, een vreemdeling kunnen afwijzen, alleen omdat op zijn reispas de vermelding: *zonder beroep* voorkwam.

Eene even onuitvoerlijke als onaannemelijke voorwaarde is hier dus gesteld; maar te gelijk is het beginsel, waarvan men is uitgegaan, te eng. Allen toch, die het bezit van voldoende middelen van bestaan kunnen bewijzen, *moeten* toegelaten worden. Maar nu kan het geval zich voordoen, dat vreemdelingen, die dit bewijs kunnen leveren, om staatkundige redenen afgewezen behooren te worden; en zulk eene afwijzing aan de grenzen zou, volgens het zamenstel der wet, niet mogelijk zijn. Zij is derhalve uit dat oogpunt onvoldoende tot beveiliging van den Staat.

Men begreep overigens wel, hoe de Regering tot het voordragen van zulke geheel onaannemelijke bepalingen gekomen was. Zij had, naar men meende, bij het opstellen der wet te uitsluitend het weren van behoeftige vreemdelingen op het oog gehad. Men bestempelde daarom haar voorstel met den naam van eene bedelaars- en vagebonden-wet. Maar zulk eene wet was het niet, die door art. 3 der Grondwet gevorderd wordt. Bedelarij en landlooperij zijn, volgens de nog bestaande strafwetgeving, delicten, en zullen dit blijven. Ieder persoon, die aan landlooperij schuldig wordt verklaard, kan, onder de bestaande Grondwet, indien hij een vreemdeling is, naar aanleiding van een uit kracht van art. 272 van het Code Pénal uitgesproken vonnis, over de grenzen worden gebragt. In zooverre dus is de bepaling van art. 1 van het ontwerp geheel overbodig. De toepassing der strafwet in dit geval moge omslag, kosten en tijdroovende procedures voor de correctionnele regtbanken te weeg brengen; men mag aan dat bezwaar de goede beginselen omtrent het regt der vreemdelingen niet ten offer brengen, en uit hoofde daarvan de deur voor allerlei willekeur openzetten.

Allezins is het bij de overweging van dit een en ander in aanmerking gekomen, of dan geene preventive maatregelen genomen behoorden te worden tegen het binnendringen van behoeftige vreemdelingen, die hier te lande door handenarbeid hun levensonderhoud trachten te verdienen, maar niet zelden aan inboorlingen uit de arbeidende klassen op eene voor dezen belemmerende wijze in den weg staan. Men heeft echter begrepen, dat wij door zulke preventive maatregelen onregt aan ons zelven zouden plegen; dat men langs dien weg menschen zou weren, die hunnen arbeid tot lageren prijs aanbieden, dan dien men voor dezelfde verrigtingen aan inboorlingen moet betalen; en dat het uit meer dan één oogpunt nuttig en hoogzakelijk is, vreemden arbeid aan onze nijverheid te verbinden, gelijk die dan ook ten allen tijde, tot groot voordeel van den lande, daaraan is verbonden geweest.

§ 4. Tegenover het in de vorige paragraaph ontwikkelde gevoelen stond dat van andere leden, die met het hoogst ongunstig oordeel, daarbij over de hoofdstrekking der wet uitgesproken, niet konden instemmen. Zij erkenden wel de gegrondheid van vele der ingebragte bezwaren, inzonderheid ook wat de willekeur betreft, waartoe de wet aanleiding konde geven; maar meenden tevens, dat dit kwaad eensdeels bij eene oordeelkundige toepassing der voorgedragene bepalingen, niet zou worden gevoeld, anderdeels niet op kon wegen tegen een veel grooter kwaad, tot het te keer gaan waarvan die bepalingen konden strekken. Zij doelden daarbij op de hooggaande ongelegenheden, die men, vooral ook in de oostelijke grensprovincien, ten gevolge van het binnendringen van vreemde landloopers ondervindt. De onveiligheid van personen en goederen ten platten lande, zeiden zij, laat in sommige dier provincien nog voortdurend maar al te veel te wenschen over. Naar evenredigheid is het aantal Duitsche landloopers, die aldaar wegens misdrijven tegen de openbare veiligheid gestraft worden, zeer groot. De armbesturen in de plaatsen aan de grenzen bezwijken onder den last van vreemdelingen, die zij moeten bedeelen. Het kwaad is te erger, omdat de regeringen van naburige rijken maar al te gemakkelijk zijn in het afgeven van passen aan behoeftigen, en het verhuizen van dezen naar Nederland opzettelijk aanmoedigen; terwijl zij aan den anderen kant zulke lieden, wanneer zij over de grenzen worden gebragt, niet op nieuw willen ontvangen, en behoeftige Nederlanders, die jaren lang op het vreemde grondgebied hebben gewoond, bij de minste aanleiding herwaarts doen terugkeeren. Indien de Belgische wet op de bedelarij gestreng wierd toegepast, zou ook Limburg door vreemde bedelaars en landloopers als overstroomd worden. Onder zulke omstandigheden mag men het, naar dit gevoelen, allezins raadzaam heeten, dat geene vreemdelingen hier worden toegelaten, die niet van voldoende middelen van bestaan kunnen doen blijken, en is werkelijk eene coërcitive wet te hunnen aanzien behoefte geworden. Men mag toch niet aan algemeene, wereldburgerlijke denkbeelden de rust en de veiligheid van den inboorling opofferen.

Insgelijks van deze zijde echter stelde men er hooge prijs op, dat de wet alleen tegen weerlooze landloopers wierd gerigt, en niet zoodanig opgevat, dat de behoeftige vreemdelingen, die jaarlijks herwaarts komen, om nuttigen veldarbeid te verrigten, en in de verveeningen, fabrieken of op andere wijze werkzaam te zijn, geweerd konden worden.

§ 5. Ook het middel, hetwelk volgens het stelsel der voorgedragene wet gebezigd zou worden om zich te verzekeren of de binnenkomende vreemdellingen aan de gestelde voorwaarden voldoen, namelijk het vorderen van reispassen, is bij de algemeene beschouwingen over dat voorstel opzettelijk ter sprake gebragt. Er waren leden, die dit vorderen van reispassen in het algemeen zeer afkeurden. Het scheen hun toe strijdig te zijn met de beginselen van vrijheid van verkeer en van gastvrijheid, die zij in ons vaderland zoo gaarne in hunne volle uitgestrektheid zouden zien heerschen. De vreemdeling zou daardoor dikwijls noodeloos worden bemoeijelijkt; hetgeen in een land van handel als het onze niet dan nadeelige gevolgen kon na zich slepen. De daaruit voortvloeijende belemmeringen zouden in den tegenwoordigen tijd, nu de verbeterde middelen van gemeenschap het reizen zooveel sneller hebben doen worden, dubbel worden gevoeld; terwijl de Regering eindelijk, het stelsel in zijn geheel ten uitvoer willende leggen, aan onze betrekkelijk zoo uitgestrekte grenzen een heirleger van politie-beambten zou moeten onderhouden. Oneindig wenschelijker achtte men het van deze zijde, dat het stelsel eener volkomene vrijheid van komen en gaan gevolgd en tegen het ongerief, van vreemde landloopers te duchten, gewaakt wierd door eene goede wet op de politie.

Met deze beschouwing konden echter ook zij, die zich regtstreeks tegen het beginsel der wet verklaarden, niet allen instemmen. Men voerde daartegen aan, dat, ofschoon, naar hun inzien, geen Staat het regt had om van een vreemdeling datgene te vorderen wat art. 1 van het ontwerp voorschrijft, het vergen van het bezit van een reispas niet onvoorwaardelijk was af te keuren. Integendeel werd het vorderen van een pas in den regel goedgekeurd, mits dit slechts niet geheel uitsloot, dat de vreemdeling, bij gemis van een pas, door een ander middel kon doen blijken wie hij was. Door dat middel wel te regelen zou men het doel bereiken, naar hetwelk hier langs eenen weg, dien men niet anders dan willekeurig en onregtvaardig kon noemen, werd gestreefd.

Omtrent de bijzondere artikelen der wet is het volgende in het midden gebragt.

Art. 1. Zelfs in het stelsel der wet acht men den aanhef van dit

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

artikel te hoogdravend, en weinig strookende met de zeer belemmerende en beperkende bepaling, die onmiddellijk op dien aanhef volgt. Veel beter ware het, de bepaling van art. 1 omtrent de voorwaarden van toelating met art. 2 zamen te smelten, en dan dat artikel aan te vangen met de woorden: "*Geen vreemdeling wordt in Nederland toegelaten, dan*" enz.

Maar ook onafhankelijk van deze aanmerking van redactie, meent men, dat uit het artikel de ongerijmdheid blijkt van het beginsel waarvan de Regering is uitgegaan, en tevens, welke moeijelijkheden zij bij de uitvoering zou ontmoeten. Nederland ontvangt geene vreemdelingen, dan die voldoende middelen van bestaan hebben of door werkzaamheid kunnen verkrijgen. Maar zal men dan bijv. van vreemdelingen, die met eene stoomboot aan onze grenzen komen, om naar een ander land door te reizen, het bewijs vorderen, dat zij voldoende middelen van bestaan hebben? Zal men hen weren, indien zij, naar het oordeel der politie-ambtenaren, niet genoegzaam van reisgeld voorzien zijn?

Art. 2. Zo het bezit van een reispas noodig wordt geacht, moeten ook de vereischten van zulk een pas beter worden omschreven, dan hier het geval is. Men is het dan den vreemdeling verschuldigd, door de wet te verkondigen, hoe zijn reispas moet zijn ingerigt, opdat deze niet voor *onbehoorlijk* worde verklaard.

Buitendien vordert men hier het onmogelijke. Uit den pas moet blijken, dat de vreemdeling voldoet aan de voorwaarde, in art. 1 gesteld. Maar geene vreemde overheid is in staat, te waarborgen, dat de persoon, die haar om een pas vraagt, voldoende middelen van bestaan heeft of die door werkzaamheid zal kunnen verkrijgen. Wat toch zijn *voldoende* middelen van bestaan? Hetgeen voor den een, of op eene bepaalde plaats, voldoende is, is het voor den ander, of op eene andere plaats, niet. Hier kan men door werkzaamheid verkrijgen, wat elders niet voldoende zou zijn enz.

Art. 3. Dit artikel zou tot ondragelijke willekeur aanleiding kunnen geven. Terwijl art. 2 uitermate streng is, wordt hier alles aan de gunst of ongunst van de ambtenaren der politie overgelaten, die den vreemdeling òf allerlei moeijelijkheden in den weg zouden kunnen leggen, òf hem onvoorwaardelijk — want ook het vorderen van het bewijs van bekendheid is facultatief — zouden kunnen doorlaten. Het vereischte van bekendheid bij twee of meer personen kan voor den vreemdeling, die voor het eerst hier komt, zeer bezwarend zijn. Maar in het geheel heeft dat voorschrift omtrent het bewijs van bekendheid nog nadere toelichting noodig. De wet spreekt van *bij de politie bekende personen*; doorgaans plagt men aan die uitdrukking geene aanbevelende beteekenis te hechten. Men vraagt dan ook, aan welke personen men hier heeft te denken. Zijn het *gunstig* bekende personen? Zijn het vreemdelingen of Nederlanders? Welke *politie* wordt voorts hier bedoeld? Is het de algemeene rijks-politie, of de plaatselijke politie?

Nog heeft men aangemerkt, dat in den regel de vreemdelingen hier te lande niet aan de grenzen, maar op een meer binnenwaarts gelegen punt met de politie in aanraking komen en, voor zoover dit thans wordt gevergd, hunne passen moeten vertoonen. Het zou daarom juister zijn, dat hier, alsmede in art. 4, van *de plaats der aankomst* gesproken werd.

Art. 4. Het heeft de aandacht getrokken, dat hier van een *reis- en verblijfpas* gesproken wordt, terwijl het volgend art. 5 enkel *reispassen* heeft. Men ziet de reden niet in van die bijvoeging van het woord: *verblijf*, daar het toch wel de bedoeling niet kan zijn, den vreemdeling aan eene bepaalde plaats te verbinden. — Voorts waren er leden, die, in het algemeen tegen het stelsel van passen gestemd, het afgeven daarvan in het hier gestelde geval niet zoo verpligtend wilden hebben voorgeschreven, maar het veeleer van de keus des vreemdelings wilden laten afhangen, òf hij al dan niet een reispas nemen zal. Achtte men in het stelsel der wet het bezit van den reispas onvermijdelijk, dan moest die geheel kosteloos worden afgegeven, en dus zoodanig stuk aan de heffing noch van leges, noch van zegelregt, noch van eenige andere kosten onderworpen zijn. Volgens het gevoelen van anderen echter was het vorderen van een gering bedrag voor den reispas, al ware het slechts om de drukkosten te bestrijden, niet af te keuren, maar de hoogtheid van dat bedrag moest dan, ter voorkoming van alle vexatie, in de wet zelve worden bepaald. Eindelijk heeft men gevraagd, hoe lang de pas van kracht zou blijven. Moest hij na een korter òf langer tijdsverloop vernieuwd worden, dan behoorde die termijn in de wet te worden uitgedrukt.

Art. 5. Men heeft in dit artikel een nieuw bewijs gevonden, hoe onhoudbaar het stelsel is, dat aan de meeste bepalingen van dit wetsvoorstel ten grondslag ligt. De vreemde wordt toegelaten òp een reispas, waaruit van voldoende bestaansmiddelen blijkt, maar de vreemde overheid, die den pas afgaf, kan hoogstens zoo iets constateren op het tijdstip der afgifte, niet voor de toekomst. Welke waarborg is er nu, dat degene, die heden voldoende bestaanmiddelen bezit, na eenige maanden in hetzelfde geval zal verkeeren? Intusschen zal men in het stelsel der wet zoo iets moeten aannemen. De eenmaal afgegeven pas dekt den vreemdeling ook voor het vervolg; want zoo dit niet verondersteld werd, waartoe zou dan de verpligting dienen, om den pas bij zich te houden en ten allen tijde te vertoonen?

Die verpligting om den pas *bij zich te houden* schijnt, ook in het stelsel der wet, niet aannemelijk. Zij is onbestaanbaar met de gewoonte, om aan vreemdelingen bij hunne aankomst den pas af te vragen en daarvoor een bewijs in de plaats te geven. Men wenschte zoodanige bevoegdheid voortdurend aan de Regering toegekend te hebben, daar zij voor haar het middel aanbiedt, om zich te verzekeren, welke vreemdelingen nog in het land zijn; eene wetenschap voor de Regering van wezenlijk belang.

Ook al bestond deze zwarigheid niet, zou men de bijvoeging der woorden: *bij zich te houden* tamelijk overtollig achten; meenen men, dat het opleggen der verpligting om den pas des gevorderd te vertoonen, genoegzaam zou zijn.

Art. 6. Dit artikel schijnt beter met art. 3 in verband te moeten worden gebragt. Er wordt hier enkel gesproken van een *gelijk bewijs van bekendheid*; maar ook de bevoegdheid moet verleend worden tot het afgeven van den pas aan degenen, die het doel hunner komst en hunne middelen van bestaan opgeven. De vreemdeling, die zonder een politie-ambtenaar te ontmoeten over de grenzen is gekomen, moet niet van erger conditie zijn dan degene, wien men dadelijk bij zijne aankomst naar zijnen pas heeft gevraagd.

Art. 7. Blijkbaar kan hier enkel gedacht worden aan pas binnengekomen en nog reizende vreemdelingen. Was dit niet het geval, en kon men ten allen tijde den binnen 's lands gevonden vreemdeling, die geen pas kon verkrijgen, weder over de grenzen brengen, dan zou een groot misbruik van magt daarvan het gevolg kunnen zijn. De politie zou dan een vreemdeling over de grenzen kunnen brengen, die jaren lang hier te lande gewoond had. Ware zulk eene opvatting denkbaar, dan behoorde er een termijn te worden gesteld, na welks afloop de vreemdeling niet meer kan worden verontrust.

Overigens is men van begrip, dat in het stelsel der wet hier niet van *mogen* geweerd of over de grenzen gebragt worden, maar van *moeten* de rede behoort te zijn. Anders toch zou men de deur voor misbruik of begunstiging van den een boven den ander openstellen. Dezelfde redenen, die er voor pleiten, om de personen, om wegens het gemis der in art. 1 gestelde voorwaarde geen reispas kunnen verkrijgen, niet toe te laten, moeten hier voor het weren òf over de grenzen brengen bestaan.

Art. 8. Het 1ste lid van dit artikel kan, naar men meent, wegvallen, vermits hetgeen daarin wordt voorgeschreven, reeds duidelijk uit art. 2 voortvloeit. De vereeniging der beide alinea's in hetzelfde artikel heeft daarenboven iets wanstaltigs, vermits met het 2de lid eene nieuwe reeks van denkbeelden aanvangt. — Ter gelegenheid der overweging van dit artikel heeft men nog meer bepaald dan vroeger gevraagd, wie men hier en elders in de wet door *ambtenaren der politie* heeft te verstaan. Moet men daarbij aan den burgemeester der grensgemeente, aan den officier der maréchaussées, of slechts aan den veldwachter denken? De vraag is van te meer belang, eensdeels omdat men tot nu toe aan onze grenzen, die in den regel alleen door ambtenaren der belastingen worden bewaakt, geene ambtenaren der politie aantreft; anderdeels omdat de ambtenaar, die over de toelating zal beslissen, een voor hem, wie 't zij dan ook zijn moge, zeer bezwaarlijk onderzoek omtrent de bestaanmiddelen van den vreemdeling zal moeten kunnen instellen.

Uitdrukkelijk toegelatene, in de 2de alinea, is een vreemde uitdrukking; *toegelatene* zou genoegzaam zijn.

Bijzondere overweging hebben nog de hier voorkomende woorden: *op Onzen last*, uitgelokt. Zeer wenschelijk ware het, dat men voor goed afzag van het gebruik om in de Nederlandsche wetten op de wijze den Koning aan te duiden. Waarom kan men daarin het Hoofd van den Staat niet zelf noemen, en dus hier schrijven: *op last des Konings*? Het is waar, men kan zich hier eenigermate op het bij art. 116 der Grondwet vastgesteld formulier van afkondiging der wetten beroepen, hetwelk met de woorden: "*Wij enz., Koning der Nederlanden*" aanvangt. Maar de bedoelde wijze van uitdrukken is toch indedaad strijdig met het hoofdbeginsel der Grondwet omtrent de gezamenlijke uitoefening der wetgevende magt door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal. Men moet hier minder letten op het hoofd van het formulier van afkondiging dan op een beginsel, dat als een der gewigtigste van geheel de Grondwet is aan te merken. Werkelijk zou dan ook, als in den tekst eener wet van *Wij*, of van *Ons*, gesproken wordt, daardoor niets anders kunnen worden verstaan, dan de drie takken der wetgevende magt, die gezamenlijk de wet tot stand brengen en daarin hunnen wil doen kennen.

Eindelijk heeft men aangemerkt, dat het over de grenzen brengen, waarvan hier sprake is, altijd zou behooren te geschieden ten koste, niet van eenige bijzondere gemeente, maar van den Staat. Aan zulk een maatregel kunnen vrij aanmerkelijke kosten verbonden zijn. En daar hij in het algemeen belang plaats heeft, brengt de aard der zaak de bestrijding der kosten van staatswege mede.

Art. 9. Dit artikel heeft tot onderscheidene, gewigtige bedenkingen aanleiding gegeven. Onbetwistbaar wordt hier in de 1ste alinea aan één individu, den kantonregter, eene overgroote, ja buitensporige magt toegekend, waarvan een gevaarlijk misbruik zou kunnen worden gemaakt. Zelfs in het stelsel der wet zou daarom de magt des kantonregters tot uitzetting door meerdere waarborgen voor den vreemdeling moeten worden beperkt. Zoo wilde men bepaald hebben, dat de vreemdeling altijd vooraf door den kantonregter zou moeten worden gehoord; dat het bevel niet kon worden uitgevaardigd, dan na het in acht nemen van zekere formaliteiten, zoo als bijv. het opmaken van een proces-verbaal tegen den vreemdeling door het hoofd der politie in de gemeente waar die vreemdeling zich ophoudt; en dat

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

aan den kantonregter de verpligting wierd opgelegd, om van het uitgevaardigde bevel dadelijk kennis te geven aan een hooger regterlijk ambtenaar, bijv. aan dien van het publiek ministerie: eene kennisgeving, die, ook in verband met de bevoegdheid, aan den Koning verleend, om het bevel op te heffen, volstrekt noodzakelijk voorkomt. Bovendien wenschte men de bevoegdheid des kantonregters tot uitzetting niet zoo ver uitgestrekt te zien, dat de maatregel vreemdelingen treffen kan, die reeds een geruimen tijd hier te lande gevestigd zijn geweest.

Een termijn van verblijf behoorde te worden gesteld, na den afloop waarvan de uitzetting niet meer mogelijk zou zijn. Zoo als de bepaling nu ligt, zou de kantonregter een gevestigd vreemd koopman, die gefailleerd is, op grond van het gemis van voldoende middelen van bestaan, kunnen uitzetten.

Maar ook door eene wijziging van het artikel in dezen geest, zouden de menigvuldige daartegen bestaande bezwaren niet uit den weg zijn geruimd. Hier vooral is de algemeene, onder § 3 van dit Verslag aangeduide bedenking van toepassing, dat de Regering bij het zamenstellen der wet de bestaande strafwetgeving uit het oog verloren heeft, volgens welke bedelarij en landlooperij delicten zijn, die voor den vreemdeling met het brengen over de grenzen kunnen worden gestraft. De uitzetting van den vreemdeling, die geene voldoende middelen van bestaan heeft, kan dus niet plaats hebben dan uit kracht van een regterlijk vonnis. Door het bevel des kantonregters daarvoor in de plaats te doen treden, onttrekt men den vreemdeling aan den gewonen loop der justitie.

Alverder heeft men gevraagd, in welke hoedanigheid de kantonregter hier voorkomt en met zulk eene buitengewone magt wordt bekleed. Is het als regter of als ambtenaar der politie? Het schijnt niet twijfelachtig, dat de eerste onderstelling de ware is. In de memorie van toelichting tot de wet wordt toch met zoovele woorden gezegd, dat men eenmaal toegelatene vreemdelingen niet bij eenen eenvoudigen maatregel van politie, maar alleen ten gevolge van een bevel des kantonregters of op last des Konings, het land kan doen ruimen. Maar indien de kantonregter hier als regter optreedt, kan men zeggen, dat zoodanige bevoegdheid, als hem bij deze wetsbepaling wordt toegekend, ten eenen male strijdig en onbestaanbaar is met den aard der regterlijke functie. De regter wacht af tot aanklagten over misdrijf, in den regelmatigen vorm voor hem worden gebragt: hier zou die regter de functien van eenen politie-beambte moeten vervullen; hier zou hij ambtshalve moeten nasporen of de vreemdeling voldoet aan de vereischten, in art. 1 dezer wet vermeld, dat is, of deze genoegzame middelen van bestaan bezit; hier zou hij een maatregel moeten gelasten, die geen onderwerp van een regterlijk bevel kan uitmaken. Er is nog meer. Wanneer de kantonregter het bevel tot uitzetting als regter uitvaardigt, dan is het ongerijmd dat de Koning zoodanig bevel of de uitvoering daarvan zou kunnen opheffen, gelijk toch volgens het 3de lid van het artikel het geval zou kunnen zijn. De uitvoerende magt zou zoo doende op het gebied der regterlijke treden. Moet men daarentegen aannemen, dat de kantonregter hier als ambtenaar van politie zou handelen, dat hij dus, als zoodanig, een voorloopig uitvoerbaar bevel tot uitzetting zou kunnen uitvaardigen, dan zou de genoemde regterlijke ambtenaar met eene arbitraire magt worden bekleed, die aan geen officier van politie kan of mag worden toegekend.

Volgens het 3de lid van het artikel kan de Koning de werking van het bevel des kantonregters schorsen of dit bevel geheel opheffen. Men heeft gevraagd, wat de Regering zich van die haar voorbehoudene bevoegdheid voorstelt. Wanneer het bevel tot uitzetting te regt is uitgevaardigd, dat is wanneer de vreemdeling werkelijk niet voldoet aan de vereischten in art. 1 dezer wet vermeld, dan moet de Koning dat bevel niet kunnen vernietigen. In dat geval toch zou hier aan het hoofd van den Staat de bevoegdheid worden gegeven, om gunstbewijzen te verleenen strijdig met de wet. Is daarentegen de vreemdeling ten onregte het land uitgezet, dan moet er een middel bestaan, om op dien onwettigen maatregel terug te komen, welks aanwijzing hier ontbreekt. Langs welken weg zal in zoodanig geval de vreemdeling zijn regt doen gelden? Hoe zal hij bewijzen, dat hij voldoende middelen van bestaan bezit, kunnen aanvoeren, die tegen het locale oordeel des kantonregters opwegen?

Deze laatste zwarigheid weegt te meer, omdat het bevel des kantonregters bij voorraad uitvoerbaar zal zijn. Is uit kracht dier bepaling de vreemdeling eenmaal het land uitgezet, dan wordt hem indedaad in de meeste gevallen de weg afgesneden, om, als hem onregt is aangedaan, dit ter kennis der Regering te brengen en herstel te verwerven.

Art. 10. Bij de overweging van dit artikel is het zeer wenschelijk voorgekomen, dat 's Konings bevoegdheid tot uitzetting van vreemdelingen aan beperkingen mogt kunnen worden onderworpen, gelijkende naar die, welke op dit punt in het ontwerp der commissie tot herziening der Grondwet van 17 Maart 1848 voorkwamen; zoodat deze buitengewone magt alleen tijdelijk en in buitengewone omstandigheden, uit kracht en binnen de grenzen van eene telken male daaromtrent vast te stellen wet kon worden uitgeoefend. In allen gevalle meende men, dat meerdere waarborg tegen het misbruik dier magt moest worden verleend, dan hier het geval is. De in het artikel voorkomende uitdrukking: *om gewigtige redenen*, is zeer onbepaald, en weinig geschikt om dien waarborg te geven. *Redenen van staat* zou reeds beter zijn. Nog liever zag men het denkbeeld uit de Belgische wet overgenomen, dat alleen een vreemdeling, *qui compromet la tranquillité publique*, op 's Konings last kan worden uitgezet. Allermeest echter drong men er op aan, om de zonderlinge tegenstelling tusschen het: *met redenen omkleed* bevel des kantonregters, in art. 9, en de *gewigtige redenen*, in dit artikel, weg te nemen, meenende men nagenoeg eenparig dat het besluit des Konings, evenzeer als het bevel des kantonregters, gemotiveerd moest zijn. Ook de uitdrukking: *niet in het bijzonder belang van eenige Nederlanders* schijnt niet gelukkig gekozen. Waarom niet liever eenvoudig gezegd, dat de uitzetting *niet in eenig bijzonder belang* plaats kan hebben?

De bepaling van het 2de lid van dit artikel schijnt niet van noodelooze hardheid vrij te pleiten. Er volgt toch uit, dat de vreemdeling wiens uitzetting bevolen is en die bezwaren tegen dien maatregel wil doen gelden, dadelijk na bekomen kennisgeving in hechtenis kan worden genomen. Maar indien hij nu van stonden aan aanstalten maakt om zich te verwijderen, en alleen eenigen tijd behoeft om dit voornemen te volvoeren, waarom hem dan aan dit gevaar bloot te stellen? Uit dit oogpunt zou men het wenschelijk achten, dat er een termijn, bij voorbeeld van drie dagen, bepaald wierd, binnen welken hij zich kan verwijderen, en dat eerst na den afloop van dien termijn de inhechtenisneming zou kunnen plaats hebben.

Voorts is de twijfel gerezen, of in het systema der wet hier niet bepaald zou moeten worden, dat de vreemdeling, die van de bevoegdheid, bij art. 18 verleend, gebruik maakt, in verzekerde bewaring *zal* worden gesteld; en of hem dan niet, evenzeer als aan den vreemdeling van wien art. 14 spreekt, de bevoegdheid zou moeten worden verleend, om zich tegen geldelijken borgtogt te laten ontslaan.

De uitdrukking: *in verzekerde bewaring stellen* is niet goed gekozen. Er hecht zich daaraan in onze judiciele taal het denkbeeld van straf. Men wilde daarvoor *gijzeling* in de plaats gesteld hebben.

Art. 11. Door *bevoegde Nederlandsche autoriteit* kan hier wel niet anders verstaan worden, dan buitenlandsche Nederlandsche agenten, en dus ook consuls. Maar zijn dezen verpligt, het visum op een hun aangeboden buitenlandschen pas te stellen? Zoo neen, zou deze verpligting hun dan niet bij deze wet moeten worden opgelegd? Nog heeft men gevraagd, of het met het stelsel der wet wel overeenkomt, dat het bloote visum van een consul als *„uitdrukkelijke toelating"* zou gelden.

Art. 12. Ontwijfelbaar wordt hier aan het uitvoerend gezag eene zeer vexatoire magt toegekend, met de gastvrijheid van Nederland, waarop de memorie van toelichting zich beroept, bezwaarlijk overeen te brengen. Kan men zeggen dat daar gastvrijheid heerscht, waar de Regering den veemdeling dwingen mag, de plaats, waar hij zijn verblijf houdt en misschien eenigljk zijn bestaan kan vinden te verlaten; waar zij de bevoegdheid bezit, hem naar den een of anderen uithoek des lands te verbannen? De twijfel is dan ook gerezen, of deze bepaling wel met de Grondwet is overeen te brengen, die uitsluitend van toelating en uitzetting van vreemdelingen, niet van de hier voorkomende beperking hunner persoonlijke regten, spreekt. Men erkent wel, dat er gevallen denkbaar zijn, waarin uitzetting van den om staatkundige redenen vervolgden en gevaarlijken vreemdeling *uitlevering* zou mogen heeten, en waarin men dus aan een zoodanigen eene weldaad zou bewijzen door hem, al is het dan ook onder aanwijzing eener bepaalde verblijfplaats, in het land te laten verblijven. Maar aan de mogelijkheid van zulke gevallen mag de wetgever de goede beginselen niet ten offer brengen. In allen gevalle zou men, al liet het artikel zich met de Grondwet rijmen, de daarin aan de uitvoerende magt verleende bevoegdheid beperkt en nader omschreven willen zien. Men zou hier dezelfde waarborgen verlangen, als met opzigt tot de uitzetting, waarvan in art. 10 gesproken is, noodzakelijk worden geacht; dat is, eene omschrijving der redenen van staat, die het aanwijzen der bepaalde verblijfplaats of het ontzeggen van het verblijf op een bepaald punt kunnen wettigen, en het verbod om zoo iets te gelasten anders dan bij een gemotiveerd Koninklijk besluit.

Eene bepaalde verblijfplaats binnen het Koningrijk ontzeggen klinkt dubbelzinnig. Men zou er verbanning uit alle mogelijke plaatsen van ons land, en dus uitzetting, door kunnen verstaan.

Art. 13. De algemeenheid dezer bepaling heeft bevreemding verwekt. De redenen van uitzetting zijn, volgens het wets-voorstel, van geheel onderscheiden aard. De kantonregter kan slechts om ééne reden, gemis aan voldoende bestaanmiddelen, uitzetten; de Koning om verschillende reden van minder of hooger gewigt. Zou daarom niet met opzigt tot deze bepaling tusschen de uitgezette vreemdelingen onderscheid moeten gemaakt worden? Men gelooft ja, en acht in 't algemeen den gestelden termijn van vijf jaren te lang. De vreemdeling, die als beboeftig is uitgezet, kan in vermogende omstandigheden terugkeeren, en degene, wien men in tijd van oorlog uit het land meende te moeten verwijderen, kan na herstelden vrede daarheen willen terugkeeren, zonder dat dan zijn verblijf het minste nadeel kan doen. Ook uit dit oogpunt zou hier meer op de redenen van uitzetting gelet moet worden.

Tegen eene uitdrukkelijke uitzetting aan wordt eene niet gelukkig gekozene uitdrukking geacht.

Art. 14. De in dit artikel bepaalde voorloopige inhechtenisneming verdient, naar men meent, om meer dan ééne reden afkeuring. Men acht die regtstreeks strijdig met de Grondwet. Het geldt hier de bescherming van den persoon, waaromtrent bij art. 3 dier Grondwet aan den vreemdeling gelijke regten als aan den ingezeten zijn verzekerd, zonder dat daarop bij het 2de lid van dat grondwets-artikel eenige uitzondering is gemaakt. Al ware het voorschrift met de Grondwet overeen te brengen, zou men het onnoodig moeten keuren, daar

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

art. 88 van het Wetboek van Strafvordering ruim genoeg schijnt, om in dit opzigt de openbare veiligheid te verzekeren. De bepaling is nog daarenboven uitermate streng en hard, doordien men het minimum der straf, hetwelk regt tot de voorloopige inhechtenisneming geeft, zoo gering heeft gesteld. De vreemdeling, die wegens een klein politiemisdrijf, een jagtdelict bijv., vervolgd wordt, zou deswege van zijne vrijheid kunnen worden beroofd.

De bepaling van het 2de lid van art. 14 subintreert in het Wetboek van Strafvordering, en schijnt daarom te kunnen vervallen. Moest zij behouden blijven, dan zou men het niet kunnen goedkeuren, dat hier als in 't voorbijgaan een geheel nieuw beginsel, namelijk het ontslag onder borgstelling, in onze strafwetgeving wierd opgenomen en aan den vreemdeling in dat opzigt een voorregt verleend, waarop de Nederlander in geen geval aanspraak kan maken. De Regering schijnt zelve gevoeld te hebben, dat de onmiddellijk voorafgaande bepaling te streng was, en dit door het schenken van eene soort van privilegie aan den vreemdeling te hebben willen goedmaken. Maar dit privilegie zou in de meeste gevallen ijdel zijn, daar de vreemdeling toch wel niet gemakkelijk personen zal vinden, die voor hem een geldelijken borgtogt willen stellen.

de zaak als van dringenden spoed behandeld. Men moet, deze woorden lezende, tot de veronderstelling komen, dat er ook bij de strafregtspleging tweederlei procedure is toegelaten, eene gewone en eene van dringenden spoed. Men kan zich echter niet herinneren, dat dit het geval is, en wenscht daaromtrent opheldering.

Art. 15. Al de bestaande verdragen met vreemde mogendheden met opzigt tot de uitlevering van vreemdelingen worden door den aanhef van dit artikel als met één pennestreek goedgekeurd. Men zou niet ligt daartoe kunnen overgaan en wenscht in allen gevalle de weglating der eerste woorden van het artikel. Wel weet men, dat op de bedoelde verdragen niet bij de wet terug kan worden gekomen. Maar men zou hoogst ongaarne voet geven aan de veronderstelling, dat de verdragen van uitlevering, die voor een bepaald aantal jaren gesloten zijn, bij eene mogelijke vernieuwing niet zouden moeten worden gewijzigd naar de bepalingen dezer wet.

Voorts heeft men tegen het stelsel, dat de Regering bij het omschrijven der voorwaarden van de te sluiten verdragen van uitlevering gevolgd heeft, gewigtige bezwaren. De steller der wet heeft alleen de uitzonderingen, de gevallen waarin geene uitlevering mag worden toegestaan, opgeteld; juist het omgekeerde stelsel had, naar men meent, behooren gevolgd te worden. De uitlevering moet toch zeer zeldzaam en alleen ter zake van een beperkt aantal zware misdrijven, die in alle beschaafde landen strafbaar zijn, toegestaan kunnen worden. Zuiver staatkundige misdrijven moeten nooit tot uitlevering aanleiding kunnen geven. Maar zijn deze beginselen de ware, dan is het ook raadzaam en noodig, dat alle misdrijven, ter zake waarvan de uitlevering kan plaats hebben, uitdrukkelijk in de wet omschreven worden. Zoo als het artikel nu is gesteld, zou, volgens het bepaalde onder litt. *a*, ook voor geringere misdrijven de uitlevering kunnen worden toegestaan; dit is niet alleen op zich zelf af te keuren, maar inzonderheid ook omdat het bepaalde onder litt. *d* daardoor illusoir zou kunnen worden gemaakt. Hoe ligt toch zou men buiten 's lands den vreemdeling, wiens uitlevering men ter zake van een staatkundig misdrijf verlangt, tevens van een gewoon misdrijf van ligteren aard kunnen betigten? Door eene bepaalde omschrijving der misdrijven in het artikel zou nog aan een ander bezwaar te gemoet kunnen worden gekomen, zijnde men namelijk van oordeel, dat de uitlevering van personen, die niet aan hunne oproeping voor de krijgsdienst hebben voldaan, nimmer mag worden toegezegd en dat daarvan in de wet moet blijken. Ten aanzien der uitlevering van deserteurs, waarvan men in het wets-ontwerp of in de memorie van toelichting nergens met name gewag vindt gemaakt, wenscht men de zienswijze der Regering te kennen.

Art. 16. De vraag is geopperd, of de termijnen van acht dagen en één maand, in het 3de lid van dit artikel, niet te lang zijn gesteld, en welke redenen men gehad heeft om die termijnen zoo ruim te nemen. Men heeft het voorts vreemd gevonden, dat te dezer plaatse van eene regtbank een bloot adviserend ligchaam wordt gemaakt. Regtbanken vonnissen of beschikken: zij brengen geene adviesen uit, allerminst op een requisitoir van het openbaar ministerie. Veel natuurlijker zou het voorkomen, de regtbank, na onderzoek der stukken, te laten verklaren, of de vreemdeling verkeert in de termen van art. 15 van het voorstel, en dit vonnis, even als elk ander, ten uitvoer te doen leggen, en wel zonder hooger beroep. In het stelsel der wet keurt men alverder de vermelding van den Minister van Justitie in dit artikel af. In een vroeger tijdperk heeft men vrij algemeen hier te lande verondersteld, dat na de invoering der regterlijke organisatie en de vestiging van den Hoogen Raad, de noodzakelijkheid van een afzonderlijk ministerie van Justitie zou ophouden. Ook sedert de invoering der nieuwe regterlijke instellingen is de twijfel blijven bestaan, of zoodanig afzonderlijk ministerie noodig is, en in geen geval zou men dit punt thans bij eene wet willen hebben uitgemaakt. Waarom zouden ook, altijd in het stelsel der wet, de stukken niet aan den procureur-generaal bij den Hoogen Raad of dergelijke regterlijke autoriteit kunnen worden opgezonden?

De uitdrukking: *kan de uitlevering gelast worden*, schijnt het denkbeeld der Regering niet juist weder te geven. Als de Hooge Raad uitspraak heeft gedaan, moet overeenkomstig die uitspraak de uitlevering òf gelast òf geweigerd worden.

Art. 17. Het plotseling beroep op het Burgerlijk Wetboek komt, naar men meent, hier niet te pas. De in dat wetboek voorkomende bepalingen slaan alleen op burgerlijke regten.

Men kan voorts niet inzien, wat reden er bestaat, om den vreemdeling, die met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd, te begunstigen omdat hij bij haar in Nederland geboren kinderen heeft. Men wenscht te weten, waarom die bepaling hier zoo is gesteld, en waarom dan ook niet hij die met eene Nederlandsche vrouw gehuwd is *geweest*, hetzelfde voorregt genieten zou.

Het woord *uitlevering*, in het slot van het artikel, heeft, in verband met de daarbij gevoegde vermelding van Nederlanders, aanstoot gegeven. Uitlevering van Nederlanders mag nimmer kunnen plaats vinden.

Art. 18. Het schijnt niet eigenaardig, dat, zoo als het wets-voorstel hier doet, de regtbank ondersteld worde geen acht te hebben geslagen op de hoedanigheid van Nederlander of op de gelijkstelling met Nederlanders van dengene, wiens uitlevering is gevraagd. Wanneer men daarentegen, gelijk boven is verlangd, aanneemt, dat de regtbank niet adviseere, maar vonnisse, zal, zoo die regtbank in den opgeëischte de hoedanigheid van Nederlander mogt hebben miskend, de Hooge Raad zeer te regt opgeroepen worden, om te verklaren, dat deze wet niet op hem toepasselijk is.

In allen gevalle zal uit de wet moeten blijken, hoe de Hooge Raad bij de uitspraak in zaken van dezen aard zamengesteld zal moeten zijn. Zal geheel de Hooge Raad uitspraak moeten doen, of wel één kamer van dien Raad; en welk aantal raadsheeren zal voor de uitspraak worden vereischt?

In het stelsel van het artikel moet, naar men meent, bij de artt. 10 en 16, ook art. 12 worden aangehaald.

De bijvoeging: *zonder hooger beroep of cassatie*, aan het slot van het artikel, zal, waar het eene uitspraak van den Hoogen Raad geldt, wel geheel overtollig zijn.

Aan het einde der overweging over het tegenwoordig wets-voorstel heeft men de vraag gedaan, of eene wet als deze uit den aard der zaak niet slechts voor een bepaald aantal jaren zou moeten worden vastgesteld.

Eindelijk heeft men in bedenking gegeven, of hier, waar het eene wet tot regeling van de toelating van vreemdelingen geldt, ook niet bepalingen zouden moeten voorkomen met opzigt tot troepsgewijze trekkende vreemdelingen, zoo als landverhuizers. Men moet op de regeling bij de tegenwoordige wet van dit ook voor de belangen van onze scheepvaart en handel hoogst gewigtig onderwerp aandringen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 14den Mei 1849.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
STORM.
SLOET TOT OLDHUIS.
ENGELEN.
THORBECKE.

[XIV. 9.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over* 1847, uitgebragt in de zitting van den 15den Mei 1849.

Op het voorbeeld van vorige jaren is, bij de Koninklijke boodschap van den 2den Maart jl. aan de Tweede Kamer een ontwerp van wet aangeboden, de bepaling inhoudende, dat het batig slot van de rekening der koloniale remises over het jaar 1847, ten bedrage van f 4,297,302.53¼, bepaaldelijk bestemd wordt tot dekking van de uitgaven, begrepen in de staatsbegrooting van dat jaar.

§ 1. Bij de overweging van dit wets-ontwerp in de afdeelingen der Kamer, heeft men in twee der afdeelingen het gevoelen voorgestaan, dat, ook wanneer men de gedane voordragt enkel beschouwde als een uitvloeisel van art. 59 der Grondwet van 1840 — hetgeen, men erkende dit gaarne, onder de bestaande omstandigheden wel het geval moest zijn, — die voordragt niet geacht kon worden aan den geest en de strekking van dat grondwets-artikel te voldoen. Men kon het zich toch niet voorstellen, dat de regeling bij de wet, waarvan bij dat artikel gesproken werd, niets meer beteekende, dan wat hier plaats vond; namelijk de bloote herhaling van hetgeen reeds bij de wet tot aanwijzing der middelen voor het dekken der uitgaven, begrepen in de staatsbegrooting van 1847, is verordend. Integendeel meende men, in overeenstemming met het meermalen in de vorige Tweede Kamer voorgestaan gevoelen, dat bij eene wet als deze, niet zoozeer de bestemming van het koloniaal batig slot, als wel dat batig slot zelf geregeld en vastgesteld moest worden. Sommige leden vonden voor dit gevoelen te meer grond, omdat op de rekening der koloniale remises, die bij het tegenwoordig wets-ontwerp is overgelegd, weder verscheidene posten voorkomen, welke men geenszins als zuiver van kolonialen aard beschouwen kan, maar die integendeel tot de staats-uitgaven behooren. Zij wezen daarbij op de uitgaven voor

het koloniaal werf-depôt te Harderwijk, voor de militaire academie te Breda en voor de academie te Delft. Gold het daarbij, gelijk vroeger te meermalen met kracht van redenen is betoogd, wezenlijke staats-uitgaven, dan behoorde ook, naar aanleiding van art. 122 der vorige Grondwet, van de inwilliging dier uitgaven door de Staten-Generaal te blijken.

§ 2. In verband met het gevoelen, dat steeds van regeringswege aan het vorig art. 59 der Grondwet eene te bekrompene uitlegging is gegeven, achten verscheidene leden het wenschelijk, dat uit het tegenwoordig wets-ontwerp de vermelding weggelaten worde van het Koninklijk besluit van 3 December 1848, n°. 95, waarbij, ook naar aanleiding van het onderzoek der daartoe benoemde staats-commissie, de algemeene rekening der koloniale remises over 1847 is goedgekeurd. Men wil geenszins ontkennen, dat de maatregel om het onderzoek der koloniale rekeningen aan zulke staats commissien toe te vertrouwen, goede vruchten heeft gedragen; doch ou niet gaarne, al ware het slechts zijdelings, eene handelwijze bekrachtigen, die men niet in overeenstemming met het meermalen aangehaalde grondwets-artikel acht. Aan de Kamer zelve, niet aan eene staatscommissie, kwam het onderzoek der rekening toe, waaruit het koloniaal batig slot voortvloeit.

§ 3. Daar men het algemeen zeer wenschelijk acht, dat de noodzakelijkheid om over een zoodanig wets ontwerp als het tegenwoordige te handelen zich niet meer moge voordoen, heeft men met nadruk het verlangen geuit, dat de wet tot regeling der wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen, die volgens het tegenwoordig art. 60 der Grondwet vereischt wordt, zoo spoedig mogelijk tot stand moge komen. Men deed daarbij opmerken, dat deze wet niet gerangschikt kan worden onder die op het beleid der regering in de kolonien en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, waarvan in het 5de der additionnele artikelen van de Grondwet gesproken wordt; zoodat men dan ook vertrouwde, dat de Regering de bepaling omtrent de meerdere tijdruimte, haar voor het voorstellen dier laatste wetten gelaten, niet op de eerste zou toepassen. Zulk een uitstel zou zelfs strijdig geacht kunnen worden met de geheele strekking van art. 60 der Grondwet, waarbij het indienen v n een *jaarlijksch* verslag aan de Staten-Generaal omtrent het beheer der kolonien verpligtend wordt gesteld; eene bepaling, die toch wel zoo spoedig mogelijk, en niet eerst na een drietal jaren, in 't leven zal behooren te worden geroepen. Over 't geheel heeft men den wensch uitgedrukt, dat al de wets-voorstellen, die uit de artt. 59 en 60 der Grondwet moeten voortvloeijen, met bekwamelijken spoed worden ingediend, en tevens dat zij in eenen milden geest worden ontworpen, opdat zij mogen bijdragen om over den toestand van onze rijke Indische bezittingen dat licht te verspreiden, waaraan de natie reeds sedert zoovele jaren behoefte heeft gevoeld.

Naar aanleiding van het proces-verbaal der staats-commissie, de rekeningen en verdere stukken, die te gelijk met het tegenwoordig wets-ontwerp zijn ingezonden, heeft men nog bij het plaats gehad hebbend onderzoek het volgende in het midden gebragt.

§ 4. Bij eenige leden is de bedenking gerezen, of de Regering wel geacht kan worden geregtigd te zijn, om op eigen gezag met opzigt tot de koloniale producten, derzelver vervoer en verkoop, contracten met de Nederlandsche Handel-maatschappij te sluiten, en daardoor den Staat eenigermate van die instelling afhankelijk te maken. Er scheen te meer reden tot twijfel omtrent dit punt, omdat in het wezen der zaak zoodanige contracten staats-uitgaven me ebragten, die volgens art. 119 der Grondwet door de wet moesten worden vastgesteld. Meer algemeen verlangde men te weten, of de Regering reeds werkelijk nieuwe overeenkomsten met de Handel-maatschappij had aangegaan. In geval van eene toestemmende beantwoording dier vraag, moest men op de mededeeling van die overeenkomsten aan de Kamer aandringen.

§ 5. In verband met hetgeen daaromtrent bij de staats-commissie is verhandeld, hebben verscheiden leden beweerd, dat het op den duur tot wezenlijk voordeel van den lande zou strekken en ook eigenaardiger zou zijn, indien de assurantien door de Handel-maatschappij op gouvernements-producten voor goed een einde namen; meenende men dus dat de risico, die thans het Gouvernement en de Handel-maatschappij gezamenlijk voor iedere lading der bedoelde producten loopen, alleen door het eerste op zich genomen moest worden. Enkele leden gingen verder en verklaarden zich onvoorwaardelijk voor de afschaffing van alle assurantie der gouvernements-producten. In hun oog kon zoodanige assurantie, wanneer men de zaak in het groot beschouwde en over een zeker aantal jaren de uitkomst berekende, wel voordeelen opleveren voor bijzondere instellingen en personen, maar niet voor den Staat. Hiertegen werd echter aangevoerd, dat zulks in bepaalde gevallen, vooral ook van schade ten gevolge van oorlog, tot groote misrekening zou kunnen aanleiding geven.

§ 6. Met het oog op het proces-verbaal der staatscommissie heeft men alverder gevraagd, in hoeverre het Ministerie van Kolonien geslaagd is in het bedingen van mindere vrachtprijzen voor den overvoer van producten uit Nederlandsch Indie en in het tot eene gewenschte uitkomst leiden der onderhandeling over de afschaffing of vermindering der provisie, aan de agenten der Handel-maatschappij toegekend. Daar het eerste punt in eene in November ll. gehoudene algemeene vergadering van den Raad der Handel-maatschappij opzettelijk behandeld heeft moeten worden, vleide men zich, dat thans, na zooveel maanden, wel eene bepaalde beslissing daaromtrent zou kunnen worden medegedeeld.

§ 7. Eenige leden hebben het verlangen geuit, dat het overbrengen op de staatsbegrooting der bezoldiging van de ambtenaren, die thans uit het zoogenaamde fonds voor kosten van bestelling, keuring enz. worden betaald, niet enkel *in overweging genomen* (zie bladz. 3 van het proces-verbaal der staatscommissie), maar spoedig bewerkstelligd moge worden. Men kon toch zoodanige wijze van bezoldiging van rijksambtenaren niet anders dan onwettig, of ten zachtste genomen zeer onregelmatig noemen.

§ 8. In strijd met het daaromtrent door den voorzitter der staatscommissie geuite gevoelen, achten eenige leden het allezins wenschelijk, om de uitzending van specie naar Java zoo niet uitsluitend, dan toch zooveel slechts eenigzins mogelijk is, met rijks-schepen te doen plaats hebben. Er zou daardoor geen onaanzienlijk bedrag aan vracht worden uitgespaard; terwijl men bij de zorg, die steeds op rijks-schepen voor het bewaren der daarmede vervoerd wordende specien gedragen wordt, niet kan zien, dat de risico van het Gouvernement door het gebruik maken van die schepen tot bedoeld einde te zeer zou vermeerderen.

§ 9. Men beaamt ten volle den wensch der staats commissie tot eene spoedige herziening van het Indische pensioen-reglement. De sommen, die voor burgerlijke en militaire pensioenen, alsmede voor verlof-tractementen, ten laste der Indische kas komen, zijn, ook naar het gevoelen der leden, zeer hoog en de uit dezen hoofde te doene uitgaven werkelijk bezwarend.

§ 10. De wensch is geuit, dat de zaak der schuldvordering ten laste der Nederlandsche Stoombootmaatschappij wegens de stoomboot *Pylades*, zoo spoedig mogelijk ten einde mogt worden gebragt. Men kan de daaromtrent voorloopig aangegane schikking niet anders dan zeer nadeelig voor den Staat noemen, en verlangt te weten, in hoeverre daarop reeds teruggekomen is of nog teruggekomen zal worden.

§ 11. Met opzigt tot den op de rekening voorkomende post van f 5,600,000 voor restitutie van stortingen in de Indische kas, heeft men gevraagd, of het waar is, dat ten gevolge dier stortingen van tijd tot tijd aanzienlijke sommen, ja zelfs verscheidene millioenen, zonder gebruik en dus renteloos in de Indische kas blijven liggen.

§ 12. Evenzoo heeft men, naar aanleiding van den post van f 7,290,000 voor uitzending van zilveren specie en kwijting van wissels, gevraagd, wat men te denken had van de onlangs openbaar geworden klagten over het afgeven van gouvernements-wissels op Java, op een oogenblik, dat nog wissels bij de particuliere handelhuizen aldaar te bekomen waren.

§ 13. Bij het overwegen der posten op de rekening, die tot de West-Indische kolonien en de Kust van Guinea betrekking hebben, is bij verscheidene leden de bedenking gerezen, of het der Regering wel vrij staat, zonder tusschenkomst der wetgeving, zoodanige subsidien te verleenen, als waarvan daar sprake is. Men meende daaraan te moeten twijfelen, ook om de bedenkelijke gevolgen, die uit zulk eene handelwijze konden voortvloeijen, daar toch, bij het bestaan der bevoegdheid om 4 à 5 tonnen gouds uit de Indische remises aan bepaalde kolonien als subsidie uit te keeren, hetzelfde regt voor een bedrag van even zooveel millioenen zou kunnen worden volgehouden. Het eenig ware en goede beginsel te dezer zake is ongetwijfeld, dat geheel de opbrengst der koloniale remises aan de wetgeving wordt verantwoord, en dat deze bij de regeling of vaststelling van het batig slot tevens bepaalt, hoeveel daarvan voor de kolonien, die hare uitgaven niet uit eigene middelen kunnen bestrijden, kan en zal worden afgezonderd.

§ 14. De vraag is gedaan, waarom bij de verzilvering van het Surinaamsche bankpapier *rentedragende* schatkistbiljetten zijn uitgegeven. Men meent, dat de intrekking van dat bankpapier zeer wel op zoodanige wijze had kunnen plaats hebben, dat de bedoelde renten geheel waren bespaard. Ook wenscht men te weten, welke opofferingen ter zake der intrekking van het Surinaamsche bankpapier nog te doen zijn, welke resultaten met opzigt tot de geldcirculatie in de kolonie reeds verkregen zijn en wat daaromtrent voor de toekomst te verwachten zij.

§ 15. Ook omtrent de uitkomsten der proeve van kolonisatie, die men in Suriname genomen heeft en omtrent hetgeen men zich daarvan voor de toekomst belooft, wenschte men gaarne eenige nadere inlichting te erlangen; terwijl men eindelijk met aandrang den wensch heeft geuit, om omtrent een ander hoogst gewigtig punt, namelijk de bedoelingen en inzigten der Regering tot het langzamerhand voorbereiden van de afschaffing der slavernij in de Nederlandsche West-Indische bezittingen, meer opzettelijk te worden ingelicht.

Wat de redactie van het wets-ontwerp betreft, heeft men aangemerkt, dat het cijfer van het batig slot ook in schrijfletters behoort te worden uitgedrukt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 23. Maart 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 12den Mei 1849, de navolgende Memorie van Beantwoording ontvangen.

§ 1. Het onderhavig wets-ontwerp is aangeboden in voldoening aan de wet van 26 Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 43).

Het verschil van gevoelen, hetwelk vroeger steeds bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft bestaan ten aanzien van het regt verstand van art. 59 der Grondwet, met opzigt tot de hier behandelde quaestie, heeft zich telkens opgelost in de aanneming der voorgedragene wets-ontwerpen tot regeling van het *gebruik* van het koloniaal

HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847.
(Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

batig slot. Dit in aanmerking nemende en voorts lettende op het vervangen van het bedoelde artikel door bepalingen in de gewijzigde Grondwet, volgens welke de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen bij de wet zal worden geregeld, zoo acht de Regering het ongeraden om thans van den tot nu toe gevolgden weg af te gaan. Bij evengemelde wet zal wellig insgelijks kunnen worden uitgemaakt de vraag, of sommige der hier opgenoemde uitgaven te regt worden gekweten uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen. Voor 's hands meent de Regering als haar gevoelen te moeten bekend stellen, dat de kosten van eene koloniale werving, alsmede van de opleiding van eenige jongelingen voor de militaire of civile dienst in de kolonien, geheel en al als zuiver koloniaal moeten worden beschouwd, even als die voor den inkoop van verschillende benoodigdheden voor de Indische huishouding, enz.

§ 2. De weglating der aanhaling van het Koninklijk besluit, waarbij de koloniale rekeningen zijn goedgekeurd, komt der Regering niet wenschelijk voor, omdat deze aanhaling steeds heeft plaats gehad in de door de Tweede Kamer der Staten-Generaal goedgekeurde wetsontwerpen van gelijken aard, als het onderhavige in vroegere jaren ingediend. Overigens is het onderzoek van de koloniale rekeningen een der punten, welke mede een deel zullen uitmaken van de wet, waarbij de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen zal worden geregeld.

§ 3. Het ligt in de bedoeling der Regering om de wetten, welke het uitvloeisel moeten zijn van de artt. 59 en 60 der Grondwet, zoo spoedig haar zulks doenlijk zal zijn, aan de overweging der Staten-Generaal te onderwerpen. Bereids is over de verschillende zaken, welke daarbij moeten worden geregeld, in correspondentie getreden met de koloniale besturen. De Regering beaamt ten volle, dat de meerdere tijdruimte, welke haar is gelaten ten opzigte van het indienen der wetten tot vaststelling van de reglementen op het beleid der regering in de kolonien, niet toepasselijk is op de overige wetten, bedoeld bij artt. 59 en 60 der Grondwet. Intusschen zal, volgens het oordeel der Regering, de behandeling der koloniale rekeningen en van het batig slot op dezelfde wijze als tot nu toe gevolgd is, moeten blijven plaats hebben, tot dat de wet, waarbij die behandeling op eene andere wijze wordt geregeld, zal zijn tot stand gebragt. Dit volgt uit het derde der additionnele artikelen.

§ 4. De overeenkomsten met de Nederlandsche Handel-maatschappij voor de betrekkingen tusschen de Regering en dat ligchaam gedurende het nieuwe tijdvak van deszelfs bestaan, aanvang nemende met 1 Januarij 1850, zijn nog niet gesloten, makende dit onderwerp thans een punt van overweging bij de Regering uit.

§ 5. De assurantie van gouvernements-producten door de Nederlandsche Handel-maatschappij heeft opgehouden en de som, door haar op elke lading tot nu toe geassureerd, is voor rekening van het Gouvernement overgenomen. De vraag, of het doelmatig is, de assurantie der Oost-Indische producten geheel en al achterwege te laten, is thans bij de Regering in overweging, bestaande er evenwel tegen zoodanigen maatregel vele bedenkingen.

§ 6. Ook dit belang is door de Regering reeds geregeld.

Er is bedongen eene vrachtvermindering van f 3 per last, terwijl tevens is bepaald dat voortaan een last koffij zal moeten uitleveren 1800 Nederlandsche ponden, in stede van 1500, zoo als thans gebruikelijk is, terwijl ook de lastberekening voor de overige producten op eene gelijkmatige wijze is geregeld. De besparing, door een en ander te weeg gebragt, kan, naar den maatstaf van den gemiddelden aanvoer in de laatste jaren, worden geschat op eene som van f 750,000. Omtrent het overnemen der provisie van de agenten voor rekening der maatschappij is men nog tot geen eindresultaat gekomen, doch in elk geval zal worden zorg gedragen, dat na 1 Januarij 1850 dezelve niet meer onder de onkosten op de producten vallende, worde begrepen.

§ 7. Bij de opmaking der eerstvolgende staatsbegrooting zal de overbrenging daarop van de bezoldiging der bedoelde ambtenaren worden bewerkstelligd, komende dezelve ook aan de Regering wenschelijk voor.

§ 8. Bij het verzenden van specie zal door het departement van Kolonien worden gelet op de gelegenheden, welke daartoe zullen worden aangeboden door naar Indie vertrekkende rijksschepen.

§ 9. De pensioenen en verloftractementen staan in verhouding tot de Indische tractementen en kunnen niet buitensporig hoog genoemd worden. De verloven worden in den regel verleend wegens ziekte, en dan zijn de behoeften, vooral voor menschen die lang in Indie zijn geweest, hier te lande groot. De pensioenen zijn, voor zooveel het minimum aangaat, niet overdreven; alleen het maximum is hoog; maar deze regeling is in vele gevallen in het belang van den lande, vermits de ambtenaren, met het vooruitzigt op een in evenredigheid hooger pensioen, langer in Indie verblijven dan anders het geval zou zijn. Tegenover de pensioenen staat bovendien eene inhouding op de tractementen der ambtenaren, die dus geacht kunnen worden hunne pensioenen zelven te bekostigen. Overigens is eene herziening van het pensioenreglement thans in behandeling.

§ 10. Men heeft beproefd eene voordeeliger en sneller werkende afdoening der schuldvordering ten laste van de Nederlandsche Stoomboot-maatschappij wegens de stoomboot *Fylades* tot stand te brengen, doch is daarin niet geslaagd. Het schijnt dat de finantiele omstandigheden der maatschappij zulks bezwaarlijk zouden gedoogen; terwijl het inslaan van den weg van regten aan de Regering minder doelmatig voorkomt.

§ 11. Het maakt een punt van overweging uit, in hoever het cijfer van het administratief kapitaal, hetwelk in Indie steeds voorhanden moet zijn tot het gaande houden van de dagelijksche uitgaven over eene zoo groote uitgestrektheid als onze Indische bezittingen aanbieden, kan worden verminderd, en het meerdere aangewend tot verbetering van den geldsomloop, welke bij de wet zal worden geregeld.

§ 12. Ten aanzien der hier bedoelde klagten zijn aan den Gouverneur-generaal de noodige inlichtingen gevraagd.

§ 13. Het punt der subsidien aan de West-Indische Kolonien en de Kust van Guinea zal ook kunnen worden geregeld bij de wet op de wijze van beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen.

§ 14. Eenmaal tot de verzilvering van het bankpapier besloten zijnde en de erkentenis daardoor zijnde afgelegd, dat hetzelve à pari door het Gouvernement moest worden ingewisseld, en de verzilvering niet dadelijk kunnende plaats hebben, heeft men gemeend, dat de billijkheid medebragt, om, bij de wenschelijkheid tot dadelijke vernietiging van het bankpapier, het papier, dat gegeven werd voor het met verzilverde gedeelte, rentegevende te maken. De geheele verzilvering moet met het einde dezes jaars zijn afgeloopen en zal daarvoor nog eene som van één millioen gulden worden gevorderd, waarvan een derde reeds beschikbaar is en twee derden zullen moeten gevonden worden uit de koloniale geldmiddelen van dit jaar. De reeds verkregen resultaten vertoonen zich in de omstandigheid, dat de wissel-agio van 35 à 40 pct. gedaald is tot 4 à 5 pct, en wanneer de geheele maatregel zijn beslag zal hebben bekomen, heeft men de hoop, dat de geldcirculatie in Suriname op eenen geregelden voet zal blijven.

§ 15. De tot nu toe verkregen uitkomsten der proeve van kolonisatie zijn van dien aard, dat eene uitbreiding derzelve doelmatig voorkomt. Wel hebben bijzondere omstandigheden zeer ongunstig op die proeve gewerkt, doch zooveel schijnt als bewezen te kunnen worden aangenomen, dat de Europeaan zich onder het Surinaamsch klimaat aan gestadigen veldarbeid kan gewennen.

Het ligt intusschen in de bedoeling der Regering om de voortzetting der kolonisatie over te laten aan particuliere personen of maatschappijen, welke, in zooverre zulks geene verdere geldelijke offers vordert, zooveel mogelijk de hulp des bestuurs zullen genieten.

Het ligt in de bedoelingen en inzigten der Regering, om al het mogelijke aan te wenden, ten einde het lot der slaven te verbeteren en hen langzamerhand te helpen voorbereiden voor eenen anderen maatschappelijken toestand, dan waarin zij zich nu bevinden. De voortzetting der kolonisatie kan daartoe aanzienlijk bijdragen. Eene dadelijke emancipatie zou; dit behoeft naauwelijks gezegd te worden, grootere geldelijke offers vorderen, welke in den tegenwoordigen staat der finantien moeijelijk zouden kunnen worden gebragt; terwijl bovendien de ondervinding, in dit opzigt elders verkregen, niet van dien aard is, om ons aan te moedigen, hetzelfde voetspoor te volgen. Het geluk der geëmancipeerden is er niet door bevorderd geworden en de productie is verminderd. Het lot onzer slaven wordt intusschen, hiervan geeft de Regering de verzekering, niet uit het oog verloren, en alles wordt gedaan wat vereenigbaar is met het belang van dezen en met de rust en veiligheid in de kolonien.

Ten slotte wordt aangeteekend dat tegen het vermelden van het cijfer van het batig slot ook in schrijfletters, geene bedenkingen bestaan.

's Gravenhage, den 12den Mei 1849.

De Minister van Kolonien,
G. L. Baud.

De Commissie van Rapporteurs voor het Ontwerp van Wet tot regeling van het gebruik van het koloniaal batig slot over 1847 is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wetsontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 15. Mei 1849.

Winterberg.
Ter Brugge Hugenholtz.
Wintgens.
Van Rijckevorsel.
BachER.

[XXVII. 4.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting, over de dienstjaren* 1840—1843.

Bij eene Koninklijke boodschap van den 3den Mei jl. is aan de Kamer een wets-voorstel ingezonden, strekkende tot regeling van uit

gaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting over de dienstjaren 1840, 1841 1842 en 1843.

Men heeft bij het onderzoek van dit wets-voorstel in de afdeelingen bevreemding aan den dag gelegd, dat er thans, in 1849, nog sprake kan zijn van verevening van uitgaven, die tot een zoo lang verstreken dienstjaar, als dat van 1840, behooren. Men meende, dat ten minste de tot dat tijdperk behoorende financiele zaken alle afgedaan en geregeld waren, en wenscht dus te weten, waarom zulks met opzigt tot het fonds van herbelasting niet het geval is, en waaraan het zoo langdurig uitstel der verevening van de in het tegenwoordig wets-voorstel voorkomende uitgaven toe te schrijven is.

Evenzoo verlangt men onderrigt te worden, om welke reden de beslissingen wegens ontheffing of vermindering van den aanslag op de grondbelasting, zoo lang na den afloop van het dienstjaar, tot herbelasting, en dus tot het brengen van uitgaven ten laste van het fonds, aanleiding plagten te geven. Dit blijkt toch uit de memorie van toelichting, dat bijv. in 1845 uitgaven ten laste van het fonds gebragt zijn, die tot het dienstjaar 1843 behoorden.

Maar ook omtrent den aard van het fonds en het bedrag der daarin thans aanwezige gelden zou men gaarne nadere inlichtingen erlangen. Men heeft gevraagd, of dit hetzelfde fonds is, waarvan in de laatste verslagen wegens het gebruik der geldmiddelen onder de benaming van fonds van herbelasting op de grondbelasting over de dienstjaren 1841 en vroeger melding is gemaakt. Ware dit het geval, dan zou hier niet van een rijks-fonds, maar van een *gedeponeerd* fonds de rede zijn, hetwelk nog daarenboven met een fonds van *gemeente*-opcenten op de directe belastingen en accijnsen schijnt vermengd te zijn. Men kan zich een en ander niet goed verklaren, en wenscht ook te weten, of het fonds van herbelasting op de grondbelasting, waarvan in het Verslag wegens het gebruik der geldmiddelen over 1844, op bladz. 72 en 73, melding wordt gemaakt, altijd hetzelfde fonds is.

De memorie van toelichting vermeldt, dat de ontheffingen en verminderingen wegens de grondbelasting van het jaar 1844 af op het fonds van kwade posten worden aangewezen. Zij beroept zich daarbij op de wet van 24 April 1843 (*Staat blad* n°. 14), welker art. 5 werkelijk zulk eene bepaling inhoudt. Men vindt in dat artikel echter uitdrukkelijk melding gemaakt van de verminderingen en vermeerderingen, na 1834 ontstaan. Schuilt hier een misslag, en zoo neen, hoe laat zich dan daarmede rijmen, dat blijkens de tegenwoordige memorie van toelichting, op het oudere fonds uitgaven over de dienstjaren 1840—1843 gebragt zijn?

Ook weder bij de overweging van dit een en ander heeft men het betreurd, dat het fonds voor kwade posten op de grondbelasting, hetwelk reeds tot zooveel verwarring en onregelmatigheid aanleiding heeft gegeven, nog niet is opgeheven. Men wil der Regering ernstig in bedenking gegeven hebben, of tot zoodanige opheffing niet even goed kan worden overgegaan, als tot die van het fonds voor kwade posten op het personeel en patent, waaromtrent de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32) heeft beslist.

Met opzigt tot den vorm van het tegenwoordig wets-ontwerp heeft men gevraagd, of het wel genoegzaam het karakter eener begrootingswet bezit; hetgeen toch volgens art. 32 der Instructie van de Algemeene Rekenkamer vereischt wordt, om het doel, namelijk de verevening van uitgaven op het fonds, te kunnen bereiken. Men wees daarbij op de gelijksoortige wetten van 30 Mei en 6 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 25 en n° 39), welke, naar men meende, beter in den bedoelden geest waren ingerigt. Andere leden vroegen, waarom hier van verevening van *ordonnantien* gesproken werd en niet van uitgaven ter zake van gedane betalingen. Naar hun inzien moest eene wet als deze, even als iedere andere begrootingswet, eigenlijk een maximum van voor ieder dienstjaar te doene uitgaven uit het fonds bepalen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 16den Mei 1849.

BOREEL VAN HOGELANDEN.
LOTSY.
VAN DER LINDEN.
WINTGENS.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.

XXIX. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 21sten Mei 1849.*

MIJNE HEEREN!

Het ontwerp, hetwelk U bij deze ter overweging wordt aangeboden, omvat de bepalingen der kieswet.

De bijgevoegde memorie zet de gronden uiteen, waarop dit wets-ontwerp rust.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 20sten Mei 1849.

WILLEM.

[XXIX. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende regeling van het kiesregt en der benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Grondwet vordert, dat bij de wet geregeld worden het kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, alsmede de rooster hunner aftreding,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

Van de kiezers ter benoeming van leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 1. Om kiezer te zijn moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten;

2°. meerderjarig zijn; en

3°. in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, betalen de som vermeld in de bij deze wet gevoegde tabel.

Art. 2. Ten behoeve van den echtgenoot strekken de aanslagen in de voormelde belastingen ten laste der vrouw, en ten behoeve van den vader de aanslagen ten laste zijner minderjarige kinderen.

Het bedrag dier aanslagen kan gevoegd worden bij het bedrag, waarvoor de echtgenoot of vader reeds uit eigen hoofde aangeslagen is.

Eene weduwe, de vereischte belastingsom betalende, kan dezelve doen strekken ten behoeve van eenen harer zonen, mits hij de overige vereischten ter uitoefening van het kiesregt bezitte.

Zij doet tijdig aan het plaatselijk bestuur schriftelijke opgave van dien zoon, door wien zij, tot wederopzegens toe, het kiesregt van harentwege verlangt te doen uitoefenen.

Art. 3. Ten behoeve van den kiezer komt in aanmerking de aanslag in 's Rijks directe belastingen in de kohieren, welke op het oogenblik van het opmaken der kiezerslijsten tot de loopende dienst behooren.

Art. 4. Het bewijs, dat men het vereischte, bij het 3de lid van art. 1 gevorderd, bezit, wordt, zoo noodig, geleverd door het vertoonen òf van een uittreksel uit de kohieren der belastingen, òf van het aanslagbiljet.

Art. 5. Van de uitoefening van het kiesregt zijn uitgesloten,

a. die, bij vonnis in kracht van gewijsde gegaan, in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen zijn verklaard; wat den gefailleerde betreft, zoolang hij niet gerehabiliteerd is; en

b. die geregtelijken afstand van hunne goederen aan hunne schuldeischers hebben gedaan.

TITEL II.

Van de kiezerslijsten en van de rondzending der stembiljetten.

Art. 6. Bij de invoering dezer wet wordt eene lijst der kiezers opgemaakt.

Die lijst blijft voortdurend van kracht, behoudens de veranderingen, daarin bij de jaarlijksche herziening te brengen.

Hare daarstelling en herziening heeft plaats als volgt:

Art. 7. De ontvangers van 's Rijks directe belastingen zijn verpligt om, in den aanvang der eerste helft van de maand Februarij van het jaar, volgende op dat waarin deze wet is afgekondigd, aan het plaatselijk bestuur te bezorgen eene lijst van hen, die hunne werkelijke woonplaats in de gemeente hebben, en volgens deze wet, uit het oogpunt der belastingsbetaling, de bevoegdheid bezitten om kiezers te zijn.

Op die lijst worden de sommen vermeld, waarvoor ieder van de daarop gebragte personen in elke van die belastingen is aangeslagen.

De plaatselijke besturen onderzoeken die lijsten en houden daarbij de overige vereischten, gevorderd om kiezer te kunnen zijn, in het oog.

De daaruit door het plaatselijk bestuur op te maken lijst der kiezers moet, tegenover den naam van ieder daarop ingeschreven ingezeten, aanduiden zijne voornamen, den dag en de plaats zijner geboorte, de dagteekening zijner naturalisatie, zoo die mogt hebben plaats gehad, en het belastingsbedrag, dat hij in de gemeente betaalt.

Op die lijst wordt de som vermeld, die men betalen moet om kiezer te kunnen zijn.

Art. 8. De plaatselijke besturen stellen die lijsten vast, uiterlijk op den laatsten dag der maand Februarij, en doen dezelve

dadelijk, gedurende veertien dagen, ter inzage van het publiek leggen, waarvan tevens aan het publiek wordt kennis gegeven.

Bij die kennisgeving worden de niet op de lijst gebragte ingezetenen, die, ten gevolge van belasting elders verschuldigd, bevoegd meenen te zijn om op de lijst te worden gebragt, uitgenoodigd om daarvan aan het plaatselijk bestuur te doen blijken, binnen veertien dagen, te rekenen van de dagteekening der kennisgeving.

Vóór den afloop van dien termijn, worden de bezwaren, die men tegen die lijst mogt hebben, bij den gemeenteraad schriftelijk ingeleverd.

De gemeenteraad onderzoekt die bezwaren, herstelt de dwalingen, die bevonden worden stof voor dezelve te hebben opgeleverd, en geeft, vóór het einde der maand Maart, kennis aan hen, die hunne bezwaren indienden, of er al dan niet grond tot verbetering is gevonden.

Art. 9. Uiterlijk vóór den 15den April kan:

1°. ieder die in zijn kiesregt, op eenigerlei wijze, beweert te zijn verkort, en

2°. ieder Nederlander, die, in het volle genot zijner burgerlijke en burgerschapsregten verkeerende, beweert, dat een ander ten onregte onder de kiezers is opgenomen,

de uitspraak inroepen van de arrondissements-regtbank, binnen welker ressort de lijsten, in het voorgaande artikel vermeld, zijn opgemaakt.

Art. 10. Zij wenden zich daartoe tot die regtbank door een verzoekschrift, geteekend door eenen advocaat of procureur bij die regtbank ingeschreven of aangesteld, en ontvouwen daarin de daadzaken en gronden, waarop hunne vordering rust, met aanwijzing hunner bewijsmiddelen en overlegging hunner stukken.

Art. 11. De regtbank beveelt, bij eenvoudige beschikking op het verzoekschrift, de oproeping van de wederpartij des verzoekers, tegen eenen door haar te bepalen dag en uur, voor twee commissarissen uit haar midden, in de beschikking benoemd, en gelast, dat de verzoeker, ten dienzelfden dage, zal medebrengen de getuigen op welke hij zich in zijn verzoekschrift heeft beroepen, ten einde hen, door de commissarissen, wanneer die dat zullen goedvinden, te doen hooren.

Art. 12. Het verzoekschrift en de beschikking worden, van wege den verzoeker, door eenen deurwaarder, ten minste vier dagen vóór den bepaalden dag der verschijning voor commissarissen, aan den persoon of aan de woonplaats der wederpartij beteekend, met achterlating van een afschrift van het verzoekschrift, van de beschikking, en van die deurwaarders-acte.

Art. 13. De wederzijdsche partijen verschijnen *of* in persoon, *of* door eenen advocaat of procureur, bij die regtbank ingeschreven of aangesteld, *of* door eenen schriftelijk gemagtigde. Zij dragen hare belangen betrekkelijk de ingestelde vordering voor, en de geroepene partij brengt ook de getuigen mede, die zij tot het leveren van tegenbewijs wenscht te doen hooren.

Art. 14. Wanneer het onderzoek op den bepaalden dag niet mogt kunnen worden volbragt, wordt het op eenen volgenden, op last van de regters-commissarissen, voortgezet.

De ambtenaar van het openbaar ministerie bij de regtbank woont die comparitien bij. Zij worden in het openbaar gehouden.

Art. 15. De behoorlijk geroepene partij, die niet verschijnt, wordt geacht de ingestelde vordering niet te willen wederspreken, maar zich aan het oordeel der regtbank te onderwerpen.

Haar wordt geen verzet tegen die uitspraak gegund.

Art. 16. Na volbragt onderzoek, doen de regters-commissarissen verslag in eene openbare zitting der regtbank.

De ambtenaar van het openbaar ministerie neemt zijne conclusie.

De regtbank doet hare uitspraak in diezelfde of in eene volgende teregtzitting.

Art. 17. De partij, die daarvoor grond meent te bezitten, kan de vernietiging van die uitspraak der regtbank vragen van den Hoogen Raad, doch alleen wegens schending of verkeerde toepassing der wet.

Art. 18. Zij legt daartoe, binnen veertien dagen na den dag waarop haar het vonnis der arrondissements-regtbank is beteekend, of zij zelve die beteekening aan hare tegenpartij heeft doen bewerkstelligen, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift neder, geteekend door eenen advocaat of procureur, vóór dien Raad de practijk uitoefenende. Daarin ontvouwt zij de gronden en haren eisch tot cassatie, en daarbij legt zij, benevens eene expeditie van het vonnis, welks vernietiging wordt gevorderd, de bewijsstukken over, die zij voor de regtbank heeft gebruikt.

Art. 19. De Hooge Raad beveelt, bij eenvoudige beschikking op het verzoekschrift, de oproeping van de wederpartij des verzoekers, tegen eenen door hem te bepalen dag en uur, voor twee uit zijn midden benoemde commissarissen, en gelast dat de verzoeker, met inachtneming van eenen door den Raad te bepalen termijn, aan dien dag der verschijning voorafgaande, daaraan gevolg geve.

Art. 20. De oproeping geschiedt op de wijze in art. 12 voorgeschreven, met inachtneming van den termijn in art. 19 vermeld.

Art. 21. Ten gestelden dage verschijnen de partijen voor de raadsheeren-commissarissen, *of* in persoon, *of* door eenen advocaat of procureur, voor den Hoogen Raad de practijk uitoefenende, *of* door een schriftelijk gemagtigde. Zij dragen hunne belangen voor.

De ambtenaar van het openbaar ministerie woont die comparitie bij. Zij wordt in het openbaar gehouden.

Art. 22. De behoorlijk opgeroepene partij, die niet verschijnt, wordt geacht de ingestelde vordering niet te willen wederspreken, maar zich aan het oordeel van den Hoogen Raad te onderwerpen.

Haar wordt geen verzet tegen die uitspraak gegund.

Art. 23. De raadsheeren-commissarissen doen verslag van hun onderzoek in eene openbare teregtzitting van den Hoogen Raad. De ambtenaar van het openbaar ministerie neemt zijne conclusie. De Hooge Raad doet zijne uitspraak in diezelfde of in eene volgende teregtzitting.

Art. 24. Wanneer de Hooge Raad grond vindt tot vernietiging van het vonnis der arrondissements-regtbank, beslist hij, in hetzelfde arrest, de hoofdzaak, zoo als de regtbank, die het vernietigde vonnis heeft gewezen, had behooren te doen.

Art. 25. Alle stukken voor deze regtsvordering benoodigd, worden vrijgesteld van zegel, en gratis geregistreerd.

Art. 26. De regtspraak op de bezwaren brengt geenerlei schorsing der kiezers-verrigtingen te weeg.

Art. 27. Vóór den 10den Mei wordt de lijst door den gemeenteraad gesloten, en op nieuw ter algemeene kennisneming gelegd; hetgeen onverwijld aan de ingezetenen wordt bekend gemaakt.

Van die lijst kunnen de ingezetenen ter secretarie van de gemeente inzage nemen.

Art. 28. In de volgende jaren onderwerpen de gemeentebesturen de lijst der kiezers hunner gemeente aan eene herziening, in de eerste helft der maand Februarij. Op die lijst zijn de bepalingen van artt. 8 tot 27 dezer wet van toepassing.

Wanneer zij, ten gevolge der herziening, eenige personen van de lijst schrappen, geven zij daarvan aan die personen kennis, binnen twee maal vier en twintig uren na de afkondiging der herziene lijst, volgens art. 8 te bewerkstelligen.

Art. 29. Gedeputeerde Staten zorgen, dat de hoofden der plaatselijke besturen, ten minste acht dagen vóór het doen der keuzen, aan de kiezers, door een gemeente-ambtenaar, aan de woonplaats der kiezers doen afgeven eenen brief van oproeping en een stembiljet, op welk biljet het zegel van de hoofdplaats van het hoofd- of onder-kiesdistrict staat afgedrukt.

De oproepingsbrief moet het stembiljet bevatten, gesloten zijn, en den dag en het uur der verkiezing en de plaats waar de kiezers-vergadering zal worden gehouden, vermelden.

TITEL III.

Van de kiezers-vergaderingen.

Art. 30. Elke provincie wordt door Gedeputeerde Staten verdeeld in zooveel hoofd-kiesdistricten, als de bevolking het getal van nagenoeg 45,000 malen bevat, ten einde in ieder derzelve een lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal worde gekozen.

Daartoe worden verdeeld:

Noordbrabant	in	9
Gelderland	»	8
Zuidholland	»	13
Noordholland	»	10
Zeeland	»	4
Utrecht	»	3
Friesland	»	5
Overijssel	»	5
Groningen	»	4
Drenthe	»	2
Limburg	»	5
te zamen		68 hoofd-kiesdistricten.

De Gedeputeerde Staten kunnen, ten gerieve der kiezers, onderkiesdistricten en derzelver hoofdplaatsen aanwijzen.

Het openen der stembiljetten geschiedt echter alleen in de, eveneens door Gedeputeerde Staten aan te wijzen, hoofdplaatsen der hoofd-kiesdistricten.

Art. 31. De kiezers-vergaderingen houden zich met niets anders bezig, dan met het kiezen van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 32. De gewone bijeenkomst der kiezers-vergaderingen in de hoofd-kiesdistricten, om te voorzien in de vervanging der aftredende leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, wordt geopend op den tweeden Dingsdag der maand Junij.

Art. 33. De kiezers-vergaderingen in de onder-kiesdistricten worden gehouden des Vrijdags, voorafgaande aan den dag, voor de verkiezing in het hoofd-kiesdistrict bepaald.

Art. 34. Het hoofd van het plaatselijk bestuur, of die hem, naar de bestaande verordeningen, vervangt, is voorzitter der vergadering.

Wanneer eene gemeente in meer dan één hoofd-kiesdistrict is verdeeld, wordt de zoodanige dier vergaderingen, waarin het hoofd van het plaatselijk bestuur zich niet kan bevinden, voorgezeten door het, daartoe door den gemeenteraad te benoemen lid van het plaatselijk bestuur.

Twee raadsleden, door den raad daartoe aangewezen, maken met den voorzitter in de onder-kiesdistricten het bureau uit van stem-opneming. Zij teekenen ieder op eene lijst de namen op van elken kiezer, die zijn stembiljet aan den voorzitter overgeeft, om door dezen in zijn bijzijn in de bus te worden gestoken.

In de hoofd-kiesdistricten bestaat het bureau van stem-opneming uit den voorzitter en drie raadsleden, door den raad daartoe aangewezen.

Ook daar teekenen twee dier raadsleden, in voege voormeld, den naam op van elken kiezer.

Bij het ledigen der bus, wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stem-opnemers nagezien en die inhoud door de twee andere stem-opnemers opgeteekend.

De naamlijsten der kiezers die een stembiljet hebben overgegeven, worden door al de leden van het bureau van stem-opneming geteekend.

Art. 35. De kiezers moeten in persoon hun stembiljet, schriftelijk ingevuld, doch ongeteekend en behoorlijk gesloten, inleveren, en ongewapend in de vergadering verschijnen. Van dit laatste zijn de militairen uitgezonderd.

Niemand dan de kiezers en de leden van het bureau mag de vergadering bijwonen, behoudens de bepaling van art. 37.

Ieder kiezer moet zijn stembriefje overgeven in de hoofdplaats van het onder-kiesdistrict, wanneer de gemeente, waarin hij woont, onder zoodanig onder-kiesdistrict behoort, en in het tegenovergestelde geval, in de hoofdplaats van het hoofd-kiesdistrict.

In de vergaderzalen waarin het kiesregt wordt uitgeoefend, hangt eene lijst van de kiesbevoegden, waarop de zoodanige worden bijgeschreven, die krachtens eind-vonnis, volgens artt. 9 tot 25 dezer wet, daarop regt hebben verkregen.

De personen op die lijst vermeld, worden alléén toegelaten tot het stemmen.

Art. 36. Op de tafel vóór den voorzitter en de stem-opnemers geplaatst, ligt een exemplaar dezer wet.

Die tafel is zoodanig geplaatst, dat de kiezers de handelingen of verrigtingen van het bureau van stem-opneming kunnen gadeslaan.

Art. 37. De voorzitter heeft het beleid der vergadering.

Niet dan op de vordering van den voorzitter, mag eenige gewapende magt in de vergadering of in de toegangen tot dezelve worden geplaatst.

De burgerlijke en militaire autoriteiten zijn gehouden aan zijne vorderingen te voldoen.

Art. 38. De oorspronkelijke lijsten der kiezers, die in de onderkiesdistricten hunne stembiljetten hebben overgegeven, om in de bus te worden gestoken, worden door de hoofden der plaatselijke besturen onverwijld met de gesloten stembussen aan den voorzitter der vergadering in het hoofdkiesdistrict opgezonden. Die bussen worden met het cachet van het plaatselijk bestuur en de particuliere cachetten der stem-opnemers zoodanig verzegeld, dat daarin geene nieuwe stembiljetten kunnen worden ingebragt, noch de bussen zelve met de hierna vermelde sleutels geopend.

In het hoofd-kiesdistrict wordt de stembus, waarin de stembriefjes zijn gestoken, in gelijker voege verzegeld.

Zoowel in het hoofd-kiesdistrict als in de onder-kiesdistricten, wordt de stembus digtgemaakt met twee verschillend werkende sloten. De sleutel van het eene dezer sloten berust onder den voorzitter; die van het andere onder den oudsten stem-opnemer.

In de onder-districten worden die sleutels behoorlijk verzegeld, en van daar, te gelijk met de stembussen, opgezonden aan den voorzitter der vergadering in het hoofd-kiesdistrict.

Art. 39. De verrigtingen der vergadering in het hoofd-kiesdistrict geschieden op twee achtereenvolgende dagen.

De eerste dag is bestemd tot het ontvangen der stembriefjes.

De tweede tot het openen der stembriefjes, in het hoofd- en in de onder-kiesdistricten ingeleverd.

Art. 40. Vóór het openen der stembriefjes worden zij geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd hebbende kiezers, wordt daarvan melding gemaakt in het proces-verbaal.

Zoo, na de opneming der stemmen, evengemeld verschil, bij de *eerste* stemming, den uitslag twijfelachtig doet zijn, heeft er eene herstemming plaats, op de wijze voorgeschreven bij artt. 45 en 46.

Art. 41. Geene dan de uitgereikte stembiljetten mogen worden gebruikt. Andere stembiljetten, de zoodanige die niet behoorlijk zijn gesloten, die waarin de kiezer zich bekend maakt, alsmede die onleesbaar zijn geschreven, of den gekozen persoon niet onmiskenbaar aanduiden, zijn van onwaarde.

Wanneer in één stembriefje meer dan één naam is ingevuld, wordt alleen de eerste naam in aanmerking genomen.

Art. 42. De voorzitter en stem-opnemers in de hoofd-kiesdistricten beslissen over de waarde of onwaarde der stembiljetten. De stembiljetten die van onwaarde zijn verklaard en de oningevulde biljetten worden van het aantal uitgebragte stemmen afgetrokken en bij de berekening der volstrekte meerderheid niet in aanmerking genomen.

Art. 43. Na afloop der stem-opneming in het hoofd-kiesdistrict, wordt vóór het sluiten der vergadering proces-verbaal van het verrigte opgemaakt, en, na voorlezing, door den voorzitter en de stem-opnemers geteekend.

Het behelst de aanwijzing van:

1°. het getal der kiezers die gestemd hebben;

2°. het getal der biljetten die van onwaarde zijn verklaard;

3°. het getal der oningevuld bevonden biljetten;

4°. de namen der personen op welke stemmen zijn uitgebragt, en het getal der op ieder uitgebragte stemmen, en

5°. den uitslag der lotsbeslissing, waartoe volgens art. 45 of 47 is overgegaan.

Art. 44. Voor de benoeming tot lid der Tweede Kamer wordt, behoudens hetgeen hierna is bepaald omtrent de lotsbeslissing, de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen, die in aanmerking komen, gevorderd.

Art. 45. Indien niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt een dubbeltal opgemaakt, bestaande uit de personen op welke het grootste aantal stemmen is uitgebragt.

Hebben meer dan twee personen dat grootste aantal stemmen verworven, dan wordt dat meerder getal tot twee verminderd, door lotsbeslissing tusschen de personen op welke een gelijk getal stemmen is uitgebragt.

Tot de op het dubbeltal geplaatste personen bepaalt zich de nadere keuze.

Art. 46. In het bij art. 45 vermeld geval wordt, zoo spoedig mogelijk, op den door Gedeputeerde Staten te bepalen naderen dag, in de onder-kiesdistricten en in het hoofd-kiesdistrict tot eene tweede stem-opneming, met inachtneming van hetgeen voorgeschreven is voor de eerste, overgegaan.

Te dien einde worden de stembussen naar de onder-kiesdistricten teruggezonden.

De in art. 29 vermelde uitreiking der oproepingsbrieven en stembiljetten geschiedt alsdan ten minste twee dagen vóór het doen der herstemming.

Het in art. 45 vermelde dubbeltal wordt door den voorzitter aan al de plaatselijke besturen der gemeenten van het kiesdistrict kenbaar gemaakt, en door dezen, bij aanplakking op de gebruikelijke wijze, ter kennis van de ingezetenen gebragt.

In de oproepingsbrieven worden de namen, op het dubbeltal voorkomende, opgegeven.

Art. 47. Wanneer bij de *tweede* stem-opneming gelijkheid van stemmen bestaat, beslist het lot.

Art. 48. Afschrift van het in het hoofd-kiesdistrict opgemaakt verbaal, of, zoo er eene tweede stem-opneming heeft plaats gehad, van de beide processen-verbaal, wordt aanstonds ter inzage gelegd van de ingezetenen, en het oorspronkelijke of de oorspronkelijken, binnen vier en twintig uren na de gedane verkiezing, aan de Gedeputeerde Staten ingezonden.

Na den afloop der verkiezing worden de stembriefjes verzameld in pakken, die verzegeld worden met de cachetten der leden van het bureau van stem-opneming.

Op de pakken wordt een opschrift gesteld, waaruit blijkt of de daarin vervatte stembriefjes bij de *eerste stemming* of bij de *herstemming* zijn ingeleverd.

Die pakken worden ten raadhuize der gemeente van het hoofd-kiesdistrict overgebragt, en aldaar gedurende den tijd van zes maanden bewaard, en daarna vernietigd.

Art. 49. De namen der gekozenen in elk hoofd-kiesdistrict en het getal der stemmen op hen uitgebragt, worden door de Gedeputeerde Staten in een proces-verbaal vermeld, en zoo spoedig mogelijk bekend gemaakt.

Art. 50. Die tot lid der Tweede Kamer is verkozen, ontvangt van de Gedeputeerde Staten een door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd uittreksel van het in artt. 43 en 46 gevorderde proces-verbaal, vermeldende:

a. het getal der uitgebragte stemmen;

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Ontwerp van Wet.)

b. het getal der niet ingevulde en van onwaarde verklaarde stembiljetten;

c. het getal der stemmen op den verkozene uitgebragt, en

d. de verdere bijzonderheden, deze verkiezing betreffende.

Dit uittreksel is de geloofsbrief van den gekozene, bij welken hij aan de Kamer overlegt:

1°. een uittreksel uit de registers van geboorte, of, bij gemis daarvan, eene acte van bekendheid, waaruit de namen zijner ouders en tijd en plaats zijner geboorte blijken, en

2°. eene door hem zelven af te geven verklaring, inhoudende dat hij in geen der gevallen van uitsluiting verkeert omschreven in art. 91 der Grondwet.

Art. 51. De tot lid van de Tweede Kamer gekozene, niet genegen de benoeming aan te nemen, geeft daarvan ten spoedigste kennis aan de Gedeputeerde Staten, die de plaatselijke besturen van het hoofd-kisdistrict gelasten eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

Wanneer de gekozene, binnen veertien dagen nadat het uittreksel in art. 50 vermeld ten zijnen huize is afgegeven, die kennisgeving niet heeft ingezonden, stellen Gedeputeerde Staten hem, onverwijld, eenen termijn van niet minder dan acht dagen, om die kennisgeving alsnog te doen.

Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden, en tot eene nieuwe keuze overgegaan.

Art. 52. Die in meer dan één hoofd-kiesdistrict tot lid der Tweede Kamer is gekozen, verklaart, dadelijk na ontvangst van de in art. 50 vermelde uittreksels, schriftelijk aan Gedeputeerde Staten, welke dier benoemingen hij aanneemt.

Gedeputeerde Staten doen in het kiesdistrict, welks verkiezing door den gekozene niet wordt aangenomen, tot eene nieuwe keuze overgaan.

Blijft hij in gebreke, binnen veertien dagen nadat de voormelde uittreksels ten zijnen huize zijn afgegeven, die kennisgeving te doen, dan handelen Gedeputeerde Staten zoo als in het vorig artikel is bepaald.

Laat de gekozene den gestelden termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden geene der op hem uitgebragte benoemingen te aanvaarden, en tot nieuwe keuzen overgegaan.

Art. 53. Wanneer door eenigerlei andere oorzaak eene plaats in de Tweede Kamer openvalt, gelasten Gedeputeerde Staten de plaatselijke besturen eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

Art. 54. In de bij artt. 51, 52 en 53 bedoelde gevallen, wordt de kiezersvergadering, die in de opengevallen plaats moet voorzien, door Gedeputeerde Staten ten spoedigste, tegen eenen bepaalden dag, binnen de eerstvolgende dertig dagen, te zamen geroepen.

Art. 55. In geval van ontbinding der Tweede Kamer, wordt, uiterlijk binnen veertig dagen na het Koninklijk besluit tot ontbinding, overgegaan tot het verkiezen der leden eener nieuwe Kamer.

TITEL IV.

Van de verkiesbaren tot leden der Eerste Kamer, en de benoeming dier leden.

Art. 56. In de eerste helft der maand *April* van ieder jaar gaan Gedeputeerde Staten over tot het opmaken van de lijst dergenen, die hunne werkelijke woonplaats in de provincie hebben, tot de hoogst aangeslagenen in de rijks-directe belastingen (de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen) behooren, berekend tegen één op iedere drie duizend zielen, en tevens de overige vereischten bezitten, om lid der Eerste Kamer te zijn.

Art. 57. Bij het opmaken der lijst wordt in acht genomen, dat ten behoeve van den echtgenoot strekken de belastingen betaald door de vrouw.

Wijders zijn daarbij van toepassing de bepalingen, gemaakt bij artt. 3 en 4.

Art. 58. Deze lijst, waarop het belastings-bedrag wordt vermeld, dat ieder van de daarop gebragte personen betaalt, wordt bij afschrift in alle hoofdplaatsen van kiesdistricten der provincie ter visie gelegd, van den zestienden tot den laatsten April.

Daarvan wordt dadelijk door de plaatselijke besturen openlijk kennis gegeven, met uitnoodiging aan de bij de zaak belanghebbende ingezetenen, die elders belasting betalen, om daarvan aan Gedeputeerde Staten te doen blijken, binnen veertien dagen, te rekenen van de dagteekening der kennisgeving.

Art. 59. Bezwaren tegen deze lijst moeten vóór den vijftienden Mei aan Gedeputeerde Staten zijn ingediend.

Art. 60. De Gedeputeerde Staten onderzoeken de ingediende bezwaren, verbeteren, zoo noodig, de lijst, en sluiten haar op den laatsten dag der maand Mei.

Zij maken de gesloten lijst terstond, door middel van het *Provinciaal blad* en van eenig openbaar nieuwspapier, bekend.

Afschrift van de lijst zenden zij onverwijld aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, die dezelve in de *Nederlandsche Staats-Courant* doet plaatsen.

Art. 61. Zij, die beweren ten onregte op die lijst niet te zijn geplaatst, en de Nederlanders, in het bezit hunner burgerlijke en burgerschapsregten, die beweren dat anderen ten onregte op die lijst zijn geplaatst, moeten, binnen veertien dagen na de plaatsing der voormelde lijst in de *Staats-Courant*, hunne regtsvordering instellen op de wijze en met de gevolgen in artt. 9 tot 26 omschreven.

Art. 62. De benoeming geschiedt door de Provinciale Staten, overeenkomstig de bepalingen der Grondwet.

Art. 63. Het gekozen lid der Eerste Kamer ontvangt van Gedeputeerde Staten der provincie, in welke hij op de lijst der hoogst aangeslagenen is gebragt, een, door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd, uittreksel uit de in art. 60 vermelde lijst, hetwelk, nevens het besluit der Staten, waarbij hij is gekozen, hem tot geloofsbrief strekt.

Hij legt daarbij aan de Eerste Kamer over, gelijke stukken als onder n°. 1 en 2 van art. 50 worden gevorderd.

TITEL V.

Van den rooster van aftreding der leden van de Eerste en Tweede Kamer.

Art. 64. De rooster van aftreding voor de leden der *Eerste* Kamer wordt vastgesteld als volgt:

Op den derden Maandag in September treden af:

in 1851, voor:

Noordbrabant	2 leden,
Gelderland	2 »
Zuidholland	2 »
Noordholland	2 »
Zeeland	1 lid,
Utrecht	— —
Friesland	1 lid,
Overijssel	1 »
Groningen	1 »
Drenthe	— —
Limburg	1 lid,
	13 leden;

in 1854, voor:

Noordbrabant	2 leden,
Gelderland	1 lid,
Zuidholland	3 leden,
Noordholland	2 »
Zeeland	— —
Utrecht	1 lid,
Friesland	1 »
Overijssel	1 »
Groningen	— —
Drenthe	1 lid,
Limburg	1 »
	13 leden;

en in 1857, voor:

Noordbrabant	1 lid,
Gelderland	2 leden;
Zuidholland	2 »
Noordholland	2 »
Zeeland	1 lid,
Utrecht	1 »
Friesland	1 »
Overijssel	1 »
Groningen	1 »
Drenthe	— —
Limburg	1 lid,
	13 leden;

Art. 65. De rooster van aftreding voor de leden van de *Tweede* Kamer wordt vastgesteld als volgt:

Op den derden Maandag in September treden af,

in 1850 voor:

Noordbrabant	4 leden,
Gelderland	4 »
Zuidholland	7 »
Noordholland	5 »
Zeeland	2 »
Utrecht	2 »
Friesland	3 »
Overijssel	2 »
Groningen	2 »
Drenthe	1 lid,
Limburg	2 leden,
	34 leden;

en in 1852, voor:

Noordbrabant	5 leden,
Gelderland	4 »
Zuidholland	6 »
Noordholland	5 »
Zeeland	2 »
Utrecht	1 lid,
Friesland	2 leden,
Overijssel	3 »
Groningen	2 »
Drenthe	1 lid,
Limburg	3 leden,
	34 leden.

Art. 66. In geval van ontbinding der Kamers, of van ééne derzelve, blijven de in artt. 64 en 65 vastgestelde roosters van aftreding voor de provincien bestaan.

Zoodra mogelijk wordt dan door het lot nader bepaald, in welk jaar ieder der leden, overeenkomstig voorzeide roosters aftreedt.

Art. 67. Die tot lid der Eerste of Tweede Kamer wordt verkozen, ter vervulling eener buitengewone vacature, treedt af op het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij is verkozen, zou hebben moeten aftreden.

TITEL VI.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 68. Indien de Kamers bijeen zijn, hebben zij alleen het regt om het ontslag harer leden aan te nemen, en geven van dat ontslag kennis aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Zoo de Kamers niet bijeen zijn, wordt dat ontslag door den belanghebbende ter kennis van den Minister van Binnenlandsche Zaken gebragt.

Art. 69. Na de afkondiging dezer wet wordt, zoodra mogelijk, door het lot in elke der beide Kamers bepaald, in welk jaar ieder der leden, overeenkomstig artt. 64 en 65 dezer wet, zal aftreden.

Art. 70. Aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien wordt overgelaten, alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige uitvoering van den Isten tot en met den IVden titel dezer wet vereischt worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren, die uitvoering betreffende, te beslissen.

Art. 71. De lijsten van kiesgeregtigden en van verkiesbaren tot leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, ter uitvoering van het voorloopig kiesreglement opgemaakt, blijven van kracht tot op het tijdstip, dat ten gevolge dezer wet nieuwe zullen zijn vastgesteld.

Art. 72. De bezwaarschriften op grond dezer wet in te dienen zijn vrij van zegel.

Gegeven

TABEL, *behoorende bij art. 1 dezer wet, aanwijzende de som, in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, te betalen, om kiezer te kunnen zijn.*

Provincie *Noordbrabant.*

's Hertogenbosch	f 60
Eindhoven	60
Breda	50
Bergen op Zoom	50
In de overige gemeenten	30

Provincie *Gelderland.*

Arnhem	f 80
Zutphen	60
Nijmegen	50
Tiel	50
Bommel	50
Wageningen	50
Doesburg	50
Harderwijk	40
Culemborg	40
In de overige gemeenten	30

Provincie *Zuidholland.*

's Gravenhage	f 100
Rotterdam	110
Dordrecht	80
Schiedam	80
Delft	70
Gorinchem	60
Woerden	60
Leyden	50
Brielle	50
Gouda	40
Vlaardingen	40
In de overige gemeenten	36

Provincie *Noordholland.*

Amsterdam	f 120
Haarlem	70
Purmerend	80
Alkmaar	70
Monnikkendam	70
Edam	70
Zaandam	60
Weesp	60
Medemblik	60
Hoorn	50
Enkhuizen	50
In de overige gemeenten	36

Provincie *Zeeland.*

Middelburg	f 80
Goes	70
Zierikzee	60
Vlissingen	50
In de overige gemeenten	36

Provincie *Utrecht.*

Utrecht	f 70
Amersfoort	40
In de overige gemeenten	36

Provincie *Friesland.*

Leeuwarden	f 70
Sneek	70
Harlingen	60
Bolsward	60
Franeker	60
Dokkum	50
Ameland	22
Schiermonnikoog	22
In de overige gemeenten	36

Provincie *Overijssel.*

Zwolle	f 70
Kampen	70
Deventer	60
Almelo	40
Enschedé	40
In de overige gemeenten	30

Provincie *Groningen.*

Groningen	f 70
In de overige gemeenten	36

Provincie *Drenthe.*

Assen	f 30
Meppel	50
In de overige gemeenten	24

Hertogdom *Limburg.*

Maastricht	f 50
Roermond	40
Venlo	30
Sittard	30
In de overige gemeenten	22

[XXIX. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij het 5de additionnele artikel der Grondwet is onder anderen bepaald, dat de wet regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer wordt voorgedragen in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet.

Naar het 6de additionnele artikel, moet bij evengemelde wet geregeld worden de rooster, volgens welken de aftreding der leden van de Eerste en Tweede Kamer plaats heeft.

Ter voldoening aan die voorschriften, wordt bijgaand wets-ontwerp aangeboden.

Bij hetzelve is het *kiesregt* alleen behandeld, voor zooveel het tot de verkiezing van leden der Staten-Generaal betrekking heeft.

Het kon in dit wets-ontwerp zich niet uitstrekken tot hetgeen de leden der provinciale en plaatselijke besturen aangaat, ten betooge waarvan het, naar men vertrouwt, voldoende zal zijn op te merken, dat het verkiezingswerk, voor laatstgemelde besturen, moet worden geregeld, onder anderen naar de tijdstippen waarop de leden van dezelve zullen aftreden.

De bepaling dier tijdstippen zal moeten plaats hebben bij de provinciale en gemeente-wetten. Het is daarom het voornemen, om ook bij die wetten al hetgeen het kiesregt ten aanzien der provinciale en plaatselijke besturen betreft te regelen.

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Toelichting.)

Ter verdere toelichting van dit wets-ontwerp is het navolgende dienende.

TITEL I.

Van de kiezers ter benoeming van leden voor de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Art. 1. De bepalingen vervat in het 1ste en 2de lid zijn woordelijk overgenomen uit art. 76 der Grondwet.

Wat den bij het 3de lid bepaalden census betreft, zoo was aanvankelijk het denkbeeld ontstaan, om dien zoodanig te regelen, dat in *iedere* gemeente een in evenredigheid onderling gelijk getal personen tot de kiezers zou behooren.

Doch al spoedig werd ontwaard dat alsdan het bedrag van den census niet alleen voor iedere gemeente afzonderlijk zou hebben moeten worden bepaald, maar zelfs voor aan elkander grenzende gemeenten in hooge mate zou hebben verschild.

Daarna is beproefd, of er geene mogelijkheid zou bestaan, het belastings-bedrag ten deze te regelen in eene opklimmende evenredigheid, in verhouding tot de bevolking van iedere gemeente.

Doch ook dit middel heeft tot geenen bevredigenden uitslag geleid.

Door dit een en ander is men gebragt tot het gevoelen, dade gewenschte evenredigheid of gelijkmatigheid gezocht moet worden, niet zoo zeer in de uitkomsten, als wel in den census zelven.

Deze is nu voor eene geheele provincie op eene en dezelfde som bepaald, met uitzondering van de grootere gemeenten.

Voor deze grootere gemeenten is de census aldus berekend. Men heeft van al de ingezetenen der gemeente het gezamenlijk belastings-bedrag aan grondlasten, personeel en patentregt (de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen) genomen, en, die som door het aantal ingezetenen deelende, den gemiddelden aanslag van ieder gevonden. Van dezen aanslag heeft men het tienvoud voor census aangenomen.

Tot dit tienvoud is men gekomen, door voor de stad *Amsterdam*, waar de census het meest aan het maximum moest naderen, dadelijk den census vast te stellen, hetgeen altijd eenigzins willekeurig is, maar hetgeen de aard van het onderwerp onvermijdelijk medebrengt.

Voor dien census in *Amsterdam* is alzoo f 120 aangenomen; en vermits de bovengenoemde berekening had doen zien, dat het gemiddeld belastings-bedrag van ieder ingezeten dier stad f 12 bedroeg, zoo is men tot het aangewezen tienvoud gekomen.

Men heeft hierdoor tusschen de verschillende gemeenten eene evenredigheid tot stand gebragt, die uitsluitend op het belastingsbedrag gegrond is, en die men daarom oordeelt de meeste aanbeveling te verdienen.

Voor het platte land en de daarmede gelijkgestelde kleinere gemeenten was het niet mogelijk dezen maatstaf te volgen. Men heeft te dien opzigte geraadpleegd hetgeen uit iedere provincie was aangegeven, en dat in evenredigheid gebragt tot den census, voor de grootere gemeenten aangenomen.

Naar aanleiding van het vorengezegde, wordt de tabel, bij dit 1ste artikel behoorende, voorgedragen.

Voor de provincie *Friesland* is het noodig geweest de eilanden op een lager bedrag dan al de overige gemeenten in die provincie te stellen, wegens den betrekkelijk bijzonder lagen aanslag der eilandbewoners.

Wat betreft den waarschijnlijken uitslag van den voorgedragen census, zoo meent men, dat daarbij, in het algemeen, meer dan één van de vijf en veertig zielen, uit het oogpunt van het belastings-bedrag, tot de kiezers zal behooren.

Artt. 3 *en* 4. Het is noodig, stellig te bepalen, *welk* belastingsbedrag ten deze in aanmerking komt, en *welk* bewijs daarvan, des vereischt, moet worden geleverd.

Art. 5. Het is overbodig geacht, bij dit artikel gewag te maken van de uitsluiting:

a. van hen, die zich onder curatele bevinden, en

b. van hen, die een vonnis, hetwelk ten uitvoer gelegd of voor uitvoering vatbaar is, ten hunnen laste hebben, ten gevolge waarvan hun de uitoefening van staatsburgerlijke regten is ontzegd;

want dusdanige personen zijn niet in het volle genot der burgerlijke en burgerschaps-regten. Zij missen alzoo een der vereischten bij art. 1 gevorderd, en kunnen reeds dien ten gevolge niet tot uitoefening van het kiesregt worden toegelaten.

TITEL II.

Van de kiezerslijsten enz.

Volgens het 6de additionnele artikel der Grondwet, moet de aftreding der leden van de Staten-Generaal plaats hebben op den derden Maandag van September.

Daarom wordt het nuttig geacht de kiesvergaderingen, ter benoeming van leden der Staten-Generaal, in de plaats van aftredenden, niet later dan in den aanvang van de maand Junij te doen houden.

Langs dien weg zal er genoegzame tijd overig zijn, om, indien een gekozene de benoeming niet aanneemt, of, voor meer dan één district benoemd, door zijne keuze, voor één of meer dier districten eene vacature doet ontstaan, de opengevallen plaats of plaatsen regelmatig te doen vervullen. In verband met dit doel (de *gewone* bijeenkomst namelijk der kiezers, in den aanvang der maand Junij) zijn de onderscheidene tijdsbepalingen, in dezen titel voorkomende, geregeld.

Art. 6. Ten einde het opmaken der lijsten zooveel te vereenvoudigen als mogelijk is, wordt hier voorgedragen om die lijsten, eens opgemaakt zijnde, voortdurend van kracht te laten, en dezelve slechts jaarlijks te doen herzien.

Art. 7. Het tijdstip voor het opmaken der lijst is bepaald op de eerste helft van Februarij, omdat men het daarvoor houdt, dat alsdan de kohieren voor de grondbelastingen over het loopende jaar overal executoir zullen zijn verklaard.

Artt. 9 *tot* 26. Art. 148 der Grondwet heeft aan de regterlijke magt mede opgedragen de beslissing over burgerschapsregten.

Het is waar dat ditzelfde artikel aan den wetgever de bevoegdheid toekent om daarop uitzonderingen te maken, en alzoo deze wet het onderzoek en de beslissing der bezwaren en geschillen, die ten opzigte der uitoefening van het kiesregt kunnen oprijzen, ook aan administrative collegien zou kunnen toevertrouwen.

De Regering heeft dat evenwel niet raadzaam geacht; eensdeels, om het administratief gezag, zooveel maar mogelijk, vreemd te houden aan alle beslissingen over de uitoefening van het kiesregt zelf; anderdeels, om de moeijelijkheid te ontgaan, die er gelegen is in het vinden van eenen hoogeren regter boven de Gedeputeerde Staten, tenzij men den Koning daarin wilde mengen, hetgeen onraadzaam is gekeurd; eindelijk, om gelijkheid van beslissingen te verkrijgen.

De Regering heeft daarom gaarne gebruik gemaakt van den regel in art. 148, § 2, der Grondwet vastgesteld.

Zij heeft, op het voetspoor van artt. 856 en volgende van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, de meest eenvoudige, korte en onkostbare vormen voor deze regtsvordering gekozen.

De meeste dezer bezwaren zullen door kiesgeregtigden, of de zoodanigen die dat beweren te zijn, worden geldig gemaakt tegen de plaatselijke besturen, ter zake van verkorting van het kiezersregt. Er kunnen ook gevallen bestaan, dat particulieren zich bezwaren, dat aan anderen het kiezersregt is toegekend. Beide deze gevallen zijn voorzien in art. 9. De voorgeschrevene vormen zijn voor beide bruikbaar.

Allereerst wenscht men, dat de bezwaarden hun bezwaar kenbaar maken aan het plaatselijk bestuur, om dat in de gelegenheid te stellen de oorzaak, zoo die in eene dwaling mogt zijn gelegen, op te heffen, de klagers te bevredigen, en allen verderen omslag af te snijden. Dit is evenwel niet verpligtend gesteld. De bezwaarde kan, des verkiezende, dadelijk des regters beslissing inroepen.

Wanneeer het plaatselijk bestuur geroepen wordt om te regt te staan, kan het, des goedvindende, niet verschijnen, om de zaak geheel aan des regters onderzoek en beslissing over te laten. Daartoe strekt vooral de bepaling van de artt. 15 en 22. Wil het daarentegen zijn werk tegen de vordering des klagers verdedigen, dan kan de burgemeester of zijn plaatsvervanger dat zelf verrigten, of eenen advocaat of procureur dat opdragen, of ook aan eenen zijner ambtenaren daartoe den schriftelijken last geven. Dat brengen de artt. 13 en 21 mede. Voor de advocaten en procureurs worden geene schriftelijke volmagten gevorderd. Het houden der stukken strekt hun, in hunne betrekking, tot volmagt.

De spoed is zooveel maar mogelijk bevorderd. Van de kosten van zegel en registratie is ontheffing verleend; het gebruik van procureurs is niet verpligtend gesteld. In artt. 10 en 18 is evenwel de onderteekening der verzoekschriften door eenen advocaat of procureur gevorderd: eensdeels om de noodzakelijkheid te scheppen, om over het inslaan van dezen weg, ten minste eenmaal, regtskundigen raad in te winnen en daardoor vóór den eersten stap gelegenheid te geven om dwalenden te regt te wijzen en ongegronde klagten zeldzamer te maken; anderdeels, om een waarborg te stellen voor het werkelijk bestaan der klagers en hun werkelijk verlangen om te klagen.

Men heeft het niet noodig, zelfs niet raadzaam, geacht ook vrijstelling te verleenen van griffieregten en deurwaarders-loonen. Dergelijke regtsvorderingen moeten wel onkostbaar worden gemaakt, — zij moeten niet kosteloos kunnen worden gevoerd: dat zou de regtsvorderingen te veel vermenigvuldigen en de twistgierigheid, zelfs de plaagzucht, kunnen aanwakkeren.

De in art. 26 gebragte bepaling is noodig geacht, om den geregelden en tijdigen afloop der kiesverrigtingen te verzekeren.

Art. 28. Om gelijke reden als ad art. 7 is vermeld, wordt hier voorgedragen, om ook de jaarlijksche herziening der lijsten in de eerste helft der maand Februarij te doen plaats hebben.

Art. 29. Hierbij zijn al die maatregelen van voorzorg voorge-

schreven, welke doelmatig en uitvoerlijk worden geacht voor de behoorlijke bezorging der stembiljetten en oproepings-brieven aan ieder van de kiezers.

TITEL III.

Van de kiezersvergaderingen.

Art. 30. Bij artt. 76 en 77 der Grondwet is bepaald, dat de leden der Tweede Kamer gekozen worden in de kiesdistricten waarin het Rijk wordt verdeeld, en dat het getal van de leden dier Kamer wordt bepaald naar de bevolking, voor iedere 45,000 zielen één.

In verband hiermede, is bij art. 6 van het voorloopig kiesreglement voorgeschreven, dat elke provincie door Gedeputeerde Staten wordt verdeeld in zooveel hoofd-kiesdistricten, als de bevolking het getal van nagenoeg 45,000 zielen bevat.

Het getal der hoofd-kiesdistricten is bij laatstgemeld artikel voor iedere provincie vastgesteld, en daarbij tevens aan Gedeputeerde Staten vrijgelaten, om ten gerieve der kiezers *onder-kiesdistricten* en derzelver hoofdplaatsen aan te wijzen, onder bepaling echter dat het openen der stembiljetten alleen geschiedt in de eveneens door Gedeputeerde Staten aan te wijzen hoofdplaatsen der hoofd-kiesdistricten.

Deze bepalingen van het voorloopig kiesreglement zijn echter niet van voortdurende kracht en moeten dus, wil men dezelve bestendigen, in de kieswet worden opgenomen.

Dezelve hebben doelmatig gewerkt. Daarom vermeent men dat er allezins reden bestaat, om die bepalingen in deze wet op te nemen.

De verdeeling in hoofd-kiesdistricten, de aanwijzing van onder-kiesdistricten enz. is bij dit wets-ontwerp ook voor het vervolg overgelaten aan Gedeputeerde Staten, *eensdeels* omdat, zoo men dezelve bij de wet zelve had willen daarstellen, dit toch, als genoegzaam geheel in verband staande met de kennis der plaatselijke aangelegenheden, op en overeenkomstig de voordragt van Gedeputeerde Staten zou hebben moeten geschieden; en *anderdeels* omdat, door de regeling, zoo als nu is voorgedragen, aan Gedeputeerde Staten over te laten, een gereed middel voorhanden is, om, zonder dat daartoe eene verandering in de wet noodig zij, zoodanige verandering in die verdeeling enz. te brengen, als de toekomst noodzakelijk zal doen vinden.

Indien, uit hoofde van verandering in de bevolking, in vervolg van tijd verandering in het getal der hoofd-kiesdistricten van eene of meerdere provincien zou moeten worden gebragt, zou daartoe eene verandeing van dit wets-artikel nóodig zijn.

Art. 32. Men zie de bij den aanvang der behandeling van den IIden titel gegeven inlichting.

Art. 33. Dit is de kortste termijn dien men heeft durven stellen, ten einde behoorlijke zekerheid te hebben, dat uit al de onder-kiesdistricten de stembriefjes, met al wat daartoe behoort, tijdig in het hoofd-kiesdistrict kunnen zijn overgebragt.

Art. 34. Het is voldoende dat in de onder-kiesdistricten het bureau van stem-opneming uit den voorzitter en twee raadsleden bestaa. Daar toch behoeft hoofdzakelijk niet anders te geschieden dan het overnemen der stembriefjes, die door den voorzitter in de bus worden gestoken, en het opmaken door de twee raadsleden van de lijsten, waarop de namen vermeld worden van al de kiezers, die een stembriefje hebben overgegeven.

Maar in het hoofd-kiesdistrict moet bovendien de inhoud der stembriefjes door den voorzitter worden voorgelezen en door een der raadsleden worden nagezien.

Het wordt uit dien hoofde, en ten einde zooveel mogelijk alle vertraging te vermijden, noodig geacht, om het bureau van stem-opneming aldaar, uit den voorzitter en *drie* raadsleden te doen bestaan.

Een dier raadsleden zal met het nazien van den door den voorzitter voorgelezen inhoud der stembriefjes belast zijn.

Art. 35. Aangezien de stemming plaats heeft bij ongeteekende briefjes, wordt het, ter voorkoming van verkeerde practijken, volstrekt noodig geacht dat de kiezers persoonlijk hun stembiljet inleveren.

Ter meerdere verzekering van het doel waarmede reeds bepaald is, dat de stemming bij *ongeteekende* briefjes zal plaats hebben, oordeelt men het geschikt, nog voor te schrijven dat de briefjes behoorlijk moeten zijn gesloten.

Het doel toch is geen ander, dan om alle aanleiding te vermijden, dat het bekend worde door wien deze of gene stemming is gedaan.

Art. 36. Ten einde de kiezers zich zooveel mogelijk zouden kunnen overtuigen, dat bij de opening der stembriefjes allezins behoorlijk wordt gehandeld, wordt de in dit artikel vervatte bepaling omtrent de wijze der plaatsing van de tafel voor het bureau van stemming als nuttig beschouwd.

Art 37. Voor het geval dat de plaatsing van militaire magt in of nabij de zaal der kiezers-vergadering noodzakelijk mogt zijn, moet worden bepaald op wiens vordering dit zal geschieden.

Art. 38. Hierbij zijn de vereischte middelen van voorzorg opgenomen, ten einde zekerheid te erlangen, dat de stembussen uit de onderdistricten in behoorlijke orde bij den voorzitter in het hoofdkiesdistrict worden ontvangen.

Tevens is ook de sluiting en verzegeling van de stembus in de vergadering van het hoofddistrict voorgeschreven, omdat de verrigtingen aldaar, volgens art. 39, ter verzekering van den regelmatigen gang der werkzaamheden, niet op éénen dag afloopen, en alzoo ook aldaar voor den ongeschonden staat der stembus moet worden gewaakt.

Art. 40. Het is noodzakelijk dat, alvorens de stembriefjes geopend worden, men de zekerheid bekome, of en in hoeverre derzelver getal overeenstemt met dat der personen, die een stembriefje hebben ingeleverd.

Voor het geval dat meer of minder briefjes in de bus mogten worden gevonden, zijn de noodige voorzieningen in dit artikel gebragt.

Dienvolgens zal, wanneer het bedoelde geval zich bij de *eerste* stemming opdoet, en het verschil in het getal der briefjes, naar het oordeel van het bureau van stem-opneming, geacht moet worden den uitslag der stemming twijfelachtig te doen zijn, eene herstemming, over de twee personen die de meeste stemmen bekomen hebben, plaats vinden.

Doet zich echter voormeld verschil voor bij de *herstemming*, dan bepaalt zich alles tot de vermelding van de plaats hebbende omstandigheid in het proces-verbaal; blijvende het alsdan, naar aanleiding van art. 93 der Grondwet, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal overgelaten om te beslissen, of de plaats gehad hebbende verkiezing al of niet geldig is te achten.

Art. 41. Ter voorkoming van verkeerde handelingen, en tot naleving van de voorschriften der wet, wordt het noodig geoordeeld, geene andere stembriefjes, dan de uitgereikte, toe te laten, en diegene, welke niet behoorlijk gesloten zijn, van onwaarde te verklaren.

De bepaling omtrent briefjes waarop meer dan één naam voorkomt, is hier opgenomen, om zoo weinig mogelijk de noodzakelijkheid vast te stellen tot het van onwaarde verklaren der stembiljetten.

Art. 46. De herstemming ook in de *onder-kiesdistricten* is volstrekt noodzakelijk om den wensch der meerderheid van de kiezers te kunnen leeren kennen.

Doch om die herstemming met den noodigen spoed te kunnen doen bewerkstelligen, is het raadzaam geacht, den bij art. 29 bepaalden tijd van uitreiking der stembriefjes in dit geval korter te stellen.

Art. 48. Bij dit artikel zijn, onder anderen, de noodige maatregelen voorgeschreven ten aanzien der bewaring, gedurende zekeren tijd, van de stembiljetten.

Dit is geschied, omdat het niet *onmogelijk* is, dat, om eenigerlei reden, later de inzage dier biljetten noodig worde bevonden.

Art. 50. Naar men vertrouwt, zullen de bepalingen, alhier gebragt, genoegzaam zijn, om, in het algemeen, de Tweede Kamer tot het beoordeelen der al of niet geldigheid van de gedane keuze in staat te stellen.

Artt. 51 *en* 52. De mogelijkheid bestaat, dat, om welke reden ook, de gekozene in gebreke blijft zich te verklaren of hij zijne benoeming tot lid der Tweede Kamer aanneemt; of, zoo hij door meer dan één hoofd-kiesdistrict mogt zijn benoemd, kenbaar te maken, of hij, en zoo ja voor welk district, verlangt zitting te nemen.

Het is intusschen van belang, dat alle onzekerheid daaromtrent zoodra mogelijk ophoude, opdat, des noodig, onverwijld tot nieuwe keuze of keuzen kunne worden overgegaan.

Te dien einde zijn in artt. 51 en 52 te dezen opzigte zoodanige maatregelen van voorziening voorgedragen, als, naar men vertrouwt, het meest geschikt zijn, om, voor zooveel de aard der zaak dit toelaat, de belangen van den benoemde met die van eene behoorlijke vervulling der plaatsen in de Tweede Kamer in overeenstemming te brengen.

Art. 55. Deze bepaling rust op het voorschrift van art. 70 der Grondwet.

TITEL IV.

Van de verkiesbaren tot leden der Eerste Kamer en de benoeming dier leden.

Art. 56. Deze bepaling is ontleend uit art. 78 der Grondwet.

Het is echter noodig geacht hierbij tevens stellig voor te schrijven, dat men, om op de lijst der hoogst aangeslagenen in eene provincie te worden gebragt, zijne werkelijke woonplaats in die provincie moet hebben.

Anders toch zou iemand, die in meer dan één provincie het vereischte belastings-bedrag betaalt, ook in meer dan één provincie op de lijst der bevoegden voor de Eerste Kamer kunnen worden gebragt; hetgeen het getal der verkiesbaren zou verminderen.

De belastingen die iemand in andere provincien betaalt, kan hij in aanmerking doen komen in de provincie waar hij woonachtig

HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Toelichting.)

is; in verband met welk doel de vereischte bepaling in art. 58 is gebragt.

Het tijdstip, waarop met het vervaardigen der lijst van de hoogst aangeslagenen een aanvang wordt gemaakt, is bepaald op de eerste helft der maand *April*, vermits dit tijdig genoeg is om dezelve gereed te hebben tegen het tijdstip waarop de Provinciale Staten te zamen komen; welk tijdstip altijd wel in den zomer zal worden gekozen.

Eindelijk wordt ten deze nog opgemerkt, dat hier het jaarlijks vervaardigen eener geheel nieuwe lijst wordt voorgeschreven, omdat die lijst de *hoogst aangeslagenen*, berekend op één van de drie duizend zielen, moet in zich bevatten.

Daardoor is het belastings-bedrag steeds onzeker, kunnen de veranderingen jaarlijks nog al veelvuldig zijn, en is het dus min verkieslijk om (zoo als bij art. 6 voor de kiezerslijsten is voorgeschreven) die lijsten voortdurend van kracht te doen zijn, en slechts jaarlijks te laten herzien.

Hier komt bij, dat, in vergelijking tot de kiezerslijsten, het werk der vervaardiging van de lijst van verkiesbaren voor de Eerste Kamer van geringen omvang is, zoodat ook uit dit gezigtspunt het jaarlijks opmaken van nieuwe lijsten geen bezwaar kan doen ontstaan.

Art. 57. Men heeft gemeend, de bij art. 2 gemaakte gunstige bepalingen ten aanzien van den *echtgenoot*, den *vader* en den *zoon eener weduwe*, hier alleen voor zooveel den echtgenoot betreft te moeten opnemen, vermits het alhier geldt, niet de uitoefening van een regt (zoo als dat van *kiezer* te zijn) hetwelk met ieder jaar afloopt, maar een regt om, in den regel, voor eenen termijn van negen jaren tot lid der wetgevende vergadering te worden benoemd. Daarom is hier alleenlijk van den *echtgenoot* gewag gemaakt, vermits slechts voor dezen de alhier in aanmerking komende aanslag in de belastingen kan geacht worden meer duurzaam te zullen zijn.

Art. 61. Omtrent dit artikel gedraagt men zich tot de toelichting, gegeven bij artt. 9 tot 26.

Art. 62. Daar het 5de additionnele artikel der Grondwet gewag maakt van de wet, *regelende de benoeming* van afgevaardigden ter *Eerste* Kamer, houdt men het voor eigenaardig, in dit 62ste artikel de wijze van benoeming dier leden, overeenkomstig de bepalingen der Grondwet, te vermelden.

TITEL V.

Van den rooster van aftreding der leden van de Eerste en Tweede Kamer.

Artt. 64 *en* 65. Ter voldoening aan het bepaalde bij het 6de additionnele artikel der Grondwet, is bij deze twee artikelen de rooster voor de aftreding der leden van de Eerste en Tweede Kamer geregeld.

Die rooster is zoodanig ingerigt, dat in elk jaar van aftreding het geheele getal der aftredende leden van iedere Kamer volkomen gelijk zij, en dat telken male voor iedere provincie een onderling zooveel mogelijk gelijk getal leden dier Kamers tot de aftredende behoore.

Art. 66. Bij deze wet behoort te worden bepaald, hoedanig, bij ontbinding der Kamers, het gesteld zal zijn met den rooster van aftreding, namelijk, of alsdan voor de *nieuwe* Kamers de bestaande rooster voor de provincien doorloopt, dan wel of er wederom een nieuwe rooster moet worden daargesteld.

Het eerste wordt het meest eigenaardig geoordeeld.

Art. 67. Het is noodig, stellig te bepalen, voor hoe langen termijn iemand, die ter vervulling eener *buitengewone* vacature wordt benoemd, zitting behoudt.

TITEL VI.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 68. Van het eigenaardig beginsel, dat de Kamers alleen het regt hebben om het ontslag hunner leden aan te nemen, dient, tot voorkoming van vertraging in het doen van nieuwe keuzen, eene uitzondering gemaakt te worden, voor het geval dat de Kamers niet bijeen zijn.

In dat geval zal eene kennisgeving aan den Minister van Binnenlandsche Zaken genoegzaam wezen.

Deze zal daardoor in staat gesteld worden, voor de vervulling der opengevallen plaats te zorgen.

Art. 69. Het voor de eerste maal in werking brengen der roosters van aftreding van de leden der Kamers kan niet wel anders dan door lotsbeslissing geschieden.

Art. 70. Men heeft getracht dit wets-ontwerp volledig te doen zijn. Doch desniettemin is het mogelijk, dat de ondervinding zal doen zien, dat zich omtrent de uitvoering van de in titel I tot en met IV vervatte bepalingen eenig geschil of bezwaar kan opdoen.

De beslissing daarvan kan welligt dan, voor den regelmatigen afloop der werkzaamheden, veel spoed vorderen.

Uit dien hoofde wordt in dit artikel voorgesteld, om de bevoegdheid tot het beslissen van die geschillen of bezwaren, gelijk mede het nemen van al zoodanige maatregelen als tot rigtige uitvoering dier bepalingen vereischt worden, aan Gedeputeerde Staten op te dragen.

Art. 71. Het zou kunnen gebeuren dat, voor en aleer de bij dit wets-ontwerp voorgeschreven lijsten van kiezers en van verkiesbaren voor de Eerste Kamer zullen zijn opgemaakt, in eenige *buitengewone* vacature voor de Tweede of Eerste Kamer zou moeten worden voorzien.

Met het vervullen dier vacature te wachten tot dat de nieuwe lijsten zullen zijn opgemaakt, zou te geruimen tijd kunnen verderen.

Als overgangs-maatregel wordt derhalve voorgesteld, om in dusdanig geval de vervulling der buitengewone vacature te doen plaats hebben naar de ingevolge het voorloopig kiesreglement opgemaakte lijsten.

Het is, uit den aard der zaak, onzeker of er tot het toepassen van dat beginsel noodzakelijkheid zal bestaan. Maar bestaat dezelve, dan is het bij dit artikel aangewezen middel, naar het schijnt, het eenige dat den geregelden gang van zaken zal verzekeren.

Art. 72. Het wordt noodig geacht, voor de bij dit artikel bedoelde geschriften vrijdom van het regt van zegel toe te kennen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXV. 4.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet, houdende regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

Bij eene Koninklijke boodschap van den 15ten Mei jl. is aan de Tweede Kamer een wets-voorstel aangeboden, hetwelk de strekking heeft, om tot de verevening te geraken van uitgaven, voortvloeijende uit zekere overeenkomst, in 1845 door de Regering aangegaan met het doel, om, zoo als dit van hare zijde wordt uitgedrukt, het Rijk in het bezit te stellen van nieuwe oorlogsmiddelen; en welke verevening, volgens de gedane voordragt, zou plaats hebben op de fondsen ter zake van verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen, naar aanleiding der wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 40) ter beschikking staande van de departementen van Marine en Oorlog.

§ 1. Algemeen heeft men, bij de overweging van deze wetsvoordragt in de afdeelingen der Kamer, den onaangenamen indruk niet kunnen ontveinzen, dien de zaak, welke het daarbij geldt, op de leden gemaakt heeft. Die onaangename indruk was niet verminderd, nadat men, door de inzage der daartoe betrekkelijke, van regeringswege ter griffie der Kamer nedergelegde stukken, eenigzins nader met de geheele toedragt dier zaak is bekend geworden. Deze stukken brengen toch het bewijs mede, dat de Regering in 1845 — en dus op een tijdstip, dat het aanzienlijk bedrag der op de staatsbegrootingen gebragte uitgaven voor het defensie-wezen tot velerlei moeijelijkheden tusschen haar en de Tweede Kamer aanleiding gaf, en dat men zich met name van de zijde dier Kamer ernstig beklaagde over de geldsommen, die voor het aanmaken van het nieuwe ligte veld-materieel der artillerie werden besteed — heeft kunnen goedvinden, buiten voorkennis der Staten-Generaal, met een bijzonder persoon eene overeenkomst aan te gaan, waarbij de Staat nog weder met nieuwe, zeer aanmerkelijke uitgaven voor den aankoop van geheime oorlogsmiddelen werd bezwaard. Die uitgaven zouden, indien de overeenkomst van de zijde des contractanten geheel was nagekomen en daaromtrent niet, onder medewerking van den tegenwoordigen Minister van Oorlog, die in het afgeloopen jaar zich beijverd heeft, om de werkplaats van dien contractant te doen sluiten, eene soort van transactie was tot stand gebragt, gezamenlijk verscheidene tonnen gouds hebben beloopen; maar ook thans wordt daarvoor bij de voorgedragene wet eene som van f 106,200 uitgetrokken. Men acht zich dezerzijds niet bevoegd, om de waardij der voor die som te verkrijgen geheime oorlogsmiddelen te beoordeelen, ofschoon er sommige leden waren, die ook op dat punt een meer bepaald gevoelen koesterden, daar zij meenden te weten, dat het geheim, voor welks aankoop de Nederlandsche Regering zich zulke aanmerkelijke opofferingen heeft willen getroosten, door den uitvinder of bezitter in der tijd aan de Engelsche regering te vergeefs is aangeboden, en thans reeds elders even goed bekend is als hier te lande. Maar ernstig is de vraag ter sprake gebragt, of de Regering bevoegd kan worden geacht, om, zonder medewerking der Staten-Generaal, en zonder tot de daartoe noodige uitgaven door eene begrootings-wet gemagtigd te zijn, dergelijke hoogst bezwarende overeenkomsten, als waarvan hier sprake is, te sluiten, en daarvoor de geldmiddelen van den Staat te verbinden. Men erkende de moeijelijkheid van dit vraagstuk, hetwelk met het stelsel der ministeriele verantwoordelijkheid in naauw verband staat. Intusschen waren er leden, die regtstreeks en stellig de bevoegdheid der Ministers tot het aangaan der overeenkomst van 1845, waarvan de voorgedragene wet een uitvloeisel is, ontkenden, en die tevens van meening waren, dat, vermits door die

Regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

overeenkomst het belang van den Staat was verkort, de daardoor veroorzaakte schade op de Ministers, die het stuk hadden onderteekend, behoorde te worden verhaald; zoodat dan ook de procedures waarmede, volgens de memorie van toelichting, de Staat te dezer zake bedreigd wordt, voor die leden geene beweegreden tot het helpen tot stand brengen der wet zouden opleveren.

§ 2. Men heeft het algemeen afgekeurd, dat de Regering eene poging heeft gedaan, om de uitgaven, waarover het tegenwoordig wets-voorstel loopt, op de zoogenaamde fondsen voor restitutien van verstrekkingen te doen verevenen, en dan ook de weigering der Algemeene Rekenkamer om, zonder nadere tusschenkomst der wetgeving, tot zoodanige regeling der zaak mede te werken, gebillijkt. Men behoefde zich toch slechts te herinneren wat in het afgeloopen jaar over de restitutien wegens verstrekkingen en het van die gelden te maken gebruik tusschen de Regering en de Tweede Kamer verhandeld is, om zich te overtuigen, hoe verkeerd de weg was dien de Regering in dit geval heeft ingeslagen en verder wilde bewandelen. De aard der zaak, de missive van de Algemeene Rekenkamer van 3 Julij 1843, waarop de memorie van toelichting zich beroept, en de bedoeling des wetgevers bij het vaststellen der wet van 29 Augustus 1848 brengen mede, dat, als de Ministers gelden ontvangen voor verstrekt materieel uit 's Rijks magazijnen, die gelden worden besteed tot den wederaankoop van voorwerpen *van gelyken aard*, als dat verstrekt materieel zelf. Maar hoe laat het zich nu met dit beginsel overeenbrengen, dat de fondsen voor restitutien van verstrekkingen, gelijk hier het geval zou geweest zijn, eigenmagtig door de Ministers esteed worden tot den aankoop niet van materieel om den ontbrekenden voorraad aan te vullen, maar van een *geheim*, van eene geheel nieuwe zaak, aan welke bij het vaststellen der staatsbegrootingen, waaruit het bedoelde materieel is bekostigd, zelfs niet gedacht heeft kunnen worden? Hoe laat het zich billijken, dat men de bedoelde fondsen als 't ware voor de toekomst verbindt en van hunne eigenaardige bestemming vervreemdt, door daaruit een hoogst aanzienlijk jaargeld levenslang aan den uitvinder of bezitter van een geheim oorlogsmiddel te willen toekennen? Een en ander strekte waarlijk wel tot regtvaardiging der huivering, door de toenmalige Tweede Kamer in het vorige jaar aan den dag gelegd, om tot het bestendigen van afzonderlijke fondsen, uit restitutien voor verstrekkingen voortgesproten, mede te werken. Er scheen bij de Regering eene neiging te bestaan of bestaan te hebben, om die fondsen zooveel mogelijk te sparen, en in plaats daarvan de begrooting uit te putten, opdat ter gelegener tijd uit de eerstgenoemde uitgaven zouden kunnen worden gedaan, waarmede men liever de wetgevende magt niet moeide. Zelfs kon men zich van het vermoeden niet geheel ontdoen, dat de verkoop van metalen geschut aan Frankrijk, waarvan in het vorige jaar meermalen in de Kamer sprake is geweest, in eenig verband heeft gestaan met het doen van die uitgaven, waarover het tegenwoordige wets-voorstel handelt.

§ 3 Omtrent de betalingen, die aan den contractant met de Regering reeds gedaan zijn, of verder gedaan zouden worden, wenscht men eenige nadere inlichtingen te ontvangen. Men heeft het vreemd gevonden, dat aan dezen, boven en behalve de f 60,000 voor de proeven met percussie-grenaten, nog gedurende twee jaren f 15,000 's jaars zijn uitbetaald; eene betaling, die op de veronderstelling moest berusten, dat hij de geheele reeks van nieuwe oorlogsmiddelen, waarvan in de stukken gesproken wordt, leveren kon; terwijl toch uit de verklaringen der deskundigen is gebleken, dat hij in 't geheel niet aan de verwachtingen, die hij had opgewekt, heeft kunnen voldoen. Ook wenscht men bepaald te weten, of de Regering op dit oogenblik voornemens is, behalve de sommen, die in het tegenwoordig wetsvoorstel zijn uitgetrokken, nog andere betalingen aan den contractant te doen; zoo ja, hoeveel die sommen zouden bedragen, en waaruit de Regering zich voorstelde die te vinden. Alverder wenscht men met den tegenwoordigen staat van de fondsen uit restitutien voor verstrekkingen, of liever met het bedrag der ter zake dier restitutien thans voorhanden gelden, te worden bekend gemaakt.

§ 4. Verscheidene leden hebben het verlangen geuit, om te worden ingelicht welk gedeelte van de sommen, op de begrootingen van het departement van Oorlog voor 1848 en 1849, buitengewoon, onder de XVde afdeeling, art. 1, uitgetrokken, besteed is voor de daar vermelde pyrotechnische inrigting; opdat men zou kunnen beoordeelen, hoeveel deze geheele zaak tot nu toe den lande kosten zou.

§ 5. Ook eene meer volledige mededeeling van stukken te dezer zake wordt wenschelijk geacht. Inzonderheid heeft men met nadruk aangedrongen op de overlegging van de dispositie van den Minister van Oorlog van den 5den Julij 1845, kabinet, litt. O[13], waarvan in de dispositie van 13 October 1845 gewag wordt gemaakt, en die, zoo als daar gezegd wordt, door den dood van den vader des contractanten is komen te vervallen. Men meent toch dat in dit stuk den oorsprong van deze geheele zaak zou te vinden zijn.

§ 6. Eindelijk heeft men nog gemeend te moeten verklaren, dat, ofschoon de Regering in de memorie van toelichting te kennen schijnt te willen geven, dat de overeenkomst met hetgeen daartoe betrekking heeft, geheim zou moeten worden gehouden, men van de zijde der Kamer de noodzakelijkheid van zulk eene geheimhouding geenszins inziet. Integendeel meent men, dat daardoor eene behoorlijke beraadslaging over deze aangelegenheid onmogelijk zou worden gemaakt, terwijl men om meer dan één reden eene openlijke behandeling der zaak wenschelijk en noodzakelijk acht. Het geheim der nieuwe oorlogsmiddelen, waarmede de Kamer zich niet kan of wil inlaten, is geheel iets anders dan de deswege geslotene overeenkomsten, vooral voor zooverre deze van geldelijken aard zijn.

In den considerans en het eenig artikel der wet worden de te verevenen uitgaven voorgesteld als hebbende moeten strekken tot het verkrijgen van *nieuwe oorlogsmiddelen*. Men heeft, met het oog op de memorie van toelichting, de vraag gedaan, of bij het bezigen van zoodanige uitdrukking de wet wel aan haar doel zou beantwoorden, daar de Algemeene Rekenkamer zou kunnen beweren, dat hier niet van *nieuwe oorlogsmiddelen*, maar van *den aankoop van een constructiegeheim* sprake is.

Verscheidene leden hebben voorts te kennen gegeven, dat, al wilde men al het andere daarlaten, zij er nimmer toe zouden verstaan, om de uitgaven die het hier geldt, te laten verevenen op de fondsen wegens verstrekkingen, die, naar aanleiding der wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* no. 40), ter beschikking van de departementen van Oorlog en Marine staan. Die fondsen werden daardoor, zoo als uit het voorafgaande blijkt, aan hunne eigenaardige bestemming onttrokken; maar daarenboven was zulk eene aanwijzing onraadzaam en verkeerd, omdat zij leiden moest tot verwarring en het onmogelijk maakte te weten, wat voor elk onderdeel der begrootingen van de verschillende departementen van algemeen bestuur over een bepaald dienstjaar was uitgegeven.

De leden, die de uitgaven op de betrokkene Ministers wenschten te verhalen, gaven in bedenking, of in het eenig artikel der wet niet een ander woord dan dat van *vereveníng* kon worden gebruikt, daar toch de magtiging op de Rekenkamer tot vereveníng van zelf de wettiging der gedane uitgaven medebragt. Men merkte echter daartegen aan, dat bij eene wijziging van het wets-voorstel in dien geest, dit hoegenaamd geen doel meer zou treffen en dus even goed geheel kon worden verworpen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 23sten Mei 1849.

Boreel van Hogelanden.
Boxman.
Van Zuijlen van Nyevelt.
Wintgens.
Storm van 's Gravesande.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Tabel van het getal Kiezers.)

[XXIX. 4.]

TABEL, *aanwijzende het waarschijnlijk getal Kiezers, naar den voorgedragen census, ter benoeming van Leden*
1°. *der Tweede Kamer van de Staten-Generaal,*
2°. *der Gemeente raden.*

PROVINCIE.	GEMEENTE.	CENSUS voor de benoeming van Leden der Tweede Kamer.	BEVOLKING op 1°. Januarij 1840.	BEDRAG van het 1/45 der bevolking.	Waarschijnlijk getal kiezers ter benoeming van Leden der		AANMERKINGEN.
					Tweede Kamer.	Gemeente-raden.	
NOORDBRABANT,	's Hertogenbosch,	f 60	21961	488	662	1151	
	Eindhoven,	60	3028	67	94	169	
	Breda,	50	15399	342	434	747	
	Bergen op Zoom,	50	9906	220	282	540	
GELDERLAND,	Arnhem,	80	16758	372	458	810	
	Zutphen,	60	11550	256	316	628	
	Nijmegen,	50	21182	470	584	996	
	Tiel,	50	5292	117	160	310	
	Bommel,	50	3600	80	120	214	
	Wageningen,	50	4099	91	104	174	
	Doesburg,	50	4049	89	89	179	
	Harderwijk,	40	5538	123	152	272	
	Culemborg,	40	4697	104	109	191	
ZUIDHOLLAND,	's Gravenhage,	100	63556	1412	2592	4350	
	Rotterdam,	110	78098	1735	1703	3049	
	Dordrecht,	80	20991	466	450	801	
	Schiedam,	80	12051	267	262	491	
	Delft,	70	17037	378	494	874	
	Gorinchem,	60	8199	182	240	340	
	Woerden,	60	4117	92	71	139	
	Leyden,	50	37464	832	1070	1700	
	Brielle,	50	4504	100	110	259	
	Gouda,	40	14451	321	384	590	
	Vlaardingen,	40	7234	160	170	315	
NOORDHOLLAND,	Amsterdam,	120	211349	4696	3732	6277	
	Haarlem,	70	24012	533	589	1239	
	Purmerend,	80	3372	75	53	136	
	Alkmaar,	70	9835	218	250	504	
	Monnikkendam,	70	2476	55	52	116	
	Edam,	70	4024	89	60	128	
	Zaandam,	60	11139	247	263	423	
	Weesp,	60	2954	65	51	103	
	Medemblik,	60	2807	62	41	116	
	Hoorn,	50	8668	192	220	485	
	Enkhuizen,	50	4988	110	120	290	
ZEELAND,	Middelburg,	80	15858	352			
	Goes,	70	5425	120			De opgave voor *Zeeland* wordt nog ingewacht.
	Zierikzee,	60	6890	153			
	Vlissingen,	50	8981	199			
UTRECHT,	Utrecht,	70	48491	1077	1264	2044	
	Amersfoort,	40	12889	286	273	428	
FRIESLAND,	Leeuwarden,	70	23400	520	547	908	
	Sneek,	70	7203	160	164	309	
	Harlingen,	60	7950	176	207	414	
	Bolsward,	60	4223	93	62	158	
	Franeker,	60	5149	114	98	243	
	Dokkum,	50	3797	84	99	235	
	Ameland,	22	1936	43	22	70	
	Schiermonnikoog,	22	862	19	8	23	
OVERIJSSEL,	Zwolle,	70	16950	376	388	732	
	Kampen,	70	9072	201	155	196	
	Deventer,	60	14379	319	361	636	
	Almelo,	40	3238	71	93	149	
	Enschedé,	40	3721	82	82	132	
GRONINGEN,	Groningen,	70	33484	744	937	1680	
DRENTHE,	Assen,	50	3116	69	87	213	
	Meppel,	50	6076	134	213	385	
LIMBURG,	Maastricht,	50	25483	544	550	1000 à 1050	Ten aanzien van het *juiste* getal voor de 7de kolom is aan *Limburg* eene nadere opgave gevraagd.
	Roermond,	40	5937	131	147	280	
	Venlo,	30	7179	159	189	340	
	Sittard,	30	3943	87	107	204	

[XXX. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 6den Junij* 1849.

MIJNE HEEREN!

Ter voldoening aan het bepaalde in de 2de zinsnede van art. 27 der Grondwet, dragen Wij bij deze aan U voor een ontwerp van wet tot regeling van het inkomen der Kroon.

De bijgevoegde memorie bevat de redenen van het voorstel.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 5den Junij 1849.

WILLEM.

[XXX. 2.]

ONTWERP VAN WET *houdende regeling van het inkomen der Kroon.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat art. 27 der Grondwet vordert, dat, bij elke nieuwe troonsbeklimming, door de wet geregeld worde het inkomen, hetwelk, behalve het inkomen uit de domeinen, in het jaar 1848 door Onzen Koninklijken Vader R. G. tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, aan de Kroon moet worden toegekend,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het inkomen van de Kroon wordt, gedurende Onze regering, vastgesteld op eene som van *zes honderd duizend* gulden jaarlijks, behalve de inkomsten van de kroondomeinen in art. 27 der Grondwet vermeld.

Lasten en bevelen, enz.

[XXX. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Aan Koning Willem II kende de Grondwet, onverminderd het inkomen uit de domeinen door Hem tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, uit 's Lands kas een jaarlijksch inkomen toe van een millioen gulden. Zij bepaalde tevens dat het inkomen der Kroon bij elke nieuwe troonsbeklimming door de wet wordt geregeld.

Aan deze bepaling moet worden gevolg gegeven nu zich Koning Willem III door het afsterven van Zijnen onvergetelijken Vader tot den Troon der Nederlanden vindt geroepen.

Daartoe strekt het ontwerp van wet, dat nevens deze memorie aan de Staten-Generaal ter overweging wordt aangeboden, en waarin het voorgedragen cijfer is vastgesteld met het oog op de tegenwoordige omstandigheden van het Vaderland in het algemeen en van de schatkist in het bijzonder.

Krachtens die bepaling zal de Koning een jaarlijksch inkomen van omstreeks een millioen genieten: bedragende de opbrengst van de kroondomeinen gemiddeld iets meer of iets minder dan vier maal honderd duizend gulden jaarlijks.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXXI. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 7den Junij* 1849.

MIJNE HEEREN!

De teruggaaf aan den Staat tot kroondomeinen van de goederen, door de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) aan Koning WILLEM I afgestaan, en in art. 27 der Grondwet bedoeld, maakte alnog eenige wettelijke voorziening noodzakelijk.

Hiertoe strekt het wets-ontwerp hetwelk bij deze aan Uwe Vergadering ter overweging wordt aangeboden, en hetwelk is toegelicht in de mede hiernevens overgelegde memorie.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 6den Junij 1849.

WILLEM.

[XXXI. 2.]

ONTWERP VAN WET, *houdende voorziening omtrent de kroondomeinen.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de teruggave aan den Staat tot kroondomeinen van de goederen door de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) aan Koning WILLEM I afgestaan, en in art. 27 der Grondwet bedoeld, alnog eenige wettelijke voorziening noodzakelijk maakt,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De goederen, tot kroondomeinen door Koning WILLEM II, in 1848 aan den Staat teruggegeven, zijn de volgende, te weten:

1°. IN DE PROVINCIE NOORDBRABANT.

Gemeente *Escharen.*

Sectie D, nummer 2, twee bunders een en zestig roeden vijftig ellen; nummer 6 gedeeltelijk, negen en zeventig roeden.

Sectie F, nummer 201, vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 202, zes roeden vijftig ellen; nummer 203, een roede vier en tachtig ellen; nummer 204, acht en vijftig roeden dertig ellen; nummer 205, zestien roeden twee en negentig ellen; nummer 206, zeven en dertig roeden veertig ellen; nummer 207, zes en veertig roeden, tien ellen; nummer 208, tien bunders twee roeden dertig ellen; en nummer 232 gedeeltelijk, zes bunders vijf en vijftig roeden vier en tachtig ellen,

Gemeente *Reek.*

Sectie B, nummer 288, een bunder negentien roeden tien ellen; nummer 290, drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 291, een bunder negen en vijftig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 131, een bunder zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 132, drie bunders negen en twintig roeden dertig ellen.

Gemeente *Escharen.*

Sectie F, nummer 210, zes en veertig roeden; nummer 212 gedeeltelijk, vier bunders acht en twintig roeden twintig ellen; nummer 213, vijf bunders een en tachtig roeden zestig ellen; nummer 214, drie roeden vijf en veertig ellen; nummer 216, twee roeden negen en zeventig ellen; nummer 217, negen en twintig roeden zeventig ellen; nummer 218, een bunder een en negentig roeden; nummer 219, een bunder zeven en vijftig roeden negentig ellen; nummer 220, zes en tachtig roeden twintig ellen; nummer 232 gedeeltelijk, zes bunders vijf en vijftig roeden acht en tachtig ellen; nummer 209, acht en negentig roeden negentig ellen; nummer 211, een bunder negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 212 gedeeltelijk, zeventig roeden; nummer 215, vijf en veertig roeden vier en veertig ellen; nummer 221 gedeeltelijk, acht bunders vier en zestig roeden tien ellen; nummer 231, een bunder twintig roeden negentig ellen; nummer 232 gedeeltelijk, zes bunders vijf en vijftig roeden acht en tachtig ellen; nummer 221 gedeeltelijk, twee bunders vijf en vijftig roeden; nummer 222, drie bunders tien roeden dertig ellen; nummer 223, een en vijftig roeden veertig ellen; nummer 224 gedeeltelijk, zeven bunders twintig roeden veertig ellen; nummer 241 gedeeltelijk, een bunder zes en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 242, zeven en dertig roeden vijf ellen.

Gemeente *Reek.*

Sectie B, nummer 292, vijf en zestig roeden tachtig ellen; nummer 293, een bunder drie roeden dertig ellen; nummer 294, een bunder negentien roeden negentig ellen.

Gemeente *Escharen.*

Sectie D, nummer 3, twee bunders zestien roeden twintig ellen; nummer 4, vijf en zestig roeden dertig ellen; nummer 5, twee bunders drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 6 gedeeltelijk, een bunder achttien roeden dertig ellen.

Sectie F, nummer 224 gedeeltelijk, vijftig roeden; nummer 225, vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 226, zeven bunders zestien roeden tien ellen; nummer 227, een en vijftig roeden negentig ellen; nummer 228, een bunder zestien roeden; nummer 229, twee bunders achttien roeden veertig ellen; nummer 230, een en zestig roeden; nummer 233, vijf bunders twaalf roeden dertig ellen; nummer 234, dertien roeden twintig ellen; nummer 235, vier en twintig roeden vier en twintig ellen; nummer 236, een bunder vijf en twintig roeden; nummer 237, drie en zeventig roeden zeventig ellen; num-

mer 238, veertien roeden; nummer 239, een bunder vier en dertig roeden zeventig ellen; nummer 240 negentig roeden negentig ellen; nummer 241 gedeeltelijk, een bunder.

Gemeente *Mill.*

Sectie D, nummer 28, twee bunders zeven en dertig roeden dertig ellen; nummer 29, zes roeden negentig ellen; nummer 30, vier en veertig roeden vijftig ellen; nummer 31, vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 32, zeven en negentig roeden veertig ellen; nummer 33, elf roeden; nummer 49, een bunder twee roeden vijftig ellen; nummer 51, zeven en zestig roeden vijftig ellen; nummer 64 gedeeltelijk, twee bunders tachtig roeden zeven en twintig ellen; nummer 65, twee roeden twintig ellen; nummer 66, een roede acht ellen; nummer 68 gedeeltelijk, vijf en veertig roeden vijf en dertig ellen; nummer 124 gedeeltelijk, twee en tachtig roeden zeven en twintig ellen; nummer 125, zes en dertig roeden tien ellen; nummer 127, een bunder zes en dertig roeden dertig ellen; nummer 128, zestig roeden veertig ellen; nummer 129, vijf en zestig roeden negentig ellen; nummer 130, zestien roeden zeventig ellen; nummer 131, zeven roeden negentig ellen; nummer 132, vier en veertig ellen; nummer 133, tien roeden dertig ellen; nummer 134, een roede vijftig ellen; nummer 135, vier en veertig roeden zeventig ellen; nummer 136, vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 137 gedeeltelijk, zestien bunders een roede vijftig ellen; nummer 48 gedeeltelijk, een bunder een en veertig roeden veertig ellen; nummer 96, een bunder drie en vijftig roeden; nummer 97, een bunder een en veertig roeden zestig ellen; nummer 100, een en dertig roeden tien ellen; nummer 101, twee roeden dertig ellen; nummer 102, zes roeden vier en zeventig ellen; nummer 103, vier en dertig roeden twintig ellen; nummer 104, drie en zestig ellen; nummer 105, acht en dertig roeden tien ellen; nummer 106, zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 107 gedeeltelijk, zeven bunders drie en vijftig roeden zes ellen; nummer 109, drie en dertig roeden; nummer 110, vijftien roeden negentig ellen; nummer 112, twee en twintig roeden tachtig ellen; nummer 113, vier en zestig roeden dertig ellen; nummer 114, zes en vijftig roeden veertig ellen; nummer 48 gedeeltelijk, een bunder een en veertig roeden veertig ellen; nummer 107, gedeeltelijk, vijf bunders twee roeden vier ellen; nummer 111, veertien roeden veertig ellen; nummer 115, negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 116, zeven en dertig roeden zestig ellen; nummer 117, zeven roeden; nummer 118, drie roeden; nummer 119, vijf en veertig ellen, nummer 120, zes roeden twintig ellen; nummer 121, dertien roeden zeven en veertig ellen; nummer 122, een bunder dertien roeden vijftig ellen; nummer 123, vijftien roeden dertig ellen; nummer 124 gedeeltelijk, een en veertig roeden dertien ellen; nummer 126, zeven en veertig roeden twintig ellen; nummer 137 gedeeltelijk, drie bunders; nummer 21, veertig roeden veertig ellen; nummer 34, negen en negentig roeden veertig ellen; nummer 35, zeven roeden zeventig ellen; nummer 36, twee roeden zes en zestig ellen; nummer 37, vijf roeden twintig ellen; nummer 38, twee roeden vijftig ellen; nummer 39, negen en dertig ellen; nummer 40, zes en veertig roeden tien ellen; nummer 41, negen en dertig roeden zeventig ellen; nummer 42, veertig roeden vijftig ellen; nummer 43, zes en dertig roeden negentig ellen; nummer 44, acht roeden negentig ellen.

Sectie F, nummer 150 gedeeltelijk, zes bunders zeven en tachtig roeden twintig ellen.

Sectie D, nummer 45, acht en negentig roeden twintig ellen; nummer 46, acht en dertig roeden negentig ellen; nummer 47, acht en dertig roeden vijftig ellen.

Sectie F, nummer 148, dertien roeden dertig ellen; nummer 149, zeventien roeden zeventig ellen; nummer 150 gedeeltelijk, zeven bunders zeven en dertig roeden twintig ellen.

Sectie D, nummer 2, een bunder elf roeden negentig ellen; nummer 3, zeven en vijftig roeden twintig ellen; nummer 10, zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 11, een bunder tachtig roeden; nummer 12, een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 14, zeventig roeden tien ellen; nummer 15, een en zeventig roeden tien ellen; nummer 472, acht roeden vijf en dertig ellen; nummer 22, tien roeden tien ellen; nummer 23, zes roeden tien ellen; nummer 24, negen en vijftig ellen; nummer 25, vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 26, vier en veertig roeden tien ellen; nummer 27, zeven en dertig roeden veertig ellen; nummer 50, drie en zeventig roeden twintig ellen; nummer 52, een bunder twintig roeden twintig ellen; nummer 53, een en veertig roeden vijftig ellen; nummer 54, een bunder een roede; nummer 55, een bunder tien ellen; nummer 56, een bunder twee roeden negentig ellen; nummer 466, een bunder vijf en veertig roeden.

Sectie F, nummer 131, vijftig roeden dertig ellen.

Sectie A, nummer 597, een bunder twee en veertig roeden negentig ellen.

Sectie D, nummer 57, twee en vijftig roeden tien ellen; nummer 58, negen en twintig roeden; nummer 59, vijftien roeden vijftig ellen; nummer 60, een bunder zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 61, een bunder negentien roeden twintig ellen; nummer 62, zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 63, achttien roeden vijftig ellen; nummer 64 gedeeltelijk, vijf bunders zestig roeden drie en vijftig ellen; nummer 68 gedeeltelijk, vijf en veertig roeden vijf en dertig ellen.

Sectie G, nummer 152, twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 153, vijf en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 154, twaalf roeden vijftig ellen; nummer 155, drie en dertig roeden; nummer 156, acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 157, negentien roeden twee ellen; nummer 158, achttien ellen; nummer 159, zeven en zestig roeden zestig ellen; nummer 160, vijf en tachtig roeden; nummer 161, drie en veertig roeden dertig ellen; nummer 183, twee bunders tachtig roeden negentig ellen; nummer 184, drie bunders zes en zestig roeden vijftig ellen.

Sectie A, nummer 398, zeven en vijftig roeden zestig ellen; nummer 399, vijf en twintig roeden; nummer 591 drie bunders twee en dertig roeden zeventig ellen; nummer 592, een en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 594, zes bunders tachtig roeden twintig ellen; nummer 595, vier en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 596, drie bunders veertien roeden twintig ellen.

Sectie G, nummer 1, drie bunders zeven en tachtig roeden twintig ellen; nummer 2, zes en twintig roeden vier en twintig ellen; nummer 3, drie roeden twintig ellen; nummer 4, zes roeden veertig ellen; nummer 5, negen en zeventig roeden negentig ellen; nummer 6, een bunder zeven en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 30, vier en dertig roeden tien ellen; nummer 31, vijf en veertig roeden twintig ellen; nummer 41, vijftien roeden zeventig ellen; nummer 42, vijf en tachtig roeden zestig ellen; nummer 43, tien roeden twintig ellen; nummer 44, een bunder drie en vijftig roeden twintig ellen; nummer 45, zeven en zeventig roeden veertig ellen; nummer 46, zes en zestig roeden dertig ellen; nummer 47, twee bunders negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 48, zeven en dertig roeden dertig ellen; nummer 49, twaalf roeden negentig ellen; nummer 50, dertien roeden vijf en vijftig ellen; nummer 51, twee en dertig roeden; nummer 61, een bunder vier en zestig roeden tien ellen; nummer 62, een bunder zes en tachtig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Reek.*

Sectie A, nummer 64, drie en negentig roeden dertig ellen; nummer 65, een en twintig roeden dertig ellen; nummer 66, vier en negentig roeden vijftig ellen; nummer 67, vijf en negentig roeden zestig ellen, nummer 68, een en negentig roeden zestig ellen.

Sectie D, nummer 146, drie en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 147, dertig roeden; nummer 148, veertig ellen; nummer 149, tien roeden twintig ellen; nummer 150, vijftien roeden vijf en zestig ellen; nummer 151, zes bunders drie en dertig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Herpen.*

Sectie C, nummer 795, twee bunders een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 803, drie bunders zestig roeden tien ellen; nummer 805, twee bunders acht en twintig roeden twintig ellen.

Gemeente *Grave.*

Sectie A, nummer 83, twee bunders vijf en vijftig roeden dertig ellen; nummer 95, een bunder twee en zeventig roeden veertig ellen; nummer 92, drie bunders een en negentig roeden negentig ellen; nummer 101, drie en tachtig roeden; nummer 102, een bunder negen roeden veertig ellen; nummer 103, een bunder zeventig roeden negentig ellen; nummer 104, veertig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Velp.*

Sectie A, nummer 82, een bunder vier en vijftig roeden dertig ellen; nummer 387, een bunder een en veertig roeden vijf ellen.

Gemeente *Escharen.*

Sectie B, nummer 13, zeven en dertig roeden dertig ellen; nummer 42, negen en twintig roeden veertig ellen.

Sectie C, nummer 20, drie en twintig roeden; nummer 99, acht en tachtig ellen.

Sectie F, nummer 50, een bunder acht en tachtig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 24, twee en vijftig roeden veertig ellen; nummer 94, zeventien roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 113, negen en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Gassel.*

Sectie A, nummer 3, twee bunders een en negentig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Beers.*

Sectie A, nummer 219, twee bunders een en negentig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Linden.*

Sectie D, nummer 90, twee bunders zes en vijftig roeden tien ellen.

Sectie A, nummer 58, een bunder zes en negentig roeden.

Sectie D, nummer 164, vijf bunders drie en tachtig roeden zestig ellen; nummer 87, zes bunders vier en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 91, vier bunders zes en dertig roeden vijftig ellen; nummer 40, vier bunders een en twintig roeden.

Sectie A, nummer 122, twee en veertig roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 357, vijftig roeden veertig ellen.

Sectie D, nummer 140, acht bunders zes en zeventig roeden dertig ellen.

Gemeente *Mill.*

Sectie A, nummer 74, een en tachtig roeden twintig ellen; nummer 60, een bunder vier en dertig roeden dertig ellen; nummer 62, negen en zeventig roeden veertig ellen.

Gemeente *Herpen.*

Sectie C, nummer 782, een bunder twee en dertig roeden zestig

ellen; nummer 783, twee bunders zeventien roeden; nummer 864, een bunder drie en dertig roeden.

Gemeente *Deursen.*

Sectie A; nummer 317, een roede vier en zeventig ellen; nummer 318, een roede veertig ellen; nummer 319, twee roeden zestig ellen; nummer 320, dertien roeden tachtig ellen; nummer 321, drie en dertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Haren en Megen.*

Sectie B, nummer 358, zes ellen; nummer 359, tien roeden negentig ellen; nummer 360, vier roeden zes ellen; nummer 363, drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 372, zestien roeden twintig ellen.

Sectie A, nummer 16 gedeeltelijk, vijf en tachtig roeden vijf en twintig ellen; nummer 17 gedeeltelijk, zes bunders vijftig roeden; nummer 13, vier bunders zeven en dertig roeden twintig ellen; nummer 14, twee bunders acht en twintig roeden; nummer 15, een bunder dertig roeden; nummer 16 gedeeltelijk, vijf en tachtig roeden vijf en twintig ellen; nummer 17 gedeeltelijk, drie bunders acht roeden negentig ellen; nummer 8, acht bunders drie en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 2, drie bunders vier en dertig roeden; nummer 3, een bunder acht en zeventig roeden; nummer 4, tien roeden veertig ellen; nummer 335 gedeeltelijk, vijf bunders vijf en twintig roeden tien ellen; nummer 336, zeventig roeden tien ellen; nummer 337, drie bunders vijf en zeventig roeden twintig ellen; nummer 338 gedeeltelijk, twee bunders twee en twintig roeden zeven ellen; nummer 339, een bunder zes en zeventig roeden dertig ellen; nummer 340, drie bunders vijf roeden tachtig ellen; nummer 335 gedeeltelijk, vier bunders zestig roeden; nummer 335 gedeeltelijk, drie bunders zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 879, twee bunders negen en veertig roeden tachtig ellen; nummer 907, vijf bunders acht en negentig roeden tachtig ellen; nummer 910, vier bunders twee en twintig roeden veertig ellen; nummer 911, drie bunders zes en dertig roeden veertig ellen; nummer 888, drie bunders vijf en veertig roeden zeventig ellen; nummer 908, zes bunders dertig roeden zestig ellen; nummer 831, twee bunders zes en negentig roeden twintig ellen; nummer 915, een bunder zeventig roeden zestig ellen; nummer 905, negen en zestig roeden negentig ellen; nummer 906, een bunder acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 438 gedeeltelijk, een bunder vijf en twintig roeden vijftig ellen; nummer 438 gedeeltelijk, een bunder vijf en twintig roeden vijftig ellen; nummer 438 gedeeltelijk, een bunder veertig ellen; nummer 438 gedeeltelijk, een bunder vijf en twintig roeden vijftig ellen; nummer 448, negen en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 439 gedeeltelijk, een bunder twee roeden vijf ellen; nummer 439 gedeeltelijk, acht en zestig roeden vijf ellen; nummer 439 gedeeltelijk, acht en zestig roeden vijf ellen; nummer 439 gedeeltelijk, acht en zestig roeden vijf ellen; nummer 866 gedeeltelijk, een bunder vier en zeventig roeden acht en tachtig ellen; nummer 866 gedeeltelijk, een bunder negen roeden vier en dertig ellen; nummer 866 gedeeltelijk, zeven en tachtig roeden vier en veertig ellen; nummer 866 gedeeltelijk, een bunder een en dertig roeden zestien ellen; nummer 866 gedeeltelijk, acht en vijftig roeden negen en twintig ellen; nummer 866 gedeeltelijk, zeven en tachtig roeden vier en veertig ellen; nummer 866 gedeeltelijk, vijf en zestig roeden acht en vijftig ellen; nummer 866 gedeeltelijk, twee en zeventig roeden zeven en tachtig ellen; nummer 867, zeventig roeden zestig ellen; nummer 868, een en zestig roeden zeventig ellen; nummer 869, drie en veertig roeden tien ellen; nummer 870, zeven en dertig roeden zeventig ellen; nummer 872, twee en zestig roeden zestig ellen; nummer 873, drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 874, twee en vijftig roeden tien ellen; nummer 837, tachtig roeden tachtig ellen; nummer 838, drie en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 835, vijf en zestig roeden tien ellen; nummer 836, zeven en negentig roeden twintig ellen; nummer 909, een bunder negen en veertig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Oploo.*

Sectie C, nummer 263, vijf en zeventig roeden; nummer 264, veertig roeden zeventig ellen; nummer 265, acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 266, acht en negentig roeden negentig ellen; nummer 266a, twaalf roeden; nummer 267, negen roeden zeventig ellen; nummer 304, negen en tachtig roeden negentig ellen; nummer 305, vijf en negentig roeden tien ellen; nummer 306, zeven ellen; nummer 319, twee en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 320, drie en dertig roeden tachtig ellen; nummer 321, vijf en twintig roeden zeventig ellen; nummer 325, twee en dertig roeden; nummer 498, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 499, elf roeden negenti; ellen; nummer 500, acht roeden tachtig ellen; nummer 502, twee en zestig roeden negentig ellen; nummer 500a, acht roeden tachtig ellen.

Gemeente *Sambeek.*

Sectie A, nummer 192, zes en zeventig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Oploo.*

Sectie C, nummer 807, twee en zestig roeden negentig ellen; nummer 317, twintig roeden dertig ellen; nummer 318, een en dertig roeden zestig ellen; nummer 345, drie en zestig roeden; nummer 346, een bunder negen roeden zestig ellen; nummer 496, twee roeden een en twintig ellen; nummer 497, een roede drie en veertig ellen; nummer 546, vijf bunders acht en twintig roeden zeventig ellen; nummer 1292, zeven roeden veertig ellen.

Gemeente *Sambeek.*

Sectie A, nummer 191, een bunder drie roeden; nummer 193, zeven roeden vijftig ellen; nummer 194, veertien roeden vijftig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie C, nummer 66, drie bunders een en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 67, een bunder zeven en vijftig roeden veertig ellen; nummer 68, zes roeden negentig ellen; nummer 69, twee bunders elf roeden tien ellen; nummer 70, twee bunders acht en negentig roeden.

Sectie B, nummer 72, een bunder vijf en zeventig roeden tien ellen; nummer 73, dertien roeden; nummer 74, zes bunders negen en twintig roeden vijftig ellen; nummer 81, acht en veertig roeden; nummer 82, een bunder acht en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 83, negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 84, twee bunders zestig roeden zestig ellen; nummer 85, twee bunders negen en vijftig roeden; nummer 86, een bunder veertien roeden twintig ellen; nummer 87, een bunder vijftien roeden; nummer 88, drie bunders een en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 89, zes bunders twee en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 90, twee bunders vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 91, drie bunders zes en veertig roeden zeventig ellen; nummer 92, acht bunders vijf en twintig roeden; nummer 93, een bunder zes en zestig roeden dertig ellen; nummer 94, twee bunders negen en dertig roeden; nummer 95, twee bunders drie en negentig roeden tien ellen; nummer 96, twee bunders negen en negentig roeden vijftig ellen; nummer 97, drie bunders zeven en twintig roeden dertig ellen; nummer 98, drie bunders drie roeden zestig ellen; nummer 99, een bunder vijf en zeventig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie B, nummer 156, drie bunders negen en negentig roeden zeventig ellen; nummer 157, twee bunders dertig roeden tien ellen; nummer 168, tien bunders een en twintig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 79, een bunder twee en twintig roeden; nummer 80, drie bunders een en zeventig roeden tien ellen; nummer 81, drie bunders zes roeden vijftig ellen; nummer 82, twee bunders vier en twintig roeden zestig ellen; nummer 83, drie bunders drie roeden tachtig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie A, nummer 21, negen bunders een en tachtig roeden negentig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie C, nummer 84, drie bunders vier en negentig roeden zestig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie A, nummer 19, een bunder drie en tachtig roeden veertig ellen; nummer 20, negentien bunders negen en zestig roeden dertig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie C, nummer 85, twee bunders zeven en zestig roeden tien ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie B, nummer 1, vier bunders twee roeden.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie D, nummer 33, een bunder acht en twintig roeden; nummer 34, twaalf roeden zeventig ellen; nummer 35, zes roeden vijftig ellen; nummer 121, negen bunders zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 121a, drie bunders vijf en tachtig roeden twintig ellen; nummer 122, twee bunders vier en negentig roeden dertig ellen; nummer 123, een bunder tachtig roeden vijftig ellen; nummer 124, twee bunders twee en zeventig roeden; nummer 125, acht bunders een en veertig roeden veertig ellen; nummer 126, negen bunders drie en zestig roeden veertig ellen; nummer 127, een bunder twee en tachtig roeden negentig ellen; nummer 114, acht bunders een en twintig roeden twintig ellen; nummer 114a, acht bunders twee en zeventig roeden tien ellen; nummer 118, acht bunders acht en dertig roeden veertig ellen; nummer 115, een bunder vier en dertig roeden zeventig ellen; nummer 116, zes bunders vijf en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 117 drie bunders drie en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 119, tien bunders negentien roeden tachtig ellen; nummer 120, vijftien bunders zes en negentig roeden dertig ellen; nummer 112a, een bunder negen roeden vijftig ellen; nummer 113, drie bunders twee en zestig roeden negentig ellen; nummer 113a, twee bunders vijf roeden veertig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie A, nummer 61, vijftien roeden negentig ellen; nummer 62, vijftig roeden dertig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie D, nummer 111, een bunder vier en veertig roeden tachtig ellen; nummer 112, zes bunders acht en twintig roeden tachtig ellen; nummer 109, drie en dertig roeden negentig ellen; nummer 110, vier bunders vier en tachtig roeden tien ellen.

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

Gemeente *Dussen.*

Sectie A, nummer 59, negen en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 60, vijf bunders een en twintig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie D, nummer 102, een bunder acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 103, een bunder negentig roeden twintig ellen; nummer 104, vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 105, vijf en veertig roeden vijftig ellen; nummer 106, negentien roeden negentig ellen; nummer 107, drie bunders twee en veertig roeden negentig ellen; nummer 108, twee bunders vier en dertig roeden zestig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie A, nummer 55, een bunder vijftien roeden negentig ellen; nummer 56, een bunder zeventien roeden tachtig ellen; nummer 57, een bunder vier en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 58, een bunder zestig roeden zestig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie D, nummer 101, zes roeden zeventig ellen; nummer 10, negen en zestig roeden negentig ellen; nummer 11, twee bunders tien roeden; nummer 12, twee bunders drie en negentig roeden twintig ellen; nummer 13, vijftien bunders zeven en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 14, twee en dertig roeden dertig ellen; nummer 15, negen bunders negen en negentig roeden tachtig ellen; nummer 16, negen en tachtig roeden zestig ellen.

Sectie E, nummer 37, drie en twintig bunders twaalf roeden vijftig ellen; nummer 38, een bunder twee en veertig roeden twintig ellen; nummer 39, acht en tachtig roeden veertig ellen; nummer 40, dertien roeden zestig ellen; nummer 41, zeventien bunders drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 41a, eendenkooi; nummer 42, acht en tachtig ellen; nummer 43, drie bunders negen en zestig roeden; nummer 44, twintig bunders drie en veertig roeden zestig ellen; nummer 45, zes bunders negentien roeden; nummer 46, twee en tachtig ellen; nummer 47, veertig roeden zestig ellen; nummer 50, zeven bunders zeven roeden twintig ellen; nummer 48, vijf bunders twee en negentig roeden negentig ellen; nummer 49, acht bunders zeven en vijftig roeden negentig ellen; nummer 72, twee en twintig bunders zes en veertig roeden tachtig ellen; nummer 73, een bunder negen en tachtig roeden negentig ellen; nummer 74, negen en tachtig roeden negentig ellen; nummer 75, twee en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 58, zeven bunders drie en vijftig roeden tien ellen; nummer 59, vijf bunders dertig roeden veertig ellen; nummer 60, een bunder een en veertig roeden twintig ellen; nummer 61, twee en tachtig roeden; nummer 62, twee bunders vijf en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 63, negen bunders vijftig roeden; nummer 64, een bunder twaalf roeden veertig ellen; nummer 51, acht bunders dertig roeden; nummer 52, zeventig roeden dertig ellen; nummer 53, negen en twintig roeden tachtig ellen; nummer 54, een bunder zes en negentig roeden dertig ellen; nummer 55, twee en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 56, twee bunders tachtig roeden negentig ellen; nummer 57, twaalf bunders een en dertig roeden tien ellen; nummer 65, een bunder een roede dertig ellen, nummer 66, vier bunders tachtig roeden zeventig ellen; nummer 67, drie bunders negen en negentig roeden zeventig ellen; nummer 68, vier bunders een en twintig roeden zestig ellen; nummer 69, elf bunders zeven en veertig roeden; nummer 70, acht bunders zeventien roeden veertig ellen; nummer 71, achttien bunders zeven en negentig roeden; nummer 76, een bunder zeven en tachtig roeden tien ellen; nummer 77, vijf bunders acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 78, twee bunders zeven en dertig roeden zestig ellen; nummer 79, twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 80, dertien bunders zes en negentig roeden tachtig ellen; nummer 81, zes bunders zeven en veertig roeden tien ellen; nummer 82, vijf bunders negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 83, twee bunders een en twintig roeden zestig ellen; nummer 84, drie en zestig roeden tachtig ellen.

Sectie F, nummer 52, veertien bunders twee en tachtig roeden veertig ellen; nummer 53, tien bunders zes en dertig roeden dertig ellen.

Sectie E, nummer 28, twee en twintig bunders drie en vijftig roeden zestig ellen; nummer 30, drie bunders drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 31, vijf bunders vijf en zestig roeden vijftig ellen; nummer 33, negentig ellen; nummer 34, zeventien roeden twintig ellen; nummer 35, vijf en dertig roeden twintig ellen; nummer 36, zeven bunders vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 26, negentig roeden zestig ellen; nummer 27, drie bunders zeven en vijftig roeden tien ellen; nummer 29, zes bunders negen en dertig roeden tien ellen; nummer 8, twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 9, vier en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 10, een bunder veertig ellen; nummer 11, een bunder negen en tachtig roeden dertig ellen; nummer 12, twee bunders vier en dertig roeden twintig ellen; nummer 13, een bunder negen roeden zeventig ellen; nummer 14, vier bunders acht en tachtig roeden tien ellen; nummer 15, zeven en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 16, vier bunders vier en vijftig roeden veertig ellen; nummer 17, een bunder vijftien roeden veertig ellen; nummer 18, vier bunders zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 19, een bunder vijf en tachtig roeden zestig ellen; nummer 20, elf roeden zestig ellen; nummer 21, vijf bunders twee en vijftig roeden zestig ellen; nummer 22, vier bunders vier en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 23, negen roeden dertig ellen; nummer 24, een bunder acht en veertig roeden tachtig ellen; nummer 25, negen en dertig roeden negentig ellen; nummer 1, een bunder zeven en zestig roeden zestig ellen; nummer 2, vijf bunders vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 3, acht bunders een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 4, twaalf roeden twintig ellen; nummer 5, achttien roeden vijftig ellen; nummer 6, drie bunders vier roeden dertig ellen; nummer 7, een bunder dertien roeden tien ellen.

Sectie D, nummer 17, negen bunders acht en twintig roeden negentig ellen; nummer 18, elf bunders negen en zestig roeden veertig ellen; nummer 19, tien bunders vijf en zestig roeden negentig ellen; nummer 20, negen bunders zes en twintig roeden tien ellen; nummer 66, een bunder acht en twintig roeden dertig ellen; nummer 66a zeventig roeden.

Sectie F, nummer 32, vier bunders drie en zeventig roeden twintig ellen; nummer 33, twee bunders acht en negentig roeden zestig ellen; nummer 34, twee bunders zeven en twintig roeden vijftig ellen; nummer 35, twee bunders twee en negentig roeden zeventig ellen; nummer 36, twee bunders veertig ellen; nummer 37, twee bunders drie roeden twintig ellen; nummer 38, drie bunders acht en vijftig roeden dertig ellen; nummer 39, drie bunders vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 40, twee bunders elf roeden negentig ellen; nummer 41, drie bunders drie en vijftig roeden; nummer 42, twee bunders negen en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 43, drie bunders een en negentig roeden vijftig ellen; nummer 48, zeven bunders zes en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 49, achttien bunders drie roeden veertig ellen; nummer 50, zes bunders tachtig ellen; nummer 51, negen bunders drie roeden zestig ellen; nummer 46, vier bunders acht en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 47, veertien bunders drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 44, vijftien bunders een en dertig roeden tachtig ellen; nummer 45, dertien bunders vijf en zeventig roeden.

Sectie G, nummer 43, acht en dertig roeden; nummer 44, een en vijftig roeden twintig ellen; nummer 45, twee bunders drie en twintig roeden vijftig ellen; nummer 46, twee en vijftig roeden; nummer 47, een bunder een en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 48, drie bunders vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 49, vijf bunders zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 50, twintig roeden dertig ellen; nummer 51, dertien bunders zeven en veertig roeden vijftig ellen; nummer 52, vijf en dertig roeden zeventig ellen; nummer 53, een en twintig bunders een en tachtig roeden zestig ellen; nummer 54, twee bunders twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 55, zes bunders twee en zestig roeden zestig ellen; nummer 56, acht bunders negen en zestig roeden dertig ellen; nummer 57, negentig roeden; nummer 61, twee bunders acht en tachtig roeden twintig ellen; nummer 61a, zes en vijftig roeden twintig ellen; nummer 62, vier bunders negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 62a, negen bunders drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 64, zeven en zeventig roeden zestig ellen; nummer 65, vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 66, een en twintig bunders vijftig ellen; nummer 67, negen en zeventig roeden veertig ellen; nummer 63, negentien bunders vier en veertig roeden zestig ellen; nummer 74, een bunder vijf en veertig roeden tachtig ellen; nummer 75, achttien bunders twaalf roeden twintig ellen; nummer 76, een bunder twee en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 77, twee bunders vijftig roeden veertig ellen; nummer 78, tien bunders zeven en dertig roeden vijftig ellen; nummer 78a, zes bunders dertig roeden; nummer 79, drie bunders zes en negentig roeden zeventig ellen; nummer 80, vier bunders acht en veertig roeden tachtig ellen; nummer 81, achttien bunders vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 82, veertien bunders negen en veertig roeden tachtig ellen; nummer 83, een bunder vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 84, een bunder dertien roeden negentig ellen; nummer 58, zeventig roeden veertig ellen; nummer 59, vijf bunders een en vijftig roeden negentig ellen; nummer 59a, zeven bunders drie en dertig roeden negentig ellen; nummer 60, twee bunders twee en veertig roeden; nummer 8, drie roeden tachtig ellen; nummer 121, vijf en twintig bunders veertig roeden veertig ellen, nummer 11, een en veertig roeden dertig ellen; nummer 11a een bunder drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 12, zes roeden veertig ellen; nummer 120, negen bunders negen roeden vijftig ellen; nummer 9a, negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 10a, twee en veertig roeden tachtig ellen; nummer 4, drie bunders zeven en twintig roeden tachtig ellen; nummer 5, een bunder vier en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 6, acht en negentig roeden dertig ellen; nummer 7, vijf bunders twee en dertig roeden negentig ellen; nummer 3, achttien bunders zeven en dertig roeden tien ellen; nummer 1, twee bunders een en zeventig roeden negentig ellen; nummer 2, achttien bunders zeven en tachtig roeden dertig ellen; nummer 98, veertig roeden veertig ellen; nummer 99, twee bunders acht en zeventig roeden zestig ellen; nummer 99a, drie bunders negen roeden twintig ellen; nummer 100, vijf bunders een en dertig roeden zestig ellen; nummer 101, vijf roeden zeventig ellen; nummer 91, negen en vijftig roeden dertig ellen; nummer 92, een bunder drie en veertig roeden negentig ellen; nummer 93, twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 94, een bunder een en tachtig roeden tien ellen; nummer 95, een bunder vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 96, twee en vijftig

roeden; nummer 97, een roede twee en zestig ellen; nummer 90, vier bunders drie en veertig roeden twintig ellen; nummer 90a, twee en vijftig roeden twintig ellen; nummer 90b, zes bunders drie en zeventig roeden tien ellen; nummer 91a, een bunder twee en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 69, een bunder twaalf roeden veertig ellen; nummer 70, dertien bunders negen roeden dertig ellen; nummer 71, zeventien roeden zeventig ellen; nummer 72, een bunder acht en veertig roeden zestig ellen; nummer 72a, acht bunders een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 73, twaalf roeden dertig ellen; nummer 13, een bunder acht en zestig roeden twintig ellen; nummer 85, vijf roeden zeventig ellen; nummer 86, vier en zestig roeden tachtig ellen; nummer 87, vier en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 88, vijf bunders een en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 89, negen bunders negen en tachtig roeden tien ellen; nummer 89a vier bunders negen en zeventig roeden, en een perceel zoogenaamd verdronken land, niet in grootte en niet kadastraal bekend.

Gemeente *Werken.*

Sectie A, nummer 4, vijf bunders negentien roeden tien ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie A, nummer 463, drie bunders een en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 464, drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 465, drie bunders negen en vijftig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Sectie C, nummer 148, twee bunders drie en veertig roeden dertig ellen; nummer 151, negen en zeventig roeden twintig ellen.

Gemeente *Werken.*

Sectie E, nummer 95, acht roeden; nummer 96, twee bunders vijftien roeden vijftig ellen; nummer 97, vier roeden zeven en tachtig ellen; nummer 98, een bunder acht en vijftig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie C, nummer 19, dertien bunders een en dertig roeden zestig ellen.

Sectie G, nummer 14, drie bunders drie en zestig roeden zestig ellen.

Gemeente *Dussen.*

Een perceel, vroeger geweest zijnde zoogenaamd verdronken land, ter grootte van omtrent vijf en twintig bunders, belend: ten oosten de aanslibberingen van den polder Boerenverdriet, ten westen de aanslibberingen van den polder Jannezand, ten zuiden de Oostkil en ten noorden de Bakkerskil; niet kadastraal bekend.

Gemeente *Wijk.*

Een perceel zoogenaamd verdronken land, en derhalve niet kadastraal bekend.

Gemeente *Veen.*

Sectie A, nummer 268, groot vijf bunders een en tachtig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Heusden.*

Sectie A, nummer 560, twee bunders vier en zeventig roeden vijf en zeventig ellen; nummer 560a, drie bunders zes en zestig roeden dertig ellen; nummer 560b, veertig roeden twintig ellen; nummer 567, een bunder veertien roeden vijftig ellen; nummer 567a, zestien roeden zeventig ellen; nummer 569, groot zeventien roeden tachtig ellen; nummer 570, groot vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 571, groot acht en tachtig roeden twintig ellen; nummer 571a, zeven en veertig roeden; nummer 572, drie bunders vier en zestig roeden twintig ellen; nummer 572a, acht roeden vijftig ellen; nummer 572b, drie roeden; nummer 573, drie en veertig roeden tachtig ellen; nummer 574, drie bunders vijftig roeden veertig ellen; nummer 574a, een bunder twee roeden vijftig ellen; nummer 576, twee en veertig roeden dertig ellen; 576a, tien roeden tien ellen; nummer 577, twee en veertig roeden tien ellen; nummer 578, drie bunders drie en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 579, vijf en dertig roeden zeventig ellen; nummer 580, een bunder zeven en veertig roeden dertig ellen; nummer 581, een en dertig roeden vijftig ellen; nummer 582, vijf en zeventig roeden dertig ellen; nummer 583, zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 585, negentien roeden tachtig ellen; nummer 588, dertien bunders een en zestig roeden tachtig ellen; nummer 589, drie bunders zestien roeden vijftig ellen; nummer 590, drie bunders zeven en twintig roeden vijftig ellen; nummer 591, acht bunders zeven en veertig roeden veertig ellen; nummer 592, vier bunders elf roeden dertig ellen; nummer 593, een bunder veertien roeden.

Gemeente *Oud-Heusden.*

Sectie A, nummer 173, vijf en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 184, negen en twintig roeden veertig ellen; nummer 185, achttien roeden dertig ellen; nummer 562, zeven en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Herpt.*

Sectie B, nummer 352, twee bunders acht en veertig roeden tien ellen; nummer 396, een bunder drie en negentig roeden tien ellen.

Gemeente *Hedikhuizen.*

Sectie A, nummer 3, drie bunders zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 3a, een bunder vijftien roeden negentig ellen; nummer 4, zes roeden tachtig ellen; nummer 5, een bunder vijf en tachtig roeden; nummer 6, drie en negentig roeden.

Gemeente *Werkendam.*

Sectie D, nummer 22, twee bunders negen en dertig roeden vijftig ellen; nummer 23, twee bunders acht en dertig roeden veertig ellen; nummer 24, twee bunders zeven en twintig roeden twintig ellen; nummer 25, twee bunders zeventien roeden zestig ellen; nummer 26, een bunder negen en twintig roeden veertig ellen; nummer 27, twee en negentig roeden twintig ellen; nummer 28, drie bunders negen en twintig roeden tien ellen; nummer 29, twee en dertig roeden zeventig ellen; nummer 30, vijftig roeden zeventig ellen; nummer 31, een bunder zes en twintig roeden tachtig ellen; nummer 32, vier en vijftig roeden zestig ellen; nummer 42, vijf en dertig roeden dertig ellen; nummer 43, zeven bunders twee en zeventig roeden dertig ellen; nummer 44, acht en veertig roeden tien ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken te 's Hertogenbosch gedaan is den vijf en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel honderd vijf en twintig[a], nummer vijf en zestig bladzijde honderd drie en vijftig à honderd drie en zestig, dagregister dertien[a], nummer vier honderd drie en tachtig.

Gemeente *Dinteloord.*

Sectie I, nummer 3, twee bunders zes en vijftig roeden zestig ellen; nummer 4, drie bunders twaalf roeden; nummer 5, twee bunders zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 6, een bunder veertien roeden tachtig ellen; nummer 7, drie bunders vier en dertig roeden veertig ellen; nummer 8, twee bunders zeven en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 9, een bunder vijf en negentig roeden; nummer 10, een en twintig roeden vijftig ellen; nummer 11, een en twintig roeden; nummer 11a, negen en twintig roeden zestig ellen; nummer 12, vier en veertig roeden vijftig ellen; nummer 13, zestien roeden tien ellen; nummer 14, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 15, drie bunders zeven en twintig roeden twintig ellen; nummer 16, twee bunders drie en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 17, drie bunders twee en dertig roeden vijftig ellen; nummer 18, drie bunders acht en twintig roeden zeventig ellen; nummer 19, drie bunders acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 20, twee bunders een en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 21, twee bunders zes en twintig roeden veertig ellen; nummer 22, drie bunders negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 23, drie bunders vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 24, een bunder zes en zestig roeden zestig ellen.

Sectie H, nummer 38, zestig roeden twintig ellen; nummer 124, een bunder negen en tachtig roeden; nummer 125, een roede zes en tachtig ellen; nummer 128, een bunder tachtig roeden negentig ellen; nummer 129, negen roeden dertig ellen; nummer 132, elf roeden tien ellen; nummer 144, drie en tachtig roeden zestig ellen; nummer 157 gedeeltelijk, twee en zeventig roeden zestig ellen.

Sectie I, nummer 179, zeven bunders zes en zestig roeden zestig ellen; nummer 180, vijf bunders negen en negentig roeden tien ellen; nummer 181, vier bunders vier en zestig roeden; nummer 182, drie bunders een en zestig roeden dertig ellen; nummer 183, drie bunders zes en veertig roeden tien ellen; nummer 184, elf roeden dertig ellen; nummer 187, een bunder twee en tachtig roeden negentig ellen; nummer 188, vier bunders twee en tachtig roeden, zestig ellen; nummer 189, acht en twintig roeden tachtig ellen; nummer 190, een roede vier en veertig ellen; nummer 191, vijf en dertig roeden dertig ellen; nummer 192, twee en twintig roeden veertig ellen; nummer 193, zeventig roeden zeventig ellen; nummer 194, negen roeden negentig ellen; nummer 195, vijf bunders twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 196, vier bunders negen en zestig roeden veertig ellen; nummer 197, drie bunders een en zeventig roeden dertig ellen; nummer 198, twee bunders zes en twintig roeden negentig ellen; nummer 199, acht en zeventig roeden twintig ellen, *twee a* gedeeltelijk, zeven roeden dertig ellen; nummer 185, een bunder twee en vijftig roeden veertig ellen; nummer 186, een bunder zes en zestig roeden dertig ellen; nummer 162, zeven bunders een en veertig roeden vijftig ellen; nummer 163, zeven bunders drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 164, zeven bunders twee en dertig roeden zeventig ellen; nummer 165, een en negentig roeden twintig ellen; nummer 166, twee bunders vijf en veertig roeden tachtig ellen; nummer 167, vier bunders een roede tien ellen; nummer 168, een bunder twaalf roeden tachtig ellen; nummer 169, zeven roeden tien ellen; nummer 170, negentien roeden; nummer 171, vijf en veertig roeden; nummer 172, negentien roeden tien ellen; nummer 173, dertig roeden dertig ellen; nummer 174, twee bunders zeven en dertig roeden tien ellen; nummer 175, vier bunders dertien roeden vijftig ellen; nummer 176, vier bunders vijftien roeden vijftig ellen; nummer 177, vier bunders een roede veertig ellen; nummer 178, vier bunders drie roeden negentig ellen; nummer 150 gedeeltelijk, een bunder twee en veertig roeden tachtig ellen; nummer 151, vier en tachtig roeden zeventig ellen nummer 152 gedeeltelijk, een bunder negen en veertig roeden twee en vijftig ellen; nummer 139, drie bunders zeven en twintig roeden tien ellen, nummer 140, vier bunders negen roeden tachtig ellen; nummer 141, vier bunders zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 142, vijf bunders zestien roeden veertig ellen; num-

mer 143, vijf bunders drie en twintig roeden vijftig ellen; nummer 144, drie bunders een en zeventig roeden tien ellen; nummer 145, zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 146, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 147, twee en veertig roeden dertig ellen; nummer 148, acht en vijftig roeden veertig ellen; nummer 153, twaalf roeden zestig ellen; nummer 154, een roede een en twintig ellen; nummer 155, drie bunders negen en twintig roeden; nummer 156, twee bunders een en dertig roeden twintig ellen; nummer 157, een bunder negen en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 158, twee bunders een en vijftig roeden zestig ellen; nummer 159, drie bunders zes en zestig roeden tien ellen; nummer 160, drie bunders tachtig roeden tien ellen; nummer 161, drie bunders een en negentig roeden veertig ellen; nummer 149, zeven en tachtig roeden veertig ellen; nummer 150 gedeeltelijk, twee bunders vijf en tachtig roeden zestig ellen; nummer 152 gedeeltelijk, vijf en tachtig roeden acht en veertig ellen; nummer 117, een bunder een en zestig roeden twintig ellen; nummer 118, twee bunders elf roeden veertig ellen; nummer 119, twee en vijftig roeden zestig ellen; nummer 120, drie bunders acht en twintig roeden veertig ellen; nummer 121, twee bunders zes en tachtig roeden twintig ellen; nummer 122, zes roeden; nummer 123, twaalf roeden zeventig ellen; nummer 124, zes roeden tachtig ellen; nummer 125, een en dertig roeden tachtig ellen; nummer 126, twee roeden zes en zeventig ellen; nummer 127, twaalf roeden veertig ellen; nummer 128, zes en veertig roeden tien ellen; nummer 129, vijf bunders zes en tachtig roeden negentig ellen; nummer 130, vier bunders vier en vijftig roeden tien ellen; nummer 131, drie bunders vier en tachtig roeden veertig ellen; nummer 132, drie bunders een en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 133, vier bunders negen en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 134, vier bunders een en zestig roeden tien ellen; nummer 135, drie bunders een en tachtig roeden negentig ellen; nummer 136, twee bunders vier en zeventig roeden dertig ellen; nummer 137, twee bunders zeventig roeden zeventig ellen; nummer 138, twee bunders zestig roeden twintig ellen; nummer 115, een bunder negen en zestig roeden; nummer 116, een bunder drie en dertig roeden.

Sectie L, nummer 14, negen bunders zestig roeden tien ellen; nummer 15, negen bunders zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 16, negen bunders zeven en negentig roeden; nummer 17, tien bunders zeven roeden tachtig ellen; nummer 18, elf bunders twee en tachtig roeden dertig ellen; nummer 87, vier bunders twaalf roeden dertig ellen; nummer 9, acht bunders twee en dertig roeden; nummer 10, vijftig roeden tachtig ellen; nummer 11, een bunder vier en veertig roeden zeventig ellen; nummer 12, twee bunders zes roeden; nummer 13, vier bunders vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 4, negen bunders negen en negentig roeden vijftig ellen; nummer 5, zeven bunders een roede; nummer 6, vijf bunders drie en veertig roeden; nummer 7, twaalf bunders veertig roeden veertig ellen; nummer 86, acht bunders zeven en twintig roeden dertig ellen; nummer 73, twaalf bunders twee en vijftig roeden veertig ellen; nummer 74, een en vijftig roeden veertig ellen; nummer 89, drie bunders vijf en zeventig roeden veertig ellen; nummer 88, acht bunders veertien roeden negentig ellen; nummer 80, acht bunders zes en zestig roeden negentig ellen; nummer 81, vijf bunders zeven roeden tien ellen; nummer 82, een bunder vier en tachtig roeden zeventig ellen.

Sectie F, nummer 372, drie en zestig roeden negentig ellen; nummer 374, een bunder drie roeden twintig ellen; nummer 375, een bunder vijf en vijftig roeden twintig ellen.

Sectie L, nummer 76, een bunder twaalf roeden; nummer 77, twee bunders twee en dertig roeden veertig ellen; nummer 78, een bunder acht en vijftig roeden negentig ellen; nummer 79, vijf en zeventig roeden tachtig ellen.

Sectie H, nummer 236, zeven bunders vier roeden twintig ellen; nummer 237, een bunder zes en negentig roeden veertig ellen; nummer 4, dertien roeden zestig ellen; nummer 4a, twaalf roeden; nummer 5, een en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 6, negen roeden tachtig ellen; nummer 7, elf roeden twintig ellen; nummer 8, een bunder zeven en veertig roeden tachtig ellen; nummer 9, tien bunders twee en vijftig roeden negentig ellen; nummer 10, tien bunders drie en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 11, tien bunders vijf en vijftig roeden negentig ellen; nummer 12, vier bunders een en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 13, drie bunders negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 14, een bunder negen en zestig roeden tien ellen; nummer 15, twee bunders achttien roeden tien ellen; nummer 235, zeven bunders drie en tachtig roeden zestig ellen; nummer 238, een bunder drie en zestig roeden veertig ellen; nummer 44, zeven bunders acht en tachtig roeden; nummer 45, twee bunders tachtig roeden tachtig ellen; nummer 46, tien bunders acht en vijftig roeden veertig ellen; nummer 118, twee bunders acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 119, een bunder zes en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 120, vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 121, achttien roeden negentig ellen; nummer 122, drie en veertig roeden zestig ellen; nummer 1, zes en tachtig roeden twintig ellen, nummer 120a, een en veertig roeden tien ellen; nummer 40, vier roeden negen en vijftig ellen; nummer 41, twee roeden vijftig ellen; nummer 42, een bunder twee en dertig roeden; nummer 43, een bunder drie roeden; nummer 47, tien bunders vijftig roeden dertig ellen; nummer 48, tien bunders acht en veertig roeden zestig ellen; nummer 49, tien bunders drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 50, tien bunders vier en zestig roeden tien ellen; nummer 105, negen roeden tien ellen; nummer 106, drie roeden negen en dertig ellen; nummer 107, drie roeden zeven ellen; nummer 108, drie bunders negen roeden tien ellen; nummer 109, een bunder acht en dertig roeden tachtig ellen; nummer 110, vier en twintig roeden negentig ellen; nummer 111, twintig roeden vijftig ellen; nummer 112, zes roeden negentig ellen; nummer 113, tien roeden dertig ellen; nummer 114, veertien roeden negentig ellen; nummer 115, vijf en dertig roeden tachtig ellen; nummer 116, twee bunders tien roeden dertig ellen; nummer 117, twee bunders drie en vijftig roeden negentig ellen; nummer 51, drie bunders drie en vijftig roeden zestig ellen; nummer 52, twee bunders een en zeventig roeden dertig ellen; nummer 53, vier bunders twee en dertig roeden; nummer 54, twee bunders acht en zestig roeden vijftig ellen; nummer 55, twee bunders zes en dertig roeden; nummer 56, twee bunders zeven en vijftig roeden negentig ellen; nummer 57, twee bunders een en zeventig roeden zestig ellen; nummer 58, twee bunders vier en zestig roeden zestig ellen; nummer 59, twee bunders drie en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 78, een bunder zestien roeden tachtig ellen; nummer 79, een roede vier en tachtig ellen; nummer 80, elf roeden vijftig ellen; nummer 81, twee bunders een en zestig roeden; nummer 82, een bunder tachtig roeden tachtig ellen; nummer 83, een bunder negen en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 84, vier en dertig roeden tien ellen; nummer 85, twee bunders vier en dertig roeden zeventig ellen; nummer 86, twee bunders dertien roeden negentig ellen; nummer 87, twee bunders vijf en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 88, twee bunders zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 89, drie bunders dertien roeden vijftig ellen; nummer 90, twee bunders zestien roeden tien ellen; nummer 91, twee bunders een en tachtig roeden twintig ellen; nummer 92, dertig roeden veertig ellen; nummer 93, achttien roeden dertig ellen; nummer 94, een bunder acht en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 95, twee bunders acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 96, twee bunders zeventien roeden vijftig ellen; nummer 97, veertien roeden negentig ellen; nummer 98, vier roeden acht en tachtig ellen; nummer 99, twaalf roeden zestig ellen; nummer 100 vier en twintig roeden; nummer 101, vier en dertig roeden veertig ellen; nummer 102, twee bunders acht en veertig roeden tachtig ellen; nummer 103, twee bunders drie en veertig roeden dertig ellen; nummer 104, twee bunders twaalf roeden; nummer 84a, zeven en veertig roeden tien ellen; nummer 60, dertien roeden negentig ellen; nummer 61, twee bunders zeven en twintig roeden negentig ellen; nummer 62, een bunder twee en vijftig roeden veertig ellen; nummer 63, twee bunders zestien roeden zeventig ellen; nummer 64, twee bunders zeven en dertig roeden vijftig ellen; nummer 65, twee bunders negen roeden tien ellen; nummer 66, een bunder zeven en negentig roeden tachtig ellen; nummer 67, twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 68, vier roeden vier en tachtig ellen; nummer 69, tien roeden twintig ellen; nummer 70, vijftien roeden zeventig ellen; nummer 71, negen en zestig roeden tachtig ellen; nummer 72, een bunder negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 73, een bunder een en negentig roeden dertig ellen; nummer 74, twee en veertig roeden tien ellen; nummer 75, twaalf roeden zeventig ellen; nummer 76, twee bunders zes roeden; nummer 77, zeven en vijftig roeden twintig ellen, nummer 168, drie bunders twee en twintig roeden zeventig ellen nummer 169, vijf bunders zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 171, twee bunders zeventig roeden dertig ellen; nummer 172, drie bunders dertig ellen; nummer 173, vijf bunders vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 176, zestien roeden tachtig ellen; nummer 177, twee roeden negen en negentig ellen; nummer 179, twee bunders vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 180, twee bunders acht en zestig roeden zestig ellen; nummer 181, twee bunders vier en tachtig roeden veertig ellen; nummer 182, twee bunders negen en twintig roeden vijftig ellen; nummer 158, drie bunders drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 159, een bunder twee en negentig roeden negentig ellen; nummer 162, een bunder twee en vijftig roeden zestig ellen; nummer 161, twee bunders vijf en twintig roeden dertig ellen; nummer 162, dertien roeden twintig ellen; nummer 163, vijf roeden dertig ellen; nummer 164, negen roeden; nummer 165, vier en veertig roeden zestig ellen; nummer 166, acht roeden negentig ellen; nummer 167, negentien roeden; nummer 170, twee bunders vier en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 166a, een en twintig roeden twintig ellen; nummer 153, een roede vier en veertig ellen; nummer 157 gedeeltelijk, vijf en zeventig roeden.

Sectie I, nummer 1, een bunder zes en twintig roeden twintig ellen; nummer 2, zeven en zeventig roeden tien ellen; nummer 2a gedeeltelijk, zeven roeden dertig ellen.

Sectie H, nummer 183, drie bunders dertig roeden dertig ellen; nummer 184, vier bunders zes roeden tien ellen; nummer 185, twee bunders negen en twintig roeden twintig ellen; nummer 186, zes en tachtig roeden twintig ellen; nummer 187, negentien roeden negentig ellen; nummer 188, vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 189, negentien roeden tachtig ellen; nummer 190, vier roeden een en veertig ellen; nummer 191, zes roeden; nummer 192, twee bunders vier en negentig roeden dertig ellen; nummer 193, drie bunders

dertig roeden vijftig ellen; nummer 194, drie bunders drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 195, drie bunders dertien roeden zestig ellen; nummer 196, twee bunders vijf en negentig roeden tachtig ellen, nummer 197, twee bunders zeven en negentig roeden zestig ellen; nummer 198, een bunder zeven en dertig roeden negentig ellen.

Sectie F, nummer 585, zes roeden twintig ellen; nummer 588, een en veertig roeden vijftig ellen; nummer 588a, vijf en veertig roeden vijftig ellen.

Sectie G, nummer 254 gedeeltelijk, twee bunders tien roeden zes en zestig ellen; nummer 274, veertig roeden; nummer 275, zeven roeden tachtig ellen; nummer 276, twee bunders vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 277, acht roeden.

Sectie H, nummer 199, vier bunders negen en tachtig roeden tien ellen; nummer 200, twee bunders zes en dertig roeden negentig ellen; nummer 201, drie bunders een en dertig roeden tien ellen; nummer 202, twee bunders vijf en zestig roeden zestig ellen; nummer 203, twee bunders negen en twintig roeden dertig ellen; nummer 204, twee bunders acht en zeventig roeden; nummer 206, zeven roeden negen en veertig ellen; nummer 207, acht en veertig roeden; nummer 208, twaalf roeden veertig ellen; nummer 209, veertien roeden tachtig ellen; nummer 210 veertig roeden zeventig ellen; nummer 211, zeven roeden tien ellen; nummer 212, acht en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 213, een bunder vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 214, een bunder drie en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 215, een bunder negen en zestig roeden twintig ellen; nummer 216, een bunder zes en dertig roeden dertig ellen; nummer 217, een bunder vijf en dertig roeden zeventig ellen; nummer 218, drie bunders zes en vijftig roeden twintig ellen; nummer 219, drie bunders zestien roeden zeventig ellen; nummer 220, drie bunders negentig roeden zeventig ellen; nummer 221, drie bunders vijftig roeden tien ellen; nummer 222, drie bunders twaalf roeden tien ellen; nummer 223, twee bunders negen en twintig roeden twintig ellen; nummer 224, een bunder drie en twintig roeden tachtig ellen; nummer 228, twee bunders twee en negentig roeden.

Sectie G, nummer 1, een bunder zestien roeden veertig ellen; nummer 9, een bunder een en dertig roeden tachtig ellen; nummer 254 gedeeltelijk, twee en veertig roeden veertien ellen; nummer 255, zes en twintig roeden dertig ellen; nummer 256, zeven en tachtig roeden dertig ellen; nummer 257, acht en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 258, vijf roeden zestig ellen; nummer 264, acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 266a, achttien roeden; nummer 271, elf roeden dertig ellen.

Sectie H, nummer 225, zes en veertig roeden tien ellen; nummer 226, vijf roeden zeventig ellen; nummer 227, zeven en vijftig roeden zestig ellen; nummer 229, twee bunders vijf en veertig roeden zeventig ellen; nummer 230, twee bunders twee en twintig roeden tien ellen; nummer 231, negen roeden veertig ellen; nummer 232, achttien roeden; nummer 233, een bunder negen en negentig roeden zeventig ellen; nummer 234, een bunder twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 154, een bunder een en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 155, een bunder twee en veertig roeden tachtig ellen; nummer 156, zes roeden zestig ellen.

Sectie A, nummer 65, vier roeden veertien ellen; nummer 66, vijftig roeden vijftig ellen; nummer 67, zeven en veertig roeden negentig ellen.

Sectie L, nummer 1, drie bunders vijf en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 2, een bunder vijftig roeden veertig ellen; nummer 3, acht bunders achttien roeden twintig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie I, nummer 294, acht en zestig roeden dertig ellen; nummer 687, negen en zestig roeden tien ellen; nummer 679, een bunder zeven en veertig roeden negentig ellen.

Sectie F, nummer 98, drie bunders vijftien roeden negentig ellen;

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 86, twee en tachtig roeden; nummer 77, een bunder negen en twintig roeden twintig ellen; nummer 256, vijf en tachtig roeden; nummer 257, een bunder zeven en negentig roeden twintig ellen; nummer 258, zes en veertig roeden dertig ellen; nummer 123, twee en tachtig roeden dertig ellen; nummer 124, een bunder veertien roeden veertig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie G, nummer 252, negen en veertig roeden veertig ellen; nummer 255, een bunder negen en vijftig roeden negentig ellen; nummer 256, zeven en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 257, negen en tachtig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 232, een bunder twee roeden zestig ellen; nummer 233, negen en vijftig roeden negentig ellen; nummer 234, zes en veertig roeden; nummer 154, tachtig roeden, nummer 155, acht en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 156, vijf en zestig roeden vijftig ellen; nummer 157, vijftig roeden veertig ellen; nummer 110, een en tachtig roeden negentig ellen; nummer 115, een bunder zes roeden zestig ellen; nummer 158, een bunder tachtig ellen; nummer 111, twee en zeventig roeden negentig ellen; nummer 112, een bunder drie roeden negentig ellen; nummer 113, een en zestig roeden zestig ellen; nummer 114, vijf en zestig roeden tien ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie F, nummer 54, een bunder drie en zeventig roeden tien ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 78, drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 102, een bunder vijf en twintig roeden.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie F, nummer 73, drie bunders vijf roeden; nummer 130, een bunder acht en dertig roeden negentig ellen; nummer 131, drie bunders drie roeden dertig ellen; nummer 174, een bunder een en vijftig roeden veertig ellen; nummer 173, drie bunders zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 142, een bunder drie en zeventig roeden veertig ellen; nummer 158, een bunder zes en zestig roeden zestig ellen; nummer 61, zeventig roeden.

Sectie I, nummer 835, negen en negentig roeden twintig ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 152, twee en negentig roeden twintig ellen; nummer 109, zestig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie F, nummer 81, zeven en tachtig roeden dertig ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 116, een en veertig roeden twintig ellen; nummer 117, vier en veertig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie G, nummer 239, een bunder acht en zestig roeden zeventig ellen; nummer 231, een bunder zeventien roeden zestig ellen; nummer 232, een bunder zes roeden vier en twintig ellen; nummer 301, vijf en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 302, een en veertig roeden.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 75, zeven en tachtig roeden veertig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie F, nummer 96, twee bunders vier roeden tien ellen; nummer 95, een bunder dertig roeden veertig ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 143, zeventig roeden twintig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie F, nummer 71, twee bunders negen en veertig roeden tien ellen; nummer 132, een bunder dertig ellen.

Sectie I, nummer 749, een en zeventig roeden; nummer 750, acht en zestig roeden; nummer 787, een bunder een en tachtig roeden veertig ellen; nummer 788, een bunder zes en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 755, een en zestig roeden dertig ellen; nummer 767, een bunder zestig ellen.

Sectie H, nummer 187, een bunder vijf roeden negentig ellen; nummer 188, twee en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 189, vier en negentig roeden dertig ellen; nummer 190, twee en negentig roeden.

Sectie I, nummer 539, een bunder twintig roeden negentig ellen; nummer 387, een bunder drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 388, een bunder; nummer 399, een en zeventig roeden dertig ellen; nummer 542, een bunder vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 543, een bunder tien ellen; nummer 116, negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 136, twee en negentig roeden veertig ellen; nummer 345, een bunder negen en dertig roeden veertig ellen; nummer 696, zeven en dertig roeden zeventig ellen; nummer 697, zes roeden; nummer 649 vier en zestig roeden zeventig ellen; nummer 661, twee bunders vijf en vijftig roeden tien ellen; nummer 673, een bunder drie roeden twintig ellen; nummer 680, twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 343, een bunder dertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 55, negentien roeden zestig ellen; nummer 56, een en dertig roeden twintig ellen; nummer 57, zes en zestig roeden vijftig ellen; nummer 58, vier en dertig roeden twintig ellen; nummer 59, zeven en zeventig roeden negentig ellen; nummer 310, een bunder zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 311, drie bunders negen roeden zeventig ellen; nummer 312, tien roeden twintig ellen; nummer 327, een bunder zes en tachtig roeden twintig ellen; nummer 125, een bunder zes en negentig roeden zeventig ellen; nummer 24, acht roeden; nummer 27, een roede tachtig ellen; nummer 30, vier roeden tachtig ellen; nummer 32, een bunder zes en vijftig roeden tien ellen; nummer 83, twee en zeventig roeden dertig ellen; nummer 84, veertien roeden zestig ellen; nummer 85, een bunder zeven en dertig roeden negentig ellen.

Gemeente *Oosterhout.*

Sectie D, nummer 332, een bunder tachtig ellen; nummer 333, een bunder twintig ellen; nummer 334, een bunder acht roeden vijftig ellen.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

Sectie E, nummer 98, vier roeden negen en twintig ellen; nummer 99, een bunder zeven en dertig roeden zestig ellen; nummer 100, een bunder drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 101, een bunder een en veertig roeden zestig ellen; nummer 102, zeven roeden tachtig ellen; nummer 95, acht en vijftig roeden dertig ellen; nummer 97, drie roeden een en veertig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie E, nummer 132, twee bunders vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 133, een bunder vier en zeventig roeden tien ellen; nummer 134, twee bunders twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 135, twee bunders vier en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 136, twee bunders achttien roeden zeventig ellen; nummer 137, een bunder zes en zestig roeden tachtig ellen; nummer 138, een bunder vijftig roeden tien ellen; nummer 139, een bunder zeven roeden vijftig ellen; nummer 140, vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 141, negen en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 142, een bunder vijf roeden tien ellen.

Sectie I, nummer 42, vijf en negentig roeden vijftig ellen; nummer 41, een bunder achttien roeden twintig ellen; nummer 40, een bunder twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 39, een bunder twee en twintig roeden twintig ellen; nummer 38, een bunder twintig roeden; nummer 37, een bunder zeventien roeden vijftig ellen; nummer 36, een bunder veertig roeden zeventig ellen; nummer 34, zeven en tachtig roeden zestig ellen; nummer 33, een bunder acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 31, een bunder vier en twintig roeden tien ellen; nummer 30, een bunder negen en veertig roeden veertig ellen; nummer 29, een bunder drie en tachtig roeden tien ellen; nummer 26, vijftig roeden; nummer 27, zes en vijftig roeden; nummer 28, een bunder elf roeden zestig ellen; nummer 9, een bunder achttien roeden zestig ellen; nummer 17, een bunder vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 18, zestien roeden veertig ellen; nummer 8 gedeeltelijk, een bunder acht en veertig roeden vijf en tachtig ellen; nummer 8 gedeeltelijk, een bunder acht en veertig roeden vijf en tachtig ellen.

Sectie F, nummer 10, negentien roeden dertig ellen; nummer 11, een bunder zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 12, een bunder vijftig roeden; nummer 5b, drie en tachtig roeden; nummer 6a, vijftig roeden tien ellen; nummer 13 gedeeltelijk, een bunder acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 13 gedeeltelijk, een bunder acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 13b, vijftig roeden negentig ellen; nummer 14, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 42, zes roeden zeventig ellen; nummer 15, een bunder zes roeden tachtig ellen; nummer 16, een bunder twee en zestig roeden zestig ellen; nummer 17, een bunder zeven en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 37, een bunder dertien roeden zeventig ellen.

Gemeente *Geertruidenberg.*

Sectie A, nummer 17, zes en twintig roeden; nummer 18, acht en dertig roeden zestig ellen; nummer 19, een en zeventig roeden; nummer 29, een en negentig roeden veertig ellen; nummer 31, een bunder acht en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 33, een bunder elf roeden tien ellen; nummer 34, een bunder vier en twintig roeden vijftig ellen; nummer 36, een bunder zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 37, een bunder vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 38, een bunder vijf en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 39, een bunder vier en zeventig roeden negentig ellen; nummer 35, een bunder drie en zestig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie E, nummer 131, drie bunders negentig roeden veertig ellen.

Gemeente *Raamsdonk.*

Sectie F, nummer 657, negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 658, vier en veertig roeden tien ellen.

Gemeente *Made en Drimmelen.*

Sectie I, nummer 49, een bunder twee en twintig roeden zeventig ellen; nummer 44, tien roeden dertig ellen; nummer 45, vier en negentig roeden dertig ellen; nummer 46, een bunder vijftig roeden tien ellen; nummer 47, dertig roeden tien ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken te *Breda* geschied is den vijf en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel acht en zeventig, nummer drie en vijftig, folio honderd twee en dertig verso, dagregister deel negen, nummer negen honderd drie en zestig.

IN DE PROVINCIE GELDERLAND.

Gemeente *Westervoort.*

Sectie B, nummer 57, een en negentig roeden twintig ellen; nummer 58, drie bunders zeven en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Nijkerk.*

Sectie A, nummer 291, twee bunders negen en tachtig roeden negentig ellen; nummer 88, twee bunders drie en veertig roeden tachtig ellen; nummer 89, twee bunders vijftig roeden zestig ellen; nummer 50, zeventien roeden zeventig ellen; nummer 54, twee bunders vijf roeden negentig ellen; nummer 228, twee bunders negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 229, een bunder zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 156, drie bunders achttien roeden tachtig ellen; nummer 275, twee bunders negen en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 182, een bunder zeventig roeden dertig ellen; nummer 241, twee bunders vier en tachtig roeden dertig ellen; nummer 159, twee bunders drie en dertig roeden dertig ellen; nummer 184, een bunder vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 198, een bunder negen en veertig roeden negentig ellen; nummer 199, een bunder negen en veertig roeden zestig ellen.

Sectie K, nummer 187, twee bunders negen en twintig roeden vijftig ellen.

Sectie A, nummer 105, een bunder negen en negentig roeden tachtig ellen.

Sectie B, nummer 62, een bunder zeventig ellen.

Sectie A, nummer 149, twee bunders acht en negentig roeden; nummer 661, een bunder acht en veertig roeden negentig ellen; nummer 662, een bunder vijftig roeden tachtig ellen; nummer 317, twee bunders vier roeden dertig ellen; nummer 188, een bunder zeven en veertig roeden tien ellen.

Gemeente *Putten.*

Sectie I, nummer 445, twee bunders acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 982, een bunder zestien roeden zeventig ellen; nummer 983, zes en zeventig roeden dertig ellen; nummer 862, twee bunders een en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 885, drie bunders; nummer 859, twee bunders zestien roeden zeventig ellen; nummer 189, twee bunders negen roeden negentig ellen; nummer 181, een bunder negen en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 973, twee en tachtig roeden veertig ellen; nummer 979, twee bunders negentien roeden dertig ellen; nummer 964, drie bunders drie roeden veertig ellen; nummer 876, zeventig roeden tachtig ellen; nummer 878, twee bunders twee en twintig roeden negentig ellen; nummer 962, twee bunders elf roeden negentig ellen; nummer 963, twee bunders achttien roeden tien ellen; nummer 893, twee bunders vier en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 149, twee bunders negen en negentig roeden twintig ellen; nummer 152, twee bunders acht en zestig roeden tachtig ellen; nummer 153, drie bunders negen en negentig roeden veertig ellen.

Gemeente *Nijkerk.*

Sectie A, nummer 183, een bunder negen en zestig roeden negentig ellen.

Gemeente *Voorthuizen.*

Sectie A, nummer 489, zes en twintig roeden twintig ellen; nummer 490, twintig roeden.

Gemeente *Putten.*

Sectie I, nummer 981, een bunder tachtig ellen.

Gemeente *Nijkerk.*

Sectie A, nummer 151, twee bunders vijf en dertig roeden veertig ellen.

Gemeente *Voorthuizen.*

Sectie A, nummer 96, twintig roeden; nummer 97, een bunder zes en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 98, drie bunders twee en dertig roeden negentig ellen; nummer 99, zes bunders zes en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 100, tachtig roeden tien ellen; nummer 101, twee bunders veertien roeden zeventig ellen; nummer 102, een bunder vier en zeventig roeden; nummer 104, een bunder acht roeden vijftig ellen; nummer 105, drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 106, een bunder acht en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 107, vier bunders vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 108, een en zeventig roeden dertig ellen; nummer 503, twee bunders acht en twintig roeden dertig ellen; nummer 504, twee en dertig roeden dertig ellen; nummer 505, vijf en veertig roeden vijftig ellen; nummer 491, vijf en dertig roeden dertig ellen; nummer 492, vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 94, veertig roeden veertig ellen; nummer 103, twee bunders twintig ellen.

Gemeente *Nijkerk.*

Sectie A, nummer 176, een bunder twee en zestig roeden tachtig ellen; nummer 179, een bunder acht en veertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Putten.*

Sectie I, nummer 909, twee bunders vijf en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 910, twee bunders drie en tachtig roeden negentig ellen; nummer 902, twee bunders acht en negentig roeden; nummer 900, drie bunders vijftien roeden dertig ellen; nummer 899, drie bunders vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 897, twee bunders twee en zestig roeden vijftig ellen; nummer 903, een bunder vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 901, een bunder drie en zeventig roeden vijftig ellen.

Sectie F, nummer 143, twaalf roeden zeventig ellen; nummer 549, drie roeden tien ellen; nummer 569, twintig roeden veertig ellen.

Sectie G, nummer 82, een en twintig roeden dertig ellen; nummer 85, drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 86, vier en zeventig roeden; nummer 93, achttien roeden negentig ellen; nummer 95, negentien roeden dertig ellen; nummer 96, zeventien roeden zestig ellen; nummer 114, dertig roeden tien ellen; nummer 117, drie en twintig roeden; nummer 634, drie roeden negentig ellen; nummer 549, vijftien roeden zeventig ellen; nummer 598, dertien roeden;

nummer 599, dertien roeden twintig ellen; nummer 600, twaalf roeden twintig ellen; nummer 633, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 635, zeventien roeden tachtig ellen; nummer 113, een bunder twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 84, negen en vijftig roeden zestig ellen; nummer 94, zes en twintig roeden dertig ellen; nummer 115, vijf en zestig roeden zestig ellen; nummer 116, een en negentig roeden; nummer 87, een bunder drie en zestig roeden vijftig ellen; nummer 83, een en vijftig roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 79, een en veertig roeden vijftig ellen; nummer 82, acht roeden negentig ellen; nummer 83, drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 84, achttien roeden veertig ellen; nummer 86, twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 88, een en twintig roeden vijftig ellen; nummer 89, zeven en twintig roeden vijftig ellen; nummer 90, twee en veertig roeden twintig ellen; nummer 91, vijftig roeden dertig ellen; nummer 94, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 96, een bunder zeven en zestig roeden vijftig ellen; nummer 97, een bunder vijftien roeden; nummer 81, zes roeden vijftig ellen; nummer 78, twaalf roeden tachtig ellen; nummer 80, zes roeden twintig ellen; nummer 85, twaalf roeden tien ellen; nummer 87, zestien roeden zeventig ellen; nummer 92, drie en veertig roeden tachtig ellen; nummer 93, negen roeden tien ellen; nummer 95, zes en vijftig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Apeldoorn.*

Sectie K, nummer 835, negen en veertig roeden tien ellen; nummer 836, vier roeden twintig ellen.

Sectie C, nummer 432, acht en negentig roeden veertig ellen; nummer 435, zeven en vijftig roeden veertig ellen; nummer 436, negen roeden tien ellen; nummer 437, een roede drie en zestig ellen; nummer 438, een roede zeven en veertig ellen; nummer 520, een bunder dertig roeden veertig ellen; nummer 453, een bunder negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 515, zeventien roeden veertig ellen; nummer 517, zeven en veertig roeden twintig ellen; nummer 513, een en dertig roeden twintig ellen; nummer 519, acht en twintig roeden; nummer 454, een bunder acht en veertig roeden negentig ellen; nummer 456, twee roeden veertig ellen; nummer 507, twee en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 464, zeventien roeden; nummer 466 negen en twintig roeden twintig ellen; nummer 463, een bunder twaalf roeden dertig ellen; nummer 475, negen roeden zeventig ellen; nummer 479, negen en veertig roeden; nummer 482, een en twintig roeden dertig ellen; nummer 483, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 444, negen en vijftig roeden zestig ellen; nummer 445, drie roeden vijftig ellen; nummer 409, vijftig roeden; nummer 447, vier en vijftig roeden zestig ellen; nummer 448, twee en zeventig roeden; nummer 486, vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 487 zeven en twintig roeden dertig ellen; nummer 495, acht en vijftig roeden tien ellen; nummer 496, vier en twintig roeden vijftig ellen.

Sectie F, nummer 828, een bunder zeven en veertig roeden tien ellen; nummer 827, zes en dertig roeden.

Sectie D, nummer 1551, drie bunders drie en dertig roeden tien ellen; nummer 1560, drie en vijftig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Putten.*

Sectie E, nummer 40, drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 44, een bunder vier en dertig roeden; nummer 49, negentig roeden.

Sectie F, nummer 337, drie bunders zeven roeden tachtig ellen; nummer 357, zeven en vijftig roeden twintig ellen; nummer 630, twee bunders twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 633, zeven en vijftig roeden twintig ellen; nummer 635, zeventig roeden vijftig ellen; nummer 642, vijf en veertig roeden; nummer 644, een bunder zes en dertig roeden zeventig ellen; nummer 675, twintig roeden veertig ellen; nummer 680, dertig roeden; nummer 687, vier en twintig roeden zeventig ellen; nummer 689, twee en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 690, zeven en dertig roeden dertig ellen; nummer 693, zeven en negentig roeden twintig ellen; nummer 697, vijftien roeden dertig ellen; nummer 741, negen roeden; nummer 742, negen roeden veertig ellen; nummer 743, zeven roeden zestig ellen; nummer 744, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 745, vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 746, zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 830, drie bunders achttien roeden negentig ellen; nummer 617, een bunder zestien roeden zestig ellen; nummer 618, vijf roeden dertig ellen; nummer 747, vijftien roeden tachtig ellen; nummer 748, twaalf roeden tien ellen; nummer 749, zeven en dertig roeden.

Sectie E, nummer 41, een bunder zeventien roeden; nummer 43, drie en tachtig roeden twintig ellen; nummer 45, een bunder twee en twintig roeden twintig ellen; nummer 46, een bunder een en veertig roeden twintig ellen.

Sectie F, nummer 313, een bunder zeven en dertig roeden negentig ellen; nummer 338, een en zestig roeden vijftig ellen; nummer 356, twee bunders vier en dertig roeden dertig ellen; nummer 358, twintig roeden veertig ellen; nummer 616, vijftien roeden tachtig ellen; nummer 629, acht en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 692, achttien roeden twintig ellen; nummer 619, zeven en zestig roeden.

Gemeente *Voorthuizen.*

Sectie A, nummer 504, dertig roeden.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore van hypotheken te Arnhem is gedaan den drie en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel vier en tachtig, blad acht en veertig, nummer vijf en twintig.

Gemeente *Huissen.*

Sectie B, nummer 27, twaalf bunders twee en zestig roeden veertig ellen; nummer 28, dertien bunders zes en vijftig roeden dertig ellen; nummer 30, negen en veertig roeden veertig ellen; nummer 31, acht en dertig roeden; nummer 32, een bunder twee roeden veertig ellen; nummer 33, veertig roeden tachtig ellen; en nummer 26, vijf bunders zeven en twintig roeden.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken en van het kadaster te Nijmegen gedaan is den drie en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel vijf en dertig, nummer zes en zestig, blad honderd acht en veertig recto, tot blad honderd negen en veertig recto.

Gemeente *Poederoijen.*

Sectie A, nummer 42, twee bunders vier en zeventig roeden zestig ellen, en eenige thans nog overstroomde landen, welke dien ten gevolge nog niet bij het kadaster bekend staan.

Gemeente *Vuren en Dalen.*

Sectie E, nummer 11, acht en twintig roeden een en twintig ellen; nummer 12, elf bunders acht en veertig roeden acht en zestig ellen, en nummer 13, een bunder een en dertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Buren.*

Sectie E, nummer 106, negen en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 42, twee bunders vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 43, een bunder vier en veertig roeden dertig ellen; nummer 27, een bunder negen en zestig roeden negentig ellen; nummer 24, drie bunders zestig roeden tien ellen; nummer 19, drie bunders dertig roeden; nummer 16, twee bunders twaalf roeden tien ellen; nummer 20, drie bunders zeven en twintig roeden zestig ellen; nummer 15, drie bunders zeventien roeden zestig ellen; nummer 23, drie bunders vier en tachtig roeden dertig ellen; nummer 30, twee bunders een en twintig roeden tien ellen; nummer 30bis, twee bunders vijftien roeden dertig ellen; nummer 68, zes bunders drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 61, twee bunders twee en tachtig roeden negentig ellen; nummer 56, twee bunders vier roeden vijftig ellen; nummer 57, een bunder negen en negentig roeden veertig ellen; nummer 58, twee bunders vier en zeventig roeden zestig ellen.

Sectie F, nummer 10, acht bunders zeven en zestig roeden vijftig ellen; nummer 2, een bunder vier en twintig roeden zestig ellen; nummer 70, een bunder vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 183, vijf en zeventig roeden veertig ellen; nummer 184; een bunder acht en zeventig roeden twintig ellen; nummer 349, een bunder vier en twintig roeden; nummer 350, een bunder zes en zestig roeden zeventig ellen; nummer 354, een bunder zes en dertig roeden dertig ellen.

Sectie G, nummer 25, een bunder elf roeden dertig ellen; nummer 14, twee bunders twee en dertig roeden tachtig ellen.

Sectie E, nummer 172 gedeeltelijk, vijf en twintig roeden zeventig ellen; nummer 172 gedeeltelijk, tachtig roeden; nummer 180, een bunder zestien roeden vijftig ellen; nummer 213, een bunder vijftig roeden tien ellen; nummer 183, vier en tachtig roeden twintig ellen; nummer 184, vijf roeden tachtig ellen.

Sectie C, nummer 25, twee bunders zes en zestig roeden negentig ellen; nummer 26, twee bunders twee en negentig roeden zestig ellen, nummer 27, twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 29, twee bunders drie roeden negentig ellen; nummer 30, twintig roeden veertig ellen.

Sectie G, nummer 42, vier bunders negen en zeventig roeden veertig ellen.

Sectie C, nummer 37, drie bunders drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 45, vier bunders vijf en veertig roeden zestig ellen; nummer 78, acht en zestig roeden zestig ellen; nummer 170, vier bunders zes en veertig roeden twintig ellen; nummer 196, een bunder negen en negentig roeden vijftig ellen; nummer 197, een bunder zes en zeventig roeden dertig ellen; nummer 207 gedeeltelijk, drie bunders zeven en negentig roeden veertig ellen; nummer 207 gedeeltelijk, een bunder tachtig roeden dertig ellen; nummer 213, negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 218, een bunder zeven en tachtig roeden twintig ellen.

Sectie E, nummer 38, twee bunders twee en veertig roeden dertig ellen; nummer 37, twee bunders zes en zestig roeden veertig ellen; nummer 36, drie bunders drie en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 109, twee bunders acht en dertig roeden tachtig ellen; nummer 125 gedeeltelijk, een bunder twintig roeden vijftig ellen; nummer 125 gedeeltelijk, een bunder zestig roeden zestig ellen; nummer 125 gedeeltelijk, drie bunders vijf en veertig roeden vijf en zeventig ellen; nummer 125 gedeeltelijk, drie bunders zestig ellen; nummer 127 gedeeltelijk, een bunder negentig roeden dertig ellen; nummer 125 gedeeltelijk, twee bunders zeventig roeden vijf en zeventig ellen; nummer 127 ge-

deeltelijk, twee bunders dertig roeden zestig ellen; nummer 126, twee bunders acht roeden negentig ellen; nummer 97 gedeeltelijk, twee bunders twee en tachtig roeden dertig ellen; nummer 125 gedeeltelijk; negentig roeden negentig ellen; nummer 97 gedeeltelijk, drie bunders zes en negentig roeden veertig ellen; nummer 97 gedeeltelijk, drie bunders zes en negentig roeden dertig ellen; nummer 97 gedeeltelijk, drie bunders zes en negentig roeden dertig ellen; nummer 103, twee bunders twee en zeventig roeden; nummer 97 gedeeltelijk, twee bunders een roede; nummer 102, twee bunders twee en dertig roeden zestig ellen; nummer 97 gedeeltelijk, vier bunders vier en dertig roeden zestig ellen, nummer 85, twee bunders zeven en zestig roeden negentig ellen; nummer 55 twee bunders zeven en twintig roeden zestig ellen; nummer 70, vijf bunders vijf en zestig roeden tachtig ellen; nummer 69, vijf bunders acht en zeventig roeden; nummer 168 gedeeltelijk, een bunder vier en dertig roeden; nummer 168 gedeeltelijk, een bunder drie en dertig roeden negentig ellen.

Sectie G, nummer 38 gedeeltelijk, acht bunders een en twintig roeden twintig ellen; nummer 38 gedeeltelijk, zes bunders vijf en tachtig roeden; nummer 39, een en dertig roeden zeventig ellen; nummer 40, twee en zestig roeden; nummer 32, twee bunders twee en twintig roeden; nummer 28, een bunder negen en tachtig roeden taehtig ellen.

Sectie E, nummer 191, een bunder vier en zeventig roeden zeventig ellen.

Sectie C, nummer 77, een en dertig roeden negentig ellen; nummer 171, vijf bunders drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 171bis twee en tachtig roeden vijftig ellen.

Sectie D, nummer 48, drie en dertig roeden negentig ellen.

Gemeente *Buurmalsen.*

Sectie A, nummer 227, een bunder vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 229, een bunder een en negentig roeden zeventig ellen; nummer 230, een bunder vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 228, drie bunders dertig roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 67, twee bunders zes en vijftig roeden tien ellen; nummer 68, twee bunders drie en twintig roeden tien ellen.

Sectie A, nummer 123, vijf roeden tien ellen; nummer 124, zeven en zeventig roeden tachtig ellen.

Sectie B, nummer 168, drie roeden tachtig ellen; nummer 169, een bunder drie en tachtig roeden veertig ellen.

Gemeente *Lienden.*

Sectie A, nummer 8, veertig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Zoelen.*

Sectie A, nummer 69, een bunder negen roeden zeventig ellen.

Gemeente *Buren.*

Sectie C, nummer 59, zeven en vijftig roeden tien ellen; nummer 60, vijf bunders vijf en zestig roeden veertig ellen.

Gemeente *Avezathen.*

Sectie B, nummer 67, een bunder negen roeden.

Gemeente *Beusichem.*

Sectie C, nummer 68, twee en vijftig roeden dertig ellen; nummer 253, een bunder twee roeden tachtig ellen.

Sectie A, nummer 132, een roede veertig ellen.

Sectie D, nummer 221, twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 246, een bunder acht roeden.

Sectie E, nummer 385, een bunder negen en twintig roeden negentig ellen.

Gemeente *Culemborg.*

Sectie B, nummer 282, twee bunders vijf en veertig roeden tachtig ellen; nummer 283, vijf en veertig roeden veertig ellen; nummer 281, twee bunders een en negentig roeden veertig ellen; nummer 277, drie bunders zeventig ellen; nummer 278, een bunder vijf en zestig roeden negentig ellen; nummer 279, een bunder acht en dertig roeden vijftig ellen; nummer 280, een bunder zeven en twintig roeden zestig ellen; nummer 254, een bunder twee en tachtig roeden twintig ellen; nummer 255, een bunder vijf en tachtig roeden negentig ellen; nummer 53, een bunder een en zeventig roeden zestig ellen; nummer 58, twee bunders drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 45, vier bunders elf roeden twintig ellen; nummer 40, twee bunders negen en dertig roeden zeventig ellen; nummer 41, een bunder zeven tig roeden zeventig ellen; nummer 49, vier bunders zestig ellen.

Sectie H, nummer 100, een bunder drie en dertig roeden tien ellen; nummer 101, zes en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 102, twee en negentig roeden dertig ellen; nummer 106, een bunder vijftien roeden zestig ellen; nummer 107, twee en negentig roeden twintig ellen; nummer 108, twee bunders negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 109, een bunder negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 110, drie en negentig roeden dertig ellen; nummer 112, twaalf roeden twintig ellen.

Sectie A, nummer 52 gedeeltelijk, achttien bunders veertig roeden acht en veertig ellen; nummer 36, tien bunders vijftig roeden tien ellen; nummer 37, acht roeden dertig ellen; nummer 39, zes roeden vijftig ellen; nummer 38, vier bunders twee en vijftig roeden; nummer 40, twee en veertig roeden veertig ellen; nummer 41, vier bunders acht en vijftig roeden.

Sectie C, nummer 26, een bunder zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 30, een bunder zes en tachtig roeden negentig ellen; nummer 33, een bunder vier en vijftig roeden zestig ellen; nummer 47, een en tachtig roeden; nummer 34, een bunder drie en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 285, twee bunders twee en veertig roeden twintig ellen; nummer 232 gedeeltelijk, een bunder acht roeden twee en veertig ellen; nummer 233 gedeeltelijk, drie en negentig roeden zeven en dertig ellen; nummer 234, zes roeden; nummer 261 gedeeltelijk, twee bunders vier en zestig roeden zeventig ellen; nummer 273 gedeeltelijk, een bunder zes en zeventig roeden.

Sectie H, nummer 163, dertien roeden zestig ellen; nummer 165, zeven roeden veertig ellen; nummer 166, twee bunders zeven en twintig roeden vijftig ellen; nummer 560, zestig ellen; nummer 561, zestien roeden zestig ellen; nummer 167, drie bunders vier en vijftig roeden negentig ellen; nummer 168, vier bunders elf roeden dertig ellen; nummer 176, drie bunders zeven en zestig roeden negentig ellen.

Sectie A, nummer 7, acht bunders tachtig roeden negentig ellen; nummer 44, een bunder vijf en veertig roeden veertig ellen.

Sectie H, nummer 273, vijf roeden vijftig ellen; nummer 274, een bunder achttien roeden dertig ellen; nummer 556 en 557, voorheen 374, twee bunders vijftig roeden zeventig ellen; nummer 279, twee bunders vijf en veertig roeden zestig ellen

Sectie B, nummer 289, een roede negentien ellen; nummer 303, zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 249, een bunder een en dertig roeden tien ellen; nummer 176, twee bunders negen en twintig roeden.

Sectie A, nummer 51, zeven en twintig roeden twintig ellen.

Sectie H, nummer 128, twee en negentig roeden tien ellen.

Sectie B, nummer 230, achttien roeden negentig ellen.

Sectie C, nummer 194, een bunder vijf en tachtig roeden zestig ellen; nummer 195, een bunder twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 262, negentig roeden zeventig ellen; nummer 263, een bunder twee roeden tachtig ellen; nummer 264, een bunder drie en zestig roeden tachtig ellen; nummer 342, twee bunders vijftien roeden twintig ellen; nummer 363 gedeeltelijk, een bunder zeventien roeden vijftig ellen; nummer 364, een bunder vier en dertig roeden dertig ellen; nummer 365, een bunder zes en negentig roeden zestig ellen; nummer 373, een roede zes en zeventig ellen; nummer 366, een bunder een en negentig roeden tachtig ellen; nummer 371, twee roeden veertig ellen; nummer 367, een bunder drie en zestig roeden zeventig ellen; nummer 369, drie roeden; nummer 358, twee bunders acht roeden negentig ellen.

Sectie D, nummer 85, drie bunders zes en zeventig roeden twintig ellen; nummer 86, vier roeden zestig ellen; nummer 100, vier bunders een roede negentig ellen; nummer 99, drie bunders zestig roeden negentig ellen; nummer 101, vier bunders acht roeden dertig ellen; nummer 102, drie bunders twee en zeventig roeden; nummer 107, een bunder vier en tachtig roeden twintig ellen; nummer 106, een bunder zeventig roeden; nummer 105, drie bunders drie en dertig roeden; nummer 108, een bunder zeven en zeventig roeden veertig ellen; nummer 114, een bunder drie en zeventig roeden negentig ellen; nummer 115, een bunder zes en zestig roeden zeventig ellen; nummer 120, een bunder acht en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 119, een bunder drie en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 118, drie bunders vijf en vijftig roeden zestig ellen; nummer 121, drie bunders zeven en vijftig roeden veertig ellen; nummer 122, drie bunders vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 143, een bunder twee roeden zestig ellen; nummer 144, een bunder acht en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 147, een bunder zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 148, een bunder negen en negentig roeden vijftig ellen; nummer 149, drie bunders vijf en veertig roeden; nummer 153, drie bunders zes en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 152, drie bunders twee en dertig roeden vijftig ellen; nummer 154, drie bunders twee en twintig roeden tien ellen; nummer 155, drie bunders drie en twintig roeden dertig ellen; nummer 168, drie bunders negen en veertig roeden negentig ellen; nummer 167, drie bunders zes en zeventig roeden zestig ellen; nummer 170, drie bunders zeventig roeden; nummer 169, drie bunders vier en veertig roeden dertig ellen; nummer 186, twee bunders negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 187, een bunder twee en veertig roeden tien ellen; nummer 290, zestig ellen; nummer 291, vijftien roeden zestig ellen; nummer 173, drie bunders vijftig roeden twintig ellen; nummer 172, drie bunders vier en vijftig roeden; nummer 175, drie bunders zes en zestig roeden vijftig ellen; nummer 174, drie bunders zeventien roeden vijftig ellen; nummer 181, twee bunders twintig roeden; nummer 182, drie bunders acht roeden vijftig ellen; nummer 185, twee bunders zeven en tachtig roeden; nummer 180, een bunder vijf roeden twintig ellen; nummer 190, vijf bunders negen en tachtig roeden twintig ellen; nummer 192, een roede twee ellen; nummer 223, drie bunders vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 222, drie bunders zes en twintig roeden twintig ellen; nummer 220, een bunder negen en vijftig roeden tien ellen; nummer 221, een bunder acht en veertig roeden zeventig ellen; nummer 217, twee bunders vier en dertig roeden zestig ellen; nummer 213, twee bunders negen en zestig roeden twintig ellen; nummer 214, een bunder een en negentig roeden vijftig ellen.

Sectie E, nummer 77, drie bunders negen en vijftig roeden vijftig ellen.

Sectie D, nummer 199, een bunder vijf en negentig roeden veertig ellen; nummer 200, twee bunders dertien roeden veertig ellen; num-

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

mer 197, een bunder vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 198, twee bunders vier roeden veertig ellen.

Sectie E, nummer 78, drie bunders acht en zestig roeden negentig ellen; nummer 79, vijf bunders zes roeden twintig ellen; nummer 80, twee bunders dertig roeden negentig ellen; nummer 82, vier bunders zes en zestig roeden; nummer 81, twee bunders vijf en tachtig roeden zestig ellen; nummer 97, een bunder drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 95, drie bunders vijftien roeden vijftig ellen; nummer 96, een bunder vijf en negentig roeden; nummer 98, een bunder zestig roeden; nummer 99, een bunder vijf en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 100, drie bunders vijf en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 122, drie bunders twee en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 123, drie bunders zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 131, een bunder zes en tachtig roeden zestig ellen; nummer 134, drie bunders zeven en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 135, drie bunders zeven en negentig roeden zestig ellen; nummer 138, drie bunders vier en negentig roeden tachtig ellen; nummer 142, drie bunders zestien roeden; nummer 139, acht en negentig roeden veertig ellen; nummer 141, een bunder negen en zeventig roeden veertig ellen; nummer 155, twee bunders zes en zes ig roeden zestig ellen; nummer 154, een bunder negen en vijftig roeden veertig ellen; nummer 156, twee bunders zeven en zestig roeden vijftig ellen; nummer 157, twee bunders negentien roeden negentig ellen; nummer 41, twee bunders zestien roeden tien ellen; nummer 42, twee bunders acht en zeventig roeden zestig ellen; nummer 43, drie bunders negen en negentig roeden tien ellen; nummer 44, een bunder tachtig roeden vijftig ellen; nummer 45, een bunder vier en vijftig roeden veertig ellen; nummer 46, twee bunders een en negentig roeden tien ellen; nummer 47, twee bunders zes en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 50, een bunder acht en zeventig roeden twintig ellen; nummer 48, een bunder negen en veertig roeden tachtig ellen; nummer 49, een bunder vijf en veertig roeden veertig ellen; nummer 52, drie bunders vijftig roeden twintig ellen; nummer 53, een bunder negen en zestig roeden twintig ellen; nummer 166, een bunder drie en tachtig roeden negentig ellen; nummer 187, twee bunders vier en zestig roeden zeventig ellen; nummer 188, een bunder negen en veertig roeden negentig ellen.

Sectie D, nummer 56, twee bunders vijf en vijftig roeden dertig ellen; nummer 57, twee bunders zes en vijftig roeden veertig ellen; nummer 60, twee bunders zes en dertig roeden; nummer 58, een bunder een en twintig roeden veertig ellen; nummer 59, een bunder elf roeden vijftig ellen; nummer 61, twee bunders vier en zeventig roeden; nummer 62, twee bunders negen en vijftig roeden dertig ellen; nummer 77, een bunder zeven en zestig roeden zeventig ellen; nummer 74, een bunder vier en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 66, twee bunders zestig roeden; nummer 65, drie bunders negentien roeden negentig ellen; nummer 63, twee bunders zes en twintig roeden zeventig ellen; nummer 232, twee bunders zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 231, twee bunders zeven en dertig roeden tien ellen; nummer 233, twee bunders vijf en twintig roeden tien ellen; nummer 234, twee bunders zes en twintig roeden tachtig ellen; nummer 235, twee bunders zeventien roeden vijftig ellen; nummer 236, twee bunders zeventien roeden zeventig ellen; nummer 237, een bunder zeven en negentig roeden twintig ellen; nummer 239, twee bunders vijf en twintig roeden dertig ellen; nummer 243, drie bunders zes en negentig roeden twintig ellen; nummer 244, vier bunders elf roeden dertig ellen; nummer 245, vier bunders zeven en zeventig roeden twintig ellen; nummer 246, vier bunders drie en zeventig roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 75, twee bunders zeven en veertig roeden; nummer 76, twee bunders drie en veertig roeden tachtig ellen; nummer 71, twee bunders negen en veertig roeden tachtig ellen; nummer 72, twee bunders tachtig roeden zestig ellen; nummer 70, drie bunders een en dertig roeden dertig ellen; nummer 69, drie bunders vier en dertig roeden twintig ellen.

Sectie D, nummer 238, een bunder vijf en dertig roeden twintig ellen.

Sectie E, nummer 65, een bunder vier en zestig roeden dertig ellen; nummer 66, twee bunders twintig roeden dertig ellen.

Sectie C, nummer 27, acht en veertig roeden; nummer 31, zestig roeden veertig ellen; nummer 32, zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 46, een bunder zeven en dertig roeden veertig ellen; nummer 35, drie en tachtig roeden zestig ellen.

Sectie D, nummer 32, een bunder zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 31, een bunder zeventig roeden tien ellen; nummer 20, twee bunders elf roeden twintig ellen; nummer 21, twee bunders zes roeden veertig ellen; nummer 11, twee bunders twee roeden tien ellen; nummer 8, vier bunders negen en veertig roeden tien ellen; nummer 9, vier bunders twintig roeden negentig ellen; nummer 6, vier bunders zeven roeden dertig ellen; nummer 7, vier bunders negen en negentig roeden tien ellen; nummer 5, een bunder zes en negentig roeden zestig ellen; nummer 2, twee bunders twee en twintig roeden tien ellen; nummer 3, een bunder een en tachtig roeden dertig ellen; nummer 4, twee bunders zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 1, een bunder twee en twintig roeden; nummer 285, drie bunders vijf en dertig roeden tien ellen; nummer 286, een bunder drie en tachtig roeden negentig ellen; nummer 284, een bunder zestien roeden twintig ellen; nummer 283, een bunder vier en twintig roeden; nummer 281, een bunder een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 282, een bunder zeven en zeventig roeden; nummer 265, drie bunders negen roeden negentig ellen; nummer 266, een bunder acht en tachtig roeden dertig ellen; nummer 268, twee bunders zes roeden tien ellen; nummer 252, vier bunders vier en negentig roeden tachtig ellen.

Sectie E, nummer 3, vier bunders een en twintig roeden twintig ellen; nummer 10, drie bunders vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 21, drie bunders vijftien roeden zeventig ellen; nummer 22, drie bunders vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 23, twee bunders dertien roeden vijftig ellen; nummer 24, een bunder drie en tachtig roeden tien ellen; nummer 27, drie bunders een roede negentig ellen; nummer 28, twee bunders acht en tachtig roeden veertig ellen, nummer 29, twee bunders drie en zeventig roeden tien ellen; nummer 30, vier bunders veertig roeden zeventig ellen; nummer 31, twee bunders vijf en zestig roeden twintig ellen.

Sectie F, nummer 119, twee bunders elf roeden dertig ellen; nummer 120, twee bunders negentien roeden twintig ellen; nummer 140, twee bunders drie en zestig roeden vijftig ellen; nummer 138, twee bunders vijf en zeventig roeden tien ellen; nummer 142, een bunder negen en zestig roeden twintig ellen; nummer 141, vier bunders drie en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 143, een bunder negen en zestig roeden twintig ellen; nummer 144, een bunder zes en twintig roeden vijftig ellen; nummer 145, een bunder zes en veertig roeden zestig ellen; nummer 146, drie bunders acht en twintig roeden zeventig ellen; nummer 149bis, een bunder twee roeden dertig ellen; nummer 148, een bunder drie en veertig roeden tachtig ellen; nummer 158, een bunder een en veertig roeden tachtig ellen; nummer 147, twee bunders vijf roeden dertig ellen; nummer 159, twee bunders zes roeden zeventig ellen; nummer 174, vier bunders twee en vijftig roeden negentig ellen; nummer 180, een bunder zes en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 173, vier bunders zeven roeden vijftig ellen; nummer 181, twee bunders zes roeden zestig ellen; nummer 182, twee bunders acht en dertig roeden tachtig ellen; nummer 176, twee bunders achttien roeden zestig ellen; nummer 176bis, negen en dertig roeden; nummer 175, twee bunders zestig roeden tien ellen; nummer 179, twee bunders acht en twintig roeden tien ellen; nummer 177, twee bunders zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 178, twee bunders dertig roeden veertig ellen; nummer 184, twee bunders negen en negentig roeden zeventig ellen; nummer 183, twee bunders twee en tachtig roeden veertig ellen; nummer 185, drie bunders zeven en veertig roeden zeventig ellen; nummer 213, drie bunders vier en tachtig roeden tien ellen; nummer 214, een bunder acht en tachtig roeden twintig ellen; nummer 210, drie bunders acht en zestig roeden negentig ellen; nummer 206, vier bunders drie en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 200, twee bunders zeven en twintig roeden twintig ellen; nummer 201, twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 202, dertien roeden twintig ellen; nummer 233, een bunder vier en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 234, een bunder twee en veertig roeden dertig ellen; nummer 235, zeven roeden zestig ellen; nummer 236, drie en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 237, een bunder acht en zestig roeden tien ellen; nummer 238, een bunder vier en dertig roeden twintig ellen; nummer 239, negen en vijftig roeden zestig ellen; nummer 255, vier roeden; nummer 256b, zes en twintig roeden negentig ellen; nummer 256c, vijf en twintig roeden tachtig ellen; nummer 256f, drie roeden zestig ellen; nummer 247bis, vijf en tachtig roeden; nummer 257, vier bunders zes en negentig roeden; nummer 75, twee bunders drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 72, vier bunders een roede veertig ellen; nummer 66, twee bunders acht en zestig roeden zeventig ellen; nummer 17, een bunder zestig ellen; nummer 14, een bunder zeventig roeden zestig ellen; nummer 19, drie roeden veertig ellen; nummer 21, een bunder zes en vijftig roeden veertig ellen; nummer 34, een bunder dertien roeden zestig ellen; nummer 35, een bunder drie en vijftig roeden tien ellen; nummer 13, een bunder vier en zeventig roeden dertig ellen; nummer 10, een bunder een en vijftig roeden veertig ellen; nummer 11, een bunder drie en zestig roeden vijftig ellen; nummer 41, zes roeden dertig ellen; nummer 42, vijf en twintig roeden vijftig ellen; nummer 43, drie bunders een en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 44, twee bunders twintig roeden.

Sectie G, nummer 90, een bunder zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 91, een bunder negen en twintig roeden zestig ellen, nummer 86, een bunder twee en dertig roeden negentig ellen; nummer 81, een bunder twee en dertig roeden vijftig ellen; nummer 82, vier roeden tien ellen; nummer 83, een bunder negentien roeden zeventig ellen; nummer 74, een bunder een en zestig roeden dertig ellen; nummer 75, een bunder een en zestig roeden dertig ellen; nummer 69, vier bunders vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 52, een bunder negentig roeden negentig ellen; nummer 49, een bunder twee en zestig roeden zeventig ellen; nummer 37, een bunder een en negentig roeden negentig ellen; nummer 38, een bunder zeven en zestig roeden negentig ellen; nummer 31, een bunder twee en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 32, een bunder twee en zeventig roeden zestig ellen; nummer 18, een bunder vijf en zeventig roeden tien ellen; nummer 29, twee bunders negen en vijftig roeden zestig ellen.

Sectie D, nummer 262, een bunder zeven en veertig roeden tachtig

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

ellen; nummer 263, een bunder vijf en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 264, een bunder zeven en negentig roeden tachtig ellen; nummer 269, drie bunders zeven roeden negentig ellen.

Sectie F, nummer 149, twee bunders twee roeden negentig ellen; nummer 156, twee bunders acht en zestig roeden tachtig ellen; nummer 127, twee bunders vier en negentig roeden dertig ellen; nummer 128, zes roeden tien ellen; nummer 129, drie bunders zeven en dertig roeden negentig ellen; nummer 212, twee bunders tachtig roeden zestig ellen; nummer 211, twee bunders twaalf roeden tien ellen; nummer 139, drie bunders drie en zeventig roeden zestig ellen; nummer 121, twee bunders zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 122, twee bunders een en dertig roeden twintig ellen; nummer 122[a], twee roeden.

Sectie G, nummer 116, een bunder acht en dertig roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 145, een bunder veertien roeden tien ellen; nummer 144, vijftig roeden veertig ellen; nummer 146, twee bunders vijf en twintig roeden zestig ellen.

Sectie D, nummer 109, drie en dertig roeden tien ellen; nummer 110, acht en negentig roeden twintig ellen; nummer 111, acht en veertig roeden zestig ellen; nummer 111[bis], eendenkooi; nummer 112, vier en dertig roeden dertig ellen; nummer 113, vijftig roeden dertig ellen; nummer 215, twee bunders zes roeden dertig ellen; nummer 216, zes en tachtig roeden zestig ellen; nummer 216[bis], eendenkooi; en nummer 240, een bunder negen en twintig roeden dertig ellen.

Gemeente *Beest (Acquooi)*.

Sectie H, nummer 83, twee bunders vier en zeventig roeden negentig ellen; nummer 84, zeven roeden twintig ellen; nummer 67, zes roeden tachtig ellen; nummer 68, een bunder zes en negentig roeden zeventig ellen.

Sectie G, nummer 448, drie bunders zeven en zestig roeden zestig ellen; nummer 631, twee roeden vijftig ellen; nummer 299, een bunder veertig roeden veertig ellen; nummer 385, acht roeden zestig ellen; nummer 386, vijf roeden; nummer 550, een roede twee en twintig ellen; nummer 82, zeven en negentig roeden negentig ellen; nummer 106, een roede vijf ellen; nummer 80, twee bunders negen en twintig roeden twintig ellen; nummer 107, vijf roeden vijftig ellen; nummer 15, negen roeden twintig ellen; nummer 16, twee bunders acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 115, een roede twee en zeventig ellen; nummer 116, twee roeden veertig ellen; nummer 86, drie bunders achttien roeden dertig ellen; nummer 112, acht roeden tien ellen.

Sectie I, nummer 207, drie bunders negen en twintig roeden negentig ellen.

Sectie G, nummer 100, twee bunders een en negentig roeden dertig ellen; nummer 102, een roede acht en veertig ellen; nummer 103, een roede veertien ellen.

Sectie I, nummer 43, een bunder vijftien roeden tachtig ellen; nummer 44, twee bunders negen en twintig roeden zestig ellen; nummer 36, een bunder vier en twintig roeden vijftig ellen; nummer 37, een bunder vier en dertig roeden zestig ellen; nummer 38, een bunder vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 39, een bunder drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 40, een bunder negen en tachtig roeden zeventig ellen.

Sectie G, nummer 282, een bunder een en dertig roeden; nummer 549, een roede zestien ellen; nummer 281, acht en vijftig roeden; nummer 540, een roede vijf en veertig ellen; nummer 10, twee en negentig roeden negentig ellen; nummer 133, een roede negen ellen; nummer 57, een bunder een en veertig roeden zeventig ellen; nummer 58, zes en tachtig roeden tien ellen; nummer 204, veertig ellen; nummer 205, zes en negentig ellen; nummer 425, zeven roeden tachtig ellen; nummer 426, drie en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 553, drie roeden.

Sectie I, nummer 110, een bunder vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 114, een bunder twee en twintig roeden twintig ellen; nummer 115, zeven roeden zestig ellen; nummer 103, een bunder acht en dertig roeden zeventig ellen; nummer 104, een bunder veertien roeden zestig ellen; nummer 105, vijf en zestig roeden tien ellen; nummer 111, acht roeden twintig ellen; nummer 112, zes roeden tien ellen; nummer 113, dertien roeden negentig ellen; nummer 50, drie bunders zeven en twintig roeden tien ellen.

Sectie G, nummer 262, zes bunders negentien roeden zeventig ellen; nummer 655 gedeeltelijk, zes roeden; nummer 263, zes bunders vier en zestig roeden; nummer 442, acht en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 614, vijf roeden tachtig ellen; nummer 615, drie roeden zeventig ellen; nummer 439, een bunder acht en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 610, vier roeden tachtig ellen; nummer 611, vier roeden; nummer 33, twee bunders negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 202, twee roeden dertig ellen.

Sectie I, nummer 225, een bunder vier en zestig roeden dertig ellen.

Sectie G, nummer 59, acht en zestig roeden tachtig ellen; nummer 60, een bunder zeven en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 203, een roede vijf ellen; nummer 23, twee bunders drie en zestig roeden negentig ellen; nummer 134, vijftien ellen.

Sectie I, nummer 213, twee bunders vijf en veertig roeden zeventig ellen; nummer 120, een bunder twee en tachtig roeden zestig ellen.

Sectie G, nummer 271, een bunder vijftig roeden twintig ellen; nummer 535, een roede dertig ellen; nummer 427, negen en zestig roeden veertig ellen; nummer 428, zes roeden zeventig ellen; nummer 561, acht roeden tien ellen; nummer 434, een bunder drie en negentig roeden tachtig ellen; nummer 589, zeven roeden veertig ellen, en nummer 590, negen roeden vijftig ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken en het kadaster te Tiel geschied is den twee en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel zeven en dertig, nummer zes en vijftig, dagregister deel vijf, nummer zeven honderd veertien,

En alle de domaniale tienden in gemelde provincie Gelderland niet kadastraal bekend.

Waarvan de laatste overschrijving is geschied: ten kantore der hypotheken te Arnhem, den veertienden December achttien honderd drie en veertig, deel een en tachtig, blad zeven en dertig, nummer zestien; — ten kantore der hypotheken en van het kadaster te Nijmegen, den vierden December achttien honderd drie en veertig, deel drie en dertig, nummer zeven en veertig, blad honderd negentien recto, tot blad honderd zes en twintig verso; — ten kantore der hypotheken te Tiel, den drie en twintigsten November achttien honderd drie en veertig, deel vijf en dertig, nummer negen en twintig, folio vier en zestig recto, tot folio een en zeventig recto, dagregister deel vijf, nummer drie honderd twee en veertig; — en ten kantore van hypotheken te Zutphen, den twintigsten December achttien honderd drie en veertig, deel zeven en vijftig, nummer een, folio een recto.

IN DE PROVINCIE ZUIDHOLLAND.

Gemeente *Rozenburg*.

Sectie A, nummer 20, achttien roeden twintig ellen; nummer 224, negentien bunders, drie en tachtig roeden zeven en tachtig ellen; nummer 269, een bunder twee en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 270, twee bunders negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 271, vier bunders acht en veertig roeden tachtig ellen; nummer 333, drie bunders zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 334, drie bunders achttien roeden zestig ellen; nummer 335, zes bunders vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 336, zes bunders negen en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 337, twee bunders zestien roeden twintig ellen; nummer 338, veertien bunders zes en dertig roeden zeventig ellen; nummer 339, drie bunders achttien roeden veertig ellen; nummer 340, drie bunders twee en veertig roeden dertig ellen; nummer 341, drie bunders drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 342, twee bunders zes en zeventig roeden zestig ellen; nummer 343, een bunder twee roeden; nummer 344, vijftien roeden tien ellen; nummer 345, zestien roeden dertig ellen; nummer 346, vier en vijftig roeden; nummer 347, negen en zestig roeden tachtig ellen; nummer 348, zes en vijftig roeden zestig ellen; nummer 349, een bunder zestien roeden tien ellen; nummer 350, zes en negentig roeden zestig ellen; nummer 351, drie bunders zestig roeden tachtig ellen; nummer 352, twee bunders zestien roeden dertig ellen; nummer 353, vier bunders een en dertig roeden dertig ellen; nummer 354, vier bunders dertig roeden tien ellen; nummer 355, vier bunders dertig roeden tien ellen; nummer 356, vier bunders dertig roeden; nummer 357, vier bunders twintig roeden veertig ellen; nummer 358, drie bunders een en zeventig roeden tachtig ellen; en nummer 359, vijftien bunders drie en dertig roeden.

Welke perceelen te zamen vroeger onder verschillende andere hoegrootheden bij het kadaster zijn bekend geweest in sectie A, nummers 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 224, 16, 17, 18, 19 en 20.

Gemeente *Maasland*.

Sectie F, nummer 73, zes en tachtig roeden veertig ellen en nummer 74, een en veertig roeden dertig ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken te Rotterdam gedaan is den twee en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, dagregister deel acht, nummer vier honderd zeven en veertig, en van overschrijving deel vier en zeventig, nummer zeven, folio drie en twintig verso tot vijf en twintig verso.

Gemeente *Wieldrecht*.

Sectie C, nummer 307[bis], twee bunders vijftien roeden veertig ellen; nummer 308, drie bunders vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 309, twee bunders acht en negentig roeden zestig ellen; nummer 310, een bunder zeven en zeventig roeden zestig ellen; nummer 311, een bunder twee en zeventig roeden negentig ellen; nummer 312, twee bunders zeven roeden veertig ellen; nummer 313, twee bunders veertig roeden twintig ellen; nummer 314, drie bunders zeven en veertig roeden tien ellen; nummer 315, een bunder tien roeden; nummer 316, drie bunders drie en twintig roeden dertig ellen; nummer 317, twee bunders dertig roeden tachtig ellen; nummer 318, twee bunders twee en dertig roeden tien ellen; nummer 319, twee bunders drie en dertig roeden tachtig ellen; nummer 320, twee bunders dertig roeden tien ellen; nummer 321, twee bunders een en dertig roeden tien ellen; nummer 322, twee bunders vijf en veertig roeden zeventig ellen; nummer 323, drie bunders acht en dertig

roeden; nummer 324, een bunder drie en veertig roeden twintig ellen; nummer 325, een bunder negen en veertig roeden veertig ellen; nummer 326, twee bunders zeven roeden veertig ellen; nummer 327, twee bunders twee en vijftig roeden; nummer 328, twee bunders negen en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 337, negen en veertig roeden twintig ellen, nummer 338, een roede vier en twintig ellen; nummer 339, een bunder zes en negentig roeden; nummer 340, twee bunders vier roeden veertig ellen; nummer 341, twee bunders zes en negentig roeden dertig ellen, nummer 344, twee bunders zes en vijftig roeden negentig ellen; nummer 345, twee bunders drie en tachtig roeden twintig ellen; nummer 346, drie bunders vier roeden veertig ellen; nummer 347, drie bunders vier en zestig roeden; nummer 348, een bunder vier roeden zestig ellen; nummer 349, zestig roeden; nummer 350, vier en twintig ellen; nummer 352; zeventien bunders zes en negentig roeden; nummer 390, twee bunders dertien roeden tachtig ellen; nummer 391, twee bunders acht en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 329, een bunder drie roeden; nummer 330, dertig roeden; nummer 331, twee en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 332, vijf en veertig roeden; nummer 333, zeven bunders zeven en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 334, zeventien roeden twintig ellen; nummer 335, een bunder veertig roeden; nummer 336, negen en zeventig roeden twintig ellen; nummer 363, zeventien roeden zestig ellen.

Gemeente *Pernis.*

Sectie A, nummer 234, een bunder vijftig roeden; nummer 235, een roede zes en vijftig ellen; nummer 236, een bunder drie en twintig roeden negentig ellen; nummer 237, zeven en negentig roeden; nummer 238, een roede twee en twintig ellen; nummer 239, drie en veertig roeden zestig ellen; nummer 240, zeventig roeden negentig ellen; nummer 241, negen en zestig roeden dertig ellen; nummer 242, zeven en dertig roeden tachtig ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken te Dordrecht gedaan is den drie en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel vijf en dertig, blad acht en veertig verso, nummer veertien.

Gemeente *Sliedrecht.*

Sectie D, nummer 280, dertig roeden; nummer 281, dertig roeden zestig ellen; en nummer 282, zeven roeden twintig ellen.

Gemeente *Vianen.*

Sectie A, nummer 561, acht roeden tachtig ellen; en nummer 562, dertig ellen.

Gemeente *Leerdam.*

Sectie B, nummer 951, twee roeden zeven en dertig ellen; nummer 2022, een roede tachtig ellen; nummer 266, drie roeden vijf ellen; nummer 267, twee roeden twee en dertig ellen; nummer 268, een bunder vier en dertig roeden vijftig ellen; nummer 273, een bunder drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 274, een roede zeventig ellen; nummer 275, een roede zeventig ellen; nummer 276, een roede een en negentig ellen; nummer 277, een roede drie en dertig ellen; nummer 278, een bunder vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 249, een bunder acht en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 250, een roede drie en dertig ellen; nummer 251, een roede twee en negentig ellen; nummer 246, vier en negentig roeden tachtig ellen; nummer 247, een bunder een en veertig roeden zeventig ellen; nummer 248, een roede zeven en zeventig ellen; nummer 163, twee bunders zes roeden zestig ellen; nummer 164, een roede een en vijftig ellen; nummer 165, twee roeden tien ellen; nummer 160, een bunder een en zestig roeden dertig ellen; nummer 161, een bunder negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 162, een roede twee en negentig ellen; nummer 226, een bunder negen en tachtig roeden zestig ellen; nummer 227, een roede twee en veertig ellen; nummer 228, een roede zes en negentig ellen; nummer 223, een bunder zes roeden tien ellen; nummer 224, een bunder twee en veertig roeden vijftig ellen; nummer 225, een roede een en negentig ellen; nummer 1377, twee bunders vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 1378, twee roeden drie en negentig ellen; nummer 1379, twee bunders vijf en dertig roeden tachtig ellen; nummer 1380, drie roeden een en zestig ellen; nummer 1381, twee roeden drie en negentig ellen; nummer 1504, veertig roeden; nummer 1506, zes en zeventig roeden; nummer 1507, twee roeden zes en veertig ellen; nummer 1508, vier en zestig roeden tachtig ellen; nummer 1484, acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 1485, een roede veertien ellen; nummer 1486, een roede vijftig ellen; nummer 1487, vijf en twintig roeden tien ellen; nummer 1488, vier en twintig roeden vijftig ellen; nummer 1489, een bunder veertig roeden vijftig ellen; nummer 1418, een roede tachtig ellen; nummer 1419, een roede veertien ellen; nummer 1420, een bunder vijf en negentig roeden dertig ellen; nummer 1132, twee en veertig roeden zeventig ellen; nummer 1133, zes roeden twintig ellen; nummer 1134, negentig ellen; nummer 1135, zeven en negentig roeden tachtig ellen; nummer 1136, een roede vijf en dertig ellen; nummer 1137, negentig roeden vijftig ellen; nummer 1138, een en zeventig roeden zestig ellen; nummer 1139, negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 1140, twee roeden zestien ellen; nummer 1088, twee roeden drie en twintig ellen; nummer 1089, twee bunders drie roeden twintig ellen; nummer 1090, een roede zeventig ellen; nummer 1091, acht en zeventig roeden; nummer 1092, vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 1093, vier en negentig ellen; nummer 1094, acht en veertig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 684, drie roeden vier en zestig ellen; nummer 685, een bunder vier en vijftig roeden dertig ellen; nummer 686, een bunder vijf en tachtig roeden veertig ellen; nummer 242, zes en twintig roeden dertig ellen; nummer 243, zeven en zeventig roeden zestig ellen; nummer 244, een bunder vier en veertig roeden negentig ellen; nummer 245, zeven roeden zestig ellen; nummer 246, twee en zestig roeden twintig ellen; nummer 247, vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 248, vier en vijftig roeden dertig ellen; nummer 249, een bunder vijf en negentig roeden twintig ellen; nummer 250, zeven roeden zestig ellen; nummer 598, twee roeden zeven en tachtig ellen; nummer 599, zeven roeden tien ellen; nummer 600, twee bunders vier roeden tien ellen.

Sectie A, nummer 251, drie en negentig ellen; nummer 252, drie roeden dertig ellen; nummer 253, drie roeden negentig ellen; nummer 254, een en vijftig roeden zestig ellen; nummer 255, zeven roeden; nummer 256, een bunder zeven roeden zestig ellen; nummer 257, vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 258, een bunder zes en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 259, een roede twee en twintig ellen.

Gemeente *Schoonrewoerd.*

Sectie C, nummer 275, een en zestig roeden negentig ellen nummer 276, zes en negentig roeden tien ellen.

Gemeente *Hagestein.*

Sectie A, nummer 391, een bunder twintig roeden tachtig ellen; nummer 392, een bunder twee roeden twintig ellen; nummer 393, acht roeden tien ellen; nummer 394, vijf en negentig roeden tien ellen; nummer 395, een bunder vijf en dertig roeden negentig ellen; nummer 614, vier roeden tien ellen; nummer 615, een bunder vier roeden twintig ellen.

Sectie B, nummer 4, zes roeden twintig ellen; nummer 422, zeven roeden veertig ellen; nummer 423, twee bunders zeven en dertig roeden zeventig ellen; nummer 424, een roede elf ellen; nummer 425, drie roeden zeven en veertig ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore der hypotheken te Gorinchem is geschied den twee en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel vier en dertig, nummer zestig, folio honderd zeven en veertig, verso, tot honderd vijftig recto, dagregister deel vier, nummer een duizend twee honderd twee en vijftig.

En alle de domaniale tienden in gemelde provincie Zuidholland niet kadastraal bekend.

Waarvan de laatste overschrijving is geschied: ten kantore der hypotheken te Rotterdam, den eersten November achttien honderd drie en veertig, dagregister deel zeven, nummer vijftien honderd veertig, en van overschrijving deel acht en zestig, nummer negentien, folio zes en zestig recto, tot drie en zeventig verso; — te Dordrecht, den een en twintigsten Augustus achttien honderd drie en veertig, deel dertig, folio negentig verso, nummer vier en vijftig; — te Gorinchem, den tweeden October achttien honderd drie en veertig, deel een en dertig, nummer vier en dertig, folio honderd twee recto, tot honderd negen verso, dagregister deel vier, nummer negen honderd veertien; — te 's Gravenhage, den drie en twintigsten Februarij achttien honderd vier en veertig, deel acht en zestig, nummer negen; — te Leyden, den vijftienden November achttien honderd drie en veertig, deel zestig, nummer zes en twintig, folio honderd zes en twintig verso tot honderd vier en dertig recto, dagregister deel vijf, nummer veertien honderd; — en te Brielle, den vijftienden September achttien honderd drie en veertig, in het hulpregister deel een en twintig, nummer drie, folio elf verso.

IN DE PROVINCIE ZEELAND.

Gemeente *Kleverskerke.*

Sectie E, nummer 1, tien bunders drie roeden tien ellen; nummer 1bis drie bunders drie en negentig roeden zestig ellen; nummer 2, drie en twintig bunders vijftig roeden zeventig ellen; nummer 3, zestien bunders vijftig roeden; nummer 5, vier bunders negen roeden dertig ellen; nummer 6, twee bunders elf roeden zestig ellen; nummer 7, een bunder negen en negentig roeden tien ellen; nummer 8, een bunder een en zestig roeden tachtig ellen; nummer 9, twee bunders veertig roeden twintig ellen; nummer 10, een bunder acht en zeventig roeden zestig ellen; nummer 11, een bunder acht en veertig roeden tachtig ellen; nummer 12, twee bunders een en twintig roeden twintig ellen; nummer 13, twee bunders een en veertig roeden zeventig ellen; nummer 14, zeven bunders een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 15, acht bunders negen en zestig roeden negentig ellen; nummer 16, achttien bunders zes roeden negentig ellen; nummer 17, tien bunders vijf roeden zestig ellen; nummer 18, drie bunders zestien roeden tachtig ellen; nummer 19, tien bunders acht en twintig roeden dertig ellen; nummer 20, twee en negentig roeden negentig ellen; nummer 21, drie en zeventig roeden negentig ellen; nummer 22, zes en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 23, drie roeden dertig ellen; nummer 24, zeven roeden negentig ellen; nummer

25, zes en twintig roeden negentig ellen; nummer 26, twee bunders twaalf roeden veertig ellen; nummer 27, twee bunders negen en zestig roeden tien ellen; nummer 28, twee bunders zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 29, zeven bunders vier en zestig roeden veertig ellen; nummer 30, zeven bunders drie en zestig roeden tien ellen; nummer 31, een bunder twee en vijftig roeden dertig ellen; nummer 32, zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 33, drie bunders drie en veertig roeden zestig ellen; nummer 45, dertien roeden vijftig ellen; nummer 46, dertien roeden vijftig ellen; nummer 47, twee bunders een en zeventig roeden twintig ellen; nummer 52, veertig roeden vijftig ellen; nummer 53, zeven en tachtig roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 79, vier en tachtig roeden dertig ellen; nummer 79bis, zes en zestig roeden.

Sectie B, nummer 83, twee bunders acht en veertig roeden veertig ellen; nummer 83bis, twee bunders acht en vijftig roeden dertig ellen.

Gemeente *Arnemuiden.*

Sectie B, nummer 74l, vier en zestig roeden tien ellen; nummer 74m, twaalf bunders zes en zestig roeden zestig ellen; nummer 74n, zeven en twintig roeden dertig ellen; nummer 74o, vier roeden dertig ellen; nummer 74l bis, zestig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Vrouwepolder.*

Sectie A, nummer 6, vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 7, vier roeden veertig ellen; nummer 8, zes en twintig roeden zeventig ellen; nummer 9, zeven en vijftig roeden dertien ellen; nummer 10, vier roeden zestig ellen; nummer 11, een bunder vier en negentig roeden; nummer 14, negentien roeden negentig ellen; nummer 17, twee bunders zeven en dertig roeden zestig ellen; nummer 18, drie bunders drie roeden zeventig ellen; nummer 20, een bunder vijf roeden veertig ellen; nummer 139, twee bunders negen en tachtig roeden veertig ellen; nummer 150, zes roeden twintig ellen; nummer 151, een en negentig roeden; nummer 152, twee en veertig roeden tien ellen.

Gemeente *Oostcapelle.*

Sectie A, nummer 15, acht roeden dertig ellen; nummer 16, achttien roeden vijftig ellen; nummer 17, drie roeden tien ellen; nummer 18, elf roeden dertig ellen.

Gemeente *Vrouwepolder.*

Sectie A, nummer 142, een bunder zeven en dertig roeden; nummer 141d, twintig bunders drie en zeventig roeden; nummer 140bis, drie en negentig roeden veertig ellen; nummer 143, vier en zeventig roeden negentig ellen; nummer 153, zes en negentig bunders negen en zeventig roeden een el.

Gemeente *Westcapelle.*

Sectie A, nummer 1, vijf bunders negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 1d, zeventien roeden tachtig ellen; nummer 1e, een bunder drie en veertig roeden tien ellen; nummer 1f, veertien roeden twintig ellen.

Gemeente *Domburg.*

Sectie B, nummer 93a, acht bunders elf roeden tachtig ellen; nummer 93b, negen en twintig roeden vijf ellen; nummer 93c, drie en zeventig roeden vijf ellen; nummer 93d, vijf roeden zestig ellen; nummer 93e, twee roeden veertig ellen; nummer 93f, een bunder drie en tachtig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Kleverskerke.*

Sectie E, nummer 34, drie bunders vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 35, vier roeden tien ellen.

Gemeente *Arnemuiden.*

Sectie B, nummer 74p, twee bunders negen en twintig roeden vijf tig ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore van hypotheken te Middelburg is geschied den vijf en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, in deel vier en zestig, nummer negen en twintig, folio drie en zeventig, vier en zeventig en vijf en zeventig.

Gemeente *Scherpenisse.*

Sectie A, nummer 351, een bunder vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 351bis, een roede; nummer 357, een bunder zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 412, zeventig roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 78, negen en zestig roeden tien ellen; nummer 78bis, dertig ellen; nummer 159, een bunder tien roeden zestig ellen; nummer 159bis, een roede; nummer 167, zeven en zestig roeden zeventig ellen; nummer 167bis zeventig ellen; nummer 206, een en zestig roeden twintig ellen; nummer 210, zes en twintig roeden negentig ellen; nummer 210bis, veertig ellen.

Sectie A, nummer 443, een bunder zeventien roeden zeventig ellen; nummer 473, een bunder vijf en twintig roeden tien ellen; nummer 477, een bunder acht roeden tachtig ellen; nummer 327, twee en zeventig roeden zestig ellen; nummer 327bis drie roeden tien ellen.

Sectie B, nummer 157, een bunder negen roeden; nummer 157bis, vijf roeden twintig ellen.

Sectie C, nummer 133, een bunder veertig roeden dertig ellen; nummer 133bis, een roede veertig ellen.

Sectie A, nummer 429, vier en dertig roeden negentig ellen; nummer 421, vijftig roeden veertig ellen; nummer 413, een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 414, zes en dertig roeden vijftig ellen; nummer 366, dertig roeden negentig ellen; nummer 367, negen en vijftig roeden negentig ellen; nummer 363, zeven en negentig roeden negentig ellen; nummer 369, zeven en zeventig roeden veertig ellen; nummer 436, drie en dertig roeden dertig ellen; nummer 436bis, dertig ellen; nummer 438, een bunder negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 438bis, zeventig ellen; nummer 440, een bunder negentig ellen; nummer 441, een bunder vijf en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 442, zes en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 444, een bunder twee en veertig roeden.

Sectie B, nummer 294, een bunder zeven roeden tachtig ellen; nummer 294bis, een roede zestig ellen; nummer 298 gedeeltelijk, een bunder negentig roeden vijftig ellen; nummer 298bis gedeeltelijk, een roede zestig ellen; nummer 187, een bunder zeventig ellen; nummer 188, zeventig roeden zestig ellen; nummer 184, twaalf roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 285, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 488, twee en veertig roeden vijftig ellen; nummer 488bis, vier roeden twintig ellen; nummer 487, zes en veertig roeden dertig ellen; nummer 464, zeven en negentig roeden dertig ellen; nummer 464bis, tachtig ellen; nummer 466, zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 466bis tachtig ellen; nummer 467, vier en zestig roeden tien ellen.

Sectie B, nummer 300, zes en zestig roeden zestig ellen; nummer 300bis, twee roeden twintig ellen; nummer 301, zeven en tachtig roeden dertig ellen; nummer 298 gedeeltelijk, een bunder drie en veertig roeden zestig ellen; nummer 298bis gedeeltelijk, een roede zestig ellen; nummer 162, een en zestig roeden veertig ellen; nummer 162bis, een roede; nummer 163, vier en zestig roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 286, vijf en twintig roeden tien ellen; nummer 287, een bunder zeventien roeden zestig ellen; nummer 288, twee en dertig roeden; nummer 458, vier en dertig roeden tachtig ellen.

Sectie B, nummer 148, twee en tachtig roeden negentig ellen; nummer 148bis, vier roeden twintig ellen; nummer 190, een bunder zes en dertig roeden dertig ellen.

Sectie A, nummer 420, een bunder vijf en vijftig roeden tien ellen; nummer 486, een bunder vijf en zestig roeden zestig ellen; nummer 486bis, negen roeden; nummer 423, zestig roeden vijftig ellen; nummer 423bis, vijf roeden.

Sectie C, nummer 130, acht en dertig roeden negentig ellen.

Sectie A, nummer 311, een bunder twaalf roeden zestig ellen; nummer 311bis, een roede.

Sectie B, nummer 150, zes en zeventig roeden; nummer 150bis, een roede zestig ellen.

Sectie C, nummer 128, een bunder drie en veertig roeden tien ellen; nummer 129, een bunder tien roeden zeventig ellen; nummer 129bis, drie roeden veertig ellen; nummer 184, achttien roeden dertig ellen; nummer 184bis, zes ellen; nummer 185, acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 197, twintig roeden dertig ellen; nummer 197bis, een roede tachtig ellen; nummer 157, zes en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 158, twee en zestig roeden vijftig ellen; nummer 158bis, twee roeden twintig ellen; nummer 160, een bunder vier en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 160bis, twee roeden zeventig ellen.

Sectie A, nummer 452, een bunder een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 457, acht en veertig roeden; nummer 459, een en negentig roeden tachtig ellen; nummer 459bis een roede.

Sectie B, nummer 84, een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 84bis dertig ellen; nummer 86, vijf en dertig roeden zeventig ellen; nummer 86bis, negentig ellen; nummer 177, dertig roeden veertig ellen; nummer 177bis vijftig ellen; nummer 179, negen en twintig roeden zestig ellen; nummer 179bis, vijftig ellen; nummer 113, acht en veertig roeden; nummer 113bis, een roede; nummer 112, zeven en twintig roeden dertig ellen; nummer 111, acht en dertig roeden twintig ellen; nummer 111bis, zestig ellen; nummer 89, achttien roeden tachtig ellen; nummer 89bis, tachtig ellen; nummer 93, drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 90, tien roeden zestig ellen; nummer 95, twee en dertig roeden zestig ellen; nummer 95bis, drie roeden.

Sectie A, nummer 398, negen en veertig roeden tien ellen; nummer 398bis, zes roeden tien ellen.

Sectie B, nummer 38, negen en veertig roeden zestig ellen; nummer 38bis, twee roeden vijftig ellen; nummer 54, vier en dertig roeden twintig ellen; nummer 54bis, drie roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 229, dertien roeden negentig ellen; nummer 230, twee roeden twintig ellen; nummer 212, negen en veertig roeden zestig ellen; nummer 212bis, vijftig ellen; nummer 221, zeven en dertig roeden zeventig ellen; nummer 400bis, twee en dertig roeden tien ellen; nummer 400b, tachtig ellen.

Sectie C, nummer 80, vijf en negentig roeden twintig ellen.

Sectie A, nummer 397, vier en zeventig roeden zestig ellen; en nummer 397bis, een roede twintig ellen.

Sectie B, nummer 223, drie en zestig roeden veertig ellen; nummer 223bis, zestig ellen.

Sectie D, nummer 243, tachtig roeden negentig ellen; en nummer 243bis, een roede tien ellen.

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

Gemeente *Poortvliet.*

Sectie B, nummer 152, twee bunders vijf roeden veertig ellen; nummer 153 gedeeltelijk, drie bunders zeven en negentig roeden twintig ellen; nummer 153 gedeeltelijk, vijf bunders een en dertig roeden zeventig ellen; nummer 153bis, vijftien roeden; nummer 154, vijf en vijftig roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 124, zeven en zestig roeden veertig ellen; nummer 125, een bunder een en dertig roeden dertig ellen; nummer 125bis, twee roeden tachtig ellen; nummer 126, drie en tachtig roeden tien ellen; nummer 127, acht en zeventig roeden; nummer 127bis, twee roeden dertig ellen; nummer 128, een bunder zeven roeden; nummer 130, zes en vijftig roeden tien ellen; nummer 130bis, twee roeden twintig ellen; nummer 131, een bunder twaalf roeden vijftig ellen; nummer 137, een bunder negen roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 279, een bunder twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 281, drie en zestig roeden twintig ellen; nummer 282, vier en tachtig roeden zestig ellen; nummer 120, een bunder negen en veertig roeden twintig ellen; nummer 121, dertien roeden vijftig ellen; nummer 122 gedeeltelijk, acht en zestig roeden vijf en dertig ellen.

Sectie A, nummer 151, zes roeden dertig ellen; nummer 152, een bunder dertig roeden twintig ellen; nummer 152bis, twee roeden; nummer 153, zeven roeden zeventig ellen; nummer 126, tien roeden zestig ellen.

Sectie B, nummer 255 gedeeltelijk, een bunder twee en twintig roeden dertig ellen; nummer 256, een bunder een en zeventig roeden negentig ellen; nummer 256bis, vier roeden twintig ellen; nummer 255 gedeeltelijk, drie bunders; nummer 255bis, drie roeden veertig ellen; nummer 255ter, een roede tachtig ellen; nummer 251 gedeeltelijk, een bunder drie en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 251a, acht roeden zestig ellen; nummer 251c, een roede tien ellen.

Sectie C, nummer 122 gedeeltelijk, een bunder vijftien roeden vijf en twintig ellen; nummer 122bis, vier roeden; nummer 123, een en dertig roeden negentig ellen.

Sectie B, nummer 251 gedeeltelijk, een bunder vijftig roeden tachtig ellen; nummer 251b vijftig ellen; nummer 204, acht en tachtig roeden twintig ellen; nummer 184, twee en dertig roeden zestig ellen; nummer 185, negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 185bis, tachtig ellen; nummer 236, zes en tachtig roeden zestig ellen; nummer 237, vijf en veertig roeden; nummer 237bis, twee roeden twintig ellen; nummer 240bis, negen roeden; nummer 240ter, vijftig ellen.

Sectie C, nummer 126, vijf en zestig roeden twintig ellen; nummer 126bis, een roede.

Sectie A, nummer 73, zes roeden dertig ellen; nummer 74, zeven en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 64, drie en veertig roeden dertig ellen; nummer 116, zeven en zestig roeden zestig ellen.

Sectie B, nummer 19, zes en dertig roeden veertig ellen; nummer 19bis, veertig ellen; nummer 20, veertig roeden twintig ellen; nummer 21, vijf en dertig roeden zeventig ellen; nummer 21bis, vijftig ellen.

Sectie D, nummer 136, een en zeventig roeden negentig ellen; nummer 136bis, twee roeden zeventig ellen.

Sectie G, nummer 249, zes en veertig roeden twintig ellen.

Sectie A, nummer 84, een bunder negen en vijftig roeden.

Sectie G, nummer 20, negen en veertig roeden zestig ellen; nummer 21, acht en dertig roeden tien ellen; nummer 22, negen en dertig roeden twintig ellen.

Sectie F, nummer 154, acht en negentig roeden negentig ellen; nummer 154bis, zestig ellen.

Sectie E, nummer 57, vier en tachtig roeden zestig ellen; nummer 57bis, drie roeden zestig ellen; nummer 58, een en vijftig roeden tachtig ellen.

Sectie D, nummer 75, een bunder elf roeden zeventig ellen gedeeltelijk.

Gemeente *Tholen.*

Sectie B, nummer 143, een en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 143bis, zeventig ellen.

Sectie G, nummer 158, een bunder twaalf roeden tachtig ellen.

Sectie I, nummer 362, een bunder negen en zeventig roeden dertig ellen; nummer 362bis, drie roeden tachtig ellen; nummer 364, een en vijftig roeden negentig ellen; nummer 364bis, zes roeden tachtig ellen gedeeltelijk; nummer 535, twintig roeden veertig ellen.

Gemeente *Sint Maartensdijk.*

Sectie F, nummer 23 gedeeltelijk, een bunder vier en veertig roeden tien ellen; nummer 21 gedeeltelijk, een bunder een en zestig roeden zeven en negentig ellen; nummer 21 gedeeltelijk, twee bunders drie en tachtig roeden drie ellen; nummer 23 gedeeltelijk, een bunder vijf en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 23 gedeeltelijk, een bunder drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 16 gedeeltelijk, een bunder vijf en zeventig roeden negen en tachtig ellen; nummer 7 gedeeltelijk, twee bunders vijf en vijftig roeden zeven ellen; nummer 7 gedeeltelijk, een bunder negen en tachtig roeden drie en veertig ellen; nummer 5 gedeeltelijk, een bunder vijf en twintig roeden zes en tachtig ellen; nummer 22, een bunder vijf en vijftig roeden; nummer 14, acht en zestig roeden negentig ellen; nummer 15, een en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 13 gedeeltelijk, twee bunders drie en zeventig roeden drie en dertig ellen; nummer 10 gedeeltelijk, twee bunders drie en negentig roeden zeven ellen.

Gemeente *Scherpenisse.*

Sectie A, nummer 381, een bunder veertien roeden veertig ellen nummer 382, twee en tachtig roeden tien ellen.

Sectie B, nummer 99, vijftig roeden twintig ellen; nummer 99bis twee roeden negentig ellen; nummer 103, zestig roeden; nummer 103bis, een roede veertig ellen; nummer 107, een en negentig roeden tachtig ellen; nummer 108, vijf en zeventig roeden twintig ellen nummer 108bis, een roede twintig ellen; nummer 147, twaalf roeden zeventig ellen; nummer 171, vijf en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 171bis, vijf roeden twintig ellen; nummer 174, drie en dertig roeden twintig ellen; nummer 174bis, zestig ellen; nummer 199, vier en veertig roeden tien ellen; nummer 201, zes en twintig roeden tien ellen; nummer 209, een bunder vier en twintig roeden tien ellen nummer 209bis, zeventig ellen; nummer 216, een bunder dertien roeden dertig ellen; nummer 216bis, twintig ellen; nummer 221, zes en veertig roeden zestig ellen; nummer 221bis, drie roeden twintig ellen.

Sectie C, nummer 171, zes en tachtig roeden; nummer 171bis een roede.

Gemeente *Sint Maartensdijk.*

Sectie F, nummer 6 gedeeltelijk, acht en zeventig roeden zeven en zestig ellen; nummer 7 gedeeltelijk, een bunder vijf en zeventig roeden tien ellen; nummer 20, vier bunders zes en zeventig roeden zestig ellen; nummer 10 gedeeltelijk, twee bunders zeven en veertig roeden drie en negentig ellen; nummer 19, een bunder zestig roeden zeventig ellen; nummer 13 gedeeltelijk, vier bunders negentien roeden zeven en twintig ellen; nummer 11, een en negentig roeden zestig ellen; nummer 12, drie en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 13 gedeeltelijk, vijftig roeden; nummer 18, een bunder zes en twintig roeden zeventig ellen; nummer 17, drie bunders acht en vijftig roeden tien ellen; nummer 16 gedeeltelijk, een bunder dertig roeden elf ellen; nummer 9, twee bunders een en negentig roeden vijftig ellen nummer 8, zes en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 8bis twee en twintig roeden zes en veertig ellen; nummer 6 gedeeltelijk, twee bunders acht en veertig roeden negen en zeventig ellen; nummer 6 gedeeltelijk, acht en veertig roeden veertien ellen; nummer 5 gedeeltelijk, een bunder zes en vijftig roeden vier en tachtig ellen.

Sectie B, nummer 1 gedeeltelijk, een bunder vijftig roeden veertig ellen; nummer 1 gedeeltelijk, een bunder dertien roeden twintig ellen nummer 1bis, twee roeden tachtig ellen; nummer 2, drie bunders drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 2bis, negen roeden negentig ellen; nummer 3, twee bunders vier en negentig roeden negentig ellen; nummer 4 gedeeltelijk, een bunder; nummer 4 gedeeltelijk vier bunders vijftig roeden negentig ellen; nummer 4 gedeeltelijk, een bunder negen en dertig roeden negentig ellen; nummer 5 gedeeltelijk, twee en dertig roeden negentig ellen; nummer 5 gedeeltelijk, vier bunders zestig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 464, twee bunders acht en zeventig roeden; nummer 464bis, drie roeden twintig ellen; nummer 464ter, twee roeden zestig ellen.

Gemeente *Stavenisse.*

Sectie B, nummer 6, twee en zestig roeden zeventig ellen; nummer 6bis, negentig ellen; nummer 7, zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 8, twee en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 9, een en twintig roeden tien ellen; nummer 25, vijftig roeden zestig ellen, nummer 25bis, dertig ellen; nummer 176, acht en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *St. Maartensdijk.*

Sectie E, nummer 240, een bunder achttien roeden tien ellen nummer 243, een bunder een en vijftig roeden tien ellen; nummer 243bis, twee roeden twintig ellen; nummer 245, zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 245bis, twintig ellen; nummer 686, twee en veertig roeden zestig ellen; nummer 686bis, veertig ellen; nummer 686ter, tien ellen; nummer 691, twee en zeventig roeden tien ellen; nummer 691bis, dertig ellen; nummer 691ter, dertig ellen; nummer 697, zestig roeden; nummer 697bis, veertig ellen; nummer 697ter, twintig ellen; nummer 237, twee bunders een en zeventig roeden veertig ellen; nummer 237bis, vier roeden vijftig ellen; nummer 237ter, vier roeden vijftig ellen; nummer 238, vier en zeventig roeden; nummer 239, zestig roeden twintig ellen; nummer 236, vier en veertig roeden vijftig ellen; nummer 713, zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 713bis, twintig ellen; nummer 715, zes en twintig roeden twintig ellen; nummer 709, vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 709bis, twintig ellen; nummer 232, een bunder twaalf roeden veertig ellen; nummer 232bis, zeven roeden tachtig ellen nummer 232ter, een roede tachtig ellen; nummer 230, een bunder veertien roeden; nummer 231, vier en negentig roeden twintig ellen; nummer 658, acht en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 658bis, zestig ellen; nummer 658ter, tachtig ellen; nummer 716 gedeeltelijk, een bunder zeventien roeden negentig ellen; nummer 716bis gedeeltelijk, een roede; nummer 711, een bunder een roede vijftig ellen; nummer 711bis, vijf en veertig ellen; nummer 682, een bunder zeven en veertig roeden zestig ellen; nummer 682bis, een roede; nummer 682ter, vijftig ellen; nummer 93, zes en zestig roeden; nummer 716 gedeeltelijk, vijftig roeden; nummer 716bis gedeeltelijk, vijf en twintig ellen; nummer 689, drie bunders vijftien roeden veertig ellen; nummer 689bis, vijftig ellen; nummer 689ter, een roede vijftig ellen; nummer 643, vijf en zeventig roeden

HARMONIE TE GRONINGEN

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

dertig ellen; nummer 643bis, een roede tachtig ellen; nummer 643ter, veertig ellen; nummer 45, negen en veertig roeden twintig ellen; nummer 45bis, veertig ellen; nummer 45ter, zestig ellen; nummer 79, dertig roeden veertig ellen; nummer 84, twee en vijftig roeden negentig ellen; nummer 84bis, zestig ellen; nummer 85, vijf en zestig roeden tachtig ellen; nummer 755, drie en tachtig roeden negentig ellen; nummer 756, vijftig ellen; nummer 6, veertien roeden veertig ellen; nummer 12, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 12bis, vier roeden vijf en dertig ellen; nummer 12ter, dertig ellen; nummer 170, zes en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 172, zes en zeventig roeden dertig ellen; nummer 172bis, een roede veertig ellen; nummer 168, drie en dertig roeden tien ellen; nummer 168bis, zestig ellen; nummer 281, acht en dertig roeden veertig ellen; nummer 281bis, vijftig ellen; nummer 287, vijf en vijftig roeden zestig ellen; nummer 287bis, tachtig ellen; nummer 605, acht en vijftig roeden twintig ellen; nummer 409, acht en dertig roeden zeventig ellen; nummer 409bis, veertig ellen; nummer 411, veertig roeden dertig ellen; nummer 291, vier en zestig roeden; nummer 291bis, een roede zestig ellen; nummer 229, een bunder drie roeden tien ellen gedeeltelijk; nummer 229bis, een roede twintig ellen gedeeltelijk; nummer 160, twee en veertig roeden veertig ellen; nummer 160bis, drie roeden vijftig ellen; nummer 135, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 136, drie en dertig roeden; nummer 136bis, negentig ellen; nummer 137, twee roeden veertig ellen; nummer 159, drie en zeventig roeden dertig ellen; nummer 161, een en negentig roeden veertig ellen; nummer 161bis, een roede tachtig ellen; nummer 610, veertien roeden zestig ellen; nummer 618, vijf en dertig roeden tachtig ellen; nummer 619, twee en veertig roeden dertig ellen; nummer 120, tachtig roeden; nummer 684, vier en dertig roeden negentig ellen; nummer 684bis, twintig ellen; nummer 684ter, tien ellen; nummer 639, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 639bis, vijftig ellen; nummer 639ter, vijf en twintig ellen; nummer 460a, vier en twintig roeden vijf en vijftig ellen; nummer 460bisa, twee roeden tien ellen; nummer 463, zeven en zestig roeden zeventig ellen; nummer 463bis, drie roeden; nummer 464, een bunder vijf en twintig roeden; nummer 470bis, twee en twintig roeden vijf en twintig ellen; nummer 473bis, negentien roeden vijf en zestig ellen; nummer 476, drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 476bis, een roede zeventig ellen; nummer 477, zes en veertig roeden zeventig ellen; nummer 424, drie en tachtig roeden veertig ellen; nummer 430, drie en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 444, twintig roeden tachtig ellen; nummer 444bis, twee roeden twintig ellen; nummer 455, twintig roeden zeventig ellen; nummer 457, vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 457bis, een roede veertig ellen; nummer 492, drie en negentig roeden tien ellen gedeeltelijk; nummer 492bis, drie roeden veertig ellen gedeeltelijk; nummer 746, vier en twintig roeden; nummer 747, zes en dertig ellen; nummer 277, negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 277bis, negentig ellen; nummer 653, negen en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 653bis, tachtig ellen; nummer 653ter, dertig ellen; nummer 97, acht en veertig roeden dertig ellen; nummer 175, zeventig roeden tien ellen; nummer 175bis, zeventig ellen; nummer 434, negen en vijftig roeden; nummer 620, negen en twintig roeden; nummer 621, een en dertig roeden tachtig ellen; nummer 621bis, een roede veertig ellen; nummer 622 gedeeltelijk, zes en twintig roeden vijftig ellen; nummer 623, vijftig roeden zestig ellen; nummer 622 gedeeltelijk; een en veertig roeden twintig ellen; nummer 341, drie en vijftig roeden dertig ellen; nummer 340, vijf en veertig roeden twintig ellen; nummer 627, zeventien roeden zestig ellen; nummer 628, vijf roeden zeventig ellen; nummer 629, negen en veertig roeden zestig ellen; nummer 629bis, een roede twintig ellen; nummer 633, zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 633bis, tachtig ellen; nummer 633ter, veertig ellen; nummer 631, negen en dertig roeden dertig ellen; nummer 631bis, dertig ellen; nummer 339, vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 269, zeventien roeden zeventig ellen; nummer 270, een en twintig roeden zeventig ellen; nummer 270bis, twee roeden veertig ellen.

Sectie D, nummer 79, negen en dertig roeden dertig ellen; nummer 79bis, dertig ellen; nummer 82, zes en zeventig roeden tien ellen; nummer 82bis, negentig ellen; nummer 82ter, zestig ellen; nummer 102, negentien roeden vijftig ellen; nummer 102bis veertig ellen; nummer 28, een bunder twee en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 29, veertien roeden veertig ellen; nummer 24, vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 25, acht en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 68, een bunder zestien roeden dertig ellen; nummer 68bis, een roede; nummer 69, elf roeden twintig ellen; nummer 141, een bunder tien roeden vijftig ellen; nummer 141bis, vijftig ellen; nummer 141ter, veertig ellen; nummer 96, drie en veertig roeden; nummer 96bis, dertig ellen; nummer 96ter, dertig ellen; nummer 138 gedeeltelijk, zeven en tachtig roeden acht en vijftig ellen; nummer 138ter, zestig ellen; nummer 138 gedeeltelijk, acht en negentig roeden twee ellen, nummer 138bis, een roede; nummer 110, vier en tachtig roeden zestig ellen; nummer 111, drie en dertig roeden tachtig ellen; nummer 112, drie bunders vijf en veertig roeden vijftig ellen; nummer 112bis, vijf roeden tachtig ellen; nummer 113, drie en vijftig roeden dertig ellen; nummer 232, een bunder twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 183, een en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 183bis, vijftig ellen; nummer 184, acht roeden twintig ellen; nummer 184bis, twintig ellen; nummer 217, negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 217bis, zestig ellen; nummer 222, negen en dertig roeden negentig ellen; nummer 222bis, zestig ellen; nummer 228, acht en twintig roeden negentig ellen; nummer 229, zeven en twintig roeden negentig ellen; nummer 230, een en twintig roeden zestig ellen; nummer 231, twintig roeden vijftig ellen; nummer 243, een bunder zes roeden twintig ellen; nummer 243bis zeventig ellen; nummer 315 gedeeltelijk, acht en zeventig roeden acht en veertig ellen; nummer 316 gedeeltelijk, veertig roeden acht en twintig ellen; nummer 317 gedeeltelijk, acht en dertig roeden twintig ellen; nummer 317bis, vier roeden twintig ellen; nummer 320, vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 321, vijf en dertig roeden veertig ellen; nummer 311, zes en dertig roeden vijftig ellen; nummer 311bis, zes roeden vijftig ellen; nummer 312, een bunder zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 313, een bunder drie en negentig roeden tachtig ellen; nummer 315 gedeeltelijk, twee bunders vier en vijftig roeden twee en tachtig ellen; nummer 316 gedeeltelijk, drie bunders zes en twintig roeden veertig ellen; nummer 317 gedeeltelijk, twee bunders een en veertig roeden zestig ellen; nummer 324a, tien roeden veertig ellen; nummer 326, vier bunders negen roeden tachtig ellen; nummer 326bis, een roede veertig ellen; nummer 327, negen roeden; nummer 314, zes bunders negen en tachtig roeden veertig ellen; nummer 330, drie roeden zestig ellen; nummer 331, een bunder zeven en vijftig roeden veertig ellen; nummer 331bis, zestig ellen; nummer 260, een bunder twaalf roeden zestig ellen; nummer 260a, tachtig ellen; nummer 260b, zestig ellen; nummer 260c, zestig ellen; nummer 315 gedeeltelijk, twee en twintig roeden twintig ellen; nummer 316 gedeeltelijk, vier en twintig roeden twaalf ellen; nummer 317 gedeeltelijk, drie en twintig roeden; nummer 276, zeven en twintig roeden negentig ellen; nummer 277, een bunder vijf en veertig roeden vijftig ellen; nummer 277bis, vijf roeden; nummer 282, zes en vijftig roeden dertig ellen; nummer 283, zestig roeden tien ellen; nummer 180, vier en vijftig roeden; nummer 180bis, vijftig ellen; nummer 180ter, dertig ellen; nummer 264, vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 264bis, veertig ellen; nummer 264ter, vijf en twintig ellen; nummer 239, zes en zestig roeden veertig ellen; nummer 240, vijf en veertig roeden tachtig ellen; nummer 240bis, negentig ellen; nummer 198, een bunder veertig roeden zestig ellen; nummer 198bis, een roede; nummer 198ter, veertig ellen; nummer 125, een bunder drie en vijftig roeden tien ellen; nummer 125bis, twee roeden dertig ellen; nummer 125ter, een roede dertig ellen; nummer 147, zeventig roeden tachtig ellen; nummer 188, drie en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 188bis, zestig ellen; nummer 189, een en dertig roeden vijftig ellen; nummer 189bis, dertig ellen; nummer 126, een en vijftig roeden tien ellen; nummer 128, twee en zestig roeden tachtig ellen; nummer 129, twee en zeventig roeden negentig ellen; nummer 130, zeven en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 131, acht en tachtig roeden; nummer 131bis, drie roeden tachtig ellen; nummer 115, negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 115bis, twee roeden dertig ellen; nummer 117, een bunder vijf en twintig roeden; nummer 117bis, vier roeden zeventig ellen; nummer 117ter, een roede zeventig ellen; nummer 114, een bunder acht roeden dertig ellen; nummer 114bis, dertien roeden zestig ellen; nummer 233 gedeeltelijk, een bunder dertig roeden zeventig ellen; nummer 233bis, twee roeden veertig ellen; nummer 233 gedeeltelijk, een bunder vijftien roeden negentig ellen; nummer 233ter, een roede zeventig ellen; nummer 193, drie en zestig roeden tachtig ellen; nummer 193bis, tachtig ellen; nummer 192, een bunder zes en twintig roeden; nummer 192bis, tachtig ellen; nummer 192ter, veertig ellen; nummer 206, een bunder zes en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 206bis, een roede; nummer 207, een bunder veertig ellen; nummer 208, zes en twintig roeden twintig ellen; nummer 208bis, negen roeden veertig ellen; nummer 209, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 210, twee en twintig roeden negentig ellen; nummer 211, een bunder negentig roeden zeventig ellen; nummer 202, vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 202bis, vijftig ellen; nummer 202ter, vijf en twintig ellen; nummer 166, een bunder een en dertig roeden twintig ellen; nummer 166bis, zestig ellen; nummer 166ter, een roede tien ellen; nummer 169, zeven en veertig roeden veertig ellen; nummer 169bis, zestig ellen; nummer 170, zes en vijftig roeden tien ellen; nummer 170bis, zestig ellen; nummer 322, vier bunders negen roeden zestig ellen; nummer 322bis, drie roeden veertig ellen; nummer 30, negen roeden negentig ellen; nummer 31, acht en negentig roeden zestig ellen; nummer 35, zeven en zestig roeden zeventig ellen, gedeeltelijk; nummer 36, acht en zestig roeden zeventig ellen; nummer 105, zeven en veertig roeden veertig ellen; nummer 105bis, een roede twintig ellen.

Sectie C, nummer 526, drie en zestig roeden tien ellen; nummer 526bis, drie roeden vijftig ellen; nummer 526ter, tachtig ellen; nummer 527, gedeeltelijk zestig roeden zes en veertig ellen; nummer 527bis, zeventig ellen; nummer 527 gedeeltelijk, twee bunders twee roeden vier en zeventig ellen; nummer 527ter, twintig ellen; nummer 522, tachtig roeden vijftig ellen; nummer 522bis, zeventig ellen; nummer 23, een bunder een en negentig roeden veertig ellen; nummer 60, negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 61 gedeeltelijk, negen en dertig roeden veertig ellen; nummer 62, twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 62bis, een roede veertig ellen; nummer 394, drie bunders vier en zeventig roeden negentig ellen; nummer 119, een en veertig roeden veertig

ellen; nummer 120, drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 120bis, zestig ellen; nummer 58, vijf en dertig roeden negentig ellen; nummer 58bis, vijftig ellen; nummer 59, vijf en dertig roeden negentig ellen; nummer 61 gedeeltelijk, negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 49, vijf en vijftig roeden dertig ellen; nummer 50, vijf en zeventig roeden negentig ellen; nummer 50bis, een roede zestig ellen; nummer 51, vijf en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 20, twee bunders twee en veertig roeden vijftig ellen; nummer 17, een bunder twee en vijftig roeden dertig ellen; nummer 384, acht roeden tachtig ellen; nummer 385, een bunder zeventien roeden zestig ellen; nummer 385bis, dertien roeden twintig ellen; nummer 386, vier en tachtig roeden tien ellen; nummer 387, een bunder zes en negentig roeden veertig ellen; nummer 388, dertien roeden vijftig ellen; nummer 415, tien roeden tachtig ellen; nummer 416, twee bunders drie en dertig roeden negentig ellen; nummer 416bis, dertig ellen; nummer 32, negen en tachtig roeden twintig ellen; nummer 33 gedeeltelijk, twee bunders twee en veertig roeden zeventig ellen; nummer 33bis, zestien roeden twintig ellen; nummer 34, twee en tachtig roeden negentig ellen; nummer 35, een bunder zestien roeden zestig ellen; nummer 36, vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 37, drie en vijftig roeden tien ellen; nummer 38, een bunder twee en twintig roeden; nummer 39, twee bunders vijftien roeden tachtig ellen; nummer 28, een bunder een en vijftig roeden veertig ellen; nummer 33, gedeeltelijk, een bunder; nummer 18 gedeeltelijk, vier bunders twee en zestig roeden drie en negentig ellen; nummer 18 gedeeltelijk, twee bunders vier en negentig roeden zeventien ellen; nummer 19, dertien roeden dertig ellen; nummer 29, tachtig roeden zestig ellen; nummer 30, negen en dertig roeden dertig ellen; nummer 31, twee en veertig roeden zeventig ellen; nummer 24, een bunder een roede; nummer 25, twee en twintig roeden tien ellen; nummer 26, negen en zestig roeden zeventig ellen; nummer 395, een en tachtig roeden; nummer 396, vijf en tachtig roeden; nummer 397, acht roeden tien ellen; nummer 398, een bunder twee en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 399, drie en dertig roeden dertig ellen; nummer 27, een en negentig roeden negentig ellen; nummer 392, zes en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 392bis, zes roeden tachtig ellen; nummer 393, zeven en zeventig roeden tien ellen; nummer 424 gedeeltelijk, negen en vijftig roeden een en vijftig ellen; nummer 445, drie bunders veertig roeden negentig ellen; nummer 446, elf roeden zeventig ellen; nummer 449, een bunder zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 450, een bunder negen en twintig roeden vijftig ellen; nummer 424 gedeeltelijk, negen en vijftig roeden negen en vijftig ellen; nummer 425, vijf en veertig roeden veertig ellen; nummer 426, dertig roeden veertig ellen; nummer 426bis, een roede tien ellen; nummer 436, zeven en tachtig roeden zestig ellen, nummer 371, drie en veertig roeden; nummer 371a, tachtig ellen; nummer 371b, veertig ellen; nummer 371c, dertig ellen; nummer 92, zes en tachtig roeden negentig ellen; nummer 92bis, twee roeden vijf en zestig ellen; nummer 92ter, zeventig ellen; nummer 448, vier en zestig roeden tien ellen; nummer 373, zestig roeden vijftig ellen; nummer 373bis, vijf en zeventig ellen; nummer 373ter vijftig ellen, nummer 373c, vijftig ellen; nummer 301, zeventig roeden zestig ellen; nummer 301bis, een roede zeventig ellen; nummer 389, een bunder negen en dertig roeden zestig ellen; nummer 390 een bunder twintig roeden tachtig ellen; nummer 391, drie bunders elf roeden zestig ellen; nummer 562, zes en zeventig roeden negentig ellen; nummer 545, een bunder vijf en twintig roeden tachtig ellen; nummer 545bis, vijftig ellen; nummer 382, een bunder negen en tachtig roeden; nummer 383, twee bunders drie en vijftig roeden twintig ellen; nummer 383bis, zeven roeden veertig ellen; nummer 576, negen en tachtig roeden dertig ellen; nummer 576bis, negentig ellen; nummer 568, zes en veertig roeden dertig ellen; nummer 569, twee en vijftig roeden tien ellen; nummer 548, een en tachtig roeden tien ellen; nummer 548bis, veertig ellen; nummer 555, twee bunders vijf roeden; nummer 555bis, twee roeden veertig ellen; nummer 342, een en tachtig roeden dertig ellen; nummer 342bis, een roede tien ellen; nummer 342ter, zestig ellen; nummer 492, zeventig roeden veertig ellen; nummer 492bis, twee roeden twintig ellen; nummer 337, veertig roeden dertig ellen; nummer 337bis, negentig ellen; nummer 337ter, vijf en veertig ellen; nummer 338, een bunder drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 338bis, een roede vijftig ellen; nummer 338ter, zestig ellen; nummer 339, zeven en negentig roeden veertig ellen; nummer 339bis, een roede veertig ellen; nummer 534 tien roeden zestig ellen; nummer 534bis, twee roeden tachtig ellen; nummer 535, een bunder zes en veertig roeden twintig ellen; nummer 298, veertig roeden negentig ellen; nummer 298bis, een roede zestig ellen; nummer 248, drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 248bis, dertig ellen; nummer 182, een bunder zeventien roeden vijftig ellen; nummer 183, twee en twintig roeden veertig ellen; nummer 181, negen en veertig roeden; nummer 154, een bunder vijf roeden negentig ellen; nummer 156, drie en dertig roeden tien ellen; nummer 157, een en twintig roeden zestig ellen; nummer 158, twaalf roeden veertig ellen; nummer 161 gedeeltelijk, vijf roeden vijf en twintig ellen; nummer 206, een roede negentig ellen; nummer 206bis, vijf en veertig ellen; nummer 206ter, dertig ellen; nummer 207, veertig roeden vijftig ellen; nummer 84, een en veertig roeden; nummer 84bis, veertig ellen; nummer 140, dertien roeden twintig ellen; nummer 142, een bunder negentien roeden tachtig ellen; nummer 136, negentig roeden dertig ellen; nummer 136bis, drie roeden dertig ellen; nummer 77, drie en vijftig roeden veertig ellen; nummer 77bis, vijftig ellen; nummer 502, een bunder dertien roeden zestig ellen; nummer 502bis, een roede; nummer 375, twee en zeventig roeden; nummer 375bis, een roede twintig ellen; nummer 375ter, negentig ellen; nummer 240, een bunder tien roeden veertig ellen; nummer 240bis, vijftig ellen; nummer 240ter, veertig ellen; nummer 242, negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 242bis, drie roeden veertig ellen; nummer 354, negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 354bis, tachtig ellen; nummer 161 gedeeltelijk acht en twintig roeden vier en dertig ellen; nummer 161bis gedeeltelijk, een roede vijf en tachtig ellen; nummer 161 gedeeltelijk, een bunder veertien roeden een en zestig ellen; nummer 161bis gedeeltelijk, een roede vijf en tachtig ellen; nummer 478, een en veertig roeden twintig ellen; nummer 478bis, negentig ellen; nummer 559, negen en veertig roeden tien ellen; nummer 559bis, veertig ellen; nummer 261, negen en veertig roeden vijftig ellen.

Sectie B, nummer 57 gedeeltelijk, een bunder; nummer 58, een bunder zeven en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 59, een bunder een en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 60, een bunder drie en negentig roeden negentig ellen; nummer 61, drie bunders drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 62, een bunder twee en zestig roeden negentig ellen; nummer 52 gedeeltelijk, drie bunders veertig roeden vijf en negentig ellen; nummer 52bis, negen roeden zestig ellen; nummer 53, een bunder zes en twintig roeden vijftig ellen; nummer 54, een bunder twee en dertig roeden zeventig ellen; nummer 55, vijf en veertig roeden tien ellen; nummer 56, negentig roeden negentig ellen; nummer 52 gedeeltelijk, een bunder zes en dertig roeden zeven en zeventig ellen; nummer 67 gedeeltelijk, een bunder een en veertig roeden zestig ellen; nummer 68, negen en tachtig roeden twintig ellen; nummer 49, acht en tachtig roeden zestig ellen; nummer 50, een bunder elf roeden tien ellen; nummer 51, twee bunders vier en dertig roeden vijftig ellen; nummer 57 gedeeltelijk, vijf bunders negen en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 146, een en veertig roeden veertig ellen; nummer 63, zeven en vijftig roeden veertig ellen; nummer 65, vier roeden negentig ellen; nummer 66, vijftien roeden twintig ellen; nummer 66bis, twee en twintig roeden; nummer 67 gedeeltelijk, twee bunders een en tachtig roeden dertig ellen; nummer 71 gedeeltelijk, vier en zestig roeden zes en zestig ellen; nummer 71bis gedeeltelijk, vier roeden zestig ellen; nummer 217 gedeeltelijk, zeven en veertig roeden twee en tachtig ellen; nummer 69 gedeeltelijk, drie bunders twee en dertig roeden vijftig ellen; nummer 70, vier bunders vijf en dertig roeden negentig ellen; nummer 71 gedeeltelijk, dertig roeden vier en tachtig ellen; nummer 71bis gedeeltelijk, twee roeden dertig ellen; nummer 217 gedeeltelijk, acht en veertig roeden acht en twintig ellen; nummer 217bis, een roede; nummer 221, een bunder veertien roeden; nummer 221bis, drie roeden dertig ellen; nummer 221ter, drie roeden zestig ellen; nummer 165, een bunder vier roeden twintig ellen; nummer 166 drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 167, vier en twintig roeden veertig ellen; nummer 171, twee bunders dertien roeden zestig ellen; nummer 67 gedeeltelijk, vijf bunders vier en vijftig roeden negentig ellen; nummer 69 gedeeltelijk, twee bunders negen en tachtig roeden negentig ellen; nummer 52 gedeeltelijk, acht en zeventig roeden acht en veertig ellen; nummer 244, vier en negentig roeden tachtig ellen; nummer 245, vijf en veertig roeden tachtig ellen; nummer 246, tien roeden dertig ellen; nummer 247, een en zestig roeden zestig ellen; nummer 248, zeven roeden zestig ellen; nummer 249, zestien roeden tien ellen; nummer 250, een bunder veertig roeden twintig ellen; nummer 251, een bunder zeven en negentig roeden negentig ellen; nummer 252; twee bunders acht en dertig roeden veertig ellen; nummer 253, een bunder zes en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 254, vier bunders zeventig roeden; nummer 354, zes en zestig roeden veertig ellen; nummer 354bis, twintig ellen; nummer 255, een bunder drie en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 256, een bunder vijf en twintig roeden dertig ellen; nummer 257, twee bunders een roede zestig ellen; nummer 258, drie bunders een en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 259, twee bunders twee roeden vijftig ellen; nummer 259bis, een en dertig roeden twintig ellen; nummer 365 gedeeltelijk, negen en dertig roeden vier en twintig ellen; nummer 365bis gedeeltelijk, vijf en veertig ellen; nummer 365ter gedeeltelijk, dertig ellen; nummer 342, een en twintig roeden tien ellen; nummer 369, acht en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 365 gedeeltelijk, een en twintig roeden zes en zeventig ellen; nummer 365bis gedeeltelijk, vijf en veertig ellen; nummer 365ter gedeeltelijk, dertig ellen; nummer 330, een bunder acht en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 330bis, zeventig ellen; nummer 330ter, zeventig ellen; nummer 331, zes en vijftig roeden zestig ellen; nummer 331bis, zeventig ellen; nummer 260, twee en veertig roeden; nummer 261, vijftig roeden negentig ellen; nummer 262, een bunder zeventien roeden dertig ellen; nummer 263, twee bunders veertien roeden dertig ellen; nummer 264, een bunder drie en zestig roeden vijftig ellen; nummer 264bis, vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 265 gedeeltelijk, acht en negentig roeden vijftien ellen; nummer 275, twee bunders vijftig roeden zeventig ellen; nummer 277, acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 278, vijf en dertig roeden tachtig ellen; nummer 279, acht en dertig roeden; nummer 280, negentien

roeden negentig ellen; nummer 276, drie bunders zes en tachtig roeden tien ellen; nummer 183 acht en tachtig roeden dertig ellen; nummer 265 gedeeltelijk, een bunder zeven en veertig roeden vijftien ellen; nummer 285, twee en veertig roeden vijftig ellen; nummer 285bis, tachtig ellen; nummer 286, drie en zestig roeden twintig ellen; nummer 286bis een roede vijftig ellen; nummer 266, elf roeden tachtig ellen; nummer 267, zes roeden negentig ellen; nummer 268, negen roeden negentig ellen; nummer 269, elf roeden twintig ellen; nummer 270, negentien roeden tachtig ellen; nummer 271, twee roeden twintig ellen; nummer 190, een bunder veertien roeden; nummer 190bis, dertig ellen; nummer 192, veertien roeden dertig ellen; nummer 192bis, een roede veertig ellen; nummer 328, twee en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 328bis, twee roeden veertig ellen; nummer 147, twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 147bis, een roede dertig ellen; nummer 148, zeven roeden vijftig ellen; nummer 148bis, een roede; nummer 149, twee en negentig roeden tachtig ellen; nummer 150, een bunder dertien roeden veertig ellen; nummer 151, veertien roeden twintig ellen; nummer 152, acht en zestig roeden veertig ellen; nummer 153, een bunder vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 153bis, zeven roeden; nummer 154, een en negentig roeden vijftig ellen; nummer 155, twintig roeden tachtig ellen; nummer 222, zeven en tachtig roeden dertig ellen; nummer 232, een en negentig roeden tien ellen; nummer 237, een bunder drie roeden veertig ellen; nummer 238, vier en zestig roeden negentig ellen; nummer 356, een bunder vijf en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 356bis, zestig ellen; nummer 224, vijf en dertig roeden tachtig ellen; nummer 224bis, zeventien roeden vijf en zestig ellen; nummer 225, drie en twintig roeden dertig ellen; nummer 233, twee bunders twee en vijftig roeden twintig ellen; nummer 234, drie bunders negen en zeventig roeden twintig ellen; nummer 230, twee en veertig roeden negentig ellen; nummer 230bis, een roede dertig ellen; nummer 230ter, zeventig ellen; nummer 298, een bunder acht en zeventig roeden zestig ellen; nummer 298bis, twee roeden tien ellen; nummer 298ter, vier roeden zestig ellen; nummer 294 gedeeltelijk, vijftien roeden; nummer 293, twee en zestig roeden zestig ellen; nummer 293bis, tachtig ellen; nummer 293ter, een roede; nummer 294 gedeeltelijk, een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 294bis, een roede; nummer 297, een bunder een roede twintig ellen; nummer 297bis, twee roeden twintig ellen; nummer 316, tachtig roeden negentig ellen; nummer 317, negen en dertig roeden veertig ellen; nummer 312, een bunder elf roeden tien ellen; nummer 314, zes en tachtig roeden; nummer 372, een en dertig roeden zestig ellen; nummer 373, dertig roeden negentig ellen; nummer 104, twee en zestig roeden twintig ellen; nummer 104bis, twintig ellen; nummer 98, zeventig roeden; nummer 98bis, drie roeden twintig ellen; nummer 120, een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 120bis, zeventig ellen; nummer 83, vier en twintig roeden negentig ellen; nummer 84, acht en zeventig roeden zestig ellen; nummer 48, twee en dertig roeden dertig ellen; nummer 48bis, zeventig ellen; nummer 174, twee bunders elf roeden zeventig ellen; nummer 175, een bunder twee roeden dertig ellen; nummer 176, zes roeden veertig ellen; nummer 176bis, zeven roeden vijftig ellen; nummer 177, vijf roeden; nummer 178, zeven en veertig roeden twintig ellen; nummer 80, een bunder een en negentig roeden; nummer 80bis, twee roeden tachtig ellen; nummer 310, twee bunders vier en twintig roeden veertig ellen; nummer 310bis, twee roeden negentig ellen; nummer 313, zeven en vijftig roeden zestig ellen; nummer 74, een en dertig roeden veertig ellen; nummer 75, een bunder zes en zestig roeden, vijftig ellen; nummer 33, negen en vijftig roeden veertig ellen; nummer 33bis, tachtig ellen; nummer 35, vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 36, drie en dertig roeden dertig ellen; nummer 36bis, twee roeden negentig ellen.

Sectie A, nummer 60, twee bunders dertig roeden tachtig ellen; nummer 61, vijf bunders vier roeden dertig ellen; nummer 70, twee bunders zes en veertig roeden veertig ellen; nummer 71, twee bunders een roede tien ellen; nummer 72, zeven en vijftig roeden negentig ellen; nummer 73, twee bunders zes en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 74, drie bunders twee roeden zestig ellen; nummer 75, zes roeden zestig ellen; nummer 76, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 77, vijf en dertig roeden tien ellen; nummer 78, vier roeden twintig ellen; nummer 79, zestien roeden dertig ellen; nummer 80, tien bunders een en zeventig roeden; nummer 81 gedeeltelijk, een bunder vijf en dertig roeden veertig ellen; nummer 81 gedeeltelijk, een bunder dertig roeden zestig ellen; nummer 59, twee bunders tachtig roeden dertig ellen; nummer 62, drie bunders elf roeden vijftig ellen; nummer 68 gedeeltelijk, drie bunders twintig roeden vijftig ellen; nummer 69 gedeeltelijk, vier bunders zestig roeden dertig ellen; nummer 63, een bunder dertig roeden twintig ellen; nummer 63bis, een en twintig roeden vijftig ellen; nummer 64, vier en dertig roeden; nummer 65, drie en zestig roeden negentig ellen; nummer 66, vijf roeden negentig ellen; nummer 67, zes en veertig roeden dertig ellen; nummer 68 gedeeltelijk, twee bunders acht roeden; nummer 69 gedeeltelijk, drie bunders zes en negentig roeden zestig ellen; nummer 47, een bunder drie en zeventig roeden; nummer 48, vier bunders elf roeden negentig ellen; nummer 49, een bunder zes en zestig roeden vijftig ellen; nummer 49bis, een roede negentig ellen; nummer 30, vijf en zeventig roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 384, twee bunders dertig roeden tien ellen; nummer 385, een bunder negen en negentig roeden veertig ellen; nummer 386 gedeeltelijk, een bunder zeven en negentig roeden tachtig ellen; nummer 386bis gedeeltelijk, acht roeden vijf en veertig ellen; nummer 386 gedeeltelijk, tien roeden dertig ellen; nummer 386bis gedeeltelijk, acht roeden vijf en veertig ellen; nummer 387, drie bunders tien roeden twintig ellen; nummer 370, acht en vijftig roeden twintig ellen; nummer 370bis negentig ellen; nummer 371, zeven en vijftig roeden tien ellen; nummer. 367, een bunder zestien roeden tien ellen; nummer 367bis, een roede twintig ellen; nummer 368, achttien roeden twintig ellen.

Sectie A, nummer 83 gedeeltelijk, vijf bunders een en twintig roeden vier en dertig ellen; nummer 83bis gedeeltelijk, zes roeden; nummer 83 gedeeltelijk, zes bunders zeven en zestig roeden zes en tachtig ellen; nummer 83bis gedeeltelijk, twaalf roeden.

Sectie E, nummer 356, vier en zeventig roeden dertig ellen; nummer 355, twee roeden.

Sectie B, nummer 30 gedeeltelijk, vijf bunders vijftien roeden veertig ellen; nummer 30 gedeeltelijk, tien roeden; nummer 21 gedeeltelijk, twee bunders twee roeden dertig ellen; nummer 22, zeven en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 26, een bunder dertig roeden tachtig ellen; nummer 27, een en tachtig roeden twintig ellen; nummer 28, zeven en zeventig roeden veertig ellen; nummer 29, twee bunders veertig roeden zeventig ellen; nummer 23, zes en twintig roeden; nummer 24, acht en veertig roeden zestig ellen; nummer 25, een bunder een en tachtig roeden tien ellen; nummer 20, vier bunders vier en negentig roeden zeventig ellen; nummer 21 gedeeltelijk, vijf bunders dertig roeden tien ellen; nummer 19 gedeeltelijk, twee bunders een en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 21 gedeeltelijk, vier bunders zestig roeden zeventig ellen; nummer 19 gedeeltelijk, twee bunders tachtig ellen.

Sectie D, nummer 148, zeven en zestig roeden veertig ellen; nummer 148bis, zes roeden zeventig ellen; nummer 148ter, veertig ellen.

Sectie A, nummer 16 gedeeltelijk, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 16 gedeeltelijk, vier en twintig roeden zestig ellen; nummer 17, drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 20, negen en twintig roeden tachtig ellen; nummer 21, negen en twintig roeden dertig ellen.

Wegens welke perceelen de laatste overschrijving ten kantore van hypotheken te Zierikzee gedaan is den drie en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel vier en twintig, nummer vier en zestig, blad honderd twee en dertig verso, tot honderd drie en veertig verso, dagregister deel vier, nummer twee honderd vijf en zeventig.

Gemeente *Clinge*.

Sectie B, nummer 620, negen en negentig roeden tachtig ellen; nummer 621, een bunder veertien roeden; nummer 625, een bunder vier en tachtig roeden dertig ellen; nummer 626, vijf en zestig roeden dertig ellen; nummer 627, een en zestig roeden zestig ellen.

Sectie E, nummer 319, twee en twintig roeden negentig ellen; nummer 320, vier en veertig roeden zeventig ellen; nummer 321, twee bunders twee en zeventig roeden tien ellen; nummer 310, twee bunders zeven en veertig roeden tachtig ellen; nummer 311, een bunder negen en zeventig roeden dertig ellen; nummer 312, drie bunders vier en veertig roeden; nummer 313, acht en twintig roeden veertig ellen; nummer 314, zeventien roeden veertig ellen; nummer 315, zestien roeden veertig ellen.

Sectie B, nummer 194, een bunder drie en vijftig roeden dertig ellen; nummer 195, drie bunders vijf en dertig roeden negentig ellen; nummer 196, een en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 270, zeven en twintig roeden vijftig ellen; nummer 283, vijf en vijftig roeden negentig ellen; nummer 284, vier en negentig roeden dertig ellen; nummer 285, een bunder drie en vijftig roeden veertig ellen; nummer 286, twee bunders twee en zestig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Westdorpe*.

Sectie E, nummer 110, een roede vier en zeventig ellen; nummer 111, een bunder vier roeden zeventig ellen; nummer 112, zeven roeden tien ellen.

Sectie F, nummer 53, twee roeden tachtig ellen; nummer 54, twee roeden tachtig ellen; nummer 55, vijf roeden negentig ellen; nummer 56, vier roeden veertig ellen; nummer 57 drie roeden; nummer 58, vijf roeden zeventig ellen; nummer 59, zeven roeden dertig ellen; nummer 60, een bunder twee en vijftig roeden dertig ellen; nummer 61, een bunder zes en vijftig roeden zestig ellen; nummer 62, vier bunders vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 62bis, achttien roeden tachtig ellen; nummer 63, tien bunders tien roeden tien ellen; nummer 64, zeven en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 100, zes bunders twee roeden tien ellen; nummer 46, vijf bunders zestig roeden tien ellen; nummer 44bis, een bunder een en vijftig roeden veertig ellen; nummer 45bis, een bunder een en zestig roeden twintig ellen; nummer 44, drie bunders tien roeden dertig ellen; nummer 45, drie bunders zestig roeden veertig ellen; nummer 41, vier bunders drie en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 42, twee bunders vier en zestig roeden twintig ellen; nummer 42bis, negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 43, twee bunders vijf en dertig roeden dertig ellen; nummer 97, twee bunders drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 98, twee bunders een en dertig roeden zeventig

ellen; nummer 99, zeven bunders vijf roeden twintig ellen; nummer 39, vier bunders vier en zesti roeden negentig ellen; nummer 40, vier bunders acht en twintig roeden tien ellen; nummer 96, drie bunders negen en zestig roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 6, tien bunders twaalf roeden dertig ellen; nummer 6bis, vier roeden twintig ellen; nummer 7, een bunder zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 7bis, zeventien roeden tachtig ellen; nummer 29, een bunder twee en zestig roeden zeventig ellen.

Sectie D, nummer 79, twee bunders twee en veertig roeden; nummer 80, een bunder zes en twintig roeden twintig ellen; nummer 81, drie en dertig roeden tachtig ellen; nummer 82, vier en veertig roeden; nummer 99, een bunder twee en veertig roeden tien ellen; nummer 100, twee bunders zeventig roeden veertig ellen; nummer 103, twee bunders twintig roeden; nummer 104, twee bunders acht en tachtig roeden zestig ellen; nummer 105, twee roeden veertig ellen; nummer 107, acht en zestig roeden dertig ellen; nummer 108, zestien bunders drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 109, acht en twintig roeden dertig ellen; nummer 110, acht en tachtig roeden zeventig ellen.

Sectie C, nummer 50, zes en vijftig roeden veertig ellen.

Gemeente *Axel.*

Sectie F, nummer 189, een bunder achttien roeden negentig ellen; nummer 189a, twaalf roeden tien ellen; nummer 189b, zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 190, twee bunders twee en negentig roeden zestig ellen; nummer 191, een bunder vijftien roeden vijftig ellen; nummer 192, acht en tachtig roeden zestig ellen; nummer 180, een bunder acht en zestig roeden zeventig ellen; nummer 184, een bunder vijf en dertig roeden; nummer 184bis, twintig roeden vijftig ellen; nummer 185, zeven en veertig roeden tien ellen; nummer 186, drie en zestig roeden tachtig ellen; nummer 186bis, zes en dertig roeden tachtig ellen; nummer 89, vier bunders vijf en dertig roeden; nummer 90, een bunder negen en zeventig roeden; nummer 200, twee bunders negen en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 201, acht en zestig roeden dertig ellen; nummer 202, vijftien roeden vijftig ellen; nummer 203, negen en dertig roeden vijftig ellen; nummer 145, drie bunders negentig roeden vijftig ellen; nummer 146, een bunder zeven en negentig roeden tien ellen; nummer 146bis, zeven en zestig roeden tien ellen; nummer 147, zes en twintig roeden negentig ellen; nummer 148, vijf roeden zeventig ellen; nummer 149, een bunder vijf en zeventig roeden twintig ellen; nummer 150, vijf en dertig roeden veertig ellen; nummer 151, zeven en negentig roeden; nummer 152, twee en negentig roeden negentig ellen; nummer 68, drie bunders zeven en tachtig roeden negentig ellen; nummer 69, vijf roeden dertig ellen; nummer 70, drie bunders twee en tachtig roeden negentig ellen; nummer 71, negentien roeden tachtig ellen; nummer 72, twee bunders zestig roeden dertig ellen; nummer 73, een bunder vier en negentig roeden tachtig ellen; nummer 74, een bunder zes en vijftig roeden dertig ellen; nummer 75, drie bunders een en negentig roeden negentig ellen; nummer 83, zes en veertig roeden dertig ellen; nummer 84, twaalf roeden zestig ellen; nummer 85, zes bunders drie en negentig roeden zestig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 332, vijf bunders twee en tachtig roeden; nummer 396, een bunder negen roeden dertig ellen; nummer 350, twee bunders negen en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 351, twee bunders veertien roeden negentig ellen; nummer 365, twee bunders zeven en vijftig roeden twintig ellen; nummer 366, een en dertig roeden; nummer 367, zeven en tachtig roeden veertig ellen; nummer 368, achttien roeden vijftig ellen; nummer 369, drie roeden tien ellen; nummer 370, vier en twintig roeden veertig ellen; nummer 371, een en veertig roeden dertig ellen; nummer 372, vier en twintig roeden; nummer 373, twee bunders acht en zeventig roeden dertig ellen; nummer 374 een bunder negen en negentig roeden negentig ellen; nummer 416, twee roeden veertien ellen; nummer 417, zes roeden; nummer 406, acht roeden acht en zestig ellen; nummer 661, drie roeden zestig ellen; nummer 93, zeven roeden; nummer 94, zes roeden tien ellen; nummer 95, elf roeden veertig ellen; nummr 695, drie en zestig ellen; nummer 696, zes en twintig roeden vijf en vijftig ellen; nummer 98, een bunder acht en negentig roeden tachtig ellen; nummer 99, een en twintig roeden negentig ellen.

Sectie B, nummer 508, een bunder een en zestig roeden twee en veertig ellen; nummer 7, negen en vijftig roeden negentig ellen; nummer 5, zes en zeventig roeden; nummer 23, twee bunders zeventien roeden tachtig ellen; nummer 24, een bunder dertig roeden zestig ellen; nummer 25, zeven en dertig roeden tien ellen; nummer 26, twee bunders een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 27, een bunder negen roeden vijftig ellen; nummer 25bis, negen en zestig roeden tachtig ellen; nummer 34, een bunder een roede zestig ellen; nummer 35, twee bunders drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 45, een bunder zes en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 48, drie en negentig roeden dertig ellen; nummer 50, drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 51, tien roeden tachtig ellen; nummer 63, acht en twintig roeden dertig ellen; nummer 64, twee bunders zes roeden tachtig ellen; nummer 111, een bunder drie en dertig roeden twintig ellen; nummer 55, twee bunders zes en tachtig roeden zestig ellen; nummer 55bis, vier en twintig roeden; nummer 56, zeven en veertig roeden tachtig ellen; nummer 57, acht en tachtig roeden dertig ellen; nummer 58, een bunder vijf en dertig roeden zestig ellen; nummer 36, negen roeden; nummer 74, negen en zestig roeden tien ellen; nummer 74bis, gedeeltelijk, een en vijftig roeden twee en zestig ellen; nummer 125, drie bunders vijftig roeden twintig ellen; nummer 126, negen roeden zestig ellen; nummer 127, zeventien roeden twintig ellen; nummer 128, zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 129 gedeeltelijk, vier bunders een en tachtig roeden vijf ellen; nummer 130 gedeeltelijk, een bunder acht roeden zestig ellen; nummer 131 gedeeltelijk, negen en zestig roeden vijftien ellen; nummer 132 gedeeltelijk, een bunder drie en dertig roeden vijf en veertig ellen; nummer 133 gedeeltelijk, twee bunders negen roeden negentig ellen.

Sectie A, nummer 435, negen roeden zeventig ellen; nummer 413 acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 414, vier en zeventig roeden negentig ellen.

Sectie B, nummer 60, elf roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 348 gedeeltelijk, zes en negentig roeden negentig ellen; nummer 349 gedeeltelijk, drie bunders acht en negentig roeden vijf ellen; nummer 350, een bunder zeven en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 351, een bunder twee en tachtig roeden zestig ellen; nummer 354 gedeeltelijk, zeven bunders zes en vijftig roeden veertig ellen; nummer 364, twee bunders veertig roeden twintig ellen; nummer 365, een bunder negen en dertig roeden tien ellen; nummer 366, een bunder vier en veertig roeden veertig ellen; nummer 371, twee bunders twee en veertig roeden zestig ellen; nummer 404, acht en twintig roeden zeventig ellen; nummer 405, acht en twintig roeden tachtig ellen; nummer 406, negen roeden negentig ellen; nummer 407 gedeeltelijk, een bunder twaalf roeden vijf en vijftig ellen; nummer 408 gedeeltelijk, twee en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 409, acht en twintig roeden zeventig ellen; nummer 348bis, twintig roeden vijftig ellen; nummer 352, vier roeden vijftig ellen; nummer 414, zeven en veertig roeden twintig ellen, nummer 415, negen en dertig roeden.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 481, een bunder een en zestig roeden tien ellen; nummer 482, een bunder negen en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 566, een bunder zeven roeden dertig ellen; nummer 567, acht en zeventig roeden dertig ellen; nummer 568, een bunder dertien roeden zestig ellen; nummer 569, twee en twintig roeden veertig ellen; nummer 601, vier en tachtig roeden negentig ellen; nummer 602, zeventig roeden tien ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 9, vier en vijftig roeden twintig ellen; nummer 11, een bunder drie en dertig roeden tien ellen; nummer 12, vijf en vijftig roeden tien ellen; nummer 14, tachtig roeden vijftig ellen; nummer 15, acht roeden zeventig ellen; nummer 16, drie en twintig roeden negentig ellen; nummer 17, vier roeden zestig ellen; nummer 18, een en vijftig roeden; nummer 19, acht en zestig roeden twintig ellen; nummer 20, zeven en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 37, twee bunders twee roeden zestig ellen; nummer 38, zeventien roeden veertig ellen; nummer 39, twintig roeden zeventig ellen; nummer 46, negen roeden tien ellen; nummer 52, vijf roeden tachtig ellen; nummer 53, vijf roeden veertig ellen; nummer 5, een bunder drie en dertig roeden zeventig ellen; nummer 6, drie en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 7, acht en veertig roeden veertig ellen; nummer 8, vijf roeden twintig ellen; nummer 13, drie en negentig roeden; nummer 31, vijf roeden; nummer 32, zeven en twintig roeden twintig ellen; nummer 33, negen en dertig roeden zeventig ellen; nummer 58, acht roeden twintig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie A, nummer 378, gedeeltelijk, vier roeden vijf en zeventig ellen; nummer 382, vier en twintig roeden tachtig ellen; nummer 383, een en tachtig ellen; nummer 384, een roede acht en zestig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 42, zes bunders acht en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 43, veertien roeden veertig ellen; nummer 55, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 69, zes en negentig roeden; nummer 70, zes en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 71, een bunder een en zeventig roeden twintig ellen; nummer 72, drie bunders negen en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 73, drie bunders tien roeden tachtig ellen; nummer 74, een bunder vier en vijftig roeden veertig ellen; nummer 75, vijf en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 76, zeven en veertig roeden twintig ellen; nummer 77, twaalf roeden dertig ellen; nummer 78, een bunder acht en vijftig roeden tien ellen; nummer 79, een bunder twee en zestig roeden zestig ellen; nummer 80, een bunder zeven en vijftig roeden negentig ellen; nummer 81, twee bunders negen en veertig roeden; nummer 82, tachtig roeden zestig ellen; nummer 83, twee bunders zeventien roeden twintig ellen; nummer 84, een bunder twaalf roeden zestig ellen; nummer 85, achttien roeden vijftig ellen; nummer 85bis, zestig roeden veertig ellen; nummer 92, drie en negentig roeden twintig ellen.

HARMONIE TE GRONINGEN.

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie A, nummer 378 gedeeltelijk, zeventig roeden vijf en vijftig ellen; nummer 379, vijf en veertig roeden zestig ellen; nummer 380, zestig roeden twintig ellen; nummer 381, een bunder zestig roeden twintig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 3, drie roeden veertig ellen; nummer 4, een bunder vijftig ellen; nummer 10, een bunder vijf roeden twintig ellen; nummer 21, vier roeden dertig ellen; nummer 22, twee bunders zestig ellen; nummer 23, een bunder vijf en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 24, een bunder acht en zeventig roeden veertig ellen; nummer 25, een bunder elf roeden twintig ellen; nummer 26, ze en roeden negentig ellen; nummer 26bis, drie en dertig roeden; nummer 27, een bunder negen en zeventig roeden twintig ellen; nummer 28, een bunder zeven en dertig roeden negentig ellen; nummer 29, dertig roeden zestig ellen; nummer 30, vijf en negentig roeden; nummer 34, twee bunders vijf en negentig roeden vijftig ellen; nummer 35, een bunder zeven en twintig roeden tien ellen; nummer 36, twee bunders elf roeden negentig ellen; nummer 47b, negentien roeden tien ellen; nummer 54, twee en twintig roeden dertig ellen; nummer 50, drie roeden negentig ellen; nummer 51, twee roeden acht ellen; nummer 98bis, vijf roeden tien ellen; nummer 98, een en zeventig roeden negentig ellen; nummer 99, achttien roeden; nummer 100, dertig roeden tien ellen; nummer 101, dertig roeden zeventig ellen; nummer 108, een bunder een en dertig roeden dertig ellen; nummer 109, een bunder twee en negentig roeden; nummer 109bis gedeeltelijk, veertien roeden zestig ellen; nummer 110, een bunder twee roeden vijftig ellen; nummer 111, acht en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 112, twee bunders drie en dertig roeden zeventig ellen; nummer 113, een bunder zeven en negentig roeden vijftig ellen; nummer 116, drie bunders zes en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 117, een bunder negen en dertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie A, nummer 375b, tien roeden twintig ellen; nummer 376, twee bunders zes roeden zestig ellen; nummer 377 gedeeltelijk, zes en twintig roeden zeven en vijftig ellen; nummer 378bis, zeven roeden vijftig ellen; nummer 387, zes bunders zes en veertig roeden twintig ellen; nummer 388, vijf en negentig roeden dertig ellen; nummer 389, zeven en zestig roeden negentig ellen; nummer 390, een en vijftig roeden negentig ellen; nummer 391, drie bunders negen en twintig roeden dertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 127, acht en zeventig roeden zestig ellen; nummer 128, twintig roeden tachtig ellen; nummer 129, elf roeden tien ellen; nummer 133, zes en zestig roeden tachtig ellen; nummer 134, twee bunders vier en vijftig roeden tien ellen; nummer 135, twee en zestig roeden veertig ellen; nummer 141, drie bunders een en zestig roeden negentig ellen; nummer 144, een bunder vijftig roeden negentig ellen; nummer 145, vier en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 146, een bunder negen en twintig roeden; nummer 147, een bunder zes en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 148, een bunder negentig roeden dertig ellen; nummer 149, een bunder veertig roeden twintig ellen; nummer 146bis gedeeltelijk, vier roeden vijf en negentig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie A, nummer 356 gedeeltelijk, vijftien roeden vijf ellen; nummer 357, zes en zestig roeden vijftig ellen; nummer 358, zes roeden twintig ellen; nummer 359, twee en zeventig ellen; nummer 366, zeven en veertig roeden zeventig ellen; nummer 367, acht roeden veertig ellen; nummer 368, negen roeden veertig ellen; nummer 369, zes en twintig roeden negentig ellen; nummer 375a, drie bunders vier en dertig roeden tien ellen; nummer 375a, twee en twintig roeden; nummer 377 gedeeltelijk, zes en twintig roeden acht en vijftig ellen; nummer 385, een bunder drie roeden zeventig ellen; nummer 386, zes en tachtig roeden vijftig ellen.

Sectie B, nummer 107, zeven en tachtig roeden twintig ellen; nummer 123 gedeeltelijk, vijf en twintig roeden vijf en twintig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 329, tien bunders zes roeden tien ellen; nummer 345, een en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 347, zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 348, acht roeden dertig ellen; nummer 349, zeventien roeden dertig ellen; nummer 350, twee bunders zeventien roeden dertig ellen; nummer 351, een en zestig roeden zestig ellen; nummer 352, een bunder negen en tachtig roeden; nummer 353, negentig roeden veertig ellen; nummer 354, drie en veertig roeden twintig ellen; nummer 355, twee bunders vier en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 364, twee bunders zes en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 365, een bunder drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 366, een bunder vijf en dertig roeden veertig ellen; nummer 367, een bunder negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 368, drie bunders drie roeden tachtig ellen; nummer 369, een bunder zes en veertig roeden zestig ellen; nummer 370, twee bunders zes en veertig roeden twintig ellen; nummer 371, twee bunders vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 372, twee bunders vijf en zeventig roeden negentig ellen; nummer 373, negentig ellen; nummer 374, negen roeden zeventig ellen; nummer 375, twee bunders vijftien roeden; nummer 405, twee bunders vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 406, twee bunders vijftig roeden negentig ellen; nummer 409, drie bunders vier en zeventig roeden veertig ellen; nummer 410, twee bunders veertig roeden vijftig ellen; nummer 415, een bunder een en negentig roeden veertig ellen; nummer 429, twee bunders negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 430, een bunder vijf en negentig roeden negentig ellen; nummer 431, drie bunders zeven roeden; nummer 432, dertig roeden tien ellen; nummer 441 gedeeltelijk, negen roeden negentig ellen; nummer 442 gedeeltelijk, zestien roeden tien ellen; nummer 2, vier bunders drie en zestig roeden dertig ellen; nummer 328, vijftien bunders vijf en negentig roeden; nummer 1, negen bunders zes roeden negentig ellen; nummer 345bis, gedeeltelijk, een en vijftig roeden twintig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie A, nummer 2, acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 1, drie en tachtig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 356, acht en veertig roeden veertig ellen; nummer 357, negen roeden zeventig ellen; nummer 358, vijf en veertig roeden tien ellen; nummer 359, zes roeden vijftig ellen; nummer 360, drie roeden veertig ellen; nummer 361, zes en vijftig roeden; nummer 362, een bunder zeven en tachtig roeden twintig ellen; nummer 363, negen en vijftig roeden negentig ellen; nummer 345bis gedeeltelijk, twee roeden vijftig ellen; nummer 67, vijf en zeventig roeden twintig ellen; nummer 330, twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 331, negen en vijftig roeden negentig ellen; nummer 332, vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 333, twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 334, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 335, zeventien roeden zestig ellen; nummer 336, een bunder een en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 337, drie bunders een en dertig roeden vijftig ellen; nummer 338, drie bunders vijf roeden; nummer 339, een bunder vier en zeventig roeden dertig ellen; nummer 340, acht roeden zeventig ellen; nummer 341, een bunder drie en negentig roeden dertig ellen; nummer 342, zeven en vijftig roeden; nummer 343, een bunder tachtig ellen; nummer 344, twee bunders vijf en zestig roeden dertig ellen; nummer 346, twee bunders zeven en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 376, twee bunders drie en negentig roeden zestig ellen; nummer 377, een bunder zestig roeden vijftig ellen; nummer 378, een bunder vijftig roeden vijftig ellen; nummer 379, twee en negentig roeden negentig ellen; nummer 345bis gedeeltelijk, achttien roeden; nummer 388bis gedeeltelijk, dertien roeden.

Sectie B, nummer 236, een bunder een en negentig roeden; nummer 324, twee bunders zes en negentig roeden tien ellen.

Sectie A, nummer 166, twee bunders vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 168, een bunder zeven en vijftig roeden zestig ellen; nummer 182, zes en dertig roeden; nummer 198, zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 199, drie bunders een en dertig roeden tachtig ellen; nummer 200, drie bunders negentien roeden tachtig ellen; nummer 201, drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 224, vier en zeventig roeden tien ellen; nummer 276, een bunder zeven en negentig roeden tien ellen; nummer 284, negen roeden zestig ellen; nummer 285, een roede twaalf ellen; nummer 286, twee en twintig roeden tachtig ellen; nummer 289, dertig roeden tachtig ellen; nummer 290, een bunder dertien roeden twintig ellen; nummer 306, twee en vijftig roeden negentig ellen; nummer 307, een bunder negen en veertig roeden negentig ellen; nummer 308, vier en zestig roeden; nummer 309, negen en zestig roeden vijftig ellen; nummer 310, een en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 311, twee en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 320, een bunder drie en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 321, een bunder vijftig ellen; nummer 322, een bunder drie en zeventig roeden negentig ellen; nummer 323, twee bunders zeven en twintig roeden tien ellen; nummer 324, een bunder drie en twintig roeden twintig ellen; nummer 313, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 411, twee bunders drie en negentig roeden zestig ellen; nummer 412, zes en zestig roeden zeventig ellen; nummer 427, een bunder twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 428, een bunder zes en veertig roeden veertig ellen; nummer 433, vijf roeden tachtig ellen; nummer 146bis gedeeltelijk, twee roeden vijf en vijftig ellen.

Sectie B, nummer 505 gedeeltelijk, twee roeden acht ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 240, veertig roeden; nummer 238bis, gedeeltelijk, zestien roeden veertig ellen; nummer 239bis gedeeltelijk, drie roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 398, acht en veertig roeden tien ellen; nummer 399, een roede zes en negentig ellen; nummer 400, drie roeden veertig ellen; nummer 401, vijf roeden zestig ellen; nummer 402, een en tachtig roeden twintig ellen; nummer 403, negen en vijftig

roeden dertig ellen; nummer 404, twee bunders vier en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 150, twee bunders drie roeden tachtig ellen; nummer 151, drie en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 152, twee bunders negen en vijftig roeden zestig ellen; nummer 153, een bunder acht roeden veertig ellen; nummer 157, negen en zestig roeden veertig ellen; nummer 158, twaalf roeden; nummer 159, zeventig roeden zeventig ellen; nummer 160, twee bunders vijf en zestig roeden zestig ellen; nummer 136, zeven en zeventig roeden negentig ellen; nummer 291, drie bunders drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 292, een bunder zes en zestig roeden dertig ellen; nummer 299, vier bunders tien ellen; nummer 300, een roede twee en zestig ellen; nummer 301, vier roeden; nummer 302, twee en zeventig ellen; nummer 303, een bunder vier en negentig roeden tachtig ellen; nummer 303bis, zes en veertig roeden twintig ellen; nummer 380, een bunder vijftien roeden veertig ellen; nummer 381, tachtig roeden tachtig ellen; nummer 382, drie bunders tien roeden twintig ellen; nummer 383, een bunder acht en dertig roeden zestig ellen; nummer 384, een bunder vijf en vijftig roeden veertig ellen; nummer 385, een bunder zestien roeden; nummer 386, twee bunders vijf en veertig roeden twintig ellen; nummer 387, vier bunders vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 388, een bunder vijf en veertig roeden tien ellen; nummer 389, een bunder twee en veertig roeden zestig ellen; nummer 390, een bunder vijf en dertig roeden twintig ellen; nummer 391, een bunder twee en vijftig roeden; nummer 392, een bunder een en zeventig roeden veertig ellen; nummer 393, vier en tachtig roeden twintig ellen; nummer 394, vijf en tachtig roeden dertig ellen; nummer 395, twee bunders twee en zeventig roeden; nummer 396, een bunder een en twintig roeden; nummer 397, een bunder vijf en zeventig roeden tien ellen; nummer 312, twee en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 407, een bunder vijf roeden tien ellen; nummer 408, twee bunders twintig roeden zeventig ellen; nummer 408bis, een bunder drie en negentig roeden twintig ellen; nummer 416, twee bunders negen en negentig roeden tachtig ellen; nummer 416bis, zeven en zeventig roeden veertig ellen; nummer 417, twee bunders zeven roeden zestig ellen; nummer 418, een bunder vier en veertig roeden negentig ellen; nummer 419, drie bunders vijftien roeden veertig ellen; nummer 420, drie bunders acht en negentig roeden twintig ellen; nummer 421 en 422, drie bunders vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 423, een bunder zes en zestig roeden zestig ellen; nummer 424, drie bunders zeven en twintig roeden tachtig ellen; nummer 425, twee bunders zeven en negen ig roeden twintig ellen; nummer 426, drie bunders negen en zestig roeden tachtig ellen; nummer 437, twee en twintig roeden dertig ellen; nummer 438, drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 441 gedeeltelijk, negen roeden negentig ellen; nummer 442 gedeeltelijk, zestien roeden tien ellen; nummer 63, zes en dertig roeden tachtig ellen; nummer 154, tachtig ellen; nummer 155, vier roeden vijftig ellen; nummer 156, vijf roeden tachtig ellen; nummer 388bis gedeeltelijk, acht en dertig roeden; nummer 260, vier en zeventig roeden twintig ellen; nummer 262, een bunder vier en vijftig roeden dertig ellen; nummer 269, negentig roeden zeventig ellen; nummer 270, acht roeden tien ellen; nummer 271, negen roeden; nummer 272, dertig roeden; nummer 273, zes roeden zestig ellen; nummer 274, twee roeden vier ellen; nummer 275, vier bunders drie en twintig roeden negentig ellen; nummer 275bis, twintig roeden veertig ellen; nummer 214, een bunder drie en zestig roeden veertig ellen; nummer 215, zes en dertig roeden tien ellen; nummer 216, elf roeden vijftig ellen; nummer 219, vier roeden zeventig ellen; nummer 220, vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 221, drie en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 222, een bunder zeven en dertig roeden twintig ellen.

Sectie B, nummer 354, zestien roeden tien ellen; nummer 341, zes roeden zestig ellen; nummer 524, drie roeden zeventig ellen; nummer 525, vijftig ellen; nummer 522, een roede zestig ellen; nummer 523, vier en vijftig roeden twintig ellen; nummer 367, zes en zestig roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 230, een bunder negen en vijftig roeden twintig ellen; nummer 231, drie roeden negentig ellen; nummer 232, negen roeden twintig ellen; nummer 234, een en negentig roeden tachtig ellen; nummer 251, een bunder twintig roeden vijftig ellen; nummer 277, een bunder twee en zeventig roeden twintig ellen; nummer 282, dertien roeden negentig ellen.

Sectie B, nummer 4, een bunder vier en veertig roeden vijftig ellen; nummer 6, twee en tachtig roeden dertig ellen; nummer 28, twee bunders vier en vijftig roeden negentig ellen; nummer 29, drie roeden veertig ellen; nummer 30, een bunder een roede veertig ellen; nummer 31, zeven en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 32, vier en twintig roeden veertig ellen; nummer 33, vier en veertig roeden; nummer 37, twee bunders zeventig roeden vijftig ellen; nummer 38, twee bunders drie en negentig roeden tachtig ellen; nummer 39, zes en negentig roeden zeventig ellen; nummer 40, een bunder twaalf roeden veertig ellen; nummer 41, zes en dertig roeden tachtig ellen; nummer 42, een bunder acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 43, drie bunders tien ellen; nummer 61, een bunder drie en dertig roeden tien ellen; nummer 62, zestien roeden negentig ellen; nummer 333, dertig roeden negentig ellen.

Sectie A, nummer 225, een bunder zes en tachtig roeden; nummer 226, een bunder negen en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 227, een bunder; nummer 228, een bunder zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 228bis, acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 229, acht en negentig roeden negentig ellen; nummer 237, een bunder acht en dertig roeden; nummer 238, een bunder drie en dertig roeden vijftig ellen; nummer 239, twee bunders veertig ellen; nummer 240, acht en veertig roeden vijftig ellen; nummer 241, tien roeden tachtig ellen; nummer 242, zeven roeden vijftig ellen; nummer 243, twee en zestig roeden tien ellen; nummer 235, een bunder zeven roeden tien ellen; nummer 236, een bunder drie roeden; nummer 239a, tien roeden negentig ellen; nummer 239b, twee roeden zeventig ellen; nummer 249, een bunder een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 250, een bunder drie en dertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Ossenisse*.

Sectie B, nummer 43, een bunder zes en negentig roeden vijftig ellen; nummer 44, een bunder; nummer 45, een bunder een en vijftig roeden dertig ellen; nummer 46, een bunder drie roeden; nummer 47, een bunder vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 48, een bunder een en dertig roeden zestig ellen; nummer 49, een bunder zeven roeden vijftig ellen; nummer 50, twee roeden twee en vijftig ellen; nummer 95bis gedeeltelijk, vier en twintig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hontenisse*.

Sectie A, nummer 162, een bunder een en zestig roeden twintig ellen; nummer 163, twee bunders drie en zestig roeden tachtig ellen; nummer 164, twee bunders drie roeden negentig ellen; nummer 165, twee bunders zeven en twintig roeden; nummer 167, een en z ventig roeden; nummer 146bis, gedeeltelijk, drie roeden zeventig ellen.

Gemeente *Ossenisse*.

Sectie A, nummer 261 gedeeltelijk, zes en tachtig roeden zes en veertig ellen; nummer 356 gedeeltelijk, vijf en veertig roeden vijftien ellen; nummer 360, veertien roeden, nummer 361, zestien roeden zeventig ellen; nummer 362, vier en dertig roeden dertig ellen; nummer 363, een en negentig roeden tien ellen; nummer 364, tachtig ellen; nummer 365, vijf en veertig roeden veertig ellen.

Sectie B, nummer 23, vijf bunders drie en tachtig roeden dertig ellen; nummer 24, een bunder veertien roeden zestig ellen; nummer 68, twee bunders een en dertig roeden twintig ellen; nummer 95 gedeeltelijk, negentien roeden zestien ellen; nummer 74, achtien roeden zeventig ellen; nummer 77, twee bunders een en dertig roeden tachtig ellen; nummer 79, een bunder drie roeden dertig ellen; nummer 80, drie bunders vier roeden twintig ellen; nummer 81, een bunder veertig roeden; nummer 33 gedeeltelijk, tien roeden twee en negentig ellen.

Gemeente *Hontenisse*.

Sectie A, nummer 97, zes en veertig roeden tien ellen; nummer 114, een bunder elf roeden dertig ellen; nummer 118, twee bunders acht roeden zeventig ellen; nummer 119, een bunder dertig roeden zestig ellen; nummer 120, vijftien roeden zeventig ellen; nummer 121, twee bunders zes roeden dertig ellen; nummer 122, een bunder zeventig roeden; nummer 123, een bunder veertien roeden twintig ellen; nummer 124, vijf en veertig roeden zeventig ellen; nummer 125, twee en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 126, een en negentig roeden dertig ellen; nummer 130, vier bunders een en twintig roeden zestig ellen; nummer 131, twee en zeventig roeden dertig ellen; nummer 132, een bunder dertien roeden dertig ellen; nummer 142, twee bunders vier en vijftig roeden negentig ellen; nummer 143, een bunder drie en zeventig roeden negentig ellen; nummer 146bis gedeeltelijk, drie roeden zeventig ellen.

Gemeente *Ossenisse*.

Sectie A, nummer 377 gedeeltelijk, drie en vijftig roeden vijftien ellen; nummer 372, vier en dertig roeden vijftig ellen; nummer 372bis, zes en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 373, twaalf roeden negentig ellen; nummer 374, drie bunders drie en vijftig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hontenisse*.

Sectie A, nummer 47, drie en dertig roeden zeventig ellen; nummer 47a, zeven roeden zeventig ellen; nummer 48, tachtig ellen; nummer 49, vijf roeden twintig ellen; nummer 102, vijf en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 103, zeven en zestig roeden tachtig ellen; nummer 104, zes roeden twintig ellen; nummer 105, vier en dertig roeden vijftig ellen; nummer 106, vijf roeden tachtig ellen; nummer 107, een en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 109bis gedeeltelijk, zeven roeden dertig ellen; nummer 192, acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 193, drie roeden twintig ellen; nummer 194, negen roeden vijftig ellen; nummer 197, drie bunders dertien roeden twintig ellen; nummer 244, drie roeden twintig ellen; nummer 245, een roede twintig ellen; nummer 246, drie en twintig roeden.

Sectie B, nummer 171, een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 179, twee bunders twintig roeden veertig ellen; nummer 180, drie en twintig roeden dertig ellen; nummer 505 gedeeltelijk, twee roeden acht ellen.

Sectie A, nummer 207, een en twintig roeden veertig ellen; num-

mer 255, een bunder acht roeden negentig ellen; nummer 256, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 257, een en dertig roeden negentig ellen; nummer 258, een bunder vijf en veertig roeden tien ellen; nummer 259, zes en tachtig roeden veertig ellen.

Sectie B, nummer 339, een bunder zes en vijftig roeden zestig ellen; nummer 340, vijf roeden.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 238bis gedeeltelijk, zestien roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 247, zeven en twintig roeden zestig ellen; nummer 248, acht en veertig roeden tachtig ellen; nummer 253, een bunder vijftien roeden twintig ellen; nummer 254, twee en negentig roeden zeventig ellen; nummer 251, een bunder acht en veertig roeden vijftig ellen; nummer 293, zes en veertig roeden zestig ellen; nummer 294, een en negentig roeden veertig ellen; nummer 295, twee roeden tien ellen; nummer 298, twee bunders elf roeden negentig ellen; nummer 161, twee bunders acht en dertig roeden negentig ellen; nummer 170, zeven en dertig roeden veertig ellen; nummer 171, zeven roeden veertig ellen; nummer 172, zeven roeden dertig ellen; nummer 173, acht roeden veertig ellen; nummer 169, een bunder acht en negentig roeden dertig ellen; nummer 174, acht en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 445, dertig ellen; nummer 446, vijf roeden twintig ellen.

Sectie B, nummer 166, twee roeden acht en tachtig ellen; nummer 165bis, twee roeden veertig ellen; nummer 167, twee roeden veertig veertig ellen; nummer 168, zeven en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 168bis, drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 170, twintig ellen; nummer 172, twee en veertig roeden veertig ellen; nummer 173, acht en negentig roeden vijftig ellen.

Sectie A, nummer 202, tachtig roeden zestig ellen; nummer 449, twintig roeden dertig ellen; nummer 450, vijf roeden tachtig ellen; nummer 451, vier bunders negen en vijftig roeden twintig ellen; nummer 210, een roede dertig ellen.

Sectie B, nummer 355, negen roeden veertig ellen; nummer 356, twee roeden tachtig ellen; nummer 357, drie roeden dertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 239, zestig roeden; nummer 239bis gedeeltelijk, drie roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie A, nummer 314, zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 315, zeventien roeden; nummer 316, twee roeden vier en twintig ellen; nummer 316bis, vier roeden tien ellen; nummer 317, zeven en dertig roeden vijftig ellen; nummer 318, vier en twintig roeden; nummer 318bis, zeven roeden tachtig ellen; nummer 319, negen en negentig roeden vijftig ellen; nummer 325, een bunder negen en zestig roeden veertig ellen; nummer 326, een bunder drie en veertig roeden twintig ellen; nummer 327, twee bunders negen en zestig roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 75 gedeeltelijk, twee bunders twee roeden tien ellen; nummer 76 gedeeltelijk, acht en zeventig roeden negentig ellen; nummer 90, een bunder negentien roeden vijftig ellen; nummer 91, acht en zeventig roeden; nummer 92, drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 93, een bunder drie en tachtig roeden tien ellen; nummer 94, zestien roeden; nummer 95, twee bunders zes en twintig roeden tien ellen; nummer 96, vijf bunders acht en dertig roeden negentig ellen; nummer 97, een bunder negentig roeden twintig ellen; nummer 98, acht en veertig roeden; nummer 99, vijftig roeden zestig ellen; nummer 100, acht en dertig roeden tachtig ellen; nummer 101, drie roeden vijftig ellen; nummer 102, acht roeden veertig ellen; nummer 103, twee bunders vier en veertig roeden negentig ellen; nummer 104, zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 105 gedeeltelijk, twee bunders vijf roeden tachtig ellen; nummer 106, vijftien roeden veertig ellen; nummer 107, een bunder een en zeventig roeden zestig ellen; nummer 109, een bunder vijf en tachtig roeden tien ellen; nummer 109bis, veertien roeden negentig ellen; nummer 110, drie en zestig roeden tien ellen; nummer 114, zeven roeden; nummer 134 gedeeltelijk, vier bunders acht en vijftig roeden tien ellen; nummer 135 gedeeltelijk, een bunder zeven en twintig roeden zestig ellen; nummer 136, twaalf roeden zestig ellen; nummer 137, negentig ellen; nummer 138 gedeeltelijk, twee bunders zeven en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 141 gedeeltelijk, twintig roeden tien ellen; nummer 162, vier en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 163, twee en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 164, dertien roeden vijftig ellen; nummer 164bis, acht roeden veertig ellen; nummer 165, vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 89, een roede twintig ellen; nummer 503, drie roeden negentig ellen; nummer 504, vijf roeden.

Sectie A, nummer 223, drie bunders elf roeden tachtig ellen; nummer 261, een bunder een en zestig roeden dertig ellen; nummer 263, een bunder vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 264, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 265, tien roeden veertig ellen; nummer 266, twaalf roeden twintig ellen; nummer 267, elf roeden veertig ellen; nummer 268, een en veertig roeden zestig ellen; nummer 439, dertien roeden zeventig ellen; nummer 440, dertien roeden twintig ellen.

Sectie B, nummer 176, vijf en dertig roeden tachtig ellen; nummer 177, drie roeden twintig ellen; nummer 178, twee en zeventig roeden; nummer 178bis, een bunder zeven en veertig roeden; nummer 505 gedeeltelijk, twee roeden acht ellen; nummer 269, een bunder een en twintig roeden; nummer 270, een bunder negentien roeden tien ellen; nummer 271, een bunder vijftien roeden vijftig ellen; nummer 272, drie en twintig roeden tachtig ellen; nummer 273, vijftien roeden vijftig ellen; nummer 279, elf roeden vijftig ellen; nummer 280, een roede twee en tachtig ellen; nummer 398, een bunder vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 410, drie en dertig ellen; nummer 415, een roede vier en vijftig ellen; nummer 248, vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 249, vier roeden; nummer 250, negen en zeventig roeden dertig ellen; nummer 265, een bunder vijf en zestig roeden tien ellen; nummer 281, negen roeden; nummer 282, zes roeden twintig ellen; nummer 284, vijf en twintig roeden dertig ellen; nummer 285, acht en veertig roeden; nummer 286, twee bunders vijf en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 262, acht en veertig roeden veertig ellen; nummer 263, negen roeden zestig ellen; nummer 264, vijf roeden twintig ellen; nummer 265, tien roeden zestig ellen; nummer 266, drie en dertig roeden; nummer 267, twee bunders vijf en twintig roeden tachtig ellen.

Sectie C, nummer 181, zeven roeden veertig ellen.

Sectie B, nummer 461, twee bunders twee en tachtig roeden tien ellen; nummer 462, een en zeventig roeden; nummer 463, een roede twee en zestig ellen; nummer 464, vier roeden; nummer 466, zeven roeden dertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 192, vijf en tachtig roeden dertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 236, drie en tachtig roeden dertig ellen; nummer 243, vijf roeden dertig ellen; nummer 244, zes roeden zeventig ellen; nummer 245, vier roeden dertig ellen; nummer 684, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 685, drie en zestig ellen; nummer 654, drie roeden zeventig ellen; nummer 184, een bunder veertig roeden.

Sectie B, nummer 334, vijf roeden dertig ellen; nummer 335, een en zeventig roeden; nummer 474, tachtig roeden vijftig ellen; nummer 287, een bunder negen en negentig roeden twintig ellen, nummer 288, vijf roeden dertig ellen; nummer 289, drie en zestig roeden; nummer 292, tien roeden tachtig ellen.

Sectie C, nummer 281, twee bunders een en twintig roeden dertig ellen; nummer 285, zeven en tachtig roeden twintig ellen.

Sectie B, nummer 187, twee bunders zestien roeden negentig ellen; nummer 188, negen en twintig roeden; nummer 189, twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 190, zestien roeden vijftig ellen; nummer 191, acht roeden; nummer 192, een bunder vijf en zestig roeden vijftig ellen; nummer 505 gedeeltelijk, twee roeden acht ellen; nummer 295, een bunder zes roeden negentig ellen; nummer 296, een en tachtig roeden zestig ellen; nummer 297, zeventien roeden twintig ellen; nummer 316, een bunder een roede dertig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie B, nummer 206, vijf roeden vijftig ellen; nummer 207, drie roeden dertig ellen; nummer 208, twee roeden dertig ellen; nummer 209, zeven roeden tachtig ellen; nummer 210, elf roeden dertig ellen; nummer 211, twee roeden dertig ellen; nummer 212, twee roeden negentig ellen; nummer 213, een roede tachtig ellen; nummer 214, twee roeden veertig ellen; nummer 215, een roede zeventig ellen, nummer 216, vier roeden veertig ellen; nummer 219, vier en vijftig roeden twintig ellen; nummer 220, acht en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 221, vier en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 336, vijf roeden twintig ellen; nummer 337, een bunder negen en zestig roeden; nummer 338, drie bunders vijf en veertig roeden zeventig ellen; nummer 343, veertien roeden tachtig ellen; nummer 548, drie roeden dertig ellen; nummer 549, vier en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 345, drie bunders vijf en veertig roeden veertig ellen; nummer 346, drie bunders zeven en veertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 33 gedeeltelijk, een en twintig roeden vijf en tachtig ellen; nummer 34, een bunder vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 35, drie bunders acht en veertig roeden; nummer 36, een bunder dertig roeden zeventig ellen; nummer 37, zes en zeventig roeden; nummer 38, twee en negentig roeden vijftig ellen; nummer 39, twee bunders negen en veertig roeden tien ellen; nummer 40, zeven en dertig roeden twintig ellen; nummer 41, negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 42, twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 51, een bunder acht en twintig roeden; nummer 52, een bunder een en tachtig roeden negentig ellen; nummer 53, een bunder veertien roeden zeventig ellen; nummer 54, een bunder vijftien roeden tachtig ellen; nummer 55, acht en negentig roeden vijftig ellen; nummer 56, negen roeden; nummer 64, een bunder vier en

zestig roeden zeventig ellen; nummer 95bis gedeeltelijk, vier en twintig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 381, twee bunders dertig roeden; nummer 388, een bunder zes en negentig roeden tachtig ellen; nummer 389, een bunder vier en tachtig roeden tien ellen; nummer 390, een bunder vier en negentig roeden; nummer 391, een bunder twaalf roeden veertig ellen; nummer 392, twee bunders zes en veertig roeden tien ellen; nummer 393, een bunder drie roeden; nummer 394, twee bunders zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 395, twee bunders acht en zestig roeden zeventig ellen; nummer 451, twee bunders drie en zeventig roeden; nummer 452, een bunder zes en vijftig roeden veertig ellen; nummer 453, zes en dertig roeden tachtig ellen; nummer 454, vijf en twintig roeden; nummer 455, vijf en veertig roeden veertig ellen; nummer 456, twee en dertig roeden dertig ellen; nummer 457, drie bunders een en veertig roeden; nummer 458, negen roeden dertig ellen; nummer 506, zestien roeden veertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 205, een bunder veertig roeden tien ellen; nummer 204, een bunder zeven en zestig roeden tien ellen; nummer 206, een bunder zeven en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 207, acht roeden tien ellen; nummer 208, vier en zestig ellen; nummer 209, vijf roeden zeventig ellen; nummer 210, negentien roeden veertig ellen; nummer 211, een bunder zes roeden negentig ellen; nummer 212, een bunder acht en tachtig roeden zestig ellen; nummer 217 gedeeltelijk, vijf en tachtig roeden; nummer 95 gedeeltelijk, vijftien roeden twee ellen; nummer 117, een bunder negen en twintig roeden; nummer 118, twee bunders vijf en zestig roeden veertig ellen; nummer 119, een bunder vier en zeventig roeden zestig ellen; nummer 120, drie en tachtig roeden twintig ellen; nummer 121, drie bunders vijf en zestig roeden negentig ellen; nummer 132, een bunder tien roeden; nummer 160, vijf roeden vijftig ellen; nummer 161, drie bunders vijf en veertig roeden zestig ellen; nummer 162, acht en twintig roeden veertig ellen; nummer 176, acht roeden; nummer 179, dertig roeden; nummer 180, twee en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 181, een bunder zes en dertig roeden; nummer 182, twee bunders veertien roeden negentig ellen; nummer 183, een en negentig roeden zestig ellen; nummer 184, een bunder tien roeden zeventig ellen; nummer 185, drie en zestig roeden negentig ellen; nummer 186, een en zestig roeden veertig ellen; nummer 188 gedeeltelijk, vijftien roeden dertig ellen; nummer 189, een bunder drie en twintig roeden twintig ellen; nummer 193, vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 194, een bunder acht en dertig roeden dertig ellen; nummer 202, een bunder negen en zestig roeden negentig ellen; nummer 203, een bunder drie en twintig roeden zestig ellen; nummer 137, vijf roeden; nummer 163, twee roeden tachtig ellen; nummer 177, drie roeden tien ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 238, zes roeden vijftig ellen; nummer 239, vijf roeden tien ellen; nummer 240, drie bunders dertig ellen; nummer 505 gedeeltelijk, twee roeden acht ellen; nummer 224, twee roeden vijftig ellen; nummer 225, zes roeden dertig ellen; nummer 226, vier en zestig roeden tien ellen; nummer 227, een bunder zeven roeden zeventig ellen; nummer 228, tien roeden; nummer 231, twee bunders zestig roeden dertig ellen; nummer 505 gedeeltelijk, vier roeden zestien ellen; nummer 120, een en zestig roeden tachtig ellen; nummer 121, achttien roeden zeventig ellen; nummer 122, tien roeden vijftig ellen; nummer 123, een bunder zeventien roeden twintig ellen; nummer 124, een bunder acht en vijftig roeden.

Sectie C, nummer 100, negentien roeden dertig ellen.

Sectie B, nummer 513, twee roeden zestig ellen; nummer 514 twee roeden; nummer 74bis gedeeltelijk, zeven roeden acht en twintig ellen; nummer 306, drie roeden veertig ellen; nummer 308, negen roeden tien ellen; nummer 309, vier en twintig roeden twintig ellen; nummer 310, negen en twintig roeden vijftig ellen; nummer 311, twee en vijftig roeden dertig ellen; nummer 312, een bunder zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 313, een bunder zeven roeden twintig ellen; nummer 314, vier en negentig roeden vijftig ellen; nummer 315, een bunder negen roeden; nummer 317, drie en zeventig roeden dertig ellen; nummer 318, een bunder zes roeden dertig ellen; nummer 319, een bunder zes en zestig roeden dertig ellen; nummer 320, een bunder negentien roeden veertig ellen; nummer 321, een bunder veertig roeden; nummer 322, een bunder zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 323, twee bunders acht en zeventig roeden; nummer 379, drie bunders veertig roeden zeventig ellen; nummer 380, zes bunders acht en veertig roeden veertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 57, een bunder acht en negentig roeden veertig ellen; nummer 58, twee bunders zes en zestig roeden vijftig ellen; nummer 59, een en zeventig roeden veertig ellen; nummer 61, een bunder dertien roeden vijftig ellen; nummer 62, een bunder vier en twintig roeden; nummer 63, een bunder zes roeden tachtig ellen; nummer 67, een bunder tien ellen; nummer 95 gedeeltelijk, zeven roeden dertien ellen; nummer 70, twee bunders zestien roeden twintig ellen; nummer 71, een bunder vier en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 72, een bunder vier en tachtig roeden negentig ellen; nummer 76, drie bunders twee en twintig roeden zeventig ellen; nummer 95 gedeeltelijk, vijftien roeden drie ellen; nummer 33 gedeeltelijk, drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 111, een bunder zes en veertig roeden zestig ellen; nummer 112, een bunder zeven roeden zestig ellen; nummer 113, een bunder twee roeden; nummer 114, een bunder twee en dertig roeden negentig ellen; nummer 115, een bunder een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 116, een bunder zes en twintig roeden veertig ellen; nummer 219, vier roeden.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 446, negentig roeden veertig ellen; nummer 447, een bunder twee en vijftig roeden.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 382, twee bunders acht en dertig roeden veertig ellen; nummer 383, zes en vijftig roeden veertig ellen; nummer 384, zes en twintig roeden vijftig ellen; nummer 335, acht roeden tachtig ellen; nummer 386, een bunder zes en negentig roeden zeventig ellen; nummer 387, twee bunders een en zestig roeden tien ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 69, een bunder vier en tachtig roeden twintig ellen; nummer 95 gedeeltelijk, acht roeden een en negentig ellen; nummer 73, vier bunders zeven en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 75, vijf en vijftig roeden negentig ellen; nummer 95 gedeeltelijk, vier en vijftig roeden vijf en negentig ellen; nummer 96, vijf bunders negen en dertig roeden; nummer 99, een bunder elf roeden dertig ellen; nummer 187, een bunder zeven roeden veertig ellen; nummer 188 gedeeltelijk, vijftien roeden dertig ellen; nummer 213, twee en vijftig roeden negentig ellen; nummer 214, dertig roeden twintig ellen; nummer 215, een en veertig roeden tien ellen; nummer 216, twintig roeden zestig ellen; nummer 217 gedeeltelijk, negen en vijftig roeden; nummer 218, drie en veertig roeden twintig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 378, een bunder een en twintig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 217 gedeeltelijk, dertien roeden; nummer 220, drie en twintig roeden twintig ellen; nummer 221, een roede zes en zeventig ellen; nummer 222, eene roede vijftig ellen; nummer 223, drie roeden vijftig ellen; nummer 224, twee en veertig roeden tachtig ellen; nummer 225, vijf en dertig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 185, een bunder acht en zestig roeden tien ellen; nummer 194, twee en dertig roeden veertig ellen; nummer 195, vijf roeden; nummer 196, vijf roeden; nummer 505 gedeeltelijk, twee roeden acht ellen; nummer 210 gedeeltelijk, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 211 gedeeltelijk, vier roeden vijftig ellen; nummer 212, gedeeltelijk, veertig ellen; nummer 213 gedeeltelijk, acht roeden vijf en dertig ellen; nummer 214, gedeeltelijk, een en dertig roeden vijf en tachtig ellen; nummer 261, een bunder acht roeden zestig ellen.

Sectie C, nummer 178, tien roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 254, een bunder negentig ellen; nummer 255, twee en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 256, een en tachtig roeden; nummer 257, vier roeden vijftig ellen; nummer 258, zes roeden zestig ellen; nummer 259, vijf en twintig roeden tien ellen; nummer 260, zes en twintig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 177, zestien roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 217 gedeeltelijk, twee bunders twintig roeden vijf en vijftig ellen; nummer 218, dertien roeden negentig ellen; nummer 219, vier en twintig roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 101, zeventien roeden.

Sectie B, nummer 193, een bunder vier en zestig roeden tien ellen; nummer 197, twaalf roeden twintig ellen; nummer 198, zeven roeden; nummer 199, negen roeden twintig ellen; nummer 200, een bunder vier roeden twintig ellen; nummer 201, vijftien roeden vijftig ellen; nummer 186, een bunder drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 237, een bunder twee en dertig roeden zeventig ellen; nummer 245, zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 246, zes roeden zestig ellen; nummer 247, veertien roeden; nummer 505, gedeeltelijk, vier roeden zestien ellen.

Sectie C, nummer 58, een bunder zeven roeden zestig ellen.

Sectie B, nummer 204 gedeeltelijk, drie bunders veertien roeden twintig ellen.

Sectie C, nummer 102, negen roeden veertig ellen; nummer 103, drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 104, vijftien roeden zestig ellen; nummer 105, vijf roeden dertig ellen; nummer 106, vijf en negentig roeden dertig ellen; nummer 107, vier en zestig roeden; nummer 108, zeven en tachtig roeden zeventig ellen.

Sectie B, nummer 243, vijftien roeden zeventig ellen; nummer 244,

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

een bunder negen en negentig roeden veertig ellen; nummer 348, drie en negentig roeden zestig ellen; nummer 362, zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 363, twee en zeventig roeden veertig ellen; nummer 521, een en twintig roeden; nummer 349, twee bunders negen en twintig roeden tien ellen; nummer 350, vier roeden twintig ellen; nummer 351, acht roeden dertig ellen; nummer 352, een en veertig roeden negentig ellen; nummer 353, acht roeden zestig ellen; nummer 347, een bunder vijf en tachtig roeden tien ellen; nummer 358, dertien roeden veertig ellen; nummer 359, vijf en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 360, veertien roeden tachtig ellen; nummer 361, negen en negentig roeden; nummer 368, twee bunders twee en tachtig roeden; nummer 369, vijf en veertig roeden; nummer 370, drie en twintig roeden tachtig ellen; nummer 371, een bunder een en tachtig roeden negentig ellen; nummer 372, negen roeden negentig ellen; nummer 373, twee roeden zestig ellen; nummer 368bis, vijf en vijftig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 232, drie en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 233, tien roeden; nummer 234, vier en tachtig ellen; nummer 235, drie roeden zestig ellen; nummer 236, twee en dertig roeden zeventig ellen; nummer 237, vijftien roeden vijftig ellen; nummer 237bis, een roede negentig ellen; nummer 238, vier en dertig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 142, negen roeden negentig ellen; nummer 143, vier en veertig roeden twintig ellen; nummer 144, zes roeden zeventig ellen; nummer 145, twee roeden tien ellen; nummer 146, een roede vier en veertig ellen; nummer 147, vijf roeden tien ellen; nummer 148, negen roeden; nummer 149, een bunder acht en zeventig roeden twintig ellen; nummer 150, acht en negentig roeden zestig ellen; nummer 151, acht en zeventig roeden veertig ellen; nummer 157, een bunder acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 152, negen en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 153, acht en veertig roeden zestig ellen; nummer 153bis, vier en twintig roeden vijftig ellen; nummer 154, twee roeden acht en twintig ellen; nummer 155, vijf roeden vijftig ellen; nummer 156, zes en negentig roeden vijftig ellen; nummer 158, een bunder vier en zestig roeden zeventig ellen; nummer 159, negen en tachtig roeden; nummer 160, een en twintig roeden vijftig ellen; nummer 161, negen roeden negentig ellen; nummer 161bis, zeven roeden zestig ellen; nummer 396, een bunder een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 397, een bunder tien roeden; nummer 429bis, drie roeden een en zeventig ellen; nummer 431bis, vijf roeden zeven en vijftig ellen; nummer 432bis, vijf roeden veertig ellen; nummer 433bis, een roede vier en zestig ellen; nummer 441, zes roeden zeven en zeventig ellen; nummer 442, zes roeden drie en negentig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie B, nummer 278, dertig roeden negentig ellen; nummer 279, dertien roeden vijftig ellen; nummer 280, acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 281, drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 282, acht en zestig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 251, vijf roeden twintig ellen; nummer 252, tien roeden veertig ellen; nummer 253, een bunder zeven en zestig roeden zestig ellen; nummer 374, drie roeden tachtig ellen; nummer 375, zes roeden tachtig ellen; nummer 376, drie roeden zestig ellen; nummer 377, een bunder zes roeden dertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 228, zeventien roeden vijftig ellen; nummer 229, zes en veertig roeden tien ellen; nummer 230, vijf en twintig roeden zestig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 325, drie en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 326, drie en negentig roeden tachtig ellen; nummer 327, vier en veertig roeden tachtig ellen; nummer 328, zes en twintig roeden vijftig ellen; nummer 329, een en twintig roeden zeventig ellen; nummer 330, vier en twintig roeden; nummer 331, zes roeden veertig ellen; nummer 332; negen roeden twintig ellen; nummer 65, een bunder negen en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 66, achttien roeden negentig ellen; nummer 67, een en dertig roeden twintig ellen; nummer 68, vijf roeden veertig ellen; nummer 69, dertig roeden twintig ellen; nummer 71, tien roeden vijftig ellen; nummer 46, acht en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 47, dertien roeden veventig ellen; nummer 49, acht en vijftig roeden zestig ellen; nummer 52, twintig roeden negentig ellen; nummer 53, een en twintig roeden zestig ellen; nummer 53bis, zeven roeden veertig ellen; nummer 54, twee bunders zes roeden veertig ellen.

Sectie A, nummer 434, veertien roeden dertig ellen; nummer 436, vier en twintig roeden twintig ellen.

Sectie C, nummer 1, drie bunders vijf en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 2, drie bunders vier en veertig roeden tien ellen; nummer 3, drie bunders zeven en twintig roeden; nummer 4, een bunder negentig roeden tachtig ellen; nummer 5, vijf bunders acht en dertig roeden veertig ellen; nummer 6, drie en veertig roeden tachtig ellen; nummer 6bis gedeeltelijk, twee en dertig roeden; nummer 7, zeven en vijftig roeden zestig ellen; nummer 8, twee bunders tachtig roeden vijftig ellen; nummer 9, drie bunders vijf roeden veertig ellen; nummer 10, twee bunders drie en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 11, vijf bunders drie en dertig roeden twintig ellen; nummer 12, een bunder een en dertig roeden veertig ellen; nummer 13, acht en twintig roeden veertig ellen; nummer 14, vier en veertig roeden tachtig ellen; nummer 15, twee en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 16, negen en twintig roeden dertig ellen; nummer 17, veertien roeden negentig ellen; nummer 18, een bunder zeventien roeden vijftig ellen; nummer 19, een bunder twee en veertig roeden negentig ellen; nummer 20, twee bunders dertien roeden zestig ellen; nummer 21, een bunder twee en vijftig roeden zestig ellen; nummer 22, twee bunders zeventig roeden zestig ellen; nummer 23, twee bunders zeven en zestig roeden zeventig ellen; nummer 24, twee bunders vier roeden dertig ellen; nummer 25, twee bunders dertig roeden veertig ellen; nummer 26, een bunder zes en twintig roeden tachtig ellen; nummer 27, een bunder vier en dertig roeden zestig ellen; nummer 28, een bunder een en vijftig roeden; nummer 47, twee en zeventig roeden dertig ellen; nummer 47bis, vier en vijftig roeden veertig ellen.

Sectie B, nummer 108, een bunder negentien roeden negentig ellen.

Sectie C, nummer 6bis gedeeltelijk, zestien roeden; nummer 29, twee bunders zestig roeden vijftig ellen; nummer 30, een bunder vijf en zestig roeden twintig ellen; nummer 31, twee bunders drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 32, drie bunders vier en twintig roeden tachtig ellen; nummer 33, drie bunders zes en twintig roeden veertig ellen; nummer 34, twee bunders zeventig roeden vijftig ellen; nummer 35 een bunder zes en dertig roeden zestig ellen; nummer 36, een bunder negen en tachtig roeden negentig ellen; nummer 37, twee bunders zes en dertig roeden tien ellen; nummer 38, vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 39, een bunder vier en dertig roeden tien ellen; nummer 40, twee bunders twintig roeden dertig ellen; nummer 41, een bunder dertig roeden tien ellen; nummer 42, tien roeden vijftig ellen; nummer 43, een en twintig roeden dertig ellen; nummer 44, acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 45, acht en twintig roeden vijftig ellen; nummer 46, een bunder zestien roeden tachtig ellen; nummer 46bis, een bunder dertien roeden dertig ellen; nummer 59, een bunder acht en veertig roeden tien ellen; nummer 60, drie bunders vijf roeden tachtig ellen; nummer 61, vier en vijftig roeden tien ellen; nummer 62, vijf en negentig roeden dertig ellen; nummer 63, drie en zestig roeden tachtig ellen; nummer 64, een bunder twee en twintig roeden tachtig ellen; nummer 65, twee bunders twee en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 68, twee bunders twee en negentig roeden zeventig ellen; nummer 69, een bunder veertien roeden tachtig ellen; nummer 86, twee bunders zeven en twintig roeden zestig ellen; nummer 87, drie bunders zes en tachtig roeden negentig ellen; nummer 88, een bunder acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 88bis gedeeltelijk, zeventien roeden negentig ellen; nummer 73, een bunder zes en twintig roeden zestig ellen; nummer 74, een en zeventig roeden tien ellen; nummer 77, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 77bis, negen en twintig roeden zestig ellen; nummer 78, twee en veertig roeden; nummer 79, vier roeden zestig ellen; nummer 80, vijf en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 81, dertien roeden twintig ellen; nummer 82, vier roeden vijftig ellen; nummer 83, acht roeden zeventig ellen; nummer 84, een bunder veertien roeden zestig ellen; nummer 85, een bunder vier en twintig roeden; nummer 70, vier en zeventig roeden; nummer 71, vijf en veertig roeden vijftig ellen; nummer 72, acht en dertig roeden; nummer 75, zeven en vijftig roeden negentig ellen; nummer 76, negentien roeden veertig ellen; nummer 76bis, drie en twintig roeden tien ellen; nummer 487, zes roeden dertig ellen; nummer 488, elf roeden twintig ellen; nummer 489, drie roeden tachtig ellen; nummer 490, twee bunders negen en zeventig roeden twintig ellen; nummer 490bis, vijftien roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 424, een en zestig roeden twintig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 162, vijf roeden vijftig ellen; nummer 163, tien roeden negentig ellen; nummer 164, zes en veertig roeden tien ellen; nummer 164bis, vijf en twintig roeden; nummer 187, een bunder acht en zestig roeden twintig ellen; nummer 278, negen en zestig roeden vijftig ellen; nummer 279, zes roeden zeventig ellen; nummer 284, een bunder negen en dertig roeden dertig ellen.

Sectie B, nummer 483, drie en zestig roeden tien ellen; nummer 484, een bunder veertien roeden vijftig ellen.

Sectie C, nummer 121, twee bunders twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 122, twee bunders twee en dertig roeden; nummer 123, twee bunders zes en dertig roeden zeventig ellen; nummer 127, zeven en tachtig roeden tien ellen; nummer 128, twee bunders zes en veertig roeden dertig ellen; nummer 129, een bunder drie en tachtig roeden dertig ellen; nummer 136, een bunder twaalf roeden twintig ellen; nummer 137, drie bunders zestien roeden dertig ellen; nummer 138, twee bunders een en twintig roeden; nummer 139, twee bunders zes en tachtig roeden negentig ellen; nummer 140, vier bunders acht en zestig roeden zestig ellen; nummer 141, een en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 141ter, twee en veertig roeden tien ellen; nummer 142, vijf en negentig roeden twintig ellen; nummer 142bis, zes roeden zestig ellen; nummer 143, twee bunders vijftien roeden veertig ellen; nummer 152, een bunder twee en veertig roeden veertig ellen; nummer 153, vier en negentig roeden; nummer 153bis, acht en zestig roeden tachtig ellen; nummer 154, een bunder vier roeden vijftig ellen; nummer 155, dertien roeden dertig ellen; nummer 156, zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 157, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 476, twee bunders zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 477, vier en dertig roeden zeventig ellen; nummer 583, een bunder vijf en twintig roeden; nummer 584, twaalf roeden veertig ellen; nummer 604, twee bunders negentien roeden dertig ellen; nummer 141bis, zes en twintig roeden tachtig ellen; nummer 660, vier en twintig roeden.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 473, een bunder zes en zeventig roeden een en zestig ellen; nummer 474, drie roeden.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 381, negen en negentig roeden tien ellen; nummer 384, vijf roeden tien ellen; nummer 492 gedeeltelijk, twee bunders tachtig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 469, acht en tachtig roeden negentig ellen; nummer 471, zes en zestig roeden tachtig ellen; nummer 472, een bunder acht en twintig roeden zestig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 378, zestien roeden zeventig ellen, vroeger bekend ter grootte van vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 207, twee bunders twintig roeden vijf en veertig ellen; nummer 493 gedeeltelijk, een bunder een en twintig roeden; nummer 539, acht roeden; nummer 540, een bunder vijf en twintig roeden.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 468, een bunder twintig roeden tien ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 130, een en negentig roeden twintig ellen; nummer 186, een bunder negentig roeden twintig ellen; nummer 202, vier en twintig roeden een en vijftig ellen; nummer 165, twee bunders tien roeden zestig ellen; nummer 166, acht en twintig roeden tachtig ellen; nummer 167, zeven roeden twintig ellen; nummer 168, drie roeden tien ellen; nummer 169, vier roeden tachtig ellen; nummer 170, zestien roeden zeventig ellen; nummer 171, twee en twintig roeden veertig ellen; nummer 159, vijf en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 158, een bunder negentig roeden veertig ellen; nummer 425, elf roeden vijftien ellen; nummer 655, negentien roeden zestig ellen; nummer 55, negen en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 56, vier en zestig roeden veertig ellen; nummer 131, een bunder vier en twintig roeden negentig ellen; nummer 135, een bunder vijf en zeventig roeden veertig ellen; nummer 160, drie en dertig roeden zestig ellen; nummer 161, zes en vijftig roeden zestig ellen; nummer 179, dertien roeden negentig ellen; nummer 180, vier bunders twee en vijftig roeden dertig ellen; nummer 185, twee bunders zes en negentig roeden tien ellen; nummer 200, zeven en zestig roeden dertig ellen; nummer 282, een bunder drie en tachtig roeden zestig ellen; nummer 301, een bunder vijf en twintig roeden tachtig ellen; nummer 326, twee bunders twee en veertig roeden vijftig ellen; nummer 327, een bunder drie en vijftig roeden negentig ellen; nummer 328, een bunder vijftien roeden zestig ellen; nummer 329, een bunder twee en twintig roeden; nummer 330, een bunder twaalf roeden negentig ellen; nummer 331, twee bunders vier en veertig roeden; nummer 481, acht en veertig roeden dertig ellen; nummer 483, acht en veertig roeden zeventig ellen; nummer 585, zestien roeden; nummer 513, veertien roeden tien ellen; nummer 514, een en dertig roeden vijftig ellen.

Sectie B, nummer 502, elf roeden zeventig ellen.

Sectie E, nummer 440, vier roeden vijftig ellen; nummer 441, vier roeden veertig ellen; nummer 442, een roede acht en zestig ellen.

Sectie C, nummer 656, negen roeden twintig ellen; nummer 658, zes roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 425, zeven en tachtig roeden zestig ellen; nummer 429, negen en zestig roeden veertig ellen; nummer 428, dertig roeden twintig ellen; nummer 430, een bunder drie roeden.

Sectie B, nummer 293, een bunder een en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 294, zeven en vijftig roeden; nummer 295, een bunder drie en twintig roeden dertig ellen; nummer 296, acht en dertig roeden dertig ellen; nummer 342, een bunder elf roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 506, vijf en dertig roeden; nummer 507, zeven roeden dertig ellen; nummer 508, zeven roeden tien ellen; nummer 537, zeven roeden zeventig ellen; nummer 541, een bunder acht en dertig roeden tien ellen; nummer 542, vijftien roeden twintig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 426, vijf en veertig roeden negentig ellen; nummer 427 negen en tachtig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 504, zeven en zeventig roeden negentig ellen; nummer 505, twee bunders acht en tachtig roeden twintig ellen; nummer 538 gedeeltelijk, elf roeden vijf ellen; nummer 664, tien roeden twintig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 423, negen en veertig roeden.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 48, vier en zestig roeden tachtig ellen; nummer 117, zeven roeden zestig ellen; nummer 118, zeven roeden tien ellen; nummer 119, vijftien roeden tien ellen; nummer 120, een bunder negen en negentig roeden dertig ellen; nummer 120bis, drie roeden tachtig ellen; nummer 174, zeven roeden tachtig ellen; nummer 182, zeven en een roeden tachtig ellen; nummer 183, drie bunders zes en zestig roeden zestig ellen; nummer 210, veertig roeden dertig ellen, nummer 211, zeventien roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie B, nummer 354, een bunder tien roeden negentig ellen; nummer 356, veertien roeden vijftig ellen; nummer 357, zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 361, drie en negentig roeden.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 209, twee bunders zes en vijftig roeden; nummer 212, acht en twintig roeden tachtig ellen; nummer 215, een roede tien ellen; nummer 216, vier en twintig roeden zeventig ellen; nummer 217, acht roeden; nummer 57, zeven en veertig roeden; nummer 89, zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 109, een bunder vier en twintig roeden veertig ellen; nummer 110, een bunder acht en negentig roeden vijftig ellen; nummer 111, twee bunders zeventien roeden zestig ellen; nummer 112, vijf en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 113, zeventien roeden veertig ellen; nummer 114, drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 115, acht roeden dertig ellen; nummer 116, twee en tachtig roeden zestig ellen; nummer 124, vier bunders vijf en vijftig roeden dertig ellen; nummer 125, vier bunders een en dertig roeden twintig ellen; nummer 126, twee bunders vier en vijftig roeden negentig ellen; nummer 172, een bunder vijf en negentig roeden zestig ellen; nummer 173, twee bunders zes en veertig roeden tien ellen; nummer 175, acht roeden vijftig ellen; nummer 176, twaalf roeden zeventig ellen; nummer 659, vier en twintig roeden; nummer 88bis gedeeltelijk, veertien roeden.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie B, nummer 389, vijf en tachtig roeden tien ellen.
Sectie A, nummer 394 gedeeltelijk, vijf en veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 283, een bunder zeventig roeden zeventig ellen.
Sectie B, nummer 482, twee en veertig roeden; nummer 485, negen en twintig roeden vijftig ellen; nummer 486, elf roeden tachtig ellen; nummer 487, vijf roeden twintig ellen; nummer 528, een

roede tachtig ellen; nummer 553, twee roeden acht en dertig ellen; nummer 554, twee roeden twee en zestig ellen; nummer 555, twee roeden; nummer 527, twee roeden twee en veertig ellen; nummer 526, vier roeden twintig ellen; nummer 497, twee roeden zestig ellen; nummer 498, drie roeden zestig ellen; nummer 499, een roede tachtig ellen.

Sectie C, nummer 657, drie roeden tachtig ellen; nummer 497, twee bunders drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 498, zes roeden tien ellen; nummer 500, zeven en twintig roeden; nummer 501, een bunder zestien roeden zestig ellen; nummer 502, drie bunders elf roeden zeventig ellen; nummer 543, vijf en twintig roeden negentig ellen; nummer 568, twaalf roeden tien ellen; nummer 606, gedeeltelijk, twee bunders een en tachtig roeden tachtig ellen.

Sectie D, nummer 53, twee bunders drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 70, twee bunders zeven en dertig roeden negentig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 394 gedeeltelijk, zeventien roeden acht en dertig ellen; nummer 493, zes en tachtig roeden zestig ellen.

Sectie B, nummer 393, drie en zeventig roeden dertig ellen; nummer 397, vier en dertig roeden negentig ellen; nummer 397bis, veertien roeden tien ellen; nummer 398, een bunder tachtig roeden zeventig ellen; nummer 398bis, vijftien roeden negentig ellen; nummer 399, een en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 400, twee en twintig roeden tien ellen; nummer 403, een bunder negen en zestig roeden negentig ellen; nummer 404, een bunder vijf roeden tien ellen; nummer 405, acht en twintig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 503, een bunder drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 538, gedeeltelijk, elf roeden vijf ellen; nummer 558, drie en zestig roeden veertig ellen; nummer 559, vier roeden zestig ellen; nummer 560, dertig roeden tachtig ellen; nummer 561, twee en negentig roeden; nummer 639 gedeeltelijk, drie bunders veertig roeden tachtig ellen; nummer 667, negentien roeden.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 402, twee roeden zeven en dertig ellen; nummer 478, twee bunders vier en dertig roeden zeventig ellen; nummer 488, twee bunders zeventig ellen; nummer 489, twee bunders een en negentig roeden tachtig ellen; nummer 490, twee en negentig roeden veertig ellen; nummer 491, acht en tachtig roeden dertig ellen; nummer 492, vijftig roeden dertig ellen; nummer 494, vier en vijftig roeden dertig ellen; nummer 497, zeventien roeden veertig ellen; nummer 498, twee en zeventig roeden negentig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 144, drie bunders vijf en twintig roeden vijftig ellen; nummer 145, twee en dertig roeden veertig ellen; nummer 146, twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 147, een bunder drie en zestig roeden; nummer 147bis, dertig roeden vijftig ellen; nummer 148, negen roeden; nummer 149, een bunder acht en zestig roeden dertig ellen; nummer 150, een bunder dertien roeden tachtig ellen; nummer 151, vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 478, twee bunders twaalf roeden; nummer 479, een bunder dertig roeden vijftig ellen; nummer 480, twee bunders zeventien roeden zeventig ellen; nummer 482, een bunder zestien roeden dertig ellen; nummer 147ter, negentien roeden zestig ellen; nummer 663, veertien roeden; nummer 665, tien roeden zestig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 395, drie en negentig roeden dertig ellen; nummer 398, een en negentig roeden vijftig ellen; nummer 501, een bunder negentien roeden twintig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 231, twee bunders vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 232, achttien roeden veertig ellen; nummer 233, zes roeden; nummer 234, vijftien roeden; nummer 235, twee en dertig ellen; nummer 49, een bunder zes roeden dertig ellen; nummer 50, vier en veertig roeden negentig ellen; nummer 51, zeven roeden; nummer 52, vijf roeden dertig ellen; nummer 53; vier roeden twintig ellen; nummer 92, drie bunders zeven roeden; nummer 54, twaalf roeden twintig ellen; nummer 90, twee en zeventig roeden tien ellen; nummer 91, zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 517, zeven en negentig roeden veertig ellen; nummer 518, twaalf roeden dertig ellen; nummer 618 gedeeltelijk, een bunder negen en zeventig roeden vijftien ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie B, nummer 297, twee bunders drie en tachtig roeden.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 262, twee bunders vijf en dertig roeden; nummer 263, zeventig ellen; nummer 531, zes bunders een en tachtig roeden veertig ellen; nummer 532, elf roeden zeventig ellen; nummer 533, een bunder twee en veertig roeden zestig ellen; nummer 534, twaalf roeden twintig ellen; nummer 535, acht en vijftig roeden tien ellen; nummer 536, tien roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 394 gedeeltelijk, veertien roeden elf ellen.

Sectie B, nummer 340, een bunder acht roeden dertig ellen; nummer 341, een bunder negen en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 343, zes bunders drie en zeventig roeden negentig ellen; nummer 344, een bunder negen roeden; nummer 345, negen en negentig roeden tachtig ellen; nummer 346, vier en tachtig roeden zestig ellen; nummer 347, een bunder zeventig ellen; nummer 348, een bunder zes en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 349, zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 350, twee en tachtig roeden dertig ellen; nummer 351, een bunder twee en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 352, drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 353, een bunder acht en dertig roeden zestig ellen; nummer 355, dertien roeden veertig ellen; nummer 377, vijf en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 378, negentig roeden dertig ellen; nummer 379, een bunder zeven en vijftig roeden twintig ellen; nummer 380, drie bunders vier roeden tien ellen; nummer 383, een en twintig roeden tachtig ellen; nummer 384, vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 385, vijftien roeden dertig ellen; nummer 386, twee bunders zes roeden tachtig ellen; nummer 387, twee en negentig roeden twintig ellen; nummer 388, een bunder vijf en twintig roeden twintig ellen; nummer 394, een bunder vijf en zestig roeden; nummer 395, vijf en negentig roeden vijftig ellen; nummer 396, twee bunders vier roeden zeventig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 491 gedeeltelijk, een bunder vijf en zeventig roeden vijf en dertig ellen; nummer 494 gedeeltelijk, een bunder een en tachtig roeden zestig ellen; nummer 495 gedeeltelijk, acht roeden zeventig ellen; nummer 496, vier roeden zestig ellen; nummer 571 gedeeltelijk, tien roeden negentig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 422, negen en veertig roeden zestig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 399, negen en dertig roeden vijftig ellen; nummer 551, acht roeden vier en veertig ellen; nummer 552, twee roeden vijf en tachtig ellen; nummer 405, twee roeden twee en veertig ellen.

Sectie C, nummer 519, twee en twintig roeden; nummer 520, een bunder vijf roeden negentig ellen; nummer 631, acht en twintig roeden dertig ellen; nummer 631bis, twee roeden tien ellen; nummer 632, zes roeden negentig ellen; nummer 633, twee bunders dertig roeden dertig ellen; nummer 634, vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 635, veertien roeden negentig ellen; nummer 544, zes en twintig roeden dertig ellen; nummer 545, een bunder zeventien roeden zeventig ellen; nummer 546, twaalf roeden negentig ellen; nummer 547, vier roeden veertig ellen; nummer 548, zeven roeden zestig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 394 gedeeltelijk, negen roeden zes en zeventig ellen; nummer 394bis, negen roeden tien ellen; nummer 396, vijf en dertig roeden twintig ellen; nummer 397, drie en vijftig roeden tien ellen.

Sectie B, nummer 390, een en tachtig roeden negentig ellen; nummer 391, zeven en veertig roeden veertig ellen; nummer 392, vier en twintig roeden tien ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 643, tachtig roeden tien ellen; nummer 643bis, vijf roeden twintig ellen; nummer 646, drie bunders drie en zestig roeden veertig ellen; nummer 586, dertien roeden twintig ellen; nummer 587, vier en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 588, een bunder twee roeden tien ellen; nummer 589, zes en dertig roeden veertig ellen; nummer 589bis, drie en veertig roeden veertigellen; nummer 590, vijf en twintig roeden tachtig ellen; nummer 591 zeven roeden twintig ellen; nummer 592, twee roeden negentig ellen; nummer 593 een bunder twee en twintig roeden zeventig ellen; nummer 594,

vijf en dertig roeden zestig ellen; nummer 595, een bunder vier roeden zestig ellen; nummer 572 gedeeltelijk, dertien roeden tien ellen; nummer 573 gedeeltelijk, negen en zeventig roeden zestig ellen; nummer 574, zes roeden tien ellen; nummer 575, zeven en veertig roeden zeventig ellen; nummer 605 gedeeltelijk, twee bunders vier en tachtig roeden vijf en twintig ellen; nummer 603 gedeeltelijk, een bunder vijf en tachtig roeden zeven en zestig ellen; nummer 620, drie en twintig roeden veertig ellen; nummer673, zeven en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 623, twaalf roeden tien ellen; nummer 623bis, zestien roeden zeventig ellen; nummer 624, twee en dertig ellen; nummer 576, dertig roeden zestig ellen; nummer 577, een bunder zeven en twintig roeden vijftig ellen; nummer 578, zestien roeden tachtig ellen; nummer 579, zeven roeden; nummer 580, zestien roeden vijftig ellen; nummer 581, acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 582, zeventien roeden vijftig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummr 466, acht en vijftig roeden dertig ellen; nummer 467, vijf en zestig roeden dertig ellen,

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie D, nummer 54, een bunder negen en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 55, een bunder twee en veertig roeden tachtig ellen; nummer 56, een bunder drie en dertig roeden zeventig ellen; nummer 57, een bunder zestien roeden zeventig ellen; nummer 58, een bunder dertig ellen; nummer 59, een bunder twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 60, een bunder zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 61, acht en negentig roeden zes en vijftig ellen; nummer 62, een en negentig roeden; nummer 63, vier bunders vijftig roeden tachtig ellen; nummer 64, een bunder dertig roeden veertig ellen; nummer 65, twee bunders drie en zestig roeden vijftig ellen; nummer 67, twee en negentig roeden tien ellen; nummer 68, drie en dertig roeden; nummer 69, drie bunders twaalf roeden tien ellen; nummer 69bis, een bunder achttien roeden vijftig ellen; nummer 528, twee bunders zes en tachtig roeden; nummer 529, twee bunders acht en zestig roeden twintig ellen; nummer 530, een bunder twee en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 531, twee bunders drie en dertig roeden tachtig ellen; nummer 532, een bunder vier en zestig roeden twintig ellen; nummer 533, acht en tachtig roeden zestig ellen; nummer 533bis, een bunder negen en vijftig roeden zestig ellen; nummer 534, een bunder vijf en twintig roeden dertig ellen; nummer 535, een bunder zeventien roeden tachtig ellen; nummer 536, een bunder twee en dertig roeden; nummer 541, een bunder twee en vijftig roeden tien ellen; nummer 542, zes en zestig roeden tien ellen.

Sectie E, nummer 58, een bunder zeven en dertig roeden twintig ellen; nummer 1, twee bunders negen en vijftig roeden twintig ellen; nummer 1bis*a*, een bunder tien roeden veertig ellen; nummer 1bis*b*, twee roeden twintig ellen; nummer 8, een roede zestig ellen; nummer 8bis, twintig ellen; nummer 9, vijf roeden veertig ellen; nummer 342, negen en twintig roeden veertig ellen; nummer 342bis, twee en dertig roeden zeventig ellen.

Sectie C, nummer 640, negen en tachtig roeden seventig ellen; nummer 641, twee en negentig roeden dertig ellen; nummer 642, achttien roeden twintig ellen; nummer 642bis, een roede twintig ellen; nummer 208, twee bunders vier en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 556, een bunder zeven en twintig roeden tachtig ellen; nummer 557, vijf en zeventig roeden zestig ellen; nummer 636 twee en twintig roeden tachtig ellen; nummer 636bis, een roede zestig ellen; nummer 637, een bunder twaalf roeden tien ellen; nummer 638, negen en tachtig roeden negentig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 399, een bunder twee en zestig roeden; nummer 400, zeven en zeventig roeden veertig ellen; nummer 403, een bunder vier en twintig roeden dertig ellen; nummer 404, een en tachtig roeden dertig ellen; nummer 476, vier en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 477, een bunder dertien roeden dertig ellen; nummer 479, twee bunders twee roeden twintig ellen; nummer 508, een bunder zes en twintig roeden dertig ellen.

Sectie B, nummer 274, drie bunders drie en zestig roeden tachtig ellen,

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 510, zestien roeden dertig ellen; nummer 521, een en zestig roeden twintig ellen; nummer 522, vijf roeden; nummer 523, vier roeden tachtig ellen; nummer 524, negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 525, vijf roeden tachtig ellen; nummer 526, negen en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 527, zes roeden veertig ellen; nummer 530, een en zeventig roeden twintig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie B, nummer 381, vijftig roeden dertig ellen; nummer 382, vijf en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 549, elf roeden tachtig ellen; nummer 550, negen en dertig roeden zeventig ellen; nummer 551, tien roeden zeventig ellen; nummer 552, vier roeden twintig ellen; nummer 552bis, vijftig roeden vijftig ellen; nummer 553, een bunder twee en zeventig roeden twintig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 470, drie en vijftig roeden tien ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 596, veertig roeden vijftig ellen; nummer 596bis, twintig roeden veertig ellen; nummer 597, zeventig roeden veertig ellen; nummer 598, zes en twintig roeden dertig ellen; nummer 599, negen roeden tien ellen; nummer 600, zeven en vijftig roeden vijftig ellen; nummer 601, negen en twintig roeden; nummer 602, vijf roeden zeventig ellen; nummer 603 gedeeltelijk, vier bunders drie en zestig roeden drie en zestig ellen; nummer 650 een bunder zeven en dertig roeden twintig ellen; nummer 651, negen en vijftig roeden zestig ellen; nummer 651bis, drie roeden zeventig ellen; nummer 652, een bunder vier en vijftig roeden tien ellen.

Sectie E, nummer 346, vijftien roeden.

Sectie C, nummer 611, zes roeden tien ellen; nummer 612, tien roeden; nummer 613, vier roeden dertig ellen; nummer 614 gedeeltelijk, een bunder twee en zestig roeden dertig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 495, negen en veertig roeden, vijftig ellen; nummer 496, vier en twintig roeden tachtig ellen; nummer 499, twintig roeden dertig ellen; nummer 500, zeven en veertig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 607 gedeeltelijk, een bunder zes en negentig roeden; nummer 608, negen roeden dertig ellen; nummer 609, drie roeden veertig ellen; nummer 610, vijf roeden vijftig ellen; nummer 619, zes bunders twintig roeden zestig ellen; nummer 626, negen en dertig roeden tachtig ellen; nummer 627, een bunder negen en veertig roeden tien ellen; nummer 628, elf roeden zestig ellen; nummer 629, zes en veertig roeden zeventig ellen; nummer 630, twee en tachtig roeden twintig ellen; nummer 630bis, zeven roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 475, een en zeventig roeden twintig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 511, zeventien roeden dertig ellen; nummer 528, acht en zestig roeden tien ellen; nummer 648 gedeeltelijk, twee bunders zeven en dertig roeden vijf en negentig ellen.

Sectie D, nummer 525, twee bunders vier en vijftig roeden; nummer 526, twee bunders negen en twintig roeden veertig ellen; nummer 527, twee bunders zeven en zeventig roeden twintig ellen.

Sectie E, nummer 2, zes en negentig roeden; nummer 31, tachtig roeden dertig ellen; nummer 32, drie roeden zestig ellen; nummer 33, tien roeden tien ellen; nummer 34, vier roeden twintig ellen; nummer 343, vijftig roeden veertig ellen; nummer 343bis, vijftig roeden twintig ellen; nummer 353, twee bunders acht en zestig roeden negentig ellen; nummer 355, een bunder vier en zestig roeden zeventig ellen; nummer 356, twee bunders zes en veertig roeden tien ellen; nummer 357, drie roeden veertig ellen; nummer 358, achttien roeden; nummer 359, vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 360, negen roeden veertig ellen; nummer 361, een bunder acht en zestig roeden veertig ellen; nummer 369, drie bunders twee en zestig roeden tachtig ellen; nummer 370, drie bunders drie en tachtig roeden; nummer 608, zes roeden tien ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 578, een en zeventig roeden; nummer 579, zes en tachtig roeden twintig ellen.

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 615 gedeeltelijk, een bunder een en vijftig roeden vijf en zestig ellen; nummer 616, tien roeden vijftig ellen; nummer 617 gedeeltelijk, drie roeden vijf en vijftig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 401, vijf en twintig roeden dertig ellen; nummer 486, vier en veertig roeden tien ellen; nummer 487, zes en dertig roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie C, nummer 666, vier en twintig roeden.
Sectie E, nummer 3, twee en zestig roeden zestig ellen; nummer 3bis, vijf en dertig roeden zestig ellen; nummer 4, zes en dertig roeden; nummer 5, een bunder negen en twintig roeden negentig ellen; nummer 6, een bunder drie en zestig roeden zeventig ellen; nummer 7, zeventien roeden; nummer 10, acht en zeventig roeden dertig ellen; nummer 19, zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 25, twee bunders acht en twintig roeden zeventig ellen; nummer 30, een bunder negentien roeden twintig ellen; nummer 362, zes bunders tachtig roeden tachtig ellen; nummer 363, twee bunders twee en dertig roeden veertig ellen; nummer 367, zes bunders zes en zestig roeden twintig ellen; nummer 368, een bunder twintig roeden zestig ellen; nummer 372 gedeeltelijk, vijf bunders veertien roeden twintig ellen; nummer 379, drie roeden tachtig ellen; nummer 380, zes roeden veertig ellen; nummer 381 gedeeltelijk, dertig roeden twintig ellen; nummer 391, een roede twee en vijftig ellen; nummer 392 gedeeltelijk, een roede vijftig ellen; nummer 469, een bunder twee roeden negentig ellen; nummer 479, een bunder twee roeden twintig ellen; nummer 480, twee bunders vier en veertig roeden; nummer 481, een bunder acht en zeventig roeden tien ellen; nummer 482, een bunder vier en dertig roeden tien ellen; nummer 483, twee bunders zeven en veertig roeden; nummer 484, een bunder elf roeden veertig ellen; nummer 485, negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 11, vier en negentig roeden negentig ellen; nummer 12, een bunder zes roeden twintig ellen; nummer 41, twintig roeden vijftig ellen; nummer 42, negen roeden veertig ellen; nummer 43, negen en dertig roeden zestig ellen; nummer 44, veertien roeden negentig ellen; nummer 48, vier en zestig roeden zestig ellen; nummer 49, drie roeden negentig ellen; nummer 50, vijf roeden dertig ellen; nummer 51, elf roeden; nummer 52, zeven en twintig roeden negentig ellen; nummer 59, zeven en dertig roeden zestig ellen; nummer 606, vijf roeden veertig ellen; nummer 20, een en dertig roeden zestig ellen; nummer 26, een bunder vijftig roeden; nummer 27, acht en zestig roeden veertig ellen; nummer 28, twee roeden vijftig ellen; nummer 29, vijf roeden dertig ellen; nummer 29bis, negentien roeden vijftig ellen; nummer 21, een bunder twintig roeden veertig ellen; nummer 35, acht roeden dertig ellen; nummer 36, tien roeden tien ellen; nummer 37, een bunder vier en twintig roeden zeventig ellen; nummer 470, een bunder vijf en twintig roeden; nummer 471, zes roeden twintig ellen; nummer 472, vier en vijftig roeden zestig ellen; nummer 473, negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 474, twee en vijftig roeden zestig ellen; nummer 475, twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 476, vijf en veertig roeden twintig ellen; nummer 463, vier en veertig roeden tachtig ellen; nummer 464, vier roeden negentig ellen; nummer 465, elf roeden twintig ellen; nummer 466, acht en dertig roeden; nummer 467, twee en vijftig roeden negentig ellen; nummer 467bis, twee en dertig roeden negentig ellen; nummer 468, een bunder vijf en negentig roeden negentig ellen; nummer 400, twee roeden tien ellen; nummer 401, zes roeden zeventig ellen; nummer 402, vijf roeden zestig ellen; nummer 477, zeven en veertig roeden vijftig ellen; nummer 478, twee en zestig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 483, zeven en dertig roeden; nummer 484, vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 485, een en veertig roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie E, nummer 75, negen en veertig roeden zestig ellen; nummer 76, een bunder een en zestig roeden tien ellen; nummer 77, dertien roeden twintig ellen; nummer 78, vier roeden tachtig ellen; nummer 79, vier en veertig roeden zeventig ellen; nummer 88, drie bunders vijftig ellen; nummer 89, zeven en zeventig roeden tien ellen; nummer 90, vijf en dertig roeden; nummer 113, drie roeden tien ellen; nummer 114, negentig ellen; nummer 115, acht roeden dertig ellen; nummer 115bis, tien roeden negentig ellen; nummer 91, zes roeden zeventig ellen; nummer 92, zes en veertig roeden tachtig ellen; nummer 93, veertig roeden vijftig ellen; nummer 94, twaalf roeden; nummer 105, een roede tachtig ellen; nummer 106, vier roeden tien ellen; nummer 109, elf roeden veertig ellen; nummer 110, zes roeden vijftig ellen; nummer 111, twee roeden vijftig ellen; nummer 112, twaalf roeden vijftig ellen; nummer 66, zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 70, drie en veertig roeden dertig ellen; nummer 71, acht en dertig roeden zeventig ellen; nummer 72, drie en zestig roeden negentig ellen; nummer 73, acht en zeventig roeden twintig ellen; nummer 74, drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 80, zeven en twintig roeden tien ellen; nummer 81, twee bunders; nummer 81bis, een bunder negen roeden zeventig ellen; nummer 82, dertien roeden twintig ellen; nummer 83, dertien roeden twintig ellen; nummer 84, zeven roeden tachtig ellen; nummer 85, een bunder zeven en dertig roeden tachtig ellen; nummer 86, acht en twintig roeden zestig ellen; nummer 87, een bunder zeven en twintig roeden veertig ellen; nummer 95, drie en dertig roeden negentig ellen; nummer 96, zeven en dertig roeden vijftig ellen; nummer 97, een roede zestig ellen; nummer 38, zeventig roeden zeventig ellen; nummer 39, vijftig roeden; nummer 40, zeven en dertig roeden veertig ellen; nummer 45, vier en veertig roeden tien ellen; nummer 46, vijf en dertig roeden zestig ellen; nummer 47, zeven en zeventig roeden twintig ellen; nummer 53, tachtig roeden dertig ellen; nummer 54, negentig roeden vijftig ellen; nummer 55, vijf en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 56, vier roeden tachtig ellen; nummer 57, twintig roeden dertig ellen; nummer 13, vijftig roeden negentig ellen; nummer 14, negen roeden negentig ellen; nummer 15, zeven roeden; nummer 16, een bunder elf roeden tien ellen; nummer 17, twee bunders veertien roeden; nummer 18, drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 22, een bunder zes roeden twintig ellen; nummer 23, een bunder vijf en negentig roeden; nummer 607, elf roeden veertig ellen; nummer 61, vier en twintig roeden negentig ellen; nummer 62, drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 63, dertien roeden twintig ellen; nummer 64, een roede tachtig ellen; nummer 65, vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 60, een bunder negen en veertig roeden zeventig ellen; nummer 67, negentig roeden vijftig ellen; nummer 67a, vijftien roeden veertig ellen; nummer 67b, twee roeden vijftig ellen; nummer 68, negen en dertig roeden zestig ellen; nummer 69, een en dertig roeden; nummer 451, drie roeden veertig ellen; nummer 452, een roede tien ellen; nummer 453, twee roeden negentig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 122, vier en tachtig roeden tien ellen; nummer 123bis, tien roeden tien ellen; nummer 124, twee en dertig ellen; nummer 125, zes roeden tien ellen; nummer 97, twee bunders elf roeden tien ellen, nummer 98, negentig roeden zeventig ellen; nummer 100, een bunder zes en negentig roeden vijftig ellen; nummer 101, zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 102, een en vijftig roeden twintig ellen; nummer 103, zestien roeden zeventig ellen; nummer 104, twee en dertig roeden; nummer 108, zeven roeden zeventig ellen; nummer 109, acht roeden; nummer 110, een bunder negen en twintig roeden; nummer 123 gedeeltelijk, vier roeden vijf en veertig ellen; nummer 9, negentien roeden veertig ellen; nummer 10, een en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 11, vier roeden vijftig ellen; nummer 12, drie roeden zeventig ellen; nummer 13, vier en twintig roeden vijftig ellen; nummer 14, drie en twintig roeden veertig ellen; nummer 15, drie en veertig roeden twintig ellen; nummer 16, een bunder zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 17, veertig roeden dertig ellen; nummer 69, een bunder vijf roeden veertig ellen; nummer 78, veertien roeden zestig ellen; nummer 33 gedeeltelijk, tien roeden drie en negentig ellen.
Sectie A, nummer 261 gedeeltelijk, veertien roeden twee en veertig ellen.
Sectie B, nummer 18, twee bunders vijf en twintig roeden; nummer 19, twee en veertig roeden twintig ellen; nummer 20, vier roeden veertig ellen; nummer 21, zes roeden veertig ellen; nummer 22, veertig roeden zeventig ellen.
Sectie A, nummer 261, gedeeltelijk, veertien roeden twee en veertig ellen.

Gemeente *Hengstdijk.*

Sectie A, nummer 440, vijf en negentig roeden; nummer 441, veertien roeden vijftig ellen; nummer 443, een bunder negentien roeden vijftig ellen; nummer 248, drie en zeventig roeden dertig ellen; nummer 550, vijftien roeden dertig ellen; nummer 552, een bunder veertien roeden veertig ellen; nummer 553, een bunder elf roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie B, nummer 488, een bunder een roede tachtig ellen; nummer 489, negen en dertig roeden tien ellen; nummer 490, veertig roeden tachtig ellen; nummer 491, negentig roeden dertig ellen; nummer 492, een bunder zeven en zestig roeden zestig ellen; nummer 507, drie roeden twintig ellen.
Sectie C, nummer 280, twee bunders een en tachtig roeden dertig ellen.

Gemeente *Ossenisse.*

Sectie B, nummer 198, vijftien roeden twintig ellen; nummer 199, zes en zeventig roeden veertig ellen; nummer 200, acht en veertig roeden twintig ellen; nummer 201, zes en zestig roeden tien ellen.

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet.)

Gemeente *Graauw.*

Sectie D, nummer 263, vijftien roeden dertig ellen; nummer 264, twee bunders een en zeventig roeden veertig ellen; nummer 265, een bunder vijf en zestig roeden zestig ellen; nummer 266, acht roeden zestig ellen; nummer 267, vier en zestig roeden zestig ellen; nummer 268, negen roeden zeventig ellen; nummer 269, een bunder dertien roeden negentig ellen; nummer 270, tien bunders zes en dertig roeden zestig ellen; nummer 271, negen bunders een en negentig roeden vijftig ellen; nummer 272, achttien bunders vier en vijftig roeden zestig ellen; nummer 273, een en dertig roeden dertig ellen; nummer 274, twee en twintig roeden veertig ellen; nummer 275, een bunder een en dertig roeden twintig ellen; nummer 276, een bunder vier en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 277, twee bunders negen en tachtig roeden zeventig ellen.

Sectie E, nummer 313, een bunder acht en tachtig roeden tachtig ellen; nummer 314, negen en tachtig roeden twintig ellen; nummer 324, een bunder veertig roeden negentig ellen; nummer 325, een bunder zeven en dertig roeden zestig ellen; nummer 326, twee bunders vijf en tachtig roeden veertig ellen; nummer 327, zes en dertig roeden zeventig ellen; nummer 327bis, een en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 328, achttien roeden tachtig ellen; nummer 329, zes roeden tachtig ellen; nummer 330, tachtig roeden vijftig ellen; nummer 331, twee bunders een en zeventig roeden zestig ellen; nummer 332, twee bunders vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 333, een bunder een en tachtig roeden; nummer 334, een bunder zes roeden dertig ellen; nummer 411, een bunder zes en vijftig roeden tien ellen; nummer 412, een bunder vijf en zestig roeden negentig ellen; nummer 413, twee bunders twee roeden tachtig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie E, nummer 136, twee en veertig roeden vijftig ellen; nummer 137, veertien roeden zestig ellen; nummer 138, vijf en vijftig roeden tien ellen; nummer 139, een bunder acht en veertig roeden zeventig ellen; nummer 140, achttien roeden twintig ellen; nummer 141, zestien roeden; nummer 142, zestig roeden twintig ellen; nummer 143, acht en dertig roeden tachtig ellen; nummer 144, twee en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 145, zestig roeden zestig ellen; nummer 146, negen en dertig roeden dertig ellen; nummer 147, vier bunders negen en vijftig roeden twintig ellen; nummer 148, vijf en tachtig roeden vijftig ellen; nummer 149, drie en veertig roeden zeventig ellen; nummer 150, twee bunders drie en zeventig roeden zestig ellen; nummer 151, een bunder vier en vijftig roeden; nummer 152, negen en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 153, drie en vijftig roeden; nummer 154, negen en vijftig roeden dertig ellen.

Sectie F, nummer 573b, drie en twintig roeden zeventig ellen; nummer 573c, zeven en twintig roeden; nummer 612, twee bunders twee en twintig roeden zestig ellen; nummer 614, een bunder drie en veertig roeden vijftig ellen; nummer 615, een roede vijf en zeventig ellen; nummer 616, negen en veertig roeden vijftig ellen; nummer 619, een bunder drie en zestig roeden.

Gemeente *Graauw.*

Sectie A, nummer 179, een bunder een en zestig roeden dertig ellen; nummer 180, negentig roeden veertig ellen; nummer 181, een bunder zes en veertig roeden negentig ellen; nummer 182, een bunder dertig roeden zeventig ellen.

Sectie D, nummer 324, twee bunders tachtig roeden zestig ellen; nummer 364, dertien roeden zestig ellen; nummer 365, twintig roeden; nummer 365a, negentig ellen; nummer 365b, vijf roeden tien ellen; nummer 366, tien roeden vijftig ellen; nummer 367, drie roeden; nummer 368, drie roeden tachtig ellen; nummer 369, vier roeden tien ellen; nummer 370, drie en tachtig roeden negentig ellen.

Sectie E, nummer 269, negen en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 270, twee en zeventig roeden dertig ellen; nummer 271, vier en negentig roeden negentig ellen; nummer 272, een en zeventig roeden tachtig ellen; nummer 273, acht en vijftig roeden twintig ellen; nummer 414, drie bunders negen en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 415, een bunder negen en zeventig roeden zeventig ellen.

Sectie D, nummer 84, vijf en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 88, acht en dertig roeden; nummer 89, negentien roeden tien ellen; nummer 90, een en twintig roeden tien ellen; nummer 91, een en dertig roeden negentig ellen; nummer 92, achttien roeden vijftig ellen; nummer 93, dertien roeden; nummer 94, vijftig roeden tachtig ellen; nummer 95, een en dertig roeden dertig ellen; nummer 96, tien roeden dertig ellen; nummer 97, een bunder zes en dertig roeden tachtig ellen; nummer 98, vijftig roeden twintig ellen; nummer 99, veertien roeden negentig ellen; nummer 100, zes en zeventig roeden zestig ellen; nummer 338, een bunder twee roeden zeventig ellen; nummer 339, drie en negentig roeden dertig ellen; nummer 348, twee bunders negen roeden twintig ellen; nummer 349, drie roeden vijftig ellen; nummer 352, veertien roeden zeventig ellen; nummer 353, zes roeden veertig ellen.

Gemeente *Hontenisse.*

Sectie E, nummer 160, twee bunders zestien roeden negentig ellen; nummer 161, acht roeden zestig ellen; nummer 162, achttien roeden zestig ellen; nummer 163, zes roeden negentig ellen; nummer 164, elf roeden twintig ellen.

Sectie F, nummer 573, vijf en twintig roeden zeventig ellen; nummer 573a, twee en twintig roeden vijftig ellen; nummer 583, zeven roeden vijftig ellen; nummer 584, vier roeden tien ellen; nummer 585, zes roeden dertig ellen; nummer 586, een roede negentig ellen; nummer 587, acht roeden dertig ellen; nummer 588, vijftig roeden twintig ellen; nummer 589, zes en twintig roeden vijftig ellen; nummer 590, vijf roeden zeventig ellen; nummer 591, vier roeden negentig ellen; nummer 592, drie en negentig roeden vijftig ellen; nummer 593, acht en vijftig roeden tachtig ellen; nummer 594, vijf en zestig roeden; nummer 595, een en veertig roeden; nummer 596, twintig roeden twintig ellen; nummer 597, elf roeden twintig ellen; nummer 598, veertig roeden zeventig ellen; nummer 599, drie en vijftig roeden tien ellen; nummer 600, zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 602, vijf en vijftig roeden zeventig ellen; nummer 606, vier en zeventig roeden negentig ellen; nummer 610, vier en zestig roeden vijftig ellen; nummer 611, twee en veertig roeden dertig ellen; nummer 613, twee en veertig roeden zeventig ellen; nummer 601, negen en twintig roeden tien ellen; nummer 603, een bunder negentien roeden tien ellen; nummer 604, drie en dertig roeden veertig ellen; nummer 605, negen roeden twintig ellen; nummer 607, vijf en negentig roeden; nummer 608, zeven en veertig roeden zeventig ellen; nummer 609, acht en twintig roeden.

Gemeente *Graauw.*

Sectie E, nummer 280, drie bunders negen en tachtig roeden zeventig ellen; nummer 281, vier roeden veertig ellen; nummer 282, negen roeden twintig ellen; nummer 283, vier roeden tachtig ellen.

Sectie D, nummer 256, vijf en twintig roeden veertig ellen; nummer 257, acht roeden negentig ellen; nummer 258, zeventien roeden tien ellen; nummer 259, een en zeventig roeden; nummer 260, een en dertig roeden veertig ellen; nummer 377, vier en twintig roeden zestig ellen, nummer 378, zes roeden tien ellen; nummer 379, zeventien roeden zestig ellen; nummer 380, zeven en negentig roeden zeventig ellen; nummer 386, zes roeden veertig ellen; nummer 387, een en negentig roeden vijftig ellen.

Sectie E, nummer 306, zeven en twintig roeden zeventig ellen; nummer 307, een en negentig roeden; nummer 308, zeven en zeventig roeden; nummer 309, een bunder drie en vijftig roeden; nummer 310, een bunder veertien roeden tien ellen.

Sectie D, nummer 397, zes roeden negentig ellen; nummer 398, zes roeden vijftig ellen; nummer 399, twee bunders vier en tachtig roeden tien ellen; nummer 406, een en veertig roeden; nummer 390, drie roeden veertig ellen; nummer 391, acht en zeventig roeden negentig ellen; nummer 394, vier roeden vijftig ellen; nummer 395, vijf roeden vijftig ellen; nummer 396, zeven roeden veertig ellen; nummer 381, zes roeden vijftig ellen; nummer 382, een roede vijftig ellen; nummer 383, drie roeden zestig ellen; nummer 384, veertien roeden zeventig ellen; nummer 385, twee roeden acht en dertig ellen; nummer 356, zeven roeden tien ellen; nummer 357, een roede tachtig ellen.

Sectie E, nummer 311, twee bunders een en tachtig roeden dertig ellen; nummer 312, vijf en tachtig roeden tien ellen.

Sectie D, nummer 82, zeven en zeventig roeden tien ellen; nummer 83, zes en vijftig roeden twintig ellen; nummer 85, een bunder vijf en veertig roeden veertig ellen; nummer 86, dertien roeden twintig ellen; nummer 87, acht en dertig roeden.

Gemeente *Colijnsplaat.*

Sectie D, nummer 34, twee bunders vijf en veertig roeden twintig ellen; nummer 35, twee bunders een en dertig roeden tien ellen; nummer 36, twee bunders twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 37, twee bunders drie en dertig roeden dertig ellen; nummer 38, twee bunders twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 39, twee bunders een en dertig roeden tien ellen; nummer 40, drie bunders drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 41, veertien roeden; nummer 42, zestig roeden negentig ellen; nummer 43, een roede veertig ellen; nummer 44, vijftien roeden vijftig ellen; nummer 45, negen roeden veertig ellen; nummer 47, drie bunders zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 48, twee bunders acht en veertig roeden tien ellen; nummer 49, twee bunders vier en veertig roeden zeventig ellen; nummer 50, drie bunders tien ellen; nummer 51, drie bunders een en veertig roeden negentig ellen; nummer 52, twee bunders zeven en negentig roeden zeventig ellen; nummer 60, een bunder zeven en negentig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Cats.*

Sectie C, nummer 28, negen en zeventig roeden; nummer 29, drie bunders drie en zeventig roeden dertig ellen; nummer 30, vijf bunders zeventien roeden dertig ellen; nummer 31, twee bunders zeven en dertig roeden dertig ellen; nummer 32, twee bunders drie en

dertig roeden dertig ellen; nummer 33, een bunder drie en zeventig roeden; nummer 34, een bunder tachtig roeden; nummer 35, een bunder drie en zeventig roeden zestig ellen.

Gemeente *Colijnsplaat.*

Sectie D, nummer 61, een en twintig roeden dertig ellen; nummer 62, drie roeden veertig ellen; nummer 63, een en twintig roeden veertig ellen; nummer 64, elf roeden vijftig ellen; nummer 65, acht roeden tachtig ellen; nummer 66, zevenlien roeden zestig ellen; nummer 67, twintig roeden tien ellen; nummer 68, vijf bunders vier en dertig roeden tachtig ellen; nummer 69, twee bunders vijf en dertig roeden vijftig ellen; nummer 70, drie bunders negen en dertig roeden; nummer 71, drie bunders zes en dertig roeden veertig ellen; nummer 72, zes bunders negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 73, zeven bunders drie en dertig roeden zeventig ellen.

Gemeente *Cats.*

Sectie C, nummer 1, drie bunders drie en twintig roeden negentig ellen; nummer 2, drie bunders een roede negentig ellen; nummer 3, drie bunders een roede negentig ellen; nummer 4, een bunder negen en zestig roeden zestig ellen; nummer 5, vijf bunders vijf en tachtig roeden veertig ellen; nummer 12, een bunder vijf en zestig roeden zeventig ellen; nummer 14, vier bunders vijf en twintig roeden zestig ellen; nummer 15, vier bunders zeven en vijftig roeden; nummer 16, vier bunders acht en veertig roeden dertig ellen; nummer 17, twee bunders zeven en zeventig roeden vijf en dertig ellen; nummer 18, twee bunders zes en vijftig roeden tien ellen.

Gemeente *Colijnsplaat.*

Sectie D, nummer 1, vier roeden tachtig ellen; nummer 2, zeven en dertig roeden; nummer 3, drie roeden tachtig ellen; nummer 4, twee roeden dertig ellen; nummer 5, twee roeden zestig ellen; nummer 6, zes roeden negentig ellen; nummer 7, twee bunders acht en tachtig roeden twintig ellen; nummer 8, een bunder zeven en zestig roeden negentig ellen; nummer 9, een bunder een en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 10, drie bunders acht en veertig roeden veertig ellen; nummer 11, drie bunders vijf en veertig roeden tachtig ellen; nummer 12, drie bunders zes en veertig roeden vijftig ellen; nummer 13, drie bunders negen en veertig roeden tachtig ellen; nummer 14, drie bunders veertig roeden zestig ellen; nummer 15, drie bunders twee en twintig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Cats.*

Sectie C, nummer 6, twee bunders acht en zeventig roeden twintig ellen; nummer 7, twee bunders twaalf roeden negentig ellen; nummer 8, twee bunders zeven en veertig roeden negentig ellen; nummer 9, twee bunders twaalf roeden zestig ellen; nummer 10, vier bunders negen en veertig roeden dertig ellen; nummer 11, twee bunders vier en dertig roeden negentig ellen; nummer 13, drie bunders een en veertig roeden dertig ellen.

Gemeente *Colijnsplaat.*

Sectie D, nummer 16, een bunder negen en dertig roeden veertig ellen; nummer 17, een bunder elf roeden zeventig ellen; nummer 18, een bunder elf roeden dertig ellen; nummer 19, een bunder twaalf roeden zestig ellen; nummer 20, een bunder veertien roeden negentig ellen; nummer 21, twee en zeventig roeden zestig ellen; nummer 22, achttien roeden negentig ellen; nummer 23, drie roeden dertig ellen; nummer 24, elf roeden twintig ellen; nummer 25, elf roeden vijftig ellen; nummer 26, dertig roeden zestig ellen; nummer 27, vier bunders zeven en zeventig roeden; nummer 28, een en zeventig roeden zeventig ellen; nummer 29, een bunder twaalf roeden zestig ellen; nummer 30, een bunder tien roeden zestig ellen; nummer 31, een bunder elf roeden negentig ellen; nummer 32, een bunder elf roeden twintig ellen; nummer 33, zeven en negentig roeden tachtig ellen; nummer 53, een bunder vijf en negentig roeden dertig ellen; nummer 54, drie bunders zeven en veertig roeden tachtig ellen; nummer 55, drie bunders zes en tachtig roeden veertig ellen; nummer 56, drie bunders negen roeden tachtig ellen; nummer 57, drie bunders een en zestig roeden veertig ellen; nummer 58, een bunder zes en tachtig roeden zestig ellen; nummer 59, drie bunders vier en twintig roeden.

Gemeente *Cats.*

Sectie C, nummer 19, twee bunders twee en zeventig roeden; nummer 20, twee bunders vijf en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 21, twee bunders zeven en zeventig roeden vijftig ellen; nummer 22, drie bunders twaalf roeden zeventig ellen; nummer 23, twee bunders zeven en zeventig roeden dertig ellen; nummer 24, twee bunders zeven en dertig roeden; nummer 25, twee bunders zestig roeden tachtig ellen; nummer 27, een bunder elf roeden.

Gemeente *Wissekerke.* (*Sophia-polder.*)

Sectie G, nummer 49, drie bunders een en veertig roeden tien ellen; nummer 50, drie bunders negentien roeden negentig ellen; nummer 51, drie bunders twee en dertig roeden tachtig ellen; nummer 52, drie bunders een en zeventig roeden twintig ellen; nummer 53, drie bunders vijf en veertig roeden zestig ellen; nummer 54, een bunder twee en zeventig roeden veertig ellen; nummer 55, een bunder twee en zestig roeden; nummer 56, vijf en zeventig roeden dertig ellen; nummer 57, twee bunders twee en dertig roeden tien ellen; nummer 58, drie bunders drie en veertig roeden twintig ellen; nummer 59, drie en negentig roeden negentig ellen; nummer 60, vier bunders vier en zeventig roeden.

Gemeente *Wissekerke.* (*Toren-polder.*)

Sectie H, nummer 46, een bunder drie en veertig roeden veertig ellen; nummer 47, vier en veertig roeden zeventig ellen; nummer 48, zes roeden negentig ellen; nummer 49, zes roeden tachtig ellen; nummer 50, een en twintig roeden dertig ellen; nummer 51, vier roeden negentig ellen; nummer 52, twee bunders veertien roeden; nummer 53, een bunder vijf en dertig roeden tien ellen; nummer 63, een bunder vier en tachtig roeden negentig ellen; nummer 64, drie bunders drie en veertig roeden; nummer 65, negen en negentig roeden twintig ellen; nummer 66, vier en dertig roeden tien ellen; nummer 67, twee en dertig roeden twintig ellen; nummer 68, acht en zeventig roeden veertig ellen; nummer 87, een bunder zestig roeden negenentig ellen; nummer 300, een bunder negen en twintig roeden veertig ellen, vroeger bekend onder nummer 91, ter grootte van een bunder twee en dertig roeden veertig ellen; nummer 299, twee bunders zes en tachtig roeden negentig ellen, vroeger bekend onder nummer 95, ter grootte van twee bunders drie en negentig roeden vijftig ellen.

Gemeente *Wissekerke.* (*Vliete-polder.*)

Sectie I, nummer 83, een bunder twee en twintig roeden tachtig ellen; nummer 84, een bunder zeven en twintig roeden twintig ellen; nummer 88, een bunder acht roeden tachtig ellen; nummer 180, acht en veertig roeden tien ellen, vroeger bekend onder nummer 158, ter grootte van een bunder zes en veertig roeden tachtig ellen.

Wegens welke met uitzondering der perceelen Sectie F, nummer 200 en 201, in de gemeente Axel, en het perceel Sectie E, nummer 109, in de gemeente Hontenisse, de laatste overschrijving ten kantore van hypotheken te Goes geschied is den drie en twintigsten Maart achttien honderd vier en veertig, deel zes en veertig, folio honderd drie en zeventig recto, nummer acht en vijftig.

En alle de domaniale tienden in de gemelde provincie Zeeland niet kadastraal bekend.

Waarvan de laatste overschrijving geschied is: ten kantore van hypotheken te Goes, den een en twintigsten Julij achttien honderd drie en veertig, deel een en veertig, folio honderd drie en zestig verso, nummer drie en zeventig; — ten kantore van hypotheken te Zierikzee, den vijf en twintigsten Julij achttien honderd drie en veertig, deel een en twintig, blad honderd zes en twintig recto tot honderd drie en dertig verso, nummer vijftig; — en ten kantore van hypotheken te Middelburg den negenden Augustus achttien honderd drie en veertig, deel zeven en vijftig, nummer vier en dertig, van blad honderd zeven en twintig tot honderd vier en dertig.

IN DE PROVINCIE UTRECHT.

Alle de domaniale tienden in dezelve provincie niet kadastraal bekend.

Waarvan de laatste overschrijving is gedaan: ten kantore der hypotheken te Utrecht den zeven en twintigsten December achttien honderd drie en veertig, deel drie en vijftig, nummer zeven en twintig, folio vier en zeventig; — en ten kantore van de bewaring van hypotheken en van het kadaster te Amersfoort den eersten Januarij achttien honderd vier en veertig, in deel twee en dertig, nummer vier en veertig.

2°. Een nominaal kapitaal inschrijvingen op het twee-en-een-half-percents grootboek der nationale schuld, groot f 669,200 (*zes honderd negen en zestig duizend twee honderd gulden*) ten name van » Konings » (de particuliere domeinen des)", en achtereenvolgend verkregen door wederbelegging der koopprijzen van vrijgemaakte tiendblokken of afgestane grondstukken uit de voorschreven domaniale bezittingen.

Voorziening omtrent de Kroondomeinen.
(Ontwerp van Wet. — Memorie van Toelichting.)

Art. 2. De Koning geniet de inkomsten der domeinen van de Kroon. Hij draagt de daarop drukkende lasten.

Art. 3. De kroondomeinen zijn onvervreemdbaar.
De eenige uitzonderingen, daarop toe te laten, zijn in het volgende artikel vermeld. De inkomsten dezer kroondomeinen kunnen niet worden bezwaard, verpand, vervreemd noch weggeschonken.
Geen beslag, uit welken hoofde ook, kan op deze inkomsten worden gelegd.

Art. 4. De wet kan eene ruiling van gedeelten dezer kroondomeinen tegen andere goederen toestaan, die daardoor kroondomeinen worden.
De wetten op de onteigeningen ten algemeenen nutte zijn op de domeinen van de Kroon toepasselijk.
De afkoop van tienden wordt voortdurend toegelaten op den voet en voor den prijs nader door Ons te bepalen.
De overeenkomsten tot ruiling, tot onteigening ten algemeenen nutte, en tot afkoop van tienden, te sluiten, worden door Ons bij besluit bekrachtigd, en de gelden door de beide laatstvermelde overeenkomsten verkregen, worden door tusschenkomst van Onzen Minister van Financien in inschrijvingen op het grootboek der 2½ percents nationale schuld ten name der kroondomeinen belegd.
Aan de Algemeene Rekenkamer wordt daarvan geregeld kennis gegeven.

Art. 5. De domeinen van de Kroon worden beheerd door eenen administrateur, door Ons te benoemen.
Hij treedt als eischer of verweerder op in alle regtsgedingen welke die goederen en hun beheer betreffen; de vonnissen en arresten worden voor of tegen hem uitgesproken en ten uitvoer gelegd.
De instructien van den administrateur worden door Ons bij besluit vastgesteld. De kosten van het beheer worden uit de opbrengsten dezer goederen gevonden.

Art. 6. Deze wet wordt, voor zooveel het 1ste artikel betreft, bij uittreksel, en voor de verdere artikelen in haar geheel, kosteloos overgeschreven in de registers daartoe bestemd, op de kantoren der hypotheken waaronder de goederen zijn gelegen. In de registers van het kadaster komen de onroerende goederen onder de benaming van *kroondomeinen* voor.
De directie van het grootboek is gemagtigd, om de inschrijvingen in het grootboek der 2½ percents nationale schuld, in art. 1 opgenoemd, onder de benaming van *kroondomeinen* in hare registers over te schrijven.

Lasten en bevelen, enz.

[XXXI. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de jongste herziening der Grondwet, heeft het den Koning goedgunstiglijk behaagd, de nog aan Hoogstdenzelve toebehoorende domeinen, welke door de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) aan Koning Willem I waren opgedragen, tot kroondomeinen aan den Staat terug te geven.
Gelijk in de zoo even aangehaalde wet, bij den afstand die toen van staatswege plaats vond, de goederen zijn aangewezen, is het der Regering noodzakelijk voorgekomen ook nu eene wettelijke aanwijzing van die goederen te verkrijgen, en die te doen gepaard gaan met eenige algemeene voorschriften aangaande hun beheer, in dier voege als het een en ander vervat is in het ontwerp van wet dat hiernevens aan de Staten-Generaal wordt aangeboden.
Als beginsel wordt bij het wets-ontwerp vastgesteld, dat de kroondomeinen onvervreemdbaar zijn; dat ook de inkomsten daarvan op geenerlei wijze mogen worden bezwaard; dat deze nimmer mogen worden vervreemd en dat daarop in geen geval eenig beslag kan worden gelegd.
Wanneer de aard van deze of gene bezitting eene ruiling tegen andere goederen mogt wenschelijk maken, zal de wet haar moeten toestaan.
Dezelfde gronden die vroeger het regt van onteigening ten algemeenen nutte in het Nederlandsch staatsregt deden opnemen, gelden ook ten aanzien der domeinen van de Kroon; doch de wet die dit erkent, bepaalt tevens dat de schadevergoeding in kapitaal verkeeren en weder belegd worden zal.
De afkoop der tienden — een maatregel dien de landbouw allerwege inroept, en welke als beginsel in het Nederlandsch burgerlijk regt is vastgesteld — wordt bij het ontwerp mede van toepassing gemaakt op de domeinen van de Kroon, opdat de voortzetting van dezen zoozeer met de openbare meening strookenden maatregel niet worde belemmerd, en niet aan de grondeigenaren een vooruitzigt benomen, hetwelk hun reeds door den Koning was geopend.
De Algemeene Rekenkamer wordt in de gelegenheid gesteld om over de wederbeleggingen haar toezigt uit te oefenen. Aan het genot van het inkomen zijn echter de lasten der goederen en de kosten van het beheer verbonden. De Koning regelt dat beheer bij besluit, en maakt omtrent de aanstelling en belooning Zijner beambten de vereischte bepalingen.
De wet beveelt ten slotte, dat in alle openbare registers de overgedragene goederen het kenmerk van kroondomeinen dragen; dit kenmerk toont den eigenaardigen toestand dezer goederen aan, strekt derden tot waarschuwing, en bestendigt het doel, met de daarstelling van kroondomeinen bij de staatsregeling beoogd.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,
J. M. de Kempenaer.

SOCIÉTÉ DE L'HARMONIE DE GRONINGEN

Heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant.
(Koninklijke Boodschap; Ontwerp van Wet; Memorie van Toelichting)

[XXXII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 11den Junij 1849.*

MIJNE HEEREN!

Wij doen hiernevens aan U ter overweging toekomen een ontwerp van wet omtrent de heffing van de daarbij bedoelde buitengewone opcenten in de provincie *Noordbrabant*.

De redenen van dit voorstel zijn ontwikkeld in de daarbij gevoegde toelichtende memorie.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 7den Junij 1849.

WILLEM.

[XXXII. 2.]

ONTWERP VAN WET *omtrent de heffing van de daarbij bedoelde buitengewone opcenten in de provincie* Noordbrabant.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat bij de wet van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 83) de vereischte bekrachtiging voor de provincie *Noordbrabant* is verleend aan de heffing van buitengewone opcenten op de grondbelasting en op de personele belasting, voor de rentebetaling en aflossing van de geldleeningen van f 300,000, reeds gedaan ingevolge de bij Koninklijk besluit van 2 April 1845, n°. 55, goedgekeurde voordragt der Staten van die provincie, en van f 200,000, waartoe de Staten dier provincie den 10den Julij 1848 hebben besloten; welke beide geldleeningen bestemd zijn tot het verbeteren van wegen en waterleidingen;

dat echter die wet voorschreven heffing beperkt tot het toen eerstvolgend dienstjaar, en het nader gebleken is, dat laatstgemelde geldleening niet kan worden tot stand gebragt, ten ware aan de geldschieters de zekerheid worde gegeven, dat die heffing zal mogen geschieden over al den tijd, gedurende welken zij tot aflossing en rentebetaling noodig zal zijn;

Gelet op art. 129 der Grondwet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Voor het geheele tijdvak, waarover dat noodig zal zijn, voor de provincie *Noordbrabant*, wordt bekrachtigd de heffing:

a. van *twee* buitengewone opcenten op de grondbelasting en op de personele belasting, voorgedragen door de Staten van de provincie *Noordbrabant* bij besluit van 9 Julij 1844, goedgekeurd door Koninklijk besluit van 2 April 1845, n°. 55, om te strekken tot dekking der rentebetaling en aflossing eener geldleening van f 300,000, tot verbetering van wegen en waterleidingen; en

b. van *eenen* buitengewonen opcent op de grondbelasting en op de personele belasting, voor de rentebetaling en aflossing van de geldleening van f 200,000, waartoe de Staten van *Noordbrabant* den 10den Julij 1848 hebben besloten, tot het verder voortzetten der verbetering van wegen en waterleidingen in die provincie.

Gegeven

[XXXII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Den 7den December jl. zijn aan de toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal eenige wets-ontwerpen aangeboden, de heffing betreffende van de daarbij vermelde provinciale belastingen.

Bij dezelve was uitgegaan van het beginsel, dat, waar die heffing, uit hoofde van de geldleeningen, tot welker rentebetaling en aflossing zij moet dienen, zich over meerdere jaren uitstrekt, de bekrachtiging over dat geheele tijdvak werd gevraagd, in verband met de geldleening, tot welker afdoening de heffing moet strekken.

De toenmalige Tweede Kamer achtte het wenschelijk om de gevraagde bekrachtiging binnen de naauwst mogelijke grenzen te beperken, en dezelve dus niet verder uit te strekken dan tot het dienstjaar 1849, of, voor zooveel de opcenten op de personele belasting betreft, tot het tijdvak, dat met 30 April 1850 ten einde loopt. In overeenstemming met dien wensch, zijn de wets-ontwerpen gewijzigd, en daarna bekrachtigd.

Voor zooveel de geldleeningen betreft die reeds tot stand zijn gebragt, geeft dit voor het oogenblik geene ongelegenheid, en zal, wanneer later de verdere benoodigde bekrachtiging wordt verleend, alles een regelmatigen loop behouden.

Doch voor de provincie *Noordbrabant* is het met de zaak, ten deele, anders gelegen.

Aldaar is door de Staten den 9den Julij 1844 voorgedragen, en bij Koninklijk besluit van 2 April 1845, n°. 55, geautoriseerd eene geldleening van f 300,000, tot verbetering van wegen en waterleidingen in die provincie.

Bij het plan is bepaald, dat, te beginnen van 1846 af, jaarlijks eene aflossing zal plaats hebben van ten minste twee ten honderd van het kapitaal, en is tevens, op voordragt der Staten, bij voormeld Koninklijk besluit vastgesteld, dat, tot den afloop dier geldleening, twee buitengewone opcenten op de grond- en personele belastingen zullen worden geheven.

Op deze geldleening is, in zooverre, van toepassing, hetgeen hierboven ten aanzien van den voor het oogenblik regelmatigen loop van zaken is opgemerkt.

Maar bovendien hebben de Staten aldaar in hunne laatstgehoudene gewone zitting besloten, om tot het verder voortzetten der verbetering van voorschreven wegen en waterleidingen wederom eene geldleening te doen van f 200,000, tegen 5 per cent rente, en almede onder bepaling eener aflossing van minstens twee ten honderd jaarlijks; en hebben zij tevens voorgesteld, om ter bestrijding van de renten en aflossingen van laatstgemelde geldleening, éénen buitengewonen opcent op de grond- en personele belastingen te mogen heffen.

Bij artt. 2 en 3 der wet van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 83) is die heffing voor het toen eerstvolgend dienstjaar gebracht; is nader gebleken, dat zij niet, met uitzigt op goed gevolg, kan worden opengesteld, ten ware nu reeds de zekerheid worde gegeven, dat de voor de rentebetaling en aflossing benoodigde heffing van éénen buitengewonen opcent op de grond- en personele belastingen zal mogen geschieden *over het geheele tijdvak*, waarvoor die noodig zal zijn.

Intusschen is het van belang, dat die gelden weldra kunnen worden opgenomen, omdat anders de bedoelde werken, die reeds gedeeltelijk zijn uitgevoerd, moeten worden gestaakt; hieruit voor die werken zelve groote nadeelen zouden voortvloeijen; en tevens voor de arbeidende klasse de gelegenheid zou worden benomen, om bij die werken arbeid en brood te vinden.

Uit dien hoofde verzoeken Gedeputeerde Staten van *Noordbrabant* met aandrang, dat, overeenkomstig de in der tijd door de Provinciale Staten gedane voordragt, de ten deze benoodigde bekrachtiging, ook voor de volgende jaren, nu reeds door de wet moge worden verleend.

De Regering vindt, in dezen stand der zaak, genoegzame reden om tot het verleenen dier bekrachtiging een voorstel te doen.

Daartoe strekt hoofdzakelijk het bijgaand ontwerp van wet, hetwelk, gelijk men vertrouwt, na de bovenstaande uiteenzetting in voormeld opzigt, geene verdere bijzondere toelichting behoeft.

Alleenlijk vermeent men omtrent hetzelve nog te moeten opmerken, dat, ofschoon slechts voor de nog te bewerkstelligen geldleening van f 200,000 de bekrachtiging der heffing van buitengewone opcenten, ook voor de verdere jaren, op dit oogenblik volstrekt noodig is; het echter nuttig is geacht, tevens de bekrachtiging dier heffing voor de reeds aangegane leening van f 300,000 daarin op te nemen,

eensdeels, omdat de beide geldleeningen voor een en hetzelfde onderwerp moeten strekken, en het dus eigenaardig is beide op gelijke wijze te behandelen; en

anderdeels, omdat, langs dien weg, het onderwerp der provinciale heffingen voor *Noordbrabant* dan geheel is geregeld, en het, in dat geval, meer dan waarschijnlijk, niet noodig zal zijn, voor die provincie op dit onderwerp in den loop dezes jaars nader terug te komen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXV. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp houdende regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

In het verslag waarop deze memorie tot antwoord dient wordt, zoo als men m t alle bescheidenheid vermeent, geen genoegzaam onderscheid gemaakt tusschen de handelingen der vroegere en der tegenwoordige Regering, hetgeen echter tot regt verstand der zaak zeer noodig is.

Men vergunne dus aan de tegenwoordige Regering, die onderscheiding vast te houden en te verdedigen. Dat zal, zoo men zich vleit, van invloed zijn op de nadere beschouwing en behandeling van dit onderwerp.

De tegenwoordige Regering toch heeft, bij hare komst tot het bestuur, de zaak opgezet, voortgezet en bijna geheel voltooid gevonden.

De meeste geheimhouding was daaromtrent bewaard, ten einde zich ook daardoor zooveel mogelijk van het uitsluitend bezit der nieuwe oorlogs-middelen te verzekeren; doch toen, ten gevolge van de bepalingen der overeenkomst, waarvan alhier sprake is, er eenige betalingen moesten plaats hebben, en de geheele zaak, ook wegens de betalingen welke bereids vroeger waren gedaan, ter kennis van den Raad der Ministers werd gebragt, oordeelde deze, dat, ofschoon er nog een andere weg tot afdoening der zaak openstond, de tegenwoordige Regering dien niet mogt inslaan, maar dat zij, aan het stelsel

Regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.
(Memorie van Beantwoording.)

van openbaarheid getrouw, de zaak aan de wetgeving behoorde mede te deelen.

Bij die mededeeling kon en moest zich echter hare taak bepalen. Zij heeft dit gedaan, met overlegging van al de stukken, die tot opheldering kunnen strekken, en waaruit volledig blijkt:

dat er in der tijd eene overeenkomst tot het verkrijgen van nieuwe oorlogs-middelen is aangegaan;

dat daaraan voor een zeker gedeelte voldaan is;

dat daarvoor betalingen zijn gedaan, doch dat wegens de aanwijzing dier betalingen op de fondsen van *verstrekking bij Oorlog en Marine in beheer*, moeijelijkheden met de Algemeene Rekenkamer zijn ontstaan;

dat, vermits de contractant verder niet gereedelijk aan zijne verpligtingen voldeed, er maatregelen genomen zijn, om te zorgen, dat de zaak op eene voegzame wijze, met het minste bezwaar voor 's Rijks schatkist, tot vereffening kwam; — dat dit ook heeft plaats gehad; doch dat nu ten deze alsnog eenige betalingen behooren te geschieden, hetgeen voorziening vereischt, waarvoor, en voor de regularisatie der vroeger gedane betalingen, het aangeboden ontwerp van wet moet dienen.

Deze daadzaken blijken daarenboven duidelijk uit de memorie van toelichting bij het ontwerp van wet gevoegd, en de tegenwoordige toe zij in staat is; maar zij zal nader alle inlichtingen geven, waartreden in bijzonderheden wegens onderwerpen bij het verslag aangeroerd, welke niet regtstreeks met de zaak in verband staan, en waaromtrent zij niet kan geacht worden de verantwoording of verdediging op zich te moeten nemen.

Uit dat oogpunt gelieve men de toelichtingen te beschouwen, welke hierbij nader, op verschillende aanmerkingen, worden voorgedragen.

§ 1. Omtrent de aanmerkingen, hier gemaakt, kan in het midden worden gebragt: *wegens het geheim der nieuwe oorlogsmiddelen*, dat sinds jaren naar de toepassing van het percussie-stelsel op holle projectilen vruchteloos is gezocht; dat daaromtrent thans nog in Engeland proeven worden genomen; dat in Zweden dergelijke bommen bekend zijn, waarvan het geheim zorgvuldig wordt bewaard, hetwelk men van elders te vergeefs door de aanbieding eener som van f 100,000 zou hebben trachten te verkrijgen; — dat in Frankrijk proeven worden genomen met dergelijke projectilen van eene andere inrigting dan de onze, en dat aldaar reeds in 1847 proeven zijn genomen met percussie-bommen, welke echter niet hebben voldaan; doch waarvoor, bij welslagen, eene veel grootere som was aangenomen te betalen, dan hier te lande heeft plaats gehad; — *wegens de waardij der nieuwe oorlogsmiddelen*, dat de percussie-bommen, thans reeds in gebruik, de uitwerking van het bomgeschut meer dan *tienvoudig* vermeerderen. De oorlogsvaartuigen hebben alle, ja zelfs eenige oorlogs-stoombooten, bijna uitsluitend bomkanonnen aan boord, en hebben dus door de invoering van de percussie-bommen eene aanzienlijke kracht gewonnen. Aan de uitrusting der kustbatterijen ontbraken in den gewonen toestand nog meer dan 200 bomkanonnen, doch sedert het verkregen bezit der percussie-bommen heeft men met den aankoop van vijftig van die vuurmonden kunnen volstaan. Niettegenstaande dit minder getal, rekent men de kustbatterijen nog in kracht ruim *vervijfvoudigd*.

Het Rijk behoeft alzoo thans niet aan te koopen ± 150 bomkanonnen, die met hunne geheele uitrusting ruim f 4000 het stuk kosten, en men bespaart daardoor reeds eene som van f 600,000, zonder nog het *personeel* in oorlogstijd voor die vuurmonden benoodigd in aanmerking te nemen.

Trekt men nu van deze som af de uitgaven door Oorlog in de zaak te dragen, alsmede de kosten op het percussionneren van bommen vallende, dan blijft het voordeel van het Rijk nog boven de f 400,000.

Dat ook de *kolonien* in dergelijke voordeelen zullen deelen, spreekt wel van zelf

Wel verre dus dat de Staat door deze overeenkomst zou zijn bezwaard, zoo acht men, dat hij er mede bevoordeeld is; zelfs nog zonder de verkregen bomraketten in aanmerking te nemen, welke stellig als een aanvullingsmiddel van de artillerie, vooral op de schepen en kustbatterijen, en hoogst waarschijnlijk ook bij de landmagt, *vermeerdering* van kracht, bij *vermindering* van behoefte aan materieel, zullen aanbrengen.

§ 2. De poging, door de vroegere Regering in het werk gesteld, om de uitgaven, waarover het wets-voorstel loopt, op de zoogenaamde fondsen *voor restitutien van verstrekkingen* te doen verevenen, laat zich hieruit verklaren, dat de uitgaaf, onder anderen, voor zooveel Oorlog betreft, niet op de begrooting van dat departement kon plaats hebben, omdat niet op de daarbij betrokken afdeeling: *Materieel der artillerie*, maar op de artikelen (onderdeelen der afdeeling) ordonnantien worden afgegeven.

Op het *fonds van verstrekking* daarentegen komt zoodanige onderdeeling niet voor. Volgens hetgeen in der tijd met de Algemeene Rekenkamer werd overeengekomen, en hetgeen ook voorloopig bij de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 40) tot beginsel is aangenomen, strekt het fonds tot voldoening van uitgaven voor het *materieel der artillerie*, zonder verdere aanduiding, als *generieke* benaming.

Toen dus de betaling op het *fonds van verstrekking* werd aangewezen, kon men niet vermoeden, dat de Algemeene Rekenkamer daartegen op zou komen, daar de zaak, hoe men die ook noemen wil, *constructie-geheim* of *oorlogsmiddel*, toch ontegenzeggelijk het *materieel der artillerie* betreft. Zelfs zou men kunnen beweren, dat de betalingen ten deze in den geest der wet zijn *van gelijken aard*, omdat de kosten, welke zijn aangewend, gestrekt hebben tot verandering, wijziging en verbetering der bestaande projectilen, en dus in dat opzigt niet nieuw.

De aanwijzing welke daarop thans wordt voorgedragen, moet daarom gehandhaafd blijven, omdat de uitgaven welke *geregulariseerd* moeten worden, de bereids afgesloten dienstjaren 1845, 1846 en 1847 betreffen, terwijl de nog te doene uitgaven mede daarop betrekkelijk zijn.

Met opzigt tot de verstrekking van metalen geschut aan Frankrijk, kan men opmerken, dat die eerst in het laatst van 1847 heeft plaats gehad, toen al de betalingen uit de overeenkomst in 1845 aangegaan geschied waren, en men reeds vermoeden kon, dat voor die overeenkomst verder geene uitgaven zouden te doen zijn, waarvoor dien behalve het fonds van verstrekkingen genoegzame middelen aanbood.

§ 3. Het is geenszins uitgemaakt dat de contractant niet nog verder aan vele bepalingen der overeenkomst zou hebben kunnen voldoen, indien men hem daartoe tijd had kunnen laten; maar het besef der verpligting om zich aan de letter der overeenkomst te houden, en die in geen geval uit haar geheel te brengen, heeft dit niet toegelaten.

Omtrent de betalingen welke aan hem gedurende twee jaren gedaan zijn, moet worden opgegeven, dat hij de percussie-bommen, waaromtrent hij aan de eischen van het contract voldaan had, gedurende dat tijdvak nog nader aanmerkelijk heeft verbeterd, en wel door daaraan *meerdere krachts-uitoefening* en eene *beterkoope inrigting* te geven. De laatste zal voor de betrokken departementen eene besparing van ± f 40,000 opleveren. Bovendien heeft hij in dat tijdvak de uitvinding zijner raketten verbeterd, doch daarmede niet tijdig klaar kunnen komen, door welke omstandigheid die uitvinding, krachtens de bepalingen der overeenkomst, zonder verdere vergoeding aan het Rijk vervallen is.

Wat het voornemen betreft om nog andere betalingen aan den contractant te doen, hierop moet men antwoorden, dat met de voldoening der gelden, welke volgens de aanwijzing, bij het wets-voorstel gevoegd, nog te betalen blijven, de zaak ten principale is afgeloopen. Alleen zal de contractant nog over 1850, volgens de uitspraak van arbiters, te vorderen hebben f 450, en verder jaarlijks f 100 minder, tot op f 200 toe; doch voor dit jaargeld zou hij diensten moeten bewijzen, welke hij meer dan waarschijnlijk niet zal verlangen te volbrengen, als wanneer die betalingen van zelf zullen komen te vervallen. De gelden op het fonds van verstrekkingen, voor zooveel het departement van Oorlog (materieel der artillerie) aangaat, bedragen op dit oogenblik f 526,394.79½, waarop inmiddels evenwel onderscheidene posten zijn aangewezen, en bij Marine omstreeks f 37,000.

§ 4. Bij het opmaken in 1846 van de begrooting van Oorlog over de jaren 1848 en 1849 heeft men bij het *buitengewoon* gevoegd de bewoordingen omtrent de *pyrotechnische werkplaats*, die men noodig oordeelde, om de verder uit de overeenkomst voortspruitende betalingen daaruit te kunnen doen. Toen echter de begrooting van 1848 in werking kwam, was er geene quæstie meer van het doen van betalingen, dan later na de beslissing van arbiters, en toen juist meende men, dat de bedoelde bewoordingen onvoldoende waren, om de affectatie op dien post der begrooting te kunnen doen; van daar, dat te dier zake op dien post niets is geaffecteerd geworden.

§ 5. Men heeft dadelijk alle stukken medegedeeld, welke slechts eenigzins tot adstructie der zaak kunnen dienen.

Tegen de overlegging der dispositie van den Minister van Oorlog van den 5den Julij 1845, litt. O[13], bestaan op zich zelf geene bedenkingen, vermits daaruit niets anders blijkt, dan dat twee der officieren, die bij dispositie van 13 October 1845, litt. G[18], in commissie werden gesteld, dit ook vroeger waren ten aanzien van een ander onderwerp, waarmede wijlen de vader van den contractant zich inzonderheid had bezig gehouden, zoodat men aan hen, na zijnen dood, en het opdragen eener nieuwe taak, wel te kennen moest geven dat de vroegere vervallen was; doch het is twijfelachtig voorgekomen, of de productie van een stuk, overigens aan de zaak geheel vreemd, en tot handelingen betrekkelijk welke nimmer eenig gevolg hebben gehad, wel doeltreffend zou te achten zijn.

De oorsprong der zaak is trouwens in het besluit des Konings van 26 September en de overeenkomst van 5 October 1845 te lezen.

De Regering brengt overigens de vraag der overlegging van het stuk meer uit het oogpunt van voegzaamheid en van parlementair gebruik in het midden, dan met eenige andere bedoeling.

§ 6. In de memorie van toelichting tot het wets-voorstel betrekkelijk is niet van *geheimhouding der zaak* gesproken. Alleen heeft men daarbij gezegd, dat de overeenkomst en de overige daarbij gevoegde bescheiden, welke door middel der griffie ter kennisneming werden medegedeeld, *uit den aard der zaak niet geschikt waren om gedrukt en openbaar gemaakt te worden*. Door deze wijze van mededeeling werd door de departementen van Marine en van Oorlog niets anders beoogd, dan met opzigt tot de zaak die reserve in acht te nemen, welke in andere landen, mede ten aanzien van de inrigting der oorlogsmiddelen, waarvan men zich bedient, in acht genomen wordt. Het is reeds een nadeel, wanneer het bekend wordt dat er een geheim bestaat, omdat dan ook de navorschingen beginnen. Naar mate de defensie-middelen beperkt zijn, moet men trachten de krachtsuitoefening van het materieel te vermeerderen. Dit behoeft intusschen de behandeling der zaak, uit het oogpunt der bepalingen van *gelijken aard*, in den geest van het slot dezer paragraaph, volstrekt niet te belemmeren, daar deze zeer zeker met bovenstaande consideratien in geen verband staan.

De benaming *nieuwe oorlogsmiddelen*, is in het wets-voorstel opge-

Regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting.
(Memorie van Beantwoording.)

nomen, omdat die uitdrukking alzoo in het besluit van 26 September 1845 voorkomt. Ook acht men niet dat zij tot eenig bezwaar bij de Algemeene Rekenkamer aanleiding zal geven, omdat een *constructie-geheim* toch ook niet anders dan een *middel* is, en deze benaming dus met de zienswijze der Rekenkamer overeenstemt, vermits gezegd collegie is opgekomen tegen de omschrijving van *materieel*, in de betalingstukken den contractant betreffende gebezigd. Een *constructie-geheim* zou echter de zaak, onder verbetering, niet volledig genoeg in eene bepaling van wet uitdrukken, omdat die benaming algemeen en toepasselijk is op elk constructie-geheim, terwijl het bij het vaststellen van uitgaven ten behoeve van het defensie-wezen eigenaardig schijnt, dat de betrekking daartoe worde aangeduid.

Wat het bezwaar van sommige leden betreft, om de verevening dezer uitgaven op het fonds van verstrekkingen in te willigen, hieromtrent neemt men de vrijheid aan te merken, dat zulks echter het meest eigenaardig is, zoo omdat de betalingen, welke bereids hebben plaats gehad, daarop werkelijk gedaan zijn, als omdat de zaak waarvan sprake is daadwerkelijk toch wel het *materieel der artillerie* betreft.

Reeds is hiervoren opgemerkt, dat de begrootingen over 1845, 1846 en 1847, waartoe de zaak behoort, afgesloten zijn, hetgeen met het fonds van verstrekkingen het geval niet is.

Vermits meergezegd fonds hierbij in eenen meer directen zin bij herhaling ter sprake is gekomen, acht men het niet ondienstig hier melding te maken van hetgeen geschied is met opzigt tot de stellige toezegging, door de Ministers van Marine en van Oorlog bij de memorie van toelichting van den 21sten Augustus 1848, betrekkelijk tot de wet van 29 Augustus 1848, gegeven, om nader met de Algemeene Rekenkamer en het departement van Financien te raadplegen over de verdere voorzieningen, welke na 1849 omtrent de fondsen van verstrekkingen noodzakelijk zullen zijn.

Niet lang nadat die wet vastgesteld en uitgevaardigd was, heeft die zaak een onderwerp van overleg tusschen de beide opgemelde departementen uitgemaakt, met dat gevolg, dat bereids in November ll., met goedvinden der Algemeene Rekenkamer en den Minister van Financien, zich hoofd-ambtenaren van dat collegie en van dat departement, met twee hoofd-ambtenaren van Oorlog en van Marine in commissie vereenigd hebben, aan welke inzonderheid in last is gegeven op de bezwaren te letten, die tijdens de behandeling der voormelde wet tegen haar zijn geopperd.

's Gravenhage, den 13den Junij 1849.

De Minister van Oorlog, — *De Minister van Marine*,
Vogt. J. C. Rijk.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 23sten Mei jl. vastgesteld, met de daarop thans ingekomene memorie van beantwoording, als het *Algemeen Verslag* betrekkelijk dat voorstel beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 14den Junij 1849.

Boreel van Hogelanden.
Boxman.
Van Zuijlen van Nyevelt.
Wintgens.
Storm van 's Gravesande.

[XXVII. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, houdende regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting.*

Het is der Regering aangenaam aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal de inlichtingen te verstrekken, welke in het door de Commissie van Rapporteurs, den 16den Mei 1849, vastgesteld verslag omtrent het wets-ontwerp tot regeling van uitgaven op het fonds van herbelasting op de grondbelasting zijn gevraagd.

§ 1. Het fonds van herbelasting op de grondbelasting is het eenige der fondsen die verband houden met de hoofdsom en verhooging der middelen, waaromtrent nog eene wettelijke regeling behoort in aanmerking te komen.

Uiteenloopende beschouwingen, welke voornamelijk den aard van het fonds betreffen, maakten sedert meer dan drie jaren de overwegingen omtrent een wets-voorstel aanhangig en leidden tot uitstellen.

De Regering meende dat het fonds, waarbij het Rijk bate noch schade konde lijden, zoodanige regeling niet behoefde.

De Algemeene Rekenkamer, door welke hetzelve onder de bijzondere rijks-fondsen werd gerangschikt, oordeelde dat tot verevening van de uitgaven, over het jaar 1842 en later daaruit gedaan of nog te doen, eene begrootings wet onvermijdelijk was.

Het is om aan dien stand van zaken een einde te maken, dat de Regering toegegeven en tot de tegenwoordige wets-voordragt besloten heeft, waartoe zij nu te meer reden vindt over te gaan, omdat, volgens het verslag van de Algemeene Rekenkamer nopens het resultaat harer werkzaamheden over 1847, door de aanneming van hetzelve bevorderd zal worden de afdoening van een groot geheel, namelijk de sluiting der saldo-staten van de ontvangers over 1842 en vervolgens.

§ 2. De beslissingen wegens ontheffing en vermindering van den aanslag op de grondbelasting, hadden in den loop van het betrokken dienstjaar zelf plaats, terwijl het bedrag der ontheffing en vermindering op de kohieren van de grondbelasting van het naastvolgend jaar herbelast en in de ontvangers-saldostaten onder de rijks-inkomsten verantwoord werd, doch de ten gevolge der ontheffing en vermindering ten behoeve van de belanghebbenden geslagen orders van betaling werden niet altijd zoo regelmatig voldaan geteekend ter uitbetaling aangeboden, hetgeen aanleiding heeft gegeven, dat deze betalingstukken eerst later, dat is met de verantwoordings staten van de ontvangers over de diensten 1842, 1843, 1844 en 1845, in uitgaaf zijn gebragt.

§ 3. Het aanhangig wets-ontwerp, hetwelk de verevening ter Algemeene Rekenkamer van de in 1842 en later gedane betalingen op de diensten 1840 en later moet mogelijk maken, heeft niets gemeen met de (laatstelijk op bladzijde 62/63, bijlage 10, en onder de som van f 94.322.45½, bij het verslag over 1847 begrepene) fondsen wegens herbelasting op de grondbelasting over 1839 *en vroegere dienstjaren*.

Die som, welke, hoezeer tot oudere diensten behoorende, voor het eerst in 1845 op de boeken der Generale Thesaurie is gebragt (zie verslag over 1845, bladzijde 70 en 71), bestaat uit saldo's van oudere dagteekening, welke eerst bekend zijn geworden nadat in 1844 het beheer der middelen van de gouverneurs der provincien op de arrondissements-directeurs is overgegaan. Op dit fonds zullen nog eenige vereveningen moeten plaats hebben; — bij de eindelijke liquidatie zal er wellig eenig restant als toevallige bate voor 's Rijks schatkist kunnen overschieten.

De uitgaven ter dier plaatse bedoeld, zijn in het aanhangig wets-ontwerp begrepen, als geschied zijnde over de dienstjaren 1842 en 1843, en sedert de invoering der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), ten gevolge waarvan dezelve aan de verevening ter Algemeene Rekenkamer zijn onderworpen.

§ 4. De twijfel die geopperd wordt aangaande de gepastheid der imputatie op het fonds van herbelasting, van verminderingen of ontheffingen over 1840—1843, in verband met art. 5 der wet van 24 April 1843 (*Staatsblad* n°. 14), kan gereedelijk worden opgelost.

De bedoeling van dat artikel was niet, dat er teruggekomen zou worden op de wijze, waarop tot dien tijd toe, door middel van het fonds van herbelasting, in de bezwaren uit ontheffingen en verminderingen op de grondbelasting was voorzien, maar alleen deze: dat men, aan te vangen met 1844, de verminderingen en vermeerderingen krachtens artt. 2 en 3 der wet te verkrijgen, op de regeling der provinciale contingenten van invloed zou doen zijn; en dat men daarbij acht zou geven op de verminderingen en vermeerderingen, sedert 1834 toegestaan. Voor het toekomende zouden deze laatste verminderingen en vermeerderingen dus ook in aanmerking komen; op het verledene, dat is op de wijze waarop tot dien tijd toe in de zaak was voorzien, kwam men niet terug.

En is hier dus geen misslag begaan, en de uitgaven voor het tijdperk van 1840—1843 zijn wel en te regt op het oudere fonds geimputeerd.

§ 5. Bij de vergelijking van het fonds van kwade posten op de grondbelasting met de bestaan hebbende fondsen van kwade posten op de personele belasting en het regt van patent, schijnt men van de veronderstelling te zijn uitgegaan, dat voor de grondbelasting nog een bijzonder fonds voor kwade posten blijft op te heffen. — Zoodanig fonds bestaat niet. Wegens de uitgaven voor ontheffingen, kwijtscheldingen, oninbare posten enz op de grondlasten, werd van 1823 altijd een afzonderlijke post op de begrooting van staats-uitgaven uitgetrokken, doch onder de benaming: Fonds *voor kwade posten op de grondlasten*, hetgeen wel aanleiding tot de dwaling kan gegeven hebben.

Bij het 1ste artikel der 9de afdeeling van het IXde hoofdstuk B der begrooting van staats-uitgaven over de jaren 1848 en 1849, vastgesteld bij de wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 32), alwaar voor het onderwerp van uitgaaf een jaarlijksch beloop van f 166,200 geraamd is, vindt men de omschrijving van den post dan ook in zooverre verbeterd.

§ 6. Het doel der voordragt is alleen om de Algemeene Rekenkamer te magtigen om de uitgaven weg ns ontheffing en vermindering van den aanslag der grondbelasting, de diensten van 1840—1843 betreffende, welke slechts in 1842 en later in uitgaaf zijn gebragt, op het fonds van herbelasting over dienstjaren dat van 1844 voorafgaande, overeenkomstig den uitgedrukten grondslag, te verevenen.

De Regering vermeent dat het wets-voorstel, waarvan het 1ste artikel tevens het middel tot dekking der uitgaven aanwijst, geheel aan dat doel beantwoordt.

Naar aanleiding der aan het slot van het verslag voorgestelde vraag, waarom in de voordragt van *ordonnantien* en niet van uitgaven ter zake

van gedane betalingen werd gesproken, is in het wets ontwerp de verbetering gebragt, welke de bij deze memorie gevoegde nota van wijzigingen voorstelt.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van uitgaven op het Fonds van Herbelasting op de Grondbelasting is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, die onder dagteekening van den 13den Junij jl. is ingezonden, alsmede van de daarbij gevoegde nota van wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt, weshalve het verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 16den Mei bevorens vastgesteld, met de daarop thans ingekomene memorie van beantwoording als het *Algemeen Verslag* betrekkelijk dat voorstel beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 14. Junij 1849.

BOREEL VAN HOGELANDEN.
LOTSY.
VAN DER LINDEN.
WINTGENS.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.

[XXVII. 6.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het ontwerp van wet tot regeling van uitgaven op het Fonds van Herbelasting op de Grondbelasting.* [Zie het ontwerp op bladz. 8 der *Bijlagen.*]

Art. 1. Regel 3 en 4 doorhalen de woorden: *de ordonnantien van ontheffing en vermindering wegens te hooge aanslagen;*
en in de plaats stellen: » de uitgaven wegens ontheffing en vermin-» dering van den aanslag";
ten gevolge waarvan dat artikel thans zal luiden:
De Algemeene Rekenkamer zal op het fonds van herbelasting op de grondbelasting over dienstjaren aan het jaar 1844 voorafgaande, vereevenen, de uitgaven wegens ontheffing en vermindering van den aanslag in de grondbelasting toegestaan:

over het jaar 1840,	ten bedrage van f	53 00
» » » 1841,	» » »	499.74
» » » 1842,	» » »	10,244.86
» » » 1843,	» » »	12,501.32
	te zamen f	23,298 92

[XXX. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon*, uitgebragt in de zitting van den 16den Junij 1849.

Naar aanleiding van het bepaalde bij art. 27 der Grondwet, is bij eene Koninklijke boodschap van den 5den Junij jl. aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet ingezonden, strekkende tot regeling van het inkomen der Kroon gedurende de regering van Koning WILLEM III.

§ 1. Deze wetsvoordragt heeft bij de overweging in de afdeelingen der Kamer, waar te dier gelegenheid 50 leden tegenwoordig waren, wat de hoofdzaak betreft, nagenoeg algemeen bijval gevonden. Met weinige uitzondering toch verklaarden al de leden, dat zij, lettende op al hetgeen met opzigt tot deze gewigtige, maar te gelijk kiesche aangelegenheid in aanmerking behoort te komen, hun zegel konden hechten aan eene wets-bepaling, krachtens welke, gelijk de memorie van toelichting het uitdrukt, de Koning een jaarlijksch inkomen van omstreeks een millioen gulden genieten zal.

§ 2. In verband met dit gevoelen echter, heeft men het zeer wenschelijk geacht, nadere en bepaalde inlichtingen te ontvangen omtrent het cijfer van dat gedeelte van het inkomen der KROON, hetwelk uit de opbrengst der domeinen zou voortvloeijen, die in 1848 door Koning WILLEM II tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven zijn. Men vond te meer aanleiding tot het uiten van dezen wensch in de omstandigheid, dat bij de memorie van toelichting, tot het tegenwoordig wets-ontwerp behoorende, de opbrengst van de bedoelde kroondomeinen gezegd wordt, gemiddeld iets meer of iets minder dan vier maal honderd duizend gulden jaarlijks te bedragen; terwijl bij eene vroegere gelegenheid, namelijk bij eene door de Regering, in September 1848, tijdens de beraadslagingen over de herziening der Grondwet, ingediende memorie van beantwoording, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, destijds in dubbelen getale vergaderd, werd medegedeeld, » dat de inkomsten, door den regerenden Koning » uit de tot kroondomeinen aan den Staat terug te geven domeinen » genoten, sedert 1 Januarij 1831 tot ultimo December 1847, gedu-» rende welk tijdvak zij hier te lande zijn beheerd, gemiddeld hebben » bedragen de som van f330,024.744/17." Men kon zich het verschil tusschen deze beide opgaven, waarvan de eene slechts weinige maanden ouder is dan de andere, niet wel verklaren. Meer bijzonder hebben sommige leden, uitgaande van het denkbeeld, dat de kroondomeinen thans meer opbrengen dan te voren, verlangd te weten, welken invloed de vermeerderde opbrengst der daartoe behoorende tienden, ten gevolge der aan de heffing dier tienden gegevene uitbreiding, op de bedoelde verhooging van cijfer heeft uitgeoefend.

§ 3. Terwijl men, gelijk uit het vorenstaande blijkt, nagenoeg algemeen de bepaling van het jaarlijksch inkomen des Konings op een bedrag van een millioen gulden goedkeurde, heeft men het denkbeeld ter sprake gebragt, of de tegenwoordige wet niet zoodanig zou kunnen worden gewijzigd, dat geheel die som jaarlijks uit 's Rijks schatkist aan Zijne Majesteit wierd toegelegd, en dat dan te gelijk de Staat weder de vrije beschikking erlangde over de daaraan in 1848 tot kroondomeinen teruggegevene domeinen. Onderscheidene leden toonden zich overtuigd, dat, indien deze schikking mogelijk ware, zij eene zeer wenschelijke zijde zoude hebben. Men wees daarbij op de ongelegenheden, die voor het Hoofd van den Staat uit het bezit van domeinen, waarvan de opbrengst zijn jaarlijksch inkomen moet helpen uitmaken, kunnen voortvloeijen; op het nuttig gebruik, dat de Staat van de bedoelde domeinen zou kunnen maken door die te verkoopen en de opbrengst daarvan uitsluitend tot uitdelging van schuld te besteden; op de voordeelen, die de overgang van zulke uitgestrekte vaste goederen in handen van bijzondere personen uit een staatshuishoudkundig oogpunt zou aanbieden; en op de winst, die de schatkist dien ten gevolge, al ware het alleen uit hoofde der overgangsregten, zou genieten. De mogelijkheid van eene zoodanige schikking werd intusschen door vele leden, op grond van art 27 der Grondwet en van geheel den geest en strekking van het daarbij bepaalde, òf ontkend òf betwijfeld; woidende daartegen weder door anderen aangevoerd, dat aan het laatste lid van het genoemde grondwets-artikel ook eene uitlegging kon worden gegeven, volgens welke bij elke nieuwe troonsbeklimming eene regeling van het inkomen der Kroon in den uitgebreidsten zin moest plaats hebben, en dus de bevoegdheid van den wetgever tot beschikking over de kroondomeinen in het tegenwoordig geval niet was uitgesloten; terwijl, ook indien deze opvatting niet aannemelijk ware, hier aan eene soort van vruchtgebruik kon worden gedacht, bij welks bestaan, naar algemeene regtsbeginselen, tusschen eigenaar en gebruiker omtrent de vervanging der voorwerpen, die het vruchtgebruik daarstellen, bij onderlinge schikking kan worden overeengekomen. In allen gevalle wenschte men vrij algemeen met de zienswijze der Regering omtrent dit belangrijk punt bekend te worden gemaakt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 14. Junij 1849.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 15den Junij 1849, de navolgende memorie van beantwoording ontvangen.

De Regering heeft met veel genoegen door het voormelde verslag vernomen:
1°. dat de leden der Kamer doordrongen zijn van het gewigtige zoowel als van het kiesche van dit onderwerp; en
2°. dat zij hun zegel kunnen hechten aan deze wets-voordragt.

Ter beantwoording van den verderen inhoud van dat verslag neemt de Regering verder de vrijheid, het volgende aan te voeren:

§ 1. Art. 27 der Grondwet luidt:
Behalve het inkomen uit de domeinen, door de wet van den 26sten Augustus 1822 afgestaan en in 1848 door den Koning tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven, geniet Koning WILLEM II *een jaarlijksch inkomen van een millioen gulden uit 's Lands kas.*

Hier wordt gesproken van tweederlei inkomen:
a. het inkomen uit de voormelde kroondomeinen,
b. het inkomen uit 's Lands kas.

Het eerste staat vast en is onveranderlijk. Met dat doel, onder die uitdrukkelijke voorwaarde, heeft Koning WILLEM II deze zijne eigendommelijke goederen om niet afgestaan, dat is geschonken aan den Staat, dat zij zouden zijn *kroondomeinen*, en blijven *kroondomeinen*; dat is, dat Hij en Zijne opvolgers op den Koninklijken troon der Nederlanden, de opbrengsten van die goederen zouden genieten, boven een inkomen hun uit 's Lands kas toe te leggen.

Dit laatste inkomen alleen is veranderlijk. Daarom zegt het artikel: *Behalve het inkomen der kroondomeinen — geniet Koning* WILLEM II *een jaarlijksch inkomen van een millioen gulden uit 's Lands kas*

De volgende zinsnede, luidende: *Bij elke nieuwe troonsbeklimming wordt het inkomen der Kroon door de wet geregeld*, — kan alleen op het laatstgenoemde inkomen slaan. Dat vorderen het doel der schenking, de uitdrukkelijke gifte *tot kroondomeinen*, de aard en strekking van kroondomeinen en de uitdrukkelijke bepaling der Grondwet.

§ 2. Dat alles verbiedt deze kroondomeinen te verkoopen, en de schatkist te belasten met eene jaarlijksche uitbetaling van vier tonnen gouds, ter vervanging van de opbrengsten der meergenoemde kroondomeinen.

Ter inlichting, met betrekking tot de opgemerkte tegenstrijdigheid in de verschillende opgaven betrekkelijk de opbrengsten dezer goederen door den Koning genoten, wordt medegedeeld, dat in 1848 door den Raad van Ministers eene opgaaf is gevraagd van de zuivere opbrengst dezer goe-

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van het inkomen der Kroon. (Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.) — *Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.* (Ontwerp van Wet.)

deren, door den eigenaar sedert 1830 gemiddeld genoten, en in antwoord daarop het toen medegedeelde cijfer is opgegeven; doch later is ontdekt, dat ter oorzake van de bestaande onzekerheid nopens den eigendom dier goederen, gedurende meerdere jaren door Koning Willem I slechts f 275,000 uit deze opbrengsten zijn getrokken, en het overschot van die opbrengsten tot voldoening van de verpligtingen van de Algemeene Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Volksvlijt, in de noordelijke provincien, is besteed.

Deze latere ontdekking heeft de Regering tot een grondiger onderzoek genoopt, en dat onderzoek heeft doen blijken, dat de bedoelde goederen in de laatste 14 jaren, na aftrek van de twee hoogste en de twee laagste jaren, gemiddeld zuiver hebben opgebragt f 395,653.39 en in de laatste tien jaren gemiddeld f 411,831.21.

Bij datzelfde onderzoek is niet gebleken, dat de regtspraak in het voordeel der tiendheffing ergaan, invloed heeft uitgeoefend tot vermeerdering van de opbrengsten dezer goederen.

's Gravenhage, den 15den Junij 1849.

De tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,
J. M. de Kempenaer.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het inkomen der Kroon, is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording kennis te hebben genomen, van oordeel geweest dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 16den Junij 1849.

Wichers.
Donker Curtius.
Van Doorn.
Dommer van Poldersveldt.
Nedermeijer van Rosenthal.

[XXXIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 16den Junij 1849.*

Mijne Heeren!

Het nevensgevoegd ontwerp van wet, hetwelk aan U ter overweging wordt aangeboden, strekt tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.

De gronden, waarop dit voorstel rust, worden aangetroffen in de mede hierbij overgelegde memorie van toelichting.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 14den Junij 1849.

WILLEM.

[XXXIII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.*

Wij WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het bedrag en de wijze van heffing van het vuur-, ton- en bakengeld bij de wet behoort geregeld woden;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Van alle, zoo Nederlandsche als vreemde schepen en vaartuigen wordt, ter vergoeding der diensten door verlichting, betonning en afbakening van 's Rijks wege aan de scheepvaart bewezen, behoudens de bij deze wet uitdrukkelijk vermelde uitzonderingen, een vuur-, ton- en bakengeld geheven.

Art. 2. Het bedrag dezer heffing wordt geregeld naar de tonnemaat, waarop de zeeschepen ter berekening van het tonnegeld en de binnenvaartuigen ter bepaling van het patentregt gemeten zijn.

Bij de stoombooten geschiedt zulks onder aftrek van den inhoud der werktuigkamer, mits daarin geen goederen geladen worden.

Bij houtvlotten strekt de lengte tot maatstaf.

Art. 3. Vrij van de betaling van het vuur-, ton- en bakengeld zijn:

a. oorlogsschepen, zoo Nederlandsche als vreemde, mits deze de vereischte onderscheidingsteekenen voeren;

b. Nederlandsche loodsvaartuigen, mits als zoodanig wettig toegelaten en genommerd;

c. de vaartuigen in dienst van 's Rijks loodswezen;

d. vreemde loodsvaartuigen, mits wettig toegelaten en genommerd, en behoorende tot Rijken waar de Nederlandsche loodsvaartuigen dezelfde gunst genieten;

e. de jagten, werk- en andere vaartuigen van 's Rijks marine;

f. de recherche-vaartuigen der ambulante dienst van de in- en uitgaande regten en accijnsen;

g. de vaartuigen der Nederlandsche kustvisschers, ter vischvangst uitgaande of daarvan terugkeerende;

h. de Nederlandsche vischschuiten, uitsluitend tot den vervoer van aal, paling en verschen riviervisch gebezigd;

i. vaartuigen, beneden de vier ton.

Wij behouden Ons voor, aan zoodanige veer- of beurtschepen, welke wegens den geringen afstand, waartoe zich hunne heen- en wedervaart beperkt, niet geacht kunnen worden eenig voordeel van de openbare verlichting, betonning en afbakening te genieten, gelijke vrijstelling te verleenen.

Art. 4. Het vuur-, ton- en bakengeld wordt onderscheiden in buiten- en binnen-vuur-, ton- en bakengeld.

Het eerste is verschuldigd voor het in- en uitvaren der zeegaten en zeehavens.

Het tweede voor het bevaren der hieronder nader omschreven binnenwateren.

Art. 5. Het bedrag van het buiten-vuur-, ton- en bakengeld verschilt naar gelang der havens en plaatsen, van waar de schepen binnenkomen of werwaarts zij uitvaren; in dien zin, dat alle schepen geacht worden van daar binnen te komen, waar zij hunne lading hebben ingenomen of van waar zij in ballast zijn uitgevaren, en daarheen uit te varen, werwaarts hunne lading bestemd is, of waar zij, bij uitvaart in ballast, zich ter verkrijging eener lading heen begeven, onverschillig of zij op hunne vaart al dan niet andere havens en stranden aangedaan hebben of zullen aandoen.

Art. 6. Elk schip betaalt alzoo, bij het in- of uitvaren der Nederlandsche zeehavens of zeegaten, telken reize, voor elke gemeten ton de bij het onderstaand tarief bepaalde som:

a. komende uit eene haven ten oosten van de Kaap de Goede Hoop, of ten westen van Kaap Hoorn gelegen . . . . . f 0.20
derwaarts uitgaande 0.10

b. komende van de westkust van Afrika, de oostkust van Amerika, de Caraïbische of de Kaapverdische eilanden . . . . . f 0.16
derwaarts uitgaande 0.06½

c. komende uit eene haven, gelegen aan de Straat van Gibraltar, of aan eene der zeeën, tot welke die straat den toegang opent . f 0.12
derwaarts uitgaande. 0.04½

d. komende uit eene der overige Spaansche en Fransche havens, uit Portugal, van de Azorische of Canarische eilanden, uit Belgie, uit Engeland, Schotland en Ierland en de nabij gelegene eilanden . . f 0.09½
derwaarts uitgaande 0.03

e. komende uit eenige Duitsche, Deensche, Noordsche, Zweedsche of Russische haven, aan de Noord-, Oost- of Witte Zee, daaraan verbonden zeeboezems of daarin uitstroomende rivieren gelegen f 0.07
derwaarts uitgaande 0.03

f. komende uit eene Nederlandsche haven . . . . . f 0,05
derwaarts uitgaande 0.03

Art. 7. Deze betaling is slechts voor de helft van het boven vermelde bedrag verschuldigd, door:

a. bijleggers, in zooverre deze namelijk door de wetgeving op den in-, uit- en doorvoer als zoodanig erkend worden;

b. schepen in ballast geladen.

Art. 8. Nederlandsche haring- en vischschepen, ter vangst uitvarende, betalen het buiten-vuur-, ton- en bakengeld alleen bij het eerste uitvaren en binnenkomen in elk jaar, en worden bij die betaling beschouwd als naar Nederlandsche havens uitvarende en van daar binnenkomende.

Art. 9. Het dubbel van het bovenvermeld bedrag is verschuldigd door vreemde schepen, tot Staten behoorende, waar soortgelijke betalingen tot een hooger bedrag aan Nederlandsche schepen worden in rekening gebragt, dan aan de nationale.

Art. 10. Het bedrag van het binnen-vuur-, ton- en bakengeld verschilt:

1°. naar gelang van den aard der vaartuigen, welke ten dien einde onderscheiden worden in:

a. zeeschepen, waaronder ook de zeestoombooten begrepen worden;

b. houtvlotten;

c. binnenstoombooten;

d. binnenvaartuigen van elke andere soort,

2°. naar gelang van den omvang der binnenverlichting, betonning en afbakening, welke op de verschillende vaarwateren vereischt wordt.

Art. 11. Ter regeling van dezen laatsten grondslag, worden de verschillende stroomen en wateren, op welke ten gerieve der scheepvaart van rijkswege lichten, tonnen en bakens geplaatst en onderhouden worden, in dertien bakenkwartieren verdeeld.

In elk dier kwartieren wordt het binnen-vuur-, ton- en bakengeld betaald volgens het nevensstaande tarief, met dien verstande, dat door de zeeschepen en houtvlotten deze betaling geschiedt bij elke doorvaart, en dat zij door de binnenstoomboten en overige binnenvaartuigen slechts bij de eerste doorvaart in elk jaar verschuldigd is.

Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.
(Ontwerp van Wet.)

TARIEF.

Nos. der bakenkwartieren	Aanduiding der wateren, in elk kwartier begrepen	AANWIJZING DER VAARTUIGEN.	Bedrag van het Vuur-, Ton- en Bakengeld.
1	De Groninger en Friessche Wadde, de Dollart, de Vliestroom tot aan den hoek van Stavoren en tot aan Enkhuizen ingesloten.	Zeeschepen	f 0.02½
		Binnenvaartuigen	0.03
		Binnenstoombooten . . .	0.33½
2	De Texelstroom, van af het Nieuwe Diep, de Vlieter, de Balg, langs Wieringen naar Medemblik en tot Enkhuizen ingesloten.	Zeeschepen	0.02
		Binnenvaartuigen	0.03½
		Binnenstoombooten . . .	0.33½
3	De Zuiderzee, van af Stavoren en van Enkhuizen met al deszelfs kusten en inhammen, tot Amsterdam en het geheele IJ.	Zeeschepen	0.01½
		Binnenvaartuigen	0.03½
		Binnenstoombooten . . .	0.33½
4	De Nieuwe Maas, van Rotterdam tot aan den Briel en tot Maassluis.	Zeeschepen	0.00½
		Binnenvaartuigen	0.00½
		Binnenstoombooten . . .	0.06½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte	0.83½
		van 75—50 el lengte . .	0.66½
		van minder dan 50 el lengte	0.50
5	De Oude Maas, van Dordrecht tot aan de Nieuwe Maas, door het Spui en Buningers, door de Dordsche Kil tot aan den Ammer of het Hollandsche Diep.	Zeeschepen	0.01½
		Binnenvaartuigen	0.03
		Binnenstoombooten . . .	0.33½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte.	1.00
		van 75—50 el lengte . .	0.83½
		van minder dan 50 el lengte.	0.66½
6	De Werkendamsche Kille en het Bergsche Veld tot aan den Moerdijk en tot aan de Dordsche Kil.	Zeeschepen	0.00½
		Binnenvaartuigen	0.00½
		Binnenstoombooten . . .	0.06½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte.	1.00
		van 75—50 el lengte . .	0.83½
		van minder dan 50 el lengte	0.66½
7	Het Hollandsche Diep of Ammer, van af den Moerdijk en Dordsche Kil, langs Strijen sas, de Willemstad tot aan de Tieng meten en Ooltgensplaat.	Zeeschepen	0.01½
		Binnenvaartuigen	0.02½
		Binnenstoombooten . . .	0.26½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte	0.91½
		van 75—50 el lengte . .	0.75
		van minder dan 50 el lengte.	0.58½
8	Het Haringvliet van den Oostkant der Tiengemeten en Ooltgensplaat tot Hellevoetsluis en het Dirklandsche hoofd.	Zeeschepen	0.01
		Binnenvaartuigen	0.02
		Binnenstoombooten . . .	0.20
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte.	0.91½
		van 75—50 el lengte . .	0.75
		van minder dan 50 el lengte	0.58½
9	Het Volkrak langs den Dintel, het Princeland, het Krammer, Grevelingen tot Brouwershaven.	Zeeschepen	0.02
		Binnenvaartuigen	0.02
		Binnenstoombooten . . .	0.20
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte.	0.91½
		van 75—50 el lengte . .	0.75
		van minder dan 50 el lengte.	0.58½
10	Het Slaak in het Zijp, van af de Krammer door de Eendragt en door het Keten tot aan de Ooster-Schelde, ook langs Philipsland.	Zeeschepen	0.01½
		Binnenvaartuigen	0.02½
		Binnenstoombooten . . .	0.26½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte.	1.00
		van 75—50 el lengte . .	0.83½
		van minder dan 50 el lengte.	0.66½
11	De Ooster-Schelde van Zierikzee en Colijnsplaat, op-	Zeeschepen	0.02½
		Binnenvaartuigen	0.03½
	waarts tot Bergen-op Zoom, en over het land tot Bath.	Binnenstoombooten . . .	f 0.33½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte	0.83½
		van 75—50 el lengte . .	0.66½
		van minder dan 50 el lengte	0.50
12	Het Katsche Gat, de Zandkreek, het Sloe, van Veere tot over Welsingen, en tot aan de Wester-Schelde.	Zeeschepen	0.01½
		Binnenvaartuigen	0.02½
		Binnenstoombooten . . .	0.26½
		Houtvlotten,	
		van meer dan 75 el lengte.	0.83½
		van 75—50 el lengte . .	0.66½
		van minder dan 50 el lengte.	0.50
13	De Wester-Schelde van Vlissingen en Breskens tot Bath, het Sas van Gent en het Zwin.	Zeeschepen	0.03
		Binnenvaartuigen	0.04
		Binnenstoombooten . . .	0.40

Art. 12. Van de gunstige bepaling, volgens welke binnen-stoombooten slechts eenmaal in het jaar behoeven te betalen, kan door den belanghebbende worden afgezien, die daarentegen volstaan kan met bij elke doorvaart het tiende van het jaarlijksch bedrag te storten. De keuze echter tusschen de beide wijzen van betaling, bij de eerste doorvaart in elk jaar gedaan, is voor het geheele jaar beslissend.

Art. 13. Het vuur-, ton- en bakengeld wordt betaald:

I. Voor de zeeschepen, ten kantore der in- en uitgaande regten, ter plaatse waar zij laden of lossen, behoudens de volgende uitzonderingen:

a. voor bijleggers of bloot doorvarende schepen wordt het inkomend buiten-vuur-, ton- en bakengeld betaald aan het kantoor der uiterste wacht, langs welke zij binnenkomen; het uitgaand buiten-vuur-, ton- en bakengeld aan dat der uiterste wacht, langs welke zij uitvaren; het binnen-vuur-, ton- en bakengeld, naar willekeur aan een dezer beide kantoren.

b. voor Nederlandsche haring- en vischschepen ter plaatse waar zij uitgerust worden.

II. Voor binnenstoom-, andere binnenvaartuigen en houtvlotten, in elk bakenkwartier bij de ontvangers der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, die daartoe nader door Ons zullen worden aangewezen of hunne gemagtigden, in dier voege, dat het vuur-, ton- en bakengeld steeds moet voldaan zijn, alvorens het bakenkwartier waarvoor het verschuldigd is mag worden bevaren; met voorbehoud evenwel van het regt om naar het kantoor van den ontvanger of diens gemagtigde door te varen, wanneer dit zich niet juist aan den ingang van het bakenkwartier bevindt.

Daarenboven is de ontvanger van elk bakenkwartier bevoegd, ook voor de overige bakenkwartieren, welke eenig vaartuig op zijnen verderen togt heeft aan te doen, betaling te ontvangen en kwijting te verleenen.

Art. 14. Voor elke betaling van vuur-, ton- en bakengeld wordt aan den schipper eene naar de voorschriften der administratie opgemaakte quitantie afgegeven, welke ten allen tijde en overal op de eerste aanvrage van de ambtenaren der belastingen door hem moet vertoond worden.

Art. 15. Al wie eenig bakenkwartier bevaart of bevaren heeft, onvoorzien van de bewijzen der betalingen, die op dat oogenblik, overeenkomstig de bepalingen van art. 13, behoorden geschied te zijn, wordt gestraft met eene boete van minstens drie en hoogstens zes maal het bedrag van het verschuldigde vuur-, ton- en bakengeld, of hij onvermogen met eene gevangenzetting voor minstens één dag en hoogstens veertien dagen, onverminderd zijne verpligting tot bewerkstelliging der ontdokene of verzuimde betalingen.

Art. 16. Regtsvervolging, zoo tot toepassing der bij het vorig artikel vermelde straffen als tot verhaal van het vuur-, ton- en bakengeld zelf, heeft van wege dezelfde ambtenaren op dezelfde wijze en bij dezelfde regters of regtbanken plaats, als ten aanzien der in- en uitgaande regten door de wet bepaald is, of nader bepaald zal worden.

Art. 17. Daarenboven wordt aan binnenkomende schepen de afrekening, en aan uitgaande de uitklaring bedoeld bij de wet op den in-, uit- en doorvoer, geweigerd, zoo niet voldoende van de betaling van het verschuldigde vuur-, ton- en bakengeld blijkt.

Art. 18. Behalve het vuur-, ton- en bakengeld waarvan het bedrag bij deze wet is geregeld, mag geenerlei betaling hoegenaamd ter zake van buiten- of binnenverlichting, betonning of afbakening, op welken grond en onder welke benaming ook, geëischt worden, met uitzondering van:

a. vuurgelden, in bijzondere plaatsen geheven voor havenlichten,

niet in het belang der algemeene stroombevaring maar alleen in dat van de vaart naar die plaatsen daargesteld;

b. bakengelden voor de afbakening:

1° van kreken en kleine vaarwaters, uit groote vaarwaters naar bijzondere plaatsen leidende en enkel in het belang der vaart naar die plaatsen daargesteld,

2°. van bij deze wet niet vermelde rivieren.

Lasten en bevelen, enz.

[XXXIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het tegenwoordige wets-ontwerp heeft noodzakelijk de strekking, om wettelijke kracht te geven aan de bepalingen, bij Koninklijk besluit van 28 Maart 1836 (*Staatsblad* n°. 8) vastgesteld.

Vóór de invoering van dat besluit was de zorg voor de verlichting, betonning en afbakening der openbare vaarwateren en het genot der daaraan verbonden opbrengst grootendeels, hetzij aan gewestelijke en stedelijke besturen, hetzij zelfs aan bijzondere inrigtingen en personen overgelaten. Zoo stond, onder anderen, het groote licht te Stavoren onder het toezigt van het bestuur dier stad, en het zeevuur op Schokland onder dat van het provinciaal bestuur van Overijssel. Zoo behoorde de verlichting te Strijensas, de betonning op het Hollandsch Diep en de betonning en afbakening aan het Haringvliet tot de bevoegdheid van het Amortisatie-syndicaat, terwijl de geheele betonning der Zeeuwsche stroomen aan de Provinciale Staten van Zeeland, en die der gansche Zuiderzee, onder den naam van *het bestuur der paalkit*, aan de stad Enkhuizen was overgelaten.

Gelijksoortige regten hadden de steden Vlissingen, Veere, Harlingen, Gorinchem, Dordrecht, Geertruidenberg en de Willemstad, terwijl de vuurbaak aan de Krab en de daaraan verbondene opbrengsten in bijzonderen eigendom aan de erven *van Foreest* toebehoorden.

Eene zoodanige orde van zaken leverde meer dan één bezwaar op. Terwijl aan de eene zijde de scheepvaart op die wijze geenszins die waarborgen voor eene geregelde en doeltreffende verlichting, betonning en afbakening verlangde, welke een eenvormig en gelijkwerkend stelsel haar verzekeren kon, heerschte aan den anderen kant eene onbillijke ongelijkmatigheid in de verdeeling der lasten, haar ter bestrijding der aangewende kosten opgelegd. Maar daarenboven zag zich de Regering in hare onderhandelingen met vreemde mogendheden over scheepvaarts-aangelegenheden, tot groot ongerief der eigene scheepvaart, belemmerd en gebonden.

Om toch aan eigen vlag in den vreemde eene billijke gelijkstelling met andere vlaggen ten opzigte der scheepvaarts-ongelden te kunnen verzekeren, moet eene Regering bij magte zijn, op eigen grondgebied die gelijkstelling aan den buitenlander, naar gelang van omstandigheden, te verleenen of te ontzeggen.

Die bevoegdheid ontbrak der Nederlandsche Regering onder het stelsel van ongelijkheid en willekeur, dat uit den geschetsten toestand was voortgevloeid, ten eenen male.

Aan dien toestand nu heeft het Koninklijk besluit van 28 Maart 1836 voor goed een einde gemaakt.

Nadat bij eene reeks van overeenkomsten, door even zoovele Koninklijke besluiten bekrachtigd, de regten der verschillende gewesten, steden en personen bij aankoop door den Staat waren verkregen, is het beheer der algemeene verlichting, betonning en afbakening bij het departement van Marine, en de inning der daarvoor door de scheepvaart verschuldigde gelden bij dat van Financien overgebragt. Die inning moet dan ook geenszins als eene belasting beschouwd worden, der scheepvaart in het belang der schatkist opgelegd. Zij is niets anders dan eene schadeloosstelling voor bewezen diensten, eene vergoeding van gemaakte kosten.

Van dit oogpunt is men dan ook destijds bij het bepalen van het cijfer der verschillende tariven uitgegaan, en de uitkomst heeft in den regel de juistheid der deswege gemaakte raming bevestigd. De inkomsten hebben althans voor het geheel de uitgaven met geen hooger bedrag overtroffen, dan de voorzigtigheid in zoodanige gevallen schijnt aan te raden.

Sinds intusschen, krachtens art. 18 van het den 5den November 1842 met België gesloten tractaat, de jaarlijksche inkomsten met eene vaste bate van f 40,000 vermeerderd zijn, en daarenboven de bestendigheid, waarmede het surplus van ontvangsten telken jare is teruggekeerd, geacht mag worden ook voor de toekomst een genoegzamen waarborg op te leveren, schijnt de voorzigtigheid toe te laten dat het evenwigt tusschen uitgaven en ontvangsten nog naauwer bepaald worde, dan bij het Koninklijk besluit van 28 Maart 1836, toen nog geene langdurige ervaring de werkelijke verhouding tusschen de kosten en opbrengsten had doen kennen, het geval konde zijn.

De bij dit wets-ontwerp gevoegde staat geeft een overzigt der uitkomsten in het achttal jaren van 1 Januarij 1840 tot ultimo December 1847 verkregen; tot welk tijdvak, overigens tot het bedoelde einde ruimschoots voldoende, men zich heeft moeten beperken, omdat de berekening der over het laatstverloopen jaar door het departement van Marine gemaakte kosten zich nog met geene genoegzame zekerheid liet opmaken, terwijl eerst sedert 1840 de inkomsten, vroeger tot de daarstelling van een bijzonder fonds aangewend, tegenover de uitgaven op de rijksbegrooting gebragt zijn.

Volgens de berekening nu in de laatste kolom van dien staat opgenomen, kan, in de veronderstelling dat de uitkeering der Belgische regering, welke voortaan vermoedelijk geregeld ontvangen zal worden, ook in de jaren 1840 — 1843 ware genoten, het voordeelig slot van rekening, gedurende de werking van het bestaande tarief verkregen, op een gemiddeld jaarlijksch bedrag van f 33,179 84 geschat worden.

Die som alzoo als maximum van hetgeen op de opbrengst zou kunnen geleden worden in het oog houdende, is het der Regering gebleken dat de cijfers van het tarief inderdaad nog voor eene kleine vermindering vatbaar waren, — eene vermindering echter van te weinig aanbelang, om haar gelijkelijk over *al* de posten van dat tarief te kunnen verdeelen.

In dien toestand scheen het om meer dan één reden wenschelijk, haar uitsluitend op de binnen-vuur-, ton- en bakengelden toe te passen.

Vooreerst worden inderdaad verreweg de aanzienlijkste kosten door de zeewerken en met name door de kustverlichting gevorderd, zoodat de oorzaak van het tegenwoordig surplus van ontvangsten veeleer in de binnen- dan in de buitenverlichting, betonning en afbakening moet gezocht worden. Ten andere worden door elke verlaging van het binnen-vuur-, ton- en bakengeld de buiten- en binnenlandsche scheepvaart gelijkelijk bevoordeeld, terwijl de laatste, die veel meer dan de eerste zoodanige tegemoetkoming behoeft, daarvan bij eene tegenovergestelde handelwijze beroofd zou blijven.

Eindelijk maakt het lager bedrag der binnen-vuur-, ton- en bakengelden het mogelijk, bij de opoffering derzelfde som, het evenredig bedrag der vermindering hooger op te voeren.

Blijkens den reeds aangehaalden staat, waarop de opbrengst der binnen- en buiten-vuur-, ton- en bakengelden afzonderlijk is uitgetrokken, zou te het bedrag dier vermindering, zonder vrees dat het maximum overschreden wierd, een derde van het geheele cijfer der eerstgenoemde gelden kunnen beloopen.

Van dien grondslag is de Regering dan ook, voor zoover de deelbaarheid der getallen zulks toeliet, bij de bedoelde wijziging uitgegaan, zoodat in het tarief der binnen-vuur-, ton- en bakengelden, tot het aangeboden wets-ontwerp behoorende, de cijfers gemiddeld slechts 2/3 der bij het bestaande tarief uitgetrokken sommen bedragen.

Tegen de onderscheidene bepalingen en voorschriften van het besluit hebben zich overigens, gedurende eene nu reeds dertienjarige werking, geene noemenswaardige bedenkingen verheven. Integendeel heeft de ervaring het *doeltreffende* der geheele regeling van dit onderwerp voldoende bewezen.

Tegen de *wet zelve* dier regeling echter is bij een door de Nederlandsche Stoomboot-maat-schappij tegen den Staat gevoerd regtsgeding meer dan één bedenking aangevoerd; en schoon de uitspraak van den Hoogen Raad der Nederlanden die bedenkingen als ongegrond heeft afgewezen, zoo heeft intusschen de Regering het raadzaam geoordeeld voor de toekomst alle zoodanige twijfelingen te voorkomen, en daartoe de bekrachtiging der wetgevende magt voor de bedoelde tarieven en daarmede zamenhangende bepalingen in te roepen.

In wezenlijkheid beoogt alzoo het tegenwoordig wets-ontwerp (behoudens de aangeduide tariefsverlaging) niet anders dan eene bestendiging van alreeds sedert jaren opgevolgde voorschriften. Slechts eene enkele hoogst geringe wijziging, waarvan de wenschelijkheid zich in de praktijk had doen gevoelen, is hier en daar aan het reeds bestaande toegevoegd.

Zoo zijn bijv. tot de vrijstellingen, waarover art. 3 handelt, onder litt. *f* ook de recherche-vaartuigen der ambulante dienst van de in- en uitgaande regten en accijnsen, en de jagt- en werk- en andere vaartuigen der Marine toegelaten; en is bij litt. *i* van hetzelfde artikel aan den Koning de bevoegdheid verleend om te voorkomen dat de betaling van het vuur-, ton- en bakengeld ook aan de zoodanigen zoude worden opgelegd, die van het dienstbetoon, waarvoor zij gevorderd wordt, geenerlei genot hebben. Zoo is aan de binnenstoomboten bij art. 12 het regt verleend, van de gunstige bepaling af te zien, volgens welk zij met eene jaarlijksche betaling volstaan kunnen; eene wijziging, waaraan vooral bij de doorvaart van hier gebouwde en voor de binnenvaart in Duitschland bestemde boo en de behoefte zich meer dan eenmaal had doen gevoelen.

Zoo is aan het einde van art. 5 eene bepaling ingelascht, in welker gemis vroeger bij administrative wetsverklaring voorzien was, doch die, ter afsnijding van alle spitsvindige uitvlugten, in de wet zelve hare plaats behoort te vinden. Daarentegen is de uitvoerige omschrijving van den inhoud der quitantien, waarin art. 14 van het Koninklijk besluit getreden was, thans aan de administrative regeling overgelaten.

Overigens hebben zich de gemaakte veranderingen tot eene zuivering der redactie en eene vereenvoudiging van den vorm bepaald.

Die vereenvoudiging is hoofdzakelijk verkregen door eene ineensmelting der beide afdeelingen, waarin het besluit, ten gevolge eener afzonderlijke regeling van het buiten- en het binnen-vuur-, ton- en bakengeld, gesplitst was; eene ineensmelting waardoor menige nodelooze herhaling voorkomen, en de inachtneming eener wenschelijke beknoptheid mogelijk gemaakt is.

De Minister van Finantien,
Van Bosse.

[XXXIII. 4.] VERGELIJKENDE STAAT *der kosten van 's Rijks openbare Verlichting, Betonning en Afbakeni*

	1840.		1841.		1842.		1843.	
A. ONTVANGSTEN.								
a. Vuur-, ton- en bakengeld (buiten-) . .	f 124,385.38		f 119,958.315		f 127,311.83		f 131,352.95	
b. idem (binnen-) . .	78,322.25		78,925.00		78,840.76		81,372.125	
c. Jaarlijksche uitkeering der Belgische regering.	"		"		"		"	
		f 202,707.63		f 198,883.315		f 206,152.59		f 212,725.0
B. UITGAVEN.								
a. Uitgaven van het Departement van Marine (materieel en personeel) . . .	f 161,654.755		f 142,250.41		f 158,959.935		f 135,680.75	
b. Jaarlijksche renten en uitkeeringen . .	21,091.975		21,054.475		21,054.475		21,054.475	
c. Kosten van invordering.	7,709.94		7,633.77		7,912.66		7,896.425	
		190,456.67		170,938.655		187,927.07		164,631.6
C. VOORDEELIG SALDO.		f 12,250.96		f 27,944.66		f 18,225.52		f 48,093.4

[XXXI. 4.]

NOTA van schrijf- en drukfeilen in het ontwerp van wet betrekkelijk de kroondomeinen [zie het wets-ontwerp op bladz. 58 en volgende der *Bijlagen.*]

Bladz. 62, 1ste kolom, in den 39sten, 32sten, 31sten en 30sten regel van onderen valt het woord *groot* weg.

2de kolom, 23sten regel van onderen, staat *twee a;* lees 2°.

Bladz. 63, 2de kolom, 21sten regel van onderen, staat: 160; lees: 162.

[Op de verdere in het stuk XXXI. 4. aangewezen feilen zal bij de opneming in deze *Bijlagen* van het vervolg van het ontwerp van wet acht worden gegeven.]

[XXXI. 5.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp houdende voorziening omtrent de Kroondomeinen.*

Bij de Koninklijke boodschap van den 6den Junij jl. is aan de Tweede Kamer een voorstel van wet aangeboden, voorzieningen inhoudende omtrent de goederen, die, blijkens art. 27 der Grondwet, in 1848 door Koning Willem II tot kroondomeinen aan den Staat teruggegeven zijn.

§ 1. Deze wets-voordragt is in de afdeelingen der Kamer, waar te dier gelegenheid 49 leden tegenwoordig waren, overwogen, en heeft bij dat onderzoek, voor zoover zij ten doel heeft, om de goederen, die het hier geldt, door overschrijving in de daartoe bestemde openbare registers het kenmerk van kroondomeinen te doen dragen en tevens bij de wet regelen omtrent het beheer dier goederen vast te stellen, en dus wat de hoofdstrekking betreft, vrij algemeen goedkeuring gevonden; meenende men dat werkelijk door een en ander een vaste regtstoestand omtrent deze goederen zou worden geboren.

Intusschen heeft men, juist omdat eene geheel afdoende regeling dezer zaak nuttig en noodzakelijk wordt geacht, den wensch geuit tot het erlangen van nadere inlichtingen omtrent hetgeen sedert 1822 met opzigt tot den overgang der domeinen, waartoe de wet betrekking heeft, en tot de daarbij in acht genomen vormen heeft plaats gevonden. Men had hier vooral het oog op de overdragt door Koning Willem I van de domeingoederen, Hem bij de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 22) afgestaan, aan de Algemeene Nederlandsche Maatschappij voor Volksvlijt te Brussel; op het gebeurde na het sluiten van het tractaat met België van 5 November 1842, waarbij de bedoelde domeingoederen, voor zoover zij op Nederlandsch grondgebied gelegen waren, aan den Koning der Nederlanden zijn teruggegeven, vooral wat de goedkeuring van dat verdrag door den toen afgetreden Koning en zijne ter zake dezer domeingoederen verder gemaakte beschikkingen betreft; en op het voorgevallene nadat Koning Willem II, tijdens de grondwets-herziening van 1848, diezelfde domeingoederen weder aan den Staat heeft afgestaan.

§ 2. Daar de algemeene beginselen omtrent het vruchtgebruik evenmin als die omtrent het fiduciair bezit, ten volle toepasselijk zijn op goederen, in zoodanigen toestand verplaatst als die, waarover de tegenwoordige wet handelt, meent men, dat daarin bepalingen zouden behooren voor te komen omtrent de regtsgevolgen, die de aanwijzing dier goederen als kroondomeinen in het stelsel der wet hebben moet. Inzonderheid acht men zulke bepalingen noodzakelijk ten aanzien van het accres dezer domeinen door aanspoeling; eene aanwinst, waarvoor een aanmerkelijk deel daarvan, uit hoofde van hunne ligging, allezins vatbaar wordt geacht. Met opzigt tot de op dit punt aan te nemen beginselen waren echter de gevoelens der leden verdeeld. Aan den eenen kant meende men, dat hier wel in zooverre de beginselen van het gemeene regt omtrent het vruchtgebruik konden gelden, dat art. 821 van het Burgerlijk Wetboek op de in de wet aangewezene kroondomeinen toepasselijk wierd verklaard; in welk geval de Kroon het genot zou moeten hebben van elke vermeerdering van het goed, terwijl dan alleen de eigendom van zoodanigen aanwas aan den Staat zou komen; een gevoelen, hetwelk ook daarom aannemelijk scheen, omdat toch altijd tegen vermeerdering vermindering overstaat. Aan den anderen kant beweerde men, vooral met het oog op de geheele strekking van de onlangs voorgedragene regeling van het inkomen der Kroon, waarbij toch de Regering zelve van het beginsel is uitgegaan, dat het bedrag van dit inkomen binnen zekere grenzen beperkt moet blijven, dat elk accres, van welken aard ook, zoowel wat het genot als wat den eigendom betreft, zou moeten komen ten voordeele van den Staat. Bij de behandeling van dit punt werden, zoowel van de eene als van de andere zijde, ook de tot de kroondomeinen behoorende of daaronder te begrijpen tienden ter sprake gebragt; op welk onderwerp echter later bij de beschouwing van de afzonderlijke deelen der wet is teruggekomen.

Art 1. Algemeen heeft men gevraagd, langs welken weg de Regering de overtuiging heeft verkregen, dat in dit artikel sub 1°. alle en dezelfde staatsdomeinen worden opgesomd, die bij de wet van 26 Augustus 1822 aan Koning Willem I afgestaan, en als op het Nederlandsch grondgebied gelegen bij het tractaat van 5 November 1842 teruggegeven zijn. Men meende te meer regt te hebben tot het doen dezer vraag, omdat men zich reeds bij de eerste inzage van de thans gegevene omschrijving der goederen moest overtuigen, dat elke poging van de leden der Kamer, om door eene vergelijking van die omschrijving met den inhoud der wet van 1822 de bedoelde zekerheid te verwerven, vruchteloos zou zijn. Mocijelijk liet het zich toch ook bevroeden, waarom de Regering zich thans tot eene bloote opgave van kadaster-

SOCIETEIT DE HARMONIE

Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden. (Vergelijkende Staat.) — *Voorziening omtrent de Kroondomeinen.* (Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

er opbrengst van het deswege geheven Vuur-, Ton- en Bakengeld, over de jaren 1840 tot en met 1847.

1844.		1845.		1846.		1847.		TOTAAL.	Totaal met bijberekening der niet ontvangen Belgische uitkeering over 1840—1843 = f 40,000.	Gemiddeld jaarlijksch bedrag.
,963.05		f 128,122.21		f 143,424.755		f 145,341.30				
185.87		80,701.88		93,159.27		95,636.595				
,000 00		10,000.00		10,000.00		10,000.00				
	f 211,148.92		f 218,824.09		f 246,584.025		f 250,977.895	f 1,748,003.54	f 1,788,003.54	f 223,500.44
,611 385		f 171,050.01		f 185,975.955		f 168,352.69				
,054.475		21,054.475		21,054.475		21,029.475				
,340.035		7,447 885		7,406.92		7,232.965				
	198,005.895		199,552.37		214,437.35		196,615.13	1,522,564.79	1,522,564.79	190,320.60
	f 13,143.025		f 19,271.72		f 32,146.675		f 54,362.765	f 225,438.75	f 265,438.75	f 33,179.84

nommers en oppervlakte-maat bepaald heeft en niet, gelijk bij de wet van 1822 is geschied, met een enkel woord aangeduid, van welken aard de opgesomde perceelen zijn. Uit die wet kon men ten minste opmaken, in hoeverre men bij ieder perceel aan zaailand, weiland, bosch, bouwhoeven enz. te denken had. Uit meer dan één oogpunt zou ook thans zulk eene meer speciale aanwijzing nuttig kunnen zijn, en in allen gevalle moet men het wenschelijk achten, dat de tegenwoordige omschrijving met die van 1822 in eenig verband worde gebragt. Daardoor zullen welligt de twijfelingen en de onzekerheid, die de thans gegevene zeer onvolledige aanwijzing heeft doen geboren worden, van zelve worden opgelost. Zoo heeft men het, om slechts iets te noemen, niet kunnen verklaren, dat op bladz. 46 van het ontwerp van goederen onder de gemeenten Westcapelle en Domburg gelegen, wordt gewag gemaakt, terwijl de wet van 1822 geen enkel stuk gronds onder die beide gemeenten ressorterende, vermeldt. Evenzeer vindt men het zonderling, dat de goederen, die onder één en dezelfde gemeente behooren, elkander niet alle regelmatig opvolgen, maar telkens door de vermelding van goederen onder andere gemeenten gescheiden worden. Een zeer in 't oog vallend voorbeeld daarvan vindt men op bladz. 63 van het ontwerp en volgg. met opzigt tot de gemeenten Hontenisse en Ossenisse. Alverder is gevraagd, waaraan het toe te schrijven is, dat in het ontwerp zoo dikwerf gedeelten van kadasternommers worden aangewezen, zoo zelfs, dat op één plaats (bladzijde 7) hetzelfde kadasternommer 439 vier malen achtereen met de bijvoeging *gedeeltelijk* voorkomt. Men meent toch te weten, dat ingeval door scheiding of deeling een perceel, hetwelk oorspronkelijk voor de geheele oppervlakte onder één nommer was opgemeten, twee of meer eigenaren erlangt, de kadastrale registers na eenigen tijd met die verandering in overeenstemming worden gebragt. Ook is inlichting verlangd omtrent *de afgestane grondstukken* in artikel 1 sub 20. vermeld.

In verband met het hiervoor onder § 2 ontwikkelde gevoelen wegens het accres, heeft het de aandacht getrokken, dat hier en daar in de optelling der goederen, bijv. op bladz. 14 en 30, niet kadastraal bekende en thans nog overstroomde of verdronkene landen of aanslibberingen worden vermeld. Men kan zich niet voorstellen hoe zoodanige perceelen in 1822, toen het den afstand gold van goederen, die gezamenlijk een bepaald jaarlijksch inkomen moesten opleveren, in dien afstand begrepen hebben kunnen worden; en de leden, die de vermeerdering van goed, zoowel wat het genot als wat den eigendom betreft, ten voordeele van den Staat willen doen komen, zouden hier, daar toch de bedoelde verdronkene landen vruchtdragend kunnen worden, eene afwijking zien vastgesteld van het door hen voorgestaan beginsel.

Allermeest echter zijn bij de beoordeeling van de aanwijzing der goederen in art. 1, de domaniale tienden ter sprake gekomen, die volgens het ontwerp in vier provincien tot de kroondomeinen zouden behooren. Men heeft met aandrang gevraagd, wat de Regering onder de woorden: *alle de domaniale tienden*, die op de bladz. 40, 44, 102 en 103 voorkomen, begreep, en of die zeer algemeene aanduiding niet zoodanig zou behooren te worden aangevuld, dat aan de op het punt dezer tienden sedert de wet van 1822 bestaande onzekerheid een einde wierd gemaakt. Men kon het zich niet ontveinzen, dat daardoor zoowel het belang van het algemeen zou worden bevorderd, als dat der Kroon zelve, welke laatste zoo weinig als mogelijk is in onaangename regtsgedingen moet worden gewikkeld. Wat de zaak zelve dezer tienden betreft, was de groote meerderheid der leden van gevoelen, dat, zoo al kon toegegeven worden, dat de novalia onder de kroondomeinen, waarvan hier sprake is, behooren, zulks toch nimmer met de nova novalia het geval kon zijn. Het kon bij het vaststellen der wet van 1822, die eeniglijk strekte om aan den Koning uit bepaald daarvoor af te stane goederen een vast jaarlijksch inkomen van f 500,000 te verzekeren, de bedoeling niet geweest zijn, om onder die goederen ook regten te begrijpen, die nog geboren moesten worden.

Men veronderstelt, dat in elk geval de gunstige bepalingen van art. 6 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) thans, nu de goederen, waarover de wet handelt, weder staatsdomeinen zijn geworden, op die goederen van toepassing zullen zijn; doch wenscht ook daaromtrent de inzigten der Regering te kennen.

Het koppelwoordje *en*, in den 5den regel n°. 2 van dit artikel, schijnt te moeten wegvallen.

Art. 2. Men kan zich niets anders voorstellen, dan dat het bij het stellen van dit artikel de bedoeling der Regering is geweest, dat alle op de kroondomeinen klevende lasten zonder onderscheid uit de inkomsten dier domeinen zouden worden gedragen, zoodat geen last van dien aard hoegenaamd immer op den Staat zou kunnen worden overgebragt of uit 's Rijks schatkist voldaan. Daar men echter op het vasthouden aan dit beginsel veel prijs stelt, geeft men in bedenking, om de 2de zinsnede van het artikel te verduidelijken door ze te lezen: » hij draagt *alle* de daarop drukkende lasten."

Onder de lasten, die uit den aard der zaak, uit hoofde van het genot der kroondomeinen, op de Kroon drukken, telt men het verzekeren der op die goederen aanwezige gebouwen voor brandschade. Wierd aan deze verpligting niet voldaan, dan zouden uit de inkomsten der kroondomeinen de afgebrande gebouwen moeten worden hersteld. Men acht het wenschelijk, te dezer gelegenheid alle onzekerheid omtrent dit punt te doen ophouden, door in de wet de verpligting tot brand-assurantie uit te drukken, onder bijvoeging, dat de kosten dier assurantie door de Kroon zullen worden gedragen.

Voor *domeinen van de Kroon* stelle men, om aan de terminologie der Grondwet getrouw te blijven, het woord *kroondomeinen*. Op den aanhef van art. 5 slaat dezelfde aanmerking.

Art. 3. *De kroondomeinen zijn onvervreemdbaar.* Men geeft in beden-

king, of deze bepaling niet zou kunnen wegvallen. Is toch, gelijk velen meenen, uit art. 27 der Grondwet af te leiden, dat de goederen, in 1848 door Koning Willem II aan den Staat teruggegeven, voortdurend tot voldoening van een deel van het jaarlijksch inkomen der Kroon moeten strekken en dus voor dat doel verbondene staatsdomeinen blijven, dan is zij in deze wet niet noodzakelijk; terwijl aan den anderen kant daardoor een hinderpaal zou worden opgeworpen tegen het verlangen dergenen, die, gelijk reeds bij eene andere gelegenheid is gebleken, het verruilen der kroondomeinen tegen andere rentegevende bezittingen of wel het vervangen van de inkomsten uit de kroondomeinen door eene evenredige jaarlijksche toelage uit 's Rijks kas, even mogelijk als in het algemeen belang wenschelijk achten.

De zinsnede, die met de woorden: *De inkomsten dezer kroondomeinen* aanvangt, moet blijkbaar eene nieuwe alinea vormen.

Art. 4. Men heeft gevraagd, waarom, als ruiling van gedeelten der kroondomeinen tegen andere goederen wordt toegelaten, in het stelsel der wet zelve ook niet bevoegdheid tot verkoop der goederen kan worden vergund. Een gedeeltelijke verkoop, als men hier op het oog heeft, zou nuttig of noodzakelijk kunnen zijn, zonder dat zich te gelijker tijd de gelegenheid tot vervanging van het te verkoopen goed door andere vaste goederen aanbood, en daar dan toch de afkoop van tienden is vrijgelaten, ziet men niet in, waarom ook deze uitzondering op het beginsel der onvervreemdbaarheid, waaraan de Regering schijnt te willen vasthouden, niet zou kunnen worden gemaakt. Het spreekt overigens van zelf, dat de gedeeltelijke verkoop van kroondomeinen, evenzeer als de ruiling, niet zou kunnen plaats hebben dan uit krachte eener wet, en dat de opbrengst in inschrijvingen op het grootboek zou moeten worden belegd.

Bij de overweging van het 3de lid van het artikel hebben vele leden den wensch geuit, dat de Regering ernstig bedacht moge zijn op het zamenstellen van eene algemeene wet omtrent den afkoop van tienden; waardoor men dan eene wet verstaat, die dit belang mede met opzigt tot al de tienden in 't bezit van bijzondere personen regelt. Men ontveinst zich niet, dat, ook blijkens vroegere ondervinding hier te lande, groote moeijelijkheden aan het vaststellen van algemeen geldende regelen omtrent den afkoop van tienden verbonden zijn, maar vleit zich toch, dat door aan die regelen zekere ruimte te geven, dit bezwaar te boven kan worden gekomen. In allen gevalle schijnt het nut der zaak tot het nemen eener proef te moeten aanmoedigen. Over de wenschelijkheid toch van de trapsgewijze opheffing der tienden door middel van afkoop bestaat naauwelijks verschil van gevoelen meer. Alle landbouwkundigen toonen zich overtuigd, dat het vooral ook de tienden zijn, die aan het brengen van den landbouw hier te lande tot hoogeren trap van volkomenheid in den weg staan, en de stemmen, die zich voor het opheffen dezer belemmering doen hooren, worden hoe langer zoo luider. De Regering geeft trouwens zelve in de memorie van toelichting tot het tegenwoordig wets-ontwerp te kennen, dat zij in het algemeen gevoelen omtrent dit punt volkomen deelt.

In de verwachting, dat binnen eenen niet ver verwijderden tijd de afkoop van tienden behoorlijk bij de wet geregeld zal zijn, geeft men in bedenking om in het tegenwoordig ontwerp een voorschrift in te lasschen, waaruit blijkt, dat, welke ook de bepalingen dier aanstaande algemeene wet mogen wezen, zij op de tienden, tot de kroondomeinen behoorende, toepasselijk zullen zijn, iets hetwelk anders wel eens later aan twijfel onderhevig kon worden geacht. Welligt was voor het doel een voorbehoud van nadere wettelijke verordeningen, in het 3de lid van het artikel uitgedrukt, genoegzaam. Te gelijk echter zou men daar de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) aangehaald willen zien, ten einde er steeds gelijke maatstaf voor den afkoop van tienden tot het kroondomein behoorende als voor den afkoop van tienden onder het staatsdomein ressorterende, aangenomen zou worden.

Men veronderstelt, dat het Koninklijk besluit tot bekrachtiging van ruiling, onteigening en afkoop, waarvan in het 4de lid van het artikel gesproken wordt, een besluit is in den zin van art. 73 der Grondwet, en hetwelk dus steeds de mede-onderteekening dragen moet van eenen Minister, die zich daarvoor verantwoordelijk stelt.

Overigens kunnen verscheidene leden zich met het gedeelte van het artikel, hetwelk de gelden betreft, uit den afkoop van tienden en dergelijke te ontvangen, niet ten volle vereenigen. Deze gelden zijn gelden van den Staat, een deel van welks kapitaal zij vertegenwoordigen. Zij behooren daarom, naar het gevoelen dezer leden, op dezelfde wijze als andere rijksgelden in ontvang te worden genomen door comptabele ambtenaren van den Staat, die onder de contrôle der Algemeene Rekenkamer werkzaam zijn. Als een zoodanig comptabel ambtenaar is de Minister van Financien, die in het artikel bij deze zaak de eenig werkzame persoon is, niet te beschouwen. Men zou daarom dien Minister te dezer plaatse liever niet vermeld zien, ofschoon het wel van zelf spreekt, dat zijne bemoeijenis hier niet kan worden uitgesloten, maar bij integendeel voor de rigtige uitvoering der aangegane overeenkomsten en voor het inkomen van hetgeen omtrent de geldbelegging is bepaald, waken moet en daarvoor verantwoordelijk blijft.

Art. 5. De meerderheid der leden heeft zich met nadruk tegen het beginsel, in het 1ste lid van dit artikel opgenomen, verklaard. Zij meent, dat het beheer over de kroondomeinen niet door eenen Koninklijken administrateur, maar regtstreeks van wege den Staat moet worden gevoerd. Verscheidene leden verklaarden zooveel gewigt aan dit punt te hechten, dat, indien aan hun verlangen deswege niet wierd toegegeven, zij zich gedrongen zouden zien, daarom alleen hunne goedkeuring aan geheel de wet te ontzeggen. Velerlei waren, naar het gevoelen der meerderheid, de voordeelen, die uit het brengen der kroondomeinen onder een van wege den Staat gevoerd beheer moesten voortvloeijen. Langs dien weg werd het belang der Kroon zelve bevorderd, voor hetwelk het toch nooit wenschelijk kon worden geacht, eensdeels dat 's Konings naam meer dan volstrekt noodig was, in handelingen over het verhuren of verpachten van landerijen en tienden en in deswege te voeren regtsgedingen wierd gemengd; anderdeels dat, ten gevolge van het gemis van openbaarheid, aan eene niet regtstreeks van staatswege gevoerde administratie eigen, onjuiste en overdrevene begrippen omtrent het cijfer van de jaarlijksche opbrengst der kroondomeinen ingang vonden en bleven heerschen. Te gelijker tijd beweerde men, dat dan alleen, wanneer de kroondomeinen onder een beheer van staatswege werden gebragt, genoegzame waarborgen konden verkregen worden voor de voortdurend goede rigting van dat beheer, waarbij, in den tegenwoordigen stand der zaak, de Staat niet enkel voor het oogenblik, maar inzonderheid ook voor eene meer verwijderde toekomst, zooveel belang heeft; terwijl hier nog zeer in aanmerking kwam, dat zoodra, gelijk thans werkelijk plaats vindt, van het beginsel wordt uitgegaan, om het uit de schatkist te betalen deel van het inkomen der Kroon in verhouding tot de opbrengst der kroondomeinen te regelen, de Regering en Volksvertegenwoordiging zich als het ware verpligt moeten rekenen om meer bepaald op dat inkomen het oog gevestigd te houden en zorg te dragen van zooveel mogelijk met het juiste bedrag daarvan bekend te blijven, iets hetwelk alleen bij een beheer van staatswege ten volle bereikbaar is. — Ook over den zin, waarin men het voorgestane beheer van staatswege verstond, is opzettelijk gehandeld; zijnde men daarbij vrij algemeen tot de slotsom gekomen, dat niet door eene vereeniging van het beheer der kroondomeinen met de bestaande domein-administratie, maar door het instellen van 's Rijks wege van eene speciale administratie voor de kroondomeinen, het doel, 't welk men ten deze op het oog had, het best zou worden bereikt.

Tegenover het tot nu toe ontwikkelde gevoelen stond dat van een minder aantal leden, die beweerden, dat kroondomeinen uit hunnen aard van wege de Kroon moeten worden beheerd, en dat de bezwaren tegen het brengen der tegenwoordige kroondomeinen onder het beheer van een Koninklijken administrateur hunne oplossing konden vinden in de waarborgen, die de thans aangeboden wet geeft, inzonderheid ook met opzigt tot het vaststellen der instructien van den administrateur bij een Koninklijk besluit, dat is, gelijk men zulks ook hier meende te mogen opvatten, onder de verantwoordelijkheid van den mede-onderteekenenden Minister. Die administrateur zou dus, in het wezen der zaak, volgens van staatswege gegevene voorschriften werkzaam zijn. Geenszins onwaarschijnlijk werd het door de thans bedoelde leden geacht, dat door zoodanigen administrateur de goederen, ook in het belang van den Staat, beter en met meer zorg zouden worden beheerd dan door eene speciale administratie van rijkswege, die nog daarenboven in de gevolgen al ligt tot nieuwe bezwaren voor de schatkist aanleiding zou kunnen geven; terwijl er dan toch wel middelen waren uit te denken, om de Staten-Generaal regelmatig met opzigt tot den toestand der kroondomeinen en de jaarlijksche opbrengst daarvan op de hoogte te houden, zonder dat tot eene afwijking van het beginsel, dat aan de aanwijzing van goederen tot kroondomeinen ten grondslag ligt, de toevlugt behoefde te worden genomen.

Bij het op nieuw ter sprake brengen van de middelen om voor het vervolg met de opbrengst der kroondomeinen behoorlijk bekend te blijven, heeft men bepaald gevraagd, of niet eene uitgewerkte opgave van de bruto opbrengst dezer goederen voor ieder jaar van het afgeloopen tijdvak, met aanduiding van de daarop klevende en jaarlijks uit de opbrengst betaalde lasten, onder hoofdrubrieken afgedeeld, aan de Kamer kan worden medegedeeld.

In verband met het gevoelen der minderheid omtrent de waarborgen, die de in art. 5 voorgestelde bepaling omtrent de instructie van den administrateur aanbiedt, heeft men de vraag geopperd, hoe in het stelsel der wet de Minister voor de getrouwe naleving dier instructien zal kunnen waken, en in 't algemeen de verantwoordelijkheid op zich zal kunnen nemen, dat het eigendom van den Staat, in de kroondomeinen voorhanden, niet verkort of in waardij verminderd worde. Volkomen wist men zich deze vraag niet te beantwoorden, doch meende echter der Regering in bedenking te moeten geven, of de tegenwoordige wet, indien zij, tegen het gevoelen der meerderheid aan, op het punt van den administrateur onveranderd mogt blijven, niet eenige regelen zou kunnen inhouden omtrent den inhoud en de strekking der instructien van dien Koninklijken ambtenaar, vooral ook met opzigt tot het houden der kroondomeinen in een goeden en behoorlijken staat.

Ten slotte heeft men den wensch geuit dat in het laatste lid van art. 5, bij de kosten van beheer, die uit de opbrengst der kroondomeinen moeten worden gevonden, ook de kosten van procedure, door de administratie dezer goederen ter zake daarvan geïmpendeerd, gevoegd mogen worden.

Art. 6. Men acht het wenschelijk, dat in dit artikel, de bepaling omtrent de overschrijving der goederen op de registers uitdrukkelijk worde aangevuld met de woorden: *behoudens de regten van het staatsdomein en van derden.*

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 18den Junij 1849,

Wichers.
Donker Curtius.
Van Doorn.
Dommer van Poldersveldt.
Nedermeijer van Rosenthal.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

[XXIX. 5.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot regeling van het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.*

Het wets-ontwerp ter regeling van het kiesregt, met ongeduld te gemoet gezien, is in de afdeelingen der Tweede Kamer onderzocht met al die naauwlettendheid en zorg, welke de eerste der organieke wetten ter uitvoering der Grondwet gebiedend vorderde. De verwachting der leden was gespannen door het lange tijdsverloop; en zij meenden in de zorgvuldige bewerking en de juistheid van maatstaf en uitkomsten eene vergoeding te zullen vinden voor het uitstel, door de Regering tot het indienen van dit ontwerp genomen. Immers kan niet worden ontkend, dat er dringende behoefte was aan vervanging van het voorloopig kiesreglement door min gebrekkige voorschriften, en terwijl eene wijze staatkunde evenzeer als het nationaal belang scheen te vorderen, dat aan de Kamer de nieuwe kieswet dadelijk wierd aangeboden, was het langdurig verwijl reden van billijk nationaal beklag geworden. Bij het onderzoek is echter die verwachting niet vervuld. In alle afdeelingen is betreurd, dat, na zoo lang wachten, niet een beter uitgewerkt en beter toegelicht voorstel was verkregen; — dat de bepalingen der Belgische wet onbedachtzaam werden gevolgd, ook waar ze in strijd zijn met de Nederlandsche instellingen; — dat allerlei opgaven en verklaringen, noodig ter toetsing van het ontwerp, waren teruggehouden; — dat eene memorie van toelichting, die meer omschrijft dan verklaart, maar in volkomen overeenstemming is met het onvolledige der wet, aan het ontwerp was toegevoegd; — en dat de becijferingen van het Gouvernement, waar men ze had kunnen nagaan, in hooge mate aan de juistheid van rekening en stelsel deden twijfelen.

Bovendien is het gevoelen verdedigd, dat het kiesregt, ook dat voor provinciale en plaatselijke besturen, één geheel uitmaakt, en derhalve gelijktijdig bij ééne en dezelfde wet moest worden geregeld; anderen meenden, dat de provinciale wet althans eerst behoorde te zijn voorgesteld. Volgens uitdrukkelijke bepaling der Grondwet, zijn de Provinciale Staten *kiezers* voor de leden der Eerste Kamer: nu kent men hunne zamenstelling niet, terwijl bij dit wets-voorstel toch over de verkiezing dezer leden wordt gehandeld. Zijn het *niet* de thans bestaande, maar de *nieuwe* Provinciale Staten, die over de gemeentewet moeten worden gehoord — en dat deze uitlegging hare voorstanders vindt, is reeds in eene openbare zitting der Kamer gebleken, — dan behoorde allereerst de provinciale wet te zijn aangeboden, want dan zou het advies der tegenwoordige Provinciale Staten niet zijn een grondwettig advies. Daartegen deden echter sommigen de bedenking gelden, dat volgens de Grondwet de census voor de kiezers van leden der Tweede Kamer in allen gevalle *eerst* kon worden geregeld, ondanks, ja om den zamenhang en het naauw verband: immers voor de provinciale kiezers moet *dezelfde*, voor die der gemeentebesturen de *halve* census worden vastgesteld. Maar dan schijnt, al kent men de gevorderde belastingsom, toch te weinig gelet op het active kiesregt; de zamenstelling, het getal der leden enz. Waren bij den aanvang der zitting deze en de provinciale wet aanstonds aangeboden, de nieuwe Provinciale Staten hadden, in den loop des zomers, zonder eenige moeite kunnen vergaderen; en het regtmatig bezwaar, dat collegien, geheel anders gekozen en zamengesteld dan de nieuwe Grondwet wil, desniettemin over de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen zullen worden gehoord, ware voorkomen. De reden op bladz. 1 der memorie van toelichting voor de afzonderlijke behandeling aangevoerd, is velen geheel onbegrijpelijk gebleven. Enkele leden zijn door het gebrekkige en onvolledige van dit wets-ontwerp tot het uitspreken van den wensch gebragt, dat nu reeds eene herziening over 2 of 3 jaren zou worden bepaald en in de wet opgenomen; dit, meenden zij, was het eenige middel om over sommige bezwaren heen te stappen, en tevens aan het nationaal verlangen naar eene kieswet te voldoen. Doch soortgelijke proef voor twee, drie jaren scheen aan de overgroote meerderheid weinig voegzaam bij eene organieke wet; het zou zijn uit den eenen provisionelen toestand in den anderen geraken, — een vrijbrief om de oogen te sluiten voor menigerlei onvolmaaktheid, — en tevens die noodlottige zucht tot uitstel bevorderen, die de publieke zaak ten onzent zoozeer benadeeld heeft. Wat, heeft men gevraagd, moet er van de nieuwe staats-organisatie worden, wanneer men onder dit of dergelijk voorwendsel van aanstaande, latere herziening, zijne goedkeuring geven zal aan een ontwerp, uit vroegere Belgische en Fransche wetten afgeschreven, waarbij geen spoor van vooruitgang te ontdekken is, en zelfs de ervaring der laatste twintig jaren niet geraadpleegd schijnt. Bij deze aanmerkingen van algemeenen aard is vrij eenparig bevreemding betuigd, dat de Regering geheel en al heeft verzuimd die middelen van verandering en herziening aan te wijzen, welke eene kieswet, zelfs met de meeste zorg bewerkt, uit den aard der zaak vereischt. Wat men de »variabele elementen" zou kunnen noemen, het vermeerderen van de bevolking, de veranderde plaatselijke gesteldheid, — die toch de wet zal moeten volgen —: van deze, en de wijziging der wet dienvolgens, spreekt het ontwerp geheel niet. Moet het niet verbazing wekken, dat thans in 1849 als grondslag van het tabelcijfer zijn aangenomen de uitkomsten der volkstelling van voor negen jaren? Er zijn steden wier bevolking sedert bij duizenden geklommen is: zal daarop volstrekt geen acht worden geslagen? dan voorwaar mag men met één der afdeelingen zeggen: eenige willekeur is van den census onafscheidelijk, maar hier is niets dan willekeur.

Men is vervolgens overgegaan tot het onderzoek der verschillende artikelen van het aangeboden wets-ontwerp.

Considerans. Men vraagt naar aanleiding van art. 5 van de additionele artikelen der Grondwet, waarom in stede van de woorden: *leden der Eerste en Tweede Kamer*, niet zijn gebezigd de woorden: *afgevaardigden ter* enz.

TITEL I.

Art. 1. § 1. Terwijl in dit artikel de vereischten worden opgeteld, gevorderd om geregtigd te zijn tot het kiezen van afgevaardigden ter Tweede Kamer, wenschte men daarin *alle* de vereischten, door art 76 der Grondwet voorgeschreven, te zien opgenomen, en bepaaldelijk dat van *ingezetenschap*. Het scheen noodig, dat de wet het begrip van ingezetenschap bepale, en vaststelle welk en hoe langdurig verblijf daartoe wordt gevorderd.

§ 2. Het vereischte onder n°. 1 vermeld, dat men »Nederlander" moet zijn, is (met het oog op art. 7 der Grondwet) niet voldoende geacht. Om toch te weten wie Nederlander zij, en op welke wijs en volgens welke regelen zal worden genaturaliseerd, is eene duidelijke wet onmisbaar, want daarin voorziet het Burgerlijk Wetboek niet. Men moet op het tot stand brengen van dergelijke wet te meer aandringen, omdat vele gevallen zijn aangevoerd en de namen genoemd van personen, die herhaaldelijk, maar zonder eenig gevolg, requesten ter naturalisatie hebben ingediend. Ook en vooral verlangde men dergelijke wet, om aan zoo velen de uitoefening van burgerschapsregten terug te geven, die daarvan bij de jongste verkiezingen zijn verstoken geweest. Men heeft slechts te wijzen op inboorlingen der voormalige zuidelijke provincien. De onbillijkheid ten hunnen aanzien kan niet spoedig genoeg worden opgeheven.

§ 3. Het onder n°. 2 opgenoemd vereischte van *meerderjarigheid* heeft aanleiding gegeven tot veelvuldigen twijfel. Wie toch moet meerderjarig genoemd worden? Is het alleen de meerderjarige door jaren, of moet ook in deze politische wet, hij voor meerderjarig worden gehouden, die volgens de bepalingen der burgerlijke wet als meerderjarig wordt erkend; zoodat daaronder begrepen zou zijn, zoowel de door het huwelijk meerderjarige, als de door handligting meerderjarig-verklaarde; of zou misschien zelfs hij in aanmerking kunnen komen, die de handligting, waarbij bepaalde regten van meerderjarigheid worden toegekend, hadde erlangd?

Deze vragen toonen het onmisbare van eene opheldering aan. Er is twijfel, of men het begrip van meerderjarigheid uit deze wet in verband mag brengen en uitleggen naar de burgerlijke wet; het schijnt wenschelijk dat deze twijfel door de wet zelve worde afgesneden.

In welken zin mén dit echter beslisse, de vraag blijft, op welk tijdstip de meerderjarige den vereischten ouderdom zal moeten bereikt hebben om kiezer te kunnen zijn? Zoo iemand op den laatsten dag van Februarij meerderjarig wordt, zal hij dan in Junij daaropvolgende het kiesregt kunnen uitoefenen? Ook hieromtrent wenschte men allen twijfel weggenomen te zien.

§ 4. Voor »'s Rijks" directe belastingen heeft art. 76 der Grondwet »directe belastingen." Algemeen heeft men op het behouden der grondwettelijke uitdrukking aangedrongen, ook om het opmerkelijk verschil met art. 78, en de overtuiging van velen, dat bij den provincialen en gemeentelijken census de betalingen der provinciale belastingen en opcenten toch zeker in aanmerking behooren te komen. Andere leden wezen daarentegen op den uitgebreiden invloed, die naar deze opvatting aan den provincialen en gemeentelijken wetgever zou worden verleend, om naar willekeur, buiten den algemeenen wetgever, door het afwisselend verhoogen of verlagen van belastingen, ook de kiesbevoegdheid uit te breiden of te beperken. — Een lid der 3de afdeeling heeft zijne individuele meening omtrent de uitlegging op dit punt aan de Grondwet te geven ontwikkeld in eene afzonderlijke nota, gelijk hij die vroeger aan zijne medeleden had voorgedragen. Door velen hunner werd de onbillijkheid erkend, dat onder eene Grondwet, die den census aanneemt, de meest betalenden de minst vertegenwoordigden zouden zijn; maar het beginsel scheen hun toe door de Grondwet te zijn beslist. Bovendien werd het aannemen van één belasting willekeurig geacht, al werd niet ontkend, dat grondbelasting is de natuurlijke basis voor gezeten burgers. Was de census billijk, dan zou reeds het getal *kiezers* grooter zijn, en men zag niet in, dat bovendien de representatie zou moeten vermeerderd worden. Daarbij moest het denkbeeld van provincie, naar het gevoelen dier leden, geheel worden ter zijde gesteld, vermits de Grondwet wil, niet dat de provincien, maar dat het Rijk zal worden verdeeld.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend aan den voorsteller gelegenheid te moeten geven tot het ontwikkelen van zijn denkbeeld met eigen woorden, en daarom de nota achter dit verslag opgenomen, zonder dat zij daarom wil geacht zijn zich met de gronden en strekking van het voorstel te vereenigen.

§ 5. Menigvuldig en van zeer gewigtigen aard zijn de bedenkingen geweest tegen den bij de tabel voorgestelden census voor de kiezers ter benoeming van de leden der Tweede Kamer. Men heeft zich door het voorgestelde omtrent dien grondslag van het kiesregt zoo weinig

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

bevredigd gevoeld, dat men, rondziende naar iets beters, ook de aandacht gevestigd heeft op de beide stelsels, die, blijkens de Memorie van Toelichting, aanvankelijk bij de Regering in aanmerking gekomen zijn, doch die zij, als onhoudbaar, weder heeft laten varen. Het eerste dier verlatene stelsels rustte op het denkbeeld, „om in *iedere* gemeente een in evenredigheid gelijk getal personen tot de kiezers te doen behooren." Men schijnt daardoor te moeten verstaan — want ook hier is de Memorie van Toelichting, ten koste der duidelijkheid, uitermate beknopt — dat op het voorbeeld van vroegere proefnemingen omtrent de regeling van het stem- en kiesregt, over geheel het Rijk aan een bepaald deel der bevolking, bijv. 1/45 of 1/30, het kiesregt zou zijn toegekend, en dat men, om daartoe te geraken, den census voor iedere gemeente zoo laag zou hebben doen afdalen, als noodig was om dat bepaalde deel der gemeentelijke bevolking onder de kiezers te begrijpen. Men kan dit eene gemeentelijke regeling van den census noemen; maar eigenlijk is het toch eene regeling naar de bevolking, en is de census enkel resultaat uit het cijfer der bevolking afgeleid. Andere kenmerken van plaatselijke gesteldheid komen daarbij niet in aanmerking, en het gevolg moet zijn eene sterk in 't oog springende ongelijkheid van den census tusschen de gemeenten onderling, zelfs tusschen de zoodanige, die ten platten lande onmiddellijk aan elkander grenzen en welker ingezetenen over 't geheel in volkomen denzelfden toestand zijn geplaatst. De straks bedoelde vroegere voorstellen omtrent het stem- en kiesregt leveren daarvan het bewijs op: zij zouden medegebragt hebben, dat de census tusschen de plattelands-gemeenten van één en dezelfde provincie van f 19 tot f 51 had verschild. Hooggaande ijverzucht tusschen de bewoners van aangrenzende gemeenten zou door zulk eene regeling worden opgewekt. In weerwil van deze bezwaren, heeft het bij het tegenwoordig onderzoek niet aan enkele leden ontbroken, die aan eene *gemeentelijke* regeling van den census gewigt toonden te hechten, of ook bijzonder nut zagen in het aannemen der bevolking als maatstaf, meer bepaald voor zoodanige steden, waar het aantal armen zeer groot is, en dus, bij het volgen van het aangeduide beginsel, de census laag en het aantal kiezers betrekkelijk aanzienlijk zou zijn.

Nog minder schijnt het tweede der door de Regering beproefde, doch afgekeurde stelsels zich aan te bevelen. Het zou, indien men het deswege medegedeelde wel begrijpt, op het beginsel rusten, dat de census voor iedere gemeente klimmen of dalen moet, naar mate de bevolking der gemeente grooter of geringer is. Wenschelijk ware het in allen gevalle geweest dat de Regering de moeite had genomen, om de verkregene resultaten der beide verlatene stelsels, al ware het slechts in hoofdtrekken, mede te deelen, en daardoor over den gang harer denkbeelden meer licht te verspreiden. Men meent nog op het erlangen van zoodanige mededeeling te moeten aandringen.

De van alle zijden voorgedragene bedenkingen tegen den census, zoo als die volgens de voorgestelde wet, of liever volgens de daartoe behoorende tabel zou worden geregeld, laten zich aldus zamentrekken.

I. Het beginsel, waarvan de Regering, blijkens hare Memorie van Toelichting, bij de berekening van dien census is uitgegaan, is reeds daarom verwerpelijk, omdat de uitdrukkelijke bepaling van art. 76 der Grondwet, die hier rigtsnoer moet zijn, daarbij niet in 't oog is gehouden. Dat artikel vordert regeling van den census *overeenkomstig met de plaatselijke gesteldheid*. Maar nu wordt die plaatselijke gesteldheid geenszins alleen of zelfs hoofdzakelijk aangeduid door het cijfer van hetgeen eene geheele gemeente aan directe belastingen opbrengt. Hoogstens zou men dat zaamgetrokken cijfer één der elementen voor de waardering der plaatselijke gesteldheid kunnen noemen; en toch berust alleen daarop de berekening der Regering. Hier komt nog bij, dat, naar het gevoelen der meerderheid, de Grondwet, van plaatselijke gesteldheid sprekende, niet wel anders dan die van het kiesdistrict kan hebben bedoeld; zoodat de census ook districtsgewijze zou behooren te worden vastgesteld. Enkele leden hielden zich zoo streng aan dit begrip, dat zij het vaststellen van één en denzelfden census voor ieder district verpligtend achtten. De meerderheid echter meende, dat de Grondwet de vrijheid liet, zoodra een aanmerkelijk verschil in de plaatselijke gesteldheid dit regtvaardigde, voor het eene deel van het kiesdistrict een anderen census aan te nemen, dan voor het andere. Volgens dit gevoelen dus, behoorde de vaststelling van den census districtsgewijze de regel te zijn; waarop dan alleen uitzonderingen waren toe te laten, als de noodzakelijkheid daarvan bleek; eene noodzakelijkheid, die zich zeker zeldzamer zou voordoen, als men begon met eene zamenvoeging tot kiesdistricten van die bevolkingen, welke zich in eene gelijksoortige gesteldheid bevinden.

II. De onaannemelijkheid van het beginsel, waarop de Regering hare berekening van den census heeft gebouwd, blijkt ook daaruit, dat het, zoo als zij zelve belijdt, alleen op een zeker aantal grootere gemeenten of steden, niet op het platte land en de kleinere gemeenten, toe te passen was. Voor het grootste deel des Rijks is dien ten gevolge de aangenomen maatstaf verworpen; de uitzonderingen zijn menigvuldiger dan de toepassing van den regel geworden. Maar wat is voor die uitzonderingen de leiddraad tot bepaling van den census geweest? De Memorie van Toelichting laat daaromtrent geheel in 't onzekere, en gewaagt slechts in 't algemeen van het raadplegen der aangiften uit de verschillende provincien. Intusschen zou de census voor de niet gespecificeerde gemeenten toch op eenig beginsel behooren te rusten. In allen gevalle moet, bij het aanmerkelijk verschil, dat er tusschen de plaatselijke gesteldheid der plattelands-districten onderling bestaat, de aanneming van één en denzelfden census voor al de niet gespecificeerde gemeenten eener provincie verwerpelijk worden geacht. In het eigen stelsel der Regering had zij dien census ten minste districtsgewijze moeten regelen.

III. Het laat zich moeijelijk bevroeden, wat de Regering bewogen heeft, bij hare tabel juist voor de daarin genoemde gemeenten een afzonderlijken census vast te stellen en al de overige onder de algemeene provinciale bepaling te begrijpen. Meende zij die gespecificeerde gemeenten als steden te moeten beschouwen, dan verloor zij uit het oog, dat de herziene Grondwet den stedelijken stand heeft afgeschaft, en er dus uit een grondwettig oogpunt geene steden meer bestaan. Heeft zij, gelijk men veronderstelt, in dit opzigt het voorloopig kiesreglement gevolgd, dan vergat zij, dat de vaststelling van den census bij dat reglement, ten gevolge van een drang der omstandigheden, die thans niet meer bestaat, op de vroegere verordeningen omtrent het stem- en kiesregt is gebouwd. Maar ook in deze veronderstelling is het vreemd, dat 20 à 30 steden, die volgens het voorloopig kiesreglement een bijzonderen census hadden, thans onder de niet gespecificeerde gemeenten worden begrepen. Welken regel heeft men bij die uitzondering gevolgd? Er zijn onder de thans niet, en in het voorloopig kiesreglement wel gespecificeerde gemeenten de zoodanige, die in belangrijkheid met sommige andere, ditmaal afzonderlijk aangeduide, zeer wel kunnen wedijveren. Men wees bijv. op Tilburg, 't welk volgens de opgave van 1845 eene bevolking van 13,709 zielen had. Maar ook indien men kan aannemen, dat de vaststelling van een bijzonderen, hooger en census voor al de gespecificeerde gemeenten door het onderscheid in plaatselijke gesteldheid genoegzaam geregtvaardigd wierd, zou men moeten vragen, of niet dezelfde beweegreden er toe had moeten leiden, om zoogenaamde plattelands-gemeenten, die in rijkdom, welvaart of volkrijkheid boven de haar omringende uitmunten, zoo als Broek in Waterland, Winterswijk in Gelderland, en Winschoten in Groningen, van het platte land af te zonderen en onder de gespecificeerde gemeenten op te nemen.

IV. Het door de Regering aangenomen beginsel omtrent den census der gespecificeerde gemeenten moest ten gevolge hebben, dat voor plaatsen, waar zich eene gegoede burgerij en weinig armen bevinden, een hooge census, en voor de zoodanige, waar de burgerij over 't algemeen minvermogend en het aantal armen aanzienlijk is, een lage census wierd voorgesteld. Naar 't gevorlen der groote meerderheid zou het omgekeerde redelijker zijn. Hetzelfde beginsel brengt mede, dat de vestiging van eenige weinige zeer vermogende ingezetenen in eene bepaalde gemeente het gezamenlijk belasting-bedrag dier gemeente aanmerkelijk moet verhoogen, en dus, ten nadeele der burgers uit den middelstand, tot het hooger opvoeren van den census leiden moet. Men haalde hier het voorbeeld van Arnhem aan, waar, naar men meent, het gezamenlijk belastings-bedrag alleen zoo hoog is, omdat eenige zeer rijke Hollandsche familien zich daar hebben gevestigd. Alverder werd door velen het gevoelen voorgestaan, dat de Regering reeds dadelijk minder verkeerde uitkomsten voor de gespecificeerde gemeenten zou hebben verkregen, indien zij had kunnen goedvinden, bij het maken harer berekening, van de bevolking van iedere gemeente het getal der armen af te trekken, die niets hoegenaamd in 's Rijks directe belastingen bijdragen, en dus het gezamenlijk belasting-bedrag alleen door het cijfer der ingezetenen te deelen, die tot huisgezinnen behooren voor welke belasting betaald wordt. Hoogst waarschijnlijk zou, altijd in het stelsel der Regering, van het gezamenlijk belasting-bedrag der gemeente nog meer moeten worden afgetrokken, zoo als het bedrag der belasting van gebouwde en ongebouwde eigendommen in de doode hand. Indien toch, om slechts iets te noemen, de census voor Kampen betrekkelijk hooger is, omdat die gemeente als zoodanig uitgestrekte vaste goederen bezit, dan heeft men daar, ten nadeele van de politische regten der burgers, eene omstandigheid doen gelden, die met deze regten of met hunne bevoegdheid tot het kiezerschap niets gemeens heeft. Meer dergelijke gevallen bestaan of zijn denkbaar, gelijk bijv. wanneer eene vennootschap, die eene zeer aanzienlijke som aan patentregt betaalt, zoo als bijv. de Handelmaatschappij, in eene gemeente is gevestigd, en men dit patentregt onder het belasting-bedrag der geheele gemeente wilde begrijpen.

V. Bij de overweging der uitkomsten, die het stelsel der Regering met opzigt tot den census voor de bijzondere plaatsen heeft opgeleverd, is het verkeerde en ongerijmde van dat stelsel nog meer in het oog gevallen. Voor zeer vele gespecificeerde gemeenten is het cijfer van den census aanmerkelijk hooger gesteld, dan het volgens het voorloopig kiesreglement was; ja dit cijfer is in sommige gevallen verdubbeld. Voor Arnhem bijv. is de census van f 40 tot f 80 verhoogd; voor Purmerend van f 50 tot f 80; voor Monnikkendam en Edam van f 40 tot f 70; voor Zwolle van f 40 tot f 70; voor Deventer van f 30 tot f 60, en voor Assen van f 30 tot f 50. In enkele gevallen is de verhouding nog ongunstiger: voor Eindhoven is de census van f 24 tot f 60 gebragt; voor Kampen van f 30 tot f 70, en voor de beide Friesche steden Bolsward en Franeker van f 20 tot f 60. Wat die twee laatste gemeenten betreft, heeft dus eene verdriedubbeling van het cijfer van den bestaanden census plaats gevonden, en toch kan men zich zeer bezwaarlijk voorstellen, dat de plaatselijke gesteldheid van het weinig vermogende, van een voornaam bestaanmiddel beroofde Franeker die verhooging van census noodzakelijk maakt of wettigt. Algemeen en met den meesten nadruk heeft men zich tegen alle zoodanige verhooging van census verklaard, die het gevolg zou moeten hebben, dat welgezinde burgers, die

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

in den laatsten tijd het kiesregt hebben uitgeoefend en op het bezit daarvan prijs stellen, onverdiend van de uitoefening van dat regt wierden uitgesloten. Juist datgene zou dan plaats hebben, waarvoor men bij de vaststelling van het voorloopig kiesreglement door het aannemen van eenen hoogeren census trachtte te waken. Men aarzelt niet, dergelijke uitsluiting onstaatkundig en verderfelijk te noemen, en er bij te voegen, dat langs dien weg meer dan door iets anders wenschen zouden worden gevoed tot uitbreiding van het kiesregt ook buiten de grenzen, bij art. 76 der Grondwet daaraan gesteld. Te meer nog moet men zulk eene verhooging van den census afkeuren, omdat zij, ten gevolge van het verband tusschen de artt. 76 en 139 der Grondwet, hare nadeelige werking ook zou doen gevoelen met opzigt tot de kiezers ter benoeming van den raad der gemeente; zoodat burgers, die volgens de bestaande plaatselijke reglementen tot dusverre medewerkten tot de benoeming der raadsleden, voor 't vervolg daarvan verstoken zouden zijn.

Wel heeft men niet uit het oog verloren, dat de verhooging van census, waarover men zich beklaagt, hier en daar eenigermate zal worden opgewogen door de toevoeging van het patentregt tot het in rekening komende belasting-bedrag. Maar de uitsluiting van een aanmerkelijk aantal kiezers in de gespecificeerde gemeenten zal daardoor niet worden belet. Zoo heeft men berekend, dat te Deventer, waar, onder het voorloopig kiesreglement, bij eenen census van f 30 zonder patent, het aantal kiesbevoegden 408 bedroeg, thans, bij de verhooging van den census tot f 60 en de bijberekening van het patentregt, het aantal kiezers tot 310 zou dalen. Daarenboven meent men ernstig te moeten betwijfelen, of de invloed van het patentregt op de kiesbevoegdheid wel altijd gunstig zal werken. Het is toch bekend, dat deze belasting voor sommige beroepen, welker uitoefening in den regel geene aanspraak geeft op het bezit van politische regten, met name voor dat van tapper, betrekkelijk zeer hoog is; en men meent dan ook, wegens de niet rationele werking, die de tegenwoordige patentwet op de uitdeeling van politische regten moet uitoefenen, op eene herziening dier wet en eene doorgaande vermindering der daarbij vastgestelde belasting, juist uit het thans aangeduide ooggunt, te moeten aandringen.

Wat den census voor de niet gespecificeerde gemeenten betreft, heeft men de vraag moeten doen, waarom deze in al de provincien, met uitzondering van Friesland, Groningen en Drenthe, verlaagd is geworden. De groote meerderheid der leden is verre verwijderd van het denkbeeld, om deze verlaging van cijfer op zich zelve te misprijzen, maar zal daardoor de verhouding tusschen de steden en het platte land, die, naar veler oordeel, bij het voorloopig kiesreglement reeds niet naar behooren in acht was genomen, niet nog meer verbroken worden? Zal er niet aanleiding gegeven worden tot de vraag, of in het oog des wetgevers de plattelands-bewoner in politische ontwikkeling den stedeling verre vooruit is? Zal men zich niet op nieuw kunnen beklagen, dat, gelijk onder de werking van het voorloopig kiesreglement het geval is geweest, een plattelands-district 1800 kiezers telt, terwijl de kiesdistricten in de hoofdstad des Rijks er elk slechts 400 opleveren? Zeker is het, dat het groot verschil in census onder het kiesreglement tusschen de steden en de plattelandsgemeenten tot ongerijmde gevolgen heeft geleid, die thans geenszins zouden ophouden. Zoo heeft, naar men beweert, bij de laatste verkiezingen het aanzienlijke, sterk bevolkte Scheveningen, alleen omdat men steeds goedgevonden heeft, dit dorp als een deel van 's Gravenhage te beschouwen en het dus aan eenen zeer hoogen stedelijken census onderworpen werd, minder kiezers opgeleverd, dan het zeer verarmde Terheijde!

Dergelijke ongerijmdheden heeft men, ook bij het raadplegen der van regeringswege medegedeelde tabel omtrent het waarschijnlijk aantal kiezers naar den voorgedragen census in de gespecificeerde gemeenten, in grooten getale opgemerkt. Volgens die tabel zou Amsterdam, met 211,349 zielen, 3732 kiezers bevatten; Rotterdam, met 78,098 zielen, 1703 kiezers, en 's Gravenhage, met 63,556 zielen, 2592 kiezers; dat is: één van de 56 à 57 zielen in de eerste; één van de 45 à 46 in de tweede en één van de 24 à 25 in de derde stad. Te Purmerend zou de verhouding allerongunstigst zijn, daar zij in die stad staan zou als 1:63. Bij nagenoeg gelijke bevolking, zou ditzelfde Purmerend 53, Eindhoven 94 en Bommel 120 kiezers bevatten. Evenzoo zou, bij een betrekkelijk niet groot verschil van bevolking, het aantal kiezers te Enkhuizen het dubbel zijn van dat te Edam. Niet minder moet het bevreemden, gelijkheid van census te zien voorgesteld voor gemeenten, die, voor zoover men op algemeen in 't oog vallende toekenen mag afgaan, in plaatselijke gesteldheid onderling zeer verschillen. Eindhoven zou denzelfden census erlangen als de volkrijke hoofdstad der provincie 's Hertogenbosch; steedjes als Wageningen en Doesburg worden, wat den census betreft, met Nijmegen gelijkgesteld; het kwijnende Middelburg met Arnhem, Dordrecht en Schiedam; Monnikkendam met het welvarende Utrecht enz.

Evenzeer bestaat er alle grond tot het vermoeden, dat de census voor de niet gespecificeerde gemeenten, hetzij op zich zelf beschouwd hetzij bij vergelijking van het cijfer voor de eene provincie met dat voor de andere, niet naar behooren, dat is overeenkomstig de plaatselijke gesteldheid, is geregeld. In de buurten van Groesbeek bijv. zou het cijfer van f 30, dat voor de niet gespecificeerde gemeenten in Gelderland is aangenomen, lager kunnen worden gesteld; terwijl datzelfde cijfer voor de Betuwe betrekkelijk te laag is, of ten minste eene klasse van plattelands-bewoners onder de kiezers zal brengen, die daartoe elders niet behooren. De genoemde census van f 30 wordt, behalve voor Gelderland, ook voor het platteland van Noordbrabant en Overijssel vastgesteld; maar kan men aannemen dat daarbij de behoorlijke verhouding met het cijfer van f 36 voor Noordholland is in acht genomen; en moet men integendeel, op die verhouding lettende, den census van f 30 voor de drie eerstgenoemde provincien niet te hoog achten? Men zou bij deze bedenkingen nog vele andere van denzelfden aard kunnen voegen. Over 't geheel heeft de overweging van den voorgedragen census in de bijzonderheden de overtuiging gevestigd, dat die regeling even willekeurig als gebrekkig is; en moet men zich ten sterkste tegen de hier aanwezige versmading van alle regelen, vooral ook van dien bij de Grondwet zelve gesteld, verklaren.

VI. De verwachting, die men een oogenblik heeft kunnen koesteren, dat de later van regeringswege medegedeelde tabel omtrent de vermoedelijke uitkomsten van haar stelsel, eenig meerder licht over dat stelsel zou verspreiden, is niet vervuld. Die opgave bevat, behalve de cijfers van het waarschijnlijk aantal kiezers in de gespecificeerde gemeenten, niets wat de leden der Kamer niet van elders, zonder veel moeite, hadden kunnen bijeenbrengen. Intusschen heeft men met zeer veel bevreemding uit die tabel ontwaard, dat de Regering de bevolking op 1°. Januarij 1840 tot grondslag van hare berekeningen heeft genomen. Men meende toch, dat, voor zoover de bevolking eener gemeente als een der elementen voor het kennen harer plaatselijke gesteldheid kan worden beschouwd, de tegenwoordige stand dier bevolking, niet die van voor negen of tien jaren, in aanmerking moet komen. Dit laatste scheen te meer eigenaardig, omdat de verdeeling des Rijks in 68 kiesdistricten bij het voorloopig kiesreglement, die bij art. 30 der thans voorgedragene wet onveranderd is overgenomen, berust niet op de bevolking van 1°. Januarij 1840, maar op de laatste opgaven, deswege bij de grondwets-herziening bekend, namelijk op die van 1°. Januarij 1847. Wel is het aan de leden niet onbekend, dat de bevolking op 1°. Januarij 1840 het resultaat is der laatste hier te lande gehoudene, officiele volkstelling; maar men meent toch te moeten vragen, of de opgaven, die omtrent dit punt jaarlijks uit de registers van den burgerlijken stand worden openbaar gemaakt, zoo weinig zekerheid aanbieden, dat men onvermijdelijk negen of tien jaren terug moet gaan, om eenigerlei stelsel op de bevolking te bouwen. Zoo neen, waarom dan thans zooveel meer voorkeur voor de officiele volkstelling aan den dag gelegd, dan in 1848? Verdient die officiele volkstelling werkelijk zoozeer de voorkeur, dan had het, meent men, bij de Regering allezins in aanmerking moeten komen, om onmiddellijk na de vaststelling der herziene Grondwet eene algemeene volkstelling te gelasten. De moeite en kosten, daaraan verbonden, konden niet afschrikken, daar toch de gewone tienjarige volkstelling in de laatste maanden van dit loopende jaar zal plaats hebben, en dus enkel het vervroegen van den termijn voor dien maatregel noodzakelijk was geweest.

Zooveel heeft men uit de medegedeelde tabel ontwaard, dat de uitkomsten voor de gespecificeerde gemeenten geenszins overal beantwoorden aan hetgeen de Regering als grondslag van haar stelsel opgeeft. Men wil niet drukken op de omstandigheid, dat over 't geheel genomen niet één van de 45, maar één van de 41 zielen tot de kiezers zal behooren, daar men, gelijk reeds uit het voorafgaande blijkt, algemeen niet beperking, maar uitbreiding van het kiesregt voor de hier in aanmerking komende steden verlangt. Intusschen is het al dadelijk vreemd, dat te Amsterdam, de stad die tot basis der geheele berekening heeft gestrekt, volgens de tabel 964 kiezers minder gevonden zullen worden, dan het $^1/_{45}$ der bevolking. Dit verschil zou, naar het schijnt, zijn voorgekomen of had gematigd kunnen worden, indien men het belasting-bedrag voor ieder ingezeten, hetwelk toch niet de volle f 12, maar iets minder bedraagt, met verzuim der fractie, op f 11 gesteld, en dan het tienvoud daarvan als census aangenomen had. Voor het een bestond evenveel reden als voor het ander. Nog vele andere voorbeelden van gemeenten, waar het aantal kiezers beneden het $^1/_{45}$ der bevolking blijft, levert de tabel op, zoo als trouwens reeds uit de sub V medegedeelde bedenkingen is af te leiden. Ook in sommige der zoogenaamde plattelands-districten zal zoo iets het geval moeten zijn. In het district Ruurlo bijv. bevonden zich onder de werking van het voorloopig kiesreglement 450 kiezers. Men kan zich niet voorstellen dat, ten gevolge der geringe vermindering van den census in Gelderland en van de bijvoeging van het patentregt, dit aantal tot 1000 zal klimmen; zoo a.s., volgens den door de Regering aangenomen regel, het geval moest zijn. Ook buitendien heeft men, waar de gelegenheid bestond dit na te gaan, onjuistheden in de cijfers der tabel opgemerkt. Zoo meent men wel te weten, dat te Deventer, van welke stad reeds vroeger in dit deel van het verslag gewag is gemaakt, onder de werking van den voorgedragen census, en dus natuurlijk onder bijberekening van het patentregt, niet 361 burgers, gelijk de tabel opgeeft, maar 310 tot de kiezers zullen behooren. In 't algemeen heeft men zich verwonderd, dat, volgens de tabel, op zeer vele plaatsen, het aantal kiezers voor de gemeenteraden minder dan het dubbel zal bedragen van dat der kiezers voor de leden der Tweede Kamer. Uitgaande van het denkbeeld, dat, naar mate het belasting-bedrag daalt, het aantal betalenden in eene opklimmende rede toeneemt, had men op dit punt eene tegengestelde uitkomst verwacht.

VII. Ook naar aanleiding van onderscheidene bedenkingen, meent de Commissie van Rapporteurs het volgende als het verlangen van de

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

meerderheid der leden omtrent de gewigtige aangelegenheid van den census te kunnen aangeven.

Men wenscht *in de eerste plaats*, mededeeling te ontvangen van de correspondentie met de provinciale en plaatselijke besturen, die aan het ontwerpen van het tegenwoordig wets-voorstel en van de daartoe behoorende bepalingen omtrent den census is voorafgegaan; en in 't algemeen alle zoodanige inlichtingen, als tot eene juiste beoordeeling der plaatselijke gesteldheid, niet slechts van de gespecificeerde gemeenten, maar inzonderheid ook van het zoogenaamde platte land, kunnen leiden. Eenige leden gaven nog meer bepaald het verlangen te kennen tot het erlangen van staten, op soortgelijke wijze in erigt als sommige dergene, welke bij de vroegere behandeling van voorstellen omtrent het stem- en kiesregt aan de toenmalige Tweede Kamer zijn medegedeeld, waaruit bleek, niet slechts hoeveel belastingpligtigen zich in iedere gemeente bevinden, maar ook welk aantal bepaalde sommen aan directe belasting betalen. Kon daarbij eene afscheiding tusschen de grondlasten, de personele belasting en het patentregt plaats hebben, zoodanig dat de invloed, dien deze laatste belasting voortaan op de kiesbevoegdheid zal uitoefenen, duidelijk in het oog viel, dan zou aan het doel, dat men met deze vraag heeft, nog beter beantwoord worden.

Vermits, gelijk hieronder nog nader blijken zal, de meerderheid het gevoelen voorstaat, dat, zoo men aan de Grondwet getrouw wil blijven, niet de provincien, maar het Rijk verdeeld moet worden in kiesdistricten, en bij de bepaling van den census gelet moet worden op de plaatselijke gesteldheid van het district, zoo wenscht men *in de tweede plaats*, dat de Regering aan de vaststelling van den census, die van een ontwerp van verdeeling van het Rijk in kiesdistricten doe voorafgaan. Men wil daardoor, gelijk reeds uit het voorafgaande is af te leiden, geenszins algemeen op het aannemen van een en denzelfden census voor ieder district aandringen; men geeft toe, dat die census in de onderscheidene deelen van het district kan verschillen en voor de daartoe behoorende volkrijke gemeenten afzonderlijk vast te stellen is; maar meent toch, dat aan het beginsel der regeling van den census districtsgewijze streng vastgehouden moet worden.

Men wenscht *in de derde plaats*, dat als de Regering tot het ontwerpen van zoodanige regeling overgaat, zij eenen weg insla, tegenovergesteld aan dien, welken zij thans heeft gekozen; waardoor men verstaat, dat begonnen worde met de aanneming van een minimun voor den census, hetwelk òf op het grondwettig minimum van f 20 òf iets hooger zou kunnen worden bepaald; dat men dit minimum toepasselijk verklare op alle zoodanige districten, welke geacht kunnen worden, uit hoofde hunner plaatselijke gesteldheid, dat lage cijfer te kunnen verdragen; en dat men dan opklimmende dat cijfer, hetzij voor geheele districten, hetzij voor gedeelten daarvan, verhooge, maar die verhooging nergens toepasse dan op den bepaalden grond, dat de plaatselijke gesteldheid zoo iets vordert, of met andere woorden, dat zonder de verhooging ingezetenen tot de uitoefening van het kiesregt zouden worden geroepen, die geacht moeten worden, daarvoor tot nu toe op een te lagen trap van politische ontwikkeling te staan. Bij zoodanige regeling vleit men zich, dat het hoofddoel, waarnaar men streven moet, namelijk om overal den middelstand onder de kiezers te begrijpen, zeer veel beter bereikt zou worden dan volgens het tegenwoordig ontwerp, waardoor, vooral in de steden, maar al te veel burgers, tot die kern der natie behoorende, van het kiesregt verstoken zouden blijven. Tevens zouden dan, misschien op zeer enkele uitzonderingen na, nergens de ingezetenen, die onder de werking van het voorloopig kiesreglement het kiesregt hebben uitgeoefend en zich over 't algemeen die onderscheiding hebben waardig getoond, daarvan uitgesloten behoeven te worden. Op dit laatste punt wordt door verscheidene leden zooveel prijs gesteld, dat zij in den voorgestelden census, hoe weinig rationeel die dan ook moge wezen, minder bezwaar zouden hebben gezien, indien de Regering hetgeen thans te dezen aanzien bestaat tot grondslag had aangenomen, en dan, zonder ergens te verhoogen, overal eene vermindering had aangebragt waar zulks door de plaatselijke gesteldheid blijkbaar gevorderd wierd.

Art 2. § 1. In de eerste plaats heeft men het stelsel, dat ten grondslag strekt dezer bepaling, namelijk of iemand tot de uitoefening van het kiesregt kan worden toegelaten, niet omdat hij uit eigen hoofde betaalt, maar omdat de betaling van een ander hem wordt toegerekend, getoetst aan de Grondwet, en daarna gevraagd of het wel rationeel kon geacht worden.

De Grondwet toch schijnt in art. 76 door de woorden: *en betalende* te eischen, dat de meerderjarige Nederlandsche ingezeten uit eigen hoofde betale.

Over dien schijnbaren strijd van het stelsel met de Grondwet is wel twijfel gerezen; echter heeft men aan dien twijfel niet zooveel gehecht, om op dien grond dergelijke uitbreiding van het kiesregt niet toe te laten; vooral ook daar het stelsel rationeel is voorgekomen naar deze beschouwing, dat de census niet alleen moest aangenomen worden als teeken en maatstaf van persoonlijke geschiktheid en bekwaamheid tot het kiezerswerk, maar ook moest beschouwd worden als teeken van belang bij de algemeene zaken.

In dat stelsel heeft men vervolgens de drie bij art 2 opgenoemde gevallen nagegaan.

§ 2. Tegen het eerste geval in alinea 1 vermeld, is weinig bezwaar gevonden. Alleen heeft men opgemerkt, dat de uitbreiding hier veel verder gaat dan in andere wetgevingen. De Belgische wet toch rekent alleen die goederen toe, welke in gemeenschap worden bezeten; echter begreep men, dat een niet in gemeenschap bezeten fortuin der vrouw veel belang bij de openbare aangelegenheden met zich bragt. — Ook het tweede geval kan gereedelijk worden toegelaten wanneer eenige bestaande twijfelingen daaromtrent worden weggenomen.

Niet zoo aannemelijke reden als bij het eerste geval bestaat er om steeds „den vader" toe te rekenen wat zijne kinderen betalen. Dan alleen wanneer de vader het vruchtgenot heeft van de goederen zijner kinderen, is het overeenkomstig de ratio legis, dat de aanslagen ten laste der kinderen ten behoeve des vaders strekken.

Men verlangde daarom gelijke bijvoeging tot art. 1, als de Belgische kieswet in de woorden *dont il aura la jouissance* bevat.

Men wees hierbij op de gevallen waarin de vader uitgesloten was van het vruchtgebruik der goederen zijner kinderen, als wanneer zijne aanspraak op kiesbevoegdheid vervallen scheen; terwijl daarentegen een vader het vruchtgenot hebbende ook bezwaard is met lasten, welke hij uit dat vruchtgenot betaalt. Voorts wenscht men alleen de aanslagen ten laste van *wettige* minderjarige kinderen ten behoeve van den vader te doen strekken.

§ 3. Algemeen verklaarde men zich tegen het derde geval (in alinea 3 en 4). Redenen, als kunnen bijgebragt worden voor de gunstige bepalingen ten behoeve van den echtgenoot en vader (alinea 1), schijnen hier niet te pleiten; door het toelaten van dit derde geval zou het kiesregt afhankelijk worden gesteld van den wil van eene bijzondere persoon. — Dit bezwaar wordt vermeerderd door de uitdrukking: *tot wederopzeggens toe*. Het ligt toch niet in den aard der zaak, dat het kiesregt van de bijzondere willekeur eener vrouw zou afhangen, en dat deze naar willekeur aan eenen kiesgeregtigde diens kiesregt zou kunnen ontzeggen. In de 3de en 4de alinea zouden dus de woorden: *tot wederopzeggens toe* en *van harentwege* moeten wegvallen. Politische regten zijn aan een persoon, niet aan het bezit van goederen, verbonden.

§ 4. Ten aanzien der bepaling van alinea 3 meent men te regt te mogen vragen, waarom dezelfde bepaling niet toepasselijk is gesteld op eene gescheidene vrouw? Of op haar, wier man krankzinnig is? Waarom eene moeder hare aanslagen in de belasting slechts ten behoeve van een harer zonen kan doen strekken? Waarom ook niet ten behoeve van schoon- of kleinzoon? Waarom de bepaling van alinea 2, betreffende de aanvulling, ook niet bij het derde geval opgenomen is? De zoon toch moet het kiesregt uitoefenen, en hetgeen hem ontbreekt slechts kunnen worden aangevuld door te betalen belasting der moeder.

§ 5. Hoogst wenschelijk is verduidelijking voorgekomen van sommige uitdrukkingen van alinea 3 en 4. Bij de woorden: *de vereischte belastingsom betalende*, is gevraagd: welke vereischte belastingsom wordt hier bedoeld? Is het die voor de weduwe, of voor hem die het kiesregt moet uitoefenen? En waar wordt die som gevorderd bij verschil van woonplaats en van census? Heeft men alleen te denken aan moeder en zoon, wonende in hetzelfde district of in dezelfde gemeente? — Moet voorts de belastingsom door de weduwe *uit eigen hoofde* betaald worden? Zal die weduwe worden uitgesloten van de bepaling van alinea 3, welke, behalve eenen meerderjarigen zoon, andere minderjarige kinderen hebbende, de vruchten geniet van de goederen dier minderjarigen, en juist daardoor de vereischte belastingsom betaalt?

plaatselijk bestuur. Aan welk bestuur moet opgave worden gedaan? Aan dat der plaats, waar de weduwe de vereischte belastingsom betaalt, of daar, waar de zoon het kiesregt zal uitoefenen?

Voor het woord *tijdig* zou beter een termijn in de plaats worden gesteld; het onbestemde dezer uitdrukking zou ligt tot moeijelijkheden aanleiding geven.

Art. 3. § 1. Bij dit artikel zijn twee hoofdpunten overwogen. Eerst het in aanmerking komen der aanslagen in 's Rijks directe belastingen in de kohieren. Men meende dat in het geval moest voorzien worden, wanneer iemand ten gevolge van buitengewone rampen, of in andere door de wet omschreven gevallen, afslag of kwijtschelding had erlangd. De vraag, of in zoodanig geval de aanslag bleef gelden, oordeelde men algemeen, ten minste voor het geval van afslag of kwijtschelding ten gevolge van buitengewone rampen, toestemmend te moeten beantwoorden. Ontkennend daarentegen de vraag, of een aanslag ten laste van personen in zekere hoedanigheid (qualitate qua) in aanmerking kon komen. Terwijl men verder wenschte, dat voor handelshuizen, waarvan de firma was aangeslagen (niet wegens patent, maar wegens bezittingen, als: pakhuizen enz.), de vennooten van die aanslagen mogten gebruik maken om het kiesregt te verkrijgen.

Bijzonder is opgemerkt het gemis aan bepalingen met betrekking tot de in gemeenschap bezetene goederen. Almede vroeg men, of er geen regels vereischt werden voor het geval van overeenkomsten tusschen huurder en verhuurder omtrent het betalen van belastingen; bijv. als de verhuurder betaalt het personeel waarvoor de huurder is aangeslagen, of deze het belasting-bedrag wegens verhuurde panden aan den eigenaar teruggeeft?

§ 2. Het tweede hoofdpunt betrof het aannemen der kohieren die tot de *loopende dienst* behooren.

Wat de grondlasten betreft, heeft men zich met de kohieren die tot de *loopende* dienst behooren, over het algemeen, wel kunnen vereenigen, mits de kohieren tijdig konden zijn afgekondigd, hetgeen werd betwijfeld, omdat de dienst met 1 Januarij aanvangt. Van die tijdige afkondiging verlangde men boven alles zekerheid te erlangen.

§ 3. Voor het personeel en het patent vond men veel bezwaar om

SOCIETEIT DE HARMONIE

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

de *loopende* dienst aan te nemen. Men zag te zeer de mogelijkheid van grove misbruiken vooruit, om niet de voorkeur aan de kohieren van de *gesloten* dienst te geven, niettegenstaande het stelsel van loopende dienst het meest rationele werd geacht, en het aannemen der gesloten dienst tot noodzakelijk gevolg heeft dat een vroegere, en daarom minder juiste toestand wordt aangenomen. Als te vreezen misbruiken zijn aangevoerd: het nemen van patenten en aangifte van paarden of dienstboden, enz., uitsluitend met het doel om kiesgeregtigd te zijn, en om misbruik van dat kiesregt te maken. Men zal zelf patent nemen of zal dit anderen laten doen om een aantal kiezers te winnen.

Daarenboven ziet men het stelsel *van gesloten dienst* met goed gevolg in België werken.

§ 4. Art. 3 spreekt *van het oogenblik van het opmaken der kiezerslijsten.* De uitdrukking *oogenblik* enz. schijnt minder juist gekozen. De opmaking der kiezerslijsten geschiedt niet in één oogenblik. Lettende op art 8, wenschte men daarom liever, in plaats van: *het opmaken*, te lezen: *het vaststellen* der kiezerslijsten.

Art. 4. van een uittreksel. Men heeft gevraagd, hoe men dat uittreksel verkrijgt: tegen betaling of kosteloos? Terwijl voorts hier de bepaling van art. 4 der Belgische wet zou behooren te worden opgenomen, dat men met de quitantie kan bewijzen (ingeval namelijk de *gesloten* dienst mogt aangenomen worden), of met een gequiteerd aanslagbiljet, voor zooverre dit voor het loopende jaar behoort gequiteerd te zijn. Nog zou men als middel van bewijs willen hebben toegelaten een uittreksel, evenzeer kosteloos afgegeven, uit den perceelsgewijzen legger van het kadaster, omdat, daar de registers voor de overschrijving van vaste goederen op 3 November gesloten worden, voor hem, die op 4 November een onroerend goed verkrijgt, de betaling der verschuldigde belastingsom gedurende een vol jaar uit de kohieren niet zou kunnen blijken, en deze verkrijger daardoor van zijn kiesregt ten onregte zou verstoken blijven.

Art. 5. § 1. Men heeft bij art. 5 *a* de bedenking geopperd, of de uitsluiting, daar bedoeld, wel uitdrukkelijk behoorde te zijn opgenomen; daar toch hij, die in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen verkeert, niet is in het volle genot zijner burgerlijke regten, dat is van een eerste vereischte volgens art. 1 om kiezer te zijn. Hij heeft het beheer zijner goederen verloren en eene deminutio van het burgerlijk regt ondergaan. Voorts bestaat voor de vermelding van onder curatele gestelden dezelfde reden als voor de vermelding van een gefailleerde. — Anderen wenschten deze uitdrukkelijke uitsluiting echter te behouden, onder eenigzins gewijzigde redatie; de verandering namelijk van de woorden: *zijn verklaard* in: *verkeert.* Volgens de woorden van het artikel, zoo als zij nu zijn zamengevat, zou toch een in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen verklaarde, niettegenstaande gesloten en gehomologeerd accoord, waarbij de schuldeischers verklaard hebben ten volle voldaan te zijn, en niettegenstaande het verkrijgen van het volle genot zijner burgerlijke regten, ten allen tijde van de bevoegdheid om te kiezen verstoken kunnen blijven. Want het verleenen der rehabilitatie is voor den regter facultatief, en deze rehabilitatie schijnt dit ontwerp aan te nemen als eenig middel tot het doen ophouden der uitsluiting. Men meende daarbij ook het accoord te mogen voegen, ondanks de onbetwistbare misbruiken, die niet werden ontveinsd.

Ten andere vroeg men, waarom bij de woorden: *wat den gefailleerde betreft, zoolang hij niet gerehabiliteerd is*, ook niet gevoegd was de vermelding van het geval, dat de staat van kennelijk onvermogen was opgeheven, daar voor beide gevallen dezelfde redenen kunnen worden bijgebragt.

§ 2. Vervolgens heeft men in bedenking gegeven, of ook zij bij art. 5 niet behoorden te worden uitgesloten, die tot straffen op misdaad gesteld zijn veroordeeld geworden. Want art. 29 van den Code Pénal bepaalt wel, dat al wie tot dwangarbeid voor eenen tijd, of tot het tuchthuis veroordeeld zal zijn, bovendien door de wet buiten het beheer zijner goederen wordt gesteld, en art. 30 van datzelfde wetboek bepaalt na het ondergaan der straf de herstelling in het beheer; maar is daardoor reeds onbetwistbaar uitgemaakt, dat na den afloop der straf een veroordeelde niet zou zijn in het volle genot van zijne burgerlijke en burgerschapregten?

Bij enkele wanbedrijven, als bij dat van opligting, zal de schuldige bovendien gedurende eenigen tijd, te rekenen van den dag dat hij zijne straf ondergaan zal hebben, ontzet mogen worden van sommige burgerschaps- en burgerlijke regten. Die ontzetting is facultatief. Moet evenwel het kiesregt niet ten gevolge van veroordeeling in allen gevalle worden ontzegd? Men voerde hiertegen aan, dat, wanneer de strafwet aan den regter de ontzetting vrijlaat, en hij ze niet uitspreekt, er geene reden kan zijn waarom deze wet verder zou gaan. Is die ontzetting in ieder geval noodzakelijk, men herzie de strafwet, maar de kieswet behoort niet in eene strafwet te ontaarden.

TITEL II.

Art. 6. De 3de alinea van dit artikel schijnt geheel overtollig.

Art. 7. § 1. Eene hoofdaanmerking betrof de bepaling in alinea 1 van dit artikel vervat, dat de ontvangers van 's Rijks directe belastingen verpligt zijn binnen den omschreven termijn aan het plaatselijk bestuur eene lijst te bezorgen van hen die hunne werkelijke woonplaats in de gemeente hebben en volgens deze wet, uit het oogpunt der belasting-betaling, de bevoegdheid bezitten om kiezers (men leze liever *kiezer*) te zijn. Dit stelsel scheen minder eenvoudig, minder juist en minder overeenkomstig met den aard der zaak, dan dat in art. 7 der Belgische wet aangenomen.

Eenvoudiger voor den ontvanger zou het zijn, slechts een duplicaat van de lijst van alle belastingschuldigen over te leggen; juister, omdat het plaatselijk bestuur de volgens art. 7 van dit ontwerp overgelegde lijst van den ontvanger met niets zal kunnen vergelijken; en het zou meer overeenkomstig met den aard der zaak zijn, wanneer de ontvanger slechts bouwstoffen leveren moest, om het plaatselijk bestuur in de eerste plaats te doen oordeelen, terwijl nu het eerste oordeel omtrent dit politisch regt bij den ontvanger zal verblijven, en deze als zelfstandige wettige autoriteit wordt voorgesteld. — Het oordeel over de bevoegdheid om kiezer te zijn, kan uit den aard der zaak geenszins aan den ontvanger worden overgelaten. Van daar dat men vroeg, of het niet wenschelijker te achten zou zijn, dat de ontvangers verpligt wierden om niet enkel de quota op te geven van hen, die hunne werkelijke woonplaats in de gemeente hebben, en volgens deze wet uit het oogpunt der belasting-betaling de bevoegdheid bezitten om kiezer te zijn, maar zonder onderscheid de quota van allen die op hunne lijsten voorkomen. Hieruit kon dan het plaatselijk bestuur het eerste ontwerp der kiezerslijst zamenstellen, en op dit bestuur, niet op den ontvanger, zou dus de geheele verantwoordelijkheid voor het opmaken dier lijst rusten. Dat stelsel der Belgische wet brengt de minste onwisheid met zich en een waarborg voor naauwkeuriger lijsten dan die der ontvangers zijn kunnen. Wierd dit stelsel aangenomen, er zou eene bepaling in de wet gevorderd worden, het plaatselijk bestuur verpligtende om die personen op de kiezerslijst te brengen, die, de belastingsom betalende, in de gemeente woonachtig zijn.

In ieder geval en onder ieder stelsel is het wenschelijk voorgekomen, dat de ontvangers gehouden wierden afzonderlijk op te geven wat ieder zoo aan grondbelasting als aan personeel of patentregt betaalt; en in het stelsel van het art. 7 wil men door de ontvangers ook opgegeven hebben de quota der belastingsom van hen, die, elders woonachtig, op hunne lijst betalen. Die opgave zou dan verzonden worden naar het plaatselijk bestuur der woonplaats, door het plaatselijk bestuur dat de opgaven erlangde van den ontvanger.

§ 2. *plaatselijk bestuur.* Men heeft verlangd bepaalde aanduiding wie onder plaatselijk bestuur te verstaan zij: de gemeenteraad? of het collegie van burgemeester en wethouders? Is bedoeld de geheele gemeente-vertegenwoordiging of enkel de uitvoerende magt? Men vreesde, niet in overeenstemming met de aanstaande gemeentewet te zullen zijn, als men in deze kieswet aannam, dat door » plaatselijk bestuur" het collegie der uitvoerende magt, dat van burgemeester en wethouders, of van burgemeester en assessoren bedoeld wierd.

Omdat de geheele raad in de Grondwet van 1840 door » plaatselijk bestuur", en in de tegenwoordige Grondwet door » gemeentebestuur" is aangewezen, wenschte men te weten, welk deel van het gemeentebestuur nu onder het plaatselijk bestuur begrepen zal zijn.

§ 3. *die hunne werkelijke woonplaats in de gemeente hebben.* Welke is de goede reden waarom de woorden; *werkelijke woonplaats* in stede van de gewone benaming uit het Burgerlijk Wetboek hier gebezigd zijn? Is er iets anders in te zoeken dan de niet zeer gelukkige vertaling van domicile réel? Men geeft in bedenking, of het niet beter zou zijn tot die benaming terug te keeren, ten ware de uitdrukking *werkelijke woonplaats* meer overeenkwame met hetgeen op dit punt in de instructie der ontvangers wordt gevonden, tot hun gerief dus, en ter voorkoming van misverstand.

Men miste hier eene bepaling voor die personen, welke hunne werkelijke woonplaats uit hoofde van beroep of andere omstandigheden in meer dan één gemeente hebben: schippers, bijv., van welke sommigen kunnen geacht worden nergens eene bepaalde woonplaats te hebben. Inzonderheid werden de militairen hier aangevoerd.

Met klem werd op regeling van dit laatste punt aangedrongen en een bepaald en duidelijk voorschrift verlangd omtrent de plaats, waar de militair zijn kiesregt zal kunnen uitoefenen. Inderdaad bestaat hier eene leemte in de wet, waarop men de aandacht der Regering meent te moeten vestigen; te meer, daar hierin bij vroegere wetgevingen, als bijv. in de staatsregeling van 1798, en in de constitutien van 1801 en 1805, was voorzien.

Art. 8. § 1. Het » ter inzage van het publiek leggen" der vastgestelde lijsten scheen geene genoegzame publicatie. Vrij algemeen zou men de aanplakking verkiezen, op het voorbeeld van België, hetgeen zonder bezwaar of groote kosten geschieden kan.

In drie afdeelingen is door eenige leden het drukken der naamlijsten en bekendmaking door de dagbladen voorgesteld. De zware kosten voor vele kleinere plattelands-gemeenten schenen aan de meerderheid evenwel toe een overwegend bezwaar tegen het opnemen van een stellig wettelijk voorschrift in dien zin.

En *waar* zullen die lijsten ter inzage nedergelegd worden? De secretarie der gemeente (bij art. 27 genoemd) wordt hier niet als plaats voor de ter-neder-legging aangewezen; eene ongelijkheid, welke men meende dat behoorde te worden weggenomen.

Voorts wenschte men voor *tevens*, in de 1ste alinea, te lezen: *te gelijk*, waardoor eveneens de dag zou kunnen bepaald worden, van welken de termijn (uit de 2de alinea) zou beginnen te loopen.

§ 2. Waarom geschiedt de uitnoodiging niet in den aanvang of in

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

het midden van Februarij, vóór de vaststelling der lijsten, en zonder daarom later komenden uit te sluiten? Men ontheft den gemeenteraad van veel noodeloos werk door het aantal reclames te beperken.

§ 3. Er is gevraagd wie door „men" bedoeld worden. Is het woord hier van denzelfden omvang als in art. 9; zoodat door *men* te verstaan is zoowel ieder die in zijn kiesregt op eenigerlei wijs beweert te zijn verkort, als ook ieder Nederlander, die, in het volle genot zijner burgerlijke en burgerschapsregten verkeerende, beweert dat een ander ten onregte onder de kiezers is opgenomen? Hieromtrent mogt, meent de meerderheid, geen twijfel blijven bestaan: weshalve eene bepaalde en duidelijke omschrijving wordt verlangd.

§ 4. Bij alinea 4 van dit artikel is de zeer gewigtige vraag behandeld, of niet de gemeenteraad behoort te zijn de eerste regter, voor wien altoos alle bezwaren in eersten aanleg moeten worden gebragt.

Geen bezwaar moet worden gehoord bij den regter alvorens bij den gemeenteraad gebragt te zijn. Zoolang de lijsten plaatselijk worden opgemaakt, moet de vertegenwoordiging der burgerij over die lijsten in de eerste plaats oordeelen. Deze zal daartoe in de meeste gevallen zeer goed in staat zijn; terwijl nog dit voordeel in die algemeene opdragt van regtsmagt in eersten aanleg aan den gemeenteraad schijnt te liggen, dat daardoor de eigenlijke geschillen in andere instantien niet worden vermenigvuldigd. Al wat kan worden afgedaan moet aan den gemeenteraad worden overgelaten, en zal zeer zeker, in de meeste gevallen, daar worden beslecht ten genoege van den reclamant. Daarenboven zou het hoogst onvoegzaam kunnen zijn den gemeenteraad voorbij te gaan, wanneer men, met welke bedoeling dan ook, dien raad opzettelijk ter zijde stelde om eene zaak tot het verwekken van opspraak terstond bij de regterlijke magt aan te brengen.

Van eene andere zijde werd daartegen aangevoerd, dat de gemeenteraad over zeer vele geschillen en bezwaren óf met moeite óf geheel niet zou kunnen oordeelen en beslissen, vooral wanneer het eigenlijke regtsgeschillen of gewigtige regtspunten betrof; waarom door die leden gevraagd is, of het niet verkieslijk ware om bij den gemeenteraad alleen zoodanige bezwaren ter beoordeeling voor te dragen, die veroorzaakt waren door bloote dwaling. Immers is er dan geen eigenlijke decisie in regterlijken zin, en schijnt de herstelling daarvan gevoegelijkst aan den gemeenteraad te worden overgelaten.

Hoe dit mogt zijn, ten stelligste wenschte men uitgemaakt en verklaard te zien, welk stelsel daaromtrent door de Regering wordt voorgestaan, daar de wet aanleiding geeft dat uit haar voor beide stelsels worde geredeneerd. Uit de memorie van toelichting toch mag men opmaken, dat de Regering de politische regtsmagt, door administrative collegien uit te oefenen, door de Grondwet in dezen toegelaten acht. Zoo dit het geval ware, zou die uitsluiting der burgerlijke regtsmagt verkieslijk voorkomen; sluit daarentegen de Grondwet de politische regtspraak uit, dan behooren alle consideratien stil te staan.

§ 5. Men gaf in bedenking, of het niet nuttig kon zijn, in de wet te bepalen dat de belanghebbende op de ingediende bezwaren wierd gehoord, hetzij op zijn eigen verlangen, hetzij op dat van den gemeenteraad. Niet de geheele gemeenteraad behoefde zoodanigen persoon te hooren; het zou gevoegelijk ook door commissarissen van wege den raad kunnen geschieden.

Eene andere vraag was die, of het publiek de veranderingen niet zou behooren te kennen, die vóór den 10den Mei door den gemeenteraad in de lijst der kiezers werden gebragt; en of bovendien geene kennisgeving noodzakelijk zou zijn aan hen, tegen wie bezwaren waren ingediend. Het zou toch kunnen gebeuren, dat deze van de kiezerslijst afvielen, zonder het te weten en zonder herstelling te kunnen verlangen. Artikel 8 vermeldt alleen de kennisgeving aan diegenen, welke hunne bezwaren indienden, en noemt de belanghebbenden zelven niet.

§ 6. Ten laatste heeft men op art. 8 nog aangemerkt, dat de bij alinea 4 bedoelde kennisgeving van den gemeenteraad met redenen omkleed behoorde te zijn. Niet enkele beslissing maar *gemotiveerde* uitspraak, schijnt volstrekt te worden vereischt. Deze verpligting dient den gemeenteraad te worden opgelegd, ook in het belang van het hooger beroep van diens beslissingen. Immers wanneer in de veronderstelling dezer wet, volgens artt. 15 en 22, het plaatselijk bestuur niet voor den regter verschijnt, zou men bij ongemotiveerde beslissingen van dien gemeenteraad ook veelal de gronden dier beslissingen niet kunnen waarderen; en zal dan de regter enkel op de gronden der reclamerenden zijne uitspraak vestigen?

Daartegen is evenwel ingebragt, dat het voor vele gemeenteraden uiterst moeijelijk en bezwarend zijn zal gemotiveerde beslissingen te geven; dat vooral de raden van kleinere gemeenten daartoe weinig bekwaam zouden zijn, en dat die mindere geschiktheid tot uitstellen der kennisgeving van de beslissing aanleiding zou kunnen geven. Dat bovendien bij een administratief collegie de behandeling ook geheel administratief moet worden gelaten.

Op deze laatste bewering heeft men opgemerkt dat de gemeenteraad hier geenszins is een administratief maar een politisch collegie, en dat ook wanneer de beslissing zuiver administratief ware, dan nog te regt het motiveren zou mogen worden verlangd.

Sommige leden hebben dan ook in die moeijelijkheid om gemotiveerde beslissingen van de gemeenteraden, althans in kleinere gemeenten, te eischen, geenen grond gevonden tegen de stelling, dat de gemeenteraad als het ware de regtbank van eersten aanleg bij voornoemde geschillen behoort te zijn. Daarentegen hebben de voorstanders dier stelling daarin juist een middel meenen te zien, om de gemeenteraden tot het begrip te brengen van hetgeen zij behooren te zijn. Men moet toonen veel van de gemeenteraden te wachten, opdat zij veel worden en aan de bedoeling van hunne politische instelling mogen beantwoorden.

Art. 9. § 1. Bij het stelsel in de artt. 9 — 26 aangenomen, om het onderzoek en de beslissing der bezwaren en geschillen die ten opzigte der uitoefening van het kiesregt kunnen oprijzen, aan den burgerlijken regter op te dragen, heeft men vooreerst gemeend, dat, zoo ooit de uitzonderingen, van welke de Grondwet in art. 148 alinea 2 gewaagt, kunnen bestaan, de wet die het gewigtigste en belangrijkste burgerschapsregt regelt, de kieswet, zoodanige uitzondering zou moeten bepalen. Men heeft niet kunnen nagaan met het oog op welk burgerschapsregt in genoemd grondwets-artikel uitzonderingen zouden zijn voorbehouden op de kennisneming der regterlijke magt, zoo voor het kiesregt de regel moest gelden. Vooral schenen uit het kiesregt voortspruitende politische geschillen door eenen politischen regter te moeten worden beslist.

De politische regtsmagt, welke op dit stuk aan den gewonen regter zou worden opgedragen, scheen weinig te strooken met den aard der gewone burgerlijke regtsmagt; de burgerlijke regter zou daardoor kunnen gemengd worden in politische geschillen, terwijl niets wenschelijker voor den Staat kan geacht worden, dan dat die regtsmagt zoo zuiver mogelijk blijve. Bovendien is de behandeling voor den burgerlijken regter in den regel omslagtig en kostbaarder dan zij bij eenen politischen regter zou kunnen zijn. Ook moet men boven alles dien mogelijken gevaarlijken strijd ontwijken, die uit eene contradictoire behandeling zou kunnen ontstaan, wierden de vormen van burgerlijke regtsgedingen ook in politische gevolgd.

Niet te vergeefs zag men rond naar eenen zoodanigen politischen regter. Het collegie van Gedeputeerde Staten heeft volgens de grondwettelijke instellingen zoodanig politisch karakter, dat het bij voorkeur bevoegd schijnt de geschillen over het kiesregt te beslechten. Zoo zelfs, dat la députation permanente du conseil provincial, het collegie van Gedeputeerde Staten, uit de Nederlandsche instellingen, in België als politisch collegie voor die verrigtingen overgenomen is.

Alles hangt echter af van de bedoeling der grondwettelijke bepaling in art. 148, alinea 2, vervat. Maar uit die bepaling volgt dan ook, dat, wanneer zij de beslissing over het kiesregt wil opgedragen hebben aan de burgerregterlijke magt, de gemeenteraad daarover geen de minste beslissing zal mogen nemen; en wil zij daarentegen voor het kiesregt de uitzondering op de burgerregterlijke magt toelaten, wil zij den politischen regter, in dat geval zullen artt. 9 en volgende, in het eerste geval art. 8 dezer wet in strijd zijn met de Grondwet.

Ten andere meende men dat niet de arrondissements-regtbanken, maar een hoogere regter had behooren te zijn aangewezen. Volgens de bepalingen dezer wet toch zal het gebeuren, dat in sommige steden eene uitspraak van eenen talrijk bezetten gemeenteraad door drie personen wordt vernietigd. Op het voetspoor van Frankrijk, waar de Cour Royale was aangewezen, had men zich ook bij ons niet tot de regtbanken moeten bepalen.

Van eene andere zijde zijn tegen dit gevoelen evenwel vele tegenwerpingen gemaakt, door hen die meenden dat inderdaad de gewone burgerlijke regter in dezen meest geschikt mogt worden geacht, om in het belang der zaak het spoedigst en het billijkst regt te doen: weshalve deze leden boven het collegie van Gedeputeerde Staten aan den gewonen burgerlijken regter de voorkeur gaven.

Het spoedigst zou bij de gewone regtbanken worden regtgesproken. Men besloot hiertoe uit den langen weg, die in administrative zaken steeds wordt bewandeld, terwijl men het collegie van Gedeputeerde Staten tot nog toe als administratief collegie had zien handelen, en er derhalve geen gebied van vergelijking tusschen een politisch en een regterlijk collegie bestond.

Er zou op de billijkste wijze worden regtgedaan. De gewone regter toch laat zich door geene persoonlijke of andere redenen van het regt afleiden: een zeer te vreezen kwaad bij een politisch collegie. De meeste juistheid van uitspraak is daarom van den gewonen regter te verwachten.

Bovendien zag men bij het regtspreken door politische collegien de onmogelijkheid voor eenheid van regtspraak. Eene jurisprudentie zou bij den Hoogen Raad niet kunnen gezocht worden, daar deze Raad niet in staat zou zijn om de uitspraken van zoo lanige collegien te vernietigen.

Voorts is het denkbeeld geuit, om de beslissing over de geschillen en bezwaren ter zake van de uitoefening van het kiesregt, op te dragen aan een politisch collegie, zaamgesteld uit den kantonregter en vier of meer der hoogst aangeslagen kiezers uit het district.

§ 2. Enkele leden oordeelen, dat niet alleen ieder Nederlander, die in het volle genot zijner burgerlijke en burgerschapsregten verkeert, moet worden toegelaten, maar zonder onderscheid ieder Nederlander, wie hij ook zij. De overgroote meerderheid echter meende genoegzamen waarborg te hebben, al wierden niet alle Nederlanders, maar enkel de kiezers uit het district, tot het inbrengen van bezwaren toegelaten. Iedere uitbreiding zou slechts aanleiding geven tot vermenigvuldiging van geschillen en twisten.

Art. 10. Men wenscht vrij algemeen het ministerie van eenen advo-

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

caat of procureur niet verpligtend gesteld te zien, hoewel voor die verpligting sommigen echter bijbragten, dat door haar de zaakwaarnemers, bij wie soms onkunde en winzucht om den voorrang dingen, zouden zijn uitgesloten.

De uitdrukking »advocaat bij die regtbank ingeschreven" is onjuist voor die plaatsen waar de Hooge Raad of een provinciaal geregtshof gevestigd is.

Art. 11. § 1. *de wederpartij des verzoekers.* Men heeft gevraagd wie onder deze woorden moet worden verstaan? In het stelsel der wet schijnt doorgaans de gemeenteraad die wederpartij te zullen zijn.

Dit is minder juist voorgekomen, omdat het niet de gemeenteraad is die de lijst opmaakt, maar die de bezwaren als regter onderzoekt, en daarop beslist. En zelfs al maakte hij de lijst op, zou die gemeenteraad nimmer als wederpartij kunnen in aanmerking komen. En het plaatselijk bestuur èn de gemeenteraad kunnen alleen als derde, als administratief collegie met eene wettelijke verrigting belast, beschouwd worden. Zal, wanneer men onder wederpartij den gemeenteraad wil begrepen hebben, ingeval deze niet verschijnt, eenzijdig regt worden gedaan, zoo die gemeenteraad niet gehouden is de motiven zijner beslissing kenbaar te maken?

Is nu de gemeenteraad niet als wederpartij te beschouwen, behoort hem dan toch geenerlei kennis van deze procedure te worden gegeven?

§ 2. *voor twee commissarissen uit haar midden.* Velen toonden zich minder ingenomen met deze wijze van gedingvoeren. Zij zagen de zaak liever *aanstonds voor de regtbank gebragt.* Twee regters-commissarissen, die daarna aan eenen derden regter verslag zouden uitbrengen; welke derde regter vervolgens alleen op het uitgebragt rapport, zonder eigen onderzoek, ter teregtzitting met commissarissen zou moeten oordeelen en beslissen, — was eene procedure die hare zonderlinge zijde had. Dit scheen minder overeenkomstig met onze regterlijke instellingen ook niet eenvoudig.

Sommigen zagen evenwel, uit hoofde der tijdsbepalingen, voor openbare teregtzittingen geregeld, als ook om het minder omslagtige der comparitien voor commissarissen, in de bij dit ontwerp vastgestelde summiere wijze van procederen nog al eenige voordeelen, in het stelsel der wet.

§ 3. *zal medebrengen de getuigen.* Het heeft bevreemding gewekt, dat hier (in strijd met de beginselen van het burgerlijk regt) getuigenbewijs uitsluitend is toegelaten. In den regel toch sluit het Burgerlijk Wetboek, wanneer het den staat van personen betreft, getuigenbewijs uit. Liever dus zou men in het algemeen alle bewijsmiddelen willen toelaten.

Men vroeg in welk geval het bewijs door getuigen, dat toch meestal weinig zal te pas komen, als noodig was gedacht? Welken dwang men kon bezigen tegen onwillige getuigen om deze te doen verschijnen? Of men de gewone regelen voor het getuigen-verhoor uit de burgerlijke wet ook op deze getuigen toepasselijk moest achten? En door wien en hoe de kosten zullen moeten worden voldaan, tenzij die getuigen verpligt zouden zijn kosteloos te verschijnen.

§ 4. *wanneer die dat zullen goedvinden.* Men keurt dit »goedvinden" minder passende, dan de uitdrukking: *wanneer die dat zullen noodig oordeelen.*

Art. 13. Ook hier wenschte men, eveneens als bij art. 10, het ministerie van eenen advocaat of procureur uit te sluiten en alleen te lezen: *de wederzijdsche partijen verschijnen óf in persoon óf door eenen schriftelijk gemagtigde.*

Daarbij heeft men bijzonder in dit artikel de onjuiste redactie opgemerkt. In de eerste plaats toch wordt voorgeschreven, dat de partijen hare belangen betrekkelijk de ingestelde vordering zullen voordragen, terwijl daarna wordt vermeld wat vóór die voordragt moet geschieden.

Art. 14. Dit artikel is overtollig of afkeurenswaard. Immers spreekt het wel van zelf, dat wanneer eene zaak op eenen bepaalden dag niet wordt volbragt, die op eenen volgenden moet worden voortgezet. Men stelt voor, in plaats van *eenen volgenden*, — *op den volgenden* te lezen, ter vermijding van alle vertraging en nutteloos uitstel.

Ook het *in het openbaar* houden van comparitien voor commissarissen, minder overeenkomstig met onze regterlijke instellingen, pleit ten gunste van het aanstonds brengen bij de regtbank.

Art. 15. De bijvoeging: *maar zich aan het oordeel der regtbank te onderwerpen*, schijnt overbodig, daar wel een ieder, die niet weêrspreekt, geacht moet worden zich aan het oordeel van den regter te onderwerpen. Ten andere is gevraagd, of het wel in de bedoeling der wet ligt eenig verzet toe te laten. Volgens deze bepaling zoude zeer zeker aan de niet behoorlijk geroepene partij het verzet niet kunnen worden ontzegd.

Men vraagt bovendien of, terwijl het de algemeene regel is, dat eerst alle gewone regtsmiddelen moeten zijn uitgeput eer men cassatie kan vragen, de wederpartij die niet verscheen, tegen de gewone regels, evenwel volgens art. 17 van dit ontwerp in cassatie zou kunnen komen?

En hoe zal het zijn wanneer de roepende partij niet verschijnt?

Art. 16. § 1. Algemeen verlangde men, voor het nemen der conclusie door den ambtenaar van het openbaar ministerie eenen zoo kort mogelijken termijn gesteld te zien; terwijl men wederom op de aanmerking bij art. 14 ten opzigte der woorden: *in eene volgende*, is teruggekomen. Zou niet het *toutes affaires cessantes* (uit de voorlaatste alinea van art. 14 der Belgische wet) op goeden grond kunnen worden overgenomen, en dus in dit art. 16 insgelijks: *in de volgende teregtzitting* moeten gelezen worden? In allen gevalle wordt voor de uitspraak der regtbank vaststelling van een bepaalden termijn verlangd.

§ 2. Men verlangde nadere opheldering omtrent de ten-uitvoerlegging van het vonnis, of namelijk deze geene bijzondere bepaling vereischen zou, dewijl het eenige wat ten opzigte van dit punt in art. 35 alinea 4 gevonden werd, niet in alles voldoende schijnt? Zal de uitspraak bij voorraad uitvoerbaar zijn of behooren te zijn?

Men stelde zich verder het geval voor, dat iemand op den dag vóór dien, waarop de verkiezingen zullen plaats hebben, doch te laat om nog vóór de kiesvergadering op de lijst der kiezers te worden geplaatst, een gunstig vonnis had verkregen. Zou deze persoon met goed gevolg in de kiesvergadering, gewapend met dat vonnis, kunnen verschijnen? En zal daarentegen iemand, hangende een geding strekkende om hem van de kiezerslijst te doen afvallen, aan de verkiezingen evenwel deel kunnen nemen, wanneer deze plaats zullen hebben vóór dat het eind-vonnis gewezen, of op de vordering in cassatie regt gedaan is.

Art. 17. Bij dit artikel wenschte men opgenomen te zien eene vrijstelling van consignatie van boete, bij de gewone procedure in cassatie bevolen; ofschoon men in allen opzigte overtuigd was dat art. 406 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering hier van geen toepassing zou kunnen zijn.

Art 18. Ook hier wilde men geen noodzakelijk ministerie van advocaten of procureurs.

de bewijsstukken over; men wilde daar lezen: *geene andere bewijsstukken over, dan die*, enz

Voorts vroeg men, of het niet nuttig zijn kon tot bevordering der eenheid van regtspraak, aan het openbaar ministerie ook in deze zaken de verpligting op te leggen, om in het belang der wet cassatie te vragen.

Art. 19. Ook bij dit artikel gaf men het stelsel van *toutes affaires cessantes*, bij art. 16 ter sprake gebragt, in beraad; te meer, daar het gedingvoeren, in dit artikel omschreven, zeer omslagtig voorkwam en weinig bevorderlijk voor de spoedige afdoening der zaak. Eerst toch wordt het geheel collegie van den Hoogen Raad van de zaak gesaisisseerd, die Raad bevelt, enz.; daarna wordt de instructie door commissarissen volbragt, opdat de zaak vervolgens wederom tot het geheele collegie terugkeere. Men gaf dus in bedenking of het niet eenvoudiger ware wanneer het geheele collegie terstond de zaak afdeed?

daaraan gevolg geve. Men vraagt, waaraan de verzoeker gevolg geven moet?

Art. 21. Wederom wenschte men slechts te lezen: *of in persoon of door eenen schriftelijk gemagtigde.*

Zij dragen hunne belangen voor. Is het woord *belangen* wel juist gekozen?

Art. 22. Men heeft gevraagd of volgens dit ontwerp van wet in cassatie verzet zou zijn toegelaten voor de niet behoorlijk geroepene partij. Men achtte zoodanig verzet allezins wenschelijk, en verlangde daarvoor de bepaalde uitdrukking in de wet; te meer, omdat volgens de gewone regelen van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering alleen in het geval van art. 425 verzet in cassatie is opengesteld.

De aanmerking bij art. 15 gemaakt over de woorden: *maar zich aan het oordeel — te onderwerpen*, is hier herhaald.

Art. 23. Is het de bedoeling dat er niet zal worden gepleit? Men wil dit duidelijk hebben uitgedrukt, en ook in dit artikel voor: *in eene volgende teregtzitting*, lezen: »*de volgende*".

Art. 24. Inderdaad zag men bij dit artikel aan den Hoogen Raad, behalve beslissing in cassatie, tevens beslissing in hooger beroep opgedragen. Men meende dat de Hooge Raad, volgens de gewone regelen op iedere cassatie-procedure van toepassing, naar den vroegeren of een anderen regter moest kunnen terugzenden, in de gevallen waarin eene uitspraak ten principale bij zoodanigen regter te huis behoort. Zoo niet, en indien de Hooge Raad eene nieuwe instructie der zaak moest op zich nemen, zou het noodzakelijk zijn dat hij tevens getuigen kon hooren.

Art. 25. Het is toch de bedoeling, dat de woorden: *voor deze regtsvordering* niet alleen toepasselijk zijn op de regtsvordering voor den Hoogen Raad gevoerd, maar ook op die bij de arrondissements-regtbank? Ten andere vraagt men, wat hier onder *alle stukken* is te verstaan? Ook zoodanige als in art. 16 der Belgische wet worden vermeld, wanneer iemand hetzij uittreksels, hetzij belasting-biljetten, door ontvangers of andere ambtenaren af te geven, voor de procedures ingevolge deze wet behoeft?

Men wenschte vervolgens eene wettelijke regeling ten opzigte der betaling van kosten. Vooreerst waren de leden eenparig van gevoelen, dat de gemeenteraad, die in deze procedures steeds als gedaagde zal voorkomen, nimmer in de kosten mag worden veroordeeld; en vroeg men of iemand die, uit hoofde van door een ander ingediende bezwaren, ingevolge vonnis van de kiezerslijst zal worden afgeschreven, bovendien in de kosten van het proces zal verwezen worden. Zullen voorts, behalve andere kosten der procedures, er wel griffiekosten mogen bestaan?

Art. 26. Dit artikel rekende men òf overtollig òf verkeerd. Overtollig wanneer het met het oog op de kiesverrigtingen van allen

en in haar belang was ter neder gesteld. Immers waartoe te bepalen, dat de regtspraak op de bezwaren van één eenig kiezer, de kiesverrigtingen der overige kiezers niet schorst?

Maar het artikel is verkeerd, wanneer het gesteld is met betrekking tot de kiesverrigtingen van dengene, over wiens bezwaren de regtspraak heeft plaats gehad. Zal er voor hem, die ten gevolge van een eindvonnis op de kiezerslijst wordt geschrapt, na die regtspraak geenerlei schorsing der kiesverrigtingen te weeg gebragt worden? Regtspraak toch omvat ook het vonnis.

Men begreep trouwens wel dat dit artikel geschreven was om de suspensive kracht te bepalen, welke een hangend geding al of niet moet worden toegerekend. Dat echter dit artikel daarin genoegzaam voorzag, geloofde men geenszins. Men wenschte daarom alle onduidelijkheid uit dit artikel weggenomen te zien.

Art. 27. Even als bij art. 8 is ook bij dit artikel de aanplakking der gesloten lijst verlangd.

In één afdeeling merkte men op, dat eene juiste voorstelling van de reeks der opvolgende handelingen bij het verkiezingswerk door den sprong van art. 9 op art. 27 geenszins wordt bevorderd.

Vóór den 10den Mei wordt de lijst door den gemeenteraad gesloten. Deze sluiting der lijst verlangde men vervroegd te zien: aanstonds nadat de gemeenteraad zijne functie van art. 8 had verrigt. Waarom toch het sluiten der lijst uit te stellen tot aan 10 Mei, terwijl daarop door den gemeenteraad toch niet meer kan worden bijgeschreven? Voor hen die op de kiezerslijst behooren te worden gebragt ingevolge regterlijke uitspraak, zoude geschikter eene suppletoire lijst worden ingerigt. Ook van zoodanige gesloten en suppletoire lijsten zou kennisgeving aan het publiek door aanplakking noodzakelijk zijn.

Art. 28. Vooraf vroeg men of het geen nut zou kunnen hebben, hier bij de wet vast te stellen, dat de lijsten, volgens art. 27 gesloten, overanderd moesten blijven tot Februarij van ieder volgend jaar, behoudens veranderingen ten gevolge van regterlijke beschikkingen?

In de volgende jaren. Om het verband met het verwijderd art. 7, zou men verkiezen hier te lezen: *Na het jaar volgende op dat waarin deze wet is afgekondigd.*

de bepalingen van artt. 8 — 27 *dezer wet.* Men merkte op, dat in zekeren zin ook art. 7 op die lijst van toepassing moest worden verklaard. De hulp der ontvangers zal bij herziening even heilzaam zijn als bij de eerste tot-stand-brenging van kiezers-lijsten.

Wanneer zij ten gevolge dier herziening enz. Men wenschte bepaaldelijk in de wet opgenomen te hebben, om welke redenen geschrapt zal kunnen worden, met verwijzing naar art. 18 der Fransche wet van 1831. De redactie van dit artikel is minder juist met betrekking tot de woorden: *geven zij daarvan aan die personen kennis;* men denke aan overlijden.

na de afkondiging der herziene lijst, volgens art. 8 *te bewerkstelligen.* In art. 8 wordt gesproken van: *ter inzage van het publiek leggen, waarvan tevens aan het publiek wordt kennis gegeven*; behoudens de aanmerking reeds bij art. 8 op deze woorden gemaakt, achtte men gelijkheid van uitdrukking in ieder geval noodzakelijk.

Art. 29. § 1. *hoofden der plaatselijke besturen.* Men geloofde met aandrang op deze bepalingen opmerkzaam te moeten maken, vooral om het misbruik, hetwelk men wist dat door sommige hoofden van gemeentebesturen, vooral in kleine plattelands-gemeenten, onder het voorloopig kiesreglement van hunnen invloed was gemaakt. Zoodanig mogelijk misbruik behoort bij de eerste handeling, aan die hoofden opgedragen, te worden tegengegaan. Men vroeg vervolgens, waarom in deze bepaling plotseling van *hoofden* van plaattelijke besturen wordt gesproken; waarom men niet liever: *de plaatselijke besturen, burgemeester en wethouders*, of *de uitvoerende magt* had gebezigd, waarin zeer zeker eenige waarborg zou zijn tegen mogelijke willekeur en partij zucht van een burgemeester.

De woorden uit alinea 1: *aan de kiezers*, schijnen gemist te kunnen worden.

§ 2. Met betrekking tot den oproepingsbrief en het stembiljet zijn de volgende aanmerkingen gemaakt.

Het kwam niet voldoende voor, dat de oproepingsbrief slechts zou bevatten *het uur der verkiezing.* Ook het bepaalde uur waarop de vergadering, zoowel die in het onder- als in het hoofd-kiesdistrict te houden, zou aanvangen, en het uur van sluiting, behooren volstrekt te worden vermeld; zoo al niet noodiger ware bij de wet zelve vast te stellen, op en gedurende welken tijd van den dag de kiesvergaderingen zouden behooren geopend te zijn en te blijven. Men acht deze opmerking van zeer veel gewigt, daar inderdaad geene enkele bepaling ten opzigte der kiezers van zoo algemeene werking zal zijn.

Zou het niet voor het stembiljet een doelmatig middel van contrôle te meer zijn, zoo, behalve het zegel van de hoofdplaats van het hoofdkiesdistrict, ook dat van het onderkiesdistrict daarop ware afgedrukt?

Men geeft in overweging of de wet niet eenen waarborg moet aanbieden voor het rigtig ontvangen der oproepingsbrieven en stembiljetten, en of zij niet behoort te zorgen voor het geval dat een stembiljet op eenige wijze verloren of in het ongereede is geraakt. Men kon zich moeijelijk voorstellen dat iemand hierdoor van de uitoefening van zijn kiesregt zou worden verstoken.

TITEL III.

Van de kiesvergaderingen. Ter gelegenheid van dit opschrift is aangemerkt, dat kiezers-vergaderingen, zullen zij dezen naam verdienen, geheel andere vereischten moeten hebben, dan die voor deze zoogenaamde kiesvergaderingen gevorderd worden. Het komen der kiezers op eene bepaalde plaats, waar eene bus onder bewaking van een bureau is opengesteld, zonder eenige bevoegdheid dan alleen om zijn stembiljet in de bus te *doen* steken, zal men toch wel niet met juistheid kunnen noemen het vergaderen dier kiezers of het vergadering houden door die kiezers.

Art. 30. § 1. Naar het reeds vroeger aangeduid gevoelen der meerderheid, kan dit artikel niet met de duidelijke letter van art. 76 der Grondwet worden overeengebragt. De Grondwet wil eene verdeeling van het *Rijk*, niet van de *provincie*, in kiesdistricten. Hare bedoeling omtrent dit punt is te minder twijfelachtig, omdat bij de jongste grondwets-herziening werkelijk in het eerst sprake is geweest van eene verdeeling der provincien in kiesdistricten, maar later in het tegenwoordig art. 76 voor de provincien het Rijk in de plaats is gesteld. De afwijking, die men zich bij het voorloopig kiesreglement op dezen regel heeft veroorloofd, moet minder grondwettig worden geacht. Te duidelijker wordt de zaak, wanneer men het oog slaat op art. 77 der Grondwet, volgens hetwelk voor ieder 45,000 der bevolking een lid van de Tweede Kamer moet worden gekozen, en dus het aantal dier leden, bij elke toeneming der bevolking met 45,000 zielen, met één vermeerdert. Wanneer werkelijk dit geval plaats vond, zou men bij eene provinciale verdeeling, òf de fractien der bevolking, die in de verschillende provincien overschieten en te zamen de 45,000 uitmaken, onvertegenwoordigd moeten laten, òf den bijgevorgden vertegenwoordiger moeten doen kiezen uit eene provincie, welker bevolking met minder dan 45,000 zielen is toegenomen: het een zou even ongrondwettig zijn als het andere. Heeft men bij art. 78 der Grondwet voor de leden der Eerste Kamer de verkiezing provinciesgewijze behouden, dan laat zich daaruit per argumentum a contrario nog stelliger afleiden, dat zulks voor de leden der Tweede Kamer de bedoeling niet is geweest.

Naar het oordeel der meerderheid is de verdeeling van het Rijk in kiesdistricten ter benoeming van de leden der Tweede Kamer niet alleen grondwettig, maar wenschelijk en raadzaam. Door de algemeene, niet provinciale keuze, die daarvan het gevolg moet zijn, zou de in vele opzigten betreurenswaardige maar bij onze natie diepgewortelde geest van provincialismus vernietigd worden op een punt, waar geen provincialismus behoort te bestaan. Niet om de belangen der provincien, maar om de algemeene aangelegenheden des Rijks te behartigen, worden de leden der Tweede Kamer tot hunne betrekking geroepen, en zoo ergens, is het wenschelijk, dat de provincien en hare belangen, als zoodanig, niet in de beraadslagingen der Volksvertegenwoordiging worden gemengd.

De leden, die zich met het gevoelen, dat het Rijk zelf in kiesdistricten ter benoeming der leden van de Tweede Kamer moet worden verdeeld, niet konden vereenigen, bewoerden, dat de vermelding der provincien uit art. 76 der Grondwet alleen is weggelaten, omdat men aan eene latere zamensmelting van bestaande provincien geen grondwettigen hinderpaal in den weg had willen leggen, geenszins opdat de kiesdistricten zonder acht op de provincien te slaan, zouden worden ingesteld. Men meende echter deze tegenstanders op de slotbepaling van art. 78 der Grondwet oplettend te moeten maken, door welke aan hun argument veel van zijne kracht ontnomen wordt. Overigens beriepen zich de bestrijders van het gevoelen der meerderheid vooral op de administrative moeijelijkheden, die men bij eene verdeeling van het Rijk in kiesdistricten zou ondervinden, zonder daarom het nut der zaak te wederspreken.

§ 2. Als een natuurlijk gevolg van haar stelsel, werd alverder door de meerderheid op den voorgrond gesteld, dat noch de Provinciale, noch de Gedeputeerde Staten met de verdeeling des Rijks in kiesdistricten kunnen worden belast. De algemeene wetgever *mag*, als hij het kiesregt regelt, zich van de regeling van een onderwerp, voor de goede uitoefening van dat regt van zooveel gewigt, niet ontslaan. Ook hier geldt het eene algemeene aangelegenheid, waarop noch provinciale willekeur noch provinciale belangen invloed mogen uitoefenen. Niet meer moet men zich kunnen beklagen, dat de hoop om op een bepaald punt een bijzonder persoon tot lid der Kamer te zien verkiezen, in meerdere of mindere mate op de indeeling van een kiesdistrict heeft gewerkt. Hier komt nog bij, dat wanneer òf de Gedeputeerde òf de Provinciale Staten met de aanwijzing van de uitgestrektheid der kiesdistricten wierden belast, deze ook bij magte zouden zijn, daarin jaarlijks verandering te brengen. Er zou daaruit eene veranderlijkheid in een der grondslagen van het stelsel van vertegenwoordiging kunnen voortvloeijen, die volstrekt niet kan worden toegegeven.

Denkbaar zou het zijn, dat, als de Staten der provincie hier ter zijde wierden gesteld, de verdeeling des Rijks in kiesdistricten aan de Regering wierd toevertrouwd. Maar die Regering zou de bestaande indeeling door eene geheel andere kunnen doen vervangen, en daardoor ook aan de verkiezingen eene geheel andere rigting kunnen geven. Er blijft alzoo niets over, dan dat de verdeeling bij de wet plaats hebbe, even als zulks in België het geval is; welke wet dan tevens de hoofdplaatsen der bedoelde districten zou moeten aanwijzen. Een en ander biedt het groote voordeel aan, dat het ontwerp der verdeeling vooraf bekend wordt, en dat de belanghebbenden dus de gelegenheid hebben, om vóór de openbare behandeling hunne bezwaren daartegen te doen kennen.

§ 3. Wanneer niet de provincien, maar het Rijk in kiesdistricten

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

wordt verdeeld, zal men beter getrouw kunnen blijven aan de letter der Grondwet, die voor iedere 45,000 zielen een lid der Tweede Kamer vordert, zonder van het *nagenoeg* te gewagen, waarvan het tegenwoordig art. 30 spreekt. Desniettemin is men vrij algemeen van oordeel geweest, dat de Grondwet geenszins voor iedere 45,000 zielen een afzonderlijk kiesdistrict vordert, maar de vrijheid laat, om het district uit het veelvoud van dat cijfer te doen bestaan; en dit zoo zijnde, heeft men zich voor het instellen van groote kiesdistricten verklaard. Tot aanbeveling van dat denkbeeld werd het volgende aangevoerd.

De wetgever moet, zooveel in hem is, trachten te weeg te brengen, dat iedere keuze van een lid der Kamer de uitdrukking zij van de nationale denkwijze, van den nationalen wil. Hoe kleiner het kiesdistrict is, hoe minder de verkiezing aan dat vereischte zal beantwoorden. Door de instelling van groote kiesdistricten weert men den invloed van den plaatselijken en provincialen geest, die bij de verkiezingen niet heerschen mag, en gaat men tevens het best allerlei kleine kuiperijen tegen. Waar groote kiesdistricten bestaan, zal de kiezer minder zeldzaam geroepen worden om zijne stem uit te brengen en op de zamenstelling der Volksvertegenwoordiging meerderen invloed uitoefenen. Volgens het stelsel der voorgedragen wet zou ieder kiezer nooit meer dan één afgevaardigde te gelijk kunnen helpen kiezen en in den regel slechts om de vier jaren tot het doen eener keuze kunnen worden geroepen.

Al maakt men de kiesdistricten niet grooter dan van 90,000 zielen, zal de kiezer toch regelmatig om de twee jaren zijne functien uitoefenen, en in geval van ontbinding der Kamer tot de keuze van twee afgevaardigden medewerken. Een en ander is ongetwijfeld nuttig tot het levendig houden van den nationalen geest; terwijl tevens, naar mate de verkiezingen minder zeldzaam zijn, deze ook regelmatiger zullen afloopen en met minder schokken gepaard zullen gaan.

Men heeft intusschen niet verlangd, dat de wet onveranderlijk het beginsel van groote kiesdistricten zou aannemen. Wel wenscht men, dat zij in den regel althans het dubbel van 45,000 zielen zullen bevatten, maar ziet er ook geene zwarigheid in dat daarop eene enkele uitzondering worde gemaakt, weshalve men volkomen bevredigd zou zijn, wanneer de wet voor het kiesdistrict hier het enkelvoud van 45,000 aannam, ginds het dubbeltal, elders het drie- of viervoud, naar mate de plaatselijke gesteldheid dit scheen aan te raden.

§ 4. Alverder is in bedenking gegeven, of, als het Rijk bij de wet in kiesdistricten verdeeld wordt, diezelfde wet niet vaste tijdstippen zou moeten aangeven voor de herziening dezer verdeeling. Die herziening zou bijv. om de vier of vijf jaren kunnen worden bepaald, als wanneer men rekenen kan, dat de bevolking weder met nagenoeg 45,000 zielen vermeerderd zal zijn. Sommige leden vroegen, of de algemeene volkstellingen niet met deze herziening der kiesdistricten in verband zouden kunnen worden gebragt, door ze op minder verwijderde tijdstippen dan tot nu toe vast te stellen en ze regelmatig aan de bedoelde herziening te doen voorafgaan. Men antwoordde echter daarop, dat bij meerdere zorvuldigheid in het bijhouden der statistische opgaven omtrent de bevolking, dit hulpmiddel niet eens noodig was, om de uitvoering van art. 77 der Grondwet te verzekeren.

§ 5. Eindelijk is nog, bij de overweging van art. 30 van het wets-voorstel, de instelling van onder-kiesdistricten, waarvan de voorlaatste alinea van dat artikel gewaagt, ernstig ter sprake gebragt. Er waren leden, die, toegevende dat er onder-kiesdistricten moesten zijn, den twijfel opperden, of men deze wel te zeer moet vermenigvuldigen, daar het in het belang van de politische opleiding des volks nuttig kan worden geacht, een deel der kiezers van tijd tot tijd aanleiding te geven tot de verplaatsing naar het middelpunt, waar zij in gemeenschap met anderen het burgerschapsregt moeten uitoefenen; terwijl daarenboven dan alleen als de onder-kiesdistricten niet te zeer worden vermenigvuldigd, de instelling van eigenlijke kiesvergaderingen langzamerhand kon worden voorbereid. De meerderheid echter was van gevoelen, dat voor alsnog aan de kiezers, vooral ook ten platten lande, in het algemeen belang de vervulling hunner taak gemakkelijk moest worden gemaakt, en kon zich dus met het denkbeeld, om zelfs zeer kleine onder-kiesdistricten toe te laten, zeer wel vereenigen. Maar bij de aanneming van dat stelsel, toonde men zich algemeen overtuigd, dat ook op de aanwijzing der onder-kiesdistricten de Provinciale en Gedeputeerde Staten buiten allen invloed moesten blijven. Het verkieslijkst scheen, de wet algemeene regelen te doen vaststellen, volgens welke de aanwijzing in onder-kiesdistricten zou moeten plaats hebben, en dan de toepassing dier regelen over te laten aan de Regering, die bij eenen algemeenen maatregel van inwendig bestuur het noodige omtrent geheel dit onderwerp zou kunnen bepalen. Tot die algemeene regelen zou bijv. de aanneming van een maximum en minimum van bevolking; voor de vestiging van een onder-kiesdistrict vereischt, kunnen behooren. Er waren leden, die op het zoogenaamde platte land voor elke 1500 zielen minstens een onder-kiesdistrict wilden hebben aangenomen. Van den anderen kant werd echter in bedenking gegeven, of het niet mogelijk zou zijn, elke gemeente, die niet op zich zelve een kiesdistrict of de hoofdplaats daarvan uitmaakt, tot een onder-kiesdistrict te verklaren; natuurlijk met die uitzondering, dat de kleinere en kleinste gemeenten voor dit doel wierden zaamgevoegd. Het valt in 't oog, dat zulk eene regeling de zaak aanmerkelijk vereenvoudigen en nog andere eigenaardige voordeelen aanbieden zou.

Art. 31. Men juicht deze bepaling toe om te voorkomen dat de kiesvereenigingen ontaarden in clubs en zamenkomsten tot het aanhooren en afleggen van staatkundige belijdenissen, het houden van redevoeringen, ontvangen van verzoekschriften enz.

Artt. 32 en 33. Met het oog op art. 70 dezer wet wilde men het uur, waarop de kiesvergaderingen zouden aanvangen en sluiten, stellig in de wet zien opgenomen, en men wenschte dit geenszins aan het goedvinden over te laten van Gedeputeerde Staten. Vele leden betwijfelen of Dingsdag en Vrijdag wel de meest geschikte dagen zijn tot het vereenigen der kiezers in de onderscheidene deelen des Rijks.

Ook is het wenschelijk geacht de verkiezingen, zoowel in de hoofd-kiesdistricten als in de onder-kiesdistricten, op denzelfden dag te bepalen, ter wering van verkeerden invloed op de verkiezingen, waarover sommigen zich herinneren, onder de werking van het voorloopig kiesreglement te hebben hooren klagen.

In allen gevalle zou men op dien grond wenschen, dat de verschillende dagen zoo digt mogelijk bij elkander worden gebragt.

Art. 34. Bij alinea 5 heeft men gevraagd of het niet nuttig zou kunnen zijn, zoo men althans de 3de alinea van art. 35 meende te moeten veranderen, dat in het bureau van een hoofd-kiesdistrict ten minste één lid van de bureaux door de onder-kiesdistricten, ter beoordeeling van de identiteit der personen, die uit de onder-kiesdistricten in het hoofddistrict zouden komen stemmen, zitting moest nemen?

uit den voorzitter en drie raadsleden. Met het oog op art. 42, bepalende dat het bureau in de hoofd-kiesdistricten beslist over de waarde of onwaarde der stembiljetten, verlangde men, in plaats van drie raadsleden, òf vier òf slechts twee raadsleden, om de wenschelijkheid van de beslissing door een oneffen getal personen; de werkzaamheden zouden tevens zóó kunnen worden ingerigt, dat slechts drie personen daarvoor gevorderd wierden.

die zijn stembiljet aan den voorzitter overgeeft, om door dezen in zijn bijzijn in de bus te worden gesloten. Men heeft gevraagd naar de reden waarom, met afwijking van het voorloopig kiesreglement, bepaald is dat de voorzitter het biljet overneemt en in de bus steekt. De waarborg dat ieder kiezer slechts één biljet zal inbrengen, wordt welligt niet opgewogen door het gevaar voor het onbekend blijven van de stem des kiezers, vooral wanneer *behoorlijk gesloten* uit het art. 35 vervallen zou. In het belang van de vrijheid der stemming meende men, door aan den kiezer vrij te laten om eigenhandig zijn biljet in de bus te steken, te kunnen voorkomen eene soort van voogdij, welke vooral de burgemeesters ten platten lande menigmaal over de kiezers uitoefenen.

wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen. Men heeft gewenscht dat in de wet eene bepaling wierd opgenomen, waardoor de voorzitter op de eene of andere wijze zou worden vrijgesteld om wat ongepast, of hetgeen beleedigend voor de candidaten of voor de kiezers op een stembriefje mogt voorkomen, voor te lezen. Zou men voor de woorden: *inhoud van* niet liever lezen: *naam uit* enz.?

De redactie van dit artikel is eenigzins verward ten opzigte van hetgeen in hoofd- en onder-kiesdistricten zal behooren te geschieden.

Art. 35. *De kiezers moeten in persoon hun stembiljet inleveren.* Enkele leden hebben voorgesteld, om eenen hetzij met onderhandsche hetzij met notariele volmagt voorzienen kiezer tot het inleveren van het stembiljet van wege eenen verhinderden kiezer toe te laten. De meerderheid was er voor, om de aangehaalde bepaling te behouden. Persoonlijke medewerking is noodzakelijk om kiesvergaderingen in den waren zin des woords voor te bereiden; en voor deze is het stelsel van stemmen bij procuratie doodend. En waar zal de grens voor de verhindering van persoonlijke deelneming worden gesteld? Bovendien vreest men door afwijking de kuiperij ten opzigte der keuzen te zeer in de hand te zullen werken.

ongeteekend en behoorlijk gesloten. Het verbod van onderteekende stembiljetten dient te vervallen. De kiezer die voor zijne stem openhartig en met rondheid uitkomt, moet niet met verlies van zijne stem worden gestraft.

De sluiting der stembriefjes moet geheel en al worden overgelaten aan het goedvinden der kiezers. Welk denkbeeld heeft de boerenstand van » behoorlijk gesloten"? » Behoorlijk gesloten" is eene zeer rekbare uitdrukking, die tot de grootste willekeur kan aanleiding geven. En uit art. 41 èn uit dit artikel verlangde men dus deze woorden *(behoorlijk gesloten)* te doen wegvallen. Het » toevouwen" komt algemeen voldoende voor, en men wil derhalve van de sluiting geen *volstrekt* vereischte hebben gemaakt.

Van dit laatste zijn de militairen uitgezonderd. Men oordeelt dat zoodanige uitzondering ten behoeve van militairen geenszins behoorde opgenomen te zijn, en vroeg of de voorname grond van deze bepaling niet verviel, wanneer de militairen wierden uitgezonderd.

Hiertegen merkte men op dat de gewoonte der militairen om steeds gewapend te zijn, en de regels, dien zij in hunne kleeding moeten volgen, die uitzondering billijkten.

Niemand dan de kiezers en de leden van het bureau mag de vergadering bijwonen. Is 't niet raadzaam en brengt de aard der zaak niet mede, dat de 2de alinea wegvalle; zonder dat evenwel het tegengestelde, volkomen openstellen der deuren, in de wet behoeft te worden uitgedrukt? Het beginsel van openbaarheid toch mag niet door eene wets-bepaling omvergestooten worden, en vordert evenmin hier te worden bekrachtigd.

Ieder kiezer moet zijn stembriefje overgeven in de hoofdplaats van het onder-kiesdistrict enz. Het gevoelen, door enkele leden verdedigd, dat het aan hem die in een onder-kiesdistrict woont, moet vrijstaan tusschen zijn onder-kiesdistrict en het hoofd-kiesdistrict te kiezen waar hij zijne stem wil uitbrengen, heeft den bijval der meerderheid niet mogen verwerven; ofschoon men geenszins ontkent, dat indien in 't vervolg eene even zonderlinge indeeling der districten, als die volgens het voorloopig kiesreglement, moest plaats grijpen, het stemmen in het hoofd-district voor den kiezer van het onder-district in vele gevallen gemakkelijker zou zijn, en dan de dwang om te stemmen alleen daar, waar men op de lijst is gebragt, dikwerf beperking van het kiesregt zou mogen heeten.

waarin hij woont. Noodzakelijk te veranderen in: *waar hij op de kiezerslijst is gebragt.*

die krachtens eindvonnis. Moeten nu ook niet zij worden afgeschreven tegen wie een ongunstig eindvonnis is geslagen? Hoe en waar moet ieder vonnis worden medegedeeld? Aan het bureau, of aan het plaatselijk bestuur, of aan den gemeenteraad? Welke vorm is daar-

voor noodzakelijk? Kan die bij- of afschrijving nog staande de vergadering geschieden, of niet na 10 Mei?

Art. 36. Welk is het onderscheid tusschen de woorden (in alinea 2) *handelingen* en *verrigtingen*?

Art. 37. Het » bureau", niet alleen » de voorzitter", moest deze vordering kunnen doen. — Ten andere dient het geval te worden omschreven, waarin de gewapende magt zal kunnen worden opgevorderd, bijv. tot bedwang van wanorde, zoo als reeds in de bestaande reglementen is geschied.

vorderingen. Moet zijn: *vordering.*

Art. 38. *worden aan den voorzitter der vergadering in het hoofd-kiesdistrict onverwijld opgezonden.* Algemeen vond men ten opzigte van de rigtige overbrenging der stembussen zeer weinige waarborgen en voorzorgen in de wet. Men vroeg of die overbrenging niet kon worden opgedragen aan den secretaris van het gemeentebestuur of eenig ander vertrouwd persoon. De stembussen zelve zouden, ter bevordering van eenparigheid en tot betere contrôle, naar één model kunnen worden vervaardigd.

Voorts verlangde men dat in de wet wierd opgenomen, dat de bussen *staande de vergadering* moeten worden gesloten en verzegeld; en desgelijks, dat het middel ter sluiting worde vermeld, bijv. een band, een houten wigje, passend in den mond der bus, enz.

Moet niet worden bepaald in wiens bewaring, en waar de bussen en lijsten bewaard blijven?

Art. 40. *Voor het openen der stembriefjes worden zij geteld.* Sommigen meenden dat er vermenging moest plaats hebben der biljetten uit de hoofd- en onderkiesdistricten, *na* de verificatie, en *vóór* de opening in het belang der vrijheid van stemming: zonder dat, zou het bekend zijn van den uitslag der afzonderlijke stemming in kleine onder-kiesdistricten grond kunnen opleveren tot zeer ongepaste nieuwsgierigheid.

Zoo na de opneming — twijfelachtig doet zijn. Deze uitdrukking is algemeen zeer onduidelijk en veel te onbepaald geacht. Wat wordt er bedoeld met de woorden: *het verschil doet den uitslag twijfelachtig zijn*? Is het alleen wanneer de meerderheid onzeker is; en aan wien komt daarover het oordeel toe? Men houdt duidelijker omschrijving van het bedoelde geval voor zeer noodig. De *wet*, en niet enkel de memorie van toelichting, moet zeggen, dat het bureau beslissen zal. Daarbij schijnt, in de termen zelve dezer voordragt, als de absolute meerderheid twijfelachtig is, in plaats van *herstemming* eene geheel *nieuwe* vrije stemming te moeten gehouden worden. — Men blijft vragen, ook na herhaalde lezing van de memorie van toelichting ad art. 40, bl. 6: waarom alleen bij de *eerste* stemming?

Art. 41. *niet onmiskenbaar aanduiden.* Deze uitdrukking wordt te sterk geoordeeld; liever zou men gelezen hebben: *niet genoegzaam.*

Art 42. Blijft in het hoofdkiesdistrict het bureau bestaan uit eenen voorzitter en drie raadsleden, dan vraagt men al aanstonds, wat er gebeuren moet wanneer de stemmen dezer *vier* personen over de waarde of onwaarde der stembiljetten zullen staken?

Algemeen is noodig gekeurd dat het bureau aanstonds en ten aanhoore der vergadering van de vereenigde kiezers tot de beoordeeling en de beslissing over de waarde of onwaarde der stembriefjes zou moeten overgaan.

Maar, vroegen vele leden, is het wel genoeg, dat het bureau belast worde met de beslissing over die waarde of onwaarde van stembriefjes, en moet het niet verpligtend gesteld worden in het procesverbaal der vergadering de reclames op te nemen, welke kiezers tegen die beoordeeling of beslissing mogten willen inbrengen? En behooren de van onwaarde verklaarde stembriefjes niet als bijlagen bij dat proces-verbaal te worden gevoegd, zonder met de overige vermengd te worden?

Art. 43. Men wenschte bij de wet een model te zien gevoegd, naar hetwelk het proces-verbaal, bij art. 43 voorgeschreven, zou worden ingerigt. Dat proces-verbaal, meende men, moest, behalve het in dit artikel opgenoemde, daarenboven behelzen het geheele getal der in de bus gevonden stembriefjes; de reden waarom stembriefjes van onwaarde waren verklaard, en de beslissing van het bureau ook over op andere voorgekomen bezwaren; terwijl men daarenboven de protesten, verklaringen en reclames van kiezers in dat proces-verbaal wenschte opgenomen te zien. Van daar dat de woorden van het artikel: *Het behelst de aanwijzing van* eene al te beperkende uitdrukking toeschenen, en men wenschte daarvoor in de plaats — tenzij men mogt begeeren, dat de optelling, die geschieden zal wanneer zij zal zijn aangevuld, volledig zij — de woorden: *het behelst in elk geval*, of: *onder anderen*, of hetgeen noodig zal bevonden worden.

Art. 45. Men geeft in overweging of niet behoort te worden voorzien in het geval, wanneer een der personen, die voor een ander district geopteerd heeft, op het tweetal is gebragt. Men meende dat zoodanig iemand geen concurrent zou kunnen blijven, en er eene nieuwe vrije stemming moet worden opengesteld.

Art. 46. *zoo spoedig mogelijk.* Men acht verkieslijk in de wet te bepalen den termijn zelven, of althans den termijn binnen welken.

Bovendien acht men het wenschelijk dat, behalve de » aanplakking op de gebruikelijke wijze", tevens de aankondiging in een provinciaal of ander dagblad bij de wet worde voorgeschreven.

Art. 47. *beslist het lot.* Men wil bij de wet zien bepaald dat deze trekking geschiede door het bureau, en in het openbaar; en den *vorm* van beslissing door het lot bij de wet hebben geregeld.

Art. 48. *ter inzage gelegd van de ingezetenen.* Men zou wenschen dat de woorden: *van de ingezetenen* uit de 1ste alinea wegvielen, opdat alle misverstand worde gekeerd, waardoor de inzage alleen zou openstaan voor de ingezetenen van het hoofd-kiesdistrict. Algemeen is bovendien de aanplakking der beide processen-verbaal verlangd.

Die pakken worden — maanden bewaard. Men vroeg naar het doel dier bewaring, en als men aannam dat het noodig kon zijn, dat die pakken bij het onderzoek der geloofsbrieven door de Kamer nog eens wierden herzien, gaf men in bedenking, of alsdan geene wetsbepaling wordt vereischt dat de gemeentebesturen de pakken moeten laten volgen, ten behoeve van de commissie, die van wege de Tweede Kamer met zoodanig onderzoek zou worden belast.

Art. 49. Schijnt ook in het systeem der wet nutteloos. Volgens art. 48, dat het ter inzage leggen voorschrijft, wordt reeds het proces-verbaal bekend gemaakt door ieder hoofd-kiesdistrict: hoeveel te meer, ingeval de aanplakking geschieden zal; waarop met nadruk is aangedrongen.

Art. 50. *een door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd uittreksel.* Het komt gepast voor dat, nu de namen der kiezers niet meer, zoo als vroeger, volgens art. 20 van het voorloopig kiesreglement, in de processen-verbaal behoeven te worden uitgedrukt, in plaats van een uittreksel, een afschrift van geheel het proces-verbaal worde afgegeven.

van het in artt. 43 *en* 46. Art. 46 is ten onregte genoemd. Is het niet beter dat men art. 48 aanhaalt, om te doen uitkomen dat bij herstemming de beide processen-verbaal worden gevorderd?

de verdere bijzonderheden. Zijn hiermede reclames bedoeld? Ook deze onbepaalde uitdrukking zal kunnen vervallen, wanneer afschrift van het geheele proces-verbaal wordt afgegeven.

2°. *eene door hem zelven af te geven verklaring* enz. Men meende dat het verkieslijker zou zijn, wanneer de verkozene enkel verpligt was om opgave te doen van de openbare betrekkingen of ambten welke hij bekleedt, opdat de Tweede Kamer zou oordeelen in hoeverre die verkozene in eene der gevallen van uitsluiting, omschreven in art. 91 der Grondwet, verkeert.

Voorts moet de wet voorschrijven, dat zoowel de geloofsbrieven als de onder n°. 1 en 2 van dit artikel omschreven stukken, vrij van zegel, registratie en vooral vrij van leges zullen worden afgegeven.

Art. 51. Er is tweederlei opvatting van dit artikel geweest: volgens de eerste is men bij aanneming *niet* gehouden tot kennisgeving (het stelsel van het voorloopig kiesreglement); volgens de andere moet men zich *altoos* en in ieder geval verklaren. Het 1ste lid van dit artikel schrijft voor, dat de tot lid der Tweede Kamer gekozene, die *wel* genegen is de benoeming aan te nemen, daarvan niet ten spoedigste behoeft kennis te geven aan Gedeputeerde Staten; terwijl het 2de lid den verkozene, die tot aanneming genegen is, evenwel noodzaakt om binnen welligt zeer korten termijn kennis te geven; beide opvattingen dus zijn op de wet gegrond.

Behalve die tegenspraak, kwam de termijn in het 2de lid (van niet minder dan 8 dagen) te kort voor: is het niet billijk dat in geval van verkiezing in meer dan één district de gekozene den uitslag eener herstemming in een ander district, waar hij op het dubbeltal gebragt is, kunne afwachten, opdat hij daarna zou kunnen opteren?

Hij die niet genegen is de benoeming aan te nemen moet zeker verpligt worden zijn besluit binnen den kortst mogelijken tijd bekend te maken, maar daarom moet evenwel de keuze niet binnen te korten tijd worden beperkt. Men wenschte den termijn afgemeten naar dien, welke bij art. 46 zal worden bepaald: hij moet kunnen opteren; èn voor hem zelven, èn voor de kiezers moet die tijd van optie vrij blijven.

nadat het uittreksel in art. 50 *vermeld, ten zijnen huize is afgegeven.* Hoe wordt geconstateerd, die die afgifte *ten zijnen huize* werkelijk heeft plaats gehad? De uitdrukking zou kunnen vervallen.

Art. 52. Ook den termijn van dit artikel wenschte men in verband gebragt te zien met dien van art. 46.

Art. 54. *ten spoedigste.* Waarom niet liever den dag a quo bepaald?

binnen de eerstvolgende dertig dagen. Dertig dagen zijn te lang gekeurd om te voorzien in eene enkele vacature; vooral vg. met art. 55, waar men voor de algemeene verkiezing (bij ontbinding der Kamer) niet meer dan *veertig* dagen heeft bepaald.

TITEL IV.

Art. 57. Bij dit artikel zijn de bezwaren wederom te berde gebragt, die bij art. 2 omtrent de toerekenbaarheid van eens anders vermogen, den census der vrouw enz. waren geuit. Zal voor de verkiesbaarheid tot lid der Eerste Kamer de geheele uitzondering niet moeten vervallen? Kan bij ontbinding van huwelijk, hij die uit hoofde der belastingen, betaald door zijne vrouw, verkiesbaar was en verkozen werd, lid der Eerste Kamer blijven? Gewigtige vraag bij eene verkiezing die voor het tijdsverloop van negen jaren geldt.

De toepasselijke woorden van artt. 3 en 4 behooren te worden overgenomen, daar de verwijzing in art. 4 op art. 1, n°. 3, ten deze van geen de minste toepassing is.

Art. 58. Waarom ook niet hier aan de ontvangers gelijke verpligting opgelegd als bij art. 7? Met het oog op de woorden van art. 56 der Belgische constitutie: » pour pouvoir être élu et *rester* senateur", wenschte men te vragen of, wanneer de verkozene gedurende dat lange tijdsverloop van negen jaren ophoudt het vereischte belastingsbedrag te betalen, en dus het radicaal verliest, hij desniettemin lid der Eerste Kamer zal blijven. De lijst der verkiesbaren moet jaarlijks opgemaakt worden; hij moet dus afvallen: is het dan niet onbillijk, dat door zijn voortdurend zitten een ander zal worden uitgesloten, die de vereischten bezit?

in alle hoofdplaatsen van kiesdistricten der provincie enz. Is het wel gepast deze hier te vermelden? Wierd de aanplakking voorgeschreven in de hoofdplaatsen der provincie en daarenboven drukken en opneming in de *Nederlandsche Staats-Courant* of een in de nabijheid meest gelezen blad, — men zou meenen, dat alzoo voldoende voor publicatie wierd gezorgd. Men vergelijke dit artikel in dit opzigt bij art 60.

Art. 59. *ingediend.* Naar men meent schriftelijk.

Art. 60. Is niet noodig bepaalde en afzonderlijke kennisgeving aan hem door en tegen wien die bezwaren zijn ingediend?

Art. 61. Vooral ook hier wenschte men eenen hoogeren regter te zien aangewezen, in plaats van de arrondissements-regtbank in art. 11 opgegeven.

Regeling van het kiesregt en benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

in het bezit. Waarom niet *in het volle genot*, om de gelijkheid van uitdrukking?

Art. 62. Dit artikel achtte men òf nutteloos òf onvolledig.

Nutteloos, wanneer het niets meer zegt dan reeds bij de Grondwet is bepaald, en onvolledig, omdat het regels moet behelzen voor de wijze van benoeming, tusschenstemming, lotsbeslissing enz. En ofschoon het gevoelen werd geopperd dat regeling van dergelijke onderwerpen in de provinciale wet hare plaats behoort te vinden, schijnt toch het 5de der additionnele artikelen het tegendeel te bedoelen in de woorden: *regelende de benoeming van afgevaardigden ter Eerste Kamer.* Het geldt eene verkiezing die door de bestemming van de wet hier moet geregeld worden.

Art. 63. *van de Gedeputeerde Staten der provincie, in welke hij op de lijst der hoogst aangeslagenen is gebragt.* Men meende dat hiervoor moest gelezen worden: *van Gedeputeerde Staten der provincie, waar hij gekozen is.*

Het *uittreksel uit de in art.* 60 *vermelde lijst* schijnt noodelooze omslag.

Aan het einde van de IVden titel heeft men de bijvoeging van een gelijksoortig artikel als het 55ste verlangd. Art. 70 der Grondwet toch is op beide de Kamers van toepassing.

TITEL V.

Art. 65. Men heeft opgemerkt dat art. 65 eene verandering behoorde te ondergaan, niet alleen wanneer de provincien, maar ook wanneer het Rijk in districten zou worden verdeeld. De districten toch, voor wier leden de aftreding wordt vastgesteld, moesten worden aangewezen. Provincies-gewijze aftreding schijnt altoos ongrondwettig.

Art. 67. Men vroeg of eene dergelijke bepaling van termijn, als in art. 54 voor de Tweede Kamer was vervat, ook niet voor de Eerste Kamer moest worden opgenomen.

TITEL VI.

Art. 68. Eene soortgelijke bepaling schijnt meer te behooren in het Reglement van Orde der beide Kamers dan in deze wet.

bijeen zijn. Is dit in loco of vergaderd zijn? Of beteekent dit dat de *zitting* der Kamer niet gesloten is. In allen gevalle wenschte men overeenstemming met art. 117 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer.

Art. 69. Bij andere verdeeling van districten zal moeten voorzien worden omtrent de aftreding van leden, wier districten hetzij met andere ineensmelten, hetzij gedeeltelijk daarmede vereenigd worden.

Art. 70. Zelfs in het stelsel der wet, zou de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten naauwkeurig moeten worden omschreven. Men is volstrekt tegen het denkbeeld om uitlegging of aanvulling der wet over te laten aan het goedvinden van collegien, van wier willekeur en uiteenloopende beslissing de Kamer bij het onderzoek der geloofsbrieven eene kleine proeve heeft aanschouwd.

In allen gevalle zou men de grenzen der bevoegdheid van de daarvoor gestelde autoriteit naauwkeurig willen hebben afgebakend.

Art. 71. Het schijnt allezins gepast de wet, eenmaal afgekondigd, dadelijk in werking te brengen, zoodat in de tusschen invallende vacatures of ook in de benoeming eener nieuwe Kamer bij ontbinding, voor zooveel het slechts eenigzins mogelijk is, volgens de voorschriften dier wet worde voorzien. Om dit mogelijk te maken zal de tijdsbepaling in het 1ste lid van art. 7, als de wet voor het eerst moet werken, waarschijnlijk niet kunnen worden toegepast. Er bestaat geene reden waarom na het tot stand brengen der wet niet dadelijk met het opmaken der kiezerslijsten een begin zou kunnen worden gemaakt, en dan de verdere termijn voor het verkiezingswerk met dien eersten termijn in verband gebragt.

Art. 72. Aan dit artikel wenscht men de meest mogelijke uitbreiding te geven, zoodat niet alleen de bezwaarschriften vrij van zegel zijn zouden, maar tevens alle beslissingen, beschikkingen, kennisgevingen en andere dergelijke stukken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 30sten Junij 1849.

De Moraaz.
Wijnaendts.
Heemskerk.
Thorbecke.
Backer.

NOTA.

De stelling is ontwikkeld dat bij dit ontwerp van kieswet verschillende localiteiten zeer benadeeld worden, zoowel uit het oogpunt van hetgeen zij vroeger bezaten, als van de billijkheid.

De ingezetenen der kiesdistricten, gelegen op het grondgebied der provincien *Noordholland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Groningen*, hadden respectivelijk voor 1848 het regt, om van de 58 vertegenwoordigers 10, 3, 5 en 4 te benoemen; thans zullen zij hetzelfde getal naar eene tot op 68 leden vergroote vergadering afvaardigen en alzoo voor $^{32}/_{68}$ in stede van voor $^{22}/_{58}$ in de vertegenwoordiging deelen; dat is een *zesde* gedeelte verliezen.

Het getal der afgevaardigden voor de andere localiteiten daartegen vermeerdert aanmerkelijk, en daaronder vooral dat van de gewesten *Noordbrabant*, *Limburg* en *Drenthe*.

Beschouwt men het vraagpunt uit het oogpunt van het belang, dat de ingezetenen gerekend worden te bezitten, dan springt de onevenredigheid nog meer in het oog. Het is toch bekend dat de belastingen, en bepaaldelijk de directe belastingen, voor verre het grootste gedeelte juist die gewesten drukken, waarvan in evenredigheid de vertegenwoordiging vermindert.

Van alle de directe belastingen, is de grondbelasting die waarvan de evenredigheid nog het minst is in het nadeel der bedoelde provincien en zoo men derhalve deze tot grondslag der vertegenwoordiging aannam, zouden zeker de andere provincien zich niet kunnen beklagen.

Men neemt de vrijheid hier de opbrengst daarvan voor het jaar 1846, zoodanig als die te vinden is in het *Verslag van het gebruik der geldmiddelen*, te laten volgen met de evenredigheid waarin de Vertegenwoordiging behoorde gebragt te worden, wanneer men de provincien op eene billijke wijze in de Tweede Kamer der Staten-Generaal wilde doen vertegenwoordigen.

De grondbelasting in hoofdsom bedraagt:

in Noordbrabant	f 847,461,	geeft	6 $\frac{113823}{122273}$	stelle leden	7
» Gelderland	793,339,	»	6 $\frac{59701}{122273}$	»	7
» Zuidholland	1,794,489,	»	14 $\frac{82667}{122273}$	»	14
» Noordholland	1,567,865,	»	12 $\frac{100589}{122273}$	»	12
» Zeeland	575,329,	»	4 $\frac{86237}{122273}$	»	5
» Utrecht	490,020,	»	4 $\frac{928}{122273}$	»	4
» Friesland	902,500,	»	7 $\frac{46589}{122273}$	»	7
» Overijssel	384,792,	»	3 $\frac{17973}{122273}$	»	4
» Groningen	595,846,	»	4 $\frac{106754}{122273}$	»	5
» Drenthe	114,026,	»	0 $\frac{114026}{122273}$	»	1
» Limburg	248,906,	»	2 $\frac{4351}{122273}$	»	2
Totaal	f 8,314,573		68		68

Ieder lid vertegenwoordigt f 122,273 grondbelasting.

De Grondwet verbiedt de aanneming van dit denkbeeld geenszins; immers bij die Grondwet wordt wel de massale vertegenwoordiging des Rijks bepaald op één lid voor 45,000 zielen, maar de verdeeling der kiesdistricten, de bepaling van derzelver hoegrootheid, evenzeer als van het getal leden dat in ieder kiesdistrict zal worden benoemd, is aan de wet overgelaten, en, zoo al bij het voorloopig kiesreglement een andere grondslag is aangenomen, kan toch uit hetgeen voorloopig is geschied, geene gevolgtrekking voor hetgeen definitief behoort te worden bepaald, worden getrokken.

De bedenking is gemaakt, dat het cijfer, hetwelk in de Grondwet voor het aandeel van iedere provincie in de Eerste Kamer der Staten-Generaal is vastgesteld, niet op dienzelfden grondslag berust.

Dit is juist; maar in de *eerste* plaats is toch dit cijfer niet berustende op eene representatie als waarvan in de Grondwet spraak is; en in de *tweede* plaats laat het zich zeer wel denken, dat de verhouding van de Vertegenwoordiging van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op van elkander verschillende grondslagen gevestigd is.

Hetzelfde had plaats in *Frankrijk* en nog in *Engeland*; hetzelfde verschijnsel vertoont zich in de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, waar de vertegenwoordiging in den senaat naar geheel andere grondslagen wordt bepaald, dan die in de kamer der vertegenwoordigers.

Eene andere uitlegging der Grondwet zou, gelijk gezegd is, strijden met de billijkheid.

Zoo die mogt aangenomen worden, zouden de provincien *Noordholland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Groningen*, ten gevolge der grondwetsverandering in 1848, grootelijks zijn benadeeld; vroeger of later zouden hare ingezetenen zulks opmerken, zoo al niet ondervinden, en het komt allerwenschelijkst voor de onheilen, die daaruit zullen kunnen voortspruiten, te voorkomen.

Eindelijk mag niet worden voorbijgezien, dat men zich aan tegenstrijdigheid schuldig maakt, wanneer men aan de eene zijde de kiesdistricten naar het zielental verdeelt, en aan de andere zijde de kiesbevoegdheid, gelijk de Grondwet dan toch uitdrukkelijk wil, van eenen census laat afhangen.

Ten slotte merkt men nog op, dat de aanneming van de voorgedragene verhouding der vertegenwoordiging niet behoeft te beletten de verdeeling van het Rijk in kiesdistricten.

Men heeft eenvoudig aan te nemen, dat de kiesdistricten in dier voege zullen worden verdeeld, dat ieder deel van f 122,273, of wel een acht en zestigste deel van de hoofdsom der grondbelasting, één lid in de Tweede Kamer der Staten-Generaal zal verkiezen.

Dan zal men overeenkomstig de Grondwet eene Tweede Kamer van 68 leden erlangen; de kieswet zal op een billijken grondslag berusten, en aan de ingezetenen der bedoelde gewesten zal geene reden van zich over de grondwets-herziening te beklagen, gelaten worden.

Van Hall.

[XXXIV. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den* 18*den Junij* 1849.

's Gravenhage, 14 *Junij* 1849.

Krachtens de daartoe door Zijne Majesteit op mij verstrekte magtiging, heb ik de eer aan U Hoog Edel Gestrenge, bij deze, ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te doen toekomen de door de Algemeene Rekenkamer opgenomene en gesloten Rekening van ontvang en uitgaaf wegens den Achterstand over 1840 en vroegere jaren, vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10), en aangevuld bij die van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 33).

Voor den Minister van Financien,
De Raad-Adviseur,
Ossewaarde.

Aan den Heere Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XXXIV. 2.] REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven betrekkelijk de Bate
10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10), en aangevuld bij de wet van den 2

ONTVAN

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	AFDEELING I.			AFDEELING I.
	Baten voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat.			
1	Gelden aan die instelling door 's Rijks schatkist volgens de wederzijdsche rekeningen courant onder 31 December 1840 verschuldigd gebleven, en welke, ten gevolge van de ontbinding van het Amortisatie-syndicaat niet behoevende te worden uitgekeerd, alhier als eene bate worden verantwoord, na aftrek echter van de nominale waarde van 1000 actien in de Nederlandsche Bank, waarvan de jaarlijksche dividenden steeds door het Amortisatie-Syndicaat waren genoten, zonder voor het kapitaal te zijn belast geweest	f 4,691,499.975		Art. 1. Gelden door 's Rijks schatkist onder December 1840 aan het Amortisatie-syndicaat schuldigd gebleven, blijkens het slot der gelde rekening van de ontvangsten en uitgaven gedu de laatste zes maanden van 1840 bij het Amorti syndicaat, opgenomen en gesloten door de uit de Algemeene Rekenkamer, daartoe bij Z Majesteits geheim besluit van 25 April 1841, La benoemd, den 30sten November 1841 (zie al n°. 34 der debet-staande rekeningen op de van het grootboek van het Amortisatie-synd onder 31 December 1840) . . . f 5,682,69 Bij: het bedrag van twee mandaten door de Permanente Commissie afgegeven en waarvoor het Amortisatie-syndicaat ter Generale Thesaurie niet heeft kunnen blijven belast, als zijnde van de voldoening niet gebleken, te weten: den 31sten Augustus 1830, ter subsidiëring der kas van den agent van het domein te Luik, ten einde de teruggave van geconsigneerde penningen te kunnen bewerkstelligen, betaalbaar bij den administrateur van 's Rijks schatkist te Luik. f 8,700.00 den 5den October 1830 als voren, van den bewaarder der hypotheken te Mechelen, betaalbaar bij den administrateur van 's Rijks schatkist te Antwerpen . 100.00 8,80 f 5,691,49 Bij: het bedrag der geleden renten op tusschen 1 October en 31 December 1840, als kooppenningen van domein-goederen, gefourneerde domein-losrenten, volgens n°. 48 der debet-staande rekeningen, voorkomende op de balans van het Grootboek van het Amortisatie-syndicaat onder 31 December 1840, waarvoor is belast het fonds bestemd tot rentebetaling van domein-losrenten over het halfjaar verschenen 1 April 1841. 57 f 5,692,07 Af: de nominale waarde van 1000 actien in de Nederlandsche Bank, waarvan de jaarlijksche uitdeelingen steeds door het Amortisatie-syndicaat waren genoten, zonder voor het kapitaal te zijn belast geweest . . . 1,000,00 f 4,692,07
	Transporteren .	f 4,691,499.975		

PROVINCIE TE GRONINGEN.

sten van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren, waarvan de raming is vastgesteld bij de wet van den 1848 (*Staatsblad* no. 33).

EN.

JZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.	BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
			MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Staatsrekening op 1°. Januarij 1841 en 1842.						
ng in 1840, volgens bladzijde 8 . . . . . f 5,691,499.975						
» 1841, » » 6, onder de aldaar						
melde som van f 137,766.97 . . . . . 571.19						
f 5,692,071.165						
af in 1840, volgens bladzijde 9 . . . . . 1,000,000.00						
Art. 1 . . .	f 4,692,071.165		»		f 571.19	
Transporteren .	f 4,692,071.165	»	»	»	f 571.19	»

ONTVA

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport .	f 4,691,499.975		
	(*Vervolg van afdeeling* I.)			
2	Saldo in kas bij den thesaurier van het Amortisatie-syndicaat op 1°. Januarij 1841	75,826.86		Art. 2. Saldo in kas bij den thesaurier van het Amortis syndicaat op 1°. Januarij 1841, blijkens het der geldelijke rekening over de laatste zes maa van 1840 en n°. 33 der debet-staande rekeni op de balans van het Grootboek van het Amortis syndicaat onder 31 December 1840 . f 75,82
3	Effecten en waarden :			Art. 3 Effecten en waarden, zoo als dezelve voork in de verzameling der kapitaal-rekening over de l zes maanden van 1840 en op de balans van Grootboek van het Amortisatie-syndicaat, 31 December 1840; te weten:
	a. 4½ percents schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat, nominaal kapitaal f 24,000 in portefeuille, uitgetrokken voor . . *Memorie.*			4½ percents schuldbekentenissen van het Amortis syndicaat, blijkens n°. 18 der debet-staande ningen, op de balans als voren tot een nomi kapitaal van f 24,000 onder de raming voor *Me* uitgetrokken;
	b. 5 percents domein-losrenten nominaal kapitaal f 1,483,000, waarvan te gelde gemaakt . f 1,447,500.00			5 percents domein-losrenten volgens n°. 19 en op de balans als voren tot een nominaal k taal van . . . . . f 1,483,00
	tot . . . . . f 1,454,787.75			
	en in portefeuille f 35,500 à 100 per cent 35,500.00			
		f 1,490,287.75		
	c. 2½ percents domein-losrenten nominaal kapitaal f 119,000, waarvan te gelde gemaakt . f 44,400.00			2½ percents domein-losrenten, volgens n°. 20 de balans als voren tot een nominaal kapi van . . . . . f 119,000
	tot 44,695.585			
	in portefeuille f 66,600 à 100 per cent . . 66,600 00			
	en in belecning f 8000 à 100 per cent . . 8,000.00			
		119,295 585		
	Transporteren . f 1,609,583.335		f 4,767,326.835	

n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

ZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.		BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
				MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
		per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
	Per transport	f 4,692,071.165	»	»	»	f 571.19	»
, blijkens bladzijde 8 der staatsrekening op 1 Januarij 1841 apittel I van den ontvang der rekening van den agent van het sterie van Finantien te Amsterdam (den heer J. Fraser), over are 1841 . . . . . f 75,826.86							
ninderen met hetgeen daaronder begrepen was we-ontvangsten betreffende het *fonds voortspruitende uit rijzen van domeinen, geregeld bij de wet van 29 Julij* (Staatsblad n°. 34) 1,224.945		74,601.915		f 1,224.945		»	
ercents schuldbekentenissen van het Amortisatie-Syndicaat.							
nd van § *a* van art. 6 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* o), blijkens kapittel IX der kapitaal-rekening van den agent het Ministerie van Finantien te Amsterdam over den jare 1844, de Algemeene Rekenkamer ter vernietiging overgebragt tot een naal kapitaal van f 24,000		*Memorie.*		»		»	
5 percents domein-losrenten.							
le gemaakt en verantwoord volgens de rekening van den agent het Ministerie van Finantien te Amsterdam, te weten:							
1 { kapittel IV ontvang } . . . f 371,700.00 » VIII uitgaaf }			f 375,241.125				
» V ontvang } . . . 1,075,200.00 » VIII uitgaaf }			1,078,946.625				
3 » XII kapitaal-rekening gelijkstaande met art. 2 § *a* van afdeeling III der lasten van den achterstand		600.00	600.00				
grond van § *b* van art. 6 der als voren, volgens kapittel XI kapitaal-rekening over den jare ., bij de Algemeene Rekenkamer ter ietiging overgebragt, en daaren- bij order tot betaling afgegeven name van de Generale Thesaurie 28sten December 1848, onder $\frac{13486}{39358}$, ten laste van het *fonds voort- tende uit koopprijzen van domeinen*, geld bij de wet van 29 Julij 1848 *tsblad* n°. 34), aan de baten van achterstand over 1840 en vroegere toegewezen		35,500.00	35,500.00				
		f 1,483,000.00	f 1,490,287.75				
2½ percents domein-losrenten.							
de gemaakt in 1841, volgens kapittel VIII van den ontvang der ning van den agent van het Ministerie van Finantien te Amsterdam heer J. Fraser), over den jare 1841 . f 28,000.00			f 28,130.46				
s de rekening van den agent als n (den heer J. van Iddekinge):							
2 { kapittel IV ontvang } . . . . 14,500.00 » VIII uitgaaf }			14,647.125				
3 { » V ontvang } . . . . 1,900.00 » VIII uitgaaf }			1,918.00				
grond van § *b* van art. 6 der wet oren, volgens kapittel X der kapi- rekening over den jare 1844, bij de meene Rekenkamer ter vernietiging gebragt, onder gelijke toewijzing als n, bij order tot betaling afgegeven name van de Generale Thesaurie, den en December 1848, onder n°. $\frac{13486}{39358}$. 74,600.00			74,600.00				
		f 119,000.00	f 119,295.585				
	Transporteren .	f 4,766,673.08	»	f 1,224.945	»	f 571.19	»

ONTVA

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.		GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport . f 1,609,583.335		f 4,767,326.835	»	
	(*Vervolg van afd.* I *art.* 3.)				
3	*d.* 4 percents schatkistbiljetten, krachtens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14) daargesteld, nominaal kapitaal f 1,371,600, in beleening à 100 per cent. . .	1,371,600.00			4 percents schatkistbiljetten, krachtens de w 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14) daargesteld gens n°. 30, 31 en 32 op de balans als tot een nominaal kapitaal van . f 1,371,
	e. 5 percents losrenten, ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, nominaal kapitaal f 5,332,000, te gelde gemaakt tot	5,135,794.17			5 percents losrenten ten laste van 's Rijks over bezittingen, volgens n°. 21 en 25 op de bal voren, tot een nominaal kapitaal van . f 5,33
	f. 1000 actien in de Nederlandsche bank, nominaal kapitaal f 1,000,000, uitgetrokken voor . . . . . uit hoofde 's Rijks schatkist de vrije beschikking niet heeft over de 1000 actien, welke het Rijk overeenkomstig art. 8 van het octrooi, goedgekeurd bij besluit van 25 Maart 1814, n°. 105 (*Staatsblad* no. 40), in het kapitaal der bank is bezittende, en volgens art. 7 van het verlengd octrooi, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 21 Augustus 1838 (*Staatsblad* n°. 29), steeds moet blijven bezitten. De jaarlijksche dividenden worden aanvankelijk met die verschenen in 1841 onder de rijksinkomsten verantwoord.	*Memorie.*			
	g. Kapitaal verleend bij de wet van 11 April 1836 (*Staatsblad* n°. 11) à 4 pct. ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen tot f 51,000,000 in 1836, 1837 en 1840 verminderd met . . 28,500,000				
	Blijft . f 22,500,000 waarvan de jaarlijksche renten tot f 900,000 uit de koloniale kas wordende genoten, onder de rijksinkomsten worden verantwoord .	*Memorie.*			
	h. f 218,439,200 uitgestelde schuld; 103,366,400 onuitgelote kansbiljetten; en 433,600 uitgelote kansbiljetten, bestemd voor den overgang van uitgestelde tot werkelijke schuld, ter Algemeene Rekenkamer overgebragt en vernietigd op grond der wet van 27 September 1841 (*Staatsblad* n°. 35) . . .	*Memorie.*			
			8,116,977.505		
	Transporteren .		f 12,884,304.34	»	

HARMONIE TE GRONINGEN.

ten van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

EN.

IJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.	BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
			MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .	f 4,766,673.08	»	f 1,224.945	»	f 571 19	»
rcents schatkistbiljetten, krachtens de wet van 28 April 1834 *aatsblad* n°. 14) daargesteld, van het Amortisatie-syndicaat overnomen en in ontvang verantwoord bij kapittel XIII der kapitaalrekening van den agent van het ministerie van Finantien te Amsterdam (den heer J. van Iddekinge), over den jare 1841 . f 1,371,600.00						
cents losrenten, ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen in 1841 gelde gemaakt, volgens kapittel VIII van den ontvang der rekening n den agent van het ministerie van Finantien te Amsterdam (den heer Fraser), over den jare 1841 . . f 5,332,000.00 f 5,135,794.17						
VERZAMELING.						
rcents domein-losrenten . . . . . f 1,490,287.75						
» » 119,295.585						
» schatkistbiljetten 1,371,600.00						
» losrenten ten laste van 's Rijks overzeesche zittingen 5,135,794.17						
Art. 3. . .	8,116,977.505		»		»	
Transporteren .	f12,883,650.585	»	f 1,224.945	»	f 571.19	»

ONTVA

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport .	f 12,884,304.34	»	
	(Vervolg van afdeeling I.)			Art. 4 *a.*
4	Ontvangsten waarop niet gerekend was:			Rentebetaling en aflossing der geldleening ten be van de Zuid-Willemsvaart.
	a. Baten voortgesproten uit eenige alnog gedane ontvangsten op de f 64,267,149.83 onder het hoofd: *voorschotten, leeningen en vorderingen van verschillenden aard zoo als dezelve voorkomen in de schriften van het Amortisatie-syndicaat onder 31 December 1840 en gedaan zijn uit de fondsen van die instelling*, in de staatsrekening op 1 Januarij 1841, bladzijde 4 en bijlage n°. 15, bladzijde 59, voor memorie uitgetrokken, als:			Teruggaven van aan onderscheidene gemeenten den opbouw of verbetering van schoolgebo verleende voorschotten.
	tot rentebetaling en aflossing der geldleening ten behoeve van de Zuid-Willemsvaart . . . . . f 38,959.80			
	aan onderscheidene gemeenten tot opbouw of verbetering van schoolgebouwen 700.00			
	en wegens aanzuivering van vorderingen, herkomstig van het vorig bestuur in de noordelijke provincien des Rijks, over het jaar 1809 en vroeger . . 53,694.535			Aanzuivering van vorderingen herkomstig van het bestuur in de noordelijke provincien des R over het jaar 1809 en vroeger.
	f 93,354.335			
	Transporteren . f 93,354.335	f 12,884,304.34	»	

en van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

ZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.		BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,	VERSCHIL.			
			MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
		per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .		f12,883,650.585	»	f 1,224.945	»	f 571.19	»
41, bij mandaten door de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, name van de Generale Thesaurie en ten laste van de provin- e begrooting afgegeven, te weten:							
dienst 1838, no. — dd. 30 Maart 1841 . . .	f 12,986.60						
» 1839, » — » 30 » » . . .	12,986.60						
» 1840, » 259 » 30 Julij » . . .	12,986.60						
	f 38,959.80						
41, volgens den saldo-staat der domeinen.	f 300.00						
42, volgens de jaarrekeningen der do- meinen	f 200.00						
gens den saldo-staat der indirecte astingen van de provincie Limburg	100.00						
	300.00						
43, volgens de jaarrekeningen der do- inen	100.00						
44, volgens de saldo-staten der domeinen.	200.00						
45, als voren	122.50						
46, als voren	»						
47, als voren	500.00						
	1,522.50						
41, volgens kapittel IX van den ontvang der reke- ng van den agent van het ministerie van Finantien Amsterdam (den heer J. Fraser) over den jare 41.	f 2,000.00						
lgens de maandstaten der domeinen er Januarij, Februarij en Maart 1841 Maart 1841) uitsluitend de dienst- en 1840 en vroeger betreffende . .	3,000.00						
lgens den saldo-staat der domeinen, rgang 1841	3,929.255						
j overstorting in de kas van den ent des Algemeenen Rijks-kassiers te yden, blijkens quitantie, gedagtee- nd 31 December 1841, no. 1281 . .	15,000.00						
	f 23,929.255						
42, volgens de jaarrekeningen der do- einen . . . . . f 6,897.64							
volgens kapittel VII van n ontvang der rekening en rantwoording van den agent n het ministerie van Finan- n te Amsterdam. . . . 17,000.00							
	23,897.64						
43, volgens de jaarrekeningen der meinen. . . . . f 6,867.64							
volgens kapittel IX der re- ning als voren 17,000.00							
	23,867.64						
344, volgens den saldo-staat der do- einen . . . . . f 6,837.64							
volgens kapittel IX der re- ening als voren 17,000.00							
	23,837.64						
345, volgens den saldo-staat der do- einen . . . . . f 4,807.64							
volgens kapittel VIII der kening als voren. . . . 15,000.00							
	19,807.64						
346, volgens den saldo-staat der do- einen . . . . . f 4,777.64							
volgens kapittel VIII der kening als voren. . . . 16,444.95							
	21,222.59						
347, volgens de saldo-staten der do- einen over 1847	4,747.64						
	141,310.045						
	a. f 181,792.345						
Transporteren .	f 181,792.345	f12,883,650.585	»	f 1,224.945	»	f 571.19	»

ONTV

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport . f 93,354.335	f 12,884,304.34	"	
	(Vervolg van afd. I, art. 4.)			
4	*b.* Inkomsten van de staats-domeinen en van de groote wegen en vaarten enz., over de dienstjaren 1840 en vroeger. 140,674.34			*b.* Inkomsten van de staats-domeinen en van de wegen en vaarten enz., over de dienstjaren en vroeger.
	c. Uitkoop wegens de Zuid-Willemsvaart, overeenkomstig art. 62 van het tractaat den 5den November 1842 met België gesloten 285,000.00			*c.* Uitkoop wegens de Zuid-Willemsvaart.
		519,028.675		
	TOTAAL der 1ste afdeeling: Baten, voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat.		f 13,403,333.015	
	Transporteren		f 13,403,333.015	

HARMONIE TE GRONINGEN.

ten van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

EN.

IJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.		BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
				MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
		per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport f 181,792.345		f12,883,650.585	»	f 1,224.945	»	f 571.19	»
41, volgens de maandstaten der domeinen over Ja-rij, Februarij en Maart 1841, uitsluitend de dienst-n 1840 en vroeger betreffende . . . f457,921.31							
ns den jaarstaat der domeinen, dienst 1, waaronder wegens de dienstjaren o en vroeger begrepen is. 213,320.595							
	f 671,241.905						
overschrijving ten behoeve van de pro-ciale begrooting van Noordbrabant, er het dienstjaar 1840, wegens het aandeel n die provincie in de opbrengst der rijks-len op de groote wegen der eerste klasse 3 en 8, tot teruggave van het voorschot or dat gewest verstrekt tot afwerking n de bestrating dier wegen 27,496.50							
	f 643,745.405						
Ontvang in mindering van het overschot r inkomsten en uitgaven der Willems-art in de provincie Overijssel over 1840, een mandaat door Gedeputeerde Staten n dat gewest den 4den Junij 1841, der n°. 281, ten name van de Generale esaurie en ten laste van de provinciale grooting over het dienstjaar 1840 afge-ven 3,921.33							
	in 1841 f 647,666.735						
843. Volgens het overzigt der afrekening nder 30 Junij 1843, zoo met België als et de Maatschappij ter begunstiging van Volksvlijt te Brussel, tot stand gebragt, j missive van den Minister van Finantien, dagteekend 31 October 1845, n°. 50, enerale Thesaurie, vergezeld van twee wijsstukken aan de Algemeene Rekenka-er ingezonden. 28,433 605							
844, bij overstorting in de kassen der genten van 's Rijks schatkist te Alkmaar, en 3den Februarij 1844, quitantie . 141. . . . . f 806.26 Amsterdam den 26sten Maart 844, quitantie no. 1198 . . . 416.43							
	1,222.69						
b.	677,323.03						
843, bij afrekening onder 30 Junij 1843 et België tot stand gebragt, blijkens het verzigt als voren 285,000.00							
Art. 4 .		1,144,115.375		»		625,068.70	
TOTAAL der 1ste Afdeeling . .			f14,027,765.96		f 1,224 945		f625,657.89
Transporteren .		»	f14,027,765.96	»	f 1,224.945	»	f625,657.89

ONTV

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.		GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport .		»	f 13,403,333.015	
	AFDEELING II.				
	Ontvangsten ten gevolge van het tractaat, den 5den November 1842 met het Koningrijk Belgie gesloten.				AFDEELING II.
1	Aandeel van Belgie in de rentebetaling der nationale schuld, over het halfjaar verschenen 1° Julij 1839, volgens artt. 63, 64 en 69 van het tractaat van 5 November 1842, in overeenstemming met art. 13 van het tractaat van 19 April 1839 . . . f 2,500,000.00				Art. 1. Aandeel van Belgie in de rentebetali nationale schuld, over het halfjaar, versc 1°. Julij 1839.
	Na aftrek:				
	1°. der renten over hetzelfde halfjaar, van de kapitalen op het voormalig bijboek te Brussel ingeschreven tot f 11,564,800 à 2½ pct., zijnde f 289,120 waarvan de helft is . . f 144,560 00				
	2°. der renten, almede over hetzelfde halfjaar, van het kapitaal, groot f 7,000,000 2½ pcts. schuld, zijnde f 175,000, waarvan de helft is 87,500.00				
		232,060.00			
		f 2,267,940.00			
	en verhoogd:				
	1°. met de renten à 4 pct. van de zoo even gemelde som van f 2,267,940 van 1 Julij 1839 af tot en met 30 Junij 1843 . . . . . f 362,870.40				
	2°. met de teruggave van het te veel ingehoudene bij de voldoening der halfjaren, verschenen 1 Januarij 1840 tot en met 1°. Januarij 1841 en renten van dien à 4 pct. tot met 30 Junij 1843 . . 126,000 00				
		488,870.40			
			f 2,756,810.40		
2	Uitkoop wegens buiten 's lands wonende gepensionneerden, volgens art. 68, alinea 7 en 8 van het tractaat van 5 November 1842:				Art. 2. Uitkoop wegens buiten 's lands won gepensionneerden.
	over het jaar verschenen 1° April 1840 f 40,000.00				
	» » » » 1° April 1841 36,000 00				
			76,000.00		
	TOTAAL der IIde afdeeling: Ontvangsten ten gevolge van het tractaat, den 5den November 1842 met het Koningrijk Belgie gesloten			2,832,810 40	
	Transporteren .		»	f 16,236,143.415	

en van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

IZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.	BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
			MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .	»	f 14,027,765.96	»	f 1,224.945	»	f 625,657.89
43, bij afrekening, onder 30 Junij 1843 met België tot stand ragt, volgens het overzigt als voren	f 2,756,810.40		»		»	
843, bij afrekening, onder 30 Junij 1843 met België tot stand bragt, volgens het overzigt als voren	76,000.00		»		»	
Totaal der IIde afdeeling .		2,832,810.40	»	»	»	»
Transporteren .	»	f 16,860,576.36	»	f 1,224,945	»	f 625,657.89

ONTV

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport .	»	f 16,236,143.415	
	AFDEELING III.			AFDEELING III.
	Vermindering van het ongedekte op de saldo's in de kassen van de voormalige zuidelijke provincien des Rijks, na aftrek eener som van f 7,000,000, vóór 31 December 1840 van het Amortisatie-syndicaat verkregen	»	27,823.61	Vermindering van het ongedekte op de saldo's kassen van de voormalige zuidelijke provi des Rijks.
	AFDEELING IV.			
	Teruggave van voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt.			AFDEELING IV.
1	Voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland	f 650,000.00		Art. 1. Teruggave van het voorschot voor de k der droogmaking van den Zuidplas in Schiel
2	Ten behoeve van personen en zaken in Belgie gedaan, doch ten gevolge van de omwenteling in 1830 oninvorderbaar geworden of als zoodanig beschouwd .	1,800.00		Art. 2. Teruggave van voorschotten ten behoev zaken en personen in Belgie gedaan.
3	Ten behoeve van het kanaal van Steenenhoek . . .	*Memorie.*		Art. 3. Teruggave van voorschotten ten behoev het kanaal van Steenenhoek . . . . .
4	Tot instandhouding van de Algemeene Lands-drukkerij.	64,014.34		Art. 4. Teruggave van voorschotten tot instan ding van de Algemeene Lands-drukkerij .
5	Om op de volgende begrootingen te verevenen : . .	42,529.90		Art. 5. Teruggave van voorschotten op begroot als anderzins verevend.
	Transporteren .	f 758,344.24	f 16,263,967.025	

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

EN.

ZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.		BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,	VERSCHIL.			
			MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .	»	f 16,860,576.36	»	f 1,224.945	»	f 625,657.89
3, bij overstorting in de kas van den agent des algemeenen -kassiers te Rotterdam den 16den Maart 1843, quitantie n°. — .	»	27,823.61	»		»	
7, bij order tot betaling afgegeven ten name van de Generale aurie den 29sten December 1847, onder n°. $\frac{2325}{1589}$, ten laste het *fonds voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland*, rvan de opheffing is vastgesteld bij de wet van 26 November 1847 *tsblad* n°. 68)	f 810,747.905		»		f160,747.905	
erstorting in de kas van den agent des algemeenen rijks-kassiers as van Gend:						
2den Maart 1841, quitantie n°. 125 . . . . . f 700.00						
3osten October 1843, quitantie n°. 621 . . . 1,100.00						
f 1,800.00						
schrijving van het beschikbaar saldo op het *fonds voor aanleg der werken van het kanaal door het Land van rne* op 1 Januarij 1842, in verband met het beschikte art. 2 van afdeeling VII der lasten van dezen ach-tand 1,264.665	3,064.665		»		1,264.665	
. . . . .	»		»		»	
. . . . .	»		f 64,014.34		»	
verstorting in de kas van den agent des algemeenen rijks-kassiers s Gravenhage, als:						
1 13den Maart 1841, quitantie n°. 431 . . . . f 1,300.99						
Af: renten . . 300.99						
f 1,000.00						
1 10den Junij 1841, n°. 947 . . . . f 644.87						
Af: renten . . 144.87						
500.00						
1 27sten Mei 1842, n°. 1070 . . . . f 1,912.11						
Af: renten . . 412.11						
1,500.00						
1 2den Julij 1842, n°. 1346 . . . . f 192.565						
Af: renten . . 67.565						
125.00						
17den November 1842, n°. 2317 . . . . . 7,800.00						
26sten » » » 2361 . . . . . 375.00						
f 11,300.00						
n 20sten Januarij 1842, n°. 130 . . . . . 1,500.00						
Transporteren . f 12,800.00	f 813,812.57	f 16,888,399.97	f 64,014.34	f 1,224.945	f162,012.57	f 625,657.89

ONTV

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport .	f 758,344.24	f 16,263,967.025	
	(*Vervolg van afdeeling* IV.)			
6	Wegens deficitten van rekenpligtigen	6,925.61		Art. 6. Teruggave wegens deficitten van rekenpl
7	Ten behoeve van het Groot-hertogdom Luxemburg .	*Memorie.*		Art. 7. Teruggave van voorschotten ten behoe het Groot-hertogdom Luxemburg . . . .
	Totaal van de IVde afdeeling: Teruggaven van voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt		765,269.85	
	AFDEELING V.			
	Bijzondere en gedeponeerde fondsen, welke aan den achterstand over 1840 en vroegere jaren worden toegevoegd.			AFDEELING V.
1	Het niet vorderbare der bijzondere en gedeponeerde fondsen onder 31 December 1840	f 1,119,267.27		Art. 1. Het niet vorderbare der bijzondere en ponеerde fondsen onder 31 December 1840.
2	Beschikbare saldo's van bijzondere fondsen, welke bij Koninklijk besluit van 7 December 1843, n°. 69, zijn opgeheven.			Art. 2. Beschikbare saldo's van bijzondere fon welke bij Koninklijk besluit van 7 December n°. 69, zijn opgeheven.
	Finantien:			*Finantien:*
	a. Fonds voortspruitende uit materiele verstrekkingen, door het eene departement van algemeen bestuur aan het andere (Finantien) . . . . f 10,024.825			*a.* Fonds voortspruitende uit materiele verstrekk door het eene departement van algemeen bu aan het andere.
	b. Fonds tot vinding van dat gedeelte van de pensioen-betaling, hetwelk niet uit de begrootingen van 's Rijks uitgaven voor de dienstjaren 1836 en 1837 heeft kunnen worden gevonden 312 465			*b.* Fonds tot vinding van dat gedeelte van de sioen-betaling, hetwelk niet uit de begrooti van 's Rijks uitgaven voor de dienstjaren 183 1837 heeft kunnen worden gevonden.
	c. Fonds wegens nog te verantwoorden gelden van de in- en uitgaande regten dienst 1814 tot 1819 (eerste 6 maanden) 3,000.00			*c.* Fonds wegens nog te verantwoorden gelden va in- en uitgaande regten dienst 1814 tot (eerste 6 maanden).
	Transporteren . f 13,337.29	f 1,119,267.27	f 17,029,236.875	

ten van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

IZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.		BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
				MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
		per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .	f 12,800.00	f 813,812.57	f16,888,399.97	f 64,014.34	f 1,224.945	f 162,012.57	f 625,657.89
order tot betaling afgegeven ten name van de Gene- Thesaurie den 7den September 1847, onder n°. $\frac{1925}{1559}$, laste van het *Fonds der nationale nijverheid*, waarvan opheffing is vastgesteld bij de wet van 9 Mei 1846 *atsblad* n°. 33)	25,000.00						
order tot betaling afgegeven ten name van de erale Thesaurie den 25sten November 1848, onder $\frac{28279}{1658}$, ten laste van art. 7, § c (som van f 280,000) begrooting, litt. A, vastgesteld bij art. 1 der wet 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27)	3,529.90						
Art. 5 .		41,329.90		1,200.00		»	
ns den saldo-staat der indirecte belastingen in de provincie ordholland, over den jaargang 1843		399.025		6,526.585		»	
. . . . .		»		»		»	
Totaal der IVde afdeeling .			855,541.495		71,740.925		162,012.57
ns bladzijde 6 der staats-rekening op 1 Januarij 1842		f 1,119,267.27		»		»	
ns bladzijde 60 der staats-rekening op 1 Januarij 1842	f 9,042.98						
order tot betaling afgegeven ten name van de ierale Thesaurie den 25sten November 1848, onder $\frac{28271}{1658}$, ten laste van art. 7, § c (som van f 280,000) begrooting, litt. A, vastgesteld bij art. 1 der wet 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27)	981.845						
	f 10,024.825						
ns bladzijde 60 der staats-rekening op 1 Januarij 2	f 215.215						
verhoogen ten gevolge van vermindering geordonnanceerd bezwaar, ter zake van etaald geblevene posten, welke zijn ver- igd: in 1842	13.00						
» 1843	84.25						
	312.465						
ns bladzijde 61 der staats-rekening op 1 Januarij 1842	3,000.00						
Transporteren .	f 13,337,29	f 1,119,267.27	f17,743,941.465	»	f 72,965.87	»	f 787,670.46

ONTVA

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport . f 13,337.29	f 1,119,267.27	f 17,029,236.875	
	(Vervolg van afdeeling V, *art.* 2.)			
	d. Fonds voortspruitende uit de korting van 3 per cent tot goedmaking der kosten van de liquidatien met Frankrijk, achtervolgens de overeenkomst van 25 April 1818 . . . . . 235,942.42	249,279.71		*d.* Fonds voortspruitende uit de korting van 3 per tot goedmaking der kosten van de liquidatien Frankrijk.
3	Beschikbare saldo's van bijzondere fondsen, volgens de daaromtrent gemaakte wettelijke bepalingen:			Art. 3. Beschikbare saldo's van bijzondere fondsen gens de daaromtrent gemaakte wettelijke bepali
	Finantien:			*Finantien:*
	a. Buitengewoon fonds van kwade posten f 61,897.305			*a.* Buitengewoon fonds van kwade posten.
	b. Fonds tot goedmaking der kosten van de geldleeningen van verschillenden aard, over 1830 tot 1833 en 1836 tot 1842 . 35,104.235			*b.* Fonds tot goedmaking der kosten van de gel ningen van verschillenden aard over 1830 tot en 1836 tot 1842.
	c. Fonds van verhoogde pensioenen of gratificatien voor de grensjagers, derzelver weduwen en weezen 9,083.065	106,084.605		*c.* Fonds van verhoogde pensioenen of gratific voor de grensjagers, derzelver weduwen en we
4	Beschikbare saldo's van bijzondere fondsen, welke bij Koninklijke besluiten van 25 October en 19 November 1843, n°. 77 en 52, zijn opgeheven.			Art. 4. Beschikbare saldo's van bijzondere fon welke bij Koninklijke besluiten van 25 Octob 19 November 1843, no. 77 en 52, zijn opgeh
	Binnenlandsche Zaken:			*Binnenlandsche Zaken:*
	a. Fonds voor den aanleg van den weg van Tholen naar Grave . . . . . f 712.70			*a.* Fonds voor den aanleg van den weg van Tl naar Grave.
	b. Fonds voor den aanleg en de bestrating van den weg van Leeuwarden naar Zwolle 4,604.68			*b.* Fonds voor den aanleg en de bestrating van weg van Leeuwarden naar Zwolle.
	c. Fonds van buitengewone uitgaven ten behoeve van de hoogescholen 195.00	5,512.38		*c.* Fonds van buitengewone uitgaven ten behoeve de hoogescholen.
5	Beschikbare saldo's van bijzondere fondsen, volgens de daaromtrent gemaakte wettelijke bepalingen.			Art. 5. Beschikbare saldo's van bijzondere fondsen gens de daaromtrent gemaakte wettelijke bepali
	Binnenlandsche Zaken:			*Binnenlandsche Zaken:*
	a. Fonds voor de nog te verrigten werken aan de Beersche Maas en hetgeen daartoe betrekkelijk is . . . . . f 24,457.60			*a.* Fonds voor de nog te verrigten werken aa Beersche Maas en hetgeen daartoe betrekkelij
	b. Fonds voor de herstelling en verbetering der Vollenhovesche en Hasselter dijken . 21,692.62			*b.* Fonds voor de herstelling en verbetering der lenhovesche en Hasselter dijken.
	c. Fonds voor den aanleg en de bestrating van den zomerweg van de stad Groningen naar de Friesche grenzen . . . 710.45			*c.* Fonds voor den aanleg en de bestrating van zomerweg van de stad Groningen naar de Fri grenzen.
	Transporteren . f 46,860.67	f 1,480,143.965	f 17,029,236.875	

HARMONIE TE GRONINGEN.

en van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

IZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.	BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN, per artikel.	BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN, per afdeeling.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING, per artikel.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING, per afdeeling.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING, per artikel.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING, per afdeeling.
Per transport . f 13,337.29	f 1,119,267.27	f 17,743,941.465	»	f 72,965.87	»	f 787,670.46
s bladzijde 62 der staats-rekening op 1°...Januarij 235,942.42						
Art. 2 . ———	249,279 71		»		»	
ns de van dit Fonds afgelegde rekening, welke door de Algeene Rekenkamer den 2den December 1847 is opgenomen en oten . . . . . f 61,897.305						
idem als voren den 2den December 1847 . . . 29,383.295						
idem als voren den 2den December 1847 . . . 9,083.065						
Art. 3 . ———	100,363.665		f 5,720.94		»	
ns bladzijde 60 der staats-rekening op 1 Januarij 1842. f 712.70						
als voren 4,604.68						
als voren 195.00						
Art. 4 . . ———	5,512.38		»		»	
ens van dit Fonds afgelegde rekening, welke door de Algemeene kenkamer den 31sten Augustus 1846 is opgenomen en geslo- . . . . . f 24,457.60						
idem als voren den 18den Januarij 1847 . . . . 25,545.96						
idem als voren den 31sten Augustus 1846 . . . . 710.45						
Transporteren . . f 50,714.01	f 1,474,423 025	f 17,743,941.465	f 5,720.94	f 72,965.87	»	f 787,670.46

ONTV

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.		GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport . f	46,860.67	f 1,480,143.965	f 17,029,236.875	
	(*Vervolg van afd.* V, *art.* 5.)				
5	*d.* Fonds voor den aanleg en bestrating van de groote wegen van Leeuwarden naar Harlingen en de Lemmer . .	1,330.065			*d.* Fonds voor den aanleg en de bestrating v groote wegen van Leeuwarden naar Harling de Lemmer.
	e. Fonds der Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage	17.70			*e.* Fonds der Koninklijke Bibliotheek te 's G hage.
	f. Fonds der octrooiregten	21,500.00			*f.* Fonds der octrooiregten.
	g. Fonds voortspruitende uit de inkomsten van den ijk.	4,650.535			*g.* Fonds voortspruitende uit de inkomsten van ijk.
	h. Fonds der Nederlandsche Staats-Courant	3,353.81			*h.* Fonds der Nederlandsche Staats-Courant.
					i. Fonds voor het Paveljoen *Welgelegen* te Haa
			77,712.78		
	TOTAAL der Vde afdeeling: Bijzondere en gedeponeerde fondsen, welke aan den achterstand over 1840 en vroegere jaren worden toegevoegd .			1,557,856.745	
	AFDEELING VI.				AFDEELING VI.
	Opbrengst van het te gelde gemaakte kapitaal, groot f 18,000,000 5 percents nationale schuld, ingevolge de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 78) op het tweede Grootboek ingeschreven f	18,035,734.375			Opbrengst van het te gelde gemaakte kapitaal, f 18,000,000 5 percents nationale schuld, ingev de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n op het tweede grootboek ingeschreven,
	verhoogd krachtens art. 1 der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 33) met	34,265.625			
			»	18,070,000.00	
	Transporteren			f 36,657,093.62	

n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

E VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.		BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
				MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
		per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .	f 50,714.01	f1,474,423.025	f17,743,941.465	f 5,720.94	f 72,965.87	»	f787,670.46
de van dit Fonds afgelegde rekening, welke de Algemeene Rekenkamer den 31sten Augustus is opgenomen en gesloten	1,331.065						
lem als voren den 7den December 1846. . . .	52.545						
lem als voren den 7den December 1846. . . .	22,058.585						
lem als voren den 20sten December 1847 . . .	7,830.485						
dem als voren den 19den Julij 1847	4,209.565						
dem als voren den 31sten Augustus 1846 . . .	373.315						
Art. 5 .	————	86,569.57		»		8,856.79	
TOTAAL der Vde afdeeling . .	————	————	1,560,992.595	————	5,720.94	————	8,856.79
2, bij af- en overschrijving op den 1sten April 1842, ten name de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Finantien en behoeve van het Fonds voor den aanleg van den ijzeren spoor- van Amsterdam over Utrecht naar Arnhem, waarmede dit ls ten gevolge van een mandaat in dato 20 Maart 1849, 618 (geviseerd bij de Algemeene Rekenkamer den 31sten Maart), no. 684), is belast en deze achterstand goedgeschreven voor 00,000 à 100 per cent	f 5,000,000.00						
gens de rekening van den agent van het Ministe- van Finantien te Amsterdam, over den jare 2 f 7,000,000 à 101 per cent, kapittel VIII van ontvang	7,070,000.00						
	f 12,070,000.00						
43, volgens de rekening van den agent van het isterie van Finantien te Amsterdam over dat , f 6,000,000, à 100 per cent, kapittel V van ontvang	6,000,000.00						
	————	»	18,070,000.00	»	»	»	»
Transporteren .		»	f37,374,934.06	»	f 78,686.81	»	f 796,527.25

ONTV

ARTIKEL.	OMSCHRIJVING DER BATEN AANGEWEZEN TOT DEKKING DER LASTEN.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
	Per transport		f 36,657,093.62	
	AFDEELING VII.			AFDEELING VII.
	Teruggave wegens pensioenen, komende ten laste van België, door Nederland betaald of nog te betalen tot en met 31 December 1843, overeenkomstig art. 68, alinea 2 van het tractaat van 5 November 1842		146,358.00	De pensioenen, door Nederland over het tijdv 19 April 1839 af tot en met 31 Decembe voor rekening van België betaald, en waarv beloop is verevend ten laste der begrooting 's Rijks uitgaven over de dienstjaren 1843 e ger, bedragen . . . . . f 134.
				welke som, uit hoofde van derzelver vroegere verevening, na de teruggave door België en het Groot-hertogdom Luxemburg, als bate ten behoeve van de schatkist zal kunnen worden verantwoord, en op dien grond is in deze rekening in ontvang opgenomen . . . 91,
				Blijft te verantwoorden, na de teruggave door België en het Groothertogdom Luxemburg. . . . . f 42,
	TOTAAL DER BATEN . .		f 36,803,451.62	

HARMONIE TE GRONINGEN

n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

E VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST OF VERANTWOORDING.	BEDRAG DER GEDANE ONTVANGSTEN,		VERSCHIL.			
			MINDER DAN DE RAMING,		MEERDER DAN DE RAMING,	
	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
Per transport .	»	f37,374,934.06	»	f78,686.81	»	f796,527.25
dering waarvan is strekkende het door Belgie voor rekening Nederland betaalde en geordonnanceerde op afdeeling VIII der n van dezen Achterstand, ten bedrage van. . . f 89,554.565						
ede hetgeen wegens Indische pensioenen, almede Belgie betaald, uit de koloniale kas is terug-ontlen en overgestort bij den agent van 's Rijks Schate 's Gravenhage, den 2den Februarij 1846, blijkens ntie nº. 419, tot eene som van 1,972.78						
	»	91,527.345	»	54,830.655	»	»
				f133,517.465		f796,527.25
TOTAAL DER BATEN . . .		f37,466,461.405			f663,009.785	Meerder.

UIT

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	BEDRAG In 1844. per artikel.	BEDRAG In 1844. per afd
	AFDEELING I.				
	Lasten voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat.				
1	Beleeningen op effecten zoo bij de Nederlandsche Bank als bij particulieren .	f 5,940,000.00		»	
2	Onafgehaalde renten en aflossingen van verschillenden aard	2,421,875 00		»	
3	Onafgehaalde aflossingen ten laste van het vroeger Syndicaat van Holland en het Syndicaat der Nederlanden	53,276.95		»	
4	Borgtogten van rekenpligtige ambtenaren in Noord-Nederland	1,000,008.17		»	
5	Consignatien en vacante nalatenschappen mitsgaders depôts in Noord-Nederland .	337,371.72		»	
6	Uitkeering aan België, overeenkomstig de twee laatste afdeelingen van het 22ste artikel van het tractaat van 19 April 1839, zoomede het tractaat van 5 November 1842, te weten:				
	a. Borgtogten van rekenpligtige ambtenaren (art. 69, alinea 1, van het tractaat van 5 November 1842), kapitaal f 1,865,753.645				
	Renten tot en met 30 Junij 1843 . . 983,563.30				
		f 2,849,316.945			
	b. Consignatien en geregtelijke depôts (art. 69, alinea 2, van laatstgemeld tractaat . . . . . f 399,541.855				
	Renten à 3 per cent tot en met 30 Junij 1843 194,592.65				
		594,134.505			
	c. Inkomsten van »Biens saisis réellement en Hainaut", zonder renten (art. 69, alinea 4, van als voren) . . .	96,717.225			
	d. Consignatien door Frankrijk teruggegeven, zonder renten (art. 69, alinea 4, van als voren).	30,042.97			
	e. Depôt door Oostenrijk teruggegeven, zonder renten (art. 69, alinea 5, van als voren)	171,448.51			
			3,741,660.155	»	
	(*) Het geordonnanceerde op art. 6 van afdeeling I ad f 3,741,660.155 is verminderd met hetgeen begrepen is in eene op den 5len Junij 1847 bij den agent van 's Rijks schatkist te 's Gravenhage gedane overstorting tot eene som van f 840 80 (quitantie n°. 1751), ter zake van te uggaven op renten van borgtogten van rekenpligtige ambtenaren met 280.80				
	Zoodat het geordonnanceerd bezwaar op art. 6 van Afdeeling I gebleven is . . . . . f 3,741,379.355				
	Totaal van de Iste afdeeling: Lasten voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat		f 13,494,191.995		»
	Transporteren		f 13,494,191.995	»	»

…n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

…N.

…E ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE UITGAVEN.								RESTANTEN op 31 December 1848.	
In 1845.		In 1846.		In 1847.		Totaal.			
…ikel	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
		»		f 5,940,000.00		f 5,940,000.00		»	
		»		1,751,442.825		1,751,442.825		f 670,432.175	
		»		3,575.00		3,575.00		49,701.95	
		»		1,000,008.17		1,000,008.17		»	
		»		315,770.065		315,770.065		21,601.655	
»		»		3,741,379.355		3,741,379.355	(*)	280.80	
	»		»		f12,752,175.415		f 12,752,175.415		f 742,016.58
	»		»		f12,752,175.415		f 12,752,175.415		f 742,016.58

UI

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	BEDRAG In 1844. per artikel.	BEDRAG In 1844. per afd
	Per transport		f 13,494,191.995	»	
	AFDEELING II.				
	Uitkeering aan de Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt te Brussel, ingevolge het tractaat, den 5den November 1842 met het Koningrijk België gesloten.				
1	Tot teruggave van door haar gedane voorschotten ten behoeve der kolonie Suriname (art. 58, alinea 1)	f 1,256,067.51		f 1,256,067.51	
2	Ter zake van houtverstrekkingen aan het departement van Marine in het Koningrijk der Nederlanden, ...	25,009.31		25,009.31	
3	Van het in kapitaal en renten verschuldigde door de gemeente *Echternach* in het Groot-hertogdom Luxemburg	1,290.00		1,290.00	
	Totaal der IIde afdeeling: Uitkeering aan de Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt te Brussel		1,282,366.82		f 1,282,
	AFDEELING III.				
	Uitkeeringen overeenkomstig de tractaten, den 19den April 1839 en den 5den November 1842 met het Koningrijk België gesloten.				
1	Wegens aandeel in het pensioenfonds van de ambtenaren tot de rijksontvangsten, overeenkomstig de Iste afdeeling van het 22ste artikel van het tractaat van 19 April 1839, mitsgaders van art. 63, § 3, van dat van 5 November 1842:				
	a. In inschrijving op het grootboek der 2½ percents nationale schuld van een kapitaal van f 445,000, tot welker aankoop, met inbegrip van renten en courtagie, is besteed . . . . . f 242,113.385				
	b. In geld, waaronder de renten tot en met 30 Junij 1843 begrepen 153,343.75				
		f 395,457.135		»	
2	Wegens aanzuivering van renten op domein-losrenten en schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat enz., overeenkomstig het tractaat van 5 November 1842:				
	a. Verstrekt aan 5 percents domein-losrenten, op grond van art. 59, alinea 3 . . . . . f 600.00				
	Bij: renten ingegaan 1 Januarij 1841 tot en met 31 Maart 1843 . . . . . 67.50				
	f 667.50				
	b. Wegens renten over zes halfjaren, verschenen van en met 1 April 1841 tot en met 1 October 1843, van een kapitaal van f 531,800 5 percents te Brussel opgezegde domein-losrenten (art. 59, alinea 4) 79,770.00				
	Transporteren f 80,437.50	f 395,457.135	f 14,776,558.815	»	f 1,282,36

HARMONIE TE GRONINGEN.

n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

I.

ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE UITGAVEN.								RESTANTEN op 31 December 1848.	
In 1845.		In 1846.		In 1847.		Totaal.			
ikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
	»	»	»	»	f12,752,175.415	»	f 12,752,175.415	»	f 742,016.58
		»		»		f 1,256,067.51		»	
		»		»		25,009.31			
		»		»		1,290.00		»	
	»		»		»		1,282,366.82		
		»		f 395,457.135		f 395,457.135		»	
	»	»	»	f 395,457.135	f12,752,175.415	f 395,457.135	f 14,034,542.235	»	f 742,016.58

UI

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.		GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	BEDRAG In 1844. per artikel.	BEDRAG In 1844. per af
	Per transport .	f 80,437.50	f 395,457.135	f 14,776,558.815	»	f 1,282
	(*Vervolg van afdeeling* III, *art.* 2.)					
2	*c.* Wegens verjaarde renten van f 181,000 en aanzuivering van de renten na de aflosbaarheid van f 25,000, bij gelegenheid dat aan de koopers van domeinen, in België gelegen, zijn teruggegeven 4½ percents schuldbekentenissen tot een kapitaal van f 181,000, welke door hen voor de rigtige betaling bij het Amortisatie-syndicaat waren gedeponeerd (art. 59, alinea 5)	66,837.50				
	Totaal der IIde afdeeling: Uitkeeringen overeenkomstig de tractaten, den 19den April 1839 en den 5den November 1842 met het Koningrijk België gesloten		147,275.00	542,732.135	»	
	AFDEELING IV.					
	Vorderingen wegens leveringen door Belgische ingezetenen gedaan in de gewesten, welke volgens het tractaat van 19 April 1839 alsnu het Koningrijk der Nederlanden uitmaken		. . . . .	300,000.00		
	AFDEELING V.					
	Afschrijvingen van het ongedekte op de saldo's in de kassen van de voormalige zuidelijke provincien des Rijks, na aftrek eener som van f 7,000,000 vóór 31 December 1840 van het Amortisatie-syndicaat verkregen . . .		. . . . .	279,757.705		
	AFDEELING VI.					
	Staats-uitgaven van verschillenden aard uit 's Rijks schatkist gedaan.					
1	Ten gevolge van den achterstand in de bijdragen uit de geldmiddelen van 's Rijks overzeesche bezittingen:					
	a. Wegens buitengewone behoeften voor Marine en Oorlog over het dienstjaar 1838	f 6,042,366 42				
	b. Wegens renten van de kapitalen en leeningen ten behoeve van het moederland, op het Indische grootboek ingeschreven over het jaar 1840	9,800,000.00				
	Welk een en ander was voorgeschoten in de veronderstelling dat zulks uit de koloniale kas zou worden teruggegeven, doch niet ontvangen zijnde, een deficit in 's Rijks kas heeft achtergelaten van	f 15,842,366.42				
			f 15,842,366.42		»	
2	Tot vestiging van bedelaren, weezen, vondelingen enz . .	f 1,592,667.125	»		»	
3	Tot goedmaking der kosten tot voortzetting van het kadaster	1,400,000.00	»		»	
4	Ten behoeve van de Zuid-Willemsvaart	200,779.375	»		»	
5	Tot aankoop van het huis van jhr. *Goldberg*, op het Plein te 's Gravenhage, waarin gevestigd is het Ministerie van Kolonien	28,600.00	»		»	
6	Tot rentebetaling der leening voor het bevaarbaarmaken van de Grift van Apeldoorn tot beneden Hattem in den IJssel .	24,456.66	»		»	
7	Tot leniging van rampen door overstroomingen	21,000.00	»		»	
8	Aan het pensioenfonds voor de ambtenaren tot de rijks-ontvangsten en aan het algemeen burgerlijk pensioenfonds . .	1,894,613.44	»		»	
	Transporteren	f 5,162,116.60	f 15,842,366.42	f 15,899,048.655	»	f 1,283,3

en van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

N.

E ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE UITGAVEN.								RESTANTEN OP 31 DECEMBER 1848.	
In 1845.		**In 1846.**		**In 1847.**		**Totaal.**			
tikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
»	»	»	»	f 395,457.135	f12,752,175.415	f 395,457.135	f14,034,542.235	»	f 742,016,58
»		»		147,275.00		147,275.00		»	
	»		»		542,732.135		542,732.135		»
	f 186,879.445		»		»		187,823 845		112,176.155
	279,757.705		»		»		279,757.705		»
2,366.42		»		»		f15,842,366.42		»	
,667.125		»		»		1,592,667.125			
,000.00		»		»		1,400,000.00		»	
,779.375		»		»		200,779.375		»	
»		»		f 28,600.00		28,600.00		»	
4,456.66		»		»		24,456.66		»	
1,000.00		»		»		21,000.00		»	
4,613.44		»		»		1,894,613.44		»	
5,883.02	f 466,637.15		»	f 28,600.00	f13,294,907,55	f21,004,483.02	f15,044,855.92	»	f 854,192,735

UIT

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, per artikel.	GERAAMD BELOOP, per afdeeling.	BEDRAG In 1844. per artikel.	BEDRAG In 1844. per afdeeling.	BEDRAG In 1845. per artikel.	BEDRAG In 1845. per afd
	Per transport . f5,162,116.60	f 15,842,366.42	f 15,899,048.655	»	f 1,283,311.22	f20,975,883.02	f 466,6
	(Vervolg van afdeeling VI.)						
9	Wegens justitie-kosten en van geheime politie 225,000.00	»		»		100,000,00	
10	Wegens kosten van invordering der middelen over het dienstjaar 1838, boven hetgeen op de begrooting is gebragt 680,000.00	»		»		677,581.10	
11	Ter voldoening aan de overeenkomst van 27 Junij 1839 aan Z. D. H. den Hertog van Nassau betaald . 772,893.29						
		6,840,009.89		»		»	
	Totaal van de VIde afdeeling: Staatsuitgaven van verschillenden aard uit 's Rijks schatkist gedaan		22,682,376.31		»		21,753,4
	AFDEELING VII.						
	Voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt.						
1	Voor de kosten van de droogmaking van den Zuidplas in Schieland	f 810,747.905		»		f 810,747.905	
2	Ten behoeve van personen en zaken in België gedaan, doch ten gevolge van de omwenteling in 1830 oninvorderbaar geworden of als zoodanig beschouwd	802,705.48		»		802,705.48	
3	Ten behoeve van het kanaal van Steenenhoek .	276,000.00				276,000.00	
4	Tot instandhouding der Algemeene Lands-Drukkerij	246,187 89		»		»	
5	Om op volgende begrootingen te verevenen . .	42,529.90		»		42,529.90	
6	Wegens deficitten van rekenpligtigen	77,788.71		»		71,262.125	
7	Ten behoeve van het Groot-hertogdom Luxemburg	288,303.99		»		»	
	Totaal van de VIIde afdeeling: Voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt		2,544,363.875		»		2,003,24
	AFDEELING VIII.						
	Pensioenen komende ten laste van Nederland, door België betaald of nog te betalen, tot en met 31 December 1843, overeenkomstig art. 68, alinea 1 van het tractaat van 5 November 1842		131,921.00		»		5,94
	AFDEELING IX.						
	Kosten voortgevloeid uit de tegeldemaking van het kapitaal van f 18,000,000 5 percents nationale schuld, ingevolge de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 78) op het tweede grootboek ingeschreven		34,265.625		»		»
				»	f 1,283,311.22	»	f24,229,28
	TOTAAL DER LASTEN		f 41,291,975.465				

SOCIÉTÉ DE HARMONIE GRONINGEN

n van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren.

ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE UITGAVEN.								RESTANTEN op 31 December 1848.	
1846.		**In 1847.**		**In 1848.**		**Totaal.**			
l.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.	per artikel.	per afdeeling.
	»	f 28,600.00	f13,294,907.55	»	»	f21,004,483.02	f 15,044,855 92	»	f 854,192.735
		»		»		100,000.00		f 125,000.00	
		»		»		677,581.10		2,418.90	
		772,893.29		»		772,893.29		»	
	»		801,493.29		»		22,554,957.41		127,418.90
		»		»		f 810,747.905		»	
		»		»		802,705.48		»	
		»		»		276,000.00		»	
		f 182,273.55		»		182,273 55		f 64,014.34	
		»		»		42,529.90		»	
		»		»		71,262.125		6,526.585	
		288,303.99		»		288,303.99		»	
	»		470,577.54		»		2,473,822 95		70,540.925
	»		89,554.565		»		95,497.565		36,423.435
	»		»		f 34,265.625		34,265.625		»
	»		f14,656,532.945		f 34,265.625	»			
							f 40,203,399.47	»	f1,088575.995

BALANS.

De Ontvangsten bedragen	f 37,466,461.405
En de Uitgaven.	40,203,399.47
Zoodat de Achterstand over 1840 en vroegere jaren, waarvan de raming der Baten en Lasten is vastgesteld bij de Wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* no. 10), en aangevuld bij de Wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 33), een nadeelig slot of tekort oplevert, ten bedrage van	f 2,736,938.065

NB. Welk nadeelig Slot van f 2,736,938.065 zal behooren te worden verëvend op art. 5 van de Begrooting der Uitgaven, te bestrijden uit de middelen aangewezen bij de Wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), waarvan de Staat van Berekeningen, onder litt. *A*, is vastgesteld bij art. 1 der Wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), — zoodra deze Rekening ter Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten.

Aldus deze Rekening opgemaakt overeenkomstig art. 38 der Wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 9den Januarij 1849.

De Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

De tegenwoordige Rekening van Ontvang en Uitgaaf wegens den Achterstand van 1840 en vroeger, gegrond op de Wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10), ter Algemeene Rekenkamer overgebragt naar aanleiding van art. 38 der Wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), aldaar onderzocht en accoord bevonden zijnde, zoo wordt, bij finale sluiting, de Ontvang vastgesteld op eene som van *zeven en dertig millioen vier honderd zes en zestig duizend vier honderd een en zestig gulden en veertig en een halven cent* . . . f 37,466,461.405

En de Uitgaaf op *veertig millioen twee honderd drie duizend drie honderd negen en negentig gulden, zeven en veertig cents* 40,203,399.47

Waaruit volgt een nadeelig Saldo van *twee millioen zeven honderd zes en dertig duizend negen honderd acht en dertig gulden, zes en een halve cent* . . . . . f 2,736,938.065

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de Vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 31sten Mei 1849.

VAN IDSINGA. VAN MANSVELT.

Ter ordonnantie van dezelve,

DE VISCH EIJBERGEN.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Aanvulling Iste Hoofdst. der Staatsbegrooting over 1849, in verband met art. 31 der Grondwet. (Koninkl. boodschap, Ontw. v. Wet, Mem. v. Toelicht.)— *Overbrenging van fondsen van de Staatsbegr. voor 1848 op die van 1849 voor de voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.* (Koninkl. boodschap, Ontw. v. Wet, Mem. v. Toelicht.)

[XXXV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 10den Julij 1849.*

MIJNE HEEREN!

Het Ontwerp van Wet, hetwelk bij deze aan U. ter overweging wordt aangeboden, strekt om aan te vullen het Iste hoofdstuk der Staatsbegrooting over 1849, in verband met art. 31 der Grondwet.

Dat ontwerp is toegelicht in de bijgevoegde memorie.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 24sten Junij 1849.

WILLEM.

[XXXV. 2.]

ONTWERP VAN WET, *tot aanvulling van het Iste Hoofdstuk der Staatsbegrooting over 1849, in verband met art. 31 der Grondwet.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 41), waarbij het *Iste* hoofdstuk der staatsbegrooting voor de jaren 1848 en 1849 is vastgesteld, te wijzigen, voor zooveel het jaar 1849 betreft;

Gezien art. 31 van de Grondwet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel. De begrooting van staats-uitgaven voor het Iste hoofdstuk, *Huis des Konings*, over het dienstjaar 1849, wordt aangevuld met eene *vierde* afdeeling:

» *Eenig artikel.* Inkomen van de Koningin-Weduwe. . . *Memorie.*"

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[XXXV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Door het afsterven van Koning WILLEM II hét geval zich voordoende, dat aan art. 31 der Grondwet gevolg moet worden gegeven, zoo zal de wet van den 19den Augustus 1847 (*Staatsblad* no. 41), houdende vaststelling der begrooting van staats-uitgaven voor het Iste hoofdstuk, *Huis des Konings*, voor 1849, behooren te worden gewijzigd, en de begrooting aangevuld met eene *vierde* afdeeling, om daaruit het inkomen van de Koningin-Weduwe te bestrijden.

Volgens het gevoelen der Regering zal deze post voor *memorie* kunnen worden uitgetrokken, omdat de gelden, daarvoor benoodigd, door overschrijving uit de afdeeling *Inkomen van den Prins van Oranje* ruimschoots gevonden zullen worden.

Tot regeling dezer aangelegenheid is strekkende het nevens deze memorie aan de Staten-Generaal ter overweging aangeboden wordende ontwerp van wet.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

[XXXVI. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 10den Julij 1849.*

MIJNE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot het overbrengen, van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848 op het Vde hoofdstuk van die voor 1849, eener som van f 160,000, noodig voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van *Utrecht* naar *'s Hertogenbosch.*

De redenen van dat voorstel zijn in de bijgaande toelichtende memorie ontwikkeld.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 9den Julij 1849.

WILLEM.

[XXXVI. 2.]

ONTWERP VAN WET, *tot het overbrengen van de staatsbegrooting voor 1848 op die voor 1849, van gelden benoodigd voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van* Utrecht *naar* 's Hertogenbosch.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, krachtens de wetten van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45) en 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16), in artikel 10 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van den jare 1848 is toegestaan eene som van f 339,000, tot voortzetting en voltooijing van den grooten weg van *Utrecht* naar *'s Hertogenbosch;*

dat van die som een bedrag van f 160,000 noodig is tot bekostiging der in den jare 1849 uit te voeren werken tot voltooijing van dien weg, doch dat daarover ten laste van de staatsbegrooting van 1848 niet kan worden beschikt, omdat werken in het jaar 1849 aan te besteden niet kunnen worden bekostigd uit gelden, toegestaan bij de staatsbegrooting van een vorig jaar, zonder dat er vermenging van dienstjaren plaats heeft,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Artikel 10 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van den jare 1848 wordt verminderd met *een honderd zestig duizend gulden* (f 160,000), waardoor dat artikel wordt gebragt op *een honderd negen en zeventig duizend gulden* (f 179,000), de voormelde afdeeling op *twee millioen twee honderd een en tachtig duizend zes honderd vijf en twintig gulden* (f 2,281,625) en het totaal van het hoofdstuk, volgens de wet van den 30sten Maart 1848 (*Staatsblad* no. 16) vastgesteld op f 4,699,733, nader wordt vastgesteld op *vier millioen vijf honderd negen en dertig duizend zeven honderd drie en dertig gulden* (f 4,539,733).

Art. 2. Tot bestrijding van de kosten voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van *Utrecht* naar *'s Hertogenbosch* wordt artikel 10 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van den jare 1849 gebragt op *een honderd zestig duizend gulden* (f 160,000), de voormelde afdeeling op *twee millioen drie honderd twee en twintig duizend acht honderd vijf en zeventig gulden* (f 2,322,875) en het hoofdstuk, bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 67) vastgesteld op f 4,438,133, nader vastgesteld op *vier millioen vijf honderd acht en negentig duizend een honderd drie en dertig gulden* (f 4,598,133).

Lasten en bevelen, enz.

[XXXVI. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In artikel 10 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van het jaar 1848 is *voor de aanleg, voortzetting of voltooijing van wegen, en daarbij behoorende werken* toegestaan eene som van f 204,000, en door de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16) is dat bedrag verhoogd met eene som van f 135,000, en alzoo gebragt op f 339,000.

Die som was bestemd om te worden aangewend tot voortzetting en voltooijing van den aanleg van den grooten weg van *Utrecht* naar *'s Hertogenbosch.*

De Regering had gemeend alle de werken tot voltooijing van dien weg in den loop van het jaar 1848 te kunnen aanbesteden en doen aanvangen. Dit heeft echter het geval niet mogen worden. De uitvoering van het plan voor den aanleg van het gedeelte van den weg tusschen *Orthen* en de rivier *de Maas* beraamd, bleek meerder te zullen moeten kosten dan vroeger was berekend.

De gelden door de wet voor dezen weg beschikbaar gesteld, bleken alzoo niet voldoende te wezen. Meerdere aan te vragen achtte de Regering in de bestaande omstandigheden niet raadzaam. Zij was er veeleer op uit, om door wijziging van het plan de voorziening in de behoeften te beperken binnen de grenzen van de toegestane som. Darin is zij geslaagd.

Dit gewijzigd plan, door den Koning goedgekeurd, is gereed om uitvoering te kunnen gewinnen. Daarvoor worden f 160,000 gevorderd. Deze som is te vinden uit de gelden voor 1848 tot dat einde toegestaan. Doch daartoe mogen deze niet meer worden gebezigd, vermits het jaar 1848 is verloopen, zonder dat de overeenkomst ter zake dier uitvoering te sluiten, was aangegaan. De regelen der comptabiliteit verbieden dat alzoo en vorderen dat de voormelde som van f 339,000, in de begrooting van 1848 uitgetrokken, met f 160,000, thans benoodigd, worde verminderd, en diezelfde som op de begrooting voor 1849 tot datzelfde einde worde toegestaan.

Daartoe strekken de beide artikelen van dit wets-ontwerp.

Het is voor alsnog onzeker, of de middelen voor 1849 aangewezen, toereikende zullen zijn om die uitgaaf te dekken. Wanneer het later

mogt blijken, dat dit het geval niet zal wezen, zal de wetgever de gevorderde middelen nader aanwijzen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXIII. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *der bedenkingen vervat in het Verslag van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp houdende regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.*

Het verslag der Kamer omtrent het wets-ontwerp strekkende tot vaststelling der regelen van toelating, uitzetting enz. van vreemdelingen, vangt aan met eenige beschouwingen en bedenkingen van algemeenen aard. De Regering zal die in de eerste plaats beantwoorden.

Alvorens daartoe over te gaan, moet de Regering doen opmerken, dat door haar een gewijzigd ontwerp wordt aangeboden, waarin de beginselen en hoofdtrekken van het eerste ontwerp grootendeels zijn behouden. De veranderingen hebben noodzakelijk ten doel bepalingen te verduidelijken, het stelsel daardoor sterker te doen spreken, enkele leemten aan te vullen en door aanbrenging van eenige verbeteringen, deels ontleend uit het verslag, deels bij de nadere bewerking der Regering noodzakelijk voorgekomen, aan het geheel eene volmaakte houding te geven.

Het zal welligt dienstig zijn vooraf ook nog te doen opmerken dat de Regering, reeds bij de beantwoording der algemeene beschouwingen, de wijzigingen heeft voor oogen gehouden, welke door haar in het oorspronkelijk ontwerp worden voorgesteld.

§ 1. Het is, volgens deze paragraaph van het verslag, in de afdeelingen zeer bevreemdend voorgekomen, dat bij dit wets-voorstel gehandeld wordt over de toelating, uitzetting en uitlevering van *vreemdelingen*, zonder dat tevens blijkt, wie men als zoodanig te beschouwen hebbe. Bij het verslag wordt beweerd dat art. 7 der Grondwet eene wet vordert, waarbij verklaard wordt wie Nederlanders zijn, en dat het eigenaardig zoude geweest zijn dat de Regering zulk eene wet *simul ac semel* had voorgedragen.

De Regering is van meening dat de wet, naar welke art. 7 der Grondwet verwijst, niet is eene speciale wet, maar dat daarbij uitdrukkelijk en uitsluitend is gedacht aan de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Vreemdelingen zijn allen die geen Nederlanders zijn, en wie Nederlanders zijn zegt art. 5 van het Burgerlijk Wetboek. Dit gevoelen der Regering is niet van heden, maar het is door haar bij de toelichting en verdediging der jongste herziening van de Grondwet uitdrukkelijk voorgestaan en volgehouden, terwijl daarin door de Kamer is berust.

(Vergel. de Handelingen van de herziening der Grondwet van 1848; memorie van toelichting van het wets-ontwerp n°. I (n°. 3), bladz. 3, al. 5; voorloopig verslag (n°. 26), bladz. 10, inf; memorie van beantwoording (n°. 27), bladz. 7, laatste alinea; verslag (n° 54), bladz. 5, ad art. 10; memorie van beantwoording (n°. 55, ad art. 10)

De Regering kan mitsdien niet toegeven dat dit punt twijfelachtig zoude zijn.

§ 2. De betoogde noodzakelijkheid eener algemeene wet op de naturalisatie zal door de Regering nader in overweging worden genomen.

§ 3. De Regering heeft met leedwezen ontwaard, dat in de afdeelingen de hoofdstrekking van het wets-ontwerp *van eenen kant* hoogst ongunstig beoordeeld, ja ten eenen male afgekeurd is. Zij vleit zich echter de van dien kant ingebragte bedenkingen te kunnen oplossen.

Nederland, dat ten allen tijde een gastvrij land was en nog is, zal zulks onder de voorgedragen wet niet minder wezen. Maar men denke daarbij niet aan eene gastvrijheid hoedanige een gastheer zijnen gasten pleegt te bewijzen.

Nederland was steeds een toevlugtsoord, veilig voor onschadelijke vreemdelingen, doch in de eerste plaats veilig voor de inboorlingen zelven. Men zou menigvuldige voorbeelden kunnen aanhalen, om te doen zien hoe Nederland onder alle omstandigheden, een onderscheid heeft weten te maken tusschen schadelijke en onschadelijke vreemdelingen, hoe het genen heeft geweerd, dezen heeft gezocht.

De openbare veiligheid, rust en orde te handhaven, en alles uit den weg te ruimen wat haar dreigt te storen, is een der eerste pligten van iedere regering.

Het is niet genoeg dat de strafwet worde toegepast op hen die haar hebben overtreden. Er moeten ook middelen worden aangewend, niet slechts om de overtreding der strafwet te voorkomen, maar ook om dat kwaad te keeren, hetwelk niet onder haar bereik valt. Daartoe is het preventief toezigt noodig, hetwelk wordt uitgeoefend door de politie. Maar indien deze aan hare roeping zal beantwoorden, dan moet hare magt rekbaar zijn, in tegenstelling van die der justitie, welke slechts naar bepaalde schendingen van regt onderzoek doet, om daarover regt te spreken.

Het grondgebied van Nederland te betreden, staat geen vreemdeling onvoorwaardelijk vrij. De Grondwet spreekt van toelating. In dat woord reeds ligt het denkbeeld opgesloten van gunst. De vreemdeling die aan de regelen van toelating niet voldoet, moet afgewezen worden. Toegelaten zijnde kan hij worden uitgezet, wanneer de openbare orde of het staatsbelang zulks vordert. Ziedaar beperkingen die wel is waar de gastvrijheid binnen engere grenzen omschrijven, maar tevens verhoeden dat zij ten nadeele strekke van hen die haar verleenen.

Het onderzoek naar den staat des vreemdelings is wel van teederen aard, doch inderdaad zòò moeijelijk niet als men zich schijnt voor te stellen. Het heeft voortdurend plaats. Het geschiedt sedert het begin van het jaar 1848 tot heden met meer dan gewone klem, en het heeft nog niet eenmaal tot reclames geleid die gegrond bevonden zijn. Juist het strenge toezigt, sedert dat tijdstip op aankomende vreemdelingen gehouden, mag geacht worden aanmerkelijk te hebben bijgedragen tot de rust des lands en tot vermindering van geregts- en verplegingskosten.

Het zijn geene ondergeschikte ambtenaren van politie die omtrent de toelating eens vreemdelings beslissen. Die beslissing wordt genomen door het hoofd van politie van de gemeente der aankomst. Het ontbreekt dezen niet aan bepaalde instructien te dien opzigte, en in twijfelachtige gevallen wordt doorgaans het gevoelen van den Minister van Justitie ingewonnen.

Niet allen, die het bezit van voldoende middelen van bestaan kunnen bewijzen, *moeten* worden toegelaten. Ook voor deze is de toelating afhankelijk, hetzij van het vertoon van een regelmatig buitenlandsch paspoort (dat is: een niet verjaard buitenlandsch paspoort, afgegeven door of van wege de regering des lands, waartoe de vreemdeling behoort, en voor de reis herwaarts door een Nederlandsch diplomatiek of consulair agent bij die regering geviseerd), hetzij van andere geloofbrieven, hetzij van de bloote aanmelding des vreemdelings, des gevorderd gestaafd met een bewijs van bekendheid. De vreemdeling, die geen regelmatig buitenlandsch paspoort kan vertoonen, noch, bij gemis daarvan, uit andere geloofbrieven, of, bij persoonlijke aanmelding, uit een bewijs van bekendheid kan doen blijken wie hij is, van waar en met welk doel hij komt, *moet* worden afgewezen, al kan hij ook aantoonen van voldoende middelen van bestaan voorzien te zijn, of die door werkzaamheid te kunnen verkrijgen. Daarin is geen onbillijkheid gelegen. Wie naar een vreemd land trekt, moet kunnen bewijzen wie hij is, en van waar hij komt, en voldoende inlichting kunnen geven omtrent het doel zijner komst. Wie hiertoe niet bij magte is, mag voor verdacht worden gehouden en moet worden afgewezen.

Er is in deze paragraaph van het verslag ook nog gewezen op het geval dat een vreemdeling zich aanmeldde, die, hoezeer om staatkundige redenen af te wijzen, echter volgens het zamenstel der wet niet zou kunnen geweerd worden; zoo hij slechts kon doen blijken van middelen van bestaan en een regelmatig buitenlandsch paspoort voorzien te zijn.

Deze bedenking, zoo zij ook al gegrond mege geweest zijn met betrekking tot het eerste ontwerp, schijnt zulks niet te wezen ten aanzien van het gewijzigde. Is een vreemdeling in het bezit van een regelmatig buitenlandsch paspoort, dan mag men in den regel aannemen, dat er geene staatkundige redenen tegen zijne toelating bestaan. Bezit hij zoodanig paspoort niet, dan kan hij worden afgewezen zoodra het doel zijner komst verdacht is. Is hij toegelaten, en blijkt eerst daarna dat er staatkundige redenen bestaan om hem te verwijderen, dan kan zulks geschieden op het last des Konings.

Men vergist zich, zoo men meent dat bij de redactie van het wets-ontwerp achter uitsluitend zou zijn gedacht aan het weren van bedelaars en vagebonden. Deze soort van lieden weten gemeenlijk hunnen staat niet te verbergen. Als bedelaars en vagebonden komen betrekkelijk weinigen vreemdeling herwaarts; maar zeer velen vervallen na hunne toelating tot bedelarij of landlooperij, hetzij *ten* gevolge van ouderdom of ziekte of wel van neringderving. De gevaarlijkste bezoekers van elk handeldrijvend land, en inzonderheid van *Nederland*, zijn vreemde bnakroetiers, fortuinzoekers, afgerigte gaauwdieven en allerlei slag van bedriegers. De zoodanige rusten zich gemeenlijk uit met al wat hen op het oog voor lieden van rang en vermogen zou kunnen doen houden. Hoe noodzakelijk het is tegen dezen op zijne hoede te zijn, heeft de ondervinding genoegzaam geleerd. Daargelaten toch dat de strafwet niet tegen hen kan worden ingeroepen, voordat zij hier te lande misdreven hebben en alzoo het af te wenden kwaad bereids gepleegd is, weten zij zich veelal tijdiglijk aan de toepassing dier wet te onttrekken.

De voorgedragene wet geeft de middelen aan de hand, om zoodanige vreemdelingen te weren. Volgens hare bepalingen zal de toelating niet kunnen worden verkregen dan òf op vertoon van een regelmatig buitenlandsch paspoort, hoedanig een zeer zelden in het bezit van personen, die tot de zoo even aangeduide categorien behooren, gevonden wordt, òf op vertoon van andere bescheiden, waaruit bepaaldelijk ook omtrent het doel der komst voldoende blijkt.

§ 4. De Regering beroept zich, ter bevestiging van de juistheid harer zienswijze, op hetgeen in deze paragraaph van het verslag is aangevoerd.

Dat er geene vrees behoeft te bestaan voor het buitensluiten van

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

zoodanige vreemdelingen, wier werkzaamheid bij veldarbeid, verveeningen, fabrieken of op andere wijze nuttig kan zijn, behoeft de Regering naauwelijks te verzekeren.

§ 5. Men dient hier voor oogen te houden dat de reispas, dat is, het regelmatige buitenlandsche paspoort, geene *conditio sine qua non* van toelating is. Eene bloote aanmelding kan voldoende zijn. Maar eenmaal toegelaten zijnde, moet de vreemdeling een reis- en verblijfpas kunnen vertoonen; terwijl hij, binnen 's lands zonder pas aangetroffen wordende, en er geen kunnende bekomen, over de grenzen moet worden gebragt.

Het verslag gewaagt hier van belemmering, welke uit het vorderen van reispassen kan geboren worden, en die vooral in een land van handel als het onze niet dan nadeelige gevolgen zou na zich slepen.

De Regering zal hierop alleen aanmerken, dat zij zich, slechts korten tijd geleden, juist ter bescherming van den gevestigden handelaar, genoopt heeft gezien om aan de ambtenaren met het onderzoek der paspoorten belast, bepaalde voorschriften te geven ter voorkoming dat vreemde handelreizigers zich aan de belasting op de patenten onttrekken.

De Regering deelt geheel den wensch dat een stelsel van volkomene vrijheid van komen en gaan mogt kunnen gevolgd worden. Zij zelve zou daarmede van zeer vele zorgen en moeijelijkheden bevrijd wezen, doch het behoeft geen betoog dat de tijd om zoodanige vrijheid te verleenen nog niet daar is.

Zij, die het vorderen van een reispas in den regel goedkeuren, verbinden, volgens de laatste zinsnede dezer paragraaph, aan hunne goedkeuring de voorwaarde, dat dit niet zoude uitsluiten: » dat een vreemdeling, bij gemis van een pas, door een ander middel kon doen blijken wie hij was. Door dat middel wel te regelen (dus vervolgt het verslag) zou men het doel bereiken, naar hetwelk hier langs eenen weg dien men niet anders dan willekeurig en onregtvaardig kon noemen, werd gestreefd".

Met het oog op art. 3 van het eerste ontwerp, moet de Regering verklaren deze aanmerking niet te hebben kunnen bevatten.

De Regering vermeent alsnu te kunnen overgaan tot de toelichting der bepalingen van het gewijzigd ontwerp.

Art. 1 drukt met eene gewijzigde redactie het hoofddenkbeeld uit van art. 1 van het oorspronkelijk ontwerp. Daaruit, meent de Regering, blijkt nu duidelijk hare bedoeling, welke, te oordeelen naar het verslag, bij vele leden bijval zal vinden.

Het beginsel in dit artikel op den voorgrond geplaatst, geldt echter alleen zoodanige vreemdelingen, die korteren of langeren tijd in *Nederland* wenschen te verblijven; niet dezulken die verlangen het land slechts *door te trekken*.

Omtrent deze is het der Regering onverschillig of zij van middelen van bestaan voorzien zijn, mits zij slechts het noodige bezitten om Nederland weder te kunnen verlaten. Volgens het oordeel der Regering worden, naar het grondwettelijk voorschrift, waaraan zij bij deze voordragt uitvoering wenscht te geven, op het eigenlijk gezegde doortrekken van vreemdelingen geen wettelijke regelen gevorderd.

Te omschrijven, welke middelen van bestaan als voldoende zijn aan te merken, ligt buiten den kring der wet. Naar omstandigheden behooren hieromtrent voorschriften te worden gegeven, hetgeen eene taak van uitvoering mag heeten.

Art. 2. De Regering heeft in het gewijzigd ontwerp de twee gevallen gescheiden, welke in art. 2 van het oorspronkelijke ontwerp vereenigd waren. Zij heeft zich nu in dit artikel bepaald bij de regeling der toelating van den vreemdeling, die met een *behoorlijken reispas*, dat is, een *regelmatig buitenlandsch paspoort*, aankomt, en daarbij uitgedrukt wat zij onder een regelmatig buitenlandsch paspoort verstaat.

De vorm van buitenlandsche paspoorten is nagenoeg in alle landen dezelfde. De bepaling van het 2de lid van dit artikel geeft daarvan de hoofdpunten op. De ambtenaren met het onderzoek der paspoorten belast, zullen verder hunne ondervinding hebben te raadplegen, en bepaaldelijk ook hebben toe te zien of het hun vertoond wordende paspoort den houder toebehoort.

Art. 3 betreft zoodanige vreemdelingen, die, van geene regelmatige buitenlandsche paspoorten voorzien zijnde, door middel van andere geleibrieven kunnen doen blijken wie zij zijn, van waar zij komen en welk het doel hunner komst is.

Art. 4. Art. 3 van het eerste ontwerp is overgenomen in art. 4 van het gewijzigde. De bedenkingen in het verslag tegen het eerstgemelde in het midden gebragt, verdienen derhalve allezins de aandacht.

Wanneer men de artikelen dezer wet elk op zich zelf beschouwt, dan erkent de Regering dat er een strijd van strengheid en rekbaarheid zou zijn aan te wijzen. Doch beschouwt men die artikelen als te zamen één geheel uitmakende, en verplaatst men zich in de verschillende omstandigheden die de wetgever zich voorstellen moet, zal de wet met vrucht in uitvoering te brengen zijn, dan meent de Regering dat er geen strijd, maar oordeelkundig verband bestaat tusschen de bepalingen, die aan de ambtenaren van politie meerdere ruimte laten, naar mate de waarborgen onzekerder zijn, welke de vreemdeling voor zijne legitimatie aanbiedt.

De Regering heeft met bevreemding opgemerkt, den twijfel bij de Kamer, naar het schijnt, gerezen nopens het regt verstand van het 2de lid van art. 3 van het eerste ontwerp. Het is haar ijverig streven, de politie in de algemeene schatting op het standpunt te brengen, waarop die gewigtige tak van bestuur behoort te staan, zal hij nuttig kunnen werken. Zij vertrouwt daarbij op de medewerking der Kamer te mogen rekenen.

De in dit artikel voorkomende woorden: » aan de grenzen" zijn niet overgenomen in het gewijzigd ontwerp, hetwelk, ter voldoening aan de deswege geopperde bedenking, in het volgende artikel bepaalt waar en hoe de toelating geschiedt.

Art. 5. De afgifte van reis- en verblijfpassen, hetzij al dan niet tegen in-bewaar-geving van het buitenlandsche paspoort of van andere geleibrieven, is algemeen gemaakt. De bedenking der Kamer in de 2de alinea harer aanmerkingen op art. 5 van het eerste ontwerp gemaakt, drukt van deze uitbreiding de beweegredenen uit. De Regering acht het uitreiken van reis- en verblijfpassen noodzakelijk. Door dit middel kan zij zich verzekeren welke vreemdelingen in het land zijn, eene wetenschap (zoo als te regt in het verslag wordt gezegd) voor haar van wezenlijk belang.

De in-bewaar-geving kan in enkele gevallen den reiziger tot groot ongerief zijn, en den ambtenaren met het onderzoek der paspoorten belast, niet noodzakelijk voorkomen. De thans voorgedragene bepaling geeft hun daarom de bevoegdheid om in dezen naar omstandigheden te handelen.

Door de Regering is wel gedacht aan de bepaling van een vast regt voor de reis- en verblijfpassen, doch zij vermeent de voorkeur te moeten geven aan kostelooze uitreiking, dewijl het in het belang der openbare orde is dat vreemdelingen verpligt worden deze passen te nemen.

Het schijnt hier de plaats om de opmerking te maken dat art. 11 van het eerste ontwerp is vervallen.

Art. 6. Men treft hier eene nieuwe bepaling aan. Zij raakt de reis- en verblijfpassen. Het oorspronkelijk ontwerp trad daaromtrent in geene bijzonderheden. De Regering heeft het bij nader inzien noodzakelijk geacht, dat bepaald worde, niet slechts wie de overheid is tot de afgifte bevoegd, maar ook van welken duur zij zijn; door welke autoriteit zij kunnen verlengd worden; in welke gevallen de verlenging worden geweigerd; en hoe de politie in die gevallen zal handelen. Door deze verschillende bepalingen wordt te gemoet gekomen aangegronde aanmerkingen, door de Kamer op verschillende plaatsen van het verslag in het midden gebragt.

Art. 7. Door de inrigting thans aan het wets-ontwerp gegeven, meent de Regering den twijfel te hebben weggenomen, die bij de Kamer, blijkens de 1ste alinea van het door haar aangemerkte op art. 5 van het oorspronkelijk ontwerp, omtrent het regt verstand van dat artikel heeft bestaan. De Regering verwijst overigens naar hetgeen hierboven onder § 3 is gezegd.

De woorden: » *bij zich te houden en die*" zijn niet in het gewijzigd ontwerp overgenomen.

Art. 8. Door den inhoud van dit artikel wordt te gemoet gekomen aan de bedenking, welke tegen art. 6 van het eerste ontwerp is in het midden gebragt.

Art. 9. De verandering van *mogen* in *moeten*, door de Kamer bij hare bedenkingen op art. 7 van het oorspronkelijk ontwerp noodig gekeurd, is door de Regering mede noodzakelijk geacht. Een termijn te bepalen schijnt onnoodig. Het langer of korter verblijf hier te lande van eenen vreemdeling die aan de vereischten dezer wet niet kan voldoen, kan hem geen regt geven op onbepaald verblijf. Overigens kan, met in-acht-neming der voorgeschreven vormen, elk vreemdeling na zesjarige inwoning, of zooveel vroeger als hij van den Koning de toestemming zal hebben verzocht en verkregen om zijne woonplaats hier te lande te vestigen, tegen uitzetting gewaarborgd zijn.

Art. 10. De bepaling vervat in het 1ste lid van art. 8 van het eerste ontwerp is niet in het gewijzigde overgenomen. Alleen is behouden het 2de lid van dat artikel, met weglating van het woord » *uitdrukkelijk*".

De Kamer heeft in de 3de alinea harer aanteekeningen op art. 8 van het eerste ontwerp aanmerking gemaakt op de daarin voorkomende woorden: » *op Onzen last*" en den wensch te kennen gegeven, dat men voor goed mogt afzien van het gebruik om in de Nederlandsche wetten op die wijze den Koning aan te duiden. De Kamer erkent wel, dat men zich hier eenigermate zou kunnen beroepen op het bij art. 116 der Grondwet vastgestelde formulier van afkondiging der wetten, hetwelk met de woorden: » *Wij enz. Koning der Nederlanden*", aanvangt, maar acht toch inderdaad de bedoelde wijze van uitdrukken strijdig met het hoofdbeginsel der Grondwet, omtrent de gezamenlijke uitoefening der wetgevende magt door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal.

De Regering is van oordeel dat de tegenwoordige spreekwijze moet behouden blijven, als beter passend in de zamenstelling van de wet, welke, met de inleiding en de executoriale formule ten slotte, een geheel uitmaakt, waarin de Koning bepaalt wat regt zijn zal, na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal.

Ter beantwoording van de laatste alinea der aanmerkingen op art. 8 van het eerste ontwerp, strekke, dat de kosten op het over de grenzen brengen van vreemdelingen vallende, door de gemeenten, langs welke het transport gaat, worden voorgeschoten en door den Staat vergoed. Dit is, zooverre men heeft kunnen nagaan, altijd het geval geweest, en zal na de invoering dezer wet geene verandering behoeven te ondergaan.

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Art. 11. De tegen art. 9 van het eerste ontwerp ingebragte bedenkingen doen het nuttig achten te herinneren, dat uitzetting van een vreemdeling geen straf is. Het is een eenvoudige maatregel van politie; even als de niet-toelating of afwijzing aan de grenzen, of ter plaatse van eerste aankomst, een maatregel in het belang van openbare orde, rust en veiligheid is. De kantonregter treedt hier dus niet op als regter, maar de rang welken hij in de regterlijke magistratuur bekleedt, is voor den vreemdeling een waarborg voor onbevangene, billijke beoordeeling. Het artikel bevat nu bovendien de bepalingen, dat de kantonregter, alvorens bevel tot uitzetting te geven, den vreemdeling moet hooren; dat hij van dit verhoor proces-verbaal moet opmaken, en dat hij afschriften van het proces-verbaal en van zijn bevel moet opzenden aan den commissaris des Konings in de provincie. Aan deze staats-ambtenaren is bij hunne instructie in het bijzonder opgedragen te zorgen, dat de veiligheid van personen en eigendommen gehandhaafd worde. Ter verzekering van dit hooger toezigt en van de naauwgezetheid des kantonregters bij 't beoordeelen der redenen van uitzetting, strekt de mededeeling der genoemde afschriften. De kennisneming van den commissaris des Konings heeft daarenboven haar nut voor het geval dat Hoogstdezelve zou willen gebruik maken van de bevoegdheid, Hem in het 5de lid van dit artikel voorbehouden.

Men houde op het oog dat, gelijk reeds gezegd is, de kantonregter hier niet optreedt als regter; dat hij, een bevel van uitzetting uitvaardigende, geen vonnis velt, geen regterlijke uitspraak doet, maar uitvoering geeft aan eene wet van politie. Hieruit volgt dat de Koning, wanneer Hij, door den vreemdeling daartoe aangezocht, het bevel van uitzetting of de uitvoering daarvan opheft, niet vernietigt een regterlijk vonnis, noch optreedt als hoogste regter in den Staat, maar handelt als opperste handhaver van het uitvoerend gezag en opperbestuurder der buitenlandsche aangelegenheden, waartoe de belangen van vreemdelingen, onderdanen van vreemde mogendheden, gerekend worden te behooren.

Met opzigt tot de bedenking, dat bij de zamenstelling der wet de bestaande strafwetgeving zoude zijn uit het oog verloren, verwijst de Regering naar hetgeen door haar onder § 3 op de algemeene bedenkingen der Kamer geantwoord is. Zij heeft die wetgeving geenszins uit het oog verloren. Landlooperij en een tijdelijk of onvoorzien gemis van middel van bestaan, zijn geen zaken van gelijken aard. Of zouden vreemde behoeftigen en armen niet mogen geweerd worden bij maatregel van politie, maar in het land moeten worden geduld, ten einde hen, wanneer het bewijs kan worden geleverd dat zij *noch* vaste woonplaats, *noch* middel van bestaan hebben, *noch* gewoon zijn een ambt of beroep uit te oefenen, bij vonnis voor landloopers te doen verklaren, alleen omdat art. 272 van den Code Pénal zegt: » De personen, die bij vonnis voor » landloopers verklaard worden, zullen, ingeval zij vreemdelingen » zijn, op last van de Hooge Regering buiten het rijksgebied gebragt » mogen worden"? — Om het delict van landlooperij aanwezig te doen zijn, moeten zich de drie hierboven aangeduide omstandigheden vereenigen. Waar deze niet gepaard gaan, is geene veroordeeling mogelijk. Landloopers kunnen dus in den zin der wet niet zijn: zij, die, zonder vaste woonplaats en zonder middel van bestaan te hebben, gewoon zijn een beroep uit te oefenen; noch zij, die wel eene vaste woonplaats hebben, maar geen middel van bestaan, en ook niet gewoon zijn eenig beroep uit te oefenen. Deze zouden niet bij maatregel van politie over de grenzen gebragt, maar in het land moeten gedoogd worden tot dat zij in de termen van landlooperij of bedelarij mogten vervallen.

Armoede is op zich zelve geen delict, maar zij kan gegronde redenen opleveren om aan vreemdelingen den toegang tot het Rijk te weigeren, bij wege van *eenvoudigen maatregel van politie*, of ook om tegen toegelaten vreemdelingen, door tusschenkomst van den kantonregter, de uitzetting te doen bevelen. Die uitzetting is, vooral zoo als zij in het gewijzigd ontwerp is omschreven, geen eenvoudige maatregel van politie, noch arbitrair te noemen. Zij mag toch op geen anderen grond steunen dan dien van 't ontbreken der vereischten in art. 1 genoemd, waaromtrent de kantonregter den vreemdeling moet hooren, terwijl het bevel van uitzetting met redenen moet omkleed zijn.

Dat dit bevel, niettegenstaande beroep op den Koning of op den Hoogen Raad, uitvoerbaar zij, is noodig, dewijl er omstandigheden kunnen bestaan, die eene onmiddellijke uitzetting onvermijdelijk maken.

Het middel om herstel te verwerven is daarmede niet afgesneden. Voor den vreemdeling, die zich door de Nederlandsche overheid niet wel bejegend acht, of in zijne aanspraken verkort rekent, staat de weg van reclame open.

Art. 12. De Regering, van oordeel zijnde dat het ontwerp der Commissie tot herziening der Grondwet van 17 Maart 1848 de leiddraad niet mag wezen bij de zamenstelling van wets-ontwerpen uit de herziene Grondwet van 1848 voortspruitende, heeft aan het eerste gedeelte der ad art. 10 van het eerste ontwerp voorgedragene bedenkingen niet kunnen toegeven.

Ten gevolge der aanneming van art. 3 der herziene Grondwet van 1848 moet de zienswijze der Commissie van 17 Maart 1848, waarop het verslag doelt, geacht worden niet door den grondwetgever te zijn gedeeld.

In de verder aanbevolene wijzigingen van redactie heeft de Regering verbeteringen erkend, welke zij zich gaarne ten nutte maakt.

Aan de aanmerking der Kamer, vervat in de 2de alinea ad art. 10, heeft de Regering niet kunnen toegeven. De vreemdeling is verpligt binnen veertien dagen, nadat de uitzetting, door den Koning bevolen, ter zijner kennis gekomen is, het Rijk te verlaten. Acht hij zich met dat bevel bezwaard, omdat hij meent Nederlander te zijn, of omdat eene der uitzonderende bepalingen der wet op hem van toepassing zoude wezen, dan *moet* hij van zijne bevoegdheid tot reclame binnen veertien dagen gebruik maken, en *kan* hij inmiddels in verzekerde bewaring gesteld worden. In deze bepaling is, naar het oordeel der Regering, geen hardheid gelegen. Maar al ware dit ook eenigermate het geval, de bepaling is noodig. Niet, dan waar de omstandigheden het vorderen, zal daarvan worden gebruik gemaakt, doch het uitvoerend gezag moet hiertoe de bevoegdheid hebben, en die uit de wet ontleenen.

De Regering kan evenmin inzien, waarom de verzekerde bewaring, slechts dan aangewend wanneer omstandigheden haar noodzakelijk doen achten, eerst drie dagen na bekomen kennisgeving, en niet van stonden aan, billijk zou te achten zijn. Men vergete niet dat hier sprake is van uitzetting om redenen van staat en op 's Konings last.

Waarom de uitdrukking: »in gijzeling" de voorkeur zou verdienen boven de voorgedragene: » in verzekerde bewaring" heeft de Regering niet kunnen bevroeden. Aan gijzeling hecht zich in onze judiciele taal het denkbeeld van *middel van dwang*. Dat van *straf* hecht zich niet aan verzekerde bewaring. (Vergel. art. 357 Burgerlijk Wetboek.)

Ontslag tegen borgtogt, zoo als in art. 14*b* van het eerste ontwerp werd toegestaan, schijnt hier niet geraden.

Art. 13. Ten einde de bevoegdheid, bij dit artikel aan het hoofd van den Staat voorbehouden, eenigzins nader te omschrijven en daardoor aan de bedenkingen der Kamer op art. 12 van het eerste ontwerp te gemoet te komen, zonder aan het stelsel der wet te kort te doen, heeft de Regering ook hier tot *redenen van staat* de gronden hetzij van aanwijzing hetzij van ontzegging eener bepaalde verblijfplaats beperkt.

De Regering is met de Kamer van oordeel, dat deze bepaling, wel verre van den vreemdeling met verbanningstraf te bedreigen, de gelegenheid openstelt om hem eene weldaad te bewijzen. Zij kan die bepaling ook niet strijdig achten met de Grondwet, in welke de veel verder strekkende bevoegdheid tot uitzetting gegrond is, en waarbij aan de wetgeving is opgedragen de voorwaarden te omschrijven waarop vreemdelingen kunnen worden toegelaten.

Ook wordt in dit artikel geen beginsel ten offer gebragt. Er wordt slechts bepaald, wat in deze wet noodig scheen bepaald te worden. Jegens bevriende mogendheden bestaan, behalve verpligtingen uit tractaten voortvloeijende, nog andere. De strekking van goede nabuurschap vordert wederzijds toegevendheid en oplettendheid. Wegens staatkundige misdrijven, om een voorbeeld te noemen hetwelk hier bijzonder van toepassing is, levert de Nederlandsche Staat geen voortvlugtigen uit. Maar zoude nu het veilig verblijf van zoodanigen misdadiger aan de uiterste grenzen van Nederland, van waar hij de rust van den ontweken geboortegrond voortdurend en ongemoeid zou kunnen bestoken, niet veel gevaarlijker voor dat Rijk zijn dan zijn verblijf binnen hetzelve? Zou de Nederlandsche Regering in zoodanige gevallen niet verpligt zijn jegens dat naburig Rijk, dien gevaarlijken vreemdeling in eene meer verwijderde streek des lands, waar hij minder schadelijk zal wezen, eene vaste verblijfplaats aan te wijzen, ten ware hij mogt verkiezen elders een heenkomen te zoeken? Zou zij het bovendien niet verpligt wezen jegens de rust van het eigen land, die in streken, welke aan sterk bewogene landen grenzen, altijd meer gevaar loopt dan elders? De Regering heeft de ondervinding van den jongsten tijd voor zich, om de doelmatigheid der voorgestelde bepaling met vertrouwen staande te houden.

In het artikel staat geschreven dat de Koning de verblijfplaats zal aanwijzen. Die bevoegdheid komt aan het Hoofd van den Staat toe, om zijne reeds bovengemelde attributen. Zijne hooge tusschenkomst zal een waarborg te meer zijn tegen de vexatoire magts-uitoefening, welke de Kamer van deze bepaling schijnt te vreezen.

Artt. 14 *en* 15. Hier te onderscheiden tusschen eene uitzetting op bevel van den kantonregter, dat is wegens gemis van middel van bestaan; en eene uitzetting op last des Konings, dat is om redenen van staat, schijnt bij nader inzien juist.

Komt hij, die in het eerste geval verkeert, terug met alle gevorderde bewijzen, dan is er geen reden meer om hem de toelating te weigeren. Maar keert hij terug zonder daarvan voorzien te zijn, dan is eene strafbepaling noodig, niet tegen hem die zich andermaal aanmeldt om toegelaten te worden, maar tegen den zoodanige, die, uitgezet zijnde, binnen eenen bepaalden tijd na zijne uitzetting wederom in Nederland wordt aangetroffen.

Het tweede geval, na uitzetting *wegens redenen van staat*, is van ernstiger aard. De Regering stelt dus voor art. 13 van het eerste ontwerp te splitsen, in voege als bij de artt. 14 en 15 van het gewijzigd ontwerp is geschied.

De Regering merkt hier ter plaatse aan, dat de bepalingen in art. 14 van het eerste ontwerp vervat, in het gewijzigd ontwerp niet zijn opgenomen. Zij geeft toe aan de aanmerking, dat in eene wet tot uitvoering strekkende van art. 3 der Grondwet, eene wijziging of uitbreiding van het Wetboek van Strafvordering minder voegzaam zoude zijn.

Art. 16 voorziet in eene leemte, welke door de Kamer aan het slot

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.
(Mem. van Beantw. v. h. Verslag der Commissie van Rapporteurs. — Gewijzigd Wets-ontwerp.)

harer aanteekeningen op art. 15 van het eerste ontwerp te regt is opgemerkt, de uitlevering namelijk van vreemde deserteurs. Van de algemeene voorwaarden bij het volgende artikel vastgesteld, zijn hier alleen die overgenomen, welke met den aard der uitlevering van deserteurs zijn overeen te brengen. De cartels bepalen de noodzakelijke vormen bij de uitlevering van deserteurs verder in acht te nemen; aan waarborgen voor identiteit van de opgeëischten ontbreekt het daarbij niet.

Art. 17. De algemeene voorwaarden, op welke, ten aanzien van uitlevering van andere vreemde misdadigers, verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten, maken den inhoud uit van dit artikel, hetwelk beter dan art. 15 van het eerste ontwerp aan den wensch der Kamer zal beantwoorden.

De Regering is het met de Kamer volkomen eens, dat (zoo als in hare aanmerking op art. 15 van het eerste ontwerp wordt gezegd) bij de wet op bestaande verdragen niet kan worden teruggekomen. De aanhef van art. 17 van het gewijzigd ontwerp betreft dan ook alleen de vernieuwing van die bestaande of het sluiten van nieuwe verdragen. Daarvoor is het noodig de algemeene voorwaarden bij deze wet te regelen.

Te dien aanzien vindt men nu bepaald, dat het aanzoek tot uitlevering geschiede:

langs diplomatieken weg;

onder belofte van wederkeerigheid;

op vertoon van een vonnis van veroordeeling of van in-staat-van-beschuldiging-stelling, of van eenen verleenden regtsingang, met bevel van gevangenneming;

wegens een of meer der in de wet opgenoemde misdrijven buiten 's lands gepleegd.

Wijders wordt omschreven in welke gevallen geen uitlevering zal kunnen worden toegestaan, met uitdrukkelijke vermelding van de staatkundige misdrijven.

Art. 18. De bepalingen van art. 16 van het eerste ontwerp zijn met geringe wijzigingen in het tegenwoordig art. 18 overgebragt. De termijnen in alinea 3 gesteld zijn uiterste termen. Noch het openbaar ministerie noch de regtbank is verpligt den afloop dier termijnen af te wachten. De Regering zal steeds op spoedige behandeling aandringen.

» Men heeft het vreemd gevonden (dus luidt het verslag ad art. 16 » van het eerste ontwerp) dat te dezer plaatse van eene regtbank een » bloot adviserend collegie wordt gemaakt; regtbanken vonnissen of » beschikken. Zij brengen geen adviezen uit" enz. De Regering meent zich ter oplossing dezer bedenking te mogen beroepen op art. 66 der Grondwet.

Ter verdere beantwoording van de aanmerkingen der Kamer op art. 16 van het eerste ontwerp moge het volgende dienen:

De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is geen hoofd van een ministerieel departement. Hij is niet belast met de zorg voor de uitvoering der Grondwet en andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt. Hij is niet verantwoordelijk voor daden van bestuur.

De vermelding van den Minister van Justitie in dit wets-artikel zal geen beletsel opleveren tegen de opheffing van het departement van Justitie. De Grondwet kent den Koning vrije bevoegdheid toe om ministeriele departementen in te stellen, om de hoofden der departementen naar welgevallen te benoemen en te ontslaan. Het komt der Regering voor, dat geene wets-bepaling, dus ook de onderhavige niet, die bevoegdheid verkorten of 's Konings wil te dien aanzien belemmeren kan. Aan Zijne wijsheid zij het overgelaten, om voor het geval, dat aan zoodanige opheffing mogt kunnen gedacht worden, de voorzieningen te nemen, welke zij in meer dan één opzigt zoude vorderen.

Aan het slot der voorlaatste alinea van het artikel is gebruik gemaakt van de in het verslag voorgestelde verbetering van redactie.

De laatste alinea voorziet in eene leemte van het eerste ontwerp.

Art. 19. Dat het beroep op het Burgerlijk Wetboek hier niet te pas zou komen, wordt in het verslag ad art. 17 van het eerste ontwerp beweerd. De Regering meent dat beweren op goede gronden te hebben wederlegd in de 1ste paragraaph dezer memorie van beantwoording. De beweegreden dezer bepaling is gelegen in het beginsel, dat aan deze wet ten grondslag strekt. Nederlanders kunnen nimmer worden uitgezet of uitgeleverd; en wanneer nu het geval zich zou kunnen voordoen hetwelk hier wordt uitgezonderd, dan zouden de kinderen, die volgens het Burgerlijk Wetboek Nederlanders zijn, onwillekeurig met hunne vaders worden uitgezet of uitgeleverd. In de Belgische wetgeving treft men dezelfde uitzondering aan. Verder is door eene gewijzigde redactie aan dit artikel eene uitbreiding gegeven, welke ook naar het gevoelen der Kamer, volgens hare aanteekening op art. 17 van het eerste ontwerp, met de billijkheid strookt.

Het 2de lid van art. 17 van het eerste ontwerp is geacht overbodig te zijn.

Art. 20. In dit artikel wordt art. 18 van het eerste ontwerp teruggevonden. Alleen zijn de vijf laatste woorden als overtollig aangemerkt.

Ter oplossing der bedenkingen van de Kamer op art. 18 van het eerste ontwerp strekke, dat de Hooge Raad bij de hier bedoelde uitspraak geen arrest wijst. Hij geeft eene verklaring, en kan daarvoor zamengesteld zijn, gelijk hij zamengesteld is wanneer hij den Koning adviseert.

De Regering ziet niet in, op welken aannemelijken grond deze wet slechts voor een bepaald aantal jaren zou moeten worden vastgesteld.

Wat de landverhuizers betreft, deze zijn *doortrekkende* vreemdelingen. Ten hunnen aanzien bestaan en zijn noodzakelijk speciale verordeningen, die echter, volgens het boven ontwikkeld gevoelen der Regering, in deze wet niet voegen.

De Minister van Justitie,
H. L. Wichers.

[XXIII. 6.]

GEWIJZIGD WETS-ONTWERP *tot regeling van de toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de algemeene voorwaarden hunner uitlevering.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op bladz. 279 en volgg. van dit *Bijblad.*]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat volgens art. 3 der Grondwet, de toelating en uitzetting van vreemdelingen en de algemeene voorwaarden, op welke, ten aanzien van hunne uitlevering, verdragen met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten, behooren geregeld te worden bij de wet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Alle vreemdelingen, die voldoende middelen van bestaan hebben, of door werkzaamheid kunnen verkrijgen, worden in Nederland toegelaten op den voet bij de vier eerstvolgende artikelen omschreven.

Art. 2. De toelating heeft plaats op een regelmatig buitenlandsch paspoort.

Buitenlandsche paspoorten zijn regelmatig, wanneer zij zijn:

a. afgegeven door of van wege de regering van het land waartoe de vreemdeling behoort;

b. geviseerd voor de reis herwaarts door eenen Nederlandschen diplomatieken of consulairen agent bij die regering;

c. niet verjaard.

Art. 3. Ook het bezit van andere geleibrieven kan de toelating wettigen, mits daaruit blijke wie de houder is, en van waar en met welk doel hij herwaarts komt.

Art. 4. Zelfs kunnen vreemdelingen worden toegelaten op bloote aanmelding van hunne personen, met opgave wie zij zijn, en van waar en met welk doel zij herwaarts komen.

In dit geval kan gevorderd worden een bewijs van bekendheid door twee of meer bij de politie bekende personen geteekend.

Art. 5. De toelating geschiedt door het hoofd van politie der gemeente aan de grenzen of ter plaatse van eerste aankomst, met uitreiking van een reis- en verblijfpas, hetzij al dan niet tegen in-bewaargeving van het buitenlandsche paspoort of van andere vertoonde geleibrieven.

Art. 6. De reis- en verblijfpassen zijn geldig voor den tijd van drie maanden. Zij kunnen worden verlengd door het hoofd van politie, ter plaatse waar de vreemdeling zich bevindt.

De verlenging dezer passen kan alleen worden geweigerd wegens gemis van de vereischten, bij art. 1 bedoeld.

Wanneer de betrokken ambtenaar van politie meent, dat de verlenging van den reis- en verblijfpas niet kan worden toegestaan, zal hij de weigering onverwijld aan de beoordeeling van den kantonregter onderwerpen, om daaromtrent te handelen overeenkomstig art. 11.

Art. 7. De vreemdelingen zijn verpligt hunne reis- en verblijfpassen en de buitenlandsche paspoorten of andere geleibrieven die in hun bezit zijn, te vertoonen aan de ambtenaren van politie, die zulks mogten vorderen, en aan de bewoners der huizen waarin zij worden opgenomen.

Art. 8. Aan vreemdelingen, die binnen 's lands zonder reis- en verblijfpas worden aangetroffen, kan door het hoofd van politie der gemeente, binnen welke zij zich bevinden, zoodanige pas alsnog worden afgegeven, met in-acht-neming der regelen voor de toelating van eerst aankomende vreemdelingen vastgesteld.

Art. 9. Niet toegelaten vreemdelingen, die geen reis- en verblijfpas kunnen bekomen, binnen 's lands gevonden wordende, moeten over de grenzen worden gebragt.

Art. 10. Toegelaten vreemdelingen kunnen niet over de grenzen worden gebragt, dan op bevel van den kantonregter der plaats, waar zij zich ophouden, of op Onzen last.

Art. 11. De kantonregter kan geene uitzetting bevelen dan wegens gemis der vereischten in art. 1 omschreven, en na den vreemdeling te hebben gehoord.

Van dit verhoor wordt proces-verbaal opgemaakt.

Het bevel van uitzetting moet met redenen omkleed zijn.

Van het proces-verbaal en het bevel van uitzetting zendt de kantonregter afschriften aan Onzen commissaris in de provincie.

Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om het bevel van uitzetting of de uitvoering er van op te heffen.

Het is echter uitvoerbaar, niettegenstaande een beroep op Ons, of, overeenkomstig art. 20, op den Hoogen Raad.

Art. 12. De uitzetting op Onzen last heeft alleen plaats om redenen van staat, en niet in eenig bijzonder belang.

De vreemdeling, wiens uitzetting door Ons is bevolen, is verpligt binnen veertien dagen na bekomen kennisgeving het Rijk te verlaten. Gedurende dien tijd kan hij gebruik maken van de bevoegdheid, bij art. 20 dezer wet verleend, en inmiddels in verzekerde bewaring gesteld worden.

Wanneer hij van die bevoegdheid geen gebruik gemaakt, of de Hooge Raad zijne bezwaren ongegrond bevonden heeft, wordt aan den last tot uitzetting onmiddellijk gevolg gegeven.

Art. 13. Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om redenen van staat, en niet in eenig bijzonder belang, aan vreemdelingen eene bepaalde plaats binnen het Koningrijk tot verblijf aan te wijzen, of hun het verblijf op bepaalde plaatsen van het Rijk te ontzeggen.

Art. 14. Vreemdelingen, die, binnen vijf jaren na dagteekening van het bevel van uitzetting eens kantonregters, binnen 's lands worden aangetroffen, zonder van eene latere toelating te kunnen doen blijken, worden gestraft met gevangenis van acht dagen tot drie maanden.

Art. 15. Vreemdelingen, die tegen eene uitzetting op Onzen last, zonder dat deze is opgeheven, in Nederland terugkeeren, worden gestraft met gevangenis van drie tot zes maanden.

In de gevallen bij dit en het voorgaand artikel voorzien, worden de veroordeelden, na afloop der straf, over de grenzen gebragt.

Art. 16. Vreemdelingen kunnen ter zake van desertie aan buitenlandsche regeringen worden uitgeleverd uit krachte van bijzondere verdragen, onder belofte van wederkeerigheid en met inachtneming der bepalingen onder litt. *c* en *d* van het volgende artikel voorkomende.

Art. 17. Ten aanzien van de uitlevering van vreemdelingen wegens andere misdrijven, worden, na de uitvaardiging dezer wet, geen nieuwe verdragen gesloten of bestaande vernieuwd, dan onder inachtneming der navolgende algemeene voorwaarden:

Op aanzoek van buitenlandsche regeringen kunnen, onder belofte van wederkeerigheid, uitgeleverd worden vreemdelingen door den regter daar te lande veroordeeld of in staat van beschuldiging gesteld, of tegen wie door dien regter regts-ingang, met bevel van gevangenneming, is verleend, ter zake van een of meer der na te melden misdrijven, buiten 's lands gepleegd:

1. moord, vergiftiging, vadermoord, kindermoord, manslag, verkrachting;
2. brandstichting;
3. valschheid in geschriften, daaronder begrepen het namaken van bankbiljetten, muntpapier en openbare schuldbrieven;
4. muntvervalsching, muntschennis, het des bewust in omloop brengen van valsche munt;
5. valsch getuigenis;
6. diefstal met verzwarende omstandigheden, opligting, knevelarij, omkooping van openbare ambtenaren, verduistering of ontvreemding door ambtenaren met ontvangsten of bewaring belast;
7. bedriegelijke bankbreuk.

Geene uitlevering wordt toegestaan:

a. dan op vertoon van een behoorlijk geauthentiseerd afschrift van het vonnis van veroordeeling of in-staat-van-beschuldiging-stelling, of van den regtsingang met bevel van gevangenneming;

b. wanneer de vreemdeling wegens het buiten 's lands gepleegde misdrijf in Nederland reeds straf ondergaat of ondergaan heeft, en zulks onverschillig of hier te lande op het misdrijf al dan niet eene ligtere straf gesteld zij, dan bij de wetten van het land welks regering de uitlevering vraagt;

c. wegens misdrijven, waarvan de vervolging of de opgelegde straf naar de Nederlandsche wetgeving is verjaard;

d. indien zij ten gevolge zou hebben de onttrekking aan eene aangevangene vervolging wegens overtreding der Nederlandsche strafwetten, of aan eene vóór de aanvrage tot uitlevering uitgesprokene veroordeeling onder bedwang van gijzeling;

e. wegens zuiver staatkundige misdrijven.

Art. 18. Vreemdelingen, krachtens de verdragen, in het voorgaande artikel bedoeld, opgeëischt, kunnen voorloopig in hechtenis gesteld en de op en bij hen zijnde goederen in beslag genomen worden.

Binnen drie maal vier en twintig uren wordt van de in-hechtenisneming kennis gegeven aan het openbaar ministerie bij de regtbank, binnen welker regtsgebied zij heeft plaats gehad.

Het openbaar ministerie requireert binnen acht dagen na de in-hechtenis-neming, en, zoo deze geen plaats heeft gehad, binnen acht dagen na daartoe te zijn aangeschreven, dat de opgeëischte persoon in raadkamer worde gehoord en de regtbank binnen eene maand haar advies over het al of niet toestaan der gevraagde uitlevering uitbrenge.

De regtbank beslist alsdan tevens welke der in beslag genomen goederen aan den opgeëischten persoon zullen worden teruggegeven, of, als stukken van overtuiging, kunnen worden uitgeleverd.

Het advies en de beslissing worden, met de tot de zaak behoorende stukken, aan den Minister van Justitie opgezonden.

Het staat den opgeëischten persoon vrij, gedurende den tijd van veertien dagen, te rekenen van den dag waarop hij in raadkamer is gehoord, van de bevoegdheid gebruik te maken, bij art. 20 verleend.

Nadat de bovenvermelde formaliteiten zijn nagekomen, de termijn van veertien dagen, bij het voorgaand lid gesteld, verstreken is, of de Hooge Raad, overeenkomstig art. 20, uitspraak gedaan heeft, wordt de uitlevering gelast of geweigerd.

In het laatste geval wordt de opgeëischte, wanneer hij voorloopig in hechtenis is gesteld, onmiddellijk ontslagen, ten ware hij uit anderen hoofde behoort in hechtenis te blijven.

Art. 19. De bepalingen dezer wet zijn niet toepasselijk op vreemdelingen die, naar art. 8 van het Burgerlijk Wetboek, met Nederlanders zijn gelijkgesteld, noch op den vreemdeling, die met eene Nederlandsche vrouw is gehuwd of gehuwd geweest en uit haar een kind of kinderen heeft, in Nederland geboren.

Art. 20. Allen, op wie deze wet van toepassing mogt worden gemaakt, en die beweren Nederlanders te zijn of in de uitzonderingen van het voorgaand artikel te vallen, kunnen zich, doch alleen op die gronden, bij verzoekschrift, en, in de gevallen bij de artt. 12 en 18, met in-acht-neming van den termijn bij die artikelen gesteld, tot den Hoogen Raad wenden, ten einde te doen verklaren dat deze wet op hen van geene toepassing is.

De Hooge Raad beoordeelt deze vraagpunten, na den procureur generaal te hebben gehoord, en doet alleen daarop uitspraak.

Lasten en bevelen enz.

[XV. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek*; uitgebragt in de zitting van den 10den Julij 1849.

De vorderingen in de jongste tijden in de pharmaceutische wetenschappen gemaakt, hebben, naar het oordeel der Regering, meer en meer de noodzakelijkheid doen gevoelen, om de, bij Koninklijk besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) goedgekeurde en gearresteerde, en bij de wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7) in werking gebragte *Pharmacopoea Belgica* door eene andere, meer volledige en naar de tegenwoordige behoeften der genees- en artsenijbereidkunde geëigende te doen vervangen.

Bij eene Koninklijke hoodschap van den 6den Maart 1849 is, dien ten gevolge, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet aangeboden geworden, strekkende tot het invoeren van eene *Pharmacopoea Neerlandica* en van eene *Nederlandsche Apotheek*.

Dit wets-ontwerp is in de afdeelingen der Kamer door 61 leden onderzocht en overwogen geworden, en heeft bij dat onderzoek tot de navolgende aanmerkingen en bedenkingen aanleiding gegeven.

Sommige leden hebben gevraagd, of de invoering der Pharmacopoea Neerlandica en der Nederlandsche Apotheek wel bij eene *wet* moest plaats vinden? Vroeger, bij de invoering der Pharmacopoea Belgica, vond dit toch bij *besluit* plaats (zie besluit van den 28sten April 1821, *Staatsblad* n°. 2); terwijl bij *wet* de verordeningen omtrent *het gebruik* en de strafbepalingen op het niet naleven derzelve later zijn vastgesteld (zie wet van den 12den Julij 1821, *Staatsblad* n°. 7). Zij vinden vooral bezwaar in het vaststellen der Pharmacopoea *bij de wet*, zonder dat de tekst zelf opgenomen zij. Men ziet daarin eene afwijking van regelmatige behandeling, aandruischende tegen de bepalingen der wet van den 2den Augustus 1822, ten aanzien van de publicatie der wetten. Dit zal, gelooft men, tot moeijelijkheid aanleiding geven, bepaaldelijk bij het toepassen van straffen, als wanneer de grondslag tot die toepassing zal worden gemist. Overigens wordt nog door verscheiden leden het bezwaar aangegeven, hetwelk er in gelegen is eene zaak te regelen en vast te stellen, welke men niet beoordeelen kan. Die leden vinden het veel eigenaardiger dat de vaststelling van een *artsenijbereidkundig formulierboek* enkel aan de uitvoerende magt zij opgedragen, en zouden daarom dan ook liever deze geheele bemoeijing aan de uitvoerende magt, zonder tusschenkomst der wetgevende, overgelaten zien.

Terwijl de snelle voortgang der wetenschap, volgens de memorie van toelichting, de herziening der Pharmacopoea reeds na een tijdsverloop van drie jaren heeft noodzakelijk gemaakt, zoo heeft men de bedenking geopperd, dat men, om op de hoogte der wetenschap te blijven, dan ook na verloop van korteren of langeren tijd eene herziening zal moeten doen plaats hebben, en alzoo spoedig op deze wet zal moeten terugkomen. Ware — zoo vraagt men — dit bezwaar niet te voorzien door eene delegatie op de uitvoerende magt, om later verbeteringen bij besluit te kunnen invoeren? Verscheiden leden komt dit wenschelijk en uitvoerbaar voor; doch in geval van delegatie aan den Koning zoude het woord *tegenwoordige*, in den considerans voorkomende, buns erachtens, niet alleen gewijzigd behooren te worden, maar ook zoude dan van de bevoegdheid om in de toekomst veranderingen daar te stellen uit den considerans moeten

Invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.
(Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

blijken. Enkelen hebben hun verlangen te kennen gegeven, dat er in deze onderwerpelijke wet zelfs een termijn bepaald en vastgesteld wierd, binnen of na welken zoodanige herziening en verbetering zoude *moeten* plaats vinden.

Eenige leden hebben gevraagd of het niet wenschelijk en beter zoude zijn, indien men met de invoering dezer Pharmacopoea wachtte tot aan de invoering der nieuwe geneeskundige wetten, welke zeker binnen kort op handen is; aangezien men dan een beter geheel zoude verkrijgen en bovendien bij die wetten ongetwijfeld ook wel de bepalingen en voorschriften omtrent de uitoefening der pharmacie zullen voorkomen. Daar deze invoering met grond na *weinige* weken mag verwacht worden, waarom dan nu met de invoering der Pharmacopoea zooveel spoed gemaakt, en waartoe dan, vraagt men, nu eene wet in het leven geroepen, welke poenaliteit bepaalt zoo als die vroeger bestond? (Zie art. 5.)

Ofschoon de Kamer geacht mag worden aan de kennis der onderwerpen, welke in het aan haar overgelegde afschrift van het Artsenijbereidkundig Formulierboek behandeld worden, meer vreemd te zijn, en het alzoo buiten den werkkring harer beoordeeling en overwegingen is gebleven, zoo hebben enkele leden echter groote zwarigheid gezien in de invoering der nieuwe wetenschappelijke nomenclatuur, daar zij vreezen dat dit tot gevaarlijke en noodlottige verwarringen, dwalingen en misvattingen — vooral bij de apothekers te lande, welke geacht kunnen worden minder met den tijd en de wetenschap voort te gaan, — aanleiding zal kunnen geven. Beroemde geneeskundigen en pharmacologen hebben het minder wenschelijke en gevaarlijke van zoodanige naamsverwisseling der geneesmiddelen duidelijk aangetoond en overtuigend in het licht gesteld, ja zij hebben er ten ernstigste tegen gewaarschuwd; en men wenschte daarom de oude officinele namen der geneesmiddelen, die reeds sedert lang het burgerregt verkregen hebben en bij ieder genees- en artsenijbereidkundige bekend zijn, op de potten en flesschen liever te behouden dan de wetenschappelijke *Berzeliaansche*, zoo als in het aangeboden formulier-boek is voorgedragen geworden. De wetenschap zoude, huns erachtens, daardoor niet in het minste lijden en de gezondheid en het leven der ingezetenen alsdan niet in gevaar gebragt en in de waagschaal worden gesteld.

Sommige leden verlangen de waarmerking der uitgegeven wordende exemplaren der Pharmacopoea door den Minister van Binnenlandsche Zaken zelven of wel van zijnentwege, dus iets soortgelijks a's bij besluit van den 14den Julij 1836 (*Staatsblad* n°. 43) ten opzigte van het *Burgerlijk Wetboek* bepaald en voorgeschreven is geworden; terwijl anderen (in weerwil der verzekering van de schrijvers en zamenstellers der Pharmacopoea, dat de thans in gebruik zijnde pharmaceutische gewigten geene verander ng of wijziging noodig hadden — zie bladz. xix der voorrede — en niettegenstaande de bijgevoegde synoptische tabellen, aanwijzende de bepaalde verhouding tusschen het sedert het Koninklijk besluit van den 3osten November 1817 in gebruik zijnde pharmaceutisch gewigt en het nieuwe metrieke stelsel, tusschen het oude en nieuwe medicinale pond en de gewigten welke in andere artsenijwetboeken zijn vermeld geworden) er op aangedrongen willen hebben, dat men vervolgens ook bij de pharmacie het decimaal stelsel invoere en de Regering alzoo maatregelen neme, die aarheen strekkende, dat de jongere en aankomende geneeskundigen en apothekers met de herleiding der maten en gewigten bekend worden gemaakt.

Eindelijk hebben enkelen gevraagd, of het niet doelmatig zoude zijn, bij deze gelegenheid ook iets te bepalen nopens eene *Pharmacopoea pauperum*. Anderen hebben echter in dit verlangen niet kunnen deelen en de doelmatigheid daarvan betwijfeld, aangezien zij meenden, dat zulks niet bij een Artsenijbereidkundig Formulierboek in aanmerking konde komen en eene zoogenaamde *Pharmacopoea pauperum* eigenlijk niet was een artsenijbereidkundig formulierboek voor armen, maar tot de receptuur behoorde, aangezien den armen toch wel even deugdzame en naar dezelfde voorschriften bereide geneesmiddelen verstrekt zullen moeten worden als aan de meer gegoede ingezetenen.

Na deze bedenkingen, bij de algemeene beschouwing van het wetsontwerp in het midden gebragt, heeft men gemeend nog de navolgende bijzondere aanmerkingen op den considerans en de afzonderlijke artikelen der wet te moeten maken.

Voor het woord *gewijzigd*, in den considerans voorkomende, zag men liever geschreven *ingeryt*; terwijl men bovendien gelooft dat het in strijd is met het denkbeeld van *vervangen*; en men stelt daarom voor dat laatste woord te doen wegvallen en liever te zeggen: *overeenkomende met de vorderingen der wetenschap* enz.

Art. 1. Men vermeent dat de uitdrukking » bij het *ontwerp* dezer wet overgelegd" zeer onjuist en verkeerd is. Het *ontwerp* toch in *wet* veranderende, kan deze uitdrukking onmogelijk blijven bestaan.

In den laatsten regel van dit artikel zal voor *formulierboek* ongetwijfeld wel moeten gelezen worden: *formulierboeken*, aangezien er gesproken wordt van *Latijnsche en Nederduitsche opstellen*. Overigens wenschte men alle overtollige woorden, zoo als: *De Latijnsche en Nederduitsche opstellen*, *onder de opschriften*, weggelaten te zien.

Art. 2. Zeer vele leden verklaren zich tegen het voorbehoud van kopijregt ten voordeele van den Staat, en wel te meer daar de drukwerken van wege den Staat uitgegeven zich tot dusverre niet door buitengewone naauwkeurigheid hebben onderscheiden. Men ontkent het kopijregt van den Staat en de toepassing van art. 4 der wet van den 25sten Januarij 1817 (*Staatsblad* n°. 5) ten stelligste. De Staat heeft geen kopijregt, hetwelk een auteur veronderstelt, en kan dit niet hebben na het arrest van den Hoogen Raad dd. 8 September 1840, in zake *Noman*; maar wel misschien kan, bij wet, aan den Staat gegeven worden het uitsluitend regt van uitgaaf. *Kopijregt* moet dus in allen gevalle wegvallen, en daarvoor in plaats worden gesteld: *het regt van drukken en uitgeven*. In dit geval echter verlangt men algemeen, dat de prijs laag gesteld worde en daardoor alle concurrentie of lust daartoe worde afgesneden. Gaarne zouden sommigen zien, dat door de Regering vooraf de prijs bepaald werd, waarvoor zij 't werk verkrijgbaar wilde stellen. Hier moeten dus andere strafbepalingen gesteld worden en daarbij de verbeurdverklaring ten behoeve van den Staat. Ook moet men dan straffen niet alleen drukker en uitgever, maar alle verkoopers en verspreiders van andere uitgaven der Pharmacopoea dan die van wege den Staat uitgegeven. De tegenstanders van 't kopijregt verlangen, door de vrijheid van nadruk, de noodige exemplaren goedkoop aan belanghebbenden te verzekeren, en zij zijn alzoo van oordeel, dat de Pharmacopoea zelve bij de wet opgenomen en ingevoerd, te gelijk in het *Staatsblad* behoort te worden geplaatst; ofschoon enkele leden, uit hoofde van geldelijk bezwaar voor de gemeenten, die verpligt zijn het *Staatsblad* te nemen, daartegen opzien. Anderen wenschen het kopijregt den Staat voorbehouden te zien, geenszins om het monopolie van den druk te bevorderen, maar omdat een officieel exemplaar, in elke apotheek als formulierboek voorhanden, meerdere zekerheid en waarborg schijnt op te leveren aan de ingezetenen.

De woorden: *aan het Rijk* zag men liever vervangen door de woorden: *aan den Staat*, en de laatste alinea kan, naar men meent, geheel gemist worden, daar het daarin vervatte wel als van zelf spreekt en tot moeijelijkheden aanleiding kan geven wanneer de wet van 25 Januarij 1817 (*Staatsblad* n°. 5) gewijzigd wordt.

Art. 3. Men geeft in bedenking art. 3, hetwelk door de bijvoeging van enkele woorden bij art. 2 onnoodig wordt, te doen vervallen. Bij behoud echter, zal in den 1sten regel, achter *en* nog wel moeten worden ingevoegd *de*.

Algemeen is men tegen het uitgeven en verkrijgbaar stellen *van wege den Koning*, terwijl *en van Unzentwege* geheel overbodig is en gemist kan worden. Wil men daar iets behouden, dan nog liever: *van staatswege*.

Men begrijpt niet wat men in alinea 2 door de woorden: »*Deze bekendmaking*" te verstaan hebbe, aangezien er vroeger nog van geene bekendmaking sprake is geweest. Wat, vraagt men, is hier *bekendmaking door middel van het Staatsblad*? Ziet dit op art. 2 der algemeene bepalingen van wetgeving? Maar dan art. 4? Men is vrij algemeen van oordeel, dat het beter zal zijn dat men voor de woorden: *Deze bekendmaking* leest: *De uitgave en verkrijgbaarstelling zal de bekendmaking door middel van het Staatsblad* enz.

De woorden: *van gelijke kracht en waarde*, aan het slot van dit artikel voorkomende, wenscht men, als geheel overtollig, weg te laten.

Art. 4. Algemeen vermeent men, dat de termijn van invoering, bij art. 4 gesteld en bepaald, veel te kort is, en men zou dien termijn gaarne verlengd zien, bij voorbeeld tot op zes maanden na de uitgave. Ook is art. 4, in verband met art. 5, sommigen niet regt duidelijk. Met het oog vooral op art. 5, vragen zij, of die afschatting ten gevolge heeft, dat de winkels volgens de nieuwe Pharmacopoea met den 1sten Augustus ingerigt moeten zijn? dan wel of daaromtrent, krachtens de bepalingen in art. 5 voorkomende, de termijn van één jaar bestaan blijft, zoo als toch bepaald is bij art. 2 van het besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) en bij art. 3 van de wet van den 12den Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7)? Men ziet dat art. 4 en art. 5 geheel met elkander in tweestrijd zijn, en naar het oordeel van eenige leden is art. 4 hier geheel onnoodig.

Art. 5. Men vraagt op dit artikel, of beide, de Latijnsche en de Nederduitsche, uitgaven in de winkels voorhanden moeten zijn? Zoo neen, hetgeen men vermoedt, welke dan, òf de Latijnsche òf de Nederduitsche? Of kan men ten deze naar willekeur handelen? Anderen vragen of hier eene *Latijnsche* uitgave wel nuttig en noodzakelijk is, vooral daar de pharmacie eene wetenschap van latere dagen is en onderwerpen en zaken behandelt, welke zich niet wel in de taal der Romeinen laten uitdrukken.

Sommige leden vragen, of het, met het oog op art. 3 van het besluit van 28 April 1821 en op art. 8 van de *Instructie voor de Apothecars*, van den 31sten Mei 1818, in het systema van geen kopijregt, wel duidelijk genoeg is aangewezen, dat de officiele uitgave in de apotheken aanwezig moet zijn?

Anderen hebben de vraag geopperd, of ook de medicinae doctoren ten platten lande en ook de plattelands-heelmeesters, geneesmiddelen aan *hunne* zieken leverende, voortaan verpligt zullen zijn, ingevolge het meergenoemde besluit van 28 April 1821, waarop in art. 5 verwezen wordt, een exemplaar van deze nieuw uit te geven Pharmacopoea aan te schaffen en na te houden? Zoo ja, dan willen zij in overweging gegeven hebben, of dit niet eenigzins onbillijk en onregtvaardig zoude zijn, aangezien zij meenen, dat de bedoelde personen er eigenlijk niets mede te maken hebben en men wel degelijk onderscheid moet maken tusschen een artsenij*menger* en een artsenij*bereider*. De eerste *mengt* de artsenijen, welke door den laatste *bereid* worden. Het *bereiden* nu der geneesmiddelen is in het ons aangeboden formulierboek voorgeschreven,

Invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.
(Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

niet het *mengen*, waarbij *alleen* zich de medicinae doctoren ten platten lande en de plattelands-heelmeesters mogen bepalen; want volgens de wet van den 12den Maart 1818, art. 11, zijn de medicinae doctoren ten platten lande wel bevoegd aan *hunne* patienten geneesmiddelen te *leveren*, doch de bevoegdheid is hun daarbij niet toegekend, op *voorschrift* geneesmiddelen aan patienten *van anderen* te leveren, veel minder om geneesmiddelen te *bereiden*. Men kan dus volstrekt niet zien, dat er eenige reden of grond bestaat, waarom de medicinae doctoren ten platten lande en de plattelands-heelmeesters verpligt zouden moeten worden zich een exemplaar der Pharmacopoea aan te schaffen en na te houden, — een formulierboek, waarin alléén geleerd wordt hoe de door hen gebruikt wordende geneesmiddelen *bereid* en niet hoe zij *gemengd* moeten worden.

Diezelfde leden vinden het tot nog toe bestaande voorschrift, waarbij niet alleen, onder bedreiging van straf, door de verschillende commissien van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt bepaald wordt *welke* geneesmiddelen, maar ook de *hoeveelheid* van elke soort welke zij in hunne winkels hebben na te houden, onbillijk en strijdig met de rang en waardigheid van medicinae doctor. Men meent dat een medicinae doctor (die hier niet als apotheker kan beschouwd worden, aangezien hij tot de receptuur voor anderen niet bevoegd is) zelf moet weten door welke geneesmiddelen hij *zijne* zieken wil en kan genezen, en gelooft, dat *voorschriften* in dezen niet mogen gegeven worden aan hen, aan wie men, bij doctorale bul, eenmaal de bevoegdheid heeft toegekend om naar eigen overtuiging en naar inzigt te handelen. Vooral zal het doellooze en onregtvaardige van dit voorschrift duidelijk in het oog springen bij den homoöpaath en bij de inzage der verschillende lijsten, door de onderscheidene geneeskundige commissien voor hunne respective provincien opgemaakt, daar deze alle onderling verschillen en daardoor bewijzen dat den geneeskundigen de verpligting wordt opgelegd om door de oogen te zien der geneeskundige commissie waaronder zij ressorteren. Men vraagt daarom, of die bepalingen bij de invoering der Pharmacopoea Neerlandica ook van kracht zullen blijven, en zoo ja, welke wijzigingen de bestaande lijsten van geneesmiddelen, die de medicinae doctoren en plattelands-heelmeesters hebben na te houden, door de invoering der nieuwe Pharmacopoea ondergaan zullen?

Ook vragen sommige leden hoe art. 5 van het besluit van 1821 geappliceerd zal kunnen worden? Bij applicatie daarvan toch zullen de soms ellenlange namen, wegens plaatsgebrek, bezwaarlijk door den apotheker op zijne potten en flesschen geplaatst kunnen worden.

Eindelijk vraagt men, of er geen nieuwe strafbepalingen noodig zijn om de naleving van art. 5 te verzekeren? Het schijnt wel dat men hier wil de straffen van de wet van 12 Julij 1821, voor zoover het zijn overtredingen dier wet, en volgens art. 4 alinea 3 dier wet de straffen van art. 22 der wet van 12 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 16), voor zoover het zijn overtredingen van het besluit van den 28sten April 1821. Die leden verlangen dat men hier duidelijk en *uitdrukkelijk* spreke van de toepasselijkheid dier strafbepalingen, en dat men voorzie in nieuwe strafbepalingen daar waar die noodig zullen zijn en dus in het geval, dat op het tijdstip der invoering de winkels niet zijn ingerigt naar hetgeen in de Pharmacopoea voorgeschreven en bepaald is (zie art. 2, alinea 2 van het besluit van 28 April 1821); en ten andere in het geval, dat op het tijdstip der invoering bij een apotheker niet de geneesmiddelen voorhanden bevonden worden, die hem bij de Pharmacopoea worden opgegeven en voorgeschreven. (Zie art. 3 der wet van den 12den Julij 1821.)

Schier alle leden hebben uitdrukkelijk den wensch geuit, dat, zonder verwijzing op vroegere wetten en besluiten, in deze wet wierden opgenomen alle voorschriften en bepalingen omtrent de invoering en het gebruik dezer nieuwe Pharmacopoea Neerlandica.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 21sten April 1849.

Het bovenstaand Verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 2den Julij 1849, ontvangen de navolgende *Memorie van Beantwoording*:

Het wets-ontwerp, bij Koninklijke boodschap van 6 Maart 1849 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden, strekkende tot invoering eener *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek*, heeft bij de leden dier Kamer tot onderscheidene bedenkingen aanleiding gegeven, die deels van algemeenen aard zijn, deels den considerans en de afzonderlijke artikelen van het wets-ontwerp betreffen.

Deze bedenkingen zijn door de Regering met al de zorg, die dit voor het algemeen welzijn zoo belangrijk onderwerp vordert, overwogen. De slotsom daarvan is, dat zij de gegrondheid van sommige der gemaakte opmerkingen erkend en het wets-ontwerp in dien zin heeft gewijzigd, doch in vele opzigten zich met de medegedeelde beschouwingen niet heeft kunnen vereenigen. De redenen die haar tot het een en ander hebben geleid, zijn de navolgende:

I. Door sommige leden is gevraagd, of de invoering der Pharmacopoea Neerlandica en der Nederlandsche Apotheek wel bij eene *wet* moet plaats vinden.

De Regering is van oordeel, dat deze aangelegenheid op geen andere wijze behoort te worden geregeld:

1°. uit hoofde van het gewigt der zaak in het algemeen en hare gevolgen, en om zelfs den laatsten twijfel ten opzigte der verbindende kracht van de vastgestelde verordeningen voor te komen;

2°. omdat het uitsluitend regt van uitgave, dat men den Staat wil verzekeren, niet anders dan door den wetgever kan worden verleend; en

3°. uit hoofde der ernstige strafbepalingen, die in het belang der zaak gevorderd worden.

De onbekendheid met dit onderwerp zal bij de Kamer niet grooter zijn dan bij de Regering. De eerste zal wel evenveel vertrouwen willen schenken als de laatste aan de geleerden, die dit werk met zooveel zorg leverden en hunnen naam aan dit hun werk verbonden. Maar de Vertegenwoordiging wordt, buitendien, even weinig als de Regering geroepen om dit Formulierboek te beoordeelen. Beider taak bepaalt zich tot het invoeren van dat boek, en het opleggen der verpligting, om het te gebruiken en zijne voorschriften na te leven.

Men vreest dat dit geen gevolg zal gewinnen, wanneer het Formulierboek zelf niet in het *Staatsblad* wordt geplaatst, vermits men in dit laatste eene afwijking ziet van de wet van 2 Augustus 1822. — De gegrondheid dezer bedenking kan niet worden toegestemd. De genoemde wet toch vordert voor de verbindbaarheid der wetten, dat zij door den Koning worde afgekondigd, en bepaalt dat de afkondiging, in den regel, gerekend wordt bekend te zijn op den 20sten dag na dien der dagteekening van het *Staatsblad*, waarin de wet is geplaatst.

Het eerste zoowel als het laatste zal ten opzigte dezer wet worden in acht genomen. Alleen het Formulierboek zal niet in het *Staatsblad* worden opgenomen, doch wel deze wet, die de verpligtende voorschriften inhoudt, welker bekendmaking op de gewone wijze, en overeenkomstig de wet van 2 Augustus 1822, zal plaats vinden.

De strafbedreigingen komen in deze wet voor: deze zullen dus mede in het *Staatsblad* worden opgenomen. De toepassing van die straffen kan alzoo geene verhindering aantreffen.

Maar zoo men al eens moest toegeven, dat in dit niet opnemen van dit Formulierboek eene afwijking der wet van 2 Augustus 1822 is gelegen, dan kan dezelve worden geregtvaardigd door de opmerking, dat dezelfde wetgever die de zoo even gemelde wet vaststelde, in een bijzonder geval, en om gewigtige reden, eene uitzondering op zijn eigen voorschrift kan wettigen.

II. Uit de omstandigheid dat de eerst ontworpene Pharmacopoea Neerlandica na een tijdsverloop van drie jaren eene herziening heeft noodig gehad, om tot de hoogte der wetenschap en der behoefte van het oogenblik te worden opgevoerd, is aanleiding genomen om te wijzen op de wenschelijkheid eener delegatie op de uitvoerende magt, om later verbeteringen bij besluit te kunnen invoeren. — De juistheid dezer opmerking kan niet worden ontkend. De commissie van redactie verlangde deze herziening zelve, opdat men haar niet zou kunnen tegenwerpen, dat haar werk, na drie jaren ongedrukt te zijn gebleven, reeds verouderd was, en juist in dit tijdperk eenige weinige nieuwe geneesmiddelen in meer of minder gebruik gekomen zijn. Uit voorzigtigheid en om het gebruik van verkeerd bereide stoffen tegen te gaan, heeft zij daaromtrent voorschriften in de nieuwe Pharmacopoea opgenomen.

Men zal alzoo naar alle waarschijnlijkheid op dit Formulierboek wel niet zoo spoedig behoeven terug te komen. Het tegendeel is evenwel mogelijk. En daarom is de voorgestelde delegatie op de uitvoerende magt in een slot-artikel van het wets-ontwerp opgenomen, en het woord *tegenwoordige* uit den considerans weggelaten.

III. De vraag, door eenige leden geopperd, of het niet wenschelijk en beter zoude zijn, indien men met de invoering der Pharmacopoea wachtte tot aan de invoering der nieuwe geneeskundige wetten, moet ontkennend worden beantwoord. Sedert vele jaren hebben de geneeskundigen en artsenijbereidkundigen met ernst aangedrongen op eene nieuwe Pharmacopoea, en deze behoefte werd algemeen door alle deskundigen gevoeld. Van vele der thans veel gebruikt wordende geneesmiddelen vindt men in de bestaande Pharmacopoea geene voorschriften, waarvan het nadeel voor de maatschappij zeer groot is, dewijl men, bij het ontdekken van vervalsching dezer geneesmiddelen, geene voldoende middelen bezit om dit te straffen en tegen te gaan, doordien die geneesmiddelen in de Pharmacopoea Belgica niet voorkomen. Dit geldt van vele der vermogendste en kostbaarste geneesmiddelen; en deze toestand moet zoodra mogelijk ophouden. De Regering heeft dit voor vele jaren reeds ingezien; daarom is de staats-commissie benoemd. Onderscheidene omstandigheden hebben, ongelukkig genoeg, te weeg gebragt, dat de vruchten van haren arbeid nog niet worden genoten. Een langer uitstel van vaststelling en invoering zou dat kwaad verergeren, en zij kan niet afhankelijk gemaakt worden van de invoering der nieuwe geneeskundige wetten, dewijl de daarvoor benoemde commissie, om de uitgebreidheid van haren arbeid, daarmede nog niet gereed is (ofschoon de laatste hand daaraan wordt gelegd) en het nog niet kan worden gegist, veel minder berekend, wanneer de ontwerpen, van haar te verwachten, als wetten in werking zullen treden.

Eindelijk is het wenschelijk, dat de invoering der nieuwe Pharmacopoea die der nieuwe geneeskundige wetten voorafga, dewijl daardoor voor deze laatste een betere weg gemakkelijker gebaand wordt. — Velen die, gelijk de geschiedenis der geneeskundige wetgeving in Nederland zoo uitdrukkelijk leert, om onderscheidene redenen elke verbetering in dezen tegenwerken en belemmeren, zullen door de inzage en het gebruik der nieuwe Pharmacopoea gevoelen, dat het noodzakelijk is, dat er in ons vaderland een nieuwe en betere weg

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

Invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.
(Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

worde ingeslagen, en de wettenschappen voor Nederland zich niet vruchteloos hebben uitgebreid. De Regering moet er derhalve ten ernstigste op aandringen, dat de nieuwe Pharmacopoea zoo spoedig mogelijk worde ingevoerd.

IV. Enkele leden hebben zwarigheid gezien in de invoering der nieuwe wetenschappelijke nomenclatuur en vreezen dat dit tot gevaarlijke en noodlottige verwarringen en misvatting aanleiding zal kunnen geven. De Regering kan, na een naauwkeurig onderzoek betreffende dit punt, in de geopperde zwarigheid en vrees niet deelen. In elke Pharmacopoea, van de eerste tijden harer daarstelling af, is *die* nomenclatuur gevolgd, die de vordering der wetenschappen, op den tijd waarop zij geschreven werden, aanwees, en elke Pharmacopoea draagt in dit opzigt het kenmerk van haren tijd. Zoo is het ook met de *Bataafsche* en *Belgische Pharmacopoea* gelegen, en zoo moest het ook met de *Nederlandsche* zijn. Aan de verbindingen kunnen of mogen geene verkeerde namen gegeven worden, en daar men ze thans met zekerheid kent, moet de naam den aard der stoffen juist uitdrukken, zoodat de naam alleen de stoffen reeds volkomen aanduidt. Had de commissie van redactie dezen eenigen goeden weg niet ingeslagen, zij zou de aanmerking niet hebben kunnen ontgaan, dat zij achterlijk was in de kennis van dit onderwerp. — Voor de gemaakte bedenking en de geuite vrees, als men *alleen* op minkundigen en onachtzamen let, zou eenige grond zijn, indien bij elk geneesmiddel alleen de wetenschappelijke naam vermeld was, doch de *officinele naam is er tevens bijgevoegd* en daarenboven eene *behoorlijke synonymie*. De bedenking geldt bovendien slechts de benamingen *van een gedeelte* der in de Pharmacopoea voorkomende geneesmiddelen, en de nieuwe en juistere namen zijn uit hunnen aard juist geschikt om vergissing voor te komen. Daarenboven verbiedt de Pharmacopoea den geneesheeren niet, om op hunne recepten de officinele namen te blijven gebruiken, en den apothekers niet, om ook de laatste op hunne potten en flesschen te plaatsen. In de buitenlandsche Pharmacopoeën is hetzelfde beginsel steeds gevolgd en heeft nimmer aanleiding tot gegronde bedenking gegeven. De officinele namen zijn derhalve ook in deze Pharmacopoea in hun verkregen burgerregt erkend. — Toen de *Pharmacopoea Batava* en *Belgica* hier te lande werden ingevoerd, had hetzelfde als nu plaats, zonder eenig ongerief. De Regering houdt het er dan ook voor, dat de ten deze door slechts *eenige* leden geopperde bezwaren hunnen oorsprong grootendeels ontleenen uit een aan de Tweede Kamer door de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Pharmacie ingediend adres, en dat die leden, wanneer zij kennis genomen hebben van bovenstaande ophelderingen, en van de adressen, door twee deskundigen uit *Rotterdam* onlangs aan de Tweede Kamer aangeboden, alle vrees voor gevaarlijke gevolgen zullen laten varen.

V. Aan het verlangen van sommige leden, om de uit te geven exemplaren behoorlijk te waarmerken, is gevolg gegeven door de bijvoeging in art. 3, 1ste alinea; doch aan den wensch van anderen, om thans bij de pharmacie het decimaal stelsel van gewigt in te voeren, kan de Regering om vele en zeer gewigtige redenen niet voldoen, dewijl hierdoor in de receptuur verwarringen zouden ontstaan, en tot de verkeerde toediening van sterkwerkende geneesmiddelen, die slechts in kleine giften worden voorgeschreven, aanleiding worden gegeven.

VI. De *Pharmacopoea pauperum*, die slechts eene naamlijst van geneesmiddelen is, kan dan eerst worden vastgesteld, als de voorgedragene Pharmacopoea is ingevoerd, dewijl de eerste op de laatste moet zijn gegrond.

Aan het geuite verlangen tot wijziging van den considerans is voldaan.

Art. 1. Men kan geenszins toegeven dat de uitdrukking » bij het *ontwerp* dezer wet overgelegd" zeer onjuist en verkeerd zoude zijn.

Die aanmerking zou gegrond wezen, indien men de uitdrukking » bij dit *wets-ontwerp*" gebezigd had. Doch de nu gekozene woorden duiden volkomen aan, wat men wenschte uit te drukken.

In den regel hadden de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek, wanneer het nu aanhangige wets-ontwerp was aangenomen, in het *Staatsblad* moeten worden geplaatst. Dit zal echter, gelijk in de Memorie van Toelichting is gezegd, niet geschieden uit hoofde van den omvang en de kosten. Om nu evenwel bepaaldelijk aan te wijzen welke de Pharmacopoea en Apotheek zijn, die de wet zal hebben goedgekeurd, zegt art. 1 dat het die zijn, welke bij het ontwerp der wet aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn overgelegd. Ter wegneming van allen twijfel acht men het behoud dier woorden noodig, en men gelooft niet dat eene andere redactie even juist het denkbeeld zoude uitdrukken. *Bij deze wet overgelegd* zou men in allen geval niet kunnen zeggen, want de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek zijn niet bij de *wet* maar bij haar ontwerp overgelegd.

De woorden: *De Latijnsche en Nederduitsche opstellen, onder de opschriften* zijn geenszins overtollig te achten, en hoewel van *opstellen* gesproken wordt, moet *formulierboek* behouden worden en niet door *formulierboeken* vervangen. Deze redactie is met opzet en zorg gekozen, opdat toch vooral zou blijken dat de beide teksten, namelijk de Latijnsche en Nederduitsche, één werk uitmaken. Het bezigen der uitdrukking *formulierboeken* zou aanleiding kunnen geven tot het verkeerde denkbeeld, dat de Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek twee verschillende werken zijn, terwijl daarentegen de beide opstellen, hoewel verschillend van taal, slechts één formulierboek uitmaken, en ook het eene niet als eene vertaling van het andere mag worden beschouwd. De wetgever stelt hier vast een formulierboek in twee talen.

Art. 2. Dit artikel is veranderd overeenkomstig de gemaakte aanmerkingen; terwijl verder wordt te kennen gegeven, dat het allernoodzakelijkst is, dat de Regering het regt van het drukken en uitgeven der Pharmacopoea hebbe. De ingezetenen hebben er belang bij, dat van die Pharmacopoea eene *naauwkeurige uitgave* bestaat, hetgeen evenzeer in het belang der geneesheeren en apothekers is. Mogten vroegere drukwerken van den Staat hier en daar minder naauwkeurig zijn, de Pharmacopoea zal voorzeker met de vereischte naauwkeurigheid worden afgedrukt, vermits de Staatscommissie, die haar heeft vervaardigd, aan de Regering heeft aangeboden het afdrukken naauwlettend gade te slaan en al de proeven na te zien en van feilen te zuiveren. — Het welzijn der ingezetenen vordert, dat in elke apotheek een *officieel exemplaar der Pharmacopoea* voorhanden is. Dit is mede in het belang der apothekers zelven, daar dusgenaamde goedkoope, maar ook meestal minder naauwkeurige nadrukken, voor de ingezetenen en de apothekers de nadeeligste gevolgen zouden kunnen hebben. Alleen om dit te voorkomen en alleen met het doel om beiden te beveiligen, heeft de Regering art. 2 voorgedragen. De prijs zal zoo laag mogelijk worden gesteld, doch kan vooraf niet bepaald worden, zonder òf aan den Staat schade te berokkenen òf den prijs voor de koopers te hoog te stellen; men kan evenwel de verzekering geven, dat dezelve de som van f 3 niet zal overschrijden. Hoe zeer men verlangt de Pharmacopoea na te drukken, kan daaruit blijken, dat men nu reeds, vòòr men den inhoud kent, in het openbaar heeft aangeboden, de nagedrukte Pharmacopoea voor een halven cent de pagina aan de inteekenaars te leveren. Te regt achten sommige leden der Kamer aan de officiele exemplaren meerdere zekerheid verbonden.

Art. 3. Dit artikel is geheel veranderd overeenkomstig de gemaakte aanmerkingen.

Art. 4. Ter voldoening aan den algemeenen wensch, is de termijn van invoering verlengd tot op zes maanden na de uitgave. Na dien tijd zullen de winkels ingevolge de nieuwe Pharmacopoea moeten zijn ingerigt.

Art. 5. Met het oog op de vragen, gedaan naar aanleiding van dit artikel, wordt gemeld, dat de *Latijnsche uitgave* in de winkels zal moeten voorhanden zijn, ook omdat de recepten in het Latijn worden geschreven.

De *Nederduitsche uitgave* moet, gelijk die der *Belgische Pharmacopoea*, dienen ter gemoetkoming van hen, die dit hulpmiddel vóór hunne taalkennis mogten behoeven. De commissie heeft ook in deze taal haar opstel, op verzoek der Regering, geleverd, ten einde vertalingen voor te komen, en ook hier meerdere zekerheid te geven.

Het is om vele redenen wenschelijk de *Latijnsche* taal voor de Pharmacopoea te behouden, en zij is niet alleen gebruikt omdat de recepten in het Latijn worden geschreven, maar dewijl dit in verband staat met de geheele vorming der pharmaceuten. De Latijnsche taal is dan ook, op twee uitzonderingen na, voor de Pharmacopoeën in alle Staten verkozen. De meest reactionnaire en behoudende pharmaceuten hebben zelfs daarop nimmer aanmerking gemaakt, en dat de pharmacie, ofschoon in lateren tijd zeer verbeterd en uitgebreid, in de Latijnsche taal naauwkeurig en goed kan behandeld worden, bevestigt het getuigenis van bevoegde geleerden.

De vraag of de medecinæ doctoren ten platten lande en de plattelandsheemeesters verpligt zullen zijn een exemplaar van de Pharmacopoea na te houden, wordt toestemmend beantwoord, aangezien men het hier geopperde onderscheid tusschen artsenijmengers en *bereiders* niet kan of mag aannemen. Vele redenen maken het noodzakelijk, dat de bedoelde personen de Pharmacopoea bezitten en kennen; en dit te meer, dewijl zij zich van anderen geneesmiddelen aanschaffen en de deugdelijkheid daarvan moeten kunnen beoordeelen. In de voorgestelde Pharmacopoea vinden zij nu niet alleen hoe de geneesmiddelen bereid worden, maar ook welke eigenschappen en kenmerken van onvervalschtheid zij moeten bezitten, en deze kennis is voor de bedoelde personen onontbeerlijk, dewijl zij voor de nadeelige gevolgen van het tegendeel aansprakelijk zijn. De belangen der plattelands-bewoners moeten ook in dezen met ernst worden behartigt, en het groot en onmiskenbaar nut van die aanschaffing kan en mag niet opgeofferd worden aan de geringe uitgave, die het aanschaffen der Pharmacopoea vorderen zal.

Het door sommige leden aangemerkte betreffende de bepalingen van de commissien van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, aangaande den aard en de hoeveelheid der geneesmiddelen, welke men ten platten lande in de winkels moet voorhanden hebben, kan eerst in overweging worden genomen wanneer de Pharmacopoea is vastgesteld. Ten einde aan de geneesheeren in hunne voorschriften de vereischte vrijheid te laten, is in de nieuwe Pharmacopoea niet bepaald, tot welke hoeveelheden sommige geneesmiddelen mogen worden voorgeschreven; dit zou inbreuk gemaakt hebben op de vrijheid der doctoren.

Betreffende de toepassing van art. 5 van het besluit van 28 April 1821 en de namen, die de apotheker op zijne potten en flesschen zal moeten plaatsen, bestaat geen bezwaar. Toen de Belgische Pharmacopoea werd ingevoerd, waarin vele namen, die thans geheel verkeerd en onjuist zouden zijn, voorkomen, die veel langer zijn dan de betere en nu voorgestelde, heeft men dit bezwaar niet geopperd.

Aan den algemeenen wensch, ten slotte van het verslag kenbaar gemaakt, dat, zonder verwijzing op vroegere wetten en besluiten, in deze wet wierden opgenomen alle voorschriften en bepalingen omtrent de invoering en het gebruik dezer nieuwe Pharmacopoea, heeft men vermeend niet te mogen voldoen, omdat men zoo doende zoude vooruitloopen op hetgeen nader ten aanzien van deze zaak bij de wet zal worden vastgesteld. In afwachting daarvan heeft men het beter geacht, bij wijze van overgang en om de nieuwe Pharmacopoea met de bestaande in verband te brengen, de bepalingen omtrent deze laatste op de eerstgemelde van toepassing te maken, terwijl later, wanneer de geneeskundige wetten zullen zijn vastgesteld, daardoor van zelf deze zaak geregeld zal zijn, en de daarbij omtrent het gebruik en de naleving der Pharmacopoea te geven voorschriften de tegenwoordige zullen vervangen.

Desniettemin is art. 5 van dit wets-ontwerp thans zoodanig gewijzigd, dat de strijd, die vroeger met art. 4 bestond, ten aanzien van den termijn, is vervallen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek is, na van den inhoud der voren-staande Memorie van Beantwoording en van het daarbij gevoegd gewijzigd Wets-ontwerp kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 10den Julij 1849.

WESTERHOFF.
POORTMAN.
FOKKER.
MEEUSSEN.
STORM.

[XV. 5.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET *op de invoering der Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op pag. 226 *van dit Bijblad.*]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat er noodzakelijkheid bestaat, om de *Pharmacopoea Belgica* te doen vervangen door een nieuw *artsenijbereidkundig formulierboek*, overeenkomende met de vorderingen der wetenschap en de behoefte der geneeskunde,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De Latijnsche en Nederduitsche opstellen, onder de opschriften *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek* bij het ontwerp dezer wet overgelegd, worden als *artsenijbereidkundig formulierboek* vastgesteld.

Art. 2. Het uitsluitend regt van drukken en uitgeven der *Pharmacopoea Neerlandica* en der *Nederlandsche Apotheek* wordt aan den Staat voorbehouden.

De drukker, uitgever, verkooper en verspreider van eenig exemplaar van dit formulierboek, niet van staatswege gedrukt, uitgegeven en gewaarmerkt, worden gestraft met eene boete van f 100 voor ieder exemplaar door hen gedrukt, uitgegeven, verkocht, verspreid of in hun bezit gevonden, en, in geval van onvermogen om die boete te betalen, met gevangenis van één maand tot twee jaren.

Alle zoodanige exemplaren, waar ook gevonden, worden verbeurd verklaard ten behoeve van den Staat.

Art. 3. De *Pharmacopoea Neerlandica* en de *Nederlandsche Apotheek* worden ter Algemeene Lands-drukkerij gedrukt, van staatswege uitgegeven en algemeen verkrijgbaar gesteld, en door of van wege den Minister van Binnenlandsche Zaken gewaarmerkt.

De uitgave en verkrijgbaarstelling zal de bekendmaking door middel van het *Staatsblad* vervangen.

Art. 4. De *Pharmacopoea Neerlandica* en de *Nederlandsche Apotheek* worden zes maanden na den dag der uitgave in werking gebragt, en vervangen de *Pharmacopoea Belgica*, die met hetzelfde tijdstip wordt afgeschaft.

De dag der uitgave wordt in de *Staats-Courant* aangekondigd.

Art. 5. De bepalingen, thans omtrent het gebruik en de naleving der *Pharmacopoea Belgica* bestaande, zijn, tot dat zij door andere worden vervangen, van toepassing en verpligtend ten opzigte der *Pharmacopoea Neerlandica* en der *Nederlandsche Apotheek*, alleen met deze uitzondering, dat de termijn van één jaar, in art. 2 van het Koninklijk besluit van 28 April 1821 (*Staatsblad* n°. 2) en in art. 3 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 7) vastgesteld, wordt vervangen door den termijn van zes maanden, in art 4 dezer wet bepaald.

Art 6. Wij behouden Ons de bevoegdheid voor, om in dit *artsenijbereidkundig formulierboek* van tijd tot tijd die verbeteringen aan te brengen, welke latere vorderingen der wetenschap en behoefte der geneeskunde noodig zullen hebben gemaakt.

Zoodanige verbeteringen zullen worden beschouwd als een geheel met dit formulierboek uit te maken en op haar al de bepalingen dezer wet toepasselijk zijn.

Lasten en bevelen enz.

[XXXII. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant;* uitgebragt in de zitting van den 10den Julij 1849.

Onder dagteekening van 7 Junij 1849 is aan de Kamer eene Koninklijke boodschap ingezonden, waarbij een wets-ontwerp was gevoegd, strekkende om te bekrachtigen de heffing voor de provincie Noordbrabant: *a.* van twee buitengewone opcenten op de grondbelasting en op de personele belasting, voor rentebetaling en aflossing eener geldleening van f 300,000, aangegaan tot verbetering van wegen en waterleidingen, en *b.* van eenen buitengewonen opcent op diezelfde belastingen, voor de aflossing en rentebetaling eener geldleening van f 200,000, te sluiten tot het verder voortzetten der verbetering van de wegen en waterleidingen in de gemelde provincie.

Bij het onderzoek in de afdeelingen, waaraan 48 leden hebben deelgenomen, gaven die leden vrij algemeen hun leedwezen te kennen, dat zij, doordien het *Bijblad* op de *Staats-Courant* niet was bijgehouden, buiten staat zijn geweest te raadplegen de discussien die bij de vorige Kamer in de maand December 1848 hebben plaats gehad over de toen ingediende wets-ontwerpen tot heffing van provinciale belastingen, en drongen zij er op aan, dat zoo spoedig mogelijk, en wel, indien dit zijn kon, nog vóór het in beraadslaging brengen dezer wet, dit verzuim worde hersteld. Dat onderzoek heeft overigens aanleiding gegeven tot de volgende bedenkingen.

§ 1. Eenige leden waren van oordeel, dat bij voordragten van wetten tot bekrachtiging van provinciale belastingen, de Staten-Generaal in de gelegenheid moesten worden gesteld om volledige kennis te kunnen nemen van den geheelen omvang der zaak, en om te kunnen onderzoeken en beoordeelen of de voorgestelde uitgaven waren doelmatig en uitsluitend in het belang der provincie; of de behoefte aan het heffen der belasting bestond en of de keuze der soort van belasting en de wijze der heffing was overeen te brengen met het belang der betrokken provincie.

Deze leden vermeenden daarom dat de Regering dit tegenwoordig wets-ontwerp niet behoorlijk had toegelicht.

De groote meerderheid der leden stemde echter niet met deze zienswijze in.

Die meerderheid integendeel was van gevoelen, dat de Staten-Generaal zich zoo min mogelijk moesten mengen in zuiver provinciale aangelegenheden, waardoor inbreuk zou worden gemaakt op de magt en werkkring der Provinciale Staten en op de zelfstandigheid der provincien.

De begrooting toch der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven wordt, volgens art. 129 der Grondwet, opgemaakt door de Staten der provincie, en moet alléén door den Koning worden goedgekeurd. Wel is waar, bij datzelfde artikel wordt de bekrachtiging door de wet vereischt der provinciale belastingen, te heffen tot dekking dier uitgaven. Maar juist omdat het opmaken en vaststellen der begrooting aan de Staten der provincie onder 's Konings goedkeuring is opgedragen, vermeende die meerderheid, dat de Staten-Generaal bij de beoordeeling der voorgestelde provinciale belastingen niet moesten treden in de huishouding der provincie, maar, van een algemeener standpunt uitgaande, alléén hadden te onderzoeken of de provinciale belasting strijdig is met het algemeen rijks-belang, wijl de behartiging van het zuiver provinciaal belang geheel aan de Provinciale Staten is toevertrouwd.

De meerderheid achtte dus het wets-ontwerp voldoende toegelicht, doch kon zich, ook ten einde tot evengemeld onderzoek volledig in staat te zijn, wel vereenigen met den wensch der minderheid, om mededeeling, althans inzage, te verkrijgen van de voordragten der Provinciale Staten van 9 Julij 1844 en van 10 Julij 1848, van het Koninklijk besluit van 2 April 1845, n°. 55, en van het Koninklijk besluit houdende goedkeuring der voordragt van 10 Julij 1848, bijaldien zoodanig besluit mogt zijn genomen, alsmede van de voorwaarden der beide geldleeningen.

§ 2. Enkele leden verklaarden dat zij de bekrachtiging tot heffing der belasting slechts voor den tijd van een jaar wenschten te verleenen, daar anders ligtelijk bezwaren zouden kunnen ontstaan, indien men later tot eene verandering van het belastingstelsel wilde of tot verhooging der door de provinciale opcenten reeds getroffen belastingen

Heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant.
(Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

moest overgaan. De overige leden konden dit bezwaar niet deelen; zij oordeelden dat men niet uit het oog moest verliezen, dat het voorgestelde wets-ontwerp, wat betreft de leening van f 300,000, eigenlijk niets meer af anders doet, dan herstellen de wettige verhouding tusschen de geldschieters en de provincie Noordbrabant, die door de Grondwet van 1848 kon geacht worden te zijn verbroken; dat de ondervinding reeds had doen zien, dat wanneer telkens eene vernieuwde bekrachtiging werd vereischt, de geldschieters ongenegen zijn om aan de leening deel te nemen; en eindelijk, dat men steeds bij magte bleef, bij de wet een ander middel aan te wijzen, indien zich werkelijk, bij veranderi g van het belastingstelsel, of verhooging der grond- of personele belasting, ten gevolge dezer wet bezwaren mogten opdoen.

§ 3. Vrij al eveen werd opgemerkt dat de bewoordingen der 1ste alinea van het eenig artikel dezer wet: "waarover dat noodig zijn zal" te onbepaald zijn. Men gaf in bedenking, of het ook tot verbetering van den vorm der wet niet wenschelijk ware, om achter de aangehaalde woorden te laten volgen: "volgens de bepalingen en "voorwaarden der na te melden geldleeningen."

Aldus gearresteerd bij de Commissie van Rapporteurs den 19den Junij 1849.

Na de mededeeling van dit Verslag aan de Regering, is daarop, onder dagteekening van den 23sten Junij, de navolgende *Memorie van Beantwoording* ontvangen.

De Regering meent ter beantwoorning van de gemaakte aanmerkingen met het volgende te kunnen volstaan.

§ 1. De groote meerderheid der leden van de Kamer heeft zeer juist het onderscheid aangewezen tusschen de regeling en het bestuur van het provinciaal huishouden, door art. 131 aan de Staten der provincien, en de bekrachtiging der provinciale belastingen, door art. 129, § 3, aan de wetgevende magt in het Rijk opgedragen; — en te regt betoogd dat de minderheid door haar verlangen inbreuk zou maken op de regten der Provinciale Staten. De Regering meent er bij te moeten voegen, dat de Staten-Generaal onmogelijk genoegzame kennis van het huishouden van elk der provincien zich zouden kunnen eigen maken, om volledig te kunnen beoordeelen, *of de voorgestelde uitgaven zijn doelmatig en uitsluitend in het belang der provincie, of de behoefte aan het heffen der belasting bestaat, en of de keuze der soort van belasting en de wijze der heffing is overeen te brengen met het belang der provincie.*

Om aan het verlangen der meerderheid te voldoen, worden ter inlichting, door nederlegging ter griffie van de Tweede Kamer, de gevraagde stukken medegedeeld, voor zooverre zij bestaan.

§ 2. De meerderheid der Kamer heeft insgelijks op alles afdoende gronden het verlangen van enkele leden bestreden, daartoe strekkende, dat de heffing dezer belastingen slechts voor een jaar zou worden bekrachtigd. Het geldt hier de bevestiging der zekerheid voor eene reeds gesloten, en het daarstellen der zekerheid voor eene nog aan te gane geldleening.

§ 3. Aan het verlangen hier uitgedrukt is voldaan met eene geringe wijziging.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

Bij deze Memorie van Beantwoording was gevoegd de navolgende

NOTA VAN WIJZIGING *in het Ontwerp van Wet tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie* Noordbrabant. [Zie het wets-ontwerp op bladz. 87 der *Bijlagen*].

Eenig artikel. Achter de woorden: *waarover dat*, in den 1sten régel, te voegen:

"ter voldoening aan de bepalingen en voorwaarden der na te "melden geldleeningen".

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing van buitengewone opcenten in de provincie Noordbrabant is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording en van de daarbij gevoegde Nota van Wijziging kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 10den Julij 1849.

SLICHER VAN DOMBURG.
MEEUSSEN.
VAN NAAMEN.
VAN EGK.
BOIS.

[XXXI. 6.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp houdende voorzieningen omtrent de Kroondomeinen.*

De Regering wenscht de aanmerkingen, in het verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer op het ontwerp van wet houdende voorzieningen omtrent de kroondomeinen ontvouwd, zoo grondig, maar tevens zoo beknopt mogelijk te beantwoorden.

Daartoe acht zij het raadzaam, eenige waarheden op den voorgrond te plaatsen, die zij onbetwistbaar keurt; van beslissende waarde schat voor het onderzoek en de beoordeeling hier door haar in te stellen; en daa om bij haar volgend betoog steeds voor oogen wenscht te hebben gehouden.

Zij zijn de volgende:

1°. Koning WILLEM II was in 1848 volledig en uitsluitend eigenaar van de goederen, van welke hier de rede is.

2°. Hij heeft, geheel onverpligt, uit zuivere goedwilligheid, deze zijne eigendommelijke goederen om niet afgestaan, dat is geschonken, aan den Staat der Nederlanden.

3°. Aan die schenking heeft Hij deze uitdrukkelijke voorwaarden verbonden.

a. dat die geschonken goederen zullen zijn en blijven *kroondomeinen*;

b. dat de vruchten van die kroondomeinen zullen worden genoten door zijne opvolgers op den troon van het Koningrijk der Nederlanden.

4°. De Staat der Nederlanden heeft die schenking en de beide voormelde voorwaarden, daaraan verbonden, gaaf aanvaard.

5°. De Staat der Nederlanden is gehouden, die voorwaarden stipt, getrouw, eerlijk te vervullen.

En nu gaat de Regering tot het geven der gevraagde inlichtingen en tot het beantwoorden der gemaakte opmerkingen over.

§ 1. De geschiedenis dezer goederen blijkt bijna geheel uit openbare stukken, en kan daarom gemakkelijk worden herinnerd.

De wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 40) heeft de goederen, daarin vermeld, in vollen eigendom en als patrimonieel goed afgestaan aan WILLEM FREDERIK VAN ORANJE-NASSAU, in voldoening aan art. 31 der toenmalige Grondwet.

Deze Vorst, de eerste Koning der Nederlanden, heeft door zijn besluit van 28 Augustus 1822, n°. 118 (te vinden in de *Staats-Courant* n°. 205 van 1822, en in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad*, IXde deel, 1ste stuk, bladz. 518 volgg.), vastgesteld dat er eene naamlooze maatschappij zal worden opgerigt, ten doel hebbende het geriet van landbouw, fabrieken en handel, en dat de voormelde goederen, gezamenlijk met de kapitalen, door andere deelnemers bij te dragen, tot een fonds en onderpand van die maatschappij zullen strekken.

Die maatschappij is ten gevolge daarvan opgerigt voor een tijdvak van 27 jaren, eindigende met 31 December 1849. Aan haar is de naam gegeven van *Algemeene Nederlandsche Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt.* Hare statuten zijn vastgesteld door een Koninklijk besluit van 13 December 1822, n°. 9, te vinden in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad*, deel IX, 2de stuk, bladz. 828 volgg. Art. 7 van die statuten luidt:

Het fonds dezer maatschappij zal bestaan uit vijftig millioen gulden, te weten:

1. *uit de domeinen in natura, welke de Koning bij Hoogstdeszelfs besluit van 28 Augustus 1822, n°. 118, heeft toegewezen, om het primitive fonds en den waarborg der maatschappij uit te maken, geschat op 20 millioen, tegen den penning 40, van een zuiver inkomen van 500,000 gulden;*

2. *uit zestig duizend actien of aandeelen, elk van vijf honderd gulden.*

Op dienzelfden 13den December 1822 is, voor den notaris P. F. Morren en getuigen, te Brussel, eene acte verleden, en den 16den daaraanvolgende geregistreerd, waarin die meergenoemde goederen door WILLEM FREDERIK VAN ORANJE-NASSAU aan de zoo even vermelde maatschappij zijn overgedragen.

Die maatschappij was, volgens art. 1 der statuten, gevestigd te Brussel, en werd volgens art. 31 van diezelfde statuten, beheerd door eenen gouverneur en zes directeurs, bijgestaan door eenen secretaris en eenen thesaurier, onder het toevoorzigt van negen commissarissen.

Zij stelde door geheel het Rijk hare agenten aan, en beheerde door deze de aan haar afgestane goederen.

Ter oorzake van den opstand en afval van België is de gouverneur der maatschappij uit Brussel naar 's Hage geweken, en heeft daar, door middel van de agenten in de trouw gebleevene noordelijke provincien des Rijks, het beheer voortgezet over dat gedeelte der goederen van die maatschappij, dat in de laatstgenoemde provincien is gelegen.

Na doode van dien gouverneur is dat beheer voortgezet door den toenmaligen Minister van Financien.

In het verdrag, op den 5den November 1842 tusschen de Nederlandsche en Belgische gevolmagtigden gesloten, en door de wet van 4 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 3) goedgekeurd, is in art. 6o onder anderen vastgesteld:

De tienden en goederen op het Nederlandsche grondgebied gelegen, die aan de algemeene Brusselsche Maatschappij zijn afgestaan bij acte van 16 December 1822, en zoodanig als die op den 1sten October 1830 bestonden,

Voorzieningen omtrent de Kroondomeinen.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.

worden, te rekenen van 1 Januarij 1843, in vollen eigendom teruggegeven aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, en wordt tevens afgezien van alle aanspraak op de inkomsten dier tienden en goederen, sedert 1°. October 1830 ontvangen en nog te ontvangen.

Op den 24sten Junij 1843 is te 's Hage, ten overstaan van den notaris J. W. van den Bergh, eene acte verleden, den 4den Julij daaraanvolgende geregistreerd, waardoor de heer Donny, lid van de Kamer der Belgische vertegenwoordigers, van wege het Belgische gouvernement, en de Nederlandsche Ministers van Buitenlandsche Zaken, Finantien en Justitie, overeenkomstig de slotbepaling van het straks aangehaalde 6oste artikel van het verdrag, van de wederzijdsche overdragt van goederen, en de overeengekomene afstanddoeningen in dat artikel vermeld, hebben doen blijken.

De Koning heeft door zijn besluit van 30 Junij 1843, n°. 49, eenen administrateur zijner particuliere domeinen benoemd, en aan dezen, onder dien titel, het beheer opgedragen van de tienden en goederen, Hem door het vermelde art. 6o van het aangehaalde verdrag teruggegeven.

Deze zelfde tienden en goederen heeft Koning Willem II, tijdens de herziening der Grondwet in 1848, aan den Staat teruggegeven, opdat zij zijn *kroondomeinen*, en de Koning der Nederlanden in der tijd de opbrengsten daarvan genicte.

Die schenking, alzoo omschreven, is door het ontwerp van art. 27 der Grondwet aangeboden, door de vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk in enkelen en in dubbelen getale aangenomen, en daardoor, tot grondwettige bepaling verheven, van weêrszijden tot stand gebragt.

§ 2. De bepalingen van dit ontwerp van wet schijnen der Regering toe voldoende te zijn tot regeling van dit onderwerp, en zij acht het niet noodig in de ontwikkeling te treden van hare regtsgevolgen.

Zoodanig betoog is vooral overbodig ten opzigte der punten, ter dezer plaatse in het verslag vermeld.

Dit ontwerp van wet toch stelt vast, dat de Koning, tegen het genot van alle de opbrengsten dezer kroondomeinen, ook alle lasten op die goederen rustende, en alle kosten voor, en ter oorzake van dezelve aan te wenden moet dragen.

Welke de lasten zijn die de Koning geniet, en of Hij ook de vruchten zal trekken van de aanwassen die deze goederen ten deele zullen vallen, kan geen oogenblik twijfelachtig zijn, wanneer men maar de waarheden in het oog houdt, die in deze memorie voorop zijn gesteld; want dan moet men erkennen:

Koning Willem II bezat die goederen in eigendom, als voorwerpen van het gemeene burgerlijke regt.

Aan die goederen waren alzoo verbonden al de voor- en nadeelen, al de lusten en lasten, aan soortgelijke eigendommen van particulieren toekomende en daarop klevende, en daaronder het regt van aanwas.

In dien staat, en zoodanig, zijn die goederen teruggegeven aan den Staat in eigendom, doch het genot der vruchten uitbedongen voor den troonbekleeder.

De aanwassen zullen alzoo als tot deze goederen behoorend kroondomein zijn, en den Staat als zoodanig toebehooren; de vruchten van die aanwassen zullen door den Koning worden genoten.

Art. 1. § 3. De Regering heeft door de openingen aan haar gegeven, en door de stukken aan haar overgelegd, de overtuiging verkregen, dat de goederen in de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 22) afgestaan, voor zooverre die op het Nederlandsche grondgebied zijn gelegen, na de wijzigingen en verwisselingen, die zij sedert dien tijd hebben ondergaan, worden opgeleverd door de goederen en kapitalen in de voorgedragene wet vermeld.

De kadastrale indeelingen waren in 1822 nog niet bekend, veel minder ter aanduiding der goederen ingevoerd.

Daarvan kon derhalve in de wet van 26 Augustus 1822 geen gebruik worden gemaakt; maar de toen gebruikelijke wijze van omschrijving moest worden gebezigd. De domaniale leggers waren de grondslagen, waarnaar deze goederen werden beheerd. Zij werden bij de agenten der maatschappij gevonden en van deze overgenomen, en hielden verband met de vroegere domein-kantoren, door welke het beheer over die goederen vroeger werd gevoerd.

Na het invoeren van het kadaster werd het van belang, zelfs noodzakelijk, de indeelingen van het kadaster naast ieder perceel op de leggers bij te schrijven; dit is met de meeste naauwkeurigheid geschied, en daartoe zijn elf acten in de wereld gebragt, die getuigen van de zorg daaraan besteed.

Op datzelfde kadaster zijn de aanslagen der grondbelasting gebouwd. De ondervinding heeft niet geleerd, dat bij die vergelijking en aanteekening eenige dwaling is ingeslopen, die niet later is hersteld.

Deze zelfde leggers zijn ook nu nog de grondslagen van het beheer dezer goederen, en daarom zijn nu uit die leggers, naar de volgorde der perceelen, de kadastrale aanduidingen overgenomen, die naast elk perceel staan opgeteekend.

De gemeenten zijn daarbij minder in aanmerking genomen, omdat ter voorkoming van verwarring en daaruit voortvloeijende dwalingen, slechts één leiddraad moet worden aangenomen, en de steeds gebruikte leggers zich daartoe het meest aanbevelen.

Domburg en *Westkapelle* zijn in de wet van 26 Augustus 1822 niet genoemd. Dat was het gevolg eener dwaling. — De perceelen sectie *A* n°. 1, 1 *d*, 1 *e* en 1 *f* en sectie *B* n°. 93 *a* tot en met 93 *f* der gemeente *Oostkapelle* werden door hunne eigenaren als hun eigendom gereclameerd, en bij het onderzoek bleek dat voor *Oostkapelle* in de wet had moeten worden geschreven *Westkapelle* voor de perceelen sectie *A* n°. 1, 1 *d*, 1 *e* en 1 *f*, en *Domburg* voor de perceelen sectie *B* n°. 93 *a* tot en met 93 *f*. Deze dwaling is daarna hersteld en de verbetering is in het aangeboden wets-ontwerp opgenomen.

In dit volgen der leggers is tevens de reden gelegen, waarom soms eenige kadastrale perceelen gesplitst voorkomen; te weten deze, dat zoodanig kadastraal perceel aan meerdere perceelen der leggers gemeen is.

Zoo blijkt het bij voorbeeld uit de stukken, dat de kadastrale nummers 438, 439 en 866, op bl. 7 van het ontwerp van wet voorkomende, in dat geval verkeeren.

Het perceel sectie *A* n°. 438 behoort tot vier perceelen of nummers van de domeinleggers, te weten n°. 156 — 159; het perceel sectie *A* n°. 439 tot vier andere perceelen of nummers van de domeinleggers, te weten n°. 161 — 164, en het perceel sectie *A* n°. 866 tot acht andere perceelen of nummers van de domeinleggers, te weten n°. 165 — 172.

De kadastrale aanduidingen zijn thans onmisbaar, vermits op deze nummers in de registers van het kadaster de eigendoms-overgang, krachtens deze aangebodene wet, moet worden overgeschreven. Daarnaast hadden andere omschrijvingen geplaatst kunnen worden, maar dat zou de uitgebreidheid der wet en de moeite der overschrijving slechts nutteloos hebben vergroot, vermits de beoordeelaars der wet of van haar ontwerp dan nog geene overtuiging, veel minder zekerheid zouden hebben verkregen, dat die omschrijving juist op het daarnaast staande kadastrale perceel past; tenzij zij dat met de kaarten en leggers van het kadaster vóór zich, of beter nog op de plaats zelve, onderzochten.

Dat met deze goederen in 1822 mede is afgestaan alle regt van aanwas, volgens het burgerlijk regt tot die goederen behoorende, zal geen betoog behoeven, want dat regt is van die goederen niet af te scheiden; en voor zooverre die afscheiding mogelijk mogt zijn, zij is bij dien afstand niet bewerkstelligd. Die goederen zijn zonder eenig voorbehoud of beperking overgedragen. Zij zijn dus overgegaan met al hunne regten en verpligtingen, met al hunne lusten en lasten. Zij zullen sedert 1822, dat is in 27 jaren, op de eene plaats hebben verloren, op eene andere hebben aangewonnen; het eerste wordt niet vergoed, het laatste niet ontnomen.

Hier in een onderzoek te treden, te beoordeelen en te beslissen wat *al* wat *niet* voor aanwas moet worden gehouden, is de taak des wetgevers niet, maar, zoo daarover geschil rijst, de taak der regterlijke magt.

De wet van 1822 stond af *alle de domaniale tienden in de provincie Gelderland, alle de domaniale tienden in de provincie Zuidholland, alle de domaniale tienden in de provincie Zeeland, alle de domaniale tienden in de provincie Utrecht.* Diezelfde woorden zijn in dit wets-ontwerp overgenomen, opdat juist hetzelfde dat in 1822 is afgestaan, ten gevolge der teruggave van 1848 terug-ontvangen zou worden, behoudens de inmiddels bewerkstelligde afkoopen van tienden, voor welke de op het grootboek der nationale schuld ingeschrevene afkoop-prijzen in de plaats zijn getreden; — waarvan blijkt uit eenen ter griffie van de Tweede Kamer ter inzage nedergelegden staat, waarop tevens vermeld staan enkele verkochte perceeltjes goed, waarvan de verkoopprijzen mede op dat grootboek zijn ingeschreven.

Hier nu den strijd te beslissen over de meerder of minder uitgestrekte beteekenis der woorden: *alle de domaniale tienden* in deze en die provincien, zou weder de roeping des wetgevers te buiten gaan, behoort uitsluitend tot den werkking der regterlijke magt. — Men bedenke buitendien, dat de Staat hier niet *geeft* maar *ontvangt*; en dat alzoo iedere beperking ten gevolge zou hebben, dat de Staat minder aannam, en dus minder ontving dan werd aangeboden, en dat het meerder aangebodene maar niet aangenomene het eigendom blijft van den schenker. Door deze schenking van 1848 zijn deze goederen geene gewone *staats-* maar *kroon-domeinen* geworden. — Tusschen deze beide bestaat groot verschil.

De vraag of art. 6 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) ook op de tienden tot deze kroondomeinen behoorende toepassing moet vinden, moet, naar het oordeel der Regering, ingeval daarover geschil ontstaat, aan de beslissing der regterlijke magt worden overgelaten.

Het koppelwoordje *en*, in den 5den regel van n°. 2 van art. 1, is weggenomen.

Art. 2, § 1. De bedoeling der Regering is werkelijk, dat alle lasten dezer goederen, zonder eenig onderscheid, en alle uitgaven ter oorzake van dezelve te doen, uit de inkomsten der kroondomeinen zullen worden bestreden: daarom bewilligt zij gereedelijk in de bijvoeging van het verlangde woord *alle*, wanneer men dat tot verduidelijking noodig acht. Zij had dat woord uit het oorspronkelijk opstel geschrapt, omdat zij meende dat het overtollig is, vermits de woorden: *Hij draagt de daarop drukkende lasten*, geene uitzondering noch onderscheiding, hoe ook genaamd, toelaten.

Dit slot van art. 2 zal dus nu luiden: *Hij draagt alle daarop drukkende lasten.*

De verpligting om de gebouwen tegen brandschade te verzekeren, behoort in de instructie aan den administrateur te worden opgelegd. De wet moet in die bijzonderheden niet afdalen.

In de tegenwoordige instructie van den administrateur dezer goederen

HARMONIE TE GRONINGEN.

Voorzieningen omtrent de Kroondomeinen.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

staat dit voorschrift te lezen. Het is het voornemen der Regering dat voorschrift in die instructie te behouden, zoo als straks zal blijken. Dat de kosten dier verzekering uit de opbrengsten dezer goederen moeten worden bestreden, ligt reeds in de bepaling van dit artikel, en behoeft daarom niet in het bijzonder te worden herhaald. Zoodanige herhaling zou zelfs nadeelig kunnen zijn, als grond opleverende voor onderscheidingen en spitsvondige redeneringen. Te groote voorzigtigheid kan onvoorzigtigheid worden.

Voor *domeinen van de Kroon* wordt nu in het eerste gedeelte van dit artikel gelezen *kroondomeinen*.

Art. 3, § 5. De bepaling: *De kroondomeinen zijn onvervreemdbaar*, moet volstrekt worden behouden. Onder die voorwaarde zijn zij geschonken; onder die voorwaarde is die schenking aangenomen.

Het 3de lid van dit artikel zal met eenen nieuwen regel aanvangen.

Art. 4, § 6. Dit artikel houdt, volgens de uitdrukkelijke bepaling van het voorgaande, *de eenige uitzonderingen* in, die op den regel der *onvervreemdbaarheid* van de kroondomeinen mogen worden toegelaten.

Die eene uitzondering op zijnen regel, dien hij even te voren vaststelde, uitdrukkelijk toelaat, werd nimmer geacht zijnen regel daardoor te verzwakken, veel minder zelf omverre te stooten; integendeel, de uitzondering werd steeds geacht den regel te bevestigen.

De eerste uitzondering in dit artikel toegelaten, vergunt *ruiling van gedeelten dezer kroondomeinen tegen andere goederen*; maar zij vergunt dat alleen aan de wetgevende magt; en zij schrijft voor dat de in ruiling aangenomene goederen in plaats van de in ruiling afgestane *kroondomeinen* zullen worden. Hoeveel verschilt dat niet van den verkoop in de aanmerking op dit artikel verdedigd?

Men heeft hierbij vooral op het oog gehad zoodanige omruilingen van gedeelten van goederen, die dikwerf wenschelijk, zoo niet noodzakelijk worden, ter verbetering van grensscheidingen, of ter bevordering van andere plaatselijke belangen, en alzoo in het voordeel der goederen zelve.

Over de opheffing der tienden door afkoop zal de Regering hier niet uitweiden, vermits zij daardoor geheel buiten den kring van het tegenwoordige wets-ontwerp zoude afdwalen.

Zij herhaalt evenwel gaarne, dat zij het wenschelijk acht, dat de gelegenheid daartoe worde opengesteld voor hen, die verlangen daarvan gebruik te maken. Die dat wederkeerig wenschen, behoeven daartoe geen voorschrift der wet.

Tot heden heeft de Koning tiendheffer op billijke voorwaarden zich daartoe steeds bereid betoond, en dat daarvan door velen gebruik is gemaakt, bewijzen het kapitaal in het grootboek ingeschreven, en de ter griffie nedergelegde staat.

In de 3de zinsnede van dit artikel wordt ten gunste dezer afkoopen reeds veel gedaan:

a. op den regel der onvervreemdbaarheid van de kroondomeinen wordt deze afkoop der tienden als uitzondering toegelaten;

b. daartoe wordt geene wet gevorderd, en daardoor de afkoop zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt;

c. die afkoop wordt *voortdurend* alzoo toegelaten en daardoor naar het verledene teruggewezen, en de gemakkelijkheid, waarmede de afkoop te verkrijgen was en voortdurend verkrijgbaar zal zijn;

d. de woorden: *op den voet en voor den prijs nader door Ons te bepalen*, zijn overgenomen uit art. 3 der wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39).

Art. 4 alinea 4 en Art. 5 alinea 3 spreken van Koninklijke besluiten, en art. 73 der Grondwet bepaalt in alinea 4: *Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door een der hoofden van de ministeriele departementen mede-onderteekend.* Kan het nu wel worden betwijfeld, of behoeft het wel te worden verzekerd, dat deze besluiten de mede-onderteekening moeten dragen van eenen minister, die zich daarvoor verantwoordelijk stelt!

Aan het verlangen der Kamer ten opzigte van het behandelen der gelden, door afkoopen en verkoopen verkregen, wordt door deze wet voldaan, vermits de Minister van Finantien met de zorg daarvoor en voor de wederbelegging is belast, en deze daartoe geene andere personen dan comptabele ambtenaren mag bezigen.

Art. 5, § 7. Aan het verlangen om de kroondomeinen van staatswege te doen beheeren, kan niet worden toegegeven. De aard der zaak brengt mede, dat hij, die het genot der vruchten van zekere goederen trekt, ook het beheer over die goederen voere en die vruchten inoogste.

Wil men, dat hij al de kosten van dat beheer zal dragen en alle uitgaven, hoe ook genaamd, ter oorzake van deze goederen te doen, voor zijne rekening neme, dan vordert de billijkheid ook, dat men het bestuur daarvan aan hem overlate.

Maar het regt eischt dat niet minder. Het komt den Koning als vruchttrekker van deze goederen toe, te bepalen:

voor hoeveel of hoe weinig geld Hij deze goederen wil hebben verpacht;

of Hij de invordering der tienden voor een enkel jaar of voor meerdere jaren wil hebben verpacht, of zelf wil laten inhalen;

of Hij kwijtschelding van pachten, huren, tienden enz. wil hebben verleend of geweigerd;

welke personen al dan niet tot het pachten zullen worden toegelaten;

of Hij al dan niet regtsvorderingen wil hebben ingesteld om de regten te doen gelden, welke Hij beweert als vruchttrekker Hem toe te komen;

of Hij nalatige pachters en andere schuldenaren wil hebben vervolgd en door regtsmiddelen tot betaling genoodzaakt;

hoe in het onderhoud en de verbetering der goederen zal worden voorzien, en welke sommen daaraan zullen worden besteed.

De ondervinding heeft niet geleerd, dat de domeinbeheeren van wege den Staat gevoerd de beste zijn.

De administrateur die voor een derde beheert, zonder van dien derde afhankelijk te zijn, zou ligt te weelderig kunnen zijn in het besteden van gelden tot het onderhouden der gebouwen, het verbeteren der gronden, het beorderen van aanwassen, het beschermen tegen zeeën en stroomen, het aanleggen van uitwaterigen, het bouwen van sluizen, molens enz., enz.; — te ijverig in het handhaven van regten aan de goederen verbonden, als die van overpad en andere erfdienstbaarheden; of in het geregtelijk vervolgen en uitwinnen der nalatige of onvermogende schuldenaren; — doch daarin even te toegevend in het bepalen van pachtsommen en andere gedeelijke inkomsten, — te traag in het invorderen van het dadelijk verschuldigde.

En zoo zou het wel eens kunnen plaats vinden, dat door den thesaurier van 's Konings Huis ernstig werd geklaagd, dat de beheerders dezer goederen alle belangen behartigden, met uitzondering alleen van de belangen van hem, die aanspraak heeft op het zuivere overschot der opbrengsten.

Maar bovendien vordert het regtmatig belang des Konings, dat dit beheer van Zijnentwege, en niet van wege den Staat worde gevoerd.

Ter zake van deze goederen en van hun vruchtgenot bestaan op dezen oogenblik punten van verschil; er kunnen er meerdere, gewigtigere rijzen. Zullen de wederzijdsche belangen in zoodanigen strijd behoorlijk worden behartigd, dan moet die behartiging worden overgelaten aan de belanghebbenden zelven. De Staat der Nederlanden kan voor de staatsdomeinen in regten niet optreden tegen den Staat der Nederlanden voor de kroondomeinen. Maakt men zoodanigen regts-strijd onmogelijk en wordt het beheer van beide deze verschillend soort van domeinen aan den Staat opgedragen, dan worden reeds vooruit alle belangen des Konings, strijdende met de belangen der staatsdomeinen, ten eenen male prijs gegeven.

Om alle deze redenen kan aan het hier bestreden verlangen van de meerderheid der leden van de Kamer niet worden toegegeven; doch, om daaraan zooveel mogelijk te gemoet te komen en de belangen van den Staat met de belangen van den Koning in billijke overeenstemming te brengen, wordt het laatste gedeelte van art 5 aldus aangevuld:

De instructien van den administrateur worden door Ons bij besluit vastgesteld. Zij bevatten, behalve de voorschriften voor een zorgvuldig beheer, de verpligting tot het behoorlijk onderhouden der kroondomein-goederen in goeden staat, tot het verzekeren der gebouwen, tot deze goederen behoorende, tegen brandschade, en tot het geven van een jaarlijksch verslag van den toestand en de opbrengst dezer goederen aan den Minister van Finantien.

Alle de kosten van het beheer worden uit de opbrengsten dezer goederen bestreden.

De Regering vleit zich, door deze aanvulling op eene voldoende wijze de hier geuite verlangens te bevredigen, — ook ten opzigte der kosten, vermits, door ook hier, even als in art 2, het woord *alle* in te lasschen, alle twijfel mag worden gerekend te zijn opgeheven omtrent het beantwoorden der vraag, of ook de aangewende geregtskosten, als kosten van beheer, uit deze opbrengsten moeten worden voldaan

Daar er ook nu nog ongegronde en overdrevene denkbeelden ten opzigte van de opbrengsten dezer goederen blijken te blijven bestaan, heeft de Regering, om die verkeerde begrippen te niet te doen, vanden Koning de vergunning gevraagd en verkregen, om de staten der opbrengsten van deze goederen over de 14 laatste jaren aan de Staten-

Generaal voor te leggen. Die stukken worden ter inzage op de griffie der Kamer nedergelegd.

Art. 6, § 8. Aan het hier geuite verlangen is voldaan.

's Gravenhage, den 9den Julij 1849.

De Minister van Oorlog, tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers,

VOET.

De Commissie van Rapporteurs voor het Ontwerp van Wet, houdende voorzieningen omtrent de Kroondomeinen, is, na kennis genomen te hebben van de bovenstaande Memorie van Beantwoording op het Verslag, door de Commissie den 18den Junij jl. vastgesteld, alsmede van de bij die Memorie gevoegde Nota van Wijzigingen, van oordeel geweest, dat te dezer zake eene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het aangeduide Verslag als *voorloopig* beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 10den Julij 1849.

WICHERS.
DONKER CURTIUS.
VAN DOORN.
DOMMER VAN POLDERSVELDT.
NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.

[XXXI. 7.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het wets-ontwerp houdende voorzieningen omtrent de Kroondomeinen.* [Zie dit ontwerp op bladz. 58 — 86₂ *der Bijlagen.*]

Art. 1. N°. 2 [bladz. 86¹]; het koppelwoordje *en*, in den 4den regel, valt weg.

Art. 2. *domeinen van de Kroon*, lees: » kroondomeinen".
de daarop, lees: » alle daarop".

Art. 3. De zinsnede aanvangende: *De inkomsten dezer kroondomeinen*, maakt eene afzonderlijke alinea uit.

Art. 5. *domeinen van de Kroon* lees: kroondomeinen".

In plaats van: *De kosten van het beheer worden uit de opbrengsten dezer goederen gevonden*, lees: » Zij bevatten, behalve de voorschriften » voor een zorgvuldig beheer, de verpligting tot het behoorlijk onder- » houden der kroondomein-goederen in goeden staat, tot het verzeke- » ren der gebouwen, tot deze goederen behoorende, tegen brand- » schade, en tot het geven van een jaarlijksch verslag van den toe- » stand en de opbrengst dezer goederen aan den Minister van Financien.

» Alle de kosten van het beheer worden uit de opbrengsten dezer » goederen bestreden."

Art. 6. Achter de woorden: *Deze wet wordt*, te laten volgen: » behoudens de regten van het staatsdomein en van derden".

[XXIII. 7.]

BESLISSING *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen en van de voorwaarden hunner uitlevering;* ingekomen in de zitting van den 12den Julij 1849.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-voorstel tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen is, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Beantwoording, door de Regering, naar aanleiding van het Verslag der Commissie van den 14den Mei jl., onder dagteekening van den 4den Julij daaraanvolgende ingezonden, alsmede van het bij die Memorie gevoegd gewijzigd Wets-ontwerp, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen der Kamer gevorderd wordt; weshalve genoemd Verslag van den 14den Mei, met de daarop gevolgde stukken, als het *Algemeen Verslag* over het aangeduide wets-voorstel betrekkelijk de vreemdelingen beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 10den Julij 1849.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
STORM.
SLOET TOT OLDHUIS.
ENGELEN.
THORBECKE.

[XXXI. 8.]

ALGEMEEN VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, houdende voorziening omtrent de Kroondomeinen;* uitgebragt in de zitting van den 14den Julij 1849.

Het der Kamer aangeboden wets-ontwerp, houdende voorzieningen omtrent de kroondomeinen, heeft bij het eerste onderzoek in hare afdeelingen tot onderscheidene bedenkingen en aanmerkingen aanleiding gegeven, die zoowel de wet naar vorm en inhoud betroffen, als uit het verlangen voortvloeiden om ten aanzien van geheel de aangelegenheid, waarover zij handelt, nog nader te worden ingelicht. Uwe Commissie van Rapporteurs heeft deze bedenkingen en aanmerkingen ter neder gesteld in het door haar den 18den Junij jl. gearresteerd en onmiddellijk daarna der Regering medegedeeld verslag.

Onder dagteekening van den 9den Junij jl., is bij de Kamer eene memorie van beantwoording op dit verslag ontvangen, waarbij eene nota van wijzigingen door de Regering in het oorspronkelijk ontwerp van wet gebragt, gevoegd was. Nadat de Commissie van Rapporteurs van dit antwoord en van de daarbij behoorende nota kennis had genomen, achtte zij eene nadere overweging ter dezer zake in de afdeelingen der Kamer wenschelijk en noodig; en zoodanig onderzoek heeft dan ook den 12den Julij, daags nadat de inmiddels gedrukte stukken waren rondgedeeld, in tegenwoordigheid van 44 leden, werkelijk plaats gevonden. Ons is de taak voorbehouden, in het tegenwoordig verslag de slotsom van deze nadere overweging te doen kennen.

§ 1. Over 't algemeen, en met uitzondering van de punten, waarop, gelijk hieronder blijken zal, nog opzettelijk is teruggekomen, hebben de leden gemeend; de antwoorden der Regering op de gemaakte bedenkingen blootelijk voor kennisgeving te moeten aannemen. Velen stelden er te meer prijs op, dat deze verklaring hier op den voorgrond wierd gesteld, omdat zij niet geacht wilden worden, door hun stilzwijgen omtrent onderscheidene, in de memorie van beantwoording voorkomende stellingen, die stellingen onvoorwaardelijk te beamen of als onomstootelijke waarheden te erkennen; maar integendeel deswege in hun geheel wenschten te blijven. Onder anderen doelden zij hierbij op het beweren der Regering, dat de volgens art. 27 der Grondwet plaats gehad hebbende teruggave van domeinen aan den Staat als eene zuivere schenking zou te beschouwen zijn; meenende men, zonder iets te willen ontnemen, aan de waarde der opoffering, door Koning WILLEM II in 1848 gedaan, dat hier, met het oog op de geheele geschiedenis dezer domeingoederen, inzonderheid ook op hetgeen deswege bij Koninklijk besluit van 28 Augustus 1822, n°. 118, is bepaald, veeleer aan een vrijwilligen afstand ter regeling van het inkomen der Kroon moet worden gedacht. Evenzoo zou men zwarigheid moeten maken, der Regering gaaf toe te stemmen, dat Koning WILLEM II aan zijne schenking *de uitdrukkelijke voorwaarde* verbonden heeft, dat de vruchten der goederen, van welke hier de rede is, zullen worden genoten door zijne opvolgers op den Troon van het Koningrijk der Nederlanden; zijnde men van oordeel, dat, indien ook al zoodanige bedoeling, bij wijze van redenering, uit het in art. 27 der Grondwet gebezigde woord: *kroondomeinen* kan worden

afgeleid, deze bedoeling echter geenszins met zooveel woorden in dat artikel staat uitgedrukt.

§ 2. Vrij algemeen heeft men zich bevredigd verklaard door de bij de memorie van beantwoording gevoegde staten. Ofschoon er leden waren, die hier en daar in deze opgaven nog wel eenige meerdere uitvoerigheid hadden verlangd, en bijv. den eersten der staten vollediger zouden hebben geacht, indien ook de verkoopprijzen der afgestane kleinere stukjes grond en de afkooppenningen der afgekochte tienden daarop waren uitgetrokken, erkende men toch gaarne, dat omtrent het bedrag der onzuivere en zuivere opbrengst der kroondomeinen in de laatste veertien jaren uit de bedoelde staten al die inlichtingen te putten waren, welke men dezerzijds billijkerwijze kon verlangen.

§ 3. De ophelderingen, in de memorie van beantwoording voorkomende met opzigt tot de gebrekkige of zoo men wil onvolledige omschrijving der goederen in art. 1 der wet, zijn aan vele leden geenszins voldoende voorgekomen. Sommigen bleven het gevoelen aankleven, dat de wet dan alleen aannemelijk zou zijn, wanneer daarin, even als zulks bij de gewone overdragten plaats vindt, eene omschrijving voorkwam van den aard van ieder stuk goed, zoodat het bleek waar van eene bouwhoeve, waar van een perceel weiland, bouwland, bosch enz. gesproken wierd, en dé vermelding der kadastrale nommers en maatberekeningen enkel tot aanvulling van de verlangde, meer collective omschrijving diende. Alleen langs dien weg, meenden deze leden, kon de wetgever de zekerheid verwerven, dat thans al de in 1822 afgestane goederen, voor zoover zij op Nederlandsch grondgebied gelegen zijn, behoudens de betrekkelijk weinig beteekenende uitzonderingen, waarvan uit den over elegden staat van afgestane grondstukken blijkt, als kroondomeinen zouden worden ingeschreven, en tevens dat niets meer onder die categorie wordt gerangschikt, dan de wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n° 40) medebrengt. Zoo doende zou een duidelijk en in 't oog vallend verband tusschen de tegenwoordige omschrijving en die van 1822 worden tot stand gebragt, en misschien ook worden medegewerkt tot opheffing en opheldering der tegenstrijdigheden, die thans tusschen de beide omschrijvingen bestaan. Zulke strijdigheden zijn toch bij de vergelijking der wet van 1822 met het tegenwoordig ontwerp maar al te zeer in het oog gevallen. Twee daarvan zijn reeds in het vroegere verslag vermeld en op eene wijze opgehelderd, die nog altijd stof tot nieuwe vragen overlaat. Men heeft thans, onder anderen, nog te berde gebragt, dat in het tegenwoordig wets-ontwerp goederen worden vermeld onder de gemeente Arnemuiden tot eene gezamentlijke uitgestrektheid van 16 bunders 52 roeden en 50 ellen en onder de gemeente Kleverskerke tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 196 bunders 19 roeden en 90 ellen; terwijl de wet van 1822 hoegenaamd geen gewag maakt van eenige onder die beide gemeenten gelegene domeinen.

Alverder is de opmerking gemaakt, dat de bloote kadastrale aanduiding, zoo als zij in deze wet voorkomt, niet genoegzaam is om alles te doen kennen wat tot de kroondomeinen geacht moet worden te behooren. Aan bezittingen als het hier geldt zijn niet zelden regten verbonden, waarvan op de kadastrale registers geen gewag is gemaakt, of heeft kunnen gemaakt worden. Men noemde als voorbeeld het regt van bepoting op langs de goederen loopende wegen, dat bezeten wordt ook daar, waar de oppervlakte van den weg een anderen eigenaar heeft. De zorg voor de handhaving dezer regten schijnt te vorderen, dat in de wet achter de optelling de goederen nog eene clausule van algemeenen aard gevoegd worde, waaruit blijkt, dat die goederen met al de daaraan verknochte active en passive regten van den aangeduiden aard voor kroondomeinen worden verklaard.

Met opzigt tot dit gedeelte der wet heeft het nog bijzonder de aandacht getrokken, dat de opmerking op bladz. 3 van het voorloopig verslag omtrent het gewigtig punt der nog overstroomde of verdronkene landen en aanslibbingen, die als niet kadastraal bekend onder de opgetelde domeingoederen voorkomen, in de memorie van beantwoording ten eenen male met stilzwijgen is voorbijgegaan. Men blijft volhouden, dat, als men het doel van den in 1822 plaats gehad hebbende afstand in het oog houdt, het zich zeer moeijelijk laat verklaren, hoe zoodanige perceelen, die eerst na vele jaren, of misschien nimmer, vruchten zouden dragen, in dien afstand begrepen hebben kunnen worden.

Eindelijk is men op nieuw en met aandrang teruggekomen op hetgeen in het voorloopig verslag met opzigt tot de in 1822 afgestane en thans onder de kroondomeinen gerangschikte domaniale tienden in 't midden is gebragt. Vele leden hebben verklaard, door de deswege in de memorie van beantwoording gegevene oplossing, die dan toch niet meer is dan eene verwijzing naar beslissingen van de regterlijke magt, geenszins bevredigd te zijn. Wanneer men ook hier opkomt tot de oorspronkelijke bedoeling der wet van 1822; wanneer men zich herinnerde, dat die wet eenigelijk strekte om aan Koning Willem I, uit daarvoor af te staane domeinen, een zuiver jaarlijksch inkomen van vijf tonnen gouds te verzekeren, kon men zich niet voorstellen, dat in dien afstand zoodanige veelomvattende, eerst in eene verwijderde toekomst geldig wordende regten begrepen waren geweest, als uit de heffing ook van nova novalia over geheele, uitgestrekte, nog geenszins overal bebouwde provincien te eeniger tijd konden en moesten voortspruiten. Men meende dan ook, zoowel uit hoofde der betwistbaarheid van het regt, als inzonderheid wegens den nadeeligen invloed, dien de heffing van nova novalia op den gelukkigen voortgang der ontginningen uitoefenen kan, ernstig te moeten aandringen op het te baat nemen van deze gelegenheid tot eene nadere aanwijzing bij de wet van hetgeen door de woorden: *alle de domaniale tienden in de provincie Gelderland* enz., in de wet van 1822 voorkomende, is te verstaan. Daardoor zou eens en voor altijd de bron gestopt worden van moeijelijke regtsgedingen, die, welke ook de uitslag moge zijn, welligt niemand meer benadeelen dan de Kroon zelve.

Uitgaande van het reeds aangeduide, door niemand betwiste denkbeeld, dat de ontginning van woeste gronden hier te lande niet te zeer kan worden aangemoedigd, heeft men zich te leur gesteld gezien door hetgeen de Regering met opzigt tot de toepasselijkheid van art. 6 der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) op de tot de kroondomeinen behoorende tienden heeft geantwoord. Zoo het slechts eenigermate twijfelachtig kon zijn, of het kroondomein in dit opzigt met het rijksdomein geheel en al op één lijn staat, behoort dit vraagstuk te dezer gelegenheid in den zin der volkomene gelijkstelling te worden uitgemaakt.

§ 4. Door eenige leden is te kennen gegeven, dat het antwoord op de gedane vraag, of in het stelsel der wet zelve art. 4 ook niet eene binnen zekere grenzen beperkte bevoegdheid tot den verkoop van tot de kroondomeinen behoorende goederen zou moeten bevatten, hun niet voldoende voorkwam. Zij meenden, dat indien, zonder het beginsel der onvervreemdbaarheid te zeer te verzwakken, de ruiling kon worden toegestaan, ook de verkoop van enkele kleine perceelen kon en moest worden vrijgelaten, telkens als zulks ter verbetering van grensscheidingen, voor den aanleg van wegen, of ter bevordering van andere plaatselijke belangen, wenschelijk of noodig scheen. Dat zulke gevallen zich niet zeldzaam kunnen voordoen, wordt ten overvloede door den aan de Kamer medegedeelden staat van uit de tegenwoordige kroondomeinen afgestane grondstukken bewezen.

Ook volhardt men in den wensch, dat in de 3de zinsnede van art 4 de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39) worde aangehaald. Daardoor zou niet slechts de waarborg worden verleend, dat voor den afkoop der tot de kroondomeinen behoorende tienden nimmer een andere maatstaf zal kunnen worden aangenomen dan voor die van het gewone staatsdomein, maar zou men tevens de zekerheid verwerven, dat de voorwaarden van afkoop zullen worden geregeld bij een Koninklijk besluit, dat de mede-onderteekening van een verantwoordelijk minister draagt en dat dus ook, ten einde aan de daarin voorkomende bepalingen de meest mogelijke openbaarheid te verzekeren, in het *Staatsblad* zou behooren te worden opgenomen.

§ 5. Bij de nadere overweging van art. 3 der wet en van de daarin thans gebragte wijzigingen, is men algemeen teruggekomen op het vroeger geuit verlangen, om de kroondomeinen van staatswege te doen beheeren. Ofschoon er leden waren, die de gegrondheid der te en dat verlangen in de memorie van beantwoording geuite bezwaren volkomen beaamden, hebben onderscheidene andere leden verklaard, door deze tegenwerpingen niet overtuigd te zijn, maar integendeel op de instelling van een beheer van staatswege krachtig te moeten blijven aandringen, en dit punt te beschouwen als bij de tegenwoordige regeling der zaak van het kroondomein van zeer overwegend belang. Men oordeelde het van de zijde overbodig, de vroeger ontwikkelde gronden te herhalen of in eene opzettelijke wederlegging van de redeneringen der memorie van antwoord op dit punt te treden; maar meende toch te moeten aanmerken, *eensdeels* dat in die memorie het gevoelen der meerderheid met eenige overdrijving is voorgesteld, in zooverre het geenszins in hare bedoeling ligt, aan de Kroon een billijken invloed op het beheer der goederen, waarvan zij de vruchten trekt, te ontnemen; *anderdeels*, dat de in het voorloopig verslag aangevoerde gronden, volgens welke in het welbegrepen belang der Kroon zelve een beheer der kroondomeinen van staatswege wenschelijk is en het eenig afdoend middel aanbiedt tot het te keer gaan van overdrevene en onjuiste begrippen omtrent de opbrengst dier domeinen, in de meermalen aangehaalde memorie geheel onvermeld en onbeantwoord zijn gelaten.

Ondergeschikt aan het vooruitgezette gevoelen, dat om velerlei redenen aan een beheer der kroondomeinen van staatswege de voorkeur moest worden gegeven, heeft men rondgezien naar middelen, waardoor, indien het stelsel der wet op dit punt onverand rd moest blijven, de belangen van den Staat beter dan volgens het gewijzigd ontwerp het geval zou zijn, verzekerd zouden kunnen worden. Men heeft daarbij het erlangen der volgende nadere waarborgen als wenschelijk en noodzakelijk verklaard:

1°. dat door den administrateur een jaarlijksch *omstandig* verslag van

den toestand en de opbrengst der kroondomeinen worde opgemaakt, hetwelk niet slechts aan den Minister van Financien worde toegezonden, maar door dezen telken jare aan de Staten-Generaal medegedeeld;

2°. dat de Koninklijke besluiten waarbij de instructien voor den administrateur der kroondomeinen worden vastgesteld, opdat te dezen aanzien geenerlei geheim zou bestaan en ieder belanghebbende zou kunnen beoordeelen, in hoeverre de administrateur al dan niet zijne magt te buiten gaat, in het *Staatsblad* worden geplaatst, en

3°. dat de administrateur bij zijne instructien persoonlijk aansprakelijk worde gesteld voor het niet naleven daarvan, voor zoover daardoor de eigenaar der goederen, die hij beheert, dat is de Staat, benadeeld moge zijn.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 14den Julij 1849.

Wichers.
Donker Curtius.
Van Doorn.
Dommer van Poldersveldt.
Nedermeijer van Rosmetaal.

HARMONIE TE GRONINGEN

Aanvulling van hoofdstuk I der Staatsbegrooting over 1849. (Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs). — *Regeling v. h. bedrag en de wijze v. heffing der vuur-, ton- en bakengelden.* (Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

[XXXV. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp strekkende tot aanvulling van hoofdstuk I der staatsbegrooting over* 1849, *in verband met art.* 31 *der Grondwet;* uitgebragt in de zitting van den 17den Julij 1849.

Ten gevolge van het overlijden van Koning Willem II is art. 31 der Grondwet van toepassing geworden, waarbij aan de Koningin-Weduwe, gedurende haren weduwelijken staat, een jaarlijksch inkomen uit 's Lands kas is toegelegd. Dit heeft aanleiding gegeven, dat bij de Koninklijke boodschap van den 24sten Junij jl. aan de Kamer een voorstel van wet is ingezonden, waarbij het Iste hoofdstuk der begrooting van staats-uitgaven over het dienstjaar 1849 is aangevuld met een post voor het inkomen van de Koningin-Weduwe.

Bij de overweging van dit wets-voorstel in de afdeelingen zijn geene bedenkingen aangevoerd, die grond tot verwerping zouden kunnen opleveren, maar heeft men algemeen in de gedane voorslagt berust. Dien ten gevolge heeft zich de taak der Commissie van Rapporteurs daartoe bepaald, dat zij, door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer, de Regering van deze uitkomst kennis heeft doen dragen. Vermits voorts te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen in aanmerking kan komen, verklaart de Commissie, dat het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* over het genoemde wets-ontwerp moet worden beschouwd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 17. Julij 1849.

Poortman.
Storm van 's Gravesande.
Van der Linden.
Bullert.
Dirks.

[XXXIII. 5.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.*

Bij Koninklijke boodschap van den 14den Junij 1849, is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wets-ontwerp aangeboden, hetwelk strekt tot regeling van het bedrag der vuur-, ton- en bakengelden.

I. Bij het onderzoek van dit wets-ontwerp, waaraan 44 leden hebben deelgenomen, is vrij eenstemmig, met weinige uitzondering, toegejuicht, dat het onderwerp der vuur-, ton- en bakengelden voortaan bij de wet zal zijn geregeld, en dat de heffing dier gelden, al mogen zij, volgens een door sommigen geuit gevoelen, niet als eigenlijke belasting, maar slechts als vergelding voor bewezene diensten te beschouwen zijn, niet langer uit kracht van een Koninklijk besluit zal geschieden.

Die toejuiching zou nog sterker en algemeener zijn geweest, zoo de zekerheid bestaan had, dat dit wets-ontwerp het eerste ware eener reeks van wets-voordragten, door welke ook voor andere onderwerpen van bijna gelijken aard eene wettelijke regeling wierd tot stand gebragt. De onderwerpen, die men op het oog had, waren de tolgelden, zoowel die, welke de watertollen opbrengen, als die, welke op de groote wegen worden geheven; verder de gelden die men heft op de kanalen, voor het vervoer van brieven, op de rijksveren; de ijkloonen; leges; en andere dergelijke middelen.

De wensch naar regeling bij de wet van zoodanige onderwerpen, openbaarde zich vooral dringend ten opzigte van de loodsgelden, en van die bakengelden, welke geheven worden op de stroomen en wateren van ons land, die in geen der bij art. 11 van dit wets-ontwerp aangewezene 13 bakenkwartieren zijn ingedeeld, en wier heffing door deze wet alzoo niet wordt beheerscht.

Men vroeg daarbij naar de hoegrootheid en naar den toestand van het zeer aanzienlijke fonds van het loodswezen, en wenschte daaromtrent inlichtingen te erlangen; terwijl, wat de genoemde bakengelden, vooral der Lek, Maas en Waal, betrof, men niet sterk genoeg kon aandringen op behoorlijke voorziening, en volgens sommigen zelfs bij deze wet, tegen onregtmatige heffing van bakengelden of tegen mogelijke eigenmagtige handelwijs van bakenmeesters, als ook dat geen schipper, hetzij inlander hetzij vreemdeling, bij gebrek aan toepasselijke strafbepalingen, zich aan de betaling van noodzakelijke bakengelden voor die groote slagaderen van ons Rijk straffeloos zoude kunnen onttrekken. Voorbeelden van zoodanige straffelooze onttrekking werden door sommigen bijgebragt.

Voorts verheugde men zich over het algemeen zeer over de vermindering van lasten, welke der binnenlandsche scheepvaart zijn opgelegd; ofschoon eenige leden de vrees kenbaar maakten, dat deze vermindering der lasten aanleiding zou kunnen geven, dat daardoor nadeel wierd berokkend aan het rigtige verlichten, betonnen of bakenen der vaarwaters. Tot dien prijs echter wenschte niemand vermindering van lasten voor de scheepvaart te erlangen, maar veeleer verlangde men, dat daar nog verbeteringen wierden aangebragt, waar die noodzakelijk vereischt zouden worden.

Ten laatste vestigde men nog de aandacht op het besluit van 15 Maart 1820 (*Staatsblad* n°. 6), houdende strafbepalingen tegen het vernielen, afzeilen of doen afdrijven van bakens en tonnen — Groot was de twijfel, die omtrent de wettigheid van de in dat besluit vervatte strafbepalingen bestond, en men oordeelde daarvan de toepassing bij den strafregter niet te zullen verkrijgen — Vooral te meerderde die twijfel met betrekking tot art. 3 van dat besluit. De vraag rees, of niet bij deze wet in de leemte, welke de krachteloosheid van dit besluit met zich brengt, moest worden voorzien; dan wel, of zulks uitsluitend behoorde tot den kring van het Wetboek van Strafregt.

II. Daarop heeft men den vergelijkenden staat der kosten enz. nagegaan.

B. *Uitgaven.*

a. *Uitgaven van het Departement van Marine (materieel en personeel).* Onder dit hoofd van rekening wordt voor materieel en personeel te zamen slechts één bedrag, verschillend voor de verschillende jaren, opgegeven. Zoo de uitgaven voor het materieel afgescheiden van die voor het personeel werden medegedeeld, zou eene juistere beoordeeling der uitgaven mogelijk wezen. Het verlangen naar dergelijke stuksgewijze opgave werd daarom geuit.

b. *Jaarlijksche renten en uitkeeringen.* Er werd vooreerst gevraagd, waarin die jaarlijksche renten en uitkeeringen bestonden; en ten andere, of zij afloopende, dan wel voortdurende waren? Het verschil der sommen, die voor de jaren 1840 en 1847 op den staat gevonden worden, zou misschien, bij de gelijkheid der sommen voor de overige zes jaren uitgetrokken, het vermoeden kunnen regtvaardigen, dat zij afloopende zijn.

c. *Kosten van invordering.* Ook op dezen post van den vergelijkenden staat wenschte men eenige inlichting en nadere omschrijving van de regeling der perceptie-loonen.

Eindelijk verlangt men betreffende dezen vergelijkenden staat, en naar aanleiding van het *Verslag*, *in betrekking tot de algemeene begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren* 1846 *en* 1847 enz., nog eenige inlichtingen. Op den *Algemeenen staat der gedane en nog te doene ontvangsten wegens verkoopingen, buitengewone inkomsten en verdere toevallige baten, over het dienstjaar* 1847. *Relatief tot de bijlage n°.* 5, *lit. F.*, komt voor onder het hoofd van rekening: *Vuur-, baak-, loods-, last-, schut-, brug-, sluis- en havengelden*, eene som van f 23,743.52. Men vroeg, welke deze vuur- en bakengelden waren, en waarom zij niet op den door de Regering bij dit wets-ontwerp overgelegden vergelijkenden staat onder de ontvangsten van 1847 waren opgenomen. Een post van f 20,782.75½, onder hetzelfde hoofd, en waaromtrent dezelfde vraag geldt, komt voor op den *Algemeenen Staat der gedane en nog te doene ontvangsten wegens verkoopenningen enz. over het dienstjaar* 1846. *Relatief tot de bijlage n°.* 4, *lit. F.*

Uit datzelfde bovengenoemde verslag heeft men ook vooral het fonds van bakengelden ter sprake gebragt, welk fonds van bakengelden, *dienst* 1839 *en vroeger*, het aanmerkelijk bedrag beloopt van f 415,889.50, hetgeen voorkomt als beschikbaar saldo op den *Staat der ontvangsten en uitgaven op de gedeponeerde fondsen, gedurende den jare* 1847. *Bijlage n°.* 10, *tweede en derde afdeeling.* Men wenschte de opheffing en beschikbaarstelling van dit fonds door de wet.

III. Hierop is het onderzoek der bijzondere artikelen van het aangeboden wets-ontwerp gevolgd.

Art. 1. *ter vergoeding der diensten door verlichting, betonning en afbakening van 's Rijks wege aan de scheepvaart bewezen.* Het werd verkieslijk geacht deze woorden uit art. 1 te doen wegvallen. Zoo toch deze woorden in de wet worden behouden, zullen de inkomsten uit de vuur-, ton- en bakengelden nimmer grooter mogen zijn, dan de onkosten door de verlichting, betonning en bakening veroorzaakt; al wat meerder zou zijn geheven en al hetgeen die onkosten mogt overtreffen, zou in strijd met het beginsel der wet zijn geïnd. De zwarigheid om eene heffing, streng overeenkomstig die onkosten en tot het juiste beloop daarvan te bewerkstelligen, wettelijk te bepalen en voor de verschillende deelen der scheepvaart af te meten, zou onover-

Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

komelijk zijn. Behalve deze zwarigheid, achtte men zoodanige verklaring in de wet tevens overbodig.

Voor *vergoeding* scheen, bij behoud der aangehaalde zinsnede in het artikel, beter het woord: *vergelding*. Vergoeding heeft voor schade, vergelding voor bewezene diensten plaats.

Art. 2. *waarop de zeeschepen — gemeten zijn.* Met het oog op art. 296 der algemeene wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 38) werd gevraagd, of onder de zeeschepen van dit art. 2 al of niet begrepen moesten worden die schepen, welke volgens art 296 van tonnegeld zijn vrijgesteld. Voor de vrijgestelde schepen nu zal geen meetbrief ter berekening van het tonnegeld aanwezig zijn.

Dezelfde vraag gold ten opzigte van binnen-vaartuigen, hetzij deze, volgens § 26, lit *g* van tabel n°. XVI der patentwet (*Staatsblad* n°. 14), van patentregt zijn vrijgesteld, en daarom ter bepaling van het patentregt niet worden gemeten; hetzij van deze, volgens § 6 van tabel n°. XVI der patentwet, het patentregt naar de aangifte der eigenaars of schippers betaald wordt, zonder dat zij gemeten worden.

Daarenboven, zoo er ook stoombooten mogten gevonden worden, die, omdat zij aan eene naamlooze vennootschap toebehooren, geen patentregt betalen, vroeg men, of ook zij wel door de bepaling van het 1ste lid van art. 2 zouden bereikt worden.

Bij houtvlotten strekt de lengte tot maatstaf. Door enkele leden is gevraagd, of bij houtvlotten alleen de lengte in aanmerking moet komen.

Art. 3. a. *oorlogsschepen* enz. De vraag is gedaan, waarom dezelfde restrictie niet hier is opgenomen als die sub lit. *d* gevonden wordt?

d. *vreemde loodsvaartuigen* enz. Moesten hier niet bepaaldelijk worden opgenomen en nominatim uitgedrukt, vrijstellingen of uitkoopen, welke in overeenkomsten, met vreemde rijken door Nederland gesloten, zijn bepaald? Men had hierbij bepaaldelijk het oog op art. 18 van het tractaat met België van 5 November 1842.

g. *kustvisschers.* Men verlangt hier te lezen: *kust- en schelpvisschers.*

h. *de Nederlandsche* enz. Men achtte hier de bijvoeging: *het vervoer van oesters* en *mosselen* noodig.

welke wegens den geringen afstand. Men vroeg of deze woorden wel juist konden geacht worden, en men zou het inderdaad verkieslijk rekenen, zoo deze uitdrukking minder bepaald mogt worden ter neder gesteld. De geringe afstand toch is bij deze slotbepaling de maatstaf, waarnaar, in verband met het weinige voordeel van de openbare verlichting, betonning en bakening, de vrijstelling door de Regering zal kunnen worden verleend. Evenwel zal het mogelijk zijn, dat ook het weinige voordeel van de openbare verlichting, betonning en bakening op eenen grooteren afstand, eene vrijstelling allezins redelijk en wenschelijk doet zijn; terwijl daarentegen een uiterst geringe afstand soms buitengewoon veel verlichting, betonning of bakening noodzakelijk vordert, en daarvan groot voordeel wordt getrokken. Van daar dat men meent, dat de woorden: *wegens den geringen afstand, waartoe zich hunne heen- en wedervaart beperkt*, moeten wegvallen, opdat *de geringe afstand* niet meer als volstrekt vereischte voor de vrijstelling voorkome.

Art. 5. Men vroeg, waarom, behalve de tonnemaat, welke art. 2 als maatstaf aanneemt, nog daarenboven de afstand als zoodanig in art. 5 was opgenomen; men twijfelde, of daardoor geen strijd bestond tusschen die beide artikelen; omtrent de reden daarvan wenschte men inlichting.

Art. 6. Bij dit artikel heeft men gevraagd, naar welken regel de rede is aangenomen tusschen de opgegevene som, welke voor elke ton moet worden betaald, wanneer een schip van eene bepaalde plaats herwaarts komt, en de som, welke verschuldigd is wanneer dat schip naar diezelfde plaats vertrekt. Voorts vroeg men, waarom er tusschen die verschillende sommen geene evenredigheid bestond; maar, wanneer sub *a* de sommen staan als 2 tot 1, die sub *c* bijv. bijna in eene rede zijn als van 3 tot 1. De oorzaak van dit alles was niet na te gaan.

Art. 7. a. *bijleggers* enz. Verkieslijker werd geacht in deze wet eene aanwijzing op te nemen wat bijleggers zijn, namelijk eene dergelijke bepaling, als welke in art. 25 der algemeene wet van 26 Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 38) eene omschrijving van bijleggers geeft. Wordt evenwel dit artikel behouden zoo als het nu is zamengevat, dan moet men voor *wetgeving — wet* lezen.

b. *schepen in ballast geladen.* Behooren met deze schepen ook niet die gelijkgesteld te worden, welke geheel leêg, zonder in ballast geladen te zijn, inkomen of uitvaren; bijv. over de wadden? Behooren de bepalingen van de ministeriele resolutien van 28 Julij 1836, n°. 70, en van 31 December 1846, n°. 110, niet in deze wet te worden opgenomen?

Art. 8. Men wenschte de reden te kennen, welke de haring- en vischschepen, ter vangst uitvarende, van eenen ongunstigeren toestand doet zijn, dan de bij art. 3 lit. *g* vermelde Nederlandsche kustvisschers. Ook op die haring- en vischschepen verlangde men de vrijstelling van het vuur-, ton- en bakengeld geheel te zien toegepast. Te meer nog, daar zoowel haring- als andere visscherij door premien zooveel mogelijk wordt aangemoedigd, en daarenboven het bepalen van de juiste grens tusschen de in art. 8 opgenoemde vischschepen en de in art. 3 lit. *g* vermelde vischschuiten, tot moeijelijkheden zou kunnen aanleiding geven.

Art. 9. De meerderheid kon zich met de bepaling van dit artikel zeer goed vereenigen. Bij sommige leden bestonden echter omtrent hare juistheid eenige twijfelingen. Eenige weinigen toch verlangden voor het door vreemde schepen verschuldigde bedrag dien maatstaf te zien aangenomen, waarnaar Nederlandsche schepen in het vreemde land waren belast. Daarentegen meenden echter enkelen, dat dit artikel behoorde te vervallen, en eene geheele gelijkstelling van Nederlandsche met vreemde schepen, zonder represailles, moest plaats hebben. Terwijl een even weinig gedeeld gevoelen de strekking had, om die gelijkstelling aan te nemen met bevoegdheid der Regering, om voor het geval, dat in eenen vreemden Staat verhooging van lasten voor de Nederlandsche schepen bepaald mogt zijn, dan ook hier te lande op de schepen van dien Staat in dezelfde verhouding de lasten te vermeerderen.

Art. 11. *Tarief.* Men wenschte inlichtingen te verkrijgen omtrent de ongelijkheid, die gevonden wordt in het verschillend vastgestelde bedrag der vuur-, ton- en bakengelden voor de onderscheidene bakenkwartieren; en vroeg, of alleen meerdere onkosten van verlichting, betonning en bakening daarvan als reden moesten worden aangenomen. — Almede werden de vragen gedaan: waarom de vermindering van het tarief zoo ongelijkmatig was geschied? welke de verhouding was tusschen het bedrag van het eerste en tusschen dat der volgende bakenkwartieren? en welken maatstaf de Regering voor de verminderingen had ter hand genomen?

Naar aanleiding van een uit Workum gedaan verzoek, gaven eenige leden in bedenking, of aan het uitgedrukt verlangen kon worden voldaan, om het derde bakenkwartier, in stede van bij Stavoren, bij Workum te doen aanvangen.

Art. 12. *Van de gunstige bepaling.* Het woord *gunstig* meende men dat minder juist was gekozen, en men achtte de weglating er van verkieslijk. Wanneer toch de belanghebbende van de bepaling afziet, zal dit geschieden, omdat hij ze voor zich, om welke redenen dan ook, voor ongunstig houdt. Ook het woord *volstaan* kan, bij behoud van het woord *gunstig*, niet wel gebruikt worden.

Art. 13. Zoo art. 8, overeenkomstig de gemaakte aanmerking, mogt worden veranderd, moet het vermelde sub *b* uit dit artikel wegvallen.

Art. 14. In tegenoverstelling van hetgeen in de memorie van toelichting wordt gezegd, verlangden eenige leden de omschrijving van den inhoud der quitantien in dit artikel te zien opgenomen. — Daarbij vroeg men, of het woord *administratie* wel juist was.

Art. 15. Men was van oordeel, dat de ruimte, die bij dit artikel aan den regter wordt overgelaten, behoorde te worden weggenomen, en dat daarvoor eene vaste boete en eene gevangenzetting voor eenen bepaalden tijd moesten in de plaats treden; terwijl vooral de gevangenzetting bij onvermogen bestrijders wend, en men liever nog het schip aansprakelijk zou gesteld zien. Daarenboven ontbrak bij dit misdrijf de bepaling der verjaring.

De woorden: *Al wie — bevaart of bewaren heeft*, schijnen eene veel te onbestemde en te veel omvattende uitdrukking; en de woorden: *onverminderd zijne verpligting tot bewerkstelliging der ontdekene of verzuimde betalingen*, komen voor eene minder juiste redactie te zijn in de plaats van: *onverminderd zijne verpligting tot betaling.*

Art. 16. De bij dit artikel veranderde regeling der procedure heeft eenigen aanstoot gevonden, en de vraag doen opperen, waarom de Regering van de tegenwoordige wijs van gedingvoeren in dezen is afgeweken. Geenszins wenscht men door het aannemen van dit artikel geacht te worden eenig voorloopig oordeel over het noodzakelijke of overtollige der rijks-advocaten middelijk uit te spreken. — De voorkeur gaf men aan vervolging door het openbaar ministerie.

Art. 18. Men verwees bij dit artikel naar de aanmerking sub 1 van dit verslag gemaakt omtrent de regeling der vuur-, ton- en bakengelden op de rivieren Lek, Maas en Waal.

Ten slotte verlangde men algemeen afschaffings-voorschriften der bestaande verordeningen, en overgangs-bepalingen betreffende het tijdstip, waarop deze nieuwe wet zou beginnen te werken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 17den Julij 1849.

Van Hasselt.
Heemskerk.
Lotsy.
Van Rijcketorsel.
Boxman.

Overbrenging van fondsen van de Staatsbegrooting voor 1848 op die van 1849 voor de voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch. (Verslag der Commissie van Rapporteurs). — *Opgave van verkochte of afgestane domeinen enz.* (Verslag der Commissie.)

[XXXVI. 4.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot het overbrengen van fondsen van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848 op het Vde hoofdstuk van die voor 1849, ter verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.*

Onder dagteekening van den 9den Julij jl. is bij de Kamer eene Koninklijke boodschap ingekomen, ten geleide van een wets-voorstel, strekkende om, ter verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, eene som van f 160,000 over te brengen van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848 op het Vde hoofdstuk van die voor 1849.

§ 1. Bij de overweging van dit wets-ontwerp in de afdeelingen der Kamer, heeft men algemeen de behoefte gevoeld van omtrent de zaak, die het daarbij geldt, nader te worden ingelicht. De vroegere ramingen wegens de kosten van aanleg en bestrating van den grooten weg van 's Hertogenbosch naar Culemborg, waarvan hier eigenlijk alleen sprake is, zijn blijkbaar te laag geweest; eene omstandigheid, die wellicht in eenig verband heeft gestaan met den wensch om den tegenstand, dien de onderneming van dit werk vroeger bij de wetgeving ontmoet heeft, gemakkelijker te overwinnen. Niet slechts zou, voor zoover men dit kan nagaan, indien de tegenwoordige wet tot stand wierd gebragt, het gezamenlijk bedrag der te dezer zake bestede gelden de oorspronkelijke berekening met eene aanmerkelijke som overtreffen; maar, om niet nog verder te gaan, zou, blijkens de memorie van toelichting, het gedeelte van den weg tusschen Orthen en de rivier de Maas naar een gewijzigd plan worden voltooid. Men wenscht te weten, waarin dat gewijzigd plan bestaat; om welke reden de uitvoering daarvan mindere kosten zal vorderen dan die van het oorspronkelijk ontwerp; en of bij het volgen daarvan ook te kort zou worden gedaan aan het hoofddoel der geheele onderneming, namelijk het tot stand brengen van een doeltreffend, in alle jaargetijden bruikbaar middel van communicatie met de zuidelijke grensvestingen des Rijks.

§ 2. Daar nu reeds meermalen de verwachtingen der Regering omtrent dit openbare werk niet volkomen zijn vervuld, verlangt men tevens meerdere zekerheid te bezitten, dat nu werkelijk met de geraamde som en binnen den bepaalden tijd, de groote weg, waarvan hier sprake is, zal worden voltooid; zoodat de tusschenkomst der wetgeving in geen geval voor deze aangelegenheid meer zal behoeven te worden ingeroepen.

§ 3. Maar tot het erlangen van een volledig overzigt der zaak is het ook wenschelijk en noodzakelijk, dat de Regering opgaven mededeele van hetgeen sedert het vaststellen der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 39) voor het aanleggen van den weg van 's Hertogenbosch naar Culemborg werkelijk, hetzij uit 's Lands kas, hetzij uit andere middelen, is besteed. De uitgave daarvoor in 1846 heeft, volgens eene opgave in de memorie van beantwoording, bij de behandeling der wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16) ingekomen, f 151,258 01 bedragen. Men heeft geene reden om aan de juistheid dier opgave te twijfelen, maar heeft zich toch moeten beklagen, daaromtrent door het inzien der staatsrekening geene zekerheid te kunnen verwerven, daar dit stuk voor 1846 en zelfs voor 1845 nog niet aan de Kamer is ingezonden. Te dezer gelegenheid heeft men dan ook gemeend, den meermalen geuiten wensch te moeten herhalen, dat de staatsrekeningen minder traag dan tot nu toe aan de Vergadering mogen worden medegedeeld.

Over 1847 en 1848 ontbreekt het geheel aan stellige opgaven omtrent de gedane uitgaven voor den meermalen genoemden weg. Met name verlangt men, wat het laatste jaar betreft, te weten, of de uitgaven uit 's Rijks kas voor den weg over dat tijdperk wezenlijk f 179,000 hebben bedragen; zoodat de f 160,000, die thans uit den post van f 339,000, op de staatsbegrooting van 1848 voor den weg uitgetrokken, op die van 1849 zouden worden overgeschreven, indedaad gezegd kunnen worden daarvan over te schieten.

§ 4. In verband met het voorgaande heeft men gevraagd, in hoeverre de bijdragen uit de provinciale en gemeentelijke kassen tot gedeeltelijke bestrijding der kosten van den weg — welke bijdragen, volgens de opgave van 1846, gezamenlijk f 58,510 zouden beloopen, — werkelijk zijn betaald.

Wat den tekst van het wets-ontwerp betreft, heeft men gevraagd, waarom thans daarin blootweg gesproken wordt van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, terwijl de wetten van 1846 en 1848 de zaak meer bepaalden, door telkens van het hier in aanmerking komende gedeelte van den weg, namelijk den staatweg tusschen de stad 's Hertogenbosch en de rivier de Lek bij de stad Culemborg, te gewagen. Die afwijkende omschrijving zou later tot onzekerheid aanleiding kunnen geven.

Meer gewigt heeft men gehecht aan de vraag, waarom de Regering, terwijl zij bij het opstellen van het tegenwoordig wets-ontwerp meestal aan de bewoordingen der wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16) getrouw bleef, thans enkel in den *considerans* vermeldt, dat de over te schrijven som tot bestrijding der in 1849 aan te wenden kosten *noodig is*, en niet, gelijk in 1848 geschied was, er bijvoegt, dat deze som op de vroegere begrooting *ongebruikt is gebleven*. Dat in 't oog vallend verschil versterkte het reeds geuit verlangen naar nadere inlichtin en omtrent de werkelijk over 1848 uit 's Rijks kas te dezer zake uitgegeven gelden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 18den Julij 1849.

Poortman.
Storm van 's Gravesande.
Van der Linden.
Dullert.
Dirks.

[XIX. 3.]

VERSLAG *der Commissie uit de Tweede Kamer, belast met het onderzoek der in de zitting van den 16den Maart ingekomen Opgave van verkochte of afgestane domeinen en van den afkoop van domaniale tienden en prestatien;* uitgebragt in de zitting van den 18den Julij 1849.

In voldoening aan art. 4 der wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 39), is door den Minister van Financien op den 14den Maart dezes jaars aan de Staten-Generaal ingezonden eene opgave van den verkoop of afstand van domeinen en van den afkoop van domaniale tienden en prestatien, welke in den loop van het jaar 1848, na de dagteekening der voormelde wet, hebben plaats gevonden, en deze opgave is den 16den Maart l. gesteld in handen eener Commissie van vijf leden, ten einde daaromtrent aan uwe Vergadering verslag te doen.

Deze Commissie heeft zich afgevraagd, met welk doel de inzending der opgemelde opgave bij de wet was voorgeschreven, en gemeend het daarvoor te mogen houden, dat zij strekken moet om de Staten-Generaal in staat te stellen van te kunnen nagaan, *vooreerst*, of de verkoop van domeinen zooveel wordt bespoedigd en voortgezet als voor het gemeen belang is wenschelijk geoordeeld, en *ten andere*, of de bepaling blijft nageleefd worden, in art. 1 der wet van 29 Augustus 1848 daargesteld, dat geene andere goederen uit de hand verkocht mogen worden, dan de zoodanige, welke bij dat artikel van den algemeenen regel zijn uitgezonderd.

Aan die vereischten beantwoordt de opgave voldoende, en uwe Commissie heeft bevonden dat in het openbaar zijn verkocht 50 perceelen, welke hebben opgebragt eene som van f 439,375; dat uit de hand zijn afgestaan 32 perceelen, waarvan de opbrengst is geweest f 3643,41; en dat wijders 5 tienden zijn afgekocht geworden tegen eene som van f 3024 10.

Het blijkt mitsdien, dat de openbare verkoop der domeinen in de laatste maanden van het afgeloopen jaar is voortgezet, en, zoo als uwe Commissie uit de narigten, welke zij heeft ingewonnen, de verzekering heeft erlangd, dat men daarmede gevoegd blijft voortgaan. Over de verhouding van de opbrengst met de waarde der goederen, heeft zij geen oordeel kunnen vestigen, en zij meent ook dat haar daaromtrent geen onderzoek is opgedragen, terwijl de nadere inlichtingen dienaangaande zullen kunnen verkregen worden uit de rekening, welke ter zake der verkochte domeinen jaarlijks door het departement van Financien aan de Algemeene Rekenkamer wordt afgelegd, en welke, na goedkeuring, aan de Staten-Generaal moet worden medegedeeld. Ook ten aanzien der onderhandsche verkoopen kan het uit de opgave niet blijken of de opbrengst evenredig is aan de waarde; doch uwe Commissie moet hier bijvoegen dat zij geene reden heeft gevonden om zulks te betwijfelen en dat meestal de zóó afgestane domeinen bestaan hebben uit kleine, en, gelijk uit de omschrijving is af te leiden, geringe waarde bezittende stukjes grond, met uitzondering van twee perceelen water en slikken, onder de gemeenten Rhoon en Spijkenisse, in Zuidholland, waarvan het eene, groot 16. 62. 72., verkocht is om f 1900, en het andere, groot 7. 34. 00., om f 453 40. Wat het

laatste aangaat, is de opbrengst beneden de som waartoe de onderhandsche overdragten zijn beperkt, en wat het eerste betreft, hetgeen die som te boven gaat, moet hier worden opgemerkt, dat, hoezeer eerst bij Koninklijk rescript van 24 September 1848 goedgekeurd, de verkoop toch reeds dagteekent van den 1sten Maart van dat jaar, en dat bij art. 1 van de wet van 29 Augustus vrijgelaten is, om ook van de openbare verkoopingen te kunnen uitzonderen wateren en slikken, wanneer het dienen kan tot bevordering van droogmaking, inpoldering, indijking of landaanwinning.

Uwe Commissie, welke bij het departement van Financien is onderrigt, dat bij de overdragt der hier bedoelde wateren en slikken aan de koopers de last is opgelegd, om ze in te kaden, zoodra zij daarvoor vatbaar worden, oordeelt, dat hierin kan en behoort te worden berust, zoo als eindelijk de tot stand gebragte afkoopen van tienden haar toeschijnen tot geenerlei aanmerking aanleiding te geven.

Zij is mitsdien van gevoelen dat de ingekomen stukken eenvoudiglijk behooren te worden nedergelegd ter griffie, en heeft de eer u, Mijne Heeren, voor te stellen daartoe te besluiten.

Aldus opgemaakt en vastgesteld bij ons ondergeteekenden op heden den 18den Julij 1849.

Luijben.
Van Heiden Reinestein.
Van Doorn.
Van Hasselt.
Reinders.

[XXIV. 3.]

VERSLAG *der Commissie, belast met het onderzoek der Rekening van het Fonds van het Staatsblad over* 1847; uitgebragt in de zitting van den 18den Julij 1849.

Bij de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 66) is, op grond der overweging, dat de uitgaven, welke gekweten zijn uit het *Fonds van het Staatsblad*, voortaan op de staatsbegrooting behooren gebragt te worden, de opheffing van gemeld fonds bevolen.

Daar echter uit dat fonds, over de jaren 1841 tot en met 1847, verschillende uitgaven waren gedaan en nog eenige andere moesten geschieden, welke, om te kunnen worden verevend, eene wettelijke regeling vereischten, werd bij art. 1 dier wet eene begrooting dier uitgaven over die jaren vastgesteld.

In art. 3 werd bepaald, dat van alle de inkomsten en uitgaven, tot het onderwerpelijke fonds behoorende, volledige rekening en verantwoording aan de Algemeene Rekenkamer moest worden afgelegd, namelijk: wegens de diensten 1846 en vroeger, in één, vóór of op den laatsten September 1848, — en wegens het dienstjaar 1847 afzonderlijk; terwijl de voorschriften van artt. 37 en 38 der wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), houdende Instructie voor de Algemeene Rekenkamer, op laatstgemeld dienstjaar van toepassing werden verklaard.

De rekening en verantwoording over de diensten 1846 en vroeger is aan deze Kamer op den 19den Februarij jl. ingezonden en, na gehoord rapport van de daartoe benoemde Commissie, uitgebragt op den 17den April jl, voor kennisgeving aangenomen.

De rekening over den jare 1847 is op den 27sten April jl. aan de Kamer overgelegd en ten fine van onderzoek in onze handen gesteld.

Uwe Commissie heeft de eer dienaangaande te rapporteren, dat uit deze rekening blijkt, dat, over het dienstjaar 1847, wegens abonnementen op het *Staatsblad* en het *Register* (geraamd op f 12,500), werkelijk is ontvangen en in 's Rijks schatkist overgestort de som van f 11,970.57½, en daartegen, op verschillende onderwerpen, uitgegeven f 4739 54, zoodat deze rekening een voordeelig slot oplevert van f 7231.03½.

Deze rekening, op den 17den Maart 1849 door den Minister van Financien opgemaakt, en dus binnen het tijdperk van zes maanden, bij art. 38 der wet van 5 October 1841 vastgesteld, ter Rekenkamer overgebragt, is door dat collegie opgenomen, en, tot bovengemeld bedrag, gesloten op den 10den April daaraanvolgende.

Hiermede is de finale afsluiting en opheffing van het *Fonds van het Staatsblad* tot stand gebragt, en zullen voortaan, volgens art. 5 der wet van 26 November 1847, de kosten, vallende op de uitgifte van het *Staatsblad* en van het *Register*, van den 1sten Januarij 1848 af, gebragt worden op het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848 en 1849, vastgesteld bij de wet van 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45), in vereeniging met die van de *Nederlandsche Staats-Courant*.

Aan deze laatste bepaling is gevolg gegeven door 's Konings besluit van 21 Januarij 1848 (*Staatsblad* n°. 1), waarbij de administratie van het Staatsblad bij het departement van Binnenlandsche Zaken is overgebragt en tevens eene verminderde prijsbepaling voor het *Staatsblad* en het *Register* is vastgesteld.

Uwe Commissie, zich verheugende over de goede uitkomsten, welke de regeling van deze zaak heeft opgeleverd, heeft de eer der Vergadering voor te stellen, om tot het voor kennisgeving aannemen van de onderwerpelijke rekening te besluiten.

Aldus opgemaakt en vastgesteld bij de Commissie den 18den Julij 1849.

Van Voorst.
Bots.
Boxman.
Wijnaendts.
Leglercq.

Overbrenging van fondsen van de staatsbegrooting van 1848 op die van 1849 voor de voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch. (Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

[XXXVI. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot het overbrengen van de staatsbegrooting voor 1848 op die voor 1849, van gelden benoodigd voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch.*

Het wets-ontwerp bij Koninklijke boodschap van den 9den Julij 1849 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden, strekkende tot het overbrengen, van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848, op gelijk hoofdstuk van die voor 1849, van eene som van f 160,000, noodig voor de verdere voortzetting en voltooijing van den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch, heeft bij de leden dier Kamer tot eenige opmerkingen en vragen aanleiding gegeven, die de Regering zich haast te beantwoorden

§ 1. In de eerste plaats is de opmerking gemaakt, dat de vroegere ramingen wegens de kosten van aanleg en bestrating van den grooten weg van 's Hertogenbosch naar Culemborg blijkbaar te laag zijn geweest, en die lagere raming waarschijnlijk in eenig verband heeft gestaan met den wensch om den tegenstand, dien de onderneming van dit werk vroeger bij de wetgeving ontmoet heeft, gemakkelijker te overwinnen.

Uit het overzigt dat hieronder sub 3 wordt gegeven van de uitgaven die voor den aanleg van den weg, in verband tot de daarvoor toegestane gelden, werkelijk zijn besteed, zal het blijken dat die opmerking onjuist is, en het bedrag der bestede gelden de oorspronkelijke berekening niet heeft overtroffen en beneden het cijfer dier berekening is gebleven.

Ten gevolge daarvan zal dan ook van zelf vervallen de veronderstelling die uit het verkeerde begrip der zaak is afgeleid.

De wijziging die het plan van aanleg van het gedeelte van den onderwerpelijken weg tusschen Orthen en de Maas heeft ondergaan, en waaromtrent de Kamer inlichting verlangt, levert juist het bewijs op van de zucht der Regering om, zonder het hoofddoel der onderneming uit het oog te verliezen, steeds te blijven binnen de grenzen der berekening waarop de vroegere aanvragen van fondsen voor ieder jaar zijn gegrond. Bij de vervaardiging van het gedetailleerde ontwerp was namelijk, gelijk in de memorie van toelichting bereids is te kennen gegeven, de raming van kosten voor dit gedeelte hooger opgevoerd dan met de oorspronkelijke aanvraag overeenkwam.

Men heeft toen naar middelen omgezien om hieraan te gemoet te komen en die gevonden door eene vermindering van de kruinsbreedte des wegs van negen op acht ellen, waardoor in geenen deele zal worden te kort gedaan aan het doel, hetwelk bij het beramen van den aanleg heeft op den voorgrond gestaan, het tot stand brengen namelijk van eene in alle jaarsaizoenen geregelde communicatie te lande tusschen Utrecht en de stad 's Hertogenbosch.

§ 2. De vraag, door de Kamer geopperd, of nu werkelijk met de geraamde som de weg waarvan hier sprake is zal kunnen worden voltooid, zonder dat het noodig zij daarvoor verder de tusschenkomst der wetgeving in te roepen, vermeent men toestemmend te kunnen beantwoorden.

§ 3. De kosten van *aanleg* en *voltooijing* van den weg zijn *geraamd:*

1°. blijkens de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 39), voor 1846 op	f 306,000.00
» 1847 »	186,000.00
en 2°. blijkens art. 10 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1848 en 1849, vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45), voor 1848 op	204,000 00
dus in het geheel op	f 696,000.00
Later is bij de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16) nog toegestaan voor 1847	19,000 00
en 1848	135,000.00
	f 850,000.00
Maar in *mindering* van de sommen bij de laatst aangehaalde wet verleend, strekt een bedrag van, dat op het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1846 *ongebruikt is gebleven* van de toegestane f 306,000 00, omdat, tijdens het ontwerp der wet van den 30sten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 16) bij de Staten-Generaal, in *het voorjaar van* 1848, in overweging was, blijkens het tot dat wets-ontwerp betrekkelijke *algemeene verslag* geoordeeld is, dat van eene *afgeslotene* begrooting, zoo als destijds met die van 1846 het geval was, niet meer kon worden afgeschreven; eene afschrijving waartoe door de Regering het voorstel was gedaan *in het najaar van* 1847, toen die begrooting nog *niet* afgesloten was.	154,741.99
Dat bedrag van f 154,741.99 maakt dan ook een deel uit van de som van f 231,946.16, die op het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1846 is *vrijgevallen.*	
De *geraamde* en *toegestane* kosten behooren dus te worden gesteld op	f 695,258.01

en dus op f 741.99 *minder*, dan daartoe, zoo als hierboven is gezegd, bij de wetten van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 39) en 9 Augustus 1847 (*Staatsblad* no. 45) was aangewezen.

De evengemelde som van f 695,258.01 moet alzoo, volgens de aangehaalde wetten, over de jaren 1846, 1847 en 1848 worden verdeeld, als volgt:

1846 toegestaan	f 306,000.00	
af het ongebruikt gebleven.	154,741.99	
		f 151,258.01
1847 toegestaan	f 186,000.00	
en	19,000.00	
		205,000.00
1848 toegestaan	f 204,000 00	
en	135 000.00	
		339,000.00
		f 695,258.01

De werkelijk gedane uitgaven hebben beloopen over 1846 f 151,258.01
» 1847 186,625.06
f 337,883.07

De uitgaven over 1848, voor zooverre de schuldvorderingen op dit oogenblik reeds ingekomen of bekend zijn, beloopen ongeveer f 131,200.00
maar daarbij behoort nog te worden gevoegd het benoodigde *over dat jaar* tot betaling van gedane onteigeningen en daartoe betrekkelijke kosten, alsmede onvoorziene werken waarvan de stukken nog niet zijn ingekomen, maar dat, volgens de voorloopig bekomene inlichtingen, *in geen geval* te boven zal gaan de som van 30,000.00
Zoodat de uitgaven over 1848 zullen beloopen *wel minder* maar *niet meer* dan 161,000.00
Maakt over de jaren 1846, 1847 en 1848 te zamen 498,883 07

Waaruit blijkt, dat de uitgaven *tot en met* 1848 DE RAMING *niet zijn te boven gegaan*, maar een overschot opleveren van *wel meer* maar *niet minder* dan f 196,374.94

Deze berekening, toegepast *op de dienst van* 1848, levert de volgende uitkomsten op:

De uitgaven zijn geraamd op	f 339,000.00
Ze zullen niet hooger klimmen dan.	161,000.00
Zoodat op dat dienstjaar niet benoodigd zal zijn	f 178,000.00

waaruit derhalve, naar men vertrouwt, ten volle blijkt, dat zonder eenigen schroom gevolg kan worden gegeven aan het voorstel der Regering, om van de voor dat jaar toegestane som van f 139,000 op de begrooting van 1849 een bedrag van f 160,000 over te schrijven.

De uitgaven over de jaren 1846, 1847 en 1848 zijn of zullen worden voldaan uit 's Lands kas, ten laste van de daarvoor bestemde posten der begrootingen; andere middelen mogen daartoe niet worden gebezigd.

§ 4. De Kamer heeft, in verband met de hierboven vermelde opgaven, inlichting gevraagd omtrent de kwijting der bijdragen, die tot gedeeltelijke bestrijding der kosten van den weg, ten gezamenlijken bedrage van f 58,510, waren toegezegd.

Deze bijdragen bestonden deels in geld, ten beloope van f 54,150, deels in kosteloozen afstand van gronden, berekend tegen eene waarde van f 436o.

Die gronden zijn in den weg opgenomen of verwerkt, en van de geldelijke bijdragen is werkelijk gekweten eene som van f 48,259 50, terwijl op de voldoening van een bedrag van f 4890 binnen kort kan worden gerekend. Alleen bestaat nog verschil over de verwezenlijking eener bijdrage van f 1000, waaromtrent de onderhandelingen met het betrokken polderbestuur nog niet zijn afgeloopen.

In den tekst van het wets-ontwerp is van de vroegere omschrijving in de wetten van 1846 en 1848 afgeweken, omdat met de gelden, thans aangevraagd, de voltooijing van de geheele communicatie tusschen *Utrecht* en *'s Hertogenbosch*, bij die wetten bedoeld, zal worden tot stand gebragt.

Vermits er op de dienst van 1848 *meer* dan f 160,000 *ongebruikt* zou blijven, heeft de Regering gedacht, bij het voordragen der overschrijving de waarheid meer nabij te zullen blijven, wanneer zij eenvoudig door de wet verklaarde, dat voor de werken in 1849 uit te voeren, eene som van f 160,000 noodig is.

Dat daardoor aanleiding is gegeven tot de gevolgtrekking bij het

3de lid dezer paragraaph vermeld, kon de Regering niet verwachten; die gevolgtrekking doet haar leed.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

De Commissie van Rapporteurs voor het Ontwerp van Wet tot overbrenging van fondsen voor den grooten weg van Utrecht naar 's Hertogenbosch is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording, die onder dagteekening van den 20sten Julij is ingezonden, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het Verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 18den Julij bevorens vastgesteld, met de daarop thans ingekomen Memorie van Beantwoording, als het *Algemeen Verslag* betrekkelijk dat ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 21sten Julij 1849.

POORTMAN.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.
VAN DER LINDEN.
DULLERT.
DIRKS.

[XXXVII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 25sten Julij 1849.*

MIJNE HEEREN!

Wij bieden hiernevens aan U ter overweging aan een ontwerp van wet, tot bekrachtiging der overeenkomst, welke op den 2/3 dezer maand tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij is gesloten, en welke bij dat ontwerp is gevoegd.

De mede hierbij overgelegde memorie van toelichting bevat de gronden van het voorstel.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 24sten Julij 1849.

WILLEM.

[XXXVII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot bekrachtiging der overeenkomst, op den 2/3 Julij 1849, tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat de bepalingen, vastgesteld door de overeenkomst, bekrachtigd bij de wet van 10 Julij 1842 (*Staatsblad* n°. 22), met den 31sten December dezes jaars op-houden te werken;

dat het geldelijk belang van den Staat medebrengt, te dien aanzien vernieuwde bepalingen daar te stellen en verdere daarmede in verband staande aangelegenheden te regelen;

dat daarin is voorzien door eene overeenkomst, tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij, onder voorbehoud der goedkeuring van de wetgevende magt, gesloten,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

De overeenkomst, op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten, wordt bekrachtigd, zoo als dezelve aan deze wet is geannexeerd.

Lasten en bevelen, enz.

[XXXVII. 3.]

OVEREENKOMST *tusschen den Minister van Kolonien, daartoe gemagtigd bij de Koninklijke kabinets-rescripten van 20 October 1846, litt. R³¹ geheim, en 23 Junij 1849, litt. IJ¹⁶, en de Nederlandsche Handel-maatschappij, tot regeling der bestaande schuld, tot vaststelling der onderlinge betrekkingen en tot bepaling der door de Maatschappij te genieten provisien.*

Artikel 1. De overeenkomst op den 25/31 Maart 1841 gesloten tusschen den Minister van Marine en Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij, en waarbij het kapitalisatie-contract van 23/25 Julij 1840 is gewijzigd geworden, wordt, voor zooveel de kwijting betreft in het jaar 1850 van het restant der gekapitaliseerde schuld, ingetrokken en vervangen door de hierna volgende bepalingen.

Artikel 2. Het in artikel 1 bedoelde restant der schuld, hetwelk na de kwijting, bevolen bij de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n° 15), nog bedraagt eene som van tien millioen gulden, zal, behoudens het geval, beschreven in artikel 8, door de Nederlandsche Handel-maatschappij niet kunnen worden opgevorderd vóór den 31sten December 1874.

Artikel 3. In verband tot het uitstel bij artikel 2 bepaald, zullen aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, behoudens beletselen van hooger hand (force majeure), worden afgegeven, om voor rekening van het departement van Kolonien naar Nederland overgevoerd en aldaar verkocht te worden, al de koffij, suiker, indigo en specerijen, welke in Nederlandsch Indie aan het Gouvernement worden geleverd.

In *Indie* zullen bij voortduring kunnen worden verkocht de specerijen, benoodigd voor de behoeften ten oosten van de *Kaap de Goede Hoop*.

Ten aanzien van de hierboven niet genoemde producten blijft de Indische regering vrij, om dezelve al of niet naar Nederland te consigneren; maar wanneer daartoe wordt overgegaan, zal dit geschieden door tusschenkomst van de Maatschappij en op den voet, omtrent de consignatie der overige producten bepaald.

Artikel 4. Ten einde den waarborg voor de in artikel 2 genoemde restant-schuld zoo volledig mogelijk te maken, worden aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, tot aan de geheele kwijting derzelve, in den ruimsten zin en zonder eenig voorbehoud, verbonden al de in artikel 3 bedoelde producten; zullende het meergemelde kapitaal van f 10,000,000 worden beschouwd als een doorloopend voorschot, op die producten verleend; terwijl het departement van Kolonien zich verbindt om, wanneer force majeure dat verband mogt doen verminderen of vervallen, alle maatregelen binnen deszelfs bereik te nemen om die vermindering op eene andere wijze aan te vullen.

Artikel 5. Het departement van Kolonien is bevoegd, om de in artikel 2 vermelde schuld vroeger geheel of gedeeltelijk af te lossen, dan de in dat artikel genoemde termijn van 31 December 1874. Eene vervroegde *gedeeltelijke* aflossing zal geene verandering te weeg brengen in de verpligte consignatie, overeengekomen in artikel 3 en evenmin eene vervroegde *geheele* aflossing, wanneer die vóór ultimo December 1854 plaats heeft; wordende mitsdien de consignatie der in dat artikel genoemde hoofdproducten aan de Nederlandsche Handel-maatschappij uitsluitend verzekerd tot den 31sten December 1854. Indien na dat tijdstip de vervroegde *geheele* aflossing plaats heeft en daarna met het consigneren naar *Nederland* der gouvernements-producten, in artikel 3 vermeld, wordt voortgegaan, alsdan zal die consignatie geschieden door tusschenkomst der Nederlandsche Handel-maatschappij, op den voet van het bepaalde bij de artikelen 11 en 12.

Artikel 6. De rente van het in artikel 2 vermelde kapitaal van f 10,000,000 zal zijn vier ten honderd in het jaar en zal jaarlijks door de Nederlandsche Handel-maatschappij kunnen worden ingehouden van de opbrengst der voor rekening van het departement van Kolonien te verkoopen Oost-Indische producten.

Artikel 7. De netto-o brengst dier producten zal door de Maatschappij, na inhouding van de in artikel 6 bedoelde rente en van de sommen aan haar verschuldigd wegens stortingen in de Indische kas, worden gesteld ter beschikking van het departement van Kolonien, op zoodanige wijze als jaarlijks door hetzelve zal worden bepaald.

Artikel 8. Bijaldien force majeure de verzending der producten belet, of dezelve, ten gevolge van een uitgebroken oorlog, niet in het bezit der Nederlandsche Handel-maatschappij komen, en bij het ontstaan van elke andere omstandigheid, waardoor de waarde van het in artikel 4 omschreven onderpand onverhoopt mogt worden verminderd, zal de Nederlandsche Handel-maatschappij geene betaling of uitkeering ten behoeve van het departement van Kolonien, uit de opbrengst der reeds verkochte of nog te verkoopen gouvernements-producten behoeven te doen, alvorens aan haar de volle f 10,000,000 zullen zijn terugbetaald.

Artikel 9. De Nederlandsche Handel-maatschappij zal belast blijven met de verzendingen van personeel en materieel voor de koloniale dienst en met het aanschaffen der voorwerpen, waarvan haar de bestelling of levering zal worden opgedragen, hetzij door het departement van Kolonien of door het Indisch bestuur.

Artikel 10. De betrekkingen der Nederlandsche Handel-maatschappij tot het departement van Kolonien zijn die van eenen agent tot zijnen principaal. Zij verbindt zich mitsdien om uit die betrekkingen geene andere voordeelen te trekken, dan die haar uitdrukkelijk zullen worden toegekend; om de meest mogelijke zuinigheid te betrachten in het afschepen, overvoeren, opslaan, beheeren en verkoopen der geconsigneerde producten; om hare medewerking te leenen tot alle uitvoerlijke besparingen, door het departement van Kolonien aan haar op te geven, en om dat departement steeds te zullen dienen van goeden raad in al wat strekken kan, om den verkoop der producten op de meest voordeelige wijze te regelen en de daarop vallende onkosten zooveel doenlijk te verminderen.

Artikel 11. Voor de consignatien, bedoeld in artikel 5, alsmede voor de uitzending van passagiers en goederen en de uitbetaling van pensioenen, delegatien en verlöftractementen, zal de Nederlandsche Handel-maatschappij, gedurende het vijfjarig tijdvak van 1850 tot en

met 1854, de volgende commissien en provisien mogen in rekening brengen, als:

a. commissie voor het te gelde maken der producten, het gewone del credere daaronder begrepen, $2^3/4$ pct.;

b. provisie voor de beste ling en verzending van goederen 1 pct.;

c. als voren voor de verzending van specie $^1/_2$ pct.;

d. als voren voor de betaling van pensioenen, delegatien en verlof-tractementen 1 pct.;

e. provisie harer factorij, een maximum van f 148,000 jaarlijks.

Artikel 12. Na ultimo December 1854 zullen de cijfers, bij artikel 11 vermeld, kunnen worden herzien, doch wordt nu voor alsdan bepaald:

a. dat van de daarbij vermelde provisien alléén die voor het te gelde maken der producten voor vermindering vatbaar zal zijn en op niet minder dan $2^1/_2$ pct. gebragt zal kunnen worden; en

b. dat de provisie der factorij zal kunnen worden teruggebragt tot een maximum van f 140,000.

Artikel 13. Deze overeenkomst zal voor den Staat der Nederlanden verbindend zijn, na de verkregene goedkeuring der wetgevende magt; terwijl dezelve ophouden zal voor de Nederlandsche Handel-maatschappij verbindend te zijn, bijaldien die goedkeuring niet tot stand is gebragt vóór de sluiting van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal.

Artikel 14. Van deze overeenkomst zijn gemaakt twee eensluidende exemplaren, waarvan aan elk der contracterende partijen een is uitgereikt.

Amsterdam, 2 Julij 1849.
De Nederlandsche Handel-maatschappij,
(*w. g.*) Van der Oudermeulen, *President.*
(*w. g.*) Goudswaard, *Dir. fung. Secr.*

's Gravenhage, 3 Julij 1849.
De Minister van Kolonien,
(*w. g.*) E. B. van den Bosch.

In kennisse van mij,
De Minister van Kolonien,
E. B. van den Bosch.

[XXXVII. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING *van bovenstaand ontwerp van wet.*

De wet van 10 Julij 1842 (*Staatsblad* n°. 22) heeft de overeenkomst bekrachtigd, die den 23/25 Julij 1840 door den Minister van Kolonien met de Nederlandsche Handel-maatschappij was aangegaan en den 25/31 Maart 1841 gewijzigd. Daarbij werd bepaald, dat het restant der schuld aan de Maatschappij na ultimo December 1849, ten bedrage van f 10,505,233.12, aan haar zou worden voldaan uit de op 1 Januarij 1850 ongerealiseerd gebleven producten.

De bestaande verbindtenis eindigt dus met den laatsten dag van het jaar 1849. Met dienzelfden dag eindigt ook de termijn van het bestaan der Nederlandsche Handel-maatschappij.

In het jaar 1846 werd in overweging genomen, of, na het verstrijken van den zoo even genoemden termijn, het bestaan van die Maatschappij al dan niet zou worden vernieuwd. Van groot belang was het, daarvoor te weten, of de Regering al dan niet geneigd was hare betrekking tot en overeenkomsten met die Maatschappij te vernieuwen.

Daarover werd alzoo door de directie der bestaande Maatschappij met den toenmaligen Minister van Kolonien onderhandeld. De laatste was daartoe niet geneigd, dan op voor den Staat voordeeliger voorwaarden. Na vele onderhandelingen werd men het over die voorwaarden eens, en ten gevolge daarvan werd voorloopig vastgesteld, op welken voet later eene stellige overeenkomst zoude worden getroffen, wanneer werkelijk tot eene vernieuwing van de Handel-maatschappij zou worden besloten. Die voorloopige overeenkomst werd door den Koning goedgekeurd, en daarna vastgesteld, dat met 1°. Januarij 1850 eene nieuwe naamlooze vennootschap onder den naam van Nederlan sche Handel-maatschappij zou optreden, en de plaats der vorige Maatschappij van dien naam innemen.

Inmiddels was, ten gevolge van de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n° 16), het kapitaal van f 32,027,775.18, volgens het gewijzigd kapitalisatie-contract verschuldigd, door aflossing verminderd tot f 10,000,000.

De Staat heeft, naar het inzien der Regering, niet minder belang bij het vernieuwen zijner betrekkingen met de Nederlandsche Handelmaatschappij, dan bij het verlengen van den termijn, gedurende welken hij niet zal kunnen genoodzaakt worden, het voormelde restantkapitaal van f 10,000,000 af te lossen.

Uit dezen hoofde heeft de Regering niet gemeend, aan de voormelde voorloopige overeenkomst van 1846 te voldoen, door met de Nederlandsche Handel-maatschappij het definitive contract, aan dit wets-ontwerp geannexeerd, te sluiten, onder voorbehoud der goedkeuring *van de wetgevende magt*, voor zooverre daartoe gevorderd.

Die goedkeuring wordt door het indienen van het bijgaand wetsontwerp aangevraagd.

De Minister van Kolonien,
E. B. van den Bosch.

[IX. 11.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.*

In het voorloopig verslag omtrent het wets-ontwerp houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 en 1849 zijn onderscheidene bedenkingen aangevoerd aangaande de algemeene strekking van den voorgedragen maatregel.

De meer gunstige vooruitzigten, welke zich hadden voorgedaan sedert het tijdstip waarop de Regering het onderhavige wets-ontwerp heeft opgemaakt en ingediend, hebben haar vrijheid gegeven om die algemeene strekking te wijzigen, en den aard harer voordragt eenigzins te veranderen.

Die strekking was, gelijk bij de memorie van toelichting reeds is gezegd, tweeledig. Het eerste doel dat men zich voorstelde was de dekking van het bestaande tekort over 1848, en van het tekort, dat men zich bij den aanvang van het jaar 1849 als zeker te voorzien voorstelde. Het tweede doel was om gevolg te geven aan den zoo algemeen gekoesterden wensch tot herziening van het bestaande belastingstelsel.

Het is der Regering voorgekomen dat dit laatste doel al dadelijk meer op den voorgrond kan en mag worden geplaatst.

Hare voordragt dienaangaande wordt hieronder gevonden: achtende zij het noodig om vooraf eenige der gemaakte algemeene aanmerkingen te beantwoorden en verlangde opheldering te verschaffen.

§ 1. Men heeft in de 1ste paragraaph onderscheidene gronden aangevoerd om aan te toonen dat het loopende dienstjaar eene minder ongunstige uitkomst zal opleveren dan de Regering vermeende. De Regering kan *thans* de juistheid van vele dier gronden gereedelijk toestemmen.

Zij konde dat niet doen bij den aanvang van dit jaar. Zij meent dienaangaande alleen te mogen vragen, of hare verantwoordelijkheid gedekt zoude geweest zijn, bijaldien zij in den aanvang van een dienstjaar, na de ondervinding die het vorige had doen verkrijgen, met een tekort van ongeveer *tien* millioen en bij de hoogst ongunstige vooruitzigten die destijds bestonden, zich had laten verleiden tot eene voorstelling van de toekomst die strijdig was met hare wezenlijke uitzigten? Zij wil liever het verwijt hooren dat zij de toekomst al te duister heeft ingezien, dan dat men haar met grond van groote ligtvaardigheid zoude kunnen beschuldigen.

De drie gronden, waarop het gevoelen in het voorloopig verslag omtrent dat vooruitzigt steunt, zijn de volgende:

1°. De overweging, dat het verlies op de gewone middelen in 1848 minder groot is bevonden te zijn dan de Regering in Julij 1848 raamde.

Dit is zoo. Doch de raming die in Julij 1848 werd gemaakt was toch niet onjuist. De Regering rekende bij het opmaken dier raming vooral op het verlies, dat de registratie-, zegel- en successie-regten zouden opleveren.

Dat verlies is ook geenszins uitgebleven. Het werd in 1848 nog eenigzins gecompenseerd door ruimere betalingen, die in de eerste maanden van dat jaar plaats vonden, en heeft zich slechts eenigen tijd later in al zijne zwaarte doen gevoelen. In de zes eerste maanden van 1849 werd in hoofdsom f 877,470.98 minder op deze middelen ontvangen dan in de zes eerste maanden van 1848. Overigens zijn de vooruitzigten voor de opbrengst der gewone middelen over het loopende jaar tot hiertoe niet ongunstig; blijkens het hierbij gevoegde overzigt van de opbrengst, vergeleken met de raming over de eerste zes maanden van dit jaar (Bijl. litt. *D*) gunstiger dan men zich in Februarij jl. durfde voorspellen. Men mag zich vleijen dat die middelen, zoo zij al gezamenlijk de gemaakte ramingen niet bereiken, echter niet ver daarbeneden zullen blijven.

2°. Een tweeden grond van beoordeeling vond de Kamer in de vermoedelijke uitkomsten der veilingen van koloniale producten.

De berekening, waarop steunde de raming der som, welke over het loopende jaar uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen in 's Rijks schatkist zou kunnen worden gestort, is gemaakt vóór dat er nog eene veiling van gouvernements-producten had plaats gehad. De sedert gehouden verkoopingen hebben eene boven verwachting gunstige uitkomst opgeleverd en wettigen, in verband tot de thans nog bestaande vooruitzigten, eene verhooging der vroeger geraamde bijdrage.

Eene thans opgemaakte, op die veranderde omstandigheden gegronde raming heeft doen zien, dat men, zoo de omstandigheden niet veranderen, rekenen kan op de uitkeering der geheele som van f 14,450,000, waarop de koloniale bijdrage bij het opmaken der begrooting voor 1849 was geraamd; welke som wellig zelfs nog eenige verhooging zal kunnen verkrijgen, zoo de op dit oogenblik bestaande gunstige vooruitzigten zich verwezenlijken.

De Regering neemt intusschen uit het reeds gebeurde aanleiding, om te wijzen op het wisselvallige van ramingen van den onderwerpelijken aard.

Het is wel waar, dat de buitengewone behoeften voor de kolonien van invloed zijn geweest op de vroegere mindere ramingen, doch

de voorname oorzaak der vermindering van de raming was gelegen in de lagere prijzen, welke men voor de producten heeft moeten aannemen. Intusschen wordt aan het uitgedrukt verlangen van sommige leden voldaan, door de mededeeling, dat die buitengewone behoeften het gevolg zijn van de noodzakelijkheid, waarin de politieke gebeurtenissen van het begin des vorigen jaars de Regering hebben gebragt om de uitzending van oorlogsmaterieel naar de kolonien uit te breiden.

De verhooging van uitgaaf te dezer zake bedraagt voor het loopende jaar ongeveer f 450,000.

3°. Eindelijk heeft de Kamer gemeend zich eene gunstiger uitkomst van de dienst van 1849 te mogen voorspellen, ten gevolge van de bezuinigingen op de staats-uitgaven, welke nog in den loop van dit jaar tot stand gebragt zouden kunnen worden.

Bij eene vorige gelegenheid zijn onlangs vele bijzonderheden opgegeven nopens de aanvankelijke uitkomsten van het stelsel dat de Regering heeft aangenomen. In verband met de aanmerkelijke vermindering van het inkomen der Kroon, die het Zijne Majesteit behaagd heeft als een offer aan den drang der omstandigheden voor te stellen, is er reeds nu eene mindere uitgave van ruim *één* millioen aan de loopende dienst verzekerd, waartegen, zoo als de zaken zich thans voordoen, alleen moeten worden in aanmerking gebragt de renten der schatkistbiljetten, die tot gaandehouding der zaken, ten gevolge van de wet van den 30sten October 1848 (*Staatsblad* n°. 75), zijn uitgegeven.

Omtrent dit punt zal nog later eene voordragt aan de Kamer worden gedaan; eene zeer aanmerkelijke besparing is in elk geval reeds nu verkregen, althans indien de Staat het voorregt mag blijven genieten om niet te worden betrokken in de staatkundige verwikkelingen, welke zich tegenwoordig voordoen.

Uit deze ophelderingen blijkt genoegzaam dat de Regering zich *thans* onbezwaard acht om het gevoelen te omhelzen, dat er voor alsnog geene noodzakelijkheid bestaat om buitengewone middelen aan te wenden tot voorziening in de dienst van 1849.

§ 2. Overeenkomstig dat gevoelen alzoo aanvankelijk de voorziening voor 1849 ter zijde stellende, zal men ook, volgens de in de eerste en tweede plaats bij deze paragraaph geuite meening, omtrent de dienst van 1848 gaarne in toepassing brengen den aftrek der overschotten van vroegere diensten.

Dit was alleen nagelaten, omdat, ter gelegenheid van vorige voorstellen tot voorziening, toen men ook daarop het oog had, bedenkingen zijn ingebragt, en het gebruik maken van die overschotten tot het helpen dekken van een volgend dienstjaar zelfs als ongrondwettig werd beschouwd. De Regering deelde wel dit gevoelen niet; want, hoezeer wenschende dat de overschotten van de eene of andere dienst tot aflossing van schuld mogen worden bestemd, indien de algemeene geldelijke omstandigheden dit toelaten, — hoezeer overtuigd van de nuttigheid, dat de verantwoording van elk dienstjaar behoorlijk uit elkander worde gehouden, kan zij niet zien welk bezwaar er zou bestaan, om, wanneer diezelfde algemeene omstandigheden dit wenschelijk maken, het overschot van vroegere diensten voor de loopende lasten aan te wenden; immers zoo dikwijls dit geschieden kan nadat het slot der vroegere rekening bekend is: want de Regering zoude het eveneens hoogst onraadzaam achten, dat men bij het opmaken van begrootingen voor de toekomst nog ongeconstateerde batige sloten van loopende diensten tot dekking van de gewone uitgaven aanwees.

In het uitgebragte gevoelen over dit onderwerp zal zij dus grond vinden voor eene latere voordragt, om de sommen, alhier aangewezen, aan de dienst van 1848 toe te voegen, in den zin zoo als bereids bij eene wettelijke voordragt van den 15den Julij 1848 was voorgesteld. Het bedrag daarvan kan worden gesteld op f 896,826.63½, waarin (zoo als onder anderen blijkt uit het Verslag omtrent de begrootingen van inkomsten en uitgaven over 1846 en 1847, bladz. 7) de som die uit de middelen, gegrond op de wetten van 6 Maart en 25 Junij 1844, beschikbaar blijft, reeds begrepen is.

Neemt men dan verder in aanmerking de verbetering, welke de bijdrage uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen over 1848 ondervindt, waarvan zoo aanstonds zal worden gesproken, dan strekt het der Regering tot een groot genoegen, thans te mogen aannemen, dat het tekort van 1848, vroeger berekend op f 11,148,543.07½, niet meer zal bedragen dan f 9,818,969 46.

In de derde plaats mogen de volgende ophelderingen strekken tot beantwoording van hetgeen is aangemerkt omtrent het berekende tekort op de geraamde uitkeering uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen over 1848.

Bij het aanbieden der onderhavige wet was het bedrag der opbrengst van de in 1848 verkochte producten nog niet met naauwkeurigheid bekend.

Thans is dit wel het geval, en de uitkomst is in zooverre gunstig te noemen, dat het tekort ter zake van de koloniale bijdragen over 1848 van f 7,162,552.54½ is verminderd tot f 6,729,805.56½.

De na 21 October 1848 van de hand gezette 127,139 pikols suiker en 71,398 pikols koffij hebben daartoe voornamelijk bijgedragen, zijnde derzelver opbrengst geweest f 2,070,564.02.

De bedenkingen in de vierde en vijfde plaats door eenige weinige leden aangevoerd, zijn in het voorloopig verslag zelf reeds op zoo geheel voldoende wijze beantwoord, dat de Regering vermeent te kunnen volstaan met zich aan de in dat verslag voorkomende oplossing te kunnen gedragen.

§ 3. Wat de alhier gedane vragen aanbelangt, zij opgemerkt:

a. dat de renten der uitgegeven schatkistbiljetten naar de wetten van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 79) en 30 October 1848 (*Staatsblad* n°. 75) over 1848 bij overschrijving hebben kunnen genomen worden uit de posten der 1ste afdeeling, artt. 8, 9, 10 en 11, en onder de 2de afdeeling, art. 1 van het IXde hoofdstuk A der begrooting uitgetrokken, ter somma van f 25,000;

b. dat bij den staat van opbrengst van 's Rijks inkomsten over 1848, als opbrengst der directe belastingen, werkelijk niet alleen gebragt zijn de ontvangsten tot het einde van dat jaar, maar het geheele bedrag der kohieren, in zooverre die tot het dienstjaar behoort.

Dit kon niet anders geschieden, wilde men een volledig overzigt leveren, en de opbrengst van het geheel kon niet twijfelachtig zijn, vermits de onverhaalbare sommen gedekt werden uit die bij de begrooting van uitgaven voor kwade posten uitgetrokken;

c. dat aan het voornemen om eenige der onverkocht gebleven Oost-Indische producten, die tot de dienst van 1849 behoorden, te beleenen, geen gevolg is gegeven behoeven te worden.

§§ 4, 5 en 6. De wijzigingen welke de Regering vermeent thans in hare voorstellen te kunnen brengen, maken het voor haar wenschelijk het in deze paragraphen gezegde gezamenlijk te beantwoorden.

De hoofdvraag, waarop het hier aankomt, is deze: wil men de toekomst met den nood van het oogenblik belasten, of niet?

Het gevoelen der Regering op dit punt is bekend. Zij heeft dan ook met genoegen uit het voorloopig verslag ontwaard, dat onder de talrijke denkbeelden, die geopperd zijn om in het bestaande tekort te voorzien, het sluiten eener leening niet in het verslag is aanbevolen; slechts ter loops vond zij gewag gemaakt van het denkbeeld om een hulpmiddel te zoeken in de uitgifte van losrenten.

Onder de middelen die in § 6 voorgeslagen werden, zijn er twee die naar het gevoelen der Regering volstrekt niet in aanmerking kunnen komen.

Het eene is het voorstel om het tekort te dekken door den verkoop van landerijen op Java. De Regering gedraagt zich dienaangaande aan hetgeen deswege door den Minister van Kolonien op den 14den Maart jl. aan de Kamer is medegedeeld. Zij acht de verwezenlijking van dat denkbeeld genoegzaam onuitvoerlijk, maar zeer zeker gevaarlijk voor den Staat, verderfelijk voor de bestaande staatkundige en commerciele betrekkingen tot de Oost-Indische kolonien.

Het tweede is de uitgifte van muntpapier in genoegzame hoeveelheid om het tekort te dekken, hetgeen in eene afzonderlijke nota van een lid nog nader is aangedrongen.

Dit onderwerp is in den laatsten tijd zoo dikwerf ter sprake gebragt, dat de Regering gelooft te kunnen volstaan met eene beknopte opgave de redenen, welke haar bewegen om zich op de meest bepaalde wijze tegen alle ontwerpen van dien aard te verklaren.

Die redenen kunnen voegzaam tot drie teruggebragt worden.

De *eerste* is het algemeene bezwaar tegen een papieren geld, waarvoor geen waarborg hoegenaamd aanwezig is, en dat onverwisselbaar is.

De Regering wil geheel toegeven, dat er, na de verkregen ondervinding van het groote gemak dat een muntpapier oplevert, er wel kans is dat een muntpapier hier te lande zonder depreciatatie zou kunnen circuleren. Maar het verschil tusschen het muntpapier dat thans ingetrokken is, en het nieuwe waarvoor geen waarborg hoegenaamd zou bestaan, is te groot om daarbij geheel over het hoofd te worden gezien. Behalve toch dat het iedereen bekend was dat de volle waarde voor het eerstbedoelde in edel metaal was gedeponeerd, en dat men zeker was van de inwisseling van dat papier binnen een klein getal jaren, zoo was het niet minder *die* omstandigheid, welke eene daling in waarde tegenging, dat het geheel bedrag van het circulerend medium door de uitgifte van dat papier met geen penning was vermeerderd.

Al deze gunstige omstandigheden vervallen bij de uitgifte van het papier dat men in het verslag bedoelt.

De Regering mag dan met gerustheid vragen, of men onze pas herstelde circulatie mag wagen aan al de gevaren van een stelsel van papieren munt, alleen *op hoop* dat het geene nadeelige gevolgen na zich slepen zal? — of de Regering verantwoord zou zijn, wanneer zij zulke gevaarlijke proefnemingen op het openbaar crediet, enkel op de kans van welslagen af, wilde bewerkstelligen?

Het Pruissisch muntpapier, waarop men zich beroept, is geen bloot papieren geld, alzoo het uitgegeven is tegen intrekking van eene gelijke som aan rentegevende staatsschuld, welke als waarborg gedeponeerd blijft. Men zie onder anderen de Pruissische wetten van 22 April 1827, 9 Mei 1837 (Gesetzsammlung n°. 1060 à 1802). Ook mag men betwijfelen of de dwangmaatregelen, waardoor men in Pruissen den koers van dit papier handhaaft, in een land van handel, zoo als het onze, welgevallig zouden zijn en of zij nuttig zouden werken.

Een *tweeden* grond van verwerping vindt de Regering in het doel waartoe men dit muntpapier wil bezigen. Eene wrange ondervinding heeft ons pas in het vorige jaar geleerd, dat eene der voornaamste bronnen van inkomst van de schatkist, de opbrengst van de kolonien, uit haren aard wisselvallig is. De teleurstelling, welke daaruit voortvloeide, kan zich meermalen voordoen.

Uiterst bedenkelijk is het dus om hier te lande tot dekking van een tekort papieren geld uit te geven. Meer dan ergens elders, behoort men hier voorzigtig te zijn met het aangrijpen van een hulpmiddel,

HARMONIE TE GRONINGEN.

Heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

dat zoo verleidelijk is in tijden van grooteren nood, en welks aanwending in de tegenwoordige omstandigheden niets anders zoude zijn dan het doen van eene eerste schrede op eene gladde en gevaarlijke helling.

Eindelijk levert de tegenwoordige staat van onze geld-circulatie nog een belangrijk bezwaar op. De gouden munt, welke op dit oogenblik nog als wettig betaalmiddel koers heeft, moet binnen een kort tijdsverloop gedemonetiseerd worden. Om dit werk tot stand te brengen zal men wellig genoodzaakt zijn zijne toevlugt tot eene uitgifte van muntpapier te nemen, even als het geval is geweest met de inwisseling van de oude zilveren munt. Moest dit het geval worden, dan zou het wel ondenkbaar zijn naast een door het depôt van goud verwaarborgd papier een ander te doen circuleren, waarvoor geen waarborg hoegenaamd zou bestaan.

De uitgifte van muntpapier tot dekking van het tekort acht de Regering dus een volstrekt verwerpelijk middel.

Een *derde* middel, eindelijk, is in het voorloopig verslag ter sprake gebragt daarin bestaande, dat men het tekort achtereenvolgens door bezuiniging tracht te dekken, en inmiddels door de uitgifte van obligatiën in de behoeften der schatkist tracht te voorzien.

Wat dit laatste betreft, zoo moet de Regering al dadelijk opmerken dat die uitgifte veel kostbaarder zou zijn dan die van schatkistbiljetten, omdat men noodwendig eene hoogere rente daarvoor zou moeten betalen.

Hoe wenschelijk het dan ook zoude zijn, dat de staat van onzekerheid, waarin de schatkist voortdurend verkeert bij de uitgifte van schatkistbiljetten, ophoude, zoo bestaan er op dit oogenblik geene redenen waarom men tot de uitgifte van een ander papier zoude overgaan. De schatkistbiljetten zoo van 1834 als van 1848, ten gezamenlijken bedrage van f 17,800,000, zijn bijna alle geplaatst.

Maar juist die omstandigheid, dat er eene zoo groote massa op onderscheidene tijdstippen opzegbaar papier in omloop is, maakt het dubbel noodzakelijk dat men niets verzuime wat strekken kan om het crediet van den Staat te bevestigen. En hiertoe is het, naar het oordeel der Regering, volstrekt noodzakelijk dat men meer afdoende maatregelen neme om het tekort binnen een niet te ruim tijdsverloop op eene afdoende wijze te dekken, dan blootelijk die dekking te doen afhangen van toekomstige bezuinigingen.

Er is meer. Onder de veranderingen, waarnaar in het algemeen vurig verlangd wordt, behoort vooral eene herziening van het belastingstelsel. Indien men reeds nu al hetgeen door bezuiniging kan bespaard worden, voor de eerste jaren onveranderlijk bestemt tot afdoening van de vlottende schuld welke tot aanvankelijke voorziening in het tekort van 1848 is daargesteld, dan zal het zoveel te moeijelijker zijn in dien tijd aan eene herziening van het belastingstelsel te arbeiden; ook dit zal dus nog geruimen tijd uitgesteld worden.

De Regering heeft in het voorloopig verslag zoovele sporen gevonden van den wensch om dit laatste onderwerp in beraadslaging te nemen, dat zij niet aarzelen kan, nu de gelegenheid zich voordoet om de beide voorname doeleinden, waartoe hare eerste voordragt strekte, reeds nu te verwezenlijken, aan dien wensch gehoor te geven.

Bij gelegenheid nu van de behandeling van het wets ontwerp omtrent de wachtgelden aan uitvallende ambtenaren te verleenen, heeft zij, wat hare inzigten en voornemens omtrent vereenvoudiging en bezuiniging betreft, uitvoerige inlichtingen gegeven. Zij acht het derhalve niet noodig, deze thans te herhalen, maar vermeent zich aan de bereids gegevene te kunnen gedragen.

Wat het stelsel van ontvangsten, bepaaldelijk de belastingen, betreft, is het hier de plaats om hare inzigten in algemene trekken te openbaren. Eene geheel volledige gedetailleerde beschouwing over het belastingstelsel in al zijne onderdeelen en bijzonderheden acht zij niet noodzakelijk, omdat zij niet gelooft dat het noodig of nuttig is al de bestaande grondslagen van belasting omver te werpen en door andere te vervangen, gesteld al dat zulks uitvoerbaar ware. Een algemeen overzigt zal beter aan haar doel beantwoorden.

De allereerste grondslag van een billijk belastingstelsel behoort ongetwijfeld deze te zijn, dat de last zooveel mogelijk over allen, over elk in verhouding van zijn vermogen, worde omgeslagen.

Dat toch de Staat billijkerwijze van elk zijner leden, zonder onderscheid van stand of vermogen, eenige bijdrage mag vorderen tot de bestrijding van de lasten die op het gezamenlijk huisbonden drukken, behoeft geen betoog. Doch uit een meer staatkundig oogpunt beschouwd, is het niet minder een vereischte dat de last die gedragen moet worden, zooveel doenlijk onmerkbaar worde gemaakt.

Deze beide vereischten heeft men bij het vaststellen van de gronden van ons algemeen belastingstelsel grenszins over het hoofd gezien.

Men heeft getracht, door het aantal der belastingen te vermeerderen, den last zooveel doenlijk te verdeelen, en op alle standen der maatschappij een zooveel mogelijk evenredig deel te doen rusten. Door het heffen van accijnsen op een aantal levensbehoeften (eene wijze van belasting die reeds sedert onheugelijke jaren hier te lande gebruikelijk was) heeft men getracht het bedrag der belasting zooveel mogelijk in den prijs der voorwerpen te verbergen, en daardoor den last zelven minder in 't oog loopend te maken.

De onderscheidene belastingen zou men kunnen verdeelen in twee hoofd-afdeelingen:

1°. de eerste bevattende diegene welke door elken ingezeten gedragen worden, — het zijn bepaaldelijk de accijnsen op de eerste levensbehoeften die hieronder moeten worden gerangschikt, namelijk die op het gemaal, het geslagt, het binnenlandsch gedistilleerd, het zout, de zeep, de turf, de steenkolen, de bieren en azijnen; grootendeels ook de regten op den in- en uitvoer;

2°. de tweede hoofd-afdeeling, bevattende die belastingen waarin de minst gegoede klassen der maatschappij weinig of niet bijdragen. Hieronder behooren de directe belastingen, de accijnsen op suiker, wijn en buitenlandsch gedistilleerd, de zegel-, registratie- en successie-regten, de regten op den waarborg der gouden en zilveren werken; ook de opbrengst der posterijen zou men hieronder kunnen rangschikken.

Neemt men deze verdeeling aan, en vergelijkt men daarmede het bedrag van de opbrengst der belastingen, dan vindt men dat de som der lasten die door *alle* ingezetenen wordt betaald, iets meer bedraagt dan *zeventien* millioen gulden; terwijl het overige deel der lasten, ten bedrage van ruim *zes en dertig* millioen, door die ingezetenen wordt gedragen welke tot den min of meer gegoeden stand kunnen worden gerekend te behooren.

Het behoeft geen betoog dat zoodanige rekening met geene wiskunstige zekerheid kan gemaakt worden, maar in vele opzigten slechts bij toenadering. De belasting op geslagt en die op de brandstoffen, bij voorbeeld, worden niet door elken ingezeten van den Staat gelijkelijk gedragen. Sommige gedeelten van de personele belasting, de belasting op de gouden en zilveren werken, de accijns op den wijn, zijn geheel en al belastingen op de weelde, en treffen dus slechts weinigen. Maar, hoe men de verdeeling ook make, men zal ongetwijfeld tot de slotsom moeten komen, dat, in evenredigheid tot den algemeenen last die gedragen moet worden, de lagere standen door de rijks-belastingen niet bovenmatig zwaar worden getroffen. Indien die lasten niet in vele gemeenten door plaatselijke belastingen waren verhoogd, zou het de vraag zijn of de klagten, die men zoo dikwerf tegen het accijns-stelsel aanvoert, wel zooveel werkelijk zouden gevonden hebben.

Doch meer bepaald daarin kan men een meer wezenlijk bezwaar van het accijns-stelsel voor de mindere klassen vinden, wanneer de heffing der belasting een minvermogende belastingschuldige in dadelijke aanraking met de schatkist brengt, en hem noodzaakt tot de opleggung in eens van een voor hem bezwarend bedrag aan belasting: wanneer dus de last ophoudt zich in den prijs van het voorwerp te verbergen, zoo als veelal het geval is met de belasting op het geslagt ten platten lande.

Veel meer grond heeft eene andere bedenking die men dikwerf tegen het accijns-stelsel aanvoert: dat namelijk de formaliteiten aan de heffing van deze soort van belastingen onafscheidelijk verbonden, den arbeid belemmeren, en de ontwikkeling van de nijverheid tegengaan. Dit is voorzeker een gewigtig bezwaar. Wie den alles overwegenden invloed nagaat, dien de vrije beweging van den arbeid op het maatschappelijk welzijn uitoefent, zal het dan ook gewis met de Regering eens zijn, dat elke maatregel, die de ontwikkeling van den vrijen arbeid bevoordeelt, reeds daarom alleen toejuiching verdient.

Bevordering en ontwikkeling moet derhalve het allereerste doel zijn dat men zich voor oogen stelt, wanneer men aan eene herziening van ons belastingstelsel denkt.

Hoe vaster die overtuiging is, des te meer moet men het betreuren, dat de dringende behoeften der schatkist aan den wetgever niet toelaten om ten deze met die ruimte te werk te gaan als men zoude verlangen; — dat zij hem tot nu toe volstrekt verbieden om belastingen af te schaffen zonder nieuwe bronnen van inkomsten aan den Staat te verzekeren. In verband beschouwd met de noodzakelijkheid om het bestaand tekort te dekken, behoeft de onmogelijkheid, om reeds nu afschaffing of vermindering van belasting te verkrijgen door bezuiniging alleen, niet betoogd te worden.

Toen dus de Regering eene gedeeltelijke herziening van het accijnsstelsel noodig achtte, moest zij wel te gelijk onderzoeken welke middelen zij zou voordragen om de af te schaffen bronnen van inkomsten te vervangen. Accijnsen op andere voorwerpen of verhooging van invoerregten konden niet in aanmerking komen. Droeg zij die voor, dan bragt zij op eenen anderen tak van nijverheid het bezwaar over waarvan zij den eenen wilde ontheffen. Er moest dus wel aan eene directe belasting worden gedacht. Maar ook eene verhooging van de bestaande directe belastingen konde niet in aanmerking komen, want men zoude dan bevinden dat de grondslagen, waarop die, bepaaldelijk de personele belasting, zijn gevestigd, aan eene evenredige verdeeling van den last in den weg stonden.

Eene belasting op de inkomsten konde dus alleen in aanmerking komen: dit was reeds het gevoelen der Regering toen zij in de maand Februarij jl. eene voordragt deed om dusdanige belasting in te voeren. Zij had dat gevoelen des te eerder aangenomen, omdat zoodanige belasting tevens een geschikt middel is om die ongelijkheid eenigzins te verminderen, welke ons tegenwoordig belastingstelsel daarstelt ten aanzien van de klassen der maatschappij, die niet tot de minvermogenden behooren.

Er bleef dan nog over de keuze tusschen de verschillende accijnsmiddelen welker afschaffing in de eerste plaats wenschelijk mag worden geacht.

Na hetgeen straks te dien aanzien is gezegd, konde er voor de Regering weinig twijfel overblijven. De accijnsen op de brandstoffen

zijn die, welke het meest algemeen aan de nijverheid in den weg staan. Men denke slechts aan de omstandigheid, dat tegenwoordig de brandstoffen het voedsel, als het ware, van allen fabriekmatigen arbeid zijn. Geen accijns is er, die meer onevenredig op de nijverheid drukt; want terwijl de grootere industriele ondernemingen vrijdom van accijns moeten genieten, zullen zij kunnen bestaan, moet men de kleinere van den vrijdom verstéken, wil men niet de opbrengst van het middel geheel verliezen.

De afschaffing van deze zal dus ongetwijfeld het meest algemeen nut verspreiden.

In de tweede plaats kwam in aanmerking de accijns op het geslagt, voor zooveel de varkens en schapen betreft, omdat deze, zoo als straks werd aangemerkt, de eenige is, die in vele gevallen een werkelijk bezwaar op de mindere klassen legt, maar ook omdat de afschaffing daarvan, in verband met de afschaffing van den accijns op de brandstoffen, de gelegenheid zal geven, om in de heffing bij admodiatie van die accijnsen in *Limburg* eene belangrijke wijziging in te voeren, en die admodiatie alsdan te beperken tot den accijns op het gemaal.

Deze zijn de grondslagen waarop het tegenwoordig voorstel der Regering rust. Hoewel eenigermate van aard verschillende met het gelijksoortig voorstel dat in het vorige jaar werd gedaan, is zijne strekking echter dezelfde. Vele bedenkingen die destijds tegen eene gedeeltelijke afschaffing van den accijns op het gemaal werden aangevoerd, hebben zwaar gewogen bij de Regering. Maar althans de overweging, dat het bevorderen van de vrije ontwikkeling van den arbeid in de eerste plaats in aanmerking moest worden genomen, heeft haar bewogen om op hare vroegere inzigten eenigzins terug te komen.

Het tegenwoordig voorstel strekt, om:

1°. aanvankelijk met het jaar 1850, den accijns op de brandstoffen af te schaffen, gelijk mede dien op het geslagt, voor zooveel de varkens en schapen betreft, en

2°. om daarentegen, mede aanvankelijk met 1850, eene belasting op de inkomsten te heffen naar de beginselen van haar eerste voorstel, doch slechts tot een maximum van 3 ten honderd: de meerdere opbrengst van welke belasting zoude strekken om, vereenigd met het bedrag der te maken besparingen van uitgaven, het tekort van 1848 te delgen.

De geldelijke uitkomsten van dit stelsel kunnen voor 1850 worden geraamd als volgt:

De opbrengst van de belasting op de inkomsten wordt geraamd, blijkens den staat litt. *E* hierbij overgelegd, op . . . f 4,305,052 68

Daarentegen zal minder worden ontvangen:

1°. op den *turf*. Ver het grootste gedeelte van de opbrengst van dit middel over 1849 moet nog in den aanvang van 1850 worden ontvangen, en men schat dus de mindere ontvangst in dat jaar slechts, in hoofdsom en opcenten, op . . . . . f 400,000.00

2°. op de *steenkolen*, het bedrag van de over 1849 geraamde opbrengst, hoofdsom en opcenten 834,900.00

3°. op het *geslagt*, volgens raming 1,000,000.00

f 2,234,900.00

Deze som aftrekkende van de opbrengst van de ontworpen belasting, blijft er een bedrag over van f 2,070,152.68.

Hierbij voegende de som der besparingen op de uitgaven over 1850, bij voorraad geraamd op f 1,000,000, en het meerder bedrag dat de kolonien zouden kunnen opleveren ten gevolge van de vermindering der kosten van vervoer en verkoop der producten (voor zoover overigens de toestand der koloniale kas haar zal vergoorloven eene gelijke som als over het loopende jaar in 's Rijks schatkist te storten), dan zou men in 1850 een totaal bedrag van ruim drie millioen gulden verkrijgen tot dekking van het deficit van 1848.

Over 1851 zou de rekening eenigzins minder gunstig zijn, omdat er in dat jaar niets meer van den turf zal te ontvangen zijn. Daarentegen zal het geheel bedrag der verkregen bezuinigingen alsdan ongetwijfeld grooter zijn: en men mag onderstellen dat, bij aanneming van het voorgedragen stelsel, met of kort na het jaar 1852, het tekort van 1848 geheel gedelgd zal kunnen wezen, indien geene nieuwe tegenspoeden de bestaande vooruitzigten verijdelen.

De Regering heeft ter dezer gelegenheid in rijpe overweging genomen de vraag, of zij hare voordragt zou overbrengen in den vorm eener zoogenaamde wet van beginselen. Zij heeft daartoe geene genoegzame termen gevonden. De hoofdvraag, die in dit opzigt te beslissen valt, is, of men sommige accijnsen door andere middelen wil vervangen. Die vraag kan gereedelijk nu worden behandeld en tot beslissing gebragt. Eene geheele verandering van het bestaande belastingstelsel op eens, is eene ondenkbare zaak; althans het zoude, in het oog der Regering, eene groote onvoorzigtigheid zijn. Maar is eenmaal de hoofdvraag omtrent het accijnsstelsel beslist, kan de Vertegenwoordiging zich vereenigen met de strekking der onderwerpelijke voordragt, dan zal men daarna het belastingstelsel in onderscheidene zijner deelen achtereenvolgens kunnen verbeteren. Behalve de onderscheidene accijnswetten (voor de accijnsen die behouden moeten blijven), moet ook de algemeene wet op de heffing der regten en accijnsen herzien worden. Het algemeen stelsel omtrent de scheepvaart vordert dringende herziening: de Regering houdt zich onledig met de zamenstelling van de wijzigingen, welke de groote verandering van stelsel, in een naburig Rijk eerstdaags, naar men mag verwachten, af te kondigen, ook ten onzent noodig zullen maken. Ook op de herziening van de wetten op de registratie- en successie-regten heeft de Regering het oog gevestigd. Dat alles echter is, in zeker opzigt, afhankelijk van, of staat in min of meer naauw verband met, of is eindelijk van minder dringenden aard dan de vraag, of men eenige accijnsen door eene belasting op de inkomsten wil vervangen. De gedane voordragt toont aan, welk het gevoelen der Regering dienaangaande is. Zij moet thans nog de redenen doen kennen, waarom zij de voorkeur geeft aan den vorm waaronder zij de heffing der belasting op het inkomen heeft voorgesteld.

Ad § 7. In § 7 van het verslag zijn een aantal bedenkingen tegen den vorm aangevoerd.

De Regering zal het niet ontkennen, dat deze vorm welligt hier en daar eenige ongelijkmatigheid medebrengt. Maar zij vraagt het met vertrouwen: is eene andere wijze van heffing eener zoodanige belasting denkbaar, die geene soortgelijke, ja zelfs veel grootere bezwaren medebrengt? Zij zal hier niet in het breede al de bedenkingen opsommen, die zoo herhaaldelijk en met zooveel grond zijn aangevoerd tegen de wijze van heffing welke zich schijnbaar als de billijkste aanbeveelt; namelijk wanneer zij geschiedt volgens de eigen aangifte der belastingschuldigen. De controle op die aangiften, de verpligting op elk en een iegelijk rustende om volledige opening omtrent zijne zaken te geven, met één woord al de bekende bezwaren tegen die wijze van heffing, zijn juist de reden, waarom men, op grond van vroegere ondervinding, welligt niet geheel zonder grond tegen de belasting op de inkomsten ingenomen is. Die bezwaren wegen bij de Regering oneindig zwaarder dan de bedenkingen omtrent de ongelijkmatigheid van den druk der belasting volgens haar ontwerp, welke in het Verslag zijn gemaakt. Althans wegen zij zwaar, nu de belasting voorgedragen wordt als eene zoodanige, die op den duur eene plaats in ons belastingstelsel bekleeden moet. Eene heffing op eigen aangifte zou gewis in de practijk de allergrootste ongelijkmatigheid en onregelmatigheid ten gevolge hebben.

De aangevoerde bedenkingen kunnen dan ook gereedelijk worden opgelost.

Het verslag zegt, dat de huurders der landerijen niets zullen betalen voor hetgeen zij boven de uit te keeren huurpenningen van de landerijen trekken. Maar spreekt het niet van zelf, dat met der tijd, en naar mate de pacht-contracten vernieuwd worden, de pachter door betaling van eene hoogere pacht een billijk aandeel in den nieuwen last zal dragen?

Hij die een pensioen of lijfrente heeft van f 300 of daarbeneden, zegt men, zal vrij zijn van de belasting; hij, die dit bedrag aan rente van den Staat trekt, niet. Maar is het dan zoo onbillijk, dat de wet een klein voordeel toekenne aan hem, die slechts een precair ambts-inkomen of gering pensioen heeft, boven hem die een gelijk inkomen uit eigen kapitaal trekt?

De geheele afdeeling der wet waarbij opcenten op het patentregt worden ingevoerd, zegt het verslag, zou tot schromelijke ongelijkheden aanleiding geven; ook omdat het patentregt geenszins gezegd kan worden op de vermoedelijke inkomsten van den patentpligtige gegrond te zijn. Dit laatste zou bewijzen dat de grondslagen der patentwet onjuist zijn: want zoodanige wet moet uit haren aard berusten op de vermoedelijke winst van het beroep waarvoor het patent wordt afgegeven. Indien de voorgedragen belasting wierd aangenomen en onder de gewone bronnen van inkomst van den Staat gerangschikt, dan zou het voorzeker, ook uit dit oogpunt beschouwd, noodzakelijk zijn de patentwet te herzien, en hare grondslagen zoo te regelen, dat de aanslag in het patentregt konde gerekend worden *drie* ten honderd te bedragen. Maar de ongelijkheid, waarover het verslag zich beklaagt, wordt geenszins te wezen. Men zegt dat de kleinere patentpligtigen in sommige gevallen veel te zwaar belast zullen worden. Maar kan men, zoo als nu het tarief wordt voorgedragen in art. 34, eene verhooging van belasting, welke voor de kleinere patentpligtigen (zelfs wanneer men hen die f 75 patentregt betalen, onder de kleinere patentpligtigen rangschikt) van 50 cents tot f 18.50 bedraagt, eenen drukkenden last noemen? terwijl toch, wanneer zij ook al niet in volmaakte evenredigheid mogt staan tot het bedrag hunner inkomsten, de voorgedragen belastingswijze hen in allen gevalle niet aan de verpligting onderwerpt om geheele opening van den staat hunner zaken te doen.

De grootere reeders en zeehandelaars, meent men, zouden in vergelijking met anderen te weinig betalen. Maar mag men dan het patentregt dat reeds nu aan de zoodanigen wordt opgelegd, hetwelk in de hoogste klassen tot f 400 toe klimt, dus met de opcenten f 518 bedraagt, geheel over het hoofd zien? Mag men het bezwaar, uit de patentwet voortvloeijende, dat namelijk iedere medeteekenende deelgenoot in eene handelsfirma een patent moet nemen, zoo gering achten?

In het algemeen, meent de Regering, mag men niet vergeten, dat er tegenwoordig slechts één stand der maatschappij is, die bereids bij uitzondering door eene belasting op de inkomsten, naar een gemiddeld bedrag van twee ten honderd, wordt getroffen. Het patentregt is toch niets anders dan eene belasting op de inkomsten van hen die in handel of nijverheid hun bestaan vinden. Het is derhalve niet meer dan billijk, dat men bij het voordragen eener wet die eene algemeene belasting op de inkomsten invoert, acht sla op den last,

die uit dien hoofde reeds op sommigen drukt; even als ten aanzien van de eigenaars van onroerende goederen de belasting ad 3 per cent niet geheven wordt naar de werkelijke opbrengst der goederen, maar, met het oog op den last die reeds op den vasten eigendom rust, slechts naar den maatstaf van de kadastrale huurwaarde, die in den regel lager is dan de wezentlijke opbrengst der goederen en onder aftrek van hetgeen reeds als grondbelasting wordt voldaan.

De Regering meent dan ook bij de grondslagen van haar voorstel te moeten blijven volharden. In enkele opzigten heeft zij aan de aangevoerde bedenkingen toegegeven, zoo als ter zijner plaats zal worden voorgedragen.

Al het gezegde zamentrekkende, blijkt het, dat ten deze de volgende hoofdpunten te behandelen zijn:

1. Zal men het tekort over 1848 door belasting dekken?
2. Zal men daaraan eene verandering van het belastingstelsel verbinden?
3. Zal men de middelen, tot een en ander benoodigd, vinden door eene belasting op de inkomsten?
4. Zal men zoodanige belasting op de inkomsten heffen in den vorm zoo als voorgedragen is, of wel zal men die heffing bewerkstelligen door eene algemeene aangifte van de inkomsten van alle ingezetenen te vorderen?

Na deze algemeene beschouwingen gaat de Regering thans over tot de nadere meer bijzondere toelichting van haar voorstel.

Wat den vorm betreft, merkt zij aan, dat de oorspronkelijke voordragt thans het Iste hoofdstuk der wet vormt, terwijl de noodige bepalingen nopens de afschaffing van accijnsen het IIde hoofdstuk uitmaken.

Iste HOOFDSTUK.

EERSTE AFDEELING.

De Regering is van oordeel, dat voor de inkomsten der gebouwde en ongebouwde eigendommen, over het algemeen, geen betere maatstaf kan worden aangenomen, dan de zuivere kadastrale opbrengst. Zij beweert niet dat het kadaster een *volkomen* werk is, maar zij ontkent ook, dat dat werk zoo groote gebreken zou hebben, dat eene belasting, vooral nu zij tot een verlaagd cijfer wordt voorgedragen, groote en drukkende ongelijkmatigheid zou geven.

De zorg waarmede het kadasterwerk is behandeld, kan moeijelijk doen gelooven aan die stuitende verschillen waarop men het oog schijnt te hebben.

De Regering kan ook niet inzien, dat het onregtvaardig zou zijn om de gebouwde eigendommen op dezelfde lijn te plaatsen als de ongebouwde eigendommen, en kan zich niet voorstellen, dat er vele gevallen zouden bestaan, dat belasting zou moeten worden betaald van een huis, dat hoegenaamd geene inkomsten geeft. Als toch een huis bij onbewoondheid in dat geval verkeert, heeft de eigenaar aanspraak op kwijtscheiding van grondbelasting, en naar art 6 van het ontwerp heeft die kwijtschelding ook voor de onderhavige belasting gevolg.

Wat de fabriek-gebouwen betreft zij aangemerkt: dat bij de vaststelling van het zuiver belastbaar inkomen, waartoe, gelijk bekend is, de huurwaarde tot grondslag is genomen, een *derde* dier huurwaarde is afgetrokken, terwijl ten aanzien van woonhuizen die aftrek tot een *vierde* zich bepaalt.

Dat voorts de grondbezitters tegenover de effecten-houders te zwaar gedrukt zouden zijn, kan men niet aannemen. De Regering meent zich te mogen voegen bij die leden, die een ander gevoelen blijken te zijn toegedaan.

Art. 2. Aan de bedenkingen op dit artikel gemaakt, is toegegeven.

Art. 3. Men begrijpt niet hoe in de ten deze bedoelde uitzondering een privilegie kan worden gevonden. De belastings-wetten verleenen aan een aantal inrigtingen, om derzelver doel of strekking, vrijdom van belastingen, zonder dat daarin ooit een privilegie is gezien. Privilegie in zake van belastingen kan daar alleen bestaan, waar, onder volmaakt gelijke omstandigheden, aan den een vrijstelling wordt verleend waar de ander belast wordt. Maar wanneer de wet, juist om het groot verschil van omstandigheden, eenen verschillenden maatstaf van belasting voorschrijft, of zelfs vrijdom schenkt, is dit zeker geen privilegie, dat de Grondwet heeft willen verbieden.

Aan het verlangen tot uitbreiding der vrijstellingen is gevolg gegeven, en zijn daaronder nu ook gebragt: de domeinen van het Rijk, de vaste eigendommen van de provincien, de gemeenten en de spaarbanken.

Het slot van dit artikel is weggevallen, daar, bij de gegeven uitbreiding aan de vrijstellingen, het voornemen bestaat, om buiten aanslag te laten alle die goederen, omtrent welker vrijstelling geen twijfel bestaat. In verband daarmede is bij art. 7 (nieuw) eene nieuwe bepaling voorgesteld, omtrent het regt van reclame wegens deze belasting.

Art. 4. De Regering moet betuigen dat zij niet kan inzien, in welken zin men zou kunnen zeggen, dat het hier voorgedragene strijdig is met het regt van hypotheek, noch ook, waarom het, gesteld dat het ingreep op de overeenkomsten tusschen bijzondere personen, daarom verwerpelijk zou zijn. Het is bloot een vorm van heffing van belasting, even als het zegel en de registratie. Maar ook, indien sommige hypotheek-bewaarders en hunne schuldenaars zijn overeengekomen, dat alle lasten, die op zulke schuldvorderingen drukken, zoo tegenwoordige als toekomende, ten bezwaar komen van den schuldenaar, dan behoeft dit den wetgever niet te binden ten aanzien van hen die zoodanig beding niet hebben gemaakt. Zou men wel eene verhooging van grondlasten, van personele belasting enz. moeten verwerpen, omdat sommige pachters of huurders, in hunne pacht- of huurcontracten, aangaande de betalingen van die belasting, speciale bedingen met den eigenaar hebben gemaakt?

Evenmin kan men toegeven dat het tiendregt door de voorgedragen bepaling wordt verkort: het geldt ook hier slechts den vorm eener belasting.

Aan de bedenking omtrent de fautive berekening van het bedrag der belasting op de tiendheffers is voldaan, door eene doeltreffende verbetering van het cijfer.

Evenzeer heeft men voldaan aan de aanmerking betrekkelijk de gebezigde benaming van beklemmingspenningen.

Overigens heeft men gemeend, aan een voornaam bezwaar, tegen dit artikel gemaakt, te gemoet te kunnen komen, door aan sommige instellingen teruggaaf te verleenen van de te haren laste gedane inhoudingen op hypothecaire renten.

Art. 5. De Regering kan niet instemmen met het gevoelen, dat hier aan de ontvangers eene te uitgebreide magt zou zijn toegekend. De magt waarvan hier de rede is, bestaat in het opmaken van een proces-verbaal van overtreding. Zulk eene magt wordt in gewone belastingszaken aan den ontvanger niet betwist, en er bestaat geene reden om het in het onderwerpelijke geval te doen. Men bedenke daarbij, dat dat proces-verbaal, om in regten geldig te zijn, niet op eene opinie kan steunen, maar daadzaken moet behelzen. Er moet dus *bewijs* geleverd worden, hetgeen voorzeker moeijelijker zal zijn dan het leveren van tegenbewijs.

Art 6 (nieuw) behelst eene nieuwe bepaling, die het bezwaar wegneemt dat er best at ten aanzien van de belastingschuldigen welke, andere rentegevende schulden hebbende dan in art 3 bedoeld, geen gebruik kunnen maken van de bevoegdheid om de renten daarvan naar art. 20 van hunne inkomsten af te trekken.

Art. 6 (nieuw art. 7). De belasting wordt alsnu ook ter vervanging van andere belastingen voorgedragen. Het behoeft dus wel geen betoog, dat de ambtenaren, met de perceptie belast, dezelfde percentsgewijze belooning behooren te genieten, welke hun thans is toegekend. De Regering is echter in het algemeen bedacht op de maatregelen, om, door eene doelmatige verandering van het tarief dier beloonigen, de uitgaven voor dit onderwerp te verminderen.

TWEEDE AFDEELING.

In de wijze van heffing der belasting op de renten der staatsschuld kan de Regering in geenen deele eenige schending zien van het beginsel in art 173 der Grondwet vastgesteld. Het argument uit de regten der vreemde schuldeischers getrokken, gaat ook, naar het inzien der Regering, te ver. Is het waar, dat de stelling » dat de vreemde» lingen bij moeten dragen om den Staat tot het voldoen zijner » verpligtingen jegens de schuldeischers in staat te stellen", maar al te veel zweemt naar de redenering van eenen gebrekigen schuldenaar, met welk regt zal dan de Staat van eenen vreemde successie-regt of mutatie-regt vorderen, zoo hij den boedel eens ingezetenen erft? Met welk regt grondlasten van het onroerend goed eens vreemden, hier te lande liggende? Met welk regt doorvoerregt heffen van goederen, eigendom eens vreemdelings, die hij het Rijk doorvoert?

Om het voorbeeld van Engeland te bestrijden, beweert men dat, blijkens eene verklaring van Sir Robert Peel, Engeland bijna geene vreemde schuldeischers heeft. Doch het blijkt van zelf dat het niets ter zake doet of een Staat veel of weinig schuldeischers heeft, indien de belasting op de rente overigens onregtvaardig ware.

Art. 8 (nieuw art. 9). De opgemerkte ongelijkmatigheid in de wijze der heffing is uit den aard der zaak weinig drukkend. Het voorregt der betaling in tien termijnen, dat aan de belastingschuldigen naar de eerste en vierde afdeeling kan worden gegeven, kan en behoeft niet aan die, welke naar de tweede en derde afdeeling worden belast, worden verleend; maar deze omstandigheden schijnt de noodzakelijkheid niet mede te brengen om aan de eerstbedoelde belastingschuldigen dat voorregt te ontzeggen.

Art. 9 (nieuw art. 10). De maatschappijen van enkele levensverzekering kunnen met de hier bedoelde zedelijke ligchamen niet gelijk worden gesteld. De laatste betalen lijfrenten en pensioenen, welke zelve aan de belasting naar de vierde afdeeling onderworpen zijn; de eerste betalen in den regel geene inkomsten uit, maar kapitalen.

Art. 11 (nieuw) behelst eene bepaling nieuw voorgesteld, als bij nader inzien noodig geoordeeld.

DERDE AFDEELING.

Art. 10 (nieuw art. 12). Het is billijk voorgekomen ook de renten, door spaarbanken uitgekeerd wordende, van deze belasting vrij te stellen.

Art. 12 (nieuw art. 14). Het hier bedoelde bewijs moet bij den ontvanger worden ingediend, zoo als dit in het ontwerp thans nader

is aangewezen. De bedenking nopens het bedrag der boeten is hier en elders door de bepaling van een maximum opgelost.

Art. 13 (nieuw art. 15). Aan de bedenking is te gemoet gekomen door de bepaling, dat het dwangbevel door den kantonregter executoir moet worden verklaard.

Artt. 16 *en* 17. De nieuw voorgestelde wijze van heffing der belasting op dividenden van naamlooze maatschappijen, welke nu onder de aan te geven inkomsten begrepen zullen worden, neemt de aangewezen bezwaren weg.

VIERDE AFDEELING.

Art. 19. De Regering erkent de gegrondheid van het bezwaar opzigtelijk het ten volle belasten der lijfrenten, en stelt alzoo in art. 20 voor, hiervoor een aftrek van een derde toe te staan, hetgeen, bij de moeijelijkheid om een bepaald en in allen deele naauwkeurig tarief hiervoor vast te stellen, is voorgekomen een billijk medium te zijn.

Welke onbillijkheid er overigens in gelegen zou zijn, dat de geldschieter, die aan een koopman kapitalen ter leen verstrekt, belasting zou moeten betalen van de renten van dat voorschot, terwijl de koopman, die gebruik maakt van die kapitalen, het verhoogde patentregt zal betalen, is de Regering niet regt duidelijk. Immers vertegenwoordigt dat patentregt de belasting op winsten, die de koopman, *boven* de door hem verschuldigde renten, uit die kapitalen weet te trekken; even als wanneer hij (zoo hij, in plaats van patentregt te voldoen, aangifte van zijne inkomsten doen moest) die meerdere winsten, na aftrek der renteschuld, als *zijne* inkomsten zou aangeven.

De ten slotte van dit artikel bijgevoegde vrijstellingen schijnen geen toelichting te vorderen.

Art. 20, *a*, *b*, *c*. De nieuwe bepalingen van dit artikel nemen de aangewezen bezwaren weg. De bijgevoegde bepaling, houdende de bevoegdheid om van het bedrag dezer inkomsten af te trekken de uitkeeringen aan derden, waarmede de aangever mogt zijn belast, en de renten voor ter leen opgenomen gelden, neemt tevens eene der bedenkingen tegen den min gelijkmatigen druk der belasting weg.

Art. 23. De hier bedoelde verlenging van den termijn kan bezwaarlijk door een ander dan door den ontvanger worden toegestaan. De vraag, of zoodanige verlenging moet gegeven worden, hangt af van omstandigheden, waarover een ambtenaar, die niet in loco is, niet altijd kan beslissen. De magt des ontvangers is ten deze niet te groot; en zoo er een verkeerd gebruik van wierd gemaakt, zou de hoogere autoriteit de noodige bevelen daartegen kunnen en moeten geven.

Art. 25. De woorden *des noods* zijn uit dit artikel weggenomen.

Wat de af te leggen eeden betreft, zoo komt het der Regering hoogst wenschelijk voor, dat die zoo weinig mogelijk worden gevorderd. Daarom acht zij het onraadzaam eene stellige verpligting daartoe voor te schrijven. Bij het veelvuldige der gevallen, die jaarlijks terugkomen, zou het den eerbied voor den eed noodzakelijk verzwakken, en die plegtigheid ligtelijk in eene bloote formaliteit doen ontaarden. Intusschen kan, waar geene andere contrôle overblijft, de eed niet geheel en al worden gemist; maar deze behoeft daarom niet voor elk geval verpligtend te zijn. Om den belastingschuldige te nopen, met naauwgezetheid aan zijne wettelijke verpligting te voldoen, is het genoegzaam dat hij wete, dat de eed hem *kan* worden opgelegd, en als dit geschiedt, kan hij zich tegenover de wet voorzeker over geen willekeur beklagen. Ook zal het zeer dikwijls kunnen gebeuren dat eene bloote opheldering volkomen toereikend is om Gedeputeerde Staten voldoende in te lichten, zonder dat het noodig is dat de waarheid van die opheldering door eenen eed worde bevestigd. Door overlegging van een of ander schriftelijk bewijs zou een belastingschuldige dikwijls zijn goed regt volledig kunnen staven.

In verband met de uitbreiding, die aan de aangiften van inkomsten thans wordt gegeven, is het nuttig voorgekomen eene commissie in te stellen, aan welke het onderzoek en de beoordeeling der aangifte, en de bevoegdheid om die aangiften te doen bevestigen, is op te dragen, en deze thans nog veel gewi tiger verrigtingen niet aan eenen ambtenaar over te laten. Het artikel is in dien zin gewijzigd.

Art. 26. Het is niet voldoende alleen van den *beslissenden eed* te spreken: Gedeputeerde Staten moeten het regt hebben, zoodanigen beslissenden eed op te leggen als noodig kan zijn. Men stelle zich het geval voor, dat iemand, in gebreke gebleven om aangifte te doen, tegen f 1000 inkomsten wordt aangeslagen, en deswege bezwaar indient bij Gedeputeerde Staten, bewerende geen f 1000 inkomsten te hebben. Gedeputeerde Staten kunnen dit laatste alzoo ook bevinden, doch tevens vermeenen dat zijne inkomsten f 800 bedragen. Wanneer nu de wet alleen sprak van den beslissenden eed, zou hier niet wel anders dan eene bloote beëediging van het bezwaarschrift kunnen volgen, doch daarmede zou het doel niet bereikt worden.

Men deelt overigens niet in het bezwaar, dat eenige leden in dat artikel voor den belastingschuldige zien, daar het hier de zoodanigen geldt, die zich aan hunne wettelijke verpligtingen onttrekken, en voor wie het bedoelde bezwaar mede eenigermate als eene straf voor hunne overtreding is te beschouwen.

Art. 27 (nieuw) behelst eene nieuwe bepaling, die den belastingschuldige het regt verzekert op reclame, bij materiele abuizen.

VIJFDE AFDEELING.

Art. 27 (nieuw art. 28). De Regering beaamt ten volle het gevoelen der leden, die in het hier voorgedragene slechts eene afdalende schaal van belasting hebben gezien, volmaakt van denzelfden aard als de verminderde maatstaf, waarnaar in de personele belasting kleinere perceelen voor de huurwaarde worden aangeslagen.

Intusschen kan men zich niet wel vereenigen met het gevoelen, dat er gelijke reden zou bestaan, om het beginsel eener trapsgewijze afdaling van belasting ook op de overige afdeelingen toe te passen. Behalve dat zulks niet overeen te brengen is met het stelsel in de wet aangenomen, zoo verschillen de inkomsten, bedoeld bij de overige afdeelingen, in aard te zeer met die in deze afdeeling omschreven, dan dat zij op éene lijn zouden kunnen worden gesteld, en er bestaat, zoo als boven reeds is aangemerkt, volstrekt geene onbillijkheid, dat hij, die uit effecten of vaste goederen een inkomen van bijv. f 1000 heeft, iets meer betale dan hij, die een gelijk inkomen, geheel of gedeeltelijk, uit eene zeer precaire bron trekt, zoo als een ambt, dat hem in den regel ieder oogenblik kan ontvallen.

De verder aangewezen bezwaren tegen dit artikel kunnen, naar de Regering vermeent, door de aangebragte wijzigingen als vervallen worden beschouwd.

Art. 29 (nieuw art. 30). De bepaling is niet zoo bijzonder omslagtig, als men veronderstelt. Het is in het belang van den belastingschuldige, zoowel als van de schatkist, dat de opgaven en betaling om de drie maanden geschieden.

Art. 30 (nieuw art. 31). Het artikel zou, ook in verband met art. 33 (nieuw art. 34), zeker in een te ruimen zin worden opgevat, indien de bedoelde personen in de te doene opgaven begrepen wierden, terwijl zij geene belooning uit publieke kassen genieten. Intusschen is door eene wijziging der redactie alle twijfel thans weggenomen.

ZESDE AFDEELING.

Ten aanzien van het omtrent de professionnele inkomsten aangenomen beginsel, gedraagt de Regering zich aan hetgeen hierboven dienaangaande is gezegd.

Art. 37 (nieuw art. 38). Indien men het eens is met het beginsel, dat ook de advocaten in eene belasting op de inkomsten behooren te dragen, dan schijnt in het stelsel der Regering hunne opneming onder de patentpligtigen ook het rationneelste.

De omstandigheid dat slechts een klein deel van hen, die dat beroep uitoefenen, wezenlijke en meestal aanzienlijke inkomsten hebben, kan geen reden zijn tot borgstelling. Die omstandigheid doet zich ongetwijfeld ook bij andere patentpligtigen zoo als wel zeker bij de geneesheeren, voor, doch bij de ruimte, welke de classificatie aanbiedt, kan dit geen bezwaar opleveren.

Evenmin kan er, omdat de advocaten soms geroepen worden zonder belooning diensten te verrigten, reden tot hunne vrijstelling bestaan.

Met verscheidene andere patentpligtigen is dit mede het geval, in het bijzonder met de procureurs, die in dit opzigt volkomen denzelfden last te dragen hebben als de advocaten, zonder gelijken vrijdom van belasting te genieten.

Art. 38 (nieuw art. 39). Het komt der Regering voor, dat de onderscheiding, welke de wet hier maakt, in verband met de duidelijke uiteenzetting van hare bedoelingen in de memorie van toelichting vervat, geene moeijelijkheden voor de aangevers overlaat.

Art. 40 vervalt, daar de noodige voorzieningen tot bestrijding der ontheffingen enz. bij de gemeene staatsbegrooting kunnen worden voorgedragen. Ook omtrent de kosten van de inning der belasting zal te dier gelegenheid het noodige moeten worden voorgesteld.

Ten gevolge van de veranderingen, die het ontwerp heeft ondergaan, is daarvan een nieuw vervaardigd, hetwelk hier en daar nog eenige verbeteringen en noodzakelijke aanvullingen heeft ondergaan; terwijl bij de zesde afdeeling twee nieuwe artikels (40 en 41) zijn gebragt, als een noodzakelijk gevolg van het tijdstip, waarop de wet in werking treedt, in verband met dat, waarop het dienstjaar voor het regt van patent aanvangt.

Art. 42 (oud) heeft dan ook kunnen wegvallen, terwijl artt. 39 en 41 (oud) respectivelijk geworden zijn artt. 42 en 43.

De veranderingen in het ontwerp hebben ook het opmaken van eene nieuwe *raming* ten gevolge gehad.

Ten aanzien dier raming moge, in verband met de aanmerking ten slotte van het verslag gemaakt, het volgende tot opheldering strekken.

Onder n°. 3 is thans voor de daarbij omschreven rente gebragt f 2,750,000.

Het cijfer van f 1,700,000, bij de vroegere raming aangenomen, wees alleen de renten aan den laste van provincien, gemeenten, heemraad- of waterschappen, polder- of dijkbesturen en collegien, en steunde op opgaven door de gouverneurs der onderscheidene provincien geleverd. Daar onder dit cijfer dus niet begrepen waren de vaste renten, door de overige zedelijke ligchamen uitbetaald wordende, heeft de raming eene verhooging ondergaan, welke men des te eerder durft aannemen, omdat het gebleken is dat de gouverneurs de bovenbedoelde opgaven niet geheel volledig hebben kunnen leveren.

Onder de uitdeelingen van naamlooze maatschappijen, sub n°. 4 der eerste raming vermeld, waren ook vaste renten bedoeld. Vermits echter deze nu onder n°. 3 reeds zijn begrepen en de uitdeelingen onder de vierde afdeeling zijn betrokken, moet dat n°. 4 uit de raming wegvallen.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Onder n°. 5 der vroegere raming was 30 millioen uitgetrokken, voor renten van vreemde fondsen en andere inkomsten in art. 19 vermeld.

Bepaalde bewijzen kunnen uit den aard der zaak voor dat cijfer niet worden aangevoerd.

Boven alles echter meent de Regering dat men zich zorgvuldig onthouden moet van overdrijving in dit opzigt. Het is in haar oog niet waarschijnlijk, dat de som, die door ingezetenen van het Rijk aan renten van vreemde fondsen wordt getrokken, 50 millioen zou bedragen, zoo als door sommige leden wordt verondersteld.

Het cijfer van 35 millioen, thans onder n°. 4 der raming begrepen, vertegenwoordigt de renten van vreemde fondsen en van schatkistbiljetten, de inkomsten door beleening, prolongatien en disconteringen door particulieren verkregen, de inkomsten van goederen weswege tijdelijke vrijdom van grondlasten wordt genoten, de dividenden van naamlooze maatschappijen en in 't algemeen alle inkomsten in art. 17 der wet bedoeld.

Indien men daarvoor eene som van 35 millioen aanneemt, gelijkstaande bijna met de som der renten, die van de Nederlandsche staatsschuld worden betaald, dan vermeent de Regering dat dit eene ruime schatting is, en dat eene nog hoogere taxatie zeer moeijelijk op aannemelijke gronden te verdedigen zou zijn.

IIde HOOFDSTUK.

De Regering moet thans nog eenige toelichtingen voegen tot het laatste gedeelte dezer wet.

Omtrent het hierbij gevolgde beginsel gedraagt zij zich aan hetgeen hierboven in 't algemeen aangaande het accijnsstelsel is gezegd.

Zij voegt daarbij nog de volgende overwegingen van meer bijzonderen aard, welke haar geleid hebben tot de voordragt, om bepaaldelijk de accijnsen op de *brandstoffen* met en benevens den accijns op het *geslagt*, voor zooveel de varkens en schapen betreft, het eerst tot afschaffing in aanmerking te nemen:

1°. dat een groot deel van de hier te lande ingevoerd wordende *steenkolen* wordt ingeslagen ten behoeve van fabrieken en trafieken, onder genot van gedeeltelijken vrijdom van accijns; dat, door het groot aantal, over het geheele land verspreid liggende fabrieken en trafieken, die het genot van dien vrijdom hebben, de misbruiken, welke daarvan kunnen worden gemaakt, niet geheel zijn te weren en het middel dienvolgens op verre na niet opbrengt, wat het zou behooren te geven.

Dit laatste is mede, hoezeer niet in zulk eene beduidende mate, het geval met den turf.

2°. dat door de afschaffing van den accijns op den *turf*, aanzienlijke kosten van toezigt, door de opheffing der betrekking van controleur der veenderijen en van meter-taxateur van den turf, worden bespaard, en door de afschaffing van den accijns op de steenkolen, mede eene vrij aanzienlijke som voor kosten van verificatie bij den invoer; terwijl, eindelijk, door, voor het middel geslagt, de eigen aangifte der waarde van het te slagten vee in de plaats te stellen van de schatting door rijks-veeschatters, mede eene aanzienlijke uitgaaf door het vervallen der genoemde beambten komt op te houden.

De evengenoemde kosten beloopen gezamenlijk eene som van ongeveer f 150,000; eene besparing van uitgaven, die moeijelijk door het afschaffen van andere accijnsmiddelen zou kunnen worden verkregen, vermits het toezigt daarover door de gewone beambten wordt gehouden, wier getal, bij het afschaffen van enkele accijnsen, bezwaarlijk eene aanzienlijke vermindering zou kunnen ondergaan, terwijl de perceptieloonen van de voorgestelde belasting op de inkomsten, gemerkt de wijze waarop die volgens het voorstel zou geheven worden, niet hooger zullen zijn dan die van de middelen welker afschaffing men voordraagt.

Bij de evenvermelde redenen komt, eindelijk, nog deze, dat, door de voorgestelde veranderingen, de heffing bij admodiatie van drie accijnsmiddelen in het hertogdom Limburg zal kunnen komen te vervallen, waardoor in zooverre aan een sedert lang uitgedrukten wensch der ingezetenen van dat gewest zal worden voldaan.

De voorgedragene bepalingen van den afpeil van den bij de veenlieden voorhanden voorraad turf zijn een gevolg van de artt. 35 en 39 der wetten op dit middel van den 26sten December 1833 (*Staatsblad* n°. 72) en 30 December 1839 (*Staatsblad* n°. 57).

Vermits het tijdstip van den 1sten Januarij, waarop die bepalingen in werking zullen komen, ook juist dat is van waar bij de thans nog bestaande wetten tot de vereffening en afsluiting der rekeningen met de veenlieden wordt uitgegaan, zoude, door de bepalingen der artt. 5, 6 en 7 der wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 56) en der artt. 33, 34 en 35 van die van dezelfde dagteekening (*Staatsblad* n°. 57) nog alleen toepasselijk te verklaren op de rekeningen over 1848, daarin van zelf een afpeil liggen opgesloten. Daar het echter te voorzien is, dat, ten gevolge der opheffing van de belasting met den 1sten Januarij aanstaande, de aanvraag en aflevering van turf uit de veenderijen zich in den loop van dit jaar slechts tot het hoogst noodzakelijke zal bepalen, en de afvoeren, bij open water, dienvolgens in het begin van het aanstaande jaar veel aanzienlijker dan gewoonlijk zullen wezen, zou de veenman meer dan anders gevaar kunnen loopen van in de boete te vervallen bij de artt. 6 en 34 der evengenoemde wetten bedreigd, en is het mitsdien noodig dat hem de gelegenheid worde geopend om zich daartegen te vrijwaren. Art. 49 behelst derhalve ten dien aanzien de noodige bepaling.

De overige artikelen nopens den turf vloeijen als van zelf uit den maatregel van afpeil voort. De bepaling in art. 46, dat de gewone opgave, die de veenman jaarlijks vóór den aanpeil moet inleveren en waartoe hem een termijn van 8 dagen is gegeven, thans vóór den 1sten Jannarij moet worden gedaan, strekt om den afpeil zoo geregeld mogelijk te doen plaats hebben, gelijk ook de artt. 47 en 48 maatregelen van orde bevatten, die in de betrekkelijke accijnswetten niet voorkomen. Hetzelfde is het geval met het voorschrift in art. 50.

Hoezeer de wet op de *steenkolen* niet even als die op den turf een afpeil, bij eventuele afschaffing van den accijns, heeft voorgeschreven, acht de Regering het nogtans billijk, dat zulk een afpeil bij de handelaars en kooplieden, hebbende crediet voor den accijns, plaats hebbe.

De daartoe voorgedragene bepalingen komen nagenoeg geheel met die voor den turf overeen.

Alleen zijn in artt. 59 en 60 nog meerdere zekerheidsbepalingen opgenomen, die door de vrije circulatie van steenkolen en de zich overal bevindende oplagen onder gedeeltelijken vrijdom van accijns, volstrekt noodzakelijk waren om een rigtigen afpeil te bewerkstelligen en geen afschrijving voor, onder het bestaan van den accijns, reeds in de consumtie afgeleverde hoeveelheden, op nog openstaande termijnen van crediet, te verleenen.

De voorgestelde wijzigingen in de accijnswetten op het *geslagt* zijn dezelfde, die bij een in de vorige zitting der Tweede Kamer aangeboden wets-ontwerp vervat waren. Het zal alzoo voldoende zijn, de alstoen gegeven inlichtingen hier te herhalen.

Behalve de reeds vermelde bezuiniging, die door het invoeren van de eigen aangifte door de belastingschuldigen zal worden verkregen, zal daardoor tevens vereenvoudiging in de thans bestaande formaliteiten worden tot stand gebragt.

In den regel moet thans degene, die aan accijns onderworpen vee wil slagten, zich twee malen ten kantore van den ontvanger begeven, eerstelijk om de schatting aan te vragen, en voorts andermaal nadat de schatting is verrigt, om dienovereenkomstig den accijns te voldoen. Ook de schattingen zelve leveren vele bezwaren op. Ofschoon men, in den regel, het er wel voor mag houden, dat die schattingen naar beginselen van billijkheid plaats hebben, zoo valt het evenwel niet te ontkennen, dat daarin soms, hetzij uit overdreven ijver, hetzij uit te ver gedreven onverschilligheid, groote afwijkingen van de wezenlijke waarde bespeurd worden, welke gronden tot billijke klagten opleveren.

Door de eigen aangifte der waarde van het te slagten vee als regel aan te nemen, vervallen de klagten over te hooge schattingen en vermijdt de belastingschuldige eene der beide aangiften ten kantore van den ontvanger. Het is waar; ook volgens de thans bestaande wet kan de heffing van den accijns op het geslagt volgens eigen aangifte geschieden, en zoo van deze bevoegdheid slechts in éene provincie van het Rijk gebruik is gemaakt, zou men hieruit gereedelijk kunnen afleiden dat ook deze wijze van heffing niet de voorkeur verdient. Het eenige bezwaar, hetwelk tegen eene eigene aangifte der waarde bestaat, is gelegen in het regt van benadering, hetwelk onder zoodanig stelsel onvermijdelijk aan de ambtenaren moet toegekend worden, ten einde de schatkist tegen ontduiking van den accijns te beveiligen.

Volgens de bestaande wet is de ambtenaar, die van het regt van benadering gebruik maakt, verpligt om boven de aangegevene waarde eene verhooging van slechts 5 ten honderd te betalen. Bij het tegenwoordige voorstel is deze verhooging op 7 ten honderd der waarde gebragt, en hierdoor zal de eerlijke belastingschuldige genoegzaam tegen onbillijke benaderingen beveiligd worden.

Door de afschaffing van den accijns, op de *varkens* zullen bovendien niet alleen alle formaliteiten bij het slagten van deze vecsoort komen te vervallen, maar zal ook een belangrijk bezwaar, hetwelk voor den handel in hammen in de verpligting tot het nemen van documenten bij den vervoer van spek gelegen is, worden opgeheven.

Bij de eigen schatting door den belastingschuldige zal dikwerf vee geslagt worden, dat door de ambtenaren niet is onderzocht en waaraan dus geen waardeermerk zal zijn gehecht. Thans, nu in den regel de schatting door schatters geschiedt, is het geslagt wordende vee steeds van een schat- of waardeermerk voorzien, zoodat de voorschriften ten dien aanzien in het ontwerp bedoeld, die thans nog als regel gelden, in den aangegeven zin moeten worden gewijzigd.

Overigens stelt de Regering zich voor om te waken, dat door verhooging of invoering van plaatselijke belasting op varkens en schapen, het bij den voorgedragen maatregel beoogde doel niet gemist worde.

Ten aanzien van den accijns op het *gemaal* worden twee nieuwe bepalingen voorgesteld. De eene betreft de Turksche tarwe of maïs, die ten aanzien van den accijns met de rogge wordt gelijkgesteld.

Vermits in andere landen het verbruik van dit graan zeer aanzienlijk is en deze graansoort voor een goed en krachtig voedingsmiddel gehouden wordt, heeft men gemeend, door de voorgestelde vermindering van belasting, de beletselen te moeten opheffen, welke zich tot dusverre tegen het gebruik hier te lande hebben opgedaan.

De andere bepaling betreft den hoofdelijken aanslag in de admodiatie voor het gemaal. In het maximun van f 3, bij art. 64 der wet op dit middel van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3) vastgesteld, is in Limburg steeds eene hinderlijke beperking ondervonden, omdat

men daardoor de meer gegoede personen niet in eene voldoende evenredigheid met de minder vermogenden kon treffen, noch eene gepaste klassenruimte openen ter verligting van groote, doch niet bemiddelde huisgezinnen. Door de bedoelde som tot f 4 te brengen, wordt aan dat bezwaar te gemoet gekomen.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk de heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz. is, na kennis genomen te hebben van bovenstaande onder dagteekening van den 26sten Julij jl. ingezonden memorie van beantwoording op het den 5-sten Maart bevorens, wegens dit wets-ontwerp door de Commissie vastgesteld Verslag, alsmede van het bij deze memorie van beantwoording gevoegde gewijzigd wets-ontwerp, van oordeel geweest, dat te dezer zake eene nadere overweging in de afdeelingen noodig is.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 26sten Julij 1849.

SMIT.
DUIJMAER VAN TWIST.
VAN HALL.
VAN DOORN.

[IX. 124]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET *betrekkelijk de heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.* [Zie het oorspronkelijk wets-ontwerp op bladz. 36 — 40 van het BIJBLAD.]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het tekort op de inkomsten over het jaar 1848 behoort te worden gedekt, en dat het wenschelijk is die voorziening in verband te brengen met eenige wijzigingen in het bestaande stelsel der belastingen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

HOOFDSTUK I.

Art. 1. Er wordt, te beginnen met het jaar 1850, en naar de regelen in de volgende artikelen omschreven, jaarlijks eene belasting geheven op de inkomsten:

a. uit alle binnen dit Rijk gelegen gebouwde en ongebouwde eigendommen;
b. uit de renten der Nederlandsche staatsschuld;
c. uit de renten van geldleeningen ten laste van zedelijke ligchamen;
d. uit de renten en inkomsten, door ingezetenen van het Rijk in Europa te trekken uit buitenlandsche effecten en goederen; uit de renten van beleeningen, in-pand-nemingen en uitgezette kapitalen, en uite andere, niet onder de vorige of volgende rubrieken begrepen;
e. uit alle ambten en bedieningen, wachtgelden en pensioenen;
f. uit alle patentpligtige beroepen of bedrijven.

EERSTE AFDEELING.

Belasting op de inkomsten uit binnen dit Rijk gelegen gebouwde en ongebouwde eigendommen.

Art. 2. De belasting op de inkomsten uit gebouwde en ongebouwde eigendommen bedraagt *drie* ten honderd van het kadastraal belastbaar inkomen, na aftrek der grondbelasting en alle daarop geheven opcenten.

De belasting wegens goederen, tijdelijken vrijdom van grondbelasting genietende, wordt geheven naar de regelen, in de *vierde* afdeeling omschreven.

Art. 3. Van de belasting zijn vrijgesteld de gebouwde en ongebouwde eigendommen, toebehoorende aan en ten name staande van het Rijk, van provinciale en gemeentebesturen, kerk- of kerkelijke besturen, diakonien, openbare armbesturen, en, in het algemeen, van alle inrigtingen tot onderhoud, verzorging, verpleging of huisvesting van weezen, behoeftigen en bedelaars, voor zooverre die inrigtingen onder openbaar bestuur staan, of aan diakonien of openbare armbesturen toebehooren, mitsgaders van spaarbanken.

Art. 4. De aangeslagenen wegens onroerende goederen, met hypotheek, met jaarlijksche uitkeeringen, cijnsen, thijnsen, grondrenten of erfpachten bezwaard, aan de in art. 2 genoemde belasting onderworpen, zijn bevoegd om op de renten der hypotheken of op de jaarlijksche uitkeeringen, cijnsen, thijnsen, grondrenten of erfpachten te korten *drie* ten honderd.

De eigenaars van tiendpligtige landen kunnen twee en twintig en een half ten honderd, in plaats van een vijfde, van den tiend inhouden.

De aangeslagenen wegens goederen, met regt van beklemming uitgegeven, kunnen *drie* ten honderd korten op het bedrag van de vaste huur.

De kerk- of kerkelijke besturen, de diakonien en verdere liefdadige instellingen, bij art. 3 bedoeld, welke gelden hebben uitgezet op hypotheek, hebben aanspraak op teruggaaf wegens het op de renten dier hypotheken, krachtens dit artikel, uitgeoefend verhaal.

Het verzoek ter bekoming dier teruggaaf wordt schriftelijk, en voorzien van de noodige bewijzen, aan Gedeputeerde Staten der provincie gedaan, waarin de goederen gelegen zijn, binnen zes maanden na den afloop van het dienstjaar.

Art. 5. Ingeval het verhaal, krachtens het vorig artikel door de belastingschuldigen op hunne schuldeischers uit te oefenen, eene grootere som mogt opleveren dan het bedrag der belasting, volgens art. 2 door hen verschuldigd, moet daarvan door hen specifieke aangifte, te gelijk met de aangifte in art. 22 vermeld, worden gedaan, en moet dat meerdere, te gelijk met het overige bedrag der belasting, door hen worden uitbetaald aan den ontvanger.

Wanneer die aangifte geheel niet of niet volledig wordt gedaan, verbeurt de belastingschuldige eene boete, gelijkstaande aan het tienvoud van de som, door hem te dezer zake verschuldigd.

De hier bedoelde overtredingen worden geconstateerd door den ontvanger, bij proces-verbaal, opgemaakt op den eed bij de aanvaarding zijner bediening afgelegd; welk proces-verbaal volle geloof in regten verdient tot op het tegen-bewijs, en ter vervolging aan het openbaar ministerie wordt gezonden.

Art. 6. De aangeslagenen wegens onroerende goederen, die andere rentegevende schulden te hunnen laste hebben dan die in art. 4 zijn vermeld, en die geen gebruik maken van de bevoegdheid door de slotbepaling van art. 20 dezer wet toegekend, hebben aanspraak op teruggave van belasting over het bedrag der door hen betaalde renten.

Die teruggave kan echter in geen geval meer bedragen dan de som van den aanslag, welke volgens art. 2 te hunnen laste is gebragt, en kan zich ook niet uitstrekken tot dat gedeelte der belasting, dat door den belastingschuldige, naar de bepalingen van art. 4, op zijne schuldeischers mag worden verhaald.

Zij wordt niet verleend dan op overlegging van behoorlijk geregistreerde authentieke of onderhandsche bewijzen van de schuld, en van de quitantie voor de renten door den schuldeischer afgegeven.

Het verzoek om teruggave wordt gedaan op den voet, als bij het slot van art. 4 is aangewezen. De verzoeker is gehouden daarbij te verklaren, of hij krachtens art. 4 dezer wet eenig verhaal op derden mag uitoefenen, en zoo ja, op wien en tot welk bedrag Gedeputeerde Staten zijn bevoegd den verzoeker op te roepen, ten einde de waarheid dier verklaring voor hen door beëediging te bevestigen.

Art. 7. De belasting in art. 2 bedoeld wordt gebragt op afzonderlijke kohieren.

Zij, die met hunnen aanslag zich bezwaard achten, kunnen hunne bezwaarschriften deswege indienen, met in-acht-neming van de voorschriften, te dien aanzien wegens de directe belastingen in het algemeen bestaande. Nadat de gronden der klagten zullen zijn onderzocht, doen Gedeputeerde Staten der provincie daaromtrent uitspraak, overeenkomstig de beginselen bij deze wet vastgesteld.

De ontheffingen, verminderingen, kwijtschelding of afslagen, op de grondbelasting te verleenen, hebben ook voor deze belasting gevolg.

TWEEDE AFDEELING.

Belasting op de renten der Nederlandsche staatsschuld.

Art. 8. De belasting op de renten van de Nederlandsche staatsschuld bedraagt *drie* ten honderd.

Art. 9. Zij wordt geheven door middel van inhouding bij de betaling van renten, lijfrenten en coupons van aandeelen in geldleeningen ten laste van den Staat, of die door den Staat zijn gewaarborgd.

De belasting wegens de renten van schatkistbiljetten wordt geheven naar de regelen, in de *vierde* afdeeling omschreven.

Art. 10. Van de belasting zijn vrijgesteld de renten van kapitalen in de grootboeken der nationale schuld, tijdens de invoering dezer wet, ingeschreven ten name van erkende zedelijke ligchamen, belast met de uitbetaling van lijfrenten en pensioenen, die niet ten laste van de schatkist zijn, mitsgaders van de besturen en inrigtingen bij art. 3 genoemd.

Art. 11. De kantoren van administratie van inschrijvingen op de grootboeken der nationale schuld mogen het bedrag der belasting korten bij de betaling van de door hen uitgegeven coupons.

Een ieder die belast is met uitkeeringen van renten der nationale schuld, is bevoegd het bedrag der belasting in rekening te brengen aan dengene aan wien de uitkeering moet worden gedaan.

DERDE AFDEELING.

Belasting op de renten van geldleeningen, ten laste van zedelijke ligchamen.

Art. 12. De belasting op renten van geldleeningen ten laste van provincien, gemeenten, kerk- of kerkelijke besturen, diakonien, armbesturen, heemraad- of waterschappen, polder- of dijkbesturen en collegien van naamlooze maatschappijen, en in 't algemeen van alle binnen het Rijk gevestigde zedelijke ligchamen, bedraagt *drie* ten honderd.

Uitgezonderd zijn de renten, door spaarbanken uitgekeerd worden-de, mitsgaders de renten van kapitalen op hypotheek uitgezet op goederen binnen het Rijk gelegen, waarvan de belasting naar art. 2 verschuldigd is.

Art. 13. De Gedeputeerde Staten der provincien, de collegien van burgemeesters en wethouderen, schepenen of assessoren, van grietmannen en assessoren, de kerk- of kerkelijke besturen, met het geldelijk beheer der kerkgemeenten belast, de heemraad- of waterschappen, polder- of dijksbesturen en collegien, en in het algemeen de collegien of personen, met het bestuur van de in het vorig artikel bedoelde zedelijke ligchamen belast, zijn verpligt, vóór den 10den Januarij van elk jaar, den ontvanger der directe belastingen over de gemeente, waarin de zetel van het bestuur of van het zedelijk ligchaam gevestigd is, opgave te doen:

a. van het bedrag der renten, door het zedelijk ligchaam, waarover zij het bestuur hebben, verschuldigd:

b. van de termijnen, waarop die renten verschijnen:

c. van den ambtenaar of van den persoon met de uitbetaling belast.

Art. 14. Indien de opgave niet binnen den termijn, in het vorige artikel bedoeld, is gedaan, verbeuren de nalatigen eene boete van *tien gulden* voor elken dag verzuim.

Wanneer de opgave niet wordt ingediend binnen eene maand na verloop van dien termijn, verbeuren zij bovendien eene boete van eenmaal het volle beloop der belasting, doch in geen geval hooger dan f 500, en zijn voor de belasting zelve aansprakelijk, zonder dat zij regt van verhaal hebben op de rentheffers, voor zooverre de renten reeds in haar geheel mogten zijn uitbetaald.

Het beloop der verschuldigde belasting wordt, mede ter berekening van de boete, ambtshalve door den ontvanger bepaald, behoudens het regt des schuldenaars, om ten zijnen koste, binnen tien dagen nadat hem door den ontvanger opgave zal zijn gedaan der verschuldigde boete en belasting, ten genoege van dien ambtenaar, schriftelijk te bewijzen hoeveel de belasting eigenlijk bedraagt.

Art. 15. De personen in art. 13 genoemd, en de leden van de aldaar bedoelde collegien van bestuur, zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de boeten en de belasting naar het vorige artikel verschuldigd, behoudens hun verhaal op dat lid van het collegie, hetwelk oorzaak is der nalatigheid.

De boeten en de belasting zijn vorderbaar bij lijfsdwang, op een dwangbevel van den ontvanger, executoir verklaard door den regter in het kanton, waarin het kantoor des ontvangers gevestigd is.

De lijfsdwang kan niet worden toegepast, dan acht dagen na de betekening van het bevel tot betaling, en wordt door den voorzitter der arrondissements-regtbank bevolen, enkel op vertoon van dat bevel.

Art. 16. De personen die naar de bepaling van art. 13 zijn aangewezen als met de uitbetaling der renten belast, zijn verpligt op eene boete van *tien gulden* voor elken dag verzuim, de belasting in haar geheel bij den ontvanger te voldoen, vóór de uitbetaling van eenigen termijn.

Langer dan eene maand na de betaalbaarstelling hiermede in gebreke blijvende, verbeuren zij daarenboven eene boete, gelijkstaande aan eenmaal het volle beloop der belasting, doch in geen geval hooger dan f 500, en zijn bovendien aansprakelijk voor het bedrag der belasting zelve.

De boete en belasting zijn vorderbaar op den voet en de wijze bij art. 15 bepaald; terwijl de lijfsdwang, in dit geval, voor het geheel der vordering toepasselijk is op ieder der leden van collegien of firma's, met de rentebetaling belast.

Art. 17. Het regt tot verhaal van de boeten en belasting in artt. 14—16 bedoeld, kan niet langer worden uitgeoefend, dan gedurende twee jaren, nadat de verschenen termijn van rente betaalbaar is gesteld.

Art. 18. De collegien of personen, die naar de bepalingen van art. 13 aansprakelijk zijn voor de belasting, zijn gemagtigd, om bij elke uitbetaling aan de regthebbenden van renten, in de termen der belasting vallende, het bedrag der betaalde belasting in te houden.

VIERDE AFDEELING.

Belasting op renten en inkomsten van buitenlandsche effecten en goederen, op de renten van beleeningen, in-pand-nemingen en uitgezette kapitalen, en voorts op alle andere, niet in vorige of volgende rubrieken begrepen.

Art. 19. Aan eene belasting van *drie* ten honderd zijn onderworpen alle inkomsten van pensioenen, lijfrenten, tontines of andere renten, met uitzondering van die op onroerende goederen gevestigd, waarvan de belasting volgens de bepalingen van art. 2 wordt voldaan; delegatien van koloniale tractementen en pensioenen, wanneer de delegerende titularis zich in de kolonien bevindt; de inkomsten van binnen dit Rijk gelegen gebouwde en ongebouwde eigendommen, waarvoor tijdelijke vrijdom of vrijdom van verhooging van grondbelasting wordt genoten; van renten van gehypothekeerde kapitalen, jaarlijksche uitkeeringen, tienden, cijnsen, thijnsen, grondrenten of erfpachten, gevestigd op goederen, buiten 's lands of in de Nederlandsche kolonien of bezittingen in andere werelddeelen gelegen; van renten of inkomsten van plantagien of bezittingen en etablissementen, buiten 's lands of in 's Rijks kolonien of bezittingen in andere werelddeelen gelegen; van uitdeelingen (dividenden) van naamlooze maatschappijen; van renten van kapitalen in buitenlandsche effecten of actien, of op onderpand van roerende goederen, of op enkele schuldbekentenis, of op welke wijze ook rentegevend geplaatst; en in den meest algemeenen zin, alle inkomsten, die door ingezetenen van het Rijk in Europa worden genoten, en welke niet onder de voorgaande of volgende afdeelingen dezer wet begrepen zijn.

Vrijgesteld zijn de besturen en inrigtingen bij art. 3 bedoeld, en de inrigtingen tot het verschaffen van werk aan minvermogenden, in zooverre de winsten, daaruit spruitende, ten voordeele der gestichten zelve komen.

Art. 20. De belasting is verschuldigd over het zuiver bedrag der inkomsten van een vol jaar, van die goederen, welke het eigendom zijn van den aangever op den 1sten Januarij van elk jaar.

Tot grondslag der berekening van die som strekt het bedrag der inkomsten, dat in het onmiddellijk voorgaande jaar uit die goederen of uit goederen van denzelfden aard is getrokken; doch behoeft het bedrag van lijfrenten en tontines slechts voor twee derden in aanmerking te worden genomen.

Bij de berekening van het zuiver bedrag dezer inkomsten mag geen andere aftrek plaats vinden, dan ter zake van vaste uitkeeringen of van renten van ter leen genomen kapitalen, voor zoover die uitkeeringen of renten niet behooren tot de zoodanige, welke in art. 4 zijn bedoeld.

Art. 21. De belastingschuldigen zijn verpligt in de gemeenten van hun domicilie behoorlijke aangifte te doen van het gezamenlijk bedrag der inkomsten, door hen uit al de in art. 19 opgenoemde bronnen getrokken.

Tot die aangifte is gehouden elk, die bij eigen beheer de inkomsten geniet, of die, onder welke benaming ook, het beheer over de goederen of inkomsten van anderen voert. De eigenaars van onverdeelde boedels zijn hoofdelijk tot die aangifte verpligt, ingeval daarvoor geen testamentaire executeur of beheerder is aangesteld.

Art. 22. De aangifte geschiedt schriftelijk, op een biljet, daartoe door den ontvanger der directe belastingen uit te reiken, en wordt door den belastingschuldige met zijne handteekening bekrachtigd.

Zij, die geene inkomsten van den in dezen bedoelden aard hebben, doen daarvan verklaring in het biljet.

Het biljet wordt, na verloop van acht dagen na de uitreiking, tegen afgifte van reçu, ingevuld overgegeven aan hem, die van wege den ontvanger met de ophaling is belast.

Het staat den belastingschuldige vrij, het biljet van aangifte te verzegelen. Van die verzegeling wordt in het reçu melding gemaakt, en buiten op het biljet worden door den aangever naam en woonplaats vermeld.

Art. 23. Die geen aangift-biljet hebben ontvangen, of bij wie het biljet niet is opgehaald, kunnen zich in geen geval op dat verzuim beroepen, tot verontschuldiging van het niet doen van aangifte, maar zijn verpligt, binnen acht dagen na den tijd voor de ophaling bepaald, de aangifte bij den ontvanger in te dienen, na, zoo noodig, bij dezen een biljet te hebben aangevraagd.

Aan hen, die ten gevolge van afwezendheid buiten 's lands zich in de onmogelijkheid bevinden, het biljet van aangifte binnen den bepaalden tijd in te vullen, kan eene verlenging van den termijn worden toegestaan. Eene gelijke verlenging kan plaats hebben in geval van overlijden eens belastingschuldigen.

Art. 24. Die in gebreke blijven aan eenige der bij de drie vorige artikels opgelegde verpligtingen te voldoen, vervallen in eene boete van *vijf en twintig gulden*.

Van de overtreding wordt door den ontvanger proces-verbaal opgemaakt, op den eed bij den aanvang zijner bediening gedaan.

Het verdient volle geloof in regten tot op het tegenbewijs, en wordt ter vervolging aan het openbaar ministerie ingezonden.

De hierboven bedoelde belastingschuldigen kunnen bovendien van wege de schatkist ambtshalve worden aangeslagen.

Art. 25. De aangiften worden onderzocht en beoordeeld door eene commissie, bestaande uit het hoofd van het gemeentebestuur, of een door hem uit dat bestuur aangewezen lid, met den controleur en den ontvanger der directe belastingen.

De commissie is bevoegd de beëediging of bevestiging van de gedane aangifte te vorderen van de aangevers, van ieder naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid, en zulks nadat aan den aangever de gelegenheid is gegeven tot verhooging zijner aangifte.

Die eed wordt door den kantonregter kosteloos afgenomen.

Wanneer de aangever in gebreke blijft den eed af te leggen, wordt de aanslag ambtshalve gedaan of verhoogd.

Art. 26. Wanneer de belastingschuldige zich door eenen naar art. 24 ambtshalve gedanen aanslag bezwaard acht, kan hij bij een gewoon bezwaarschrift, binnen den tijd van één maand na de dagteekening van het aanslagbiljet, de zaak onderwerpen aan de beslissing van Gedeputeerde Staten der provincie, welke den belastingschuldige voor zich ontbieden, en van hem de noodige inlichtingen en bewijzen vorderen. Zij zijn bevoegd hem, naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid, zoodanigen beslissenden eed op te leggen en af te nemen, als zij noodig keuren.

Bij niet-verschijning van den belastingschuldige, of bij het niet voldoende van de gegeven opheldering, of eindelijk bij het weigeren om den eed, zoo hem die wordt opgedragen, af te leggen, handhaven Gedeputeerde Staten den aanslag.

In allen gevalle doen Gedeputeerde Staten uitspraak binnen eene maand nadat de zaak aan hunne kennisneming is onderworpen.

Art. 27. De belastingschuldigen, welke vermeenen mogten, niet overeenkomstig hunne aangifte of verhoogde aangifte te zijn aangeslagen, kunnen deswege bezwaar inbrengen bij Gedeputeerde Staten der provincie binnen den tijd van eene maand, na de dagteekening van het aanslagbiljet.

Nadat de gronden der klagten zullen zijn onderzocht, doen Gedeputeerde Staten daaromtrent uitspraak.

VIJFDE AFDEELING.

Belasting op inkomsten uit ambten en bedieningen en op wachtgelden en pensioenen.

Art. 28. De inkomsten uit ambten en bedieningen, welker titularissen benoemd worden door den Koning, of door autoriteiten met eenig openbaar gezag bekleed; door heemraad- of waterschappen, polder- of dijksbesturen en collegien, of door kerkelijke of geestelijke corporatien of autoriteiten, voor zooverre de ten deze bedoelde ambtenaren en bedienden, bij de wet van den 21sten Mei 1819 (*Staatsblad* no. 34), niet uitdrukkelijk onder de patentpligtigen zijn gesteld, mitsgaders de wachtgelden en pensioenen, uit publieke kassen betaald wordende, zijn onderworpen aan eene belasting naar den volgenden maatstaf:

Wanneer de jaarlijksche inkomsten van het ambt of de bediening of de wachtgelden en pensioenen bedragen:

f 1501 of meer, 3 ten honderd,
- 701 tot f 1500, 2 » »
- 301 » - 700, 1 » »

Onder de inkomsten en pensioenen zijn mede begrepen die, welke ten laste van de koloniale kassen hier te lande worden uitbetaald, met uitzondering van de verlof-tractementen van koloniale ambtenaren en officieren, die niet langer dan voor den tijd van twee jaren een verlof tot herstel hunner gezondheid hebben bekomen.

Bij het berekenen der belastbare inkomsten van bedieningen worden de kortingen voor het pensioenfonds, waarmede die inkomsten belast zijn, afgetrokken.

Vergoedingen voor bureaukosten en reis- en verblijfkosten worden niet onder inkomsten van ambten of bedieningen begrepen.

Ten aanzien der tractementen van rijks-ambtenaren, waaronder vergoeding van reis- en verblijfkosten begrepen is, behouden Wij Ons voor te bepalen, tot welk bedrag de reis- en verblijfkosten bij de heffing dezer belasting buiten aanmerking zullen blijven.

Soldijen, pensioenen en gagementen, aan militairen beneden den rang van officier uitbetaald wordende, mitsgaders tractementen, wachtgelden en pensioenen, niet boven de f 300 's jaars bedragende, zijn aan deze belasting niet onderworpen.

Art. 29. De belasting wordt geheven door middel van inhouding bij elke uitbetaling der belooningen, tractementen, wachtgelden of pensioenen.

Art. 30. Zij wier belooning geheel of ten deele uit emolumenten bestaat, welke zij zelven in ontvang nemen, zijn verpligt, na verloop van elke drie maanden, bij den ontvanger der directe belastingen over de gemeente, waar zij gevestigd zijn, aangifte te doen van het bedrag der genotene emolumenten, en zulks binnen de eerste acht dagen van de daarop volgende maand, op eene boete van *drie gulden* voor elken dag verzuim, zonder dat de boete evenwel meer kan bedragen dan *honderd gulden*.

De belasting wordt geheven over het in elk quartaal genoten bedrag der emolumenten, als vertegenwoordigende het vierde gedeelte der inkomsten van een vol jaar, volgens het tarief in art. 28 vastgesteld.

Zoo het bij de aangifte in het vierde quartaal blijkt, dat er naar dat tarief te veel of te weinig betaald is, wordt zulks bij de betaling der belasting voor dat quartaal verrekend.

Boete en belasting zijn vorderbaar op den voet bij art. 15 bepaald.

Art. 31. Alle ambtenaren, collegien, kerkbesturen of andere autoriteiten, die de bevoegdheid hebben om ambtenaren of bedienden aan te stellen, bezoldigd wordende uit eene openbare kas, ander dan die van het Rijk, zijn verpligt, vóór den 10den Januarij van elk jaar aan den ontvanger der directe belastingen over de gemeente, waar hun zetel gevestigd is, opgave te doen:

a. van de namen, qualiteiten en woonplaatsen van al degenen, aan wie eenige belooning, tractement, wachtgeld of pensioen, tot welk bedrag ook, wordt uitbetaald, en van de personen met de uitbetaling belast;

b. van het bedrag der belooningen, tractementen, wachtgelden of pensioenen, en of dit eene vaste, dan wel eene afwisselende som zij;

c. van de wijze waarop die wordt voldaan;

d. van den aard, en zoo mogelijk van het bedrag der emolumenten, die door de ambtenaren kunnen worden genoten.

Art. 32. Naar gelang in de opgegevene bijzonderheden veranderingen komen in den loop des jaars, wordt daarvan nader schriftelijk opgave gedaan aan den ontvanger.

Bij elke nieuwe aanstelling moet de opgave geschieden binnen acht dagen na de aanstelling.

Art. 33. Die in gebreke blijven de opgave, in artt. 31 en 32 bedoeld, binnen den bepaalden termijn te doen, vervallen in eene boete van *vijf gulden* voor iedereen dag verzuim.

Wordt de opgave niet binnen eene maand na verloop van die termijnen gedaan, dan vervallen de bedoelde personen daarenboven in eene boete van eenmaal het bedrag der verschuldigde belasting, doch in geen geval hooger dan f 500, en zijn aansprakelijk voor dat bedrag zelf, zonder dat zij voor de belasting regt van verhaal hebben op den belastingschuldige, zoo de belooning, het tractement, het wachtgeld of het pensioen reeds in haar geheel mogt zijn uitbetaald.

De slotbepaling van art. 14 en de bepalingen van art. 15 zijn ten deze van toepassing.

Art. 34. Al degenen die belast zijn met de uitbetaling van belooningen, tractementen, wachtgelden of pensioenen, in de termen van art. 28 vallende, buiten die welke uit 's Rijks schatkist betaald worden, zijn verpligt bij iedere betaling de belasting in te houden, en het bedrag daarvan bij den ontvanger te storten, binnen den tijd van acht dagen na de betaalbaarstelling der belooning.

In geval van nalatigheid is art. 16 dezer wet van toepassing.

Art. 35. Zij die meer dan één ambt of bediening bekleeden, of, behalve de inkomsten van hun ambt of bediening, het genot hebben van eenig pensioen of meer dan één pensioen, moeten daarvan opgave doen aan den ontvanger der directe belastingen over de gemeente waar zij gevestigd zijn, voor zooverre eenige dier inkomsten niet boven de f 1500 bedraagt.

De belasting is alsdan verschuldigd volgens het tarief in art. 28 opgenomen, over het vereenigd bedrag van de door hen genoten wordende inkomsten.

Zij zijn verpligt tot bijbetaling aan den ontvanger van hetgeen uit dezen hoofde verschuldigd is boven de inhouding, welke, naar aanleiding van de vorige artikelen, bereids op hunne inkomsten is toegepast.

De bij te betalen belasting is vorderbaar bij dwangbevel, op den voet en de wijze voor 's Rijks directe belastingen in het algemeen voorgeschreven.

Art. 36. De opgave in het vorig artikel bedoeld, moet worden gedaan vóór den 10den Januarij van elk jaar.

Indien er, na dat tijdstip, in den loop des jaars, vereeniging van inkomsten, als bij dat artikel bedoeld, plaats heeft, geschiedt de opgave binnen veertien dagen na den ingang dier vereeniging. De nalatige in het doen der voormelde opgave verbeurt eene boete van vijf maal het bedrag der verschuldigde belasting.

De slotbepaling van art. 14 en de 2de en 3de zinsneden van art. 15 zijn ten deze van toepassing.

ZESDE AFDEELING.

Belasting op de inkomsten uit patentpligtige beroepen of bedrijven.

Art. 37. De belasting op de inkomsten uit beroepen of bedrijven wordt geheven door middel van buitengewone opcenten op het regt van patent.

Deze opcenten worden, te gelijk met de hoofdsom en de reeds door vroegere wetten vastgestelde opcenten, geheven in getale als volgt:

van 50	wanneer het artikel op het kohier in hoofdsom bedraagt	f 150 of meer,
» 40		100 tot beneden f 150
» 30		75 » » 100
» 25		50 » » 75
» 20		25 » » 50
» 15		10 » » 25
» 10		beneden f 10.

Van deze buitengewone opcenten zijn vrijgesteld de artikelen van het kohier, in hoofdsom minder bedragende dan:

f 10	in de gemeenten volgens tarief B, gevoegd bij de wet van 21 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34), behoorende tot den	1sten rang,
9		2den »
8		3den »
7		4den »
6		5den »
5		6den »

De aanslagen naar de tabellen IX en XVI, gevoegd bij de wetten op het regt van patent, zijn aan de heffing dezer opcenten niet onderworpen.

Art. 38. De vrijdom van patentregt, bij litt. *c*, *d*, *f* en *k* van art. 3 der wet van 21 Mei 1819 (*Staatsblad* n°. 34) aan de daarbij genoemde beroepen toegekend, wordt, zoolang deze wet van kracht zal zijn, opgeheven, en worden deze beroepen onderworpen aan het regt van patent, in voege als volgt:

naar de regelen van tabel XI dier wet:

de klerken en kantoorbedienden van de uit 's Rijks, gemeente- of dijk- en polderkassen bezoldigde openbare ambtenaren en bedienden;
de deurwaarders bij 's Rijks middelen;

naar de regelen van tabel XIV:

de advocaten, van de 1ste — 5de klasse;
de schilders, teekenaars, graveurs, penningsnijders en beeldhouwers, allen als kunstenaars beschouwd, hunnen eigen arbeid verkoopende, van de 1ste — 12de klasse.

Art. 39. Onder inkomsten uit beroepen of bedrijven, begrijpt de wet blootelijk de inkomsten, die uit het beroep of bedrijf, waarvoor het patent is afgegeven, eigenaardig voortvloeijen.

De patentschuldigen zijn mitsdien geenszins ontslagen van de verpligting, om onder de aangifte van hunne inkomsten, volgens de *vierde* afdeeling dezer wet, alle zoodanige inkomsten op te nemen, welke zij trekken uit den aanleg van kapitalen, op eene wijze die

HARMONIE TE GRONINGEN

Heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.
(Gewijzigd Wets-ontwerp.)

niet noodzakelijk tot het beroep of bedrijf, waarvoor het patent is afgegeven, behoort; ook dan niet, wanneer die aanleg geschiedt ten name van eene gepatenteerde vennootschap, waarvan zij deelgenooten zijn.

Art. 40. Voor zooveel aangaat de beroepen of bedrijven, vóór de afkondiging dezer wet reeds aan het regt van patent onderworpen, worden de buitengewone opcenten, voor de vier eerste maanden van 1850, en in evenredigheid van dien tijd, op afzonderlijke kohieren gebragt. — De kohieren van het regt van patent over 1849/50 worden daarbij tot grondslag genomen.

Deze aanslagen zijn vorderbaar in twee termijnen, op den voet en de wijze voor de hoofdsom bepaald. — De eerste termijn vervalt den laatsten Februarij 1850, de tweede den laatsten April 1850.

De onthelfingen, verminderingen, kwijtscheldingen en afschrijvingen, op de hoofdsom van het regt verleend, hebben ook voor deze opcenten gevolg.

Art. 41. Tot regeling der regten wegens de vroeger vrijgestelde, doch krachtens art 36 aan het patentregt onderworpen beroepen, over de vier eerste maanden van 1850 verschuldigd, heeft er eene bijzondere beschrijving plaats.

De formulieren tot het doen der gevorderde aangiften worden bij de collegien van zetters verkrijgbaar gesteld, en de aangiften aldaar ook ingeleverd.

De tijd en wijze der afhaling en inlevering dier aangiften wordt door den gouverneur der provincie bepaald, en door de gemeentebesturen vooraf bekend gemaakt.

De betaling geschiedt in twee termijnen, waarvan de eerste den laatsten Februarij en de tweede den laatsten April 1850 vervalt.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 42. De wet van 22 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 22), op de invordering van 's Rijks directe belastingen, is ook op de belastingen, naar artt. 2 en 19 dezer wet verschuldigd, van toepassing, met dien verstande, dat de regelen, ten aanzien van de grondbelasting bepaald, voor de belasting in art 2 omschreven, en die ten aanzien van de belasting op het personeel vastgesteld, voor de belasting naar art. 19 verschuldigd, zullen gevolgd worden.

Art 43. Alle schrifturen, de uitvoering dezer wet betreffende (de processen-verbaal van verkoop en de vonnissen van toewijzing daaronder niet begrepen), mitsgaders de verzoek- en bezwaarschriften volgens artt. 4, 5, 7, 26 en 27, zijn vrij van zegel en van de regten van registratie.

HOOFDSTUK II.

Turf

Art 44. Behoudens hetgeen hierna in art. 45 is bepaald, worden buiten werking gesteld:

a. de wet van den 26sten December 1833 (*Staatsblad* n°. 72), houdende een accijns op den turf;

b. art. 1 der wet van den 22sten December 1835 (*Staatsblad* n°. 38, voor zooveel betreft den daarbij toegekenden vrijdom van accijns op turf, ten behoeve van sommige fabrieken en trafieken;

c. de wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 56), tot verbetering van den accijns op den turf;

d. de wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 57), houdende bepalingen nopens den accijns op den turf uit de irreguliere veenderijen; en

e. de artt. 3 en 4 der wet van den 30sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 95), voor zooveel betreft het daarbij voorgeschrevene ten aanzien der heffing van den accijns op den turf in het hertogdom *Limburg*.

Art. 45. De artt. 5, 6 en 7 der wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 56), in verband met art. 31 der wet van den 26sten December 1833 (*Staatsblad* n°. 72), en de artt. 33, 34, 35 en 36 der wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 57), blijven van kracht ten aanzien der rekeningen, over het jaar 1849 met de veenlieden geopend onder de bepalingen, bij de navolgende artt. 46, 47 en 48 vastgesteld, en met dien verstande, dat de overgebleven voorraad niet op nieuwe rekening wordt overgebragt, maar op die over 1849 afgeschreven.

Art. 46. De opgave van den in de veenderijen en daartoe behoorende schuren en bergplaatsen voorhanden voorraad turf, in de 6de zinsnede van art. 5 der wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 56) en in de 4de zinsnede van art. 33 der wet van dezelfde dagteekening (*Staatsblad* n°. 57), bedoeld, moet op den 31sten December 1849, vóór middernacht, op de boete bij de artt. 7 en 35 derzelfde wetten bepaald, bij den ontvanger zijn ingeleverd.

Art. 47. De aanpeil, in de 8ste zinsnede van art. 5 der wet van den 30sten December 1839 (*Staatsblad* n°. 56) en in de 6de zinsnede van art. 33 der wet van dezelfde dagteekening (*Staatsblad* n°. 57) bedoeld, moet vóór den 1sten Februarij 1850 zijn afgeloopen.

Art. 48. Indien een veenman met den uitslag van den aanpeil geen genoegen neemt, is hij gehouden zich deswege, binnen 24 uren na den afloop daarvan, schriftelijk aan den ontvanger te verklaren, ten einde onverwijld eene herpeiling te doen plaats hebben.

Art. 49. Aan den veenman, die turf uit zijne nog niet aangepeilde veenderij of daartoe behoorende schuren of bergplaatsen verlangt te vervoeren, wordt op zijne aanvrage, door den ontvanger, onder wiens kantoor de plaats van uitslag behoort, kosteloos een bewijs van uitslag uitgereikt, volgens het model bij deze wet gevoegd.

Na, voorzien van een bewijs der bevinding van 's Rijks ambtenaren ten kantore van afgifte te zijn teruggekomen, wordt het bewijs van uitslag in verrekening gebragt met het bij den aanpeil te bevinden tekort op de in art. 46 hierboven vermelde aangifte.

Art. 50. Geen turf mag in eene nog niet aangepeilde veenderij of daartoe behoorende schuren en bergplaatsen worden ingeslagen, noch van de eene naar de andere plaats in zoodanige veenderij verwerkt, op verbeurte eener boete van f 500.

Steenkolen.

Art. 51. De wet van den 26sten December 1833 (*Staatsblad* n°. 73), houdende een accijns op de steenkolen;

art. 1 der wet van den 22sten December 1835 (*Staatsblad* n°. 38), voor zooveel betreft den daarbij toegekenden vrijdom van accijns op de steenkolen, ten behoeve van eenige fabrieken en trafieken;

de wet van den 23sten December 1837 (*Staatsblad* no. 75), tot gelijkstelling van den accijns op de grove maatkolen en het kolengruis;

de artt. 3 en 4 der wet van den 30sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 95), voor zooveel betreft het daarbij voorgeschrevene ten aanzien der heffing van den accijns op de steenkolen in het hertogdom *Limburg*,

worden buiten verdere werking gesteld.

Art. 52. Er zal een aanpeil door 's Rijks ambtenaren plaats hebben van den voorraad schaalkolen, maatkolen en sintels of cinders, voorhanden bij de handelaren of kooplieden, die deswege eene rekening van crediet op termijnen bij de administratie van 's Rijks belastingen geopend hebben.

Naar de uitkomst van dien aanpeil worden de termijnen van crediet, na den 31sten December 1849 vervallende, afgeschreven.

Bevinding van eene meerdere hoeveelheid schaalkolen, maatkolen, sintels of cinders; dan waarvoor des handelaars of koopmans rekening nog openstaat, geeft in geen geval aanspraak op teruggave van accijns.

Art. 53. De in art. 52 bedoelde handelaars of kooplieden zijn gehouden, om, vóór middernacht van den 31sten December 1849, eene schriftelijke opgave van den in hunne pakhuizen en bergplaatsen aanwezigen voorraad schaalkolen, maatkolen, sintels of cinders, bij den ontvanger der gemeente, waar die pakhuizen en bergplaatsen gelegen zijn, in te leveren, met juiste vermelding van wijk en nommer dier pakhuizen en bergplaatsen, gelijk mede van de hoeveelheid, in elk derzelve voorhanden.

Van deze aangifte wordt een bewijs door den ontvanger afgegeven.

Art. 54. De handelaar of koopman, die op het in art. 53 vermelde tijdstip geene opgave heeft gedaan, wordt gehouden geen voorraad voorhanden te hebben.

Art. 55. De belanghebbende handelaar of koopman wordt 24 uren te voren door den ontvanger uitgenoodigd om bij den aanpeil tegenwoordig te zijn, of wel zich daarbij door iemand zijnentwege te doen vertegenwoordigen.

Ingeval de belanghebbende aan de hiervoor bedoelde uitnoodiging niet voldoet, wordt hij gehouden in den aanpeil te hebben berust.

Dadelijk na de peiling van eene bergplaats of pakhuis, wordt van den uitslag daarvan aan den belanghebbende of diens vertegenwoordiger kennis gegeven.

Art. 56. Indien een handelaar of koopman, bij den aanpeil tegenwoordig geweest zijnde of zich daarbij hebbende doen vertegenwoordigen, met den uitslag van dien aanpeil geen genoegen neemt, is hij gehouden zich deswege, binnen 24 uren na kennis te hebben bekomen van den afloop daarvan, schriftelijk aan den ontvanger te verklaren, ten einde onverwijld eene herpeiling te doen plaats hebben.

Op gelijke wijze moet worden gehandeld, indien bij den aanpeil de soort der steenkolen niet overeenkomstig de aangifte van art. 53 bevonden wordt.

Art 57. Ingeval de aangifte in art. 53 vermeld, eene grootere hoeveelheid, hetzij schaalkolen, hetzij maatkolen, hetzij sintels of cinders bevat, dan bij den aanpeil bij den handelaar of koopman bevonden wordt, vervalt hij, wanneer het verschil meer dan 1/10 bedraagt, in eene boete, berekend over het minder bevondene, in verhouding van den vijfdubbelen accijns en aankleve van dien, zoo als die op den 31sten December 1849 verschuldigd was.

Art. 58. De aanpeil moet vóór den 15den Januarij 1850 zijn afgeloopen.

Gedurende den tijd van den aanpeil mag geen overschrijving van termijnen van crediet van de rekening des éénen handelaars of koopmans op die van den anderen plaats hebben.

Art. 59 De deuren en ingangen der overeenkomstig art. 53 aangegeven pakhuizen en bergplaatsen worden na de aangifte, door de administratie, ten koste van den handelaar of koopman, van een slot voorzien, waarvan de sleutel ten kantore van den ontvanger wordt bewaard.

Dadelijk na den aanpeil van een pakhuis of bergplaats, wordt het slot daarvan afgenomen en ter beschikking van den handelaar of koopman gesteld.

Art. 60. Ingeval eene bergplaats niet voor behoorlijke afsluiting vatbaar is, wordt zij ten koste van den handelaar of koopman, door ambtenaren van 's Rijks belastingen tot na den aanpeil bewaakt.

Art. 61. Geen inslag van steenkolen, sintels of cinders mag in

eene bergplaats of pakhuis geschieden, welke nog niet voor den daarin aanwezigen voorraad is aangepeild, op verbeurte eener boete van f 500

Geen uitslag mag uit zoodanige bergplaats of pakhuis worden bewerkstelligd in eene hoeveelheid beneden de 20 mudden of 1600 pond

Art. 62. Aan den handelaar of koopman, die op den voet der 2de zinsnede van art. 61 eenen uitslag uit eene nog niet aangepeilde bergplaats of pakhuis verlangt te doen, wordt op zijne aanvrage door den ontvanger der gemeente, waarin die bergplaats of pakhuis gelegen is, kosteloos een bewijs van uitslag uitgereikt, volgens het model bij deze wet gevoegd, hetwelk bij den uitslag door de ambtenaren wordt afgeteekend en ingetrokken, en in verrekening wordt gebragt met het bij den aanpeil te vinden tekort op de in art. 53 hierboven vermelde aangifte.

Geslagt.

Art. 63. De accijns op de schapen, de lammeren, de varkens en de speenvarkens, vastgesteld bij art. 1 der wet van den 2den Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 31), wordt afgeschaft.

Dienvolgens worden alle de bepalingen der evengenoemde wet, alsmede van die van den 2den Januarij 1832 (*Staatsblad* n° 5) en van den 14den December 1844 (*Staatsblad* n° 66), ten aanzien van de schapen, de lammeren, de varkens en de speenvarkens, alsmede van het daarvan afkomstige vleesch en spek, gehouden voor vervallen.

Art 64. De artt. 2, 3, 4 en 6 der wet van den 2den Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 31) worden ingetrokken, voor zooveel betreft het schatten van het slagtvee door 's Rijks veeschatters.

Art. 65. Behalve in de steden en plaatsen, bij het 4de onderdeel van art. 19 der wet van den 2den Augustus 1822 (*Staatsblad* no. 31) bedoeld, wordt de schatting der waarde van het aan accijns onderworpen vee door de accijnspligtigen zelven verrigt en de waarde dienovereenkomstig aangegeven; behoudens het regt van benadering door de beambten, op den voet van het 3de onderdeel van gezegd artikel en van art 6 der wet van 2 Januarij 1832 (*Staatsblad* no. 5), doch met eene verhooging van *zeven* in plaats van *vijf* ten honderd van de opgegevene waarde.

Art 66. Wanneer het vee door de beambten van een schat- of waardeermerk wordt voorzien, blijven de bepalingen van de artt. 6 en 8 der wet van den 2den Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 31) en de artt. 1 en 2 der wet van den 2den Januarij 1832 (*Staatsblad* n°. 5) van toepassing.

Art. 67 De laatste zinsnede van art. 19 der wet van den 2den Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 31) is alleen toepasselijk in het geval bij het 4de onderdeel van dat artikel vermeld.

Art. 68 Bij wijziging van art. 2 der wet van den 3osten December 1840 (*Staatsblad* n°. 95), wordt de heffing van den accijns op het geslagt bij admodiatie, in het daarbij opgenoemde gedeelte van het hertogdom Limburg, afgeschaft, en de heffing van dien accijns ook aldaar ingevoerd op den voet der bepalingen van de wetten van den 2den Augustus 1822 (*Staatsblad* n°. 31), 2 Januarij 1832 (*Staatsblad* n°. 5) en 14 December 1844 (*Staatsblad* n°. 66), in verband met de bepalingen der tegenwoordige wet.

Gemaal.

Art. 69. Met wijziging van de laatste zinsnede van art. 1, en van de voorlaatste zinsnede van art. 53 der wet tot invoering van een accijns op het gemaal van den 29sten Maart 1833 (*Staatsblad* n°. 3), worden de bepalingen ten aanzien van de rogge, het roggemeel en het roggebrood, in evengenoemde wet vervat, in allen deele toepasselijk verklaard op de Turksche tarwe en het daarvan afkomstige brood en meel.

Art. 70. De som van *drie gulden*, aan het slot van art. 64 der evengenoemde wet op het gemaal als *maximum* gesteld voor den hoofdelijken omslag tot vinding van het bedrag van den jaarlijkschen aanslag in de admodiatie, wordt tot op *vier gulden* verhoogd.

Art. 71. De bepalingen van het IIde hoofdstuk dezer wet treden in werking met den 1sten Januarij 1850.

Lasten, en bevelen, enz.

Model behoorende bij art. 49.

TURF.

BEWIJS VAN UITSLAG.

(*a*) , Veenman te , heeft aangegeven op den 1850, des $\frac{\text{voor}}{\text{na}}$middags, ten ure, uit zijne (*b*) , gelegen te , te zullen uitslaan tonnen turf, soort klasse, om die te vervoeren naar met het $\frac{\text{voertuig}}{\text{vaartuig}}$ (*c*) $\frac{\text{voerman}}{\text{schipper}}$ (*d*) , zullende de inlading plaats hebben den 1850, des $\frac{\text{voor}}{\text{na}}$middags, tusschen en ure.

Afgegeven te den 1850.

De ontvanger of zijn gemagtigde,

(*a*) Naam van den veenman.
(*b*) Veenderij, schuur of bergplaats.
(*c*) anneer de vervoer met een vaartuig plaats heeft, in te vullen den naam van hetzelve.
(*d*) Naam van den schipper of voerman.

(*En aan de achterzijde:*)

Gezien bij de inlading en den uitslag voor de hoeveelheid van (*a*) den 1850.
Gezien bij de lossing en bevonden (*a*)

Te den 1850.

(*a*) De hoeveelheid, soort en klasse.

Model behoorende bij art. 62.

STEENKOLEN.

BEWIJS VAN UITSLAG.

(*a*) , Handelaar in steenkolen te , heeft aangegeven, op den 1850, des $\frac{\text{voor}}{\text{na}}$middags ten ure, uit zijne (*b*) , gelegen te , te zullen uitslaan (*c*)

Afgegeven te den 1850.

De ontvanger of zijn gemagtigde,

(*a*) Naam van den handelaar of koopman in steenkolen.
(*b*) Bergplaats of pakhuis, met wijk en nommer.
(*c*) De hoeveelheid en soort van steenkolen of de hoeveelheid sintels of cinders.

(*En aan de achterzijde:*)

Gezien bij den uitslag en bevonden (*a*)

den 1850.

(*a*) De hoeveelheid en soort van steenkolen, of de hoeveelheid sintels of cinders.

[IX. 13.]

BIJLAGE LITT. D. OVERZIGT *van de Opbrengst der Middelen over de zes eerste Maanden van* 1849.

BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.				BEDRAG der RAMING.	½ der RAMING.	OPBRENGST over de zes eerste maanden van 1849.	MEERDER dan de RAMING.	MINDER dan de RAMING.	
A.	Directe belastingen.								
	a.	Grondbelasting:							
		Hoofdsom		f 8,310,000.00	f 4,155,000.00	f 4,207,847.60½	f 52,847.60½	»	
		2 opcenten voor kwade posten		166,200 00	83,100.00	84,156 95	1,056.95	»	
		2 opcenten vroeger door de gemeenten genoten		166,200 00	83,100.00	84,156.95	1,056 95	»	*a.*
		16 opcenten voor het Rijk		1,329,600 00	664,800 00	673,255 62	8,455.62	»	
	b.	Personeel:							
		Hoofdsom		4,900,000.00	2,450,000.00	1,993,542.39	»	f 456,457.61	
		20 opcenten		980,000 00	490,000.00	398,708.48	»	91,291.52	*b.*
	c.	Patenten:							
		Hoofdsom		1,840,000.00	920,000 00	748,261.33	»	171,738.67	
		28 opcenten		515,200 00	257,600.00	209,513.17	»	48,086.83	
B.	Accijnsen:								
	a.	Suiker		450,000.00	225,000 00	201,507 06½	»	23,492 93½	
		Wijn		710,000 00	355,000.00	332,606.32	»	22,393.68	
		Binnenlandsch gedistilleerd		2,760.000.00	1,380,000.00	1,114,254 67½	»	265,745.32½	
		Buitenlandsch gedistilleerd		180,000.00	90,000 00	88,280.40½	»	1,719.59½	*c.*
	b.	Geslagt		1,460,000 00	730,000 00	526,871 22	»	203,128 78	
		Zout		1,480,000.00	740.000 00	552,258 62½	»	187,741.37½	
		Zeep		850,000 00	425,0 0.00	401,035.83	»	23,964.17	
		Bier en azijn		300,000.00	150,00 .00	161,940 65	11,940.65	»	
		Steenkolen		550,000.00	275,000,00	351,939.83	76,939 83	»	
	c.	Turf		1,000,000.00	500,000.00	804,773 60½	304,773 60½	»	*d.*
	d.	Gemaal		3,100,000 00	1,550,000 00	1,635,603 59½	85,603.59½	»	
		10 per cent collectief zegel		1,284,000.00	642,000.00	617,301.86	»	24,698.14	
		Vervoerbiljetten		70,000.00	35,000.00	24,839.41½	»	10,160.58½	
		Opcenten op de accijnsen.							
	a.	Bedragende	f 4,100,000.00						
		Collectief zegel	410,000.00						
		Vervoerbiljetten	70,000.00						
			f 4,580,000.00	48	f 2,198,400.00				
	b.	Bedragende	f 4,640,000 00						
		Collectief zegel	464,000.00						
			f 5,104,000 00	38	1,939,520 00				
	c.	Bedragende	f 1,000,000 00						
		Collectief zegel	100,000 00						
			f 1,100,000 00	28	308,000.00				
	d.	Bedragende	f 3,100,000 00						
		Collectief zegel	310,000 00						
			f 3,410,000.00	23	784,300.00				
				5,230,220.00	2,615,110.00	2,423,867.90½	»	191,242.09½	
C.	Indirecte belastingen:								
	a.	Zegel		1,300,000 00	650,000.00	564,412.02	»	85,587.98	
	b.	Registratie, griffie, hypotheken		3,250,000 00	1,625,000.00	1,622,060 53½	»	2,939 46½	
	c.	Successie-regten		2,250,000.00	1,125,000 00	981,305 61½	»	143,694 38½	*c.*
		38 opcenten		2,584,000 00	1,292,000.00	1,200,098 81	»	91,901.19	
D.	In- en uitgaande regten en scheepvaartregten:								
	a.	Regten op den in-, uit- en doorvoer		3,500,000.00	1,750,000.00	1,721,828.03½	»	28,171.96½	
		13 opcenten		455,000.00	227,500 00	224,580.01½	»	2,919 98½	
	b.	Scheepvaartregten		600,000.00	300,000.00	287,075.24	»	12,924.76	*f.*
	c.	Vuur-, ton- en bakengelden		200,000.00	100,000 00	122,885.92½	22,885.92½	»	
E.	Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken			125,000.00	62,500.00	64,488 29½	1,988.29½	»	
	13 opcenten, na aftrek van de 1/10 verhooging, dus over f 113,636			14,772 68	7,386.34	7,606 68	220.34	»	
G.	Posterijen			1,330,000.00	665,000.00	667,857.82	2,857.82½	»	
H.	Loterij			400,000.00	200,000.00	135,640.00	»	64,360.00	*g.*
	TOTALEN			f 53,640,192.68	f 26,820,096.34	f 25,236,362.49	f 570,627.19	f 2,154,361 04	

(*a*) Bij geregelde aanbetaling van de vorige dienst, en het vroegtijdig uitvoerbaar verklaren der kohieren over 1849, is deze uitkomst ten aanzien van de werkelijke ontvangst verkregen. De som der raming zal eenigzins worden overtroffen.

(*b*) Eenig achterwezen in de aanzuivering van het dienstjaar met ultimo April verschenen, maar bijzonder het nog naauwelijks aanvangen der betalingen over het jaar, ingegaan den 1sten Mei 1849, zijn oorzaken van deze vermindering in ontvang.
Het is echter niet twijfelachtig, of de raming over 1849 zal wel worden bereikt.

(*c*) Behalve voor het *gedistilleerd*, vermoedt men dat deze vermindering door ruimere ontvangsten in het tweede halfjaar zal opgewogen worden.

(*d*) Door het invallen der termijnen in de eerste helft des jaars, ontstaat de slechts schijnbare meerdere opbrengst.

(*e*) Het bereiken van de raming over 1849 schijnt voor deze middelen niet te kunnen worden verwacht.

(*f*) Men vermoedt dat deze middelen te zamen genomen de raming zullen bereiken.

(*g*) Dit mindere zal in het tweede halfjaar kunnen verdwijnen.

[IX. 14.]

BIJLAGE E.

RAMING *van de uitkomsten der nader voorgedragene Belasting op de Inkomsten.*

N°. 1. Inkomsten van vaste goederen. Het kadastraal belastbaar inkomen is.	f 70,078,093.12	
Waarvan af te trekken de grondbelasting met de opcenten en de vrijstellingen, berekend op 30 per cent van het belastbaar inkomen.	21,023,427.94	
Op den vorigen staat van raming is de aftrek slechts tot 20 per cent genomen. De uitbreiding der vrijstellingen enz., blijkens artt. 3, 4 en 6 van het ontwerp, heeft dien aftrek minstens tot 30 per cent doen verhoogen	f 49,054,665.18	
De belasting à 3 per cent bedraagt		f 1,471,639.95
N°. 2. Volgens den vorigen staat van raming beloopt de rente der Nederlandsche staatsschuld	f 35,577,138.33	
Hiervan af te trekken de renten der kapitalen, ingeschreven ten name der zedelijke ligchamen, in art. 10 van het nieuwe wets-ontwerp bedoeld.	2,650,000.00	
Blijft.	f 32,927,138.33	
Waarvan de belasting à 3 per cent bedraagt.		987,814.15
N°. 3. De renten ten laste der provincien, gemeenten en verdere zedelijke ligchamen, bij art. 12 van het wets-ontwerp bedoeld, worden geschat op.	f 2,750,000.00	
Waarvan de belasting à 3 per cent bedraagt.		82,500 00
N°. 4. De renten van vreemde fondsen en andere inkomsten, in art 19 van het wets-ontwerp vermeld, worden geschat op	f 35,000,000 00	
Waarvan de belasting à 3 per cent bedraagt.		1,050,000 00
N°. 5. Tractementen en belooningen uit 's Rijks kas. De uitbreiding der vrijstelling kan de belastbare inkomsten van f 700 en daar beneden op niet meer dan op f 2,000,000 doen ramen, alzoo:		
a. van de tractementen en belooningen:		
van f 1501 of meer, ad f 5,268,867, à 3 pct.	f 158,066.01	
» - 701 tot f 1500 » - 4,497,188, » 2 »	89,943 76	
» - 301 » - 700 » - 2,000,000, » 1 »	20,000 00	
	f 268,009.77	
b. Pensioenen, uit 's Rijks kas betaald wordende, te zamen bedragende f 3,400,000. De belasting wordt nu gemiddeld op 1½ pct. berekend, en alzoo gesteld op	51,000.00	
		319,009.77
N°. 6. Inkomsten wegens ambten uit provinciale of plaatselijke kassen bezoldigd, à f 3,500,000. Nu gemiddeld berekend te zullen opbrengen 1½ per cent, dus.		52,500.00
N°. 7. Beroepen of bedrijven reeds patentpligtig of bij het wets-ontwerp onder het bereik van de patentwet gebragt.		
Opbrengst van het patentregt in hoofdsom over 1847/48	f 1,856,019.06	
Waarvan afgetrokken:		
a. het patentregt van de naamlooze maatschappijen over hetzelfde dienstjaar	f 76,426.68	
b. de patentregten beneden de f 5 à f 10.	468,740.89	
	545,167 57	
Blijft belastbaar als volgt.	f 1,310,851.49	
10 opcenten van de patentregten van f 5 tot beneden de f 10, dus van	f 172,830.28	f 17,283.03
15 opcenten van de regten van f 10 tot beneden de f 25, dus van.	405,193.33	60,779.00
Transporteren	f 578,023.61	f 78,062.03 f 3,963,463.87

Per transport	f 578,023.61	f 78,062.03 f 3,963,463.87
20 opcenten van de regten van f 25 tot beneden de f 50, dus van.	258,922.40	51,784.48
25 opcenten van de regten van f 50 tot beneden de f 75, dus van.	107,121.04	26,780.26
30 opcenten van de regten van f 75 tot beneden de f 100, dus van.	107,121.04	32,136.31
40 opcenten van de regten van f 100 tot benedende f 150, dus van.	170,059.61	68,023.84
50 opcenten van de regten van f 150 en daarboven, (*) dus van.	89,603.79	44,801.89
Als boven.	f 1,310,851 49	f 301,588.81
Geraamde opbrengst der voorgestelde belasting met de opcenten, op de tot dusver van het patentregt vrijgestelde beroepen en bedrijven	40,000.00	341,588 81
Totaal der raming.		f 4,305.052.68

(*) Deze twee posten stellen vereenigd het bedrag voor van het cijfer der regten van de vijfde categorie, na aftrek van f 76,426.68 voor de patentregten der naamlooze maatschappijen.

[IX. 15.]

NOTA VAN SCHRIJF- EN DRUKFEILEN *in de Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk eene belasting tot dekking van het tekort enz., en in het daarbij behoorende gewijzigd ontwerp van wet.*

In de Memorie van Beantwoording:

Pag. 163 (hiervoren), 2de kolom, regel 37 van onderen staat: *en* lees: » dier";

pag. 165, 2de kolom, regel 1 van boven, staat: *bewaarders*, lees: » houders";

pag 166, 1ste kolom, regel 21 van boven, staat: *op winsten*, lees: » op de winsten";

idem idem, regel 22 van onderen, staat: *eenen ambtenaar*, lees: » één ambtenaar";

idem, 2de kolom, regel 39 van boven, staat: *borgstelling*, lees: » vrijstelling";

pag. 167, 2de kolom, regel 8 van boven, zijn aangehaald de artikelen 47 en 48, lees: » 45, 47 en 48";

idem idem, regel 17 van boven, zijn aangehaald de artikelen 59 *en* 60, lees: » 57, 59 en 60."

In het Gewijzigd Ontwerp van Wet.

Pag 170, 2de kolom, 11den regel van onderen, staat: » 5de *klasse*", lees: » 8ste klasse."

[XXXIX. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 27sten Julij* 1849.

MIJNE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot de heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850.

De redenen van dat voorstel zijn uiteengezet in de daarbij gevoegde toelichtende memorie.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 26sten Julij 1849.

WILLEM.

HARMONIE TE GRONINGEN

Heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850.
(Wets-ontwerp ; Memorie van Toelichting.)

[XXXIX. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850.*

WIJ WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben,
dat de Provinciale Staten van *Friesland*, door hun besluit van 28 Maart 1849, tot dekking van enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven, aan Ons hebben voorgedragen het heffen eener belasting in hunne provincie:
1°. van een half ten honderd van de waarde van al het rundvee;
2°. van twee buitengewone opcenten op de hoofdsom der belasting op de ongebouwde eigendommen;
dat tegen die voordragt bij Ons geene bedenkingen bestaan;
doch dat voor die belastingen, in art. 129 der Grondwet, wordt gevorderd de bekrachtiging door de wet,
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:
Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Friesland* verleend aan de navolgende belastingen, te heffen door de Staten van die provincie, als:
1°. van een half ten honderd van de waarde van al het rundvee binnen de provincie *Friesland*;
2°. van twee buitengewone opcenten op de hoofdsom der belasting op de ongebouwde eigendommen, gelegen in de provincie *Friesland*.
Art. 2. Deze wet is verbindende met den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, enz.

[XXXIX. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In 1848 waren door de Staten van *Friesland* middelen beraamd om het stuiten van de besmettelijke longziekte onder het rundvee aldaar te bevorderen. Die middelen, aan de bepalingen der Grondwet getoetst, konden dien toetst niet doorstaan, en daarom geene uitvoering verkrijgen.
Sedert is de toestand met opzigt tot die ziekte dermate verergerd, dat de veestapel met vernieling bedreigd wordt.
De Staten houden zich overtuigd, dat al, wat tot eene nog mogelijke beteugeling daarvan kan strekken, niet te spoedig kan worden te werk gesteld, naardien uit den aard der zaak de werking daarvan geheel afhankelijk is van eene onverwijlde toepassing.
Zij hebben daartoe in hunne onlangs gehoudene buitengewone vergaderingen reglementen vastgesteld, zoo tot voorkoming der verspreiding van de longziekte onder het rundvee in de provincie *Friesland*, als nopens de schadevergoedingen, die uit de provinciale fondsen zullen worden verleend, bij het dooden en sterven van rundvee, door de ziekte aangetast: die overeenkomstig art. 131 der Grondwet aan de goedkeuring des Konings zijn onderworpen.
En om de middelen te vinden, tot de voornoemde wering der longziekte en tot de voldoening der voormelde schadevergoedingen gevorderd, hebben dezelve Staten besloten over de jaren 1849 en 1850 in hunne provincie eene belasting te heffen:
1°. van een half ten honderd van de waarde van het rundvee, door de verhouders zelven aan te geven, en wel overeenkomstig de bepalingen vervat in hun besluit van 28 Maart 1849;
2°. van twee buitengewone opcenten op de hoofdsom der belasting op de ongebouwde eigendommen, in die provincie gelegen.
Deze belastingen hebben, om te kunnen worden geheven, volgens art. 129 der Grondwet, de bekrachtiging der wet noodig.
De tegenwoordige wets voordragt strekt, om die bekrachtiging te verleenen.
De Regering vertrouwt, dat daartoe gereedelijk zal kunnen worden besloten, vermits door het heffen dezer belastingen noch het algemeen belastingstelsel, noch het algemeen belang des Rijks, noch dat der overige provincien wordt benadeeld.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XL. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 30sten Julij 1849*

MIJNE HEEREN!

Hiernevens worden aan U ter overweging aangeboden twee gewijzigde ontwerpen van wet tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.
De redenen van deze voorstellen zijn uiteengezet in de daarbij gevoegde toelichtende memorie.
En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.
Het Loo, den 28sten Julij 1849.

WILLEM.

[XL. 2.]

ONTWERP VAN WET (L°. *A*) *tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

WIJ WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, om door eene wettelijke aanwijzing, ten laste der staatsbegrooting, de gelegenheid te openen tot het als staats-uitgaven verevenen van eenige betalingen, bereids gedaan of nog te doen uit krachte eener overeenkomst, op den 4den October 1845 aangegaan tot het verkrijgen van nieuwe oorlogsmiddelen,
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:
Art. 1. De *derde afdeeling* van het VIIIste hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1849 (*Materieel der zeemagt*), vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 48), wordt vermeerderd met een *achtste* artikel, onder de benaming van:

Nieuwe oorlogsmiddelen (betalingen voortvloeijende uit eene op 4 October 1845 met *C. E. de Bourbon* aangegane overeenkomst tot het verkrijgen van) . . . . . f 27,500

waardoor deze afdeeling wordt gebragt tot *twee millioen een honderd zes en dertig duizend vier honderd en negen gulden* (f 2,136,409) en het hoofdstuk tot *vijf millioen drie honderd een en tachtig duizend een honderd twee en dertig gulden en vijf cents* (f 5,381,132 05).
Art. 2. Tot dekking der uitgaven, volgens het voorgaande artikel op de staatsbegrooting over 1849 uitgetrokken, wordt uit de gelden, bedoeld bij de wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 40), in 's Rijks schatkist overgebragt eene gelijke som van *zeven en twintig duizend vijf honderd gulden* (f 27,500), om te worden opgenomen onder de inkomsten voor den jare 1849, geraamd bij het 7de lid van de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 54).
Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.
Gegeven te

[XL. 3.]

ONTWERP VAN WET (L°. *B*) *tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

WIJ WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, om door eene wettelijke aanwijzing, ten laste der staatsbegrooting, de gelegenheid te openen tot het als staatsuitgaven verevenen van eenige betalingen, bereids gedaan of nog te doen uit krachte eener overeenkomst, op den 4den October 1845 aangegaan tot het verkrijgen van nieuwe oorlogsmiddelen,
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:
Art. 1. De *vijftiende afdeeling* van het Xde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1849 (*Buitengewone uitgaven*), vastgesteld bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 51), wordt vermeerderd met een *derde* artikel, onder de benaming van:

Nieuwe oorlogsmiddelen (betalingen voortvloeijende uit eene op 4 October 1845 met *C. E. de Bourbon* aangegane overeenkomst tot het verkrijgen van) . . . . . f 78,700

waardoor deze afdeeling wordt gebragt op *vier honderd zes en zeventig duizend vier honderd gulden* (f 476,400) en het hoofdstuk tot *elf millioen zeven honderd drie en vijfzig duizend zeven honderd gulden* (f 11,753,700).
Art. 2. Tot dekking der uitgaven, volgens het voorgaande artikel op de staatsbegrooting over 1849 uitgetrokken, wordt uit de gelden bedoeld bij de wet van den 29sten Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 40),

in 's Rijks schatkist overgebragt eene gelijke som van *acht en zeventig duizend zeven honderd gulden* (f 78,700), om te worden opgenomen onder de inkomsten voor den jare 1849, geraamd bij het 7de lid van de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* no. 54).

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naarwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

[XL. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In hare vergadering van den 19den Junij 1849 heeft de Tweede Kamer der Staten-Generaal den Koning verzocht, om het haar ingezonden wets-voorstel tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen, in nadere overweging te nemen.

De Regering heeft zich daarmede onverwijld bezig gehouden, daar in elk geval de betaling der som, welke langs den weg van regten wordt opgevorderd (waaromtrent de uitspraak in de eerste dagen van September aanstaande wordt te gemoet gezien), voorziening verlangt.

Zij heeft tot dat einde getracht na te gaan, welke wijze van afdoening het meest zou overeenstemmen met het gevoelen der Vertegenwoordiging, of welke daaraan althans het meest zou beantwoorden, ten einde langs dien weg het gemeen overleg te dezer zake zooveel mogelijk te bevorderen.

Na rijpe overweging is het haar voorgekomen, dat bij de meerderheid der Vergadering vooral een groot bezwaar heeft bestaan tegen de verevening der uitgaven, waarvan hier sprake is, op *de fondsen van verstrekkingen*, vermits daardoor buiten de begrooting in uitgaven zoude zijn voorzien, welke niet beschouwd konden worden *van gelijken aard* te zijn, als die tot dusver op de begrooting gebragt.

Ter wegneming van dit bezwaar meent men, dat de zaak uit dit oogpunt, wat de betaling aangaat, niet anders te verhelpen is, dan door die alsnog op de staatsbegrooting te brengen.

In den geest dezer beschouwing stelt de Regering alzoo voor de vaststelling van een nieuw artikel op de respective begrootingen van Marine en van Oorlog over 1849, tot het verevenen der uitgaven, gedaan of nog te doen krachtens de overeenkomst met *C. E. de Bourbon*, op den 4den October 1845, tot het verkrijgen van nieuwe oorlogsmiddelen aangegaan.

De sommen daarvoor in de wets-voorstellen vermeld, stemmen overeen met die, waarvoor de verevening vroeger werd aangevraagd, als:

Voor Marine:

Volgens art. 5 der overeenkomst, 1/3 van f 60,000.	f 20,000 00
Volgens art. 8 en art. 11, de ½ in f 15,000. . . .	7,500.00
te zamen. .	f 27,500 00

Voor Oorlog:

Volgens art. 3 der overeenkomst.	f 31,200 00
" " 5, 2/3 in f 60,000.	40,000.00
" " 8 en art. 11, de ½ in f 15,000. . . .	7.500.00
te zamen. .	f 78,700.00

Tot waarborg overigens dat het bedrag, waarvoor met betrekking tot deze uitgaaf op de fondsen van verstrekking gerekend was, ook tot geen ander einde zal kunnen worden aangewend, dan waarvoor het eenmaal bestemd werd, heeft men geoordeeld het voorstel te moeten doen, om eene som, gelijk aan het bedrag dat verevend zal moeten worden, al dadelijk bij de wet tot regeling dezer aangelegenheid in 's Rijks schatkist te doen overbrengen, waardoor tevens de afdoening dezer zaak tot geen bezwaar op de dienst van 1849 zal strekken.

De Minister van Oorlog,
VOET.

De Minister van Marine,
J. C. RIJK.

[XXXIII. 6.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden.*

Het is der Regering aangenaam geweest te ontwaren, dat de groote meerderheid der Kamer de wenschelijkheid eener wettelijke regeling van het onderwerp der tegenwoordige voordragt erkent, en zich met de hoofdstrekking dier voordragt vereenigt.

Den wensch, dat eerlang ook voor andere onderwerpen van soortgelijken aard eene wettelijke regeling worde tot stand gebragt, beantwoordt zij met de verzekering, dat bereids een e nstig onderzoek deswege is ingesteld, hetwelk alreeds tot eene wets-voordragt over het brievenvervoer geleid heeft, die naar zij hoopt eerlang der Kamer zal kunnen worden voorgelegd. Dat onderzoek zal, zoodra de belangen van meer dringenden aard, welke tha s de onverdeelde zorg der Regering vereischen, dit zullen toelaten, met kracht worden voortgezet. Geen der onderwerpen, welke voor eene zoodanige regeling vatbaar kunnen geacht worden, zal daarbij onaangeroerd blijven; en meer dan eene wets-voordragt zal vermoedelijk de vrucht van dien arbeid zijn.

Nopens het loodswezen aarzelt de Regering niet, reeds nu eene zoodanige voordragt toe te zeggen.

De toestand en bestemming van het daartoe behoorende fonds zullen alsdan tevens ter sprake kunnen gebragt worden. Gelijktijdig zullen ook de belangen der loodsen en bakenmeesters op de *Lek*, de *Maas* en de *Waal* tegen het nadeel kunnen gewaarborgd worden, waaraan Lden, onder de bestaande verordeningen, de onwil van enkele schippers wellicht zoude kunnen blootstellen — Reeds in de tegenwoordige wet eene bepaling van zoodanigen aard op te nemen schijnt minder eigenaardig.

De betaling der loods- en bakengelden toch, gelijk zij op die rivieren geschiedt, is eene vergelding van persoonlijke diensten, welke door den loods zelven onmiddelijk in ontvang genomen en genoten wor t, en heeft dus met eene heffing, welke door de ambtenaren der belastingen geschiedt en welker bedrag door deze in de schatkist gestort wordt, niets gemeen.

Gaarne stemt de Regering der Kamer toe, dat het belang, hetwelk de scheepvaart bij eene rigtige verlichting, betooning en afbakening der vaarwateren heeft, niet ten gevalle eener geringe vermindering der haar deswege opgel gde lasten mag worden in de waagschaal gesteld. Zij is dan ook niet tot het voorstellen eener zoodanige vermindering overgegaan, dan na zich overtuigd te hebben dat de opbrengsten in den regel de uitgaven zull n blijven dekken, en deze alzoo aan geene schadelijke bekrimping zullen worden blootgesteld.

Wat eindelijk het besluit van 15 Maart 1820 (*Staatsblad* no. 6) aanbelangt, — mogt al de twijfel aan de wettigheid der daarbij voorgeschreven strafbepalingen gegrond zijn, de Regering zoude het nogtans minder gepast achten dien bij deze wet op te heffen. Voorschriften toch van algemeene strekking, gel k die, welke in h t aangehaalde besluit voorkomen, zouden ten onregte in eene wet worden opgenomen, die slechts op bepaalde vaarwateren betrekking heeft. Daarenboven, deze wet is eene finantiele wet, eene wet van heffing, en dat eige aardig karakter verbiedt de inmenging van bepalingen, aan haar eigenlijk doel vreemd en tot eenen geheel anderen kring van belangen behoorende.

II. Het verlangen naar meerdere inlichtingen, door de Kamer aan den dag gelegd, is voor eene gereede inwilliging vatbaar.

Ten dien einde gaat hiernevens als bijlage:

voorecrst eene splitsing der *uitgaven van het Departement van Marine* in de rubrieken *personeel* en *materieel* (zie staat *A*);

vervolgens een staat der renten en uitkeeringen, gelijk die in 1847 zijn uitbetaald (zie staat *B*).

Grootendeels zijn de betalingen, op dezen staat voorkomende, van blijvenden aard, tenzij de Regering tot de aflossing der hoofdsomm en mogt willen besluiten, waartoe zij zich bij de sluiting der onderscheidene contracten in den regel de bevoegdheid heeft voorbehouden.

Slechts de beide laatstvermelde posten zijn enkel gedurende het leven der daarbij genoemde personen verschuldigd; en het is t n gevolge van het vervallen van een tweetal posten van gelijken aard, dat het cijfer der jaarlijksche uitkeeringen twee maal eene ligte vermindering ondergaan heeft.

De perceptie-loonen, door de ontvangers der vuur-, ton- en bakengelden genoten, zijn aanvankelijk bij Koninklijk besluit van 27 November 1841, no. 36, voor dien van *Amsterdam* op drie, voor die van *Dordrecht* en *Harlingen* op vier, en voor de overige op vijf ten honderd der ingevorderde gelden bepaald. Later evenwel zijn deze afzonderlijke perceptie-loonen bij voorkomende vacatures ingetrokken, zoodat de sedert benoemde ontvangers voor de inning der vuur-, ton- en bakengelden geene hoogere evenredige belooning genieten, dan hun wegens hunne overige bemoeijingen is toegekend. Het is hieraan toe te schrijven dat, niettegenstaande het cijfer der ontvangsten na de invoering van het besluit van 28 Maart 1836 in den regel is toegenomen, de kosten van invordering steeds eene dalende lijn gevolgd zijn en deze rigting vermoedelijk in de eerstvolgende jaren zullen behouden.

De sommen in het *Verslag in betrekking tot de algemeene begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren* 1846 en 1847, onder het hoofd van rekening: *Vuur-, baak-, loods-, brug-, sluis* en *haven* gelden, uitgetrokken, zouden zeer ten onregte op den staat van inkomsten vermeld zijn geworden, bij de tegenwoordige wets-voordragt door de Regering overgelegd.

Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Rapporteurs.)

Zij behooren tot eene klasse van inkomsten, en staan tegen uitgaven over, geheel verschillend van die waarvan hier de rede is.

Die gelden toch, welke door de ambtenaren van het departement van Marine ingevorderd en later in de kas van het departement van Financiën overgestort worden, zijn door de scheepvaart verschuldigd voor het medegenot van inrigtingen, oorspronkelijk ten dienste van 's Rijks Marine daargesteld. De benaming, waaronder die post op het *Verslag* voorkomt, en welke de bedenking der Kamer heeft uitgelokt, ware dan ook wellig meer eigenaardig door die van *havengelden* vervangen, wijl het hoofdzakelijk en bijna uitsluitend het gebruik der maritime havens en dokken te *Nieuwediep*, *Helvoetsluis* en *Vlissingen* is, waaruit de bewuste vordering ontstaat.

Eindelijk heeft de Kamer nog den wensch te kennen gegeven, dat het fonds van bakengelden (*dienst van* 1839 *en vroeger*) opgeheven en bij de wet beschikbaar gesteld wierd. Die wensch zoude door de Regering reeds uit eigen beweging zijn voorgekomen, ware het niet dat zij nog onzeker is of het raadzamer zijn zal dit fonds tot de aflossing der hoofdsommen met welker jaarlijksche rente zich de Staat ten gevolge der onderscheidene afkoop-contracten bezwaard ziet, aan te wenden, dan wel hetzelve als eene toevallige bate aan de schatkist te verantwoorden. Eerlang echter zal op dit punt eene bepaalde beslissing genomen worden.

III. Ook de onderscheidene bedenkingen, door de Kamer tegen den inhoud of den vorm der onderscheidene artikelen in het midden gebragt, zijn door de Regering met aandacht overwogen. Die overweging heeft tot de volgende uitkomsten geleid.

Art 1. De Regering blijft op de uitdrukkelijke vermelding van den grond der heffing van het vuur-, ton en bakengeld prijs stellen. Zij acht eene dergelijke vermelding volkomen in overeenstemming met het door haar aangenomen beginsel, om het cijfer dier heffing tot het bedrag der werkelijk in het belang der scheepvaart aangewende kosten te beperken.

Eene volstrekte overeenstemming tusschen beide cijfers is uit den aard der zaak onverkrijgbaar: maar zij is dan ook overbodig. Niet de uitkomst van een enkel dienstjaar daarenboven, maar de gemiddelde verhouding, zoo als die eerst na verloop van meerdere jaren zal kunnen opgemaakt worden, komt hier in aanmerking. Mogt op den duur blijken dat het beoogde evenwigt niet verkregen is, zoo zoude de uitdrukkelijke vermelding van het doel der heffing juist tot eene nieuwe vermindering der tarieven aanleiding kunnen geven en reeds daarom niet overtollig zijn, al ware zij dit anders.

Het woord *vergoeding* is door *vergelding* vervangen.

Art. 2. De bezwaren, in het verslag geopperd, vervallen bij de volgende redactie der eerste helft van het artikel:

» De tonnemaat, gelijk die voor de zeeschepen ter berekening van » het tonnegeld, en voor de rivierse open ter bepaling van het patent- » regt is vastgesteld, strekt bij deze heffing tot maatstaf."

Bij deze lezing wordt tot de inning van het vuur-, ton- en bakengeld niet gevorderd dat de schepen reeds gemeten *zijn*, maar blootelijk de voet aangewezen, waarop zij gemeten moeten worden.

Er is geene reden gevonden, om den voor de schuldpligtigheid der houtvlotten aangenomen maatstaf met eenen andere te verwisselen.

Art. 3 *a* De verlangde bijvoeging schijnt overbodig. Bij alle natien worden oorlogsvaartuigen van de gewone scheepvaart-belastingen vrijgesteld. Daar echter het binnenvallen van een vreemd oorlogsschip altijd wel onder de zeldzaamheden behooren zal, en meest slechts bij onvoorziene gevallen zal plaats grijpen, zoo zoude het in de toepassing zwarigheid kunnen opleveren, wanneer de vrijstelling niet verleend konde worden zonder voorafgaand onderzoek, of aan Nederlandsche oorlogsvaartuigen de vereischte wederkeerigheid bij een uitdrukkelijk wets-voorschrift is toegekend.

Art 3 *d.* Ook op dit punt moet de Regering in de voorgestelde aanvulling bezwaar vinden. Bijzondere schikkingen, bij tractaten aangegaan, zijn uitzonderingen op de bestaande wetgeving, maar maken geen deel dier wetgeving uit. Met hetzelfde regt zoude men bij de tariefwet eene opsomming van al de bij de onderscheidene tractaten verleende gunsten kunnen verlangen. De onraadzaamheid hiervan valt te meer in het oog, daar de meeste tractaten uit hunnen aard opzegbaar zijn, en de wet alzoo aan eene gedurige wijziging zoude blootstaan.

Art. 3 *g.* De tegenstelling tusschen *kust-* en *schelpvisschers* schijnt minder juist. Door echter het woord *vischvangst* achterwege te laten en de paragraaph aldus te lezen:

» de vaartuigen, door de Nederlandsche kustvisschers tot de uitoe- » fening van hun gewoon bedrijf gebezigd;"

valt alle vermoeden van uitsluiting der met schelpen geladen vischpinken weg.

Art. 3 *h.* De Regering is gaarne bereid, de vrijstelling, bij het Koninklijk besluit van 28 Maart 1836 aan den vervoer van aal, paling en verschen vinvisch toegekend, en bij het tegenwoordig wets-ontwerp aanvankelijk tot den riviervisch beperkt, tot alle vischsoorten, zoo schelp- als vinvisch, uit te breiden, mits aan den anderen kant die vrijstelling alsdan tevens tot hare oorspronkelijke strekking — begunstiging van den uitvoer der voortbrengselen van de visscherij dezer landen — worde teruggebragt, en zich tot de ontheffing van het *buitenvuur-*, ton en bakengeld bepale.

In de uitbreiding, welke de Kamer aan het op het eind van het 3de artikel vermelde geval van vrijstelling wenscht te geven, ziet de Regering een gewigtig bezwaar. Zoodra toch de voorwaarde, waarvan het wets-ontwerp de verleening dier vrijstelling afhankelijk maakt — de geringheid van den afstand, — wordt prijs gegeven, zullen zich talrijke gevallen opdoen, waarin vrijdom zal gevraagd worden, en het zal uiterst moeijelijk zijn de grens te bepalen, waar de inwilliging behoort op te houden. De Regering nu had bij de opname van dezen volzin, welke in het Koninklijk besluit van 28 Maart 1836 niet voorkomt, geenszins het voornemen eene nieuwe klasse van vrijdommen in te voeren. Zij had slechts het oog op enkele reeds jaren lang genotene vrijstellingen, welke zonder deze bijvoeging zouden vervallen. Wel verre van alzoo op dit punt eenige uitbreiding te kunnen toegeven, acht zij het integendeel bij nader inzien wenschelijk, de oorspronkelijk bedoelde gevallen nog na er te omschrijven, ten einde alle misverstand bij de toepassing dezer bepaling af te snijden. Zij stelt alzoo voor de bestaande redactie door de volgende te doen vervangen:

» Wij behouden Ons daarenboven voor, in het geval eener overvaart » tusschen twee op zeer geringen afstand regt tegen elkander over gele- » gene oevers, kwijtschelding van verschuldigd vuur-, ton- en baken- » geld te verleenen."

Bij deze naauwere omschrijving echter acht de Regering dan ook, dat zij die vrijstelling niet langer tot beurt- en vrachtschepen behoeft te beperken.

Art. 5. De Regering kan niet toegeven dat er strijd zoude zijn tusschen de artt. 2 en 5. Zij meent integendeel dat, nu de gelijkvormigheid der redactie van beide artikelen, welke tot dit vermoeden aanleiding mag gegeven hebben, door de veranderde lezing van het eerste is opgeheven, de schijn zelfs van zoodanige tegenstrijdigheid is weggenomen. De tonnemaat blijft in elk der bij art. 6 opgesomde geval en de *maatstaf*, daar de berekening der verschillende bij het tarief uitgedrukte cijfers steeds *per ton* geschiedt. Het is met dit denkbeeld geenszins in strijd, dat in enkele gevallen een hooger of lager bedrag voor elke ton verschuldigd is.

Wat eindelijk den grond aangaat, waarop eene zoodanige ongelijke toepassing van den aangenomen maatstaf berust, zoo ligt deze in de billijkheid om de heffing in verhouding te brengen tot de verdiende vrachtpenningen, welker bedrag bij vaartuigen van gelijke belaadbaarheid naar gelang van den omvang der reis verschilt.

Art. 6. Het valt niet te ontkennen dat er tusschen de verschillende sommen die bij de uitvaart, en die welke bij de terugvaart verschuldigd zijn, geene volkomene evenredigheid bestaat. De Regering heeft echter deze omstandigheid van geen genoegzaam gewigt geacht om het bestaande tarief, dat stijds na een langdurig overleg tusschen de verschillende departementen van algemeen bestuur, met inachtneming der afwijken le stelsels van heffing in de verschillende provincien gevolgd, en na raadpleging der kamers van koophandel, daargesteld, aan eene herziening te onderwerpen.

Daarenboven, schoon het redelijk zij de schepen bij de uitvaart, wanneer zij van de aan de kusten aangebragte verkenningsmiddelen veel minder gebruik hebben, en tevens, naar den aard van onzen handel, niet altijd met volle lading vertrekkende, meestal geringere vrachten verdienen, ook aan eene lagere betaling dan bij de binnenkomst te onderwerpen, zoo zal de bepaling van het juiste bedrag dier vermindering toch altijd op min of meer willekeurigen grondslag moeten berusten. Eene ongelijkheid brengt hier dan ook geene eigenlijke onbillijkheid mede.

Ten slotte meent de Regering op dit punt te moeten herinneren aan hetgeen bij de memorie van toelichting met meerdere uitvoerigheid ontwikkeld is: dat het hier niet de invoering van eenig nieuw stelsel, maan slechts de wettelijke regeling eener reeds bestaande heffing geldt, waartegen door de belanghebbenden nimmer eenige bezwaren zijn ingebragt.

Art. 7 a. De bepaling wat *bijleggers* zijn behoort in de algemeene wet op de heffing der regten van in-, uit- en doorvoer te huis. Eene overname der omschrijving van art. 25 der wet van 26 Augustus 1822 ware op dit oogenblik overtollig; later zou zij wellig bij eene mogelijke herziening der aangehaalde wet de handen binden. De laatste helft van het woord *wetgeving* wil men gaarne, gelijk verlangd is, weglaten.

Art 7 b. Aan den inhoud dezer opmerking is voor zoover het eerste gedeelte betreft voldaan.

Het onderwerp der aangehaalde resolutien schijnt min vatbaar voor eene regeling bij de wet, die daardoor te zeer tot kleinigheden zou moeten afdalen.

Art. 8. De reden, waarom de haring- en andere vischschepen niet met de vaartuigen der kustvisschers worden gelijkgesteld, is eene zeer eenvoudige. Door kustvisschers worden geene andere verstaan dan die, welke ter vischvangst van het open strand heen en weder varen. Zoowel deze omstandigheid als de aard hunner platgeboomde vaartuigen voorkomt alle vrees voor verwarring. Deze lieden hebben uit den aard der zaak geenerlei genot van 's Rijks openbare kustverlichting, en zij betalen daarentegen gemeenlijk eene jaarlijksche bijdrage voor een licht, aan het strand van hun zeedorp opgerigt, en uitsluitend voor hunne vaart bestemd. — Geheel anders is het met de haring- en vischschepen, die uit de gewone havens of zeegaten uitzeilen, en, wat het gebruik van 's Rijks verlichting, betonning en afbakening aangaat, met alle andere schepen op volkomen denzelfden voet staan. Omtrent deze heeft men van den aanvang af gemeend, de toepassing van het aangenomen beginsel eener begunstiging der

Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

nationale visscherij niet verder te moeten uitstrekken dan in dit artikel geschied is.

Het zoude een tweeledig bezwaar hebben, daarin thans verandering te willen brengen. Vooreerst zoude de vrijstelling der talrijke haringbuizen, in de verhouding tusschen de inkomsten en opbrengsten, waarop de voorgestelde verlaging van het tarief der binnen-vuur-, ton- en bakengelden berust, eene gewigtige wijziging brengen, en welligt voldoende zijn om het evenwigt te verstoren, dat men ondanks die tariefs-verlaging tusschen de inkomsten en uitgaven hoopt te bewaren. Ten andere zijn uit den aard der zaak bij het bepalen der premie, welke de haringvisschers genieten, de onderscheidene lasten, die op hen rusten, in acht genomen. Eene vermindering dier lasten zonder gelijkmatige vermindering der premie ware alzoo niets anders dan de verleening eener nieuwe premie, waartoe geene noodzakelijkheid schijnt te bestaan.

Art. 9. Daar de meerderheid zich met het stelsel der Regering vereenigd heeft, behoeft dit punt geene nieuwe toelichting. Het denkbeeld daarenboven om de schuldpligtigheid der vreemde schepen naar denzelfden maatstaf te regelen, welke in den vreemde voor de Nederlandsche schepen gebezigd wordt, zou in de toepassing op zoo talrijke zwarigheden stuiten, tot zoo zamengestelde vraagpunten aanleiding geven en zoo uitvoerige voorschriften noodzakelijk maken, dat eene dergelijke bepaling, bij al de schijnbare eenvoudigheid en billijkheid van het beginsel, in de practijk wel ra onuitvoerlijk blijken zoude.

Art. 11. *Tarief.* Het verschillend bedrag der in de onderscheidene bakenkwartieren verschuldigde betalingen is, gelijk het verslag te regt vermoedt, in der tijd met het oog op de ongelijke onkosten van verlichting, betonning en afbakening aldus geregeld.

De vermindering van dit tarief is met volkomene gelijkmatigheid geschied. Alleenlijk zijn, om in geene onderdeelen beneden de f 0.00^5 te vervallen, alle fractien onder de f 0 00^{25} en f 0 00^{75} veronachtzaamd, en alle hoogere tot f 0 00^5 of f 0.01 aangevuld.

De maatstaf voor die vermindering is bij de memorie van toelichting naauwkeurig aangewezen, naar welke men alzoo de vrijheid neemt te verwijzen.

Eene verandering van de indeeling der verschillende bakenkwartieren zoude aan velerlei bezwaar onderhevig zijn, en slechts door bedenkingen van het hoogste gewigt kunnen geregtvaardigd worden.

Ten gevale van een ondergeschikt belang aan het grootste van al de bakenkwartieren eene nieuwe uitbreiding te geven, en daartoe eene grenslijn, welker tegenwoordige rigting door den vorm zelven der van weêrszijden vooruitstekende kusten wordt aangewezen, willekeurig te verleggen, schijnt minder aanbeveling te verdienen.

Art. 12. De aanstoot, door het woord *gunstige* gegeven, is weggenomen.

Art. 13 *b*. Even als art. 8, wenscht de Regering ook art. 13 *b* te behouden.

Art. 14. De vermelding van den inhoud der quitantien in de wet blijft de Regering overbodig achten. Wegens den twijfel aan de juistheid van het woord *administratie* is het geheele woorden-verbond, waarin die uitdrukking voorkwam en welks behoud niet volstrekt noodzakelijk scheen, achterwege gelaten.

Art. 15. Het schijnt raadzaam den regter de bevoegdheid te laten, om de bij dit artikel bedoelde overtreding zachter of gestrenger te straffen, naar mate zij aan een min of meer verschoonbaar verzuim te wijten, dan wel met opzet begaan zij.

De straf van gevangenzetting bij onvermogen tot betaling der boete, mede voorgeschreven ten opzigte van overtredingen bij de wet op de in- en uitgaande regten en accijnsen voorzien, schijnt om de gelijksoortigheid der misdrijven ook hier te moeten worden behouden.

De algemeene regelen omtrent de verjaring der onderscheidene misdrijven gelden, naar het oordeel der Regering, zonder uitdrukkelijke vermelding ook hier.

Der Regering is niet gebleken, welke onbestemdheid aan de woorden: *Al wie bevaart of bevaren heeft*, in den zin waarin zij in dit artikel voorkomen, te wijten valt.

Tegen eene verduidelijking der redactie intusschen, zoo die noodig bleek, zou zij geene bedenking hebben; het beginsel echter, dat de bekeuring niet gedurende de bevaring behoeft opgemaakt, maar ook later kan ingesteld worden, zoude niet dan met opoffering van allen waarborg voor eene rigtige invordering van het vuur-, ton- en bakengeld kunnen worden prijs gegeven.

Met de wijziging der laatste woorden van het artikel, gelijk zij in het Verslag wordt voorgeslagen, kan de Regering zich vereenigen, mits dezelve aangevuld worde met de woorden: » *van het verschuldigde vuur-, ton- en bakengeld.*

Zonder die bijvoeging zou de bepaling dubbelzinnig zijn, en evenzeer geacht kunnen worden te slaan op eene onverminderde verpligting tot betaling der boete, ondanks de geledene gevangenisstraf.

Art. 16. De verandering der procedure is een gevolg der wettelijke regeling van het geheele onderwerp.

Zoolang de straf slechts krachtens de bepalingen der wet van 6 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 12) kon gevorderd worden, scheen het noodzakelijk de in strafzaken gebruikelijke procedure in acht te nemen. Thans daarentegen komt het in het belang eener wenschelijke gelijkvormigheid raadzamer voor, dat deze overtredingen op denzelfden voet als de gelijksoortige misdrijven ten aanzien der in- en uitgaande regten en accijnsen gepleegd, behandeld worden.

Art. 18. Op dit punt is reeds bij de algemeene beschouwingen geantwoord.

Aan den wensch der Kamer naar eene stellige afschaffing der bestaande verordeningen en eene bepaling van het tijdstip, waarop deze nieuwe wet in werking zal treden, is door het volgende slot-artikel althans gedeeltelijk voldaan.

Het vroegere Koninklijk besluit verliest, naar het oordeel der Regering, uit den aard der zaak, bij het in werking treden dezer wet zijne kracht.

Minder eigenaardig daarentegen schijnt het, een *besluit* bij eene *wet* uitdrukkelijk in te trekken.

De Regering heeft bij deze gelegenheid het tevens dienstig geacht in de hierbij gevoegde nota van wijzigingen een tweetal punten op te nemen, welke in een adres, door de Nederlandsche Stoomboot-maatschappij aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gerigt, zijn ter sprake gebragt, en welke tevens van elders ter kennisse der Regering gekomen zijn.

Aan de inwilliging van dat tweeledig verzoek staan geene overwegende bezwaren in den weg, terwijl zoowel de billijkheid als het belang van den handel die inwilliging schijnt aan te raden, waartoe de Regering derhalve gemeend heeft, zonder den dag der openbare beraadslaging of eene mogelijke nadere mededeeling der Kamer af te wachten, onmiddellijk te mogen overgaan.

De Minister van Financien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor het Ontwerp van Wet tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, die onder dagteekening van den 28sten Julij is ingezonden, alsmede van de daarbij gevoegde nota van wijzigingen, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het *verslag* omtrent het genoemde wetsontwerp, door de Commissie den 17den Julij bevorens vastgesteld, met de daarop thans ingekomen memorie van beantwoording, als het *algemeen verslag* betrekkelijk dat ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 30sten Julij 1849.

VAN HASSELT.
HEEMSKERK.
LOTSY.
VAN RIJCKEVORSEL.
BOXMAN.

[XXXIII. 7.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het ontwerp van wet tot heffing der vuur-, ton- en bakengelden* [Zie het oorspronkelijk wets-ontwerp op bladz. 91 en volg. der *Bijlagen*].

Considerans. Alzoo enz. *behoort*, lees: *behooren*.
Art. 1. *vergoeding* wordt veranderd in *vergelding*.
Art. 2. De 1ste zinsnede wordt gewijzigd als volgt:
» De tonnemaat, gelijk die voor de zeeschepen ter berekening van » het tonnegeld, en voor de rivierschepen ter bepaling van het patent- » regt is vastgesteld, strekt bij deze heffing tot maatstaf."
Art. 3. *g*. wordt gewijzigd als volgt:
» de vaartuigen, door de Nederlandsche kustvisschers tot de uit- » oefening van hun gewoon bedrijf gebezigd".
h. wordt gewijzigd als volgt:
» alle Nederlandsche vischschuiten, bij uitsluiting tot den vervoer » van aal, paling en allen anderen verschen visch (zoo schelp- als » vinvisch) gebezigd.
» Deze vrijdom evenwel bepaalt zich tot het *buiten*-vuur-, ton- en » bakengeld, bedoeld bij art. 4".
Achter Art. 3 *i* wordt de volgende zinsnede ingelascht:
» *k* stoombooten, zoodra zij uitsluitend tot het slepen van een of » meer andere vaartuigen gebezigd worden, zonder onmiddellijk tot » eenig vervoer van goederen of personen te dienen."
De laatste zinsnede van het artikel wordt gewijzigd als volgt:
» Wij behouden Ons daarenboven voor, in het geval eener overvaart » tusschen twee op zeer geringen afstand tegen elkander over liggende » oevers, kwijtschelding van het verschuldigde vuur-, ton- en baken- » geld te verleenen."
Art. 6. *d*. » Spaansche *en* Fransche" lees: » Spaansche *of* Fransche".
» Engeland, Schotland en Ierland *en* de na ij gelegen eilanden" lees: » Engeland, Schotland, Ierland *of* de nabij gelegene eilanden".
Art. 7. *a* *wetgeving*, wordt vervangen door: » wet".
b. wordt gewijzigd als volgt:
» ledige of in ballast geladene schepen".

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van het bedrag en de wijze van heffing der vuur-, ton- en bakengelden.
(Nota van Wijzigingen; Bijlagen.)

Art. 11. Tarief, 3°. 3den regel staat »*deszelfs*" moet zijn: »*hare*".
Art. 12. Het woord *gunstige* wordt weggelaten.
De laatste zinsnede valt weg en wordt vervangen door de volgende: »Zoodanige betaling stelt, zoodra zij twaalf malen in een jaar geschied is, van alle verdere betaling in den loop van dat jaar vrij."
Art. 14. De woorden: *naar de voorschriften der administratie opgemaakte* worden weggelaten.

Art. 15. De aan het einde van dit artikel voorkomende woorden: *onverminderd zijne verpligting tot bewerkstelliging der ontdokene of verzuimde betalingen* worden vervangen door de volgende: »onverminderd zijne verpligting tot betaling van het verschuldigde vuur-, ton- en bakengeld."
Aan het eind der wet wordt het volgende artikel ingelascht:
»Art. 19. Deze wet treedt in werking met 1°. Januarij 1850."

[XXXIII. 8.]

STAAT *A.*

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

NADERE SPLITSING der *Uitgaven van het Departement van Marine*, voorkomende op den Vergelijkenden Staat der kosten van 's Rijks openbare verlichting, betonning en afbakening, en der opbrengst van het deswege geheven vuur-, ton- en bakengeld, over de jaren 1840 tot en met 1847.

	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.
Materieel . .	f 125,528.08½	f 106,239.41	f 123,855 18½	f 99,933 64	f 130 291.89	f 132,239 01½	f 157,458 70½	f 138,966.69
Personeel	36,126.67	36,011.00	35,104 75	35,747.11	39,319 49½	38,810 99½	28,517.25	29,386.00
	f 161,654 75½	f 142,250.41	f 158,959.93½	f 135,680,75	f 169,611.38½	f 171,050.01	f 185,975 95½	f 168,352.69

[XXXIII. 9.]

STAAT *B.*

STAAT *van Renten en Uitkeeringen, ter schadeloosstelling wegens de overname der heffing van het vuur-, ton- en bakengeld, door het Rijk in het jaar 1847 uitbetaald.*

BELANGHEBBENDEN.	JAARLIJKSCH BEDRAG.
De stad Geertruidenberg.	f 50.00
De stad Enkhuizen	14,426.86
De stad Brielle	2,500.00
Het provinciaal bestuur van Zeeland	300.00
De stad Veere.	61.07
De stad Harlingen	507.49
De algemeene armenkamer te Harlingen	1,308.70½
De stad Stavoren	212.48
Het domein van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden.	1,427.87
P. J. Zoeter, te Bruinisse	200.00
W. Blankert, te Middelburg	35.00
	f 21,029.47½

[XXII. 4.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp regelende het regt van onderzoek of enquête.*

Bij de Koninklijke boodschap van den 13den April jl. is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een voorstel van wet aangeboden, tot strekking hebbende, om, naar aanleiding van art. 90 der Grondwet, het daarbij der Kamer toegekende regt van onderzoek of *enquête* te regelen.

Dit wets-voorstel is in de afdeelingen der Kamer, waar te dezer gelegenheid 47 leden tegenwoordig waren, overwogen, en heeft bij die overweging tot de volgende bedenkingen van meer algemeenen of bijzonderen aard aanleiding gegeven.

§ 1. Zonder het te willen misbillijken, dat de Regering het beginsel van art. 90 der Grondwet, waarop dezerzijds hooge prijs wordt gesteld, zoo spoedig mogelijk in 't leven tracht te roepen, heeft men eenige bevreemding aan den dag gelegd, een daartoe strekkend voorstel van harentwege te zien inzenden op een tijdstip, waarop de Kamer de kieswet en de verdere hoogst gewigtige wetten, die, volgens het 5de additionnele artikel der Grondwet in de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal moeten worden voorgedragen, nog steeds te vergeefs bleef inwachten. Men meende te meer grond te hebben tot deze aanmerking, omdat de Regering zich door haren ijver tot regeling van het regt van enquête bij de tegenwoordige voordragt verder heeft laten vervoeren, dan noodig of wenschelijk kan worden geacht. Dat wetsvoorstel houdt toch, vooral ook in de eerste artikelen, verscheidene bepalingen in, die niet behooren tot het gebied des algemeenen wetgevers, maar tot de uitsluitende bevoegdheid der Tweede Kamer. Nu aan die Kamer het regt tot het instellen van het hier bedoeld, zelfstandig onderzoek is toegekend, moet ook aan haar de regeling der vormen verblijven, volgens welke zij tot zoodanig onderzoek besluiten zal. Die regeling behoort niet te huis in eene wet, maar in het Reglement van Orde der Kamer. Eerst dan, als het besluit tot het houden eener enquête genomen is, vangt de bevoegdheid des algemeenen wetgevers aan, wiens taak het is, zorg te dragen, dat zoodanig besluit behoorlijk naar buiten kan werken. Uit dit oogpunt dan halve zou het voorgedragen wets ontwerp eene aanmerkelijke bekorting en vereenvoudiging kunnen ondergaan.

§ 2. In de tweede plaats is de vraag ter sprake gekomen, of niet bij eene wet als deze de grenzen, binnen welke het regt van enquête door de Tweede Kamer kan worden uitgeoefend, eenigermate zouden moeten worden afgebakend, in dien zin, dat de onderwerpen, waarop zoodanig onderzoek zou kunnen worden toegepast, in groote trekken wierden aangewezen. Sommige leden gaven zelfs in bedenking, om in de wet te doen uitkomen, dat de Kamer alleen omtrent onderwerpen van algemeen belang of van algemeene wetgeving het houden eener enquête bevelen kan. De groote meerderheid echter achtte zoodanige omschrijving doelloos en gevaarlijk: doelloos, omdat men hie toch nooit anders dan uitdrukkingen van eenen zeer rekbaren aard zou kunnen bezigen; en gevaarlijk, vermits men zoo ligt te eeniger tijd uit de in de wet gebezigde bewoordingen aanleiding zou kunnen nemen, om aan de Kamer in een bepaald geval het gebruik van een regt te betwisten, dat haar bij de Grondwet zonder eenige beperking is toegekend, ofschoon het dan ook, gelijk ieder ander regt, zijne natuurlijke grenzen hebbe.

§ 3. Terwijl, naar men meent, de voorgestelde wet regelt wat daarbij niet geregeld moest worden en daardoor inbreuk maakt op de bevoegdheid der Kamer, heeft de Regering, volgens het algemeen gevoelen, aan den anderen kant de regeling, die het hier geldt, in een veel te beperkten zin opgevat, slechts één zijde van het onderwerp, dat zij zich ter behandeling had voorgesteld, in het oog gehouden, en daardoor een zeer onvolledigen arbeid geleverd. Zij heeft blijkbaar het woord *enquête* in den engen zin verstaan, dien men daaraan in de burgerlijke regtspleging geeft, en begrepen, dat zoodanig onderzoek zich in alle mogelijke gevallen tot het hooren van getuigen en deskundigen bepalen moet. Te gelijk heeft zij dat verhoor nog naauwer beperkt, door bij art. 4 van het wets-ontwerp voor te schrijven, dat het altijd in eene der raadzalen van het gebouw der Tweede Kamer zal moeten plaats hebben, ten gevolge waarvan elk plaatselijk onderzoek, elk getuigen-verhoor elders dan te 's Gravenhage is uitgesloten. Maar de parlementaire enquête, zoodanig als die in andere constitutionnele rijken bestaat en thans ook in ons staatsregt is opgenomen, is niet binnen die naauwe grenzen beperkt, omvat zeer veel meer

Regeling van het regt van onderzoek of enquête.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

dan die ééne wijze van onderzoek. Zal een besluit der Kamer tot het houden eener enquête doel treffen, dan behoort in zeer vele gevallen de commissie of een harer leden de bevoegdheid te bezitten, om zich naar een ander punt des Rijks te begeven, ten einde op de plaats zelve de vereischte onderzoekingen, nasporingen en opnemingen te doen. Aan de commissie moet dan *le droit de compulsoire* worden toegekend, dat is het regt om in openbare archiven of wel in die van ministeriele departementen onderzoek van stukken en schrifturen te doen en zich zoodanige daarvan te doen voorleggen, als noodig wordt geoordeeld. De openbare ambtenaren moeten bij de wet verpligt worden, om de commissie door mededeeling van stukken of het geven van narigten in hare taak behulpzaam te zijn; geenszins dus moet aan die ambtenaren, zoo als men begrijpt dat ten gevolge der bepaling van art. 10 der wet het geval zou zijn, een band worden opgelegd, die hen maar al te dikwijls zou verhinderen, juist datgene mede te deelen wat de commissie tot het bereiken van het doel, waarvoor zij is ingesteld, uit hunnen mond zou wenschen te vernemen. Dit is nog niet alles. De enquête moet zich, door tusschenkomst van gedelegeerden of *commissions rogatoires*, ook tot onze kolonien kunnen uitstrekken, omtrent welke, vooral thans na de herziening der Grondwet, zoo ligt hoogst gewigtige vraagstukken aan het oordeel der Kamer kunnen worden onderworpen, voor welker goede oplossing een grondig onderzoek op de plaats zelve even wenschelijk als noodzakelijk moet voorkomen. Verscheidene leden gaven dan ook bepaald het verlangen te kennen, dat in de tegenwoordige wet uitdrukkelijke voorschriften wegens dit punt wierden opgenomen. — In 't algemeen houdt men het er voor, dat het regt van enquête, in zijne volle uitgestrektheid opgevat, ook delegatie van ambtenaren toelaat voor het verhoor van personen, hetzij binnen hetzij buiten 's lands; zoodat ook de medewerking onzer consulaire of andere diplomatieke agenten voor het doen van onderzoek moet kunnen worden ingeroepen. — Van dit alles nu vindt men in het tegenwoordig wetsvoorstel niet het minste spoor. Ook de memorie van toelichting bewaart omtrent de aangeduide punten een diep stilzwijgen; zoodat men met de zienswijze der Regering deswege ten eenen male onbekend is gebleven.

§ 4. Deze laatste omstandigheid staat in verband met een ander bezwaar, bij de plaats gehad hebbende overweging in al de afdeelingen algemeen en met nadruk te berde gebragt. Men heeft het namelijk zeer afgekeurd, dat ook weder de tot dit wets-ontwerp behoorende memorie van toelichting, wel verre van licht over het behandelde onderwerp te verspreiden, niets meer inhoudt dan eene zamentrekking of omzetting der bepalingen van dat voorstel, nagenoeg zonder eenige aanwijzing der beweegredenen, welke tot het voordragen dier bepalingen hebben geleid. In den laatsten tijd heeft de Regering meermalen hare wetsvoorstellen door zulke geheel onvoldoende memorien van toelichting vergezeld doen gaan, zoodat het geval reeds is voorgekomen, dat de Kamer eerst na het mededeelen harer bedenkingen, uit het gegeven antwoord de wezenlijke strekking der voorgedragene wet en daaromtrent bij de Regering bestaande inzigten met genoegzame juistheid en volledigheid heeft kunnen opmaken. Zoodanige handelwijze kan niet anders dan tot nadeelige uitkomsten leiden. Zij is af te keuren uit het standpunt der Regering, die er onwederspreekbaar belang bij heeft, dat hare aan de Staten-Generaal gedane voorstellen van het eerste oogenblik af met juistheid beoordeeld en op hunne wezenlijke waarde geschat worden, zonder dat de Kamer deswege gedurende eenigen tijd in den blinde rondtaste. Zij verdient niet minder afkeuring van het standpunt der Kamer, voor wie het geenszins wenschelijk kan worden geacht, ten gevolge van het gemis van het noodige licht omtrent de aan hare overweging onderworpene voorstellen, in eene wisseling van schrifturen daaromtrent gewikkeld te worden, die niet tot het bevorderen van overeenstemming tusschen de Volksvertegenwoordigers en de Ministers kunnen leiden. In het tegenwoordig geval bestaat er dubbele reden, om zich over de ongenoegzaamheid der memorie van toelichting te beklagen. Het geldt hier een onderwerp, dat voor de Kamer geheel nieuw is. Men mag veronderstellen, dat de Regering de regeling daarvan niet beproefd heeft, dan na zich eerst bekend te hebben gemaakt met hetgeen daaromtrent elders bestaat, of wel, voor zoover in sommige andere rijken het regt van enquête nog geene volkomene ontwikkeling heeft erlangd, is beproefd en voorgesteld. Is dit het geval, dan zou men ook billijkerwijze hebben mogen verwachten, dat de Regering in hare memorie van toelichting had aangewezen, in hoeverre zij het voorbeeld van anderen gevolgd heeft of daarvan afgeweken is, onder ontvouwing der redenen, die haar òf tot die navolging òf tot zulk eene afwijking hebben genoopt.

Art. 1. De hier voorkomende woorden: *buiten de bepalingen van het 2de en 3de lid van art.* 89 *der Grondwet*, hebben zeer de aandacht getrokken. Men zag daarin òf een overtollig bijvoegsel, zonder een bepaald doel in het wets-artikel opgenomen, òf de aanduiding, dat de Regering het regt van enquête als niets meer beschouwde, dan als een complement van het regt van interpellatie der Ministers. Was deze laatste veronderstelling de ware, dan zou men zulk eene strekking ten hoogste moeten afkeuren, daar men meent, dat het regt van enquête zelfstandig door de Kamer moet worden uitgeoefend, en in geenen deele zulk een onderzoek alleen dan te pas kan komen, als het regt van interpellatie is uitgeput. Nog eene andere opvatting van de bedoeling der tusschengevoegde woorden, is denkbaar, die namelijk dat de enquête nimmer met de interpellatie zou kunnen zamengaan, zoodat, als het eene middel gebruikt was, de deur voor het andere gesloten zou zijn. Maar ook zoo dit de meening ware, zou hier eene geheel nooddelooze beperking van het regt van enquête worden aangetroffen.

In het stelsel der Regering zelve acht men het artikel zeer onvolledig. Het voorziet alleen in het geval, dat het voorstel tot het houden van het onderzoek door een lid der Kamer gedaan wordt. Maar dit geval zal in den gewonen loop der parlementaire handelingen wel het zeldzaamst van alle voorkomen. Meestal zal het voorstel tot het houden der enquête uit den boezem eener commissie voortkomen, zoo als bijv. uit die voor de verzoekschriften, of ook uit eene naar aanleiding van art. 90 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer te benoemen commissie van vijf leden. Het artikel heeft nu de strekking, om de voorstellen tot het houden eener enquête van zoodanige commissien uit te sluiten; hetgeen wel niet anders dan ongerijmd te noemen is, en een bewijs te meer oplevert, dat de wet ingrijpt in reglementaire verordeningen, welker vaststelling uitsluitend tot de bevoegdheid der Kamer behoort. Zulk eene inbreuk treft men trouwens ook aan in de hier voorkomende bepaling omtrent *de schriftelijke mededeeling* van het voorstel aan den Voorzitter der Tweede Kamer. Het voegt den algemeenen wetgever niet, voor te schrijven op welke wijze of langs welken weg de leden der Kamer zich in bepaalde gevallen tot hunnen Voorzitter in verband moeten stellen.

De bepaling omtrent de aanwijzing der getuigen of deskundigen, vòòr nog het onderzoek is aangevangen, wordt, almede in het stelsel der wet, verkeerd geacht. In den regel zal men, na een zeker aantal getuigen gehoord te hebben, bevinden, dat nog een veel grooter aantal voor de commissie geroepen moet worden. En waartoe dient dan het vooraf opgeven van een deel der namen? Slechts beperking van het onderzoek kan daaruit voortvloeijen. De aanmerking is ook op art. 3 toepasselijk. Sommige leden vonden echter in dit punt minder bezwaren, omdat de aanwijzing der getuigen, zoowel in het voorstel als later door de Kamer, facultatief wordt gelaten.

Art. 2. Ook hier vindt men eene zeer in 't oog loopende inbreuk op hetgeen tot het gebied van het Reglement van Orde behoort. De Grondwet heeft omtrent de wijze van behandeling der aan de Kamer gedane voorstellen van wet niets meer voorgeschreven dan de voorafgaande overweging in de afdeelingen en al het andere geheel overgelaten aan de bepalingen van het Reglement van Orde. Hier echter wordt met opzigt tot de voorstellen omtrent het houden eener enquête de zoogenaamde *prise en considération* verpligtend gesteld, en dus eene beperking in het regt der Kamer gebragt, die de Grondwet niet kent. De Kamer moge in het VIIde hoofdstuk van haar tegenwoordig Reglement van Orde die *prise en considération* voor de daar bedoelde voorstellen van leden hebben voorgeschreven, men kan daaruit niet afleiden dat zij voor de voorstellen omtrent enquêtes steeds denzelfden regel zou willen volgen.

Art. 4. Van de onaannemelijkheid der hier voorkomende beperking van het getuigen-verhoor, dat altijd in eene der raadzalen van het gebouw der Tweede Kamer zou moeten plaats hebben, is reeds in de algemeene beschouwingen over het wets-voorstel gewag gemaakt. Men heeft er thans nog bijgevoegd, dat door die beperking zelfs het verhoor van den getuige of deskundige aan zijne woning onmogelijk zou worden gemaakt.

Art. 5. Onafhankelijk van de nog onlangs opgeworpene vraag, of het wel wenschelijk kan geacht worden, bij eene uitdrukkelijke wetsbepaling het Ministerie van Justitie te bestendigen, heeft men gemeend, dat, zelfs bij de zeer beperkte opvatting van het regt van enquête, die in deze voordragt plaats vindt, de verpligte inroeping der tusschenkomst van dien Minister verwerpelijk is. Zij strijdt met de zelfstandigheid, die aan de commissie van onderzoek bij het volvoeren harer taak behoort te worden toegekend, en zou voor het geval, dat de Minister zelf in de zaak, waarover het onderzoek loopt, betrokken was, tot botsingen aanleiding kunnen geven. Vooral echter wanneer aan het verlangen der Kamer tot meerdere uitbreiding van het regt van enquête voldaan wordt, en zoodanig onderzoek dus ook in loco zou kunnen plaats hebben, behoort aan de commissie van onderzoek volkomene vrijheid te worden gelaten, om voor het bevelen der dagvaardingen de tusschenkomst van zoodanigen regterlijken ambtenaar in te roepen, als zij raadzaam oordeelt.

Men acht het wenschelijk, dat de dagvaardingen in alle gevallen van zegel- en registratie-regten worden vrijgesteld, daar anders de schatkist hier die regten slechts zou ontvangen, om ze elders weder ten haren laste te zien gebragt.

Art. 6. Uit den aard der zaak behoort het eedsformulier voor den deskundige anders te luiden, dan voor den getuige; zoo als dan ook bij de bestaande wetgeving die beide eeden bepaald zijn onderscheiden.

Art. 7. KAN *daarvan in het proces-verbaal worden melding gemaakt.* Men ziet de reden niet in, waarom deze vermelding facultatief is gelaten, en wenscht ze verpligtend gesteld te hebben.

Daarentegen zou men in het 2de lid van het artikel, in plaats van: *wordt op nieuw gedagvaard*, gelezen willen hebben: *kan op nieuw worden gedagvaard.* Het zou bij den verderen loop van het onderzoek uit het verhoor van andere getuigen of deskundigen kunnen blijken, dat het roepen van den niet-verschenene voor de commissie niet noodig meer was.

De bepaling omtrent het bevel van medebrenging aan het slot van het artikel, acht men verkeerd gesteld, omdat daarin opgesloten schijnt te liggen, dat de commissie van onderzoek zulk een bevel zou kunnen verleenen; hetgeen wel niet de bedoeling zijn zal. Ook de officier

Regeling van het regt van onderzoek of enquête
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

van justitie is daartoe niet bevoegd, maar alleen de regter, waarom dan ook in het zamenstel der wet aan dezen de verpligting behoort te worden opgelegd, om, wanneer de commissie dit verlangt, het bevel te onderteekenen.

Art. 8. Duidelijkheidshalve wenschte men, in plaats van de eenigzins dubbelzinnige bewoordingen aan het slot van het artikel, gelezen te hebben, dat de vervolging plaats heeft op de wijze ten aanzien van getuigen in correctionnele zaken bij het Wetboek van Strafvordering voorgeschreven.

Art. 9. Men zou de hier voorgeschrevene dwangmiddelen meer in overeenstemming gebragt wenschen te zien met die, welke bij het Wetboek van Strafvordering ten aanzien van onwillige getuigen zijn vastgesteld. In plaats van de vaste geldboete van f 50, zou men dus, even als in art. 177 van het wetboek, een maximum voor die boete willen hebben aangenomen. Voor het geval der volhardende weigering, waarvan in het 3de lid van het artikel gesproken wordt, behoort niet enkel het stellen in gijzeling plaats te hebben, maar, op het voorbeeld van art. 180 van het Wetboek van Strafvordering, gevangenisstraf te worden uitgesproken. Indien toch de handhaving van de waardigheid des regters zulk eene straf vordert, dan schijnt zij evenzeer voor de handhaving van de waardigheid der Kamer te worden vereischt.

Hier, zoowel als in art. 7, behoort bij *den eed* ook *de belofte* te worden vermeld.

Art. 10. Vele leden gevoelden zich, na de overweging van dit artikel, geneigd, om de geheele weglating daarvan in bedenking te geven; meenende zij dat eene verwijzing naar de algemeene regtsbeginselen, zoodanig als die in de artt. 1946 van het Burgerlijk Wetboek en 188 en 189 van het Wetboek van Strafvordering zijn omschreven, genoegzaam was. Bestonden er echter aan de zijde der Regering voldingende redenen, om eene afzonderlijke bepaling ten deze te behouden, dan moesten de woorden: *bijzondere belangen*, in het 1ste lid van het artikel, meer omschreven worden. Die woorden bezitten toch eene zeer onbepaalde beteekenis en zouden zoodanig kunnen worden uitgelegd, dat de commissie van onderzoek, op grond daarvan, weigering om te antwoorden zou kunnen ontmoeten, ook daar waar zij billijkerwijze op het ontvangen van inlichtingen mag aandringen. Terwijl men overigens, zoo als reeds uit het voorafgaande blijkt, gestemd is voor de toepassing van het beginsel van art. 189 van het Wetboek van Strafvordering op het getuigen-verhoor in geval van enquête, en dus bij voorbeeld niet zou willen, dat geestelijken, geneesheeren, advocaten en dergelijken de hun als zoodanig toevertrouwde geheimen aan de commissie van onderzoek zouden moeten openbaren, heeft men sterk aangedrongen op het maken eener uitzondering met opzigt tot ambtenaren, die, hoezeer anders tot geheimhouding verpligt, ook datgene wat zij in deze hunne betrekking weten, des gevorderd aan de commissie van onderzoek moeten mededeelen. Wilde de Regering die uitzondering niet toelaten, dan zou het regt van enquête een groot deel zijner waarde verliezen en in de gevallen, waar het anders de meeste vruchten belooft, nagenoeg geheel nutteloos worden uitgeoefend.

Eindelijk heeft men verlangd, in de wet de bepaling te zien opnemen, dat niemand voor hetgeen hij aan de commissie van onderzoek openbaart, vervolgd kan worden. Men dacht daarbij aan getuigen, die met opzigt tot de werking eener belastingwet kwade practijken en sluikerijen aan het licht brengen, waardoor zij of hunne bekenden aan vervolging zouden kunnen worden blootgesteld.

Art. 11. Ofschoon er gronden kunnen aanwezig zijn, om de valsche getuigenis, bij het verhoor voor eene commissie van onderzoek gepleegd, als een zelfstandig misdrijf te beschouwen, zou men toch bezwaar vinden in de ondereenmenging van criminele en correctionnele straf, die hier wordt voorgesteld, voor zoover namelijk onder de ontzetting van de burgerschaps-regten de *dégradation civique* verstaan wordt. Het meest wenschelijk is voorgekomen, met opzigt tot de straf, de valsche getuigenis in geval van enquête gelijk te stellen met valsche getuigenis in burgerlijke zaken.

Het omkoopen van getuigen is een zelfstandig misdrijf en behoort als zoodanig gestraft te worden; weshalve de woorden: *als de medepligtige van den omgekochten getuige* uit het laatste lid van het artikel moeten wegvallen.

Art. 12. Bij het aannemen van een minder bekrompen stelsel omtrent de uitoefening van het regt van enquête, zullen te dezer plaatse in de wet ook bepalingen moeten voorkomen omtrent de reis- en verblijfkosten, door de leden der commissie van onderzoek te genieten, ingeval zij zich, ter volvoering hunner taak, naar elders verplaatsen.

Art. 13. Het houden van proces-verbaal van de verhooren wordt reeds in art. 7 der wet verondersteld en behoeft dus hier niet op nieuw te worden bepaald. De verdere inhoud van het artikel behoort alweder niet in de wet, maar in het Reglement van Orde der Kamer te huis. Maar ook, afgescheiden van deze bedenking, kan men de hier voorkomende bepalingen niet billijken. Het artikel wil, dat de commissie het proces-verbaal niet dan *na afloop des onderzoeks* ter tafel brenge; terwijl dan toch hier te lande, even als in Engeland, het bekend maken van de uitkomsten der enquête bij gedeelten in vele gevallen wenschelijk en noodzakelijk zou zijn. De openbaarmaking van het proces-verbaal is in het artikel de uitzondering, maar behoort de regel te zijn; slechts in enkele gevallen moet de Kamer ten aanzien van dat stuk van het algemeene beginsel der openbaarheid kunnen afwijken.

Art. 14. Met de bepaling van het 1ste lid van dit artikel kan men zich niet vereenigen. Het proces-verbaal, dat tot voorlichting der Kamer dienen moet, en de daarvan af te geven uittreksels, waarop eene regterlijke vervolging kan worden gegrond, zijn twee geheel onderscheidene zaken. Omtrent de kracht van bewijs van het eerste zijn in de wet geene voorschriften noodig, en de laatste moeten als wettig bewijs gelden, zonder door de leden der commissie beëedigd te zijn.

Naar aanleiding van het aangeduide onderscheid, behoort het voorschrift van het 2de lid van het artikel beperkt te worden tot de naar buiten werkende uittreksels van het proces-verbaal. Indien men de noodzakelijkheid erkent, om den vorm, waarin die uittreksels worden afgegeven, eenigermate in de wet aan te wijzen, zou men het toch veel beter achten, daarvoor de onderteekening van al de leden der commissie, en niet die van den voorzitter en den secretaris, te eischen. Men zou dan niet de vraag praejudicieren, wie als secretaris bij de commissie werkzaam zal zijn: of dit een harer leden zal wezen, dan wel of zij den secretaris steeds buiten haar midden zal kiezen.

Art. 15. Men heeft de opmerking gemaakt, dat het woord en denkbeeld van eene *verdaging* of prorogatie van de zittingen der Kamer in onze grondwetgeving niet te huis behoort. Voorts heeft men de vraag gedaan, of het de bedoeling is, dat de commissie van onderzoek bij het openen van de nieuwe zitting der Kamer hare taak weder opvat waar zij die bij de sluiting gelaten heeft, dan wel of zij ook na de sluiting hare werkzaamheden voortzet. De meerderheid der leden zou het laatste het verkieslijkst oordeelen. Overigens is men nagenoeg algemeen van oordeel, dat bij eene ontbinding der Kamer de geheele commissie van onderzoek onvermijdelijk zal moeten vervallen. Ook omtrent dat punt echter wenschte men het gevoelen der Regering te vernemen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 19den Mei 1849.

De Man.
Borret.
Heemskerk.
Dullert.
Nedermeijer van Rosenthal.

[XXXVIII. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 25sten Julij* 1849.

's Gravenhage, 21 *Julij* 1849.

Daartoe door Zijne Majesteit gemagtigd, heb ik de eer aan U Hoog Edel Gestrenge, bij deze, ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te doen toekomen de ter Algemeene Rekenkamer opgenomene en geslotene Rekening van ontvang en uitgaaf betrekkelijk de raming van kosten voor de Algemeene Lands-drukkerij over 1847, vastgesteld bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32).

De Minister van Finantien,
Van Bosse.

Aan den Heere Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XXXVIII. 2.] *REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven betrekkelijk de Raming der Kosten*

ONTVAN

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der Uitgaven bij art. 2 der opgemelde wet.	GERAAMD BEDRAG.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
§ *a.* Hetgeen door de Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien, autoriteiten en ambtenaren is of zal worden voldaan, voor door de Algemeene Lands-drukkerij geleverd druk-, linieer-, graveer-, plaatwerk en meer.		Hetgeen door de Departementen van Algemeen Bestu collegien, administratien, autoriteiten en ambtena is voldaan, voor door de Algemeene Lands-drukk geleverd druk-, linieer-, graveer-, plaatwerk en me

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN.

n van de Algemeene Lands-drukkerij over 1847.

emeene Lands-drukkerij over 1847, *vastgesteld bij de wet van* 9 *Mei* 1846 (Staatsblad n°. 32).

E N.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.			BEDRAG der gedane ONTVANGSTEN.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
Door middel van geordonnanceerde aanvragen tot betaling, ten name der Generale Thesaurie, wegens geleverd drukwerk ten dienste der nagenoemde Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien en autoriteiten, te weten:					
de Staten-Generaal	Eerste Kamer	f 9.99			
	Tweede Kamer	10,730.33⅝			
den Raad van State		19.10			
de Algemeene Rekenkamer		760.41⅝			
» Kanselarij der beide Orden		104.71⅝			
den Hoogen Raad van Adel		4.85			
het Kabinet des Konings		6.5..2⅝			
» Departement van Buitenlandsche Zaken		415.14			
» » » Justitie		2,479.96			
» » » Binnenlandsche Zaken:					
Departement		f 6,201.68⅝			
Opper-houtvesterij		1,77.5⅝			
Provinciale Gouvernementen		2,108.02⅝			
Hoofdbestuur tot aanmoediging der gewapende dienst in de Nederlanden		591.94			
Nederlandsche Staats-Courant		23,984.82			
Bijzondere fondsen		663.32⅝			
			35,320.35		
het Departement van Binnenlandsche Zaken, ten laste van de begrooting der kosten van de Algemeene Lands-drukkerij, dienst 1847			240.01		
het Departement voor de Zaken der Hervormde Eeredienst, enz.			1,771.41		
» » van Marine			8,428.96		
» » » Finantien:					
Departement		f 13,547.78⅝			
Directe Belastingen, In- en Uitgaande Regten en Accijnsen		66,513.63			
Registratie en Loterij		5,5 9.39			
Kadaster		986.32⅝			
Posterijen		4,347.38⅝			
Domeinen		1,240.98⅝			
			92,175.50		
het Departement van Finantien ten laste van het XIIde hoofdstuk der staatsbegrooting van dienst 1848 (betrekkelijk het Israëlitisch kerkgenootschap over 1847)			132.46⅝		
het Departement van Finantien, ten laste der begrooting tot regeling der ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, dienst 1847			654.17		
het Departement van Finantien, ten laste van de begrooting der uitgaven, naar aanleiding van de wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27)			15.25		
het Collegie van 's Rijks Munt			210.28⅝		
» Departement van Oorlog			9,462.22⅝		
» » » Kolonien			635.42		
			f 164,185.80⅝		
Door middel van mandaten ten name der Generale Thesaurie, wegens geleverd drukwerk, ten dienste der nagenoemde Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien en autoriteiten, te weten:					
bij wijze van crediet-opening ten laste der begrooting van het Departement voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst		f 216.38⅝			
ten laste van het fonds van het Staatsblad, dienst 1847		2,575.51			
» » » » » voor de bijhouding der kadastrale plans enz. voor de gemeenten		2,975.96			
			5,767.85⅝		
		Transporteren	f 169,953.66		

ONTVA

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der Uitgaven bij art. 2 der opgemelde wet.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
§ *a.* Hetgeen door de Departementen van Algemeen Bestuur, collegien, administratien, autoriteiten en ambtenaren is of zal worden voldaan, voor door de Algemeene Lands-drukkerij geleverd druk-, linieer-, graveer-, plaatwerk en meer.		Hetgeen door de Departementen van Algemeen Be collegien, administratien, autoriteiten en ambte is voldaan, voor door de Algemeene Lands-dru geleverd druk-, linieer-, graveer-, plaatwerk en me
§ *b.* De opbrengst van verkochte onbruikbare goederen en voorwerpen behoorende aan de Algemeene Lands-drukkerij.		Opbrengst van verkochte onbruikbare goederen en werpen behoorende aan de Algemeene Lands-druk

… van de Algemeene Lands-drukkerij over 1847.

N.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'S RIJKS SCHATKIST.	BEDRAG der gedane ONTVANGSTEN.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
Per transport	f 169,953.66		

Door middel van quitantien van gedane overstortingen in 's Rijks schatkist, wegens geleverd drukwerk enz. ten dienste der nagenoemde collegien, administratien, autoriteiten, ambtenaren en bijzondere instellingen; te weten:

…ren.	N°.	Dagteekening.	Omschrijving.	Beloop.	
		1847.			
…nhage.	1213	April 17	Fonds voor den landbouw . .	f 9.43	
…rdam.	2450	Junij 30	Koloniale kas.	22.34	
…nhage.	163	Julij 19	Loodskassen	4.31⁵	
»	387	Augustus 13	Het Depart. van Binnenl. Zaken. (Bijzondere fondsen.)	22.34	
»	396	» 14	Loterij-lijsten	173.20⁵	
»	402	» 17	Loodskassen	46.87⁵	
…rdam.	925	October 5	Koloniale kas.	26.67⁵	
…nhage.	768	» 13	Loterij-lijsten	423.07⁵	
»	963	November 8	dito	246.37⁵	
…rdam.	1116	» 1	Koloniale kas.	17.64⁵	
…en.	456	» 29	Provinciaal gouvern. van Drenthe.	27.81⁵	
…nhage.	1194	December 8	Loodskassen	34.56⁵	
»	1258	» 21	Loterij-lijsten	55.05	
»	1320	» 29	Loodskassen	94.94	
		1848.			
…rdam.	289	Februarij 1	Koloniale kas.	13.80	
…nhage.	412	» 11	Loodskassen	22.12⁵	
»	439	» 18	Loterij-lijsten	199.94	
»	654	Maart 9	Ontvanger-generaal der Koninklijke Nederlandsche loterij . .	67.03	
»	954	April 4	Loodskassen	378.68	
»	1075	» 15	Fonds voor den landbouw . . .	30.02⁵	
»	1297	Mei 9	Provinciaal gouv. van Zuidholland.	836.40	
»	1371	» 25	Fonds voor den landbouw . . .	0.92⁵	
…echt.	2412	October 2	Provinciaal gouvern. van Utrecht.	90.64	
					2,844.21
				f 172,797.87	» »
…midœl eener verevening in dato 25 Junij 1847, n°. 3704, wegens inhouding op eene …claratie van H. IJdo, te 'sGravenhage, voor in ruil gegeven oude letterspecie in 1847.				40.00	» »
				f 172,837.87	» »

UITG

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP.	BEDR. na gedan en overschrij
1	Tractementen van den directeur, klerk en opzigter, alsmede schrijfloonen	f 6,300.00	f 6,3
2	Bezoldiging der bedienden, jongens, schoonmaaksters, nieuwejaarsgiften en andere belooningen	6,480.00	6,7
3	Bureau- en locaalbehoeften	3,400.00	3,4
4	Drukwerktuigen en drukmaterialen.	7,100.00	5,9
5	Arbeidsloonen	37,000.00	37,8
6	Aankoop van papier	100,000.00	100,0
7	Werken of diensten buiten de Algemeene Lands-drukkerij, door particulieren ten behoeve van dezelve verrigt wordende, zoo als linieer-, graveer-, plaatwerk en meer.	3,620.00	3,6
		f 163,900.00	f 163,9

BALANS.

De ONTVANGSTEN bedragen . . . . . f 172,83

De UITGAVEN beloopen 154,53

Zoodat het Fonds der Algemeene Lands-drukkerij over 1847, geregeld bij de wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), een voordeelig slot aanwijst ten bedrage van f. 18,30

NB. Welk voordeelig slot van f 18,302.6)[5], uit krachte van art. 4 der evengenoemde wet, onder verschillende rijks-ontvangsten zal worden opgenomen en verantwoord, ten behoeve der van het jaar, waarin deze rekening ter Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten, z zulks zal hebben plaats gehad.

Aldus deze rekening opgemaakt, overeenkomstig art. 38 der wet van den 5den October (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 11den Mei 1849.

De Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

HARMONIE TE GRONINGEN

…osten van de Algemeene Lands-drukkerij over 1847.

…E N.

…EDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE UITGAVEN.			RESTANTEN.	AANMERKINGEN.
…n 1847.	In 1848.	TOTAAL.		
3,175.00	f 3,125.00	f 6,300.00	f »	
6,224.63⅝	547.51⅝	6,772.15	18.00	
2,516.34	386.93	2,903.27	496.73	
4,394.27	892.45	5,286.72	623.21⅝	
34,386.18⅝	3,493.73	37,879.91⅝	»	
88,710.10	3,915.20	92,625.30	7,374.70	
2,518.29	249.53	2,767.82	852.18	
141,924.82	f 12,610.35⅝	f 154,535.17⅝	f 9,364.82⅝	

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvangsten en uitgaven betrekkelijk de …ning der kosten van de Algemeene Lands-drukkerij over 1847, vastgesteld bij de wet van den 9den …ei 1846 (*Staatsblad* n°. 32), onderzocht hebbende naar aanleiding van art. 38 der wet van den 5den …ctober 1841 (*Staatsblad* n°. 40), erkent de ontvangsten tot eene som van *een honderd twee en zeventig …izend acht honderd zeven en dertig gulden, zeven en tachtig cents* . . . . . f 172,837.87

…en de uitgaven tot eene som van *een honderd vier en vijftig duizend vijf honderd vijf en …tig gulden, zeventien en een halven cent* 154,535.17⅝

Zoodat de rekening een voordeelig slot oplevert van *achttien duizend drie honderd twee …lden, negen en zestig en een halven cent* . . . . . f 18,302 69⅝

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 5den …lij 1849.

VAN MANSVELT. VAN IDSINGA.

Ter ordonnantie van dezelve,

DE VISCH EIJBERGEN.

[XLIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 1sten Augustus 1849.*

MIJNE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U ter overweging aangeboden een ontwerp van *Provinciale Wet.*

De redenen van dat voorstel zijn uiteengezet in de daarbij gevoegde toelichtende memorie.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 31sten Julij 1849.

WILLEM.

[XLIII. 2.]

ONTWERP VAN WET, *regelende de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de zamenstelling en de verkiezing van de Provinciale Staten, alsmede de wijze waarop hun gezag en hunne magt worden uitgeoefend, door de wet moeten worden geregeld,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 1. De vergaderingen der Staten in iedere provincie, behalve in die van *Drenthe*, bestaan uit zooveel leden, als er 5000 zielen in ieder hoofd-kiesdistrict, ter uitvoering van art. 30 der wet van (*Staatsblad* n°.) in de provincie vastgesteld, worden gevonden. De overblijvende cijfers worden, zoo zij 2500 te boven gaan, voor volle 5000 gehouden.

In de provincie *Drenthe* bestaat de vergadering uit zooveel leden, als er 4000 zielen in ieder hoofd-kiesdistrict worden gevonden. De overblijvende cijfers, 2000 te bovengaande, worden voor volle 4000 gehouden.

HOOFDSTUK II.

Van de kiezers ter benoeming van de leden der Provinciale Staten

AFDEELING I.

Van de vereischten, de kiezerslijsten, en de rondzending der stembiljetten.

Art. 2. Kiezers zijn allen, die voldoen aan het bepaalde bij den 1sten titel van de in art. 1 vermelde wet.

Art. 3. De volgens artt. 6 tot en met 28 dier wet opgemaakte kiezerslijsten strekken almede voor de verkiezingen der leden van de Provinciale Staten.

Art. 4. Gedeputeerde Staten zorgen, dat de hoofden der plaatselijke besturen, ten minste acht dagen vóór het doen der keuze, aan de kiezers door een gemeente-ambtenaar aan de woonplaats der kiezers doen afgeven eenen brief van oproeping en een stembiljet, op welk biljet het zegel van de gemeente staat afgedrukt.

De oproepingsbrief moet het stembiljet bevatten, gesloten zijn en vermelden het getal der te vervullen plaatsen van leden der Provinciale Staten, de namen der aftredende staatsleden, den dag en het uur der verkiezing en de plaats waar de kiezersvergadering zal worden gehouden.

AFDEELING II.

Van de kiezersvergaderingen.

Art. 5. De bepaling omtrent de onder-kiesdistricten, voorkomende in art. 30 der hierboven in art. 1 aangehaalde wet, is van toepassing op de verkiezing der leden van de Provinciale Staten.

Art. 6. De kiezersvergaderingen houden zich met niets anders bezig dan met het kiezen van leden der Provinciale Staten.

Art. 7. De gewone bijeenkomst der kiezersvergaderingen in de hoofd-kiesdistricten, ter benoeming van leden der Provinciale Staten, wordt geopend den derden Dingsdag van de maand Mei, telke drie jaren.

De kiezersvergadering kan ook buitengewoon bijeengeroepen worden, op last van Gedeputeerde Staten, ten einde te voorzien in de plaatsen van leden der Provinciale Staten door buitengewone oorzaken opengevallen.

Art. 8. De kiezersvergaderingen in de onder-kiesdistricten worden gehouden des Vrijdags, voorafgaande aan den dag voor de verkiezing in het hoofd-kiesdistrict bepaald.

Art. 9. Het hoofd van het plaatselijk bestuur, of die hem naar de bestaande verordeningen vervangt, is voorzitter der vergadering van het hoofd-kiesdistrict.

Wanneer eene gemeente in meer dan één hoofd-kiesdistrict is verdeeld, wordt de zoodanige dier vergaderingen, waarin het hoofd van het plaatselijk bestuur zich niet kan bevinden, voorgezeten door het daartoe door den gemeenteraad te benoemen lid van het plaatselijk bestuur.

Twee raadsleden, door den raad daartoe aangewezen, maken, met den voorzitter, in de onder-kies-districten het bureau uit van stemopneming.

Zij teekenen, ieder, op eene lijst de namen op van elken kiezer, die zijn stembiljet aan den voorzitter overgeeft, om door dezen, in zijn bijzijn, in de bus te worden gestoken.

In de hoofd-kiesdistricten bestaat het bureau van stemopneming uit den voorzitter en vier raadsleden, door den raad daartoe aangewezen.

Ook daar teekenen twee dier raadsleden, in voege voormeld, den naam op van elken kiezer.

Bij het ledigen der bus wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien, en die inhoud door de twee andere stemopnemers opgeteekend.

De naamlijsten der kiezers, die een stembiljet hebben overgegeven, worden door al de leden van het bureau van stemopneming geteekend.

Art. 10. De kiezers leveren in persoon hun stembiljet, schriftelijk ingevuld, doch ongeteekend, en behoorlijk gesloten, in, en verschijnen daartoe ongewapend in de vergadering. Van dit laatste zijn de militairen uitgezonderd.

Niemand dan de kiezers en de leden van het bureau mag de vergadering bijwonen, behoudens de bepaling van art. 12.

Ieder kiezer geeft zijn stembriefje over in de hoofdplaats van het onder-kiesdistrict, wanneer de gemeente, waarin hij woont, onder zoodanig onder-kiesdistrict behoort, en in het tegenovergestelde geval in de hoofdplaats van het hoofd-kiesdistrict.

In de vergaderzalen, waarin het kiesregt wordt uitgeoefend, hangt eene lijst van de kiesbevoegden, aangevuld of gezuiverd overeenkomstig de eind-vonnissen, naar de artt. 9 tot 25 van de in art. 1 vermelde wet verkregen.

De personen, op die lijst vermeld, worden alléén toegelaten tot het stemmen.

Art. 11. Op de tafel, vóór den voorzitter en de stemopnemers geplaatst, ligt een exemplaar dezer wet.

Die tafel is zoodanig geplaatst, dat de kiezers de handelingen of verrigtingen van het bureau van stemopneming kunnen gadeslaan.

Art. 12. De voorzitter van de hoofd- of onder-afdeeling van het kiesdistrict heeft het beleid der vergadering.

Niet dan op de vordering van den voorzitter, mag eenige gewapende magt in de vergadering of in de toegangen tot dezelve worden geplaatst.

De burgerlijke en militaire autoriteiten zijn gehouden aan zijne vorderingen te voldoen.

Art. 13. De oorspronkelijke lijsten der kiezers, die in de onder-kiesdistricten hunne stembiljetten hebben overgegeven om in de bus te worden gestoken, worden door de hoofden der plaatselijke besturen onverwijld, met de gesloten stembussen, aan den voorzitter der vergadering in het hoofd-kiesdistrict opgezonden.

Die bussen worden, met het cachet van het plaatselijk bestuur en de particuliere cachetten der stemopnemers, zoodanig verzegeld, dat daarin geene nieuwe stembiljetten kunnen worden ingebragt, noch de bussen zelve met de hierna vermelde sleutels geopend.

In het hoofd-kiesdistrict wordt de stembus, waarin de stembriefjes zijn gestoken, in gelijker voege verzegeld.

Zoowel in het hoofd-kiesdistrict als in de onder-kiesdistricten wordt de stembus digt gemaakt met twee verschillend werkende sloten. De sleutel van het eene dezer sloten berust onder den voorzitter, die van het andere onder den oudsten stemopnemer.

In de onder-districten worden die sleutels behoorlijk verzegeld, en van daar, te gelijk met de stembussen, opgezonden aan den voorzitter der vergadering in het hoofd-kiesdistrict.

Art. 14. De verrigtingen der vergadering in het hoofd-kiesdistrict geschieden op twee achtereenvolgende dagen.

De eerste dag is bestemd tot het ontvangen der stembriefjes.

De tweede tot het openen der stembriefjes in het hoofd- en in de onder-kiesdistricten ingeleverd.

Art. 15. Vóór het openen der stembriefjes worden zij geteld. Zoo hun getal grooter of kleiner is, dan dat der gestemd hebbende kiezers, wordt daarvan melding gemaakt in het proces-verbaal.

Zoo, na de opneming der stemmen, evengemeld verschil, bij de *eerste* stemming, den uitslag twijfelachtig doet zijn, heeft er eene herstemming plaats, op de wijze voorgeschreven bij artt. 20 en 21.

Mogt die twijfel bestaan bij eene *herstemming*, wordt door Gedeputeerde Staten beslist of er al dan niet tot eene nadere herstemming moet overgegaan worden.

Art. 16. Geene dan de uitgereikte stembiljetten mogen worden gebruikt. Andere stembiljetten; de zoodanige die niet behoorlijk zijn gesloten; die waarin de kiezer zich bekend maakt; alsmede die onleesbaar zijn geschreven, zijn van onwaarde.

Insgelijks zijn van onwaarde de stemmen die den gekozen persoon niet onmiskenbaar aanduiden.

Stembiljetten, waarin meer of mindere namen, dan is voorgeschreven, zijn vermeld, zijn geldig; doch in het eerste geval worden alleen de eerste namen in aanmerking genomen.

Art. 17. De voorzitter en stemopnemers in de hoofd-kiesdistricten beslissen over de waarde of onwaarde der stembiljetten.

De stembiljetten die van onwaarde zijn verklaard, alsmede de oningevulde biljetten, worden van het aantal uitgebragte stemmen afgetrokken en bij de berekening der meerderheid niet in aanmerking genomen.

Art. 18. Na afloop der stemopneming in het hoofd-kiesdistrict, wordt vòòr het sluiten der vergadering proces-verbaal van het verrigte opgemaakt, en, na voorlezing, door den voorzitter en de stemopnemers geteekend.

Het behelst de aanwijzing van:

1°. het getal kiezers die gestemd hebben;

2°. het getal der stembiljetten en der stemmen die van onwaarde zijn verklaard;

3°. het getal der oningevuld bevonden biljetten;

4°. de namen der personen, op welke stemmen zijn uitgebragt, en het getal der op ieder uitgebragte stemmen; en

5°. den uitslag der lotsbeslissing, waartoe volgens artt. 20, 22 of 23 is overgegaan.

Art. 19. Voor de benoeming tot lid der Staten wordt, bij de eerste stemming, de *volstrekte* meerderheid van de uitgebragte stemmen, die in aanmerking komen, gevorderd.

Art. 20. Indien al de door de kiezers-vergadering te benoemen leden der Staten niet bij de eerste stemming zijn verkozen, wordt door het bureau van stemopneming eene lijst opgemaakt der personen, op welke het grootste aantal stemmen is uitgebragt.

Deze lijst bevat twee maal zooveel namen, als er nog leden der Staten zijn te benoemen.

Indien, uit hoofde van gelijkheid van het getal van verkregen stemmen, onzekerheid bestaat, welke personen op die lijst moeten worden gebragt, beslist het lot wie daarop gebragt moeten worden.

Tot de op het dubbeltal gebragte personen bepaalt zich de nadere keuze.

Art. 21. In het bij art. 20 vermelde geval wordt zoo spoedig mogelijk, op den door Gedeputeerde Staten te bepalen naderen dag, in de onder-kiesdistricten en in het hoofd-kiesdistrict, tot eene tweede stemopneming, met inachtneming van hetgeen voorgeschreven is voor de eerste, overgegaan.

Te dien einde worden de stembussen naar de onder-kiesdistricten teruggezonden.

De in art. 4 vermelde uitbreiding der oproepingsbrieven en stembiljetten geschiedt alsdan ten minste twee dagen vòòr het doen der herstemming.

Het in art. 20 vermelde dubbeltal wordt door den voorzitter aan al de plaatselijke besturen der gemeenten van het kiesdistrict kenbaar gemaakt, en door dezen, bij aanplakking op de gebruikelijke wijze, ter kennis van de ingezetenen gebragt.

In de oproepings-brieven worden de namen, op het dubbeltal voorkomende, opgegeven.

Art. 22. Bij de tweede stemopneming geschiedt de benoeming bij betrekkelijke meerderheid van stemmen.

Bij gelijkheid van stemmen wordt door het lot uitgemaakt wie verkozen is.

Art. 23. Wanneer bij de verkiezing van leden der Staten, ter vervulling van plaatsen door de gewone aftreding openvallende, tevens wordt overgegaan tot vervulling van plaatsen openvallende alleen door buitengewone oorzaken, worden zij, die de meeste stemmen hebben verkregen, of, in geval van herstemming, het eerst de vereischte meerderheid hebben bekomen, geacht te zijn benoemd ter vervulling van de plaatsen van leden der Staten, tot de gewone aftreding behoorende.

Indien, ter vervulling van *gewone* en *buitengewone* vacatures, twee of meer personen, ter zelfder tijd, de vereischte meerderheid, bij gelijk getal van stemmen, bekomen, wordt door het lot uitgemaakt wie geacht wordt te zijn benoemd voor de *gewone*, en wie voor de *buitengewone* vacature.

Art. 24. Afschrift van het in het hoofd-kiesdistrict opgemaakt proces-verbaal, of, zoo er eene tweede stemopneming heeft plaats gehad, van de beide processen-verbaal, wordt aanstonds ter inzage gelegd van de ingezetenen, en het oorspronkelijke, of de oorspronkelijken, binnen vier en twintig uren na de gedane verkiezing aan de Gedeputeerde Staten ingezonden.

Na den afloop der verkiezing, worden de stembriefjes verzameld in pakken, die verzegeld worden met de cachetten der leden van het bureau van stemopneming.

Op de pakken wordt een opschrift gesteld, waaruit blijkt, of de daarin vervatte stembriefjes bij de *eerste stemming* of bij de *herstemming* zijn ingeleverd.

Die pakken worden ten raadhuize der gemeente van het hoofd-kiesdistrict overgebragt, aldaar gedurende den tijd van zes maanden bewaard, en daarna vernietigd in eene vergadering van den gemeenteraad.

Art. 25. De namen der gekozenen in elk hoofd-kiesdistrict, en het getal der stemmen op hen uitgebragt, worden door de Gedeputeerde Staten in een proces-verbaal vermeld, en zoo spoedig mogelijk bekend gemaakt.

Art. 26. Die tot lid der Staten is verkozen ontvangt van de Gedeputeerde Staten een door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd uittreksel van het in artt. 18 en 21 gevorderde proces-verbaal, vermeldende:

a. het getal der uitgebragte stemmen;

b. het getal der niet ingevulde stembiljetten en der van onwaarde verklaarde stembiljetten of stemmen;

c. het getal der stemmen op den verkozene uitgebragt, en

d. de verdere bijzonderheden deze verkiezing betreffende.

Dit uittreksel is de geloofsbrief van den gekozene, bij welken hij aan de Staten overlegt:

1°. een uittreksel uit de registers van geboorte, of, bij gemis daarvan, eene acte van bekendheid, waaruit de namen zijner ouderen en tijd en plaats zijner geboorte blijken;

2°. eene verklaring van het hoofd van het bestuur zijner woonplaats, waaruit blijkt, dat hij zijne werkelijke woonplaats in de provincie heeft en ten minste gedurende het jaar, aan de verkiezing voorafgaande, gehad heeft; en

3°. eene, door hem zelven af te geven verklaring, inhoudende dat hij niet verkeert in een der gevallen van uitsluiting, bedoeld in art. 29, noch in die van onvereenigbaarheid, omschreven in art. 30, noch in de termen van art. 31 dezer wet.

Art. 27. De tot lid der Staten gekozene, niet genegen de benoeming aan te nemen, geeft daarvan ten spoedigste kennis aan de Gedeputeerde Staten, die de plaatselijke besturen van het hoofd-kiesdistrict gelasten eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

Wanneer de gekozene, binnen veertien dagen, nadat het uittreksel, in art. 26 vermeld, ten zijnen huize is afgegeven, die kennisgeving niet heeft ingezonden, stellen Gedeputeerde Staten hem onverwijld eenen termijn van niet minder dan acht dagen, om die kennisgeving alnog te doen.

Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden, en tot eene nieuwe keuze overgegaan.

Art. 28. Die in meer dan één hoofd-kiesdistrict tot lid der Staten is gekozen, verklaart, dadelijk na ontvangst van de in art. 26 vermelde uittreksels, schriftelijk aan Gedeputeerde Staten, welke dier benoemingen hij aanneemt.

Gedeputeerde Staten doen in het kiesdistrict, welks verkiezing door den gekozene niet wordt aangenomen, tot eene nieuwe keuze overgaan.

Blijft hij in gebreke, binnen veertien dagen nadat de voormelde uittreksels ten zijnen huize zijn afgegeven, die kennisgeving te doen, dan handelen Gedeputeerde Staten zoo als in het vorig artikel is bepaald.

Laat de gekozene den gestelden termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden geene der op hem uitgebragte benoemingen te aanvaarden, en tot nieuwe keuzen overgegaan.

HOOFDSTUK III.

Van de Provinciale Staten.

AFDEELING I.

Van de vereischten om tot lid van de Provinciale Staten te worden benoemd.

Art. 29. Om lid van de Provinciale Staten te kunnen zijn, moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten, en niet vallen in de termen van uitsluiting van art. 5 der hierboven in art. 1 aangehaalde wet;

2°. den ouderdom van vijf en twintig jaren hebben bereikt; en

3°. in de provincie zijne werkelijke woonplaats hebben en ten minste gedurende het laatste jaar, aan de verkiezing voorafgegaan, gehad hebben.

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 30. De betrekking van lid der Provinciale Staten is onvereenigbaar met die van:

1°. lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal;
2°. Onzen commissaris in de provincie;
3°. lid van het provinciaal geregtshof;
4°. griffier der Staten;
5°. bezoldigd beambte bij het provinciale bestuur;
6°. ambtenaar belast met het beheer der provinciale fondsen, en
7°. geestelijke of bedienaar van de godsdienst.

Art. 31. De leden der Provinciale Staten mogen elkander niet nader dan in den tweeden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan.

Indien personen, zich in voorschreven graad van verwantschap bestaande, bij eene en dezelfde stemming tot leden der Staten worden benoemd, wordt alleen hij, die de meeste stemmen heeft verkregen, geacht te zijn verkozen. Indien zij evenveel stemmen verwierven, beslist het lot. Dit laatste zal mede plaats hebben, zoo zij in verschillende kiesdistricten zijn gekozen.

Verzwagering, opgekomen gedurende de gelijktijdige zitting, verhindert niet de verdere zitting tot den afloop van den termijn van verkiezing.

In lien de vrouw, door welke de verzwagering is ontstaan, overleden is, wordt de zwagerschap ten deze geacht te hebben opgehouden.

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van de Provinciale Staten.

Art. 32. De leden der Staten worden verkozen voor den tijd van zes jaren.

Telke drie jaren, op den eersten Dingsdag der maand Julij, aan te vangen met den jare 1853, heeft de aftreding plaats van de helft der leden.

Wanneer het getal der leden van de Staten oneven is, heeft de eerste maal de aftreding plaats van de kleinste helft.

De aftredenden zijn weder verkiesbaar.

Art. 33. Wanneer een lid der Staten ontslag verlangt te nemen, gelijk ook wanneer iemand de benoeming tot lid der Staten niet verlangt te aanvaarden, is hij verpligt daarvan, schriftelijk, aan de Staten, of, deze niet vergaderd zijnde, aan de Gedeputeerde Staten kennis te geven.

Art. 34. Het lid der Staten, dat eenig vereischte van verkiesbaarheid verliest, of in een der termen van uitsluiting of onvereenigbaarheid vervalt, houdt op lid van de Staten te wezen; alles behoudens het bepaalde bij art. 31.

Een lid der Staten, dat zonder wettige reden gedurende eene geheele gewone zitting afwezig blijft, wordt door de Staten verklaard van zijne betrekking te zijn vervallen. De Staten beoordeelen de wettigheid der redenen.

Art. 35. In de vervulling eener plaats van lid der Staten, tusschentijds opengevallen, wordt bij de eerstvolgende gewone bijeenkomst der kiezers voorzien, ten ware Gedeputeerde Staten eene vroegere vervulling noodig achten.

Art. 36. Het lid der Staten, benoemd ter vervulling eener tusschentijds opengevallen plaats, treedt af op het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij opgetreden is, zou hebben moeten aftreden.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen en beraadslagingen der Provinciale Staten.

Art. 37. De Staten vergaderen in de plaats der provincie, door Ons daartoe aan te wijzen.

Art. 38. De leden der Staten, benoemd ter vervanging van aftredendeleden, aanvaarden hunne betrekking den eersten Dingsdag der maand Julij daaraanvolgende, zoodra hunne benoeming geldig zal zijn bevonden.

Zij, die in eene buitengewone bijeenkomst der kiezers zijn benoemd, nemen, dadelijk nadat hunne benoeming geldig is bevonden, zitting.

Art. 39. Onze commissaris in de provincie is voorzitter van de vergadering der Staten.

Bij ontstentenis of verhindering van Onzen commissaris, en zoolang niemand door Ons is benoemd om hem te vervangen, wordt het voorzitterschap in de vergadering der Staten waargenomen door een lid der Gedeputeerde Staten, door Onzen commissaris, en, bij gebreke daarvan, door het collegie van Gedeputeerde Staten daartoe te verkiezen.

Art. 40. Alvorens hare werkzaamheden aan te vangen, onderzoekt de vergadering de geloofsbrieven der nieuwe leden en beslist de geschillen, die aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen.

Bij vernieuwing van de vergadering der Staten voor de helft, nemen de nieuw benoemde leden, wier geloofsbrieven nog niet zijn onderzocht, deel aan deze verrigting, doch mogen niet tegenwoordig zijn bij de beraadslaging over hun eigen geloofsbrief.

Op gelijke wijze wordt gehandeld bij de optreding der voor de eerste maal naar de voorschriften dezer wet benoemde leden der Provinciale Staten.

Art. 41. Bij het aanvaarden hunner betrekking leggen de leden der Staten, in handen van den voorzitter, in de vergadering der Staten de eeden of beloften en verklaring af, voorgeschreven bij art. 125 der Grondwet.

Art. 42. De Staten worden tot het houden der gewone zitting door Onzen commissaris bijeengeroepen tegen den 1sten Dingsdag in de maand Julij.

De gewone zitting mag niet gesloten worden vóór den vijftienden dag na de opening, ten ware, met toestemming van den voorzitter, door de Staten, bij volstrekte meerderheid van de door deze laatsten uitgebragte stemmen, mogt worden goedgevonden dat de sluiting der zitting eerder plaats hebbe.

Art. 43. Zoo dikwijls Wij dit noodig oordeelen, worden de Staten tot het houden eener buitengewone zitting bijeengeroepen.

In buitengewone zittingen mogen geene andere onderwerpen worden behandeld, dan waartoe de bijeenroeping is geschied.

Art. 44. De vergadering der Staten mag uiterlijk voor acht dagen uiteengaan.

Tot eene scheiding voor langeren tijd wordt Onze goedkeuring gevorderd.

Art. 45. De gewone en buitengewone zittingen worden, in Onzen naam, door Onzen commissaris in de provincie geopend en gesloten.

Art. 46. Ten aanzien der openbaarheid van de vergadering en het beraadslagen en stemmen der leden, worden in acht genomen de voorschriften van artt. 126, 127 en 128 der Grondwet.

Art. 47. De voorzitter kan, na gedane waarschuwing, dadelijk uit de vergaderzaal doen verwijderen zoodanige toehoorders, die openlijke blijken van goed- of afkeuring geven, of op eenigerlei wijze de rust der vergadering storen.

De voorzitter kan daarenboven proces-verbaal opmaken ten laste van den overtreder en dat ter vervolging opzenden.

De bevoegde regter kan den aangeklaagde te dier zake veroordeelen tot eene boete van één tot vijftien gulden, of eene gevangenisstraf van een tot drie dagen, alles onverminderd de verdere regtsvervolging, waartoe termen mogten bestaan. Het gemeld proces-verbaal geldt voor schriftelijk bewijs, volgens art. 428 en art. 436 en volgende van het Wetboek van Strafvordering.

Art. 48. Van het verhandelde in de vergadering der Staten worden behoorlijke aanteekeningen gehouden, die òf vóór het sluiten der vergadering, òf in de eerstvolgende vergadering worden gelezen en vastgesteld.

Van het verhandelde in de vergaderingen met gesloten deuren worden afzonderlijke aantekeningen gehouden, die òf dadelijk òf in eene volgende vergadering met gesloten deuren, gelezen en vastgesteld worden.

Art. 49. De Staten stellen in hunne eerste zitting een reglement van orde voor hunne vergaderingen vast.

Art. 50. De leden der Staten mogen niet

1°. tegenwoordig zijn bij het beraadslagen over onderwerpen, die hen, hetzij voor zich zelven, hetzij als zaakgelastigde of zaakwaarnemer, of een van hunne bloed- en aanverwanten tot den derden graad ingesloten, in het bijzonder aangaan, en

2°. als advocaat of procureur werkzaam zijn in regtsgedingen, voor of tegen de provincie gevoerd.

Art. 51. Aan de Staten van iedere provincie wordt telken jare toegestaan eene som ten bedrage van zooveel maal vijf en twintig gulden, als het getal harer leden, bij deze wet bepaald, bedraagt, om te strekken tot vergoeding van reiskosten.

Deze som wordt, volgens een door de Staten te maken reglement, onder de leden verdeeld.

AFDEELING V.

Van de bevoegdheid der Provinciale Staten.

Art. 52. De Staten regelen en besturen het provinciaal huishouden, met inachtneming der bepalingen dezer wet.

Art. 53. Zij maken alle zoodanige reglementen en verordeningen, als zij voor het provinciaal belang noodig oordeelen, den onderwerpen die, behoudens de voorschriften in art. 129 der Grondwet vervat, aan Onze goedkeuring.

Art. 54. In de in art. 53 bedoelde reglementen en verordeningen mogen de Staten, voor zooverre op de overtreding van het daarin bepaalde door de wet niet reeds straffen zijn vastgesteld, straffen bedreigen, bestaande in eene geldboete van ten hoogste vijf en zeventig gulden en eene gevangenis uiterlijk voor den tijd van zeven dagen, hetzij afzonderlijk, hetzij te zamen, en bovendien verbeurdverklaring, vernietiging of opruiming van voorwerpen, in strijd met die verordening bezeten of daargesteld.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Art. 55. De leden hebben het regt wijziging op, en splitsing van de ter vergadering in beraadslaging gebragte onderwerpen voor te stellen.

Art. 56. Bij iedere benoeming, keuze of voordragt van personen, door de Staten te doen, benoemt de voorzitter drie leden, om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

Bij het opnemen der stemmen wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien, en die inhoud door de twee andere stemopnemers opgeteekend.

Art. 57. Er hebben even zoo vele stemopnemingen plaats als er personen te benoemen of voor te dragen zijn. Ieder biljet houdt in eene duidelijke aanwijzing van den persoon. In geval van twijfel beslist de vergadering.

Art. 58. Vóór het openen der stembriefjes worden zij geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd hebbende leden, is de stemopneming nietig en wordt er tot eene nieuwe overgegaan.

Art. 59. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden tot bepaling der meerderheid afgetrokken van het getal der leden, die bij de stemming zijn tegenwoordig geweest.

De stemming is nietig, indien het getal behoorlijk ingevulde stembriefjes niet grooter is dan de helft van dat der leden.

Art. 60. Wanneer niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede nog geheel vrije stemming overgegaan.

Indien ook dan nog de volstrekte meerderheid van stemmen door niemand verkregen is, heeft er eene derde stemming plaats over de twee personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Zoo bij de tweede stemming niet uitgemaakt is, tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er nog eene voorafgaande tusschenstemming plaats over de betrokkene personen.

Indien, in het zoo even gemeld geval, of bij de eindstemming, de stemmen staken, beslist het lot.

Art. 61. De Staten dragen jaarlijks in hunne gewone zitting de kosten van hun bestuur, voor zooveel het rijksbestuur is, aan Ons voor.

Onder deze kosten zijn begrepen:

1°. de jaarwedden van Onzen commissaris in de provincie, van leden der Gedeputeerde Staten, en van den griffier der Staten;

2°. de jaarwedden en schrijfloonen der bureau-geëmploijeerden;

3°. de reiskosten van Onzen commissaris in de provincie en van den griffier en de bureau-geëmploijeerden;

4°. de kosten van licht en brandstoffen en van de bureaubehoeften;

5°. de kosten van het schoonhouden van het gebouw ten dienste der Staten, Gedeputeerde Staten, en der bureaux;

6°. de kosten van het gewoon onderhoud van het gebouw ten dienste der Staten, Gedeputeerde Staten, en der bureaux;

7°. de kosten van onderhoud en aankoop van meubelen in het onder n°. 6 vermelde gebouw;

8°. de kosten van gewoon en buitengewoon onderhoud van het tot woning van Onzen commissaris in de provincie bestemde gebouw, voor zooverre hetzelve rijks-eigendom is; en

9°. de som voor huur te betalen voor de woning van Onzen commissaris, waar dat gebouw geen rijks-eigendom is.

Art. 62. Insgelijks maken de Staten jaarlijks, in hunne gewone zitting, de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven op, en onderwerpen die aan Onze goedkeuring.

Zij rigten die begrooting in naar de daarvoor gegevene voorschriften.

Art. 63. Op dien staat van begrooting worden jaarlijks gebragt:

1°. alle inkomsten, hoe ook genaamd, van de provincie;

2°. de uitgaven benoodigd ter vervulling van verpligtingen voor de provincie, uit de wetten voortvloeijende;

3°. de uitgaven, die uit aangegane verbindtenissen voortvloeijen; en

4°. alle uitgaven, die voor de behoefte van het provinciale huishouden noodig zijn.

Art. 64. De rekening en verantwoording wegens de enkel provinciale huishoudelijke inkomsten en uitgaven wordt door de Staten opgenomen en goedgekeurd, en daarna, ter finale sluiting, aan de Algemeene Rekenkamer ingezonden.

Art. 65. De staat van begrooting van enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven wordt, na door Ons te zijn goedgekeurd, gedurende één maand ter inzage van het publiek gelegd.

Hetzelfde heeft plaats met de rekening en verantwoording wegens de inkomsten en uitgaven, zoodra die rekening finaal is gesloten.

Van het ter visie leggen dier stukken wordt vooraf kennis aan het publiek gegeven.

Art. 66. Aan de Staten is verder opgedragen het raadplegen over en besluiten tot:

1°. het voordragen van provinciale belastingen;

2°. het doen van geldopnemingen voor de provincie;

3°. den aanleg van werken of het daarstellen van inrigtingen ten koste der provincie; en

4°. den aankoop, verkoop, verruiling of vervreemding en het bezwaren of verpanden van de bezittingen, geregtigdheden en inkomsten der provincie.

De besluiten, genomen omtrent de onder n°. 2, 3 en 4 hierboven vermelde onderwerpen, mogen niet zonder Onze goedkeuring ten uitvoer worden gelegd.

Art. 67. Alle besluiten en brieven der Staten worden geteekend door den voorzitter en gecontrasigneerd door den griffier.

Art. 68. De besluiten der Staten, door Ons strijdig gekeurd met de wetten of het algemeen belang, worden door Ons geschorst of vernietigd door een besluit, dat de gronden van dien maatregel vermeldt en ter kennis van de Staten wordt gebragt.

Art. 69. Zoo de Staten het noodig achten aan eene commissie van eenige leden uit hun midden, het onderzoek of bewerken van eenige zaak op te dragen, zoodanig dat die commissie eerst in eene volgende gewone zitting, of wel in eene te houden buitengewone zitting, van hare bevinding zou behooren verslag te doen, mag aan het daaromtrent door de Staten te nemen besluit niet dan na Onze verkregene goedkeuring gevolg worden gegeven.

Dusdanige commissie mag niet met plaatselijke of andere besturen in briefwisseling treden, maar is gehouden de benoodigde inlichtingen, door tusschenkomst van Onzen commissaris, aan te vragen.

HOOFDSTUK IV.

Van de Gedeputeerde Staten.

AFDEELING I.

Van de zamenstelling.

Art. 70. Het collegie van Gedeputeerde Staten bestaat uit het navolgend getal leden:

in Noordbrabant	5
» Gelderland	5
» Zuidholland	5
» Noordholland	5
» Zeeland	4
» Utrecht	4
» Friesland	5
» Overijssel	5
» Groningen	4
» Drenthe	4
en » Limburg	4

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 71. Het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten is onvereenigbaar met de betrekking van:

1°. lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal;

2°. lid van de regterlijke magt, zoowel militaire als burgerlijke, de regters-plaatsvervangers uitgezonderd;

3°. griffier bij eene der Kamers van de Staten-Generaal;

4°. ambtenaar der directe belastingen;

5°. districts-commissaris;

6°. militie-commissaris;

7°. hoogleeraar, lector en andere onderwijzers bij instellingen van het hooger, middelbaar en lager onderwijs;

8°. ambtenaar bij den waterstaat in werkelijke dienst;

9°. lid of secretaris van een polderbestuur;

10°. hem, die zitting heeft in een gemeentebestuur, of secretaris of ontvanger eener gemeente is;

11°. hem, die ter zake van ontvang of beheer aan de Staten of de Gedeputeerde Staten rekenpligtig of verantwoordelijk is, voor zooverre de rekenpligtigheid of verantwoordelijkheid is persoonlijk, en zich niet verdeelt over eene commissie, gezamenlijk rekenpligtig of verantwoordelijk, waarvan hij lid is;

12°. hem, die eenigen post bekleedt, welke hem in regtstreeksche ondergeschiktheid aan de Staten of Gedeputeerde Staten stelt;

13°. hem, die aan de werkelijke krijgsdienst is verbonden.

Art. 72. De leden der Gedeputeerde Staten mogen elkander niet nader dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan.

De bepalingen, vervat in het *derde* en *vierde* lid van art. 31 zijn echter mede op de leden van Gedeputeerde Staten van toepassing.

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van de Gedeputeerde Staten.

Art. 73. De leden van Gedeputeerde Staten worden benoemd voor den tijd van zes jaren.

Telke drie jaren, op den eersten Dingsdag der maand Julij, aan te vangen met den jare 1853, heeft de aftreding plaats van de helft der leden.

Wanneer het getal der leden van Gedeputeerde Staten oneven is, heeft de eerste maal de aftreding plaats van de kleinste helft.

Art. 74. Het lid der Gedeputeerde Staten, benoemd ter vervulling eener tusschentijds opengevallen plaats, treedt af op het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij opgetreden is, zou hebben moeten aftreden.

Art. 75. Wanneer een lid der Gedeputeerde Staten ontslag verlangt te nemen, is hij verpligt daarvan schriftelijk aan de Staten, of, deze niet vergaderd zijnde, aan Gedeputeerde Staten kennis te geven.

Art. 76. De leden van Gedeputeerde Staten verliezen deze betrekking, zoodra zij ophouden lid van de Staten te zijn.

Art. 77. Leden van Gedeputeerde Staten, vervallende in een der termen van onvereenigbaarheid in art. 71, of van uitsluiting in art. 72 vermeld, houden, onverminderd het bepaalde bij art. 72, van regtswege op leden van dat collegie te zijn.

Art. 78. Leden der Gedeputeerde Staten, zonder wettige redenen, gedurende twee achtereenvolgende maanden verzuimende de vergadering der Gedeputeerde Staten bij te wonen, worden door de Provinciale Staten vervallen verklaard van hunne betrekking.

De Provinciale Staten beoordeelen de wettigheid der redenen.

Art. 79. Aan de leden der Gedeputeerde Staten is verboden, middellijk of onmiddellijk, aandeel te hebben in pachten, leveringen of aannemingen ten behoeve der provincie.

Indien zij zulks mogten doen, worden zij door de Provinciale Staten van hunne betrekking vervallen verklaard.

Art. 80. Zoodra één of meer leden van Gedeputeerde Staten in een der gevallen verkeeren in artt. 77, 78 en 79 vermeld, wordt met Onze goedkeuring eene buitengewone zitting der Staten, des noodig, belegd om nopens de vervallen-verklaring te beslissen.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen, beraadslagingen en bevoegdheid der Gedeputeerde Staten.

Art. 81. Gedeputeerde Staten maken een reglement van orde voor hunne vergaderingen.

Zij vergaderen zoo dikwijls als de behoorlijke behandeling der hun toebetrouwde belangen dit vordert.

Onze commissaris in de provincie is voorzitter der vergadering, en heeft stem in dezelve.

De vergadering mag geen besluit nemen, zoo niet meer dan de helft der leden, vermeerderd met Onzen commissaris, tegenwoordig is.

Art. 82. Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid van stemmen opgemaakt.

Bij het staken van stemmen in eene onvoltallige vergadering, wordt het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

Wanneer in deze en evenzeer in eene voltallige vergadering de stemmen staken, beslist de stem van Onzen commissaris.

Art. 83. De leden van Gedeputeerde Staten mogen niet tegenwoordig zijn bij het opnemen en goedkeuren der rekening van eenige inrigting, tot welker bestuur zij behooren.

Art. 84. Gedeputeerde Staten zijn belast met de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken, en zulks hetzij de Staten zijn vergaderd of niet.

Art. 85. Gedeputeerde Staten zijn inzonderheid belast met de uitvoering van zoodanige wetten en Koninklijke besluiten, waarbij aan hen eenige ambtsverrigtingen worden opgedragen; met de uitvoering van de in art. 131 der Grondwet vermelde reglementen en verordeningen; voor het provinciaal belang daargesteld; met de behoorlijke voorbereiding van al wat ter overweging en verdere behandeling in de vergadering der Provinciale Staten moet worden gebragt; alsmede met het geven van consideratien en advies, door de daartoe bevoegde autoriteiten gevraagd.

Art. 86. De plannen en voorwaarden van aanbesteding der werken, bedoeld bij art. 66, worden vastgesteld door Gedeputeerde Staten, voor zooverre niet, in eenig bijzonder geval, de Staten de goedkeuring van het plan zich mogten hebben voorbehouden.

Art. 87. De in art. 62 bedoelde begrooting wordt gedrukt en, veertien dagen vóór het openen der gewone zitting van de Provinciale Staten, door de Gedeputeerde Staten aan ieder lid der Staten toegezonden.

Art. 88. De bevelschriften tot betaling ten laste der in art. 62 vermelde provinciale begrooting worden opgemaakt van wege Gedeputeerde Staten, geteekend door den voorzitter en door den griffier gecontrasigneerd.

Zij vermelden het onderwerp der betaling; mogen de voor dat onderwerp op de begrooting beschikbaar gestelde som niet overschrijden; duiden den post der begrooting aan waaruit de betaling moet geschieden; en moeten met den aard van het onderwerp van dien post overeenkomen.

Af- en overschrijvingen van posten, op die begrooting voorkomende, kunnen niet dan met Onze toestemming plaats hebben.

Art. 89. De benoeming van provinciale ambtenaren geschiedt door Gedeputeerde Staten, voor zooverre niet, door deze wet, de benoeming op eene andere wijze is bepaald.

Art. 90. Gedeputeerde Staten vertegenwoordigen de provincie in regten.

Zij hebben tot het voeren van regtsgedingen de magtiging noodig der Provinciale Staten, wanneer die vergaderd zijn, en zoo niet de Onze.

Zij zijn bevoegd om, voor en aleer die magtiging is verkregen, alle conservatoire maatregelen, zoo in als buiten regten, te werk te stellen, en alles te doen wat noodig is, om verjaring en verlies van bezit of van regt te voorkomen.

Art. 91. De afkondiging van de reglementen en verordeningen in art. 53 vermeld, geschiedt door Gedeputeerde Staten, door plaatsing in het Provinciaal Blad. Zij worden bovendien aangeplakt in alle gemeenten der provincie en verkrijgbaar gesteld.

Die reglementen en verordeningen werken, te rekenen van den tienden dag na de voorschreven afkondiging, ten ware daarin een ander tijdstip van werking mogt zijn bepaald.

Art. 92. De bepalingen in het voorgaande artikel vervat, zijn mede van toepassing op beschikkingen, door Gedeputeerde Staten in den kring van hunne bevoegdheid genomen, en die afgekondigd moeten worden.

Art. 93. Gelijktijdig met de afkondiging in art. 91 vermeld, wordt van de daarbij genoemde reglementen en verordeningen, waarbij boete of gevangenisstraf wordt bedreigd een exemplaar aan de arrondissements-regtbanken, aan de kantongeregten en aan de ambtenaren van het openbaar ministerie in de provincie gezonden.

Art. 94. De besluiten der Gedeputeerde Staten, die de uitvoering van wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur of provinciale reglementen betreffen, en door Ons strijdig worden gekeurd met de wetten of het algemeen belang, worden door Ons geschorst of vernietigd, door een besluit, dat de gronden van dien maatregel vermeldt, en in geval van vernietiging de noodige voorschriften geeft, hoedanig verder moet worden gehandeld binnen een te bepalen termijn.

Zoodanig besluit wordt dadelijk ter kennisse van de Gedeputeerde Staten gebragt.

Ingeval Gedeputeerde Staten nalatig zijn daaraan binnen den bepaalden termijn te voldoen, kan Onze commissaris in de provincie het noodige verrigten.

Art. 95. In de gewone jaarlijksche zitting der Provinciale Staten geven de Gedeputeerde Staten een uitvoerig, beredeneerd verslag van den staat der provincie, en van alle inrigtingen in dezelve aanwezig, vooral van die voorwerpen, welke aan hunne bijzondere zorg zijn aanbevolen.

Zij doen hetzelve vergezeld gaan van statistieke opgaven, overeenkomstig de hun gegevene voorschriften.

Art. 96. De leden der Gedeputeerde Staten genieten eene jaarwedde, in *Zuidholland* en *Noordholland* van *twee duizend gulden*, en in de andere provincien van *een duizend vijf honderd gulden*.

Hiervan wordt een derde gedeelte afgezonderd, om over elke drie maanden onder de leden te worden verdeeld, naar gelang van het getal vergaderingen, die zij gedurende de afgeloopen drie maanden hebben bijgewoond.

Afwezendheid uit de vergaderingen wegens ziekte of ter voldoening aan commissien in betrekking als lid van Gedeputeerde Staten, vermindert de aanspraak op het presentie-geld niet.

Art. 97. Artt. 37, 39, 48 eerste gedeelte, 50, 56 tot en met 60, en 67 dezer wet zijn ook op Gedeputeerde Staten van toepassing.

HOOFDSTUK V.

Van den Griffier der Staten.

Art. 98. De griffier wordt door Ons benoemd uit eene lijst van drie candidaten, door de Staten opgemaakt.

Hij kan door Ons uit zijne betrekking op zijn verzoek worden ontslagen, en, na verhoor of op voorstel der Gedeputeerde Staten, geschorst of ontzet.

Art. 99. Hij moet de vereischten bezitten in art. 29, onder n°. 1 en 2, voor de leden der Staten gevorderd; niet vallen in een der termen van onvereenigbaarheid in artt. 30 en 71 vastgesteld; en zich met der woon vestigen ter plaatse waar de vergaderingen der Staten gehouden worden.

Hij mag Onzen commissaris niet nader bestaan dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap.

Indien de vrouw, door welke de verzwagering is ontstaan, overleden is, wordt de zwagerschap ten deze geacht te hebben opgehouden.

Art. 100. Bij het aanvaarden zijner betrekking, legt hij in eene vergadering der Gedeputeerde Staten, in handen van den Voorzitter, op de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en wetten
» des Rijks, en dat ik mijne betrekking getrouw, ijverig
» en eerlijk zal waarnemen."

Art. 101. Hij is tegenwoordig en werkzaam in alle vergaderingen der Staten en der Gedeputeerde Staten, en vermag zich alleen dan daarvan onthouden, wanneer wettige beletselen hem verhinderen, of door den voorzitter, met goedkeuring der vergadering, hem daartoe verlof is verleend.

Gedurende zijne afwezendheid of verhindering, wordt zijne betrekking waargenomen door eenen ambtenaar van de provinciale bureaux, door de Gedeputeerde Staten daartoe aan te wijzen.

Art. 102. Hij is belast met het toezigt over al de ambtenaren bij de provinciale bureaux; houdt de notulen der vergaderingen van de Staten en de Gedeputeerde Staten; en zorgt en is verantwoordelijk voor de regelmatige afzending der stukken, en de behoorlijke bewaring van het archief.

Hij is gehouden Onzen commissaris in de provincie bij te staan in de uitvoering der aan dezen opgelegde verpligtingen.

Art. 103. De Griffiers der Staten genieten eene jaarwedde, in *Zuidholland* en *Noordholland* van *drie duizend gulden*, en in de andere provincien van *twee duizend vijf honderd gulden*.

HOOFDSTUK VI.

Van den commissaris des Konings in de provincie.

Art. 104. Onze commissaris in de provincie voert den titel van *gouverneur*.

Hij heeft zijnen zetel ter plaatse waar de vergaderingen der Staten worden gehouden.

Art. 105. Hij waakt voor het voorafgaand onderzoek van alle stukken aan de Staten of Gedeputeerde Staten gerigt; heeft de leiding van de beraadslagingen; zorgt voor de geregelde behandeling der zaken; en regelt de verdere verrigtingen der Staten en Gedeputeerde Staten.

Art 106. Hij brengt alle ingekomen stukken, in de eerstvolgende vergadering, ter tafel van de Staten of Gedeputeerde Staten.

In spoed-vereischende gevallen is hij bevoegd, aan de Staten of Gedeputeerde Staten gerigte stukken dadelijk in handen van ambtenaren of collegien, die daarop moeten worden gehoord, te stellen; onder gehoudenheid om van het door hem verrigte aan de Staten of Gedeputeerde Staten mededeeling te doen.

Art. 107. Hij waakt voor de uitvoering en handhaving van de wetten, van Onze besluiten en bevelen, en van de provinciale reglementen en besluiten.

Art. 108. Wanneer hij vermeent dat de vergadering der Staten, of der Gedeputeerde Staten, een besluit heeft genomen buiten den kring van hare bevoegdheid, of in strijd met de wetten of het algemeen belang, is hij verpligt daarvan dadelijk aan Ons kennis te geven, en, binnen vier en twintig uren, de Staten of Gedeputeerde Staten daarvan te verwittigen.

Deze verwittiging heeft ten gevolge, dat de uitvoering van het besluit der Staten of Gedeputeerde Staten, gedurende dertig dagen daarna, wordt uitgesteld.

Indien, binnen gezegden termijn, dat besluit niet door Ons wordt geschorst of vernietigd, is hij tot de uitvoering verpligt.

Art. 109. Hij heeft het oppertoezigt over de provinciale bureaux.

Met uitzondering van den griffier, worden de ambtenaren en bedienden bij die bureaux door hem aangesteld, geschorst, ontslagen en ontzet.

Hunne jaarwedden worden door hem geregeld.

HOOFDSTUK VII.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 110. Aan Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien wordt overgelaten alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige uitvoering van het IIde hoofdstuk dezer wet vereischt worden.

Art. 111. De thans bestaande collegien van Provinciale en Gedeputeerde Staten, en de thans bestaande verordeningen, waarnaar het provinciaal bestuur wordt uitgeoefend, blijven in wezen tot den dag, waarop de, volgens de bepalingen dezer wet te benoemen leden der Provinciale Staten hunne eerste zitting houden.

Art. 112. Na de opening dier eerste zitting gaan de Provinciale Staten ten spoedigste over tot het benoemen der leden van het collegie van Gedeputeerde Staten.

Art. 113. Zoodra mogelijk na de optreding der nieuwe collegien van Provinciale en Gedeputeerde Staten, wordt in hunne vergaderingen door het lot beslist, in welk jaar ieder lid zal aftreden.

Bij de regeling hiervan wordt in acht genomen, dat de helft van de voor ieder hoofd-kiesdistrict benoemde leden der Provinciale Staten tot iedere aftreding moet behooren.

Art. 114. Ook na het in werking brengen dezer wet, blijven de thans aanwezige griffiers der Staten in functie, voor zooverre zij de bij de wet gevorderde vereischten bezitten en niet vallen in de daarbij omschreven termen van onvereenigbaarheid of uitsluiting.

Gegeven enz.

[XLIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In het 5de additionnele artikel der Grondwet is, onder anderen, bepaald dat de provinciale wet wordt voorgedragen in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet.

Naar artt 123, 135 en 136, moet die wet regelen de wijze waarop de leden der Provinciale Staten onmiddellijk door de ingezetenen worden gekozen; de wijze waarop het gezag en de magt door de Provinciale Staten worden uitgeoefend, en de regels, volgens welke de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken aan de collegien van Gedeputeerde Staten worden opgedragen; terwijl eenige artikelen der IIde afdeeling van het IVde hoofdstuk der Grondwet nog sommige andere punten vermelden, in welke door de wet moet worden voorzien.

Ter voldoening aan die voorschriften, wordt nevensgaand wets-ontwerp aangeboden, tot welks toelichting het navolgende is dienende:

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 1. Het getal der leden van de vergaderingen van de Provinciale Staten is thans nog als volgt: in

Noordbrabant	42
Gelderland	90
Zuidholland	86
Noordholland	72
Zeeland	46
Utrecht	36
Friesland	54
Overijssel	63
Groningen	36
Drenthe	24
Limburg	39

Hiervan zijn benoemd door de ridderschap, in

Noordbrabant	7
Gelderland	30
Zuidholland	10
Noordholland	6
Zeeland	6
Utrecht	12
Friesland	18
Overijssel	21
Groningen	12
Drenthe	4
Limburg	13

Bij de regeling van het thans bestaande getal van leden der voorz. vergaderingen is geen algemeen beginsel gevolgd.

De vaststelling van zoodanig beginsel acht men evenwel noodzakelijk.

Naar men vermeent, verdient het meest in aanmerking te komen, hetzelve in verhouding tot de bevolking van iedere provincie aan te nemen.

Dien ten gevolge wordt in art. 1 van dit wets-ontwerp voorgesteld, te bepalen, dat de vergaderingen der Staten van iedere provincie, behalve die van *Drenthe*, bestaan uit zooveel leden, als er 5000 zielen in ieder hoofdkiesdistrict, ter uitvoering van art. 30 der ontworpen kieswet in de provincie vastgesteld, worden gevonden, en dat de overblijvende cijfers, wanneer zij 2500 te boven gaan, voor volle 5000 worden gehouden.

Zoo deze regel intusschen ook op de provincie *Drenthe* wierd toegepast, zou, vermits de bevolking aldaar slechts ruim 80,000 zielen bedraagt, de vergadering der Provinciale Staten uit niet meer dan *zestien* of *zeventien* leden bestaan.

Dit is te gering, en daarom wordt voor die provincie, bij uitzondering, voorgesteld, het getal leden te bepalen op zooveel, als er 4000 zielen in ieder hoofdkiesdistrict worden gevonden; en vast te stellen, dat de overblijvende cijfers 2000 te boven gaande, voor volle 4000 worden gehouden.

Langs dien weg zal in *Drenthe* de vergadering der Staten uit ongeveer evenveel leden bestaan, als thans na aftrek van de tot dusverre door de ridderschap benoemde leden, het geval is.

HOOFDSTUK II.

Van de kiezers ter benoeming van de leden der Provinciale Staten.

AFDEELING I.

Van de vereischten, de kiezerslijsten en de rondzending der stembiljetten.

Artt. 2 *en* 3. In art. 123 der Grondwet is bepaald, dat de leden der Provinciale Staten onmiddellijk gekozen worden door de ingezetene, bezittende de vereischten (tot verkiezing der leden van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal) in art. 76 vermeld.

Uit dien hoofde worden de bepalingen, in den 1sten titel van de ontworpen kieswet vervat, ook hier van toepassing verklaard, en tevens bepaald, dat de dien ten gevolge opgemaakte kiezerslijsten almede voor de verkiezing der leden van de Provinciale Staten zullen worden gebruikt.

Art. 4. Hierbij zijn al die maatregelen van voorzorg voorgeschreven, welke doelmatig en uitvoerlijk worden geacht voor de behoorlijke bezorging der stembiljetten en oproepingsbrieven aan ieder van de kiezers.

AFDEELING II.

Van de kiezersvergaderingen.

Art. 5. Het is noodig de in het ontwerp van kieswet voorkomende bepaling omtrent de onder-kiesdistricten ook voor de verkiezing der leden van de Provinciale Staten van toepassing te doen zijn

Art. 7. In art. 32 wordt voorgedragen de aftreding der leden van de Provinciale Staten te doen plaats hebben op den eersten Dingsdag der maand Julij.

Daarbm wordt het noodig geacht de kiesvergaderingen in de hoofdkiesdistricten, ter benoeming van leden der Provinciale Staten in de plaats van aftredenden, op den derden Dingsdag van de maand Mei te doen openen.

Bij de regeling van dit tijdstip is in het oog gehouden, dat, volgens art. 32 der ontworpen kieswet, de gewone bijeenkomst der kiezersvergaderingen tot benoeming van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in de hoofd-kiesdistricten geopend wordt den tweeden Dingsdag der maand Junij, zoodat er, naar men vertrouwt, tusschen die tweesoortige verkiezingen (al mogten beide in hetzelfde jaar plaats hebben) een genoegzaam tijdsverloop zal voorbijgaan, om verwarring te voorkomen.

Het tijdstip der verkiezingen voor de Provinciale Staten vroeger te bepalen, kon niet wel in aanmerking komen, omdat, volgens art. 27 der ontworpen kieswet, de kiezerslijsten eerst tegen den 10den Mei door de gemeenteraden worden gesloten, en dan nog op nieuw ter algemeene kennisneming moeten worden gelegd.

Art. 8. Dit is de kortste termijn dien men heeft durven stellen, ten einde behoorlijke zekerheid te hebben, dat uit al de onder-kiesdistricten de stembriefjes, met al wat daartoe behoort, tijdig in het hoofd-kiesdistrict kunnen zijn overgebragt.

Art. 9. Het is voldoende dat, in de onder-kiesdistricten, het bureau van stemopneming uit den voorzitter en *twee* raadsleden bestaa; daar toch behoeft, hoofdzakelijk, niets anders te geschieden dan het overnemen der stembriefjes, die door den voorzitter in de bus worden gestoken, en het opmaken door de twee raadsleden van de lijsten, waarop de namen vermeld worden van al de kiezers, die een stembriefje hebben overgegeven.

Maar in het hoofdkiesdistrict moet bovendien de inhoud der stembriefjes door den voorzitter worden voorgelezen en door een der raadsleden worden nagezien.

Het wordt uit dien hoofde, en ten einde zooveel mogelijk alle vertraging te vermijden, noodig geacht, het bureau van stemopneming aldaar uit den voorzitter en *vier* raadsleden te doen bestaan. Het getal van *vier* is boven dat van *drie* verkieslijk, ten einde, in het bij art. 17 dezer wet bedoelde geval van beslissing omtrent de waarde of onwaarde van stembriefjes, het staken van stemmen te voorkomen

Een dier raadsleden zal met het nazien van den door den Voorzitter voorgelezen inhoud der stembriefjes belast zijn.

Art. 10. Aangezien de stemming plaats heeft bij ongeteekende briefjes, wordt het, ter voorkoming van verkeerde practijken, volstrekt noodig geoordeeld, dat de kiezers persoonlijk hun stembiljet inleveren

Ter meerdere verzekering van het doel, waarmede reeds bepaald is dat de stemming bij ongeteekende briefjes zal plaats hebben, acht men het geschikt nog voor te schrijven, dat de briefjes behoorlijk moeten zijn gesloten. Het doel toch is geen ander, dan om alle aanleiding te vermijden, dat het bekend worde, door wien deze of gene stemming is gedaan.

Art. 11. Ten einde de kiezers zich zooveel mogelijk zouden kunnen overtuigen, dat bij de opening der stembriefjes alleens behoorlijk wordt gehandeld, wordt de in dit artikel vervatte bepaling omtrent de wijze van plaatsing van de tafel voor het bureau van stemopneming nuttig geacht.

Art. 12. Voor het geval dat de plaatsing van militaire magt in of nabij de zaal der kiezersvergadering noodzakelijk mogt zijn, moet worden bepaald op wiens vordering dit zal geschieden.

Art. 13. Hiervoor zijn de vereischte middelen van voorzorg opgenomen, ten einde zekerheid te erlangen, dat de stembussen uit de onderkiesdistricten in behoorlijke orde bij den voorzitter in het hoofd-kiesdistrict worden ontvangen.

Tevens is ook de sluiting en verzegeling van de stembus in de vergadering van het hoofddistrict voorgeschreven, omdat de verrigtingen aldaar, volgens art. 14, ter verzekering van den regelmatigen gang der werkzaamheden, niet op éénen dag afloopen, en alzoo ook aldaar voor den ongeschonden staat der stembus moet worden gewaakt.

Art. 15. Het is noodzakelijk dat, alvorens de stembriefjes geopend worden, men de zekerheid bekome, of en in hoeverre derzelver getal overeenstemt met dat der personen, die een stembriefje hebben ingeleverd.

Voor het geval dat meer of minder briefjes in de bus mogten worden gevonden, zijn de noodige voorzieningen in dit artikel gebragt.

Dienvolgens zal, wanneer het bedoelde geval zich bij de *eerste* stemming opdoet, en het verschil in het getal der briefjes, naar het oordeel van het bureau van stemopneming, geacht moet worden den uitslag der stemming twijfelachtig te maken, eene herstemming op de wijze bij artt. 20 en 21 voorgeschreven plaats vinden.

Doet zich voormeld verschil voor bij de *herstemming*, zoo wordt door Gedeputeerde Staten beslist, of er al dan niet tot eene nadere herstemming moet worden overgegaan.

Laatstgemelde bepaling is noodig omdat, wanneer er reeds *twee* stemmingen hebben plaats gehad, niet dan bij *volstrekte noodzakelijkheid* nog tot eene nadere stemming moet worden overgegaan.

Bij eene *derde* stemming toch, kan het lig elijk gebeuren, dat, door mindere belangstelling van de zijde der kiezers, de verkiezing ten slotte met een betrekkelijk gering aantal stemmen zou geschieden.

Hieraan moet men zich niet dan bij gebleken *volstrekte noodzakelijkheid* blootstellen.

Of die noodzakelijkheid bestaat, zal door Gedeputeerde Staten worden beoordeeld.

Art. 16. Ter voorkoming van verkeerde handelingen, en tot naleving van de voorschriften der wet, wordt het noodig geoordeeld, geene andere stembriefjes dan de uitgereikte toe te laten, en de niet behoorlijk geslotene van onwaarde te verklaren.

De alhier gebragte bepaling omtrent briefjes, waarop meer of minder namen dan noodig is, voorkomen, is opgenomen om zoo weinig mogelijk de noodzakelijkheid vast te stellen tot het van onwaarde verklaren der stembiljetten.

Art. 22. Zoo bij de herstemming nog maar ééne plaats van lid der Staten is te vervullen, zal de uitslag der herstemming, die dan slechts over twee personen gaat, of *volstrekte* meerderheid ten behoeve van één hunner, of *staking van stemmen* te weeg brengen.

Moeten daarentegen bij die herstemming bijv. twee plaatsen van leden der Staten worden vervuld, dan behoort te worden herstemd over de vier personen A, B, C en D, die bij de *eerste* stemming de betrekkelijke meerderheid hebben verkregen.

Gesteld nu, dat aan de herstemming drie honderd kiezers deel nemen, zoo is het mogelijk, dat de uitslag daarvan zal zijn, dat bijv.

A 90 stemmen,
B 87 "
C 84 "
en D 39 " bekomen.

Niemand hunner heeft dan de volstrekte meerderheid verkregen.

Om de verkiezing, in den regel, bij *twee* stemmingen te doen afloopen (hetgeen, om de redenen bij de toelichting van art. 15 vermeld, wenschelijk wordt geacht), is het alzoo noodig het beginsel aan te nemen, dat bij de *tweede* stemopneming de benoeming bij *betrekkelijke* meerderheid van stemmen plaats hebbe, met aanwijzing tevens hoedanig bij gelijkheid van stemmen zal worden gehandeld.

Art. 23. Het is mogelijk dat, ter gelegenheid van het vervullen van plaatsen van leden der Staten, die door de *gewone* aftreding zullen openvallen, ook moet worden overgegaan tot het vervullen van door *buitengewone* oorzaken vacant geworden plaatsen van staatsleden, waarvan de laatste bekleeders niet tot de op handen zijnde aftreding zouden hebben behoord.

In zoodanig geval geschieden de verkiezingen, ten aanzien der *laatstgemelde* plaatsen, voor eenen korteren, dan den gewonen termijn van zes jaren

Om die redenen zijn de alhier gestelde bepalingen noodig.

Art. 24. Bij dit artikel zijn onder anderen de noodige maatregelen voorgeschreven ten aanzien der bewaring, gedurende zekeren tijd, van de stembiljetten.

Dit is geschied, omdat het niet *onmogelijk* is, dat om eenigerlei reden later de inzage dier biljetten noodig wordt bevonden.

Art. 26. Naar men vertrouwt zullen de bepalingen, alhier gebragt, genoegzaam zijn, om, ter voldoening aan art. 40 dezer wet, in het algemeen de Provinciale Staten tot het beoordeelen der al of niet geldigheid van de gedane keuze in staat te stellen.

Artt. 27 *en* 28. De mogelijkheid bestaat dat, om welke reden ook, de gekozene in gebreke blijft zich te verklaren, of hij zijne benoeming tot lid der Staten aanneemt; of, zoo hij door meer dan één hoofdkiesdistrict mogt zijn benoemd, kenbaar te maken of hij, en zoo ja voor welk district, verlangt zitting te nemen.

Het is intusschen van belang, dat alle onzekerheid daaromtrent zoodra mogelijk ophoude, opdat, des noodig, onverwijld tot nieuwe keuze of keuzen kunne worden overgegaan.

Te dien einde zijn in artt. 27 en 28 te dezen opzigte zoodanige maatregelen van voorzorg voorgedragen, als, naar men vertrouwt, het meest geschikt zijn om, voor zooveel de aard der zaak dit toelaat, de belangen van den benoemde met die van eene behoorlijke vervulling der plaatsen in de Provinciale Staten in overeenstemming te brengen.

DE HARMONIE TE GRONINGEN.

Regeling van de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Memorie van Toelichting.)

HOOFDSTUK III.

Van de Provinciale Staten.

AFDEELING I.

Van de vereischten om tot lid van de Provinciale Staten te worden benoemd.

Art. 29. Bij het 1ste lid van dit artikel wordt zakelijk gevorderd, dat men (behalve wat betreft de betaling van zekere som in de directe belastingen) dezelfde vereischten bezitte, die men hebben moet om kiezer te kunnen zijn, en niet in de termen van uitsluiting van het kiezerschap valle.

Voor de kiezers wordt slechts gevorderd dat zij meerderjarig zijn; doch voor de leden van de Staten acht men eenigzins hoogeren leeftijd wenschelijk. Uit dien hoofde wordt daartoe, bij het 2de lid, de ouderdom van 25 jaren voorgedragen.

Wijders wordt het doelmatig geoordeeld, dat niemand tot lid der Staten benoemd worde, dan die, niet alleen werkelijk in de provincie woont, maar ook reeds gedurende eenigen tijd vóór de verkiezing aldaar gewoond heeft, en alzoo kan geacht worden met de belangen der provincie, ten minste eenigermate, bekend te zijn. In dien zin is het 3de lid van dit artikel ontworpen.

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 30. Het bepaalde bij het 1ste lid omtrent de leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal is gegrond op art. 124 der Grondwet.

In het 3de lid is de betrekking van lid van het provinciaal geregtshof met die van lid der Staten onvereenigbaar verklaard, omdat, volgens de nog van kracht zijnde verordeningen, de leden van dat hof uit eene door de Provinciale Staten gemaakte voordragt van candidaten worden benoemd.

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van de Provinciale Staten.

Art. 32. De hoofdbeginselen van dit artikel zijn ontleend uit art. 123 der Grondwet.

Daar echter, naar aanleiding van art. 1, in sommige provincien de vergadering der Provinciale Staten uit een *oneven* getal leden zal kunnen bestaan, is hier tevens vastgesteld, dat aldaar de eerste maal de aftreding plaats heeft van de *kleinste* helft.

Art. 35. Aan Gedeputeerde Staten wordt alhier de beslissing overgelaten, of het al dan niet noodig zij eene tusschentijds openvallende plaats van lid der Staten nog vóór de eerstvolgende gewone bijeenkomst der kiezers te vervullen. Dikwijls zal het kunnen gebeuren, dat het uitstellen der vervulling tot op die gewone bijeenkomst zonder ongerief kan geschieden.

De Gedeputeerde Staten zullen dit beoordeelen, en naar bevind van zaken, uit krachte van art. 7, zoo noodig de kiezersvergadering buitengewoon doen bijeenroepen.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen en beraadslagingen der Provinciale Staten.

Art. 37. Er bestaat geen voornemen om eenige veranderingen daar te stellen ten aanzien van de thans voor de vergadering der Staten aangewezen plaatsen. Doch er zouden omstandigheden kunnen ontstaan, die zoodanige veranderingen hier of daar volstrekt noodzakelijk maakten. Uit dien hoofde oordeelt men het nuttig, dat de wet niet bepaaldelijk vaststelle waar de Staten zullen vergaderen, maar de bepaling daarvan aan den Koning overlate.

Art. 39. Het 1ste lid van dit artikel is gegrond op art. 137 der Grondwet.

De bepaling, in het 2de lid vervat, oordeelt men nuttig, omdat, in den regel, een lid van Gedeputeerde Staten moet geacht worden meer dan de overige leden der Provinciale Staten met den gang van zaken bekend te zijn, en, uit dat oogpunt, de meeste geschiktheid te hebben om tijdelijk het voorzitterschap in de vergadering waar te nemen.

Art. 40. Alhier zijn ten aanzien van het onderzoek der geloofsbrieven de noodige voorzieningen vastgesteld, zoowel voor de eerste daarstelling der vergadering van de Provinciale Staten, als voor dat onderzoek, bij gelegenheid dat door de gewone aftreding de vergadering bij helfte wordt vernieuwd.

Ook in laatstgemeld geval toch zijn, naar de letter, *niet* meer dan de helft der leden tegenwoordig, welk getal, volgens art. 128, in verband met art. 100 der Grondwet, gevorderd wordt om te mogen beraadslagen of besluiten.

Art. 41 is ontleend aan art. 125 der Grondwet, met aanwijzing waar en in wiens handen de eed enz. wordt afgelegd.

Art. 43. Het ligt wel in den aard der zaak, dat de Staten, wanneer zij door den Koning tot het houden eener *buitengewone* zitting worden bijeengeroepen, alleen die onderwerpen behandelen, waartoe de buitengewone bijeenroeping is geschied, maar om allen twijfel daaromtrent weg te nemen, is het nuttig dit beginsel uitdrukkelijk in de wet te vermelden.

Art. 44. Scheidingen op reces kunnen, zonder 's Konings toestemming, niet wel voor langer dan acht dagen worden toegelaten.

Anders toch zou de bevoegdheid tot het scheiden op reces ligtelijk in strijd geraken met de bij de Grondwet slechts aan den Koning toegekende magt, om de Staten buitengewoon bijeen te roepen.

Art. 51. De sommen, *thans* aan de Staten der provincien, voor reiskosten, in eens af jaarlijks toegestaan, bedragen voor *Drenthe* f 750 en voor ieder der verdere provincien f 1500.

Daar echter het getal leden van iedere staten-vergadering thans reeds onderling zeer verschilt, en volgens de voordragt, bij art. 1 dezer wet gedaan, voortaan nog meer verschillen zal, wordt nu voorgesteld het bedrag der reiskosten in verband te brengen met het getal leden, waaruit voortaan de vergadering der Staten van iedere provincie volgens de wet zal bestaan.

AFDEELING V.

Van de bevoegdheid der Provinciale Staten.

Art. 52 is ingerigt naar de woorden voorkomende in den aanvang van art. 131 der Grondwet.

Art. 53 is ontleend aan het 2de lid van art. 131 der Grondwet.

Art. 54. Volledigheidshalve is hier het bepaalde bij art. 3 der wet van 6 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 12) overgenomen: en tevens is, met het doel om te voorzien in eene sedert geruimen tijd ondervondene leemte, ten slotte van het onderwerpelijke artikel voorgesteld, de Staten bevoegd te verklaren, om in hunne verordeningen voor het provinciaal belang ook te mogen bedreigen verbeurdverklaring, vernietiging of opruiming van voorwerpen, in strijd met die verordeningen bezeten of daargesteld.

Art. 55. Ter wegneming van allen twijfel, of aan de leden het regt tot wijziging op, en splitsing van de ter vergadering in beraadslaging gebragte onderwerpen toekomt, wordt hetzelve hier uitdrukkelijk aan hen toegekend.

Artt. 56—60. Deze artikelen regelen de wijze waarop gestemd moet worden bij de benoeming, keuze of voordragt van personen.

Zij rusten hoofdzakelijk op de beginselen, dat voor de benoeming, keuze of voordragt van iederen persoon afzonderlijk wordt gestemd; dat, zoo het getal der stembriefjes grooter of kleiner is, dan dat der gestemd hebbende leden, er tot eene nieuwe stemming wordt overgegaan; dat er twee geheel vrije stemmingen zijn, en dat bij staking der stemmen het lot beslist.

Artt. 61 *en* 62. Dit voorgedragene is in het algemeen gegrond op het 1ste en 2de lid van art. 129 der Grondwet.

Ten aanzien van art. 61 valt wijders het navolgende op te merken. Uit krachte van art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9) worden, ten behoeve van iedere provincie, *zes* opcenten op de hoofdsom der belastingen op de gebouwde en ongebouwde eigendommen en op het personeel geheven.

Tot dusverre werden uit het bedrag dier opcenten, onder anderen, ook bestreden:

a. de kleine onkosten voor de provinciale hoven, de arrondissements-regtbanken en de kantongeregten;

b. de kosten van herstellingen en dagelijksch onderhoud der regthuizen en gevangenissen, en van aankoop en onderhoud van het mobilair in dezelve; en

c. de schrijfloonen van de commissien van administratie en collegien van regenten over de gevangenissen.

Daar echter deze kosten niet als *enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven* zijn te beschouwen, kunnen dezelve voortaan niet op de bij het 2de lid van art. 129 der Grondwet vermelde begrootingen worden gebragt, maar zullen zij op de staatsbegrooting moeten voorkomen.

Wordt dit beginsel aangenomen, dan zal daaruit eene vermindering van lasten voor de provincien voortvloeijen.

Ook in verband daarmede, is onderzocht, of niet sommige der uitgaven, welke ten behoeve der provincien (voor zooveel het binnenlandsch bestuur betreft) thans op de staatsbegrooting worden gebragt, voortaan zouden moeten worden gerangschikt onder de enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven, en alzoo ten laste der provincien te brengen zijn.

Dit onderzoek heeft geleid tot het gevoelen, dat, voor het vervolg, onder die enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven zouden behooren te worden gerangschikt:

a. de reiskosten van leden der Gedeputeerde Staten;

b. de in art. 51 dezer wet vermelde vergoeding voor reiskosten ten behoeve van de leden der Provinciale Staten; en

c. de jaarwedden en abonnementen voor districts-commissarissen, waar die zich mogten bevinden.

Uit dien hoofde zijn deze onderscheidene onderwerpen niet opgenomen onder die, welke, volgens art. 61, onder de kosten van het bestuur der Staten, voor zooveel het rijksbestuur is, zullen worden begrepen.

Wat betreft de tot woning voor 's Konings commissaris in de provincie bestaande gebouwen, wordt opgemerkt, dat in der tijd is bepaald, dat de gouverneur, zoolang geene vaste woning voor hem is bestemd, tot goedmaking van huishuur zoude genieten, in Noord- en Zuidholland f 1200, en in iedere andere provincie f 1000.

Thans zijn in al de provincien vaste woningen voor de gouverneurs.

Sommige van dezelve zijn in der tijd ten koste van het Rijk, andere ten koste der provincie aangeschaft.

In Limburg wordt bovendien nog een gebouw van het gemeentebestuur gehuurd, om, voor een gedeelte, aan den gouverneur ten gebruike te worden afgestaan.

Tot hiertoe is het beginsel gevolgd, dat de kosten van gewoon en buitengewoon onderhoud dier woningen door de provincien moesten worden gedragen; terwijl om in die kosten te gemoet te komen, aan sommige provincien (die van *Gelderland*, *Zuidholland* en *Friesland*) uit 's Rijks kas wordt uitbetaald eene som, gelijk aan die, welke vroeger door den gouverneur ter zake van het gemis van vrije woning werd genoten; welke bepaling voor die provincien daaraan is toe te schrijven, dat dit eene voorwaarde is geweest, waarop die drie provincien in der tijd het bedoelde gebouw, buiten kosten van het Rijk, hebben aangeschaft, en in welke voorwaarde toen is berust, omdat uit het aannemen van dezelve geen grooter bezwaar, dan reeds vroeger bestond, voor het Rijk geboren werd.

Het wordt intusschen regtmatig geoordeeld, dat voortaan het gewoon en buitengewoon onderhoud dier gebouwen, voor zooverre dezelve rijkseigendom zijn, ook door het Rijk worden bekostigd, in welken zin ook het 8ste lid van dit artikel is gesteld; terwijl wijders het voornemen bestaat om aan al de andere provincien, die zelve in al die kosten zullen moeten blijven voorzien, eene jaarlijksche uitkeering toe te kennen, gelijk aan het bedrag, vroeger door den gouverneur wegens het gemis van vrije woning genoten.

Art. 64 is gebragt in overeenstemming met art. 57 der instructie voor de Algemeene Rekenkamer vastgesteld bij de wet van 5 October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

Art. 66. Het is noodig dat de besluiten, omtrent de onderwerpen bij het 2de 3de en 4de lid van dit artikel vermeld, niet dan met 's Konings goedkeuring worden ten uitvoer gelegd, omdat dezelve van regtstreekschen invloed op de finantiele huishouding der provincie kunnen zijn, en daardoor in verband staan met de provinciale huishoudelijke begrooting, die, volgens de Grondwet, aan de Koninklijke goedkeuring moet worden onderworpen.

Ten aanzien van het bij het 1ste lid van dit artikel vermelde onderwerp, was het overbodig te vermelden welk verder gevolg daaraan zij te geven, omdat hetzelve uitdrukkelijk in art. 129 der Grondwet is omschreven.

Art. 68. Deze bepaling rust op art. 133 van de Grondwet.

Wanneer de Staten bekend zullen zijn geworden met de gronden, waarop hun besluit is vernietigd, zullen zij van zelf in de gelegenheid zijn gesteld om, zoo daartoe noodzakelijkheid bestaat, in den zin door het Koninklijk besluit aangegeven, nader te beschikken.

Art. 69. In den regel moet alleen het collegie van Gedeputeerde Staten met het onderzoek van zaken die het provinciaal belang betreffen, belast zijn, gedurende den tijd dat de zitting der Staten is gesloten.

Het zou echter, in eenig zeer zeldzaam geval, kunnen gebeuren, dat de Staten het van belang achtten, dusdanig onderzoek niet aan Gedeputeerde Staten, maar aan eene geheel of ten deele uit andere leden der Staten te zamen gestelde commissie op te dragen.

Daartoe is, voor alsdan, bij dit artikel vrijheid gelaten, onder de twee voorwaarden, dat aan het daaromtrent door de Staten genomen besluit niet dan na verkregen toestemming des Konings uitvoering mag worden gegeven; en dat dusdanige commissie, inlichtingen van plaatselijke of andere besturen noodig hebbende, die door tusschenkomst van 's Konings commissaris in de provincie moet aanvragen.

HOOFDSTUK IV.

Van de Gedeputeerde Staten.

AFDEELING I.

Van de zamenstelling.

Art. 70. Thans bestaan de collegien van Gedeputeerde Staten in de provincien *Noordbrabant*, *Gelderland*, *Zuidholland*, *Noordholland*, *Friesland* en *Overijssel* uit *zeven* en in de andere provincien uit *vijf* leden.

Waar thans *zeven* leden zijn wordt een getal van *vijf*, en waar *vijf* leden zijn een getal van *vier* voor het vervolg genoegzaam geacht.

In dien zin is dit artikel ontworpen.

Langs dien weg zal tevens eene niet onbelangrijke besparing van uitgaven worden verkregen.

Art. 71. Bij het 1ste lid van art. 30 zijn, overeenkomstig art. 124 der Grondwet, alleen de leden van de *Eerste* Kamer der Staten-Generaal uitgesloten van het lidmaatschap der Provinciale Staten.

Het is echter noodig van het lidmaatschap der Gedeputeerde Staten ook de leden der *Tweede* Kamer uit te sluiten, omdat de gelijktijdige bekleeding dier twee betrekkingen aan de behoorlijke waarneming van de eene of de andere hinderlijk zou zijn.

Op dit beginsel is het 1ste lid van art. 71 gegrond.

Bij het 3de lid van art. 30 zijn, om de hierboven bij de toelichting van dat artikel opgegeven reden, van het lidmaatschap der Provinciale Staten alleen uitgesloten de leden van de provinciale geregtshoven.

Volgens art. 8 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, kunnen de leden der regterlijke magt (met uitzondering van de regters-plaatsvervangers) niet tevens eenig ambt bekleeden, aan hetwelk eene vaste wedde is verbonden.

Men zou het echter voor twijfelachtig kunnen houden, of het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten wel als een ambt, en niet slechts als eene tijdelijke commissie, is te beschouwen.

Om allen twijfel nopens het al of niet vereenigbare dier twee betrekkingen weg te nemen, is het verbod tot gelijktijdige waarneming dier betrekkingen in het 2de lid van dit artikel opgenomen.

Dat verbod vindt buitendien zijnen grond in het onvereenigbare dier beide betrekkingen (vermits de regterlijke magt niet zelden geroepen wordt om uitspraak te doen over de handelingen der Gedeputeerde Staten, of toepassing hunner verordeningen te handhaven) en bovendien in het gewigt, verschil en menigvuldigheid der bemoeijingen aan beide betrekkingen verbonden.

Verder wordt opgemerkt, dat onder de uitdrukking *lid van de regterlijke magt* begrepen zijn de ambtenaren van het openbaar ministerie, de griffiers en substituut-griffiers.

In het 4de lid zijn uitgesloten de ambtenaren *der directe belastingen*. Vele ambtenaren van dit vak helpen de aanslagen regelen der belastingschuldigen, over de juistheid van welke aanslagen de Gedeputeerde Staten, in geval van reclame, moeten oordeelen. Daarom is de uitsluiting dezer ambtenaren van het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten eigenaardig te achten.

Het is waar, dat wel niet *al* de ambtenaren van dit vak om gemelde reden zouden behoeven uitgesloten te worden.

Desniettemin is de onderhavige bepaling algemeen gemaakt, omdat men, bij het aannemen van een tegenovergesteld beginsel, tot vele onderscheidingen zou hebben moeten afdalen, en men daarenboven van oordeel is dat de ambtenaren, die alsdan niet in de termen van uitzondering zouden zijn gevallen, te veel bezigheden hebben, om aan hen tevens de waarneming van het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten te kunnen vergunnen.

AFDEELING II.

Van den tijd van zitting der leden van de Gedeputeerde Staten.

Art. 73. In verband tot art. 32, is de tijd van zitting der leden van Gedeputeerde Staten op zes jaren, en de aftreding op de helft, telke drie jaren, bepaald.

Daar echter in eenige provincien het collegie van Gedeputeerde Staten uit een *oneven* getal leden zal bestaan, is hier tevens vastgesteld, dat aldaar de eerste maal de aftreding plaats heeft van de *kleinste* helft.

Art. 78. Deze bepaling is in het belang der behoorlijke waarneming van het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten noodig te achten.

Art. 80. Deze bepaling wordt vereischt, ten einde het vastgestelde bij artt. 77, 78 en 79 behoorlijk worde uitgevoerd.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen, beraadslagingen en bevoegdheid der Gedeputeerde Staten.

Art. 81. Deze bepalingen omtrent 's Konings commissaris in de provincien rusten op art. 137 der Grondwet.

Art. 82. Deze bepalingen zijn ten deele overgenomen uit art. 128, in verband met art. 101 en art. 132, alinea 2, der Grondwet, en strekken overigens, om uit de moeijelijkheid, die het staken van stemmen medebrengt, eenen geregelden uitweg aan te wijzen.

Wanneer bij de Provinciale Staten de stemmen staken, zal (volgens art. 46 dezer wet, in verband met de artt. 128 en 101 der Grondwet) het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering worden uitgesteld, en in deze, en evenzoo in eene voltallige vergadering, bij het staken van stemmen, het voorstel geacht worden niet te zijn aangenomen.

De toepassing van evengemeld beginsel op de collegien van Gedeputeerde Staten wordt intusschen niet genoegzaam geacht, omdat de aard der meeste zaken, die bij Gedeputeerde Staten moeten worden behandeld, medebrengt, dat dezelve op eene stellige wijze moeten worden afgedaan.

Uit dien hoofde was aanvankelijk het denkbeeld ontstaan, bij deze wet te bepalen, niet alleen (gelijk nu bij het 2de lid van dat artikel is voorgedragen) dat *by het staken van stemmen in eene onvoltallige vergadering, het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering wordt uitgesteld;* maar ook dat, *wanneer in deze, en evenzoo in eene voltallige vergadering, de stemmen staken, ter vergadering, tot afdoening van het behandelde onderwerp, een door Gedeputeerde Staten te benoemen lid der Staten wordt opgeroepen.*

Tegen het verwezenlijken van dit denkbeeld hebben zich echter gewigtige bedenkingen opgedaan.

Al dadelijk kwam in overweging, dat het bedoelde oproepen van een lid der Staten veel vertraging in de dikwerf, in het belang der provincie, zoozeer gewenschte afdoening van zaken zou kunnen veroorzaken, aangezien zoodanig lid, wil hij met kennis van zaken het te behandelen onderwerp beoordeelen, altijd eenigen tijd zou noodig hebben, om zich op de hoogte der quaestie te stellen.

Maar, afgescheiden daarvan, deden zich de gewigtige bedenkingen op, dat het benoemen van zoodanig lid door Gedeputeerde Staten, in strijd zou zijn met art. 136 der Grondwet, medebrengende dat niemand

in het collegie van Gedeputeerde Staten kan zitting nemen, tenzij daartoe door de Provinciale Statenvergadering gekozen; en dat wijders de bedoelde bepaling in de toepassing tot moeijelijkheden aanleiding zou kunnen geven met betrekking tot de vraag, hoe te handelen, wanneer ten aanzien der stemming omtrent de bedoelde keuze van een lid der Provinciale Staten, de stemmen mede mogten komen te staken.

Om die onderscheidene redenen, wordt het verkieslijk en doelmatig geacht, ingeval in de volgende vergadering, en evenzoo in eene voltallige vergadering, de stemmen staken, de stem van 's Konings commissaris te doen beslissen.

In dien zin is dan ook het 3de lid van dit 82ste artikel gesteld.

Art. 84. stemt overeen met het slot van art. 136 der Grondwet.

Art. 86. Ofschoon men het daarvoor houdt, dat, in den regel, de goedkeuring der hier vermelde plannen meer behoort tot de taak van Gedeputeerde Staten, zouden zich echter gevallen kunnen opdoen waarin de Provinciale Staten het wenschelijk zouden kunnen achten die goedkeuring bij wijze van uitzondering zich voor te behouden.

Ten einde alsdan aan dien wensch zou kunnen worden voldaan, is deze bepaling gebragt.

Art. 87. Het alhier voorgedragene kan niet dan nuttig zijn om de leden der Staten in de gelegenheid te stellen tot een behoorlijk onderzoek van den bedoelden staat van begrooting.

Art. 89. Door de woorden voorkomende in het slot van dit artikel, wordt bedoeld hetgeen is bepaald bij alinea 2 van art. 109 dezer wet.

Art. 91. Tot dusverre bestonden geene voorschriften omtrent het tijdstip waarop provinciale verordeningen verbindend worden.

Daartoe worden nu eenige nuttig geachte bepalingen voorgedragen.

Art. 94. Art. 133 der Grondwet bepaalt, dat de Koning het vermogen heeft de besluiten der Staten, die met de wetten, of het algemeen belang strijdig zijn, te schorsen of te vernietigen, en dat de wet de gevolgen daarvan moet regelen.

Die besluiten der Gedeputeerde Staten kunnen zijn van tweederlei aard; *of* zij betreffen de uitvoering der wetten, reglementen van algemeen bestuur of provinciale reglementen, en worden dan door die Gedeputeerde Staten genomen als uitmakende een onderdeel van het uitvoerend gezag; *of* zij behelzen beslissingen, door de Gedeputeerde Staten, uit kracht van bijzondere wetten, in administrative geschillen gegeven.

De eerste soort dezer besluiten wordt geacht bijzonder door de aangehaalde bepaling der Grondwet te zijn bedoeld; en daaruit wordt afgeleid, dat daarom dan ook door deze wet moet worden geregeld het gevolg der schorsing of vernietiging, die de Koning noodig mogt hebben geoordeeld. De andere soort der genoemde besluiten wordt geacht een voorwerp te zijn der beschikking van de bijzondere wetten die deze beslissingen hebben opgedragen; en daarom meent men dat de bevoegdheid en de wijze van voorziening tegen dezelve, aan de bepalingen dier wetgeving moeten worden overgelaten.

De regeling nu der gevolgen van de schorsing of vernietiging der eerstgenoemde besluiten, in dit artikel voorgedragen, is geheel overeenkomstig met den aard der zaak. De Koning oefent het toezigt uit op de voormelde uitvoering, van Zijnentwege door de Gedeputeerde Staten bewerkstelligd.

Meent Hij dat die uitvoering strijdig is met de wetten of het algemeen belang, dan schorst of vernietigt Hij het besluit, naar omstandigheden. In het laatste geval, schrijft Hij voor, hoe Hij verlangt dat van Zijnentwege gehandeld worde; en blijven Gedeputeerde Staten in gebreke daaraan, binnen den bepaalden termijn, te voldoen, zoo kan Zijn commissaris in de provincie, als dat noodig is, van Zijnentwege, naar Zijn voorschrift handelen.

Art. 96. Deze bepalingen omtrent het bedrag der jaarwedden van de leden der Gedeputeerde Staten en omtrent de afzondering van een gedeelte daarvan, om, naar gelang van het getal vergaderingen die zij hebben bijgewoond, onder hen te worden verdeeld, stemmen overeen met hetgeen thans bestaat.

HOOFDSTUK V.

Van den griffier der Staten.

Art. 103. Ook het voorgedragene omtrent de jaarwedden der griffiers stemt overeen met hetgeen thans bestaat.

HOOFDSTUK VI.

Van den commissaris des Konings in de provincie.

Art 104. Vóór de laatste herziening der Grondwet was in art. 135 bepaald, dat de Koning in alle provincien commissarissen aanstelt, *onder zulke benaming als Hij goedvindt*,

Dien ten gevolge is laatstelijk in art. 1 der instructie, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 11 December 1820 (*Staatsblad* nº. 27), bepaald, dat de commissarissen in de provincien den naam voeren van *gouverneurs*.

Art. 137 der herziene Grondwet houdt ten deze alleen in, dat *de Koning in alle provincien commissarisssen aanstelt.*

Intusschen acht men het nuttig, dat de benaming van *gouverneur* ook voor het vervolg bestendigd worde.

Daarom wordt voorgesteld die bestendiging nu, bij deze wet, vast te stellen.

Art. 108. Indien, voor het geval dat de Staten of Gedeputeerde Staten een besluit nemen, dat geacht wordt buiten den kring hunner bevoegdheid te gaan, of met de wetten of het algemeen belang in strijd te zijn, alleen de bepalingen wierden gemaakt die vervat zijn in artt. 68 en 94, zouden de moeijelijkheid en ongelegenheid ontstaan, dat desniettemin 's Konings commissaris in de provincie al dadelijk aan zoodanig besluit uitvoering zou moeten helpen geven.

Hierdoor zou tevens de zaak allezins uit haar geheel worden gebragt.

Daarom is het noodig, in voormeld opzigt, eenige voorbehoedende bepalingen te maken.

Naar men vertrouwt, is het alhier voorgedragene daartoe allezins geschikt.

Indien 's Konings commissaris vermeent dat zoodanig als het hierboven bedoelde geval bestaat, geeft hij daarvan onverwijld aan den Koning en de Staten of Gedeputeerde Staten kennis.

Ten gevolge van dien, wordt de uitvoering van het besluit gedurende dertig dagen uitgesteld.

Doch zoo het besluit binnen gezegden termijn niet door den Koning wordt geschorst of vernietigd, is 's Konings commissaris tot het geven van uitvoering aan hetzelve verpligt.

Art. 109. Daar 's Konings commissaris in de provincie verantwoordelijk is voor den behoorlijken gang der zaken, is het eigenaardig dat (met uitzondering van den griffier) al de ambtenaren en bedienden bij de provinciale bureaux, door hem aangesteld, geschorst, ontslagen en ontzet worden, en hunne jaarwedden door hem worden geregeld.

HOOFDSTUK VII.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 110. De ondervinding heeft het nuttige dezer bepaling geleerd. Zij is uit art. 32 van het voorloopig kiesreglement overgenomen.

Art. 111. Er moet worden gezorgd, dat tusschen het oogenblik der slooping van het oude en van het in werking brengen van het nieuwe huishouden geene gaping stand grijpe.

Daartoe strekt deze bepaling.

Art. 112. Zoodra de nieuwe collegien van Provinciale Staten in functie treden, moeten, en zullen ook volgens art. 111, de thans nog bestaande collegien van Gedeputeerde Staten vervallen.

Alzoo zal er een oogenblik bestaan, waarop dusdanige collegien niet zullen aanwezig zijn. Dit maakt de bepaling noodzakelijk, dat de Provinciale Staten *ten spoedigste* na hunne optreding tot de benoeming dier collegien overgaan.

Art. 113. Deze bepaling wordt vereischt ter behoorlijke invoering van hetgeen bij artt. 32 en 73 dezer wet is voorgeschreven.

Daar, volgens art. 1, voor ieder hoofd-kiesdistrict acht of tien leden der Provinciale Staten worden verkozen, is het mede noodig dat bij de eerste regeling der aftreding in acht worde genomen, dat de helft van de voor ieder hoofd-kiesdistrict benoemde leden der Provinciale Staten tot iedere aftreding behoore.

Art. 114. De billijkheid en regtmatigheid dezer bepaling zullen geen betoog behoeven.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XLII. 1.]

MISSIVE, *ingekomen in de zitting van den 31sten Julij* 1849.

's Gravenhage, 27 *Julij* 1849.

Naar aanleiding van artikel 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* nº. 24), heb ik de eer Ú Hoog Edel Gestrenge, bij deze, ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te doen gewórden de ter Algemeene Rekenkamer opgenomene en geslotene Rekening van ontvang en uitgaaf wegens het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847, geregeld bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* nº. 10).

De Minister van Financiën,
VAN BOSSE.

Aan den Heere Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XLII. 2.] *REKENING wegens de Ontvangsten en Uitgaven voor en ten behoeve van het Pensioenfond*

ONTVA

OMSCHRIJVING DER MIDDELEN, aangewezen tot dekking der Uitgaven.	GERAAMD BELOOP.	ONDERWERP DER ONTVANGSTEN.
		De kortingen toegekend bij art. 33 der wet va 9den Mei 1846 *(Staatsblad* n°. 24), te weten:
Art. 2 der voormelde wet.		
a. De opbrengst der afloopende kortingen toegekend bij art. 33 der wet van den 9den Mei 1846 *(Staatsblad* n°. 24).	f 11,600.00	*a.* afloopende kortingen . . . . .
b. De opbrengst der doorl. korting., toegek. als voren.	1,500.00	*b.* doorloopende » . . . . .
c. De renten der inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld	80.00	*c.* de renten over 1847 van de kapitalen ingesch ten name van het fonds op het grootboe 2½ percents nationale schuld. . . . .
d. Subsidie uit de schatkist tot tegemoetkoming in de kosten van beheer uit hoofde der werkzaamheden opgedragen aan den Raad van Bestuur, ten gevolge der 2de en 3de afdeelingen van de voorschreven wet.	5,000.00	*d.* het subsidie hiernevens bedoeld . . . .
	f 18,180.00	

HARMONIE TE GRONINGEN.

sioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847.

rgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847, geregeld bij de wet van 31 Maart 1847 (Staatsblad nº. 10).

TEN.

WIJZE VAN OVERSTORTING IN 'SRIJKS SCHATKIST.	Afloopende kortingen.	Doorloopende kortingen.	BEDRAG der gedane ONTVANGSTEN.	VERSCHIL. Minder dan de raming.	VERSCHIL. Meerder dan de raming.
1°. Ingehouden op de, gedurende de eerste zes maanden van 1847, door de toenmalige Administrateurs van 's Rijks Schatkist betaalde posten op betaalsrollen, waarvan de bewijsstukken door hen bij het Departement van Financien zijn ingezonden, met inbegrip van de sedert deswege geboekte rectificatien	f 1,584.05	f 125.005			
2°. Ingehouden op de betaalde posten van betaalsrollen door de Betaalmeesters, blijkens hunne borderellen over de maanden Julij 1847	1,125.20	28.93			
Augustus »	410.435	24.095			
September »	2,249.435	80.165			
October »	615.685	38.175			
November »	34.935	23.56			
December »	2,879.735	88.515			
Januarij 1848	565.63	37.665			
Februarij »	77.095	8.06			
	f 9,542.20	f 454.17			
3°. Ontvangen volgens de maand- en saldo-staten, als:					
a. van de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen over den jaargang 1847	4,095.115	857.775			
b. van de domeinen, over den jaargang 1847.	»	44.595			
c. van de indirecte belastingen, over den jaargang 1848. . . .	512.28	»			
4°. Ingehouden door middel van orders tot boeking en assignatien van verrekening afgegeven ten laste van:					
a. de crediet-opening op het Vde hoofdstuk der begrooting van 1847 aangewezen	18.135	»			
b. deze begrooting en daarop in uitgaaf verevend	»	2.00			
5°. Overgestort in 's Rijks Schatkist, in voege en ten bedrage als volgt:					

Kantoren.	Nº.	Dagteekening.	Omschrijving.	Bedragen.				
		1847.						
's Gravenhage.	760	October 13	Verschuldigde kortingen over 1847 door ambtenaren bij het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik	f 18.75	18.75			
»	1340	Decemb. 31	Idem van ambtenaren als voren.	37.50	37.50			
»	1034	Novemb. 19	Idem van ambtenaren bij het koloniaal etablissement te Amsterdam, quitantiegroot f902.50, waarvan. . .	4.80	»	4.80		
		1848.						
»	1856	Julij 18	Idem van ambtenaren als voren.	7.20	»	7.20		
s Hertogenbosch.	394	Februarij 11		1.04				
Breda.	453	Maart 9		5.40				
Arnhem.	586	» 11		0.295				
Zutphen.	453	» 22		2.70				
Rotterdam.	938	» 17	Verschuldigde kortingen in	29.19				
's Gravenhage.	690	» 14	1847 door de rijks-ont-	12.19				
»	860	April 1	vangers der directe belas-	2.30				
Dordrecht.	444	Maart 8	tingen, in- en uitgaande	7.84	28.44	55.32		
Middelburg.	293	» 9	regten en accijnsen. . .	8.20				
Utrecht.	679	» »		5.84				
Sneek.	242	» 3		4.62				
Zwolle.	521	» 24		0.50				
Almelo.	402	» 29		1.25				
Groningen.	480	April 26		2.395				
's Gravenhage.	2909	Decemb. 1	Verschuldigde kortingen over 1847 van een ambtenaar bij den Raad van State. .	21.335	21.335	»		
				f 173.345				
. . . . .					f14,273.755	»	f14,273.755	. . . f 2,673.755
. . . . .						f1,425.86	1,425.86	f 74.14 »
Het halfjaar renten verschenen 31 December 1847, van een kapitaal groot f 13,700, ten name van het fonds op het 2½ percents grootboek ingeschreven, blijkens quitantie van overstorting, onder nº. 627, in dato 1 Maart 1848, door den betaalmeester te Amsterdam te dier zake afgegeven. .							171.25	» 91.25
Door middel eener geordonnanceerde aanvrage tot betaling ten name der Generale Thesaurie voor rekening van het onderwerpelijke fonds, gequoteerd nº. 10621/2936, gedagteekend den 18den Junij 1847, en ten laste van het XIIde hoofdstuk (f 400,000 voor onvoorziene behoeften) der begrooting van staatsbehoeften, over het dienstjaar 1847							5,000.00	» »
								f 74 14 f 2,765 005
							f20,870.865	Meerder f 2,090.865

UIT

ONDER-DEELEN.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP.	BED na geda overscl volgens lijk besl den 4de ber 1847
a	Tractementen van den secretaris, de ambtenaren en den bode van den Raad van Bestuur	f 7,900.00	f 8
b	Bureau-behoeften	400.00	
c	Drukwerk	700.00	
d	Pensioenen	1,000.00	1
e	Aankoop van inschrijvingen op een der grootboeken van nationale schuld .	7,500.00	7
f	Onvoorziene uitgaven	600.00	
		f 18,100.00	f 18

BALANS.

De ONTVANGSTEN bedragen . . . . . f 20,870.86

De UITGAVEN beloopen 16,798.23

Zoodat het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren, over het jaar 1847, geregeld bij de wet van den 31sten Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 10), een voordeelig saldo oplevert ten bedrage van . . . . . f 4,072.63

NB. Welk voordeelig slot van f 4072.63, nadat daarvan alvorens door de opneming en sluiting dezer rekening ter Algemeene Rekenkamer is gebleken, op de rekening van het fonds over het dienstjaar 1848 in ontvang (volgens § *a* van art. 2 der wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 64) zal worden overgebragt.

Aldus deze rekening opgemaakt, overeenkomstig de bepalingen van art. 38 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), in verband met art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 29sten Junij 1849.

De Minister van Finantien,

VAN BOSSE.

onds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847.

N.

RAG er lgemeene kamer nde uit-ven.	RESTANTEN.	*AANMERKINGEN.*
.300 00	»	
365.20	f 34.80	
654.17	45.83	
»	1,000.00	
,478.86⅝	21.13⅝	
	200.00	
,798.23⅝	f 1,301.76⅝	

De Algemeene Rekenkamer, de vorenstaande rekening van ontvangsten en uitgaven wegens het ensioenfonds *voor Burgerlijke Ambtenaren*, over 1847, geregeld bij de wet van den 31sten Maart 1847 *Staatsblad* no. 10), onderzocht hebbende naar aanleiding van art. 38 der wet van den 5den October 841 (*Staatsblad* no 40), erkent de ontvangsten tot een bedrag van *twintig duizend acht honderd ventig gulden zes en tachtig en een halven cent*, zegge. . . . . f 20,870.86½

en de uitgaven tot eene som van *zestien duizend zeven honderd acht en negentig gulden, rie en twintig en een halven cent*, zegge. 16,798.23½

Zoodat de rekening een voordeelig slot oplevert van *vier duizend twee en zeventig ilden, drie en zestig cents*, zegge . . . . . f 4,072.63

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 3sten Julij 1849.

VAN MANSVELT. VAN FRIDAGH.

Ter ordonnantie van dezelve,

De Visch Eijbergen.

Verhooging van uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen der Staten-Generaal.
(Koninklijke Boodschap; Wets-ontwerp; Memorie van Toelichting.)

[XLIV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 1sten Augustus* 1849

MIJNE HEEREN!

Het wets-ontwerp, dat aan U hiernevens ter overweging wordt voorgelegd, strekt tot verhooging der uitgaven voor het departement van Binnenlandsche Zaken en de Algemeene Lands-drukkerij, ter zake van het meer volledig en spoediger door den druk openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.

In de toelichtende memorie, bij dat voorstel gevoegd, zijn de redenen van hetzelve nader ontwikkeld.

En hiermede bevelen Wij U, Mijne Heeren, in Gods heilige bescherming.

's Gravenhage, den 1sten Augustus 1849.

WILLEM.

[XLIV. 2.]

ONTWERP VAN WET, *strekkende tot verhooging der uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, eene meerdere uitbreiding te geven aan de werkzaamheden vereischt tot het redigeren, drukken en uitgeven van de *Nederlandsche Staats-Courant* en van het *Bijblad* houdende het verslag der Handelingen van de Staten-Generaal, en dien ten gevolge de uitgaven, daarvoor geraamd bij de staatsbegrooting en bij de begrooting der Algemeene Lands-drukkerij, te vermeerderen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Artikel 1 der 7de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1849, volgens de wetten van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45) en den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 66) gesteld op *vijftien duizend vier honderd gulden* (f 15,400), wordt verhoogd met *zes duizend gulden* (f 6000), waardoor dat artikel wordt gebragt op *een en twintig duizend vier honderd gulden* (f 21,400), en de afdeeling, bij de laatst aangehaalde wet gesteld op *een en veertig duizend negen honderd vijftig gulden* (f 41,950), nader wordt gebragt op *zeven en veertig duizend negen honderd vijftig gulden* (f 47,950).

Art. 2. Artikel 6 der 3de afdeeling van het Vde hoofdstuk derzelfde staatsbegrooting, volgens de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 45) gesteld op *twee en twintig duizend vijftig gulden* (f 22,050), wordt verhoogd met eene som van *zes duizend gulden* (f 6000), waardoor dat artikel wordt gebragt op *acht en twintig duizend vijftig gulden* (f 28,050), en de afdeeling, bij de wet van den 1849 (*Staatsblad* n°.) gebragt op *twee millioen drie honderd twee en twintig duizend acht honderd vijf en zeventig gulden* (f 2,322,875), nader gesteld op *twee millioen drie honderd acht en twintig duizend acht honderd vijf en zeventig gulden* (f 2,328,875).

Art. 3. Door de verhoogingen, vermeld bij de twee voorgaande artikelen, wordt het totaal van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1849, bij de wet van den 1849 (*Staatsblad* n°.) vastgesteld op *vier millioen vijf honderd acht en negentig duizend een honderd drie en dertig gulden* (f 4,598,133), nader vastgesteld op *vier millioen zes honderd tien duizend een honderd drie en dertig gulden* (f 4,610,133).

Art. 4. Artikel 4 der begrooting van de uitgaven voor de Lands-drukkerij over 1849, bij de wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 56) gesteld op *zeven duizend gulden* (f 7000), wordt verhoogd met *vier duizend gulden* (f 4000), waardoor dat artikel wordt gebragt op *elf duizend gulden* (f 11,000) en het totaal der voormelde begrooting op *een honderd zes en zestig duizend negen honderd gulden* (f 166,900).

Lasten en bevelen, enz.

[XLIV. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Uit het verslag, door de Commissie tot herziening van het Reglement van Orde, betrekkelijk de wijze van openbaarmaking der Handelingen van de Kamer, uitgebragt in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den 27sten April jl., is gebleken, dat die Commissie het wenschelijk oordeelt, dat er eene inrigting tot stand worde gebragt, waardoor het mogelijk wordt, *al wat in eene openbare zitting der Kamer gezegd en verhandeld is, met de meeste volledigheid en juistheid door den druk gemeen te maken, uiterlijk binnen vier en twintig uren na den afloop der zitting, zoodat het volledig verslag van iedere zitting der Tweede Kamer door ieder burger van den Staat, wiens woonplaats niet te ver van de residentie verwijderd is, daags daaraan gelezen kan worden.*

De Commissie meent dat dit doel zou kunnen worden bereikt door een aantal stenographen aan de dienst der beide Kamers te verbinden; maar erkent tevens, dat de verwezenlijking van dit denkbeeld tot eene niet onaanzienlijke vermeerdering van rijks-uitgaven zal leiden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken betwijfelt voor zich, of het mogelijk zal zijn, het verlangde binnen het korte tijdsbestek van vier en twintig uren te leveren; vooral zóódanig te leveren, dat ieder, en in de eerste plaats de redenaren zelven, daarmede tevreden zullen zijn. Maar hij heeft geene zwarigheden van dien aard willen opperen, om den schijn niet op zich te laden als of hij de zaak zelve niet wenschte. Hij wil de ondervinding daarover uitspraak laten doen. Hij heeft zich daarom in de met de Commissie gehouden bijeenkomsten geneigd betoond om het beoogde doel te helpen bevorderen, doch, met het oog op de meerdere uitgaven daaraan te besteden, verklaard, dat hij zwarigheid maakte beslissende stappen tot het invoeren der stenographie te doen, zoolang niet de zekerheid was verkregen, dat alle takken der wetgevende magt de daarvoor noodige gelden goed en nuttig besteed achtten, en in de tegenwoordige finantiele omstandigheden des Rijks daartoe verlangen te hebben besteed.

Hij wilde te dien einde een ontwerp van wet tot verhooging der staatsbegrooting van 1849, voor dit bepaald doel, bij de Kamer indienen, ten einde de leden in de gelegenheid te stellen om dit onderwerp meer opzettelijk in overweging te nemen.

Zoodanig ontwerp gaat hiernevens.

Het 1ste artikel strekt om de tractementen en verdere beloonigen der ambtenaren en bedienden bij de Nederlandsche Staats-Courant te vermeerderen en dien ten gevolge het 1ste artikel der 7de afdeeling van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor het jaar 1849 met eene som van f 6000 te verhoogen.

Deze som wordt echter als bij memorie gesteld, alzoo het besteden daarvan geheel zal afhangen van het vroeger of later in werking brengen van de stenographie, en van de voorbereidende maatregelen daartoe aan te wenden.

Het 2de artikel dient tot verhooging der uitgaven, geraamd bij het 6de artikel der 3de afdeeling van datzelfde hoofdstuk, ten einde de kosten te vinden voor den opbouw van een locaal tot plaatsing eener snelpers, ter somme van f 6000.

Het 3de artikel, een onmiddellijk gevolg der twee voorgaande, heeft geene toelichting noodig.

Het 4de artikel, eindelijk, heeft tot opmerk eene verhooging der uitgaven voorkomende in art. 4 der begrooting van de Algemeene Landsdrukkerij, tot aankoop eener snelpers.

Tot toelichting van het 1ste artikel moge het volgende dienen:

Ter bepaling van het *aantal* stenographen, vereischt om het volledig verslag eener zitting in druk te doen verschijnen op den dag na dien waarop de zitting gehouden is, behoort men te letten op den regel, dat er, om het met stenographische teekens opgeteekende uit te werken en in gewoon schrift over te brengen, vijf of zes malen de tijd vereischt wordt, die aan het opteekenen is besteed.

Houdt men nu in het oog, dat, bij beraadslagingen over belangrijke onderwerpen, de zittingen der Tweede Kamer gewoonlijk vijf of zes uren duren, dan zullen er, om het verslag van zulk eene zitting uit te werken, dertig à zes en dertig uren voor een persoon benoodigd zijn.

Wanneer de zitting ten half vijf of vijf ure na den middag eindigt, zullen de stenographen niet wel vroeger dan een uur daarna eenen aanvang met het uitwerken kunnen maken; hetgeen gedurende de zitting geene plaats kan hebben, daar zij, ofschoon elkander om de tien of vijftien minuten in het opteekenen aflossende, zich echter gedurende den tijd, dat zij de hand laten rusten, niet kunnen verwijderen, maar aandachtig den loop der beraadslagingen moeten blijven volgen, om op hunne beurt den draad wederom behoorlijk te kunnen opvatten.

Wanneer ieder hunner alzoo zes uren gedurende den avond werkzaam is, verkrijgt men het getal van zes stenographen, benoodigd om den arbeid te verrigten, waarvoor een persoon zes en dertig uren zou behoeven.

Daar echter in de eerste tijden, bij nog onvolmaakte oefening, het werk niet zoo vlug van de hand zal gaan, en men bovendien op het geval van ziekte en van avondzittingen bedacht moet zijn, schijnt het getal van *zes* voor de Tweede Kamer niet voldoende te wezen, maar op *acht* te moeten worden gebragt, ten einde alle berekenbare aanleiding tot vertraging te voorkomen.

Hoe velen er voor de Eerste Kamer noodig zullen zijn is moeijelijk met zekerheid te bepalen, zoolang de ondervinding geene zekere data heeft opgeleverd aangaande de wijze van beraadslagen, de veelvuldigheid en den duur der vergaderingen dier Kamer.

Voorloopig echter, en vermits uit den aard der zaak te verwachten is, dat de vergaderingen dezer Kamer minder talrijk en langdurig dan die der Tweede zullen zijn, vermeent men, dat men voor haar met de indienststelling van vier stenographen zou kunnen volstaan.

SOCIETEIT DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verhooging van uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen der Staten-Generaal.
(Memorie van Toelichting.)

Wat de *bezoldiging*, aan dezelven toe te leggen, aangaat, dient in aanmerking te worden genomen, dat een goed snelschrijver iemand van wetenschappelijke opleiding behoort te zijn; dat mechanische vaardigheid alléén niet genoeg is; dat hij de zaken verstaan moet, die behandeld worden, en eene ingewikkelde argumentatie moet kunnen volgen; dat de door hem te verrigten arbeid, in drukke tijden, zeer vermoeijend is, en hij zich ook bij reces der Kamer voortdurend zal moeten oefenen.

Ook bij vergelijking met de bezoldigingen die elders betaald worden (in België van 4 tot 5000 franken) schijnt men hier te lande, om geschikte personen te verkrijgen, niet voegzaam eene mindere som, dan f 1600 voor de stenographen der Tweede en f 1000 voor die der Eerste Kamer te kunnen aannemen.

Die uitgaven zouden dus een bedrag van f 16,800 in het jaar uitmaken.

Het personeel dat thans voor het bewerken der verslagen van de vergaderingen der beide Kamers in dienst is, bestaat uit drie ambtenaren, bij de Staats-Courant werkzaam, en uit twee tijdelijk aangenomen personen, wier gezamenlijke bezoldiging f 5800 bedraagt.

Het zou niet raadzaam zijn deze daarvan te ontheffen, alvorens het gebleken ware, dat de stenographen volmaakt aan hunne bestemming voldeden, en ook dan nog zouden zij moeijelijk allen uit hunne betrekking als ambtenaren voor de redactie der Staats-Courant ontslagen kunnen worden.

Het gevolg hiervan zou wezen, dat de bezoldiging der stenographen, ten bedrage van f 16,800, als een nieuw jaarlijksch bezwaar op de begrooting zou moeten komen; hetgeen buitendien nog vermeerderd zal moeten worden, vermits men niet uit het oog mag verliezen, dat er ook behoefte zal zijn aan eene vermeerdering van personeel zoowel voor de correctie als voor de expeditie, om binnen den korten tijd, die daarvoor gegeven is, het werk gereed te krijgen, de massa's papier te vouwen, in te pakken, te distribueren en te verzenden, hetgeen meestal des nachts zal moeten geschieden, voorzeker niet minder dan eene uitgaaf van f 1500 zou vorderen, en dus het gezamenlijk bezwaar der stenographie op f 18,300 zou brengen.

2°. Wat het 2de artikel betreft, is het noodig bevonden een afzonderlijk gebouw bij de Lands-drukkerij te stichten, tot het plaatsen van eene, en zoo het vereischt wordt van eene tweede snelpers, in welk gebouw tevens zou vereenigd worden al hetgeen tot het spoedig drukken van de Staats-Courant en van de Handelingen der Staten-Generaal zou gevorderd worden. De kosten van dit gebouw worden geraamd op f 6000.

3°. De uitgaven voor het aankoopen eener behoorlijke snelpers worden op minstens f 4000 berekend.

Al die uitgaven en daarvan het grootste gedeelte jaarlijks en voortdurend, zouden derhalve noodig zijn, *ten einde de burgers van den Staat ten spoedigste, en wel zij, die niet te ver van de residentie wonen, binnen 24 uren, onderrigt zouden kunnen worden van al hetgeen in de openbare zittingen der Kamers van de Staten-Generaal verhandeld wordt.*

Hoezeer de Regering die spoedige mededeeling niet afkeurt, zelfs op prijs stelt, en in gewone tijden minder zwarigheid zou maken, daartoe buitengewone kosten te besteden, is het haar evenwel bedenkelijk voorgekomen *thans* daartoe over te gaan, zonder de overtuiging te bezitten dat dit door de Kamers verlangd wordt.

Ten slotte moet, met opzigt tot het aangeboden wets-ontwerp, nog worden aangemerkt, dat *oningevuld* is gelaten de datum en het nommer van de wet, waarbij het cijfer van het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting van het loopende jaar, evenzeer als dat van de 3de afdeeling dier begrooting, voor het laatst worden vastgesteld, omdat die laatste vaststelling is voorgedragen bij het wets-ontwerp strekkende tot overbrenging op dat hoofdstuk van fondsen voor den grooten weg van *Utrecht* naar *'s Hertogenbosch*, welk wets-ontwerp bij de Staten-Generaal nog in behandeling is.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XLV. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 6den Augustus* 1849.

MIJNE HEEREN!

Hiernevens worden aan U ter overweging aangeboden twee ontwerpen van wet, strekkende:

het *eerste*, tot inwisseling van de zilveren specien, naar de wet van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) gemunt;

en het *tweede*, tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van den 28sten September 1816 en den 22sten December 1825 (*Staatsblad* n°. 50 en 80) gemunt.

De redenen van deze voorstellen zijn uiteengezet in de daarbij gevoegde Memorie van Toelichting.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 4den Augustus 1849.

WILLEM.

[XLV. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot inwisseling der zilveren specien naar de wet van den 28sten September* 1816 (Staatsblad *n°.* 50) *gemunt.*

WIJ WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is aan de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 69), tot regeling van het Nederlandsche muntwezen, verdere uitvoering te geven, door de zilveren muntstukken, naar de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) vervaardigd, in te trekken en te vermunten,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Op de daartoe door Ons vast te stellen tijdstippen en wijze, zullen alle zilveren muntstukken, naar de wet van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) vervaardigd, hetzij in eens, hetzij achtereenvolgens, buiten koers worden gesteld, na lat tot derzelver inwisseling gelegenheid is gegeven.

Art. 2. De kosten van intrekking en vermunting der genoemde muntstukken zullen voldaan worden uit het 9de artikel, bij de wet van den 30sten October 1848 (*Staatsblad* n°. 76) toegevoegd aan de 6de afdeeling van het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staatsbehoeften over 1849.

Lasten en bevelen

[XLV. 3.]

ONTWERP VAN WET *tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 September 1816 en 22 December 1825* (Staatsblad *n°.* 50 *en* 80) *gemunt.*

WIJ WILLEM III, enz.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat bij art. 23 van de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 69), tot regeling van het Nederlandsche muntwezen, is voorgeschreven dat vóór den 31sten December 1850 nadere wettelijke bepalingen zullen worden gemaakt omtrent de gouden stukken van 10 en 5 gulden, volgens de wetten van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) en den 22sten December 1825 (*Staatsblad* n°. 80) vervaardigd, en dat het wenschelijk is ook in dit opzigt aan de eerstgemelde wet uitvoering te geven,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Op het door Ons te bepalen tijdstip zullen de gouden muntstukken van f 10 en f 5, volgens de wetten van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* no. 50) en van 22sten December 1825 (*Staatsblad* n°. 80) vervaardigd, ophouden wettig betaalmiddel te zijn, doch als negotie-penningen in omloop blijven, gelijk aan de heele en halve Willems, volgens de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 69) gemunt.

Art. 2. Vóór het tijdstip volgens art. 1 vast te stellen, wordt er gelegenheid tot inwisseling gegeven van de gouden stukken van f 10 en f 5; zullende, voor zooverre die inwisseling niet dadelijk tegen zilveren munten kan plaats hebben, daarvoor, in den door Ons te bepalen vorm, kunnen worden uitgegeven muntbiljetten, niet kleiner dan van *tien gulden*, tot zoodanig gezamenlijk bedrag als blijken zal noodig te zijn.

Art. 3. Geene zoodanige muntbiljetten worden uitgegeven dan tegen intrekking van voorschrevene gouden muntstukken, welke worden overgebragt bij de Nederlandsche Bank, om tot waarborg te dienen voor de uitgegeven muntbiljetten.

Art. 4. De krachtens deze wet uitgegeven muntbiljetten worden, op de daartoe door Ons aan te wijzen tijdstippen, voor de sommen daarin uitgedrukt, wederom ingetrokken tegen zilveren Nederlandsche muntstukken.

Art. 5. Op het einde van iedere maand wordt door het hoofd van het departement van Financien aan de Algemeene Rekenkamer opgave gedaan van het bedrag der uitgegeven en ingetrokken muntbiljetten.

De ingetrokken muntbiljetten worden aan de Algemeene Rekenkamer verantwoord, en ten overstaan van twee leden der kamer vernietigd, zullende opvolgelijk van het bedrag der uitgifte en vernietiging dier biljetten aankondiging in de *Staats-Courant* worden gedaan.

Art. 6. De krachtens deze wet uit te geven muntbiljetten moeten, tot op het tijdstip voor hunne intrekking vast te stellen, door ieder als wettig betalingsmiddel, gelijkstaande met gereed geld, worden aangenomen voor de sommen daarin uitgedrukt.

Hij die muntbiljetten nagemaakt, vervalscht of misdadig in omloop gebragt of ingevoerd zal hebben, wordt gestraft met *altijddurenden* dwangarbeid, en bij verzachtende omstandigheden met *tijdelijken* dwangarbeid, voor zooverre de straf in de provincie *Limburg* wordt

uitgesproken, en in de overige provincien van het Rijk met de straffen welke den altijddurenden of tijdelijken dwangarbeid vervangen.

Art. 7. De muntbiljetten, welke binnen twee jaren na den tot derzelver intrekking vast te stellen termijn daartoe niet worden aangeboden, zijn verjaard.

Art 8. Het 9de artikel, bij de wet van 30 October 1848 (*Staatsblad* no. 76) toegevoegd aan de 6de afdeeling van het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting van staatsbehoeften over 1849 (wet van den 9den Augustus 1847 (*Staatsblad* no. 50), wordt vermeerderd met de som van *twee honderd vijftig duizend gulden* (f 250,000) en dus gebragt tot *zeven honderd vijftig duizend gulden* (f 750,000), waardoor het totaal der laatstgenoemde afdeeling nader wordt vastgesteld op *zeven honderd zeven en tachtig duizend twee honderd vijf en zeventig gulden* (f 787,275) en het totaal van het IXde hoofdstuk *B* op *zeven millioen zes honderd twee duizend negen honderd negen gulden, zeven en een halven cent* (f 7,602,909 07½).

Dit 9de artikel zal voortaan luiden:

" Verlies op de nominale waarde der oude zilveren geldspecien en van die volgens de wet van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* no. 50) geslagen; uitgaven, veroorzaakt door het ontnemen van de hoedanigheid van standpenningen aan de gouden tien- en vijfguldenstukken, geslagen volgens diezelfde wet en volgens de wet van den 22sten December 1825 (*Staatsblad* no. 80); muntloon en verdere onkosten, daaronder begrepen die voortvloeijende uit de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* no. 90)."

Lasten en bevelen enz.

[XLV. 4.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Om het herstel van het Nederlandsche muntstelsel te voltooijen, worden nog wettelijke bepalingen omtrent de twee belangrijke punten gevorderd, waartoe de ontwerpen van wetten hiernevens worden aangeboden, welke, vermits zij ten aanzien van de aanwijzing der uitgaven in onderling verband staan, in deze algemeene memorie zullen worden toegelicht.

I. Ontwerp van wet nopens de inwisseling van de zilveren specien naar de wet van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* no. 50) gemunt.

II. Ontwerp van wet tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* no. 50) en den 22sten December 1825 (*Staatsblad* no. 80) gemunt.

EERSTE ONTWERP.

Toen, bij den voorspoedigen en geregelden gang van het hermuntingswerk, de Regering het gepaste tijdstip meende aangebroken te zien, om de verschillende bepalingen het Nederlandsche muntwezen betreffende in één wet te zamen te vatten, en daarbij al die verbeteringen in te voeren waarvoor het nog vatbaar bleek te zijn, heeft men ook als beginsel aangenomen, dat de kleine zilveren muntspecien, niet zoo als vroeger eene hoeveelheid zilver zouden inhouden, in evenredigheid tot de eenheid; of met andere woorden, dat de hoeveelheid fijn zilver in *vier* stukken van vijf en twintig cents of *tien* stukken van tien cents niet meer gelijk zou zijn aan de hoeveelheid fijn zilver in eenen gulden vervat, maar dat elk zilveren muntstuk, beneden den halven gulden, zooveel minder fijn zilver zou inhouden als noodig is om de kosten der fabricatie te dekken.

Men begreep te regt, dat wanneer de kleine zilveren munten alleen tot het doel aangewend worden waarvoor zij bestemd zijn, namelijk wanneer men ze alleen als pasmunt gebruikt, niets belette in ons muntstelsel een beginsel op te nemen dat door de practijk evenzeer als door de theorie werd aanbevolen.

Met eene minder innerlijke waarde meende men echter te moeten verbinden eenen fraaijeren en daardoor moeijelijker na te bootsen beeldenaar, door ook de kleinere zilveren munt met de Koninklijke beeldtenis te versieren.

Hierdoor loopt men minder gevaar van die nabootsingen, welke bij de 25- en 10centsstukken naar de wet van 1816 vervaardigd, zoo herhaalde malen, en somwijlen met een voor de misdadige bewerkers maar al te gunstig gevolg, zijn ten uitvoer gebragt.

Het gevolg van het een en ander was, dat men muntspecien moest vervaardigen, die in gewigt, afmeting en in beeldenaar van de 25-, 10- en 5centsstukken der wet van 1816 belangrijk afwijken.

Zoolang de laatste specien niet zijn buiten koers gesteld en ingetrokken, kan men geenszins ontkennen, dat het als een ongerief moet beschouwd worden, voor dezelfde nominale waarde stukken van ongelijk gewigt, ongelijke afmeting en ongelijken beeldenaar nevens elkander in de wandeling te hebben.

Dit ongerief is zoo groot te achten, dat het tot nu toe de directie der Nederlandsche Bank van de uitgifte der reeds naar de laatste muntwet vervaardigde 25- en 10centsstukken heeft teruggehouden, niettegenstaande op den 31sten Mei van de eerste specie 10,723,768 stukken, of voor eene nominale waarde van f 2,680,942, en van de laatste specie 6,854,747 stukken, of voor eene nominale waarde van f 685,474.70 door de Munt afgeleverd waren.

De wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* no. 69) behoort echter eene volledige uitvoering te verkrijgen, en daarom moeten de zilveren munten die met het aangenomen stelsel niet overeenstemmen, worden opgeruimd.

De Regering vindt zich te meer tot het doen van voorstellen daaromtrent gedrongen, wanneer zij bedenkt, dat in artikel 20 der tegenwoordige muntwet het beginsel is aangenomen, dat niemand verpligt is zilveren pasmunt voor een hooger bedrag dan van tien gulden aan te nemen.

In de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* no. 50) is echter bepaald, dat men verpligt kan worden het vijfde gedeelte eener verschuldigde som in 25-, 10- of 5centsstukken aan te nemen.

Die wet is bij art. 24 der wet van 26 November 1847 wel ingetrokken, doch tevens daarbij bepaald, dat de krachtens die ingetrokken wet geslagen muntspecien gangbaar blijven op den voet der wet waarbij zij werden ingesteld.

De bepaling betreffende de zilveren pasmunt der wet van 1847 is dus niet toepasselijk op de 25-, 10- en 5centsstukken naar de wet van 1816 geslagen. Doch het zou een allezins vreemde toestand zijn, dat men zilveren pasmunt, naar de wet van 1847 geslagen, kan weigeren, voor zooverre het daarvan aangeboden bedrag de som van *tien* gulden te boven gaat, terwijl diezelfde bepaling niet op eene gelijke soort van stukken, doch naar de wet van 1816 geslagen, toepasselijk is.

De kosten om, wat onze zilver-circulatie betreft, aan de bedoelde muntwet de meest volledige uitvoering te geven, leveren, naar het inzien der Regering, geene voldoende reden op om eenen zoo gewenschten maatregel in het minst te vertragen.

Bij onze muntwet toch is, zoo als hierboven werd herinnerd, de inhoud fijn der zilveren pasmunt zoodanig geregeld, dat de fabricatiekosten geheel door het verschil tusschen de nominale en reëele waarde gedekt worden. Bij eene intrekking der kleine zilveren munten, nu nog in wandeling, heeft men derhalve geene fabricatiekosten; men heeft slechts te voorzien in één uitgave, namelijk, men heeft te vervangen het verlies aan gewigt dat de specien door slijting hebben verloren en waarvan het verslag in zijn geheel als bijlage *A* bij deze memorie van toelichting gevoegd wordt; uit welk verslag blijkt dat de 25centsstukken gemiddeld iets minder dan 1/1100 en de 10centsstukken ongeveer 1/500 per jaar van hun gewigt verloren hebben.

Elk jaar dat men dus de demonetisatie dier specie later doet, zullen zij 1/1100 en 1/500 meer in gewigt verloren hebben. Het is een verlies dat voor den Staat onvermijdelijk is, dat elk jaar toeneemt, doch eerst voelbaar wordt als men de specien intrekt en er nieuwe in de plaats voor aflevert.

Bij de wet van 30 October 1848 (*Staatsblad* n°. 76) is eene som van vijf maal honderd duizend gulden aangewezen tot herstel van het Nederlandsche muntwezen, op het 9de artikel van de 6de afdeeling van het IXde hoofdstuk *B* der algemeene begrooting der staatsbehoeften over 1849. Van die som zal, door de gunstige omstandigheid dat van de zesd'halven en gereduceerde schellingen een veel minder bedrag is ingekomen, dan waarop men meende te moeten rekenen, voor de dienst van dit jaar nog maar een bedrag van ongeveer f 155,000 gevorderd worden, wegens verlies op de nominale waarde der oude zilveren specien, met inbegrip van smelt- en fineerloon, muntloon, verdere onkosten en uitgaven, voortvloeijende uit de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90). (*)

Van de f 345,000, die naar alle waarschijnlijkheid nog beschikbaar blijven, rekent men dat misschien f 85,000 voor de bedoelde intrekking der zilveren specien, naar de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) vervaardigd, benoodigd kunnen zijn.

Met volkomen juistheid echter is dit bedrag niet te bepalen, daar zulks zal afhangen van de hoeveelheid specien die ter inwisseling zullen worden aangeboden.

Volgens het onderzoek onlangs deswege ingesteld, geeft ieder millioen 25 centsstukken dat men intrekt, een verlies van f 4400 en ieder millioen 10 centsstukken, een verlies van f 32,000, wegens de zooveel grootere slijting dezer laatste specie.

Indien men nu aanneemt, dat van elf en een half millioen 25 centsstukken, die geslagen zijn, er zich nog zeven millioen in de wandeling bevinden, en dat er tevens van de f 1,700,000 aan 10 centsstukken nog anderhalf millioen in wezen zijn, dan geeft dat gezamenlijk een verlies van f 78,800. Voor de intrekking der drie-, een- en halveguldenstukken, naar de wet van 1816 vervaardigd, brengt men hier geene uitgaven in rekening, dewijl het vooruitzigt bestaat, dat dit gedeelte der uitvoering van het thans voorgedragen wets-ontwerp niet alleen geene noemenswaardige kosten na zich zal slepen, ten gevolge der meerdere innerlijke waarde van de zilveren munten naar de wet van 1816 boven den tegenwoordigen muntvoet, maar zelfs, blijkens de thans genomen proeven, nog een klein voordeel kan afwerpen,

(*) Verlies op de nominale waarde der oude zilveren specien. f 90,000.00
Muntloon 30,000.00
Verdere onkosten 10,000.00
Kosten voortvloeijende uit de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) 25,000.00
f 155,000.00

en dit geeft aanleiding, dat men voor de intrekking der 5centsstukken niets in rekening heeft gebragt.

Bij het hierboven vermelde verlies wegens de slijting der 25- en 10centsstukken komen nu echter nog verschillende onkosten, wegens vervoer, personele en materiele hulp, bureau-uitgaven enz., gezamenlijk op f 6200 te ramen; — waardoor dus de uitgaven thans voor den bedoelden maatregel op een bedrag van f 85,000 gebragt worden, of slechts één vierde van hetgeen de toegestane muntuitgaven van 1849 nog overlaten.

TWEEDE ONTWERP.

Met eene volledige uitvoering der muntwet van 1847 staat echter een ander hoogst belangrijk onderwerp in verband, hetwelk thans meer dan ooit de aandacht der Regering en der Volksvertegenwoordiging bezig moet houden. Toen in de maand Maart van 1847 door de Regering een wets-ontwerp werd aangeboden tot definitive regeling van het Nederlandsche muntwezen, ontwikkelde zij in de daarbij gevoegde memorie van toelichting de gronden, waarom, naar haar inzien, de weg tot de invoering van den enkelen zilveren standaard diende gebaand te worden; zij toonde aan, dat bij ons toen bestaand muntstelsel met den dubbelen standaard eene verhouding van 1: 15.604 tusschen de waarde van het goud en het zilver was aangenomen, terwijl uit eene opgave, vroeger aan de Staten-Generaal medegedeeld, van de prijsverhouding der twee metalen, van 1824 — 1845 op de markt te *Amsterdam* en te *Parijs*, bleek, dat van de 72 opgaven voor beide plaatsen slechts éénmaal de verhouding juist is geweest als: 1: 15.604, terwijl bij een en zestig opgaven de verhouding grooter dan van 1: 15.604 en bij tien opgaven lager werd bevonden.

De Regering merkte daarbij op, dat wanneer in den regel de eerstgenoemde toestand plaats vindt, of met andere woorden, wanneer doorgaans een Nederlandsch pond fijn goud meer waard is dan 15 Nederlandsche ponden 604 wigtjes fijn zilver, zulks voor ons muntstelsel als zeer gunstig moet beschouwd worden, dewijl alsdan het goud opgeld doet, en dus facto negotie-penning is en men het zilver alleen als standpenning behoudt.

De Regering liet echter deze beschouwing vergezeld gaan van de opmerking, dat, alhoewel in het begin van 1847 de verhouding, welke de beide metalen in de laatste jaren onderling gehad hadden, in het algemeen gunstig voor ons land moest beschouwd worden, en dienstig om tot den zilveren standaard te geraken, men echter niet over het hoofd mogt zien, dat in die verhouding zich van tijd tot tijd storingen kunnen vertoonen, die de waarde van het goud, met die van het zilver vergeleken, tijdelijk kunnnen doen teruggaan, terwijl ook de *goudproductie, door zekere omstandigheden, in grootere mate dan de zilverproductie zou kunnen toenemen.*

» Ons muntstelsel te wapenen tegen zoodanige, hetzij tijdelijke, » hetzij voortdurende omstandigheden, waarbij het goud, in ver- » houding tot het zilver, zou dalen beneden de verhouding van » 1: 15.604, was het hoofddoel der wet" die in Maart 1847 aan de Staten-Generaal werd aangeboden.

Twee middelen boden zich daarvoor aan.

Vooreerst, om geene gouden standpenningen meer in de wet op te nemen. Dit middel werd aangenomen en heeft reeds heilzame vruchten gedragen. Had men de oude muntwet behouden, dan zou in het vorige jaar de hoeveelheid onzer tienguldenstukken nog aanmerkelijk vermeerderd zijn geworden.

Het tweede middel was, om de Regering te magtigen, de gouden stukken van tien en vijf gulden, hetzij geheel, hetzij bij gedeelten, op zoodanige wijze als der Regering het meest gepast zou voorkomen, in te trekken, waarbij dan tevens door haar recepissen zouden kunnen uitgegeven worden, die zij echter binnen eene maand na derzelver dagteekening weder zou moeten intrekken. Voor dit tweede middel echter deinsde men terug. De Regering mogt daarop den bijval der meerderheid van de Tweede Kamer niet verwerven. Men liet het lot der gouden tien- en vijfguldenstukken onbeslist.

Bij de nieuwe voordragt, die de Regering den 8sten November 1847 aanbood, nam men alleen de bepaling op, dat vóór den 31sten December 1850 nadere wettelijke bepalingen op dit punt zouden moeten gemaakt worden.

In den loop van dit of het volgende jaar ziet men zich dus verpligt, ook dit vraagpunt tot eene eindbeslissing te brengen. De Regering heeft gemeend reeds thans de aandacht der Vertegenwoordiging daarop te moeten vestigen. Zij wenscht in de gelegenheid gesteld te worden, maatregelen te nemen, waardoor zij zooveel mogelijk buiten kosten van den lande, aan den thans bestaanden staat van zaken een einde maken, en aan de gouden tien- en vijfguldenstukken hunne hoedanigheid van standpenningen ontnemen kan.

Dat thans meer dan ooit de bezorgdheid der Regering op dit punt is gaande gemaakt, kan geene verwondering baren. Hetgeen men toch in 1847 als eene zeer mogelijke zaak beschouwde, vooral met het oog op de goud-productie van het Oural-gebergte, heeft in 1849 een meer bedenkelijk aanzien verkregen, door de zooveel geruchts makende gouddelvingen van Californie.

Alhoewel nu de Regering bij eene aandachtige beschouwing geenszins het gevoelen omhelst van hen, die uit deze gouddelvingen eene algemeene depreciatie van het goud als eene eerstdaags te verwachten zaak zich voorspiegelen, zoo acht zij echter de zaak in eene meer verwijderde toekomst van te hoog belang, om onbedacht de oogen voor een gevaar, dat eenmaal dreigend kan worden, te sluiten. Zij vindt daarin eenen prikkel om op den weg, die werd ingeslagen, niet stil te staan, maar het aangenomen muntstelsel thans volledig en zonder leemten ten uitvoer te brengen.

Eene eerste vraag, die zich hierbij opdoet, is deze, of in de verhouding der prijzen van het goud tot het zilver reeds aanmerkelijke wijzigingen worden bespeurd, vooral ten gevolge der Californische gouddelvingen. Voor het oogenblik meent de Regering dit ontkennend te moeten beantwoorden. Zij heeft namelijk den staat, aantoonende de verhouding der prijzen van goud en zilver, in 1845 voor het eerst ingediend, en in 1847 vervolgd, tot op het tegenwoordige tijdstip uitgestrekt.

Dien staat heeft zij gemeend hierbij op nieuw weder te moeten overleggen, onder litt. *B.*

Uit dien aldus vermeerderden staat ziet men dat het geval eener juiste verhouding van 1: 15.604 slechts éénmaal is aangeteekend. Van de overige opgaven vindt men te Parijs 68 waarbij de verhouding van goud tot zilver hooger, slechts 4 waarbij dezelve lager was.

Van de opgaven te Amsterdam daarentegen, vindt men er 55, waarbij de verhouding van den goudprijs tot den zilverprijs hooger dan 1: 15.604 was, en 18 waarbij die lager bleef.

Uit de gezamenlijke opgaven blijkt, dat men in de meeste gevallen niet beducht behoeft te zijn voor eenen invoer van goud, met het oogmerk om zilver daarvoor uit te voeren.

Wat de laatste opgaven betreft die sedert 1847 er bij zijn gevoegd, zoo is het misschien niet overbodig hier te doen opmerken, dat de hooge prijzen van het goud te Parijs, in de maanden April en Mei van het vorige jaar, een gevolg waren van de politieke gebeurtenissen, die het goud, wegens zijne gemakkelijke vervoerbaarheid, boven het zilver zoozeer gezocht maakten.

Men zou echter verkeerd doen, uit de omstandigheid, dat thans de goudproductie van Californie nog geenen gevoeligen invloed op de markten van Europa uitoefent, te besluiten, dat zulks ook na eenig verloop van tijden niet het geval zou kunnen zijn. Integendeel, men zou het belang der zaak geheel miskennen, indien men niet met een aandachtig oog den gang der zaken bleef gadeslaan, ten einde, zoodra de omstandigheden daarvoor gunstig zijn, het goud zijne hoedanigheid van standpenning in ons muntstelsel te ontnemen.

Dat eene verwisseling der gouden standpenningen, tegen de thans daarop uitgedrukte waarde, in zilver of zilver vertegenwoordigend papier voor het Rijk aanzienlijke kosten na zich kan slepen, ligt in den aard der zaak en zal verder uit deze memorie van toelichting blijken.

Wie zou echter niet gaarne die kosten dragen, wanneer hij nagaat welke duurzame nadeelen eene sterke depreciatie van het goud de natie kan berokkenen?

Men stelle zich eens voor den geest, dat in onzen leeftijd eene gelijke omstandigheid zich voordeed met het goud, als na de ontdekking van Amerika met het zilver. Dan zouden van lieverlede onze nieuwe zilveren guldens door de vroeger aangemunte gouden tiengulden-stukken verdrongen worden.

De goede bedoelingen der wet van 26 November 1847 zou men geheel verijdeld zien: het goud zou langzamerhand het bijna uitsluitend betaalmiddel worden, en het gevolg daarvan zou zijn, dat indien bijv. over eenige jaren het goud een tiende gedeelte van zijne tegenwoordige waarde had verloren, alles even zooveel duurder zou worden.

Indien zoodanige omstandigheid zich voordeed zou men zich, en te regt, heftig beklagen over hen, die, toen de omstandigheden nog vrij gunstig waren, eene betrekkelijk geringe opoffering hadden geschroomd. Om nu aan de gouden tien- en vijfguldenstukken de hoedanigheid van standpenning te ontnemen, heeft men slechts de keuze tusschen twee middelen.

Het eerste middel is, om door de wet blootweg te doen verklaren, dat die stukken ophouden wettig betaalmiddel te zijn en voortaan aan de gouden Willems en halve Willems gelijkgesteld worden. Bij eene daling in prijs van het goud komt dan de schade, op deze stukken te lijden, geheel ten laste der houders van dezelve.

Het andere middel is, om zoodanige verklaring te doen voorafgaan door het verschaffen eener gelegenheid tot inwisseling tegen zilver of tegen papier daarmede gelijkstaande. Wanneer men deze wijze van handelen aanneemt, die door de Regering bij het tweede der aangebodene wets-ontwerpen wordt voorgesteld, dan komt de schade bij eene eventuele daling der goudprijzen ten laste van den Staat.

Dat zulks met de billijkheid overeenkomt, valt in het oog, als men bedenkt, dat de Staat aan deze stukken eene vaste waarde van 10 en 5 zilveren guldens als het ware gewaarborgd heeft. Welke opofferingen de Staat zich daarbij zal moeten getroosten, laat zich echter vooraf niet met zekerheid bepalen.

Het is toch geheel onbekend hoeveel der bedoelde gouden stukken ter inwisseling zal worden aangeboden, en op welke minst bezwarende wijzen de Regering zich van het aangeboden goud weder zal kunnen ontdoen. Doch dit staat vast, dat men noodwendig eene groote ruimte van handeling aan de Regering moet overlaten, indien men den maatregel met goed gevolg en met de minst bezwarende opofferingen van den kant der natie verlangt tot stand gebragt te zien.

Uit den hierboven vermelden staat blijkt ten duidelijkste, dat gouden en zilveren opzigte van zilver eene veranderlijke waarde heeft, of met andere woorden, dat een gouden tiengulden-stuk, inhoudende 6 wigtjes 056 duizendsten van een wigtje fijn goud, niet altijd dezelfde waarde

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 September 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 September 1816 en 22 December 1825 gemunt. — (Memorie van Toelichting.)

heeft als tien zilveren guldens, inhoudende vier en negentig en een half wigtje fijn zilver.

Wil men dus aan het gouden tienguldenstuk zijne hoedanigheid van standpenning benemen, na de gelegenheid tot inwisseling te hebben verschaft, zoo bieden zich twee wegen aan.

Voorerst zou men kunnen wachten tot op een tijdstip dat het gouden tienguldenstuk op de markt meer waard is, dan tien zilveren guldens, daar men dan eensdeels de kans heeft, dat er zeer weinig ter inwisseling zal worden aangeboden, en anderdeels, dat de ingewisselde stukken, zonder veel nadeel, als koopwaar of negotie-penningen weder kunnen afgezet worden.

Of wel, men kon reeds spoedig de gouden standpenningen ter inwisseling oproepen, om ze achtervolgens als negotie-penningen of tot baren versmolten aan de markt te brengen, wanneer men vermeent dat de gelegenheid daarvoor gunstig is geworden.

Aan deze wijze van handelen is het voordeel verbonden, dat, met eenige opoffering, welligt spoedig aan de gouden stukken de hoedanigheid van standpenning kan ontnomen worden; terwijl, indien men den eersten weg wil inslaan, hun lot zeer lang in het onzekere kan blijven, hetgeen op den eindmaatregel eenen min gunstigen invloed kan uitoefenen.

De Regering heeft daarom gemeend aan de laatste wijze de voorkeur te moeten geven. Daar echter de kans hieraan verbonden is, dat het ingewisselde goud eenigen tijd in het daarvan te maken depôt moet bewaard blijven, zoo zal het onvermijdelijk zijn, het uit de circulatie genomen metallieke geld, ten minste gedeeltelijk, door tijdelijk papieren geld, genoegzaam op dezelfde wijze als zulks bij de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) geregeld werd, te vervangen.

Aan hoevele wisselvalligheden de afzet van het ingewisselde goud onderhevig blijft, zal men gereedelijk inzien door de volgende beschouwing.

Het is eene algemeen erkende daadzaak, dat de stand van den wissel op Engeland hoofdzakelijk bij ons den prijs van het goud bepaalt.

Heeft Engeland meer waarde aan het vasteland afgeleverd, dan het van daar heeft ontvangen, dan is de stand van den wissel op Engeland hoog. Dan doet het goud opgeld

Heeft daarentegen Engeland meer waarden ontvangen dan het heeft afgeleverd, zoo als bij voorbeeld bij groote invoeren van granen, dan is de wissel op Engeland laag en het goud hier te lande meer overvloedig. Dan ziet men hier vele gouden tien- en vijfguldenstukken.

Het ligt in den aard der zaak, dat dit groote beginsel door vele locale omstandigheden aanmerkelijk kan gewijzigd worden; dat bijv. Engeland aan ons meer kan te betalen hebben dan wij aan Engeland, terwijl tusschen Engeland en de meeste overige Staten juist het tegenovergestelde plaats heeft; doch dit wijzigt hetgeen men hierboven op den voorgrond stelde, zonder het omver te werpen, want in zoodanig geval zal de toestand van het overige Europa noodwendig op den stand van den wissel in ons land terugwerken. Ook zijn er dikwijls bijomstandigheden, die hetgeen men als een algemeen beginsel kan aannemen, bijzonder wijzigen.

Zoo werden nog in de maan l April tienguldenstukken voor remises naar het buitenland gevraagd, niettegenstaande de prijs van het goud in baren slechts op 1 3/4 ten honderd agio stond aangeteekend.

Welk eenen invloed de stand des wissels op verzendingen van goud kan hebben, zag men nog over weinig tijds met Noord-Amerika, werwaarts goud uit Engeland gezonden werd, terwijl men integendeel reeds thans het goud van Amerika in groote stroomen naar Europa vermeende te zullen zien toevloeijen.

Om nu een meer algemeen overzigt van den gang des wissels op Engeland in de laatste jaren te hebben, heeft men eenen staat daarvan opgemaakt, dien de Regering de eer heeft hierbij over te leggen onder litt. *C*.

Om dien staat te zamen te stellen, heeft men den stand van den wissel wekelijks opgeteekend, en daarvan elke maand den gemiddelden genomen. Deze gemiddelden vindt men in den bedoelden staat. Uit de maandelijksche gemiddelden heeft men de jaarlijksche berekend, terwijl men, om het overzigt nog meer volledig te maken, van elk jaar den hoogsten en laagsten stand des wissels heeft aangeteekend, met vermelding der maanden waarin zulks plaats vindt.

Uit dien staat ziet men, dat in de laatste negen jaren groote verschillen voorkomen, doch dat de overgangen slechts zeldzaam zeer plotseling zijn.

Wanneer men zich nu voorstelt de gouden standpenningen op te roepen, ten einde die tegen zilveren te verwisselen, dan is het belangrijk na te gaan, hoevele maanden in een afgeloopen tijdvak geschikt zouden geweest zijn om het ingekomen goud met voordeel weder af te zetten, ten einde daaruit eenige ramingen voor de toekomst te kunnen maken.

Daarbij moet men in het algemeen opmerken, dat voor zoodanige operatie het tijdstip gunstig mag gerekend worden, wanneer de wissel op Engeland op 12:15 of daarboven staat. Het pari van den wissel op Engeland is namelijk genoegzaam 12: 9, of met andere woorden, honderd sovereings houden evenveel goud in als 120 9/10 tienguldenstukken. Om nu echter goud over te zenden, moet men nog in rekening brengen de kosten van vracht, commissie, assurantie enz., die op een half ten honderd dienen gesteld te worden, en waardoor men tot het besluit komt, dat eerst als de wissel op 12:15 staat, aan het verzenden van gouden tienguldenstukken, zonder geldelijke opofferingen, is te denken. Waarbij dan verder moet bedacht worden, dat, naar mate zoodanige operatie zich over meer millioenen uitstrekt, zulks op dien stand eenen gevoeligen invloed kan uitoefenen, en men dus bij den aanvang nog niet met juistheid kan voorspellen, dat de zaak bij de uitkomst aan de deswege gemaakte ramingen zal beantwoorden, terwijl tevens, om de markt niet te veel te drukken, met behoedzaamheid moet worden te werk gegaan, waardoor de operatie niet in een kort tijdsbestek kan afloopen.

Wanneer men nu den aangeboden staat onderzoekt, dan vindt men, dat de negen laatste jaren (van 1840 tot en met 1848) hebben aangeboden 36 maanden die geschikt zouden hebben kunnen geacht worden voor de bedoelde operatie, en 72 in welke men daaraan niet zoude hebben kunnen denken.

Gedurende drie volle jaren, namelijk 1840, 1841 en 1848, was de stand des wissels zoo laag, dat men niet zonder de grootste geldelijke opofferingen aan eenen verkoop van het goud zou hebben kunnen denken. Daarentegen zou zoodanige operatie met goed gevolg gedurende het geheele jaar 1845 tot stand hebben kunnen gebragt worden. In de overige jaren waren sommige maanden daarvoor gunstig, andere ongunstig.

Het langste ongunstige tijdvak op dezen staat is van Januarij 1840 tot Augustus 1842, bevattende 31 maanden; hierop volgt dat van October 1846 tot nu toe, hetgeen slechts éénmaal door eenen meer gunstigen stand van zaken, namelijk in October 1847, is afgebroken geworden. Dit laatste tijdvak zou echter te kort geweest zijn, om daarvan veel gebruik te durven maken. Het langst, voor de bedoelde operatie gunstige tijdvak zou geweest zijn van December 1844 tot October 1846, bevattende 22 maanden. Het jaar 1843 zou ook eene zeer gunstige periode hebben aangeboden, namelijk zeven achtereenvolgende maanden.

Uit dit alles kan echter te regt de gevolgtrekking gemaakt worden, dat eene intrekking der gouden standpenningen, gepaard met inwisseling, slechts dan met eene voor de schatkist, en dus voor de natie minst bezwarende uitkomst kan worden bewerkstelligd, wanneer men de Regering geheel vrij laat voor den afzet van het ingewisselde goud het meest gunstige tijdstip te gebruiken.

Eene tweede niet minder onvermijdelijke gevolgtrekking is deze, dat zelfs wanneer de Regering van een hoogst gelukkig tijdstip gebruik maakt, niets haar waarborgt, dat vóór den geheelen afloop der operatie de gelegenheid niet soms weder zeer ongunstig kan worden.

Eene raming van kosten is dus voors hands niet te maken, maar de Regering heeft gemeend in de omstandige beschouwingen omtrent de goudprijzen en den wisselkoers te moeten treden, om het bewijs te leveren met welke zorg alle omstandigheden die van invloed kunnen zijn, behooren te worden nagegaan, indien men, zonder al te groote opofferingen voor de geldmiddelen van den Staat het bedoelde oogmerk zal bereiken; en hoe onvermijdelijk het is om daaromtrent aan haar eene groote mate van vrijheid van handelen toe te staan.

Uit het hierboven ontwikkelde betrekkelijk de buiten-koers-stelling der zilveren munten, naar de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) vervaardigd, blijkt, dat na aftrek van al de kosten daaraan verbonden, alsmede van die gevorderd tot opruiming der oude zilveren specien, den 1sten Januarij bij de commissie tot de behandeling van 's Rijks muntmateriaal aanwezig, nog ongeveer twee honderd zestig duizend gulden beschikbaar zullen blijven, van de vijf maal honderd duizend gulden, bij de wet van 30 October 1848 (*Staatsblad* n°. 76) toegestaan tot herstel van het Nederlandsche muntwezen over 1849.

De Regering acht het zeer mogelijk, dat deze twee maal honderd zestig duizend gulden niet toereikende zullen zijn, om de kosten der bedoelde operatie, waarbij het goud van standpenningen in negotiepenningen veranderd wordt, te dekken. En daar zij, zoo als uit het bovenstaande genoegzaam blijkt, deze zoo gewigtige zaak niet tot een goed einde kan brengen, indien men haar niet vergunt, om over eenige ruime geldelijke hulpmiddelen te beschikken, zoo acht zij het wenschelijk de som, welke van de wet van 30 October 1848 nog beschikbaar zou blijven, genoegzaam te verdubbelen, en dus de geheele som, bij diezelfde wet tot herstel van het Nederlandsche muntwezen over 1849 toegestaan, te brengen op zeven honderd vijftig duizend gulden, zonder echter in het minst de toezegging te kunnen doen, dat op dit cijfer niet nog door eene latere wettelijke bepaling zal moeten teruggekomen worden.

Reeds bij eene vorige gelegenheid is aan de Staten-Generaal medegedeeld, dat van het geld voor de hermunting over 1848 toegestaan, een bedrag van niet minder dan een millioen een honderd drie en negentig duizend gulden onverbruikt is gebleven. Met dat geld bij de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n° 71) toegestaan, stelde men zich alleen voor de oude zilveren specien in te trekken. Indien nu bovendien ook de zilveren munten, naar de wet van 1816 vervaardigd, worden ingetrokken, en tevens aan de gouden tien- en vijfguldenstukken de hoedanigheid van standpenning wordt ontnomen; indien dus aan de muntwet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 69) de meest volledige uitvoering wordt gegeven, en daardoor ons muntstelsel op hechte grondslagen komt te rusten, terwijl de kosten van dat alles nog f 443,000 blijven beneden de raming in Januarij 1848 alleen voor de oude zilveren specien gemaakt, gelijk dit nader blijken kan uit het overzigt ten deze onder litt. *d* gevoegd, — dan voorwaar zal men reden hebben zich over den gezegenden afloop van het zoo gewigtige hermuntingswerk te verheugen.

Na de uitvoerige uiteenzetting van de gronden, die de Regering tot het aanbieden van de tegenwoordige wets-ontwerpen geleid hebben, meent zij, dat het overtollig zou zijn, de verschillende artikelen van dezelve nog elk in het bijzonder toe te lichten, daar zij als een noodwendig uitvloeisel van de hierboven ontwikkelde beginselen kunnen beschouwd worden en, voor zooveel de aard der zake dit toeliet, zijn ontleend uit de bepalingen, die ten aanzien van de provinciale en generaliteits-munten bij de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) zijn gemaakt.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

[XLV. 5.]

BIJLAGE A.

RAPPORT *van den Inspecteur-Essaijeur-Generaal der Munt aan Zijne Exc. den Minister van Finantien.*

UTRECHT, 30 *Mei* 1849.

Ik heb mij vereerd gezien met eene missive van Uwe Excellentie van den 30sten April 1840, G. S. no. 63, waarbij mij wordt opgedragen een verslag in te dienen van het onderzoek, alhier ingesteld, betreffende de slijting der zilveren muntspecien naar de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* no. 50) geslagen, en van het waarschijnlijk verlies, dat met eene intrekking dier specien zou kunnen gepaard gaan.

Aan dezen vereerenden last gevolg gevende, zal ik de vrijheid nemen, in de eerste plaats mede te deelen, wat het thans ingestelde onderzoek nopens de slijting der bedoelde stukken geleerd heeft.

Om door de beantwoording dezer eerste vraag tot die der tweede, namelijk het verlies, dat eene intrekking der bedoelde specien zou kunnen opleveren, te geraken, ware het voldoende geweest, het gemiddelde gewigt der stukken van elke specie met naauwkeurigheid te bepalen, waaruit, in verband met het gehalte der stukken, het te lijden verlies gemakkelijk is te berekenen.

Ik meende echter dat het misschien niet geheel onbelangrijk zou geacht worden, indien bij deze gelegenheid niet alleen het gemiddeld gewigt van elke muntspecie werd bepaald, maar bovendien dit onderzoek tot elk jaartal zich uitstrekte, waardoor de wet der slijting van de zilveren muntspecien soms eenigerwijze nader toegelicht zou kunnen worden.

Het is Uwe Excellentie bekend welke uiteenloopende gevoelens over de slijting van zilveren munt, in vergelijking met gouden munt, vroeger zijn verdedigd.

Het verlangde onderzoek bood eene geschikte gelegenheid aan, eene bijdrage ter beantwoording van dat vraagpunt te leveren. Ik vlei mij dat Uwe Excellentie het niet zal afkeuren, wanneer ik die gelegenheid niet ongebruikt heb laten voorbijgaan.

Ik meen echter hier niet onvermeld te mogen laten, dat, indien deze arbeid niet geheel vruchteloos mag bevonden worden, dezelve vooral bevorderd is geworden door de medewerking der commissie tot de behandeling van 's Rijks muntmaterieel, die, op mijn voorstel door het Collegie van Raden en Generaalmeesteren der Munt daartoe uitgenoodigd, de specien, die men onderzoeken wilde, met de meeste naauwkeurigheid heeft doen schiften.

Men heeft aanteekening gehouden hoeveel stukken van elk jaar en elk munthuis in iederen zak aanwezig waren. Ik heb de eer Uwe Excellentie hiernevens afschrift te doen geworden van de tabellen door de Commissie daarvan opgemaakt. Zij komen mij daarom belangrijk voor, omdat hieruit blijkt dat elke zak is zamengesteld geweest uit stukken van alle jaren. De slijting, aanzienlijk geringer zijnde dan velen vroeger beweerd hebben, zoo zou men al ligt tot het besluit komen, dat de specien genoegzaam niet gecirculeerd hadden. In dit geval echter, zou men bij voorkeur de specien van één jaartal en één munthuis bijeen vinden. Dit was echter geenszins het geval. Zoo als aan Uwe Excellentie uit de inzage der bedoelde tabellen blijken zal, bevonden zich in genoegzaam alle zakken stukken van al de verschillende jaartallen, en was zelfs de verhouding meestal vrij standvastig en in sommige gevallen genoegzaam in dezelfde evenredigheid, als waarin zij zijn gemunt. Ik meen hieruit te mogen besluiten, dat die zakken, in lateren tijd, bij de Nederlandsche Bank uit specie zijn zamengesteld, zoo als zij uit de wandeling voortkwamen, en dat het geenszins specien zijn, welke in de kelders dier instelling een groot gedeelte van hun aanzijn hebben doorgebragt.

Het geheele onderzoek heeft zich uitgestrekt over 198,193 stukken, vervat: in dertig zakken drieguldens à duizend stukken, twee en twintig zakken guldens à drie duizend stukken, acht zakken halveguldens, vijftig zakken 25centsstukken à duizend stukken en zeven zakken 10centsstukken, mede à duizend stukken de zak, nadat men echter de vreemde en valsche stukken had uitgeschoten.

De stukken van elk jaartal en elk munthuis afzonderlijk verzameld zijnde, zoo is daarna hun gewigt met de meeste naauwkeurigheid bepaald. Daaruit is het gemiddeld gewigt per stuk berekend. Daar echter die stukken vuil zijn, heeft men door afzonderlijke proeven op een zeker aantal stukken de waarde van het vuil voor elke specie bepaald. De uitkomst was, dat het vuil der onderzochte stukken bleek te zijn: voor de drieguldens 4.52, voor de guldens 3.89, voor de halve-guldens 2.49 en voor de 25centsstukken 3 of milligrammen per stuk. Ten einde de berekeningen niet noodeloos omslagtig te maken heb ik de tiende en honderdste gedeelten van de milligram weggelaten, doch om tevens het vuil niettemin in rekening te brengen, hetzelve voor de drieguldens op 5, voor de guldens op 4, voor de halve-guldens op 3 en voor de 25centsstukken mede op 3 milligrammen per stuk aangenomen.

Van het gevonden gemiddelde gewigt is daarna het vuil door mij afgetrokken, en daaruit het gemiddelde verlies der schoone stukken, de verhouding van dat verlies tot het oorspronkelijk gewigt, en de gemiddelde gewigts-vermindering per jaar berekend.

Bij deze laatste berekening moet ik mij veroorloven eene aanmerking te herhalen, ook reeds bij eene vroegere gelegenheid door mij gemaakt, dat deze wijze van handelen eigenlijk maar eene benadering is. Wanneer namelijk stukken die 30 jaren in de wandeling zijn geweest 1/659 van hun oorspronkelijk gewigt hebben verloren, dan is het niet volkomen naauwkeurig te zeggen dat dit 1/19770 per jaar is.

Wanneer toch een stuk 1/19770 in een jaar aan gewigt heeft verloren, dan zal het bij den aanvang van het volgende jaar maar 19769/19770 van zijn oorspronkelijk gewigt meer wegen. Dan zal dus de slijting het tweede jaar maar 1/19770 van 19769/19770 zijn, en zoo vervolgens. Ik heb het echter overtollig gerekend die meer omslagtige wijze van berekenen hier te volgen, en heb mij tot eene meer eenvoudige bepaald, die mij voor het tegenwoordige oogmerk voldoende voorkwam.

Van al deze berekeningen heb ik vijf tabellen gemaakt, die ik, als zoovele bijlagen, de eer heb hierbij over te leggen.

Iedere tabel bevat de gewigts-bevindingen voor één specie afzonderlijk. Men ziet daarbij reeds dadelijk hoe de stukken, naar mate ze ouder zijn, in gewigt afnemen. Die gewigts-afneming is echter bij de standpenningen niet geheel regelmatig: bij de 10centsstukken daarentegen, en vooral bij de 25centsstukken, treft men eene regelmatigheid in de gewigts-vermindering aan, waarop ik later de eer hoop te hebben de aandacht van Uwe Excellentie te vestigen.

Dat die gewigts-vermindering bij het onderzoek van specien altijd eenigzins onregelmatig moet zijn, ligt in den aard der zaak. Want al de specien, die men uit de wandeling neemt, zullen niet in gelijke mate gecirculeerd hebben. Terwijl sommige gedurig door de handen gingen, zullen andere misschien eenen langen tijd in eene of andere geldkist vertoefd hebben. Daarom is het altijd van belang het onderzoek over het grootst mogelijk aantal stukken uit te strekken.

Daar nu de drie-, een- en halve-guldens naar de muntwet van 1816 vervaardigd, lang met onze oude, besnoeide en afgesleten zilveren specien in omloop zijn geweest, en vele personen bij voorkeur de oude specien weder uitgaven, om de nieuwere ongeschonden stukken zoolang mogelijk in bezit te houden, zoo hebben die stukken niet zoo regelmatig in den omloop gedeeld, als het geval zou geweest zijn, wanneer zij uitsluitend het wettig betaalmiddel hadden uitgemaakt.

Een onderzoek na verloop van eenige jaren ingesteld ten opzigte der specien, waaruit thans onze zilver-circulatie bestaat, zal dus meer volledig leeren, welke de gemiddelde slijting is van specien, op een gehalte van 945 duizendsten geslagen, dan het tegenwoordige onderzoek leert, wat de slijting is der specien van een zilver-gehalte van 893 duizendsten. Daar echter van onze oude zilveren specien, wegens den besnoeiden toestand waarin zij zich bevonden, bij een daarop in te stellen onderzoek geene bruikbare resultaten te verwachten waren, en de stukken, waaruit thans onzer zilver-circulatie bestaat, nog te kort in wandeling zijn om met vrucht onderzocht te kunnen worden, zoo achtte ik het onderzoek, waarvan ik den uitslag de eer heb hierbij mede te deelen, niet geheel onbelangrijk. Om de vermelde redenen echter beschouw ik het slechts als eene bijdrage ter beantwoording van het vraagpunt der slijting, geenszins als een alles afdoend antwoord. Terwijl de vijf tabellen als het ware den uitslag van het geheele onderzoek bevatten, meen ik echter hier nog het volgende te moeten opmerken.

Wanneer men al de drieguldens bijeen neemt, dan heeft men 29,599 stukken, die een gewigt bleken te bezitten van $954^{N.}\,p.\,954^{w}$. Het gemiddelde gewigt was dus 32w63 en hiervan 5 milligrammen voor het vuil aftrekkende, behoudt men 32w258, als het gemiddelde gewigt der oud rzochte drieguldens, na aftrek van het vuil. Zij hadden dus 1/807 van hun oorspronkelijk gewigt verloren. Wanneer men nu aanneemt, dat zij gemiddeld 23 jaren oud zijn (namelijk van het jaar 1818 tot 1832 geslagen, en tot het jaar 1848 teruggebracht, daar het geheele onderzoek in de eerste helft van 1849 plaats vond), dan zou de gemiddelde gewigts-vermindering dier stukken 1/18561 per jaar zijn. Men ziet hieruit, hoe hemelsbreed deze slijting verschilt van die, welke door den Engelschen schrijver Jacob op 1/200 gesteld en door sommigen hier te lande verdedigd is geworden.

Aan de omstandigheid, dat deze stukken misschien minder gecirculeerd hebben, dan het geval zou geweest zijn indien de specien, naar de wet van 1816 geslagen, alleen betaalmiddel waren geweest, kan dit verschil niet geheel worden toegeschreven.

De 66,369 guldens, waarop de schitting werd bewerkstelligd, bleken 56,703 gewone guldens te bevatten, te Utrecht en te Brussel geslagen, terwijl de overige guldens voor Nederlandsch Indie waren.

De voornoemde 56,703 stukken hadden een gewigt van $608\,^{N.}p.\,835^{w}$ en dus per stuk een gemiddeld gewigt van 10w737. Hiervan 4 milligrammen voor het vuil aftrekkende, behoudt men 10w733. De guldens haddens dus 1/326 van hun oorspronkelijk gewigt verloren, en daar zij geslagen zijn van de jaren 1818 tot 1837, kan men aannemen dat zij gemiddeld 21 jaren in de wandeling zijn geweest. Men verkrijgt dus per jaar eene gewigts-vermindering van 1/6846.

De guldens van Nederland ch Indie van 1821, op den muntvoet der wet van 1816 geslagen, hadden een gemiddeld gewigt van 10w731, en na aftrek van het vuil 10w727; zij hadden dus in 27 jaren 1/276, of per jaar 1/7452 van hun oorspronkelijk gewigt verloren.

Het gewigts-verlies der guldens van Nederlandsch Indie van 1839 en 1840, dus op den muntvoet van 1839 geslagen, was nog iets geringer. Van deze specie werden er, in de zakken bij de Commissie ontvangen, 8850 stuks gevonden, die gezamenlijk een gewigt van $88^{N.}p.\,454^{w}$ bezaten. Het gemiddeld gewigt was dus per stuk 9w994, en na aftrek van het vuil 9w990. Zij hadden dus slechts 1/1000 van hun oorspronkelijk gewig verloren, en wanneer men aanneemt, dat zij gemiddeld acht en een half jaar in de wandeling zijn geweest, dan geeft dit eene gewigtsvermindering per jaar van 1/8500.

De omstandigheid, dat de guldens voor Nederlandsch Indie, alhier in de zakken gevonden, alle stellig eenmaal de reis heen en terug naar onze Oost-Indische kolonien gemaakt hebben, deed het mij niet onbelangrijk achten, de slijting dezer stukken hier afzonderlijk te vermelden.

Van de halve guldens werden, na afzondering der stukken voor Nederlandsch Indie geslagen, nog 45,437 stuks overgehouden. Deze bleken een gewigt van 243N.P. 453w te hebben, dus per stuk een gemiddeld gewigt van 5w358, en na aftrek van het vuil 5w355. Deze specie heeft dus 1/192 van haar oorspronkelijk gewigt verloren, en wanneer men aanneemt, dat zij gemiddeld 24 jaren in omloop is (zijnde de stukken van 1818 tot 1830 gemunt), dan is de gewigts-vermindering per jaar 1/4608 van het oorspronkelijk gewigt.

Het zij mij vergund thans meer bepaald de aandacht van Uwe Excellentie op de slijting der 25centsstukken te vestigen. Deze stukken waren, sedert zij vervaardigd zijn, over het algemeen regelmatig in de wandeling: men zag ze nevens en met de zesdhalven voor alle betalingen gebruiken.

De vijftig zakken, door de commissie met die naauwkeurigheid, welke al hare verrigtingen gekenschetst heeft, onderzocht zijnde, zoo bleek niet alleen dat elk der zakken stukken van al de jaartallen bevatte, maar dat de evenredigheid dier stukken onderling vrij standvastig was. Uit de tabel, hierbij overgelegd, blijkt zulks bij den eersten oogopslag. Nadat nu al de stukken van een jaartal en een munthuis waren bijeengevoegd, bleek het dat de 49,991 25centsstukken, uit de zakken verzameld, waren zamengesteld uit 26,156 Utrechtsche en 23,835 Brusselsche stukken. De onderzochte hoeveelheid bestond dus uit 52,3 per cent der eerste en 47,7 per cent der tweede soort. Wanneer men hierbij in het oog houdt dat van de elf en een half millioen gulden, die aan 25centsstukken naar de wet van 1816 zijn geslagen, er 53 per cent te Utrecht en 47 per cent te Brussel werden gemunt, dan ziet men dat in deze vijftig zakken, voor de hand uit de wandeling genomen, de verhouding genoegzaam dezelfde is, als die waarin ze door de beide munthuizen werden afgeleverd.

Zelfs de hoeveelheid van ieder jaar in de zakken voorhanden, biedt eene merkwaardige overeenstemming aan met de geheele hoeveelheid in dat zelfde jaar geslagen. Wanneer wij bijv. onze aandacht vestigen op de 25centsstukken te Utrecht vervaardigd, dan vindt men, dat zulks, percentsgewijze berekend, plaats vond in de volgende verhouding:

in 1819	0.05	per cent,
» 1822	0 40	»
» 1825	43.50	»
» 1826	49 40	»
» 1829	0.45	»
» 1830	6.20	»
	100.00	

De 26,156 stukken van Utrecht, in de vijftig zakken verspreid, waren in de volgende verhouding aanwezig:

van 1819	0 05	per cent,
» 1822	0.43	»
» 1825	43.20	»
» 1826	50.40	»
» 1829	0.52	»
» 1830	5.40	»
	100.00	

Ik meen hieruit te mogen opmaken, dat de onderzochte partij 25centsstukken, uit ongeveer 50,000 stuks te zamengesteld, als een vrij getrouw afbeeldsel van de geheele hoeveelheid 25centsstukken, in de circulatie voorhanden, mag beschouwd worden.

Opmerkelijk is het dan ook, hoe de gewigts-vermindering eenen gelijken tred met den ouderdom der stukken houdt. Bij de stukken van Utrecht vindt men voor het jaar

1819, 1822	een verlies van	2,3	per cent,
1825	» »	1,9	»
1826	» »	1,7	»
1829, 1830	» »	1,5	»

Evenzoo vindt men voor die te Brussel geslagen, voor het jaar

1823	een verlies van	2	per cent,
1824	» »	2,1	»
1825	» »	1,9	»
1826	» »	1,8	»
1827	» »	1,8	»
1828	» »	1,7	»
1829	» »	1,6	»
1830	» »	1,6	»

Men vindt dus bij de 25centsstukken twee omstandigheden vereenigd, die, naar het mij voorkomt, niet kunnen nalaten aan de genomen proeve eenige waarde bij te zetten. De zamenstelling der partij, voor de hand uit de wandeling genomen, de verhouding teruggevende waarin de stukken zijn geslagen: de vrij regelmatige afneming in gewigt, met den ouderdom genoegzaam gelijken tred houdende. Ik geloof dan ook niet dat proeven op nog grootere schaal genomen, resultaten zouden opleveren die van de thans verkregene belangrijk afwijken.

Het gewigt der 49,991 25centsstukken was 207N.P.585, dus gemiddeld per stuk 4w152. Hiervan 3 milligrammen voor het vuil afgetrokkende, zoo verkrijgt men 4w149. De stukken hebben dus 1/52 van hun oorspronkelijk gewigt verloren, en aannemende dat zij gemiddeld 21½ jaar in de wandeling zijn geweest, dan verkrijgt men voor de jaarlijksche slijting

1/1118

Van de 10centsstukken kan hetzelfde als van de 25centsstukken gezegd worden. De verhouding der stukken van de onderzochte partij kwam vrij wel overeen met die, waarin zij zijn geslagen. De gewigts-vermindering is genoegzaam evenredig aan den ouderdom. Dit laatste zal Uwer Excellentie blijken uit het onderzoek van 1797 10centsstukken, op mijn verlangen door den muntmeester verzameld. Van de 5000 10centsstukken, vroeger bij de Commissie ontvangen, waren alleen de Utrechtsche van de Brusselsche afgescheiden, doch de jaartallen bijeengehouden. Bij de schifting dier 5000 stuks had men 67,5 per cent Utrechtsche en 32,5 per cent Brusselsche gevonden: de hoeveelheden, waarin zij in beide munthuizen zijn geslagen, staan tot elkander als 64,3 tot 35,7, dus alweder weinig verschillende van de verhouding thans gevonden.

Blijkens het thans ingestelde onderzoek is het gemiddelde gewigt der 10centsstukken op

1w615

bevonden: zij hebben dus 1/22 van hun oorspronkelijk gewigt verloren. Aannemende dat zij gemiddeld 23 jaren in de wandeling zijn geweest, dan heeft men eene gewigts-vermindering per jaar van 1/506.

Wanneer men nu den uitslag van het ingestelde onderzoek te zamen vat, dan blijkt het, dat men thans voor het gemiddelde gewigt der zilveren specien naar de muntwet van 1816 vervaardigd, en zoo als die in de wandeling voorkomen, dus zonder eenige reductie voor het vuil, kan aannemen:

voor het drieguldenstuk	32w263
» den gulden	10. 737 »
» » halven-gulden	5. 358
» het 25centsstuk	4. 152
» » 10centsstuk	1. 615

Het gewigt der bedoelde specien aldus geconstateerd zijnde, zal ik thans de eer hebben tot de beantwoording van het tweede punt van Uwer Excellentie's missive over te gaan.

Het gehalte der zilveren standpenningen, bij de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* no. 50) op 893 duiz. bepaald zijnde, zoo kan de inhoud fijn zilver van den drieguldens gesteld worden op

28w810,

en daar de inhoud fijn zilver van drie guldens, op den tegenwoordigen muntvoet, maar is

28w350,

zoo volgt tevens hieruit, dat men 460 milligrammen fijn zilver overhoudt. Daar nu bij het Koninklijk besluit van den 29sten Junij 1848 (*Staatsblad* no 28) het muntloon der zilveren standpenningen per Nederlandsch pond, of per f 100, is bepaald op f 1.20, zoo blijkt hieruit, dat men voor drie guldens betaalt 3,6 cents of 340 milligrammen fijn zilver aan muntloon. Men houdt dus bij de vermunting van iederen drieguld (naar de wet van 1816 geslagen) en na aftrek der muntkosten voor nieuwe standpenningen, nog 120 milligrammen fijn zilver of 1,2 cent over. Op het bevonden gewigt zal, bij een gehalte van 893 duiz., de inhoud van iederen gulden aan fijn zilver zijn

9w588.

En daar, op den tegenwoordigen muntvoet, de inhoud fijn zilver van eenen gulden is 9w450, zoo behoudt men 138 milligrammen fijn zilver over, voor muntkosten van eenen gulden, waarvoor slechts 113,5 milligrammen worden gevorderd; men heeft dus ook bij de vermunting der guldens van de muntwet van 1816 nog eene kleine winst, na aftrek van het muntloon bedragende ongeveer ¼ cent per gulden.

Bij het bevonden gewigt der halve-guldens en het gehalte van 893 duiz zal de inhoud fijn der halve-guldens zijn

4w784.

De inhoud van twee halve-guldens wordt dan 9w568, verschillende 118 milligrammen fijn zilver met den inhoud fijn van den gulden, op den tegenwoordigen muntvoet, dus genoegzaam om de muntkosten te dekken. Ik ga hierbij uit van de onderstelling, dat men bij de aanmunting van nieuwe standpenningen niet meer dan 1/20 gedeelte in halve-guldens verlangt, tot de oplevering waarvan de muntmeester bij voornoemd Koninklijk besluit van 29 Junij 1848 (*Staatsblad* n°. 28) verpligt is; evenzeer als ik hier buiten beschouwing laat, in hoeverre, bij eene geheele vermunting der zilveren specien naar de wet van 1816 geslagen, op het muntloon bij dat besluit vastgesteld, ten voordeele van het Rijk nog te bezuinigen zal zijn.

Uit het voorgaande ziet Uwe Excellentie, dat volgens de genomen proeve de halve guldens kosteloos kunnen vermunt worden, terwijl de vermunting der heele en der drieguldens nog eene zekere bate afwerpt. Daar deze omstandigheid echter noodwendig ten gevolge heeft dat er niet veel stukken ter inwisseling worden aangeboden, en het verlies, dat eene eventuele intrekking der 5centsstukken na zich kan slepen, niet is in rekening gebragt, daar ik niet in de gelegenheid was ook op deze specie de noodige proeven te nemen, zoo zal het veilig zijn, hier de geringe bate, welke de een- en drieguldens kunnen opleveren, buiten rekening te laten.

De halve-guldens zijn als het ware de overgang van de grootere stukken, die nog eene zekere bate kunnen opleveren, tot de kleinere,

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

waarvan de hermunting niet zonder eenige geldelijke opoffering zal kunnen plaats vinden. De oorzaak daarvan ligt in de meerdere slijting die de kleinere specien ondergaan. Dat toch vier 25centsstukken meer zijn gesleten dan een gulden, of tien 10centsstukken meer dan vier 25centsstukken zal niemand verwonderen.

Doch hetgeen opmerkelijker kan beschouwd worden is, dat de absolute slijting van ieder dier kleinere stukken afzonderlijk zooveel aanzienlijker is, dan die der groote stukken. — Terwijl toch de drieguldens van 1818 een gemiddeld gewigts-verlies ondergingen van 49 milligrammen, de guldens van dat jaar van 47, en de halve-guldens van 36 milligrammen, vinden wij dat de 25centsstukken van 1819 gemiddeld 100, en de 10centsstukken 122 milligrammen in gewigt per stuk hebben verloren. De verklaring hiervan ligt in de meerdere circulatie der kleine stukken; want naar mate de stukken kleiner van waarde zijn, gaan zij zooveel meer door de handen, — terwijl zij tevens dikwijls aan eene ruwere behandeling zijn blootgesteld, en meestal niet, even als de groote stukken, in beurzen, maar zeer dikwijls met harde voorwerpen, zoo als messen, vuurslagen, sleutels enz., in de zakken worden gedragen. Deze omstandigheden, die men bijna kleingeestig zou kunnen vinden hier te vermelden, laten niet na, invloed op de slijting der muntstukken uit te oefenen.

Die grootere slijting nu heeft bij pasmunt een dubbel nadeel. Specien van laag gehalte moeten bij de fabricatie sterk geblancheerd worden, of met andere woorden aan de oppervlakte, door het wegbijten van het koper, sterk verfijnd worden, om den zilverglans te vertoonen, die bij nieuwe stukken verlangd wordt. Hiervan is het gevolg dat bij slijting de fijnere oppervlakte het eerst wordt weggenomen, en dus de stukken niet alleen in gewigt verliezen, maar ook eenigzins grover in gehalte worden.

Ten gevolge hiervan en op grond der door mij genomen essaijen, durf ik dan ook het gehalte der 25- en 10centsstukken, wanneer die op het gewigt worden afgeleverd, en waarbij dus tevens eene zekere hoeveelheid vuil voor zilver wordt toegewogen, niet hooger in rekening brengen dan 566⅔ duizendsten.

Bij een gemiddeld gewigt van $4^{w}152$, zal dus de inhoud fijn zilver van een millioen dier stukken zijn $2352^{N.P.}108^{w}$ fijn zilver, en de inhoud van vier millioen dier stukken, of van de nominale waarde van f 1,000,000, zal zijn $9408^{N.P.}432^{w}$.

De hoeveelheid fijn zilver, benoodigd om een millioen zilveren pasmunt te maken, is thans $9450^{N.P.}000^{w}$.

Wanneer namelijk het Rijk deze hoeveelheid fijn zilver aan den muntmeester afgeeft, dan levert die ambtenaar daarvoor een millioen aan zilveren pasmunt, doch brengt daarentegen geen muntloon in rekening, daar het verschil in fijn zilver tusschen de door hem te leveren pasmunt en $9450^{N.P.}$, juist voldoende is om de muntkosten te dekken.

Men komt dus op elk millioen aan 25centsstukken, dat men vermunt, $41^{N.P.}568^{w}$ fijn zilver te kort, hetgeen, in standpenningen uitgedrukt, overeenkomt met f 4398.73.

Het zal dus veilig zijn op eene uitgave van f 4400 te rekenen voor ieder millioen 25centsstukken dat men intrekt.

Voor de 10centsstukken een gewigt van $1^{w}615$ en het hierboven vermelde gehalte van 566⅔ duizensten aannemende, zoo volgt hieruit, dat de inhoud fijn zilver van tien millioen zoodanige stukken, of eene nominale waarde van f 1,000,000, zal zijn $9148^{N.P.}975^{w}$.

Men komt dus volgens de hierboven staande rekening te kort $301^{N.P.}025^{w}$, of in geldswaarde uitgedrukt f 31,854.49.

Men dient dus voor elk millioen 10centsstukken, dat wordt ingetrokken, op eene uitgave van f 32,000 te rekenen.

Uwe Excellentie vergunne mij dit verslag te besluiten met de opmerking, dat het mij niet onwaarschijnlijk voorkomt, dat van de 25centsstukken, naar de muntwet van 1816 vervaardigd, eene belangrijke hoeveelheid niet meer aanwezig is. Zoo de hermunting ons niet geleerd had, hoe onzeker alle ramingen in deze zaken zijn, zou ik wel geneigd zijn aan te nemen, dat van de vervaardigde 25centsstukken, bij eene eventuele hermunting, niet meer dan de helft ter inwisseling zal worden aangeboden.

Bij de 10centsstukken daarentegen mag genoegzaam de geheele hoeveelheid te gemoet gezien worden.

De Inspecteur-Essaijeur-Generaal der Munt,
A. Vrolik.

[XLV. 6.]

Behoort bij Bijlage *A*.

N°. 1. *SCHIFTING van dertig zakken Drieguldenstukken (naar de wet van 1816 vervaardigd) door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks Muntmaterieel in de maand April* 1849.

Gewigt van elken zak		AANTAL STUKKEN TE *UTRECHT* VERVAARDIGD.										Aantal stukken te *Brussel* vervaardigd.	Totaal der stukken te *Utrecht* gemunt.	Totaal der stukken te *Brussel* gemunt.	Totaal van elken zak.
Ned. P.	Wigt.	1818.	1819.	1820.	1821.	1822.	1823.	1824.	1830.	1831.	1832.	1823.			
1		49	51	171	86	12	18	218	119	63	210	3	997	3	1000
2		41	58	185	82	14	11	145	138	88	234	4	996	4	1000
3		57	58	178	77	12	19	167	124	66	234	8	992	8	1000
4		33	51	201	80	16	14	137	122	73	271	2	998	2	1000
5		49	58	195	70	11	20	164	116	89	228	»	1000	»	1000
6		59	52	182	84	15	17	143	123	79	240	6	994	6	1000
7		45	51	185	98	12	22	124	138	88	235	2	998	2	1000
8		51	53	205	99	15	16	161	125	75	198	2	998	2	1000
9		57	56	176	68	13	17	154	136	81	239	3	997	3	1000
10		50	53	205	77	12	19	143	124	78	233	6	994	6	1000
11		49	48	136	60	9	17	130	102	63	181	5	795	5	800
12		40	41	190	87	10	26	153	117	87	244	5	995	5	1000
13		55	56	212	91	17	19	173	96	56	215	10	990	10	1000
14		58	59	200	65	13	16	145	127	68	245	4	996	4	1000
15		31	44	174	73	10	16	143	148	132	224	4	995	4	999
16		43	54	162	69	14	22	160	116	107	251	2	998	2	1000
17		45	67	182	77	14	20	176	119	69	225	6	994	6	1000
18		45	55	182	77	12	21	154	129	92	228	5	995	5	1000
19		54	64	152	80	12	22	160	122	88	245	1	999	1	1000
20		35	45	148	54	15	16	141	160	122	261	3	997	3	1000
21		60	58	202	82	11	22	150	118	75	216	6	994	6	1000
22		45	59	192	75	15	23	186	108	76	218	3	997	3	1000
23		50	52	205	68	5	15	165	132	72	227	9	991	9	1000
24		37	65	197	79	7	20	158	99	103	232	3	997	3	1000
25		49	51	219	60	12	15	151	106	85	247	5	995	5	1000
26		47	56	170	87	13	15	161	120	91	237	3	997	3	1000
27		53	59	200	76	13	13	166	119	92	205	4	996	4	1000
28		60	61	172	72	7	25	158	117	76	244	8	992	8	1000
29		44	35	149	71	11	18	129	101	49	192	1	799	1	800
30		50	51	181	76	16	18	164	125	86	227	6	994	6	1000
		1441	1621	5508	2300	368	552	4679	3646	2469	6886	129	29,470	129	29,599
		N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.
		46 479	52 295	177 665	74 192	11 872	17 807	150 971	117 678	79 660	222 172	4 163	950 791	4 163	954 954

N°. 2. SCHIFTING *van twee en twintig zakken Eenguldenstukken (naar de wet van 1816 vervaardigd) door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks muntmateriaal in de maand April* 1849.

Nummer van den zak.	Gew. van elken zak. Ned. p.	Wigt.	AANTAL STUKKEN TE *UTRECHT* VERVAARDIGD. 1818.	1819.	1820.	1821.	1822.	1823.	1824.	1828.	1831.	1832.	1837.	INDISCHE. 1821.	1839.	1840.	AANTAL STUKKEN TE BRUSSEL VERVAARDIGD. 1823.	1829.	TOTAAL der stukken te *Utrecht* gemunt.	TOTAAL der stukken te *Brussel* gemunt.	TOTAAL van elken zak.
31			4	41	78	140	»	13	137	23	11	109	21	11	1213	1133	4	59	2934	63	2997
32			25	174	379	712	1	98	579	104	105	441	114	13	7	11	5	231	2763	236	2999
33			16	146	256	640	1	83	625	86	68	492	142	44	69	72	8	252	2740	260	3000
34			15	118	216	378	»	55	353	47	377	1161	70	»	»	»	9	200	2790	209	2999
35			26	156	337	613	1	92	583	87	80	465	135	33	80	62	13	228	2751	241	2992
36			26	150	336	630	»	69	647	97	82	492	165	13	32	23	7	231	2702	238	3000
37			26	140	341	586	1	99	584	77	79	479	145	26	73	67	6	250	2723	256	2979
38			3	30	66	119	»	18	127	11	22	116	40	19	1181	1205	3	40	2957	43	3000
39			28	132	306	513	»	57	545	80	82	473	137	100	151	165	9	220	2769	229	2998
40			39	177	403	664	»	85	424	77	59	379	108	31	107	109	14	323	2662	337	2999
41			20	136	327	547	»	69	541	94	82	499	152	53	85	73	8	252	2678	260	2983
42			29	140	275	468	»	57	380	47	58	273	73	109	439	462	11	179	2810	190	3000
43			38	138	349	556	1	70	642	113	70	475	155	31	65	51	7	225	2754	232	2986
44			27	153	345	585	»	64	628	80	58	440	113	42	95	85	10	258	2715	268	2983
45			43	186	407	790	»	82	495	80	70	324	91	34	63	59	7	266	2724	273	2997
46			21	109	296	548	1	79	514	72	61	386	122	86	233	237	13	216	2765	229	2994
47			37	167	390	649	2	83	557	90	59	397	95	29	100	69	10	261	2724	271	2995
48			20	141	323	504	»	86	566	92	63	451	134	34	186	151	13	190	2751	203	2954
49			28	140	338	619	1	77	596	23	66	496	153	22	77	79	5	210	2785	215	3000
50			25	156	321	573	1	83	599	93	79	480	142	26	74	62	5	267	2713	272	2985
51			28	109	319	536	2	76	601	96	104	499	135	33	104	104	10	234	2746	244	2990
52			23	165	342	561	2	100	619	91	119	450	121	27	83	50	9	222	2753	231	2984
in n°. 53			6	33	67	126	»	17	125	22	22	89	26	»	3	1	4	59	537	63	600
			549	3037	6817	12,056	14	1612	11,472	1752	1876	9866	2589	816	4520	4330	190	4873	61,306	5063	66,369
			N.p. w. 5 887	N. p. w. 32 580	N. p. w. 73 070	N.p. w. 129 341	N.p. w. 0 150	N. p. w. 17 286	N.p. w. 123 271	N. p. w. 18 18	N.p. w. 20 176	N.p. w. 106 067	N.p. w. 27 832	N.p. w. 8 757	N. p. w. 45 193	N.p. w. 43 261	N. p. w. 2 039	N.p. w. 52 318	N. p. w. 651 689	N.p. w. 54 357	N. p. w. 706 046

N°. 3. SCHIFTING *van acht zakken Halve-guldenstukken (naar de wet van* 1816 *vervaardigd) door de Commissie tot de behandeling van 'sRijks muntmateriaal in de maand April* 1849.

Nummer van den zak.	Gewigt van elken zak. Ned. pond.	Wigt.	AANTAL STUKKEN TE *UTRECHT* VERVAARDIGD. 1818.	1819.	1822.	INDISCHE. 1826.	1834.	AANTAL STUKKEN TE *BRUSSEL* VERVAARDIGD. 1829.	1830.	Totaal der stukken te *Utrecht* gemunt.	Totaal der stukken te *Brussel* gemunt.	Totaal van elken zak.
53												
54			488	558	1074	72	36	1725	838	2228	2563	4791
55			523	521	1096	41	17	2279	1459	2198	3738	5936
56			481	538	926	30	25	2336	1659	2000	3995	5995
57			578	620	1145	88	31	2245	1228	2462	3473	5935
58			705	726	1412	180	119	1691	1127	3142	2818	5960
59			483	545	1086	20	14	2633	1207	2148	3840	5988
60			687	766	1424	93	59	1986	926	3029	2912	5941
			645	691	1288	160	115½	2089	1003	2899½	3092	5991½
			4590	4965	9451	684	416½	16984	9447	20106½	26431	46537½
			24N.p. 558w.	26N.p. 531w.	50N.p. 504w.	3N.p. 665w.	2N.p. 235w.	91N p. 156w.	50N.p. 704w.	107N p. 493w.	141N.p. 860w.	249N p. 353w.

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

N°. 4. SCHIFTING van vijftig zakken Vijf-en-twintigcentsstukken (naar de wet van 1816 vervaardigd) door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks Muntmateriaal.

Nummer van den zak.	Gewigt van elken zak. N. p. wigtje.	AANTAL STUKKEN TE *UTRECHT* VERVAARDIGD. 1819.	1822.	1825.	1826.	1829.	1830.	AANTAL STUKKEN TE *BRUSSEL* VERVAARDIGD. 1823.	1824.	1825.	1826.	1827.	1828.	1829.	1830.	TOTAAL der stukken te *Utrecht* gemunt.	TOTAAL der stukken te *Brussel* gemunt.	TOTAAL van elken zak.
1	4,151	»	2	239	258	1	36	32	105	52	107	41	15	30	26	536	468	1004
2	4,150	»	2	228	285	1	20	31	104	67	153	41	10	31	29	536	466	1002
3	4,150	»	4	220	258	3	22	25	109	81	183	30	10	25	31	507	494	1001
4	4,152	»	1	223	273	4	27	23	132	61	154	30	9	34	31	528	474	1002
5	4,150	1	2	216	267	6	36	29	149	70	132	32	12	21	29	528	474	1002
6	4,153	1	»	232	227	3	32	32	109	65	187	29	13	41	31	493	507	1002
7	4,152	»	1	229	248	3	30	35	118	81	135	39	16	32	35	511	491	1002
8	4,150	»	1	220	254	4	28	17	120	71	181	32	14	26	34	507	495	1002
9	4,150	»	3	221	273	»	28	37	117	54	173	28	10	29	28	525	476	1001
10	4,152	»	2	242	253	2	21	34	124	59	160	40	17	26	22	520	482	1002
11	4,151	1	5	216	275	2	30	34	124	48	149	45	8	27	38	529	473	1002
12	4,153	»	2	235	271	1	20	35	131	56	143	26	19	34	28	529	472	1001
13	4,150	»	3	245	264	1	24	24	118	69	169	27	16	20	22	537	465	1002
14	4,154	»	5	214	257	4	37	36	96	85	168	24	11	37	26	517	483	1000
15	4,147	»	3	222	258	2	35	38	112	61	154	38	12	35	29	520	479	999
16	4,150	»	2	209	244	»	29	31	116	72	179	33	18	30	36	484	515	999
17	4,152	»	3	244	247	»	31	40	100	51	173	33	15	36	26	525	474	999
18	4,152	1	5	238	263	2	24	22	128	60	150	41	15	25	22	533	463	996
19	4,152	»	»	223	255	3	31	45	133	47	157	35	19	22	28	512	486	998
20	4,152	»	3	226	304	1	28	25	104	51	153	30	12	25	37	562	437	999
21	4,152	»	1	217	288	»	34	34	132	57	135	39	15	22	35	540	469	1009
22	4,150	1	3	232	261	»	20	44	126	48	170	37	13	21	23	517	482	999
23	4,153	1	3	230	278	4	30	25	123	65	142	32	15	26	25	546	453	999
24	4,150	»	4	222	272	»	36	30	123	53	156	39	13	23	28	534	465	999
25	4,149	2	»	239	241	4	24	32	115	58	180	34	14	24	32	510	489	999
26	4,152	»	2	211	296	3	23	38	115	51	176	31	14	15	23	535	463	998
27	4,150	»	2	228	268	4	23	26	145	47	161	41	17	18	19	525	474	999
28	4,153	»	2	238	258	3	29	40	109	59	151	44	8	29	29	530	469	999
29	4,153	»	1	213	266	6	20	31	122	61	169	43	19	29	29	506	493	999
30	4,153	»	»	216	272	4	30	33	103	57	176	36	18	26	28	522	477	999
31	4,150	»	2	237	263	1	26	22	111	66	149	38	12	40	31	529	469	998
32	4,154	1	»	231	275	3	17	29	118	60	157	36	11	29	32	527	472	999
33	4,151	»	»	221	278	3	20	30	122	59	148	40	10	30	38	522	477	999
34	4,206	»	3	224	241	1	29	45	131	55	145	43	15	29	38	498	501	999
35	4,150	»	3	214	257	4	31	19	115	66	160	53	8	25	43	509	489	998
36	4,150	»	1	223	279	5	26	23	115	65	163	34	16	28	21	534	465	999
37	4,165	»	4	218	240	4	34	31	135	62	164	32	16	26	30	500	496	996
38	4,150	»	5	243	278	4	28	33	109	49	147	29	14	31	28	558	440	998
39	4,151	»	»	218	273	2	33	30	110	64	158	33	10	35	33	526	473	999
40	4,150	1	4	244	256	2	26	45	123	52	134	46	12	23	31	533	466	999
41	4,151	1	1	223	275	4	25	31	117	51	158	45	15	25	28	529	470	999
42	4,151	»	2	220	257	6	26	28	120	71	161	32	15	31	30	511	488	999
43	4,150	1	»	231	248	»	24	30	134	56	158	42	17	28	30	504	495	999
44	4,149	»	4	235	270	4	30	34	111	64	146	33	16	29	23	543	456	999
45	4,150	»	5	228	260	3	26	24	122	76	153	30	15	32	25	522	477	999
46	4,150	»	3	243	245	2	18	29	126	49	177	29	13	32	33	511	488	999
47	4,152	1	2	201	265	6	41	30	116	52	186	28	11	31	31	516	485	1001
48	4,157	»	2	216	283	4	22	48	109	66	146	26	13	31	34	527	473	1000
49	4,146	2	4	211	266	2	43	31	123	68	145	26	17	32	28	528	470	998
50	4,154	»	1	234	247	5	36	34	125	52	155	33	22	28	28	523	477	1000
		15	113	11,303	13.190	136	1399	1584	5054	3020	7946	1748	695	1414	1474	26,156	23,835	49,991
		N.p. w.		N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.	N.p. w.
Gewigt	207,625	0	529	46 898	54 851	0 569	5 825	6 562	24 655	12 525	32 997	7 260	2 891	5 886	6 137	108 672	98 913	207 585

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontmerking der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

BIJBLAD VAN DE NEDERLANDSCHE STAATS-COURANT 1849. II.

Inwisseling van de zilveren speciën naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden speciën, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

N°. 5. GEMIDDELD *gewigt van 29,599 stukken van Driegulden (naar de wet van 1816 vervaardigd) in den aanvang van 1849 door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks Muntmateriaal geverifieerd.*

MUNTHUIS.	JAARTAL.	Aantal stukken.	Gemiddeld gewigt der vuile stukken.	Gemiddeld gewigt na aftrek van het vuil.	Gemiddeld verlies der schoone stukken.	Verhouding van het verlies der schoone stukken tot het oorspronkel. gew.	Aantal jaren dat de stukken in de wandeling zijn geweest.	Gemiddelde gewigts-vermindering per jaar.
			W	W	Milligrammen.			
	1818	1441	32 254	32 249	49	1/659	30	1/19770
	1819	1621	32. 261	32. 256	42	1/769	29	1/22301
	1820	5508	32. 256	32 251	47	1/687	28	1/19236
	1821	2300	32. 257	32. 252	46	1/702	27	1/18954
TE UTRECHT.	1822	368	32. 261	32 256	42	1/769	26	1/19994
	1823	552	32. 259	32 254	44	1/734	25	1/18350
	1824	4679	32 265	32. 260	38	1/849	24	1/20376
	1830	3646	32. 276	32 271	27	1/1196	18	1/21528
	1831	2469	32 264	32. 259	39	1/828	17	1/14076
	1832	6886	32 264	32 259	39	1/828	16	1/13248
TE BRUSSEL.	1823	129	32. 271	32. 266	32	1/009	25	1/25225

N°. 6. GEMIDDELD *gewigt van 66,369 Guldens (naar de wet van 1816 vervaardigd) in den aanvang van 1849 door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks Muntmateriaal geverifieerd.*

MUNTHUIS.	JAARTAL.	Aantal stukken.	Gemiddeld gewigt der stukken.	Gemiddeld gewigt na aftrek van het vuil.	Gemiddeld verlies der schoone stukken.	Verhouding van het verlies der schoone stukken tot het oorspronkelijk gewigt.	Aantal jaren dat de stukken in de wandeling zijn geweest.	Gemiddelde gewigts-vermindering per jaar.
			W	W	Milligrammen.			
	1818	549	10 723	10 719	47	1/229	30	1/6870
	1819	3037	10. 727	10. 723	43	1/250	29	1/7250
	1820	6817	10. 718	10. 714	52	1/207	28	1/5796
	1821	12,056	10. 728	10. 724	42	1/256	27	1/6912
	1822	14	10. 714	10. 710	56	1/192	26	1/4992
TE UTRECHT.	1823	1612	10. 723	10. 719	47	1/229	25	1/5725
	1824	11,472	10. 745	10. 741	25	1/430	24	1/10320
	1828	1752	10. 741	10. 737	29	1/371	20	1/7420
	1831	1876	10. 754	10. 750	16	1/673	17	1/11441
	1832	9866	10. 750	10. 746	20	1/538	16	1/8608
	1837	2589	10. 750	10. 746	20	1/538	11	1/5918
	1823	190	10. 731	10. 727	39	1/276	25	1/6900
TE BRUSSEL.	1829	4873	10. 736	10. 732	34	1/316	19	1/6004
	1821	816	10. 731	10. 727	39	1/276	27	1/7452
GULDENS VOOR NEDERL.-INDIE.	1839	4520	9. 998	9. 994	6	1/1666	9	1/14994
	1840	4330	9. 991	9. 987	13	1/769	8	1/6152

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

N°. 7. GEMIDDELD *gewigt van 45,437 Halve-guldens (naar de wet van 1816 vervaardigd) in den aanvang van 1849 door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks Muntmateriaal geverifieerd.*

MUNTHUIS.	JAARTAL.	Aantal stukken.	Gemiddeld gewigt der vuile stukken.	Gemiddeld gewigt na aftrek van het vuil.	Gemiddeld verlies der schoone stukken.	Verhouding van het verlies der schoone stukken tot het oorspronkelijk gewigt.	Aantal jaren dat de stukken in de wandeling zijn geweest.	Gemiddelde gewigts-vermindering per jaar.
			W	W	Milligrammen.			
TE UTRECHT.	1818	4590	5 350	5 347	36	1/149	30	1/4470
	1819	4965	5. 343	5. 340	43	1/125	29	1/3625
	1822	9451	5. 343	5. 340	43	1/125	26	1/3250
TE BRUSSEL.	1829	16984	5. 367	5. 364	19	1/283	19	1/5377
	1830	9447	5. 367	5. 364	19	1/283	18	1/5094

N°. 8. GEMIDDELD *gewigt van 49,991 Vijf-en-twintigcentsstukken (naar de wet van 1816 vervaardigd) in den aanvang van 1849 door de Commissie tot de behandeling van 's Rijks Muntmateriaal geverifieerd.*

MUNTHUIS.	JAARTAL.	Aantal stukken.	Gemiddeld gewigt der vuile stukken.	Gemiddeld gewigt per stuk na aftrek van het vuil.	Gemiddeld verlies der schoone stukken.	Verhouding van het verlies der schoone stukken tot het oorspronkelijk gewigt.	Aantal jaren dat de stukken in de wandeling zijn geweest.	Gemiddelde gewigts-vermindering per jaar.
			W	W	Milligrammen.			
TE UTRECHT.	1819, 1822	128	4 133	4 130	100	1/42	26	1/1092
	1825	11,303	4. 149	4 146	84	1/50	23	1/1150
	1826	13,190	4. 158	4. 155	75	1/57	22	1/1254
	1829, 1830	1535	4. 165	4. 162	68	1/62	18	1/1116
TE BRUSSEL.	1823	1584	4. 142	4. 139	91	1/46	25	1/1150
	1824	5954	4. 141	4 138	92	1/46	24	1/1104
	1825	3020	4. 147	4. 144	86	1/49	23	1/1127
	1826	7945	4. 153	4. 150	80	1/53	22	1/1166
	1827	1748	4. 153	4. 150	80	1/53	21	1/1113
	1828	695	4. 159	4. 156	74	1/57	20	1/1140
	1829	1414	4 162	4. 159	71	1/59	19	1/1121
	1830	1474	4. 163	4. 160	70	1/60	18	1/1080

N°. 9. GEMIDDELD *gewigt van* 1797 *Tiencentsstukken (naar de wet van* 1816 *vervaardigd), door den Muntmeester in de maand Februarij* 1849 *uit de wandeling genomen.*

MUNTHUIS.	JAARTAL.	Aantal stukken.	Gemiddeld gewigt per stuk.	Gemiddeld verlies per stuk.	Verhouding van het verlies tot het oorspronkelijk gewigt.	Aantal jaren dat de stukken in de wandeling zijn geweest.	Gewigts-vermindering per jaar.
			w	Milligrammen.			
TE UTRECHT.	1819	5	1 570	122	1/14	29	1/406
	1822	6	1. 595	97	1/17	26	1/442
	1825	94	1. 599	93	1/18	23	1/414
	1826	194	1. 630	62	1/27	22	1/594
	1827	607	1. 631	61	1/27	21	1/567
	1828	210	1 612	80	1/21	20	1/420
TE BRUSSEL.	1823	42	1. 570	122	1/14	25	1/350
	1825	176	1. 596	96	1/17	23	1/391
	1826	170	1. 597	95	1/18	22	1/396
	1827	175	1. 597	95	1/18	21	1/378
	1828	118	1. 605	87	1/19	20	1/380

HARMONIE TE GRONINGEN

wisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

[XLV. 7.]

BIJLAGE B.

OPGAVE *der prijzen van goud en zilver, sedert 1824 tot December 1848, te Parijs en te Amsterdam, en der verhouding tusschen beide metalen.*

DATUM.	PARIJS. Goud.	PARIJS. Zilver.	PARIJS. Geeft eene proportie.	AMSTERDAM. Goud.	AMSTERDAM. Zilver.	AMSTERDAM. Geeft eene proportie.
1824.	fr. 3434.44	fr. 218.89		f1442.60		
an. 9	7 pr.‰	4.50 pr.‰	15.729	12½	f104.—	15.605
Mei 10	»	»	»	12½	103.50	15.6455
ept. 7	2.50	5.50	15.644	13.—	104.10	15.645
Dec. 20	1.50	5.00	15.636	13.—	104.60	15.5844
1825.						
Febr. 7	1.50	5.—	15.636	»	»	15.5844
ept. 17	1.50	7.50	15.597	13¾	104.50	15.704
Oct. 17	»	8.50	15 580	»	105.50	15.555
» 20	»	9.50	15.566	»	»	»
» 24	»	10.50	15.550	13½	106.—	15.447
Dec. 15	0.50	6.—	15.604	»	»	»
1826.						
an. 5	4.50	6.—	15.667	»	106.—	15.447
April 10	10.—	10.—	15.690	14¾	103.—	16.000
ept. 8	9.—	4.—	15.769	»	»	»
1827.						
an. 2	4.—	4.50	15.683	13½	»	15.896
Oct. 25	1.50	5.—	15.636	»	103.80	15.774
1828.						
ept. 28	7.50	3.—	15 7652	14½	104.—	15.882
Oct. 23	9.50	2.50	15.800	»	»	»
1829.	fr. 3434.44	fr. 218.89		f1422.60		
an. 24	10.—	»	15.808	»	»	»
Mei 29	12.—	3.—	15.831	»	»	»
Oct. 9	14 50	5.50	15.831	15.—	104.60	15.8603
Nov. 18	18.50	4.50	15 910	14½	»	15.7914
1830.						
April 1	14.—	1.—	15 891	15.—	104 —	15 952
Dec.	5.50	2.50	15.737	13½	102.—	16.0524
1831.						
an. 8	10.—	»	15.8074	»	»	»
Mei 13	3.50	»	15 706	»	»	»
Dec. 1	1.—	pari.	15.706	»	»	»
1832.						
ug. 14	22.—	»	16.040	14¾	103.—	16.000
Nov. 16	25.—	2.50	16.0424	13½	103.60	15.8045
1833.						
ulij 18	15.—	7.—	15.815	»	»	»
1834.						
unij 26	6.50	5.50	15.706	14¼	105.—	15.696
1835.						
unij 20	11.—	4.50	15.792	»	»	»
Nov. 13	13.50	6.50	15.800	»	»	»
1836.						
Feb. 10	11.—	8.—	15.737	13¾	»	15.629
ulij 15	15.—	5.50	15 839	»	»	»
1837.						
Maart	9.—	5.—	15.753	»	»	»
Dec.	7.—	5.—	15.722	»	»	»
1838.						
Dec.	8.—	5.50	15.729	14½	105.50	15.656
1839.	fr. 3434.44	fr. 218.89		f1442.60		
Nov. 30	3.—	6.50	15.636	13½	»	15.5
1840.						
Junij 9	9.—	»	15.7294	»	»	»
Dec. 20	3.50	7.—	15.636	»	»	»
1841.	fr. 3434.44	fr. 218.89		f1442.60		
Mei 22	10.—	9.—	15.7058	»	»	»
Junij 12	7.—	2.50	15.767	»	»	»
1842.	3437.77	220.—				
Mei 26	9.—	1.50	15.7432	»	»	»
Nov. 11	11.—	1.50	15.7744	»	»	»
1843.						
Julij 8	12.50	1.—	15.798	14¾	f105.20	15.667
1844.						
Feb.	10.—	2.—	15.751	13¾	105.—	15.630
1845.						
Feb. 12	12.—	»	15.790	»	»	»
Maart 17	17.—	»	15.868	»	»	»
April 29	18.—	1.50	15 884	»	105.70	15 661
Mei 23	19.—	»	15.899	»	»	15.661
Junij 20	»	2.—	15.891	15.—	106.—	15 650
Aug. 29	12.—	»	15.782	»	106.30	15 607
Sept. 23	13.—	»	15.798	»	106.50	15 568
» 30	12.—	»	15 782	»	»	15 568
Oct. 17	11.—	»	15.767	15¼	107.—	15 538
Dec. 5	»	»	15·767	15.—	106 —	15.651
» 12	»	1.50	15.774	14½	105.50	15.657
1846.						
Jan. 16	11.—	»	15.774	»	105.80	15 612
Maart 6	12.—	»	15.790	»	105.60	15.642
April 10	15.—	»	15.837	15.—	»	15 710
Sept. 4	16.—	»	15.852	15.—	»	15.710
Dec. 4	17.—	4.—	15.829	14.—	105.—	15.663
1847.						
Feb. 5	11.00 pr.‰	4.00 pr.‰	15.735	13¾	105.—	15.625
Mei 7	15.—	3.—	15 813	14.—	»	15.663
» 21	19.—	»	15.876	»	»	»
» 26	18.—	»	15 860	»	»	»
Oct. 30	14.—	9.50	15 696	14½	»	15.882
Dec. 15	14.—	2.50	15.805	14.—	104.—	15.813
1848.	fr. 3437.77	fr. 220.—		f1442.60		
Feb. 25	11.—	7.50	15.680	13¾	103.—	15.896
April 1	60.—	2.50	16.522	13.—	102.—	15.981
Mei 26	22.50	2.50	15.938	13.—	104.—	15.673
Julij 31	11.50	2.50	15.771	13.—	105.—	15.523
Dec. 1	19.—	3.—	15.793	14.—	104½	15.736

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aa de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen tot de Memorie van Toelichting.)

[XLV. 8.]

BIJLAGE C. GEMIDDELDE STAND *van den Wissel op Engeland van* 1840 *tot* 1849.

	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.
Januarij	11.98⅝	11.89⅝	12.09⅝	12.20	12.14	12.18⅝	12.23	11.97⅝	12.10⅝	12.00⅝
Februarij	11.97	11.90	12.12	12.14	12.10	12.20	12.22⅝	11.96	12.01	11.99
Maart	11.95	11.94	12.13	12.14⅝	12.08	12.25⅝	12.23	11.97	11.84⅝	
April	11.96	11.95⅝	12.13	12.17	12.06	12.25⅛	12.30	12.05⅝	11.94⅝	
Mei	11.93	11.93	12.12	12.15⅝	12.11⅝	12.25⅝	12.27	12.13⅝	11.95	
Junij	11.98	11.98	12.14	12.15⅝	12.10	12.27	12.24⅝	12.07	11.96	
Julij	12.00⅝	12.00	12.13⅝	12.18	12.05⅝	12.30⅝	12.23⅝	12.05	11.97⅝	
Augustus	11.95⅝	11.96⅝	12.16	12.16	12.08	12.23	12.25⅝	12.06	11.95⅝	
September	11.98⅝	11.97⅝	12.21	12.16⅝	12.12⅝	12.28	12.18⅝	12.03	11.94⅝	
October	11.96	11.99	12.24	12.18	12.14	12.30⅝	12.14	12.20⅝	11.95	
November	11.99⅝	11.99⅝	12.19⅝	12.14	12.12	12.29	12.03⅝	12.14⅝	11.99	
December	12.01	12.00	12.20⅝	12.14⅝	12.17⅝	12.19	12.00	12.09⅝	12.02	
Gemiddelde stand van het geheele jaar	11.97	11.96	12.15⅝	12.16	12.10⅝	12.25	12.19⅝	12.06	11.97	
Hoogste stand in elk jaar	12.02⅝ Julij, Dec.	12.02⅝ Julij.	12.25 October.	12.22⅝ Januarij.	12.20 Dec.	12.32⅝ Julij, Oct.	12.32⅝ April.	12.30 October.	12.12⅝ Januarij.	
Laagste stand in elk jaar	11 92⅝ Maart, Mei.	11.87⅝ Januarij, Febr.	12.07⅝ Januarij.	12.12⅝ Maart, Nov., December.	12 02⅝ Julij, Augustus.	12.17⅝ Jan., Dec.	11.97⅝ Dec.	11.95 Jan., Febr., Maart.	11.80 Maart.	

[XLV. 9.]

BIJLAGE D.

OVERZIGT omtrent de uitgaven tot herstel van het Nederlandsche Muntwezen, over de jaren 1848 *en* 1849.

1848.

Deze uitgaven zijn geraamd en bij de wet van 30 Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7) toegestaan ter somme van . . f 2,823,000.00

Waarvan, volgens de toelichtingen omtrent het voorstel van de wet, vastgesteld den 26sten Mei 1849 (*Staatsblad* n°. 19), is uitgegeven . . . 1,630,000.00

dus overgebleven van deze dienst . . . . . f 1,193,000.00

1849.

De hermunting van al de specien, ingetrokken volgens de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 90), vordert in dit jaar nog eene uitgave van . . . . . f 155,000.00

De intrekking en hermunting van de zilveren specien, naar de wet van den 28sten September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) geslagen, zou vorderen eene uitgave van 85,000.00

te zamen . . f 240,000.00

Transporteren. . . f 240,000.00

Per transport. . . f 240,000.00

Er is op deze begrooting reeds overgeschreven . . 500,000.00

en dezelve zou dus overlaten . . . . . f 260,000.00

Doch die som vermeerderende met 250,000.00

verkrijgt men voor de maatregelen om aan de stukken van *tien* en *vijf* gulden de hoedanigheid van standpenningen te ontnemen . . . f 510,000.00

En men zal dan, bij vergelijking met de som reeds toegestaan bij de wet van den 30sten Maart 1848 (*Staatsblad* n°. 7), hebben uitgegeven:

over 1848, hermunting . . . . . f 1,630,000.00

over 1849:

hermunting . . . . . f 155,000.00

idem van specien na 1816 geslagen 85,000.00

voor het ontnemen van de hoedanigheid van standpenningen aan de f 10 en f 5 510,000,00

750,000.00

te zamen . . . f 2,380,000.00

en derhalve ten slotte nog minder hebben uitgegeven 443,000.00

f 2,823,000.00

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.
(Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

[IX. 16]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz., uitgebragt in de zitting van den 6den Augustus* 1849.

In Februarij dezes jaars, weinige dagen na de opening van de tegenwoordige zitting der Staten-Generaal, werd aan de Kamer, bij eene Koninklijke boodschap, een ontwerp van wet aangeboden, hetwelk de strekking had, om de bestaande of vermoedelijke tekorten over de beide dienstjaren 1848 en 1849 te dekken door het heffen eener buitengewone belasting op de inkomsten uit onroerende goederen, schuldbrieven, bezoldigingen, pensioenen, patentpligtige beroepen of bedrijven enz. Deze voordragt steunde op de veronderstelling, dat de tekorten over de twee genoemde dienstjaren, te zamen genomen, niet veel minder dan 15 millioen zouden bedragen. De belasting, tot bestrijding dier behoefte bestemd, zou voor een tijdperk van twee jaren geheven worden, en, behoudens onderscheidene uitzonderingen, vijf ten honderd 's jaars van de daardoor getroffene inkomsten beloopen; stellende de Regering zich voor, om na den afloop van het tweejarig tijdperk, en dus na de dekking van het tekort, door de ondervinding te laten beslissen, of een zoodanig middel, ter vervanging van andere belastingen, onder de gewone bronnen van inkomst der schatkist zou kunnen en moeten behouden blijven.

Velerlei en van gewigtigen aard waren de bedenkingen, die, bij het onderzoek van deze belastingwet in de afdeelingen der Kamer, tegen de zienswijze en voorstellen der Regering omtrent de finantiele aangelegenheid, die het hier gold, in 't midden werden gebragt. Die bedenkingen betroffen hoofdzakelijk:

1°. het cijfer der tekorten, hetwelk men nog niet genoegzaam geconstateerd achtte, en waaromtrent men zich, vooral wat de dienst van 1849 betrof, met gunstiger uitkomsten meende te mogen vleijen, dan de Regering voorloopig tot grondslag harer berekeningen had aangenomen;

2°. het ontijdige van den voorgestelden maatregel tot dekking; meenende men, dat de Kamer, alvorens de Regering tot bestrijding der tekorten in staat te kunnen helpen stellen, het in te voeren stelsel van vereenvoudiging en bezuiniging in zijn geheel en in de bijzonderheden behoorde te kennen, en ook omtrent de inzigten der Regering betrekkelijk tot stand te brengen wijzigingen in het belastingstelsel opheldering moest erlangen;

3°. het onraadzame om in het tegenwoordig tijdsgewricht eenen nieuwen last aan de Natie op te leggen, zonder dat daarmede de opheffing van andere drukkende belastingen gepaard ging;

4°. de voorgedragene belasting op zich zelve beschouwd; waartegen men, behalve vele andere aanmerkingen van ondergeschikten aard, het hoofdbezwaar deed gelden, dat zij, door den last in de meeste gevallen te laten drukken op de bron van inkomsten, niet op den persoon, die de inkomsten trekt, tot groote ongelijkmatigheden aanleiding zou geven, en het kenmerkend karakter van eene belasting op de inkomsten miste, daarin bestaande, dat ieder ingezeten, wiens zuiver inkomen een bepaald bedrag te boven gaat, van dat inkomen een evenredig, voor allen gelijk aandeel aan de schatkist afstaat;

terwijl eindelijk, ten *vijfde*, bij de toen gehoudene overweging in de afdeelingen, door een deel van de leden der Kamer denkbeelden omtrent de dekking der tekorten op andere wijze dan door middel eener belasting werden aangegeven, en met name ook uit dit oogpunt, behalve het tot stand brengen van diep doortastende bezuinigingen, de verkoop van gronden op Java en de creatie van muntpapier ter sprake werden gebragt.

Alle deze beschouwingen, die hier slechts in de hoofdtrekken kunnen worden herinnerd, werden door uwe Commissie van Rapporteurs in het door haar den 27sten Maart jl. vastgesteld voorloopig verslag in de bijzonderheden ontwikkeld; welk verslag dadelijk gedrukt en aan de Regering medegedeeld werd.

Onder dagteekening van den 26sten Julij heeft de Regering eene uitvoerige memorie ingezonden tot beantwoording der bedenkingen, die tegen de algemeene strekking van hare voordragt omtrent de dekking der tekorten en tegen de bepalingen der voorgestelde belasting-wet waren aangevoerd. Bij deze memorie was een gewijzigd wets-ontwerp gevoegd, hetwelk van het vroeger ingediende in onderscheidene opzigten aanmerkelijk verschilt.

Al dadelijk blijkt uit de genoemde memorie, dat de Regering zelve omtrent het cijfer der te dekken tekorten op dit oogenblik een veel minder ongunstig gevoelen koestert, dan bij hare oorspronkelijke voordragt. Ten gevolge van het ten nutte maken van overschotten van vroegere diensten en van de vermeerdering der bijdrage uit de overzeesche bezittingen, meent zij thans te kunnen aannemen, dat het tekort over 1848, hetwelk vroeger door haar op f 11,148,543.07½ was berekend, voor zoover tot dekking daarvan nieuwe middelen noodig zijn, niet meer zal bedragen dan f 9,818,969.46. Vooral echter zullen, indien geen onvoorziene omstandigheden daarop nadeelig terugwerken, de uitkomsten der dienst van 1849 veel gunstiger zijn, dan de Regering bij den aanvang van dit jaar durfde voorspellen. Er is alle uitzigt, dat de opbrengst der gewone middelen niet ver beneden de raming zal blijven. De koloniale bijdrage over 1849 zal, uit hoofde van den verbeterden prijs der Oost-Indische producten, waarschijnlijk het volle bedrag van f 14,450,000, waarop oorspronkelijk gerekend was, zoo niet nog iets meer, beloopen. Vermits daarenboven de reeds ingevoerde bezuinigingen en de in het 1ste hoofdstuk der staatsbegrooting te brengen wijzigingen, de uitgaven voor 1849 met een niet onaanzienlijk bedrag zullen verminderen, acht de Regering zich onbezwaard tot het doen der verklaring, dat er voor alsnog geene noodzakelijkheid bestaat om buitengewone middelen tot voorziening in de dienst van 1849 aan te wenden; weshalve bij het behandelen dezer aangelegenheid thans alleen sprake kan zijn van het dekken van een tekort over een enkel dienstjaar van nog geen volle tien millioen gulden.

Niet zoozeer op grond van deze verminderde behoefte, als wel van beschouwingen omtrent het tegenwoordig belastingstelsel, in de meermalen aangehaalde memorie van beantwoording breedvoerig ontwikkeld, heeft de Regering aan de door haar voorgedragene belastingwet eene geheel andere strekking gegeven. Terwijl zij oorspronkelijk de te heffen belasting op de inkomsten alleen wilde doen dienen tot dekking der tekorten, en dus, ten minste voor 's hands, dezen last slechts voor een tweejarig tijdperk wilde opleggen, heeft zij thans de *voortdurende* heffing van zoodanige belasting, hoewel dan tot een verminderd bedrag, op het oog, en stelt zij zich voor de opbrengst wel gedurende de eerste drie of vier jaren gedeeltelijk te besteden tot delging van het tekort voor 1848, maar die opbrengst overigens, gedurende de bedoelde jaren voor een aanmerkelijk gedeelte, later in haar geheel, te doen strekken tot vervanging van zoodanige accijnsen, die zij voor de ontwikkeling der nijverheid of uit anderen hoofde meer bepaald nadeelig acht. Het gewijzigd ontwerp bepaalt dien ten gevolge de heffing eener belasting op de inkomsten naar dezelfde grondslagen als in het vroeger voorstel, maar voortdurend, van 1 Januarij 1850 af, en behoudens soortgelijke uitzonderingen als in de oorspronkelijke wet, tot een bedrag van drie ten honderd. Het schrijft verder, mede van den aanvang van 1850 af, de afschaffing voor van den accijns op de brandstoffen, gelijk mede van dien op het geslagt, voor zooveel de varkens en schapen betreft; terwijl het overigens eene door de Regering wenschelijk geachte verandering verordent in de wijze van heffing van het in stand gebleven gedeelte van den accijns op het geslagt, en ten slotte twee toevoegselen inhoudt tot de accijnswet op het gemaal.

Uwe Commissie van Rapporteurs heeft, na van dit gewijzigd wetsontwerp en de daarbij gevoegde stukken kennis te hebben genomen, eene nadere overweging te dezer zake in de afdeelingen der Kamer noodig geoordeeld. Dit nieuwe onderzoek heeft thans werkelijk, in tegenwoordigheid van 53 leden, plaats gehad en de navolgende slotsom opgeleverd.

§ 1. Hoewel men algemeen hulde doet aan de zorg, door de Regering aan dezen nieuwen arbeid besteed en gaarne erkent, dat de memorie van beantwoording met opzigt tot het belastingstelsel nuttige wenken bevat, is de groote meerderheid door het in dat stuk aangevoerde van de aanneme lijkheid van het tegenwoordig wetsvoorstel geenszins overtuigd geworden, en meent zij integendeel die voordragt, zoo als zij daar ligt, voor allezins ontijdig te moeten verklaren. Het hoofdbezwaar, bij het vorig onderzoek voorop gesteld, dat namelijk de Kamer zich noch geneigd, noch geroepen kon gevoelen, om tot eenen definitiven maatregel tot dekking van het tekort mede te werken, zoolang het stelsel van vereenvoudiging en bezuiniging, hetwelk de Regering verklaard heeft te willen invoeren, niet in zijn geheel en in de bijzonderheden aan de Volksvertegenwoordiging bekend is geworden, bestaat nog in volle kracht en weegt zelfs, naar het oordeel van velen, zwaarder dan te voren. Het valt toch niet te ontkennen, dat hetgeen omtrent dit hoogst aangelegen punt in de memorie van beantwoording voorkomt, een gevoel van teleurstelling moest opwekken. De besparingen in 's Rijks uitgaven tot stand te brengen, worden in dat stuk niet slechts voor 1849, maar ook voor 1850, op niet meer dan een millioen gulden 's jaars geraamd, waaronder dan nog de vermindering van het 1ste hoofdstuk der staatsbegrooting, ten bedrage van f 450,000, begrepen is, die, al is men er verre af van het gewigt daarvan te miskennen, als er sprake is van de vervulling der door het Ministerie bij zijne optreding gedane toezeggingen, niet in rekening kan worden gebragt. Eigenlijk verneemt men dus thans in dit opzigt niets meer, dan dat het Ministerie zich vleit, na twee jaren tijds, eene bezuiniging in 's Rijks uitgaven van f 550,000 's jaars te zullen hebben bewerkt. Dit cijfer beantwoordt niet slechts geenszins aan hetgeen men met het oog op den toestand onzer geldmiddelen billijkerwijze mogt verwachten, maar blijft zelfs ver beneden het uitzigt, door de Regering zelve geopend. In het bekende verslag van den Raad der tijdelijke Ministers aan den Koning, van 13 November 1848, wordt met zooveel woorden gezegd, dat de vermindering van uitgaven, door de in dat stuk aangewezene vereenvoudigingen te verkrijgen, die daar echter, men erkent dit gaarne, gedeeltelijk van nader vast te stellen wettelijke bepalingen afhankelijk worden gesteld, minstens twee millioen zal kunnen bedragen, welke som, zoo als de Minister er destijds bijvoegde, in vervolg van tijd nog voor uitbreiding vatbaar was. Dit aanmerkelijk verschil tusschen de vroeger geopende uitzigten en de thans medegedeelde cijfers laat zich te minder verklaren, omdat de Minister van Binnenlandsche Zaken, nog zeer onlangs, in zijne den 30sten Julij, uit naam van geheel het Ministerie, in de Kamer gehoudene rede verzekerd heeft, dat het verslag van 13 November 1848, voor zooveel de daarin vermelde onderwerpen betreft, de grondslag der handelingen van dat Ministerie gebleven is. Het is waar, de Minister gewaagde

Heffing eener belasting tot dekking van het tekort enz.
(Algemeen Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

daarbij tevens opzettelijk van eene bijzondere opvatting van het verslag en van de aan het Ministerie verblevene vrijheid om de daarin aangeduide vereenvoudigingen en bezuinigingen bij de uitvoering te wijzigen. Maar juist in verband met dit gezegde, hetwelk het vroeger aangekondigde weder eenigzins op losse schroeven schijnt te stellen, moet men te meer op het erlangen van bepaalde opheldering omtrent de thans in dit opzigt bij de Regering bestaande inzigten aandringen, zonder dat men daarom wil geacht worden hier een bepaald oordeel over den inhoud van het verslag van 13 November 1848 uit te spreken. In allen gevalle ligt in de gezegden des Ministers een bewijs te meer, dat het door het Ministerie in te voeren stelsel van vereenvoudiging en bezuiniging aan de Kamer nog altijd zoo goed als onbekend is. Zij mist alle zekerheid, dat daaromtrent niets zal worden verzuimd of nagelaten; zij bezit aan den anderen kant geenerlei waarborg, dat het beginsel van bezuiniging niet zal worden toegepast op zoodanige rijksuitgaven, die in het welbegrepen belang des vaderlands niet mogen worden ingekrompen. En mag nu onder zoodanige omstandigheden de Kamer medewerken tot vaststelling eener wet, die, ofschoon daarbij eene vermindering van lasten plaats vindt, dan toch te gelijker tijd de strekking heeft, om eenen nieuwen last op de natie te doen drukken, waarvan de gevolgen zich onder alle standen zullen doen gevoelen? De groote meerderheid der leden meende die vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Er is meer wat hier in aanmerking komt. Het tijdstip van de indiening der staatsbegrooting voor 1850 nadert met rassche schreden en zal binnen weinige weken daar zijn. Indien de Regering vóór dat tijdstip het door haar te volgen stelsel van uitgaven niet heeft doen kennen, dan zal de Kamer zelve ten minste uit die begrooting eenigermate kunnen opmaken, hoedanig dit stelsel zij. Na die verkregene wetenschap zal het geschikte oogenblik gekomen zijn, om te handelen over de middelen tot dekking, en in overweging te nemen, welke wijzigingen in het bestaande belastingstelsel wenschelijk, noodzakelijk en mogelijk zijn. Zoo doende zou men getrouw blijven aan den door velen voorgestanen regel, dat in eene welgeordende staatshuishouding eerst de volstrekt noodzakelijke uitgaven vastgesteld en daarna de middelen tot bestrijding daarvan beraamd moeten worden. Zoo als het aanhangig wets-ontwerp thans is gewijzigd, geldt het daarbij toch ook niet meer eenvoudig de dekking van een tekort door buitengewone middelen, gelijk in het vroeger voorstel; maar de invoering van eene nieuwe belasting, die, ten minste voor een gedeelte, tot vervanging van bestaande accijnsen en dus ter bestrijding van gewone staatsuitgaven dienen moet. Er wordt eene greep in het belastingstelsel gedaan, vóór men in staat is het geheel der staatsbehoeften en der tot dekking daarvan benoodigde middelen te overzien, en zoodanige greep kan op dit oogenblik wel niet anders dan ontijdig worden geacht.

Het verschuiven der beslissing over dit gewigtig onderwerp naar een later, daarvoor beter geschikt tijdstip, moet, volgens het oordeel der groote meerderheid, te meer in aanmerking komen, omdat hier toch werkelijk geen periculum in mora bestaat. De Regering erkent zulks stilzwijgend door het voorstel om de nieuwe belasting eerst met 1o. Januarij 1850 in werking te doen komen, en door het aangekondigd voornemen om het over 1848 bestaande tekort slechts zeer langzaam en trapsgewijze binnen een tijdsverloop van drie of vier jaren te dekken. Aan niemand is het trouwens onbekend, dat in de behoeften der staatskas, die het gevolg zijn van het bedoelde tekort, voorloopig door de uitgifte van schatkistbiljetten voorzien is. — Nog eene andere beschouwing behoort hierbij, ten minste naar het gevoelen van sommige leden, niet uit het oog te worden verloren. Sedert Julij 1848 zijn, telkens als de Regering zich genoopt gevoelde, de aandacht der Volksvertegenwoordiging op den toestand der openbare geldmiddelen te vestigen, de bij zulke gelegenheden medegedeelde opgaven van minder ongunstigen aard geworden. De thans ingekomene memorie van beantwoording behelst, gelijk reeds hiervoor is aangestipt, in dit opzigt onderscheidene verblijdende bijzonderheden. Bij den tegenwoordigen staat van Europa, hetwelk kennelijk tot rust neigt, mag men het, volgens de bedoelde leden, zoo al niet voor waarschijnlijk, dan toch voor mogelijk houden, dat de met opzigt tot onze geldmiddelen geopende gunstige uitzigten zich in nog hoogere mate zullen verwezenlijken, dan men op dit oogenblik durft aannemen, en dat met name de opbrengst der gewone belastingen en de prijs der Oost-Indische producten zich nog zullen verbeteren; in welk geval, vooral indien de Regering diep doortastende bezuinigingen in 's Rijks uitgaven daarmede gepaard liet gaan, zelfs een overschot op de dienst van het loopende jaar denkbaar zou zijn. En kan men het dan niet onraadzaam achten nu reeds tot het vaststellen eener nieuwe belasting over te gaan?

Het tot hiertoe ontwikkelde gevoelen omtrent de ontijdigheid van het geheele wets-voorstel werd niet of ten minste niet in zijne volle uitgestrektheid gedeeld door enkele leden, die zich over het algemeen gunstig voor die wet gestemd toonden. Zij meenden, dat dan toch werkelijk de afschaffing van accijnsen, die de Regering op het oog had, eene aanmerkelijke verligting van lasten voor het talrijkste deel der bevolking zou aanbrengen; dat de tegenwerping van ontijdigheid, die men thans tegen de voorgedragene belasting op de inkomsten met zooveel kracht deed gelden, waarschijnlijk ook later zou worden geopperd; en dat, indien ook nu weder dat voorstel ter zijde wierd geschoven, de invoering dier belasting met den aanvang van 1850, die dan toch in meer dan één opzigt wenschelijk was, ligt onmogelijk zou worden. Eindelijk voerden zij nog aan — en deze laatste beschouwing werd ook door vele leden der meerderheid gedeeld — dat men zich van het cijfer der bezuinigingen, die zonder benadeeling van de gewigtigste belangen des vaderlands tot stand te brengen zijn, niet zoodanig overdreven denkbeeld moest vormen, als of daardoor het tekort over 1848, hetwelk dan toch werkelijk ten bedrage van niet veel minder dan 10 millioen bestaat, als van zelf zou kunnen verdwijnen.

§ 2. Na deze algemeene beschouwingen, die in al de afdeelingen op den voorgrond werden gesteld, heeft men zich daar bezig gehouden met de overweging der vier vragen, voorkomende op bladz. 12 van de memorie van beantwoording, en waaromtrent de Regering, naar het schijnt, meer bepaald het gevoelen der leden wenscht te kennen. Bij deze overweging echter is het al spoedig gebleken, dat de beantwoording dezer vragen voor de groote meerderheid, die de wets-voordragt ontijdig acht, eigenaardige bezwaren inhad, vermits zij alle berusten op de veronderstelling, dat eene dadelijke beslissing mogelijk is omtrent een onderwerp, hetwelk, naar het gevoelen dier meerderheid, op dit oogenblik en onder de omstandigheden waarin de Kamer zich geplaatst ziet, daarvoor nog niet rijp geacht moet worden. Dien ten gevolge heeft een aanmerkelijk aantal leden zich bij het ter sprake brengen van ieder der vier vraagpunten daarover niet uitgelaten; meenende deze leden zich hun gevoelen deswege, bij den tegenwoordigen stand van het onderzoek, geheel vrij te moeten voorbehouden.

Met opzigt tot de eerste vraag, of het tekort over 1848 al dan niet door belasting zou gedekt worden, waren de gevoelens der leden, die zich deswege uitlieten, verdeeld. Degenen, die deze vraag toestemmend beantwoordden, verstonden hier door het woord *belasting* eene buitengewone belasting, welke dan ook. Zij meenden, dat, wilde men niet op den duur aan 's Rijks geldmiddelen onherstelbare schade toebrengen, de uitdelging van het tekort over 1848 volstrekt noodig was. Dat tekort was toch in den eigenlijken zin des woords tot nu toe niet gedekt. Er waren, om in de ongelegenheid te voorzien, waarin 's Rijks kas zich ten gevolge van het bestaan daarvan bevond, schatkistbiljetten uitgegeven; maar deze schatkistbiljetten waren niet meer dan een tijdelijk betalingsmiddel, dat, zoodra de gelegenheid daarvoor gunstig was, uit den omloop moest worden gebragt, eensdeels omdat eene vlottende schuld van 17 à 18 millioen op den duur te groot voor ons land was; anderdeels en voornamelijk, omdat in het wezen der zaak de uitgifte van schatkistbiljetten met het doen eener leening gelijkstond; en men dus door het in stand houden van dat papier op nieuw zou vervallen tot het oude verkeerde stelsel om elk tekort door eene leening te dekken en voor de behoeften van het oogenblik de toekomst te bezwaren; een stelsel, waarvan de wrange vruchten zoozeer in het oog vielen, en nog zoo langen tijd op de Natie zouden drukken. Wilde men in het tekort niet door eene leening of een daarmede gelijkstaand middel voorzien, dan bleef wel geen andere weg dan het uitschrijven eener buitengewone belasting open. Gelukte het, om afdoende besparingen in 's Rijks uitgaven tot stand te brengen, dan behoorde men het daardoor verkregen overschot te doen dienen, om den algemeenen toestand der geldmiddelen, die niet voortdurend op den tegenwoordigen voet kon blijven, te verbeteren, en vooral ook om de schatkist minder afhankelijk te maken van de Oost-Indische baten, welker wisselvalligheid en onzekerheid nog weder in den laatsten tijd zoo overtuigend is gebleken. Aan de uitgifte van muntpapier tot dekking van een tekort, hoe aanlokkelijk en schijnbaar gemakkelijk ook, waren eigenaardige bezwaren verbonden: men deed, om van het gevaar van depreciatie en namaking van zoodanig papier niet te gewagen, daardoor den eersten stap op eenen weg, die in andere landen ten verderve heeft geleid; terwijl daarenboven zoodanige maatregel alweder in zekeren zin de verschuiving van den last van het tegenwoordige op de toekomst heeten mogt. De verkoop van landerijen op Java kwam, volgens deze leden, voor het dekken van een tijdelijk tekort volstrekt niet in aanmerking. Zoo het later blijken mogt, dat tot dien maatregel, zonder het in de waagschaal stellen van de gewigtigste belangen onzer Oost-Indische kolonien, kon worden overgegaan, dan behoorde de opbrengst van eenen verkoop, waarbij het de vervreemding van een deel van het kapitaal van den Staat zou gelden, tot delging van gevestigde schuld te worden besteed. Intusschen maakte nu reeds een groot aantal leden geene zwarigheid te verklaren, dat zij den verkoop van landerijen op Java, die ter gelegenheid der overweging van het oorspronkelijk wets-ontwerp ter sprake is gebragt, ook geheel op zich zelf, als hoogst onraadzaam beschouwden; hebbende zij zich dan ook verheugd, dat de laatst afgetreden Minister van Koloniën regtstreeks en openlijk zijne stem daartegen heeft doen hooren.

De leden, die het tekort over 1848 niet door eene buitengewone belasting wilden hebben gedekt, ontveinsden de bedenkelijke zijde niet, die het doen eener nieuwe geldleening, hetzij dan meer regtstreeks, hetzij op eene verbloemde wijze, altijd hebben moest; maar naar hun gevoelen bestond er nog veel grooter bezwaar, om in den tegenwoordigen tijd, nu velen zich overdrevene verwachtingen van den invloed der jongste grondwets-herziening op de openbare geldmiddelen hadden voorgespiegeld, bij den druk der bestaande belastingen, dien van eenen geheel nieuwen, sedert lang hier te lande niet gekenden last te voegen. Verscheiden dezer leden verklaarden voorts, door de bedenkingen, van de zijde der Regering tegen de uitgifte van muntpapier tot dekking van het tekort aangevoerd, geenszins van het onaannemelijke van dien maatregel overtuigd te zijn. Zelfs meer algemeen hield men het er

voor, dat op sommige der redeneringen, die omtrent de uitgifte van muntpapier in de memorie van beantwoording voorkomen, een en ander is af te dingen. De bedoelde leden konden bijv. niet toestemmen, dat voor al het in Pruissen uitgegeven muntpapier een waarborg in rentegevende schuld bestond, meenende zij, dat dit slechts voor een deel van het bedoelde papier het geval was. Ook waren zij het wel met de Regering eens, dat, als deze eerlang voor het demonetiseren der gouden munt moest overgaan tot de uitgifte van muntpapier, voor hetwelk dat goud zelf tot waarborg zou strekken, het niet wel mogelijk zou zijn, gelijktijdig tot dekking van het tekort nog eene andere soort van muntpapier in omloop te brengen, hetwelk dien waarborg miste, maar hielden het daarom toch geenszins voor onmogelijk, den eenen maatregel met den anderen in verband te brengen, en wel zoodanig, dat voor het demonetiseren van het goud een zeker aantal millioenen meer aan muntpapier wierd uitgegeven, dan voor de demonetisatie noodig was, met het doel om dit meerdere tot dekking van het tekort te besteden, in welk geval altijd de renten der schatkistbiljetten zouden worden uitgewonnen. Eindelijk meende men van deze zijde nog te moeten aanmerken, dat de niet-verwisselbaarheid der in België uitgegevene bankbiljetten tot nu toe, zoover men weet, tot geenerlei ongelegenheid heeft geleid.

§ 3. Op de tweede der in de memorie van beantwoording gestelde vragen, of men namelijk aan de dekking van het tekort eene verandering van het belastingstelsel zou verbinden, moest het antwoord van de groote meerderheid der leden, die zich deswege uitlieten, wel ontkennend zijn. Bij hen, welke geenerlei nieuwen last aan de natie willen hebben opgelegd, voegden zich namelijk thans al degenen, naar wier oordeel het tegen alle goede financiele beginselen strijdt, om de dekking van een tijdelijk tekort met eene blijvende verandering in het belastingstelsel te vermengen, en dus af te wijken van den regel, dat in de staatshuishouding het gewone van het buitengewone zorgvuldig afgescheiden behoort te worden. Alleen de enkele leden, die tegen de wet, zoo als zij daar ligt, geene overwegende bedenkingen hadden, beantwoordden de vraag der Regering toestemmend; meenende zij, dat men de gelegenheid niet moest afwijzen, om accijnsen, die op de welvaart des volks eenen nadeeligen invloed uitoefenen, te zien afschaffen. Overigens bleek genoegzaam, dat indien de vraag zich daartoe had bepaald, of men in 't algemeen, afgescheiden van de dekking van het tekort en van het standpunt, waarop de Kamer zich op dit oogenblik met opzigt tot het beheer der geldmiddelen tegenover de Regering bevindt, eene wijziging in het belastingstelsel wenschelijk en noodzakelijk keurde, — het antwoord der groote meerderheid, zoo niet van allen, geenszins ontkennend zou zijn geweest.

§ 4. De derde vraag, luidende: „Zal men de middelen, tot een en ander benoodigd, vinden door eene belasting op de inkomsten?" gaat alweder uit van het denkbeeld, dat men door een en denzelfden maatregel het tekort zou kunnen dekken en eene blijvende verandering in het belastingstelsel mogelijk maken, en ontmoette, zoowel om die reden als op de andere gronden, uit het vooraf gaande genoegzaam af te leiden, bij de groote meerderheid een afkeurend antwoord. Intusschen heeft men ter gelegenheid van dit punt van overweging het invoeren eener belasting op de inkomsten meer in 't afgetrokkene zeer opzettelijk ter sprake gebragt, en hebben daarbij vele leden zich uit dat oogpunt van zoodanige belasting, mits goed geregeld, niet afkeerig getoond. Eenigen echter voegden er uitdrukkelijk bij, dat zij in de opneming van deze belasting in de reeks der middelen nooit anders dan voor eenen bepaalden tijd zouden kunnen toestemmen; terwijl anderen daarentegen er geen overwegend bezwaar in zagen, om eene blijvende of voortdurende belasting op de inkomsten in te voeren, die dan ter vervanging van sommige der accijnsen, welke als het meest drukkend moeten worden beschouwd, zou kunnen dienen. Er waren echter ook leden, naar wier gevoelen eene afschaffing van voor de ontwikkeling der volkswelvaart nadeelige accijnsen niet onvermijdelijk met eene invoering van eene belasting op de inkomsten gepaard zou behoeven te gaan; maar de af te schaffen accijnsen vervangen zouden kunnen worden door eene matige belasting op sommige andere voorwerpen van algemeen verbruik: zoo als koffij, thee en tabak.

§ 5. Ook met opzigt tot de vierde vraag, — die, zoo als men dit punt in overweging bragt, daarop nederkwam, of men, eenmaal tot het invoeren eener belasting op de inkomsten overgaande, die geheven zou willen hebben volgens de grondslagen in het aangeboden wets-ontwerp voorkomende, dan wel door middel van het vorderen eener eigene aangifte van de inkomsten der ingezetenen, — hebben vele leden zich hun gevoelen voorbehouden. Van de overigen scheen de meerderheid over te hellen tot het geven der voorkeur aan het stelsel van eigene aangifte. Van die zijde werd aangevoerd, dat nooit anders dan door het opleggen der verpligting aan alle belastingschuldigen tot eigene aangifte van het bedrag hunner zuivere jaarlijksche inkomsten, voldoende zekerheid kon worden verkregen, dat ieder aan de belasting onderworpen ingezeten werkelijk het verschuldigd aandeel van die zuivere inkomsten bijdroeg; dat daardoor alleen al die ongelijkmatigheden in den druk der belasting konden worden voorgekomen, die uit het tegenwoordig voorstel der Regering zouden voortvloeijen, en in het voorloopig verslag in een aantal bijzonderheden zijn aangewezen; en dat eindelijk langs dien weg van zelf eene der hoofdbedenkingen tegen dat ontwerp zou wegvallen, die namelijk, dat ook hier te lande niet gevestigde vreemdelingen aan de betaling der belasting onderworpen zouden zijn. De voorstanders van de inzigten der Regering op dit punt beweerden daarentegen, dat bij het volgen van het stelsel van eigene aangifte, hoe ook geregeld, altijd een deel der ingezetenen zich geheel of gedeeltelijk aan de betaling van hun aandeel in de belasting zou weten te onttrekken, waaruit nadeelige gevolgen van onderscheiden aard zouden voortvloeijen, die het hier noodig is te ontwikkelen, terwijl daarenboven vooral niet uit het oog moest worden verloren, dat, waar eigene aangifte plaats vindt, de geheimhouding der fortuinen, waarop onze landaard van oudsher zooveel prijs stelt, ten eenen male verloren ging.

§ 6. Na het in overweging nemen der vier in de vorige paragraphen vermelde vragen, hebben de leden, die aan het onderzoek deel namen, verklaard, de verder in de memorie van beantwoording voorkomende beschouwingen en redeneringen van algemeenen en bijzonderen aard, voor zoover deze nog niet zijn aangeroerd, of daarop later in dit verslag wordt gedoeld, blootelijk voor kennisgeving aan te nemen; zonder door hun stilzwijgen geacht te willen worden, al het door de Regering aangevoerde gaat toe te stemmen.

Intusschen is door enkele leden nog op een paar punten teruggekomen, die in de memorie van beantwoording onder de algemeene beschouwingen worden aangetroffen. Men heeft namelijk daarin op bladz. 2 vermeld gevonden, dat de buitengewone behoeften voor de kolonien, waarvan vroeger, bij de aanvankelijke raming der koloniale baten over 1849, sprake is geweest, uit de noodzakelijkheid zijn voortgevloeid, om de uitzending van oorlogsmaterieel naar die overzeesche bezittingen uit te breiden, en dat de verhooging van uitgaaf te dezer zake voor het loopende jaar f 450,000 bedraagt. De bedoelde leden hebben daaruit aanleiding genomen tot de vraag, of de uitgaven, in de Oost-Indien zelve voor de aldaar onlangs plaats gehad hebbende krijgsverrigtingen gedaan, onder dat cijfer begrepen zijn. Daar zij moeten veronderstellen, dat deze vraag ontkennend zal beantwoord worden, achten zij het wenschelijk, in dat geval van de zijde der Regering opheldering te ontvangen omtrent een ander punt, te weten, of de bedoelde uitgaven niet van aanmerkelijken invloed zullen moeten zijn op de bepaling van het batig slot, hetzij dan voor 1849, hetzij voor 1850. Te gelijker tijd zouden zij gaarne eenige nadere inlichtingen erlangen wegens de uitgaven, die in Nederlandsch Indie voor de administratie aldaar worden gedaan; welk verlangen in verband staat met de hier en daar verspreide meening, dat deze administratie gestadig kostbaarder wordt.

§ 7. Ofschoon vervolgens het gewijzigd ontwerp van de wet in de bijzonderheden aan eene overweging in de afdeelingen is onderworpen, acht de Commissie van Rapporteurs zich verpligt tot de vermelding, dat dit onderzoek zich geenszins zoo ver heeft uitgestrekt, als anders gewoonlijk het geval is. De groote meerderheid der leden toch kon, bij hare overtuiging, dat de voordragt, zoo als zij daar ligt, afgescheiden van alle andere bedenkingen, wegens hare ontijdigheid als onaannemelijk moet worden beschouwd, zich weinig geneigd gevoelen, daaromtrent in een nieuw opzettelijk onderzoek te treden en dus eenen arbeid te verrigten, die, welke waarde men overigens aan de zorgvuldige bearbeiding der wet moge toekennen, ten minste voor alsnog, tot geene wezenlijke resultaten leiden kan. Om dezelfde reden zal de Commissie wat nog bij de overweging der artikelen van het wets-ontwerp te berde is gebragt, zoo kort mogelijk te zamen trekken. Zij voegt er alleen nog bij, dat de volgende bedenkingen uit den aard der zaak alle als subsidiair en door de vroegere hoofdbezwaren beheerscht, moeten worden beschouwd.

HOOFDSTUK I.

Bij de nadere overweging van *art.* 1, waarin het beginsel der geheele belastingwet ligt opgesloten, is men teruggekomen op het bezwaar, dat in de daar voorkomende optelling geenszins alle inkomsten zijn begrepen, die in het stelsel der wet zelve aan de belasting behoorden onderworpen te zijn. Als voorbeeld beriep men zich op de inkomsten, voortspruitende uit de huren van landerijen en het pachten van tienden. De daaromtrent in de memorie van beantwoording op bladz. 11 voorkomende oplossing is aan vele leden onbevredigend voorgekomen, daar men toch niet ligt zal kunnen beweren, dat de huurders der landerijen en tiendpachters, bij eene toepassing der wet, even regtstreeks en in gelijke mate zouden getroffen worden, als bijv. de grondbezitters en effectenhouders.

EERSTE AFDEELING.

Vele leden bleven volharden in het gevoelen, dat door de bepalingen van deze afdeeling der wet de reeds met zoovele lasten bezwaarde grondbezitters, in evenredigheid tot de effectenhouders, te zwaar zouden gedrukt worden. Men beriep zich daarbij onder anderen op de zeer zware gemeente-lasten, waaraan de grondbezitters in Friesland op vele plaatsen onderworpen zijn, en die in 't wezen der zaak eene drukkende armen-belasting mogen heeten. Daartegen werd echter door anderen aangevoerd, dat de hier bedoelde gemeentelasten eigenlijk niet drukken op den grond en geheven worden naar het verondersteld vermogen van den bezitter; zoodat dan ook de effectenhouder daaraan evenzeer zou onderhevig zijn, terwijl aan den anderen kant de elders gevestigde grondbezitter niets behoeft te betalen. Ook de bezwaren, uit het groot verschil in de kadastrale schattingen voortvloeijende, zijn bij de overweging dezer afdeeling der wet op nieuw ter sprake gekomen; zoo zelfs dat door sommige leden te dezer gelegenheid met nadruk op eene herziening van het kadaster, die na tien jaren moest

plaats hebben, is aangedrongen. Eindelijk heeft men op nieuw beweerd, dat de eigenaars van gebouwde eigendommen, in evenredigheid tot die van ongebouwde, te zeer bezwaard worden; meenende men, dat, zoo men ten aanzien der eerste billijk wilde zijn, van het belastbaar inkomen hunner perceelen zou moeten worden afgetrokken de som, die jaarlijks tot instandhouding daarvan dienen moet.

Art. 2. Men veronderstelt, dat onder de hier vermelde opcenten ook de provinciale en gemeente-opcenten begrepen zouden zijn.

Art. 3. Het gevoelen is geuit, dat onder de vrijstellingen in dit artikel ook bepaaldelijk de eigendommen van begrafenis-fondsen en van liefdadige inrigtingen die niet aan diakonien of openbare armbesturen toebehooren, zoo als de fundatie van Renswoude en het gesticht te Montfoort, begrepen zouden moeten worden. Daarentegen zijn thans enkele leden sterk opgekomen tegen de aan gemeentebesturen verleende vrijstelling; zijnde zij van meening, dat deze vrijstelling niet verder dan tot de gebouwen, door die besturen als zoodanig gebruikt, zou moeten worden uitgestrekt. Nog heeft men in eene der afdeelingen gevraagd, of de wel aan het Rijk toebehoorende, maar niet regtstrecks ten name daarvan staande kroondomeinen onder de uitzondering begrepen zouden zijn.

Art. 4. Vrij algemeen heeft men beweerd, dat de berekening voor de inhouding van den tiend nog niet geheel juist is, en eigenlijk 22²/₉ ten honderd zou moeten zijn. Over 't geheel ziet men zooveel moeijelijkheden met opzigt tot deze wijze van heffing der belasting van de tienden te gemoet, en acht men de inhouding van renten der hypotheken zoo strijdig met de deswege bestaande regtsbeginselen, dat, indien eene wet als deze immer tot stand kwam, men in bedenking zou moeten geven, om de beide genoemde bezittingen, de tienden en de hypotheken, onder de vierde afdeeling der wet te rangschikken. — Nog hebben enkele leden met opzigt tot de goederen, uitgegeven met regt van beklemming, aangemerkt, dat in de provincie Groningen eene korting op het bedrag van de vaste huur niet denkbaar is. — In het 4de lid van het artikel zouden, na de wijziging die de wet in dit opzigt heeft ondergaan, ook de provinciale en gemeentebesturen moeten worden genoemd.

Art. 6. Men heeft aangemerkt, dat dit artikel met opzigt tot de onderhandsche schuldbekentenissen geen genoegzamen waarborg oplevert, omdat zoodanige schuldbekentenis, zoodra zij zich in handen van den debiteur bevindt, eigenlijk niets bewijst. Alleen in het vertoonen der quitantie voor betaalde renten, door den schuldeischer afgegeven, zou in sommige gevallen, maar niet altijd, een voldoend bewijsmiddel gelegen zijn. Aan den anderen kant is men van oordeel, dat, wanneer het, gelijk wel het geval zal zijn, de bedoeling van het artikel is, om alleen zoodanige onderhandsche schuldbekentenissen in aanmerking te laten komen, die behoorlijk geregistreerd zijn, daaruit niet zelden een aanmerkelijk bezwaar voor de belastingschuldigen zou voortspruiten.

TWEEDE AFDEELING.

In weerwil van het deswege in de memorie van beantwoording aangevoerde, waren er in al de afdeelingen der Kamer verscheidene leden, die verklaarden nimmer hunne goedkeuring te zullen kunnen schenken aan eene wet, waarbij de vreemde houder van Nederlandsche staatsschuldbrieven evenzeer aan eene belasting op de renten dier schuld onderworpen wierd, als de ingezeten die zoodanige schuldbrieven bezit. Te gelijk heeft men hier gewezen op eene onregtvaardigheid, uit het wets-ontwerp, zoo als het thans luidt, voortvloeijende, en daarin gelegen, dat, terwijl men aan den eigenaar van vaste goederen eene korting toestaat voor de renten van al zijne schulden zonder onderscheid, aan den effectenhouder, die het grootste deel zijner schuldbrieven beleend heeft, niet eens de aftrekking van de renten van zoodanige beleeningen vergund wordt. Men mag niet ontveinzen, dat thans, nu de belasting niet meer tijdelijk, maar duurzaam zou worden ingevoerd, zulke hoofdbezwaren dubbel zouden moeten wegen.

Art. 10. Men heeft gevraagd, of het beginsel rationeel was, om hier alleen de kapitalen, die tijdens de invoering der wet ingeschreven zijn, vrij te stellen, en niet insgelijks de zoodanige, die later worden verkregen. Ook in dit opzigt werden, meende men, de bezitters van onroerende goederen gunstiger behandeld. Er is op geantwoord, dat de zedelijke ligchamen, besturen van liefdadige instellingen enz., die na de invoering der wet inschrijvingen zouden koopen, dit zouden doen met de wetenschap, dat er eene korting op de renten plaats vindt, en tevens tegen eenen beursprijs, waarop die korting invloed uitoefent.

DERDE AFDEELING.

Art. 12. De Regering geeft op blz. 18 der memorie van beantwoording te kennen, dat het de bedoeling is om de vaste renten, die nog steeds door sommige naamlooze maatschappijen, boven en behalve het jaarlijksch dividend, worden uitbetaald, evenzeer aan de belasting te onderwerpen, als die uitdeelingen zelve; iets hetwelk trouwens van zelf spreekt. Men meent te mogen vragen of het tegenwoordig artikel dan ook niet die vaste renten uitdrukkelijk moest vermelden.

Art. 15. Men vindt in de hier voorkomende strafbepaling, vooral ook in de daarbij gevoegde hoofdelijke aansprakelijkheid, iets hards, te meer omdat de in het artikel bedoelde leden van collegien van bestuur meestal die betrekking voor niet waarnemen.

VIERDE AFDEELING.

Art 19. Enkele leden hebben verlangd, dat de toepassing van den vrijdom van deze belasting wierd uitgestrekt tot de ongebouwde eigendommen, vallende in de termen der wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17), op de ontginning van woeste gronden, alsmede op de nieuw ingedijkte polders Men heeft gevraagd, hoe bijv. van deze laatste de zuivere inkomsten zouden kunnen worden opgegeven, als de ondernemers nog tijdelijk gebukt gaan onder de groote kosten van dijkagie, kaveling, het bouwen van huizen enz. — Ook heeft men bij dit artikel de aanmerking gemaakt, of er niet eene onbillijkheid in gelegen is, dat degene, die met opgenomen kapitaal handel drijft en daarvan renten betaalt, volgens deze wet hetzelfde verhoogde patentregt zou moeten betalen als de handelaar, die een gelijk kapitaal omzet, dat hij in eigendom bezit. In het eerste geval behoorden de renten als kosten van productie afgetrokken te worden.

Art 20. De zwarigheid blijft bestaan, dat volgens het 2de lid van dit artikel de belasting zal moeten worden betaald van coupons van buitenlandsche schuldbrieven, die nog wel in het onmiddellijk voorgaande jaar zijn betaald, maar zulks niet worden voor het jaar, waarover de belasting loopt.

Art. 25. De commissie, waarvan hier sprake is, wordt, naar men meent, te uitsluitend in het belang van den fiscus zamengesteld.

VIJFDE AFDEELING.

Art. 28. De afdalende schaal der belasting voor tractementen en pensioenen is op nieuw door sommige leden bestreden, niet zoozeer op zich zelve, als in verband met het belang der kleine grondbezitters en kapitalisten. De bedoelde leden waren van oordeel, dat als degene, die van een tractement van f 300 leeft, geheel van de belasting wordt vrijgesteld, zulks evenzeer het geval moest zijn met dengene, die een gelijk inkomen uit zijn stukje grond of uit zijne effecten geniet. Andere leden evenwel meenden, dat het betoog in de memorie van beantwoording tot verdediging van dit gedeelte der wet voldingend was.

ZESDE AFDEELING.

Men blijft bij het gevoelen, dat dit deel der wet, zelfs in het stelsel der Regering, hoogst gebrekkig is, en bij de uitvoering tot hooggaande onbillijkheden aanleiding geven zou. Men denke bijv. aan de thans reeds zeer moeijelijk te verdedigen bepaling der patent-wet, volgens welke, als van twee handelhuizen van gelijken aard het eene door één persoon, het andere door drie gedreven wordt, het patentregt voor dit laatste drie maal grooter is dan voor het eerste. Bestond er geen ander middel dan het aangegevene, om, aan het stelsel der wet getrouw blijvende, de inkomsten uit patentpligtige beroepen of bedrijven door de voorgestelde belasting te treffen, dan zou hier wel een nieuw bewijs voorhanden zijn, dat het stelsel der eigene aangifte de voorkeur verdient. In allen gevalle zou vóór het invoeren van eene blijvende belasting op de inkomsten, die zulk eene aanmerkelijke verhooging van het patentregt zou medebrengen, de reeds sedert lang en in de eerste plaats toegezegde herziening der patentwet behooren plaats te hebben.

Art. 39. Het mag waarlijk geene bevordering van het beginsel van associatie heeten, dat, volgens het 2de lid van dit artikel, de deelgenooten in naamooze vennootschappen dubbel belast worden, namelijk eerst als patentpligtige en in de tweede plaats als deelhebber voor de inkomsten uit hunne als zoodanig geplaatste kapitalen.

Art. 43. Eenige leden zijn opgekomen tegen het denkbeeld, om bij het invoeren eener blijvende belasting vrijdom van zegel en van de regten van registratie te verleenen.

HOOFDSTUK II.

Ofschoon het zich wel laat bevroeden, wat de Regering bewogen hebbe de hier voorkomende bepalingen omtrent de afschaffing van accijnsen en hetgeen daarmede in verband staat, als eene soort van aanhangsel bij deze belasting-wet te voegen, kan men toch den vorm, dien het geheele ontwerp daardoor verkregen heeft, niet anders dan afkeuren. Veel eigenaardiger zou het geweest zijn, die geheel van elkander afgescheidene onderwerpen in afzonderlijke wetten te behandelen. Allermeest moet men het misprijzen, dat onder de toegevoegde bepalingen zelfs de zoodanige voorkomen, als men in de artt. 64 tot 70 vindt, waarbij wijzigingen worden gebragt in van kracht blijvende accijnswetten. Zeker is het, dat men deze wijzigingen in wetten op het geslagt en gemaal later niet ligt in de wet betrekkelijk de invoering eener belasting op de inkomsten zoeken zou. Nog uit een ander oogpunt heeft de handelwijze der Regering, om, toen zij besloot aan de invoering der belasting op de inkomsten eene afschaffing van accijnsen te verbinden, dit denkbeeld enkel door de wijziging van het eenmaal ingediende ontwerp, en niet door de aanbieding van een of meer afzonderlijke nieuwe wets-voorstellen, te verwezenlijken, iets bedenkelijks. Zij sneed zich zelve daardoor de gelegenheid af, om op de aanmerkingen, die dit geheel nieuwe gedeelte van het voorstel dezerzijds mogt uitlokken, bepaald te antwoorden en gaf tevens aanleiding, dat een tweede onderzoek van zulke gewigtige wets-bepalingen in de afdeelingen der Kamer onmogelijk wierd.

Overigens heeft men, afgescheiden van de in het eerste gedeelte van dit verslag ontvouwde bezwaren, die voor de groote meerderheid de aanneming dezer geheele wet op dit oogenblik onmogelijk maken, algemeen in de afdeelingen toegegeven, dat, indien men eenmaal tot de afschaffing van accijnsen mogt kunnen komen, die van den accijns op den turf zeker het eerst in aanmerking verdiende te komen. Niet zoo algemeen toonde men zich voor de afschaffing van den accijns op de

DE HARMONIE TE GRONINGEN

steenkolen gestemd, ofschoon toch de groote meerderheid erkende, dat, zoowel wegens het verband, tusschen de verschillende brandstoffen bestaande, als wegens de belangrijkheid van eene prijsvermindering der steenkolen in een tijdperk als het onze, nu de stoom den voornamen hefboom der nijverheid vormt, de steenkolen niet belast konden blijven, als de turf wierd vrijgesteld. Intusschen hebben enkele leden niet geheel onopgemerkt gelaten, dat, daar naar hun gevoelen de thans bestaande belasting op de brandstoffen eene soort van bescherming aan den turf tegenover de steenkolen verleende, de geheele vrijstelling van beide eene zoodanige vermeerdering van het verbruik van steenkolen ten gevolge zou kunnen hebben, dat daaruit de ondergang van vele veenderijen voortvloeide. Te gelijk beweerden diezelfde leden, dat door de geheele vrijstelling een einde zou worden gemaakt aan de bescherming, die volgens de tegenwoordige regeling der belasting de turf uit de hooge veenen tegenover den baggerturf geniet, hetgeen in de gevolgen de afgraving der hooge veenen, die in het belang van de uitbreiding van den landbouw zoo wenschelijk is, zou kunnen tegenbouden. De overige leden voerden echter hiertegen aan, dat, indien werkelijk bij de bestaande belastingwetten zulk eene dubbele bescherming verleend wordt, het allezins in aanmerking zou moeten komen, om daaraan voor goed een einde te maken.

Ook de afschaffing van den accijns op het geslagt, op de schapen en varkens, vond bij vele leden, op zich zelve beschouwd, allezins goedkeuring; terwijl men het alleen moest betreuren, dat, ook in het stelsel der wet, slechts eene gedeeltelijke afschaffing van den accijns op het geslagt plaats kon hebben. Sommigen hebben ter gelegenheid der behandeling van dit gedeelte der wet het gevoelen geuit, dat de raming van de mindere ontvangst voor het geslagt over 1850 op een millioen gulden te hoog was.

Art. 65. Eenige leden hebben gevraagd, of, wanneer het eenmaal tot eene afschaffing der belasting op de schapen en varkens kwam, de accijnswet op het geslagt niet zoodanig eene wijziging zou kunnen erlangen, dat alle aangifte van het vee volgens eigene schatting wegviel en de accijns uitsluitend en overal naar het gewigt, en wel dan volgens de in België ingevoerde formule van meting, wierd berekend. — Anderen toonden zich daarentegen zeer voor het behoud der eigene aangifte gestemd, en zulks vooral om de belastingpligtigen van bezwarende formaliteiten te ontheffen. In het stelsel der wet behoorde, naar het oordeel van sommigen, de speling van zeven ten honderd, bij dit artikel verleend, tot tien ten honderd te worden verhoogd. — Ook de plaatselijken tariven, waarop in dit artikel, naar aanleiding van de wet van 1822, wordt gedoeld, zijn ter sprake gebragt, meenende men te moeten herinneren, dat in Zeeland reeds één dier tariven bij regterlijk vonnis verklaard is, niet van verbindende kracht te zijn.

Art. 70. Enkele leden hebben de verhooging van het maximum voor den hoofdelijken omslag in de admodiatie van het gemaal in Limburg tot f 4 sterk afgekeurd; op grond, dat daardoor eene belasting, die nu reeds progressief was, voor de hoogst aangeslagenen nog drukkender zou worden. De overige leden echter vereenigden zich op dat punt, voor zooverre zij de zaak durfden beoordeelen, volkomen met het gevoelen der Regering.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 6den Augustus 1849.

Smit.
Duijmaer van Twist.
Dirks.
Van Hall.
Van Doorn.

[XL. 5]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor de wets-ontwerpen tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

Bij Koninklijke boodschap van 28 Julij 1849 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet aangeboden, strekkende tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.

Nadat slechts korten tijd geleden eene wets-voordragt, dit zelfde onderwerp regelende, na gezette overweging, met eene zoo overgroote meerderheid was verworpen; nadat de Regering zoo juiste kennis had kunnen bekomen van de redenen, om welke de Kamer die wets-voordragt niet heeft kunnen aannemen, moest het bevreemding wekken het tegenwoordige ontwerp van wet der Kamer te zien aanbieden. Één wijziging, in het oog van sommige leden slechts eene verbetering van vorm: ziedaar het eenige waarin deze voordragt van de eerste verschilt. Bij die eerste voordragt toch werd beoogd het fonds voor verstrekkingen, geregeld bij de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* no 40), dienstbaar te stellen aan de betaling van uitgaven, waarvoor het fonds geenszins is bestemd: bij dit nieuw aangeboden ontwerp is dat doel steeds hetzelfde gebleven, met bijvoeging alleen van eenen nieuwen post op de begrooting; eene wijziging van vorm voor de meerderheid der leden weinig af oende. Het fonds voor verstrekkingen toch moet weder de middelen aangeven om den buitengewonen post op de begrooting te bestrijden. Maar juist dit was het waartegen de Kamer zich had verzet. Niettegenstaande alzoo de vorm eenigzins gewijzigd is, meent de meerderheid der leden dat er in het wezen der zaak geen de minste verandering is aangebragt. Al hetgeen daarenboven tegen genoemde wets-voordragt is en kon worden aangevoerd, dat alles komt bij dit wets ontwerp met dezelfde kracht, met denzelfden aandrang terug; en men achtte het daarom overbodig om hier weder op te sommen wat een vroeger Verslag, wat zoo onlangs gehoudene beraadslagingen hebben aan den dag gebragt. De herhaling daarvan zou tot geene meer naauwkeurige openlegging van het gevoelen der Kamer kunnen leiden. De verwijzing naar dat alles is het eenige wat overblijft.

Evenwel waren er sommige leden, die aan dien veranderden vorm veel hechtten, als een waarborg tegen willekeur, en die, hoewel zij de wijze waarop de uitgave gedaan is de zaak zelve, laakten (terwijl daarvan hunne vroegere afkeurende stem ten blijke kunne strekken), evenwel nu, omdat het gedane behoort te worden geregeld, niet ongenegen zouden zijn om, echter niet zonder voorbehoud, de gevraagde gelden toe te staan.

Enkele leden hebben, niettegenstaande de verwijzing naar het vroeger Verslag, eene vraag gesteld, die, zoo zij toestemmend mogt worden beantwoord, hen alsnog zou kunnen doen overhellen tot eene aanneming van het tegenwoordige wets-ontwerp. Zij vroegen namelijk, of de Regering het gevoelen deelde dat, tijdens de beraadslagingen over het wets-ontwerp van de verantwoordelijkheid der Ministers, betreffende art. 140 der, door den toenmaligen Minister van Justitie is uitgelegd.

Behalve deze beschouwingen, werd eene andere veel gedeeld; zij gold het *ontijdige* van de wets-voordragt. Nu eenmaal de zaak bij den regter was aangebragt, nu eenmaal bij dezen een onderzoek was ingesteld naar de verpligting tot betaling van den Staat, meenden zeer velen de beslissing van den regter niet te moeten vooruitloopen. Mogt toch de Hooge Raad den Staat tot betaling ongehouden achten, de voorziening, welke de Regering nu voordroeg, zou ten eenen male overbodig worden.

De opgave van alle deze beschouwingen deed ten sterkste het gewaagde eener onderstelling uitkomen, die door de Regering in alinea 4 van de memorie van toelichting op den voorgrond is geplaatst, dat de vorm, de verevening namelijk der uitgaven op de fondsen van verstrekkingen, zonder nieuwen post op de begrooting te stellen, de verevening op de wijze als was omschreven in de vroegere wets-voordragt, als hoofd-oorzaak van het niet aannemen dier wets-voordragt zou zijn aan te merken. Van daar dan ook, dat nu, bij veranderden vorm, het tegenwoordig wets-ontwerp bij zeer vele leden evenmin als het vroegere aannemelijk voorkwam.

Met klem en algemeen kwam men alverder terug op de opheffing van het fonds voor verstrekkingen. Op die opheffing meende men niet genoeg te kunnen aandringen. Terwijl voorts nog mededeeling en inlichtingen verlangd werden door sommigen, die meenden dat, zoo men al met den vorm zich zou kunnen vereenigen, zoo men al die bezwaren, welke tegen de aanneming der wets-voordragt nu en vroeger waren bijgebragt, zou kunnen voorbijzien, evenwel vóór het toestemmen in eene aanvraag tot het op de begroting brengen van eenen nieuwen post, dat is in eene magtiging tot uitgave, die uitgave noodwendig moet kunnen beoordeeld en goedgekeurd worden. Deze inlichtingen en mededeelingen waren de volgende:

in de *eerste plaats*, omtrent de resultaten in het algemeen van alle proeven, genomen met de nieuwe oorlogsmiddelen, opdat men kunne beoordeelen of de aankoop van het geheim werkelijk van zoo groot belang is geweest, hetgeen deswege tot dusverre is medegedeeld, achtte men onvolledig en niet voldoende;

ten tweede, mededeeling van het rapport of attest van den gouverneur der militaire academie omtrent de eerste proeven;

ten derde, mededeeling van het contract in der tijd met den vader van C. E. de Bourbon gesloten;

en *ten vierde*, nadere inlichtingen omtrent het gebeurde te Rotterdam met dien vader, bij diens aankomst; vooral ook in verband met zijne aanhouding en de schadeloosstelling, waarvan in het adres aan de Kamer door C. E. de Bourbon ingediend, sprake was; als ook omtrent hetgeen er waar mogt zijn van het daarin vermelde voorschot, onder garantie van den toenmaligen Minister van Oorlog gegeven. Terwijl men eindelijk mededeeling verlangt van hetgeen omtrent een en ander in der tijd, volgens sommigen, bij het Ministerie van Justitie bekend schijnt te zijn geweest.

Nog zijn de volgende aanmerkingen op den *considerans* der wet gemaakt:

dat het noodzakelijk is. Deze woorden, in verband beschouwd met de memorie van toelichting, hebben het zonderlinge doen uitkomen van hetgeen hier schijnt plaats te hebben; dat toch de Regering, overtuigd zijnde dat de uitslag van een geding, waarin de Staat partij is, ten nadeele van dezen zal uitvallen, aan die overtuiging, van welke het voor het minst mogelijk is dat zij gelogenstraft kan worden, de noodzakelijkheid ontleent, om de beslissing vooruit te loopen, en te handelen als ware de Staat reeds veroordeeld.

Dat de stelling, waarvan deze wet uitgaat en die vooruitzet dat de Staat noodwendig moet veroordeeld worden, door velen voor niet zoo

onbetwistbaar wordt gehouden, heeft de vroegere behandeling van het onderwerp dezer wets-voordragt genoegzaam aangetoond.

ten laste der staatsbegrooting. Deze uitdrukking scheen minder juist te zijn. Begrooting is slechts een register van posten, eene opsomming van uitgaven, ten wier laste niets kan gebragt worden

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs op 7 Augustus 1849.

COSTERUS.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.
WINTGENS.
VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.
ALBARDA.

[XLII. 3.]

VERSLAG DER COMMISSIE *benoemd tot het onderzoek der Rekening van het Pensioenfonds van Burgerlijke Ambtenaren over* 1847, *uitgebragt in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den* 9*den Augustus* 1849.

Op den 27sten Julij van dit jaar is, naar aanleiding van art. 38 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n° 24), ter mededeeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, de ter Algemeene Rekenkamer opgenomene en gesloten Rekening van ontvang en uitgaaf wegens het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847, geregeld bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 10), door den Minister van Financien toegezonden. Op den 31sten Julij is daarop, overeenkomstig art 24 van het Reglement van Orde, die rekening in handen eener Commissie gesteld. Even als de Commissie voor de, mede ingevolge art. 38 van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* no. 24), bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal overgebragte rekening over de tweede helft van het jaar 1846, toen bij haar op 16 December 1848 vastgesteld en uitgebragt verslag hare taak binnen zeer enge grenzen vond beperkt, zoo ook zijn voor deze Commissie die grenzen bij eene tweede rekening niet zeer ruim. Even als toen, is er nu tot weinige aanmerkingen aanleiding, en die men mogt kunnen maken, zal eene verwijzing naar dat verslag over die eerste rekening doen kennen.

Overigens zal de Commissie kunnen volstaan met over de cijfers der raming en der wezenlijke ontvangsten en uitgaven een enkel woord te zeggen.

De wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 10) stelde de middelen tot dekking der uitgaven van het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847 bij art. 2 vast op de som van f 18,180. Uit de rekening blijkt, dat die middelen de som van f 20,870.86¼ hebben opgebragt, alzoo f 2690.86¼ meerder. Het verschil wordt voornamelijk gevonden in het meerdere bedrag van f 2673.75½ op de opbrengst der afloopende kortingen, toegekend bij art. 33 der wet van den 9den Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24). De opbrengst der doorloopende kortingen is f 74.14 minder dan de raming, terwijl de renten der inschrijvingen f 91.25 meerder bedragen.

Wat de uitgaven betreft, is het bedrag der bij de Algemeene Rekenkamer verevende uitgaven slechts f 16,798.23¼, terwijl art. 1 der wet van 31 Maart 1847 f 18,100 raamde. Het verschil wordt veroorzaakt door het lagere verevende bedrag op de vijf laatste posten, en niettegens aande de eerste post, tractementen van het personeel van den Raad van Bestuur, f 400 hooger genomen is verevend.

Alzoo heeft het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren over het jaar 1847, geregeld bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 10), een voordeelig saldo ten bedrage van f 4072.63; welk voordeelig slot op de rekening van het fonds over het dienstjaar 1848 in ontvang (volgens § *a* van art. 2 der wet van 26 November 1847, *Staatsblad* n°. 64) zal worden overgebragt.

Uwe Commissie houdt hiermede hare taak voor voleindigd en concludeert alzoo tot nederlegging ter griffie; doch niet zonder, eveneens als de Commissie voor de vroegere rekening, te letten op het verslag van den tijdelijken Raad der Ministers aan den Koning van den 13den November 1848, voor zooverre het de pensioenen betreft.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 9den Augustus 1849.

DE MAN.
ALBARDA.
DIRKS.
REINDERS.
DE LOM DE BERG.

[XXXVII. 5.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot bekrachtiging der overeenkomst op den* 2/3 *Julij* 1849 *tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.*

Bij de Koninklijke boodschap van den 24sten Julij jl. is aan de Kamer het ontwerp eener wet aangeboden, die eenigelijk strekt om de overeenkomst, den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten, te bekrachtigen, zoo als deze overeenkomst aan de ingezonden wet is geannexeerd.

Dit wets-voorstel heeft bij de overweging in de afdeelingen, waaraan door 47 leden is deelgenomen, tot uiteenloopende beschouwingen en tot velerlei bedenkingen aanleiding gegeven.

§ 1. Daar het hier de bekrachtiging geldt van eene overeenkomst, bestemd om de thans tusschen de Regering en de Nederlandsche Handel-maatschappij bestaande betrekkingen, onder eenige wijziging, voor een nieuw tijdperk van vijf en twintig jaren te doen voortduren, en de wet dus in naauw verband staat met de instandhouding der maatschappij op den tegenwoordigen voet, heeft men zich bij den aanvang van het onderzoek genoopt gevoeld een blik op de geschiedenis dier instelling te werpen. Men heeft zich daarbij herinnerd, dat de oprigting der Nederlandsche Handel-maatschappij in 1824 door velen is toegejuicht, als eene loffelijke poging der toenmalige Regering om de nationale handel en scheepvaart uit den staat van kwijning, waartoe zij vervallen waren, op te beuren en daardoor tevens aan andere takken van nijverheid verhoogden bloei te verzekeren. Men bragt zich voor den geest, hoe destijds het in werking brengen van dien nieuwen hefboom door alle deskundigen wenschelijk en noodzakelijk werd gekeurd, en hoe in lateren tijd de heilzame invloed, door de Handel maatschappij in meer dan één opzigt op het welzijn der natie uitgeoefend, niet is miskend geworden. Tevens echter kon men zich niet ontveinzen, dat allengs en toenemend hier te lande de twijfel is ontstaan, of dit handelsligchaam wel voortdurend aan zijne oorspronkelijke bestemming heeft beantwoord; — of het niet, in plaats van de uitgebreide hulpmiddelen, waarover het beschikte, bovenal tot het openen van nieuwe wegen voor den grooten handel aan te wenden, zich te uitsluitend aan één enkele werkzaamheid heeft gewijd, bij de oprigting slechts als bijzaak vermeld: de vrachtvaart namelijk, en dan nog wel de vrachtvaart eenig en alleen voor rekening en in dienst van den Staat op de Oost-Indische kolonien; — en of de Handel-maatschappij, indien zij al onmiskenbaar, ten gevolge der aan hare bemoeijenissen gegevene rigting, den vaderlandschen scheepsbouw, de nationale scheepvaart en andere takken van nijverheid heeft helpen aanwakkeren, zulks niet eenigermate gedaan heeft ten koste der goede beginselen van staathuishoudkunde. Onder zoodanige omstandigheden had men billijkerwijze mogen verwachten, dat de Regering de tegenwoordige gelegenheid te baat zou hebben genomen, om het oogpunt te doen kennen, waaruit zij de Handel-maatschappij en de tegen die in stelling gerezene bezwaren beschouwt. De aard der zaak scheen mede te brengen, dat de Regering, bij de memorie van toelichting tot deze wet, de vijf-en-twintigjarige geschiedenis der Handel-maatschappij kortelijk had doorloopen, en gebruik makende van de bescheiden, die in zoo ruime mate te harer beschikking staan, de nuttige werking dier instelling, haren invloed op de verlevendiging van den handel en de ontwikkeling van scheepsbouw en scheepvaart in de meest kenschetsende bijzonderheden had aangetoond. Het betoog scheen hier geleverd te moeten worden, dat de nieuwe hefboom, dien men in 1824 in werking bragt, thans nog in geenen deele kan worden gemist, en dat met name de overvoer en de verkoop der Oost-Indische gouvernements-producten voortdurend in het wetsbegrepen belang van den Staat niet anders kunnen plaats hebben, dan door tusschenkomst der Nederlandsche Handel-maatschappij. Niets van dit alles is geschied: de bij het wetsvoorstel behoorende memorie van toelichting behelst zeer weinig wat niet aan ieder lid der Kamer ten volle bekend was: geen licht hoegenaamd wordt daardoor over de aangeroerde, zeer gewigtige vraagstukken verspreid.

In het belang van het door de Regering gedane voorstel zelf zou intusschen het erlangen der bedoelde opheldering zeer wenschelijk geweest zijn. Er waren toch eenige leden, die reeds bij den aanvang van het onderzoek zeer duidelijk toonden, tot het gevoelen over te hellen, dat de banden tusschen de Regering en de Handel-maatschappij van stonden aan geheel verbroken moesten worden. Wel is waar werd die overtuiging geenszins algemeen gedeeld, daar verscheidene andere leden even uitdrukkelijk het gevoelen op den voorgrond stelden, dat indien, gelijk zij geloofden, het herwaarts overvoeren en hier te lande verkoopen der Oost-Indische gouvernements-producten om meer dan één overwegende reden even wenschelijk als noodzakelijk is, daarvoor geen andere agent kon worden gebruikt dan de Nederlandsche Handel-maatschappij, daar men moeijelijk betere waarborgen van soliditeit en goede trouw, nergens meer voldoende zekerheid voor het voortdurend erlangen van goede prijzen kon aantreffen dan bij deze instelling.

§ 2. Bij het in overweging nemen der overeenkomst zelve met de Handel-maatschappij, welker bekrachtiging thans wordt voorgesteld, is het dadelijk in het oog gevallen, dat deze overeenkomst twee zeer onderscheiden bestanddeelen bevat. Zij behelst in de eerste plaats bepalingen omtrent het restant eener schuld van den Staat jegens de Handel-maatschappij, waaromtrent een vroeger kapitalisatie-contract bestaat, dat bij de wet van den 10den Julij 1842 (*Staatsblad* n°. 22) is bekrachtigd. Zij bevat in de tweede plaats bepalingen omtrent de consignatie der gouvernements-producten aan de Handel-maatschappij; welke consignatie tot nu toe heeft plaats gehad, zonder dat de wetgevende magt regtstreeks daarmede gemengd is geworden. Dit heeft aanleiding gegeven tot de vraag, welke beteekenis de voorgestelde bekrachtiging geacht moet worden te hebben, en in hoeverre de wet-

Overeenkomst op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

eving door het verleenen dier bekrachtiging al dan niet binnen den ring harer bevoegdheid blijven zou. Algemeen is daarbij het geoelen vooropgesteld, dat bepalingen betrekkelijk het in stand houden, e rentebetaling; en de aflossing eener op den Staat rustende schuld óó regtstreeks behooren tot de medewerking, bij de Grondwet het opzigt tot het beheer van 's Rijks geldmiddelen aan de wetgeende magt verzekerd, dat omtrent hare bevoegdheid om aan de ernieuwing van het zoogenaamde kapitalisatie-contract hare goedkeuring te schenken, wel niet de minste twijfel kan overblijven Daarentegen bleek al spoedig, dat de bekrachtiging der voorloopig astgestelde bepalingen omtrent de consignatie der gouvernementsproducten bij de leden aan meer bedenking onderhevig was; erwijl zij tevens in onzekerheid verkeerden omtrent het stelsel, loor de Regering in dit opzigt voorgestaan. Het is waar, als men de wet, zoo als zij daar ligt, inzag, scheen de bedoeling om daarbij eene algeheele, in geen opzigt beperkte bekrachtiging te verleenen, niet twijfelachtig; en moest men veronderstellen, dat de Ministers, die, blijkens het vroeger deswege in de Kamer verhandelde, omtrent het regt der wetgevende magt om zich ook met de bepalingen omtrent de consignatie in te laten, niet dadelijk tot een bepaald besluit hadden kunnen komen, thans deswege geheel eenstemmig dachten. Het dispositief der wet luidt stellig; en gewaagt niet van eenig voorbehoud hoegenaamd. Het tegenwoordig voorstel onderscheidt zich in dit opzigt van de reeds aangenaal e wet van 10 Julij 1842 omtrent de bekrachtiging van het kapitalisatie-contract, waarin de woorden: "*met betrekking tot het departement van Kolonien*" zijn ingelascht. Bij art. 13 der thans ter bekrachtiging overgelegde overeenkomst wordt de verbindende kracht, niet van eenig gedeelte daarvan, maar van geheel de overeenkomst, afhankelijk gemaakt voor beide de partijen, en dus evenzeer voor de Handel-maatschappij als voor den Staat, van de goedkeuring der wetgevende magt. Maar niettegenstaande dit alles vindt men in de memorie van toelichting, waar deze van de te verleenen goedkeuring der wetgevende magt gewag maakt, de woorden: "*voor zooverre daartoe gevorderd*" er bijgevoegd. En vermits men nu niet veronderstellen kan, dat deze woorden zonder eene bepaalde bedoeling daar neêrgeschreven zijn, moest wel de vraag rijzen, welke meer uitgebreide of meer beperkte beteekenis de Regering aan de te verleenen bekrachtiging toekent. Het zal, na het aangevoerde wel geen betoog behoeven, dat elke beslissing omtrent de wet onmogelijk is, zoolang dit punt niet tot volkomene duidelijkheid is gebragt.

§ 3. Bij het stilzwijgen der Regering omtrent dit hoofdpunt, gepaard met de door haar zelve opgewekte onzekerheid, heeft men reeds voorloopig getracht in de afdeelingen zich te verstaan omtrent het beginsel, dat deswege gevolgd behoorde te worden. Daarbij is door slechts weinige leden het gevoelen voorgestaan, dat de vaststelling of bekrachtiging der bepalingen omtrent de consignatie in den meest uitgestrekten zin tot de bevoegdheid der wetgeving behoorde. Zij beriepen zich daarbij op het naauw verband, dat er tusschen de geldmiddelen der overzeesche bezittingen en die van het moederland bestaat en op de voorschriften van artt. 59 en 60 der Grondwet, volgens welke bepaalde onderwerpen betreffende de kolonien, met name ook de wijze van beheer der koloniale geldmiddelen, door de wet kunnen of moeten worden geregeld. De meerderheid echter, ofschoon noch dit verband, noch zekere mate van toepasselijkheid der aangehaalde grondwets-bepalingen ontkennende, was van oordeel, dat langs dien weg de wetgeving onvermijdelijk inbreuk zou maken op de bevoegdheid der uitvoerende magt. Zij was dien ten gevolge van oordeel, dat de taak des wetgevers zich hier bepalen moest tot het vaststellen van grondslagen, volgens welke door de uitvoerende magt over het vervoer en den verkoop van de gouvernements-producten met de Handel-maatschappij kon worden overeengekomen. Eene zoodanige handelwijze scheen niet alleen het meest regelmatig, maar zou ook nog die nuttige strekking hebben, dat voor de Regering de gelegenheid open bleef, om binnen den kring der haar verleende bevoegdheid, bij veranderde omstandigheden, in de eenmaal vastgestelde bepalingen zoodanige veranderingen te maken, als zij te rade zou worden. Dat er reden bestaat, om de Regering tot het maken der bedoelde wijzigingen in staat te stellen, scheen, op grond der verkregene ondervinding, niet twijfelachtig. Voor zooverre men toch de vroegere overeenkomsten kent, hebben die nu en dan gewigtige wijzigingen ondergaan; zoo zelfs dat thans, indien men wel onderrigt is, het consignatie-contract van 6/7 Augustus 1840 en de daartoe behoorende additionnele overeenkomst van 25/31 Maart 1841 — welke beide stukken wel aan de Kamer niet onbekend zijn, maar bij de nadere inlichtingen waarop men krachtig moet aandringen, haar, met al hetgeen daartoe betrekking heeft, zeer zeker regtstreeks zullen worden medegedeeld — niet eens meer onveranderd het rigtsnoer uitmaken voor de tegenwoordige betrekkingen tusschen den Staat en de Handelmaatschappij. Er heeft dus van tijd tot tijd reden bestaan tot wijziging, en nu zou het toch, indien de wet, zoo als zij daar ligt, wierd aangenomen, ten zachtste genomen, twijfelachtig zijn, of niet de daaraan geannexeerde overeenkomst als een integrerend deel dier wet moest worden beschouwd, bij welke opvatting ook de minste afwijking niet zou kunnen plaats vinden dan door een nieuw beroep op de wetgevende magt.

Verscheidene leden verdedigden een eenigzins afwijkend gevoelen. Zij meenden, dat in het tegenwoordig geval het maken eener afscheiding tusschen de bepalingen omtrent de gekapitaliseerde schuld en die omtrent de consignatie hoogst bezwaarlijk zou zijn, omdat volgens de reeds voorloopig aangegane overeenkomst, het een met het andere zeer naauw zamenhing, zoodat de verlenging van den termijn voor de afbetaling der schuld en de vermindering der vastgestelde rente tot zekere mate opgewogen werden door voordeelen, die de Staat aan de Handelmaatschappij toekende. Ook voerde zij aan, dat, daar reeds in 1846 de grondslagen voor de sedert geslotene en thans medegedeelde overeenkomst tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij waren gelegd, het voor de Regering hoogst moeijelijk zou zijn, thans in het vaststellen van zoodanige grondslagen toe te stemmen, even als of tot hiertoe nog geen onderhandelingen hoegenaamd tusschen de beide partijen hadden plaats gegrepen.

§ 4. Men heeft het volslagen gebrek aan inlichtingen, waarover men zich beklaagt, te meer gevoeld bij het letten op den vorm, waarin de overgelegde overeenkomst is vervat. Het valt toch niet te ontkennen, dat de geheele inrigting en toon dier overeenkomst op den onbevangen beoordeelaar, die, onbekend met al hetgeen hier ter zake dient, dat stuk doorleest, den indruk moeten maken, als of hier sprake was van twee partijen, waarvan de eene, door den nood gedwongen, aan de andere alle mogelijke voordeelen toekent, enkel en alleen om uitstel van betaling voor eene vroeger aangegane schuld en vermindering der voor die schuld bedongene rente te verwerven. Dat de Regering en de Handel-maatschappij niet op die wijze tegenover elkander staan, gelooft men gaarne. Wel verre van daar, meent men dat onze Staat, ofschoon de aflossing eener schuld van 10 millioen niet gering kunnende achten, als hoogere belangen op het spel staan, niet voor de afbetaling van zoodanig bedrag zou behoeven terug te deinzen. Maar daarom ware het ook wenschelijk geweest, dat de eigenlijke betrekking tusschen de Regering en de Handel-maatschappij te dezer gelegenheid in het licht ware gesteld, in welk geval men zich misschien zou hebben kunnen overtuigen, dat hier alleen over eene minder gelukkige inkleeding der voorloopig tusschen de beide partijen gemaakte bepalingen te klagen valt.

§ 5. Naar het oordeel van sommige leden, die reeds sedert verscheidene jaren tot de Tweede Kamer hebben behoord, en dus al het daar over de overeenkomsten met de Handel-maatschappij verhandelde meer in de bijzonderheden kennen, zou werkelijk de pijnlijke indruk, dien de eerste lezing der overeenkomst moet opwekken, geheel of grootendeels weggenomen hebben kunnen worden. Deze leden meenden zich toch te herinneren, dat, indien bij de groote geldelijke operatien van 1844 de toenmalige schuld van den Staat aan de Handel-maatschappij slechts voor een gedeelte is afgelost, en het bedrag van 10 millioen onvoldaan is gebleven, daarvoor redenen bestaan hebben, die niet bepaaldelijk voortsproten uit gemis van genoegzame middelen aan de zijde van den Staat; zoodat hier aan het opleggen van bezwarende voorwaarden door eenen schuldeischer aan zijnen schuldenaar niet te denken valt. Deze mededeeling heeft aan de overige leden aanleiding gegeven tot de vraag, welke de ware redenen geweest zijn, dat in 1844 de aflossing der schuld aan de Handel-maatschappij slechts gedeeltelijk heeft plaats gehad.

§ 6. De klagt over de onvolledigheid der aan de Kamer medegedeelde inlichtingen heeft nieuw voedsel erlangd uit de opmerking, dat de aan de wet geannexeerde overeenkomst geenszins *al* de bedingen bevat, waardoor de betrekkingen tusschen de Regering en de Handelmaatschappij voortaan zullen geregeld worden. Voor zoover men toch de tot nu toe bestaande overeenkomsten kent — eene kennis, die, men erkent dit gaarne, nog veel te wenschen overlaat, en op welker aanvulling men dus aandringt — had men kunnen verwachten, hier ook bepalingen aan te treffen over andere, in het tegenwoordig stuk niet aangeroerde onderwerpen, zoo als de assurantie, de renten van voorschotten, het overvoeren van troepen en de arbitrale uitspraak in geval van geschil. Welligt zou, indien men de schikkingen omtrent deze en dergelijke punten in de bijzonderheden kende, in 't oog zijn gevallen, dat bij de betrekkingen tusschen de Regering en de Handelmaatschappij het voordeel niet zoozeer aan de zijde der laatste is, als de overgelegde overeenkomst schijnt mede te brengen. In allen gevalle wenscht men te weten, of de Regering het voornemen koestert buiten die overeenkomst nog andere met de Handel-maatschappij aan te gaan, en zoo ja, welke dan de grens is, die zij zich zelve heeft gesteld met opzigt tot de bepalingen, welke al dan niet aan de bekrachtiging der wetgeving moeten worden onderworpen.

§ 7. Na deze voorafgaande beschouwingen heeft men de bij het wets-ontwerp overgelegde overeenkomst tot grondslag der overweging aangenomen, en die artikelsgewijze doorloopen, om de bedenkingen te doen kennen, die bij het onderzoek van iedere afzonderlijke bepaling zijn gerezen. Vooraf echter is vraag gedaan, of de Regering nog bij magte is, om in die overeenkomst zoodanige wijzigingen te brengen, als zij, na met de bedenkingen van de zijde der Kamer deswege bekend te zijn gemaakt, raadzaam zou oordeelen en door de Handel-maatschappij aannemelijk zouden worden geacht; dan wel of die overeenkomst, zoo als zij daar ligt, onvoorwaardelijk door de wetgeving goed- of afgekeurd moet worden, zoodat er bij verwerping niets meer overblijft, dan de kans op het sluiten eener nieuwe overeenkomst. Eenige leden meenden, dat het antwoord op deze vraag van gewigtigen invloed zou kunnen zijn op de nader door de Kamer ten deze te nemen bes issing.

DE OVEREENKOMST.

Art. 1. Daar, volgens de vroeger aangegane overeenkomst van 25/31

Overeenkomst op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Maart 1841, ter verwaarborging der schuld van tien millioen, op 1°. Januarij 1850 voor eene gelijke waarde aan Oost-Indische producten zich in het bezit der Handel-maatschappij moet bevinden, heeft men gevraagd, of dit werkelijk het geval zal zijn, en zoo ja, of in geval van niet-bekrachtiging der tegenwoordige overeenkomst, uit het provenu dier producten het genoemde restant der schuld kan worden afgelost. In verband met deze vraag acht men de mededeeling wenschelijk van eenen staat, waarop de hoeveelheid en vermoedelijke opbrengst wordt uitgedrukt der gouvernements-producten, die bij den aanvang van 1850 bij de Nederlandsche Handel-maatschappij aanwezig zullen zijn.

Art. 2. Reeds dadelijk bij de overweging van dit artikel heeft de meerderheid, niettegenstaande de hier voorkomende bepaling uitsluitend is in het voordeel van den Staat, zich stellig en krachtig verklaard tegen het algemeen in deze overeenkomst heerschend denkbeeld, om zich voor zulk een langdurig tijdperk als dat van vijf en twintig jaren te verbinden. Men meende dat in tijden, als wij beleven, die zich door zooveel snelle wisselingen kenmerken, het allezins onraadzaam kon worden geacht, bedingen aan te gaan, die zoo diep ingrijpen in de levensbelangen des lands, voor zulk eene verre, allezins onzekere toekomst.

Art. 3. Ook in verband met de vroeger medegedeelde algemeene beschouwingen, heeft men, met het oog op het 1ste lid van dit artikel, gevraagd, welke overwegende redenen er voor de Regering kunnen bestaan, om zich, met opzigt tot de vier hoofdvoortbrengselen van Nederlandsch Indie, de koffij, suiker, indigo en specerijen, aan zulk een knellenden band te leggen, dat deze gedurende een tijdperk, hetwelk tot 1874 kan voortduren, noodzakelijk aan de Handel-maatschappij moeten worden geconsigneerd? Men herhaalde het, alleen voordeelen voor den Staat van zeer veel meer gewigt dan die in art. 2 worden bedongen, konden zulk een overgroot bezwaar wettigen. Reeds zou het, meende men, een aanmerkelijk voordeel voor de Handel-maatschappij zijn, indien voor de vier hoofdproducten was bedongen, wat bij het 3de lid van het artikel omtrent de voortbrengselen van ondergeschikten aard is bepaald, daar het toch wel van zelf spreekt, dat het belang om de markt der Oost-Indische producten hier gevestigd te houden en vele andere redenen de Regering steeds zullen nopen, om zoo niet alle, dan toch het grootste deel der gouvernements-producten herwaarts te doen overbrengen.

De leden, die voor het denkbeeld gestemd zijn, om zich reeds dadelijk van de banden, waarin de Staat tegenover de Handel-maatschappij gekneld is, te ontslaan, gaven in bedenking, of, indien eene algeheele vrijmaking van die banden voor alsnog niet wel mogelijk is, het niet in aanmerking zou kunnen komen, om met opzigt tot de in het 3de lid van het artikel bedoelde producten volkomene vrijheid voor den Staat te bedingen; in welk geval men de proef zou kunnen nemen, of niet buiten de Handel-maatschappij op eene doeltreffende en voor den Staat voordeelige wijze over de producten kan worden beschikt.

Art. 4. Men heeft gevraagd, welke maatregelen de Minister van Kolonien, buiten medewerking der wetgevende magt, zou kunnen nemen, om den waarborg, waarvan aan het slot van het artikel gewaagd wordt, te verleenen.

Art. 5. Dit artikel is algemeen geoordeeld zeer duister gesteld te zijn, waartoe de onbepaalde verwijzing naar art. 3 in de laatste zinsnede niet weinig bijdraagt. De meeste leden meenden het artikel zoodanig te moeten opvatten, dat, in geval van geheele aflossing vóór 31 December 1854, al de overige bepalingen tot dat tijdstip van kracht blijven; maar dat na dat tijdstip de geheele aflossing het gevolg zou hebben, dat, wanneer gouvernements-producten naar Nederland worden geconsigneerd, die consignatie door tusschenkomst der Handel-maatschappij plaats heeft. De bedoeling zou dus zijn, dat in geval van geheele aflossing na 1854, de Handel-maatschappij den overvoer herwaarts en den verkoop hier te lande der vier hoofdproducten niet eischen kan, maar dan toch tusschen beide treedt, als de Regering tot zulk een overvoer en verkoop besluit. Men vraagt, of dit werkelijk de bedoeling is. — In allen gevalle blijkt, dat de Handel-maatschappij het gewigtig voordeel der consignatie zal blijven genieten, ook dan wanneer alle bevoordeeling van den Staat van hare zijde heeft opgehouden. Maar zouden dan ook, heeft men gevraagd, voor zoodanig geval, in het stelsel der Regering zelf, aan de Handel-maatschappij geene verpligtingen kunnen worden opgelegd, om aan hare oorspronkelijke bestemming beter dan op dit oogenblik te beantwoorden, en door het openen en aan het vaderland dienstbaar maken van nieuwe handelswegen, weder te worden wat haar stichter inzonderheid bedoelde? Zouden zoodanige eventuele verpligtingen niet, hetzij in algemeene trekken, hetzij met aanwijzing van eenige meer bijzonder te verrigten diensten, in de overeenkomst kunnen worden opgenomen? Men meent, dat daardoor een deel van het stuitende, dat in de hier voorkomende bepaling ligt, zou worden weggenomen.

Overigens is uit het vroeger gedeelte van dit verslag reeds af te leiden, dat de groote meerderheid der leden zich zeer moeijelijk met de bepaling van art. 5, zoo als die daar ligt, zal kunnen vereenigen. Indien geene overwegende redenen die meerderheid van gevoelen doen veranderen, zal zij in het aangaan der hier voorkomende bedingen voor een tijdvak van niet minder dan vijf en twintig jaren bezwaarlijk kunnen toestemmen, maar op de inkrimping daarvan tot een veel minder jarental moeten blijven aandringen. Sommigen spraken van drie, anderen van vier, de meesten van vijf jaren; welke laatste termijn daarom door de meerderheid werd aangenomen, omdat toch werkelijk in den bijzonderen toestand, waarin geheel de zaak, die het hier geldt, zich bevindt, redenen gelegen zijn, om daaraan niet te spoedig een te plotseling eene andere rigting te geven. Eenige leden drongen er zeer op aan, dat, indien de termijn werkelijk tot 3, 4 of 5 jaren mogt worden ingekrompen, de Regering zich dat tijdsverloop ten nutte maakte, om de schuld van tien millioen geheel af te lossen en dus van alle regtstreeksche verpligting jegens de Handel-maatschappij ontslagen te worden. Eindelijk waren er leden, naar wier gevoelen, indien er onoverkomelijke zwarigheden tegen de vermindering van den termijn van vijf en twintig jaren bestonden, deze bepaling ten minste door het bedingen der opzegbaarheid een of twee jaren te veren, moest worden verzacht.

Art. 7. Men wenscht te weten, of er eene doorgaande overeenkomst omtrent de stortingen, door de Handel-maatschappij in de Indische kas te doen, bestaat, en wenscht die overeenkomst te kennen, of ten minste te weten, wat daarbij omtrent de renten bedongen is.

Art. 8. Indien de geheele strekking der overeenkomst bevreemding heeft verwekt, dan is zulks toch nergens meer dan bij dit artikel het geval geweest. Men heeft het zich niet kunnen verklaren, hoe de Regering zich zulk eene allerbezwarendste verbindtenis, als hier voorkomt, heeft kunnen laten opleggen; eene verbindtenis, die eigenlijk daarop nederkomt, dat in oogenblikken als de Staat zich in den allermoeijelijksten toestand bevindt en reeds de 14 à 15 millioen, die hij thans aan Indische baten geniet, missen moet, daaraan nog op eens de betaling der schuld van 10 millioen zal worden afgedwongen, van welk een en ander in de tijden van oorlog en stremming van handels-gemeenschap, waarop hier wordt gedoeld, niet anders dan de treurigste verwarring in 's Rijks geldmiddelen zou te wachten zijn. Meer dan ooit heeft men dan ook bij de overweging van dit artikel de noodzakelijkheid gevoeld, dat van regeringswege het hooge nut, 't welk de Handel-maatschappij voor den Staat oplevert, worde aangetoond, waaruit dan misschien gronden zouden kunnen worden ontleend, om zich aan zulk een beding te onderwerpen. Thans, bij het volslagen gebrek aan licht op dit punt, kan men zulke beweegredenen niet uitdenken.

Art. 9. Hier wordt van *verzendingen van personeel en materieel voor de koloniale dienst*, — in art. 11 van *de uitzending van passagiers en goederen* gesproken. Wat wordt door die onderscheidene bewoordingen, die in den eersten opslag eenigzins met elkander overeenkomen, doch wel eene zeer verschillende beteekenis zullen hebben, bedoeld? Bestaan er afzonderlijke overeenkomsten omtrent de voordeelen, die de Handel-maatschappij van de verzendingen van personeel en materieel trekt? Zoo ja, verlangt men de mededeeling; zoo neen, moet men vragen, waarom met opzigt tot een punt van zooveel gewigt niets in art. 11 voorkomt.

Evenzoo heeft men gevraagd, of er afzonderlijke overeenkomsten bestaan omtrent hetgeen de Handel-maatschappij voor de bestelling of levering van fabrieksgoederen geniet, en de mededeeling daarvan verlangd. Met opzigt tot dit laatste belang is nog een ander punt, dat in den laatsten tijd tot bepaalde klagten aanleiding heeft gegeven, ter sprake gebragt. Men heeft het uitgedrukt door de vraag, of de Handel-maatschappij, bestellingen voor het departement van Kolonien of voor het Indisch bestuur doende, bevoegd is, daarmede enkele fabrikanten te begunstigen, dan wel of de levering steeds bij vrije mededinging plaats heeft.

Nog wenscht men te weten, of in de woorden: *zal worden opgedragen* de verpligting voor den Staat zou liggen, om de bestelling en levering, waarvan hier sprake is, niet anders dan door de Handel-maatschappij te laten doen.

Art. 10. In den aanhef van dit artikel wordt gezegd, dat de betrekkingen der Handel-maatschappij tot het departement van Kolonien zullen zijn die van eenen agent tot zijnen principaal. Wat verstaat men onder deze bewoordingen, die niet overeenkomen met degene, welke men te dezer zake in het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Koophandel vindt, waar in zoodanig geval van den lasthebber en den lastgever gesproken wordt? Men meent, dat dit verschil van uitdrukking te eeniger tijd tot misverstand aanleiding zou kunnen geven.

Het is voorts de opmerking niet ontgaan, dat dit artikel in een anderen zin is opgesteld, dan het daarmede eenigzins overeenkomend art. 8 van het consignatie-contract, van 6/7 Augustus 1840. Terwijl daar de beperkende bepaling voorkomt, dat boven de bij deze overeenkomst vastgestelde kosten geene andere zouden mogen worden in rekening gebragt, vindt men hier integendeel gewag gemaakt van voordeelen, die aan de Handel-maatschappij uitdrukkelijk zullen worden toegekend. Alweder blijkt de halve, dat de overgelegde overeenkomst geenszins alles doet kennen wat door de Handel-maatschappij genoten zal worden, en men heeft dienvolgens op nieuw het verlangen geuit, dat de Regering door het leveren van een volledig overzigt van hetgeen hier in aanmerking komt, de Kamer tot eene rigtige beoordeeling dezer geheele zaak in staat stelle.

Nog verscheidene andere vragen en bedenkingen zijn aan dit artikel geknoopt. Zoo wenscht men te weten, of het besluit der Handel-maatschappij wordt uitgevoerd, volgens hetwelk van 1°. Januarij dezes jaars af alle sedert 1841 gebouwde of nog te bouwen schepen in de bevrachtingen dier Maatschappij deelen. Wanneer, gelijk bij de tegenwoordige overeenkomst uitdrukkelijk wordt vastgesteld, de Handel-

Overeenkomst op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

maatschappij is de lasthebber van den Staat en dus de bevelen der Regering moet opvolgen, zou men het onmogelijk kunnen goedkeuren, dat van hare zijde, hetzij met opzigt tot de scheepsbevrachtingen, hetzij in andere opzigten, be unstiging van de eene reederij boven de andere plaats vond.

Men vraagt verder, hoe op dit oogenblik de vrachtloonen voor uit Nederlandsch Indie herwaarts overgevoerde goederen geregeld zijn. Onderscheidene leden stellen te meer belang in de beantwoording dezer vraag, omdat, naar hunne meening, de vrachten, door de Handel-maatschappij betaald, in vergelijking met die welke bijzondere kooplieden weten te bedingen, zeer hoog zijn, en het tijdstip zeer geschikt schijnt, om daarin eene afdoende verandering te brengen.

Ook de zaak der assurantie is op nieuw ter sprake gekomen. Men vraagt, of de verpligting nog op den Staat rust, om een deel der lading van ieder schip met gouvernements-producten te verzekeren; hoe groot de premie van assurantie is, die thans aan den Staat in rekening wordt gebragt; en of het niet mogelijk zoude zijn der Kamer een staat mede te deelen van den loop der assurantie-rekening, waarvan hier sprake is, over de laatste tien jaren.

Men wenscht te weten, op welke wijze de kosten van uitzending door de Handel-maatschappij berekend worden. Bestaat daaromtrent eene vaste overeenkomst, of wordt voor ieder schip eene afzonderlijke rekening gehouden?

Te dezer gelegenheid wenscht men mede onderrigt te worden of er nog, even als vroeger, eene afzonderlijke afdeeling aan het Departement van Kolonien voor het inspecteren der uit te zenden goederen bestaat, en of het speciale fonds, waaruit die inspectie-kosten betaald plagten te worden, nog in stand wordt gehouden.

De hooge kosten, die voor de courtagie der makelaars in rekening worden gebragt, hebben vroeger de aandacht getrokken. Zij zijn in 1846 tot niet minder dan f 647,000 opgeloopen. Zou er geene mogelijkheid bestaan, deze courtagie-loonen te verminderen?

Art. 11. Met opzigt tot de hier sub *a—e* voorkomende commissien en provisien, wenscht men het verschil te kennen tusschen hetgeen daarvoor tot nu toe betaald werd en hetgeen thans daarvoor wordt uitgetrokken, onder bijvoeging eener opgave van de besparing voor het Rijk, die uit deze vermindering, voor iederen post afzonderlijk, zou voortvloeijen.

Ad *a*. De uitdrukking: het *gewone* del credere heeft de aandacht getrokken. Waarom niet enkel: del credere? Bij tegenstelling zou men hier aan een *buitengewoon* del credere moeten denken.

Het hier voorkomende commissie-loon van 2½ per cent kan, in vergelijking met hetgeen door den bijzonderen koopman berekend wordt, niet te hoog geacht worden; maar als men in aanmerking neemt, over welk groot aantal millioenen deze percenten loopen, schijnt nog eenige vermindering mogelijk. Men geeft ten minste in bedenking, of niet nu reeds het cijfer van 2½ per cent, waarop het commissie-loon, volgens art. 12, na 31 December 1854 kan worden gebragt, daarvoor aangenomen zou kunnen worden.

Ad *b*. Is het wel duidelijk genoeg, dat de provisie voor de bestelling en verzending van goederen *te zamen* 1 per cent zal beloopen?

Ad *c*. Ligt in hetgeen hier voorkomt de verpligting voor de Regering opgesloten, om geene specien naar Nederlandsch Indie te verzenden, anders dan door tusschenkomst der Handel-maatschappij? Men zou dit afkeuren, ook omdat de Regering de bevoegdheid behoort te bezitten, om de oorlogsschepen tot het vervoer van specien naar Nederlandsch Indie te gebruiken. Op zich zelf wordt het hier uitgetrokken commissie-loon niet te hoog geacht.

Ad *d*. Enkele leden waren van meening, dat geheel deze post zou kunnen worden bespaard, daar de Regering zelve zich zeer goed met de betaling der Indische pensioenen, delegatien en verlof-tractementen zou kunnen belasten. Anderen zagen in de tegenwoordige regeling op dit punt verscheidene voordeelen; maar ook zij vonden het hier bedongen bedrag van 1 per cent veel te hoog; en ofschoon zij niet ontkenden, dat de Handel-maatschappij te dezer zake uitgestrekte en lastige bemoeijenissen heeft, kon die instelling zich, hunnes inziens, daarvoor zeer goed met ¼ pct. provisie vergenoegen, te meer daar de betalingen niet zelden geschieden uit gelden, die de Handel-maatschappij, ten gevolge van den verkoop van goederen, voor de Regering in kas heeft, en die instelling, in voorschot zijnde, renten in rekening brengt.

Ad *e*. Dit beding heeft tot onderscheidene bedenkingen aanleiding gegeven. Eenige leden ontkenden de noodzakelijkheid van het bestaan der factorij, of achtten het ten minste opgepast en onregelmatig, dat de kosten daarvan regtstreeks ten laste van den Staat wierden gebragt, in plaats van als onder het commissie-loon begrepen te worden beschouwd. Anderen bestreden dit denkbeeld, en meenden, dat als, gelijk thans het geval is, aan de Handel-maatschappij de verpligting tot het bezit van eene factorij op Java wordt opgelegd, eene afzonderlijke berekening van dezen post beter is, dan de verhooging van het commissie-loon, die anders met die verpligting gepaard zou moeten gaan. Ook naar hun oordeel echter was het cijfer van het maximum bijzonder hoog. Men vroeg, welke maatstaf is aangenomen, om tot de bepaling van dit cijfer op f 148,000 te geraken. Nog hebben sommige leden gevraagd, of uit die som de agenten worden betaald, die in vroegere overeenkomsten vermeld worden, dan wel of daarvoor nog een afzonderlijke post op de onkosten-rekening der Handel-maatschappij voorkomt.

Art. 12. Is het de bedoeling der hier voorkomende bepaling, dat na 31 December 1845 de cijfers der provisien, in art. 11 sub *b*, *c* en *d* uitgetrokken, onveranderlijk blijven, dan wel dat na dat tijdstip de beide partijen daaromtrent geheel vrij zijn, zoodat ook vermeerdering zou kunnen worden bedongen? Men zou dit laatste zeer bezwarend achten. — Het artikel is alweder niet gelukkig gesteld. Het gebruik van het woord *teruggebragt*, in het 2de lid, zou er aan kunnen doen denken, dat de f 148,000 in art. 11 een verhoogd cijfer is, waarop men na het vijfjarig tijdsverloop kan terugkomen.

HET WETS-ONTWERP.

Het is de aandacht niet ontgaan, dat de considerans van dit ontwerp zoodanig is gesteld, als of hier alleen sprake was van eene vernieuwing van het kapitalisatie-contract, zonder dat anders dan zeer in 't voorbijgaan gedoeld wordt op de bepalingen omtrent de consignatie, die een hoofdbestanddeel der aan de wet geannexeerde overeenkomst uitmaken. Ongetwijfeld is dit een uitvloeisel van denzelfden geest, die tot het bijvoegen der woorden: *voor zooverre daartoe gevorderd* in de memorie van toelichting heeft geleid. Zonder thans terug te komen op hetgeen omtrent dit punt onder de algemeene beschouwingen in 't midden is gebragt, zal men hier alleen aanmerken, dat op die wijze eene in 't oog vallende strijdigheid tusschen den considerans en het dispositief der wet is ontstaan. De wet, het is reeds meermalen gezegd, bekrachtigt de overeenkomst in haar geheel, zonder eenig regtstreeksch voorbehoud.

In de 2de alinea van den considerans wordt alleen en uitsluitend van het geldelijk belang van den Staat als beweegreden tot het aangaan der nieuwe overeenkomst gesproken. Intusschen schijnt zelfs de memorie van toelichting, hoe kort en dor die ook wezen moge, er op te doelen, dat in het oog der Regering nog andere, niet minder wezenlijke belangen voor het vernieuwen der betrekkingen met de Handel-maatschappij pleiten. Mogt de Regering slagen in het betoog, dat die tweede beweegreden werkelijk bestaat en het aangaan der nieuwe overeenkomst tot zekere hoogte wettigt, dan zou voorzeker ook de considerans eene aanvulling behooren te erlangen.

Boven het dispositief der wet moeten de woorden: *Eenig artikel* worden geplaatst.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 10den Augustus 1849.

NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
DE MONCHY.
SMIT.
DULLERT.
DIRKS.

[XLVI. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 11den Augustus 1849.*

MIJNE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot vereffening van de bij de Algemeene Rekenkamer ontstane bezwaren betrekkelijk de verdere uitbetaling van de pensioenen, toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven.

De redenen van dat voorstel zijn uiteengezet in de daarbij gevoegde memorie van toelichting.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Gods heilige bescherming.

Het Loo, den 10den Augustus 1849.

WILLEM.

[XLVI. 2.]

ONTWERP VAN WET *betrekkelijk de verdere uitbetaling der pensioenen, toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat er twijfel is gerezen over de vraag, of mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks maritime werven zijn te beschouwen als burgerlijke ambtenaren,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks maritime werven worden verklaard in de toepassing van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* no. 24) *niet* te zijn *burgerlijke ambtenaren*.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

Uitbetaling der pensioenen toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.
(Memorie van Toelichting.)

[XLVI. 3]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

In 1843 het noodzakelijk geoordeeld wordende, om de gevallen van toekenning van pensioenen ten behoeve! der mindere geëmploijeerden en werklieden bij 's Rijks maritime werven aanmerkelijk te beperken, zoo werden bij Koninklijk besluit van 9 April 1843, no. 63, onder anderen bepalingen daargesteld tot regeling van dit onderwerp. Deze verordeningen deden de vroeger en ongetwijfeld meer dan eene eeuw algemeen gevolgde gebruiken en toegestane voorregten ten gunste *van allen* ophouden, die, tot dat personeel behoorende, een zeker aantal jaren in 's Lands dienst waren werkzaam geweest.

Sedert het tijdstip van genoemd Koninklijk besluit zijn er, op den voet van de daarin vervatte bepalingen, successivelijk aan daarop aanspraak hebbende, pensioenen verleend, en de daaruit voortspruitende uitgaven door de Algemeene Rekenkamer geliquideerd op de bij de betrokken begrootings-posten toegestane fondsen voor pensioenen.

In het begin dezes jaars heeft genoemd collegie echter gemeend daarop te moeten terugkomen.

Bij brief van 12 Februarij jl., n°. 143/81, gaf de Algemeene Rekenkamer aan het departement van Marine kennis, dat, daar deze pensioenen steeds waren voorgekomen op ééne algemeene lijst, vermengd met de voor geheel *militaire* diensten verleende gagementen—zoo als trouwens tot dusver altijd plaats vond —, het vroeger aan de aandacht van het collegie was ontsnapt, dat de pensioenen waarvan hier de rede is, waren verleend in strijd met het slot-artikel der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24) betreffende de burgerlijke pensioenen, en zij alzoo alle verdere verevening derzelve voortaan zoude weigeren.

De Algemeene Rekenkamer deed deze beschikking rusten op de overweging, dat de onderscheidene mindere geëmploijeerden en werklieden bij 's Rijks maritime werven geenszins in *militaire* betrekkingen hebben gefungeerd, en alzoo de aan hen toegelegde pensioenen niet anders dan als burgerlijke pensioenen waren te beschouwen.

De Algemeene Rekenkamer wil evenwel niet beweren, dat de wet van 9 Mei 1846 ten grondslag der onderhavige pensioenen had behooren te strekken. Daargelaten, zegt zij, of de Staat gehouden zij tot betaling van burgerlijke pensioenen na de evengemelde wet toegekend, anders dan op den voet derzelve, vindt zij geene vrijheid om met de admissie van de betaling der meergemelde pensioenen voort te gaan.

Het is niet te ontkennen, dat, wanneer men de in dezen bedoelde mindere geëmploijeerden en werklieden (*meesterknechts*, *bazen*, *oppassers van gereedschappen* enz.) kon noemen burgerlijke ambtenaren, bedoeld bij de wet van 9 Mei 1846, alsdan de pensioen-bepalingen van het in het hoofd dezes aangehaald Koninklijk besluit van 9 April 1843, no. 63, door het slot-artikel der voorschreven wet zouden zijn vervallen. Maar het is tevens waar, dat de zaak een geheel ander aanzien verkrijgt bij eene tegenovergestelde beschouwing van den toestand dezer personen, en dusdanige beschouwing was steeds die der Regering.

Gaarne wil men toegeven dat de mindere geëmploijeerden en werklieden, ofschoon behoorende tot militaire inrigtingen, geene eigenlijke militairen zijn, en mitsdien hunne pensioenen niet kunnen aangemerkt worden als *eigentlijke militaire pensioenen*.

Maar van den anderen kant kan geenszins worden aangenomen, dat deze titularissen *burgerlijke ambtenaren zouden zijn in den zin der wet van 9 Mei* 1846, onverminderd dat zij, in de gevallen voorzien bij art. 4 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water, voor zeekrijgsraden of het hoog militair geregtshof te regt staan.

Dat er nimmer sprake is geweest hen op te nemen in het burgerlijk pensioenfonds, daargesteld bij Koninklijk besluit van 21 Januarij 1836, n°. 97, of om de bepalingen van het Koninklijk besluit van 15 November 1836 (*Staatsblad* no. 54), houdende vaststelling van het reglement op het verleenen van pensioenen *ten laste van den Staat*, aan *burgerlijke* ambtenaren, op hen van toepassing te verklaren, heeft men slechts in te zien art. 2 der dikwerf aangehaalde wet, luidende: » Als burgerlijke ambtenaren worden beschouwd zij, die al dan niet uit krachte » der wet, door of van wege den Koning benoemd, van vaste aan» stellingen zijn voorzien, en wier wedden of belooningen uit de » staats-inkomsten gekweten worden", en alzoo de overtuiging te verkrijgen, dat deze op alle de gewone bepalingen der daggelders werkende personen die van geene vaste aanstelling zijn voorzien, geenszins de zoodanige zijn, die onder de werking dezer wet vallen, en mitsdien de daarbij vastgestelde verordeningen op hen niet van toepassing zijn.

De Minister, hoofd van het betrokken departement, heeft de pensioenen der mindere geëmploijeerden en werklieden bij 's Rijks werven steeds als geheel op zich zelf staande beschouwd, afgescheiden van de *burgerlijke* bedoeld bij de wet van 9 Mei 1846, zoo als die der militairen afzonderlijk geregeld zijn bij het Koninklijk besluit van 21 Februarij 1837 (*Staatsblad* no. 4).

Op grond van deze beschouwingen, is er bij het verleenen der pensioenen, waarvan hier de rede is, niet gehandeld tegen de aangehaalde wet en moet het er alzoo voor gehouden worden, dat de slotbepaling dier wet op deze pensioenen niet van toepassing kan zijn, weshalve het Koninklijk besluit van 9 April 1843, no. 63, volgens het 3de additionneel artikel der Grondwet van kracht is gebleven.

Niettemin had men zich reeds sedert lang onledig gehouden met de herziening van de verordeningen van het voormelde Koninklijk besluit, gezamenlijk en in onderling verband met de herziening der militaire gagementen, ten einde een en ander, bij afzonderlijke categorien, aan de wettelijke sanctie te onderwerpen.

Daartoe strekkende wets-ontwerpen zijn, niet alleen voor het departement van Marine, maar ook voor dat van Oorlog, reeds vroeger in behandeling geweest, maar door later opgekomene omstandigheden, welke vele veranderingen daarin noodzakelijk maken, vertraagd geworden, waardoor de in den aanvang dezes vermelde gang van zaken is blijven voortduren.

Alvorens zoodanige wets-ontwerpen op nieuw zamengesteld en aan de wetgevende Kamers zullen kunnen aangeboden worden, zal er nog een zekere tijd vereischt worden. Intusschen vordert de ongelukkige toestand der belanghebbende gepensionneerden eene zoo spoedig mogelijke vereffening van het geschil met de Algemeene Rekenkamer, aangezien dat collegie bepaaldelijk heeft verklaard, met de admissie van de betaling der meergemelde pensioenen niet te *kunnen* voortgaan, en zij ongeregulariseerd heeft gelaten de zoodanige dezer pensioenen, welke na 1°. Julij 1846 zijn toegekend, voor zooverre de betaling daarvan niet reeds als wettige staatsuitgaaf door haar was geadmitteerd.

Het is alzoo hoogst wenschelijk dat men zonder verwijl tot de afdoening van het bestaande geschil konde geraken, waartoe de onderhavige wettelijke regeling wordt voorgesteld. Te meer is zulks wenschelijk, dewijl de Regering het onraadzaam heeft geacht, om intusschen met de betaling dezer pensioenen te laten voortgaan, maar dezelve voorloopig heeft doen schorsen, waardoor de betrokken titularissen zich zeer te leur gesteld vinden, door het eensklaps gemis van hun pensioen.

's Gravenhage, den 6den Augustus 1849.

De Minister van Marine,
J. C. Rijk.

[XXXIX. 4.]

ALGEMEEN VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland, uitgebragt in de zitting van den 11den Augustus* 1849.

Bij Koninklijke boodschap van den 26sten Julij 1849 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet aangeboden, hetwelk strekt om de door art. 129 der Grondwet vereischte bekrachtiging van twee provinciale belastingen in Friesland over 1849 en 1850, te erlangen.

§ 1. Bij het onderzoeken van dit wets-ontwerp hebben over het algemeen slechts weinige leden tegen het verleenen der verlangde bekrachtiging bedenkingen in het midden gebragt. Sommigen betreurden wel, dat de beoordeeling van wat al of niet voor uitgave van zuiver provincialen en provinciaal huishoudelijken aard te houden zij, door het gemis van daartoe betrekkelijk vastgestelde regels en wettelijke voorschriften, in vele gevallen uiterst moeijelijk zoude kunnen zijn, en gaven daarbij de hoop te kennen, dat die grens tusschen provinciale en andere uitgaven door de provinciale wet mogt worden omschreven: die moeijelijkheid in het beoordeelen scheen den meesten hunner evenwel geen genoegzamen grond op te leveren om art. 129 der Grondwet buiten toepassing te laten.

Anderen betwijfelden of de uitgaven, die deze provinciale belastingen te voorschijn hadden geroepen, wel zuiver provinciale en huishoudelijke mogten worden genoemd; en of niet het stuiten van de besmettelijke longziekte onder het rundvee een onderwerp van zoodanig algemeen belang voor het geheele Rijk was, dat dit door algemeene, niet slechts door gewestelijke maatregelen moest worden geregeld. — Doch deze twijfel werd door de meesten geenszins gedeeld, daar zij niet alleen meenden, dat Friesland bij de instandhouding van den veestapel zóò groot belang had, dat de uitgaven daarvoor bij voorkeur provinciaal en huishoudelijk moesten genoemd worden; maar nog, afgezien van deze beschouwing betreffende het bijzonder belang van Friesland, van oordeel waren, dat de algemeene wetgever zich slechts deze vraag had voor te stellen: is eene door de Staten-Provinciaal uitgeschrevene belasting strijdig met de wetten en het algemeen belang? en dat bij ontkennende beantwoording dier vraag, de Staten-Provinciaal binnen den kring hunner bevoegdheid zijnde gebleven, de bekrachtiging door den rijks-wetgever behoorde te volgen. — Terwijl eindelijk zeer enkelen in bedenking gaven, of de goedkeuring van deze belasting, in verband met de politie-maatregelen door de Staten van Friesland genomen, niet in strijd zoude zijn met art. 131 der Grondwet, wanneer later ook andere provincien dergelijke belastingen mogten uitschrijven en wel tot een hooger of lager bedrag, dan bij deze belastingen was bepaald, terwijl hierdoor ongelijkheid zou kunnen ontstaan en de in-, uit- en doorvoer

Heffing van twee provinciale belastingen in Friesland.
(Algemeen Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

belemmerd worden. Tegen het laatste merkte men aan, dat dit eene zaak zou zijn van latere zorg, en de wetgever daarop dan bij het bekrachtigen van belastingen voor hetzelfde doel zou behooren te letten.

§ 2. Bij de vergelijking van het voorgestelde wets-ontwerp met de toelichtende memorie, scheen het opmerkelijk, dat de vermelding van twee zaken in dat ontwerp gemist werd. De eerste was, dat de Staten-Provinciaal van Friesland slechts voor de jaren 1849 en 1850 eene belasting hebben uitgeschreven, en de tweede, dat het stuiten van de besmettelijke longziekte onder het rundvee het doel der belasting is geweest.

Wat de vermelding der eerste zaak betreft, meende men, dat deze ongetwijfeld in de wet behoorde te worden opgenomen. Wierd toch dit ontwerp tot wet verheven, de bekrachtiging van uitgeschrevene belasting zou zich niet bepalen tot die over de jaren 1849 en 1850, maar met de heffing dier belasting zou zelfs na 1850, ook tot het dekken van uitgaven voor andere onderwerpen, kunnen worden voortgegaan. Maar wierd dan nog diezelfde belasting door de Staten van Friesland noodzakelijk geacht, eene nieuwe bekrachtiging zou van den rijks-wetgever moeten gevraagd worden. Want, ofschoon deze wetgever niet tot de bijzonderheden van het doel der huishoudelijke uitgaven behoort af te dalen, verpligt echter de Grondwet hem, zoo het eene nieuwe soort van uitgaven geldt, te overwegen of zij soms in strijd zijn met de wetten en het algemeen belang, terwijl nog daarenboven bij de niet-vermelding der jaren 1849 en 1850 in de wet, meer bekrachtigd zou worden dan was uitgeschreven.

Dat het doel der belasting uit het ontwerp van wet was weggelaten, scheen volgens het gevoelen der meerderheid, te regt geschied te zijn; evenwel verlangde men vrij algemeen, dat het besluit der Staten van Friesland om over 1849 en 1850 eene belasting te heffen aan de Kamer wierd medegedeeld. — Een lid wenschte verder te gaan, en dat besluit zelf aan de bekrachtiging te zien onderworpen, omdat het hier gold eene geheel nieuwe belasting op het rundvee, welke, bij geene wet geregeld zijnde, wat hare *wijze* van heffing aangaat een onderzoek en eene bekrachtiging van de zijde des algemeenen wetgevers behoorde te ondergaan. Volgens het gevoelen van dat lid, zou die wijze van heffing in strijd kunnen zijn met of ten nadeele van het algemeen belang, en in tegenspraak met het aangenomen stelsel der rijks-belasting. In overeenstemming evenwel met de bovenvermelde meening der meeste leden, was de rijkswetgever wel verpligt de heffing zelve, doch geeszins de *wijze* van heffing der belasting te bekrachtigen.

§ 3. Eenige leden hebben vervolgens opgemerkt, dat het eene groote verbetering was in vergelijking met een vroeger aangeboden wets-ontwerp, dat alsnu de ongebouwde eigendommen, met uitsluiting van de gebouwde, door deze belasting werden getroffen. Niet alleen de veehouder maar ook de landeigenaar heeft belang bij den veestapel. Want zoo door de verschillende ziekten onder het vee het middel van bestaan van genen wordt aangerand en vernietigd, ook deze zal door het woeden dier ziekte de inkomsten van zijne ongebouwde eigendommen zien verminderen. Dat de waarde en niet de ouderdom van het vee als maatstaf van belasting was aangenomen, scheen ook als verbetering te mogen worden beschouwd.

Sommigen daarentegen meenden tegen deze wet als bezwaar te kunnen aanvoeren, dat niet overeenkomstig billijke rede en behoorlijke verhouding die personen door de belastingen wierden getroffen, op wie deze het meest behoorden gelegd te zijn. De verpligting toch tot het betalen van belasting moet hen treffen, die rationneel belastbaar zijn, naar verhouding van het belang dat ieder bij het behoud en den bloei van den veestapel bezit; en ook hierop is naar hun gevoelen de rijks-wetgever bij bekrachtiging van provinciale belastingen verpligt te letten. Dit bezwaar woog evenwel bij die leden niet zoozeer, om op dien grond aan deze belasting de bekrachtiging te ontzeggen; te minder nog daar zij slechts voor twee jaren werd gevraagd.

Ten laatste is nog eene vraag voorgesteld met betrekking tot art. 14 van de wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* no. 9), houdende de grondslagen van het stelsel van 's Rijks belastingen met den jare 1822.

Er schijnt toch verschil van gevoelen te bestaan omtrent de bevoegdheid tot heffing, zonder nadere bekrachtiging door den rijks-wetgever, van zes opcenten op de hoofdsom der belastingen op de gebouwde en ongebouwde eigendommen en op het personeel. Men vroeg daarom, of de wet van 1821 bij voortduring genoegzaam ware, dan wel of de heffing dier zes opcenten niet op nieuw door den rijkswetgever moest worden bekrachtigd.

Op den *considerans* en het *art.* 1 zijn nog de beide volgende aanmerkingen gemaakt.

Considerans. *dat tegen die voordragt bij Ons geene bedenkingen bestaan.* Men heeft gevraagd of deze uitdrukking niet overbodig ware te achten, en of niet uit de wet zelve en uit hare voordragt op te maken ware dat er inderdaad geene bedenkingen van de zijde des Konings tegen die voordragt bestonden; zoodat de uitdrukkelijke vermelding van haar niet-bestaan niet behoeft te geschieden. Die uitdrukking werd evenwel verdedigd op dien grond, dat alinea 2 van art. 129 der Grondwet 's Konings goedkeuring der provinciale en huishoudelijke uitgaven vereischt, en deze goedkeuring door die uitdrukking wordt aangewezen.

Art. 1. *te heffen door de Staten van die provincie.* Nu er niet bepaaldelijk in de wet is opgenomen, dat de belastingen over 1849 en 1850 behooren te worden geheven, zou men zwarigheid kunnen ondervinden, wanneer men die belastingen van 1°. Januarij 1849 af zou willen doen opbrengen. Iedere wet toch werkt slechts voor de toekomst, en de terugwerkende kracht tot op 1o. Januarij 1849 behoort daarom uitdrukkelijk te worden opgenomen.

Aldus vastgesteld op den 7den Augustus 1849, bij de Commissie van Rapporteurs.

Dit verslag aan de Regering medegedeeld zijnde, is daarop, onder dagteekening van den 9den Augustus 1849, de navolgende memorie van beantwoording ontvangen.

§ 1. De Regering acht het, zoo al uitvoerlijk, dan nog onraadzaam, vaste regels, veelmeer nog wettelijke voorschriften vast te stellen, om uit te maken wat af of niet voor uitgave van zuiver provincialen en provinciaal huishoudelijken aard te houden is. Zij meent, dat de aard dier uitgaven zelve daarover in ieder voorkomend geval moet beslissen. Ook ziet zij geene noodzakelijkheid, om die grenslijn altijd en onder alle omstandigheden met onverbiddelijke gestrengheid te eerbiedigen.

Het tegenwoordig onderwerp levert daarvan een bewijs. Het weren der longziekte en het behouden van den veestapel is als een algemeen belang te beschouwen; het kan ook door plaatselijke omstandigheden een meer bijzonder belang worden.

De algemeene wetgever kan daarvoor verordeningen vaststellen; de provinciale wetgever is ook bevoegd in die behoefte te voorzien, hetzij de algemeene wet ontbreke, hetzij hare bepalingen voor de plaatselijke belangen òf onvolledig òf onvoldoende zijn.

De Regering was bedacht, om te dezer zake een wets ontwerp aan de Vertegenwoordiging voor te dragen.

Onderscheidene redenen bewogen haar, dat ontwerp voor alsnog terug te houden. Niets belet, dat inmiddels de Staten van *Friesland* voor hunne provincie, in deze zaak, die nu dringende ten hunnent is geworden, op de doelmatigste wijze voorzien. Zij regelen daardoor een huishoudelijk belang. Zij gaan hunne bevoegdheid niet te buiten. Hunne zorgvuldigheid verdient goedkeuring en ondersteuning. Indien andere Provinciale Staten hun voorbeeld volgen, zal het de taak der Regering zijn, te zorgen, dat tusschen die onderscheidene maatregelen de noodige overeenstemming besta, vooral dat de slotbepaling van art. 131 der Grondwet in acht worde genomen.

§ 2. In de memorie van toelichting heeft de Regering de zaak in haar geheel voor de Vertegenwoordiging blootgelegd in het wetsontwerp heeft zij niets meer opgenomen, dan daarin te huis behoort.

Het gemeen overleg met de Vertegenwoordiging gehouden over dergelijke wets-voordragten heeft de Regering tot de overtuiging gebragt, dat de wetgevende magt alleen moet oordeelen over de voorgestelde provinciale belasting op zich zelve en in verband met het algemeene belastingstelsel en met de belangen des Rijks en der overige provincien; doch dat de beoordeeling van het einde waartoe, — de wijze waarop — en het tijdvak waarover die belasting zal worden geheven in die provincie aan den Koning moet worden overgelaten. Dienovereenkomstig is dit ontwerp ingerigt.

Ten onregte zijn aan het opschrift van dit ontwerp de woorden toegevoegd: *over* 1849 *en* 1850; het moet alleen luiden: *Wet ter bekrachtiging van twee provinciale belastingen in Friesland.*

Gaarne deelt de Regering het besluit der Staten van *Friesland* mede, waarin deze belastingen worden voorgedragen. Dat stuk wordt ter inzage nedergelegd op de griffie der Tweede Kamer.

§ 3. De Regering meent, dat de Provinciale Staten van *Friesland*, bij het voordragen dezer belastingen, juist in het oog hebben gehouden, dat zij gedragen worden door hen, die het meeste belang bij het behouden van den veestapel hebben, en dat er eene billijke evenredigheid in acht is genomen tusschen het belang van den veehouder en dat van den grondeigenaar.

Het geopperde geschil van gevoelens betrekkelijk art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9) zal bij deze gelegenheid noch behandeld noch beslecht behoeven te worden.

Considerans. De woorden: *dat tegen die voordragt bij Ons geene bedenkingen bestaan* zijn, zoo al niet noodig, dan ten minste raadzaam gekeurd, om ten grondslage dezer voordragt te leggen, dat de Koning deze voorgedragene belastingen heeft beoordeeld uit de oogpunten, die aan Zijne beoordeeling zijn overgelaten, en dat Zijne Majesteit, voor zooveel die punten betreft, geene zwarigheid heeft gevonden om aan deze voordragt Zijne goedkeuring te schenken, en dat bij gevolg alleen nog maar gevorderd wordt de bekracht ging door de wet.

Art. 1. De inzage van het overgelegde besluit der Staten van *Friesland* van 28 Maart 1849 zal de overtuiging medebrengen, dat de verlangde bijvoeging in dit artikel niet noodig is. Zoodra deze belastingen door de wet zullen zijn bekrachtigd, zullen zij over 1849 nog kunnen worden geheven, overeenkomstig de voorschriften in dat besluit vervat.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. de Kempenaer.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot heffing van twee provinciale belastingen in Friesland is, na van den inhoud der vorenstaande Memorie van Beantwoording kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het tegenwoordig stuk als het *Algemeen Verslag* omtrent het genoemde wets-ontwerp beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 10den Augustus 1849.

ANEMAET.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.
WINTGENS.
VAN ZUILEN VAN NYEVELT.
ALBARDA.

[IX. 17.]

MISSIVE *ingekomen in de zitting van den 11den Augustus* 1849.

's Gravenhage, den 11den Augustus 1849.

Na kennis genomen te hebben van het algemeen verslag, door de Commissie van Rapporteurs van de afdeelingen der Kamer uitgebragt over het wets-ontwerp, houdende eene belasting tot dekking van het tekort over 1848 enz., heb ik gemeend 's Konings magtiging te moeten vragen om dat wets-ontwerp voorloopig aan de beraadslagingen der Kamer te onttrekken, onder voorbehoud om later op de zaak terug te komen, wanneer de bedenkingen, welke bij de Kamer zijn gerezen nopens de ontijdigheid der behandeling van dezelve, uit den weg geruimd zullen zijn.

Die magtiging is door den Koning verleend. Ik neem dus de vrijheid U Hoog Edel Gestrenge te verzoeken aan de Kamer te willen mededeelen, dat het voormelde wets-ontwerp, althans voor zooveel de tegenwoordige zitting betreft, door de Regering wordt ingetrokken.

De Minister van Financien,
VAN BOSSE.

Den Heere Voorzitter
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[XLV. 10.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor de wets-ontwerpen tot inwisseling der zilveren specien naar de wet van den 28sten September* 1816 (Staatsblad n°. 50), *en tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van* 28 *September* 1816 *en* 22 *December* 1825 (Staatsblad n°. 50 *en* 80) *gemunt.*

Bij de Koninklijke boodschap van den 4den Augustus jl. zijn aan de Tweede Kamer twee ontwerpen van wet ter overweging aangeboden, die in zoover met elkander in naauw verband staan, als zij gelijkelijk ten doel hebben, om de verbetering van het Nederlandsche muntwezen, volgens het bij de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 69) aangenomen stelsel te voltooijen.

Het *eerste* wets-ontwerp strekt tot het buiten koers stellen van al de zilveren muntspecien, naar de wet van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) vervaardigd;

het *tweede* houdt bepalingen in omtrent de wijze, waarop de gouden muntstukken van f 10 en f 5, volgens de wetten van 28 September 1816 (*Staatsblad* n°. 50) en 22 December 1825 (*Staatsblad* n°. 80) vervaardigd, zullen ophouden wettig betaalmiddel te zijn.

Deze wets-voorstellen gingen vergezeld van eene uitgewerkte memorie van toelichting, waaraan men, bij het te dezer zake in de afdeelingen plaats gehad hebbend onderzoek, algemeen den lof heeft toegekend, dat zij, met de daartoe behoorende staten en bescheiden, allezins geschikt was, om de leden der Kamer op het standpunt te brengen, van waar de Regering deze hare dubbele voordragt beoordeeld wenscht te zien, en dus zeer gunstig afsteekt bij de meeste der in den laatsten tijd ontvangen memorien van toelichting, over welker dorheid en onvolledigheid telkens luide is geklaagd.

De overweging in de afdeelingen der omschrevene wets-voordragten heeft voorts de navolgende slotsom opgeleverd.

WETS-ONTWERP N°. I.

§ 1. Door enkele leden is de vraag geopperd, of de bij deze wet voorgeschrevene intrekking van zilveren muntspecien, die dan toch hoogst waarschijnlijk met vrij aanmerkelijke kosten gepaard zou moeten gaan, wel als volstrekt noodzakelijk was aan te merken, en of het daarom, met het oog op den toestand der openbare geldmiddelen, niet beter ware, bij voorraad den geheelen maatregel achterwege te laten. Het gevaar van namaking was, volgens die leden, niet zeer te vreezen, en indien deze al plaats vond, zou zij niet ligt op eene groote, voor ons muntwezen wezenlijk verderfelijke schaal worden beproefd. Was de zwarigheid voornamelijk daarin gelegen, dat er omtrent het bedrag aan kleinere munt, 't welk men verpligt is in betaling aan te nemen, voor de 25-, 10- en 5centsstukken, volgens de wet van 1816 geslagen, eene andere bepaling bestaat, dan voor de zilveren pasmunt, naar de wet van 26 November 1847 vervaardigd, dan scheen dit bezwaar ligt uit den weg te ruimen: het voorschrift van art. 20 der wet van 1847 kon in dat geval eenvoudig ook op de eerstgenoemde muntspecien van toepassing worden verklaard. Alleen om eene fraaijere pasmunt te verkrijgen, kon men toch wel in het tegenwoordig tijdsgewricht de schatkist niet bezwaren.

De overgroote meerderheid der leden stond op dit punt een geheel ander gevoelen voor, en meende met de Regering, dat de voorgestelde maatregel een noodwendig uitvloeisel was van de wet van 26 November 1847 en zonder ongerief van meer dan éénen aard niet langer kon worden uitgesteld. Bij hetgeen omtrent dit punt in de memorie van toelichting wordt aangevoerd, voegde men nog, dat, vermits de drie-, één- en halve-guldenstukken, naar de wet van 1816 vervaardigd, bij de versmelting of vermunting nog eenig voordeel opleverden, het allezins raadzaam was, door de onverwijlde intrekking dezer grovere muntspecien de gelegenheid te openen om dit voordeel door den Staat, in plaats van door bijzondere personen, te doen genieten, welk laatste, bij langer uitstel, zeker het geval zou worden. De schade, op kleinere muntstukken te lijden, die met elk jaar door slijting in waarde verminderen, zou door dat voordeel eenigermate worden opgewogen. Door de intrekking der 25centsstukken, naar de wet van 1816 geslagen, zou ook een einde worden gemaakt aan de verwarring, die thans in het dagelijksch verkeer somtijds voortvloeit uit het geringe verschil in grootte tusschen die muntspecie en de nieuwe halve-guldens. Allermeest echter woog bij de groote meerderheid de overweging, dat, nu het herstel onzer hoogst gebrekkige zilveren munt, ten koste van aanzienlijke geldelijke offers, zóó ver is gevorderd, en dit groote werk tot nu toe met eenen uitslag is bekroond, die in de memorie van toelichting te regt gezegend wordt genoemd, het naauwelijks verschoonbaar zou zijn, indien men aan dit groote werk de laatste hand niet legde en in enkele opzigten een onvolkomen, verbrokkeld muntstelsel behield.

§ 2. Terwijl alzoo het doel der wet vrij algemeen wordt goedgekeurd, heeft de meerderheid echter gemeend, der Regering ernstig in bedenking te moeten geven, om de uitvoering daarvan zoodanig te regelen, dat niet eene te groote vermeerdering van pasmunt uit den maatregel kan voortvloeijen. De memorie van toelichting zelve geeft tot deze opmerking aanleiding. Het blijkt daaruit, dat voor eene som van f 3,366,000 aan nieuwe 25- en 10centsstukken bij de Nederlandsche Bank voorhanden is; tevens laat zich uit dat stuk afleiden, dat de Regering het voornemen koestert, om de in te trekken zilveren muntspecien naar de wet van 1816, zoo niet alle, dan toch voor ver het grootste gedeelte, in nieuwe pasmunt te doen verkeeren. Sommige leden hebben deze reeds plaats gehad hebbende vervaardiging van pasmunt niet kunnen goedkeuren. De Regering was daardoor, naar hun gevoelen, de thans voorgedragene wet vooruitgeloopen; en zij zouden dan ook gaarne wenschen onderrigt te worden, wat haar tot die aanmunting had genoopt. Maar ook al kon deze handelwijze voldoende worden verdedigd, zoo mogt, naar het oordeel der meerderheid, niet voorbij worden gezien, dat thans, nu de nieuwe pasmunt eene mindere inwendige waarde heeft, de te sterke aanmunting daarvan wel ten voordeele van den Staat, maar ten nadeele der ingezetenen zou strekken. Hier kwam nog bij, dat, indien al te veel pasmunt in omloop wierd gebragt, de neringdoende ingezetenen, die bijna niet anders dan kleine munt ontvangen, ten gevolge der anders zeer nuttige wets-bepaling, volgens welke niemand meer dan f 10 te gelijk aan pasmunt behoeft aan te nemen, zich, als zij betrekkelijk groote betalingen moesten doen, in ernstige ongelegenheden gewikkeld zouden kunnen zien. Op grond van een en ander drong men er sterk op aan, dat van de in te trekken zilveren specien geene pasmunt mogt worden vervaardigd, dan voor zoover het stellig blijken mogt, dat aan die munt, na het in omloop brengen van den bij de Nederlandsche Bank voorhanden voorraad, nog behoefte bestond. Bleek die behoefte niet aanwezig te zijn, dan behoorde de Regering het door de intrekking en versmelting der oudere specien verkregen zilver, zoo het niet tot aanmunting van standpenningen dienen kon, te verkoopen. De Regering moest niet vergeten, dat hier te lande de in Engeland bestaande bepaling gemist werd, volgens welke de ingezetenen het regt bezitten, om ten allen tijde de pasmunt bij de Bank tegen standpenningen in te wisselen.

Tegen dit laatste werd echter aangevoerd, dat de Engelsche pasmunt eene veel geringere inwendige waarde heeft, dan de onze. Ook maakte men oplettend op den dubbelen waarborg tegen te groote vermeerdering van pasmunt in de wet van 1847 zelve voorhanden, waarbij niet enkel de verpligte aanneming beperkt, maar tevens aan de Regering voorgeschreven wordt, om jaarlijks openbaar te maken, hoeveel van elke muntspecie aan 's Rijks Munt is vervaardigd.

§ 3. Met opzigt tot den tekst van dit wets-ontwerp in nog het volgende aangemerkt:

In den *considerans* wenschte men de woorden: *te vermunten* te doen wegvallen. Zij kunnen geacht worden de noodzakelijkheid aan te duiden, om al de in te trekken kleine zilveren specien in nieuwe pasmunt te herscheppen, iets 't welk men, zoo als uit het voorafgaande blijkt, geenszins verkieslijk acht, of ten minste niet als eene verpligting opgelegd wil zien. Liever zag men daarom hier niet van vermunting, maar van het buiten koers stellen gesproken, waardoor de gelegenheid zou openblijven, om, wanneer dit meer voordeel aanbood, het zilver der ingetrokken muntspecien te verkoopen.

Bij de overweging van *art.* 2 der wet heeft men de vraag gesteld,

HARMONIE TE GRONINGEN

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 September 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

of hier niet om dezelfde reden het woord *vermunting* zou moeten wegvallen. Men heeft geantwoord, dat de gevallen niet volkomen gelijkstaan, daar het hier enkel de bestrijding der kosten geldt, voor 't geval dat de Regering de in te trekken specien, hetzij dan tot pasmunt, hetzij tot standpenningen wilde vermunten, zonder dat eenige verpligting tot vermunting daaruit voortvloeit. Zekere vrijheid wil men in dit opzigt aan de Regering gelaten hebben, en zulks te meer, omdat het werkelijk noodig zou kunnen zijn, een deel der in te trekken kleinere specien door standpenningen te doen vervangen. Men dacht daarbij aan de zakken 25 centsstukken, die, zoolang zij ongebroken bleven, in den handel als grove munt werden uitgegeven.

De woorden: *zullen voldaan worden uit*, in den 2den regel van het artikel, zijn niet goed gekozen. Eene uitgave kan niet uit een begrootings-artikel voldaan of gekweten worden, maar wordt daarop *aangewezen.*

WETS-ONTWERP N°. II.

§ 4. Nagenoeg algemeen heeft men zich, op de gronden, door de Regering in 't breede ontwikkeld, overtuigd getoond, dat het allezins wenschelijk is, om aan de gouden stukken van tien en vijf gulden de hoedanigheid van standpenningen te ontnemen, en zoo doende het hoofdbeginsel van het nieuwe muntstelsel volkomen in werking te brengen. Men meende tevens, dat onder de bestaande omstandigheden, welker gewigt men volkomen beseft, niet langer met dezen maatregel mag worden gedraald, zoodat het alleen de vraag blijft, of een middel van uitvoering is uit te denken, 't welk genoegzame zekerheid aanbiedt, dat het beoogde doel zonder groote schokken en zonder aanmerkelijk bezwaar van 's Rijks schatkist kan worden bereikt.

Eenige leden stonden evenwel omtrent dit punt een ander gevoelen voor. Zij erkenden gaarne, dat in 't afgetrokkene het beginsel van den enkelen muntstandaard alleen rationeel is, maar konden zich toch nog altijd niet overtuigen, dat de dubbele standaard in de practijk werkelijk zulke groote bezwaren met zich voerde, als door sommige deskundigen werd beweerd, en dat aan die bezwaren het bezit der gouden standpenningen, waarvan het gerief door niemand zou worden ontkend, moest worden opgeofferd. Er waren da n toch voortdurend landen, zoo als Frankrijk, waar het gelijktijdig bezit van den gouden en den zilveren standaard tot geene of ten minste niet tot zeer merkbare ongelegenheden leidde. Het is waar, men kon zich thans niet meer enkel op de sterk vermeerderde goudproductie van het Oural-gebergte beroepen, als men de vrees voor stoornis in de verhouding tusschen goud en zilver wilde opwekken; maar wees ook op de gouddelvingen in Californie, waarvan de geruchten soms aan het wonderbare grensden. De bedoelde leden meenden echter te moeten vragen, of, gesteld dat deze goud-productie werkelijk van zulk een overwegend belang was, er niet reden genoeg bestond om te veronderstellen, dat de invloed daarvan zich slechts zeer langzaam zou doen gevoelen, en dat dus te dezen aanzien een soortgelijk verschijnsel als na de ontdekking van Amerika zou plaats hebben? Hier kwam nog bij, dat die invloed dan alleen wezenlijk nadeelig zou kunnen werken, wanneer eene gelijktijdige vermeerdering der betrekkelijke waarde van het zilver plaats greep. En was dit wel te verwachten? Bleven er integendeel niet gronden genoeg bestaan, dat de voorspellingen van deskundigen omtrent eene zeer aanmerkelijke vermeerdering van Amerika's zilverproductie verwezenlijkt zouden worden? Het in den laatsten tijd verspreide gerucht, dat men in Californie, bij zooveel andere schatten, ook kwikzilvermijnen ontdekt had, was, in verband met den staatkundigen toestand van het noordelijk deel der nieuwe wereld, wel geschikt om aan deze voorspellingen gewigt te hechten.

Onder de leden der meerderheid, die overigens den strijd over den enkelen en dubbelen standaard, ten minste voor de Nederlandsche wetgeving, voldongen achtten, en dus daaromtrent niet in nadere beschouwingen meenden te moeten treden, waren er die zich in zooverre met de voorafgaande redenering wel konden vereenigen, dat zij het ongerief, hetwelk voor het dagelijksch verkeer uit het buiten wettigen koers stellen der gouden standpenningen zou kunnen voortvloeijen, geenszins gering achtten. Het viel toch in het oog, dat in 't vervolg geen ander wettig veelvoud van de zilveren munteenheid zou bestaan dan de rijksdaalder. Dien ten gevolge gaven deze leden in bedenking, of aan het bedoelde ongerief niet kon en behoorde te gemoet te worden gekomen door de uitgifte van muntpapier, hetwelk zij dus niet enkel als middel van inwisseling gebruikt, maar als blijvend betaalmiddel ingevoerd wilden hebben. Ofschoon zij de voordeelen, aan zoodanige uitgifte van muntpapier verknocht, meer breedvoerig ontwikkelden, werd hunne denkwijze op dat punt door de overige leden geenszins onvoorwaardelijk gedeeld.

§ 5. Bij de overweging der middelen, die tot het bereiken van het bij deze wet beoogde doel kunnen leiden, heeft men ook ernstig de aandacht gewijd aan dat, hetwelk door de Regering in de memorie van toelichting in de eerste plaats wordt genoemd, daarin bestaande om blootweg door de wet te doen vedklaren, dat de gouden tien- en vijfguldenstukken ophouden wettig betaalmiddel te zijn. Men ontkent niet, dat dit middel in den eersten opslag iets aanlokkelijks heeft. Sommigen zelfs meenden, dat wanneer men voor het doen der verklaring het gunstig tijdstip eener rijzing van den goudprijs boven pari uitkoos, daardoor geene onregtvaardigheid zou worden gepleegd, vermits de houder der gouden specien dan geenerlei verlies zou lijden, maar integendeel de vroegere wettige waarde dier specien, te gelijk met de agio, zou blijven bezitten. Men heeft echter bij verder nadenken ingezien, dat, hoe gunstig de omstandigheden in zaken van dezen aard voor het oogenblik mogen schijnen, niemand voor eene snelle wisseling kan instaan, niemand het voortduren van den eenmaal bestaanden koers, al ware het slechts voor korten tijd, in zijne magt heeft. Eene eventuele onregtvaardigheid zou dus zeer zeker met het gebruik maken van dit eerste middel gepaard kunnen gaan, en men heeft daarom met de Regering gemeend, het geheel ter zijde te moeten stellen.

§ 6. Maar indien de meerderheid alzoo gaarne instemt, dat er, om tot het doel te geraken, niets anders overblijft dan het inwisselbaar stellen der gouden muntspecien tegen zilver of daarmede gelijkstaand papier; indien zij zelfs doordrongen is van de overtuiging, dat voor de uitvoering van een maatregel van dezen aard aan de Regering een zeer bijzonder vertrouwen moet worden geschonken, houdt zij het er tevens voor, dat dit vertrouwen zijne natuurlijke grenzen moet hebben. Men meent alzoo te moeten vragen, of de Regering reeds een bepaald plan omtrent de wijze van inwisseling der goudstukken heeft beraamd, en zoo ja, of de hoofdtrekken van dit ontwerp niet aan de Vergadering kunnen worden medegedeeld. Men dringt op dit punt te meer aan, omdat de lezing der memorie van toelichting, vooral ook waar zij van den stand van den wissel op Engeland als maatstaf voor het uitkiezen van het geschikte oogenblik tot het doen der operatie gewaagt, zoowel als het gebruik van sommige uitdrukkingen in het wets-ontwerp zelf, den indruk hebben gegeven, als of de Regering voornemens was, de geheele goudmassa, die sedert 1816 aangemunt is, en voor zoover zij na dien tijd niet is versmolten 172 millioen gulden bedraagt, op eens inwisselbaar te stellen. Men ontveinst niet, zulk een inwisseling op één's zoo gewaagd en bedenkelijk te achten, dat men, zonder nadere inlichting, niet ligt eene wet zou kunnen aannemen, waarbij tot zulk een maatregel magtiging was gegeven.

§ 7. Gedurende de behandeling der artikelen van het wets-voorstel, waaromtrent de in het midden gebragte bedenkingen thans volgen, is men nog van tijd tot tijd op dit hoofdbezwaar teruggekomen.

In *art.* 1 schijnt het gebruik van het woord *tijdstip* in het enkelvoud de bedoeling aan te duiden, om niet slechts de verklaring wegens de demonetisatie, maar ook de inwisseling in één's te doen plaats hebben. Dit gaf aanleiding, om der Regering in bedenking te geven, of eene splitsing der goudmassa niet zeer denkbaar zou zijn. Men zou bijv. afzonderlijke tijdstippen kunnen vaststellen voor de inwisseling der tienen voor die der vijfguldenstukken; of ook eene afzonderlijke inwisseling verordenen voor die der Brusselsche en voor die der Utrechtsche munt; terwijl eindelijk de splitsing der goudstukken naar de jaren, waarin zij geslagen zijn, in aanmerking zou kunnen komen.

Enkele leden, ofschoon mede niet ongeneigd om der Regering met opzigt tot de inwisseling de handen zoo ruim mogelijk te laten, gaven als hun gevoelen te kennen, dat de Regering bij het vaststellen van het tijdstip of van de tijdstippen der demonetisatie groote behoedzaamheid zou moeten aan den dag leggen. Het scheen toch allezins billijk, dat aan ieder houder der goudstukken vooraf de gelegenheid tot inwisseling wierd aangeboden, en als men dan bedacht, dat een goed deel daarvan zich thans, behalve in vreemde banken, vooral ook in de overzeesche bezittingen bevond, was het stellen van eenen ruimen termijn voor de inwisseling noodzakelijk. Zelfs kwam het bij deze leden in aanmerking, of niet een afzonderlijk, later tijdstip voor de inwisseling in Nederlandsch Indie zou moeten worden aangenomen.

De woorden: *gelijk aan de heele en halve Willems enz.*, aan het eind van art. 1, worden niet slechts overtollig, maar zelfs bedenkelijk geacht. Waar van negotie-penningen gesproken wordt, stels men de waarde dezer munt geheel afhankelijk van dagelijks afwisselende handelsovereenkomsten en komt dus geene gelijkstelling daarvan met eenige andere muntspecie te pas.

Art. 2. De hier voorkomende geheel onbepaalde magtiging tot de uitgifte van muntbiljetten heeft ernstige tegenspraak ontmoet. Men kon zich zeer goed voorstellen, dat, als de Regering eenmaal een gunstig tijdstip voor de inwisseling had uitgekozen en dan de verhouding der waarde van goud tot zilver, waarop die keus berustte, dezelfde bleef, zij geenerlei moeite zou hebben om zonder schokken het doel te bereiken. De geheele maatregel zou in dat geval grootendeels slechts op het papier bestaan. Maar men moest hier alle kansen berekenen en daartegen gewapend zijn. De mogelijkheid viel niet te ontkennen, dat de koers van het goud niet aan de verwachting der Regering bleef beantwoorden en dat hare maatregelen door het uitoefenen van drukking op dien koers wierden tegengewerkt. In die gevallen zou de geheele goudmassa van buiten herwaarts kunnen toevloeijen, en de Regering genoodzaakt kunnen worden, het circulerend medium met eene waarde van 100 of misschien 150 millioen aan muntpapier te vermeerderen; en dit kon toch wel niet anders dan hoogst verderfelijk worden geacht. Men moest toch ook niet vergeten, dat de uitgifte van muntbiljetten, waarvan hier sprake is, geenszins op één lijn is te stellen met die, welke volgens de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 90) heeft plaats gehad. Daar leverde de binnenlandsche circulatie het in te wisselen zilver; hier daarentegen zou, als de kansen zich tegen de Regering keerden, en dus tot inwisseling van het van buiten toestroomend goud een groot bedrag aan muntpapier moest worden uitgegeven, al het gemunt zilver, dat toch nog niet eens in waarde gelijkstaat met de gouden munt, die

herwaarts terug *kan* keeren, het land uitvloeijen. Het circulerend medium zou in zoodanig geval tijdelijk geheel uit papier kunnen bestaan, hetgeen, ook met het oog op den toestand van Europa, wel niet anders dan hoogst gevaarlijk kon worden geacht. Op grond van deze beschouwingen, drong men bijna algemeen aan op het vaststellen bij de wet van een maximum voor de uit te geven muntbiljetten, en gevoelde men zich in de overtuiging versterkt, dat er eene splitsing in de in te wisselen goudmassa moest plaats vinden.

Men heeft gevraagd, waarom de uit te geven muntbiljetten niet kleiner dan van tien gulden zouden mogen zijn. De ondervinding heeft het geriefelijke van het bestaan van muntbiljetten van f 5 zoozeer doen kennen, dat men niet begrijpt, waarom de Regering aarzelen zou, ook de zoodanige op nieuw in omloop te brengen.

Art. 3. De hier voorkomende bepaling wijkt in zooverre van de gelijksoortige bij de wet van 18 December 1845 af, als volgens deze laatste de overbrenging der in te trekken muntspecien bij de Nederlandsche Bank aan de uitgifte der muntbiljetten, waardoor deze wierden vertegenwoordigd, *vooraf* moest gaan. Men wenscht daarom te weten, of er onoverkomelijke bezwaren bestaan, om ook thans dien weg te volgen, welke ongetwijfeld meer zekerheid aanbiedt. Evenzoo verlangt men te weten, waarom hier niet, gelijk in art. 3 der wet van 1845, is bepaald, dat de uitgifte der muntbiljetten plaats heeft tegen de intrekking van *een gelijk nominaal bedrag* aan muntspecien.

Art. 4. Men oordeelt, almede op het vroeger gegeven voorbeeld, de bepaling van eenen termijn noodzakelijk, binnen welken de intrekking der muntbiljetten moet afgeloopen zijn, behoudens echter verlenging door de wet.

Overigens schijnt uit dit artikel, in verband met art. 2, de noodzakelijkheid voort te vloeijen, dat, ten minste tijdelijk, al het aangemunte goud tegen zilver zal zijn ingewisseld. Daar toch wordt zulk eene inwisseling bepaald, voor zoover er geene muntbiljetten zullen worden uitgegeven, en hier wordt wederom de intrekking der muntbiljetten tegen zilveren Nederlandsche muntspecien voorgeschreven. Eene te groote vermeerdering der zilver-circulatie zou daarvan het gevolg kunnen zijn; terwijl men zelfs, bij de kennis die men bezit van het bedrag der goudstukken, welke aangeboden kunnen worden, en van de hoeveelheid zilveren muntspecien, die daarentegen hier te lande voorhanden zijn, nog voor ernstiger ongelegenheden beducht moet zijn, en onder ongunstige omstandigheden eene volkomene uitvoering der wet onmogelijk moet achten. Men ontleende aan een en ander te meer aanleiding, om op eene splitsing in de goudmassa aan te dringen. Er waren wel in twee afdeelingen leden, die het zeer denkbaar achtten, tot wegneming en matiging van het geopperde bezwaar, aan de Regering de vrijheid te laten, om den houders der muntbiljetten, voor zooverre zij zulks mogten verlangen, bij de intrekking negotie-penningen te geven; doch de groote meerderheid hield dit denkbeeld voor onuitvoerlijk.

Art. 6. Dit artikel bestaat uit twee ongelijksoortige bestanddeelen. Het 2de lid behoort een afzonderlijk artikel te vormen.

In dat 2de lid is de aandacht op het woord *misdadig* gevallen. Ofschoon dit woord ook in het gelijksoortig artikel van de wet van 1845 voorkomt, meent men toch, lettende op de terminologie van het laatst in beraadslaging geweest zijnde en gedeeltelijk aangenomen Strafwetboek, in bedenking te moeten geven, om daarvoor de woorden: *met opzet* in de plaats te stellen. Over 't geheel schijnt deze zinsnede van het ontwerp eenige verduidelijking te behoeven; niet van het in omloop brengen of invoeren van muntbiljetten in 't algemeen, maar van het in omloop brengen of invoeren van nagemaakte of valsche muntbiljetten, moet de rede zijn.

Te dezer gelegenheid is voorts nog ter sprake gebragt, hoe wenschelijk het is, dat Nederland eindelijk in 't bezit eener nieuwe strafwetgeving worde gesteld, waardoor van zelf de stuitende noodzakelijkheid zou vervallen, om, zoo als hier plaats vindt, één en dezelfde misdaad in de onderscheidene deelen van het Rijk met twee verschillende straffen te bedreigen. Sommige leden wilden nu reeds in het hier gestelde geval voor Limburg en voor de overige provincien eene gelijke strafbepaling vastgesteld zien.

§ 8. Ten slotte heeft men nog het verlangen geuit om de beide navolgende opgaven van de Regering te erlangen:

1°. een staat der gouden negotiepenningen, welke na het in werking brengen der wet van 1847 geslagen en in omloop gebragt zijn;

2°. een staat van vernietigde oude zilveren muntspecien, die zich aansluit aan de laatst medegedeelde bij de behandeling van het wetsontwerp omtrent de overbrenging van fondsen voor het herstel van het Nederlandsche muntwezen van de begrooting van 1848 op die van 1849.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 15den Augustus 1849.

Nedermeijer van Rosenthal,
Van Hall.
Van Naamen.
Van Zuijlen van Nievelt.
Van Eck.

[XLIV. 4.]

VERSLAG *van de Commissie van Rapporteurs voor het wetsontwerp, strekkende tot verhooging der uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.*

Van den aanvang der tegenwoordige zitting van de Staten-Generaal af, hebben de leden der Tweede Kamer bij herhaling getoond, grooten prijs te stellen op de volledige en onverwijlde openbaarmaking van het verhandelde in hare vergaderingen, en heeft men zich dezerzijds meermalen beklaagd, dat die openbaarmaking veel te wenschen overlaat. Naauwelijks had de nieuwe Tweede Kamer zich gevestigd, of zij droeg aan eene Commissie uit haar midden de bepaalde taak op, om de verbeteringen te beramen, die in dit opzigt tot stand te brengen waren. De bedoelde Commissie, dezelfde, die met de herziening van het Reglement van Orde der Kamer belast was geweest, bragt, onder dagteekening van den 27sten April jl., een verslag uit, waarbij zij, na een gezet onderzoek, de overtuiging uitsprak, dat tot bereiking van het doel, naar 't welk hier moest worden gestreefd — namelijk het door den druk gemeen maken van een volledig verslag van het verhandelde in iedere zitting der Kamers, uiterlijk binnen vier en twintig uren na den afloop van zoodanige zitting, — een zeker aantal geoefende stenographen aan de dienst der beide Kamers moest worden verbonden, wier arbeid dan het verslag van het verhandelde in de openbare bijeenkomsten der wetgevende vergaderingen zou vervangen, 't welk thans in het Bijblad der *Nederlandsche Staats-Courant* voorkomt. De Commissie voegde er bij, dat deze nieuwe inrigting, naar haar inzien, tot eene niet onaanmerkelijke vermeerdering van rijks-uitgaven zou leiden, en dat daarom de Minister van Binnenlandsche Zaken, met wien zij zich te dezer zake in verband had gesteld, ofschoon zich anders geneigd toonende om het beoogde doel te helpen bevorderen, zwarigheid had gemaakt, om tot het invoeren dezer verbetering beslissende stappen te doen, zoolang niet de zekerheid was verkregen, dat alle takken der wetgevende magt de daartoe noodige gelden goed en nuttig besteed achtten. Genoemde Minister had verder der Commissie te kennen gegeven, dat hij, om de bedoelde zekerheid te verwerven, voornemens was een ontwerp van wet in te dienen tot verhooging der staatsbegrooting van 1849 met zoodanige som, als voor het invoeren der ter sprake gebragte verbetering werd vereischt; welke voordragt vermoedelijk binnen korten tijd bij de Kamer zou worden ontvangen.

Aan deze toezegging is thans voldaan, doch niet zoo spoedig, dat deze zaak nog *vóór* den aanvang van de nieuwe zitting der Staten-Generaal haar volkomen beslag zal kunnen erlangen; iets hetwelk men dezerzijds zeer betreurt. — Bij de Koninklijke boodschap van den 1sten Augustus jl. is een wetsvoorstel ingezonden, tot strekking hebbende, om tot het geven der noodzakelijke uitbreiding aan de werkzaamheden, vereischt tot het redigeren, drukken en uitgeven van het verslag der Handelingen van de Staten-Generaal het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting over 1849 en de begrooting der uitgaven voor de Algemeene Lands-drukkerij over hetzelfde jaar te verhoogen met eene gezamenlijke som van f 16,000.

Uit de bij dit ontwerp gevoegde memorie van toelichting blijkt, dat deze som, ten minste gedeeltelijk, slechts als bij *memorie* wordt gesteld, daar de werkelijke uitgaven, nog in den loop van dit jaar voor de invoering der stenographie in beide de Kamers der Staten-Generaal te doen, geheel afhankelijk zijn van het tijdstip, waarop die invoering werkelijk zal kunnen plaats hebben. Intusschen vindt men in genoemde memorie eene berekening van de vermeerdering van staats-uitgaven, aan het tot stand brengen en in werking houden van de bedoelde inrigting verknocht, volgens welke die vermeerdering f 10,000 één en f 18,300 jaarlijks zou bedragen.

De voor één te doene uitgaven zouden bestaan in f 4000 voor den aankoop eener snelpers, en in f 6000 voor het stichten van een afzonderlijk gebouw bij de Lands-drukkerij, tot het plaatsen dezer snelpers.

De jaarlijks terugkeerende uitgaven zouden zich aldus verdeelen:

de bezoldiging van *acht* voor het opteekenen van het verhandelde in de Tweede Kamer aan te stellen stenographen, ad f 1600 ieder	f 12,800
de bezoldiging van vier stenographen voor de Eerste Kamer, ad f 1000 ieder	4,000
de vermeerdering van personeel voor de correctie der drukproeven, en de verzending der bladen, waarin het verslag van het verhandelde in de beide Kamers voorkomt, voor welk een en ander wordt uitgetrokken.	1,500

zoodat gezamenlijk voor de zaak, die het hier geldt, eene jaarlijksche meerdere uitgave zou noodig zijn van . . . . f 18,300

Men zou hebben verwacht, dat van dit bedrag de som van f 5800 kon worden afgetrokken, die de bezoldiging uitmaakt der vijf ambtenaren, thans aan de redactie der *Nederlandsche Staats-Courant* verbonden en met het bewerken der verslagen van het verhandelde in beide de Kamers belast, doch volgens de memorie van toelichting zouden deze

Verhooging van uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

ambtenaren aanvankelijk allen, te gelijk met de nieuw aan te stellen stenographen, in dienst moeten blijven, zoodat dan ook in de memorie geenerlei aftrek uit dien hoofde van het geraamd bedrag van f 18,300 plaats vindt.

Bij de overweging dezer geheele voordragt in de afdeelingen der Kamer, heeft men niet onopgemerkt gelaten, dat in de memorie van toelichting niet als gewoonlijk uit naam der Regering, maar meer uitsluitend uit dien van den Minister van Binnenlandsche Zaken, gesproken wordt. Te gelijk heeft men in den toon van dat stuk, of in de berekeningen die het behelst, de strekking meenen te ontwaren, als of de steller der memorie niet zeer met de beoogde verbetering in de openbaarmaking van het verhandelde in de Staten-Generaal was ingenomen en de daarvoor vereischte uitgaven veeleer af- dan aanraden wilde. Daar men zich echter niet voorstellen kan, dat een verantwoordelijk Minister immer zou kunnen overgaan tot helpen inlichten eener wet, die hij niet nuttig of noodzakelijk keurt, maar men integendeel in den onderteekenaar der tot een wets-voorstel behoorende memorie van toelichting eigenaardig den verdediger en voorstander van zoodanige wet moet zien, heeft men gemeend, deze bedenking ter zijde te moeten stellen.

Omtrent het nut der zaak, die het hier geldt, heeft bij het plaats gehad hebbend onderzoek onder de leden der Kamer naauwelijks eenig verschil van gevoelen geheerscht. De openbaarheid der beraadslagingen van de wetgevende Kamers is eene hoofdvoorwaarde van den vertegenwoordigenden regeringsvorm en staat met zoovele woorden in onze Grondwet geschreven. De openbaarheid bestaat dan alleen, wanneer ieder burger van den Staat, die in de algemeene zaak belang stelt, op hetzelfde tijdstip, dat een onderwerp bij de wetgevende Kamers behandeld wordt en daardoor de algemeene aandacht tot zich trekt, gelegenheid heeft zich met het deswege verhandelde volkomen en in al de bijzonderheden bekend te maken; — wanneer geen woord in 's Lands hooge vergaderingen wordt uitgesproken, dat niet dadelijk door de drukpers gemeen wordt gemaakt. Dat het grondwettig beginsel der openbaarheid, in dien zin opgevat, hier te lande thans niet dan eene zeer gebrekkige toepassing erlangt, zal wel geen betoog behoeven. Van de gewone dagbladen is het in een klein Rijk als het onze noch te verwachten, noch te vergen, dat zij een geheel volledig verslag van het verhandelde in beide de Kamers met den vereischten spoed zullen openbaar maken; en het meer uitgewerkt verslag, 't welk deswege in het Bijblad der *Staats-Courant* voorkomt, ziet meestal niet slechts weken, maar zelfs maanden het licht, nadat de zittingen der Kamers, waarover zoodanig verslag handelt, gehouden zijn. Velerlei zijn de daaruit voortspruitende ongelegenheden. De leden der Kamers zien zich aan verkeerde oordeelvellingen blootgesteld, zonder in den regel bij magte te zijn, die te keer te gaan; de beslissingen van de beide takken der wetgevende magt worden door de natie niet in haren waren geest en strekking begrepen; en de Eerste Kamer ontvangt wets-voorstellen van de Tweede zonder tot de kennis te kunnen geraken van al de overwegingen, die tot het doen aannemen daarvan, zoodanig als zij daar liggen, geleid hebben. Algemeen toonde men zich dan ook overtuigd, dat het even wenschelijk als noodzakelijk is, hierin verbetering te brengen. De Kamer is het aan hare eigene waardigheid, de leden zijn het aan hunne lastgevers verschuldigd, om daartoe, voor zooveel in hen is, mede te werken.

Ook over het middel, dat tot het in werking brengen der beoogde verbetering moest worden aangegrepen, toonde men nagenoeg eenstemmig te denken. Wel waren er leden, naar wier meening eene voldoende opteekening van het verhandelde in beide de Kamers kon plaats hebben door personen, die, zonder de kunst der stenographie magtig te zijn, bij het bezit der noodige vaardigheid in het maken van uittreksels van hetgeen zij hooren voordragen, genoegzame kennis van de behandelde zaken voegen, om bij het uitwerken tegen grove nistasting gewaarborgd te zijn. Daartegen werd echter aangevoerd, dat, indien zoodanige snelschrijvers in een enkel geval en voor het opschrift brengen van eene binnen zekere grenzen beperkte beraadslaging voldoende zijn, zij toch, ook blijkens de hier te lande verkregene ondervinding, voor hunne taak niet zijn opgewassen, als langdurige zittingen zich dag aan dag opvolgen, en het eene belangrijke onderwerp spoedig door het andere verdrongen wordt. Daarenboven zou bij zoodanige regeling onvermijdelijk het bezwaar blijven bestaan, waarover de leden der Tweede Kamer zich thans zoo luide beklagen, dat zij namelijk gedwongen zijn het verslag van het door hen gesprokene later na te zien; en dat wel soms op tijdstippen, als de gevoerde redenering hun reeds uit het geheugen is gegaan. Vooral bij langdurige, onafgebroken op elkander volgende beraadslagingen der Kamer, is voor het met den vereischten spoed openbaar maken der verslagen de optreding onmisbaar van eigenlijke stenographen, die elk uitgesproken woord met hulp der daarvoor uitgedachte teekens dadelijk op schrift brengen, en dit teekenschrift binnen weinige uren uitwerken. Die stenographen alleen kunnen genoegzame waarborgen van getrouwheid en juistheid in het opteekenen aanbieden: door hen wordt het gesprokene niet als bij gissing, maar volkomen zoo als het uit den mond der redenaars kwam, ten papiere gebragt. Daarom dan ook is sedert lang in de wetgevende vergaderingen van alle andere constitutionnele rijken, zoo als Engeland, Frankrijk, België en de Duitsche Staten, de stenographie ingevoerd, en het hier behandelde punt zelfs geene vraag meer. En waarom zou Nederland alleen dan in dit opzigt voortdurend achterlijk moeten blijven? Men ziet daarvoor te minder reden, omdat men meent te weten, dat in de laatste maanden, nadat dit onderwerp door de Commissie uit de Kamer was ter sprake gebragt, een aanmerkelijk aantal jongelieden, door den Minister van Binnenlandsche Zaken zelven daartoe eenigermate aangemoedigd, zich onder één en denzelfden leermeester in de stenographie hebben beginnen te oefenen, en wel met zoodanigen gunstigen uitslag, dat men zich mag vleijen, na korten tijd hier te lande verscheidene geoefende jeugdige stenographen te bezitten, die dan voor de dienst der beide Kamers waarschijnlijk genoegzaam zullen zijn, en zich ook daardoor aanbevelen, dat zij allen zich hetzelfde stelsel van stenographie hebben eigen gemaakt, een voorregt, hier geenszins op geringen prijs te schatten.

De eenige wezenlijke zwarigheid, die te dezen aanzien overblijft, is dus, of men in de vermeerdering van staats-uitgaven, welke uit de invoering der stenographie in beide de wetgevende Kamers moet voortvloeijen, kan toestemmen. Met opzigt tot dit hoofdpunt gaven verscheidene leden te kennen, dat, indien werkelijk het bedrag dier meerdere uitgaven zoo aanzienlijk moest zijn, als dit door de Minister van Binnenlandsche Zaken wordt opgegeven, zij, met het oog op den toestand der openbare geldmiddelen, bezwaarlijk aan het doen dier uitgaven hunne toestemming konden geven, of ten minste de beslissing daaromtrent uitgesteld zouden wenschen te zien, tot dat de behandeling der staatsbegrooting voor 1850 de gelegenheid zal aanbieden, om over hetgeen ten nutte des Lands kan en mag worden besteed, een meer bepaald oordeel te vellen. Daartegen stond het gevoelen van andere leden over, die de verbetering, welke men op het oog heeft, zóó nuttig en noodzakelijk achtten, dat dit nut ruim opwoog tegen de daaraan te besteden kosten, zelfs indien deze tot het geraamde bedrag moesten stijgen.

Maar ook dit verschil van gevoelen verdween grootendeels, omdat men bij het ontleden der aangebodene raming algemeen tot de overtuiging kwam, dat deze veel te hoog was, en men zelfs meende zich te mogen vleijen dat de Minister van Binnenlandsche Zaken zelf, bij nader inzien, daaromtrent tot andere gedachten zal komen.

Al dadelijk meent men, dat de uitgaven van f 10,000 ééns, ten minste voor alsnog, in het geheel niet noodig is. Men ontkent niet, dat indien er kans bestond, om reeds dadelijk eene zekere volmaaktheid in dezen te bereiken, zoodat het gedrukte verslag van het verhandelde in beide de Kamers voor iedere zitting nog denzelfden avond wierd verzonden, het in werking brengen van eene, ja zelfs van meer snelpersen niet te ontgaan zou zijn. Maar dit wordt niet verlangd, en blijkens de memorie van toelichting zelfs niet eens beoogd. Er is in die memorie alleen sprake van eene verzending der gedrukte verslagen den dag na de zitting, waartoe zij betrekking hebben. Er zijn dus, ook zonder dat de drukkers 's nachts behoeven te arbeiden, uren genoeg over, om de bladen, waarin de verslagen voorkomen, en waarvan niet ligt meer dan 1600 à 2000 exemplaren behoeven te worden opgelegd, op gewone persen te drukken. Zelfs al wierd het bezit eener snelpers volstrekt vereischt, ziet men niet in, waarom voor het plaatsen daarvan een nieuw gebouw bij de Lands-drukkerij zou moeten worden gesticht. Eene snelpers van niet meer dan f 4000 vult eene betrekkelijk zeer kleine ruimte, die, naar men meent, in de tegenwoordige localen der Lands-drukkerij daarvoor zeer gemakkelijk zou te vinden zijn.

Evenzeer is men van oordeel, dat op de geraamde bezoldiging der ambtenaren, die voortaan in de beide Kamers der Staten-Generaal het daar verhandelde zouden opteekenen, zeer veel is af te dingen. Het heeft zelfs vrij wat bevreemding verwekt, dat de Minister het aantal dier ambtenaren, ten minste vooreerst, op het zeer aanmerkelijk aantal van *zeventien* zou willen brengen. Het voorbeeld van België ten minste, waarop men zich in de memorie van toelichting eenigermate beroept, geeft tot het aannemen van een zóó talrijk personeel volstrekt geene aanleiding. Op de huishoudelijke begrooting van de kamer van vertegenwoordigers aldaar, waarop bijna alle posten betrekkelijk oneindig hooger zijn, dan de gelijksoortige op de huishoudelijke begrootingen der Nederlandsche wetgevende Kamers, wordt voor de dienst der stenographie eene som van 22,000 franken's jaars uitgetrokken, zoodat, indien het waar is, dat ieder dezer stenographen eene bezoldiging van 4 à 5000 franken geniet, er niet meer dan *vijf* aan de Kamer verbonden kunnen zijn. Ook hier te lande zouden, naar het oordeel van deskundigen, *zes* geoefende stenographen voor de dienst der Tweede Kamer volkomen genoegzaam zijn, en zulks vooral wanneer de avondzittingen zeldzaam bleven. Men meent toch ook, dat, zoo het al noodig is, dat een of twee hunner, die als de leiders der overigen werkzaam zijn en op den geheelen loop der zaak toezigt moeten houden, de zitting van het begin tot den einde bijwonen, zulks voor de overigen volstrekt niet vereischt wordt. Integendeel zouden dezen, zoodra zij gedurende den gestelden tijd hebben opgeteekend, even als zulks in andere landen plaats vindt, de vergaderzaal moeten verlaten, om hun teekenschrift dadelijk, als de ontvangene indrukken nog versch zijn, in gewoon schrift over te brengen. Eene geheel andere berekening van den tijd, voor den te verrigten arbeid benoodigd, moet daaruit voortvloeijen dan die, welke in de memorie van toelichting voorkomt.

Maar al wilde men wegens de nieuwheid der zaak het aantal der stenographen voor de Tweede Kamer aanvankelijk tot *acht* brengen, dan zouden dezen toch geenszins allen eene bezoldiging van f 1600

Verhooging van uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

behoeven te genieten. Integendeel is men van oordeel, dat in den beginne voor de jeugdigsten een jaargeld van f 5 à f 600 volkomen genoegzaam zou zijn, en dat zelfs hier, gelijk overal, om den ijver levendig te houden, mindere bezoldiging met uitzigt op trapsgewijze verhooging beter is, dan het brengen der jaarwedden dadelijk tot eene soort van maximum. Te minder zouden de aan te stellen stenographen, die uit den aard der zaak meerendeels nog jeugdig zullen zijn, zich over onvoldoende bezoldiging kunnen beklagen, omdat, bij de ontwikkeling onzer staatkundige instellingen, voor hen het uitzigt geopend is, om, terwijl zij aan de dienst der Kamers verbonden zijn, die toch niet het geheele jaar door openbare zittingen houden, ook nog in de zittingen van Provinciale Staten en van gemeenteraden, met geldelijk voordeel voor hen zelven, hunne kunst te kunnen uitoefenen.

In allen gevalle behoort, naar het oordeel der leden, van de gezamenlijke bezoldiging der aan te stellen stenographen de som van f 5800 te worden afgetrokken, waaruit thans de ambtenaren betaald worden, voor het bewerken der verslagen van het verhandelde in beide de Kamers aan de redactie der Staats-Courant verbonden. Men beschouwt het als allezins wenschelijk, dat een of meer dier ambtenaren, aan wier verdiensten men op zich zelve gaarne hulde doet, zich de kunst der stenographie eigen maken en dan als reviseurs aan het hoofd der geheele inrigting geplaatst worden; maar indien zij, ten getale van niet minder dan vijf, te gelijk met de nieuw op te treden stenographen in dienst moesten worden gehouden, zou men veilig het nieuwe stelsel mislukt mogen achten, en ware het beter tot de invoering daarvan niet over te gaan.

Dat de uitgaven voor de correctie der drukproeven en voor de verzending der bladen ligt eenige verhooging zou moeten ondergaan, erkent men gaarne. Men meent echter ook daaromtrent in bedenking te moeten geven: 1°. of de correctie der drukproeven, vooral bij zoodanig eene rigting van de werkzaamheid der stenographen, als men dezerzijds het meest wenschelijk rekent, niet tot zekere hoogte door die ambtenaren zelven zou kunnen geschieden; en 2°. of ten gevolge der nieuwe inrigting, zoolang men zich tot de verzending der verslagen op den volgenden dag blijft bepalen, de werkzaamheid der expediteurs van het Bijblad wel werkelijk zooveel vermeerderen zal, of binnen een zoo veel korter tijdsverloop zal moeten afloopen.

Op grond van al het aangevoerde kwam men tot de slotsom, dat de meerdere uitgaven, door de invoering der stenographie te veroorzaken, zich ligt zouden kunnen beperken tot het maximum van f 10,000, in het verslag der Commissie uit de Kamer genoemd. En als men nu nog in aanmerking nam, dat tegenover die meerdere uitgaven de besparingen kunnen worden gesteld, welke men nog altijd met opzigt tot het drukken der stukken voor de leden der Tweede Kamer, in verband met de opneming dier stukken in het Bijblad der *Staats-Courant*, zeer mogelijk acht, en welke besparingen dan ook reeds tot zekere hoogte in werking zijn gebragt, dan moest men wel tot de overtuiging komen, dat de volstrekt benoodigde, meerdere uitgaven niet van dien aard zijn, om van het invoeren der gewigtige verbetering, welke het hier geldt, af te schrikken.

Nog twee andere punten zijn bij de behandeling dezer aangelegenheid ter sprake gebragt. Door sommige leden is gevraagd, of, indien de verbetering tot stand kwam, de verslagen van het verhandelde in de zittingen der beide Kamers niet, even als zulks in den Franschen *Moniteur* steeds heeft plaats gevonden, weder in het ligchaam der *Staats-Courant* kunnen worden opgenomen. Men ontkent wel niet, dat de tegenwoordige inrigting van het Bijblad voor den verzamelaar gerief aanbiedt; maar meent toch, dat de bedoelde verandering er toe zou leiden, om voor de verslagen van de beraadslagingen der Kamers een grooter aantal lezers te verwerven, dan thans het geval is. Ook langs dien weg dus zou de wezenlijke openbaarheid worden bevorderd.

Met datzelfde doel heeft men in al de afdeelingen er sterk op aangedrongen, om aan de uitgevers der gewone dagbladen voor het mededeelen van een meer omstandig verslag van de zittingen der Kamers alle mogelijke aanmoediging te verleenen. Daartoe geeft men in bedenking, om òf deze dagbladen van zegelregt vrij te stellen voor alle daarbij behoorende bijvoegsels, die uitsluitend verslagen van het verhandelde in de zittingen der Kamers, der Provinciale Staten of der gemeenteraden behelzen; òf wel in 't algemeen een maximum van zegelregt voor de dagbladen aan te nemen, zoodat zij, ook bij de meeste vergrooting van hun formaat, één en hetzelfde bedrag zouden blijven betalen. Er is zelfs de overtuiging geopenbaard, dat, indien het belang der schatkist hier niet zoo luide sprak, in het belang der openbaarheid nog wel een stap verder gegaan, en het zegelregt der dagbladen, dat werkelijk zwaar op die ondernemingen drukt, geheel afgeschaft zou mogen worden.

Met opzigt tot den *considerans* van het wets-ontwerp heeft men de aanmerking gemaakt, dat het doel van het voorstel daarin niet zeer naauwkeurig is uitgedrukt. Er wordt in dien considerans melding gemaakt van eene uitbreiding der werkzaamheden, niet enkel voor het *Bijblad*, maar ook voor de *Staats-Courant*, welke laatste uitbreiding, indien zij al werkelijk bij de Regering is voorgenomen, hetgeen men niet weet, met het hier te behandelen punt niets gemeens heeft. Daarentegen mist men in den considerans de vermelding, waarop het eigenlijk aankomt, namelijk dat het noodzakelijk is, om tot de meer volledige en naauwkeurige openbaarmaking van de handelingen der Staten-Generaal het middel der stenographie in te voeren.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 13den Augustus 1849.

POORTMAN.
GODEFROI.
LEGLERCQ.
THORBECKE.
FOKKER.

[XLIII. 4.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van Provinciale Wet.*

Het ontwerp van provinciale wet, welker voordragt in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet, door het 5de der additionnele artikelen gebiedend is voorgeschreven, werd bij Koninklijke boodschap van den 31sten Julij aan de Tweede Kamer aangeboden. Begrijpt men den zin en de strekking van dat 5de artikel wel, dan zal het niet genoeg zijn, dat de provinciale wet, even als de kies- en gemeentewet, in de eerste zitting aangeboden zij; maar dan ligt in de bedoeling van dat artikel, dat die voordragten in de eerste zitting nog tot wet kunnen verheven worden. Welnu, de eerste zitting spoedt ten einde, en de tijd van 31 Julij tot de sluiting dier zitting is ten eenen male onvoldoende om deze wets-voordragt, al ware het slechts bij de Tweede Kamer alleen, geheel af te handelen; en zoo deze tusschentijd reeds voor de behandeling van dit wets-ontwerp onvoldoende moet geacht worden, voor het ontwerp der gemeente-wet zal inderdaad geen tijd overblijven.

Even als bij het ontwerp der kieswet, zou men zich echter aan dit uitstel en deze zwarigheid getroost onderworpen hebben, indien men zich had mogen verheugen in eene uitstekende zamenstelling, in eene meer dan gewoon zorgvuldige Learbeiding van de aangebodene wets voordragt; en indien men de provinciale wet zoolang hadde teruggehouden, om in de gelegenheid te zijn verbeteringen daarin aan te brengen, welke door het onderzoek der kieswet zouden worden aan de hand gedaan, opdat niet datgene in de provinciale wet zou worden opgenomen, waartegen met grond en te regt bij de kieswet aanmerkingen wierden gemaakt. Maar noch zamenstelling, noch bearbeiding beantwoorden aan de verwachting; terwijl het inderdaad eene meer dan gewone bevreemding moet wekken, dat geene enkele aanmerking, geene enkele aanwijzing van gebreken, geen enkele wenk tot verbetering, in het verslag der kieswet ter neder gelegd, der Regering waardig heeft geschenen, om verandering in vele met de kieswet gelijkluidende bepalingen tot stand te brengen. Ook bij nader onderzoek is men van de onjuistheid van de gemaakte opmerkingen geenszins overtuigd; desniettemin geloofde men bij dit ontwerp ze niet te moeten herhalen. Al wat in het verslag der kieswet gezegd is over kiesverrigtingen, kiesvergaderingen en onderwerpen die ook bij de provinciale wet worden geregeld, komt bij deze met kracht en met aandrang terug: de herhaling daarvan zou nutteloos en overbodig mogen geacht worden, eene verwijzing naar het vroeger verslag is voldoende.

Deze bedenkingen, ofschoon niet in alle afdeelingen als algemeene beschouwingen vooruitgezet, openbaarden zich echter in den loop van het onderzoek omtrent de bijzondere wets-artikelen; daar vele leden zich van beschouwingen in het algemeen bij het begin van de behandeling van dit wets-ontwerp hadden onthouden.

Door de leden van twee afdeelingen evenwel is, vòòr de behandeling der bijzondere wets-artikelen, nog de indruk nagegaan, dien de voordragt in het algemeen had gemaakt. Van deze leden verklaarde zich niemand voldaan noch over den vorm en de behandeling, noch over den inhoud en de strekking, zoowel met het oog op de bijzonderheden, als op het geheel der wets-voordragt. Want èn wat vorm èn wat behandeling betreft, bleek het ontwerp een met weinig zorg bearbeid opstel te zijn. Om deze beschuldiging te staven, wees men onder anderen op hoofdstuk I, handelende *van de zamenstelling der Provinciale Staten*, waaronder bijna niets werd gevonden van hetgeen òf door de Grondwet in de Iste afdeeling van haar IVde hoofdstuk door *zamenstelling* wordt verstaan, òf met de eigenaardige beteekenis van het woord *zamenstelling* in het algemeen wordt bedoeld. Dit ontwerp brengt tot het denkbeeld der zamenstelling van de Provinciale Staten uitsluitend het begrip van het beginsel omtrent het getal van leden voor de collegien der Provinciale Staten. Men zie slechts de artt. 123 — 128 der Grondwet in, om overtuigd te zijn dat de zamenstelling iets meer omvat. Voorts wees men op hoofdstuk II, met het opschrift: *Van de kiezers ter benoeming van de leden der Provinciale Staten*, in welk hoofdstuk niet van de kiezers maar in het algemeen van de kiesverrigtingen wordt gehandeld; op hoofdstuk III, waaraan tot opschrift is gegeven iets waarover niet slechts dat hoofdstuk, maar de geheele wet handelt, enz. Verder had men in deze wet herhalingen gevonden van menigvuldige bepalingen der kieswet, die geheel overtollig werden geacht; eene verwijzing door deze wet naar de artikelen der kieswet scheen verkieslijker en minder omslagtig.

Maar ook wat inhoud en strekking aangaat, kon dit ontwerp bij de thans bedoelde leden geen bijval vinden: het was toch òf niet òf ten

SOCIETEIT DE HARMONIE TE LEYDEN

Regeling van de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

minste niet behoorlijk uitgewerkt: een verwijt, hetwelk bijzonder de hoofddeelen handelende over de bevoegdheid en den werkkring van de Provinciale en Gedeputeerde Staten trof, waar, bij de grootste onvolledigheid van wezenlijke wetsbepalingen, een overvloed van reglementaire voorschriften was opgenomen. Te vergeefs zocht men naar beginselen in deze wet; geen spoor vond men, dat er over gedacht was wat bij voorbeeld door provinciaal belang, provinciaal huishouden enz. verstaan moest worden: — eene zamenvatting en opsomming van grondwettige bepalingen, vroegere reglementaire voorschriften en vertalingen van artikelen uit de *Loi Provinciale* van België, ziedaar alles wat men vond. Men vreesde dat hiervan het gevolg zou zijn, dat, met weinig verandering, de Provinciale Staten zouden blijven bestaan op den ouden voet, en dat de uitbreiding en ontwikkeling van hunne zelfstandigheid, welke de bedoeling der Grondwet met zich brengt, zouden worden tegengegaan en verkort, ten behoeve van eenen nadeeligen geest van centralisatie, of ter vermeerdering van magt van den commissaris des Konings en van Gedeputeerde Staten.

Meer algemeen is men in alle afdeelingen teruggekomen op een bij het onderzoek der kieswet geuit gevoelen, dat het kiesregt, daaronder ook begrepen dat voor provinciale en plaatselijke besturen, één geheel uitmaakt, en derhalve gelijktijdig bij eene en dezelfde wet moest worden geregeld; terwijl het gevoelen van hen vooral gedeeld werd, die betreurden, dat de memorie van beantwoording op het verslag der kieswet niet bekend was geweest, toen het ontwerp van provinciale wet aan het onderzoek onderworpen werd.

Nog heeft men bij het onderzoek van dit ontwerp gelijke klagte geuit, als ook reeds in het verslag omtrent de kieswet met betrekking tot dat wets-ontwerp was uitgedrukt. Men schreef vroeger in dat verslag, dat betreurd was, dat eene memorie van toelichting, die meer omschrijft dan verklaart, maar in volkomen overeenstemming is met het onvolledige der wet, aan het ontwerp was toegevoegd. Diezelfde klagt werd, meende men, met den meesten grond geuit ook over de onvolledigheid der memorie van toelichting, die bij dit ontwerp gevoegd was.

Men is vervolgens overgegaan tot het onderzoek der verschillende artikelen van het wets-ontwerp.

Considerans. Het 5de der additionnele artikelen vordert eene *provinciale wet.* Die wet moet niet alleen de zamenstelling en de verkiezing der Provinciale Staten, alsmede de wijze waarop hun gezag en hunne magt worden uitgeoefend, maar zij moet dat alles regelen, wat tot de zamenstelling en de bevoegdheid der Provinciale Staten behoort. Volgens dezen considerans zou door de aangebodene provinciale wet slechts uitvoering worden gegeven aan de artt. 123 en 135 der Grondwet. Men geloofde daarom, dat de considerans beter aldus gelezen zou worden:
» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de zamenstelling en
» de bevoegdheid van de Provinciale Staten moeten worden geregeld
» door de wet, zoo is het" enz.

Eenige leden wenschten zelfs alle de grondwets-artikelen, die op dit onderwerp betrekking hebben, in den considerans te zien aangehaald. Andere meenden, dat dit aanleiding zou kunnen geven tot onvolledigheid, en verlangden slechts in het algemeen van de Grondwet in den considerans te zien melding gemaakt.

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling der Provinciale Staten.

Art. 1. Bij dit artikel zijn voornamelijk drie hoofdpunten ter sprake gekomen: het eerste omvat de verdeeling in hoofd-kiesdistricten; het tweede betrof het beginsel dat was aangenomen voor de bepaling van het getal leden; het derde bevatte de uitzondering ten aanzien van Drenthe.

Ad I^um^, *de verdeeling in hoofd-kiesdistricten.* Men beschouwde dit punt van het hoogste belang, zoowel met het oog op de grondwettige bedoeling omtrent de zelfstandigheid der Provinciale Staten, als met het oog op de gevolgen, welke het aannemen van dezelfde hoofd-kiesdistricten voor de provinciale en voor de algemeene verkiezingen zou te weeg brengen. Naar deze tweeledige beschouwing achtte men één en dezelfde verdeeling in hoofd-kiesdistricten voor provinciale en algemeene verkiezingen verwerpelijk, en meende men aan eene afzonderlijke en zelfstandige verdeeling van iedere provincie voor de provinciale verkiezingen de voorkeur te moeten geven. — De Grondwet toch, bevelende dat voor de algemeene verkiezingen het Rijk in kiesdistricten zal worden verdeeld, heeft betrekkelijk de verdeeling voor de provinciale verkiezingen niets bevolen, maar alles vrijgelaten; terwijl de rede aanraadt, om voor provinciale verkiezingen hetzelfde te doen, hetwelk voor algemeene verkiezingen geschiedt, namelijk, zoo voor deze het Rijk in kiesdistricten wordt verdeeld, voor gene eveneens de provincien daarin te verdeelen. Daarenboven zou bij verdeeling van het Rijk in kiesdistricten, zonder op de grenzen van provincien te letten, waarop in het verslag der kieswet is aangedrongen, het aannemen dierzelfde districten voor de provincien soms onmogelijk worden; en kan het stelsel van dezelfde kiesdistricten voor algemeene en provinciale verkiezingen slechts volgehouden worden, wanneer bij de kieswet de provincien en niet het Rijk in districten wierden verdeeld. Maar ook ter voorkoming van schadelijke gevolgen is de zelfstandige verdeeling der provincien voor de provinciale verkiezingen aan te raden. Met betrekking tot de algemeene aangelegenheden zullen zich voor de verkiezingen van leden der Staten-Generaal partijen vormen. Die partijen voor de algemeene aangelegenheden behooren eene te zijn van invloed te kunnen uitoefenen op de provinciale verkiezingen, omdat een stelsel van inzigten, door eene partij voorgestaan, nuttig zal kunnen werken voor de algemeene verkiezingen, met het oog op welke het is ontstaan, maar datzelfde stelsel zeer nadeelige gevolgen zal hebben wanneer het op de provinciale verkiezingen wordt toegepast. Ook afzonderlijk voor deze, moeten er stelsels van inzigten geboren worden, die uitsluitend het provinciaal belang op het oog hebben; terwijl integendeel, bij dezelfde indeeling van districten, dezelfde organen als partijen voor twee geheel verschillende zaken, voor het rijks-belang en voor het provinciaal belang, op dezelfde wijs werkzaam zullen zijn.— Daarenboven werd het gevoelen veel gedeeld, dat de verdeeling in kiesdistricten, dat hoog gewigtig element van het geheele organismus der verkiezingen, bij de wet moest worden vastgesteld, en hetzij in, hetzij achter haar eene tabel behoorde voor te komen, op welke die zelfstandige verdeeling der provincien in kiesdistricten ware omschreven.

De noodzakelijkheid tot het aannemen van groote of kleine kiesdistricten is veelzijdig besproken. Velen, die voor het stelsel van groote kiesdistricten gestemd waren, voerden daarvoor de voordeelen aan, die zoowel bij provinciale als algemeene verkiezingen gelden; dat namelijk eenzijdige denkbeelden, welke slechts kleine en ondergeschikte deelen van het provinciaal belang omvatten, die zich alleen bewegen binnen den engen kring van plaatselijk voordeel, minder hunne vertegenwoordigers zouden aanbrengen; dat niet, bij eene vereeniging van vertegenwoordigers van de verschillende gedeelten en hoeken eener provincie, een strijd over bijzonder belang zou ontstaan, die het algemeen provinciaal belang zou doen uit het oog verliezen, terwijl juist voor plaatselijke belangen door de gemeentelijke inrigtingen is gezorgd; dat de werkzaamheid der kiezers zal worden aangewakkerd door de vermeerderde deelname aan de verkiezingen, en de politische geest daardoor in het algemeen belang zal worden gevoed.— Velen evenwel gaven de stelling, dat groote kiesdistricten verkieslijk waren, zoo dit al waar mogt zijn voor rijks-verkiezingen, voor provinciale verkiezingen niet toe. Deze bragten de noodzakelijkheid bij, dat in de vergaderingen der Provinciale Staten de plaatselijke belangen juist en naauwkeurig bekend behoorden te zijn; dat zoo ergens, hier de geest van localiteit niet zou schaden, maar zelfs voordeelig kunnen zijn, en dat die vertegenwoordiging uit alle hoeken moest worden te zaam gebragt; terwijl men bij groote kiesdistricten vooral het overwigt der groote steden ten nadeele van het platte land vreesde. Bij menig lid was het evenwel een zeer betwijfeld punt, of dat overwigt inderdaad wel bij de groote steden zou bestaan.

Ad II^um^, *het beginsel, aangenomen voor de bepaling van het getal leden.* Het beginsel in art. 1 aangenomen, scheen tot verkeerde uitkomsten te zullen leiden. Men meende, dat zoo bijv. Zuidholland 112 tot 114 leden der Provinciale Staten verkreeg, dit getal veel te hoog zou zijn opgevoerd wanneer men de Provinciale Staten als wetgevende vergadering beschouwde. Maar zelfs uit dit oogpunt schenen 20, 30, 31 en 42 leden voor Drenthe, Zeeland, Utrecht, Overijssel te weinig; terwijl het kleine getal voor deze laatste provincien vooral te gering scheen, omdat de Provinciale Staten zich moeten vereenigen als kiezers voor leden der Eerste Kamer. — Sommige leden opperden daarom het denkbeeld, bij de wet een minimum en maximum van het ledental te bepalen, en daarna in onderlinge verhouding voor iedere provincie, naar gelang haar bevolking, tusschen dat minimum en maximum het ledental vast te stellen. — Enkele leden daarentegen stonden eene zamengestelde rede van belasting of uitgestrektheid van grond met bevolking voor; omdat echter èn belasting èn uitgestrektheid aan eene willekeurige schatting zijn onderworpen, kwam dit denkbeeld minder uitvoerlijk voor. — Nog merkte men aan, dat de wet bij het aannemen van haar beginsel zou behooren te bepalen, dat telkens na verloop van zekere jaren eene nieuwe volkstelling zou moeten plaats hebben.

Ad III^um^, *de uitzondering ten aanzien van Drenthe.* De meening is met kracht voorgestaan, dat, zoo Drenthe eene zóó kleine provincie ware, dat er een andere maatstaf dan voor de overige provincien moest worden aangenomen, Drenthe, hetzij geheel bij één aangrenzende, hetzij gedeeltelijk bij meerdere aangrenzende provincien moest worden gevoegd. — Dit denkbeeld vond evenwel zijne bestrijders, die geloofden dat het hier niet de plaats ware om tot eene verandering in de verdeeling in provincien te geraken; en dat dit onderwerp geheel en uitsluitend behandeld moest worden naar de provincien, die nu bestonden. Zelfs waren er eenige leden, die deze gelegenheid aangrepen, om met aandrang de begeerte naar eene wet, welke volgens art. 2 der Grondwet provincien zou vereenigen, uit te drukken.

HOOFDSTUK II.

Van de kiezers ter benoeming van de leden der Provinciale Staten.

Met betrekking tot dit geheele hoofdstuk heeft men aangemerkt, dat het Iste hoofdstuk eigenlijk dit geheele IIde hoofdstuk zou moeten bevatten, en dat daarenboven het opschrift van dit hoofdstuk niet juist is met opzigt tot hetgeen daarbij is geregeld. — Maar vooral wilde men hier te kennen gegeven hebben, dat het maken van weinige aanmerkingen op de eerste artikelen alleen daaraan was toe te schrijven, dat de aanmerkingen op de artikelen der kieswet, in het Verslag opgenomen, ook hier golden en van kracht waren. Men zou die nu niet herhalen, maar ook door dit stilzwijgen niets terugnemen van hetgeen daar werd gezegd. Van daar dat men algemeen een groot getal artikelen van dit hoofdstuk was voorbijgegaan en alleen had stilgestaan

bij die, welke als bepalingen van de provinciale wet eene bijzondere beteekenis hadden.

AFDEELING I.

Van de vereischten, de kiezerslijsten en de rondzending der stembiljetten.

Art. 2. In de eerste plaats merkte men hier op, dat, om kiezer te zijn, het geenszins genoegzaam moest geacht worden, dat men voldeed aan het bepaalde bij den Isten titel van de kieswet, maar dat ook het ingezetenschap in de provincie vereischt moest worden; en dat, wat ook de wet voor het overige tot het begrip van ingezetenschap mogt brengen, als wettelijk vereischte moest vooropgezet worden, dat de kiezer eenigen tijd in de provincie hebbe gewoond. — Ten andere stelde men twee vragen, over welker beantwoording bij sommige leden verschil bestond. De eerste was: vordert de Grondwet voor de kiezers van de provinciale vertegenwoordiging denzelfden census, als voor de kiezers van de algemeene vertegenwoordiging? De tweede: zullen bij de berekening van den census, voor de kiezers van de provinciale vertegenwoordiging vastgesteld, de provinciale belastingen worden bijgerekend?

Wat de eerste vraag betreft, zij die haar ontkennend wilden beantwoorden, namen hunnen grond uit de bewoordingen van de art. 76 en 123 der Grondwet. Daar art. 123 voorschrijft, dat, om provinciaal kiezer te zijn, men de vereischten in art. 76 vermeld bezitten moet, werd, naar hunne meening, daardoor alleen verstaan, dat men moest zijn meerderjarig, Nederlander, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten, en betalende in de directe belastingen eene som, die, overeenkomstig met de plaatselijke gesteldheid, doch niet beneden het bedrag van f 20, noch boven dat van f 160, zou worden vereischt; zoodat voor den provincialen kiezer door de Grondwet slechts een minimum en maximum werd opgegeven, tusschen welke sommen in de provinciale wet, afgescheiden en zonder terugzien op den census voor den algemeenen kiezer bepaald, de census naar de plaatselijke gesteldheid zou moeten worden gekozen. Zij, die de vraag toestemmend beantwoordden, wezen op het minder juiste dezer redenering; daar men de kracht van de woorden van art. 76: *in de kieswet zal worden vereischt*, geheel en al scheen te miskennen. Zij waren van oordeel, dat onder de vereischten van art. 123 niet alleen begrepen was de betaling eener som, die tusschen het minimum van f 20 en het maximum van f 160 naar de plaatselijke gesteldheid door den wetgever kon worden vastgesteld, maar de betaling der *som, welke in de kieswet zal worden vereischt.* De bij de kieswet vereischte census wordt alzoo ook bij art. 123 der Grondwet gevorderd.

Wat de tweede vraag betreft, ook deze werd in verschillenden zin beantwoord. Zij, die tegen de bijrekening der provinciale belastingen waren, beriepen zich op de stellige bewoordingen der Grondwet, waar door *directe belasting* niets anders kon verstaan zijn dan *rijks*-belasting; zij beriepen zich voorts op de bezwaren, die tegen zoodanige bijrekening van provinciale belastingen pleiten; als daar zijn de moeijelijkheden, welke die bijrekening in de uitvoering zou doen geboren worden; de te groote invloed van den provincialen wetgever op den census door de magt om de belastingen te verhoogen of te verlagen, en daardoor de kiesgeregtigden te vermeerderen of te verminderen enz. — Zij, die voor de bijrekening der provinciale belastingen waren, erkenden dat in art. 76 door *directe belastingen* waren bedoeld directe rijks-belastingen; maar oordeelden toch, dat, naar de bedoeling der Grondwet, bij wets-uitlegging opgespoord, die woorden: *directe belastingen*, naar art. 123 overgebragt, daar eenen wijderen omvang kregen, omdat dezelfde ratio, waarom in art. 76 de directe belastingen voor directe *rijks*-belastingen moesten worden gehouden, in art. 123 voor de opvatting van directe *provinciale* belasting van kracht was. De opgenoemde bezwaren telden zij ligt en werden gereedelijk uit den weg geruimd; den invloed van den provincialen wetgever op den provincialen census duchtten zij niet: want waarom zou die provinciale census niet aan den invloed van den provincialen wetgever mogen onderworpen zijn, even als de algemeene census aan dien van den rijks-wetgever?

AFDEELING II.

Van de kiezers-vergaderingen.

Art. 5. De aanwijzing van onder-kiesdistricten scheen aan Gedeputeerde Staten niet te moeten worden overgelaten, en zoo zij al aan de Provinciale Staten wierd toevertrouwd, behoorde evenwel de wet regels aan te geven, naar welke het aanwijzen van onder-kiesdistricten zou geschieden.

Art 7. Men vestigde de aandacht op de in dit artikel aangenomene tijdsbepaling, en vroeg, of, met het oog op de kieswet, de termijn niet te kort was?

Art. 15. De 3de alinea van dit artikel wordt in de kieswet niet gevonden. Men meende dat de beslissing, of er al dan niet tot eene nadere herstemming moest overgegaan worden, geenszins aan Gedeputeerde Staten zou behooren overgelaten te zijn.

Art. 22. Tegen het beginsel van benoeming met eene betrekkelijke meerderheid van stemmen, heeft men wel bezwaren aangevoerd, doch men meende dat beginsel te moeten aannemen, opdat niet door herhaalde stemmingen van de kiezers te veel zou worden gevergd; terwijl vele dier bezwaren wegvielen door de bepaling, dat niet bij de eerste, maar bij de tweede stemming de benoeming bij betrekkelijke meerderheid van stemmen zou geschieden.

Art. 23. Men vroeg wat bedoeld werd met de woorden: *het eerst de vereischte meerderheid hebben bekomen?*

Art. 24. *van de beide processen-verbaal.* Volgens art. 15 dezer wet zou het mogelijk zijn, dat er drie stemmingen plaats vonden. Op het proces-verbaal van die derde stemming behoort ook deze bepaling toepasselijk te zijn.

Art. 26, 3°. Men vond minder gepast, dat de wet eene verklaring van iemand vordert, welke inhoudt, dat hij niet in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen is verklaard, of wel dat hij geenen geregtelijken afstand van zijne goederen heeft gedaan.

Art. 28, *alinea* 1. *verklaart schriftelijk aan Gedeputeerde Staten.* Welke is de reden dat deze verklaring schriftelijk moet geschieden, terwijl bij de kennisgeving van art. 27 dat vereischte niet gevonden wordt?

HOOFDSTUK III.

Van de Provinciale Staten.

AFDEELING I.

Van de vereischten om tot lid van de Provinciale Staten te worden benoemd.

Art. 29, 2°. *den ouderdom van 25 jaren hebben bereikt.* Gewone meerderjarigheid achtte men voldoende.

3°. *ten minste gedurende het laatste jaar aan de verkiezing voorafgegaan gehad hebben.* Men wees hier op art. 38 4°. der Belgische wet. Eenige leden wenschten het vereischte van inwoning *gedurende het laatste jaar* te zien wegvallen; waarmede anderen zich evenwel niet konden vereenigen, omdat zij meenden, dat de verkiesbare voor de Provinciale Staten althans het vermoeden behoort voor zich te hebben, dat hij met den toestand en de belangen der provincie bekend is; hoedanig vermoeden uit de inwoning gedurende eenen bepaalden tijd geboren wordt.

Bij dit artikel werd eene bepaling gemist omtrent de woonplaats van militairen met betrekking tot de vereischten om tot lid van de Provinciale Staten te worden benoemd.

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 30. 2°. *Onzen commissaris.* Men wenschte hier lezen: *den commissaris des Konings.* Deze aanmerking gold niet alleen hier maar in het algemeen. Men prees deze uitdrukking enkel aan uit het oogpunt eenere betere redactie, zonder er iets anders aan te hechten.

3°. *lid van het provinciaal geregtshof.* Er rees twijfel omtrent de gegrondheid der uitsluiting van de leden van het provinciaal geregtshof. Enkele leden meenden, dat, nu art. 180 der Grondwet van 1840 in de Grondwet van 1848 niet was opgenomen, er geene voordragt van candidaten door de Provinciale Staten meer behoefde plaats te hebben; ten minste dat de Koning bij benoeming zich aan die voordragt niet meer behoefde te houden. Anderen daarentegen vroegen, of niet naar art. 63 der wet op de regterlijke organisatie, terwijl de nieuwe Grondwet in het 3de der additionneld artikelen alle verbindende wetten handhaaft, de voordragt door Provinciale Staten en de benoeming uit die voordragt behoorden te geschieden. Dat het provinciaal geregtshof geschillen kan hebben te beoordeelen, in welke de Provinciale Staten gemoeid zijn, daaraan hechtte men met betrekking tot de uitsluiting weinig gewigt.

5°. *bezoldigd beambte bij het provinciaal bestuur.* Men vroeg welke beambten hier werden bedoeld? of de beambte dan alleen uitgesloten is, indien hij door de provincie wordt bezoldigd, of ook indien hij uit de rijks-begrooting zijne bezoldiging ontvangt?

6°. *ambtenaar belast met het beheer der provinciale fondsen.* Wie zijn deze ambtenaren? Men zou kunnen aanvoeren, dat de Gedeputeerde Staten, die de begrooting der provincie uitvoeren, met het beheer der provinciale foudsen belast zijn. Zijn door de ambtenaren belast met het beheer der provinciale fondsen, alle comptabele ambtenaren der provincie aangeduid, of welligt alleen de betaalmeesters *in de* hoofdplaatsen der provincien?

Ten slotte zijn bij dit artikel nog verschillende uitsluitingen ter sprake gebragt, welke evenwel niet alle evenveel bijval vonden. De meening toch omtrent de wenschelijkheid der uitsluiting van de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal en van den Hoogen Raad, en van andere personen, vond zeer weinig voorstanders. Met meerderen en sterkeren aandrang vroeg men de uitsluiting van districts-commissarissen, zoo die er zijn; van den hoofd-ingenieur van den waterstaat in de provincie; van alle ingenieurs van den waterstaat in dienst der provincie of door de provincie bezoldigd; en van burgemeesters, vooral ten platten lande. — Wat de uitsluiting van deze laatsten betreft, welke voorgestaan werd uit hoofde van den invloed dien de commissaris des Konings op dezen kan uitoefenen, erkenden eenige leden, dat de uitsluiting in den tegenwoordigen toestand wenschelijk was, doch beweerden dat men later, bij de naleving van den geest der Grondwet, meer waarborgen mogt verwachten tegen dien invloed, door naauwkeurige wettelijke regeling der betrekkingen tusschen den commissaris des Konings, de Provinciale Staten en de burgemeesters, en dat in dien toestand het al of niet verkiezen van eenen burgemeester met gerustheid aan het oordeel der kiezers mogt worden overgelaten. Eindelijk wees men op de uitsluiting sub *a* van art. 4 van het Reglement omtrent de zamenstelling der Provinciale Staten van 30 Mei 1825.

Art. 31, *alinea* 2. *Indien personen, zich in voorschreven graad.* Men wenschte in plaats van de woorden: *voorschreven graad*, te lezen: *den eersten graad.* Voorschreven graad zal in deze alinea toch wel den

eersten, d. i. den verboden graad moeten zijn, want zoo het op den in de 1ste alinea genoemden tweeden graad doelde, zou er strijd zijn tusschen alinea 1 en 2.

Alinea 3 *verzwagering.* Het woord *zwagerschap*, uit art. 350 Burgerlijk Wetboek, komt verkieslijk voor.

Voorts vroeg men, of een artikel, gelijk aan het 3de artikel van het Reglement omtrent de zamenstelling der Staten, hier ook nuttig zou kunnen zijn?

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van de Provinciale Staten.

Art. 34. Eene bepaling als vervat is in de 1ste alinea van art. 34 komt in de kieswet niet voor; te meer zou zoodanige bepaling van beteekenis zijn met betrekking tot de leden der Eerste Kamer, omdat zij voor negen jaren worden verkozen. De opneming van dit artikel in de provinciale wet versterkt dan ook de aanmerking hieromtrent in het verslag der kieswet gemaakt.

Alinea 2. *Een lid der Staten, dat zonder wettige redenen.* Op welk tijdstip moet de wettigheid dier redenen worden beoordeeld? Zoo als de wet nu luidt eerst in de volgende zitting, nadat die, waarin het lid afwezig was gebleven, is gesloten. Maar daarvan zal dan ook het gevolg zijn, dat zijne plaats gedurende die geheele volgende zitting onbezet zal blijven.

Art. 35. *ten ware Gedeputeerde Staten eene vroegere vervulling noodig achtten.* Men verlangde zoodanige vervulling niet te doen afhangen van het goedvinden van Gedeputeerde Staten; maar veeleer te lezen, dat zoodanige opengevallene plaats zou moeten worden vervuld vòòr de eerste gewone of buitengewone vergadering, zoo de tijd zulks toeliet — De Provinciale Staten moeten steeds zooveel mogelijk worden voltallig gehouden.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen en beraadslagingen der Provinciale Staten.

Art. 37. *de plaats der provincie, door Ons daartoe aan te wijzen.* De aanwijzing der plaats, waar de Staten zullen vergaderen, door den Koning, vond weinig bijval; men meende, dat de wet die plaats moest aanwijzen, en dat alleen in buitengewone gevallen aan den Koning zoodanige bevoegdheid mogt worden toegekend. Men wees op art. 42 der Belgische wet.

Art. 38, *alinea* 1. *aanvaarden hunne betrekking — daaraanvolgende, zoodra.* Men verlangde hier te lezen: *daaraanwolgende of zoodra.* Het kan toch gebeuren, dat het onderzoek naar de geldigheid der benoeming op den 1sten Dingsdag der maand Julij niet ten einde kan worden gebragt.

Er werd opmerkzaam gemaakt op den strijd, welke tusschen art. 38 alinea 1 en art. 40 alinea 2 scheen te bestaan. Art. 38 alinea 1 bepaalt, dat de aanvaarding der betrekking van lid der Provinciale Staten steeds afhankelijk is van het geldig bevinden der benoeming door het onderzoek der geloofsbrieven; — art. 40 alinea 2 daarentegen, dat, bij vernieuwing van de vergadering der Staten voor de helft, de nieuw benoemde leden, vóór het onderzoek hunner geloofsbrieven deel aan de verrigtingen der Staten zullen nemen. Op welke andere wijze nu *aanvaardt* men het lidmaatschap, dan door *deel te nemen* aan de verrigtingen der Staten?

Art. 39, *alinea* 1. De meening werd geuit, dat bij deze alinea moesten gevoegd worden de woorden: *zonder stem te hebben in de vergadering.*

De bepaling in de 2de alinea van dit artikel vervat, vond tegenstand Men zag daarin eene delegatie van magt, die niet mogt worden toegestaan. Het voorzitterschap in de vergadering der Staten is een persoonlijk privilegie, door art. 137 der Grondwet bepaaldelijk en uitsluitend aan den commissaris des Konings toegestaan. De Grondwet voorziet niet in de gevallen van ontstentenis en verhindering van art. 39 dezer wet; — dan evenwel treedt de vergadering in het gewone regt van iedere vergadering, om zelve haren voorzitter te benoemen, zoodat noch de Koning bevoegd is eenen voorzitter te benoemen, noch de commissaris des Konings of het collegie van Gedeputeerde Staten er eenen mogen aanwijzen. — Het regt der vergadering, waaraan eene grondwettelijke bepaling voor een bepaald geval derogeert, keert bij ontstentenis van dat geval tot haar terug.

Hiertegen merkte men op, dat de Koning, naar goedvinden Zijne commissarissen aanstellende, daardoor naar goedvinden voorzitters aan de vergadering gaf, en daartoe dus bij uitlegging van art. 137 der Grondwet het regt had; dat derhalve bij ontstentenis of verhindering het regt tot den Koning en niet tot de Vergadering terugkeerde.

De delegatie op den commissaris des Konings en op het collegie van Gedeputeerde Staten verdedigde niemand. De meening werd geopperd, dat aan het oudste lid van het collegie van Gedeputeerde Staten, gedurende den tijd dat de Koning in de ontstentenis of verhindering van Zijnen commissaris niet had voorzien, het voorzitterschap in de vergadering der Staten behoorde te zijn opgedragen.

Art. 40, *alinea* 2. *doch mogen niet tegenwoordig zijn bij de beraadslaging over hun eigen geloofsbrief.* Er werd beweerd, dat het tegenwoordig zijn gedurende de beraadslagingen over hunne geloofsbrieven aan de leden niet moest worden ontzegd, omdat zij daardoor ligt in de gelegenheid zouden zijn bezwaren uit den weg te ruimen, die anders misschien zouden blijven bestaan; doch het uitbrengen van eene stem moest hun evenwel geweigerd worden. Als voorbeeld bragt men de gewoonte in de Fransche kamer bij.

Daartegen werd in het midden gebragt, dat de tegenwoordigheid des persoons, over wiens geloofsbrieven wordt gehandeld, soms de vrijheid der beraadslaging eenigermate zou kunnen belemmeren.

Art. 42. Eene hoofdaanmerking tegen dit artikel trof de bepaling, dat de Staten jaarlijks slechts één gewone zitting zullen hebben. Deze bepaling scheen strijdig met de Grondwet en met den werkkring waarin de Provinciale Staten zich behooren te bewegen.

De uitdrukking van art. 126 der Grondwet, »De Staten vergaderen zoo dikwerf in het jaar als de wet bepaalt", bevat toch het stellige denkbeeld, dat, behalve de buitengewone bijeenroepingen, de Staten *meer* dan éénmaal 's jaars zullen vergaderen. — Maar daarenboven, de werkkring van de Provinciale Staten behoort binnen geene te enge grenzen te zijn teruggedrongen. Niet alles wat tot nog toe door Gedeputeerde Staten werd verrigt, moet aan de Provinciale Staten onttrokken blijven; en zoo de Provinciale Staten maar één's in het jaar vergaderen, zal er wel noodzakelijkheid bestaan, dat werkzaamheden, die uit haren aard en volgens den geest der Grondwet bij de Provinciale Staten behooren, afgedaan worden door het collegie van Gedeputeerde Staten. De Provinciale Staten zullen daardoor niet kunnen worden, wat zij behooren te zijn. Verder zullen de buitengewone vergaderingen, uit den aard der zaak, in den regel niet mogen strekken om in het afdoen van werkzaamheden behoorende tot de gewone vergaderingen, te gemoet te komen. Uit dit alles ontstond het denkbeeld, dat de Provinciale Staten ten minste twee malen zouden moeten vergaderen, en wel eene zomer- en eene winter-vergadering behoorden te houden.

Alinea 1. *bijeengeroepen.* Men keurde deze bijeenroeping af. Onafhankelijk van eene bijeenroeping, moeten de Provinciale Staten hunne gewone zittingen van regtswege houden.

den 1sten Dingsdag in de maand Julij. Over het algemeen scheen de 1ste Dingsdag in Julij voor de bijeenkomsten der Provinciale Staten, vooral wanneer nog eene winter-vergadering mogt gehouden worden, een geschikte tijd, omdat door die winter-vergaderingen de zwarigheid zou worden vermeden, die men anders zou ondervinden in sommige provincien, wanneer tot belangrijke en eene spoedige behandeling vorderende zaken, zoo als bij voorbeeld water- of andere werken, welke slechts gedurende den zomer kunnen tot stand komen, eerst na den 1sten Dingsdag in Julij door de Staten kon worden besloten. Zoo slechts één jaarlijksche vergadering mogt worden gehouden, zou men daarom in zoodanige provincien althans aan de maand Mei de voorkeur geven.

Daartegen gold echter met dubbele kracht de bedenking, die gemaakt is tegen het houden der vergaderingen op den 1sten Dingsdag in Julij, te weten: of die dag niet te spoedig volgde op den tijd voor het vaststellen der lijsten bepaald. Voor het geval toch dat een verkozene bedankte, en dat er eene tweede keuze met herstemming en zelfs mogelijke tweede herstemming volgens art. 15, moesten plaats hebben, kwam die tusschentijd zeer kort voor.

met toestemming van den voorzitter. Men zag niet, waarom hier de toestemming van den commissaris des Konings werd gevorderd, en meende daarom dat deze woorden konden wegvallen.

bij volstrekte meerderheid van de door deze laatsten uitgebragte stemmen. Ook deze woorden verlangde men uit alinea 2 van art. 42 te zien weggenomen. Volstrekte meerderheid, die tot het nemen van ieder besluit wordt gevorderd, behoefde daarom hier niet bepaaldelijk te worden geëischt.

Art. 44. Men heeft den wensch te kennen gegeven, om in dit, uit art. 68 van het Reglement overgenomen artikel, den termijn van *acht* dagen tot *veertien* dagen te verlengen, en om de 2de alinea, de toestemming des Konings vorderende, te doen wegvallen, vermits, zoo er bij uitzondering eene scheiding voor langeren tijd noodig mogt zijn, de Koning ingevolge art. 43 de Staten zal kunnen doen bijeenroepen.

Art. 45, *door Onzen commissaris in de provincie.* Te lezen: *door den voorzitter.* Het zou anders niet mogelijk zijn, dat, bij verhindering van 's Konings commissaris, de zitting geopend of gesloten wierd.

Art. 46. Men vroeg, of het wel noodig ware in de wet voor te schrijven, dat de grondwettelijke voorschriften moeten worden in acht genomen? Woordelijke herhaling en overneming van bepalingen der Grondwet in eene wet kon men ligter toelaten, dan de betuiging dat de artt. 126, 127 en 128 der Grondwet zullen gelden.

Het denkbeeld werd geopperd, om ook ten opzigte der Provinciale Staten te bepalen, dat zij niet geregtelijk vervolgbaar zouden zijn wegens de adviezen, door hen in de vergadering uitgebragt.

Art. 47. Ten opzigte van dit artikel, vroeg men, of het wel noodzakelijk ware, dat zoodanige voorschriften in de wet wierden opgenomen. Eene bepaling in het reglement van orde, waaruit de voorzitter de mágt ontleende om de vergaderzaal te doen ontruimen, scheen allezins voldoende.

Ten andere geloofde men met betrekking tot de 3de alinea van dit artikel, dat, zoo al het art. 310 j°. 305 van het Wetboek van Strafvordering niet genoegzaam in de behoefte voorzag, niet bij deze wet maar bij het Strafwetboek tegen mogelijke storing van de rust der vergadering straffen moesten worden vastgesteld.

Dat het door den voorzitter volgens alinea 2 opgemaakte procesverbaal voor schriftelijk bewijs zou gelden, scheen te strijden tegen het beginsel van art. 437 van het Wetboek van Strafvordering.

Art. 48. Dit artikel, meende men, behoorde niet in deze wet, maar in het reglement van orde.

Art. 50. 1°. De redactie van dit gedeelte van het artikel schijnt minder juist te zijn.

Er wordt verlangd dat deze bepaling ook toepassing zal vinden, wanneer beraadslaagd wordt over onderwerpen die de echtgenoote van een lid der Provinciale Staten aangaan.

2°. Waarom is dit verbod niet onder hetzelfde voorbehoud gesteld, hetwelk in de stedelijke reglementen wordt gevonden, namelijk: *mits kosteloos waarnemende voor de provincie.*

AFDEELING V.

Van de bevoegdheid der Provinciale Staten.

Voornamelijk werd dit gedeelte der wet, hetwelk tot opschrift heeft: *Van de bevoegdheid der Provinciale Staten*, voor het ongenoegzaamste van alle gehouden. In eene afdeeling werd dit hoofdstuk in het algemeen beschouwd en meende men, dat het collegie der Provinciale Staten in van elkander sterk onderscheidene betrekkingen moest worden gadegeslagen: voorcerst, wanneer het in zaken van rijks-belang belast was met de uitvoering naar regels van hooger hand ontvangen, en ten andere, wanneer het handelde in zaken van huishoudelijk provinciaal belang, naar regels welke het zich zelf voorschreef. De twee eigenschappen der provinciale vertegenwoordiging zijn alzoo: in de eerste plaats *rijksmagt*, en in de tweede plaats *provinciale magt*. Zijne rijksmagt moet het collegie der Provinciale Staten uitoefenen met betrekking tot de provincie als afdeeling van het Rijk, als deel van het geheel; zijne provinciale magt, met betrekking tot de provincie als zelfstandige gemeente, als aan het hoofd staande van de huishouding dier provincie; terwijl eindelijk het collegie van Provinciale Staten nog moet in aanmerking komen in eene *derde* betrekking, wanneer het de provincie als juridische persoon, naar het burgerlijke regt beschouwd, vertegenwoordigt.

De bevoegdheid en magt der Provinciale Staten, wanneer zij in die verschillende betrekkingen handelen, hadden naauwkeurig behooren omschreven te worden, en de onderscheidene toestanden had de wetgever behoorlijk moeten uiteenhouden. Men had gemeend dat de regten en pligten en de bevoegdheid der Provinciale Staten, met behoorlijke onderscheiding dezer driederlei eigenschap, in deze wet zouden zijn geregeld. Hierover had men het meest verwacht, en hierover was men het minst voldaan.

Men beschouwde het als een groot gebrek dezer wet, dat in deze afdeeling geen woord is gerept van de betrekking tusschen de Provinciale Staten en de gemeentebesturen, en dat de artt. 141 en 142 der Grondwet hier met stilzwijgen waren voorbijgegaan. Ook van de bepalingen der artt. 192 en 193 der Grondwet was hier ten eenen male gezwegen.

Art. 52. Men verlangde, dat de wet zich niet zoo hadde afgemaakt van de bepaling, wat door provinciaal huishouden behoorde te worden verstaan. Art. 131 der Grondwet, het provinciaal huishouden vermeldende, had de bedoeling, dat de wet regels en bepalingen zou stellen, waarnaar beoordeeld moest worden, wat al of niet tot het provinciaal huishouden behoorde. Men verwees naar art. 68 der staatsregeling van 1801, dat eenige onderwerpen opgaf, die onder het provinciaal huishouden gebragt moesten worden.

Art. 53. Deze woordelijk uit alinea 2 van art. 131 der Grondwet overgenomen bepaling achtte men onvolledig, omdat zij den twijfel niet wegnam, die wel eens betrekkelijk de goedkeuring is gerezen. Zullen de reglementen en verordeningen eenvoudig goed- of afgekeurd moeten worden zoo als zij ter goed- of afkeuring worden aangeboden; of zal de Koning onder wijziging van een gedeelte der reglementen of verordeningen mogen goedkeuren? De beantwoording dier vraag scheen niet twijfelachtig. Wanneer het laatste gebeurde zou er inbreuk worden gemaakt op de bevoegdheid der Provinciale Staten. Daarenboven scheen invoeging van een artikel gelijk aan art. 88 der Belgische wet allezins wenschelijk.

Ook hier betreurde men, dat allezins gemist werd eene opgave van wat provinciaal belang was, en welke grenzen het provinciaal van het rijks-belang afscheidden. Men wenschte dat de wet verschillende klassen mogt doen kennen van onderwerpen, die door provinciale of huishoudelijke verordeningen zouden kunnen worden geregeld. — Men wees op art. 85 der Belgische wet, waar wel niet materieel, maar toch formeel de betrekking van provinciale tot algemeene verordeningen was geregeld.

Art. 54. Het scheen dat de bevoegdheid om in hunne reglementen en verordeningen straffen te bedreigen aan de Provinciale Staten moest worden ontzegd. De Provinciale Staten maken de verordeningen, maar de straffen op de overtredingen dier verordeningen moeten in het algemeen Wetboek van Strafregt zijn vervat. Evenmin als de gemeentebesturen, zijn de Provinciale Staten goede strafwetgevers. Aan sommige leden kwam het voor dat bij dit artikel de wet van 6 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 12) bijzonder moest ter sprake gebragt worden.

In het stelsel der wet scheen ook voorloopige in-beslag-neming in verband met de verbeurd-verklaring te moeten worden aangenomen.

Art. 55. Het art. 55 scheen in de IVde afdeeling zijne plaats te moeten vinden. Dit artikel spreekt wel van het regt om wijziging op en splitsing van de ter vergadering in beraadslaging gebragte onderwerpen voor te stellen, maar niet van het regt van initiatief; men meende dat de wet ook dit regt behoorde te vermelden.

Eene bepaling als die van art. 57 der Belgische wet in deze wet op te nemen kwam allezins wenschelijk voor. Wel werd aan dien wensch tegengeworpen, dat die bepaling overbodig zou zijn, daar de zaak van zelf sprak; men zag van de andere zijde echter daarin waarborgen tegen willekeur, wanneer men eens uit art. 105 dezer wet een absoluut regt daaromtrent voor den commissaris des Koning mogt willen afleiden.

Art. 56. De artt. 56, 57, 58, 59 en 60 behooren tot het reglement van orde.

Alinea 1. *benoemt de voorzitter drie leden om* MET HEM *het bureau van stemopneming uit te maken.*

De functie van voorzitter der vergadering en stemopnemer zijn geheel onvereenigbaar.

Art. 58, *alinea* 2. Deze bepaling kwam bijzonder streng voor. Wanneer het verschil tusschen het getal stemmenden en stembrietjet van geen invloed kan zijn op de bepaling der meerderheid, behoors de stemming deugdelijk te zijn.

Art. 58. Er bestond verschil van meening daarover, of men de opsomming van de onder de negen nummers gebragte onderwerpen als eene enunciative, dan wel limitative nomenclatuur moest beschouwen. Over het algemeen hield men de opsomming voor enunciatief en besloot daartoe voornamelijk op grond der woorden: *onder deze kosten zijn begrepen.* Mogt het evenwel mogelijk zijn eene limitative opsomming in de wet te geven, ware dit zeer te wenschen; aan de mogelijkheid daarvan twijfelde men echter Intusschen achtte men eene verklaring omtrent de bedoeling om enunciatief of limitatief te zijn allezins noodzakelijk.

1°. *Jaarwedden van leden der Gedeputeerde Staten en van den griffier der Staten.* De aanmerking, die niet alleen de onder dit maar ook de onder de overige nummers opgenoemde kosten en uitgaven geldt, betreft den maatstaf naar welken men te beoordeelen heeft, of eene uitgave op de rijks- dan wel op de provinciale begrooting moet worden gebragt. De Grondwet heeft in haar 129ste artikel, in de 1ste en 2de alinea, twee begrootingen voor de provincie streng onderscheiden. De eerste is die, welke alleen zoodanige kosten bevat, welke veroorzaakt worden door het bestuur der Provinciale Staten, voor zooveel dit rijksbestuur is, en welke begrooting wordt opgenomen in de begrooting der staatsbehoeften; de tweede is die, op welke de enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven worden gebragt. Bij het opmaken dier beide begrootingen moet alzoo streng onderscheiden worden wat op de eerste en wat op de laatste begrooting zal behooren gesteld te worden. Bij uitgaven die voor het geheel, hetzij door het rijksbestuur hetzij door provinciaal bestuur worden veroorzaakt, bestaat geene moeijelijkheid; maar groote zwarigheid bestaat er wanneer de uitgave onverdeeld geschiedt, gedeeltelijk in het belang van het rijksbestuur, gedeeltelijk in het belang van het provinciaal bestuur. De uitgaven zouden eigenlijk dan naar dat gedeeltelijk belang over de rijks- en provinciale begrootingen moeten verdeeld worden. Eene billijke verdeeling van uitgaven en kosten, van welke dikwerf moeijelijk te beoordeelen zal zijn voor welk gedeelte zij voor het rijksbestuur, voor welk gedeelte zij voor het provinciaal bestuur plaats hebben, zou evenwel onuitvoerbaar kunnen bevonden worden. Uit hoofde dezer zwarigheid en in verband met de strenge onderscheiding der Grondwet, ontstonden twee verschillende meeningen; van welke de eerste zich op de bedoeling en billijkheid der Grondwet, de andere zich op hare letterlijke bewoordingen beriep. Volgens de eerste meening scheen het allezins billijk en overeenkomstig den geest der Grondwet, om wat hoofdzaak was bij hetgeen kosten of uitgaven had veroorzaakt, te doen beslissen, op welke begrooting, die van het Rijk of die der provincie, die kosten of uitgaven zouden worden gebragt. Wanneer men naar dezen regel bijv. de jaarwedden van de Gedeputeerde Staten en van den griffier beoordeelde, konden zij geenszins op de rijks-begrooting worden gesteld. De Gedeputeerde Staten zijn in de eerste en voornaamste plaats commissie van uitvoering van de Provinciale Staten, wier voornaamste werkzaamheden en verrigtingen het provinciaal bestuur betreffen; dit bestuur is hoofdzaak; het rijksbestuur Lekleedt eene meer ondergeschikte plaats, als alleen strekkende om het verband tusschen het geheel en zijne deelen te bewaren. Maar wanneer provinciaal bestuur hoofdzaak is, behooren ook de jaarwedden door dat bestuur veroorzaakt, op de provinciale begrooting gebragt te worden. Regtvaardigheid moet evenzeer ten opzigte van 's Rijks schatkist als ten opzigte van de provincie worden in acht genomen. — Dezelfde redenen gelden, naar die eerste meening, tevens voor de jaarwedden van den griffier als eersten minister van de Provinciale Staten. — Voorts meende men dat, om boven opgegevene redenen, alleen de kosten voor jaarwedde van den commissaris des Konings, en de kosten sub nis. 1 en 3, voor zooverre die de jaarwedde en de reiskosten van den commissaris des Konings betreffen, en 8 en 9, op de rijksbegrooting moesten gebragt worden, daar het rijksbestuur de hoofdzaak is die deze kosten veroorzaakt.

Volgens de tweede meening moest men zich letterlijk aan de woorden der Grondwet houden, en op de provinciale begrooting alleen die uitgaven stellen, welke *enkel* huishoudelijke en provinciale zijn. Alle de uitgaven die slechts voor een gedeelte, hoe gering ook, ten behoeve van het rijksbestuur worden gedaan, moeten, niettegenstaande zij voor het grootste gedeelte in het belang van provinciaal bestuur plaats hebben, op de rijksbegrooting worden gesteld; zoodat de jaarwedde van Gedeputeerde Staten en van den griffier en alle andere uitgaven, welke niet als enkel en uitsluitend voor het provinciaal bestuur gedaan te beschouwen zijn, geenszins op de provinciale maar op de rijksbegrooting behooren gebragt te worden.

2°. *der bureau-geëmployeerden.* Bij art. 30, 5°., is reeds gevraagd wie men door beambten bij het provinciaal bestuur verstond. Diezelfde

Regeling van de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

vraag klemt te meer ten aanzien van de bureau-geëmploijeerden. Het komt er toch op aan, dat deze geëmploijeerden provinciale bedienden zijn. De strekking van art. 109 zou kunnen zijn, dat zij als rijksbeambten wierden beschouwd; te meer nog wanneer zij bovendien uit 's Rijks schatkist wierden betaald.

3°. *de reiskosten.* Algemeen gaf men den wensch te kennen naar eene billijke regeling der reiskosten, die tot nog toe volgens een veel te hoog gesteld tarief worden genoten. Een nieuw tarief werd met aandrang gevraagd.

6°. *de kosten van gewoon onderhoud.* De vraag werd gedaan, waarom hier slechts van *gewoon* onderhoud was gesproken, terwijl sub 8°. ook het *buitengewoon* onderhoud was begrepen. Men antwoordde, dat waarschijnlijk bedoeld was, dat de buitengewone kosten door den eigenaar moesten worden gedragen, de gewone daarentegen door den gebruiker. Men wees op art. 840 van het Burgerlijk Wetboek, en beriep zich op de slotwoorden sub 8°. gebezigd: *voor zooverre hetzelve rijks-eigendom is.*

8°. Men meende, dat onder deze kosten het meubelen der woning van den commissaris des Koninge stellig niet begrepen mogt zijn; de uitgave hiervoor wenschte men ook nimmer ten laste der provincie gebragt te zien.

Art. 62. Men wees hier op art. 69 der Belgische wet, waar eene reeks van onderwerpen wordt opgegeven, om daardoor het begrip van provinciale en huishoudelijke uitgaven eenigzins te bepalen. In deze wet wordt zoodanig artikel niet gevonden, en zoo al niet limitatief, hetgeen minder uitvoerbaar scheen, verlangde men ten minste enunciatief iets tot de bestemming van het begrip van provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven te zien gedaan.

Alinea 1. *en onderwerpen die aan Onze goedkeuring.* In de eerste plaats werd gevraagd of de Koning ook bevoegd was de begrooting *gedeeltelijk* goed te keuren, zoodat Hij zijne goedkeuring daaraan zou kunnen hechten met uitzondering van een of meer posten? In de tweede plaats of de Koning ook nieuwe posten op die begrooting kon plaatsen?

De beantwoording dier vragen hangt af van de bevoegdheid welke grondwettig aan den Koning moet worden toegekend. Art. 129, alinea 2 der Grondwet schrijft voor, dat de Staten hunne begrooting opmaken, en dat deze door de Staten opgemaakte begrooting de goedkeuring des Konings vereischt. Wanneer nu de Koning de begrooting goedkeurt, hetzij met weglating van de door Provinciale Staten daarop gebragte, hetzij met opbrenging van nieuwe posten, meende men, dat de begrooting niet zóó was goedgekeurd, als zij door de Staten der provincie was opgemaakt, en dat eene andere dan de door die Staten opgemaakte begrooting goedkeuring had erlangd. — Trouwens men vond wel eenig verschil tusschen het een en het andere geval, daar toch eene begrooting, waarvan de Koning posten schrapt, voor het behouden gedeelte ten minste door de Staten is opgemaakt; terwijl, bij eene goedkeuring der begrooting door den Koning, nadat Hij daarop nieuwe posten heeft gebragt, voor dat nieuwe gedeelte zeer zeker de begrooting door de Staten niet is opgemaakt.

In art. 87, alinea 2 en 3, der Belgische wet worden zoodanige gedeeltelijke goedkeuringen toegelaten. Volgens onze Grondwet is echter het begrip van zelfstandigheid der Provinciale Staten meer op den voorgrond gezet dan bij de Belgische constitutie. — Daarenboven, zoo de Koning de bevoegdheid heeft nieuwe posten op de begrooting te brengen, zal daarvan een noodzakelijk gevolg moeten zijn, dat door den Koning de middelen daarvoor kunnen worden daargesteld, daar de Provinciale Staten zouden kunnen weigeren in die nieuwe posten door nieuwe middelen te voorzien. In de Belgische wet leest men wel: » si, dans ce cas, les fonds provinciaux sont insuffisants, il y sera » pourvu par une loi"; doch daar die wet eene provinciale belasting moet daarstellen, bestaat er twijfel, of zoodanige wet wel overeen te brengen zou zijn met onze Grondwet.

Hoe dit ook wezen moge, het zal noodzakelijk zijn in die gevallen te voorzien, waarin de Koning, zoo de bevoegdheid, waarover men twijfelde, ontbreekt, de goedkeuring aan de begrooting weigert, omdat Hij een of meer posten van de begrooting wil afgenomen hebben; en in die gevallen, waarin de Koning meent, dat nieuwe posten op de begrooting moeten worden gebragt, wanneer de provincie in de vervulling van verpligtingen, hetzij uit de wetten, hetzij uit aangegane verbindtenissen voortvloeijende, achterlijk blijft. — Ook dient een termijn te worden bepaald, binnen welken de Koninklijke goedkeuring gegeven of geweigerd behoort te worden, opdat alle ongelegenheden worden voorgekomen, die uit het gemis aan eene vastgestelde begrooting zouden kunnen voortvloeijen.

Alinea 2. *Zij rigten die begrooting in naar de daarvoor gegevene voorschriften.* Wie zal die voorschriften geven? Men verlangt dat dit door de wet geschiede, en door deze een model van begrooting worde voorgeschreven. Voorbeelden werden bijgebragt van misbruik, dat gemaakt was van het geven van modellen voor begrootingen, waardoor op velerlei wijs de gemeentebesturen gedwongen waren geweest hunne begrootingen zoo in te rigten, als het gouvernement der provincie dit verlangd had. Ditzelfde misbruik zou door de Regering ten opzigte der provincien kunnen plaats hebben, en zoodanige inmenging wenschte men te keeren.

Art. 63. Men wenschte in het algemeen deze posten naauwkeuriger onderscheiden te zien. En met betrekking tot de uitgaven sub 2°, wees men wederom op art. 69 der Belgische wet, om te doen zien hoe daar met name uitgaven waren opgenomen, die uit vroegere wetten ten laste der provincien voortvloeiden. — Ook in deze wet achtte men zoodanige, zooveel mogelijk volledige opsomming nuttig en wenschelijk.

Art. 64. Bij dit artikel is in één afdeeling de provinciale comptabiliteit vooral breedvoerig behandeld. Boven alles betreurde men het, dat de rijks-comptabiliteit tot nog toe niet was geregeld overeenkomstig met de nieuwe beginselen der Grondwet; eene verwijzing op vele punten naar die regeling zou alsdan voldoende zijn geweest.

De provinciale comptabiliteit behoort in deze wet op eene en dezelfde plaats te worden geregeld, hetzij bij art. 88, hetzij bij art. 64 dezer wet. Als beginselen, die voor de provinciale comptabiliteit moeten worden vooruitgesteld, heeft men voorcerst aangevoerd, dat, daar Gedeputeerde Staten met de uitvoering der begrooting belast zijn, zij ook wegens die uitvoering verantwoording schuldig zijn; — ten andere, dat die verantwoording moet worden afgelegd aan dengene, die de begrooting heeft tot stand gebragt, en dat deze de verantwoording beoordeelt en moet goedkeuren; waaruit volgt, dat de verantwoording moet worden goedgekeurd, niet alleen door de Provinciale Staten, maar ook door den Koning; — in de derde plaats, dat iedere verantwoording moet worden afgelegd op eene rekening, die het gevoerde beheer naar waarheid in cijfers voorstelt; ten einde nu de waarheid der cijfers gestaafd worde, moeten zij aan de beoordeeling van den daartoe bevoegden regter, de Algemeene Rekenkamer, onderworpen worden; de rekening van Gedeputeerde Staten behoort dus vóór dat de verantwoording zal plaats hebben, door de Rekenkamer juist en rigtig bevonden te zijn; — ten vierde, dat, ten einde de Rekenkamer in staat zij om de juistheid der rekening te beoordeelen, aan haar een afdoend middel van vergelijking van contrôle moet worden verschaft; — en eindelijk, dat dit middel van vergelijking en contrôle gelegen is in de rekening en verantwoording, die de provinciale comptabelen, ofschoon hunne bevelen ontvangende van Gedeputeerde Staten, aan de Rekenkamer moeten afleggen.

Als de uitkomst dezer beschouwingen wenschte men art. 64 te doen vervallen, en op art. 88 te laten volgen een nieuw artikel, hetwelk de volgende *drie* hoofdpunten zou moeten bevatten:

1°. dat de comptabelen wegens de provinciale fondsen rekening en verantwoording doen aan de Algemeene Rekenkamer;

2°. dat de Gedeputeerde van hun beheer verantwoording doen aan de Provinciale Staten, en daarbij overleggen eene administrative rekening, van welke de cijfers door de Algemeene Rekenkamer zijn deugdelijk verklaard; en

3o. dat de goedkeuring, door de Provinciale Staten gegeven aan het beheer hunner Gedeputeerden, de bekrachtiging des Konings vereischt.

Men vroeg vervolgens bij de beoordeeling van art. 64 in het systeem der wet waarom de wet volstrekt niet aanduidde wie de rekening op zal maken? Of bij het onderzoek der rekening in de vergadering der Provinciale Staten de Gedeputeerden mede zullen mogen stemmen? En of de wet geen termijn moest bepalen, binnen welken de rekening en verantwoording behooren te worden gedaan?

Art. 65. Ook dit artikel zou, voor zooveel het de rekening en verantwoording betreft, tusschen de artt. 88 en 89 behooren overgebragt te worden. Sommige leden wenschte de 1ste alinea van dit artikel te behouden zoo als zij nu geschreven staat; anderen verlangden, in plaats van *na* de goedkeuring, het ter inzage leggen voor het publiek *vóór* de goedkeuring te zien voorgeschreven; terwijl daarenboven het gevoelen werd geuit, dat dit ter inzage leggen voor het publiek overbodig was, omdat de zittingen der Provinciale Staten openbaar waren. Aan dit laatste gevoelen werd evenwel tegengeworpen, dat voor deze zaak, uit haren aard, de openbare behandeling in de vergadering voor het publiek niet genoegzaam was. Nog werd de wensch uitgedrukt, dat de begrooting en rekening gedrukt en verkrijgbaar gesteld of in een provinciaal dagblad geplaatst mogten worden.

Art. 66. Omtrent dit artikel bestonden twee zeer uiteenloopende gevoelens, welke beide evenwel hetzelfde doel trachtten te treffen; dat doel beoogde de uitbreiding van den werkkring der Provinciale Staten, die bij dit artikel te bekrompen was getrokken.

Volgens het eerste gevoelen wenschte men de opsomming der onderwerpen, tot den werkkring der Provinciale Staten behoorende, vollediger gemaakt en aangevuld te zien. De verdedigers van dat gevoelen beriepen zich op de artt. 71 en volgende der Belgische wet. De moeijelijkheid echter om eene gewenschte volledigheid te bereiken, deed het tweede gevoelen geboren worden, waarvan de voorstanders begeerden, dat in dit art. 66 geen enkel onderwerp zou worden opgenoemd, en dat hier niets zou worden omschreven; maar dat al wat buiten den werkkring der Gedeputeerde Staten, die bij art. 84 moest worden begrensd, was gelegen, aan de Provinciale Staten zou opgedragen zijn.

1o. *het voordragen van provinciale belastingen.* Bij het uitschrijven van provinciale belastingen zal men zich behooren te houden aan regels, opdat men niet trede op het gebied van den algemeenen wetgever, of in strijd kome met het algemeen belang. Die regels behoorden in de wet te zijn opgenomen; de grenzen moesten getrokken worden, waarbinnen de voordragt van provinciale belastingen zou moeten blijven, en welke soort door de Provinciale Staten zouden kunnen voorgedragen worden. Op de vraag of de Koning de voordragten van provinciale belasting zou kunnen terughouden, zoodat zij niet ter bekrachtiging aan de Staten-Generaal wierden aangeboden, meende men ontkennend te moeten antwoorden, op grond dat de Koning in

dezen als deel van de wetgevende magt handelt; dat de Provinciale Staten op bekrachtiging van provinciale belastingen tot dekking van goedgekeurde, enkel provinciale en huishoudelijke uitgaven, die door hen aan den Koning waren voorgedragen, een aan de Grondwet ontleend regt hebben, en dat de algemeene wetgevende magt tot de bekrachtiging of afkeuring verpligt is. Zoo de Koning ten deze als uitvoerende magt kon handelen, zou de terughouding of voordragt van Zijnen wil afhangen; nu is dit het geval niet.

3°. Men achtte het volstrekt noodzakelijk, dat de wet voorzag in het geval, waarin de aanleg van werken ten nutte van meer dan ééne provincie moest geschieden.

4°. In het systeem der wet zou men hier *dadingen* bijgevoegd wenschen te zien.

Art. 68. De meerderheid der leden begreep, dat door dit artikel in het minst niet ware voldaan aan het voorschrift der Grondwet, dat in art. 133 vervat is. Men leest daar in alinea 2: *De wet regelt de gevolgen.* In dit art. 68 wordt alleen de schorsing en vernietiging bepaald, zonder eenig gevolg er van te regelen.

Er werd opgemerkt dat bij dit artikel, ten opzigte van de magt om te schorsen en te vernietigen, geen onderscheid wordt gemaakt tusschen reglementen en verordeningen, welke reeds goedgekeurd zijn, en besluiten die geene goedkeuring behoeven.

Men oordeelde, dat de wet eenige bepalingen moest inhouden ten aanzien van den tijd, gedurende welken de schorsing zou kunnen voortduren, en welke de gevolgen der schorsing gedurende dien tusschentijd zouden zijn. Ten aanzien van dit punt wees men op art. 89 der Belgische wet.

Art. 69. Bij dit artikel wordt het regt om het onderzoeken of bewerken van eenige zaak aan eene commissie van eenige leden uit hun midden op te dragen, aan de Provinciale Staten verzekerd. Het bij art. 69 toegestane regt schijnt zoo eenvoudig en zoo onschadelijk, dat het zonder eenige beperking moet worden gegeven, terwijl steeds de schorsing of vernietiging van de besluiten der Provinciale Staten kan tusschen beide treden, wanneer deze hunne magt mogten overschrijden; men ziet geene noodzakelijkheid om dit regt hier méér te beperken dan in art. 84 der Belgische wet.

Alinea 2. Met aandrang is de meening te kennen gegeven, dat de tusschenkomst van den commissaris des Konings moest wegvallen, daar zij eene belemmering zou kunnen zijn der vrijheid, waarmede de plaatselijke en andere besturen inlichtingen behoorden te geven. Tevens wenschten sommige leden de bijvoeging van een wets-artikel, waardoor gemeente- en andere besturen verpligt zouden worden tot het geven der gevraagde inlichtingen.

HOOFDSTUK IV.

Van Gedeputeerde Staten.

AFDEELING I.

Van de zamenstelling.

Art. 70. Met betrekking tot het getal leden, waaruit de collegien van Gedeputeerde Staten in de verschillende provincien zullen bestaan, zijn de volgende aanmerkingen gemaakt.

Sommige leden vonden in het getal een bezwaar tegen de opdragt aan het collegie van de menigvuldige werkzaamheden in de verschillende takken van provinciaal bestuur, en zouden voor een grooter getal zijn, opdat menige werkzaamheid, welke door het collegie of door eene afdeeling daarvan zou behooren verrigt te worden, niet tot de bureaux zou vervallen. Enkele leden daarentegen vonden het getal zelfs te groot; zij wenschten een kleiner getal, zoo als bijv. voor Overijssel 4, voor Drenthe 3 leden. Over het algemeen evenwel kon men zich met de getallen van art. 70 wel vereenigen, zoo men niet de voorkeur moest geven aan evene getallen, bijv. van 4 en 6, opdat het collegie, bij voltalligheid stemmende, nimmer de moeijelijkheid mogt ondervinden van eene staking der stemmen, waarover bij art. 82 nader werd gehandeld.

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 71. 2°. *militaire regterlijke magt.* Bedoelt de wet hierdoor alleen het hoog militair geregtshof, of zijn ook de auditeurs-militair hieronder begrepen?

Is op de griffiers bij de regterlijke magt wel gelet? Deze toch zijn geen leden dier magt.

5°. *districts-commissaris.* Door de goedkeuring van deze uitsluiting wenschte men niet de districts-commissarissen te bestendigen, maar alleen die districts-commissarissen uit te sluiten, die nog bestaan.

Integendeel, men verlangde de afschaffing der districts-commissarissen zoo spoedig mogelijk, en herinnerde met opzigt tot dit punt aan het programma van 13 November 1848; terwijl de meening geuit werd, dat de kosten dier districts-commissarissen meer bedroegen dan in dat programma was opgegeven.

Mogt evenwel de Regering de districts-commissarissen willen behouden, zou zeer zeker in haar systeem deze wet hunnen werkkring moeten regelen.

7°. *instellingen.* Zijn hiermede alleen bedoeld *openbare instellingen* of ook bijzondere inrigtingen van onderwijs? De reden van uitsluiting voor de onderwijzers in het algemeen, gevonden wordende in het toezigt dat het collegie van Gedeputeerde Staten verpligt is te houden, moet ook bijzondere inrigtingen onder deze uitsluiting doen begrijpen.

9°. *lid of secretaris van een polderbestuur.* Men wenschte deze uitsluiting niet alleen uitgestrekt te zien tot polderbesturen, maar in het algemeen tot alle waterschappen. Ook dijkgraven verlangt men uit te sluiten.

Schoon men in het algemeen niet voor het te veel vermeerderen van uitsluitingen gestemd was, zijn evenwel nog andere categorien van uitsluitingen ter sprake gebragt, zoo als die van advocaten, van procureurs, van solliciteurs, en inzonderheid van notarissen, en wel op grond dat de persoonlijke betrekkingen der notarissen tot begunstiging van persoonlijke en bijzondere belangen te zeer aanleiding zouden kunnen geven.

Art. 72. Men vroeg of er niet bepaald moest worden, dat de commissaris des Konings en de Gedeputeerde Staten elkander niet nader dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap mogen bestaan?

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van de Gedeputeerde Staten.

Art. 78. *zonder wettige redenen.* Men zag weinig waarborg voor het juiste oordeel omtrent de wettigheid der redenen, daar het onderzoek volgens art. 80 zooveel later zal moeten plaats hebben. Zoo men nu al niet treden wilde in het systeem der Belgische wet, in haar art. 101 vervat, gaf men in bedenking of het door Gedeputeerde Staten gepleegde verzuim in het bijwonen der vergaderingen niet het best zou kunnen blijken uit presentie-lijsten, welke Gedeputeerde Staten verpligt zouden moeten zijn in hunne vergaderingen te houden, en welke voor de provinciale vergaderingen ter inzage zouden moeten worden gelegd, daar anders bezwaarlijk het gepleegde verzuim naar behooren zou kunnen geconstateerd worden.

twee achtereenvolgende maanden. Ook werd het wegblijven gedurende ééne maand zonder wettige redenen genoegzaam verzuim geacht om vervallen te worden verklaard.

vervallen verklaard. Men meende, dat het inhouden, hetzij van de geheele jaarwedde, hetzij van een gedeelte daarvan, de verzuimen meer zou voorkomen dan vervallen-verklaring, waartoe de Provinciale Staten zoo gemakkelijk niet zullen besluiten.

Art. 79. Bij twijfel of tegen het verbod in alinea 1 van dit artikel wel voorzien was door art. 175 van het Strafwetboek, wenschte men het artikel aldus te lezen: *Onverminderd de bepaling van art. 175 van het Strafwetboek, is aan de leden der Gedeputeerde Staten verboden*, enz.

Art. 80. Kan er inmiddels vóór de beslissing omtrent de vervallen-verklaring eene schorsing van het lid van Gedeputeerde Staten plaats hebben?

Op deze vraag antwoordde men, dat zij in het geval van art. 77 wel kon te pas komen, omdat zulk een lid van regtswege ophoudt, lid van het collegie te zijn, en dat collegie hem ter vergadering welligt niet zou toelaten; doch dat de schorsing in de gevallen van de artt. 78 en 79 niet zou plaats hebben, omdat de vervallen-verklaring van de beslissing der Provinciale Staten afhangt.

Men verlangde dat bij deze afdeeling een nieuw artikel gevoegd zou worden, eenen termijn vaststellende, binnen welken eene in het collegie van Gedeputeerde Staten opengevallene plaats behoorde vervuld te worden.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen, beraadslagingen en bevoegdheid der Gedeputeerde Staten.

Art. 81, *alinea* 2. *Zij vergaderen zoo dikwijls als de behoorlijke* enz. Deze geheele 2de alinea kan wegvallen. Zij bevat eene bepaling, welke in het reglement van orde voor het collegie van Gedeputeerde Staten moet worden opgenomen. Dat reglement van orde behoort door de Provinciale Staten te worden goedgekeurd, en daarin zullen dan ook de dagen moeten aangewezen zijn, die voor de vergaderingen van het collegie zijn vastgesteld.

Alinea 3. *Onze commissaris in de provincie is voorzitter der vergadering.* Behoort ook hier niet, even als in art. 39, te worden voorzien in het geval van ontstentenis en verhindering, en op welke wijs?

en heeft stem in dezelve. Men vindt er groot bezwaar in, dat de commissaris des Konings stem in de vergadering zal hebben, wanneer het collegie geconstitueerd is als administratief regter in zake van belastingen, van militie enz. Wanneer ook dan de commissaris des Konings medestemt, vervalt grootendeels de waarborg, welken dat collegie opleveren moet; doch men erkent dat art. 137 der Grondwet geen onderscheid schijnt te maken.

Art. 82, *alinea* 3. *beslist de stem van Onzen commissaris.* Tegen de toekenning eener beslissende stem aan den commissaris des Konings is men algemeen opgekomen. De Grondwet geeft hem alleen eene stem; de wet mag dat grondwettelijk voorschrift niet uitbreiden. Wel heeft men de moeijelijkheden, die uit het staken der stemmen zouden kunnen voortspruiten, overwogen, doch vond daarin geene verontschuldiging om tegen de duidelijke bewoordingen der Grondwet te handelen. Men wenschte dat de grondwettelijke regels van artt. 101 en 128 j°. 101, voor de Staten-Generaal en Provinciaal vastgesteld, ook voor Gedeputeerde Staten zouden gelden. Die regels verlangde men in deze wet te zien opgenomen.

Art. 84. De heofdbeginselen van wat leiding en uitvoering is behooren in deze wet te worden opgenomen, en vervolgens, uit hoofde der moeijelijkheid om dit onderwerp in de wet geheel te regelen, in eene instructie voor Gedeputeerde Staten te worden uitgebreid. Deze

nstructie moet door de Provinciale Staten worden vastgesteld. Het bewaar om die hoofdbeginsslen en de uitbreiding van dezelve te geven, chijnt niet gewigtig; want leiding en uitvoering is één denkbeeld lat onveranderd steeds blijft bestaan.

Art. 85. *belast met de uitvoering opgedragen.* Dit artikel schijnt ook wat dit eerste deel betreft niet te voldoen aan de Grondwet. Het rtikel slaat alleen op het laatste gedeelte van art. 130 der Grondwet, hetwelk bepaalt, dat de Staten belast worden met de uitvoering van wetten en Koninklijke bevelen betrekkelijk tot die takken van algemeen binnenlandsch bestuur, welke de Koning goedvindt hun op te dragen, terwijl de last tot uitvoering der wetten en Koninklijke bevelen, betrekkelijk tot die takken van binnenlandsch bestuur, welke de wet zal aanwijzen en van welke art. 143 der Grondwet van 1840 er eenige aanduidde, volstrekt niet gegeven wordt. Er zal eene algemeene wet noodzakelijk zijn om den kring van het eerste gedeelte van art. 130 der Grondwet te omschrijven.

met de behoorlijke voorbereiding van al wat enz. Dit werd eene zeer onbestemde uitdrukking gevonden, welke veel aanleiding tot misbruik zou kunnen geven.

Achter de woorden: *moet worden gebragt*, behoort ongetwijfeld te worden bijgevoegd: *tenzij de Provinciale Staten niet noodig achtten van de hun bij art.* 69 *dezer wet gegeven bevoegdheid gebruik te maken.*

door de daartoe bevoegde autoriteiten. Men wenschte hier te lezen: *door de bij de wet bevoegd verklaarde en aangewezen autoriteiten.*

Voorts miste men hier ten eenen male regels en voorschriften voor de gevallen waarin de Gedeputeerde Staten de administrative regtsmagt zullen moeten uitoefenen. — En wenschte men eindelijk een artikel achter het art. 85 gevoegd, inhoudende dat de Gedeputeerde Staten verantwoording schuldig zijn aan de Provinciale Staten wegens hunne verrigtingen, voor zooverre die betrekking hebben tot het provinciaal beheer en de uitvoering der besluiten door de Provinciale Staten genomen; dat zij verpligt zijn op de interpellatien aan de Provinciale Staten de verlangde openingen en inlichtingen te geven; en dat zij, bij weigering daarvan, mede door de Provinciale Staten van hunne betrekking vervallen kunnen worden verklaard.

Art. 86. Over dit artikel bestond verschil van gevoelen. Sommige leden wilden dit artikel behouden; anderen den regel juist omkeeren, zoodat de plannen en voorwaarden wierden vastgesteld door Provinciale Staten, voor zooverre niet, in eenig bijzonder geval, die vaststelling aan Gedeputeerde Staten wierd overgelaten. De leden, die het eerste gevoelen voorstonden, meenden dat het vaststellen der plannen en voorwaarden van aanbestedingen eene zaak van uitvoering is. Die het andere gevoelen verdedigden, waren van oordeel, dat er in den regel veel in de plannen en voorwaarden van aanbesteding ligt, dat den aanleg der zaak zelve raakt, waardoor het vaststellen derzelve meer is dan uitvoering, en dat vaststellen geheel aan Gedeputeerde Staten over te laten hoogst gevaarlijk kan zijn: de Gedeputeerde Staten toch zullen slechts eene som gelds aanvragen en de Provinciale Staten die toestaan, zonder de zaak te onderzoeken en na te gaan

Art. 87. Men verlangde, behalve de toezending, tevens plaatsing in een provinciaal blad. Ook de rekening moet vooraf worden toegezonden. Begrooting en rekening moeten beide verkrijgbaar worden gesteld. Dit artikel gewaagt alleen van de huishoudelijke provinciale begrooting: hoe zal er gehandeld behooren te worden met de begrooting der provincie, die op de staatsbegrooting moet worden gebragt? Dit artikel schijnt in gebreke te zijn, voor zooverre het niet bepaalt, dat de Gedeputeerde Staten de begrooting ontwerpen; of ligt dit reeds in de woorden: *door de Gedeputeerde Staten aan ieder lid der Staten toegezonden*? De redactie moest dit beter uitdrukken.

Art. 88, *alinea* 1. *van wege Gedeputeerde Staten.* Men wenschte te lezen: *door Gedeputeerde Staten, en van wege hen door den voorzitter geteekend.*

De voorschriften waardoor de betaalmeesters der provincie behooren gebonden te zijn, worden hier niet aangetroffen; van daar dat er geen waarborg is, dat die betaalmeesters uitsluitend op zoodanige bevelschriften als art. 88 voorschrijft zullen betalen, en dat die regels omtrent de bevelschriften zullen worden opgevolgd.

geteekend door den voorzitter. Het gevoelen werd geuit dat ook een lid der Gedeputeerde Staten de bevelschriften zou moeten teekenen, opdat daaruit zou kunnen blijken, dat het bevelschrift bij het collegie van Gedeputeerde Staten ter tafel was geweest.

ten laste der begrooting. Deze uitdrukking scheen aan sommigen minder juist.

Alinea 3. *af- en overschrijving van posten.* Men verlangde dat geene af- en overschrijvingen plaats zouden hebben zonder de toestemming der Provinciale Staten, die tot verandering van hetgeen zij eenmaal vaststelden ongetwijfeld behooren mede te werken.

Voorts wees men op art. 113 der Belgische wet, en vroeg of dergelijke bepaling niet moest worden opgenomen. Over die remisen evenwel was niet zelden veel te doen geweest; daarom wenschte men het ter beschikking stellen der gelden verzekerd te zien. Andere leden daarentegen achtten het onraadzaam den Minister van Financien met deze ontvangen gelden te bemoeijen, en wilden daarom twee afzonderlijke kassen, en geene vermenging van provinciale en rijksgelden.

Art. 89. Sommige leden meenden, dat de benoeming van provinciale ambtenaren door de Provinciale Staten, op eene voordragt van Gedeputeerde Staten, moest geschieden. Anderen waren voor het behoud van het artikel, omdat zij meenden, dat de benoeming van ambtenaren uitvoering was; terwijl de Gedeputeerde Staten altijd voor die benoemingen aan de Provinciale Staten verantwoordelijk bleven, en dat de benoeming in het belang der zaak beter zal zijn wanneer zij door een klein dan wanneer zij door een groot getal personen geschiedt.

Ook hier werd de vraag gedaan, welke provinciale ambtenaren bedoeld werden; terwijl men begreep, dat de instructien voor die ambtenaren zouden moeten vastgesteld worden door Provinciale Staten.

Art. 90. Men vroeg of het besluit der Provinciale Staten, waarbij magtiging wordt verleend tot het voeren van een regtsgeding, aan de goedkeuring des Konings onderworpen moet worden. Uit het alternatief in alinea 2 gesteld, scheen dit niet noodig. Sommige leden wenschten dat tot het voeren van regtsgedingen de magtiging des Konings steeds zou worden gevorderd, met uitzondering alleen voor het geval van een geding tusschen het Rijk en de provincie. Andere leden konden geen vrede hebben met de in-de-plaats-treding van 's Konings goedkeuring voor die der Provinciale Staten, en maakten op het gevaar opmerkzaam, dat, zoo dit artikel mogt worden tot wet verheven, de magtiging der Provinciale Staten bijna nimmer zou worden gevraagd. Zij verlangden, dat voor eenen eisch, de Gedeputeerde Staten steeds de magtiging der Provinciale Staten behoorden te vragen, maar bij verwering vrij zouden mogen handelen.

Blijkt voorts uit de 1ste alinea genoegzaam, dat het geding op naam van Gedeputeerde Staten zal gevoerd worden?

Alinea 3. *Zij zijn bevoegd.* Men opperde het denkbeeld om ook hier bij te voegen de woorden: *en verpligt.*

Art. 91, *alinea* 1. *afkondiging.* Er is gevraagd, of de termijn van afkondiging niet moet worden bepaald?

Alinea 2. *te rekenen van den tienden dag na de voorschreven afkondiging.* Men vroeg, of de tiende dag, dan wel de elfde de eerste zou zijn, op welken de wet zal beginnen te werken, en wees op art. 2 van de algemeene bepalingen der wetgeving; overeenkomstig hetwelk men ook hier wenschte te lezen: *op den tienden dag na* enz.

Art. 92. *en die afgekondigd moeten worden.* Uit deze bewoording is onmogelijk op te maken, welke beschikkingen de wet aanneemt dat afgekondigd moeten worden: het beginsel van onderscheiding tusschen beschikkingen die behooren afgekondigd te worden, en zoodanige beschikkingen die niet afgekondigd behoeven te worden, moet in de wet worden gevonden.

Art. 93. Sommige leden wilden de toestemming der reglementen en verordeningen, van welke dit artikel spreekt, uitstrekken tot eene toezegging aan den Hoogen Raad en aan het provinciaal geregtshof der provincie. Anderen hielden dusdanige toezeggingen voor overbodig.

Art. 94. Waren bij art. 68 de gevolgen van schorsing en vernietiging van besluiten der Provinciale Staten in het geheel niet geregeld, bij dit artikel zijn die met betrekking tot geschorste en vernietigde besluiten van Gedeputeerde Staten wel geregeld, doch niet overeenkomstig met het voorschrift der Grondwet. De Koning toch regelt hier de gevolgen, niet de wet

Men vindt in dit artikel op ééne lijn gesteld de uitvoering van huishoudelijke en provinciale reglementen, en de uitvoering van wetten en algemeene maatregelen van inwendig bestuur; — niettegenstaande de Gedeputeerde Staten eene zelfstandige uitvoerende magt hebben met betrekking tot provinciale verordeningen, en alleen agenten van de algemeene uitvoerende magt zijn met betrekking tot de wetten en de algemeene maatregelen van inwendig bestuur. Voor schorsing van provinciale reglementen moet de Koning reden van strijd met de wetten of het algemeen belang opgeven: maar kan de Koning daartoe verpligt worden geacht bij schorsing van algemeene maatregelen van inwendig bestuur?

Zijn de uitspraken van het collegie van Gedeputeerde Staten, welke door hetzelve als administratiren regter worden gegeven, onder het woord *besluiten* van art. 133 der Grondwet begrepen? — Men erkent dat ook hier, even als bij art. 81 ten opzigte van art. 137 der Grondwet is gezegd, de Grondwet geen onderscheid schijnt te maken.

Alinea 2. *zoodanig besluit.* Men verlangt hiervan de plaatsing in het *Staatsblad.*

Alinea 3. *het noodige* Eene veel te onbestemde uitdrukking, want hoe verre zal de magt gaan, die de commissaris des Konings zal kunnen uitoefenen?

Art. 95, *alinea* 2. *overeenkomstig de hun gegevene voorschriften.* Wie zal die voorschriften geven? Men vond niet goed, dat eene hoogere autoriteit die voorschriften gaf, maar meende dat dit aan de Provinciale Staten zou moeten overgelaten worden. Zal men ook door deze laatste alinea de bevoegdheid der Gedeputeerde Staten niet uitsluiten, om andere statistieke opgaven te geven, dan die strekken moeten om het verslag, waarvan alinea 1 spreekt, te staven?

Art. 96. Sommige leden verlangden het inkomen der Gedeputeerde Staten van Zuid- en Noordholland met dat van andere gewesten gelijkgesteld te zien; terwijl anderen geloofden, dat f 1500 niet genoeg was, vooral in vergelijking met de bezoldiging van andere ambtenaren.

Alinea 2. *een derde gedeelte.* Zoo men al niet het *geheele* inkomen als presentie-geld wil uitdeelen, heeft de meening aanhangers gevonden, ook met het oog op de aanmerking op art 76 gemaakt, dat dit althans *voor de helft* behoorde te geschieden.

Alinea 3, *wegens ziekte.* Afwezendheid wegens ziekte geloofde men, dat zeer zeker de aanspraak op het presentie-geld moest doen vervallen.

Regeling van de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

HOOFDSTUK V.

Van den griffier der Staten.

Art. 98. Men verlangde, dat de griffier zou worden benoemd door de Provinciale Staten. Het scheen zeer ongepast, dat Gedeputeerde Staten hem zouden kunnen schorsen of ontzetten; ook dit moest aan de Provinciale Staten zijn overgelaten. Ten andere wenschte men, dat de wet zou voorschrijven, dat de Provinciale Staten eene instructie voor den griffier vaststelden, in welke instructie de artt. 101 en 102 dezer wet zouden moeten opgenomen worden.

Art. 100. Algemeen wordt een eed van zuivering verlangd; terwijl men den voorgeschreven eed zonder bijzondere beteekenis vond, zoodat ieder ambtenaar dezen zou kunnen afleggen. Men wenschte eenen eed voor den griffier voorgeschreven te zien.

Art. 101, *alinea* 2. *Gedurende zijne afwezendheid of verhindering.* Beter meende men, dat een lid der Staten, en niet een ambtenaar van de bureaux, den griffier zou vervangen.

Art. 103. De bezoldiging werd voor kleine provincien te hoog gevonden.

HOOFDSTUK VI.

Van den commissaris des Konings.

Art. 104. *gouverneur.* Algemeen werd verlangd de grondwettige benaming van commissaris des Konings te behouden; te meer daar de benaming, zeer oneigenaardig gekozen, in geene overeenstemming was met het hem opgedragen toezigt in eene provincie; terwijl het voeren van den titel van *gouverneur* wel eens verkeerdelijk aan den commissaris des Konings eene te groote toekenning van magt kon verschaffen. Men heeft niet onopgemerkt gelaten, dat uit de tegenwoordige Grondwet niet zonder doel de woorden van art. 135 der Grondwet van 1840: *onder zulke benaming als Hij goedvindt*, zijn weggelaten.

Alinea 2. *Hij heeft zijnen zetel.* Gepaster schijnt: *Hij woont.*

Art. 105. *Hij waakt voor het voorafgaand onderzoekt van alle stukken.* Dit voorschrift werd verkeerdelijk op deze wijs gegeven. De commissaris des Konings zal volgens dit artikel naar te groote willekeur met alle stukken kunnen handelen. De regel behoort te zijn dat het voorafgaand onderzoek plaats hebbe, zoo als de vergadering zal believen; tenzij zij de regeling van het voorafgaand onderzoek aan den voorzitter overlate. Ook schijnt het wel verkieslijk, dat in den regel de zaken vooraf ter tafel der vergadering moeten komen, hetgeen duidelijk in de wet behoort te staan uitgedrukt.

zorgt voor de geregelde enz. Wanneer deze woorden zòò uitgebreid moesten worden opgevat als zij zijn gesteld, zou men er groot bezwaar tegen hebben, daar in die woorden eene te uitgestrekte magt ligt opgesloten. Aan deze opmerking werd veel waarde gehecht; want men wilde verzekerd hebben, dat altijd aan de vergadering de oppermagt toekome over de orde van behandeling.

en regelt enz. De regelende magt behoort eigenlijk bij de vergadering.

Art. 106, *alinea* 2, heeft men algemeen afgekeurd, want men zal het welligt zooverre kunnen brengen dat alle gevallen spoed vereischen.

In het systeem der wet behoort er toch een termijn voor de mededeeling te worden bepaald. Men verlangde dat die mededeeling in de eerstvolgende vergadering zou geschieden.

Art. 107. Ook dit artikel is zoo onbestemd, dat het eene veel te onbepaalde magt aan den commissaris des Konings toekent.

Art. 109. Men stelde op den voorgrond, dat Gedeputeerde Staten de benoemingen behooren te doen, welke hier aan 's Konings commissaris zijn toegekend; doch zoo de commissaris des Konings aan die benoemingen moest deel hebben, behoorden zij te geschieden door den commissaris des Konings in concurrentie met de Gedeputeerde Staten en op voordragt van den griffier. Het regelen der jaarwedden behoort tot de bevoegdheid der Provinciale Staten, niet tot die van den commissaris des Konings.

Ten laatste merkte men op, dat naar de grondslagen dezer wet aan den commissaris des Konings eene nieuwe instructie zal moeten gegeven worden.

HOOFDSTUK VII.

Algemeene en overgangsbepalingen.

Art. 110. Men meende te dezer plaatse te kunnen volstaan met eene verwijzing naar de aanmerking op art. 70 gemaakt in het verslag der kieswet.

Art. 111. De thans bestaande verordeningen op onderwerpen waarin deze wet voorziet, zullen op den dag der eerste zitting van de nieuwe Provinciale Staten hare kracht verliezen: moeten evenwel niet in stand blijven de verordeningen op onderwerpen waarin deze wet niet voorziet, zoo als de instructie van den griffier, het reglement van orde en andere?

Art. 114. Zeer sterk is de meening geuit, dat deze bepaling afkeuring verdient, en verlangde men dat de nieuwe Provinciale Staten in de keuze van hunne griffiers niet zouden worden belemmerd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, op den 13den Augustus 1849.

Van Hasselt.
Duijmaer van Twist.
Wintgens.
Thorbecke.
Westerhoff.

[XXIX. 6.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp ter regeling van het kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.*

De Regering, het verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer betreffende het wets-ontwerp ter regeling van het kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer zullende beantwoorden, heeft gemeend zich te moeten onthouden van het bestrijden der ongunstige beschouwingen, miskenningen en beschuldigingen, in de inleiding van dat verslag bijeenbragt en opgehoopt. Zij zou daaraan eene geheele verhandeling moeten besteden. De zaak zou daarbij niets winnen. Het algemeen belang zou daardoor kunnen lijden.

Zij gaat dadelijk over tot de aanmerkingen, op het wets-ontwerp zelf in het midden gebragt.

Considerans.

Deze kieswet moet worden vastgesteld om uitvoering te geven aan artt. 76 — 78 der Grondwet. Daar wordt gesproken van *leden der Eerste en Tweede Kamer*, niet van *afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer.*

TITEL I.

Van de kiezers ter benoeming van leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 1. — § 1. Art. 7 van het aangeboden wets-ontwerp, zoo als het werd voorgesteld, schrijft aan de ontvangers der rijks- directe belastingen voor, *aan het plaatselijk bestuur te bezorgen eene lijst van hen, die hunne werkelijke woonplaats in de gemeente hebben, en volgens deze wet, uit het oogpunt der belastings-betaling, de bevoegdheid bezitten om kiezer te zijn.*

Daaruit blijkt onmiskenbaar, dat het *ingezetenschap* een vereischte voor den kiezer is; en daarom zou de vermelding daarvan in art. 1 overbodig kunnen worden geacht.

De Regering is evenwel bereid, in dit artikel al de vereischten vereenigd op te geven, en deze, zooveel noodig, te omschrijven, zoo als dat in het verslag is verlangd; en zij doet dat nu te eerder, vermits zij voornemens is het aangehaalde 7de artikel, in overeenstemming met de daarop gemaakte aanmerkingen, te wijzigen, en ten gevolge daarvan de zoo even aangehaalde woorden te doen wegvallen. Dit 1ste artikel zal dien ten gevolge aldus luiden:

» Om kiezer te zijn moet men:
» 1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en » burgerschaps-regten;
» 2°. ingezeten des Rijks zijn; dat is, binnen het Rijk zijne woon» plaats hebben;
» 3°. zijn drie-en-twintigste jaar vervuld hebben;
» 4°. in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk » daaronder begrepen, uit eigen hoofde betalen de som, vermeld in » de bij deze wet gevoegd tabel."

In art. 7 had de Regering de uitdrukking *werkelijke woonplaats* opzettelijk gebezigd, omdat er velen gevonden worden, die slechts in naam in zekere gemeente, ook binnen het Rijk, eene woonplaats hebben, en met de daad elders, zelfs buiten 'slands, gevestigd zijn; zij beoogde daardoor de eersten hun kiesregt te doen uitoefenen waar zij met de daad woonachtig zijn; en de laatsten van de uitoefening van het kiesregt eerst uit te sluiten, vermits zij in waarheid geen ingezetenen zijn. Bij nadere overweging, is zij evenwel geneigd die bedoeling te laten varen, en bij gevolg die uitdrukking terug te nemen, vreezende daardoor andere en grootere moeijelijkheden in het leven te zullen roepen. Zij schreef daarom hierboven: *binnen het Rijk zijne woonplaats hebben*; en wil het nu aan het burgerlijk regt hebben overgelaten, aan te wijzen, waar ieder zijne woonplaats heeft.

De langdurigheid van die woonplaats behoeft niet te worden bepaald. Dat komt te pas voor den vreemdeling, dien men na verloop van eenigen tijd inwonens het kiesregt wil gunnen; maar de Nederlander, die meerderjarig, dat is volle 23 jaren oud, is en den gevorderden census betaalt, heeft aanspraak op dat regt zoodra hij zijne woonplaats heeft binnen het Rijk.

§ 2. De Regering leest in art. 7 der Grondwet: *De wet verklaart wie Nederlanders zijn*; zij vindt die wettelijke bepaling in art. 5 van het Burgerlijk Wethoek. Zij ziet geene reden om de wettelijke bepalingen door eene afzonderlijke wet te herhalen; ook voor alsnog geene noodzakelijkheid, om die bepalingen te veranderen, voor zooveel het staatsregt betreft.

De naturalisatie daarentegen moet door eene wet worden geregeld, bepalende in welke gevallen, door wien, hoe, en onder welke voorwaarden zij kan worden verkregen. Dat onderwerp is in behandeling.

§ 3. Aan het verlangen in de eerste plaats hier geuit, is door de bovenstaande wijziging van het artikel voldaan.

Ten opzigte van het verlangen ten slotte dezer paragraaph geuit, wordt opgemerkt, dat uit art. 7 van het wets-ontwerp volgt, dat de gevorderde ouderdom moet zijn bereikt op het oogenblik van het vaststellen der kiezerslijsten.

§ 4. Ofschoon in art. 76 der Grondwet de uitdrukking *directe belastingen*, en in art. 78 dierzelfde Grondwet de uitdrukking *rijks- directe*

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs)

belastingen, zij gehezigd, zoo is evenwel op beide plaatsen hetzelfde bedoeld.

Voor den kiezer der leden van de Tweede Kamer kunnen de provinciale en gemeente-opcenten, door hem betaald, in geene aanmerking komen, en zoo men dat deed, zou men eene groote ongelijkmatigheid in het toekennen van het kiesregt invoeren.

Het op zich zelf staande gevoelen van een lid der derde afdeeling, die dat bij eene nota ontwikkelde, zal niet opzettelijk behoeven te worden wederlegd; vermits het geene ondersteuning, maar wel bestrijders, blijkt te hebben gevonden, en, bij nadenken, zal worden bevonden in strijd te zijn met de uitdrukkelijke bepalingen der Grondwet.

§ 5. Het zou tot eene eindelooze uitvoerigheid leiden en nuttelooze verspilling van tijd en arbeid opleveren, wanneer de Regering hier in de ontwikkeling trad van stelsels, die tot grondslag van den te bepalen census zijn gekozen, getoetst, doch, om bevondene onbruikbaarheid, verworpen. Zij zal zich daarom daarvan onthouden; maar zich liever bezig houden met de ontwikkeling en verbetering van het overgedragen stelsel.

I. Bij onbevooroordeeld nadenken over hetgeen gevorderd wordt om aan art. 76 der Grondwet te voldoen, door het bepalen van het belastings-bedrag, dáár gevorderd, zal men tot de bekentenis moeten komen, dat het volstrekt onmogelijk is, daartoe langs regelmatigen weg zoodanig te geraken, dat op alle plaatsen daarmede genoegen kan worden genomen, en eene volledige evenredigheid tusschen de verschillende plaatsen onderling in het oog wordt gehouden.

Wilde men beproeven aan alle klagers gehoor te geven, en iedere reden van klagte op te heffen, dan zou men er schier toe moeten komen, om voor iedere gemeente een bijzonderen census vast te stellen. En ook dan nog zou men zijn doel niet hebben bereikt; want dezelfde census, voor eene gemeente in hare geheele uitgestrektheid bepaald, zal niet zelden binnen die gemeente zelve stof voor klagten opleveren.

De ondervinding heeft dat in andere landen overvloedig geleerd. En daarom is het dan ook geen wonder, dat, wat men ook voorstelle, de afkeuringen van het voorgestelde zeer menigvuldig, en de ongunstige beoordeelaars het onderling niet eens zijn.

De Grondwet vordert een belastings-bedrag tusschen de f 20 en f 160, vastgesteld *overeenkomstig met de plaatselijke gesteldheid.*

Zij eischt daardoor niet, dat de plaatselijke gesteldheid de eenige maatstaf zal zijn, die het cijfer, binnen de beide genoemde sommen, zal aanwijzen; maar dat bij de keuze van dat cijfer de plaatselijke gesteldheid in aanmerking zal worden genomen, en bij gevolg een ander cijfer gekozen voor *Amsterdam*, een ander voor *Muiden.*

De Regering heeft, na rijp beraad, op geene betere wijze aan den eisch en de bedoeling der Grondwet weten te voldoen, dan door den maatstaf aan te nemen, dien zij in hare memorie van toelichting, ter opheldering van dit 1ste artikel, heeft opgegeven. Ook nu nog, na het overwegen van dit verslag, heeft zij eenen beteren maatstaf gezocht, maar niet kunnen vinden.

Zij heeft, ter opheffing van de aangeduide bezwaren, dien maatstaf in zooverre gewijzigd, dat zij het gemiddelde bedrag van den aanslag in drie directe belastingen, in de voornaamste gemeenten des Rijks, nu niet meer doorgaande met 10 heeft vermenigvuldigd, doch die vermenigvuldiging bewerkstelligd, voor *Amsterdam*, *Rotterdam* en *'s Hage*, die door hunne bijzondere gesteldheid eene aanmerkelijke uitzondering op de overige gemeenten des Rijks opleveren, met negen; voor de overige bijzonder genoemde gemeenten met zeven; en den census voor de overige gemeenten in evenredigheid verminderd.

Daaruit vloeit, blijkens de bijliggende lijst, eene algemeene verlaging van den census voort, waarbij de plaatselijke gesteldheid der verschillende gemeenten, zooveel mogelijk, is in acht genomen, daar zij door de evenredigheid zelve is aangegeven, welke op die plaatsen tusschen de bevolking en het opgebragte belastings-bedrag is gevonden.

Door deze verlaging mogen alle billijke klagten geacht worden te zijn opgeheven.

II. Uit het gezegde blijkt, dat de aangenomen maatstaf niet zonder beginsel is gekozen, maar integendeel alles op een doorgaand beginsel rust; te weten, den gekozen maatstaf, die nu ook voor de kleinere of zoogenaamde plattelands-gemeenten in toepassing is gebragt, waaronder gerangschikt zijn geworden die kleinere steden, wier census, volgens den gebezigden maatstaf òf geheel òf bijna gelijkstond met dien der plattelands-gemeenten.

Den census districtsgewijze te regelen is onraadzaam en onuitvoerlijk gekeurd. Daartoe zouden de districten door de wet zelve moeten worden vastgesteld. Voor een geheel district zou dezelfde census niet kunnen worden aangenomen. Voor de verschillende gemeenten in hetzelfde district zou, naar de plaatselijke gesteldheid, een verschillende census moeten worden vastgesteld. En daardoor zou alle nut der districtsgewijze indeeling vervallen, en hetzelfde moeten geschieden, dat nu wordt voorgedragen.

III. Uit het aangevoerde in de memorie van toelichting, en uit hetgeen in deze memorie is herhaald, blijkt ontegenzeggelijk, dat de Regering op hare overgelegde tabel de dáár genoemde grootere gemeenten heeft geplaatst, niet omdat die gemeenten tot nog toe den naam van *steden* droegen, ook niet om het voorloopig kiesreglement te volgen, maar omdat de Grondwet voorschrijft op de *plaatselijke gesteldheid* te letten, en dat in die gemeenten de betaalde belastingen, in verhouding tot de bevolking, de plaatselijke gesteldheid op veel hoogeren trap stelden dan in de overige gemeenten.

Wanneer men het voorgedragene door de Regering onpartijdig ter toetse brengt, dan zal men overal regelmaat ontdekken, waar men nu beginselloosheid, verwarring, willekeur enz. meent aan te treffen.

Het aangehaalde voorbeeld van *Tilburg* bewijst, dat *Tilburg* telt 13,881 inwoners; het bedrag der directe belastingen aldaar betaald, bedraagt f 45,742.41, het gemiddeld bedrag per hoofd f 3.30. Naar den vroegeren maatstaf, door vermenigvuldiging met tien, moest de census te *Tilburg* bedragen f 30, want de centen zijn in die vermenigvuldigingen niet begrepen.

De census voor de niet genoemde gemeenten in *Noordbrabant* bedroeg juist f 30, en daarom werd *Tilburg* te regt niet bijzonder vermeld, geen hoogere census voor die gemeente aangenomen.

Nu heeft weder hetzelfde plaats. *Tilburg* zou, naar eene vermenigvuldiging met zeven, een census van f 21 moeten hebben; doch de algemeene census zal nu voor *Noordbrabant* zijn f 24, en alzoo wordt ook nu weder te regt *Tilburg* niet in het bijzonder vermeld.

IV. De bezwaren hier aangevoerd schijnen niet veel grond te bezitten.

Men keurt het af, *dat voor plaatsen, waar zich eene gegoede burgerij en weinig armen bevinden, een hooge census, en voor plaatsen, waar de burgerij over het algemeen minvermogend, en het aantal armen aanzienlijk is, een lage census worde voorgesteld. Naar het gevoelen der meerderheid zou het omgekeerde redelijker zijn.* De Regering kan den grond daarvoor niet beseffen. Zij meent integendeel, dat *de plaatselijke gesteldheid* voor de aangeduide gemeenten juist vordert wat zij heeft voorgesteld. Men keurt het af, dat de vestiging van eenige zeer rijke ingezetenen in eene gemeente, den census voor de overige kunnen opvoeren. Indien die nieuwe rijke inwoners weinige in getal zijn, kunnen zij door de directe belastingen, die zij betalen, weinig verandering in den census te weeg brengen, want die rijken oefenen geene bedrijven uit, zij betalen dus geen patent; hunne vaste goederen, elders gelegen, worden ook elders aangeslagen; zij betalen die belastingen niet ten kantore hunner nieuwe woonplaats; alleen hun aanslag in het personeel kan hooger dan die van anderen hunner mede-ingezetenen zijn; doch ook maar alleen voor zooveel dienstboden, tuinlieden en paarden betreft, want deuren, vensters en schoorsteenen brengen zij bij hunne overkomst niet mede; en de huurwaarde der huizen wordt, wanneer zij slechts weinigen in getal zijn, door hunne inwoning niet vermeerderd. Maar zijn zij talrijk, dan verbeteren zij, door hunne meerdere verteringen, de plaatselijke gesteldheid; en dan wordt daarom de verhooging van den census noodig.

Hetgeen hier van *Arnhem* wordt gezegd, is der Regering nog onbekend. *Arnhem* telt 17,425 inwoners. Deze betalen aan directe belastingen f 139,289.50, dat is f 8 per hoofd.

Wilde men, om den census te vinden, van de bevolking eener plaats al de armen aftrekken, zoo zou men al dadelijk verlegen staan wie men daaronder zou moeten rangschikken; want buiten de bedeelde en bekende, zijn er nog vele onbekende armen; buiten die armen, zijn er nog vele die geene directe belastingen in de gemeente betalen; waarom zal men de dienstboden, behoorende tot huisgezinnen welker hoofden directe belastingen betalen, ook onder het cijfer der contribuabelen opnemen; en zoo men deze allen van het getal der in aanmerking komende personen aftrekt, en daartegen ook van de betaalde belastingsommen aftrekt de grondbelastingen voor vaste goederen in de doode hand voldaan, zullen dan al die bemoeijingen niet veel eerder tot verhooging dan tot verlaging van den census strekken?

Waartoe zou men zich buitendien in al die berekeningen verdiepen?

De Grondwet vordert, dat binnen de grenzen, tusschen de f 20 en f 160, naar de plaatselijke gesteldheid de census zal worden bepaald.

Men zal dus altijd tot de rangschikking van iedere plaats binnen die beide uitersten moeten komen. Zoodanige rangschikking is nu door de Regering voorgesteld; en deze is niet willekeurig gekozen, maar berekend naar eenen vasten maatstaf, door het betaalde belastingsbedrag, in verhouding tot de bevolking, aangegeven. Beide, bevolking en belastings-bedrag, mogen geacht worden de plaatselijke gesteldheid aan te duiden. En alzoo mag de Regering zich vleijen, aan den eisch der Grondwet te hebben voldaan.

V. Hierdoor meent zij zich te hebben gezuiverd van de blaam, dat zij een verkeerd en ongerijmd stelsel zoude hebben gekozen.

De vergelijking van het nu voorgestelde met het vroeger gebruikte mag hier niet in aanmerking komen, om daaruit eene beoordeeling, veel minder eene veroordeeling van het eerste te putten.

De vroegere cijfers waren willekeurig gekozen; reeds vrij oud; bragten zeer ongelijke en zeer onbillijke uitkomsten te weeg.

Bij het aannemen van hetgeen in het voorloopig kiesreglement laatstelijk werd vastgesteld, werd door de Regering voorspeld, dat men later van het kiesregt zou moeten uitsluiten personen, die men toen tot de uitoefening daarvan toeliet. Door de wijziging, nu in de berekening van den census aangebragt, zullen vele van de geopperde bezwaren vervallen.

VI. De tabel van wege de Tweede Kamer gedrukt, en onder n°. 4 onder de stukken opgenomen, is tot dat einde door de Regering niet overgegeven. Om inlichting gevraagd onder de hand, heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken eene tabel, bij hem voorhanden, gedienstig medegedeeld, niet met het doel dat die publiek zou worden gemaakt. — Zij werd gegeven zoo als zij was, bestemd om te worden verbeterd. Zij wordt thans door eene andere vervangen.

VII. Na al het gezegde, meent de Regering de zaak voor genoegzaam toegelicht te mogen houden.

Zij legt hierbij over: 1°. eenen staat, die de bevolking op 1 Januarij 1849 en de laatste bekende aanslagen in de directe belastingen aangeeft van de grootere gemeenten, voor welke een bijzondere census is vastgesteld; en 2°. een staat van vergelijking van den vroegeren en lateren census voor diezelfde gemeenten eerder aangenomen en nu voorgedragen.

Zij kan niet toestemmen dat de Grondwet volstrekt vordert eene verdeeling van het Rijk in kiesdistricten, en niet toelaat eene verdeeling van iedere provincie van het Rijk in kiesdistricten.

Zij heeft het eerste beproefd, is daarbij op groote, onoverkomelijke zwarigheden gestuit, en is daarom tot het laatste teruggekeerd.

De bepaling van de eerstgenoemde kiesdistricten door de wet, acht zij om meer dan één reden onraadzaam.

Om die te kunnen daarstellen zou een zeer omslagtig onderzoek ingesteld moeten worden, en daarbij worden bevonden dat men kiesdistricten zou bekomen in meerdere provincien gelegen, ja dat gemeenten zouden moeten worden gesplitst.

Door het eerste zou de geest van provincialismus opgewekt, en tot onderlingen strijd aangevuurd worden. Door het laatste zou hetzelfde tusschen de gemeenten worden tot stand gebragt. Dat zoude niet overeen te brengen zijn met het stelsel en met vele bepalingen in deze conceptwet aangenomen, en alzoo eene geheel andere wet worden gevorderd, die zeker niet binnen een jaar zou kunnen worden aangeboden.

Om alle deze redenen, kan de Regering aan dat verlangen niet voldoen.

Art. 2. Na overweging der aanmerkingen op dit artikel gemaakt, heeft de Regering dat navolgenderwijze veranderd:

» Ten behoeve van den echtgenoot strekken de aanslagen in de » voormelde belastingen ten laste der vrouw, en ten behoeve van » den vader, de aanslagen ten laste zijner wettige minderjarige kin» deren, wegens goederen waarvan hij het vruchtgebruik geniet.

» Het bedrag dier aanslagen kan gevoegd worden bij het bedrag » waarvoor de echtgenoot of vader reeds uit eigen hoofde is aan» geslagen."

§ 1. De Regering acht dit stelsel, door haar aangenomen, te zijn geheel overeenkomstig de Grondwet.

Zij beschouwt den census als maatstaf van het belang, dat de betaler van die belasting bezit bij het algemeene welvaren des lands, en van het deel, dat hij, door zijne bijdragen, zelf neemt aan het verschaffen der middelen ter bevordering van dat welvaren.

Van daar uitgaande, kan men den man, die regt heeft op, of zelfs maar genot heeft van de vruchten der goederen zijner vrouw, — en den vader, die de vruchten trekt der goederen zijner minderjarige wettige kinderen, daar zij beiden uit die vruchten de bedoelde belastingen betalen, en deze van die vruchten afstaan, niet weigeren, die betalingen in rekening te brengen bij het berekenen van zijnen census.

Zij betalen beide deze belastingen voor zich zelven.

§ 2. Aan de hier uitgedrukte verlangens is voldaan.

§ 3. Deze bepaling heeft de Regering doen vervallen.

§ 4. Daardoor vervallen deze bedenkingen;

§ 5. alsmede die, alhier vermeld.

Art. 3 Dit artikel zal luiden:

» Ten behoeve van den kiezer komt in aanmerking de aanslag voor » 's Rijks directe belastingen in de kohieren, die op het oogenblik » van het vaststellen of herzien der kiezerslijsten tot de loopende » dienst behooren."

§ 1. Dit artikel vordert *aanslag* in de genoemde kohieren; spreekt niet van *betaling* der belastingen voor welke men is aangeslagen. Die dus afslag of kwijtschelding van betaling, ter oorzake van rampen of om andere redenen, heeft genoten, zal van de uitoefening van zijn kiesregt niet worden verstoken.

De bijvoeging *uit eigen hoofde*, thans in art. 1 opgenomen, verhindert, dat iemand het belastings-bedrag waarvoor hij in eenige betrekking (qualitate qua) is aangeslagen, ten zijnen eigen behoeve doe gelden.

Aan de overige verlangens in deze paragraaph geuit kan niet worden voldaan.

De ontvangers der belastingen kunnen even weinig als de gemeentebesturen onderzoeken, beoordeelen, beslissen, welk gedeelte der bezittingen van vennootschappen of gemeenschappen iedereen vennoot of deelgenoot toekomt. Wanneer zij daarin moesten treden, zouden zij daarvoor veel tijd noodig hebben, aan veelvuldige dwalingen bloot staan, aanleiding tot veelvuldige reclames kunnen geven, en daaruit zeer veel moeijelijkheden geboren worden. De vennootschappen zijn op zich zelf staande ligchamen, die geen kiesregt kunnen uitoefenen.

En zij, wier belang het medebrengt in gemeenschap van goederen te blijven, offeren daardoor de bevoegdheid op, om het belastingsbedrag voor hun aandeel verschuldigd, ten gunste van hun kiesregt te doen gelden.

In de bijzondere overeenkomsten tusschen verhuurders en huurders gesloten, kunnen de ontvangers en gemeentebesturen niet dringen, noch zich daarmede inlaten. Zij houden zich aan de kohieren der directe belastingen.

§ 2. De kohieren zijn van drie soorten: die voor de personele belastingen en het patentregt loopen van Mei tot Mei; in de eerste helft der maand Februarij (zie art. 7) zijn die alzoo reeds lang afgekondigd; — die voor de grondbelasting worden, in den regel, vóór het einde van iedere maand Januarij gesloten en bekend gemaakt.

§ 3. Voor het personeel en patent kunnen geene andere kohieren, dan die van het jaar dat in Mei te voren is begonnen te loopen, in aanmerking worden genomen. De nieuwe inschrijving begint eerst in Mei. De vaststelling der nieuwe kohieren heeft veel later plaats. Misbruiken en ontduikingen zullen, hoe men de wet ook schrijve, altijd mogelijk zijn; en de vindingrijkheid der ontduikers zal altijd nieuwe wegen voor hun doel weten te vinden.

De Grondwet vordert buitendien *betalende*, niet *betaald hebbende*. De bepalingen van art. 3 der Belgische kieswet zijn veel bezwarender voor de kiezers op dit punt, dan die van dit wets-ontwerp.

§ 4. Aan dit verlangen is voldaan.

Art. 4. Aan het slot van dit artikel worden bijgevoegd de woorden: *of van eene quitantie;* ofschoon die bijvoeging overbodig kan worden geacht, vermits het aanslagbiljet steeds de quitantien voor de gedane betalingen behelst. Doch, ten allen overvloede, is deze bijvoeging bewerkstelligd. Of het uittreksel uit de kohieren kosteloos of niet kosteloos zal worden uitgereikt, mag aan administrative regeling worden overgelaten; die kosten zouden altijd zeer onbeduidend zijn.

Een uittreksel uit den perceelsgewijzen legger van het kadaster kan geen bewijs van aanslag in de grondbelasting opleveren. Hij die na 4 November vaste goederen koopt, weet vooruit, dat deze eerst in het volgende jaar bij het kadaster ten zijnen name zullen worden overgeschreven. Men kan niet genoeg herhalen, dat de kohieren alléén de grondstoffen voor de op te maken lijsten moeten opleveren; en dat men, daaraan niet vasthoudende, verwarring sticht.

Art. 5. Dit artikel zal luiden:

» Van de uitoefening van het kiesregt zijn uitgesloten:

» *a.* die, door een vonnis, in kracht van gewijsde gegaan, in » staat van faillissement of van kennelijk onvermogen zijn verklaard, » zoolang de gefailleerde niet is gerehabiliteerd of de staat van ken» nelijk onvermogen niet is opgeheven; en

» *b.* die geregtelijken afstand van hunne goederen aan hunne » schuldeischers hebben gedaan, zoolang zij niet hebben bewezen » hunne schuldeischers ten volle te hebben betaald."

§ 1. De Regering kan niet toestemmen dat een gefailleerde eene deminutio van het burgerlijke regt zoude ondergaan. Art. 770 Wetboek van Koophandel zegt alleen: » Het vonnis van failliet-verklaring » heeft ten gevolge, dat de schuldenaar van regtswege de beschikking » en het beheer over zijne goederen verliest"; en art. 1366 Burgerlijk Wetboek verklaart hem niet onbekwaam om overeenkomsten te treffen. De gefailleerde, zijnen boedel aan de curators in zijn faillissement overgegeven hebbende, is en blijft bevoegd voor zich zelven te handelen, eene andere broodwinning aan te vangen, overeenkomsten te sluiten: hij is alleen uitgesloten van zijnen gefailleerden boedel.

Het tegendeel vindt plaats ten opzigte van den onder curatele gestelde. Deze wordt in art. 1366 van het Burgerlijk Wetboek onbekwaam verklaard om overeenkomsten te treffen. Art. 500 van dat wetboek verklaart alle handelingen van regtswege nietig, die door den onder curatele gestelde zijn verrigt, na den dag waarop het vonnis of arrest is uitgesproken, dat de curatele gelast. Daarom bezit de onder curatele gestelde de vereischten niet in art. 1 gevorderd. De gefailleerde daarentegen bezit zijne burgerlijke regten wel, en moet, om geweerd te kunnen worden, door de wet worden uitgesloten. Aan de overige bezwaren komt het veranderde artikel te gemoet.

§ 2. De veroordeelden behooren niet zwaarder te worden gestraft, dan óf de strafwet zelve, óf het vonnis oplegt. Waar deze niet uitsluiten, moet de veroordeelde kiezer tot de uitoefening van zijn kiesregt worden toegelaten.

TITEL II.

Van de kiezerslijsten en het rondzenden der stembiljetten.

Art. 6. De 3de alinea van dit artikel wordt weggelaten.

Art. 7. Dit artikel zal luiden:

» In de eerste helft der maand Februarij van het jaar volgende op » dat waarin deze wet is afgekondigd, maken de gemeentebesturen de » lijst op van hen, die in art. 1 zijn genoemd.

» Zij raadplegen daartoe de kohieren der voormelde belastingen, » vermelden in de lijst de voornamen en namen der personen, en » daarnaast de sommen voor welke ieder persoon, daarop door hen » gebragt, in elke van die belastingen is aangeslagen, en houden de » overige vereischten voor den kiezer in het oog.

» Zij noodigen de ingezetenen hunner gemeente, die elders directe » belasting betalen, uit, daarvan aan hen te doen blijken.

» Op de lijst wordt de belasting-som vermeld, voor den kiezer ge» vorderd."

§ 1. Deze bezwaren zijn door de wijziging van het artikel opgeheven.

§ 2. Voor *plaatselijk bestuur* wordt gelezen *gemeentebestuur*, en bedoeld de gemeenteraad.

§ 3. Voor *werkelijke woonplaats* wordt gelezen *woonplaats*. De reden waarom dit woord *werkelijk* er bij was gevoegd, is boven onder art. 1 opgegeven.

Schippers die, aan boord wonende, negens eene woonplaats hebben, zullen ook nergens het kiesregt kunnen uitoefenen, vermits zij een der

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

vereischten van art. 1 missen. Zij hebben dat dan zich zelven te wijten, vermits zij ergens, binnen dit Rijk, eene woonplaats kunnen vestigen.

De militairen, zoo zij geene andere woonplaats hebben, oefenen dit regt uit in hunne garnizoensplaats.

Dit schijnt geene bijzondere voorziening te vorderen, maar uit de gestelde regelen te volgen.

Art. 8. Dit artikel zal luiden:

» De gemeenteraden stellen die lijsten vast, uiterlijk op den laatsten » dag der maand Februarij, en doen die dadelijk aanplakken en ge» durende 14 dagen op de secretarie der gemeente ter algemeene inza» ge liggen, en daarvan te gelijker tijd openbare kennisgeving.

» Vóór den afloop van dien termijn worden de bezwaren tegen de » lijst bij den gemeenteraad schriftelijk ingediend.

» De gemeenteraad onderzoekt dezelve, herstelt de dwalingen, die » bevonden worden te bestaan, en geeft vóór het einde der maand » aan hen, die bezwaren indienden, en aan andere daarbij belang » hebbende kennis, of er al dan niet grond tot verbetering is ge» vonden."

§ 1. Aan de verlangens hier geuit is voldaan.

§ 2. Ook hieraan is voldaan in art. 7.

§ 3. Het *men*, dat duister scheen, is uit het thans voorgedragen artikel vervallen. De Regering wilde daardoor aanduiden een ieder, die volgens art. 9 bevoegd is zijne regten en belangen te doen gelden, maar moest zelfs verder gaan, en toelaten een ieder die daartoe bevoegd meent te zijn, om het later aan den gemeenteraad over te laten te beoordeelen, welke der ingebragte bezwaren in aanmerking kunnen komen, welke daarentegen ter zijde moeten worden gelegd. De gemeenteraad moet wel beginnen met alle aan te nemen, en dat kan hier te minder kwaad, omdat het hier nog niet geldt het regt doen op bepaalde vorderingen, maar alleen het herstellen van dwalingen.

§ 4. Dit laatste is bij de beoordeeling van het ingediende wets-ontwerp niet in het oog gehouden.

De Regering heeft, blijkens de memorie van toelichting, bladz. 3, in overweging genomen, of het onderzoek van en de beslissing over de bezwaren en geschillen, die ter zake dezer burgerschapsregten oprijzen, aan het administratief gezag, dan wel aan de regterlijke magt moeten worden opgedragen. Zij heeft het laatste gekozen, en de redenen daarvoor ter aangehaalder plaatse van hare memorie van toelichting vermeld.

Aan die keuze is zij getrouw gebleven, en heeft geenszins die taak aan beide die magten, dat is in eersten aanleg aan den gemeenteraad, in hooger beroep aan de arrondissements-regtbank, toevertrouwd, en daarenboven eene voorziening in cassatie voor den Hoogen Raad toegelaten. Neen! op bladz. 4 der aangehaalde memorie zegt zij uitdrukkelijk: » Allereerst wenscht men, dat de bezwaarden hun bezwaar kenbaar » maken aan het plaatselijk bestuur, om dat in de gelegenheid te stel» len, de oorzaak, zoo die in eene dwaling mogt zijn gelegen, op » te heffen, de klagers te bevredigen, en allen verderen omslag af » te snijden."

Ditzelfde denkbeeld wordt uitgedrukt door de 4de alinea van dit art. 8.

Daardoor wordt geene regtspraak aan dien gemeenteraad opgedragen en alzoo die raad tot regter aangesteld in zijne eigene zaak.

Men heeft ondersteld, dat veelal het op de lijst plaatsen van iemand die daar niet op behoort, of het daarop niet plaatsen van iemand, die er wel op behoort, het gevolg zal zijn van overijling, verzuim of vergissing.

Men wilde alle regtsvorderingen te dezer zake, zooveel maar mogelijk, hebben voorgekomen, en daartoe de gelegenheid aan den gemeenteraad gunnen, om zoodanig verzuim of vergissing te herstellen. Tot dat einde alleen strekken de voorschriften der beide laatste alinea's van dit artikel.

Dit werd naar het oordeel der Regering nog duidelijker in het licht gesteld, door de woorden die ter aangehaalde plaatse harer memorie van toelichting volgen, en luiden: » Dit is evenwel niet verpligtend » gesteld. De bezwaarde kan, des verkiezende, dadelijk des regters » beslissing inroepen."

Het art. 8, alinea 4, spreekt alleen van onderzoek der bezwaren, om mogelijke dwalingen te herstellen. Art. 9 spreekt van het inroepen der uitspraak van de arrondissements-regtbank. En de aangehaalde woorden der memorie van toelichting stellen dat inleveren van bezwaren aan den gemeenteraad over tegen het inroepen van des regters beslissing.

Deze woorden der memorie van toelichting, alhier ter verduidelijking van de wets-voordragt ingeroepen, worden om eene andere reden teruggenomen, en wel om de volgende: zij drukken iets uit dat niet in het ontwerp van wet te lezen staat; en strekten alzoo om eene uitlegging der wet, of voorschrift voor hare toepassing te geven.

Daarvan is de Regering na nadere overweging teruggekomen. Zij wenscht het voorschrift van dit gedeelte van art. 8 niet facultatief maar gebiedend te hebben opgenomen, omdat zij het nuttig en wenschelijk acht, dat dit administrative onderzoek, in ieder geval van bezwaar, vooraf ga.

Aan dat doel beantwoorden de woorden van het artikel: de § 2 van dat artikel is gebiedend, en desniettemin blijven het *doel* en de *strekking* van dat *inleveren* en *onderzoeken* der bedoelde bezwaren juist hetgeen zoo even is ontvouwd.

Het staat alzoo vast, dat door deze wetsbepaling geenerlei regtsmagt aan den gemeenteraad wordt opgedragen.

§ 5. Om de aangevoerde redenen is het onnoodig, dat de gemeenteraad den belanghebbende, die zijne bezwaren inleverde, hoore.

De raad onderzoekt zijn eigen werk, spreekt geen regt op het ingebragte bezwaar.

Aan de andere bedenking hier geopperd is voldaan, door in de laatste alinea van dit artikel op te nemen de woorden: *en aan andere daarbij belang hebbende.*

§ 6. Deze aanmerking vervalt, door de gegevene oplossing, dat de gemeenteraad geen regt spreekt.

Art. 9. Dit artikel zal luiden:

» Uiterlijk vóór den 15den April kan,

» 1°. ieder die in zijn kiesregt op eenigerlei wijze beweert te zijn verkort, en

» 2°. ieder Nederlander, die, in het volle genot zijner burgerlijke » en burgerschapsregten verkeerende, beweert dat een ander ten on» regte onder de kiezers is opgenomen, de uitspraak inroepen van de » arrondissements-regtbank, binnen welker ressort de lijsten in het » voorgaande artikel vermeld, zijn opgemaakt.

» In het eerste geval wordt de regtsvordering tegen het gemeente» bestuur, dat de lijst opmaakte; in het laatste geval tegen den op » de lijst gebragten persoon ingesteld."

§ 1. De Regering is van oordeel, zoo als zij reeds in hare memorie van toelichting heeft te kennen gegeven, dat hier de regel en niet de uitzondering van art. 148 alinea 2 der Grondwet moet gelden.

Zij is dat gevoelen toegedaan:

1. om het gewigt van dit onderwerp;

2. omdat de regterlijke magt onpartijdiger zal zijn dan de gemeenteraad of het collegie van Gedeputeerde Staten, wier beslissing men wenscht te hebben ingeroepen;

3. omdat van de regterlijke magt betere beslissingen te wachten zijn dan van administrative collegien;

4. omdat men door het inroepen van de eindbeslissing van den Hoogen Raad verzekerd wordt van eenheid en gelijkheid van regtspraak.

Het blijkt nu, dat dit beginsel zuiver in dit wets-ontwerp is bewaard; vermits men dwaalde, toen men begreep dat de gemeenteraad werd geroepen om in eersten aanleg regt te spreken.

Ook is er geene reden om voor den eersten aanleg eenen hoogeren regter te roepen dan de arrondissements-regtbank. De Regering was integendeel aanvankelijk voornemens, de eerste beslissing aan de kantonregters op te dragen. Zij heeft dat denkbeeld laten varen, om onderscheidene redenen, onder anderen ook, omdat in enkele gemeenten meer dan één kantonregter wordt aangetroffen.

Zij meent de meest eenvoudige en minst kostbare wijze van regtsvorderiug te hebben voorgeschreven.

Het laatst geopperde denkbeeld, om deze geschillen op te dragen aan een staatsregtelijk collegie, zamengesteld uit eenen kantonregter en vier of meer der hoogst aangeslagen kiezers uit het district, komt haar in geen opzigt aannemelijk voor.

Art. 10. Dit artikel zal luiden:

» Zij wenden zich daartoe tot die regtbank door een verzoekschrift, » geteekend door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de » practijk uitoefenende, en ontvouwen daarin de daadzaken en gron» den waarop hunne vordering rust, met opnoeming hunner getuigen » en overlegging hunner bewijsstukken."

Het ministerie van eenen advocaat of procureur is voor deze regtsvordering niet verpligtend gesteld. Integendeel, het is der partijen vrijgelaten in persoon op te treden, en hare belangen voor te dragen en te verdedigen, of dat door eenen gemagtigde te laten doen, en wanneer zij eenen advocaat of procureur tot hunnen gemagtigde willen bezigen, worden zij vrijgesteld van aan dezen eene schriftelijke volmagt ter hand te stellen.

In dit artikel wordt alleen gevorderd dat het verzoekschrift door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, worde geteekend:

1°. om de regtbank te waarborgen de echtheid der klagende personen;

2°. om deze ten opzigte hunner regten en belangen voor te lichten, en daardoor ongegronde klagten en regtsvorderingen voor te komen: zoo als reeds in de memorie van toelichting is aangevoerd.

Aan de zwarigheid, ten slotte dezer aanmerking geopperd is te gemoet gekomen.

Art. 11 — § 1. De aanmerking hier gemaakt spruit hoofdzakelijk uit de reeds meermalen bestreden dwaling voort.

Uit art. 9 blijkt nu duidelijk wie de wederpartij des verzoekers is, en waarom deze meer algemeene uitdrukking hier moest worden gekozen. De memorie van toelichting had dit op bladz. 4 ook reeds duidelijk verklaard.

§ 2. Dit roepen voor commissarissen is in het geheel niet vreemd aan onze regterlijke instellingen.

Men zie art. 859 Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, in de memorie van toelichting aangehaald, en artt. 911 en volgende van het Wetboek van Koophandel.

Deze voorschriften zijn hier overgenomen:

1°. om eenen weg aan te wijzen, voor andere gevallen door de wetgeving op de regtsvordering reeds gebaand;

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

2°. omdat deze de verkieslijkste is, wanneer de belanghebbenden zelven verschijnen en hunne regten voorstaan;

3°. omdat daarbij aan de regters-commissarissen de bevoegdheid toekomt, om de partijen te ondervragen, en zich tot het uitbrengen van een volledig verslag op de beste en kortste wijze in staat te stellen: hetgeen in eene gewone teregtzitting der regtbank, zonder verzaking van alle aangenomene vormen, niet geschieden kan.

§ 3. De Regering verneemt met bevreemding, dat men uit dit artikel heeft kunnen lezen, *dat het getuigenbewijs uitsluitend zou zijn toegelaten.*

In art. 10 was den verzoeker opgelegd, in zijn verzoekschrift:

1°. de *daadzaken* en *gronden*, waarop zijne vordering rust, te ontvouwen;

2°. zijne *bewijsmiddelen* aan te wijzen, en

3°. zijne *stukken* over te leggen.

In dit art. 11 wordt hem ten pligt gemaakt, *ten dienzelfden dage de getuigen mede te brengen, op welke hij zich in zijn verzoekschrift heeft beroepe.*

Dit laatste kan nu, in verband met het eerste, naar het oordeel der Regering, alléén in dezen zin worden verstaan: de verzoeker vermeldt zijne daadzaken en zijne gronden; hij wijst zijne bewijsmiddelen aan, en hij legt zijne stukken over, die hij ter staving zijner daadzaken en gronden wil gebruiken: wordt onder die bewijsmiddelen ook het getuigenbewijs vermeld, dan noemt hij de getuigen, door welke hij dat bewijs wil leveren; de regtbank, dat gelezen hebbende, gelast hem, ten dage door haar bepaald, de getuigen mede te brengen, op welke hij zich in zijn verzoekschrift heeft beroepen.

Het zal waarschijnlijk niet dikwerf — maar het kan — gebeuren, dat het getuigenbewijs noodig wordt gekeurd. Voor dat geval dient dit voorschrift. En om dan voor te komen, dat er een interlocutoir vonnis tot het leveren van getuigenbewijs behoeve te worden geslagen, is den verzoeker opgelegd, reeds in zijn verzoekschrift, al zijne bewijsmiddelen aan te wijzen, en dus ook zijne getuigen op te noemen, die hij zou wenschen te doen hooren.

Ten allen overvloede is dit nu verduidelijkt, door in art. 10 te bepalen, dat de verzoeker in zijn verzoekschrift de getuigen moet opnoemen, welker verhoor hij verlangt.

De onderscheidene vragen, ten slotte dezer paragraaph geopperd, vinden gereede beantwoording. De belanghebbende partij behoeft zijne getuigen even weinig te laten dagvaarden, als de beschuldigde in strafzaken dat behoeft te doen.

Wanneer hij hen kan bewegen om vrijwillig te verschijnen, brengt hij ben zonder dagvaarding voor. Zijn zij daartoe niet te bewegen, dan laat hij hen dagvaarden op de gewone wijze en met de gewone gevolgen. Er wordt geene nieuwe regtsvordering ingevoerd; maar de bestaande voorschriften der regtsvordering worden op eene doelmatige wijze te zamen gebragt en toegepast. Van zegel en registratieregten en griffiekosten wordt in art. 25 alleen vrijstelling verleend

§ 4. De Regering kan toegeven, dat voor de woorden: *wanneer die dat zullen goedvinden*, worde gelezen: *wanneer die dat noodig oordeelen.*

Art. 13. Dit artikel zal luiden:

» De wederzijdsche partijen verschijnen *of* in persoon, *of* door eenen » advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, » *of* door eenen schriftelijk gemagtigde.

» Zij dragen hare belangen betrekkelijk de ingestelde vordering voor.

» De geroepene partij stelt daarbij de getuigen voor, die zij van » hare zijde wenscht te doen hooren, en tot dat einde moet mede» brengen."

Door deze veranderde redactie is aan de gemaakte bedenkingen te gemoet gekomen.

Het ministerie van advocaat of procureur is hier niet verpligtend gemaakt. Reden bestaat er volstrekt niet, om den bijstand van advocaten of procureurs uit te sluiten. Zij, die zich door een hunner willen doen vertegenwoordigen, behoeven hem geene schriftelijke volmagt ter hand te stellen. Het houden der stukken strekt den advocaat of procureur tot volmagt.

Art 14. Dit artikel zal luiden:

» De ambtenaar van het openbaar ministerie bij de regtbank woont » de comparitien bij. Zij worden in het openbaar gehouden."

Het eerste gedeelte van dit artikel, zoo als het vroeger was gesteld, is weggelaten, ofschoon misschien niet geheel overbodig.

Niets verhindert deze comparitien in het openbaar te houden. Dat is noodig gekeurd en daarom voorgeschreven.

Art. 15. Dit artikel zal luiden:

» Tegen de behoorlijk geroepene partij die niet verschijnt, wordt verstek verleend. De regters-commissarissen zetten hun onderzoek voort.

» Tegen het vonnis, ten gevolge daarvan door de regtbank te wijzen, » wordt geen verzet toegelaten."

De vroegere redactie van dit artikel had niet ten doel, om iets overbodigs te zeggen, zoo als men het heeft opgenomen; maar de bijgevoegde, nu weggelaten woorden, hadden tot oogmerk om aan die niet verschijnende partij ook het middel van cassatie te benemen, als gevolg van hare onderwerping aan het oordeel der regtbank.

Deze gewigtige bepaling heeft de Regering evenwel, bij nadere overweging, gemeend te moeten laten varen. Daarvan is de tegenwoordige wijziging van het artikel het gevolg.

Aan de NIET BEHOORLIJK *geroepene partij* mag geen verzet worden ontzegd. Zoodanige bepaling zou de deur openzetten voor kwade practijken.

De bedoeling is stellig, dat de bij verstek in het ongelijk gestelde partij zich volgens art. 17 in cassatie kan voorzien.

De gewone regel, dat eerst alle gewone regtsmiddelen moeten zijn uitgeput, eer men cassatie kan vragen, wordt door deze voorschriften niet geschouden, maar nageleefd. Verzet wordt hier niet toegelaten, voorziening in hooger beroep even weinig; alleen voorziening in cassatie. En zoo zal hij, die bij verstek is veroordeeld, alleen zijne toevlugt kunnen nemen tot eene aanvraag om cassatie.

Vraagt men ten slotte dezer aanmerking: *hoe zal het zijn, wanneer de roepende partij niet verschijnt*, zoo antwoordt de Regering met verwijzing naar art. 75 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering.

Art. 16. Dit artikel zal luiden:

» Na volbragt onderzoek, doen de regters-commissarissen verslag in » de eerstvolgende openbare zitting der regtbank.

» De ambtenaar van het openbaar ministerie neemt binnen vier dagen » zijne conclusie.

» De regtbank doet hare uitspraak binnen vier dagen daarna."

§ 1. Door de veranderde redactie van dit artikel is aan de alhier gemaakte aanmerkingen voldaan.

Men heeft de bepaling: *binnen vier dagen* herhaaldelijk in dit artikel opgenomen, omdat daarin ligt opgesloten òf *dadelijk* òf *in de eerstvolgende teregtzitting*: aangezien de regtbanken gewoonlijk twee teregtzittingen in de week houden.

De uitdrukking, *in de eerstvolgende teregtzitting* is niet bepaald genoeg gekeurd, vermits deze òf in den regel, òf om bijzondere redenen, wel eens eer t na verloop van meerdere dagen zou kunnen worden gehouden.

§ 2. Aan de partijen wordt overgelaten, om de uitspraken ten haren voordeele verkregen, ten spoedigste en op de meest afdoende wijze aan hare wederpartij kenbaar te maken, en zich het genot daarvan te verzekeren. De gewone maatregelen en voorschriften zijn daartoe voldoende; buitengewone zijn niet noodig.

Eene uitvoerbaarheid bij voorraad aan de vonnissen der regtbank toe te kennen, is niet raadzaam geoordeeld, omdat de gevolgen daarvan niet herstelbaar zijn, en dit groot ongerief zou kunnen opleveren. Eene enkele stem, later misschien door eene uitspraak van den Hoogen Raad gewraakt, zou over eene verkiezing kunnen beslissen.

Die vòòr de verkiezing eene gunstige eindnitspraak heeft verkregen, zorge dat hij dit voor het openen der kiezersvergadering ter kennisse van het gemeentebestuur brenge, opdat hij op de lijst worde geplaatst in art. 35, § 4, vermeld.

De goede orde, in de kiesvergadering te handhaven, laat niet toe dat hij gedurende die vergadering zijn regt kome doen gelden.

Die op de lijst zijn geplaatst, hebben in hun voordeel het vermoeden, dat zij daarop aanspraak hebben. Zij blijven alzoo de gevolgen daarvan genieten, tot dat hun die door eene eind- uitspraak zijn ontzegd, en die uitspraak aan het gemeentebestuur, insgelijks vòòr den aanvang der kiezersvergadering, kenbaar is gemaakt.

Art. 17. Aan dit verlangen wordt voldaan aan het slot van het volgende artikel.

Art. 18. Dit artikel zal luiden:

» Zij legt daartoe, binnen veertien dagen na den dag waarop haar » het vonnis der arrondissements-regtbank is beteekend, of zij zelve » die beteekening aan hare tegenpartij heeft doen bewerkstelligen, » ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift neder, waarin » hare gronden en eisch tot cassatie worden ontvouwd.

» Zij legt daarbij over een afschrift van het vonnis, waarvan zij de » vernietiging verlangt, en de bewijsstukken die zij voor de regtbank » heeft gebruikt, geene andere.

» Zij is gehouden eene som voor boete te consigneren."

De Regering meent de onderteekening van het verzoekschrift door eenen advocaat of procureur, voor den Hoogen Raad de practijk uitoefenende, te kunnen weglaten; vermits deze voorzorg voor het eerste verzoekschrift in art. 13 voorgeschreven, genoegzaam aan hare oogmerken voldoet. De kosten, hieraan te besteden, kunnen bij de voorziening in cassatie worden bespaard.

Aan de laatste opmerking hier gemaakt, zal in art. 25 (nieuw) worden voldaan.

Artt. 19 — 23. Ter bekorting en vereenvoudiging, worden de voorgestelde artt. 19 — 23 door de volgende vervangen:

» Art. 19. Binnen acht dagen na het nederleggen van het voor» melde verzoekschrift ter griffie van den Hoogen Raad, doet zij aan » hare wederpartij beteekenen:

» 1°. een afschrift van dat verzoekschrift;

» 2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den » Hoogen Raad afgegeven, van het nederleggen van dat verzoekschrift » ter griffie van dien Raad.

» Art. 20. De wederpartij doet, binnen veertien dagen na het ont» vangen der beteekening in het voorgaand artikel vermeld, ter griffie » van den Hoogen Raad een verzoekschrift nederleggen, waarin hare » beantwoording van den ingestelden eisch van cassatie en hare con» clusie worden ontvouwd.

» Zij mag daarbij geene andere bewijsstukken overleggen dan die » zij voor de regtbank heeft gebruikt.

» Art. 21. Zij doet binnen acht dagen daarna aan den eischer in » cassatie beteekenen:

» 1°. een afschrift van haar voormeld verzoekschrift;

» 2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den Hoogen

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

» Raad afgegeven, van het nederleggen van dat verzoekschrift ter griffie » van dien raad.

» Art. 22. Uiterlijk op den 24sten dag na de ontvangst van het » eerste verzoekschrift in art. 18 vermeld, stelt de griffier van den » Hoogen Raad al de te dier zake ontvangene en ter zijner griffie » nedergelegde stukken in handen van den procureur-generaal bij den » Hoogen Raad.

» Art. 23. Deze brengt binnen acht dagen daarna de zaak ter rolle » van den Hoogen Raad en dient in eene openbare teregtzitting van » dien raad van zijne conclusie.

» De Hooge Raad geeft binnen acht dagen daarna zijne uitspraak.

» Art. 25. De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is, wanneer » geene der partijen zich van het vonnis der regtbank, in hare » zaak gewezen, binnen twee maanden na de uitspraak van dat vonnis, » daartegen in cassatie heeft voorzien, bevoegd die cassatie, in het » belang der wet, te vragen.

» Het te wijzen arrest zal geen nadeel toebrengen aan de regten » door de partijen verkregen."

Art. 24 wordt behouden zoo als het is voorgesteld, doch ten slotte bijgevoegd:

» Zijne uitspraak is in geen geval voor eenige nadere regterlijke » voorziening vatbaar."

Deze bepaling is overeenkomende met art. 105 der wet op de regterlijke organisatie, en de daarop gemaakte aanmerking daarom ongegrond.

Art. 26 (oud *art.* 25). Dit artikel zal luiden:

» Alle stukken voor deze regtsvorderingen benoodigd, zijn vrij van » zegel en griffie-kosten en worden gratis geregistreerd."

De artt. 9 tot 24 dezer wet bakenen den weg af, die op het gebied der regterlijke magt kan worden bewandeld door hen, die hun staatsburgerlijk kiesregt, overeenkomstig art. 148 § 2 der Grondwet, door die magt wenschen te zien gehandhaafd.

Aan het slot dezer bepalingen komt dit art. 26 voor. Men mogt dus verwachten, dat het voor een ieder duidelijk, en boven allen twijfel verheven zoude zijn, dat de bepaling van dat artikel den geheelen regtshandel betreft, in al die artikelen omschreven, en het gebezigde woord *regtsvordering* niet bij uitsluiting toepasselijk zou worden geacht op de instantie voor den Hoogen Raad gevoerd. Desniettemin ziet men in deze aanteekening het tegendeel doorstralen. Het woord *regtshandel* is in dit artikel niet gebezigd in plaats van *regtsvordering*, omdat het eerstgenoemde woord minder gebruikelijk, het laatste zeer algemeen is, en zoowel de eerste als ook de laatste instantie omvat.

Om ook dezen onverwachten twijfel op te heffen, wordt nu het woord *regtsvordering* in het meervoud gebezigd, terwijl de tegenwoordige opheldering wel den laatsten grond tot twijfel zal wegnemen.

Ook baart het verwondering, dat men kan vragen wat hier onder de uitdrukking: *alle stukken* is te verstaan. Is het mogelijk algemeener te spreken en alle mogelijke uitzonderingen uit te sluiten, dan door de woorden *alle stukken* te bezigen? Men versta daardoor *alle mogelijke stukken* die de litigerende partijen in deze regtsvorderingen bezigen, *geene uitgezonderd.*

Eene wettelijke regeling ten opzigte der betaling van kosten is hier niet noodig. De bepaling van art. 56 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering moet ook hier toepassing vinden.

Op welken grond en met welk regt zou men de gemeentebesturen, die hunne daden — of personen, die hunne plaatsing op de kiezerslijsten, — in regten verdedigden, van de betaling der proceskosten vrijstellen, wanneer zij bij vonnis in het ongelijk worden gesteld?

Het bedrag van die kosten zal buitendien uiterst gering, niet noemenswaardig zijn, vermits alleen de *verpligte* kosten aan de wederpartij in rekening mogen worden gebragt, en deze zeer weinige.

De vrijstelling is in het artikel nu ook tot de *griffiekosten* uitgestrekt.

Art. 27 (oud *art.* 26) Dit artikel is noch *overtollig*, noch *verkeerd*. De zin en bedoeling zijn duidelijk, en blijkens deze aanmerking zeer wel begrepen; om nog duidelijker te spreken, zal het artikel nu luiden:

» De regtsvorderingen, ter naleving van artt. 9 — 24 dezer wet » ingesteld, belemmeren in geen opzigt en in geen geval den onafgebroken voortgang van het werk der verkiezing."

Art. 28 (oud *art.* 27). Dit artikel zal luiden:

» Vóór den 10den Mei wordt de lijst door den gemeenteraad » gesloten, en ter algemeene kennisneming op de secretarie van de » gemeente nedergelegd en aangeplakt. Dit wordt onverwijld aan de » ingezetenen bekend gemaakt."

Het komt der Regering voor, dat hier eene juiste opvolging der onderscheidene handelingen in deze artikelen is in acht genomen.

De voorschriften betreffende den regtshandel moesten òf hier op hunne plaats worden ingelascht, òf daarvoor zou een afzonderlijke titel ingeruimd moeten zijn geworden, en dan hier derwaarts zijn verwezen.

Het eerste is het verkieslijkst geacht.

Er bestaat geene reden voor het vervroegen van het sluiten der lijsten. Integendeel is er reden om deze bepaling te behouden. Inmiddels kunnen de bezwaren worden onderzocht, zelfs vele regtsgedingen zijn beslecht.

De splitsing in primitive en suppletoire lijsten moet zooveel mogelijk worden voorgekomen, en het werk vereenvoudigd.

Art. 29 (oud *art.* 28). Dit artikel zal luiden:

» In de volgende jaren herzien de gemeenteraden de lijst der » kiezers hunner gemeente, in de eerste helft der maand Februarij.

» Daarop zijn de bepalingen van artt. 7 tot 28 dezer wet toepasselijk.

» Wanneer zij, ten gevolge dier herziening, eenige personen van » de lijst schrappen, geven zij daarvan aan die personen, voor zoo» veel zij in hunne gemeente nog woonachtig zijn, kennis binnen » twee maal vier en twintig uren na de aanplakking en nederleg» ging van de herziene lijst, en na de kennisgeving door art. 8 » gevorderd."

De voldoening aan de eerste hier gemaakte aanmerking wordt reeds gevonden in art. 6 dezer concept-wet.

De tweede aanmerking stelt geene verbetering voor. Art. 7 spreekt reeds van *het jaar, volgende op dat, waarin deze wet is afgekondigd.* Wanneer men nu hier schreef: *Na het jaar volgende op dat waarin deze wet is afgekondigd*, zouden de kracht en beteekenis van het woordje *na*, niet altijd, veel minder dadelijk worden gevat.

Om duidelijker te zijn zoude men dan moeten zeggen: *In de jaren volgende op dat waarin* enz. En dan komt het verkieslijker voor, zoo als in het voorgestelde artikel is geschied, te schrijven: *In de volgende jaren.*

Aan de derde opmerking is voldaan.

De redenen waarom de gemeenteraden personen van de kiezerslijsten mogen schrappen, behoeven in de wet niet te worden uitgedrukt.

De gemeenteraden zijn, volgens art. 6 en volgende, gehouden alle ingezetenen hunner gemeente, die de vereischten bezitten om kiezer te zijn, en van de uitoefening van het kiesregt niet zijn uitgesloten, op die lijsten te plaatsen en geplaatst te laten: zij schrappen bij gevolg, in volgende jaren, van die lijsten, allen die inmiddels zijn gestorven, of verhuisd, of de vereischten om kiezer te zijn niet meer bezitten, of in de termen van uitsluiting zijn vervallen. Dat alles spreekt van zelf, behoeft niet te worden vermeld, zou de wet noodeloos uitvoeriger maken.

Gaan de gemeenteraden in het schrappen te verre, zoo zijn in artt. 8—25 de middelen aangegeven om dat te doen herstellen.

Ten opzigte der personen, die kennis moeten bekomen, dat zij ter gelegenheid van die herziening van de lijst zijn geschrapt, heeft men in aanmerking genomen dat zij kunnen zijn overleden, maar ook hunne woonplaats uit die gemeente kunnen hebben opgebroken.

In het eerste geval kan — in het laatste behoeft die kennisgeving niet te geschieden. Daarom is nu in het artikel geschreven: *voor zooveel deze in hunne gemeente nog woonachtig zijn.*

Aan de laatste aanmerking, hier gemaakt, is te gemoet gekomen.

Art. 30 (oud *art.* 29). Dit artikel zal luiden:

» Gedeputeerde Staten zorgen dat de gemeentebesturen in hunne pro» vincie, ten minste acht dagen *voor* het doen der keuzen, door een » gemeente-ambtenaar aan de woonplaats der kiezers doen afgeven eenen » brief van oproeping en een stembiljet, waarop het zegel van de hoofd» plaats van het hoofd- of onder-kiesdistrict staat afgedrukt. De » oproepingsbrief moet het stembiljet bevatten, gesloten zijn, en den » dag, de uren en de plaats der verkiezing vermelden."

§ 1. Hieraan is voldaan.

§ 2. Aan het eerste is voldaan

Het tweede komt overbodig voor, om de bepaling van art. 37 het nieuwe 30ste artikel.

De wet kan niet verder gaan dan voor te schrijven, dat de brieven door een gemeente-ambtenaar aan de woningen der kiezers worden afgegeven.

Bewijzen van ontvangst in voldoende orde te verkrijgen is niet wel mogelijk.

Het laatste wordt aan de gemeentebesturen overgelaten: bij deze wet niet verboden.

TITEL III.

Van de kiezers-vergaderingen.

Men heeft het woord *kiezers-vergaderingen* behouden, van oordeel zijnde dat dit naar het gewoon spraakgebruik juist gekozen was. Hier worden bijeenkomsten van personen tot een bepaald einde gehouden: dat deze nu eerst den naam zouden bekomen van *vergaderingen*, wanneer de bijeenkomenden velerhande werkzaamheden te verrigten hebben, gelooft men voor eene willekeurige opvatting te moeten houden.

Art. 31 (oud *art.* 30). Hierboven is, op art. 1 § 5, n°. VII, reeds gezegd, dat de Regering niet kan toestemmen, dat de Grondwet volstrekt vordert zoodanige verdeeling van het Rijk in kiesdistricten, als hier in het verslag wordt verlangd, en niet zoude toelaten, dat die verdeeling van het Rijk in kiesdistricten bij provincien zoude geschieden.

De woorden der Grondwet, die hier in aanmerking komen, luiden:

» De leden der Tweede Kamer worden in de kiesdistricten, waarin » het Rijk verdeeld wordt, gekozen." De denkbeelden door die woorden aangegeven zijn deze: *het Rijk wordt verdeeld in kiesdistricten; in die kiesdistricten worden de leden der Tweede Kamer gekozen.*

Hoe dat Rijk in kiesdistricten moet worden verdeeld, wordt even weinig voorgeschreven, als *hoe* die leden in deze kiesdistricten zullen worden gekozen. De bepaling der *wijze*, *waarop* het een het en ander zal moeten geschieden, is aan den gewonen wetgever overgelaten; en te regt, want dat betreft alleen de uitvoering van een grondwettig

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

beginsel, waarmede een grondwetgever zich niet moet inlaten. Het staat alzoo al dadelijk vast, dat de Grondwet zelve niet heeft voorgeschreven, *hoe* deze verdeeling zal moeten worden bewerkstelligd, en daaruit volgt dat de gewone wetgever volkomen vrij is in de keuze dier wijze van verdeeling.

Deze verdeeling nu kan op onderscheidene en zeer verschillende wijzen plaats hebben.

Men kan de kaart des Rijks voor zich nemen en, beginnende op een gekozen punt, zoovele en zoo groote of zoo kleine districten vormen als men goedvindt, zonder op eenige der bestaande grondwettige administrative, regterlijke, kerkelijke en andere indeelingen te letten. Dat is op zich zelf denkbaar. Maar de uitvoering stuit op vele en gewigtige zwarigheden en brengt moeijelijkheden en verwarringen als uitkomsten te weeg, zoo als dat hierboven reeds is medegedeeld. Daarbij toch zal men eene vaste maat voor ieder kiesdistrict moeten aannemen en zoodra die maat bereikt is, het nieuw gevormde kiesdistrict sluiten.

Daardoor zal men dan niet zelden vaneen moeten scheiden, hetgeen om gewigtige redenen voor onafscheidelijk wordt gehouden, bijv. gemeenten, en daartegen bijeenvoegen hetgeen onvereenigbaar, zelfs soms vijandig is, bijv. uiteinden van aan elkander grenzende provincien. Daaruit zullen naijver, zamenspanningen, kuiperijen, verdeeldheid, strijd, geboren worden bij de verkiezingen in zoodanige kiesdistricten.

De Regering acht dat verre van wenschelijk, uiterst onraadzaam.

Zij heeft daarom, ter vermijding van dat alles, het reeds vroeger aangenomene en gewettigde denkbeeld vastgehouden, en de aanwijzing der kiesdistricten binnen iedere provincie gevorderd, om daardoor tot de verdeeling van het Rijk in kiesdistricten te geraken, want ook langs dien weg wordt werkelijk verkregen eene verdeeling van het Rijk in kiesdistricten.

Aan het andere verlangen, dat de kiesdistricten door de wet zelve worden vastgesteld, kan de Regering even weinig toegeven.

Die districten moeten worden ingerigt naar de bevolking. Die bevolking is afwisselend, *en* wat het getal, *en* wat de plaats van vestiging betreft.

De wet daarentegen moet zooveel mogelijk onveranderlijk zijn. Deze voorwerpen zijn daarom niet geschikt, om door de wet zelve gevormd en vastgesteld te worden.

Tot dat vormen van die kiesdistricten wordt zeer veel kennis van plaatselijke bijzonderheden gevorderd, die alleen de plaatselijke besturen kunnen bezitten, de wetgever niet bezitten kan. Zoo de wetgever zich alzoo met die bepaling van kiesdistricten wilde inlaten, zou hij, zonder eigene kennis, zich door anderen moeten laten leiden en groot gevaar loopen van mis te tasten.

Het vormen van die kiesdistricten zelf is, buitendien, eene daad van uitvoering, die, op de verschillende plaatsen, aan de daar gevestigde uitvoerders der wetten moet worden opgedragen.

Zij, die het tegendeel willen, zien nu reeds vooruit, dat zoodanige omschrijvingen van de kiesdistricten zelf, door den wetgever gemaakt, niet lang zouden kunnen bestaan, maar weldra herziening vorderen. — Ook dat acht de Regering noch wenschelijk, noch raadzaam, maar meent veeleer te moeten verlangen, dat de kieswet zelve onveranderd blijve, en daartegen hare uitvoering overeenkomstig haren geest en voorschrift, gereede en doelmatige wijziging vinde, waar en wanneer veranderde omstandigheden of inmiddels geboren belangen die regtmatig vorderen.

De Regering meent daarom den meest aanbevelenswaardigen weg te hebben bewandeld door aan de Gedeputeerde Staten op te dragen, dat zij ieder in hunne provincie de gevorderde kiesdistricten op de doelmatigste en met de plaatselijke omstandigheden meest overeenkomende wijze, vormen en vaststellen.

Voor willekeur of opzettelijk verkeerde handelingen dezer collegien ten dezen opzigte is niet te vreezen; doch, zoo tegen alle verwachting zoodanig iets mogt stand grijpen, kan 's Konings tusschenkomst worden ingeroepen, om zoodanig besluit van Gedeputeerde Staten te schorsen of te vernietigen.

De Regering zelve kan zoodanige taak niet ten uitvoer brengen.

Indien deze aan haar wierd opgedragen, zou zij toch diezelfde Gedeputeerde Staten daartoe moeten te werk stellen. De zaak zou dan op hetzelfde nederkomen; alleen met dat onderscheid, dat de Gedeputeerde Staten dan veel minder verantwoordelijkheid wegens hunne handeling zouden dragen, en dat er geen middel tot verbetering zou bestaan.

De onder-kiesdistricten kunnen niet worden gemist. Wil men de algemeene uitoefening van het kiesregt bevorderen, dan moet die uitoefening zoo gemakkelijk mogelijk worden gemaakt, en niet gevergd, dat aan die uitoefening veel tijd en groote kosten worden besteed.

Houdt men dit niet in het oog, dan zou het gevolg daarvan zijn, dat alleen meer bemiddelden en meer aanzienlijken aan die uitoefening deel namen, het grootste gedeelte der middelklassen zich daarvan onthield; en de minst bemiddelden der kiesgeregtigden daarvan werden uitgesloten.

Algemeene regelen voor het vormen van de onder-kiesdistricten voor te schrijven is, met nuttig gevolg, niet wel mogelijk, vermits die vorming geheel door de plaatselijke omstandigheden moet worden aangewezen en gewijzigd. Zullen die regelen niet schaden, dan zouden zij zoo algemeen moeten zijn, dat zij in de daad niets beteekenden, en worden zij meer bepaald gemaakt, dan zullen zij zeker op vele plaatsen belemmeren, en òf nadeelig òf onuitvoerlijk zijn.

Alles wat hier nu wordt verdedigd is door het voorloopig kiesreglement, aan het einde der Grondwet gevoegd, reeds uitdrukkelijk goedgekeurd. Dezelfde wetgever en grondwetgever, die de Grondwet wijzigden, stelden ook dat voorloopig kiesreglement vast, en wel met het bepaalde doel om de nieuwe beginselen en bepalingen der gewijzigde Grondwet reeds dadelijk, en zooveel maar mogelijk, in uitoefening en toepassing te brengen.

De Regering bestrijdt het alzoo als eene dwaling, dat deze bepalingen van het voorloopig kiesreglement minder grondwettig zouden moeten worden geacht.

Het vergrooten, zelfs verdubbelen, der kiesdistricten acht de Regering in het minst niet raadzaam.

Daaruit zouden niet slechts meerdere werkzaamheden en grootere moeijelijkheden voortvloeijen; maar de uitoefening van het kiesregt zou daardoor weder lastiger en bezwarender worden gemaakt. Nut zou er volstrekt niet in zijn gelegen, wanneer men het aangeduide kwaad door vermeerdering van onder-kiesdistricten zou trachten te overwinnen. — Doch hetgeen wel alles zal afdoen, is de opmerking, dat de verkiezing bij volstrekte meerderheid verloren gaat, wanneer men meer dan één lid van de Tweede Kamer door ieder kiesdistrict laat kiezen.

Art. 32 (oud *art.* 31). De woorden: *met niets anders bezig dan* heeft men veranderd in: *uitsluitend bezig.*

Artt. 33 *en* 34 (oud *artt.* 32 *en* 33). Het uur voor den aanvang en de sluiting der kiesvergaderingen is in de wet niet opgenomen, om haar niet tot reglementaire bepalingen te doen afdalen. Men heeft niet kunnen inzien, dat het eene uur boven het andere zoodanige voorkeur zou verdienen, dat de wetgever zich daarin zou behooren te mengen.

De Regering kent geene bezwaren tegen het houden der kiezers-vergaderingen op Dingsdag en Vrijdag, en heeft die ook uit het verslag niet kunnen opmaken, daar de leden, die de doelmatigheid dier dagen voor het kiezerswerk betwijfelen, daarvoor geene gronden hebben opgegeven.

Dat de termijn tusschen den dag der stemming in de onder-kiesdistricten en in het hoofd-kiesdistrict niet langer gesteld worde, dan noodzakelijk is voor de overbrenging der stembussen met hetgeen daartoe behoort, is ook de bedoeling der Regering, gelijk zij zulks reeds in de memorie van toelichting te kennen gaf. Maar zij is nog van oordeel, dat er geen korter termijn moet gesteld worden, wil men geen gevaar loopen, de wet hier of daar wegens locale bijzonderheden en ligt mogelijke omstandigheden onuitvoerbaar te maken. Hieruit volgt van zelf dat men er niet toe heeft kunnen komen, om de verkiezingen in de hoofd- en onder-kiesdistricten op denzelfden dag te doen plaats hebben.

Artt. 35, 40, 41 *en* 43 (oud *art.* 34). De Regering heeft er niet toe kunnen overgaan, om in het bureau van het hoofd-kiesdistrict een der leden van de bureaux in de onder-kiesdistricten te doen zitting nemen, hetgeen, bij het bestaan van vele onder-districten onmogelijk zou worden, zonder het vastgesteld aantal leden van eerstgemeld bureau verre te overschrijden.

Ook schijnt er geen genoegzame grond voor te bestaan, vermits de aanwezigheid van de thans gevorderde leden voor het bureau van het hoofd-district geheel voldoende is tot onderkenning van de *aldaar* tot stemming bevoegden, wanneer men van de veronderstelling uitgaat, dat ieder lid van een bureau van stemopneming met het geheele aldaar stembevoegde personeel bekend is. En gaat men van deze veronderstelling niet uit, dan zou ook het in het verslag voorgeslagen middel het doel niet kunnen doen bereiken.

Door de verandering van *drie* in *vier*, in het 3de lid van het *nieuwe* 35ste artikel, is eene der hier gemaakte bedenkingen vervallen.

De Regering rekent het, voor den noodzakelijk gevorderden waarborg dat niemand meer dan één briefje in de bus brenge, en voor de handhaving der orde en regelmatigheid bij het stemmen, van belang, dat het briefje aan den voorzitter worde overgegeven, en door dezen, niet door den stemmende in de bus worde gestoken. De reden voor de hiertegen aangevoerde bedenking zal dan ook wel grootendeels vervallen, wanneer men zal hebben opgemerkt, dat de Regering de woorden: *behoorlijk gesloten*, in art. 40 (*nieuw*) heeft behouden.

Hoe men hier echter aan eene belemmering van de vrijheid van stemming heeft kunnen denken, kan de Regering zich niet verklaren.

Zij voor zich ziet noch uitbreiding, noch beperking van dat regt in de bepaling, dat de zuiver werktuigelijke handeling der insteking in de bus door den stembevoegde of door een ander zal geschieden.

De Regering meent er aan te moeten hechten, dat de voorzitter den geheelen inhoud van het stembriefje voorleze.

Daardoor zal het nimmer twijfelachtig kunnen zijn, of ook soms onder het verzwegene een naam behoorde en onopgemerkt was gebleven; hetgeen anders wel eens zou kunnen plaats hebben, en althans bij menigeen, schoon dan ook ten onregte, de gedachte zou kunnen doen opkomen, dat er meer verzwegen werd dan behoorde. In het geven van aanleiding om zoodanigen twijfel te doen ontstaan, ziet de Regering een veel grooter bezwaar, dan in de mogelijkheid, dat soms minder passende of zelfs beleedigende bijvoegingen worden opgelezen. Ook kan het eene of andere epitheton soms de nuttige strekking hebben, om onderscheidene personen van denzelfden naam te doen onderkennen.

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Artt. 36, 40 *en* 41 (oud *art.* 35). Het voorstel van enkele leden, m ook het indienen van stembriefjes bij volmagt toe te laten, is reeds ermate door de meerderheid bestreden, dat de Regering zich van iedere ijvoeging meent te kunnen onthouden.

Het aangenomen beginsel der geheime stemming zou geheel worden pgegeven, zoodra men het verbod van het indienen van geteekende n niet behoorlijk gesloten stembriefjes deed vervallen.

De Regering is er echter verre af dit beginsel te willen laten varen; ij rekent het heilzaam, vooral om de gelegenheid tot het stellen van alsche naamteekeningen af te snijden. Ook uit het verslag schijnt iet haar niet toe, dat de leden der Kamer hiertegen in beginsel zouen opkomen. Men schijnt alleen de rondborstigheid van eenen kieer te willen beloonen.—Maar dat men daardoor zijn eigen beginsel fbreken en zijne bedoelingen verijdelen zoude, kan wel niet worden ctwijfeld, en dan kan er ook van deze belooning geene sprake zijn.

Dat de boerenstand niet zou weten wat *open* en wat *behoorlijk gesloten* s, kan de Regering nog niet toegeven; integendeel, zij zou zich niet unnen voorstellen, dat een zoo eenvoudig begrip aan hem zou ontbreken, die rijp moest heeten voor de uitoefening van een zoo gewigtig burgerschapsregt.

Het voorschrift is daarenboven niet nieuw, maar hetzelfde hetwelk oor de stemming tot kiezers bij art. 38 der reglementen omtrent le zamenstelling der Provinciale Staten is gegeven, en waaruit het iet bekend is dat ongelegenheden zijn voortgevloeid.

En mogt er dan al onverhoopt hier of daar iemand worden gevonden, die zich van een welgesloten briefje geen denkbeeld kan vormen, an schijnt het verre verkieslijk, dat een zoodanige zijne stem verlieze, an dat het beginsel worde losgelaten, alleen om die ééne stem og te redden.

De aanmerking omtrent de uitzondering van militairen van het verod om gewapend te verschijnen, is reeds in het verslag zelf weerlegd.

De Regering kan de raadzaamheid om den zakelijken inhoud an het 2de lid van het *oude* art. 35 (nu overgenomen in het *nieuwe* rt. 40) te doen wegvallen, niet inzien. Welk belang toch hebben erden bij de bijwoning van deze uitoefening van burgerschapsregten?

Het verslag spreekt van een beginsel van openbaarheid. Maar het eroep op zoodanig beginsel komt hier, naar de meening der Regeing, volstrekt niet te pas. Dat is een beginsel, dat gelden kan waar taatsmagten werkzaam zijn in het belang van het Rijk, van provinien of gemeenten, en waarbij dus alle ingezetenen, in meerdere of indere mate, mogen gerekend worden belanghebbende te zijn of te unnen zijn. Aan die ingezetenen wil men de gelegenheid openstellen, m zich te overtuigen, hoe hunne belangen door die staatsmagten vorden behartigd. Maar zal men hier het eene deel der natie laten ontroleren of het andere zijne burgerschapsregten wel behoorlijk uitefent, en daarin het kracht- en levengevend beginsel der openbaarheid neenen te zien?

De Regering moet verklaren dat er, haars inziens, ten deze geene uaestie hoegenaamd van omverstooting van dat beginsel zijn kan, en ekent de bepaling van het ontwerp nuttig, tot handhaving der oede orde.

Evenmin als de meerderheid in de afdeelingen, kan de Regering ich met het gevoelen van die enkele leden vereenigen, die aan hen, lie in onder-kiesdistricten wonen, de keuze willen laten, om òf ldaar òf in het hoofd-kiesdistrict hunne stem uit te brengen, waarloor eene deur tot bedriegelijke handelingen zou worden openge teld, het uit te oefenen toezigt door het bureau van stemming zeer ou worden bemoeijelijkt, en waarvoor men geene noodzakelijkheid of wenschelijkheid kan aannemen, zonder het noodige of nuttige an het bestaan van onder-kiesdistricten mede te ontkennen.

Aan eene aanmerking op het 3de lid is voldaan door de verandeing van *woont*, in: *op de kiezerslijst is gebragt.*

Het 3de lid van het *nieuwe* art. 36 zal nu luiden:

» In de vergaderzalen waarin het kiesregt wordt uitgeoefend is » eene lijst van de aldaar kiesbevoegden voorhanden, aangevuld of » gezuiverd overeenkomstig de eindvonnissen naar de voorschriften » van de artt. 9 tot 25 verkregen."

De vonnissen volgens welke veranderingen in de lijst moeten worlen gebragt, moeten natuurlijk beteekend worden aan het collegie, lat belast is met het vaststellen en verbeteren der lijst, d. i. de gemeenteraad.

Daar voorts deze wet niets omtrent den vorm dier mededeeling nhoudt, zoo moet de wijze van beteekening van vonnissen bij de burgerlijke regtsvordering voorgeschreven, daarbij gevolgd worden.

Dat de bij- en afschrijvingen door den gemeenteraad tot aan de opening van de kiezersvergadering toe, en niet slechts tot op den 10den Mei, kunnen geschieden, ligt, naar men meent, in de bepaling van het lid opgesloten, vermits het anders slechts van de volgens art. 28 gesloten lijst zou hebben gewag gemaakt, zonder eenige verdere vermelding van aanvulling of zuivering.

Art. 36. De woorden: *handelingen* of zijn weggelaten.

Art. 38 (oud *art.* 37). De voorzitter, niet het bureau, is belast met le politie in de vergadering, gelijk dit ook in andere vergaderingen, bijv. die der collegien van de regterlijke magt, plaats heeft.

De aard der zaak brengt dit mede. Zal eene goede orde gehandhaafd worden, dan moet daarmede niet een geheel collegie, maar slechts een enkel persoon belast zijn. Maar is dit geschied, dan moeten ook de tot de bewaring der orde vereischte middelen in handen van dien persoon gesteld worden. Hij alleen moet dus de gewapende magt kunnen vorderen; de beoordeeling of dit middel noodzakelijk is, moet aan hem worden overgelaten, en de wetgever, die daaromtrent eenig algemeen voorschrift zou willen geven, zou zich òf tot het bezigen van algemeene en daardoor niets afdoende termen moeten bepalen, òf de oorzaak worden, dat in sommige, niet vooraf te voorziene gevallen de gelegenheid tot het bewaren der goede orde zou ontbreken.

In het laatste lid is het woord *vorderingen* veranderd in: *vordering.*

Artt. 41 *en* 42 (oud *art.* 38). Aan een bij dit artikel uitgedrukt verlangen heeft men voldaan, door achter de woorden: *die bussen worden*, in de 2de zinsnede van het 2de lid van het *nieuwe* art. 41, te voegen: *onmiddellijk na den afloop der kiesverrigting.*

Overigens kan de Regering op de verdere hier gedane vragen en voorstellen, in verband tot de klagte over de weinige waarborgen, die de wet ten opzigte van de rigtige overbrenging der stembussen zou aanbieden, alleen antwoorden dat de wet, haars inziens, niet moet ontaarden in een reglement; dat zij dit werkelijk zoude doen, indien men haar tot in de geringste bijzonderheden liet treden, den vorm der stembussen liet beschrijven, en hoe het dekseltje daarop zou moeten passen enz. De secretaris kan bij de wet niet met de overbrenging worden belast, of er zou van het wettelijk voorschrift in tallooze, zeer ligt mogelijke gevallen moeten worden afgeweken. De wet te doen bepalen, dat een vertrouwd persoon met de overbrenging moet belast worden, zal wel noodeloos zijn. Wie toch zal er een vertrouwd persoon mede belasten, en zoo men daarmede al eens luchtig omsprong, welken waarborg zou daartegen het hier voorgesteld wettelijk voorschrift geven? Ieder zal altijd beweren den gebezigden persoon te hebben vertrouwd.

onder-districten, in het laatste lid, heeft men in *onder-kiesdistricten* veranderd.

Op art. 41 (nieuw) heeft men een nieuw art. 42 doen volgen, van dezen inhoud:

» De voorzitter van het hoofd-kiesdistrict ontvangt en bewaart al » de bussen en de sleutels van de bussen der onder-kiesdistricten, » met de lijsten, en brengt alle, verzegeld, ter tafel der vergadering » van het hoofd-kiesdistrict, ten dage voor de opening der stembrief» jes bestemd.

Art. 43 (oud *art.* 40). Het laatste lid zal nu aldus luiden:

» Wanneer bij deze *eerste* stemopneming aan het bureau blijkt, dat het » verschil tusschen het getal stembriefjes en dat der gestemd hebbende » kiezers van invloed kan zijn op eene verkregene meerderheid van » stemmen, heeft er eene herstemming plaats, op de wijze voorge» schreven door de artt. 48 en 49."

De Regering gelooft niet, dat er een wezenlijk bezwaar, gelijk sommige leden van oordeel zijn, tegen het onvermengd houden der briefjes uit de hoofd- en onder-kiesdistricten bestaat. Tot het voorkomen van alle verwarring en onzekerheid meent zij zich tegen de vermenging te moeten verklaren.

De reden waarom men zich bij eene vrije stemming bepaald heeft, en bij twijfelachtige uitkomst dadelijk tot *herstemming* doet overgaan, heeft zijn grond daarin, dat het te voorzien is, dat door het meermalen oproepen der stemgeregtigden de deelneming aan de uitoefening van dat regt, meer dan waarschijnlijk, zeer zou verminderen.

Er dient overigens bij de wet ergens een einde aan het herstemmen gesteld te worden. Zoo heeft men hier bepaald, dat er slechts ééne herstemming zal plaats hebben. Omtrent de onzekerheden die daarna nog blijven bestaan, moet dan de Tweede Kamer bij het onderzoek van den geloofsbrief beslissen. Al had men twee herstemmingen aangenomen, zou evenzeer weder de vraag kunnen gedaan worden: waarom geen drie?

Art. 44 (oud *art.* 41). De woorden: *niet genoegzaam* acht de Regering ongenoegzaam. Alle twijfelachtigheid wenscht men hier stellig uit te sluiten.

Art. 45 (oud *art.* 42). Door de aangebragte verandering aan art. 35 (*oud* art. 34), is de eerste bedenking tegen dit artikel vervallen.

Voor het opnemen van reclames tegen de beslissingen van het bureau van stem-opneming in het proces-verbaal en daaraan annexeren van de justificatoire bescheiden, zou alleen dan grond bestaan, wanneer men die beslissingen aan een ander collegie in hooger beroep wilde onderwerpen.

Dit nu het geval niet zijnde, zoo zouden dergelijke voorschriften in de wet geheel doelloos zijn.

Overigens is men aan eene hier gemaakte aanmerking te gemoet gekomen door de bijvoeging, ten slotte van dit artikel, van de navolgende woorden:

» Alle beslissingen van het bureau van stemopneming worden, » staande de kiezersvergadering, door meerderheid van stemmen » genomen, en dadelijk bekend gemaakt."

Art. 46 (oud *art.* 43). De woorden: *Het behelst de aanwijzing van* zijn veranderd in: *Het vermeldt in elk geval.*

Na n°. 1 is een tweede nommer ingevoegd, luidende:

» 2°. *het getal der in de bussen gevonden stembriefjes.*"

Door het vroeger reeds gezegde omtrent de meening der Regering, dat de wet niet in een reglement moet ontaarden, en door de beantwoording der laatste aanmerking op het voorgaand artikel, gelooft men dat het bij dit artikel in het verslag aangeteekende voldoende zal zijn

beantwoord. Men heeft daarom echter de gelegenheid niet willen afsnijden, om nog iets meer dan het hier opgenoemde, des verkiezende, in het proces-verbaal op te nemen, en te dien einde de woorden: *Het behelst de aanwijzing* in den bij het verslag verlangden zin veranderd.

Art. 48 (oud *art.* 45). Eene voorziening in het geval, dat iemand, die voor een ander district geopteerd heeft, op het tweetal gebragt is, door te bepalen, dat deze geen concurrent zou kunnen blijven, rekent de Regering onnoodig. Het zou eene beperking van het kiesregt zijn voor een zoodanig zeldzaam voorkomend geval, dat daarin voor den wetgever geene aanleiding tot het geven van speciale voorschriften te vinden is.

Art 49 (oud *art.* 46). De Regering zou vreezen te dezer plaatse, door in plaats van de uitdrukking: *zoo spoedig mogelijk* eenen vasten termijn te schrijven, meermalen het omgekeerde van hetgeen men bedoelt, te zullen te weeg brengen. Heeft men een termijn bepaald, dan wordt al ligt de regel, bij de uitvoering, om het tot het uiterste van dien termijn te doen komen. Nogtans zou die termijn niet zeer kort kunnen gesteld worden, daar er onderscheidene omstandigheden denkbaar zijn, die soms eenig redelijk uitstel noodzakelijk kunnen maken.

Aanplakking is een veel sterker middel ter bevordering van publiciteit, dan *aankondiging in een dagblad*, welke daarenboven ook weder kosten veroorzaakt. Men rekent daarom ook met dit best werkend middel te kunnen volstaan.

Art. 50 (oud *art.* 47). In plaats van de woorden: *beslist het lot*, te lezen: *doet het bureau van stemopneming dadelijk in de vergadering het lot beslissen.*

Men meent dat de wetgever de bepaling van den vorm dezer lotsbeslissing veilig aan hen kan overlaten, die met de uitvoering dezer handeling belast zijn, en kan ook hier geen grond vinden om hem tot het geven van een dergelijk geheel reglementair voorschrift te doen overgaan.

Art. 51 (oud *art.* 48). In het 1ste lid van dit artikel zijn de woorden: *ter inzage gelegd van de ingezetenen*, veranderd in: *ter inzage van het publiek gelegd en aangeplakt.*

De bewaring der pakken zou strikt genomen achterwege kunnen blijven, maar zij schaadt niet en daarom heeft men die opgenomen voor het mogelijke geval dat daarvan nog eenige inzage zou worden verlangd. Het komt echter bij deze beschouwing geheel onnoodig voor in de wet te bepalen, wanneer de gemeentebesturen verpligt zijn die pakken over te geven.

Art. 52 (oud *art.* 49). De Regering acht dit artikel niet nuttloos. Het vorig artikel handelt van de op zich zelve staande openbaarmaking der processen-verbaal van ieder hoofd-kiesdistrict, ten behoeve van de ingezetenen van dat district; hier daarentegen geldt het de verzameling van den geheelen uitslag der verkiezingen, en de openbaarmaking daarvan door geheel het Rijk.

Art. 53 (oud *art.* 50). Dit artikel zal nu aldus aanvangen:

» Gedeputeerde Staten doen aan den verkozene, ten zijnen huize en
» tegen bewijs van ontvangst, afgeven een door den voorzitter
» geteekend en door den griffier gecontrasigneerd afschrift van het in
» art. 51 genoemd proces-verbaal of verbalen.

» Dit afschrift is de geloofsbrief van den gekozene bij" enz

Het laatste lid van dit artikel heeft men niet wel anders kunnen redigeren, omdat men onder geen algemeen juist uit te drukken begrip, als bijv. dat van openbare betrekking, ambt, waardigheid of iets dergelijks, de wijding tot geestelijke brengen kon.

De Regering heeft niet ingezien waarom de geloofsbrieven van de betaling van alle regten zouden moeten worden vrijgesteld. Deze kleine uitgaven zijn toch zeker, voor velen, die van derzelver betaling door de wet niet ontheven zijn, vrij wat drukkender, dan zij voor de gekozenen tot vertegenwoordigers geacht kunnen worden te wezen.

Art. 54 (oud *art.* 51). Dit artikel zal nu aldus aanvangen:

» De tot lid van de Tweede Kamer gekozene geeft ten spoedigste
» kennis aan de Gedeputeerde Staten, of hij de op hem uitgebragte be-
» noeming al dan niet aanneemt. In het laatste geval, gelasten Gede-
» puteerde Staten de plaatselijke besturen van het hoofd-kiesdistrict
» eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

» Wanneer de gekozene binnen veertien dagen, nadat het afschrift
» in art. 53 vermeld ten zijnen huize is afgegeven, die kennisgeving
» niet heeft ingezonden" enz.

Door deze veranderingen zal aan de meeste tegen dit artikel gemaakte bezwaren zijn te gemoet gekomen. Alleen den termijn van acht dagen, door Gedeputeerde Staten te stellen, heeft men behouden, vermits men daartegen geen bezwaar kon erkennen, wanneer men in aanmerking nam dat deze termijn, die een *minimum* is, eerst veertien dagen, nadat de gekozene het bewijs zijner benoeming heeft ontvangen, kan beginnen te loopen, zoodat den gekozene op zijn allerminst drie weken van beraad blijven.

Daar men voorts bij art. 46 (nu 49) geen termijn heeft bepaald, zoo kan ook reeds van zelf van het hier bedoelde in verband brengen geene sprake meer zijn.

Art. 55 (oud *art.* 52). In het 1ste lid zijn de woorden: *na ontvangst van de in art.* 50 *vermelde uittreksels*, veranderd in: *na ontvangst van de in art.* 53 *vermelde afschriften.*

In het 3de lid is het woord *uittreksels* in *afschriften* veranderd.

Ten opzigte van den bij dit artikel uitgedrukten wensch gedraag men zich aan het antwoord bij het vorig artikel gegeven.

Art. 57 (oud *art.* 54). De woorden: *binnen de eerstvolgende derti dagen* heeft men doen wegvallen.

Art. 60 (oud *art.* 57). Om de redenen in de memorie van toe lichting ten aanzien van dit artikel vermeld, is alhier alleenlijk opgenomen de toerekenbaarheid ten behoeve van den echtgenoot van de belastingen betaald door de vrouw, *niet* de toerekenbaarheid ten behoeve van den vader, van de aanslagen ten laste zijner min derjarige kinderen.

Het wordt onraadzaam geacht eerstgemelde toerekenbaarheid (di ten behoeve van den *echtgenoot*) niet in de wet op te nemen.

De bedenking daartegen gemaakt, en ontleend uit het geval van ont binding van huwelijk, staat gelijk met de vraag, hoedanig het zo moeten gaan met iemand, die op het oogenblik zijner benoeming te lid der Eerste Kamer tot de hoogst aangeslagenen behoort, maar bijv in het tweede of derde jaar na zijne benoeming ophoudt onder de hoogst aangeslagenen te behooren.

Ook deze zou, in dusdanig geval, in zooverre kunnen geacht worden niet meer een der vereischten te bezitten.

Aan het verlangen tot overneming der toepasselijke woorden van artt. 3 en 4 kan gereedelijk worden voldaan.

Dien ten gevolge wordt dit 60ste artikel aldus veranderd:

» Bij het opmaken der lijst komt in aanmerking de aanslag uit eigen
» hoofde in 's Rijks directe belastingen in de kohieren, welke op het
» oogenblik van het vaststellen van de lijst tot de loopende dienst be
» hooren.

» Ten behoeve van den echtgenoot strekken de belastingen betaald
» door de vrouw.

» Het bewijs, dat men het vereischte, bij art. 59 ten aanzien van den
» aanslag in de rijks- directe belastingen gevorderd, bezit, wordt, zo
» noodig, geleverd door het vertoonen òf van een uittreksel uit de
» kohieren der belastingen, òf van het aanslagbiljet, òf van een
» quitantie."

Art. 61 (oud *art.* 58). De eerste aanmerking komt te vervallen door de verandering gemaakt in de redactie van art. 7.

Wat de vraag betreft, of, wanneer gedurende het tijdsverloop de negen jaren iemand ophoudt het vereischte belastings-bedrag te betalen, hij desniettemin lid der Eerste Kamer kan blijven, houdt de Regering het daarvoor, dat deze vraag toestemmend moet worden beantwoord.

Art. 78, alinea 3, der Grondwet spreekt alleenlijk van de hoogst aangeslagenen, waaruit de leden der Eerste Kamer worden *gekozen* zoodat het vermelde omtrent het belastings-bedrag kan geacht worden meer bepaaldelijk van toepassing te zijn op het oogenblik der verkiezing en geen doorloopend vereischte te wezen.

Het is dus hiermede anders gelegen, dan met de redenen van uitsluiting (art. 91 der Grondwet). Vervalt een lid der Eerste Kamer in eene dier redenen van uitsluiting, dan moet hij uit den aard der zaak ophouden lid der Kamer te zijn.

Er is gewezen op de in art. 56 der Belgische constitutie voorkomende woorden: *pour pouvoir être élu et* RESTER *sénateur.*

In de Grondwet (art. 78) komt dusdanige uitdrukking niet voor.

In de Belgische constitutie (art. 56) is in het algemeen als vereischte om lid van den senaat te zijn en te blijven, gevorderd, dat men ten minste f 1000 in de directe belastingen betale.

In de Grondwet daarentegen is geenerlei vaste som, die men moet betalen om tot lid der Eerste Kamer benoemd te worden, bepaald. Men moet tot de hoogst aangeslagenen, berekend in elke provincie naar één op de drie duizend zielen, behooren.

Hiervan is het onvermijdelijk gevolg, dat de tot dat einde te betalen som niet alleen telken jare, maar als 't ware op elk oogenblik kan verschillen.

Wanneer nu evengemeld vereischte van te behooren tot de hoogst aangeslagenen, zou moeten beschouwd worden als een *doorloopend* vereischte, zou dus niet alleen in elke zitting, maar zelfs in *iedere* vergadering, moeten worden onderzocht, of al de leden der Eerste Kamer nog tot de hoogst aangeslagenen behooren.

Immers zou het kunnen gebeuren, dat een lid der Eerste Kamer, die bijv. de *laatste* op de lijst der hoogst aangeslagenen eener provincie is gebragt, weinig tijds daarna niet meer tot voormelde categorie behoorde, aangezien een ander ingezeten, sedert het opmaken der lijst, in het geval was gekomen, van meer dan hij in 's Rijks directe belastingen te betalen.

Aan de verdere bedenkingen omtrent dit artikel kan gereedelijk worden voldaan, en is daartoe de aanvang van hetzelve aldus veranderd:

» Deze lijst, waarop het belastings-bedrag wordt vermeld, dat ieder
» van de daarop gebragte personen betaalt, wordt bij afschrift in de
» hoofdplaats der provincie aangeplakt en geplaatst in de *Nederlandsche*
» *Staats-Courant*, of eenig ander dagblad, met uitnodiging aan" enz.

Art. 62 (oud *art.* 59). Aan de bedenking hieromtrent is door invoeging van het woord *schriftelijk* voldaan.

Art. 63 (oud *art.* 60). Aan de in het midden gebragte bedenking is gevolg gegeven door bijvoeging, achter de 1ste alinea, van de navolgende nieuwe alinea:

» Zij geven onverwijld kennis aan hen, die hunne bezwaren indienden

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

» en aan de verdere belanghebbenden, of er al dan niet grond tot » verbetering is gevonden."

Art. 64 (oud *art.* 61). Ten aanzien der *eerste* bedenking gedraagt zich de Regering aan het bij de behandeling van art. 11 gegeven antwoord.

Naar aanleiding der *tweede* bedenking, zijn de woorden: *in het bezit*, thans veranderd in die van: *in het volle genot.*

Artt. 65 *tot* 71 (oud *art.* 62). De reden waarom dit artikel in het wetsontwerp was gebragt, is vermeld in de memorie van toelichting.

In de provinciale wet komen de noodige bepalingen voor nopens de wijze waarop benoemingen door de Provinciale Staten moeten geschieden, en langs dien weg zou, naar de Regering vermeende, dit onderwerp behoorlijk zijn geregeld.

De Regering ziet er echter geen gevaar in, om, voor zooveel de benoeming van leden der Eerste Kamer betreft, die bepalingen ook in de kieswet op te nemen.

Dien ten gevolge wordt art. 62 *oud* aldus veranderd:

» De benoeming geschiedt door de Provinciale Staten op de vol» gende wijze."

En zullen daarop de onderstaande *zes* nieuwe artikelen volgen:

» Art. 66. De voorzitter der Provinciale Staten benoemt drie leden, » om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

» Bij het opnemen der stemmen, wordt de inhoud van ieder » stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stem» opnemers nagezien en die inhoud door de twee andere stemopne» mers opgeteekend.

» Art. 67. Er hebben zoovele stemmingen plaats, als er personen » te benoemen zijn. Ieder briefje houdt in eene duidelijke aanwij» zing van den persoon. In geval van twijfel, beslist de vergadering.

» Art. 68. Vóór het openen der stembriefjes worden ze geteld.

» Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd heb» bende leden, is de stemopneming nietig, en wordt er tot eene » nieuwe overgegaan.

» Art. 69. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden, » tot bepaling der meerderheid, afgetrokken van het getal der leden, » die bij de stemming zijn tegenwoordig geweest.

» De stemopneming is nietig, indien het getal behoorlijk ingevulde » stembriefjes niet grooter is dan de helft van dat der leden.

» Art. 70. Wanneer niemand bij de eerste stemopneming de vol» strekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede » nog geheel vrije stemopneming overgegaan.

» Indien ook dan nog de volstrekte meerderheid van stemmen door » niemand verkregen is, heeft er eene derde stemopneming plaats » over de twee personen, die bij de tweede stemopneming de meeste » stemmen op zich vereenigd hebben.

» Zoo bij de tweede stemopneming niet uitgemaakt is, tusschen wie » er moet overgestemd worden, heeft er nog eene vooralgaande » tusschen-stemopneming plaats over de betrokkene personen.

» Indien in het zoo even gemeld geval of bij de eind-stemopne» ming de stemmen staken, beslist het lot.

» Art. 71. Aan den benoemde wordt, voor zooveel zijne verkiezing » betreft, ten zijnen huize en tegen bewijs van ontvang, afschrift af» gegeven van het verbaal der gehouden stemming, waaruit onder » anderen blijkt van het getal der leden, tijdens de keuze in de ver» gadering tegenwoordig, van het getal stemmen op het gekozen lid » uitgebragt, en van de geheele toedragt der verkiezing."

Art. 72 (oud *art.* 63). Het overleggen van het uittreksel uit de in art. 63 vermelde lijst kan niet wel geacht worden noodelooze omslag te zijn, omdat bij het in art. 93 der Grondwet voorgeschreven onderzoek der geloofsbrieven aan de Eerste Kamer het bewijs moet worden bezorgd, dat de benoemde het bij art. 78 gevorderde vereischte bezit.

Dat bewijs moet worden afgegeven door de Gedeputeerde Staten der provincie *in welke de benoemde op de lijst der hoogst aangeslagenen is gebragt*, omdat het kan gebeuren, dat hij *niet* gebragt is op de lijst der hoogst aangeslagenen in de provincie waar hij is gekozen, en de Gedeputeerde Staten van laatstgemelde provincie alzoo niet bij magte zouden zijn een uittreksel uit die, eene andere provincie betreffende lijst te geven.

Aan het verlangen tot bijvoeging aan het einde van den IVden titel van een gelijksoortig artikel als het 58ste (*oud* art. 55) wordt voldaan door bijvoeging van het navolgende artikel:

» Art. 76. In geval van ontbinding der Eerste Kamer, wordt, » uiterlijk binnen veertig dagen na het Koninklijk besluit tot ontbin» ding, overgegaan tot het verkiezen der leden eener nieuwe Kamer."

Art. 78 (oud *art.* 65). In verband met het voorgedragen stelsel tot behoud van de *provinciesgewijze* ingerigte verdeeling der districten, is de Regering van gevoelen dat dit artikel onveranderd behoort te worden behouden.

Hetzelve kan niet wel geacht worden met de Grondwet te strijden, daar deze hieromtrent alleenlijk in art. 81 bepaalt, dat de helft der leden van de Tweede Kamer om de twee jaren uitvalt, volgens een daarvan te maken rooster, welke rooster volgens de 5de en 6de der additionnele artikelen bij deze wet moet worden geregeld.

De Grondwet schrijft overigens niet voor, hoe die rooster moet worden ingerigt. Zij vordert, gelijk reeds is opgemerkt, alleen daarbij in acht te nemen, dat de helft der leden van de Kamer om de twee jaren moet uitvallen.

Dit is stiptelijk bij het voorgedragen artikel tot grondslag genomen. Overigens is het nuttig geacht, dit artikel zoodanig als het is liggende in te rigten, *eensdeels* ten einde in iedere provincie telke twee jaren de gewone verkiezingen zouden kunnen plaats hebben, en alzoo aan de gewone vernieuwing van een gedeelte der Kamer het geheele Rijk zooveel mogelijk deel neme, en *anderdeels* opdat het ongerief, van de eerste invoering van den rooster (die, volgens het 6de additionnele artikel der Grondwet, de *eerste* maal reeds in 1850 moet werken) onafscheidelijk, dat namelijk eenige der leden niet *vier* jaren, maar slechts bijna *twee* jaren zullen zitting hebben, over *al* de deelen des Rijks, zooveel mogelijk, gelijkmatig zoude werken.

Het *oude* 66ste artikel heeft bij de Tweede Kamer niet tot bedenking aanleiding gegeven. Doch bij de nadere overweging van hetzelve is opgemerkt, dat de daarin voor het geval van ontbinding der Kamers of van één derzelve gemaakte bepaling zou kunnen te weeg brengen, dat eenige der nieuw optredende leden soms zelfs slechts gedurende eenige maanden of weken zitting behielden.

Dit is oneigenaardig en zou niet overeenstemmen met het in het 6de additionnele artikel der Grondwet aangenomen beginsel, volgens hetwelk ieder der leden, ten minste voor de Eerste Kamer, bijna 3 jaren en voor de Tweede Kamer bijna 2 jaren moet zitten.

Het wordt daarom noodig geoordeeld dit artikel (*thans* art. 79) te veranderen, en daartoe is hetzelve nu ingerigt als volgt:

» Art. 79. In geval van ontbinding der Kamers, of van één derzelve, » gaan de nieuwe Kamers zoodra mogelijk over tot het bepalen der » afdeling harer leden door loting. Daarvoor dienen mede de roos» ters, bij artt. 77 en 78 vastgesteld.

» De eerste afdeling heeft plaats, voor de Eerste Kamer, op den » derden Maandag in September, volgende op de sluiting der derde » zitting; en voor de Tweede Kamer, op den derden Maandag in » September, volgende op de sluiting der tweede zitting."

Art. 80 (oud *art.* 67). In deze wet behoort ten aanzien der leden van de Eerste Kamer soortgelijke bepaling te worden overgenomen, als voorkomt in art. 54 *oud* opzigtelijk de leden der Tweede Kamer.

Maar bij de overweging van dit punt heeft het de aandacht tot zich getrokken, dat, met betrekking tot de leden der Eerste Kamer, in deze wet ook bepalingen ontbreken, soortgelijk aan die, welke voor de leden der Tweede Kamer gevonden worden in artt. 54, 55 en 56 (*oud* artt. 51, 52 en 53)

Om in een en ander te voorzien, zijn thans in den IVden titel, achter art. 72, de navolgende drie artikelen gevoegd:

» Art. 73. De tot lid van de Eerste Kamer gekozene geeft ten spoe» digste kennis aan de Gedeputeerde Staten, of hij de op hem uitge» bragte benoeming al dan niet aanneemt.

» Wanneer de gekozene binnen veertien dagen, nadat het afschrift » in art. 71 vermeld is afgegeven, die kennisgeving niet heeft inge» zonden, stellen Gedeputeerde Staten hem onverwijld eenen termijn » van niet minder dan acht dagen, om die kennisgeving alsnog te » doen.

» Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt » hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden.

» Art. 74. Die in meer dan één provincie tot lid der Eerste » Kamer is gekozen, verklaart, dadelijk na ontvangst van de, in » art. 71 vermelde afschriften, schriftelijk aan Gedeputeerde Staten, » welke dier benoemingen hij aanneemt.

» Blijft hij in gebreke, binnen veertien dagen nadat voormelde af» schriften ten zijnen huize zijn afgegeven, die kennisgeving te doen, » handelen Gedeputeerde Staten zoo als in het vorig artikel is bepaald.

» Laat de gekozene den gestelden termijn ongebruikt voorbijgaan, » wordt hij gehouden geene der op hem uitgebragte benoemingen te » aanvaarden

» Art. 75. In de bij artt. 73 en 74 bedoelde gevallen, gelijk mede » wanneer door eenigerlei andere oorzaak eene plaats in de Eerste » Kamer open valt, worden de Staten der provincie, zoo noodig, buiten» gewoon bijeengeroepen, om in de opengevallen plaats te voorzien."

Art. 81 (oud *art.* 68). Deze bepalingen zijn noodzakelijk, in de *eerste* plaats, om uit te maken dat een lid der Kamer de bevoegdheid heeft zijn ontslag te nemen, waartoe eene uitdrukkelijke bepaling der wet wordt gevorderd, en in de *tweede* plaats, omdat de wijze, waarop van dat regt gebruik moet worden gemaakt, insgelijks door de wet moet worden vastgesteld.

Om aan de verder omtrent dit artikel gemaakte bedenkingen te gemoet te komen, wordt hetzelve veranderd als volgt:

» De leden der beide Kamers hebben het regt hun ontslag uit die » betrekking te nemen.

» Zij geven daarvan kennis aan de Kamer in welke zij zitting heb» ben, gedurende de zitting, en wanneer de zitting is gesloten, on» middellijk aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

» In het eerste geval, wordt daarvan berigt gegeven door den Voor» zitter dier Kamer aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, in » het laatste geval door dien Minister aan de Kamer."

Art. 82 (oud *art.* 69). Daar voorgedragen wordt om de provinciesgewijze ingerigte verdeeling van de districten te behouden, vervalt deze bedenking.

Art. 83 (oud *art.* 70). Ten einde aan den hieromtrent geuiten wensch te voldoen, en de uitvoering van dit artikel gelijkmatig te doen zijn, wordt hetzelve op de navolgende wijze veranderd:

» Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien zijn bevoegd, » alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige uitvoering » van den Isten tot en met den IVden titel dezer wet vereischt wor-

Regeling van het Kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

» den, en alle oprijzende geschillen of bezwaren, die uitvoering be-
» treffende, te beslissen.
» Zij nemen daarbij de voorschriften in acht door Ons gegeven."

Bij vergelijking van dit artikel met art. 32 van het voorloopig kiesreglement, zal het der aandacht niet ontgaan, dat tusschen die beide een aanmerkelijk verschil bestaat, aangezien bij evengemeld 32ste artikel aan Gedeputeerde Staten het regt was toegekend, om ALLE *oprijzende geschillen of bezwaren te beslissen*, en nu hier de bevoegdheid slechts wordt verleend *tot beslissing van alle oprijzende geschillen of bezwaren*, *de* UITVOERING *betreffende*.

Art. 84 (oud *art.* 71). Om aan het hieromtrent te kennen gegeven verlangen zooveel mogelijk te voldoen, is bij dit artikel thans de volgende *tweede* alinea gevoegd:

» Om al de bepalingen dezer wet, zoodra mogelijk, in werking te
» doen treden, behouden Wij Ons voor, voor de eerste maal de bij
» titel II en titel IV bepaalde tijdstippen voor het opmaken der lijsten
» van kiezers en van de hoogst aangeslagenen, en voor de daarmede
» in verband staande verdere verrigtingen omtrent die lijsten, te
» veranderen."

Art. 85 (oud *art.* 72). Aan de hierop gemaakte aanmerking kan gereedelijk worden voldaan.

Daartoe wordt dit artikel navolgenderwijze veranderd:

» De bezwaarschriften, zoomede alle beslissingen, beschikkingen en
» kennisgevingen, en dergelijke stukken, krachtens deze wet in te die-
» nen, of van administrative autoriteiten uitgaande, zijn vrij van
» zegel."

Een in den zin der hierboven bedoelde veranderingen gewijzigd, nader ontwerp van wet wordt hierbij overgelegd.

In hetzelve zijn in de rangschikking der bepalingen, die in het vroeger ontwerp bij artt. 34 tot 40 voorkwamen, eenige veranderingen bij de *nieuwe* artt. 35 tot 43 gebragt, met het oogmerk om aan die bepalingen eenen meer regelmatigen gang te geven.

's Gravenhage, den 22sten Augustus 1849.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXIX. 7.]

GEWIJZIGD ONTWERP VAN WET, *houdende regeling van het kiesregt en der benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op bladz. 48 en verv. dezer *Bijlagen*.]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de Grondwet vordert, dat bij de wet geregeld worden het kiesregt en de benoeming van leden der Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, alsmede de rooster hunner aftreding,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

Van de kiezers ter benoeming van leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 1. Om kiezer te zijn moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten;

2°. ingezeten des Rijks zijn, dat is binnen het Rijk zijne woonplaats hebben;

3°. zijn drie-en-twintigste jaar vervuld hebben;

4°. in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, uit eigen hoofde betalen de som vermeld in de bij deze wet gevoegde tabel.

Art. 2. Ten behoeve van den echtgenoot strekken de aanslagen in de voormelde belastingen ten laste der vrouw, en ten behoeve van den vader, de aanslagen ten laste zijner wettige minderjarige kinderen, wegens goederen waarvan hij het vruchtgebruik geniet.

Het bedrag dier aanslagen kan gevoegd worden bij het bedrag, waarvoor de echtgenoot of vader reeds uit eigen hoofde aangeslagen is.

Art. 3. Ten behoeve van den kiezer komt in aanmerking de aanslag voor 's Rijks directe belastingen in de kohieren, die op het oogenblik van het vaststellen of herzien der kiezerslijsten tot de loopende dienst behooren.

Art. 4. Het bewijs, dat men het vereischte, onder nº. 4 van art. 1 gevorderd, bezit, wordt, zoo noodig, geleverd door het vertoonen òf van een uittreksel uit de kohieren der belastingen, òf van het aanslagbiljet, òf van eene quitantie.

Art. 5. Van de uitoefening van het kiesregt zijn uitgesloten:

a. die, door een vonnis, in kracht van gewijsde gegaan, in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen zijn verklaard, zoolang de gefailleerde niet is gerehabiliteerd, of de staat van het kennelijk onvermogen niet is opgeheven; en

b. die geregtelijken afstand van hunne goederen aan hunne schuldeischers hebben gedaan, zoolang zij niet hebben bewezen hunne schuldeischers ten volle te hebben betaald.

TITEL II.

Van de kiezerslijsten en van de rondzending der stembriefjes.

Art. 6. Bij de invoering dezer wet wordt eene lijst der kiezers opgemaakt.

Die lijst blijft voortdurend van kracht, behoudens de veranderingen, daarin bij de jaarlijksche herziening te brengen.

Art. 7. In de eerste helft der maand Februarij van het jaar, volgende op dat, waarin deze wet is afgekondigd, maken de gemeentebesturen de lijst op van hen die in art. 1 zijn genoemd.

Zij raadplegen daartoe de kohieren der voormelde belastingen; vermelden in de lijst de sommen voor welke ieder persoon, daarop door hen gebragt, in elke van die belastingen is aangeslagen; en houden de overige vereischten vóór den kiezer in het oog.

Zij noodigen de ingezetenen hunner gemeente, die elders directe belasting betalen, uit, daarvan aan hen te doen blijken.

Op de lijst wordt de belasting-som vermeld, voor den kiezer gevorderd.

Art. 8. De gemeenteraden stellen die lijsten vast, uiterlijk op den laatsten dag der maand Februarij, en doen die dadelijk aanplakken en gedurende veertien dagen op de secretarie der gemeente ter algemeene inzage liggen, en daarvan, te gelijker tijd, openbare kennisgeving.

Vóór den afloop van dien termijn, worden de bezwaren tegen die lijst bij den gemeenteraad schriftelijk ingeleverd.

De gemeenteraad onderzoekt die bezwaren, herstelt de dwalingen, die bevonden worden stof voor dezelve te hebben opgeleverd, en geeft, vóór het einde der maand Maart, aan hen, die bezwaren indienden, en aan anderen daarbij belang hebbende, kennis, of er al dan niet grond tot verbetering is gevonden.

Art. 9. Uiterlijk vóór den 15den April, kan:

1°. ieder, die in zijn kiesregt op eenigerlei wijze beweert te zijn verkort, en

2°. ieder Nederlander, die, in het volle genot zijner burgerlijke en burgerschapsregten verkeerende, beweert, dat een ander ten onregte onder de kiezers is opgenomen,

de uitspraak inroepen van de arrondissements-regtbank, binnen welker ressort de lijsten, in het voorgaande artikel vermeld, zijn opgemaakt.

In het eerste geval, wordt de regtsvordering tegen het gemeentebestuur, dat de lijst opmaakt, in het laatste geval tegen den op de lijst gebragten persoon, ingesteld.

Art. 10. Zij wenden zich daartoe tot die regtbank, door een verzoekschrift, geteekend door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, en ontvouwen daarin de daadzaken en gronden, waarop hunne vordering rust, met opnoeming hunner getuigen en overlegging hunner bewijsstukken.

Art. 11. De regtbank beveelt, bij eenvoudige beschikking op het verzoekschrift, de oproeping van de wederpartij des verzoekers, tegen eenen door haar te bepalen dag en uur, voor twee commissarissen uit haar midden, in de beschikking benoemd, en gelast, dat de verzoeker, ten dienzelfden dage, zal medebrengen de getuigen, op welke hij zich in zijn verzoekschrift heeft beroepen, ten einde hen door de commissarissen, wanneer die dat noodig oordeelen, te doen hooren.

Art. 12. Het verzoekschrift en de beschikking worden, van wege den verzoeker, door eenen deurwaarder, ten minste vier dagen vóór den bepaalden dag der verschijning voor commissarissen, aan den persoon of aan de woonplaats der wederpartij beteekend, met achterlating van een afschrift van het verzoekschrift, van de beschikking en van die deurwaarders-acte.

Art. 13. De wederzijdsche partijen verschijnen òf in persoon òf door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, òf door eenen schriftelijk gemagtigde. Zij dragen hare belangen betrekkelijk de ingestelde vordering voor.

De geroepene partij stelt daarbij de getuigen voor, die zij van hare zijde wenscht te doen hooren, en tot dat einde moet medebrengen.

Art. 14. De ambtenaar van het openbaar ministerie bij de regtbank woont de comparitien bij. Zij worden in het openbaar gehouden.

Art. 15. Tegen de behoorlijk geroepene partij, die niet verschijnt, wordt verstek verleend.

De regters-commissarissen zetten hun onderzoek voort.

Tegen het vonnis, ten gevolge daarvan door de regtbank te wijzen, wordt geen verzet toegelaten.

Art. 16. Na volbragt onderzoek, doen de regters-commissarissen verslag in de eerstvolgende openbare zitting der regtbank.

De ambtenaar van het openbaar ministerie neemt binnen vier dagen zijne conclusie.

De regtbank doet hare uitspraak binnen vier dagen daarna.

Art. 17. De partij, die daarvoor grond meent te bezitten, kan de vernietiging van die uitspraak der regtbank vragen van den Hoogen Raad, doch alléén wegens schending of verkeerde toepassing der wet.

Art. 18. Zij legt daartoe, binnen veertien dagen na den dag, waarop haar het vonnis der arrondissements-regtbank is beteekend, of zij zelve die beteekening aan hare tegenpartij heeft doen bewerkstelligen, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift neder, waarin hare gronden en eisch tot cassatie worden ontvouwd.

Zij legt daarbij over een afschrift van het vonnis waarvan zij de vernietiging verlangt, en de bewijsstukken die zij voor de regtbank heeft gebruikt, geene andere.

Zij is niet gehouden eene som voor boete te consigneren.

Art. 19. Binnen acht dagen na het nederleggen van het voormelde

verzoekschrift ter griffie van den Hoogen Raad, doet zij aan hare wederpartij beteekenen:

1°. een afschrift van dat verzoekschrift;

2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den Hoogen Raad afgegeven van het nederleggen van dit verzoekschrift ter griffie van dien Raad.

Art. 20. De wederpartij doet, binnen veertien dagen na het ontvangen der beteekening in het voorgaande artikel vermeld, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift nederleggen, waarin hare beantwoording van den ingestelden eisch van cassatie en hare conclusie worden ontvouwd.

Zij mag daarbij geene andere bewijsstukken overleggen, dan die zij voor de regtbank heeft gebruikt.

Art. 21. Zij doet binnen acht dagen daarna aan den eischer in cassatie beteekenen:

1°. een afschrift van haar voormeld verzoekschrift;

2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den Hoogen Raad afgegeven van het nederleggen van dat verzoekschrift ter griffie van dien Raad.

Art. 22. Op den 24sten dag na de ontvangst van het eerste verzoekschrift, in art. 18 vermeld, stelt de griffier van den Hoogen Raad al de te dier zake ontvangene en ter zijner griffie nedergelegde stukken in handen van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Art. 23. Deze brengt binnen acht dagen daarna de zaak ter rolle van den Hoogen Raad, en dient in eene openbare teregtzitting van dien Raad van zijne conclusie.

De Hooge Raad geeft binnen acht dagen daarna zijne uitspraak.

Art. 24. Wanneer de Hooge Raad grond vindt tot vernietiging van het vonnis der arrondissements-regtbank, beslist hij in hetzelfde arrest de hoofdzaak, zoo als de regtbank, die het vernietigde vonnis heeft gewezen, had behooren te doen.

Zijne uitspraak is in geen geval voor eenige nadere regterlijke voorziening vatbaar.

Art. 25. De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is, wanneer geene der partijen zich van het vonnis der regtbank in hare zaak gewezen, binnen twee maanden na de uitspraak van dat vonnis, daartegen in cassatie heeft voorzien, bevoegd die cassatie, in het belang der wet, te vragen.

Het te wijzen arrest zal geen nadeel toebrengen aan de regten door de partijen verkregen.

Art. 26. Alle stukken, voor deze regtsvorderingen benoodigd, zijn vrij van zegel en griffie-kosten, en worden gratis geregistreerd.

Art. 27. De regtsvorderingen, ter naleving van artt. 9—24 dezer wet ingesteld, belemmeren in geen opzigt en in geen geval den onafgebroken voortgang van het werk der verkiezing.

Art. 28. Vóór den 10den Mei wordt de lijst door den gemeenteraad gesloten en ter algemeene kennisneming op de secretarie van de gemeente nedergelegd en aangeplakt. Dat wordt onverwijld aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Art. 29. In de volgende jaren herzien de gemeenteraden de lijst der kiezers hunner gemeente, in de eerste helft der maand Februarij. Daarop zijn de bepalingen van artt. 7 tot 28 dezer wet toepasselijk.

Wanneer zij, ten gevolge dier herziening, eenige personen van de lijst schrappen, geven zij daarvan aan die personen, voor zooveel zij in hunne gemeente nog woonachtig zijn, kennis, binnnen twee maal vier en twintig uren na de aanplakking en nederlegging van de herziene lijst en na de kennisgeving door art. 8 gevorderd.

Art. 30. Gedeputeerde Staten zorgen dat de gemeentebesturen in hunne provincie, ten minste acht dagen vóór het doen der keuzen, door een gemeente-ambtenaar aan de woonplaats der kiezers doen afgeven eenen brief van oproeping en een stembriefje, waarop het zegel van de hoofdplaats van het hoofd- of onder-kiesdistrict staat afgedrukt.

De oproepingsbrief moet het stembriefje bevatten, gesloten zijn, en den dag, de uren, en de plaats der verkiezing vermelden.

TITEL III.

Van de kiezers-vergaderingen.

Art. 31. Elke provincie wordt door Gedeputeerde Staten verdeeld in zooveel hoofd-kiesdistricten, als de bevolking het getal van nagenoeg 45,000 malen bevat, ten einde in ieder derzelve een lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal worde gekozen;

Daartoe worden verdeeld:

Noordbrabant	in . . .	9
Gelderland	» . . .	8
Zuidholland	» . . .	13
Noordholland	» . . .	10
Zeeland	» . . .	4
Utrecht	» . . .	3
Friesland	» . . .	5
Overijssel	» . . .	5
Groningen	» . . .	4
Drenthe	» . . .	2
Limburg	» . . .	5

te zamen 68 hoofd-kiesdistricten.

De Gedeputeerde Staten kunnen, ten gerieve der kiezers, onderkiesdistricten en derzelver hoofdplaatsen aanwijzen.

Het openen der stembriefjes geschiedt echter alleen in de eveneens door Gedeputeerde Staten aan te wijzen hoofdplaatsen der hoofdkiesdistricten.

Art. 32. De kiezers-vergaderingen houden zich uitsluitend bezig met het kiezen van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Art. 33. De gewone bijeenkomst der kiezers-vergaderingen in de hoofd-kiesdistricten, om te voorzien in de vervanging der aftredende leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, wordt geopend op den tweeden Dingsdag der maand Junij.

Art. 34. De kiezers-vergaderingen in de onder-kiesdistricten worden gehouden des Vrijdags, vooratgaande aan den dag, voor de verkiezing in het hoofd-kiesdistrict bepaald.

Art. 35. Het hoofd van het plaatselijk bestuur is voorzitter van de kiezers-vergadering.

Wanneer eene gemeente in meer dan één hoofd-kiesdistrict is verdeeld, wordt de zoodanige dier vergaderingen, waarin het hoofd van het plaatselijk bestuur zich niet kan bevinden, voorgezeten door een, daartoe door den gemeenteraad uit zijn midden te benoemen lid.

In de hoofd-kiesdistricten worden den voorzitter vier leden van den raad, door dezen daartoe te verkiezen, toegevoegd, om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

In de onder-kiesdistricten worden den voorzitter, tot hetzelfde einde en op dezelfde wijze, twee raadsleden toegevoegd.

Het bureau van stemopneming kan zich door den secretaris of andere beambten der secretarie van de gemeente doen bijstaan.

Art. 36. Op de tafel, voor het bureau van stemopneming geplaatst, ligt een exemplaar dezer wet.

Die tafel is zoodanig geplaatst, dat de kiezers de verrigtingen van het bureau kunnen gadeslaan.

In de vergaderzalen, waarin het kiesregt wordt uitgeoefend, is eene lijst van de aldaar kiesbevoegden voorhanden, aangevuld of gezuiverd overeenkomstig de eindvonnissen, naar de voorschriften der artt. 9 tot 25 verkregen.

Art. 37. De verrigtingen der vergadering in het hoofd-kiesdistrict geschieden op achtereenvolgende dagen.

De eerste is bestemd tot het ontvangen der stembriefjes; de tweede, en zoo noodig de volgende, tot het openen van dezelve.

Art. 38. De voorzitter van het hoofd- of onder-kiesdistrict heeft het beleid der vergadering.

Niet dan op de vordering van den voorzitter, mag eenige gewapende magt in de vergaderzaal of in de toegangen tot dezelve worden geplaatst.

De burgerlijke en militaire autoriteiten zijn gehouden aan zijne vorderingen te voldoen.

Art. 39. De stembussen, waarin de stembriefjes worden gestoken, worden digt gemaakt met twee verschillend werkende sloten.

De sleutel van het eene dezer sloten berust onder den voorzitter; die van het andere onder den oudsten stemopnemer.

Art. 40. Tot het stemmen worden alléén toegelaten de personen, vermeld op de lijst, volgens art. 36 in de vergadering voorhanden.

Zij leveren in persoon hun stembriefje, schriftelijk ingevuld, doch ongeteekend en behoorlijk gesloten in, en verschijnen ongewapend in de vergadering. Van dit laatste zijn de militairen uitgezonderd.

Niemand dan de kiezers en de leden van het bureau mag de vergadering bijwonen, behoudens de bepalingen van het slot van art. 35 en van art. 38.

Art. 41. Ieder kiezer geeft zijn stembriefje over in de vergadering van het hoofd-kiesdistrict of van het onder-kiesdistrict waarin hij op de kiezerslijst is gebragt.

Twee leden van het bureau van stemopneming teekenen, ieder op eene lijst, de namen op van elken kiezer die zijn stembriefje aan den voorzitter overgeeft, om door dezen in zijn bijzijn in de bus te worden gestoken.

Deze lijsten worden door al de leden van het bureau van stemopneming geteekend.

De bussen worden onmiddellijk na den afloop der kiesverrigting, met het cachet der gemeente en de particuliere cachetten der stemopnemers zoodanig verzegeld, dat daarin geene nieuwe stembriefjes kunnen worden ingebragt, noch de bussen zelve geopend.

In de onder-kiesdistricten worden de sleutels behoorlijk verzegeld en van daar, te gelijk met de stembussen en de lijsten der gestemd hebbende kiezers, dadelijk overgebragt naar den voorzitter van het hoofdkiesdistrict.

Art. 42. De voorzitter van het hoofd-kiesdistrict ontvangt en bewaart al de bussen en de sleutels van de bussen der onder-kiesdistricten met de lijsten, en brengt alle verzegeld ter tafel der vergadering van het hoofd-kiesdistrict, ten dage voor de opening der stembriefjes bestemd.

Art. 43. Vóór het openen der stembriefjes worden ze geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is, dan dat der gestemd hebbende kiezers, wordt daarvan melding gemaakt in het proces-verbaal.

Bij het openen, wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien, en de inhoud door twee anderen opgeteekend.

Wanneer, bij deze *eerste* stemopneming, aan het bureau blijkt, dat het verschil tusschen het getal stembriefjes en dat der gestemd hebbende kiezers van invloed kan zijn op eene verkregene meerderheid van stemmen, heeft er eene herstemming plaats, op de wijze voorgeschreven door de artt. 48 en 49.

Art. 44. Geene dan de uitgereikte stembriefjes mogen worden ge-

bruikt. Andere stembriefjes, de zoodanige die niet behoorlijk zijn gesloten, die waarin de kiezer zich bekend maakt, alsmede die onleesbaar zijn geschreven, of den gekozen persoon niet onmiskenbaar aanduiden, zijn van onwaarde.

Wanneer in één stembriefje meer dan één naam is ingevuld, wordt alléén de eerste naam in aanmerking genomen.

Meerdere ingevulde en ineengesloten stembriefjes zijn alle van onwaarde.

Art. 45. Het bureau van stemopneming in de hoofd-kiesdistricten beslist over de waarde der stembriefjes. De briefjes die van onwaarde zijn verklaard en de oningevulde briefjes worden van het aantal uitgebragte stemmen afgetrokken, en bij de berekening der volstrekte meerderheid niet in aanmerking genomen.

Alle beslissingen van het bureau van stemopneming worden, staande de kiezersvergadering, door meerderheid van stemmen, genomen en dadelijk bekend gemaakt.

Art. 46. Na afloop der stemopneming in het hoofd-kiesdistrict wordt, vóór het sluiten der vergadering, proces-verbaal van het verrigte opgemaakt, en, na voorlezing, door den voorzitter en de stemopnemers geteekend.

Het vermeldt in elk geval:

1o het getal der kiezers die gestemd hebben;

2°. het getal der in de bussen gevonden stembriefjes;

3°. het getal der briefjes die van onwaarde zijn verklaard;

4°. het getal der oningevuld bevonden briefjes;

5o. de namen der personen, op welke stemmen zijn uitgebragt, en het getal der op ieder uitgebragte stemmen, en

6°. den uitslag der lotsbeslissing waartoe volgens art. 48 of 5o is overgegaan.

Art. 47. Voor de benoeming tot lid der Tweede Kamer wordt, behoudens hetgeen hierna is bepaald omtrent de lotsbeslissing, de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen, die in aanmerking komen, gevorderd.

Art. 48. Indien niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt een dubbeltal opgemaakt, bestaande uit de personen, op welke het grootste aantal stemmen is uitgebragt.

Hebben meer dan twee personen dat grootste aantal stemmen verworven, dan wordt dat meerder getal tot twee verminderd, door lotsbeslissing tusschen de personen, op welke een gelijk getal stemmen is uitgebragt.

Tot de op het dubbeltal geplaatste personen bepaalt zich de nadere keuze.

Art. 49. In het bij art. 48 gemeld geval wordt, zoo spoedig mogelijk, op den door Gedeputeerde Staten te bepalen naderen dag, in de onder-kiesdistricten en in het hoofd-kiesdistrict, tot eene tweede stemming, met inachtneming van hetgeen voorgeschreven is voor de eerste, overgegaan.

Te dien einde worden de stembussen naar de onder-kiesdistricten teruggezonden.

De in art. 3o vermelde uitreiking der oproepingsbrieven en stembriefjes geschiedt alsdan ten minste twee dagen vóór het doen der herstemming.

Het in art. 48 vermelde dubbeltal wordt door den voorzitter aan al de plaatselijke besturen der gemeenten van het kiesdistrict kenbaar gemaakt, en door dezen, bij aanplakking op de gebruikelijke wijze, ter kennis van de ingezetenen gebragt.

In de oproepingsbrieven worden de namen, op het dubbeltal voorkomende, opgegeven.

Art. 5o. Wanneer bij de *tweede* stemming gelijkheid van stemmen bestaat, doet het bureau van stemopneming dadelijk in de vergadering het lot beslissen.

Art. 51. Afschrift van het in het hoofd-kiesdistrict opgemaakt verbaal of, zoo er eene tweede stemming heeft plaats gehad, van de beide processen-verbaal, wordt aanstonds ter inzage van het publiek gelegd en aangeplakt, en het oorspronkelijke of de oorspronkelijke binnen vier en twintig uren na de gedane verkiezing aan de Gedeputeerde Staten ingezonden.

Na den afloop der verkiezing worden de stembriefjes dadelijk verzameld in pakken, die verzegeld worden met de cachetten der leden van het bureau van stemopneming.

Op de pakken wordt een opschrift gesteld, waaruit blijkt of de daarin vervatte stembriefjes bij de *eerste stemming* of bij de *herstemming* zijn ingeleverd.

Die pakken worden ten raadhuize der gemeente van het hoofd-kiesdistrict overgebragt en aldaar gedurende den tijd van zes maanden bewaard, en daarna vernietigd.

Art. 52. De namen der gekozenen in elk hoofd-kiesdistrict en het getal der stemmen op hen uitgebragt, worden door de Gedeputeerde Staten in een proces-verbaal vermeld en zoo spoedig mogelijk bekend gemaakt.

Art. 53. Gedeputeerde Staten doen aan den verkozene ten zijnen huize en tegen bewijs van ontvangst afgeven een door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd afschrift van het in art. 51 genoemd proces-verbaal of verbalen.

Dit afschrift is de geloofsbrief van den gekozene, bij welken hij aan de Kamer overlegt:

1°. een uittreksel uit de registers van geboorte of, bij gemis daarvan, eene acte van bekendheid, waaruit de namen zijner ouders en tijd en plaats zijner geboorte blijken; en

2°. eene door hem zelven af te geven verklaring, inhoudende dat hij in geen der gevallen van uitsluiting verkeert, omschreven in art. 91 der Grondwet.

Art 54. De tot lid van de Tweede Kamer gekozene geeft ten spoedigste kennis aan de Gedeputeerde Staten, of hij de op hem uitgebragte benoeming al dan niet aanneemt. In het laatste geval, gelasten Gedeputeerde Staten de plaatselijke besturen van het hoofd-kiesdistrict eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

Wanneer de gekozene, binnen veertien dagen nadat het afschrift in art. 53 vermeld ten zijnen huize is afgegeven, die kennisgeving niet heeft ingezonden, stellen Gedeputeerde Staten hem onverwijld eenen termijn van niet minder dan acht dagen, om die kennisgeving alsnog te doen.

Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden, en tot eene nieuwe keuze overgegaan.

Art. 55. Die in meer dan één hoofd-kiesdistrict tot lid der Tweede Kamer is gekozen, verklaart, dadelijk na ontvangst van de in art. 53 vermelde afschriften, schriftelijk aan Gedeputeerde Staten, welke dier benoemingen hij aanneemt.

Gedeputeerde Staten doen in het kiesdistrict, welks verkiezing door den gekozene niet wordt aangenomen, tot eene nieuwe keuze overgaan.

Blijft hij in gebreke, binnen veertien dagen nadat de voormelde afschriften ten zijnen huize zijn afgegeven, die kennisgeving te doen, handelen Gedeputeerde Staten zoo als in het vorig artikel is bepaald.

Laat de gekozene den gestelden termijn ongebruikt voorbijgaan, wordt hij gehouden geene der op hem uitgebragte benoemingen te aanvaarden, en tot nieuwe keuzen overgegaan.

Art. 56. Wanneer door eenigerlei andere oorzaak eene plaats in de Tweede Kamer openvalt, gelasten Gedeputeerde Staten de plaatselijke besturen eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

In de bij artt. 54, 55 en 56 bedoelde gevallen wordt de kiezersvergadering, die in de opengevallen plaats moet voorzien, door Gedeputeerde Staten ten spoedigste, tegen een bepaalden dag, te zamen geroepen.

Art. 58. In geval van ontbinding der Tweede Kamer, wordt, uiterlijk binnen veertig dagen na het Koninklijk besluit tot ontbinding, overgegaan tot het verkiezen der leden eener nieuwe Kamer.

TITEL IV.

Van de verkiesbaren tot leden der Eerste Kamer en de benoeming dier leden.

Art. 59. In de eerste helft der maand April van ieder jaar, gaan Gedeputeerde Staten over tot het opmaken van de lijst dergenen, die hunne werkelijke woonplaats in de provincie hebben; tot de hoogst aangeslagenen in de rijks- directe belastingen (de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen) behooren, berekend tegen één op iedere drie duizend zielen; en tevens de overige vereischten bezitten, om lid der Eerste Kamer te zijn.

Art. 6o. Bij het opmaken der lijst komt in aanmerking de aanslag uit eigen hoofde in 's Rijks directe belastingen, in de kohieren, welke op het oogenblik van het vaststellen van de lijst tot de loopende dienst behooren.

Ten behoeve van den echtgenoot strekken de belastingen, betaald door de vrouw.

Het bewijs, dat men het vereischte, bij art. 59 ten aanzien van den aanslag in de rijks- directe belastingen gevorderd, bezit, wordt, zoo noodig, geleverd door het vertoonen òf van een uittreksel uit de kohieren der belastingen, òf van het aanslagbiljet, òf van eene quitantie.

Art. 61. Deze lijst, waarop het belastings-bedrag wordt vermeld, dat ieder van de daarop gebragte personen betaalt, wordt, bij afschrift, in de hoofdplaats der provincie aangeplakt en geplaatst in de *Nederlandsche Staats-Courant* of eenig ander dagblad; met uitnoodiging aan de bij de zaak belanghebbende ingezetenen, die elders belasting betalen, om daarvan aan Gedeputeerde Staten te doen blijken binnen veertien dagen, te rekenen van de dagteekening der kennisgeving.

Art. 62. Bezwaren tegen deze lijst moeten vóór den vijftienden Mei aan Gedeputeerde Staten schriftelijk zijn ingediend.

Art. 63. De Gedeputeerde Staten onderzoeken de ingediende bezwaren, verbeteren zoo noodig de lijst, en sluiten haar op den laatsten dag der maand Mei.

Zij geven onverwijld kennis aan hen, die hunne bezwaren indienden, en aan de verdere belanghebbenden, of er al dan niet grond tot verbetering is gevonden.

Zij maken de gesloten lijst terstond door middel van het *Provinciaal Blad* en van eenig openbaar nieuwspapier bekend.

Afschrift van de lijst zenden zij onverwijld aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, die dezelve in de *Nederlandsche Staats-Courant* doet plaatsen.

Art. 64. Zij, die beweren ten onregte op die lijst niet te zijn geplaatst, en de Nederlanders in het volle genot hunner burgerlijke en burgerschapsregten, die beweren dat anderen ten onregte op die lijst zijn geplaatst, moeten binnen veertien dagen na de plaatsing

der voormelde lijst in de *Staats-Courant* hunne regtsvordering instellen, op de wijze en met de gevolgen in artt. 9 tot 27 omschreven.

Art. 65. De benoeming geschiedt door de Provinciale Staten, op de volgende wijze.

Art. 66. De voorzitter der Provinciale Staten benoemt drie leden, om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

Bij het opnemen der stemmen wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien, en die inhoud door de twee andere stemopnemers opgeteekend.

Art. 67. Er hebben zoovele stemmingen plaats als er personen te benoemen zijn. Ieder briefje houdt in eene duidelijke aanwijzing van den persoon.

In geval van twijfel beslist de vergadering.

Art. 68. Vóór het openen der stembriefjes worden ze geteld. Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd hebbende leden, is de stemopneming nietig en wordt er tot eene nieuwe overgegaan.

Art. 69. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden, tot bepaling der meerderheid, afgetrokken van het getal der leden, die bij de stemming zijn tegenwoordig geweest.

De stemopneming is nietig, indien het getal behoorlijk ingevulde stembriefjes niet grooter is dan de helft van dat der leden.

Art. 70. Wanneer niemand bij de eerste stemopneming de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede nog geheel vrije stemopneming, overgegaan.

Indien ook dan nog de volstrekte meerderheid van stemmen door niemand verkregen is, heeft er eene derde stemopneming plaats, over de twee personen die bij de tweede stemopneming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Zoo bij de tweede stemopneming niet uitgemaakt is tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er nog eene voorafgaande tusschenstemopneming plaats over de betrokkene personen.

Indien in het zoo even gemeld geval of bij de eind-stemopneming de stemmen staken, beslist het lot.

Art. 71. Aan den benoemde wordt, voor zooveel zijne verkiezing betreft, ten zijnen huize en tegen bewijs van ontvang, afschrift afgegeven van het verbaal der gehouden stemming, waaruit onder anderen blijkt van het getal der leden, tijdens de keuze in de vergadering tegenwoordig, van het getal stemmen op het gekozene lid uitgebragt, en van de geheele toedragt der verkiezing.

Art. 72. Het gekozen lid der Eerste Kamer ontvangt van Gedeputeerde Staten der provincie, in welke hij op de lijst der hoogst aangeslagenen is gebragt, een door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd uittreksel uit de in art. 60 vermelde lijst, hetwelk, nevens het besluit der Staten waarbij hij is gekozen, hem tot geloofsbrief strekt.

Hij legt daarbij aan de Eerste Kamer over gelijke stukken als onder nr. 1 en 2 van art. 53 worden gevorderd.

Art. 73. De tot lid van de Eerste Kamer gekozene geeft ten spoedigste kennis aan de Gedeputeerde Staten, of hij de op hem uitgebragte benoeming al dan niet aanneemt.

Wanneer de gekozene, binnen veertien dagen nadat het afschrift in art. 71 vermeld, is afgegeven, die kennisgeving niet heeft ingezonden, stellen Gedeputeerde Staten hem onverwijld eenen termijn van niet minder dan acht dagen, om die kennisgeving alnog te doen.

Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden.

Art. 74. Die in meer dan één provincie tot lid der Eerste Kamer is gekozen, verklaart dadelijk na ontvangst van de in art. 71 vermelde afschriften, schriftelijk aan Gedeputeerde Staten, welke dier benoemingen hij aanneemt.

Blijft hij in gebreke binnen veertien dagen, nadat voormelde afschriften ten zijnen huize zijn afgegeven, die kennisgeving te doen, handelen Gedeputeerde Staten zoo als in het vorig artikel is bepaald.

Laat de gekozene den gestelden termijn ongebruikt voorbijgaan, wordt hij gehouden geene der op hem uitgebragte benoemingen te aanvaarden.

Art. 75. In de bij artt. 73 en 74 bedoelde gevallen, gelijk mede wanneer door eenigerlei andere oorzaak eene plaats in de Eerste Kamer openvalt, worden de Staten der provincie, zoo noodig, buitengewoon bijeengeroepen om in de opengevallen plaats te voorzien.

Art. 76. In geval van ontbinding der Eerste Kamer, wordt, uiterlijk binnen veertien dagen na het Koninklijk besluit tot ontbinding, overgegaan tot het verkiezen der leden eener nieuwe Kamer.

TITEL V.

Van den rooster van aftreding der leden van de Eerste en Tweede Kamer.

Art. 77. De rooster van aftreding voor de leden der Eerste Kamer wordt vastgesteld als volgt:

Op den derden Maandag in September treden af:

in 1851, voor:

Noordbrabant	2 leden,
Gelderland	2 »
Zuidholland	2 »
Noordholland	2 »
Transporteren	8 leden,

Per transport	8 leden,
Zeeland	1 lid,
Utrecht	— —
Friesland	1 lid,
Overijssel	1 »
Groningen	1 »
Drenthe	— —
Limburg	1 lid,
	13 leden;

in 1854, voor:

Noordbrabant	2 leden,
Gelderland	1 lid,
Zuidholland	3 leden,
Noordholland	2 »
Zeeland	— —
Utrecht	1 lid,
Friesland	1 »
Overijssel	1 »
Groningen	— —
Drenthe	1 lid,
Limburg	1 »
	13 leden;

en in 1857, voor:

Noordbrabant	1 lid,
Gelderland	2 leden,
Zuidholland	2 »
Noordholland	2 »
Zeeland	1 lid,
Utrecht	1 »
Friesland	1 »
Overijssel	1 »
Groningen	1 »
Drenthe	— —
Limburg	1 lid,
	13 leden.

Art. 78. De rooster van aftreding voor de leden van de Tweede Kamer wordt vastgesteld als volgt:

Op den derden Maandag in September treden af:

in 1850 voor:

Noordbrabant	4 leden,
Gelderland	4 »
Zuidholland	7 »
Noordholland	5 »
Zeeland	2 »
Utrecht	2 »
Friesland	3 »
Overijssel	2 »
Groningen	2 »
Drenthe	1 lid,
Limburg	2 leden,
	34 leden;

en in 1852 voor:

Noordbrabant	5 leden,
Gelderland	4 »
Zuidholland	6 »
Noordholland	5 »
Zeeland	2 »
Utrecht	1 lid,
Friesland	2 leden,
Overijssel	3 »
Groningen	2 »
Drenthe	1 lid,
Limburg	3 leden,
	34 leden.

Art. 79. In geval van ontbinding der Kamers of van ééne derzelve, gaan de nieuwe Kamers, zoodra mogelijk, over tot het bepalen der aftreding harer leden door loting.

Daarvoor dienen mede de roosters, bij artt. 77 en 78 vastgesteld.

De eerste aftreding heeft plaats, voor de Eerste Kamer, op den derden Maandag in September, volgende op de sluiting der derde zitting, en voor de Tweede Kamer, op den derden Maandag in September, volgende op de sluiting der tweede zitting.

Art. 80. Die tot lid der Eerste of Tweede Kamer wordt verkozen ter vervulling eener buitengewone vacature, treedt af of het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij is verkozen, zou hebben moeten aftreden.

TITEL VI.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 81. De leden der beide Kamers hebben het regt hun ontslag uit die betrekking te nemen.

Zij geven daarvan kennis, aan de Kamer in welke zij zitting hebben, gedurende de zitting, en wanneer de zitting is gesloten, onmiddellijk aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

In het eerste geval, wordt daarvan berigt gegeven door den Voorzitter dier Kamer aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, in het laatste geval, door dien Minister aan de Kamer.

Art. 82. Na de afkondiging dezer wet wordt, zoodra mogelijk, door het lot, in elke der beide Kamers bepaald, in welk jaar ieder der leden, overeenkomstig artt. 77 en 78 dezer wet, zal aftreden.

Art. 83. Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien zijn bevoegd alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige uitvoering van den Isten tot en met den IVden titel dezer wet vereischt worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren, die uitvoering betreffende, te beslissen.

Zij nemen daarbij de voorschriften in acht door Ons gegeven.

Art. 84. De lijsten van kiesgeregtigden en van verkiesbaren tot leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, ter uitvoering van het voorloopig kiesreglement opgemaakt, blijven van kracht tot op het tijdstip, dat, ten gevolge dezer wet, nieuwe zullen zijn vastgesteld.

Om al de bepalingen dezer wet zoodra mogelijk in werking te doen treden, behouden Wij Ons voor, voor de eerste maal, de bij titel II en titel IV bepaalde tijdstippen voor het opmaken der lijsten van kiezers en van de hoogst aangeslagenen, en voor de daarmede in verband staande verdere verrigtingen omtrent die lijsten, te veranderen.

Art. 85. De bezwaarschriften, zoomede alle beslissingen, beschikkingen en kennisgevingen, en dergelijke stukken, krachtens deze wet in te dienen, of van administrative autoriteiten uitgaande, zijn vrij van zegel.

Gegeven

TABEL, behoorende bij art. 1 dezer Wet, aanwijzende de som, in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, te betalen, om kiezer te kunnen zijn.

Povincie *Noordbrabant.*

's Hertogenbosch	f 46
Eindhoven	42
Bergen op Zoom	38
Breda	36
In de overige gemeenten	24

Provincie *Gelderland.*

Arnhem	56
Zutphen	42
Tiel	40
Bommel	40
Nijmegen	36
Doesburg	36
Wageningen	34
In de overige gemeenten	24

Provincie *Zuidholland.*

's Gravenhage	94
Rotterdam	100
Schiedam	64
Dordrecht	f 60
Delft	50
Gorinchem	46
Leyden	40
Woerden	34
In de overige gemeenten	32

Provincie *Noordholland.*

Amsterdam	112
Purmerend	58
Alkmaar	54
Haarlem	50
Monnikkendam	50
Edam	48
Zaandam	44
Weesp	44
Medemblik	42
In de overige gemeenten	32

Provincie *Zeeland.*

Middelburg	62
Goes	50
Zierikzee	48
In de overige gemeenten	32

Provincie *Utrecht.*

Utrecht	54
In de overige gemeenten	32

Provincie *Friesland.*

Leeuwarden	56
Sneek	48
Harlingen	46
Bolsward	42
In de overige gemeenten	30

Provincie *Overijssel.*

Zwolle	46
Kampen	44
Deventer	42
In de overige gemeenten	24

Provincie *Groningen.*

Groningen	48
In de overige gemeenten	30

Provincie *Drenthe.*

Assen	34
Meppel	36
In de overige gemeenten	20

Hertogdom *Limburg.*

Maastricht	34
Roermond	28
Venlo	26
In de overige gemeenten	20

[XXIX. 8.]

TABEL, *aanwijzende voor onderstaande gemeenten:*

1. *de Bevolking op 1°. Januarij 1849;*
2. *het bedrag van 's Rijks Directe Belastingen, de opcenten van het Rijk daaronder begrepen;*
3. *het Belastings-bedrag per ziel;*
4. *het bedrag van den Census, indien het sub n°. 3 vermelde belastings-bedrag wordt vermenigvuldigd: voor* Amsterdam, Rotterdam *en* 's Gravenhage *met* 9, *en voor de overige gemeenten met* 7.

PROVINCIEN.	GEMEENTEN.	BEVOLKING op 1 Januarij 1849.	Gezamenlijk bedrag der Rijks-directe belastingen, de opcenten des Rijks daaronder begrepen.	Belastingsbedrag per ziel.	BEDRAG van den Census, indien de in kolom 5 vermelde som wordt vermenigvuldigd: voor *Amsterd.*, *Rotterdam* en *'s Hage* met 9, voor de *overige gemeenten* met 7.
Noordbrabant	's Hertogenbosch,	21,021	f 139,150 74	f 6 61	f 46 27
	Eindhoven,	3,265	19,712.73	6.03	42.21
	Bergen op Zoom,	7,940	43,419 13	5.46	38.22
	Breda,	14,301	72,458.85	5.06	35.42
Gelderland	Arnhem,	17,425	139,289.50	7.99	55.93
	Zutphen,	11,860	70,730 78	5 96	41.72
	Tiel,	5,649	31,916.36	5 64	39 48
	Bommel,	3,546	19,862.88	5.60	39 20
	Nijmegen,	19,645	98,384 29	5 00	35 00
	Doesburg,	3,727	18,665.19	5.00	35 00
	Wageningen,	4,670	23,319.09	4 99	34.93
Zuidholland	's Gravenhage,	70,398	735,812.17	10.45	94.05
	Rotterdam,	82,800	927,041.86	11.19	100.71
	Schiedam,	12,639	114,070.48	9 02	63.14
	Dordrecht,	20,411	173,691.65	8.50	59 50
	Delft,	18,525	131,790.27	7.11	49.77
	Gorinchem,	8,718	57,513 23	6 59	46.13
	Leyden,	38,763	225,248 25	5 81	40.67
	Woerden,	4,188	20,904.19	4.99	34.39
Noordholland	Amsterdam,	212,439	2,655,537.25	12.50	112.50
	Purmerend,	3,465	28,475.98	8.21	57.47
	Alkmaar,	9,830	76,981.07	7 83	54 81
	Haarlem,	26,248	188,833 21	7.19	50.33
	Monnikkendam,	2,598	18,391 05	7 07	49.49
	Edam,	4,381	29,578.85	6 75	47 25
	Zaandam,	11,533	71,057 36	6.16	43.12
	Weesp,	2,959	18,560.07	6.30	44 10
	Medemblik,	2,942	17,617.73	5.98	41.86
Zeeland	Middelburg,	15,527	139,028 09	8.95	62.65
	Goes,	5,318	21,068.44	7.15	50 05
	Zierikzee,	7,104	49,009.66	6.89	48.23
Utrecht	Utrecht,	49,932	379,266.49	7.59	53.13
Friesland	Leeuwarden,	23,176	188,009.85	8.11	56.77
	Sneek,	7,886	53.792 79	6 82	47.74
	Harlingen,	8,217	52,928.21	6.44	45.08
	Bolsward,	4,462	27,282.33	6.11	42.77
Overijssel	Zwolle,	17,877	120,027.44	6 71	46 97
	Kampen,	10,574	65,641.93	6.20	43.40
	Deventer,	14,984	88,164.67	5.88	41.16
Groningen	Groningen,	34 775	242,804.52	6 98	48.86
Drenthe	Assen,	4,251	21,019.78	4.94	34.58
	Meppel,	7,042	35,840.91	5.08	35.56
Limburg	Maastricht,	23,111	115,349 69	4.99	34.93
	Roermond,	6,315	26,144.86	4.14	28.98
	Venlo,	6,219	23,126.94	3.71	25 97

[XXIX. 9.]

TABEL, *aanduidende het bedrag van den Census ter benoeming van Leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zoo als hetzelve*

1°. *was bepaald bij art. 2 van het* Voorloopig Kiesreglement;

2°. *was voorgedragen bij het eerste Ontwerp van Kieswet;*

3°. *is voorgedragen bij het nader Ontwerp van Kieswet.*

PROVINCIEN.	GEMEENTEN.	BEDRAG VAN DEN CENSUS, bepaald bij art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement.	voorgedragen bij het eerste Ontwerp van Kieswet.	voorgedragen bij het nader Ontwerp van Kieswet.	*AANMERKINGEN.*
					ALGEMEENE AANMERKING. In den census, vermeld in de 3de kolom, was het *patentregt* niet begrepen.
Noordbrabant.	's Hertogenbosch,	f 40	f 60	f 46	
	Eindhoven,	24	60	40	
	Bergen op Zoom,	30	50	38	
	Breda,	30	50	36	
	In de overige gemeenten,	32	30	24	Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Tilburg*, *Oosterhout*, *Grave*, *Willemstad*, *Heusden* en *Geertruidenberg* f 24.
Gelderland.	Arnhem,	40	80	56	
	Zutphen,	40	60	42	
	Tiel,	30	50	40	
	Bommel,	30	50	40	
	Nijmegen,	40	50	36	
	Doesburg,	30	50	36	
	Wageningen,	30	50	34	
	In de overige gemeenten,	32	30	24	Bij de *eerste* voordragt, was als census voorgedragen voor *Harderwijk* en *Culemborg* f 40. Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Culemborg*, *Nijkerk*, *Harderwijk*, *Elburg*, *Hattem*, *Groenlo*, *Doetinchem* en *Lochem* f 30.
Zuidholland.	's Gravenhage,	140	100	94	
	Rotterdam,	160	110	100	
	Schiedam,	105	80	64	
	Dordrecht,	105	80	60	
	Delft,	105	70	50	
	Gorinchem,	70	60	46	
	Leyden,	105	50	40	
	Woerden,	55	60	34	
	In de overige gemeenten,	40	36	32	Bij de *eerste* voordragt was als census voorgedragen voor *Brielle* f 50 en voor *Gouda* en *Vlaardingen* f 40. Volgens art 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Gouda* f 80, *Brielle* en *Schoonhoven* f 55, en *Vlaardingen* f 50.
Noordholland.	Amsterdam,	160	120	112	
	Purmerend,	50	80	58	
	Alkmaar,	60	70	54	
	Haarlem,	100	70	50	
	Monnikkendam,	40	70	50	
	Edam,	40	70	48	
	Zaandam,	50	60	44	
	Weesp,	40	60	44	
	Medemblik,	40	60	42	
	In de overige gemeenten,	40	36	32	Bij de *eerste* voordragt was als census voorgedragen voor *Hoorn* en *Enkhuizen* f 50. Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Hoorn* f 60, in *Enkhuizen* f 50.
Zeeland.	Middelburg,	110	80	62	
	Goes,	55	70	50	
	Zierikzee,	80	60	48	
	In de overige gemeenten,	40	36	32	Bij de *eerste* voordragt was als census voorgedragen voor *Vlissingen* f 50. Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Vlissingen* f 60, *Axel*, *Tholen*, *Hulst* en *Sluis* f 35, en *Veere* f 30.

PROVINCIEN.	GEMEENTEN.	BEDRAG VAN DEN CENSUS, bepaald bij art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement.	BEDRAG VAN DEN CENSUS, voorgedragen bij het eerste Ontwerp van Kieswet.	BEDRAG VAN DEN CENSUS, voorgedragen bij het tweede Ontwerp van Kieswet.	*AANMERKINGEN.*
Utrecht.	Utrecht,	100	70	54	
	In de overige gemeenten,	40	36	32	Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Amersfoort* f 50, en in *IJsselstein*, *Rhenen*, *Wijk bij Duurstede* en *Montfoort* f 30.
Friesland.	Leeuwarden,	50	70	56	
	Sneek,	25	70	48	
	Harlingen,	30	60	46	
	Bolsward,	20	60	42	
	In de overige gemeenten,	30	36	30	Bij de *eerste* voordragt was als census voorgedragen voor *Franeker* f 60, voor *Dokkum* f 50, en voor *Ameland* en *Schiermonnikoog* f 22. Voor den census ten platten lande in *Friesland* komen, volgens de thans nog bestaande vergunningen, alleenlijk in aanmerking de *grondlasten*. Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Franeker*, *Dokkum*, *Workum*, *Hindeloopen*, *Ylst*, *Slooten*, *Stavoren*, *Ameland* en *Schiermonnikoog* f 20.
Overijssel.	Zwolle,	40	70	46	
	Kampen,	30	70	44	
	Deventer,	30	60	42	
	In de overige gemeenten,	32	30	24	Bij de *eerste* voordragt was als census voorgedragen voor *Almelo* en *Enschedé* f 40.
Groningen.	Groningen,	50	70	48	
	In de overige gemeenten,	32	36	30	
Drenthe.	Assen,	30	50	34	
	Meppel,	40	50	36	
	In de overige gemeenten,	20	24	20	Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Coevorden* f 30.
Limburg.	Maastricht,	60	50	34	
	Roermond,	40	40	28	
	Venlo,	40	30	26	
	In de overige gemeenten,	20	22	20	Volgens art. 2 van het Voorloopig Kiesreglement, bedroeg de census in *Weert* f 40.

[XXXVII. 6.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot bekrachtiging der overeenkomst op den 23den Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.*

Bij de beantwoording van de onderscheidene bedenkingen, in het verslag van de Commissie van apporteurs opgenomen, meent de Regering in de allereerste plaats de aandacht der Kamer te moeten vestigen op den eigenaardigen toestand, waarin zij zich geplaatst ziet ten aanzien van de overeenkomst met de Nederlandsche Handel-maatschappij.

Het is hier geene zaak welke het tegenwoordig bestuur van den aanvang af behandeld heeft, maar waarvan alleen de beëindiging onder deszelfs leiding heeft plaats gehad.

Toen er in het jaar 1846 sprake was van de voorwaarden, waarop het bestaan der Nederlandsche Handel-maatschappij na 31 December 1849 zou kunnen verlengd worden, was het tijdstip daar, waarop de grondslagen van hare betrekkingen met de Regering, in verband met hare tegenwoordige werking, moesten worden gelegd. Zulks vond dan ook plaats in dat jaar.

Op voordragt van den staatsman, aan wien het bestuur van het departement van Kolonien destijds was toevertrouwd, werden die toekomstige betrekkingen bij een Koninklijk kabinets-rescript van den 20sten October 1846, litt. B[31], vastgesteld.

Dat het onvermijdelijk was, die grondslagen eenen zoo gerumen tijd te voren te regelen, behoeft bijna geen betoog. Immers de toestand der maatschappij na 1 Januarij 1850 verschilt zeer veel van dien, waarin zij zich nog op dit oogenblik bevindt. De waarborg eener vaste rente, welken de belangstellende zorg van Koning Willem I aan de aandeelhouders verzekerde, viel met 31 December 1849 weg. Er bestond dus een overgroot belang om aan de deelnemers in de nieuwe vennootschap een stellig vooruitzigt te geven ten aanzien van den toekomstigen werkkring der maatschappij. Liet men dit achterwege, dan stond alles op losse schroeven en de Regering verkreeg geene zekerheid, dat zij met 1850 wederom eenen voor haar onmisbaren agent zoude behouden: eenen agent, zonder wiens tusschenkomst het stelsel van verkoop der koloniale producten hier te lande bijna ondenkbaar wordt.

Gaat men na, hoe vele deelhebbers in de bestaande maatschappij buiten 's lands, in de kolonien zelfs, woonachtig zijn, dan zal het wel geene verwondering baren, dat de Regering lang vooruit zorgde, dat de zaak geen oogenblik in twijfel bleef.

Geheel en al handelende binnen den kring harer wettige bevoegdheid, gaf zij bij het hierboven vermelde kabinets-rescript de verzekering, dat, wanneer de nieuwe vennootschap tot stand kwam, aan haar de consignatien van de koloniale producten, op den daarbij bepaalden voet, ten deel zouden vallen.

De tegenwoordige Regering vond de zaak in dien toestand. Zij had niet meer met de maatschappij te onderhandelen. Zij vond eene voorwaardelijke verbindtenis gesloten, waarop zij niet meer konde terug komen. Steunende op die overeenkomst, waren de aandeelhouders van heinde en ver tot de nieuwe vennootschap toegetreden. Die verbindtenis was de grondslag hunner toetreding. Kwam de Regering vóór de definitive sluiting van het contract op hare verbindtenis terug, dan voorzeker zouden de aandeelhouders het regt hebben gehad om ook terug te treden. De zoo hoogst belangrijke zaak ware dus wederom geheel en al der onzekerheid prijs gegeven.

De Regering moet dit punt met den meesten nadruk op den voorgrond plaatsen, niet om daaruit het gevolg af te leiden, dat er voor alle takken van de wetgevende magt eene stellige verpligting bestaat om hunne goedkeuring aan het laatst gesloten contract te schenken; evenmin om te kennen te geven, dat zij de bepalingen van het contract afkeurt of minder wenschelijk acht, maar blootelijk om te bewijzen, dat zij niet bij magte was om eenige veranderingen te brengen in den toestand dien zij zich geschapen vond.

Om die reden alleen vond zij zich ook genoopt, het voorstel te brengen in den vorm waarin het is vervat. Indien het hier eene geheel nieuwe zaak had gegolden, dan zoude zij welligt het gevoelen hebben omhelsd van die leden, welke het eigenaardiger achtten, dat niet de contracten zelve bij de wet werden goedgekeurd, maar dat de grondslagen, waarop die contracten moesten berusten, door de wet werden vastgesteld. Doch dewijl er aan het wezen der zaak niets veranderd konde worde, achtte zij het onraadzaam dien weg in te slaan. Had zij zulks gedaan, en daarbij de alsdan noodzakelijke kennisgeving gevoegd, dat de contracten bereids op die grondslagen waren aangegaan, dan zoude men met grond hebben kunnen vragen, welk nut het in kon hebben, grondslagen voor te stellen van een contract dat reeds gesloten is, en hetwelk zoo als het daar ligt, goed- of afgekeurd moest worden.

Wat de vraag betreft omtrent de grenzen der bevoegdheid van de wetgevende magt ten deze, en naar het gevoelen der Regering hieromtrent, zoo meent de Regering dat het contract, zoo als het is liggende, in zijn geheel aan de sanctie van de wet moest onderworpen worden.

Het is waar, er worden in dat contract twee verschillende aangelegenheden geregeld. Omtrent de noodzakelijkheid, om de eene, betreffende het kapitaal dat de Staat aan de maatschappij schuldig blijft, aan de goedkeuring van de wetgevende magt te onderwerpen, *bestaat* geen verschil van gevoelen. Wat de tweede betreft, de toezegging aan de maatschappij van de consignatie der Oost-Indische producten, en de regeling van het loon aan de maatschappij voor hare bemoeijingen toe te kennen, zoo is de Regering van oordeel dat, bijaldien deze zaak geheel op zich zelve stond, en onafhankelijk van de regeling der schuld moest vastgesteld worden, zulks haars inziens geheel alleen tot de bevoegdheid van de uitvoerende magt zou behooren.

Doch dit is hier het geval niet. De zoogenaamde kapitalisatie en consignatie staan met elkander in naauw en onafscheidelijk verband. Tegenover de verpligting, die de maatschappij op zich neemt, om den termijn van opvordering harer schuld te verlengen, staat de verzekering, dat de gouvernements-producten, gedurende een zeker getal jaren, door hare bemiddeling zullen worden te gelde gemaakt. Het een is een noodzakelijk gevolg van het ander. Om die reden heeft de Regering gemeend, de twee deelen van het contract niet van elkander te moeten afscheiden. De woorden, in de memorie van toelichting gebezigd: *voor zoover daartoe gevorderd*, hadden dan ook voornamelijk ten doel, om te doen blijken, dat de Regering, onder andere omstandigheden en indien hier blootelijk sprake ware geweest van de regeling der consignatien buiten verband met de kapitalisatie der schuld, het daartoe strekkende contract als niet onderworpen aan de sanctie den wet zou hebben moeten beschouwen.

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

Bekrachtiging der Overeenkomst op 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Na deze algemeene beschouwingen, gaat de Regering over tot de beantwoording van de bedenkingen in het verslag medegedeeld.

§ 1. De voortduring der betrekkingen tusschen de Regering en de maatschappij, voor een tijdperk van 25 jaren, volgt niet onvoorwaardelijk uit de gesloten overeenkomst; slechts dan, wanneer, na verloop van 5 jaren, de in die overeenkomst vermelde schuld niet geheel wordt afgelost, of wanneer, na die aflossing, de Regering het stelsel behoudt, om de koloniale producten op de Nederlandsche markt te gelde te maken, zal de maatschappij de agent der Regering voor die te-gelde-making blijven. Men is dus slechts voor 5 jaren onvoorwaardelijk gebonden.

De Regering acht het minder noodzakelijk, om bij deze gelegenheid te treden in een onderzoek of de Nederlandsche Handel-maatschappij al of niet als zoodanig heeft beantwoord aan het oorspronkelijk doel harer instelling in 1824. De omstandigheden zijn sedert zoodanig veranderd, en de invoering van het cultuurstelsel op Java, in verband tot de realisatie der gouvernements- koloniale producten op de vaderlandsche markt, heeft aan den werkkring der maatschappij zulk eene eigenaardige rigting gegeven, dat hier, naar het inzien der Regering, alleen de vraag kon zijn, of het belang van den Staat al dan niet medebrengt, om de maatschappij voortdurend als het middel voor de verzilvering der koloniale producten en daarmede in verband staande bemoeijingen te bezigen. Die vraag is in 1846, bij het leggen der grondslagen voor de toekomstige wederzijdsche betrekkingen, en bij het aangaan der voorwaardelijke verbindtenis, na een naauwkeurig en onpartijdig onderzoek, bevestigend beantwoord en kan alzoo in 1849 niet worden hernieuwd, terwijl de Regering ook thans verklaart overtuigd te zijn van het belang om de Handel-maatschappij als agent voor het bedoelde einde te blijven bezigen. Die overtuiging is gegrond op het nut, hetwelk de maatschappij, sedert dat de beschreven staat van zaken in werking is, zoowel voor handel en nijverheid, als voor scheepvaart en scheepsbouw, in het vaderland heeft gesticht, en niet minder op de goede resultaten, welke hare bemoeijenis voor de schatkist heeft opgeleverd.

Het moge waar zijn, dat de bijzondere rigting, welke de werkkring der maatschappij heeft genomen, in theorie niet overeenstemt met de strenge beginselen der staathuishoudkunde; dit is echter zeker, dat die rigting zeer ten voordeele van den Staat, en dus van het algemeen, heeft gewerkt. Ongerekend de aanzienlijke indirecte voordeelen, welke het aangenomen stelsel, waarvan het agentschap der maatschappij een der noodzakelijke en onontbeerlijke raderen is, ten gevolge heeft, behoeft men hier slechts te wijzen op de hulp en ondersteuning, die van de vroegste tijden af steeds door den Nederlandschen Staat en in het bijzonder ook op de geldsommen, welke tot datzelfde einde in de laatste jaren vóór de invoering van dit stelsel aan de kolonie zijn te koste gelegd (*), in tegenstelling van die, welke na de invoering daarvan in 's Lands kas, als eene zuivere bate, gestort zijn. Dit nu heeft bedragen:

in	1833	f 282,000
»	1834	7,200,000
»	1835	9,283,000
»	1836	13,910,000
»	1837	13,000,000
»	1838	10,743,000
»	1839	13,449,000
»	1840	11,500,000
»	1841	12,000,000
»	1842	7,814,000
»	1843	13,412,000
»	1844	12,801,000
»	1845	14,538,000
»	1846	13,452,000
»	1847	14,097,000
»	1848	7,668,000
In 1849 zal minstens kunnen worden gestort.		14,450,000
	Totaal.	f 189,599,000

Wanneer men hiervan aftrekt f 10,000,000, bedrag der restantschuld aan de Handel-maatschappij, en f 22,000,000, afgelost uit de middelen daargesteld bij de wet van 6 Maart 1844, dan zal de zuivere winst, door de schatkist van den moederstaat en dus door de Nederlandsche natie uit de kolonien getrokken, het aanzienlijk netto cijfer van f 157,500,000 gedurende die 17 jaren hebben bereikt.

In 1826, twee jaren na de instelling der Nederlandsche Handelmaatschappij, werden op Java ingeklaard 50 Nederlandsche schepen, metende 9409 lasten, die voor f 2,043,341 aan goederen van nationalen oorsprong, en voor f 1,830,463 aan Europesche handelswaren naar Java bragten, dus een gezamenlijke invoer van f 6,530,093; terwijl de uitvoer naar Nederland bedroeg f 6,506,130.

In 1836, eenige jaren nadat het aangenomen stelsel deszelfs uitwerkselen vertoonde, was het getal der op Java ingeklaarde Nederlandsche schepen tot 126, metende 30,741 lasten, geklommen, aan goederen van nationalen oorsprong invoerende f 4,212,076, aan andere goederen f 1,564,967; terwijl de uitvoer naar Nederland beliep f 27,217,806.

In 1846, en dus weder tien jaren later, werden op Java ingeklaard 196 Nederlandsche schepen, metende 60,892 lasten. De invoer daarmede van goederen van nationalen oorsprong bedroeg f 8,320,836, die van andere goederen f 2,692,310. De uitvoer naar Nederland steeg tot f 39,231,299.

De recapitulatie van deze cijfers levert het volgende overzigt:

	1826.	1836.	1846.
Ingeklaarde schepen	50	126	196
Getal lasten	9409	30,741	60,892
Invoer van nationalen oorsprong	f 2,043,341	f 4,212,076	f 8,320,836
Andere invoer	1,830,463	1,564,967	2,692,310
Uitvoer naar Nederland	6,506,130	27,217,806	39,231,299

En hoe schoon deze uitkomst voor de Nederlandsche handel en nijverheid ook zijn moge, ook de vreemde handel is van die vooruitgaande beweging niet uitgesloten geweest. De invoer op Java uit vreemde Staten van Europa heeft bedragen:

in 1826	f 1,405,464,
» 1836	3,752,332,
» 1846	6,496,231;

terwijl de uitvoer naar die Staten beliep:

in 1826	f 501,636,
» 1836	2,445,838,
» 1846	5,327,659.

Engeland alleen deelde daarin, wat den invoer betreft:

in 1826 voor	f 1,078,412,
» 1836 »	3,318,495,
» 1846 »	5,440,863,

en wat den uitvoer aangaat:

in 1826 voor	f 338,898,
» 1836 »	139,592,
» 1846 »	2,365,487.

Men mag voorts niet uit het oog verliezen, dat met die verkregen voordeelen is gepaard gegaan eene vermeerdering van welvaart bij de bevolking van Java, vroeger door haar niet gekend en waardoor de behoefte aan en gevolgelijk het vertier van allerlei Europesche goederen aanzienlijk is vermeerderd.

Met zulke uitkomsten voor zich, mag men met gerustheid vragen, of het niet gevaarlijk zou zijn, een stelsel te verlaten, dat daartoe heeft geleid, al is het dan ook dat men niet overtuigd is dat dit stelsel in volkomen overeenstemming is met de strenge beginselen der staatshuishoudkunde.

Bij de Regering lijdt het dan ook geen twijfel, dat de instandhouding der Nederlandsche Handel-maatschappij, of liever het bezigen van dat ligchaam als middel voor de verzilvering der producten, noodzakelijk is bij het behoud van het sedert zoo vele jaren nu reeds gunstig gewerkt hebbend stelsel. Dat stelsel, onder hetwelk de koloniale producten, welke, door de zorg en de bemoeijenis van het Gouvernement verkregen, niet aan eene zeer onzekere Indische markt overgeleverd, maar eerst dan aan den handel overgegeven worden, wanneer ze met Nederlandsche schepen naar Nederland zijn overgebragt en aldaar opgeschuurd; terwijl het terugzenden naar Indie, uit de fondsen welke langs dien weg in Nederland beschikbaar worden, van het gedeelte dat vereischt wordt tot het voortbrengen en verkrijgen der producten in de kolonie zelve, dienstbaar wordt gemaakt aan een aanzienlijk vertier van Nederlandsche nijverheids-voortbrengselen, — dat stelsel kan, naar het inzien der Regering, niet anders worden in practijk gebragt dan door tusschenkomst van een agentschap, ingerigt zoo als de Nederlandsche Handel-maatschappij, het voorregt van eene veeljarige ervaring en van gevestigde betrekkingen voegende bij het bezit van een toereikend kapitaal; een agentschap, dat wel, wat doel en strekking betreft, ondergeschikt is aan den wil des eigenaars van de producten, maar echter in de uitvoering van zijnen last en in de vervulling van zijne bestemming die mate van onafhankelijkheid en zelfstandigheid geniet, vereischt om het Gouvernement te bewaren voor de valsche, ja onhoudbare stelling, waarin hetzelve geraken zou, wanneer het de zaken moest laten beheeren door ambtenaren, of door meer dan één, minder ervaren of solide agenten; hetgeen, hares inziens, tot groot nadeel van den Staat zou moeten uitloopen.

De Regering vertrouwt, dat deze opheldering en beschouwingen, de leden, die bij den aanvang van het onderzoek tot het gevoelen overhelden, dat de banden tusschen de Regering en de Handelmaatschappij van stonden aan geheel verbroken moesten worden, van dat gevoelen zullen terugbrengen en doen overhellen tot dat van die leden, die, blijkens het slot van deze paragraaph, met de Regering gelooven, dat geen ander agent kan worden gebruikt dan de Nederlandsche Handel-maatschappij. De Regering vereenigt zich, blijkens al het bovenstaande, met die zienswijze en legt gaarne met die leden de verklaring af, dat ook zij overtuigd is, dat men moeijelijk elders betere waarborgen van solliditeit en goede trouw, nergens meer volkoende zekerheid voor het voortdurend erlangen van goede prijzen kan aantreffen, dan bij die instelling.

(*) Bij de wet van 23 Maart 1826 (*Staatsblad* n°. 12) f 20,000,000
» » » 22 Dec. 1827 (» » 63) 2,700,000
» » » 27 Dec. 1828 (» » 90) 15,000,000
f 37,700,000

Bekrachtiging der Overeenkomst op 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

§§ 2 *en* 3. Na hetgeen door de Regering bereids in den aanhef dezer memorie is gezegd, vermeent zij te kunnen volstaan, met, in antwoord op de bedenkingen in deze paragraphen geopperd, naar het aldaar ontwikkelde te verwijzen.

Met opzigt tot hetgeen in § 2 nog is gezegd ten aanzien van de weglating der woorden: *met betrekking tot het departement van Kolonien*, zij hier nog aangemerkt, dat die weglating alleen heeft plaats gehad, omdat het overbodig scheen die woorden in de wet op te nemen, aangezien de goedkeuring der wetgevende magt toch wel nimmer noodig kan zijn, om de handelingen van een zelfstandig zedelijk ligchaam te bekrachtigen.

De reden waarom in het dispositief der wet van geen voorbehoud is melding gemaakt, is reeds hierboven ontvouwd. In de bestaande omstandigheden achtte de Regering een voorbehoud van dien aard niet noodzakelijk.

Wat de bedenking betreft in § 3 ontwikkeld, dat de Regering, wanneer het contract zelf door de wet werd bekrachtigd, buiten magte zoude zijn om daarin ook gunstige veranderingen te brengen, die bezorgdheid kan zij niet deelen. Zoo als de overeenkomst daar ligt, houdt de Regering de handen vrij, om met opzigt tot de wijze, waarop de producten zullen worden gerealiseerd, steeds zoodanige wijzigingen en besparingen daar te stellen, als zulks met opzigt tot de contracten van 1840 tot nu toe het geval is geweest. Die wijzigingen en besparingen toch hebben steeds betrekking gehad tot de *onkosten*, op de verzilvering der producten vallende, zoo als vracht, assurantie enz. De pogingen van het departement van Kolonien hebben steeds gestrekt om die onkosten zooveel mogelijk te verminderen, waarvan dan ook het gevolg is geweest, dat, wanneer eene gelijke hoeveelheid producten als in 1841 is verkocht, thans werd te gelde gemaakt, de onkosten der realisatie cc. f 1,500,000 minder beloopen zouden, dan dezelve in genoemd jaar hebben bedragen, en zulks als een gevolg der achtereenvolgende besparingen, welke sedert de sluiting van het contract van 1840 op de bedoelde onkosten zijn verkregen. Ook thans is de weg tot zoodanige besparingen opengelaten, zelfs dan wanneer het als twijfelachtig wordt gesteld, dat van de nu ter bekrachtiging aangeboden wordende overeenkomst eenige afwijking mag plaats hebben, anders dan met medewerking der wetgevende magt. In de eerste plaats toch bevat deze overeenkomst geene bijzonderheden omtrent den voet van uitvoering der consignatie, zoodat de Regering even vrij is als vroeger, en nog wel in meerdere mate, om alle mogelijke bezuinigingen in te voeren, terwijl in de tweede plaats een der artikelen van de overeenkomst zelve, namelijk het 10de, daartoe de gelegenheid overlaat. Wat betreft de mededeeling van de contracten van 6/7 Augustus 1840 en 25/31 Maart 1841, hiertegen bestaat bij de Regering geen overwegend bezwaar, alzoo zij aan de Kamer reeds bekend zijn door de vertrouwelijke mededeeling, welke in der tijd aan den toenmaligen Voorziiter der Kamer van dezelve gedaan is; die stukken zullen, op de thans gedane aanvraag, voor de inzage van de leden, ter griffie van de Kamer worden nedergelegd.

§ 4. De Regering heeft het noodzakelijk geacht den vroeger aangenomen vorm te behouden. Het hier vermelde bezwaar betreft dan toch ook blootelijk de redactie, geenszins het wezen der zaak. Welken schijn die ook moge hebben, zoo zal uit de op de overige paragraphen in deze memorie gegeven inlichtingen voldoende blijken, welke de betrekking tusschen de Regering en de maatschappij is, zoodat het niet noodig zal zijn, alle veronderstellingen dienaangaande te wederleggen.

§ 5. In het algemeen verslag betrekkelijk het wets-ontwerp tot aflossing van schuld aan de Nederlandsche Handel-maatschappij, van den 18ten Februarij 1844, wordt gezegd, dat de redenen, waarom niet de aflossing van de geheele schuld, maar slechts van het grooter deel derzelve, was voorgedragen en voor wenschelijk te houden is, zijn blootgelegd geworden bij gelegenheid, dat de toenmalige Minister van Kolonien aan de Kamer eenige inlichtingen heeft medegedeeld, waardoor de tegenstand, welken de maatregel der aflossing bij sommigen had ondervonden, heeft opgehouden. Die inlichtingen zijn gegeven in comité-generaal van den 20sten Mei 1843, bij gelegenheid der behandeling van het wets-ontwerp tot regeling van 's Rijks openbare schuld. Men meent zich tot eene verwijzing aan het deswege aangeteekende te kunnen bepalen. Meerdere inlichtingen ten deze zouden op dezelfde wijze als in 1843 moeten worden gegeven, wanneer zij mogten worden gevorderd.

§ 6. De maatschappij zal geene voordeelen hoegenaamd wegens haar agentschap genieten, dan die haar in deze overeenkomst zijn toegekend. De overige bijzonderheden der consignatie betreffen de wijze van uitvoering en behooren tot de bevoegdheid der uitvoerende magt te blijven, die de vrijheid moet behouden om, naar mate de omstandigheden zulks zullen gedoogen, de nadere verminderingen in de kosten van vervoer, assurantie als anderzins in het belang van het algemeen te brengen, welke uitvoerbaar zullen worden bevonden. De regeling van dit een en ander betreft intusschen alleen de onkosten op de producten vallende, en heeft dus geen invloed op het cijfer der winsten van de maatschappij, die, zoo als reeds gezegd is, geene meerdere voordeelen zal genieten dan haar bij het onderwerpelijke contract zijn toegekend.

§ 7. Gelijk reeds blijkt uit hetgeen bij den aanhef dezer memorie is gezegd, is de Regering ten eenen male buiten magte om in de voorwaardelijk gesloten overeenkomst wijzigingen te brengen. Het geldt hier toch niet blootelijk eene overeenkomst met de directie der Nederlandsche Handel-maatschappij, maar eene voorwaardelijke verbindtenis, door de Regering in der tijd jegens de Handel-maatschappij zelve aangegaan, bij welker niet-vervulling de aandeelhouders in die maatschappij bevoegd zouden zijn terug te treden en hunne deelneming te weigeren.

De Regering, alsnu overgaande tot de behandeling van de aanmerkingen van het verslag betreffende de *Overeenkomst*, bemerkt ten opzigte van

Art. 1. De vermoedelijke hoeveelheid en waarde van de producten op 1 Januarij 1850 onverkocht, blijkt uit den hierbij overgelegden staat. Het spreekt van zelf, dat de aankomst van schepen en de zamenstelling der ladingen op de daarin voorkomende cijfers van grooten invloed kunnen zijn, terwijl daarbij niet in aanmerking zijn genomen de ladingen, welke op 1 Januarij nog zeilende zullen zijn. Ook is het duidelijk dat, wanneer deze overeenkomst niet wordt bekrachtigd, voldaan zal moeten worden aan de bepaling van die van 25/31 Maart 1841.

Art. 2. Ten onregte wordt beweerd, dat de Staat zich onverwaardelijk voor den tijd van 25 jaren zoude verbinden. Na de eerste *vijf* jaren is hij volkomen bevoegd op de zaak terug te komen. Alleen dan, wanneer men, na ommekomst dier vijf jaren, mogt blijven volharden bij het stelsel van vervoer der producten naar het moederland, is de Staat verpligt, voortdurend van de dienst der maatschappij gebruik te maken. Met het oog op hetgeen hierboven is gezegd ten aanzien van het hooge nut van de tusschenkomst der maatschappij, is het onnoodig, hier nogmaals te herhalen, dat, in zoodanig geval, de hier gestelde voorwaarde geene bedenking oplevert.

Art. 3. Het komt der Regering voor, dat, wanneer het, zoo als in het verslag wordt aangevoerd, van zelf spreekt, dat het belang om de markt der Oost-Indische producten hier gevestigd te houden, en vele andere redenen, de Regering steeds zullen nopen om, zoo niet alle, dan toch het grootste deel der gouvernements-producten herwaarts te doen overbrengen, en wanneer voor die overbrenging de bemiddeling der Nederlandsche Handel-maatschappij doelmatig is, het ook aan geen bezwaar kan onderhevig zijn, om de overbrenging van dat grootste deel der producten, met name van de vier hoofdproducten, voor een tijdvak, voorloopig van vijf jaren, aan de maatschappij te verzekeren, die anders geen grondslag van bestendiging hoegenaamd in de gesloten overeenkomst zou hebben aangetroffen. De Regering acht het dan ook niet in het belang van den Staat, om zich ten deze volkomen vrijheid te verschaffen, met het doel om zich op het veld der proeven te begeven. Het thans werkende stelsel, hetwelk door de onderhavige overeenkomst op voor den Staat voordeelige voorwaarden voorloopig wordt bestendigd, levert zulke goede vruchten op, dat de Regering het gevaarlijk acht, zich aan de kansen van proefnemingen te wagen, zoolang het niet op de overtuigendste wijze is gebleken, dat een andere weg voordeeliger zou zijn.

Art. 4. Het voornemen bestaat niet, om, in het gestelde onverhoopte en onwaarschijnlijke geval, maatregelen te nemen buiten medewerking der wetgevende magt, wanneer die medewerking uit den aard der zaak gevorderd mogt worden.

Art. 5. Het komt der Regering voor, dat in de redactie van dit artikel geene duisterheid heerscht; gelijk dan ook de meeste leden de ware, hier vermelde bedoeling hebben begrepen. Ook wanneer de Regering vrij wordt om de producten naar Nederland te consigneren, of niet, zal de maatschappij haar agent, *in geval van consignatie*, blijven. Of de voordeelen, aan de maatschappij verzekerd, zoo gewigtig zijn te noemen, als die hier worden voorgesteld, en of dezelve onevenredig zijn te achten aan de bemoeijingen welke van haar als agent worden gevorderd, is eene vraag, welke de Regering vermeent ontkennend te moeten beantwoorden.

De Regering vertrouwt, dat door al het voorafgegane de *dunk* omtrent art. 5 zeer gewijzigd zal zijn, en hare overtuiging zal worden gedeeld, dat de voorwaarden, aan de maatschappij toegestaan, niet zoo bezwarend zijn als men het wel doet voorkomen, en daarin, zoo dit al mogelijk ware, geene verandering behoort te worden gemaakt.

Art. 7. Eene bepaalde overeenkomst omtrent de stortingen bestaat niet, maar wanneer voortaan de behoefte der Indische kas het aannemen van stortingen van de Nederlandsche Handel-maatschappij toelaat, zullen haar van die stortingen, die alsdan ook in het belang van de Indische administratie zullen plaats vinden, geene renten worden gevalideerd.

Art. 8. Deze bepaling is reeds in 1846 vastgesteld bij de voorwaardelijke verbindtenis en daarom thans voor geene verandering vatbaar. Zij is trouwens bijna woordelijk overgenomen uit de overeenkomst van 23/25 Julij 1840, bekrachtigd bij de wet van 10 Julij 1842. Destijds betrof zij een kapitaal van f 39,000,000, thans slechts van f 10,000,000, en moet alzoo geacht worden veel minder bezwarend te zijn dan zij toen was, vooral wanneer men in het oog houdt, dat er steeds een aanzienlijk gedeelte producten bij de Nederlandsche Handel-maatschappij hier te lande aanwezig is.

Art. 9. De hier bedoelde verschillende bewoordingen duiden dezelfde zaken aan. Er bestaan geene afzonderlijke overeenkomsten omtrent de voordeelen, die de maatschappij te dezer zake trekt. Zij zal voor

Bekrachtiging der Overeenkomst op 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

de bestelling en verzending van goederen of materieel, van welken aard ook, niets meer genieten, dan het in art. 11 vermelde 1 pct., terwijl voor de verzending van personeel, civiel of militair, door haar zelfs geene voordeelen worden of zullen worden genoten, vermits in de gevallen, waarin hare tusschenkomst ten deze wordt ingeroepen, haar deswege niets anders wordt te goed gedaan dan de vracht.

De levering der voor de koloniale dienst benoodigde goederen geschiedt bij inschrijving, wanneer de aard der goederen zulks medebrengt. Wanneer al eens, uit hoofde van bijzondere omstandigheden, als daar zijn speciale en in Indie reeds bekende fabricaten, artikelen die niet dan door enkelen vervaardigd worden enz., van het overigens gehandhaafd beginsel der uitbestedingen wordt afgeweken, leidt zulks nimmer tot hetgeen gewoonlijk door *begunstiging* wordt verstaan; alleen de vereischte waarborg om goed te worden bediend, staat daarbij op den voorgrond.

De Regering is geheel vrij, om de levering van de goederen of een gedeelte derzelve door tusschenkomst van de maatschappij te doen plaats hebben. Een gedeelte wordt gewoonlijk onmiddellijk door het departement van Kolonien besteld. Ook bestaat het voornemen niet, om daarin eenige wijziging te brengen, zoodat hier in geen geval rede kan zijn van *verpligting*, om die bemoeijenis uitsluitend aan de maatschappij op te dragen.

Art. 10. De Regering meent, dat de uitdrukkingen van *principaal* en *agent* tot geen misverstand kunnen aanleiding geven. Aan de bedoelde betrekking wordt in het artikel zelf eene vrij duidelijke omschrijving gegeven.

De beperkende bepaling, voorkomende in art. 8 van het consignatie-contract van 6/7 Augustus 1840, vond haren grond in de omstandigheid, dat in datzelfde artikel het maximum der *onkosten* van vervoer der producten was vastgesteld. In de tegenwoordige overeenkomst wordt geen zoodanig maximum vastgesteld, en kwam dus ook eene dergelijke beperkende clausule niet te pas.

Er is hier voorts geene rede hoegenaamd van voordeelen, welke aan de maatschappij nader zullen worden toegekend *boven* die, in de tegenwoordige overeenkomst vermeld, maar van de voordeelen, welke die overeenkomst zelve, en wel in het volgend artikel, haar waarborgt of welke haar later eventueel, bij wijziging ingevolge art. 12, zullen worden toegekend. De maatschappij zal alzoo nimmer andere of meerdere voordeelen genieten, dan bij de nu in behandeling zijnde overeenkomst zijn bedongen. Welligt ware de redactie duidelijker geweest, wanneer vóór de woorden: *zullen worden toegekend*, had gestaan: *bij het volgende artikel*. Maar de bedoeling is niet twijfelachtig.

De Regering heeft hoegenaamd geen reden om te twijfelen aan de rigtige uitvoering, van wege de directie, van een door den raad der maatschappij genomen besluit. In ieder geval spreekt het van zelf, dat, onder de werking van deze overeenkomst, de principaal het algemeen belang niet zal uit het oog verliezen en bijzondere begunstigingen niet zullen worden toegelaten.

Er bestond vroeger tusschen de verschillende producten onevenredigheid ten aanzien van hetgeen voor een last moest worden uitgeleverd. Een last suiker moest bij voorbeeld bestaan uit 2000 Nederlandsche ponden en een last koffij slechts uit 1500 Nederlandsche ponden, terwijl, om de koffij in eene goede verhouding te brengen tot de suiker, het last koffij moest bestaan uit 1800 Nederlandsche ponden. Daarentegen bedroeg de vracht voor een last suiker meer dan die voor een last koffij. Ook met opzigt tot andere producten bestond die onevenredigheid. Thans heeft men echter, de last-berekening van de suiker tot maatstaf nemende, die van andere producten daarmede zooveel mogelijk in verband gebragt. De vracht voor elk last producten, van welken aard ook, is gelijkgesteld en daarop eene algemeene vermindering bedongen van f 3 per last, zoodat de vracht alsnu bedraagt f 146 per last. Door een en ander is eene besparing verkregen van zeven à acht tonnen gouds, en men meent dat alsnu eene nadere gelegenheid moet worden afgewacht om op dien weg van vermindering voort te gaan, waarop intusschen de aandacht gevestigd blijft.

De *verpligting* rust niet meer op den Staat, om een deel der lading van ieder schip met gouvernements-producten te verzekeren. Nogtans gebiedt de voorzigtigheid om daarmede voort te gaan.

Het aandeel, dat tegenwoordig voor rekening van den Staat gehouden wordt, bedraagt f 100,000 op iedere lading; zijnde nagenoeg de helft der som, waarop gemiddeld iedere lading kan berekend worden. Men acht het niet raadzaam die risico te vermeerderen.

De premie van assurantie is tegenwoordig 3 pct. De verlangde tienjarige staat wordt hierbij overgelegd.

Wanneer bedoeld worden de kosten van uitzending van goederen voor de dienst in de kolonien, dan wordt op de deswege gedane vraag geantwoord, dat de vracht, die over het algemeen laag is voor de reis naar de kolonien, zich evenwel regelt naar den aard der goederen, en dat sommige zelfs nagenoeg om niet worden overgevoerd. — Over het algemeen wordt op die goederen ook gevalideerd de commissie ad 1 pct., zoo als bij art. 11 is bepaald.

Er bestaat bij het departement van Kolonien eene afdeeling speciaal belast met de bestelling der voor de Indische administratie benoodigde goederen. Met de inspectie en keuring dezer goederen worden meestal belast gepensionneerde Indische officieren, ambtenaren of andere deskundigen, die in den regel niet tot het personeel van het ministerie behooren. De bezoldiging van het personeel der bovengemelde afdeeling zal, op het deswege reeds vroeger geuite verlangen, met het jaar 1850 op de gewone staatsbegrooting worden overgebragt.

De som, hier aangewezen als het bedrag der courtagie van makelaars, mag, op zich zelf genomen, hoog zijn, doch in verband tot het bedrag der te gelde gemaakte producten twijfelt men of hetzelve te hoog is. De bemoeijingen der makelaars kunnen zulk eenen invloed uitoefenen op de opbrengst der veilingen, dat eene inkrimping hunner verdiensten niet dan met voorzigtigheid moet worden in overweging genomen. Intusschen blijft het voornemen bestaan om, waar zulks zonder gevaar of nadeel kan geschieden, ook in dit opzigt die besparingen in te voeren, welke slechts mogelijk zullen worden bevonden.

Art. 11. De voordeelen der maatschappij bedragen thans als volgt:
commissie voor het te gelde maken der producten, 3½ pct.;
voor het verzenden van specie, 1 pct.;
idem van goederen, 4 pct.;
provisie der factorij f 157,500.

Wanneer men tot grondslag neemt het gemiddelde van hetgeen de maatschappij aan commissie genoten heeft gedurende het vierjarig tijdvak van 1844 — 1847, dan zal de besparing op die commissie, onder de werking der nieuwe overeenkomst, bedragen p. m. f 340,000.

Wanneer voor een bedrag van f 2,000,000 's jaars aan specie naar Indie wordt verzonden, dan zal de besparing op de provisie deswege beloopen f 10,000.

Die op de uitzending van goederen zal, over een jaarlijksch bedrag van f 2,500,000, zijn f 75,000

Op de commissie van de factorij wordt minstens bespaard f 9500.

Wanneer bij deze besparingen wordt gevoegd de som van f 50,000, welke minder aan renten zullen worden betaald van de restantschuld ad f 10,000,000, dan verkrijgt men een totaal van f 484,500, welke bespaard zullen worden *alleen op de voordeelen der maatschappij*, en waarbij dus niet in aanmerking komen de bezuinigingen, welke zijn of nog zullen worden verkregen op de onkosten, die op de producten vallen.

Bij afwijking van de gewone wijze van verkoopen, dat wil zeggen, bij eenen eventuelen terugkeer, voor het een of ander artikel, tot het stelsel van veiling *en bloc*, zou het geval zich kunnen voordoen, dat de maatschappij zwarigheid maakte om voor zulke aanzienlijke bedragen, als een verkoop *en bloc* met zich brengen, del credere te staan. In zoodanig geval zou, wanneer van regeringswege wierd toegestemd om de maatschappij van het del credere te ontheffen, zulks niet anders kunnen geschieden dan tegen eene evenredige vermindering van het bedrag der commissie. Van daar de bijvoeging van het woord *gewone;* van een *buitengewoon* del credere is geene rede.

Het cijfer van 2½ pct. met veel moeite bedongen en eenmaal overeengekomen zijnde, kan daarop, volgens het oordeel der Regering, niet worden teruggekomen, dan, ingevolge art 12, na verloop van het eerste vijfjarig tijdvak.

Het is aan geen twijfel onderhevig, dat de provisie van 1 per cent is toegestaan voor alle bemoeijingen te zamen genomen, tot de verzending en bestelling der goederen betrekking hebbende.

De Regering behoudt de bevoegdheid om de verzending van specie te doen plaats hebben met rijks-schepen, wanneer zich daartoe de gelegenheid voordoet.

De bemoeijingen tot de betaling der Indische pensioenen, delegatien en verlof-tractementen in betrekking staande, zijn zeer menigvuldig en zouden, bij het departement van Kolonien overgebragt, eene niet onaanzienlijke vermeerdering van personeel vorderen. De provisie van 1 per cent komt der Regering niet te hoog voor, te minder omdat de maatschappij zich kosteloos belast met de betaling der pensioenen hier te lande, voor rekening van het Indisch militair weduwenfonds, dat het bedrag daarvan in de Indische kas stort; terwijl het Gouvernement zich door middel van de Handel-maatschappij belast met de uitkeering hier te lande. De provisie voor de uitbetaling der delegatien komt voor rekening der deleganten.

Het cijfer voor de factorij te Batavia toegestaan is slechts een maximum. De diensten door die inrigting in Indie bewezen wordende, wettigen, naar het inzien der Regering, genoegzaam de toegestane belooning. Volgens het consignatie-contract van 6/7 Augustus 1840, bedroeg de daarbij vastgestelde provisie der factorij over de oogsten van 1843 en 1844 respectivelijk p. m. f 183,000 en f 177,000. Dit gaf aanleiding, dat bij de maatschappij aangedrongen werd op vermindering, ten gevolge waarvan een maximum werd vastgesteld van f 157,500. Voor agenten wordt niets afzonderlijk toegekend.

Art. 12. De Regering behoeft naauwelijks de verzekering te geven, dat er wel nimmer quaestie zal zijn van het vermeerderen der eenmaal toegekende voordeelen. Dit ligt, dunkt haar, in den aard der zaak.

Hierboven is reeds medegedeeld, dat het maximum der provisie van de factorij thans is f 157,500, en met 1 Januarij 1850 is gebragt op f 148,000. Dat zal genoegzaam zijn om aan te toonen dat deze f 148,000 niet is een *verhoogd*, maar een *verminderd* cijfer, dat na de eerste vijf jaren nog voor verdere vermindering vatbaar is.

Wets-ontwerp.

Men zou, ter beantwoording van hetgeen hier gezegd wordt, moeten herhalen het in den aanvang van deze memorie van beantwoording aangevoerde, en meent zich derhalve daaraan te kunnen gedragen. Men wil alleen hier bijvoegen, dat, met het oog op de hierboven

aangewezen besparingen, welke uit de nieuwe overeenkomst voor 's Rijks schatkist zullen voortvloeijen, het geldelijk belang wel als eene genoegzame drijfveer kan worden beschouwd tot het sluiten derzelve, en hier derhalve niet met grond kan worden gesproken van strijdigheid tusschen den considerans en het dispositief der wet.

Blijkens de nevensgaande Nota van Wijziging, zullen boven het dispositief der wet de woorden: *Eenig artikel* worden geplaatst.

's Gravenhage, 1 September 1849.

De Minister van Kolonien,
E. B. VAN DEN BOSCH.

[XXXVII. 7.]

NOTA VAN WIJZIGING *in het wets-ontwerp tot bekrachtiging der overeenkomst op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten.*

Boven het dispositief des wets-ontwerps te stellen de woorden:
Eenig artikel.

[XXXVII. 8.]

STAAT, *aanwijzende de vermoedelijke hoeveelheden en opbrengst der bij den aanvang van 1850 bij de Nederlandsche Handel-maatschappij aanwezige Gouvernements-Consignatie-producten.*

ARTIKELEN.	Hoeveelheden in pikols.	CALCULATIVE MARKTWAARDE. per	in guldens of cents	Vermoedelijke netto opbrengst per pikol.	GERAAMD netto provenu.
Koffij . . .	240,230[73]	1/2 Ned. p.	24 cts.	f 19 03	f 4,571,600
Suiker . . .	77,679[95]	100 » »	f 30	9.26	719,300
Indigo . . .	4,400	1/2 » »	- 3 1/4	329.67	1,450,500
Tin	19,200	50 » »	- 40	41.20	791,000
Thee	7,481[447]	1/2 » »	50 cts.	26 00	194,500
Cochenille .	229[136]	1/2 » »	f 2.50	256.00	58,700
Kaneel . . .	268[760]	1/2 » »	70 cts.	61.00	16,400
Peper . . .	266[480]	1/2 » »	15 cts.	7.00	1,900
				TOTAAL	f 7,803,900

[XXXVII. 9.]

OVERZIGT *der Assurantien op Gouvernements-Producten, gedurende tien jaren.*

JAREN.	Totaal bedrag der Assurantie-premien.	Uitbetaalde premien aan Assuradeurs.	Schaden enz. door Assuradeurs vergoed.	Winst door Assuradeurs genoten.
1839	f 999.057.10	f 788,655.18	f 253,117.11	f 535,538 17
1840	1,182,586.21	940,735.57	642,085.70	298,649.87
1841	1,350,318.27	1,054,208.92	421,811 77	632,397.15
1842	1,065,430 46½	831,885.96½	131,365.71	700,520.25½
1843	1,029,813.34	785,110 84	354,497.74	430,613.10
1844	833,865.77	571,556 97	314,231.08	257.325.89
1845	979.208.12	746,376.12	349,564.09	396,812.03
1846	1,061,155.92	793,344.92	383,911.46	409,433.46
1847	1,143,768.43	755,197.43	93,494.76	661,702.67
1848	972,494.52	534,220.92	141,310 62	392,910.30
	f 10,618,598.14½	f 7,801,292.83½	f 3,085,390.04	f 4,715,902.79½ (*)

AANMERKINGEN.

De op iedere lading producten voor gouvernements-risico onverzekerd gebleven som bedroeg:

in 1839 t/m 1845. .	f 40,000
» 1846 » 1847. .	50,000
» 1848	60,000
en sedert	100,000

(*) Dit is alzoo de som, welke de assurantie in 10 jaren aan het Gouvernement heeft gekost.

[XLVII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 3den September* 1849

MIJNE HEEREN!

Het ontwerp van wet, dat aan U hiernevens ter overweging wordt aangeboden, heeft betrekking tot het heffen van eene provinciale belasting in *Overijssel*.

De gronden, waarop dat voorstel rust, zijn uiteengezet in de toelichtende memorie welke het vergezelt.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 19den Augustus 1849.

WILLEM.

[XLVII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot het heffen van eene provinciale belasting in* Overijssel.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben,

dat de wet van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 88) de daarin vermelde belasting, in de provincie *Overijssel* te heffen, slechts voor het dienstjaar 1849 heeft bekrachtigd;

dat art. 2 van die wet heeft bepaald, dat latere heffing van die belasting nadere wettelijke voorziening behoeft;

dat de Provinciale Staten van *Overijssel*, tot dekking van enkel provinciale en huis oude ijke uitgaven, die latere heffing van de bedoelde belasting aan Ons hebben voorgedragen; en dat tegen die voordragt bij Ons geene bedenkingen bestaan;

Gezien art. 129 der Grondwet,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De vereischte bekrachtiging wordt voor de provincie *Overijssel* verleend aan de heffing, door de Staten van die provincie te doen, van tien opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen die provincie veraccijnsd; en van eene belasting, in evenredigheid daarmede, op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, die, van buiten die provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk zijn veraccijnsd.

Art. 2. Deze wet vangt aan te werken met 1 Januarij 1850.

Lasten en bevelen

[XLVII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De Staten der provincie *Overijssel* hebben van den Koning autorisatie gevraagd en verkregen, in 1838 tot het sluiten eener geldleening van f 40,000, en in 1843 tot het sluiten eener geldleening van f 24,000, beide voor den opbouw der localen van het provinciaal geregtshof en andere regterlijke autoriteiten, en om, tot het dekken der rentebetalingen en aflossingen dezer geldleeningen, in die provincie te heffen tien opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, binnen die provincie veraccijnsd, en van eene belasting in evenredigheid daarmede op het binnen- en buitenlandsch gedistilleerd en de likeuren, die, van buiten die provincie ingevoerd wordende, elders voor het Rijk zijn veraccijnsd; in te vorderen op de wijze voorgeschreven in de tariven en reglementaire verordeningen da rtoe vastgesteld.

Op de begrooting der enkel provinciale inkomsten en uitgaven, in 1848 door die Provinciale Staten voor het dienstjaar 1849 vastgesteld, werd deze belasting onder de middelen ter dekking van de daarvoor aangewezen uitgaven voorgedragen.

Zijne Majesteit was van oordeel, dat die belasting, na de afkondiging van de gewijzigde Grondwet, in 1849 en vervolgens, niet zou mogen worden geheven, zonder, naar het voorschrift van art. 129 der Grondwet, door de wet te zijn bekrachtigd.

Uit dien hoofde zond Zijne Majesteit bij Koninklijke boodschap van den 7den December 1848 een wets-ontwerp aan de toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal in, waarin de gevorderde bekrachtiging aan de voormelde belasting werd verleend, voor den ganschen tijd, gedurende welken zij ter voldoening der rentebetalingen en aflossingen der voornoemde geldleeningen benoodigd zou zijn.

De toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal meende zich met die voordragt, zoo als zij was liggende, niet te kunnen vereenigen,

SOCIÉTÉ DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verhooging van de begrooting der uitgaven op Bijzonder Fonds voor Proceskosten en vaststelling van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven enz. (Koninklijke Boodschap; Wets-ontwerp; Memorie van Toelichting.)

maar verlangde, dat die bekrachtiging zou worden beperkt tot het dienstjaar 1849. Zij ontleende dat verlangen onder anderen en wel voornamelijk aan hare slechts tijdelijke roeping.

De Regering meende in de bestaande omstandigheden aan dat verlangen te moeten toegeven. Art. 2 van die wet werd dienovereenkomstig gewijzigd, alzoò door de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen, door den Koning bewilligd, en onder dagteekening van 21 December 1848 en n°. 88 in het *Staatsblad* geplaatst.

Zij is in dit loopende dienstjaar werkende, maar die werking zal met het einde van dit jaar ophouden.

Voor 1850 en eenige volgende jaren zal de heffing van diezelfde belasting, overeenkomstig de plannen en voorwaarden der voormelde geldleeningen, evenzeer benoodigd zijn.

De Provinciale Staten van *Overijssel* hebben haar daarom op hunne begrooting van enkel provinciale inkomsten en uitgaven voor 1850, ook weder opgenomen.

De voormelde wet heeft dat voorzien, en daarom in art. 2 vastgesteld: *Latere heffing dezer belasting behoeft nadere wettelijke voorziening.*

Tot die voorziening moet het thans voorgedragene wets-ontwerp dienen.

Dat ontwerp is ingerigt naar de thans aangenomene beginselen, medebrengende, dat de bekrachtiging van zoodanige provinciale belasting wordt beperkt tot haren *aard en hoegrootheid*, en de wetgevende magt bij hare beoordeeling zich bepaalt tot het onderzoek of zij in strijd is met het algemeene stelsel van 's Rijks belastingen, of met de belangen des Rijks of met die der overige provincien.

Op de ontkennende beantwoording dezer vragen, meent de Regering, bij het bestaan der wet van 21 December 1848 (*Staatsblad* no. 88), te mogen rekenen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XLVIII. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 3den September 1849.*

MIJNE HEEREN!

Wij bieden hiernevens aan U ter overweging aan een ontwerp van wet, zoo tot verhooging van de begrooting der uitgaven op het Bijzonder Fonds voor Proces-kosten, voortspruitende uit de opbrengst der boeten en verbeurd-verklaringen, krachtens de wetten op de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, als tot het vaststellen van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven voor vervolging en proces-kosten.

In de toelichtende memorie, bij dat ontwerp gevoegd, worden de gronden, waarop het rust, nader uiteengezet.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 29sten Augustus 1849.

WILLEM.

[XLVIII. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot verhooging van de begrooting der uitgaven op het Bijzonder Fonds voor Proces-kosten enz. en tot het vaststellen van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven voor vervolging en proces-kosten.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, doordien de uitgaven op het bijzonder fonds voor proces-kosten, voortspruitende uit de opbrengst van boeten en verbeurdverklaringen krachtens de wetten op de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, welke het jaar 1847 betreffen, te boven gaan de begrooting dier uitgaven, vastgesteld bij de wet van 6 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39), te dien aanzien eene nadere wettelijke voorziening wordt vereischt, en dat het tevens noodzakelijk is, te gemoet te komen aan de bezwaren, welke zich omtrent de verevening der uitgaven wegens vervolging- en proces-kosten in zake de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen bij de Algemeene Rekenkamer hebben voorgedaan,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. De som tot verevening van de uitgaven wegens vervolging- en proces-kosten over het jaar 1847, gedaan of nog te doen uit het bijzonder fonds voor proces-kosten, voortspruitende uit de opbrengst van boeten en verbeurdverklaringen krachtens de wetten op de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, bij § *a* van art. 2 der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) begroot op *twee en vijftig duizend acht honderd gulden* (f 52,800), wordt verhoogd met een bedrag van *tien duizend gulden* (f 10,000), en alzoo vastgesteld op *twee en zestig duizend acht honderd gulden* (f 62,800), waardoor dat onderdeel wordt gebragt op *honderd twee en vijftig duizend twee honderd dertig gulden een en zeventig cents* (f 152,230.71), en dien ten gevolge het totaal van voormeld artikel nader vastgesteld op *twee honderd negen en veertig duizend twee honderd zeven en zeventig gulden een en zestig cents* (f 249,277 61).

Art. 2. Deze uitgaven, onverschillig of die reeds vóór de uitvaardiging der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) waren gemandateerd of eerst later door de administratie, met aanwijzing op dat fonds, zijn betaalbaar gesteld, worden verevend op de sommen bij art. 4 van evengemelde wet daartoe aangewezen.

Art 3. De bewijsstukken dezer uitgaven worden binnen den tijd van *zes maanden* na de uitvaardiging van deze wet bij de Algemeene Rekenkamer ter verevening overgebragt

Art 4. Met betrekking tot de betalingen uit het bijzonder fonds voor proces-kosten, wegens onderwerpen van uitgaaf in art. 2 der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) bedoeld, wordt het onderzoek en de verevening door de Algemeene Rekenkamer, met afwijking in zoover van art. 28 harer instructie van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), tot stand gebragt, zonder te letten op het verzuim der zegeling van de stukken, op het gemis van regterlijke taxatie, op de verjaring bij de wet van 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51) bepaald, of op hetgeen verder aan de bewijsstukken mogt ontbreken.

Lasten enz.

[XLVIII. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Behalve dat in het jaar 1847 het aantal zaken wegens aanhalingen en bekeuringen voortgevloeid uit de wetten op de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, waarvan de daarin gevallen kosten ten lasten van het bijzonder fonds voor proceskosten verbleven, grooter is geweest dan de Regering, toen zij haar voorstel aanbood tot verevening van uitgaven op en opheffing van het evengenoemd fonds, zich kon voorstellen dat het geval zou wezen, zijn over dat jaar ook nog kosten daarop moeten gebragt worden wegens onderscheidene contentieuse zaken, voormelde belastingen betreffende, waaromtrent de vervolgingen, ofschoon reeds vroeger begonnen, echter eerst in het jaar 1847 afgeloopen zijn en na het verschijnen van hetzelve door de administratie in staat van afdoening hebben kunnen gebragt worden.

Dit brengt te weeg, dat over het jaar 1847 nog vervolging en proceskosten, mitsgaders schadevergoedingen, uit aanhalingen en verbeurdverklaringen voortgevloeid, te verevenen blijven, waarvoor het toegestaan geldelijk beloop ongenoegzaam is bevonden, zoodat het noodzakelijk geworden is het cijfer der bij art. 2 der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) tot verevening van de uitgaven in het jaar 1847 uit het bijzonder fonds voor proceskosten gedaan of nog te doen vastgestelde begrooting te verhoogen.

Het middel om in die meerdere uitgave te voorzien biedt het voormeld bijzonder fonds zelf aan.

Volgens de wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39), waarbij de begrooting der uitgaven in totaal vastgesteld is op . . f 239,277 61
en de middelen tot dekking van die uitgaven in totaal geraamd zijn op 247,036.20

---

gaf het fonds het uitzigt op een zuiver overschot van . f 7,758.59
De in het fonds gestorte sommen wegens ontvangsten over de dienst 1847 hebben bedragen . . . . . f 40,402.35
terwijl die ontvangsten in de voorschreven wet (bij raming) gebragt zijn tot 34,000.00

---

zoodat over 1847 meerder in het fonds gestort is dan geraamd was eene som van . . . . . f 6,402.35
Bij deze som voegende de bovengemelde som van . . 7,758.59

---

beloopen de beschikbare middelen . . . . . f 14,160.94

Bij dien stand van zaken is het der Regering voorgekomen, dat er geen bezwaar bestaat om de begrooting van uitgaven wegens vervolging- en proceskosten in het jaar 1847 gedaan of nog te doen tot een bedrag van f 52,800, met eene som van f 10,000 te verhoogen, waartoe is strekkende het 1ste artikel van het wets-ontwerp, hetwelk geene verdere toelichting schijnt te behoeven.

Voor de uitvaardiging der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) werden wegens de uitgaven ten laste van het bijzonder fonds voor proceskosten verbleven, mandaten op dat fonds afgegeven.

Verhooging van de begrooting der uitgaven op Bijzonder Fonds voor Proceskosten en vaststelling van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven enz. (Memorie van Toelichting.)

Onder de werking van die wet zijn op gezegd fonds geen mandaten meer geslagen, maar zijn de ter zake gevallen kosten, overeenkomstig de bestaande comptabiliteits-verordeningen, behoudens latere verevening, door de ontvangers der belastingen voorbetaald.

De uitdrukking in art. 3 der bovengemelde wet, dat de dagteekening der tot de uitgave betrekking hebbende mandaten het dienstjaar bepaalt, waartoe die uitgaven behooren, twijfel hebbende doen ontstaan, of de uitgaven het jaar 1847 betreffende, welke bij wijze van voorbetaling en dus buiten mandatering gekweten zijn, wel vatbaar waren om op het onderhavig fonds te worden verevend, komt het noodzakelijk voor, dat ook hieromtrent bij de wet worde voorzien; waartoe is strekkende de bepaling in art. 2 van het ontwerp.

De bewijzen van uitgaven, waarvoor bij het onderwerpelijke wetsontwerp de verhooging van lasten van het bijzonder fonds voor proceskosten wordt aangevraagd, geheel vallende buiten den termijn, vermeld in de 2de zinsnede van art. 5 der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39), wordt ten aanzien van dezelve eene nadere bepaling vereischt, waartoe is strekkende het 3de artikel van het wets-ontwerp.

Maar hierbij bepaalt zich het wets-ontwerp niet.

In art. 5 der wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39), tot verevening van uitgaven op en opheffing van het bijzonder fonds voor proceskosten, is bepaald, dat de bewijzen van uitgaven voor de sommen in de jaren 1842 — 1847 gemandateerd, vóór den eersten der maand Julij 1848 ter Algemeene Rekenkamer zullen worden overgebragt.

De overbrenging der stukken is vóór het verschijnen van den termijn geschied, doch de verevening heeft bij de Algemeene Rekenkamer zwarigheid gevonden.

Dat collegie verlangt, dat, in betrekking tot sommige der betalingen, in en over de jaren 1842 — 1847 op het fonds aangewezen, de vorderingen, voor zooveel noodig, door meerdere en volledige bewijsstukken gestaafd, en dat ten aanzien van andere de daaraan ontbrekende formaliteiten aangevuld zullen worden.

Het valt niet te ontkennen, dat met opzigt tot eenige der bedoelde betalingen de bewijsstukken niet zoo volledig zijn als die door de Kamer verlangd worden, en dat omtrent andere derzelve niet al de formaliteiten vervuld zijn, welke in den regel opzigtelijk uitgaven, op de staatsbegrooting of bijzondere rijks-fondsen aangewezen, in aanmerking komen.

Doch daartegen valt op te merken, dat het onderwerpelijk fonds, hetwelk, gelijk dit in de memorie van toelichting betrekkelijk het voorstel bij Koninklijke boodschap van den 5den Junij 1847, dat geleid heeft tot de wet van den 6den Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39), breeder is uiteengezet, als een *gedeponeerd* fonds daargesteld is, door de administratie steeds beschouwd is geworden als gelden onder haar beheer gesteld, waarover zij, ingevolge de bestemming door den Koning daaraan gegeven, beschikken kon voor de ten laste van het fonds verblevene kosten, wanneer te dezen aanzien de gedane betalingen onderzocht, overeenkomstig de Koninklijke besluiten en daarop gegronde administratieve voorschriften bevonden en goedgekeurd waren, zonder daarbij eene zoo strenge toepassing der bepalingen, op 's Lands comptabiliteit vastgesteld, in acht te doen nemen.

Aan herstel in den zin van het verlangen der Algemeene Rekenkamer is niet meer te denken.

De achtervolgelijk plaats gehad hebbende veranderingen, zoo in betrekking tot het beheer der middelen als ten aanzien van het personeel der ambtenaren van het bestuur, staan het terugkomen op het verledene geheel in den weg.

Intusschen beseft de Regering, dat het bezwaar, hetwelk bij de Algemeene Rekenkamer ontstaan is tegen de verevening der onderwerpelijke uitgaven, niet wel anders dan door eene voorziening bij de wet zal kunnen worden opgeruimd.

Het is voorgekomen dat het onderhavig wets-ontwerp tot die voorziening eene geschikte gelegenheid aanbiedt; waartoe alzoo is strekkende de bepaling, welke in art. 4 van het wets-ontwerp wordt voorgesteld.

De Minister van Finantien,

Van Bosse.

Regeling van het Lager Onderwijs.
(Koninklijke Boodschap; Ontwerp van Wet.)

[XLIX. 4.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 3den September* 1849.

MIJNE HEEREN!

Hiernevens wordt aan U ter overweging aangeboden een wetsontwerp omtrent het Lager Onderwijs.

In de memorie van toelichting, insgelijks hierbij gevoegd, worden de redenen van het voorstel nader ontwikkeld.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 31sten Augustus 1849.

WILLEM.

[XLIX. 2.]

ONTWERP VAN WET *tot regeling van het Lager Onderwijs.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat art. 194 der Grondwet voorschrijft, dat de inrigting van het openbaar onderwijs, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet wordt geregeld; dat er overal in het Rijk van overheidswege voldoend openbaar lager onderwijs wordt gegeven, en dat het geven van onderwijs vrij is, behoudens het toezigt der overheid, en bovendien, voor zooveel het middelbaar en lager onderwijs betreft, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers; het een en ander door de wet te regelen,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. Het lager onderwijs omvat het
lezen,
schrijven,
rekenen en
de Nederlandsche taal;
voorts de beginselen van de navolgende leervakken:
geschiedenis,
aardrijkskunde,
zingen,
levende talen,
stel- en meetkunde,
teekenen,
natuurlijke geschiedenis,
landbouw,
gymnastie.

Art. 2. Dit onderwijs wordt gegeven in scholen en in de woningen van particulieren.

Het eerste is school-, het laatste huisonderwijs.

Behalve de eigenlijke scholen van lager onderwijs, zijn er bewaarscholen ter voorbereiding van kinderen, beneden den ouderdom van zes jaren, voor dat onderwijs, en herhalingsscholen tot onderhouding van het vroeger geleerde.

Art. 3. De scholen worden onderscheiden in openbare en bijzondere.

De scholen van overheidswege opgerigt en onderhouden, zijn openbare; alle overige zijn bijzondere scholen.

Art. 4. Alle scholen worden gehouden in localen, voor de gezondheid niet schadelijk, voorzien van de noodige hulpmiddelen voor het onderwijs.

Art. 5. Niemand mag onderwijs geven zonder den vollen ouderdom van zestien jaren te hebben bereikt.

Om aan het hoofd eener school te staan, moet men meerderjarig zijn.

Art. 6. Vreemdelingen behoeven tot het geven van onderwijs Onze vergunning.

Zij mogen niet aan het hoofd eener school staan. Hiervan kan echter, in zeer bijzondere gevallen, door Ons ontheffing worden verleend.

Art. 7. Tot het geven van onderwijs zijn niet bevoegd, die bij eindvonnis

a. wegens misdaad zijn veroordeeld;

b. veroordeeld zijn wegens diefstal, opligting, misbruik van vertrouwen of aantasting der zeden;

c. verstoken zijn van de uitoefening van alle of eenige burgerlijke of burgerschapsregten.

Art. 8. Die, zonder daartoe geregtigd te zijn, onderwijs geeft wordt voor de eerste maal gestraft met eene boete van f 50, voor de tweede maal met eene boete van f 100 en gevangenis van een tot drie maanden, te zamen of afzonderlijk, en vervolgens telkens met eene gevangenis van vier maanden tot een jaar.

Deze bepalingen zijn niet van toepassing op degenen dit uitsluitend onderwijs geven in zingen, teekenen, natuurlijke geschiedenis, landbouw of gymnastie.

TITEL II.

Openbare scholen en voorziening in de kosten van het openbaar onderwijs.

Art. 9. In elke gemeente is een voldoend aantal openbare scholen aanwezig.

De gemeenteraad bepaalt dat getal, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

Deze bevelen de vermeerdering van dat getal, wanneer zij het, in verhouding tot de bevolking en behoefte der gemeente, ongenoegzaam achten.

Kleine naburige gemeenten kunnen door Gedeputeerde Staten gemagtigd worden, gezamenlijk één openbare school op te rigten en te onderhouden.

Overal worden, zooveel mogelijk, bewaar- en herhalingsscholen opgerigt of aan de openbare scholen verbonden.

Art. 10. De openbare scholen worden verdeeld in:

a. scholen der 2de klasse, waar onderwijs wordt gegeven in:
lezen,
schrijven,
rekenen,
en in de eerste beginselen van
Nederlandsche taal,
geschiedenis,
aardrijkskunde,
zingen;

b. scholen der 1ste klasse, waar hetzelfde onderwijs wordt gegeven als in die der 2de klasse, doch tevens verder voortgezet.

Bij alle openbare scholen mogen ook onderwezen worden de beginselen van teekenen, natuurlijke geschiedenis, landbouw en gymnastie, en in die der 1ste klasse bovendien de beginselen van levende talen en van stel- en meetkunde.

Art. 11. Het onderwijs op de scholen der 2de klasse, en waar geene scholen der 2de klasse zijn, op die der 1ste klasse, is kosteloos voor de behoeftigen en minvermogenden.

De gegoeden betalen op de scholen der beide klassen een matig schoolgeld.

Het bedrag daarvan wordt door den gemeenteraad, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, bepaald, en door den gemeenteontvanger geïnd, op de wijze voorgeschreven voor de directe belastingen.

Art. 12. De gemeenteraad voorziet in al de kosten van het openbaar onderwijs in de gemeente.

Hij brengt de daartoe noodige gelden als verpligte uitgaven op den staat van begrooting der gemeente.

Art. 13. Onder de kosten in het voorgaande artikel bedoeld, zijn begrepen:

a. de bezoldiging der onderwijzers en onderwijzeressen, ondermeesters en ondermeesteressen;

b. het aanschaffen, verbeteren en onderhouden der scholen, schoolmeubelen en woningen der onderwijzers en onderwijzeressen;

c. de overige hulpmiddelen voor het onderwijs, waaronder het noodige voor vuur en licht, de schoolboeken en verdere schoolbehoeften voor de leerlingen.

Art. 14. Aan elken onderwijzer en onderwijzeres wordt toegekend het genot van vrije woning en, waar het mogelijk is, van tuin; een voldoend jaarlijksch inkomen van ten allerminste f 200 en een aandeel in het schoolgeld.

Aan elken ondermeester en ondermeesteres wordt een jaarlijksch inkomen toegelegd.

Het bedrag van deze onderscheidene jaarwedden, zoomede van het aandeel in het schoolgeld, wordt, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, door den gemeenteraad vastgesteld.

Art. 15. Om te voorzien in de kosten van het openbaar onderwijs, heffen de gemeentebesturen twee opcenten op alle directe belastingen in hunne gemeente uitgeschreven.

Wanneer de opbrengst daarvan niet voldoende is, wordt het ontbrekende aangevuld door de Provinciale Staten, die daartoe twee opcenten heffen op alle directe belastingen in de provincie uitgeschreven.

Indien deze middelen ontoereikende zijn om de Provinciale Staten in staat te stellen tot het aanvullen der tekorten in al de gemeenten hunner provincie, wordt het ontbrekende bijgedragen door het Rijk.

Art. 16. Tot opleiding van onderwijzers zijn er van rijkswege eene of meerdere kweekscholen.

TITEL III.

Openbare onderwijzers en onderwijzeressen.

Art. 17. Om onderwijs te geven in eene openbare school wordt vereischt het bezit:

a. eener acte van algemeene toelating;

b. van een getuigschrift van goed zedelijk gedrag, afgegeven door burgemeester en wethouders der gemeente of gemeenten, waar de bezitter gedurende de twee laatste jaren heeft gewoond.

Art. 18. De acte van algemeene toelating wordt verkregen door het afleggen van een behoorlijk examen in de vakken, waarin men overeenkomstig art. 10 onderwijs wenscht te geven, en omtrent de noodige geschiktheid daartoe.

Voor de bewaarschoolhouderessen loopt het examen over hetgeen gevorderd wordt tot voorbereiding voor het onderwijs.

Het examen, waarvoor eene matige som wordt betaald, wordt afgenomen door de provinciale commissien van onderwijs, of, voor zooveel de bewaarscholen betreft, door de plaatselijke schoolcommissien, en waar zoodanige commissie niet bestaat, door den schoolopziener.

De acten voor de bewaarscholen zijn alleen plaatselijk; alle overige gelden door het geheele Rijk.

Art. 19. De acte van algemeene toelating vermeldt en bepaalt naauwkeurig den aard en omvang van het te geven onderwijs.

Art. 20. Voor de onderwijzers en onderwijzeressen zijn twee rangen verkrijgbaar.

Voor de scholen der 1ste klasse wordt gevorderd de 1ste, voor die der 2de klasse de 2de rang.

Voor de ondermeesters, ondermeesteressen en bewaarschoolhouderessen is eene acte van algemeene toelating zonder rang voldoende.

Art. 21. De aanstelling der onderwijzers en onderwijzeressen geschiedt door den gemeenteraad, ten gevolge van een vergelijkend examen.

Voor de bewaarschoolhouderessen wordt geen vergelijkend examen vereischt.

Ingeval de provincie of het Rijk tot de kosten van het onderwijs bijdraagt, wordt vooraf de magtiging òf van Gedeputeerde Staten òf van het departement van Binnenlandsche Zaken gevorderd.

De ondermeesters en ondermeesteressen worden, zonder zoodanige magtiging, door den gemeenteraad aangesteld uit een tweetal, door den schoolopziener, met overleg van den onderwijzer of de onderwijzeres, opgemaakt.

Het eervol ontslag op eigen verzoek wordt verleend door den gemeenteraad.

Art. 22. Het examen in het voorgaande artikel vermeld, loopt over de vakken die aan de openstaande school, naar gelang van hare klasse, worden onderwezen, en wordt, ten overstaan van den gemeenteraad, afgenomen door den schoolopziener met een of meerder leden der plaatselijke schoolcommissie, waar die bestaat, en zoo noodig met behulp van eenen bekwamen onderwijzer.

Bij verschil omtrent den uitslag van het examen tusschen den gemeenteraad en schoolopziener of tusschen deze en Gedeputeerde Staten, beslist het departement van Binnenlandsche Zaken, dat alsdan tevens de acte van aanstelling afgeeft.

Indien niet meer dan één persoon zich aanmeldt, moet deze nogtans bij een examen nader voldoende bewijzen van bekwaamheid geven.

Art. 23. Onderwijzers mogen geene ambten of bedieningen bekleeden, noch handel, beroepen of neringen uitoefenen, noch door iemand hunner huisgenooten doen uitoefenen, ten ware zij daartoe, op voordragt van den gemeenteraad en den schoolopziener, of de plaatselijke schoolcommissie, waar die bestaat, eene bepaalde magtiging van Gedeputeerde Staten hebben verkregen.

Art. 24. Onderwijzers en onderwijzeressen, zoomede ondermeesters en ondermeesteressen, die zich aan pligtverzuim of wangedrag schuldig maken, of aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden opzettelijk te kort doen, worden, op voordragt van den gemeenteraad of den schoolopziener, na ingewonnen advies der provinciale commissie van onderwijs, door Gedeputeerde Staten, in hunne bediening voor drie maanden geschorst, met gemis van hun inkomen.

In geval van herhaling of bij ergerlijk levensgedrag, worden zij op gelijke wijze van hunne bediening ontzet, en in het laatste geval wordt tevens hunne acte van algemeene toelating vervallen verklaard.

Vorenstaande bepalingen omtrent de schorsing en ontzetting zijn insgelijks van toepassing op de overtreding van het voorgaand artikel.

TITEL IV.

Bijzondere scholen, onderwijzers en onderwijzeressen.

Art. 25. Die onderwijs wenscht te geven in eene bijzondere school, moet aan het gemeentebestuur en den schoolopziener vertoonen:

a. eene acte van algemeene toelating, verkregen na aflegging van een behoorlijk examen op de wijze in art. 10 vermeld, in de vakken waartoe het onderwijs betrekking zal hebben;

b. een getuigschrift van goed zedelijk gedrag, afgegeven door burgemeester en wethouders der gemeente of gemeenten, waar de bezitter gedurende de twee laatste jaren heeft gewoond.

De acte onder *a* vermeld, waarvan gedurende de zes laatst voorafgaande jaren geen gebruik is gemaakt, is vervallen.

Het getuigschrift onder *b* vermeld, moet zijn ten genoege van het gemeentebestuur en den schoolopziener; bij afkeuring door beiden of een hunner, heeft de bezitter beroep op Gedeputeerde Staten.

Vorenstaande bepalingen zijn insgelijks van toepassing op degenen die huisonderwijs wenschen te geven.

Art. 26. Voor het bijzonder en het huisonderwijs is eene acte van algemeene toelating zorder rang voldoende.

Zij geldt alleen binnen het ressort dergenen, door welke zij is afgegeven.

De bepaling van art. 19 is mede op haar van toepassing.

Art. 27. De acte van algemeene toelating van bijzondere onderwijzers en onderwijzeressen, die onderwijs geven, strijdende met de maatschappelijke orde of met de goede zeden, of wel door zedeloos gedrag openlijke ergernis geven, wordt vervallen verklaard, op de wijze bij art. 24 bepaald.

Evenzoo wordt vervallen verklaard de acte van bijzondere ondermeesters en ondermeesteressen, huisonderwijzers en huisonderwijzeressen, die zich aan een ergerlijk levensgedrag schuldig maken.

Art. 28. Ieder locaal bestemd voor eene bijzondere school moet, alvorens daarvan gebruik kan worden gemaakt, door burgemeester en wethouders en den schoolopziener gezien en voor de gezondheid niet schadelijk zijn verklaard.

In geval van verschil van gevoelen tusschen deze, of bij bezwaar van den kant des onderwijzers, beslissen Gedeputeerde Staten.

Art. 29. Die onderwijs geeft in een locaal dat niet is onderzocht, of, onderzocht zijnde, is afgekeurd, wordt gestraft met eene boete van f 25 en gevangenis van drie dagen, te zamen of afzonderlijk.

Het locaal wordt gesloten. In geval van herhaling wordt zijne acte van algemeene toelating vervallen verklaard, op de wijze bij art. 24 bepaald.

Art. 30. Het huisonderwijs wordt gegeven in de woningen van particulieren, aan kinderen van het gezin, door personen aldaar niet inwonende.

Het is dezen niet geoorloofd dat onderwijs ten hunnent te geven.

Art. 31. Van het huisonderwijs is onderscheiden het huisselijk onderwijs, dat aan kinderen gegeven wordt door personen bij ouders of voogden inwonende.

Op dit onderwijs is deze wet niet van toepassing.

TITEL V.

Toezigt op het onderwijs.

Art. 31. Het toezigt over den staat en de inrigting van het schoolwezen is opgedragen aan schoolopzieners en plaatselijke schoolcommissien.

Art. 33. De schoolopzieners worden, op voordragt van het departement van Binnenlandsche Zaken, door Ons benoemd voor den tijd van vier jaren. De aftredenden zijn weder benoembaar.

Art. 34. Iedere provincie wordt verdeeld in schooldistricten.

Elk district staat onder het toezigt van eenen school-opziener.

De schoolopzieners binnen dezelfde provincie maken, met den voorzitter, gezamenlijk uit de commissie van onderwijs.

Art. 35. Tot waarneming van het voorzitterschap benoemen Gedeputeerde Staten een lid uit hun midden.

De commissie benoemt eenen ondervoorzitter uit haar midden.

Een der leden van de commissie wordt door Ons tot secretaris benoemd.

Aan elke commissie wordt, ter voorziening in de noodige kosten, eene jaarlijksche som, geëvenredigd aan de uitgebreidheid der provincie, van rijkswege toegelegd.

Art. 36. In alle gemeenten van eene bevolking van 4000 zielen of daarboven, worden schoolcommissien door het gemeentebestuur aangesteld. De districts-schoolopzieners zijn als zoodanig steeds leden der plaatselijke schoolcommissie.

In plaatsen, wier bevolking minder dan 4000 zielen bedraagt, kan het schooltoezigt door den districts-school-opziener, in overleg met het gemeentebestuur, worden toevertrouwd aan een of meer der daartoe geschikte personen.

Art. 37. Alle instellingen van lager onderwijs, zoo openbare als bijzondere, moeten steeds toegankelijk zijn voor de personen belast met het toezigt op het onderwijs.

De onderwijzers en onderwijzeressen zijn gehouden hun alle

inlichtingen te geven, die geacht kunnen worden ter uitvoering dezer wet noodig te zijn.

Weigering in een dezer gevallen wordt gestraft met eene boete van f 25 *of* gevangenis van drie dagen, en bij herhaling telkens met eene boete van f 25 *en* gevangenis van drie dagen.

Art. 31. De processen-verbaal, door de schoolopzieners en plaatselijke schoolcommissien betrekkelijk overtredingen dezer wet opgemaakt en met eede bevestigd, gelden als schriftelijke bescheiden.

TITEL VI.

Uitvoerings- en overgangs-bepalingen.

Art. 39. De verdere voorschriften omtrent de examens tot het verkrijgen der acten van algemeene toelating en de vergelijkende examens, de instructien voor de schoolopzieners en provinciale commissien van onderwijs, en de bepalingen vereischt tot uitvoering dezer wet, worden door Ons vastgesteld.

Art. 40. De bepalingen voor de provincien in het algemeen, en voor de gemeenten in het bijzonder, worden door de Provinciale Staten, onder Onze goedkeuring, en door de gemeentebesturen, met inachtneming van art. 140 der Grondwet, vastgesteld.

Art. 41. De in sommige gemeenten bestaande verpligting tot vereeniging der betrekking van openbaar schoolonderwijzer met kerkelijke bedieningen houdt op, zoodra na de afkondiging dezer wet die betrekking openvalt.

Art. 42. De acten van algemeene toelating vòòr de afkondiging dezer wet verleend, blijven in het algemeen van kracht, doch vervallen voor degenen, die, na die afkondiging, aan het hoofd eener bijzondere school wenschen te staan.

De bestaande acten van den eersten en tweeden rang geven gelijke regten als die van den eersten rang bij deze wet bedoeld.

De bestaande acten van den derden rang en die van schoolhouderes geven gelijke regten als die van den tweeden rang bij deze wet bedoeld.

Lasten en bevelen, enz.

[XLIX. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Onder de talrijke wets-ontwerpen, die een uitvloeisel behooren te zijn van de gewijzigde Grondwet, zijn er zeker weinige, die met meer algemeene belangstelling worden te gemoet gezien, dan die op het onderwijs in het algemeen, en dat op het lager onderwijs in het bijzonder, doch er is welligt ook geen wets-ontwerp, dat bij het vervaardigen meer moeijelijkheden heeft aangeboden dan dit laatste.

Is de gang van het lager onderwijs hier te lande voortdurend met naauwlettende zorg en opmerkzaamheid gadegeslagen door allen, die weten hoe zeer de verstandelijke en zedelijke beschaving dier natie, en mitsdien het volksgeluk, van een behoorlijk onderwijs afhangt, vooral in den laatsten tijd en bepaaldelijk toen er sprake was van het opnemen in de Grondwet der bevoegdheid om vrij onderwijs te geven, is de aandacht van schier allen op deze aangelegenheid gevestigd.

Het is dus niet te verwonderen, dat, toen eenmaal bij art. 194 der Grondwet bepaald was, dat de inrigting van het openbaar onderwijs bij de wet zou worden geregeld, vele deskundigen zich geroepen hebben gevonden, om hunne beschouwingen kenbaar te maken omtrent hetgeen zoodanige wet, naar hun inzien, zou behooren te bevatten. Zij vermeenden, en niet ten onregte, dat langdurige ondervinding en volledige bekendheid met het bestaande hun allezins vrijheid gaven van den uitslag hunner bevindingen in het algemeen belang mededeeling te doen.

De Regering heeft dan ook, terwijl zij zich, ter voldoening aan het grondwettelijke voorschrift, bezig hield met het vervaardigen van een wets-ontwerp op het lager onderwijs, van onderscheidene genootschappen, schoolopzieners en schoolonderwijzers, deels in druk, deels in geschrifte, vele wenken en mededeelingen ontvangen, waarvan sommige in den vorm van een wets-ontwerp waren voorgedragen.

De kennisneming dier geschriften heeft de Regering tot de overtuiging geleid, dat het eene volstrekte onmogelijkheid is eene wet omtrent dit onderwerp te vervaardigen, die de algemeene goedkeuring kan wegdragen. Reeds bij den aanvang van haren arbeid was dit haar gevoelen, en de ingezonden stukken hebben haar daarin zoo mogelijk nog bevestigd. Ten aanzien van de meest gewigtige hoofdbeginselen heerscht bij de onderscheiden schrijvers het grootste verschil, en de wensch van den een is in vele opzigten in lijnregten strijd met dien van den ander. Terwijl deze eene wet op het lager onderwijs onmogelijk acht zonder het behoud van het christelijk beginsel, is gene van gevoelen, dat de Grondwet dit niet gedoogt. De schoolpligtigheid, door den een als een volstrekt onmisbaar vereischte met klem van redenen verdedigd, wordt door den ander op niet minder goede gronden bestreden. De een verklaart dat het openbaar onderwijs te gronde zal gaan, wanneer niet *allen* daarvan kosteloos gebruik kunnen maken, de ander wil het alleen kosteloos stellen voor behoeftigen en minvermogenden. Het onderwijs in de levende talen wordt door dezen met aandrang tot het lager, door genen tot het middelbaar onderwijs gebragt. De een wenscht zooveel mogelijk het behoud van de bestaande verordeningen, naar den geest des tijds en de voorschriften der Grondwet gewijzigd, de ander acht het bestaande in vele opzigten verouderd en wil een nieuw leven scheppen. En loopen de meeningen zoo merkbaar uiteen ten opzigte der hoofdbeginselen, niet minder is dit het geval met betrekking tot de punten van meer ondergeschikt belang.

Wat stond der Regering nu in deze omstandigheden te doen? Nam zij bijv. het wets-ontwerp door het *Nederlandsch Onderwijzers-genootschap* met zooveel zorg en na raadpleging van talrijke bevoegde beoordeelaars vervaardigd tot rigtsnoer, zij liep gevaar, dat allen, die zich met de beginselen, in dat ontwerp opgenomen, niet kunnen vereenigen, als bestrijders optraden. Gaf zij daarentegen de voorkeur aan het wets-ontwerp van het hoofdbestuur der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, welke maatschappij meer dan eenige andere instelling het regt heeft, waar het de belangen van het onderwijs geldt, hare stem te doen hooren, zoo had zij vele tegenstanders te vreezen, daar het zelfs twijfelachtig is, of de departementen dier maatschappij zich wel met dat ontwerp in allen deele vereenigen. Evenzoo was het met de overige wets-ontwerpen gelegen.

De Regering heeft derhalve vermeend den eenigen veiligen weg in te slaan, door, in de eerste plaats, lettende op de voorschriften der Grondwet en op hare eigene kennis en ondervinding, van de medegedeelde opmerkingen een voorzigtig en gepast gebruik te maken, over te nemen wat haar, na rijp beraad, daarin goed en nuttig toescheen, te laten liggen hetgeen, hoewel op zich zelf niet onjuist noch ongegrond, echter uit een meer algemeen standpunt beschouwd, haars inziens, minder raadzaam was te achten. Hieruit is het nu aangeboden wets-ontwerp ontstaan.

De Regering is overtuigd dat haar arbeid veel tegenspraak zal ondervinden en tot allerlei bedenkingen en opmerkingen aanleiding geven. Zij kent vooraf de bezwaren, die zullen worden aangevoerd, en weet dat er gewigtige onder zijn. Doch zij weet evenzeer, dat het toegeven aan die bezwaren nieuwe, van nog gewigtiger aard, zou doen ontstaan.

Ook is het haar niet onbewust, dat, wanneer zij aan haar wets-ontwerp eene rigting had gegeven meer overeenstemmende met den wensch van velen, zij op den steun van dezen had kunnen rekenen en daaronder verdedigers vinden, terwijl zij nu, door onpartijdig te handelen en geene bepaalde kleur aan te nemen, zoodanige ondersteuning mist; doch zij heeft vermeend, dat deze gronden niet mogten wegen, en dat zij alleen mogt letten op de voorschriften der Grondwet en op hetgeen de behoeften van den tegenwoordigen tijd, naar haar onbevooroordeeld inzien, vorderen.

Na deze beknopte mededeeling van het standpunt, waarvan bij het vervaardigen van dit wets-ontwerp is uitgegaan, acht de Regering het overbodig te dezer plaatse in verdere bijzonderheden te treden omtrent het ontwerp zelf, en zij neemt de vrijheid te verwijzen naar de toelichting op de onderscheidene artikelen. Zij wil alleen vermelden, dat zij het volstrekt noodzakelijk heeft geacht, dat in de wet zooveel mogelijk alleen de beginselen worden opgenomen, en al wat van reglementairen, provincialen of plaatselijken aard is, overgelaten aan reglementen, door den Koning, de provinciale en plaatselijke besturen nader vast te stellen.

De wet moet beknopt wezen, en alleen zoodanige bepalingen bevatten, welke op geene andere wijze zouden kunnen worden vastgesteld.

De reglementen daarentegen moeten soms, uit den aard der zaak, in bijzonderheden treden, en vereischen nu en dan wijzigingen of bijvoegingen, welke in eene wet niet zonder bezwaar gebragt kunnen worden.

Het is verder allezins wenschelijk geoordeeld, dat de nieuwe wet op het lager onderwijs, zooveel dit met de veranderde tijds-omstandigheden overeen te brengen is, in verband zoude zijn met de bestaande wetgeving te dier zake. De wet van 1806 heeft, niettegenstaande hare gebreken, veel goeds gesticht, en het zijn meer bepaaldelijk de later genomene besluiten, welke tot klagten aanleiding hebben gegeven. Ook zal het, naar men vermeent, minder bezwaren opleveren eene nieuwe wet in te voeren, die, hoewel naar de tegenwoordige behoeften en vorderingen ingerigt, eenigermate een vervolg is der bestaande, dan eene welke geheel nieuwe beginselen zoude bevatten. Uit dien hoofde zijn in dit wets-ontwerp al die bepalingen, zoowel uit de wet van 1806 en de daarbij behoorende reglementen, als uit de latere verordeningen, overgenomen, wier nut en doelmatigheid de ondervinding overtuigend heeft aangetoond.

Het wets-ontwerp is verdeeld in *zes* titels:

de *eerste* bevat algemeene bepalingen, zoowel tot het openbaar als bijzonder onderwijs betrekking hebbende; artt. 1 — 8;

de *tweede* handelt over de openbare scholen en de voorziening in de kosten van het openbaar onderwijs; artt. 9 — 16;

de *derde* betreft de openbare onderwijzers en onderwijzeressen; artt. 17 — 24;

de *vierde* handelt over de bijzondere scholen, onderwijzers en onderwijzeressen; artt. 25 — 31;

de *vijfde* beschrijft het toezigt op het onderwijs; artt. 32 — 38;

de *zesde* bevat eenige uitvoerings- en overgangs-bepalingen; artt. 39 — 42.

TITEL I.

Art. 1. In dit artikel wordt opgegeven hoever het lager onderwijs zich *kan* uitstrekken; doch het is geenszins de bedoeling, dat op alle scholen de hier opgenoemde leervakken *moeten* worden onderwezen. Art. 10 wijst aan wat in iedere soort van school verpligtend is, doch art. 1 vermeldt slechts in het algemeen, wat tot het lager onderwijs, in tegenoverstelling van het middelbaar en hooger onderwijs, behoort, en op de lagere scholen mag onderwezen worden.

Het schijnt onnoodig omtrent die vakken in bijzonderheden te treden: alle behooren ongetwijfeld tot het lager onderwijs, en worden nu reeds op vele lagere scholen behandeld. Door het opnemen van landbouw en gymnastie is aan eenen vrij algemeenen wensch voldaan.

Ook worde niet uit het oog verloren, dat, met uitzondering van het *lezen*, *schrijven*, *rekenen* en de *Nederlandsche taal*, van het overige slechts de *beginselen* worden geleerd. Men zie verder de aanteekening op art. 10.

Art. 6. Volgens dit artikel worden de vreemdelingen toegelaten als ondermeesters en ondermeesteressen, en voor het huisonderwijs, doch mogen zij niet dan in zeer bijzondere gevallen aan het hoofd van scholen staan.

Men vermeent, dat, in den regel, vreemdelingen van het geven van onderwijs zouden behooren te worden uitgesloten, niet omdat onder hen geene personen gevonden worden, wier kunde en zedelijkheid boven allen twijfel verheven is, maar dewijl men dan tevens de deur opent voor velen, wier heillooze beginselen eenen verderfelijken invloed op de jeugd zouden kunnen uitoefenen.

Van den anderen kant is het hoogst wenschelijk, geschikte vreemdelingen te kunnen toelaten als ondermeesters en ondermeesteressen, en voor het huisonderwijs, daar zij, over het algemeen, beter dan Nederlanders in staat zijn, onderwijs te geven in de taal van hun geboorteland. Ook kunnen zich gevallen voordoen, waarin het wenschelijk is vreemdelingen aan het hoofd van scholen te plaatsen. Eene algemeene uitsluiting van vreemdelingen is dus, in dit opzigt, niet geraden.

Ten einde nu de bedenkingen, zoo aan de toelating als aan de uitsluiting van vreemdelingen verbonden, in overeenstemming te brengen, wordt hun bij dit artikel verboden aan het hoofd van scholen, zoo openbare als bijzondere, te staan (van welk verbod evenwel in zeer bijzondere gevallen door den Koning vrijstelling kan worden verleend), doch overigens het geven van onderwijs vergund, evenwel nooit zonder voorafgaande goedkeuring des Konings, opdat men in de gelegenheid zij, zoo noodig, inlichtingen ten hunnen aanzien in te winnen.

Op deze wijze vermeent men dat de moeijelijkheden weggenomen zijn. Wanneer het vreemdelingen in den regel alleen vrijstaat eene ondergeschikte betrekking bij de scholen te bekleeden, dan zijn zij, die welligt gezind mogten zijn verkeerde beginselen te verspreiden, bij een behoorlijk toezigt van de hoofdonderwijzers, daartoe niet in de gelegenheid, terwijl bij het huisonderwijs de ouders of betrekkingen daarvoor genoegzaam kunnen waken. Tevens heeft men dan de voordeelen van het onderwijs door vreemdelingen.

Wel is waar, zoude men kunnen aanmerken, dat de bij deze wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid, waaronder voornamelijk behoort de kennis der Nederlandsche taal, van zelf bijna alle vreemdelingen zullen uitsluiten.

In het algemeen is dit zoo, doch men verlieze niet uit het oog, dat zeer vele bewoners der zuidelijke provincien van het voormalige Koningrijk der Nederlanden onze taal òf reeds magtig zijn, òf met geringe moeite daarvan spoedig voldoende kennis zouden kunnen opdoen, om hier te lande een examen af te leggen. Het zoude derhalve mogelijk kunnen zijn, en zelfs in de tegenwoordige tijden, waarin het voor velen zoo moeijelijk is een bestaan te verkrijgen, niet onwaarschijnlijk wezen, dat een vrij groot aantal onzer naburen uit die streken zich hier als onderwijzers zoude komen vestigen.

Art. 8. Volgens de 1ste alinea van dit artikel wordt degene, die, zonder daartoe geregtigd te zijn, lager onderwijs geeft, gestraft op de daar vermelde wijze.

Daar nu het zingen, teekenen, de natuurlijke geschiedenis, landbouw en gymnastie bij art. 1 worden opgenoemd als onderdeelen van het lager onderwijs, zoude men, streng genomen, kunnen beweren, dat de voorschreven strafbepaling ook van toepassing is op gewone zang- en teekenmeesters, en op hen, die alleen onderrigt geven in natuurlijke geschiedenis, landbouw of lighamelijke oefeningen, wanneer zij niet daartoe overeenkomstig deze wet geregtigd zijn.

Vermits het niet de bedoeling is, gemelde personen, die zich uitsluitend bij hun vak bepalen, aan de verordeningen op het lager onderwijs te onderwerpen, is, ter wegneming van allen twijfel, bij alinea 2 van dit artikel de noodige uitzondering ten hunnen behoeve gemaakt.

TITEL II.

Art. 9. Dit artikel strekt tot uitvoering van het grondwettelijk voorschrift, dat er *overal* in het Rijk van overheidswege voldoend openbaar lager onderwijs wordt gegeven.

Ten einde te kunnen nagaan, hoeveel scholen hiervoor in elke gemeente worden vereischt, moet men bekend zijn met den aard en het aantal der bestaande scholen en de bevolking der onderscheidene gemeenten.

Het oordeel over de behoefte eener gemeente aan een meerder of minder aantal scholen, schijnt niet beter toevertrouwd te kunnen worden dan aan hen, die met de bekostiging van het onderwijs bij dit wets-ontwerp grootendeels worden belast, en met de plaatselijke gesteldheid het meest bekend zijn, dat is aan de gemeentebesturen. Er is niettemin toezigt noodig om te waken, dat aan de bepaling der 3de alinea van art. 194 der Grondwet overal voldaan worde; dat de gemeentebesturen, uit zuinigheid of om andere redenen, daarin niet achterlijk blijven. Zulk toezigt kunnen Gedeputeerde Staten het best uitoefenen.

Uit dien hoofde is bij alinea 2 van dit artikel voorgeschreven, dat de gemeenteraad het getal der openbare scholen bepaalt, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, en bij alinea 3, dat deze de vermeerdering van dat getal bevelen, wanneer zij het, in verhouding tot de bevolking en behoefte der gemeente, ongenoegzaam achten.

Ofschoon het te verwachten is, dat er, in den regel, in elke gemeente minstens éene openbare school zal zijn, kunnen er nogtans gemeenten gevonden worden, te onaanzienlijk om alléén eene openbare school noodig te hebben. In zoodanig geval mag, volgens de 4de alinea van dit artikel, eene combinatie van één of zelfs meer gemeenten plaats hebben. Hieromtrent wordt de beoordeeling en beslissing aan de Gedeputeerde Staten overgelaten.

Het groote nut der herhalings- en bewaarscholen is te algemeen erkend, dan dat de 5de alinea van dit artikel eenige toelichting zoude behoeven.

Art. 10. Het lager onderwijs moet zich niet voor allen even ver uitstrekken. Er zijn leervakken, welke voor ieder mensch als nuttig en noodig zijn te beschouwen, waarvan de arme zoowel als de meervermogende, de inwoner eener kleine plaats evenzeer als die van eene aanzienlijke gemeente genoegzame kennis moet bezitten.

Hiertoe meent men te moeten brengen het lezen, schrijven en rekenen, benevens de *eerste beginselen* der Nederlandsche taal, van geschiedenis, aardrijkskunde en zingen.

Velen wenschen echter iets verder te gaan dan die *eerste* beginselen; bovendien zijn er andere kundigheden, welke, ofschoon niet onmisbaar, echter mede tot het verkrijgen eener beschaafde opvoeding behooren, al blijft men binnen den kring van het lager onderwijs.

Uit dien hoofde zijn de openbare scholen bij art. 10 verdeeld in twee klassen: op de laagste (die der 2de klasse) wordt het onderwijs gegeven hetwelk niemand ontberen mag; op de hoogere (die der 1ste klasse) wordt hetzelfde onderwijs gegeven, maar tevens verder voortgezet, hoewel het de bij art. 1 aangewezen grens niet mag overschrijden; ook wordt het vrijgelaten om op beide de soorten van scholen eenige vakken (met name bij art. 10 genoemd) te onderwijzen, die niet algemeen en volstrekt noodig zijn, maar velen nogtans wenschen, dat insgelijks op de lagere scholen worden onderwezen, gelijk tegenwoordig reeds grootendeels geschiedt.

Dit laatste onderwijs is dus *facultatief*, doch dat in de leervakken bij de scholen der 1ste en 2de klasse bepaaldelijk aangewezen *verpligtend*.

Art. 11. Door velen is de wensch geuit, dat het onderwijs op de openbare scholen geheel kosteloos zou zijn, op grond dat deze anders de mededinging met de bijzondere niet zouden kunnen volhouden.

Dit verlangen is door de Regering in zeer ernstige en naauwgezette overweging genomen. De slotsom daarvan is geweest, dat zij de verpligting tot het kosteloos verkrijgbaar stellen van het onderwijs wel aanwezig heeft gevonden ten opzigte der behoeftigen en minvermogenden der bevolking; doch niet ten opzigte van

hen, die zeer wel, veel minder ten opzigte van die ingezetenen, die zeer ruim in staat zijn de kosten te dragen van het onderwijs, dat zij gehouden zijn aan hunne kinderen en pleegbevolenen te doen geven.

De uitgaven door de overheid voor het openbaar onderwijs nu te besteden, zullen toch reeds zeer aanmerkelijk zijn, en het is derhalve in het algemeen belang wenschelijk voorgekomen, dat tot die uitgaven worde bijgedragen door hen, die zeer wel bij magte zijn eenig schoolgeld te betalen. Dat schoolgeld zal evenwel matig behooren te worden gesteld, en wanneer men dan in aanmerking neemt, hoeveel het openbaar onderwijs, volgens art. 13 en 14 van dit wets-ontwerp, boven het bijzonder vooruit zal hebben, behoeft men de vrees niet te koesteren, dat de openbare scholen de mededinging met de bijzondere niet zullen kunnen volhouden. De meerdere deugdelijkheid van het openbaar onderwijs zal den palm der overwinning, in dien wedstrijd te behalen, moeten verzekeren.

Art. 14. Bij dit artikel wordt aan de onderwijzers en onderwijzeressen, behalve vrije woning, ook toegekend het genot van eenen tuin, doch bij dit laatste is gevoegd: *waar het mogelijk is*, omdat het in aanzienlijke gemeenten (nu nog de benaming van stad dragende) soms onmogelijk zou kunnen zijn, elken openbaren onderwijzer en onderwijzeres eenen tuin te verschaffen.

Art. 15. De Grondwet zegt, dat er van *overheidswege* voldoend openbaar lager onderwijs wordt gegeven.

Bij de beraadslagingen over de herziening der Grondwet heeft de Regering reeds kenbaar gemaakt, dat deze uitdrukking is gebezigd, omdat, tot bereiking van het voorgestelde doel, veelal de medewerking en hulp der provincien en gemeentebesturen zal moeten worden ingeroepen; maar zij heeft er bijgevoegd, dat zij het blijft houden voor eenen pligt der staatsregering, om daar, waar deze medewerking en hulp te kort mogten schieten, te zorgen dat aan de bepaling der Grondwet worde voldaan, en alom de gelegenheid tot verkrijging van voldoend openbaar onderwijs worde gegeven.

Naar aanleiding hiervan is, nadat bij art. 12 van dit wets-ontwerp is bepaald, dat de gemeenteraad in al de kosten van het openbaar onderwijs voorzien moet, in art. 15 voorgeschreven op welke wijze hij die kosten moet vinden, en in welk geval en tot welk bedrag de provincie en het Rijk, bij ontoereikendheid der gemeentefondsen, in die kosten helpen dragen.

Art. 16. Een der krachtigste middelen om het onderwijs te bevorderen is gelegen in het vormen van bekwame en geschikte onderwijzers.

Tegenwoordig geschiedt dit reeds van rijkswege in de kweekschool te *Haarlem*, behalve de toelagen, die aan enkele inrigtingen van onderwijs met dat oogmerk verleend worden, terwijl bij de meeste scholen de kweekelingen en hulponderwijzers door den hoofdonderwijzer voor hunne verdere loopbaan worden voorbereid.

De voortreffelijke uitkomsten der opleiding voor den onderwijzersstand te *Haarlem* zijn te zeer bekend, dan dat men daaromtrent hier in bijzonderheden zoude behoeven te treden.

De opleiding bij de scholen heeft tot dusverre insgelijks zeer gunstig gewerkt, en het is derhalve allezins te wenschen, dat daarmede op den bestaanden voet worde voortgegaan.

Doch het ligt in den aard der zaak, dat die opleiding, waarvoor slechts nu en dan eenige tijd kan worden afgezonderd, moet onderdoen voor de echt wetenschappelijke vorming, welke de toekomstige onderwijzers aan de rijks-kweekschool gedurende vier achtereenvolgende jaren ondergaan, en waartoe de beste hulpmiddelen ten dienste staan.

Men acht het uit dien hoofde allezins wenschelijk, voor een grooter aantal de gelegenheid open te stellen eene even goede opleiding te ontvangen.

Om hiertoe te geraken en aan hetgeen tegenwoordig van rijkswege gedaan wordt meerdere uitbreiding te kunnen geven, is dit artikel in het wets-ontwerp opgenomen.

TITEL III.

Art. 17. Het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers wordt bij de Grondwet alleen ten aanzien der *bijzondere* scholen bepaaldelijk *gevorderd*.

Men mag het er echter voor houden, dat zij dezelfde waarborgen verlangt bij hen, die onderwijs geven in de *openbare* scholen.

Uit dien hoofde is bij dit artikel bepaald, dat zij die onderwijs wenschen te geven in zoodanige scholen, met name de hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen, de ondermeesters en ondermeesteressen en de bewaarschoolhouderessen, in de eerste plaats van hunne bekwaamheid en zedelijkheid voldoende blijken moeten geven.

Eerst wanneer zij dit kunnen doen, ontstaat voor hen de gelegenheid om onderwijs te geven.

Niet allen evenwel mogen, wanneer zij aan voorschreven vereischten voldoen, dadelijk in eene openbare school onderwijs geven. Slechts aan de ondermeesters, ondermeesteressen en bewaarschoolhouderessen staat dit na aanstelling vrij, doch zij, die aan het hoofd eener openbare school wenschen geplaatst te worden, moeten vooraf een vergelijkend examen ondergaan hebben, gelijk bij art. 21 is bepaald, en dien ten gevolge gebleken zijn, de kundigste en geschiktste te wezen. Art. 17 bevat dus slechts in overeenstemming met hetgeen bij de bijzondere scholen is voorgeschreven, de vermelding van de twee hoofdvereischten, zonder welke het niemand geoorloofd is onderwijs te geven in eene openbare school. In de volgende artikelen wordt opgegeven wat ten deze verder noodig is.

Ten aanzien der acte onder *a* vermeld is bij art. 25, met betrekking tot de *bijzondere* onderwijzers enz. bepaald, dat zij vervallen is, wanneer daarvan gedurende de zes laatst voorafgaande jaren geen gebruik is gemaakt.

Gelijke bepaling is voor de *openbare* onderwijzers niet noodig, dewijl deze, om aan het hoofd eener school te staan, zich aan een vergelijkend examen *moeten* onderwerpen, waarbij naar hunne kundigheden onderzoek wordt gedaan. Daar nu alleen van den uitslag hiervan hunne plaatsing afhangt, doet het er niets toe, of zij van hunne acte van algemeene toelating gedurende de zes laatste jaren al dan niet gebruik hebben gemaakt.

Overigens is hetgeen hieronder bij art. 25 aan het slot, ten aanzien van het getuigschrift van zedelijkheid der openbare onderwijzers enz. is aangemerkt, ook op hun bewijs van bekwaamheid van toepassing.

Art. 18. Volgens de bestaande verordeningen moeten zij, die eene acte van algemeene toelating als schoolonderwijzer van den 1sten, 2den of 3den rang begeeren, geëxamineerd worden voor de provinciale commissie van onderwijs; die den 4den rang verlangen, kunnen volstaan met hun examen af te leggen voor den districts-schoolopziener; die huisonderwijzer, huisonderwijzeres of schoolhouderes wenschen te worden, moeten het examen afleggen voor de plaatselijke schoolcommissie, den districts-schoolopziener of de provinciale commissie van onderwijs, naar gelang van zaken.

De ondervinding heeft doen zien, dat deze wijze van examens af te nemen aan vele bezwaren onderhevig is. Terwijl bij de eene provinciale commissie met eene loffelijke naauwgezetheid onderzoek wordt gedaan naar de kunde van de candidaten, en alleen zij worden toegelaten, die werkelijk getoond hebben de vereischte bekwaamheid te bezitten, laat dit onderzoek bij eene andere soms zeer veel te wenschen over, en wordt daarbij met eene te groote vrijgevigheid te werk gegaan. Ook in de wijze van examineren door de schoolopzieners heerscht groot verschil, en de een laat personen tot het geven van onderwijs toe, die den ander daartoe onbekwaam geoordeeld zoude hebben. Met de plaatselijke schoolcommissien is dit evenzeer het geval.

Ten einde deze onregelmatigheid, welke reeds tot vele en gegronde klagten aanleiding heeft gegeven, voortaan te doen ophouden, zoude het meest doelmatige middel hierin bestaan, dat er telken jare ééne commissie wierd benoemd, om de examens af te nemen van allen zonder onderscheid, die tot het geven van onderwijs wenschen te worden toegelaten, en welke commissie achtereenvolgens de verschillende provincien zoude behooren te bezoeken, omdat, zoo zij in eene bepaalde plaats hare zittingen hield, verreweg de meeste candidaten te groote reis- en verblijfkosten zouden moeten voldoen.

Zoo doende zoude men eenparigheid in de wijze van examineren verkrijgen, en de zekerheid hebben, dat geene onkundige of niet genoegzaam bekwame personen onderwijs zouden kunnen geven.

Ofschoon zich dus dit middel bijzonder aanprees, heeft men er echter van moeten afzien, uit hoofde van de vele en onoverkomelijke bezwaren, daaraan verbonden.

Het getal van hen, die zich tegenwoordig jaarlijks in al de provincien aanmelden om de acte van algemeene toelating te bekomen, bedraagt gezamenlijk ongeveer *duizend*, welk getal voortaan welligt verdubbeld of althans aanzienlijk vermeerderd zal worden. Om deze allen met de vereischte zorg en naauwgezetheid te examineren, zoude de bedoelde commissie maanden achter elkander noodig hebben; en hoe zoude men geschikte examinatoren kunnen vinden, die geneigd, of, ingeval zij eenige betrekking bekleeden, in staat zouden zijn, zich gedurende een zoo lang tijdsverloop aan deze taak te wijden. Bovendien zouden de reis- en verblijfkosten voor de leden van zoodanige commissie vrij aanzienlijk wezen.

Daar deze en andere redenen het bedoelde plan, hoe wenschelijk overigens ook, schier onuitvoerbaar maakten, is ook nog in overweging genomen, of niet, in plaats van eene, jaarlijks een viertal dergelijke commissien zouden kunnen worden benoemd, waardoor men de voordeelen van zoodanige wijze van examineren, zoo al niet geheel, dan toch grootendeels zou behouden, en het ongerief minder zou wezen.

In verband daarmede, had men voortaan telken jare al de provincien in vier ressorten willen doen verdeelen, met dien verstande, dat twee, drie of vier provincien, naar mate van hare natuurlijke ligging en middelen van communicatie, één ressort zouden uitmaken, zonder dat evenwel dezelfde provincien elk jaar tot hetzelfde ressort hadden moeten worden gebragt. Voor elk ressort zoude door den Koning eene commissie benoemd worden, bij voorkeur zamen te stellen uit leden der commissien van onderwijs in de provincien, welke het ressort uitmaken, en overigens uit kundige hoofdonderwijzers of andere geschikte personen. Deze commissien zouden, elk in haar ressort, twee malen 's jaars vergaderen om de examens af te nemen.

Doch ook dit denkbeeld heeft men, na rijp beraad, moeten laten varen. De gewenschte eenparigheid zoude, bij het aanwezig zijn van vier commissien, toch ontbroken hebben, en voor vele aanstaande onderwijzers, die nu reeds dikwijls te onbemiddeld zijn om naar de hoofdplaats der provincie te reizen, ten einde hun examen af te leggen, zoude het onmogelijk wezen de veel verdere reis naar de hoofdplaats van het ressort te bekostigen.

Men is er derhalve ten slotte toe gekomen, om het bestaande, hetwelk zich door de gemakkelijkheid van uitvoering aanprees, te behouden, met voorziening echter, zooveel mogelijk, in hetgeen daarbij tot dusverre minder goed is bevonden.

In de eerste plaats zal men, om de redenen vermeld bij art. 33, voortaan kunnen zorgen voor bekwame en geschikte schoolopzieners. De voorname oorzaak, waaraan het tegenwoordig minder naauwkeurig examineren bij sommige provinciale commissien van onderwijs is toe te schrijven, ligt in de onbekwaamheid of weinige geschiktheid van enkele schoolopzieners. Zorgt men derhalve, dat geene andere personen voor die betrekking worden gekozen, dan die daarvoor in allen deele berekend zijn, dan mag men ook met grond vertrouwen, dat in het vervolg overal de vereischte zorg en gestrengheid bij het examineren zal worden in acht genomen.

Ten andere zullen nu, in den regel, *alle* examens ter verkrijging der acte van algemeene toelating worden afgenomen door de provinciale commissien van onderwijs. Alleen aan de bewaarschoolhouderessen wordt vergund om zich, des verkiezende, in plaats van het examen af te leggen voor die commissie, te laten examineren door de plaatselijke schoolcommissie of in de plaatsen, waar geen schoolcommissie bestaat, door den districts-schoolopziener. De eigenaardige inrigting dezer scholen maakt deze uitzondering onschadelijk, terwijl zij overigens wenschelijk wordt geacht, als strekkende tot vereenvoudiging en omdat de bewaarscholen meer dan andere scholen met plaatselijke omstandigheden in verband staan.

Doch alle andere examens voor de districts-schoolopzieners of de plaatselijke schoolcommissien, zoo als tegenwoordig die voor den 4den onderwijzersrang, voor huisonderwijzer, huisonderwijzeres en schoolhouderes, zullen voortaan vervallen.

Daar nu overigens bij art. 26 bepaald is, dat de acten van algemeene toelating voor het bijzonder en het huisonderwijs alleen gelden binnen het ressort dergenen, door welke zij zijn afgegeven, vermeent men, dat dit een ander voldoende waarborgen oplevert, dat het openbaar onderwijs in geene onbekwame handen zal kunnen komen.

Art. 20. Volgens art. 10 worden de openbare scholen verdeeld in *twee* klassen.

In verband daarmede zijn er *twee* rangen voor de openbare onderwijzers en onderwijzeressen vastgesteld, welke het regt geven naar die scholen te staan. Die den 1sten rang heeft, kan dingen naar de scholen der 1ste en 2de klasse, en die den 2den rang heeft, naar die der 2de klasse.

Hiervan is het gevolg, dat de leervakken, die in de scholen der 1ste en 2de klasse worden onderwezen, dezelfde zijn, waarvan de kennis voor het examen van den 1sten en 2den rang gevorderd wordt. Op die wijze is er eene behoorlijke overeenstemming tusschen de scholen en rangen, en kan een ieder, die eene acte van den 1sten of 2den rang wenscht te bekomen, weten, welke kundigheden hij daarvoor moet bezitten.

Voor alle overige onderwijzers, zoo openbare als bijzondere, is eene acte van algemeene toelating, zonder rang, voldoende geoordeeld, omdat bij hen geene classificatie in aanmerking kan komen. Wel zoude het, ter bevordering van eenheid en regelmatigheid, wenschelijk geweest zijn, indien men de bijzondere scholen, even als de openbare, in klassen had kunnen verdeelen, en aan de onderwijzers en onderwijzeressen bij dezelve rangen toekennen, doch men acht zoodanige indeeling strijdig met de bij de Grondwet toegekende vrijheid van het onderwijs.

Art. 194 zegt, dat de *inrigting* van het *openbaar onderwijs* door de wet wordt geregeld, maar dat het geven van onderwijs vrij is. De *bijzondere* scholen zijn een uitvloeisel van dit vrije onderwijs, waaromtrent bij de Grondwet slechts is voorbehouden het toezigt van de overheid en *het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers; het een en ander door de wet te regelen.* De *inrigting* der *bijzondere* scholen is mitsdien geheel vrij. Men zoude derhalve door de indeeling der bijzondere scholen, even als die der openbare, in klassen, en door het bepalen van hetgeen in die scholen naar de verschillende klassen zal onderwezen worden, te kort doen aan de vrijheid van inrigting dier scholen. Bovendien is het twijfelachtig of die indeeling altijd bestaanbaar zou zijn met de inzigten der oprigters of onderwijzers dier bijzondere scholen, en men vreest, dat deze zich al ligt belemmerd zouden achten in hunne vrijheid, zoo zij de indeeling niet goedkeurden en bijv. in de scholen der 2de klasse reeds wilden onderwijzen hetgeen voor die der 1ste klasse bepaald is.

Men is uit dien hoofde van oordeel, dat de onderwijzers in de bijzondere scholen, wanneer overigens hunne bekwaamheid en zedelijkheid voldoende gebleken zijn, in zoo veel of zoo weinig vakken van het lager onderwijs onderrigt mogen geven als hunne acte van algemeene toelating hun veroorlooft. Verder dan in die acte bepaaldelijk is omschreven, mogen zij, krachtens art. 19 (hetwelk bij art. 26 ook op de bijzondere scholen van toepassing is verklaard) niet gaan, en hierin is een voldoende waarborg gelegen, dat geen onderwijzer op de bijzondere scholen onderrigt zal geven in vakken, waarvoor hij de bekwaamheid mist.

Art. 21. Naardien bij art. 12 als regel is gesteld, dat elke gemeente in al de kosten van haar openbaar onderwijs voorzien moet, acht men het billijk, dat zij ook in het algemeen de aanstelling der onderwijzers en onderwijzeressen hebbe; alleen in het geval bedoeld bij alinea 2 van art. 22, wordt, om de reden bij de toelichting op die alinea vermeld, dat regt ontzegd.

Bovendien wordt de aanstelling, wanneer de provincie of het Rijk de gemeente in de kosten van het onderwijs te gemoet komt, afhankelijk gemaakt van de goedkeuring van Gedeputeerde Staten of het departement van Binnenlandsche Zaken, daar de gemeente, door subsidie te ontvangen, hare aanspraak op onvoorwaardelijke aanstelling verliest, en degene, die subsidie verleent, dien ten gevolge het regt verkrijgt om eenigen invloed op de aanstelling uit te oefenen.

Wat de ondermeesters en ondermeesteressen bij de openbare scholen betreft, is het noodig geoordeeld het regt van aanstelling, hetwelk men overigens geheel aan den gemeenteraad wil overlaten (zelfs al wordt de gemeente gesubsidieerd), te beperken tot de keuze uit een tweetal, door den schoolopziener, met overleg van den betrokken onderwijzer of onderwijzeres, op te maken. Daar in den regel ten platten lande de ondermeesters bij de hoofdonderwijzers inwonen, zoude het tot de grootste bezwaren aanleiding kunnen geven, indien de aanstelling van ondermeester geschiedde zonder er den hoofdonderwijzer in te kennen.

Ten einde overigens de partijdigheid te voorkomen, waartoe de omstandigheid der inwoning dezen al ligt zoude leiden, is het opmaken van het tweetal aan den schoolopziener, met overleg van den onderwijzer, toevertrouwd.

Onder de bestaande wetgeving is er wel eens twijfel ontstaan, of het eervol ontslag, door eenen onderwijzer verlangd, hem onmiddellijk door den gemeenteraad kon worden verleend, dan of daartoe de voorafgaande magtiging van hooger autoriteit werd vereischt.

Ten einde verderen twijfel hieromtrent te voorkomen, is bij de laatste alinea van dit artikel bepaald, dat de gemeenteraad in zoodanig geval het ontslag verleent.

Men acht het onnoodig daartoe vooraf magtiging door Gedeputeerde Staten of door het departement van Binnenlandsche Zaken te doen verstrekken.

Art. 22. Het is raadzaam geacht bij de openbare scholen de vergelijkende examens te behouden. De aanstelling der onderwijzers en onderwijzeressen daarbij, zal dus, blijkens het voorgaande artikel, ten gevolge van zoodanig examen geschieden.

Ten aanzien der bewaarschoolhouderessen alleen laat men vrijheid geen vergelijkend examen te doen plaats hebben.

Het kan echter gebeuren, en dit is tot dusverre dikwijls het geval geweest, dat er tusschen de betrokkene autoriteiten verschil van gevoelen omtrent dien uitslag bestaat, en dat de een dezen, de ander dien candidaat den meest kundigen en geschikten acht.

In zoodanig geval behoort eene hoogere autoriteit te beslissen. Men oordeelt het gepast dat dit, gelijk tegenwoordig het geval is, ook voortaan geschiede door het departement van Binnenlandsche Zaken.

De ondervinding heeft nogtans doen zien, dat dusdanige beslissing, uit hoofde van de onvolledigheid der verordeningen op dit punt, wel eens zonder gevolg is gebleven. Meermalen toch is het gebeurd, dat een gemeentebestuur, met de genomen beslissing niet tevreden, geweigerd heeft zich daaraan te onderwerpen, en aan den benoemden onderwijzer de vereischte acte van aanstelling af te geven, zonder dat er een wettig middel bestond om dat bestuur tot gehoorzaamheid te dwingen. Het eenige dat men doen kon, was, wanneer de school een rijks-subsidie genoot, de beta-

ing hiervan te staken; doch dat hielp in het algemeen weinig en :on ook niet aangewend worden in de vele gevallen, dat aan de chool geen rijks-onderstand verbonden was. Op die wijze bleef le school onvervuld, tot groote schade van het onderwijs en als en blijk van de ongenoegzaamheid der verordeningen.

Het is derhalve volstrekt noodig, bij het vaststellen van wetelijke voorschriften omtrent het onderwijs te zorgen, dat de eemte der bestaande wetgeving te dezen aanzien worde aangevuld. Om hiertoe te geraken, is in alinea 2 van dit artikel mede epaald, dat het departement van Binnenlandsche Zaken, in geval van zoodanige beslissing, tevens de acte van aanstelling aan lengene, ten wiens gunste het heeft beslist, doet toekomen. In lit geval wordt dus afgeweken van den algemeenen regel, bij het voorgaand artikel vastgesteld, dat de gemeenteraad de aanstelling doet.

Soms doet zich het geval voor, dat, na gedane oproeping tot het houden van vergelijkend examen, slechts één persoon zich daartoe aanmeldt. De vraag is dan wel eens ontstaan, of de zoodanige, hoewel geen *vergelijkend* examen mogelijk is, toch een examen moet afleggen, wanneer men overigens reeds voldoende bewijzen zijner kunde en geschiktheid heeft.

Ten einde allen verderen twijfel weg te nemen, is bij alinea 3 van dit artikel voorgeschreven, dat die eenige sollicitant toch een examen moet afleggen. Men acht dit noodig, omdat de vergunning om genoegen te nemen met voldoende bewijzen van bekwaamheid, tot verkeerde handelingen aanleiding zou kunnen geven.

Krachtens de bestaande verordeningen, staat het den Minister van Binnenlandsche Zaken vrij, wanneer het houden van een vergelijkend examen niet doeltreffend en dus aan bedenkingen onderhevig mogt geacht worden, daarvan dispensatie te verleenen.

Die vergunning geeft aanleiding dat het vragen van dispensatie vrij algemeen is geworden, niettegenstaande niet steeds gunstig daarop wordt beschikt.

De gevallen, waarin het verleenen van dispensatie tot dusverre soms onvermijdelijk was, bijv. bij het overdragen van bloeijende kostscholen, kunnen zich onder de nieuwe wetgeving niet voordoen, daar het vergelijkend examen bij de bijzondere scholen niet meer verpligtend zal zijn.

De voorname reden voor het toestaan van dispensatien vervalt derhalve, en daar men het in het algemeen wenschelijk acht zoo min mogelijk uitzonderingen op wettelijke bepalingen toe te laten, heeft men in dit wets-ontwerp de bestaande vergunning tot het geven van vrijstelling van het vergelijkend examen niet opgenomen. Bij de vervulling van elke openbare school zal dus voortaan een vergelijkend examen *moeten* gehouden worden.

Art. 24. De bepalingen van dit artikel omtrent de schorsing en ontzetting der onderwijzers, in geval van pligtverzuim, wangedrag, ergerlijk levensgedrag en het overtreden der bepalingen van art. 23, schijnen geene toelichting te behoeven.

Omtrent de schorsing en ontzetting indien de onderwijzer aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden opzettelijk te kort doet, valt het navolgende aan te merken.

Wil men voldoen aan het voorschrift van art. 194 der Grondwet, dat de inrigting van het openbaar onderwijs *met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen* wordt geregeld, dan behoort van de gemengde openbare school geweerd te worden alles wat strijden kan met de godsdienstige begrippen dergenen, die er hunne kinderen zenden. Geschiedt dit niet, men zal niet kunnen beweren het openbaar onderwijs met eerbiediging dier begrippen te hebben geregeld. De openbare school moet op een, aan alle godsdienstig onderwijs vreemd, volkomen onzijdig standpunt staan: dan alleen voldoet men aan het grondwettig voorschrift en worden eindelooze twisten voorgekomen. Uit dien hoofde moeten de onderwijzers op de openbare scholen zich bij hun onderwijs van alles onthouden, wat de godsdienstige begrippen van andersdenkenden kan kwetsen; en ten einde krachtdadig te zorgen dat deze bepaling der Grondwet worde nageleefd, wordt de overtreding daarvan met schorsing en ontzetting gestraft. Om evenwel van den anderen kant te voorkomen, dat de straf niet worde toegepast wanneer de onderwijzer zich onnadenkend eene enkele maal iets laat ontvallen, dat dezen of genen minder welgevallig kan zijn, is er de bepaling bijgevoegd, dat hij alléén strafbaar is, zoo hij *opzettelijk* heeft gehandeld.

TITEL IV.

Art. 25. De vrijheid tot het geven van onderwijs is blj de Grondwet ondergeschikt gesteld aan het onderzoek naar de *bekwaamheid* en *zedelijkheid* des onderwijzers.

Alle bijzondere onderwijzers en onderwijzeressen, ondermeesters en ondermeesteressen, bewaarschoolhouderessen, huisonderwijzers en huisonderwijzeressen moeten mitsdien, alvorens onderwijs te kunnen geven, vooraf hunne bekwaamheid en zedelijkheid voldoende bewijzen.

De *bekwaamheid* zal kunnen blijken uit de acte van algemeene toelating, aan het gemeentebestuur en den schoolopziener te vertoonen. De wijze, waarop die acte verkregen moet zijn, is dezelfde als voor de openbare scholen.

De *zedelijkheid* zal aangetoond moeten worden door een getuigschrift, afgegeven door burgemeester en wethouders der gemeente of gemeenten waar de bezitter van het getuigschrift gedurende de twee laatste jaren heeft gewoond. Het zou echter kunnen gebeuren, dat het gemeentebestuur of de schoolopziener, of wel beiden, met het overgelegde getuigschrift geen genoegen namen, en van oordeel waren, dat daaruit de zedelijkheid van den betrokken onderwijzer of onderwijzeres niet voldoende bleek. In zoodanig geval wordt de beoordeeling der waarde van het getuigschrift aan Gedeputeerde Staten overgelaten.

Welligt maakt men de aanmerking, dat bij art. 17 ten aanzien van de *openbare* onderwijzers niet gevorderd wordt, dat het getuigschrift van goed zedelijk gedrag ten genoege zij van het gemeentebestuur en den schoolopziener, en dat dus aan de *bijzondere* onderwijzers bij art 25 meer bezwarende voorwaarden worden opgelegd, in strijd met art. 194 der Grondwet, dat op dit punt beiden gelijkstelt.

Die aanmerking zou nogtans niet gegrond wezen. Wel is waar is art. 17 ten deze niet eensluidend met art. 25, doch van den openbaren onderwijzer wordt evenzeer gevorderd dat zijn getuigschrift zij ten genoege van het gemeentebestuur en den schoolopziener. Om namelijk aan het hoofd eener school geplaatst te kunnen worden, moet hij zich aan een vergelijkend examen onderwerpen, en bij die gelegenheid wordt zijn getuigschrift van goed zedelijk gedrag met zorg onderzocht, en ingeval het door het gemeentebestuur en den schoolopziener niet voldoende wordt bevonden, blijft hij buiten aanmerking voor de vervulling der betrekking, terwijl hem niet eens het hulpmiddel van den bijzonderen onderwijzer overblijft, om zich in hooger beroep tot Gedeputeerde Staten te kunnen wenden. Het zoude dus eerder de openbare onderwijzer wezen, die zich ten deze boven den bijzonderen bezwaard zou kunnen achten. Doch bovendien ligt het in den aard der zaak, dat men angstvalliger moet zijn ten aanzien van het getuigschrift van zedelijkheid van de bijzondere onderwijzers enz., die geene aanstelling behoeven om onderwijs te geven, dan van de openbare onderwijzers enz., die allen, alvorens te kunnen onderwijzen, eene *aanstelling* behoeven van den gemeenteraad, van welken men met grond mag verwachten, dat hij steeds met naauwgezetheid naar de zedelijkheid van den aan te stellen persoon onderzoek zal doen.

Art. 26. Ten aanzien der 1ste en 3de alinea van dit artikel wordt verwezen naar de toelichting op art. 20; omtrent de 2de alinea wordt het volgende ter opheldering aangevoerd.

Bij de toelichting op art. 18 zijn de middelen medegedeeld, waardoor men voortaan dezelfde naauwgezetheid en de noodige gestrengheid in het examineren, bij al de provinciale commissien van onderwijs, hoopt te verkrijgen.

De mogelijkheid bestaat nogtans, dat desniettegenstaande deze of gene commissie, meer dan de overige, gemakkelijk zal zijn in het verleenen der acte van algemeene toelating, hetgeen het gevolg zoude kunnen hebben, dat vele candidaten voor de onderwijzers-betrekking, met voorbijgaan der commissie in de provincie waar zij wonen, zich naar zoodanige commissie begaven, om daar de acte te verkrijgen.

Met betrekking tot hen, die aan het hoofd van openbare scholen wenschen geplaatst te worden, zou hieruit geen bezwaar ontstaan, daar voor deze de acte van algemeene toelating niet voldoende is, maar zij zich bovendien aan een vergelijkend examen moeten onderwerpen. Al waren zij dus al onverdiend in het bezit van zoodanige acte gekomen, dan nog zoude deze hun weinig baten, dewijl hunne onbekwaamheid bij het vergelijkend examen zou blijken en hen buiten aanmerking doen blijven.

Evenmin zou het nadeelige gevolgen kunnen hebben, indien ondermeesters of ondermeesteressen bij openbare scholen op voorschreven wijze eene acte van algemeene toelating hadden verkregen. Wel is waar behoeven zij geen vergelijkend examen te ondergaan, doch daar zij benoemd worden op voordragt van den schoolopziener, in overleg met den hoofdonderwijzer of onderwijzeres, mag men als zeker stellen, dat onkundige ondermeesters en ondermeesteressen, al mogten zij eene acte bezitten, geen aanstelling zullen kunnen bekomen.

Ook ten aanzien der openbare bewaarschoolhouderessen zou het geen bezwaar opleveren: want voor zooverre zij aan een vergelijkend examen worden onderworpen (hetgeen vrij staat), is het hierboven vermelde omtrent de openbare onderwijzers en onderwijzeressen op haar van toepassing; terwijl, zoo zij geen vergelijkend examen ondergaan, het voorschrift dat zij door den gemeenteraad moeten worden aangesteld, genoegzame zekerheid geeft, dat geene ongeschikte zullen worden benoemd.

Anders is het evenwel gelegen ten aanzien der bijzondere onderwijzers, ondermeesters en huisonderwijzers van beiderlei kunne.

Deze hebben het regt, wanneer zij in het bezit zijn eener acte van algemeene toelating, zondere nadere bewijzen van bekwaamheid onderwijs te geven. Bij hen mist men derhalve ten eenen male de waarborgen, die men bij de openbare hoofd- en hulponderwijzers en onderwijzeressen bezit, en het is dus in het belang van het onderwijs noodig geacht te zorgen, dat, zoo al het bedoelde geval zich mogt voordoen, daaruit geen of althans zoo min mogelijk, nadeel voortvloeije.

Te dien einde is bij de 2de alinea van dit artikel bepaald, dat de acte van algemeene toelating voor het bijzonder en het huisonderwijs alleen geldt binnen het ressort dergenen, door welke zij is afgegeven: dat is, binnen de provincie, voor zooveel de bijzondere scholen en het huisonderwijs betreft, en binnen de gemeente, wat de bewaarscholen aangaat, indien namelijk het examen voor deze scholen bij eene plaatselijke schoolcommissie of den districts-schoolopziener is afgelegd.

Door dezen maatregel wordt voorgekomen, dat de eenige personen, die van eene onverdiend verkregen acte voordeel zouden kunnen hebben, daarvan gebruik maken.

Art. 27. Bij de openbare scholen wordt pligtverzuim en wangedrag van hen, die onderwijs geven, gestraft door schorsing der bediening met gemis van inkomen, en in geval van herhaling, door ontzetting.

Pligtverzuim en een enkel geval van wangedrag kunnen, bij het bijzonder en het huisonderwijs, moeijelijk van overheidswege geconstateerd worden. Ook is het niet mogelijk, bij het schorsen van iemand die dat onderwijs geeft, hem zijn inkomen te doen onthouden. Bovendien zou schorsing aanleiding kunnen geven tot klagten over willekeur en belemmering van de vrijheid van onderwijs.

Men vermeent nogtans, dat ingeval bijzondere onderwijzers enz. zich aan een ergerlijk levensgedrag schuldig maken of onderwijs geven strijdende met de maatschappelijke orde of goede zeden, de overheid tusschen beide moet komen, en zij, die zich daaraan schuldig maken, buiten de mogelijkheid moeten worden gesteld op den verkeerden weg voort te gaan. Van daar de bepalingen van dit artikel.

Artt. 28 *en* 29. Behalve het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers, vordert de Grondwet, bij het vrij geven van onderwijs, ook het *toezigt der overheid.*

De bepalingen, voorkomende in den Vden titel van dit wetsontwerp omtrent het toezigt op het onderwijs, zijn dus op alle scholen, zoo openbare als bijzondere, van toepassing. Doch bovendien heeft men het noodig geoordeeld, ter plaatse waar meer bepaaldelijk over de bijzondere scholen wordt gehandeld, te vermelden, dat elk locaal voor eene bijzondere school bestemd, vooraf onderzocht en voor de gezondheid niet schadelijk verklaard moet zijn, en tevens de straf te vermelden, die op de overtreding van dit voorschrift wordt gesteld.

Geenszins uit zucht om eenige belemmering aan de uitoefening der vrijheid van onderwijs in den weg te leggen, maar uit hoofde van de verpligting, op den Staat berustende, om voor de gezondheid der ingezetenen te zorgen, en bij wijze van politie-maatregel, zijn deze twee artikelen in het wets-ontwerp opgenomen.

Artt. 30 *en* 31. Art. 30 handelt over de gewone huisonderwijzers en huisonderwijzeressen. Art. 31 over de zoogenaamde gouverneurs en gouvernantes.

Volgens de bestaande verordeningen mogen de huisonderwijzers en huisonderwijzeressen ook in hunne eigene huizen aan hoogstens vijf leerlingen te gelijker tijd onderrigt geven. Van deze vergunning wordt misbruik gemaakt, en onder den schijn en naam van huisonderwijs, zijn hier en daar scholen ontstaan, die geheel aan het schooltoezigt zijn onttrokken. Men acht het derhalve nuttig zoodanig onderwijs voortaan te verbieden, en daartoe strekt de 2de alinea van art. 30.

Deze bepaling kan geene aanleiding tot klagten geven bij de nu verleende vrijheid tot oprigting van bijzondere scholen.

TITEL V.

Het schooltoezigt is bij dit wets-ontwerp op den bestaanden voet behouden. Alleen zijn de commissien van plaatselijk toevoorzigt weggevallen, daar deze gebleken zijn, in plaats van aan het doel te beantwoorden, meermalen ongelegenheid op te leveren en den goeden gang van het onderwijs te belemmeren. Overigens is men voornemens te onderzoeken, in hoeverre de tegenwoordige districts-verdeeling wijziging behoort te ondergaan, terwijl men het wenschelijk acht, bij de invoering dezer wet, al de tegenwoordige schoolopzieners te ontslaan en de provinciale commissien van onderwijs te ontbinden, ten einde, met behoud der goede en bruikbare elementen, tot de zamenstelling van een nieuw schoolbestuur over te kunnen gaan.

Art. 32. Art. 1 der wet van 3 April 1806, handelende over het toezigt op het lager onderwijs, spreekt van het *opzigt* der schoolopzieners, het *oppertoezigt* van den Raadpensionaris of Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken, en het *toevoorzigt* van het departementaal en landschaps-bestuur.

Het is moeijelijk naauwkeurig te omschrijven, wat onder elke dier uitdrukkingen bepaaldelijk wordt verstaan, doch men heeft het bovendien overbodig geacht, hoewel men het bestaande wenscht te behouden, in dit wets-ontwerp iets meer op te nemen, dan dat het *toezigt* over het schoolwezen is opgedragen aan schoolopzieners en plaatselijke schoolcommissien. Het bij de wet van 1806 vermelde *oppertoezigt* van het departement van Binnenlandsche Zaken vloeit van zelf voort uit het grondwettig voorschrift, dat het openbaar onderwijs een voorwerp is van de aanhoudende zorg der Regering, zoodat het onnoodig is dit in de wet te herhalen. Van het *toevoorzigt* van Gedeputeerde Staten afzonderlijk gewag te maken schijnt evenzeer overbodig, daar reeds, bij onderscheidene artikelen van dit ontwerp, de attributen van Gedeputeerde Staten, met betrekking tot het lager schoolwezen, zijn omschreven.

Art. 33. Volgens de bestaande verordeningen worden de schoolopzieners door den Koning benoemd uit eene voordragt van twee personen, door de provinciale commissien van onderwijs in te leveren bij de Gedeputeerde Staten, welke dezelve, voorzien van hunne consideratien en, zulks verkiezende, met twee personen vermeerderd, aan het departement van Binnenlandsche Zaken inzenden.

De verpligting voor den Koning, om zich tot de voordragten van de provinciale commissien en van Gedeputeerde Staten te bepalen, heeft wel eens ten gevolge gehad, dat iemand tot schoolopziener is benoemd, die daartoe de geschiktheid niet bezat.

Uit dien hoofde wordt nu voorgesteld de keuze geheel vrij te laten.

Het volgt echter uit den aard der zaak, dat, alvorens tot het doen van voordragten voor schoolopzieners worde overgegaan, de provinciale commissien van onderwijs en Gedeputeerde Staten in den regel zullen worden gehoord, en hun advies veelal zal worden gevolgd. Men wenscht alleen dat raadplegen en volgen van advies niet *verpligtend* te maken.

Tegenwoordig geschiedt de benoeming der schoolopzieners voor een tijdvak van *zes* jaren. Bij dit artikel is die termijn op *vier* jaren gesteld. De bekwame schoolopzieners kunnen altijd weder ingekozen worden, en men is dan spoediger ontslagen van de zoodanige, die, ofschoon aanvankelijk geschikt, later mogten blijken in hunne betrekking geene genoegzame kunde of ijver aan den dag te leggen.

Art. 34 *en* 35. Door sommigen is het denkbeeld aangeprezen, om de provinciale commissien van onderwijs te doen vervangen door een inspecteur in elke provincie, welke inspecteurs gezamenlijk de commissie tot het afnemen der examens en het uitreiken der acten van algemeene toelating tot het geven van onderwijs zouden uitmaken.

Hierdoor zou voorzeker de zoo gewenschte eenparigheid bij het examineren en toelaten verkregen worden, maar het toezigt over de scholen zoude er zeer door lijden. Er zijn provincien, waar thans elf schoolopzieners gevonden worden, die, wanneer zij naar eisch aan hunne verpligtingen voldoen, veel tijd moeten besteden om de scholen te bezoeken, op de gebreken, die er in heerschen, acht te geven en ze te verbeteren. Wel is waar bekleeden deze schoolopzieners in het algemeen tevens andere betrekkingen, zoodat zij niet al hunnen tijd aan het onderwijs kunnen wijden; doch één persoon, ofschoon uitsluitend hiervoor bestemd, zou onmogelijk behoorlijk kunnen verrigten hetgeen nu die *elf* doen.

Men zie slechts in de instructie voor de schoolopzieners, gevoegd bij de wet van 3 April 1806, hoe vele werkzaamheden dezen worden opgedragen, en men zal de overtuging bekomen, dat één persoon, in iedere provincie, bij den meesten ijver, daartoe niet in staat is.

Niet zonder reden is bij de tegenwoordige verordeningen bepaald, dat de schoolopziener zooveel mogelijk binnen zijn district moet wonen. Hij moet toch in de gelegenhid zijn, om de mogelijke verkeerdheden bij den onderwijzer te ontdekken en *dadelijk* tegen te gaan; om de klagten van de ouders aan te hooren, over derzelver waarde te oordeelen en *terstond* maatregelen ter voorziening te nemen; terwijl het in vele gevallen van belang is, hem spoedig te kunnen raadplegen. Hoe zoude dit alles nu kunnen geschieden, wanneer er slechts één persoon voor eene geheele provincie was?

Bovendien zijn er provincien, waarvan sommige streken, in een gedeelte des jaars, ontoegankelijk zijn, bijv. in *Zeeland.* Gedurende de strenge vorst zouden de eilanden door de inspecteurs niet kunnen bezocht worden; alleen het gedeelte der provincie waarin hij woonachtig zou zijn, zoude hiervan uitgezonderd wezen.

Deze en vele andere redenen — waaronder ook behoort, dat, tijdens de bijeenkomsten der inspecteurs, om de examens af te nemen, waarmede noodwendig meerdere weken zouden verloopen, de provincien van alle toezigt op de scholen en het onderwijs

DE HARMONIE

Regeling van het Lager Onderwijs.
(Memorie van Toelichting.)

erstoken zouden zijn — hebben het bedoelde denkbeeld geheel onaannemelijk doen achten.

Men is overigens van oordeel, dat, wanneer (gelijk hierboven gezegd is het voornemen te zijn) zorgvuldig gelet wordt op de keuze der schoolopzieners, de provinciale commissien van onderwijs ten volle zullen beantwoorden aan het doel waarmede zij zijn ingesteld.

Art. 36. Het wegvallen, gelijk hierboven gezegd is, der commissien van plaatselijk toevoorzigt, zou op vele plaatsen ten gevolge kunnen hebben, dat het toezigt op de scholen verwaarloosd wierd, daar de schoolopzieners onmogelijk in alle gemeenten van hun district een waakzaam oog op het schoolwezen kunnen houden. Dat toezigt aan de hoofden der plaatselijke besturen op te dragen, wordt ook niet raadzaam geacht, daar de voorbeelden niet ontbreken van eene minder goede verstandhouding tusschen den burgemeester en schoolonderwijzer.

Daar het nu echter allezins wenschelijk is, dat in elke gemeente, waar, uit hoofde der mindere bevolking, geene plaatselijke schoolcommissie aanwezig zal zijn, eenig toezigt op de school worde gehouden, wordt bij de 2de alinea van dit artikel aan den districts-schoolopzienervergund, om, in overleg met het gemeentebestuur, in de bedoelde gemeenten, aan een of meer geschikte personen, ter zijner keus en verantwoording, dat toezigt toe te vertrouwen.

Art. 37. Art. 194 der Grondwet geeft aan de overheid, zonder eenige beperking hoegenaamd, het *toezigt op het onderwijs.*

De overheid oefent dat toezigt uit door middel van personen of collegien daartoe door haar aangewezen.

Ten einde zich van deze taak te kwijten, moeten deze den toegang tot alle scholen hebben, zoo openbare als bijzondere, en de vereischte inlichtingen kunnen bekomen.

Weigering hiervan zoude het gevolg hebben, dat het grondwettig voorschrift niet zou kunnen worden nageleefd, en behoort mitsdien te worden gestraft.

Daartoe strekt dit artikel.

TITEL VI.

Art. 39. Gelijk in den aanvang dezer memorie van toelichting is aangemerkt, zijn in het wets-ontwerp slechts de beginselen opgenomen en moet er veel aan algemeene reglementen, door den Koning vast te stellen, worden overgelaten. Daartoe behooren de voorschriften omtrent het afnemen der examens tot het verkrijgen der acten van algemeene toelating, mitsgaders de verordeningen omtrent de vergelijkende examens, voor zooverre namelijk ten aanzien van dit een en ander niet reeds bepalingen in dit wetsontwerp zijn opgenomen; de instructien voor de schoolopzieners en commissien van onderwijs, en alle verdere bepalingen, welke noodig zullen worden bevonden om de wet behoorlijk uit te voeren.

Art. 40. Dit artikel zou welligt, na artt. 131 en 140der Grondwet, overbodig kunnen schijnen.

Het is nogtans noodig geoordeeld het te behouden, ten einde meerderen waarborg te geven, dat de bedoelde verordeningen spoedig tot stand komen. Ware het artikel weggelaten, dan zou het aan de provinciale en plaatselijke besturen vrijstaan, die verordeningen te maken wanneer het hun goeddunkt; naar mate van hunne meerdere of mindere voortvarendheid of belangstelling in het onderwijs, zouden de reglementen spoediger of trager tot stand komen. Doch nu kan er van overheidswege op de spoedige en zooveel mogelijk gelijktijdige vaststelling worden aangedrongen.

Art. 41. In sommige provincien bestaat sedert onheugelijken tijd de verpligte vereeniging der betrekking van schoolonderwijzer met de kerkelijke bedieningen van koster, voorzanger, voorlezer of organist.

Hieruit is meermalen de grootste ongelegenheid ontstaan, dewijl op zoodanige plaatsen, zij die niet van het kerkgenootschap waren, waaraan de kerkelijke bedieningen waren verbonden, daardoor van zelf uitgesloten werden van het onderwijzers-ambt.

Dit bezwaar was nog sterker, wanneer de groote meerderheid der ingezetenen ook niet tot dat kerkgenootschap behoorde.

Om dit op te helderen, kan men het voorbeeld aanhalen eener gemeente, waar 9/10 der ingezetenen roomsch-katholijk, het overige 1/10 protestantsch is. Bij het openvallen der schoolonderwijzers-betrekking bragt dus de billijkheid allezins mede, dat een roomsch-katholijk onderwijzer, wanneer hij namelijk bij het vergelijkend examen voldoende blijken van bekwaamheid en geschiktheid gegeven zou hebben, werd aangesteld. Doch daar nu in deze gemeente het schoolonderwijzers-ambt *verpligtend* verbonden is met de bediening van koster en voorzanger in de *hervormde* kerk, werden hierdoor alle roomsch-katholijke sollicitanten van zelf geweerd.

Het omgekeerde geval kan evenzeer plaats hebben, en men acht het derhalve volstrekt noodig de bedoelde *verpligte* vereeniging voortaan te doen ophouden.

Om echter verkregene regten te eerbiedigen, is bij dit artikel tevens bepaald, dat deze maatregel eerst zal worden toegepast, wanneer, na afkondiging der wet op het lager onderwijs, zoodanige betrekking van schoolonderwijzer openvalt.

Tegen het doen ophouden dezer *verpligte* vereeniging, waarvan reeds vroeger sprake is geweest, zijn destijds uit enkele provincien zeer vele bezwaren ingebragt.

In de provincie *Groningen* bijv. bestaat die vereeniging bij ongeveer al de openbare scholen, terwijl op zeer vele plaatsen de schoolgebouwen of onderwijzers-woningen en tuinen, of beide, aan de kerkelijke gemeenten behooren.

Er werd derhalve beweerd, dat, zoo de verpligte vereeniging voortaan niet meer plaats had, en de kerkelijke gemeenten dengenen, die tot onderwijzers werden benoemd, niet tevens de kerkelijke bedieningen wilden opdragen, of wel de haar toebehoorende schoolgebouwen, woningen enz. niet aan de burgerlijke gemeenten ten gebruike geven, vooreerst die nieuwe onderwijzers een groot deel van de inkomsten, tot nu toe aan hunne betrekking verbonden, zouden missen; terwijl ten andere de burgerlijke gemeenten voor localen enz. zouden behooren te zorgen, hetgeen niet zonder zeer groote kosten zou kunnen geschieden.

Men vermeent nogtans, dat deze bezwaren niet van dien aard zijn, dat men alleen daarom het bestaande moet behouden, en niet zou mogen toegeven aan de regtmatige aanspraken van hen, die tot dusverre, uit hoofde hunner geloofsbelijdenis, werden uitgesloten.

Bovendien behoort het ophouden der verpligte vereeniging van meergemelde betrekkingen geenszins het gevolg te hebben, dat de betrekking van onderwijzer voortaan *steeds afgescheiden* zij van de kerkelijke bedieningen. Integendeel is het hoogst wenschelijk en ook waarschijnlijk, dat op de meeste plaatsen aan hen, die tot onderwijzers worden benoemd, door de kerkelijke gemeenten of collatoren, de kerkelijke bedieningen voortdurend zullen worden opgedragen: alleen de *verpligting* hiertoe zal vervallen, maar niet de vrijheid om op den bestaanden voet voort te gaan.

De bedenkingen, dat de onderwijzers een deel hunner inkomsten zouden missen, en de burgerlijke gemeenten voor schoollocalen enz. moeten zorgen, zijn ook van minder gewigt, daar, volgens dit wets-ontwerp, de onderwijzers voortaan uit de gemeente-kas een vast inkomen zullen hebben, en de gemeenten toch zorg moeten dragen voor behoorlijke schoollocalen, onderwijzers-woningen enz. Ook mag men met vertrouwen verwachten, dat de meeste kerkelijke gemeenten voortdurend hare gebouwen voor het onderwijs ten gebruike zullen blijven geven, of anders in billijke schikkingen omtrent de overname zullen willen treden.

Art. 42. Dit artikel bevat de vereischte overgangs-bepalingen ten aanzien der acten van algemeene toelating.

Men acht het billijk, dat in het algemeen zij, die bij de uitvaardiging dezer wet in het bezit van zoodanige acten zijn, daarvan zooveel mogelijk voortdurend genot hebben.

Hierop moet echter eene uitzondering worden gemaakt; gelijk nader zal worden vermeld.

Volgens de bestaande verordeningen zijn er *vier* rangen voor de onderwijzers: wordt dit wets-ontwerp aangenomen, dan zullen er voortaan slecht *twee* zijn.

De bestaande derde en vierde rang zouden alsdan vervallen. Daar evenwel die derde rang nagenoeg gelijkstaat met den nieuwen tweeden, is als overgangs-maatregel bepaald, dat de bestaande acten van den derden rang gelijke regten geven, als die van den tweeden rang bij dit wets-ontwerp bedoeld.

De tegenwoordige tweede rang nagenoeg gelijkstaande met den nieuwen eersten, worden mede aan dien tweeden rang gelijke regten toegekend als aan den nieuwen eersten.

Hoewel de tegenwoordige eerste rang veel moeijelijker te verkrijgen is dan de eerste rang bij dit ontwerp bedoeld, kan men denzelve niet wel meerdere regten toekennen, en blijft er dus niets anders over, dan beide in zooverre gelijk te stellen.

Welligt echter zal er later gelegenheid wezen van den tegenwoordigen eersten rang gebruik te maken.

Vermits de bestaande vierde rang niet wel in verband kan worden gebragt met een der nieuwe rangen, worden daaraan geene verdere regten toegekend, en geldt hij alleen, zoolang degenen, die in het bezit daarvan zijn, hunne tegenwoordige betrekking behouden.

Ten aanzien der tegenwoordige acten van schoolhouderes, doen zich nog al zwarigheden op.

Onder de afgegevene zijn er wel die met den nieuwen eersten of tweeden rang van onderwijzeres bij eene openbare school gelijk zouden kunnen worden gesteld. Met onderscheidene is dit echter niet het geval. Een algemeene maatregel is derhalve niet vrij van moeijelijkheden.

Uit aanmerking evenwel dat de openbare schoolonderwijzeressen

voortaan een vergelijkend examen moeten ondergaan, en het er dus minder toe doet, of hare tegenwoordige acten al dan niet volledig zijn, terwijl het voor degenen, die reeds een zeer verdienstelijk examen hebben afgelegd, hard zoude wezen, behalve het vergelijkend examen, op nieuw een examen tot verkrijging eener acte van algemeene toelating te moeten ondergaan, heeft men vermeend aan de bestaande acten van schoolhouderes dezelfde regten te mogen toekennen, als aan die van den tweeden rang van schoolonderwijzeres bij dit wets-ontwerp bedoeld.

De acten van huisonderwijzer en huisonderwijzeres onder de tegenwoordige wetgeving verkregen, behouden hare kracht.

Men vertrouwt dat op deze wijze de verkregene regten voor zooveel dit bij het maken van nieuwe verordeningen mogelijk is, zijn geëerbiedigd.

Wat echter de bijzondere scholen betreft, is eene beperking noodig geacht.

Gelijk hierboven bij de toelichting op art. 18 is gezegd, zijn onderscheidene acten van algemeene toelating met eene laakbare toegefelijkheid verleend. Men mag het er dus voor houden, dat zij, die in het bezit van zoodanige acten zijn, de bij dit wetsontwerp gevorderde bekwaamheden missen. Bij openbare onderwijzers en onderwijzeressen kan dit minder nadeel opleveren, daar deze, wanneer zij naar eene openbare school wenschen te staan, zich aan een vergelijkend examen moeten onderwerpen, hetwelk, zoo het steeds met gestrengheid afgenomen wordt, de onbekwamen van zelf terughoudt of buiten aanmerking doet blijven. Doch bij bijzondere scholen behoeft geen vergelijkend examen plaats te hebben, en men zou dus gevaar loopen, onbekwame of althans niet genoegzaam bekwame personen aan het hoofd van deze scholen te zien.

Ten einde dit te voorkomen, is bij alinea 1 van dit artikel bepaald, dat de tegenwoordige acte van algemeene toelating vervalt voor degenen, die na de afkondiging der wet aan het hoofd eener bijzondere school wenschen te staan.

Deze bepaling kan te minder geacht worden iemands verkregen regten te krenken, omdat hij, die onder de tegenwoordige wetgeving eene acte van algemeene toelating heeft ontvangen, geweten heeft dat hij zonder vergelijkend examen daarvan hoegenaamd geen gebruik kon maken. Bovendien zoude men, door de tegenwoordige acte van algemeene toelating geldend te verklaren voor het onderwijs geven in bijzondere scholen, onregtvaardig handelen ten aanzien der openbare onderwijzers, daar deze zich aan een vergelijkend examen *moeten* onderwerpen. De onderwijzers bij de bijzondere scholen zouden zoo doende ten onregte gunstiger worden behandeld dan die bij de openbare, en de waarborgen omtrent de bekwaamheid en zedelijkheid, welke bij bijzondere onderwijzers van nog meerder gewigt zijn dan bij de openbare, zouden ten eenen male ontbreken.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[L. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP, *ingekomen in de zitting van den 3den September* 1849.

MIJNE HEEREN!

In verband met art. 138 van de Grondwet, wordt aan U hiernevens ter overweging aangeboden het ontwerp van Gemeente-wet.

De gronden, waarop dat voorstel rust, zijn in de daarbij gevoegde toelichtende memorie breeder uiteengezet.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 1sten September 1849.

WILLEM.

[L. 2.]

ONTWERP VAN WET *omtrent de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen.*

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat art. 138 der Grondwet vordert, dat de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen door de wet worden geregeld, met inachtneming der voorschriften in de volgende artikelen der Grondwet vervat,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State en de Provinciale Staten gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling der gemeentebesturen.

Art. 1. Het bestuur van iedere gemeente wordt opgedragen aan eenen gemeenteraad, voorgezeten door eenen burgemeester.

De dagelijksche leiding en uitvoering der zaken wordt uitgeoefend door een collegie van burgemeester en wethouders.

Art. 2. De raadsleden worden onmiddellijk verkozen door de kiezers in de gemeente.

De burgemeester wordt door Ons benoemd, hetzij uit, hetzij buiten de raadsleden.

De wethouders worden door Ons benoemd uit eene voordragt van drie candidaten, voor iedere openvallende plaats door den gemeenteraad, uit zijn midden, te kiezen.

Art. 3. In de gemeenten van eene bevolking van 20,000 zielen of daarbeneden zijn twee; in de gemeenten van eene bevolking van meer dan 20,000 doch minder dan 50,000 zielen zijn drie, en in die van eene bevolking van 50,000 zielen of daarboven zijn vier wethouders.

Art. 4. De gemeenteraad, de burgemeester (wanneer hij raadslid is) en de wethouders daaronder begrepen, bestaat uit:

7 leden in gemeenten van minder dan 1000 zielen bevolking;

9	leden	in gem.	van	1,000	tot	onder de		5,000	zielen;
11	»	»	»	5,000	»	»	»	10,000	»
13	»	»	»	10,000	»	»	»	15,000	»
15	»	»	»	15,000	»	»	»	20,000	»
17	»	»	»	20,000	»	»	»	25,000	»
19	»	»	»	25,000	»	»	»	30,000	»
21	»	»	»	30,000	»	»	»	35,000	»
23	»	»	»	35,000	»	»	»	40,000	»
25	»	»	»	40,000	»	»	»	50,000	»
27	»	»	»	50,000	»	»	»	60,000	»
29	»	»	»	60,000	»	»	»	70,000	»
31	»	»	»	70,000	»	»	»	80,000	»
33	»	»	»	80,000	»	»	»	90,000	»
35	»	»	»	90,000	»	»	»	100,000	»
40	»	»	»	100,000	en daarboven.				

HOOFDSTUK II.

Van de kiezers ter benoeming van de raadsleden.

AFDEELING I.

Van de vereischten.

Art. 5. Om kiezer te zijn, moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten;

2°. zijn drie en twintigste jaar vervuld hebben;

3°. in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, uit eigen hoofde betalen de som vermeld in de bij deze wet gevoegde tabel; en

4o. in de gemeente zijne woonplaats hebben, en ten minste gedurende het laatste jaar, aan het vaststellen of herzien der kiezerslijsten voorafgegaan, gehad hebben.

Wanneer het vereischte onder n°. 3, in eenige gemeente, geen getal van 25 kiezers oplevert, zal dat getal worden aangevuld uit de hoogst aangeslagenen in de rijks- directe belastingen, minstens f 10 daarin betalende.

Art. 6. Ten behoeve van den echtgenoot strekken de aanslagen, in de voormelde belastingen, ten laste der vrouw; en ten behoeve van den vader, die aanslagen ten laste zijner wettige minderjarige kinderen, wegens goederen waarvan hij het vruchtgebruik geniet.

Het bedrag dier aanslagen kan gevoegd worden bij het bedrag, waarvoor de echtgenoot of vader reeds uit eigen hoofde aangeslagen is.

Art. 7. Ten behoeve van den kiezer komt in aanmerking de aanslag voor 's Rijks directe belastingen, in de kohieren die op het oogenblik van het vaststellen of herzien der kiezerslijsten tot de loopende dienst behooren.

Art. 8. Het bewijs, dat men het vereischte bij het 3de lid van art. 5 gevorderd bezit, wordt, zoo noodig, geleverd door het vertoonen *of* van een uittreksel uit de kohieren der belastingen, *of* van het aanslagbiljet, *of* van eene quitantie.

Art. 9. Van de uitoefening van het kiesregt zijn uitgesloten:

a. die door een vonnis, in kracht van gewijsde gegaan, in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen zijn verklaard, zoolang de gefailleerde niet is gerehabiliteerd of de staat van kennelijk onvermogen niet is opgeheven; en

b. die geregtelijken afstand van hunne goederen aan hunne schuldeischers hebben gedaan, zoolang zij niet hebben bewezen hunne schuldeischers ten volle te hebben betaald.

AFDEELING II.

Van de kiezerslijsten en van de rondzending der stembriefjes.

Art. 10. Bij de invoering dezer wet wordt eene lijst der kiezers opgemaakt.

Die lijst blijft voortdurend van kracht, behoudens de veranderingen, daarin bij de jaarlijksche herziening te brengen.

Art. 11. In de eerste helft der maand Maart van het jaar, volgende op dat waarin deze wet is afgekondigd, maken burgemeester en wethouders de lijst op van hen, die in art. 5 zijn genoemd.

Zij raadplegen daartoe de kohieren der voormelde belastingen; vermelden in de lijst de voornamen en namen der personen, en daarnaast de sommen, voor welke ieder persoon, daarop door hen gebragt, in elke van die belastingen is aangeslagen, en houden de overige vereischten voor den kiezer in het oog. Zij noodigen de ingezetenen hunner gemeente, die elders rijks- directe belastingen betalen, uit, daarvan aan hen te doen blijken.

Op de lijst wordt de belastingsom vermeld voor den kiezer gevorderd.

Art. 12. De gemeenteraad stelt die lijst vast, uiterlijk op den laatsten dag der maand April; doet die dadelijk aanplakken en, gedurende veertien dagen, op de secretarie ter inzage van de ingezetenen liggen; waarvan te gelijker tijd openlijk wordt kennis gegeven.

Vóór den afloop van dien termijn, worden de bezwaren tegen die lijst bij den gemeenteraad schriftelijk ingeleverd.

De gemeenteraad onderzoekt die bezwaren, herstelt de dwalingen, die bevonden worden stof voor dezelve te hebben opgeleverd, en geeft vóór het einde van de maand Junij aan hen, die hunne bezwaren indienden, en aan andere daarbij belang hebbende, kennis, of er al dan niet grond tot verbetering is gevonden.

Art. 13. Uiterlijk vóór den 15den April, kan:

1°. ieder, die in zijn kiesregt op eenigerlei wijze beweert te zijn verkort, en

2°. ieder Nederlander, die, in het volle genot zijner burgerlijke en burgerschapsregten verkeerende, beweert, dat een ander ten onregte onder de kiezers is opgenomen, de uitspraak inroepen van de arrondissements-regtbank, binnen welker ressort de lijsten, in het voorgaande artikel vermeld, zijn opgemaakt. In het eerste geval wordt de regtsvordering tegen het gemeente-bestuur, dat de lijst opmaakte, in het laatste geval, tegen den op de lijst gebragten persoon, ingesteld.

Art. 14. Zij wenden zich daartoe tot die regtbank door een verzoekschrift, geteekend door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, en ontvouwen daarin de daadzaken en gronden waarop hunne vordering rust, met opnoeming hunner getuigen en overlegging hunner bewijsstukken.

Art. 15. De regtbank beveelt, bij eenvoudige beschikking op het verzoekschrift, de oproeping van de wederpartij des verzoekers, tegen eenen door haar te bepalen dag en uur, voor twee commissarissen uit haar midden, in de beschikking benoemd, en gelast dat de verzoeker, ten dienzelfden dage, zal medebrengen de getuigen, op welke hij zich in zijn verzoekschrift heeft beroepen, ten einde hen door de commissarissen, wanneer die dat noodig oordeelen, te doen hooren.

Art. 16. Het verzoekschrift en de beschikking worden, van wege den verzoeker, door eenen deurwaarder, ten minste vier dagen vóór den bepaalden dag der verschijning voor commissarissen, aan den persoon of de woonplaats der wederpartij beteekend, met achterlating van een afschrift van het verzoekschrift, van de beschikking en van die deurwaarders-acte.

Art. 17. De wederzijdsche partijen verschijnen *of* in persoon, *of* door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, *of* door eenen schriftelijk gemagtigde. Zij dragen hare belangen betrekkelijk de ingestelde vordering voor.

De geroepene partij stelt daarbij de getuigen voor, die zij aan hare zijde wenscht te doen hooren en tot dat einde moet medebrengen.

Art. 18. De ambtenaar van het openbaar ministerie bij de regtbank woont de comparitien bij. Zij worden in het openbaar gehouden.

Art. 19. Tegen de behoorlijk geroepene partij, die niet verschijnt, wordt verstek verleend.

De regters-commissarissen zetten hun onderzoek voort. Tegen het vonnis, ten gevolge daarvan door de regtbank te wijzen, wordt geen verzet toegelaten.

Art. 20. Na volbragt onderzoek, doen de regters-commissarissen verslag in de eerstvolgende openbare zitting der regtbank.

De ambtenaar van het openbaar ministerie neemt binnen vier dagen zijne conclusie.

De regtbank doet hare uitspraak binnen 4 dagen daarna.

Art. 21. De partij, die daarvoor grond meent te bezitten, kan de vernietiging van die uitspraak der regtbank vragen van den Hoogen Raad, doch alléén wegens schending of verkeerde toepassing der wet.

Art. 22. Zij legt daartoe, binnen veertien dagen na den dag waarop haar het vonnis der arrondissements-regtbank is beteekend, of zij zelve die beteekening aan hare wederpartij heeft doen bewerkstelligen, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift neder, waarin hare gronden en eisch tot cassatie worden ontvouwd.

Zij legt daarbij over een afschrift van het vonnis waarvan zij de vernietiging verlangt, en de bewijsstukken die zij voor de regtbank heeft gebruikt, geene andere.

Zij is niet gehouden eene som voor boete te consigneren.

Art. 23. Binnen acht dagen na het nederleggen van het voormelde verzoekschrift ter griffie van den Hoogen Raad, doet zij aan hare wederpartij beteekenen:

1°. een afschrift van dat verzoekschrift:

2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den Hoogen Raad afgegeven, van het nederleggen van dat verzoekschrift ter griffie van dien Raad.

Art. 24. De wederpartij doet, binnen veertien dagen na het ontvangen der beteekening in het voorgaand artikel vermeld, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift nederleggen, waarin hare beantwoording van den ingestelden eisch van cassatie en hare conclusie worden ontvouwd.

Zij mag daarbij geene andere bewijsstukken overleggen, dan die zij voor de regtbank heeft gebruikt.

Art. 25. Zij doet, binnen acht dagen daarna, aan den eischer in cassatie beteekenen:

1°. een afschrift van haar voormeld verzoekschrift;

2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den Hoogen Raad afgegeven, van het nederleggen van dat verzoekschrift ter griffie van dien Raad.

Art. 26. Op den vier-en-twintigsten dag na de ontvangst van het eerste verzoekschrift, in art. 22 vermeld, stelt de griffier van den Hoogen Raad al de te dier zake ontvangene en ter zijner griffie nedergelegde stukken in handen van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Art. 27. Deze brengt, binnen acht dagen daarna, de zaak ter rolle van den Hoogen Raad, en dient in eene openbare teregtzitting van dien Raad van zijne conclusie.

De Hooge Raad geeft binnen acht dagen daarna zijne uitspraak.

Art. 28. Wanneer de Hooge Raad grond vindt tot vernietiging van het vonnis der arrondissements-regtbank, beslist hij, in hetzelfde arrest, de hoofdzaak, zoo als de regtbank, die het vernietigde vonnis heeft gewezen, had behooren te doen.

Zijne uitspraak is in geen geval voor eenige nadere regterlijke voorziening vatbaar.

Art. 29. De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is, wanneer geene der partijen zich van het vonnis der regtbank in hare zaak gewezen, binnen twee maanden na de uitspraak van dat vonnis, daartegen in cassatie heeft voorzien, bevoegd die cassatie, in het belang der wet, te vragen.

Het te wijzen arrest zal geen nadeel toebrengen aan de regten door de partijen verkregen.

Art. 30. Alle stukken, voor deze regtsvorderingen benoodigd, zijn vrij van zegel en griffie-kosten, en worden gratis geregistreerd.

Art. 31. De regtsvorderingen, ter naleving van artt. 13 tot 28 dezer wet ingesteld, belemmeren in geen opzigt en in geen geval den onafgebroken voortgang van het werk der verkiezing.

Art. 32. Vóór den laatsten Augustus wordt de lijst door den gemeenteraad gesloten en ter algemeene kennisneming op de secretarie van de gemeente nedergelegd, en aangeplakt. Dat wordt onverwijld aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Art. 33. In de volgende jaren, herziet de gemeenteraad de lijst der kiezers van de gemeente in de eerste helft der maand Maart. Daarop zijn de bepalingen van artt. 12 tot 31 dezer wet van toepassing.

Wanneer hij, ten gevolge dier herziening, eenige personen van de lijst schrapt, geeft hij daarvan aan die personen, voor zooveel zij in de gemeente nog woonachtig zijn, kennis, binnen twee maal vier en twintig uren na de aanplakking en nederlegging der herziene lijst, en na de kennisneming door art. 12 gevorderd.

Art. 34. Gedeputeerde Staten zorgen, dat burgemeester en wethouders, ten minste acht dagen vóór de verkiezing, door een gemeente-ambtenaar aan de woonplaats der kiezers doen afgeven eenen brief van oproeping en een stembriefje, waarop het zegel van de gemeente staat afgedrukt.

De oproepingsbrief moet het stembriefje bevatten, gesloten zijn, en vermelden het getal der te vervullen raadsplaatsen, de

namen der aftredende raadsleden, en den dag, de uren en de plaats der verkiezing.

AFDEELING III.

Van de kiezers-vergaderingen.

Art. 35. De gemeenteraad is bevoegd om, wanneer hij dat noodig oordeelt, de kiezers-vergadering in eene hoofd-afdeeling en onder-afdeelingen te splitsen.

Art. 36. De kiezers-vergaderingen houden zich uitsluitend bezig met het kiezen van leden voor den gemeenteraad.

Art. 37. De gewone bijeenkomst der kiezers-vergaderingen ter benoeming van leden van den gemeenteraad, wordt geopend op den derden Dingsdag van October, telke drie jaren.

In de onder-afdeelingen worden de stembriefjes daags te voren ingezameld.

Art. 38. Bij het tusschentijds openvallen eener raadsplaats, wordt, uiterlijk binnen zes maanden, de kiezers-vergadering buitengewoon bijeengeroepen, op last van Gedeputeerde Staten, ten einde die plaats te vervullen.

Art. 39. De burgemeester is voorzitter van de kiezers-vergadering.

Wanneer eene gemeente in eene hoofd- en in één of meer onder-afdeelingen is verdeeld, wordt de vergadering in iedere onder-afdeeling voorgezeten door een daartoe door den gemeenteraad uit zijn midden te benoemen lid.

In de hoofd-afdeeling worden den voorzitter vier leden van den raad, door dezen daartoe te verkiezen, toegevoegd, om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

In de onder-afdeelingen worden den voorzitter, tot hetzelfde einde en op dezelfde wijze, twee raadsleden toegevoegd.

Ingeval bijzondere omstandigheden het vinden van vier raadsleden tot het voorschreven einde onmogelijk maken, worden tot die werkzaamheden twee raadsleden gekozen, die dezelve onder zich verdeelen.

Het bureau van stemopneming kan zich door den secretaris of andere beambten der secretarie van de gemeente doen bijstaan.

Art. 40. Gedeputeerde Staten kunnen, in geval van noodzakelijkheid, waarvan de reden in het proces-verbaal der verkiezing moet worden vermeld, een of meer personen benoemen, om bij de bureaux van stemopneming voor te zitten, en de voorbereidende werkzaamheden voor de verkiezingen te doen uitvoeren.

Art. 41. Op de tafel, voor het bureau van stemopneming geplaatst, ligt een exemplaar dezer wet.

De tafel is zoodanig geplaatst, dat de kiezers de verrigtingen van het bureau kunnen gadeslaan.

In de vergaderzalen waarin het kiesregt wordt uitgeoefend, is eene lijst van de aldaar kiesbevoegden voorhanden, aangevuld of gezuiverd overeenkomstig de eindvonnissen, naar de voorschriften der artt. 13 tot 29 verkregen.

Art. 42. De verrigtingen ter vergadering in de hoofd-afdeeling geschieden op achtereenvolgende dagen.

De eerste is bestemd tot het ontvangen der stembriefjes; de tweede, en zoo noodig de volgende, tot het openen van dezelve.

Art. 43. De voorzitter van de hoofd- of onder-afdeeling heeft het beleid der vergadering.

Niet dan op de vordering van den voorzitter, mag eenige gewapende magt in de vergaderzaal, of in de toegangen tot dezelve, worden geplaatst.

De burgerlijke en militaire autoriteiten zijn gehouden aan zijne vordering te voldoen.

Art. 44. De stembussen, waarin de stembriefjes worden gestoken, worden digt gemaakt met twee verschillend werkende sloten.

De sleutel van het eene dezer sloten berust onder den voorzitter; die van het andere onder den oudsten stemopnemer.

Art. 45. Tot het stemmen worden alleen toegelaten de personen, vermeld op de lijst volgens art. 41 in de vergadering voorhanden.

Zij leveren in persoon hun stembriefje, schriftelijk ingevuld, doch ongeteekend en behoorlijk gesloten, in, en verschijnen ongewapend in de vergadering. Van dit laatste zijn de militairen uitgezonderd.

Niemand dan de kiezers en de leden van het bureau mag de vergadering bijwonen, behoudens de bepalingen van het slot van art. 29 en van art. 43.

Art. 46. Ieder kiezer geeft zijn stembriefje over in de vergadering der hoofd- of onder-afdeeling, waarin hij op de kiezerslijst is gebragt.

Twee leden van het bureau van stemopneming teekenen ieder op eene lijst de namen op van elken kiezer, die zijn stembriefje aan den voorzitter overgeeft, om door dezen, in zijn bijzijn, in de bus te worden gestoken.

Deze lijsten worden door al de leden van het bureau van stemopneming geteekend.

De bussen worden, onmiddellijk na den afloop der kiesverrigting, met het cachet der gemeente en de particuliere cachetten der stemopnemers, zoodanig verzegeld, dat daarin geene nieuwe stembriefjes kunnen worden ingebragt, noch de bussen zelve geopend.

In de onder-afdeelingen worden de sleutels behoorlijk verzegeld, en van daar, te gelijk met de stembussen en de lijsten der gestemd hebbende kiezers, dadelijk overgebragt naar den voorzitter van de hoofd-afdeeling.

Art. 47. De voorzitter der hoofd-afdeeling ontvangt en bewaart al de bussen en de sleutels van de bussen der onderafdeelingen, met de lijsten, en brengt alle, verzegeld, ter tafel van de vergadering van de hoofd-afdeeling, ten dage voor de opening der stembriefjes bestemd.

Art. 48. Vóór het openen der stembriefjes worden ze geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd hebbende kiezers, wordt daarvan melding gemaakt in het proces-verbaal.

Bij het openen wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien en de inhoud door twee andere opgeteekend.

Wanneer, bij deze *eerste* stemopneming, aan het bureau blijkt, dat het verschil tusschen het getal stembriefjes en dat der gestemd hebbende kiezers van invloed kan zijn op eene verkregene meerderheid van stemmen, heeft er eene herstemming plaats, op de wijze voorgeschreven door de artt. 53, 54 en 55.

Wanneer die twijfel bij eene *herstemming* oprijst, beslissen Gedeputeerde Staten, of er al dan niet tot eene nadere herstemming moet worden overgegaan.

Art. 49. Geene dan de uitgereikte stembriefjes mogen worden gebruikt.

Andere stembriefjes, de zoodanige die niet behoorlijk zijn gesloten, die, waarin de kiezer zich bekend maakt, alsmede die onleesbaar zijn geschreven of den gekozen persoon niet onmiskenbaar aanduiden, zijn van onwaarde.

Stembriefjes, waarin meer of minder namen, dan is voorgeschreven, zijn vermeld, zijn geldig, doch worden in het eerste geval alleen de eerste namen in aanmerking genomen.

Meerdere ingevulde en ineengesloten stembriefjes zijn alle van onwaarde.

Art. 50. Het bureau van stemopneming in de hoofd-afdeeling beslist omtrent de waarde van de stembriefjes of stemmen.

De briefjes die van onwaarde zijn verklaard, alsmede de oningevulde briefjes, worden van het aantal uitgebragte stemmen afgetrokken en bij de berekening der volstrekte meerderheid niet in aanmerking genomen.

Alle beslissingen van het bureau van stemopneming worden, staande de kiezers-vergadering, door meerderheid van stemmen genomen en dadelijk bekend gemaakt.

Art. 51. Na afloop der stemopneming in de hoofd-afdeeling, wordt vóór het sluiten der vergadering proces-verbaal van het verrigte opgemaakt en, na voorlezing, door den voorzitter en de stemopnemers geteekend.

Het vermeldt, in elk geval:

1°. het getal kiezers die gestemd hebben;

2°. het getal der in de bussen gevonden stembriefjes;

3°. het getal der briefjes en der stemmen die van onwaarde zijn verklaard, met de redenen daarvan;

4°. het getal der oningevuld bevonden briefjes;

5°. de namen der personen, op wie stemmen zijn uitgebragt, en het getal der op ieder uitgebragte stemmen; en

6°. den uitslag der lotsbeslissing, waartoe volgens artt. 53, 55 of 56 is overgegaan.

Art. 52. Voor de benoeming tot raadslid wordt, bij de eerste stemming, de volstrekte meerderheid van al de uitgebragte stemmen, die in aanmerking komen, gevorderd.

Art. 53. Indien al de te benoemen raadsleden niet bij de eerste stemming zijn verkozen, wordt door het bureau in de hoofd-afdeeling eene lijst opgemaakt der personen, die, in de afdeelingen te zamen genomen, het grootste aantal stemmen hebben verkregen.

Deze lijst bevat twee maal zooveel namen van personen als er nog raadsleden zijn te benoemen.

Indien, uit hoofde van gelijkheid van het getal van verkregen stemmen, onzekerheid bestaat, welke personen op die lijst moeten worden gebragt, wordt dit door het lot beslist.

Tot de op het dubbeltal gebragte personen bepaalt zich de nadere keuze.

Art. 54. In het geval van het voorgaand artikel wordt, zoo spoedig mogelijk, op den dag door Gedeputeerde Staten te bepalen, in de onder-afdeelingen en in de hoofd-afdeeling overgegaan tot eene tweede stemming, met inachtneming van hetgeen voorgeschreven is voor de eerste.

Het dubbeltal, in het voorgaand artikel vermeld, wordt op de gebruikelijke wijze, door aanplakking, ter kennis van de ingezetenen gebragt.

HARMONIE TE GRONINGEN

In de oproepings-brieven worden de namen opgegeven die op het dubbeltal voorkomen.

Art. 55. Bij de tweede stemming geschiedt de benoeming bij betrekkelijke meerderheid van stemmen.

Bij gelijkheid van stemmen doet het bureau van stem-opneming dadelijk in de vergadering het lot beslissen.

Art. 56. Wanneer bij de verkiezing van raadsleden, ter vervulling van plaatsen, door de gewone aftreding openvallende, tevens wordt overgegaan tot vervulling van raadsplaatsen, opengevallen alleen door buitengewone oorzaken, worden zij, die het eerst de vereischte meerderheid hebben bekomen, geacht te zijn benoemd ter vervulling van de raadsplaatsen tot de gewone aftreding behoorende.

Indien, ter vervulling van *gewone* en *buitengewone* vacatures van raadsplaatsen, twee of meer personen ter zelfder tijd de vereischte meerderheid, bij gelijk getal van stemmen, bekomen, wordt door het lot uitgemaakt wie geacht wordt te zijn benoemd voor de *gewone* en wie voor de *buitengewone* vacature.

Art. 57. Afschrift van het opgemaakt proces-verbaal of van de opgemaakte processen-verbaal wordt aanstonds ter secretarie der gemeente, ter inzage van het publiek, gelegd, en aangeplakt; gelijk afschrift wordt onverwijld overgelegd aan den gemeenteraad, en het oorspronkelijke of de oorspronkelijke, binnen vier en twintig uren na de gedane verkiezing, aan de Gedeputeerde Staten ingezonden.

Na den afloop der verkiezing, worden de stembriefjes dadelijk verzameld in pakken, die verzegeld worden met de cachetten der leden van het bureau van stemopneming.

Op de pakken wordt een opschrift gesteld, waaruit blijkt of de daarin vervatte stembriefjes bij de *eerste stemming* of bij de *herstemming* zijn ingeleverd.

De stembriefjes die geheel of ten deele van onwaarde zijn verklaard, worden in afzonderlijke pakken verzameld en van het vereischte opschrift voorzien.

Al die pakken worden ten raadhuize overgebragt en aldaar gedurende den tijd van zes maanden bewaard; waarna die worden vernietigd in eene vergadering van den gemeenteraad.

Art. 58. Burgemeester en wethouders geven van de gedane keuze onverwijld schriftelijk kennis aan de gekozenen.

Art. 59. Een gekozen raadslid geeft ten spoedigste kennis aan burgemeester en wethouders, of hij de op hem uitgebragte benoeming al dan niet aanneemt.

Burgemeester en wethouders deelen die kennisgeving aan Gedeputeerde Staten mede.

Wanneer de gekozene, binnen veertien dagen na de gedane benoeming, die kennisgeving niet heeft ingezonden, stelt de gemeenteraad hem onverwijld eenen termijn van niet minder dan acht dagen, om die alsnog te doen.

Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, zoo wordt hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden.

Ook hiervan doen burgemeester en wethouders mededeeling aan Gedeputeerde Staten, die dadelijk last geven om de kiezersvergadering, binnen veertien dagen, op nieuw bijeen te roepen.

Art. 60. De gemeenteraad, bezwaar in de gedane verkiezing vindende, brengt het, binnen veertien dagen na de gedane benoeming, ter kennis van Gedeputeerde Staten.

Bezwaren, bij anderen gerezen, worden binnen tien dagen, te rekenen van de dagteekening van het proces-verbaal, schriftelijk ingeleverd bij den burgemeester, die gehouden is dezelve onverwijld aan den gemeenteraad mede te deelen.

Deze bezwaren worden binnen veertien dagen, te rekenen van den dag waarop zij zijn ingeleverd, door den gemeenteraad, onder bijvoeging van zijn advies, aan Gedeputeerde Staten opgezonden, om daarop binnen den termijn in art. 61 bepaald te beslissen.

De burgemeester die de bezwaarschriften ontvangt, is verpligt een bewijs van ontvang daarvoor te geven.

Onze commissaris in de provincie is ook bevoegd, binnen veertien dagen na de gedane benoeming, zijne bezwaren daartegen aan Gedeputeerde Staten schriftelijk in te dienen.

De verkozene, tegen wiens verkiezing bezwaren zijn ingebragt, neemt geen zitting in den raad, voordat die bezwaren verworpen zijn.

Art. 61. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 40 dagen, te rekenen van den dag der verkiezing, over de bezwaren in het voorgaand artikel vermeld. Zij zijn bevoegd, binnen dienzelfden termijn, de gedane verkiezing, ter zake van onregelmatigheid of onwettigheid, hun uit de stukken blijkende, te vernietigen. In beide gevallen spreken zij hunne beslissing of vernietiging uit in een met redenen omkleed besluit, en zenden daarvan onverwijld afschrift aan de belanghebbenden.

Zoo binnen dien termijn deze beslissing niet is gegeven, wordt de gedane verkiezing voor geldig gehouden.

Indien eene verkiezing wordt vernietigd, worden de kiezers, binnen veertien dagen na de dagteekening dier vernietiging, bijeengeroepen, om tot eene nieuwe verkiezing over te gaan.

HOOFDSTUK III.

Van de gemeentebesturen.

AFDEELING I.

Van de vereischten om tot lid van het gemeentebestuur te worden benoemd.

Art. 62. Om lid van het gemeentebestuur te kunnen zijn, moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten, en niet vallen in een der termen van uitsluiting van art. 9;

2°. ingezeten zijn der gemeente, behoudens de uitzondering van art. 67; en

3°. den ouderdom van 23 jaren hebben bereikt.

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 63. De betrekking van lid van het gemeentebestuur is onvereenigbaar met die van

1°. commissaris des Konings in de provincie;
2°. lid van Gedeputeerde Staten of griffier der Staten;
3°. districts-commissaris;
4°. bezoldigd beambte bij het provinciaal bestuur of bij den districts-commissaris;
5°. geestelijke of bedienaar der godsdienst;
6°. onderwijzer bij het lager of middelbaar onderwijs;
7°. directeur of commissaris van politie;
8°. hem, die, ter zake van ontvang of beheer, aan de gemeente of aan eenige aan het gemeentebestuur ondergeschikte administratie, rekenpligtig of verantwoordelijk is, voor zooverre de rekenpligtigheid of verantwoordelijkheid is persoonlijk en zich niet verdeelt over eene commissie, gezamenlijk rekenpligtig of verantwoordelijk, waarvan hij lid is;
9°. hem, die eenigen gemeentelijken post bekleedt, welke hem in regtstreeksche ondergeschiktheid aan het gemeentebestuur stelt; en
10°. hem, die aan de werkelijke krijgsdienst is verbonden.

Art. 64. De betrekkingen van burgemeester en van wethouder zijn, onverminderd de uitsluitingen bepaald bij andere wetten, onvereenigbaar met die van

1°. het lidmaatschap van de regterlijke magt (de plaatsvervangers uitgezonderd), behoudens de attributen, bij art. 45 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie aan het hoofd van het plaatselijk bestuur toegekend;
2°. ambtenaar bij den waterstaat, in werkelijke dienst;
3°. ambtenaar der rijks-belastingen;
4°. hoogleeraar of lector bij de instellingen van hooger onderwijs.

Art. 65. De betrekking van burgemeester is onvereenigbaar met de werkelijke dienst bij de schutterij.

Art. 66. De leden van den gemeenteraad mogen elkander niet nader dan in den derden graad, — de burgemeester, buiten den raad gekozen, den leden van den raad niet nader, dan in dienzelfden graad, — burgemeester en wethouders elkander niet nader dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan.

Indien personen, elkander in voorschreven graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaande, bij eene en dezelfde stemming tot raadsleden worden benoemd, wordt alleen hij, die de meeste stemmen heeft verkregen, geacht te zijn verkozen. Indien zij evenveel stemmen verwerven, beslist het lot.

Verzwagering, opgekomen gedurende de gelijktijdige zitting, verhindert niet de verdere zitting tot den afloop van den termijn der verkiezing of benoeming.

Indien de vrouw, door wie de verzwagering is ontstaan, overleden is, wordt de zwagerschap ten deze geacht te hebben opgehouden.

Art. 67. Wanneer daartoe noodzakelijkheid bestaat, kan door Ons iemand tot burgemeester worden benoemd die op het oogenblik der benoeming nog geen ingezeten is der gemeente, onder verpligting van zijne woonplaats derwaarts over te brengen.

Ook kan door Ons dezelfde persoon tot burgemeester over meer dan één gemeente worden benoemd.

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van het gemeentebestuur.

Art. 68. De raadsleden worden verkozen voor den tijd van zes jaren, te rekenen van den 2den Januarij volgende op hunne verkiezing.

Telke drie jaren, op den 2den Januarij, aan te vangen met den jare 1853, heeft de aftreding plaats van de helft der leden van den gemeenteraad.

Waar het getal der raadsleden oneven is, heeft de eerste maal de aftreding plaats van de kleinste helft.

De aftredenden zijn dadelijk weder verkiesbaar.

Art. 69. De burgemeester en de wethouders worden almede voor den tijd van zes jaren benoemd.

Telke drie jaren, op den 2den Januarij, aan te vangen met den jare 1853, heeft de aftreding plaats van de helft van dat collegie.

De burgemeester behoort tot de laatste aftreding.

Indien het getal der wethouders oneven is, heeft de eerste maal de aftreding plaats van de kleinste helft.

De wethouders verliezen deze betrekking zoodra zij ophouden leden van den raad te zijn.

Art. 70. De burgemeester wordt door Ons geschorst, ontslagen of ontzet.

De wethouders kunnen, in geval van wangedrag of nalatigheid, door Ons, na Gedeputeerde Staten te hebben gehoord, of op voorstel van dezen, in hunne bediening worden geschorst of daaruit ontzet.

Art. 71. De leden van den raad hebben het regt hun ontslag uit die betrekking te nemen. Zij geven daarvan schriftelijk kennis aan den raad.

De burgemeester of wethouder, ontslag verlangende, is gehouden hetzelve van Ons te vragen.

De wethouder, die ontslag verlangt als raadslid, vermag hetzelve niet aan den raad in te zenden, dan na vooraf ontslag als wethouder te hebben verkregen.

Art. 72. Een raadslid, gedurende zes achtereenvolgende vergaderingen, zonder wettige redenen, ter beoordeeling van den raad, niet verschijnende, kan door dien raad van deze zijne betrekking vervallen worden verklaard.

Het raadslid, dat eenig vereischte van verkiesbaarheid verliest, of in een der termen van onvereenigbaarheid vervalt, houdt op lid van den raad te wezen; alles behoudens het bepaalde in art. 66.

Art. 73. De leden van den raad, die tot het aftredend gedeelte daarvan behooren, blijven werkzaam tot dat hunne opvolgers in hunne plaats treden.

Indien, van meerder nieuw gekozenen, een of meer niet dadelijk zitting nemen, beslist het lot welke van de aftredenden werkzaam blijven.

Art. 74. De burgemeester, wethouder of het raadslid, benoemd ter vervulling eener tusschentijds opengevallen plaats, treedt af op het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij opgetreden is, zou hebben moeten aftreden.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen en de beraadslagingen der gemeenteraden.

Art. 75. De raadsleden, benoemd ter vervanging van aftredende leden, en tegen welker benoeming geene bezwaren zijn ingebragt, of welker benoeming, bestreden zijnde, is goedgekeurd, aanvaarden hunne betrekking den 2den Januarij daaraanvolgende.

Zij, die in eene buitengewone bijeenkomst der kiezers zijn benoemd, en in gelijk geval verkeeren, nemen dadelijk zitting.

Art. 76. Bij het aanvaarden hunner betrekking leggen de raadsleden en wethouders, in eene raadsvergadering, en in handen van den burgemeester, ieder op de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en aan de
» wetten des Rijks, en dat ik de belangen der gemeente,
» met al mijn vermogen, zal voorstaan en bevorderen.
» Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig! (Dat beloof ik!)"

Zij worden tot dien eed (belofte) toegelaten, na alvorens te hebben afgelegd eenen eed (verklaring en belofte) van zuivering, overeenkomstig het voorschrift in art. 83 der Grondwet.

Bij het aanvaarden zijner betrekking, legt de burgemeester diezelfde eeden of verklaringen en beloften af, in handen van Onzen commissaris in de provincie, in eene vergadering der Gedeputeerde Staten.

Art. 77. De ranglijst der leden van den raad wordt geregeld naar het tijdstip hunner in-dienst-treding als raadsleden ten gevolge dezer wet; en voor zooveel betreft raadsleden die te gelijker tijd in dienst zijn getreden, naar gelang van het getal stemmen, waarmede zij verkozen zijn.

Indien zij met een gelijk getal stemmen zijn verkozen, wordt door het lot de rang beslist, waarin zij op de lijst moeten gebragt worden.

Art. 78. Door den raad wordt een reglement van orde vastgesteld, waarin, onder anderen, de noodige voorschriften omtrent het bijeenroepen der raadsvergaderingen worden gegeven.

Van dat reglement wordt door den raad een afschrift gezonden aan Gedeputeerde Staten.

Art. 79. Geene raadsvergadering mag worden gehouden, ten ware de grootste helft der in bediening zijnde raadsleden tegenwoordig zij.

Zoo, na twee achtereenvolgende schriftelijke oproepingen, geen genoegzaam getal leden van den raad is opgekomen, wordt, na eene derde oproeping, door de tegenwoordig zijnde raadsleden, welk hun getal ook zij, beraadslaagd en besloten.

In zoodanig geval moeten echter, bij de tweede en derde oproepings-brieven, de onderwerpen worden opgegeven, waarover zal worden beraadslaagd; de bepalingen van dit artikel worden herinnerd; en tusschen iedere oproeping en den tijd, daarbij voor de vergadering bepaald, telkens ten minste vier en twintig uren verloopen.

Art. 80. De burgemeester zit in de vergadering voor, en heeft het beleid derzelve.

Art. 81. Over alle zaken wordt mondeling, en bij hoofdelijke oproeping, gestemd.

Bij het doen van keuzen of voordragten van personen wordt gestemd met gesloten en ongeteekende briefjes.

Art. 82. Bij iedere benoeming, keuze of voordragt van personen, door den raad te doen, benoemt de voorzitter drie leden, om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

Bij het opnemen der stemmen, wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien, en dien inhoud door de twee andere stemopnemers opgeteekend.

Art. 83. Er hebben even zoovele stemopnemingen plaats, als er personen te benoemen of voor te dragen zijn. Ieder briefje houdt in eene duidelijke aanwijzing van den persoon.

In geval van twijfel beslist de vergadering.

Art. 84. Vóór het openen der stembriefjes worden ze geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd hebbende leden, is de stemopneming nietig, en wordt er tot eene nieuwe overgegaan.

Art. 85. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden, tot bepaling der meerderheid, afgetrokken van het getal der leden, die bij de stemming zijn tegenwoordig geweest.

De stemming is nietig, indien het getal behoorlijk ingevulde stembriefjes niet grooter is dan de helft van dat der leden.

Art. 86. Wanneer niemand bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede nog geheel vrije stemming overgegaan.

Indien ook dan nog de volstrekte meerderheid van stemmen door niemand verkregen is, heeft er eene derde stemming plaats over de twee personen, die bij de tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Zoo bij de tweede stemming niet uitgemaakt is, tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er nog eene voorafgaande tusschenstemming plaats over de betrokkene personen.

Indien, in het zoo even gemeld geval of bij de eindstemming, de stemmen staken, beslist het lot.

Art. 87. Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt.

Bij het staken van stemmen in eene onvoltallige vergadering wordt het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

In deze en evenzoo in eene voltallige vergadering wordt, bij het staken der stemmen, het voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

Art. 88. De burgemeester, geen lid van den raad zijnde, heeft alleen eene raadgevende stem.

Art. 89. De raadsvergaderingen worden in het openbaar gehouden, tenzij de meerderheid van den raad, in het belang der openbare orde, of ter voorkoming van gewigtige ongelegenheden, besluite eene zaak met gesloten deuren te behandelen.

Tot zoodanig besluit wordt eene meerderheid van twee derden der aanwezige leden gevorderd, wanneer het geldt:

1°. den staat van begrooting der gemeente;
2°. de rekening der gemeente;
3°. het doen van uitgaven, niet voorkomende op, of te boven gaande den staat van begrooting, en het aanwijzen der middelen om in die uitgaven te voorzien;
4°. de daarstelling van inrigtingen van openbaar nut;
5°. het doen van geldleeningen;
6°. het geheel of gedeeltelijk vervreemden of bezwaren van onroerende of roerende goederen in art. 567 van het Burgerlijk Wetboek aangeduid, of regten der gemeente; de ruilingen en dadingen betrekkelijk die goederen en regten, het opnemen van gelden op hypotheek, en de verdeeling van in gemeenschap bezeten goederen;
7°. het invoeren, wijzigen of afschaffen eener plaatselijke belasting of verordening; en
8°. de afbraak van openbare gebouwen of gedenkteekenen.

De beraadslaging heeft altijd met gesloten deuren plaats, wanneer zij personen betreft.

Art. 90. De voorzitter kan, na gedane waarschuwing, dadelijk uit de vergaderzaal doen verwijderen zoodanige toehoorders, die openlijke blijken van goed- of afkeuring geven, of op eenigerlei andere wijze de rust der vergadering storen.

De voorzitter kan daarenboven proces-verbaal opmaken ten laste van den overtreder, en dat ter vervolging opzenden.

De bevoegde regter kan den aangeklaagde te dier zake veroordeelen tot eene boete van één tot vijftien gulden of eene gevangenisstraf van één tot drie dagen, alles onverminderd de verdere regtsvervolging, waartoe termen mogten bestaan. Het voormelde proces-verbaal geldt voor schriftelijk bewijs, volgens art. 428 en artt. 436 en volgende van het Wetboek van Strafvordering.

Art. 91. Van het verhandelde in den raad worden door den secretaris behoorlijke aanteekeningen gehouden, die òf vóòr het sluiten der vergadering, òf in de eerstvolgende vergadering worden gelezen en vastgesteld.

Van het verhandelde in de vergaderingen met gesloten deuren worden afzonderlijke aanteekeningen gehouden, die òf dadelijk òf in eene volgende vergadering met gesloten deuren gelezen en vastgesteld worden.

De vastgestelde aanteekeningen worden door den voorzitter en secretaris geteekend.

Art. 92. Aan de leden van het gemeentebestuur is verboden:

1°. tegenwoordig te zijn bij het beraadslagen en besluiten over onderwerpen, die hen, hetzij voor zich zelven, hetzij als zaakgelastigde of zaakwaarnemer, of een van hunne bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten, in het bijzonder aangaan;

2°. regtstreeks of middellijk deel te nemen aan eenige invordering van belasting, levering of aanneming ten behoeve der gemeente;

3°. het koopen van ordonnantien of vorderingen ten laste der gemeente;

4°. het onderhandsch pachten of huren van goederen der gemeente;

5°. als advocaat of procureur werkzaam te zijn in regtsgedingen, voor of tegen de gemeente gevoerd; en

6°. tegenwoordig te zijn bij het opnemen en goedkeuren der rekening van eene inrigting tot welker bestuur zij behooren.

Art. 93. In zooverre dit noodig wordt geoordeeld, kan, op voordragt van den gemeenteraad, door Gedeputeerde Staten aan den raad eene jaarlijksche som voor presentiegeld worden toegestaan.

Het bedrag daarvan wordt, op het einde des jaars, in eene gelijke evenredigheid onder de leden van den raad verdeeld, naar mate van het getal vergaderingen door hen bijgewoond.

AFDEELING V.

Van de bevoegdheid van den gemeenteraad.

Art. 94. De raad regelt en bestuurt de huishouding der gemeente, met inachtneming der bepalingen dezer wet.

Art. 95. Door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten, worden aan Onze goedkeuring onderworpen de besluiten van den raad tot het invoeren, wijzigen of afschaffen eener plaatselijke belasting.

De daartoe betrekkelijke reglementen worden aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen.

Art. 96. De regels voor het heffen der plaatselijke belastingen worden door eene afzonderlijke wet gesteld.

Art. 97. Aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten worden onderworpen de besluiten van den raad omtrent

1°. den aankoop, verkoop, ruiling, vervreemding, het uitgeven in erfpacht, het verleenen van regt van opstal, en het bezwaren of verpanden van de bezittingen, geregtigdheden en inkomsten der gemeente, met uitzondering van de voormelde handelingen betreffende roerende goederen van niet meer dan f 500 waarde;

2°. het afbreken van openbare gebouwen of gedenkteekenen;

3°. het sluiten van dadingen betrekkelijk onroerende goederen en regten der gemeente;

4°. het aanvaarden van schenkingen, erfstellingen of legaten;

5°. het doen van geldopnemingen;

6°. de tariven, ter vergelding van diensten van wege de gemeente of van gebruik van gemeente-eigendommen of geregtigdheden genoten;

7°. de begrooting van inkomsten en uitgaven en de rekening der gemeente;

8°. het voeren van regtsgedingen van wege de gemeente.

Art. 98. De raad maakt verordeningen omtrent de huishouding der gemeente, en zendt, binnen twee maal vier en twintig uren na het vaststellen, afschrift daarvan aan Gedeputeerde Staten.

Deze geven van de ontvangst van het afschrift ten spoedigste aan den gemeenteraad berigt, zoodanig dat dit berigt uiterlijk binnen veertien dagen na dien, waarop het afschrift bij Gedeputeerde Staten is ingekomen, aan den gemeenteraad geworde.

Na ontvangst van dit berigt, of verloopen van den genoemden termijn zonder berigt, wordt aan de verordening gevolg gegeven, ten ware dat het berigt de mededeeling bevat, dat de zaak aan Onze beslissing is onderworpen.

In spoed-vereischende gevallen is de volbragte toezending van het afschrift voldoende, om aan die verordening dadelijk gevolg te geven, onder verpligting echter voor den gemeenteraad, om daarvan onmiddellijk kennis te geven aan Gedeputeerde Staten.

Art. 99. Op de overtredingen der verordeningen in het vorige artikel vermeld, mogen de gemeenteraden, voor zooveel daarin door de wet niet reeds is voorzien, straffen bedreigen, bestaande in boete van ten hoogste vijf en zeven tig gulden, en gevangenis uiterlijk voor den tijd van zeven dagen, hetzij afzonderlijk, hetzij te zamen, en bovendien verbeurdverklaring, vernietiging of opruiming van voorwerpen, in strijd met die verordening bezeten of daargesteld.

Art. 100. Van iedere plaatselijke verordening, waarin boete of gevangenisstraf wordt bedreigd, wordt, onverwijld na de afkondiging, een afschrift gezonden aan de arrondissements-regtbank en de kantongeregten, waartoe de gemeente behoort, en aan de ambtenaren van het openbaar ministerie bij die regtbank en kantongeregten.

Art. 101. De raad stelt vast de begrootingen, en neemt op de rekeningen van alle gemeentelijke inrigtingen en van de uit de middelen der gemeente gesubsidieerde armbesturen en gestichten van liefdadigheid.

Art. 102. De raad stelt de voorwaarden vast van verhuring, verpachting en van elk ander gebruik der vruchten en inkomsten van de gemeentelijke bezittingen en geregtigdheden, gelijk mede de voorwaarden van aanbestedingen en leverantien.

Voor gemeenten, welker bevolking niet meer dan drie duizend zielen bedraagt, worden deze voorwaarden aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen.

Deze verhuringen, verpachtingen en aanbestedingen geschieden in het openbaar. Om bijzondere redenen kunnen zij, met goedvinden van Gedeputeerde Staten, onder 's hands plaats hebben.

Art. 103. De raad verleent aan de huurders, pachters of aannemers de kwijtscheldingen, waarop zij, ingevolge de wet of de met hen aangegane overeenkomst, aanspraak hebben.

Zoo de raad alleen op gronden van billijkheid kwijtschelding wil verleenen, geschiedt dat niet dan onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

Art. 104. De raad draagt aan den burgemeester of aan een of meer leden uit zijn midden op, het houden der registers van den burgerlijken stand, en alles wat daartoe betrekking heeft. Zij worden daarin, zoo noodig, bijgestaan door een of meer uit de gemeentekas te bezoldigen beambten.

Art. 105. Het getal en de bezoldiging der gemeentelijke ambtenaren en bedienden worden door den raad bepaald.

Zoo door gemeentelijke ambtenaren of bedienden borgtogt moet worden gesteld, regelt de raad den aard en de hoegrootheid van den te stellen borgtogt. Voor zooveel den gemeente-ontvanger betreft, geschiedt dit met inachtneming van de bepalingen dezer wet.

Art. 106. De raad benoemt de leden van het bestuur over alle in de gemeente aanwezige godshuizen en instellingen van weldadigheid, voor zooverre die benoeming niet aan kerkelijke autoriteiten of collegiën, of, volgens de fundatie-brieven, statuten of het kennelijk doel der oprigters, aan anderen toekomt.

Deze benoeming geschiedt uit eene voordragt van een dubbeltal personen, door de besturen dezer gestichten of instellingen op te maken, waarbij burgemeester en wethouders een gelijk getal kunnen voegen.

De raad benoemt insgelijks de genees-, heel- en verloskundigen, en daar, waar geene afzonderlijke apotheken ten dienste der armen bestaan, almede de apothekers voor de gemeentelijke en voor de verdere uit de middelen der gemeente gesubsidieerde armbesturen en godshuizen, op voordragt van drie candidaten, voor iedere te vervullen plaats door het armbestuur of het bestuur der godshuizen te doen, voor zooverre die benoemingen niet aan anderen toekomen.

Voorts doet de raad de benoeming tot de gemeentelijke ambten en bedieningen op de bij deze wet gevoegde lijst vermeld, voor zooverre de zoodanige in de gemeente worden gevonden.

Voor de gemeentelijke ambten en bedieningen niet op die lijst vermeld, geschiedt de benoeming door burgemeester en wethouders, indien niet door deze of eenige andere wet de benoeming op eenigerlei andere wijze is of mogt worden bepaald.

Art. 107. De raad schorst, ontslaat en ontzet de gemeentelijke ambtenaren en bedienden, die hij bevoegd is aan te stellen.

De personen bedoeld in het 1ste en 3de lid van art. 106, kunnen door den raad worden geschorst, ontslagen en ontzet, op voordragt der besturen van de instellingen waarbij zij zijn aangesteld.

Art. 108. Wij behouden Ons voor, na ingewonnen advies van den Raad van State, de verordeningen door den raad ten aanzien der regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente genomen, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, te schorsen of te vernietigen.

Wanneer zoodanige verordening vernietigd wordt, geschiedt dat bij een besluit, met vermelding der gronden.

Ingeval het de uitvoering van wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur of bevelen door Ons gegeven, of provinciale reglementen en verordeningen betreft, en dat noodig wordt geoordeeld, houdt het besluit der vernietiging den last op den gemeenteraad in, om binnen eenen bepaalden termijn, in den zin door het besluit aangegeven, nader te beschikken.

Wanneer daaraan binnen den bepaalden termijn niet is voldaan, verrigten Gedeputeerde Staten hetgeen de gemeenteraad had behooren te doen.

Art. 109. Na twee achtereenvolgende gedane waarschuwingen van Onzen commissaris in de provincie, of van Gedeputeerde Staten, waarvan uit de gehouden briefwisseling moet blijken, kan Onze commissaris, of kunnen Gedeputeerde Staten, eenen of meer commissarissen ter plaatse zenden, ten persoonlijken koste van het in gebreke gebleven lid of leden van het gemeentebestuur, ten einde aldaar de inlichtingen, door Onzen commissaris of door Gedeputeerde Staten gevraagd, in te winnen, of de door diezelfde autoriteiten bevolen maatregelen ten uitvoer te leggen.

De inning dezer kosten wordt, op gelijke wijze als 's Rijks directe belastingen, door den rijks-ontvanger op het dwangschrift, afgegeven en executoir verklaard door Gedeputeerde Staten of door Onzen commissaris in de provincie, bewerkstelligd, solidair ten laste der nalatige of weigerachtige leden van het gemeentebestuur.

De belanghebbende kan zijne bezwaren daartegen bij Ons doen gelden.

AFDEELING VI.

Van de bevoegdheid van burgemeester en wethouders.

Art. 110. De burgemeester is belast met de uitvoering van alle verordeningen van politie, en, voor zooverre zij aan anderen niet is opgedragen, met de uitvoering van alle wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur, bevelen door Ons gegeven, en provinciale reglementen en verordeningen.

Art. 111. Burgemeester en wethouders maken een reglement van orde voor hunne vergaderingen.

Zij vergaderen zoo dikwijls de behoorlijke behandeling der hun toevertrouwde belangen dit vordert.

De burgemeester is voorzitter in de vergadering.

De vergadering mag geen besluit nemen, zoo niet meer dan de helft harer leden tegenwoordig is.

De burgemeester heeft stem in de vergadering.

Wanneer de stemmen staken, en de zaak uitstel kan lijden, wordt de beslissing tot eene volgende vergadering uitgesteld.

Zoo ook dan nog de stemmen staken, wordt het eerste raadslid in rang in de vergadering geroepen om deel aan die beslissing te nemen. Zoo de zaak geen uitstel kan lijden, heeft de burgemeester eene beslissende stem.

Art. 112. Burgemeester en wethouders zijn belast:

1°. met de uitvoering der gemeentelijke verordeningen en besluiten van den raad, alsmede met de uitvoering der wetten, maatregelen van algemeen bestuur en provinciale reglementen en verordeningen aan hen opgedragen;

2°. met het geven van de consideratien en advies, gevraagd door de autoriteiten, daartoe bevoegd;

3°. met de zorg voor en het toezigt over

a. de inning en het beheer der gemeentelijke inkomsten, de gemeentelijke bezittingen en regten, en de gemeentelijke werken,

b. de gemeentelijke ambtenaren en bedienden,

c. de kazernering en inkwartiering, en

d. hetgeen, de gemeente betreffende, bij de wet niet uitdrukkelijk aan den gemeenteraad is opgedragen.

Art. 113. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd om, vóór en aleer de bij art. 97 vermelde goedkeuring tot het voeren van regtsgedingen is verkregen, alle conservatoire maatregelen, zoo in als buiten regten, te werk te stellen, en verpligt alles te doen wat noodig is om verjaring en verlies van bezit of van regt te voorkomen.

Art. 114. Burgemeester en wethouders hebben het onmiddellijk toezigt over de banken van leening en op de getrouwe naleving van het reglement, vastgesteld voor die inrigting.

Zij doen die inrigting, telke drie maanden eens, opnemen door één of meer uit hun midden, die van hunne bevinding aan hen verslag doen; welk verslag aan den raad wordt medegedeeld.

Art. 115. Burgemeester en wethouders hebben het oppertoezigt over de gemeentelijke, en de verdere uit de middelen der gemeente gesubsidieerde armbesturen, besturen van gestichten van liefdadigheid en andere soortgelijke inrigtingen.

Zij nemen zoo dikwijls zij dit nuttig achten, en ten minste éénmaal 's jaars, door een of meer uit hun midden, den staat op van gemelde openbare inrigtingen.

Deze gecommitteerden doen aan hen verslag van hunne bevinding, en stellen de verbeteringen voor, die, huns inziens, zouden kunnen worden ingevoerd, ten einde daarin, met gemeen overleg van het bestuur dier inrigtingen, kunne worden voorzien.

Art. 116. Burgemeester en wethouders oefenen het toezigt uit over de schouwburgen en openbare vertooningen en vermakelijkheden.

Zij zorgen, dat geene vertooningen plaats hebben die strijdig zijn met de openbare orde of de goede zeden.

In buitengewone omstandigheden kunnen zij, om het behoud der openbare rust te verzekeren, alle vertooningen verbieden.

Art. 117. Burgemeester en wethouders doen, door een of meer uit hun midden, ten minste eens telke drie maanden, de kas van den gemeente-ontvanger opnemen.

Daarvan wordt proces-verbaal opgemaakt, hetwelk aan den gemeenteraad wordt medegedeeld.

Art. 118. Burgemeester en wethouders schorsen, ontslaan en ontzetten de ambtenaren en bedienden, die zij bevoegd zijn aan te stellen.

Art. 119. Alle stukken, uitgaande hetzij van den raad, hetzij van burgemeester en wethouders, worden geteekend door den burgemeester en door den secretaris medegeteekend.

Wanneer het onderwerp in den raad is behandeld, wordt daarvan in het stuk melding gemaakt.

Art. 120. Wanneer besluiten van den raad of van burgemeester en wethouders afgekondigd moeten worden, geschiedt die afkondiging, hetzij van het raadhuis, hetzij aan de kerkdeuren bij het eindigen der godsdienstoefening, naar mate zulks gebruikelijk is, en wijders door aanplakking.

Die besluiten werken te rekenen van den vijfden dag na hunne afkondiging, ten ware een ander tijdstip van werking bij het besluit zelf mogt zijn bepaald.

De afkondiging geschiedt in den volgenden vorm:

» Burgemeester en wethouders van . . . . . maken
» bekend het navolgend besluit van" enz.

Art. 121. Burgemeester en wethouders zorgen voor het bewaren en handhaven van rust en orde in de gemeente.

In geval van onrustige beweging of wanneer er vrees voor stoornis der openbare rust mogt ontstaan, kan de burgemeester de hulp van de schutterij en van de militaire magt, die zich in de gemeente bevinden, vorderen.

Aan die vordering, welke zoo mogelijk schriftelijk geschiedt, moet worden voldaan.

De wijze en mate van die voldoening blijven aan den bevelhebber overgelaten.

Onverwijld geeft de burgemeester van het door hem ten deze verrigte kennis aan Onzen commissaris in de provincie.

Art. 122. De burgemeester is, bij het ontstaan van onrustige of oproerige beweging, bevoegd het onmiddellijk uiteengaan der te zamen geschoolde menigte te vorderen.

Wanneer daaraan, na twee maal herhaalde opvorderingen, niet dadelijk wordt voldaan, is hij bevoegd die menigte door den sterken arm uiteen te doen drijven, en de zoodanigen, die zich aan verzet schuldig maken, in bewaring te doen nemen en aan den officier van justitie overleveren.

Art. 123. De jaarwedde van den burgemeester wordt door Ons vastgesteld, op voordragt van Gedeputeerde Staten, na den gemeenteraad te hebben gehoord; de jaarwedde der wethouders door Gedeputeerde Staten, mede na den gemeenteraad te hebben gehoord.

Een gedeelte van die jaarwedde kan door burgemeester en wethouders tot presentie-geld afgezonderd, en als zoodanig, in evenredigheid der bijgewoonde vergaderingen, aan het einde des jaars onder hen worden verdeeld.

Art. 124. De burgemeester mag zich, zonder uitdrukkelijke vergunning van Onzen commissaris in de provincie, niet langer dan acht dagen van zijne woonplaats verwijderen.

Art. 125. In geval van afwezigheid of andere verhindering van den burgemeester om zijne betrekking waar te nemen, wordt hij vervangen door den wethouder dien hij daartoe heeft aangewezen.

Heeft die aanwijzing niet plaats gehad, gelijk mede bij het openvallen der burgemeesters-betrekking, wordt die betrekking tijdelijk waargenomen door den wethouder die de eerste in rang van dienst is.

Zoolang die waarneming plaats heeft, wordt een der raadsleden door den raad, met inachtneming der bepalingen van de artt. 64 en 66, belast met het waarnemen der betrekking van wethouder.

Dit laatste heeft ook plaats bij afwezendheid of verhindering van

eenen der wethouders, of bij het openvallen eener wethoudersbetrekking.

Art. 126. Indien een wethouder gedurende eene maand of langer den burgemeester vervangt, geniet hij voor dien tijd de aan dien post verbonden jaarwedde, ten ware de verhindering van den burgemeester om zelf dien post waar te nemen, mogt ontstaan door ziekte of door de vervulling van openbare diensten waarvoor geene bezoldiging of schadevergoeding wordt genoten.

In gelijker voege geniet een raadslid, dat gedurende eene maand of langer de betrekking van wethouder waarneemt, de jaarwedde aan die betrekking verbonden.

HOOFDSTUK IV.

Van den secretaris.

Art. 127. Om tot secretaris te kunnen worden benoemd, moet men Nederlander en meerderjarig wezen, in het volle bezit der burgerlijke en burgerschapsregten, en niet vallen in de termen van uitsluiting van de artt. 9, 63 n°. 4, en 64.

Art. 128. De secretaris wordt door den gemeenteraad benoemd, geschorst, ontslagen en ontzet.

Hij moet zijne woonplaats binnen de gemeente houden.

Art. 129. Wanneer Gedeputeerde Staten, in overeenstemming met den gemeenteraad, om gewigtige redenen het noodig oordeelen, dat de betrekkingen van burgemeester en secretaris eener gemeente aan denzelfden persoon worden opgedragen, doen zij daartoe aan Ons eene voordragt.

In zoodanig geval wordt de burgemeester door Ons tevens tot secretaris van die gemeente benoemd, en die ambtenaar door Ons geschorst, ontslagen en ontzet.

Art. 130. Bij het aanvaarden zijner betrekking, legt de secretaris in eene raadsvergadering, in handen van den burgemeester, op de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en de wetten
» des Rijks, en dat ik mijne betrekking getrouw, ijverig
» en eerlijk zal waarnemen.
» Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig! (Dat beloof ik!)'

Hij wordt tot dien eed (belofte) toegelaten, na alvorens te hebben afgelegd eenen eed (verklaring en belofte) van zuivering, overeenkomstig het voorschrift van art. 83 der Grondwet.

Art. 131. De secretaris mag zich, zonder uitdrukkelijke vergunning van burgemeester en wethouders, niet langer dan vier en twintig uren buiten de gemeente verwijderen.

In geval van afwezendheid of andere verhindering van den secretaris om zijne betrekking waar te nemen, gelijk mede bij het openvallen van den post van secretaris, wordt hij vervangen door een door den raad daartoe te benoemen raadslid.

Zoo de betrekkingen van burgemeester en secretaris in éénen persoon mogten zijn vereenigd, wordt in voormeld geval de secretaris vervangen door denzelfden persoon die met de waarneming der functien van burgemeester is belast.

Art. 132. Iemand, met de tijdelijke waarneming van den post van secretaris, gedurende eene maand of langer, belast zijnde, geniet voor dien tijd de aan dien post verbonden jaarwedde, ten ware de verhindering van den secretaris om zelf den post waar te nemen, mogt ontstaan door ziekte of door de vervulling van openbare diensten waarvoor geene bezoldiging of schadevergoeding wordt genoten.

Art. 133. De jaarwedde van den secretaris wordt door Gedeputeerde Staten vastgesteld, na den gemeenteraad te hebben gehoord.

Art. 134. De secretaris is belast met het houden van het procesverbaal der handelingen, zoowel van den gemeenteraad, als van burgemeester en wethouders, en met de bewaring van het archief der gemeente.

Hij houdt in een afzonderlijk register aanteekening van den dag, waarop de besluiten van den gemeenteraad of van burgemeester en wethouders, volgens art. 120, zijn afgekondigd.

Wijders gedraagt hij zich naar de voorschriften, die hem door den raad of door burgemeester en wethouders worden gegeven.

HOOFDSTUK V.

Van den gemeente-ontvanger.

Art. 135. De ontvanger der gemeente wordt door den raad benoemd, geschorst, ontslagen en ontzet.

Art. 136. Om gewigtige redenen kan door Gedeputeerde Staten magtiging worden verleend, om de betrekkingen van secretaris en gemeente-ontvanger aan denzelfden persoon op te dragen.

Die van burgemeester en gemeente-ontvanger zijn onvereenigbaar.

Art. 137. De bepalingen, vervat in de artt. 127 en 130, zijn op den gemeente-ontvanger van toepassing, met uitzondering der bepaling van art. 64, n°. 3.

Art. 138. Alvorens zijne betrekking te aanvaarden, stelt de gemeente-ontvanger eenen borgtogt, die minstens moet bedragen:
f 300, voor eenen ontvang van f 1000 tot beneden de f 3000;
f 400, voor idem van f 3000 tot beneden de f 5000;
f 600, voor idem van f 5000 tot beneden de f 7500;
f 800, voor idem van f 7500 tot beneden de f 10,000;
en *een twaalfde* gedeelte van den ontvang, indien dezelve meer dan f 10,000 bedraagt.

De borgtogt kan echter hoogstens op f 50,000 worden bepaald.

De borgtogt wordt gesteld door voldoende hypothecaire inschrijving op onroerende goederen, of door verband van een kapitaal ingeschreven in een der grootboeken van de nationale schuld, berekend naar de laatste prijscourant voor het successieregt vastgesteld en voorafgegaan aan de regeling in het volgend artikel gevorderd.

Voor gemeenten waar de ontvangst minder dan f 1000 bedraagt, kan de ontvanger volstaan met eenen personelen borgtogt, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten, te stellen voor een bedrag door den gemeenteraad te bepalen.

Art. 139. Telkens bij het openvallen dezer betrekking wordt het bedrag van den te stellen borgtogt door den raad, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, geregeld.

Tot grondslag van het bedrag, worden de waarschijnlijke jaarlijksche inkomsten, volgens den laatst vastgestelden staat van begrooting, genomen.

Art. 140. De acten van borgtogt moeten ten overstaan van eenen notaris worden verleden, en zijn onderworpen aan het vast regt van registratie.

Al de op die acten vallende kosten komen ten laste der ontvangers.

Art. 141. Wanneer, uit hoofde van vermeerdering van de jaarlijksche ontvangsten, of om eenigerlei andere reden, de raad den gestelden borgtogt niet genoegzaam acht, moet de ontvanger, binnen eenen door den raad te bepalen termijn, eene verhooging van borgtogt stellen, die geregeld wordt naar de beginselen, in de artt. 138 en 139 vermeld.

Bij gebreke van daaraan te voldoen, wordt hij door den raad ontslagen.

Art. 142. De ontvanger gedraagt zich naar de instructie, hem, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, door den raad gegeven, en is voor hare stipte uitvoering aansprakelijk.

Hij is rekenpligtig aan den gemeenteraad; hij mag geene betalingen doen, dan op bevelschriften, afgegeven overeenkomstig de artt. 160 en 161 dezer wet.

Art. 143. De jaarwedde van den gemeente-ontvanger wordt door Gedeputeerde Staten vastgesteld, na den gemeenteraad te hebben gehoord.

HOOFDSTUK VI.

Van de geldmiddelen der gemeente.

AFDEELING I.

Van de uitgaven der gemeente.

Art. 144. De gemeenteraad brengt jaarlijks op den staat van begrooting:

1°. de uitgaven, benoodigd ter vervulling van verpligtingen, voor de gemeente uit wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur en provinciale reglementen en verordeningen voortvloeijende;

2°. de uitgaven die uit aangegane verbindtenissen voortvloeijen; en

3°. alle uitgaven die voor de behoefte der gemeente noodig zijn.

Waar zulks door den gemeenteraad en door Gedeputeerde Staten noodig wordt geoordeeld, mogen, behalve de staat van begrooting die de geheele gemeente betreft, en waarop wordt gebragt *al* wat de algemeene belangen der gemeente aangaat, voor een of meer deelen der gemeente nog afzonderlijke staten van begrooting worden opgemaakt, op welke al de uitgaven worden gebragt die zoodanig deel der gemeente in het bijzonder betreffen.

Art. 145. Zoo het onderwerp van eene der, bij het 1ste lid van het voorgaand artikel bedoelde, verpligte uitgaven meer dan ééne gemeente betreft, dragen zij ieder in dezelve naar evenredigheid van het belang dat zij er bij hebben.

In geval van weigering, of van verschil over de evenredigheid van dat belang, en dien ten gevolge over de hoegrootheid van het in de uitgaven te dragen aandeel, wordt daarover beslist door Gedeputeerde Staten, behoudens beroep op Ons.

Indien echter het onderwerp verschillende provincien betreft, wordt door Ons beslist.

Art. 146. In geval de gemeenteraad zich aan de voldoening der uitgaven in n°. 1 van art. 144 genoemd tracht te onttrekken, door dezelve in het geheel niet, of slechts ten deele, op den staat van begrooting te brengen, geschiedt dit door Gedeputeerde Staten, na den gemeenteraad te hebben gehoord, en naar mate der behoeften.

AFDEELING II.

Van de ontvangsten der gemeente.

Art. 147. Alle ontvangsten, hoe ook genaamd, ten behoeve der gemeente, worden op de in art. 44 vermelde staten van begrooting gebragt.

Art. 148. Wanneer tot heffing van eenen personelen omslag magtiging is verleend, wordt het kohier van omslag, na de vaststelling, ten minste gedurende veertien dagen, ter secretarie der gemeente, ter inzage van de ingezetenen gelegd, na voorafgaande kennisgeving door burgemeester en wethouders, door afkondiging en aanplakking.

Gedurende dien tijd kunnen de ingezetenen, die zich bezwaard achten, hunne bezwaren schriftelijk inleveren bij den gemeenteraad, die, naar gelang zijner beslissing op dezelve, het ontworpen kohier zoo noodig wijzigt, en van zijne beslissing schriftelijk kennis geeft aan den belanghebbende, tegen bewijs van ontvangst.

Bij de inzending van het kohier ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten, legt de gemeenteraad al de bezwaarschriften over, die tegen hetzelve zijn ingekomen.

Art. 149. Binnen veertien dagen na de ontvangst der kennisgeving in het voorgaand artikel vermeld, kan hij, die zich met de beslissing van den gemeenteraad bezwaard acht, zijn bezwaar nader indienen aan Gedeputeerde Staten, die, na den gemeenteraad te hebben gehoord, daarover uitspraak doen.

Art. 150. De opcenten op 's Rijks belastingen ten behoeve der gemeente, worden ingevorderd naar de rijks-wetten.

De invordering der overige plaatselijke belastingen geschiedt naar de voorschriften der daarvoor bestaande wet en reglementen.

AFDEELING III.

Van de begrootingen en rekeningen der gemeenten.

Art. 151. Het dienstjaar voor de begrootingen van ontvangsten en uitgaven, en voor de rekeningen der gemeente, loopt van 1 Januarij tot en met 31 December.

Art. 152. Gelijke vorm en inrigting der begrootingen van ontvangsten en uitgaven, en van de rekeningen der gemeenten, worden, voor geheel de provincie, door Gedeputeerde Staten vastgesteld.

Art. 153. De rekening van den gemeente-ontvanger over het afgeloopen dienstjaar wordt, vóór het einde der maand Julij van het volgende jaar, door den gemeenteraad opgenomen, met de begrooting voor dat dienstjaar vastgesteld vergeleken, zoo noodig aangevuld en gezuiverd, en gesloten.

Vóór den 1sten September daaraanvolgende, wordt de gesloten rekening aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen.

Art. 154. De Gedeputeerde Staten, aanmerking op die rekening makende, deelen haar aan den gemeenteraad mede. Wanneer de gemeenteraad zich met die aanmerking vereenigt, wordt de rekening door Gedeputeerde Staten dienovereenkomstig verbeterd en vastgesteld. In het tegenovergestelde geval, wordt het geschil aan Onze beslissing onderworpen, en de rekening overeenkomstig Onze beslissing door Gedeputeerde Staten vastgesteld.

Art. 155. Vóór het einde der maand September, onderwerpen burgemeester en wethouders den staat van begrooting der ontvangsten en uitgaven der gemeente, voor het volgende dienstjaar, aan de beoordeeling en vaststelling van den gemeenteraad. Vóór het einde der maand October, wordt die staat ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten ingezonden.

Art. 156. Vóór het opzenden van de gemeente-rekening en van den staat van de begrooting aan Gedeputeerde Staten worden die stukken, door de zorg van burgemeester en wethouders, gedurende den tijd van tien dagen, op de secretarie der gemeente ter inzage gelegd van de ingezetenen, die daarvan door afkondiging en aanplakking worden verwittigd.

Bij het opzenden dier stukken aan Gedeputeerde Staten, voegen de gemeentebesturen daarbij de verklaring, dat aan het voorschrift van dit artikel is voldaan.

Art. 157. Geene betaling ten laste der gemeente-kas mag plaats hebben, dan wanneer daartoe een post van uitgaaf op den staat van begrooting is gebragt.

Geen der posten van uitgaaf op de begrooting voorkomende, mag worden overschreden, en geene af- en overschrijving plaats hebben, dan na magtiging van Gedeputeerde Staten, door den gemeenteraad verkregen.

Art. 158. Indien, ten gevolge van onvoorziene omstandigheden, de gemeenteraad oordeelt, dat eene uitgaaf moet worden gedaan, die niet kan worden begrepen onder eenen post, op den staat van begrooting gebragt, of waarvoor de op de begrooting uitgetrokken post niet toereikend is, en uit andere posten der begrooting niet kan worden aangevuld, doet hij aan Gedeputeerde Staten een voorstel om de begrooting daarmede aan te vullen, met voordragt, zoo noodig, van de middelen ter dekking gevorderd.

Art. 159. Wanneer onvoorziene omstandigheden zoodanige uitgaaf dadelijk vorderen, zonder dat eene magtiging van Gedeputeerde Staten kan worden afgewacht, besluit de gemeenteraad tot die uitgaaf, met vermelding der redenen, en zendt onverwijld een afschrift van zijn besluit aan Gedeputeerde Staten, met voordragt tot aanvulling der begrooting.

Ingeval zelfs de minste vertraging blijkbaar nadeel zou te weeg brengen, kunnen burgemeester en wethouders op hunne verantwoordelijkheid tot de uitgaaf besluiten. Zij geven dan, zonder verwijl, kennis van het verrigte aan den gemeenteraad, die overweegt of al dan niet de uitgaaf moet worden toegelaten.

In het eerste geval doet de gemeenteraad een voorstel aan Gedeputeerde Staten, om de begrooting daarmede aan te vullen. In het laatste geval kunnen burgemeester en wethouders hunne bezwaren bij Gedeputeerde Staten doen gelden.

Wanneer de Gedeputeerde Staten de uitgaaf goedkeuren, gelasten zij den gemeenteraad de begrooting daarmede aan te vullen.

Art. 160. De bevelschriften tot betaling, op last van burgemeester en wethouders af te geven, vermelden het onderwerp der betaling, en worden door den burgemeester en een der wethouders geteekend en van de medeteekening van den secretaris voorzien.

In de buitengewone gevallen in het voorgaande artikel bedoeld, wordt in de bevelschriften tevens van het in die gevallen genomen besluit melding gemaakt.

Art. 161. Zoo er weigering van, of vertraging in de betaling van de uitgaven, die de wet, algemeene maatregelen van inwendig bestuur of de provinciale reglementen en verordeningen ten laste der gemeente brengen, plaats heeft, gelasten Gedeputeerde Staten, na den gemeenteraad te hebben gehoord, des noodig, dat de uitgaaf dadelijk worde gedaan.

Deze beslissing vervangt alsdan het in art. 160 vermelde bevelschrift.

Op zijne persoonlijke verantwoordelijkheid, is de gemeenteontvanger verpligt, de daarbij bevolen betaling te bewerkstelligen.

Art. 162. Indien de gemeenteraad weigert eene uitgaaf, in het vorig artikel bedoeld, in de rekening toe te laten, wordt deze daarmede door de Gedeputeerde Staten aangevuld.

HOOFDSTUK VII.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 163. Alle geschillen tusschen Gedeputeerde Staten en gemeentebesturen opgerezen, worden door Ons, na ingewonnen advies van den Raad van State, beslist.

Art. 164. Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien zijn bevoegd alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige uitvoering van het IIde hoofdstuk dezer wet vereischt worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren, die uitvoering betreffende, te beslissen.

Zij nemen daarbij de voorschriften in acht door Ons gegeven.

Art. 165. Indien zulks uit hoofde van het tijdstip der afkondiging dezer wet mogt noodig geoordeeld worden, behouden Wij Ons voor, de bij hoofdstuk II bepaalde tijdstippen voor het opmaken der kiezerslijsten en voor de daarmede in verband staande verdere verrigtingen omtrent de kiezerslijsten, alsmede het tijdstip voor de eerste bijeenkomst der kiezersvergaderingen, te veranderen, ten einde de nieuwe gemeenteraden zoodra mogelijk worden verkozen.

Art. 166. De gemeentebesturen, volgens de bepalingen dezer wet daar te stellen, treden in werking op het door Ons te bepalen tijdstip.

Tot zoolang blijven de thans bestaande plaatselijke besturen en de verordeningen waarnaar het plaatselijk bestuur wordt uitgeoefend in wezen.

Art. 167. Na het optreden der nieuwe gemeentebesturen wordt, zoodra mogelijk, in de vergaderingen van de gemeenteraden en van burgemeesters en wethouders, door het lot beslist in welk jaar ieder lid van het gemeentebestuur zal aftreden.

Art. 168. Ook na het in werking brengen dezer wet, blijven, in gemeenten die niet met andere worden vereenigd, de thans aanwezige secretarissen, die niet tevens burgemeester zijn, en de gemeente-ontvangers in functie, voor zooverre zij de door deze wet gevorderde vereischten bezitten.

Voor zooverre de borgtogt, door de ontvangers gesteld, niet overeenkomt met de voorschriften dezer wet, zijn zij tot verbetering of aanvulling gehouden.

Art. 169. De berekening van de in artt. 3, 4 en 102 vermelde bevolking der gemeenten geschiedt naar den uitslag der laatste algemeene volkstelling.

Zoo, ten gevolge van dien uitslag, in eene gemeente het getal der wethouders of raadsleden moet worden vermeerderd, heeft

e aanvulling plaats voor zoodanigen korteren termijn, als ter eregelde toepassing van de artt. 68 en 69 noodig is.

In het omgekeerde geval, blijven de aanwezige wethouders of aadsleden tot de eerstvolgende aftreding in functie, en wordt bij ie gelegenheid hun getal verminderd.

Gegeven enz.

TABEL, behoorende bij art. 5 dezer Wet, aanwijzende de som, in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, te betalen, om kiezer te kunnen zijn.

Povincie *Noordbrabant.*

's Hertogenbosch	f 23
Eindhoven	21
Bergen op Zoom	19
Breda	18
In de overige gemeenten	12

Provincie *Gelderland.*

Arnhem	28
Zutphen	21
Tiel	20
Bommel	20
Nijmegen	18
Doesburg	18
Wageningen	17
In de overige gemeenten	12

Provincie *Zuidholland.*

's Gravenhage	47
Rotterdam	50
Schiedam	32
Dordrecht	30
Delft	25
Gorinchem	23
Leyden	20
Woerden	17
In de overige gemeenten	16

Provincie *Noordholland.*

Amsterdam	56
Purmerend	29
Alkmaar	27
Haarlem	25
Monnikkendam	25
Edam	24
Zaandam	22
Weesp	22
Medemblik	21
In de overige gemeenten	16

Provincie *Zeelnad.*

Middelburg	31
Goes	25
Zierikzee	24
In de overige gemeenten	16

Provincie *Utrecht.*

Utrecht	27
In de overige gemeenten	16

Provincie *Friesland.*

Leeuwarden	28
Sneek	24
Harlingen	23
Bolsward	21
In de overige gemeenten	15

Provincie *Overijssel.*

Zwolle	23
Kampen	22
Deventer	21
In de overige gemeenten	12

Provincie *Groningen.*

Groningen	f 24
In de overige gemeenten	15

Provincie *Drenthe.*

Assen	17
Meppel	18
In de overige gemeenten	10

Hertogdom *Limburg.*

Maastricht	17
Roermond	14
Venlo	13
In de overige gemeenten	10

LIJST van gemeentelijke ambtenaren en bedienden; — behoorende bij art. 106 van deze wet.

Directeuren, inspecteuren en hoofd-commiesen voor de gemeentelijke belastingen.

Ontvangers en collecteurs van belastingen en andere inkomsten der gemeente.

Gemeentelijke rentmeesters.

Gemeentelijke directeuren, commissarissen en agenten van politie, veld- en boschwachters.

Hoofd-directeurs en hoofd-opzigters van gemeentelijke werken en gebouwen.

Gemeentelijke bouwmeesters.

Gemeentelijke archivisten en bibliothecarissen.

Agenten of hoofd-inspecteurs van inkwartiering en kazernering.

Voorzitters, leden en secretarissen van collegien of commissien van administratie of toezigt over gemeentelijke kabinetten van kunst of zeldzaamheden en kruidtuinen, alsmede hoofd-directeuren, hoofd-opzigters en bewaarders over of van dezelve.

Voorzitters, leden en secretarissen van gemeentelijke schoolcommissien en van commissien van gemeentelijk geneeskundig toevoorzigt.

Curatoren en onderwijzers van gemeentelijke athenaea, Latijnsche en andere gemeentelijke scholen.

Gemeentelijke lectoren en andere onderwijzers in wis-, bouw-, ontleed- en vroedkunde en andere vakken van kunst of onderwijs.

Gemeentelijke doctoren, chirurgijns, verloskundigen en apothekers.

Gemeentelijke vee-artsen.

Gemeentelijke kostschoolhouders en kostschoolhouderessen.

Directeuren en keurders der lakenhallen en van andere inrigtingen in het belang van handel en fabricken.

[L. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij het 5de additionnele artikel der Grondwet is onder anderen bepaald, dat de gemeente-wet wordt voorgedragen in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet.

Naar het 138ste artikel moet die wet, nadat de Provinciale Staten zijn gehoord, regelen de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen, met inachtneming der voorschriften, in de verdere artikelen van de IIIde afdeeling van het IVde hoofdstuk der Grondwet vervat.

Ter voldoening aan het voorschrift van laatstgemeld artikel, zijn de Staten van al de provincien nopens dit onderwerp gehoord.

Hunne adviezen zijn met naauwgezetheid overwogen.

Dien ten gevolge ziet de Regering zich in staat gesteld, thans nevensgaand wets-ontwerp aan te bieden.

Bij het vervaardigen van hetzelve is uitgegaan van de navolgende hoofdbeginselen:

1°. De zelfstandigheid van de gemeentebesturen is steeds op den voorgrond geplaatst en in bescherming genomen, en aan de hoogere besturen is niet meer invloed op en gezag over de gemeentebesturen opgedragen, dan door het algemeen belang en dat der gemeenten zelven werd gevorderd. Dit kan onder anderen blijken uit de artt. 71 het 1ste lid, 72, 78, 107, 118, het laatste gedeelte van het 1ste lid van art. 123, artt. 128 en 135.

2°. De dagelijksche leiding en uitvoering der zaken kan aan een talrijk collegie niet worden opgedragen, daardoor niet worden uitgeoefend.

In deze wet is die belangrijke bemoeijing niet aan den Burge-

meester alleen toevertrouwd, maar daartoe is een collegie geroepen, waarin aan den burgemeester en naast hem aan eenige leden uit den raad, onder den naam van wethouderen, gekozen, eene plaats is toegekend.

De burgemeester is uitsluitend belast met de uitvoering van al hetgeen door de uitvoerende magt wordt voorgeschreven. Het collegie van burgemeester en wethouderen daarentegen is geroepen, om gevolg en uitvoering te geven aan alle besluiten van den raad. In dat collegie hebben de leden uit den raad steeds de meerderheid, de burgemeester in den regel, en zoolang maar mogelijk, slechts één stem.

3°. Doorgaande, maar meer bijzonder in het VIde hoofdstuk, zijn al zoodanige bepalingen gemaakt, die gevorderd worden door art. 141 der Grondwet en bestemd zijn, om die verhouding tusschen de Gedeputeerde Staten en de gemeentebesturen vast te stellen, die bij het aangehaalde artikel der Grondwet wordt gevorderd.

Na vermelding dezer algemeene hoofdbeginselen, is ter toelichting van bijgaand wets-ontwerp het navolgende dienende.

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling der gemeentebesturen.

Art. 1. De benamingen der onderscheidene deelen van de gemeentebesturen zijn op dit oogenblik onderling zeer verschillende. Er zijn, behalve de gemeenteraden, burgemeesters en wethouders, burgemeesters en schepenen, burgemeesters en assessoren, en in eene provincie grietmannen, assessoren en grietenijraden.

Het wordt noodig geacht, voor al de gemeenten die benamingen gelijkluidend te maken.

Die van *gemeenteraad* is reeds bij de Grondwet aangewezen.

Voor het zoogenaamd collegie van dagelijksch bestuur, wordt die van *burgemeester en wethouders* het voegzaamst gekeurd.

Art. 2. De wijze van benoeming van den burgemeester en de raadsleden is hierbij gesteld overeenkomstig art. 139 der Grondwet.

Wat de wethouders betreft, worden zij, of de onder andere benaming met hen gelijkstaande ambtenaren, tot dusverre aangesteld, in de steden door den Koning, en ten platten lande door 's Konings commissaris in de provincie.

Daar voortaan het onderscheid tusschen steden en gemeenten zal wegvallen, wordt het eigenaardig geoordeeld, de wethouders in het vervolg *alle* door den Koning te doen benoemen.

Het getal van de hier onder de benaming van *wethouders* bedoelde ambtenaren bedraagt thans, in de onderscheidene gemeenten, minstens *twee* en hoogstens *vier*.

Dit minimum en maximum wordt voldoende geacht.

Doch nu wordt een algemeen beginsel nopens dat getal in verhouding tot de bevolking der gemeenten voorgedragen.

Dien ten gevolge zal evenwel, onverminderd eenige weinige uitzonderingen, dat getal overal blijven zoo als het thans bestaat.

Art. 4. Het getal der raadsleden, de leden van het collegie van dagelijksch bestuur daaronder begrepen, is thans op ten minste *zeven* en ten hoogste *veertig* leden bepaald.

Doch overigens is dat getal onderling zeer uiteenloopende, vermits bij de regeling daarvan geen algemeen beginsel is gevolgd.

Het daarstellen van zoodanig beginsel is intusschen wenschelijk.

Daarom wordt hetzelve hier voorgedragen, in verhouding tot de bevolking van iedere gemeente; terwijl het thans bestaande minimum en maximum daarbij als uiterste grenzen zijn behouden.

HOOFDSTUK II.

Van de kiezers ter benoeming van de raadsleden.

In het algemeen zijn de in dit hoofdstuk voorkomende bepalingen mutatis mutandis gelijkluidend met die, welke in het aangeboden *nader* ontwerp van kieswet worden gevonden. Ter vermijding van noodelooze herhalingen, gedraagt de Regering zich, ten aanzien der in dit hoofdstuk vervatte bepalingen, over het geheel, aan de toelichtingen, die bij de aanbieding zoo van het *eerste* als van het *nadere* ontwerp van kieswet zijn gegeven.

Alleenlijk diegene der nu voorgedragen wordende bepalingen, welke van den inhoud van het *nader* ontwerp van kieswet in eenig belangrijk opzigt afwijken, zullen, voor zooveel de aard der zaak dit vordert, bij deze worden toegelicht.

AFDEELING I.

Van de vereischten.

Art. 3. De bepalingen, hierbij voorgedragen, zijn overgenomen uit art. 139 alinea 3, in verband met art. 76 der Grondwet.

De belasting-sommen, in de tabel gebragt, zijn gesteld op de juiste helft van die, welke in het nader ontwerp van kieswet voorkomen.

AFDEELING II.

Van de kiezerslijsten en van de rondzending der stembriefjes.

Bij art. 68 wordt voorgedragen de aftreding der raadsleden te doen plaats hebben op den 2den Januarij.

Daarom wordt het nuttig geacht, de kiesvergaderingen ter benoeming van raadsleden, in de plaats van aftredende, op den derden Dingsdag van October te doen houden.

Langs dien weg blijft er genoegzame tijdruimte voor de toepassing, des noodig, van de in arrt. 60 en 61 vervatte bepalingen.

In verband met dit doel (de *gewone* bijeenkomst namelijk der kiezers op den derden Dingsdag van October) zijn de onderscheidene bepalingen, in deze afdeeling voorkomende, geregeld.

Daarbij is tevens bijzonderlijk in het oog gehouden, dat de regeling zoodanig moest geschieden, dat al de ten deze in aanmerking komende verrigtingen, niet alleen in gemeenten van eene kleinere, maar ook in die van eene zeer uitgebreide bevolking behoorlijk kunnen geschieden.

AFDEELING III.

Van de kiezers-vergaderingen.

Art. 35. In zeer bevolkte gemeenten zal het getal kiezers *te* groot zijn om hen in één vergadering te doen bijeenkomen. Dit zou ligtelijk stoornis in den geregelden loop der verrigtingen kunnen te weeg brengen en daarenboven voor het houden der vergadering te veel tijd vorderen.

Daarom wordt hier aan den gemeenteraad de bevoegdheid toegekend, om, dit noodig oordeelende, de kiezers-vergadering in eene *hoofd-afdeeling* en in *onder-afdeelingen* te splitsen.

Art. 37. Ten aanzien van het hierbij bepaalde, zie men de bij den aanvang der behandeling van de tweede afdeeling gegevene inlichting.

Art. 38. Deze bepaling is noodig geacht, vermits, volgens art. 37, de *gewone* kiezers-vergadering slechts eens in de drie jaren zal bijeenkomen.

Art. 40. Daar het mogelijk is, dat, in deze of gene gemeente, door buitengewone oorzaken, geen lid van het plaatselijk bestuur zou zijn te vinden, om de voorbereidende werkzaamheden der kiezersverrigting behoorlijk te doen uitvoeren en bij het bureau van stemopneming voor te zitten, is, voor zoodanig onverhoopt geval, hier een middel van voorziening daargesteld.

Art. 48. Het is noodig dat, alvorens de stembriefjes geopend worden, men de zekerheid bekome, of en in hoeverre derzelver getal overeenstemt met dat der personen, die een stembriefje hebben ingeleverd.

Voor het geval, dat meer of minder briefjes in de bus mogten worden gevonden, zijn de noodige voorzieningen alhier gebragt.

Dienvolgens zal, wanneer het bedoelde geval zich bij de eerste stemming opdoet, en het verschil in het getal der briefjes, naar het oordeel van het bureau van stemopneming, geacht moet worden van invloed te kunnen zijn om den uitslag der stemming twijfelachtig te maken, eene herstemming, op de wijze bij artt. 53, 54 en 55 voorgeschreven, plaats vinden.

Doet zich voormeld verschil voor bij de *herstemming*, zoo wordt door Gedeputeerde Staten beslist, of er al dan niet tot eene nadere herstemming moet worden overgegaan.

Laatstgemelde bepaling is noodig, omdat, wanneer er reeds *twee* stemmingen hebben plaats gehad, niet dan bij *volstrekte noodzakelijkheid* nog tot eene nadere stemming moet worden overgegaan.

Bij eene derde stemming toch kan het ligtelijk gebeuren, *dat*, door mindere belangstelling van de zijde der kiezers, de verkiezing ten slotte met een betrekkelijk gering aantal stemmen zou geschieden.

Hieraan moet men zich niet dan bij gebleken *volstrekte noodzakelijkheid* blootstellen.

Of die noodzakelijkheid al of niet bestaat, zal door Gedeputeerde Staten worden beoordeeld.

Art. 55. Zoo bij de herstemming nog maar één raadsplaats is te vervullen, zal de uitslag dier herstemming, die dan slechts over twee personen gaat, òf *volstrekte* meerderheid ten behoeve van een hunner, òf *staking van stemmen* te weeg brengen.

Moeten daarentegen, bij de herstemming, bijv. twee raadsplaatsen worden vervuld, dan behoort te worden herstemd over de vier personen A, B, C en D, die bij de *eerste* stemming de betrekkelijke meerderheid hebben verkregen. Gesteld nu, dat aan de herstemming honderd kiezers deel nemen, zoo is het mogelijk dat de uitslag daarvan zal zijn, dat ieder van die personen (A, B, C en D) vijftig stemmen erlangt, of wel dat, ten gevolge van nulliteit van sommige stembriefjes,

A 50 stemmen,
B 49 »
C 48 » en
D 47 » verkrijgt.

Zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der Gemeentebesturen.
(Memorie van Toelichting.)

Niemand hunner heeft dan de *volstrekte* meerderheid verkregen.

Het is intusschen, om de bij art. 48 vermelde reden, van belang te achten, de bepalingen dezer wet zoodanig in te rigten, dat, in den regel, de verkiezingen in *twee* stemmingen afloopen.

Daarom is hier het beginsel aangenomen, dat, bij de *tweede* stemopneming, de benoeming bij betrekkelijke meerderheid van stemmen plaats heeft, met aanwijzing tevens hoedanig bij gelijkheid van stemmen zal worden gehandeld.

Art. 56. Het is mogelijk, dat, ter gelegenheid van het vervullen van raadsplaatsen, die door de gewone aftreding zullen openvallen, ook moet worden overgegaan tot het vervullen van door buitengewone oorzaken vacant geworden raadsplaatsen, waarvan de laatste bekleeders niet tot de ophanden zijnde aftreding zouden hebben behoord.

In zoodanig geval geschieden de verkiezingen ten aanzien der laatstgemelde raadsplaatsen, voor eenen korteren dan den gewonen termijn van zes jaren.

Om die redenen worden de alhier gestelde bepalingen noodig geacht.

Art 57. Bij dit artikel zijn onder anderen de noodige maatregelen voorgeschreven ten aanzien der bewaring gedurende zekeren tijd van de stembriefjes.

Dit is geschied, omdat het als mogelijk kan worden ondersteld, dat ten gevolge van opkomende bezwaren tegen de verkiezing, de inzage dier briefjes noodig zij.

Ten einde het onderzoek van dezelve dan met vrucht kunne plaats hebben, is gezorgd, dat zoowel de bij de eerste stemming als bij de herstemming ingeleverde briefjes, gelijk mede die, welke geheel of ten deele van onwaarde zijn verklaard, behoorlijk van elkander afgezonderd worden gehouden.

Art. 60. Het is noodig, dat voor het inbrengen van bezwaren, zoo bij den gemeenteraad als bij anderen tegen de gedane verkiezing ontstaan, een vaste termijn worde bepaald, ten einde het niet gedurende te geruimen tijd onzeker blijve, of aan de gedane verkiezing al dan niet gevolg kan worden gegeven.

Art. 61. Bij dit artikel, hetwelk bepalingen bevat ten aanzien van het gevolg, dat aan ingebragte bezwaren moet worden gegeven, is, in verband met het doel, vermeld bij de toelichting van het vorige artikel, een uiterlijke termijn voor het nemen der beslissing bepaald. Tevens is, zoowel hier als bij art. 59, voorgesteld, om spoedig de kiezers nader te doen bijeenroepen om tot het doen eener nieuwe keuze over te gaan.

Langs dien weg zal de opengevallen raadsplaats zoodra mogelijk kunnen worden vervuld.

HOOFDSTUK III.

Van de gemeentebesturen.

AFDEELING I.

Van de vereischten om tot lid van het gemeentebestuur te worden benoemd.

Art. 62. Bij art. 5 is, als vereischte voor de kiezers, onder anderen bepaald, dat men in de gemeente zijne woonplaats moet hebben, en ten minste gedurende het laatste jaar, aan het vaststellen of herzien der kiezerslijsten voorafgegaan, moet gehad hebben.

Desniettemin wordt bij dit 62ste artikel in dit opzigt voor de leden van het gemeentebestuur alleenlijk gevorderd, dat men (behoudens de uitzondering vervat in art. 67) ingezeten zij der gemeente.

Voor de leden van het gemeentebestuur wordt dus geene voorafgaande inwoning gevorderd.

Dit is geschied: *eensdeels*, om in kleinere gemeenten de keuze van raadsleden zoo min mogelijk te belemmeren — en *anderdeels*, omdat voor grootere gemeenten die bepaling als het ware overbodig kan worden geacht, dewijl daar in den regel wel steeds tot raadsleden ingezetenen zullen worden gekozen, die gedurende zelfs meer dan een jaar, aan het vaststellen of herzien der kiezerslijsten voorafgegaan, in de gemeente gewoond zullen hebben.

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 64. Ofschoon er geene redenen bestaan, om aan de hoogeraren of lectoren bij de instellingen van hooger onderwijs, niet te vergunnen gelijktijdig leden van den raad te zijn, is het echter voor de behoorlijke waarneming dier betrekkingen noodig te bepalen, dat de vereeniging van dezelve met de betrekking van burgemeester of wethouder niet wordt toegelaten.

Art. 65. Het is oneigenaardig, dat de burgemeester tevens officier zij bij de schutterij, vermits de schutterij ondergeschikt is aan den burgemeester en in tijden van onrust de burgemeester en de bevelhebber, zoowel als de overige officieren der schutterij, zeer verschillende bemoeijingen te vervullen hebben.

Art. 67. Deze bepaling is in het belang der behoorlijke vervulling van de burgemeesters-betrekkingen ter neder gesteld, met het oog op art. 67 der Grondwet.

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting der leden van het gemeentebestuur.

Art. 68. Volgens de Grondwet worden de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor vier, en die van de Provinciale Staten voor zes jaren verkozen.

Men acht het wenschelijk den termijn van zitting der raadsleden op niet minder tijd, dan dien welke voor de leden der Provinciale Staten is vastgesteld, te bepalen.

Uit dien hoofde wordt aan de verkozen leden voor zes jaren zitting verleend, met de bepaling, dat de aftreding van de helft dier leden om de drie jaren zal plaats hebben.

Art. 69. In verband tot art. 68, is de tijd van zitting van burgemeester en wethouders almede op zes jaren en de aftreding op de helft, telke drie jaren, bepaald.

Art. 71. Het hierbij bepaalde is noodzakelijk: in de *eerste* plaats, om uit te maken dat een raadslid de bevoegdheid heeft zijn ontslag te nemen, waartoe eene uitdrukkelijke bepaling der wet wordt gevorderd, — en in de *tweede* plaats, omdat de wijze waarop van dat regt gebruik moet worden gemaakt, insgelijks door de wet behoort te worden geregeld. Volgens de thans nog bestaande verordeningen kan geen raadslid ontslag erlangen dan met goedkeuring der Gedeputeerde Staten.

Art. 73. Deze bepalingen worden voorgedragen ten einde de raad steeds zooveel mogelijk voltallig zij.

AFDEELING IV.

Van de vergaderingen en beraadslagingen der gemeenteraden.

Art. 76. Het alhier voorkomende formulier is ingerigt in gelijker voege als dat, hetwelk in art. 125 der Grondwet voor de leden der Provinciale Staten is voorgeschreven, met eene bijvoeging die geacht wordt uit den aard der zaak voort te vloeijen.

Art. 79. Het is noodig alhier de vereischte bepalingen op te nemen voor het onverhoopte doch mogelijke geval, dat, na twee achtereenvolgende oproepingen, de meerderheid der in bediening zijnde raadsleden niet ter vergadering mogt verschijnen.

Artt. 82 *tot* 85. Deze artikelen regelen de wijze, waarop gestemd moet worden bij de benoeming, keuze of voordragt van personen.

Zij rusten hoofdzakelijk op de beginselen,

dat voor de benoeming, keuze of voordragt van iederen persoon afzonderlijk wordt gestemd;

dat, zoo het getal der stembriefjes grooter of kleiner is, dan dat der gestemd hebbende leden, er tot eene nieuwe stemopneming wordt overgegaan;

dat er twee geheel vrije stemmingen zijn;

en dat bij staking der stemmen het lot beslist.

Art. 87. Deze bepaling is ingerigt overeenkomstig de beginselen, die in art. 101 der Grondwet voor de Staten-Generaal worden gevonden.

Art. 89. Men acht het nuttig, dat in het algemeen de raadsvergaderingen in het openbaar worden gehouden, mits dit voorgeschreven of toegelaten worde onder al zoodanige bepalingen, als zullen kunnen strekken om ongelegenheden te voorkomen.

Naar men vertrouwt, zal het voorgedragene aan het doel beantwoorden.

Art. 93. Het is welligt niet overal noodig presentie-geld aan de raadsleden toe te kennen.

De ondervinding heeft evenwel geleerd, dat het op zeer vele plaatsen zeer heilzaam heeft gewerkt, en bevorderlijk is geweest aan de orde en voltalligheid der vergaderingen.

Daarom is hier bepaald, dat hetzelve, op voordragt van den gemeenteraad, door Gedeputeerde Staten kan worden toegestaan.

AFDEELING V.

Van de bevoegdheid van den gemeenteraad.

Art. 94 is ingerigt naar de woorden, voorkomende in den aanvang van art. 140 der Grondwet.

Art. 95. De aanvang van dit artikel rust op art. 142 der Grondwet.

Sedert een ruim aantal jaren worden alleen de tariven voor de plaatselijke belastingen door den Koning goedgekeurd, en de reglementen, waarnaar de heffing moet geschieden, slechts aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen.

Daar nu art. 142 wel vordert, dat de besluiten der gemeente-

besturen tot het invoeren of wijzigen eener plaatselijke belasting aan 's Konings goedkeuring onderworpen worden, maar niet dat zulks ook geschiede ten aanzien van de verordeningen, die door het gemeentebestuur tot uitvoering van die besluiten worden daargesteld; zoo wordt, ter vermijding zooveel mogelijk van centralisatie, bij dit artikel voorgesteld, om het thans bestaande beginsel ook voor het vervolg te behouden.

Daardoor zal tevens vermeden worden, dat niet soms voor weinig belangrijke veranderingen in die reglementen 's Konings goedkeuring behoeve te worden gevraagd.

Art. 96. Bij het 2de lid van art. 142 der Grondwet is bepaald, dat de wet algemeene regels geeft ten aanzien der plaatselijke belastingen.

Men was aanvankelijk voornemens die regelen in deze wet op te nemen, ten einde haar volledig te maken. Men heeft daarvan moeten afzien: allereerst, omdat ten dezen opzigte in onderscheiden bijzonderheden dient te worden getreden, en daardoor eene ruime plaats in deze wet zou worden ingenomen; — vervolgens, omdat deze regelen dienen zamen te hangen met de beginselen en algemeene voorschriften van 's Rijks belastingen, en deze welligt binnen kort wijziging zullen ondergaan; — eindelijk, omdat dit onderwerp, bij afzonderlijke wet geregeld, later beter gewijzigd en veranderd kan worden naar de behoeften.

Om die reden is het beter geacht dit punt voor afzonderlijke regeling af te scheiden.

Art. 97. De bepaling, vervat in het 1ste lid van dit artikel, is ontleend uit art. 141 der Grondwet.

Ten aanzien van het 6de lid wordt opgemerkt, dat het alhier is opgenomen, omdat de daarbij bedoelde emolumenten of vergeldingen niet als belastingen kunnen worden beschouwd, aangezien zij voldaan worden voor diensten, in bepaalde gevallen aan ingezetenen bewezen.

Art. 142 der Grondwet is op dezelve niet toepasselijk.

Desniettemin wordt het noodig geoordeeld, dat derzelver inning niet dan na verkregen goedkeuring van Gedeputeerde Staten kunne plaats hebben.

Het 7de lid is, in verband tot de in de 3de afdeeling van hoofdstuk VI dezer wet voorgedragen bepalingen, alhier gebragt ter voldoening aan het voorschrift der artt. 141 en 143 der Grondwet.

Art. 98. Niet dan nuttig kan het zijn, dat Gedeputeerde Staten met de verordeningen, die de gemeenteraad omtrent de huishouding der gemeente wil uitvaardigen, vóór derzelver uitvoering bekend worden gemaakt.

Indien bij Gedeputeerde Staten omtrent die verordeningen gewigtige bedenking mogt ontstaan, zijn zij alsdan in staat daarop dadelijk de aandacht van den gemeenteraad te vestigen, en, des noodig, onverwijld een voorstel tot schorsing of vernietiging der verordening te doen.

Dit zal kunnen strekken om zooveel mogelijk het onaangename te vermijden, dat er voor eenen gemeenteraad steeds in gelegen is, eene reeds uitgevoerde verordening te zien schorsen of vernietigen.

In voorschreven zin zijn deze bepalingen ontworpen, die de noodige uitzondering in zich bevatten ten aanzien van verordeningen, zoo bijzonderen spoed vereischende, dat aan dezelve dadelijk gevolg moet worden gegeven.

Art. 99. Het is noodig aan de gemeentebesturen de bevoegdheid toe te kennen, om bij hunne verordeningen straffen te bedreigen.

Dit is in der tijd geschied bij artt. 4 en 5 der wet van 6 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 12).

Bij voormeld 4de artikel is de hoegrootheid der te bedreigen straffen in verband gebragt met de omstandigheid, of de steden al dan niet bevoegd waren een of meer leden van de Provinciale Staten voor den stedelijken stand te kiezen.

Ten gevolge der plaats gehad hebbende herziening van de Grondwet, zal deze bevoegdheid overal ophouden, en uit dien hoofde zal, in vervolg van tijd, de wet van 6 Maart 1818 uit dit oogpunt niet meer uitvoerbaar zijn.

Van daar de noodzakelijkheid, om bij deze wet dit onderwerp nader te regelen.

Bij art. 5 der bestaande wet was aan den Koning de bevoegdheid toegekend, om, in de daarbij gemelde gevallen, voor de plaatselijke verordeningen hoogere dan de bij art. 4 opgenoemde straffen toe te laten, mits niet te boven gaande eene boete van honderd gulden, of eene gevangenis van ten langste veertien dagen, of zoodanige boete en gevangenis te zamen.

Thans wordt voorgesteld, de toekenning dier bevoegdheid achterwege te laten, maar daarentegen het in art. 4 der bestaande wet voorkomende maximum te verhoogen. Hetzelve is uit dien hoofde gesteld op eene boete van vijf en zeventig gulden en eene gevangenis van zeven dagen, afzonderlijk of wel beide straffen te zamen genomen.

Met het doel om te voorzien in eene sedert genomen tijd ondervonden leemte, wordt, ten slotte van het onderwerpelijke artikel, voorgesteld de gemeenteraden bevoegd te verklaren, om in hunne verordeningen omtrent de huishouding der gemeente ook te mogen bedreigen verbeurd-verklaring, vernietiging of opruiming van voorwerpen, in strijd met die verordeningen bezeten of daargesteld.

Art. 104. De 1ste alinea van dit artikel is ingerigt in overeenstemming met den inhoud van het slot van art. 13 des Burgerlijken Wetboeks.

Art. 106. Het alhier voorgedragene ten aanzien der wijze van benoeming van de geneeskundigen enz. voor armbesturen, enz., stemt overeen met de thans nog bestaande bepalingen.

Wijders is bij dit artikel de noodige bepaling opgenomen, om aan te wijzen voor welke ambten en bedieningen de benoeming door den gemeenteraad zal geschieden.

Art. 107. Bij de nog bestaande reglementen wordt voor het ontslag van door den raad aangestelde gemeentelijke ambtenaren de goedkeuring van Gedeputeerde Staten gevorderd.

Nu wordt voorgesteld, om voortaan die goedkeuring niet meer te vorderen.

Art. 108. Deze bepaling wordt voorgedragen ter voldoening aan het laatste lid van art. 140 der Grondwet.

Art. 109. Het hierbij voorgeschrevene wordt noodig geacht, om onwil of nalatigheid bij de besturen krachtdadiglijk tegen te gaan.

AFDEELING VI.

Van de bevoegdheid van burgemeester en wethouders.

Art. 110. Voor den spoedigen en krachtdadigen gang in de uitvoering van de hier vermelde verordeningen is deze bepaling noodzakelijk.

Art. 111. In navolging van hetgeen bij art. 137 der Grondwet nopens de betrekking van 's Konings commissaris ten aanzien van het collegie van Gedeputeerde Staten is bepaald, wordt het noodig geoordeeld aan den burgemeester, onverschillig of hij al dan niet lid van den raad zij, stem in het collegie van burgemeester en wethouders te verleenen.

In het belang eener behoorlijk spoedige afdoening van zaken, heeft men vermeend hem zelfs dan, wanneer, in het ten slotte van het onderwerpelijke artikel vermeld geval, de stemmen staken, eene beslissende stem te moeten toekennen.

Art. 112. Het in § *d* van dit artikel opgenomen beginsel wordt van belang geacht, om allen twijfel weg te nemen of de gemeenteraad, dan wel het collegie van burgemeester en wethouders, met de behandeling van dit of dat onderwerp is belast.

Art. 120. Tot dusverre bestonden geene voorschriften omtrent het tijdstip, waarop verordeningen van plaatselijke besturen verhindende worden.

Daartoe worden nu eenige nuttig geachte bepalingen voorgedragen.

Artt. 121 *en* 122. Het is noodig, niet alleen te bepalen, dat de burgemeester, bij onrustige beweging of vrees voor stoornis der openbare rust, beschikking hebbe over de gewapende magt; maar tevens vast te stellen, welke formaliteiten moeten worden in acht genomen, alvorens de gewapende magt krachtdadiglijk te werk ga.

Art. 123. Tot hiertoe waren de jaarwedden der leden van het collegie van dagelijksch bestuur in de steden geregeld door den Koning, en in de gemeenten ten platten lande door Gedeputeerde Staten. Voor het vervolg, wordt het doelmatig geoordeeld, hieromtrent de bepalingen vast te stellen, die in dit artikel worden voorgedragen.

HOOFDSTUK IV.

Van den secretaris.

Art. 128. Thans geschiedt de benoeming van den secretaris, voor al de gemeenten, door den Koning.

Ter vereenvoudiging wordt voorgesteld, om, behoudens de alhier vermelde uitzondering, voortaan de benoeming van den secretaris door den gemeenteraad te doen bewerkstelligen.

Art. 129. Ofschoon de Regering het daarvoor houdt, dat in den regel de vereeniging der betrekkingen van burgemeester en secretaris in éénen persoon niet wenschelijk, zelfs schadelijk is, kunnen zich echter gevallen opdoen, waarin die vereeniging onvermijdelijk is.

Aan deze reden is de alhier gebragte bepaling haren oorsprong verschuldigd.

Art. 133. Soortgelijke toelichting als ten aanzien van art. 123 is gegeven, is ook hier van toepassing.

HOOFDSTUK V.

Van den gemeente-ontvanger.

Art. 135. Volgens de nog bestaande bepalingen, wordt de

ontvanger in de steden benoemd door den raad, en die in de gemeenten ten platten lande door Gedeputeerde Staten, op voordragt van den raad.

Nu wordt voorgesteld om die ambtenaren overal door den gemeenteraad te doen benoemen.

Art. 138 *en* 139. Het is noodig de hoofdbeginselen ten aanzien van den door den gemeente-ontvanger te stellen borgtogt in de wet op te nemen.

Art. 143. Thans worden de jaarwedden der ontvangers voor de steden bepaald door den Koning, en die voor de gemeenten en platten lande door Gedeputeerde Staten.

Ter vereenvoudiging wordt nu voor de toekomst eene bepaling in anderen zin voorgedragen.

HOOFDSTUK VI.

Van de geldmiddelen der gemeente.

AFDEELING I.

Van de uitgaven der gemeente.

Art. 144. Naar de Regering vertrouwt, is de omschrijving, in het *eerste* gedeelte van dit artikel voorkomende zoodanig ingerigt, dat daarin al de op de begrooting te brengen posten van uitgaaf zijn vervat.

Het *tweede* gedeelte van dit artikel strekt niet alleen om voor het vervolg toe te laten hetgeen thans met der daad in de provincie *Friesland* plaats heeft; maar ook ter bevordering van de uit vele oogpunten wenschelijke vereeniging van gemeenten, tegen welke vereeniging hier en daar de in onderscheidene opzigten uiteenloopende finantiele aangelegenheden der thans op zich zelf staande gemeenten, anders eenen hinderpaal zouden opleveren.

Artt. 145 *en* 146. Het is noodig de vereischte voorzieningen daar te stellen voor het geval, dat bij de in de zaak betrokken gemeenteraden verschil mogt bestaan over het aandeel, hetwelk zij in de aan hen opgelegde uitgaven moeten dragen.

Evenzeer is het noodig de vereischte voorschriften te geven voor het onverhoopte geval, dat zij weigerachtig mogten zijn, die uitgaven op den staat van begrooting uit te trekken.

AFDEELING III.

Van de begrootingen en rekeningen der gemeente.

Deze afdeeling wordt voorgedragen ook ter voldoening aan het bepaalde bij art. 143 der Grondwet.

Art. 156. Het wordt nuttig geoordeeld, om den staat van begrooting en de gemeente-rekening ter inzage van de ingezetenen te doen leggen, voor dat zij ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten worden ingezonden.

Langs dien weg zullen de ingezetenen het best in de gelegenheid worden gesteld, om, zoo zij gewigtige bedenkingen hebben, die kenbaar te maken voordat evengemelde stukken worden goedgekeurd.

Art. 159. Deze bepalingen worden vereischt om zooveel mogelijk in alle onvoorziene, spoed-vorderende gevallen te voorzien.

Artt. 161 *en* 162. Het is niet genoegzaam, dat, volgens art. 145 en 146, de vereischte sommen, bij weigering der gemeenteraden om zulks te doen, door Gedeputeerde Staten op de begrooting worden uitgetrokken: — er moeten ook voorschriften worden gegeven, om, bij onwil van den gemeenteraad, de betaling dier gelden en de toelating van dezelve in de rekening te doen bewerkstelligen.

HOOFDSTUK VII.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 164. Men heeft getracht dit wets-ontwerp, ook voor zooveel het IIde hoofdstuk betreft, volledig te doen zijn.

Maar desniettemin is het mogelijk dat de ondervinding zal doen zien, dat zich omtrent de uitvoering der in dat hoofdstuk vervatte bepalingen eenig geschil of bezwaar kan opdoen.

De beslissing daarvan kan welligt dan, voor den regelmatigen afloop der werkzaamheden, veel spoed vorderen.

Uit dien hoofde wordt in dit artikel voorgesteld, om de bevoegdheid tot het beslissen van die geschillen of bezwaren, gelijk mede tot het nemen van al zoodanige maatregelen, als tot rigtige uitvoering dier bepalingen vereischt worden, aan Gedeputeerde Staten op te dragen.

Art. 165. Het is mogelijk, dat deze wet op zoodanig tijdstip wordt tot stand gebragt, dat de nieuwe gemeenteraden vroeger dan op den derden Dingsdag van de maand October (zie art. 37) zouden kunnen worden benoemd.

Doch alsdan zouden de tijdstippen, bij het IIde hoofdstuk voor de daarbij vermelde onderscheidene verrigtingen bepaald, moeten worden vervroegd.

Ten einde daartoe, des vereischt, bevoegdheid besta, is daaromtrent de noodige bepaling hier gebragt.

Art. 166. De nieuwe gemeentebesturen kunnen niet in werking komen, voor en aleer de gemeenteraden verkozen en de burgemeesters en wethouders benoemd zullen zijn.

Ten einde den regelmatigen overgang te waarborgen, zijn hier de vereischte maatregelen van voorziening gebragt, waarbij is uitgegaan van het standpunt, dat het, om alle verwarring te voorkomen, meest verkieslijk is om, zoolang de thans bestaande gemeentebesturen in wezen blijven, ook de thans bestaande verordeningen, waarnaar het plaatselijk bestuur wordt uitgeoefend, in wezen te laten.

Art. 167. Deze bepaling wordt vereischt ter behoorlijke invoering van hetgeen bij artt. 68 en 69 dezer wet is voorgeschreven.

Art. 168. Ten einde niet noodeloos personen, die nu de betrekking van secretaris of van ontvanger eener gemeente bekleeden, bloot te stellen om die betrekking te verliezen, en tevens om gemeente-ontvangers niet zonder noodzakelijkheid te verpligten om nieuwe borgtogten te stellen, en de daarop vallende kosten te betalen, zijn de alhier gemaakte overgangs-bepalingen in de wet gebragt.

Art. 170. In de artt. 3, 4 en 102 dezer wet wordt gewag gemaakt van het cijfer der bevolking van de gemeenten.

Het is daarom volstrekt noodig in de wet aan te wijzen, *welke* volkstelling tot grondslag van dat cijfer zal strekken.

Slechts ééne telling kan geacht worden met de vereischte naauwkeurigheid overal te geschieden: de tienjarige namelijk, voorgeschreven bij Koninklijk besluit van 29 September 1828 (*Staatsblad* n°. 57). Daarom is deze hier als grondslag aangewezen.

Vermits die telling echter slechts om de tien jaren plaats heeft, zou het mogelijk zijn, dat wanneer, ten gevolge van dezelve, tot eene vermeerdering van wethouders of raadsleden zou moeten worden overgegaan, daardoor verwarring ontstond in den rooster van aftreding, ten ware de bepaling wierd gemaakt dat de benoeming of verkiezing der nieuw optredende wethouders of raadsleden voor zoodanigen korteren termijn zal geschieden, als ter geregelde toepassing van artt. 68 en 69 noodig is.

Uit dien hoofde is dusdanige bepaling alhier gebragt.

Tevens is hier de vereischte bepaling gebragt voor den geregelden loop der zaak, in het geval dat, door vermindering van het cijfer der bevolking, eene vermindering in het getal der wethouders of raadsleden zou moeten worden daargesteld.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

[XXIX. 10.]

BESLISSING *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het Kiesregt enz.*

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot regeling van het Kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, na kennis genomen te hebben van den inhoud der memorie van beantwoording, onder dagteekening van 22 Augustus 1849 ingezonden, en van het daarbij gevoegd gewijzigd wets-ontwerp, alsmede van de beide overgelegde tabellen, is van oordeel, dat er te dezer zake eene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs op den 4den September 1849.

DE MORAAZ.
WIJNAENDTS.
HEEMSKERK.
THORBECKE.
BACKER.

[XXXVII. 10.]

BESLISSING *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot bekrachtiging der overeenkomst op den 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten.*

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot bekrachtiging eener met de Nederlandsche Handel-maatschappij

gesloten Overeenkomst is, na kennis te hebben genomen van den inhoud der memorie van beantwoording, onder dagteekening van den 1sten September jl. door den Minister van Kolonien ingezonden op het Verslag, den 10den Augustus bevorens door de Commissie omtrent het genoemde wets-voorstel vastgesteld, en na gelet te hebben op de nota van wijziging en de beide staten, bij die memorie gevoegd, — van oordeel, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve genoemd Verslag met de daarop ingekomene memorie van beantwoording als het *algemeen verslag* wegens het wets-voorstel, waarover daarin wordt gehandeld, moet worden beschouwd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 3den September 1849.

NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
DE MONCHY.
SMIT.
DULLERT.
DIRKS.

[XXXVII. 11.]

OVEREENKOMST *tusschen den Staatsraad, ad interim belast met de directie van het Departement van Kolonien, daartoe speciaal gemagtigd door Zijne Majesteit den Koning, bij brief van den heer Secretaris van Staat, dd. 2 Augustus 1840, litt. H1o geheim, ter eenre,*

en de Nederlandsche Handel-maatschappij ter andere zijde, wegens de algemeene voorwaarden, waarop de consignatie der gouvernements-producten door laatstgenoemde zal worden behandeld.

Art. 1. De voorloopige overeenkomst tusschen het departement van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij op den 30sten November en 2den December 1849 aangegaan, wordt verklaard te zijn vervallen door het kapitalisatie-contract van den 23/25 Julij 1840 en door de tegenwoordige overeenkomst; zijnde het bij eerstgemeld stuk vermelde voorschot van f 3,000,000 opgenomen onder het gekapitaliseerde bedrag der voorschotten.

Art. 2. De gouvernements-producten, die de maatschappij naar Nederland overbrengt en te gelde maakt, zullen worden gerangschikt in drie klassen, als:

1ste klasse. Producten behoorende tot de eigenlijke remises, door de koloniale administratie aan het moederland verschuldigd.

2de klasse. Producten, bestemd tot kwijting van leverantien, betalingen en lasten, ten behoeve der Oost-Indische administratie gedaan, of aan dezelve opgelegd.

3de klasse. Producten, bestemd om aan de Nederlandsche Handel-maatschappij eene remise te verschaffen voor gelden door haar in Indie, in haar eigen belang, in kas te storten.

Art. 3. De voormelde producten zullen, van het begin van den oogst, welke gewoonlijk in de maand Junij of Julij aanvangt, af, successivelijk ter beschikking van de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij te Batavia worden gesteld, ten einde door deze, van dat tijdstip af, met de inscheping begonnen en gezorgd worde, dat, vóór het einde van de twee eerste maanden Januarij en Februarij van het daarop volgende jaar, ten minste drie vierde gedeelten der producten in bekwame scheepsladingen naar Nederland worden afgezonden, terwijl het overige één vierde gedeelte, zoo spoedig mogelijk, en als het houden van eene geregelde communicatie met Java toelaat, herwaarts zal worden overgebragt.

Eene schorsing van de aflevering der producten ontheft de Nederlandsche Handel-maatschappij van de verpligting tot betalingen aan het departement van Kolonien, en doet de bepalingen in werking komen, door welke, in zoodanig onverhoopt geval, bij voornoemd kapitalisatie-contract is voorzien geworden, terwijl de onkosten, door eene vertraging der afgifte van de producten in de lading der schepen veroorzaakt, ten laste van het gouvernement komen zullen. De afleveringen der producten zullen geschieden te *Batavia*, *Samarang*, *Soerabaija*, *Passaroeang*, *Banjoewangie*, *Tjilatjap*, en zoodanige andere plaatsen, als met gemeen overleg van de Indische regering en de factorij zullen worden bepaald.

De balen, vaten, zakken, of in welke andere soort van fust deze producten zullen worden afgezonden, zullen, op zigtbare plaatsen, van buiten, met onuitwischbare verw gemerkt worden met de letters D v K, ten blijke dat de inhoud gouvernementseigendom is.

Art. 4. De kosten op de producten in Indie vallende voor pakhuishuur, emballagie en transport naar boord enz., zullen op de meest spaarzame wijze door de factorij worden geregeld en voldaan, en door de Indische regering aan haar terugbetaald in koper geld, op maandelijks deswege door haar bij die regering in te dienen rekeningen. Ter voorkoming dat die rekening met renten worde bezwaard, zal de Indische Regering, des verkiezende, aan de factorij van tijd tot tijd eene som ter goede rekening kunnen verstrekken, tot goedmaking dier kosten.

Art. 5. Als maximum der in het voorgaande artikel bedoelde kosten, wordt het volgende tarief bepaald:

voor koffij	f 0.74	per pikol,
» suiker.	0.23	» »
» indigo.	0.97	» »
» notenmuscaat . . .	3.48	» »
» foelie	4.13	» »
» kruidnagelen . . .	1.16	» »

Art. 6. In het voorgaand artikel is niet begrepen de provisie der factorij. Deze provisie zal voor het jaar 1840 worden berekend als volgt:

voor koffij 10 cts per pikol,
» suiker 6 » » »
» indigo f 1.25 » »
» specerijen en alle andere artikelen door het Indisch gouvernement aan de factorij in consignatie aan de maatschappij afgegeven wordende, een half per cent van de factuurs-waarde.

Onder deze provisie is mede begrepen die van de agenten der factorij. Voor het bedrag dezer provisie zullen producten in consignatie worden afgegeven, in de *derde klasse*, om hier te lande te worden verrekend.

De bepalingen van dit artikel strekken zich niet verder uit, dan over de gouvernements-producten in consignatie, welke aan de factorij zullen worden afgeleverd uit den oogst van 1840 herkomstig.

Na ultimo December 1840 zullen, in verband met de uitkomst, welke deze voet van berekening zal hebben opgeleverd, nader bepalingen wegens de provisie der factorij, voor het vervolg, worden gemaakt.

Art. 7. De producten zullen vrij van uitgaande regten naar Nederland worden afgescheept, en de verzending geschieden voor rekening en risico van het gouvernement.

Het gouvernement laat zich gevallen, dat de producten voor zee-risico in Nederland worden verzekerd, ten beloope van de calculative marktwaarde van elke lading. Op ieder schip zal f 40,000 voor rekening van het departement van Kolonien worden gehouden, en de premie op eene tot dat einde te houden rekening door de Nederlandsche Handel-maatschappij worden afgeboekt, om jaarlijks op ultimo December te worden gesloten, met verantwoording aan het departement van Kolonien van het voor- of nadeelig saldo.

Art. 8. De kosten op de producten in Nederland vallende, zullen, op de meest spaarzame wijze, door de maatschappij worden geregeld. Het volgende tarief wordt deswege, bij wijze van maximum, vastgesteld:

voor de koffij	f 7.82	per pikol,
» » suiker	6 74	» »
» » indigo	18 02	» »
» » notenmuscaat 1ste en 2de soort.	15.48	» »
» » » 3de soort. . . .	15.20	» »
» » » min geïnfecteerd .	15.40	» »
» » » zwaar »	13.54	» »
» » foelie 1ste soort.	18.00	» »
» » » 2de »	16.79	» »
» » » 3de »	16 22	» »
» » kruidnagelen.	9 69	» »

Boven deze kosten en die bij artt. 5 en 6 vermeld, zullen, behoudens de bepalingen van het volgende artikel, geene andere hoegenaamd, noch in Indie noch in Nederland mogen worden in rekening gebragt, dan alleen commissieloon en premie van assurantie.

In het geval dat de maatschappij, bij den invoer der koffijzakken in Indie, daarop inkomende regten heeft betaald, zullen deze aan haar aldaar worden teruggegeven, zoo als plaats heeft met alle aangebragte goederen voor gouvernements-dienst bestemd.

Alle verdere bezuinigingen die mogelijk zijn, zullen in het voordeel van het gouvernement komen; wordende hier uitdrukkelijk verstaan, dat de maatschappij uit de consignatie van 's gouvernements producten geene andere voordeelen hoegenaamd genieten zal, dan de nader te bepalen provisie en rente.

Art. 9. De bovenstaande tariven van onkosten, zoo in Indie als in Nederland, zullen jaarlijks aan herziening onderworpen zijn en worden alleen van toepassing geacht in geheel gewone omstandigheden. Bij buitengewone zullen de daaruit voortvloeijende meerdere onkosten, doch in geen geval meer dan de werkelijk

HARMONIE TE GRONINGEN

Bekrachtiging der Overeenkomst op 2/3 Julij 1849 tusschen den Minister van Kolonien en de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten.
(Consignatie-contract dd. 6/7 Augustus 1840; Additionnele Overeenkomst.)

betaalde, door de maatschappij aan het gouvernement worden in rekening gebragt, en aan haar geleden, gelijk mede 21/5 cts. per pikol indigo meer dan het tarief bij art. 8 vermeld, voor elken cent, welken dit artikel meer dan f 3.45 per half Ned. pond in veiling opbrengt.

Van de goederen, in de voormelde tariven niet opgenoemd, zullen de werkelijk bestede kosten worden in rekening gebragt.

Art. 10. Aan de Handel-maatschappij zal, voor zooveel de producten der *1ste en 2de klasse* betreft, worden in rekening geleden, voor commissieloon (het del credere daaronder begrepen) 4 per cent van den verkoopprijs.

Art. 11. Met betrekking tot de producten in de *3de klasse* vallende, wordt overeengekomen:

A. dat de provisie der maatschappij op die producten zal zijn 3 per cent (het del credere daaronder begrepen);

B. dat op dezelve de algemeene bepalingen omtrent de onkosten zullen toepasselijk zijn.

Art. 12. De producten in de *2de en 3de klasse* vallende zullen worden afgeleverd tot prijzen, van tijd tot tijd met gemeen overleg te regelen.

Tot weder-opzeggens toe worden die prijzen bepaald op den volgenden voet:

de *koffij* tegen storting of verrekening van f 22 zilver per pikol;

de *suiker* tegen storting of verrekening van f 10 per pikol;

het *tin* tegen storting of verrekening van den prijs der laatstvoorgaande publieke verkooping in Indie.

Art. 13. De Nederlandsche Handel-maatschappij zal de alhier ontvangene producten, met overleg van het departement van Kolonien, zoo spoedig doenlijk, te gelde maken, zoodat de producten voor de najaars-veiling aangebragt, zooveel mogelijk in de najaars-veiling van datzelfde jaar zullen worden verkocht, en het overschietende in de voorjaars-veiling van het volgende jaar.

De Nederlandsche Handel-maatschappij verbindt zich om elke drie maanden aan het departement van Kolonien in te zenden eenen staat van de gouvernements-producten, welke alsdan onder hare berusting zijn, met aanwijzing van het jaar waartoe die producten behooren.

Art. 14. De Nederlandsche Handel-maatschappij zal, zoo spoedig dit kan geschieden, na de veiling eenen staat inzenden, aanwijzende de prijzen en het totaal bedrag, waarvoor iedere kaveling gouvernements-producten is verkocht, zoodanig ingerigt dat daaruit blijke:

a. met welk schip de producten zijn aangebragt;

b. het jaar en de klasse waartoe dezelve behooren;

c. dat, om het netto-provenu te kennen, daarvan alleenlijk behoeven te worden afgetrokken de onkosten volgens tarief, de zee-assurantie en de commissie.

Art. 15. Onder dagteekening van den laatsten December van ieder jaar, zal de stand der rekening tusschen het departement van Kolonien en de Nederlandsche Handel-maatschappij, door de laatste aan de eerste, bepaaldelijk en volledig worden aangewezen. Binnen drie maanden na die aanwijzing zal de goedkeuring van- of zullen de aanmerkingen op dezelve, door dat departement ter kennis van de maatschappij moeten worden gebragt.

Het stilzwijgen des departements zal, na verloop van die drie maanden, als de uitdrukking van deszelfs goedkeuring in dezen worden beschouwd.

Deze aanwijzing zal ook plaats hebben ten aanzien der producten tot de *2de en 3de klasse* behoorende; omtrent welke echter wordt vastgesteld, dat de daarop genotene winst of het daarop geledene verlies zal komen ten voordeele of gebragt worden ten laste van de administratie in Indie, die voor het bedrag van het aangewezen verlies *Banka-tin* in de *2de klasse* zal afgeven aan de maatschappij, die daarentegen de behaalde winst zal doen storten in de Indische kas.

Art. 16. Met opzigt tot de gouvernements-consignatie-producten, behoorende tot de vroegere, nog niet geheel uitgevoerde consignatie-contracten, blijven de bepalingen dezer laatste in kracht en werking, alleen met deze uitzondering, dat, voor zooveel de voorschotten op deze producten zijn opgenomen geworden in het gekapitaliseerde bedrag der voorschotten, van die producten de zuivere opbrengst aan het gouvernement zal worden uitgekeerd. Met andere woorden: alle vroegere consignatie-contracten (de bij art. 1 vermelde voorloopige overeenkomst over 1840 niet medegerekend) blijven onveranderd, behoudens de toepassing van het beginsel van kapitalisatie, met dien verstande nogtans, dat de producten, welke uit den oogst van het jaar 1840 en volgende jaren aan de factorij zullen worden afgegeven in de *2de en 3de klasse*, ofschoon betrekking hebbende tot vroegere dienstjaren, aan de Handel-maatschappij in consignatie zullen worden afgegeven, op den voet en de voorwaarden, in dit contract bepaald; zullende mitsdien op zoodanige consignatien mede toepasselijk zijn het bepaalde bij het tweede gedeelte van het voorgaande artikel.

Art. 17. Indien er onverhoopt, gedurende het bestaan dezer overeenkomst, omtrent derzelver zin en uitvoering geschillen mogten ontstaan, zoo verbinden zich de contracterende partijen, nu voor alsdan, om die geschillen ter onderhandsche beslissing over te laten aan twee onpartijdige arbiters, waarvan een door ieder der partijen zal gekozen worden, en welke arbiters het vermogen zullen hebben, om, in geval zij het omtrent hunne beslissing niet eens mogten kunnen worden, een derden of super-arbiter nevens zich te kiezen; terwijl de contracterende partijen zich bij deze verbinden tot onderwerping aan de uitspraak van zoodanige arbiters en super-arbiter, even als aan een vonnis gewezen in het hoogste ressort; wordende alzoo, nu voor alsdan, gerenuntieerd aan alle regtsmiddelen, als appel, cassatie en dergelijke.

Art. 18. In verband met het meergenoemde kapitalisatie-contract, wordt de tegenwoordige overeenkomst als algemeen vast en voortdurend beschouwd, behoudens die wijzigingen, welke met opzigt tot de provisie der factorij, het maximum van onkosten en soortgelijke punten jaarlijks mogten worden noodzakelijk geoordeeld.

Art. 19. Van deze overeenkomst zijn vier eensluidende exemplaren gemaakt, en daarvan aan elke der contracterende partijen twee uitgereikt.

Amsterdam, den 6 Aug. 1840. *De Nederlandsche Handelmaatschappij*,
(*get.*) Van der Houven, *Pt.*
Le Clercq, *D. f. S.*

's Gravenhage, den 7 Aug. 1840. *De Staatsraad, belast a. i. met de directie van het Departement van Kolonien*,
(*get.*) J. C. Baud.

Voor eensluidend afschrift,
De fd. Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Kolonien,
C. F. Pahud.

[XXXVII. 12.]

ADDITIONNELE OVEREENKOMST *tusschen den Minister van Marine en Kolonien, daartoe gemagtigd bij Koninklijk besluit van den 20sten Maart 1841, litt. W 8, geheim,*
ter eenre,
en de Nederlandsche Handel-maatschappij ter andere zijde, op het onder dagteekening van 6/7 Augustus 1840 tusschen partijen gesloten Consignatie-contract.

Eenig artikel.

Het commissieloon, bij art. 10 van het in den hoofde dezes genoemd consignatie-contract, met inbegrip van het *del credere*, bepaald op 4 pct., wordt bij deze bepaald op 3½ pct., in te gaan met de verantwoordingen der Nederlandsche Handel-maatschappij wegens de in het jaar 1842 te gelde te maken producten.

Hiervan gemaakt vier eensluidende exemplaren, waarvan aan elke der contracterende partijen twee zijn uitgereikt.

Amsterdam, 25 Maart 1841.
De Nederlandsche Handelmaatschappij,
(*get.*) Van der Houven, *Pt.*
Kooij, *D. f. S.*

De Minister van Marine en Kolonien,
(*get.*) J. C. Baud.

Voor eensluidend afschrift,
De fd. Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Kolonien,
C. F. Pahud.

[XLV. 11.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor de wets-ontwerpen tot inwisseling der zilveren specien naar de wet van 28 September 1816 (Staatsblad n°. 50), en tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 September 1816 en 22 December 1825 (Staatsblad n°. 50 en 80), gemunt.*

De Regering heeft met groot genoegen uit het verslag van de Commissie van Rapporteurs ontwaard, dat er tegen hare voorstellen, wat de hoofdzaak betreft, geene ernstige bezwaren bij de leden bestaan.

Zij zal trachten de nog gewenschte opheldering, in zoover het mogelijk is, te geven, en gaarne, ter verbetering van de ont-

werpen, gebruik maken van verscheidene der bedenkingen in het verslag der Commissie van Rapporteurs voorkomende.

WETS-ONTWERP N°. I.

§ 1. De wet van den 26sten November 1847 eene groote en algemeene verbetering hebbende ten oogmerk gehad, in eene aangelegenheid die voor de geheele maatschappij van het uiterste belang is en daartoe reeds aanzienlijke opofferingen zijnde gedaan, vermeent de Regering, dat het allezins noodzakelijk is de volledige uitvoering er van te verzekeren, en dat men zich tot dat einde niet mag laten terughouden door eene uitgave die betrekkelijk van minder gewigt kan geacht worden.

De verbetering van den muntslag, waarvoor de stempels aanwezig zijn, is toch geenszins eene onverschillige zaak tot het tegengaan der nabootsing, die menigvuldiger is geweest dan velen schijnen te vermoeden.

Nog komen er dikwijls valsche 25centsstukken voor van hetzelfde fabricaat als de stukken, die reeds in 1828 en 1829 aanleiding gaven tot regterlijke vervolgingen. Behalve deze, zijn er nog verschillende andere soorten van 25centsstukken met valsche stempels geslagen, om niet te spreken van de gegoten stukken.

Art. 20 der wet van 1847 toe te passen op de 25centsstukken van de wet van 1816, zou aanleiding geven tot veel moeijelijkheid, omdat die specie in grootere hoeveelheid voorhanden schijnt, dan voor pasmunt noodig is.

Dit voorstel zoude strijden met het gevoelen der meerderheid, die de hoeveelheid pasmunt binnen de engst mogelijke grenzen beperkt wenscht te zien. Bovendien is er eigenlijk geene goede reden, om art. 20 der wet van 1847 op de kleine zilveren stukken, naar de wet van 1816 geslagen, toe te passen, omdat die niet op eene mindere innerlijke waarde geslagen zijn.

De Regering heeft dan ook met groot genoegen zien, dat de overgroote meerderheid van de leden, die aan het onderzoek hebben deel genomen, hare meening in dit opzigt deelt.

§ 2. De Regering heeft allezins het voornemen om de uitvoering der zaak zoo te regelen dat er geene te groote vermeerdering van pasmunt ontsta. Zij deelt geheel het gevoelen dat eene noodelooze vermeerdering hoogst schadelijk zou kunnen werken. Intusschen is de mate van die behoefte bezwaarlijk vooraf te bepalen en men moest zich in elk geval voorbereiden, bij het intrekken der oude kleinere specien om deze door nieuwe te kunnen vervangen. Het behoeft toch wel geen betoog dat die vervanging onmiddellijk moet plaats hebben, en dat zelfs geen dag verwijl kan toegelaten worden. Men kon dus niet nalaten om reeds dadelijk eene behoorlijke som in pasmunten te vervaardigen, waartoe ook de combinatie van het gehalte van sommige oude munten als van zelve leidde.

Het is gebleken dat er minder oude zesthalven aanwezig waren dan men vermoedde; de stukken van 25 cents van 1816 zijn daarentegen sedert de intrekking der zesthalven veel meer dan vroeger in den omloop verschenen. Maar van tijd tot tijd heeft men wel eens over de schaarschheid van stukken van 10 cents hooren klagen, en daar het slaan van kleine munten nog al veel tijd vordert, kan het niet bevreemden dat er reeds eene zekere hoeveelheid pasmunten overeenkomstig de bestaande wet is vervaardigd, daar toch die wet zelve hiertoe volkomene bevoegdheid gaf.

Van de volgens het tegenwoordig voorstel in te trekken munten van laag gehalte zal slechts in zooverre tot vermeerdering der pasmunten gebruik worden gemaakt, als dit zal geoordeeld worden voor de behoefte noodig te zijn. De in te trekken drie-, een- en een-halve-gulden-stukken worden daartoe niet bestemd, maar zullen, even als een deel der in te trekken stukken van 25 cents, in standpenningen worden omgemunt, of wel het zilver zal worden verkocht.

De omstandigheid dat elders de gelegenheid voor het publiek aanwezig is om pasmunten tegen standpenningen te verwisselen, zal bij de Regering niet uit het oog worden verloren. Het Engelsche zilvergeld kan echter, zoo als te regt is opgemerkt, met onze zilveren pasmunt niet vergeleken worden. Daar toch wordt belangrijk veel met pasmunt betaald, waarvoor men hier standpenningen gebruikt. Bij ons toch is de halve gulden nog standpenning, terwijl in Engeland tot zelfs de kroon (overeenkomende met drie van onze guldens) pasmunt is.

Intusschen moet in de eerste plaats worden gezorgd tegen de te groote schaarschheid bij het vervangen van de munten voor den kleinen handel, en dat deze althans niet wordt belemmerd door het ontbreken van het betalings-middel tot voldoening aan de zoo menigvuldige transactien als waartoe de pasmunten alleen kunnen dienen. Al te beperkte aanmunting van pasmunten zou, bij de bestaande gebruiken, voorzeker niet ten onregte klagten onder de neringdoende lieden doen ontstaan, en zelfs tot wezenlijke ongelegenheid aanleiding kunnen geven.

§ 3. De wijzigingen, alhier vermeld, worden gereedelijk aangenomen. Hetgeen ten aanzien van de voorgaande paragraaph is gezegd, doet zien dat die wijzigingen ook met de bedoeling der Regering overeenstemmen.

WETS-ONTWERP N°. II.

§ 4. Terwijl men zich nagenoeg algemeen verklaarde voor het beginsel om het nieuwe muntstelsel volkomen in werking te brengen, zijn echter omtrent de aanneming van den enkelen standaard door eenige leden aanmerkingen in het midden gebragt.

Ten aanzien van de vraag omtrent het nut van den enkelen standaard meent de Regering zich te mogen vergenoegen met te verwijzen naar de bestaande wet, door welke die vraag volledig is beslist.

Men moet zich, naar zij meent, ook geene overdreven voorstellingen maken van het ongerief, dat ontstaan kan uit de onzekerheid der waarde waaraan het stuk, thans voor f 10 en f 5 geldende, onderworpen zal zijn. Bij de betaling van groote sommen in goud, is er ook vroeger op sommige tijden agio betaald, zonder dat dit bij de uitgave van enkele gouden stukken in aanmerking werd genomen. Zoolang er geene groote storingen in de onderlinge waarde der beide edele metalen zullen bestaan, mag men aannemen dat zulks in het vervolg ook wel het geval zal zijn. Het voorbeeld van Frankrijk schijnt niet afdoende; uit hoofde van de aldaar aangenomene evenredigheid tusschen goud en zilver, is de omloop van het gond daar te lande steeds zeer beperkt geweest.

De gevolgen der Californische gouddelvingen zijn vooraf niet te beoordeelen; maar het is genoeg dat daardoor de mogelijkheid is vermeerderd van eene verbreking van de gewone evenredigheid van waarde tusschen de twee edele metalen, om het middel aan te grijpen, dat het meeste geschikt schijnt, om de schokken, daardoor te veroorzaken, af te wenden wanneer zich een geschikt pogenblik mogt voordoen.

Om aan de geopperde bezwaren te gemoet te komen is door sommige leden eene duurzame uitgifte van muntpapier weder in aanmerking gebragt.

De Regering moet ten dien aanzien volharden bij het vroeger uitgedrukt gevoelen, dat muntpapier, zonder bepaald depôt van waarde, een allergevaarlijkst antecedent is, waarvan zij het voorbeeld tot geen prijs zou wenschen te geven.

§ 5. De maatregel om, zonder inwisseling of vergoeding, te verklaren dat de oude tien- en vijfguldenstukken ophouden wettig betaalmiddel te zijn, wordt, hoe wenschelijk en hoe gemakkelijk ook, bij het verslag beschouwd als tot eene onregtvaardigheid kunnende leiden.

Door dezelfde overweging is de Regering teruggehouden van zoodanig voorstel.

§ 6. Hoezeer de Regering wenscht alles te vermijden wat naar achterhoudendheid zweemt, bepaaldelijk in zake van de geldmiddelen van den Staat, zoo moet zij echter in deze zaak eene nadere blootlegging van hare plannen onraadzaam achten. Maar bovendien is het onmogelijk één plan te beramen, en dat met ter-zijde-stelling van alle andere ontwerpen ten uitvoer te leggen.

Er zijn vele eventualiteiten te voorzien, welke zoodanig plan in ééns in duigen zouden kunnen doen vallen. Naar gelang van omstandigheden, zal men dus moeten beslissen wat het voordeeligste is.

De eerste zorg der Regering zal natuurlijk zijn, door proefnemingen te onderzoeken wat de vermoedelijke uitkomst van de inwisseling zijn zal, en zooveel mogelijk welke de omvang van de operatie zal wezen. Welligt zal men door versmelting en verkoop van kleine gedeelten daartoe eenig licht kunnen verkrijgen.

Eerst daarna zal men, onder zorgvuldig gadeslaan van den *loop* der omstandigheden, de bepaalde uitvoering der zaak kunnen regelen. Het behoeft geen betoog, naar de Regering meent, dat men bepaaldelijk bedacht moet zijn op de mogelijkheid om hierbij geen voet te geven aan speculatien ten nadeele van 's Rijks kas.

Ofschoon nu de Regering gaarne toegeeft dat eene plotselinge oproeping van het goud, wanneer die op een ongeschikt tijdstip plaats vond, eene buitensporig groote som ter inwisseling zou kunnen doen opkomen; ofschoon zij dus zeer gaarne zich de bevoegdheid voorbehoudt om de geheele inwisseling op onderscheiden tijdstippen te bewerkstelligen, zoo moet zij echter doen opmerken, dat het ten hoogste onstaatkundig zijn zoude zich de mogelijkheid af te snijden om van een gunstig oogenblik, dat zich welligt zou kunnen voordoen, gebruik te maken. Mogt de prijs van het goud eenigzins stijgen, dan zou er geene reden bestaan, waarom men de zaak niet op eens ten uitvoer bragt. In die rijzing van den prijs zou men den besten waarborg vinden dat er geene groote hoeveelheden ter inwisseling aangeboden zouden worden. De Regering heeft de hoop niet geheel opgegeven, dat zoodanige omstandigheden zich welligt zullen voordoen, wanneer, naar mate rust en orde overal terugkeeren, de handel en de nijverheid zich wederom verheffen uit den staat van kwijning, waarin zij zich, elders nog meer dan hier, nog op dit oogenblik bevinden.

§ 7. *Art.* 1. De Regering stemt er dus gaarne in toe, dat het ontwerp gewijzigd worde in dien zin, dat de oproeping op eens niet als een bepaald voorschrift der wet worde voorgesteld.

Zij mag echter de vrees niet verbergen, dat de splitsing welligt nog al moeijelijkheden zal opleveren. Het getal aangemunte vijfguldenstukken is niet zeer groot, gelijk uit de hierneven (Bijlage litt. *E*) overgelegde opgave blijkt. Ook de splitsing naar mate van de jaren of van de munthuizen zal in de practijk eigenaardige moeijelijkheden opleveren. Onraadzaam is het dus zeer stellig, bepaalde voorschriften hieromtrent te geven bij de wet; de Regering moet, in het belang van het welslagen van den maatregel, er ten sterkste op aandringen dat men haar in dit opzigt de handen vrij late.

Zoowel bij de memorie van toelichting als bij het verslag zelf wordt erkend de spoedige en onverhoedsche invloed, dien sommige omstandigheden op het in ruimer of minder mate opkomen der gouden stukken kan hebben: hoe meerder splitsing hoe ruimer tijdsverloop er noodig zal zijn, hoe meer ongunstige kansen dan ook voor de schatkist geloopen worden.

Naar het inzien der Regering, behoeft men die volstrekt niet uit te lokken voor de gouden stukken die zich buiten 's lands bevinden; alle deze kunnen niet anders beschouwd worden dan als negotiepenningen.

Aan de slot-aanmerking van deze paragraaph wordt door de redactie der wet nu voldaan.

Art. 2. De beschouwingen, alhier in het verslag opgenomen, strekken op zich zelve ten bewijze van het bezwaar, om op eene afdoende wijze te komen tot de bepaling der som, waarvoor muntbiljetten zullen kunnen worden uitgegeven.

Men vertrouwt evenwel, dat hier een te groot denkbeeld is opgevat van de hoeveelheid gouden stukken welke zullen opkomen. In een tijdsverloop van ongeveer dertig jaren uitgegeven, zijn die stukken zeer verspreid en zijn er verschillende tijdsgewrichten geweest, in welke zij opgeld hebben gedaan en versmolten hebben kunnen worden; van de overige zullen er ongetwijfeld vele terugblijven, ofschoon dan ook geen standpenningen meer zijnde. Uit het buitenland zullen zij slechts in zooverre opkomen, als het voordeel kan overtreffen de kosten der overmaking tegen andere waarden, waartoe de gelegenheid waarschijnlijk al spoedig na het begin der verwisseling meer beperkt zal worden. Men denkt aan de zijde van de Regering niet aan sommen muntbiljetten van die grootte als hier in het verslag vermeld zijn, en na herhaald overleg omtrent dit onderwerp, gelooft men dat de aanneming als maximum van eene som gelijk aan die, welke bij de intrekking der oude zilveren munten is vervaardigd geworden, en dus van *dertig millioen gulden*, ruim voldoende kan zijn om het doel te bereiken, en dat door deze nieuwe bepaling in het ontwerp de ontstane vrees voor te groote uitgifte zal zijn bevredigd. Elk middel zal worden gebezigd wat strekken kan om de som der muntbiljetten te beperken. Onder die middelen heeft men ook op het oog beleening van hoeveelheden goud, die gedurende eenigen tijd bij de schatkist zouden moeten verblijven; maar omtrent dit alles zijn vooraf volstrekt geene vaste bepalingen aan te geven.

Het is geheel overbodig geoordeeld, om kleiner muntbiljetten dan van f 10 uit te geven. Bij de inwisseling tot vermunting der oude zilveren specien was de toestand geheel anders: toen wilde men de circulatie verzekeren gedurende het vrij langdurig tijdsverloop der hermunting; nu is de gelds-omloop door het aanwezen van eene volkomen goede zilveren munt verzekerd, en de nieuwe muntbiljetten zullen meer te beschouwen zijn als recepissen voor waarden in goud, welke zoo spoedig zullen ingetrokken worden, als het realiseren van die waarden zal toelaten.

Art. 3. Er bestaan geene bezwaren om de uitgifte van de muntbiljetten te doen voorafgaan door de overbrenging van het ingetrokken goud bij de Nederlandsche Bank; de groote massa van hetzelve zal toch wel bij de Bank opkomen en aldaar, zoo het noodig is, dadelijk kunnen opgevolgd worden door de uitgifte van muntpapier.

Bij nadere overweging en in overleg met de directie van de Nederlandsche Bank, heeft men dan ook genoegzamen grond gevonden om den inhoud van dit artikel meer in overeenstemming te brengen met artt. 3 en 4 der wet van den 18den December 1845, in zooverre als het verschil der omstandigheden daartoe aanleiding kan geven.

In dit gewijzigd artikel ontmoet men nu al die voorzorgen, welke geschikt zijn om de verzekering te geven, dat de in omloop zijnde muntbiljetten steeds zullen worden vertegenwoordigd door eene gelijke metallieke waarde bij de Nederlandsche Bank.

Art. 4. Even als ten aanzien van de hoeveelheid benoodigde muntbiljetten onzekerheid bestaat, is het onzeker binnen welk tijdsverloop het laatste goud zal kunnen worden geplaatst en de laatste muntbiljetten ingetrokken, en dit wel te meer, vermits de tijd van de uitgifte nog onzeker is. Naar de inzigten der Regering moet het aanwezen der muntbiljetten *zeer kortstondig* zijn; ook hier zullen de omstandigheden van veel invloed kunnen worden. Om echter te gemoet te komen aan den wensch, daaromtrent geopperd, ziet men er geene zwarigheid in, om een tijdsverloop van twee jaren aan te nemen na het tijdstip, waarop al de gouden stukken de hoedanigheid van standpenning zullen hebben verloren.

Indien, tegen vermoeden, de termijn ongenoegzaam mogt worden bevonden, kan eene verlenging plaats hebben, zoo als ten aanzien van de vorige muntbiljetten bij de wet van den 26sten November 1847 (*Staatsblad* n°. 65) is geschied.

Intrekking van de muntbiljetten tegen negotie-penningen is, bij eenen variabelen koers derzelve, niet wel te doen en zou voor de geregelde comptabiliteit der schatkist gedurende eenigen tijd groote bezwaren opleveren.

Art. 6. De redactie van dit artikel was gevolgd naar art. 8 der wet van den 18den December 1845, maar men geeft gereedelijk toe, dat de splitsing in twee artikelen doelmatig, en dat de redactie voor verbetering vatbaar is; wordende mitsdien deze verbeteringen in het ontwerp van wet gemaakt.

Wat eindelijk de zinsnede aangaat, waarbij de wenschelijkheid wordt ter sprake gebragt van de daarstelling eener nieuwe strafwetgeving voor Nederland, is de Regering niet minder dan de Kamer van die wenschelijkheid overtuigd, en zij stelt zich voor, zoodra de omstandigheden dit toelaten, het onderwerp der strafwetgeving weder op te vatten.

§ 8. Ter voldoening aan het hierbij te kennen gegeven verlangen, worden overgelegd:

1°. een staat der gouden negotie-penningen, welke na het in werking brengen der wet van 1847 geslagen en in omloop gebragt zijn (Bijlage l^a. *F*);

2°. een staat (Bijlage l^a. *G*) van de vernietigde oude zilveren muntspecien, waarin alles begrepen is wat ook bij de jongste deswege gedane opgave was vermeld, en die dus volledig aantoont het totaal bedrag, waarover zich de hermunting heeft uitgestrekt; zijnde in dezen staat nu mede begrepen eene som van f 44,619.75 aan rijksdaalders van den tijd van het Koningrijk Holland, en aan specien naar de wet van 1816 geslagen; van welke laatste een gedeelte heeft moeten dienen voor de proeven die aan de voordragt van het wets-ontwerp n°. I hebben moeten voorafgaan.

De Minister van Finantien,
VAN BOSSE.

De Commissie van Rapporteurs voor de ontwerpen van wet tot inwisseling van zilveren specien en ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan gouden specien is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording met de daartoe behoorende nota's van wijziging en verdere stukken, kennis te hebben genomen, van oordeel geweest, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het verslag omtrent de genoemde wets-ontwerpen, door de Commissie den 15den Augustus jl. vastgesteld, met de daarop thans ingekomen memorie van beantwoording, als het *algemeen verslag* betrekkelijk die voorstellen beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 7den September 1849.

NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL.
VAN HALL.
VAN NAAMEN.
VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.
VAN EGK.

[XLV. 13.]

BIJLAGE *F*.

OPGAVE *der hoeveelheden gouden negotie-penningen na het in werking brengen der wet van 1847 geslagen en in omloop gebragt.*

Na het in werking brengen der wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 69), tot op den 25sten Augustus 1849, zijn gemunt de navolgende gouden negotiepenningen:

14,363	gouden ducaten,	
95	»	dubbele Willems,
101	»	Willems,
84	»	halve-Willems.

Van de drie laatste specien kan men echter niet zeggen dat ze in omloop zijn gebragt, daar het slechts proefstukken zijn, die genoegzaam alle thans in verzamelingen van liefhebbers zorgvuldig bewaard worden.

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Bijlagen.)

[XLV. 12.] BIJLAGE *E.*

OPGAVE *van het geldelijk bedrag der bij 's Rijks Munt te Utrecht en te Brussel gemunte stukken van Tien en Vijf Gulden.*

JAREN.	UTRECHT.			BRUSSEL.		
	Tienguldens.	Vijfguldens.	TOTAAL.	Tienguldens.	Vijfguldens.	TOTAAL.
1819	f 463,210		f 463,210			
1820	942,790		942,790			
1821	»		»			
1822	475,600		475,600			
1823	949,480		949,480			
1824	3,448,330		3,448,330	f 27,350,050		f 27,350,050
1825	1,046,250		1,046,250	43,100,000		43,100,000
1826	1,202,160		1,202,160	1,159,060	f 3,478,450	4,637,510
1827	»	f 2,589,140	2,589,140	5,011,800	8,871,050	13,882,850
1828	1,904,480		1,904,480	6,680,750		6,680,750
1829	»		»	839,430		839,430
1830	2,582,560		2,582,560			
1831	5,377,370		5,377,370			
1832	10,377,340		10,377,340			
1833	5,323,620		5,323,620			
1834	»		»			
1835	»		»			
1836	»		»			
1837	8,526,860		8,526,860			
1838	»		»			
1839	3,051,040		3,051,040			
1840	13,942,720		13,942,720			
1841	12,268,840		12,268,840			
1842	1,613,600		1,613,600			
1843	»	7,975	7,975			
	f 73,496,250	f 2,597,115	f 76,093,365	f 84,141,090	f 12,349,500	f 96,490,590

[XLV. 14.] BIJLAGE *G.*

STAAT van de nominale waarde der zilveren geldspecien, welke van 1 April 1845 tot en met 25 Augustus 1849, ten overstaan van de Commissie tot de behandeling van 's Rijks muntmateriaal zijn vernietigd geworden.

SOORT DER SPECIEN.	A. Vernietigd van 1 April 1845 tot en met 21 October 1848.	B. Vernietigd van 22 Oct. 1848 tot en met 31 Dec. 1848.	C. Vernietigd van 1 Jan. 1849 tot en met 24 Aug. 1849.	Totaal bedrag der sub litt. B en C vermelde specien	Totaal bedrag der sub litt. A, B en C vermelde specien	AANMERKINGEN.
Ducatons,	f 607,194.00				f 607,194.00	De in kolom A opgenomen specien zijn vermeld in den staat sub litt *B*, gevoegd bij de memorie van toelichting der wet van 30 Oct. 1848.
Provinciale drieguldens, Tweeguldenstukken,	4,516,165.00		f 1,200.00	f 1,200.00	4,517,365.00	
Tienschellingstukken,	2,809,419.00				2,809,419.00	
Guldens,	22,218,209.00		5.00	5.00	22,218,214.00	
Halve guldens,	203,853.50		5.00	5.00	203,858.50	
Daalders,	8,202,984.00		1.50	1.50	8,202,985.50	
Zeeuwsche rijksdaalders,	28,039,580.40				28,039,580 40	
Halve Zeeuwsche rijksd.,	224,061.50				224,061.50	
Kwart » »	264,516 85				264,516.85	
Achtste » »	221,383.50				221,383.50	
Rijksdaalders,	719,440.62½		332.50	332.50	719,773.12½	De in kolommen B en C vermelde specien zijn vernietigd na den in bovengenoemden staat *B* vermelden datum (21 Oct. 1848).
Halve rijksdaalders,	470,790.00				470,790.00	
Kwart »	882,682.50				882,682.50	
Achtentwintigen,	5,030,349.80	f 839,973.40	467,516.70	1,307,490.10	6,337,839.90	
Dubbeltjes, Stuivers, Achtstuiversstukken,	2,945,534.02				2,945,534.02	
Zesthalven,	2,754,589.75	1,799,496.50	823,599.25	2,623,095.75	5,197,685.50	
Rijksdaalders van Koning Lodewijk Napoleon,						
Drieguldens, (Wet van 28 September 1816.)			467.50	467.50	467.50	
Guldens, (Wet van 28 September 1816.)			9,687.00	9,687.00	9,687.00	
Halve guldens, (Wet van 28 September 1816.)			12,179.00	12,179.00	12,179.00	
25centsstukken, (Wet van 28 September 1816.)			9,288.50	9,288.50	9,288.50	
10centsstukken, (Wet van 28 September 1816.)			12,497.75	12,497.75	12,497.75	
			500.00	500.00	500.00	
	f 79,930,753.44½	f 2,639,469.90	f 1,337,279.70	f 3,976,749.60	f 83,907,503.04½	

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Inwisseling van de zilveren specien naar de wet van 28 Sept. 1816 gemunt. Ontneming der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 Sept. 1816 en 22 Dec. 1825 gemunt. (Nota's van Wijzigingen.)

[XLV. 15.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het wets-ontwerp tot inwisseling der zilveren specien naar de wet van 28 September 1816* (Staatsblad n°. 50) *gemunt.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op bladz. 203 dezer *Bijlagen.*]

In den *considerans.* De slotwoorden: » in te trekken en te » vermunten" worden vervangen door de woorden: *buiten koers te stellen en in te trekken.*

Art. 2, 1sten regel, tusschen de beide woorden: » en vermun- » ting" worden ingevoegd de woorden: *zooveel dit noodig is, van* 2den regel, de woorden: » zullen voldaan worden uit", worden vervangen door: *worden aangewezen op*

[XLV. 16.]

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in het wets-ontwerp tot het ontnemen der hoedanigheid van standpenningen aan de gouden specien, naar de wetten van 28 September 1816 en 22 December 1825* (Staatsblad n°. 50 *en* 80) *gemunt.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op bladz. 203 dezer *Bijlagen.*]

Het 1ste artikel, in plaats van de woorden: *Op het door Ons te bepalen tijdstip*, te doen aanvangen met de woorden: » Op » de door Ons te bepalen tijdstippen en wijze", en te doen eindigen met de woorden: » in omloop blijven"; vervallende mitsdien de verdere woorden in de drie laatste regels.

Art. 2, 1sten regel. In stede van: *het tijdstip*, te stellen: » de tijdstippen".

Art. 2, in fine. De woorden: *zoodanig gezamenlijk bedrag als blijken zal noodig te zijn*, te vervangen door deze: » een geza- » menlijk bedrag, niet te boven gaande dertig millioen gulden".

Art. 3. Het artikel wordt aldus gewijzigd:

» Naar mate van de uitgifte der muntbiljetten, wordt vooraf » bij de Nederlandsche Bank overgebragt eene gelijke hoeveelheid » in nominaal bedrag aan gouden stukken van f 10 en f 5.

» Deze hoeveelheid, hetzij in die stukken, hetzij in zilveren » Nederlandsche munten of in gouden of zilveren baren, de » laatste volgens de met de directie der Nederlandsche Bank vast » te stellen verhouding, moet steeds gelijk blijven aan de in omloop » zijnde muntbiljetten.

» Op de muntbiljetten wordt, door of van wege de directie der » Nederlandsche Bank, het bewijs gesteld, dat aan de voormelde » bepaling is voldaan."

Art. 4, 1sten regel. Den aanhef: *De krachtens deze wet*, te wijzigen als volgt: » Binnen twee jaren na het laatste tijdstip » volgens art. 1 dezer wet vast te stellen, worden de"

Het woord *worden* in dienzelfden regel te doen vervallen.

Art. 6. De 2de alinea te doen worden het 7de artikel.

In den 1sten regel van dat nieuw artikel het woord *misdadig* te doen vervangen door de woorden: » nagemaakte of vervalschte » muntbiljetten met opzet".

Art. 7 wordt Art. 8.

Art. 8 wordt Art. 9.

[XLVI. 4.]

VERSLAG van de Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk de verdere uitbetaling der pensioenen, toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.

Bij Koninklijke boodschap van den 10den Augustus 1849 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet tot vereffening van de bij de Algemeene Rekenkamer ontstane bezwaren betrekkelijk de verdere uitbetaling van de pensioenen, toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven, ter overweging aangeboden. Het onderzoek omtrent dit wets-ontwerp in de afdeelingen, waaraan 40 leden hebben deelgenomen, heeft tot de navolgende algemeene beschouwingen geleid.

§ 1. Het aangeboden wets-ontwerp levert wederom het bewijs op van een bestaand geschil tusschen de Regering en de Algemeene Rekenkamer: wederom wordt de Tweede Kamer geroepen, om door middel van het aannemen eener wets-voordragt het bestaande geschil uit den weg te ruimen; wederom wordt de Tweede Kamer opgevorderd om hetgeen ongeregulariseerd was gelaten, te regulariseren. Eenige leden gaven bepaaldelijk te kennen, dat zij ten hoogste betreurden, dat de beslechting van zoodanig geschil en zoodanige regularisatie door de Tweede Kamer ook in dit geval noodzakelijk waren geworden. Zij betreurden, dat dit alles niet ware voorgekomen door eene vroegere wettelijke regeling van hetgeen in het Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63, schijnt vervat te zijn, en welk besluit te vergeefs in het *Staatsblad* wordt gezocht. Zij vroegen waarom — toen het onderling verband van de verordeningen van het voormeld Koninklijk besluit, welker herziening reeds sedert lang de Regering had bezig gehouden, met de herziening der militaire gagementen zoo groote zwarigheden bleek op te leveren, of zoo lange verschuiving eener wettelijke regeling te vervoorzaken, — die verordeningen van voormeld Koninklijk besluit niet reeds spoedig na de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), of ten minste lang vóór den 10den Augustus 1849, aan eene wettelijke sanctie waren onderworpen, en de Regering daarmede tot na het ontstaan van een geschil met de Algemeene Rekenkamer had gewacht? — Maar boven alles en algemeen zag men door dit wets-ontwerp op nieuw en in al hare kracht de wenschelijkheid te voorschijn treden van eene spoedige wettelijke regeling der militaire pensioenen. Waren deze geregeld geweest, de behoefte aan eene wettelijke regeling van de pensioenen, door het besluit van 9 April 1843 toegekend, zou ten sterkste in het oog zijn gesprongen, waardoor die regeling welligt ware tot stand gekomen, en de tegenwoordige ongeregulariseerde toestand zou vermeden zijn. — Met de meeste kracht drong men daarom op de aanbieding van die wets-ontwerpen aan, van welke de memorie van toelichting zegt, dat zij nog geheel op nieuw moeten worden zamengesteld, dewijl zij vroeger in behandeling geweest, maar vertraagd waren door later opgekomene omstandigheden. Welke echter deze omstandigheden zijn, kan men moeijelijk nagaan. De wettelijke regeling der militaire pensioenen verzocht men niet alleen dringend, maar men achtte ze onmisbaar en haar uitblijven zeer te misprijzen.

Behalve de klagt, dat het tegenwoordige geschil met de Reken-Kamer niet ware voorgekomen, meenden sommige leden, dat ook na het ontstaan van dat geschil het aanbieden dezer wets-voordragt vroeger had kunnen en behooren te geschieden. Reeds op 12 Februarij toch heeft de Rekenkamer hare weigering om te verevenen aan de Regering kenbaar gemaakt en tot 10 Augustus laat men de ongelukkige gepensionneerden hun pensioen onthouden, voordat men de wettelijke sanctie der pensioenen tracht te erlangen, en het eenige middel ter hand neemt om ze te doen uitbetalen.

§ 2. Terwijl men nu evenwel door het gemis van de wettelijke regeling op dit stuk in dien ongeregulariseerden toestand was geraakt, en daar die toestand te regt zeer ongelukkig en hard mag genoemd worden voor de gepensionneerde belanghebbenden, aan wie een eenmaal toegelegd pensioen, waaruit zij waarschijnlijk de gewoonte genomen hebben in noodzakelijke behoeften te voorzien, plotseling wordt onthouden, schenen om deze redenen vele leden niet ongenegen om dien voor de belanghebbenden bedroevenden toestand op te heffen. Maar ofschoon men de gepensionneerde geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven, vooral die vroeger eene aanstelling hadden erlangd, te hulp wenschte te komen, dewijl deze tevens als het ware op het eenmaal toegelegde pensioen een verkregen regt schenen te hebben, begeerde men echter die hulp bepaaldelijk te verleenen onder afkeuring van het vroeger aangenomen stelsel der Regering, om de als daggelders werkende personen te pensionneren, en met uitdrukkelijke begeerte dat dit stelsel door de Regering wierd opgegeven; terwijl men tevens die hulp op eene wijs, welke doeltreffend kon worden geacht, verlangde verleend te zien.

§ 3. Het stelsel der Regering met betrekking tot het pensionneren van geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven schijnt hoofdzakelijk vervat te zijn in het Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63. Dat besluit is niet afgekondigd en aan de Tweede Kamer is daardoor dat stelsel niet geheel bekend. In de eerste plaats heeft men derhalve algemeen de mededeeling van dat besluit verlangd. De memorie van toelichting geeft wel eenige kennis van het stelsel in dat besluit vervat; bij den aanvang toch dier memorie leest men: » In 1843 het noodzakelijk » geoordeeld wordende om de gevallen van toekenning van pen- » sioenen ten behoeve der mindere geëmploijeerden en werklie- » den bij 's Rijks maritime werven aanmerkelijk te beperken, zoo » werden bij Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63, onder » anderen bepalingen daargesteld tot regeling van dit onder- » werp. Deze verordeningen deden de vroeger en ongetwij- » feld meer dan eene eeuw, algemeen gevolgde gebruiken en » toegestane voorregten ten gunste *van allen* ophouden, die, tot » dat personeel behoorende, een zeker aantal jaren in 's lands » dienst waren werkzaam geweest;" doch men wenscht voor de

Uitbetaling der pensioenen toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.
(Verslag van de Commissie van Rapporteurs.)

juiste kennis van de vroegere gevallen van toekenning van pensioenen wel eenige meer ontwikkelende beschrijving. Voorts ziet men wel uit de memorie van toelichting, dat de verordeningen van het Koninklijk besluit van 9 April 1843 de vroeger ten gunste *van allen* toegestane voorregten hebben doen ophouden; dat er op den voet van voormeld Koninklijk besluit sommige personen aanspraak op pensioen hebben, en dat deze personen, mindere geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven zijn; terwijl onder deze laatsten meesterknechts, bazen, oppassers van gereedschappen enz. begrepen zijn; doch wie bepaaldelijk en uitsluitend onder " mindere geëmploijeerden en werklieden" zijn verstaan, vindt men niet, terwijl het woordje *enz.* geenszins de juistheid der bestemming bevordert. Genoegzaam blijkt echter verder uit de memorie van toelichting, dat ook onder die mindere geëmploijeerden en werklieden de als daggelders werkende personen die van geene vaste aanstellingen zijn voorzien, begrepen worden. Maar juist dit stelsel der Regering om deze personen te pensionneren of aan hen aanspraak op pensioen te geven, achtte men noch doelmatig, noch verpligtend; want evenmin als het de gewoonte van fabrikanten, handelaren, werkbazen en alle andere personen, die daggelders in hunne dienst hebben en evenmin als het bij hen gebruikelijk is aan zoodanige lieden pensioen te verleenen, behoeft de Staat die buitengewone gunst aan zijne als daggelders werkende personen toe te staan; terwijl nog daarenboven, naar men meent, geenszins hetzij oppassers in gevangenissen en hospitalen, hetzij andere personen, gelijkstaande met de daggelders op zijne maritime etablissementen, door hem worden gepensionneerd. Dezelfde reden waarom genen niet met pensioen worden begunstigd, behoort ook voor dezen te gelden. Men keurde derhalve het stelsel der Regering om in het algemeen die mindere geëmploijeerden en werklieden op 's Rijks werven pensioen te verleenen, bepaaldelijk af; men wenschte dat pensioen van nu af aan voor het vervolg te zien vervallen; en zoo men bij dit wetsontwerp de aan daggelders eenmaal toegekende pensioenen zou toestaan, geschiedde zulks onder het uitdrukkelijk beding, dat voor het vervolg zoodanige pensionnering niet meer zou mogen plaats hebben, en dat daarvan de verzekering wierd gegeven.

§ 4. Ten andere meende men, dat dit wets-ontwerp zoo ingerigt behoorde te worden, dat, zoo het tot wet wierd verheven, deze het doel wat zij beoogde zou kunnen bereiken. Met het oog hierop wenschte men in de eerste plaats te weten, of de Regering hetzij uit de briefwisseling met de Algemeene Rekenkamer, hetzij van elders de overtuiging hadde bekomen, dat in dit wets-ontwerp, zoo als het is ingerigt, de Rekenkamer genoegzamen grond zal vinden tot de opheffing harer weigering om alle verdere verevening van deze pensioenen te bewerkstelligen. In sommige afdeelingen toch werd zeer betwijfeld of de Rekenkamer hiertoe besluiten zou, omdat het gebeuren konde, dat, daar zij bepaald aangenomen schijnt te hebben, dat de geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven geene militairen zijn, en wanneer deze geëmploijeerden en werklieden na de aanneming van dit ontwerp worden verklaard, in de toepassing van de wet van 9 Mei 1846, niet te zijn burgerlijke ambtenaren, alsdan de Rekenkamer misschien niet ten onregte zou kunnen volhouden, dat aan geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven, ofschoon niet onder de wetgeving op de burgelijke pensioenen vallende, daarom echter nog geene pensioenen op de wijs als aan militairen konden worden verleend, en dat het toeleggen van pensioenen aan personen, die noch burgerlijke ambtenaren, noch militairen waren, maar eene afzonderlijke categorie daarstelden, onmogelijk was door gemis van eenen wettelijken vorm, waarin dit moet geschieden. De meening werd evenwel daartegenover gesteld, dat welligt het wetsontwerp, zoo als het daar geschreven is, doel zou kunnen treffen, omdat, behalve de burgerlijke pensioenen, waaronder die van geemploijeerden en werklieden van 's Rijks werven niet zullen behooren, alle andere pensioenen tot nog toe bij Koninklijk besluit worden geregeld, en omdat, dewijl voor dit geval een Koninklijk besluit van 1843, die pensioenen regelende, bestaat, de Rekenkamer uit dien hoofde allezins bevoegd en verpligt zou zijn die pensioenen te verevenen, welke niet meer in strijd met het slot-artikel van de wet van 9 Mei 1846 waren verleend.

Hoe dit zij, in geen geval wilde men echter dat aan deze mindere geëmploijeerden en werklieden door eene wet pensioenen zouden toegelegd en verevend worden op eene wijs, dat door die wet het besluit van 9 April 1843 wierd bestendigd. Men vroeg daarom, of de bedoeling bij de Regering bestond, om door de aanneming van dit wets-ontwerp het voornoemd Koninklijk besluit voortdurend in werking te doen blijven. Ware dit het geval, dan verklaarden vele leden dat zij zich met de voordragt niet zouden kunnen vereenigen.

§ 5. Voorts werd in eene afdeeling het gevoelen geuit, dat deze wet onnoodig mogt geacht worden, daar zij iets verklaren zal waarheid te zijn waaraan niemand twijfelt. Dat namelijk die mindere geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven geene militairen zijn, wordt erkend, terwijl zij ook onder burgerlijke ambtenaren niet gerangschikt kunnen worden; want uit den aard der zaak vallen de bedoelde daggelders, als lieden, die naar mate men hunne diensten noodig heeft in het werk gesteld worden, niet in de burgerlijke pensioenwet, omdat zij geene aanstelling verkrijgen en omdat de vraag of zij dan misschien, volgens het besluit van 9 April 1843, aanspraak zouden hebben verkregen op pensioen, ontkennend moet worden beantwoord, door de verwijzing naar het slot-artikel der wet van 9 Mei 1846, waarbij alle verordeningen op de burgerlijke pensioenen worden vervallen verklaard, voor zooverre zij niet bij de wet waren in stand gehouden. De verklaring dus, dat die geëmploijeerden niet onder burgerlijke ambtenaren verstaan moeten worden, scheen, als waar zijnde, overbodig te wezen.

Deze meening werd evenwel vrij algemeen bestreden, omdat de waarheid, waaraan men meende dat niemand twijfelde, door de Rekenkamer echter niet zoo gaaf is aangenomen. De genoemde geëmploijeerden en werklieden werden door de Rekenkamer ten stelligste onder de burgerlijke ambtenaren gebragt, omdat zij die personen, door de zekerheid dat zij geene militairen waren, voor burgerlijke ambtenaren hield. Wanneer deze wet alzoo zal verklaren, dat de mindere geëmploijeerden en werklieden in de toepassing van de wet van 9 Mei 1846 niet zijn burgerlijke ambtenaren, zoude daardoor, naar het gevoelen der Regering, ten opzigte der Rekenkamer voldaan zijn aan de bestaande behoefte.

Ten slotte verlangt men algemeen ingelicht te worden omtrent het bedrag der pensioenen van geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven; men wenscht dat bedrag te kennen, zoowel als het getal der gepensionneerden van deze categorie.

Men is daarop tot de beschouwing van den considerans en het eenig artikel overgegaan.

Considerans. *mindere geëmploijeerden en werklieden.* Het woord *mindere* schijnt een trap van vergelijking aan te duiden, welke niet kan worden gebezigd, tenzij het meerdere, waarmede vergeleken wordt, tevens uitgedrukt zij. Eene meer zuivere uitdrukking zal dus hier noodig zijn.

Art. 1. Uit de woorden van dit artikel schijnt men te moeten opmaken, dat de Regering voortaan de geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven wil blijven pensioneren. Met verwijzing naar de bovenstaande algemeene beschouwingen van dit verslag, moest men zich hiertegen nogmaals verklaren.

Ten laatste merkte men op, dat dit artikel slechts eene negative bepaling inhield; vele leden vonden dit verkeerd, en meenden dat de wenschelijkheid om in het lot der reeds gepensionneerde geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven bij eene wet te voorzien een positief voorschrift, zonder het pensioenneren van daggelders voor het vervolg te bestendigen, ten eenen male noodzakelijk deed worden.

Aldus gearresteerd op den 7den September 1849, bij de Commissie van Rapporteurs.

Wijnaendts.
Van Voorst.
Smit.
Van Rijckevorsel.
Van Walchren.

[XLIV. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp strekkende tot verhooging der uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.

De Regering, den inhoud van het verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer betrekkelijk het ontwerp van wet tot verhooging der uitgaven voor het departement van Binnenlandsche Zaken en de Algemeene Lands-drukkerij, ter zake van het meer volledig en spoediger door den druk openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal, zullende beantwoorden, staat allereerst bij de volgende, daarin voorkomende aanmerkingen stil:

1°. *dat in de Memorie van Toelichting niet als gewoonlijk uit naam der Regering, maar meer uitsluitend uit dien van den Minister van Binnenlandsche Zaken gesproken wordt.*

De ongegrondheid dezer aanmerking zal blijken, wanneer men, de memorie van toelichting herlezende, gelieft op te merken:

a. dat er slechts éénmaal, namelijk op bladz. 1, van den Minister van Binnenlandsche Zaken wordt gesproken, en wel, om verslag te geven van hetgeen door dezen Minister ter dezer zake is verhandeld met de Commissie uit de Tweede Kamer, benoemd tot herziening van het Reglement van Orde;

en *b.* dat, na de ontwikkeling der gronden ter toelichting van het wets-ontwerp, op bladz. 3 van die memorie te lezen staat:

Verhooging van uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Hoezeer de Regering die spoedige mededeeling niet afkeurt, zelfs op prijs stelt, en in gewone tijden minder zwarigheid zou maken, daartoe buitengewone kosten te besteden, is het haar evenwel bedenkelijk voorgekomen THANS *daartoe over te gaan, zonder de overtuiging te bezitten dat dit door de Kamers verlangd wordt.*

Wanneer men dat een en ander, zoo als het in die memorie voorkomt, onbevooroordeeld overweegt, zal men moeten toestemmen, dat hier niets buitengewoons wordt aangetroffen, maar integendeel het gewone aanwezig is: dat de Minister, tot wiens departement de zaak behoort, het noodige ter voorbereiding van dit ontwerp heeft bewerkstelligd en het ontwerp geleverd; en dat de Regering, dat ontwerp van wet onderzocht en goedgekeurd hebbende, datzelfde als het hare voordraagt.

2°. *dat men in den toon van dat stuk* (de memorie van toelichting) *of in de berekeningen die het behelst, de strekking heeft meenen te ontwaren, als of de steller der memorie niet zeer met de beoogde verbetering in de openbaarmaking van het verhandelde in de Staten-Generaal was ingenomen, en de daarvoor vereischte uitgaven veeleer af- dan aanraden wilde.*

a. Hoe de Minister van Binnenlandsche Zaken over deze zaak denkt heeft hij rondborstig aan de straks genoemde Commissie blootgelegd en is in de memorie van toelichting openlijk vermeld. Welke de meening der Regering is, wordt niet minder onbewimpeld in diezelfde memorie van toelichting geopenbaard, en wel door de woorden zoo even daaruit overgenomen. Zij stelt die spoedige mededeeling op prijs, maar het is haar voorgekomen bedenkelijk te zijn *thans* buitengewone kosten daartoe te besteden.

De Regering is er dagelijks op uit kosten te besparen, uitgaven te verminderen, op alle wijzen te bezuinigen; daartoe is zij verpligt ambtenaren af te danken, verdienstelijke personen buiten betrekking te stellen, huisgezinnen ongelukkig te maken, meerdere behoeften van het algemeen onbevredigd te laten; zij vindt zich dikwerf buiten staat het noodige te bekostigen voor de stoffelijke belangen der natie: en onder den druk van zoodanige omstandigheden, valt het niet gemakkelijk buitengewone kosten van geen gering bedrag te besteden aan deze onstoffelijke belangen dier zelfde natie; juist op het oogenblik waarop zij aan andere van hare onstoffelijke belangen hare bescherming, ten minste ten deele, moet onttrekken.

Daarom zeide de Regering van den beginne af dit wets-ontwerp te bestemmen, om het verlangen der Vertegenwoordiging ten opzigte van dit onderwerp te vernemen, ten einde zich daarnaar te schikken.

Het bijzondere van dit onderwerp vormt, onder deze bijzondere omstandigheden, voor de Regering ook een bijzonder standpunt.

Wanneer de Commissie van Rapporteurs dit in het oog had gehouden, zou zij de aanmerking hebben teruggehouden, die nu aan het einde der 2de bladzijde van haar verslag te lezen staat.

b. Het schijnt ook dat men der Regering ten laste wil leggen, dat zij de berekening der kosten hooger heeft opgevoerd, dan noodig was. Ook dit is onverdiend.

De Regering, de kosten zullende opgeven, waarop deze veranderde inrigting te staan kan — en meer dan waarschijnlijk zal — komen, mag aan de eene zijde niet overdrijven, — maar ook aan de andere zijde niet verkleinen. Deed zij het laatste, om de zaak aannemelijk te maken en het besluit tot uitvoering te bevorderen, en bleek het dan na en bij die uitvoering al spoedig, dat er meer moest worden besteed dan was voorgerekend, dan zou de Regering al zeer gereedelijk òf van onkunde òf van verkeerde voorstelling en aanbeveling worden beschuldigd. Zij is dus verpligt hare berekeningen zoodanig te maken, dat geen kleine tegenspoed of de geringste buitengewone omstandigheid hare cijfers kan doen falen.

De Regering is voor zich overtuigd niet te hebben overdreven: zij meent daarentegen, dat de Commissie van Rapporteurs het werk te ligt heeft geteld, en de noodige uitgaven te laag heeft aangeslagen.

Van een en ander zal nader blijken.

Bovendien moet hier niet uit het oog worden verloren, dat de Regering, van bezoldigingen van f 1600 en f 1000 sprekende, daardoor niet te kennen geeft dat zij die sommen al dadelijk en aan elken stenograaph wil besteden. Zij vermeldt die sommen alleen als het hoogste cijfer aangevende, dat zij meent doorgaande noodig te zullen hebben. Zij zal welligt soms voor grootere bekwaamheid meerdere vergoeding moeten geven en veelal mindere bekwaamheid tot geringer bedrag aan het werk kunnen stellen. Zij acht zich verpligt de bekwaamsten uit de bekwamen te kiezen, opdat het werk zoo goed maar mogelijk geleverd worde: en met dat voornemen bezield, oordeelt zij het noodig, dat de door haar genoemde bezoldigingen bij de berekening der vermoedelijke kosten in aanmerking worden genomen; terwijl zij zich verpligt acht, bij het besteden zelf de meest mogelijke spaarzaamheid in acht te nemen.

Ten bewijze van hare belangstelling in deze zaak, meent zij overigens nog dit te mogen vermelden: dat de Minister van Binnenlandsche zaken eenen ambtenaar van zijn departement, die een stelsel van stenographie heeft gevormd, bruikbaar voor de Nederlandsche taal, heeft bewogen, om onderwijs in die kunst te geven; dat deze zijn geheim welwillend aan anderen heeft medegedeeld, en nog dagelijks met den meesten ijver de uitoefening dezer kunst onderwijst, en dat de genoemde Minister zich vleit, met behulp van dezen leermeester, binnen weinige maanden in staat te zullen, om het noodige getal stenographen òf geheel òf bijna geheel te leveren.

Na deze algemeene opmerkingen, gaat de Regering nu over tot de beantwoording van de meer bijzondere bedenkingen van het voornoemde verslag.

In de eerste plaats acht men de uitgave van f 10,000 voor eene snelpers en voor het gebouw waarin die geplaatst moet worden, ten minste voor alsnog, in het geheel niet noodig, en meent men dat het gebruik van gewone drukpersen voldoende is.

Dit zou waar kunnen zijn indien het werk der stenographen altijd op een bepaald uur en vroegtijdig aan de zetters kon worden ter hand gesteld; zoo men nooit op eenig in te lasschen stuk of op proeven, aan de ministers of leden ter inzage gezonden, zou moeten wachten, en dat er nooit eenige tegenspoed bij het werk kon plaats hebben. Dit is echter niet denkbaar, en er zullen altijd zich gevallen kunnen opdoen, waarin het werk te laat gereed komt om met de gewone persen tijdig genoeg te kunnen worden afgedrukt.

Eene snelpers is dus onvermijdelijk, en meerdere zouden noodig zijn, indien men aan het denkbeeld gevolg wilde geven, om het Bijblad af te schaffen en de verslagen der zittingen met de daartoe behoorende stukken weder in het ligchaam der Staats-Courant op te nemen.

Ook een afzonderlijk gebouw voor het plaatsen der snelpers kan niet achterwege blijven; de tegenwoordige localen in de Landsdrukkerij hebben alle hunne bepaalde bestemming; buitendien zou dit nieuwe gebouw niet alleen voor de snelpers dienen, maar tevens tot plaatsing van de zetters van de Courant en het Bijblad en van de correctoren, ten einde de spoedige behandeling van het werk te bevorderen.

Ten tweede is men van oordeel, dat op de geraamde bezoldiging der ambtenaren, die voortaan in de beide Kamers der Staten-Generaal het daar verhandelde zouden opteekenen, zeer veel is at te dingen, en het heeft zelfs vrij wat bevreemding verwekt, dat de Minister het aantal dier ambteneren, ten minste vooreerst, op het zeer aanmerkelijk getal van zeventien zou willen brengen.

Hierop valt aan te merken, dat die bevreemding zal moeten vervallen, wanneer men nagaat, dat de Minister het aantal dier ambtenaren niet op den duur op zeventien heeft willen brengen, maar in zijne memorie van toelichting gezegd heeft, dat het niet raadzaam zou zijn, de thans aanwezige vijf personen van hunne werkzaamheden te ontheffen, alvorens zal zijn gebleken, dat de stenographen volmaakt aan hunne bestemming voldoen, en dat zij ook dan nog allen moeijelijk uit hunne betrekking bij de redactie der Staats-Courant zullen kunnen worden ontslagen.

Deze vijf personen, met hunne bezoldigingen, staan dus op zich zelven, en hunne diensten kunnen allengs verminderen en voor een groot gedeelte eindigen, naar mate de stenographen meer geoefend worden.

Intusschen neemt dit niet weg, dat men daarop voorloopig moet blijven letten, en de kosten, daarvoor benoodigd, niet ter zijde mag stellen, alvorens de stenographie in volle werking is en aan het oogmerk volkomen voldoet.

De vraag bepaalt zich derhalve hiertoe, of een aantal van acht stenographen voor de Tweede, en vier voor de Eerste Kamer te groot, en hunne bezoldiging van f 1600 en f 1000 te hoog is?

Wat het aantal betreft zou, volgens het verslag, een getal van zes voor de Tweede Kamer voldaende zijn, en zou er eene andere berekening van den tijd voor den te verigten arbeid benoodigd, dan die in de memorie van toelichting voorkomt, moeten ontstaan, indien niet al de stenographen de zitting van het begin tot het einde bijwoonden, maar de vergaderzaal verlieten zoodra zij gedurende den gestelden tijd hadden opgeteekend, om hun teekenschrift in gewoon schrift over te brengen.

Hieromtrent kan verschil van gevoelen bestaan, waarvan de uitspraak aan de ondervinding moet worden overgelaten; het is moeijelijk vooraf te bepalen welke manier de beste zij.

Maar al wilde men het aantal, wegens de nieuwheid der zaak, ook aanvankelijk op acht brengen, is echter, volgens het verslag, de bezoldiging van f 1600 voor allen te hoog, en is men van oordeel dat, in den beginne, voor de jeugdigsten een jaargeld van f 5 à 600 volkomen genoegzaam zou zijn.

De Regering moet hier herhalen hetgeen zij vroeger aanmerkte, dat, naar hare meeening, de Commissie van Rapporteurs het werk

te ligt heeft gesteld. Wanneer men toch nagaat, welke hoedanigheden in een goed snelschrijver vereischt worden: dat hij eene wetenschappelijke opvoeding moet hebben genoten, dat mechanische vaardigheid alleen niet genoeg is, dat hij eenige kennis moet hebben van de zaken die behandeld worden, dat hij eenigzins ingewikkelde argumenten moet kunnen volgen, dan vervalt het denkbeeld, dat dit werk door jeugdige lieden zou kunnen geschieden, die daarvoor eene geringe bezoldiging van f 5 à 600 zouden genieten. Zij dienen daarenboven allen van bijna gelijke krachten te zijn; men kan geene mindere kunde of bekwaamheid toelaten, allen moeten bekwaam zijn. Zij moeten den aard der betrekking, die zij bij de Kamers vervullen, niet miskennen. Zij moeten leveren een woordelijk en volmaakt getrouw verslag van de handelingen der Kamers; het volle vertrouwen van het publiek verdienen; door hunne positie en het besef van hunne eigene waardigheid boven den invloed van partijdigheid verheven zijn.

Zulke personen met een klerks-tractement te willen bezoldigen, en dit te vergoelijken door het uitzigt dat zij toch ook elders nog wel iets met hunne kunst zullen kunnen verdienen, is moeijelijk met het belang der zaak en met de waardigheid der Regering en der Vertegenwoordiging overeen te brengen.

Indien men oogenblikkelijk een aantal geoefende stenographen bij de hand had om de tegenwoordige redacteurs van het Bijblad te vervangen, dan zou de som van f 5800, waarvan verder wordt gesproken, immers gedeeltelijk, kunnen wegvallen, maar zoolang dit het geval niet is, en men in den aanvang met meer of minder geoefende stenographen zal moeten tevreden zijn, zou het onvoorzigtig wezen de tegenwoordige redacteurs van het Bijblad weg te zenden, en zich daardoor bloot te stellen aan het geheel wegvallen van een volledig verslag der zittingen. Wil men de tenographie behoorlijk invoeren, dan zal men zich eenigen tijd de meerdere kosten moeten getroosten. Door karigheid kan men het doel niet bereiken.

Erkennende dat de tegenwoordige uitgaven voor correctie en expeditie eenige verhooging zouden moeten ondergaan, vraagt men:

1°. of de correctie niet gedeeltelijk door de stenographen zelven zou kunnen geschieden;

2°. of de werkzaamheden der expeditie wel in de daad zooveel vermeerderen zullen, of binnen een zooveel korter tijdsverloop zullen moeten afloopen.

Ad 1um. Ten gevolge van de voorgestelde versnelling in de uitgave van het Bijblad, zal niet alleen het grootste gedeelte van den nacht, maar ook den geheelen dag na eene zitting gecorrigeerd moeten worden, wanneer 't het drukken van een eenigzins uitgebreid verslag geldt. Aangenomen nu eens, dat er, om vermeerdering bij het personeel der correctoren te vermijden (die thans 2 in getal zijn), 's avonds en 's nachts om beurten een of twee stenographen ter drukkerij aanwezig bleven om proeven te helpen corrigeren, dan zouden deze toch den volgenden morgen voor hunne taak in de Kamer, zoo niet geheel onbekwaam, dan toch zeker niet behoorlijk geschikt zijn; terwijl er dan bovendien nog én en émeestal twee andere stenographen op den dag bestendig zouden moeten helpen corrigeren, daar op den dag, bij groote drukte, zeker vier personen noodig zijn. Men moet toch wel bedenken, dat er, behalve het Bijblad, waarin gelijktijdig verslagen van beide Kamers en dringende bijlagen kunnen moeten uitgegeven worden, ook dagelijks eene courant moet worden gecorrigeerd, die thans, op sommige dagen, alléén reeds aan twee correctoren de handen vol geeft. Thans blijft, bij drukte voor de courant, het werk van het Bijblad tot na den afloop van dat der Courant zooveel mogelijk rusten; maar bij de verandering, die men zich voorstelt, zal de eene zoowel als het andere dringen, en alles te gelijk binnen hetzelfde korte tijdsbestek verrigt moeten worden. Wilde men alzoo stenographen voor het correctie-werk aan de drukkerij afzonderen, om het getal der correctoren niet te vergrooten, dan zou men noodwendig dat der stenographen moeten vermeerderen, hetgeen toch wel niet goedkooper zou uitkomen.

Ad 2um. Door de versnelde uitgave van het Bijblad zal bij de expeditie zoowel als bij de correctie de drukte wel spoediger afloopen, maar gedurende den korteren tijd, dat zij aanhoudt, ook zooveel te grooter zijn. Gedurende die groote drukte is ook bij de expeditie ongetwijfeld meer personeel noodig dan thans. Tegenwoordig toch valt het nooit voor, dat er een verslag van vijf of zes geheele vellen Bijblad verzonden wordt op den eigen dag waarop het wordt gedrukt, en dit zou bij de nieuwe inrigting dikwerf dag aan dag moeten geschieden. Thans heeft men den tijd om de paketten vooruit gereed te maken; dàn zal zulks in den korten tijd tusschen het drukken en het post-uur moeten geschieden. En hoe zal het zijn, wanneer, gelijktijdig met een zoo uitgebreid verslag eener zitting van de Tweede Kamer, ook nog een verslag van de Eerste Kamer en eenige vellen noodzakelijke bijlagen verzonden moeten worden? Dan kan het getal vellen, die gevouwen, afgeteld en ingepakt moeten worden, tot het dubbel van het zoo even genoemde stijgen, en wordt het van het thans uit drie personen bestaande personeel, hetwelk tevens voor de expeditie der Staats-Courant en van het Staatsblad te zorgen heeft, volstrekt onmogelijk in alles te voorzien.

Er is gevraagd, of, indien de voorgestelde verbetering tot stand kwam, de verslagen der zittingen niet weder in het ligchaam der Courant konden worden opgenomen, ten einde voor die verslagen een grooter aantal lezers te verwerven.

Hierop antwoordende, meent de Regering dat deze terugkeer tot de vorige wijze van uitgave grootere bezwaren voor de materiele bewerking zou kunnen veroorzaken en aan eene geregelde en spoedige verzending in den weg zou kunnen staan, zonder dat daardoor het aantal belangstellende lezers der verslagen zou vermeerderd worden. Behalve dat het formaat van de Courant minder geschikt is voor het Bijblad, betwijfelt men of daardoor de belangstelling in het lezen van het verslag zou vermeerderen; integendeel zou de belangstelling voor de Staats-Courant kunnen verminderen en nadeelig op de verspreiding van het verhandelde bij de Kamers terugwerken; te meer daar die courant in vele gemeenten ten platten lande niet met groote bereidwilligheid ontvangen en bekostigd wordt.

De Regering is daarom van gevoelen, dat men de tegenwoordige manier zou moeten behouden.

De Regering wil gaarne medewerken, om de uitgevers der gewone dagbladen, zooveel dat in haar vermogen is, aan te moedigen tot het geven van meer omstandig verslag van het verhandelde in de zitting der Kamers. De behoeften der schatkist laten evenwel voor het tegenwoordige niet toe, dat anders te doen, dan door de voormelde uitgevers te vergunnen, om bij hunne dagbladen, op afzonderlijke vellen ongezegeld papier, verslag te geven van het verhandelde in de openbare vergaderingen van de beide Kamers der Staten-Generaal, van de Provinciale Staten en van de gemeenteraden, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat op die ongezegelde bijlagen hunner dagbladen niets anders worde vermeld dan die handelingen, zonder eenige bijvoeging van hetgeen in die vergaderingen niet is gezegd, gelezen of geschied.

Aan het voornemen daartoe zal spoedig uitvoering worden gegeven, door eene wets-voordragt, tot het verleenen dezer vergunning gevorderd.

Aan de laatste opmerking van het verslag tracht de Regering voldoening te verschaffen door den considerans van het wetsontwerp aldus te doen luiden:

» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat er behoefte
» bestaat aan het gebruik maken van de stenographie tot verbe-
» tering en bespoediging der openbaarmaking van het verhandelde
» in de beide Kamers der Staten-Generaal, door middel van het
» Bijblad der Nederlandsche Staats-Courant; en dat daartoe meer-
» dere uitgaven worden gevorderd, dan daarvoor zijn geraamd
» in de staatsbegrooting en in de begrooting der Algemeene Lands-
» drukkerij;"

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet betrekkelijk de uitgaven voor het openbaar maken van het verhandelde bij de Staten-Generaal is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording en de daartoe behoorende nota van wijziging kennis te hebben genomen, van oordeel, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het verslag omtrent de genoemde wets-ontwerpen, door de Commissie den 13den Augustus jl. vastgesteld, met de daarop thans ingekomen memorie van beantwoording, als het *algemeen verslag* betrekkelijk dat voorstel beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 8sten September 1849.

POORTMAN.
GODEFROI.
LECLERCQ.
THORBECKE.
FOKKER.

[XLIV. 6.]

NOTA VAN WIJZIGING *in het wets-ontwerp, strekkende tot verhooging der uitgaven ter zake van het openbaar maken van het verhandelde in de zittingen van de Staten-Generaal.*
[Zie het wets-ontwerp op bladz. 202 dezer *Bijlagen*.]

Den considerans aldus te lezen:

» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat er behoefte
» bestaat aan het gebruik maken van de stenographie tot verbe-
» tering en bespoediging der openbaarmaking van het verhandelde
» in de beide Kamers der Staten-Generaal, door middel van het
» Bijblad der Nederlandsche Staats-Courant; en dat daartoe meer-
» dere uitgaven worden gevorderd, dan daarvoor zijn geraamd
» in de staatsbegrooting en in de begrooting der Algemeene
» Lands-drukkerij;"

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verslag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in het Koningrijk der Nederlanden over 1847.
(Verslag der Commissie.)

[XIII. 2.]

VERSLAG *der Commissie belast met het onderzoek van het* Verslag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in het Koningrijk der Nederlanden over 1847; *uitgebragt in de zitting van den* 11*den September* 1849.

Andermaal is eene Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal geroepen, om naauwkeurig kennis te nemen van het jaarlijksch regeringsverslag nopens den staat van het onderwijs in ons vaderland, en om van hare bevinding een opzettelijk rapport in deze Vergadering uit te brengen. Zij doet zulks onder omstandigheden, vooral niet minder belangrijk dan die, onder welke de vroegere Commissie hare taak verrigtte. Immers de gebeurtenissen van den jongsten tijd, gelijk zij aan de eene zijde vele gebreken in het maatschappelijk leven der volken hebben aan het licht gebragt, wier bestaan men vroeger òf niet vermoed had òf waarvan men ten minste geene zoo noodlottige gevolgen had te gemoet gezien, hebben ook aan den anderen kant meer bijzonder op maatregelen ter herstel doen bedacht zijn. Niet bij den staatsman alleen, maar ook bij allen, die de lotgevallen der menschheid met eenige belangstelling gadeslaan, is meer en meer de overtuiging verlevendigd, dat onverwijld krachtdadige hulpmiddelen behooren aangewend te worden tegen het toenemend bederf in het maatschappelijk ligchaam, waarvan de jongste tijden de treurigste bewijzen hebben opgeleverd.

Onder die middelen nu, van wier toepassing men met het meeste vertrouwen eene heilzame uitwerking mag te gemoet zien, bekleedt het openbaar onderwijs eene eerste, welligt de allereerste plaats. Daarom verdient het meer dan ooit te voren de onverdeelde belangstelling eener vergadering van volksvertegenwoordigers, wier roeping het is, de zedelijke en stoffelijke welvaart eener natie met alle kracht te bevorderen.

Is dit in het algemeen waarheid, het is zulks ook in het bijzonder met betrekking tot ons vaderland. Niet zonder grond heeft men die kalmte, die rust, die bezadigdheid, die onderwerping aan het wettig gezag, welke den Nederlander kenschetsen in eenen tijd, waarop alles rondom hem in rep en roer is, waarop de vrijheidszucht heinde en ver tot losbandigheid overslaat, en beproefde, eeuwen-heugende instellingen met eene schendige hand vernietigd worden, voor een gedeelte toegeschreven aan de meerdere zorg, die hier te lande voor de volks-opvoeding gedragen wordt, aan den beteren staat van het openbaar onderwijs. Bovendien werd bij onze gewijzigde grondwettige instellingen het onderwijs meer nog dan vroeger aan de bijzondere zorg van Regering en Vertegenwoordiging aanbevolen; en zal de wetgevende magt eerlang geroepen worden, om dit onderwerp nader te regelen op eene wijze, waardoor de bestaande wettige verordeningen meer in overeenstemming zullen gebragt worden met den geest des tijds. Uwe Commissie zal bij dit een en ander hier echter niet opzettelijk stil staan, wel overtuigd dat deze Vergadering doordrongen is van het gewigt eens onderwerps, dat waarschijnlijk binnen kort tot belangrijke beraadslagingen in haar midden aanleiding zal geven.

De taak Uwer Commissie bepaalt zich tot het opgeven der resultaten, welke het onderzoek van het regerings-verslag nopens den staat der hoogere, middelbare en lagere scholen in het Koningrijk der Nederlanden over den jare 1847 heeft opgeleverd, welk verslag op den 1sten Maart jl. aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is ingediend. Zij zal dit doen met het oog gevestigd op het rapport der Commissie voor de regerings-verslagen over 1845 en 1846, uitgebragt in de zitting van den 5den Julij des vorigen jaars. Zij zal hierdoor in de gelegenheid worden gesteld, meer in het bijzonder na te gaan, in hoeverre de Regering heeft gebruik gemaakt van de wenken, haar door de vroegere Commissie gegeven. Tevens gelooft zij, op het voorbeeld dier Commissie, enkele beschouwingen nopens den gang en de inrigting van het onderwijs, die zich onwillekeurig aan haar zullen voordoen, te mogen mededeelen; zonder evenwel haar eigenlijk onderwerp, het regerings-verslag, in het minst uit het oog te verliezen.

In 't rapport der meergenoemde vroegere Commissie werd als eene leemte in de twee vorige regerings-verslagen aangeduid, dat zij niet genoeg voldeden aan *drie* vereischten, welke, volgens de blijkbare bedoeling des grondwetgevers, daaraan niet ontbreken mogten, te weten: *volledigheid*, *uitvoerigheid* en *tijdigheid*. Uwe Commissie meent te mogen verzekeren, dat met betrekking tot elk dezer drie vereischten in het tegenwoordige verslag verbetering zigtbaar is.

Wat het laatstgenoemde punt — om hiermede een aanvang te maken — aanbelangt, zoo had de vroegere Commissie op de overtuigendste wijze aangetoond, dat de bepaling der Grondwet, welke voorschrijft, dat het regerings-verslag *jaarlijks* aan de Staten-Generaal moet gegeven worden, geene andere bedoeling kan hebben, dan dat, na afloop van iederen jaarkring, over het dan afgeloopen jaar het verslag moest worden ingediend, met al dien spoed, dien het belang der zaak vorderde, en die bestaanbaar was met de tijdruimte, voor de Regering tot het verzamelen harer bouwstoffen benoodigd. In deze opvatting van het grondwettig voorschrift mogt men te regt den wensch uiten, dat zoodanig verslag aan de Staten-Generaal wierd aangeboden straks na de opening hunner gewone zitting. Aan dien wensch is dan ook in zooverre voldaan, dat het tegenwoordige verslag is ingediend weinige dagen nadat de *nieuwe Kamers* bijeengekomen waren; welke — gelijk de Regering te regt aanmerkt — meer dan collegien, wier ontbinding op handen was, geacht moeten worden belang te hebben bij eene toelichting omtrent den toestand van het onderwijs. De Regering geeft daarbij de verzekering, dat er maatregelen genomen zijn, om de inzending der voor het verslag vereischte berigten, die tot dusverre dikwijls zeer onregelmatig geschiedde, voortaan met meer regelmatigheid en spoed te doen plaats hebben.

Ook met betrekking tot een tweede grondwettig vereischte, de *volledigheid*, voldoet het tegenwoordige verslag beter dan de vroegere. Er wordt daarin bepaald gesproken van het athenaeum te *Amsterdam*, en, naar evenredigheid meer uitgebreid, over dat de *Deventer*, welke beide in de vorige verslagen niet genoemd werden. Evenzoo vindt men hier voor het eerst gewag gemaakt van de academie te *Delft*, en de inrigting voor handel en nijverheid te *Amsterdam*. Evenwel laat ook dit punt nog het een en ander te wenschen over. Immers, men mist nog hetgeen men te dezer plaatse naast de scholen van *Delft* en *Amsterdam* zou verwacht hebben, eene opgave van de militaire academie te *Breda*, van het instituut voor de marine te *Medemblik*, van 's Rijks veeartsenij-school te *Utrecht* en van de bestaande landhuishoudkundige en clinische scholen. — Ook in het verslag nopens het lager onderwijs moet men het als eene leemte beschouwen, dat er geheel niet gesproken wordt van de scholen voor doofstommen, voor blinden en voor verwaarloosde kinderen; noch eindelijk van werkscholen, die toch vooral in den tegenwoordigen tijd van zulk een onberekenbaar belang moeten geacht worden te zijn. — De redenen, door de Regering opgegeven, waarom zij vermeend heeft, in het verslag over 1847 nog niet te kunnen voldoen aan hetgeen in 't rapport der vroegere Commissie verlangd was ten aanzien van het *middelbaar onderwijs*, komen uwer Commissie allezins geldig voor. Het onbepaalde van de uitdrukking *middelbare scholen*, in de Grondwet voorkomende, welke hare oplossing niet vindt in de tot dusver bestaande wettelijke verordeningen op het onderwijs, maakt het hoogst moeijelijk, zoo niet geheel onmogelijk, die scholen te omschrijven en afzonderlijk te behandelen. Eerst wanneer gevolg zal zijn gegeven aan dat gedeelte van art. 194 der tegenwoordige Grondwet, waarbij eene nadere regeling door de wet van het onderwijs in 't algemeen bevolen wordt, zal aan die onzekerheid nopens den aard en omvang van het middelbaar onderwijs een einde worden gemaakt, en zullen ook dienaangaande in de jaarlijksche verslagen der Regering afzonderlijke mededeelingen kunnen gedaan worden.

Wat nu eindelijk het derde vereischte, de *uitvoerigheid*, aanbelangt, ook te dien opzigte onderscheidt zich het tegenwoordige verslag niet ongunstig boven de vroegere. Met dit al schijnt ook hier nog het een en ander voor verbetering vatbaar.

Uwe Commissie zal thans het regerings-verslag wat meer in de bijzonderheden nagaan, ten einde het hierboven aangevoerde des te beter te doen uitkomen, en tevens gelegenheid te hebben om te wijzen op hetgeen, volgens haar oordeel, zoo met betrekking tot de drie opgenoemde punten, als in andere opzigten, dit verslag nog te wenschen overlaat.

Het behandelt in de eerste plaats de hoogescholen, een aanvang nemende met die te *Leyden*. Daarover is het verslag buiten alle evenredigheid uitgebreider dan over de academien van *Utrecht* en *Groningen*. De Regering heeft dit in het oog loopende verschil zelve ingezien; en, zonder de redenen daarvoor op te geven, erkent zij, dat de berigten omtrent de beide laatstgenoemde inrigtingen van hooger onderwijs, wat de uitvoerigheid betreft, nog te wenschen overlaten. Zij voegt echter de verzekering daarbij, dat het eerstvolgend verslag ook hierin voorzien zal; terwijl uwe Commissie vertrouwt, dat aan die toezegging gevolg zal worden gegeven, mag zij ook den wensch niet terughouden, dat dan te gelijk meer bepaald over den staat van het onderwijs bij alle drie de hoogescholen, en de min of meer gunstige resultaten, die men daarvan meent op te merken, zal gesproken worden.

Uwe Commissie wil hier eene opmerking, gelijkelijk op de drie hoogescholen toepasselijk, niet terughouden; zij is deze: dat aan geen derzelve een afzonderlijke leerstoel bestaat voor de geologie, bijzonder in betrekking tot ons vaderland; eene wetenschap die in den tegenwoordigen tijd, hetzij men haar in verband beschouwt met de archaeologie, of met eene meer theoretische beoefening van den landbouw, van het hoogste gewigt moet geacht worden. Hoogst wenschelijk acht zij het daarom dan ook dat in

dit gebrek spoedig worde voorzien. Voor het overige hebben de berigten aangaande de drie hoogescholen schier bij uitsluiting betrekking op haren materielen toestand, op de hulpmiddelen voor het onderwijs in het algemeen of voor bepaalde vakken van studie in het bijzonder; en er wordt te dien aanzien veel opgenoemd, wat stof tot tevredenheid geven kan. Uwe Commissie acht het echter onnoodig, hier in bijzonderheden te treden; dewijl het verslag te dien opzigte grootendeels met dat van vroegere jaren overeenstemt. De eigenlijke gang evenwel en inwendige toestand van het hooger onderwijs, schoon niet geheel met stilzwijgen voorbijgegaan, wordt echter in geenen deele met die uitvoerigheid behandeld, welke aan uwe Commissie inzonderheid wenschelijk voorkomt. Daarom achtte zij het niet ongepast, de aandacht der Regering ook meer bepaald op dit punt te vestigen. — Het verslag, nopens het hooger onderwijs eindigt met eene opgave der bij de verschillende faculteiten ingeschreven studenten op den 31sten December 1847, en van het getal der in dat jaar plaats gehad hebbende promotien. Daaruit blijkt, dat het aantal studenten op het genoemde tijdstip 1025 bedroeg, gevende in vergelijking met den 31sten December 1846 eene vermindering van 52. Het getal promotien echter had over 1846 bedragen 167, over 1847 daarentegen 178.

Na de hoogescholen worden, thans voor het eerst, de athenaea vermeld, eerst het *Amsterdamsche*, vervolgens dat te *Deventer*. Wat het eerste aanbelangt, hetzelve schijnt te bloeijen, telde in 1847 niet minder dan 112 leerlingen, onderging door belangrijke herstellingen in 1846 aanzienlijke verbeteringen aan de beide gehoorzalen en aan het scheikundig laboratorium, en geraakte door aankoop in het bezit van de belangrijke verzameling van physische instrumenten van wijlen den hoogleeraar Swart; terwijl wat het laatste betreft, bijzonder van het gering aantal studenten — het bedroeg slechts *twaalf* — gewaagd wordt, onder bijvoeging echter, dat men de onderscheidene redenen, die in de laatste jaren medegewerkt hebben om dit getal zoo klein te maken, op goeden grond vermeende als slechts voorbijgaande te moeten beschouwen. Uwe Commissie had wel gewenscht, dat het verslag hier meer in bijzonderheden getreden ware, en bepaald opgegeven had welke redenen hier bedoeld werden; zij ware daardoor waarschijnlijk in staat gesteld te beoordeelen, of ook zij met deze gunstige verwachting der Regering kon instemmen; en in hoeverre dien ten gevolge als ongegrond moet beschouwd worden het gevoelen van hen, die meenen, dat hier aan geene *voorbijgaande*, maar veeleer aan *blijvende* oorzaken moet gedacht worden, en die beweren dat eene inrigting als het athenaeum te *Deventer*, gelijk het tot dusverre bestaan heeft, niet meer beantwoordt noch beantwoorden kan aan de behoeften van den tijd, dewijl het met een zoo bekrompen personeel van leeraren, en bij zoo beperkte hulpmiddelen van het onderwijs, niet op de tegenwoordige hoogte der wetenschap staan kan. Uwe Commissie mag het geenszins ontveinzen, dat, gelijk zij de zaak op dit oogenblik inziet, een athenaeum als dat te *Deventer* niet meer zijn mag wat het te voren, schoon altijd zeer onvolkomen, zijn kon, eene academie op een kleiner voet, maar bloot eene propaedeutische leerschool, eene hoogere voorbereiding voor de academie dan het gymnasium of de Latijnsche school. De Regering zelve schijnt dit gevoelen eenigermate te deelen, daar zij reeds voor ettelijke jaren, welligt mede ten einde bezuinigingen in te voeren, door de opheffing van het athenaeum te *Franeker* (die eens zoo belangrijke kweekschool van hoogleeraren voor *Leyden* en andere academien) getoond heeft, soortgelijke inrigtingen van hooger onderwijs als onvoldoende en niet aan de eischen des tijds beantwoordende, te beschouwen. Het is alzoo wenschelijk te achten, dat ook het athenaeum te *Deventer*, eene stedelijke leerschool, zich eensdeels enkel tot het propaedeutisch hooger onderwijs bepaalde. Aan den anderen kant zou het zijn werkkring aanmerkelijk kunnen uitbreiden, door èn als industrie-school, èn als inrigting voor eene meer wetenschappelijke vorming, dan de gewone lagere en middelbare scholen kunnen verleenen, zijne gehoorzalen te openen voor hen, die tot de verschillende takken van handel en nijverheid bestemd worden, of die eene zoodanige hoogere wetenschappelijke opleiding verlangen. Met genoegen vernam uwe Commissie dan ook uit het regerings-verslag, dat tot zulk eene uitbreiding van werkkring eenige hoogleeraren reeds een beslissenden stap gedaan hebben, door zich bereid te verklaren, om aan die leerlingen van het stedelijk gymnasium, die, zonder voor den eigenlijken geleerden stand bestemd te zijn, zich in het algemeen beschaafde kundigheden trachten eigen te maken, wanneer zij den gewonen cursus aan dat gymnasium hebben afgeloopen, lessen te geven over Nederduitsche taal, vaderlandsche geschiedenis, scheikunde, natuur-, wis- en sterrekunde; terwijl er later welligt nog soortgelijke lessen zullen worden geopend voor staathuishoudkunde, hoogere wiskunde, delfstofkunde enz. Op deze wijze alleen zal het athenaeum te Deventer op nieuw worden: eene nuttige en aan de behoeften des tijds voldoende wetenschappelijke inrigting.

Het heeft uwe Commissie eenigermate bevreemd, dat noch bij de vermelding der hoogescholen, noch bij het later volgend verslag van de gymnasien en Latijnsche scholen, met een enkel woord gewaagd wordt van den overgangs-maatregel, van gouvernementswege voorgeschreven, om tot de academische lessen toegelaten te worden; het staats-examen namelijk. Dit is te meer bevreemdend, dewijl de vermelding daarvan in het jongstvoorgaande verslag der vroegere Commissie aanleiding gegeven had tot het opperen van eenige bedenkingen, de opmerkzaamheid der Regering ten volle waardig.

De berigten nopens de Koninklijke academie te *Delft* zijn over het geheel gunstig. Daarbij worden bepaald de redenen aangevoerd, die veroorzaakt hebben, dat vele jongelieden, zonder hunne studien te volbrengen, de academie verlaten hebben. Eene dier redenen, de minder goede voorbereiding bij het voorafgaand onderwijs, mag als gedeeltelijk vervallen beschouwd worden, door de meerdere kennis, die thans van de aankomenden gevorderd wordt. Bij deze berigten is eene tabellarische lijst gevoegd van het aantal studenten, in de verschillende jaren ingeschreven, verder eene opgave van het getal leerlingen, tot ambtenaren in Neêrlands Indie bestemd, die op het einde van 1847 in verschillende betrekkingen waren geplaatst geworden, of die zonder bestemming vertrokken of nog aan de academie aanwezend waren; en eene soortgelijke opgave van de leerlingen, voor andere studien ingeschreven.

Gunstig luidt ook het berigt aangaande de gymnasien en de Latijnsche scholen. Wat de eerste betreft — onder welke men dat te *Deventer* mist, schoon het bij de behandeling van het athenaeum dier stad genoemd was — zij voldoen, volgens het regeringsverslag, naar eisch aan het oogmerk: en hun getal wordt van tijd tot tijd vermeerderd door de inrigting van Latijnsche scholen op soortgelijken meer uitgebreiden voet. Vooral schijnt het stedelijk bestuur van *Amsterdam* in deze nieuwe inrigting te regt een hoog belang te stellen, ten bewijze waarvan stekken kan de door dat bestuur genomen maatregel, om niet meer, zoo als tot hiertoe, aan een en hetzelfde collegie van curatoren de zorg èn voor het athenaeum illustre èn voor het gymnasium op te dragen, maar een afzonderlijk collegie voor laatstgemelde instelling te benoemen, uit aanmerking van den grooten omvang en de meerdere uitgebreidheid, welke er aan gegeven is. Uwe Commissie heeft met bijzondere belangstelling dit gedeelte van het verslag nagegaan, en vertrouwt, dat de Regering op den duur met naauwlettende zorg de resultaten zal opsporen en mededeelen, welke deze nieuwe wetenschappelijke instellingen opleveren. Dit is vooral van belang, omdat te haren opzigte de meeningen hier te lande nog verre van eenstemmig zijn; daar velen oordeelen, dat gymnasien alleen voor den geleerden stand behooren ingerigt te zijn, en dat voor kooplieden, fabrikanten enz. reäalscholen, voor werklieden afzonderlijke industrie- of werkscholen moesten opgerigt worden.

Aangaande het zoogenaamde *lager onderwijs* zijn de berigten, in het tegenwoordige verslag, meer uitvoerig en ook meer volledig, dan in vroegere jaren. Er wordt nu niet slechts opgenomen het getal der scholen, het getal der afgegevene onderwijzersrangen en der onderwijzers-gezelschappen, en dat der verbouwde of verbeterde schoolvertrekken — waartoe de vroegere verslagen over het lager onderwijs zich bijna uitsluitend bepaalden: — maar ook de gang van het onderwijs zelf wordt hier kortelijk ontwikkeld, en de menigvuldige gebreken worden niet verzwegen, waaraan het nog onderhevig is. In dit laatste opzigt vooral is dit gedeelte van het verslag geheel verschillend van de overige gedeelten. Terwijl daar het goede als bij uitsluiting wordt opgegeven, wordt hier ook het gebrekkige, en hetgeen nog voor verbetering vatbaar is, te gelijk met het bestaande goede, uitvoerig vermeld. En daar juist dit voor den wetgever in de eerste plaats van belang is, voor zooverre deze hier met wettelijke bepalingen kan, en waarschijnlijk binnen kort zal moeten tusschen beiden komen, acht uwe Commissie zich verpligt, van dit een en ander met wat meer uitvoerigheid te spreken en de aandacht dezer Vergadering meer bijzonder daarop te vestigen.

Zoo wordt er in *Noordbrabant* geklaagd:

1. dat het onderwijs nog in geenen deele die algemeenheid heeft bereikt, die het behoeft en waarvoor het vatbaar is;

2. dat het gemis van ondermeesters op vele scholen ongunstig werkt. Ook in *Zuidholland* klaagt men, dat het, inzonderheid hier en daar ten platten lande, den onderwijzers maar al te dikwijls aan de noodige hulp ontbreekt, en er behoefte aan een grooter getal ondermeesters bestaat;

3. dat het getal der onderwijzenden over het geheel niet evenredigd is aan dat der leerlingen;

4. dat de wijze van betaling der schoolgelden, veelal ongelijk en ondoelmatig, nadeelige gevolgen heeft voor het onderwijs;

5. dat men nog hier en daar oude afgeleefde of ongeschikte hoofdonderwijzers aantreft, die men gaarne zou willen ontslaan,

en die ook zelven gaarne hunne betrekking zouden willen nederleggen; doch dat er geene gelegenheid bestaat, om hun een matig jaargeld te verzekeren en voor gebrek te beveiligen.

Over ditzelfde wordt ook in *Gelderland* geklaagd.

6. dat men nog op onderscheidene plaatsen gebrekkige school localen aantreft.

In *Gelderland* klaagt men nog bovendien:

1. dat de scholen ten platten lande niet geregeld genoeg bezocht worden, om eene gewenschte ontwikkeling te bezorgen.

Ook in *Drenthe* wordt daarover geklaagd.

2. dat de oorzaak van dit verschijnsel mede moet gezocht worden in 't onvermogen van vele ouders, om het schoolgeld, hoe gering ook, te betalen.

Evenzoo klaagt men in *Zuidholland*, dat de betaling van het schoolgeld vele ouders belet hunne kinderen ter school te zenden.

3. dat de leerwijze niet overal practisch genoeg is, en dat het verband tusschen school en leven niet genoeg wordt in het oog gehouden;

4. dat de gedurige verwisseling van ondermeesters hoogst nadeelig werkt op den gang van het onderwijs, zoowel als op orde en tucht in de school;

5. dat de classificatie der leerlingen wel eens weinig meer dan schijnbaar is, vaak door te groote versnippering der afdeelingen;

6. dat de tucht hier en daar nog te wenschen overlaat.

In *Noordholland* en evenzoo in *Utrecht*, klaagt men, dat de kinderen de school te vroeg verlaten.

In *Zeeland*:

1. dat er ten aanzien van den leestoon vaak te wenschen overblijft;

2. dat nog in zeer vele gemeenten van die provincie de zorg voor het onderwijs van armen en minvermogenden te zeer verwaarloosd wordt, en schier de helft van het onderwijs verstoken blijft.

In *Utrecht*:

1. dat nog hier en daar verbeteringen noodzakelijk zijn in school-localen en onderwijzers-woningen, maar dat gebrek aan de noodige fondsen verhindert daarin te voorzien;

2. dat in sommige scholen nog gemist worden de noodige stellen van maten en gewigten ter behoorlijke onderwijzing in het nieuwe stelsel.

In *Friesland*:

1. dat vele onderwijzers aldaar nog te weinig werk maken van de schrijfkunst, hetzij uit onbekendheid met de beste leermethode, of omdat hun geldelijk belang medebrengt, de kinderen zoo laat en zoo weinig mogelijk op goed papier en met goede pennen, maar des te langer en te meer op leijen, te doen schrijven;

2. dat bij het rekenen gewoonlijk van de theoretische regels geen verder gebruik wordt gemaakt. dan voor practische oplossingen noodzakelijk is;

3. dat de taaloefeningen in verscheidene scholen òf te weinig geschieden, òf al te werktuigelijk, vooral bij het ontleden.

Ook wordt er nog uit diezelfde provincie geklaagd over de hoogst onvoldoende gelegenheid, die de meeste kweekelingen voor den onderwijzersstand hebben, om zich de noodige kunde en geschiktheid te verschaffen.

In *Overijssel*:

1. dat de gemeentebesturen niet gemakkelijk te bewegen zijn tot het geven van pensioenen aan onderwijzers, en dat deze dus voortgaan moeten met schoolhouden, ook al zijn zij daartoe om hunne hooge jaren of afnemende geestvermogens minder geschikt;

2. dat op verreweg de meeste plaatsen ten platten lande de inkomsten niet toereikende zijn tot het bekostigen van een ondermeester.

In *Groningen*:

dat de ongewone duurte en 't gebrek aan de noodzakelijkste levensbehoeften in 1847 vele ouders belet hebben, hunne kinderen geregeld ter school te zenden of het schoolgeld te betalen.

In *Drenthe*:

1. dat hier en daar de ingezetenen, zelfs sommige plaatselijke besturen, niet genoegzaam doordrongen zijn van 't gewigt van het onderwijs;

2. dat een twintigtal scholen nog in een slechten toestand verkeert.

In *Limburg* klaagt men over het ontoereikende der hulpmiddelen voor het eenigermate behoorlijk bezoldigen der onderwijzers.

Het blijkt uit al het bovenstaande dat het lager onderwijs in alle provincien nog vrij wat te wenschen overlaat. En bij de overweging daarvan voelt uwe Commissie zich onwillekeurig gedrongen de vraag te herhalen, door hare voorgangster gedaan: wat toch wel de Regering, het vele gebrekkige dat nog bestaat kennende, en belast met de aanhoudende zorg voor het openbaar onderwijs, moge verrigt hebben om dat gebrekkige te verbeteren? Want ook in het tegenwoordige verslag wordt hoogst zeldzaam van de bemoeijing der Regering dienaangaande gesproken. Te meer zou men dit mogen verwachten, daar het niet te ontkennen valt, dat tot dusver van staatswege zeer weinig gedaan is voor het lager onderwijs, waarvan de kosten bijna geheel door de ouders, door de gemeenten of de provincien gedragen worden. Inzonderheid komt hier de vraag te pas, in hoeverre eene gedeeltelijke invoering van het schoolfonds het geregeld ter school gaan zou bevorderen, en welke uitkomsten men op die plaatsen, waar een zoodanig schoolfonds bestaat heeft opgemerkt.

Wat voor het overige de berigten omtrent den staat van het lager onderwijs betreft: — er wordt uit onderscheidene provincien loffelijke melding gemaakt van de werkzaamheden der schoolopzieners; met name uit *Noordholland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*. De onderwijzers worden algemeen geprezen om hun ijver en goed gedrag, ja zelfs om hunne opofferingen ten nutte van het onderwijs bij hun meestal bekrompen bestaan. En van de achting die zij genieten en verdienen, wordt bepaaldelijk gesproken in *Noordbrabant*.

Er wordt berigt gegeven van hetgeen in onderscheidene provincien gedaan wordt ter opleiding van jonge onderwijzers en onderwijzeressen, in kweekscholen, normaallessen, onderwijzers-zangscholen en bij onderscheidene schoolopzieners en schoolonderwijzers. De Staten van *Utrecht* hebben eene geldelijke bijdrage verleend voor de kweekschool aldaar, en die van *Groningen* tot beurzen voor minvermogende jongelingen. De kweekschool te *Groningen* vierde in 1847 haar vijftigjarig bestaan op eene plegtige wijze, en ondervond bij die gelegenheid vele blijken van belangstelling.

Slechts op eene enkele plaats, bij *Overijssel*, wordt melding gemaakt van de goede vruchten der schoolonderwijzers-gezelschappen, ter verdere vorming en onderhouding van 't geleerde der onderwijzers. Het heeft uwe Commissie verwonderd, dat over die vereenigingen in dit verslag zoo spaarzaam gesproken wordt, daar zij in vroegere verslagen telkens hoog geroemd zijn als allerbelangrijkste inrigtingen ter verbetering van het onderwijs, vooral wanneer daarmede verbonden zijn onderlinge schoolbezoeken door de onderwijzers. Uwe Commissie, lettende op hetgeen dienaangaande vroeger herhaalde malen door de Regering is medegedeeld, mag hier den wensch niet onderdrukken, dat de bedoelde vereenigingen voortdurend die kleine geldelijke ondersteuning uit 's Rijks kas genieten zullen, die zij tot dusver genoten, en die tot hare instandhouding zoo dringend vereischt wordt.

Evenzeer heeft het de bevreemding der Commissie opgewekt, dat in dit verslag ook niet met een enkel woord gesproken wordt van het *Nederlandsch onderwijzersgenootschap*, erkend bij Koninklijk besluit van den 15den Maart 1844, n°. 80; eene vereeniging die zich straks na hare vestiging heinde en ver uitgebreid heeft, en, ingrijpende in alle deelen van het lager onderwijs, bestemd schijnt om op dat onderwijs een belangrijken invloed uit te oefenen.

Voorts wordt in het regerings-verslag op den voorgrond gesteld, dat, overeenkomstig de eischen des tijds, bij het onderrigt in de beginselen der algemeen noodzakelijke kundigheden, de verlichting des verstands en de aankweeking van zedelijkheid bij de jeugd werd in het oog gehouden; dat men haar leert denken en bevatten en tot alle deugden vormt, in plaats van enkel werktuigelijke kennis aan te brengen. Van de onderscheidene vakken, die in de lagere scholen worden onderwezen, de wijze waarop en het goede gevolg waarmede zulks geschiedt, wordt uit de onderscheidene provincien berigt gegeven, en hier en daar ook van vooruitgang melding gemaakt.

Dit een en ander betreft het lezen, kunstmatig schrijven en maken van eigen opstellen, rekenen, zingen (van de muzijk-oefeningen echter, die in vele scholen het zang-onderwijs zoo krachtig verheffen en zooveel invloed kunnen uitoefenen ter veredeling van het volkskarakter, wordt geheel niet gesproken), de Nederduitsche taal, de aardrijkskunde, de geschiedenis, het teekenen en de vormleer, de gymnastiek. In enkele scholen van *Friesland* wordt ook gesproken van beginselen der stel- en meetkunde en der natuurkunde.

Men mist echter in dit verslag de opgaven van den toestand, ja zelfs de vermelding van de pensioenfondsen, van de weduwenfondsen, van de uitkeerings- en hulpfondsen, welke in onderscheidene provincien voor onderwijzers bestaan, en van welke ook in vorige verslagen door de Regering loffelijke melding is gemaakt. Soortgelijke inrigtingen toch zijn, indien voor eenigen stand, dan zeker voor dien der onderwijzers, als meestal hoogst karig bedeeld, van het uiterste belang, ja schier onmisbaar, zoo ter verbetering van het onderwijs en van het lot der onderwijzers — wanneer deze te oud of te zwak worden, om zelven langer met vrucht werkzaam te kunnen zijn — als opdat, na hun overlijden, hunne overgebleven betrekkingen voor armoede en gebrek mogen beveiligd blijven.

Dit laatste is ook reeds daarom van belang te achten, omdat de onderwijzers, alzoo gerustgesteld omtrent het toekomstig lot

hunner weduwen en kinderen, voortdurend werkzaam kunnen blijven met die opgeruimdheid van gemoed en die onbezorgdheid voor de toekomst, welke voor de ijverige waarneming hunner vaak moeijelijke betrekking een onmisbaar vereischte is.

Verder wordt nog in het verslag vermeld het aantal der nieuw opgerigte openbare en bijzondere scholen in elke provincie; dat der bewaarscholen, en der verbeterde en verbouwde schoollocalen, met eene opgave der subsidien, daartoe van 's Rijks wege verleend; terwijl tevens van de verbeterde hulpmiddelen van het lager onderwijs melding wordt gemaakt.

Eindelijk worden nog de volgende bijzonderheden aangestipt:

In *Gelderland* wordt van sommige gemeentebesturen met lof gewaagd, daar zij op de plaatselijke begrooting eene som uittrekken, om minvermogende ouders, die meer dan één kind ter school zenden, in de betaling van het schoolgeld te gemoet te komen. In *Noordbrabant* wordt gewaagd van examens en prijsuitdeelingen in de scholen, in *Groningen* van wedstrijden tusschen de onderwijzers onderling en de leerlingen onderling. Zoo wordt ook in onderscheidene provincien gesproken van avondherhaling- en zondagsscholen: alle drie zeer nuttige inrigtingen ter onderhouding van het geleerde, of voor dezulken, wier onderwijs in hunne jeugd verwaarloosd is. In *Overijssel* wordt ook eene armenschool voor meer bejaarden vermeld. Overal wordt gewaagd van de gunstige gevolgen, die de vervanging van oude en ongeschikte onderwijzers door jongere heeft te weeg gebragt.

Ten opzigte van den eersten wenk, aan het slot van 't rapport der vorige Commissie gegeven, over 't in eene tabel vervatten der afgegeven onderwijzers-acten, is in het tegenwoordige regeringsverslag voldaan; maar daarentegen niet aan den laatsten wenk, over den invloed en de werking van 't Koninklijke besluit van den 2den Januarij 1842. Te dezen opzigte komt ook in dit verslag geene enkel bijzonderheid voor: alleen wordt uit een paar provincien als in 't voorbijgaan vermeld, dat het gebruik der schoolboekjes over 't algemeen geene moeijelijkheid geeft, omdat men zich zorgvuldig wacht, de zoodanige te nemen, waaruit — voor wien het ook zijn moge — de minste ergernis ten opzigte van de geloofsleer zou kunnen ontstaan.

Ten slotte veroorlooft uwe Commissie zich nog eene opmerking. Het zoude te wenschen zijn, dat er, vooral ten aanzien van het lager onderwijs, dezelfde en eene bepaalde volgorde der onderwerpen in de onderscheidene provincien wierd in acht genomen, even als er van wege de Regering vroeger eene bepaalde volgorde aan de Gedeputeerde Staten der provincien is gezonden, voor de onderwerpen, die in de algemeene provinciale verslagen voorkomen. Hierdoor zou alles vollediger, en het overzigt en de vergelijking gemakkelijker gemaakt worden. Art. 24 van de instructie der school-opzieners geeft daartoe eene gepaste aanleiding, die slechts wat meer uitgewerkt en in bijzonderheden ontwikkeld behoefde te worden, om in dezen geheel te voldoen. Ook het *Rapport trienal sur l'instruction primaire, présenté aux chambres législatives (en Belgique) le 20 Novembre* 1846 (*Bruxelles* 1847), geeft daarvoor een uitmuntend model.

De Commissie gelooft, Mijne Heeren, hiermede aan de haar opgelegde verpligting voldaan te hebben. Voorbedachtelijk heeft zij zich onthouden van alle aanmerkingen, die zouden kunnen vooruitloopen op hetgeen den inhoud zal uitmaken van het wetsvoorstel tot regeling van het onderwijs, dat men binnen kort in deze Vergadering te gemoet ziet. Zij voegt slechts den wensch hierbij, dat die nadere wettelijke regeling van dit allerbelangrijkst onderwerp mede moge strekken tot handhaving van den alouden roem des vaderlands, met betrekking tot het schoolwezen, en dienstbaar zijn aan de uitbreiding van ware volksbeschaving en verlichting onder het tegenwoordige en vooral onder de volgende geslachten.

Vastgesteld den 11den Augustus 1849.

Nedermeijer van Rosenthal.
Van Randwijck.
Borret.
Engelen.
Westerhoff.

[XLVII. 4.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet tot het heffen van eene provinciale belasting in* Overijssel.

Bij eene Koninklijke boodschap van den 19den Augustus dezes jaars is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een voorstel van wet ter overweging aangeboden, strekkende tot bekrachtiging der heffing van eene provinciale belasting in Overijssel.

Dit ontwerp is in de afdeelingen der Kamer, waar te dezer gelegenheid 40 leden tegenwoordig waren, overwogen en heeft tot de volgende beschouwingen en bedenkingen aanleiding gegeven.

§ 1. Na al hetgeen, ook weder in den laatsten tijd, met opzigt tot de provinciale belastingen in de Kamer is verhandeld, moest wel, bij de plaats gehad hebbende overweging, dadelijk de gewigtige vraag op den voorgrond worden gesteld, hoever, als het de bekrachtiging van zoodanige belastingen geldt, het onderzoek der algemeene wetgevende magt zich, behoudens de voorschriften van de artt. 129 en 131 der Grondwet, vermag uit te strekken. Het is waar, in de memorie dan toelichting tot het tegenwoordig wets-ontwerp wordt van de veronderstelling uitgegaan, dat daaromtrent reeds vaste beginselen waren aangenomen, daarin bestaande, dat bij de bedoelde bekrachtiging alleen de *aard* en de *hoegrootheid* der provinciale belasting in aanmerking behoorden te komen, en de beoordeeling der wetgevende magt zich bepalen moest tot het onderzoek, of de belasting ook in strijd is met het algemeene stelsel van 's Rijks belastingen, of met de belangen des Rijks of met die der overige provincien. Maar men kon het der Regering niet toegeven, dat deze beginselen reeds als uitgemaakt en voor geene tegenspraak meer vatbaar te beschouwen waren, en twijfelde zelfs zeer, of de steller der memorie zich wel zoo bepaald zou hebben uitgedrukt, indien bij het ontwerpen van dat stuk de jongste beraadslagingen der Kamer over de heffing van twee provinciale belastingen in Friesland reeds gehouden, en de daarbij door de meerderheid der Kamer genomene beslissingen hem bekend waren geweest. Integendeel meenden vele leden, ook onder den indruk van deze beslissingen, dat, volgens de van regeringswege aangeduide beginselen, de werkkring der wetgevende magt met opzigt tot de bekrachtiging der provinciale belastingen binnen te enge grenzen zou worden beperkt. Van die zijde werd met minderen of meerderen aandrang beweerd, dat bij de beoordeeling, of zoodanige bekrachtiging kon worden verleend, behalve de *aard* en de *hoegrootheid* der provinciale belasting, ook de *duur* en de *wijze van heffing* dier belasting bepaalde punten van onderzoek behoorden uit te maken; terwijl tevens het *doel* van de heffing der belasting niet uit het oog mogt worden verloren. Daartegenover stond echter het gevoelen der andere leden, die de overtuiging koesterden, dat door het geven van zoodanige uitgestrektheid aan het onderzoek voor de bekrachtiging van eene provinciale belasting, te zeer zou worden ingedrongen in het provinciaal huishouden, waarvan, volgens het 1ste lid van art. 131 der Grondwet, de regeling en het bestuur aan de Provinciale Staten is overgelaten. Deze leden hielden er dien ten gevolge toe over, om de beginselen, in de memorie van toelichting omtrent deze zaak aangeduid, als de hunne aan te nemen. Ook zij konden echter niet geheel ontkennen, dat de bewoordingen, waarin deze beginselen daar zijn omschreven, iets zeer rekbaars hebben, vermits toch bijv. als de *aard* eener belasting te beoordeelen valt, en deze aan algemeene belangen getoetst moet worden, als van zelf het tijdperk, gedurende hetwelk zij geheven zou worden, en tot zekere mate ook de wijze van heffing in aanmerking komen. De slotsom van deze meer algemeene beschouwingen was, dat de leden der Kamer over de beginselen, die het geheele onderwerp van de bekrachtiging der provinciale belastingen moeten beheerschen, nog geenszins tot volkomene eenstemmigheid zijn gekomen, en dat deze eenstemmigheid niet eer te verwachten is, dan nadat eene geheele reeks wetten, daartoe betrekkelijk, in opzettelijke overweging zal zijn genomen, en dus door herhaalde beslissingen der meerderheid in ieder bijzonder geval, zich allengs een vast stelsel, eene soort van jurisprudentie omtrent geheel dit onderwerp zal hebben gevormd.

§ 2. Nog een ander in de memorie van toelichting tot de tegenwoordige wet aangeroerd punt heeft de aandacht getrokken. De Regering geeft namelijk aan het slot van dat stuk te kennen, dat, vermits de Overijsselsche provinciale belasting, welke het hier geldt, reeds eenmaal, bij de wet van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 88), voor een jaar is bekrachtigd, op de verdere bekrachtiging daarvan voor een nieuw tijdperk gerekend zou kunnen worden. Men kon haar dit niet toegeven, en noemde zelfs de verwijzing naar die vroegere beslissing minder gelukkig. Het is toch bekend, dat tot de bedoelde bekrachtiging wetgevende Kamers hebben medegewerkt, die op het punt stonden voor goed af te treden, en vooral ook om geene stremming in de heffing van eenmaal ingevoerde belastingen te doen ontstaan, aan de op het einde des vorigen jaars tot stand gebragte wetten van dezen aard haar zegel hebben gehecht. Het blijkt tevens uit de toen gewisselde stukken, dat met name tegen den aard der thans weder voorgedragene provinciale belasting voor Overijssel in de toenmalige Tweede Kamer bedenkingen zijn geopperd, die misschien bij de eindbeslissing zwaar zouden hebben gewogen, indien niet de bekrachtiging der belasting tot het tijdperk van één jaar beperkt ware geworden. In allen geval kan de tegenwoordige Tweede Kamer zich door de op het einde des vorigen jaars in dezen gevallene beslissing volstrekt niet gebonden achten.

§ 3. Wat nu meer bepaald het tegenwoordig wets-ontwerp betreft, heeft men vrij algemeen beweerd, dat daarin eene bepaling zou behooren te worden opgenomen omtrent den *tijd*, gedurende

Heffing eener provinciale belasting in Overijssel.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

en de belasting zou worden geheven. De aard de zaak bragt nede, daar dan toch, in welk een beperkten zin men het van bekrachtiging der wetgevende magt ook mogt opvatten, geene beslissing kon nemen, waarvan zij de mogelijke gevolgen rekt niet kon overzien. Daarenboven was het zeer denkbaar, eene provinciale belasting, die, voor een of twee jaren geheven lende, niet strijdig zou zijn te achten met het algemeen stelsel 's Rijks belastingen of met de algemeene belangen, zulks worden wanneer zij voor eenen geheel onbepaalden tijd wierd opgelegd. mtrent de tijdsbepaling zelve, die in de wet zou moeten worden lascht, heerschte verschil van gevoelen. Vele leden wenschten ijdsbepaling in onmiddellijk verband gebragt te zien met de e geldleeningen, voor welker rentebetaling en aflossing, blijde memorie van toelichting, de belasting dienen moet; at het tegenwoordig wets-ontwerp in dit opzigt geheel en al lezelfde leest zou worden geschoeid als de wet van 12 Augus- 1849 (*Staatsblad* n°. 30), volgens welke de daarbij vermelde Noordbrabant te heffen provinciale belastingen opzettelijk behtigd zijn voor het geheele tijdvak, waarover dit ter voldoening de bepalingen en voorwaarden der mede in die wet omschregeldleeningen noodig zou zijn. Er waren leden, naar wier eel zoo iets werkelijk de bedoeling der Regering was, beroele dezen zich op het gezegde in de memorie van toelichting, de heffing der belasting, overeenkomstig de plannen en voorrden der beide in 1838 en 1843 door de Staten der provincie rijssel geslotene geldleeningen voor 1850 en eenige volgende n, evenzeer als voor 1849, benoodigd zou zijn. In die verontelling echter meende men te meer grond te hebben tot het doen vraag, waarom die bedoeling dan niet in de wet was uitgedrukt. i eene der afdeelingen werd dit verlangen tot het brengen van lanige tijdsbepaling in de wet nog aangedrongen door de opking, dat, blijkens voor ieder toegankelijke stukken, de belas-, waarvan hier sprake is, f 11 à f 12,000 's jaars opbrengt; rijl daarentegen over het jaar 1850 voor aflossing en rentebeig der beide geldleeningen, voor welke de belasting gezegd dt te zijn ingesteld, niet meer dan f 5322.50 te betalen zou , zoodat ten minste over dat jaar voor meer dan de helft boven behoefte aan belasting zou worden geheven. Zulk een belangverschil tusschen de behoeften en de middelen tot bestrijding , naar het oordeel der bedoelde leden, door de wetgevende gt niet over het hoofd worden gezien, en moest invloed hebop hare beslissing over den duur der belasting, daar toch het meen belang der ingezetenen niet kan medebrengen, dat zij en het volstrekt noodzakelijke worden belast, en de tusschenst der rijks-wetgeving, waarvan art. 129 der Grondwet spreekt, waarborg voor de ingezetenen, niet de vervulling van eene bloote naliteit, behoort te zijn. De overige leden echter voerden hiern aan, dat, ofschoon nadere inlichting omtrent het bedoelde chil wenschelijk zou zijn, de Kamer, door van die omstandigl hare beslissing afhankelijk te maken, te kort zou doen aan regt der Provinciale Staten, die zelven de begrooting der enkel vinciale en huishoudelijke uitgaven opmaken, en daarvoor geene lere goedkeuring noodig hebben, dan die des Konings.

ommige andere leden konden het tot nu toe ontwikkelde gevoeomtrent de tijdsbepaling niet deelen, in zooverre als, naar hunne ening geene provinciale belasting ooit langer dan voor één jaar oort te worden bekrachtigd, en zij de beperking der heffing tot tijdsverloop dan ook in de wet wenschen opgenomen te zijn. Zij gen, bij de ontwikkeling van dit gevoelen, uit van de stelling, , daar volgens art. 129 der Grondwet de begrootingen der enkel vinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven *jaarlijks* door Staten opgemaakt en aan de goedkeuring des Konings onderwori moeten worden, die Staten ook nimmer eene voordragt tot fing eener belasting voor een langer tijdsverloop dan *één jaar* nen doen. En vermits nu de Grondwet *bekrachtiging* eener rgedragene belasting door den rijks-wetgever, niet *het geven van* of tot het heffen eener nog niet vastgestelde belasting eischte, ak het wel van zelf dat de bekrachtiging insgelijks slechts voor tijd van één jaar kon plaats vinden. De bedoelde leden geloofniet, dat uit het volgen van dit stelsel onoverkomelijke eijelijkheden zouden voortvloeijen. Integendeel meenden zij, het voordeelen zou aanbieden, indien jaarlijks de lijst der te lengen of nieuw te heffen provinciale belastingen, in eene ele wet vervat, aan de goedkeuring der Kamers wierd onderpen, en deze dus de gelegenheid hadden, telkens het geheele nstel dier belastingen als met een oogopslag te overzien.

Ofschoon men niet kon ontkennen, dat deze wijze van voorlen der zaak iets aanlokkelijks had, werd zij evenwel levendig treden. Er werd betoogd, dat men, dus redenerende, de beking zoo ver zou kunnen uitstrekken, dat de Provinciale Staten ne geldleening hoegenaamd zouden kunnen sluiten voor langer i één jaar; hetgeen zoo goed als met een algeheel verbod van provinciale geldleeningen gelijkstond; en dat deze geldleeninnu reeds in de meeste gevallen niet te sluiten waren, wanneer vooraf de middelen van aflossing en rentebetaling voor geheel duur der leening waren aangewezen. Ten bewijze van dit ste beriep men zich weder op de reeds aangehaalde wet van 12 gustus 1849, betrekkelijk de heffing van provinciale belastingen Noordbrabant; in welke wet met zooveel woorden staat uitgedrukt, dat het gebleken was, dat eene der daarin vermelde geldleeningen niet kon worden tot stand gebragt, ten ware aan de geldschieters de zekerheid wierd gegeven, dat de heffing der daarmede in verband staande belasting zou mogen geschieden over al den tijd, gedurende welken zij tot aflossing en rentebetaling noodig zoude zijn.

§ 4. De leden die het gevoelen aankleven, dat voor de volledige kennis van den aard der belasting, die van de wijze van heffing volstrekt onontbeerlijk is, of ook de bekrachtiging der belasting tot de wijze van heffing uitgestrekt willen zien, hebben mededeeling verlangd van de tarifen en verordeningen, waardoor voor de hier in aanmerking komende Overijsselsche belasting die wijze van heffing is geregeld. Sommigen verwonderden zich, dat deze stukken, die in December des vorigen jaars aan de leden der toenmalige Tweede Kamer ter inzage zijn verstrekt, niet van den aanvang af bij de tegenwoordige voordragt zijn gevoegd geweest. Ook wenschten velen, die aan de onderhavige wet eene soortgelijke inrigting wenschten gegeven te zien, als bij die van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 88) of ook bij de meermalen aangehaalde wet voor Noordbrabant van 12 Augustus 1849 is gevolgd, de Koninklijke besluiten van 1838 en 1843 betrekkelijk de voordragten der Staten van Overijssel tot het sluiten der geldleeningen, met de daartoe behoorende stukken, te kennen; terwijl men eindelijk mededeeling verlangt van het Koninklijk besluit betrekkelijk de thans te dezer zake gedane voordragt der Staten van Overijssel, waarvan in de overwegingen der aanhangige wet wordt melding gemaakt.

§ 5. Ook de *aard* der thans voorgedragene belasting, geheel op zich zelve beschouwd, heeft bij het plaats gehad hebbend onderzoek tot onderscheidene bedenkingen aanleiding gegeven. Men beriep zich daarbij op het reeds in 1848 door de toenmalige Tweede Kamer geopperd gevoelen, dat de heffing van provinciale opcenten op eenen rijks-accijns in geen geval wenschelijk is, vermits daardoor de zoo noodzakelijke eenheid met opzigt tot de heffing der indirecte belastingen wordt verbroken en een nieuw lokaas voor den sluikhandel wordt uitgeworpen, waartoe de neiging uit den aard der zaak toeneemt, naar mate het belastingsbedrag stijgt. Men vroeg verder of de te heffen opcenten op den duur niet vermindering van verbruik ten gevolge zouden kunnen hebben; waardoor dan deze provinciale belasting nadeelig op de opbrengst der rijks-belastingen zou terugwerken. Vooral verklaarden verscheidene leden zich bezwaard, bekrachtiging te verleenen aan de belasting op den invoer in de provincie, waarvan in het laatste gedeelte van art. 1 van het ontwerp wordt gewag gemaakt. Zij zagen daarin eenen stap tot invoering niet enkel van provinciale opcenten op rijks-indirecte belastingen, maar van zuiver provinciale accijnsen, welke laatste met de bestaande orde van zaken hier te lande volstrekt niet zijn over een te brengen, en in de gevolgen lijnregt strijdig zijn met het stelsel van onbelemmerden door-, in- en uitvoer van de eene provincie tegenover de andere, hetwelk bij art. 131 der Grondwet opzettelijk is gewaarborgd. Tegen dit laatste bezwaar werd echter aangevoerd, dat de belasting op den invoer in het tegenwoordig wets-ontwerp niet op zich zelve, maar in verband met de in de provincie te heffen opcenten op de hoofdsom van den rijks-accijns moest worden beschouwd; dat het eene dus het natuurlijke gevolg is van het andere; en dat, als men op het oog houdt, wat in dit opzigt sedert lang aan vele gemeenten is toegestaan, de bedoelde bepaling zulk eene sterke afkeuring niet scheen te verdienen. Daarop werd van de andere zijde geantwoord, dat de omstandigheid, dat ook sommige gemeente-belastingen den doorvoer belemmeren, niet moest terughouden, om over de tegenwoordige voordragt en de daaraan verknochte bezwaren een onbevangen oordeel uit te spreken.

§ 6. Naar aanleiding van de voorafgaande beschouwingen, is bij de overweging van den *considerans* van het wets-ontwerp de aanmerking herhaald, dat daarin, even als in de wet van den 12den Augustus 1849 (*Staatsblad* n°. 35), wegens Noordbrabant, de vermelding der geldleeningen en van de daartoe betrekkelijke Koninklijke besluiten behoorde voor te komen.

Eene gelijke vermelding wordt wenschelijk geacht in art. 1 van het ontwerp; beroepende men zich bij deze aanmerking, behalve op de zoo even aangehaalde wet, ook op de vroegere van 21 December 1848 (*Staatsblad* n°. 88), waarbij de bekrachtiging voor één jaar is verleend van dezelfde provinciale belastingen in Overijssel, die thans weder aan de bekrachtiging der wetgevende Kamers worden onderworpen.

Eindelijk is door een deel der leden, bij de overweging van den tekst van het ontwerp, teruggekomen op hun hiervoor ontwikkeld verlangen, dat in de wet zelve eene bepaling betrekkelijk den duur der belastingen worde opgenomen en dat daarin de wijze van heffing dier belastingen, met vermelding der dagteekening van de daartoe betrekkelijke besluiten en reglementen der Staten, worde bekrachtigd.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 10den September 1849.

Wijnaendts.
Van Voorst.
Smit.
Van Rijckevorsel.
Schiffer.

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

[LI. 1.]

Ik heb de eer, bij deze aan U Hoog Edel Gestrenge, ter mededeeling aan de Tweede Kamer van de Staten-Generaal, te doen toe
ter Algemeene Rekenkamer afgeslotene Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over het dienstjaar 1845, vergezeld va
Den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal.

[LI. 2.] **ALGEMEENE REKENING** wegens de Ontvangsten en Uitgaven over het diens
artikel 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

ONTVA

		BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	IN 1845.	IN 1846
A.		Directe belastingen:			
	a.	Grondbelasting.			
		Hoofdsom	f 8,245,000.00	f 8,306,385.86	
		2 opcenten voor kwade posten	164,900.00	166,127.54	
		2 » vroeger door de gemeenten genoten	164,900.00	166,127.54	
		16 » voor het Rijk	1,319,200.00	1,329,022.155	
	b.	Personeel.			
		Hoofdsom	4,900,000.00	4,923,498.31	»
		20 opcenten	980,000.00	984,701.595	»
		Boeten	»	2,001.62	»
	c.	Patenten.			
		Hoofdsom	1,800,000.00	1,871,842.805	»
		Transporteren	f 17,574,000.00	f 17,749,707.425	»

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

MISSIVE *van den Minister van Financien, ingekomen in de zitting van den* 4*den September* 1849.

's Gravenhage, den 1*sten September* 1849.

enkomstig de bepalingen der Grondwet, in verband met art. 38 der wet van 5 October 1841 (*staatsblad* n°. 40), opgemaakte en hoofdstuk der begrooting afzonderlijk opgemaakt verslag tot toelichting van de in de rekening gebragte uitgaven.

De Minister van Financien,
VAN BOSSE.

opgemaakt overeenkomstig de bepalingen, voorkomende in artikel 126 der Grondwet, in verband met

N.

AAL.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.	*AANMERKINGEN.*	
,385.86	»	f 61,385.86		
,127.54	»	1,227.54	Overeenkomstig de kohieren van de grondbelasting over den jare 1845.	
,127.54	»	1,227.54		
,022.155	»	9,822.155		
			De hoofdsom is op de kohieren over het dienstjaar 1844—1845 (na aftrek van 8 per cent voor kwade posten enz.) uitgetrokken ad f 4,892,832.30, waarvan een derde gedeelte tot de dienst 1845 betrekkelijk is, ten bedrage van f 1,630,944.10	
,498.31	»	23,498.31	Idem over het dienstjaar 1845 — 1846 (na aftrek als voren), f 4,938,831.315, waarvan twee derde gedeelten tot de dienst 1845 betrekkelijk zijn, ad	3,292,554.21
			Gelijke totale som van hiernevens	f 4,923,498.31
			De opcenten zijn op de kohieren over het dienstjaar 1844 — 1845 (na aftrek van 8 per cent voor kwade posten enz.) uitgetrokken ad f 978,566.96, waarvan een derde gedeelte tot de dienst 1845 betrekkelijk is, ten bedrage van f 326,188.98	
,701.595	»	4,701.595	Idem over het dienstjaar 1845 — 1846 (na aftrek als voren), f 987,768.92, waarvan twee derde gedeelten tot de dienst 1845 betrekkelijk zijn, ad.	658,512.615
			Gelijke totale som van hiernevens	f 984,701.595
			De boeten zijn op de kohieren over het dienstjaar 1844—1845 uitgetrokken ten bedrage van f 2430.61, waarvan een derde gedeelte tot de dienst 1845 betrekkelijk is, ad	f 810.20
,001.62	»	2,001.62	Idem over het dienstjaar 1845—1846, ten bedrage van f 1,787.13, waarvan twee derde gedeelten tot de dienst 1845 betrekkelijk zijn, ad	1,191.42
			Gelijke totale som van hiernevens.	f 2,001.62
			De hoofdsom is op de kohieren over het dienstjaar 1844—1845 (na aftrek van 10 per cent voor kwade posten enz.) uitgetrokken ad f 1,854,698.485, waarvan een derde gedeelte tot de dienst 1845 betrekkelijk is, ad . . .	f 618,232.83
,842.805	»	71,842.805	Idem over het dienstjaar 1845 — 1846 (na aftrek als voren), f 1,880,414.96, waarvan twee derde gedeelten tot de dienst 1845 betrekkelijk zijn, ad	1,253,609.975
			Gelijke totale som van hiernevens	f 1,871,842.805
,707.425	»	f 175,707.425		

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

		BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.			BEDRAG DER RAMING.	IN 1845.	IN 1846.
		Per transport			f 17,574,000.00	f 17,749,707.425	»
		28 opcenten			504,000.00	524,124.625	»
B.		Accijnsen:					
	a.	Suiker			300,000.00	288,357.07	»
		Wijn			780,000.00	703,514.40	»
		Binnenlandsch gedistilleerd			2,900,000.00	2,729,523.24	»
		Buitenlandsch gedistilleerd			200,000.00	183,186.34	»
	b.	Geslagt			1,340,000.00	*a.* 1,546,363.89	»
		Zout			1,370,000.00	1,479,829.83	»
		Zeep			850,000.00	843,579.09	»
		Bieren en azijnen			380,000.00	311,959.62	»
		Steenkolen			530,000.00	*a.* 626,116.53	»
	c.	Turf			850,000.00	*a.* 1,059,130.80	»
	d.	Gemaal			3,000,000.00	*a.* 3,353,245.135	»
		10 per cent collectief zegel			1,250,000.00	*a.* 1,312,830.685	»
		Vervoerbiljetten			70,000.00	64,630.225	»
		Opcenten op de accijnsen:					
	a.	Bedragende als voren	f 4,180,000.00				
		Collectief zegel	418,000.00				
		Vervoerbiljetten	70,000.00				
			f 4,668,000.00	48	f 2,240,640.00		
	b.	Bedragende als voren	f 4,470,000.00				
		Collectief zegel	447,000.00				
			f 4,917,000.00	38	1,868,460.00		
	c.	Bedragende als voren	f 850,000.00				
		Collectief zegel	85,000.00				
			f 935,000.00	28	261,800.00		
	d.	Bedragende als voren	f 3,000,000.00				
		Collectief zegel	300,000.00				
			f 3,300,000.00	23	759,000.00		
					5,129,900.00	*a.* 5,277,026.28	»
		Transporteren			f 37,027,900.00	f 38,053,125.185	»

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

TAAL.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.	*AANMERKINGEN.*
),707.425	»	f 175,707.425	De opcenten zijn op de kohieren over het dienstjaar 1844—1845 (na aftrek van 10 per cent voor kwade posten enz.) uitgetrokken ad f 519,324.325, waarvan een derde gedeelte tot de dienst 1845 betrekkelijk is, ad . . . f 173,108.105
),124.625	»	20,124.625	Idem over het dienstjaar 1845 — 1846 (na aftrek als voren), f 526,524.78, waarvan twee derde gedeelten tot de dienst 1845 betrekkelijk zijn, ad. 351,016.52
			Gelijke totale som van hiernevens . . . . . f 524,124.625
			NB. Het gedeelte dat van de kohieren wegens het personeel en de patenten, over het dienstjaar 1845—1846, eerst in 1846 invorderbaar is gesteld, *minder* bedragende dan het een derde hetwelk daarvan hiervoren is afgetrokken (als behoorende tot de staats-inkomsten van het dienstjaar 1846), zoo kan het beloop der kohieren alleen in de kolom van jaargang 1845 worden voorgesteld.
8,357.07	11,642.93	»	
3,514.40	76,485.60	»	
9,523.24	170,476.76	»	
3,186.34	16,813.66	»	
6,363.89	»	206,363.89	*a.* Onder de nevensgemelde sommen zijn begrepen de ontvangsten op sommige accijnsen, welke in een gedeelte van het hertogdom Limburg bij wijze van admodiatie worden geheven, bedragende overeenkomstig de daarvan opgemaakte kohieren als volgt, te weten:
9,829.83	»	109,829.83	
3,579.09	6,420.91	»	
1,959.62	68,040.38	»	Hoofdsom . . . . . Geslagt . . . . . f 41,002.75
6,116.53	»	96,116.53	Steenkolen en turf 66,890.95
9,130.80	»	209,130.80	Gemaal 88,565.94
3,245.135	»	353,245.135	10 per cent collectief zegel . 19,645.945
2,830.685	»	62,830.685	f 216,105.585
4,630.225	5,369.775	»	Opcenten deswege 65,054.105
			f 281,159.69
			Af: de daarop verleende afschrijvingen, te weten:
			Geslagt . . . . . f 11.00
			Steenkolen en turf. 14.00
			Gemaal 27.54
			10 per cent collectief zegel 5.25
			f 57.79
			Opcenten deswege 16.92
			74.71
			f 281,084.98
7,026.28	»	147,126.28	
3,125.185	f 355,250.015	f 1,380,475.20	

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

		BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	IN 1845.	IN 1846.
		Per transport .	f 37,027,900.00	f 38,053,125.185	»
C.		Indirecte belastingen :			
	a.	Zegel	1,350,000.00	1,356,493.375	»
	b.	Registratie, griffie en hypotheken	3,400,000.00	3,034,316.93	»
	c.	Successie-regten	2,200,000.00	2,573,585.78	»
		38 opcenten	2,641,000.00	2,631,551.635	»
D.		In- en uitgaande regten en scheepvaartregten :			
	a.	Regten op in-, uit- en doorvoer	3,400,000.00	3,300,092.885	»
		13 opcenten	442,000.00	430,764.13	»
	b.	Regten op de granen	300,000.00	282,040.915	»
	c.	Scheepvaartregten	600,000.00	698,968.90	»
	d.	Vuur-, ton- en bakengelden	200,000.00	208,824.09	»
E.		Regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	130,000.00	120,335.795	»
		13 opcenten, na aftrek van de 10de verhooging, dus over eene som van f 118,182.00	15,363.66	14,254.765	»
F.		Domeinen :			
	a.	Gewone domeinen, tienden, enz.	830,500.00	732,273.605	»
	b.	Domeinen van Oorlog	44,500.00	50,018.155	»
	c.	Wegen en vaarten	687,000.00	690,805.06	»
G.		Posterijen	1,400,000.00	1,394,178.395	»
H.		Loterij	500,000.00	435,003.50	»
I.		Jagt en visscherij	105,000.00	90,251.50	»
K.		Opbrengst van verkoopingen en verschillende ontvangsten :			
	a.	Verkoopingen en restitutien	300,000.00	559,004.395	59
	b.	Vergoeding van gemeenten voor de invordering der opcenten . .	100,000.00	80,578.07	»
	c.	Inkomsten van entrepôts	20,000.00	17,141.54	»
	d.	Uitdeeling op actien in de Nederlandsche Bank, aan het Rijk toebehoorende	65,000.00	60,000.00	»
	e.	Inkomsten van de Staats-Courant	36,000.00	43,251.135	»
	f.	Opbrengst van den arbeid in de gevangenissen	240,000.00	100,723.76	116,54
	g.	Verjaarde renten	70,000.00	16,629.50	»
	h.	Restitutie van voorschotten uit het fonds der nationale nijverheid . .	60,000.00	69,711.575	»
		Transporteren .	f 56,164,263.66	f 57,043,924.575	f 117,144

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

AAL.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.	*AANMERKINGEN.*
125.185	f 355,250.015	f 1,380,475.20	
493.375	»	6,493.375	Onzuivere opbrengst volgens de saldo-staten over den jare 1845 . . . . . f 1,359,471.165 f 3,060,643.49 f 2,580,235.215 f 2,644,922.385
316.93	365,683.07	»	Af: de deswege door de ontvangers der registratie gedurende den jare 1845 bewerkstelligde teruggaven 2,977.79 26,326.56 6,649.435 13,370.75
585.78	»	373,585.78	Gelijke bedragen als hiernevens . . . . . f 1,356,493.375 f 3,034,316.93 f 2,573,585 78 f 2,631,551.635
551.635	9,448.365	»	
092.885	99,907.115	»	
764.13	11,235.87	»	
040.915	17,959.085	»	
968.90	»	98,968.90	
824.09	»	8,824.09	
335.795	9,664.205	»	
254.765	1,108.895	»	
			Gewone domeinen, tienden enz. / Domeinen van Oorlog. / Wegen en vaarten.
273.605	98,226.395	»	Onzuivere inkomsten der domeinen volgens de saldo-staten van 1845 enz. . . . . f 732,852.765 f 50,018.155 f 691,286.24
018.155	»	5,518.155	Af: de deswege bewerkstelligde teruggaven . . . . . 579.16 » 481.18
805.06	»	3,805.06	Gelijke bedragen als hiernevens . . . . f 732,273.605 f 50,018.155 f 690,805.06
178.395	5,821.605	»	
003.50	64,996.50	»	
251.50	14,748.50	»	
600.425	»	259,600.425	
578.07	19,421.93	»	
141.54	2,858.46	»	
000.00	5,000.00	»	
251.135	»	7,251.135	
271.94	22,728.06	»	
629.50	53,370.50	»	
711.575	»	9,711.575	
068.785	f 1,157,428.57	f 2,154,233.695	

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

		BENAMING DER MIDDELEN EN INKOMSTEN.	BEDRAG DER RAMING.	IN 1845.	IN 1846.
		Per transport	f 56,164,263.66	f 57,043,924.575	117,14
	i.	Opbrengst van den ijk	7,000.00	7,184.44	»
	k.	Inkomsten van het Paveljoen Welgelegen te Haarlem	3,200.00	2,200.00	1,0
	l.	Opbrengst der octrooi-regten	20,000.00	11,101.99	»
	m.	Bijdragen voor de wegen in Friesland	66,000.00	66,000.00	»
	n.	Renten en verdere inkomsten van den Hoogen Raad van Adel . . .	28,000.00	22,471.54	»
	o.	Inkomsten van het grootboek der nationale schuld.	60,000.00	73,350.00	5,5
	p.	Uitkeeringen door Belgie, overeenkomstig het tractaat van 5 November 1842:			
		1°. wegens de werken voor de uitlozing der Vlaamsche wateren, over het jaar verschenen 5 November 1845 (art. 23)	25,000.00	12,500.00	12,5
		2°. wegens de vuurgelden op de Wester-Schelde, over het jaar, verschenen 12 November 1845 (art. 18, alinea 3)	10,000 00	»	10,0
		3°. wegens den uitkoop voor de pensioenen van buiten 's lands wonende gepensionneerden (art. 68, alinea 7)	17,200.00	»	17,2
	q.	Voordeelen wegens het tijdelijk genot van renten op in 's Rijks schatkist aanwezige kapitalen en schatkistbiljetten	475,000.00	485,829.965	
	r.	Renten van Belgie te goed komende, waarvoor op de aanvankelijke begrooting voor de nationale schuld over het dienstjaar 1845, hoofdstuk IX A, was afgetrokken eene som van f 4,000,000.00 .	887,000.00	666,947.445	219,2
	s.	Overschot op de fondsen voor kwade posten, afgezonderd van de hoofdsom der kohieren van de belastingen, wegens het personeel en de pateuten, over de dienstjaren, voorafgaande aan dat hetwelk op 1 Mei 1843 aanvang heeft genomen, als:			
		personeel	630,229.91	630,255.045	
		patenten	378,305.505	385,434.465	
L.		Vaste rente op Belgie:			
		De onvervreemdbare rente ten laste van Belgie, bepaald bij § 1 van art. 63 van het tractaat van 5 November 1842	400,000.00	199,394.645	200,60
M.		Uitkeering voor de renten, ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen:			
	a.	Rente van het kapitaal vermeld in art. 1 der wet van 24 April 1836 (*Staatsblad* n°. 11), groot f 140,000,000.00 à 4 pct. f 5,600,000.00			
	b.	Rente van het restant-kapitaal, vermeld in art. 4 derzelfde wet, groot f 22,500,000.00 à 4 pct. . . . 900,000.00			
	c.	Renten op schulden regtstreeks geloopen hebbende ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, welke in de schuldverwisseling of aflossing, volgens de wet van 25 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 28) zijn begrepen, en alzoo voorkomen onder het IXde hoofdstuk A der begrooting van 's Rijks uitgaven voor het dienstjaar 1845 . . . . . 3,300,000.00			
			9,800,000.00	9,800,000.00	
N.		Koloniaal batig slot, voorloopig geraamd op	2,000,000.00	4,300,000.00	438,3
			f 70,971,199.075	f 73,706,594.11	f 1,021,55

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

AAL.	VERSCHIL. MINDER DAN DE RAMING.	VERSCHIL. MEERDER DAN DE RAMING.	*AANMERKINGEN.*
,068.785	f 1,157,428.57	f 2,154,233.695	
,184.44	»	184.44	
,200 00	»	»	
,101.99	8,898.01	»	
,000.00	»	»	
,471.54	5,528.46	»	
,906.32	»	18,906 32	
,000.00	»	»	
,000.00	»	»	
,200.00	»	»	
,829.965	»	10,829.965	
,182.75	817.25	»	
,255.045	»	25.135	Bij de wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 25) aan de middelen van het dienstjaar 1845 toegevoegd.
,434.465	»	7,128.96	
,999.60	0.40	»	
,000.00	»	»	
8,311.115	»	2,738,311.115	Bij de wet van den 31sten Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 11) is het nevensgemelde slot, ten bedrage van f 4,738,311.115, aan de staats-inkomsten van het dienstjaar 1845 toegewezen.
	f 1,172,672.69	f 4,929,619.63	
3,146.015	Meerder f 3,756,946.94		

UIT

I. Hoofdstuk. HUIS D

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 48). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinge Per artikel.	Per afde
	1ste AFDEELING.				
	Inkomen van den Koning		f 1,000,000.00		f 1,000,0
	2de AFDEELING.				
	Inkomen van den Prins van Oranje		200,000.00		200,0
	3de AFDEELING.				
	Onderhoud der Koninklijke paleizen		50,000 00		50,0
	Totaal van het Iste Hoofdstuk		f 1,250,000.00		f 1,250,0

II. Hoofdstuk. DE HOOGE COLLEGIEN VAN STA

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 29 December 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 64 *en* 73). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinge Per artikel.	Per afde
	1ste AFDEELING.				
	De Staten-Generaal.				
1	Reis- en verblijfkosten van de leden der Eerste Kamer	f 90,000.00		f 90,000.00	
2	Verblijfkosten van de leden der Tweede Kamer	153,000.00		153,000.00	
3	Tractementen van de beide griffiers en van de ambtenaren en bedienden, benevens daggelden	15,830.00		15,830.00	
4	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	9,800.00		13,650.00	
			f 268,630.00		f 272,4
	2de AFDEELING.				
	De Raad van State.				
1	Tractementen van den secretaris van staat, vice-president, en van de leden	f 69,000.00		f 61,150.00	
2	Tractementen van den secretaris, de referendarissen, de commiesen van staat, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens maandgelden	16,712.00		16,712.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	2,788.00		2,788.00	
4	Reis- en verblijfkosten	*Memorie.*		»	
			88,500.00		80,65
	Transporteren		f 357,130.00		f 353,13

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

I.

NINGS.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 416,666.66	. . . . .	f 583,333.34	. . . . .	f 1,000,000.00	. . . . .	»
. . .	83,333.34	. . . . .	116,666.66	. . . . .	200,000.00	. . . . .	»
. . .	20,833.34	. . . . .	29,166.66	. . . . .	50,000.00	. . . . .	»
. . .	f 520,833.34	. . . . .	f 729,166.66	. . . . .	f 1,250,000.00	. . . . .	»

HET KABINET DES KONINGS.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,539.01		f 39,032.605		f 77,571.615		f 12,428.385	
,277.195		70,261.09		150,538.285		2.461.715	
,631.25		11,074.60		15,705.85		124.15	
,016.24		6,466 705		13,482.945		167.055	
	f 130,463.695		f 126,835.00		f 257,298.695		f 15,181.305
,750.00		f 41,750.00		f 56,500.00		f 4,650.00	
,083.585		12,161.01		16,244.595		467.405	
776.185		1,932.065		2,708.25		79.75	
»		»		»		»	
	19,609.77		55,843.075		75,452.845		5,197.155
. . .	f 150,073.465	. . . . .	f 182,678.075	. . . . .	f 332,751.54	. . . . .	f 20,378.46

II. Hoofdstuk. VERVOLG VAN DE HOOGE COLLEGIEN VAN S'

Artikel.	Benaming der onderwerpen van uitgaaf.	Geraamd beloop, volgens de wetten van 29 December 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 64 *en* 73). Per artikel.	Per afdeeling.	Bedrag, na gedane af- en overschrijvinge Per artikel.	Per afd
	Per transport		f 357,130.00	. . . . .	f 353,
	3de afdeeling.				
	De Algemeene Rekenkamer.				
1	Tractementen van den voorzitter en van de leden. . . .	f 29,000.00		f 29,000.00	
2	Tractementen van den secretaris en van de verdere ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden	79,400.00		79,400.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	10,300.00		10,300.00	
			118,700.00		118,
	4de afdeeling.				
	De Kanselarij van de Militaire Willems-orde en der orde van den Nederlandschen Leeuw.				
1	Tractement van den kanselier	*Memorie.*		»	
2	Tractementen en toelage van den secretaris, de ambtenaren en bedienden.	f 5,100.00		f 5,100.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk voor de Militaire Willems-orde	1,400.00		1,400.00	
4	Verhoogde soldijen van gedecoreerde militairen, ridders der Militaire Willems-orde, en toelagen aan de broeders der orde van den Nederlandschen Leeuw	79,700 00		79,700.00	
5	Decoratien, de kosten van het stempelen daaronder begrepen	3,800.00		3,800.00	
			90,000.00		90,0
	5de afdeeling.				
	De Hooge Raad van Adel.				
1	Tractementen van den voorzitter en van de leden	f 12,000.00		f 11,909.46	
2	Tractementen van den secretaris, de ambtenaren en bedienden.	7,000.00		7,000.00	
3	Tractementen en toelagen van de herauten van wapenen. .	3,400.00		3,400.00	
4	Bureau- en locaalbehoeften, druk- en bindwerk	1,600.00		1,690.54	
			24,000.00		24,0
	6de afdeeling.				
	Het Kabinet des Konings.				
1	Tractement van den directeur	f 5,000.00		f 5,000.00	
2	Tractementen en toelage van de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden	20,800.00		20,800.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	5,300.00		5,300.00	
4	Reis- en verblijfkosten	500.00		500.00	
			31,600.00		31,60
	7de afdeeling.				
	Pensioenen.				
	Eenig artikel.	. . . . .	43,455.00	. . . . .	47,45
	Totaal van het IIde Hoofdstuk		f 664,885.00	. . . . .	f 664,88

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ET KABINET DES KONINGS.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 150,087.465	. . . . .	f 182,678.075	. . . . .	f 332,751.54	. . . . .	f 20,378.46
,250.00		f 21,750.00		f 29,000.00		»	
,818.63		57,693.91		78,512.54		f 887.46	
,981.035		6,368.34		9,349.375		950.625	
	31,049.665		85,812.25		116,861.915		1,838.085
»		»				»	
,195.00		f 3,645.00		f 4,840.00		f 260.00	
117.855		649.09		766.945		633.055	
,437.665		70,237.42		73,675.085		6,024.915	
»		2,990.12		2,990.12		809.88	
	4,750.52		77,521.63		82,272.15		7,727.85
»		f 9,500.00		f 9,500.00		f 2,409.46	
»		6,909.00		6,909.00		91.00	
»		2,200.00		2,200.00		1,200.00	
»		1,690.54		1,690.54		»	
	»		20,299.54		20,299.54		3,700.46
,250.00		f 3,750.00		f 5,000.00		»	
5,278.34		15,364.16		20,642.50		f 157.50	
,898.09		2,626.315		4,524.405		775.595	
44.00		»		44.00		456.00	
	8,470.43		21,740.475		30,210.905		1,389.095
. . .	11,303.91	. . . . .	35,065.96	. . . . .	46,369.87	. . . . .	1,085.13
. . .	f 205,647.99	. . . . .	f 423,117.93	. . . . .	f 628,765.92	. . . . .	f 36,119.08

III. Hoofdstuk. **DEPARTEMENT V**

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 9 October 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 49 *en* 74). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdee
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het Departement.				
1	Tractement en tafelgeld van den Minister	f 18,000.00		f 18,000.00	
2	Tractementen en toelagen van den secretaris-generaal, de ambtenaren, geëmploijeerden, bedienden, benevens daggelden	31,400.00		31,400.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	15,600.00		15,600.00	
4	Reis- en verblijfkosten	400.00		400.00	
			f 65,400.00		f 65,4
	2de AFDEELING.				
	Kosten vallende op de buitenlandsche zendingen en consulaten.				
1	Tractementen, toelagen enz. van het personeel der gezantschappen	f 297,210.00		f 298,216.53	
2	Tractementen, toelagen enz. van het personeel der consulaten, alsmede spendatie-gelden	69,150.00		69,150.00	
3	Non-activiteits tractementen van diplomatieke en consulaire agenten, tijdelijk tot geen bepaald gezantschap of consulaat behoorende	13,000.00		16,300.00	
4	Equipement en reiskosten voor de gewone buitenlandsche zendingen	10,000.00		12,074.25	
5	Kosten van buitengewone zendingen	10,000.00		3,119.22	
6	Briefporten, abonnementen op dagbladen en alle verdere uitschotten door diplomatieke en consulaire agenten in hunne betrekking gedaan wordende.	21,000.00		21,000.00	
			420,360.00		419,86
	3de AFDEELING.				
	Verschillende uitgaven.				
1	Reis- en verblijfkosten van staats-postiljons, of van personen, die als zoodanig met het doen van buitenlandsche reizen belast worden	f 3,000.00		f 500.00	
2	Onderstand en transportgelden aan en ten behoeve van militairen, zeelieden en andere behoeftige Nederlanders, alsmede bijdragen aan kassen en inrigtingen buiten 's lands, zoo ten nutte van den handel en der zeevarenden in het algemeen, als ten behoeve van Nederlanders in het bijzonder. .	4,500.00		9,500.00	
3	Toelage aan Limburg, wegens bijdrage in de Duitsche bondskassen	3,000.00		1,000.00	
4	Geheime uitgaven	8,000.00		8,000.00	
			18,500.00		19,000
	4de AFDEELING.				
	Pensioenen.				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 49) . . . . . f 39,700.00				
	Bij: volgens de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 74) 3,865.00				
		. . . . .	43,565.00	. . . . .	43,565.
	Totaal van het IIIde Hoofdstuk		f 547,825.00		f 547,825

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ENLANDSCHE ZAKEN.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
»		f 18,000.00		f 18,000.00		»	
.189.205		28,515.765		30,704.97		f 695.03	
575.955		6,825.50		12,401.455		3,198.545	
»		»		»		400.00	
	f 7,765.16		f 53,341.265		f 61,106.425		f 4,293.575
,898.91		f 294,676.75		f 297,575.66		f 640.87	
,925.00		54,922.50		68,847.50		302.50	
,325.00		14,975.00		16,300.00		»	
,325.76		2,748.49		12,074.25		»	
724.00		736.00		1,460.00		1,659.22	
,517.37		8,448.68		17,966.05		3,033.95	
	37,716.04		376,507.42		414,223.46		5,636.54
»		»		»		f 500.00	
,030.54		f 5,121.645		f 9,152.185		347.815	
»		999.67		999.67		0.33	
»		8,000.00		8,000.00		»	
	4,030.54		14,121.315		18,151.855		848.145
. . .	13,927.70	. . . . .	29,443.72	. . . . .	43,371.42	. . . . .	193.58
. . .	f 63,439.44	. . . . .	f 473,413.72	. . . . .	f 536,853.16	. . . . .	f 10,971.84

IV. Hoofdstuk. **DEPARTEM**

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 9 October 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 50 *en* 75). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinge Per artikel.	Per afde
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het Departement.				
1	Tractement van den Minister	f 12,000.00		f 12,000.00	
2	Tractementen en toelagen van den secretaris-generaal, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden	47,750.00		47,750.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	11,400.00		11,400.00	
4	Reis- en verblijfkosten	1,000.00		1,000.00	
			f 72,150.00		f 72,
	2de AFDEELING.				
	Kosten van de regterlijke magt.				
1	Tractementen van den president, den vice-president en de leden van den Hoogen Raad, mitsgaders van den procureur-generaal, den griffier, de substituut-griffiers en van de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden . . .	f 113,800.00		f 113,800.00	
2	Tractementen van de presidenten, vice-presidenten en leden der provinciale geregtshoven, mitsgaders van de procureurs-generaal, van de advocaten-generaal, de griffiers en de substituut-griffiers	367,800.00		357,800.00	
3	Tractementen van de presidenten, vice-presidenten en leden der arrondissements-regtbanken, mitsgaders van de officieren, de substituut-officieren, de griffiers en de substituut-griffiers.	478,450.00		474,850.00	
4	Tractementen van de kantonregters en derzelver griffiers .	151,050.00		151,050.00	
5	Tractementen van de deurwaarders	10,800.00		10,800.00	
6	Bureau-onkosten	11,960.00		11,960.00	
			1,133,860.00		1,120,2
	3de AFDEELING.				
	Kosten van het hoog militair geregtshof.				
1	Tractementen van den president en de leden, mitsgaders van den advocaat-fiscaal, den griffier en de overige ambtenaren en bedienden, vaste jaarlijksche bureau-onkosten van den advocaat-fiscaal, kleeding van de hellebaardiers en dagelijksche bureau- en locaalbehoeften van den hove .	f 59,030.00		f 59,030.00	
2	Tractementen van de auditeurs-militair in de provinciale kommandementen	21,800.00		21,800.00	
			80,830.00		80,8
	4de AFDEELING.				
	Kosten der gevangenissen.				
1	Tractementen, toelage en vergoedingen der beambten en suppoosten voor de huishoudelijke dienst der gevangenissen .	f 85,645.00		f 83,940.81	
2	Verpleging en verdere verzorging der burgerlijke en militaire gevangenen, met al den aankleve van dien, daaronder begrepen de kleeding- en liggingstukken der gevangenen en bewaarders, alsmede de transportkosten van veroordeelde gevangenen	421,000.00		422,600.00	
	Transporteren	f 506,645.00	f 1,286,840.00	f 506,540.81	f 1,273,24

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

JUSTITIE.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
5,000.00		f 9,000.00		f 12,000.00		»	
1,967.145		29,439.71		44,405.855		f 3,343.145	
1,036.31		4,465.85		8,502.16		2,897.84	
»		»		»		1,000.00	
	f 22,003.455		f 42,905.56		f 64,909.015		f 7,240.985
8,449.95		f 83,074.96		f 111,524.91		f 2,275.09	
2,900.00		253,175.00		356,075.00		1.725.00	
0,137.50		356,605.93		466,743.43		8,106.57	
4,625.00		114,537.50		149,162.50		1,887.50	
3,075.00		7,425.00		10,500.00		300.00	
3,140.00		8,744.50		11,884.50		75.50	
	282,327.45		823,562.89		1,105,890.34		14,369.66
13,225.00		f 43,749.365		f 56,974.365		f 2,055.635	
5,450.00		16,350.00		21,800.00		»	
	18,675.00		60,099.365		78,774.365		2,055.635
6,980.085		f 76,901.83		f 83,881.915		f 58.895	
47,504.365		374,979.88		422,484.245		115.755	
54,484.45	f 323,005.905	f 451,881.71	f 926,567.815	f 506,366.16	f 1,249,573.72	f 174.65	f 23,666.28

IV. HOOFDSTUK. VERVOLG EN SLOT VAN H

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 9 October 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 50 *en* 75). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeeli
	Per transport .	f 506,645.00	f 1,286,840.00	f 506,540.81	f 1,273,24
3	Tractementen, toelagen en vergoedingen der beambten en bedienden bij den arbeid der gevangenen, daaronder begrepen de percentsgewijze en bijzondere belooningen wegens dien arbeid	29,275.00		28,275.00	
4	Verdere uitgaven wegens den arbeid der gevangenen, daaronder begrepen de reis- en verblijfkosten van de leden der commissiën van keuring	119,040.00		126,699.685	
5	Vertimmering of vernieuwing van gevangenissen, groote herstellingen en onderhoudswerken van dezelve, daaronder begrepen de bijdragen voor de inrigting der huizen van bewaring	98,000.00		96,589.365	
6	Kosten van dagelijksch onderhoud en kleine herstellingen der strafgevangenissen, en van het mobilair in dezelve, bij voorschot uit 's Rijks schatkist, doch nader ten laste der provincie gebragt wordende	14,000.00		10,627.89	
7	Tractement van den inspecteur der gevangenissen, benevens reis- en verblijfkosten van denzelve	3,600.00		3,427.25	
			770,560.00		772,16
	5de AFDEELING. *Geregtskosten.*				
1	Tractementen van de geregtsdienaren, van de scherpregters en derzelver adsistenten	f 119,164.00		f 119,164.00	
2	Algemeene kosten van justitie	170,000.00		182,000.00	
			289,164.00		301,164
	6de AFDEELING. *Verschillende uitgaven.*				
1	Kosten vallende op te doene reizen door ambtenaren onder het Ministerie van Justitie ressorterende	f 1,000.00		f 1,000.00	
2	Belooningen en andere schadeloosstellingen, mitsgaders gratificatie- en onderstandgelden	7,600.00		7,600.00	
3	Geheime correspondentie-gelden en andere uitgaven, vallende op het beheer der justitie in het algemeen en dat der politie in het bijzonder	10,000.00		10,000.00	
4	Tractementen en toelage aan directeurs en commissarissen van politie	7,060.00		7,060.00	
			25,660.00		25,66
	7de AFDEELING. *Pensioenen.*				
Eenig artikel.	Toegestaan bij de wet van den 9den October 1843 (*Staatsblad* n°. 50) . f 86,000.00 Idem bij de wet van den 18den December 1845 (*Staatsblad* n°. 75). 7,648.87	f 93,648.87		f 93,648.87	
			93,648.87		93,648.
	Totaal van het IVde Hoofdstuk		f 2,465,872.87		f 2,465,872.

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

RTEMENT VAN JUSTITIE.

ORAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
484.45	f 323,005.905	f 451,881.71	f 926,567.815	f 506,366.16	f 1,249,573.72	f 174.65	f 23,666.28
777.415		26,490.93		28,268.345		6.655	
630.515		49,962.855		126,613.37		86.315	
809.86		8,062.705		95,872.565		716.80	
594.355		6,013.48		10,607.835		20.055	
,177.25		2,250.00		3,427.25		»	
	226,493.845		544,661.68		771,155.525		1,004.475
,861.63		f 85,744.11		f 116,605.74		f 2,558.26	
,169.45		130,362.455		179,531.905		2,468.095	
	80,031.08		216,106.565		296,137.645		5,026.355
81.00		f 415.375		f 496.375		f 503.625	
,227.975		657.00		6,884.975		715.025	
,000.00		1,000 00		10,000.00		»	
,602.10		5,445.00		7,047.10		12.90	
	16,911.075		7,517.375		24,428.45		1,231.55
,175.81		f 54,794.41		f 84,970.22		f 8,678.65	
	30,175.81		54,794.41		84,970.22		8,678.65
. . .	f 676,617.715	. . . . .	f 1,749,647.845	. . . . .	f 2,426,265.56	. . . . .	f 39,607.31

V. Hoofdstuk. **DEPARTEMENT V**

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* no. 51). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeeling.
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het Departement.				
1	Tractement van den Minister	f 12,000.00		f 12,000.00	
2	Tractementen en toelagen van den secretaris-generaal, van den opperhoutvester, van de raden-adviseurs, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden, schrijfloonen en verder te verleenen belooningen	150,000.00		150,000.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften	27,000.00		28,311.66	
4	Reis- en verblijfkosten	2,300.00		2,300.00	
			f 191,300.00		f 192,6
	2de AFDEELING.				
	Provinciaal beheer.				
1	Van Noordbrabant	f 70,737.00		f 67,399.50	
2	» Gelderland	71,460.00		65,915.84	
3	» Zuidholland	71,790.00		66,640.00	
4	» Noordholland	68,310.00		65,092.00	
5	» Zeeland	58,110.00		58,010.00	
6	» Utrecht	40,790.00		40,790.00	
7	» Friesland	53,192.50		52,154.50	
8	» Overijssel	51,965.00		50,990.00	
9	» Groningen	49,845.00		49,645.00	
10	» Drenthe	37,300.00		37,025.00	
11	» het hertogdom Limburg	59,950.00		59,425.00	
12	Nationale militie en schutterijen	50,940.50		50,940.50	
13	Verschillende uitgaven betrekkelijk het binnenlandsch bestuur	1,900.00		1,900.00	
14	Geneeskundige dienst	15,000.00		15,000.00	
15	IJk der maten en gewigten	5,850.00		5,850.00	
			707,140.00		686,7
	3de AFDEELING.				
	Waterstaat en publieke werken.				
1	Tractementen van de inspecteurs, de hoofd-ingenieurs, de ingenieurs, de adspiranten en conducteurs	f 92,200.00		f 86,689.58	
2	Reis- en verblijfkosten van de waterstaats-beambten	46,500.00		39,197.35	
3	Tractementen van den bouwmeester, de opzigters en werklieden bij de gebouwen te 's Gravenhage en Amsterdam	3,920.00		3,920.00	
4	Onderhoud der landsgebouwen te 's Gravenhage	18,950.00		18,348.00	
5	Rivieren en binnenlandsche scheepvaart	283,020.00		275,052.57	
6	Zeehavens en zeewerken	489,900.00		468,568.00	
	Transporteren	f 934,490.00	f 898,440.00	f 891,775.50	f 879,38

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

NNENLANDSCHE ZAKEN.

EDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
»		f 12,000 00		f 12,000.00			
,193.81		138,747.215		149,941.025		f 58.975	
,457.605		10,854.055		28,311.66		»	
,390.87		»		1,390.87		909.13	
	f 30,042.285		f 161,601.27		f 191,643.555		f 968.105
,108.21		f 44,291.425		f 59,399.635		f 7,999.865	
,757.80		53,595.595		59,353.395		6,562.445	
,537.585		47,933.705		55,471.29		11,168.71	
,764.92		47,759.63		55,524.55		9,567.45	
,454.175		39,852.44		52,306.615		5,703.385	
,622.61		33,869.09		36,491.70		4,298.30	
,493.07		33,284.14		43,777.21		8,377.29	
,731.75		33,407.99		44,139.74		6,850.26	
,962.49		37,811.49		41,773.98		7,871.02	
,493.785		26,262.72		32,756.505		4,268.495	
,542.225		44,229.485		49,771.71		9,653.29	
,770.515		30,351.595		48,122.11		2,818.39	
106.49		847.94		954.43		945.57	
,733.375		12,912.00		14,645.375		354.625	
,425 61		4,271.96		5,697.57		152.43	
	109,504.61		490,681.205		600,185.815		86,591.525
3,700.665		f 77,688.915		f 86,389.58		f 300.00	
1,801.235		7,371.86		39,173.095		24.255	
491.20		3,423.20		3,914.40		5.60	
3,305.825		14,851.165		18,156.99		191.01	
3,954.86		194,631.85		268,586.71		6,465.86	
5.846.905		194,190.185		451,037.09		17,530.91	
5.100.69	f 139,546.895	f 492,157.175	f 652,282.475	f 867,257.865	f 791,829.37	f 24,517.635	f 87,559.63

V. HOOFDSTUK. VERVOLG VAN HET DEPARTEMEN

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 51). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeeling
	Per transport .	f 934,490.00	f 898,440.00	f 891,775.50	f 879,389
7	Droogmakerijen	11,870.00		14,137.43	
8	Voortzetting der groote communicatien:				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 57) . . . . . f 157,000.00				
	Bij: volgens de wet van 24 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 26) 66,000.00				
		223,000.00		199,306.00	
9	Onderhoud der groote wegen	515,800.00		559,838.65	
10	Onderhoud der kanalen	316,180.00		316,180.00	
11	Onderhoud der domaniale veren en schipbruggen	37,140.00		33,140.00	
12	Kosten voor den aanleg eener nieuwe uitlozing der Vlaamsche wateren:				
	Toegestaan bij de wet van 24 Junij 1844 (*Staatsblad* n°. 27) . . . . . f 65,000.00				
	Bij: volgens de wet van 11 December 1845 (*Staatsblad* n°. 85) 51,300.00				
		116,300.00		139,800.42	
			2,154,780.00		2,154,178
	4de AFDEELING.				
	Onderwijs.				
1	Tractementen, toelagen en bureau-kosten der algemeene ambtenaren voor het onderwijs	f 5,100.00		f 5,100.00	
2	Reis- en verblijfkosten der algemeene ambtenaren voor het onderwijs	1,300.00		1,300.00	
3	Hoogeschool te Leyden	117,609.00		104,384.00	
4	» » Utrecht	68,111.00		65,311.00	
5	» » Groningen	72,699.00		70,899.00	
6	Athenæum te Franeker voor uitgaven welke, niettegenstaande het opheffen van het athenæum, alsnog noodig zullen zijn .	1,600.00		1,600.00	
7	Latijnsche scholen, gymnasia, collegien en athenæum te Maastricht	43,084.00		41,624.00	
8	Toelagen en bureau-kosten aan provinciale commissien voor het lager onderwijs	32,450.00		31,450.00	
9	Jaarwedden en verdere belooningen aan onderwijzers bij de lagere scholen	136,889.00		137,389.00	
10	Verschillende hulp- en aanmoedigings-middelen voor het lager onderwijs	45,050.00		48,315.00	
			523,892.00		507,372
	5de AFDEELING.				
	Kunsten en wetenschappen.				
1	Tractement van eenen adviseur in zake van werktuig- en scheikunde	f 2,500.00		f 2,500.00	
	Transporteren .	f 2,500.00	f 3,577,112.00	f 2,500.00	f 3,540,939

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

BINNENLANDSCHE ZAKEN.

BEDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
ikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
00.69	f 139,546.895	f 492,157.175	f 652,282.475	f 867,257.865	f 791,829.37	f 24,517.635	f 87,559.63
74.66		6,062.77		14,137.43		»	
344.90		70,270.155		195,915.055		3,390.945	
315.885		222,620.19		539,236.075		20,602.575	
033.05		179,007.00		313,640.05		3,139.95	
339.055		20,874.215		32,213.27		926.73	
162.70		56,081.31		118,244.01		21,556.41	
	.94		1,047.072.815		2,080,043.755		74,134.245
»		f 5,100.00		f 5,100.00		»	
706.75		247.81		954.56		f 345.44	
,447.30		87,514.315		100,961.615		3,422.385	
,938.04		48,889.96		64,828.00		483.00	
,276.97		50,369.79		68,646.76		2,252.24	
»		655.08		655.08		944.92	
,615.75		38,667.89		40,283.64		1,340.36	
,170.27		27,726.475		30,896.745		553.255	
994.00		134,566.58		135,560.58		1,828.42	
,141.52		26,977.78		46,119.30		2,195.70	
	73,290.60		420,715.68		494,006.28		13,365.72
»		f 2,500.00		f 2,500.00		»	
»	f 1,245,808.435	f 2,500.00	f 2,120,070.97	f 2,500.00	f 3,365,879.405	»	f 175,059.595

V. Hoofdstuk. VERVOLG VAN HET DEPARTEM

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 51). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afd
	Per transport .	f 2,500.00	f 3,577,112.00	f 2,500.00	f 3,540.9
2	Reis- en verblijfkosten van bovengenoemden ambtenaar . .	200.00		200.00	
3	Rijks-archiven te 's Gravenhage	6,340.00		6,340.00	
4	Archiven in onderscheidene provincien	3,090.00		3,090.00	
5	Geschiedkundige gedenkteekenen en penningen	2,100.00		1,975.00	
6	Koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage:				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 51) . . . . . f 4,730.00				
	Bij: volgens de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8) 2,800.00				
		7,530.00		7,530.00	
7	Koninklijk kabinet van schilderijen te 's Gravenhage . .	2,410.00		2,410.00	
8	Koninklijk penning-kabinet	820.00		820.00	
9	Koninklijk kabinet van zeldzaamheden	2,430.00		2,680.00	
10	's Rijks museum te Amsterdam	6,586.00		6,586.00	
11	's Rijks museum van natuurlijke historie te Leyden . . .	15,290.00		15,290.00	
12	Kabinetten van archaeologie en van penningen en munten te Leyden	5,905.00		5,905.00	
13	's Rijks herbarium	5,090.00		5,090.00	
14	Verzameling op het paveljoen bij Haarlem van kunstwerken van levende meesters:				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 51) . . . . . f 2,936.00				
	Bij: volgens de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8) 3,200.00				
		6,136.00		5,000.00	
15	Koninklijk Nederlandsch Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten	12,500.00		12,500.00	
16	Wetenschappelijke reizen en ondernemingen	800.00		400.00	
17	Aanmoediging tot het uitgeven van boekwerken enz. . .	2,500.00		2,900.00	
18	Inteekening op boekwerken enz.	7,500.00		6,550.00	
19	Eeremedailles als belooningen	700.00		»	
20	Aanmoedigingsmiddelen voor geleerdheid enz.	1,230.00		1,630.00	
21	Koninklijke academie van beeldende kunsten	9,200.00		9,200.00	
22	Teekenscholen en academien	3,000.00		3,000.00	
23	Muzijkscholen	4,000.00		4,000.00	
24	Koninklijke academie te Delft	*Memorie.*			
25	Aankoop van kunstwerken van levende meesters	1,000.00		»	
26	Kosten voor het werk der octrooijen en aanmoedigingsmiddelen voor kunst en volksvlijt. (Wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8)	15,500.00		11,000.00	
			124,357.00		116,59
	Transporteren		f 3,701,469.00		f 3,657,53

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

BINNENLANDSCHE ZAKEN.

BRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
»	f 1,245,808.435	f 2,500.00	f 2,120,070.97	f 2,500.00	f 3,365,879.405	»	f 175,059.595
»		»		»		f 200.00	
22.50		6,300.00		6,322.50		17.50	
962.50		1,793.60		2,756.10		333.90	
910.00		532.60		1,442.60		532.40	
968.20		5,461.76		7,529.96		0.04	
163.50		2,141.255		2,304.755		105.245	
»		658.57		658.57		161.43	
582.45		2,094.185		2,676.635		3.365	
334.505		4,230.765		6,565.27		20.73	
113.195		13,176.805		15,290.00		»	
»		5,904.95		5,904.95		0.05	
»		5,090.00		5,090.00		»	
450.25		2,445.865		2,896.115		2,103.885	
633.34		8,850.00		12,483.34		16.66	
400.00		»		400.00		»	
107.75		1,792.13		2,899.88		0.12	
075.215		808.95		3,884.165		2,665.835	
»		»		»		»	
»		1,262.145		1,262.145		367.855	
575.00		6,275.00		7,850.00		1,350.00	
559.02		2,100.00		2,659.02		340.98	
»		4,000.00		4,000.00		»	
»		»		»		»	
593.47		3,571.90		6,165.37		4,834.63	
	22,550.895		80,990.48		103,541.375		13,054.625
	f 1,268,359.33		f 2,201,061.45		f 3,469,420.78		f 188,114.22

V. HOOFDSTUK. — VERVOLG EN SLOT VAN HET DEPAR

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 51). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeel
	Per transport		f 3,701,469.00	. . . . .	f 3,657,53
	6de AFDEELING.				
	Armwezen.				
1	Bijdrage in de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen	f 4,000.00		f 4,550.25	
2	Kosten wegens de uitoefening van het toezigt over de gestichten van krankzinnigen	3,000.00		2,449.75	
3	Bijdrage ter voldoening van hetgeen ter zake der kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, wegens hetgeen met die instelling is overeengekomen, aan haar is verschuldigd en tot bestrijding der kosten uit die overeenkomst voortvloeijende . . .	200,000.00		200,000.00	
			207,000.00		207,0
	7de AFDEELING.				
	Algemeene Lands-Drukkerij . . . . . f 163,900.00				
	Alzoo deze kosten uit de bijdragen der departementen worden goedgemaakt, worden dezelve alhier gebragt voor . .	. . . . .	*Memorie.*		
	8ste AFDEELING.				
	Nederlandsche Staats-Courant.				
1	Tractementen en andere bezoldigingen	f 13,853.00		f 13,856.13	
2	Bureau- en locaalbehoeften, zegelregten en verdere behoeften .	2,397.00		2,114.73	
3	Kosten op het drukken en uitgeven, alsmede op de aanschaffing van nieuwsbladen, boekwerken enz.	21,200.00		24,099.14	
			37,450.00		40,07
	9de AFDEELING.				
	Nationale nijverheid.				
1	Premien tot aanmoediging der onderscheidene takken van visscherij	f 180,000.00		f 180,000.00	
2	Subsidien aan maatschappijen en sommige fabrieken, toelagen enz.	9,850.00		10,300.00	
			189,850.00		190,3
	10de AFDEELING.				
	De Opperhoutvesterij.				
1	Verschillende kosten, vallende op het toezigt en de conservatie der jagt en visscherij	f 63,155.00		f 63,155.00	
2	Reis- en verblijfkosten van de leden van den raad van administratie van het fonds van bejaarde en gebrekkige opzieners van de jagt en derzelver weduwen en weezen .	225.00		225.00	
			63,380.00		63,38
	11de AFDEELING.				
	Pensioenen en afloopende betalingen.				
1	Pensioenen:				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 51) . . . . . f 117,207.00				
	Bij: volgens de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 76) 21,885.50				
		f 139,092.50		f 159,092.50	
2	Afloopende betalingen, ...	4,450.00		25,314.00	
			143,542.50		184,406
	Totaal van het Vde Hoofdstuk		f 4,342,691.50	. . . . .	f 4,342,691

T VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 1,268,359.33	. . . . .	f 2,201,061.45	. . . . .	f 3,469,426.78	. . . . .	f 188,114.22
,662.03		f 2,888.22		f 4,550.25		»	
660.555		1,757.75		2,418.305		f 31.445	
,000.00		»		200,000.00		»	
	202,322.585		4,645.97		206,968.555		31.445
»		f 13,856.13		f 13,856.13		»	
214.06		1,900.67		2,114.73		»	
,531.865		6,567.275		24,099.14		»	
	17,745.925		22,324.075		40,070.00		»
,744.725		f 146,818.145		f 171,562.87		f 8,437.13	
972.685		7,211.865		10,184.55		115.45	
	27,717.41		154,030.01		181,747.42		8,552.58
,126.21		f 50,949.14		f 58,075.35		f 5,079.65	
»		62.00		62.00		163.00	
	7,126.21		51,011.14		58,137.35		5,242.65
,603.37		f 93,085.33		f 155,688.70		f 3,403.80	
»		22,340.795		22,340.795		2,973.205	
	62,603.37		115,426.125		178,029.495		6,377.005
. . .	f 1,585,874.83	. . . . .	f 2,548,498.77	. . . . .	f 4,134,373.60	. . . . .	f 208,317.90

VI. Hoofdstuk. **DEPARTEMENT VOOR DE ZAKEN**

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* nº. 52). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeeling.
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het departement.				
1	Tractement van den Minister	f 8,000.00		f 8,000.00	
2	Tractementen en toelagen van den secretaris-generaal en adviseur, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden	21,350.00		22,550.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	4,600.00		4,772.00	
4	Reis- en verblijfkosten	300.00		128.00	
			f 34,250.00		f 35,4
	2de AFDEELING.				
	Protestantsche kerkgenootschappen.				
1	Kosten van het bestuur van de Hervormde, Luthersche en Remonstrantsche kerken	f 46,300.00		f 46,300.00	
2	Tractementen van Hervormde predikanten	1,060,037.705		1,058,087.705	
3	» » Luthersche »	37,140.00		37,040.00	
4	» » Doopsgezinde leeraren	9,900.00		8,400.00	
5	» » Remonstrantsche predikanten	19,900.00		19,900.00	
6	» voor nieuwe standplaatsen, verhoogingen en toelagen	10,000.00		10,000.00	
7	Bezoldigingen van candidaten en hulppredikers bij de Hervormden en Evangelisch-Lutherschen	4,600.00		4,750.00	
8	Kinder-, school- en academie-gelden voor Hervormde, Luthersche, Doopsgezinde en Remonstrantsche leeraren .	157,600.00		160,600.00	
9	Kweekscholen der godgeleerdheid voor de Evangelisch-Lutherschen en Remonstranten	8,300.00		7,925.00	
10	Veranderlijke uitgaven:				
	Toelagen aan leeraren en kerkelijke bedienden, onderstandgelden tot opbouw of herstel van kerken en pastorijen .	50,857.82		54,157.82	
			1,404,635.525		1,407,1
	3de AFDEELING.				
	Israëlitisch kerkgenootschap.				
	Kosten van het kerkgenootschap, als:				
1	Tractementen van den secretaris, adjunct-secretaris en geëmploijeerden, bureau- en locaalbehoeften en reis- en verblijfkosten	f 3,750.00		f 4,139.00	
2	Tractementen en toelagen aan opper-rabbijnen, rabbijnen, inspecteurs en leeraren en tot voorziening in vacante rabbinaten	5,800.00		5,100.00	
	Godgeleerd en godsdienstig onderwijs, als:				
3	Rabbinaal collegie en het collegie van examinatoren voor de godsdienst-onderwijzers, het Israëlitisch seminarium, toelagen aan studenten en de Israëlitische godsdienstige scholen .	15,500.00		15,811.00	
4	Onderstandgelden aan Israëlitische gemeenten voor synagogen en kerkelijke gebouwen	3,500.00		3,500.00	
			28,550.00		28,55
	Transporteren		f 1,467,435.525		f 1,471,15

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

VORMDE EEREDIENST ENZ.

EDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,000.00		f 6,000.00		f 8,000.00		»	
,484.58		16,065.03		22,549.61		f 0.39	
,210.73		2,395.925		4,606 655		165.345	
128.00		»		128.00		»	
	f 10,823.31		f 24,460.955		f 35,284.265		f 165.733
,976.20		f 21,508.37		f 45,484.57		f 815.43	
,761.695		879,967.005		1,057,728.70		359.005	
,920.66		29,102.68		37,023.34		16.66	
,100.00		6,300.00		8,400.00		»	
,875.00		17,025.00		19,900.00		»	
,689.17		7,280.84		9,970.01		29.99	
987.50		3,666.68		4,654.18		95.82	
,882.50		154,412.38		160,294.88		305.12	
,912.50		4,047.00		6,959.50		965.50	
,353.57		16,679.945		53,033.515		1,124.305	
	263,458.795		1,139,989.90		1,403,448.695		3,711.83
,566.11		f 2,571.83		f 4,137.94		f 1.06	
,000.00		3,100.00		5,100.00		»	
,085.91		725.00		15,810.91		0.09	
,200.00		300.00		3,500.00		»	
	21,852.02		6,696.83		28,548.85		1.15
	f 296,134.125		f 1,171,147.685		f 1,467,281.81		f 3,878.715

VI. Hoofdstuk. VERVOLG EN SLOT VAN HET DEPARTEMENT V(

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 52). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen Per artikel.	Per afdee
	Per transport		f 1,467,435.525	. . . . .	f 1,471,1
	4de AFDEELING.				
	Pensioenen en afloopende betalingen.				
1	Burgerlijke en kerkelijke pensioenen:				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 52) . . . . . f 183,328.00				
	Bij: volgens de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 77) 54,801.62				
		f 238,129.62		f 234,829.62	
2	Afloopende betalingen	825.00		400.00	
3	Subsidie aan het provinciaal kerkbestuur van Friesland voor predikants-weduwen. (Volgens de wet van 18 December 1845, *Staatsblad* n°. 77)	1,700.00		1,700.00	
			240,654.62		236,9
	Totaal van het VIde Hoofdstuk		f 1,708,090.145	. . . . .	f 1,708,0

VII. Hoofdstuk. DEPARTEMENT VOOR DE ZAKEN

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 9 October 1843 en 13 December 1845 (*Staatsblad* n°. 53 *en* 78). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen Per artikel.	Per afdeel
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het Departement.				
1	Tractement en toelage van den Directeur-generaal	f 9,000.00		f 7,688.89	
2	Tractementen van de ambtenaren, maandgelden van de bureau-geëmploijeerden en belooning der bedienden . .	13,176.00		13,134.20	
3	Bureau- en locaalbehoeften mitsgaders drukwerk	4,100.00		4,100.00	
4	Reis- en verblijfkosten	250.00		»	
			f 26,526.00		f 24,92
	2de AFDEELING.				
	Kosten van het kerkelijk bestuur van de Roomsch-Katholijke Eeredienst.				
1	Bureau-kosten en briefporten der respective kerkvoogden, aartspriesters en landdekens in de onderscheidene kerk-districten	f 6,882.00		f 6,882.00	
2	Onderhouds-kosten der bisschoppelijke woningen te Amsterdam en te 's Hertogenbosch, met de verdere daartoe betrekkelijke uitgaven	1,500.00		300.00	
	Transporteren .	f 8,382.00	f 26,526.00	f 7,182.00	f 24,92

AKEN DER HERVORMDE EEREDIENST ENZ.

RAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
ikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 296,134.125	. . . . .	f 1,171.147.685	. . . . .	f 1,467,281.81	. . . . .	f 3,878.715
291.865		f 147,576.34		f 229,868.205		f 4,961.415	
100.00		300.00		400.00		»	
»		1,700.00		1,700.00		»	
	82,391.865		149,576.34		231,968.205		4,961.415
. . .	f 378,525.99	. . . . .	f 1,320,724.025	. . . . .	f 1,699,250.015	. . . . .	f 8.840.13

SCH-KATHOLIJKE EEREDIENST.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
»		f 7,688.89		f 7,688.89		»	
949.20		12,185.00		13,134.20		»	
494.905		3,594.68		4,089.585		f 10.415	
»		»		»		»	
	f 1,444.105		f 23,468.57		f 24,912.675		f 10.415
61.50		f 6,820.50		f 6,882.00		»	
»		»		»		f 300.00	
61.50	f 1,444.105	f 6,820.50	f 23,468.57	f 6,882.00	f 24,912.675	f 300.00	f 10.415

VII. Hoofdstuk. VERVOLG EN SLOT VAN HET DEPARTEMENT V

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 9 October 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 53 *en* 78). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen Per artikel.	Per afdee
	Per transport	f 8,382.00	f 26,526.00	f 7,182.00	f 24,9
3	Jaarlijksche toelage van de secretarissen der kerkvoogden	2,000.00		1,600.00	
4	Uitkeeringen aan de kerkvoogden in Noordbrabant, als: jaarwedden, betaald wordende aan de apostolische administrateurs der vicariaten van 's Hertogenbosch en van Breda, mitsgaders aan vijf professoren der beide seminarien van die vicariaten	7,000.00		7,000.00	
5	Toelagen der landdekens van de decanaten Cuijk, Nijmegen, Druten, Amstelland, Kennemerland, Rhijnland, Delfland, Schieland, West-Friesland, Noordholland en Zeeland	3,200.00		3,125.00	
6	Jaarwedde van den apostolischen administrateur van het vicariaat van Limburg	2,500.00		2,500.00	
7	Jaarwedden van den directeur en de professoren van het seminarie van het vicariaat van Limburg, mitsgaders beurzen van de in dat gesticht opgeleid wordende kweekelingen tot het priesterschap	5,000.00		5,000.00	
			28,082.00		26,4
	3de AFDEELING. *Kosten van de leeraars van het Roomsch-Katholijk kerkgenootschap.*				
1	Vaste jaarlijksche competentien	f 21,745.515		f 21,745.515	
2	Tractementen, toelagen en verdere bezoldigingen	368,316.64		368,316.64	
			390,062.155		390,06
	4de AFDEELING. *Kosten van het kerkgenootschap der Oud-Bisschoppelijke Klerezij.*				
1	Jaarwedden van de kerkvoogden en derzelver secretaris	f 4,300.00		f 4,300.00	
2	Tractementen, toelagen en verdere bezoldigingen van de leeraars van dit kerkgenootschap	6,300.00		6,300.00	
			10,600.00		10.6
	5de AFDEELING. *Verschillende uitgaven.*				
1	Personele toelagen of tijdelijke onderstand ten behoeve van oude en ziekelijke buiten dienst gestelde geestelijken, gesupprimeerde kloosterlingen en religieusen	f 4,800.00		f 4,000.00	
2	Onderstandgelden ten behoeve van kerkelijke gemeenten en kerkfabrieken	47,172.845		54,172.00	
			51,972.845		58,17
	6de AFDEELING. *Pensioenen.*				
	Eenig artikel		64,186.00		61,26
	Totaal van het VIIde Hoofdstuk		f 571,429.00		f 571,42

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

AKEN DER ROOMSCH-KATHOLIJKE EEREDIENST.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
61.50	f 1,444.105	f 6,820.50	f 23,468.57	f 6,882.00	f 24,912.675	f 300.00	f 10.415
»		1,600.00		1,600.00		»	
»		7,000.00		7,000.00		»	
»		3,125.00		3,125.00		»	
»		2,500.00		2,500.00		»	
»		5,000.00		5,000.00		»	
	61.50		26,045.50		26,107.00		300.00
»		f 21,719.64		f 21,719.64		f 25.875	
225.00		368,027.045		368,252.045		64.595	
	225.00		389,746.685		389,971.685		90.47
450.00		f 2,550.00		f 3,000.00		f 1,300.00	
»		6,000.00		6,000.00		300.00	
	450.00		8,550.00		9,000.00		1,600.00
605.00		f 2,850.00		f 3,455.00		f 545.00	
5,850.00		38,322.00		54,172.00		»	
	16,455.00		41,172.00		57,627.00		545.00
. . . .	21,896.44	. . . . .	38,223.47	. . . . .	60,119.91	. . . . .	1,144.845
. . . .	f 40,532.045	. . . . .	f 527,206.225	. . . . .	f 567,738.27	. . . . .	f 3,690.73

VIII. Hoofdstuk. **DEPARTEME**

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 30 December 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* nº. 69 *en* 79). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeel
	1ste AFDEELING.				
	Kosten der administratie.				
	A. *Departement.*				
1	Tractement van den Minister	f 12,000.00		f 12,000.00	
2	Tractement van den secretaris-generaal, ambtenaren bij het departement, ambtenaren tot de algemeene dienst behoorende, en die der verdere geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden	85,527.45		90,400.56	
3	Bureau- en locaalbehoeften	18,000.00		25,600.00	
	B. *Directie der Marine te Amsterdam.*				
4	Tractementen, zoo van den directeur, als van de hoofd-ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden	31,800.00		33,000.00	
5	Bureau- en locaalbehoeften	2,800.00		1,481.68	
	C. *Directie der Marine te Rotterdam.*				
6	Tractementen, zoo van den directeur, als van de hoofd-ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden	34,800.00		38,425.00	
7	Bureau- en locaalbehoeften	2,800.00		3,518.32	
	D. *Directie der Marine te Vlissingen.*				
8	Tractementen, zoo van den directeur en kommandant, als van de hoofd-ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden .	26,400.00		31,291.665	
9	Bureau- en locaalbehoeften	2,800.00		2,800.00	
	E. *Directie der Marine te Willemsoord.*				
10	Tractementen, zoo van den directeur en kommandant, als van de hoofd-ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden .	22,200.00		22,200.00	
11	Bureau- en locaalbehoeften	1,700.00		1,830.00	
	F. *Reis- en verblijfkosten.*				
12	Reis- en verblijfkosten, zoowel voor de civile ambtenaren, als voor de militairen, met inbegrip der restitutien van ten dienste van het Rijk gedane uitschotten	20,000.00		20,000.00	
			f 260,827.45		f 282,54
	2de AFDEELING.				
	Kosten niet behoorende tot de marine-aangelegenheden.				
1	Kosten van opzigt en van onderhoud van het loodswezen, betonning, bebakening, zeemerken, kust- en oever-verlichting	f 169,016.00		f 173,132.665	
2	Toelaag aan de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam .	7,000.00		7,000.00	
3	Tractementen en belooningen der ambtenaren en bedienden, en verdere kosten voor de dienst der quarantaine .	6,750.00		4,750.00	
			182,766.00		184,882
	Transporteren		f 443,593.45		f 467,429

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

MARINE.

BEDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
»		f 12,000.00		f 12,000.00		»	
»		90,210.06		90,210.06		f 190.50	
,244.425		11,353.785		25,598.21		1.79	
»		32,625.00		32,625.00		375.00	
,130.42		278.89		1,409.31		72.37	
»		38,425.00		38,425.00		»	
,619.73		898.59		3,518.32		»	
»		31,291.665		31,291.665		»	
,401.665		493.06		1,894.725		905.275	
»		21,437.50		21,437.50		762.50	
,098.215		647.755		1,745.97		84.03	
,523.22		3,434.75		18,957.97		1,042.03	
	f 36,017.675		f 243,096.055		f 279,113.73		f 3,433.495
,857.195		f 95,192.815		f 171,050.01		f 2,082.655	
»		7,000.00		7,000.00		»	
211.275		4,500.89		4,712.165		37.835	
	76,068.47		106,693.705		182,762.175		2,120.49
. . .	f 112,086.145	. . . . .	f 349,789.76	. . . . .	f 461,875.905	. . . . .	f 5,553.985

VIII. HOOFDSTUK. VERVOLG VAN HET DEPA

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 30 December 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* no. 69 *en* 79). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afde
	Per transport		f 443,593.45	. . . . .	f 467,4
	3de AFDEELING.				
	Materieel der zeemagt.				
1	Aanschaffing van materialen tot aanbouw, aftimmering, uitrusting en gewoon onderhoud aan de schepen, met inbegrip der betrekkelijke transportkosten en van kosten wegens het opvisschen van ankers	f 1,360,000.00		f 1,254,665.905	
2	Reparatie aan gebouwen en maritime werken, met inbegrip der quarantaine-plaatsen	40,000.00		74,467.42	
3	Dagloonen en toelagen der werklieden op 's Rijks werven, daaronder begrepen de kosten van bewaking en bewaring van 's Rijks maritime etablissementen, magazijnen enz., zoomede de kosten van buiten de werven, bij particulieren, op tarief of contract verrigt wordende werkzaamheden .	685,900.00		778,849.05	
4	Schippers en matrozen op de jagten en werkvaartuigen, daaronder begrepen de dag- en kostgelden mitsgaders de kleeding der jagtvolkeren en hellebardiers, zoomede de kosten van sluis- en bruggelden voor de werkvaartuigen enz. .	30,009.00		31,687.915	
			2,115,909.00		2,139,6
	4de AFDEELING.				
	Personeel der zeemagt.				
1	Het vaste corps der marine	f 412,950.00		f 450,046.55	
2	Het corps mariniers	235,152.55		220,302.55	
3	Kosten der active zeemagt	1,682,984.25		1,635,245.215	
4	Geneeskundige dienst	50,000.00		50,000.00	
5	Kosten van 's Rijks schepen buiten 's lands wegens reparatien, loodsdiensten, quarantaine-kosten enz.	50,000.00		35,932.58	
6	Kosten van het uit- en inloodsen van 's Rijks schepen en vaartuigen in en uit de havens van dit Rijk	15,000.00		15,000.00	
7	Kosten van het maritiem instituut te Medemblik, na aftrek der bijdragen van de adelborsten	59,920.00		59,920.00	
			2,506,006.80		2,466,
	5de AFDEELING.				
	Verschillende uitgaven.				
	Eenig artikel	. . . . .	2,000.00	. . . . .	2,
	6de AFDEELING.				
	Gedeeltelijke suppressie van het etablissement der Marine te Hellevoetsluis.				
	Eenig artikel. Tractementen der ambtenaren bij het etablissement te Hellevoetsluis werkzaam en die, naar gelang dat de dienst zulks vordert, voorloopig tijdelijk in hunne functien blijven gecontinueerd, zoomede: voor dagloonen der werklieden benoodigd voor zoodanige werkzaamheden als tot de voorgenomen suppressie in verband staan; voor transportkosten van materieel, reis- en verblijfkosten; en in het generaal voor zoodanige uitgaven, die tot het onderwerp in dadelijke betrekking staan, en niet kunnen worden voorzien .	. . . . .	*Memorie.*		
	Transporteren		f 5,067,509.25	. . . . .	f 5,075,

HARMONIE TE GRONINGEN

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

VAN MARINE.

ORAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 112,086.145	. . . . .	f 349,789.76	. . . . .	f 461,875.905	. . . . .	f 5,553.985
,250.76		f 381,858.095		f 1,209,108.855		f 45,557.05	
,875.385		26,213.865		69,089.25		5,378.17	
,922.63		762,651.28		778,573.91		275.14	
,622.425		25,816.075		30,438.50		1,249.415	
	890,671.20		1,196,539.315		2,087,210.515		52,459.775
»		f 446,546.315		f 446,546.315		f 3,500.235	
957.60		219,336.355		220,293.955		8.595	
,283.88		1,143,632.115		1,606,915.995		28,329.22	
,687.175		23,806.89		46,494.065		3,505.935	
,292.445		31,085.925		33,378.37		2,554.21	
,942.705		7,672.495		13,615.20		1,384.80	
»		54,275.70		54,275.70		5,644.30	
	495,163.805		1,926,355.795		2,421,519.60		44,927.295
. . .	2,078.85	. . . . .	156.13	. . . . .	2,234.98	. . . . .	»
. . . .	f 1,500,000.00	. . . . .	f 3,472,841.00	. . . . .	f 4,972,841.00	. . . . .	f 102,941.055

VIII. Hoofdstuk. VERVOLG EN SLOT VAN

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 30 December 1843 en 13 December 1845 (*Staatsblad* n°. 69 *en* 79). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afde
	Per transport		f 5,067,509.25		f 5,075,7
	7de AFDEELING.				
	Pensioenen en afloopende betalingen.				
1	Pensioenen	*a.* 353,993.00 *b.* 36,055.16		f 390,048.16	
2	Afloopende betalingen, daaronder begrepen wachtgelden aan ambtenaren	15,230.50		6,957.695	
			405,278.66		397.6
	Totaal van het VIIIste Hoofdstuk		f 5,472,787.91		f 5,472,7

IX. Hoofdstuk *A*. DEPARTEM

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 18 December 1845, (*Staatsblad* n°. 72 *en* 84). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinge Per artikel.	Per afde
	EENIGE AFDEELING.				
	Interesten, lijfrenten, tontines en amortisatie.				
1	Interesten van een kapitaal van f 816,312,700, ingeschreven of nog in te schrijven rentegevende schuld à 2½ per cent, verschijnende 30 Junij en 31 December 1845	f 20,407,817.50		f 20,407,817.50	
2	Aanzuivering van interesten tot 1 April 1845 van de rentegevende schuld à 5 per cent, mitsgaders vergoeding ter zake van het verschil in de rente van 5 op 4 per cent van de verwisselde kapitalen 5 percents nationale schuld	780,000.00		780,000.00	
3	Aanzuivering van interesten tot op 31 December 1845 van schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat à 4½ per cent	2,374,320.00		2,374,320.00	
4	Interesten van de schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat à 3½ per cent van een kapitaal van f 24,208,000, verschenen 1 April en 1 October 1845 en aanzuivering van interesten	847,694.84		847,694.84	
5	Interesten van domein-losrenten à 2½ per cent	1,802.50		1,802.50	
6	Interesten van schatkistbiljetten uitgegeven volgens de wet van 28 April 1834 (*Staatsblad* n°. 14), tot een kapitaal van f 9,799,950 à 4 per cent	391,998.00		391,998.00	
	Transporteren	f 24,803,632.84		f 24,803,632.84	

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ARTEMENT VAN MARINE.

BEDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 1,500,000.00	. . . . .	f 3,472,841.00	. . . . .	f 4,972,841.00	. . . . .	f 102,941.055
,378.955		f 275,275.295		f 362,654.25		f 27,393.91	
»		3,872.70		3,872.70		3,084.995	
	87,378.955		279,147.995		366,526.95		30,478.905
. . .	f 1,587,378.955	. . . . .	f 3,751,988.995	. . . . .	f 5,339,367.95	. . . . .	f 133,419.96

FINANTIEN.

BEDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
1,518.75		f 6,298.75		f 20,407,817.50		»	
0,000.00		»		780,000.00		»	
4,320.00		»		2,374,320.00		»	
5,069.84		2,625.00		847,694.84		»	
1,802.50		»		1,802.50		»	
91,998.00		»		391,998.00		»	
94,709.09	. . . . .	f 8,923.75	. . . . .	f 24,803,632.84	. . . . .	»	

IX. Hoofdstuk *A*. VERVOLG VAN HET DE

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 72 *en* 84). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen Per artikel.	Per afde
	Per transport .	f 24,803,632.84	. . . . .	f 24,803.632.84	. . .
7	Interesten van de schatkistbiljetten uitgegeven volgens de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 79), tot een kapitaal van f 2,616,200 à 4 per cent	104,648.00		104,648.00	
8	Interesten van de ingeschreven of in te schrijven rentegevende schuld à 3 per cent, wet van 6 Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14), verschenen 1 Maart en 1 September 1845 en aanzuivering van interesten	2,885,000.00		2,885,000.00	
9	Interesten door het Rijk gewaarborgd van een kapitaal van f 14,748,500 obligatien, ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen à 4 per cent, verschenen 1 April en 1 October 1845	589,940.00		589,940.00	
10	Interesten van de ingeschreven of in te schrijven rentegevende schuld à 4 per cent (wet van 25 Junij 1844 *Staatsblad* n°. 28), verschenen 1 April en 1 October 1845 .	9,390,150.00		9,390,150.00	
	Totaal van de renten der nationale schuld en vlottende schulden	f 37,773,370.84		f 37,773,370.84	
11	Interesten van borgtogten van rekenpligtige ambtenaren à 4 per cent, verschijnende 30 Junij en 31 December 1845, waarvoor berekend wordt benoodigd te zijn . .	49,720.00		49,420.00	
12	Gewone lijfrenten, verschenen 1 Januarij 1845	136,000.00		136,000.00	
13	Lijfrenten ten laste der domeinen geloopen hebbende, verschijnende 30 Junij en 31 December 1845	30,000.00		30,300.00	
14	Nijmeegsche tontinaire lijfrenten, verschenen 1 Januarij 1845 .	12,000.00		12,000.00	
15	Amortisatie van schuld	300,000.00		300,000.00	
16	Kosten van invordering der renten van Belgie te goed komende, welke onder de baten zijn gebragt en eventueel verlies op den wisselkoers der remisen	8,500.00		8,500.00	
			f 38,309,590.84		f 38,309,5
	Totaal van het IXde Hoofdstuk *A*		f 38,309,590.84	. . . . .	f 38,309,5

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ENT VAN FINANTIEN.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,709.09	. . . . .	f 8,923.75	. . . . .	f 24,803,632.84	. . . . .	»	
,648.00		»		104,648.00		»	
»		2,885,000.00		2,885,000.00		»	
»		589,940.00		589,940.00		»	
»		9,390,150.00		9,390,150.00		»	
),357.09		f 12,874,013.75		f 37,773,370.84		»	
1,031.605		37,946.405		38,978.01		f 10,441.99	
8,800.44		1,662.94		130,463.38		5,536.62	
4,981.135		15,314.135		30,295.27		4.73	
»		10,363.17		10,363.17		1,636.83	
»		300,000.00		300,000.00		»	
»		3,494.005		3,494.005		5,005.995	
	f 25,044,170.27		f 13,242,794.405		f 38,286,964.675		f 22,626.165
. . . .	f 25,044,170.27	. . . . .	f 13,242,794.405	. . . . .	f 38,286,964.675	. . . . .	f 22,626.165

IX. HOOFDSTUK *B.* VERVOLG VAN HET DE

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 29 December 1843, 22 Mei 1845, 18 December 1845 en 1 April 1846 (*Staatsblad* n°. 65, 23, 80 *en* 83 en 16).		BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen.	
		Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het Departement.				
1	Tractement van den Minister	f 12,000.00		f 12,000.00	
2	Tractementen van den secretaris-generaal, de ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, benevens daggelden . . .	223,182.50		218,717.465	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	36,000.00		44,076.59	
4	Reis- en verblijfkosten	1,700.00		1,736.25	
			f 272,882.50		f 276,53
	2de AFDEELING.				
	Kosten van administratie der nationale schuld.				
1	Kosten van het grootboek der nationale schuld	f 52,600.00		f 51,057.80	
2	Kosten vallende op de rentebetaling der nationale schuld .	37,395.00		33,259.275	
3	Kosten van het agentschap van het Ministerie van Finantien te Amsterdam	26,105.00		29,722.01	
			116,100.00		114,03
	3de AFDEELING.				
	Kosten van administratie der publieke schatkist.				
1	Tractementen van de agenten van 's Rijks schatkist . . .	f 72,000.00		f 73,500.00	
2	Transport-kosten van gelden	10,000.00		9,800.00	
3	Tractementen, bureau-kosten en toelagen van de administrateurs der schatkist	40,350.00		39,850.00	
			122,350.00		123,15
	4de AFDEELING.				
	Kosten van het muntwezen en van het regt van waarborg op de gouden en zilveren werken.				
1	Tractementen van de leden van het Collegie van Raden en Generaal-meesteren der Munt	f 7,500.00		f 7,500.00	
2	Tractementen en toelagen van den inspecteur, essaijeur-generaal, van den secretaris, de verdere ambtenaren, geëmploijeerden en bedienden, bij het collegie en bij het munthuis	20,475.00		20,475.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	1,400.00		1,400.00	
4	Reis- en verblijfkosten	300.00		»	
5	Onderhoud van het muntgebouw, leverantien en arbeidsloonen het instrumentwezen en de muntwerkzaamheden betreffende, scheimiddelen voor den essaai en belooningen voor personele hulp in het laboratorium van den essaai .	6,600.00		6,900.00	
5bis.	Verdere verbouwing van een gedeelte der Munt, verbetering der muntkracht, verlies op het nominaal bedrag der oude zilveren geldspecien, muntloon, aanschaffing van nieuwe werktuigen, dienststempels, kartelblokjes en verdere onkosten	600,000.00		600,000.00	
	Transporteren .	f 636,275.00	f 511,332.50	f 636,275.00	f 513,71

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

NT VAN FINANTIEN.

ORAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
000.00		f 9,000.00		f 12,000.00		»	
932.685		160,784.78		218,717.465		»	
781.83		11,285.115		44,066.945		f 9.645	
300.50		135.75		1,736.25		»	
	f 95,315.015		f 181,205.645		f 276,520.66		f 9.645
024.635		f 24,033.165		f 51,057.80		»	
564.195		17,695.08		33,259.275		»	
088.89		14,633.12		29,722.01		»	
	57,677.72		56,361.365		114,039.085		»
875.00		f 44,625.00		f 73,500.00		»	
450.965		2,317.18		9,768.145		f 31.855	
675.00		23,175.00		39,850.00		»	
	53,000.965		70,117.18		123,118.145		31.855
875.00		f 5,625.00		f 7,500.00		»	
759.93		14,441.67		20,201.60		f 273.40	
184.98		1,157.63		1,342.61		57.39	
»		»		»		»	
983.525		5,753.63		6,737.155		162.845	
282.295		513,894.615		584,176.91		15,823.09	
085.73	f 205,993.70	f 540,872.545	f 307,684.19	f 619,958.275	f 513,677.89	f 16,316.725	f 41.50

IX. Hoofdstuk *B.* VERVOLG VAN HET DI

Artikel.	Benaming der onderwerpen van uitgaaf.	Geraamd beloop, volgens de wetten van 29 December 1843, 22 Mei 1845, 18 December 1845 en 1 April 1846 (*Staatsblad* n°. 65, 23, 80 *en* 83 en 16). Per artikel.	Per afdeeling.	Bedrag, na gedane af- en overschrijving Per artikel.	Per afd
	Per transport .	f 636,275.00	f 511,332.50	f 636,275.00	f 513,
6	Tractementen en toelagen van den inspecteur-generaal en de verdere ambtenaren van het regt van waarborg op de gouden en zilveren werken	40,751.375		41,143.065	
7	Tractementen en percentsgewijze belooning van ontvangers .	13,300.00		13,100.00	
8	Reis- en verblijfkosten	700.00		700.00	
9	Drukloonen, briefporten, keurstempels en verdere gereedschappen, kosten van recherche en surveillance, restitutien en schadeloosstellingen voor fatsoengelden	3,650.00		3,458.31	
			694,676.375		694,
	5de afdeeling.				
	Administratie- en perceptie-kosten der directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, mitsgaders de kosten in verband met het kadaster.				
1	Tractementen, toelagen, daggelden en verdere belooningen van de inspecteurs-generaal, de arrondissements-directeurs, hoofd-inspecteurs en van de overige ambtenaren en geëmploijeerden	f 1,485,382.40		f 1,468,059.645	
2	Perceptie-kosten	1,284,800.00		1,284,800.00	
3	Bureau-kosten, benevens toelagen aan de controleurs voor het toezigt over de kantoren	39,730.00		39,248.155	
4	Kosten van de scheepvaartregten op den Rhijn	83,700.00		83,097.595	
5	Kosten van de regten op de Wester-Schelde, voor de tractementen en bureau-kosten aan de agenten te Antwerpen en Terneuzen	4,900.00		4,900.00	
6	Kosten op de buiten- en binnen-vuur-, ton- en bakengelden .	29,000.00		28,503.355	
7	Kosten van de ambulante recherche te water en de havendienst, voor de tractementen van de kommandeurs, de visiteurs en van de verdere bedienden	40,000.00		39,905.15	
8	Premien van aanhalingen waarvan de boeten of confiscatien geene of eene te geringe aanmoediging opleveren . . .	2,500.00		3,046.59	
9	Kosten van vervolging en proces-kosten, materieel, de daggelden der werklieden daaronder begrepen, verificatie van maten en gewigten, aankoop van gronden, oprigten, huren en onderhoud van localen, vaartuigen en wachthuizen, mitsgaders vuur en licht in dezelve, briefporten, vrachten en transportkosten en voor passagie van ambtenaren over de veren	166,100.00		175,222.325	
10	Reis- en verblijfkosten, mitsgaders vaste daggelden . . .	12,000.00		8,635.365	
11	Kosten van de directe belastingen in verband met het kadaster .	30,850.00		28,425.00	
			3,178,962.40		3,163,
	6de afdeeling.				
	Fonds van kwade posten op de grondlasten.				
	Eenig artikel. Voor ontheffingen, kwijtscheldingen, oninbare posten, onverhaalbare kosten van vervolging en kosten van schade-opnemingen tot bepaling der kwijtscheldingen	. . . . .	164,656.42	. . . . .	164,
	Transporteren .	. . . . .	f 4,549,627.695	. . . . .	f 4,536,

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ENT VAN FINANTIEN.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,085.72	f 205,993.70	f 540,872.545	f 307.684.19	f 619,958.275	f 513,677.89	f 16,316.725	f 41.50
,237.84		30,905.21		41,143.05		0.015	
,106.395		8,520.40		12,626.795		473.205	
244.85		425.61		670.46		29.54	
225.235		3,129.695		3,354.93		103.38	
	93,900.05		583,853.46		677,753.51		16,922.865
3,543.53		f 771,516.115		f 1,468,059.645		»	
7,589 05		1,217,190.12		1,284,780.07		f 19.93	
,736.39		18,510.765		39,247.155		1.00	
,800.065		12,297.53		83,097.595		»	
»		4,900.00		4,900.00		»	
3,290.015		15,212.34		28,502.355		1.00	
8,005.19		21,899.96		39,905.15		»	
2,271.11		774.48		3,045.59		1.00	
2,389.665		72,766.66		175,156.325		66.00	
6,531.085		2,086.18		8,617.265		18.10	
1,873.75		16,551.25		28,425.00		»	
	1,010,030.75		2,153,705.40		3,163,736.15		107.03
. . . .	4,874.96	. . . . .	62,591.98	. . . . .	67,466.94	. . . . .	97,189.48
. . . .	f 1,314,799.46	. . . . .	f 3,107,835.03	. . . . .	f 4,422,634.49	. . . . .	f 114,260.875

IX. HOOFDSTUK *B.* VERVOLG VAN HET DEI

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 29 December 1843, 22 Mei 1845, 18 December 1845 en 1 April 1846 (*Staatsblad* n°: 65, 23, 80 *en* 83 en 16). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen Per artikel.	Per afdee
	Per transport		f 4,549,627.695	. . . . .	f 4,536,8
	7de AFDEELING.				
	Administratie- en perceptie-kosten van de indirecte belastingen, alsmede de kosten op de Koninklijke Nederlandsche Loterij en voor de bewaring van het kadaster.				
1	Tractementen, reis- en verblijf- en kantoorkosten van de hoofd-ambtenaren van de registratie in de provincien . .	f 107,866.00		f 104,131.33	
2	Tractementen en verdere onkosten van het zegel	45,645.00		44,946.575	
3	Perceptie-kosten der indirecte belastingen en verschillende rijks-ontvangsten	252,000.00		262,128.425	
4	Kosten vallende op het vervaardigen der prijs-couranten van de publieke fondsen voor het regt van successie . . .	2,400.00		2,400.00	
5	Kosten van vervolging en proces-kosten, druk- en bindwerk, briefporten, vrachtloonen en transportkosten, mitsgaders reis- en verblijfkosten	27,065.00		17,100.10	
6	Kosten van de Koninklijke Nederlandsche Loterij	23,400.00		25,329.90	
7	Kosten van bewaring van het kadaster	87,690.00		85,149.00	
			546,066.00		541,1
	8ste AFDEELING.				
	Administratie-kosten der posterijen en verdere middelen van vervoer.				
1	Tractementen, toelagen voor kantoor-onkosten en huishuren .	f 262,463.80		f 262,463.80	
2	Kosten van postritten, bodenloopen en verdere middelen, strekkende tot overbrenging van brievenmalen enz. . . .	187,000.00		187,000.00	
3	Onderhoud, herstelling en lasten der aan de administratie toebehoorende postgebouwen, drukwerken, stempels en verder materieel der postkantoren	7,651.70		7,651.70	
4	Reis- en verblijfkosten	1,700.00		850.00	
			458,815.50		457,9
	9de AFDEELING.				
	Kosten van administratie der domeinen en van het geldelijk beheer der groote wegen, vaarten, kanalen en veren.				
	A. *Beheer der domeinen.*				
1	Tractementen en reiskosten	f 9,400.00		f 10,200.00	
2	Perceptie- en reiskosten	22,900.00		23,500.00	
3	Onveranderlijke lasten, in den loop van het jaar 1845 vervallende, vicarijen en prebenden als voren, grondbelasting, dijk- en polderlasten, kosten van dijken, wegen, watergangen, bruggen, duikers, aanwassen, grienden, landerijen en bosschen; onderhoud van gebouwen, schuiten en vaartuigen; kosten der domaniale kolenmijnen te Kerkrade; uitkeeringen aan mede-eigenaren; kosten wegens invordering van kooppenningen van verkochte domeinen; kosten van vervolging, en kleine uitgaven van onderscheiden aard	204,634.00		210,342.335	
	Transporteren .	f 236,934.00	f 5,554,509.195	f 244,042.335	f 5,536,04

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

NT VAN FINANTIEN.

RAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 1,314,799.46	. . . . .	f 3,107,835.03	. . . . .	f 4,422,634.49	. . . . .	f 114,260.875
,570.455		f 36,484.785		f 104,055.24		f 76.09	
,778.82		14,145.44		44,924.26		22.315	
660.00		261,460.79		262,120.79		7.635	
»		2,400.00		2,400.00		»	
,443.015		7,946.71		16,389.725		710.375	
,970.85		13,359.05		25,329.90		»	
,501.475		48,501.41		85,002.885		146.115	
	155,924.615		384,298.185		540,222.80		962.53
,860.62		f 169,182.22		f 262,042.84		f 420.96	
,715.56		1,203.985		186,919.545		80.455	
,810.14		288.305		6,098.445		1,553.255	
155.495		235.745		391.24		458.76	
	284,541.815		170,910.255		455,452.07		2,513.43
3,503.83		f 6,695.98		f 10,199.81		f 0.19	
3,575.67		19,810.835		23,386.505		113.495	
2,279.57		175,012.845		207,292.415		3,049.92	
9,359.07	f 1,755,265.89	f 201,519.66	f 3,663,043.47	f 240,878.73	f 5,418,309.36	f 3,163.605	f 117,736.835

IX. Hoofdstuk *B.* — VERVOLG EN SLOT VAN

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 29 December 1843, 22 Mei 1845, 18 December 1845 en 1 April 1846 (*Staatsblad* no. 65, 23, 80 *en* 83 en 16). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijving. Per artikel.	Per afd
	Per transport	f 236,934.00	f 5,554,509.195	f 244,042.335	f 5,536,
4	Kosten van het domein van Oorlog voor grondbelasting, dijk- en polderlasten, onderhoud van gebouwen en gronden, mitsgaders kleine uitgaven van verschillenden aard	4,998.00		4,998.00	
5	Kosten van het bestuur der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche stroomen	3,720.00		3,179.35	
	B. *Geldelijk beheer van de groote wegen, vaarten, kanalen en veren.*				
6	Tractementen en verdere belooningen	48,626.00		47,068.765	
7	Lasten van de groote wegen en van de vaarten of kanalen, met geldleeningen bezwaard; voor uitkeeringen, renten en aflossingen, in den loop van het jaar 1845 vervallende	110,628.00		89,080.55	
8	Vaste lasten en uitkeeringen, in den loop van het jaar 1845 vervallende, grondbelasting, dijk- en polderlasten, mitsgaders kleine uitgaven van onderscheiden aard	9,490.00		9,490.00	
			414,396.00		397,
	10de AFDEELING. *Pensioenen.*				
1	Pensioenen	f 270,645.50		f 305,645.50	
2	Subsidie aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	370,000.00		370,000.00	
			640,645.50		675,
	Totaal van het IXde Hoofdstuk *B.*		f 6,609,550.695		f 6,609,

X. Hoofdstuk. — DEPARTEM

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 55). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijving. Per artikel.	Per afd
	GEWOON. 1ste AFDEELING. *Kosten van het Departement.*				
1	Tractement van den Minister en deszelfs adjudant	f 14,400.00		f 14,400.00	
2	Tractementen van den secretaris-generaal, van de chefs der afdeelingen, officieren en verdere ambtenaren, onderofficieren en bedienden, surplus-tractementen en toelagen aan officieren, benevens toelagen voor paarden voor den Minister (luitenant-generaal) en verder daarop regt hebbende officieren, mitsgaders afloopende tractementen van ambtenaren	153,087.15		151,237.15	
	Transporteren	f 167,487.15		f 165,637.15	

HARMONIE TE GRONINGEN.

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

RTEMENT VAN FINANTIEN.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
359.07	f 1,755,265.89	f 201,519.66	f 3,663,043.47	f 240,878.73	f 5,418,309.36	f 3,163.605	f 117,736.835
164.07		4,272.74		4,436.81		561.19	
83.00		3,096.35		3,179.35		»	
,199.715		29,869.05		47,068.765		»	
,681.36		58,399.19		87,080.55		2,000.00	
,000.38		8,295.54		9,295.92		194.08	
	86,487.595		305,452.53		391,940.125		5,918.875
,170.13		f 247,939.13		f 305,109.26		f 536.24	
,000.00		250,000.00		370,000.00		»	
	177,170.13		497,939.13		675,109.26		536.24
. . .	f 2,018,923.615	. . . . .	f 4,466,435.13	. . . . .	f 6,485,358.745	. . . . .	f 124,191.95

I OORLOG.

EDRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
8,400.02		f 5,999.98		f 14,400.00		»	
52,560.22		98,656.58		151,216.80		f 20.35	
60,960.24	. . . . .	f 104,656.56	. . . . .	f 165,616.80	. . . . .	f 20.35	

X. HOOFDSTUK. VERVOLG VAN HET DI

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 55). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijving Per artikel.	Per afd
	Per transport .	f 167,487.15	. . . . .	f 165,637.15	. . .
3	Bureau- en locaalbehoeften en drukwerk	14,951.85		24,607.98	
4	Reis- en verblijfkosten	*Memorie.*		3,692.325	
			f 182,439.00		f 19
	2de AFDEELING.				
	Tractementen, bureaukosten, toelaag voor paarden van den grooten en generalen staf van het leger, van de administratie der armée, van de provinciale en plaatselijke staven.				
1	Groote staf	f 34,742.00		f 29,742.00	
2	Generale staf	60,856.00		55,894.79	
3	Administratie der armée	27,700.00		27,700.00	
4	Provinciale en plaatselijke staf	82,070.00		79,870.00	
5	Kosten voor verkenningen, het maken van plans en kaarten, mitsgaders de voor beide daaruit voortvloeijende uitgaven .	8,000.00		4,300.00	
			213,368.00		197
	3de AFDEELING.				
	Tractementen, soldijen, toelaag- en fourragie-gelden en verdere kosten van de verschillende wapencorpsen.				
1	Wapen der infanterie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsch bonds-contingent	f 3,954,337.00		f 3,901,189.48	
2	Wapen der cavalerie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsch bonds-contingent	1,607,883.00		1,573,883.00	
3	Wapen der artillerie, staf en corpsen, daaronder begrepen het Limburgsch bonds-contingent en het corps pontonniers .	1,429,347.00		1,429,347.00	
4	Wapen der genie, staf van het wapen en bataillon mineurs en sapeurs, daaronder begrepen het Limburgsch bonds-contingent	299,435.00		296,435.00	
			7,291,002.00		7,200,8
	4de AFDEELING.				
	Remonte	. . . . .	93,080.00	. . . . .	195,2
	5de AFDEELING.				
	Militaire Academie.				
	Tractementen, soldijen, toelagen en verdere kosten, na aftrek van de bijdragen der kadets	. . . . .	71,100.00	. . . . .	45,8
	6de AFDEELING.				
	Reiskosten en vacatien.	. . . . .	26,000.00	. . . . .	26.4
	Transporteren		f 7,876,989.00	. . . . .	f 7,859,77

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ENT VAN OORLOG.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,960.24		f 104,656.56		f 165,616.80		f 20.35	
,798.38		17,559.46		24,357.84		250.14	
,233.17		2,459.155		3,692.325		»	
	f 68,991.79		f 124,675.175		f 193,666.965		f 270.49
,252.78		f 12,477.28		f 29,730.06		f 11.94	
,941.85		25,952.94		55,894.79		»	
,158.42		11,541.58		27,700.00		»	
,953.58		33,895.04		79,848.62		21.38	
,672.155		2,563.64		4,235.795		64.205	
	110,778.785		86,430.48		197,409.265		97.525
4,194.88		f 2,416,994 60		f 3,901,189.48		»	
0,692.90		863,190.10		1,573,883.00		»	
4,362.11		684,984.89		1,429,347.00		»	
2,776.395		133,575.225		296,351.62		f 83.38	
	3,102,026.285		4,098,744.815		7,200,771.10		83.38
. . . .	187,115.00	. . . . .	8,093.00	. . . . .	195,208.00	. . . . .	34.00
. . . .	11,683.475	. . . . .	34,146.325	. . . . .	45,829.80	. . . . .	»
. . . .	8,695.455	. . . . .	17,628.76	. . . . .	26,324.215	. . . . .	75.785
. . . .	f 3,489,490.79	. . . . .	f 4,369,718.555	. . . . .	f 7,859,209.345	. . . . .	f 561.18

X. HOOFDSTUK. VERVOLG VAN HET DE

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 55).		BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinge	
		Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdee
	Per transport	. . . . .	f 7,876,989.00	. . . . .	f 7,859,7
	7de AFDEELING.				
	Geneeskundige dienst.				
1	Tractementen, toelagen en daggelden der officieren van gezondheid, administrateurs en verdere geëmploijeerden bij het magazijn van geneesmiddelen en bij de hospitalen .	f 261,578.50		f 242,895.835	
2	Kosten vallende op het verplegen van zieken in het algemeen, daaronder begrepen zoodanige personen, als op autorisatie van het Departement van Oorlog in de ziekeninrigtingen zullen worden opgenomen (tractementen en medicamenten daarvan uitgezonderd)	194,448.56		105,017.845	
3	Onderhoud en vernieuwing van voorwerpen tot ligging, kleeding, meubelen enz., mitsgaders toelage voor het onderhoud en de vernieuwing van slaap-fourniturен in de garnizoens-infirmerien	22,800.00		22,800.00	
4	Geneesmiddelen, chirurgicale, pharmaceutische en verdere behoeften	50,000.00		66,594.21	
5	Onderhoud van kweekelingen tot paarden-artsen op 's Rijks vee-artsenijschool	*Memorie.*		»	
			528,827.06		437,3
	8ste AFDEELING.				
	Vuur en licht in de wachten.	. . . . .	32,000.00	. . . . .	27,95
	9de AFDEELING.				
	Scheeps- en wagenvrachten en overvaart-gelden, vergoeding voor geleden schade uit het contract wegens de transporten te water voortvloeijende	. . . . .	55,000.00	. . . . .	44,35
	10de AFDEELING.				
	Materieel der artillerie.				
1	Tractementen, daggelden en verdere verdiensten der beambten, opzigters en werklieden bij de stapel- en constructiemagazijnen	f 212,000.00		f 178,456.595	
2	Aankoop van materialen, gereedschappen en verdere benoodigdheden, herstelling en onderhoud van materieel, dagelijksche uitgaven bij de magazijnen; schadeloosstellingen voor buitengewone slijtagie van kleedingstukken der artilleristen, en voor gemis van vrije woning; bureaukosten der magazijnmeesters; aankoop van boekwerken bij de directie der stapel- en constructie-magazijnen te Delft, en al wat verder op den aankoop, het onderhoud en het beheer van het materieel der artillerie betrekking heeft	139,800.00		139,740.00	
3	Aankoop van bedding- en bruggenhout, en verdere behoeften voor bruggen	5,000.00		5,000.00	
4	Aankoop van buskruid en bestanddeelen tot hetzelve, en van slaghoedjes, mitsgaders het vermalen van buskruid enz. .	26,500.00		16,288.47	
	Transporteren .	f 383,300.00	f 8,492,816.06	f 339,485.065	f 8,369,38

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ENT VAN OORLOG.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 3,489,490.79	. . . . .	f 4,369,718.555	. . . . .	f 7,859,209.345	. . . . .	f 561.18
),930.73		f 82,965.105		f 242,895.835		»	
5,444.76		8,573.085		105,017.845		»	
3,570.23		4,123.03		22,693.26		f 106.74	
5,796.61		10,797.60		66,594.21		»	
»		»		»		»	
	330,742.33		106,458.82		437,201.15		106.74
. . .	17,135.425	. . . . .	10,781.49	. . . . .	27,916.915	. . . . .	33.085
. . .	30,907.645	. . . . .	13,019.72	. . . . .	43,927.365	. . . . .	424.605
0,608.50		f 27,561.045		f 178,169.545		f 287.05	
4,214.21		5,407.11		139,621.32		118.68	
424.65		700.53		1,125.18		3,874.82	
4,088.66		8,965.00		13,053.66		3,234.81	
39,336.02	f 3,868,276.19	f 42,633.685	f 4,499,978.585	f 331,969.705	f 8,368,254.775	f 7,515.36	f 1,125.61

X. HOOFDSTUK. VERVOLG VAN HET DEP.

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* no. 55). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen. Per artikel.	Per afdeeli
	Per transport .	f 383,300.00	f 8,492,816.06	f 339,485.065	f 8,369,380.
5	Het vervaardigen, herstellen en vergieten ven metalen geschut en metaalwerken, aankoop van koper, tin en benoodigdheden van het laboratorium der geschutgieterij, benevens de verdere kosten van de metaal-geschutgieterij, voor de dienst der artillerie, uit het contract voortvloeijende	20,000.00		20,000.00	
6	Aankoop van ijzeren geschut en projectilen, en het versmelten derzelve	10,000.00		21,124.15	
7	Aankoop, veranderen, herstellen en onderhouden van draagbare wapenen, aankoop van verwisselstukken, kalibermaten en geweermakers-gereedschappen, toelagen, reis- en daggelden van officieren, onder-officieren, manschappen, fungerende controleurs en werklieden, bij het keuren en veranderen van wapenen werkzaam	38,500.00		25,501.55	
8	Kosten, vallende op de jaarlijksche practische artillerie-oefeningen	5,000.00		3,504.235	
			456,800.00		409,613
	IIde AFDEELING. *Materieel der genie.*				
1	Gewoon jaarlijksch onderhoud, gedurende twaalf maanden, aanvang nemende met 1 Mei van ieder dienstjaar, en noodzakelijke herstellingen der fortificatie-metsel-, timmer- en aardewerken, gebouwen, enz.	f 388,800.00		f 583,303.68	
2	Aankoop van kaarten, plans, meet- en teeken-instrumenten .	3,000.00		3,000.00	
3	Kosten, vallende op de jaarlijksche exercitien der mineurs .	800.00		900.00	
4	Zee-, rivier-, stormschaden en andere herstellingen, tegemoetkoming aan aannemers voor geleden verliezen, hetzij bij wijze van gratificatie of anderzins, proceskosten en onvoorziene zaken	50,000.00		97,731.32	
			442,600.00		684,935
	12de AFDEELING. *Verschillende uitgaven.*				
1	Defroijement van den amanuensis bij de directie der weduwen- en weezen-kas voor de officieren van de landmagt .	f 1,200.00		f 1,200.00	
2	Kosten tot verzekering en uitoefening van de eeredienst bij de militairen	6,900.00		4,450.00	
3	Voor het onderhoud, de vernieuwing en completering van kampements-effecten, mitsgaders kosten, vallende op het kamperen van troepen	*Memorie.*		300.00	
4	Huur van gebouwen, exercitie-velden en loodsen	2,000.00		4,850.00	
5	Jaarlijksch fonds, toegestaan tot het betalen van gratificatien, reisgelden enz. aan gewezen militairen en militaire weduwen	900.00		900.00	
6	Het drukken en aanschaffen van militaire reglementen en boekwerken	1,000.00		2,350.00	
	Transporteren .	f 12,000.00	f 9,392,216.06	f 14,050.00	f 9,463,930.

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

NT VAN OORLOG.

RAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
ikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
36.02	f 3,868,276.19	f 42,633.685	f 4,499,978.585	f 331,969.705	f 8,368,254.775	f 7,515.36	f 1,125.61
143.80		8,402.205		12,546.005		7,453.995	
083.50		40.65		21,124.15		»	
620.605		»		24,620.605		880.945	
353.435		150.80		3,504.235		»	
	342,537.36		51,227.34		393,764.70		15,850.30
,561.05		f 392,860.285		f 581,421.335		f 1,882.345	
,529.83		1,458.835		2,988.665		11.335	
799.95		99.75		899.70		0.30	
,835.04		25,896.28		97,731.32		»	
	262,725.87		420,315.15		683,041.02		1,893.98
»		f 1,200.00		f 1,200.00		»	
»		4,450.00		4,450.00		»	
272.845		»		272.845		f 27.155	
1,963.535		2,776.57		4,740.105		109.895	
»		900.00		900.00		»	
394.88		1,944.53		2,339.41		10.59	
2,631.26	f 4,473,539.42	f 11,271.10	f 4,971,521.075	f 13,902.36	f 9,445,060.495	f 147.64	f 18,869 89

X. HOOFDSTUK. VERVOLG VAN HET DE

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 55). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinge Per artikel.	Per afde
	Per transport .	f 12,000.00	f 9,392,216.06	f 14,050.00	f 9,463,9
7	Subsidie aan de weduwen- en weezen-kas voor de officieren van de landmagt	12,000.00		12,000.00	
8	Schutterlijke diensten bij gemis van garnizoen	1,000.00		»	
9	Huisvesting en voeding van lotelingen der nationale militie, mitsgaders reisgelden van opgeroepen wordende verlofgangers	8,000.00		11,000.00	
10	Kosten voor het magazijn van kleeding, uitrusting, hospitaal-fournituren en kampements-effecten, tractementen, toelagen en bureaukosten, arbeidsloonen, aankoop van goederen en algemeene kosten	21,983.60		14,991.275	
11	Kosten wegens vestiging en onderhoud van militaire huisgezinnen in de kolonien van de Maatschappij van Weldadigheid	38,016.20		38,016.20	
12	Bijdragen als aandeel in het dotatie-fonds van het hertogdom Limburg, voor de bonds-vestingen	600.00		600.00	
			93,599.80		99,6
	13de AFDEELING.				
	Tractementen, soldijen en verdere kosten van het corps maréchaussée		231,000.00		180,2
	Gewoon		f 9,716,815.86		f 9,734,8
	BUITENGEWOON.				
	14de AFDEELING.				
	Buitengewone uitgaven.				
1	Materieel der artillerie:				
	Aankoop van constructie-hout, ijzer, staal, metalen en behoeften divers, beddinghout en andere houtwaren, van buskruid en bestanddeelen, het vervaardigen en het veranderen van draagbare wapenen	f 187,500.00		f 186,800.00	
2	Materieel der genie:				
	Het vervolgen van de werken in de 1ste en 3de fortificatie-directien	431,200.00		431,200.00	
3	Overcomplete officieren, mitsgaders surplus-, ⅔ en non-activiteits-tractementen	143,684.14		123,684.14	
4	Gratificatien	18,000.00		38,700.00	
	Buitengewoon		780,384.14		780,384
	Transporteren		f 10,497,200.00		f 10,515,20

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

ENT VAN OORLOG.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,631.26	f 4,473,539.42	f 11,271.10	f 4,971,521.075	f 13,902.36	f 9,445,060.495	f 147.46	f 18,869.89
,000.00		»		12,000.00		»	
»		»		»		»	
,776.08		8,182.34		10,958.42		41.58	
,668.70		2,259.28		14,927.98		63.295	
),008.00		19,008.20		38,016.20		»	
550.89		»		550.89		49.11	
	49,634.93		40,720.92		90,355.85		301.625
. . .	97,516.68	. . . . .	82,614.44	. . . . .	180,131.12	. . . . .	96.88
. . .	f 4,620,691.03	. . . . .	f 5,094,856.435	. . . . .	f 9,715,547.465	. . . . .	f 19,268.395
1,013.53		f 51,694.455		f 182,707.985		f 4,092.015	
6,355.34		238,466.33		364,821.67		66,378.33	
30,174.52		91,278.23		121,452.75		2,231.39	
6,462.98		22,106.40		38,569.38		130.62	
	304,006.37		403,545.415		707,551.785		72,832.355
. . . . .	f 4,924,697.40	. . . . .	f 5,498,401.85	. . . . .	f 10,423,099.25	. . . . .	f 92,100.75

X. HOOFDSTUK. VERVOLG EN SLOT VAN I

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 55). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvinger Per artikel.	Per afdee
	Per transport		f 10,497,200.00		f 10,515,2
	15de AFDEELING.				
	Pensioenen.				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 55) .	f 1,815,800 00			
	Bij: volgens de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 81) .	275,431.03			
			2,091,231.03		2,073,23
	Totaal van het Xde Hoofdstuk		f 12,588,431.03		f 12,588,43

XI. Hoofdstuk. DEPARTEME

ARTIKEL.	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF.	GERAAMD BELOOP, volgens de wetten van 9 October 1843 en 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 56 *en* 82). Per artikel.	Per afdeeling.	BEDRAG, na gedane af- en overschrijvingen Per artikel.	Per afdeel
	1ste AFDEELING.				
	Kosten van het Departement.				
1	Tractement van den Minister	f 12,000.00		f 12,000.00	
2	Tractementen en daggelden	44,238.00		44,338.00	
3	Bureau- en locaalbehoeften	9,062.40		8,962.40	
4	Reis- en verblijfkosten	*Memorie.*			
			f 65,300.40		f 65,30
	2de AFDEELING.				
	Pensioenen.				
	Toegestaan bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 56) . . . . . f 32,474.00				
	Bij: volgens de wet van 18 December 1845 (*Staatsblad* n°. 82) 8,322.00				
			40,796.00		40,796
	Totaal van het XIde Hoofdstuk		f 106,096.40		f 106,096

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

RTEMENT VAN OORLOG.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
tikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
. . .	f 4,9 4,697.40	. . . . .	f 5,498,401.85	. . . . .	f 10,423,099.25	. . . . .	f 92,100.75
. . .	304,340.27	. . . . .	1,745,300.03	. . . . .	2,049,640.30	. . . . .	23,590.73
. . .	f 5,229,037.67	. . . . .	f 7,243,701.88	. . . . .	f 12,472,739.55	. . . . .	f 115,691.48

KOLONIEN.

DRAG DER BIJ DE ALGEMEENE REKENKAMER VEREVENDE STAATS-UITGAVEN.						RESTANTEN op 31 December 1846.	
IN 1845.		IN 1846.		TOTAAL.			
rtikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.	Per artikel.	Per afdeeling.
,000.00		f 9,000.00		f 12,000.00		»	
,776.60		28,561.40		44,338.00		»	
,399.295		2,558.785		8,958.08		f 4.32	
»		»		»		»	
	f 25,175.895		f 40,120.185		f 65,296.08		f 4.32
. . .	13,748.69	. . . . .	14,851.92	. . . . .	28,600.61	. . . . .	12,195.39
. . .	f 38,924.585	. . . . .	f 54,972.105	. . . . .	f 93,896.69	. . . . .	f 12,199.71

Algemeene Rekening wegens de Ontvangsten en Uitgaven over 1845.

VERZAMELING DER UITGAVEN.

	HOOFDSTUKKEN DER BEGROOTING.	GERAAMD BELOOP.	BEDRAG der bij de Algemeene Rekenkamer verevende Staats-Uitgaven.	RESTANTEN op 31 December 1846.
I.	Huis des Konings	f 1,250,000 00	f 1,250,000.00	»
II.	De Hooge Collegien van Staat en het Kabinet des Konings	664,885.00	628,765.92	f 36,119.08
III.	Departement van Buitenlandsche Zaken	547,825.00	536,853.16	10,971.84
IV.	» » Justitie	2,465,872.87	2,426,265.56	39,607.31
V.	» » Binnenlandsche Zaken	4,342,691.50	4,134,373.60	208,317.90
VI.	» voor de Zaken der Hervormde Eeredienst enz.	1,708,090.145	1,699,250.015	8,840.13
VII.	» » » » » Roomsch-Katholijke Eeredienst	571,429.00	567,738.27	3,690.73
VIII.	» van Marine	5,472,787.91	5,339,367 95	133,419.96
IX.	» » Finantien *A.* Nationale schuld . . .	38,309,590.84	38,286,964.675	22,626.165
	B. Kosten van het Departement en verdere administratien	6,609,550.695	6,485,358.745	124,191.95
X.	» » Oorlog	12,588,431.03	12,472,739.55	115,691.48
XI.	» » Kolonien	106,096.40	93,896.69	12,199.71
	Som van f 500,000, bij de wet van 9 October 1843 (*Staatsblad* n°. 57) voor onvoorziene uitgaven ter beschikking van den Koning gesteld, te vinden, in de eerste plaats, uit hetgeen de uitgaven, vermeld in de begrooting van de onderscheidene hoofdstukken der staats-uitgaven over het jaar 1845 beneden de sommen daarvoor toegestaan mogten komen te blijven; zullende het niet aldus gevondene worden gerangschikt onder de uitgaven van een volgend jaar		f 73,921,574.135	f 715,676 255
			bij: 493,346.935	af: 493,346.935
		f 74,637,250.39	f 74,414,921.07	f 222,329.32

BALANS.

De Ontvangsten bedragen . . . . . f 74,728,146.015
De Uitgaven beloopen 74,414,921.07

Zoodat het dienstjaar 1845 een voordeelig slot oplevert ten bedrage van . . . . . f 313,224.945

Aldus deze Rekening opgemaakt, overeenkomstig art. 126 der Grondwet, in verband met art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40).

's Gravenhage, den 17den Junij 1847.

De Minister van Finantien,
VAN HALL.

De vorenstaande Algemeene Rekening van Ontvangsten en Uitgaven over het dienstjaar 1845, ter Algemeene Rekenkamer overgebragt, ter voldoening aan art. 38 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), is aldaar onderzocht en met de schrifturen der Kamer overeenstemmende bevonden, zoodat bij finale sluiting de ontvangst wordt vastgesteld op de som van *vier en zeventig millioen zeven honderd acht en twintig duizend een honderd zes en veertig gulden, een en een halven cent*, zegge . . . . . f 74,728,146.015

en de uitgaaf tot een bedrag van *vier en zeventig millioen vier honderd veertien duizend negen honderd een en twintig gulden, zeven cents*, zegge 74,414,921.07

Waaruit blijkt dat de tegenwoordige Algemeene Rekening van Ontvangsten en Uitgaven over de dienst van 1845, sluit met een voordeelig saldo van *drie honderd dertien duizend twee honderd vier en twintig gulden, vier en negentig en een halven cent*, zegge . . . . . f 313,224 945

Aldus gehoord, opgenomen en gesloten in de vergadering der Algemeene Rekenkamer van den 30sten Julij 1849.

SICCAMA. VAN FRIDAGH.

Ter ordonnantie van dezelve,
DE VISCH EIJBERGEN.

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

[XXXIV. 3.]

VERSLAG *der Commissie, belast met het onderzoek der Rekening van ontvangsten en uitgaven betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren, — uitgebragt in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den 11den September 1849*].

Bij missive van den 14den Junij jl. ontving de Tweede Kamer van den heer Minister van Finantien de door de Algemeene Rekenkamer opgenomen en gesloten Rekening van ontvangsten en uitgaven betrekkelijk de baten en lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren, waarvan de raming is vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) en aangevuld bij de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 33).

De Commissie, ingevolge art. 24 van het Reglement van Orde dezer Kamer den 18den Junij jl. benoemd, is gereed deswege verslag uit brengen; zulks kon niet vroeger geschieden, uit hoofde de afdrukken der rekening eerst den 27sten Julij gereed kwamen.

Alvorens daartoe over te gaan achten wij het niet ongepast een woord ter herinnering van den oorsprong van dien achterstand te laten voorafgaan.

Het is meermalen en te regt opgemerkt, dat vóór het jaar 1840 's Rijks finantien in haren geheelen omvang bijna door niemand volledig werden gekend. Bij gebrek aan openbaarheid, aan voldoende comptabiliteits-verordeningen en aan genoegzame contrôle, door het bestaan van vele bijzondere fondsen en door het scheppen en vermeerderen van ingewikkelde, ten deele fictive en onzekere hulpbronnen, bleef de ware toestand van 's Lands geldmiddelen verborgen. Het Amortisatie-syndicaat handelde op eene geheimzinnige wijze, zonder dat zelfs voor de Volksvertegenwoordiging de sluijer wierd opgeligt, die over zijne handelingen was verspreid.

In stede van de schulden van den Staat te verminderen, voegde die instelling nieuwe daartoe. Ten gevolge van den afval van België leed zij groote verliezen.

De langdurige inspanning ging onze finantiele krachten te boven. Gedurende dien tijd werden niet alle uitgaven op 's Rijks begrootingen gebragt, onder voorwendsel dat in de meerdere zonder bezwaar van 's Rijks schatkist voorzien zou worden.

Later bleek het echter dat men te veel op de hulpbronnen van het Amortisatie-syndicaat en op de koloniale bijdragen had gerekend. Intusschen waren de uitgaven geschied en was daartoe tijdelijk geld gebruikt, dat voor bijzondere fondsen in 's Rijks schatkist voorhanden was.

Deze fondsen konden op geene regelmatige wijze weder aangevuld worden, zonder dat de uitgaven, waarin bij de begrootingen niet was voorzien, gewettigd en middelen ter dekking beraamd werden.

Bij gelegenheid van de aanbieding der begrootings-wetten voor de dienst van 1841 werd de bekende staat *B* overgelegd, die een algemeen overzigt behelsde van den vermoedelijken staat van 's Rijks schatkist op 1°. Januarij 1841, met inbegrip van lasten en baten van het Amortisatie-syndicaat en waarbij posten waren opgenomen, in verband staande met de liquidatie van gezegde instelling en met de regeling onzer geldelijke aangelegenheden met België. De wijze, waarop genoemd overzigt was ingerigt, gaf eenige aanleiding tot onjuiste opvatting bij de natie, die het kwaad nog erger waande dan het werkelijk was.

Na de opheffing van het Amortisatie-syndicaat, bij de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 77) verordend, begreep de wetgevende magt te regt, dat eene volledige regeling en vaststelling van de onderscheidene ontvangsten en uitgaven, tot de diensten van 1840 en vroeger behoorende, de eerste maatregel tot herstel van 's Rijks finantien zijn moest en dat wijders in het tekort voorzien moest worden.

Tot het laatste strekte voorloopig de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 78) nader te vermelden. De wet van den 10den Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) voorzag in die regeling en in de liquidatie van het Amortisatie-syndicaat, alsmede in de verevening van baten en lasten voortspruitende uit de tractaten met België, den 19den April 1839 en den 5den November 1842 gesloten, welke gezamenlijke regelingen met den naam van achterstand van 1840 en vroegere jaren werden bestempeld.

De lasten van dezen achterstand werden daarbij als staats-uitgaven erkend tot een gezamenlijk bedrag van f 41,257,709.84 en de baten daarentegen op f 36,957,709.84 geraamd, terwijl in het te kort komende ten bedrage van f 4,200,000, nader door de wet zou worden voorzien.

Bij de wet van den 30sten Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27) art. 1, begrootende de uitgaven, te bestrijden uit de middelen bij de wet van den 6den Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) vastgesteld, werd het tekort van den achterstand gedekt, doch slechts met de som van f 3,050,000, welke toen reeds, ten gevolge der plaats gehad hebbende liquidatie, voldoende werd geacht.

Bij art. 4 der wet van 10 Februarij 1844 was bepaald, dat de verevening der uitgaven vóór 1 Januarij 1846 tot stand moest zijn gebragt. In den loop van 1845 werden dan ook de daartoe betrekkelijke ordonnantien ter Algemeene Rekenkamer overgebragt, doch ten gevolge van hare aanmerkingen kon de verevening zelve niet binnen den voorschreven tijd afloopen, waardoor de tusschenkomst der wetgevende magt noodzakelijk werd.

Bij de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 23) werd de opheffing en afsluiting van den achterstand nader voorgeschreven binnen 3 maanden na de afkondiging dier wet (11 Junij), dus vóór 11 September daaraanvolgende.

Door deze verlenging van den termijn der afsluiting, heeft men eenige ontvangsten, in de jaren 1846 en 1847 gedaan boven de geraamde baten, doch mede de dienstjaren 1840 en vroeger betreffende, nog kunnen toevoegen, terwijl eenige verjaarde renten vrijgevallen en daardoor de lasten verminderd zijn.

Onder de baten is begrepen de opbrengst van f 18,000,000 5 percents nationale schuld, ingevolge de wet van den 27sten December 1840 (*Staatsblad* n°. 78) ter voorziening in de dringendste behoeften te gelde gemaakt, welke opbrengst zuiver f 18,035,734.37½ bedroeg, nadat de onkosten op de plaatsing van het kapitaal met f 34,265.62½ van het provenu waren afgetrokken. De Algemeene Rekenkamer kon zich echter met die aftrekking niet vereenigen. Dit had de wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* no. 33) ten gevolge, waarbij de lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren met gezegde f 34,265.62½ verhoogd en op f 41,291,975.46½ gebragt werden, terwijl de baten, voortgesproten uit het te gelde maken der f 18,000,000, evenveel vermeerderden, zoodat het resultaat onveranderd bleef.

Bij eene vergelijking der door de Algemeene Rekenkamer goedgekeurde rekeningen der wetten van 10 Februarij 1844 en van 29 Julij 1848, trok het dadelijk onze aandacht, dat alle geraamde ontvangsten niet of niet ten volle zijn ingekomen, ofschoon het geheel de verwachting heeft overtroffen, en dat onderscheiden uitgaven beneden de begroote sommen zijn gebleven, terwijl die mindere uitgaven in de rekening *restanten* worden genoemd.

Een naauwkeurig onderzoek en ingezonden opheldering hebben ons de geruststellende verzekering verschaft, dat van sommige posten van ontvangst ook later nog wat te verwachten is, hetgeen dan onder 'sRijks ontvangsten als toevallige baten verantwoord zal moeten worden, en tevens dat de bespaarde uitgaven als geheel vrijvallend zijn te beschouwen, terwijl eindelijk de liquidatie van den achterstand over 1840 en vroegere jaren met deze rekening als afgeloopen te beschouwen is, zijnde dan ook door de Algemeene Rekenkamer den 31sten Mei 1849, na onderzoek en accoord-bevinding, bij *finale sluiting* de ontvang en uitgaaf vastgesteld en het nadeelig saldo op f 2,736,938.06½, overeenkomstig de door den Minister van Finantien den 9den Januarij 1849 overgelegde rekening, bepaald.

Het komt ons voor overtollig, immers niet in onzen last begrepen te zijn, om de posten, vervat in de wet van 10 Februarij 1844, toe te lichten en hunnen oorsprong op te sporen, hetgeen men kan aannemen dat tijdens de daarstelling dier wet volledig is geschied. Wij nemen die nu geheel aan, zoo als genoemde wet en de daarbij genoemde staat ze aangeven; doch wij achten het niet ongepast de verschillen van de onderscheiden ramingen met de cijfers der tegenwoordige rekening, zooveel noodig en doenlijk, kortelijk op te helderen en somtijds onze aanmerkingen bij te voegen. Ten einde het overzigt te vereenvoudigen zullen wij daarna de verkregen resultaten op de hoofd-rubrieken, bij wijze van recapitulatie aantoonen.

Ons onderzoek zou veel gemakkelijker zijn geweest, zoo de rekening meer toelichtende aanmerkingen, ter aanwijzing van de oorzaak der verschillen, bevatte. Wij achten het zeer wenschelijk dat dit bij volgende staatsrekeningen in het oog worde gehouden. Getallen waarvan men den oorsprong niet kan opsporen, beantwoorden zelden aan het doel, dat men zich door hunne mededeeling behoort voor te stellen, namelijk de overtuiging te verschaffen van de juistheid.

Ons onderzoek heeft ons echter tot die overtuiging geleid. Het schijnt dat de schrifturen van den achterstand bij de Generale Thesaurie met groote naauwkeurigheid en zaakkennis zijn gehouden.

Daarentegen heeft het ons in onze meening bevestigd, dat de wijze, waarop 's Lands finantien in vorige jaren werden geadministreerd, veel te ingewikkeld en te omslagtig was en dat men steeds met inspanning en volharding behoort te blijven voortgaan op den weg van vereenvoudiging en duidelijkheid, welken men sedert eenige jaren, niet zonder goed gevolg, begonnen is te betreden.

Daartoe is het noodig, dat alle nog overig gebleven bijzondere fondsen, zooveel maar doenlijk, verdwijnen en dat het resultaat van een dienstjaar steeds na deszelfs afsluiting op eene zekere en duidelijke wijze blijke, zonder dat het mogelijk zij, dat het door latere vereveningen en bijboekingen of aftrekken worde gewijzigd, gelijk nu weder met de dienst van het jaar 1841 is geschied, zoo als bij de 1ste afdeeling der ontvangsten zal worden aangetoond.

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

ONTVANGSTEN.

Afd.	Art.		Meerder dan de raming.	Minder dan de raming.
1.	1.	Baten, voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat. . . . . f	571.19	
»	2.	Saldo in kas bij den thesaurier van het Amortisatie-syndicaat, 1 Januarij 1841 . . . . . f		1,224.94½
»	3a.	4½ percents schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat f24,000, uitgetrokken voor *Memorie*.		
»	3b.	5 percents domein-losrenten in portefeuille . . f 35,500		
»	3c.	2½ perc. dito. f66,600 idem in beleening . . . 8,000 ——— 74,600 f110,100		
»	3f.	1000 actien in de Nederlandsche Bank, nominaal kapitaal f1,000,000, uitgetrokken voor *Memorie*.		
»	3g.	Kapitaal à 4 pct. ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen f22,500,000, uitgetrokken voor *Memorie*.		
»	3h.	f218,439,200 uitgest. schuld, 103,366,400 onuitgel. kansb., 433,600 uitgel. kansbilj., uitgetrokken voor *Memorie*.		
»	4a.	Teruggave van voorschotten aan gemeenten tot opbouw of verbetering van schoolgebouwen, geraamd f700. .	822.50	
»	»	Wegens aanzuivering van vorderingen, herkomstig van het vorig bestuur in de noordelijke provincien des Rijks, over 1809 en vroeger, geraamd f 53,694 53½	87,615.51	
»	4b.	Inkomsten van de staats-domeinen en van de groote wegen en vaarten enz. over 1840 en vroeger	536,648.69	

NB. De 3 laatste posten bedragen te zamen f625,086.70. In de Rekening staat door eene drukfout onder het „meerder dan de raming" uitgetrokken f625,068.70.

Transporteren f 625,657.89 f 1,224.94½

Volgens de specificatie op pag. 4 der rekening, is het fonds tot rentebetaling van domein-losrenten over het halfjaar, verschenen 1 April 1841, met evenveel belast, voor het bedrag der geleden rente op gefourneerde domein-losrenten, als kooppenningen van domein-goederen, tusschen 1 October en 31 December 1840. Zie de specificatie van afd. 1, art. 4 hierachter.

Deze som behoorde niet tot den achterstand, maar tot het fonds, voortspruitende uit koopprijzen van domeinen, gereêld bij de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34) en is begrepen in het bedrag van f6,755,740.34½, opgegeven als aanwezend op den laatsten December 1847 bij de memorie van toelichting, gevoegd bij het ontwerp van genoemde wet.

Uit hoofde de baten en lasten van het Amortisatie-syndicaat op het Rijk zijn overgegaan en bij deze rekening geliquideerd, zoo bestaat de verevening van deze effecten in de vernietiging, overeenkomstig art. 6 der wet van 10 Februarij 1844.

Deze effecten zijn wel mede vernietigd, naar het voorschrift van art. 6 der wet van 10 Februarij 1844, doch het bedrag wordt hier verantwoord, uit hoofde het is ontvangen van het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen, terwijl dezelfde som van f110,100 bij de wet van 29 Julij 1848 als uitgave van gezegd fonds is geregeld.

Van deze actien had het Amortisatie-syndicaat wel de renten genoten, doch het kapitaal niet aan 's Rijks schatkist vergoed, waarom die instelling, tijdens de wet van 10 Februarij 1844, niet geacht werd het eigendom te hebben verkregen. — Bij de genoemde wet werd het er voor gehouden, dat het Rijk de vrije beschikking over deze aandeelen niet had en die steeds moest blijven bezitten. — Bij de behandeling der wet van 22 Mei 1845 (*Staatsblad* n°. 28) is echter door de Regering in de memorie van beantwoording gewezen op het onderscheid der bepalingen in het octrooi van de Nederlandsche Bank van 20 Maart 1814 (*Staatsblad* n°. 39) met het besluit tot vernieuwing van dat octrooi van 21 Augustus 1838 (*Staatsblad* n°. 29), zijnde, volgens het laatstgenoemde, de voortdurende bezitting door het Rijk facultatief, gelijk dan ook de vervreemding later en wel bij de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 15), art. 2, is toegestaan.

Hiervan genoot het Amortisatie-syndicaat vroeger de renten met f 900,000. Deze is tegenwoordig begrepen in de f 9,800,000, welke jaarlijks voor renten door de koloniale geldmiddelen aan 's Rijks schatkist worden uitgekeerd.

Bij de opheffing van het Amortisatie-syndicaat aan het Rijk vervallen zijnde, zoo zijn deze effecten vernietigd geworden, zonder verrekening der geldswaarde.

In de jaren 1844 — 1847 nog f 822.50 ingekomen boven hetgeen waarop bij de wet van 10 Februarij 1844 was gerekend.

Boven het geraamde is nog ingekomen:
in 1843 doch eerst in 1844 bekend geworden . . . . . f 18,000.00
in 1844 — 1847 . . . . . 69,615.51
te zamen. . . f 87,615.51

waaronder f 57,000 voor finale restitutie van een verleend renteloos voorschot wegens de Katwijksche uitwatering.

Dit belangrijk excedent vereischt vooral opheldering, waartoe het noodig is eerst aan te stippen uit welke bestanddeelen de geraamde som van f 140,674.34 was zamengesteld, en vervolgens door welke posten de meerdere ontvangst van f 536,648 69 is ontstaan.

De geraamde som was zamengesteld als volgt:
uit het debet-saldo der agenten van het domein, onder ultimo 1840. f 202,205.94
uit de ontvangsten, gedaan in de drie eerste maanden van 1841 . 254,732.51
Beheer der domeinen 1840 en vroeger . . . . . f 456,938.45
Af de onafgehaalde renten en aflossing van obligatien uit leeningen, aangegaan voor het aanleggen van wegen en vaarten tot 1°. Januarij 1841 . . . . . 296,167.50
f 160,770.95
Af de post vermeld op bladz. 13 der Rekening 27,496.50
f 133,274.45
Bij den post vermeld op bladz. 13 . . . . . 3,921.33
» » » » » 5 . . . . . 571.19
Totaal, overeenstemmende met de som, binnen 's lijns vermeld op bladz. 5 . . . . . f 137,766.97
Bij de post vermeld op bladz. 13 . . . . . 28,433.60½
f 166,200.57½
Af de uitgaafpost, vermeld op bladz. 11 en 83 van het verslag over het gebruik der geldmiddelen gedurende 1842, op 1°. Januarij 1843. 25,526.23½
Blijft de geraamde som van f 140,674.34

Het excedent heeft de volgende oorzaken:

1°. dat de vermelde uitgaafpost is verevend op art. 2 van afd. 1 der lasten, als daar meer eigenaardig behoorende, zoodat de onafgehaalde renten en aflossingen bij de uitgaven zooveel hooger zijn gesteld en de aftrekking op dezen ontvangpost niet is geschied; hetgeen hier een voordeel geeft van . . f 296,167.50

2°. door het overbrengen der bate, vermeld op bladz. 13 van het dienstjaar 1841, op den achterstand, ingevolge het later verlangen van de Algemeene Rekenkamer, waardoor het nadeelig slot

Transporteren f 269,167.50

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

Afd. Art.		Meerder dan de raming.	Minder dan de raming.
	Transport f	625,657.89	f 1,224.94½
IV. 1.	Teruggave van voorschotten voor de kosten der droogmaking van den Zuidplas in Schieland	160,747.90½	
" 2.	Ten behoeve van personen en zaken in België gedaan, doch ten gevolge van de omwenteling in 1830 oninvorderbaar geworden of als zoodanig beschouwd. . .	1,264.66½	
" 3.	Ten behoeve van het kanaal van Steenenhoek, uitgetrokken voor *Memorie*.		
" 4.	Tot instandhouding van de Algemeene Lands-drukkerij.	64,014.34	
" 5.	Om op de volgende begrootingen te verevenen.	1,200.00	
	Transporteren f	787,670.46	f 66,439.28½

Transport f		296,167.50
van genoemd dienstjaar, vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* no. 27), zal worden verhoogd en alhier meer in ontvangst is gebragt		213,32 0.59
3o. door het door de Rekenkamer verlangde overbrengen van een gedeelte van den uitgaafpost van f 25,526.23½ op art. VII van staat *A* der wet van 30 Mei 1847, no. 27, zoodat hier minder is afgetrokken en alzoo meer in ontvangst is gebragt		25,026.23½
4o. door de ontvangst, vermeld op bladz. 13.		1,222.69
5°. door ontvangsten, nog voortgesproten uit de opgenomen jaar-rekeningen van het domein		1,482.86
Totaal der meerdere ontvangsten wegens de domeinen . . .		f 537,219.88
Te verminderen met den post thans in ontvangst gebragt bij art. 1 der 1ste afdeeling, zie boven.		571.19
zoodat het verschil bedraagt		f 536,648.69
Hierbij gevoegd de excedenten op art. 4a van . . . f	822.50	
en	87,615.51	
		88,438.01
wordt de meerdere ontvangst van het 4de artikel, conform pag. 13 der rekening		f 625,086.70

De terugbetaling was geraamd op f 650,000, doch het geheele voorschot (zie art. 1 afdeeling VII der uitgaven, bladz. 35) is weder ontvangen uit het fonds, geregeld bij de wet van 26 November 1847 (*Staatsblad* n°. 68), ten gevolge der meerdere opbrengst van de verkochte drooggemaakte landen.

Art. 3 der genoemde wet van 26 November 1847 bepaalde dat binnen eene maand na de uitvaardiging, de bewijsstukken der uitgaven bij de Algemeene Rekenkamer overgebragt zouden worden, en art. 4 schreef voor dat, na de finale afsluiting van het fonds, het batig slot onder de rijks-middelen over het dienstjaar 1847 zoude verantwoord worden.

In het verslag van 's Rijks inkomsten en uitgaven over 1846 en 1847 op 1°. Januarij 1848, komt het beschikbaar saldo van het fonds voor de kosten ter droogmaking van den Zuidplas (pag. 56 en 57) voor met f 3826.11½ (even als het bij de wet was geraamd), met de bijvoeging: om aan de rijks-inkomsten over 1847 te worden toegevoegd, zoodra de van dit fonds af te leggen rekening ter Algemeene Rekenkamer zal zijn opgenomen en gesloten.

Van deze rekening is tot nu toe aan deze Vergadering geene mededeeling gedaan. Het is te verwachten dat dit spoedig zal geschieden, naardien de afsluiting en goedkeuring der rekening ongetwijfeld reeds plaats zal gehad hebben.

Art. 5 van gemelde wet, luidende als volgt: »Het gebruik van het bedrag der waarborgs-penningen voor de lasten der in der tijd verveende landen, wordt, zoodra hetzelve zal zijn geconstateerd en overgenomen, uiterlijk vóór den 1sten Januarij 1850 nader bij de wet geregeld."

Laatstbedoelde wet zal alzoo eerlang aangeboden moeten worden. Genoemde termijn werd toen op aandrang der Kamer vastgesteld en daarbij door de Regering gezegd: »Ofschoon men zich voorstelt, de afdoening van de zaak bij voortduring met zorg te behartigen, acht men het toch mogelijk, dat de bij het voorloopig verslag aangegeven termijn van één jaar te kort zal zijn en heeft men dien termijn derhalve eenigzins ruimer gesteld; mogt evenwel ook vóór het gestelde tijdstip de bedoelde wettelijke regeling niet kunnen worden voorgedragen, dan zal vóór het verstrijken van dien termijn nopens den stand der zaak nadere opening worden gedaan.

Wij meenen bij deze gelegenheid dit gewigtig punt ter sprake te moeten brengen. Uit de memorie van toelichting, gevoegd bij het ontwerp der wet van 26 November 1847, blijkt toch, dat het Rijk van de afkoops-kassen of waarborgspenningen nog eene aanzienlijke som moest ontvangen, maar tevens, dat er eenige activiteit en energie bij de Regering vereischt werden om in het bezit daarvan te geraken.

Boven het geraamde is deze som ontvangen bij afschrijving van het beschikbaar saldo van het fonds voor den aanleg der werken van het kanaal van Voorne op 1 Januarij 1842. Dit fonds werd in der tijd uit 's Rijks schatkist gesubsidieerd en deze ook door verstrekkingen van de Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt te Brussel daartoe in staat gesteld. De som van f 1264 66½ is aan te merken als eene vermindering of teruggave van den uitgaafpost van f 802,705.48, afdeeling VII art. 2 der lasten.

De teruggave van het voorschot (bedragende volgens art. 3 afdeeling VII der uitgaven, zie pag. 35, f 276,000) kan door het Rijk gevorderd worden *na* den laatsten termijn van aflossing der aangegane geldleening (geregeld bij Koninklijk besluit van 2 Januarij 1826, n°. 78), zijnde 1 Augustus 1849 (in de memorie van beantwoording bij de behandeling der wet van 10 Februarij 1844, schijnt bij vergissing 1 Augustus 1847 te zijn gesteld), en wel in 4 jaren of zooveel korter als de staat der kas zal gedoogen.

Wij verwachten dat de Regering deze aangelegenheid niet uit het oog zal verliezen, en al het noodige zal aanwenden, om het aanzienlijk voorschot zoo spoedig doenlijk terug te bekomen, en dat volgende rekeningen over de inkomsten van het Rijk daarvan het bewijs zullen leveren.

Deze post is verevend tegen dien, voorkomende onder de uitgaven art. 4 afdeeling VII, alwaar eene gelijke som gespaard is, hetgeen voor het resultaat der rekening hetzelfde is als dat die aan weêrszijden in ontvangst en in uitgave was gebragt.

Door eene korting op het pensioen van den debiteur, wordt deze post allengs uitgedelgd en de inkomst als eene toevallige bate onder de verschillende rijksontvangsten verantwoord.

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

Afd.	Art.		Meerder dan de raming.	Minder dan de raming.
		Transport	f 787,670.46	f 66,439.28½
IV.	6.	Wegens deficitten van rekenpligtigen		6,526.58½
»	7.	Ten behoeve van het Groothertogdom Luxemburg, uitgetrokken voor *Memorie*.		
V.	3b.	Fonds tot goedmaking der kosten van de geldleeningen van verschillenden aard over 1830 tot 1833 en 1836 tot 1842		5,720.94
»	5b.	Fonds voor de herstelling en verbetering der Vollenhovesche en Hasselter dijken . .	f 3,853.34	
»	5d.	Fonds voor den aanleg en bestrating van de groote wegen van Leeuwarden naar Harlingen en de Lemmer .	1.00	
»	5e.	Fonds der Koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage . .	34.84½	
»	5f.	Fonds der octrooi-regten .	558.58½	
»	5g.	Fonds voortspruitende uit de inkomsten van den ijk. .	3,179.95	
		Transporteren	f 795,298.18	f 78,686.81

Ook bij dezen post wordt het minder rendement weder juist opgewogen, door het minder beschikte bij art. 6 afdeeling VII der uitgaven, zoodat ook deze sommen, in ontvangst en uitgaaf beide, tegen elkander zijn geliquideerd.

Wij beschouwen het als een treurig verschijnsel, dat van de belangrijke vordering van het Rijk (bedragende blijkens art. 7, afd. VII van de uitgaven, f 288,303.99) nog niets is ingekomen, en moeten vreezen dat in dezen bij de Regering onverklaarbaar verzuim plaats heeft.

Tijdens de aanbieding der wet van 10 Februarij 1844, werd in de memorie van toelichting gezegd: » Op last des Konings houdt men zich aan het Departe- » ment van Financien onledig met het opmaken van een staat der vorderingen, » welke het Rijk der Nederlanden ten laste van het groot-hertogdom is hebben- » de, gelijk men wederkeerig van de zijde van Luxemburg eenen staat zal » indienen van de namens dit groot-hertogdom beweerde tegenvorderingen. » De Staten-Generaal kunnen verzekerd zijn, dat aan deze aangelegenheid de » hand zal gehouden worden, met dien ernst, welken de zaak vordert en met » die voortvarendheid, welke de opeenstapeling van werkzaamheden voor het » oogenblik gedoogt."

Bij het voorloopig verslag werd verlangd dat de grondslagen dier liquidatie toen reeds aan de Kamer mogten worden medegedeeld.

In de memorie van beantwoording beloofde men op dit punt binnen weinige dagen terug te zullen komen.

Bij een vervolg op deze memorie wordt gelezen: » De voortzetting der liqui- » datie tusschen den Staat en het Groot-hertogdom Luxemburg is door den Ko- » ning bevolen; van wederzijden worden de bestaande vorderingen opgemaakt en » zoo van de zijde der Regering tot nu toe daarmede weinig voortgang is gemaakt, » is zulks alleen te wijten aan de opeenstapeling van werkzaamheden, welke » daarin vertraging te weeg brengt."

Meermalen is in de Tweede Kamer aangedrongen op eene afdoening dezer zaak; onder anderen is dit nog geschied den 19den Julij 1848, tijdens de discussie der wet van den 29sten Julij 1848 (*Staatsblad* no. 33).

Niet zonder verwondering werd toen, 4½ jaar nadat bovenvermeld antwoord van den toenmaligen Minister van Financien was ontvangen, van den tijdelijken Minister van Financien vernomen » dat er sedert geruimen tijd *sprake was geweest* om deze aangelegenheid door eene commissie van gecommitteerden uit Neder- » land en Luxemburg te doen regelen; dat velerlei omstandigheden en vooral de » in de laatste maanden voorgevallen staatkundige gebeurtenissen oorzaak waren » dat aan dat voornemen toen nog geen gevolg was gegeven, doch dat de zaak » door hem, drie of vier weken te voren, bij den Koning Groot-hertog in herin- » nering was gebragt, en dat hij Zijne Majesteit had verzocht, dat van wege de » Luxemburgsche regering een commissaris mogt worden benoemd, welke met eenen » van de zijde van Nederland reeds benoemden commissaris over eene afdoening » van dit onderwerp in onderhandeling zou kunnen treden."

Het verzuim, vooral der vorige Regering, in dezen is des te onbegrijpelijker, wanneer men zich herinnert, dat bij art. 5 der wet van 10 Februarij 1844 onder de middelen tot dekking van den achterstand is aangewezen eene som van f 188,523.84½, te vinden uit hetgeen op de posten bij de 4de afdeeling der baten voor *memorie* uitgetrokken, nog zal kunnen worden verhaald.

Daar nu, volgens het vorenvermelde, vóór de liquidatie van den achterstand niets te verwachten was van de vordering wegens het kanaal van Steenenhoek, zoo heeft men bij voornoemde wet ongetwijfeld meer bijzonder het oog gehad op de vordering ten laste van Luxemburg.

Van deze geraamde ontvangst van f 188,523.84½ is nu, blijkens de rekening, niets ingekomen.

Wanneer wij letten op den langen tijd, dien men reeds heeft laten verloopen, zonder deze zaak krachtig onder handen te nemen, en op de wenschelijkheid dat die spoedig tot een goed einde worde gebragt, dan moeten wij het nuttig achten dat bij iedere voegzame gelegenheid op de afdoening bij de Regering worde aangedrongen, opdat het tot hiertoe verzuimde eindelijk worde hersteld. Daarbij zal men tevens in het oog te houden hebben de pensioenen, welke door België voor het groot-hertogdom betaald en aan Nederland in rekening gebragt worden, gelijk dit blijkt uit de aanmerking op pag. 24 der rekening.

Aan het fonds tot goedmaking der kosten van droogmaking van het Haarlemmermeer zijn bij overschrijving vergoed de gereserveerde gelden voor drukloonen enz., à 1½ per mille van de in 1840 en 1841 genegotieerde f 50 ,000 met f 7,500.00

Af hetgeen voor deze kosten was betaald en nu ten laste van gezegd fonds is gebragt . . . . . f 1,736.00
nog andere overboekingen 43.06
1,779.06

Verschil . . . . . f 5,720.94

Deze fondsen stonden vroeger onder de administratie van het departement van Binnenlandsche Zaken, van hetwelk dat van Financien de ramingen ontving, die bij de wet van 10 Februarij 1844 zijn uitgetrokken.

Het fonds der Koninklijke bibliotheek en dat voor het Paveljoen Welgelegen werden zelfs te voren geheel buiten de boeken der Generale Thesaurie gehouden.

Een en ander bewijzen weder hoe omslagtig en verward de comptabiliteit vóór 1840 was.

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

Afd.	Art.		Meerder dan de raming.	Minder dan de raming.
		Transport	f 795,298.18	f 78,686.81
V.	5b.	Fonds der Nederlandsche Staats-Courant	855.75½	
»	5i.	Fonds voor het Paveljoen Welgelegen te Haarlem .	373.31½	
		Art. 5b tot 5i, te zamen meerder f 8856.79.		
VII.	»	Teruggave wegens pensioenen, komende ten laste van Belgie, door Nederland betaald of nog te betalen tot en met 31 December 1843, overeenkomstig art. 68, alinea 2, van het tractaat van 5 November 1842	54,830.65½	
		Meerder dan de raming. . .	f 796,527.25	
		Minder dan de raming.		f 133,517.46½
		zoodat het meerdere het mindere overtreft met.	f 663,009.78½	

Deze mindere ontvangst wordt, met betrekking tot het resultaat dezer rekening, ten deele gecompenseerd door het minder uitgegevene op de VIIIste afdeeling der uitgaven, ten bedrage van f 36,423.43½.

De pensioenen over het dienstjaar 1843 zijn alleen in den achterstand begrepen voor zoover zij in dat jaar zijn betaald.

De som van f 42,590.70½, vermeld in de aanteekening op pag. 24 der rekening, zal ten deele verrekend worden tegen pensioenen door Belgie voor rekening van het Groot-hertogdom Luxemburg betaald en door Nederland te verhalen.

De vraag rijst hier op: of Nederland volgens het tractaat met Belgie gehouden is om deze pensioenen voor Luxemburg voor te schieten, en of men Belgie, zoo niet voor het verrekende, dan toch voor het vervolg, naar het Groot-hertogdom zelf zou kunnen verwijzen?

Intusschen vermeerderen deze voorschotten het belang, dat Nederland er bij heeft, om zijne pretensien op Luxemburg te doen regelen en te innen.

LASTEN.

Bij de memorie van beantwoording van het voorloopig verslag wegens het wets-ontwerp ter tegemoetkoming wegens militaire inundatien van den 9den Mei 1846 (n°. 40), n°. 5 bladz. 7, is gezegd dat van 1844 tot en met 20 December 1845, al de aanvragen tot verevening der uitgaven op de lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren bij de Algemeene Rekenkamer waren overgebragt tot een gezamenlijk bedrag van . . . . . f 40,197,914.64½

hetwelk is te verhoogen met eene latere verevening, krachtens de wet van 29 Julij 1848 (n°. 33) op de rekening aangewezen onder IX der lasten 34,265.62½

te zamen f 40,232,180.27

terwijl het totaal der uitgaven blijkens de rekening (zie blz. 35) maar beloopt 40,203,399.47

zoodat er nu minder is verevend dan de vorige opgave bevatte . . . . . f 28,780.80

De oplossing van dit verschil is de volgende:

Door de verlenging van den termijn van verevening, ten gevolge der wet van 30 Mei 1847 (n°. 23) is men in de gelegenheid geweest om eenige sommen die in 1845 nog niet verjaard, en dus tot latere opkomst voorbehouden waren, te doen wegvallen en alzoo op afdeeling I de aanvragen ter verevening te verminderen, als:

op art.	2,	aanzuivering van renten verjaard in 1848	f 19,500.00
» »	3,	bons van het Syndicaat van Holland, verjaard in 1846	4,000.00
» »	5,	nog niet ingewisselde recepissen van de oorlogs-belasting van 1815, verjaard 1°. Januarij 1846	5,000.00
			f 28,500.00
» »	6,	eindelijk is afgeschreven eene teruggave, den 5den Junij 1847 door een Belgisch ambtenaar gedaan, wegens te veel toegekende rente van gestelden borgtogt, gelijk de noot op bladz. 28 der rekening vermeldt	280.80
		Verschil als boven . .	f 28,780.80

Bij eenige uitgaven zijn gebragt de nog niet betaalde en nog niet verjaarde aflossingen en renten, waarvoor speciale fondsen zijn gecrediteerd, voorkomende op bladz. 72 en 73 van het verslag over den toestand van 's Rijks schatkist op 1848 met f 3575, f 1235.55, f 364.15, f 10,655 en f 6250.

Opheldering wegens de vrijgevallen sommen op de uitgaven, uitgetrokken onder de rubriek *Restanten:*

Afd.	Art.			
I.	2.	Onafgehaalde renten en aflossingen van verschillenden aard. Restant	f 670,432.17½	Dit restant is grootendeels voortgesproten uit verjaarde renten van domeinlosrenten over 1838 — 1840, gelijk reeds bij den staat der baten en lasten van den achterstand, behoorende bij de wet van 10 Februarij 1844, werd aangeduid. Deze vrijvalling zou nog belangrijker zijn geweest, zonder de overboeking van den post van f 296,167.50, waarvan wij reeds melding hebben gemaakt bij afdeeling 1, art. 4b der ontvangsten.
»	3.	Onafgehaalde aflossingen ten laste van het vroegere Syndicaat van Holland en het Syndicaat der Nederlanden. Restant	49,701.95	Verjaard en dus vrijgevallen.
»	5.	Consignatien en vacante nalatenschappen, mitsgaders depôts in Noord-Nederland. Restant	21,601 65½	Fondsen welke niet behoeven uitgekeerd te worden en dus zijn vrijgevallen.
»	6.	Uitkeeringen aan Belgie enz. § a. Renten van borgtogten tot en met 30 Junij 1843. Restant	280.80	Zie het deswege reeds opgemerkte.
IV.	»	Vorderingen wegens leveringen door Belgische ingezetenen gedaan enz. Restant	112,176.15½	Minder benoodigd geweest dan de geraamde som.
VI.	10.	Wegens kosten van invordering der middelen over het dienstjaar 1838, enz. Restant	2,418.90	
		Transporteren	f 856,611.63½	

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

Afd.	Art.		Meerder dan de raming.	Minder dan de raming
		Transport		f 856,611.63½
VI.	9.	Wegens justitie-kosten en geheime politie.		
		Restant wegens justitie-kosten.		125,000.00
VII.	4.	Tot instandhouding van de Algemeene Lands-drukkerij.		
		Restant		64,014.34
»	6.	Wegens deficitten van rekenpligtigen.		
		Restant		6,526.58½
VIII.		Pensioenen komende ten laste van Nederland door België betaald enz.		
		Restant		36,423.43½
		Totaal der restanten		f 1,088,575.99½

Later is gebleken dat deze uitgaven zijn bestreden uit het IVde hoofdstuk der begrooting van 1840, en uit de som van f 500,000, ter beschikking van den Koning gesteld.

Deze niet uitgegeven sommen stemmen overeen met die, welke op artt. 4 en 6 van de IVde afdeeling der baten minder dan geraamd was in ontvang verantwoord zijn, gelijk reeds is aangetoond.

Onder de verevende som is begrepen hetgeen door Nederland zelf was betaald van 1830 tot 18 April 1839, met . . . . . f 5,943.00
België heeft voor de betaling tot ultimo December 1843 in rekening gebragt de som die op pag. 25 der rekening als ontvangst is uitgetrokken . . . . . f 91,527.34½
doch van welke door de koloniale kas is vergoed 1,972.78
zoodat op de rekening in uitgave is gebragt . . . ——— 89,554.56½
Verevende uitgaven f 95,497.56½

Volgens bijlage n°. 12, bladz. 78 van het verslag in betrekking tot de algemeene begrootingen van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847, op 1 Januarij 1848, is het nadeelig slot van den achterstand van het jaar 1840 en vroeger. f 2,949,033.71½
en volgens de opgenomen en medegedeelde rekening, waarover dit ons verslag loopt. . . 2,736,938.06½
hetgeen een gunstig verschil oplevert van . f 212,095.65

doch welk verschil mede nog opheldering vereischt. Het is te vinden in de later gebragte wijzigingen in de 1ste afdeeling der ontvangsten, en wel:
1°. in het overbrengen der bate van het dienstjaar 1841 op den achterstand, gelijk door ons bij art. 4*b* is vermeld f 213,320.59½
Waartegen:
2°. de bate art. 2 is verminderd door de overbrenging op het fonds, voortspruitende uit koopprijzen der domeinen met. 1,224.94½
gelijk boven mede is aangewezen.
Zoodat het verschil bedraagt dezelfde som van f 212,095.65

Na de vermelding van alle deze bijzonderheden, die gelijk wij vertrouwen, kunnen strekken tot beter verstand der rekening over den achterstand, hebben wij de eer te laten volgen een zaamgetrokken overzigt en vergelijking der verschillende afdeelingen tusschen de ramingen en de verkregen resultaten.

RECAPITULATIE.

ONTVANGSTEN.

Afdeeling.		Raming volgens de wet van 10 Febr. 1844.	Ontvangsten.	Meer dan de raming.
I.	Baten, voortgesproten uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat . . .	f 13,403,333 01½	f 14,027,765.96	f 624,432.94½
II.	Ontvangsten, ten gevolge van het tractaat den 5den November 1842 met het Koningrijk België gesloten	2,832,810.40	2,832,810.40	Nihil.
III.	Vermindering van het ongedekte op de saldo's in de kassen van de voormalige zuidelijke provincien des Rijks, na aftrek eener som van f 7,000,000, vóór 31 December 1840 van het Amortisatie-syndicaat verkregen	27,823.61	27,823.61	Nihil.
IV.	Teruggave van voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt.	765,269.85	855,541.49½	90,271.64½
V.	Bijzondere en gedeponeerde fondsen, welke aan den achterstand over 1840 en vroegere jaren worden toegevoegd	1,557,856.74½	1,560,992.59½	3,135.85
VI.	Opbrengst van het te gelde gemaakte kapitaal, groot f 18,000,000 5 pcts. nationale schuld, ingevolge de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 78), op het tweede grootboek ingeschreven	18,035,734.37½	18,070,000.00	Nihil.
	Geraamd bij de wet van 29 Julij 1848	34,265.62½		
		f 36,657,093.62	f 37,374,934.06	
	Meerder dan de raming			f 717,840.44
VII.	Teruggave wegens pensioenen, komende ten laste van België, door Nederland betaald of nog te betalen tot en met 31 December 1843, overeenkomstig art. 68, alinea 2 van het tractaat van 5 November 1842	146,358.00	91,527.34½	
	Minder dan de raming			54,830.65½
		f 36,803,451.62	f 37,466,461.40½	
	Blijft meer ontvangen dan de raming			f 663,009.78½

Rekening betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over 1840 en vroeger.
(Verslag der Commissie.)

UITGAVEN.

Afdeeling.		Raming volgens de wet van 10 Febr. 1844.	Verevende uitgaven.	Minder dan de raming.
I.	Lasten, voortspruitende uit de opheffing van het Amortisatie-syndicaat . . .	f 13,494,191.99½	f 12,752,175.41½	f 742,016.58
II.	Uitkeering aan de Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt te Brussel, ingevolge het tractaat den 5den November 1842 met het Koningrijk Belgie gesloten.	1,282,366.82	1,282,366.82	Nihil.
III.	Uitkeering, overeenkomstig de tractaten den 19den April 1839 en den 5den November 1842 met het Koningrijk Belgie gesloten	542,732.13½	542,732.13½	Nihil.
IV.	Vorderingen wegens leveringen door Belgische ingezetenen gedaan in de gewesten, welke volgens het tractaat van 19 April 1839 alsnu het Koningrijk der Nederlanden uitmaken	300,000.00	187,823.84	112,176.15½
V.	Afschrijvingen van het ongedekte op de saldo's in de kassen van de voormalige zuidelijke provincien des Rijks, na aftrek eener som van f 7,000,000, vóór 31 December 1840 van het Amortisatie-syndicaat verkregen	279,757.70½	279,757.70½	Nihil.
VI.	Staats-uitgaven van verschillenden aard uit 's Rijks schatkist gedaan . . .	22,682,376.31	22,554,957.41	127,418.90
VII.	Voorschotten uit 's Rijks schatkist verstrekt	2,544,363.87½	2,473,822.95	70,540.92½
VIII.	Pensioenen, komende ten laste van Nederland, door Belgie betaald of nog te betalen tot en met 31 December 1843, overeenkomstig art. 68, alinea 1, van het tractaat van 5 November 1842	131,921.00	95,497.56½	36,423.43½
		f 41,257,709.84	f 40,169,133.84½	
IX.	Kosten, voortgevloeid uit de tegeldemaking van het kapitaal van f 18,000,000 5 percents nationale schuld, ingevolge de wet van 27 December 1840 (*Staatsblad* n°. 78) op het tweede grootboek ingeschreven *Geraamd bij de wet van 29 Julij 1848 (Staatsblad n°. 33)*	34,265.62½	34,265.62½	Nihil.
		f 41,291,975.46½	f 40,203,499.47	
	Minder verevend dan de geraamde uitgaven			f 1,088,575.99½
	Meerder ontvangen dan geraamd		f 663,009.87½	
	Af te trekken hetgeen de bij de wet van 10 Februarij 1844 voor *memorie* uitgetrokken posten, in de vierde afdeeling van den achterstand, gerekend werden te zullen opbrengen en van welke hier is ontvangen		188,523.84½	
	Blijft meerder ontvangst			474,485.94
	Zoodat het tekort op den achterstand minder bedraagt dan de raming volgens de wet van 10 Februarij 1844 . .			f 1,563,061.93½

En f 313,061.93½ minder dan waarop bij de latere wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27) nog was gerekend, en dit wel niettegenstaande de teleurstelling tot hiertoe ondervonden bij de gezegde raming ad f 188,523.84½.

Genoemde som van f 313,061.93½ op de aangewezene f 3,050,000 bespaard, is nu als vrijgevallen te beschouwen.

Toen de wet van 30 Mei 1847 het vermoedelijk tekort van den achterstand f 1,250,000 lager dan de raming van den 10den Februarij 1844 stelde, is te gelijker tijd voorzien in de uitgaven van f 600,000, toegestaan bij de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 40) ter gemoetkoming in schade, veroorzaakt door militaire inundatien in Noordbrabant, Zeeland en Limburg, bij welke wet deze som is aangewezen op hetgeen volgens art. 5 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 10) en volgens art. 84 der wet van den 6den Maart 1844 (*Staatsblad* n°. 14) bestemd was tot voldoening van den achterstand over 1840 en vroeger.

Deze aanwijzing het eenig verband zijnde, hetwelk er tusschen de wet van 9 Mei 1846 en die op den achterstand bestaat, zoo zijn wij van oordeel dat de Regering te regt de rekening daarvan geheel buiten de liquidatie van den achterstand heeft gelaten, en bepalen wij ons tot den wensch, dat de Kamer over gezegde tegemoetkoming spoedig de afgesloten rekening moge ontvangen.

Wij vleijen ons dat de in dit verslag gegeven wenken door de Regering niet onopgemerkt zullen worden gelaten, en gelooven het te kunnen besluiten met de conclusie, dat de rekening van ontvang en uitgaaf wegens den achterstand over 1840 en vroegere jaren, bij missive van den Minister van Finantien in dato 14 Julij jl. ingezonden, thans kan worden aangenomen voor kennisgeving; terwijl wij de eer hebben voor te stellen: dat van dit verslag afschrift aan den Minister van Finantien zal worden gezonden, opdat deze staatsman kennis bekome van de aanmerkingen en wenken daarin vervat, en daardoor de aanleiding verkrijge om de Kamer in te lichten over die punten, welke zulks volgens dit verslag nog behoeven, en meer bijzonder bekend te maken met den stand der invordering van de gelden der waarborgkassen voor de lasten der verveende landen in den *Zuidplas*, alsmede met de oorzaken der vertraging van de liquidatie met het *groot-hertogdom Luxemburg* en met den tegenwoordigen toestand der onderhandelingen over dit belangrijk punt.

Eindelijk stellen wij voor de rekening en het verslag neder te leggen ter griffie en het laatste mede, ten gebruike der leden, te doen drukken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 10den September 1849.

Van Rijckevorsel.
Smit.
Lotsy.
Winterberg.
Bachiene.

[XL. 6.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor de wetsontwerpen tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.*

Wat ook in het verslag moge aangevoerd zijn wegens de bevreemding, welke de aanbieding van dit nadere wets-ontwerp, na de afstemming van het eerste, bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal mag hebben verwekt, — de Regering vleit zich, dat men bij nader inzien zal erkennen, dat men uit dien hoofde de zaak niet onbepaald onafgedaan kan laten.

Immers zij vordert, zoowel ten aanzien der betalingen welke bereids hebben plaats gehad, als van die welke nog moeten plaats hebben, altijd nadere regeling en voorziening.

Moeijelijk zoude het zijn, om in het wezen der zaak eenige verandering aan te brengen.

De Regering heeft die eenvoudig en naar waarheid opengelegd, en doet nogmaals en bij herhaling opmerken, dat die zaak niet met het tegenwoordig, maar met een vroeger tijdvak van bestuur in verband staat.

Ook gelooft zij, dat, om tot eenige oplossing omtrent dit onderwerp te komen, men zich dient te verplaatsen op het tijdstip, waarop de verbindtenis met *C. E. de Bourbon* werd aangegaan.

Toen heeft men, op grond der schikkingen welke met de Algemeene Rekenkamer omtrent de aanwending der fondsen van verstrekking waren gemaakt, ter goeder trouw begrepen, dat men

Regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.
(Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

dergelijke uitgaven op die fondsen brengen kon, want eerst *nadat* de eerste betaling aan gemelden belanghebbende aan de verevening der Algemeene Rekenkamer onderworpen is geworden, en genoemd collegie zwarigheid maakte, zijn de moeijelijkheden daarover ontstaan.

Men kan ook te dezen aanzien nog een onderscheid maken tusschen hetgeen *vóór* en hetgeen *na* de grondwets-herziening is gebeurd, en uit dit oogpunt betreft de zaak een reeds gesloten tijdvak.

De Regering vertrouwde overigens door de nieuwe wets-voordragt iets meer tot stand te brengen, dan eene enkele verbetering van vorm.

Zij meende, zoo als dit door sommige leden der Kamer te regt is erkend, het beginsel te huldigen, bij art. 32 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40) vastgesteld, dat alle uitgaven op de begrootings-wetten of andere daarmede gelijkstaande wetten gegrond moeten zijn.

Uit dit oogpunt oordeelt zij het voorstel alsnog te mogen aanbevelen.

Het doel daarvan is geenszins hetzelfde als dat der eerste wetsvoordragt, vermits daaruit regtstreeks eene imputatie op het fonds van verstrekkingen zou zijn gevolgd, hetgeen nu het geval niet is. Dat men nu uit die fondsen de geldelijke middelen tot kwijting der uitgaven wil vinden, is eene geheel andere zaak. De reden daarvoor is in de memorie van toelichting opgegeven.

De dienst van 1849 zou ook anders bepaaldelijk met die uitgaaf worden bezwaard, en de bezuinigingen, daarop tot stand gebragt, in dat geval minder wezen, dan die bereids zijn opgegeven.

Het doel der voordragt is geen ander, dan om langs eenen geregelden weg uit eene moeijelijkheid te geraken, welke anderzins zoude voortduren, zonder dat men daarvoor andere of betere middelen zoude kunnen aan de hand geven.

Zelfs zoude men, toegevende aan al de bedenkingen, welke te dezer gelegenheid in het midden zijn gebragt, de verwikkeling der zaak nog grooter maken, en zich hoe langer zoo meer in nevenquaestien verwarren.

Van dien aard is onder anderen de vraag, door *enkele leden* gesteld, omtrent art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek.

De quaestie over dat artikel is, zoo als bij het verslag zelf wordt aangeduid, bij gelegenheid van de beraadslagingen over het wetsontwerp wegens de verantwoordelijkheid der ministers aangeroerd.

Zij staat dus met dat onderwerp, dat nader nog moet worden behandeld, in een onmiddellijk verband.

Wanneer de Regering zich dus nu daarover, ten genoegen van *enkele leden* zoude willen verklaren, dan brengt zij zich te dien aanzien voor het ander en meer bepaald onderwerp uit haar geheel, en verliest de gelegenheid zich daarover nog te beraden, en de bedenkingen te toetsen, welke destijds tegen het gevoelen van den toenmaligen Minister van Justitie zijn ingebragt. Met den besten wil kan dus aan een dergelijk verlangen niet worden voldaan.

Maar daarenboven, indien men ook met het gevoelen door den toenmaligen Minister van Justitie geuit wilde instemmen, zoude men zich over de toepassing van het artikel waarvan sprake is slechts in eene nieuwe moeijelijkheid wikkelen, vermits de Regering, wel verre van te erkennen dat aan het Rijk schade zoude zijn toegebragt, van oordeel is dat de overeenkomst voordeel heeft opgeleverd, en nog verder opleveren zal.

De Regering kan ook niet instemmen met de beschouwing over het *ontijdige* der wets-voordragt. Na hare verklaring in de zitting van den 19den Junij dezes jaars, dat zij de nog onbetaalde vordering van den heer *C. E. de Bourbon* als eene schuld erkent welke eerlijk moet betaald worden, ziet zij niet in, dat de Regering hier de beslissing van den regter zou vooruitloopen.

Werkelijk heeft dan ook het openbaar ministerie, in de zitting van den Hoogen Raad der Nederlanden, op den 6den dezer gehouden, zijne conclusien tot toewijzing van den eisch uitgebragt, en onder anderen verklaard niet te weten hoe de Hooge Raad bij mogelijkheid den eisch zou kunnen ontzeggen. Indien men dus met de Regering verlangt, dat het Rijk verder te dezer zake niet noodeloos met de betaling van meerdere proceskosten bezwaard worde, dan bereids werkelijk het geval is, dan is het zeer wenschelijk dat de Regering tot het doen der uitgave, waarvan quaestie is, in staat worde gesteld, vóór dat de Hooge Raad uitspraak zal doen, hetgeen op den 28sten dezer bepaald is.

Men kan overigens bezwaarlijk bij de behandeling van deze zaak de vraag der opheffing van het fonds voor verstrekkingen tot beslissing brengen. Men is van oordeel dat dit bij de behandeling der begrooting over het jaar 1850 zal te pas komen.

Ter voldoening aan het verlangen bij het verslag verder geuit, worden hierbij, ter kennisneming voor de leden der Staten-Generaal, overgelegd afschriften der rapporten wegens de genomen proeven met de nieuwe oorlogsmiddelen, alsmede het rapport van den gouverneur der Militaire Academie omtrent de eerste proeven; uit welk stuk men zal ontwaren, dat nimmer van die zijde een attest aan den vader des adressants is afgegeven.

In het overleggen van het contract van den vader van *C. E. de Bourbon*, meent men overigens te moeten difficulteren, vermits dat stuk, waaraan nimmer eenige de minste executie is gegeven, vreemd is aan de schuldvorderingen tot deze wetsvoordragt betrekkelijk, en zoodanige overlegging, ook in de gevolgen, een precedent zou opleveren, waarop men zich bij de behandeling van andere zaken zoude kunnen beroepen.

Wat verder de inlichtingen betreft omtrent het gebeurde met den vader bij diens aankomst te *Rotterdam* enz., hieromtrent is men in staat op de meest stellige wijze te kunnen verklaren, dat er nimmer sprake is geweest van eenige schadeloosstelling wegens zijne aanhouding, zoo als dit in het verslag wordt genoemd, omdat er eigenlijk geene aanhouding in eenen daadwerkelijken zin heeft plaats gehad. Men heeft den vader van *C. E. de Bourbon* alleen verpligt een paspoort af te geven door hem bij een Nederlandsch consulaat verkregen, hetwelk men niet in zijn bezit kon laten, zonder dat hij zich nader legitimeerde als den persoon die bij het paspoort werd aangeduid. Voor het overige is hij in zijne vrijheid of in zijne handelingen niet belemmerd geworden, zoo als zijne reize naar *Breda* en zijne proeven aldaar genomen, genoegzaam aanwijzen.

Deze opgaven steunen op de inlichtingen, welke men, ter voldoening aan het verlangen daaromtrent bij het verslag geuit, te dezen aanzien expresselijk aan het Ministerie van Justitie heeft verzocht en met zeer veel bereidvaardigheid heeft bekomen. *In de talrijke retroacta, te dezer zake, is geen spoor van eene reclame om schadeloosstelling te vinden.* Bij dat departement zou dan toch die zaak hebben t'huis behoord. De departementen van Oorlog, van Marine en van Kolonien waren daaraan vreemd. Er is ook geen voorschot onder garantie van den toenmaligen Minister van Oorlog gegeven, in dien zin als dit in het adres van *C. E. de Bourbon* voorgesteld is geworden. De waarheid is, dat de vader van den adressant op eene edelmoedige wijze door derden is geholpen, van het oogenblik dat men zich verzekerd kon houden, dat met hem ter zake zijner uitvindingen zou worden gecontracteerd.

Uit het verslag van den gouverneur der Militaire Academie blijkt ook overigens duidelijk, dat men tot het aangaan eener verbindtenis volstrekt geene aanleiding heeft gekregen door omstandigheden, vreemd aan de zaak, maar alleen uit de overtuiging, dat het bezit der nieuwe oorlogs-middelen van overgroot belang zou wezen voor de verdediging des Rijks en deszelfs kolonien.

Het voorgebragt contract is dan ook de grondslag geweest, waarop met *C. E. de Bourbon* gehandeld is, en zoo hij niet aan de bepalingen daarvan voldaan en een bewijs van oplevering verkregen had, zou aan hem geene betaling hebben kunnen geschieden.

Wat overigens de aanmerkingen op den *considerans* der wet betreft, gaarne is men daaraan te gemoet gekomen, door het maken van eene verandering in de redactie, volgens welke de aanhef der wet aldus zou luiden:

» *Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat eene wettelijke* » *aanwijzing gevorderd wordt tot het*" enz.

Hierdoor wordt het doel der wet nog nader, in den zin van het voorstel der Regering, verduidelijkt.

Eene nota van wijzigingen wordt te dien einde hierbij gevoegd.

's Gravenhage, den 8sten September 1849.

De Minister van Oorlog, VOET.

De Minister van Marine, J. C. RIJK.

De Commissie van Rapporteurs voor de beide wets-ontwerpen betrekkelijk de regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording met de daartoe behoorende nota van wijzigingen, bij missive van den 11den September jl. ingezonden, kennis te hebben genomen, van oordeel, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 7den Augustus 1849 vastgesteld, met de daarop thans ingekomene memorie van beantwoording, als het *Algemeen Verslag* betrekkelijk die wetsvoorstellen beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs, den 12den September 1849.

COSTERUS.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.
WINTGENS.
VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.
ALBARDA.

Verhooging van de begrooting der uitgaven op Bijzonder Fonds voor Proceskosten en vaststelling van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven enz. (Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

NOTA VAN WIJZIGINGEN *in de wets-ontwerpen tot regeling van uitgaven op fondsen voor verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen ontvangen.* [Zie deze wets-ontwerpen op bladz. 175 dezer *Bijlagen.*]

CONSIDERANS.

2den en 3den regel, de woorden: *het noodzakelijk is, om door* zullen wegvallen.

3den regel, de woorden: *ten laste der staatsbegrooting, de gelegenheid te openen,* zullen worden vervangen door de woorden: " gevorderd wordt".

[XLVIII. 4.]

VERSLAG *der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot verhooging van de begrooting der uitgaven op het bijzonder fonds voor proceskosten enz. en tot het vaststellen van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven voor vervolging- en proceskosten.*

Bij Koninklijke boodschap van den 29sten Augustus 1849 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet aangeboden, hetwelk strekt zoowel tot verhooging van de begrooting der uitgaven op het bijzonder fonds voor proceskosten, voortspruitende uit de opbrengst der boeten en verbeurdverklaringen krachtens de wetten op de directe belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, als ook tot het vaststellen van nadere bepalingen omtrent de verevening der uitgaven voor vervolging- en proceskosten.

Over het algemeen heeft bij het onderzoek in de afdeelingen dit wets-ontwerp tot weinige beschouwingen aanleiding gegeven.

Door sommige leden werd eene aanmerking vooruitgezet, welke op het geheel der wets-voordragt betrekking had. Zij betreurden namelijk, dat de uitgaven voor het jaar 1847, waarvan art. 2 der wet van 6 Augustus 1847 (*Staatsblad* n°. 39) spreekt, zoo onnaauwkeurig waren geraamd, dat eene wets-voordragt als de tegenwoordige noodzakelijk was geworden, en de geraamde som van f 52,800 tot een bedrag van f 62,800 moest worden gebragt.

De aanleiding tot de beschuldiging dier onnaauwkeurigheid vonden zij in de woorden van de memorie van toelichting, waar men leest dat over het jaar 1847 nog vervolging- en proceskosten, mitsgaders schadevergoedingen, uit aanhalingen en verbeurdverklaringen voortgevloeid, waarvoor het toegestaan geldelijk beloop ongenoegzaam is bevonden, te verevenen blijven, uit hoofde over dat jaar nog kosten zijn gemaakt wegens onderscheidene contentieuse zaken, voormelde belasting betreffende, waaromtrent de vervolgingen, ofschoon reeds vroeger begonnen, echter eerst in het jaar 1847 afgeloopen zijn en na het verschijnen van hetzelve door de administratie in staat van afdoening hebben kunnen gebragt worden. De vervolgingen waren vroeger begonnen, en zoo men derhalve al niet met de meeste juistheid de kosten dier contentieuse zaken in 1847 mogt hebben kunnen bepalen, scheen het dien leden echter toe dat de Regering deze wel zóó naauwkeurig had kunnen ramen, dat daardoor niet eene misrekening van f 10,000 ware geschied.

In tegenstelling met deze klagt vonden andere leden (met betrekking tot dit wets-ontwerp) eene aanleiding om zich te verheugen, dat zij dit bijzonder fonds voor proceskosten onder de opgehevene fondsen mogten tellen; er de hoop bijvoegende, dat het lot van opheffing ook spoedig aan alle overige nog bestaande fondsen zou beschoren zijn.

Met betrekking tot het geheel van het wets-ontwerp werd voorts alleen nog in éene afdeeling, en zonder dat zulks in eenige der overige afdeelingen was geschied, een onderwerp ter sprake gebragt waartoe deze wets-voordragt eenige aanleiding scheen te geven. Het was de wenschelijkheid van het vervallen van de betrekking van rijksadvocaat. Dit onderwerp werd in die afdeeling breedvoerig besproken en als slotsom der beschouwingen wenschten de leden dier afdeeling vrij algemeen, dat de betrekking van rijks-advocaat uit onze wetgeving verdwijnen zou.

Op de artikelen van dit wets-ontwerp, heeft men het navolgende aangemerkt;

Art. 1. wordt verhoogd met een bedrag van tien duizend gulden. Men heeft vooral gevraagd hoe de Regering tot de ronde som van tien duizend gulden is gekomen? of eene verhooging van juist tien duizend gulden noodzakelijk is? en of de uitgaven voor de verschillende onderwerpen over het jaar 1847, bij de 1ste en 2de alinea der memorie van toelichting opgesomd, niets meer of minder dan f 62,800 hebben beloopen? Omtrent dit alles verlangde men nadere inlichting.

Art. 4. zonder te letten op de verjaring bij de wet van 8 November 1815 (Staatsblad n°. 51) *bepaald.* In de eerste plaats heeft men gevraagd of de betalingen welke artikel 4 van het wets-ontwerp bedoelt reeds zijn gedaan, dan of men nu verlangt dat die nog gedaan zullen worden; ten andere begreep men niet, dat zoodanige betalingen niettegenstaande de uitdrukkelijke bepalingen van de wet van 8 November 1815 geschied waren. Voorts heeft men zich verklaard tegen de verevening door de Rekenkamer van betalingen welke de Regering gedaan had of zou wenschen te doen op vorderingen, die verjaard zijn. En zoo men al genegen mogt zijn om toe te staan, dat de Rekenkamer betalingen verevende zonder te letten op het verzuim der zegeling van de stukken of op het gemis van de regterlijke taxatie, scheen men moeijelijk te kunnen toestemmen in de verevening van verjaarde posten die reeds betaald waren en in het minst niet in die van onbetaalde verjaarde posten.

of op hetgeen verder aan de bewijsstukken mogt ontbreken. Vrij algemeen heeft men deze uitdrukking van art. 4 zoo onbepaald en veelomvattend gevonden, dat men zich daarmede bezwaard achtte; men wenscht omtrent deze uitdrukking nadere bestemming.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs op 12 September 1849.

BACKER.
VAN VOORST.
ENGELEN.
VAN RIJCKEVORSEL.
FOKKER.

[XLVI. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs van het ontwerp van wet betrekkelijk de verdere uitbetaling van pensioenen aan geemploijeerden en werklieden van 's Rijks werven.*

§ 1. Naar het gevoelen van sommige leden, was het te betreuren, dat de beslechting van het geschil in dezen, tusschen de Regering en de Algemeene Rekenkamer, alsmede de regularisatie, waarvan de rede is, niet waren voorgekomen door eene vroegere wettelijke regeling van hetgeen in het Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63, schijnt vervat te zijn. Dien ten gevolge had men de vraag voorgesteld, waarom — toen het onderling verband van de verordeningen van het voormeld Koninklijk besluit (welker herziening reeds sedert lang de Regering had bezig gehouden) met de herziening der militaire gagementen zoo groote zwarigheden bleek op te leveren, of zoo lange verschuiving eener wettelijke regeling scheen te veroorzaken — die verordeningen van gedacht Koninklijk besluit niet reeds spoedig na de wet van 9 Mei 1846, of ten minste lang vóór den 10den Augustus 1849, aan eene wettelijke sanctie waren onderworpen, maar de Regering daarmede tot na het ontstaan van een geschil met de Algemeene Rekenkamer had gewacht. Op nieuw had men het wenschelijke ontwaard van eene spoedige wettelijke regeling der militaire pensioenen, waardoor dan ook welligt ware tot stand gekomen de wettelijke regeling van de pensioenen door het besluit van 9 April 1843 toegekend, en de tegenwoordige ongeregulariseerde toestand zoude vermeden zijn geworden.

Op het vorenstaande heeft de Regering gemeend het volgende in antwoord te moeten mededeelen.

Reeds kort na het in werking komen van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), heeft het departement van Marine, even als dat van Oorlog — ten gevolge van de in der tijd, namens den Koning, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedane toezegging eener wettelijke regeling der militaire pensioenen, — een daartoe strekkend ontwerp aangevangen en zamengesteld. In dat werk was bereids vervat eene afdeeling, vaststellende nieuwe bepalingen bij herziening en ter vervanging van die van het Koninklijk besluit van 9 April 1843, aangaande het pensionneren van sommige der in dezen bedoelde geëmploijeerden en werklieden, doch naar een aanmerkelijk minderen maatstaf dan dien van het evengemelde Koninklijk besluit. Zoodanig ontwerp was in den loop van 1847 geheel gereed, om aan de wetgevende Kamer te kunnen worden aangeboden, na voorafgaand onderzoek bij den Raad van State. Intusschen was bij de Regering in overweging gekomen het algemeen verlangen aangaande sommige veranderingen

Uitbetaling der pensioenen toegekend aan eenige mindere geëmploijeerden en werklieden aan 's Rijks werven.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

in de bepalingen der Grondwet, en oordeelde zij — in verband met het voornemen, om daartoe strekkende concept-wetten aan de Staten-Generaal voor te leggen— het noodig, om den afloop van derzelver deliberatien dienaangaande te moeten afwachten, alvorens tot de aanbieding van het eerstgedachte ontwerp over te gaan.

Die aanbieding is vervolgens op nieuw vertraagd geworden, door de later opgekomene omstandigheden, welke eene meer algemeene herziening der Grondwet noodzakelijk hebben gemaakt. Niet minder onvermijdelijk was het om ook daarvan den uitslag af te wachten, dewijl het te voorzien was, zoo als bij de uitkomst is gebleken, dat het ten deze betrokkene art. 58, zoo der oude als der nieuwe Grondwet, een deel der bedoelde herziening heeft uitgemaakt. De in dat artikel daargestelde verandering was voornamelijk eene der redenen, waarom er in de reeds ontworpen concepten aanmerkelijke wijzigingen vereischt werden. Het zal minder bevreemding baren, dat het begonnen belangrijke werk van de geheel nieuwe omwerking en zamenstelling dier ontwerpen voor alsnog ter aanbieding aan de Staten-Generaal niet in gereedheid is, wanneer in aanmerking genomen wordt, niet alleen de uitgebreidheid van hetzelve, maar ook dat het noodzakelijk is, dat die arbeid in gemeenschappelijk overleg tusschen de beide departementen van Marine en Oorlog moet plaats hebben, ten einde zooveel mogelijk eenstemmigheid, voornamelijk wat stelsels en beginsels aangaat, in de wets-ontwerpen zoo van het eene als van het andere departement, te erlangen.

Het was alzoo niet mogelijk, om, door eene vroegere beëindiging van dit werk, het tegenwoordige geschil met de Rekenkamer voor te komen, waartoe ook te minder aandrang was, daar de Algemeene Rekenkamer voortging met de pensioenen, verleend krachtens het Koninklijk besluit van den 9den April 1843, n°. 63, ook na 1 Julij 1846 te verevenen; evenmin als dat wegens het ontstaan van dat geschil, het departement van Marine met opzigt tot het, naar men vermeent, te laat aanbieden eener bijzondere wets-voordragt, om hierin te voorzien, van verzuim zoude te beschuldigen zijn.

Het is waar, de Rekenkamer heeft hare weigering om te verevenen kenbaar gemaakt bij brief van den 12den Februarij jl., welke eenige dagen daarna is ontvangen. Maar vooreerst werd te dezer zake eene voorafgaande briefwisseling vereischt, zoo met het departement van Oorlog, hetwelk men meende in gelijksoortig bezwaar gemengd te zijn, als met het departement van Finantien, hetwelk met opzigt tot de gedane pensioenbetalingen, in welker regularisatie werd gedifficulteerd, ook voornamelijk in de zaak betrokken was. Men vleide zich daarbij, dat, door daartoe aan te wenden pogingen, men er in slagen zoude, om de Rekenkamer van zienswijze te doen veranderen. Aan deze briefwisseling was onvermijdelijk eenige tijd verbonden.

Middelerwijl had men de ontdekking gedaan, dat er in de van de Rekenkamer bekomene specifieke opgaaf der betrokkene gepensionneerden abuizen bestonden, door inmenging van personen die voor wezenlijke *militaire* diensten waren gepensionneerd en alzoo verkeerdelijk in de categorie der eerstvermelden waren begrepen. Er verliep een geruime tijd alvorens deze verschillen tot vereffening kwamen; welke uitkomst eerst bleek uit een nader schrijven der Rekenkamer van den 25sten Junij jl. Intusschen was den 20sten bevorens de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor eenige weken uiteengegaan. De 30ste Julij is de dagteekening van het advies van den Raad van State op het primitive ontwerp, hetwelk na eenige wijziging, overeenkomstig dat advies, den 6den Augustus den Koning en vervolgens, bij Koninklijke boodschap van den 10den dier maand, aan de Staten-Generaal is aangeboden geworden.

Hieruit blijkt de grond van het boven aangevoerde omtrent het niet plaats hebben van het vermeende verzuim; waarbij nog moet gevoegd worden, dat, dewijl de termijn van de pensioenbetaling is 1 Julij, de belanghebbenden eerst sedert dat tijdstip van het genot hunner pensioenen zijn verstoken.

§ 2. Met genoegen heeft de Regering uit het bij § 2 van het Verslag voorkomende ontwaard, dat vele leden niet ongenegen waren, om den in waarheid bedroevenden toestand der in dezen betrokkene gepensionneerden op te heffen. Men wil evenwel die hulp bepaaldelijk verleenen, onder afkeuring van het vroeger aangenomen stelsel der Regering, om de als daggelders werkende personen te pensionneren, en met uitdrukkelijke begeerte, dat dit stelsel door de Regering wierd opgegeven.

Dewijl dezelfde bedenking meer uitvoerig, in verband met de aanmerkingen en vragen in de volgende § 3 voorkomende, wordt uiteengezet, zal die bedenking door de Regering worden behandeld bij de beantwoording van § 3.

§ 3. Om te voldoen aan het bij § 3 gedane verzoek, wordt hierbij in de eerste plaats medegedeeld een afschrift van het Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63.

Ten einde het onderwerp zooveel noodig verder toe te lichten, heeft de Regering het niet ondienstig geacht almede afschriften hierbij te voegen:

1°. van den brief der Algemeene Rekenkamer van den 12den Februarij en van de daarbij ontvangene lijst;

2°. van de nader, met overleg van dat collegie, gerectificerde lijst der betrokken gepensionneerden, ten gezamenlijken bedrage van f 16,253, onder mededeeling, dat, behalve deze, er meerdere zoodanige personen (daaronder begrepen eenige weduwen van in en door de uitoefening van 's Rijks dienst omgekomene werklieden) zijn, welke vóór het tijdstip van het in werking komen van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), sedert den jare 1814 en vroeger gelijksoortige pensioenen hadden bekomen en tot dusver in het genot daarvan zijn, waarvan het jaarlijksche bedrag beloopt f 111,942; en

3°. eene nota, welke strekt ter beantwoording van den wensch » om, voor de meer juiste kennis van de vroegere gevallen van » toekenning van pensioenen, eenige meerdere ontwikkelende be» schrijving te bekomen." (*).

De verdere vraag » wie bepaaldelijk en uitsluitend onder min» dere geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven worden » verstaan?" vindt men door den inhoud van het besluit van 9 April 1843, naar men meent genoegzaam opgelost.

Bij het verslag wordt vervolgens gezegd:

» Genoegzaam blijkt echter verder uit de memorie van toe» lichting, dat ook onder de mindere geëmploijeerden en werk» lieden, de als daggelders werkende personen, die van geene » vaste aanstellingen zijn voorzien, begrepen worden."

Dat in den regel niet al de bedoelde personen, maar slechts sommige daarvan, in de gevallen van uitzondering, in de termen vallen van gepensionneerd te worden, blijkt almede uit den inhoud van het Koninklijk besluit.

Minder juist is alzoo het denkbeeld, voorkomende bij de onderwerpelijke paragraaph, als of, naar het afgekeurd wordende stelsel der Regering, » *in het algemeen*, aan die mindere geëmploijeerden en werklieden op 's Rijks werven pensioen zoude worden verleend".

Daarvan zijn, volgens art. 7 van het besluit, bepaaldelijk uitgezonderd alle zoodanige personen, niet behoorende tot de zoogenaamde vaste geëmploijeerden, die tijdens de dagteekening van het besluit minder dan twintig jaren militaire en burgerlijke diensten hadden, even als die, welke na de voorschreven dagteekening zijn aangenomen.

Op het tijdstip van 1°. Julij jl., was het cijfer van het werkend personeel in het geheel ongeveer 2000, waaronder het geheel aantal personen van de vaste rollen 226, en dat der personen van de losse rollen, die op het tijdstip van het besluit twintig of meerdere jaren dienst hadden, te zamen 580 bedroeg, welk laatste aantal echter successivelijk aan vermindering onderhevig is.

Na deze toelichting komt meerendeels te vervallen de bij het slot van deze paragraaph geuite wensch, om de verondersteld wordende pensioenen in het algemeen te zien vervallen. Dit bij het slot der volgende paragraaph op nieuw aangeroerd wordende punt zal in de beantwoording dier paragraaph verder hierna behandeld worden.

§ 4. Met betrekking tot de inrigting van dit wets-ontwerp, wordt hier de vraag geopperd, of de Regering, hetzij uit de briefwisseling met de Algemeene Rekenkamer, hetzij van elders, de overtuiging had bekomen, dat in dit wets-ontwerp, zoo als het is ingerigt, de Rekenkamer genoegzamen grond zal vinden tot de opheffing harer weigering om alle verdere verevening van deze pensioenen te bewerkstelligen; een vraagstuk waaromtrent in de afdeelingen verschillende gevoelens bestonden.

Op de voormelde vraag heeft de Regering het volgende te antwoorden:

Het dispositief van het wets-ontwerp is ontworpen geheel in overeenstemming met het gevoelen van den Raad van State.

De gronden van dat gevoelen komen vrij wel overeen met de meening, vermeld aan het slot der 1ste zinsnede van de onderhavige § 4.

In substantie zegt de Raad het volgende: het geldt hier pensioenen, verleend op grond van bepalingen, door den Koning in der tijd alleen vastgesteld, toen het regelen der pensioenen nog niet door de Grondwet aan den wetgever was opgedragen: alsmede de beslissing der vraag: of de bij dit ontwerp bedoelde personen al dan niet zijn *burgerlijke ambtenaren*. Is het eerste waar, dan is de wet van 9 Mei 1846 op die personen toepasselijk, en het Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63, krachtens hetwelk zij pensioen trekken, op grond van het slotartikel dier wet, vervallen. De Raad is echter van oordeel, dat

(*) De sub 1°., 2°. en 3°. vermelde stukken zijn ter inzage der leden ter griffie nedergelegd.

die personen, ofschoon geene eigenlijk gezegde militairen, ook geene burgerlijke ambtenaren zijn, daar zij, gelijk in de memorie van toelichting wordt gezegd, behooren tot militaire inrigtingen, en in de gevallen, voorzien bij art. 4 van het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te water, ook voor zee-krijgsraden of het hoog militair geregtshof te regt staan, zoo als zij dan ook nooit onderworpen zijn geworden aan de kortingen, eerst bij Koninklijk besluit van den 1sten April 1836 en daarna bij de wet op de burgerlijke pensioenen voor burgerlijke ambtenaren vastgesteld.

De Regering vermeent echter geen redelijken twijfel te mogen hebben, dat eene wet, overeenkomstig het ontwerp, het bezwaar der Algemeene Rekenkamer bij haar niet geheel en al zal doen ophouden.

Het is niet te ontkennen, dat, zoo als ten slotte van het verslag wordt opgemerkt, het ontwerp, zoo als het daar ligt, eene negative bepaling inhoudt. Wordt een positief voorschrift noodig geoordeeld, dan zoude evenmin voldoende kunnen geacht worden eene verklaring, dat het slot-artikel van de wet van 9 Mei 1846 niet op de bedoelde gepensionneerden van toepassing is. Doch dan zoude het ontwerp in dier voege behooren te worden geamendeerd, dat de Rekenkamer wierd gemagtigd tot de verevening zoo der reeds gedane als der verder te doene betalingen van de tot dusverre krachtens het Koninklijk besluit van 9 April 1843, n°. 63, verleende pensioenen. De Regering vermeent echter zich aan de voorgedragen redactie te moeten houden. In verband met het reeds vroeger bij het slot van de voorgaande paragraaph gemaakte beding, vermeent de Regering ook, in antwoord op de bij het slot van § 4 voorkomende bedenking, de geruststellende verzekering te kunnen geven, dat het geenszins in hare bedoeling heeft gelegen, om de bepalingen van het Koninklijk besluit van 9 April 1843, rakende de pensioenen der daarbij bedoelde geëmploijeerden en werklieden, op eenigerhande wijze te bestendigen. Van het oogenblik af aan van het ontstaan van de bezwaren aan de zijde der Algemeene Rekenkamer, heeft alle toepassing van die bepalingen opgehouden, en zal ook verder niet meer plaats hebben. De Regering kan evenwel niet gaaf instemmen met het gevoelen, dat de Staat in geen geval verpligt zou zijn eenig pensioen, ook niet aan sommige der bedoelde personen, toe te kennen. Integendeel acht de Regering zich verpligt tot het voorbehoud, om te dezer zake nader, op te ontvouwen gronden, wettelijke bepalingen aan de Staten-Generaal voor te dragen; want — behalve de omstandigheden, waarin ten gevolge van in en door de dienst bekomene verwondingen en ligchaamsgebreken, waardoor zij, die tot het onderhavige personeel behooren, buiten staat worden gesteld om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, en de gevallen van weduwen en weezen van hen, die in de uitoefening hunner werkzaamheden, in dienst van den Lande, het leven hebben verloren, als wanneer men de daarbij betrokkene belanghebbenden, in rede en billijkheid, niet allen onderstand zoude kunnen ontzeggen, — pleit ook nog het belang zelf van den Lande, dat men almede in sommige andere gevallen het lot van een gedeelte van dat personeel, na langdurige goede trouwe diensten, bij afgeleefdheid, zich aantrekke; doch dit heeft voor het oogenblik niets gemeens met deze wet.

§ 5. De beschouwing bij het eerste gedeelte van deze paragraaph, is reeds door het vorengemelde beantwoord. Ook op grond hiervan kan de Regering in geenen deele instemmen, dat de vraag: *of zij* (de in dezen betrokkene belanghebbenden) *volgens het besluit van 9 April* 1843, *aanspraak zouden hebben verkregen op pensioen*, ontkennend zoude moeten worden beantwoord, door de verwijzing naar het slot-artikel der wet van 9 Mei 1846. Het tegendeel, namelijk, dat dit slot-artikel op hen van geene toepassing kan geacht worden, is hetgeen wat de Regering moet blijven beweren. En met genoegen ziet zij dat deze meening overeenstemt met die, vermeld in de 2de zinsnede dezer paragraaph.

De ten slotte van deze paragraaph verlangde inlichting is reeds hiervoren in het breede medegedeeld.

Betreffende de verdere beschouwingen.

Door *mindere* geëmploijeerden is steeds bedoeld het denkbeeld van inferieure of ondergeschikte beambten. De Regering kan echter zeer wel instemmen met het voorstel tot het bezigen van eenige andere benaming, hetzij de laatstgemelde, hetzij enkel die van: geëmploijeerden, geene vaste ambtenaren zijnde.

De op *artikel* 1 gevallene bedenking, even als de aanmerking ten slotte, zijn reeds vroeger beantwoord.

's Gravenhage, 11 September 1849.

De Minister van Marine,
J. C. Rijk.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp betrekkelijk de uitbetaling van pensioenen aan geëmploijeerden en werklieden van 's Rijks werven is, na van den inhoud der vorenstaande memorie van beantwoording, met de daartoe behoorende bijlagen, kennis te hebben genomen, van oordeel, dat te dezer zake geene nieuwe overweging in de afdeelingen gevorderd wordt; weshalve het verslag omtrent het genoemde wets-ontwerp, door de Commissie den 7den September 1849 vastgesteld, met de daarop thans ingekomen memorie van beantwoording, als het *algemeen verslag* betrekkelijk dat voorstel beschouwd moet worden.

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 12den September 1849.

Wijnaendts.
Van Voorst.
Smit.
Van Rijckevorsel.
Van Walchren.

[XLVI. 6.]
Bijlage.

9 April 1843, n°. 63.

Wij WILLEM II, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz. enz.

In aanmerking nemende, dat het in het belang van 's Rijks dienst noodzakelijk te achten is, dat de mindere geëmploijeerden en werkvolkeren op 's Rijks werven verdeeld worden in vaste geëmploijeerden en werklieden en in zoodanigen, die slechts tijdelijk, dat is, voor zoolang hunne dienst vereischt of verlangd wordt, worden te werk gesteld;

Gezien de voordragten van Onzen Directeur-Generaal van Marine, van den 6den dezer, la. B, n°. 104,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Te rekenen van af den 1sten Julij aanstaande; zullen de mindere geëmploijeerden en werkvolkeren, door Onzen Directeur-Generaal van Marine op 's Rijks werven aangesteld, worden gesplitst in vaste en tijdelijke geëmploijeerden en werklieden en respectivelijk worden gebragt op eene vaste en eene losse betaalsrolle.

Art. 2. Als vaste geëmploijeerden en werklieden zullen worden beschouwd en dien ten gevolge op vaste betaalsrollen worden gebragt, de navolgende qualiteiten:

de *portiers*,
de *sasmeesters*,
de *sluiswachters*,
de *boomwachters*,
de *opzigters* bij de magazijnen, bij de stoom- en gewone zaagmolens en bij 's Rijks werven,
de *bewaarders* bij de magazijnen,
de *kommandeurs* en *vice-kommandeurs* bij de onderscheidene ambachten, zoomede die der *houtwerkers*, *pompers*, *zeesjouwers*, *werfsjouwers* en in *de lijnbaan*,
de *bazen* bij de stoom- en gewone zaagmolens
de *bewerker* der machine bij den stoom-zaagmolen,
de *meesterknechts* en *bazen* der onderscheidene ambachten, zoomede die in de *lijnbanen*,
de *teekenaars*,
de *oppassers* der gereedschappen,
de *bootslieden*,
de *schippers*, *machinisten*, *stuurlieden*, *hofmeesters* en *koks* op de stoom- en gewone binnen- en buitenjagten en werkvaartuigen,
de *machinisten* of *werktuigkundigen* bij de dok-machines.

Deze geëmploijeerden en werklieden zullen, alhoewel op de vaste rollen gebragt en aldus beschouwd als voor vast te zijn aangesteld, echter, uit hoofde van wangedrag en andere daartoe moverende redenen, door Onzen Directeur-Generaal van Marine, uit 's Rijks dienst kunnen ontslagen worden.

Art. 3. Al de overige geëmploijeerden en werklieden op en bij 's Rijks werven in dienst en in art. 2 niet opgenoemd, zullen beschouwd worden als slechts tijdelijk, dat is, voor zoolang hunne dienst vereischt of verlangd wordt, en dus slechts bij den dag, te zijn te werk gesteld en mitsdien op losse betaalsrollen gebragt worden.

Onze Directeur-Generaal van Marine zal de noodige orders stellen en toezien, dat deze op de losse rollen geplaatste werklieden, in geen geval, langer in dienst worden gehouden, dan de te verrigten werkzaamheden vorderen.

Art. 4. De vaste geëmploijeerden en werklieden op 's Rijks werven, in art. 2 opgenoemd, zullen aanspraak kunnen maken op pensioenen uit 's Lands schatkist:

a. wanneer zij, bij eenen diensttijd van veertig jaren, zoo in militaire als burgerlijke betrekkingen, den ouderdom van vijf en zestig jaren hebben vervuld;

b. wanneer zij, in dienst van het Rijk en ten gevolge van bevolen dienst, zware verwondingen of verminkingen hebben ver-

kregen, en dien ten gevolge geheel ongeschikt zijn geworden en buiten staat gesteld om den Lande langer te dienen;

c. wanneer zij, na volbragte twintigjarige goede en getrouwe diensten, zoo in militaire als in burgerlijke betrekkingen, ten gevolge van buiten hun toedoen of hun onzedelijk gedrag bekomen ligchaamsgebreken, geheel en al, of grootendeels, buiten staat geraken, om langer door handen-arbeid in hun onderhoud te voorzien;

d. zoo ook hunne weduwen op een pensioen van drie gulden 's weeks, of een honderd zes en vijftig gulden 's jaars, wanneer derzelver mannen in de uitoefening hunner werkzaamheden en functien mogten zijn omgekomen, of ten gevolge van bekomen wonden binnen zes maanden zijn overleden.

Art. 5. Het pensioen der hierboven bedoelde geëmploijeerden en werkvolkeren wordt bepaald voor ieder jaar dienst op een zestigste deel van het juiste een derde gedeelte van het daggeld, gedurende de zes en dertig laatste maanden genoten.

Zullende echter het pensioen in geen geval het twee derde gedeelte van het bedrag van het daggeld, over een jaar berekend, mogen te boven gaan.

Art. 6. Geen der geëmploijeerden of werklieden, ingevolge art. 3 slechts tijdelijk in dienst genomen en dien ten gevolge op de losse betaalsrollen gebragt, heeft eenigerlei aanspraak op pensioen van 's Rijks wege.

In het geval echter, dat zij in de uitoefening hunner werkzaamheden en functien, en ten gevolge van bevolen dienst op 's Rijks werven, zoodanig zwaar verwond en verminkt mogten worden, dat zij geheel en al of grootendeels buiten staat geraken, om verder door handen arbeid den kost te verdienen, of dat zij daarbij mogten omkomen, of, ten gevolge van dien, binnen zes maanden mogten komen te overlijden, zal in zoodanige gevallen nader in overweging kunnen worden genomen, in hoeverre zij of hunne nagelatene weduwen tot het bekomen van eenig pensioen als onderstand van 's Rijks wege zouden kunnen in aanmerking komen, hetgeen echter, voor zoover de werklieden betreft, niet meer zal kunnen bedragen dan 2/3 van hetgeen in zoodanig geval aan een vast werkman zoude worden toegelegd.

Art. 7. Bij uitzondering van het 1ste alinea in art. 6, zullen de op de dagteekening dezes op en bij 's Rijks werven in dienst zijnde geëmploijeerden en werklieden, die op gemelden datum twintig en meerder jaren goede en getrouwe, zoowel militaire als burgerlijke diensten tellen, en alhoewel zij, ter executie der bepalingen van art. 3 van dit Ons besluit, op de losse betaalsrollen worden gebragt, echter aanspraak op pensioen kunnen maken, wanneer zij, in vervolg van tijd, zullen komen te verkeeren in de gevallen bij art. 4, §§ *c* en *d*, van dit besluit voorzien.

Alle overige, thans in dienst zijnde geëmploijeerden en werklieden, die minder dan twintig jaren militaire en burgerlijke diensten tellen, hebben, evenmin als die na dagteekening dezes zullen worden aangenomen, eenigerlei aanspraak op pensioen, behoudens echter het bepaalde bij het 2de alinea van art. 6.

Art. 8. De thans aan geëmploijeerden en werklieden op en bij 's Rijks werven verleende en genoten wordende onderstanden zullen, even als tot dusverre plaats heeft, tot en met den laatsten December dezes jaars, uit de daggelden der geëmploijeerden en werkvolkeren op 's Rijks werven worden betaald; doch met den 1sten Januarij 1844 geconverteerd worden in pensioenen en wel tot zoodanig bedrag, als waarop die onderstanden thans zijn geregeld, en welke dus, te rekenen van af laatstgenoemden datum, zullen worden ingeschreven in het grootboek der pensioenen, volgens de hierbij gevoegde lijst.

Art. 9. Wanneer door veranderde omstandigheden nieuwe qualiteiten, behalve die in art. 2 genoemd, voor 's Rijks dienst op de werven moeten worden aangenomen, die uit den aard hunner betrekking moeten geacht worden in de vaste rollen te moeten worden begrepen, zal de Directeur-Generaal van Marine ons daartoe de noodige voordragten doen.

Art. 10. Onzen Directeur-Generaal van Marine te magtigen, om aan de geëmploijeerden en werklieden op en bij 's Rijks werven, die door verwonding, ten gevolge van bevolen dienst, tijdelijk buiten staat geraken om hunne dienst of arbeid te verrigten, naar gelang van omstandigheden en den aard der verwondingen, tijdelijk het geheel, dan wel de helft van hun gewoon daggeld uit te betalen, tot aan hunne genezing en wedergeschiktheid om hunne dienst of arbeid op nieuw te verrigten.

Deze bepaling is toepasselijk, zoowel op die, welke op de vaste als op die, welke op de losse rollen gebragt zijn. Hij zal de noodige bevelen geven en toezien, dat van deze gunstige bepaling geen te lang uitgestrekt genot worde verleend en het maken van misbruik daaromtrent worde voorgekomen en strengelijk geweerd.

Onze Directeur-Generaal voornoemd wordt belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer, alsmede, voor zooveel artt. 1, 2, 4, 5, 6, 7 en 8 betreft, aan den Minister van Finantien, tot informatie en narigt.

's Gravenhage, den 9den April 1843.

(get.) WILLEM.

De Directeur-Generaal van Marine,
(get.) J. C. RIJK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Secretaris-Generaal bij het Departement van Marine,
QUARLES VAN UFFORD.

[XXXVIII. 3.]

VERSLAG *der Commissie, belast met het onderzoek der* Rekening van ontvang en uitgaaf betrekkelijk de raming van kosten voor de Algemeene Lands-drukkerij over 1847, — *uitgebragt in de zitting van den* 12*den September* 1849.

Overeenkomstig art. 24 van het Reglement van Orde, werd in handen van uwe Commissie gesteld, ten fine van onderzoek en rapport, de Rekening van ontvang en uitgaaf betreffende de kosten van de Algemeene Lands-drukkerij over den jare 1847, die door de Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten.

Omtrent deze rekening merkt uwe Commissie aan, dat bij art. 1 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 32) eene raming is vastgesteld der kosten van de Algemeene Lands-drukkerij over de diensten van 1841 tot en met 1847, om te strekken tot vereevening der uitgaven, die drukkerij betreffende.

De ontvangsten hebben over 1847 bedragen f 172,837.87, de uitgaven f 154,535.17½, zoodat de rekening een voordeelig saldo oplevert van f 18,302.69½; hetwelk, volgens art. 4 der evengenoemde wet, zal worden verantwoord onder de verschillende rijks-ontvangsten, ten behoeve van de dienst van het jaar waarin de rekening door de Algemeene Rekenkamer is opgenomen en gesloten.

Vermits nu deze opneming en sluiting heeft plaats gehad den 5den Julij jl., volgt daaruit, dat het voorschreven saldo zal moeten worden gebragt ten bate van de dienst van 1849.

Uwe Commissie kan nog mededeelen, dat bij de rekening dezelfde indeeling is gevolgd als bij de bovengenoemde wet, en dat dus is voldaan aan de bepaling van art. 38 der wet van 5 October 1841, houdende instructie voor de Algemeene Rekenkamer (*Staatsblad* n°. 40) en dat onder dezelve voorkomt de verklaring, dat zij, bij de Rekenkamer overgebragt zijnde, naar aanleiding van art. 38 voormeld aldaar is onderzocht; waarop dan volgt, dat bij de sluiting de ontvangsten en de uitgaven alsmede het voordeelig saldo zijn vastgesteld op de respective sommen.

Uwe Commissie vermeent zich hiermede van den haar opgedragen last te hebben gekweten en heeft de eer voor te stellen dit verslag ter griffie neder te leggen.

Aldus opgemaakt door de Commissie den 12den September 1849.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
DULLERT.
DOMMER VAN POLDERSVELDT.
POORTMAN.
DE MORAAZ.

[XXVIII. 3.]

VERSLAG *der Commissie belast met het onderzoek van het* Verslag omtrent den staat van het Armwezen over 1847, — *uitgebragt in de zitting van den* 12*den September* 1849.

Uwe Commissie heeft zich bij het onderzoek van het Verslag der Regering omtrent den staat van het armwezen over 1847, vóór alles afgevraagd, welke de aard van haren werkkring behoort te zijn. Zij heeft in de eerste plaats gemeend, dat zich deze niet konde uitstrekken tot eene contrôle der menigvuldige cijfers, die in voormeld verslag en bijgevoegde tabellen voorkomen, dewijl alle justificative stukken hiertoe ontbreken en ook moeijelijk van de Regering gevorderd kunnen worden, zonder aan dit werk eene groote en in vele opzigten onnoodige omslagtigheid bij te zetten.

Zij gelooft daarom, dat de Kamer in de opgaven, die de Rege-

DE HARMONIE TE GRONINGEN

Verslag omtrent den staat van het Armwezen over 1847.
(Verslag der Commissie.)

ing in cijfers heeft aangeboden, zal kunnen berusten, behoudens hare bevoegdheid om, waar zulks noodig zou zijn, nadere inlichtingen te vragen.

Wijders heeft uwe Commissie geoordeeld, dat het bijna onmogelijk is, om de menigvuldige bijzonderheden, waaruit dit verslag is zamengesteld en waartoe het uit den aard der zaak moet afdalen, in een algemeen overzigt beknopter zamen te vatten, dan in het verslag zelf geschied is; en dat zij, in plaats van in herhalingen van eene menigte opgaven te vervallen, die geene verduidelijking behoeven, het alleen als hare taak moet betrachten om eenige uitkomsten, die uit dit verslag aanlichten, te doen kennen, en daaromtrent zulke beschouwingen in het midden te brengen, die, naar haar bescheiden oordeel, zouden kunnen strekken om ook de inwendige kennis van ons armwezen eenigermate te bevorderen, ten einde langs dien weg tot de middelen te geraken, die tegen de uitzetting van het pauperisme moeten aangewend worden.

Gaarne brengen wij aan de Regering hulde toe, dat zij aan dit verslag eene grootere volledigheid heeft gegeven, dan aan vorige verslagen ten deel viel; dat zij met groote moeite eene menigte bouwstoffen bijeengebragt heeft, waarvan de kennis een wezenlijk nut kan aanbrengen; ofschoon dit verslag nog als geen beredeneerd staatsstuk kan worden aangemerkt, daar de Regering zich schroomvallig onthouden heeft, om beschouwingen, uit de aan haar verstrekte opgaven afgeleid, aan de Kamer mede te deelen.

Wij betreuren het met haar, dat in 1847 niet minder dan 323 instellingen tot het verleenen van onderstand, geweigerd hebben om opgaven van hare bedeeling te doen; dat getal bedraagt reeds 51 meer dan in 1846, zoodat de Regering genoopt wordt om te erkennen, dat bij de besturen dier instellingen een bekrompen geest van geheimzinnigheid zich meer en meer schijnt te verbreiden.

Let men echter op de bron van deze geheimzinnigheid, waaromtrent de Regering zwijgt, dan schijnt deze uit de toepassing van de wet van 18 November 1818 te zijn voortgesproten, waardoor eene dikwijls onkiesche inmenging van het burgerlijk bestuur in de zaken van armbesturen plaats vond, welke besturen van eenen kerkelijken aard waren en niet zelden in tweestrijd kwamen, of zij op het stuk der bedeeling de kerkelijke voorschriften of de bevelen van het burgerlijk bestuur moesten opvolgen; weshalve zij, door hunne fondsen en uitgaven geheim te houden, zich in vele voorkomende gevallen achter een schild van onvermogen leerden verschuilen, om geen gevolg aan de bevelen van het wereldlijk gezag te geven.

Ondertusschen is dit wantrouwen der armbesturen op de Regering zeer verderfelijk, zoowel omdat het alle gemeenschappelijke werking van de geestelijke en burgerlijke besturen in den weg staat, als den omvang van ons armwezen niet genoeg doet kennen; welke kennis noodzakelijk is, als men ooit op groote en krachtige middelen tot beteugeling van ons pauperisme bedacht zijn zal. Dit wantrouwen zal alleen door eene nieuwe wet op het armwezen weg te nemen zijn, doch waarbij dan ook aan de kerkelijke armbesturen een voldoende waarborg worde gegeven tegen zoodanige inmenging van het burgerlijk gezag in hun zelfstandig beheer, als onvereenigbaar is met den kerkelijken aard hunner betrekking, opdat het vertrouwen op de burgerlijke besturen, zoo onmisbaar voor gemeenschappelijke zamenwerking, worde hersteld.

Het verslag neemt drie soorten van instellingen van weldadigheid aan:

de eerste hoofdsoort strekt tot het verleenen van onderstand;

de tweede bestaat uit die, welke strekken om het getal armen te verminderen;

de derde uit dezulke, die ten doel hebben om de armoede voor te komen.

Nu blijkt uit het verslag, dat de beide laatste instellingen, hoezeer ook in getal toegenomen, wel ver van tot ontlasting der eerste instellingen te dienen, den onderstand nog niet hebben doen afnemen, maar welke daartegen merkelijk is toegenomen, waardoor men noodzakelijk tot een der volgende besluiten wordt gebragt:

òf dat de eerste instellingen op eene minder doelmatige en te ruimgevige wijze te werk gaan;

òf dat de beide laatste soorten van instellingen niet aan hare bestemming voldoen.

Wil men daarentegen aannemen, dat zonder de beide laatste soorten van instellingen de onderstand nog op eene veel ruimere schaal zoude zijn toegenomen, dan moet men tot de sluitrede komen, dat de middelen van herstel niet voldoende zijn om den aanwas van ons pauperisme te bestrijden, en dat hier aan andere maatschappelijke kwalen moet worden gedacht, waaruit het steeds een nieuw voedsel ontleent.

Wel is waar hebben duurte van levensmiddelen en stilstand in de nijverheid ongunstig op de hoegrootheid van den onderstand in 1847 gewerkt, zoo als ook in het verslag opgemerkt wordt, maar zulke voorbijgaande kwalen laten langer werkende gevolgen achter en blijven meestal duurzaam op het vermeerderen van den onderstand werken, door de inlijving van een grooter aantal personen in de rangen der bedeelden.

Het getal tijdelijk bedeelden en die over het geheele jaar onderstand ontvingen is in 1847 reeds tot het verbazend getal van 490,665 geklommen; maar hierbij moeten nog gevoegd worden de zoogenaamde schamele armen, de verpleegden in de gast- of ziekenhuizen, de behoeftige kraamvrouwen, de ondersteunden uit het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst, die hier gesteld worden op 32,319 personen, wat alzoo te zamen een getal van 522,984 uitmaakt.

Maar dit getal moet nog eene aanmerkelijke verhooging ondergaan, als men in aanmerking neemt, dat de bedeelden in het hertogdom Limburg hieronder niet begrepen zijn en dat onderscheidene instellingen in gebreke gebleven zijn om het aantal harer bedeelden op te geven.

Wel is waar kan dit getal eenigzins verminderd worden uit hoofde sommigen, die geregeld onderhouden worden, ook tijdelijke ondersteuning van eenige andere instellingen genieten en dus dubbel worden opgegeven; maar hier staat tegenover, dat natuurlijk het getal bedeelden door bijzondere liefdadigheid, die toch ook het pauperisme helpen daarstellen, geheel onbekend is. Het verschijnsel van zulk een groot getal bedeelden, dat steeds toeneemt in een land, dat zooveel hulpbronnen bezit als het onze, verdient, onzes erachtens, ernstige overweging.

Wij komen tot een ander belangrijk punt.

Om te beoordeelen, welke reuzenschreden reeds bij ons op den weg der wettelijke liefdadigheid gedaan zijn, dient, dat de gezamenlijke subsidien der burgerlijke gemeenten en provincien in 1847 reeds eene som van f 2,755,777.12 bedragen hebben, en dat alleen over dat jaar de gemeente-subsidien f 236,841.38½ meer bedragen hebben dan het vorig jaar, waarvan het natuurlijk gevolg geworden is, — hetwelk ook in andere landen is ondervonden — dat de bijzondere liefdadigheid is afgenomen, daar volgens het verslag over het jaar 1847 de gewone vrijwillige bijdragen en inschrijvingen met ⅛ zijn verminderd.

De subsidien der burgerlijke gemeenten zijn in Zuidholland gestegen tot eene som van f 660,174.98, de omslagen in Friesland tot f 469,046.

In deze laatste provincie is sinds jaren — en zoo als de Commissie vermeent een gevolg van de wet van 18 November 1818, — eene armen-taks in den vollen zin van het woord in werking.

Vele klagten worden onder den druk dier belasting aangeheven, waarom het zeer belangrijk zoude geweest zijn, in dit verslag eene opgave te vinden van de jaarlijksche verhooging dier belasting over een tijdvak der laatste tien jaren; waarop wij in een volgend verslag blijven hopen.

Zeer karig is het verslag in de opgave der omstandigheden, waaraan de vermeerdering van armoede, die zooveel regtmatige bezorgdheid voor de toekomst opwekt, is toe te schrijven. De Regering schijnt op dit punt slechts sobere en onvolledige inlichtingen van de collegien der Gedeputeerde Staten in de verschillende provincien te hebben bekomen, ofschoon men dan toch verwachten mogt, dat het onderzoek naar de bron der armoede een der eerste pligten en zorgen dier collegien, ieder in het zijne, moest uitmaken.

Als oorzaken van de toenemende armoede worden, buiten de bovengemelde duurte der levensmiddelen, in het district Veluwe en de provincie Zuidholland opgegeven:

1°. de mindere schaamte bij de lagere klassen om onderstand te vragen; — welk treurig verschijnsel zich echter niet tot die streken bepaalt, maar ook overal elders waargenomen wordt;

2°. een gebrekkig stelsel van bedeeling;

3°. voor Overijssel de minder gunstige gang der fabrieken; — maar welke omstandigheid zich voornamelijk tot een enkel fabriek-district beperkt.

Wij meenen den twijfel te mogen opperen, of het wel behoedzaam is, dat in dit regerings-verslag het gevoelen van de Gedeputeerde Staten van Zuidholland overgenomen is, dat de fabrieken door stoom gedreven, aanleiding zouden geven tot vermindering van handenarbeid, en daardoor ongunstig op het getal behoeftigen zouden werken. Wij laten daar, dat Gedeputeerde Staten niet tevens het bewijs van de vermindering van handenarbeid door de fabrieken met stoom geleverd hebben, wat trouwens door de ondervinding weêrsproken wordt; wij kunnen ook hier in geen betoog treden, hoe door deze fabrieken vele geriefelijkheden voor den geringen man goedkooper worden, en hoe de aanwending der stoomkracht de mededinging onzer inlandsche nijverheid met de vreemde alléén mogelijk maakt; — maar het komt ons eenigzins gevaarlijk voor, om zulke begrippen in een officieel verslag op te nemen; waardoor aan de geringe klasse eene vijandige stemming tegen de stoom-

Verslag omtrent den staat van het Armwezen over 1847.
(Verslag der Commissie.)

fabrieken konde ingeboezemd worden; waarut in andere landen zulke schromelijke verstoringen der rust en vergrijp tegen den eigendom zijn voortgevloeid.

Staat het uwe Commissie vrij eenigermate de onvolledige opgave van de oorzaken der toenemende armoede aan te vullen, dan gelooven wij daaronder te moeten opnemen:

1°. de toenemende bedelarij, die door vele stedelijke besturen met de armbesturen, ten koste van het platte land, zoo al niet bevorderd, dan toch ongelukkend wordt toegelaten; terwijl de kosten, die aan de verpleging der bedelaars in de kolonien van Weldadigheid verbonden zijn, en de gemakkelijkheid waarmede zij uit de gestichten dier kolonien hun ontslag bekomen kunnen, groote hinderuissen aan de uitroeijing der bedelarij, die groote bron van armoede, in den weg stellen;

2°. het toenemend misbruik van sterken drank;

3°. het gebrek aan een genoegzaam godsdienstig onderwijs voor de geringere standen;

4°. eene toenemende prostitutie in de groote steden;

5°. het bestaan van vele belemmeringen voor de ontwikkeling van onze nijverheid, zoo als: de onverdeeldheid van een groot gedeelte van onzen bodem, het novale tiendregt, de druk van vele belastingen, gelijk de accijns op den turf, de belasting op de dienstboden, de stedelijke octrooijen enz.

Wij meenen verder te moeten opmerken, dat door de Regering en de collegien der Gedeputeerde Staten geheel is voorbijgezien, eenig onderzoek te doen naar den verschillenden aard van het beroep of bedrijf waarin men meer in het oog loopend de armoede ziet ontstaan en toenemen; zulk eene wetenschap kan in vele opzigten tot practisch nut leiden, inzonderheid indien men ooit tot een vast stelsel van volksopvoeding in Nederland wilde geraken, en men er ernstiger op bedacht wilde zijn, dan tot nog toe het geval geweest is, om de verwaarloosde en schamele jeugd in onze steden voor een nuttig ambacht op te leiden, dat hun in de maatschappij een genoegzaam bestaan verzekerde.

Wij vleijen ons, dat deze aanmerking voor de Regering voldoende zal zijn, om over dit gewigtig punt zooveel mogelijk nader onderzoek in het werk te stellen en de uitkomsten daarvan in het volgend verslag mede te deelen. Reeds zoude het op zich zelf belangrijk zijn, die beroepen en bedrijven te leeren kennen, waaraan het meerendeel der verpleegden in de kolonien van Weldadigheid zich vóór hunne verpleging aldaar gewijd hadden.

Het verslag treedt vervolgens in meer algemeene beschouwingen over de onderscheidene soorten van instellingen, en bevat ook hieromtrent vele wetenswaardige bijzonderheden.

Aangaande de diakonien kan men als uitkomst mededeelen, dat in den regel gemis aan verstandhouding en gemeenschappelijk overleg tusschen haar en de burgerlijke armbesturen bestaat, wat ook in vele gemeenten ten opzigte van het burgerlijk bestuur gezegd zal kunnen worden.

De wijze van bedeeling, die door de diakonien gevolgd wordt, is ook zeer uiteenloopend; dit geldt niet alleen den aard van den onderstand, maar ook het personeel der bedeelden. In Zuidholland, waar het aantal bedeelden steeds toenemend is, wordt geklaagd dat in de groote steden onderstand verleend wordt aan personen, die hem niet volstrekt behoeven, waardoor aan de luiheid niet zelden voedsel wordt gegeven. Van vele zijden wordt in die provincie het verlangen te kennen gegeven, dat de verpligtingen en de bevoegdheid der diakonien met juistheid worden afgebakend, daar op vele plaatsen botsingen van allerlei aard plaats grijpen. Geheel overeenstemmend met het door uwe Commissie geuite gevoelen, meenen de Gedeputeerde Staten in dat gewest de aanleidende oorzaak daarvan te vinden in het stelsel van subsidien, waardoor niet zelden de burgerlijke besturen te veel magt over de diakonien willen uitoefenen, zich hierbij beroepende op bestaande wets-bepalingen; terwijl deze daarentegen aan hare onafhankelijkheid eene te groote uitgebreidheid geven, vooral zigtbaar in de weigering van sommige, om bouwstoffen te leveren tot het opmaken der jaarlijksche verslagen.

Ook leidt de gemakkelijkheid, waarmede de armbesturen en diakonien maar al te dikwerf en aanhoudend subsidien uit de kassen der burgerlijke gemeenten bekomen konden, op vele plaatsen tot achteloosheid in de bedeeling.

Daar men ten opzigte der diakonien meestal op een geheel zuiver kerkelijk gebied staat, zullen zich de bemoeijingen der Regering hier niet veel verder kunnen uitstrekken, dan de hoofdbesturen der verschillende kerkelijke genootschappen op het hoog belang opmerkzaam te maken, dat er in gelegen zoude zijn, om algemeene voorschriften voor het bestuur der diakonien, ieder in het zijne, daar te stellen, ten einde veelvuldige botsingen en ongeregeldheden te voorkomen.

Met de burgerlijke of algemeene armbesturen is het anders gelegen, en ofschoon ook hier eene te ver gedrevene centralisatie zoude schaden, en hun een zelfstandig beheer moet gewaarborgd blijven, zoo zoude toch de Hooge Regering haren invloed kunnen aanwenden, om het vele nuttige en doeltreffende, dat bij sommige algemeene armbesturen wordt aangetroffen, ook door andere te doen navolgen.

Het blijkt niet uit het verslag, of de Regering op deze meer middellijke wijze tot regeling van de zaak van het armwezen werkzaam is en haren invloed bezigt.

De werking der algemeene armbesturen in Friesland wordt in dit verslag als nadeelig voor de beoefening der bijzondere liefdadigheid voorgedragen, zigtbaar in de mindere opbrengst der collecten, daar de armbesturen, steeds vertrouwende op de voorziening in de tekorten door hoofdelijke omslagen, de mate en hoedanigheid der bedeeling niet in behoorlijke evenredigheid tot de beperktheid dier giften stellen. Hier zien wij dus uit eene gelijksoortige oorzaak, als in Zuidholland, dezelfde kwade gevolgen voortvloeijen.

Wij behoeven wel niet te doen opmerken, hoe deze strekking der algemeene armbesturen in Friesland, welke het natuurlijke gevolg eener armenbelasting is, eene gevaarlijke toekomst voor deze, in zoovele opzigten gezegende provincie voorbereidt, en hoe dringend aldaar eene spoedige verandering in het stelsel der armenverzorging, onder en met behoorlijke overgangs-maatregelen, noodig wordt.

Weinig komt in dit verslag over de gecombineerde armbesturen voor; over het nut van dergelijke combinatien valt voor 's hands alzoo nog geen bepaald oordeel te vellen, hoewel dit punt een nader onderzoek allezins waardig is.

Het aantal genootschappen welke aan schamele armen onderstand verleenen, en waaronder voornamelijk vereenigingen van vrouwen en meisjes uit den hoogeren stand verstaan worden, die bulpbetoon aan vlijtige armoede verleenen, is steeds toenemende.

Het verslag der Regering treedt in vrij uitvoerige mededeelingen omtrent de gods- en gasthuizen met inbegrip der weeshuizen, waardoor de statistieke kennis van deze belangrijke instellingen hier te lande op eene in vele opzigten bevredigende wijze aangevuld wordt. Gaarne zoude men echter hebben gezien, dat hierbij tevens eene opgave ware gedaan van de hoegrootheid der onroerende goederen in het bezit dier liefdadige gestichten, daar eene meerdere uitbreiding van grondeigendom nadeelig op den landbouw en de inkomsten der schatkist zoude kunnen werken, en de Regering dus op deze aangelegenheid een steeds wakend oog behoort te houden.

Wij achten het ook hier minder gepast in herhaling van al hetgeen in het verslag omtrent de gods- en gast- en weeshuizen wetenswaardigs wordt medegedeeld, te treden; maar bij de strekking, welke men aan meerdere oorden bespeurt om werkhuizen voor de armen op te rigten, is ons belangrijk voorgekomen wat hierover door de Gedeputeerde Staten van Friesland, waar dusdanige werkhuizen bestaan, wordt berigt. De toestand der in dat gewest bestaande werkhuizen is niet gunstig, luidt het hier, zoodat de Gedeputeerde Staten de deugdelijkheid der geheele instelling in twijfel twekken. Velen worden thans uitgelokt zich in de armenhuizen te begeven, ten einde op eene gemakkelijke wijze onderhoud en voedsel te erlangen. Een groot deel der arbeidende klasse lijdt nadeel door de inrigtingen, welke, ten koste van de nog onbedeelden, handen leveren tot werk, hetwelk verrigt moet worden om verdiensten te verkrijgen ter bestrijding van de kosten der instelling. Menig arbeidsman heeft ter plaatse, waar een armenhuis aanwezig is, in den zomer gebrek aan werk, vervalt langzamerhand tot armoede, en eindigt met een deel van de bevolking van het armenhuis uit te maken. — Deze ongunstige uitkomsten heeft men ook in andere landen bekomen, en zijn uit den aard der zaak niet weg te nemen, al kan men ook enkele voorbeelden aanhalen, dat deze werkhuizen gewenschter uitkomsten opgeleverd hebben, zoo als ook in Friesland het geval schijnt te zijn.

Wat nu belangt de instellingen van weldadigheid der tweede hoofdsoort, die welke ten doel hebben om het getal der armen te verminderen, hiertoe worden gebragt de scholen tot onderwijs, de werkscholen, de gestichten voor doofstommen, het gesticht voor blinden, de werkplaatsen voor liefdadigheid, de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid en het genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.

Gevoegelijk zoude ook hieronder gebragt moeten worden het genootschap tot afschaffing of wering van het misbruik van sterken drank, dat in de laatste tijden eene niet onaanzienlijke uitbreiding gekregen heeft, reeds in vele plaatsen zijnen gezegenden invloed doet gevoelen en allezins de hooge belangstelling van de Regering en het edele deel der natie waardig is.

Wij wenschen der Regering tevens in bedenking te geven, of de hier vermelde instellingen niet gepaster in twee klassen verdeeld konden worden, waarvan de eene meer zedelijk en de andere meer stoffelijk op de vermindering der armoede werkt?

Met genoegen ontwaart men, dat het aantal instellingen dezer

tweede hoofdsoort steeds toenemende is en thans 2462 bedraagt, wat 40 meer dan in het vorig jaar beloopt. Verblijdend is het voorzeker in ons land zoovele scholen aan te treffen, grootendeels uit bijzondere liefdadigheid ontsproten, waar de armoedige jeugd eene kostelooze opleiding ontvangen kan; maar het blijft nog eene belangrijke vraag, of op deze en daarmede in rang gelijkstaande en opvolgende scholen aan de jeugd, en dit wel op eene stelselmatige wijze, niet meer regelen van zuinigheid, werkzaamheid en in het algemeen eenvoudige beginselen van huishoudkunde, die in den behoeftigen stand geheel ontbreken, konden worden ingeprent, dan tot nog toe het geval geweest is, en of hierop bij de reorganisatie van ons lager onderwijs niet bijzonder moet worden gelet?

Wilde uwe Commissie in eene beschouwing treden van de meeningen der verschillende collegien van Gedeputeerde Staten over het armwezen in het algemeen, dan zoude zij de gewone grenzen van een rapport verre overschrijden; niettemin mag zij de aanmerking niet onthouden, dat deze beschouwingen bij de wettelijke regeling van het armwezen, die dagelijks meer en meer behoefte wordt, hare nuttigheid kunnen hebben, als behelzende sommige wenken die behartiging verdienen.

Onder de instellingen der derde hoofdsoort, ten doel hebbende voorkoming der armoede, bekleeden onze banken van leening eene eerste plaats.

Zeer wordt in dit verslag de gunstige werking van het besluit van den 31sten October 1826, n°. 132, geroemd. Zonder dit ten opzigte van éénige banken te willen betwisten, vermeent echter de Commissie, dat de verbeteringen, welke in de wetgeving van andere landen in het stelsel der banken van leening daargesteld zijn, ook *algemeen* hier zouden kunnen en behooren te worden ingevoerd, en wel inzonderheid de verbinding van eene spaarkas aan deze banken, waardoor de beleeners bij kleine gedeelten hunne panden kunnen lossen, en de kapitalisatie van het jaarlijksch batig slot, ten einde een vast fonds te bekomen, tot bestrijding der administratie-kosten en successivelijke vermindering der interesten, die voor de kleine panden nog 12 tot 16 per cent beloopen, wat natuurlijk zeer drukkend voor den geringen beleener is.

De Commissie betwijfelt verder, of de aangelegenheid dezer banken niet uit haren aard en wegens haar overwegend belang een onderwerp van wetgeving moest uitmaken, in plaats van geregeld te worden door Koninklijke besluiten, en acht het hoogst wenschelijk dat hieromtrent spoedig eene wets-voordragt mogt worden aangeboden.

Bij deze gelegenheid mag men niet onopgemerkt laten, dat hier te lande, gedurende het tijdperk waarover dit verslag loopt, nog geene enkele hulpbank was opgerigt, zoo als men die in Engeland en Ierland aantreft, en waar deze instelling op de nijverheid en de werkzaamheid van de kleine burgerij eenen bijzonder gunstigen invloed uitoefent en in zeer korten tijd eene verbazend snelle uitbreiding gekregen heeft.

Voor zoover ons bekend is, is ook ten onzent onlangs eene proef genomen om eene hulpbank op te rigten, en wel te Middelburg; waaromtrent de Regering in het volgend verslag ongetwijfeld eenig berigt zal mededeelen.

Men gelooft, dat de algemeene denkwijze over het hooge nut om het stelsel van hulpbanken over dit geheele land uit te breiden, genoegzaam voorgelicht is. Op twee achtereenvolgende landhuishoudkundige congressen heeft men het wenschelijke hooren betoogen, om den stand van den kleinen landbouwer, die zich meer en meer op onze heidegronden en in de veenkolonien ontwikkelt en uitbreidt, door hulpbanken te gemoet te komen, ten einde te beletten dat deze stand, die ook meerendeels van de aardappelenteelt leeft, in eene Ierlsche bevolking ontaarde; doch men stuit hier op de moeijelijkheid, om deze banken op te rigten, zonder dat aan haar, even als in Engeland door eene parlements-acte is geschied, bij de wet het regt tot kosteloos geding voeren, en vrijstelling van zegel-, registratie- en griffie-regten worden toegekend.

Nopens den toestand der zieken- en begrafenisbussen luidt het verslag der Regering minder gunstig, daar het aantal deelnemers sinds 1845 met 14,000 is verminderd. Gaarne wil men erkennen, dat de minder gunstige toestand van sommige fabrieken op de deelneming nadeelig gewerkt heeft; maar de gemakkelijkheid om zonder opoffering van eigen bijdragen van wege den armenstaat begraven te worden en verpleging in geval van ziekte te bekomen, mag hier onder de oorzaken van het voormeld verschijnsel mede gelden.

In Gelderland, Zuidholland en Utrecht wordt over het beheer der bussen geklaagd; de Regering is evenwel, en niet ten onregte, huiverig om hier tusschen beide te treden, en deze bussen aan wettelijke of reglementaire bepalingen te onderwerpen, daar deze instellingen buiten de Regering zijn ontstaan en de bestuurders daarvan aan de verantwoordelijkheid onderworpen zijn, die uit de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek over lastgeving voortvloeijen.

Niettemin zouden in die plaatsen, waar billijke en langdurige klagten over dat beheer bestaan, door de zorg en onder het toezigt der plaatselijke besturen, nevenbussen kunnen worden opgerigt, mits men ook hier niet tot het subsidien-stelsel vervalle en daardoor den aard dezer instelling bederve. In zulke gevallen dienen de plaatselijke besturen meer door zedelijken invloed te werken.

De toestand der spaarbanken is in de laatste jaren niet vebeterd; haar kapitaal en het getal inleggers zijn verminderd.

Ten gevolge van de plotselinge daling der effecten in 1836, moesten verschillende spaarbanken met groot verlies liquideren; daardoor werd het vertrouwen op deze instellingen geschokt, dat zich tot nog toe niet hersteld heeft.

Daar de bloei der spaarbanken grootendeels afhangt van den hoogen of lagen stand der effecten, en hierin vele dobbering wegens den geschokten politieken toestand van Europa te voorzien of althans mogelijk is, schijnt het voorbeeld door de stad Arnhem gegeven, om de ingebragte gelden te waarborgen, ook voor andere steden navolging te verdienen.

De Regering bejammert het, dat over het algemeen de ambachtsman van de spaarbanken, oorspronkelijk en in de eerste plaats ten zijnen behoeve ingesteld, te weinig gebruik maakt, en als men daar nu bij in aanmerking neemt, dat duizende ambachtslieden in den zomer ruime verdiensten hebben, maar zich des winters tot de armenkassen en commissien tot uitdeeling van spijzen en brandstoffen vervoegen, dan doet zich hier *het gemis aan eene zedelijke politie der armenbesturen over hunne bedeelden* op eene treffende wijze gevoelen.

Hier ten slotte van haar rapport gekomen, meent uwe Commissie als uitkomst harer beschouwingen te mogen opgeven, dat de toestand van ons armwezen allezins ongunstig is; dat de bestaande middelen tot voorkoming en bestrijding der armoede niet voldoende zijn, of niet doeltreffend genoeg werken; dat de steeds aangroeijende menigte hulpbehoevenden en hulpvragenden een bedenkelijk verschijnsel voor de toekomst oplevert, indien niet door krachtdadige middelen het kwaad in zijnen voortgang gestuit wordt.

Hiertoe is de gezamenlijke en vereenigde werking van de Hooge Regering, de plaatselijke besturen, de verschillende armbesturen, mitsgaders van alle liefdadige instellingen en philanthropische genootschappen noodig.

Godsdienstige, zedelijke en stoffelijke hulpmiddelen zijn, als zij ieder op zich zelf werken, niet voldoende om eenen kanker te beteugelen, die aan de beste levenskrachten van den Nederlandschen Staat blijft knagen; alle deze hulpmiddelen, in Nederland zoo overvloedig voorhanden, zullen tot elkander in een schoon en naauw verband behooren te treden.

Uwe Commissie stelt derhalve voor: dat de Kamer haren dank aan de Regering betuige voor de meer dan gewone zorg, door haar aangewend om alle bescheiden en opgaven, die tot meerdere statistieke kennis van ons armwezen kunnen leiden, te verzamelen en in dit verslag neder te leggen;

om tevens haar leedwezen te kennen te geven, dat in dit verslag, bij overvloed van materiele opgaven, geenerlei mededeeling voorkomt van al zoodanige uitkomsten, waartoe de overweging daarvan het Gouvernement ter voorbereiding van de aanstaande en gewigtige wetgeving op het armwezen gebragt heeft; en

om eindelijk bij de Regering haren wensch te doen blijken, dat, zoo mogelijk, reeds in den aanvang der volgende zitting dezer Kamer, aan haar eene nieuwe wetgeving op het armwezen in geheel deszelfs omvang moge worden voorgesteld.

Aldus vastgesteld bij de Commissie, den 12den September 1849.

Van Heloma.
Van der Heijde.
Groen van Prinsterer.
Lotsy.
Sloet tot Oldhuis.

[XLIII. 5.]

MEMORIE VAN BEANTWOORDING *van het Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp, regelende de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.*

De Regering, het Verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende het Ontwerp

van Provinciale Wet zullende beantwoorden, zal ook hier met stilzwijgen voorbijgaan alle onaangename uitdrukkingen en onverdiende miskenningen, in dat verslag op meer dan ééne plaats voorkomende. Zij heeft bij de beantwoording der vragen, door den heer *Groen van Prinsterer* tot haar gerigt, duidelijk aangetoond, dat zij, in de omstandigheden die plaats grepen en binnen het korte tijdsbestek haar gegund, alles heeft verrigt wat met redelijkheid van haar kon worden verlangd, zelfs verwacht. Onbevooroordeelde beoordeelaars zullen haar regt doen wedervaren, ook zonder dat zij zich op nieuw verdedigt.

Voor anderen, die niet verlangen te worden overtuigd, zijn alle verdere redeneringen onvruchtbaar.

Het werk dat zij ook hier levert, kan gemakkelijk uit de hoogte en magtspreukig worden veroordeeld; maar de uitkomst van den toets, waaraan het werd onderworpen, bewijst, naar het inzien der Regering, dat die veroordeeling niet regtmatig is.

De Regering stelt daarom dat alles gereedelijk ter zijde, om zich, ter vervulling harer roeping, bij uitsluiting met de zaak zelve bezig te houden. Zij wil gaarne gebruik maken van de voorlichting die dit verslag aanbiedt; en zij beijvert zich, om van dit gemeen overleg ter verbetering van haar aangeboden ontwerp van wet al dat nut te trekken, wat hare overtuiging kenmerkt als wenschelijk voor dit belangrijk onderwerp.

De bedoeling van het 5de van de additionnele artikelen der Grondwet kan niet twijfelachtig zijn. De grondwetgever wilde het tijdstip der uitvoering van de gewijzigde Grondwet zooveel mogelijk vervroegen. Hij liet het daarom aan de Regering niet over, het tijdstip voor het ontwerpen en indienen van de voornaamste der door die Grondwet gevorderde wetten te kiezen, maar schreef zelf voor, in welke eerstvolgende zittingen der Staten-Generaal die voorstellen van wet moeten worden *voorgedragen*. Meer dan dit *kon*, *wilde* hij niet doen. Daardoor bereikte hij zijn oogmerk.

Aan het voorschrift voor de tegenwoordige zitting gegeven, heeft de Regering, in spijt van alle tusschengekomen en gewigtige belemmeringen, getrouw voldaan.

De reden waarom bij het aangeboden ontwerp van provinciale wet geenerlei gevolg is gegeven aan de omtrent gelijkluidende bepalingen der kieswet door de Tweede Kamer gemaakte bedenkingen, is hieraan toe te schrijven, dat, toen het ontwerp van eerstgemelde wet ter aanbieding in gereedheid was, het verslag wegens de kieswet nog een onderwerp uitmaakte van overweging.

Derhalve moest *of* de provinciale wet worden aangeboden zoo als die was ontworpen, *of* hare aanbieding worden vertraagd, tot dat een besluit zou zijn genomen omtrent het gevolg aan de op de kieswet gemaakte aanmerkingen te geven.

Dit laatste zou vertraging in het aanbieden hebben doen ontstaan; en daarom is tot het eerste besloten, met het voornemen om in tijd en wijle, wanneer het verslag der Tweede Kamer nopens de provinciale wet zou zijn ontvangen, in dit wets-ontwerp al zoodanige veranderingen te maken, als nader in de kieswet zouden zijn gebragt. Dit is, zoo als nader blijken zal, nu geschied en daardoor aan het verlangen der Kamer ten deze zooveel mogelijk gevolg gegeven.

Aan de bedenking door twee afdeelingen ontleend uit de bewoordingen waarin het opschrift der 1ste afdeeling van het IVde hoofdstuk der Grondwet is vervat, is te gemoet gekomen, door het aannemen van eene andere indeeling der onderscheidene bepalingen van dit wets-ontwerp. Die indeeling zal nu zijn als volgt:

TITEL I.
Van de Provinciale Staten.
HOOFDSTUK I.
Van de zamenstelling.
AFDEELING I.
Van het getal der leden.
AFDEELING II.
Van de verkiezing.
Onder-afdeeling 1.
Van de vereischten der kiezers, de kiezerslijsten en de rondzending der stembriefjes.
Onder-afdeeling 2.
Van de kiezers-vergaderingen.
AFDEELING III.
Van de vereischten om tot lid van de Provinciale Staten te worden benoemd.
AFDEELING IV.
Van de onvereenigbaarheden.
AFDEELING V.
Van den tijd van zitting.
HOOFDSTUK II.
Van de vergaderingen en beraadslagingen der Provinciale Staten.
HOOFDSTUK III.
Van de magt der Provinciale Staten.

TITEL II.
Van de Gedeputeerde Staten.
HOOFDSTUK I.
Van de zamenstelling.
AFDEELING I.
Van het getal der leden.
AFDEELING II.
Van de onvereenigbaarheden.
AFDEELING III.
Van den tijd van zitting.
HOOFDSTUK II.
Van de vergaderingen, beraadslagingen en de magt der Gedeputeerde Staten.

TITEL III.
Van den commissaris des Konings in de provincie.

TITEL IV.
Van den griffier der Staten.

TITEL V.
Algemeene en overgangs-bepalingen.

De geuite meening, dat het kiesregt ter benoeming van leden, zoo van de Staten-Generaal als van de provinciale en plaatselijke besturen, bij ééne en dezelfde wet zou hebben moeten worden geregeld, kan de Regering niet deelen. Zij gedraagt zich dienaangaande aan hetgeen zij als reden, waarom dit niet kon geschieden, bij de aanbieding van het eerste ontwerp van kieswet heeft gezegd, namelijk dat het verkiezingswerk voor de provinciale en plaatselijke besturen zich moet regelen, onder anderen, naar de tijdstippen waarop de leden van die besturen zullen aftreden.

Die tijdstippen moeten bij de provinciale en gemeente-wetten worden bepaald; en uit dien hoofde kon niet in aanmerking komen om, afgescheiden van die twee wetten, al wat het kiesregt betreft, in één wets-ontwerp te zamen te brengen.

De Regering acht het bovendien wenschelijk (en dit bewoog haar in de tweede plaats tot eene afzonderlijke behandeling), dat ieder dezer wetten een volledig geheel vorme; dat alle vergissing en moeijelijkheid in de toepassing worden voorgekomen, die veelal uit verwijzingen van de eene naar de andere wet voorspruiten, en dat de duidelijkheid en bruikbaarheid dezer wetten daardoor winnen.

Dat dit ontwerp geene beginselen zou bevatten is eene ongegronde beschuldiging. Zij die deze beschuldiging uiten, verlangen dat bijv. zal worden omschreven, wat door *provinciaal belang*, *provinciaal huishouden* enz. moet worden verstaan. Doch deze verliezen uit het oog, dat zoodanige voorwerpen òf niet kunnen òf niet behoeven te worden omschreven; vooral dat zoodanige omschrijvingen in eene wet niet te huis behooren.

Even ongegrond is het vewijt, dat het ontwerp niet, of ten minste niet behoorlijk, is uitgewerkt. Misschien is dat opstel te uitvoerig; maar zeker zal men daarin al de beginselen en bepalingen vinden, die, door den aard van het onderwerp, in deze wet worden gevorderd, zoo als uit het onderzoek van het opstel zelf zal blijken.

Na deze opmerkingen gaat de Regering over tot de beantwoording der aanmerkingen op het wets-ontwerp zelf in het midden gebragt.

Considerans.

Aan de hieromtrent gemaakte bedenking is voldaan, door den considerans in te rigten als volgt:

» Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de zamen-
» stelling en de magt van de Provinciale Staten door de wet
» moeten worden geregeld;"

Art. 1. — I. Bij het aangeboden gewijzigd ontwerp van kieswet is, om de daarvoor aangevoerde reden, het beginsel der verdeeling van iedere provincie in kiesdistricten behouden.

Andere kiesdistricten voor de benoeming der leden van de Provinciale Staten daar te stellen, dan voor die van de verkiezing der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, wordt niet raadzaam geacht.

De meest mogelijke eenvoudigheid is ook hier wenschelijk. Het vormen van dubbele kiesdistricten vordert dubbelen arbeid; arbeid die niet gemakkelijk is te verrigten. Die moeijelijkheid in de zamenstelling zal vermeerderd worden door moeijelijkheden in de toepassing, en voor de kiezers zelven zijn daaruit verwarringen te vreezen.

Het wenschelijke van afzonderlijke kiesdistricten is dus verre van bewezen. Noodzakelijk zijn zij niet. Het is daarom alleronraadzaamst daartoe te besluiten.

Het is mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat zich bij de verschillende verkiezingen partijen zullen vormen, en deze elkander op dit veld zullen bestrijden. De Regering kan dat niet weren. Zij moet daarbij lijdelijk blijven. Maar zij zou vreezen door voor

elke dezer verkiezingen een afzonderlijk veld af te bakenen, het vormen en strijden van die partijen te bevorderen. En ook om deze reden kan zij tot het vormen van die afzonderlijke kiesdistricten niet besluiten.

Zij meent integendeel van de onderstelling te mogen uitgaan, dat de kiezers hunne roeping wel zullen begrijpen, en, van het gewigt hunner keuze doordrongen, naar eigene overtuiging en niet door de inblazing van anderen voortgestuwd, of als werktuigen van aanvoerders, zullen handelen; en dan is het onverschillig hoe de kiesdistricten zijn gevormd.

Het vormen van die districten zal, op enkele uitzonderingen na, altijd vorderen dat meerdere gemeenten worden te zamen gevoegd, en daaruit moet van zelf voortvloeijen de vermenging van verschillende bestanddeelen.

Dezelfde redenen, die bij het beantwoorden van het verslag omtrent de kieswet zijn aangevoerd, ten betooge dat aldaar de kiesdistricten niet door de wet behooren te worden daargesteld, pleiten er ook voor, om voor de benoeming der leden van de Provinciale Staten de kiesdistricten niet door de wet zelve te doen vaststellen.

Dat behoort tot de uitvoering der wet. Omstandigheden kunnen daarin na weinig tijds verandering vorderen.

De ondervinding kan gebreken aanwijzen. De verbetering moet mogelijk zijn, ook zonder verandering der wet.

II. Voor de bepaling van het getal der leden van de Staten is metderdaad de bevolking tot grondslag genomen, zoo als dit is betoogd bij de memorie van toelichting.

Hier is dus dezelfde grondslag gevolgd, die bij de Grondwet is aangenomen ter bepaling van het getal leden der Staten-Generaal.

Voor de provinciale vertegenwoordiging is die grondslag op eenen ruimen voet genomen, omdat de Provinciale Staten-vergadering tevens kies-collegie is voor de Eerste Kamer, en een voor de provincie wetgevend collegie uitmaakt.

Aan het verlangen dat door de wet worde bepaald dat, telkens na verloop van zekere jaren, eene nieuwe volkstelling zal moeten plaats hebben, is metderdaad voldaan door art. 169 van het aangeboden ontwerp van gemeente-wet, waarin verwezen wordt naar de algemeene volkstelling, die telke tien jaren volgens de bestaande voorschriften moet plaats vinden.

III. Op dit oogenblik kan het geen punt van overweging uitmaken, of de provincie *Drenthe* hetzij geheel bij éene, hetzij gedeeltelijk bij meerdere aangrenzende provincien zou moeten worden gevoegd.

In dit wets-ontwerp behoort te worden uitgegaan van de verdeeling des Rijks in provincien, zoo als die thans bestaat.

Oud HOOFDSTUK II.

Dit hoofdstuk is nu vervangen door afdeeling II, hoofdstuk I, titel I.

De daarin vervatte bepalingen zijn, zooveel de aard der zaak dit toeliet, ingerigt overeenkomstig den inhoud van het *gewijzigd* ontwerp van kieswet.

Art. 2. Aan de gemaakte bedenking is voldaan, door het in dit artikel gebragte 4de lid, houdende dat men om kiezer te zijn, *in de provincie zijne woonplaats moet hebben, en ten minste gedurende het laatste jaar, aan het vaststellen of herzien der kiezerslijsten voorafgegaan, moet gehad hebben.*

Op de twee gedane vragen wordt geantwoord:

ad 1um, dat de Grondwet voor de kiezers van de provinciale vertegenwoordiging alleen eenen census vordert binnen dezelfde grenzen, die voor de kiezers van de algemeene vertegenwoordiging zijn bepaald; en dus, naar het oordeel der Regering, een andere census voor de kiezers van de leden der Tweede Kamer, een andere voor de kiezers der leden van de Provinciale Staten zou kunnen worden gevorderd.

De Regering ziet daarvoor evenwel geene afdoende reden, vooral geene noodzakelijkheid. Zij acht het wenschelijk voor beide denzelfden census vast te stellen, om dezelfde redenen, die haar deden besluiten, voor beide verkiezingen dezelfde kiesdistricten aan te nemen;

en *ad 2um*, dat bij den census ten deze de provinciale belastingen niet behooren te worden bijberekend, eensdeels, omdat in art. 123 der Grondwet dezelfde directe belastingen moeten geacht worden te zijn bedoeld, die men in art. 76 op het oog heeft gehad; en anderdeels, omdat de Provinciale Staten ook de leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal benoemen, en, uit dit oogpunt, de kiezers voor de Provinciale Staten medewerken tot daarstelling van de algemeene vertegenwoordiging.

Door de bovenvermelde bepaling omtrent het ingezetenschap en de voorafgaande inwoning in de provincie, is nu de in art. 3 van het wets-ontwerp gebragte bepaling, houdende dat de volgens de kieswet opgemaakte kiezerslijsten mede voor de verkiezing der Provinciale Staten zouden dienen, niet meer bestaanbaar.

Er zullen thans afzonderlijke kiezerslijsten voor de provinciale verkiezingen moeten worden opgemaakt.

Uit dien hoofde zijn in bijgaand gewijzigd wets-ontwerp de daartoe benoodigde bepalingen onder artt. 3 tot 30 opgenomen.

Ook hier heeft de Regering het wenschelijk bevonden, in deze wet zoo min mogelijk tot bepalingen der kieswet te verwijzen, om de reden boven aangevoerd.

Daarom is ook in art. 2 niet meer naar art. 1 der kieswet verwezen, maar de inhoud van dat artikel in deze wet opgenomen.

Art. 32 (oud *art.* 5). De Regering houdt het daarvoor, dat, even als dit bij de kieswet (art. 31) is voorgesteld, almede ten aanzien der verkiezing van de leden der Provinciale Staten, de aanwijzing der *onder-kiesdistricten* aan Gedeputeerde Staten behoort te worden overgelaten. Het betreft hier een punt van uitvoering der wet, dat moet geacht worden tot hunne taak te behooren.

Bepaalde regels bij de wet aan te geven voor de daarstelling der onder-kiesdistricten, is niet wel mogelijk. De eenige algemeene regel ten deze in het oog te houden, is *het gerief der kiezers.* Die regel is in dit artikel vermeld, en dat gerief moet uit de plaatselijke gesteldheid worden afgeleid, en ook naar plaatselijke omstandigheden worden gediend.

Art. 34 (oud *art.* 7). Hieraan is voldaan door de verandering van *derden* in *vierden* Dingsdag.

Art. 44 (oud *art.* 15). De 3*de* alinea van het *oude* 15de artikel is nu weggelaten.

Wanneer de bedoelde twijfel mogt ontstaan bij de *herstemming*, zal zich dus alles tot de vermelding van de plaats gehad hebbende omstandigheid in het proces-verbaal bepalen; en het alsdan, naar aanleiding van art. 69 dezer wet, aan de Provinciale Staten zijn overgelaten, om te beslissen, of de gedane verkiezing al of niet geldig is te achten.

Art. 52 (oud *art.* 23). Dit artikel is zoodanig gewijzigd, dat, naar men vertrouwt, alle twijfel omtrent de bedoeling zal ophouden.

Art. 53 (oud *art.* 24). Nimmer zullen er meer dan *twee* stemmingen plaats hebben. De meening van het tegendeel is ontstaan, doordien verzuimd was in het oud art. 15, aan het einde der 2de alinea, ook art. 22 *oud* aan te halen.

Dit is nu in het *nieuwe* 44ste artikel hersteld, door aanhaling in hetzelve van art. 51 (nieuw).

Art. 55 (oud *art.* 26). Aan deze aanmerking is voldaan door de wijziging van het slot van dat artikel.

Art. 57 (oud *art.* 28). De aanleiding tot deze bedenking is weggenomen, door invulling in de 1ste alinea van art. 56 (oud art. 27) van het woord *schriftelijk.*

Art. 58 (oud *art.* 29). — *Ad 2um.* Het wordt niet voldoende geacht, voor de leden der Provinciale Staten slechts gewone meerderjarigheid te vorderen. Op dien leeftijd is men wel bevoegd zijne eigene zaken te beheeren; maar ook nog maar zoo even van de voogdij ontslagen, aan zich zelf overgelaten, en bekwaam om zich te verbinden. Men treedt dan eerst het werkdadig leven in. Om tot het beheer der aangelegenheden van de provincie te worden geroepen wordt meer gevorderd. Daarom is het eigenaardig dat een hoogere leeftijd worde vereischt, waarop men in den regel eenige ondervinding en daardoor meerder rijpheid van oordeel en geschiktheid tot behandeling van gewigtige zaken geacht mag worden te hebben verkregen.

Voor het lidmaatschap der Staten-Generaal worden 30 jaren gevorderd. Vijf en twintig voor het lidmaatschap der Provinciale Staten is vooral niet te veel.

Ad 3um. De Regering vermeent zich te moeten vereenigen met het gevoelen van die leden der Tweede Kamer, welke het behoud dezer bepaling wenschelijk oordeelen.

Ook op de militairen zal het bepaalde bij het 3de lid van dit artikel van toepassing zijn.

Art. 59 (oud *art.* 30). — *Ad 2um.* De Regering is van oordeel, dat de woorden: *Onzen commissaris*, behooren te worden behouden, als beter passend in de zamenstelling van de wet, die met de inleiding een geheel uitmaakt, waarin de Koning, na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal, bepaalt wat regt zal zijn.

Ad 3um. Daar art. 63 der wet op de regterlijke organisatie, ingevolge het 3de additionnele artikel der Grondwet, voorloopig nog van kracht blijft, zal de uitsluiting der leden van de provinciale geregtshoven moeten worden behouden.

Ad 5um. Naar aanleiding van de gemaakte bedenking, is het woord *bezoldigd* weggelaten, zoodat de betrekking van *alle* beambten bij het provinciaal bestuur onvereenigbaar zal zijn met die van lid der Provinciale Staten.

Ad 6um. Door » ambtenaar belast met het beheer der provinciale fondsen", werd alleen bedoeld de betaalmeester in de hoofdplaats der provincie.

Deze algemeene omschrijving der titulature was in het wets-ontwerp opgenomen voor het mogelijke geval, dat in vervolg van tijd aan die ambtenaren een andere titel wierd gegeven.

Ten einde echter de bedoeling te verduidelijken, is nu gesteld: *ambtenaar belast met het ontvangen en uitgeven der gelden van de provincie.*

Regeling der zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

Wat betreft de verdere uitsluiting van het lidmaatschap der Provinciale Staten, die met eenigen aandrang zijn ter sprake gebragt, wordt opgemerkt, dat de uitsluiting van de districts-commissarissen, zoo die er zijn, en van de burgemeesters, niet raadzaam wordt geacht. Deze ambtenaren zijn, door hunne verkregen ondervinding, het meest in staat om bijv. verordeningen die in het belang der provincie worden voorgesteld, met vrucht te beoordeelen. Er is dus geene genoegzame reden om te verbieden dat zij, wanneer het vertrouwen der kiezers hen tot het lidmaatschap der Staten roept in de vergadering der Staten zitting nemen, en voor het welberadene van die keuze moet alle vrees zwichten voor den invloed van den commissaris des Konings, aan welken zij zouden blootstaan; eene vrees die daarteboven geen redelijken grond heeft.

Tot de betrekking van lid der Gedeputeerde Staten kunnen zij niet worden toegelaten; daarvan worden zij ten allen overvloede in dit wets ontwerp uitdrukkelijk uitgesloten.

Voor de uitsluiting der ingenieurs van den waterstaat, in dienst der provincie, of door de provincie bezoldigd, van het lidmaatschap der Provinciale Staten, is in het verslag generlei grond aangevoerd. Naar het gevoelen der Regering bestaat daarvoor ook geen reden.

Eindelijk is nog gewezen op de uitsluiting sub *a* van art. 4 van het reglement omtrent de zamenstelling der Staten; zij betreft hen *die in dienst zijn of pensioen genieten van eenige vreemde mogendheid, buiten de bewilliging des Konings.*

In het eerste gedeelte dezer bepaling voooziet art. 9, n°. 2, van het Burgerlijk Wetboek. Volgens dat artikel *verliezen zij, die buiten toestemming des Konings zich in vreemde krijgsdienst begeven, of openbare bedieningen aannemen, welke door eene vreemde regering zijn opgedragen*, de hoedanigheid van Nederlander. Deze hoedanigheid wordt in het voorgaande artikel dezer wet voor het lidmaatschap der Provinciale Staten gevorderd. En alzoo kunnen zij, die zonder toestemming des Konings eene vreemde mogendheid, hetzij in den krijg, hetzij op eene andere wijze, dienen, geene leden eener Nederlandsche Provinciale Staten-vergadering zijn.

Van gepensionneerden door eene vreemde mogendheid behoeft niet te worden gesproken. Want die gepensionneerden bekleedden de betrekkingen in buitenlandsche dienst, ter zake waarvan zij hun pensioen genieten, òf zonder òf met bewilliging des Konings. In het eerste geval zijn zij niet verkiesbaar, omdat zij geene Nederlanders zijn. In het laatste geval zijn zij Nederlanders, en bestaat er geene reden om hen van het lidmaatschap der Staten uit te sluiten. Gepensionneerden dienen den vreemdeling niet meer. Zij kunnen leden zijn der Staten-Generaal: waarom zouden zij geene leden mogen wezen van de Staten der provincie, in welke zij hunne woonplaats hebben?

Art. 60 (oud *art.* 31). — *Ad alin.* 2 *en* 3. Hieraan is voldaan, door verandering van het woord *voorschreven* in: *den eersten*, en van het woord *verzwagering* in: *zwagerschap.*

Een artikel in soortgelijken zin als art. 5 van het reglement omtrent de zamenstelling der Staten, wordt niet noodig geoordeeld, omdat de regelen, voorgeschreven bij het Burgerlijk Wetboek over de woonplaats, beslissen.

Art. 63 (oud *art.* 34). — *Ad alin.* 1. Art. 79 der Grondwet bepaalt, wie tot leden der Tweede Kamer *verkiesbaar* zijn.

Art. 78 der Grondwet zegt, dat de leden der Eerste Kamer moeten behooren tot de hoogst aangeslagenen in de rijks-belastingen; en dat het getal dezer hoogst aangeslagenen, waaruit zij worden gekozen, in elke provincie zòò wordt bepaald, dat op iedere drie duizend zielen één, die tevens de overige vereischten bezit om lid dezer Kamer te zijn, verkiesbaar is.

Dit laatste artikel stelt een vereischte vast, dat van veranderlijke omstandigheden afhangt. Dat vereischte wordt gevorderd op het oogenblik der verkiezing, getoetst aan de omstandigheden van dat oogenblik. Het is dus geen *doorgaand* noch *voortdurend* vereischte.

Anders is het gesteld met de vereischten voor het lidmaatschap der Provinciale Staten gevorderd: en daarom leest men ook in het voorgaande artikel in deze wet: *Om lid van de Provinciale Staten te kunnen zijn, moet men* enz.

Te regt treft men dus hier deze 1ste alinea in dat artikel aan, en mist men die bepaling in de kieswet betrekkelijk de leden der Eerste Kamer.

Ad alin. 2. Aan deze bedenking is voldaan, door invulling der woorden: *in de laatste vergadering van die zitting.*

Art. 64 (oud *art.* 35). Dit artikel is nu ingerigt overeenkomstig het kenbaar gemaakte verlangen.

Art. 66 (oud *art.* 37). Ten gevolge der gemaakte aanmerking, is dit artikel nu ingerigt als volgt:

» De Staten vergaderen in de plaats waar het bestuur der » provincie is gevestigd.

» In buitengewone omstandigheden kan door Ons eene andere » plaats daartoe worden aangewezen."

Art. 67 (oud *art.* 38). De bedoeling, waarmede dit artikel in de wet was gesteld, strekte om den dag te bepalen, waarop de, ter vervulling zoo van gewone als van buitengewone vacatures benoemde leden der Staten zouden kunnen optreden, dat is, hunne verkiezing gevolg kan gewinnen.

Door de verandering nu, in de redactie gebragt, heeft de Regering zich beijverd die bedoeling duidelijk te doen uitkomen. Daardoor zal tevens de schijnbare strijd vervallen, die tusschen dit artikel, zoo als het aanvankelijk was ontworpen, en art. 69 (oud art. 40) zou hebben kunnen geacht worden te bestaan.

Art. 68 (oud *art.* 39). — *Ad alin.* 1. De bijvoeging der woorden: *zonder stem te hebben in de vergadering*, is overbodig.

Uit de vergelijking van art. 115 (oud art. 81) met dit artikel blijkt reeds dat de commissaris des Konings niet bevoegd is in de vergadering der Provinciale Staten mede te stemmen; maar daarenboven bevat het 2de lid van art. 137 der Grondwet daaromtrent eene zòò stellige bepaling, dat geenerlei twijfel dienaangaande kan worden gevoed.

De Regering acht de aanmerkingen op de 2de alinea van dit artikel gemaakt, verre van aannemelijk.

Art. 137 der Grondwet bepaalt: *dat de Koning in alle provincien commissarissen aanstelt met de uitvoering zijner bevelen en met het toezigt op de verrigtingen der Staten belast;* en dat artikel laat daarop volgen: *Deze commissarissen zitten voor in de vergadering der Staten en in die der Gedeputeerde Staten en hebben stem in laatstgemeld collegie.*

De Grondwet wil dus uitdrukkelijk, dat geene vergadering der Staten noch der Gedeputeerde Staten gehouden worde, in welke geen commissaris des Konings voorzit, die toezigt houdt op de verrigtingen der Staten.

Dat voorzitterschap in die vergaderingen is alzoo geenszins een persoonlijk privilegie, door art. 137 der Grondwet bepaaldelijk en uitsluitend aan den commissaris des Konings toegestaan zoo als, zeer ten onregte, in het Verslag wordt gezegd; maar het is een regt der Kroon, ter vervulling van de verpligting om toezigt te houden op de verrigtingen der Staten.

Even groot is de dwaling van datzelfde verslag, wanneer daarin verder wordt gezegd: » In de gevallen van ontstentenis of ver» hindering van den persoon des commissaris in de provincie, » om in de vergadering der Staten voor te zitten, treedt de verga» dering in het gewone regt van iedere vergadering, om zelve » haren voorzitter te benoemen, zoodat noch de Koning bevoegd » is eenen voorzitter te benoemen, noch de commissaris des » Konings of het collegie van Gedeputeerde Staten er eenen mogen » aanwijzen. Het regt der vergadering, waaraan eene grond» wettelijke bepaling voor een bepaald geval derogeert, keert, bij » ontstentenis van dat geval, tot haar terug."

De Regering acht deze redenering te zijn in lijnregten strijd met de Grondwet. Volgens haar, is geene vergadering der Staten of Gedeputeerde Staten wettig, die niet is voorgezeten door eenen commissaris des Konings, — mag die commissaris geen oogenblik in de provincie ontbreken.

Komt dus de benoemde commissaris in de provincie te sterven, zoo moeten er voorzieningen worden getroffen, dat dadelijk een ander zijne plaats inneemt en zijne taak vervult. Is hij afwezend of door ziekte of andere omstandigheden verhinderd zijne taak te vervullen, dan moet òf de Koning òf hij zelf in de waarneming zijner pligten voorzien; en voor het geval dat de omstandigheden noch het een noch het ander toelieten, moet de wet die voorziening treffen.

Op dat beginsel rust de bepaling in dit artikel voorgedragen.

Het eenige dat de Regering kan toegeven is, dat ingeval de commissaris des Konings buiten gelegenheid is geweest zijnen plaatsvertreder uit de leden der Gedeputeerde Staten te kiezen, het oudste lid der Gedeputeerden, krachtens de bepaling der wet, als waarnemende commissaris zal optreden. De Regering had in dat geval de keuze aan de Gedeputeerden uit hun midden willen overlaten, opdat deze den geschiktste daartoe zouden kunnen kiezen. Zij kan zich ook vereenigen met de benoeming van den oudste door de wet.

Art. 69 (oud *art.* 40). De Regering deelt het gevoelen, dat de tegenwoordigheid des persoons, over wiens geloofsbrief wordt gehandeld, de vrijheid der beraadslaging belemmert, en acht het daarom niet raadzaam dit artikel te veranderen.

Art. 71 (oud *art.* 42). Stellig voor te schrijven, dat de Staten jaarlijks twee gewone zittingen, één in den zomer en één in den winter, zullen moeten houden, wordt niet geraden geoordeeld, *deels* omdat het hier of daar ligtelijk zou kunnen gebeuren, dat er geene werkzaamheden voor dusdanige winter-vergadering zouden zijn; *deels* ook omdat het, uit hoofde van plaatselijke omstandigheden, niet verkieslijk is, den leden der Staten zonder noodzakelijkheid de verpligting op te leggen tot het houden eener gewone bijeenkomst in den winter.

Om echter aan het geuit verlangen zooveel mogelijk te voldoen, is nu in dit artikel de bepaling gebragt, dat, *wanneer Gedepu-*

teerde Staten het noodig oordeelen, zij bepalen kunnen, dat eene tweede gewone zitting zal worden gehouden, die op den eersten Maandag in December wordt geopend.

Ad alin. 1. Uit hoofde van evengemelde, bij art. 71 gemaakte facultative bepaling, is het volstrekt noodig het voorschrift der *bijeenroeping* voor de tweede gewone vergadering in de wet te behouden. Doch ook ten aanzien der eerste gewone vergadering is dat voorschrift behouden, omdat het nuttig is en omdat het tot den werkkring van den commissaris des Konings behoort, de leden tot die vergaderingen op te roepen, zoowel omdat hij voorzitter van die vergaderingen is, als omdat hij zorgen moet voor de uitvoering der wetten in de provincie.

De woorden: *met toestemming van den voorzitter*, en: *bij volstrekte meerderheid van de door deze laatsten uitgebragte stemmen*, zijn nu uit dit artikel weggelaten.

Art. 73 (oud *art.* 44). De termijn van *acht* dagen is veranderd in *veertien*.

De weglating der 2de alinea is niet aannemelijk gekeurd. Daaruit zou voortvloeijen, dat de zittingen der Staten buiten mate werden gerekt, en het onderscheid tusschen gewone en buitengewone vergaderingen der Staten werd verijdeld.

Art. 74 (oud *art.* 45). De verandering der woorden: *door Onzen commissaris in de provincie*, in de woorden: *door den voorzitter*, kan niet worden toegegeven, omdat art. 137 der Grondwet vordert, dat dit door den genoemden commissaris geschiede. De geopperde zwarigheid blijkt ook niets te wegen, want die commissaris des Konings mag niet ontbreken. Zoo de aangestelde commissaris gestorven, afwezend of verhinderd is, treedt een ander in zijne plaats op. Deze is dan waarnemende commissaris des Konings in de provincie, en als zoodanig zit hij in de vergadering voor, en opent en sluit dezelve in naam des Konings.

Artt. 75, 77, 78, 79 *en* 80 (oud *art.* 46). Naar aanleiding der gemaakte opmerking, is in dit wets-ontwerp de woordelijke inhoud der grondwets-artikelen, in het *oude* art. 46 aangehaald, overgenomen.

De opneming dezer bepalingen wordt voor de volledigheid der wet noodig geacht.

De Regering acht zich niet bevoegd, ook ten opzigte der Provinciale Staten te bepalen, dat zij niet geregtelijk vervolgbaar zullen zijn wegens de adviezen, door hen in de vergadering uitgebragt.

Dit voorregt is in de Grondwet alléén aan de leden der Staten-Generaal gegeven, en wordt voor geene uitbreiding vatbaar gehouden. Daarteboven is het standpunt dier leden geheel verschillend van dat der leden van de Provinciale Staten, en moet dus hier de reden geacht worden te ontbreken, waarom dat voorregt daar is verleend.

Oud *art.* 47. Dit artikel is ingetrokken.

Art. 86 (oud *art.* 48). Deze bepaling wordt te belangrijk geacht, om aan het reglement van orde te worden overgelaten.

Art. 88 (oud *art.* 50). — *Ad alin.* 1. Er wordt niet opgegeven waarom de redactie van dit gedeelte van het artikel minder juist zou zijn. Daarom kan het gebrek, dat daarin mogt zijn gelegen, doch door de Regering niet is ontdekt, niet worden verbeterd.

Aan de *tweede* bedenking is voldaan door invulling der woorden: *hunner echtgenooten of*.

Ad alin. 2. De uitzondering of het voorbehoud, op dat verbod vroeger in de stedelijke reglementen gemaakt, wordt nu niet meer voldoende geacht, sedert artt. 56 en 57 Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering bepaalden, dat al de kosten, in regten aangewend, door de in het ongelijk gestelde partij worden gedragen.

HOOFDSTUK III.

(Oud AFDEELING V.)

Bij den aanvang dezer afdeeling geeft het verslag eene aanwijzing van de verschillende, onderling scherp onderscheidene betrekkingen, waarin het collegie der Provinciale Staten moet worden gadegeslagen; noemt deszelfs rijksmagt en provinciale magt; geeft van ieder dezer eene nadere omschrijving; wijst nog eene derde betrekking der Staten aan; en verwijt het ontwerp in deze afdeeling het ongenoegzaamst van alle te zijn, door niets daarvan te hebben opgenomen.

Bij soortgelijke aanmerkingen is het der Regering veelal, en bijzonder hier ter plaatse, voorgekomen, dat het ruime veld van beschouwingen, dat de wet aan hem aanbiedt, die het onderwerp kent en doorgrondt, dezen dikwijls verleidt om die wet, die elk punt slechts even aanduidt en noemt, mager en schraal te vinden, en uit het oog doet verliezen dat zij, aan den wijden kring zijner denkbeelden voldoende, in de leer van een stelsel zou zijn overgegaan, eene commentarie zou bevatten, wel aangenaam om te lezen, wel duidelijk en geschikt om den lezer geheel op de hoogte des onderwerps te brengen, maar, bij al deze goede eigenschappen, één en wel eene voorname missende, die van aan de vereischten eener goede wet te beantwoorden. Om goed te zijn, moet de wet zich uitsluitend bepalen bij het opgeven, op de kortst mogelijke wijze, van stellige voorschriften, en zich van alle beschouwingen der zaak, theoretische ontwikkeling en leerstellige bepalingen onthouden. Slechts aan hem, die de wet interpreteert, blijft het overgelaten om tot de aanwijzing en ontwikkeling der beginselen en stelsels op te klimmen, die niet bij name door den wetgever genoemd zijn, maar daarom niet minder aan de wet ten grondslag liggen en in haar zijn vervat.

Zoo nu is het ook met dit wets-ontwerp gelegen. Dat geene der betrekkingen, waarin de Provinciale Staten voorkomen, en welke in het verslag zijn aangeduid, is voorbijgezien, bewijzen de in de verschillende artikelen dezer afdeeling aangewezen onderwerpen, en meer wordt, naar het oordeel der Regering, in de wet niet vereischt. Zij heeft zich, wat de indeeling aangaat, aan het plan der Grondwet gehouden en dat gevolgd door eerst van de zamenstelling, en daarna van de magt der Staten te handelen. Zij heeft dat te eerder gedaan, omdat, zoo zij eene indeeling had aangenomen, hier in dit verslag opgegeven, de bepalingen betrekkelijk de voorwerpen der magt van de Provinciale Staten uit hunne verschillende eigenschappen voortvloeijende, gesplitst en die gesplitste deelen op verschillende plaatsen behandeld zouden hebben moeten worden. Men denke hierbij aan de begrootingen, alsmede aan de reglementen.

De bepalingen der artt. 141 en 142 der Grondwet zijn in dit ontwerp met stilzwijgen voorbijgegaan, omdat daaraan het noodige gevolg is gegeven in het aangeboden ontwerp van gemeente-wet.

Van de bepalingen van artt. 192 en 193 der Grondwet is in dit wets-ontwerp geen bijzonder gewag gemaakt, omdat zij, zoo als zij bij de Grondwet zijn vastgesteld, genoegzaam zijn om volledige uitvoering te erlangen.

Art. 90 (oud *art.* 52). Het wordt niet uitvoerbaar geacht in de wet regels en bepalingen aan te wijzen, waarnaar beoordeeld zou moeten worden, wat al of niet tot het provinciaal huishouden behoort; en dat het de bedoeling van art. 131 der Grondwet zou zijn, dat de wet die regels en bepalingen zou stellen, kan de Regering daaruit niet lezen.

Het ontwerp heeft eenige bepaalde onderwerpen aangewezen, die stellig tot het provinciaal huishouden behooren. Omtrent het overige moet de aard der zaak beslissen. Niet anders deed art. 68 der Staatsregeling van 1801. Daarin is evenmin een spoor te ontdekken van aanwijzing van regels ter beoordeeling van hetgeen al of niet provinciaal huishouden is. Inderdaad mag het verwondering baren, dat men, terwijl hier het stellen van algemeene regels en het opnoemen van bepaalde onderwerpen tegenover elkander staan, juist nu men het eerste verlangt, als voorbeeld een artikel citeert, hetwelk het laatste doet.

Art. 91 (oud *art.* 53). De reglementen en verordeningen zullen, zoo als zij zijn aangeboden, eenvoudig goed- of afgekeurd moeten worden, en niet onder wijziging kunnen worden goedgekeurd.

Dit is het stellige inzigt der Regering, en ligt duidelijk in de bewoordingen, waarin het artikel is ontworpen.

Omtrent het geven eener bepaalde omschrijving van al hetgeen onder *provinciaal belang* zou kunnen worden verstaan, gedraagt men zich aan het bij het voorgaand artikel gegeven antwoord.

Aan den wensch, om hierbij te bepalen, dat de provinciale reglementen en verordeningen » alleen onderwerpen kunnen be» treffen, noch door eene wet, noch door eenen algemeenen maat» regel van bestuur geregeld" en dat » zij hunne kracht verliezen, » zoodra hunne onderwerpen door de wet of eenen algemeenen » maatregel van bestuur geregeld worden", is door de wijziging van dit artikel voldaan, terwijl aan het uitgedrukt verlangen naar eene bepaling, gelijk aan art. 88 der Belgische wet, het nieuw artikel 92 te gemoet komt.

Art. 93 (oud *art.* 54.) Niet zeldzaam zijn de gevallen, waarin het van gewigt is, op daden, waarop bij het Strafwetboek of andere wetten geene straffen zijn gesteld, die in het belang der provincien te bedreigen. Behalve dat de ondervinding dit rijpelijk leert, laat het zich aanstonds uit de onloochenbare omstandigheid verklaren, dat eene daad op de eene plaats soms, als onschadelijk, straffeloos kan worden toegelaten, en op eene andere, als hoogst gevaarlijk of nadeelig, eene gestrenge bedreiging vordert.

De Regering is daarom van oordeel, dat de hier aan de Staten gegeven bevoegdheid moet blijven bestaan.

Zeer dikwijls is in het verslag op de Belgische provinciale wet gewezen. Bijzonder viel het daardoor in het oog, dat ook in die wet (art. 85) aan de provinciale raden de bevoegdheid is toegekend, om bij de door hen te maken reglementen boete en gevangenisstraf te bedreigen.

Tot voorloopige in-beslag-neming behoort bij deze wet geene bevoegdheid te worden gegeven, evenmin als dit in een Wetboek van Strafregt behoort te worden opgenomen. Daartoe is de eenige eigenaardige plaats in een Wetboek van Strafvordering voorhanden, vermits het behoort tot de middelen die gebezigd worden om van

het corpus delicti te doen blijken en later met vrucht de verbeurdverklaring te doen uitspreken.

De Regering ziet geene reden, waarom van de wet van den 6den Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 12) melding zou behoeven te worden gemaakt. Integendeel heeft zij deze bepalingen, begrenzende de bevoegdheid tot het opleggen van straffen, hier opgenomen, eensdeels om de volledigheid dezer wet te bevorderen en anderdeels opdat die wet van 6 Maart 1818, voor zooveel de Provinciale Staten betreft, zou kunnen vervallen.

Art. 80 (oud *art.* 55). Dit artikel is nu overgebragt in het IIIde hoofdstuk, handelende *over de vergaderingen en beraadslagingen der Provinciale Staten.*

Soortgelijke bepalingen, als voorkomen in art. 57 der Belgische provinciale wet, behooren tot het in art. 87 dezer wet vermelde reglement van orde.

Art. 81 (oud *art.* 56). Dit artikel, en de volgende artt. 82 tot 85 (*oud* artt. 57 tot 60) zijn mede naar het IIIde hoofdstuk, waar zij te huis behooren, overgebragt.

Zij worden van te veel belang geacht, om aan een reglement van orde te worden overgelaten. Ook is het nuttig dat zij voor al de provincien van gelijken inhoud zijn. Dit is eene reden te meer, om ze in de wet op te nemen.

In art. 81 (*oud* art. 56) zijn de verlangde veranderingen gemaakt.

Art. 83 (oud *art.* 58). De Regering kan niet toegeven dat deze bepaling te streng zou zijn. Het betreft hier geene vergadering van kiezers, maar van Provinciale Staten, waar voor de moeijelijkheden, die zij in eerstgemelde zou kunnen opleveren, geene vrees kan bestaan. De bedoeling is buitendien dat deze beslissing zal plaats vinden vóór en zonder dat de briefjes geopend worden, in welk geval men onkundig blijft of het bevonden verschil in getal al dan niet van invloed is op de bepaling der meerderheid.

Art. 94 (oud *art.* 61). De opsomming van de onder de negen nummers gebragte onderwerpen moet als eene enunciative nomenclatuur worden beschouwd, omdat het mogelijk is, dat in vervolg van tijd zou kunnen worden bevonden, dat nog andere uitgaven onder de hier bedoelde kosten van het bestuur der Staten, voor zooveel het rijksbestuur is, zouden moeten worden begrepen.

Ad 1um. De Regering deelt de hier vermelde *tweede* meening, volgens welke op de provinciale begrooting alleen die uitgaven moeten worden gebragt, die *enkel* provinciaal en huishoudelijk zijn.

Dit beginsel is bij het ontwerpen van dit artikel, gelijk vertrouwd wordt, stiptelijk in het oog gehouden, en daardoor alleen kan aan de Grondwet worden voldaan, die niet geacht moet worden het woord *enkel* in art. 129 zonder bepaalde reden te bevatten. De Regering heeft dan ook in hare beantwoording van het verslag der dubbele Kamer van de Staten-Generaal betreffende de herziening der Grondwet, op bladz. 2, het gevoelen voorgestaan, dat door dat woord alles van deze tweede begrooting wordt geweerd wat niet enkel, dat is zuiver, tot de provinciale huishouding behoort. Voor deze grondwettige uitdrukking moeten, naar de Regering meent, alle in het verslag genoemde redenen van billijkheid en regtvaardigheid zwichten.

Ad 2um. De hier bedoelde bureau-geëmploijeerden zijn die, welke, naar de bij art. 109 *oud* (*nieuw* art. 137) gedane voordragt, door 's Konings commissaris in de provincie benoemd en uit 's Rijks schatkist betaald worden.

Ad 3um. De nadere regeling der reiskosten zal bij Koninklijk besluit plaats hebben. Dat besluit maakt thans een onderwerp uit van overweging en zal spoedig het licht zien.

Ad 6 um. Het antwoord, in het slot van de hieromtrent gemaakte aanmerking gegeven, nopens de reden waarom hier alleenlijk van de kosten van *gewoon* onderhoud wordt gesproken is juist.

Ad 8um. Onder deze kosten zijn die van het meubelen der woning van den commissaris des Konings niet begrepen. Zij zijn niet bij name vermeld, en kunnen onder de gebezigde uitdrukking zeker niet worden gebragt.

Art. 95 (oud *art.* 62). De Regering acht het:

1°. onuitvoerlijk om vooruit te gissen, vooral te bepalen, welke de inkomsten en uitgaven zullen kunnen zijn van enkel provincialen aard, die zouden kunnen worden geboren. Daarom heeft zij zich daaraan ook niet gewaagd; hare opsomming zou nimmer volledig kunnen zijn, en de onvolledigheid der opsomming doet haar nut geheel vervallen. Maar ook

2°. onnoodig, vermits de aard dezer inkomsten en uitgaven moet aanwijzen, dat zij uitsluitend behooren tot het provinciaal huishouden, en daarom nergens anders dan op deze tweede begrooting geplaatst kunnen worden.

Ook de vergelijking van het voorgaande en volgende artikel komt, zoo het nog noodig is, te hulp om aan te toonen, welke inkomsten en uitgaven op deze tweede begrooting te huis behooren.

Ad alin. 1. De beide vragen, hier geopperd, meent de Regering ontkennend te moeten beantwoorden.

Wanneer bevonden wordt, dat sommige posten òf geheel òf gedeeltelijk niet kunnen worden toegelaten, of wel dat nieuwe posten daarop behooren te worden gebragt, wordt de begrooting aan de Staten teruggezonden, onder mededeeling der ontstane bedenkingen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen de begrooting te veranderen.

De ondervinding heeft geleerd dat het niet raadzaam is eenen termijn te bepalen, binnen welken de goedkeuring der begrooting moet worden verleend of geweigerd. Die begrootingen moeten door onderscheidene autoriteiten, ook door de Rekenkamer, worden onderzocht. De aanmerkingen daaruit voortvloeijende, leveren dikwerf stof tot onderzoek en briefwisseling op, en wanneer op die begrootingen belastingen worden voorgedragen tot dekking der uitgaven, zal de goed- of afkeuring van die begrootingen moeten worden opgeschort tot dat de bekrachtiging van die belastingen door de wetgevende magt is toegestaan of afgewezen.

Ad alin. 2. Het maken van modellen ter uitvoering eener wet behoort niet tot de taak van den wetgever zelven, maar wel van hem die met de uitvoering is belast. Daarom kan dan ook hier deze wet zich niet bezig houden met het voorschrijven van een model voor de provinciale begrooting. Ook zou dit, zoo het gebeurde, het ongerief opleveren, dat voor de minste verandering of uitbreiding van die begrooting, zoo de ondervinding de noodzakelijkheid daarvan aantoonde, de tusschenkomst van den wetgever daartoe zou moeten worden ingeroepen.

Het is alzoo eigenaardig, dat het geven der voorschriften voor de inrigting dezer begrooting aan den Koning worde overgelaten, gelijk dat in het nu gewijzigd artikel is geschied.

Art. 96 (63 oud). De Regering oordeelt dat de onder dit artikel gebragte posten zoodanig van elkander onderscheiden zijn, dat zij niet zou weten welke bijvoeging tot naauwkeuriger afbakening zou gevorderd worden.

Voorts kan zij het nut niet inzien van eene opsomming der wetten, waaruit de sub 2 genoemde uitgaven al voortvloeijen. Was eene volledige opsomming mogelijk, dan zoude deze zeker de beste aanwijzing zijn. Maar het zal wel geen betoog behoeven dat, hoeveel men daaronder ook bragt, het opgenoemde altijd slechts enunciatief zou zijn, gelijk dan ook het verslag voorzigtig slechts van eene *zooveel mogelijk volledige* opsomming gewag maakt. Men kan de *bestaande* wetten met de meeste naauwkeurigheid nagaan; maar waartoe die opgenoemd? Spoedig kan eene of meer derzelve zijn ingetrokken of komen te vervallen. En het artikel zou alras onvolledig worden, door het aannemen van nieuwe wetten, waaruit andere voor de provincie verpligte uitgaven voortvloeijen. De Regering heeft daarom ook nog gemeend zich van alle specificatie, als noodwendig onvolledig en daardoor zonder nut, te moeten onthouden, en zich bij de opneming der *genera*, gelijk in dit artikel geschied is, te moeten bepalen.

Art. 64 is vervallen.

Art. 97 (65 oud). Dit artikel zal nu luiden:

» De staat van begrooting van enkel provinciale en huishoude-
» lijke inkomsten en uitgaven, door Ons goedgekeurd zijnde,
» wordt, na voorafgegane kennisgeving, gedurende eene maand
» ter inzage van het publiek gelegd op de griffie van het provin-
» ciaal bestuur."

Het leggen van den staat van begrooting ter inzage van het publiek heeft geene andere bedoeling dan om die begrooting bekend te maken, en er is derhalve geene reden om dit reeds vóór de goedkeuring te doen. Ook daarom mag de hier aangeboden gelegenheid om van de begrooting kennis te nemen, als voldoende, en het verkrijgbaar stellen daarvan of plaatsen in een dagblad als overbodig worden aangemerkt.

Art. 98 (66 oud). Dit artikel zal nu aanvangen:

» Tot den bepaalden werkkring der Staten behoort onder ande-
» ren ook het raadplegen over en besluiten tot:"

Onder n°. 3 en 4 is het eerste woord *den* veranderd in *de*, en aan het slot van n°. 4 is bijgevoegd: » en het sluiten van dadingen dienaangaande".

Door de verandering van den aanhef van dit artikel is aan het bezwaar te gemoet gekomen, dat het artikel te uitsluitend zou zijn gesteld, en daardoor den werkkring der Provinciale Staten te bekrompen zou hebben getrokken. De Regering erkent dat dit artikel niet in den zin moet worden verstaan, als of bij dit en het voorgaande al de bemoeijenissen der Staten zich zouden bepalen; maar zij oordeelt de onder deze vier nummers aangewezen onderwerpen tot de meest gewigtige te behooren en zoodanige hoofdzaken te betreffen, dat de wetgever die niet ongenoemd moet voorbijgaan. Het denkbeeld om hier slechts te spreken van datgene, wat buiten den werkkring van Gedeputeerde Staten ligt, schijnt minder aannemelijk, omdat juist door de hier opgenomen meer speciale aanwijzing van hoofdpunten, wordt aangewezen wat in geen geval tot *dagelijksche leiding en uitvoering van zaken* kan worden gebragt, welke grondwettige, doch altijd min of meer onbepaalde uitdrukking nu juist eene scherpere afbakening erlangt.

1°. Den hier geuiten wensch naar algemeene regels heeft de Re-

HARMONIE TE GRONINGEN.

Regeling der zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs.)

gering zich minder goed kunnen verklaren. Bij de behandeling der ontwerpen van grondwets-herziening is het punt, of men iedere provinciale belasting ter bekrachtiging aan den algemeenen wetgever zou voorleggen, dan wel bij de wet algemeene regels vóór het uitschrijven dier belastingen zou vaststellen, in den breede overwogen. Het resultaat is geweest, dat het voorstel der Regering, waarbij het eerste beginsel werd omhelsd, is aangenomen. Deze vraag kan alzoo niet meer ter sprake worden gebragt. De toestemming der wetgevende magt is dus voor ieder geval vereischte, en daarmede moet van zelf alle vrees ophouden, dat er, uit gebrek aan zoodanige regels, op het gebied van den algemeenen wetgever zou kunnen getreden worden, of in strijd gehandeld met het algemeen belang. Het is juist de algemeene wetgever, die daartegen bij elk voorkomend geval zal waken en daardoor het vooraf stellen van iederen regel onnoodig maakt.

's Konings verpligting om de hem voorgedragen beslissingen ook dan ter bekrachtiging aan de Staten-Generaal aan te bieden, wanneer Hij die meent te moeten verwerpen, moet de Regering ten stelligste ontkennen. Zij acht die meening geheel buiten de letter der Grondwet gelegen, met hare bedoeling in strijd en, ook afgescheiden daarvan, op zich zelve volkomen onaannemelijk.

De Grondwet spreekt van geene voordragt door de Staten aan de wetgevende magt; van geene inzending aan den Koning ter indiening aan de Staten-Generaal; van geen onderwerpen aan de overwegingen van den algemeenen wetgever: maar maakt eenvoudig gewag van eene voordragt aan den Koning, onder bijvoeging, dat de belastingen de bekrachtiging door de wet vereischen. Het is alzoo de Koning aan wien de belasting wordt voorgedragen, — de Koning, die overweegt of Hij daaraan al dan niet zijne goedkeuring zal hechten, doch die, in het eerste geval — daar de belasting, om van kracht te zijn, ook de goedkeuring van den wetgever behoeft — een voorstel tot die bekrachtiging aan de Staten-Generaal doet.

Deze bedoeling van de Grondwet heeft de Regering, bij de eerste aanbieding dezer bepaling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, met dezelfde woorden uitgedrukt, en de bepaling is, hoe ook uit anderen hoofde bestreden, niet slechts onveranderd aangenomen; maar tegen de gegeven uitlegging is niemand opgekomen. » Deze belastingen" zeide de Regering » kunnen door » de Staten aan den Koning worden voorgedragen, *en op zijn* » *voorstel* bekrachtigd door de wet."

De Koning moet dus de bekrachtiging voorstellen, en daartoe zal wel in de eerste plaats vereischt worden, dat Hij er zich mede vereenigt.

En waartoe zou nu eene aanbieding aan de Staten-Generaal strekken, wanneer de Koning, die zelf een tak der wetgevende magt uitmaakt, zijne goedkeuring weigert, en het resultaat dus, hoe ook de Kamers mogen beslissen, altijd hetzelfde zijn zal: dat de belasting niet wordt ingewilligd? En hoe kan men zich voorstellen dat de Koning eene bekrachtiging zal komen vragen van iets, dat Hij verlangt dat niet zal worden bekrachtigd en daartoe vooruit bestemt? En hoe kan de Kamer tot zoodanige meening overhellen, die bij eene andere gelegenheid reeds verklaard heeft niet te kunnen aannemen dat de Regering een voorstel zou doen waarvan zij zich de keerzijde niet ontveinsde?

Buitendien heeft de Koning ten opzigte van zoodanige voorgedragene belasting twee betrekkingen te vervullen: de eerste, krachtens zijne uitvoerende magt in het belang der provincie; de tweede als deelhebbende aan de wetgevende magt in het belang des Rijks. In de eerste dezer betrekkingen beoordeelt Hij of de voorgedragene belasting voor de provincie zelve noodig en raadzaam is, en eerst dan, wanneer Hij die vraag bevestigend heeft beantwoord, kan en behoeft Hij er toe over te gaan, om diezelfde belasting aan de bekrachtiging der wetgeving te onderwerpen.

3°. Wanneer het den aanleg van werken ten nutte van meer dan ééne provincie betreft, moeten de betrokkene provincien zich onderling verstaan; dwingen kan de wetgever haar niet. Deze mag, tot wegruiming der bezwaren en hindernissen, die onmiskenbaar zich hierbij kunnen voordoen, geen inbreuk maken op het regt der provincien, om geheel zelfstandig, mits slechts binnen de perken der Grondwet blijvende, alles te doen en te laten wat zij nopens hare aangelegenheden zullen goedvinden.

Art. 99 (67 oud). Het woord *gecontrasigneerd* is veranderd in *medegeteekend.*

Art. 100 (68 oud). In plaats van: *worden door Ons geschorst*, leest men nu: *worden door Ons, binnen den termijn in art.* 136 *bepaald, geschorst.*

Ten opzigte der hier gemaakte bedenking, dat er geene uitvoering zou zijn gegeven aan de slotbepaling van art. 133 der Grondwet, gelooft de Regering te kunnen volstaan met op te merken, dat de Grondwet wel niet anders kan bedoeld hebben, dan dat, voor zooverre aan die schorsing of vernietiging zekere gevolgen zouden moeten verbonden worden, die door de wet zouden moeten worden geregeld. Die regeling blijft dus achterwege, waar van zoodanige gevolgen geene sprake kan zijn. En dat nu schijnt hier het geval, waar het de besluiten der Provinciale Staten geldt. Hier is eenvoudig eene te-niet-doening of schorsing noodig van hetgeen in strijd met de wet of het algemeen belang is besloten, en het blijft aan de Staten overgelaten om daarna de zaak te laten rusten, of tot het maken van andere reglementen of besluiten over te gaan. In dit artikel is dus geene uitvoering aan het slot van het gemelde grondwets-artikel gegeven, alleen omdat die hier ter plaatse niet te pas kwam. — In art. 94 daarentegen (thans 129), moest ook bij vernietiging van besluiten eene regeling der gevolgen daarvan plaats hebben, en zoo is dan ook daar aan het voorschrift der Grondwet uitvoering gegeven.

Er is hier alleen sprake van de besluiten der Provinciale Staten die geene goedkeuring behoeven, en daarom is dan ook dit artikel daarop alleen van toepassing.

Art. 101 (69 oud). Het 2de lid van dit artikel is vervallen.

Het voorschrift van dit artikel is een uitvloeisel van 's Konings regt, om de Staten-vergaderingen te doen openen en sluiten. De vergadering die na hare sluiting eene commissie achterlaat, met werkzaamheden belast, kan geacht worden zich door die commissie te perpetuëren, en dit kan zonder de Koninklijke goedkeuring geen plaats hebben, of men heft met de daad het vermogen van den Koning tot het doen sluiten der vergadering op.

Een andere grond van omzigtigheid ten deze ligt in de noodzakelijkheid, om naar den aard en de bevoegdheid dezer commissien onderzoek te doen, en die niet dan bij wezenlijke noodzakelijkheid toe te staan.

Ligtelijk toch zouden zij zich kunnen mengen in de attributen van Gedeputeerde Staten, en zou dus de Regering, zoo zij deze hare bevoegdheid van tusschenkomst verloor, niet bij magte zijn mogelijke inbreuken van die zijde op de bepaling van art. 136 der Grondwet te verhoeden.

Dat de gemeente- en andere besturen aan de hier bedoelde commissien de gevraagde inlichtingen zullen dienen te verschaffen, spreekt in den regel van zelf, maar dit bij uitdrukkelijke bepaling in de wet op te nemen, schijnt onnoodig.

Art. 102 (70 oud). Aan den in het verslag opgegeven grond voor een even getal leden van Gedeputeerde Staten, hecht de Regering daarom minder waarde, omdat het verholpen bezwaar toch dadelijk bij ziekte of andere verhindering van een lid zou terugkeeren. Daarenboven zou men bezwaarlijk tot het aannemen dier veranderde getallen willen overgaan, omdat men oordeelt dat aan verdere vermindering der leden niet te denken is, en eene vermeerdering, om de daaraan verbonden kosten, dient te worden vermeden.

Art. 103 (71 oud). Het 9de nommer zal nu aldus luiden: » dijkgraaf, lid of secretaris van een waterschap of polderbestuur."

2°. De algemeenheid der uitdrukking » militaire regterlijke » magt" laat, naar het oordeel der Regering, geen twijfel over, dat ook de auditeurs militair daaronder zijn begrepen, men zou anders eenvoudig van » het geregtshof" hebben gewaagd.

Bij de geuite meening dat de griffiers geene leden van de regterlijke magt zouden zijn, schijnt men over het hoofd te hebben gezien, dat de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie de griffiers overal onder de leden der regterlijke magt telt. Ten overvloede heeft men in de memorie van toelichting nog verklaard, dat de griffiers ook hier onder die leden worden gerangschikt.

5°. Het voornemen der Regering is geenszins de districts-commissarissen te behouden, en men heeft zich daarom in dit ontwerp van alle aanwijzing en regeling van een werkkring van zoodanige ambtenaren tusschen het provinciaal en het gemeentebestuur staande, onthouden; — dan daar zij op dezen oogenblik nog bestaan en de aard hunner betrekking hen zeer zeker van het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten moet uitsluiten, zoo konden zij hier niet wel ongenoemd blijven. Ook zou het mogelijk kunnen zijn, dat in eene enkele provincie het behouden van een of enkele districts-commissarissen onmisbaar wierd gekeurd; in welk geval zij provinciale ambtenaren zullen zijn, wier instructie door de Provinciale Staten wordt geregeld.

7°. Met » *instellingen*" zijn zoowel *openbare* als *bijzondere* bedoeld. De wet onderscheidt niet.

Tot het vaststellen van meerdere uitsluitingen heeft de Regering, die mede van oordeel is dat men daarin niet verder moet gaan dan volstrekt vereischt wordt, niet kunnen besluiten. Voor de in het verslag opgenoemde zag zij zoodanige volstrekte noodzakelijkheid daartoe niet in, te minder om de bepaling van art. 50, n°. 2 (oud), ten aanzien van advocaten en procureurs.

Art. 104 (72 oud). Dit artikel zal luiden:

» Onze commissaris in de provincie en de leden der Gedepu» teerde Staten, en deze onderling, mogen elkander niet nader » dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwager-

» schap bestaan; alles met gelijke uitzondering als in het *derde* » en *vierde* lid van art. 59 vermeld."

Art. 110 (78 oud). Voorschriften, hoe van het verzuim der leden in het bijwonen der vergaderingen zal kunnen blijken, zijn zoo geheel van reglementairen aard, dat men buiten de natuurlijke grenzen dezer wet zou meenen te gaan met die hier op te nemen. Natuurlijk zal dit verzuim het best uit presentielijsten blijken, welke dan ook reeds thans in de collegien van Gedeputeerde Staten worden gehouden. — De waarborg voor het juiste oordeel omtrent de wettigheid der redenen van afwezendheid, moet overigens daarin gezocht worden, dat, zoo van die wettigheid niet blijkt, de vervallenverklaring wordt uitgesproken en de weggeblevene mitsdien wel zullen zorgen dat die redenen, zoo zij bestaan, behoorlijk gestaafd worden.

De vervallen-verklaring is geene geringe straf, die de Regering schromen zou voor een korter verzuim dan van twee maanden te doen opleggen. Het voorstel, in het verslag gedaan, om die twee maanden in één maand te veranderen, zal dan ook wel in verband moeten worden beschouwd met het laatst voorgedragene bij dit artikel, om namelijk geene vervallen-verklaring, maar eene inhouding der jaarwedde uit te spreken; in welk voorstel de Regering heeft gemeend niet te moeten treden.

Aan hen die werkelijk zóó lang nalatig zijn gebleven in het vervullen hunner verpligtingen, moeten dergelijke bedieningen niet langer blijven toevertrouwd. Welk eene houding toch maakt een collegie van Gedeputeerde Staten, indien er onder zijne leden gevonden worden van wie het bekend is, dat zij eene geheele jaarwedde als straf voor verzuim in het nakomen hunner verpligtingen hebben verbeurd?

Art. 111 (79 oud). Door de hier verlangde bijvoeging zou men de straf te zwaar maken. Vervallen-verklaring schijnt eene genoegzame bedreiging.

Art. 112 (80 oud). Dit artikel zal nu aldus luiden:

» Zoodra één of meer leden van Gedeputeerde Staten in een der » gevallen verkeeren, in de artt. 110 en 111 vermeld, worden » zij door Gedeputeerde Staten in hunne betrekking geschorst, » en wordt met Onze goedkeuring eene buitengewone zitting der » Staten, des noodig, belegd om nopens de vervallen-verklaring » te beslissen."

Op dit artikel volgt nu een nieuw artikel (113), van dezen inhoud:

» Zoodra door buitengewone omstandigheid eene plaats in het » collegie van Gedeputeerde Staten openvalt, wordt de vergadering » der Staten binnen twee maanden, met Onze vergunning, » bijeengeroepen, om die plaats te vervullen."

Art. 114 (81 oud). Het 2de lid van dit artikel is nu vervallen.

De Regering is van oordeel, dat eene bekrachtiging van het reglement van orde door de Provinciale Staten niet te pas komt. Ieder collegie moet vrij zijn, om naar goedvinden zijn reglement van orde in te rigten. Dat regt moet ook aan Gedeputeerde Staten worden toegekend.

Voor de beantwoording der vraag, bij de 3de alinea in het verslag gedaan, zal men kunnen volstaan met op art. 97 (thans 132) te wijzen, waar, door verwijzing naar vroegere artikelen, in het bedoelde geval is voorzien.

Art. 115 (82 oud). De redenen voor het toekennen van eene beslissende stem aan den commissaris des Konings, zijn in de memorie van toelichting opgegeven en ontwikkeld, en gelden nog evenzeer bij de Regering om haar bij de voorgedragene bepaling te doen volharden. Er heeft hier dan ook niets buitengewoons plaats, noch is aan den commissaris des Konings eene buitensporige magt toegekend. Een president eener vergadering heeft meestal bij staking van stemmen eene beslissende stem. Het is de meest gebruikelijke wijze om zich uit deze moeijelijkheid in eene vergadering te helpen. Oneigenlijk qualificeert men daarom deze bepaling eene uitbreiding van het grondwettelijk voorschrift.

Het beginsel van art. 101 der Grondwet, dat bij het staken der stemmen, in eene voltallige vergadering, het voorstel geacht wordt niet te zijn aangenomen, kan wel gelden voor de Provinciale Staten, doch niet voor de Gedeputeerde Staten, vermits van deze laatsten handelingen worden gevorderd ter uitvoering van wetten, reglementen, verordeningen of bevelen des Konings welke niet kunnen achterblijven, en dit al ligt, zoo niet doorgaans het gevolg zou zijn, indien dat beginsel ook op de Gedeputeerde Staten wierd toegepast. Hierin ligt de grond voor de bepaling in dit artikel door de Regering voorgedragen, waartoe zij bevoegdheid heeft meenen te vinden in art. 136 der Grondwet.

Art. 117 (84 oud). Aanduiding van hoofdbeginselen van leiding en uitvoering van zaken acht men ondoenlijk, en met het oog op hetgeen boven bij art. 66 (thans 98) is geantwoord, en hetgeen mitsdien in de wet is opgenomen gebleven, gelooft de Regering al wat onder de uitdrukking: » *dagelijksche leiding en uit-* » *voering van zaken*" is begrepen, als genoegzaam afgebakend te kunnen aanmerken.

Art. 118 (85 oud). Uit dit artikel zijn nu weggevallen de woorden: » met de behoorlijke voorbereiding van al wat ter overweging en verdere behandeling in de vergadering der Provinciale » Staten moet worden gebragt."

Het artikel komt der Regering voor door zijne redactie zoowel op het 1ste als op het 2de deel van art. 130 der Grondwet te slaan, en zij gelooft dat eene nadere lezing de overtuiging daarvan aan de Kamer zal verschaffen. De wet kan onderwerpen aanwijzen, waaromtrent door de wet bemoeijenissen aan de Gedeputeerde Staten worden opgedragen. Dat is de zin van het artikel der Grondwet, en daarop slaat onmiskenbaar het tegenwoordig artikel door de algemeene uitdrukking: » uitvoering van » wetten, waarbij aan hen ambtsverrigtingen zijn opgedragen."

Regels en voorschriften voor de gevallen waarin de Gedeputeerde Staten administrative regtsmagt zullen moeten uitoefenen, kunnen hier niet worden gegeven. Iedere speciale wet, waarbij hun eenige administratief-regterlijke beslissing is opgedragen, zal ook de wijze moeten aanduiden waarop die beslissing zal moeten worden gegeven, en hoe men tot het geven dier beslissing zal geraken; en dat te meer, omdat zoodanige regtsmagt niet tot den eigenlijken werkkring van dit administrative collegie behoort, en hetzelve geacht moet worden bij uitzondering, door bijzondere wetten, in bijzondere gevallen, daartoe te worden geroepen. Daarom acht de Regering het eigenaardig dat deze wet van die regtsmagt zwijge, en de bijzondere regelen, daarvoor te stellen, overlate aan de bijzondere wetten die deze uitzondering in het leven roepen.

De laatste verandering of bijvoeging in dit artikel verlangd, acht de Regering onraadzaam, vermits de wetgever niet vooruit kan zien, welke autoriteiten die consideratien en advies zullen kunnen behoeven. Het is daarom beter te spreken van de daartoe bevoegde autoriteiten.

Op dit artikel volgt nu een nieuw artikel (119), van dezen inhoud:

» Zij zijn gehouden, op de hun gedane vragen, aan de Staten » de verlangde inlichtingen te geven wegens hunne verrigtingen, » voor zooverre die betrekking hebben tot het provinciaal beheer » en de uitvoering der besluiten door de Provinciale Staten » genomen."

Door dit artikel heeft de Regering aan het laatste verlangen, voor zoover zij dit voegzaam keurde, voldaan.

Art. 120 (86 oud). Het vaststellen van plannen en voorwaarden van aanbesteding van werken is buiten twijfel in den regel eene zaak van uitvoering. De regel moet dus ook vooropstaan, dat Gedeputeerde Staten daarmede belast zijn. Intusschen is het denkbaar, dat er zich gevallen voordoen, waarin dit vaststellen verder dan tot eigenlijke uitvoering, in meer beperkten zin verstaan, zou moeten leiden, en daarom heeft men, zulks ter beoordeeling van de Provinciale Staten latende, hun hier de gelegenheid gelaten, om alsdan de goedkeuring aan zich te houden.

Art. 121 (87 oud). Dit artikel zal nu luiden:

» De Gedeputeerde Staten ontwerpen de beide begrootingen, in » de artt. 94 en 95 vermeld; zenden die ontwerpen gedrukt, veer» tien dagen vóór het openen der gewone zomerzitting van de » Provinciale Staten, aan de leden toe, en stellen dezelve algemeen » verkrijgbaar."

Bij deze bepaling van algemeene verkrijgbaarstelling, rekent men het onnoodig de plaatsing in een provinciaal blad voor te schrijven. De omvang dier begrootings-staten, vooral in verhouding tot het klein formaat van onderscheidene dier bladen, zou van zelf kosten veroorzaken, die, zoo mogelijk, moeten worden vermeden.

Art. 122 (88 oud). Dit artikel zal nu luiden:

» Geene betalingen geschieden voor rekening der provincie, dan » op bevelschriften, ten laste der in art. 95 vermelde provin» ciale begrooting, opgemaakt door Gedeputeerde Staten en van » hunnentwege geteekend door den voorzitter en een hunner leden, » en mede-geteekend door den griffier.

» Die bevelschriften vermelden het onderwerp der betaling; » mogen de voor dat onderwerp op de begrooting beschikbaar » gestelde som niet overschrijden; duiden den post der begrooting » aan, waaruit de betaling moet geschieden; en moeten met den » aard van het onderwerp van dien post overeenkomen.

» Geene af- en overschrijvingen van posten, op die begrooting » voorkomende, kunnen geschieden, dan uit kracht van vergun» ning daartoe, bij de begrooting zelve of door afzonderlijk be» sluit der Staten verleend, en met Onze toestemming."

Het belang der provincien brengt mede, dat hare ontvangsten en uitgaven blijven opgedragen aan eenen ambtenaar van het Ministerie van Finantien, vermits daardoor de regelmatigheid bevorderd en de kosten zeer aanmerkelijk verminderd worden.

Het voorschrift van afzonderlijke kassen is overbodig; met de daad bestaat zoodanige verordening, vermits door die ambtenaren afzonderlijk aanteekening wordt gehouden van hetgeen zij voor het Rijk en van hetgeen zij voor de provincie ontvangen en uitgeven.

Aan het verlangen tot het opnemen van eene bepaling, gelijktaande met die van art. 113 der Belgische wet, heeft de Regering, door eene toevoeging aan het slot van dit artikel, voldaan.

Op dit artikel volgt een nieuw artikel (123), luidende:

» De rekenpligtige provinciale ambtenaren doen jaarlijks, met » inachtneming der voorschriften, door de Algemeene Rekenkamer » in overleg met het ministerie van Binnenlandsche Zaken, daartoe » gegeven, aan de Algemeene Rekenkamer rekening van de ont» vangsten en uitgaven, in het afgeloopen jaar door hen voor » de provincie gedaan.

» De Gedeputeerde Staten doen jaarlijks in eene gewone zitting » der Staten, met overlegging van de door de Rekenkamer goedge» keurde rekening, verantwoording van hun beheer, in het afge» loopen jaar gevoerd.

» Die rekening en verantwoording worden gedrukt, veertien » dagen vóór de opening der zitting waarin zij zullen worden » voorgebragt, door Gedeputeerde Staten aan de leden der Staten » toegezonden en algemeen verkrijgbaar gesteld.

» De goedkeuring, door de Staten aan die rekening en ver» antwoording verleend, wordt aan onze bekrachtiging on» derworpen.

» Dadelijk na de verkregene bekrachtiging, worden deze stuk» ken, na voorafgegane kennisgeving, gedurende eene maand » ter algemeene inzage nedergelegd op de griffie van het provin» ciaal bestuur."

Art. 124 (89 oud). De benoeming van ambtenaren is stellig eene daad van uitvoering, en behoort alzoo niet aan de Provinciale maar aan Gedeputeerde Staten te worden opgedragen.

Het artikel is algemeen geredigeerd, opdat alle ambtenaren, welke zullen blijken benoodigd te zijn, daaronder zouden begrepen wezen, daar vooruit niet kan bepaald worden, waartoe het aanstellen van eenen ambtenaar al kan worden gevorderd.

Het zijn dus niet eenige bepaalde ambtenaren, die hier bedoeld worden, gelijk de in het verslag gedane vraag schijnt te veronderstellen, maar het is het *gemis* van alle provinciale ambtenaren, waaraan men eventueel behoefte zou kunnen gevoelen, en welke niet elders in deze wet zijn aangeduid.

Wat de instructie betreft welke deze ambtenaren zullen behoeven, zoo is de Regering van gevoelen dat die hun door Gedeputeerde Staten zal moeten gegeven worden. De instructie maakt als het ware één geheel uit met de aanstelling.

Art. 125 (90 oud). De woorden: *wanneer die vergaderd zijn en zoo niet de Onze* vallen in dit artikel weg, en in het laatste lid is vóór de woorden: *alles te doen* ingelascht het woord *verpligt*.

Door de gemaakte verandering blijft de vraag, bij den aanvang van de behandeling van dit artikel in het verslag gedaan, bestaan.

De Regering meent die vraag ontkennend te kunnen beantwoorden.

De Grondwet vordert het niet, want art. 131, alleen sprekende van reglementen en verordeningen, is hier van geene toepassing. Deze wet zou desniettemin die magtiging des Konings kunnen vorderen; daarvoor is evenwel geen dringende reden gevonden. De gevallen zullen wel uiterst zeldzaam zijn en de talrijkheid der Provinciale Staten, die de magtiging moeten verleenen, levert genoegzamen waarborg op tegen vermetele regtsgedingen.

In de verklaring dat Gedeputeerde Staten de provincie in regten vertegenwoordigen, ligt stellig opgesloten dat het geding op naam van Gedeputeerde Staten zal worden gevoerd.

Voor het aannemen van een onderscheid tusschen de gevallen dat Gedeputeerde Staten als eischers of als verweerders zullen optreden, heeft men, uit aanmerking der bepalingen van het laatste lid van het artikel, geene genoegzame reden gevonden. De eenige grond toch waarop, naar de Regering meent, zoodanig onderscheid zou kunnen steunen, zou zijn het afwenden van benadeeling uit tijdverlies. Daartegen evenwel strekken nu reeds de voorzorgen aan het slot van het artikel genomen, en schijnen voldoende.

Art. 126 (91 oud). In plaats van: *werken te rekenen van* lees: *beginnen te werken op*.

Het bepalen van een termijn van afkondiging in de wet schijnt onnoodig of zelfs minder geschikt. Het geldt eene geheel huishoudelijke schikking en eene daad van uitvoering, waarin de wetgever zich niet behoeft te mengen.

Art. 127 (92 oud). Dit artikel zal nu luiden:

» De bepalingen in het voorgaande artikel vervat, zijn mede » van toepassing op algemeene beschikkingen, door Gedeputeerde » Staten in den kring van hunne bevoegdheid genomen."

Art. 128 (93 oud). Ook de Regering rekent de toezending aan den Hoogen Raad overbodig. Zoo dikwijls van de toepassing van zoodanige reglementen in cassatie wordt gekomen, zendt het officie daarvan een exemplaar ten dienste van den Raad op.

Art. 129 (94 oud). Dit artikel zal nu luiden:

» De besluiten der Gedeputeerde Staten, betreffende de uitvoe» ring van wetten en algemeene maatregelen van inwendig be» stuur, kunnen door Ons worden geschorst of vernietigd.

» De besluiten door diezelfde Staten genomen, ter uitvoering » van provinciale reglementen en verordeningen, door Ons strij» dig gekeurd met de wetten of het algemeen belang, worden » door Ons geschorst of vernietigd door een besluit, de gronden » van dien maatregel vermeldende.

» In beide gevallen van vernietiging worden door Ons, door » hetzelfde besluit, de noodige voorschriften gegeven, hoedanig » te dier zake binnen een bepaalden tijd door Gedeputeerde Staten » moet worden gehandeld.

» Die besluiten worden dadelijk ter kennis van Gedeputeerde » Staten gebragt.

» In geval Gedeputeerde Staten nalatig zijn aan het gegeven » voorschrift binnen den bepaalden termijn te voldoen, kan Onze » commissaris in de provincie dat verrigten, voor zooveel het de » uitvoering van wetten of algemeene maatregelen van inwendig » bestuur betreft."

De gemaakte aanmerking, dat de hier voorgestelde regeling der gevolgen van het vernietigen der besluiten van Gedeputeerde Staten niet overeenkomstig de Grondwet zoude zijn, doordien de Koning in de plaats van de wet zou zijn gesteld, meent de Regering voor onjuist te mogen houden en op eene verkeerde beschouwing der zaak gegrond. Voor onjuist, omdat het wel niet betwijfeld kan worden, dat wanneer de wet, in uitvoering der Grondwet, de magt tot het geven van voorschriften ten dezen aanzien aan den Koning opdraagt, het werkelijk de *wet is* die regelt.

Zij doet dit dan door middel van het toekennen eener bepaalde bevoegdheid aan den Koning; en op eene verkeerde beschouwing der zaak gegrond, omdat de aanmerking alleen verklaarbaar is, wanneer men van het denkbeeld uitgaat, dat de wetgever zelf in ieder voorkomend geval de gevolgen zou moeten vaststellen.

Het gedane voorstel komt der Regering voor regelmatig en in volkomene overeenstemming met de Grondwet te zijn. De Koning heeft onmiddellijk uit de Grondwet het regt om te schorsen en te vernietigen. De verklaring daarvan in de wet dient slechts om haar volledig te maken. En nu legt de wet, die bij de Grondwet is aangewezen om vast te stellen wat er na zoodanige vernietiging zal plaats hebben, de verpligting aan den Koning op, om de vernietiging te doen gepaard gaan met het geven van voorschriften aan Gedeputeerde Staten, waaraan door dezen binnen eenen bepaalden termijn moet worden voldaan. Eerst na verloop van dien termijn, wanneer Gedeputeerde Staten in gebreke zijn gebleven die voorschriften na te komen, kan 's Konings commissaris er toe overgaan om zelf te handelen.

Hieruit blijkt, dat de beschuldiging, dat, even als de Grondwet aan de wet, zoo hier de wet aan den Koning eenvoudig de regeling der gevolgen zou hebben overgedragen, geheel ten onregte zou worden uitgebragt.

De wet regelt het onderwerp volledig:

1°. door bevoegdheid toe te kennen aan den Koning om aan Gedeputeerde Staten bevelen te geven;

2°. door de nadere regeling der zaken aan Gedeputeerde Staten over te laten;

3°. door hun daartoe eenen bekwamen termijn te verleenen, en

4°. door na afloop daarvan de bevoegdheid aan een ander gezag toe te kennen, om te verrigten wat Gedeputeerde Staten hadden behooren te doen.

Daardoor is het gevolg der vernietiging volkomen geregeld, en gezorgd dat die vernietiging in ieder geval eene uitkomst oplevert.

Naar aanleiding van de verdere opmerkingen, te dezer plaatse gemaakt, is het geheele artikel gewijzigd, doch ook nu nog gezwegen van de uitspraken door Gedeputeerde Staten gegeven, in bijzondere gevallen, waarin hun door bepaalde wetten de beslissing is opgedragen, vermits, om de reden reeds boven vermeld, de bepalingen deswege niet in deze wet, maar in die bijzondere wetten te huis behooren.

Voor de plaatsing van 's Konings besluit in het *Staatsblad* ziet de Regering geen grond. Dat blad toch dient slechts ter opneming van wetten en zoodanige besluiten des Konings, welke van algemeen rijks-belang zijn, niet van die welke slechts tot eene provincie betrekking hebben.

Art. 130 (95 oud). Voor *zitting* zal nu gelezen worden: *zomerzitting*, en het laatste lid zal luiden:

» Zij doen hetzelve vergezeld gaan van naauwkeurige statistieke » opgaven."

Art. 131 (96 oud). De grootere werkkring van Gedeputeerde Staten in de provincien Zuid- en Noordholland maakt het niet meer dan billijk, dat hun eene eenigzins hoogere jaarwedde worde toegekend.

Ook de meerdere duurte in die provincien mag tot regtvaardiging van dit onderscheid worden bijgebragt.

Gereedelijk erkent de Regering voorts, dat de geldelijke belooning voor deze gewigtige betrekking laag is gesteld, maar de noodza-

kelijkheid tot bezuiniging heeft dit geboden; — eene afzondering van een *derde* gedeelte ter uitdeeling als presentie-geld rekent zij voldoende voor het daarmede beoogde doel; — en meent bij de bepaling van het laatste lid te moeten blijven volharden, omdat zij de inhouding der presentie-gelden als eene straf voor nalatigheid aanmerkt, welke bij gevolg op hem, die wegens ziekte afwezend blijft, niet kan worden toegepast.

Art. 133 (104 oud). De woorden: *heeft zijnen zetel* zijn veranderd in: *is gevestigd.*

Wat de benaming van *gouverneur* aangaat, merkt de Regering op, dat het in de eerste plaats te verwonderen is, daartegen in het verslag eene vrij stellige verklaring te vinden, daar het hier toch om zaken, niet om namen te doen moet zijn, en men het er dus voor zou mogen houden dat het punt, al was het gekozen woord iets minder eigenaardig, slechts als eene eigenlijk onverschillige zaak zou zijn ter sprake gebragt. Niet op den naam, maar op de omschrijving der bevoegdheid van den commissaris des Konings, komt het aan, en daarom heeft de Regering geene moeite gedaan eene nieuwe benaming uit te denken. Die van *gouverneur* is sedert lang door het geheele land bekend en aangenomen. Welke reden zou er bestaan die nu weg te nemen? Zou men toch in ernst kunnen vreezen dat te eeniger tijd de commissaris zijne attributen buiten de wet zou uitbreiden, op grond van zijnen titel van gouverneur? De Regering kan het bestaan dier vrees niet aannemen. Het verslag vond de weglating uit art. 137 der Grondwet van de woorden: » onder zulke benaming als Hij » goedvindt", voorkomende in art. 135 der Grondwet van 1840, *opmerkelijk.* Men zal daarmede toch wel niet de meening hebben willen opperen, of de Koning ook soms zou kunnen geacht worden deze bevoegdheid te hebben verloren? De Regering moet erkennen daarin niets opmerkelijks te vinden, maar alleen eene zuivering van redactie aan te treffen door het vermijden van een pleonasmus, vermits het denkbeeld reeds is gelegen in de bepaling dat de commissaris is belast met de uitvoering der bevelen van den Koning. Ook de volgende woorden van gemeld art. 135 der Grondwet van 1840: » en op zoodanige instructien, » als Hij tot de rigtige uitvoering der wetten, tot de waarne- » ming van het belang van den Lande en van de provincie noodig » oordeelt" zijn in die van 1848 weggelaten; toch wel niet omdat men geene instructien meer aan 's Konings commissaris wilde gegeven hebben! Het verslag zelf is niet van die meening. Bij art. 109 (oud) raadt men het vervaardigen van nieuwe instructien aan.

Men heeft dus gemeend eene benaming te moeten behouden die sedert eene reeks van jaren hier te lande gebruikelijk is, en tegen welker voortduring zich met de daad niets verzet.

Art. 134 (105 oud). De woorden: » waakt voor het voorafgaand » onderzoek van alle stukken aan de Staten of Gedeputeerde » Staten gerigt" zijn weggevallen.

In dit artikel is alleen in algemeene trekken aangewezen, welke verpligting op den gouverneur, als voorzitter der vergadering, rust. Alles wat hem hier is opgedragen zou ook zonder deze bepaling tot zijne taak behooren, volgens het voorschrift der Grondwet, dat hem den voorzitters-stoel in de vergadering doet innemen. Het behoort immers tot de hoofdverpligtingen van den voorzitter van een collegie, dat hij de verrigtingen regele, voor den ordelijken gang van zaken zorge, en de beraadslagingen leide. Men zoeke daarin dan ook niets meer dan er in gelegen is.

Art. 135 (106 oud). In den laatsten regel zijn achter de woorden: *Gedeputeerde Staten* ingelascht de woorden: *in hunne eerstvolgende vergadering.*

Er dient volstrekt eene zoodanige bepaling voor spoed-vereischende gevallen te worden opgenomen, vermits de Gedeputeerde Staten niet dagelijks, maar slechts eens of enkele malen in de week, gewoon zijn te vergaderen. Door het verpligte uitstel der behandeling van zaken gedurende meerdere dagen, hetwelk uit het weglaten van dit artikel zou volgen, zouden gewigtige belangen in de waagschaal kunnen worden gesteld. Dat mag niet worden gewettigd tot voorkoming van mogelijk misbruik, zoo men dien naam zou mogen geven aan eene spoedige behandeling van zaken, die geen spoed vereischen.

Art. 107 is weggevallen.

Art. 137 (109 oud). De ambtenaren en bedienden bij de provinciale bureaux worden uit 's Rijks schatkist betaald. 's Konings commissaris is dus degene die het meest eigenaardig met hunne benoeming belast wordt, niet het collegie van Gedeputeerde Staten.

De Regering houdt het boveudien voor zeer wenschelijk en in het belang eener goede behandeling van zaken noodzakelijk, dat op eenen bepaalden persoon de morele verantwoordelijkheid rust voor de ambtenaren die in dienst worden gesteld. Men zal daardoor zeker betere ambtenaren verkrijgen dan door de benoeming aan een collegie op te dragen, waar ieder die verantwoordelijkheid van zich kan afweren.

De eerstgenoemde redenen leveren ook de noodzakelijkheid op, om aan den commissaris de regeling op te dragen van de jaarwedde dezer ambtenaren.

Tot het vaststellen eener nieuwe instructie voor den commissaris des Konings naar de grondslagen van dit wets-ontwerp, zal de Regering dadelijk overgaan nadat het ontwerp tot wet zal zijn verheven.

Art. 138 (98 oud). Tusschen de beide leden van dit artikel is een nieuw lid ingevoegd, luidende:

» Zijne instructie wordt door de Provinciale Staten onder Onze » goedkeuring vastgesteld."

Daar de griffier uit 's Rijks kas betaald wordt, houdt men het er voor dat hij ook door den Koning moet worden benoemd. Ook aan de Regering zou het zeer ongepast toeschijnen, dat Gedeputeerde Staten hem zouden kunnen schorsen of ontzetten, en daarom heeft zij, van den aanvang af, alleen aan den Koning die bevoegdheid toegekend.

Hoewel men er gaarne toe is overgegaan, om in de wet de bepaling op te nemen dat de Provinciale Staten onder 's Konings goedkeuring de instructie van den griffier zullen vaststellen, zoo heeft men echter gemeend de voorschriften der artt. 101 en 102 (nu 141 en 142) van dit wets-ontwerp te moeten behouden, als bevattende hetgeen in dadelijk verband staat tot de vergaderingen der Provinciale en Gedeputeerde Staten, en hetgeen alzoo met de voorschriften omtrent die vergaderingen, boven gegeven, een geheel vormt.

Art. 140 (100 oud). Aan het slot van dit artikel is nu bijgevoegd.

» » Zoo waarlijk helpe mij God almagtig! (Dat beloof ik!)""

» Hij wordt tot dien eed (belofte) toegelaten, na alvorens te » hebben afgelegd eenen eed (verklaring en belofte) van zuive- » ring, overeenkomstig het voorschrift van art. 83 der Grondwet."

Na deze bijvoeging valt omtrent het artikel alleen nog op te merken, dat, ofschoon ditzelfde eeds-formulier voor iederen ambtenaar zou kunnen gebruikt worden, daaruit echter geenszins, als in het verslag gedaan is, kan worden afgeleid dat er geene bijzondere beteekenis in zou liggen opgesloten, vermits door het bezigen der uitdrukking: MIJNE *betrekking*, ieder verschillend ambtenaar met dezelfde woorden iets bijzonders zweert.

Art. 141 (101 oud). De Regering maakt zwarigheid om den griffier, bij verhindering, door een lid der Staten te doen vervangen. De aard zijner betrekking, ook uit hoofde zijner verpligting om de stukken der Staten te teekenen, vordert dringend dat hij door iemand vervangen worde, die met den loop en stand der zaken bekend en in de bureaux te huis zij, en steeds bij de hand is ter plaatse van het provinciaal bureau; terwijl daarentegen de aard der betrekking van Gedeputeerde Staten wel medebrengt dat zij tijdelijk de betrekking van commissaris des Konings, maar niet dat zij tijdelijk die van minister van hun collegie waarnemen, en den commissaris des Konings bijstaan in de uitvoering zijner verpligtingen.

Art. 143 (103 oud). Dat de bezoldiging van f 2500 in eenige provincie te hoog zou wezen, gelooft de Regering niet. De betrekking vordert vele werkzaamheden, vooral ook bij de bepaling van het 2de lid van het voorgaand artikel.

Art. 144 (110 oud). Dit artikel zal nu aldus luiden:

» Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien zijn be- » voegd alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige » uitvoering van de 2de afdeeling, hoofdstuk I, titel I, vereischt » worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren, die uitvoe- » ring betreffende, te beslissen.

» Zij nemen daarbij de voorschriften in acht door Ons gegeven."

Art. 145 (111 oud). De hier gedane vraag is waarschijnlijk ontstaan uit eene min juiste lezing van het artikel. Het verslag toch spreekt van *verordeningen op onderwerpen waarin deze wet voorziet*: eene zeer algemeene uitdrukking; terwijl het artikel zich daarentegen beperkt had tot het noemen *der verordeningen, waarnaar het provinciaal bestuur wordt uitgeoefend.* Onder dit laatste zijn alleen begrepen de reglementen op de zamenstelling der Staten en de wijze waarop de Staten hunne magt en gezag uitoefenen. Om dit nog meer dadelijk te doen in het oog vallen, heeft men het woord: *verordeningen* veranderd in *reglementen.*

Art. 148 (114 oud). Deze bepaling meent de Regering te moeten behouden.

De verandering der provinciale vertegenwoordiging vordert niet, brengt zelfs niet mede, dat ook de provinciale ambtenaren, en aan hun hoofd de griffier der Staten, zouden behoeven af te treden. Zijne betrekking blijft dezelfde en wanneer hij aan de vereischten, thans door de wet gevorderd, voldoet, zou men hem onregt aandoen, zoo men hem uit die betrekking wilde verstooten.

Een, in den zin der in deze memorie aangewezen veranderingen gewijzigd, nader ontwerp van wet wordt hierbij overgelegd.

's Hage, 13 September 1849.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
J. M. DE KEMPENAER.

Regeling der zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Gewijzigd Ontwerp van Wet)

[XLIII. 6.]

GEWIJZIGD ONTWERP *van wet, regelende de zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.* [Zie het eerst ingediende wets-ontwerp op bladz. 188 en verv. dezer *Bijlagen*.]

WIJ WILLEM III, ENZ.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de zamenstelling en de magt van de Provinciale Staten door de wet moeten worden geregeld;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

Van de Provinciale Staten.

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling.

AFDEELING I.

Van het getal der leden.

Art. 1. De vergaderingen der Staten in iedere provincie, behalve in die van Drenthe, bestaan uit zooveel leden, als er 5000 zielen in ieder hoofd-kiesdistrict, ter uitvoering van art. 30 der wet van (*Staatsblad* n°.) in de provincie vastgesteld, worden gevonden. De overblijvende cijfers worden, zoo zij 2500 te boven gaan, voor volle 5000 gehouden.

In de provincie Drenthe bestaat de vergadering uit zooveel ledee, als er 4000 zielen in ieder hoofd-kiesdistrict worden gevonden. De overblijvende cijfers, 2000 te boven gaande, worden voor volle 4000 gehouden.

AFDEELING II.

Van de verkiezing.

Onder-afdeeling 1.

Van de vereischten der kiezers, de kiezerslijsten, en de rondzending der stembriefjes.

Art. 2. Om kiezer te zijn moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten;

2°. zijn drie-en-twintigste jaar vervuld hebben;

3o. in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, uit eigen hoofde, betalen de som, vermeld in de, bij deze wet gevoegde tabel, en

4o. in de provincie zijne woonplaats hebben en ten minste gedurende het laatste jaar, aan het vaststellen of herzien der kiezerslijsten voorafgegaan, gehad hebben.

Art. 3. Ten behoeve van den echtgenoot strekken de aanslagen in de voormelde belastingen ten laste der vrouw, en ten behoeve van den vader de aanslagen ten laste zijner wettige minderjarige kinderen, wegens goederen waarvan hij het vruchtgebruik geniet.

Het bedrag dier aanslagen kan gevoegd worden bij het bedrag, waarvoor de echtgenoot of vader reeds uit eigen hoofde aangeslagen is.

Art. 4. Ten behoeve van den kiezer komt in aanmerking de aanslag voor 's Rijks directe belastingen in de kohieren, die op het oogenblik van het vaststellen of herzien der kiezerslijsten tot de loopende dienst behooren.

Art. 5. Het bewijs, dat men het vereischte, onder n°. 3 van art. 2 gevorderd, bezit, wordt, zoo noodig, geleverd door het vertoonen òf van een uittreksel uit de kohieren der belastingen, òf van het aanslagbiljet, òf van eene quitantie.

Art. 6. Van de uitoefening van het kiesregt zijn uitgesloten:

a. die, door een vonnis, in kracht van gewijsde gegaan, in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen zijn verklaard, zoolang de gefailleerde niet is gerehabiliteerd, of de staat van het kennelijk onvermogen niet is opgeheven; en

b. die geregtelijken afstand van hunne goederen aan hunne schuldeischers hebben gedaan, zoolang zij niet hebben bewezen hunne schuldeischers ten volle te hebben betaald.

Art. 7. Bij de invoering dezer wet wordt eene lijst der kiezers opgemaakt.

Die lijst blijft voortdurend van kracht, behoudens de veranderingen daarin bij de jaarlijksche herziening te brengen.

Art. 8. In de eerste helft der maand Februarij van het jaar, volgende op dat waarin deze wet is afgekondigd, maken de gemeentebesturen de lijst op van hen, die in art. 2 zijn genoemd.

Zij raadplegen daartoe de kohieren der voormelde belastingen; vermelden in de lijst de sommen, voor welke ieder persoon, daarop door hen gebragt, in elke van die belastingen is aangeslagen; en houden de overige vereischten voor den kiezer in het oog.

Zij noodigen de ingezetenen hunner gemeente, die elders directe belasting betalen, uit, daarvan aan hen te doen blijken.

Op de lijst wordt de belasting-som vermeld, voor den kiezer gevorderd.

Art. 9. De gemeenteraden stellen die lijsten vast, uiterlijk op den laatsten dag der maand Februarij, en doen die dadelijk aanplakken en gedurende veertien dagen op de secretarie der gemeente ter algemeene inzage liggen, en daarvan, te gelijker tijd, openbare kennisgeving.

Vóór den afloop van dien termijn, worden de bezwaren tegen die lijst bij den gemeenteraad schriftelijk ingeleverd.

De gemeenteraad onderzoekt die bezwaren, herstelt de dwalingen, die bevonden worden stof voor dezelve te hebben opgeleverd, en geeft, vóór het einde der maand Maart, aan hen, die bezwaren indienden, en aan anderen daarbij belang hebbende, kennis, of er al dan niet grond tot verbetering is gevonden.

Art. 10. Uiterlijk vóór den 15den April, kan:

1°. ieder, die in zijn kiesregt op eenigerlei wijze beweert te zijn verkort, en

2°. ieder Nederlander, die, in het volle genot zijner burgerlijke en burgerschapsregten verkeerende, beweert, dat een ander ten onregte onder de kiezers is opgenomen,

de uitspraak inroepen van de arrondissements-regtbank, binnen welker ressort de lijsten, in het voorgaande artikel vermeld, zijn opgemaakt.

In het eerste geval wordt de regtsvordering tegen het gemeentebestuur, dat de lijst opmaakte, in het laatste geval tegen den op de lijst gebragten persoon, ingesteld.

Art. 11. Zij wenden zich daartoe tot die regtbank, door een verzoekschrift, geteekend door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, en ontvouwen daarin de daadzaken en gronden, waarop hunne vordering rust, met opnoeming hunner getuigen en overlegging hunner bewijsstukken.

Art. 12. De regtbank beveelt, bij eenvoudige beschikking op het verzoekschrift, de oproeping van de wederpartij des verzoekers, tegen eenen door haar te bepalen dag en uur, voor twee commissarissen uit haar midden, in de beschikking benoemd, en gelast, dat de verzoeker, ten dienzelfden dage, zal medebrengen de getuigen, op welke hij zich in zijn verzoekschrift heeft beroepen, ten einde hen door de commisarissen, wanneer die dat noodig oordeelen, te doen hooren.

Art. 13. Het verzoekschrift en de beschikking worden, van wege den verzoeker, door eenen deurwaarder, ten minste vier dagen vóór den bepaalden dag der verschijning voor commissarissen, aan den persoon of aan de woonplaats der wederpartij betekend, met achterlating van een afschrift van het verzoekschrift, van de beschikking en van die deurwaarders-acte.

Art. 14. De wederzijdsche partijen verschijnen òf in persoon òf door eenen advocaat of procureur, voor die regtbank de practijk uitoefenende, òf door eenen schriftelijk gemagtigde. Zij dragen hare belangen betrekkelijk de ingestelde vordering voor.

De geroepene partij stelt daarbij de getuigen voor, die zij van hare zijde wenscht te doen hooren, en tot dat einde moet medebrengen.

Art. 15. De ambtenaar van het openbaar ministerie bij de regtbank woont de comparitien bij. Zij worden in het openbaar gehouden.

Art. 16. Tegen de behoorlijk geroepene partij, die niet verschijnt, wordt verstek verleend.

De regters-commissarissen zetten hun onderzoek voort.

Tegen het vonnis, ten gevolge daarvan door de regtbank te wijzen, wordt geen verzet toegelaten.

Art. 17. Na volbragt onderzoek, doen de regters-commissarissen verslag in de eerstvolgende openbare zitting der regtbank.

De ambtenaar van het openbaar ministerie neemt binnen vier dagen zijne conclusie.

De regtbank doet hare uitspraak binnen vier dagen daarna.

Art. 18. De partij, die daarvoor grond meent te bezitten, kan de vernietiging van die uitspraak der regtbank vragen van den Hoogen Raad, doch alléén wegens schending of verkeerde toepassing der wet.

Art. 19. Zij legt daartoe, binnen veertien dagen na den dag, waarop haar het vonnis der arrondissements-regtbank is beteekend, of zij zelve die beteekening aan hare tegenpartij heeft doen bewerkstelligen, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift neder, waarin hare gronden en eisch tot cassatie worden ontvouwd.

Zij legt daarbij over een afschrift van het vonnis waarvan zij de vernietiging verlangt, en de bewijsstukken die zij voor de regtbank heeft gebruikt, geene andere.

Zij is niet gehouden eene som voor boete te consigneren.

Art. 20. Binnen acht dagen na het nederleggen van het voormelde verzoekschrift ter griffie van den Hoogen Raad, doet zij aan hare wederpartij beteekenen:

1°. een afschrift van dat verzoekschrift;

2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den Hoogen Raad afgegeven, van het nederleggen van dit verzoekschrift ter griffie van dien Raad.

Art. 21. De wederpartij doet, binnen veertien dagen na het ontvangen der beteekening in het voorgaande artikel vermeld, ter griffie van den Hoogen Raad een verzoekschrift nederleggen, waarin hare beantwoording van den ingestelden eisch van cassatie en hare conclusie worden ontvouwd.

Zij mag daarbij geene andere bewijsstukken overleggen, dan die zij voor de regtbank heeft gebruikt.

Art. 22. Zij doet binnen acht dagen daarna aan den eischer in cassatie beteekenen:

1°. een afschrift van haar voormeld verzoekschrift;

2°. een afschrift van het bewijs, door den griffier van den

Hoogen Raad afgegeven, van het nederleggen van dat verzoekschrift ter griffie van dien Raad.

Art. 23. Op den 24sten dag na de ontvangst van het eerste verzoekschrift, in art. 19 vermeld, stelt de griffier van den Hoogen Raad al de te dier zake ontvangene en ter zijner griffie nedergelegde stukken in handen van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad.

Art. 24. Deze brengt, binnen acht dagen daarna, de zaak ter rolle van den Hoogen Raad, en dient in eene openbare teregtzitting van dien Raad van zijne conclusie.

De Hooge Raad geeft binnen acht dagen daarna zijne uitspraak.

Art. 25. Wanneer de Hooge Raad grond vind tot vernietiging van het vonnis der arrondissements-regtbank, beslist hij in hetzelfde arrest de hoofdzaak, zoo als de regtbank, die het vernietigde vonnis heeft gewezen, had behooren te doen.

Zijne uitspraak is in geen geval voor eenige nadere regtelijke voorziening vatbaar.

Art. 26. De procureur-generaal bij den Hoogen Raad is, wanneer geene der partijen zich van het vonnis der regtbank, in hare zaak gewezen, binnen twee maanden na de uitspraak van dat vonnis, daartegen in cassatie heeft voorzien, bevoegd die cassatie, in het belang der wet, te vragen.

Het te wijzen arrest zal geen nadeel toebrengen aan de regten door de partijen verkregen.

Art. 27. Alle stukken, voor deze regtsvorderingen benoodigd, zijn vrij van zegel en griffie-kosten, en worden gratis geregistreerd.

Art. 28. De regtsvorderingen, ter naleving van artt 10 — 25 dezer wet ingesteld, belemmeren in geen opzigt en in geen geval den onafgebroken voortgang van het werk der verkiezing.

Art. 29. Vóór den 10den Mei wordt de lijst door den gemeenteraad gesloten en ter algemeene kennisneming op de secretarie van de gemeente nedergelegd, en aangeplakt. Dat wordt onverwijld aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Art. 30. In de volgende jaren herzien de gemeenteraden de lijst der kiezers hunner gemeente, in de eerste helft der maand Februarij. Daarop zijn de bepalingen van artt. 8 — 29 dezer wet toepasselijk.

Wanneer zij, ten gevolge dier herziening, eenige personen van de lijst schrappen, geven zij daarvan aan die personen, voor zooveel zij in hunne gemeente nog woonachtig zijn, kennis, binnen twee maal vier en twintig uren na de aanplakking en nederlegging van de herziene lijst en na de kennisgeving door art. 9 gevorderd.

Art. 31. Gedeputeerde Staten zorgen dat de hoofden der plaatselijke besturen, ten minste acht dagen vóór het doen der keuze, door een gemeente-ambtenaar aan de woonplaats der kiezers doen afgeven eenen brief van oproeping en een stembriefje, op welk briefje het zegel van de gemeente staat afgedrukt.

De oproepingsbrief moet het stembriefje bevatten, gesloten zijn, en vermelden het getal der te vervullen plaatsen van de leden der Provinciale Staten, de namen der aftredende staatsleden, den dag en het uur der verkiezing, en de plaats waar de kiezers-vergadering zal worden gehouden.

Onder-afdeeling 2.

Van de kiezers-vergaderingen.

Art. 32. De Gedeputeerde Staten kunnen, ten gerieve der kiezers, onder-kiesdistricten en derzelver hoofdplaatsen aanwijzen.

Het openen der stembriefjes geschiedt echter alleen in de eveneens door Gedeputeerde Staten aan te wijzen hoofdplaatsen der hoofd-kiesdistricten.

Art. 33. De kiezers-vergaderingen houden zich uitsluitend bezig met het kiezen van leden der Provinciale Staten.

Art. 34. De gewone bijeenkomst der kiezer-vergaderingen in de hoofd-kiesdistricten wordt geopend den vierden Dingsdag van de maand Mei, telke drie jaren.

De kiezers-vergadering kan ook buitengewoon bijeengeroepen worden, op last van Gedeputeerde Staten, ten einde te voorzien in de plaatsen van leden der Provinciale Staten, door buitengewone oorzaken opengevallen.

Art. 35. De kiezers-vergaderingen in de onder-kiesdistricten worden gehouden des Vrijdags, voorafgaande aan den dag, voor de verkiezing in het hoofd-kiesdistrict bepaald.

Art. 36. Het hoofd van het plaatselijk bestuur is voorzitter van de kiezers-vergadering.

Wanneer eene gemeente in meer dan één hoofd-kiesdistrict is verdeeld, wordt de zoodanige dier vergaderingen, waarin het hoofd van het plaatselijk bestuur zich niet kan bevinden, voorgezeten door het daartoe door den gemeenteraad uit zijn midden te benoemen lid.

In de hoofd-kiesdistricten worden den voorzitter vier leden van den raad, door dezen daartoe te verkiezen, toegevoegd, om met hem het bureau van stemopneming uit te maken.

In de onder-kiesdistricten worden den voorzitter, tot hetzelfde einde en op dezelfde wijze, twee raadsleden toegevoegd.

Het bureau van stemopneming kan zich door den secretaris of andere beambten der secretarie van de gemeente doen bijstaan.

Art. 37. Op de tafel, voor het bureau van stemopneming geplaatst, ligt een exemplaar dezer wet.

Die tafel is zoodanig geplaatst, dat de kiezers de verrigtingen van het bureau kunnen gadeslaan.

In de vergaderzalen, waarin het kiesregt wordt uitgeoefend, is eene lijst van de aldaar kiesbevoegden voorhanden, aangevuld of gezuiverd overeenkomstig de eindvonnissen, naar de voorschriften der artt. 10 tot 26 verkregen.

Art. 38. De verrigtingen der vergadering in het hoofd-kiesdistrict geschieden op achtereenvolgende dagen.

De eerste is bestemd tot het ontvangen der stembriefjes; de tweede, en zoo noodig de volgende, tot het openen van dezelve.

Art. 39. De voorzitter van het hoofd- of onder-kiesdistrict heeft het beleid der vergadering.

Niet dan op de vordering van den voorzitter, mag eenige gewapende magt in de vergaderzaal of in de toegangen tot dezelve worden geplaatst.

De burgerlijke en militaire autoriteiten zijn gehouden aan zijne vordering te voldoen.

Art. 40. De stembussen, waarin de stembriefjes worden gestoken, worden digt gemaakt met twee verschillend werkende sloten.

De sleutel van het eene dezer sloten berust onder den voorzitter; die van het andere onder den oudsten stemopnemer.

Art. 41. Tot het stemmen worden alléén toegelaten de personen, vermeld op de lijst, volgens art. 37 in de vergadering voorhanden.

Zij leveren in persoon hun stembriefje, schriftelijk ingevuld, doch ongeteekend en behoorlijk gesloten, in, en verschijnen ongewapend in de vergadering. Van dit laatste zijn de militairen uitgezonderd.

Niemand dan de kiezers en de leden van het bureau mag de vergadering bijwonen, behoudens de bepalingen van het slot van art. 36 en van art. 39

Art. 42. Ieder kiezer geeft zijn stembriefje over in de vergadering van het hoofd- of van het onder-kiesdistrict waarin hij op de kiezerslijst is gebragt.

Twee leden van het bureau van stemopneming teekenen, ieder op eene lijst, de namen op van elken kiezer die zijn stembriefje aan den voorzitter overgeeft, om door dezen in zijn bijzijn in de bus te worden gestoken.

Deze lijsten worden door al de leden van het bureau van stemopneming geteekend.

De bussen worden, onmiddellijk na den afloop der kiesverrigting, met het cachet der gemeente en de particuliere cachetten der stemopnemers zoodanig verzegeld, dat daarin geene nieuwe stembriefjes kunnen worden ingebragt, noch de bussen zelve geopend.

In de onder-kiesdistricten worden de sleutels behoorlijk verzegeld en van daar, te gelijk met de stembussen en de lijsten der gestemd hebbende kiezers, dadelijk overgebragt naar den voorzitter van het hoofd-kiesdistrict.

Art. 43. De voorzitter van het hoofd-kiesdistrict ontvangt en bewaart al de bussen en de sleutels van de bussen der onder-kiesdistricten met de lijsten, en brengt alle verzegeld ter tafel der vergadering van het hoofd-kiesdistrict, ten dage voor de opening der stembriefjes bestemd.

Art. 44. Vóór het openen der stembriefjes worden ze geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is, dan dat der gestemd hebbende kiezers, wordt daarvan melding gemaakt in het proces-verbaal.

Bij het openen, wordt de inhoud van ieder stembriefje door den voorzitter voorgelezen, door een der stemopnemers nagezien, en de inhoud door twee andere opgeteekend.

Wanneer, bij deze *eerste* stemopneming, aan het bureau blijkt, dat het verschil tusschen het getal stembriefjes en dat der gestemd hebbende kiezers van invloed kan zijn op eene verkregene meerderheid van stemmen, heeft er eene herstemming plaats, op de wijze voorgeschreven door de artt. 49, 50 en 51.

Art. 45. Geene dan de uitgereikte stembriefjes mogen worden gebruikt.

Andere stembriefjes, de zoodanige die niet behoorlijk zijn gesloten, die waarin de kiezer zich bekend maakt, alsmede die onleesbaar zijn geschreven, of den gekozen persoon niet onmiskenbaar aanduiden, zijn van onwaarde.

Stembriefjes, waarin meer of minder namen, dan is voorgeschreven, zijn vermeld, zijn geldig, doch worden, in het eerste geval, alleen de eerste namen in aanmerking genomen.

Meerdere ingevulde en ineengesloten stembriefjes zijn alle van onwaarde.

Art. 46. Het bureau van stemopneming in de hoofd-kiesdistricten beslist over de waarde van de stembriefjes of stemmen.

De briefjes die van onwaarde zijn verklaard, alsmede de ongevulde briefjes, worden van het aantal uitgebragte stemmen afgetrokken, en bij de berekening der volstrekte meerderheid niet in aanmerking genomen.

Alle beslissingen van het bureau van stemopneming worden, staande de kiezers-vergadering, door meerderheid van stemmen genomen en dadelijk bekend gemaakt.

Art. 47. Na afloop der stemopneming in het hoofd-kiesdistrict wordt, vóór het sluiten der vergadering, proces-verbaal van het verrigte opgemaakt, en, na voorlezing, door den voorzitter en de stemopnemers geteekend.

Het vermeldt in elk geval:

1°. het getal kiezers die gestemd hebben;

2°. het getal der in de bussen gevonden stembriefjes;

3°. het getal der stembriefjes en der stemmen die van onwaarde zijn verklaard;

4°. het getal der oningevuld bevonden briefjes;

5°. de namen der personen, op welke stemmen zijn uitgebragt, en het getal der op ieder uitgebragte stemmen, en

6°. den uitslag der lotsbeslissing, waartoe volgens artt. 49, 51 of 52 is overgegaan

Art. 48. Voor de benoeming tot lid der Staten wordt, bij de eerste stemming, de *volstrekte* meerderheid van de uitgebragte stemmen, die in aanmerking komen, gevorderd.

Art. 49. Indien al de door de kiezers-vergadering te benoemen leden der Staten niet bij de eerste stemming zijn verkozen, wordt door het bureau van stemopneming eene lijst opgemaakt der personen, op welke het grootste aantal stemmen is uitgebragt.

Deze lijst bevat twee maal zooveel namen als er nog leden der Staten zijn te benoemen.

Indien uit hoofde van gelijkheid van het getal van verkregen stemmen onzekerheid bestaat, welke personen op die lijst moeten worden gebragt, beslist het lot wie daarop gebragt moeten worden.

Tot de op het dubbeltal gebragte personen bepaalt zich de nadere keuze

Art. 50. In het bij art. 49 vermeld geval wordt, zoo spoedig mogelijk, op den door Gedeputeerde Staten te bepalen naderen dag, in de onder-kiesdistricten en in het hoofd-kiesdistrict, tot eene tweede stemming, met inachtneming van hetgeen voorgeschreven is voor de eerste, overgegaan.

Te dien einde worden de stembussen naar de onder-kiesdistricten teruggezonden.

De in art. 31 vermelde uitreiking der oproepingsbrieven en stembriefjes geschiedt alsdan ten minste twee dagen vóór het doen der herstemming.

Het in art. 49 vermelde dubbeltal wordt door den voorzitter aan al de plaatselijke besturen der gemeenten van het kiesdistrict kenbaar gemaakt, en door dezen, bij aanplakking op de gebruikelijke wijze, ter kennis van de ingezetenen gebragt.

In de oproepingsbrieven worden de namen, op het dubbeltal voorkomende, opgegeven.

Art. 51. Bij de tweede stemopneming geschiedt de benoeming bij betrekkelijke meerderheid van stemmen.

Bij gelijkheid van stemmen wordt door het lot uitgemaakt wie verkozen is.

Art. 52. Wanneer bij de verkiezing van leden der Staten, ter vervulling van plaatsen door de gewone aftreding openvallende, tevens wordt gekozen tot vervulling van plaatsen door buitengewone oorzaken opengevallen, worden zij, die de meeste stemmen hebben verkregen, geacht te zijn benoemd ter vervulling van de plaatsen door gewone aftreding openvallende. Indien deze plaatsen door die eerste stemming niet of niet alle zijn vervuld, worden zij daartoe geroepen, die bij de herstemming de meeste stemmen verkregen.

Zoo, ter vervulling van *gewone* en *buitengewone* vacatures, twee of meer personen, ter zelfder tijd, de vereischte meerderheid, bij gelijk getal van stemmen, bekomen, wordt door het lot uitgemaakt, wie geacht wordt te zijn benoemd voor de *gewone*, en wie voor de *buitengewone* vacature.

Art. 53. Afschrift van het in het hoofd-kiesdistrict opgemaakt proces-verbaal of, zoo er eene tweede stemming heeft plaats gehad, van de beide processen-verbaal, wordt aanstonds ter inzage gelegd van de ingezetenen, en het oorspronkelijke of de oorspronkelijke binnen vier en twintig uren na de gedane verkiezing aan de Gedeputeerde Staten ingezonden.

Na den afloop der verkiezing worden de stembriefjes verzameld in pakken, die verzegeld worden met de cachetten der leden van het bureau van stemopneming

Op de pakken wordt een opschrift gesteld, waaruit blijkt of de daarin vervatte stembriefjes bij de *eerste stemming* of bij de *herstemming* zijn ingeleverd.

De stembriefjes, die geheel of ten deele van onwaarde zijn verklaard, worden in afzonderlijke pakken verzameld en van het vereischte opschrift voorzien.

Al die pakken worden ten raadhuize der gemeente van het hoofd-kiesdistrict overgebragt, aldaar gedurende den tijd van zes maanden bewaard, en daarna vernietigd in eene vergadering van den gemeenteraad.

Art. 54. De namen der gekozenen in elk hoofd-kiesdistrict en het getal der stemmen op hen uitgebragt, worden door de Gedeputeerde Staten in een proces-verbaal vermeld en zoo spoedig mogelijk bekend gemaakt.

Art. 55. Die tot lid der Staten is verkozen, ontvangt van de Gedeputeerde Staten een door den voorzitter geteekend en door den griffier gecontrasigneerd uittreksel van het in art. 53 genoemd proces-verbaal of verbalen, vermeldende:

a. het getal der uitgebragte stemmen;

b. het getal der niet-ingevulde stembriefjes en der van onwaarde verklaarde stembriefjes of stemmen;

c. het getal der stemmen op den verkozene uitgebragt; en

d. de verdere bijzonderheden deze verkiezing betreffende.

Dit uittreksel is de geloofsbrief van den gekozene, bij welken hij aan de Staten overlegt:

1°. een uittreksel uit de registers van geboorte, of, bij gemis daarvan, eene acte van bekendheid, waaruit de namen zijner ouders en tijd en plaats zijner geboorte blijken;

2°. eene verklaring van het hoofd van het bestuur zijner woonplaats, waaruit blijkt, dat hij zijne werkelijke woonplaats in de provincie heeft en ten minste gedurende het jaar, aan de verkiezing voorafgaande, gehad heeft; en

3°. eene door hem zelven af te geven verklaring, inhoudende dat hij niet verkeert in een der gevallen omschreven in artt. 59 en 60 dezer wet.

Art. 56. De tot lid der Staten gekozene, niet genegen de benoeming aan te nemen, geeft daarvan ten spoedigste schriftelijk kennis aan de Gedeputeerde Staten, die de plaatselijke besturen van het hoofd-kiesdistrict gelasten eene nieuwe verkiezing te doen plaats hebben.

Wanneer de gekozene, binnen veertien dagen nadat het uittreksel in art. 55 vermeld ten zijnen huize is afgegeven, die kennisgeving niet heeft ingezonden, stellen Gedeputeerde Staten hem onverwijld eenen termijn van niet minder dan acht dagen, om die kennisgeving alsnog te doen.

Laat de gekozene dezen termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden de benoeming niet te aanvaarden, en tot eene nieuwe keuze overgegaan.

Art. 57. Die in meer dan één hoofd-kiesdistrict tot lid der Staten is gekozen, verklaart, dadelijk na ontvangst van de in art. 55 vermelde uittreksels, schriftelijk aan Gedeputeerde Staten, welke dier benoemingen hij aanneemt.

Gedeputeerde Staten doen in het kiesdistrict, welks verkiezing door den gekozene niet wordt aangenomen, tot eene nieuwe keuze overgaan.

Blijft hij in gebreke, binnen veertien dagen nadat de voormelde uittreksels ten zijnen huize zijn afgegeven, die kennisgeving te doen, dan handelen Gedeputeerde Staten zoo als in het vorig artikel is bepaald.

Laat de gekozene den gestelden termijn ongebruikt voorbijgaan, dan wordt hij gehouden geene der op hem uitgebragte benoemingen te aanvaarden, en tot nieuwe keuzen overgegaan.

AFDEELING III.

Van de vereischten om tot lid van de Provinciale Staten te worden benoemd.

Art. 58. Om lid van de Provinciale Staten te kunnen zijn, moet men:

1°. Nederlander wezen, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten, en niet vallen in de termen van uitsluiting van art. 6 dezer wet;

2°. den ouderdom van vijf en twintig jaren hebben bereikt; en

3°. in de provincie zijne werkelijke woonplaats hebben en ten minste gedurende het laatste jaar, aan de verkiezing voorafgegaan, gehad hebben.

AFDEELING IV.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 59. De betrekking van lid der Provinciale Staten is onvereenigbaar met die van:

1°. lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal;

2°. Onzen commissaris in de provincie;

3°. lid van het provinciaal geregtshof;

4°. griffier der Staten,

5°. beambte bij het provinciaal bestuur;

6°. ambtenaar belast met het ontvangen en uitgeven der gelden van de provincie, en

7°. geestelijke of bedienaar van de godsdienst.

Art. 60. De leden der Provinciale Staten mogen elkander niet nader dan in den tweeden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan.

Indien personen, zich in den eersten graad van verwantschap bestaande, bij eene en dezelfde stemming tot leden der Staten worden benoemd, wordt alleen hij, die de meeste stemmen heeft verkregen, geacht te zijn verkozen. Indien zij evenveel stemmen verwierven, beslist het lot. Dit laatste zal mede plaats hebben, zoo zij in verschillende kiesdistricten zijn gekozen.

Zwagerschap, opgekomen gedurende de gelijktijdige zitting, verhindert niet de verdere zitting tot den afloop van den termijn van verkiezing.

Indien de vrouw, door welke de zwagerschap is ontstaan, overleden is, houdt de uitsluiting op.

AFDEELING V.

Van den tijd van zitting.

Art. 61. De leden der Staten worden verkozen voor den tijd van zes jaren.

Telke drie jaren, op den eersten Dingsdag der maand Julij, aan te vangen met den jare 1853, heeft de aftreding plaats van de helft der leden.

Wanneer het getal der leden van de Staten oneven is, heeft de eerste maal de aftreding plaats van de kleinste helft. De aftredenden zijn weder verkiesbaar.

Art. 62. Wanneer een lid der Staten ontslag verlangt te nemen, gelijk ook wanneer iemand de benoeming tot lid der Staten niet verlangt te aanvaarden, is hij verpligt daarvan schriftelijk aan de Staten, of, deze niet vergaderd zijnde, aan de Gedeputeerde Staten kennis te geven.

Art. 63. Het lid der Staten, dat eenig vereischte van verkiesbaarheid verliest, of in een der termen van uitsluiting of onvereenigbaarheid vervalt, houdt op lid van de Staten te wezen; alles behoudens het bepaalde bij art. 60.

Een lid der Staten, dat, zonder wettige reden te hebben opgegeven, gedurende eene geheele gewone zitting afwezig blijft, wordt door de Staten, in de laatste vergadering van die zitting, verklaard van zijne

betrekking te zijn vervallen. De Staten beoordeelen de wettigheid der redenen.

Art. 64. In de vervulling eener plaats van lid der Staten, tusschentijds opengevallen, wordt vóór de eerstvolgende gewone of buitengewone zitting, zoo de tijd dat toelaat, voorzien.

Art. 65. Het lid der Staten benoemd ter vervulling eener tusschentijds opengevallen plaats, treedt af op het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij opgetreden is, zou hebben moeten aftreden.

HOOFDSTUK II.

Van de vergaderingen en beraadslagingen der Provinciale Staten.

Art. 66. De Staten vergaderen in de plaats waar het bestuur der provincie is gevestigd.

In buitengewone omstandigheden, kan door Ons eene andere plaats daartoe worden aangewezen.

Art 67. De leden der Staten, geroepen ter vervulling van gewone vacaturen, treden op met den eersten Dingsdag der volgende maand Julij. Geroepen ter vervulling van buitengewone vacaturen, treden zij dadelijk op.

Art. 68. Onze commissaris in de provincie is voorzitter van de vergadering der Staten.

Bij ontstentenis of verhindering van Onzen commissaris, en zoolang niemand door Ons is benoemd om hem te vervangen, wordt het voorzitterschap in de vergadering der Staten waargenomen door een lid der Gedeputeerde Staten, door Onzen commissaris daartoe verkozen, en, bij ontstentenis daarvan, door het oudste lid der Gedeputeerde Staten.

Art. 69. Alvorens hare werkzaamheden aan te vangen, onderzoekt de vergadering de geloofsbrieven der nieuwe leden, en beslist de geschillen, die aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve oprijzen.

Bij vernieuwing van de vergadering der Staten voor de helft, nemen de nieuw benoemde leden, wier geloofsbrieven nog niet zijn onderzocht, deel aan deze verrigting, doch mogen niet tegenwoordig zijn bij de beraadslaging over hun eigen geloofsbrief.

Op gelijke wijze wordt gehandeld bij de optreding der voor de eerste maal naar de voorschriften dezer wet benoemde leden der Provinciale Staten.

Art. 70. Bij het aanvaarden hunner betrekking, leggen de leden der Staten, in handen van den voorzitter, in de vergadering der Staten de eeden of beloften en verklaring af, voorgeschreven bij art. 125 der Grondwet.

Art. 71. De Staten houden jaarlijks ten minste één gewone zitting, die op den eersten Dingsdag der maand Julij wordt geopend.

Wanneer de Gedeputeerde Staten het noodig oordeelen, kunnen zij bepalen, dat eene tweede gewone zitting in dat jaar zal worden gehouden, die op den eersten Maandag in December wordt geopend.

Onze commissaris roept de leden tot die vergaderingen op. Zij worden niet gesloten vóór den vijftienden dag na de opening, tenzij de Staten tot het tegendeel besluiten.

Art. 72. Zoo dikwijls Wij dit noodig oordeelen, worden de Staten tot het houden eener buitengewone zitting bijeengeroepen.

In buitengewone zittingen mogen geene andere onderwerpen worden behandeld, dan waartoe de bijeenroeping is geschied.

Art. 73. De vergadering der Staten mag uiterlijk voor veertien dagen uiteengaan.

Tot eene scheiding voor langeren tijd wordt Onze goedkeuring gevorderd.

Art. 74. De gewone en buitengewone zittingen worden, in Onzen naam, door Onzen commissaris in de provincie geopend en gesloten.

Art. 75. De vergaderingen zijn openbaar.

De deuren worden gesloten wanneer een tiende gedeelte der aanwezige leden het vordert, of de voorzitter het noodig keurt.

De vergadering beslist of met gesloten deuren zal worden beraadslaagd.

Over de punten in besloten vergadering behandeld, kan daarin ook een besluit genomen worden.

Art. 76. De leden der Staten stemmen elk volgens eed en geweten, zonder last of ruggespraak met hen die benoemen.

Art. 77. De Staten mogen niet beraadslagen of besluiten, zoo niet meer dan de helft der leden tegenwoordig is.

Art. 78. Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid der stemmende leden opgemaakt.

Bij staken van stemmen, wordt het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

In deze, en evenzoo in eene voltallige vergadering, wordt bij staken van stemmen het voorstel geacht niet te zijn aangenomen.

Art. 79. Over alle zaken wordt mondeling en bij hoofdelijke oproeping gestemd; doch bij het doen van keuzen of voordragten van personen, bij besloten en ongeteekende briefjes.

Art 80. De leden hebben het regt voorstellen te doen, en wijziging op en splitsing van de ter vergadering in beraadslaging gebragte onderwerpen voor te dragen.

Art. 81. Bij iedere benoeming, keuze of voordragt van personen, door de Staten te doen, benoemt de voorzitter vier leden om het bureau van stemopneming uit te maken.

Bij het opnemen der stemmen wordt de inhoud van ieder stembriefje door een der leden van het bureau voorgelezen, door een ander nagezien, en die inhoud door de twee overige opgeteekend.

Art. 82. Er hebben even zoovele stemmingen plaats, als er personen te benoemen of voor te dragen zijn. Ieder briefje houdt in eene duidelijke aanwijzing van den persoon. In geval van twijfel beslist de vergadering.

Art. 83. Vóór het openen der stembriefjes worden zij geteld.

Zoo hun getal grooter of kleiner is dan dat der gestemd hebbende leden, is de stemopneming nietig en wordt er tot eene nieuwe overgegaan.

Art. 84. Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden, tot bepaling der meerderheid, afgetrokken van het getal der leden, die bij de stemming zijn tegenwoordig geweest.

De stemopneming is nietig, indien het getal behoorlijk ingevulde stembriefjes niet grooter is, dan de helft van dat der leden.

Art. 85. Wanneer niemand bij de eerste stemopneming de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede, mede nog geheel vrije stemopneming overgegaan.

Indien ook dan nog de volstrekte meerderheid van stemmen door niemand verkregen is, heeft er eene derde stemopneming plaats, over de twee personen, die bij de tweede stemopneming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

Zoo bij de tweede stemopneming niet uitgemaakt is tusschen wie er moet overgestemd worden, heeft er nog eene voorafgaande tusschenstemopneming plaats over de betrokkene personen.

Indien, in het zoo even gemeld geval, of bij de eind-stemopneming, de stemmen staken, beslist het lot.

Art. 86. Van het verhandelde in de vergadering der Staten worden behoorlijke aanteekeningen gehouden, die òf vóór het sluiten der vergadering òf in de eerstvolgende vergadering worden gelezen en vastgesteld.

Van het verhandelde in de vergaderingen met gesloten deuren worden afzonderlijke aanteekeningen gehouden, dit òf dadelijk òf in eene volgende vergadering met gesloten deuren, gelezen en vastgesteld worden.

Art. 87. De Staten stellen in hunne eerste zitting een reglement van orde voor hunne vergaderingen vast.

Art. 88. De leden der Staten mogen niet:

1°. tegenwoordig zijn bij het beraadslagen over onderwerpen, die hen, hetzij voor zich zelven, hetzij als zaakgelastigde of zaakwaarnemer, hunne echtgenooten, of een van hunne bloed- of aanverwanten tot den derden graad ingesloten, in het bijzonder aangaan, en

2°. als advocaat of procureur werkzaam zijn in regtsgedingen, voor of tegen de provincie gevoerd.

Art. 89. Aan de Staten van iedere provincie wordt telken jare toegestaan eene som ten bedrage van zooveel maal vijf en twintig gulden, als het getal harer leden, bij deze wet bepaald, bedraagt, om te strekken tot vergoeding van reiskosten.

Deze som wordt, volgens een door de Staten te maken reglement, onder de leden verdeeld.

HOOFDSTUK III.

Van de magt der Provinciale Staten.

Art. 90. De Staten regelen èn besturen het provinciaal huishouden met inachtneming der bepalingen dezer wet.

Art 91. Zij maken alle zoodanige reglementen en verordeningen, als zij voor het provinciaal belang noodig oordeelen, en onderwerpen betreffen noch door eene wet, noch door een algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld. Zij onderwerpen die, behoudens de voorschriften in art. 129 der Grondwet vermeld, aan Onze goedkeuring.

Die reglementen en verordeningen verliezen hunne kracht, zoodra hunne onderwerpen geregeld worden door de wet of een algemeenen maatregel van inwendig bestuur.

Art. 92. De gevraagde goedkeuring der voormelde reglementen en verordeningen wordt door Ons verleend of geweigerd, binnen twee maanden nadat dezelve aan Onze goedkeuring zijn onderworpen, tenzij door Ons bij besluit een andere termijn daartoe wordt bepaald.

Wanneer binnen den termijn de gevraagde goedkeuring niet is verleend of geweigerd, wordt het reglement òf de verordening voor goedgekeurd gehouden.

Art. 93. In de in art. 91 bedoelde reglementen en verordeningen mogen de Staten, voor zooverre op de overtreding van het daarin bepaalde door de wet niet reeds straffen zijn vastgesteld, straffen bedreigen, bestaande in eene geldboete van ten hoogste vijf en zeventig gulden en eene gevangenis uiterlijk voor den tijd van zeven dagen hetzij afzonderlijk hetzij te zamen, en bovendien verbeurdverklaring, vernietiging of opruiming van voorwerpen, in strijd met die verordening bezeten of daargesteld.

Art. 94. De Staten dragen jaarlijks, in hunne gewone zomerzitting, de kosten van hun bestuur, voor zooveel het rijksbestuur is, aan Ons voor.

Onder deze kosten zijn begrepen:

1°. de jaarwedden van Onzen commissaris in de provincie, van leden der Gedeputeerde Staten en van den griffier der Staten;

2°. de jaarwedden en schrijfloonen der bureau-geëmploijeerden;

3°. de reiskosten van Onzen commissaris in de provincie, en van den griffier en bureau-geëmploijeerden;

4°. de kosten van licht en brandstoffen en van de bureau-behoeften;

5°. de kosten van het schoonhouden van het gebouw ten dienste der Staten, Gedeputeerde Staten en der bureaux;

6°. de kosten van het gewoon onderhoud van het gebouw ten dienste der Staten, Gedeputeerde Staten en der bureaux;

Regeling der zamenstelling en verkiezing van de Provinciale Staten enz.
(Gewijzigd Ontwerp van Wet)

7°. de kosten van onderhoud en aankoop van meubelen in het onder n°. 6 vermelde gebouw;

8°. de kosten van gewoon en buitengewoon onderhoud van het tot woning van Onzen commissaris in de provincie bestemde gebouw, voor zooverre hetzelve rijks-eigendom is; en

9°. de som voor huur te betalen voor de woning van Onzen commissaris, waar dat gebouw geen rijks-eigendom is.

Art. 95. Insgelijks maken de Staten jaarlijks in hunne gewone zomerzitting de begrooting der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven op, en onderwerpen die aan Onze goedkeuring.

Zij rigten die begrooting in naar de daarvoor door Ons gegevene voorschriften.

Art. 96. Op dien staat van begrooting worden jaarlijks gebragt:

1°. alle inkomsten, hoe ook genaamd, van de provincie;

2°. de uitgaven benoodigd ter vervulling van verpligtingen voor de provincie, uit de wetten voortvloeijende;

3°. de uitgaven die uit aangegane verbindtenissen voortvloeijen, en

4°. alle uitgaven die voor de behoefte van het provinciale huishouden noodig zijn.

Art. 97. De staat van begrooting van enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, door Ons goedgekeurd zijnde, wordt, na voorafgegane kennisgeving, gedurende ééne maand ter inzage van het publiek gelegd, op de griffie van het provinciaal bestuur.

Art. 98. Tot den bepaalden werkkring der Staten behoort onder anderen ook het raadplegen over en besluiten tot:

1°. het voordragen van provinciale belastingen;

2°. het doen van geldopnemingen voor de provincie;

3°. den aanleg van werken of het daarstellen van inrigtingen ten koste der provincie; en

4°. de aankoop, verkoop, verruiling of vervreemding, en het bezwaren of verpanden van de bezittingen, geregtigdheden en inkomsten der provincie, en het sluiten van dadingen dienaangaande.

De besluiten, genomen omtrent de onder n°. 2, 3 en 4 hierboven vermelde onderwerpen, mogen niet zonder Onze goedkeuring ten uitvoer worden gelegd.

Art. 99. Alle besluiten en brieven der Staten worden geteekend door den voorzitter, en mede-geteekend door den griffier.

Art. 100. De besluiten der Staten door Ons strijdig gekeurd met de wetten of het algemeen belang, worden door Ons, binnen den termijn in art. 136 bepaald, geschorst of vernietigd door een besluit, dat de gronden van dien maatregel vermeldt en ter kennis van de Staten wordt gebragt.

Art. 101. Zoo de Staten het noodig achten aan eene commissie van eenige leden uit hun midden het onderzoek of bewerken van eenige zaak op te dragen, zoodanig dat die commissie eerst in eene volgende gewone zitting, of wel in eene te houden buitengewone zitting, van hare bevinding zou behooren verslag te doen, mag aan het daaromtrent door de Staten te nemen besluit niet dan na Onze verkregene goedkeuring gevolg worden gegeven.

TITEL II.

Van de Gedeputeerde Staten.

HOOFDSTUK I.

Van de zamenstelling.

AFDEELING I.

Van het getal der leden.

Art. 102. Het collegie van Gedeputeerde Staten bestaat uit het navolgend getal leden:

in Noordbrabant	5
» Gelderland	5
» Zuidholland	5
» Noordholland	5
» Zeeland	4
» Utrecht	4
» Friesland	5
» Overijssel	5
» Groningen	4
» Drenthe	4
» Limburg	4

AFDEELING II.

Van de onvereenigbaarheden.

Art. 103. Het lidmaatschap van Gedeputeerde Staten is onvereenigbaar met de betrekking van:

1°. lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal;

2°. lid van de regterlijke magt, zoowel militaire als burgerlijke, de regters-plaatsvervangers uitgezonderd;

3°. griffier bij eene der Kamers van de Staten-Generaal;

4°. ambtenaar der directe belastingen;

5°. districts-commissaris;

6°. militie-commissaris;

7°. hoogleeraar, lector en andere onderwijzers bij instellingen van het hooger, middelbaar en lager onderwijs;

8°. ambtenaar bij den waterstaat in werkelijke dienst;

9°. dijkgraaf, lid of secretaris van een waterschap of polderbestuur;

10°. hem, die zitting heeft in een gemeentebestuur, of secretaris of ontvanger eener gemeente is;

11°. hem, die ter zake van ontvang of beheer aan de Staten of de Gedeputeerde Staten rekenpligtig of verantwoordelijk is, voor zooverre de rekenpligtigheid of verantwoordelijkheid is persoonlijk, en zich niet verdeelt over eene commissie gezamenlijk rekenpligtig of verantwoordelijk, waarvan hij lid is;

12°. hem, die eenigen post bekleedt, welke hem in regtstreeksche ondergeschiktheid aan de Staten of Gedeputeerde Staten stelt;

13°. hem, die aan de werkelijke krijgsdienst is verbonden.

Art. 104. Onze commissaris in de provincie en de leden der Gedeputeerde Staten, en deze onderling, mogen elkander niet nader dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan; alles met gelijke uitzondering, als in het 3de en 4de lid van art. 59 vermeld.

AFDEELING III.

Van den tijd van zitting.

Art. 105. De leden van Gedeputeerde Staten worden benoemd voor den tijd van zes jaren.

Telke drie jaren, op den eersten Dingsdag der maand Julij, aan te vangen met den jare 1853, heeft de aftreding plaats van de helft der leden.

Wanneer het getal der leden van Gedeputeerde Staten oneven is, heeft de eerste maal de aftreding plaats van de kleinste helft.

Art. 106. Het lid der Gedeputeerde Staten, benoemd ter vervulling eener tusschentijds opengevallen plaats, treedt af op het tijdstip, waarop hij, in wiens plaats hij opgetreden is, zou hebben moeten aftreden.

Art. 107. Wanneer een lid der Gedeputeerde Staten ontslag verlangt te nemen, is hij verpligt daarvan schriftelijk aan de Staten of, deze niet vergaderd zijnde, aan Gedeputeerde Staten kennis te geven.

Art. 108. De leden van Gedeputeerde Staten verliezen deze betrekking zoodra zij ophouden lid van de Staten te zijn.

Art. 109. Leden van Gedeputeerde Staten, vervallende in een der termen van onvereenigbaarheid in art. 103 of van uitsluiting in art. 104 vermeld, houden, onverminderd het bepaalde bij art. 104, van regtswege op leden van dat collegie te zijn.

Art. 110. Leden der Gedeputeerde Staten, zonder wettige redenen, gedurende twee achtereenvolgende maanden verzuimende de vergadering der Gedeputeerde Staten bij te wonen, worden door de Provinciale Staten vervallen verklaard van hunne betrekking. De Provinciale Staten beoordeelen de wettigheid der redenen.

Art. 111. Aan de leden der Gedeputeerde Staten is verboden, middellijk of onmiddellijk, aandeel te hebben in pachten, leveringen of aannemingen ten behoeve der provincie.

Indien zij zulks mogten doen, worden zij door de Provinciale Staten van hunne betrekking vervallen verklaard.

Art. 112. Zoodra één of meer leden van de Gedeputeerde Staten in een der gevallen verkeeren, in de artt. 110 en 111 vermeld, worden zij door Gedeputeerde Staten in hunne betrekking geschorst, en wordt, met Onze goedkeuring, eene buitengewone zitting der Staten, des noodig, belegd, om nopens de vervallen-verklaring te beslissen.

Art. 113. Zoodra, door buitengewone omstandigheid, eene plaats in het collegie van Gedeputeerde Staten openvalt, wordt de vergadering der Staten binnen twee maanden, met Onze vergunning, bijeengeroepen, om die plaats te vervullen.

HOOFDSTUK II.

Van de vergaderingen, beraadslagingen en magt der Gedeputeerde Staten.

Art. 114. Gedeputeerde Staten maken een reglement van orde voor hunne vergadering.

Onze commissaris in de provincie is voorzitter der vergadering, en heeft stem in dezelve.

De vergadering mag geen besluit nemen, zoo niet meer dan de helft der leden, vermeerderd met Onzen commissaris, tegenwoordig is.

Art. 115. Alle besluiten worden door volstrekte meerderheid van stemmen opgemaakt.

Bij het staken van stemmen in eene onvoltallige vergadering wordt het nemen van het besluit tot eene volgende vergadering uitgesteld.

Wanneer in deze, en evenzeer in eene voltallige vergadering, de stemmen staken, beslist de stem van Onzen commissaris.

Art. 116. De leden van Gedeputeerde Staten mogen niet tegenwoordig zijn bij het opnemen en goedkeuren der rekening van eenige inrigting, tot welker bestuur zij behooren.

Art. 117. Gedeputeerde Staten zijn belast met de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken, en zulks hetzij de Staten zijn vergaderd of niet.

Art. 118. Gedeputeerde Staten zijn inzonderheid belast met de uitvoering van zoodanige wetten en Koninklijke besluiten, waarbij aan hen eenige ambtsverrigtingen worden opgedragen; met de uitvoering van de in art. 131 der Grondwet vermelde reglementen en verordeningen, voor het provinciaal belang daargesteld; alsmede met het geven van consideratien en advies, door de daartoe bevoegde autoriteiten gevraagd.

Art. 119. Zij zijn gehouden, op de hun gedane vragen, aan de Staten de verlangde inlichtingen te geven wegens hunne verrigtingen, voor zooverre die betrekking hebben tot het provinciaal beheer en de uitvoering der besluiten door de Provinciale Staten genomen.

Art. 120. De plannen en voorwaarden van aanbesteding der werken

bedoeld bij art 98, worden vastgesteld door Gedeputeerde Staten, voor zooverre niet, in eenig bijzonder geval, de Staten de goedkeuring van het plan zich mogten hebben voorbehouden.

Art. 121. De Gedeputeerde Staten ontwerpen de beide begrootingen in de artt 94 en 95 vermeld; zenden die ontwerpen gedrukt, veertien dagen vóór het openen der gewone zomerzitting van de Provinciale Staten, aan de leden toe; en stellen dezelve algemeen verkrijgbaar.

Art. 122. Geene betalingen geschieden voor rekening der provincie, dan op bevelschriften ten laste der in art. 95 vermelde provinciale begrooting, opgemaakt door Gedeputeerde Staten, en van hunnentwege getekend door den voorzitter en een hunner leden, en medegeteekend door den griffier.

Die bevelschriften vermelden het onderwerp der betaling; mogen de voor dat onderwerp op de begrooting beschikbaar gestelde som niet overschrijden; duiden den post der begrooting aan, waaruit de betaling moet geschieden; en moeten met den aard van het onderwerp van dien post overeenkomen.

Geene af- en overschrijvingen van posten op die begrooting voorkomende, kunnen geschieden dan uit kracht van vergunning, daartoe bij de begrooting zelve of door afzonderlijk besluit der Staten verleend, en met Onze toestemming.

Vóór het einde van iedere maand, worden van wege het Ministerie van Financien ter beschikking van Gedeputeerde Staten gesteld de gelden, ten behoeve der provincie in de vorige maand ontvangen.

Art. 123. De rekenpligtige provinciale ambtenaren doen jaarlijks, met inachtneming der voorschriften door de Algemeene Rekenkamer, in overleg met het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, daartoe gegeven, aan de Algemeene Rekenkamer rekening van de ontvangsten en uitgaven, in het afgeloopen jaar door hem voor de provincie gedaan.

De Gedeputeerde Staten doen jaarlijks, in eene gewone zitting der Staten, met overlegging van de door de Rekenkamer goedgekeurde rekening, verantwoording van hun beheer in het afgeloopen jaar gevoerd.

Die rekening en verantwoording worden gedrukt; veertien dagen vóór de opening der zitting, waarin zij zullen worden voorgebragt, door de Gedeputeerde Staten aan de leden der Staten toegezonden, en algemeen verkrijgbaar gesteld.

De goedkeuring, door de Staten aan die rekening en verantwoording verleend, wordt aan Onze bekrachtiging onderworpen

Dadelijk na de verkregene bekrachtiging, worden deze stukken, na voorafgegane kennisgeving, gedurende eene maand ter algemeene inzage nedergelegd, op de griffie van het provinciaal bestuur.

Art. 124. De benoeming van provinciale ambtenaren geschiedt door Gedeputeerde Staten, voor zooverre niet door deze wet de benoeming op eene andere wijze is bepaald.

Art. 125. Gedeputeerde Staten vertegenwoordigen de provincie in regten.

Zij hebben tot het voeren van regtsgedingen de magtiging noodig der Provinciale Staten.

Zij zijn bevoegd om, voor en aleer die magtiging is verkregen, alle conservatoire maatregelen, zoo in als buiten regten, te werk te stellen, en verpligt alles te doen wat noodig is, om verjaring en verlies van bezit of van regt te voorkomen

Art. 126. De afkondiging van de reglementen en verordeningen in art. 91 vermeld, geschiedt door Gedeputeerde Staten, door plaatsing in het Provinciaal Blad. Zij worden bovendien aangeplakt in alle gemeenten der provincie, en verkrijgbaar gesteld

Die reglementen en verordeningen beginnen te werken den tienden dag na de voorschrevene afkondiging, ten ware daarin een ander tijdstip van werking mogt zijn bepaald.

Art. 127. De bepalingen in het voorgaande artikel vervat, zijn mede van toepassing op algemeene beschikkingen, door Gedeputeerde Staten in den kring van hunne bevoegdheid genomen

Art 128. Gelijktijdig met de afkondiging in art. 126 vermeld, wordt van de daarbij genoemde reglementen en verordeningen, waarbij boete of gevangenisstraf wordt bedreigd, een exemplaar aan de arrondissements-regtbanken, aan de kantonregters en aan de ambtenaren van het openbaar ministerie in de provincie gezonden

Art. 129. De besluiten der Gedeputeerde Staten, betreffende de uitvoering van wetten en algemeene maatregelen van inwendig bestuur, kunnen door Ons worden geschorst of vernietigd

De besluiten door diezelfde Staten genomen, ter uitvoering van provinciale reglementen en verordeningen, door Ons strijdig gekeurd met de wetten of het algemeen belang, worden door Ons geschorst of vernietigd, door een besluit, de gronden van dien maatregel vermeldende.

In beide gevallen van vernietiging, worden door Ons door hetzelfde besluit de nopdige voorschriften gegeven, hoelang te dier zake, binnen eenen bepaalden tijd, door Gedeputeerde Staten moet worden gehandeld.

Die besluiten worden dadelijk ter kennis van Gedeputeerde Staten gebragt.

Ingeval Gedeputeerde Staten nalatig zijn, aan het gegeven voorschrift binnen den bepaalden termijn te voldoen, kan Onze commissaris in de provincie dat verrigten, voor zooveel het de uitvoering van wetten of algemeene maatregelen van inwendig bestuur betreft.

Art. 130. In de gewone jaarlijksche zomerzitting der Provinciale Staten geven de Gedeputeerde Staten een uitvoerig beredeneerd verslag van den staat der provincie en van alle inrigtingen in dezelve aanwezig, vooral van die voorwerpen welke aan hunne bijzondere zorg zijn aanbevolen.

Zij doen hetzelve vergezeld gaan van naauwkeurige statistieke opgaven.

Art. 131. De leden der Gedeputeerde Staten genieten eene jaarwedde, in *Zuidholland* en *Noordholland* van *twee duizend gulden*, en in de andere provincien van *een duizend vijf honderd gulden*.

Hiervan wordt een derde gedeelte afgezonderd, om over elke drie maanden onder de leden te worden verdeeld, naar gelang van het getal vergaderingen, die zij gedurende de afgeloopen drie maanden hebben bijgewoond.

Afwezendheid uit de vergaderingen wegens ziekte of ter vo'doening aan commissien in betrekking als lid van Gedeputeerde Staten, vermindert de aanspraak op het presentie-geld niet.

Artt. 66, 68, 81 tot en met 85, 86 *eerste* gedeelte, 88 en 99 dezer wet zijn ook op Gedeputeerde Staten van toepassing.

TITEL III.

Van den commissaris des Konings in de provincie.

Art. 133. Onze commissaris in de provincie voert den titel van *gouverneur*.

Hij is gevestigd ter plaatse waar de vergaderingen der Staten worden gehouden.

Art. 134. Hij heeft de leiding van de beraadslagingen; zorgt voor de geregelde behandeling der zaken, en regelt de verdere verrigtingen der Staten en Gedeputeerde Staten.

Art. 135. Hij brengt alle ingekomen stukken, in de eerstvolgende vergadering, ter tafel van de Staten of Gedeputeerde Staten.

In spoed-vereischende gevallen is hij bevoegd, aan de Staten of Gedeputeerde Staten gerigte stukken dadelijk in handen van ambtenaren of collegien, die daarop moeten worden gehoord, te stellen, onder gehoudenheid, om van het door hem verrigte aan de Staten of Gedeputeerde Staten in hunne eerstvolgende vergadering mededeeling te doen.

Art. 136. Wanneer hij vermeent dat de vergadering der Staten of der Gedeputeerde Staten een besluit heeft genomen buiten den kring van hare bevoegdheid of in strijd met de wetten of het algemeen belang, is hij verpligt daarvan dadelijk aan Ons kennis te geven, en binnen vier en twintig uren de Staten of Gedeputeerde Staten daarvan te verwittigen.

Deze verwittiging heeft ten gevolge, dat de uitvoering van het besluit der Staten of Gedeputeerde Staten gedurende dertig dagen daarna wordt uitgesteld.

Indien binnen gezegden termijn dat besluit niet door Ons wordt geschorst of vernietigd, is hij tot de uitvoering verpligt.

Art. 137. Hij heeft het oppertoezigt over de provinciale bureaux.

Met uitzondering van den griffier, worden de ambtenaren en bedienden bij die bureaux door hem aangesteld, geschorst, ontslagen en ontzet.

Hunne jaarwedden worden door hem geregeld.

TITEL IV.

Van den griffier der Staten.

Art. 138. De griffier wordt door Ons benoemd, uit eene lijst van drie candidaten, door de Staten opgemaakt.

Zijne instructie wordt door de Provinciale Staten, onder Onze goedkeuring, vastgesteld.

Hij kan door Ons uit zijne betrekking, op zijn verzoek, worden ontslagen en na verhoor of op voorstel der Gedeputeerde Staten geschorst of ontzet.

Art. 139. Hij moet de vereischten bezitten in art 58, onder n°. 1 en 2, voor de leden der Staten gevorderd, niet vallen in een der termen van onvereenigbaarheid in artt. 59 en 103 vastgesteld, en zich met der woon vestigen ter plaatse waar de vergaderingen der Staten gehouden worden.

Hij mag Onzen commissaris niet nader bestaan, dan in den vierden graad van bloedverwantschap of zwagerschap.

Indien de vrouw, door welke de verzwagering is ontstaan, overleden is, wordt de zwagerschap ten deze geacht te hebben opgehouden.

Art. 140. Bij het aanvaarden zijner betrekking, legt hij in eene vergadering der Gedeputeerde Staten, in handen van den voorzitter, op de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den volgenden eed of belofte af:

» Ik zweer (beloof) trouw aan de Grondwet en wetten des
» Rijks, en dat ik mijne betrekking getrouw, ijverig en eerlijk
» zal waarnemen
» Zoo waarlijk helpe mij God almagtig! (Dat beloof ik!)"

Hij wordt tot dien eed (belofte) toegelaten, na alvorens te hebben afgelegd eenen eed (verklaring en belofte) van zuivering, overeenkomstig het voorschrift van art. 83 der Grondwet.

Art. 141. Hij is tegenwoordig en werkzaam in alle vergaderingen der Staten en der Gedeputeerde Staten, en vermag zich alleen daarvan onthouden, wanneer wettige beletselen hem verhinderen, of door den voorzitter, met goedkeuring der vergadering, hem daartoe verlof is verleend.

Gedurende zijne afwezendheid of verhindering, wordt zijne betrekking waargenomen door eenen ambtenaar van de provinciale bureaux, door de Gedeputeerde Staten daartoe aan te wijzen.

Art. 142. Hij is belast met het toezigt over al de ambtenaren bij de provinciale bureaux, houdt de notulen der vergaderingen van de Staten en de Gedeputeerde Staten, en zorgt en is verantwoordelijk

voor de regelmatige afzending der stukken en de behoorlijke bewaring van het archief.

Hij is gehouden Onzen commissaris in de provincie bij te staan in de uitvoering der aan dezen opgelegde verpligtingen.

Art. 143. De griffiers der Staten genieten eene jaarwedde, in Zuidholland en Noordholland van drie duizend gulden, en in de andere provincien van twee duizend vijf honderd gulden.

TITEL V.

Algemeene en overgangs-bepalingen.

Art. 144. Gedeputeerde Staten der onderscheidene provincien zijn bevoegd alle zoodanige maatregelen te nemen, die tot de rigtige uitvoering van de IIde afdeeling, hoofdstuk I, titel I, vereischt worden, en alle oprijzende geschillen of bezwaren, die uitvoering betreffende, te beslissen.

Zij nemen daarbij de voorschriften in acht, door Ons gegeven.

Art. 145. De thans bestaande Collegien van Provinciale en Gedeputeerde Staten, en de thans bestaande reglementen, waarnaar het provinciaal bestuur wordt uitgeoefend, blijven in wezen tot den dag, waarop de, volgens de bepalingen dezer wet te benoemen leden der Provinciale Staten hunne eerste zitting houden.

Art. 146. Na de opening dier eerste zitting, gaan de Provinciale Staten ten spoedigste over tot het benoemen der leden van het collegie van Gedeputeerde Staten.

Art. 147. Zoodra mogelijk na de optreding der nieuwe collegien van Provinciale en Gedeputeerde Staten, wordt in hunne vergaderingen door het lot beslist, in welk jaar ieder lid zal aftreden.

Bij de regeling hiervan wordt in acht genomen, dat de helft van de, door ieder hoofd-kiesdistrict benoemde leden der Provinciale Staten tot iedere aftreding moet behooren.

Art. 148. Ook na het in werking brengen dezer wet, blijven de thans aanwezige griffiers der Staten in functie, voor zooverre zij de bij de wet gevorderde vereischten bezitten, en niet vallen in de daarbij omschreven termen van onvereenigbaarheid of uitsluiting.

Gegeven, enz.

TABEL, behoorende bij art. 2 dezer Wet, aanwijzende de som, in 's Rijks directe belastingen, de opcenten voor het Rijk daaronder begrepen, te betalen, om kiezer te kunnen zijn.

Provincie *Noordbrabant.*

's Hertogenbosch	f 46
Eindhoven	42
Bergen op Zoom	38
Breda	36
In de overige gemeenten	24

Provincie *Gelderland*

Arnhem	56
Zutphen	42
Tiel	40
Bommel	40
Nijmegen	36
Doesburg	36
Wageningen	34
In de overige gemeenten	24

Provincie *Zuidholland.*

's Gravenhage	94
Rotterdam	100
Schiedam	64
Dordrecht	60
Delft	50
Gorinchem	46
Leyden	40
Woerden	34
In de overige gemeenten	32

Provincie *Noordholland.*

Amsterdam	112
Purmerend	58
Alkmaar	54
Haarlem	50
Monnikkendam	50
Edam	48
Zaandam	44
Weesp	44
Medemblik	42
In de overige gemeenten	32

Provincie *Zeeland.*

Middelburg	f 62
Goes	50
Zierikzee	48
In de overige gemeenten	32

Provincie *Utrecht.*

Utrecht	54
In de overige gemeenten	32

Provincie *Friesland.*

Leeuwarden	56
Sneek	48
Harlingen	46
Bolsward	42
In de overige gemeenten	30

Provincie *Overijssel.*

Zwolle	46
Kampen	44
Deventer	42
In de overige gemeenten	24

Provincie *Groningen.*

Groningen	48
In de overige gemeenten	30

Provincie *Drenthe.*

Assen	34
Meppel	36
In de overige gemeenten	20

Hertogdom *Limburg.*

Maastricht	34
Roermond	28
Venlo	26
In de overige gemeenten	20

[XXI. 4.]

VERSLAG *der Commissie, belast met het onderzoek der* Rekening van het Bijzonder Fonds voor kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid; *uitgebragt in de zitting van den* 13*den September* 1849.

Bij besluit van den 17den April dezes jaars is, overeenkomstig art. 24 van het Reglement van Orde, in handen gesteld eener Commissie, de, ter voldoening aan de laatste alinea van art. 9 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 29 Maart 1849 ingezonden en bij de Tweede Kamer ontvangen Rekening van het Bijzonder Fonds voor kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, om na onderzoek daarover in deze Vergadering rapport uit te brengen.

Uwe Commissie, zich thans van de op haar rustende taak kwijtende, heeft de eer te berigten, dat, wat de rekening betreft, dezelve voldoet aan de wettelijke voorschriften van artt. 5 en 7 der wet van 10 Februarij 1844; zijnde de posten van ontvangsten en uitgaven overeenkomstig de bepalingen bij die wet omschreven en aangewezen gesteld; alleen de post van ontvangst onder *d*, ad f 150,000, in uitgaaf onder *h* geraamd op f 190,000, is vreemd aan de bij de wet ter dezer zaak vastgestelde begrooting, zijnde deze gelden verstrekt krachtens de wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 29), tot dekking van buitengewone uitgaven der Maatschappij, veroorzaakt door de mindere opbrengst van het oogstjaar, loopende van af 1 Julij 1846 tot 1 Julij 1847, ad f 161,536.50; de meerder dan f 150,000 verevende som, ad f 11,536.50, is gevonden uit de gewone middelen van het fonds.

Uit de balans blijkt dat er een voordeelig saldo is van f 49,684.26, zijnde het eigenlijk saldo over 1847 f 30,799.37½; daar dat van 1846 bedroeg f 18,884.88½, hetwelk op deze rekening als eerste post voorkomt; zoo als ook dat van 1847, ad f 49,684.26,

Rekening van het Bijzonder Fonds voor kolonisatie van behoeftigen in de Kolonien der Maatschappij van Weldadigheid.
(Verslag der Commissie.)

overeenkomstig art. 9 der wet van 1844, zal worden overgebragt op de rekening over 1848.

Uwe Commissie heeft het niet noodzakelijk geacht de cijfers in de rekening voorkomende, en die, zoo als gezegd is, geheel in overeenstemming met de wettelijke verordeningen zijn gesteld, te herhalen. De rekening sluit aan die over 1846 en geeft alzoo geene stof tot aanmerkingen.

Uwe Commissie zoude dus hier haar rapport kunnen eindigen, maar er is bij haar eene andere vraag gerezen, en wel, of uit deze rekening de noodige kennis kan geput worden omtrent den toestand der Maatschappij van Weldadigheid, zoodat de wetgevende magt er genoegzaam door voorgelicht wordt, om niet alleen met de werking der Maatschappij bekend te worden, maar ook tevens haren geheelen finantielen toestand te leeren kennen en alzoo de oorzaken te ontwaren, waardoor zij voor- of achteruitgaat?

Uwe Commissie, in aanmerking nemende de menigvuldige teleurstellingen en misrekeningen, die bij dat ligchaam sedert meer dan het vierde gedeelte eener eeuw hebben plaats gehad en den Staat reeds millioenen gekost hebben; en dat door hetzelve de Staat meer en meer in verwikkeling kan komen en op nieuw tot groote offers geroepen worden, heeft begrepen de gestelde vraag ontkennend te moeten beantwoorden; ook geenszins toestemmende hetgeen gezegd wordt aan het slot der memorie van toelichting der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 31), waarbij aan de Maatschappij op nieuw f 86,000 is verstrekt, » om, des noodig, in meer gunstige oogenblikken, nader te » beramen wat het belang van den Staat zou kunnen vorderen » tot meer blijvende voorziening."

Uwe Commissie, Mijne Heeren! is van oordeel, dat die voorziening zoo spoedig mogelijk moet plaats hebben, en er, in het belang der huishouding van Staat, ten aanzien der Maatschappij van Weldadigheid afdoende maatregelen genomen moeten worden, — zich vleijende dat dit denkbeeld, bij naauwkeurig onderzoek, en na het een zij onder uwe aandacht wenscht te brengen, door deze Vergadering zal worden gedeeld.

Den 2den Augustus 1847 is door de Commissie, destijds belast met het verslag der rekening van het bijzonder fonds voor kolonisatie van behoeftigen in de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid, over de jaren 1844 en 1845, een breedvoerig verslag uitgebragt, terwijl de Regering bij de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 31) eene geëxtendeerde memorie van toelichting heeft overgelegd: — beide deze stukken hebben veel licht over den toestand der Maatschappij van Weldadigheid verspreid. Uwe Commissie, Mijne Heeren, zou u naar deze stukken kunnen verwijzen en dan in hare beschouwing kort kunnen zijn; echter in aanmerking genomen hebbende, dat vele leden dezer Vergadering met beide genoemde stukken wellig onbekend zijn, heeft zij het niet ondoelmatig geacht, de hoofdzaken uit dezelve te resumeren en in haar Verslag op te nemen.

Blijkens de genoemde stukken, werd door de Regering in 1823 met de Maatschappij een contract gesloten, waarbij bepaald werd, dat de Regering, tegen betaling van f 222,000 's jaars, van af 1 Junij 1823, gedurende zestien jaren, met bijvoeging van f 12 per hoofd voor de eerste kleeding, voortdurend, en dus met en na 1839, kosteloos 9200 behoeftigen in de kolonien zou kunnen laten verplegen. — De Regering garandeerde de voldoening dezer gelden, zoo uit de inkomsten der daarbij betrokken gestichten, de gemeente-inkomsten, als des noods uit de zes provinciale opcenten, ingesteld bij art. 14 der wet van 12 Julij 1821 (*Staatsblad* n°. 9), welke opcenten volgens dat artikel geheven werden tot bestrijding van uitgaven in het provinciaal belang, en waarom dan ook tot *bezuiniging en vereenvoudiging* het beheer aan de Provinciale Staten werd opgedragen.

De Regering begreep verder deze uitgaven te kunnen dekken door de volgens vastgesteld tarief van de gemeenten te ontvangen vergoeding voor de door hare tusschenkomst geplaatste behoeftigen, en zoude, door die betalingen ook na het zestienjarig tijdvak te laten voortduren, op den langen weg schadeloosstelling vinden voor het aan de Maatschappij in de eerste zestien jaren meer betaalde, dan het van de gemeenten terugontvangen bedrag; want onvoltalligheid van het genoemde getal personen (9200) zoude niet in aanmerking komen. Natuurlijk was dit in den beginne gering, en eene reeks van jaren minder dan de helft; de vraag is: of wel zoodanig getal zelfs nu, na de aanmerkelijke vergrooting en uitbreiding der gebouwen, kan geplaatst worden?

Immers in September 1847, het jaar waarover deze rekening loopt, is, terwijl het getal der verpleegd wordende nog met 600 tot 1000 beneden het bepaalde maximum was, door de Gouverneurs, namens den Minister van Binnenlandsche Zaken, aan de gemeentebesturen geschreven, om, daar het getal plaatsen in de kolonien van de Maatschappij van Weldadigheid spoedig ontoereikend zoude wezen, *ten eerste*, voorloopig niet, of ten minste uiterst zeldzaam, personen op te zenden, en *ten tweede*, om die veroordeeld werden om opgezonden te worden, zooveel mogelijk vrij te stellen, en daartoe aanvraag te doen bij den Minister van Justitie, waartoe men te eerder zal overgaan, als men let op de belangrijke uitgaven, uit de verzending naar de Ommerschans voortvloeijende.

Oppervlakkig zou men dus zeggen, dat een minder getal in het voordeel der Maatschappij was. Zij beklaagde zich echter in 1826 reeds, zoo over het minder getal personen als over de invaliditeit van velen voor den landelijken arbeid, ten gevolge waarvan destijds de termijn van 16 jaren met drie jaren, en dus tot 1 Junij 1842, werd verlengd en tevens bepaald, dat voor dezulken die niet konden werken jaarlijks boven de genoemde besteding-gelden ad f 222,000 zou worden betaald, als volgt:

voor iederen wees, vondeling of verlaten kind, tusschen den twee- en vollen zesjarigen leeftijd, f 35;

voor zoodanig kind, tusschen den zes- en dertienjarigen leeftijd, f 30;

voor een kind, boven de dertien jaren, met gebreken behebt, waardoor het voor den kolonialen arbeid ongeschikt is, f 50;

voor andere personen, die geheel of gedeeltelijk voor den gewonen kolonialen arbeid ongeschikt zijn, f 37.50; en

voor gebrekkigen, die ten eenen male voor dien arbeid ongeschikt zijn, f 50.

De kosten van eerste kleeding werden gebragt van f 12 op f 15 per hoofd.

Op deze jaarlijks te ontvangen gelden, creëerde de Maatschappij successivelijk eene rentegevende schuld, die in 1827 reeds bedroeg f 3,863,000, waarbij zij hare onroerende goederen hypothecair verbond, welke gelden vooral verkregen werden doordat men aan de geldschieters het zijdelings deed voorkomen, als of volgens de met de Regering aangegane contracten, door dezelve de betaling van interesten en aflossing van kapitaal gegarandeerd was.— Deze uitlegging was blijkbaar fautief, en toen er in 1833 stagnatie in de aflossing van obligatien plaats vond en de particuliere schuldeischers zich tot de Regering wendden met verzoek, dat deze, ingevolge hare garantie, orde zoude stellen dat de Maatschappij aan hare verpligting voldeed, gaf dan ook de Regering eenvoudig te kennen, dat zij, aan alle hare verpligtingen ten aanzien der Maatschappij hebbende voldaan, er geene redenen gevonden waren tot het nemen der verlangde voorzieningen.

Tot 1830 hield de Maatschappij zich op deze wijze staande, maar toen —het middel om gelden te negotieren uitgeput zijnde, doordat zij veel meer gelden opgenomen had, dan waarvan de renten en aflossingen van kapitaal uit de van de Regering te ontvangen gelden en hare verdere inkomsten konden worden gekweten— maakte de Maatschappij in 1831 de Regering bekend met den ongunstigen toestand van hare finantien en riep hare hulp in. Er werd eene staats-commissie benoemd om den finantielen toestand der Maatschappij te onderzoeken, waarvan de uitkomst was, dat de Maatschappij zonder geldelijke hulp niet kon blijven bestaan; wachtende naar de ophanden zijnde terugkomst van nu wijlen haren stichter, werd, boven de jaarlijksche f 222,000, aan haar gedurende de jaren 1832, 1833, 1834 en 1835 successivelijk uitbetaald f 1,093,474.85.

Bij Koninklijk besluit van 17 Januarij 1836, n°. 84, werd aan de Maatschappij uit de koloniale fondsen ter leen gegeven, tegen eene rente van 4 per cent, f 1,175,000, welke som bij de wet van 11 October 1841 (*Staatsblad* n°. 45) gebragt werd op f 1,300,000. — Verder werd bij dat besluit nog aan de Maatschappij, tot dekking van het aanwezig tekort, toegezegd gedurende de jaren 1836, 1837, 1838, 1839, eene som van f 200,000 's jaars, en in 1840 f 100,000, dus te zamen f 900,000.

Deze som werd verkregen uit de winsten der destijds plaats gehad hebbende uitzending van koperen munt naar de Oost-Indische bezittingen, welke uitkeering van zoogenaamde winst, die in het geheel bedragen heeft f 1,406,032.93½, medegewerkt heeft om ons muntstelsel in Indie te ondermijnen, waarvan voor jaren reeds de gevolgen zich openbaarden en meer en meer zich doen gevoelen, want daardoor werd de Indische munt stelselmatig gedeprecieerd; en ieder weet, welke de gevolgen zijn van een gedeprecieerd circulerend medium.

Bij datzelfde besluit werd nog aan de Maatschappij toegekend, te beginnen met 1 Januarij 1836 tot aan de kwijting harer schulden, indien deswege niet anders zou zijn beschikt, zooveel als de bedoelde winst op de koperen munt meer zou bedragen dan f 200,000 of minstens f 100,000 's jaars, uit de fondsen van het Departement van Kolonien aan te vullen, en zulks om gebezigd te worden tot aflossing van schulden, alsmede ter voldoening der 4 per cent rente van f 1,000,000 van de bovengenoemde verstrekte f 1,300,000; alzoo gelden uit de schatkist, om rente aan de schatkist te betalen, voor gelden uit de schatkist ontvangen (Memorie van Toelichting 1848, bladz. 5).

Aan deze laatste toezegging is echter niet voldaan, omdat de gelden tot andere doeleinden gestrekt hebben.

Rekening van het Bijzonder Fonds voor kolonisatie van beheftigen in de Kolonien der Maatschappij van Weldadigheid.
(Verslag der Commissie.)

Over 1841 en 1842 werd telken jare nog f 100,000, dus te zamen f 200,000, verstrekt. Deze verschillende sommen te zamen nemende, geeft, voor zoover bekend, het aan de Maatschappij uitbetaalde boven hetgeen de Regering aan haar volgens contract verschuldigd was, f 3,493,474.85.

Met Junij 1842 moest de Staat in het genot komen der kostelooze plaatsing van 9200 personen. Hieraan was, bij eene schuld van f 7,410,974.85 (daar de som van hare verschillende negotiatien destijds bedroeg f 3,917,500) niet te denken. Over het laatste halfjaar van 1842 werd dan ook nog de f 111,000 bestedelinggelden uitbetaald, waardoor de bekende schuld der Maatschappij aan den Staat op Januarij 1842 gebragt werd op f 3,604,474.85.

Den 18den Mei 1843 werd een nieuw contract gesloten, ten gevolge waarvan, in plaats dat de Staat in het genot der kostelooze verpleging van 9200 personen kwam, de besteding-gelden voortdurend, of wel tot dat de rentedragende schuld is afgelost, gebragt werden van f 222,000 op f 322,000. De verdere hoofdzakelijke bepalingen van dit contract komen hierop neder:

De Staat doet afstand van al zijne vroegere regten.

Door de Maatschappij wordt de bovengenoemde schuld ad f 3,604,474.85 erkend, waarvan zij zoo mogelijk eene rente zal betalen ad 4 per cent, met verpligting om het regt van den Staat op die renten alle vijf jaren te erkennen.

De Maatschappij verkoopt en de Staat koopt alle hare onroerende goederen, met uitzondering van:

182 bunders	74 roeden	04 ellen	veen,
681 »	63 »	40 »	heide,
23 »	54 »	70 »	water,

te zamen 887 bunders 92 roeden 14 ellen,

alles gelegen te Veenhuizen, alsmede hare roerende goederen, jaarlijks op nieuw op te nemen en te waarderen; de eerste in 1843 getaxeerd op eene waarde van . . . . f 1,152,854.74
de tweede op 562,155.96

te zamen . . . . . f 1,715,010 70

waarvoor de genoemde schuld aan den Staat verminderd werd, met dien verstande, dat wanneer de hypothecaire schuldeischers hun zakelijk regt vervolgen, de schuld der Maatschappij met hetgeen aan deze uit de opbrengst zoude worden betaald, verminderd wordt. De goederen werden dadelijk weder in vruchtgebruik afgestaan.

De vroegere voorwaarden omtrent invaliditeit en vervangingskosten werden op nieuw opgenomen.

Bij verbetering, vergrooting of stichting van nieuwe localen zou men overeenkomen wegens het dragen dezer buitengewone kosten.

De Regering beloofde zooveel doenlijk de bestellingen voor het departement van Kolonien ter voorziening in de benoodigde katoenen stoffen voor het Indische leger te houden op de gewone hoogte, gemiddeld gerekend op 21,000 stuks en 30,264 ellen katoen, alsmede de leverantie voor twee derde van het benoodigde getal koffijzakken, geraamd op 446,000.

Er werden bepalingen vastgesteld, dat, in geval van ontbinding, of wanneer de Maatschappij ook aan dit contract niet voldoet, de Regering bevoegd zal zijn in haren naam het beheer over dezelve te voeren en alle zoodanige maatregelen te nemen als zij zal noodig oordeelen.

De Maatschappij verbond zich tevens, om zonder toestemming der Regering geene nieuwe geldleeningen te doen, en dat, om haar crediet staande te houden, hare loopende schuld nimmer zoude te boven gaan f 700,000. Daar hieraan niet voldaan werd, is dit maximum eerst gebragt op f 750,000, in 1847 op f 825,000, en den 1sten April 1848 bedroeg deze schuld, na aftrek der loopende pretensien, f 858,824.49. Dat deze nog steeds voortdurende schuldvermeerdering en daarmede gepaard gaande vertraging van betaling hoogst nadeelig op het crediet der Maatschappij moeten werken, behoeft geen betoog; vooral als men daarbij in aanmerking neemt, in hoeverre de Maatschappij getrouw is geweest in het nakomen van al hare contracten met den Staat niet alleen, maar ook van die met particulieren gesloten.

Van de door haar gesloten negotiatien, welke alle reeds moesten afgelost zijn, en wel de laatste termijn:

van die ad 5½ per cent, 1 Januarij 1840,
» » » 5 » » 1 Julij 1842,
» » » 4½ » » 1 Julij 1846,

is slechts van de eerste, groot f 1,500,000, f 340,000 afgelost, en wel de laatste termijn van deze f 340,000, ad f 75,000, den 1sten Januarij 1829.

In de laatste jaren had ook gedurig eene meerdere vertraging in de betaling van de coupons plaats. Zoo werd in 1845 de coupon verschenen 1 Januarij in Mei, die van 1 Julij in October betaald; in 1846, die van Januarij den 5den Junij, die van Julij in October betaalbaar gesteld;

in 1847, de coupon met Januarij verschenen den 18den Junij en die op den 1sten Julij verschenen den 18den December voldaan; en in 1848 werd den 7den September die van 1 Januarij, en eerst den 30sten Mei van dit jaar, die van 1 Julij 1848 betaalbaar gesteld.

Geen wonder dus dat de waarde der aandeelen in de geldleening der Maatschappij tot op de helft is gedaald, en tevens dat zij ten verleden jaar geene grondstoffen kon aankoopen door gemis aan crediet.

Na het gesloten contract in 1843, werd den 10den Februarij 1844 de wet in het leven geroepen, waarbij, met het oog op dat contract, de zaak *voor goed* zou geregeld worden, waarmede ook deze rekening, de 4de sedert dien, in verband staat.— En wat is nu van af dat tijdstip gebeurd? Behalve de vermeerdering van loopende schuld, die in 1843, na aftrek der uitstaande vorderingen, bedroeg . . . . . f 670,526.70½
en in April 1848 . . . . . 858,824.49

en dus vermeerderd is met . . . . . f 188,297.78½

werd in 1844, naar aanleiding van art. 18 van het contract, uit de som ad f 254,445, bij de wet van 10 Februarij 1843 (*Staatsblad* n°. 5) tot de nadere regeling beschikbaar gesteld en overeenkomstig art. 3 der wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 7), aan de Maatschappij ter voorziening in de buitengewone betalingen over 1843 uitbetaald f 74,634.97;

in 1846, tot tegemoetkoming in de buitengewone uitgaven voor voedingsmiddelen f 80,000, welke som gevonden is uit het saldo van het bijzonder fonds over 1845;

in 1847, id. 150,000;

en in 1848, id. 86,000. De laatste som hoopt men te kunnen dekken uit het saldo van het bijzonder fonds over 1847, ad f 49,684.26, en uit dat over 1848.

Alzoo is sedert de definitive regeling in 1843 en 1844, en nadat de bestedeling-gelden met f 100,000 's jaars zijn verhoogd, uit de schatkist verstrekt f 224,634.97; hierbij de meerdere loopende schuld, geeft over 4 à 5 jaren een tekort van f 412,932.75½.

Uwe Commissie, Mijne Heeren, is in het opsommen van een en ander kort geweest, daar de geheele zaak in hare onderdeelen breedvoerig gekend kan worden, zoo uit de genoemde memorie van toelichting en het verslag over de rekeningen van 1844 en 1845, als uit het in 1843 gesloten contract. Zij veronderstelt echter dat het aangehaalde genoeg zal zijn, om tot het besluit te komen:

ten eerste, dat er een zelfstandig ligchaam in den Staat is, tellende meer dan 11,000 personen, hetwelk, behalve met de Regering, ook met verschillende andere ligchamen en particulieren verbindtenissen heeft aangegaan, welke zij, de eene meer, de andere minder, niet kan nakomen;

ten tweede, dat de Maatschappij meer gelden heeft kunnen opnemen, doordat hare gemagtigden aan de geldschieters eene onjuiste uitlegging hebben gegeven van de contracten met de Regering gesloten, waardoor een aantal ingezetenen blootstaan voor een aanmerkelijk geldelijk verlies; zijnde de gelden uit de verschillende leeningen, welke tot blijvend kapitaal moesten strekken, gedeeltelijk besteed tot dekking van gedurig ontstane tekorten.

ten derde, dat, tot instandhouding der Maatschappij, aan dezelve gelden zijn verstrekt, voortgevloeid uit eenen maatregel (hoewel afgescheiden van haar genomen) waardoor de belangen onzer kolonien voor een gedeelte zijn opgeofferd, en

ten vierde, dat de verplegings-kosten van behoeftigen in de kolonien van de Maatschappij van Weldadigheid hooger loopen dan in de meeste gestichten van liefdadigheid, want hoewel de vroegere jaren dit nog meer zouden doen uitkomen, behoeft men slechts de onderhavige rekening over 1847 en de nota van toelichting na te gaan, om hiervoor het bewijs te vinden.

Uit een en ander blijkt, dat gedurende het jaar 1847 gemiddeld zijn verpleegd 8358 personen, een getal zoo als te voren wel nimmer verpleegd is. Volgens den staat der sterkte van de bevolking waarover de rekening loopt, was die in 1846 ongeveer 1000 en in 1845 2000 minder, zoodat de onderstaande berekening stellig in het voordeel der Maatschappij is; en wat is nu voor ieder individu door elkander betaald?

De posten in uitgaaf die exceptioneel aan de Maatschappij behoren, zijn die onder:

c.	teruggaaf van vervoer-kosten, ad	f 12,381.81½
e.	nagelaten schulden der bij de militie ingelijfde kolonisten	72.97
f.	bezoldiging van de gecommitteerden der Regering	2,500.00
g.	teruggaaf aan de gemeentebesturen van het te veel gestorte	3,155.86½

te zamen f 28,110.65

Rekening van het Bijzonder Fonds voor kolonisatie van behoeftigen in de Kolonien der Maatschappij van Weldadigheid.
(Verslag der Commissie.)

Deze ter zijde stellende en alleen die nemende, welke voor iedere instelling van liefdadigheid gelden, dan heeft men:

a.	kosten van vestiging of besteding van behoeftigen en militairen	f 322,000.00
b.	vergoeding voor ongeschiktheid voor den kolonialen arbeid	114,340 92
d.	kosten van kleeding of vervanging . . .	54,960.00
h.	tegemoetkoming in buitengewone uitgaven . .	161,536.59
	totaal	f 652,837.51

Dit gedeeld door 8358, geeft per hoofd f 78.11.

Volgens de nota van toelichting zijn er geheel of gedeeltelijk (dat nog al verschil maakt) ongeschikt voor den arbeid geweest, gemiddeld 3028 personen en bleven er alzoo werkdoende 5330.

In aanmerking nemende dat er kolonisten zijn die van f 3 tot f 4 in de week verdienen, zoo als die welke in de veenen of bij den boer werken, als ook sommige in de fabrieken, alsmede de geringe som welke de kolonisten daarvan zoo aan zink (het in de kolonien gangbare geld) in handen, als op rekening krijgen, zijnde van de f 3 te zamen ongeveer 50 centen, dan zal het wel niet te hoog gerekend zijn, als men stelt dat de Maatschappij van de werkdoende individuen door elkander per week geniet f 0.75, hetgeen alsdan zoude zijn over 1847 f 207,870.

Hierbij komt de winst op de goederen jaarlijks aan het departement van Kolonien te leveren, die, zoo men op iedere el katoen 2 centen, en op elken koffijzak 3 centen rekent, gemiddeld op de volgens overeenkomst te leveren ellen katoen en koffijzakken bedraagt ruim f 20,000; want de stukken katoen gerekend op 20 ellen, geeft voor 21,000 stuks . . . 420,000 ellen.

Hierbij . . 30,264 „

is . . . 450,264 ellen.

Geeft . f 9,005.28

446,000 × 3 centen is . . 13,380.00

Alzoo . . f 22,385.28

Dat dit niet te hoog gesteld is blijkt uit de berigten wegens den staat der Maatschappij van Weldadigheid. In 1846 bijv. zijn geweven 38,884 stukken of 777,680 el katoen, en 532,000 koffijzakken.

Verder dient, even als in iedere goede rekening, gelet te worden op de rente van het in gebruik zijnde kapitaal niet alleen, maar ook op de jaarlijksche vermeerdering of vermindering van hetzelve, welk laatste eenigzins is op te maken uit de taxatie in 1843, toen de onroerende en roerende goederen, met uitzondering der bovengenoemde 887 bunders 92 roeden 14 ellen veen, heide en water, geschat werden op f 1,715.010.70, tegenover eene schuld alleen aan den Staat van f 3,604,474.85, behalve het hypothecair verband ten behoeve van de particuliere geldschieters.

Dit alles in aanmerking nemende, kan men met eenigen grond tot de gevolgtrekking komen, dat, indien de genoemde voordeelen, alsmede datgene wat tot de kennisneming eener goede rekening behoort, naauwkeurig gekend werd, misschien de overtuiging zou geboren worden, dat de verpleging van ieder individu in de kolonien aanmerkelijk hooger komt dan het reeds genoemde cijfer ad f 78.11 en wel van f 150 tot f 200.

Indien men nu hiertegenover stelt de kosten — om niet te spreken van de huiszittende armen, waarvan, volgens het verslag over het armwezen, bladz. 8 en 9, het hoogste bedrag, zijnde in Friesland, beliep: voor kosten van onderstand van allerlei aard, met inbegrip der lasten en kosten van bestuur f 19.44, en voor Limburg f 3.98, — maar van die der godshuizen, waarvan er, volgens datzelfde verslag, bladz. 13, enkele zijn die het cijfer tot f 200 brengen, maar waaronder er ook zijn waar dit niet meer bedraagt, zoo als in Drenthe, dan f 58.14

„ Friesland . . 83.31

„ Groningen . 85.87

wanneer men daarbij in aanmerking neemt het groot verschil in kleeding (want ook daarop zelfs is voor de Maatschappij voordeel), voeding en huisvesting, hetwelk voor de kolonien wel 20 à 25 en in vergelijking met sommige gestichten wel 50 per cent minder gesteld kan worden, — dan wordt het, zoo deze berekening niet geheel fautief is, bij zoodanige resultaten, zonder naauwkeurig onderzoek een onoplosbaar raadsel, van waar dat groote verschil ontstaat; en is het dan ook geenszins te verwonderen dat de publieke opinie ten aanzien dier Maatschappij ongunstig gestemd is, dat de vrijwillige bijdragen jaarlijks verminderen (in 1847 is het getal leden met 387 afgenomen en sedert 1840 met nagenoeg een derde (2917) verminderd)), dat er geruchten loopen van verkeerde administratie, en wat dies meer zij. Onbegrijpelijk is het dan ook, hoe aan het slot der berigten omtrent de Maatschappij van Weldadigheid van 16 October 1848 kan gezegd worden: „ Deze zomer gaf weder vele bezoekers, meest vreem-
„ delingen, inzonderheid Engelschen, ook eenige Duitschers;
„ terwijl het Fransche gouvernement, langs verschillende wegen,
„ vele narigten van de kolonien trachtte te bekomen: al hetgeen
„ doet zien hoe groot thans de behoefte *aan min kostbare doel-*
„ *matige armenverblijven is, waarop ons vaderland zich mag be-*
„ *roemen.*"

Niettegenstaande deze ongunstige werking der Maatschappij, zijn er millioenen schats aan te koste gelegd. Want bij al het aangevoerde moet nog opgemerkt worden, dat, ware de Maatschappij getrouw gebleven aan haar eerste contract, de Staat reeds sedert tien jaren ontheven zou zijn geweest van de betaling der bestedeling-gelden, dat is gedurende

5 jaren van f 222,000 f 1,110,000 en

5 „ „ - 322,000 - 1,610,000

f 2,720,000

En nog worden er gedurig buitengewone subsidien aangevraagd en verstrekt; en op welken grond? Bij iedere aanvraag om buitengewone geldelijke hulp was het: dat de Regering zich genoodzaakt zag te hulp te komen; dat de drang der behoeften geen uitstel gedoogde, bij het gevaar dat den Staat bedreigde door het plotseling onverzorgd laten van eenige duizenden behoeftigen, waardoor het geheele land aan roof en plundering zou blootstaan.

Dit was de klemtoon, waardoor telken male de gevraagde subsidien erlangd werden, en dit, Mijne Heeren, is een stand van zaken die, in het algemeen maatschappelijk belang, niet mag voortduren.

Uwer Commissie komt het daarom wenschelijk voor, dat, daar de Regering, overeenkomstig art. 48 van het contract, de bevoegdheid heeft de aangelegenheden der Maatschappij na te gaan en te onderzoeken, deze Kamer, naauwkeuriger dan tot nu toe heeft plaats gehad, onderrigt worde:

ten eerste, omtrent den finantielen toestand der Maatschappij; wat de waarde van hare bezittingen is, welke schulden zij heeft, en van welken aard zij zijn;

ten tweede, of de administratie der vrije kolonien afgescheiden is van die der bedelaars-gestichten; dan wel, of er ook gelden, door den Staat verstrekt, aan de vrije kolonien worden te koste gelegd; alsmede welke regten derden op deze vrije kolonien hebben?

ten derde, welke voordeelen de Maatschappij trekt van de haar bij contract toegestane vergunning der jaarlijks te doene leveranties voor de Indien; opdat men zou kunnen oordeelen in hoever het wenschelijk is, deze inbreuk op den vrijen handel, nijverheid en algemeene concurrentie te doen voortduren?

ten vierde, omtrent de winsten, voortvloeijende uit den handenarbeid der kolonisten, alsmede omtrent de voordeelen op de aan hen verstrekt wordende kleedingstukken;

ten vijfde, omtrent de kosten van administratie,

ten zesde, omtrent de kosten van het onderhoud der gebouwen en verder materieel;

ten zevende, omtrent de kosten van verpleging, geheel afgescheiden van alle andere;

en wat meer vereischt wordt, zoo om den finantielen toestand der Maatschappij grondig te leeren kennen, als bij iedere rekening te kunnen zien hoedanig zij werkt, waaraan de oorzaak van haren voor- of achteruitgang moet toegeschreven worden, zoowel ten einde te kunnen beoordeelen of de maatregelen, welke genomen worden om de Maatschappij staande te houden, op goede gronden eener geregelde huishouding rusten, als opdat, wanneer weder gelden, hetzij voor het bijzonder fonds, hetzij direct voor de Maatschappij, worden aangevraagd, de wetgevende magt naar overtuiging kunne oordeelen, of dezelve in het belang van den Staat moeten verstrekt worden.

In het algemeen verslag der Commissie van Rapporteurs van 12 Mei 1847, over het wets-ontwerp, waarbij de op deze rekening voorkomende f 150,000 als buitengewoon subsidie aan de Maatschappij wordt voorgedragen, wordt in § 2 gezegd:
„ dat bij gelegenheid der aanvrage tot het verleenen eener
„ buitengewone tegemoetkoming aan de Maatschappij van
„ Weldadigheid voor 1846, de Regering te kennen gegeven heeft,
„ dat die Maatschappij een alomvattend plan tot afdoende voor-
„ ziening in haren finantielen toestand had ontworpen, en dat
„ over die te nemen maatregelen ernstige overwegingen bij de
„ Regering plaats hadden.

„ Te gelijk werd daarbij het uitzigt geopend, dat welligt in de
„ tegenwoordige zitting der Staten-Generaal [1847] te dien opzigte
„ een voorstel zou worden gedaan. Deze toezegging gaf aanlei-
„ ding, dat, in verband daarmede, aan het slot van het alge-
„ meen verslag van de zijde dezer Kamer wegens het ontwerp van
„ 1846, de wensch werd uitgedrukt, dat dergelijk hulpbetoon,
„ als waartoe de toen aanhangige wet strekken moest, in het

» vervolg, ook bij minder voordeelige oogsten, niet meer noodig » zijn zou. Niet slechts ziet men zich thans in die verwachting » te leur gesteld; maar men heeft tevens met bevreemding opge» merkt, dat in de memorie van toelichting tot het tegenwoordig » wets-ontwerp behoorende, over dat alomvattend plan en het » deswege te doene voorstel het stilzwijgen wordt bewaard. Men » moet mitsdien thans vragen, waarin de afdoende maatregelen » tot voorziening in den finantielen toestand der Maatschappij » waarover in 1846 gehandeld werd, en die natuurlijk de behoefte » aan buitengewone subsidien uit 's Rijks kas voor die instelling » zouden verminderd hebben, zouden hebben bestaan; voorts of » er nog waarschijnlijkheid aanwezig is, dat aan het toen be» raamde plan gevolg zal worden gegeven; en zoo ja, wanneer » men dan het toegezegde voorstel der Regering te dier zake kan » te gemoet zien."

Door de Regering werd hierop geantwoord:

» De beraadslagingen over het plan door de Maatschappij ont» worpen om haren finantielen toestand te verbeteren, zijn geens» zins afgebroken, hoewel die nog niet tot genoegzame rijpheid » zijn gekomen om deswege eene voordragt te kunnen doen; ter» wijl de verandering, welke de stand der renten in den laatsten » tijd heeft ondergaan, op de verdaging van een eindbesluit in » dezen van overwegenden invloed is."

Sedert dien werd van dit alomvattend plan niets vernomen.

Aan het slot van meergenoemd verslag over de rekening van 1844 — 1845, in 1847 uitgebragt, is in hoofdzaak hetzelfde verlangd, wat uwer Commissie wenschelijk voorkomt. Ten verleden jare zijn misschien ten gevolge daarvan, de balans der Maatschappij en andere bescheiden ter inzage van de leden ter griffie gedeponeerd.

Hoeveel nut daaruit getrokken is, is uwer Commissie niet gebleken, maar wel dat dezelfde redenen, die in 1847 bestonden, nog bestaan, en daar de toen geuite wensch tot geenerlei resultaat heeft geleid, zoo zou zij, indien het regt van enquête bij de wet geregeld ware, aan deze Vergadering voorstellen dat dezelve daarvan zoo mogelijk gebruik maakte. Dit het geval niet zijnde, zoo eindigt zij haar verslag met denzelfden wensch als in 1847: dat namelijk, wanneer weder eenige middelen voor de Maatschappij van Weldadigheid worden verlangd, de Kamer, alvorens dezelve toe te staan, meerdere inlichtingen omtrent den toestand dier Maatschappij vrage, ten einde daardoor tot de bovengenoemde kennis te geraken.

Ten slotte concludeert uwe Commissie, om dit verslag neder te leggen ter griffie en hetzelve voor de leden te doen drukken.

Aldus vastgesteld bij de Commissie, den 12den September 1849.

De Monchy.
Hengst.
Slicher van Domburg.
Ter Bruggen Hugenholtz.
Zijlker.

[X. 3.]

VERSLAG *der Commissie belast met het onderzoek van het* Verslag aan den Koning aangeboden door den Minister van Finantien, in betrekking tot de Algemeene Begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 en 1847 enz., *uitgebragt in de zitting van den 12den September* 1849.

In de zitting van den 19den Februarij 1849 is een ingekomen stuk ten opschrift hebbende: *Verslag aan den Koning aangeboden door den Minister van Finantien, in betrekking tot de algemeene begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren* 1846 *en* 1847, *mitsgaders andere ontvangsten en uitgaven; tevens een algemeen overzigt opleverende van den toestand van 's Rijks schatkist op het tijdstip van den 1sten Januarij* 1848, welk stuk gestaafd is door verscheidene bijlagen, overeenkomstig art. 24 van het toen nog bestaande Reglement van Orde, gesteld in handen eener Commissie, waartoe de ondergeteekenden de eer hebben te behooren.

In afwachting van nadere stukken, door de Regering in opgemeld verslag toegezegd, heeft de Commissie, ten einde het eene in verband met het andere te kunnen beschouwen, en eene volledige beoordeeling over het te verantwoorden gebruik der geldmiddelen over de betrokken dienstjaren te kunnen doen plaats hebben, aanvankelijk het opmaken van haar verslag uitgesteld; dan die nadere stukken nog niet ingekomen zijnde, heeft zij gemeend daarmede niet langer te mogen verwijlen en is zij thans gereed dat verslag in de vergadering van heden, en alzoo nog in het tegenwoordig zittingjaar, uit te brengen.

De Commissie, tot het onderzoek van het onderwerpelijke stuk overgaande, heeft alstoen daarbij eene drangreden te meer gevonden, om niet langer op nadere stukken te wachten, aangezien toch het gevoelen, hierna te ontwikkelen, van invloed zou kunnen zijn op den aard en den vorm der stukken, die mogen worden te gemoet gezien.

Het stuk aan het onderzoek der Commissie onderworpen, voorafgegaan door eenige algemeene beschouwingen en aanteekeningen, is verdeeld in drie afdeelingen: de eerste afdeeling, omschreven op bladz. 2 en 3, bevat *de rekening der algemeene begrootingen van inkomsten en uitgaven*, de tweede afdeeling, omschreven op bladz. 4 en 5, bevat *de rekening der schatkist of hetgeen gedurende het jaar* 1847, *om het even van welken aard ook, in ontvang en uitgaaf is gebragt*; en de derde afdeeling, omschreven op bladz. 6 en 7, bevat *het algemeen overzigt van den toestand van 's Rijks schatkist op 1 Januarij* 1848, bevattende de overige bladzijden (8 tot 83) verschillende bijlagen tot de voorschreven drie afdeelingen behoorende.

Vorm en inhoud stemmen alzoo overeen met die van het verslag van het gebruik der geldmiddelen, hetwelk volgens art 126 der vervallen Grondwet, jaarlijks werd uitgebragt, en beantwoordt alzoo niet, zoo als bij opvolgende verslagen van commissien uit de Tweede Kamer der vorige Staten-Generaal herhaaldelijk is te kennen gegeven, aan hetgeen zoodanig verslag nopens het *gebruik* der geldmiddelen zou behooren te behelzen, voornamelijk in betrekking tot *de uitgaven*.

De Minister van Finantien heeft zulks zelf opgemerkt, onder bijvoeging dat art. 126 der vorige Grondwet is vervangen door het voorschrift van het tegenwoordig art. 122, waarbij is vastgesteld, dat de verantwoording der uitgaven en ontvangsten aan de wetgevende magt behoort te geschieden, onder overlegging van de door de Algemeene Rekenkamer goedgekeurde rekening, en dat het slot der rekening door de wet wordt vastgesteld, zoomede *dat het aan den Minister niet twijfelachtig voorkomt, dat gezegd art.* 122 *niet toepasselijk moet worden beschouwd op rekeningen wegens dienstjaren, voorafgaande aan het tijdst p waarop de nieuwe grondwettige bepaling kracht van wet had bekomen; en dat dus met opzigt tot die dienstjaren alleen het vroeger bepaalde tot regel behoorde te strekken.*

De Minister stelt zich voor, om nader een meer uitvoerig verslag aan te bieden ter voldoening aan het voorschrift van het *voormalig* art. 126 der Grondwet, wanneer de rekeningen over de betrokken dienstjaren door de Algemeene Rekenkamer zullen zijn opgenomen en gesloten, en noemt eenvoudig het tegenwoordig stuk *een hoogst gewigtig finantieel verslag, eene belangrijke bijdrage tot de kennis van den toestand van 's Lands finantien.*

De aanbieding van dat stuk wordt alzoo noch door de Grondwet noch door de wet geboden; dan bij het departement van Finantien op den ouden voet eenmaal in gereedheid gebragt, wilde de Minister het ook niet langer terughouden, als toch geschikt om reeds nu de finantiele gesteldheid van het Rijk bij den aanvang van de dienst van 1848 kenbaar te maken.

De Commissie meent vooral de aandacht op den door den Minister zelven aangeduiden aard van het stuk te moeten vestigen, omdat daardoor meer bepaald wordt, waartoe het moet dienen, uit welke oogpunten het stuk moet worden beschouwd, en tot welk besluit het te doene onderzoek moet leiden.

Het stuk dient alleen *om licht te verspreiden over 's Lands finantielen toestand, op een reeds lang verleden tijdstip*, en aan hetgeen de Grondwet eischt zal later worden voldaan.

Het komt aan de Commissie niet oneigenaardig voor, op sommige punten van dit stuk de opmerkzaamheid te vestigen en van hetzelve te doen gebruik maken, wanneer de stukken zijn ingekomen, door de Grondwet verlangd. Het komt thans in zeker opzigt zonder nut voor te onderzoeken, of op zich zelf dit verslag *in betrekking* tot de geldmiddelen voldoet aan alle vroeger geuite verlangens, aangezien de Minister, niet verpligt tot de inlevering, en een nader verslag *van het gebruik* dier middelen belovende, aan dit stuk zoodanigen vorm kon geven, en daarin al datgene vervatten of weglaten, wat bij de zamenstelling werd goedgevonden.

Men heeft dit verslag alleen te beoordeelen als eene belangrijke bijdrage tot de kennis van 's Lands finantien en mag de onverpligte mededeeling daarvan op prijs stellen; in afwachting overigens van al zoodanige stukken, als later, na de afsluiting der rekeningen over 1845, 1846 en 1847, zullen inkomen.

Alvorens alsnu over te gaan tot eene nadere ontleding van den inhoud van dit verslag, komt het der Commissie nuttig voor, stil te staan bij de bewering des Ministers en van zijne ambtgenooten, dat het voormalig art. 126 der Grondwet nog zou werken voor de verantwoording over opgemelde jaren en dat art. 122 van de op den 3den November 1848 afgekondigde Grondwet van toepassing zoude wezen op de verantwoording over het geheele dienstjaar 1848 en vervolgens. Mogt de Kamer dat gevoelen niet

Verslag in betrekking tot de Algemeene begrootingen over 1846 en 1847.
(Verslag der Commissie.)

deelen, dan schijnt het wenschelijk zulks aan de Ministers op de eene of andere wijze kenbaar te maken, opdat niet soms een uitvoerig doch nutteloos werk volgens de vervallen Grondwet worde verrigt, en daarentegen een niet minder gewigtig en volgens de tegenwoordige Grondwet verpligt werk worde vertraagd.

De Minister heeft eenvoudig vermeld, dat het zoo even uitgedrukte gevoelen aan geen der toenmalige Ministers twijfelachtig voorkwam; doch geene redenen opgegeven op wat grond het vroeger bepaalde van het voormalig art. 126 der Grondwet nu nog tot regel kan dienen.

Naar het inzien der Commissie valt het zeer te betwijfelen of in de eenvoudige aanbieding van het onderwerpelijke verslag, van het toegezegde nader verslag in betrekking tot de uitgaven, en van de door de Algemeene Rekenkamer goedgekeurde staatsrekeningen over de jaren 1845, 1846 en 1847 kan worden berust; en of art. 122 der Grondwet niet *dadelijk na de afkondiging* het voormalig art. 126 vervangt?

Art. 3 der additionnele artikelen zegt: » dat alle op het oogenblik » der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbin» dende *wetten*, *reglementen* en *besluiten* worden gehandhaafd, tot » zij achtervolgens door andere worden vervangen"; waaruit volgt: *dat al de vroeger bestaande grondwettige bepalingen*, voor zooverre die zijn vervallen verklaard of vervangen, *op het oogenblik van de afkondiging der veranderingen* ophouden van kracht te zijn.

Ook heeft de Regering in der tijd op eene vraag in de dubbele Kamer gedaan, geantwoord: » dat de toen bestaande Grondwet, » voor zooverre hare gewijzigde gedeelten betreft, na het vaststellen » van die wijzigingen niet meer werken kan; maar de Regering » bevoegd, *zelfs verpligt is*, om de gewijzigde beginselen der » Grondwet *dadelijk* in uitvoering en toepassing te brengen, door » het aanwenden van alle zoodanige regtmatige middelen, als haar » daartoe ten dienste staan". (Zie bladz. 13 van de Memorie van Beantwoording op de bedenkingen der afdeelingen over de wetsontwerpen betrekkelijk de veranderingen der Grondwet, van 1848.)

Art. 126. der oude Grondwet kan dus niet meer werken, en een verslag van het gebruik der geldmiddelen (waarvan de vorm overigens niet is voorgeschreven) kan dus niet gevorderd worden, maar volgens de hierboven aangehaalde woorden, is de Regering *zelfs verpligt*, om de gewijzigde beginselen der Grondwet *dadelijk* in uitvoering en toepassing te brengen. Dienvolgens behoort eene verantwoording (waarvan mede de vorm niet is bepaald) van de staatsuitgaven en ontvangsten, over elk der onafgesloten dienstjaren 1845, 1846 en 1847 te worden gedaan volgens het tegenwoordig art. 122.

Dat zulks ook de bedoeling van den grondwetgever is geweest, komt nog meer uit, daar hieromtrent geene transitoire bepaling is gemaakt, en art. 126 der vroegere Grondwet vervallen zijnde, en niet meer kunnende werken, het gevolg zoude wezen, dat het gebruik der geldmiddelen over gezegde jaren, waaromtrent zelfs geen verslag zou kunnen worden *gevorderd*, geheel aan de kennisneming der Staten-Generaal wierd onttrokken. Er schijnt dan ook niets volstrekt noodig, om art. 122 in werking te brengen. Ieder hoofd van departement kan de verantwoording in den best mogelijken vorm doen, onder bijvoeging van een ontwerp van wet tot vaststelling van het slot, en dit zoowel over 1845, 1846 en 1847, als over 1848. Er kan ook geene reden voor het tegendeel daarin worden gezocht, dat het beheer is gevoerd, en de begrooting der eerstgemelde dienstjaren opgemaakt vóór de afkondiging der gewijzigde Grondwet, want hetzelfde is aan te voeren ten opzigte van het dienstjaar 1848, waaromtrent, ook naar het gevoelen der Regering, art. 122 moet gelden.

Hoezeer het overigens nuttig en doelmatig kan worden geacht den vorm der verantwoording en de gevolgen der ministeriele rekenpligtigheid bij de wet te bepalen, zoo is art. 122 echter ook practisch te ontwikkelen en uitvoerbaar zonder wet. De gevolgen van iedere verantwoording kunnen telkens bij de wet tot vaststelling van het slot van rekening worden geregeld, zoodanig als de aard der verantwoordelijkheid, in verband met art. 119 en volgende der Grondwet, of de voormalige artt. 122 — 125, mogt medebrengen.

Eindelijk was het doel van het in 1840 vastgestelde art. 126, om de Staten-Generaal bekend te maken met het gebruik der geldmiddelen, *in verband met het beginsel der ministeriele verantwoordelijkheid*; om de Staten-Generaal te roepen tot die hoofdcontrôle, welke de Rekenkamer voorbereidt, om gevolgd te worden door eene rekenwet; en wij voegen er bij: » De gewone wetgever » mag, hetgeen tot *ware* uitvoering der Grondwet strekt, ook » zonder uitdrukkelijke vermaning der grondwetgevende magt » tot stand brengen."

Uit het Iste deel bladz. 165 der in 1840 uitgegeven Handelingen over de toenmalige herziening der Grondwet blijkt inderdaad, dat art. 126 dier Grondwet de mededeeling der jaarlijksche rekening verlangde *als een waarborg in verband met het beginsel van de verantwoordelijkheid der ministers*, en tot nadere aanduiding van hetgeen eigenlijk bij gezegd art. 126 werd beoogd, kan men verwijzen naar het betoog, vervat op bladz. 7 van het den 13den Mei 1848 in de Tweede Kamer uitgebragte verslag, waarbij ten slotte is gezegd, *dat het vorig verslag over het gebruik der geldmiddelen slechts cijfers, en niets dan cijfers geeft, doch geen betoog van nut, van zuinigheid, van overleg.*

Geen ander doel ligt ten grondslag van art. 122 der tegenwoordige Grondwet, welk artikel nog bovendien eene *wettelijke* vaststelling van het slot der rekening voorschrijft, zonder uitdrukkelijk daarbij te voegen, dat voor het alzoo vastgestelde slot de gezamenlijke ministers (of de zoodanige, als bij de wet tot vaststelling van het slot van rekening mogt worden aangewezen) aansprakelijk zullen zijn; doch welke aansprakelijkheid in verband met de vaststelling eener jaarlijksche begrooting van ontvangsten en uitgaven, zoo als gezegd is, in den aard der finantiele verantwoordelijkheid, als uitmakende een deel der algemeene verantwoordelijkheid aan de ministers opgelegd, schijnt gelegen.

De Commissie, alzoo bewerende dat art. 122 der Grondwet des noods uitvoering zal kunnen erlangen, zonder voorafgaande verantwoordingswet, wil daarmede geenszins te kennen geven, dat zoodanige wet zonder nut zoude wezen; integendeel, zij vermeent dat zoodanige wet de regelmatigheid der te doene verantwoording en rekening, zoomede van de daaraan te verbinden gevolgen, allezins zal bevorderen, en hoopt dat aan de daaromtrent bij gelegenheid van de behandeling van het jongste wets-ontwerp op de ministeriele verantwoordelijkheid gedane toezegging, binnen een niet te verwijderd tijdvak zal worden voldaan.

De Commissie, meenende dat art. 122 der Grondwet ook zonder voorafgaande verantwoordingswet in toepassing kan worden gebragt, en dat de Kamer bevoegd en zelfs verpligt is dit beginsel vast te houden, opdat de finantiele verantwoordelijkheid der ministers niet voortdurend buiten toepassing blijve, is tevens van gevoelen, dat onder het beheer der vroegere Grondwet, de bevoegdheid bestaan hebbende om het voorschreven belangrijk gedeelte der algemeene ministeriele verantwoordelijkheid bij eene rekenwet te regelen, die regeling evenzeer jaarlijks had kunnen plaats hebben, na onderzoek van het verslag over het gebruik der geldmiddelen, bij een ontwerp van wet, des noods uit den boezem der Kamer voortgekomen, en strekkende om de gevolgen dier verantwoordelijkheid met betrekking tot iedere jaarrekening vast te stellen, nadat de Ministers in de gelegenheid waren gesteld, om zich jegens de Kamer te verantwoorden ten opzigte van zoodanige punten, als waartoe het evengemeld onderzoek mogt aanleiding hebben kunnen geven.

Acht de Commissie het alzoo grondwettig, dat eene dergelijke eindregeling alsnog plaats hebbe ten opzigte van de rekeningen over vroegere, nog niet afgesloten dienstjaren in te leveren, dan meent zij, dat zij daarvan niet mag worden teruggehouden door de bedenking als ware zoodanige regeling onbillijk, omdat zulks vroeger niet heeft plaats gehad: want, behalve dat geene antecedenten de Kamer behooren te binden, zou het zeer wel kunnen zijn, dat bij het onderzoek van het verslag over het gebruik der geldmiddelen, naar het oordeel der vorige Staten-Generaal, geene termen aanwezig zijn bevonden, om eenige vaststelling van het slot van rekening of van eenige finantiele gevolgen te dier zake bij de wet te doen plaats hebben.

De Commissie vermeent zelfs, dat onder beheer van de vorige Grondwet en onder de werking (in verband daarmede) van de bepaling, vervat in het slot van de 1ste zinsnede van art. 26 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), houdende instructie voor de Algemeene Rekenkamer, veelal het geval zal hebben bestaan, dat de gelegenheid heeft ontbroken, niet om opheldering te vragen, maar om eenige werkelijke verantwoordelijkheid op te leggen, ter zake van *de noodzakelijkheid* en *doelmatigheid* der gedane, door de Rekenkamer verevende, en volgens opgemeld wets-artikel alzoo als *wettig beschouwde* rijks-uitgaven, blijkende het uit de beraadslagingen over het tegenwoordig art. 122, dat juist het doel van dat artikel bepaaldelijk is, om dat eindoordeel over de *noodzakelijkheid* en *doelmatigheid* van de gedane uitgaven overeenkomstig de maxima, bij de begrootingswetten toegestaan, bij de jaarlijksche opneming der verantwoording en vaststelling van het slot van rekening aan de Staten-Generaal voor te behouden. In verband met dat art. 122, zal dan ook, naar de meening der Commissie, de bepaling van het aangehaalde art. 26 der wet van den 5den October 1841, volgens welke de door de Rekenkamer verevende uitgaven als wettig en definitief ten laste van het Rijk worden beschouwd, eene wijziging behooren te ondergaan, in zooverre dezelve volgens art. 3 van de additionnele artikelen is in stand gehouden, en het is daarna, *dat er werkelijk nog een belangrijk verschil zal bestaan tusschen de gevolgen der verantwoordelijkheid onder de vroegere Grondwet bestaanbaar en de gevolgen van die, onder de tegenwoordige op te leggen.* De Commissie vermeent, ten gevolge van deze beschouwing, dat het alhier de plaats is, de aandacht op de noodzake-

Verslag in betrekking tot de Algemeene begrootingen over 1846 *en* 1847.
(Verslag der Commissie.)

lijkheid te vestigen voor eene spoedige herziening van de voorschreven instructie voor de Algemeene Rekenkamer, in verband met de gewijzigde grondwettige bepalingen.

De Commissie, het onderzoek van het tegenwoordig verslag in betrekking tot de begrooting beschouwende, als kunnende dienen *tot voorbereiding* tot dat, hetwelk over het gebruik der geldmiddelen of de verantwoording van dat gebruik later zal plaats hebben, heeft het niet ondienstig geacht, om het begrip der Commissie aan te geven, ten opzigte van het grondwettige standpunt dezer Kamer tegenover de vroegere en tegenwoordige Ministers, in betrekking tot de bedoelde verantwoording; zijnde, naar hare zienswijze, het standpunt waarop men zich ten deze plaatst, allezins van invloed, ook op de beoordeeling van het onderhavig, voorloopig en alzoo door nadere verantwoording volledig te maken stuk, en het daaromtrent voor te stellen besluit.

Het hiervoren ontwikkeld gevoelen is echter èn in beginsel èn in toepassing, niet zonder tegenspraak in den boezem der Commissie gebleven.

Na deze beschouwing, waartoe het verslag der Regering aanleiding geeft, alsnu overgaande tot eene nadere ontleding van de stukken uitmakende het verslag aan het onderzoek der Commissie onderworpen, zal zij zulks tevens doen vergezeld gaan van zoodanige opmerkingen, als waartoe de inhoud van het verslag aanleiding geeft, en te gelijker tijd van het uiten van zoodanige vragen en wenschen, als bij de Commissie daarbij zijn opgerezen, zulks zonder alles te herhalen, waarop in vorige verslagen reeds is aangedrongen, doch ook zonder de waarde der niet herhaalde opmerkingen en vragen eenigzins te willen te kort doen.

De eerste afdeeling, bevattende de rekening der algemeene begrootingen van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1846 *en* 1847, op het tijdstip van 1 Januarij 1848, wijst alleen, over ieder van die jaren, de totale cijfers aan, bij de begrootings-wetten toegestaan, benevens hetgeen daarop vóór den 1sten Januarij 1847 en gedurende 1847 is ontvangen en uitgegeven, en hetgeen op 1 Januarij 1848 nog blijft te ontvangen, over 1846 vrijvalt en over 1847 voor nog te doene uitgaven (zoo als men het heeft uitgedrukt) *beschikbaar* blijft.

De Commissie meent dit laatste woord ter dezer plaatse alleen in dien zin te moeten verstaan, als betreffende datgene, waarover nog beschikt *kan* worden, namelijk dat gedeelte van de bij de begrootings-wetten als maxima toegestane credieten, waarover op 1 Januarij 1848 nog niet werkelijk beschikt was.

Wanneer de als nog te ontvangen inkomsten opgegeven bedragen werkelijk zullen zijn geïnd — hetgeen zou mogen worden verwacht, aangezien die bedragen in de rekening reeds als werkelijke inkomsten worden gebragt — zal het overschot op de begrooting over 1846 beloopen f 311,383.79½ en dat op de begrooting over 1847 f 116,018.08, behoudens vermeerdering van zoodanige, op de begrooting toegestane posten van uitgaaf, waarover op 1 Januarij 1848 nog niet was beschikt, en waarover sedert niet zou behoeven beschikt te worden; iets waaromtrent men eerst, zoo als het verslag zegt, met dechelft van 1849 zekerheid kan hebben.

Die voordeelige saldo's zijn niet verkregen door aanmerkelijke inkrimping van uitgaven, want op de begrooting over 1846, ad f 73,853,738.50½, is, na voorafgaande voorziening tot f 337,023.59 in de onvoorziene uitgaven, slechts f 365,707.74½ onuitgegeven gebleven (zie bladz. 51), maar door vermeerdering van ontvangsten boven de raming, eenige ruimere bijdrage uit de geldmiddelen der overzeesche bezittingen en door de opbrengst der vervreemding van 's Rijks eigendommen, onder de inkomsten opgenomen, dus eigenlijk *door intering van het staatsvermogen*, als: den verkoop volgens de wet van 31 Maart 1847 (*Staatsblad* n°. 15) van 1000 actien in de Nederlandsche Bank ad f 1,606,000 en door eene overboeking uit het fonds der kooppenningen van domeinen ad f 3,665,711.77, volgens de wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34).

Nog valt op te merken, dat op het cijfer der inkomsten als nog te ontvangen opgegeven over 1847, niet zóó onbetwistbaar schijnt gerekend te kunnen worden, als noodig is om den stand van de begrooting met zekerheid te kennen, en zulks niettegenstaande geene vermindering zou mogen worden verwacht zoo als hiervoren reeds is vermeld, dewijl dat nog te ontvangen bedrag ook is begrepen en uitgetrokken in de kolom der *werkelijke* inkomsten. Immers wanneer men eene dergelijke rekening op het tijdstip van 1 Januarij 1847 inziet, dan ontdekt men, dat de werkelijke opbrengsten over 1846 toen werden berekend op . . . . . f 73,827,867.76½

Per transport f 73,827,867.76½

Transporteren f 73,827,867.76½
en uit de thans overgelegde rekening blijkt
dat dezelve nu worden berekend op 73,799,414.55½
zoodat over dat jaar eene vermindering in het
op 1 Januarij 1847 nog te ontvangene heeft
plaats gehad van . . . . . , f 28,453.21

daaruit voortgevloeid, dat de opbrengst van verkoopingen en verschillende ontvangsten op 1 Januarij 1848 minder beliep dan op 1 Januarij 1847 als nog te ontvangen was opgegeven (zie bijlage n°. 4 bladz. 15 van dit stuk, en bijlage n°. 5, bladz. 31 van het vorig verslag).

De slotsom dezer rekening is, dat de begrooting der uitgaven over 1847 is opgevoerd tot het aanzienlijk cijfer van f 75,928,225.56

dat daarop is uitgegeven 71,086,373.75½

en alzoo nog *beschikbaar* is, zoo als men het noemt f 4,841,851.80½

De ontvangsten over 1847 geraamd op . . . f 74,776,322.68

zullen beloopen 76,044,243.64

en alzoo de raming overtreffen met . . . . f 1,267,920.96

Bij de beschouwing van deze hooge cijfers, kan de Commissie niet nalaten te doen opmerken, dat de weg tot het ook over 1848 weder ontstane tekort is gebaand door het hoog opvoeren van de uitgaven over 1847 en vroegere jaren, zoowel als over 1848 en 1849; zijnde even als vroeger, toen alle posten van de begrooting meest werden uitgeput, ook op 1 Januarij 1848 het bedrag waarover toen nog niet was beschikt, als toch geheel beschikbaar aangemerkt.

Waren toch de uitgaven over 1845 en vervolgens slechts zoodanig ingekrompen, voor zooveel de toenmalige Grondwet toeliet, als bijv. in het bekende verslag van 13 November 1848 wordt beloofd, dan had men een gedeelte der ontvangsten over die jaren kunnen aanwenden tot gedeeltelijke dekking van het tekort over 1848, in plaats van dezelve in der tijd schier geheel te gebruiken tot bestrijding van hoog opgevoerde uitgaven, op welker dadelijke inkrimping de natie, na de in 1844 gebragte offers, wel had mogen hopen.

Deze opmerking nopens de meest algemeene oorzaak van alle deficits (te weten: het te hoog opvoeren der uitgaven) moge hier te eerder eene plaats vinden, omdat dezelve ook voor het vervolg van waarde en toepassing blijft, en verdere deficits alleen zullen zijn te voorkomen door tijdige *zuinigheid* en door besparing in jaren van rust en gewone tijds-omstandigheden, en omdat inderdaad reeds de kiem der deficits dadelijk bij de geboorte moet worden onderdrukt, en alzoo *bij de vaststelling* niet alleen van iedere algemeene, jaarlijksche begrooting, maar ook van elke bijzondere begrootingswet, waardoor soms later de algemeene begrooting successivelijk wordt verhoogd, *zoo als over* 1846 *en* 1847 *herhaaldelijk heeft plaats gehad*.

Het tijdstip dier vaststelling schijnt het ware tijdstip, om zich het verledene ten opzigte van het Nederlandsche financiewezen wel te herinneren, en zich daardoor voor de toekomst gewaarschuwd te houden tot betrachting van de meestmogelijke spaarzaamheid; waartoe voorts niet slechts de gewone hoogte der uitgaven, maar tevens het wisselvallige van verscheiden inkomsten, een en ander ook uit dit verslag blijkbaar, dubbel verpligten.

De eigenlijke uitkomst van het dienstjaar 1846 wat de uitgaven betreft, wordt overigens in de eerste afdeeling aangetoond, doch die over het jaar 1847 was op 1 Januarij 1848 nog niet dan bij benadering of gissing op te maken.

De *tweede afdeeling* bevat *de rekening der schatkist*, waaromtrent men kan herhalen hetgeen nopens dergelijke rekening over 1844 voorkomt op bladz 10 van het den 17den Junij 1847 vastgesteld verslag der Commissie uit de vorige Kamer, benoemd tot onderzoek van het verslag van het gebruik der geldmiddelen over 1844, namelijk: » De vraag heeft zich opgedaan of deze rekening, » zoo als zij hier wordt voorgesteld, is opgenomen door de Al» gemeene Rekenkamer, ingevolge art. 39 der wet van 5 Octo» ber 1841? dan wel of men hier niets anders voor zich heeft » dan opgave van den Minister van Financien?

» Het laatste is het waarschijnlijkste, en zooveel is zeker, dat » het stuk zelf de opneming door de Rekenkamer niet vermeldt"

Die rekening over 1847 loopende, wijst, met inbegrip van het

saldo der vorige rekening, eene ontvangst aan van f 98,283,842.41½
en eene uitgaaf van 96,098,997.59½

zoodat op 1°. Januarij 1848 een saldo in kas was
van . . . . . f 2,184.844.82

De meeste posten dezer rekening worden nader ontwikkeld in de volgende bijlagen, en wel 9 posten van ontvang in de bijlagen nos. 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 12 en 13, en 9 posten van uitgaaf in de bijlagen nos. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 en 14.

Er blijven op die rekening 4 posten van ontvang en 2 posten van uitgaaf zonder nadere uiteenzetting.

Die vier posten van ontvang betreffen: 1°. de uitgifte van 4 pcts. schatkistbiljetten volgens de wet van 28 April 1834 tot een beloop van f 117,600; 2°. f 2,000,000 wegens gelden door middel van beleening opgenomen; 3°. f 82,435 wegens tegeldemaking van effecten in verband met de aflossing en verwisseling der nationale schuld, en 4°. f 1,619,520.39 wegens vermindering van het voorloopig verlies in het muntdepôt geleden, ten behoeve der vermunting van oude geldspecien.

De twee posten van uitgaaf die niet nader gestaafd worden, betreffen: 1°. f 268,650 tot aflossing en overneming der 4 percents schatkistbiljetten, en 2°. f 6,000,000 tot aflossing van beleeningen.

Er zijn alzoo in 1847 meer schatkistbiljetten ingetrokken dan uitgegeven. Een overzigt deswege, met aanwijzing van het bedrag op 1°. Januarij 1848 in omloop, ware niet overbodig geweest, zoomede naar welke regelen of onder welke omstandigheden en aanleidingen de administratie tot nieuwe uitgifte of tot intrekking besluit. Omtrent de drie laatste posten van ontvang en den laatsten post van uitgaaf ware mede eenige nadere toelichting niet overbodig. Men mag hier vragen: Welke waarden worden beleend, en op wat voorwaarden geschieden die beleeningen? Wie magtigt daartoe, en welke is de wettige grondslag? Was er, en hoeveel, op 1°. Januarij 1848 nog af te lossen wegens beleeningen? — Zoo eene rekening-courant wegens die verrigtingen (welligt dezelfde als in Frankrijk bekend zijn als *opérations de trésorerie*) bestaat, zou men dezelve wel mogen overleggen. Dergelijke rekening ware ook wenschelijk geweest omtrent den voorlaatsten post van ontvang; en vooral de laatste post is, zonder nadere opheldering, niet duidelijk. *Vermindering* van een *voorloopig* verlies als eene ontvangst aan te merken schijnt minder eigenaardig.

De laatste post van uitgaaf doet dezelfde vragen opkomen als bij den post van 2 millioen voor aangegane beleeningen zijn opgerezen, en het onvolledige en weinig afdoende van deze tweede afdeeling van het verslag staven de aanmerkingen reeds vroeger gemaakt over het min doelmatige van een *verslag* als het onderhavige, welks belangrijkste bestanddeel, naar het begrip des ontwerpers, in deze tweede afdeeling en de daarbij behoorende bijlagen schijnt gelegen.

De *derde afdeeling* bevat *het algemeen overzigt van den toestand der schatkist* op 1°. *Januarij* 1848, en staat in naauw verband met de tweede afdeeling. Dat overzigt wijst summier aan, in welke kassen het op de tweede afdeeling vermelde saldo van f 2,184,844.82 zich bevindt.

Het noemt voorts f 99.365 als aanwezig in effecten, zonder eenige opgave nopens den oorsprong en den aard dier effecten.

Daarbij worden gevoegd: 1°. hetgeen nog te ontvangen is wegens vroegere dienstjaren en wegens gedane voorschotten, blijkbaar uit de bijlagen n°. 3, 4, 5 en 8 en wegens voorloopig verlies in het muntdepôt geleden ad f 1,029,059.72, voorts 2°. de nog onuitgegeven 4 pcts. schatkistbiljetten; alles te zamen bijna 15 millioen bedragende.

Daartegenover worden als lasten gebragt het beschikbare op verschillende fondsen en gelden, en de saldo's blijkbaar uit de bijlagen n°. 9, 10, 11, 13 en 14, tot gelijk bedrag.

Dat overzigt, waarbij baten en lasten elkander balanceren, staaft alzoo de naauwkeurigheid der boekhouding, en kan op een gegeven tijdstip welligt de behoefte doen kennen aan het niet dan al in omloop brengen van schatkistbiljetten, doch het is van minder belang voor de kennis *van het gebruik* der geldmiddelen.

Beschouwt men voorts dit overzigt minder naar hetgeen het werkelijk voorstelt, dan wel naar hetgeen in het algemeen, de daarbij gebezigde woorden van *baten* en *lasten* aanduiden, dan valt op dit stuk, in overeenstemming met vroegere verslagen, wel eenige bedenking te maken.

Blijkbaar heeft men eenerzijds willen opsommen, welke gelden op 1 Januarij 1848 in 's Rijks kas *behooren* aanwezig te zijn, namelijk: de saldo's van de verschillende fondsen, opvolgend in de schatkist komende, het nog onbeschikte op de staatsbegroting der uitgaven, en het overschot van sommige fondsen en dienstjaren.

Men heeft de sommen, welke in kas *behooren* te zijn, *lasten van 's Rijks schatkist* genoemd, en anderzijds heeft men *baten* genoemd de gelden en waarden die *werkelijk voorhanden* zijn, vermeerderd met eenige vorderingen der schatkist wegens daaruit gedane voorschotten en met *nog te doene* ontvangsten, die in vroegere rekeningen *als reeds gedane* ontvangsten zijn verantwoord.

Let men nu minder op het eigenlijke oogmerk van dit overzigt, aanwijzende de onderscheidene bestanddeelen, waaruit het saldo in 's Rijks kas is zamengesteld, dan wel op hetgeen dat overzigt zou moeten behelzen naar deszelfs inhoud, aan het hoofd uitgedrukt, dan schijnt het minder duidelijk: 1°. om als *baten* aan te merken in den zin van aanwezige gelden of geldswaarden, nog te doene ontvangsten; 2°. om als *lasten* van het Rijk de saldo's van 's Rijks bijzondere fondsen voor te stellen, en vooral 3°. om hetgeen waarover op de begrooting der uitgaven over 1847 nog niet beschikt is, mede als een last der schatkist te doen voorkomen.

Zelfs in het denkbeeld van den ontwerper van het overzigt schijnt dit laatste minder juist, en had de bedoelde post, vereenigd met het voorloopig berekend overschot, ad f 116,018.08, veeleer in éene som kunnen gebragt worden *als op* 1°. *Januarij* 1848 *meerder ontvangen dan uitgegeven op de dienst van* 1847 ad f 4,957,869.88½.

De werkelijke *geldsom* op 1 Januarij 1848 in de kassen aanwezig, schijnt overigens uit dit overzigt niet kenbaar, want om het aanwezige saldo te doen sluiten met het berekende saldo, zal men als reeds *betaald* hebben moeten beschouwen, wat als uitgaaf verevend was, of waarover bij credietopening en voorbetaling was beschikt, hetgeen ten opzigte van al de tot 1 Januarij 1848 uitgereikte betalingstukken niet wel op dienzelfden dag het geval kon zijn. Ten aanzien van de Nederlandsche Bank en overige rijks-kassen worden van de baten dan ook de loopende dispositien afgetrokken.

De Commissie gaat alsnu over tot de beschouwing der bijlagen, behoorende tot de twee rekeningen en het overzigt, in welke drie afdeelingen eigenlijk het verslag is vervat.

De bijlage n°. 1 (bladz. 8—11) licht de uitkomsten van de dienstjaren 1841 tot en met 1847 toe.

De jaren 1841 tot en met 1844 sluiten met een nadeelig saldo, bestreden uit de middelen aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844.

De jaren 1845 tot 1847 sluiten met een voordeelig saldo, opgenomen in het algemeen overzigt van den toestand van 's Rijks schatkist, als daarin aanwezig.

De bijlagen n°. 2 en 3 vermelden de ontvangsten gedurende 1847 op de directe belastingen over 1844 en 1845 gedaan en nog te doen, zoomede op de admodiatie in Limburg over 1845.

Uit die bijlagen blijkt, dat het dienstjaar 1844 op 1°. Januarij 1848 geheel was aangeduiverd, en dat op het dienstjaar 1845 nog bleef te ontvangen op de grondbelasting en op de accijnsen een bedrag van f 2812.32.

De bijlage n°. 4 bevat eenen staat van vergelijking tusschen de raming van 's Rijks inkomsten over 1846 en derzelver werkelijke opbrengst, bevattende de gedane en nog te doene ontvangsten op 1 Januarij 1848.

's Rijks inkomsten komen alhier voor, zoo als dezelve in de wet op de middelen worden genoemd, en de totalen worden nader uiteengezet in ontwikkelings-staten, vervat in de relativen tot deze bijlage, gemerkt met de lett. A tot en met F. — Er is in 1846, zoowel als in 1847, meer ontvangen dan geraamd was. Die vermeerdering spruit voornamelijk voort uit de rubriek *verschillende ontvangsten*, en met leedwezen wordt opgemerkt, dat, ondanks de vermeerdering op het totaal der raming, de accijnsen beneden de raming zijn gebleven, en wel over 1846 met f 178,461.75½ en over 1847 met f 1,072,156 66½.

Het relatief la. A, den algemeenen staat der kohieren van de directe belastingen over 1846 bevattende, komt bij eene eerste beschouwing eenigzins ingewikkeld voor, wat betreft het bedrag der personele belasting en der patenten; dan zulks is niet te vermijden, zoolang het dienstjaar voor die belastingen ingaat met 1 Mei.

Eenige leden der Commissie achten het wenschelijk, dat de dienstjaren ook voor die belastingen loopen van 1 Januarij tot 1 Januarij.

In het relatief la. D tot de bijlage n°. 4, bladz. 19, is voorts opgemerkt, dat dit stuk eerst bevat eenen algemeenen staat van-

gedane en nog te doene ontvangsten wegens de accijnsen over 1846, en vervolgens eene opgave nopens de admodiatie van accijnsen in Limburg.

Volgens den eersten staat heeft de opbrengst der accijnsen in Limburg op het geslagt, het gemaal en de brandstoffen respectivelijk bedragen in hoofdsom: f 72,344.695, f 137,210.16, en f 66,998.23, en de opgave der admodiatie wijst te dier zake de volgende sommen aan, als: f 40,718.75, f 88,033.55 en f 66,344.395, terwijl daarop nog te ontvangen is f 1437.22, met de rijks-opcenten f 1864.235.

Duidelijkheidshalve had hierbij wel mogen worden vermeld, dat het bedrag dier admodiatie in eerstgemelde cijfers reeds begrepen is, zoo als bij vergelijking met de bijlage no. 4 (bl. 15) werkelijk het geval schijnt.

Ook begrijpt men niet waarom de opgave dier admodiatie ten opzigte van *Limburg* op het relatief voorkomt, en daarentegen niet dergelijke opgave nopens de admodiatie van den accijns op het gemaal in het 4de en 5de district van *Zeeland*.

Uit het relatief la. C van de bijlage n°. 4, bladz. 21, wordt nog aangestipt, dat het zegelregt op binnenlandsche drukwerken beloopt . . . . . f 161,912.02

dat op buitenlandsche drukwerken 18,274.47

de 38 opcenten 68,470.87

totaal over 1846 f 248,657.36

alzoo betrekkelijk weinig, in verhouding tot het bezwarende dier belasting voor de dagbladen, welke belasting nogtans de voorname hinderpaal schijnt, welke de zoo gewenschte openbaarheid in den weg staat.

In dat relatief wordt van de bruto opbrengst, ad f 9,862,530.59, afgetrokken hetgeen daarop weder is *uitgegeven* voor teruggaven ad f 45,445.91, en in zooverre de *netto* opbrengst ad f 9,817,084.68, wordt in de bijlage n°. 4 als inkomst verantwoord.

Soortgelijke verantwoording van netto opbrengst blijkt ook uit het relatief litt. D, bladz. 23, alwaar de 13 opcenten op het regt van waarborg op de gouden en zilveren werken zijn gebragt, na aftrek van de rode verhooging en der boeten, *dus* (zoo als dat relatief luidt) na aftrek van f 114,113.59, voorts uit den aftrek voor teruggaven op de recognitie-gelden der acten voor de jagt en visscherij (bladz. 41) en uit het relatief E, bladz. 25, alwaar de onzuivere opbrengst mede wordt verminderd met f 4774.615 voor teruggaven, even als op bladz. 27, met f 806.49.

Men meent de aandacht daarop te moeten vestigen, omdat die teruggaven hier in de opgaven van 's Rijks inkomsten voorkomen, en eigenlijk uitgaven zijn van 's Lands gelden, die bereids in 's Lands kas aanwezig waren en welke weder daaruit worden genomen, zonder dat die uitgaven vatbaar schijnen voor opneming derzelve onder de gewone uitgaven, die uit de begrooting voortvloeijen.

Te dezer plaatse zou ook de vraag kunnen gedaan worden, of al de inkomsten wel immer naar het bruto-bedrag worden verantwoord *zonder aftrek of vermindering in de registers van ontvang*, en bepaaldelijk of niet de opbrengst der griffieregten in het relatief C, gebragt is na voorafgaanden aftrek van het aandeel der griffiers in gemelde regten?

De Commissie wil door deze vraag niet te kennen geven, dat de verantwoording der griffieregten, in voege als heeft plaats gehad, onjuist zoude zijn; dan zij kan het niet goedkeuren dat van dien aftrek, wanneer deze heeft plaats gehad, hoegenaamd geene melding wordt gemaakt, terwijl de plaats gehad hebbende teruggaven ten minste zijn aangeduid.

Datzelfde relatief litt. E geeft ook nog aanleiding tot verschillende vragen als: 1°. Waarom hier alleen voorkomt eene opgave van de werkelijke opbrengst en niet, zoo als op de overige relativen van de bijlage n°. 4, tevens eene opgave van de raming en eene vergelijking tusschen beide? 2°. Of de omslag, bestaande in het vorderen van 6¼ opcenten op huren en pachten, voortaan niet zou kunnen worden nagelaten en de daarvoor uitgetrokken sommen van f 21,544.99, f 2280.48 en f 8124.05¼ eenvoudigheidshalve, met de hoofdsom vereenigd kunnen bedongen, gevorderd en verantwoord worden? 3°. Of de renten van inschrijvingen op het grootboek der nationale schuld, in zooverre deze begrepen zijn onder de som van f 14,089.965, in verband staan met vicarijen en als zoodanig geïmmobiliseerd zijn? Zoo ja, of dan daarentegen de renten, tot f 5607.50 uitgetrokken, niet van anderen aard zijn, en, als aan het Rijk behoorende, eenvoudigheidshalve voor vernietiging vatbaar, met dat gevolg, dat het jaarlijksch cijfer van uitgaven voor de renten der nationale schuld met gemeld bedrag van f 5607.50 kon worden verminderd? 4°. Of de concessie der domaniale steenkolenmijnen, toegestaan bij de wet van 19 Junij 1845 (*Staatsblad* n°. 29) en waarvan de opbrengst over 1846 f 35,198.47 beloopt, doch waarvoor over 1847 niets is ontvangen (zie bladz. 43), niet behoort te vervallen, bijaldien de ijzeren spoorweg tusschen *Maastricht en Aken*, met eenen zijtak, niet tot stand komt? 5°. Of onder *de baten uit transactien en overeenkomsten*, ad f 23,540.46, niet begrepen zijn ontvangsten, die meer kapitaal dan jaarlijksche inkomsten vertegenwoordigen, even als de sommen van f 101,074.16½ en f 27,423.89½ *voor afkoop van renten en prestatien* en *voor verkoop van domeinen op bijzondere voorwaarden*, zoodanig, dat deze eigenlijk niet zouden behooren vermengd te worden met de gewone inkomsten, bestemd tot bestrijding der gewone jaarlijksche uitgaven? 6°. Of dat verkoopen van domeinen op bijzondere voorwaarden en bij wijze van transactie, of wel ter gelegenheid eener transactie (waarover nader), wel kan worden geacht *wettig* te zijn geschied, en zulks onder anderen op grond van de bedenkingen, daartegen in het algemeen ingebragt in de zitting van 18 Maart 1848? (Zie Bijblad der Staats-Courant bladz. 251 — 253.) 7°. Of de uitgaven, bestreden uit de onraadspenningen op verhuringen enz., waarvan een overschot van f 4137.705 wordt verantwoord, op dezelfde wijze als de overige rijks-uitgaven door de Algemeene Rekenkamer worden gecontroleerd? En 8°. of het niet noodig is, om den staat van 's Lands geldmiddelen te kennen, dat mede worde medegedeeld een specifieke staat en eene kapitaal-rekening van alle effecten of aandeelen in fondsen en geldleeningen, en van vorderingen wegens voorschotten, aan het Rijk behoorende; blijkende uit dit relatief dat het Rijk bezit f 43,300 in acten van aandeel in het fonds van den 's Gravenhaagschen schouwburg; zoomede uit het algemeen overzigt bladz. 6, dat f 99,365 in effecten in 's Rijks kas op 1 Januarij 1848 voorhanden waren; uit het relatief litt. F, dat 's Rijks kas, onder meer, een voorschot van f 1,000,000 heeft terug te vorderen, waarop bereids f 703,874.015 is afbetaald; voorts uit de bijlage n°. 8, bladz. 54 en 55 enz.?

In verband met de niet geheel bevredigende opheldering, door den toenmaligen Minister van Financien den 18den Maart 1848 gegeven, ten opzigte van eenen verkoop van aanzienlijke schorren, begrepen in eene transactie over litigieuse regten van den hertog *van Aremberg* (zie opgemeld Bijblad der Staats-Courant), zal op dat punt eene nadere verantwoording niet overbodig zijn.

Bijaldien inderdaad onder 's hands rijks-eigendommen beneden de waarde zijn vervreemd, is de Minister, die zulks bevat, voor die daad verantwoordelijk, en komt het aan de Commissie voor, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal vooral is geroepen, om te zorgen bij het onderzoek van het verslag, volgens art. 126 der oude Grondwet of van de verantwoording volgens art. 122 van de Grondwet te doen, dat opheldering worde gegeven nopens alle bekend gewordene handelingen, die van verkeerd beheer in zake van finantien zouden kunnen getuigen, of *daarvan slechts in de verte verdacht kunnen worden gehouden.*

Wordt 's Rijks schatkist toch benadeeld door niet-verantwoording van alle werkelijk gedane ontvangsten, waartegen de Rekenkamer grootendeels waakt, zij wordt zulks evenzeer en welligt meer — want daartegen valt moeijelijker te waken — door verkeerd beheer, en door te verwaarloozen, wat door het Rijk had ontvangen kunnen worden.

Wat uit dien hoofde reeds voor 's Rijks schatkist is verloren gegaan, zou wel eens niet gering kunnen zijn, en had welligt menig deficit niet in dezelfde mate door belastingen behoeven gedekt te worden, bijaldien vroeger beter ware toegezien op hetgeen door verkeerd beheer is verwaarloosd.

De mededeelingen gedaan bij gelegenheid van het wets-ontwerp tot regeling van het fonds, voortspruitende uit koopprijzen van domeinen over 1848, nopens de acte van afstand *in* 1831 door de Permanente Commissie uit het Amortisatie-syndicaat aangegaan met *Benteyn et Cie.*, hebben treurige bijzonderheden doen kennen, welke het vorenstaande allezins bevestigen. Vorenstaande opmerkingen zijn van algemeenen aard en strekken niet, om eenigzins de gevraagde, nadere opheldering vooruit te loopen nopens den afstand der voormelde schorren, verbergende de Commissie integendeel hare verwachting niet, dat die opheldering voldoende zal zijn te geven.

Datzelfde relatief litt. F doet op nieuw stuiten op de vermelding van *vuur-*, *baak-*, *loods-*, *last-*, *schut-*, *brug-*, *sluis-* en *havengelden* ad f 20,782.75½, nadat dergelijke inkomsten reeds vroeger waren vermeld, deels als *vuur-*, *ton-* en *bakengelden* (zie relatief litt. D), deels als *sluis-* en *bruggelden*, als *havengelden*, als *loodsgelden*, *veer-* en *bruggelden*, onder de domaniale inkomsten (zie relatief litt. E).

Een post van f 16,507.445 voor renten van verleende voorschotten doet den wensch ontstaan, om den aard van die voorschotten te zien opgehelderd.

De post wegens verjaarde renten, over 1846 f 99,227.99 en over

1847 f 111,979.055 bedragende, had gewis aanzienlijk meer bedragen, wanneer het Rijk het voordeel der onbetaalde coupons genoot, dat thans de administratie-kantoren van certificaten van aandeel in de nationale schuld genieten.

De Commissie acht het wenschelijk, dat de reden bekend worde, waarom dit voordeel voortdurend voor het Rijk verloren blijft, of wel wat mogt beletten om het bestaande te dier zake, ten behoeve van het Rijk, in billijkheid te wijzigen.

Een post van f 10,000 van de Nederlandsche Bank voor het regt van patent niet vermeld te zien onder de opbrengst van de belasting op de patenten, doch hier als eene buitengewone inkomst, of als eene toevallige bate, even als in het relatief litt. F op bladz. 47, voor het dienstjaar 1847, komt onregelmatig voor en vordert toelichting. Zulks zal te meer noodig zijn, omdat de post voor toevallige baten overigens te regt is verdwenen, en buitendien niet alle posten in deze relatief overeenstemmen met die van het vorig verslag, als toen reeds ontvangen vermeld op bladz. 45.

Gelijke toelichting schijnt noodig tot regtvaardiging eener som tot f 105,591.91 ter zake van vrijvallende fondsen, zoo voor onbetaald gebleven posten op afgeslotene begrootingen, als *anderzins*.

Eene rekening af te sluiten, zonder overlegging van alle quitantien voor de betaalde posten op de begrooting verevend, zou althans onregelmatig zijn, en het is alzoo niet regt duidelijk, van waar het onbetaald gebleven, dus onuitgegevene, hoewel misschien reeds verevende, kan gezegd worden een vrijvallend fonds te zijn?

Ook de oorsprong van den post van f 211,287.69 voor winst op renten had wel mogen worden opgegeven, evenzeer als de reden voor het *niet ontvangen* van f 50,000 voor uitkeering, door Belgie, wegens de werken voor de uitloozing der Vlaamsche wateren geraamd, welke post daarentegen over 1847 als over dat jaar nog te ontvangen voorkomt.

De bijlage n°. 5 en de relativen lrs. A tot F het dienstjaar 1847 betreffende (bladz. 32—49) zijn van gelijken aard als de bijlage n°. 4 en de daarbij behoorende relativen over 1846, en geven tot dezelfde bedenkingen en vragen aanleiding.

Op bladz. 39 staat eene hinderlijke drukfeil, zijnde aldaar aan het hoofd der bladzijde het jaartal 1846 uitgedrukt, doch het jaar 1847 bedoeld.

De bijlagen n°. 6 en 7 wijzen de totalen aan van den stand der begrootingen van uitgaven over 1846 en 1847 en tot verdere uitzetting dier totalen zijn geene *ontwikkelings-staten* overgelegd, doch naar het schijnt, ligt het in het voornemen van den Minister van Finantien de zoodanige alsnog in te zenden.

De bijlage n°. 8, bevattende *eenen staat van tijdelijk verleende voorschotten, welke op de begrootingen van 's Rijks uitgaven van een volgend dienstjaar moeten worden verevend, of op eene andere wijze in 's Rijks kas terugkeeren*, trekt vooral de opmerkzaamheid tot zich, doordien die staat beschikkingen over 's Lands gelden aanwijst, welligt door de noodzakelijkheid geboden, doch in ieder geval van zeer gevaarlijken aard, omdat dezelve uitgaven betreffen, meerendeels niet op eenige wet gegrond tijdens het oogenblik, dat de voorschotten zijn verleend.

Men zou mogen verwachten, dat vooral deze bijlage meer toelichtingen erlangde, en dat de dringende noodzakelijkheid voor deze voorschotten werd aangetoond.

Alleen ten opzigte van enkele wordt verwezen naar de bijlagen 9 en 10, doch ten aanzien van de overige blijft men geheel onzeker.

Niet geheel eigenaardig is de naam van *voorschotten* voor betalingen die op een volgend jaar moeten worden verevend.

Die zoogenaamde voorschotten zijn voor een gedeelte werkelijke uitgaven, waarvoor nog geene begrooting is vastgesteld, doch welke na die vaststelling wel degelijk uitgaven blijven.

Voor zooveel op rijks-bijzondere fondsen is overbeschikt, en dit later in 's Rijks kas terugkeert, kan hier alleen de naam van voorschotten te pas komen.

Zeer bedenkelijk komt het vooral voor, dat ook nu weder *in* 1847 f 2225 43 is uitgegeven op het XIIde hoofdstuk (onvoorziene uitgaven) der begrooting *voor het dienstjaar* 1848, en zulks eischt vooral opheldering, omdat volgens de bijlage n°. 7, in 1847 f 309,255 88½ voor onvoorziene behoeften is uitgetrokken, dus minder dan de raming, en ook daardoor voor dat jaar (zie bladz. 7) een batig slot van f 116,018.08 wordt berekend, hetwelk dan van stonden aan reeds fictief is te noemen, aangezien die f 2225.43, naar men veronderstellen zou, toch eigenlijk hebben gediend voor uitgaven *in* 1847 ontstaan, verschuldigd geworden en zelfs betaald, en alzoo schijnbaar niet tot het dienstjaar 1848 behoorende.

Vooral trekken die posten de aandacht, welke cijfers aanwijzen van sommen in 1847 onverevend of terugontvangen, van lager bedrag, dan reeds op 1°. Januarij 1847, dus in 1846, volgens de bijlage n°. 8, bladz. 53, van het vorige verslag waren voorgeschoten.

Het voorschot wegens pensioenen met Belgie te verrekenen, bedroeg volgens bladz. 53 van het vorig verslag op 1°. Januarij 1847 f 50,716.54. Dat voorschot is in 1847 opgevoerd tot f 66,014.90 en daarop is slechts verevend of terug ontvangen f 11,182.85½, zoodat op 1°. Januarij 1848 nog onverevend bleef f 54,832.04½.

Is er genoegzame waarborg voor de verevening of terugontvangst van dat bedrag?

Houdt dit bedrag verband met eenigen post der begrooting, bijv. met posten van f 13,200 en f 9200, voorkomende op de relativen F, bladz. 31 en 49?

Is er wettige grond, bijv. in het tractaat met Belgie, voor het doen van zulk aanzienlijk voorschot?

Geschiedt dit met eenig voordeel, of althans zonder verlies?

Nopens het antwoord op deze vragen, die zich als van zelf aanbieden, laat het aangeboden stuk onbevredigd; evenzeer als nopens dat op vragen van denzelfden aard, welke oprijzen ten aanzien van het lang onverevend blijven van de posten van f 1360.68 en f 661.29 voor gemeenteopcenten op de directe belastingen, dienst 1842 en dienst 1843, sedert verscheidene jaren reeds als voorschotten gebragt.

Het vordert mede opheldering, op welken wettelijken grond een nieuw voorschot van f 92,435 steunt, in 1847 gedaan tot aflossing en rentebetaling eener geldleening ten behoeve van het kanaal van Steenenhoek, uit welke aflossing nog een gedeponeerd fonds van f 90 is voortgevloeid, vermeld op bladz. 64, terwijl overigens voor datzelfde kanaal ook reeds een nog niet terugbetaald voorschot voorkomt op den staat van den achterstand over 1840 en vroeger.

De bijlage n°. 9, zijnde *de staat van ontvangsten en uitgaven op de rijks-bijzondere fondsen gedurende* 1847, vermeldt nog 15 bijzondere fondsen onder het beheer van het departement van Binnenlandsche Zaken, ten minste 10 onder dat van Finantien en 1 onder dat van Oorlog.

Op 1 Januarij 1847 was op deze bijzondere fondsen, welke geheel buiten de staatsbegrooting blijven, beschikbaar f 6,317,072.08; daarop is in 1847 ontvangen f 4,264,208.72 en uitgegeven f 6,609,213.32, zoodat op 1 Januarij 1848 beschikbaar bleef nog f 3,972,067.48.

In het vorig verslag telde men nog 34 zulke rijks-bijzondere fondsen, welke zooveel hebben bijgedragen om den staat van 's lands finantien te verwikkelen en duister te maken, en welker voortgaande opheffing alzoo eene zeer wenschelijke zaak blijft.

In het tegenwoordig verslag, vergeleken met het vorige, zijn verdwenen de volgende fondsen, welker opheffing meerendeels reeds was bepaald bij de wet van 10 Februarij 1844 (*Staatsblad* n°. 8), als:

1°. het fonds voor de nog te verrigten werken aan de Beersche Maas, waarvan het saldo reeds in 1846 is opgenomen onder de baten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren;

2°. het fonds voor den aanleg en de bestrating van de groote wegen van Leeuwarden naar Harlingen en de Lemmer;

3°. het fonds voor den aanleg en de bestrating van den Zomerweg, van de stad Groningen naar de Friesche grenzen;

4°. het fonds voortspruitende uit de opbrengst der tollen op den steenweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen;

5°. het fonds voor het Paveljoen Welgelegen bij Haarlem;

6°. dat uit de opbrengst van regten tot verkrijging van octrooijen;

7°. dat voor de Koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage; en

8°. dat voor de dienst der gevangenissen, dienst 1841.

De beschikbare saldo's van de fondsen sub 2°., 3°., 5°., 6°. en 7°. zijn in 1846 verantwoord, even als dat van het fonds sub 1°. vermeld, en dat van het fonds sub 8°. is in 1846 verantwoord onder de verschillende rijks-ontvangsten.

Het fonds sub 4°. genoemd liet op 1 Januarij 1847 niets beschikbaar. Dat de daarbij betrokken opbrengst der tollen, steunende op art. 4 der wet van 14 Februarij 1845 (*Staatsblad* n°. 6), in 1847 onder andere posten is begrepen geworden, laat zich afleiden uit de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 36).

In de verantwoording over 1848 te doen, zal blijken, dat van de 26 rijks bijzondere fondsen, in 1847 nog aanwezig, wederom zes zijn vervallen, als reeds in dat jaar afgesloten, en de beschikbare saldo's verantwoord zijnde onder de meergemelde laten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren.

Acht andere dier fondsen zijn mede opgeheven, en de beschikbare saldo's derzelve zijn bereids of zullen worden toegevoegd aan 's Rijks inkomsten van 1847 of later.

Het reeds bij de wet van 9 Mei 1846 opgeheven fonds ter aan-

Verslag in betrekking tot de Algemeene begrootingen over 1846 en 1847.
(Verslag der Commissie)

moediging van de nationale nijverheid is nog niet verevend, welligt ten gevolge van nog niet voltooide uitvoering van art. 4 der gemelde wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 33). De reden der vertraging had echter bepaald kunnen uitgedrukt worden.

Er zullen daarna overblijven elf rijks- bijzondere fondsen, waarvan echter een, *dat tot vestiging en onderhoud van bedelaars, dienst* 1843 (wet van 10 Februarij 1844, *Staatsblad* n°. 7, artt. 1 à 3), vervallen schijnt, en nog een ander, *dat voortspruitende uit koopprijzen van domeinen*, nadere wettelijke regeling wacht volgens art. 4 der wet van 29 Julij 1848 (*Staatsblad* n°. 34), waartoe gedeeltelijk reeds is overgegaan bij de wet van 26 Mei 1849 (*Staatsblad* n°. 19).

De eerste post van de bijlage n°. 9, ad f 16,260.67, wordt genoemd: *Fonds te zamen gesteld uit het batig overschot der eigen middelen van eenige calamiteuse polders in de provincie Zeeland.*

Het bevreemdt eenigzins, dat het overschot van eigen middelen van bijzondere maatschappen van grondeigendom voorkomt onder de *rijks*-fondsen, en dat *subsidie-behoevende* polders niettemin een overschot in eigen middelen kunnen aanwijzen, evenzeer als dat gemelde som van f 16,260.67 een jaar lang, zonder vermeerdering of vermindering, onaangeroerd in 's Rijks kas blijft liggen.

Op bladz. 75 komen als *provinciale* fondsen voor, twee fondsen ten behoeve van de calamiteuse polders, die van denzelfden aard schijnen als het eerstgemelde fonds.

Tenzij daartegen geldige redenen bestaan, komt eene zamensmelting van die fondsen, *die alle dezelfde bestemming schijnen te hebben*, en dus eigenlijk de zamenvatting van drie posten van ontvang van één en hetzelfde fonds, veel eenvoudiger voor.

Bij het onderzoek van de bijlage n°. 9 (bladz. 56 — 61) is de vraag opgerezen of die bijlage wel *al* de rijks-bijzondere fondsen vermeldt?

Om iets te noemen, herinnert men aan het ook hiernagenoemde fonds van herbelasting op de grondlasten door de Rekenkamer onder de rijksfondsen begrepen, en vooral de wet van 29 Augustus 1848 (*Staatsblad* n°. 40), gewagende van gelden welke door de departementen van Marine en van Oorlog ter zake van verstrekkingen uit 's Rijks magazijnen worden ontvangen, welk fonds bij de Nederlandsche Bank berust, en, volgens opgave bij de behandeling van de jongste wets-ontwerpen tot verevening van uitgaven op gemeld fonds, ter zake van den aankoop van nieuwe oorlogsmiddelen, op den 13den Junij jl. f 563,394.79½ heeft beloopen. (Zie bladz. 88 der Bijlagen van het Bijblad der Staats-Courant over 1849.)

Behalve dat de Nederlandsche Bank agent van 's Rijks schatkist is (zie bladz. 6), zoo zoude zelfs het deponeren van die rijksgelden bij eenen derde, aan dat fonds niet de hoedanigheid van een rijks- bijzonder fonds te zijn, ontnemen, en maakt de weglating van dat fonds in de bijlage n°. 9, die bijlage zoodanig onvolledig, dat de commissie reeds alleen daardoor moet betwijfelen, of die bijlage den staat van 's Rijks schatkist op 1°. Januarij 1848 met betrekking tot de rijks- bijzondere fondsen volkomen doet kennen, waartoe nogtans die bijlage bestemd schijnt.

Eindelijk heeft eene vergelijking van de bijlage n°. 9, wat betreft de cijfers, uitgetrokken voor het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren met of na 1 Julij 1846 in dienst getreden, over het jaar 1847, met de bij missive van 27 Julij 1849, n°. 2, aan de Tweede Kamer ingezonden rekening van ontvang en uitgaaf wegens dat fonds over hetzelfde jaar, een verschil doen ontdekken, hetwelk allezins toelichting behoeft.

Volgens bladz. 60 van het verslag, is in 1847 over 1847 f 26,175 97½ ontvangen en volgens de rekening zou de ontvang over 1847, in 1847 niet alleen, maar ook in 1848 in 's Rijks kas gekomen, slechts f 20,870.86½ bedragen.

De bijlage n°. 10, bevattende *den staat der ontvangsten en uitgaven op de gedeponeerde fondsen gedurende* 1847, schijnt evenzeer onvolledig.

In het regerings-antwoord op de bedenkingen der afdeelingen over het in deze zitting behandeld wets-ontwerp, tot regeling van uitgaven *op het fonds van herbelasting op de grondlasten* wordt gezegd, dat het bij dat ontwerp bedoelde fonds niets gemeen heeft met *het fonds van gemeente-opcenten op de directe belastingen en op de accijnsen, mitsgaders fonds van herbelasting op de grondbelasting over* 1841 *en vroeger*, op bladz. 62 van het verslag voorkomende.

Men moet alweder vragen: waarom is het fonds van herbelasting dan niet afzonderlijk in de bijlage n°. 10 vermeld?

Dat fonds behoort aan het Rijk of is (naar het schijnt uit gemeld antwoord) volgens het gevoelen der Regering een gedeponeerd fonds.

In beide gevallen behoort het, al is het dat de baten de nog onverevende uitgaven opwegen, zoolang het niet verevend is, *in baten* en *in lasten*, als in 's Rijks kas aanwezig te worden beschouwd en in eene rekening van 's Rijks schatkist niet vermeld wordende, schijnt die rekening onvolledig.

Deze bijlage (bladz. 62—73) bevat 166 posten in cijfers uitgetrokken of pro memorie vermeld. — De omschrijving van de gedeponeerde fondsen is zeer kort en zonder eenige bijvoeging van derzelver oorsprong of van de wetten, waaruit zij voortvloeijen.

Zulks maakt het moeijelijk den aard van sommige dier fondsen te beoordeelen, zoomede of dezelve voor opheffing vatbaar zijn, zelfs of het Rijk daardoor ook gebaat zou kunnen worden. — Zoo blijkt toch uit het zoo even aangehaald regerings-antwoord (zie bladz. 89 van het Bijblad van de Staats-Courant van dit jaar) dit bij de eindelijke liquidatie van het straks genoemde fonds van herbelasting enz. over 1841 en vroeger ad f 94,322.45½, *welligt eenig restant als toevallige bate voor 's Rijks schatkist zal kunnen overschieten.*

Hoe gebrekkig het beheer van 's Rijks finantien in lang verledene jaren is uitgeoefend, blijkt nog uit hetzelfde regerings-antwoord, alwaar gezegd wordt, dat het voorschreven fonds, op 1 Januarij 1848 f 94,322.45½ beschikbaar latende, bestaat uit saldo's van oude dagteekening, *welke eerst bekend zijn geworden nadat in* 1844 *het beheer der middelen van de gouverneurs der provincien op de arrondissements-directeurs is overgegaan.*

Eerst in 1845 is die som op de boeken der Generale Thesaurie gebragt, en schijnt alzoo vroeger bij het departement van Finantien als uit het oog verloren. Het ware wenschelijk, bij het vernemen van zulke feiten de verzekering te erlangen, dat niet nog meer rijks- of gedeponeerde fondsen op de bijlagen n°. 9 en 10 van dit verslag en van vroegere verslagen onvermeld zijn gebleven.

Na deze algemeene aanmerkingen merkt men nog op, dat sommige der gedeponeerde fondsen, zelfs zonder nadere omschrijving, wel degelijk voor spoedige en wettelijke regeling vatbaar schijnen.

Zoo vindt men bijv. het fonds van het ⅛ der leges, omtrent welks gebruik voortdurend eenige duisterheid bestaat. Men vraagt tevens of dat fonds wel als een gedeponeerd fonds kan worden beschouwd.

Het fonds van 7 per cent voor ontvangloon en andere kosten op het veefonds schijnt ook voor opruiming vatbaar, evenzeer als dat van bakengelden, dienst 1839 en vroeger, hetwelk sedert jaren steeds hetzelfde beschikbaar saldo van f 415,889 50, zonder verderen ontvang of uitgaaf, bevat.

De fondsen van ingehouden leges en contributien, mitsgaders zegelgelden op betaalsrollen en van leges en zegelgelden (Posterijen) schijnen mede voor opheffing en overbrenging van de jaarlijksche baten en lasten op de staatsbegrooting vatbaar, en zelfs zoodanig daartoe te behooren, dat het te bevreemden is, hoe gedurende zoovele jaren die fondsen buiten de begrooting zijn gelaten, aangezien die baten, zoo zij voortvloeijen uit verbindende verordeningen, uit derzelver aard, inderdaad tot *rijks-belastingen* behooren, en de lasten grootendeels tot *rijks-uitgaven*, als strekkende, althans voor een gedeelte, naar men meent, tot gedeeltelijke bezoldiging van ambtenaren bij de departementen van algemeen bestuur.

De Aken-Maastrichtsche spoorweg, die wegens overname van het beheer en het genot der domaniale steenkolenmijnen op 1°. Januarij 1847 f 500,000 certificaten 4 percents nationale schuld had gedeponeerd, heeft op 1°. Januarij 1848 slechts f 300,000 gedeponeerd. (Zie bladz. 64.) Geene opheldering is gegeven — en deze was dubbel noodig bij het niet aanleggen van dien weg — waarom dat depôt met 2 ton is verminderd geworden.

Bij het doorloopen der bijlage n°. 10, vindt men ook een post, die op 1°. Januarij 1848 nog beschikbaar laat f 483,070.18½ *wegens overstortingen in 's Rijks kas, waaraan, ten gevolge van het niet inkomen der daarvoor uitgereikte quitantien, nog geene bestemming heeft kunnen worden gegeven.*

Daar deze post sedert jaren voorkomt in de verslagen over het gebruik der geldmiddelen en niet onaanzienlijk is, schijnt het noodig deswege ingelicht te worden, en komt tevens de vraag op, of er geen verjarings-termijn is op het saldo van het fonds, en dit alzoo voor 's Rijks kas zou kunnen vrijvallen?

Talrijk zijn de fondsen wegens onafgehaalde renten en aflossingen van uitgelote obligatien, vermeld op bladz. 65 — 73.

Voor iederen termijn van verschijning wordt het volle bedrag der rente wegens ieder grootboek en voor iedere bijzondere geldleening, naar het schijnt, op de staatsbegrooting in uitgaaf geboekt, en voorts gedeeltelijk of geheel als een gedeponeerd fonds beschouwd, waarop het nog te betalene gedurende vijf jaren wordt aangewezen, om hetgeen daarna van het alzoo als gedeponeerd geboekte fonds mogt overblijven weder in ontvang te brengen onder de verschillende rijks-ontvangsten, als *verjaarde renten.*

In 1847 is op het relatief litt. F tot de bijlage n°. 5 als ontvangst voor verjaarde renten verantwoord eene som van f 111,979.05½, welke tot een bedrag van f 66,102.05½ voortspruiten uit afschrijving op de fondsen-rekeningen in dit verslag vermeld (zie aanmerking op bladz. 67). Op welke andere fondsen (niet in dit

verslag vermeld?) het overige bedrag, ad f 45,877, is afgeschreven, wordt niet opgegeven, hetgeen nogtans wenschelijk voorkomt, daar men zich van den oorsprong van dat bedrag alsnu geene rekenschap kan geven.

Het verdient nog opmerking dat de op 1 Januarij 1848 beschikbare saldo's van sommige dier fondsen, ouder dan vijf jaren, bestemd voor de rentebetaling van geldleeningen tot bijzondere doeleinden, als voor den ijzeren spoorweg van Amsterdam over Utrecht naar Arnhem, en voor de kosten van droogmaking van het Haarlemmermeer, niet onder de verjaarde renten zijn opgenomen.

De verjaring bij art. 2012 Burgerlijk Wetboek bepaald voor de betaling van interesten van geleende geldsommen is echter algemeen, en de nog onafgehaalde renten voor gemelde geldleeningen over 1839, 1840, 1841 en 1842 op bladz. 68 en 69 uitgetrokken, zullen niet meer behoeven betaald te worden, en schijnen alzoo mede als toevallige baten te kunnen worden verantwoord.

Ook had door eene beknopte opheldering op bladz. 71 kunnen verduidelijkt worden, waardoor de rente van obligatien, voortgesproten uit de geldleening van f 950,000 tot goedmaking der kosten van aanleg eens steenwegs van Maastricht tot de Geldersche grenzen à 4½ per cent over het halfjaar verschenen 1°. Januarij 1848 f 21,150 bedraagt, en de rente over het halfjaar verschenen 1°. Januarij 1847 f 21,462.87½, makende alzoo een verschil van f 312.87½, terwijl oogenschijnlijk dit verschil in minder f 225 zou behooren te bedragen, aangezien in 1847 f 10,000 is uitgegeven voor aflossing van op den 7den December 1846 uitgelote 4½ percents obligatien uit gemelde geldleening.

Uit eene aanmerking op dezelfde bladz. 71 blijkt, dat op het fonds bestemd voor de rentebetaling der 3½ percents schuldbekentenissen van het Amortisatie-syndicaat over het halfjaar verschenen 1°. October 1843 f 52.50 is overbeschikt, doordien er over het dienstjaar 1842 slechts bij inkoop is verkregen een kapitaal van f 385,000 in plaats van f 400,000, zoo als was geraamd, en er dus f 15,000 meer in omloop is gebleven, waarvan de renten moesten worden betaald.

Er wordt daarbij in geene verdere ontwikkeling getreden, waarom in 1842 niet tot het beloop der raming is afgelost, en of deze jaarlijksche overbeschikking in het einde niet tot verwarring zal leiden; hetgeen te eerder is te vreezen, daar de bedoelde rente nu, naar het schijnt, jaarlijks wordt gekweten uit den post voor onvoorziene uitgaven van een volgend dienstjaar toegestaan.

Het totaal dier gedeponeerde fondsen over 1847, met inbegrip van het saldo op 1 Januarij van dat jaar aanwezig, bedraagt f 10,241,588.96½, waarop is uitgegeven f 7,018,198.66, zoodat op 1 Januarij 1848 beschikbaar bleef f 3,223,390.30½, over al welke sommen, ook buiten eenig verband tot de staatsbegrooting, wordt beschikt.

De bijlage n°. 11 (bladz. 74—77) bevat *den staat der beschikbare saldo's van de provinciale fondsen op 1 Januarij 1848 in 's Rijks kas aanwezig* tot f 1,385,118.54.

Die fondsen staan niet onder regtstreeksch beheer van het algemeen bestuur en schijnen alleen in globale, door geenerlei specificatie of nadere bescheiden bewezene sommen te worden opgegeven, in zooverre dezelve in 's Rijks kas komen, en derzelver bedrag alzoo in de rekening van den toestand van 's Rijks schatkist is opgenomen.

Hoe oppervlakkig de kennis ook zij, uit deze bijlage verkrijgbaar nopens een gedeelte van het finantieel beheer der provinciale huishoudingen, zoo kan de Commissie toch niet voorbijzien, dat onder die fondsen eenige zijn, die eene nadere toelichting vorderen, als gevende derzelver omschrijving op zich zelve reeds aanleiding, om aan de wettigheid van derzelver bestaan te twijfelen.

Als zoodanig kunnen de navolgende beschouwd worden, als:

1°. *ontvangsten door den gouverneur geautoriseerd* in Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Friesland, Overijssel en Limburg;

2°. *fonds van schadevergoeding voor gemis van heerlijke regten* in Noordbrabant;

3°. *fonds van bijzondere plaatselijke belastingen* in Zeeland; en

4°. *fonds ter verbetering der wegen in het 4de en 5de district van die provincie.*

In Noordbrabant, Zuidholland, Overijssel en Limburg bestaan nog onbeduidende fondsen, aankomende de gemeenten uit de Fransche liquidatie, waaromtrent het wenschelijk schijnt eene opruiming te doen plaats hebben.

Over het wenschelijke eener vereeniging van de twee afzonderlijk geboekte fondsen voor de calamiteuse polders in Zeeland is hiervoren reeds gehandeld.

De bijlage n°. 12 bevat *eenen summieren staat der baten en lasten van den achterstand over 1840 en vroegere jaren, vastgesteld bij de wet van 10 Februarij 1844 (Staatsblad n°. 10), in ontvang* bedragende . . . . . f 37,220,100.13
en in uitgaaf 40,169,133.84½

en alzoo een tekort opleverende van . . . . f 2,949,033.71½

waarin ruim is voorzien door de middelen, laatst geregeld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27).

Die bijlage dient mede alleen tot staving van de cijfers in de rekening der schatkist gebragt, als ontvang en uitgaaf in 1847 op gemelden achterstand.

De door de Rekenkamer opgenomene en gesloten rekening te dier zake is bij missive van den 14den Junij 1849, n°. 1, bij de Tweede Kamer ingekomen en in handen eener andere commissie gesteld, hetgeen deze Commissie te eerder ontslaat van het opnemen van bedenkingen over den onderwerpelijken staat, daartoe, als slechts eene summiere opgave inhoudende, ook minder geschikt.

Evenwel acht de Commissie zich verpligt onder de aandacht der Kamer te brengen, dat zich een belangrijk verschil voordoet tusschen gemelden staat en de rekening, 't welk zich niet zonder nadere opheldering laat verklaren.

De 1ste afdeeling der rekening wijst een ontvang aan van . . . . . f 14,027,765.96
en de 1ste afdeeling van den staat slechts . . 13,815,670.31

dus een verschil van . . . . . f 212,095.65

Had deze meerdere ontvang na 1 Januarij 1848 plaats gehad, en had de staat nog te doene ontvangsten aangewezen, even als vroegere bijlagen van dien aard in vorige verslagen, het verschil zou niets bevreemdends opleveren; dan de staat als bijlage gevoegd bij eene rekening den 14den Februarij 1849 opgemaakt nopens den toestand van 1 Januarij 1848, vermeldt niet, dat er nog eenige ontvangsten na 1 Januarij 1848 zouden zijn te doen, en de nu ingekomen rekening wijst aan, dat de ontvangsten en verantwoording op afdeeling I ook vóór gemeld tijdstip hebben plaats gehad, en het is dan ook hierdoor, dat opgemeld verschil toelichting vordert.

De bijlage n°. 13 bevat *den staat der uitgaven, bestreden of nog te bestrijden uit de middelen aangewezen bij de wet van 6 Maart 1844* (Staatsblad *n°. 14*) *en nader vastgesteld bij art. 1 der wet van 30 Mei 1847* (Staatsblad *n°. 27*) *litt. A.*

Vergeleken met de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag, blijkt het, dat de opbrengst der vrijwillige geldleening bij de wet van 6 Maart 1844 opengesteld, zal bedragen, na aanvering van eene kleine som van f 29.39, de som van f 120,857,206.06, en de vrijwillige bijdrage volgens art. 12 dier wet, na aftrek eener som van f 63.90, de som van f 1,841,717.20, of respectivelijk meer en minder dan in het vorige verslag was opgegeven en waardoor de totale opbrengst, toen gesteld op . . . . . f 122,700,082.00
thans is gebragt op 122,698,923.26

of minder de som van . . . . . f 1,158.74

Ook in de uitgaven merkt men eenig verschil op met de bijlage n°. 13 van het vorig verslag, en wel eene vermindering van f 692.87.

Niettemin laten deze middelen een beschikbaar slot verwachten van f 154,478.79.

De laatste bijlage, n°. 14, bevat *den staat der uitgaven, bestreden uit de middelen, aangewezen bij de wet 25 Junij 1844* (*Staatsblad* n°. 28), tot aflossing en verwisseling van nationale schuld, welke een beschikbaar saldo doen vermoeden van f 10,388.62½ of f 10,000 meer dan op 1°. Januarij 1847.

De vorige bijlage, zoowel als de laatstvorige (n°. 12 en 13), doen den treurigen stand, waarin 's Lands finantien ten gevolge van telkens wederkeerende deficits waren gebragt, sterk uitkomen, en niet minder het gewigt der opofferingen, aan de Natie in der tijd opgelegd, tot dekking van zoovele verkeerdheden.

Ingewikkeld zal het beheer van 's Rijks geldmiddelen blijven, zoo als vooral bij inzage van de drie laatste bijlagen is te ont-

waren, zoolang de rekeningen krachtens artt. 1 en 2 der wet van 30 Mei 1847 (*Staatsblad* n°. 27), litt. A en B, niet zijn afgelegd, en niet de sporen van den vroegeren toestand althans uit de staatsrekeningen zijn verdwenen.

Deze blik op het verledene dringt als van zelf om beter toe te zien en te waken voor het vervolg.

Zal niet dezelfde staat van zaken zich van tijd tot tijd herhalen, dan is het dringend noodig, zoo als bij zamenvatting van de verschillende stukken, het onderwerpelijk finantieel verslag uitmakende, overtuigend blijkt, dat voor de toekomst niet alleen de grootste spaarzaamheid worde in acht genomen, maar dat vooral die regelmatigheid in het beheer en in de contrôle van 's Rijks finantien worde gebragt, welke, vroeger ingevoerd, veel onheil en misbruiken had kunnen voorkomen.

De vele bedenkingen en vragen, waartoe het onderzoek der Commissie heeft geleid, mogen voorts de noodzakelijkheid aantoonen, om het finantieel beheer der Ministers ook over 1845, 1846 en 1847 aan een naauwkeurig onderzoek van wege deze Kamer te onderwerpen, waartoe trouwens zoowel de vorige als de tegenwoordige Grondwet verpligt.

De Ministers welke, onder overlegging der staatsrekeningen, die verantwoording behooren af te leggen, zijn niet degenen, welke het beheer in opgemelde jaren hebben gevoerd, en die daarvoor verantwoordelijk zijn. Die omstandigheid zal zich echter wel meermalen voordoen, en belet in allen geval niet, dat aan art. 122 der Grondwet worde voldaan.

Die taak zal door de tegenwoordige Ministers, wanneer zij van dit verslag kennis bekomen, te eerder kunnen worden vervuld, daar toch de Commissie zich beijverd heeft, reeds nu op verscheidene punten te wijzen, die nadere opheldering en toelichting vorderen, welke alzoo bij de verwachte, vollediger verantwoording kunnen gegeven worden, en daartoe als het ware stof leveren, die overigens niet zal ontbreken.

Buitendien meent de Commissie, dat het beneden de waardigheid dezer Kamer zoude zijn, om vragen en bedenkingen te opperen, deze in een verslag op te nemen, en dit verslag eenvoudig ter griffie neder te leggen, zonder eenige aanleiding te geven tot beantwoording dier vragen en tot opheldering dier bedenkingen.

De Commissie eindigt haar verslag alzoo met het voorstel:

1°. om het verslag van den Minister van Finantien, benevens dit rapport, neder te leggen ter griffie; en

2°. laatstgemeld stuk bij afschrift mede te deelen aan den Minister van Finantien.

De Commissie geeft bij deze gelegenheid tevens kennis, dat in de zitting van den 4den September jl. mede in hare handen is gesteld de staatsrekening over 1845; dat dit stuk zich echter nog ter Lands-drukkerij bevindt en dat zij daardoor buiten staat zal zijn, om daarover in deze zitting verslag uit te brengen.

Aldus vastgesteld bij de Commissie den 10den September 1849.

Verweij Mejan.
Van Zuijlen van Nyevelt.
Heemskerk.
Bachiene.
Van Doorn.

[XXXIV. 4.]

NOTA *van drukfeilen in het Verslag der Commissie, belast met het onderzoek der Rekening van ontvangsten en uitgaven betrekkelijk de baten en lasten van den Achterstand over* 1840 *en vroegere jaren, — uitgebragt in de zitting van den* 11*den September* 1849.

In het verslag der Commissie van den 10den September 1849 (van de gedrukte stukken n°. 3) zijn de beide volgende drukfeilen ingeslopen:

op bladz. 303 (dezer *Bijlagen*), *Uitgaven*, 4de kolom, leze men in plaats van het daar opgegeven totaal der verevende uitgaven ad f 40,203,499.47, de slotsom van f 40,203,399.47;

op dezelfde bladzijde, vijf regels lager, staat: » van welke *hier* » is ontvangen", waarvoor men leze: » van welke *niets* is » ontvangen".

UNIVERSITY OF ILLINOIS URBANA
3 0112 072881789